CODICIS
DN. IVSTINIANI
SACRATISSIMI IMP.
PP. AVGVSTI,

REPETITÆ PRÆLECTIONIS

Libri Duodecim.

ACCVRSII COMMENTARIIS, AC CONTII, ET DIONYSII GOTHOFREDI ATQVE ALIORVM QVORVMDAM illustrium Iurisconsultorum lucubrationibus illustrati.

His accessere IACOBI CVIACII PARATITLA, *eiusdémque* NOTÆ, OBSERVATIONES *&* EMENDATIONES *solemnes: Iurisconsulto cuique, & legum studioso apprimè necessariæ.*

QVIBVS VARIÆ LEGVM LECTIONES OBSERVANTVR, SIMILITVDINES demonstrantur, contrarietates conciliantur, difficillima quæque interpretatione donantur.

ADIECTI INSVPER CHRONICI CANONES AB VNIVERSO ORBE CONDITO usque ad Vrbem conditam; ab Vrbe verò condita Fasti vrgg. & Consulares, usque ad ipsius Imperatoris Iustiniani obitum, ex optimis, & authenticis tabulis, & monumentis collecti, & digesti:

NECNON PETRI BROSSEI REMISSIONES: EX QVIBVS VIDERE LICET, vnde, & quibus ex auctoribus cùm veteribus, tum neotericis singularum penè legum singulares intellectus peti possunt, ad calcem subiectæ.

OMNIA HAC VLTIMA CVRA A LACVNIS ET MENDIS, QVÆ PRIORIBVS editionibus, quà Graecam versionem maximè inerant, summo studio vindicata.

Tomus Quartus, nouem priores Codicis libros continens.

LVGDVNI,

M. DCXXVII.

Cum Priuilegio Christianissimi Francorum & Nauarræ Regis.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Rubricæ Codicis.

CODICIS IVSTINIANI

RVBRICÆ FERME OMNES NOVEM SVBIECTIS VERSIBVS COMPREHENDVNTVR.

PRIMI LIBRI RVBRICÆ.

Pars prior officia, leges & sacra docebit.

OFFICIA. ¶ De offic profell. Orien. Offic. profell. prat. Afri. Offic profell. urbis. Offic. magi. mil. Offic. quæstoris. Offi. magi. officiorum. Officio Com. sacra. largici. offi. Comi. rerum priuatarum. Offic. Com. sacri palat. Offic. procon. & legat. Offic. Com. fac. patr. Offic. Com. Orien. offic. profec. Aegyptia. Off. vicario. Off. rector. Off. prat. prou. Off. profec. vigil. Off. cuiusm. iud. Offic. mil. iudic. Offic. diuers. iud. Offic. eius qui vicem alicuius iud. vel præs. obtinet. Off. iud. Alexan.

Leges. ¶ De legibus & const. princip. Manda. princ. Senatusconsult. Veter. iure enucl. Iuris & facti ignor. &c. Noua Codi. compo. Inst. Cod. confir. Emendat. Instit. Cod. &c.

Sacra. ¶ De summa Trinit. & fide cathol. Sacros. Eccles. Episcop. & cler. Episcop. audien. Ne sanct. hap. ne. His iungantur illi qui faciunt contra sacra: vt est vir. De haret. Apostat. Nemini licet. fig. Sal. Iuda. & cath. Ne Christianos man. Pag. & sacri. His qui ad Eccl. confug. His qui in Eccl. ma. Statu. & ima. His qui ad fa. confug. Si quæstiones & hæc in sequentibus emiserimus, ides pro tuo arbitrio sub quo voles verbo collocabis: ante alia (si mauis) centenis carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur: neque nos qui tam breuitatis, tum vellitati studuimus, demte canon laceres.

SECVNDI LIBRI RVBRICÆ.

Transigo, restituo, gero, postulo parte secunda.

Transigo. ¶ De transactio. Pactis. Et quia talia fiunt quandoque mediantibus arbitris: idcò de recep. arb. in fine libri ponitur. de iureiur. propter calum. dando.

Restituo ¶ De in integrum restit. Filiusfa. minor. fideiuss. minor. Si tutor vel cur. inter. Si in communi cadémque causa in integ. rest. postul. Si aduersus rem iud. Si aduersus vendit. Si aduersus donat. Si aduersus libert. Si aduersus transactio. Si aduersus solutio. Si aduersus dotem. Si aduersus delic. Si aduersus vsucap. Si aduersus fiscum. Si aduersus credit. Si minor ab hered. se abst. Si vt omis. hered. In quibus causis restit. Qui & aduersus quæ. Si minor se maior dix. Si septies in integ. restit. Hi qui vt ea impetrauit maior fac. Vbi & apud quem cog. in integ. rest. agend. sit. Repuato. quæ si. Etiam per procuratorem causam in integ. rest. In integ. post. Rest. mili. Vse. milit. Temp. in integ. rest. Quibus ex causis maior.

Gero. ¶ De negotiis gestis. Procura. His, quæ vi metusve causa gesta sunt. Dole mala. Edendo. In ius vocando.

Postulo. ¶ Id est adueco. De postulando. Aduoca. diuer. iudicio. Adoc. diuersis iudicium. Adoc. fisci. Errors aduocato. Vt qua defens. aduoca. Et quæ postulare non possunt qui infames sunt. Idem. Ex quibus cau. infa. irro.

TERTII LIBRI RVBRICÆ.

Conqueritur. Iudicat.

Tertia ius dicens, queritur, seruit, petit, occat.

Ius dicens. ¶ De iudiciis. Sportu. & sump. in diuer. iud. fa. Pedan. iudi. Qui pro sua iurisd. iud. da. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. persc. stan. in iudi. hab. Vt nemo imm. agere. Ordine iudicio. Litis contesta. Plus peti. Dilatio. Feriis. Iurisdi. amov. iud. Quando imper. inter pupil. Vbi de eri. agi oportet. Vbi de pos. agri oportet. Vbi fideicom. pe. aper. Vbi comm. qui cer. lo. Vbi in rem actio. Vbi de hered. agitur. Vbi de ratio. Vbi conse. statu agi debet. Vbi quis de curia. Vbi Senat. vel clariss. quib. eau. mil. feri. prescrip. vti non pos. Vbi causa fisca. Quando li. vnicuique sine iudice se vindicare.

Queritur. ¶ De inofficioso testamento. Inofficio donatio. Inofficiosis dotibus.

Seruit. ¶ De seruitut. & aqua. Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit. ¶ De peti. heredit. Rei vindicatione.

Occat. ¶ Familiæ erciscunda, id est, heredi. ac diuidunda. Communi diuidundo. Communia vtri. iudi. Finiu. regundo. Confer. eiusdem lit.

QVARTI LIBRI RVBRICÆ.

Actio, contractus, testes quarta referantur.

Actio. ¶ De actionibus & obligationibus. Vt actio. ab hered. & contra hered. inci. Ne vxor pro ma. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. Quando fiscus vel priua. Hered. actio. Ex delic defun. Constit. pecu. Rebus cre. & iureiur. Si cert. pecu. Suffra. prohibi. seque pecu. Condic. indebi. Condic. ob causam. Condi. ob turpem causam. Condic. furti. Con. ex lege. Pign. actio. Instit. & exer. Quod cum eo qui in alie. pa. Per quas personas nobis adquir. Ad Senatusc. Maced. Ad Senatusc. Vellei. Non numerat. pecu. Compensa. Hered. vel actio. ven. Actio. empt. & vend. Ædil. actio.

Contractus. ¶ De commodato. Vsuru. Naui. fenor. Depositi. Manda. Si ser. extero se emi. Manda. Pro socio. Contrahen. empt. & vendi. Quæ res vendi non poss. Quæ res ex. por. non deb. Eunuchis. Patribus qui fil. distra. Rescin. vendito. Quando li. ab empt. discre. Si propter publi. pensio. Sine censu, vel reliq. Pers. & commo. res vendita. Si quis alteri vel. filio. Reb. alie. non alie. Commu. re. alie. Rem alienam geren. Pactis inter empt. & vend. Si ser. exper. scene. Si mancipia venear. ne profu. Si mancipia fur. alie. vt manu. Monopoliis. Nundi. & merca. Vectiga. & com. Noua vectigal. instit. non posse. Commer. & merca. Rerum permu. Locato. iure emphyteutico.

Testes. ¶ De testibus & aliis speciebus probationum. vi. delicet de probatio. Fide instrumen. cui adhibet. tind. Plus valere quid agitur.

QVINTI LIBRI RVBRICÆ.

Quinta dabit nupcias, tutelas simque figuras.

Nupcias. ¶ De sponsalibus. Si reliet. promisce, vel ad eum pertinentes sponsalitia dederint arra. Donati. ante nupt. Nuptiis. Incestu & inuti. nup. Interdicto matri. inter pa. & natu. Si quacunque prædi. pace. Si nup. ex rescrip. pe. Senatu. Si secundo nupsit mulier. Dotis promissio. Iure datium. nup. Si secundo nupsit mulier. Dotis promissio. Iure datium. Rei vxo. actio. Pactis conu. tam super dote quam super donatione nup. Dote cauta non numer. Dona inter vi. & vxo. Repud. Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. Si dos constitu. ma. fo. fue. Ne fideiuss. vel manda. de dotibus. Rerum amo. Ne pro dote mulier bona quæ dam ma. addicantur.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Rubricæ Codicis.

ser. Fundi dot. Dinar. falsu, apud quem liberi mora. vel eda. debe. Alim. libe. Concubinæ. Natur. d. liberis.

Tutelasum. ¶ *De testament. tute. Confirma. tuto. Legitimo. Quæ pe. mu. Et breuiter prosequere vsque ad finem huiusce libri: & omnes formæ titulos huic verbo accommodatos indicabis.*

SEXTI LIBRI RVBRICÆ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. ¶ *De seruis fugi. & libertis. Furtis. & ser. corrup. Ope. liberto. Bonis liber. Si in fraudem patro. à lib. alie. fac. fit. Obseq. patro. præstan. Libertis & eo. libe. ture aureo. annulo.*

Testamenta. ¶ *De testam. militis. Qui testa. facere pos. Testament. Heredi. instit. Instit. & substit. & restit. sub condit. fac. Imp. & alis substit. Necessa. ser. hered. instituend. Libe. præte. Postu. hered. instituen. ture delib. Repudian. & abstin. hered. Quemadmodum testa. aperian. Edi. di. Hadri. Si quis aliquem testari prohibue. His, quibus ve indig. hered. auferi. Codicilli. Legatis. Et quia in testamentis quandoque verba ponuntur obscura, idcò est ibi titul. de verborum & rerum significatione. Si omis. sit causa testam. Iunge hic materiam bonorum possessionis: atque huius libri tituli pro arbitrio accipiat.*

SEPTIMI LIBRI RVBRICÆ.

Septima. appellat. nouem

Hepta manumittit, præscribit, prouocat: haud ter.

Manumittit. ¶ *De vindicta lib. & apud consilium manumissione. Testa. manumis. Le. Fu. Ca. vel. Fideicommissi libertis. Dediti. libertis. vel. Latinis lib. tollen. Communi serui manumissi. Ser. pig. da. ma. Ser. reipub. manu. His, qui à non domino manu. Quæ manumitti non possunt. Qui non poss. ad liber. perue. Quibus ex caus. ser. pro. libertate acce. Inge. manumiss. Communia de manumiss. Liberali causa. Adser. vel. Quibus ad libertatem præte. non li. Ordi. cogni. Colle. de tegen. Ne de statu defunti. poss. quinquen. quæra.*

Præscribit. ¶ *De long. temp. præscript. Pecu. cium qui liber. me. Senatusc. Claudia. Nude iure Quiritium. Vsucapiunt pro empto. Vsucap. pro donat. Vsucap. pro dote. Vsucap. pro hered. commucia. de vsucap. Vsucap. transfer. Acquir. & retin. poss. Præscript. long. temp. In quibus causis cess. long. temp. præscri. Quibus res obiicitur long. temp. præscript. Si adversus creditores. Quadrien. præscriptio. Ne res de. vel. templo. vindi. tempo. præscript. subma. præscript. xxx. vel xl. annorum. Anna. except. Annuis. & pubdi.*

Prouocat haud ter. ¶ *Ne liceat in una eademque causa tertiò prouocare. Appellatio, Temp. & repar. appel. Quando prouo. non est necess. Quorum appell. non recipi. Si pendente appell. mors interue. His, qui per me. iudic. non appell. Si vnus ex plu. appell. Si de mo. poss. fue. appell. Et quia appellationes emittuntur à sententiis, ideò præpponendi sunt tituli de ipsis sententiis loquentes: & sunt hi. De sentent. præfelli pretory. Quemadmodum & quando iudex sent. proferr. debet. Sentent. ex breui. recitat. Sententiis & interlocutis, omnium iudi. Sententia quæ sine cer. quæs. prolata est. Sententiæ quæ pro ea quæ interest profe. Si à non compe. iudice. Quæ esse di. Patro iudi. qui malè iudi. Sententiam rescindi non posse. Fructi. & litium expensis. Re iudicata. Execu. rei iudi. Pluriu rei iudi. Si plures vna sententia condemnat. sunt. Quibus res iudi. non nocet. Commina. epistu. Si ex fal. instrumen. vel testimo. iudi. sit. Pauca qui reliqui tituli pro arbitrio applicabit.*

OCTAVI LIBRI RVBRICÆ.

Pignorat octaua, interdicit, dat, stipulatur.

Pignorat. ¶ *De pigno. & hypoth. In quibus causis pignora. contra. Si alie. res pigno. da. sit. Quæ res pigno. oblig. poss. Qui potio. in pigno. ha. His, qui in prio. creditor. de. fac. Si antiore pignus vendi. Si res com. pigno. dat. sit. Præto. pign. Si in causa iudi. pignus cap. sit. Si pig. pignus dat. sit. Parti. pig. & omnis causa. Remiss. pig. Etiam ob chiro. pecuniam pignus tene. Distractio. pignu. Debito vendi. pigno. impe. non poss. Si vend. pignu. aga. Luitio pignu. Si omnia ex plu. hered. Si pign. commu. iure do. imperan. Pail. pignu. Creditu. exillis. pign. non ha. Et huiusmodi rubric. concernunt ea quæ qui habet in rebus. Addamus per quandam sim. iradinem rubrica concernentes ea quæ in personis habemus, ea sunt: De patria potestate. Adoptio. Emanc. liber. Ingra. liber. Postlim. reuer. Infan. expos. Infir. pu. caliba. Iure liberorum.*

Interdicit. ¶ *De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Vnde vi. Si per vim, vel alio modo absen. perturba. sit poss. Vti poss. Tab. exhibend. Liber. exhibend. Precar. & Sal. interdict. Ædili. prima. Noui oper. nuncia. Ope. public. Ratiocin. ope. publi.*

Dat. ¶ *Pro dona. De donatio. Donat. quæ sub modo. Revocan. donat. Dona. causa mortis.*

Stipulatur. ¶ *De constituend. & commit. stipula. Duo. reus stipulan. & promitten. Fideiuss. Nouatio. & delega. Solu. & liber. Emptio. Si quid contra fit: in illud conformitate perstella pro arbitrio ad aliquod supradictorum reducere poteris.*

NONI LIBRI RVBRICÆ.

id est, ponit.

Vltima multiplici pars crimina lege flagellat.

Nonus liber Codicis reuerà crimina varia ponit, incipiens per rubricam, De his qui accusa. non possunt. Accusatio. & inscriptio. Exhiben. & ultro. reu. Custo. reorum. Ipsos & reliquos sequentes titulos per ordinem carmini superiori appositos iudicabis, nisi disserto traharis iudice.

Rubricarum omnium colligationes & constituationes ex Antonii summa excerpsi, & hic nunc primùm imposui, magnam lectoribus afferens eruditionem.

Et si nouem illa superius explicata tibi forsitan prolixiora videntur, materiam ipsam totius Codicis quatuor suppositis versiculis enodare poterunt: quos vererem castigantes emendationem sic imprimendos curauimus.

Materia nouem Librorum Codicis.

Sacrat prima. Secunda parat. Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta. Nubere quinta docet.
Testatur sexta. Libertos septima ponit.
Pignorat octaua. Crimina nona punit.

INDEX

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

INDEX

OMNIVM TITVLORVM CODICIS,

ORDINE LIBRORVM, ET MATERIARVM.

Adiectâ locorum similium collatione.

Codicis.

1 De nouo Codice faciendo.
2 De Iustinianeo Codice confirmando.
3 De emendatione Codicis Domini Iustiniani, & secunda eius editione.

LIBER I.

Fides.

1.cap.j.1. 1 De summa Trinitate, & fide Catholica, & vt nemo de ea publicè contendere audeat.
2 De sacrosanctis Ecclesiis, & de rebus, & priuilegiis earum.
3.a Nov. 6.16.123. 137. b Nov.131. 3 De * Episcopis, & Clericis, & b orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis, & ptochotrophis, & asceteriis, & c monachis, & priuilegiis eorum, & & quasi castrensi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis seu permissis.
c Nov.5.76.133.cap. ij.33.
4 De Episcopali audientia, & diuersis capitulis, quæ ad ius curámque & reuerentiam pertinent pontificalem.
5.a Nov.109.131.cap. 5 v.7. b Nov. 119.144.5. cap.v.9. 7.cap.v.9. 5 De * hæreticis, & Manichæis, & b Samaritis.
6 Ne sanctum baptisma iteretur.
7 De apostatis.
8 Nemini licere signũ Saluatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore aut insculpere, aut pingere.
9 De Iudæis, & cœlicolis.
10 Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat.
11 De paganis, & sacrificiis, & templis.
12 De his, qui ad ecclesias confugiunt, vel sibi exclamant.
13 De his, qui in ecclesiis manumittuntur.

Leges.

14.a D.j.3. b D.j.4. Aliter accipiunt cõstitutio. 14 De * legibus, & b constitutionibus principum, & edictis.
15.Nov.17. 15 De mandatis principum.
16.D.j.3. 16 De senatusconsultis.
17 De vetere iure enucleando, & de auctoritate iurisprudentium, qui in Digestis referuntur.
18.D.xxij.6. 18 De iuris, & facti ignorantia.
19 De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus supplicare licear, vel non.
20 Quando libellus principi datus, litis contestationem faciat.
21 Vt lite pendente, vel post pronocationem, & definitiuam sententiam, nulli liceat Imperatori supplicare.
22 Si contra ius vel vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum.
23 De diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctionibus. 23.cap.j.3.
24 De statuis & imaginibus.
25 De his, qui ad statuas confugiunt.

Magistratus.

26 De officio præfecti prætoriorum, Orientis, & Illyrici.
27 De officio præfecti prætorio Africæ, & de omni eiusdem diœceseos statu.
28 De officio præfecti vrbi. 28.D.j.12.
29 De officio magistri militum.
30 De officio quæstoris.
31 De officio magistri officiorum. 30.D.j.15.C.xij.4. Nov.80.
32 De officio comitis sacrarum largitionum.
33 De officio comitis rerum priuatarum.
34 De officio comitis sacri patrimonij.
35 De officio proconsulis, & legati. 35.D.j.16.
36 De officio comitis Orientis.
37 De officio præfecti Augustalis. 37.D.j.17.
38 De officio vicarij. 38. Alius est vicarius, de quo est. j.28.
39 De officio prætorum.
40 De officio rectoris prouinciæ. 39.D.j.14. 40.D.j.18.
41 Vt nulli patriæ suæ administratio sine permissu principis permittatur.
De quadrimestruis tam ciuilibus, quàm militaribus.
42 De officio præfecti vigilum. 42.D.j.15.No.13.
43 De officio præfecti annonæ.
44 De officio ciuilium iudicum.
45 De officio militarium iudicum.
46 De officio tribuni, & comitis militaris.
47 Ne rei militaris comitibus, vel tribunis iniuria præstentur.
48 De officiis diuersorum iudicum.
49 Vt omnes iudices tam ciuiles, quàm militares, post administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant.
50 De officio eius, qui vicem alicuius iudicis obtinet.
51 De * assessoribus, & domesticis, & cancellariis iudicum. 51.a D.j.22.
52 De annonis, & capitu administrantium, & eorum assessorum, aliorúmve publicas solicitudines gerentium, vel eorum qui aliquam consecuti sunt dignitatem.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tituli Codicis.

53 De contractibus iudicum, vel eorum qui sunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore proprias ædes ædificent.
54 De modo multarum, quæ à iudicibus infliguntur.
55 De defensoribus ciuitatum.
56 De magistratibus municipalibus.
57 De officio iuridici Alexandriæ. 57.D.i.10.

LIBER II.

Iudiciaria.

1.D.ij.13.extr.ij.3. 1 De edendo.
2.D.ij.4. 2 De in ius vocando.
3.D.ij.14.extr.j.35 3 De pactis.
4.D.ij.15. extr.j.36. 4 De transactionibus.
5 De errore calculi.
6.D.iij.1.extr.j.37. 6 De postulando.
7 De aduocatis diuersorum iudiciorum.
8 De aduocatis fisci.
9 De errore aduocatorum, vel libellos seu preces concipientium.
10 Vt quæ desunt aduocatis vel partibus iudex suppleat.
11.D.iij.1.C.xii.38. 11 Ex quibus causis infamia irrogatur.
12.D.iij.3.extr.j.38. 12 De procuratoribus.
13 Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.
14 De his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt vel eorum nomina in litem prætendunt.
15 Vt nemo priuatus titulos prædiis suis, vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.
16 Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate signa rebus imponere alienis.
17 Ne fiscus, vel respublica procurationem alicui patrocinij causa in lite præstet.
18.D.iij.5. 18 De negotiis gestis.

Restitutiones in integrum.

19.D.iv.1.extr.j.40. 19 De his, quæ vi metúve causa gesta sunt.
20.D.iv.3.extr.ij.14. 20 De dolo malo.
21.D.iv.4. 21 De in integrum restitutione minorum viginti quinque annis.
22 De filiofamilias minore.
23 De fideiussoribus minorum.
24 Si tutor vel curator interuenerit.
25 Si in communi eaúdémque causa in integrum restitutio postuletur.
26 Si aduersus rem iudicatam.
27 Si aduersus venditionem.
28 Si aduersus venditionem pignorum.
29 Si aduersus donationem.
30 Si aduersus libertatem.
31 Si aduersus transactionem, vel diuisionem.
32 Si aduersus solutionem à debitore, vel à se factam.
33 Si aduersus dotem.
34 Si aduersus delictum.
35 Si aduersus vsucapionem.
36 Si aduersus fiscum.
37 Si aduersus creditorem.
38 Si vt se ab hereditate abstineat.
39 Si vt amissam hereditatem, vel bonorum possessionem, vel quid aliud acquirat.
40 In quibus causis restitutio in integrum non est necessaria.
41 Qui, & aduersus quos in integrum restitui non possunt.
42 Si minor se maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit.
43 Si sæpius in integrum restitutio postulatur.
44 De his qui veniam ætatis impetrauerunt.
45 Si maior factus ratum habuerit.
46 Vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.
47 De reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.
48 Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse.
49 In integrum restitutione postulata, ne quid nouti fiat.
50 De restitutionibus militum, & eorum qui reipublicæ causa absunt.
51 De vxoribus militum, & eorum qui reipub. causà absunt.
52 De temporibus in integrum restitutionis tam minorum, & aliarum personarum, quæ restitui possunt, quàm etiam heredum eorum.
53 Quibus ex causis maiores restituantur. 53.D.iv.6.
54 De alienatione iudicij mutandi causa facta. 54.D.iv.7. extr.j.4

Iudicia, vel quasi.

55 De receptis arbitriis. 55.D.iv.8.extr.j.45
56 De satisdando. 56.Inst.iv.11.D.ij. extr.iij.11.
57 De formulis & impetrationibus actionum publicis.
58 De iureiurando propter calumniam. 58.extr.ij.7.

LIBER III.

1 De iudiciis. 1.D.v.1.extr.iij.1.
2 De sportulis, & sumptibus in diuersis iudiciis faciendis, & de executorib. litium.
3 De pedaneis iudicibus. 3.No 82.
4 Qui pro sua iurisdictione iudices dare, dari possunt.
5 Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat.
6 Qui legitimam personam standi in iudicio habeant vel non.
7 Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur.
8 De ordine iudiciorum. 8.inf.xij.19.extr.ij.1.
9 De litis contestatione. 9.extr.ij.5.
10 De plus petitionibus. 10.extr.ij.11.
11 De dilationibus. 11. D.ij. 11.extr.ij.
12 De feriis. 12. D.ij.12.extr.ij. 13.a D.ij.5.
13 De a iurisdictione omnium iudicum, & b de foro competenti. a D.v.1.extr.ij.1.
14 Quando Imperator inter pupillos, vel [alias] miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur.
15 Vbi de criminibus agi oporteat.
16 Vbi de possessione agi oporteat.
17 Vbi fideicommissum peti oporteat.
18 Vbi conueniatur, qui certo loco dare promisit.
19 Vbi in rem actio exercenda sit.
20 Vbi de hereditate agatur, vel vbi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

21.Vbi

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

21 Vbi de ratiocinijs tam publicis, quam priuatis agi oporteat.
22 Vbi causa status agi debeat.
23 Vbi quis de curiali, vel cohortali aliave conditione conueniatur.
24 Vbi senatores vel clarissimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.
25 In quibus causis militantes fori praescriptione vti non possunt.
26 Vbi causae fiscales, vel diuinae domus hominumque eius agantur.
27 Quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare vel publicam deuotionem.

Vindicationes.

28 Inst.ij. 18. D.v.1. 28 De inofficioso testamento.
29. No.92. 29 De inofficiosis donationibus.
30 De inofficiosis doribus.
31. D.v.3. 31 De petitione hereditatis.
32. D.vi.1. 32 De rei vindicatione.
33. a Inst.ij.4. D.vij. 1. b Inst.ij.5. D.vij. 8. c D.vij.7. 33 De a vsufructu, & b habitatione, & c ministerio seruorum.
34. a Inst.ij.3. D.viij. 1. b D.xxxix.3. 34 De a seruitutibus, & b aqua.

Damnum.

35 Inst.iv.3. D.ix.2. 35 De lege Aquilia.

Mixta actiones.

36. D.x.2. 36 Familiae erciscundae.
37. D.x.3. 37 Communi diuidundo.
38 Communia vtriusque iudicij, tam familiae erciscundae, quam communi diuidundo.
39. D.x.7. 39 Finium regundorum.
40 De consortibus eiusdem litis.

Noxales actiones.

41. Inst.iv.8. D.ix.1. 41 De noxalibus actionibus.
42. D.x.4. 42 Ad exhibendum.
43. D.xi.1. 43 De aleae ludu, & aleatoribus.
44. D.xi.7. ext.ij.21. 44 De religiosis, & sumptibus funerum.

LIBER IX.

Conditiones.

1 a D.xii.1. b D.xii.1. ext.ij.14. c D.xii.1. 1 De a reb. creditis, & b iureiurando.
2 Si certum petatur.
3 De suffragio.
4 Similis est tit. de sequestratione possessionis, & fructuū. ext.ij.17. 4 De prohibita sequestratione pecuniae.
5 De conditione indebiti.
6 De conditione ob causam datorum.
7 De conditione ob turpem causam.
8 De conditione furtiua.
9 De a conditione ex lege, & b sine causa, vel c iniusta causa.
5. D.xii.4. 6. D.xii.5. 7. D.xii.5. 8. D.xii.1. 9 a D.xii.1. b D.xii.7. c D.xii.5.

Obligationes.

10. Inst.iii. 15. & iv. 6. D.xlii.7. 10 De obligationibus, & actionibus.
11 Vt actiones ab heredib. & contra heredes incipiant.
12 Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.
13 Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur.
14 An seruus pro suo facto post manumissionem teneatur.
15 Quando fiscus, vel priuatus debitoris sui debitores exigere possit.
16 De actionibus hereditariis.
17 Ex delictis defunctorum in quantum heredes conueniantur.
18 De constituta pecunia, 18. D. xiij. 5. No. 4. 115.

Probationes.

19. D.xiij.3. ext.ij. 19.
19 De probationibus.
20 De testibus. 20. D.xiij.5. No. 90. ext.ij.10.
21 De fide instrumentorum, & amissione eorum, & de apochis, & antapochis faciendis, & de his, quae sine scriptura fieri possunt. 21. D.xiij. 4. ext.ij. 11.
22 Plus valere quod agitur, quam quod simulatè concipitur.
23 De commodato. 23. D.xiij.6. ext. ij. 15.
24 De pigneratitia actione. 24. D.xiij.7.
25 De a exercitoria, & b institoria actione. 25. a D.xiv.1. b D.xiv.3.
26 a Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur, vel b de peculio, siue c quod iussu, aut d de in rem verso. 26. a Inst.iv.7. D. xiv.5. b D.xv.1. c D.xv.4. d D.xv.3.
27 Per quas personas nobis acquiritur. 27. Inst.ij.9. & iij.28.
28 Ad S.C. Macedonianum. 28. D. xiv.6.
29 Ad S.C. Velleianum. 29. D.xvj.1.
30 De non numerata pecunia. 30. Inst.iij.21.
31 De compensationibus. 31. D.xvj.2.

Vsura.

32 De vsuris. 32. D. xxij. 1. Nou. 121.138. ext. v.19.
33 De nautico fenore. 33. D.xxij. 2. Nou. 106. 110.
34 Depositi, vel contra. 34. D.xvj.3. No. 34. ext.ij. 16.

Obligationes ex consensu.

35 Mandati vel contra. 35. Inst.iii.26. D. xvij.1.
36 Si seruus extero se emi mandauerit. 37. Inst. iij. 25. ext. xvij.2.
37 Pro socio.
38 De contrahenda emptione. 38. Inst. iij. 23. D. xviij.1. ext.ij.17.
39 De hereditate vel actione vendita. 39. D.xviij.4.
40 Quae res venire non possunt, & quae emere vel vendere vetantur. 40. D.xviij.1.
41 Quae res exportari non debent.
42 De eunuchis.
43 De patribus qui filios distraxerunt. 44. D.xviij.5.
44 De rescindenda venditione. 45. D.xviij.5.
45 Quando liceat ab emptione discedere.
46 Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata.
47 Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse. 48. D.xviij.6.
48 De periculo, & commodo rei venditae. 49. D.xix.1.
49 De actionibus empti, & venditi.
50 Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit.
51 De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca.
52 De communium rerum alienatione.
53 Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienationem.
54 De pactis inter emptorem & venditorem compositis. 54. D.xviij.1.
55 Si seruus exportandus veneat. 55. D.xviij.7.
56 Si mancipium ita veneat, ne prostituatur.

57 Si

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

57.D.xviij.7. 57 Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contrà.
58 De ædilitiis actionibus.
59 De monopoliis, & conuentu negotiatorum illicito, vel artificum, ergo laborumque, necnon balneatorum prohibitis illicitisque pactionibus.
60.D.l.11. 60 De nundinis & mercatibus.
61.D.xxxix.4. 61 De vectigalibus & commissis.
62 Vectigalia noua institui non posse.
63 De commerciis, & mercatoribus.
64.a D.xix.4. cet.iij. 19. 64 De * rerum permutatione, & b præscriptis verbis actione.
b D.xix.5. 65 De locato & conducto.
65.Inst.iij.24. D.xix. 2. cet.iij.18. 66 De iure emphyteutico.
66.D.vj.3.

Liber V.

Nuptiæ.

3.a D.xxiij. 1. cet. iv.2. 1 De * sponsalibus, & arris sponsalitiis, & b proxeneticis.
b D.l.14.
3.No. 60. 119. 124. D.xxiij.2. 2 Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes, sponsalia dederint.
4.Inst.j.10. Nou.74. cet.iv.2. 3 De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.
5.a Nou.22.154. 4 De nuptiis.
5 De * incestis, & inutilibus nuptiis.
6 De interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem seu curatorem filiósque eorum.
7 Si quacumque prædiuus potestate, vel ad eum pertinentes, ad suppositorum iurisdictioni suæ adspirare tentauerint nuptias.
8 Si nuptiæ ex rescripto petantur.
9.No.22.2.cet.iv. 22. 9 De secundis nuptiis.
10 Si secundò nupserit mulier, cui maritus vsumfructum reliquit.
11 De doris promissione, & nuda pollicitatione.
12.D.xxiij.3.No.97. 12 De iure dotium.
13.D.xxiij.3.No.97. 13 De rei vxoriæ actione in ex stipulatu actionem transfusa, & * de natura dotibus præstita.
14.D.xxiij.4. 14 De pactis conuentis tam super dote, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis.
15.Nou.100. 15 De dote cauta, non numerata.
16.a D.xxiv.1.cet. iv.19. 16 De * donationibus inter virum & vxorem, & b à parentibus in liberos factis, & c de ratihabitione.
b No.92.
c D. xlvj.8.
17.a D.xxiv.2. Consun.cet.iv. 19. 17 De * repudiis, & iudicio de moribus sublato.
18.D.xxiv.3. cet.iv. 20. 18 Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.
19 Si dos constante matrimonio soluta fuerit.
20 Ne fideiussores vel mandatores dotium dentur.
21.D.xxv.1. 21 Rerum amotarum.
22.D.xxiv.5. 22 Ne pro dote mulieri bona quondam mariti addicantur.
23 De fundo dotali.
24 Diuortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant.
25.D.xxv.3. 25 De alendis liberis, ac parentibus.
26.D.25.7. 26 De concubinis.
27 De naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.

Tutelæ.

28 De testamentaria tutela. 28.Inst.j.14.D.xxvj. 1.
29 De confirmando tutore. 29.D.xxvj.3.
30 De legitima tutela. 30.Inst.j.15.17.18. D.xxvj.4.
31 Qui petant tutores, vel curatores. 31.D.xxvj.6.
32 Vbi petantur tutores, vel curatores. 32.D.xxvj.6.
33 De tutoribus, vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.
34 Qui dare tutores vel curatores possunt, & qui dari non possunt. 34.D.xxvj.5.
35 Quando mulier tutelæ officio fungi potest. 35.Nou.94.
36 In quibus causis tutorem habenti tutor vel curator dari potest.
37 De administratione tutorum vel curatorum, & de pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda. 37.D.xxvj.7.
38 De periculo tutorum, & curatorum. 38.D.xxvj.7.
39 Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conuenirì possint. 39.D.xxvj.9.
40 Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel vnus agere pro minore, vel conuenirì possunt. 40.D.xxvj.7.
41 Ne tutor vel curator vectigalia conducat.
42 De tutore vel curatore qui satis nõ dedit.
43 De suspectis tutoribus, vel curatoribus. 43.Inst.j.26.D.xxvj. 10.
44 De in litem dando tutore vel curatore.
45 De eo, qui pro tutore negotia gessit. 45.D.xxvij.5.
46 Si mater indemnitatem promiserit.
47 Si contra voluntatem matris tutor datus sit.
48 Vt causæ post pubertatem tutor adsit.
49 Vbi pupilli educari debeant. 49.D.xxvij.2.
50 De alimentis pupillo præstandis. 50.D.xxvij.2.
51 Arbitrium tutelæ. 51.D.xxvij.3.
52 De diuidenda tutela, & pro qua parte quisque tutorum conueniatur.
53 De in litem iurando. 53.D.xxij.3.
54 De heredibus tutorum, vel curatorum. 54.D.xxvij.7.
55 Si tutor vel curator non gesserit. 55.D.xxvj.7
56 De vsuris pupillaribus.
57 De fideiussoribus tutorũ, vel curatorum. 57.D.xxvij.7.
58 De contrario iudicio tutelæ. 58 D.xxvij.4.
59 De auctoritate præstanda. 59.Inst.j.21.D.xxj. 1.
60 Quando tutores vel curatores esse desinant. 60.Inst.j.22.
61 De actore à tutore seu curatore dando.
62 De excusationib. tutorum & curatorum, & de temporibus earum. 62.Instit.j.25.D. xxvij.2.
63 Si tutor vel curator falsis allegationibus excusarus sit.
64 Si tutor vel curator reipublicæ causâ abesit.
65 De excusationibus veteranorum.
66 Qui numero liberorum se excusant.
67 Qui morbo.
68 Qui ætate.
69 Qui numero tutelarum.
70 De curatore furiosi, vel prodigi. 70.D.xxvij.10.
71 De prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis, vel obligandis. 71. D.xxvij.9.
72 Quando decreto opus non sit.
73 Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.
74 Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuerit.
75 De magistratibus conueniendis.

Liber VI.

Serui & liberti.

1 De* seruis fugitiuis, & libertis, mancipiisque 1.D.xj.4.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tituli Codicis.

pilisque ciuitatum, artificibus, & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam vel dominicam pertinentibus.

1.a Inst.iv.1.D.xlvij. 1 De furtis, & b seruo corrupto.
2.ex.v.18. b D.xl.3. 3 De operis libertorum.
3.D.xxxviij.1. 4 De a bonis libertorum, & b iure patronatus.
4.a Institut.iij.7. D. xxxviij. 2. b. D. xxxvij.14. Aliter accipitur hoc verbum est.iij.38. 5 Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta sit.
5.D.xxxviij.5. 6 De obsequiis patrono præstandis.
6.D.xxxvij.15. 7 De libertis, & eorum liberis.
8.a D.xl.10.No.38. b D.xl. 11. Nou.38. 8 De a iure aureorum annulorum, & b de natalibus restituendis.

Bonorum possessiones.

9.D.xxxvij.13. 9 Qui admitti ad bonorum possessionem possunt, & intra quod tempus.
10 Quando non petentium partes petentibus accrescant.
11.D.xxxvij.11. 11 De bonorum possessione secundùm tabulas.
12.D.xxxvij.4. 12 De bonorum possessione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.
13 De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur.
14.D.xxxviij.6. 14 Vnde liberi.
15.a D.xxxviij.7. b D.xxxviij.8. 15 a Vnde legitimi, & b vnde cognati.
16.D.xxxviij.9. 16 De successorio edicto.
17.D.xxxvij.10. 17 De Carboniano edicto.
18.D.xxxvij.11. 18 Vnde vir & vxor.
19.D.xxxvij.6.7. 19 De repudianda bonorum possessione.
20.Inst.iij.11.D.xxix. 2. 20 De collationibus.
21 De testamento militis.

Testamenta vel quasi.

22. Institiij. 12. D. xxviij.1. 22 Qui testamenta facere possunt, vel non.
23. Institiij. 10. D. xxviij.1.Nou.66. 23 De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinantur.
24 Institiij.14.D. xxviij.5. 24 De heredibus instituendis, & quæ personæ heredes institui non possunt.
25.D.xxviij.7. 25 De institutionibus, substitutionibus seu restitutionibus sub conditione factis.
26.Inst.ij. 15.16. D. xxviij.6. 26 De impuberum & aliis substitutionibus.
27 De necessariis heredibus instituendis, vel substituendis.
28.Institiij.11. D. xxviij. 2.No.115. 28 De liberis præteritis, vel exheredatis.
29.D.xxviij.2. 29 De postumis heredibus instituendis, vel exhæredandis.
30.a & xxviij.8. b D.xxix.2. 30 De a iure deliberandi, & b de adeundo, vel acquirenda hereditate.
31.D.xxix.2. 31 De repudianda, vel abstinenda hereditate.
32.D.xxix. 3. 32 Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.
33 De edicto Diui Hadriani tollendo, & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur.
34.D.xxix 6. 34 Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.
35.D.xxix.5. 35 De his, quibus vt indignis hereditas auferatur, & ad S.C.Silanianum.
36.Institiij.15.D. xxix.7. 36 De codicillis.

Legata.

37. Institiij. 20. D. xxx.xxxi xxxij. 37 De legatis.
38.D.l.16. ex.v.40. 38 De verborum significatione.
39.D.xxix.4. 39 Si omissa sit causa testamenti.
40 De indicta viduitate, & lege Iulia Miscella tollenda.
41 De his, quæ pœnæ nomine in testamento, vel codicillis relinquuntur. 41.D.xxiv.6.
42 De fideicommissis. 42.Institiij.24.D.xxx. xxxj.xxxij.
43 Communia de legatis & fideicommissis, & de in rem missione tollenda. 43. D. xxx. xxxj. xxxij.
44 De falsa causa adiecta legato, vel fideicommisso.
45 De his, quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur. 45.D.xlv.1.
46 De conditionibus inserris tam legatis, quàm fideicommissis, & libertatibus. 46.D.xxxix.1.
47 De vsuris & fructibus legatorum, seu fideicommissorum.
48 De incertis personis.
49 Ad S.C.Trebellianum. 49.Institiij.23. D. xxxv.1.
50 Ad legem Falcidiam. 50.Institiij.2.D.xxxv. 2.No.1.113.
51 De caducis tollendis.
52 De his, qui ante apertas tabulas hereditatem transmiserunt.
53 Quando dies legati, vel fideicommissi cedit. 53.D.xxxv.2.
54 a Vt in possessionem legatorum, seu fideicommissorum causâ mittatur, & b quando satisdari debeat. 54.a D.xxxvj.4. b D.xxxvj.3.

Intestati successio.

55 De suis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab intestato venientibus. 55.Institiii.1.D. xxviij.16.
56 Ad S.C.Tertullianum. 56.Institiii.3. D. xxxviij.17.
57 Ad S.C.Orphitianum. 57.Institiii.4.D. xxxviij.17.
58 De legitimis heredibus.
59 Communia de successionibus. 58.Institiii.2. D. xxxviij.16.
60 De bonis maternis, & materni generis.
61 De bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio, vel aliàs acquiruntur, & de eorum administratione.
62 De hereditatibus decurionum, naticulariorum, cohortalium, militum, & sabticensium.

LIBER VII.

Manumissiones.

1 De vindictâ & apud consilium manumissione. 1.D.xl.2.
2 De testamentaria manumissione. 2.D.xl.4.
3 De lege Fufia Caninia tollenda. 3.Inst.3.7.
4 De fideicommissariis libertatibus. 4.D.xl.5.
5 De dedititia libertate tollenda.
6 De Latina libertate tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.
7 De communi seruo manumisso.
8 De seruo pignori dato manumisso.
9 De seruis reipublicæ manumittendis.
10 De his qui à non domino manumissi sunt.
11 Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur. 11.Inst.j.4.D.xl.9.
12 Qui non possunt ad libertatem peruenire. 12.D.xl.9.
13 Pro quibus causis pro præmio libertatem accipiunt.
14 De ingenuis manumissis.
15 Communia de manumissionibus. 15.D.xl.1.
16 De liberali causa. 16.D.xl.12.
17 De adsertione tollenda.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

18.a. D.xl.13. 18 Quibus * ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.
19 supr.iij.8. extr.ij. 11. 19 De ordine cognitionum.
20.D. xl. 16. extr.7. 20 De collusione detegenda.

Præscriptiones, & vsucapiones.

21.extr.xl.15. 21 Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.
22 De longi temporis præscriptione quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.
23 De peculio eius, qui libertatem meruit.
24.Inst.ij.14. 24 De S.C.Claudiano tollendo.
25 De nudo iure Quiritium tollendo.
26.D.xlj.4. 26 De vsucapione pro * emptore vel pro transactione.
27.D.xlj.4. 27 De vsucapione pro dotato.
28.D.xlj.5. 28 De vsucapione pro dote.
29.D.xlj.5. 29 De vsucapione pro herede.
30.Inst.ij.6.D.xlj.3. 30 Communia de vsucapionibus.
31 De vsucapione transformanda, & sublata differentia mancipi, & nec mancipi.
32.D.xlj.4. 32 De acquirenda & retinenda possessione.
33 De præscriptione longi temporis [decem vel viginti annorum.]
34 In quibus causis cessat longi temporis præscriptio.
35 Quibus non obstitit longi temporis præscriptio.
36 Si aduersus creditorem præscriptio opponatur.
37 De quadriennij præscriptione.
38 Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis præscriptione summoueatur.
39 De præscriptione triginta vel quadraginta annorum.
40.a D.xlix.3. 40 De annali exceptione Italici contractus tollenda, & * de diuersis temporibus, & exceptionibus, & præscriptionibus, & interruptionibus.
41 De alluuionibus & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.

Sententiæ.

42 De sententiis præfectorum prætorio.
43 Quomodo, & quando iudex sententiam proferre debeat, præsentibus partibus, vel vna absente.
44.a extr.ij.27. 44 De sententiis ex periculo recitandis.
b D.xlij.1. 45 De * sententiis, & b interlocutionibus omnium iudicum.
46 De sententia, quæ sine certa quantitate prolata est.
47 De sententiis quæ pro eo quod interest proferuntur.
48 Si à non competente iudice iudicatum esse dicatur.
48.D.l.13. 49 De pœna iudicis qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit.
50 Sententiam rescindi non posse.
51.D.xlij.1. 51 De fructibus, & litium expensis.
52 De re iudicata.
53 De executione rei iudicatæ.
54 De vsuris rei iudicatæ.
55 Si plures vna sententia condemnati sint.
56 Quibus res iudicata non nocet.
57 Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones rei iudicatæ auctoritatem non habere.
58 Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum sit.
59 De confessis. 59.D.xlij.2.extr.8.
60 Inter alios acta, vel iudicata, aliis nõ nocere. 18.
61 De relationibus. 61.D.xlix.1.

Appellationes.

62 De appellationibus, & consultationibus. 62.D.xlix.1.No.49.
63 De temporibus, & reparationibus appellationum seu consultationum. 93.115.extr.ij.28.
64 Quando prouocare non est necesse. 64.D.xlix.8.
65 Quorum appellationes non recipiuntur. 65.D.xlix.5.
66 Si pendente appellatione mors interuenerit. 66.D.xlix.13.
67 De his, qui propter metum iudicis non appellauerunt.
68 Si vnus ex pluribus appellauerit.
69 Si de momentanea possessione fuerit appellatum.
70 Ne liceat in vna eadémque causa, vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum prætorio roborauerit, eas retractare.
71 Qui bonis cedere possunt. 71.D.xlij.3.
72 De * bonis auctoritate iudicis possidendis, seu venundandis, & b de separationibus bonorum. 72.a D.xlij.5. b D.xlij.4.
73 De priuilegio fisci.
74 De priuilegio dotis.
75 De reuocandis iis, quæ in fraudem creditorum alienata sunt. 75.D.xlij.8.

Liber VIII.

Interdicta.

1 De interdictis. 1.Inst.iv.15.D.xliij.1.
2 Quorum bonorum. 2.D.xliij.2.
3 Quod legatorum. 3.D.xliij.3.
4 Vnde vi. 4.D.xliij.16.
5 Si per vim, vel alio modo absenti possessio turbata sit.
6 Vti possideris. 6.D.xliij.17.
7 De tabulis exhibendis. 7.D.xliij.5.
8 De * liberis exhibendis, seu deducendis, & b de homine libero exhibendo. 8.a D.xliij.30. b D.xliij.19.
9 De * precario, & b Saluiano interdicto. 9.a D.xliij.26. Alia sunt precariæ, de quibus extr.iij.14. b D.xliij.33.
10 De ædificiis priuatis.
[De operis noui nunciatione.]
11 De operibus publicis. 11.D.l.10.
12 De ratiociniis operum publicorum, & de partibus ciuitatum.

Pignora.

13 De pignoribus & hypotheca. 13.D.xx.1.extr.iij.11.
14 In quibus causis pignus tacitè contrahitur. 14.D.xx.2.
15 Si aliena res pignori data sit.
16 * Quæ res pignori obligari possunt, vel non, & b qualiter pignus contrahatur. 16.a D.xx.3. b.D.xx.1.
17 Qui potiores in pignore habeantur. 17.D.xx.4.
18 De his, qui in priorum creditorum locum succedunt. 18.D.xx.4.
19 Si antiquior creditor pignus vendiderit.
20 Si communis res pignori data sit.

31 De

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index Tituli.

21 De prætorio pignore, & vt in actionibus etiam debitorum missio prætorij pignoris procedat.
22 Si in causa iudicati pignus captum sit.
23 Si pignus pignori datum sit.
24 De pactu pignoris, & omni causa.
25 De remissione pignoris.
26 Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.
27.D.xx.5. 27 De distractione pignorum.
28 Debitorem venditionem pignoris impedire non posse.
29 Si vendito pignore agatur.
30.D.xx.6. 30 De luitione pignoris.
31 Si vnus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.
32 Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit.
33 De iure dominij impetrando.
34.D.xx.1. 34 De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

Exceptiones.

35.Inf.iv.13.D.xliv.1.ext.ij.15.16. 35 De exceptionibus seu præscriptionibus.
36.D.xlv.4.N.112. 36 De litigiosis.

Stipulationes.

37.Inst.iij.15.D.xlv.1. 37 De contrahenda, & committenda stipulatione.
38.Inst.iij.18. 38 De inutilibus stipulationibus.
39.Inst.iij.16.D.xlv. 39 De duobus reis stipulandi, & promittendi.
40.Inst.iij.20 D.xlv.1.No.4.ext.iij.2. 40 De fideiussoribus, & mandatoribus.
41 De nouationibus, & delegationibus.
42.D.xlvj.1. 42 De solutionibus, & liberationibus.
43.D.xlvj.3. 43 De acceptilatione.
44.D.xlvj.4. 44 De euictionibus.
46.D.xxj.1. 45 Creditorem euictionem pignoris non debere.

Patria potestas.

46.Inst.j.9. 46 De patria potestate.
47.Inst.j.11.D.j.7. 47 De adoptionibus.
48.D.j.7. 48 De emancipationibus liberorum.
49 De ingratis liberis.
50.D.xlix.15. 50 De postliminio, & redemptis ab hostibus.
51.Nou.153.ext.v.11. 51 De infantibus expositis liberis, & seruis, & de his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

Consuetudo.

52.D.j.3.ext.j.4. 52 Quæ sit longa consuetudo.

Donationes.

53.Inf.ii.7.D.xxxix.5.No.162.ext.iij.24. 53 De donationibus.
54 De donationibus, quæ sub modo, vel sub conditione, vel certo tempore conficiuntur.
55 De reuocandis donationibus.
56.D.xxxix.6. 56 De mortis causa donationibus.
57 De infirmandis pœnis cœlibatus, & orbitatis, & de decimariis sublatis.
58 De iure liberorum.

Codex.

Liber IX.

Iudicia publica.

1 De his qui accusare non possunt.
2 De accusationibus, & inscriptionibus. 2.D.xlviij.2.ext.v.1.
3 De exhibendis, & transmittendis reis. 3.D.xlviij.3.
4 De custodia reorum. 4.D.xlviij.3.
5 De priuatis carceribus inhibendis.
6 Si reus vel accusator mortuus fuerit.
7 Si quis imperatori malè dixerit.
8 Ad legem Iuliam maiestatis. 8.D.xlviij.4.
9 Ad legem Iuliam de adulteriis & stupro. 9.D.xlviij.5.N.134.141.ext.v.16.
10 Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.
11 De mulieribus quæ se seruis propriis iunxerunt.
12 Ad * legem Iuliam de vi publica, vel priuata. * 11.a.D.xlviij.6. b D.xlviij.7.
13 De raptu virginum, vel viduarum, vel sanctimonialium. 13.No.143.
14 De emendatione seruorum.
15 De emendatione propinquorum.
16 Ad legem Corneliam de sicariis. 16.D.xlviij.8.12.
17 De his qui parentes, vel liberos occiderunt. 17.D.xlviij.9.ext.v.10.
18 De maleficiis, & mathematicis, & cæteris similibus. 18.D.xlviij.8.ext.v.11.
19 De sepulchro violato. 19.D.xlviij.12.
20 Ad legem Fabiam de plagiariis. 20.D.xlviij.15.
21 Ad legem Vifellium.
22 Ad legem Corneliam de falsis. 22.D.xlviij.20.ext.v.20.
23 De his qui sibi adscribunt in testamento.
24 De falsa moneta.
25 De mutatione nominis.
26 Ad legem Iuliam de ambitu. 26.D.xlviij.14.
27 Ad legem Iuliam repetundarum. 27.D.xlviij.11.
28 De crimine peculatus. 28.D.xlviij.13.
29 De crimine sacrilegij. 29.D.xlviij.13.
30 De seditiosis, & de his qui plebem contra rempublicam audent colligere.
31 Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri possit.
32 De crimine expilatæ hereditatis. 32.D.xlviij.19.
33 De vi bonorum raptorum.
34 De crimine stellionatus. 33.Inf.iv.2.D.xlviij.8.ext.v.17.
35 De iniuriis. 34.D.xlviij.20.
36 De famosis libellis. 35.Inst.iv.4.D.xlviij.20.ext.v.36.
37 De abigeis.
38 De Nili aggeribus non rumpendis. 36.D.xlviij.20.
39 De his qui latrones, vel alios criminibus reos occultauerint. 37.D.xlviij.14. 38.D.xlviij.16.
40 De requirendis reis. 40.D.xlviij.17.
41 De quæstionibus. 41.D.xlviij.18.
42 De abolitionibus. 42.D.xlviij.16.
43 De generali abolitione.
44 Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.
45 Ad S.C.Turpillianum. 45.D.xlviij.16.
46 De calumniatoribus. 46.ext.v.2.Alias, accipitur D.iij.4.
47 De pœnis. 47.D.xlviij.19.No.134.ext.v.37.
48 Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare.
49 De bonis proscriptorum seu damnatorũ. 49.D.xlviij.20.
50 De bonis eorum, qui mortem sibi conscierunt. 50.D.xlviij.21.
51 De sententiam passis & restitutis. 51.D.xlviij.21.

Liber X.

Fiscalia.

1 De iure fisci. 1.D.xlix.14.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

2 De conueniendis fisci debitoribus.
3 De fide & iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus.
4 De venditione rerum fiscalium cum priuatis communium.
5 Ne fiscus rem, quam vendidit, euincat.
6 De his, qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.
7 Pœnis fiscalibus creditores præferri.
8 De fiscalibus vsuris.
9 De sententiis aduersus fiscum latis retractandis.
10 De bonis vacantibus, & de incorporatione.
11 De delatoribus.
12 De petitionibus bonorum sublatis.
13 De his, qui se deferunt.
14 Si imperialis liberalitatis socius sine herede decesserit.
15 De thesauris.
16 De annonis & tributis.
17 De indictionibus.
18 De superindicto.
19 De exactoribus tributorum.
20 De superexactionibus.
21 De capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causâ.
22 De apochis publicis, & de descriptionibus curialibus.
23 De canone largitionalium titulorum.
24 Ne operæ à collatoribus exigantur.
25 De immunitate nemini concedenda.
26 De conditis in publicis horreis.
27 Vt nemini liceat in coëmptione specierum se excusare, & de munere sitoniæ.
28 De collatione donatorum, vel releuatorum, aut transitorum, seu adæratorum.
29 De collatione æris.
30 De discussoribus.

Curiæ, ciuitatum munera & eorum excusationes.

31.4 D.1.4. Nou.38. 101. 8 Nu.70. 31 De [a] decurionibus, & filiis eorum: & [b] qui decuriones habentur, quibus modis à curiali fortuna liberentur.
32 Si seruus aut libertus ad decurionatum adspirauerit.
33 De prædiis curialium sine decreto non alienandis.
34 Quando, & quibus quarta pars deberur ex bonis decurionum, & de modo distributionis eorum.
35 De imponenda lucratiuis descriptione.
36 De præbendo salario.
37 Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit.
38 D.1.1. 38 De municipibus originariis.
39 D.1.1. 39 De [a] incolis, & vbi quis domicilium habere videatur, & de iis qui studiorum causa in alia ciuitate degunt.
40 De honoribus, & muneribus non continuandis inter patrem & filiũ, & de interuallis.
41 De muneribus patrimoniorum.
42 Quemadmodum ciuilia munera inducuntur.
43 De his, qui sponte publica munera subeunt.
44 De his, qui à principe vacationem acceperunt.
45 De vacatione publici muneris. 45.D.1.1.
46 De decretis ab ordine faciendis. 46.D.1.9.
47 De excusationibus munerum. 47.D.1.5.
48 De quibus muneribus, seu præstationibus nemini liceat se excusare.
49 Qui ætate se excusant.
50 Qui morbo se excusant.
51 De his, qui numero liberorum, vel paupertate excusationem meruerunt.
52 De professoribus, & medicis.
53 De athletis.
54 De his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt.
55 Quibus muneribus excusantur hi, qui post impletam militiam, vel aduocationem, per prouinciam suis commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum.
56 De conductoribus vectigalium fisci.
57 De libertinis.
58 De infamibus. 58.D.iij.2. C.ij.12.
59 De reis postulatis.
60 De his, qui in exilium dati, vel ordine moti sunt.
61 De filiisfamiliàs, & quemadmodum pater pro his teneatur.
62 De periculo successorum parentis.
63 De mulieribus, in quo loco munera sexui congruentia, & honores adgnoscant.
64 De legationibus. 64.D.1.7
65 De excusationibus artificum.
66 De potioribus ad munera nominandis.
67 Si propter inimicitias creatio facta sit.
68 De sumptuum recuperatione.
69 Si post creationem quis decesserit.
70 De tabulariis, scribis, logographis, & censualibus.
71 De susceptoribus, præpositis, & arcariis.
72 De pondersoribus, & auri illatione.
73 De auri publici prosecutoribus.
74 De his, quæ ex publica collatione illata sunt, non vsurpandis.
75 De auro coronario.
76 De irenarchis.
77 De argenti pretio, quod thesauris infertur.

LIBER XI.

1 De lustralis auri collatione.
2 De nauicularijs seu naucleris publicas species deportantibus.
3 De prædiis, & omnibus rebus nauicularioruin.
4 De nauibus non excusandis.
5 Ne quid oneri publico imponatur.
6 De naufragiis.
7 De metallariis, & metallis, & procuratoribus metallorum.
8 De murilegulis, & gynæciariis, & procuratoribus gynæcij, & de monetariis, & bastagariis.
9 De vestibus holoberis, & auratis, & de tinctione facti muricis.
10 De fabricensibus.
11 De veteris numismatis potestate.
12 Nullis licere in frenis, equestribus sellis, & in balteis margaritas & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis.

13 De

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tituli Codicis.

13 De classicis.
14 De decurialibus vrbis Romæ.
15 De priuilegiis corporatorum vrbis Romę.
16 De pistoribus.
17 De suarib, & susceptoribus vini, & ceteris corporatis.
18 De collegiatis & chartopratis, & nummulariis.
19 De studiis liberalibus vrbis Romę & Constantinopolitanæ.
20 De honoratorum vehiculis.
21 De priuilegiis vrbis Constantinopolitanæ.
22 De metropoli Beryto.
23 De canone frumentario vrbis Romæ.
24 De frumento vrbis Constantinopolitanæ.
25 De annonis ciuilibus.
26 De mendicantibus validis.
27 De nautis Tyberinis.
28 De frumento Alexandrino.
29 De Alexandriæ primatibus.
30 De iure reipublicæ.
31 D. 1.2. 31 De administratione rerum publicarum.
32 De vendendis rebus ciuitatis.
33 De debitoribus ciuitatum.
34 De periculo nominatorum.
35 De periculo eorum, qui pro magistratibus interuenerunt.
36 Quo quisque ordine conueniatur.
37 Ne quis liber inuitus actum gerere cogatur.
38 Sumptibus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.
39 De his, qui ex officio, quod administrauerunt, conueniuntur.
40 De solutionibus, & liberationibus debitorum ciuitatis.
41 De spectaculis, & scænicis, & lenonibus.
42 De expensis publicorum ludorum.
43 De aquæductu.
44 De gladiatoribus penitus tollendis.
45 De venatione ferarum.
46 De maiuma.
47 Vt armorum vsus inscio principe interdictus sit.

Agricolæ, coloni, censiti.

48 Nov. 162. 48 De agricolis, censitis, & colonis.
49 De capitatione ciuium censibus eximēda.
50 In quibus causis coloni censiti dominos accusare possint.
51 De colonis Palæstinis.
52 De colonis Thracensibus.
53 De colonis Illyricianis.
54 Vt nemo ad suum patrocinium suscipiat vicos, vel rusticos eorum.
55 Vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur.
56 Non licere habitatoribus metracomiæ loca sua ad extraneum transferre.
57 Vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur.
58 D. 1. 13. Aliter accipiat extr. iij. 58 De* censibus, & censitoribus, & peræquatoribus, & inspectoribus.
59 De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur.
60 De fundis limitrophis, & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis, vel castellorum.
61 De pascuis publicis, vel priuatis.
62 De fundis patrimonialibus, & saltuensibus, & emphyteuticis, & conductoribus eorum.
63 De mancipiis & colonis patrimonialium, & saltuensium & emphyteuticorum fundorum.
64 De fugitiuis colonis patrimonialibus, saltuensibus, & emphyteuticis.
65 De collatione fundorum patrimonialium, & emphyteuticorum.
66 De fundis rei priuatæ, & de saltibus diuinæ domus.
67 De fundis, & saltibus rei dominicæ.
68 De agricolis, & mancipiis dominicis, vel fiscalibus, siue rei priuatæ.
69 De prædiis tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis aliisque liberæ conditionis procreantur.
70 De diuersis prædiis vrbanis & rusticis templorum, & ciuitatum, & omni reditu ciuili.
71 De locatione prædiorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei priuatæ, vel dominicæ.
72 De conductoribus, & procuratoribus siue actoribus prædiorum fiscalium & domus Augustæ.
73 Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet.
74 De collatione fundorum fiscalium, vel rei priuatæ, vel rei dominicę, vel ciuitatum, vel templorum.
75 De priuilegiis domus Augustæ, vel rei priuatæ, & quarum rerum excusationem habeant.
76 De grege dominico.
77 De palatiis & domibus dominicis.
78 De cupressis ex luco Daphnensi vel Perseis per Ægyptum non excindendis.

Liber XII.

Miscella de dignitatibus, & de diuersis officiis.

1 De dignitatibus. 1. ext. iij. ſ.
2 De prætoribus, & honore præturæ & gleba: & folli, & septem solidorum functione sublata.
3 De consulibus, & non spargendis ab his pecuniis, & de præfectis, & magistris militum, & de patriciis.
4 De præfectis prætorio, siue vrbi, & magistris militum, in dignitatibus exæquandis.
5 De præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubiculariis, & priuilegiis eorum.
6 De* quæstoribus, magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum & rei priuatæ. 6. a. D. j. C. j. 30. Nou. 80.
7 De primicerio, & secundicerio, & notariis.
8 Vt dignitatum ordo seruetur.
9 De magistris scriniorum.
10 De comitibus consistorianis.
11 De comitibus & tribunis scholarum.
12 De comitibus rei militaris.
13 De comitibus, & archiatris sacri palatij.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tituli Codicis.

14 De comitibus, qui prouincias regunt.
15 De professoribus, qui in vrbe Constantinopolitana docentes, ex lege meruerunt comitiuam.
16 De silentiariis, & decurionibus eorum.
17 De domesticis, & protectoribus.
18 De præpositis laborum.
19 De proximis sacrorum scriniorum, cæterisque qui in sacris scriniis militant.
20 De agentibus in rebus.
21 De principibus agentium in rebus.
22 De curiosis.
23 De palatinis sacrarum largitionum, & rerum priuatarum.
24 De stratoribus.
25 De castrensianis, & ministerianis.
26 De decanis.
27 De mensoribus.
28 De priuilegiis eorum qui in sacro palatio militant.
29 De priuilegiis scholarum.
30 De castrensi omniũ palatinorum peculio.
31 De equestri dignitate.
32 De perfectissimatus dignitate.
33 Qui militare possunt, vel non possunt: & de seruis ad militiam, vel dignitatem aspirantibus: & vt nemo vel duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur.
34 Negotiatores ne militent.
35 De re militari.
35. D. alia: 16. 36 De castrensi peculio militum, & præfectianorum.
36. D. alia: 37. 37 De erogatione militaris annonæ.
38 De exactione, & translatione militarium annonarum.
39 De militari veste.
40 De metatis & epidemeticis.
41 De salgamo hospitibus non præbendo.
42 De commeatu.
43 De cytonibus.
44 De litorum, & itinerum custodia.
45 De desertoribus, & occultatoribus eorum.
46 De veteranis.
47 De filiis officialium & militarium, qui in bello moriuntur. 46. D. alia: 18.
48 De oblatione votorum.
49 De numerariis, actuariis, & chartulariis, & adiutoribus, scriniariis, & exceptoribus sedis excelsæ, cæterorúmque iudicum tam ciuilium, quàm militarium.
50 De cursu publico, angariis, & parangariis.
51 De tractoriis & stratiis.
52 De apparitoribus præfectorum prætorio, & priuilegiis eorum.
53 De apparitoribus præfecti vrbis.
54 De apparitoribus magistrorum militum, & priuilegiis eorum.
55 De apparitoribus proconsulis, & legati.
56 De apparitoribus comitis Orientis.
57 De cohortalibus, principibus, corniculariis, ac primipilaribus.
58 De apparitoribus præfecti annonæ.
59 De diuersis officiis, & apparitoribus, iudicum, & probatoriis eorum.
60 De executoribus, & exactoribus. 60. No. 96.
61 De lucris aduocatorum & concussionibus officiorum siue apparitorum.
62 De primipilo.
63 Publicæ lætitiæ, vel consulum nunciatores, vel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum, vel iudicialium literarum ex descriptione, vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum,

LOCI

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

LOCI COMMVNES
EX RVBRICIS TITVLORVM.
Per I. F.

Prior numerus librum, posterior titulum indigitat.

A

ABigatus. 9.37
Absens reipublicæ causa. 2.50
Acceptilatio. 8.43
Accessio vsurarum. 4.32,33
Actio { Ab herede. / Cõtra heredem. } 4.11
Actio { Ex facto. 4.8
Actio { Præscriptis verbis. 4.64
Actiones ædilitiæ. 4.58
Actionum { Formulæ. / Impetrationes. } 4.58
Actores. 11.37
Accusationis { Dissolutio. 9.6
Accusationis { Efficiens. 9.1
Accusationis { Forma. 9.2
Accusator si { Cunctetur & negligat. 9.44
Accusator si { Tergiuersetur, & desistat. 9.45
Accusatoris abolitio { Priuata. 9.42
Accusatoris abolitio { Publica. 9.43
Accusatus si { Abst. / Inficietur. } 9.40
Adoptio. 8.47
Adquisitio { Per alium. 4.27
Adquisitio { Quando debeatur. 6.53
Adulterium. 9.9
Aduocati in genere. 2.7
Aduocati fisci. 2.8
Aduocatorum error. 2.9
Aduocatis quæ desunt. 2.10
Ædificia. 11.77
Ædificia priuata. 8.10
Agentes, seu militantes in { Litteris. 12.19
Agentes, seu militantes in { Rebus. 12.20,21,22
Ager ex empto & vendito. 4.49,50
Agri { Collatio. 11.74,75
Agri { Locatio. 11.71,72,73
Agri, seu fundi { Ciuitatis. 11.70
Agri, seu fundi { Deserti, vel steriles. 11.59
Agri, seu fundi { Limitrophi, limitanei, & castellani. 11.60
Agri, seu fundi { Patrimoniales. 11.62
Agri, seu fundi { Publici, vel priuati. 11.61
Agri, seu fundi { Templorum. 11.70
Aggeres rupti. 9.38
Agricolæ. 11.48
Aleæ lusus. } 3.43
Alcatores. }
Alia acta. 7.60
Alienatio facta à libertis in fraudem patroni. 6.5
Alluiones. 7.41
Ambitus. 9.26
Annona Alexandrina. 11.28,29
Constantinopolitana. 11.24,25,26
Militaris. 12.37,38
Romana. 11.23
Annulorum aureorum ius. 6.8
Apochæ publicæ. 10.22
Apostatæ. 1.7
Apparitores { Comitum { Largitionum. 12.23
Apparitores { Comitum { Orientis. 12.56
Apparitores { Comitum { Rerum priuatarum. 12.23
Apparitores { Magistri militum. 12.54
Apparitores { Præfecti { Annonæ. 12.38
Apparitores { Præfecti { Vrbi. 12.53
Apparitores { Præfectorum prætorio. 12.52
Apparitores { Præsidum rectorum prouinciarum. 12.57
Apparitores { Proconsulis & legati. 12.55
Appellatio. 7.62
Appellationis { Superfluitas. 7.64
Appellationis { Tempora. 7.63
Arbitri compromissarij. 2.55
Arbitrium tutelæ. 5.52
Arbores. 11.78
Arma. 11.47
Artifices palatini. 11.12
Augurium. 9.18
Aurum coronarium. 10.75

B

BAphij. 11.9
Bastagarij. 11.8
Bona { Damnatorum. 4.49
Bona { Eorum qui sibi mortem conciuerunt. 9.50
Bona { Libertorum. 6.4
Bona { Mariti. 5.22
Bona { Vacantia. 10.2
Bonorum { Possessio { Contra tabulas. 6.12,13
Bonorum { Possessio { Repudiando. 6.15
Bonorum { Possessio { Secundùm tabulas. 6.11
Bonorum { Separatio. / Venditio. } 7.72
ad Bonorum possessionem { Quinam admittantur. / Intra quod tempus admittantur. } 6.9
ad Bonorum possessionem { Ad quid admittantur. 6.10

C

CAlumnia vitanda. 2.58
Canon largitionalium titulorum. 10.29
Capitatio ciuium. 11.49
Captiuitas. 8.50

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Loci communes.

Casus quando res alienari
- Quandoque omnino nequit. 4.51
- Quandoque ex parte potest. 4.52
- Quandoque omnino potest. 4.53

Casus quibus
- Aliquis conuenirí
  - Pro se non potest. 4.14
  - Pro alio potest. 4.15,16, 17,18
- Appellare non licet. 7.65
- Licet sine iudice se vindicare, vel publicam deuotionem. 3.27
- Restitutio
  - Necessaria est. 1.26,27, 28, 29, 30, 31, 32,33, 34,35, 36,37,38,39
  - Necessaria non est. 1.40
  - Denegatio. 1.41,42,43,44,45

Castrensiani. 12.25
Causa liberalis. 7.16,17
Causæ
- Criminales. 3.15
- De eo quod certo loco debetur. 3.18
- Fideicommissorum. 3.17
- Fiscales, & diuinæ domus. 3.26
- Hereditatis. 3.20
- Militantium. 3.25
- Possessionis. 3.16
- Præiudiciales. 3.22 vel quasi præiudiciales. 3.23
- Pupillorum, viduarum, miserabilium personarum. 3.14
- Ratiociniorum. 3.21
- Senatorum, vel clarissimarũ personarum. 3.24
- Vindicationis. 3.19

Censiri. 11.48
Censitales. 10.71
Cessio bonorum. 7.71
Chartoprati. 11.18
Classici. 11.13
Codicilli. 6.36
Cœlicoli. 2.9,10,11
Coëmptæ. 30.26,27
Collatio. 6.20
ex Collatione publica illata, non vsurpanda. 10.74
Collegiati. 11.28
Coloni. 11.48
Coloni
- An possint accusare dominos. 11.50
- Ne conferantur in clientelam potentium. 11.54

Coloni
- Illyriciani. 11.53
- Palæstini. 11.51
- Thracenses. 11.52

Comites
- Consistoriani. 12.10
- Orientis. 2.36
- Qui prouincias regunt. 12.14
- Rei
  - Militaris. 1.46,47,12.12
  - Priuatæ. 12.6
- Sacrarum largitionum. 1.32, 11.6
- Sacri
  - Palatij. 12.13
  - Patrimonij. 1.34
- Scholarium. 12.11

Commeatus. 12.42
Commercium & mercatura. 4.63
Commodarum. 4.23
Communia
- Diuersis officiis, & apparitoribus iudicum, ac probatoriis eorum. 12.59
- Legatis & fideicommissis. 6.43
- Manumissionibus. 7.15
- Omnibus iudiciis. 3.40
- Successionibus. 6.59
- Vsucapionibus. 32.30,31
- Vtriusque iudicij. 3.38

Concubinatus. 5.26
Conculcantes signum Crucis. 1.8
Concursus cum iudicibus ciuilibus. 9.32
Confessio. 7.59
Confiscare qui possint. 9.48
Confugientes ad Ecclesias. 1.12
Constitutiones in genere. 1.14
Consuetudo. 8.52
Consules. 12.3
Consultatio. 7.62
Contractus non rescindituir, nec ab eo impune recedi-tur, nisi ob iustam causam. 4.44,45,46,47
Corporati vrbis Romæ. 11.15
Creati mors. 10.69
Curator
- Furiosi.
- Prodigi.

5.70
Cursus publicus. 12.50,51

D

DAmnati, eorúmque restitutio. 9.51
Datum ob causam
- Honestam. 4.6
- Nullam. 4.9
- Turpem. 4.7,9

Debitores
- In genere. 11.33
- Ex causa magistratus, vel officij gesti. 11. 34,35,36

Decani. 11.18,12.26
Decurtales vrbis Romæ. 11.14
Decuriones, & eorum filij. 10.31
Decurionum
- Bona. 10.34,35
- Decreta. 10.36
- Habitatio. 10.37

Defensores ciuitatum. 1.35
Deferentes se. 10.33
Defunctorum filij. 12.47
Delatio. 10.11
Delegationes. 8.42
Delictum rei fiscalis. 10.7
Delinquentium occultatio. 9.39
Depositum. 4.34
Desertores, & eorum occultatores. 12.45
Dignitas
- Ciuilis. 12.33
- Equestris. 12.32
- Perfectissimatus. 12.32
- Senatoria. 12.2

Dignitates in genere. 12.1
Dilationes. 3.11
Disciplina militaris. 12.35
Distinctio agrorum confinium. 3.39
Hereditatis. 3.36
Rerum singularium. 3.37
Diuortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant. 5.24
Dolo circumuenti. 2.20
Domestici. 11.17
Dominium quod acquiritur per vsucapionem. 7.16, 27,28,29,30,31
Donatio
- Ante nuptias. 5.3
- Collata in
  - Cœlibem. 8.37
  - Habentem ius liberorum. 8.38
  - Orbum. 8.37
- Mortis causa. 8.36

Donationis inter coniuges prohibitio. 5.16
Donationes
- Puræ & simplices. 8.33
- Sub
  - Conditione.
  - Die.
  - Modo.

8.34
Dotis
- Actio. 5.13
- Cautio & numeratio. 5.15
- Ius. 5.12
- Pacta. 5.14
- Promissio. 5.11
- Repetitio
  - Cui detur. 5.18,19
  - Contra quos detur. 5.20

Dum

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Loci communes.

Dummiri. 1.56

E

Edictum
- Carboniaum. 6.17
- D.Hadriani tollendum. 6.33
- Successorium. 6.16

Edicta in genere. 1.14
Editio. 1.1
Electio
- Ad decurionatum. 10.32
- Militum. 12.34

Emancipatio. 8.48
Emolumentum. 12.61
Emphyteusis. 4.66
Emendatio
- Propinquorum. 9.15
- Seruorum. 9.14

Eusictio. 8.44,45
Eunuchi. 4.42
Exactores tributorum. 10.19
Exceptio
- Compensationis. 4.31
- Macedoniani. 4.28
- Non numeratæ pecuniæ. 4.30
- Vellejani. 4.29

Exceptiones in genere. 8.35
Exclamantes in Ecclesia. 1.12
Executores litium. 3.2
Exhibitio
- In genere. 3.42
- Personarum. 8.8
- Tabularum. 8.7

Exigendi modus. 10.21
Expilata hereditas. 9.32
Expositio infantium recèns natorum. 8.51

F

Fabricenses. 11.10
Falsam in
- Moneta. 9.24
- Nomine. 9.25
- Statu personæ. 9.21
- Testamento. 9.22,23

Feriæ. 3.12
Fides. 1.1
Fideicommissa. 6.42
Fideiussores
- In genere. 8.40
- Tutorum, vel curatorum. 5.57

Filij
- In genere. 4.43
- Defunctorum. 12.47

Filiorum fam. bona
- Materna, vel materni generis. 6.60
- Ex matrimonio, vel aliunde quæsita. 6.61

Fiscus, vel respublica. 2.17
Forma & ratio contrahendi. 4.38
Forum competens. 3.13
Fructus & impensæ litis. 7.51
Fundus dotalis. 5.23
- Ex quibus conferatur. 10.28,29
- Rei priuatæ. 11.66

Fundorum patrimonialium collatio. 11.65
Furta. 6.2

G

Greges. 11.76
Gynæciarij. 11.8

H

Hæretici. 1.5,6
Hereditas
- Adeunda, vel exheredanda. 6.30
- Repudianda, vel abstinenda. 6.31

Hereditates
- Cohortalium.
- Decurionum.
- Fabricensium.
- Numiculariorũ. } 6.62

Heres
- Directò. 2.26
- Extraneus. 6.30,31
- In possessionem mittendus. 6.33
- Necessarius. 6.27
- Purè. 6.24
- Precariò. 6.25
- Sub conditione. 6.25
- Suus. 6.28,29

Heredes tutorum, vel curatorum. 5.54
Homicidium. 9.16
Honores & munera
- Personalia. 10.41
- Realia. 10.42

Hospitia. 12.40
Hypothecæ. 8.13

I

Ignorantia
- Facti.
- Iuris. } 2.18

Imminutio per
- Legem falcidiam. 6.50
- SC. Trebellianum. 6.49

Immunitas an detur à
- Decurionum ordine. 10.46
- Principe. 10.44,45

Immunitatis excusatio. 10.47,48
an Excusetur quis propter
- Ætatem. 10.49
- Artificium. 10.65
- Athlericam. 10.53
- Conductionem vectigalium. 10.56
- Delationem. 10.59
- Dimissionem à militia. 10.54,55
- Exilium & indictionem. 10.60
- Infamiam. 10.58
- Inimicitias. 10.67
- Liberos. 10.51
- Legationem. 10.64
- Medicinam. 10.52
- Morbum. 10.50
- Ordinem nominationis. 10.66
- Patriam potestatem. 10.61,62
- Paupertatem. 10.51
- Professionem. 10.52
- Sexum. 10.63
- Statum. 10.57

Impensæ litis. 7.51
Impetratio dominij. 8.35
Incertitudo personæ. 6.48
Incolæ. 10.39
Incorporatio. 10.10
Indicta viduitas. 6.40
Indictiones. 10.17
Infamia quæ adimit facultatem postulandi pro alio. 2.11
Ingratitudo liberorum. 8.49
Iniuria. 9.35,36
de In litem iurando. 5.53
Institutiones. 6.25
Instrumenta. 2.1
Intercessio rei fiscalis. 10.2
Interdictum Saluianum. 8.9
Interdicta in genere. 8.1
Interruptio. 7.40
ab Intestato succedunt
- Legitimi. 6.56,57,58
- Sui, aut quasi sui. 6.55

Irenarchæ. 10.76
Itinerum custodia. 12.44
Iudæi. 1.9,10,11
Iudices
- Ciuiles. 1.44
- Militares. 1.45
- Pedanei. 5.5
- à quibus dentur. 2.4
- qui dentur.
- in quibus causis dentur. 2.5

Iudicum
- Ædificia.
- Contractus & donationes. } 1.53
- Emolumenta, quæ ex publico percipiuntur. 1.52

Multæ.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Loci communes.

Multæ. 1.54
Officia. 1.48,49,50
Personæ adiunctæ. 1.51
Iudicium { De moribus sublatum. 5.17 / Personale. 3.35
Iudicij { Contrarium, id est, præscriptio. 7.21,22 / Prærogatiua. 7.19 / Vitium, id est, collusio. 7.20
Iudicia in genere. 3.1
Iudiciorum ordo. 3.8
Iuridicus Alexandriæ. 1.57
Ius { Aureorum anulorum. 6.8 / Deliberandi. 6.30 / Fisci. 10.1 / Patronatus. 6.4
Iura varia. 11.30
Iusiurandum. 4.1

L

Læsa maiestas. 9.7,8
Læsi ob alienationem iudicij mutandi causa facta. 2.54
Legata. 6.37
Legatorum, vel fideicommissorum { Accessio. 6.47 / Causa. 6.44 / Conditio. 6.46 / Modus. 6.45
Legatario quomodo { Cautionem. / Possessionem. } prospiciatur per 6.54
Legati mancipiorum, & alij ex diuersis causis. 2.53
Leges. 1.14
Liberatio à fortuna curiali. 10.31
Liberi ac parentes alendi. 5.25
Liberi { Naturales. 5.27 / Præteriti, vel exheredati. 6.28
Libertas { Dedititia. 7.5 / Latina. / Romana. } 7.6
Liberi. 6.1 6.7
Eorum liberi. ibid.
Libertorum { Bona. 6.4 / Operæ. 6.3
Litigatores { Qui legitimam personam habent in iudicio. 5.6 / Volentes. 3.7
Litigatorum mors. 7.66
Litigiosi. 8.36
Litis { Contestatio. 5.9 / Impensæ. 7.51
Litorum & itinerum custodia. 11.44
Locatio & conductio. 4.65
Logographi. 10.70

M

Magia. 9.18
Magister { Militum. 1.29 11.4 / Officiorum. 1.31.11.6 / Scriniorum. 11.9
Magistratus conueniendi. 5.75
Mancipium { Ciuitatum. 6.1 / Exportandum. 4.55 / Manumittendum, & non manumittendum. 4.57 / Non prostituendum. 4.56
Mancipia & coloni { Simpliciter considerati. 11.63 / Fugitiui. 11.64 / Tamiaci. 11.69
Mandatores. 8.40
Mandatum. 1.15 4.55,56
Manumissionis effectus. 7.5,6
Manumittendi modi { Inter viuos. 7.1 / In vltima voluntate { Directo. 7.2,3 / Per fideicommissum. 7.4
Manumissi in Ecclesia. 1.13
Mater & filius. 4.12
Mensores. 11.27
Mercatores. 11.1
Metallarij. 11.7
Metus. 7.67
Metum passi. 2.19
Militis testamentum. 6.11
Milites & absentes reipublicæ causa. 1.50. Eorum liberi. 2.51
Minoris prædia & aliæ res sine decreto non alienandæ, vel obligandæ. 5.71
Decreto quando opus non sit. 5.72
Quid si ignorans rem minoris non esse, sine decreto comparauerit. 5.73
Maior factus si alienationem factam sine decreto ratam habuit. 5.74
Monetarij. 11.8
Monopolia, & illicitæ conuentiones negotiorum. 4.59
Mors litigatorum. 7.66
Munus exigendi & exequendi. 11.60
Munerum ciuilium { Indictio. 10.42 / Spontanea suscepcio. 10.43
Municipes. 10.38
Murileguli. 11.8
Mutuum { In genere. 4.2 / Rei fiscalis. 10.6

N

Natales restituendi. 6.8
Naufragium. 11.6
Nauibus imponenda. 11.4,5
Nauicularij. 11.2,18
Nauicularioruin { Officium. 11.2 / Res. 11.5
Nauræ Tyberini. 11.27
Necem defuncti non vindicans. 6.35
Negotia gesta. 2.18
Negotiatores. 11.1
Nouationes. 8.41
Nundinæ, & mercatus. 4.60
Nuptiæ { Illicitæ. 5.5,6,7,8 / Licitæ. 5.4 / Secundæ. 5.9,10

O

Obligatio { In solidum. 4.25 / Non in solidum. 4.26
Obligatio & actio. 4.10
Obsequia { Non præstanda. 11.55 / Patrono præstanda. 6.6
Occultatio delinquentium. 9.39
Officialium genera varia. 11.49
Opera publica. 8.11
Operæ { In genere. 10.24,25 / Libertorum. 6.3
Ordo iudiciorum. 3.8

P

Pacta { In genere. 2.3 4.54 / Pignorum. 8.34
Pagani. 1.9,10,11
Palodes. 7.41
Parricidium. 9.17
Pars pro qua quisque tutor conuenitur. 5.52
Pascuæ. 7.41
Pater & filius. 4.13
Patricij. 12.5
Patronus & libertus. 4.15
Peculatus. 9.28
Peculium { In genere. 12.30 / Castrense. 12.36 / Eius qui libertatem meruit. 7.23

Periculum

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Loci communes.

Periculum & commodum rei venditæ. 4.48
Personæ
- Ad libertatem proclamantes. 7.18
- Manumittentes. 7.7,8,9,10,11
- Manumissæ vel sine manumissione ad libertatem peruenientes. 7.12,13,14
- A quibus exigitur. 10.22
- Quibus restitutio minoris prodest, vel non. 1.22,23,24,25
- Quibus vendi non potest. 4.41
- Quæ censum agunt, actum emendant. 11.58

Personæ & res Ecclesiæ. 1.2,3,4
Peritio
- Bonorum subiata. 10.22
- Hereditatis. 3.31

non Petentium partes quomodo accrescunt petentibus. 6.10
Pignus
- In genere. 4.24,8,9
- Conuentionale. 8.13
- Manifestarium. 8.13
- Prætorium. 8.21,22
- Tacitum. 8.14

Pignoris
- Accessio. 8.24
- Conuentionem numerario non secuta. 8.32
- Distractio. 8.17,18,19
- Luitio. 8.30,31
- Obligatio chirographaria. 8.26
- Oppignerazio. 8.23
- Remissio. 8.25

in Pignore potiores. 8.17,18,19
Pignerare an vnus ex dominis possit rem communem. 8.20
Pignerari an possit res
- Aliena. 8.15
- Nullius. / Propria. 8.16

Pistores. 11.16
Plagium. 9.20
Pluris petitio. 3.10
Pœnæ nomine relictum. 6.41
Pœnæ irrogandæ. 9.47
Ponderatores. 10.72 11.11
Possessio
- Adquirenda. 7.32
- Momentaria. 7.69
- Post secundum decretum. 7.72

Postulantes. 2.6
Postumi heredes instituendi vel exheredandi. 6.29
Potentiores: quemadmodum nec actio ad eos transferenda est. 2.13
- Nec eorum tituli. 2.14
- Regiue tituli prædiis affigendi. 2.15
- Nec signa rebus ab alio detentis imponenda. 2.16

Potestas patria. 8.46
Prædia curialium non alienanda. 10.33
Præfectus
- Annonæ. 1.42
- Augustalis. 1.37
- Prætorio 11.4
  - Africæ. 1.27
  - Illyrici. / Orientis. 1.26
- Vigilum. 1.43
- Vrbi. 1.28 11.4

Præmia
- Insinuationum. / Nuntiationum. 11.63

Præpositus sacri cubiculi. 11.5
Præpositi laborum. 11.18
Præscriptio
- Annalis & reliquæ. 7.40
- Longi temporis. 7.33
- Longissimi temporis. 7.39
- Quadriennij. 7.37
- Quibus actionibus non obiiciatur. 7.34
- Quibus personis non obiiciatur. 7.35
- Quibus modò obiiciatur, modò non. 7.36

Præscriptiones in genere. 8.35
Preter. 1.39
Precarium. 8.9
Preces per quos offerri possunt. 1.19
Primicerij notariorum. 11.7,8
Primipilus. 11.62
Priuilegium
- Doris. 7.74
- Fisci. 7.73

Priuilegia
- Beryti. 11.22
- Constantinopolis. 11.21
- Vrbis Romæ. 11.20
- In genere. 11.28,29

Probatio. 4.19
Proconsul. 1.35
Procuratores. 2.12
- In genere 11.19
- Constantinopolitani. 11.15

Prosecutores auri publici. 10.73
Protectores. 11.17
Pupillorum
- Causæ. 5.48
- Personæ. 5.49,50

Q

Quæstor. 1.30 11.6
Querela
- Inofficiosi testamenti. 3.28
- Inofficiosæ
  - Donationis. 3.29
  - Dotis. 3.30

Quod legatorum. 8.5
Quorum bonorum. 8.2

R

Rapina. 9.33
Rapetus. 9.15
Ratiocinia. 8.12
Rationales fiscales examinandi à discussoribus. 10.30
Rector prouinciæ. 1.40,41
Relatio. 7.61
Religiosa. 3.44
Reperundæ. 9.27
Repudium. 5.17
Res iudicata. 7.51, executioni mandanda. 7.53
Rerum
- Permutatio. 7.57
- Personæ. 7.55,56
- Probatio. 7.58
- Vsuræ. 7.54

- Amotæ. 5.21
- Creditæ. 4.8
- Quæ
  - Emi & vendi
    - Possunt. 4.39
    - Non possunt. 4.40
  - Indicuntur. 10.16

Rerum
- Administratio. 11.31
- Alienatio. 5.71,72,73,74
- Permutatio. 4.64
- Venditio. 11.32

Rescripta quibus ad preces respondetur. 1.23
Responsa prudentum. 1.17
Restitutio
- Damnatorum. 9.51
- Minorum 25. annorum. 2.21

Restitutionis petitio. 1.46,47,48,49
Restitutiones in genere. 6.25
Reorum
- Custodia
  - Publica. 9.4
  - Priuata. 9.5
- Exhibitio. / Transmissio. 9.3

Reuocatio
- Donationis. 8.55
- Eorum quæ in fraudem creditorum alienata sunt. 7.75

S

Sacrilegium. 9.29
Salgamus. 11.41
Saltus rei dominicæ. 11.66,67
Satisdationes. 2.56

Seri

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Loci communes.

Scribæ. 10.70
Seditio. 9.50
Senatusconsulta. 1.16
Sententia
- Certa, incerta. 7.46,47
- Definitiua, interlocutoria. 7.45
- Iusta, iniusta. 7.49,50
- Lata à iudice
  - Competente, non competente 7.48
- Sæpius confirmata. 7.70

Sententia iudicis an requirat
- Præsentiam litigantium. 7.45
- Scripturam. 7.44

Sententiæ contra fiscum latæ. 10.9
Sepulcrum violatum. 9.19
Sequestratio pecuniæ debitæ prohibita. 4.4
Seruus corruptus. 6.2
Serui
- Corrupti. 6.2
- Fugitiui. 6.2
- Surrepti. 6.2

Silentiarij. 12.16
Societas. 4.37
Socius liberalitatis imperialis. 10.14
Solutio
- In genere. 8.42
- Indebiti. 4.5

Solutio, aut noxæ deditio. 3.41
Solutiones & liberationes. 11.39,40
Spectacula. 11.41,42,43,44,45,46
Sponsalia. 3.1,2
Sportulæ & sumptus litium. 3.2
Staturæ, siue imagines. 1.24
Confugientes ad eas. 1.25
Stellionatus. 9.34
Stipulatio
- Duorum reorum. 8.39
- Vtilis. 8.37
- Inutilis. 8.38

Stratores. 12.24
Stuprum
- Serui cum domina. 9.11
- Tutoris cum pupilla. 9.10

Suarij. 11.17
Substitutiones
- In genere. 6.25
- Impuberum & aliorum. 6.26

Suffragij promissio. 4.5
Sumptus
- Funerum. 3.44
- Immunitatis impetrandæ causa facti. 10.68
- Munerum. 11.38

Superactiones. 10.20
Superindictum. 10.18
Supplicationis effectus. 1.20
Supplicationum vitia. 1.21,22
Supplicare quibus de rebus liceat. 1.19
Susceptores vini. 11.17

T

Tabulæ aperiendæ. 5.32
Tabularij. 10.70
Testamentum
- Extortum. 6.34
- Militis. 6.22
- Prohibitum. 6.34
- In genere. 6.23

Testamenti causa omissa. 6.39
Testamenta
- Quemadmodum
  - Aperiuntur, Describuntur, Inspiciuntur 6.32
  - Ordinentur. 6.23
- Qui facere possunt, vel non. 6.22

Testari aliquem si quis prohibuerit, vel coëgerit. 6.34
Testator. 6.22
Testes. 4.20
Thesauri inuentio. 10.15
Thesaurorum præpositi. 10.77
Transactiones. 2.4,5
Transmissio ad alios. 6.51,52
Tribuni. 2.46,47
Tributa. 10.16
Tributorum exactores. 10.19
Tumultus. 9.30
Tutela
- Datiua. 5.31,32,33,34,35,36
- Legitima. 5.30
- Testamentaria. 5.28,29

Tutela vel cura an dissoluatur propter
- Absentiam aut valetudinem tutoris vel curatoris, aliamve causam, ex qua actor dari solet. 5.61
- Ætatem eius qui in tutela vel curatione est. 5.60
- Executionem. 5.62, 63,64, 65,66, 67,68,69

Tutelæ contraria. 5.58
Tutor, vel curator
- Qui non gessit. 5.55
- Si non sit. 5.45
- Si datus sit contra matris voluntatem. 5.46

Tutoris, vel curatoris
- Administratio alij commissa. 5.40
- Auctoritas. 5.59
- Effectus. 5.39
- Lis. 5.44
- Officium. 5.57
- Periculum. 5.58
- Satisdatio omissa. 5.42
- Suspicio. 5.43
- Vectigalium conductio. 5.41

Tyrones. 12.43

V

Vaticinium. 9.18
Vectigalia. 4.61,62
Venditio rei fiscalis. 10.3,4,5
Veneficium. 9.18
Verborum significationes. 6.38
Vestis militaris. 12.39
Veterani. 12.46
Vicani. 11.56,57
Vicarius. 1.38
Vindicatio
- Corporis. 3.32
- Seruituris. 3.33,34
- In libertatem. 7.18,19,20,21,22,23
- In seruitutem. 7.24,25

Vir & vxor. 4.12
Vis. 9.12
Vnde
- Cognati, Legitimi. 6.15
- Liberti. 6.14
- Vi. 8.4,5
- Vir & vxor. 6.18

Vnus ex pluribus litigantibus appellans. 7.68
Vocatio in ius. 2.2.
Votorum oblatio. 12.48
Vsucapio pro
- Donato. 7.27
- Dote. 7.28
- Emptore. 7.26
- Herede. 7.29
- Transactione. 7.26

Vsuræ
- Pupillares. 5.56
- Rei fiscalis. 10.8

Vti possidetis. 8.6

F I N I S.

INDEX

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index titulorum nouem priorum lib. Codicis.

CODICIS D. N. IVSTINIANI librorum I. X. tituli ordine alphabetico digesti.

A

Abigeis. lib. 9. tit. 37. col. 1441
Abolitionibus. lib. 9. tit. 41. col. 1455
Accepilationibus. lib. 8. tit. 4. col. 1221
Accusationibus, & inscriptionibus. lib. 9. tit. 1. col. 1309
Acquirenda & retinenda possessione. lib. 7. tit. 31. col. 1839
Actionibus empti. lib. 4. tit. 49. col. 1051
Actionibus hereditariis. lib. 4. tit. 11. col. 831
Actionibus & obligationibus. lib. 4. tit. 10. col. 811
Actore à tutore seu curatore dando. lib. 5. tit. 61. col. 1355
Ad exhibendum. lib. 3. tit. 42. col. 751
Ad legem Corneliam de falsis. lib. 9. tit. 22. col. 1383
Ad legem Corneliam de sicariis lib. 9. tit. 16. col. 1367
Ad legem Fabiam de plagiariis. li. 9. tit. 20. col. 1379
Ad legem Falcidiam. lib. 8. tit. 54. col. 1663
Ad legem Iuliam de adulteriis. lib. 9. tit. 9. col. 1335
Ad legem Iuliam de ambitu. lib. 9. tit. 26. col. 1400
Ad legem Iuliam de vi publica. lib. 9. tit. 12. col. 1357
Ad legem Iuliam maiestatis. lib. 9. tit. 8. col. 1329
Ad legem Iuliam repetundarum. lib. 9. tit. 27. col. 1403
Ad legem Visellium. lib. 9. tit. 21. col. 1383
Administratione tutorum, &c. lib. 6. tit. 37. col. 1199
Adoptionibus. lib. 8. tit. 48. col. 1221
Ad senatusconsultum Macedonianum. lib. 4. tit. 28. col. 913
Ad senatusconsultum Orfitianum. lib. 6. tit. 56. col. 1307
Ad senatusconsultum Tertullianum. lib. 6. tit. 55. col. 1305
Ad senatusconsultum Trebellianum. lib. 9. tit. 49. col. 1654
Ad senatusconsultum Turpillianum. lib. 9. tit. 41. col. 1459
Ad senatusconsultum Velleianum. lib. 4. tit. 29. col. 927
Adiectionis tollendæ. lib. 7. tit. 17. col. 1811
Adiectitiis, & domesticis, & cancellariis iudicum. lib. 1. tit. 51. col. 307
Ad Syllanianum. lib. 6. tit. 35. col. 1275
Advocatis diuersorum iudiciorum. lib. 2. tit. 7. col. 381
Advocatis diuersorum iudicum. lib. 2. tit. 8. col. 389
Advocatis fisci. lib. 2. tit. 9. col. 395
Ædificiis priuatis. lib. 8. tit. 10. col. 1075
Ædificiis actionibus. lib. 4. tit. 58. col. 1045
Aleatoribus, & aleatum ludis. lib. 3. tit. 43. col. 757
Alendis liberis, &c. lib. 5. tit. 25. col. 1259
Alienatione mutandi iudicij causa facta. lib. 2. tit. 55. col. 319
Alimentis pupillo præstandis. lib. 5. tit. 50. col. 1355
Alluvionibus & paludibus. lib. 7. tit. 41. col. 1895
Annali exceptione. lib. 7. tit. 40. col. 1887
Annonis, &c. lib. 1. tit. 32. col. 311
An fructus ex suo facto. lib. 4. tit. 19. col. 811
Apostatis. lib. 5. tit. 7. col. 1295
Appellationibus. lib. 7. tit. 62. col. 1947
Arbitris. lib. 2. tit. 56. col. 319
Arbitrium tutelæ. lib. 5. tit. 51. col. 1333
Auctoritate præstanda. lib. 5. tit. 59. col. 1351

B

Bona auctoritate iudicis possidendis. lib. 7. tit. 71. col. 2024
Bonis eorum qui sibi mortem conscierunt. lib. 9. tit. 50. col. 1457
Bonis libertorum. lib. 6. tit. 4. col. 1221
Bonis maternis. lib. 6. tit. 59. col. 1315
Bonis proscriptorum. lib. 9. tit. 49. col. 1453
Bonis quæ liberis. lib. 6. tit. 60. col. 1320
Bonorum possessione secundùm tabulas. lib. 6. tit. 11. col. 1241
Bonorum possessione contra tabulas, quam præter liberis polliceretur. lib. 6. tit. 12. col. 1243
Bonorum possessione contra tabulas liberti. lib. 6. tit. 13. col. 1243

C

Cadocis tollendis. lib. 9. tit. 30. col. 1673
Calumniatoribus. lib. 9. tit. 46. col. 1449
Capitis per postliminium reuertis. lib. 8. tit. 51. col. 1214
Carboniano edicto. lib. 6. tit. 17. col. 1251
Cessione bonorum. lib. 7. tit. 71. col. 1811
Codicillis. lib. 6. tit. 36. col. 1285
Collationibus. lib. 6. tit. 20. col. 1261
Collusione detegenda. lib. 7. tit. 20. col. 1821
Commerciis & mercatoribus. lib. 4. tit. 63. col. 1075
Commutationes, epistolas, &c. lib. 7. tit. 37. col. 1957
Commodato. lib. 4. tit. 23. col. 891
Communi diuidundo. lib. 3. tit. 37. col. 735
Communi seruo manumisso. lib. 7. tit. 7. col. 1774
Commonia de legatis. lib. 6. tit. 43. col. 1633
Commonia de successionibus. lib. 6. tit. 58. col. 1722
Commonia de manumissionibus. lib. 7. tit. 15. col. 1795
Commonia de vacationibus. lib. 7. tit. 30. col. 1815
Commonia vtriusque iudicij. lib. 3. tit. 38. col. 739
Commonium rerum alienatione. lib. 4. tit. 51. col. 1049
Compensationibus. lib. 4. tit. 31. col. 945
Concubinis. lib. 5. tit. 26. col. 1261
Conditione ex lege. lib. 4. tit. 9. col. 807
Conditione furtiua. lib. 4. tit. 8. col. 807
Conditione indebiti. lib. 4. tit. 5. col. 791
Conditione ob causam. lib. 4. tit. 6. col. 797
Conditione ob turpem causam. lib. 4. tit. 7. col. 803
Conditionibus insertis. lib. 6. tit. 46. col. 1647
Confessis. lib. 7. tit. 59. col. 1961
Confirmando tutore. lib. 5. tit. 19. col. 1277
Confortibus eiusdem litis. lib. 3. tit. 40. col. 749
Confiscata pecunia. lib. 4. tit. 18. col. 835
Contractibus iudicum. lib. 1. tit. 53. col. 312
Contrahenda emptione. lib. 4. tit. 38. col. 991
Contrahenda & committenda stipulatione. lib. 8. tit. 38. col. 1273
Contrario iudicio tutelæ. lib. 5. tit. 58. col. 1349
Creditorum vsitionem pignoris non debere. lib. 8. tit. 46. col. 1355
Crimine peculatus. lib. 9. tit. 28. col. 1403
Crimine sacrilegij. lib. 9. tit. 29. col. 1407
Crimine expilatæ hereditatis. lib. 9. tit. 32. col. 1411
Crimine stellionatus. lib. 9. tit. 34. col. 1415
Curatore furioso vel prodigi. lib. 5. tit. 70. col. 1387
Custodia reorum. lib. 9. tit. 4. col. 1319

D

Debitorum venditionem pignoris impedire non posse. col. 1149
Dedititiis libertate tollenda. lib. 7. tit. 5. col. 1766
Defensoribus ciuitatum. lib. 1. tit. 55. col. 315
Depositi, vel contrà. lib. 4. tit. 34. col. 969
Dilationibus. lib. 3. tit. 11. col. 592
Distractione pignorum. lib. 8. tit. 28. col. 1241
Diuersis rescriptis. lib. 1. tit. 23. col. 169
Diuidenda tutela. lib. 5. tit. 52. col. 1337
Diuortio facto, &c. lib. 5. tit. 24. col. 1259
Dolo malo. lib. 2. tit. 21. col. 451
Donationibus. lib. 8. tit. 53. col. 1269
Donationibus ante nuptias. lib. 5. tit. 3. col. 1115
Donationibus inter virum & vxorem. lib. 5. tit. 16. col. 1213
Donationibus causa mortis. lib. 8. tit. 57. col. 1295
Donationibus, quæ sub modo. lib. 8. tit. 55. col. 1289
Dote causa non numerata. lib. 5. tit. 13. col. 1221
Dotis promissione. lib. 5. tit. 11. col. 1177
Duobus reis stipulandi. lib. 8. tit. 40. col. 1227

E

Edendo. lib. 2. tit. 1. col. 319
Edicto diui Hadriani tollendo. lib. 6. tit. 35. col. 1269
Emancipationibus liberorum. lib. 8. tit. 49. col. 1250
Emendatione Iusti. Codicis. col. 10
Emendatione seruorum. lib. 9. tit. 14. col. 1366
Emendatione propinquorum. lib. 9. tit. 15. col. 1367
Ea, qui pro tutore vel curatore negotia gessit. lib. 5. tit. 45. col. 1327
Eo quod certo loco dari oportet. lib. 3. tit. 18. col. 629
Episcopis & clericis. lib. 1. tit. 3. col. 63
Episcopali audientia. lib. 1. tit. 4. col. 146
Errore aduocatorum. lib. 2. tit. 10. col. 395
Errore calculi. lib. 2. tit. 5. col. 377
Etiam ob chirographariam pecuniam pignori teneri posse. lib. 8. tit. 17. col. 1214
Etiam per procura. causam in interg. restitui. lib. 2. tit. 43. col. 511
Fideiussoribus. lib. 8. tit. 15. col. 1211
Eunuchis. lib. 4. tit. 42. col. 1011
Exceptionibus seu præscriptionibus. lib. 8. tit. 36. col. 1261
Excusationibus tutorum & curatorum. lib. 5. tit. 62. col. 1355
Exsufflationibus veterinorum. lib. 5. tit. 63. col. 136
Ex delictis defunctorum. lib. 4. tit. 17. col. 833
Executione rei iudicatæ. lib. 7. tit. 53. col. 1947
Exercitoria & institoria actione. lib. 4. tit. 25. col. 899
Exhibendis & transmittendis reis. lib. 9. tit. 3. col. 1319
Ex quibus causis infamia irrogetur. lib. 2. tit. 12. col. 399

F

Falsa causa adiecta. lib. 6. tit. 44. col. 1642
Falsa moneta. lib. 9. tit. 24. col. 1397
Familiæ erciscundæ. lib. 3. tit. 36. col. 721
Famosis libellis. lib. 9. tit. 36. col. 1441
Feriis. lib. 3. tit. 12. col. 605
Fideicommissis. lib. 6. tit. 42. col. 1613
Fideicommissariis libertatibus. lib. 7. tit. 4. col. 1758
Fideiussoribus minorum. lib. 2. tit. 24. col. 463
Fideiussoribus causa mortis. lib. 8. tit. 41. col. 1231
Fideiussoribus tutorum. lib. 5. tit. 57. col. 1349
Fide instrumentorum. lib. 4. tit. 21. col. 889
Filio familias minore. lib. 2. tit. 23. col. 465
Finium regundorum. lib. 3. tit. 39. col. 745
Formalis & impetrationibus. lib. 2. tit. 38. col. 339
Fructibus & litium expensis. libro 7. tit. 51. col. 1959
Fundo dotali. lib. 5. tit. 23. col. 1357
Furti & feruo corrupto. lib. 6. tit. 2. col. 1158

G

Gaetali abolitione. lib. 9. tit. 43. col. 1457

H

Hæreditate vel actione vendita. lib. 4. tit. 39. col. 1003

Codex.

Hæredi

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index titulorum

Hæreditatis actionibus. lib.4. tit.16. col. 811
Hæreditatibus decurionum. libro 6. tit.61. col.1745
Hæredibus curorum. lib.5. tit.54. columna. 1545
Hæredibus instituendis. lib.6. tit.24. col. 1505
Hæreticis & Manichæis. lib.1. tit. 5. col. 178
His, quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis scribuntur, vel relinquuntur. lib.6. tit.40. col.1615
His, quæ sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur. libro 6. tit.45. col. 1645
His quæ vi metúve causa fiunt. lib.2. tit. 20. col.441
His, qui accusare non possunt. lib.9. tit.1. col.1501
His, qui ad Ecclesiam confugiunt. lib.1.tit. 12.col.105
His, qui ad statuas confugiunt. lib.1.tit.25. col.174
His, qui à non dominis manumissi sunt. lib.7.tit 10. col.1781
His, qui ante apertas tabulas hæreditatem transmiserunt. lib.6. tit.51. col. 1689
His qui in Ecclesiis manumittuntur. lib.1. tit.13. col.115
His, qui in priorum creditorum locum succedunt. lib.8. tit.19 col.2117
His, qui latrones vel alios crimiuibus reos occultant. lib.9. tit.39. col.1453
His, qui non possunt ad liber. perut. lib.7 tit.11.col.1787
His, qui notantur infamia. lib.2.tit.12.col. 199
His, qui parentes vel liberos occiderunt. lib.9.tit.17. col.1752
His, qui per mutum iudicis non appellaverunt. lib.7. tit.67. col.1924
His, qui potentiorum nomine, &c. lib.2.tit. 13. col.427
His, qui filii adfiri. lib.9.tit.13. col.1397
His, quibus ætatis impetrantur.lib.2. tit.45.col.503
His, quibus ut indignis. lib.6. tit.35. col. 1575

I

IMpuberum, & aliis substitutionibus lib.6. tit.26. col.1519
Incertis personis. lib.6. tit.48. col.1651
Incestis, & incestibus nuptiis.lib.5.tit.5. col. 1145
Indicta viduitate. lib.6. tit.40. col.1611
Infantibus expositis. libro 8. tit.51.colum. 2163
Infirmandis pœnis cœlibatus. lib.8. tit.59. col.2198
Ingenuis manumissis. lib.7. tit.14. colum. 1789
Ingratis liberis. lib.8.tit.50.col.2153
In integrum restitutione minorum xxv. annis. lib.2.tit.22 col.457
In inter. restitutione postulata, ne quid, &c. lib.2. col.511
Iniustis. lib 9.tit.35. col.1437
In ius vocando lib.2 tit 2. col.357
In litem dando tutore. lib.5. tit.44. col. 1515
In litem iurando. lib.5 .tit.53. col.1541
Inofficioso testamento. lib.3. tit.28. col. 659
Inofficiosis donationibus. lib.3. tit.29.col. 659
Inofficiosis dotibus. lib.3. tit.30. col.673
In quibus casibus iuramentum habenti. lib.5. tit.36.col.1535
In quibus causis in integrum restitutio non sit necessaria. lib.2. tit.41. col.49
In quibus causis militantes. lib.3. tit.35. col.633
In quibus causis cessat longi temporis præscriptio. lib.7.tit.34. col.1857
In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. libro 8. tit.15.colum. 2105
In quibus causis servi pro pen. lib. accip. lib.7.tit.23. col.1789
Institoria & exercitoria actione.lib.4.tit.25. col. 899
Institutionibus & substitutionibus. lib. 6. tit.25.col.1511
Inter alios actas vel iudicatas res aliis non nocere. lib.7.tit.20. col.1963
Interdicto matrimonio. lib.5.tit.6.colum. 1151
Interdictis. lib.8. tit.1. col.2045
Inutilibus stipulationibus. lib.8.tit.39.col. 2185
Iudeis & cœlicolis. lib.1. tit.9.col.196
Iudiciis. lib.3.tit.1.col.535
Iuris formulis. vide Formul.iur.
Iure succorum auxiliorum, &c. lib.6.tit.8. col. 1435
Iure codicillorum. lib.9.tit.26.col.1785
Iure deliberandi. lib.6.tit.56.col.1745
Iure dominij impetrando. lib.8. tit 34.col. 2157
Iure dotium. lib.5. tit.12. col.1181
Iure emphyteutico. lib.4. tit.66.col.1101
Iureiurando. lib.4. tit.1.col.765
Iureiurando propter calumniam. lib.2.tit. 58. col.539
Iure liberorum. lib.8.tit.53.col.2159
Iuris & facti ignorantia. lib.1. tit.18. col. 150
Iurisdictione omnium iudicum.lib.3.tit.13. col. 609
Iustiniano Codice confirmando. columnar

L

LAtina libertate tollenda.lib.7.tit.6.col. 1747
Legatis. lib.6.tit.27.col.1571
Lege Aquilia. lib.1. tit.53. col.727
Lege commissoria in pignoribus rescindenda. lib.8. tit.33. col.2139
Lege Fufia Caninia tollenda.lib.7.tit.3.col. 1708
Lege Iulia Miscella tollenda. lib.6. tit. 40. col. 1611
Legibus & constitutionibus principum. lib.1. tit.14. col.113
Legitima cautela. lib.5.tit.30.col.1279
Legitima hæredibus. libro 6. tit.57.colum. 1709
Libellis famosis. lib.9. tit.36. col.1421
Liberali causa. lib.7.tit.16.col.1798
Liberis exhibendis. lib.8. tit.8. col.2071
Liberis præteritis. lib.6. tit.18. col.1533
Libertis, & eorum liberis. lib.6. tit.7. col. 1431
Litigiosis. lib.8.tit.31.col.2167
Litis contestatione. lib.3. tit.9.col.595
Locato & conducto. lib.4.tit.65.col.1083
Longi temporis præscriptione. lib.7.tit.33. col.1855
Luitione pignoris. libro 8. tit.31.columna 2153

M

MAgistratibus municipalibus. libro 1. tit.38.col.318
Magistratibus conconiendis. lib.5.tit.75. col.1587
Maleficis & Mathematicis. lib.9.tit.18.col. 1575
Mandati.vel contrà. lib.4. tit.35.col.977
Mandatis principum. lib.1. tit.15.col.115
Modo multarum. lib.1. tit.54.col.313
Monopoliis,&c. lib.4.tit.59.col.1067
Mortis causa donationibus. lib.8. tit.37. col.2195
Muliebribus, quæ servis propriis se iunxerunt. lib.9. tit.11. col.1557
Mutatione nominis. libro 9. titul.25. col. 1401

N

NAutalibus liberis. lib.5. tit.27. col. 1261
Nauticis fœnore. lib.4. tit.33. col.969
Necessariis servis hæredibus infitiucis. lib. 6.tit.27. col.1567
Ne Christianum mancipium, &c. lib.8.tit. 10.col.2011
Ne de statu defunctorum. lib.7. tit.22. col. 1792
Ne ex delictis defunctorum hæres conveniatur. lib.4. tit.17. col.833
Ne fideiussores vel mandatores dotium deneur. lib.5. tit.2. col.1253
Ne filius pro patre. libro 4. tit.13.columna 811
Ne fiscus vel respublica. lib.2. tit.18. col. 451
Negotiis gestis. lib.2. tit.19.col.451
Ne liceat potentioribus. lib.2.tit.14. col. 415
Ne liceat in una eademque causa. lib.7.tit. 70.col.2067
Nemini licere signum Salvatoris, &c. lib.1. tit.8 col.196
Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur. lib.5.tit.22. col.1317
Ne qui in sua causa iudi. lib.3. tit.5. col. 587
Ne rei militaris comitibus, &c. lib.1.tit.47. col.302
Ne rei dominicæ vel templorum. lib.7.tit. 38. col.1869
Ne sanctum baptisma iteretur. lib.1.tit.6. col.192
Ne sine iussu principis. libro 9. tit.48. col. 2451
Ne tutor vel curator rectigalia conducat. lib.5.tit.42. col.1339
Ne vesperto matrio. lib.4. tit.21. columna 879
Nili aggeribus non rumpendis.lib.9.tit.38. col.1455
Non numerata pecunia. lib.4.tit.30.col.951
Nova rectigalia. lib.4.tit.61.col.1074
Novationibus & delegationibus. lib.8.tit. 42. col.2205
Novi operis nunciatione. lib.8.tit.11.col. 2086
Novo Codice faciendo. col.1
Nudo iure Quiritium tollendo.lib.7.tit.25. col.1827
Noxalibus actionibus. lib.2.tit.41.colum. 749
Nudo iure Quiritium tollendo. lib.7.tit. 25.col.1827
Nundinis & mercationibus. lib.4. tit. 60. col.2069
Nuptiis. lib.5.tit.4.col.1119

O

OBligationibus & actionibus. lib.4.tit. 10. col.811
Obsequiis patrono præstandis. lib.6.tit.6. col.449
Officium vicarium iudicum. lib.1. tit.44. col.301
Officio comitis Orientis. lib.1. tit.37. col. 295
Officio comitis sacrarum largitionum. lib. 1.tit.31. col.290
Officio comitis sacri palatij. lib.1. tit.34. col.291
Officio comitis sacri patrimonij. lib.1.tit. 31. col.293
Officio comitis rerum privatarum. lib.1. tit.33.col.291
Officio discorsorum iudicum. lib.1. tit.48. col.309
Officio eius, qui vicem alienius iudicis vel præsidis obtinet. lib.1.tit.50. col.306
Officio iuridici Alexandriæ. lib.1. tit.37. col.318
Officio magistri militum. lib.1. tit.29. col. 284
Officio magistri officiorum. lib.1. tit.31. col. 289
Officio militarium iudicum. lib.1. tit.46. col.301
Officio præfecti annonæ. lib.1. tit.44. col. 300
Officio præfecti Augustalis. lib.1. tit.37. col 295
Officio præfecti urbi. lib.1. tit.28.columna 284
Officio præfecti vigilum. lib.1. tit.43.col. 302

Officio

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Officio prætoris. lib.2.tit.33.colum.195
Officio præfecti prætorio Africæ, lib.1.tit. 27.co.174
Officio præfecti prætorio Orientis & Illyrici. lib.1.tit.26.co.171
Officio proconsulis & legati.lib.1. titul.35. col.198
Officio quæstoris,libro 1. titul.30. columna.18
Officio rectoris prouinciæ. lib.1. titul. 40. col.196
Officio vicarij. li.1.tit.38.co.194
Operis libertorum, libro 6. titul.3. columna 1461
Operis noui nunciatione. libr. 8. titul. 11. col.1086
Operibus publicis, lib. 8.titul.12. columna 1087
Ordine cognitionum, libro 7.titul.19.col. 1817
Ordine iudiciorum. lib.4.titul 8.col.591

P

Pactis lib.2.tit.3.col.319
Pactis conuentis tam super dote,&c. lib. 5.tit.14.col.1214
Pactis inter emptorem & venditorem, lib. 4.tit.54.col. 1051
Pactis pignorum. lib. 8. titul.33. columna 1230
Paganis & sacrificiis & templis eorum. lib. 1.tit.11.col.102
Patris pignoris, & omni causa,lib.8.tit.23. col.1135
Patris potestate, lib.8.tit.47.col.1233
Patribus,qui filios suos distraxerunt,lib.4. tit.43.col.1011
Patrono eius,qui libertatem meruit, lib.7. tit.13.col.1815
Pedaneis iudicibus. lib.3.tit.3.col.583
Periculo & commodo rei venditæ. lib.4. tit.48.col.1029
Per quas personas nobis acquiratur, lib.4. tit.27.col.611
Periculo tutorum,lib.5.tit.38. colum. 1315
Petitione hæreditatis,lib.3.tit.31. columna. 673
Pignoratitia actione,li.4. titulo 24.columna 895
Pignoribus & hypothecis,li.8.titulo 14.co. 1091
Pius petitionibus,libro 3.titulo 10.columna 599
Plus valere quod agitur, lib.4. tit.22. col. 819
Pœna iudicis,qui malè iudicauit, lib.7.tit. 49. columna 1935
Pœna. lib.9.tit.47.col.1441
Postbumis hæredibus instituendis, li.6.tit. 22.col.1335
Postliminio reuocãs, lib.8.tit.51. columna 1254
Postulando. lib.2.tit.6.col.377
Pupillis & aliis rebus minorum.lib.5.tit.71. col. 1355
Præscriptione longi temporis quæ pro libertate,&c. li.7.tit.22.col.1825
Præscriptione longi temporis,x.vel xx. annorum. li.7.tit.23.col.1840
Præscriptione xxx. vel xl. annorum,li.7.tit. 39.col. 1871
Præscriptis verbis, lib.4. tit.64. col.1078
Præsente pignore, libro 8. titulo 22. col. 1181
Præsentio & Saluiano interdicto,lib.8.tit.9. col. 1073
Præcibus Imperatori offerendis, lib. 1. tit. 19.col.137
Priuatis carceribus,libro 9.titulo 5.colum. 1313
Priuilegio docti, lib.7.tit.94.col.1053
Priuilegio fisci, lib.7.tit.73.col.1031
Probationibus. lib.4.tit.19.col.859
Procuratoribus. libro 2.titulo 13. col.407
Pro donato. lib.2.tit.17.col.833
Pro dote,eodem lib.& titul.sequen.colum. eadem.
Pro emptore, lib.7.tit.26.col.1829
Pro hæredc. lib.7.tit.19.col.1833
Prohibita sequestratione pecuniæ,lib.4.tit. 4.col.787
Pro quibus causis serui pro premio libertatem accipiant. li.7.tit.13.col.1789
Pro socio. li.4.tit.37.col.956

Q

Qadriennali præscriptione, lib.7.tit.37. col.1861
Quadriennalibus hæredibus,li.2.ti.41.c.300
Quæ res exportari non debeant, lib.4. tit. 41.col.1009
Quæ res pignori obligari possunt,vel non, lib.8.tit.17.col.1111
Quæ res vendi non possunt, li.4.tit.40.colum. 1007
Quæ sit longa consuetudo, li.8.tit.53.col. 1267
Quæstionibus, lib.9.tit.41.col.1437
Quando ciuilis actio criminali præiudicet. lib.9.tit.31.col.1409
Quando decreto opus non est,li.5.tit.71. col 1381
Quando dies legati vel fideicommissi cedit. lib.6.tit.51.col.1251
Quando ex facto tutoris, lib.5.tit.39. colum.1317
Quando filius vel princeps, li.4.tit.15. colum.819
Quando imperator iuter pupillos vel viduas, lib.5.tit.14.col.653
Quando libellus principi datus faciat litis contestationem, li.2.tit.10 col.361
Quando licetab emptione discedere, lib. 4.tit.45. col.1015
Quando licet vnicuique sine iudice se vindicare. lib.3.tit.27.col.637
Quando mulier tutelæ officio fungatur, li. 5.tit.35.col.1295
Quando non potentium partes, li.6.tit.20. col. 1419
Quando prouocare non est necesse, lib.7. tit.64. col.1910
Quando tutores vel curatores esse desinant,lib.5.tit.60.col.1353
Quæ in fraudem creditorum, lib.7. tit.75. col. 1951
Quæ in fraudem creditorum, lib.7. tit.75. col. 1951
Quemadmodum testamenta aperiantur, lib.6.tit.32. col. 1107
Qui accusare non possunt,lib.9. tit. 1.col. 1301
Qui admitti ad bonorum pos.possunt, li.6. tit.2.col. 1245
Qui aetate se excusant, li.5.tit.68.col.1367
Qui bonis cedere possunt, lib.7.tit.71.col. 2019
Qui dare tutores vel curatores possunt,lib. 5.tit.34. col 1187
Qui, & aduersus quos in integrum restitui non possunt, lib 2.tit.42.col.495
Qui legitimam personam habeant standi in iudicio,vel non. lib.5 tit.5.col.589
Qui manumittere non possunt,lib.7.tit.11. col.1785
Qui morbo se excusant, lib.5. tit. 67. col. 1366
Qui non possunt ad libertatem peruenire. lib.7.tit.12. col.1717
Qui numero liberorum se excusant, lib.5. tit.60.col.1365
Qui numero tutelarum, lib. 5. tit.69. col. 1367
Qui petant tutores vel curatores,lib.5.tit 31.col.1281
Qui pecunia in pignore habeantur, li.8. tit.18. col.1115
Qui pro sua iurisdictione iudices dari,dari posunt. lib.3.tit 4.col.587
Qui testamenta facere possunt, vel non.li. 6.tit.22. col.1279
Quibus ad libertatem proclamare non licet, lib.7. tit.18.col.1835
Quibus causis in integ. restit. lib.2. tit. 41. col.491
Quibus causis pig. vel hypotheca ta. con. lib.8.tit.15.col.1107
Quibus ex causis maiores, lib.2.tit.54.col. 23
Quibus ex causis serui pro premio libertatem accipiant, libro 7. titul.13. columna 1789
Quibus non obiiciatur longi temporis præscriptio. lib.6.tit.35.col.1259
Quibus res iudicata non nocet, lib.7.tit.56. col. 1915
Quibus ex indignis,libro 6.tit.35. columna. 1275
Quod cum eo,qui in aliena potestate, li.4. tit.26.col.901
Quod iussu. eod.lib.& tit.col.eod.
Quod metus causa,lib.2. titul.20. columna. 441
Quomodo & quando iudex.lib.7. titul.43. col.2899
Quorum appellationes non recipiantur, lib.7.tit.65.col.2007
Quorum bonorum.li.8.tit.2.colum. 1049
Quorum legatorum, lib.8. tit.3. columna 1051

R

Rapta virginum seu viduarum, li.9.tit. 13.col.1363
Rationibus operum publicorum, & de patribus ciuitatum, li.8.tit.13.col.1092
Rebus alienis non alienandis lib.4. tit.51. col. 1045
Rebus creditis, lib.4.tit.2.co.765
Receptis arbitris. lib.2.tit.56.col.519
Rei vindicatione, lib.3.tit.23.col.685
Rei vxoriæ actione, lib.9.tit.13.col.1302
Re iudicata, lib.7.tit.52.col.1945
Relationibus, lib.7.tit.11.col.1963
Religiosis & funeribus funerum, lib.3.tit. 44. col.769
Rem alienam gerentibus, lib.3.tit.33.col. 1011
Remissione pignoris,lib.8.tit.26. columna 1236
Repudianda bonorum possessione, li.6.tit. 19. col.1255
Repudianda vel abstinenda hæreditate,lib. 6.tit.31.col.1563
Repudiis, lib.5.tit.17.col.1135
Reputationibus, lib.2.tit.48 col. 510
Requirendis rei, lib.9.tit.40.col.1413
Rerum amotarum, lib.5.tit.21.col.1255
Rerum permutatione. lib 4.tit.64.col.1078
Retinendenda tenditione, lib.4.titul.44.col. 1023
Res inter alios acta. lib.7.tit. 20.col.1913
Restitutionibus in integrum,lib.2.titul.22. colum. 457
Restitutionibus militum, lib.2. tit.31.col. 511
Reuocandis donationibus.lib.8.tit.56.col. 1291
Reuocandis his quæ in fraudem creditorũ alienata sunt, lib.7.tit.75.col.1953

S

Acrofanctis Ecclesiis. lib.1.tit.2.col.31
Sacrifcando, lib.1.tit.17.col.137
Secundis nuptiis, li.5.titul 9.columna.1136
Seditiosis, lib.9.tit.30. col 1407
Senatusconsultis, lib.1.tit.6.col.124
Senatusconsulto Claudiano tollendo, lib. 7.tit.14.col.1811
Sententia, quæ sine certa quantitate prolata est, lib.7.tit.45.columna1919
Sententiis præfectorum prætorio, lib.7.tit. 42.col.2897
Sententiis ex periculo recitandis, lib.7. tit. 44.col.1909
Sententiis & interlocutionibus omnium iudicum, lib.7. tit.45.col.1911
Sententiis, quæ pro eo,quod interest,proferuntur, lib 7.tit.47.col.1917
Sententiam partis & restitutis,lib.9.tit.51. col.1457
Sententiam rescindi non posse, li.7.tit.50. col.1937
Separationibus bonorũ, li.7.ti.72.co.1014
Sepulchro violato, lib.9.tit.19.col.1175
Seruitutibus,& aqua, lib.3.tit.34.col.709
Seruis fugitiui, lib.2.tit.1.col.1393
Seruis reipublicæ manumittendis, libr.7. tit.9. col.1779
Seruo com. man.fuer. com. fer. manumiss. lib.7.tit.7.col.1774
Seruo pignori dato manumisso,lib.7.tit.8. col. 1778

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index titulorum nouem priorum lib. Codicis.

Si aduersùs creditorem, lib.2.tit.38.colum. 487
Si aduersùs creditorem, lib.7.titul.38.col. 1861
Si aduersùs delictum, lib.2.tit.35. colum. 485
Si aduersùs donationem, lib.2.titul.30.col. 471
Si aduersùs dotem lib.2.tit.32.col.483
Si aduersùs fiscum lib.2.tit.37.col.485
Si aduersùs libertatem, lib.2.tit.31.colum. 477
Si aduersùs rem iudicatam restitutio postulet, lib.2. tit.29. col.479
Si aduersùs solutionem, lib. 2. tit.33. col. 481.
Si aduersùs transactionem, lib.2.tit 31.colum. 479
Si aduersùs venditionem, lib.2. tit.28. col 475
Si aduersùs venditionem pignorum, lib.2. col. 475
Si aduersùs vsucapionem, lib.2.tit.36.col. 485
Si aliena res pignori data sit, lib.8.titul.16. col.2107
Si à non competente iudice, lib.7.titul.48. col. 1951
Si antiquior creditor pignus vendiderit, lib.8.tit.20.col.2139
Si certum petatur, lib.4. titul.2. columna 777
Si communia res pignori data sit, lib.8.tit. 21.col.2145
Si contra ius vel vtilitatem publicam, lib. 1.tit.22. col. 267
Si contra mores voluntatem tutor datus sit.lib.5.tit.47. col.1339
Si de monetaria possessione fuerit appellatum, lib.7.tit.65.col.1021
Si dos constante matrimonio, lib.5.tit.13. col. 1355
Si ex falsis instrumentis, lib.7. tit. 58. col. 1959
Si ex pluribus reuoribus, lib.5. tit.40.col. 1317
Si in causa iudicati pignus captum sit, lib. 8.tit.13.col.2131
Si in communi, eadémque causa in integrum restitutio postuletur, lib.2.tit.26. col. 467
Si in fraudem patroni, lib.6.titul.5.colum. 1487
Si maior factus alienationem rerum habuerit, lib.5.tit.74.col.1585
Si maior factus rerum habuerit.lib.2.titul. 46.col.505
Si mancipium ita fuerit alienatum, lib.4 tit.57.col.1061
Si mancipium ita venierit, lib.4.tit.56.col. 1059
Si mater indemnitatem promisit, lib.5.tit. 46. col.1329
Si minor ab hereditate se abstinuit, lib. 2. tit.19.col.469
Si minor se maiorem dixerit vel status probatus fuerit. lib.2.tit.43.col.497
Sine causa, vel aliquis fundum comparari non potest, lib.4.tit.47.col.1045
Si nuptiæ ex rescripto petantur,lib.5.titul. 2.col. 1334.
Si omissa sit causa testamenti, lib.6.tit.39. col.1609
Si pendente appellatione mors intercesserit,lib.7.tit.60.col.1012
Si per vim vel alio modo absentis possessio turbata sit, lib.8.tit.5.col.1061
Si pignus pignori datum sit, lib.8.titul.14. col.2133
Si pignoris cohærentiam numeratio pecuniæ secuta non sit, lib.6. titul.33. col. 2155
Si plures vna sententia condemnati sunt, lib.7.tit.55.col.1955
Si propter publicas penitentiones venditio fuerit celebrata, lib.4. tit.42.columna 1013
Si quæcunque præditus potestate, lib.5.tit. 7.col.1155
Si quis aliquem testari prohibuerit, lib.6. tit.34. col. 1573
Si quis alteri vel sibi, lib.4.titul.50.columna 1039
Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit, lib.9 tit.10.col.2355
Si quis ignorans rem minoris esse, lib.5. tit.75.col.1381
Si quis imperatori maledixerit. lib.9. tit.7 col.2329
Si rector prouinciæ,libro 5.titul.1. columna 1113
Si reus vel accusator mortuus fuerit. lib.9. tit.2. col.2317
Si restitutio in integrum settimatio postulatur, lib.2.tit.44.col.501
Si secundo nupserit maliter,lib.5 tit.20. col. 1377
Si seruus extero, libro 4. titul. 36. columna 989
Si seruus exportandus venetur, libr.4. tit. 55. col.1019
Si tutor contra voluntatem matris datus sit,lib.5.tit.47. col.1339
Si tutor vel curator non gesserit, lib. 5. tit. 55. col. 1345
Si tutor vel curator causa reipubli. abfuerit.lib.5.tit.64. col. 1367
Si tutor vel curator interuenerit, lib.2 tit. 28. col.465
Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit, lib. 5.tit.63.col.1363
Si vendito pignore agatur,lib.8.tit.30. col. 2151
Si vnus ex pluribus appellauerit, lib. 7.tit. 68. col.2065
Si vnus ex pluribus heredibus, lib.8.tit.32. col.2155
Si vt omissam hereditatem, lib.2. titul.40. col.491
Soluto matrimonio, &c. lib.5. tit.18. col. 1348
Solutionibus & liberationibus,lib.8.tit.43. col.2211
Spoofalibus, &c. libro 5. titulo 1. colum. 1109
Sportulis,&c. lib.5.tit.2.col.1179
Statuis & imaginibus,lib.1.titul.24.colum. 173
Successorio edicto,lib.6. titul.26. columna 1649
Suffragio. lib.4.tit.3.col.987
Suis & legitimis liberis,lib.6. titul. 34. col. 1697
Summa Trinitate & fide Catholica. lib.1. tit.1.col.13
Suspectis tutoribus, lib.5.tit.43.col.1333.

T

TAbulis exhibendis,lib.8.tit.7. colum. 1071
Temporibus & reparationibus,lib.7. titul. 63.col. 1951
Temporibus in integrum restitutionis.lib. 2.tit.53.col.517
Testamentaria manumissione, lib.7. titul. 2.col.1911
Testamentaria tutela,lib.5.tit.28.columna. 1374
Testamento militis,lib.6. titul. 21. columna 1471
Testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur. lib.6.tit.23.colum. 1482
Testibus. lib.4.tit.20.col.835
Transactionibus. lib.2.tit.4.col.349
Tutoribus vel curatoribus illustrium, li. 5. tit.31.col. 1185
Tutore vel curatore qui fide non dedit. lib.5.tit.42. col.1311

V

VBi causa fiscus agi debeat. lib.3. tit.22. col.615
Vbi causæ fiscales.libr.3. titul.26. columna. 634
Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit, lib.3 tit.18.col.619
Vbi de criminibus agi oporteat.lib.3.tit.15. col.615
Vbi de hereditate agatur, lib.3. tit. 20. col. 623
Vbi de possessione agi oportet, lib. 3. tit. 16. col.619
Vbi de ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oportet,lib.3.titul.21. columna. 625
Vbi,& apudquem cognitio in integ. restitutionis agitanda sit, lib.2. titul.47. col. 507
Vbi fideicommissum peti oportet,lib.3.tit. 17.col.619
Vbi in rem actio exercori debeat, lib.3. tit. 19.col.621
Vbi petantur tutores vel curatores, lib.5. tit.32.col.1185
Vbi pupilli educari debeant,lib.5.tit 49.columna 1351
Vbi quis de curiali,aliúve conditione conuenitur. lib.3 tit.23.col.627
Vbi senatores,vel clarissimi, lib. 3. tit. 24. col.629
Vestigalia nouis institui non posse, lib.4. tit.61.col. 1074.
Vestigalibus & commissis, lib.4.tit.61. col. 1070
Verborum & rerum significationes, lib.6. tit.38. col.1607
Veteres tuæ conclamando, lib.1. tit.17. col. 224
Vi bonorum raptorum,lib.9.tit.33. colum. 2413
Vindicta libertate, libro 7. tit. 2. columna 1749
Vade legitimi, lib.6.tit.15.col.1449
Vade liberi, lib.6.tit.14.col.1445
Vade vir & vxor. lib.2.tit.18.col.1413
Vade vi. lib.8.tit.4.col.2055
Vsucapione pro emptione,lib.6.tit.26.col. 1819
Vsucapione pro dotato, lib.7. tit.27.col. 1833
Vsucapione pro dote, lib.7. tit 28. colum. 1813
Vsucapione pro herede. lib.7.tit. 29. col. 1815
Vsucapione transformanda, lib.7.tit.31. col.1837
Vsufructu,& habitatione, &c. lib.3. tit.33. columna 629
Vsuria, lib.4.tit.32.col.955
Vsuria rei iudicatæ,lib.7.titul.54. columna 1955
Vsuris pupillaribus. lib.5. tit.56. col.1347
Vsuris & fructibus legatorum, lib.6.tit.47. col. 1615
Vsuractiones,& ab heredibus, & contra heredes incipiant. lib.4.tit.11.col.819
Vt cautio post pubertatem adhic tutor, lib. 5.tit.48.col. 1351
Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur,libr.9.titul.44. columna. 2438
Vt lites pendentes. lib.2.tit. 2.col.245
Vt nemo iniuriam agere, vel accusare cogatur, lib.9.tit 7.col.393
Vt nemo priuatus ciuitas prædia sua, &c. lib.2.tit.19.col.459
Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate, lib.2.tit.17.col.450
Vti possidetis, lib 8.tit.6.col.2067
Vt in possessionem legatorum, lib.6.tit.31. col. 1693
Vt nulli pœnæ sint, lib.2.tit.41.col.499
Vt omnes iudices, tam ciuiles quàm militares, &c. lib.2.tit.42.col.504
Vt quæ defuncto adiudicatis, lib. 2. tit. 21. col. 187
Vxoribus militum, lib.2.titul.32. colum. 515

Finis titulorum.

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Authenticarum Index.

NOVELLARVM CONSTITUTIONUM, quas Authenticas vulgò appellat, ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & aliis, Justinianeo Codici suis locis inserendarum index ordine alphabetico collectus.

A

ADeos, de secund.nup.libro 5.columna 1174
Ad hæc, ex his, de fideiustor.lib.4. col.884
Ad hæc qui fructus, de vsuris,lib. 4.column. 960
Ad hæc, quando mali. inter.offi.fun.po.libr. 5.col.1195
Ad hæc fi,de iudi. lib.3.col.556
Ad hoc qui suam,de Lect.lib. tol. lib.7.colu. 1372
Adscriptitios,de Episcop.& cleri.lib.1. colu. 107
Æqualitas,de pactis conven. lib.5.col. 1119
Agricultores,quæ res piga.oblig. pos. libro 8.col.1214
Antiqua,de infantibus exp. libr.8. col.1266
Apud eloquentissimum. de fide instrumen. lib.4 col.880
At qui fœmel,de probationibus, libr. 4. col. 851
At si contractus,de fide instrum. lib. 4.colu. 884

B

BOna damnatorum, de bon. proscript.libro 9.col.1452.

C

CAusa,quæ sit,de Episc.& cleri.libr.1.columna 101
Cessante,de legitim.hære. lib.6.colum.1713
Clericus quoque, de Episc.& cleri. lib. 1. columna 102
Contra qui propriam, de non usume. pecu. libr.4.col.935
Contrà,cùm rogatus, ad Senatusco. Trebel. lib.6.col. 1661
Cotidianæ præterea,de hæreti. & Manich.lib. 1.col.181.
Cui relictum, de indict.vidui.tol.lib.6.colu. 1613

D

DEcernit iur nomum, de receptis arbit.libro 2.col.534
Defuncto,ad senatusconf.Tertul. lib. 6. col. 1708
Diaconissam , de Episcop.& cleric. lib.1.columna.77
Donationem,de iur.eor. lib.5.col.1197
Dos data, de donat.ante nup.libro 5.colum. 1119

E

FContrà,de repu. lib.5.col.1140
Et,qui appellat,de tempo.& repara. appella. lib.7. columna 1493
Eidem pœnis, de secund.nupt. libro 5. col. 1158
Eò deventum,de donat.ante nupt. libr.5.columna.1118
Episcopo nullam,de Episcop.& cleric. lib. 1. col.85
Episcopalis ordo, de Episcop.&cleric. lib.1. columna 108
Et consequentes,de testam.& institu.lib.7. columna 1918
Et cum solis,ad senat. Tertul.lib.6.column. 1707
Et non obseruato,de testames.lib.6.columna 1503
Et qui iurat, de bonis auctho.iudi. pos.lib.7. columna 1038
Ex causa,de liber. pract. lib.6.col.1738
Excipiunt, de bonis quæ liberis in potestate. lib.6.colum.1738
Ex complexu,de incest.nupt. lib. 5. column. 1153
Ex testamento,de secund.nupt.lib.5.columna 1162
Ex testamento,de columna libr. 6. columna 1458

G

GAzaros , de hæret.& Manich.libr. 1.columna.290
Generaliter autem,de Episcop.& cleric.lib.1. colum.89.
Gloriosissimi,de diuer.rescript. lib.1.colum. 274

H

HAnc autem quærelam , de non numer. pecu. lib.4.col.944
Hæc vsus, de sacrosan.Eccle.lib.1.colum.54
Hæ res lucro , de secund.nupciis,lib.5. colu. 1166
Hoc amplius, de fideicom. lib.6.col.1612
Hoc inter,de testamen. lib.6.col.1497
Hoc ita,de pigno.& hypot. lib.8.col.1200
Hoc ita, de duobus reis stip. lib.8.col.1189
Hoc ius porrectum,de sacrosanct.Eccles.lib. 1.col.48
Hoc sacramentum , de iureiur. propter calum.dan. lib.1.col.144
Hoc nisi, de solut.& liberat.libr.7.columna 1218
Hoc ius habit,de proce. lib.1.col.422
Hoc si debitor,de pigno.& hypot.lib.8.columna.1203
Hoc locum,si secundo nupse.mul.lib.5.columna.1178
Hodie autem,de appel. lib.7.col.1973
Hodie iurans,de iudi. lib.3.col.575
Hodie non,de custo.ton. lib.9.col.1535
Hodie quæstionumque , de repud. lib.5.col. 1145

I

IDem est in his,de bonis quæ liber. &c.lib. 6.col.1737
Idem est de Nestorianis , de hæreti. & Manich. lib.1.col.190
Inob à debito, de oblig.& actio. libr.4. col. 818
Incestus nuptias,de incest.nupt.lib.5.column. 1149
In donatione,de secund.nup.lib. 5.columna 1161
Ingressi,de sacrosanct. Eccles. lib.3.col.40
In isto iuramento , de iureiur. propter calum.dan. lib.1.col.144
In successione,de suis,& legit. libr. libro 6. col.1704
Interdicimus,de Episcop. & cleric.libro 1. col.82
In testamento,ad senatusconf.Tertul.lib.6. col.1707
Itaque mortuo,commu.de success.lib.6.col. 1725
Item & à priuatis,de donationibus , libr. 8. col.1222
Item hæreditas,de bonis quæ libe. &c.libro 6.col.1736
Item qui domum,de sepul. vio.libr.9. colu. 1378
Item si inuicem, de sacrosanct.Eccles. lib.1. col. 53
Item possessori, qui pos.in piga.hab. libr. 8. col.1119
Item præsium,de sacrosanct. Eccles.libr. 1. col.53
Item sine,de naturalibus lib. libr. 5. colum. 1157
Item priuilegium, de hæres.& Manich.lib.1. col.179
Iubemus, vt si,de iudiciis, lib.3.col.559

L

LIbellum verò,de lit.contest. lib.3. colu. 597
Liberi furiosi,de Episcop.audien.libro 1.columna 165
Licentiam habent,de Episcop.& clericis. lib. 1.col.104
Licet patri , de naturalibus liberis, libro 5. col.1148
Licet restituo,de Episcop. & cleric. libro 1. colum.94
Litigiosa , in tit. de litigio. libro 8.colum. 1959
Lucrum hoc,de secund.nupt.lib. 5.columna 1161

M

MAle fidei possessore, de præscript. longi temp. lib.7.col.1852
Matri & auiæ,quando mulier iure.adi.funpos.lib.3.col.1194
Maximis,de nup. lib.5.col.1140
Minoris debitor, qui dare tut.vel cura.pos. lib.5.col.1250
Multò magis , de sacrosan. Eccle. lib. 1.columna 50
Multò magis,de Episcop.& cleri.libr. 1.colum.83

N

NAuigia,de fur.& furt.cor. libr.6.column. 1408
Nisi rogati,ad senatusco.Trebel.lib.6.col. 1660
Nisi triennalis,de bonis mater. libr. 6.colu. 1738
Nisi breues,de fest.ex poss.rei.lib.7.colu. 1910
Non licet parent,de lib.præte.lib.6.co.1558
Nouissimè,de administratione tutor.&c.lib. 5.col.1159
Nouissim.de inoff.testa. li.3.col.643
Nouæ alia,de naturali.libe.lib. 5. columna 1171
Nouo iure,de pœna sed.qui.malè iud.lib.7. col.1937
Nouo iure, de relationibus.lib.7. columna 1966
Nullus Episcopus,de Episc.& cleri.lib.1.colum.86
Nùc autem,de Episc.& cleric. lib.1.col.84
Nunc autem,de secund.nupt.lib.5.columna 1175
Nunc habitur,de donat.ante nup.lib.5.columna.1118
Nunc si hæres,de litig. lib.8.col.1972
Nunc soli,de naturalibus liber.lib 5.colum. 1165

O

OFferatur ei,de litis contes.lib.3. colum. 585
Omnes peregrini,commun. de succes.lib.6. col.1713

P

PAtet donationes, de don.ante nupt.lib 5. col.1115
Perpetua,de sacrosanct.Eccle.lib. 1.columna 52
Permissa est,de dona.ante nup. li. 5.col.1114
Post fratres,i.de legitimi.hæredi. li.6.col.1713
Post fratres,ij.cod.tit.& libro col.1714
Post iusiurandum,de iudi. lib. 3.col.574
Præsiste tamen, de fideiussoribus,& mand. lib.8.col.1194
Præsides,de Episc.audien. lib.1.col.156
Præterea , de sacrosanct. Eccles libro 1. columna 61
Præterea si matrimonium,vnde vir,& vxor lib.6.colum.1456
Præterea qui,de naturalibus libe. lib.5. col. 1172
Presbyteri, seu diaconi,de Episc.& cler.libr. 1.col.78.
Presbyterum,de Episc.&cleric.lib.1.columna 77
Presbyterum,de Episco.& cleri. lib.1. colum. 105
Presbyteros,diaconos , de Episcop.& cleric. lib 1.col.131
Principales, de iureiur. propter calum.dan. lib.1.col.144

Q

QVæstiones,de sacrosanct. Eccles.lib. 1.col.64
Quæ in prouincia , vbi de cri.agi opor.lib.3. col.618
Quæ tertia,de collationibus.lib.6.colum. 1469
Quæ supplicatio,de precib.imp.offi.li.1.col. 280
Quibuscumque modis, de sacrosan. Eccles. lib.1.col.50
Qui res,de sacrosan.Eccles. lib.1. col.ead.
Qui rem,de sacrosanct. Eccles. lib.1.col.54
Qui fœmel, quomodo & quando lib. 7.columna 1905

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index Authenticarum Codicis.

Quod eis permittitur, de nup. lib. 5. columna 1139
Quod fieri non debet, de dilationibus, libro 1. col. 604
Quod hodie, de repu. lib. 5. col. 1145
Quod ius de naturalibus. libe. lib. 5. colum. 1272
Quod locum, de collu. lib. 6. col. 1460
Quod locum, de dot. cau. non numer. lib. 5. col. 1129
Qu ad mater. de renoc. and. dot. lib 8. colum. 1194
Quod nunc generale, de cura furio. lib. 5. co. 1373
Qu se obtiner, de pign. & hyp. lib. 8. columna. 1104
Quod obtiner, de proba. lib. 4. col. 843
Quod pro hac causa, de Episco. & cleri. libro 1. colum. 96.
Qubd si quis, de prescrip. long. temp. lib. 7. col. 1832.
Quod fiat, de restitu. lib. 7 col. 1496
Quo iure, qui pec. in pignu. hab. libro 8. columna 1228

R

REs quæ subiacent, commun. de leg. libro 6. columna 1641
Rogati, de testibus. lib. 4. columna 866

S

SAcramentum, quando mulier tenc. offi. fun. pot. lib. 5. columna 1195
Sed cùm testatur, ad leg. Falcid. libro 6. columna 1667
Sed episcopalis, de Episc. & cleri. libro 1. col. 194
Sed & in 22. ad leg. Falc. lib. 6. col. 1668
Sed & periculum, sine con. vel reliq. fun. compa. non posse. libr. 4. columna 1028
Sed & si quis, de testibus. lib. 4. col. 848
Sed & permanere, de sacrosanct. Eccles. libro 1. columna. 53.
Sed & ita, de comp. & repar. appell. libro 7. co. 1996
Sed & si quis, de secund. nupt. lib. 5. col. 1161
Sed hodie, de donat. inter vir. & vxor. lib. 5. columna. 1235
Sed hodie, qui manumit. non poss. lib. 7. col. 1784
Sed hodie, de repu. libro 5. col. 1146
Sed hodie nouo, de obliga. & act. libro 4. columna 818
Sed hodie, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. colum. 1538
Sed hodie, de Episco. & cleri. lib. 1. col. 88
Sed hodie nouo, de of. diuersi Ind. libro. 1. col. 303
Sed hodie, de iur. ac. an. libe 4. colum. 1436
Sed iam cautum, depos. vel con. libro 4. columna 977
Sed iam necesse, de dona. ante nupt. lib. 5. columna 1114
Sed iudex, de Episc. & cleric. lib. 1. col. 75
Sed neque, de sepul. vio. lib. 9. col. 1580
Sed neque curialem, de Episc. & cleric. lib. 1. col. 94
Sed nouo iure, de Episc. & cleric. libe. 1. columna 78
Sed nouo, de naturalibus lib. libro. 5. columna 1265
Sed nouo iure, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. columna 1341
Sed nouo iure, si certum petatur, lib. 4. columna 788.
Sed nouo iure, de nup. lib 5. col. 1114
Sed nouo iure, de repud. lib. 5. col. 1243
Sed nouo iure, de naturalibus li. libro 5. col. 1265
Sed nouo iure, de seruis fugiti. lib. 6. columna 1386.
Sed omnino, ne vxo. pro ma. libr. 4. columna 822
Sed quatuor, de rei vxo. act. libro 5. columna 1213
Sed que nihil, de pactis conuen. lib. 5. columna 1210
Sed si autem, de secund. nupt. lib. 5. columna 1170
Sed si post, de inoff. testam. lib. 3. columna 649
Si appellatione, de temp. & repar. appell. libr. 7. col. 1996
Si capital, de Episcop. & cleric. libr. 1. columna 131
Similiter Falcidia, ad leg. Falcid. lib. 6. columna 1668
Si minor xxv. annis de temp. in integ. re. lib. 2. columna 512
Si modò fabricatur, famil. ercis. libro 3. columna 736
Sicut alienatio, de sacrosanct. Eccl. lib. 1. columna 49
Sicut hereditas, de legit. nat. lib. 3. columna 1280
Si omnes creditores, si minor ab here. se abstin. lib. 2. columna 490
Si pater, diuor. fac. apud quem, &c. lib. 5. columna 1260
Si qua mulier, de sacrosanct. Eccles. lib. 1. columna 41
Si qua mulier, ad Senatusconsul. Velleia. lib. 4. columna 918
Si quando quis, de confis. pecu. lib. 4. columna 837
Si quæ ruinas, de sacrosanct. Eccles. libr. 1. columna 51
Si quid, ex rebus, qui pot. in pig. ha. lib. 8. columna 1226.
Si quis Episcopus, de Episc. & cleri. lib. 1. columna 80
Si quis vult, qui pos. in pig. hab. libr. 8. columna 1212
Si quis litigantium, de Episco. audient. libro 1. columna 130
Si quis liberos, de naturalibus libe. lib. 5. columna 1273
Si quis in aliquo, de edendo. lib. 2. col. 525
Si quis episcopus, de Episc. & cleric. lib. 1. columna 80
Si quis ei, ad leg. Iul. de adult. libe. 9. columna 1353
Si seruus sciente, de Episc. & cleric. lib. 1. columna 108
Si tamen abstinet, de secund. nup. libr. 5. columna 1167
Si tamen in medio, de temp. & repar. appel. lib. 7. columna 1995
Si testis produitur, de testibus. lib. 4. col. 860
Sine à me, ad senatusconsul. Velleian. libro 4. columna 927
Si verò contingerit, de iudic. lib. 3. col. 577
Si verò antequàm, vt omnes iudi. tam ciuil. lib. 2. columna 506
Si verò Dominus, de haret. & Manich. lib. 1. columna 180
Si verò criminis, ad leg. Iul. de adult. libr. 9. columna 1340
Statuimus, vt nullus, de Episc. & cler. libr. 1. columna 103

V

VTrùm & si legitimo, de Episc. & cleric. libr. 1. col. 209.
Vnde & si parens, de inoff. testa. lib. 3. columna 644
Vxore mortua, de secundis nuptiis, libr. 5. col. 1167

Finis tabulæ Authenticarum.

CODICIS D.N. IVSTINIANI *librorum IX. priorum Constitutionum seu (vt vocant) legum, eiusdem, ordine literario digestus.*

A

Actis animalis, de abigeis. lib. 9. col. 1422.
Ab administratione, de leg. lib. 6. col. 1594
Ab Anastasio, mand. vel contrà. lib. 4. col. 988
Abdicatio, quæ Græco, de pat. potest. libr. 8. col. 1241
Abducti plagio, ad leg. Fab. lib. 9. col. 1581
Ab eo iudicato, quomodo & quan. iud. libro 7. col. 1901
Ab eo qui bona sua, de seruo pign. dat. ma. li. 7. col. 1779
Ab eo, qui neque, de fideicommis. lib. 6. col 1619
Ab executione, quorum appell. non reci. li. 7. col. 1209
Abhorret à sæculo, ne fiscus vel resp. libr. 1. col. 451
Ab hostibus capti, de postli. reuer. lib. 8. col. 1259
Ab hostibus captis, de postli. reuer. lib. 8. col. 1261
Ab hostibus capti, quib. non obstit. longi temp. prescrip. lib. 7. col. 1664
Ab hostibus redempti, de postli. reuer. lib. 8. col. 1255
Ab incestis nuptiis, lib. 5. colum. 1232.
Abolitionem adulterij, ad leg. Iul. de adult. lib. 9 col. 1343
Abolitio pœnarum, de abolit. lib. 9. colum. 1455
Absentem capitali, de accusa. & inscrip. lib. 9. colum. 1312
Abstinendum profitis, quorum appell. non recipi. lib. 7. col. 1009
Ab vno herede, de neg. gest. lib. 2. col. 442
Ab vno & ex pluribus vsuribus. li. 5. colum. 1319
A calligato milite, de nupt. lib. 5. col. 1138
Acceptum mutuo, de vsuris, lib. 4. col 962
Accusationem à quis, de his, qui accu. non poss. lib. 9. col. 1504
Accusationis, de his, quæ vi metusve cau. li. 2. col. 450.
Accusationis ordinem, de accusa. & inscrip. lib. 9. col. 1318
A coheredibus, ad leg. Falcid. lib. 6. columna 1672.
Acta simulata, plus valere quod agi, &c. lib. 4. col. 889
Actio quidem personalis, si vnus ex pluribus hered. lib. 8. col. 1256
Actiones administrare, de transact. lib. 2. columna 551
Actionem ei, de procuratoribus lib. 2. colum. 410
Actor delato, de rebus credit. lib. 4. col. 790
Actor quod adscuerat, de probationibus, li. 4. col. 853
Actor rei, vbi in rem act. exer. debeat. lib. 3. col. 614
Actus omnes, de feriis. lib. 3. col. 608
Ad agnatos, de legitima tute. lib. 5. columna 1281
Ad auunculos, de legitima tut. lib. 5. colum. 1180
Ad barbaricum, quæ res exper. non deb. lib. 4. col. 1009
Ad bonorum possessionem, si vt omis. hered. lib. 2. col. 491.
Ad commentariensem, de custod. reor. libe. 9 col. 1353
Ad comparandas, manda. vel con. lib. 4. col. 982
Additos supplicio, de Episc. audien. lib. 1. col. 749
Addictos supplicio, de appellat. lib. 7. colum. 1981
Ad eos, qui, de peric. tut. & cura. lib. 5. colum. 1315
Ad eum cui, ad senatusco. Trebel. lib. 6. col. 1655
Ad exactionem, de decis promil. lib. 5. colu. 1180
Ad exhibendum actione, ad exhibend. lib. 3. col. 751
Adfinitatis iure, commu. de succes. lib. 6. col. 1722
Ad fiscum pertinentes, vbi causæ fisc. agan. lib. 3. co. 636
Ad fraudem, ne fiscus, vel respo. li. 2. col. 438
Ad præsidem, de libe. exhib. lib. 8. col. 1074
Ad instructiones, de sacrosanct. Eccles lib. 1. col. 35
Adintestati successionem, de legitim. hereds lib. 6. col. 1714
Ad iniudicium, de his, quæ vi metusve cau. li. 2. col. 449

Adhe

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum ix.priorum libr.Codicis.

Aditu præsidem, de ordi.iudi. lib.3.col.591
Aditus competens,ne de statu defiu.libro 7. col.1821
Ad litem datus,de in litem dan.tut.vel cura. lib.5.col.1328
Admone adolescentem,qui pet. tut. vel cur. lib.5.col.1281.
Admone eum,qui pet.tuto.vel cura.li.5.col. 1284
Ad mutandum,de inge.ma.libro 7.col.1794
Ad officium,communi dividen.li.3.col.738
Adolescentæ tempus,in quib.caus. in integ. resti. lib.2.col.1493
Adoptio non tabulis,de adoptionibus, lib.8. col.2 844
Adoptivum liberum, de adoptionibus. libro 8. col.2255
Ad palatinorum,de off. Com.sacr.pala libr. 2.col.292
Ad portas & aquæductus,de operib.pub.lib. 8.col.2089
Ad probationem, de lib.cau.lib.5.col. 1804
Ad probationem,de loca.& condu.lib.4.col. 2094
Ad probationem,ij. de probationibus, libro 4.col.892
Ad probationem,ij. de probationibus, lib.4. col.893.
Ad prorogendam, de in litem dand. tut. vel cura. col.1327
Ad resignandos fundos,de inge.ma.lib. 7.col.1794
Ad rescindendam,de rescind.rend.lib.4. col. 2015
Adscriptitio debitum, de non numer. pecu. lib.4.col.938.
Adsidui adsiduitibus,qui pot.in pign.ha.lib. 8.col.2225
Ad similitudinem de Episc.& cleri.lib. 1.col. 85
Ad similitudinem de adnoca. diser. iudicio. lib.2.col.388
Ad solutionem,delationum,de re iudic.lib.7. col.1946.
Ad tempus,ex quib.caus.infa.lærog.lib.2.col. 402
Adversus coheredes,fami.erci.lib. 3. colum. 712
Adversus creditorem, de vsuris,lib.4.colum. 955
Adversus curatorem,de admi.tut.lib.5.colu. 1300
Adversus debitorem , de obligatio. & actio. li.4.col.827
Adversus eos,de neg.gest. lib.2.col.463
Adversus eos,de rei vindicatione.lib.3.colu. 689
Adversus eos,de loca.& condu.lib.4.colum. 2084
Adversus eos, de vsur.& fructibus.li.6.colu. 2631
Adversus eum,mandati,vel con.li.4.colum. 977
Adversus eum,de actionibus emp. & vend. lib.4.col.1092.
Adversus eum,de fur.& ser.con.lib.6.colum. 3902
Adversus fratrem,de excep.seu præscrip. lib. 8.col.2164
Adversus heredes de heredibus tut.vel cura. lib.5.col.1346
Adversus heredes , de in litem iurand.lib.5. col.1355
Adversus nominatorem , de Magistratibus conun. lib.5.col.1390
Adversus petitiones,de non numera. pecu.li. 4.col.936.
Adversus sententiam,si adversus rem iudi.li. 2.col.475
Adversus vxorem,de cri.expi.her.lib.9.colu. 2413
Adulter post quinquennium , ad leg. Iul. de adul. lib.6.col.2338
Adulteram , si postea quam ad leg. Iul. de adult.lib.9.col.2346.
Adulterii accusatione ad leg.Iul.de adult.li. 9.col.2354
Adnocati, qui dirimunt, de adnoca. diserf. iudicio. lib.2.col.388
Adnocationis causa,de condic.ob caus.lib. 4.col. 874
Adnocatos amplissimæ tæ , de adnoc.dis. iudicum. lib.3.col.590
Ædes,quam,de loca.& condoc. li.4.colum. 2084
Ædificia quæ vulgò,de operibus publ. li.8. col.2090
Æris alieni,de donatio. lib.8.col.2273
Æs alienum,de hered.vend. lib.4.col.1003
Age cum Gominiano,de transact. lib.2.col. 551
Agrum pluribus,quando dies leg.ced.lib.6. col.2691
Αἱρετικοῖς, de hær.& Manich. lib.1.col.188
Αἱ τῶν Σαμαρειτῶν, de hæret.& Manich. lib. 1.col.188
A iudice,de iudiciis, lib.3.col.716
Alcatum vsus,de religio.& sumptibus fune. lib.3.col.764
A legatis,de vectiga.& commiss. lib.4. col. 1673
Alia causa,de his,quibus vt indig.lib.6.col. 1581
Alienam sectæ,ad leg.Iul.ma. li.9.col.2331
Alienam suscipere, de procuratoribus, li.2. col. 418
Alienum seruum,de fur.& ser.corru. lib.6. col. 2403
Alij desponsata, de sponsa. lib.5.col.1309
Alienata quidem,de neg.gest. lib.2.col.437
Alioiure,de in litem iuran. lib.4.col.1344
Alitiis quidem,de serui.& aqua. lib. 3. col. 715
Alumnostuos, quæ res pign. obligat.poss. lib.8.col.2211
A marito,de donationes vir.& vxo.lib.4.co. 1235
Ambigitatem, de vsuf. & habita. l. 3. col. 704
Ambigitatem,de testa. lib.6.col.2499
Ambigitatem,de indi.vidui.col. lib.6.col. 2811
Amita tutoris, qui pet. tut. vel cura.lib.5. col.1283
Amitæ,cui,communia de successionibus,li. 6.col.1712
Amplioem prouidentiam, de appellation. lib.7.col.1929
Amplissimi ordinis , de excusationibus tu. tio.lib.5.col.1317
Ἀνδραποδίσμου,de Episc.au. lib.2.col.170
Ancilla quæ,si ser.expor.ven li.4.columna 1017
Ancillæ domiuus,communia de succes.lib. 6.col.1715
Ancillæ fabricatæ,de fur. & ser.corrup.lib. 6.col.2406
Ancillæ fur , de fideicommiss. libert. lib.7. columna.1774
Ἀνάγκαιον, de his qui ad Eccl.l.2.col.206
Animadvertimus , de his qui posen. nomi. li.2.col.417
An in locum ex ruina,de ædif. prima. lib.8. col.2096
Ante diuisionem,de iure dot. li.5.col.1190
Ante oblationem, de condic. furti.li.4. col. 808
Antequam scriptus ,communia de succes. lib.6.col.1715
Ante sententiæ tempus,quorum appel.non tent. lib.7. col.2011
Ἀντιφώνοις,de hære.& Manich. col.184
An tibi patris,de in litem dan.tuto.vel cu- ra. lib.5. col.1337
Antique iurisdictionis,ad senatus. Vellein. lib.4.col.919
Antique fabulitatis, de nudo iur. Quirit. lib.8.col.1829
Antiquitas dubitabat, de vsufruct. & habita. lib.3.col.706
Antistitem,ne sanct.bapt.iur. lib.1.col.191
A nullo,de feriis, lib.3.col.607
A parte verbis,de collat. lib.6.col.2463
Apertissimi iuris est,de indi. lib.3 col.375
A plerisque,quæ cius.act.crimina. pertend. lib.9.col.2409
A possidentibus,de rei vinc. lib.3.colum. 697
Apostatam,de apostat. lib.1.col.195
Apparitores per,de off.magist.mil.li. 3.col. 186
Appellatione interposita , de appel. lib.7. col.1959
A procedente,de dilationibus, lib. 3. col. 603
A proconsulibus,de appellat.lib.7. colum. 1978
A procuratore, manda. vel con.li.4.colum. 983
Apud antiquos,de fur. & ser.corru.libro 6. col.1400
Apud concilium,de viadi. lib.7.col.1950
Apud eos,de fide instrumen. lib.4.col.874
Apud hostes,de fuis.& legi. lib. 6.col.1900
Aquam,quæ,de serui.& aqua.lib.3.col.714
Arbitri nulla,de sentenc. ex peric.resci. li.7. col.1910
Arbitrorum ex compromisso , de receptis arbi. lib.2.col.378
Archigerontes,de Episcop.audien.lib.2.col. 748
Arianis,& Macedoniani,de hær.& Manich. lib.1.col.181
Arianæ mors,de libe.cau. lib.7.col.1807
Arrhis sponsalitiorum,de sponsalib. lib.5. col. 1110
Arrogationes eorum, de adoptionib.lib.8. col.2244
Artem geometriæ,de malef. & Mathemat. lib.9.col.2375
Asrocem fuos dubio,de iniur. libro 9.colu. 2458
Auctoritatem laudato, de euict. lib.8.col.2227
Auctoritatem vobis,vende vi , libro 8.colu. 2055
Auia eta,de iure dot. lib.5.col.1186
Aui paterni magistratus,de libe.cau. lib.7. col.1807
Aurorum vsus,de iur.aurcor.ann. libro 6. col.2455
Auunculo priori , comm. de successionib. lib.6. col.1712

B

Basilicam instauratam,de oper.pub lib.8. col.2092
Bene à Zenone diue,de quadrien.præscrip. lib.7.col.1867
Binor,de adnoc.diner. iudi. lib.2.col.386
Blandiens tibi est,de fideiussoribus & man. dat. lib.8.col.2197
Bona quæcunque,famil. erciscund. lib.13. col.794
Bona quædam, de donationi vir. & vxor. lib.6.col.2225
Bona mariti rei,de priu.fl. lib.7. col.2032
Bonam fidem,de obli. & actions. lib.4.colu. 814
Bonorum possessio , qui admitti ad bonor. poss. lib. 6.col.1456
Bonorum quidem,de bono.poss.secundum tab. lib.6.col.1442
Bonorum quidem , qui admit.ad bon.poss. poss.lib.6. col. 1458

C

Calumnia eo tempore,de ex gaistorib. lib.9.col.2443
Calumniæ pœna,de calumn. lib.9.colum. 2444
Captatoriæ,ne testamen.milit. li.6.colum. 2476
Captum ab hostibus,de postli.reuer. lib.8. col.2158
Carboniaum,de Carbo.edic.lib.9.colum. 2474
Casa & iniria, de sacrosanct. Eccles.libr. 1. col.13
Castitati temporum,ad leg.Iul.de adul.lib. 9.col.2340
Casus maioris,de testamen. lib.6.col.2488
Casus eius,de fun.poss. lib.9.col.2462
Κατὰ βούλησιν,de testibus. lib.4.col.855
Causa iurisiurando, de reb. crod. & iuriur. lib.4.col.765
Causam in integrum etiam per procurato. causam in integ.resti.agi posse.lib.2.col. 512
Causas,vel lites,de transact. lib.2.col.359

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Actio rei habitationis, de procurat. lib. 1. col. 408
Celebrandis, de nupt. lib. 5. col. 1135
Censemus, vt, de litig. lib. 8. col. 1171
Censualis quidem, de don. lib. 8. column. 1171
Certa est forma, vt in possess. le. &c. lib. 6. col. 1696
Certa ratione, quando propos. non est necess. lib. 7. col. 1004
Certi & indubitati, de hered. vend. lib. 4. col. 1908
Certi iuris est, de iudi. lib. 3. col. 577
Certi iuris est, de locat. & conduct. libr. 4. col. 1089
Certi iuris est, de testament. milit. lib. 6. col. 1477
Certum est, de rei vin. lib. 3. column. 637
Certum est, fami. ercis. lib. 3. col. 716
Certum est eos, si iusse vel curat. reipu. cau. abfuerit. lib. 3. col. 1346
Certum est, si tutor vel curator non geriscit. lib. 3. col. 1347
Certum est eius, in quib. caus. pign. libr. 8. col. 2105
Certum ius est, qui manumit. non poss. li. 7. col. 1785
Certum quidem, vnde legiti. lib. 6. col. 1450
Cessante omni, de commer. & mercat. lib. 4. col. 1078
Cessante quoque, quomodo & quando iudex. lib. 3. col. 1301
Charularij, de sacro. Eccl. lib. 1. col. 67
Christianis, qui, de paga. & sacrific. lib. 1. col. 303
Christianos proximorum, & de Episc. audien. lib. 1. col. 151
Circa locationes, de loca. & conduct. lib. 4. col. 1091
Cives, & incolae, de appell. lib. 7. col. 1975
Civile est, de fur. & res. corru. lib. 6. column. 1401
Civili disceptationi, si quis aliquem vellari probi. lib. 6. col. 1575
Civitas Rhodiorum, ne offi. rest. prouin. lib. 1. col. 198
Clari & aperti, de fideicommis. libro 6. colu. 1625
Clarum posterioti, de auctho. praestan. libro 5. column. 1551
Codicillos, &c. quemadmod. acta aper. lib. 6. col. 1570
Coelicolarum nomen, de Iud. & coelicol. lib. 1. col. 195
Cogi possessorem, de petit. hereditatis. lib. 3. col. 681
Cognoscimus, de haeret. & Manich. lib. 1. column. 186
Coheredibus fami. ercis. lib. 3. col. 728
Collegium si, de hered. instituend. lib. 6. col. 1502
Coloni, id est, conductores, de excusa. tutor. lib. 3. col. 1339
Commercio redemptae, de postlim. reuer. lib. 8. col. 1260
Commissoria venditionis, de pactis inter empt. & vend. compo. lib. 4. col. 914
Commissum autem, ad leg. Iul. de adult. libr. 9. col. 2348
Commune negotium, de consorti. eiusdem litis. lib. 3. column. 730
Communi rerum, de naturali. libr. lib. 3. column. 1265
Comparandi spatium, quae res ven. non poss. li. 4. col. 1009
Comparationem ab eo, ad leg. Fab. de plag. lib. 9. col. 2382
Comparationem, de fide instrumen. lib. 4. col. 982
Compensationem, de compens. lib. 4. column. 952
Compensationis rerum simóta. lib. 3. column. 1251
Compescit nostra, de praeseri. xxx. vel xl. anno. lib. 7. col. 1879
Compescus iudex. ne tut. vel curat. vexti. condu. lib. 3. col. 1320
Competens iudex. de alend. libe. lib. 3. column. 1453
Conditionis incertum, de pact. lib. 2. column. 359
Conditionis, de institut. & substitut. li. 6. col. 1512
Conductores alienarum, de loca. & condu. lib. 4. col. 1099
Confessos in iure, de confess. lib. 7. column. 1962
Congruentius quidem, de pat. por. lib. 8. col. 2140
Consanguinitatis, ne legiti. heredi. libro 6. columna 1711
Consentaneum iuri, quomod. & quand. li. 7. col. 1904
Consensu licita, de rep. lib. 3. col. 1345
Constitutio iudicum, de adsessoib. & dome. lib. 1. col. 307
Consobrinorum, vnde leg. lib. 6. col. 1447
Constante matrimonio, de donatio. lib. 8. col. 2175
Constanter credimus, de Episc. audien. lib. 1. col. 275
Constantinopolitana, de sacros. Eccl. lib. 1. col. 65
Constat virum, quo bono. lib. 8. col. 2072
Constituit in quacunque, de poena iud. qui malè. lib. 7. col. 1956
Constitutio adsignat. de fac. Eccl. lib. 1. col. 38
Constitutiones diuae, de legit. tutor. lib. 3. col. 1281
Constitutiones, de iur. & fac. igno. lib. 1. col. 156
Constitutionem, de administ. tutor. lib. 3. col. 1311
Constitutionis nouae, de bonis, quae lib. in potest. &c. li. 6. col. 1731
Constitutionibus, de vsuris. lib. 4. col. 963
Consecutiuis, quae si longa cons. lib. 8. col. 2268
Consilia diualia, de testamen. lib. 6. column. 1498
Contractus, de fide instrument. lib. 4. col. 898
Contractus locationis, de loca. & conduct. li. 4. col. 1094
Contra eos, si adiut. vsucap. lib. 2. columna 486
Contra eos, vt in possess. lega. &c. Le. col. 1698
Contra impuberes, de negot. gest. lib. 2. col. 453
Contra maiores, de inoffi. test. lib. 3. column. 648
Contra negantem, de leg. Aqu. li. 3. col. 710
Contra patronum, de obseq. patron. praesta. lib. 6. col. 1419
Contra voluntatem, de testamen. mun. li. 7. col. 1753
Conuentiuia illicita, de Episc. & cler. lib. 1. col. 80
Cordi nobis, de emend. Cod. Iust. lib. 1. col. 10
Corruptionem, de vsufr. & habita. lib. 3. col. 708
Credentes, de haeret. & Manichae. lib. 1. col. 181
Creditor ad petitionem, de pigno. & hypoth. lib. 8. col. 2101
Creditor debito, de donat. inter virum & vxor. li. 5. col. 1554
Creditor instrumentis, de vsucap., lib. 4. col. 955
Creditor, de pignorat. actio. lib. 4. col. 904
Creditor hypothecae, de distrach. pign. li. 8. col. 2144
Creditor si, de legat. lib. 6. col. 1537
Creditor qui fundos, de pignor. act. libr. 4. col. 895
Creditor qui hypothecae, de distra. pig. lib. 8. col. 2143
Creditor prohiberi, de donat. reis stip. lib. 8. col. 2137
Creditorem, qui dare iuro. vel curat. poss. li. 5. col. 1290
Creditores, de hereditatis actio. libr. 4. column. 834
Creditores, qui non reddita, de pign. & hypo. lib. 8. col. 2095
Creditoris falsi, de condict. indebi. libr. 4 col. 795
Creditoribus suis, an fer. ex suo fa. lib. 4. col. 827
Creditori qui, de fideiussorib. & mandatoribus. lib. 8. col. 2192
Creditori cio, de pactis. lib. 2. col. 532
Creditricem pacui, de remiss. pig. lib. 8. col. 2138
Crimionem, de iure delib. lib. 6. col. 1549
Crimen adulterij, ad legem Iul. de adult. li. 9. col. 2341
Crimen non dissimile, ad leg. Iul. de vi pub. lib. 9. col. 2363
Crimen lenocinij, ad legem Iul. de adul. lib. 9. col. 2355
Criminales causas, vt intra cert. temp. cri. quaest. termi. lib. 9. col. 2440
Criminis accusationem, de his, qui accus. non poss. li. 9. col. 2307
Cui relictum, de indict. vidui. libr. lib. 6. column. 161
Cuidam qui, de naturali. libe. lib. 5. column. 1273
Culpa similis, de malefic. & mathemat. l. 9. column. 2374
Cùm à maire, de rei vindica. lib. 3. col. 694
Cùm à matribus, qui per. tut. vel cura. lib. 5. col. 1184
Cùm à nobis, de dilationib. lib. 3. col. 604
Cùm à praefecto, de postulan. lib. 2. col. 377
Cùm à socero, de iure do. lib. 5. col. 1188
Cùm abiceni eo, de requiren. reis. lib. 6. col. 1445
Cùm acutissimi, de fideicom. lib. 6. column. 1619
Cùm adeas, ad senatusconsc. Velleia. lib. 4. col. 916
Cùm adfirmes, de libe. caus. lib. 7. col. 1804
Cùm adfineres te, de praescript. xxx. vel xl. anno. lib. 7. col. 1879
Cùm aduocatis, de aduo. diuer. iudicia. l. 1. col. 585
Cùm allegas, ne fiscus vel resp. lib. 2. column. 451
Cùm allegas, de vsur. lib. 4. col. 959
Cùm res alienam, de lega. lib. 6. col. 1595
Cùm alias, de curat. fur. vel prodig. lib. 5. col. 1370
Cùm alias sanctionib. de secun. nup. lib. 5. col. 1165
Cùm aliquid colonus, vbi cuo. fisc. agro. lib. 3. col. 657
Cùm aliquis, de iure delibe. lib. 6. col. 1558
Cùm alienas fideiussoribus, de fideiuss. & manda. lib. 8. col. 2197
Cùm ancilla, quod cum eo, &c. lib. 4. col. 909
Cùm ancillam, de condic. ob causam, lib. 4. col. 1901
Cum ancillis, de incest. nupt. lib. 5. column. 1146
Cùm antea fuerium, de recep. arbi. libr. 2. col. 535
Cùm antecessoribus, de temp. & reparat. li. 7. col. 1898
Cùm antiquis, de inoff. test. lib. 3. col. 665
Cùm antiquitas, de vsufr. & habita. libr. 3. col. 705
Cùm antiquitas, de testam. lib. 6. col. 1503
Cùm appellatio interposita, de appellationib. lib. 7. col. 1979
Cùm apertissimè, de secund. nup. lib. 5. col. 1176
Cùm apud omnes, de commoni seruo manumisso, lib. 7. col. 178
Cùm apud, de tesibus, lib. 4. col. 869
Cùm apud, qui, & aduer. quos. lib. 2. column. 497
Cùm apud veteres, de bo. auct. iud. poss. lib. 7. col. 2015
Cùm Artemidorum, vt in possess. lega. & c. lib. 6. col. 1696
Cùm autem, de institut. & substitut. libr. 6. col. 1511
Cùm certum sit, ad leg. Falcid. lib. 6. column. 1675
Cùm cives probandum, si minor semaio. dizer. lib. 4. col. 902
Cùm

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Cùm citra fidem, de iure dot. lib.5.colum. 1139.
Cùm ciuili, de ordi.iudi. lib.3.col.394
Cùm clericis, de Episc & cler. lib.2.col.87
Cùm cognatos, de postlimi.reuer. li.8. col. 2256
Cùm cognatum, de ingenuis, lib.7.col.1791
Cùm cognitionaliter, de quæst. lib.9.col. 1415
Cùm conductorem, de loca.& conduct.lib. 4.col.1097.
Cùm conster pignus, quæ res piga. obliga. poss. lib.2.col.1111
Cùm constitutio diui.de testam. ma. lib.7. col.1755
Cùm contra bonam, fi vendi.pig.aga. lib.2. col.1153
Cùm conuenit, de perico. & commo.rei ven. lib.4.col.1090
Cùm creditor pignus, de fiduc. lib.8.colum. 2169
Cùm de bonis eius, de damnationib. lib.2. col.1172.
Cùm debitoris, de iudi. lib.3.col.458
Cùm debitum, de iure delib. lib.6.col.1344
Cùm de nuptiis, de nuptiis, lib.5.col.1119
Cùm dediti, de Latina liber.tol.lib.7.col. 1767
Cùm de inofficioso, de inoffi.test. li.3.colu. 639
Cùm de mortis, de donat. cau.mor. lib.8 col.2297
Cùm de nouo, de legib.& constitu.li.1.col. 122
Cùm de possessione, si de moment. possess.li. 7.col.1018
Cùm dicat te, de mutico fin. lib.4.col.949
Cùm diuus, qui non poss.ad libert.peruen. lib.2.col.1783
Cùm dominam, de pig & hypoth lib. 8.col. 2099
Cùm donationis, de transact. lib.2.col.370
Cùm donationibus, de inoff. dona, lib.3. col.471
Cùm dotem, de iure dot. lib.5.col.1188
Cùm dubitabatur, de iure emphyt. libro 4. col.1106
Cùm dubitabatur, de ædific.priuat. lib.8. col.2084
Cùm duobus, de inoffi.testa. lib.3.col.647
Cùm ea, quæ, de transact. lib.2.col.363
Cùm emancipatis, de prædi. & aliis rebus mino. lib.5.col.1377
Cùm eo tempore, de gener.abolitio.lib.9.col. 1417
Cùm eorum, qui, de testam. & interloc.lib. 7.col.1915
Cùm etiam, de reb.cred. lib.4.col.768
Cùm & filiifamilias, qui bono. ced. poss.lib. 7.col.1021
Cùm & ipse, si adversus credi. lib.2.colum. 488
Cùm & ipse, de ordi cognit. lib.7.col.1817
Cùm & iudices, de iuriscr.propter calumn. dan. lib.2.col.342
Cùm & minores, si adversus rem iudicat. lib.2.col.471
Cùm & postliminij, de postlim.reuer. lib.8. col.2377
Cùm & soluta, de condict.indebi.lib.4.col. 793
Cùm eum, de commoda. lib.4.col.891
Cùm eum, quem.de adoptio.libro 8. colu. 2344
Cùm ex causa, de inoff.testamen.lib.3.col. 642
Cùm ex causa, manda.vel contra. lib.4.col. 979
Cùm ex causa, de semiff.pig.lib.8.columna 2139
Cùm falsa demonstratione, de iuris & facti ignorantia, lib.2.col.131
Cùm fideiem, de non nume.peca. lib.4.col. 935
Cùm filiusfa. quod cum eo, &c. lib.4.colu. 902.
Cùm filium tuum, de inoffic. testa.li.3.col. 648
Cùm fratrem tuum, de his, quibus vt indi. grit. lib.2.col.1982
Cùm feriatur, de cura.fu.vel prod. li.5.col. 1371.
Cùm heredes instituuntur, qui testamenta facere possunt, libro sexto.columna 2482
Cùm heredes, de impuber.& aliis substit. li. 6.col.1513
Cùm hereditas, depositi, vel cont.lib.4.col. 974
Cùm hereditatis, de petitio.hæred. libro 3. col.681
Cùm hi, qui legatis, commu. de leg.libr.6. col.1253
Cùm ignorantia, deiur.& fa.igno.lib.1.col. 151
Cùm in antiquiorib.de iure delibe.libro 6. col.1131
Cùm in causa iudicati, si in can iudi.pigno. cap. lib.8.col.2134
Cùm in adoptatis, de adoptio.lib.8.colum. 2140
Cùm indulgentia, de fen.pas.lib. 9. colum. 2462
Cùm in libris, de heredi.instituen.libro 6. col.1510
Cùm in longi temporis, de prescriptione longi temporis, lib.7.col.1816
Cùm in nostris, de senatusconf.Claudia.lib. 7.col.1817
Cùm in rem, de aliena. indi. mutan. cau.fa. lib.2.col.319
Cùm in societatis, pro socio, lib.4.col.993
Cùm inspexerimus, de emancip. libe. lib.8. col.2133
Cùm inter institutum, de edicto diui Hadriani tollendo, lib.6.col.1370
Cùm in integrum, si adversus transactionem, lib.2.col.473
Cùm instrumentis, de fideiustum. libro 4. col.974
Cùm in se simplicem, de dona.inter uxo.li. 5.col.1117
Cùm inter, de fideicommiss. lib.lib.7.colu. 1774
Cùm inter, de peric. & commo.rei ven.lib. 4.col.1051
Cùm interdictæ, arbitr.tutor.lib. 5. columna 1334
Cùm ipse tutor, de contrahen.emp. & ven. lib.4.col.997
Cùm iuri, qui pet.tut.vel cura. lib.5.colu. 1184
Cùm iure creditoris, credit.euict. pign.non debet. lib.8.col.2137
Cùm iudicem, de fenu.quæ sine cert.quant. peti. lib.7.col.1910
Cùm iudex, de testam. & interloc. lib.7.col. 1916
Cùm lege Leonina, de Episc.& cle. li 1.col. 131
Cùm libertatem, de fideicom.lib. lib.7. col. 1760
Cùm Magistratus, quando provocare non est necesse. lib.7.col.1803
Cùm mandati, manda.vel con.lib.4.colum. 983
Cùm matrem, de solut.& liberat.lib.8.col. 2115
Cùm mora inofficiosi, de transact.lib.2.col. 373
Cùm multa priuilegia, de bon. quæ lib.in poss. lib.4.col.1715.
Cùm multæ, de donat.inter uxo. lib.5.col. 1114
Cùm nec patronus, de iniur.lib.9.columna 2419
Cùm necessitatem, de fideicommiss. lib.6. col.1615
Cùm genus causam, de acquir. & retinen. poss. lib.7.col.1845
Cùm nondum, de except. seu prescrip.lib.8. col.2164
Cùm non eo die, quando proco. non est necess. lib.7.col.2004
Cùm non frumentum, de usur.lib.4.colum. 958
Cùm nostri animi, de vsucap.transformanda. lib.7.col.1835
Cùm non solum, de bo.quæ libe. in poss. lib.6.col.1740
Cùm non redempturn, de postlimi.reuer.li. 8.col.2237
Cùm non vel ancitia, quomodo & quando. lib.7.col.1907
Cùm notissimi iuris, de prescriptione triginta vel quadraginta ann.lib.7.colum. 1810
Cùm ob augmentum, in quib.casibus tuto. vel curato.habenti, &c. libro 5. columna 1198
Cùm omnis bona, de inoff.don. lib.3.colu. 674
Cùm oportet, de bonis quæ lib.in poss. &c. lib.6.col.1755
Cùm Papinianus, de senten.& interloc.lib. 7.col.1917
Cùm patrem, de iure dot. libro 5. columna 1301
Cùm patrem familias, de condi.infer.&c.li. 2.col.1648
Cùm patrem tuum, de priuileg.fisci. lib.7. col.1054
Cùm patrem tuum, de fen.pas.lib. 9.colum. 2419
Cùm per absentiam tuam, qui non obtic. long.tempor.prescrip. lib.9.columna 1860
Cùm per eos, si quis alteri vel sibi fab. al. &c. lib.4.col.1043
Cùm per liberam, per quæ person. acq. lib.4.col.912
Cùm per procuratorem, manda. vel con.li. 4.col.981
Cùm pignoris, de parto pig.lib.8.columna 1151
Cùm postea quam, de pac. libro 2.columna 337
Cùm post omnes, de libe. præte. lib.6.col. 1533
Cùm post mortem, de prescrip.long.temp. lib.7.col. 1831
Cùm post sententiam, de appellatio. lib.7. col.1980
Cùm præscribitur, quomodo & quando.li. 7.col.1908
Cùm precibus, de probationibus, lib.4.colu 850
Cùm precibus, de rerum permu.lib.4.col. 1082
Cùm pretium, de libera.caus.lib.7.columna 1801
Cùm pro eo quod, de testatem.quæ pro eo quod. lib.7.col.1938
Cùm profitetur, de retocand.do.lib.8.col. 2193
Cùm pro herede, de vsucap. pro herede, lib.7.col.1835
Cùm pro parte, de his, qui in pri.credi. lib. 8.col.2117
Cùm pro pecunia, de solu. & libera. lib.2. col.1210
Cùm proprietatem, rude legati. lib.6.colum. 1447
Cùm propitia, de officio magi. milit.lib.1. col.287
Cùm proponas, de transact. lib.2.col.360
Cùm proponas filios, de pac.lib.2.col. 339
Cùm proponas, de dolo.malo, lib.2.colum. 464
Cùm proponas inter, de pac. lib.2.col.342
Cùm proponas, de usuri.fructu.lib.4.col.970
Cùm proponas, pro soc. lib.4.col.993
Cùm proponas fercum, de ædilitiis actionibus, lib.4.col.1065
Cùm proponas, de reb.cred. li.4.col.769
Cùm proponas, de interdic.matri.lib.5.col. 1151
Cùm proponas, si res iuste fac. alien.factam, &c. lib.5.col.1387
Cùm proponas, de hæred. instituen. libr.6. col.1506
Cùm proponas, de fideicommiss.libertatib. lib.7.col.1871
Cùm proponas eum, de bo.auct.iud. poss.li. 7.col.1917
Cùm proponas fideicommissarium, de fideicom.libertatib. lib.7.col.1761

Cùm

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Cùm proponas, radicibus, de institic. lib. 8 col. 2046
Cùm proponatis, de codicillis, lib. 6. colu. 1586
Cùm propria, si quis alteri vel sibi fab al. &c. lib. 4. col. 1041
Cùm quædam, de administrat. tuto. lib. 5. col. 1310
Cùm quæreretur, unde vi, lib. 8. col. 2064
Cùm quæritur, de inoffic. testamen. libr. 3. col. 641
Cùm quæstio, de legatis lib 6. col. 1501
Cùm quidam, de duob. reis stipulandi. lib. 8. col. 1390
Cùm quidam, de fide instrumento. libro 4. col. 886
Cùm quidam, de iure dot. lib. 5. col. 1209
Cùm quidam, de access. her. hæred. instit. lib. 6. col. 1559
Cùm quidam, de verbor. & redigni. libro 6. col. 167
Cùm quidam, de impub. & aliis substitut. lib. 6. col. 1515
Cùm quidam, de conditioni. insert. libro 6. col. 1650
Cùm quidam, de institut. & substitut. lib. 6. col. 1605
Cùm quidam, de legat. lib. 6. col. 1603
Cùm quidam per leges, de fructib. & lit. expen. lib. 7. col. 1944
Cùm quidam, de fideicommis. libr. 3. colu. 1726
Cùm quidam rei, de duob. reis stipu. libr. 8. col. 2160
Cùm quis a muliere, de naturalib. libr. lib. 5. col. 1270
Cùm quis iur, de iuris & fac. igno. li. 2. col. 815
Cùm quis legatum, de rebus credit. libro 4. col. 777
Cùm rationibus iuris, de his, qui accu. non poss. lib. 9. col. 2307
Cùm reis manifesta, de pœn. lib. 9. col. 2449
Cùm rem pecuniariam, de procurator. lib. 2. col. 409
Cùm rempublicam, quipotio. in pign. hab. lib. 8. col. 2117
Cùm repudiatur, de curator. furi. vel prodi. lib. 5. col. 1369
Cùm res tibi, de contrahen. empt. & vendit. lib. 4. col. 996.
Cùm res, de probationibus, lib. 4. col. 845
Cùm res filio tuo, de donatio. li. 8. col. 2 375.
Cùm res, si aliena res pign. da. li. 8. col. 2110
Cùm respondo, de legat. lib. 6. col. 1556
Cùm falsarius, effet, de fest. pall. lib. 9. col. 2459
Dum scientes, vbi & apud quem cog. in integ. rest. lib. 2. col. 508
Cùm secundum, de fideicommiss. lib. 6 col. 1667
Cùm sententiam, de senten. & interlo. lib. 7. col. 1913
Cùm serui, de necessa. ser. hered. instit. lib. 6. col. 1558
Cùm seruum, de seruis fugit. li. 8. col. 1399
Cùm seruum matris, de collu. dcte. lib. 5. col. 1821
Cùm silanianum, de his quibus vt indign. lib. 6. col. 1583
Cùm sit adiecta, de magistratibus conuen. lib. 5. col. 1391.
Cùm sit iniustum, de sepulch. viol. lib. 9. col. 2378
Cùm sit nobis, nemini licere lignum sal. li. 4. col. 1596
Cùm sit probatum, de sfucap. pro emptore lib. 7. col. 1832
Cùm solito more, qui bo. ced. poss. li. 2. col. 1013
Cùm solutum est, de senten. & interloc. lib. 7. col. 1910
Cùm speciem, de peric. & commo. rei ven. lib. 4. col. 1093
Cùm specialis, de iudi. libro 3. col. 578
Cùm status quæstionem, de ordi. cog. lib. 7. col. 1819
Cùm stipulationes, vt actio. & ab hæred. & con. he. inci. lib. 4. col. 819
Cùm successores, de euictio. lib. 8. columna 2233
Cùm super, de rei vindic. lib. tertio, colum. 692
Cùm suppositi. ad leg. Corn. de fal. li. 9. col. 1584
Cùm talis quæstio. de seruit. & aqua. lib. 3. col. 577
Cùm te a debitore, de remiss. pign. li. 8. col. 2138
Cùm te domus, de his, quæ vi metusve cau. lib. 2. col. 410
Cùm te fisci, de adauc. fisci. lib. 9. col. 391
Cùm te fundum, de pac. inter. empt. & ven. compo. lib. 4. col. 1054
Cùm te ideò, ne vxor pro mar. lib. 4. colum. 2812
Cùm te in Gallia, si cer. pet. lib. 4. col. 783
Cùm te minorem, de probationib. li. 4. col. 844
Cùm te non, de his, quæ vi metusve cau. lib. 2. col. 446
Cùm te non ex senatusc. de aug. lib. 5. col. 1131
Cùm te pecuniam, de pignoribus & hypo. lib. 8. col. 2095
Cùm te pinxeris, de inoffi. testa. lib. 3. col. 649
Cùm te possessione, ne vxor pro marito. li. 4. col. 811
Cùm te proponas, de transa. li. 2. col. 350
Cùm te propter, de condict. ob turp. lib. 4. col. 805
Cùm sponsæ, de donationib. ante nup. lib. 5. colu. 1229
Cùm transigisse, de transact. li. 2. col. 351
Cùm testamento directam, de testa. ma. lib. 9. col. 2756
Cùm testamentum, de iuris & facti. ignor. lib. 1. col. 854
Cùm testamentum, de quæst. lib. 3. colu. 2451
Cùm testator libertatem, de testa. ma. lib. 7 col. 1755
Cùm testatorem, de condi. infer. tam lega. quam fideic. lib. 6. col. 1647
Cùm tibi in ea, qui dare tut. vel curat. poss. lib. 5. col. 1287
Cùm tibi pro dote, qui pot. in pign. hab. lib. 8. col. 2120
Cùm tibi liberam, de euictio. lib. 8. colum. 2133
Cùm tutelæ, ubi. tute. lib. 5. col. 1333
Cùm tutores, de neg. gest. li. 2. col. 455
Cùm vendente, vbi cau. fide. aga. lib. 3. col. 656
Cùm venditorem, de actioni. empt. & vend. lib. 4. col 1097
Cùm venerandæ, de bo. quæ libe. in potest. &c. lib 6. col. 1731
Cùm veterum sententia, de donat. ante nu. li. 5. col. 1220
Cùm vir nubit, ad leg. Iul. de adult. li. 6. col. 2353
Cùm vitam, de fideicomm. lib. 6. col. 1624
Cùm vlra, de non num. pecu. lib. 4. col. 918
Cùm vxor, quando dies leg. ced. lib. 5. col. 1691
Conditi hæretici, de hæreti. & Mani. lib. 1. col. 179
Conditi molitionibus, finium regun. lib. 3. col. 748
Conditor populos, de summa Trinit. lib. 1. col. 14
Cor. sibi pertes, de actionibus empt. & ven. lib. 4. col. 1054
Curator adulti, si aliena res pig. de. lib. 7. col. 1109
Curator res. p. de modo mult. lib. 5. col. 1313
Curator adulti, de excusatio tuto. lib. 5. col. 1381
Curator adolescenti, qui dare tut. vel cura. pot. lib. 5. col. 1291
Curatorem habenti, qui dare tut. vel cura. poss. lib. 5. col. 1291
Curatorem tibi, de neg. gest. li. 2. col. 445
Curatorem, de incredi. matri. li. 5. col. 1333
Curatores impleta, de curat. furi. vel prodi. lib. 5. col. 1367
Curatores quidem, de suspect. tut. lib. 5. col. 1323
Curatoris etiam, de neg. gest. lib. 2. col. 440
Curæ tut perpetui colmum, de offic. magi. offi. lib. 1. col. 287
Curiales omnium, de hære. & Manich. lib. 1. col. 182
Curiales neque, de locat. & condu. li. 4. col. 1097

D

Damnato portencosæ, de hære. & Manich. lib. 1 col. 184
Damnum per iniuriam, de lege Aquil. lib. 3. col. 717
Damnum quod, de loca. & condu. lib. 4. col. 1089
Damus licentiam, ad leg. Corne. de fa. lib. 9. col. 2394
Data certæ, de obligat. & actionib. lib. 4. col. 812
Data temptidem de donationib. lib. 8. col. 2277
Datum legatum, de lega. lib. 6. col. 1567
Data opera, de his, qui accusa. non poss. lib. 9. col. 2306
De alimentis præteritis, de transactio. lib. 2. col. 314
De antilla matre, de lib. cau. lib. 7. col. 1807
Deberi etiam, de fideic. lib. 7. col. 1761
Debitor, qui. de pigno. & hypoth. lib. 7. col. 2093
Debitorem neque, de pig. & hypo. lib. 8. col. 2100
Debitores, qui, ex quib. cau. infa. irro. lib. 2. col. 403
Debitores tuos, de fide iustru. lib. 4. col. 869
Debitores prædantes, de pigno. & hypo. lib. 8. col. 2098
Debitores quidem hereditarij, de excepti. seu præscrip. lib 8. col. 2162
Debitori tuo, de pæ. lib. 2. col. 334
Debitoris denunciatio, debi. vendi. pignor. imped. non possunt. lib 8. col. 2130
Debitoribus pupillæ, de administr. tuto. li. 5. col. 1305
Debitorum pactionibus, de pactis li. 2. col. 363
Debitum, cuius, de remiss. pign. lib. 8. col. 2138
De bonis matris, de bonis proscripto. li. 9. col. 2414
Decere arbitramur, de fam. Trin. lib. 1. columna 17
Decernimus, vt posthac, de episc. & cleric. lib. 1. col. 90
Decernimus, vt antiquitatis, de sacrosanct. Eccl. lib. 1. col. 55
Decernimus, vt quicunque, de Episc. audi. lib. 1. col. 152
Decisione nostra, de access. her. hered. instit. lib. 6. col. 1532
De constitutione, de adnoca. diner. iudiciorum. lib. 1 col. 155
De contractu, de rescinden. vendi. lib 4. col. 1015
De creationibus, de Episcopo. audien. lib. 1. col. 154
Decreto amplissimi, ex qui. cau. infa. irrog. lib. 2. col. 405
De crimine adulterij, ad legem Iul. de adul. li. 9. col. 2540
De crimine quod, de his, qui accus non pos. lib. 9 col. 2306
Decumones ad Magistratum, de Magistrat. municip. lib. 1. col. 318
Decuriones quidem, ex quibus causis infamia irrogatur. lib. 1. col. 405
Decuriones hæc, de quæstio. libr. 9. colum. 2413
Decurionem in opus, de pœn. lib 9. colum. 2446
Deerionum filij. de pœnis. lib. 9. col. 2413
Dediticia, de dedit. libert. col. lib. 7. col. 1748
Defunto, de testri iure enuele. lib. 1. col. 135
De dolo actio, de dolo malo. lib. 2. col. 453
De emancipatis, de legit. heredib. lib. 8. col. 2718
De eo qui precio, de pœn. iud. qui malè iud. lib. 6. col. 1538

De

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

De fide testamenti, ad leg. Cornel. de falsis. lib.9.col.1390
De fideicommisso, de manumissionibus. lib.1. col.316
Defensores ciuitatum, de defen. ciuita. lib.1. col.315
Defensores ciuitatum, de defen. ciuita. lib.1. col.317
Defensoreamplius, de defen. ciuit. lib. 1. col. 316
Defensores iis, de defen. ciuit. lib.1.col.317
Defensiones fisc, de excepti. seu praescript. lib.8. col.1167
Defunctis reis, si reus vel accus. mor. fuerit. lib.9. col.1318
Defunctis suis, de legi. here. lib.6.col.1714
Defunctio quidem, si in fraud. pa. à libert. alienata. fit. lib.6.col.1418
De hereditate, de petit. hered. lib.3.col.678
De his clericis, de Episc. & cleric. lib.1.col. 71
De his, quæ de lege Aquil. lib.3.col.710
De his, quæ, de admini. tuto. lib.5.col.1303
De his, quæ extra, de donat. inter vir. & vxo. lib.5. col.1233
De his, quæ, de iure doc. lib.5.col.1188
De his, quæ, de furt. & fur. contrap. lib.6.col. 1403
De his, quæ, si bono. rapto. lib.9.col.1416
De his, qui, de Episc. aud. lib.2.col.161
De his, quos tenet, de custo. reo. lib.9.col. 1314
De inofficioso, de inoff. testa. lib.3.col.645
De instrumentis, commun. vtriusque iudi. lib.3. col.741
Delata conditione, de reb. cred. lib.4.col. 770
De latronum familia, quibus ad liber. proscriptis. lib.7.col.1815
Delegatio debiti, de nouat. & deleg. lib.8. col.1107
Denuntiamus vobis. de his, qui ad Eccles. confu. lib.1. col.208
De operis noui nunciatione, de noui oper. nunc. lib.8. col.1087
De ordinatio, de offic. praefe. præto. Orien. & Illyr. lib.1. col.275
De pecoribus, de lege Aquil. lib.3. columna 710
Deo auctore, de vete. iure conclean. lib.1. col. 111
De nouis, de Episco, & cleri. lib.1.columna. 140
Deportati, de bon. proscrip. lib.9.columna 1451
Deportatorum, de pœna. libro nono, column. 1447
De quæstione, de pacti. libro secundo, col. 347
De rebus in sponsam, de donat. ante nupt. lib.5. col.1310
De rebus, quæ, ex amo. lib.5.col.1157
De rebus credendis, de commod. lib.4.col.891
De delictum eorum, deposit. vel con. lib.4.col. 773
De fideiussore, pro fiu. lib.4.col.994
De successione, de administ. tuto. lib.5.col. 1305
De tormentis, de quæstion. lib.9.col.1434
De tutela, de in integr. restitut. lib.5.col. 462
De vsuris, quarum, de vsur. lib.4.columna 667
Disconuiam, de Episcop. & cleric. lib.1.col. 79
Diem ex, de aduoc. diu. iud. lib.2.columna 318
Dictam legem, de condict. ob caus. lib.4. col.802
Dictantibus testamenta, de testamen. lib.6. col.1498
Die sabbati, de iud. & conlico. lib.1.column. 159
Dies festos, de feriis. lib.3.col.607
Diffamari, de ingenuis ma. lib.7.columna 1791
Digna vox, de legibus & constit. lib.1.col. 117
Directas libertates, de testam. ma. lib.7.col. 1775
Directis verbis, de testam. ma. lib.7.column. 1754
Discretis surdo, qui testam. fac. poss. lib.6. col.1482
Disputat causa, quibus ad liber. pro. non fic. lib.7.col.1815
Disputare, de crimi. facer. libro 9. columna 1407
Dissentientis, de repudiis. lib quinto, col. 1140
Dissoluta, de condic. ex legr. lib.4.column. 810
Distrahente marito, de reb. alie. non alien. lib.4. col.1045
Distractis à debitore, de pigno. & hypo. li. 8. col. 1099
Diuersorum hominum, de postliminio. lib.8. col. 1262
Diuersis temporibus, qui pot. in pign. hab. lib.8. col.1119.
Diui Constantini, de caturalibus li. lib.7. col. 1105
Diui Hadriani, de confti. pœna. lib.4.column. 890
Diuinam nostram, de hæret. & Manichæis. lib.1. col.192
Diuinè admodum, ne liceat potes. lib.1 col. 425
Diuisionem prædiorum, communis vtiusque iud. lib.3.col.719
Dion Macco, qui manumit. non poss. lib.7. col. 1786
Dion Macco, de quæstionibus. lib.9.column. 1432
Diuortij causa, rerum amotæ. lib.5.columna. 1156
Diuina possessio, de præscript. longi temp. lib.7. col.1833
Diuturnum silentium, si adser. creditorem. lib.7. col.1865
Doce ancillam, de rei vend. lib.4 col.891
Dolo vel metu, de iuribus stipula. lib.8. col.1126
Dolum ex indicis, de dolo malo. lib.2.col. 413
Dolum auctoris, de peri. & commo. rei vend. lib.4. col.1031
Dolus emptoris, de rescin. ven. lib.4. col. 1018
Domesticus iudicis. de accessorib. & domo. lib.1. col.308
Dominicis colonis, vbi cau. fisca. agen. lib.3. col.637
Dominij iure, de iure domi. impe. lib.8 col. 1137
Dominis seruorum, de calum. lib.9.column. 1444
Dominos ita, quod eum eo, &c. lib.4.col. 910
Dominum per seruum, quod cum eo, &c. lib.4. col.909
Dominum pro actori, de iniur. lib.9. col. 1410
Dominus hostium, de loca. & conduc. lib.4. col.1084
Dominis litis, ad appellation. lib.7.column. 1374
Domum, quam, de rei vindi. lib.3.col.689
Donantem ancillam, de vsucap. pro donato. lib.7.col.1833
Donatarum rerum, de acquiren. & retinen. poss. lib.7.col.1845
Donatio mancipiorum, de dona. inter vi. & vxorem. lib.5. col.1221.
Donatio sine directa, de donation. lib. 8, col.1274
Donationes, quæ, j. de donat. inter vir. & vxo. lib.5.col.1234
Donationes, quæ, ij. de donat. inter vir. & vxo. lib.5.col.1237
Donationes citra filium, de reuoc. donat. lib.8.col.1255
Dos à patre, sola. matri. quemad. dos pera. lib.5.col.1250
Dotem numeratio, de dote cau. non numer. lib.5. col.1221
Dotis actione, sol. matrim. quemadm. dos pera. lib.5.col.1252
Dotis rei, de iure do. libro quinto, colum. 1287
Dotis quidem, de collationibus. lib.6.col. 1460
Dubium non est, quando libel. princ. dat. lib 1.col.262.
Dubium non est, de repu. lib.5. columna 1239
Dubium non est, solo. matri. quemadm. dos peri. lib.5.col.1249
Ducem militum, de offic. milit. iud. lib.1.col. 502
Ducum proximis, de contrahen. empt. & vend.

E

EA conditione, de rescin. vend. lib.4.col. 1020
Ea demum, de collat. libro sexto, columna 1468
Ea lege, de re. petem. lib.4.col.1084
Ea lege, de condict. ob causam. lib.4.col. 800
Ea, quæ à patre, de testis. militum. lib.2. col.316
Ea, quæ à te, vbi cau. fin. agi deb. lib.3.col. 623
Ea, quæ aduocati, de errore aduoc. lib.2. col.397
Ea, quæ causa cognita, commisa. epist. lib.7. col.1918
Ea, quæ de, de temp. in integr. restitu. lib.2. col.330
Ea, quæ in nomiib. famil. erciß lib.3.col. 714
Ea, quæ patet, ex quibus caus. iuris. interrog. lib.2.col.404
Ea, quæ per, de condict. indeb. libro 4. col. 792
Ea, quæ per alluuionem, de alluuio. lib.7. col.1897
Ea, quæ Barcuntur, quomo. & quan. lib.7. col. 1903
Ea, quæ sibi, de donat. ante nupt. lib.5.col. 1117
Ea quidem, de accusa. & inscript. lib.9.col. 1313
Ea quidem, de commodato. lib.4. column, 891
Ea quidem, si mancip. ita fac. alio. vt manu. lib.4. col.1063
Eam, quæ in possessione, de libe. cau. lib.7. col.1803
Eam quæ ita, si mancip. ita vend. ne profit. lib.4. col.1062
Eam, quam, de fideicommiss. lib.6.columna 1622
Eio vi Ἀφεσεῖ, de pagan. & sacri. lib. 1.col. 104
Εἰς τὸν, de fuer. Eccles. lib.1. col.14
Edicta diui Hadriani, de edict. diui Had. collen. lib.6.col.1574
Edictum quidem, si adscriptis sistum. lib.2.col. 488
Edita actio, de eden. lib.2. col.322
Educatio pupillorum, vbi pup. educa. deb. lib.5.col.1233
Ei, quæ, de vxoribus milit. lib.2.col.342
Ei, qui seruo, quod cum eo, &c. lib.4.col. 906
Eius quantitatis, de solut. & liberat. lib.8. col. 1224
Eius, qui requirendus, si pendens. appellat. lib.7. col.1912
Eius qui per contumaciam, eorum appell. non recip. lib.7.col.2007
Eius quod, de compensat. lib.4. col.949
Eius quod, de vsur. pupil. lib.5.col.1347
Eius quod, quemadmod. testa. aper. lib.6. col.1570
Eius quod, de pact. pactest. lib.8.col.1233
Eius rei, quod cum eo, &c. lib.4.col.903
Ἐκέτευσε, de Episc. & cler. lib.1. col.106
Ἐκέτευσε, lib.4. de loc. & condu. col.1099
Electionem, de Episc. audien. lib.1.col.155

Eligere

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Eligere debet, de fideiussori. tutor. vel curat. lib. 1. col. 1548
Emancipata, qui admit. ad bonorum possess. lib. 6. col. 1457
Emancipatione facta, de fide instru. lib. 4. col. 874
Emancipatos liberos, de collationi. lib. 6. col. 1457
Emancipatum, de repudiand. bonor. possess. lib. 6. col. 155
Η ἐν Καπαδοκίᾳ, de sacr. Eccles. lib. 1. col. 65
Η μορφὴ, de sacr. Eccl. lib. 1. col. 58
Empti fides, de contrahend. empt. & vend. lib. 4. col. 599
Empti actio, de evicti. lib. 8. col. 1231
Emptionem & venditionem, de contrah. empt. & vend. lib. 4. col. 595
Emptionem tebon, de rerum permut. lib. 4. col. 1802
Emptione pignoris, plus valere quod agi. lib. 4. col. 850
Emptionem mancipiorum, de donationib. lib. 8. col. 1269
Emptor fundi, de evictionibus. lib. 8. col. 1227
Emptor hæreditatis, de hæred. vend. lib. 1. col. 1006
Emptor seruorum, ad actioni. empt. & vend. lib. 4. col. 1058
Emptor bona fide, de præscri. longi temp. lib. 7. col. 1815
Emptor hæreditatis, de evictionib. lib. 8. col. 1224
Emptorem quidem, de loca. & condu. lib. 4. col. 1082
Emptori etiam, de evicti. lib. 8. col. 1235
Ἐν τοῖς ἱερεῦσι, de lod. & cœlic. lib. 1. col. 497
Eo casu quo, de appellation. lib. 7. col. 1963
Eo quod, si certum petaut. lib. 4. col. 784
Eo tempore, de in integr. rest. lib. 1. col. 458
Eorum qui, de vindicta lib. lib. 7. col. 1748
Eorum demùm, de bo. eor. qui mor. sibi consci. lib. 9. col. 2417
Eorum est scientia, de malef. & mathema. lib. 9. col. 2373
Eorum qui in testa. de bon. eor. qui mor. sibi consci. lib. 9. col. 2485
Eos etiam, de appellationibus. lib. 7. col. 1977
Eos qui ordinatio, de modo multa. lib. 1. col. 314
Eos, qui Catholicorum, de apostat. lib. 1. col. 195
Eos qui vltra, de offic. magist. mil. lib. 1. col. 287
Eos, qui veniam, j. de his, qui veniam ætat. impet. lib. 2. col. 103
Eos, qui veniam, ij. de his, qui veniam ætat. impet. lib. 2. col. 505
Eos, qui officia, si certum petaut. lib. 4. col. 779
Eos qui, de vsuris lib. 4. col. 1063
Eos qui, ne si quis aliquem testa. prohib. lib. 5. col. 1376
Eos qui à seruo, de fur. & ser. corrupt. lib. 6. col. 1407
Eos qui de appellationibus, de appellationibus. lib. 7. col. 1970
Eos qui condemnati, de vsur. reiiudi. lib. 7. col. 1958
Eos, qui acceperunt, qui pot. in pign. hab. col. 2119
Eos qui secum, de his, qui latr. occul. lib. 9. col. 2413
Eos qui terminos, de aceu. & inferi. lib. 7. col. 1509
Eos quos debitores, de excu. rei iudi. lib. 7. col. 1932
Eos tebon, de testibus. lib. 4. col. 817
Ἐπίσκοπος, de sacr. Eccl. lib. 1. col. 67
Ἐπίσκοπος δ', de Episc. audi. lib. 1. col. 155
Episcopale iudicium, de Episc. audien. lib. 1. col. 150
Episcopus, de Episc. & clerie. lib. 1. col. 94
Errorem calculi, de erro. calc. lib. 1. col. 377
Errore scribentis, de testam. lib. 6. col. 1488
Errores eorum, de errore adiuca. lib. 1. col. 337
Error facti, de iur. & fac. ign. lib. 1. col. 155
Error facti, ad legem Falcidiam. lib. 6. col. 1669
Est in arbitrio, de oblig. & actio. lib. 4. col. 818
Est iactitationis, de bon. auct. iu. poss. lib. 7. col. 2015
Et ab antiquis, de testament. lib. 4. colum. 1504
Et balneum, de ædif. priua. lib. 8 col. 2075
Et in epistola, de fideic. lib. 6. col. 1626
Et in legatis, ad legem Falcid. lib. 6. col. 1665
Etiam maioribus, de appellationibus. lib. 7. col. 1978
Et militibus, de testament. milit. lib. 6. col. 1477
Et in multis, de appellationibus. lib. 7. col. 1980
Etiam prætorum, si à non competen. lib. 7. col. 1636
Et in prouinciali, de seruit. & aqua. lib. 3. col. 713
Et nomen, de cadu tollend. lib. 6. col. 1677
Et publicarum, quorum appell. non recip. lib. 7. col. 2012
Et quæ à diuo, de edendo. lib. 2. col. 326
Et qui notitiæ, de pecu. tuto. & curat. lib. 5. col. 1315
Et qui non prouocauerunt, si ex fal. instru. lib. 7. col. 2962
Et qui sub imagine, de distract. pig. lib. 6. col. 1246
Et senatus, de compensationibus. lib. 4. col. 945
Etiã ad te, ad leg. Cornel. de fal. lib. 9. col. 2391
Etiã à muliere, de institor. & exercito. lib. 4. col. 901
Etiã à patre, de testament. tute. lib. 5. col. 1275
Etiã contra, de nupt. lib. 5. col. 1131
Etiã crimine, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. col. 2341
Etiã de ius, de donat. inter vir. & vxor. lib. 5. col. 1227
Etiã dotis, de iure dot. lib. 5. col. 1184
Etiã excepta, de malef. & mathem. lib. 9. col. 2374
Etiã frater tuus, de pig. & hypoth. lib. 8. col. 2100
Etiã iocoliter, de fideicommiss. lib. 6. col. 1617
Etiã in, quem, de prædiis, & aliis reb. mil. lib. 6. col. 1378
Etiã legib. si contra ius vel vtil. pub. lib. 1. col. 208
Etiã libidine, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. col. 2347
Etiã Marcellus, si reus vel accusator. lib. 9. col. 2337
Etiã minori, si adunisse liberatem. lib. 2. col. 479
Etiã non adscripta, de fideicom. liber. lib. 7. col. 1762
Etiã non, si contra ius vel vti. lib. 1. col. 267
Et sine interpositione, quando decreto opus non est. lib. 5. col. 1384
Et sine scriptura, ad senatusc. Trebe. lib. 6. col. 1657
Etiã perfectis, de reuocand. donat. lib. 8. col. 2191
Etiã præsus, de prædiis & aliis reb. mil. lib. 5. col. 1377
Etiã seuerior, ex quibus causis infa. irrog. lib. 1. col. 400
Et si scisset, de administrat. tutor. lib. 5. col. 1308
Et si tutores, quando ex fac. tut. vel cur. &c. lib. 5. col. 1317
Et virtutem, de stat. & imag. libro 1. col. 271
Etiam à pupilloeum, de fideicommiss. lib. 6. col. 1616
Etiam adueniis, si adner. vend. pig. lib. 2. col. 473
Etiam constante, ad senatusc. Velleian. lib. 4. col. 924
Etiam ex aliis, ad leg. Iul. ma. libro 9. col. 2329
Etiam furti, de fur. & ser. corrup. lib. 6. col. 1404.
Etiam id quod, si pignus pignor. da. fit. lib. 8. col. 2114
Etiam in his quæ, si tut. vel cur. inter. lib. 2. col. 467
Etiam liberis, de obseq. patro. præst. lib. 6. col. 1430
Etiam in opus, de pœnis. lib. 9. col. 2445
Etiam iure, de testibus. lib. 4. col. 836
Etiam mulieres, de eo qui pro tutore negot. gessit. lib. 5. col. 1318
Etiam nomen, de exceu. rei iudi. lib. 7. col. 1949
Etiam per alienum, de rei vind. lib. 3. col. 617
Etiam post mortem, si pendeu. appell. lib. 7. col. 2012
Etiam qui, de obsequiis patro. præst. lib. 6. col. 1429
Etiam si contrariam, manda. vel tut. lib. 4. col. 979
Etiam si, de compensa. lib. 4. col. 948
Etiam si de iure, de fideiussoribus & mandatoribus. lib. 8 col. 2236
Etiam si in, commu. vtrisque iud. lib. 3. col. 740
Etiam si non, quod eum eo, &c. lib. 4. col. 904
Etiam si non, de iure dotium. lib. 5. col. 1337
Etiam si tacitum, ad legem Falcid. lib. 6. col. 1664
Etiam si vxoris, de donat. inter vir. & vxo. lib. 5. col. 1226
Etiam testament. de suspect. tuto. lib. 5. col. 1314
Etiam tutoribus, si tutor vel curator interuc. lib. 1. col. 468
Etiam vectigale, de prædiis & aliis rebus mi. lib. 6. col. 1380
Euicta re, de iure dot. lib. 5. col. 1183
Eum ad quem, de vsufr. & habita. lib. 3. col. 704
Eum à quo, de solut. & liberat. lib. 8. col. 2117
Eum cui, de obliga. & action. libro 4. col. 818
Eum quem, de suspect. tuto. lib 5. col. 1316
Eum qui aliena, vbi de actiocin. agi opor. lib. 3. col. 613
Eum qui bonis, arbit. tut. lib. 1. col. 1335
Eum, qui probabilem, de Episc. & clerie. lib. 1. col. 83
Eum, qui res. de procuratoribus. lib. 1. col. 409
Eum, qui seruum, de apostat. lib. 1. col. 195
Eum, qui, de inoffic. testa. lib 3. col. 647
Eum, qui, de condit. ob turp. cau. lib. 4. col. 808
Eum, qui mutuum, si certum petatur. lib. 4. col. 785
Eum, qui à pupillo, de auctio. præstan. lib. 5. col. 1353
Eum, qui cùm, si omiss. fit cau. testa. lib. 6. col. 1610
Eum, qui, de his, qui à non do. lib. 7. col. 1783
Eum, qui à pupillo, de vsucap. pro emptore lib. 7. col. 1832
Eum, qui celauit, ad leg. Cor. de fal. lib. 9. col. 2390
Eum, qui adfeuerat. ad leg. Corn. de sica. lib. 9. col. 2370
Eum, qui dous, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. col. 2344
Eum, qui mancipium, ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 2381
Eum, qui ob, de condi. ob turp. cau. lib. 4. col. 808
Eum tutorem de tuto. vel curat. qui satis non de. lib. 5. col. 1321
Eunuchis licet, qui test. fa. poss. lib. 7. col. 481

Exactores

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Exactores tributorum, de executionib. tu-torum. lib.5.col.1309.
Ex arrali pacto, de actibus emp. & ven.lib.4. col. 1074
Ex causa donationis, fami.erciscun. lib.3.co. 731
Ex causa quidem, de compensationibus, li.4. col.946
Ex causa transactionis, de vsucap. pro em ptore. lib.7.colum.1811
Excepta possessionis, per quas perso.no.acq. lib.4.col.911
Exceptione doli, de ejict. li.8.c.1319
Exceptionem, de probationibus, lib.4.colu. 850
Excepto his, de vectiga. & commiss.li. 4.col. 1074
Excepto tempore, de loca. & condu.li.4.col. 1092.
Ex contractibus, de instito. & exercito actio. lib.4.col.900
Ex contracta, de bonis auct.iu poss.lib 7.co. 2015
Ex contractu pecuniæ, de nouat. & delega.li. 9.col.1207
Ex conuentione, de pactis, lib.2.colum.336
Ex conuentione, siue ces. vel reliquis fundum compa.non poss. li.4.col.1014
Executionem nauicularia, de execu.tut. li. 5.col.1344
Executionis quidem, de excusationib. cur. lib.5.col.1347
Ex diui Antonini, de loca.& condu. li.4.col. 1085
Ex duobus captiuis, de postlim. reuer.libr.8. col.1355
Executorem eum, de execu.ctiudi.li. 7.col. 1950
Executores à quocunque, quę res pig.oblig. lib.8.col.1113
Exemplo cæterorum, si adqerès solutionem, lib.2.col.481
Exemplo perniciosum, de probationibus,li. 4.col.844
Ex eo instrumento, de inutilib. stip.li.8.col. 1186
Ex fideicommisso, de fideicommiss.lib.6.col. 1618
Exhibitionis,ad exhiben. lib.3.co.756
Ex his prediis, de exactionibus,li.8.col.1224
Ex his verbis, de his quæ sub modo leg. vel fideicom.reliqu. li.6.col.1546
Ex his verbis, de testamen. milit. lib.6.colu. 1475
Ex his verbis,quando dies leg. ced.lib.6.col. 1693
Ex imperfecto, de testamen. libr 6.col.1487
Exigendi à filio, de procuratoribus,lib.2.co. 474
Ex illo tempore,de appellationibus,li. 7.co. 1976
Ex initio falß,ad leg.Corn. de fal li. 9. colu. 1391
Ex legatonominis,de legat. lib.6.col.1598
Ex libera conceptus,de suis & legit.libes.lib. 6.col.1699
Ex libris Sabinianis,de acquiren. & retinen. poss. lib.7.col.1849
Ex libris,de vsufruct.& habita.lib.3.col.710
Ex Manichæo,de hæret.& Manich.lib.1.col. 187
Ex morte, de lege Aquilia. li.3.col.719
Ex morte cuiuscunque,de pactis conuen. li. 3.col.1119
Ex nominis, de hæred.vend.libro.4.co.1008
Ex patroni, ne filius pro pa. lib.4.col.814
Ex pecunia,de iure dotium. lib.5.col.1288
Expeditâ autrâ,de adiler.tol. lib.7.col.1814
Ex persona, de temp.in integ.restit.li.2.c.510
Ex persona,de probationibus,lib.4.col. 841
Ex pignore,de pignorat.actio.libr.4.co.893
Expilata quidem hereditatis,de crim.expil. hered. li.9.col.1412
Expilatæ hereditatis, de crim.expi.hered. li. 9.col.1412
Expulsæ hereditatis,de cri.expi.hered.lib.9. col.141
Expilatę hereditatis,de cri.expil.hered.lib.9. col.1414
Codex.
Ex placito,de res.permutat. lib 4.col.1080
Explosis,de confessibus eiusdem litis, lib.3. col.749
Ex præstatione, de vectiga.& commiss.li.4. col.107
Ex prædiis,de vsuris. lib 4.col 917
Exprimi... debuerat, de duobus reis stipul. lib 8.col. 1189
Expulsos vos,de actionibus empt & vend.li. 4.col. 1040
Ex quo pace.de ædific.prin. lib 8.col.1083
Ex repudiatione, de fideicom. lib. 6.colum. 1627
Ex sententia arbitri,de receptis arbit. libr.1. col.130
Ex stipulatione,de senten & interloc. libr.7. col.1514
Ex stipulatione,de inutilibus stipu.lib.8.co. 1183
Ex testamento,de fideicom. li. 6. colu. 1618
Ex testamento,de testamen. mili.lib.6.colu. 1473
Ex testamento, vade liberi, lib 6.col.1446
Ex testamento defuncti,de testamen.ma. li. 8.col.1751
Extraneum etiam,si de heredib.insti.li.6.col. 1509
Extraneum etiam,si,eodem. ibid.
Ex tribus vociis,de inoffic.testament.lib. 3. col.651
Ex verbis,quæ,de donat.inter virum & vxo. lib.5.col.1130
Ex verbo, de fideicommiss. lib.7. columna 1773

F

FActum sponte,de accus.& inscript.lib.9. col.2315
Falcidia ratiorum, ad leg.Fal.lib.6.colum. 1663
Fallacier,de abolit. libr.9.col.1414
Fallacier incusantibus,de eadem.lib. 9.col. 2445
Falsam quidem,si ex fal.instru.lib. 9.colum. 1961
Falsa suasione,de excusationib.tut.lib.5.col. 1355
Falsi quidem crimen,ad leg.Cornel.li.9.col. 2387
Falsò adseuerator,de diuer.rescrip.li.1.col. 130
Falsò cibi,de commu.rer.aliena. libr.4.colu. 1050
Falsus procurator,de fur.& fer.corrup.lib.6. col.1409
Familiæ erciscendæ,commu. vtriusque iud. li.3.col.743
Felicissima,de hit,qui à non do.ma.li.7.col. 1783
Fideicommissaria quidem,de fideicom.libert. lib.7.col.1761
Fideicommissum,vbi fideicom. peti opor.li. 3.col. 630
Fideicommissum,de condic.inde.lib.4. colu. 795
Fideicommissum eius,de fideicom.lib.7.col. 1618
Fidem rumpent,ex quib.cau.infa.irrog. li.2. col.468
Fideiussor seu mandator,de fideiussoribus & manda. lib 8.col.1194
Fideiussoris quidem, de fideiussori. & man. li.9.col.2201
Fideli deuotique,de his qui ad Eccle. confu. li.1.col.206
Filio orbitate,de inoff.testa.li.3.colum.649
Filia legatorum, de legatis.lib. 7. columna 1596
Filia tua non solùm,de pat.potest.lib.8.col. 2240
Filiæ, cuius,familiæ erciscund.lib. 3.colum. 719
Filiæ diuortium,de repudiis.lib 3.col.1239
Filiæ peculium,solut.mat.quemad.dos pet. li.3.col.1233
Filiæ licet,de collationibus,lib.6.colu. 1464
Filiæ dotem, de collationibus,lib 6.colum. 1459
Filiam cum fratribus, de collationibus li.6. col. 1465
Filiam præterium,de inoffic.testa.lib.3.col. 648
Filium testamento,de collationibus,li.6.co. 1482
Filij patris, famil.erciscund.libr. 3.colu.718
Filius matrem,de inoffic.testa. lib.3.colum. 651
Filius familias,de iure deliberandi. lib. 6.col. 1545
Filio delatam, de repudian.bon.poss.libro 6. col.1456
Filios debiceris,de restocand.his quæ, lib.7. col.2037
Filius & filias,de ingrat.libe.lib 8.col. 1253
Filium,quem,famil.erciscund.lib. 3.colum. 731
Filium habere, de suis & legit.lib. 6.colum. 1699
Filius pacifcendo,de pactis. lib 2.col.345
Filiusfamilias,de filiofamiliar mi.libr.2.col. 463
Filiusfamilias qui pro, de fideiussoribus & mandatoribus, lib.8.col.1195
Filici aduocatus,de aduoc. fisci,lib 2.colum. 326
Fœdissima mulieris,de postlim.reuer. lib.8. col.1218
Fœdissimam earum,ad leg.Iul.de adult.li.9. col.2345
Fœminæ quæ,de secund.nup. lib.5.col.1170
Fœminis,ad senatusconsul. Velleian. lib.4. col.916
Fori tui culminis,de aduo.diuer.iudicio.lib. 2.colum.384
Formam à præfecto,de offi. præfect. præto. Orientis & Illy. libro 1.col.175
Frater tuus,communi diui. libro 3.col.736
Frater emancipatus,de legitima tut.li.5.col. 1281
Frater eius, de excusationibus tuto libr. 5. colum.1359
Frater tuus,de testamen.milit.libr.6.colum. 1471
Frater vester,si com.res.pign.da.fr.lib.8.co. 1133
Frater vester,ad leg.Corn.de sica.lib. 9.col. 2369
Fratres,vel sorores,de inoff.test.l.3.colum. 635
Fratris vel filiis,de transactionibus.lib.2.col. 315
Fratris vel sororis,de inoff.testam.lib.2.col. 630
Fratris vxorem,de incest.nupt. li.5 columna. 1148
Fructus prediorum,de pact.conuen. lib.5. col.1215
Fructus post,de actionibus emp.& vend.li. 4.col.1038
Frumenti, de vsuris. lib.4.colum.938
Fructus adhuc,de fen.pat. lib.9 col.2461
Fructus disputas,ne vsus pro ma.libr.4. col. 820
Fructus existimat,de dot.promis.lib. 5.colu. 1139
Fructus opinatis,de non numera.pec. libr.4. colum.916
Fructus senatusconsulti,ad Senatusc. Velleia. libr.4.columna 919
Fructus times, de administra. tuto.libro 5. columna.1300
Fructus tutores,de admini.tutor.libr. 5. columna1301
Fructus vetemist,de probatio lib. 4.col.844
Fucande,quæ res vendi non poss.lib.4. col. 1009
Fundo sicut,de verbo.& rer.signi.lib.6.colu. 1605
Fundum pignori obligatum,de distract. pig. libr 8.col.1243
Furiosum in suis,qui testa.fa.poss.lib.6. col. 1383
Furti actione,de fur.& fer.corrup.lib.6. col. 1407
Fustibus cæsum,ex quib.can.infa. irro.li. 1. colum.405

G

GEnerali definitione,ne fideiuf.vel mandat.do.dea. libr.5.colum.1355

d Gres

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Generali lege, de sacrosan. Eccles. li. 1. co. 40.
Generali lege, ne quis in sua causa iud. vel ius sibi dicat. lib. 3. col. 1350
Generali lege, de tuto. vel curato. illustrium perso. lib. 7. col. 2288
Generalis indulgentia, de sen. pacl. lib. 9. col. 2461
Generaliter sancimus, de Episc. & cler. lib. 1. col. 131
Generaliter de omnibus, de rebus credi. li. 4. col. 772
Generaliter sancimus, de non numera. pecu. lib. 4. col. 952
Generaliter sancimus, ad senatusc. Velleia. lib. 4. co. 932
Generaliter consensus, de secund. nupt. lib. 5. col. 1245
Generaliter sancimus, de institu. & substitu. lib. 6. col. 1514
Generaliter sancimus, de reuoc. do. lib. 8. co. 1356
Generaliter sancimus, de fideiussoribus & mandatis. lib. 8. col. 2208
Gesta quæ sunt, de re iudic. lib. 7. col. 1948
Γνώσεων, de summ. Trin. lib. 1. col. 13
Γνώσεων, de hæres. & Manich. lib. 1. co. 188
Gracchus, quem, ad leg. Iul. de adult. libr. 9. col. 2037
Graecus ne Christianum, lib. 1. col. 102

H

HAbeat vnusquisque, de sacrosanct. Eccl. lib. 1. col. 31
Habita quidem, ne filius pro pa. lib. 4. c. 814
Habitatio morte, de vsufruct. & habita. li. 3. col. 703
Habitantis precatio, de preca. lib. 4. col. 2076
Habito semel, de edilitiis actionibus, lib. 4. col. 1062
Hac edictali, de secund. nupt. lib. 5. col. 1167
Hac consultissima, de testament. li. 6. colum. 149
Hac consultissima, qui testa. fa. poss. lib. 6. co. 1181
Hac lege decernimus, de pactis conuen. li. 5. col. 1218
Hac lege perpetuò, de sentent. ex periculo recit. lib. 7. col. 1909
Hac lege sancimus, vbi cau. fisca. agun. lib. 3. col. 638
Hac perpetua lege, vbi quis de curiali. condi. conuc. lib. 3. co. 629
Hac valitura, de Iudæ. & Cœlico. libr. 1. col. 100
Hæc quæ, de nouo Cod fa. lib. 1. col. 1.
Hæc sententia, j. de sentent. quæ sine. lib. 7. col. 1922
Hæc sententia, ij. de sentent. quæ sine. lib. 7. col. 2.d.
Heretici, de hæret. & Manich. lib. 1. col. 186. 191
Heretici synagoga, de hæres. & Manich. li. 1. col. 187
Heredem mariti, de heredi. actio. li. 4. co. 892
Heredem fideiussoris, de exact. libr. 8. colum. 2136
Heredes eorum, de heredib. tut. vel cura. li. 5. col. 1316
Heredes tutorum, de heredib. tuto. vel cur. lib. 5. col. 1345
Heredes quoque, ad senatusc. Velleian. li. 4. col. 926
Heredes quos, de his, quibus vt indig. lib. 6. col. 1677
Hæredi scripto, quorum legatorum, lib. 8. col. 2053
Hereditatem quidem, de impu. & aliis subst. lib. 6. col. 1519
Hereditatem quidem, de codicillis, lib. 6. co. 1586
Hereditatem quidem, in quibus caus. cess. long. temp. præscrip. lib. 7. col. 1859
Hereditatem eius, quorum bonorum. lib. 8. col. 2050
Hereditas extraneis, de pactis conuen. lib. 5. col. 1217
Hereditas in testamento, de his, quib. vt indi. lib. 7. col. 1980
Hereditatis, de heredib. instituen. lib. 6. col. 1509
Hereditas matertera, de peti. hered. li. 3. col. 678
Hereditatis petitionem, de pet. hered. lib. 3. col. 680
Heredum etiam, de fideicom. lib. 6. col. 1617
Heres instituta, de impu. & aliis subsitu. lib. 6. col. 1530
Heres qui post, de reuocan. his quæ. lib. 7. co. 2036
Hi quibus, de fideicom. libet. lib. 7. col. 1761
Hi qui ad ciuitia, de appel. lib. 7. col. 1973
Hi qui imposita, de rescind. rescin. lib. 4. colum. 1022
Hi qui in aliena, de adoptionib. libr. 8. colu. 2143
Hi, qui sanctam, de apostat. li. 1. col. 194
Hi quos inundatio, de illusionibus li. 7. col. 1896
Hisdem priuilegiis, de aduoca. diuer. iudicio. lib. 2. col. 287
His qui conficiendi, de pœnis, lib. 9. col. 2451
His qui tempore, de his, qui per metum iud. lib. 7. col. 2016
His solis moribus, de reuoc. do. lib. 8. colu. 2293
Hoc fructuum nomine, de fructib. lib. 7. col. 2940
Hoc quod placet, de quæst. lib. 9. col. 2432
Honor veterani, de pœnis, libr. 9. colum. 2446
Honorati qui, de offic. ciuilium iud. lib. 1. co. 301
Humanitatis intuitu, de naturalibus libe. li. 5 col. 1268
Humanitatis ac religionis, de excusatio. tuto. lib. 5. col. 1363
Humanitatis, de impu. & aliis subsitu. lib. 6. col. 1534
Humanum & pium, de hæres. & Manich. lib. 1. col. 184
Humanum esse, de legibus & const. lib. 1. col. 220
Humilem vel abiectam, de incest. nupt. li. 5. col. 1150
Hypothecis vel, de distract. pig. ll. 8. col. 2244

I

IAm tibi, de accept. libr. 8. col. 2221
Iam dudum placuit, de his qui in Eccles. manu. libr. 1. col. 113
Iam dudum à nobis, vbi cau. fisc. agi deb. li. 3. col. 617
Iampridem quidem, communia de vsuc. li. 7. colum. 1837
Iam trigesimafecunda, de appellat. lib. 7. col. 1987
Id quod pauperibus, de Episcop. & cler. li. 1. col. 86
Ἰδιωτικῶν, de Episc. aud. lib. 1. col. 158
Ignorare non debes, de restitutionibus mili. lib. 2. col. 314
Ignorantia creditoris, de cri. stel. lib. 9. colu. 2418
Ignotis iuris, de reuoc. his quæ. lib. 7. co. 2038
Illam iniqui, de iure libe. lib. 8. col. 2304
Illam merito, de collationibus li. 6. co. 1467
Illam subtilem, de dotationib. lib. 8. c. 2280
Illaræ dispensatorij, de fide instru. lib. 4. col. 872
Illic, vbi, de hered. agg. lib. 3. col. 624
Illud æquitatis, commu. vniusque iud. lib. 3. col. 744
Illud suspiciendum, de in integ. restit. lib. 2. col. 457
Illud quod, de lega. lib. 6. col. 1604
Illud quod ex votoribus, de sacrosan. Eccles. li. 3. col. 58
Illud requirendum, quando decreto opus non est. lib. 3. columna 1383
Illud sine, de collationibus, lib. 9. col. 1469
Illustres viros, de modo multa. lib. 1. col. 314
Illustribus præfectis, de tuto. vel curatorib. illustrium, &c. lib. 5. col. 1283
Imperialis benevolentia, de nup. li. 5. c. 1137
Imperiata rescripta, senten. rescind. non pos. lib. 7. col. 1940
Improba possessio, de acquirend. & retinen. poss. lib. 7. column. 1846
Improbum fœnus, ex quib. caus. infa. irrog. lib. 2. col. 407
Improbum quidem, de cri. stel. lib. 9. c. 2416
Impuberem quæ, de adoptionib. li. 8. c. 2224
Imputatis delicti, de pœnis lib. 9. col. 2427
In actione etiam, de reb. cred. lib. 4. col. 770
In adoptionem, j. de adoptionibus, lib. 8. col. 2244
In adoptionem, ij. de adop. lib. 8. col. 2245
In adulterij, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. colu. 2355
In annalibus, de lega. lib. 6. col. 1601
In arenam, de inoff. testa. lib. 3. col. 646
In bona fidei, de pactis. lib. 2. col. 337
In bona fidei, de reb. credit. li. 4. col. 767
In bona fidei, de vsuris, li. 4. col. 918
In bouis mortui, de bo. auct. iud. poss. libr. 7. col. 2024
In causa æquo, de offi. eius qui vicem. libr. 1. colum. 306
In causa iudicati, si in cau. in. pign. cap. lib. 8. col. 2334
In causarum, qui pro suo iurisd. ind. da. pos. lib. 3. col. 587
In causis, de repu. lib. 3. col. 1245
In causis criminalibus, de accus. & inscrip. li. 9. col. 2317
Incendium, si certum peratur. libr. 4. col. 784
Incerti iuris, sum. dia. crescunda. & lib. 3. colu. 730
Incerti iuris non est, de interdict. lib. 8. colu. 2048
Inciuile atque, de sci vindic. libr. 3. col. 693
Inciuile est quod, de bon. auctor. iud. pos. lib. 7. col. 2015
Inciuilem rem, de ferr. & fer. cor. lib. 6. colu. 1401
In ciuilibus causis, de officio vicar. li. 1. colu. 295
In contractione, de nuptiis, lib. 5. colu. 1136
In communione, com diui. libro 1. col. 740
In communes seruos, de cõmuni seruo manumisso. lib. 7. col. 1775
In consilicis, de adsessoribus & dome. li. 1. col. 309
In consilio, qui & adver. quos. lib. 2. col. 496
In contractibus, qui, quib. ex caus. ma. in integ. restit. li. 2. col. 317
In contractibus, de non numera. pecu. li. 4. col. 941
In contractibus, plus valere quod agi. &c. li. 4. col. 889
In copulandis, de nup. lib. 5. col. 1131
In corrigendis minoribus, de emenda. propin. lib. 9. col. 2367
Incredibile est, de pœnis, lib. 9. col. 2447
In criminali, de iurisdict. om. iud. lib. 3. colu. 612
In criminibus quidem si adversùs delictum lib. 2. col. 484
Indebitas vsuras, de vsuris, li. 4. col. 961
Indebito legato, si adversùs solutionem, lib. 2. col. 482
Indebitum solutum, de condi. indeb. libr. 4. col. 795
Indecorum obseruationem, quando tut. vel curo esse def. lib. 5. co. 1356
In defensoribus, de defen. ciui. lib. 2. colum. 316
Indicia certa, de re. vin. li. 3. col. 696
In donationibus, ad leg. Falc. li. 6. col. 1670
In donationibus, de donationibus, lib. 8. col. 2379
In dotibus, quas, de dot. cau. non nume. lib. 5. col. 1223
Indubitati iuris est, de non nume. pecu. libe. 4. col. 964
In dubium, de tut. vel cura. qui satis non de. lib. 5. col. 1322
Inductum id est, de solut. & liberat. lib. 8. co. 2219
Indulgentia patris, de generali abol. li. 9. col. 2437
In ea, quæ, de compensationib. lib. 4. col. 946
In ecclesia, de Episc. & cleric. lib. 1. col. 78
In emancipationibus, de emancipa. libro 8. col. 2235
In emphyteuticariis de in. emphyteut. lib. 4. col. 1104
In eum qui, de fact. & fer. corrup. lib. 6. colu. 1407

In

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

In excusationibus,ad senatusco. Turpil.li. 9.col.1441
In excusandis,de fide instrum. lib.4.colum. 875
In extraneos,de donationibus,lib.8.colum. 1278
Infamia detrimentum, ex quib. caus. infa. inroganur. lib.1.col.350
In familia crucifeuadæ,famil. crucif.li.3.col. 730
Infantis nomine,qui admit.ad bon.pos.lib. 6.col.1437
In fraudem creditorum, de testamen. ma.li. 7.col. 1755
In fuga seruum,ad leg.Fab.de pla. lib.9.col. 1380
In ingenuam natam,de ingenuis ma. l.7.colu. 1791
Ingenui nascuntur, de ingenuis ma. lib.7. col.1793
Ingenuum,de inge.ma. lib.7.col.1794
In hac facratiffima,de donationibus, lib.8. col.1278
In heredes,de Magiftratibus conue.li.5.co. 1389
In his in quibus,de temp.in integr.reft.lib. 2.co.542
In integrum restitutione, si adscrf. vend. &c.li.2.co.475
Initio venditionis, de pact. inter emp. & ven.li.4.col.1015
In imponenda,ad legē Falcid. lib.6.co.2665
In infula deportato,de fen.pat. li.9. c.2460
In ipfius mariti,famil.crucifcud.li.3.colum. 725
Iniquum & longè, de his, qui accrf. non pos.lib.9.col.2307
In iudicio de liberali, si adversus libertatem.li.2.co.480
In iudicio,de loca.& condu. lib.4.col.1097
Iniuriarum actio, de iniuriis.lib 9.columna 2418
Iniuriarum causa,de iniur. lib.9.col.2410
Iniuriarum ex persona,ex quib. cau.infa.irrog. li.2.co.401
In legatis, de legs. li.6.co.2598
In legatis & fideicommissis, de vsus. & fructibus.li.6.co.2651
In legatis quidem,de his, quæ sub mo. leg. vel fideicomi. li.6. co.2645
In locum tutoris,qui pet.tut.vel curat.lib.5. co.1185
In magistratus,de Magistratib.conue.lib.5. co.1391
In metallum damnatus, de bonis proscr. lib.9.co.2453
In minorum persona,in quib. cau.in integr. restit. lib.2.co.493
In nomine, de offic.præf.præt.Africæ. li.1. col.180
In nostræ,de stat. & imag. li.1.co.173
In nullo loco,de sedition. lib.9.colu.2410
In officialem, de offic. rectoris. prouin.libr. 2. col.297
In offerendis prouocationibus, de appellationibus. lib.7.co.1988
In omnibus causis,de iurciuran. propter calum.dan. lib.2. co.540
In omni cessione,qui bonis ced. poss. lib.7. co.1024
In pecuniaria causa, de requirend.reis,lib. 9.co.2418
In procuratoribus, l.1.c.412
In possessionem fundi,ad leg.Iul.de vi pub. lib.5.co.1360
In possessionem rei, de bo. auct. in poss.li.8. col.2027
In publicis,de suspect.tuto. lib.5.co.1324
In pouchase cius. de solut.& liberat. lib.8. co.2211
In quacunque causa, de custo. reo.lib.6.co. 1311
In quæstione testamenti,de test. pass.lib.9. co.2463
In quibus casibus.de secund. nupt. li.5. col. 1175
In quisitio veritatis, de solut. & liberat. lib. 8.col.2118
Codex.

In re mandata,manda.vel con.lib.4.col.987
In rebus dotalibus, de iure dot. lib. 5. col. 1138
In rebus, qui legit. perso. stan.in ind. hab.li. 3.col.59
In redhibitione,de oper.lib.li. 6.colu.1422
In rem actio, vbi in rem act. exer. debeat. lib.3.col.611
In rem pupilli. si adversus rem iudi. lib.2. col.476
In restituenda, de peti.hered. lib.3.col.678
In seruili conditione,qui date tut.vel cura. poss. lib.5. col.1290
In seruorum,in quibus cau.cessiong.seruo. præstip. li.7.col.1838
Insolitum est,de quæ. li.9.col.2429
Insolitum nomine,quando sicut vel prius. lib 4.col.830
Institoria.de institic.& exercito. libr.4.col. 901
Instrumenta ad ius,ad exhibend. lib. 3.col. 755
Instrumenta domestica, de probationibus, lib.4. col.844
Instrumenta prædiorum,de fideicommiss.li. 6.col.1617
Instrumentis etiam,de fide instru. lib.4.col. 873
Instrumentorum,de pecrib.Imp.offe.libr.1. col.162
In successione,j.de legitim.hered. lib.9.col. 1711
In successione,ij.de legitim.hered.lib.6.col. 1713
In successione filij, ad senatusconf.Tertul. lib.6. col.1709
In summa debiti,de pignorib. & hypoth.li. 8.col.2096
In synagogam,de Iud. & Col. lib.1.col.197
Intelligere debet, de luit. pigno. lib.8. col. 2153
Inter æquitatē, de legib. & constitutionib. lib.1.col.114
Inter alios factum, res inter alios act. lib.7. col.1654
Inter alios,res inter alios act.lib.7.col.1945
Inter antiquam,de vsufruct.& habit.li.3.co. 707
Inter claros,de summa Trinit. lib.1.col.14
Interest,de vsufru.& habit. lib.3.col.701
Inter filios,famil.crcif. lib.3.col.731
Interlocutio præsidis,ex quib.cau.infa.irro. lib.1.col.407
Interlocutio præsidis,commiss.epist.li.7. col.1919
Interest multùm,de solut. & liberat. lib.8. col.2219
Inter omnes,famil.crcifs. li.8.co.735
Inter omnes,de prædiis & aliis rebus mino. lib.5.col.1382
Interpositos metus, de transact. lib. 5.col. 317
Inter priuatos, de dilationib. li.3. col.604
Interrogari seruos,de quæst. li.9.col.2431
Interrogatam,de lib.cau. lib.7.col.1804
Inter virum,de infirman. pono.contib. lib.8. col.2500
In testamento.j.de testament.milit. li.6.co. 1474
In testamento. ij. de testamen. milit. lib.6. col.1477
In testamento,ad legē Falcid. li. 6. col. 1664
In testamento,de testam. lib.6.colum.1500
Intestata mortua, de dona. cau. mor. lib.8. col.1237
Intestato quidem, de suis & legi. libe. lib.6. col. 1693
Intestatorum curialium, de hereditatibus decurio. lib.6.col.1748
Intra urbem Romam, de operibus pub.lib. 8.co.2088
Inuisor locorum.vade vi, lib.8.col.2054
In vendentis,de contrahen. empt. & ven.li. 4.col.1000
Inuicem debiti,de compensis. lib.4.col.950
In vutiertis,qui date tut.vel cura poss.lib.5. col.1192
Inuito,vel,de religiosis & sumptibus fu.lib.3. col.760

Inuito vel,de solut.& libe. lib.8.col.2278
Inuitos conductores, de loca. & condu.lib. 4.col.1089
Inuitum comparare, de contrahen. emp. & ven.li.4.col.1000
Inuitus procuratorem, de procuratoribus, lib.2.col. 417
Inuitus agere, vt nemo inuit age. cog.lib.3. col.591
In vna eadémque, si sepiùs in integr. resti. postu. lib. 2.col.468
Inuitatum est, de excusat.tuto. lib.5.co. 1362
Ipse dispicit,de edendo. lib.2.col.319
Ipse significat,ad leg. Corn. de sal. lib.9. col. 2383
Ipsis seruis,vt in posses.leges &c. lib.6.col.2285
Irritam facere,de vsucap. pro donato. lib.7. col.1834
Irritum quidem,ad leg.Faje. lib.6.col.1668
Is apud quem,de edendo. lib.2.col.321
Is, cui commissa, de sport. & sum.lib.3.col. 783
Is demùm,ad senatusco. Turpil. lib. 9.col. 2440
Is penes quem,deposi.vel con. lib.4.col.973
Is qui aggressorem ad leg. Corn. de sica.lib. 9. col.2369
Is qui bona,de vsu.rei iud. lib.7. col.1951
Is qui cum telo,ad leg. Corn. de sica. lib.9. col. 2370
Is quidem, qui poss. ad liber. peruen. lib.7. col.1788
Is qui soluendo, de necess. ser. hered. instit. lib.6.col.1527
Is qui liber,de postli.reuer. li.8.col.2260
Is qui rationem, de in litem iurau. li.5. col. 1145
Ita demùm,de procuratoribus. li.2.col.415
Ita nobis cordi,ad leg.Iul.de adult. lib.9.col. 2549
Item nulla,de Episcop.& cleric. li.1. col.72
Item quæcunque,de Episc.& cleric. li.1. col. 79
Iubemus adscripticiorum, de Episc.& cleric. lib.1.col.104
Iubemus adiocationem. de adiu. diuer. iudicio. lib.2.col.388
Iubemus apud, de offic. iuri. Alex. li. 1.col. 318
Iubemus æque, ad leg. Iul. repet. lib. 9. col. 2404
Iubemus cora, de defen.ciui. lib.1.col.317
Iubemus eos,de Episc.audien. li.1.col.155
Iubemus eos,de naturalibus libe. lib.5.colu. 1166
Iubemus eum,de offi.magi.off. lib.1.col.189
Iubemus in omnibus,de transact. l.2.col.376
Iubemus licere, ad senatusco. Velleia.li.4. col. 927
Iubemus licere, de emancip. lib.8.col.2251
Iubemus nemini,de priuil.car. li.9.col.2316
Iubemus,ne quis,de monopoliis, lib.4.colu. 1069
Iubemus nullam,de sacrosanct.Eccl.li.1.col. 37
Iubemus nulli,de sacrosanct. Eccle.lib.1.col. 43
Iubemus omnes,de probationibus, li.4.col. 854
Iubemus omnes,de lib.cau. lib.7.col.1810
Iubemus omnino,de testamen.lib.6.colum. 1564
Iubemus pro tempore, de aduoca. diuer. iudicum li.1.col.390
Iubemus peuinciarum, de rationiiis operum, lib.8.col.2093
Iubemus,quotiens,ad senatusc.Trebel li.6.co. 1658
Iubemus,si qua,de appellationibus. li.7.col. 1980
Iubemus,vt quicunque,de rep. li.5.col.1246
Iudei communi,de Iud.& Cœli. li.1.colum. 198
Iudei & bonorum,de Iudæ.& Cœlico.lib.1. col.200.
Iudæi qui reuer, de his qui ad Eccle. confu. lib.1.col.206
Iudæis & cœlicolis, de Iud. & Cœlico. lib.1. col.137

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Iudæorum primates, de Iudæ. & Cœlico. li. 1. col. 100
Iudæus quodam, de Iud. & Cœlico. libr. 1. col. 198
Iudæus seruum, ne Christian. man. lib. 1. col. 201
Iudex ad certam rem, si à non comp. lib. 7. col. 1993
Iudex qui disceptationi commin. epist. lib 7. col. 1959
Iudicati executio, si ex fal. instr. l. 7. col. 1961
Iudices abiennium, si per vim. li. 8. col. 1064
Iudices dominicis, de Episc. audien. li. 1. col. 151
Iudices oportet, de iudi. lib. 3. col. 558
Iudices qui tempore, de cri. peca. lib. 9. col. 2407
Iudices fiue, de fide instrum. lib. 4. colum. 880
Iudices tam Latina, de sentes. & interlo. l. 7. col. 1956
Iudicibus no solùm, de appellationibus, li. 7. col. 1960
Iudicio empto, de iudiciis. lib. 3. col. 553
Iudicium vxoris, & quis aliquem testari prohibuerit, lib. 1. col. 1776
Iuliana, cuius, quando ex facto tut. vel cura. &c. lib. 5. col. 1317
Iure mariti, ad leg. Iuliam. de adulte. lib. 6. col. 1558
Iure nostro, de fideiussoribus, & mandatoribus, lib. 8. col. 2194
Iuris formulæ, de formulis & imperatoribus vsi. fabis. lib. 2. col. 535
Iuris ignorantiam, qui admissi ad bono. poss. lib. 6. col. 2458
Iuris manifestissimi, quibus res iud. non no. lib. 7. col. 1958
Iuris ordinem, de iurisd. om. iud. li. 3. col. 412
Iurisiurandi, de reb. creditis. lib. 4. col. 744
Iurisiurandi, de rebus. lib. 4. col. 838
Ius emphyteuticarium. de iure empty. li. 4. col. 1101
Ius familiarum, de religio. & sumptibus fu. lib. 5. col. 762
Ius postliminij, de postli. reuer. lib. 7. col. 1260
Ius sepulchri, de religio. & sumptibus fun. lib. 5. col 763
Iusiuo, quo, de Iud. & Cœli. li. 1. col. 197
Iustissimos & vigilantiss. de off. rectoris provin. lib. 1. col. 297
Iustum est, de edendo. li. 2. col. 534
Iusta edicti, de lib. cau. lib. 7. col. 1810
Iuris tanchionem, de Episc. & cler. lib. 1. c. 69
Iuxta domos, de ædif. priuat. lib. 8. col. 2079

L

LAtam sententiam, quando pronu. non est necess. li. 7. col. 2001
Lata sententia, de appellationibus, lib. 7. col. 1979
Laudabile, de adnoca. diuer. iudicium, lib. 1. col. 391
Legati non solùm, de offi. proconsulis & lib. lib. 1. col. 193
Legatorum, seu de vsur & fructib. lib. 6. col. 1651
Legatum à defuncto, de religiosis & sumptibus fune. lib. 5. col. 760
Legatū alij, de iud. vidui. col. lib. 6. col. 1611
Legatum siue, de conditionibus infer. &c. lib. 6. col. 1649
Lege duodecim. de legi. heredib. lib. 6. col. 1717
Lege Leonis diuæ, de pac. conuen. li. 3. col. 1210
Legem Anastasij. de naturalibus libe. lib. 5. col. 1167
Legem Iuliam, de iudi. vidui. tol. lib. 6. col. 1614
Legem quam, de pactis. lib. 2. col. 555
Legē quam, de pactis conuen. li. 5. col. 1115
Legem quam, de donationi. li. 8. c. 2172
Legem quidem, de loca. & conda. lib. 4. col. 1091
Leges & constitutiones, de legibus & constit. lib. 1. col. 219.
Leges quoque, quæ sit longa confuc. lib. 8. col. 2169
Legum sacratissimæ, de legib. & constitut. li. 1. col. 221
Leges vt generales, de legib. & constitutionibus. lib. 1. col. 228
Lege venditionis, si seruus expos. ven. lib. 4. col. 756
Legis Aquiliæ, de lege Aquil. li. 5. col. 718
Legis Iuliæ, qui bon. ced. poss. li. 7. column. 1021
Lex quæ, de admini. tuto. lib. 5. col. 1504
Lex Visellia, ad leg. Visellium, li. 9. col. 2583
Libellus præfecto, de off. præf. præt. Octetis & Iiij.
Libera concubinatus, de lib. cau. lib. 6. col. 1809
Libera quidem, de senten. & interlo. l. 7. col. 1914
Libera matrimonia, de inutili. stip. li. 8. col. 2184
Liberam resistendi, quando lice. vnicui. fine iud. se vin. lib. 5. col. 518
Libertati fideiussores, de solu. & libera. lib. 8. col. 2218
Liber capitus, de postli. reuer. lib. 8. col. 2261
Liber nesne, de peti. hered. lib. 5. col. 581
Liberi contra, de bono. poss. contra tabu. quam prætor, &c. lib. 6. col. 1443
Liberi de inofficioso, de inof. testa. li. 3. col. 653
Liberos à parentibus, de patribus, qui fil. suos distra. lib. 4. col. 1002
Liberos primatis, de lib. cau. lib. 7. column. 1802
Liberos qui, de collationibus, lib. 6. colum. 1467
Liberos velor, de lib. cau. lib. 7. col. 1810
Liberta, mediémque, de incest. nup. lib. 5. col. 1164
Liberta quæ, de operæ. liber. lib. 6. col. 1419
Liberta quæ, de obsequio patro. præstan. li. 6. col. 1459
Libertatem seruorum, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. col. 2356
Libertas à debitore, de seruo pign. da. ma. lib. 7. col. 1779
Libertas testamento, de testament. ma. li. 7. co. 1751
Libertati à maioribus, de par. pote. lib. 8. col. 2121
Liberti libertæque, de ope. liber. lib. 6. col. 1410
Libertina matre, de ingenuis ma. l. 7. colum. 1794
Libertinæ conditionis, de libert. & cor. libe. lib. 7. col. 1434
Libertinæ conditionis, de collusione decegen. lib. 6. col. 1822
Liberti concubinus, de nupt. lib. 5. col. 1230
Liberti non modò, de libert. & cor. liber. lib. 6. col. 1415
Liberorum, de interdi. matri. lib. 5. col 1131
Liberorum, de testib. lib. 4. col. 820
Liberorum tuela, de excusationib. tuto. li. 5. col. 1358
Liberos exempto, de pat. potest. lib. 8. col. 2241
Liberos siue libertas, de obseq. patro. præstan. lib. 6. col. 1451
Libertam suum, de suspec. tuto. li. 5. colum. 1313
Libertum est filia, de repudiis. li. 5. col. 1139
Libertum, qui patronum, de nupt. li. 5. colu. 1119
Liberum fuit, de fideiussorib. & man. lib. 8. col. 2199
Liberum scienti, ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 2383
Licerat omnibus & adfessorib. & dome. li. 1. col. 320
Licèt accepta, de lib. cau. lib. 7. col. 1808
Licèt adiectis, ad leg. Falc. lib. 4. col. 1671
Licèt adversus, de in litem iuran. lib. 3. col. 1345
Licèt ante, de condic. ex lege, lib. 4. col. 809
Licèt antiquis, de testamen. milit. lib. 6. col. 1479
Licèt certis, de loca. & conda. lib. 4. colum. 1088
Licèt dos, de iure dot. lib. 5. col. 1194
Licèt dotale mancipium, de seruo pig. dat. ma. lib. 7. col. 1779
Licèt epistolæ, de edictab. stip. li. 8. col. 2173
Licèt excusatio, de bono. poss. contra tab. liberti. lib. 6. col. 1445
Licèt ex tabulis, ad leg. Cora. de fal. li. 9. col. 2356
Licèt isdem pignorib. qui pot. in pig. hab. li. 8. col. 2188
Licèt incontinenti, de iure delibe. lib. 6. col. 1546
Licèt in delictis, si adueritas delictum. lib. 1. col. 486
Licèt inter priuatos, de pactis, lib. 1. col. 540.
Licèt in principio, de procuratorib. li. 1. col. 411
Licèt iudice, de iudiciis. lib. 3. col 534.
Licèt liberi, ad senatusc. Tertullia. lib. 6. col. 2705
Licèt aeque, diuortio fact. apud quem libe. li. &c. lib. 5. col. 11 9
Licèt orationis, de excusato. li. 1. col. 1362
Licèt pacto, fam. ercis. lib. 3. col 733.
Licèt possessio, de acquiren. & retinen. poss. lib. 7. col. 1844
Licèt postquam, vt li. pen. lib. 1. col. 263
Licèt quidem, de incest. nup. li. 5. col. 1099
Licèt repudij, de repu. lib. 5. col. 1140
Licèt retro, de loca. & conda. lib. 4. col. 1099
Licèt seruilis, de precib. Imp. offer. li. 2. c 237
Licèt seruitus, an seru. profuo facto, lib. 4. col. 827
Licèt tacorem, in qui. casib. tutorem vel cura. habenti, &c. li. 5 col. 1198
Licèt tutorum, de diuiden. tutc. li. 5. colum. 1312
Licèt vade vi, de excep. seu præscripc. lib. 8. col. 2264
Liquet igitur, de summa Trin. lib. 1. col. 19
Lis non, de adiuc. dim. iud. lib. 2. col. 188
Litem se redemisse, de procuratoribus, li. 2. col. 416
Lite ordinata, de libe. cau. lib. 7. col. 1803
Lite pendente, de litig. li. 8. col. 2170
Lites super seruili, de adser. tol. l. 7. co. 1814
Litigantibus in amplissimo, de sentes. præsect. pre. lib. 7. col. 1898
Litigatoribus copia, de appellat. l. 6. colum. 1676
Litigator victus, de fructib. lib. 7. column. 1941
Litigiosa res, de litig. li. 8. col. 2169
Locum quidem, de religio. & sumpt. fu. li. 5. col. 761
Longè diuersum, de peculiorius, qui, li. 7. col. 1882
Longi temporis possessionem, de præscrip. longi temp. li. 7. col. 1855
Longi temporis præscriptio, de præscript. longi temp. li. 7. col. 1853
Luminibus capcum, qui date tut. vel cura. poss. li. 5. col. 1288
Luminibus captus, qui morbo se excu. li. 5. col. 1387

M

MAcedoniani, ad senatusc. Maced. lib. 4. col. 917
Magisteria possessati, de iurisd. om. iud. li. 3. col. 413
Magistratus conficiendorum, de magistratu. li. 1. col. 318
Magistratus eius, vbi person. tuto. vel cura. li. 5. col. 1285
Magnam legum. de contrahen. stip. li. 8. col. 2179
Maior annis, de pig. & hyp. lib. 8. col. 2102
Maioribus etiam, com. virtutisque iudi. lib. 3. col. 740
Maiorem fœcritatem, ad leg. Cora. de fal. lib. 9. col. 2384
Mala fide, de conditione ex lege, li. 4. col. 800
Mala fide, de long. temp. præscr. l. 7. col. 2115
Malè agitur, de præscripc. origin. vel qua dragin. an. lib. 7. col. 1874
Mancipia dicetis, de seruis fugi. lib. 6. col. 1598
Mancipia patris, de reb. alie. non alie. lib. 4. col. 1046

Mancipia

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Mancipia quorum, si quis alteri vel sibi sub al. &c. li.4.col.1041
Mancipia rea, de vsucap. pro empt. li.7.col.1818
Mandati actio, de fideiussoribus, & mandatoribus. lib.8.col.1198
Mandatum re, mand. vel con. lib.4.col.984
Manich. et, de haeret. & Manich. lib.1.col.188 189
Manichaeos, de haeret. & Manich. lib. 1. col. 180
Manifesti & indubitati, si res ex placitat. li.8.col.1255
Manifesti iuris est, de solut. & liber. li.8.col. 1218
Manifestissimi, de fur. & fer. corrup. lib.6.co. 1412
Manumissionis causa, de op. liber. lib.4.col. 1217
Maritus citra, de procuratoribus, li.2.co.420
Maritus est, qui dare tut. vel cura. poss. lib.5. col.1287
Maritus & vxor, vnde vir & vxor, lib.4.col. 1215
Maritus manumissionis, de donat. inter vir. & vxo. li.5.col.1234
Mariti qui, de fundo dot. li.5.co.1258
Mater inter, de colum. li.9.col.1441
Mater pupilli, interdict. matri. li.5.co.1151
Matre quae, ad senatusco. Tertul. lib.9.col. 1705
Mater testamento, de testamen. ture. li.5.col. 1276.
Mater tua, de rei vind. li.3.col.688
Mater tua, de operis libertor. li.6.col.1418
Mathematicos, de Episc. ordina. li.1.col.151
Matrem eam, de probationibus, li.4.co.829
Matres naturalibus, qui pet. tut. vel cura. li. 5.col.1285
Matres quae, ad senatusco. Tertul. lib.6.co. 1703
Matres quae, quando mulier ture. offi. fungi poss. lib.5.co.1293
Maqui vel legitimis, de naturalib. liber. lib.5. col.1265
Matrimonium quidem, de repudiis & iud. &c. lib.5.col.1237
Matri intestato, ad senatusconf. Orf. li.6.co. 1709
Matris pietas, qui pet. tut. vel cura. li.5.colu. 1283
Maximum vitium, de lib. pete li.6.col.1536
Meminerint cuncti, vnde vi, lib.8.col.1077
Meminisse oportebit, ad leg. Iul. ma. li.9.col. 1334
Meminimus antea, de legiti. heredi. lib.6.co. 1719
Mevianae, de aedif. priua. lib.8.co.1079
Mercalem, de condic. ob turp. cau. l.4.co.806
Mercatores tam, de commer. & merca. lib.4. col.1077
Metalli supplicium, de poenis, li 9.col.1448
Μετὰ δὸ τὸν, de fastos. Eccl. lib.1.col.59
Μετὰ ταῦτα, de adopt. lib.8.col.1250
Μετὰ ταῦτα, de Episc. audi. li.1.col.153
Μετὰ ταῦτα, de offic. Com. rei priu. lib.1.col. 191
Metum non actionibus, de his, quae vi metúve cau. li.2.col.470
Miles si castrensium, de testamen. mili. li.6. col.1471
Militem nec, de procuratoribus, li.1.col.411
Milites de his, de offic. mag. mil. li.1.col.187
Milites in expeditione, de testamen. milit. li. 6.col.1478
Milites neque, de quaest. lib.9.col.1450
Milites nostros, de loca. & condu. li. 4. col. 1097
Militiae armatae, qui dare tut. vel cura. poss. li. 5.col.1288
Milites voluntatem, de religiosis & sumptib. fun. lib.5.col.741
Μίσθωσις, & quae, de Episco. audientia. li.1. col. 148
Minimè fas est, de appellationibus, lib.7.col. 1975
Minor annis, de fideiic. libert. lib.8.col. 1560
Minorem pecuniam, de non numer. pec. li.4. col.933
Minores viginti quinque, si vt omiss. hered. lib.2.col.491
Minoribus aetate, de donationibus inter aup. lib.5.col.1112
Minoribus annis, si tutor vel curator inter. lib.2.col.467
Minoribus in integrum, de in integ. restit. li. 2.col.460
Minoribus in his, de in integ. restit. li.2.col. 462
Minoribus vigintiquinque, in quib. caus. in integr. restit. li.2.co.491
Minoribus vigintiquinque, de his quibus vt indig. li.6.col.1781
Minorum possessionis, de praediis & aliis rebus mi. li.5.col.1378
Minus ex tutela, si adoritis rem iud. lib.2. col.469
Minus iniustus est, de acquir. & retinend. poss. lib.9.col.1841
Moderatores prouinciarum, de offic. rector. prouin. lib.1.col.198
Momentanea, qui legit. persio. standi in iud. hab. vel non. lib.5.col.730
Momentaneae possessionis, vnde vi, li. 8.col. 1061
Monasteria, de Episc. & cleric. lib.1.col.110
Monumenta, de leg. lib.6.col.1737
Monumentorum, de religios. & sumptib. fu. lib.5.col.761.
Mortis litis, de rei vin. lib.5.col.698
Mortis causa, de pact. decommo. rei vend. lib. 4.col.1092
Mortuorum reliquias, de religio. & sum. fu. ne. lib.9.col.745
Mouetur, quòd, si fer. expor. res. li.4.col.1078
Mulierem contra, ad senatusco. Vellei. lib. 4.col.915
Mulierem quam, si man. ita veni. ne profi. li. 4.col.1060
Mulierem quid n, de adoptionibus. li.8.col. 1244
Mulier licèt, de distra. pig. li.8.col.1247
Mulieribus quidem, ad senatusco. Vellei. lib.4.col.919
Mulier in minori, de iure dot. lib.5.col.1195
Mulier iuris, de sponsalibus. lib.5.col.1111
Multa damnum, de modo multi. li.1.col.313
Multarum seuera, de modo multa. lib.1.col. 314
Multi magicis artibus, de malef. & mathem. li.9.col.1374
Multum interest, de communion. res. alie. li. 4.col.1049
Multi rationibus, de lib. cau. lib.7.col.1084
Multum interest, si quis alteri vel sibi sub al. &c. lib.4.col.1041
Multum interest, de donationib. inter aup. li. 5.col.1115
Multùm interest, de bonis liber. li.6.co.1411
Mutua pecunia, si certum pet. lib.8.col.785

N

NAtales antiquos, de iure aureo. ann. lib. 6.col.1434
Naturalibus libertis, de confirmation. lib.5. col.1279
Naufragia, de fur. & fer. corre. li.6.co.1408
Ne cui liceat, de loca. & conde. li.4.col.1098
Ne frumentum, quae res vend. non poss. lib.4. co.1010
Ne in arbitris, de recepis arbi. lib.2.col.731
Ne lucrum, de curato. fur. vel prodi. libe.5. col.1169
Ne magistratuum, qui dare tut. vel cura. poss. li.5.col.1292
Nec ambigi oportet, de donationibus lib. 8. col.1271
Nec apud, de heredi. instit. li.6.col.1508
Nec aut nepotem, de emancip. lib. 8.colum. 1251
Nec bona fide, de praescript. long. temp. lib.7. col.1855
Nec caerorum, de postulan. lib. 2.col.377
Nec causas, de appellationibus, li.7.col.1796
Nec codicillos, de codicillis, li.6.co.1587
Nec contra iuris, ne filius pro pa. li.4.col.813
Nec creditores, d. pig. act. lib.4.co.897
Nec creditoris, de non. & deleg. li.8.co.1209
Nec damnosa, de praeiud. fe. p. offrs. li.8.c.259
Ne de fiaru de dilationibus. lib.3. col.609
Ne dis apparitorum, de petoris, li.9.col.1450
Ne emancipari, de collationib. lib.6.col. 1425
Nec emere, de iure delibe. lib.6.col 1548
Nec exemplum, ad leg. Corn. de fal. lib.9.col. 1392
Nec ex vera vendictione, de acquirend. & retinen. poss. lib.7.col.1847
Nec fideicommissariam, qui ma-nu poss. lib. 7.col.1787
Nec filius, de rebus creditis. lib.4.col.969
Nec filium quidem, de nupt. lib.5.col.1153
Ne filium, de par. poss. lib.8.col.1241
Nec fratris, de donat. causmor. li.8.col.1297
Nec honore, de Episc. & cleric. lib.1.col.75
Nec imperiale, si per vim vel, lib.8.col.1068
Nec ignorans, de donationib. lib.8.col.1272
Nec intentio, de transactionib. lib.1.col.564
Nec inter eas, de donat. inter vir. & vxo. lib. 5.col.1226
Nec in simili negotio, quib. residiceta non no. lib.5.col.1378
Nec maritus, falsu. mat. quemadmo. dos pet. lib.5.col.1252
Nec mulierem, de vindic. lib.7.col.1750
Nec nos praeterit, de postlim. reuer. lib.8.col. 1257
Nec omissa, de lib. cau. lib.7.col.1083
Nec patronis, de oper. liber. lib.6.col.1429
Nec petorem, de praescript. long. temp. lib. 7.col.1855
Ne ferais quidem, de iniuriis, lib.9.col.1417
Nec si maior, si in communi eademque cau. lib.2.col.469
Nec si maior annis, si alie. res pig. da. lib.8. col.1109
Nec si mors, de quaest. lib.9.col.143
Nec si volens, de li. cau. lib.7.col.1800
Nec vim stipulationis, commina. epist. lib.7. col.1957
Nefandissimum scelus, si nupsis ex rescript. pet. lib.5.col.1256
Negando est accusaris, de his, qui accu. non poss. lib.9.col.1508
Negantes debitores, de oblig. & actionib. lib. 4.col.816
Negotiandi cau. de aedif. priua. li.8.col.1075
Negotiatores, de Episc. audi. lib.1.col.146
Negotiatores si, de commer. & merca. lib.4. col 1075
Negotiis gestis, de neg. gest. li.2.colum.444
Negotium. de neg. gest. li.2.col.443
Neminem ab angariis, de sacros. Eccle. li.1. colum. 58
Neminem in iudicio, de exhiben. & transmi. reis. li.9.col.1320
Neminem, qui, de incest. nup. lib.5.col.1145
Neminem sequitur, ex quib. cau. infa. irro. li. 2.col.405
Neminem volumus, de Episc. audient. lib.1. col.137
Neminem oportet, de curiod. eorum. lib.9. col.1215
Nemini columnas, de aedif. priua. lib.8.colu. 1078
Nemini iudicum, de operibus pub. lib.8.col. 1092
Nemini licet, de nupt. lib.6.col.1334
Nemini licentia, de concub. lib.5.col.1161
Nemini licere, de episc. audient. li.1.col. 158
Nemini licere, de adoeca. diner. iudicio. li.2. col.386
Nemo agentiū, de offi. magist. offi. lib. 1.col. 189
Nemo alienigenis, quae res expor. non deb. li. 4.col.1010
Nemo ambigit, de acquir. & retin. poss. lib. 7. col.1847
Nemo Apostolorum, de sacrosan. Ecc. lib.1. col.51
Nemo arbitretur, de temp. & repara. app. lib. 7.col.1996
Nemo suspicem, de malef. & mathema. lib. 9.col.1372
Nemo clericus, de fundis Trini. li.1.co.18
Nemo de domesticis, de adscriptib. & dom. li.1.col.309
Nemo de his, de offic. milit. ind. li.1.col.302
Nemo deinceps, de Episc. audien. li.1.co.147

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Nemo ex quæ,de pag.& fact. li.2.col.204
Nemo excepta,de adnoc.diuer.iudicum.lib. 2.col.394
Nemo ex his,de accessorib.& dome.li.1.co. 310
Nemo ex lege,qui test.fa.poss.li.6.col.1486
Nemo exercet,de Iudæ. & Cælico. li.1.col. 198
Nemo ex viris,vt omnes iud.tam eini.lib.1. col.304
Nemo hæreticum,de religio. & sumptibus fun. lib.3.col.793
Nemo in prouinciis, de adiessoribus & dom.lib.1.col. 328
Nemo Iudæorum,de Iud. & Cælico. lib.1. col.198
Nemo iudet aliquem,de offi.diuer.iudic.li 1.col.303
Nemo iudex vel arbiter, de fideicomm. & testib. lib.7.col.1502
Nemo iudicij,de operib.pub. li.2.col.1090
Nemo Martyres,de sacrosan.Eccl. l.1.co.32
Nemo militet,de Episc.audient. lib.1.col. 156
Nemo mulcam,de adnoc.diu.iud. lib.1.col. 388
Nemo æque frater,de legit.tut. l.3.c.1282
Nemo ob id, ex quib.cau. infa. irro. lib. 2. col.401
Nemo post,de iurisd. omn.iu. lib.3.col.672
Nemo posthac,de iure libero. li.2.col.1230
Nemo post, vbi de rationci. agi oport. lib. 3. col. 616
Nemo prohibetur,de loca. & conda. lib.4. col.1087
Nemo res,de reb.alie.non alie. l.4.co.1048
Nemo vel in foro,de episc. audient. l. 1.co. 154
Nemo vel in foro,de postulan.lib.1.col.381
Nemo venerandi,de pag. & sacrifici.lib. 1. col.203
Ne passim liceat,de iur.& fac.ign. l.1.c.236
Nepotes ex diuersis,de suis & legitis.liber.li. 6.col.1698
Neponib.aui,vode legitimis,lib.4.col. 1484
Neptem defuncti,de inoff. test. lib.3.col. 644
Neponibus suaris,qui pet.tut.vel cura.li.3. col. 1184
Neque ab initio,de nupt. lib.1.col.1133
Neque æquum,si certum petatur.lib.4.col. 778
Neque à præside,qui dat tut.vel cura.pos. lib. 3.col.1189
Neque adiouant,de auct. præstan. li.3.colu. 1331
Neque ad exhibendum,ad exhiben. li.3.co. 754
Neque à tutela,de excusationibus tut. li.7. col. 1359
Neque comes,de offic.Com.rer priu. lib.1. col.191
Neque commissum, de vectiga. & commiss. lib.4.col. 1071
Neque ex eius,ne filius pro pa. l.4.col.815
Neque filia,qui numero libero.fi excu.l.3. col.1345
Neque fructuarium, de vsufruc. & habitat. lib.3.col.793
Neque furti, ex quib.cau.infa.irrog. lib.1. col.359
Neque libertis,de obseq.patro.præstan.lib. 6.col.1431
Neque mater,de iure dot. lib.5.col.1189
Neque mores, quib. non obst. longi temp. præscrip. lib.7.col. 1861
Neque notales,de probationibus lib.4.col. 1845
Neque pactio,de transactionib.li.2.col.349
Neque patronæ,de obseq.pat.præstan.lib. 6.col.1432
Neque per epistolam,de confeman.tut.lib. 5.col. 1277
Neque per sacram.de fac.Eccl. lib.2.col.19
Neque per se,de hæred.inst. lib.6.column 1509
Neque professio,de testa. li.6.colum.1487
Neque reipub.de restitutionib.milit. lib.1. col.313
Neque seruile, de Episc.audien.l.1.col.153
Neque sine,de nuptiis. li.5.col.1133
Neque scriptura,de compensa.lib.4.co.948
Neque suum,seauen.rescin. non poss. lib.7. col. 1958
Neque tutores,de procuratorib.lib.2.c.413
Neque tutoris, de auctori. præstan. l.5.col. 1313
Neque tutoris, de contrahen. stipu. lib.2. col.1277
Ne quidam putarent, de testament. milit. lib.6.col. 1479
Ne quis ex corpore, de adnoc. diuer. iudicio.lib.1.col.384
Ne quis Christianum,de Iud.& Cæli.lib.1. col.197
Ne quis iudicium. de offic. rector. prouin. lib.1.col.198
Ne quis mortalium , de paganis & sacrifi. lib.1.col.201
Ne quis pro coërcitione,de pœnis, lib.9. col. 2430
Ne quis sine,de crimine sacrilegij.lib.9.col. 2408
Ne quis vela,vt nemo prius.tit. l.1. col.419
Ne senatorij,de executa.tuto. lib.5.col.1360
Nefandissimæ , de operibus pub. lib.8. col.2090
Nemo non facit,si alie.res pign. da. lib.8. col. 2111
Nihil arbitramur,de procuratoribus lib.2. col.419
Nihil interest,de fid.& libertat. li.8.co.2213
Nihil pro hærede,de vsucap.pro hærede.li.7. col.1835
Nihil prohibet, si quis alteri vel sibi fub al. &c. lib.4.col.1044
Nihil sibi deffectuæ,de quæst.li.9.col.2434
Nimis crudelissæ,de oblig. & actio.lib.4. col.817
Nimis grauæ,de testibus lib.4.col.817
Nimis properè,de execu.rei iudic.lib.7.col. 1847
Nisi eam pecuniam,de admini. tut. li.5.col. 1301
Nobilioræ naralib. de commer. & merca. lib.4.col.1077
Nolumus consulti.de testamen. lib.6.col. 1494
Nomen quoque,quæ res in pign.obli.poss. lib.8.col.2112
Nomina patrnorũ,arbi.tute. li.5.col.1334
Nominationes,de appellationibus.li.7.col. 1951
Nominatori pignoris,de pignoribus & hypoth. lib.8.col.1069
Nominibus in dotem,de oblig.& actio.lib. 4.col.813
Nominis venditio , de hæred.ven. li.4.colu. 1005
Non ab re,vnde vi. lib.8.col.2063
Non abbatis tibi,de nouat.& delegat.lib.8. col.2159
Non adscriptis,si certum peta.lib.4.col. 786
Non animaduertimus,vbi cau.fide.agan.lib. 3. col.635
Non codicillum,de testamen.lib.6.column. 1490
Non conuenit, de inoff.dona. li.3.colum. 674
Non damnatos,ex quib.cau.infa.irrog.lib. 2.col.406
Non defensæ,vbi causæ fisc.agap. lib. 3. col.615
Non dubitandum est, vt quæ defunt adoca. lib.2.col.398
Non dubitatur,de euictionib.li.8.col.2216
Non dubium,de testamen. lib.6 col.1491
Non dubium est , de legib.& constit. lib.1. col.218
Non eo minus, de procuratoribus. lib.2. col.415
Non epistolis, de probationibus.lib.4. col. 846
Non est ambigui, de fideiussoribus reos vel cura. lib.5.col.1350
Non est ambiguum,famil.ercisc. lib.3.col. 714
Non est dubium,de iure deliber.lib.6.colu. 1548 lib.6.col.1548
Non est dubium,de lega. li.6.col.1793
Non est ignotum,de admini. tuto.li.5. col. 1302
Non est ignotum, de libert.& eor.libe.lib. 6.col.1451
Non est incerti,de satisdando. li.2.col.578
Non est incognitum, quib.non obiici.longi temp.præscrip. lib.7.col.1881
Non est interdictum,rem alien.gerent.non inter. se fac alie. lib.4.col.1015
Non est nouum, de edendo. lib.2.col.311
Non est probabile,de rescin. vend.li.4.col. 1016
Non est vobis,de prædiis & aliis reb.minor. lib.5.col.1376
Non exceptionib. de excep. seu præscript. lib.8.col.2167
Non ex eo quod,de euict. lib.8.col.2156
Non hoc,vnde legitimi. lib.6.col.1449
Non idcirco,si contra ius vel vtil. pub.lib.1. col.185
Non idcirco,de iur.& fac.ign.lib.2.col.235
Non idcirco , de contrahen.empt.& vend. lib.7.col.1900
Non idcirco minùs,de rescin.ven.lib.4.col. 1009
Non idcirco,de fide instru. lib.4.col.874
Non idcirco,de codicillis. lib.6.col.1587
Non idcirco,de testamen. lib.6.col.1489
Non idcirco minus, j.de lib.cau.lib.7.col. 1809
Non idcirco minùs, ij.de lib.cau.lib.7. col. 1810
Non idcò,famil.ercisc. lib.3.col.716
Non idcò minùs,de heredib.instituend.lib. 6.col.1507
Non idcò minùs,de lib.cau. lib.7.col.1800
Non idcò,de acceptæ & inscript. li.4.col.1312
Non ignorabit,ad exhiben. lib.3.col.755
Non ignorat,de his qui accu. non poss.lib. 9.col.2305
Non ignoratis, de fructibus & lit.expen.li. 7.col.1942
Non interest,de his, quæ vi metúve cau.li. 1.col.448
Non iustum,ad senatusc. Treb.lib.6 co.1656
Non licere,de alearoribus & aleatum lusu, lib.3.col.758
Non minorem, de transactionibus. lib.2. col.245
Non minùs adiessoribus , de assessoribus & dome. lib.1.col.309
Non modus,de seruit.& aqua. li.3.col.716
Non moriturum,de contrahen.stipul. lib. 8.col.2177
Non mutant seruitutem,de lib.cau. li.7.col.1801
Non nudo consensu,de emancip. lib.2.col. 2251
Non nudis,de probationibus,lib.4.col.847
Non omni,de admini.tuto. lib.5.col.1304
Non omnimodo , qui poc.in pign.hab.lib. 8.col.2217
Non omnium,de tut.vel cura.qui satis non de. lib.5.col.1361
Non oportet, de his,quib.vt indig.li.6.col. 1580
Non plures,de sacrosanct.Eccle. lib.1.col.33
Non possunt,de dolo malo. l.2.col.253
Non prius,quando fiscus vel priuat. lib.4 col.830
Non priùs quemquam,de calum. li.9.colu. 2444
Non prohibetur , de his, qui acc.non poss. lib.9.col.2301
Non pro numero,ad senatusconf. Orf.lib. 6.col.1708
Non quidem,de iurisdictione om.iud.lib.3. col.611
Non quidem vectiga.nona instit. non poss. lib.4.col.1071
Non tectè,de fideiussorib.&mandatoribus. lib.8.col.2193
Non semper cõpelleris,quomodo & quando iu. lib.7.col.1890
Non seruum, de rei vind. lib.3.col.79
Non sine , de bonis quæ liberis in potest. &c. lib.6.col.1754

Non

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Non solent nota, vectiga. nouis institui non poss. li.4.col.1074
Non solum barbaris, de commer. & merca. lib.4.col.1076
Non solùm per, de prædiis & aliis reb.mili. 5.col.1377
Non solùm verba, ad legem Iul. de adul.lib. 9.col.1336
Non tantùm dotem, de leg.lib.6.col.1198
Non valet, ad leg.Fab.de pla.lib.9.col.1380
Non videtur, de in integ. resti.libr. 2.col.461
Non videtur nolle, de sentent. & interloc. lib.7.col.1911
Non vade, si certum pet. lib.4.colum.981
Non vellent, de eo qui pro tutore neg.gessit lib.5.col.1330
Nos reddentes, de summa Trini.li.1.co.27
Nostram prouisionem, de testames. lib. 6. col.1303
Nostris & parentum, de calum.li.9.co.1444
Notum est à fisco, de quadrien.præscript. li. 7.co.1865
Nouationes legitimæ, de fideiussorib. & mandatorib. lib. 8.colum. 2194
Nouationem nocentis. de nouat. & delegat. lib. 8. columna 2210
Nouerint indices, vt intra cert. temp. cri. quæ term. lib. 9. columna.2459
Nouum quod postulat, de appellationibus, lib. 7. colum. 1908
Nuda pollicitatione, de contrahen stip.lib.8. col.2176
Nulla dubitatio, de procuratoribus, lib. 2. col. 420
Nulla lege, de iure dot. lib.5.col.1185
Nullam æstimationis, ex quibus cau. infa. iterr. lib. 2. col. 404
Nulla nisi, de episc. & clerj. lib. 1. col. 77
Nulla res, quod cum eo, &c. lib. 8. col.904
Nulla tibi, de solut & liberat. lib.8.col.2214
Nulli defensorum, de defen civi.lib.1.co.518
Nulli hæreticorum, ne fam. baptis. ite.lib. 1. columna 191
Nulli iudicum, de offi. rect. pro.lib.1.col.169
Nulli iudicum, ne fine inf.prin. cer. in. lite. confis. lib. 7. columna 1452
Nulli licere, de Episc.& cler. lib.1.col. 91
Nulli officialium, quorum appel.non recipi. lib. 7. col. 2008
Nulli præsus, de formalis & imperra. ad. substatis. lib.2.column. 540
Nulli præsus, de iud. lib. 3. col. 560
Nulli, qui de senten. & interlo.lib.7.col. 1915
Nullo iusto, de rei vin. lib. 3. col. 658
Nullum ex officio.vbi cau. fiscales agan. lib. 3. columna 658
Nullis palatiis, de off.rect.pro.lib.1.co.258
Nullum penitus, de testi. lib. 4. col. 861
Nullus aruspex, de malef.& mathem. lib.9. col. 2371
Nullus hæreticis, de sum Trini.lib.1.co.15
Nullus in cæterem, de exhiben.& transmit. reis,lib.9. col.2389
Nullus iudicum, de adsessorib. & dome.lib. 1.col. 309
Nullus omninò, ad leg. Iu.de amb.lib.9.col. 2401
Nullus omninò, ad legem Iul.ma. lib.9.col. 2351
Nullus prouinciæ, de offi. recto.prouin. lib 1. col. 258
Nullus tanquà, de Iud.& Curiis.lib.1.co.199
Nunquam omninò, de offi.milita.iud.lib. 1. col. 302
Nuper legem, de naturali.libe.li.5.col.1171
Nutricibus, communia de success. lib. 6. col. 1713

O

Ὀκνεῖ, de in ius voc. lib. 2. column. 318
Ὁ τῶν Μανιχαίων, de hær. & Manich. lib. 1. col. 187
Ὁ ἰχθυοπώλης, de spor. & sumptib. &c.li. 3.col. 181
Ὁ ἐν ψυχῇ, de testib. lib.4. col. 861
Ὁ ἀποστερούμενος, de fideicom. nuptiis, lib. 5. col. 1177
Ob res alienum, de prædiis & aliis reb.min. lib 5.col. 1380
Ob res, de oblig. & actio. lib.4.col.817
Ob causam propri, de oblig.& actionib. lib. 4. col. 811
Ob commissa, ad leg. Iul. de adul. lib.9.col. 2339
Ob debitum viri, ad leg.Iul.de vi pub. lib. 9. col. 2339
Obligata pignoris iure, si aut quos cre. pig. vend. lib. 8.column. 2130
Obligatis pignori, de district.pign.lib. 8.col. 1148
Ob mariscum, ne vxor pro gna.lib.4.co.821
Ob negocium alienum, de neg. gest.lib.2.co. 442
Obnoxios criminum, de religios. & sumptibus fu. lib. 3. col. 762
Ob restituenda, de condic. ob tur. cau. lib. 4. column. 807
Obseruare curabit, quorum appel. non recipi. lib. 7. columna 2007
Obligatione, de solut. & liberat.lib. 7. col. 2215
Obtenti expilatæ, de cri. expi.here.lib.9.col. 2464
Ob tutorem, si mater indemni.pro.lib.3. col. 1330
Odiosas, de plus petitionibus, lib.3.col.599
Officia & conditiones, de offic.quæstoris. lib. 2. col. 288
O ἱερεὺς, de his, qui ad Eccl.conf.lib. 1.col.212
Officiales rationales, de Episc.& cleric.lib. 1. col. 73.
Officio, hæc minùs, de aeg. gest. lib.2 col.437
Officium Hellespontiæ, de offi.comi. sacri patrimonio. lib.1. col. 493
Οἱ αἱρεσιῶται, de hær. & Manich. col. 190
Οἱ ἐν ὕδασι, de pigno. act. lib.4.col.893
Οἱ ἐμπορικοὶ, de vsur. lib. 4. col. 968
Οἱ ἐν ὕδασι, de Episc. & cle. lib. 1. col. 94
Οἱ ἐκ Χριστιανῶν, ne Christian. mancip.li.2.col.102
Οἱ χρυσοχόοι, de sacr.Eccle. lib. 1.col.66
Οἱ ἐν ἀγορᾷ, de sporr. & sumpt.lib. 3. col. 580
Οἱ ἐν τέλει, de episc. & cler. lib. 1. col. 109
Οἱ ἱερεῖς, de Episc. aud. lib. 1. col. 153
Οἱ περὶ Μανιχαῖον, de hæres. & Manich. lib. 1. col. 185
Ὁ Μανιχαῖος, de hæres.& Manich.lib. 1. col. 187.
Οἱ κατ', de pagan. & sacrif. lib. 1. col. 104
Oleo quidem, de vsuris, lib. 4. col. 924
Omissis quoque pignoribus, de fideiussio. & man. lib. 8. columna 2139
Omnem adhibentes, de Episcop. & cler.lib. 1. col. 113
Omnem ambiguitatis, de bonis mater. & mater.gene. lib.6. column. 1730
Omnem honorem, quando prouoc. non est necess. lib 7. column.1006
Omnem inquietudinem, ne rei milit. commit. lib. 1. col. 103
Omnem matri, ad senatusco. Tertul.lib. 6. col. 1705
Omnem semper, de Episc.& cleric.li.1.co.117
Omnes adolescentes, de his, qui vers. ætas. impe. lib.2.column.504
Omnes cognitores, ad leg.Iul rep.lib. 9. col. 2404
Omnes cuiuscunque, si contra ius vel vti. publ. lib. 1.column. 268
Omnes dies, de feriis. lib.5.col.607
Omnes iudices, de feriis. lib. 5. col.602
Omnes Magistratus, de iudic. lib. 3. col. 362
Omnes minores, de off. quæstoris. lib. 1. col. 288
Omnes nocendi, de præscrip. origin. vel quæ. ac. lib. 7. column. 1877
Omnes omninò, qui testa.fa. poss. lib. 6. col. 1487
Omnes omninò, in quibus cau. milit. fori præferi. vel non poss. lib. 3. col. 633
Omnes pro his, sine ceu.vel reliq. fun. compa. non posse. lib.4. col. 1028
Omnes prouinciarum, de off. recto. prouin. li. 1. col. 259
Omnes prouinciarum, de operib.publ. lib. 8. col. 2090
Omnes quibus, de operib.pub.lib.8.col.2081
Omnes qui vbique, de Episc.& cler.lib.1.col. 67
Omnes qui quæcunque, de quadrien. præsc. lib.7.col. 1865
Omnes quos, de pœnit. lib.9.col.2451
Omnes stipulationes, de contrahen. stip.lib. 8.col. 2178
Omnes tutores, arbi.tute. lib. 5.col.1336
Omnes veritæ, de hæreticis & Manich. lib.1. col.179
Omne verbum, commu.de leg.lib.6.colum. 1636
Omni innouatione. de sacrosan. Eccl. lib.1. col. 55
Omnimodò, de inoffi.testa. lib.3.col.654
Omnia corporatorum, de offic.præfec.vrbis. lib. 1. col.286
Omnia loca, de paga.& sacrif. lib.1.col.103
Omnia priuilegia, de episc.& cle.li.1.col.105
Omnia tributa, de offic. præfect.Augu. lib.1. col. 194
Omnibus in re, de testib. lib.4.col.878
Omnibus iudicibus, de sportulis. li.3.co.587
Omnibus militibus, de vectiga.& commiss. lib.4. col.107.
Omnibus per ciuitates, ad leg.Iul. de vi pub. lib.9.col.2363
Omnibus tam viris, de annonis & capit. l. 1. col. 111
Omnis à clericis, de Episc.& cler. li.1.co.71
Omnis actor, de lit.contest. lib.3.col.598
Omnium rerum, de vectiga & commis.lib.4. col.1092
Omnium testamentorum.de testames.lib.6. col. 1693
Ὁ πανδοκευτὴς, de episc.& cler. lib.1.col.143
Opinione falsa, de vsucap.pro herede, libr.7. col. 1836
Oportet, de appellation. lib.7.col.1987
Ὀφείλεται, de hæres. & Ma. lib.2.col.385
Oppidanorum, quando lite. vnicu. fun ind.fe vin. li.3.col.640
Optimam quæstionem, de contrahen.stipul. lib.7.col.1880
Optimum duximus, de dolo malo,lib.2.co. 456
Orationis diui, de cura.furiosi vel prodi.li.5. col.2348
Ordinarij iuris, de rei vin. lib.3.col.693
Ordo rei gestæ, de execu.rei iud.libro 7. col. 1949
Orphanotrophos, de Episc.& cler.li.1.co.96
Ὁ τῶν ὀρφανῶν, de Episc.aud. lib.1.col.158
Ὁ ἐν ἀγορᾷ, de his, qui ad Eccles. confug. lib.1. col. 111.
Ὀφείλει ἐπιδίδοσθαι, de Episc.aud.lib.1.col.156
Ὀφίλω, de episc.aud. lib.1.col.157
Ὀφίλω, de custod.reor. lib.9.col.2324
Ὀφίλει ἐπιτρέπειν, de adsoc. diu. iudi. lib.2. col. 388

P

PACta nouissima, de pactis. lib.2.col.339
Pacta, quæ contra, de pactis, lib.2.co.343
Pactum curatoris, de pactis, lib.2.col.342
Pactum dotale, de pactis conuen. lib.5.col. 1121
Pactum dotali, de collationibus. lib.6.co.1659
Pactum, quod bona, de pactis. lib.2.col.339
Pactum, quod donati, de pactis. lib.2.col.339
Pacto successorum, de pactis. lib.2.col.344
Pactum vulgare, de pignorat act.li.4.col.894
Palatinis hæc cura, de off. comit. sacra. larg. lib.1.col.191
Παρὰ τοῖς, de iudi. lib.3.col.561
Parabolani, de Episc.& cleric. lib.1.col.82
Parentes & liberi, de testi. lib.4.col.857
Parentes natales, de liberali causa. lib.7. col. 1806
Parentibus arbitrii, de inoffi.testa. l.3.co.645
Parentum necessitatibus, de alen. libe. lib.5. col.1359
Parentum ancillæ, de rei vin. li.3.col.692
Parvos pignoratæ, de parvo pignoris,li.8.col. 2135
Πάσχω τί, de lit.contest. lib.3.col.598
Πάσχω καὶ, de Episc.& cler. lib.1.col.100
Πάσχω καὶ ἀποκρίνομαι, de episc. & cle.li.1.co.116
Patrem de his, qui Eccles. conf. l.1.col.207
Pater pro filia, de pactis conuen. li.5.co.1217
Pater tuus, qui mater se excusan. l.3.co.1368
Pater tuus, de hereditib.instituen. li.5.co.1505

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Pater tuus, ad leg. Fab. de pla. libe 9.co.1379
Pater vestes. de hered. tut. vel cura. lib. 3. col. 1345
Patrem, qui, de supp. lib. 1. col. 1154
Patroni tui, qui pes. tut. vel cur. li 5. col. 1183
Patronus liberti, de bono. poss. contra tab. liberti. lib. 4. col. 1446
Patris nomine, ne filius pro pa. lib. 4. col. 824
Patrus ac, de legi. hered. lib. 6. col. 1714
Pecunia indebita, de condict. indeb. lib. 4. co. 792
Pecuniæ solutæ, de sol. & liber. lib. 8. co. 2217
Pecuniam à te, de condic. ob. ceu. li. 4. co. 804
Pecuniam quam, de hered. actio. li. 4. col. 831
Pecuniam quã, de condic. ob. cau. li. 4. co. 797
Pecuniam quam, de priuil. fisci. li. 9. col. 1014
Pendente appellatione, de bono. poss. secun. tab. lib. 6. col. 1441
Penes illum, de vectiga. & commis. lib. 4. co. 1092
Per agrum, de serui. & aqua. lib. 3. col. 716
Per Aquilianam de accep. libro 8. col. 2222
Per diuersas, manda. vel con. lib. 4. col. 586
Peremptorias exceptiones, senten. rescind. non poss. lib. 7. col. 1939
Perfecta donatio, de donat. quæ sub modo, lib. 8. col. 2291
Perfectam emptionem, quando lice. ab emp. discr. lib. 4. col. 1024
Pergit audacia, de sequi. viol. lib. 9. col. 1377
Per hanc diuinam, de temporibus & reparationib. app. lib. 7. col. 1997
Per hæc iubemus, de his qui sunt apert. tab. hered. transmit. li. 6. col. 1489
Per hanc legem, de adnoca. diuer. iudic. li. 2. col. 391
Periniquum, de iurisdict. omn. iud. li. 3. co. 674
Per liberam personam, de acquirend. & retinen. poss. li. 7. col. 1841
Permutationem, de rer. permutat. li. 4. co. 1060
Per omnes regiones, de defun. civil. li. 2. co. 356
Per procuratorem, de acquiren. & retinend. poss. li. 7. col. 1846
Per prouincias, de edict. prius. lib. 8. col. 2078
Per retentionem, de vsuris. li. 4. co. 954
Per se, de episc. audi. lib. 2. col. 159
Perfectionem, de his, quæ vi metusve cau. li 2. col. 445
Perforutione pignoris, de pign. & hypo. li. 8. col. 2101.
Per rusticam, quando ex fac. rusticæ vel cura. li. 5. col. 1318
Petendæ in integrum, de temp. in integr. restit. li. 2. col. 513
Pœnæ ex stipulatione, de pactis. li. 2. co. 514
Petitionem vitorum, de adnoca. diuer. iudi. lib. 2. col. 387
Petitiones vitorum, de adnoca. diuer. iudi. li. 2. col. 392
Pietatis fungeris, de fideiusori. li. 5. col. 1355
Pignoris causa, de pig. act. li. 4. co. 798
Pignoribus datis, de fideiusoris & man. lib. 8. col. 2202
Pignoribus quidem, de vsuris. lib. 4. col. 963
Pignoris vel hypothecæ, de pign. & hypot. li. 8. col. 2210
Pignorum gratia, quæ res pign. obl. poss. li. 8. col. 2114
Pignus in bonis, de pig. act. libro 4. col. 896
Pignus interceditur, etiam ob chirogr. pe. lib. 8. col. 2241
Placet nobis, de pedam. iud. li. 3. co. 387
Placet nostræ, de Episc. & cleri. lib. 1. col. 81
Placentationis habit. de sacrofan. Eccle. lib. 1. col. 54
Placet, vt iudicibus, de pedaneis. lib. 3. col. 595
Placuit eos, qui, de lib. cau. lib. 7. co. 1812
Placuit in omnibus, de iud. lib. 1. col. 578
Placuit omnibus, de pagan. & sacrif. li. 1. col. 202
Placuit, quotiens, de pedan. iud. lib. 3. co. 582
Plagii criminis, ad leg. Fab. de pla. lib. 9. co. 2382
Plagii criminis, li. eod. lib. & ei. ibidem.
Plagiarij qui, ad leg. Fab. de pla. li. 9. co. 2384
Plures apochæ, de fide instrum. lib. 4. col. 881
Pluribus seminiscatur, de operib. pub. li. 2. co. 2087
Plus est hominem, de maief. & mathe. lib. 9. col. 2372
Pœnam sus dictam, de pœnis. lib. 8. col. 2448
Polla quidem, de his, quib. vt indig. lib. 9. col. 1378
Pollicitationem, de donationi. inter nup. lib. 5. col. 1116
Portionem proprium, de donationibus, lib. 8. col. 2273
Portionem quidem, de commu. rer. alie. lib. 4. col. 1032
Possessionem quam in rem, de reuo. do. lib. 8 col. 2391
Possessiones, quas, de probationibus, lib. 4. col. 841
Possessiones rus, si quis ignorans rem mino. &c. lib. 5. col. 1384
Possessionem distinctas, commu. vtriusque iud. lib. 3. col. 743
Post adiectam, de impu. & aliis substi. li. 6. col. 1511
Post certi temporis, de lib. 7. cau. li. 7. co. 1809
Post decisionem, de fur. & fac. corrup. libr. 6. col. 1406
Post diui Marci, ad legē Iul. ma. li. 9. col. 2334
Post diuersa, de adnoc. diuer. iudicis. lib. 2. col. 386
Posthumo nato, de bono. poss. contra tabul. quam prætor, &c. lib. 6. col. 1344
Posthumo præterito, de collationibus, lib. 6. col. 1463
Post litis, ex delict. defunct. lib. 4. col. 835
Post mortem, de fideicommiss. li. 6. col. 1620
Post perfectam, de actionib. empt. & ven. lib. 4. col. 1019
Post perfectam, de peric. & comm. rei ven. lib. 4. col. 1019
Postquam ob, de hered. ven. lib. 4. col. 1007
Postquam in integrum, de fideiussoribus mi. li. 2. col. 465
Postquam hii, de pactis. lib. 2. col. 535
Post sententiam quæ, de fideicom. & iuresdic. lib. 7. col. 1935
Post solutionem, manda. vel con. l. 4. col. 984
Post venditionem, de pactis. lib. 2. col. 535
Postulata, in integrum restit. postul. ac quid nou fac. lib. 2. col. 511
Pœnæ auctoribus, de adul. fisci. lib. 2. col. 536
Potest de falso, de off. rectoris prouin. lib. 1. col. 237
Pecioris gradus, de off. rect. prou. li. 1. col. 237
Potuit pupillus, de iure delib. lib. 6. col. 1545
Potest quidem, in quibus cautibus tutorem vel cura habeni, &c. lib. 5. col. 1297
Præbemus licentiam, ad leg. Corn. de fal. lib. 9. col. 1396
Præcipimus, ne, de offi. milit. iudi. li. 2. col. 305
Præcipimus appellationibus, de appellationibus. lib. 7. col. 1983
Prædia obligata, de fideicommiss. lib. 6. col. 1618
Prædia rustica de prædiis & aliis reb. mi. lib. 3. col. 1378
Prædiis instructis, de verbo. & re. signi. lib. 6. col. 1405
Præsertim quæ, de prædiis & aliis reb. mina. lib. 5. col. 1379
Prædium rusticum, quando decreto opus non est. lib. 5. col. 1384
Præfecti vigilum, de officio præf. vig. lib. 1. col. 500
Præfectura vrbis, de offi. præf. vrbis. lib. 1. col. 226
Præfectus prætorio, de off. præfect. Aug. lib. 1. col. 394
Præfectus vrbi, si man. ita venie. ne postli. lib. 4. col. 1039
Præpositi, de testament. lib. 6. col. 1500
Præscriptione bon. quibus non obstitur longi. temp. præscript. lib. 7. col. 1862
Præscriptione mendacionum, si contra ius vel vti. pub. lib. 1. col. 266
Præscriptionem quadragiana, de præscript. trigin. vel quadra. an. lib. 7. col. 1878
Præscriptionem pœnitentiam, de except. seu præscript. li. 8. col. 2166
Præscriptiones fori, de except. seu præscrip. li. 8. col. 2188
Præscriptio temporis, de operibus pub. lib. 8. col. 2088
Præscas lex, de Episc. & cler. lib. 1. col. 244
Præsenti lege, de his qui ad Eccl. confu. lib. 1. col. 209
Præses prouinciæ, de transactionibus. lib. 3. col. 356
Præses prouinciæ, de serui. & aqua. lib. 3. col. 714
Præses prouinciæ, de condic. furtiua. lib. 4. col. 807
Præses prouinciæ, de loca. & conda. lib. 4. co. 1051
Præses prouinciæ, de pig. & hyp. li. 8. co. 2095
Præses prouinciæ, de iusper. testo. lib. 3. col. 1114
Præses prouinciæ non, de fiat. & interloc. lib. 7. col. 1911
Præses prouinciæ ad quem, de appel. lib. 7. co. 1969
Præses prouinciæ probatis, quæ sit longa consue. lib. 8. col. 2267
Præses prouinciæ, de posti. ceu. li. 8. col. 2238
Præses prouinciæ editus, si vendite pignoraui. lib. 8. col. 2131.
Præses prouinciæ in curi, de interdict. lib. 8. col. 2057
Præses prouinciæ, ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 2381
Præses prouinciæ, de abolit. lib. 9. col. 2413
Præses prouinciarum, de off. rect. prouin. lib. 1. col. 237
Præsides non per, de adsessoribus & dome. lib. 1. col. 307
Præstat firmam, de long. temp. præscrip. lib. 7. col. 1851
Præterita debiti, de commodato, lib. 1. col. 893
Præteri deferrur, de off. præt. lib. 1. col. 216
Præteritis iudicum, de ope. pub. li. 2. col. 2087
Precibus quidem, de inoff. don. li. 3. col. 670
Precibus ruin, de impu. & aliis substi. lib. 6. col. 1511
Precij causa, de rescin. ven. lib. 4. col. 1018
Precij rerum, man. vel con. lib. 4. col. 987
Πρέσβυς τῶν ἐκκλ., de fam. Trin. lib. 1. col. 16
Presbyteri citra, de episc. & cler. lib. 1. col. 94
Presbyteros, diaconos, de Episc. & cleri. lib. 1. col. 75
Pridem placuit, de quæst. lib. 9. col. 1430
Primicerius adiutor, de off. præf. vrbis, lib. 1. col. 226.
Principaliter, ij de li. can. lib. 7. col. 1801
Principaliter, ij, de li. ceu. lib. 7. col. 1984
Prior quidem, qui pec. in pign. hab. lib. 8. col. 2117
Priuatur, de Episc. aud. lib. 1. col. 258
Priuatorum consensus, de iurisd. om. iud. li. 3. col. 612
Priuilegia, quæ, de sacro. Eccl. lib. 1. col. 138
Priuilegia magna, de sacrosanct. Eccles. lib. 1. col. 137
Priuilegia quæ, de hæreticis & Manich. lib. 1. co. 178
Priuilegia dadum, de of. magistri of. lib. 1. col. 289
Priuis de possessione, de appellationib. lib. 7. col. 1967
Priuisti, de his, qui acca. non poss. lib. 9. col. 1301
Pro auro, de vsuris. lib. 4. col. 904
Procurator citra, si aliena res pign. da. lib. 8. col. 2108
Procurator meus, vbi cau. fide. agas. lib. 3. col. 634
Procurator meus, de pœni. lib. 9. col. 1445
Procurator priuatæ, de edendo. lib. 2. co. 454
Procuratorem, de procuratorib. li. 2. col. 416
Procuratorem non, manda. vel con. lib. 4. col. 911
Procuratores meos, de modo multi. li. 2. c. 313
Procuratores nostros, vbi ceu. fia. ag. deb. lib. 3. col. 616
Procuratori nostro, de peda. iu. li. 3. col. 584
Procuratoribus institutis, de procuratoribus, lib. 2. col. 440
Pro debito creditores, de bon. auct. iu. poss. lib. 7. col. 1016
Pro dubitatis, de condi. indeb. lib. 4. co. 797

Pro

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Programma si quod, comminat. epist. lib. 7.col.1360
Pro hereditatis, de hereditatis actio. lib. 4. c. 731
Prolatam à præside, de sent. & interlo. lib. 7. col. 1915
Promisse tibi, an ser. pro suo fa. li. 4. col. 817
Promissis transactionis, de transactionib. li. 2. col. 371
Pro officio, de admini. tuto. lib. 5. col. 1302
Pro onetibus, de iure dot. lib. 5. col. 1391
Properandum, de iudi. lib. 3. col. 561
Pro portione tua, de except. seu præscript. li. 8. col. 2165
Propetatis, de probationib. lib. 8. col. 841
Propriis tuis, de lega. lib. 6. col. 1596
Propter res alienum, quando fiscus vel pri- vat. &c. lib. 4. col. 889
Propter bonorum, qui bon. cod. pos. lib. 7. col. 1012
Propter insidias, de his, qui accu. non poss. lib. 9. col. 1307
Propter instrumenta, depositi vel con. lib. 4. col. 973
Propter lucr, in quib. casi. tutorem vel curat. habenti, &c. lib. 5. col. 1398
Propter mutuam, de doob. reis stip. lib. 8. col. 1590
Propter violatam, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. col. 1339
Prouidendum est, de postulan. lib. 2. col. 381
Prouinciarũ præsides, de feriis, lib. 3. col. 609
Puberem agnoscentem, de iure delibe. lib. 6. col. 1547
Publicas ac fiscales, de feriis, lib. 3. col. 607
Publicati semel, de testa. lib. 6. col. 1487
Publico iudicio, ad legem Iul. de adul. lib. 9. col. 1335
Punis iubemus, si contra ius vel vtil. pub. lib. 1. col. 167
Pupillorum repudiatio, decrepu. vel abstinere. lib. 6. col. 1567
Pupillorum seu, de admin. res. li. 5. col. 1302
Pupillus agere, de vsur. pupill. li. 5. col. 1350
Pupillus si ei, de alimen. pupillo præstan. li. 5. col. 1333

Q

Quadraginta diebus, de feriis, lib. 3. col. 607
Quæ adulterium, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. col. 1349
Quæ ex relationibus, de legib. & constitut. lib. 1. col. 125
Quæ fortuita, de pignora act. lib. 4. col. 885
Quæ in testamento, de his, qui sibi adscrib. in test. lib. 9. col. 1397
Quæ nuper, de inoffi. testa. lib. 3. col. 956
Quæ operibus, de operib. pub. li. 8. col. 2087
Qui prædium, si alie. res pig. da. li. 8. colum. 2110
Quæ specialiter, de distract. pign. lib. 8. col. 2146
Quæcunque de, de Episc. aud. lib. 1. col. 158
Quæcunque res, de bonis quæ liberis in potest. &c. lib. 8. col. 1733
Quædam pupillorum, si mater indemni. pro. lib. 5. col. 1310
Quædam fuit, de pena. iud. lib. 3. col. 588
Quæ de Samaritis, de hæret. & Manich. lib. 1. col. 188
Quæstionem, de fideicomm. lib. 6. col. 1630
Quæstionem, de quæst. lib. 9. col. 1427
Quæstiones eorum, vbi de cri. agi oport. lib. 3. col. 631
Quandiu non est, de distr. pig. li. 8. col. 2145
Quandiu per, qui admit. ad bono. poss. lib. 6. col. 1488
Quando quis, de bon. proscrip. li. 9. col. 1456
Quãdo quis, de bon. proscrip. lib. 9. co. 1466
Quanquam curatores, si sæpiùs in integ. restit. poss. lib. 2. col. 705
Quanquam in tutela, de excusa. tut. lib. 5. col. 1381
Quanquam ita, de his, qui sibi adscrib. in test. lib. 9. col 1395
Quanquam militem, de testamen. mili. lib. 6. col 1471
Quanquam omnem, qui testa. fa. poss. lib. 6. col. 1479
Quanquam pater, ad leg. Fal. lib. 6. col. 1663
Quanquam pecuniæ, de fen. quæ fiue. lib. 7. col. 1911
Quamuis adulterij, ad leg. Iul. de adul. lib. 9. col. 1330
Quamuis ancilla, si pendes. appel. li. 7. col. 1814
Quamuis Basta, de vsuris, lib. 4. col. 956
Quamuis codicilli, de fideicommiss. lib. lib. 7. col. 1719
Quamuis constet, de pigno. & hyp. li. 8. col. 2084
Quamuis cùm, de iuris & facti igno. lib. 1. col. 156
Quamuis cum, an seruus pro suo fact. lib. 4. col. 817
Quamuis, de inoffi. testa. lib. 3. col. 641
Quamuis defunctus, ne de statu defunct. li. 7. col 1823
Quamuis ea, de pign. & hypo. lib. 8. co. 2100
Quamuis etiam, de fur. & ser. corru. lib. 6. col. 1407
Quamuis eum, de transact. lib. 2. col. 375
Quamuis eum, ad senat. Turpil. l. 5. col. 1441
Quamuis ex causa, de priuil. fisci, lib. 7. col. 1035
Quamuis feminis, de allauionibus, lib. 7. col. 1795
Quamuis fructus, in quib. cau. pign. ta. con. lib. 8. col. 2106
Quamuis heres, de legatis, lib. 6. col. 1592
Quamuis indubitati, ad leg. Iul. de adult. li. 9. col. 1345
Quamuis in lucro, de iur. & fac. igno. lib. 1. col. 156
Quamuis instrumento, si quis alteri vel si bi sub al. lib. 4. col. 1041
Quamuis mulier, ad senatusconsul. Velleia. lib. 4. col. 913
Quamuis pater, de pactis conuen. lib. 5. col. 1116
Quamuis pecuniam, si certum petatur. lib. 4. col. 779
Quamuis personali, de pignoribus & hyp. lib. 8. col. 2097
Quamuis placuerit, de impe. & aliis substi. lib. 6. col. 1510
Quamuis quis, de edict. Diui Hadria. tollen. lib. 1. col. 1771
Quamuis senatusconsultum, de senatusc. lib. 1. col. 114
Quamuis simpliciter, de fideicommis. lib. 6. col. 1623
Quamuis verbis, de legatis, lib. 6. col. 1591
Quamuis vsuræ, de vsuris. lib. 4. col. 954
Quæ gratias, de offi. præf. præt. Afric. lib. 1. col. 176
Quem dicis tibi, de testamenta. iure. lib. 5. col. 1174
Querela falsi, ad leg. Corn. de fal. lib. 9. col. 1189
Qui absenes, de procuratori. lib. 2. col. 410
Qui accusare, de edendo. lib. 2. col. 383
Qui à creditore, de distract. pigno. li. 8. col. 2147
Qui ad tutelam, de his, qui ad stat. conseg. lib. 1. col. 174
Qui ad tutelam, qui nome. lib. se excus. lib. 5. col. 1365
Qui aliena pecunia, si quis alteri vel sibi sub al. &c. lib. 4. col. 1044
Qui nonnunquam, quæ res ven. non poss. lib. 4. col. 1060
Qui plurimæ, de operibus pub. lib. 8. col. 2092
Qui bonis cesserint, qui bo. ced. pos. lib. 7. col. 1919
Qui calumniatores, de calum. li. 9. col. 1444
Qui causaria, de excusationib. vetera. lib. 5. col. 1365
Qui certo, vbi conue. qui certo loco date promi. lib. 3. col. 621
Qui contra legum, de inoff. nup. lib. 5 col 1147
Qui crimen publicum, de his, qui accu. non poss. lib. 9. col. 1303
Quicquid animi, de aduo. diuer. iudicio. li. 2. col. 384
Quicquid aut, de bonis mater. & mater. gen. lib. 6. col. 1728
Quicquid contra, de vestiga. & commiss. li. 4. col. 1074
Quicquid uxoris, arbi. tut. lib. 5. col. 1337
Quicunque administrationem, de contra- ctibus iudi. lib. 2. col. 322
Quicunque ex eo, de requiren. reis lib. 9. col. 1416
Quicunque ex Iudæis, de Iudæ. & Cœl. lib. 1. col. 198
Quicunque fugitiuum, de ferais fugit. lib. 6. col. 1596
Quicunque in hæc, de hæret. & Manich. lib. 1. col. 183
Quicunque locus, de operibus publ. lib. 8. col. 2091
Quicunque maleficiorum, de malef. & ma- thes. lib. 9. col. 1375
Quicunque non, vbi Senat. vel clarif. con- ue. lib. 3. col. 629
Quicunque prætorianæ, de procuratori- bus. lib. 2. col. 412
Quicunque rem, de litig. lib. 8. col. 2170
Quicunque res, quiadmit. ad bono. posses. lib. 6. col. 1459
Quicunque residentibus, de episco. & cleri. lib. 1. col. 80
Quidam ancillæ, ad sena. Orfi. li. 6. col. 1710
Quidam cùm testamentum, de neces. her. heredib. instit. lib. 5. col. 1319
Quidam cùm testamentum, de postlim. he- redib. lib. 6. col. 1542
Qui deportantur, de hereditib. instituen. li. 6. col. 1505
Qui depositum, depositi vel contra, lib. 4. col. 975
Quidã elogio, de iure delibe. lib. 6. col. 1553
Quidam filium, de fideicom. lib. 6. col. 1629
Quidam testamento, ad senatusc. Tribol. lib. 6. col. 1663
Qui ad tutelam, qui numero libero. si ex- ces. lib. 4. col. 1367
Quidam vetusti. si nuptiæ ex rescript. petan. lib. 5. col. 1255
Qui de crimine, de accus. & inscrip. lib. 9. col. 1353
Qui diuinæ, de cri. facr. lib. 9. col. 1407
Qui ex lege prædium, de pact. inter empt. & ven. compo. lib. 4. col. 1053
Qui ex conducto, commenia de vsucap. l. 7. col. 1835
Qui exercendorum, de nundinis & merca- monibus. lib. 4. col. 1069
Qui explicandi, de accus. & inscrip. lib. 9. col. 1316
Qui exportandus, si ser. export. ven. lib. 4. col. 1058
Qui falsa, de testib. lib. 4. col. 861
Qui falsas tabulas, ad leg. Corn. de fal. lib. 9. col. 1387
Qui fideicommissariam, de fideicommiss. lib. 6. col. 1619
Qui filios vestros, quæ res pign. oblig. poss. lib. 8. col. 2115
Qui habet, de his qui ad Eccles. conf. lib. 1. col. 111
Qui in monasteriis, de Episc. & cleric. lib. 1. col. 94
Qui Imperatoris, de his, qui ad Eccl. obseq. lib. 1. col. 111
Qui in potestate, de in iur. vo. lib. 2. col. 328
Qui iure veteri, de infirman. pœn. cœ. lib. 8. col. 2199
Qui legati, et in poss. lega. &c. li. 6. col. 1656
Qui liberos, de iniur. lib. 9. col. 1410
Qui licitum, et lit. pen. lib. 2. col. 266
Qui manumittunt, de oper. liber. lib. 6. col. 1411
Qui necessarib, de aduo. diuer. iudicio. li. 2. col. 383
Qui nummis acceptis, de ope. liber. lib. 6. col. 1417
Qui nondum certus, de hæred. ven. lib. 4. col. 1005
Qui non probasse, de calum. lib. 9. col. 1443
Qui quinquaginta dies, de excusationibus tut. lib. 5. col. 1358
Quinque pedum, finium regun. li. 3. co. 748
Qui ordinariam, de offic. recto prouin. li. 1. col. 298

Qui

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Qui pactus est, de pact pign. lib.8.col.1179
Qui pignus, qui potio.in piga.hab. lib.8. col.1113
Qui post sanctum, de pagan. & sacrif.lib.1. col.205
Qui post testamentum, de lega.li.6.col.1592
Qui post viesimum, si maior. fact.rat.hab. lib.2.col.308
Qui potentatus, de generali aboli. lib.9. col.2457
Qui prædium obligatum, de distract.pign. lib. lib.8.col.1147
Qui pro parte heres, de luit.pign. lib.8.col. 1113
Qui pupillis negotia, de nego.gestis. lib.2. col.413
Qui religiosa mente, de his qui in Eccles. manu. lib.2.col.214
Qui rem emit, de emptionib.lib.8.col.1225
Qui rem propriam, de loca.& conda. lib. 4.col.1893
Qui restituitur, de reportationibus quæ fi in iudi. lib.2.col.510
Qui secutus, de instito.& exercito.act. lib. 4.col 901
Qui sponsi, de in ius voc. lib.2.col.359
Qui se non immiscuerunt, si tutor, vel curator gst. lib.5.col.1348
Qui se...tiam, de pœnis, lib.9.col.2469
Qui se patris, vade liberi. lib.8.col.1446
Qui sepulchra, de sepulc.vio.lib.9.col.2376
Qui sine auctoritate, de operib.pub. lib.8. col.1192
Qui sit pendis, de procuratoribus.lib.2.col. 412
Qui sua monasteria, De Episc.& cler. lib.1. col.187
Qui sub prætextu, de sacrosanct.Eccl.lib.1. col.56
Quisquis accusator, vt intra cert.temp.peri. quæst.termi. lib.9.col.2419
Quisquis cenibus, de Episc. & cleric. lib.1. col.81
Quisquis crimen, de calum. lib.9.col.2246
Quisquis cum militibus, ad legem Iul.ma. lib.9.col.2332
Quisquis mensis, de Episc. & cler.li.1.co.91
Quisquis fuerit, de spectatis. lib.9.col.579
Quisquis iudex, si cor.pet. lib.4.col.782
Quisquis maior, de restitu vea.li.4.col.1210
Quisquis ne voluntas, quorum appell.non recit. lib.7.col.1016
Quisquis rem, de donationib.lib.8.co.1278
Quisquis vult, de postulan. lib.2.col.380
Qui ubi hereditatem, de hered.vend. lib.4. col 1006
Qui ubi hereditatem, de his, qui à non do. lib.7.col.1783
Qui tutores, si tuto.vel cura.reip causa abserit. lib.4.col.1335
Qui veluti præsentem, ad leg.Cor.de fal.li. 6.col.2339
Quo minus creditor, si antiquior cred. pig. ven. lib.8.col.1130
Quo minus fructum, de pigno.act. lib.4. col.900
Quo adhoitus, de his, qui sibi adscripC in testam. lib.6.col.1398
Quod certatum, de postha.hered.instit.lib. 8.col. 941
Quod Cornelia, de Iud.& Cœlico.lib.1.col. 194
Quod debitori, de solu.& liberat. lib.8 col. 1117
Quod de feo, de dote cau.non num. lib.5. col.1221
Quod dicit matrem, qui dant tut.vel curat. poss. lib.5.col.1289
Quod est constitutum. ne de fla.defiuct.li. 8.col.1814
Quod cuitandi, de condic. ob tur.cau.lib.4. col.807
Quod ex libera, de oper liber. li.6.col.2411
Quod ex opera, de pign.act. lib.4.col.893
Quod facere, de leg.& constit.lib.3.col.319
Quod in vectem, de neg gst. lib.1.col.438
Quod magno conflictu, comminat.epist.li. 7.col.1960
Quod placuit, de excusationibus veterr. lib.5.col.1366
Quod plerumque, de alimen. pupillo præstan. lib.5.col.1335
Quod promulgatis, de offic prætec. urbi.li. 1.col.287
Quod quia, de procuratorib. lib.2. col.411
Quod res, de causa iuso. lib.5. col.1362
Quod scitis, de bonis quæ lib.in poce. &c. lib.6.col.1932
Quod sponsa, de donationib.ante nup.lib. 5.col.1217
Quod tempore militiæ, de restitutionibus militum. lib.2.col.533
Quoniam adfenerat, de rerum permu.lib.4. col.1082
Quoniam Alexandrum, ad leg.Iul.de adul. lib.9.col.2347
Quoniam adscrata, si quis ignorans rem domino, &c. lib.5.col.1383
Quoniam eius, de emptionibus.lib.1.colu. 2225
Quoniam civili, de ordi.iudi. lib.3.col.197
Quoniam circumcentam, si adversus domum. lib.2.col.483
Quoniam consulis, de feriis. lib.3.col.5 5
Quoniam desiderii, de natura.lib.li.5.col. 1225
Quoniam ea, vbi & apud quem cog.in iu. rell. lib.2.col.507
Quoniam indignum, de testamen.lib.4.col. 1491
Quoniam in plerisque, de sacrof.Eccl.lib.1. col.48
Quoniam in prioribus, de inoffi.testa. lib.3. col.616
Quoniam inter alias, de pact.pig. lib.8 col. 1162
Quoniam iudices ordinarij, de appellationibus. lib.7.col.1979
Quoniam liberi, de testib. lib.4.col.1373
Quoniam liberum, de compensa. lib.4.col. 949
Quoniam multa, ad legem Iul.de vi publ. lib.9.col.2360
Quoniam multa, de hæret & Manich.lib.1. col.191
Quoniam nihil, vt in possess.legato. &c.lib. 6.col.1695
Quoniam nonnulli, de appellationibus.li. 7.col.1977
Quoniam nonnulli, de falsa mo. lib.9.col. 2399
Quoniam novella, de inoffi.testa.lib.3.col. 653
Quoniam plerumque, de dilationibus,lib. 3.col.401
Quoniam præteritæ, de secun.nupt. lib.5. col.1175
Quoniam religiosa.quib.ex cau.servi. pro. lib.7.col.2789
Quoniam servos, ad leg.Fab.de pla. lib.9. col.2381
Quoniam sororem, de iure delibe.li. 6.col. 1546
Quoniam venerabilis, de Episc. & cleri.lib. 1.col.82
Quoniam verum, de custo.reo. li.9.col.2322
Quos retrahi, si adversus libertatem, lib.2. col.479
Quotiens ab omnibus, de fideicommiss.lib. 6.col.1610
Quotiens accipiendis, de condi. ob turp. cau. lib.4.col.806
Quotiens aliquis, de fide & legis.libe.&c. lib.6.col.1701
Quotiens à tutoribus.& plures vna senten.lib. 7.col.1956
Quotiens certi, de heredib.insti. lib.7.col. 1709
Quotiens de, ad senatusco.Orfic.lib.6.col. 1709
Quotiens de, de quæst. lib.9.col.2433
Quotiens donatio, de donat. quæ sub modo, lib.8.col.1230
Quotiens duobus, de rei vindic. lib.3.col. 694
Quotiens ex quolibet, de prohib.seq.pecu. lib.4.col.791
Quotiens inter, famil.erciss. lib.3.col.725
Quotiens plaribus, quando non peten.partes petenti accrel. lib.6.col.1440
Quotiens principali, de fideicommiss. lib.6, col.1621
Quotiens quæstio, de iudicis, lib.3.col.555
Quotiens rescripto, de precib.Imp. offe.lib. 1.col.238
Quotiens res, de iure dot. lib.5.col.1187
Quotiens viro, vbi senat. vel clarissi.conservant. lib.5.col.635

R

Raptores virginum, de Episcop.& cleric. lib.1.col.239
Raptores virginum, de rapt.virg. lib.9.col. 2364
Ratas manere, de rescin.ven. lib.4.col.1017
Rationales privatæ, de adm.fisci, lib.2.col. 396
Rationes defuncti, de probationib.lib.4.col. 845
Rationes eorum, de administ.tuto. lib.5.col. 1304
Ratio iuris, de here.ven. lib.4.col.1004
Rebus certis, de rerum permut. lib...colu. 1082
Rebus quæ, vt nemini liceat. fac.iud. lib.2. col.431
Rebus quidem, de re iudi. lib.7.col 1945
Acceptilis, de condict. pecu. lib.4.col.838
Recta atque, de damna Trinit.lib.1. col.10
Recte possidentis, vende ri, lib.8.col.1014
Rectores provinciarum, & de pœn.lib.7.co. 2451
Reddentes honorem, de sum.Trinit. lib.1. col.17.
Refeta largitei, de fal. cau.h.dec. lega.lib.6. col.1665
Regiæ maiestatis, vt omne primus tit.lib. 1.col.419
Regionem, finium regund. lib.3.col.745
Rei annonariæ, fine cen. vel inscq. fundum compara.non posse. lib.2.col.1017
Rei creditor obligatæ, de distract. pign.lib. 8.col.1148
Rei iudicatæ effectum, commina. epist.lib. 7.col.1958
Reipublicæ iuribus, ne fiscus vel resp. lib.2. col.431
Relationes vicariorum, de offi.vicar. lib.1. col.197
Rem maioris, de rescind.ven. lib.4.col.1014
Rem non novam, de iudi. lib.1.col.371
Rem in præsenti, de rei vin.act. lib.5.col. 1103
Rem quam, si adscrf.vendi.pign. lib.1.col. 476
Rem quam, de iure dot. lib.5.col.1198
Rem quidem, de liberali causa. li.7 co.1728
Restitutor, de iure delibe. lib.2.col.1547
Reos adulterij, ad leg.Iul.de adult. lib 9. col.2339
Reos capitalium, de accu.& inscript. lib.9. col.2310
Reos principales, de fideiussorib.& manda. lib.8.col.1201
Repetitio promulgatione, de Episcop.& cleri. lib.1.col.110
Repetitio pecuiij, ne de flaudefun. lib.7. col.1225
Repetendis, de instit.& substit. li 5.col. 1314
Re quidem, quando licet.ab emp. discc lib. 4.col.1013
Requirendi fugitivos, de servis fugi. lib.6. col.1595
Res alienas, de rei vin. lib.3.col.700
Rescripta contra, de precib.Imp.off. lib.1. col.261
Res in iudicium, de litis concest. lib.3.col. 595
Res inter alios, quib.res iudi.non no. lib.9. col.1957
Res iudicatæ, de re iudi. lib.7.col.1945
Res mobiles in dotem, de vfucap.pro dote. lib.7.col.1834
Res ob causam, si in cau.iudi.pig lib.7.col. 2133
Res obligatas, de pign.& hypot. lib.8.col. 1201
Res obligatas, vi bon.rapt. lib.9.col.2416
Res pignoris, de remiss.pigno. lib.8.col. 1139

Respu

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Respublica minorum,quib.ex cau.ma.in integ.rest. li.2.co.32
Res que,de bonis mater.& mater gene.li.6. col.1727
Res quæ,de iure dot. lib.5.col.1130
Res religioni,de sepulcro viol.libr.9. colum. 2371
Restitutende sunt clarissimis, de aduocat. diuer. iudicum. lib.2.col.39
Res vxoris, de donat.inter vir.& vxor.lib.5. col.1233
Res tua apud,de rei vin. li.3.col.692
Reum criminis,de procuratoribus,lib.2.col. 411
Romanæ gentis,de eunuch. lib.4.col.1002
Rapta quidem, de codicillis.lib.6.columna 1585

S

Sacram fecimus,de Episc.aud.lib.1.col.171
Sacram fecimus,de nuptiis,lib.5.col.1144
Sacramenta puberum, si aduersùs venditio. lib.2.col.174
Satti adfatus, de diuer.rescrip.lib.2.col. 275
Sattis canonibus,de Episc.& cleric. lib.1.co. 712
Sacris nostris,de Episc.& cleric. libro 1.col. 128
Sacrilegij instar,de diuer.rescrip.lib. 1.colu. 272
Sacrosancta Thessalonicensis,de sacrosanct. Eccl. lib.1.col.36
Sacrosanctæ,de Episc.& cler. lib.2.co.103
Sæpe,de repud. lib.5.co.1248
Sæpenumerò præceptum, ne rei dominicæ, lib.6.col.1869
Sæpe quidam,de præscrip.trigin.vel quadra. 20. lib.7.col.1888
Sæpe rescriptum, vt nemini liceat sint iud. lib.2.col.431
Salarium incertè, manda.vel con.lib. 4.col. 984
Saluatorem & Dominum, de sum. Trinit. lib.1.col.22.
Samaritanorum,de hæret.& Manic. libr. 1. col.188
Sanciman cautioni,de verbo.& rer.sign. lib. 6.col.1606
Sanciman, creationes,de admi.tuto.lib.4.co. 2009
Sanciman, de inuectis,in quib.cau.pig.lib.8. col.2108
Sanciman eiusmodi,ad leg Iul.repe.li.9.col. 2406
Sanciman fauore,in quib.cauf. in integ. rest. lib.2.col.494
Sanciman hæ solis,de restitutionib.militum lib.2.col.516
Sanciman,hæ solis, quib. non obiici. longi temp.præscript. li.7.co.1862
Sanciman,ibi,de pœnis lib.9.col.2450
Sanciman,in,de Episc.aud. li.1.co.169
Sanciman, licentiam,ad senatus. Trib.lib.4. col.1661
Sanciman mulieres,de receptis arbi.li. 2.col. 538
Sanciman,neminem,de Episc.& cler.libr. 1. col.128 135.& 167.de manu.prim.c.223
Sanciman,nemnem,de admi.tuto. lib.5.col. 1312
Sanciman,nemini, de sacrosan.Eccl. libr. 1. col.40
Sanciman, nemini,de infan.expo.li.8.c.2264
Sanciman, nuptias,de nupt. li.5.col.1245
Sanciman, omnè,de donationib.li.8.co.2281
Sanciman,omnes,de iudic. li.3.co.574
Sanciman,patronum,de adno diuer.iudicio. lib.2.col.380
Sanciman, quemadmodum, communia de succes. lib.6.col.1724
Sanciman res,de sacrosanct.Eccle.lib. 1.col. 61
Sanciman si propietarius, communia de manum.& lib.7.col.1795
Sanciman, si quis,de Episc.& cler.lib.1. col. 114
Sanciman,si quis,de nupt. lib.5.col.1241
Sanciman si quis,de testamen.li.6.col. 1501
Sanciman, si quis,de vsur.rei iudi.lib.7. col. 1953
Sanciman, si quis pro,de fideiussorib. & man. lib.8.co.2205
Sanciman fiue,de crib.alie.non alie.lib.4. col. 1048
Sanciman vetere,pro socio. li.4.co.937
Sanciman,vt aduocatis. de adno. diuer. iudicio. li.2.col.383
Sanciman,vt authentica,de diuer. rescrip.li. 1.col.272
Sanciman,vt si quando,de Episc.aud. libr.2. col.119
Sanctissimarum,de Episc.& cleric. lib.1.col. 129
Sanam mente,de transactionib. li.2.co.366
Satis apertè,ad leg.Cocn.de fall.lib.9.colum. 2386
Satis notum est,in quib.caus.pign.lib. 8. col. 2106
Scholarium nostrorum, de off. magistr. off. li.1.co.219
Sciant cuncti,de probationib. li.4.co.854
Sciant iudices,ad leg.Iul.repet. lib.9. col. 2405
Sciant qui,de legici heredib. lib.9.col.1315
Sciant principes, de off.diuer.Iud. lib.1.col. 303
Sciens liberum, vbi de eri.agi opor. lib.3.col. 616
Sciens seruum,de vsucap. pro emptore,lib.7. co.1831
Scienti conditionem, de ingenuis ma. lib.7. co.1793
Scimus,antea,de inoff. testa. li.3.co.462
Scimus iam, de iure delibe. li.6.co.1756
Scite debes,ad leg.Fal. li.6.co.1063
Scite debes,de priuileg.doc. lib.7.co.1036
Scite deberis,vt in possess.lega. &c. li. 4. col. 1697
Scite debuisti,commania de succes.lib.6.co. 1721
Scite debuisti,de contrahen.stip. li.8.colum. 2176
Scriniarios de testamen.milit.lib.6. column. 1678
Scriptura testamenti,commu. vtriusque iudic.lib.3. col.743
Scripturæ diuersæ, de fide instr. li.4.co.877
Scripturas,quæ sæpe,qui pot.in pig. hab. lib. 8.co.2120
Scrupulosam veterum, de contrahen. stipul. lib.8.col.2178
Secundò habeas,de secund. nupt. lib 1. col. 1177
Secundùm diui Leonis,de donationib. lib.8. co. 2280
Secundum placiti, de distract. pig. lib.8. col. 2150
Secundùm rationem, solu.matrim. quemad. dos per. lib.5.col.1249
Secundùm responsum,de contrahen.stip.lib. 8.col.2271
Secundus creditor,de pig.& hypo. lib. 8. co. 2202
Senatores,vbi Sena.vel clarissimus. li 3.col. 631
Senatores seu,de naturalibus liber. lib.5.col. 1262
Senatusconsulti, de interdic. ma. lib.5.col. 1151
Senatusconsulto & edicto,de his, qui sibi adscri.in test. lib.9.co.2397
Senatusconsulto permissum, de his,qui secu. non poss. lib.9.co.2304
Senatusconsultum,de peti. here. lib.3.co2 675
Senatusconsultum, ad senatusco. Velleia. lib. 4.co.920
Senectus ad donationem,de donationib. lib. 8.col.2274
Senium quidem, qui testa fa. poss. li.6. col. 1460
Sententia bonorum, de fideiussorib. & man. li. 8.co.2200
Sententiis finira,de errore aduoca. lib.2.col. 398
Serui ob violatam, ad leg. Iul. de adult.li.9. col.2346
Serui qui monetarios, quibus ex causis seruiri pos. lib.7.col.1790
Seruis si domino,de Episcopis,& cleric. lib.10.col.108
Seruis testamento,de legat. lib.6.col.1591
Seruo ex sententia,de pœnis.libro 9. colum. 2448
Seruo qui fuerat,de pign.& hypo. lib.8.col. 2105
Seruo tuo,de testament.ma. lib.7.col.1754
Seruorum capitis,de bon.proscrip.lib.9.col. 2453
Seruorum libertates,de leg.Fu. Cani.tol.lib. 7.col.1758
Seruos meos,qui manumit.non poss. lib.7. col.1785
Seruos non solùm, de quæst. lib.9.col.2433
Seruos pro domino,de restit. lib.4. col.779
Seruos qui fecisse,ad leg.Iul.de vi publ.lib.9 col.2362
Seruos qui proprij, de quæst. lib.9.col.2430
Seruos quos nullo,si vendito pign. lib.8.col. 2152
Seruum communem,famil ercisc. lib.3.col. 751
Seruum emptor,de rei vin. lib.2.col.698
Seruum fugitiuum, de seruis fugit.lib.6.col. 1594
Seruus creditoris,de pactis, lib.2 col.331
Seruus in iudicio,de iudi. lib.3.col.757
Seruus pro domino,de restitib. lib.4.col.858
Seruus sub pœna,de pœnis. lib.9.col.2447
Seruus successores, communia de successionibus. lib.6.col.1722
Seruus cum, de instito.& exercito.act. lib.4. col.899
Seuuriter præses,de excusat.tuto. lib.5.col. 1360.
Si ab Aliano,ad leg.Fab.de pla.li.9.co.2359
Si abducta mancipia,de fur.& ser.corr. lib.6. col.1404
Si ab eo cuius,de liberali causa, lib.7. colum. 1800
Si ab eo qui,de neg.gest. lib.2.col.486
Si ab eo,qui,de legit.heredib. lib.6.columna 1755
Si ab hostibus, quibus ex cau.ma.in integrũ restit. lib.2.col.518
Si absentia,si cert.pet. lib.4.col.780
Si absentibus, si tutor vel curat.falsis alleg. excus.fit. lib.5.col.1365
Si accusatoribus, de accusationib.& inscrip. lib.9.col.2322
Si à creditore,de obligat. & actio. lib.4.col. 815
Si à creditore,credit.cuiet pigno. lib 8.col. 2238
Si actionem legati,de pactis, lib.2.col.343
Si actor à curatore,de appellationib. lib.7. col.1974
Si actore seruo,de solut.& libera. lib.8.col. 2219
Si actu solemni,de reuocan. his quæ, lib.7. col.2038
Si ademptis bonis de fen.pat. lib.8. col.2460
Si ad exclusionem,de rebus credit.lib.4.col. 767
Si ad instar,de lib.exhibend. lib.8.col.2074
Si ad relaxandam, de prædiis & aliis rebus mi. lib.5.col.1378
Si ad scribarum,de appellationib. lib.7.col. 1969
Si æstimata,de fundo dotali, lib.5.col.1257
Si à fratre,de testamen.milit. lib.6.col.1477
Si à matre,de iure dot. lib.5.col.1189
Si à non dominis,de his,qui à non do. lib.7. col. 1784
Si aduersarius,de fide instru. lib.4.col.871
Si aduersarius,ad senatusco. Velleian.lib.4. col.913
Si aduersùs priuatos, si aduersùs fiscum, lib. 2. col.487
Si adulta,de heredi.actio. lib.4.col.833
Si alienam reo, de fideiussori. & mandato lib.8.col.2200
Si aliquando,de operibus pub. lib.8.colum. 2091
Si aliquid per epistolam. de donationibus. lib.8.col.2273
Si alterius,& minor ic maiorem dix. lib.2. col.508

Si

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Si ancillam, de contrahend. emp. & vend. li. col. 938
Si ancillam tibi, de actionibus emp. & vend. lib. 4. col. 1037
Si ancillam nummis, de dona. inter vir. & vx. lib. 5. col. 1225
Si antè conceptus, de ponis, libr. 9. columna 1446
Si ante matrimonium, de donationibus ante nupt. lib. 5. col. 1118
Si à patre, de condic. indebi. libr. 4. columna 794
Si à patre, de iure deliberand. libr. 6. colum. 1545
Si appellationem, de appellationibus, lib. 7. col. 1983
Si apud principem, de ædilitiis actionibus, lib. 4. col. 1046
Si apud provinciæ, de renocan. do. lib. 8. col. 2081
Si apud virumque, de appellationibus, lib. 7. col. 1977
Si aquam per, de seruit. & aqua. lib. 3. colum. 712
Si arbiter datus, de sententi. & interlocut. lib. 7. col. 1911
Si à sponso rebus, de donationib. ante nupt. lib. 5. col. 1121
Si à re comparauit, de pac. inter emp. & ven. compo. lib. 4. col. 1055
Si auia tua, de iure delibe. li. 6 col. 1545
Si auia vestra, de inutilib. stipul. lib. 8. colum. 2187
Si auia vestra, de donationibus, lib. 8. colum. 2274
Si auia, de successorio edicto, lib. 6. columa. 1451
Si auiam tuam, de ingenuis ma. li. 7. colum. 1791
Si aui tui, de crim. expil. hered. lib. 9. colum. 2413
Si auus tuus, vnde liberi. li. 6. col. 1448
Si auus tuus, de libe. præter. lib. 6. co. 1514
Si aut nullum, de legit. heredi. lib. 6. colum. 1714
Si Barbatorum, de fideiuss. & manda. libro 8. col. 2198
Si bona debitoris, de bon. aut. iu. pos. libro 7. col. 2016
Si bonam causam, de administr. tuto. libr. 5. col. 1303
Si bonorum, qui admit. ad bono. possess. lib. 6. col. 1457
Si causa cognita, de transactionibus, libr. 2. col. 369
Si causam iudicati, de execu. rei iud. libro 7. col. 1948
Si cautiones, de his, qui accus. non poss. libr. 9. col. 2301
Si certis annis, de pact. lib. 2. col. 345
Si cessante solutione, de distract. pigno. libr. 8. col. 2145
Si circumscripta, solut. matr. quemad. dos petatur. lib. 5. col. 1215
Si citra, de condic. indebi. lib. 4. col. 793
Si clericus ante, de Episco. audien. lib. 1. colu. 146
Si codicillos, de testamen. ma. lib. 7. columna 1751
Si cognationes, famil. erciscund. lib. 3. co. 731
Si cognati, de neg. gesti. lib. 2. col. 445
Si compensandi, de heredib. institu. lib. 6. col. 1507
Si competenti, de alend. libe. libr. 5. columna 1220
Si competenti, quando dies leg. ced. lib. 6. co. 1491
Si conductionis, de loc. & conduc. lib. 4. colu. 1095
Si confidis sponsam, ad leg. Iul. de vi pub. libr. 9. col. 2379
Si consentiente matre, de donat. ante nupt. lib. 5. col. 1120
Si constante matrimonio, de donat. ante nupt. lib. 5. col. 1121
Si constante matrimonio, de donat. inter vir. & vxor. lib. 5. col. 1233
Si constante, de repu. lib. 5. col. 1245
Si constante matrimonio, solut. matrim. quemadmod. dos peratur. li. 5. col. 1251
Si constante matrimonio, si dos constan. matri. soluta fuer. li. 5. col. 1253
Si constat. de compensationib. lib. 4. colum. 747
Si constiterit, finium regund. lib. 3. columna 747
Si constiterit, de fide instrum. lib. 2. col. 873
Si contra compromissum, de recept. arbitr. lib. 2. col. 531
Si contra matris, & contra mat. volun. tutor dat. fit. li. 5 col. 1310
Si contra amplissimi, si qui ignorant rem mi. &c. li. 5. col. 1184
Si contra defuncti, de vsurp. pro emptore, lib. 7. col. 1850
Si contra litisam, mand. v. vel con. lib. 4. col. 985
Si contra maiorem, de appella. lib. 7. colum. 1974
Si contra pupillos, quando Impe. inter pop. &c. lib. 5 col. 815
Si contra te, de his, qui per metum iudi. li. 7. col. 2015
Si circumscriptus, de euictionibus, li. 8. co. 2218
Si conuenit, de pactis conuen. li. 5. col. 1217
Si conuenerit, de fide instrument. lib. 4. colu. 877
Si creditor, si tut. vel cura. interue. lib. 2. colu. 461
Si creditor, de pignera actio. lib. 4. col. 849
Si creditor colludens, ad leg. Cornel. de fal. lib. 9. col. 2390
Si creditor conditional, de fideiuss. & mandatoribus. lib. 8. col. 2195
Si creditor pignus, de iu. domi. imp. lib. 8. col. 2137
Si creditor possessionem, si pignus pign. da. fit. li. 8. col. 2134
Si creditore pignus, si vendi. pign. aga. lib. 8. col. 2154
Si creditores vestros, de pact. lib. 2. col. 340
Si creditoribus, de seruo pig. dat. ma. li. 7. co. 2780
Si creditores, de fideicom. li. 6. col. 1615
Si creditici, de vsur. li. 4. col. 95
Si crimen aliquod, de ordi. cogn. lib. 7. colu. 1818
Si crimen ad eum, de his, qui accus. non pos. lib. 9. col. 2306
Si crimnis accusationem, ad leg. Iul. de vi pub li. 9. col. 2360
Si criminis alicuius, ad exhiben. lib. 3. colu. 751
Si custam, de accus. & inscript. li. 9. col. 2309
Si cui loci proprietas, de ædif. priua. li. 2. col. 1078
Si cui non numerata, de non nume. pecu li. 4. col. 944
Si cuiusuis, ne liceat potest. li. 2. columna. 417
Si cum ante, de donatio. ante nupt. lib. 5. col. 1218
Si cum aui tui, si minor ab hered. se abst. lib. 2. col. 491
Si cum ea, de dot. promis. lib. 5. colum. 1179
Si cum esset, qui legit. pensio. stan. in iud. hab. vel non. lib. 3. co. 189
Si cum exigatur, de condic. ob caus. lib. 4. col. 801
Si cum frate tuo, res inter alios act. li. 7. col. 1964
Si cum Hermes, de loca. & conduc. lib. 4. col. 1087
Si cum inter te, quando prozo. non est necess. lib. 7. col. 2005
Si cum ipso, ad smaragd. Velleia. lib. 4. co. 910
Si cum militibus, de restitutionibus militum, lib. 2. col. 515
Si cum minor, si minor se maio. dixe. lib. 2. co. 499
Si cum pater, si adoes. nem iud. lib. 2. col. 470
Si cum pater, ad senatusco. Velleia. li. 4. co. 825
Si cum patruo, comm. vtrisq. iudi. l. 3. col. 741
Si cum patruus, de rerum permut. lib. 4. col. 1079
Si cum pecuniam, de peiuri. fidei, li. 7. col. 2033
Si cum pecuniam, de contrahend. stip. lib. 8. col. 2174
Si cum quæstio, de euictionib. li. 8 col. 2235
Si cum tibi, de iniciis. lib. 3 col. 555
Si cum seruus, de solut. & liberat. lib. 8. colu. 2213
Si cum vel, de testamen. milit. lib. 6. col. 1746
Si curator, arbi. tuto. lib. 5 col. 1335
Si curatorem, de in integ. restitut. lib. 2. col. 459
Si curatores habes, de admini. tuto. lib. 5. col. 1303
Si curatores, quando tut. veteres esse deci. li. 5. col. 1355
Si curatores, de excusationib. tuto. lib. 5. col. 1357
Si curatores, de iure deliberand. lib. 6. colu. 1546
Sicut de bonis, in iur vo. lib. 2. col. 327
Sicut certi, de testamen. milit. lib. 6. col. 1474
Sicut cessit, de donatio. inter vir. & vxorem. lib. 4. col. 1219
Sicut datum, de lib cau. lib. 7. col. 1807
Sicut eligendi, de fideiuss. & manda. lib. 8. col. 2201
Sicut falsi testamenti, ad leg. Cornel. de fal. lib. 9. col. 2391
Sicuti conuictis, de quæstionib. lib. 9. colum. 2489
Sicut in initio, de mortu. no. lib. 9. col. 2401
Sicut iniquum, de fide instru. lib. 4. colu. 871
Sicut initio, de obligat. & actionib. lib. 4. col. 814
Sicut in rem specialem, de præscript. triginta vel quadrag. anno. li. 7. col. 2874
Sicut instrumenta, de libe. cau. li. 7. col. 1806
Sicut liberis captis, de postli. reuer. lib. 8. col. 2159
Sicut maior, de repu. vel abst. hered. li. 6. col. 1566
Sicut sacrificia, de pag. & sacrific. lib. 1. col. 201
Sicut semel, de libe. cau. lib 7. colum. 1805
Sicut periculum, de actio. emp. & ven. li. 4. col. 1038
Sicut vim maiorem, de pig. & hypo. li. 8. col. 2101
Sicut vsumfructum, de seruitu. & aqua. li. 3. col. 728
Si debitor cuius, de peiui. fid. lib. 7. col. 2034
Si debitor pœnam, de sent. pass. lib. 9. co. 2419
Si debitor, qui manu. non pass. lib. 7. col. 2788
Si debitor rem, de distrac. pig. lib 8 col. 2147
Si debitori hæres, si adstrius creditori. lib. 7. col. 1864
Si deborum, quando fisc. vel priuat. lib 4. col. 829
Si de certa re, de transactio. lib. 2. col. 368
Si decreto prætoris, qui poc. in pign. hab. lib. 8. col. 2116
Si decretum ordinis, de seruis reipub. manumit. lib. 7 col. 1781
Si defunctus arbi. tuto. lib. 5. col. 1310
Si defunctus, de fide & legati. libe. lib. 6. col. 1700
Si de fundo, de locat. & conduct. li 4. colum. 1011
Si de hereditate, de ordi. cognitio. lib. 7. col. 1817
Si delegatio, de nouat. & delegat. lib. 8. colu. 2208
Si deportationis, de fen. pass. lib. 9. col. 2462
Si deportatus fuer, de bo. proscript. lib. 9. col. 2451
Si de possessione, de probationibus. lib. 4. col. 871
Si de possessione, vnde vi, lib. 8. col. 2256
Si deposita, depositi vel contra. lib. 4. colum. 872
Si depositi, depositi. vel con. lib 4. col 1148
Si de proprietate, si à non competens. li. 7. col. 1916
Si deserta prædia, si propter publi. pensi. ven. fuer. vele. lib. 4. col. 1025
Si deteriorem, qui ex cau. seruiti peo. lib. 7. col. 1790
Si diuersa pars, de transaction. lib 2. col. 358
Si diuisa conductio, de loca. & conduc. lib. 4. col. 1090

Si

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Si diuiso, de diuiden. turc. lib. 5. colum. 1341
Si diuisionem, famil. erciſc. lib. 3. colum. 177
Si diuisum, ſi ex plurib. tutorib. lib. 5. colum. 1310
Si doceas (vt affirmas) de dona. quæ ſub modo. lib. 8. col. 1189
Si doceris, ad leg. Cornel. de fal. lib. 9. colu. 1388
Si dolo aduerſarij, de reſcin. vendi. li. 4. colu. 1016
Si domina, de vſufr. & habit. lib. 3. columna 703
Si dominium, ad exhibe. libr. 3. colum. 713
Si dominium, de pigne. & hypoth. lib. 8. col. 1037
Si donatione, de dona. cau. mortis, lib. 8. col. 1396
Si donationem, de renocan. donat. lib. 8. col. 1393
Si donatione tibi, de collationibus lib. 6. col. 1465
Si donationis causa, de contrahend. empt. & ven. lib. 4. col. 956
Si donationis causa, de donationi. lib. 8. col. 1274
Si donationis, de accept. lib. 8. col. 1222
Si donationis, de his, quæ vi metúſve cau. li. 2. col. 449
Si donatio per epiſtolam, de donat. lib. 8. co. 1371
Si donationem, de nup. lib. 5. col. 1137
Si donare filiam, ad ſenatuſconſul. Velleia li. 4. col. 914
Si dotem, de falſa cau. adiec. lega. lib. 6. col. 1644
Si dotem marito, de iure dot. lib. 5. columna. 1193
Si dum in tuo, ad leg. Iul. de adult. lib. 9. col. 1361
Si duobus, commu. de legat. libr. 6. col. 1638
Si duo plureſve, de duob. reis ſtip. lib. 8. col. 1187
Si duo vel plures, per quas per. no. acquir. li. 4. col. 915
Si ea conditione, de condi. infer. &c. li. 6. col. 1648
Si ea cuius, ad leg. Falcid. lib. 6. col. 1670
Si ea lege, de pact. inter emp. & vendi. compo. lib. 5. col. 1051
Si ea lege, ſi mancip. ita fue. alie. vt manu. lib. 4. col. 1062
Si ea lege, de vſur. lib. 4. col. 960
Si ea pactione, de vſuris, lib. 4. col. 9[illegible]
Si ea quæ crimen, de his, qui accu. non poſ. lib. 9. col. 1364
Si ea quæ donauerat, de donationi. lib. 8. col. 1275
Si ea quæ, ſi quis ignorans rem minoris, &c. lib. 5. col. 1383
Si ea quæſtio, de his, quib. vt indig. lib. 6. col. 1559
Si ea quæ ſtupro, ad legem Iul. de adult. lib. 9. col. 1346
Si ea, quæ tibi, de fideiuſſo. lib. mi. li. 2. col. 466
Si eius à quo, ad leg. Iul. de adult. li. 9. c. 1347
Si eius quæ, de legit. hered. lib. 6. col. 1711
Si emancipata, de iuris & fac. igno. lib. 2. col. 251
Si emancipati, de collationib. lib. 6. col. 1462
Si emancipatis, ſi quis alteri vel ſibi ſub alterius, &c. lib. 4. col. 1021
Si eo tempore quo, de remiſſ. pign. lib. 8. col. 1238
Si ex alio, quod eo, &c. lib. 4. col. 907
Si ex cautione, de condict. ob turp. cau. lib. 4. col. 804
Si ex cautione, de non name. pecun. lib. 4. col. 934
Si ex contractu, quod cum eo, &c. lib. 4. col. 904
Si executor, de ſport. & ſumptib. &c. li. 3. co. 781
Si ex edicto, quorum bonorum. lib. 8. c. 1053
Si ex pecunia, de rei vindi. lib. 3. col. 690
Si ex fallis inſtrumentis, de tranſac. li. 2. col. 375
Si ex liberta, de lib. cau. li. 7. col. 1801
Si ex maiore, de exce. ſeu præſcrip. lib. 8. col. 1165
Codex

Si ex multis cauſis, de anna. excep. lib. 7. col. 1824
Si ex perſona minorum, ſi aduersus tranſact. lib. 2. col. 480
Si ex poſſeſſione, vbi cáuſa ſtat. agi deb. lib. 3. col. 617
Si ex precio, ſi certum petatur, libr. 4. colum. 782
Si ex quocumque, ad exhiben. lib. 3. colum. 737
Si ex ſenatuſconſulto, ad ſenatuſconſ. Trebellia. lib. 6. col. 1615
Si extat corpus, de noxal. actionib. lib. 3. col. 751
Si ex venditione, de compenſa. lib. 4. colum. 948
Si ex voluntate, de donat. inter vir. & vxo. lib. 5. col. 1127
Si falſos codicillos, ad leg. Cor. de fal. lib. 9. col. 1388
Si falſum inſtrumentum, plus valere quod agi &c. lib. 4. col. 891
Si familiæ, famil. erciſcun. lib. 3. col. 716
Si fideicommiſſum, quando dies leg. ced. lib. 6. col. 1694
Si fideiuſſor, de dolo malo. li. 2. col. 452
Si fideiuſſor, manda. vel con. li. 4. colum. 980
Si fideiuſſor nullum, de fideiuſſo. & manda. lib. 8. col. 1204
Si fideiuſſor procuratoris, de procur. li. 2. col. 454
Si filiæ tuæ, de dona. ante nup. lib. 5. colum. 1119
Si filiæ tuæ, de contrahen. ſtipula. lib. 8. colu. 1178
Si filiam tuam, de inofficiteſtam. lib. 3. colu. 649
Si filius debitoris, qui per. tut. vel cura. lib. 5. colu. 1283
Si filij tui, de dona. inter vir. & vxo. lib. 5. col. 1135
Si filium tuum, de liber. cau. lib. 7. col. 1810
Si filium tuum, de pac. poteſt. lib. 8. col. 1239
Si filius de bonis proſcrip. lib. 9. colum. 1453
Si filiusfamilias, de peti. hered. lib. 3. columna. 681
Si filiusfamilias, famil. erciſcun. lib. 3. colum. 712
Si filiusfamilias, j. ad ſenatuſconſul. Mace. li. 4. col. 915
Si filiusfamilias, ij. ad ſenatuſconſ. Maced. eod. ibid.
Si filius familias, iij. ad ſenatuſconſ. Maced. lib. 4. col. 978
Si filiusfamilias, ne filius pro patre, lib. 4. co. 814
Si filius pro patre, de neg. geſt. lib. 2. colum. 438
Si filius tuus, de inoffi. dona. lib. 3. col. 671
Si filius tuus, de dona. lib. 8. col. 1273
Si filius tuus, ad ſenatuſcon. Maced. lib. 4. co. 917
Si filius tuus in poteſtate, de par. pote. lib. 8. col. 1239
Si fines agri, de euictioni. lib. 8. col. 1228
Si femina, ad ſenatuſcon. Turpi. lib. 9. colu. 1446
Si fœnebris, ad ſenatuſconſ. Velle. li. 4. c. 924
Si forte mulier, ad leg. Cornel. de ſica. lib. 9. col. 1371
Si Fortedianum, de lega. libro 6. colum. 1594
Si frater, de filiofamilias mi. libro. 2. col. 464
Si frater patruelis, qui teſta. fa. poſ. lib. 6. col. 1681
Si frater tuus, de fideicommiſſ. li. 6. col. 1618
Si fratrem tuum, ad leg. Fab. de pla. lib. 9. col. 1380
Si fratres, commu. vtriuſque iudic. lib. 4. co. 746
Si fratres tui, ex quib. cau. infa. introg. lib. 2. col. 408
Si fratris tui, de iure deliber. libr. 6. col. 1544
Si fratri tuo, de ſuis & legi. lib. 2. col. 1637
Si fraude & dolo, de præſcrip. long. tempor. lib. 7. col. 1874
Si fructibus eorum, de dona. inter vir. & vxo. lib. 5. col. 1127
Si fugitiui, de ſeruis fugiti. libr. 5. col. 1395
Si functiones, de donation. lib. 8. colu. 1270

Si fundi nomine, de pac. pl. lib. 8. col. 1161
Si fundum, de pact. inter emp. & ven. compo. lib. 4. col. 1014
Si fundum pignori, qui pot. in pig. hab. lib. 8. col. 1117
Si fundum ſciens, de euictioni. lib. 8. co. 1234
Si fundum tuum, de reb. alien. non alie. lib. 4. col. 1047
Si fundum veſtrum, de rei vindica. lib. 3. col. 695
Si furioſi parentis, de nupt. libr. 5. colu. 1141
Si furti condemnata, ex qui. cau. infa. intro. li. 2. col. 403
Si Gaudentius, de contrahend. emp. & vend. lib. 4. col. 998
Si generalicer, qui pot. in pig. hab. li. 8. col. 1118
Si genero dotem, de iure dot. lib. 5. col. 1194
Si heredes iure, de teſtamen. manu. li. 7. col. 1754
Si heredis Quintiniani, de inofficiteſtam. li. 3. col. 645
Si hereditas eius, de teſta. ma. lib. 7. col. 1713
Si heredum, de inoffic. teſta. lib. 3. col. 587
Si hi, conera. de loca. & conda. li. 4. col. 1093
Si hi, qui te, quando ex fac. tuto. vel cura. li. 3. col. 1318
Si hi, qui, de loca. & conda. lib. 4. col. 1090
Si his, de quorum, de legit. heredib. li. 6. col. 1714
Si hi quos, de liberali cau. lib. 7. co. 1798
Si homines certi, de vſur. & fructib. li. 6. col. 1653
Si hypotheras, de remiſſ. pig. libr. 8. col. 1139
Si iam puberes, ſi tutor vel curator inter. li. 2. col. 466
Si idcirco, quib. ex cau. ma. in integ. reſti. lib. 2. col. 517
Si iidem codicilli, de codicillis, li. 6. colum. 1588
Si idcó, de his, quib. vt indig. lib. 6. colu. 1581
Si ignoranse, ſol. matr. quemadmod dos petat. lib. 5. col. 1250
Si ignorance, de remiſſ. pign. lib. 8. co. 1237
Si imperialis maieſtas, de legib. & conſtitu. lib. 1. col. 222
Si in aditus, de ſerui. & aqua. lib. 3. col. 715
Si in area, de rei vindica. lib. 3. col. 695
Si in cauſa, quando fiſcus vel priua. lib. 4. co. 819
Si in curſu, depoſiti vel con. li. 4. col. 971
Si indebitam, de fideiuſſo. & manda. li. 8. col. 1239
Si infans, de iure deliberand. lib. 6. col. 1549
Si inferiorem, de rei vindica. lib. 3. co. 617
Si in fraudem, ſi in frau. pat. à libe. alie. fa. fit. lib. 4. col. 1457
Si in fraudem, de lega. li. 6. col. 1593
Si in fraudem legatorum, ſi omiſ. ſit cau. teſt. lib. 6. col. 1609
Si in fraudem, qui manumit. non poſ. lib. 7. col. 1787
Si ingenuum te, de ingenuis manum. li. 7. c. 1781
Si in hoc quod, de diſtract. pign. li. 8. c. 1149
Si in locum, in quibus caſib. eos. vel cura. haben. &c. lib. 5. col. 1257
Si in nomine, de teſtamen. li. 2. col. 1417
Si in perſonam, de fideicom. lib. 6. columna 1844
Si in poſſeſſione, vbi cau. ſtat. agi. li. 3. colum. 617
Si in poteſtate, de tab. exhi. libr. 8. columna 1071
Si in rem communem, ſi cert. peta. lib. 4. col. 785
Si in minoris, quando ex fac. tuto. vel curat. lib. 5. col. 1518
Si in rem ſuam, ſi alie. res pigno. da. li. 8. col. 1110
Si in ſolutum, de obligatio. & actio. lib. 4. co. 815
Si in te ac fratrem, ſi aduerſ. donat. lib. 2. col. 478
Si in te iuſ, de priuileg. diſci, libr. 7. columna 1954
Si inter minores, ſi maior factus ra. ha. lib. 2. col. 509
Si interrogatione, de vſur. lib. 4. col. 953

Si in

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Si inter virum, de iure dot. lib. 5.col.1292
Si inter vos,commu.vtiusque iudi.li.3.col. 945
Si inter patrem,de solut.& liberat.lib.8.col. 1214
Si inofficiosa,ad senatusco. Orfitia.lib.4.co. 1707
Si intra ætatem,de in integr. restit.lib.2.col. 469
Si intra annos, de temp in integrum restitu. lib.2.col.519.
Si intra legitimam,de non numer.pec.lib.4. col. 937
Si intra legitimam,de temp.in integ.rest.li. 2.col.519
Si inuita detineatur, de nupt.lib.5.colu.1151
Si inuito vel ignorante,de infan.expos.li. 8. col. 2223
Si in vna eademque,si vnus ex pluri.lib. 7. col.1016
Si in,cuius quem supplicas,de præscri. long. temp. lib.7.col.1854
Si in,contra quem, de ædific.priuat.lib.8.col. 1077
Si in,cui,de fur.& ser.corru. lib.6.colu.1405
Si in cui colendum, in quib.caus.cess. long. tem.præscrip. lib.7.col.847
Si in quo,ad senatusconf.Turpil.lib.9.co. 1442
Si in quem,de libe.cau. lib.7.col.1799
Si in quem seruum,ne de statu.li.7.col.1823
Si in quem homicidij,si reus vel ac.mor.fur. lib.9.col.2327
Si in,qui minorem,si minor se maio. dixe.li. 2.col.499
Si in,qui pecuniam,si mancip. ita fuer. alien. vt manumit. libr.4.col.1045
Si in,qui depositum,depos.vel con. li.4. col. 974
Si in qui adempta,si penden.appel.li. 7.col. 2013
Si in,qui puellam,de sponsa. lib.5.col.1210
Si in qui se, ne de sta defun. lib.7.col.1823
Si in qui te,de postlimi.reser. li.8.col.2260
Si in qui te,qui testa.fa pot. lib.6.colu.1479
Si ita vt lege, de seruis retipa.manumi.lib.7. col.1781
Si iudici probatum,si vnus ex plur.li.7.colu. 2015
Si iure,de vectigalib.& commiss. lib.4. colu. 1091
Si iure,non subsistit,de testa.ma.li.7.co.1754
Si iusta,si mancip.ita fuie.alien. vt manu.lib. 4.col.1062
Si legata,de leg. lib.6.col.1594
Si legatarius,de leg. lib.6.col. 1604
Si legibus prohibitæ,de Episcop.audien.li 1. col.134
Si legis Aquiliæ,de lege Aquil. lib.3.co.637
Si leones,de Episc.audien. lib.1.colum.132
Si ex municipij, de emancipatione.lib.8.co. 2231
Si bellum,de diner.rescrip. lib.1.col.269
Si libri constituta,de conditi ob causam. lib.4.col.803
Si liber homo, de libera.cau.lib.7.col.1799
Si liberam,quod eam eo, &c. lib.4.col.908
Si liberis,de donationib.inter nup.lib. 5.col. 1114
Si liberta de lib.cau. li.7.col.1758
Si libertam quis,de nupt. li.4.col.1143
Si libertatem,de his qui sibi adscrib. in testi. lib.9.col.1398
Si liberti,de administratione tuta.li.5. colu. 1303
Si liberti,de bonis liber. li.4.col 1411
Si liberti,accusatores,de his,qui ac.non pos. lib.9.col.1310
Si liberum captum,de postli.reser.lib.8.col. 2259
Si liberum te,de lib.cau. lib.7.col.1610
Si liquetur,de inoffic.donat.libro 3.code.671
Si lis pertinaria,ad leg.Cornel.de fal. lib.6. col.1389
Si litteras eius,manda vel con. lib.4.col.980
Si literarum,de solutio.& libera.lib. 8.colu. 2220
Si longis apentisque, de caucu. rei iudi.li.7. col.1930
Si Lysias,de fideiusso.& mandato.lib. 8.col. 2191
Si magistratus, de magistratib. conuenien. lib.5.col.1389
Si magnum,de his,qui accusa.non poss.li.9. col. 1306
Si maior,de transactio. lib.2.col.565
Si maior annis 25. de transact.lib. 2.colum. 571
Si maior annis,de rescind.vendit.lib.4. colu. 1040
Si maior annis,de commu.rer.alie.lib.4.col. 1051
Si maior quinquagenaria. de legitim. heredib. li.6.col.1718
Si maior quinque,de dolo malo. lib.2. colu. 456
Si maior quinque,commu.diui. li.3.col.738
Si maior transigisti,de transaction. lib.2.co. 565
Si maiores vigintiquinque,de transact lib.2. col 565
Si mala fide seruum,commu. de vsucap. li.7. col. 1837
Si mancipium,de rei vin. li.3.col.697
Si mandatore,quod eam eo,&c. lib.4.colum. 907
Si mandatum,de nego.gest.lib.2.colum.459
Si manifestè,de serui.& aqua. lib 3. col.714
Si manumissori, de obseq. patrono præstan. lib.6.col.1430
Si manumissus,de libert.& eor.libe. li.6.col. 1432
Si maritus quondam, de donat. inter vir. & vxor. lib.5.col.1228
Si maritus quondam,de colla. lib.7. colum. 1465
Si maritus sororis,manda.vel con. lib.4.col. 980
Si maritus tuus,de inoffi.testa. li.3. colum. 650
Si maritus tuus,de don.at.inter vir. & vxor. li.5.col.1229
Si maritus tuus,de distract.pigno. li.8. colu. 2249
Si maritus tuus,de pat. potest.lib.8 colum. 2245
Si mater,ad senatusco. Velleia lib.4. colu. 921
Si mater filiis,de inoffi. testa. lib 3. colum. 641
Si mater legitimè,in quib.cau.pig. li.8.colu. 2208
Si mater tua,de vsur. lib 4.col.964
Si mater tua,de constituta emp. & vend.li. 4.col.992
Si mater tua,de successorio edicto, lib.6.col. 1450
Si mater tua,ne de statu defunct. lib.7.col. 1824
Si mater tua,de inoffic.donat.l. 3.colum.672
Si mater vestra,de dona.ante nupt.lib.5.col. 1119
Si mater vos,de institut. & substitut. libr. 2. col. 1513
Si matre superstite,de suis & leg.lib. li.6.col. 1092
Si matrem eius,de vsucap.pro emptore, lib. 7.col.1835
Si matrem eam, de pœnis, lib.9.colu.2447
Si miles,de exhib.& transmit.reis, lib.9.col. 2359
Si militaris iudex, si à non competen.lib.7. col.2935
Si militem,de condict. ob causam.lib.4.col. 801
Si ministerium,de libe.cau.li.7.colum.1805
Si minor à venditore, de actionib. empt. & vend. lib.4.col.1036
Si minor annis,si adeccrita venditionem,&c. lib 2.col.473
Si minor annis, qui manumit. non poss lib. 7.col.1986
Si minor vigintiquinque.de pred.& aliis rebus mino. lib.5.col.1381
Si minorem te,de in integr.restitu. lib.2.co. 416
Si minores,de prædiis & aliis reb mino. lib. 5.col.1381
Si monumento,quæ res pig.obliga.poss.lib. 8.col.2112
Si mortis causa,ad leg.Falcidiam, li.6.colu. 1665
Si mulier alienam,ad senatusco.Velleia.li. 4.col.915
Si mulier dotem,de iure dot.libro 5.colum. 1295
Si mulier marito,de pact.conuen. lib.5.col. 1221
Si mulier repudij, ad legem Iul. de adult.li. 9.col.2355
Si mulier perfectæ, ad senatusconf.Velleia. lib.4.col.918
Si mutuam pecuniam,de institu.&exercito. act. lib 4.col.904
Si necdum,de religio.& sumptib.funer.lib.2. col.761
Si negotium,de neg.gest. lib.2.col.449
Si nere legis, ad leg.Iul.de adult.lib.9.colu. 2344
Si neque mandasti,quib.res iud.non no.li.7. col.1956
Singularum vrbium, de ædific. priuat.libr.8. col.2078
Singuli quique,de offic.diner.iudic.li.1.col. 303
Singuli vniuersique,de accusa & inscrip.li. 9.col.2314
Si nominis persecutionem de dona. li.8.col. 2268
Si non conuicij,de iniur. libro 9. columna 2419
Si non designata,de fal.cau. adiecta. lega.li. 6.col.1624
Si non donationis,de contrahend. empt. & vend. lib.5.col.958
Si nondum tem,de fur.& ser.corr. lib.6.col. 1402
Si nondum vobis,de vsuc.vel cuia. qui satis non de. lib.5.col.1311
Si non est nunciatum,de iniur.libr. 9. colum. 2419
Si non est, de condict.ex lege,lib. 4.colum. 811
Si non ex propria,de contra iudi.cur. libr.6. col. 1351
Si non indacta,in quibus cau.pign. lib.8.co. 2107
Si non iniuria,de cuictionibus, lib.8 colum. 2230
Si non omnem,famil.erciscun.lib.3. colum. 722
Si non proprietatem,de his,qui à non domi. lib.7.col.1783
Si non simpliciter,de ædil.actio. lib.4.colu. 1965
Si non singuli,si eorum pensur. lib.4. colu 781
Si non singuli, si plures vna sent.lib.7.colu. 1755
Si non speciali,de testamen. lib.6. columna 1469
Si non subscripsisti,de administ.tut. li.5. col. 1304
Si non suspectum,de suspect. tuto. lib.5.col. 1326
Si non transactionis,de iur.& fact.igno. li.2. col.552
Si non verum, de dona. inter virum & vxo. li.4.col.1231
Si nulla culpa,de pign.actio. lib.4. columna 880
Si nulla iusta ex causa, de acquiren. & retinen.poss. lib.7.col.1845
Si nulla vsucapionis, de commu.rerum alie. lib.4.col.1049
Si nuptiis pater,de nupt. li.5.col.1119
Si ob causam,de cuictionibus, lib.8. colum. 2229
Si obligata, de cuictionibus, lib.8. columna 2231
Si obligatum hominem, de solut.& liberat. lib.8.col.2216
Si olei certi,de locat.& conduct. lib.4.colu. 1093
Si operas certi,de solut.& liberat. lib.8. col. 2229
Si operis publicis,de pœnis, lib.9.col.1448

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Si pacto, quo pœnam, de pact. lib.2. colu. 338
Si pactum intercessit, de except. fen pecfcr. li.8.col.1265
Si parentes vestri, de cuistio, lib.8. column. 1232
Si partem possessionis, de vsucap. pro empt. lib.7.col.2833
Si partus fabricti, ad legem Cornel. de falf. col.2385
Si paiscendo, de pact. lib.2.col.334
Si paterna, ij de repudian. vel abdit. here. lib. 6.col. 1565
Si paterna, ij de repudian. vel abdit. hered. li. 6.col. eod.
Si paterna hereditate, de reuocan. his quæ, lib.8. col.2057
Si paternam obligationem, ad fen.con. Vel. L4.col.922
Si patrono, de neg. gest. lib.2.col.419
Si pater, de vsufr. & habita. lib.3.column. 701
Si pater filium, de instit. & substit. lib.8.col. 2513
Si pater inofficiosus, de collat. lib.6.column. 1418
Si pater marito, de dot.promif. li. 5.colum. 1180
Si pater amor, de inoff. dona. lib.3.colum. 669
Si pater pactum, de sponsalib. li.5.column. 1111
Si pater puelle, de inoff. testamen. lib.3.co. 646
Si pater secundum, quando mulier iure offi. fun. li.3.col.1236
Si pater seruum, de his qui à non do. libr.7. col.784
Si pater suus, de inoffic. testa. lib.3. column. 642
Si pater suus, manda. vel con. lib.4.column. 979
Si pater suus, de testim vendi. lib.4.colum. 1083
Si pater suus, de actio empt. & ven. li.4.col. 1036
Si pater suus, de contra iudi. iure. lib.5.col. 1132
Si pater suus, de curat. fur. vel prodi. li.6.col. 1149
Si pater suus, commen. de succes. lib.6.col. 1121
Si pater suus, de heredibus instituen. lib.6. col.1307
Si pater suus, ne de statu defunct. lib.7.col. 1364
Si pater suus, quòd prouoc. non est necess. lib.7.col.2005
Si pater suus, si pendet appell. lib.7.colum.
Si pater suus, qui bon. ced. poss. lib.7.col.
Si filius suus pro Cornelio, de fideiuss. & mandat. lib.8.col.2135
Si filius suus, cui, de noua. & deleg. lib.9. col.2209
Si filius suus, de cri stel. lib.9.col.2457
Si filium vestes, de fin. pass. libro 9.columna 2461
Si filium suum, de alen. liber. lib.5.colum. 1160
Si filia, de interdic. matri. libr.5. columna 1153
Si filius tuo, de vsuf. & habita. lib.3.colum. 700
Si filius tuo, de dona. lib.8.col.1236
Si filiusclus, si manci. ita fue. alie. vt mancipio. li.4.col.1061
Si filiorum causa, de aduoc. diuer. iudicio. lib.2. col.385
Si filiusfamilias, comma. vniusque iudi. lib.3.colum. 708
Si filiusfamilias patris, si quis alteri vel sibi stipulatus fuerit, lib.4. col.1039
Si filiusfamilias tua, de fur. & fer. corra. lib.6.col. 1605

Codex.

Si pecuniam, de vsuri. gest. lib.2. col.434
Si pecuniam, de non numera. pecu. lib.4. col.932
Si pecuniam, de vsur pupill. lib.5. col.1348
Si pecuniam quam, de re iudi. lib.7.co.1946
Si pecuniam tibi, si pignu. conuen. mu. lib.8. col.153
Si per fideicommissum, ad senatusc. Trebellia. li.6.col.1454
Si per ignorantiam, de condit. inde. li.4.col. 754
Si per impressionem, de his, quæ vi metusve caus. i lib.2.col.451
Si permittente, ad senatusc. Maced. lib.4. col.916
Si permutationis, de euic. li.8.col.1213
Si per se non stat, de vsuris, lib.4.col.956
Si per vim, de his, quæ vi metusve cau. lib.2. col. 448
Si plures personæ, de condit. infer. lib.6.col. 1645
Si pontionilla, quando dies leg. ced. lib.6. col.1691
Si Posidonium, ex quib. caus. infa. irro. lib.2. col.401
Si possessio inconcussa, qui, non obst. long. temp. praescript. li.7.col.1821
Si post decretum, si adiuuàs libert. li.3.co. 477
Si post depositum, de adiectitib. & dome. li. 1. col.309
Si post diuisionem, de iuris & fact. igno. lib. 2.col.252
Si post finitum, de diuid. rerum lib.5.co.1340
Si post mortem, de peti. hered. lib.3.col.677
Si post perfectam, de emist. lib.4.col.1233
Si postquam, vt in possess. leg. &c. lib.6.col. 1695
Si post sententiam, si sæpiùs in integ. restipo. li.2.col.102
Si post testamentum, de postuhered. instituen. li.6.co.1519
Si potiores creditores, de his qui in pri. cred. lib.8. col.2159
Si prædiorum, ad leg. Falcid. lib.6.col.1672
Si prædium quia, de euictis actio. lib.4.col. 1047
Si prædium, de euic. lib.8.col.1226
Si prædium rusticum, de præd. & aliis reb. mino. lib.5.col.1381
Si prædium vxor, de iure dot. lib.5. columna. 1192
Si præsens quidem, de Epis. audien. lib.1. col.156
Si præses prouinciæ, de dona. lib.8. colum. 2274
Si præses quasi, quomodo & quan. l.7. col. 1903
Si præsidi, de rebus alien. non alien. li.4.co. 1045
Si præsidi prouinciæ, de dona. ante nupt. lib.5.col.1215
Si prætorium pignus, de præto. pig. lib.8.co. 2131
Si pretium, de præsu. li.1.col.401
Si prior respublica, de his qui in pri. credi. lib.8. col.2136
Si priusquam distraheretur, de distract. pig. lib.8.col.2146
Si pro alieno, de conditic. pecu. lib.4.colum. 817
Si probare potes, quando decreto opus non est. lib.5.col.138
Si probatum, comma. fluid. lib.3.columna. 737
Si probaueris, de fideicommiss. lib.6.colum. 1616
Si probaueris præsidi, si aliena res pign. da. lib.8. col.2109
Si probaueris te, de remiss. pig. lib. 8. col. 2137
Si probus, si adiuuàs fiscum, lib.2.columna 126
Si pro conuitore, de conuitio iudi. tuc. li.5. col.1511
Si Proculiana, si omiss. fer. cau. testa. lib. 6. col. 1612
Si Procurator, de procurator. lib.2.colum. 412
Si pro dote, de dot. promif. libr.5. columna 1279
Si pro ea, manda. vel con. libr.4. columna 982
Si pro eo qui, ad senatusc. Turpil. lib.9. col.2441
Si pro fundo quem, de transactio. lib.2. col. 349
Si pro mutua, si certum peta. lib.4. columna. 785
Si proprio habitis, de donat. inter vir. & vxor. li.5.col.1234
Si propter fructus, de compensa. lib. 4. col. 949
Si propter officium, qui. ex caus. mai. in integ. restit. li.2.col.357
Si prouincialium, rectiga. no. infli. non poss. lib.4.col. 1074
Si pecliam ea si man. ita fue. alie. vt manu. li.4.col.1064
Si puerum eo, in quib. cau. cess. long temp. praescript. lib.7. col.2840
Si pupillorum pater, de testament. tutor. lib. 5.col.1276
Si pupas non iure, de per. hered. lib. 3. col. 679
Si qua beneficia, de diuer. rescript. lib.2.col. 271
Si quæstio tibi, de oeci. indi. lib. 3. colum. 593
Si quæ ex feminis, de secun. nupt. li.5. col. 1139
Si quæ res, si aduer. don. lib.2.col.477
Si qua eum seruo, de mul. quæ se pro. ser. iun. lib.9. col.2337
Si qua fideicommissorum, famil. erciss. li.3. col.724
Si quæ illustris, ad senatusc. Orfic. li.6.co. 1707
Si quæ per calumniam, de Episco. & cleri li. 1.co.85
Si quæ inter, de Iud. & exilico. lib.1.colum. 100
Si quæ mulier, de secund. nup. lib.5. colum. 1275
Si qua mulier, ad senatusc. Tertullia. li. 6.col.704
Si qua vnquam, ne rei dominicæ, lib.7.col. 870
Si quam tibi, de operis liber. lib.6.columna 1418
Si quando concessa, de operibus public. li. 8.col.2089
Si quando decisum, de appella. lib. 7. colu. 1989
Si quando initiarum, de iniuriis, lib.9.col. 2411
Si quando iniuriosus, de testibus, lib. 4. colu. 827
Si quando negotium, de ordi. cogn. lib.7. col.1210
Si quando nostræ, de fur. & imag. lib.2. col. 73
Si quando quis, de dilat. libr. 3. columna 602
Si quando ratio, de relationibus, li.7.colu. 1966
Si quando fine, si maior fact. aliena. factum, &c. li.5.col.1397
Si quando talis, de inoff. testa. lib.3.colum. 640
Si quando vis, vnde vi, lib.8.col.2061
Si quando vsus, de operibus public. lib.8. col. 2091
Si quantitatem, qui bon. ced. poss. lib.7. colu. 2012
Si quæ actiones, de seruitu. & aqua. li.3.co. 711
Si quæ petitiones, de in litem dan. tuto. li. 5. col.1355
Si quasi, de non numer. pecu. l. 4. columna. 937
Si quenquam, de Episc. & cleric. lib.1.col. 95
Si qui adulterij, ad legem Iul. de adult. lib.9. col.2354

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Si quis advocatorum, de postulan. lib.2.co. 379
Si qui desiderio, de suffragio. lib.4.columna 789
Si qui ex consensu, de Episcop.audien. lib.1. col.149
Si qui institor, de commer. & merca. lib.4. col.1078
Si quis iudicet, de operibus public. lib.8.co. 2089
Si qui latrones, de his, qui latro. occul. li.9. col.2424
Si qui orthodoxe, de hæreti. & Manich. li.1. col.185
Si quis publicorum, de fer. fugi. li.9. colum. 2400
Si quid à procuratore. vbi & apud quem cog. in integr. restit. lib.2.col.307
Si quid datum, de pagan. & sacrif. lib.1.col. 204
Si quid de bonis, de restitut. milit. lib.2.col. 513
Si quid mater, de donat. quæ sub modo, lib. 8.col.2291
Si quid negotiorum, de off.com. rt. pri. lib. 1.columna 391
Si quid pars, de ferui. & aqua. lib.3.columna. 714
Si quidem ante, de dona. inter virum & vxo. lib.5.col.1119
Si quidem suam, de in ius. lib.9 col.2420
Si quidem donationis, de obliga. & actio. li. 4.col.816
Si quidem ex causa, de transact. lib.2.colu. 504
Si quidem intentionem, de except seu præscript. lib 8.col.2166
Si quidem fine, de præd. & alis reb. minor. lib.5.col.1379
Si quidem viuit, solo. matri. quem ad. dos pe. li.3.col.1130
Si quidem Zenoni, de contrahen. stipu. li.8. col.2177
Si quis actor, de lit. contest. lib.7.col.599
Si quis ad destinandum, de Episc. & cler. lib. 2.col.239
Si quis ad se fundum, ad leg. Iul. de vi pub. li.9. col.2361
Si quis affecat, de mandat. princip. lib. 1. col. 223
Si quis adversus præfectorum, de præsibus long. offic. lib.1.col.260
Si quis adversus, vbi cum. fisca. agat. lib.3. col. 652
Si quis advocatus, de except. seu præscript. li.lib 8.col.2168
Si quis agere, de codicil. li.5.col.1580
Si quis alicui, ad legem Iul.maiest, li.9.col. 2355
Si quis aliquid, de his, qui ven. æta. impe. li.2.col. 566
Si quis alterius, vbi in rem act. exer. debeat. lib. 3.col.622
Si quis alumnum, de nup. li.5.col.1242
Si quis argentum, de donatio. lib. 8. colum. 2.285
Si quis cohortali, de hereditatibus decurionum, lib.4.col.1748
Si quis cohortalibus, de offic. rectho. prouin. lib.1.col.199
Si quis conductionis, de locat. & conduct. li.4. col.2093
Si quis contra, de seditionis. lib.9. columna. 2408
Si quis cum capitali, si reus vel accusa. mor. fue. lib.9.col.2329
Si quis curialis, de Episco. & cleric. lib.1. col. 79
Si quis decurio, ad leg Corn. de fal. li.9.col. 2392
Si quis defunctum, de apoth. lib.2.columna. 194
Si quis donauerit, de fuer. Eccl. lib.1.colum. 55
Si quis duobus, de impub. & aliis substi. lib. 2. col.2316
Si quis de tenoribus, de defen. ciuit. lib.1. col.315
Si quis de rogaris, de adnoca. diuer. iudic. li. 2.col.382
Si quis emptiones, de postlim. rei quæ. ne. li.7.col.1884
Si quis ex familiaribus, de his, qui acce. non poss. lib.9. col.2308
Si quis fabricensis, de hereditatib. decurio. lib.4.col 1748
Si quis famosum, de famo. libel. l. 6 co.2411
Si quis filium, de nofic. test. lib.3.col. 618
Si quis filium, de libe. præte. lib 6.col.1134
Si quis fundus, si propter pub. pensit. ven. foe. celeb. li.4.col.1008
Si quis gesum, plus valere quod agi. li.4.co. 890
Si quis hæredem, de instit. & substit. li.6.col. 1716
Si quis homicidij, de accusat. & inscript. lib. 9.col.2355
Si quis Imperatorum qui testa. fac. poss. lib. 7.col 1481
Si quis inoffici, de inoff. test. lib.3.columna 1148
Si quis in aliquo, de edendo. li.2.col.470
Si quis in conscribendo, de episc. & cler. lib. 1.col.132
Si quis in conscribendo, de pactis, lib.2.col. 346
Si quis in cuiusquæque, quæ res pign. oblig. pos. lib.8.col.2115
Si quis in ea cupa, de custod. reo. lib.9.col. 2322
Si quis in emaciperum, de dona. lib.8.col 2277
Si quis in hæres episc. & cler. lib.1.col.78
Si quis in libertatem, quibus ad libert. peruenion lic. lib.7.col.1826
Si quis in metallum, de pœnis, li.9 co.2449
Si quis panocis, de his, qui par. occid. lib.1. col.2371
Si quis in perfiare, si rector prouinc. vel ad cum pertinen. sponsa. dederint arras, li.5. col. 1121
Si quis in eucunque, ne lit. in vna ead. lib. 7.col. 1218
Si quis fin. de inoffic. testam. lib.3. columna. 617
Si quis in testamento, de rit. in vna ead. lib. 8.col.2058
Si quis in testamento, de fideicommiss. libert. lib.8 col.2165
Si quis aera peruinciam, de bonis proscrip. lib.9.col.2424
Si quis ita, de pact. inter emp. & vend. compo lib.4.co 1094
Si quis iudicum, de statuis & imag. li.1.col. 275
Si quis iudicum, de offic. com. fuer. pal. lib.2. col.291
Si quis iudicum duxerit, de relatio. lib.7.co. 1965
Si quis iusiurandum, de reb. credi. li.4. colu. 771
Si quis lege, de apostis. lib.1.col.194
Si quis libellos, de appellationibus, li.7.col. 1981
Si quis maior, de transactionibus, lib.2 col. 474
Si quis modestiæ, si reus vel accus. mor. fue. lib.9.col. 2359
Si quis naturalem, de naturalibus lib. lib.5. col.1264
Si quis nauicularios, de heredit. decurion. li.6.col.1748
Si quis necandi, ad legem Cornel. de sica. li. 9.col.2370
Si quis nolente, de neg gest. lib.2.colu.444
Si quis non dicam, de Episc. & cleric. libe.1. col.74
Si quis nummos, de fal. mone. lib.9. colum. 2400
Si quis ordinaria, si quæcunque præd. potest. &c. li.5.co.2154
Si quis parentis, de his qui par. li.9. colum. 237
Si quis patronorum, de bonis lib. li.6.col. 1413
Si quis per absentiam, de temporibus & reparationib.ap. lib.7.col.1996
Si quis percussorem, ad legem Corn. de sica. lib.9. col.2369
Si quis posthac, de Nili agger. non rump. li. 9.col.2423
Si quis posthac, de off. præf. præt. Orien. & Illyr. lib.1.col.278
Si quis post hac, de bonis prescript. li.9.col. 2451
Si quis post hanc, de eunuch. lib.4.columna. 1011
Si quis post hanc, de ædific. priua. lib.8. col. 2077
Si quis presbyter, de Episc. & cleric. lib.1.columna 84
Si quis pistoris, de secund. nupt. lib.5.colum. 1272
Si quis pro redemptione, de dona. lib.8 co. 2288
Si quis pro publicis, de offic. eiui. iud. lib. 1. col.302
Si quis propter nimiam, de patrib. qui filios distra. li.4.col.1012
Si quis provocatione, de appellat. lib.7.colu. 1982
Si quis quadringentorum, ad legem Falcid. lib 8.col.1671
Si quis quodlibet, de interdict. lib 8.colum. 3050
Si quis rebaptizare, ne sanctum bap. ite. lib. 1.col.193
Si quis requisitus, de fide instrum. lib.4.col. 888
Si quis sciens, de rei vindica. lib.3.colu. 692
Si quis se, de accus. & inscript. li.9.col.2313
Si quis sepulchrum, de sepul. viola. li.9.col. 2356
Si quis serao. de fur. & ser. corrup. lib.6.col. 1409
Si quis seruo, commu. de manu. lib.7.colum. 1797
Si quis seruos, de accus. & inscrip. lib. 9.col. 2211
Si quis seruum, de condict. indebi. lib. 4.col. 796
Si quis seruum, de ser. fugiti. libe.6.columna 1369
Si quis seruum fugitiuum, ad legem Fab. de pla. libe.9.col.2382
Si quis seruus rapeus, qui ex eau. serui pro. li.7.col.1780.
Si quis sine, de vectiga. & commis. lib.4. col. 1074
Si quis sine vsore, commu. de manu. li.7.co. 1798
Si quis sponderis, de contrahen. stipul. li. 8.col.2182
Si quis suo, de inoff. test. lib.3 col.657
Si quis super, finium regund. lib.3 col.747
Si quis super cudendo, de fal. mone. li.9. col. 2400
Si quis suus, de repu. vel abst. here. lib.9.col. 2367
Si quis te reum, ad leg. Cor. de sica. lib.9.col. 2370
Si quis tetibus, de testi. lib.4.col.864
Si quis tibi seruum, de euict. lib. 8. column. 2234
Si quis tutoris, de interdi. ma. libe. 5. colum. 1134
Si quis vel si qua. ad senatusconf. Tertul. li. 6.col.1705
Si quis vel cuiciæ, vbi quis de curis conne. li. 2.col.628
Si quis vel pecunias, depoici vel contrà, lib. 4.col.975
Si quondam vxor, ad leg. Iul. de adult. libe. 9.col.2342
Si quos debitorum, de rescin. ven. lib. 4.colu. 1021
Si quos fœtè, de postli. reuer. libr.8.colum. 2261
Si quos iudices, de offi. præf. præte. Orien. & Illy. lib.1.col.275
Si reddita debita, de luit. pign. li.8.col.2254
Si repetendi, de condic. ob caus. lib.4.colum. 802
Si rerum vsurum, de dona. quæ sub modo li. 8.col.2289
Si res pupillares, de pupi. tuto. & cura. libr.5. col.1316
Si res mobiles, vi bo.ra. li.9.col.2415,
Si res tuas, ad exhiben. lib.3.col.756
Si res tuas rapeus, de ordi. cognitio. lib.7.col. 1819

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Si testdum,de distract.pign.lib.8.col.1145
Si testinus,de testamen.mili.lib.6.columna 1471
Si testes creditor,ad Senatusconsu. Vell.lib.4. col.922
Si testipsi heredes,de peti.here. lib.3.col.681
Si testipsum,de probationib. lib.3.col.845
Si testundàm mandatum,manda. vel con.li. 4.col.983
Si sepulchrum , de religio. & sumptib. fun. lib.3.col.751
Si seruì vestri,de noxalibus actio. lib.3.col. 751
Si seruus,de exactionib.empt.& vend.lib.4. col.1015
Si seruum alienum,de neg.gest.lib.2. colu. 437
Si seruum vestrum,de fur.& ser.corra.lib.6. col.1407
Si seruus cuiusquam, de his qui ad Eccles. confu. lib.1.col.108
Si seruus extero.si seruus exte. se emi man. lib.4.col.990
Si seruus fuisti,de fideicommiss. liber.lib.7. col.1763
Si seruus,ignorante,de noxa. act. lib.3.col. 752
Si seruus in demolienda,de sepulc.vio. lib 3.col.1375
Si seruus tuus, quod eum eo,&c. lib.4.col. 905
Si sine decreto , si maior fa.aliena.factam ra ha. &c. lib.3.col.1316
Si sine voluntate,ad Senatusconsu.Vellei. lib. 4.col.920
Si socero filia,solu.ma.quemadm.dos peta. lib.3.col.1331
Si societatis,pro socio. lib.4.col.994
Si soeruus tua,de iure dot. lib.5.col.1190
Si solennibus, de fide instrumen. lib.4.col. 875
Si solueue tibi. de nouat.& delega.lib.8.col. 1210
Si soror tua,de collationibus,lib.6.colum. 2462
Si sororem tuam,de his,qui accu. non poss. lib.9.col.2308
Si sororis,qui dare tut.vel cura.poss. lib.5. col.1291
Si sororì,de iure delib. lib.6.col.1548
Si status controuersiam,de ord.cog. lib.7. col.1819
Si status tibi,de emist. lib.8.col.1231
Si stipulatio,de iure dot. lib.5.col.1184
Si sub specie,de postulan. lib.1.col.378
Si successione , de reuocan.his quæ. lib.7. col.2037
Si sui iuris, de actio à tuto. seu cura.dan.li. 5.col.1316
Si sunt qui,debit.vendi.pign. imp.non poss. lib.8.col.1149
Si super possessione,de transact. lib.2.col. 355
Si superstite,de dolo malo . lib.2.col.411
Si tabulas testamenti , si ex fal.instru.lib.7. col.1960
Si te bonis,de iure delib. lib.6.col.1547
Si te donatum,de fideicommiss. liber. lib.7. col.1763
Si te & filios,de ingenuis ma.lib.7. colum. 1793
Si te expilasse,ex quib.cau.infa.irro. lib.2. col.404
Si te in vacuam possess.de do.inter virum & vxor. lib.5.col.1234
Si te manumissum,de remiss.pign.lib.7.col. 1133
Si te non remittente,de precario, lib.8.col. 1074
Si te parens,de fals & legi.libe.lib.6.colum. 1659
Si tempore,de ope.libe. lib.6.col.1405
Si testamentum, de impub. & aliis substi.lib. 6.col.1311
Si testamentum,de testamen. lib.6.colum. 1489
Si testamentum,de institu. & substitu.lib.6. col.1317
Si testator codicillis, de his,qui sibi adscri.

Codex.

in test. lib.9.col.2396
Si tibi conuersis,de testibus, lib.4.col.855
Si tibi,de Carbonedic. lib.8.col.1415
Si tibi liberam,de euict. lib.8.col.1234
Si tibi notarium, de pign.& hypo.lib.8.col. 2103
Si tibi pacer,de testamen.tute.lib.5. colum. 1277
Si tibi per fauorem,de noxal.actio. lib.3. col.754
Si tibi pupillari,nam vel con.lib.4.col.981
Si tibi quæ,de loca.& cond. lib.4.col.1096
Si tibi res propriam.de donat.inter nup.lib. 5.col.1119
Si tibi seruitutem,de serui. & aqua. lib.3. col.715
Si tibi seruitutis,de libe.cau. lib.7. col.1808
Si tibi testamento, de lib.cau.lib.7.co.1804
Si totus,de inoffi.dona. lib.3.col.671
Si tradita sunt,de his,qui à non do. lib.7. col.1784
Si traditio,de actionib.emp.& ven. lib.4. col.1014
Si transactionis,de non nume.pecu. lib.4. col.935
Si tresuiralas,qui numero tut. se excu.lib. 5.col.1167
Si tu & collega,de Magistratib.conueniendis, lib.5.col.1350
Si tuis nummis,de oper.libe. lib.6.co.1419
Si tuæ ancillam,de necessa. ser.here.instit. lib.6.col.1518
Si tutor nominatus,de excusa.tuto. lib.5. col.1363
Si tutor petitus,de peti.tuto.& cur. li.5.col. 1316
Si tutor pupillam,si quis tam co.tut.fe.col. lib.5.col.1316
Si tutor tuus,de seruo pign.dat.ma. lib.7. col.1780
Si tutor tuus,in quib.cau.in integ. resti.lib. 2.col.494
Si tutor vel curator,de interdi.ma. lib.5. col.1254
Si tutores pupillis,de compesa.li.4.col.950
Si tutores testamento,de testamen.tute.lib. 5.col.1275
Si tutoris,de administra. tut.lib.5.col.1308
Si Valerianus,de restitutionibus milit. lib. 2.col.512
Si velut,de compensationibus,lib.4.colum. 930
Si vendidisset, si antiquior cred.pign.vend. lib.8.col.1119
Si venerabilis,de Episc.& cler. lib.1.col.79
Si veritas,de fideicom. lib.6.col.1627
Si verò dominus,de hæret. & Manich.lib.1. col.180
Si vestram,de inge.ma. lib.6.col.1794
Siue apud acta,de transact. lib.2.col.366
Siue cùm nupsisses, de seruo pign.dat.ma. lib.7.col.1780
Siue emancipatis,de donationibus , lib.8. col.1374
Siue ex iure,ne fideiuss.vel manda.dot.denur. lib.5.col.1254
Siue ex testamento, de in litem dan.tut.vel cura. lib.5.col.1318
Siue fuerit,de vsuc.pro donato, li.7.co.1831
Siue initio,de codicillis, lib.6.col.1528
Siue in libertatem,de euic. lib.8.col.1233
Siue negotiorum,si bon. rap.lib.9. colum. 2416
Siue pars,de dilationibus, lib.3.col.603
Siue possessio,de euict. lib.8.col.1230
Siue possidetis,de probationib. lib.4.col. 848
Siue pro fratre,de negotiis gestis. lib.2.col. 434
Siue serui sint,an seruus pro suo fa.li.3. col. 818
Siue seruum,de noxalibus actionibus,lib.3. col.752
Si vicinis,de nup. lib.5.col.1232
Si vi flumina,de religio.& sumpt. fu.lib.3. col.760
Si vindicari,de pœnis, lib.9.col.2470
Si vineæ quas mater, de præscr.long.temp. lib.7.col.1853

Si virgis,de emend.ser. lib.9.col.2367
Si vna matre,de bonis matern. & mater. ge. lib.6.col.1719
Si vi vel metu , de his,quæ vi metúve caus. lib.2.col.447
Si vlera hoc,de fideiussoribus & manda.lib. 8.col.1001
Si vniuersæ,de lega. lib.6.col.1597
Si vnquam,de reuo.don. lib.8.col.1234
Si vnus ex his,de dona.inter vir.& vxo.lib. 5.col.1238
Si vnus de septem,de testam.lib.6. col.1490
Si vnus ex litigatoribus,si pendet.appel. li. 7.col.2014
Si voluntate tua, de rescin.vend. lib.5.col. 1017
Si voluntate,de dot. promis. lib.5.col.1180
Si voluntate,de fideicommiss.liber. lib.7. col.1760
Si vos paternæ, si minor ab hereditate se abstinet. lib.1.col.489
Si vsumfructum,si secundo nupsimul.lib.5. col.1177
Si vsuras,de vsuris, lib.4.col.963
Si vsufructus,de vsufr. & habita. lib.3.col. 699
Si,vt nunc adseueras, si pig.conuen.num.li. 8.col.1138
Si,vt allegas, si adversùs creditorem, lib.2. col.450
Si,vt allegas,an seruus pro suo fa. lib.4.col. 818
Si (vt allegas) ad leg.Falcid. lib.6.col.1669
Si (vt allegas) de excusat. lib.5.col.1361
Si (vt allegasti) de inoffi.dona. li.3.col.667
Si (vt allegas) latrocinantem.ad leg.Corn. de sica. lib.9.col.2363
Si,vt manus,si ser.expor.ven. lib.4.col.1037
Si(vt proponis) de rei vindi. lib.3.col.692
Si (vt proponis) de condict.ob causam. lib. 4.col.798
Si (vt proponis)).de nup. lib.5.col.1139
Si (vt proponis)).de nup. lib.5.col.1133
Si (vt proponis) de don.inter virum & vxo. lib.5.col.1216
Si (vt proponis) de confirman.tuto. lib.5. col.1278
Si (vt proponis) si tutor vel cura.fal.alleg. excusat.fit. lib.5.col.1361
Si (vt proponis) de seruo pign.dat.ma.lib. 7.col.1779
Si (vt proponis) pars,quomodo & quando, lib.7.col.1901
Si (vt proponis)præses,quomodo & quando, lib.7.ibid.
Si (vt proponis) iterum,de excu.rei iud.li. 7.col.1950
Si(vt proponis)suspensa,quàdo prouo. non est necess. lib.7.col.1903
Si(vt proponis)cũ,de lib.exhib.li.8.co.1073
Si(vt proponis) socius,de adif.prior.li.8.col. 1077
Si(vt proponis)fundum,de fideiuss. & man. lib.8.col.1200
Si (vt proponis) castra,heres vel actio mor. fu. lib.9.col.1367
Si(vt proponis)bona,de bon. proscr. lib.9. col.2453
Si vtens instrumento,de fide instrum.lib.4. col.871
Si vxor pro marito,ad senatusco.Velleian. lib.4.col.915
Si vxor tua,de bo.auct.iud.possi.li.7.co.2026
Si vxor tua,de pign.& hypo.lib.8.col.1099
Si vxor tua prædii,si vend.pigno.age.lib.8. col.1132
Si vxorem,de condit.infer.&c.lib.6.co.1629
Societatem,pro socio, lib.4.col.992
Sola temporis,de long.tempo.praescrip.lib. 7.col.1826
Sola testatione,de testibus, lib.4.col.856
Solennibus,de rei vin. lib.3.col.698
Solita prouidentia,de remi.pig.li.8.col.1140
Solo obloquij,de liber.cau. lib.7.col.1808
Solutionem adscerantis,de solut.& liberat. lib.8.col.1220
Sororem fratris, de his,quibus,vt indig.lib. 1.col.1585
Spé eorum,quæ res pig.obl.possi.li.8.co.1113

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Index legum

Ipem fecere, de donationibus, lib.8.colu. 1270
Statuas sepulcro, de religiosis, & sumptibus fu. lib.3.col.762
Ἐπίσκοπ, de Episc. aud. lib.1.col.171
Statui ingenuum, de ingenuis. li.7.co.1796
Statuimus hoc, de Episco. audien. lib.1.col. 156
Statuimus, vt nullus, de Episc. & cleric. lib.1. col.185
Statuliberis datum, de testamen. ma. lib.7. col.1751
Statum eum, de fide instru. lib.4.col.1973
Statutis generalibus, de iureiur. ex breuicul. iuris. lib.7.col.1510
Stellionatus accusatio, de crimi. stel. lib.9.col. 2257
Stipendia reinteri, de execu. rei iudi. lib.7. col.1949
Studentibus nobis, de offic. præf. vrbi. lib.1. col.287
Studiorum labor, de adiectiuis & dome. lib.1.col.307
Sub prætexta, §. de transactionibus. lib.2. col.362
Sub pretexta, §. de transactionibus. lib.2. col.397
Sub pretexta, de hereditatis. actio. lib.4.col.811
Subiicipio filij, de lib.cau. lib.7.col.1808
Sub specie nouarum, de re iudi. lib.7.col. 1946
Subiitentes, de Episc. aud. lib.1.col.155
Subtilitatis, de iudi. lib.3.col.761
Subitacio facto, de fur. & fer. coerup. lib.6. col.2104.
Successores eius, de solu. & liberat. lib.9. col.2215
Successores legata, ad leg. Falcid. lib.6. col. 2671
Successionum varietas, finium regun. lib.3. col.746
Suggerente magnificentia, de offi. eius, qui. lib.1.col.307
Suggestionem, de aduoca. diuer. iudi. lib.2. col.389
Suggestioni, de verbo. & res. fig. lib.4.col. 2608
Summa sententia, de iusiurandum. lib.5. col.1344
Sumptus in pupillum, de admin. tuto. lib.5. col.1502
Suo potiri, si mater in domi. pro. lib.7.col. 2329
Super annali, de annal. except. lib.7.col. 2289
Super chirographariis, si cer. pet. lib.2. col. 782
Super delictis, de relationibus, li.9.col 2362
Super empti, de euict. lib.8.col.2239
Super hypotheca, de pign. & hypo. li.8.col. 2104
Super longi temporis, de præscr. long. temporis. lib.7.col.1865
Super rebus, de contrahen. emp. & ven. lib. 4.col.1581
Super sharu, de quæst. lib.9.col.2431
Supernacuam, de temp. in integ. restit. lib.2. col.324
Supernacuam obseruationem, de his, quæ pensant eo in testa. relin. lib.6.col.2215
Supernacuam veterum, depo. vel contra. lib.4.col.977
Supplicare causa, vt lis. pen. lib.2.col.264
Suspectos tutores, de suspect. tuto. lib.5.col. 1326
Suum heredem, de iure delib. lib.8.col.2547
Suus heres, de repu. vel abdi. here. lib.6.col. 2566

T

TAlis de antiquo, de his, quib. vt indig. lib.5.col.1384
Tam dementis, de episc. aud. lib.2.col.1659
Tamdiu facienas, pro socio, lib.4.col.994
Tam mandatori, de non numera. pecunia. lib.4.col.939
Tanta cura nos, de veteri iure enucle. lib.1. col.228
Τὰ πανάγια, de Episc. & cle. lib.1.col.110
Τὰ ἁγιώτατα, de sacr. Eccl. 51
Τὰ ἀδι νῶν, de here. & Manich. lib.1.col. 388
Tempora fatalium dierum, de temporibus & repara. appel. lib.7.col.1995
Temporales actiones, quando libel. princ. dat. lib.2.col.245
Temporalibus, de vacatibus militum, lib.2. col.516
Tempore contractus, de pact. inter empt. & ven. compo. lib.4.col.1055
Temporis quod, de petitio. ver. & cura. lib.5. col.1316
Tempus expeditionis, quib. non obti. long. temp. præscript. l.7.col.1859
Terminato, de fiscali. & li. expen. lib.1.col. 1940
Τὰ σωζόμενα, de iudic. lib.3.col.761
Τὰ ἅγια, de sum. Trin. lib.1.col.19
Τὰ τῶν ἱερωμένων, de Episcop. & cleric. lib.1. col.117
Testamenta omnia, de testames. lib.6.col. 1491
Testamenti factione, de inoffic. testa. lib.3. col.459
Testamenti tabulas, quemadmo. testa. aper. lib.6.col.1769
Testamento iure, de impub. & aliis substit. lib.6.col.1921
Testamento matris, de confirman. tuto. lib. 5.col.1378
Testamento tutor, de exco. tut. lib.5.col. 1359
Testamentum militis, de inoffi. test. lib.3. col.951
Testamentum non, de testament. li.6.col. 1491
Testandi causa, de testam. lib.6.col.1490
Testes, ferui, de testa. lib.6.col.1481
Testium facilitatem, de testib. lib.4.col 865
Θεῖα ἀπόστολοι, de Episc. aud. li.1.col 170
Θεῖα ἀπόστολοι, de nuptiis, lib.5.col.1144
Θεοφιλεῖς, de Episc. & cle. lib.1.col.111
Θεοφιλεῖς ἀρχιε, de Episc. lib.1.col.128 & 131. & de Episc. aud. col.lib.col.164
Θεοφιλεῖς μαθητ, de mand. princ. lib.1.col. 223
Θεοφιλεῖς πάν, de Episc. aud. lib.1.col.168
Titius si cum, de ope. liber. lib.6.col.1410
Titulis non præcedentibus, de seruis repu. manumit. lib.3.col.1731
Titulos, qui, de off. comitis Orientis, lib.1. col.185
Τὸ πανάγιον, de sum. Trin. lib.1.col.20
Τὸν ἱερὸν, de Episc. & cler. lib.1.col.110
Τὸν ἱερεῖς, de Episc. & cler. lib.1.col.117
Totum monoeis, de offic. quæstoris. lib.1. col.288
Τὸ ἱερωτάτον, de Episc. & cler. lib.1.col.94
Traditionibus & vsucapionibus, de pactis. lib.2.col.341
Traiectitiæ quidem, de nauti. fœno. lib.4. col.970
Traiectitiam, de nautico fœnore, lib.4.col. 969
Transactio nullo, de transactionibus. lib.2. col.372
Transactione finita, de transactionibus. lib. 2.col.367
Transactione mutis, de transactionibus. li. 2.col.365
Transactionem, quæ, de transactionibus. li. 2.col.371
Transactionis placitum, de transactio. lib. 2.col.354
Transigere vel pacisci, de transact. lib.2.col. 360
Tres denunciationes, quomodo & quando. lib.7.col.1907
Tres tantummodò, de Episc. audien. lib.1. col.147
Tres tantummodò, de offi. pretto. lib.1.col. 196
Tunc consenti, de accusat. & inscript. lib. 9.col.2316
Turres noui, de operib. pub. lib.8.col.2091
Tutelæ actio, arbi. tute. lib.5.col.1358
Tutelæ actione, de testam. tute. lib.5.col. 1378
Tutelam administrare, quando mulier tut. off. fungi po. lib.5.col.1393
Tutelam pupillorum, de administrat. tuto. lib.5.col.1502
Tutor filiorum, de fen. pas. lib.9.col.2460
Tutor licet, de admi. tut. lib.5.col.1310
Tutor post puberem, arbi. tute. li.5.col.2538
Tutor, qui, de tuto. vel curat. qui satis dom de. lib.5.col.1323
Tutorem quondam, arbi. tute. lib.5.colu m. 1337
Tutorem vel curatorem, de vsuris pupil. lib. 5.col.1347
Tutores debita, de administr. tuto. lib.5.col. 1304
Tutores etiam Græcis, de testamen. tut. lib. 5.col.1378
Tutores nominatos, de excusa. tuto. lib.5. col.1362
Tutores, qui necdum, vt causæ post puberes adhi. tutor. lib.5.col.2332
Tutores quos, si tutor vel curat. falsis alleg. excusa. lit. lib.5.col.1314
Tutores tutelæ, arbi. tute. lib.5.col.2337
Tutores vel, de admin. tuto. lib.5.col.1309
Tutoribus vel curatoribus, de pericu. tut. & cura. lib.5.col.1378
Tutoris officium, quando tut. vel curat. esse desi. lib.5.col.1355
Tutoris tui, ad leg. Iul. de vi pub. lib.9.col. 2319
Tutori vel curatori, de nego. gest. lib.2.col. 442

V

VBi adhuc, de iure dot. lib.5.col.1295
Vbi agnatum, de fur. & legi. liber. lib.6. col.2700
Vbi aut vis, vbi de possess. agi opor. lib.2. col.620
Vbi falsi examen, ad leg. Corn. de fal. lib.9. col.2393
Vbi pactum, de transact. lib.2.col.372
Vectigalia quæcunque, de vecti. & commis. lib.4.col.1073
Vectigalia nouas, vectige. nouas inflitui non posse. lib.4.col.1074
Velamento absentiæ, de postulan. lib.1.col. 379
Velles necne, de reuo. do. lib.8.col.2395
Vehere castrense peculium, de adiectiuis & dome. lib.2.col.309
Venales sententias, quando prouoc. non est necess. lib.7.col.2087
Venditi actio, de actionib. emp. & vend. lib. 4.col.1015
Venditi actionem, de actionibus empti, & ven. lib.4.col.1033
Venditio quidem, de prædiis mino. lib.5. col.1377
Venditionem ob tributorum, si prop. pub. peca. ren. fue. cele. lib.4.col.1014
Venditiones, de his quæ vi metuve cau. lib. 2.col.452
Venditionem est, de contrahen. empt. & ven. lib.4.col.995
Venditione societatis, de vsucap. pro emptore. lib.7.col.1821
Venditori factum, de rescin. vend. lib.4.col. 2219
Venditrici, de reb. alie. non alie. lib.4.col. 1046
Venis edicti, de in ius voc. lib.3.col.337
Veterum ambiguitatem, ad senatusc. Vellei. lib.4.col.931
Verba superflua, de donationib. lib.8.colu. 2288
Verba testamenti, de testamen. lib.6.colum. 2488
Verba testamenti, de fal. cau. adiect. leg. lib. 6.col.1647
Verbis testamenti, de vsufr. & habita. lib.3. col.699
Verbum precibus, ex quib. cau. in fa. iuro. lib. 2.col.406
Verbum, solo, de fideicom. libt.6.col.2620
Vestium, auri, de rescin. ven. lib.4.col.2022
Veteranis qui, quando prouo. non est necess. lib.7.col.2005
Veterem dubitationem, de actio. præstan. lib.3.col.1334

Veteres

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nouem priorum librorum Codicis.

Veteres circaiens, de adopt. libr. 8. colum. 1249
Veteris iuris arbitrate. lib.5.col.1538
Veteris iuris dubitationem, de præto. pign. lib.8.col.2332
Veteris iuris, de contrahen. stip.li.8.colum. 2179
Veterum ambiguitatem, ad sen. Velleia.li.4. col.931
Vetustissimam obseruationem, de iur. domi. impe. lib.7.col.1158
Viam veritatis, de loca.& condu.lib.4. colu. 1089
Vi bonorum, vi bonor. rapt.lib.9.colu.2415
Vice donationis, de donationibus.lib.8.col. 2275
Victum in aleæ, de aleator.& alear.lusu,li.1. col.758
Vidua iura, de usup. lib.5.colum.1735
Vi pulsus, vnde vi. lib.8.colum.2015
Viri illustres, de offic.magist.mili.lib.1.colu. 286
Viros clarissimos, de excusat.tutor. lib. 5.col. 1364
Vis eius, de probationibus. libr.4.col.848
Vitia possessionum, de acquiren.& retinen. poss. lib.7.col.1848
Vitrico priuigni, communia de succes.lib.6. col.1721
Vitra modum de actionibus empt.& vendi. lib.4.col.1059
Vasquequæ, de Episcop.& cler.lib.1.colum. 106
Vniuersa bona, in quib. can. pign.lib. 8. col. 2205
Vniuersa rescripta, de precib. Impe. offer.li. 2.col.259
Vniuersa rescripta, de diuer. rescript. li. 1.co. 272
Vniuersi, fiduciam, vbi can. fide. agen. lib.3. col.638
Vniuersi provinciales, de vectig. & commis. lib.4.col.1072
Vniuersis simul, de precib.Impe. offer.li.1. col. 261
Vniuersi tam legionibus, de hereditatibus decurio. lib.6.col.1748
Vniuersas terras, ne ei domi. vel templ. lib. 7.col.1870
Vnus ex multis, de distract.pign. libro 8.col. 2198
Vnus indiuiduum, in quib. can. cess. long. temp.præscript. lib.7.col.1858
Vnusquisque sobolem, de infan. expos. li.8. col.2264
Vnusquisque procurator, ad leg.Iul. repet.li. 9.col. 2407
Voluntariæ tutelæ, de excusa.tutor. lib.5. co. 1340
Voluntas patris, de fideicommiss.lib.6. colu. 1618
Voluntatis defuncti, de fideicommiss. lib.6. col. 1619
Vsucapio non præcedente, de vsucap. pro herede, lib.7.col.1834
Vsucapio, de pignorib.& hypo. li.8.col.2037
Vsufructu, de vsufruct.& habita.li.7.col.702
Vsufructu matri, de vsufru.& habi.lib.3. col. 703
Vsura in depositi, deposi. vel co. li.4.col.972
Vsuræ minutam, de vsur. li.4.col.968
Vsuræ per tempora, de vsur. li.4.col.957
Vsuras emptor, de vsur. lib.4.col.915
Vsuras quæ, de solut. & liberat.li.8.co.1977
Vsurpationem, de vectiga. & commis. lib.4. colu.1072
Vt creditor de probationibus. lib.4.col.840
Vt debitum, de heredi. actio.lib.4.colum.815
Vtere viri, de prædiis & aliis rebus mino.lib. 5.col.1380
Vtili ratione, de defen.ciui. li.1.col.315
Vt in die, de fertis, lib.4.col.605
Vt inter absentes, de inutilib. stip.lib. 8. col. 2285
Vtinam diuinum, de sacrosan.Eccles.li.1.co. 62
Vt intestato, de suis & legi.lib. 6. colu. 1658
Vti possideris, vti possidetis. lib.8.col.2070.
Vt legis Fabiæ, ad leg.Fab.de pla. lib.9 colu. 2379
Vt liberis, de collationibus. lib.6.col.1456
Vt liberis, de collationibus. lib.6.col.1470
Vt non liceat, de Episc.& cleric.lib.1.col 140
Vt nullo modo, de vsur. lib.4.col.968
Vt perfectiur omnibus, de annali except.li. 7.col.1891
Vt prophanos, de paganis & sacrif.lib.1.col. 303
Vt responsum congruens, de transactionib. lib.1.col.319
Vtique, de locat. & conduct.lib.4.col.1099
Vtrum nepos, vbi pupil.educa.deb. lib.5.col. 1331
Vt testamentum, quemadmo.testa.aper. li.6. col.1561
Vt verborum inanium, qui admit. ad bono. pos.lib.6.col.440
Vt vnius pœna, ad leg.Iul.repe.lib.9. colum. 2403
Vt vxori pro dote, ne pro dote mulieris, &c. lib.5. col.1317
Vult ad heredes, de secund.nupt.lib.5. colu. 1378
Vxor patrui, de legat. lib.6.col.1598
Vxor quæ, de repu. lib.5.col.1140
Vxor tua, famil.ercis. li.3.co.722
Vxor tua fi, de his, qui accu. non poss. lib.9. col.2305
Vxorem libertam, de nupt. libro 5. col. 1334
Vxoris aborsu, de possessionis heredi. inferre. lib.6.col.1574
X
Χρὴ μὴ, de appellationibus. lib.7.col. 1987
Z
Zenodorus, ad senatusconsul. Maced. l. 5.col.915
Zenonis, de lit.cont. lib.3.col.600

INDICIS LEGVM FINIS.

CODI

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CODICIS TYPVS.

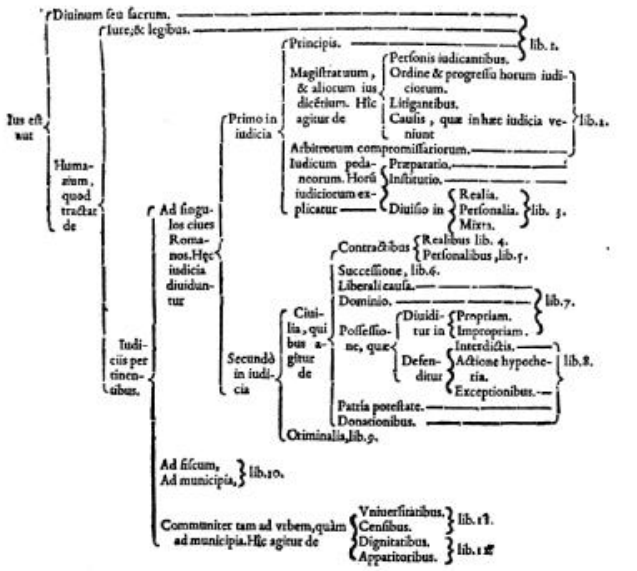

480/C.IV.K.5-4,
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

In nomine Domini [a] nostri IESV CHRISTI, CODICIS

domini Iustiniani [b] sacratissimi [c] Principis, perpetui [d] Augusti [e], repetitæ [f] prælectionis, incipit

CONSTITVTIO PRIMA.

[Tres sequentes Constitutiones non faciunt partem libri primi Codicis, sed tres operi veluti præludia proponuntur, sicut quidem permulta, sicut & quæ operi Digestorum præfiguntur. Perpetuam usque hæc titulus ab aliquo glossatore huc inseritus est.]

DE NOVO CODICE FACIENDOS.

CODICIS nomine proprie significantur charta, quibus quod inseruit facili delere potest, vt reparatur aliud cum charta simplices, quæ à papyro nomen retinent, licet non ex papyro fiant, sed ex panniculi, quibus semel tantum fungi possunt. Quæ de causa commodatum quidem consistit in codicibus, & pugillaribus. l. in commodato. §. sicut. Commod. quæ negotiatur ipse in pugillibus, l. 6. ff. de supell. leg. sed non in ea charta genere tabulæ abusus est, non vsus. Et pauciuania species est, in Codice scribere: nam & eius scriptura quæque breuior, vt Casseiorum ¶: Pernumatianum origraphum, si professor in pugillarem Codicem, ne gratiam eorum qui breuiatem amant, redegisse. Charta igitur, vt & membrana nomen ambiguum est. Nam vel charta aut membrana simplices se significantur, vel pugillares chartaceæ, aut membranei, quam multiplicem pellem Martialis voces in distichis inscripsit Homero, in pugillaribus membraneis. & ita l. chartæ, de bon. possess. sec. tab. nonachartæ sed pugillar parum in quo nondum quidquam scriptum est. Adeo tria, vtque quod scriptorum varium recepit frequentiæ delectatus, & vt legitur in veteribus glossis, delectatus varia genera, iterum tertiam. In his stylus scribit, vt Herrymnus ait ad Principium virginem: in illa calam ut Ast verò maiestas & diuitarum maior scripta, si quid exaret in hu, hoc est, in Codicibus, quæ in si in charta, aut membrana simplicibus sicut membranis quæque maior quam chartæ, adeo vt plerique bodie non valeat, nisi millenaria scripta, voluti codicilli dignitatem, & S. C. Præterea vt populi legat, ita generales constitutiones Imperatorum ne dicam rescripta, l. qui. §. de dicent. testi. mortu erat pugillaribus scribi cuiuscunque materiæ, chartaceæ, ligneæ, aereæ, vel eburneæ, atque ita servari singulas, vel vnuersas in vnà corpore codicibus in perenni memoria, & dispositione, vt Impo Iomnium de testam. scribant, ita in sua scrinia ipse constituatur, & ad Traianæ Plinius edicta Imperatori scrib. & emblata in scrinia ipse Traiani, & Theodosius in conformatione sui Codicis, nam Codicem habeat in sacra scrinia, Zenonis de XII. tab. cui publicis conditorem illum, in emblata litteras ipsis. Quæ emblata digna indicabant, in scrinis condebat. Repposita aut sua, vel interpretationes, & commentaria scribant Prudentes: hæc ita mirarius prædicare, quorum etiam quidem libris sua membranæ studiosè adhibuit. Et hæc ratione facilè opinor, vt liber partes constitutionis Codicis nomen obtinuerit. Corpus autè collectio ex libris Iurisconsultorum vetustè, ipsi pauoris improprie Codex appellari, & verò ita appellatur l. 1. & 2. de vet. iure enucl. multas tamè Iustinianus Digestorum sua Pandectarum inscripsit nomine quæ etiè plerique iuris auctores suos nuncupare libros. Et ostendit quidè illud Codicis nomè primùm, liber quæ continebatur constitutiones Imperatorum ab Adriano ad Valerianum & Gallienum, dictus, & ipse Codex Gregorianus à nomine iuris studiosi, qui huic collectioni dedit operam. Subsecutus est Codex Hermogenianus ab Hermogeniano, qui huic editione auctor, qua chiarebantur Claudij, Aureliani, Probi, Cari, Carini, & inuenuta Dioclesiani, & Maximiani constitutiones: vt perpetuò Codici Gregoriano ad ordinatur quæ à Dioclesiano & Maximiani, cum fuerint omnes in Codice Hermogeniano. Exiit postea tertius Codex iam non à Iurisconsulto ullo, sed ab Imperatore ipso, Theodosio cuius auctoritate conditus est, denominatus Codex Theodosianus, qui constitutiones complectitur à Diuo Constantino Imperatore omnium vsque ad ipsum Theodosiū. Et vt ex Gregoriano nihil sumpsit Hermogenianus, ita nec ex hoc, vel ille Theodosianus quidquam, sed omissis ex Gregoriano sequentium Imperatorum Constitutiones Hermogenianus habet vsque ad Constantinum, omissis in Hermogeniano Theodosianus. Longè alia ratio fuit Iustiniani componendi Codicis huius, quem de suo quidem nomine appellari voluit Iustinianum, vt suum Theodosiani Theodosianum, sed non ex tantum Constitutiones in ordinem & compendium diuisit, quas post Theodosiani sequentes Imperatores edideranti, sed etiam ex tribus superioribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & ex Nouellis etiam post Theodosianum Codicem vel ab ipso Theodosio, vel ab insequentibus Imperatoribus edictis, omnia quæ ad vsum fori tempora fuisse videbantur. Rursus cum similes essent, contrariaque inuicem Constitutiones permixim relata in illis tres Codices, Iustinianus quantum potuit à suo excipiendi illi contraria, similia, superuacua, inutilia omnia. Et hanc quidè fuisse Codicis edidit hu. Prior editio abolita est, quæ extetat ante Digesta & Iustinianum, de qua sunt constitutiones huic Codici prolatæ de Non. Cod. fac. & de Iust. Cod. Conf. Posterior, de qua est constitutio illa subdita de emend. Cod Iustin. diuisa in XII. libros quasi XII. tab. vt Hermogenianus ait, ex quo vetustor & cuius studio suspiciunt exploratis, post editionem Digestorum, & Institutionum uniformata, atque confecta. Et hæc quidem posteriori editione multas quæ erant in priori omissis detraxit, mutauit, multas addidit & suas, & alienas constitutiones suas, inquam, & decisiones iuris controuersi, numero quinquaginta, & alias complures constitutiones nouas. Denique hoc genere priorem suum Codicem emendauit, & expurgauit, atque ab eam rem hunc Iustinianum Codicem repetita prælectionis appellauit, eleganter scribens, quod repetita prælectio prolatus. Sicu esse videbant, sicuque formosum, & quod maximè notandum est, secundas editiones à veteribus ait repetitas prælectiones appellatas fuisse, & Vlpianum retractatis libris suis ad Sabinum, secta secunda, secunda editione hanc titulum adscripsisse. Prælectiones sicuti vocabant lectiones, quibus prescriptores dictipulis prænunciabantur vnas discendi, ac intelligendi, aut vnas vina, aut ex scripta. Nā & quæ ex scripto veniunt quasi à vace magistra manere videntur, vt Iustin. in confirm. de confir. Iust. & in alia. de concep. Digest. inuentuti sit legum emendationem à voce sua, ab ore sua procedere. Porrò quod Alciatus, & alij quidam affirmarunt decisiones tantum quinquaginta emendare iuris veterum relatum in Digesta, & digestis eas ex Cod. Lampadio scilicet, & Orestis, vel post eorum consulatum semel & iterum, vel Iustinianus III. vel Iustinianus IIII & Paulino, id equidem negare malim, & affirmare contrà, constitutionibus plerisque eam emendasse iuris veteris quidè eras eorum, decisionibus eorum scilicet quod erat controuersum. Nam hæc vna ad constitutionem Iustiniani de emend. Cod. Iustin. constituit diffoemia paucè sacra decisiones, & constitutiones. Et quod ad Cos. attinet, ea quia commenta est constitutionibus & decisionibus, non decisionum propria. Sed & Decio Consule, qua anno exierat prior Codex, mense Aprili, posse esse aliquo vel decisis vel constitutis. Quod verò Matthæus Monachus quidam scripsit, etiam Digestorum corpus hu eiusum fuisse primum breuius. deinde auctum redditum paratitlis, & paratitla esse inuentogetus, vt loquitur, sine replicationes eorum qua calque titulo Digestorum deerant in priori editione, & subaliis, ipse fidei veri refellit sua, qua fidem facit, tanam tantum Digestorum eiusmodi fuisse; & paratitla Iustin. l. 1. & 2. de vet. iur. enuc. nihil aliud esse ostendit, quàm breues & subtiles titulorum interpretationes, & quasi monitoria, sine clauis eorum qua singulis titulis continentur. Et titulus ipse clausa est scriptura, vt Hieronymus dicit in prefatione Psalmorum, & vt Iustinianus barbarismo vtar, paratitulum. Igitur.

CITATIVS.

Codex. A Nec

a Primi, id est, nomen eius qui primus fuit, vt dic quæ vide Festus. id est, hoc dicunt, de quibus infra in conff. & Accursius.

b Adoptiuus.

c Dic postea, quia omnibus sacrum Deo dicatus, immunis est, debet ab omni obnoxia.

d Legendum perpetui, sic latius Iustin. semper Augustus.

e Lege, 1.

f Vide supra Cod. Iustin. de Iuris. Iustinianus, qui quæ ipse ad Iustinianum, vt dicimus supra loc. l. j.

e ¶ Augusti. ab augeo, quod ad propositum: vt & matrimonium dicitur res indiuisibilis, licet quandoque diuidatur, vt Iustinian. de patr. potest. in princ. & C. de rep. l. consensu. Vel dicitur ab Gallanio Augusto dicto ab augurio, quod est diuinare.

ADDITIO. Hic fabi quæri, an donatio facta per Constantinum Papa Sylvestro, quia per eam dominium est imperium, valeat: vide Angel. Arct. in superscript. Iust. & est ad quæ ipse remisit. quibus addit Abbas. consil. lxxxiii. vers. sed in casu nostro. & glos. in verbo Constantinum. in Clem. j. §. porrò præter. vers. ipsique omnia. de iureiur.

f ¶ Repetitæ. Iustinianus enim fecit primò Codicem ex tribus, & iterum iussit diffolui, vt ibi apponeret quæ sibi decisiones, quæque fecerat, & sic iterum iussit legere, & sic dicit, repetita, vt infra de emblad. Iust. cod. per tot. & §. in antiquis enim, &c. Et quod dicit, prælectionis, à Iustinianus. Greff. ipsa prælectio ¶. sic potuit ff. de donationibus. per tot.

g DE NOVO Codice faciendo. Superior rubrica, In nomine Domini, est confirmatio ad totum librum, sed quid sequitur, scilicet, de novo Codice condendo, ad constitutionem ipsam tantum. Azo.

¶ Compend. de Rhetorica.

g Vide supra Cod. Iustin. de Iuris. Iustinianus, ex libro de verb. signif. Gloss. in verbo parte. in c. ferme, extrà de verb. signif.

480/C.IV.K.5-4, 1-2
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

HAec quæ. Hanc constitutionem diuide in quatuor partes, vt in Gloss. j. ¶ Casus in terminis non potest commodè poni: sed loco casus, figura talem quæstionem secund. Bal. Senatores quæsiuerunt ab Imperatore sic: Domine scimus, quod officium vestrum debet esse circa duo, scilicet circa arma, & leges: circa arma scimus vos benè egisse: sed quærimus, qualiter feceritis circa leges? Respõ. Imperator quòd ea quæ necessariò corrigenda esse multis retrò principib. visa sunt: tamẽ nullus eorum ad effectum peruenit: nos in præsenti proponimus donare communi vtilitati, literarumque, superfluitatẽ constitutionum resecando, & vnũ Codicẽ sub nostro felici nomine componẽdo, in quo colligantur omnis substantia veterũ Codicum, & Nouellarum cõstitutionum. hoc dicit vsque ad versiculum, *ideòque.*
¶ Sed instat quærentes: Domine, quot sapientes elegistis ad hoc opus faciendum? Respon. Imperator (tria considerans, scilicet operis ponderositatem, operis substantialitatem & operis vtilitatem) quòd ipse elegit decẽ viros quos nominat & cognominat, ad hoc sufficientes, & fama & dignitate præclaros & sublimes. hoc dicit vsque ad §. *quibus.*
¶ Viso casu literali ex text. resultant notanda sequentia. Et primò ibi, *interea.* nota secundùm Bald. & Paul. de Castr. quòd Iustinianus se cõmendat, & prædecessoribus suis detrahit. Secũdò nota, quòd omnis audacia est à Deo. Tertiò, quòd intentio principis in generali est bonum publicum, non bonum priuatum vel proprium. Quartò, quod tria sunt quæ præcipua sunt, quæ pertinent ad publicam vtilitatem, scilicet prolixitatem litium amputare, multitudinem constitutionum inutilẽ resecare, & leges in vnum componere, & congruè firmare. Vltimò nota in vers. *ideòque*, quod quidam sunt qui habent plura officia cum dignitate, & sic magistrum * legum est dignitas, secund. Bal. hic.

Retrò visa communiter vtilia, litiumque decisiua, ambages sunt adtentata, superfluitate resecanda hoc dixit secundum SALYC. Vel sic: *Ista fuit quædam epistola Iustiniani Imperatoris, quam direxit Senatoribus vrbis Constantinopolitanæ: vt patet in fine eius. h. d. secundùm* PAVL. DE CAST.

Imp. IVSTINIANVS *Augustus ad Senatum vrbis Constantinopolitanæ.*

HÆc *, quæ necessariò corrigenda esse multis retrò principibus * visa sunt, interea tamen † nullus eorum ad effectum ducere ausus est, in præsenti [b] rebus donare communibus [c], auxilio Dei omnipotentis censuimus [d], & prolixitatem † litium * amputare [f], multitudine [g] quidem cõstitutionũ quæ tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atque Theodosiano continebantur: illarum [h] etiã quæ post eosdem Codices à Theodosio diuinæ recordationis aliisque post eum [i] retrò principibus [k], & à nostra etiã clementia positæ [l] sunt, resecanda * : vno autem Codice sub felici nostri nominis * vocabulo componẽdo, in quem colligi tam memoratorum triũ Codicum, quàm nouellas * * post eos * positas [p] constitutiones oportet.

Pro magnitudine rei gerendæ sunt artifices eligendi. h. d. secundùm SALYC.

1 ¶ Ideòque [q] ad hoc maximum [r] †, & ad ipsius reipublicæ [s] sustentationẽ [t] respiciens [u] opus efficiendũ, elegimus [x] tanto fastigio [y] laborum, tantæque sollicitudini sufficientes [z], Ioannem virum excellentissimũ exquæstore * * nostri sacri palatij, consularem [b] atque patriciũ [c]: Leontium virum sublimissimũ magistrum militum, ex præfecto * prætorio, cõsularem atque patricium: Phocam virum eminentissimum magistrũ militum, consularem atque Patriciũ: Basilidem virum excellentissimum ex præfecto * prætorio [d] Orientis, atque patricium: Thomã virum gloriosissimum quæstorem sacri nostri palatij, & exconsule †: Tribonianum * virum magnificum, magisteria dignitate inter agentes [e] decoratum: Cõstantinum virum illustrem, comitem sacrarum largitionum [f] inter agentes [g], & magistrum scrinij libellorum, sacrarũmque cognitionum: Theophilum virum clarissimum, comitem sacri nostri consistorij, & iuris in hac alma vrbe [h] doctorem: Dioscorum & Præsentinum, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani.

Imperator electis viris tradit formam veram, vt inutiles præfationes & similia, ex quibus non augetur effectus, & contraria resecarent, & similiter ea quæ erãt abolita rationabili cõsuetudine & claras & apertas leges ex tribus codicibus, & nouellis traderent, ipsisque adderent & detraherẽt, & earum sensum clariorem efficerent vbi opus foret, & in vnum Codicem componerent. h. d. sec. Bald.

2 ¶ Quibus specialiter [i] permisimus [k], resecatis tã superuacuis (quantũ † [l] ad legũ [m] soliditatẽ [n] pertinet) præfationibus [o], quã [p] similibus [q], & contrariis [r]

a ¶ Hæc. Cum correcta. s. Vel meliùs, i. corrigenda secundùm [b] vos iudices. ¶ Et dic, quòd hæc cõstitutio diuiditur in quatuor partes. Prima vsque illuc, *ideòque*, &c. secunda vsque illuc, *quibus specialiter*, &c. Tertia vsque illud, *hæc igitur.* Quarta & vltima ab inde vsque in finem. Dic ergo hæc, quæ corrigenda. Contra.
b ¶ *In præsenti.* hoc verbum, *in præsenti*, determinat verbum, *donare*, non * verbum, *censuimus.* quia contrarium allegatur per præteritum, *censuimus.* Acc.
c ¶ *Communibus.* i. communi vtilitati, quæ prouenit ex cõstitutionibus.
d ¶ *Censuimus* id est, ordinauimus in corde, vel tota resp. vel Imperio, alia tamen forma quam olim.
e ¶ *Litiũ.* quæ fiebãt immortales, etiam repete, *multitudine.* Acc.
f ¶ *Amputare* reddit sententiam & facit ff. [illegible] *l. quidam.*
g ¶ *Multitudine.* aliàs, *multitudinẽ* & tũc est [illegible] & melius[d].
h ¶ *Illarum.* scilicet constitutionum.
i ¶ *Eum.* scilicet Theodosium.
k ¶ *Retrò principibus.* quo ad nos, i. ante nos.
l ¶ *Positæ.* vt extrauagantes constitutiones.
m ¶ *Resecanda.* aliàs, *resecandæ.* & tunc habeat *multitudinem*, aliàs *resecanda*, & tunc *multitudine.*

n ¶ *Nouellas.* non omnes, sed vtiles.
o ¶ *Post eos.* tres Codices.
p ¶ *Positas.* id est, factas.
q ¶ *Ideòque.* quia iam nos diximus, quòd valebamus illos tres Codices & extrauagantes constitutiones in vnum Codicem redigere: *ideòque.*
r ¶ *Maximum.* & habes *maximum*, plana est: si habes *maximè*, sic expone: nam nõ solùm illos decem viros elegimus ad hoc opus, sed etiam ad alios libros faciẽdos sed maximè ad hoc.
s ¶ *Reipublicæ.* i. imperij.
t ¶ *Sustentationem.* quia per leges sustentatur Resp. sicut & per arma.
u ¶ *Respiciens.* aliàs *respicientes* & tunc plana. aliàs *respiciens*, & tunc sic cõstrue: ideòque eligimus viros ad hoc maximum opus efficiendũ: opus dico respiciẽs ad [u] sustentationem ipsius reip. i. imperij.
x ¶ *Elegimus.* [illegible] homines qui ibi ponuntur.
y ¶ *Fastigio.* i. altitudini vel magnitudini: & scribe per g. nõ per d. [h] Accvrs.
z ¶ *Sufficientes.* s. viros infra scriptos.
a ¶ *Exquæstore.* Nomẽ [a] est dignitatis, sicut dico in Expræfecto, & Exconsule, &c. [illegible] *de adm. tut. l. petitionem.* ¶. *egredientem.* sicut exquæstor: vt ff. *de off. quæst. l.* j. in §. 1. Alij dicunt eũ exquæstorẽ, qui quæsturã dimisit [d], & sic excõsul [e], qui consulatum dimisit.
b ¶ *Consularem.* Consularis [f] est, qui insignia consulatũ beneficio principis consequitur: sed consules sunt in ipso actu gerendi, vt [illegible] *de off.* [illegible]
c ¶ *Patricium.* Expone [g] vt *Instit. quibus mod. patri pote. sol.* §. *filiusfamilias.*
d ¶ *Prætorio.* natum vel vocatum.
e ¶ *Inter agentes.* Inter [h] agentes dicuntur qui sunt inter eos qui res imperiales [i] administrant. s. Vel, qui agunt, id est, morantur circa latus principis. vnde habes [illegible] *de principibus agentium in rebus. lib.* xij.
f ¶ *Largitionum.* i. [k] donationum, quæ fiebant in aula regia.
g ¶ *Inter agentes.* quidam habent *inter gentes.* sed malè. Dic ergo *inter agentes*, & id expone vt [illegible] ACCVRSIVS.
h ¶ *Vrbe.* i. Constantinopolitana.
i ¶ *Quibus specialiter*, &c. Sunt ergo decem & sic decem fuerũt in ponendis tabulis: vt ff. *de orig. iur. l.* ij. §. *consilio.* Tres verò in institutis. xvj. in compilatione Digestorum: vt *Instit. in proœmio.* §. *cùmque hoc*, Deo, & §. *quæ ex omnibus*, & *infrà de veter. iur. enu. l.* ij. §. *quæ omnia.* Item quinque in compilatione noui Codicis: vt *infrà* [illegible] §. *sed cùm nouella.*
k ¶ *Permisimus.* scilicet præcipiendo. Et nota quòd decem [l] facit præcepta.
l ¶ *Quantum.* q. d. solidæ, id est, integræ leges remaneant resecatis [m] superfluis.
m ¶ *Legum.* Ecce primum præceptum.
n ¶ *Soliditatem.* quia medulla legis benè est solida sine superuacuis præfationibus.
o ¶ *Præfationibus.* nota, superuacuis. aliàs contra ff. *de orig. iur. l.* j.
p ¶ *Quàm.* Ecce secundum præceptum.
q ¶ *Similibus.* ad hoc est contra ff. * *de distra. pi. l. arbitror.* & *Luc.* sed sunt vitium scriptoris. Item & aliàs in multis locis sunt similia, quæ omnia soluunt [illegible] *de vete. iure enu. l.* ij. §. *sed quid.*
r ¶ *Contrariis.* Ecce tertium præceptum.

* Theodosio, & ceteris [illegible] duos Codicem Gregoriani & Hermogeniani.
† Lege, quid [illegible]
† Contra [illegible] de [illegible]
* de [illegible]
* [illegible] Codice Theodos. [illegible]
† aliàs, ad hoc [illegible]
a Legum [illegible] dignitas [illegible]
b [illegible]
* [illegible]
* Sic in vet. † exconsule. * In quibusdã vet. Tribonianum.
a Legibus [illegible] bilior est [illegible]
c Expatritor. Expræfectus.
d [illegible] ex Quæstor.
e Exconsul.
f Cõsularis & Consul quis.
g [illegible]
h [illegible]
i Aut potius [illegible]
[illegible]
† [illegible]
h Largitiones [illegible]
i Quæ Accurs. [illegible]
m Similes leges multæ in Digestis & Codice. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 3-4
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Praeterquam*. similibus dico, praeter q. d. id est, pleniore indagine vt ȷ. eo. §. *sed cum fit*. & ȷ. de vet. iur. enu. l. ij. §. *si quid* Item probatur ex duobus vt ȷ. *de iur. & fac. igno. l. si post dimissum*. & ff. *fa. er. l. cum putarem*, nō autē refertur ad id quod dixerat de contrariis: quia nullū b contrariū inuenitur: vt ȷ. *de veteri iure enucleando. l. ij. §. contrarium*. Vel etiam ad cōtrarium potest referri. & tunc patet exemplum in ll. superadictis. l. *si post dimissum*. & l. *cum putarem*.

b ¶ *Diuisione*. id est, addicione.

c ¶ *Adiuuentur*. illa scilicet similia.

d ¶ *Illis*. scil. referatis.

e ¶ *Quae*. Ecce quartum praeceptum.

f ¶ *In desuetudinē*. sic Instit. in prooemio §. *igitur post*. in fin. & ȷ. de vete. iur. enu. l. ij. §. *sed & si qua*. iij. coll. Accvrs.

g ¶ *Certas*. in d sua responsione. vnde in fi. huius legis vocat indubitatas: & hoc fallit vbicumque est dissensio doctorum: & in ff. saepe fallit in Scaeuola.

h ¶ *Breui*. hoc fallit in legibus Iustiniani quandoque.

i ¶ *Nouellis*. quae sunt extrauagantes.

k ¶ *Leges*. sic reddit dociles. Nam docilem facit qui summā rei breuiter comprehendit. Accvrs.

l ¶ *Congruis*. Ecce quintum praeceptum.

m ¶ *Subdere*. subaudi, eis permissimus. Accvrs.

n ¶ *Adiicientes*. Ecce sextum praeceptum. Acc.

o ¶ *Detrahentes*. Ecce septimum praeceptum.

p ¶ *Imò*. Ponitur pro & secundum quosdam, sic exponitur ȷ. de sacrosanct. eccles. l. iubemus. §. §. oeconomus. non correctiuè, vt & aliàs ff. de hered. instit. l. si ita scriptum. in princ. Additio. De illa dictione *imò*, quando ponatur copulatiuè, & quando correctiuè, vide Bart. *hic*, & eundem in l. *si ita scriptum in glossa*.

(praeterquam a si (uris alia diuisione b adiuuentur c :) illis d etiam quae e in desuetudinem f abierunt, certas g, & breui h sermone conscriptas ex iisdem tribus codicibus, & nouellis i constitutionibus leges k componere, & congruis l titulis subdere m adiicientes n quidem & detrahentes o, imò p & mutantes q verba earum, vbi hoc rei cōmoditas exigeret: colligentes r verò in vnā s sanctionem quae variis cōstitutionibus dispersa sūt, & sensum earum clariorem efficientes: ita tamen, vt ordo temporum earum constitutionum non solùm ex adiectis diebus t, consulibúsque, sed etiam ex ipsa cōpositione u earum clarescat: primis quidem in primo loco, posterioribus verò in secundo ponēdis x, & si quae earum sine die y & consule in tribus veteribus codicibus, vel in quibus nouellę cōstitutiones receptę sunt, inuenirētur: ita his ponēdis, nullāque dubietate super generali earum robore z ex hoc oriunda: sicut & illas vim generalis constitutionis obtinere palā est, quae ad certas a personas rescriptae b, vel per pragmaticam c sanctionem ab initio datae, eidē nouo Codici propter vtilitatem sanctionis insertae d fuerunt e.

Imperator superius posuit suā intentionem, & operis commissionem in generali: nunc verò ponit formam in speciali, & ad hoc infra tit. j. ibi, dum dicit: sub certis finibus magnum laborem com-

q ¶ *Mutantes*. Ecce octauum praeceptum.

r ¶ *Colligentes*. Ecce nonum praeceptum, & beneuolum reddit: quia dicit, ex pluribus vnam facturos: vt ȷ. *de iur. delib. l. fi. in prin. & §. fin.* ¶ Item nota: quòd sanctio dicitur multis modis: vt notatur *in prooem. ff. in prin.*

s ¶ *In vnam*. i. legem imperialem. s. Vel, id est, hunc Codicem t. ita sequitur x. praeceptum.

t ¶ *Diebus*. s. sic dies & consules erant adiecti. Additio. An leges valeant sine die & consule, vide Bar. hic: & latiùs per gl. ciusdem. *in extrauaganti, qui sint rebelles. verb. data*. Item an statutum debeat edi cum die & consule: & an requirat scripturam, vide Alexand. de Imo. *in rub. ff. de noui op. nunciat.* Accvrs.

u ¶ *Cōpositione*. i. cōpilatione primo loco, vt primò lex sit vnius Imperatoris, & sequēs eiusdē: vel sit sequētis Imperatoris post illū, & sic deinceps. Nō autē intelligas quoad totū volumen. nā inuenies legē Iustiniani ferè circa principiū voluminis, & tamē inuenies postea in aliis titulis aliorū Imperatorū, postea iterum & eiusdem Iustiniani legem inuenies primò factam poni posteà, & factam posteà, priùs positam: vt patet *infrà de iudiciis. l. properandum, & infrà vt lite. certum tempus. l. fin.* ¶ Item nota hic de ordine t, vt not. *in auth. de hered. & fal. §. inordinatum. coll. j.*

x ¶ *Ponēdis*. l. sine die & cō sule. & valet vt subiicit. Sed contrà ȷ. de *diu. resc. l. si qua* Sol. hic de his quę iuris corpore clauduntur, ibi nō.

y ¶ *Robore*. quòd l. sint sine die & consule. Accvrs.

z ¶ *Ad certas*. ex motu principis.

a ¶ *Personas*. ad haec verba concordat ȷ. in constitutione prox. sequen. §. *hanc igitur*. ibi, *nullaque dubitatione*. Accvrs.

b ¶ *Rescriptae*. Huic est contrà ȷ. *de legib. & constit. l. y. & Instit. de* Codez.

iure natu. §. sed & quod principi. in fi. Sol. hic a de his quae iuris corpore clausae sunt: ibi non. a. Vel hic rescriptū in aliqua quaestione respōdendo quid sit iuris: sed ibi in priuilegiis. ¶ Item b intellige hoc quod hic dicitur, nisi dicatur in lege expressum contrarium: vt patet ff. *de con. l. j. & ȷ. de decur. l. neque Dorotheum*. lib. x. & ȷ. *de his qui ad ecclesiam confu. l. fin. in prin.*

c ¶ *Pragmaticam*. quae c fit consilio procerum. Addit. vide Gl. in verbo *pragmaticam. in pragma. sanct. in tit. de conc. eccl. Gal. post princip.*

d ¶ *Insertae*. aliàs, *indultae*.

e ¶ *Fuerunt*. futuri tēporis. nec enim est factus, sed fieri mandatur per hanc constitutionem

f ¶ *Notitiam*. ad senatores loquitur.

g ¶ *Et indubitatas*. Et d, ponitur pro, *id est*.

h ¶ *Ad citiores*. propria potest intētio Iustiniani hic notari: sed & beneuolentia. Accvrs.

i ¶ *Decisiones*. aliàs, diuisiones.

k ¶ *Fiat*. ecce propria Iustiniani intentio.

missimus. *h. d. secundum Bald.*

3 ¶ Haec igitur ad vestram notitiam f ferre properauimus, vt sciatis, quātas nos diuturna super rerum communi vtilitate cura sollicitet, studentes, certas, & indubitatas g, & in vnū Codicem collectas esse de caetero cōstitutiones: vt ex eo tantùmmodò sub faelici nostro nomine nūcupando Codice, recitatio constitutionū in omnibus ad citiores h litium decisiones i fiat k iudiciis. Dat. Idib. Feb. CP. DN. Iustiniano PP. A. II. Cos.

DE IVSTINIANEO Codice confirmando.

Const. II.

Imp. Ivstinianvs Pivs, *Felix, inclytus l, victor ac triumphator, semper Augustus, Menna m praefecto n praetorio, ex praefecto o huius almae vrbis p CP. ac patricio.*

Ista fuit epist. directa ad praefectum praetorio, postquam viri de quibus in praecedenti dictū est, opus eis commissum expleuerant: per quam Imperator confirmat Codicem nouiter factum per illos, & mandat ipsum publicari & seruari. h. d. secundum Pavl. de Cas.

Svmma q reipublicae tuitio de stirpe duarū rerum, armorum scilicet, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusq; gentibus dominari tā praeteritis effecit temporibus, quàm Deo propitio in aeternū efficiet: istorū etenim alterū, alterius auxilio r semper eguit:

DE IVSTINIANEO Codice confirmando.

Superior constitutio fuit facta anteā factū Codice, haec cum iā esset factus, vt infrà ead. l. §. collendis. ibi, iisdem prudentibus.

l ¶ *Inclytus* e. id est, benè augurata. nocum ex ponere in proem. ff. in prin.

m ¶ *Menna*. supple, missa fuit ex praecepto, &c. Accvrs.

n ¶ *Praefecto*. Prō huius constitutionis casus positione diuide eam secūdùm Viuianum in quatuor partes. 1. Prima pars coniungit leges & arma, & vnū dicit egere auxilio alterius: & factū armorū se bene expedisse, & qualiter expediuit. 2. Secunda dicit, qualiter expediuit se de legibus per x. viros: & sic respicit ad superiorem constitutionem. 3. Tertia mandat hunc Codicem seruandū aliis codicibus praetermissis, quaelcunque sint leges ex quo erunt in hoc volumine. 4. Quarta commendat hunc Codicem: nam extendens inter subiectos. Secunda ibi, *sed cum*. Tertia ibi, *hanc igitur*. Quarta ibi, *illustris*. ¶ Ex textu not. primò in princ. quod fuit quod fecit antiquitus Romanos praecellere, & dominari cunctis nationibus. 2. Not. secundò in vers. *hanc igitur*. quòd Imperator prohibet f allegari veteres Codices. 3. Tertiò not. ibi, *falsi* g *crimine*. quòd allegans leges abrogatas, incidit in crimen falsi: quòd quando sit verum, dic vt not. *in c. nouit. extra de iud. in Gl. quicunque.* & per Bart. in *l. fin. ff. de fal.* 4. Vltimò not. in §. *si qua verò*, & ad hoc semper allegatur, quòd per h nouam legem vel statutum non censentur reuocata priuilegia concessa singularibus personis, & non comprehensa in corpore iuris vel statuto, secundùm Pau. hic.

o ¶ *Ex praefecto*. aliàs, *ex praecepto almae vrbis conditoris Constantini, &c.*

p ¶ *Vrbis*. subaudi, conditoris. Et sic patet quòd de noua Roma, cùm eam fecerit Constantinus: non de veteri, cùm eam fecerit Romulus. Et dic, quòd Constantinus praecepit hic duo: scilicet quòd arma & leges essent ad tuitionem reipublicae: & hoc, si habes, Constantini. sed aliàs est, *Constantino* i & patricio. tunc dic: *ex praecepto*, scilic. diuino summa tuitio veniens Constantino, &c. & sic sunt datiui casus, & semper incipit constructio, *summa*, &c. & facit *Instit. in prooemio in princip.* Imperatoriam, &c.

q ¶ Svmma. aliàs, *almae tuitio*. & aliàs, *summa reipublicae tuitio*. Et nota quòd Pivs hic, *Summa*, &c. incipit legem sed k alibi sic, *Ex praecepto huius almae vrbis Constantini atque patricij*: & quod dicit, *vrbis* subaudi, conditoris.

r ¶ *Auxilio*. Nam & leges indigent armis: vt ff. *de rei vin. l. qui restitu-*

a Legis generalis vocabulo continetur, & vt leges seruanda sunt rescripta ad priuatorum consultationes constituta, si modò iuris communi inclusa sint, aut iura non priuilegia continentia.

b Priuilegium sicut iuris corpori inclusum sit, legem generalem non facit, si nominatim dicatur vt ea in eo legem generalem faciat.

c Pragmaticam sanctionem dicuntur quae sunt cum consilio procerū d *&c. gen. id est*

a Imo id est Graeco adverbio.

ita Glossa & Isidor. in Etymolog.

f Defuncti Codices ab his qui iure tradiderunt, haud allegandi.

g Falsi crimine tenentur qui leges abrogatas allegant.

h Statuto nouo vtilitate non confirmat renocata priuilegia priuatorum.

i His nota, CP. Acc. de ciptum quae Constantinopolim, haud Constantinum iudicem: & aliàs qui verò magis quod hic ex praecepto legis pro, *ex praefecto*.

k Leges armis egent, & hostes: alterius sic altera poscit opem res & coniurat amicè.

a ¶ *Certas* opponit delictis: breui sermone conscriptas praeficiendas huiusmodi.

¶ *Nouelli* sunt leges ex quo habent constitutiones l. iij. in fin. ff. *&c.*

480/C.IV.K.5-4, 5-6
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

restituere. Item ad poniendos rebelles: vt *ff. de appell. & ale. l. ff quæ in hoc.* & arma legibus: vt *ff. de re mil. l. ep. §. milites, vsque in fi. lege.*

a ¶ *Præsidia.* i. auxilia.

b ¶ *Seruata.* alias, seruanda.

c ¶ *Merito.* hic dicit Imperator qualiter se habuit ad arma.

d ¶ *Igitur.* cùm prædicta duo, scilicet arma & leges fecerunt Romanum populum omnibus aliis nationibus dominari, & sunt duo brachia mundi: meritò ergo Imperator habuit curam circa ea: & quare habuerit, dicit: & primò circa arma cæpuam digniora. Acc. Aud. An arma sint digniora legibus, & sic miles * præferendus sit doctori, vide Bal. *in prooemio ff. ceterum in fin.* & Aug. Arce. *in proœm. Instit. l. ausim.*

e ¶ *Primum.* scilicet maximum. & hoc vt tollat contrarium, *infrà l. proœ. in princ.* vbi dicit, quòd primò ad leges.

f ¶ *Communis.* armorũ.

g ¶ *Agmina.* milites in agminibus.

h ¶ *Fœtissimum.* scilicet agminibus.

i ¶ *Expositis.* scilicet expensis publicis.

k ¶ *Posita.* * i. agmina, iuxta illud Ouid. *Non minor est virtus quàm quærere, parta tueri.*

l ¶ *Firmissima.* scilicet agmina.

m ¶ *Sed cùm.* hic dicit qualiter se habuit ad leges.

n ¶ *Infidiantur.* nam * quando legem non intelligit, sibi insidiatur.

o ¶ *Dedidimus.* id est, deputauimus. Vel dedidimus, id est, ad hoc dedimus nosmetipsos.

p ¶ *Doctrina.* quoad cognitionem.

q ¶ *Experientia.* quoad operationem.

r ¶ *Indefensi.* i. non fatigabili. i. Alias * indefensio studio, i. quia nullus defendit, hoc studium non esse bene factum. vt sic hæc dictio, in, exponatur, id est, non: vt & alibi. Vel melius dic, *indefensi*, id est, multũ defensio per illud opus: & sic ponitur *in*, pro *valde.* ¶ & sic etiam ponitur, *in-confusi æquus.* i. valde certi: vt *ff. de aqua plu. arc. l. j. §. j.* & indifficili, id est, valdè difficilis. *ff. de lib. & post. l. Gallus. §. ille casus.* Alias est *indefensio* & tunc est plana: quia isti nunquam erant sufficientes complerent, & semper erant recentes. vnde colligitur quòd melius fecerunt: nam in * primis hoctis dici, vel potè summũ quando aliquis est recens, me-

† legiones Romanæ.

† In nõnullis enim legitur, & non legitur verbum ad melioreſ facti breui tempore redacta. quam non ex falsum expositio, sed eram vetus diffuseure nostri romani, sic ut ipsum pa. alij p.c. pulcra. deinde nouæ p. firmissimæ quæ scilicet legitur legi correctionis. alia vero in. dita posita in textu significat armorum constitutionis. Cour.

a Doctori an miles præferendus.

b Id est, antea incepta ac constituta.

c Infidiatur lectori conditionis cum ad intelligitur.

† Id est, bellicosum.

d Mali. Inque ad hanc interpretationem addit Accursius, contraria fuit.

* al. *desinsi.* al. *defensioni.*

* Ingenium acuitus est in primis hominibus. * al. *ut quæ-ſiuit.*

& tam militaris res legibus in tuto collocata est, quàm ipsæ leges armorũ præsidio * seruatæ * sunt. Meritò * igitur d ad primam e cum munium f rerum sustentationem, nostram sententiam & mẽtem laboresque nostros referentes, militaris quidẽ agmina g † multiplicibus, & omnẽ prouidentiam continentibus modis correximus: & tam veteribus h † ad melioremſtatum breui tẽpore ductis, quàm nonis non solùm exquisitis i, sed etiam recta dispositione nostri nominis (siue nouis expensis publicis) cõstitutis primò seruãdo posita k, deinde noua ponendo, firmissima l subiectis effecimus, 1. ¶ Sed cùm m sit necessarium, multitudinẽ cõstitutionum tam in tribus veteribus codicibus relatarum, quàm post earum confectionem posteriorib̃us temporibus adiectarũ, ad breuitatem reducendo, caligineṁ earum rectis iudicum definitionibus insidiantem * penitùs extirpare: ad hoc commune præsidium beneficiũ Deo præsule prono animo nos dedidimus *: & electis viris gloriosissimis, tam doctrina p legum, quàm experientia q rerum, studiosque reipublicæ indefesso r, & laudabili proposito pollentibus, sub certis finibus magnum laborem commisimus: per quẽ tam trium veterum Gregoriani, Hermogeniani, atque Theodosiani Codicum constitutiones, quàm plurimas alias post eosdem Codices à Theodosio diuinæ memoriæ, cæterisque post eũ retrò principibus, à nostra etiam clementia positas in vnum Codicem felici nostro † vocabulo nuncupandum collegi præcepimus: tollendis quidem tam præfationibus nullum suffragiam sanctionibus conferentibus *, quàm cõtrariis constitutionibus, quæ posteriore promulgatione vacuatæ sunt: similibus * etiam præter eas, quæ eadem penè fanciendo, diuisionem * iuris aliquam facere noscuntur: ex qua * diuidendo vetera, nouum aliquid nasci viderur: multis insuper aliis * ad rectam huius Codicis compositionem pertinentibus r, iisdem prudẽtissimis viris à nostro numine mandatis *: & nostro studio pro republica instituro, suis præsidiis Deus omnipotens annuit *. 2 ¶ Ad istum enim laborem & tanti operis consummationem electi s, vir excellentissimus exquæstor * nostri palatij, consularis atque patricius, Ioannes: & vir sublimissimus ex præfecto prætorio consularis atque patricius Leontius: vir quoque eminentissimus t magister † militum, consularis atque patricius Phocas: etiam vir excellẽtissimus ex præfecto prætorio per Orientem, & patricius, & nunc præfectus prætorio per Illyricum, Basilides: & vir gloriosissimus quæstor sacri nostri Palatij, & excõsule Thomas: imò & vir magnificus magisteria dignitate inter agentes decoratus, Tribonianus *: & vir illustris comes sacratũ largitionum inter agentes, & magister scrinij & libellorũ, & sacrarum cognitionum, Constantinus: & vir illustris exmagistro, & iuris doctor in hac alma vrbe Theophylus: viri etiam disertissimi togati amplissimi fori tuæ sublimitatis Dioscorus atque Præsentinus: omnia quæ eis mandauimus, cum sedulã e & peruigili industria d, moderatãque digestione e, cum Dei auxilio ad prosperum tulerunt terminum, & eundem nouũm Iustinianeum Codicem nobis obtulerunt ita compositum, vt & rebus profuturus esset communibus f, & nostro conuenisset * Imperio. 3. ¶ Hunc igitur g in æternum h valituruṁ iudicio tui culminis i intimare k properximus, vt sciant omnes tam litigatores, quàm disertissimi aduocati nullatenus eis licere de cætero constitutiones ex veteribus tribus codicibus, quorum iam mentio facta est, vel ex iis quæ nouellæ constitutiones ad præsens tempus vocabuntur, in cognitionalibus recitare certaminibus l, sed solùm eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse m esse vti: falsi criminis * subdendis iis qui contra hoc facere ausi fuerint: cùm sufficiat eaṁdem constitutionum nostri Codicis recitatio *, adiectis etiam veterum iuris interpretatorum laboribus, ad omnes dirimendas lites: nullaque dubitatione emergenda vel eo quòd * sine die & confuse quædam compositæ * sunt, vel quòd ad certas personas rescriptæ sunt: cùm omnes generalium constitutionum vim obtinere proculdubio q est. sed & si quæ earum constitutionum detractis †, vel additis, vel permutatis certis verbis (quod & ipsum præfatis excellentissimis viris specialiter permisimus) compositæ sunt: nullis concedimus ex libris veterum iuris inlibis facit: vt *ff. de verb. sign. l. e. in fi.*

† Tarifferiis magistro militum iudicati.

† Imò cum id de tollendis dicunt, per hoc distinct, vt in *super, quæ* tollendis, sed addendis, mutandis, & contrariis circiis subdendis interligit, vt ex superiori. b. proœm. ex quo autem verè interpretationes. b Dicit, vt fœtid.

c Malè explicat præcipue, *ceſſe* & longe cum dictione alia.

d *Annuere*, pro præstare opem vel fauorem.

* In consilium ver. Tribonianus.

e Die melius, cõstitutiones pro nouis; ipsum R. publicam, ipsis subditis. quod cõmuniter omnibus prodest, vt in Cancer. b. pseudi. *ceſſ. de codic. rel.*

* al. *conuenerat.*

f Gladis inimicus, & intimat.

† ἀφορισμοῦ, ἀπφωνίσεως, φωνήματος.

g Mouet legem derogans antiquis.

h Argumentũ non est subdit. de re legitur, dubitatio.

* nam l. j. b. l. C. Th. cur abrogabat: et quia iuxta ad superiori cõstitutionem.

i Tribonianũ mirum & Iuriscons. in his tribus matdãi gnaciibus

k Alij legunt, *vetus ac Iuscitat* et Fabrica mentionem quæ compositionem.

l Cauum

480/C.IV.K.5-4, 7-8
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Commendare.* non * allegare.
b ¶ *Tuae.* quod est in tribus Codicibus.
c ¶ *Aduersetur.* Leuiores dat, tunc enim allegatur non tanquam antiqua, sed tanquam noua, nisi velit subdi crimini falsi.
d ¶ *Si qua.* Quarta pars.
e ¶ *Pragmatica.* Dictum est I. de constitutionibus clausis in corpore iuris hic de his quæ sunt extra sanctiones, vt sunt rescripta.
f ¶ *Scriniis.* his scilicet qui præerant scriniis, id est, officiis, quorum acta reponuntur in scriniis.
g ¶ *Imperitia sunt.* à nobis, aut ab aliis post nos, vel ante nos.
h ¶ *Priuilegium.* faciendi quid, vel non faciendi.
i ¶ *Ratur.* fiue adaueterentur siue non constitutioni Codicis, & sic est contrà *infr. de proc. imp. affe. l. rescripta. & de fac. fun. Rescif. l. priuilegia. §. reg. Sol.* hic nullius impetratione fuit concessum, ibi fic. 2. Vel, hic non lædebat aliam: ibi fic.
k ¶ *Capitulis.* non pro priuilegio, sed iure communi.
l ¶ *Si qua.* ante hujus Codicis ciſpoſitionem. Accvs.
m ¶ *Ex gesta.* id est b causa actitata.
n ¶ *Adiuuentur.* quia magister c militum dat sententias. *ff. de mnemoniis, lib. xij. per totum.* Azo.
o ¶ *Expensis.* scilic. publicarum personarum, quæ iudicum, & advocatorum, & executorum, & militum.
p ¶ *Fastis.* i. Ratura.
q ¶ *Consensum.* non vi vetem legum tenent, sic. H. sed tantùm contra eos: nisi forte ex principis permissa de iure respondeant.
r ¶ *Illustres.* Quinta pars, & vltima.
f *Tua.* ô præfecte. Accvs.
s ¶ *Prouinciis.* quia d ante natiuitatem & post natiuitatem fuit studiosus.
u ¶ *Propositis.* i. publicè positis.
x ¶ *Subnotatione.* i. subtitipatione. Accvs.
y ¶ *Peruenire.* quidam non habent hic plus.
z ¶ *Extraordinar.* id est, e cum festum erit celebre, legetur de eo quantum potest.
a ¶ *Duobus.* sili. Sestinis Paschalibus extantibus, id est, adunicatibus.
b ¶ *Septima indictione.* Imò videtur xij. vt ¶. *de vet. iur. enucl. l. ij. §. leges.* quæ est contra. Solutio, verbum f *indictione*, dissimiliter hic & ibi accipitur. nam olim vt. anni erant conflituti, & in primo quinquennio Imperatori pro tributo offerebatur aurum g: in secundo quinquennio, argentum: in tertio ær. & primi quindecim anni dicebantur prima indictio: secundi, secunda: & sic de singulis. & sic erat vij. indictio hic, id est, reuolutis septem vicibus quindecim annis: quæ reuolutio inducebat septimam indictionem. & quod ibi dicitur xij. id est, duodecim annis septimæ indictionis, quæ fiebat in septima reuolutione quintidecimi anni. & sic est idem tempus hic & ibi. Sed hoc non placet: nam nec idem consularur, nec eadem Kalendæ adsignantur hic, & ibi: & ita non est idem tempus. Dic ergo quod hic adsignatur indictio in qua fuit factum Codex & publicatur: ibi verò adsignatur indictio in qua fuerunt Digesta correcta, & Institutiones factæ & publicatæ: vt ibi apertè dicitur. Sed contra hoc esse videtur quod in eadem lege dicitur. §. *omnis igitur.* nam dicitur ibi, in tribus annis post compositionem Codicis fuisse correcta Digesta, & Institutiones factas, & in septima indictione fuit Codex publicatus, vt hic dicit. ergo ibi deberet dici decima indictione. Ad hoc respondet: quòd duo anni fuerunt interpositi post compositionem Codicis ante inceptionem Digest. & in tertio correcta. Vel dic quòd statim post compositionem Codicis fuerunt inchoata, licet post constitutionem fluerint per duos annos antequam publicarentur, & in tertio fuerunt publicata. Vel dic h melius, quòd de indictione loquitur hic, quæ currebat tempore quo factus est primus Codex: in quo non erant Extrauagantes constitutiones: qui fuit postea diffolutus: & non de Codice nouo, qui non fuit postea mutatus. ¶ Item nota, quod ta belliones cùm dicunt, indictione prima, vel secunda, in instrumentis: intelligitur primus annus indictionis: & sic *de singulis.* Item si vis inscribere indictionem cuiuslibet instrumenti publici quando factum i fuerit, vel quæ indictio currat, vel currebat quolibet anno accipe annos Domini illius instrumenti, vel eius anni de quo quæris, & diaide per quindecim, & adde tres annos, quia tot erant ante tempore natiuitatis Christi, & relinc quindecim numerum, donec habeas eum completum: & quod remanet, nota erit indictio: vel si nihil, tunc prima.

Indictio vnde dicitur.

Additio. Nota hic, quod dicitur indictio ab indicendo: quia in singulis quindecim annis indicebantur tributa à Romanis. Nam in b primis quinque annis dabatur Romanis tributum in ferro pro armis, in secundis in argento pro stipendiariis, in tertiis in auro, seruando pro republic. vt per Gl. *in verbo indictione. in authentic. vt propr. nomen. ante. in princ. col. v. & Gl. super rub. de indictio. lib. x.*

Simile nostur de triplici corona Imperatoris, quo per glo. *in verbo vestiqua. in cle. Romani de rescriptis.* De hac materia vide etiam pulchram *Gl. super verbo indictione, in cap. cum dilectus extrà de fide instrum.*

c ¶ *Rescriptorum.* in publicis. & sic inter plures vices, cùm non possit k totus legi vna die.

a Acceptum in hac summa fere non in principio. id enim verè, quoniam Codicem ex 9. Indictione. Podiscient ex 12. vbi ille.

* Edictis perpetuis, leges perpetuigibus.

f Sic in consilio videtur tamen legendum, *solutum*, id est, peracta.

* Hæc subscriptio in scriniis Rossfredus.

b Nuge.

c Nil hoc vult Iustinianus, Codicem ab initio ad finem vsque diebus festis publicis non recitari: sed recitatio interdum, vt Codicis intelligit. Diaiso.

d Imperator Cæsar. *Hæc verba ponunt vt in prooemio Digestorum in principio.*

Ordi. Hunc connectionem loco cassat diuide in quatuor partes. Primò dicit, qualiter curat componere leges ad negotia diirimenda: quod patet, quia iam fecit Codicem, & confirmauit eundem. Secundò dicit quòd post prædictum Codicem factum, facit ipse multas constitutiones, corrigens & immutans aliquas leges de his quæ erant in Codice, quæ constitutiones cùm non essent in corpore Codicis, mandauit quibusdam sapientibus vt primam Codicem dissoluunt, & illas interferant, & alias immutent, vt eis videbitur, & sic nouum librum faciant. Tertiò dicit, hoc esse factum, & ideò mandat eum seruari: & nullam aliam Imperatoris legem, nisi de nouo faciat, quæ porretur in quodam libro qui Nouellarum dicatur, & hunc librum scribendum esse per consequentiam literarum d. Quartò & vltimò mittit eum senatoribus Constantinopolitanis. ¶ Secunda ibi, *postea verò.* Tertia ibi, *septuaginta.* Quarta ibi, *superius.*

e ¶ *Patres conscripti.* scilicet senatores: ante f, vel similitudine curæ dicti Patres, vt in Sallustio, Patres conscripti. ideò quia f eorum vel eius nomina scripta erant in diademate capitis eorum in literis aureis vt cognoscerentur ab aliis hominibus.

f ¶ *Rebus communibus.* omnibus de quibus sunt faciendæ leges. *l. capiunt de legibus.*

g ¶ *Imperfectum.* nihil videtur esse actum, &c. vt *infrà de his quæ vt indignis l. cum Silanianum, in fi.*

d Non per signa aut compendia literarum.

e Patres dicitur, qui aram alios antecedunt.

f Conscripti cur dicti senatores, ignorat Accursius.

480/C.IV.K.5-4, 9-10
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tur in primordio* a nostri imperij sacratissimas constitutiones, quæ in diuersa volumina fuerāt dispersæ, & quā plurima similitudine, nec nō diuersitate vacillabāt b, in vnū corpus colligere, omniq; vitio purgare proposuimus: & hoc iā per viros excelsos & facundissimos perfectū est, & à nobis posteà confirmatū: quod geminæ † constitutiones nostræ, quæ antè positæ sunt, ostēdunt.

1 ¶ Posteà verò cùm vetus c ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones d fecimus e, quàm alias ad cōmodum propositi operis pertinētes plurimas constitutiones promulgauimus: quib. maximus antiquarum legum f articulus emēdatus & coarctatus est, omnéque ius antiquū supernacua prolixitate liberum, atque enucleatum in nostris Institutionib. & Digestis reddidimus.

2 ¶ Sed cùm nouellæ nostræ tam decisiones, quàm constitutiones, quæ post nostri Codicis confectionem latæ sūt, extra corpus eiusdem Codicis diuagabātur, & nostram prouidentiam, nostrúmque consilium exigere videbātur: quippe cùm earum quędam g ex emersis posteà factis aliquam meliore consilio permutationem, vel emendationem desiderabant: necessariū nobis visum est h, per Tribonianum virum excelsum magistrū exquæstore † & excōsule legitimum operis i nostri ministrum, necnon virum magnificum quæstorē & Berythiensium legum doctorem Dorotheum, Mennā insuper, & Cōstantinū, & Ioannē viros eloquētissimos, togatos fori amplissimæ sedis, eadē constitutiones nostras decerpere k, & in singula discretas capitula, ad perfectarum constitutionum soliditatem cōpetentib. supponere l titulis, & priorib. constitutionibus eas aggregare.

3 ¶ Supradictis itaq; magnificis, & prudentissimis viris permisimus hæc omnia facere: & si qua emēdatione opus foret, hanc facerent nō titubante animo, sed nostra autoritate freti m, constitutiones verò superfluas, vel ex posteriorib. sanctionib. nostris iam vacuatas, vel si quæ similes vel contrariæ inuenirentur, circumducere, & à proprij Codicis congregatione separare: & tam imperfectas replere, quàm nouæ obscuritatis obductas n, noua elimationis o luce detegere: vt vndiq; nō solùm Institutionū & Digestorum via dilucida & aperta pateat, sed etiam constitutionum nostri Codicis plenum iubar p omnib. clareat: nulla q nec inusitata relicta [constitutione*:] cùm nemini venit in dubium, quod repetita prælectio* r probauit, hoc satis validum, satísque esse formosum. In antiquis etenim libris nō solùm primas editiones, sed etiam secundas (quas† repetitas prælectiones veteres nominabāt) subsecutas esse inuenimus: quod ex libris Vlpiani viri prudentissimi ad Sabinum scriptis prōptum* erat quærentibus reperire.

4 ¶ His igitur omnib. ex nostra confectis sententia, commemoratus Iustinianeus* Codex à prędictis gloriosissimis & facundissimis viris purgatus & candidus factus omnib. ex nostra iussione & circumductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est: & iussimus [in*] secundo eum ex integro conscribi, non ex priore compositione, sed ex repetita prælectione*: & eū nostri numinis auctoritate nitentem, in omnib. iudiciis solùm quantum s ad diuales constitutiones t pertinet frequētari ex die quarto Kalendarum* Ianuarij u quarti nostri felicissimi consulatus, & Paulini viri clarissimi: nulla alia extra corpus eiusdem Codicis constitutione legenda: nisi posteà varia rerum natura aliquid nouum creauerit, quod nostra sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubiū est, quòd† si quid in posterū melius inueniatur, & ad constitutionē necessariò sit redigēdum, hoc à nobis & cōstituatur, & in aliā congregationē x referatur, quæ nouellarum y nomine constitutionum significetur.

5 ¶ Repetita itaq; iussione nemini in posterū concedimus, vel ex decisionib. z nostris, vel ex aliis constitutionibus, quas anteà fecimus, vel ex prima Iustinianei Codicis editione aliquid recitare: sed quod in præsenti purgato & renouato Codice nostro scriptum inuenitur, hoc tantùmodò in omnib. rebus, & iudiciis & obtineat, & recitetur. cuius a scripturam ad similitudinem b nostrarū Institutionū & Digestorum c sine vlla signorum dubietate conscribi iussimus: vt omne quod à nobis compositum est, hoc & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat, licèt ex hac causa in ampliorem numerum d summa huius Codicis redacta est.

6 ¶ Vt igitur, sanctissimi & florentissimi Patres nostri labores vobis manifesti fiant, & per omne tempus obtineant, hanc præsentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam. Dat. xvj. Kalend. Decemb. Constantinopoli, Domino Iustiniano

---

a ¶ Primordio. Imò primò, scilicet quàm ad leges, ad agmina militum videtur se retulisse: vt suprà eo. §. in princ. Sed expone *vt ibi, primam, id est, maximam. a. Vel dic, quòd non dicit hic priùs.
b ¶ Vacillabant. quia multa erant ibi contraria.
c ¶ Cùm vetus. quòd erat positum in voluminibus dispacatis iuris veteris.
d ¶ Decisiones. Decisio b est * lex Imperatoris, quam composuit ad dirimendam aliquorū dissensionem, & sic ponitur ff. de contrah. & commit. stipula. l. vetera. Sed constitutio dicitur quælibet lex à principe facta. Accurs. Additio. Differentiam inter legē & constitutionem ponit Bar. super rubr. ff. de legibus. Nam lex est quæ profertur à populo interrogante, vel alio interrogante pro populo qui populo præest: Constitutio est Principum edictum. & licèt aliàs edicta ponantur propriè pro edictis prætorum, tamen in dicta rubrica de legibus, ponitur pro omni lege quæ est, siue vocatur edictalis: quia in ea ponitur, hoc edictali vel hoc edicto, &c.
e ¶ Fecimus. i. dedimus sententias, decidendo lites.
f ¶ Legum. i. Digestorū.
g ¶ Earum quædam. quæ in Codice primo facto de tribus erant recepta.
h ¶ Est. i. fuerat.
i ¶ Operis. Digestorum, & Institutorum constitutionē, quæ in Codice erant. a. Vel melius, loquitur de quinquaginta decisionibus, & de aliis constitutionibus quas post Codicem composuerat.
k ¶ Decerpere. sc. ex aliis vt speciales & meliores, seu vtiliores colligere.
l ¶ Supponere. propositionis scilicet per illos facientes.
m ¶ Freti. sc. & fecerit.
n ¶ Obductas. i. *sublatas: quia nimis difficiles erant ad intelligendum: vnde nihil valebant, & scripsit auferebant.
o ¶ Elimationis*. illius Codicis noui.
p ¶ Iubar. i. * vigor.
q ¶ Nulla. cōstitutione.
r ¶ Repetita prælectio. Illud pro nil † operatur b, sicut dicitur ff. de dote prælegata. Azo. ¶ Et dic ordinem seruandum: quia priùs hanc Codicem fecit & cōfirmauit: vt in principio huius: posteà Digesta, deinde Institutiones, ad vltimum, vt paulò antè in §. postea. hunc Codicem relegit & emendauit. & hic est ille, quod patet eius. l. ij. §. sed cùm omnia. & §. nominaque. & §. omni igitur. & §. leges. facit mentionem de compositione Digestorum, & Institutionum.
s ¶ Solum quantum aliæ enim diuales constitutiones non proferuntur. quantum ideò dicit, quia nunc non diualis quædam proferuntur, vt leges Digestorum. Azo.
t ¶ Constitutiones. quasi dicat, non verò allegari leges Institutionum & Digestorum, sed leges Imperatorum *, id est, diuales constitutiones.
u ¶ Quarto Kalend. contra infrà de vete. iur. enu. l. 1. §. leges. vbi dicitur, tertio Kalend. Ianuarij. Sed illud intellige post Digesta correcta, Institutiones factas, & Codicem factum: non tamen adhuc dissolutum, & recommendatum: sed hoc intellige post hoc totum factum. Addit. vnde dicantur Kalendæ, & quomodo menses diuidantur, habes per glos. in l. cùm bissextum ff. de verb. signific. & gl. super decani. de reg. iur. li. 6.
x ¶ Congregationem. Hic sume argu. quòd Iustinianus fecit librum Authenticorū b, quasi iam tunc venerat in mentē suam eum quandoque componere secundùm Io. Sed Ian. contrà, & elicit hic argu. in contrarium: quare scilicet liber iste Authenticorum sit repellendus. Nam nō nominatur sicut hic dicitur, sed Authenticorum. Item eius stylus cum cæteris Iustiniani constitutionibus nullo modo concordat: sed omnimodò inter se discrepant. Item eius libri principium nullum est, nec stylus, nec ordo. Item nouellæ istæ constitutiones de quib. hic loquitur, non promittuntur nisi de nouis negotiis. Item ad hoc est arg. ff. de leg. & consti. l. humanum, in fin. vt ibi notatur.
y ¶ Nouellarum. videtur loqui de authenticis.
z ¶ Decisionibus. differt decisio c à constitutione.
a ¶ Cuius scilic. Codicis præsentis.
b ¶ Similitudinem. nam ibi præcipit non d fieri signa: vt ff. de vete. iur. enu. l. j. §. ne autem.
c ¶ Et digestorum. vt ff. de vete. iur. enu. l. ij. in §. eandem autem.
d ¶ Ampliorem numerum. scilicet cartharum.

---

* Id est, secundo anno imperij nostri.
a Primum pro maximo.
b Decisionis & cōstitutionis differentia.
c Dic melius, Decisionibus 50. Iustinianū enim fecisse, quod eas cōstitutionū conditarum verò plerásque emendasse ius vetus quod erat [illegible]. Itaque Decisionū & constitutionū de quibus hic agitur differentia.
† De nouo Codice & de Iustinianeo Cod. condēdo.
† In scriptis enim legimus, [illegible]
f Partē scripsit Accursius [illegible]
g [illegible]
h Syllaba de additionem [illegible]

* Decis. in constitut.
* al. iussio.
† Repetitæ prælectiones quid.
* Al. primum, alij, litera p.
* Iustinianus. a Subaudi: quàm quæ hic relata.
* Decis.
* Al. celebrari.
* Al. Ianuariorum.
b Authenticorum liber an sit admittendus.
† Alibi, quia si in posterum.
c Differentia positio inter [illegible].
d Signis describere legū libros non licet.

480/C.IV.K.5-4, 11-12
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a DE SVMMA TRINITATE, ET fide Catholica, &c.

Codicis Domini Iustiniani SACRATISSIMI PRINCIPIS perpetui Augusti, repetitæ prælectionis

LIBER PRIMVS.

DE SVMMA a TRINITATE, ET FIDE Catholica b & vt nemo de ea publicè contendere c audeat.

TITVLVS I.

DE summa fide de religione Christiana quod Theodosius constituerat in volumen sui Codicis libri m, Iustinianus in hoc suo Codice breviare iussit, vel vt loquuntur, Salp. vt vivam, maluit ponere primò, & exordiri facium à præcipua eius parte, de summa Trinitate & fide Catholica, deque ea ita definire: Vnum esse Deum in tribus personis Patre, Filio, Spiritu sancto, per omnia æqualem divinitate, æternitate, maiestate, virtute, claritate, gloria, substantia, Christum esse singularem & unigenitum filium Dei, summam Trinitatis personam verum, Deum, de Deo, lumen de lumine, vt ait l. 1. hujus tit. & inhumanatu vero virgine Maria Deum & hominem, Dei patris unicum, in substantia parem, & similiter hominem ipsum per omnia nobis, certissimam salutem redemptionis quæ humani generis, ac primùm sacratissimam Virginem Mariam non Christi quasi hominis tantùm, sed etiam Dei matrem nominari verè, & hanc esse fidem Catholicam, quam & ipse latius prosequitur, & laudat l. 1. c. 7. & populi in reflorentiam adunavit & utriusque Roma Archiepiscopi, Tuti & alia fidei Catholica capita. Sed cùm in alia congrueret illa tempore Christiani facti, in hu morum in modum inter se disceptabat. Et qui à Catholica fide Orthodoxia sorte sunt, sciebant Ariani, sive Porphyriani sunt, & Nestoriani, sive Simoniani, & Eutychiani sive Apollinariani, vt l. 4. & 5. de hær. Christiani hæretici sunt, nec Christiani quidem maximè Ariani, & Nestoriani. Lilamnario ord. De spiritu sancto quod Impp. aiunt in l. 2. eam sed summa verò parentes & spiritus & accipere, decursum multi necessit. Nam & veteres omnes ita loquuti sunt, licet non negarent, eumqueam prædere ex filio, nec ea de re vellum erat, illorum Imperatorum acta in Ecclesia disceptum. CVIAC.

1. Impp. b GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad populum urbis Constantinopolitanæ.

Fides Catholica circa Trinitatem est servanda secundùm Apostolicæ doctrinam, & Evangelicam disciplinam; eam servantes vocantur Christiani; non servantes vocantur hæretici, & vesanitis & infames habentur, & à Deo, & à Principe puniuntur. hoc dicit secundùm BAL. & BART. Vel sic:

Subditi Romani Imperii debent servare fidem Christianam, vt credant Deum esse trinum & unum: scilicet trinum in personis, unum in substantia, sub pari maiestate: & qui hoc faciunt, vocantur Christiani: & servi denominantur ab ipso Domino; qui autem faciunt contrarium, vocantur hæretici, & sunt infames, & puniuntur non solùm à Deo in alio sæculo, sed etiam ab hominibus, à magistratu imperiali in hoc sæculo, & pœna temporali. hæc est sententia secundùm PAVL. DE CASTR. Vel sic:

Fides Catholica hæc est, vt Patris & Filij & Spiritus sancti vnà deitas sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus qui ita credit, Christiani Catholici appellantur; qui non ita credunt, hæretici sunt infames, & vesani, vltione diuina & humana plectendi. ANT. CONT.

CVNCTOS d populos quos e clementiæ f nostræ regit imperium g, in tali volumus religione h versari, quam i diuinò k Petrum Apostolum l tradidisse Romanis religio m usque adhuc n ab ipso o insinuata p declarat, quamq; Pontificè Damasum q sequi claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum virum Apostolicæ r sanctitatis: hoc est, vt secundùm Apostolicæ s disciplinam, Euangelicámque t doctrinam Patris & Filij & Spiritus sancti vnam deitatem sub pari u maiestate v & sub pia Trinitate credamus. 1. ¶ Hanc legem sequentes, Christianorum x Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos y verò, dementes z, vesanique a iudicantes, hæretici dogmatis infamiam b

a Constantio rubrica.
b Fides religionis priscæ.
c Iosa. 1.
d Vt iungam.
e Rota. in fr.
f Fides quid sit.
g Indemnis sibi hæresis, vel subscilis.
h Catholica.
i Catholica fides quæ.
k Ex C. T. lib. 10. tit. 1. l. 2. & respon. inf. Ex. lib. 8. n. 1. per Tertum. lib. 3. cap. 4.
l Vnde lex dividitur in tres partes. In prima parte Imperator præcepit hoc servari quam sancti Patres tradiderant, & obtinebat quasi fin. Secùdò afficit præmio servantes. Tertiò afficit pœna triplicium servantes. Viv.
m Ex hoc textu notatur quem puniri b ex eodem delicto pluribus pœnis: & hoc quando imponuntur per eadem legem copulatim. Si autem alternatim, sufficit vna, quam iudex elegerit, vt l. de fer. sing. l. fugitiui. cum l. sequ. sicdicim Paul. de Castr.
n ¶ Quæ. Argum. quòd Bononien. concinnatur Marinæ, non denotat indicati secundùm statuta Marinæ, quibus non subesset: cùm dicat, quæ nobis clementia regit imperium. ¶ Videtur hic textus supponere quòd non omnes populos regit Imperator. quod an sit verum vide hic pulchrè per Ioan. Fabrum, in suo Breviario, & vade procellit imperium, & an Papa iurisdictionem temporalem habeat.
o ¶ Clementia. clementia est pars modestiæ. modestia enim cõtinit superioribus & inferioribus, id est proprium est superiorib. ergo inferiores exercere clementiam: vt l. fami. cruciab. de iniur.
p Religione. i. fide.
q ¶ Quam. i. quidem. & dic quòd religio est ius cuiusdam superiorem naturæ, quæ earum ceremoniamque nobis affert.
r ¶ Ité ex eo quod dicit volumus, ergo est lex: vt Instit. de iur. nat. §. sed & quod princ. placuit.
s ¶ Petrum Apostolum. ex hoc quod hic legitur, fuisse ut quod vitare ne hodie poti, non possunt secundùm ius civile. Nam dicit Imperator quod vult, quòd subditi sibi, sequantur fidem sive religionem quam Petrus Apostolus tradidit Romanis. Sed iure divino prohibitæ sunt vitare: ergo poti ad possunt vitare. 1. Item ita quia non dedignatur sacros canones imitari, vt in canib. de ea. et in prin. coll. in. vide do. Ato in summa de vitare consilit, quòd licet non possunt poti. Verumtamen ad istam legem poslet responderi quòd dicit sequi quantum ad fidem. Ad hoc respondent quidam ita quòd sacræ leges non dicunt quòd sint prohibitæ, ita vt non capiantur vitare, in quantum concilia: sed quasi decerniste dicunt, quòd sunt prohibitæ. Sed dilligue, aut potis quis vel iacrum, & non potest: aut quia obiit sibi, quia passus est damnõ, & tunc, non vt vitare, sed vt interesse petuntur. arg. f. pro socio l. socium qui in ea &c. ita observatur in curia Romana.
t ¶ Religio circa fidem.
u ¶ Vsque adhuc. i. hodiernum diem.
x ¶ Ab ipso. Petro. Accursius.
o ¶ Insinuata. i. docta.
ADDITIO. Notat hic Ioan. Faber, quòd si quis de fide interrogetur, sufficit respondere quòd credit sicut Romana Ecclesia: nec debet explicitè respondere de singulis articulis, nisi de rebus aut prælatum.
p ¶ Damasum. Papam.
q ¶ Apostolica. Nõ dicit, idcò quia fuerit Apostolus, nam tantò vnà Petrum legimus Apostolum fuisse: sed & hic Apostolorũ vitã egit.
r ¶ Secundum Apostolicam. quia Apostoli ita prædicauerunt.
s ¶ Euangelicam. i. vt contineat in Euãgelio.
t ¶ Maiestate. i. potentia.
u ¶ Christianorum. Ecce maximum ¶ præmium, quòd seruus vocatur nomine Domini.
x ¶ Religion. vltione plectendos.
y ¶ Dementes. i. sine mente.
z ¶ Vesanique. à ve, quod est fine, & sanus, quasi sine sanitate. Acc.
a ¶ Infamiam. Ecce vna pœna. & collige hic arg. quòd periuria puniendus fit: licèt l. de re iur. & de iuriur. l. 3. dicatur quòd nõ debeat puniri corporaliter, quia iur tanò aliàs, vt hic legat enim quædam pœnitia punitari, vt l. de indiffe. vidas. l. pe.

a Religio quid sit, verbum di spectacum legis & pacis pirum.
m Vsque hoc ciuili poti poslint vt interesse, non vt iacrum.
n Vide Gl. de verb. de fonde nec compulsu. rerum de vsu & Gl. Corp. q. 16. summa, quia commentum ca fin in publicis circa aliquid vlu in fatuum sic citare.
o Insinuat est quod sine accipi. vt Mouch. l. 1. ante 1. Christ. pro.
t diuinum in mortale. & Cod. Theod. & hist. mip.
u Indicatum vsqu. voces Sententiam.
y Apostolicus quæ hoc quia dici potest. vide de Terrellinum in de praescriptionibus adorsf. hæresicis.
q Nomine Domini vocat, fetuis maximum est præmium.
r Vide Tuhi in Vegetide Glos. Ex Velasco, pumadhyp: velasco parte.
f Periuri puniendi.

480/C.IV.K.5-4, 13-14
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Suffitiones iubemus.*
b * *Dimittendi* id est, Ecclesiasticis quia separantur à communione fidelium.

Tertio mox: c ¶ Qui dicit eos infantes, ergo * non possunt ferre suffitiones *de ordin. l. 6 & legis Iulia de vi quod tamen lex loquitur in contractibus* [b], & in testamentis * etiam in aliis concedit : vt *l. de haere. l. quemadm., cum prox. & in fi. Sal.* hic loquitur de infantia fa[ti], quæ non * repellit à testimonio : de qua etiam loquitur *§ de ab. legatis l. 9. 1.* Vel aliter, hic loquitur de infantia iuris, sed loquitur de his hæreticis qui aliquam testificari possunt, qui & in illa lege adfiguntur *l. 3.* Vel retinè repellitur eorum testimonium inter orthodoxos : inter fe non, fed exceptis quibuſdã : quia etiam inter fe repellantur, vt in illa *l. quemadm. 4.* Vel dic, non infantes nõ ipſo iure, ſed per ſententiam coniudi arbitrio profeciendam, quia cor regis in manu Dei eſt: vt *l. ex dimitte clerum.* Hodie verò omnes ſunt ipſo iure infantes : vnde repellantur : vt [c] *de haeret. authentic. Qui vero, &c.*

c ¶ *Vindicta* erit alterius pœna. Vindicta Ecclesiastica, vel propriè, quam Deus dabit in die iudicii.

d ¶ *Mortem.* erit tertia pœna.

e ¶ *Sumptuosius.* Sic ergo videtur, quòd extraordinaria ſit: Sed hodie eſt ordinaria, quia * certaeri [d] *de haere l. 3 & Leguinquam § ſciendum, & § conuenſa. & § multi. infra eod.* ¶ Item causa *infra de re. ord. & ſep. Sola.* vt ibi.

f NVLLVS.] CARVS. Imperator quatuor facit in hac lege. Primò præcipit, quòd nullus locus concedatur hæreticis ad conuenendum vt ibi tractentur ſuper errore eorum firmando. Secundò, quòd nullum priuilegium ſuper hoc vel alio ab eis impetrentur valeat. Tertiò, vnũ Deum credi & eius fidei ſeruari valitudicit, quaſi ſit. Quartò impunè peccam tam ſacrilegibus contra fidem, quàm cõmunitatibus in aliquem locum eam hæreticis. Nota ex hac l. quòd congregationes ſaluſque debent prohiberi, & quòd debet obuiari malis futuris antequàm contingant. Par.

g ¶ *Ad miſſionem* vt doceant vel doceantur.

h ¶ *Obſtinatum.* i. durius ſe furari ob hoc, ſi eis liceat conuenire & facit *§. ord. l. 2 & §. de haer. l. 16 & in auth. de incolis colf. haer. §. 1. colf.* ¶ Sed contra *§. de Iudaeis* [e] *in Synagoga* Sed aliud * eſt in Iudaeis, quàm aliis hæreticis: quia & ipſi legem acceperunt à domino, ſed hæretici non.

i ¶ Si quid putà vt liceat eis facere iſtas congregationes. 1. Vel dic ſi quid, id eſt, aliquid eam tales perſonæ nihil poſſunt impetrare nec impetrarium tenere.

k ¶ *Per fraudem.* quod profanantur * ſemper, aliàs nihil eſſet contra eos ſpeciale, cùm & ab aliis ſic impetrata nõ valeat : vt *§. contra eos vel vt. pud. l. 9. &c & aliàs profanantur quandoqu. vt. §. ſed nec ex reſcr. pa. l. 8. & de reſcr. non l. de iteratis quæ ſer. fugi. l. mancipia. in fi. & de epiſc. & cle. l. quicunque. & l. quiſque.*

l ¶ *Imperatorum.* vel licet in aliquo loco conuenire.

Aliorum verò religionis nomẽ * adiumere, & ſuis apertis criminibus denotentur * : atque ab omni ſubmoti Eccleſiarũ limine penitùs arceãtur * : cùm * omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes veterum, ac ſi quid eruptio [h] factioſa [i] cõtauerit, ab ipſis etiam vrbiũ mœnibus exterminato * furore [k] propelli iubemus vt cunctis orthodoxis [m] Epiſcopis qui Nicænam fidem tenent, Catholicæ * Eccleſiæ toto orbe reddatur. Dat. Id. IV. Ianua. CP. Fl. Euchario & Fl. Syagrio CC. Cos.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ & ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ ΑΑ. Φιλοῖς ἐκκλησιαστικοῖς.

ΠΡΕΠΕΙΝ * ἡγούμεθα τῇ βασιλείᾳ † ἐπιλάμπειν τὴν ὑπάνοιαν τῶν ἀρείων ἔθνῶν † ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῶν μυστηρίων. ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ κηρυχθὲν ἐν τῷ ΘΕΟΥ ΕΝΟΣ ΟΝΟΜΑΤΙ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐξήρκεσεν ἀλωνάτῳ τῷ κοινῷ τῶν ἔθνῶν ἐν ἴσῳ καὶ ἐν ἀνάγκῃ αὐτοῦ ἀρίστου αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, ἡ τῶν ἁγίων ὑπαρχόντων *, οἷς τῶν προσηγορίαν. ¶ ΘΕΣΠΙΖΟΜΕΝ πάντας οὖν τοῦτο ὅπερ Πορφυρίῳ τῷ ἀλιτηρίῳ τῶν Χριστιανῶν δυσσεβείας συνιστορήσῃ παρ' οἷς ἀδόκητον ἀλογοκομίαν, πυρὶ παραδοθῆναι ἐκείνῳ τῷ κακοῦργῳ ἐν τοῖς ἀκοῦσι ἀγῶσι συγγράμμασι, ἐξ ὧν ἐφυλάξατο ἀλόγιστον ἐπιλέγειν. ¶ Εἰ δὲ τινες ἀθέμιστοι, οἵτινες τὴν ἑλληνικὴν ἢ ἀσεβῆ πλάνην ἐπιτηδεύουσιν, ἢ τὴν αἱρετικὴν ἀσύνετον διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντες, εἰ μὲν ἐπιχειροῖεν εἰς ἡ κλεγκλῆσιν, ἢ ἀγῶνα ἐπιλαμβάνειν ἐπιζητοῦντες, ἢ ἄλλῳ τινὶ ἀπαιτεῖν ἐπιζητοῦντες ἢ ἀφαιρεῖν θεοῦ τόπος, οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχοντες τοῦ ἐπιλαμβάνειν

g ¶ *Oppida.* Ciuitatis * nam nec extra oppida licet eis facere congregationes. Aut. &c.

h ¶ *Eruptio.* i. operatio in malum id eſt, conſpiratio.

i ¶ *Factioſa.* quòd * faciant locum vbi exercent ſua miſiteria. 1. Vel factioſa id eſt, furiosa.

k ¶ *Exterminato.* i. * in moderatio.

l ¶ *Furore.* quin quaſi furiaſa eis videatur. Vel dic quòd ligi cõſtituit vt * furiaſa.

m ¶ *Orthodoxis.* ab * ortho, quod eſt rectum, & doxa, quod eſt gloria: quaſi rectè gloriantes *.

n ¶ *Catholica.* nominatur eaſtatis in plurali.

480/C.IV.K.5-4, 15-16
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Eadem Latinè per Ant. Cent.

III. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Hermisdæ PP.

DEcere arbitramur nostrum imperium, subditos nostros de religione monere. Ita enim & plenioremꝝ † adquiri Dei ac Saluatoris nostri Iesu Christi benignitatem possibile esse existimamus, si & nos pro viribus ipsi placere studuerimus, & nostros subditos ad eam rem instituerimus. 1. ¶ Sancimus igitur, vt omnia quæcunque Porphyrius sua pulsus insania contra religiosorum Christianorum cultum conscripsit, apud quemcunque inuenta fuerint, igni mancipentur. Omnia enim prouocantia Deum ad iracundiam scripta, & pias mentes offendentia, ne ad aures quidem hominum venire volumus. 2. ¶ Præterea sancimus, vt qui adsectant impium Nestorij opinionem, vel nefarium eius doctrinam sectantur, si Episcopi aut clerici sint, ab Ecclesiis eiiciantur: si laici, anathematizentur, secundùm ea quæ iam à nostra diuinitate sunt constituta. Licentiam habituris orthodoxis quicumque voluerint, secundùm nostram legislationem, absque metu & damno ipsos indicare & accusare. 3. ¶ Quoniam verò peruenit ad pias nostras aures, quòd quidam doctrinas quasdam conscripserunt * ambiguè †, & non per omnia congruentes expediæ orthodoxæ fidei à sancta Synodo sanctorum Patrum qui Niceæ & Ephesi conpenerunt, & à Cyrillo piæ memoriæ qui fuerat magnæ Alexandriæ ciuitatis Episcopus, habemus: facta huiusmodi scripta siue antea, siue nunc, cõburi, & perfectissimo interitui mancipari, ita vt in nullius cognitionem venire possint. His qui talia scripta aut tales libros habere aut legere sustinuerint, vehimè supplicium experturis. De cætero nulli patente licentia pæter expositam fidem, vt diximus, tam Niceæ, quàm Ephesi, aliud quid vel dicere, vel docere: egressionibus, nimirũ huius nostri diuini præcepti, ei pœnæ, quæ commetur lata aduersus impiam Nestorij fidem legere subiiciẽdis. 4. ¶ Vt autem omnes re ipsa discant, quantum nostra diuinitas auersetur eos qui impiam Nestorij fidem adfectant, præcipimus *, Irenæum dudũ ob hanccausam nostræ indignationi suppositum, & postrà, nescimus quomodo, post † binas nuptias, vt didicimus, præter Apostolicos canones Tyriorum ciuitatis Episcopũ factum, ex Tyriorum quidẽ Ecclesia deiici, in sua autem duntaxat patria degere quiescentem omnimodò, & schemate atque nomine sacerdotis exutum. 5. ¶ Hæc igitur tua magnificentia, sequens nostræ religionis scopum, obseruare, & effectui dare studebit.

† Vel adquirere.

Porphyrius.

Nicæno.

* Vt expositam, fuit de nostrum in vulgus.

† congruens.

† sequentem epilogum etiam retinent.

II. * Imp. MARTIANVS A. Valentino Palladio pref. prætorio.

NEmo clericus, vel militaris, vel alterius cuiusliber * conditionis, de fide Christiana publicè ᵇ turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc ᶜ tumultus & perfidiæ ᵈ occasione requirẽs *. Nam & iniuriũ facit iudicio reuerendissimæ Synodi. si quis semel iudicata ac rectè disposita renouare ᵉ & publicè disputare conprehendere, eos quæ nũc de Christiana fide à sacerdotibus & qui Chalcedone cõuenerunt, per nostra præcepta statuta sunt, iuxta apostolicas ᶠ expositiones & institutiones sanctorum Patrum trecentorum decem & octo in Nicæa, & centũ quinquaginta * in hac regia vrbe de finita esse noscantur. Nã in contẽptores ᵍ huius legis pœna non deerit: quia non solùm cœtus fidem verò expositam venisti, sed etiam Iudæis & Paganis ex hu iusmodi certamine profanam * veneranda mysteria. Igitur ʰ clericus erit qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorũ remouebitur *. Si verò militia præditus sit, cingulo spoliabitur. cæteri ᵗ autem huius criminis rei, si quidẽ liberi sint, de hac sacratissima vrbe expellentur, pro vigore indicia-

NEmo. Quanam sacri Imperator in hac lege. Primò prohibet ne clerici disputent publicè de fide Catholica. Secundò reddit rationem huius prohibitionis: ibi, *nam de iniuria*, &c. Tertiò imponit pœnam generaliter contra facientibus: ibi, *nam in contemptores*. Quarto composit pœnas specialiter ea, quæ sciscere quæ imponuntur clericis, & quæ militibus, & quæ liberis hominibus, & quæ seruis: ibi, *igitur*. *. ¶ Nota ex hac l. quòd maior est dignitas cuiusliber clericis etiam in minoribus constitati, quàm sit dignitas militaris. Paul. de Cast.

a ¶ *Cuiusliber.* vt Scholastic.

b ¶ *Publicè.* quid sit in priuato? Videtur plus punire: argu. *ff. de vim & vim armata l. 1. §. Sed dic contra*: quia ibi est causa minoris criminis quàm hic: & facit *ff. de vi & vim armata l. 1. §. antepen.*

c ¶ *Ex hac* id est, ex tali disputatione.

d ¶ *Perfidiæ.* nam qui essent hæretici, magis fouerat perfidi.

e ¶ *Requirens.* quod quidem semper prohibetur *, nisi hac causa addiscendi in schola. nam de singulis dubitare non est iniustè, secundùm Aristotelem. Vel causa conuincendi aliquem hæreticum: vt *ff. de ij qui notantur.*

f ¶ *Renouare.* i. in dubium reuocare. *ff. de rei iudic. l. 1. Sed argumentũ ff. de ap. & conf. l. de maioribus.* Sed hic AA. rescriptis non ᶠ potest appellari, eàm sit quasi res naturalis: vt *l. Iuste. de iur. nat. & gentis.* ACCVRSIVS.

g ¶ *Sacerdotibus.* *. id est, episcopis.

h ¶ *Apostolicas.* i. secundùm quòd Apostoli docuerunt.

i ¶ *Centum.* Quantum.

k ¶ *Quinquaginta.* scripsit. & iuxta Bucera, &c. vt *Iustinian. de iur. nat. §. religiosa præterea.*

l ¶ *Nam in contemptores.* verè iniuriam faciunt, quia pœnas patiuntur. & est locus ab effectu.

m ¶ *Profanam* *. id. rapuere videntur, sana enim sunt sacra: inde profana, quasi procul à sacris.

n ¶ *Igitur.* quia pœna non deerit, igitur audi hoc.

o ¶ *Remouebitur* *. id est, priuabitur clericorum non viuent.

p ¶ Cæteri. præter clericos & milites.

* Iustinian Tyriorum Episcopus.

† Bigami ab Episcopus seruati.

a Nempe, quia nomen clerici propriorum sui vsui.

b Quantum clam publicè prohibet, cũ permittunt vlterius.

c *Ex hac causa. ff. de adquirendo rer. dom. l. 1. in fine de malefic.* An si prius facere aliquid clam, quàm publicè, vide hic Iuliã n. 41.

d Præterquam publicè disputando de fide nil licet disserendi, sed cõuincendo hæreticos cauta.

* Idem Iustinianus, prætorianis, & vt omnes liceat fouere Iudæos in synaga publicè conuocatur, multum aut disputare, contra alia edicta Chalcedon cũ prædicatione & epilogo, quæ hic abiicit. Sed Martianus, Imper. 1.

e Reuocatur, pro in dubium reuocare.

f Appellari nõ potest à synodo, et nec à lege naturali.

g Tertia magna est aperta in l. vnica cogit Deum irrita. *ff. de adulter. iur. nat. §. religiosa præterea.* Et qui illi, gionem impugnant, iux ipsã naturã contragunt vindicantur.

h Sacrãdotio Episcopo.

i Argumentum ab effectu.

k Profanum quod non est sacrum, quod suæ religione non tractat, vid. Pethum in prolegom. Gl. *profanum* ex ea parte ⊕.

l Conscortio clericorũ conuiuiorũ pro priuilegiis clericis.

480/C.IV.K.5-4, 17-18
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible marginal notes]

a ¶ supplicia. quia [illegible]berabantur.
b ¶ Seuerissimis. l. * vltimo supplicio, quod mortem interpretantur: vt ff. de poenis l. vltimum. ¶ Et est hoc generale, vt b plus serui quam liberi puniantur: vt hic, & ff. de poe. l. in seruorum. in princ. & de incen. ruin. l. Pedani. Sed oppon. ex eo quod est ff. de epis. & cler. l. presbyteri. vbi in dignitate * positi plus puniuntur quam hi minores. Sed hic dupliciter hi minores delinquunt, & quia dispositum & quia immiscent se rei non pertinenti, ad se, scilicet ad minores: vt ff. de reg. iur. l. culpa. ¶ Sed quid de stara lib. ? Respon. vt liberi puniantur: vt ff. de poen. l. moris. §. [illegible] sed argu. contra ff. de fiarcolo. l. stara liberi à caetera. Sed dic vt ibi.

rio etiam competentibus suppliciis * subiugandi. si verò serui, seuerissimis b animaduersionibus plectentur. Dat. VIII. Id. Febru. Constantinop. Patricio Cos.

Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς [illegible] πρὸς [illegible].

Τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως [illegible]

[Greek text illegible]

[illegible] Dat. Iustino A. I. Cos.

V. Edictum D. N. Iustiniani de fide, Latinè redditum per Ant. Contium.

Recta atque irreprehensibili fide quam praedicat sancta Dei Catholica, & Apostolica Ecclesia, nullo modo innouationem recipientes: sequentes nos sanctorum Apostolorum, & eorum qui post eos in sanctis Dei Ecclesiis conuersati sunt, dogmata, iustum fore existimauimus, cunctis manifestum facere qualiter de spe quae in nobis est sentiamus, insistentes traditioni & confessioni sanctae Dei Ecclesiae Catholicae. ¹ ¶ Credentes enim in Patrem, & Filium, & sanctum Spiritum, vnam substantiã in tribus hypostasibus adoramus, vnam deitatem, vnam potestatem, Trinitatem consubstantialem *. In vltimis autem diebus confitemur vnigenitum Dei filium, Deum de Deo, filium ex Deo ante secula, & sine tempore ex Patre natum, coaeternum Patri, ex quo omnia, & per quem omnia, descendisse de caelis, incarnatum esse ex Spiritu sancto, & sancta gloriosa, & semper virgine Maria, & hominem factum esse, crucem pertulisse, sepultum fuisse, & resurrexisse tertia die, vnius & eiusdem miracula & passiones, quas sponte carne sustinuit, agnoscentes. Neque enim alium Deum Verbum nouimus, alium Christum, sed vnum & eundem consubstantialem Patri secundùm diuinitatem, & consubstantialem nobis secundùm humanitatem. Mansit namque Trinitas † etiã post incarnatum vnum ex Trinitate, Dei Verbum. Neque enim quartae personae adiectionem recipit sancta Trinitas *. 2. ¶ Haec igitur cùm ita se habeant, anathematizamus omnem haeresin, praesertim verò Nestorium † anthropolatram *, diuidentem vnum D. nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deum nostrum, nec diserè & secundùm veritatem confitentem sanctam, gloriosam semper virginem Mariam eam esse, hoc est, Deiparam, sed alium esse dicentem Deum ex Deo Patre, alium qui ex sancta semper virgine Maria natus est: hunc autem gratia & proximitate quam habuit cum Deo Verbo, Deum factum esse. Neque verò Nestorium solum, sed & Eutychem † mente captum, phantasiam inducentem, negantem autem veram ex sancta semper virgine, & Deipara Maria incarnationem, hoc est, nostram salutem, neque confitentem ipsum per omnia consubstantialem Patri secundùm diuinitatem, & consubstantialem nobis secundùm humanitatem. Simili modo & Apollinarem * animicidam seu psychophthorõ, dicentem, D. nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deum nostrum inanimem esse, & confusionem seu perturbationem superducentem inhumanationi vnigeniti filij Dei, sed & omnes qui idem cum eis sentiunt. Si enim aliqui post hanc nostram praemonitionem, certò & liquidò id dignoscentibus, & competentibus locorum Episcopis Deo amantissimis, inuenti fuerint posthac in contraria his opinione esse, hi nullius indulgentiae expectent veniam. Iubemus enim tales tanquam confessos haereticos competenti animaduersioni subiugari.

* ὁμοούσιον.
† Trinitas.
* Assumpta Dei natura, humanitate. [illegible]
† Nestorius.
* L'hominis adoratorem.
† Eutyches.
* Apollinaris.

VI. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Κωνσταντινουπολίταις.

Τὸν σωτῆρα καὶ δεσπότην [illegible] Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν [illegible] [Greek text illegible]

* [illegible]: condescensio est seu demissio Iesu Christi, id est incarnatio.

Idem edidimus Latinè redditum per Ant. Cantium.

VT IDEM Imper. Conſtantinopolitanus.

SAluatorem † & Dominum omnium Ieſum Chriſtum verum Deum noſtrum colentes per omnia, ſtudemus etiam (quatenus datum eſt humanæ menti aſſequi) imitari eius condeſcenſionem ſeu demiſſionem. Etenim cùm quoſdam inuenerimus, morbo atque inſania deceptos impiorum Neſtorij & Eutychetis loſtium Dei & ſanctæ Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ nempe qui detrectabant ſanctam gloriſam ſemper virginem Mariam theotocon , ſiue deiparam appellare proprié , & ſecundùm veritatem , illos ſedinauimus rectam Chriſtianorum fidem edocere. Nam hi incurabiles cùm ſint, celantes errorem ſuum, paſſim circumeunt (ſicut didicimus) & ſimpliciorum animos extuarbant & ſcandalizant, ea aſtruentes quæ ſunt ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ contraria. Neceſſarium igitur eſſe putauimus,tam hæreticorum mendacia diſſipare,quàm omnibus inſinuare, quomodo aut ſentiat ſancta Dei , & Catholica & Apoſtolica Eccleſia , aut prædicent ſanctiſſimi eius ſacerdotes , quos & nos ſequuti , manifeſta conſtituimus ea quæ fidei noſtræ ſunt , non quidem innouantes fidem (quod abſit) ſed coarguentes eorum inſaniam qui eadem cum impiis hæreticis ſentiunt. Quod quidem & nos in noſtri imperij primordiis pridem * ſatagentes cunctis fecimus manifeſtum. 1 ¶ Credimus itaque in vnum Deum Patrem omnipotentem , & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei , & in Spiritum ſanctum , vnam eſſentiam in tribus hypoſtaſibus , ſiue ſubſiſtentibus perſonis,adorantes vnam deitatem, vnam poteſtatem, Trinitatem conſubſtantialem. In vltimis autem diebus confitemur Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum vnigenitum Dei filium , ex Deo vero Deum verum , ante ſæcula & ſine tempore ex Patre natum , conſentanum Patri,ex quo omnia,& per quem omnia, qui deſcendit de cælis , incarnatus de Spiritu ſancto & ſancta gloriſa & ſemper virgine Maria & inhumanatus , ſiue homo factus eſt, & paſſus crucem pro nobis ſub Pontio Pilato , ſepultus eſt , & reſurrexit tertio die vnius ac * eiuſdem paſſiones & miracula quæ ſponte perpulit in carne agnoſcentes. Non enim aliam Deum Verbum,& alium Chriſtum nouimus , ſed vnum & eundem, conſubſtantialem Patri ſecundùm deitatem , & conſubſtantialem nobis ſecundùm humanitatem. Vt enim eſt in diuinitate perfectus , ita idem ipſe & perfectus eſt in humanitate. Nam eius ſecundùm hypoſtaſin vnitatem ſuſcipimus & confitemur. Manſit enim Trinitas , Trinitas , & poſt incarnatum vnum ex Trinitate Dei verbum. Neque enim quatræ perſonæ adiectionem admiſit ſancta Trinitas. 2 ¶ His ita ſe habentibus , anathematizamus omnem hæreſin , præcipuè verò Neſtorium anthropolatram † , & qui eadem cum ipſo ſentiunt vel ſenſerunt : qui diuidunt vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium Dei, & Deum noſtrum , & qui non confiteneur proprié & ſecun

† Maria dicitur Deipara, quod natum ex Maria Deum hæreticis.

† Maria Theotocos dicta, quod nataerunt Mediatori hæretici.

† Iudæi ſacerdotes in Epiſcopi.

† Vnus Deus Iudæi.

† Filius Iudæorum , id eſt, qui conſubſtantialis, quod tamen negabant Ariani.

† Apollinaris Dyscolij ſententia dicitur , eo quod in carne Chriſti aut aeternam humanam prouitia non fuiſſe aut certè tolum fuiſſe nil nde & ratio nè eſſet, animæ loco verbi ſuſtinentem, ſide Vincentium Lirinenſem adeuſ profeſſuum.

* Notat ed-di meritò ſic in epiſtola , hoc idem , quo idem poſt hoc edidimus ſcipta eſt.

* Intelligit ſuperius edidimus.

* Nam Neſtorius aiebat eſſe miracula, aliertius eſſe paſſionem Iudæ & ſacrilegi deoebat.

† id eſt, hominiolatram , qui hominem adorat.

† Vide Baſilii lib. de S. Sanctio.

† Eutychetis ſententia dicitur , quod in Chriſto duas naturas non admiſerit.

† Ariani.

† Vide Baſilii lib. de S. Sanctio.

480/C.IV.K.5-4, 21-22
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

secundùm veritatem, sanctam gloriosam & semper virginem Mariam theotocon, seu Deiparã, id est, Dei matrẽ, sed qui duos filios dicunt, vnum ex Deo Patre Deum Verbum, alterũ ex sancta semper virgine Deipara Maria, gratia & habitudine & propinquitate quã cum Deo Verbo habet, natum esse: & qui negant, nec confitentur, Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei & Deum nostrum incarnatum & hominem factum & crucifixum, vnum esse ex sancta & consubstantiali Trinitate. Ipse enim solus est coadorandus, & conglorificandus Patri & sancto Spiritui. 3 ¶ Anathematizamus & Eutycheten mente captum, & qui cum eo sentiunt aut senserunt, qui phantasiam introducunt, negãtque veram natiuitatem seu generationem Domini & saluatoris nostri Iesu Christi ex sancta virgine & Deipara, hoc est, nostram salutem: & qui non confitentur ipsum consubstantialẽ Patri secundùm Deitatem, & consubstantialem nobis secundùm humanitatem. 4 ¶ Similiter autem anathematizamus & Apollinarium psychophthoron siue animicidam, & qui cum eo sentiunt, vel senserunt, qui dicunt, inanimem, hoc est, anima humana expertem esse Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, & Deum nostrum: & qui confusionem, aut conturbationem introducunt in vnigenti Dei filij inhumanationem siue humanitatem: & omnes posteriorẽ qui eadem cum ipso senserunt, aut sentiunt. Dat. Id. Martij Constantinop. D. N. Iustiniano PP. A. III. Con. *Scriptum est superius exitum habet exemplo Ephesiorum Cesariensibus, Cyzicenis, Amasenis, Trapezuntis, Hierosolymitanis, Apamensibus, Theopolitis, Sebastenibus, Tarsensibus, Anczyranis.*

1 Ι. Οἱ αὐτὸς βασιλεὺς Ἐπιφανίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς βασιλίδος τῆς πόλεως καὶ οἰκουμενικῷ.

Περὶ πίστεως.

Πιστεύομεν βουλόμενοι τὸν αὐτὸν ἀληθινὸν καὶ τὸν † εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀρετὴν κρατύνασθαι, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα τοιοῦτος αὐτοῦ χρήσασθαι τοῖς θείοις συνοδικοῖς καὶ τὴν ἀλῆθῆ αὐτῆ κρίσιν σῶζεσθαι καὶ κηρυττόμενα καὶ αὐτοῦ ἀεὶ νοούμενα. Εὑρόντες γὰρ τινὰς ἀλλοφρόνας † ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς τῶν αἱρετικῶν Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς ἀκολουθοῦντας πλάνῃ, καὶ † τινὰ βλασφημίας καχεκμήρας, ὅτιον ἀφυπνώσαμεν δίκαιον †. Ἔδει καὶ ἀναγκαῖον ἀγωνιῶν, εἰ δὲ † τῶν αἱρετικῶν μανίαν ἀλῆθῆ ἐξαμῆν, οὐδὲ παντελῶς ἐκκλιξάντας, ἢ ἐκκλιθέντας, ἢ παρεξολισθέντας τῆς μάχης τῶν τοῦ Θεοῦ κηρύττοντες † ἐκκλησιαστικὴς καθεστώσης, καθὼς καὶ ἡ ἀεὶ γνώσεσι μακαριότατος αὐτὸς λόγῳ πιστῶν φυλάττοντες † καθίστωσι † ἐνώσεσι τῶν ἁγιωτάτων † ἐκκλησιῶν † ἀρχὴς † ἁγιοῦσιν Πάσσαν † πατροπαράδοσιν ἐν ἁμῶν, ὃν πολεμαρχῶν, ἀρχὴς δὲ ὃ ὃν ὃν ὅμοιον τύπος γεγραφαμῆν † εἴτε γὰρ ἀκυρόμεθα τ † τῆς ἐκκλησιαστικῶν ὁρόνων καθίστωσι, μὴ καὶ τῇ ἀπὸ ἀκεφαλῆς μακαριότατοι, ὡς καθαλῆ οὖσι πάντων † ὀνοματόνων δ' Θεοῦ λεγόμενοι, ἢ ἐκκαθῆ δόξαιμεν ἐν τοῖς τοῖς μέρεσι αἱρετικῶν ἀνεφύσεσι, τῇ γενόμῃ καὶ ὀρθῇ κρίσει δ' ἐκείνοι ἐκδικεῖν ὀρόνι καθεμῆνθεσι. ἐκ γὰρ παρόντων θείων λῆθῆ συνόδων μεθόδευμα ἡ σὺν ἀγωνιῶν τὰ παρ' λῆθῆ ἐρρεθέν ὑφ' ὧ τοῖς διάγνωσιν πανταχοῦ τοῖς ἡμῶν ἔθεν τὰ παρ' λῆθῆ ἐρρεθέν ἐν τῷ ἐθέλοντι λεχθέντα συλλαβεῖν. Ὁ λόγος τοῖς ἀπόστοι καὶ ἀλῆθῆσιν † ἁγίας δ' Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀπαντῶν ἰσοδύναμος

ἰδιοῤῥόπαν φωὸς τὰ ὀφῆ πάντων τῶν ἱερέων ἀρθῶς κεφυτῆκῆμεν, ἢ ἀδιεκζῆμεν, καὶ κεφυτῆμεν λεγόμενοι † Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ. καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν σαρκωθέντα ἐκ παρθένου ἁγίου, καὶ † ἁγίας ἐνδόξου, ἀειπαρθένου, καὶ Θεοτόκου Μαρίας, ἢ ἐκκαθῆρωτάτας, ἢ σωμαθέντα ἐκ τῆς ἁγίας ἢ ὁμοφύτου ἡμῶν. σωμαθέντα καὶ ἑνωθέντα ἢ σωνδοξαζόμενον τῷ πατρὶ ἢ τῷ † ἁγίῳ πνεύματι ὁμόφυτον ἡμῶν † πατρὶ κῆ † θεότητα, κῆ ὁμόφυτον ἡμῶν † κῆ τὸν κῆ † ἀνθρωπότητα, πλὴν τῶν σαρκὶ, τὸν αὐτὸν ἀναθεῖ θεότητι: ἐνῶσιν γὰρ ἡμῶν ἢ † Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν ἢ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἡμῶν † ὁμολογοῦν ἕνα υἱὸν † ἁγίας καὶ ὁμοφύτου ἡμῶν: δῆλον ὅτι κῆ ἀλῆθῆς τῇ τῶν ἀποστόλων Νεστορίου ἀκολουθοῦντες πλάνῃ, διαιροῦσι λόγῳ κατὰ χώραν υἱὸν λέγοντες υἱὸν τῷ Θεοῦ λόγου τὸν Θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον † Χριστὸν λεγόντες, οὓς ἀναθεμῆτιζῆμεν, καὶ ὧ αὐτοῖς ἀθυμῆσῆ, κῆ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας † φρενοῦντας ὡς ἀλλοφρόνας ὄντας † ἁγίας τῇ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ δὲ λεβίζοντες † δίχα μόνον μυστηρίων λεγομενῆθῆναι ἀκολουθοῦντες τῇ τῶν ἁγίων πατέρων εὐσεβείᾳ, καὶ μηδὲν φωνεῖν τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐκκλιθέντες † μέχρι τοῦ καθὼ εἰρῆ ἐκκλησιαστικῆς καθεστώσης συμφωνοῦσι ὁμολογοῦσι καὶ δεξέζοντ κηρυττόντες τὸν ἐνανθρωπήσαντα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν † μονογενῆ υἱὸν, καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς αὐτὸς, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καταλθὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σαρκωθεὶς ἐκ παρθένου ἁγίου, καὶ † ἁγίας ἐνδόξου ἢ Θεοτόκου Μαρίας, ἢ ἐκκαθῆρωτάτας τυχόντα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κυρίως, καὶ κατὰ ἀλλόθειαν Θεὸς ὢν ὅτι ἢ † ἁγίας αἰωνοπαρθένου Μαρίας κυρίως ἢ κατὰ ἀλλόθειαν μητέρα Θεοῦ λεγόμεν, ἢ ὡς ἢ Θεοῦ λόγου τῷ λεγθῆναι δὲ αὐτοῦ λαβόντ. ἐπ' ἐσχάτων † ἡμερῶν καταλθὼν ἐκ † οὐρανοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ σαρκωθεὶς, καὶ τεχθεὶς ἐκ, ἢ ἐκκαθῆρωτάτας, ὃν ὁμολογῶμεν καὶ ἀγόνου ἡμῶν ἢ τῷ πατρὶ κατὰ † θεότητα, ἢ ὁμόφυτον ἡμῶν αὐτὸν κατὰ † ἀνθρωπότητα. † ὁ αὐτὸ ἐν ὑπάρχῃ ἢ ἐκ δύο φύσεσι ἢ ἐν δύο φύσεσι ἕνωσιν. Ὑπάρχοντα σαρκὶ γενόμενος. Τοῦτο τοίνυν δεῖν ἀεὶ λῆθῆ λόγῳ ἢ Θεοῦ ἡμῶν εἰρήκασι, ἢ πάντες οἱ φρονοῦντες εὐθαῖτα δοκοῦσι εἶναι ἐκκλησιαστικοί, καὶ δὲ λεβίζοντες λεγόμενοῦσι, ἄμα τῇ σῇ ἀγωνιῶν καθυπόγραψαν. ἀκολουθοῦντες λῆθῆ πάντων τῶν ἁγίων πατέρων συνόδων, ἢ τοῖς παρ' ἐκείνοις αὐτῶν δόξαν τεθεῖσι, τοῦτο τῆς τε ἐν Νικαίᾳ † τ ι ε, ἢ † ἐν ταυτῇ τῇ βασιλίδι πόλει † ρ ρ. ἢ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῆς πρώτης ἢ † ἐν Χαλκηδόνι δίκαι πάντ τοῦς

ἄρια

480/C.IV.K.5-4, 23-24

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Superiorem Græcam legem idcirco Latini edere ſuperſedimus, quia eadem penè ad verbum Latini reddita eſt in ſequente conſtitutione, INTER CLARAS, *ac præſertim §.5. nec enim patiuntur, & §.7. manifeſtum.*

Epiſtola Iuannis Archiepiſcopi & ſanctiſſimi Patriarchæ vrbis Romæ.

Ioannes Gloriſſimo & clementiſſimo filio Iuſtiniano Augusto Imperatori Reſcripta vrbis Roma.

INter claras [b] ſapientiæ ac manſuetudinis veſtræ laudes, Chriſtianiſſime principum, pariore luce tanquam aliquod ſydus irradiat, quod amore fidei, quòd charitatis ſtudio, edocti Eccleſiaſticis diſciplinis, Romanæ ſedis reuerentiæ cóſeruatis, & ei cuncta ſubliciti, & ad eius [c] deducitis vnitate: id eiusdem auctorem, hoc eſt, Apoſtolorum primum [d], Domino loquente præceptum eſt: *Paſce oues [e] meas.* Quis [f] eſſe omnium verè Eccleſiarum caput & patrum [g] regulæ, & principũ ſtatura declarant, & pietatis veſtræ reuerendiſſimi teſtiũr affatus [h], Patet igitur in vobis impleratum fore, quod Scripturæ [i] loquuntur [k]: *Per me reges regnant, & potentes ſcribunt iuſtitiam.* Nihil eſt enim, quod lumine clariore præfulgeat, quàm rectæ fides in principe: nihil eſt quod ira nequeat occaſui ſubiacere, quàm vera religio [l]. Nam cùm [m] auctore vitæ [n] vel luminis vtraque [o] reſpiciant, rectè & tenebras reſpuunt, & neſciũt ſubiacere defectui. Quamobrem gloriſiſſime principum, votis omnibus exorabitur [p] diuina potentia, vt pietatem veſtram in hoc ardore fidei, in hac deuotione mentis, in hoc integræ religionis ſtudio, ſine defectu ſui in longiora tempora conſeruet. hoc enim ſanctis credimus Eccleſiis expedire. Scriptum [q] eſt enim, *Labiis [r] regis rex.* & iterum: *Cor regis in manu Dei eſt, & vbi voluerit, inclinabit illud.* hoc eſt enim quod veſtrum firmat imperium, hoc quod veſtra regna conſeruat. Nã pax Eccleſiæ, religionis vnitas, auctorem [s] facti in ſublime prouectum grata ſibi tranquillitate cuſtodit [t]. Neque enim parua ei [u] vicifſitudo à potentia diuina tribuitur, per quẽ [x] nullis rugis [y] Eccleſia diuiſa ſecernitur, nullis inſertis maculis variatur. Scriptum eſt enim, *Quia ex rex inſtitu ſiderii ſupra ſedem, non adnerſabitur ei quicquam*

a ¶ *Gloriſſimo & clementiſſimo.* Nota quòd Papa præmittit Imperatorem in epiſtola, quod hodie non facerent. Item nota quòd primam mittat Imperatori Papa quam habet *infra ad I. nec reddentes, &c.* vtque illud, *ſiquet igitur, &c.* & ſtaque eſt hic eſt remiſſua, in qua interſerit auctiuam, & totam ei remittit. & hæc probantur 7. proxi. ibi, *pietatis vaſtra conuerniſſent, &c.* ibi, *nec autem, &c.* ACOVAT.

b ¶ *Nier claras.* Plana eſt vtque ibi, *nec reddentes.*

c ¶ *Ad eius.* Iuſtitiæ Romanæ ſedis.

d ¶ *Primum.* S.Petrum.

e ¶ *Oues.* I.fideles.

f ¶ *Quis.* S.Romanam ſedem.

g ¶ *Caput.* Nam Conſtantinopolitana Eccleſia inferior eſt Romana, & eam ſequi debet: vt *in auth. de Eccle. tit. §.5. coll. 10.* & quòd dicit patrum, ſiliiet Auguſtini & caterorum: vt circa principia decretorum in multis locis.

h ¶ *Patrum.* Auguſtini & caterorum.

i ¶ *Affatus.* id eſt [b], epiſtola quam nobis miſiſtis vel *j. eadem I. vaſtar. &c.*

k ¶ *Loquuntur.* i. homo per Scripturam, vt in libro Sapientiæ.

l ¶ *Religio.* Religio vera non patitur defectum in genere ſic aliqua, ſed religioſus ſic non de dictum eſt: *Sapiens in corde cadit ruſtus.* nam ſanctus Petrus Apoſtolus cecidit, ſicut & dicimus in iure naturali vt *Iuſtit. de iu. nat. §. iv.*

m ¶ *Auctor.* vitæ. id eſt, Deum.

n ¶ *Vtraque.* ſcil. fides & religio. ACOVAT.

o ¶ *Exorabitur.* paſſiue. I. a nobis.

p ¶ *Labia.* i. ſenentia.

q ¶ *Auctorem.* i. principem & hoc facit.

r ¶ *Cuſtodit.* I. Deus.

s ¶ *Ex.* ſcilicet Imperatori.

t ¶ *Quem.* Imperatorem.

u ¶ *Regis.* id eſt, ſchiſmatibus.

x ¶ *Prou. 14.*

480/C.IV.K.5-4, 25-26
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ipsum* Litteras.
b ¶ *Quod*. Cui expellantur haeretici.
c ¶ *Pidem*. pacamitis nomen suum Imperator in epistolae textu.
a Archiepiscopus pro Papa. ¶ *Archiepiscopus*. id est Papa.

NOn *reddentes*.] Scribit Imperator Papae primò, redditori honorem Domino Papae. Secundò significat et de quibusdam qui erant infideles in certis capitulis fidei, refertes quae sit fides Catholica, quam sancti patres, & ipse Imperator seruant. Tertiò petit, quòd Papa eum commendaret, & alios episcopos, si bene credunt de fide Christiana, debeat, & etiam petit omni posse, & hoc ibi testat, &c. vsque illae, *figuat*, &c. Posteà ibi, *inter claros*, quod est supra, rescribit ei Papa. Primò commendans eum de honore quem filii & Ecclesiae reddit, & hoc multis authoritatibus vsque ad ¶ *periude*. Secundò qualiter Papa recepit nuntios Imperatoris praedictam epistolam portantem. Tertiò commendat eum de fide quam seruat, hortans eum multis rationibus & variis, ad eandem seruandam. Quartò refert fallicet quid fecit ipse Papa de quibusdam haereticis nouiter inuentis, quia non peperciit eis, sibi eroserem deponerent; & de hoc rogat Imperatorem, quòd parcat si redire voluerint. Vltimò orat pro eo, & commendat legatos sibi missos à principe.
b Verus Christus. Non redemptor.
c ¶ *Commota sunt*. Per quosdam malos monachos, de quibus dicitur infra ¶.
d Subtiliorum nugamus.
f ¶ *Indubitata*. de fide. Accvsat.
g ¶ *Sedis*. Romana Ecclesia.
h ¶ *Caput*. vt & habuisti in superiori epistola.
i ¶ *Apostatis*. Apostata dicitur retrograda, qui sistem quam suscepit deseriquit: vt Jude apost.
Apostata. Glos. Interpretatur. Rabellis. Sinirnus, Rebellis, Interpretatur abiens. Sinnerus, Rebelle. d Nuge. Ad chimandrita dicitur, sed vir magnus. id est, claustrum, vt ibi Hesychius, Inde magnopolitanus, qui praeest claustro, vel de Bodoa. e Dicit ad rem de Isaiam est. quod sit monachum non quem significamus.

quem malignum. Proinde serenitatis vestrae apices *, per Hypatium atque Demetrium sanctissimos viros, fratres & coepiscopos meos, reuerentia consueta suscepimus: quorũ etiam relatione comperimus, quòd fidelibus populis propositis edictum amore fidei pro submouenda haereticorum intentione, secundùm apostolicam doctrinam, fratrum & coepiscoporum nostrorum interuenientè cõsensu: quod * quia apostolicae doctrinae conuenit, nostra auctoritate confirmamus.

Clarissima est lex, in qua dominus Imperator reseribit Papae de fide quam nunc tenet, quam vide per te: est per istam Latinam apparet, quaemada probatae sunt opiniones. Super ista epistola dicit Odo quid ratione peccati Papa potest cognoscere de quocunque delicto: sed in dicto not. per Bar. extrà de pur. canon. c. mos inter alias. BALD.

Textus autem epistolae Imperatoris talis est.

IX. Victor * Iustinianus, pius, fauix, inclytus, triumphator, semper Augustus, Ioanni sanctissimo Archiepiscopo * almae vrbis Romae & Patriarchae.

Edictum Iustiniani de fide.

REddentes † honorem Apostolicae sedi, & vestrae sanctitati (quod semper nobis in voto & fuit & est) & vt decet patrem, honorantes vestrã beatitudinem, omnia quę ad Ecclesiarum statum pertinent, festinauimus ad notitiã deferre vestrae sanctitatis: quoniam semper nobis fuit magnũ studium, vnitatem vestrae Apostolicae sedis, & statũ sanctarum Dei Ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet, & incommotè permanet nulla intercedente contrarietate. Ideòque omnes sacerdotes vniuersi Orientalis tradens & subiicere, & vnire sedi vestrae sanctitatis properauimus. In praesenti ergo quae commota fuerat (quamuis manifesta & indubitata f sint, & secundùm Apostolicae vestrae sedis doctrinã ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita & praedicata) necessarium duximus, vt ad notitiam vestrae sanctitatis perueniat. Nec enim patimur quicquam quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quamuis manifestum & indubitatum sit quod mouetur, vt non etiam vestrae innotescat sanctitati, quae g caput h est omnium sanctarum Ecclesiarũ. Per omnia enim (vt dictum est) propẽtamus honorem & auctoritatẽ crescere vestrae sedis. i ¶ Manifestũ igitur facimus vestrae sanctitati, quòd pauci quidam infideles, & alieni sanctae Dei Catholicae atque Apostolicae Ecclesiae, contradicere Iudaicè, atque apostaticè ausi sunt aduersus ea quae ab omnib. sacerdotibus secundùm vestram doctrinam rectè tenentur, & glorificatur, atque praedicantur, denegantes k Dominum * nostrũ Iesum Christum vnigenitum filium Dei l, Deum & Dominum nostrum incarnatũ de sancto Spiritu, & ex sancta atque gloriosissima semper virgine Dei genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, vnum * esse sanctae & consubstantialis Trinitatis, & coadorandum & conglorificandũ Patri & Spiritui sancto, consubstantialem Patri secundùm diuinitatem, & consubstantialem nobis eundem ipsum secundùm humanitatem, passibilem carne, eundemque ipsum impassibilem deitate. Recusantes enim Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitum filium Dei & Dominum nostrum fateri vnum esse sanctae & consubstantialis Trinitatis; videntur Nestorij malam sequi doctrinam, secundùm gratiam dicentis vnum filium Dei, & alium dicentis Dei verbum, & alium Christum. m ¶ Omnes verò sacerdotes sanctae Catholicae atque Apostolicae Ecclesiae, & reuerendissimi archimandritae * sanctorum monasteriorum, sequentes sanctitatem vestram, & custodientes statum & vnitatem sanctarum Dei Ecclesiarum, quam habent ab apostolica vestrae sanctitatis Sede, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, vno consensu confitentur, & glorificant, praedicantes Dominum nostrum Iesum Christum vnigenitum filium & verbum Dei & Dominum nostrũ ante secula & sine tempore de Patre natum, in vltimis diebus * descendisse de cœlis, & incarnatum de Spiritu sancto, & ex sancta atque gloriosa virgine & Dei genitrice Maria natum, & hominem factum, & crucifixum, vnum esse sanctae & consubstantialis Trinitatis, & coadorandum & conglorificandum Patri & S. Spiritui. nec enim alium Deum Verbum, & alium Christum cognoscimus, sed vnum atque eundem ipsum consubstantialem Patri secundùm diuinitatem; & consubstantialem nobis eundem ipsum secundùm humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate. Vt enim est in diuinitate perfectus, ita idem ipse & in humanitate perfectus est. in vna enim substantia deitatem suscipimus & confitemur, quod dicunt Graeci τελεῖ † καὶ ὁμόφυον ἡνωμένον. Et quoniam vnigenitus filius & Verbum Dei ante secula, & sine tempore de Patre natus, idem ipse & in vltimis diebus descendens de cœlis, incarnatus de Spiritu sancto, & ex sancta atque gloriosa semper virgine & Dei genitrice Maria, homo factus Dominus noster Iesus Christus, propriè & verè Deus est: ideò & sanctam atque gloriosam virginem Mariam propriè & verè Deimatrem esse dicimus: non quia Deus Verbum, principium ex ipsa sumpserit ¶, sed quia in vltimis diebus descendit de cœlis, & ex ipsa incarnatus, & homo factus, & natus est: quem confitemur & credimus (sicut dictum est) consubstantialem esse Patri secundùm deitatem, & consubstantialem nobis eundem ipsum secundùm humanitatem: eiusdem miracula & passiones, quas sponte in carne sustinuit, agnoscentes. ‡ ¶ Suscipimus autem sancta quatuor concilia: id est, trecentorum decem & octo sanctorum Patrum qui in Nicena † vrbe congre-

nota quòd sex * sunt aetates mundi. Prima est ab Adam vsque ad Noe. Secunda vsque ad Abraham. Tertia vsque b ad Moysen. Quarta vsque ad David. Quinta vsque ad aduentum Domini. Sexta vsque ad finem seculi, vt in Hugitione in verbo, fum, ca, ch.
p ¶ *Sumpserit*. quia & anté fuit.
a Mutat ordine.
b ad David. Quarta à David vsque ad ciliingratione. Inde in Babylonium. ita Isidorus 5. originum 38.
* hic reperuntur quae duobus Graecis edictis comprehensa sunt.
† Sic Hieronymus, tecum ante hypostasis fuit, & plaeat, & vna omnino.
† Concilium Nicenum.

480/C.IV.K.5-4, 27-28
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

congregati * ſunt, & centum quinquaginta ſanctorum patrũ qui in hac † regia ᵇ vrbe ᶜ conuenerunt ᵈ, & ſanctorum patrum qui in Epheſo † primò * congregati * ſunt, & ſanctorum patrum qui in Chalcedone † cõuenerunt ᵉ, ſicut veſtra apoſtolica ſedes docet atque prædicat. Omnes ergo ſacerdotes ſequentes doctrinam apoſtolicæ ſedis veſtræ, ita credant, & confiteãtur, & prædicent. 4. ¶ Vnde properamus hoc ad notitiam deferre veſtræ ſanctitatis per Hypatium & Demetrium beatiſſimos epiſcopos, vt nec veſtram ſanctitatẽ latear, quæ à quibuſdam paucis monachis malè & Iudaicè ſecundùm Neſtorij perfidiam denegata ſunt. 5. ¶ Petimus ergo veſtrum paternum affectum, vt veſtris ad nos deſtinatis literis, & ad ſanctiſſimum epiſcopum huius almæ vrbis, & patriarcham veſtrum fratrem ᶠ, (quoniam & ipſe per eoſdem ſcripſit ad veſtram ſanctitatem, feſtinans in omnibus ſedem ſequi ᵇ apoſtolicam beatitudinis veſtræ) manifeſtum nobis faciatis, quòd omnes qui prædicta rectè confitentur, ſuſcipit veſtra ſanctitas: & eorum qui Iudaicè auſi ſunt rectè denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim ita & circa vos omnium amor & veſtræ ſedis creſcet auctoritas: & quæ ad vos eſt vnitas ſanctarum Eccleſiarũ, inturbata ſeruabitur, quando per vos * didicerint omnes beatiſſimi epiſcopi, eorum quæ ad vos relata ſunt, ſynceram veſtræ ſanctitatis doctrinam. Petimus autem veſtram beatitudinem orare pro nobis & Dei nobis acquirere prouidentiam. *Item ſubſcriptio talis fuit.* Deitas te conſeruet ᵍ per multos annos ſancte † ac religioſiſſime pater.

Sequitur reſiduum epiſtolæ Papæ.

LIquet igitur ʰ, Imperator gloriouſiſſime (vt lectionis tenor & legatorum veſtrorum relatio patefecit) vos apoſtolicis eruditionibus ſtudere †, cùm de religione catholicæ fidei ea ſapitis, ea ſcripſiſtis, ea protuliſtis, ea populis fidelibus publicaſtis, quæ (ſicut diximus) & ſedis apoſtolicæ doctrina, & ſanctorum patrum venerãda decreuit auctoritas, & nos confirmauimus † in omnibus. Opportunum eſt ergo voce exclamare prophetica, † *Iucundetur tibi, & abundet ⁱ cælum * deſuper, & effundant montes * iucunditatem, & colles * lætitiam lætabuntur.* Hæc igitur in tabulis cordis fideliter ſcribere, hæc vt pupillas oculorum conuenit obſeruare. Neque enim quiſquam eſt in quo Chriſti charitas feruet, qui tam rectæ, tam veræ confeſſionis veſtræ fidei refragator exiſtat: cùm euidenter impietatem Neſtorij, Eutychetiſque & omnium hæreticorum damnantes, vnam veram catholicam fidem Domini & Dei noſtri ſaluatoris Ieſu Chriſti magiſterio inſtitutam, & propheticis apoſtolicíſque prædicationibus vbique diffuſam, & ſanctorum per totum orbem confeſſionibus roboratam, Patrum atque Doctorum ſententiis adunatam †, & noſtræ doctrinæ conſentaneam, inconcuſſè atque inuiolabiliter deuota Deo & pia mente ſeruatis. Soli enim profeſſionibus veſtris aduerſantur, de quibus diuina * Scriptura loquitur, dicens: *Poſuerunt mendacium * ſpem ſuam, & mendacio ſperiri ſperauerunt*: & iterum qui ſecundùm Prophetam † dicunt Domino, *Recede ⁱ à nobis: vias tuas ſcire nolumus.* propter quod Salomon dicit: *Per ſemita propria euitare errauerunt: colligunt autem manibus infructuoſa.* ¶ Hæc eſt igitur vera veſtra fides: hæc certa religio, hoc beatæ recordationis (vt diximus) Patres omnes, præſulíſque Romanæ eccleſiæ, quos in omnibus ſequimur, hac ſede Apoſtolica prædicauit hactenus, & inconcuſſè cuſtodiuit: huic confeſſioni, huic fidei quiſquis contradicit extiterit, alienum ſe ipſe ʳ à ſancta communione *, alienum ab eccleſia iudicabit eſſe catholica. Nos enim Cyrum * cum ſequacibus ſuis in Romana inuenimus ciuitate, qui de Cumineſi † monaſterio fuit: quos apoſtolicis ſuaſionibus ad rectam fidem, & veluti oues quæ perierant errantes, ad ouile contendimus reuocare dominicum: vt agnoſcant ſecundùm Prophetam linguæ balbutientes loqui quæ ad pacem ſunt. Ad non credentes autem, per nos primus apoſtolorum Eſaiæ Prophetæ verbum dicit, *Ambulate in lumine ignis veſtri, & flammæ, quam ſuccendiſtis* ˢ. Sed obducatum eſt cor eorum (vt ſcriptum eſt) vt non intelligerent: & paſtoris * vocem oues quæ meæ non erant, audire minimè voluerunt. in quibus obſeruantes ea quæ ab ipſorum ſunt ſtatuta pontifice, eos minimè in noſtra communione recipimus, & ab omni eccleſia catholica eſſe iuſſimus alienos: niſi errore damnato doctrinam noſtram quamocyus ſequi habita regulari profeſſione ſignauerint. Æquum quippe eſt, vt qui noſtris minimè obedientiam accommodant ſtatutis, ab eccleſiis habeantur exuoeres. Sed quia gremium * ſuum nunquam redeuntibus claudit Eccleſia: obſecrõ clementiam veſtram, vt ſi proprio depoſito errore, & prauæ intentione depulſa, ad vnitatem Eccleſiæ reuerti voluerint, in veſtram communionem receptis ᵗ, indignationis veſtræ remouentis aculeos, & nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonetis. Deũm autem & Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum exoramus, quatenus longæuis & pacificis vos dignetur cuſtodire temporibus in hac vera religione, & vnitate ᵘ, & veneratione apoſtolicæ ſedis: cuius principatum vt Chriſtianiſſimi & pij conſeruatis in omnibus. Præterea ſereniſſime principum laudamus legatorum veſtrorum perſonas Hypatij & Demetrij fratrum & coepiſcoporum noſtrorum: quos clementiæ veſtræ gratos fore ipſo manifeſtauit ſtudio. Nam tanta cauſæ pondus non niſi perfectis in Chriſto potuiſſet iniungi; tantæ verò pietatis, tantæ reuerentiæ plenos affatus, niſi per amantes minimè dignaremini deſtinare. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei Patris, & communicatio ſancti Spiritus ſit ſemper vobiſcum, piiſſime fili, Amen. *Item ſubſcriptio:* Omnipotens Deus Regnum veſtrum & ſalutem veſtram perpetua protectione cuſtodiat, glorioſiſſime & clementiſſime fili Imperator Aug.

D. Romæ VIII. Kal. April. DN.
Iuſtiniano PP. A. [IV.] &
Paulino V. C.
Coſſ.

DE

480/C.IV.K.5-4, 29-30
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS, ET de rebus & priuilegiis earum.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS, & de rebus & priuilegiis earum.

TITVLVS II.

Ecclesias vocat adeo Deo consecratas, sive Dominica, in qua diuinitus Christiani, mysteriorum, vel, vt loquitur L. j. calestium, sacrarum, crucisumum, concordi gratia, Psalmorum vocabulis, & collegia clericorum, vel, vt Hieronymus & Ioannes Romanus Episcopus loquuntur, sacerdotum senatus qui in eis sunt. Et ab Ecclesia martyrum separat l. 13. 16. 17. quasi ecclesia solebat cultui dedicata sint Dei omnipotentis; martyrio honori, memoria & fidei martyrum & confessorum. l. vlt. C. Th. de sep. vio. quo & memoria D. Aug. Et de Ecclesiis & martyrorum honori hoc titulo pertinent egit, & de solarum sive annexa quo debitur ecclesiis, etiam annua quo ea vitiosa sunt vt integra & perpetua conservantur. Et de ecclesiarum officiis quibusdam, vel iure dotandi, sive collegiata ad obsequia ecclesia Constantinopolitana, maximè ad usus familiae, Cadituum, inde usque interpretatur, depositarii & administratores rerum ecclesiae, & dispensatores pauperum, & de arcariis quibus annuatim rationes reddunt, & reliqua quæ in arcam ecclesiarum conferunt, & de Chartularis, qui ecclesiae rationes adhibent obseruant. Addunt etiam priuilegia ecclesiarum, personarum, & rerum ecclesiasticarum generalia, vt immunes sint à seruitio extraordinario vel superindictione munerum, & nominatim Decani à muneribus argentariorum vel nummularorum, quæ in ciuitatibus erant inuicta obnoxiaque insungantur. l. 3. & à iurisdictionum districtum, & similibus forsitan causis laicorum successerint, vt domuisset in rei vitiata, valeant etiam facta pretexere, & sine informatione, sine inuitatione, sine confessione adhibita, si modo non excedant D. marcis. Ut ecclesiastica actiones non relinquat nisi professione C. annorum. Quæ hæc postrema priuilegia etiam clericorum dantur, & illud de D. aureis abis in iure commune. Id verò quod ab de C. annorum mutatum est in XL. Et hæc quidem sunt generalia priuilegia. Sunt & specialia in hoc titulo quædam, vt ioni ecclesiæ Thessalonicæ, l. 8. vt relinquat omne propria capitationis, & iuum agrorum ecclesiæ. Et Constantinopolitana l. 14. 17. vt prædia eius, vilani, servi, rustici, annona, cuiusque sacra, sive anathemate nullo modo alienentur, aut pignorentur, ac ne dentur quidem iure emptionis, quod vulgò dicitur libellaria, sive & locari vel in emphyteusim, aut precariam dari vel vt possint, nisi certo iure modique, quod & Iudæis datum est omnibus ecclesiæ adrogata erat constitutione. Anastasij sub hoc titulo, quæ aliarum ecclesiarum res alienari & pignorari permittebat, adhibitæ deceres, & adhuc memoratis conflitis apud magistrum conflat, vel magistratus, aut defensores consistunt. Item vt eadem sit prerogatiua in Episcoporum ceremonia, Archiepiscopis Constantinopolitani qua Romani, & in adjudando vel procedendo, vt in vni tantum erant Romanus, vt l. 6. hoc tit. & l. vlt. eod. t. & Nov. 131. quod priuilegium Patriarchicum dicitur l. 16. & superiores à priuilegio Metropolitanorum vellit. Inferioris enim sunt Metropolitani Patriarcha, sive Archiepiscopi, & superiores Episcopi. CVIAC.

1. Imp. CONSTANTINVS August. ad populum *.

*Quilibet in sua vicinia volunta*te liberè potest de bonis suis catholico collegio relinquere pro libito voluntatis. BALD.

Habeat vnusquisque † licentiam, sanctissimo catholico venerabilique concilio ° † decedens bonorum quod * optauerit, relinquere: & non sint cassa iudicia ‡ eius. Nihil enim est ‡ quod magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis (post quam ‡ iam aliud velle non possunt ‡) liber † sit stylus ‡, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium ‡. PP. V. Non. Iul. Rome, Crispo II. & Constantino II. Caes. Coss.

11. Imp. GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. Pauonio praefect. urb.

NEmo sapientorum † vel martyrum ‡ sedem † humanis † corporib. existimet esse concessa *. D. III. Kal. Aug. Heraclea, Euchario & Syagrio Coss.

III. Imp. HONORIVS & THEOD. AA. *.

NEmo martyres * † distrahat *, nemo mercetur P.D. IV. Kal. Mar. CP. Honor. N.P. & Eudoxio Coss.

Numerus iuratus in ecclesia prasumitur iuratus secundum facultates Ecclesiæ, ideo non est excedendus. vnde recepti supra numerum non habent iura nec priuilegia aliarum canonicorum. h. d. secundum Bald. Vel sic: *In ecclesia non debet esse maior numerus quàm patiantur facultates ipsius. Et si sint aliqui vltra numerum, debent expellari quòd moriantur, & in loco eorum debent subdiui. Item recepti vltra numerum non etiam participabant potentiam non gaudent priuilegiis eorum qui sunt intra numerum, quæ priuilegia videntur in fauorem ecclesiæ concessa. h. d. secundum* PAVL. DE CAST.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS, ET de rebus & priuilegiis earum.

Dictum est supra de summa Trin. & fide Catholica, sed quia magis habet & religiosis est ecclesiarum J. eod. Liberium, tj. §. verum, dicendum, in princ. & de iudi. iuste l. quidè in fin. in princ. & l. vt in pref. leg. l. fin. in fi. & ff. ad Trebell. l. sed secundum. & ff. de iust. iustit. l. Titia.

d ¶ Nihil enim est suauius relisto gratia eius cui quid reliquisti, vt dictum est quoniam & ostentatio gratia fastosabile est relinquere sequitur.

e ¶ Quam. licitè voluntatem.

f ¶ Non pafuit. morte superstitionem.

g ¶ Stylus. id est, dispositio in scriptis.

h ¶ Arbitrium. sive scriptis. Sed contra est hanc legi. J. de Iudeis. l. j. & de heredib. institu. l. collegiati. Sed illud in illicitis quibus non potest reliquiri, licet possit cuilibet singulariter de collegio quando non est prohibitum ratione sectæ, vel quia non est à lege, vel à Senatu, vel à principe approbatum: vt ff. de relim. do. l. cum senatus. ff. de collig. lib. l. qui dictum collegium. Alia ratio fuit possit inf. de Iudeis. l. nemo, §. ACCURSIVS.

NEmo. Plana est. Vel pone casum tribus modis, vt nota in glos. sequen.

1 ¶ Nemo apostolorum. vel aliorum sanctorum ecclesias vel reliquias. Quid ergo? contra factum Respond. extra ordinem punienturus: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur. J. de leg. & const. Imp. dubium.

2 ¶ Vel martyrum. vel confessorum. J. j. proc.

3 ¶ Sedem. id est, sepulturam *.

4 ¶ Sedem. Sedes apostolorum est ecclesia, quia reliquiæ eorum sunt in ecclesia.

5 ¶ Concessam. id est, ipsam ecclesiam ad sepeliendum. Vel dic, ad mercedem fuisse in choro cum clericis dum facient officium: vt extra de tri. & ho. der. c. j. Vel habitant in his prohibet, vel contractum in his habere: vt & J. proc.

6 ¶ Pro hac inscriptione subiiciendo est alia ex C. Theod. nempe, lib. de AA. Gyaegio Pr. Pr. CVIAC.

NEmo. Pone casum duobus modis. vt 20. in glos.

7 ¶ Martyres. i. ecclesias martyrum. Vel dic. 1. contrariorum *. arch. Const.

8 ¶ Nemo martyres. Hæ I. Graeci sic venerant: *ubi sunt Iudæus martyrum*, id est, *nemo sanctorum reliquias mercetur*. Vide scripta Mag. 60. CVIAC.

9 ¶ Distrahat. i. vendat: vel aliorum. sanctorum ecclesias, vel reliquias. Quid ergo? contra factum fuerit? Respon. extra ordinem puniendus: vt ff. de pœnis. l. sanctio legum. Item nihil valet quod agitur. J. de leg. & const. non dubium.

10 ¶ Mercetur. id est, ceuat.

a Hinc intelligitur de sacrosanctis debet vinculum.

* C. Theod. II. a. tit. 1. a.

† Id est, Ecclesia; epilogio enim nemo licitum est ad sepeliri, vt ait Ambros. ad verba Psalmorum vidi, & longe ex C.T. verò id controbitur est, per 19. vt. secundi Iudicium qui figuras vt ut nicet, Gesuata tamen habetis legitimo hoc. * Pia caritas incertum, vel bonitas, vel bonitas Eli in pupilli tribuitur vitium. Ob. Qualitione vt. Simpsi publici. vidi hic Bal. dd. 1. n. 7. & 10. b Tribuit ad pias causas ecclesiarum inhabit. Iuspotrl., vt de Iudeis. Intestitio. vt quia Iustitia & familia publica. Nec e nim Iustitia, mutua & familiarum ad Ipsa mutuendi inter vitio vitiosi cui ad pias causas potest, quasi Iustitiæ familiarum & constitutione dicit, contra vide quod Baldus hic, ubi quæsit an populus dotis capat, dotatur ad mortem, vitaritas, filiarum familiae, publica, bona intestidibus. vel dubitant de fos dotis posito ad pias causas legare. Ad vide Tiraquel. penalig. p. p. n. 1. 7. & valet di. Spiritio ad pias causas. 6 Pontifices Ecclesiarum Ecclesiarum pro parte tradunt, nec per se intellexit, multiplicata pel. mutuat esse in ea urbes: an duo etiam urbes sufficiat? Bald. in n. 3. & fig.

c Sed & Spiritiquoque, ad tamen sint. vbi mutuat. c. 16. habent. de in quo dotis.

d Si intimae confinguinitatis tantum, quia nihil tra fatum fit tantis insaniæ, & adire. cum pauci. c. relinq. de testamen.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS, ET de rebus & priuilegiis earum.

Hæc omnisque | CAPVT. Titius reliquit collegio beati Nicolai quoque titulo, quæritur an valeat? videtur quod non: quia collegium non potest relinqui, sed hoc de illicitis intelligitur. licitis verò potest: & reddit ratio. subiiciunt, &c. NOTA ex hoc text. quod collegio Catholico vnusquisque potest relinquere in vltima voluntate, secundum Bald.

a ¶ Habeat vnusquisque. licentiam habilis * ad testandum.

b ¶ Concilio. Sic monachorum, fiat Clericorum, & idem cuiusque corpori, licito * tamen: vt ff. ad Trebell. l. omnibus & de legat. j. l. fi. heres §. vt. & J. ad Trebell. l. ij. ADDITIO. Quid si relinquatur vel de collegio, quid si pralata *, quid si Ecclesiæ ? vide his per Ioann. Fabium in sua Summario.

c ¶ Nil sint cassa. Ob hoc ipsum quod relictum est Ecclesiæ, vel simili collegio. ‡ * modo alia ratione se vallatam testamentum vt J. eod. t. generali. & J. tit. j. l. si quis presbyter. & in mult. de fundi. epis. & quæ mutuat. cell. ex & J. de inof. test. l. si quando in princ. aliis verò à alia ratione defuit, non valent ff. de le. j. l. nemo potest. & de administr. tut. l. quidam

Non

Non plures. Pro tali huius leg. diuide eam in tres partes. Primò dicit, certum numerum esse in Ecclesia constituendũ. Secundò, quòd nulli adiuuetur, eiiaciatur aut substituatur, donec redeant ad dictum numerum, cùm plures sint. Tertiò dicit, quòd illi, qui sunt vltra numerum, non habent priuilegium, quod habent intra numerum constituti.

¶ Ex hac leg. nota, quod priuilegia concessa clericis constitutae concessa vel seruata ordinis clericalis, vel seruore Ecclesiæ: ideò non possunt eis renunciare. secundùm Paul.

¶ Conuenge *l. pen. infra de commer. & mercat. li. 4. C.* ex illa hacta leg. inscriptionem emenda. C v i a c.

a ¶ *Nongenti.* cùm forsè ibi esset maior numerus, & vltra facultates Ecclesiæ.

b ¶ *Decani.* Decanus dicitur à decem, quia decẽ præsedit: sed vtrũque appellatione significat eos, qui dicuntur canonici.

c ¶ *Quinquaginta decani.* Decani, seu cophiarcæ, lectiarcæ, vel pollinarcæ. *Epiph. in quæstionibus.* Epiph. lib. 3. contra hæreses in fin. de hæ. *Nom. 43. & 79. l. si quis infra de episc. & cler. l. 1. C. Theod. de la. Pauli. lib. 13. tit. 1.* Cvtac.

c ¶ *Amplissima.* Constantinopolitana.

d ¶ *Ecclesiæ.* Constantinopolitanæ. & sic est hæc localis: sed idem est hodie ¶ & in aliis Ecclesiis, vt pro facultatibus Ecclesiæ constituantur: vt *l. 1. in Ecclesia, & in auth. de mission. in clu. cll. 13. & in auth. quæ modo oport. officiales, & extra de vitio & hon. clerc. iuniores vel seniores, & in auth. vt dator. sit ma. dior. colla. in princ.*

e ¶ *Ita.* nongentis quinquaginta. Accvrs.

f ¶ *Defunctis* qui erant vltra numerum, debent venire ad numerum.

g ¶ *Patent copia* donec perueniant ad hunc numerum. sic & *l. de actus. obs. ind. l. particiuare.*

h ¶ *Medietatis* q. d. h. qui vltra prædictum numerum in prædicta Ecclesia fuerint intorporati, id est, in eo corpore affigati, non habeant immunitatem, id est, priuilegium.

i ¶ *Per patrimonia.* aut illa aliquorum, quæ priuilegia habent alii intra numerum constituti. 1. Vel dic, & quos fuerit incorporatus per patrimonium alicuius non gaudet immunitate, quæ gaudet alij intra numerũ constituti. & patrimonia vel præcedentia, vel sequentia determinat. Et dic per patrocinia, id est aliorum.

k ¶ *Immunitate.* id est, priuilegio.

l ¶ *Nouitatem.* quidam habent nouitatem, id est introducendo nouitatem aliam, quam hæc lex dicit, ad vindicanda similia. & alij habent nouitatem. id est, sit, qui de nouo administratur vltra prædictum numerum.

m ¶ *Similia.* scilicet priuilegia.

n ¶ *Ita.* scilicet priuilegia. Accvrsvs.

o ¶ *Indulta sint* sic ergo priuilegium c clerico concessum præsumitur c Ecclesiæ concessum: quod & ad alias acquisitiones vsque pertinet. Tab. *l. autem licentiam*

D. Laur. Hæc lex septem dicit. Primò pollicetur quæ munera fabricæ Ecclesiæ, vel non. Secundò excusat eam à sordidis. Tertiò ab extraordinariis. Quarò à superindictis. Quinò à translatione prædij in fiscum. Sextò generaliter à quibusdẽ, præter duo. Vltimò ponit. Et hæc l. nota, quòd omnia debet facere Princeps cum consilio suorum baronum, & sapientum. facit *l. non dubium. l. de legi.* Pavl.

p ¶ *Propensiori* ne quæ Respublica nimis onereter, & quòd honor Ecclesiæ exhibeatur. Ia.

q ¶ *Professiones.* id est, perfectè scribere.

r ¶ *Ministrationes* personarum vel rerum.

s ¶ *Prædium.* extra Italiam. nam in Italia omnes sunt priuilegiatæ vt *l. 1. l. de hæ.*

t ¶ *Primo.* à sordidis, ab extraordinariis, à superindictis, à vrbis ciuitate est Ecclesia immunis. Et dic vsurpatione quoad Ecclesiã. non quoad alios.

u ¶ *Sportulationis.* id est, iniusta exactionis vt *l. 1. l. 4. in princ.*

x ¶ *Prædia.* scilicet Ecclesiarum.

y ¶ *Dedicata.* id est, ex quorum fructibus fit Eucharistia. 6 aut Codex.

ad hæc non sint designata, aliud est: vt *l. de exact. tri. l. fiscali. c.* quæ est contra. 3. Vel dic, quòd ibi erant diuina prædia, id est, patrimonium domini Imperatoris, nõ autem Ecclesiæ. illa quidem possunt fieri fiscalia. 3. Vel ibi non de sordida.

z ¶ *Sordidorum.* calcis coquendæ, vel aceræ fodiendæ, custodiæ aquæductus, calefactibaineti: vt *l. de mu. & hon. l. munerum. 9. §. inter personalia.*

a ¶ *Munerum.* Quid à sit munus, dic vt *l. de vacat. sign. l. munus. l. & de Muneribus* b alia angaria, alia parangaria, alia rerum: vt *l. de muneris. & hon. l. munerum.* Primò duo non subit Ecclesia, vel Ecclesiastici vt *l. vti. l. 4. 5. ad parangarias. & l. presbyteros.* & hæc possunt dici sordida quoad Ecclesiam: vt dic, nisi in duobus subiit: vno si ad necessitatem, altero, si ad publicam vtilitatem: vt *l. ad infrascriptum. & in hominem nullum. & l. munerum. l. ad.* Alia c dari licet ad publicam vtilitatem respectu. Rerum verò ordinarium subit præter superindictum, quod est ordinarium: vt *l. de indi. l. 1. lib. x. & de exam. vac. l. vti. & de muns. pa. l. prefecto. & l. ciuem. lib. x.* Secũ d extraordinarium: vt *hic*, nisi, vt modò dixi, in aliis & hoc in prouincialibus dixi: vbi alij, scilicet & laici regulantur omnia habeant. A personalibus autem facit quia excusantur: vt *per vos. vt de vac. mun. & de iur. immun.* inter quæ notari differentiam: vt *vale de iur. immun.* Sed primùm non eximuntur *& de vac. mun. l. sunt munera. cum concor.* nisi speciali beneficio Principis: vt *ibi, & infra de his qui à prinib. vacat. l. lib. x.* vel vtrũ iure fecisse: vt *infra eo. l. 1. & l. de muns. & hon. l. munerum. §. 3. patrimoniorum. & vat in d. l. sunt munera.*

b ¶ *Extraordinarium.* d id est, extra legitimum canonem: vt puta præceptæ e filio filii nato, vel vxore ducta, præcipit fabricis, vt fibi conferant aliquid, puta aurum, vel argentum, vel fecerit vnum hominem quia fecit magnum fectum, & magna conuiuia pro filio filii nato, vel vxore ducta.

c ¶ *Abhinc.* id est, ab hoc tempore in antea. Et dic extraordinarium, id est, extra legitimum canonem: vt quia Princeps fit natus filius, vade collectam facit.

d ¶ *Superindictum.* id est, superimpositum ab Imperatore tempore sterilitatis.

¶ Sed cuiusmodi est Ecclesiæ priuilegium, cum à nullo sit exigendum: vt *l. lib. x. de superindicto.* d. i. Respond. à nullo exigitur sine authoritate principis. ab Ecclesia autem & cum principis authoritate non licet exigere, & est ordinarium: vt in *l. 3. de indi. lib. x.* dicitur. Accvrs.

e ¶ *Transferam.* id est, non timent Ecclesia, nec fit fallitia, quòd transferatur f in fiscum prædium ob cessationem tributorum eiusdẽ debitorum, nedum indebitorum. Sed contrà ¶ *l. 1. de hæ.* Sol. vt ibi, ¶ Item hæc corrigitur: vt in consilio Prid. *item nulla commutatio* ¶ *vti.*

h ¶ *Illatorum.* id est, ordinarium tributum.

i ¶ *Quidem adumbria* repete, & *prius.* similis lectio est ¶ *de adop. Est adrogatur.* §. 1. Si autem illud quàm referitur ad canonicam illationem, falsum esset, quia quòd hæc farcina poscit, non est canonicum. sed extraordinarium.

k ¶ *Mensfiatur.* id est, nisi imperatores ad eas partes venire concigerit, & ei aliquod necessarium fuerit: vt *l. en. l. nemirum.*

l ¶ *Functionibus.* id est, prestationibus, vel solutionibus: vt *l. si cert. pete. l. 3. §. 1.*

m ¶ *Commaneuerit.* quia exegerit quod non debuit.

a Munera quid. *l. 1. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Hæc lex est canonicata, in 4. cap. generalis.* * al. profitiorum.

b Munerum species: & à quibus Ecclesia sit immunis.

c Lemos antiquos & nouitas. ¶ conclusiones.

d Extraordinaria munera sunt, quæ non certis vsibus & dominum formam habent prestationis. Ad ea pro fide non mouetur Ecclesia: nisi ex extraordinaria ordinaria sedaria Gen. l. 1. vsqd de indic. Bal. hic num. 1.

e An ædiceas dominos vt faciles ex gratia: vide Special. *tit. de feud. §. quæsitum.*

f Res Ecclesiæ propter mutationem non diminuitur: ita Innocentius, Alandrett, & canonicorum. Pryoratus & nouellati, aut debitum fredi prestationem: quod in tri. bunis Ecclesiæ, fraiuse priuilegio: in fraud. de emptor. quod vestat legi priuata. quæ vide Bar. hic num. 9.

480/C.IV.K.5-4, 33-34
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

OCAVS. Hæc lex dicit, quòd cessante omni innouatione seruentur omnipò canones sacri pro Ecclesia. sed si quid dubietatis emersérit circa dictos canones, terminetur † consilio Anstitisit Constantinopolitani.

c ¶ *Omni innouatione.* quia fortè erat facta ab aliquo tyranno nouatio, quòd canones deseruari esse in vsu.

d ¶ *Veteremque.* i. † priuilegia.

e ¶ *Canones.* qui deseruari esse in vsu, & ea nouati sunt per priuilegium.

f ¶ *Remoserit.* super his antiquis canonibus.

g ¶ *Non absque.* interpositione.

h ¶ *Anstitisit.* i. patriarcha.

i ¶ *Quæ.* Ferbe.

k ¶ *Prærogatiua.* Argo. contrà Ecclesiæ.] *l. vnica, & aliàs, non reddentur. in me. q. coll.* vbi dicit. *ea annalibus sequi Sedem Apostolicæ Bonifatius.* Sed ibi in Ecclesia, quòd fabrisi-bile * in ciuitate quòd non subsit. Et facit ad hanc legem *§. de leg. & con. l. Iustinianus §. de falsiform. liber. l. itaque. & §. de prat. stip. l. in prætoria. & §. de ap. l. ab executore, in prin. & §. de princi. vrb. Constantinop. l. i. lib. xi.*

l ¶ *Sacerdotali.* Episcoporum †.

m ¶ *Iudicio.* fellicet interpretatione non absque fictacia, &c. f.

n ¶ *Referuere.* In prima parte huius l. confirmat canones datos Ecclesiæ Orientalibus, quæ erant ante decretum secunda plana est.

A D *instructiones.* Hæc plana est : idò pone casum per impetum.

o ¶ *Ad instructiones itinerum,* ut pro qualibet iunctæ facendo. Respond. non, sed pro alia fellicet publico, per quod publicè transfer.

p ¶ *Pontum* de nouo fuciédorum, vel etiam reficiendorum.

q ¶ *Domuos.* nostras, fi milites & Imperatricis. & facit *nov. de princi. de. Aug. l. adfin. lib. xi.*

r ¶ *Tituli.* An ad mu-

debitæ vltionis acrimoniam a quæ erga sacrilegos iure promenda est, exilio deportationis b perpetuò † subdatur. Dat. VIII.Kalen.Iun. Rau. Honorio IX.& Theodosio V.AA.Cons.

Interpretatio canonis, vel statuti, de cuius mente dubitatur, pertinet ad condentem: & canones suos in ciuiles firo firmando. h.d.secundum BALD. Vel sic: *Innouatio circa canones hic inualidantur: & eius est interpretari, cuius est condere, vel condita res auctoritatem impertiri. hoc dicit, ibi,* Anstitisit, *quæ prædictos canones fecerat vna cum Imperatore, vel de eius licentia, secundum* IAC.BVTR.

VI. *Idem AA. Philippo præfecto prætorio Illyrici.*

OMni innouatione c † cessante, veteratem d, & canones e priscinos ecclesiasticus, qui vsque nunc seruerunt, etiam per omnes Illyrici prouincias seruari præcipimus: vt si quid dubietatis emersérit f, id oporteat (non absque g scientia viri reuerendissimi sacrosanctæ legis Anstitisis h Ecclesiæ vbis Constantinopolitanæ *, quæ i Romæ veteris prærogatiua k † lætatur) conuentui facerdotali l, sanctóque iudicio m referuari n. Dat. pridie Id.Iul.Eusthio,& Agric.Coss.

Ecclesia veteraæ confirre, & circumbere ad restituendum pontum, & viarum.h.d. secundum BAL.

VII. *Idem AA. Asclepiodoto* *.

AD instructiones o † itinerum, pontiúmque p, etiam diuinas q domos & venerabiles Ecclesias tam laudabili titulo r libenter adscribimus s: quia non est inter sordida munera numeratum. Dat.XV. Kalend.Mart.CP. Asclepiodoto,& Martiniano Coss.

Munus capitationis Thessalonicensis Ecclesia non cognosit: sub pretextu tamen sui priuilegij non debet committere fraudem.h.d.secundum BALD. Vel sic: *Ecclesia sub pretextu priuilegij sibi concessi nõ debet primates à muneribus defuisse.h.d.secundum* SALYC.

VIII. *Imp.* CARVS *Prædoro præfecto prætorio* †.

SAcrosanctæ t * Thessaloniensis ciuitatis Ecclesia aperté sciat propriæ u tantummodò capitationis * modum beneficio nostri numinis subleuãdum y: nec extraneorum z grauamine * tributorum b Rempublicam, ecclesiastici nominis abusione * laedendam. Dat. VI. Id.Octobr. CP. Victore V. C.Cos.

Implens diuinum officium sola nouitate non debet gaudere priuilegio clericatus concesso: sed alium debet subrogari loco eius, de voluntate tamẽ Primatis illius. SALYC. Vel sic: *Qui non seruit Ecclesiæ, vel fingit se esse clericum, & non est, non debet priuilegio clericorũ gaudere: sed eius loco est alium subrogandum h.d.secundum* IAC.

IX. *Imp.* THEO. & VALENTINIAN. AA. *Cyro præfecto vrbi.*

QVi sub prætextu c decanorum †, seu collegiatorum, cùm id munus non impleant, alii se muneribus conantur subtrahere *, eorum fraudibus credimus esse obuiandum f: ne quis sub specie muneris g, quòd minùs h exequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argenteariorum, vel nõmularioruõ munera declinentur ab his, qui dici tantummodò i collegiati, vel decani k fertinant. Ideóque si quis eorum sub nuda appellationis velamine collegiatum, seu decanum se appellat, sciat pro se alium subrogandum, qui prædicto muneri l sufficiens approbetur: subrogatione m videlicet, loco memoratorum, vel † eorum *, qui moriuntur, primatum o eius, qui subrogatur, admissa p iudicio q: ab hac dispositione r nemine se excusare sacrosanctarum Ecclesiarum reuerentia. Dat.X.Kal.April.Theodosio A. XVII.& Festo Coss.

Negligentes Prælati nocet Ecclesiæ: & rescriptum contra publicam vtilitatem impetratum est ipso iure nullum. h. d. secundum BALD. Vel sic: *Nemo Ecclesiã* primas subrogandi. Si verò districtioem habuisse vellet eligere, posset etiam sine consensu Primatis.

¶ Item nor. quòd per legem illam excluditur à professione quicumque munus seligit occasione religionis. & facit ad hanc legem *in authentic. de sanct. ep. §. fi monachus coll. ix. & infr. de collegiatis. l. vnica. lib. xi. & infr. de anno. & trib. l. fin. lib. x.*

q ¶ *Iudicio.* id est, habita licentia.

r ¶ *Dispositione.* id est, lege.

s ¶ *Extraneorum.* id est, alienum *.

a ¶ *Grauamine.* quia grauamen esset Reipublicæ, & non haberetur ab alis extraneis.

b ¶ *Tributorum.* quæ extra ordinem debent impendere.

c ¶ *Abusione.* quia dicit Ecclesiæ, hæc prædia non sunt : cùm non sint.

QVi sub prætextu.] CARVS. Laicus quidam fecit se eligi in canonicum sancti Petri, vt esset munera laicorum, an esset Religiosus. Imperator, quòd non, imò aliis canonicis eligatur, qui videatur idoneus Episcopo, & Primatibus Ecclesiæ suis.

¶ Coniunge *I. vnic. de collegiat. lib. xi.* CVIACIVS.

d ¶ *Qui sub prætextu.* id est, velamine : cùm id quod ad decanos spectas non impleant, cùm nesciant officium.

e ¶ *Subrouere.* quod faciunt laici.

f ¶ *Obuiandum.* non enim prætextu † licitis debet venire ad illicitum: vt *hic, & §. de vna pub. l. i. §. fi quis. & de offic. præfe. in l. illicitum. in §. diuitis. & in authent. vt sed. fine quorum §. quod autem prouisum. eod.*

g ¶ *Muneris.* vt muneris laicorum.

h ¶ *Minùs.* id est, non.

i ¶ *Nomunmodò.* & non sunt.

k ¶ *Decani* & non sunt, quia illud officium non fertunt.

l ¶ *Muneri.* quod ad decanos, vel ad collegia, tot spectat.

m ¶ *Subrogatione.* fellicet facienda in locum memoratorum.

n ¶ *Eorum.* reperit, in loco.

o ¶ *Primatum.* remisiui esse plurãlis numeri.

p ¶ *Admissa.* & enim monachum sancti Petri vel monachi sancti Petri vel monachum, eligere vel decanum, debebat iudicium Abbatis sancti Petri vel interuenire, & consensus eius, qui est

480/C.IV.K.5-4, 35-36
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IVbemus] CAST. Hæc lex tria dicit. Primò, quòd in aduentu felicis embolæ, i. cùm milites Romani propter superabundantiam militum mittebantur in exercitum: nullus poterat nauem suam capacem vltra duorum millium modiorum excusare pro rebus, speciebus, aut armis portandis, siue reportandis ad expeditionem exercitus, & hoc quocunque priuilegio, aut dignitatis, seu pietatis fauore. Secundò dicit, quòd si quis, impetrauerit à Principe rescriptum, seu annotatioṇē, aut pragmaticam sanctionem, vt nauem suam possit excusare, quòd non valeat quia tale rescriptum per fraudem præsumitur impetratum. Tertiò dicit, quòd si quis suam nauem in aduentu felicis embolæ excusauerit, illa nauis debet publicari in fiscum: & ita id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigitur.

¶ Notat. ex hac l. in verse. nec si cælesti. quòd rescripta impetrata contra publicam vtilitatem non valent: nec est eis obediendum. quod intellige, etiamsi contineant clausulam, non obstante aliqua lege, vel statuto. Paul. hic.

¶ Repetita est in lib. 11. tit. 3. l. 11. CVIAC.

a ¶ Vltra. scilic. quantitatem.

b ¶ Ante. i. contra.

c ¶ Embolam. id est, militum superabundantium, qui tot mittebantur in vrbe Romana, quòd propter nimietatem oportebat aliquos alibi transmitti. sic & dicitur annus embolismus, scilicet, annus superexcrescens.

d ¶ Specierum. vt annona, vel arma.

e ¶ Dignitatis. quia sit Episcopi.

f ¶ Religionis. quia sit Ecclesiæ. ACCVRS.

g ¶ Personæ. quia sit Marchionis.

h ¶ Subtractam. de facto, & non de iure. ACCVRS.

Excusatur ab onere ferendarum rerum, vel personarum ex Republica. Et illa, quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum BART. Vel sic: *Nauis Ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarum rerum, vel personarum pro Republica: & illa, quæ subtrahitur, publicatur. h. d. secundum Paulum de Castr.*

2. *Iidem AA. Florentio PF.* †

IVbemus, nullam nauem vltra ᵃ duorum millium modiorum capacem ante ᵇ felicem embolam ᶜ, vel publicarum specierum ᵈ transuectionem, aut priuilegio dignitatis ᵉ, aut religionis ᶠ intuitu, aut prærogatiua personæ ᵍ publicis † vtilitatibus subtractam ʰ excusari posse: nec si cæleste ⁱ contrà ᵏ proferatur oraculum ˡ, siue annotatio ᵐ sit, siue diuina pragmatica sanctio, prouidentissimæ legis regulas excusare ⁿ debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus obseruari: vt generaliter si quid huiusmodi ᵒ contra ius, vel vtilitatem publicã in quolibet negotio proferatur, non valeat ᵖ. Quicquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum; id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus ᵠ. Dat. VII. Id. April. CP. Theod. A. XVII. & Festo Coss.

Ante felicẽ embolam nullus ab angariis & parangariis, etiamsi sit Ecclesia, excusatur. h. d. secundum BALD. Vel sic: *A muneribus incumbentibus propter Principis aduentũ res Ecclesiæ non sunt immunes h. d. secundum Paulũ de Cast.*

i ¶ Cæleste. i. Principis, qui est quasi Deus. Cælestis enim Deus in cælis est: ita Princeps in terris.

k ¶ Contrà. i. in contrarium.

l ¶ Oraculum. i. rescriptum.

m ¶ Annotatio. Rescripta ᵃ omnia possunt dici oracula: aliàs ᵈ annotatio vt quæ sit punctis adhibitis, aliàs ᵉ pragmatica, vt quæ aduocatis particulis & palatinis in modum causæ facta examinatione conceduntur. & hæc omnia possunt dici oracula.

n ¶ Excusare. aliàs, expungare, i. excludere.

o ¶ Huiusmodi. scilicet, annotationibus, vel pragmaticis sanctionibus.

p ¶ Non valeat, vt ff. si contra ius, vel vtilitatem publ. l. fin. & ff. de praui. l. nepo. affer. l. nec damnosa. ACCVRS.

q ¶ Corrigimus ᶠ. illud delictum corrigimus.

¶ Noc. Ecclesiam in hoc casu & pati damnum per factum Prælati, sicut & aliàs: vt in authent. vt clam de ap. ecc. §. si quis de prædictis. coll. viij. & in auth. de san. episcop. §. si quis vaparit. coll. ix.

2. ¶ Vel dic, quòd ᵃ administratores ab Ecclesia constituantur: quia delictum est personæ, nec debet redundare in damnum Ecclesiæ. xvi. q. vi. c. si episcopũ. & ar. ff. ad l. iubemus §. oeconomus. sic & in tutore ᵇ: vt ff. de iusti. l. pupperandum §. fin. verb. causa. & ff. vnde vi. l. meminerint. & ff. de eo per quem fa. erit l. fin. q. rescrip.

¶ Vel dic tertiò, quòd delinquendo potest Ecclesiæ conditionem suam facere deteriorem, non contrahendo ʰ super alienationibus mobilium, vel quasi mobilium: vt in minore æta. patet. Sed non damnificat Ecclesiam vnius clerici pactum,

vel delictum, vt dictum est in tutore: sed omnium delictum, & sic loquitur hæc lex.

NEminem.] CASTR. Imperator facit transitum per aliquam prouinciam, vel aliqua loca: & mandat quòd omnes coloni prædiorum reficiant viam: vel quòd exhibeant plaustra sua. nunquid ab istis muneribus angariis, & parangariis excusabuntur coloni Ecclesiarum? Certè non: cùm pertineant ad publicam vtilitatem. VLTRAMONT.

¶ Coniunge l. 2. ff. de quibus muner. vel præstat. Episc. lib. 11. CVIACIVS.

11. *Iidem AA. ad Taurum præfectum prætorio.*

NEminem ᵃ ab angariis ᵃ, vel parangariis ᵇ, vel plaustris ᵃ, vel quolibet munere excusari præcipimus, cùm ad felicissimam expeditionem nostri numinis omnium prouincialium per loca, quà iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi: licèt ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant. Dat. XIII. Kal. Mart. CP. Valen. A. V. & Anatolio Coss.

Priuilegia concessa clericis confirmantur: leges contra ipsos tolluntur: eleemosyna debentur. h. d. Vel sic: *Priuilegia Ecclesiarum confirmantur: inducta in contrarium tolluntur: & eleemosyna consueta dari iubentur. h. d. secund.* PAVL. DE CASTR.

12. *Impp. Valent. & Martian. AA. Palladio præfecto prætorio.*

PRiuilegia ᵘ, quæ generalibus constitutionibus vniuersis sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ religionis retrò ˣ Principes ʸ præstiterunt, firma, & illibata in perpetuum ᶻ decernimus custodiri ᵃ. 1 ¶ Omnes sanè pragmaticas ᵃ sanctiones, quæ contra canones ecclesiasticos interuentu gratiæ, vel ambitionis ᵇ, elicitæ sunt, robore suo, & firmitate vacuatas cessare præcipimus. 2. ¶ Et quia humanitatis nostræ est, egenis prospicere, ac dare operam, vt pauperibus alimenta non desint: salaria etiam, quæ sacrosanctis ecclesiis in diuersis speciebus ᶜ de publico hactenùs ministrata sunt, iubemus nunc

a ¶ Angariis. quæ sunt in operis personarum. I. a.

b ¶ Parangariis, in ᵃ quibus veruntamen versatur, scilicet, opera personarum, & rerum impendia. Sed contrà ff. tit. l. l. 9. Sed ibi solue. Item excipe ab hac l. milites, & veteranos: vt ff. de muner. & hon. l. fin. §. fin. & fin. ff. de cursu pu. l. nullus, 9. lib. 12. & ff. de quib. mun. vel præst. no. l. 3. lib. x.

¶ An ergo quod accepit gualdanæ ᶜ, id est, exercitus Imperatoris, iussè alienatur ab eo quod videtur, vt hic, argum. ff. ad leg. Rho. de iact. l. 9. §. 2. in fin. vbi dicit, communicandum tẽpore necessitatis. Item quòd filij Israel accipiebant spicas alienas. vt. q. i. c. scriptum de consec. dist. v. c. discipulos. Item & omnia sunt Principis. in authen. quomodo oportet episc. §. illud quidem. coll. 1. & ff. de quando præ. l. sin. & ff. de iud. l. non aliàs §. fin. & ff. de verb. oblig. l. si stipulatus fuero per te ᵈ. Sed contra dicas, quia non valet alienatio, quia debent illi de exercitu se præmunire: & si quid deest, à communitatibus terrarum debent exigere. nec enim inde iniuriarum, &c. vt ff. vnde vi. l. meminerint.

c ¶ Plaustris ᵃ. in rebus tantùm, siue personis, sed impendio suo.

PRiuilegia] CAST. Hæc lex tria facit. Primò, confirmat priuilegia concessa Ecclesiis. Secundò, reuocat quæ ambitiosè contra sacros canones sunt statuta. Tertiò, salaria Ecclesiis de publico consueta præstari confirmat. Secunda ibi, omnes. Tertia ibi, quia.

¶ Et not. ex hac l. quòd vbi lex est contraria canoni, debet seruari canon ᶠ, & non ius ciuile, circa quod dic vt per Bald. hic.

u ¶ Priuilegia. constitutionibus nostris, & aliorum potius.

x ¶ Retrò. ante nos.

y ¶ Principes. Catholici.

z ¶ Custodiri. priuilegia Ecclesiis concessa confirmat: sic ff. tit. l. nemo. & ff. de leg. & const. l. 9. ACCVRS.

a ¶ Pragmaticas. factas à quodam infido, vel tyranno Principe.

b ¶ Ambitionis. vt quia Princeps ambit aliquid retinentiæ, vel honoris.

b ¶ Ambitionis. quod est præsumendum: vt in authent. hic posita. Succumbit ergo lex canoni, vbi est ei contraria: vt hic, & in authent. vt cle. apud pro. Episc. §. fin. coll. vj. & in authent. vt determ. sit nu. cle. §. fin. coll. j. & in authent. hic posita, & quæ sit incipit, cassa, & irrita, &c. quæ eadem confirmat, & pœnam imponit.

c ¶ Diuersis speciebus, vt pane, vino, & similibus.

¶ Ex Nouella Theodosij de nauic. non excus. lib. 11. [illegible]

¶ Priuilegium generaliter [illegible] & [illegible] publicæ vtilitati contrarium. a Embola [illegible] b Principis est Deo similitudo. c Oracula pro Principum rescriptis. d Annotatio Principis [illegible] e Pragmatica [illegible] f Rescripta [illegible] g Vt sit ius speciale in hoc casu. h Id est, Ecclesiæ [illegible] i Vide Bartol. [illegible] k Prælatus Ecclesiæ [illegible] l Hoc modo delinquit [illegible]

ᵃ Patet ex [illegible]

a Angaria.

b Parangaria.

c Gualdanæ, id est, exercitui Principis non licet alimenta aut ad id animos ab hospitib. sibi per vim extorquere: sed à Principe debet se præmunire. Gloss. Bart. Bald. [illegible] ᵃ Valitura. [illegible] f Ecclesia in terris imperij. g Priuilegiorũ confirmatio ex certa Principis scientia valet: [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 37-38
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quoque inconcussa & à nullo protersus imminuta præstari *: liberalitatique huic prompissimæ ᵇ perpetuam tribuimus firmitatem. Dat. Aëtio & Studio Coss.

Noua constitutio Friderici Imperatoris. Coll. x.

Statuta contra libertatem ecclesiæ vel ecclesiasticarũ personarum, ipso iure sint nulla: & debet abrodi de volumine statutorum: & patientur ultrà facientes. h. d. & iste authen. non ponit sui nomen, nisi in addicione pannorum. BALD.

CAssa & irrita esse denunciari per totam Italiam ᵃ præcipimus, omnia statuta & consuetudines contra libertatem * ecclesiæ, eiusque personas inductas † aduersùs canonicas & imperiales sanctiones, & ea de capitularibus ᵈ penitùs aboleri mandat noua constitutio ᵉ: & cætero similia attentata in ipso iure nulla esse decernit. si quid contrà fiat, pœnæ quæ statutæ ᶠ sunt, imminebunt. Sed si per anonam ᵍ huius nouellæ constitutionis aliqui inuenti fuerint contemptores; bona eorum per totum nostrum imperium impunè ab omnibus occupentur.

Iure ipso quelibet persona quãtumcũque dedicata de bonis ᵗ suis poterat in vltima voluntate disponere. h. d. secundũm SALYC. Vel sic: *Omnes personæ etiam Deo dedicatæ possunt testari & relinquere tam clericis, quàm quibuscũque personis. h. d. secundũm Iac. Butr.*

a ¶ *Clero.* vbi est multitudo clericorum.
b ¶ *Monachis.* vbi est multitudo monachorum.
c ¶ *Pauperibus.* simul habitantibus. vel non.
d ¶ *Ex integro.* id est, excepta his facultatibus quæ dicuntur ʃ. *tit. j. §. si quis prophetiæ.*

XXII. *Idem AA. Palladio præfecto prætorio.*

GEnerali ᵃ lege † sancimus, siue vidua ᵇ, siue diaconissa ᶜ vel virgo Deo dicata ᵈ, vel sanctimonialis mulier, siue quocũque alio nomine religiosi ᵉ honoris vel dignitatis ᶠ formina nuncupata, vel testamento, vel codicillo ᵍ suo, (quod ʰ tamen alia ¶ omni iuris ratione manitū ⁱ sit *) ecclesiæ *, vel martyrio ᵗ, [vel clero ᵛ † vel monachio ˣ] vel pauperibus ʸ aliquid vel ex integro ᶻ, vel ex parte in quacũmque ᵃ vel specie crediderit ᵇ ᶜ relinquendum: id modis omnibus ratum, firmũmque consistat, siue hoc institutione, siue substitutione, seu legato, aut fideicommisso ᶜ per vniuersitatem, seu speciali ᵈ, siue scriptæ siue non scriptæ voluntate fuit derelictum: omni in posterum ᵉ in huiusmodi negotiis ambiguitate submota ᶠ. Dat. X. Kalendas Maij CP. Anthemio Coss.

IN AVTHENTIC. de monachis. §. illud quoque. coll. j.

Dedicatione ingressus monasterij auferit dedicanti potestatem de bonis suis disponendi. h. d. secundũm SALYC. *& est canonizata* xix. q. iij. ca. quia ingredientibus. PAVL. DE CASTR.

INgressi monasteria ᵍ *, ipso ingressu, se, suásque † dedicant ʰ Deo: nec ergo de his tes-

a ¶ *Re* *. id est, in quantitate. nam rei nomen generale est: vt ff. *de reg. iur. l. 1. in fi.*
b ¶ *Crediderit relinquendum.* i. voluerit relinquere modis omnibus: etiam si extraneo relinquat, fellicet collegio. ACCURS.
c ¶ *Fideicommisso.* vt quando est de tota hereditate testimonda.
d ¶ *Speciali.* fellicet fideicommisso.
e ¶ *In posterum.* l. post hanc legem.
f ¶ *Submota.* permittigur hæc lex testatoribus personis: sed coeliberatio. *Ingressi. &c.* prohibet in monachis. et ille authent. *si quis* distinguit: & ideò sic per ordinem lege, *Ingressi. &c.* quia prior est in ordine authent.

INgressi.] * CASTR. Hæc authent. duo dicit. Primò quòd ingressi monasterium, eo animo vt ibi perpetuò manerent, se ʰ & sua. Deo dedicant: & sic defunct esse domini rerum suarum. Secũdò dicit, quòd quia per ingressum monasterij desierunt esse domini rerum suarum, amplius de illis testari non possunt.
g ¶ *Ingressi* * monasterio.* vt seculo renunciant, tacitè, vel expressè. tacitè, vt si dedicent se: sed expressè, si renunciant, ibique remaneant. quod est eo ipso, quòd fiunt monachi, non, causa oandi tantùm, vel amicum visitandi: vt *in auth. authentic. de monachis §. illud quoque. coll. 1.*]. Ergo ᵈ idem, si quamliber ecclesiam etiam secularem, si seculo renunciant tacitè vel expressè, & sic generaliter appellant vitam monasticam: si non renunciant seculo, ingrediuntur capellam vel ecclesiam secularem: quia habent propriũ: vt *in authent. de sanctiss. §. presbyteros colla. ix. & j. tit. j. pomerantella.*
h ¶ *Dedicant* *. id est, transferunt, propriè enim quoad se: vt ʃ. *tit. j. quæ sunt omnia.* sed impropriè quoad bona: vt *ff. de pol. l. ij. in principio.* sic & alibi: vt *ff. de reb. creditis, & le. l. ij.*
¶ Item quid si ex pacto aliqua retinuerit? Respond. non valet pactum, sed ingressus non vitiatur: vt *ff. de hæred. instit. l. ij. in quo hæres institutus. & in authentic. ex. §. illud quoque. tit. & non vult dimittere, &c.* & quia cùm est alterius iuris, non potest ipse aliquid habere: vt *ff. de acquir. re. do. l. homo liber, in fine. & de regulis iur. l. qui in seruitute.* & facit ad prædicta. arg. *ff. de vsuru. l. plaustra.* vnde cùm conuersus etiam ecclesiæ secularis se dedicat, non potest habere bona ratione præcipua. ¶ Item si dedi me & mea, nonne superfluè dicitur *mea* cum enim deditio me mea bona sint monasterij facta, non plus fieri eius possunt: *ff. de acquir. poss. l. ij. §. ex plurib.* ? Resp. Distinguitur quid præcedat: vt si, *me*, præcedat, superfluè dicatur *mea*. si *mea*, ecclesia habe

Cap. Tho. *quæst. 8. & Panor. cap. 1. ext. de iuram.* c Vide ad hanc Authent. *Bartol. §. ephemerum. quæst. 34.* Locus est incertus, hoc tamen voluit vnicum monachum, sed etiam quamlibet societatem secularem, per consuetudinem expressam vel tacitam fieri posse bona sua in societatem cui se addicunt quandoque. e Rebringe autem sententiam ex Authentic. sequens. f Monasteria dum sic & sic, quid dat.

480/C.IV.K.5-4, 39-40
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

habebit bona, exposita confessione, non tacita: vt arg. *infra de pacti. con. tam super de. l. fina.* 2. Vel dic quod etiam si praecedat me, si tamen filiam sequatur mea habeat ecclesia bona ex confessione expressiva: *arg. § de no. Liber. eman.*

¶ Inf. quid si ingressus non [a] cenit, & in aliis contractibus inter viros fuerit? Resp. nec ablatio bonorum esset: quia vbi expressum [b] non valet, nec tacitum: vt *§ de servo. rusti. pra. Eman. in fin.* [c] Item si inaedificasset ex concessu vel delicto ingressus, an pro monasterium retractatur? Respond. sic, ad instar capitis minutis vt *§ de capit. de l. § in prima. & Lucular. § si liberorum.* ¶ Item quid si ingressus habeat petaciam vel libellum. Petacia [d] dicitur, quando quis emit ab eo qui habebat in emphyteusin. Libellus quidem quis emit ab eo qui habet petaciam: sed tamen illi omnes tales habent, vnam intellectu, quantum omnia talia fiant vulgaria, vel libellum, vel vsumfructum in rebus alienis, an detur [e] post ingressum salem in vita illius? Respond. sic arg. *§. de leg. g. Lucr. § 3. § de donat. inter virum & vxorem 1. sed si mere & rest. in fin.* ¶ Item est arg. contra *in auth. vt nul. in. §. si vero quando. coll. ix.* vbi bona ingredientis monasterium non fiant omnia statim dedicata. Sed dic quod ibi inutiles fuit ingressus: hic fructuarius. ADDITIO. Vasallus vel emphyteuta si intret religionem, an gaudebit priuilegio quando vixerit: vide hic in breviario Ioan. Fabri.

a ¶ *Papam nec.* haec est probabilis ratio, non necessaria: non est dominus: ergo non cessatur. nam & non dominus testatur quandoque de rebus alienis: vt non. *in authen. sequenti. Sed* hoc regularitur: vt *§ de vsuru. codicil. conferuntur. §. si pofl., in fine §.* & ideo dicit, *sugna.*

Si qua mulier. Haec authentica diuiditur principaliter in duas partes. Quia prima in liberos non habentes secunda in liberos habentes. ibi, *sed si persona.* Haec secunda subdiuiditur in vna: quia in prima, ingredum vult relinquere filiis quantum minus potest. In secunda, quantum plus potest. In secunda prouidet vbi nihil eis relinquitur. Secunda ibi, *sed si non.* Tertia ibi, *sed si pofl.* ¶ Casus in tertiam talis est: Quaeritur vtrum bodie deberet seruari authentica, *ingressi?* Respondet, quod sic, quando ingressus non habet liberos, hoc primo. ¶ Sed quid si habet liberos? an aliquid poterit disponere inter ipsos, & qualiter? Respond. quod potest hac forma: quia aut vult relinquere liberis quantum minimum potest, & debet eis relinquere legitimam, & reliquum est monasterij: aut vult eis relinquere quantum plurimum potest, & debet personam suam connumerare cum filiis, & libertatem vitalem: quae vitalis erit monasterij: & totum residuum erit filiorum. hoc secundo. 3. ¶ Sed quid si ille ingressus decessit, & nil de bonis fuit dispositum? Respond. quod monasterium habebit totum, excepta legitima, quae filiis applicetur. hoc dicit.

¶ Nota primo ex hac authentica, quod ille qui non habet liberos, post ingressum monasterij non potest testari, nec disponere de bonis quomodum fuit. 2. secundo nota, quod legitimam filiorum patre non potest eis auferre, licet [c] velles eam dare Deo, vel ad pias causas. 3. Tertio nota, quod si pater nihil disposuit, praesumitur fauorabilius pro monasterio quam pro filiis vt patet in *§. Edictum auth.* BALD.

b ¶ *Inconsulto.* animo ibi insanendi, non causa vrandi: vt dicit *in authen. ingressi.*

c ¶ *Competens.* id est pacto dotis & donationis propter nuptias, fiunt ex morte naturali vt *infra de. l. 3. Des nolu. §.* & *in authen. de non. §. si autem vnus coll.*). ¶ Item quid si non ingressus instituat extraneum? Dic idem indifinite, vt *hic:* vt omnia contineant monasterio [f], sed dic quod si aliquid dimittere iure institutionis monasterio, quod modo ingrediatur, non [g] rumpitur testamentum aliquatenus: totum ecclesia exequatur filio naturali: ex *hoc in auth. de non. epsc. §. sed & hoc praesent. colla. ix. & in §. de unin. re. coll. i. § si quis post principio ibi, non aequifonde, &c. & l. ultimo §. antep. & de lib. & pofth. l. filius. §. fin.* Praeterea cum habeas filios, omnia eis donare non potes: multo minus extraneis, vt hic dicit. Item alia ratione nil remanet extraneo haeredi nam dominium retinam quod remandit penes testatorem, in ecclesiam est collatum: vade iam nihil habet tempore mortis. Item propter capitis deminutionem testatoris, qui decessit; eum non fit sui iuris, vnde est irritatum: vt *infra: quod me. cess. infr. §. non tamen & § de inoff. test. infr. l. § quo filio exhaerdato. §. interim.* [h] Economia videtur tenere testamentum, quia pro morte habetur, ergo testamentum hic fiat morte confirmatur. Sed non est veram: quod habetur pro mortuo quo ad omnia: ergo sic pri-

[a] Addit Lapidanus § refutamento § de lim. pofl. formalem. idem.

intraneris [b]: monasterio quod intrauit, res eius competere [c] iubemus [d]. Sed si persona liberos [e] habens, antequam de rebus suis inter eos disponat, monasterium intret: licest ei postea [f] inter eos diuidere, & legitima pulli diminuta [h]: & quod eis non dederit, monasterio competet. Sed si omnem [i] substantiam inter eos filios diuidere voluerit, sua persona filiis connumerata [k] partem sibi retineat, quae monasterio competere debet. Sed si post ingressum monasterij moriatur [l] antequam inter eos diuidat: filij legitimae percipiet [m], reliqua substantia monasterio competente.

in authen. eodem §. praedictorum. & infra eo. l. § si quis praecipiter. & arg. § de confirmatio testamenti l. nam & § praeterea. in principio. & in authentic. vt nulli indic. §. adulterum. coll. ix. Secundum Azonem [a], contra, cum monasterium separetur pro filio: vt *in d. authentic. de sanct. episcopis. §. sed & hoc praesent. coll. ix.* & hoc vbi quis filiolo renuntiat. Iudis & clericis secularis fiat vt *dist. §. praedictorum. & dist. l. § quae praedictum.* Item *in d. authentic. vt nulli indic. §. omnia iniquum.* Vel hic corrigitur. Vel expone ibi *monachum* id est, monasticam vitam gerentem, non quod pro veritate sit monacha.

¶ *Pathia.* & in casu corrigitur *authent. ingressi.*

g ¶ *Diuidere.* Nunquid [a] est hac diuisio testamenti [f]: hoc enim poteft praedile, si de actione [g] quaeratur, vel de numero testium, per Io. G. & H. Respond. non quia arbiter & iudex diuidit, non tamen testatur, quia non est dominus: vt *in authentic. ingressi. & § de iure codic. l. confiscantur. §. si pofl.* Sed quaeqnid dicatur, numeros duorum sufficit: vt in filius dicitur, *infra § familia recitanda. l. finali.* Sed Azo dicit esse testamentum, & sic non [b] dominus testatur: vt & alias *infra de secunda nupcia l. Semina § finali. & Institut de pupil. substitut. § non solum. & § de donationibus inter virum & vxorem l. cum sic. Rutus §. fondus vnus. & de iuriscons. test. l. § quae filio exhaerdare. § sed & si quis.* & potest enim seruo hac lex concedere testandi licentiam. Si velis primam totam, quod non sit testamentum, dic, quod in *l. Semina.* dominus erat mater, licet habetur iocofficacitamillio relinquere. Item ille dicpupil. substitut. permittit: quia ibi filij non poterant testari filii propter aetatem. ¶ Item videtur, quod nec etiam diuidere poteft pater post ingressum: vt *infra eodem.* [c] *authentic. nunc autem. super l. § quae praedictum. quae est contra.* Solutio. vt dic. Item non obstat, vt apparet: *l. auth. ingressi.*

h ¶ *Diminuta.* ergo voluerit dare minus quam poterat.

i ¶ *Omnem.* ecce vult dare aliquid plus quam poteft.

k ¶ *Connumerata.* vt tantum sibi retineat, quantum necesse habet dare aliis vnicuique filiorum, secundum Iosannem, & nos. Alij sic, vt quantum dat alicui filiorum cui plus confertur, *arguere. § de secund. nupt. l. hac edictali. circa principium.* & hoc quando sunt patres inaequales. Si autem sint aequales patres, reseruat sibi vsufructum. & ad hoc in *authentic. in. §. discretiam coll. ix. & § de coll. bon. l. § pertinere.*

¶ *Moriatur.* Innuit, hanc portionem, scilicet legitimam, demum poft [a] mortem naturalem debere praestari, secundum Alexandrum, vt arg. *de authentica vt li. mo. & natu. §. quia vero. & de confiscatis. inter. vitam. & § de donationibus inter virum & vxorem. l. vna.* Sed poteft dici quantum ad alimenta saltem debere esse ante, *arg. § de an. leg. l. furiosus. & vt in possessio. leg. l. penultim. & de liber. agno. l. § quae a liberis.* Vel si dicatur vetus quod statim post ingressum petatur hac portio, habes argumentum *in authentic. de no. § aliud quoque. collat. 3.* & *§ de epsicop. & cleric. l. Des nolu. §. pruno. & in authentic. vt nulli indic. §. adulterum.* alias est verificul. sub *§ si vero quando.* ACCVRS. ADDITIO. Illam quaestionem tangit Abb. *in cap. Raynutius in fine, extra de testamen. & plenius in cap. cum sicut.* vbi videbit casus. de regularibus pleniffime, *in cap. in professione. secundum colum. de probationibus.* vbi vide.

[a] ¶ *Forsipient.* haec dispositio est legis, non testatoris.

480/C.IV.K.5-4, 41-42
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IVbemus.] CAVTS. Imperator in hac l. primò prohibet, alienationem fieri rerum ecclesiæ Constantinopolis desolutarum ad eam quoquo titulo. Secundò pœnas imponit. Tertiò excipit casum, vt si quis ab Ecclesia petat fundum sibi datum poterit hoc modo habere, vt vsumfructum habeat ab ipsa ecclesia tempore vitæ suæ, vel etiam certo tempore: & ipse de suo det iure dominij similem rem inconcinenti ecclesiæ: & finito præfato tempore vtrique res redeat ad ecclesiam: verumtamen vtrique vti habeat ecclesia vsumfructum, aliàs non tenet contractus. & fiunt prima pars huius legis, *inbemus*, prohibitoria est: sic in prima huius parte significatur authentic. quæ prohibent. authentic. *hoc iur. modo. fiant*, *quibusquoque*.

¶ In secunda parte legis, quæ pœnas imponit in res recipientem, in œconomum, in fribenorem obstaculum alienationis, & in iudices: significatur authentica quæ pœnas imponit, scilicet, *qui res*.

¶ In tertia parte legis permittit contractum emphyteuticum, & significatur authentica, *si quam rationem*, cuius casus est talis: Ecclesia, vel locus religiosus habet damnos ruinosos: vult eas dare in emphyteusim, quia ipsa non potest eas reædificare. Quæritur primò, an possit: secundò quæritur, si potest, sub qua pensione? Et dicitur ad primum quòd potest, ita quòd emphyteuta liguis & lapidibus illarum domorum in reædificando reparet. Ad secundum respondetur distinguendo, quia aut fiunt tempore contractus antequàm ædificet, vel velit solvere pensionem. & tunc minuatur antiqua pensio vsque ad tertiam: quam tertiam præstabit, *nota*, plus. aut vult ædificare, & postea incipere solvere: & tunc æstimabitur, quantum plus valeat solutio & modicus æstimationis detur ecclesiæ: putà si ante ruinam solius pensio fuit xij. post ruinam non dabitur nisi tertia solutio pensionis, scilicet quatuor: si ergo per ædificationem melioratur in tantum quòd pensio valet xvj. ergo emphyteuta tenetur ad modiatem, putà iiij. additorum vltra solutæ pensionem per reædificationem: ergo tenetur ad ix. Vel die secundùm Azo. vt in summa. Et hæc Laura primò dic * dicitur œconomus, qui administrat bona ecclesiastica: & debet esse clericus, & non laicus: vt *infrà de episcop. audient. l. decernimus de sacr. & glos.* Nota secundò *in versu. annonam civilis* *, *eam glos.* quòd redina annui comparatur inter immobilia, secundùm Paulum. Nota tertiò ibi, *sed ea pœnia*, quòd qui non potest alienare, potest tamen diuidere, secundùm Pan. de Castr. *hic*.

a ¶ *Post hanc*. id est, post hanc legem, aliàs *publicè*, id est, delaceps.

b ¶ *Archiepiscopo*. i. patriarchæ.

c ¶ *Prædo*. scil. Constantinopolitana, & sic est hæc lex localis, sed hodie est ius generale: vt *in auth. hoc ius*.

d ¶ Cai. definitio œconomi.

e ¶ *Gubernanda*. ab episcopo.

f *Mandatur*. quasi * procuratori ad agendum forsit & defendendum. Et nota, quòd hæc est definitio œconomi aliquo addito scil. vt *l. iir. l. omnes. §. hoc nihilominus*. qui & aliàs dicitur chimiliarchus *: quasi curbos sacrorum vasorum & aliarum rerum ecclesiæ: vt *l. de hæ. auth. in pol. l. fin. in fine*.

g ¶ *Fundos*. Nomen fundi * generale est ad sequentia, & proprie vniuersitatem fundorum significat: vt *ff. de verb. sig. l. quæstionis. & de rei dic. l.*].

h ¶ *Pabrenb*. vt breuiter dicam.

i ¶ *Colonos*. scil. constitutos.

k ¶ *Mancipia*, quæ inter immobilia * fuerint *hic, & ff. de aim. & tem. pra. l. j.*

l ¶ *Annonas* b. id est, præbendas de publico: vt *supra eodem l. priuilegia* vel de cuiusque patrimonio solutendas, vt flatim subiungit: quæ inter c immobilia computantur: vt *in auth. de non alie. §. hoc ergo. coll. 9.*

m ¶ *Diuidere* d, vt vna pars feminetur vno anno, alia alio anno, diuisione facta per sepes & fossas & sulcos: vt *ff. de lege g. l. Cum Scæuola. §. Virum* *secundùm Io. a. Alij dicunt, diuidere potest si pronuncetur f: non si pronuncet illum cum quo communionem habet, sicut minor: vt argum. *infr. de fun. di. l. ij & de prædi. vni. l. inter omnes. & ff. de re. ve. qui sub tute. vel curat. l. ij pupillorum. j.* Tertij vt g. quòd aliam ecclesiam potest & pronuncare, non primarum: fiat & cum ea permutare: vt *in auth. item sibi ouanum. j. eod.* 4. Quarti vt P. & Al. quòd etiam primam pronuncet cùm sibi expedit h: sunt alienat inutile prædium propter fiscale onus i: vt *in auth. item prædium. infrà eod. & arg. ff. de iur. dot. l. ij.* Vel diuidit secundùm H. vt accipiando partem quoad vsum, & non quoad proprietatem locando: cùm facias nolit suam partem locare.

n ¶ *Prædia diuidere*. Id est, distribuere his ecclesiis, quæ maiori ecclesiæ coniuncta & vnita sunt, quæ quidem ab ea sumunt erogationes. CVIAC.

o ¶ *Amplius*. id est, quoad quantitatem.

p ¶ *Pili*, patriarcha vel œconomo.

q ¶ *Cedere*. i. concedere fideles seruitutem aliquam. nam qui alienare prohibetur, seruitutem constituere non potest: vt *infr. de reædic. l. fina. & ff. de re. ver. l. ij. §. i.* Vel dic quòd virilitet debet fieri. ne quis possessionem aliam prædionum inuertere *in auth. de non alie. §. œconomum. coll. 9.*

r ¶ *Verum*. ifrad idem dicit quod supra, veruntamen plura.

s ¶ *Conseruentur*. œconomi sive clerici.

t ¶ *Beneficij*. vt quia dicunt aliquem seruiisse ecclesiæ qui non seruiuit.

u ¶ *Reseruada*. vt quia dicatur extitisse gratiosus ecclesiæ.

x ¶ *Potentiam*. an ergo bonè k iuramentum potest bonè remuneratel Dic quòd sic l: nam si solutati beneficij remuneratio impediretur, ergo vera permitiuir etiam de immobilibus: vt videtur hic in auxiliarg. contrà *infr. eod. l. §. fi.*

y ¶ *Confirmetur*. & tenuerint. & sic est speciale, quòd m non potest renunciare quia ecclesiæ est, non eorũ fauore, sicut fiunt & alia multa quæ notantur *l. de pact. l. penult.* ADDITIO. Sed hoc non res alienantur, non est inducium in fauorem eorum: sed in fauorem ecclesiæ: vt infra subiicit, *vt sicut ipsa, &c.*

z ¶ *Fidei*. sequuntur authen. quæ similiter prohibent, scilicet, *hoc ius permetum, & sequentes*.

a ¶ *Mater*. vt *sup. eod. l. vnica. §. & in præsenti & infrà eodem l. decernimus*.

b ¶ *Affusum*. vt nec episcopus possit alienare: vt *in decre. xij. q. ij.* SAMB.] Si alienatio fuerit facta contra hanc legem, punitur accipiens & concedens, & notarius scribens. BART. Vel sic: Emere rem ecclesiasticam contra legem, rem cum fructibus restituit, & pœnit non repetq h. d. secundùm Italy. vsque ad §. *sanè ne pœnam*.

a ¶ *Inbemus*.

b ¶ In immobilibus consistunt annonæ civiles.

c Alienare qui non potest, diuidere potest.

d Cincer. Gl. *super verbo annonam. ex. vn. pandectarum. extra de iure. iuram.*

e Chimiliarchus qui.

f Fundi nomen generale.

a ¶ In immobilibus consistunt mancipia.

b Annonæ pro præbendis de publico.

c Immobilibus adiunctæ sunt annonæ & ordines ancillarum, vt hic. Tiraquell. *de retract. lignagior. §. 1. Gl. 4. n. 4. Barbatius 3. consil. 2. Parlf. 1. cons. 56. vt. 58. Bellonus cons. 13.*

d Diuisionem species & formæ iuxta varias colonias.

e Hæ ancillæ diuisæ nulli alienationem concinet, efficiunt concinnitatis.

f Si faciunt ciuitatem. Nam tantùm ad diuisionem pertinent, qui inquietat. *l. j. §. penultimo. ff. pro socio.* Necessitas enim facit aliquid probabile, *l. cum pecunia. ff. de manumiss. test.* Et hæc diuisio iudicialis. *ff. familiæ erciscundæ.*

g ¶ *alienationem*, Græcè *ἐκποίησιν*.

h *Solutam in ornatibus pro hac Cathedrali*.

i Hæc diuisio iudicialis adiuncta.

k Adde l. 1. *de rei vend. ff. de actionibus*.

l Seruitutem constituere nõ potest, qui prohibetur alienare.

k Id est, nõ quod vetit fit metitus.

l Non vt ostiensis propriatum, sed vt comedat fructus, idque ad tradiciones ipsa. vide Innocentiũ 4. *in cap. cum. de rescript. denique hoc ensis* nõ sufficit sola substantia ecclesiæ, quamiam de utilitate constituendo debet per constituere fideli. *l. j. §. iuramento. infrà de iudic.*

m Renuciare priuilegio utilitatis ecclesiæ cum nõ ministratores constituendo ecclesiæ nomine non possunt.

480/C.IV.K.5-4, 43-44
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Puniuntur emptor amissione pretij, & vitalia nõ excusãt eum à persequendo. Puniendum est œconomus primariam officij, & restitutione damni, ad quod etiã heres tenetur. Puniuntur tabellio pœna exilij. Puniuntur iudices & tabelliones qui subscribunt alta, & infamationes illiõe donationis prohibitæ primariæ dignitatis, & amissione bonorum. b. d. secund. BALD.

1 ¶ Sanè si hæc nostræ perennitatis statuta audaci spiritu & mente sacrilega b quilibet œconomorũ vel hominũ temeranda crediderit: ipse quidem, qui proteruo ausu ecclesiastica prædia donationis, vel emptionis, seu commutationis titulo, vel cuiuscumque contractus alterius nomine (nisi eo modo, quo nunc statuimus a, acquirere [vel habere ¶]renuerit, omnem huiusmodi fructum c propriæ temeritatis d amittat ; & pœna f quidem & mulcta g quæ eius rei gratia data fuerint œconomo, sive aliis quibuscunque personis, ecclesiæ lucris & commodis acquirantur h. Prædia autem, & in hiis omnia constituta i, ab ipsis clericis & temporalibus œconomis k, cum fructibus, seu pensionibus l totius medij temporis vindicentur, vt m tanquam penitus à nullo empta vel vendita teneantur n : quia ea quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda sunt o.

O Œconomus vendens res ecclesiastica contra legem, primaris debet officio, & nihilominus suum damnum ablatum ecclesiæ tenetur restituere tam ipse, quam eius heres. SALYCET.

2 ¶ Œconomus † autem qui hoc fecerit p, imò q fieri passus r fuerit, vel in quacumque prorsus huiusmodi vendictione, seu donatione, vel commutatione (nisi ea, quæ præsenti s lege concedimus) poterunt in quacumque alienatione cõsenserit ; commissa sibi œconomatus administratione penitus t: dèque eius bonis quodcumque exinde incommodum ecclesiæ contigerit, reformetur : heredèque † eius, & successores, ac posteri u super hoc facto suæ consensu, competenti ab ecclesiasticis personis actione v pulsentur x.

Tabelliones instrumenta conficiente de contractibus venire debent relegare. SALYC.

3 ¶ His tabellionibus qui huiusmodi cõtractuum venionum sibi fuerint instrumẽta conscribere, irrevocabilis exilij animadversione plectendis,

Iudices contractibus illicitis authoritate punientur bonorum publicatione, & dignitatis amissione. SALYC.

4 ¶ His quoque iudicibus y, vel iis geltorum z habentibus, qui huiusmodi donationum vel contractuum venionum gesta confecerint a, dignitatis præcipiæ, & bonorum omnium b spoliatione damnandis c.

Hic incipit tertia pars principalis legis. & b. d. Vsufructus res ecclesiastica ad certum tempus vel ad vitam recipiente, potest cõcedi, hoc alio, quod usufructu finito redderur res, vel consumtã reddatur. b. d. secundum BART. Vel sic: *Res immobilis ecclesiæ potest in alium transferri quoad usumfructũ, dummodo per pactum sit conventum, quod ipsam res restituat tempore conuentofinito, & aliam tanti valoris, & fructus ecclesiæ relinquat: & de iis conficienda est scriptura: aliàs non valet.* SALYC.

5 ¶ Sanè † ne omnia religiosis œconomis commodæ permissionis via & occasio venerandis ecclesiis profutura videatur exclusa: id quod velle plerumque d iudicatur, sub cautelæ obseruatione necessariò procedere cõcedimus e. Si quando f igitur vir religiosus œconomus huius regiæ vrbis g ecclesiæ perspexerit expedire, vt desiderantì cuiquam certarum possessionum atque prædiorum (vrbanorum scilicet, siue rusticorum) ad ius ecclesiasticũ pertinentium temporalis vsufructus possessio pro ipsius petitione h præstetur: tunc eius temporis quod inter vtrosque i conuenerit, siue in diem vitæ k suæ ab eo qui desiderat, postuletur : pacta cum eo, qui hoc elegerit, incat œconomus ; atque conscribat l

a Quasi sacri legum. b Indicialiter, improprè dicitur. c Deliberatio pro quasi sacrilegio.

d Illicitè contrahentes puniuntur amissione pretij soluti.

e Locupletari cum alienatione ecclesiæ non debet.

f Iudicis de civili & ex vectigali, & aquæductu competit vt. 2. 12. Pertinens.

g Et quia est gratiosus est nullus. * al. Remittitur. quia legitimo ordo est. * Indicis defensor in quibusdam. h Et in pœnal commutatio. i Id. mixtis quibus.

k In quibus diuque lectio pertinet est.

l Popularis est iptur alicio cuiusque personalis ad recuperandum rem ecclesiæ illicitè alienatã. l Subnoti, œconomus.

m Et cum sac monitur facilè participant non impugnat, sed nomine ecclesiæ.

n Contra. c. nulli. de mon. non alienand. ¶ Vide quæ nihil vetat. contra de rerum ecclesiæ non alienandis. quæ pertinent ad Accessionali alia naturales, alia civiles.

p Iurare ex Codice civilis. q Hoc iure canonico. r Mentor iure defendi dicunt ex cõsilio vel quasi vt not. 13. qu. 2. s. Iusiqua. q. fin. pen. vel t Pœna eadem mutatur agentes & consentientes.

a ¶ Nofra. id est, non qui famus petentes in feruanda huiusmodi voluntate.

b ¶ Sacrilega *. id est, quasi : vt enim improprè b dicitur deductio rei cum conferitur Ecclesiæ : ita & clericus alienet, dulcedo c quadam, vt ita dicerim : & ita dicitur quasi sacrilegium.

c ¶ Secundum. in vlti §.

d ¶ Fructum. i. commodum.

e ¶ Temeritas. i. hæsitas contractus facti per temeritatem.

f ¶ Pœna. d quando emit.

g ¶ Mulcta. quando dona accipiet.

h ¶ Acquirantur. Sic ergo ecclesia * locupletatur cum aliena iactura: vade aquam est, quod redditur vt *f. de condic. indeb. l. nam hoc natura. & infrà de his quæ vi metûve cõsta. l. si vi vel metu.* Non dico, quod actione aliqua compellatur ecclesia civili i.

i ¶ Sed an si non fuerit solutum pretium posset petiri? resp. non. f. secundum P. quia quædam honestè acciptãtur, non tamen honestè pertinent : vt *ff. de curat. & curatori. leg 1.* § 1. facta in emphyteusi, vt *ea authent. qui res iam. in fin.* 1. et 2. Alij contradicunt, odio k emptoris possit peti l, & restitui. fit solutum. & hoc fatione ecclesiæ, per *dictam auth. quæro. & ff. de damn. infecto. l. fin & hic.* etiam si bona fide emptor fuit, licèt tunc habebat actionem contra œconomum vt *infra* §. *prout.*

k ¶ *Conditione* vt mancipia & instrumẽta fundi.

l ¶ *Œconomis.* Et per illos primo loco vendicentur, sed in subsidium cuilibet m permittitur quasi publicum factum: vt patronatus, vel patronus, vt in curiali, qui restabitur per quadriennium : vt *ff. de decurionibus. l. si quis, ing lib. 2.* n.

¶ Sed nonpotest idem n qui vendidit † quasi in est Sabbatina : & videtur quod idem o : vt *l. de libe. causa. l. 1. & ff. de dam. lib. l. ff. filius, circa principio. & in dictis. vij q. 4. c. non licet.* ¶ Econtrà quod non idem : vt *ff. de acc. l. si cui.* §. *ipsum. & in decret. vij q. 4. c. monasteria. vt ff. de adopt. l. post mortem.* & ibi de hac in utroque solutionem.

l ¶ *Vel amissionem.* Scilicet naturalibus *, sed non civilibusquia p sic esset vitata.

m ¶ *Tueantur.* id est, habeantur.

n ¶ *Mutuada fuit* : vt ¶. *de legib. & constitutionib. l. nõ dubium* & hoc quod ecclesiæ, non quoad œconomũ qui tenetur emptori & ecclesiæ.

o ¶ *Facerit.* id est, alienauerit.

p ¶ *Imò* ¶. pro, vel. ¶ Et nota, quòd agens † & consentiens pari tenentur pœna, quia pariter delinquit: vt *hic, & ff. de his quæ ne. infra. liberorum. in fi. & de iure pat. l. adigere. in prin. & §. ut. § 1. & quemquam. in fi.* & ibi etiam de hoc habes multas concordantias.

q ¶ *Posset.* per quæ dicit de iudiciis.

r ¶ *Prosterni.* in vltimo §.

s ¶ *Præsente.* per testimonium, non ipso iure : aliquin non habet locum quod ipse possit vindicare.

t ¶ Item dicit *prius* *, & non prius ut fit. sed videtur alia pœna impositione hæreat ? *ff. de episc. quæ est contra Sol. vt di. Accus.*

u ¶ *Ab posteri.* i. successoribus successoribus.

v ¶ *Actione.* mandati, vel negotiorũ. vel condic. ex lege illa.

x ¶ *Pulsentur.* i. conuenientur.

y ¶ *Iudicibus.* qui sunt cautiones iudices.

z ¶ *Iuo gestorum.* id est, scripturarum, nam idem b erant iudices & notarij.

a ¶ Vel dicit de officialibus curiæ qui scribunt acta c.

a ¶ *Confecerint.* i. confecerit mandauerint *: vt *ff. de his quæ notantur infra. l. furti.* §. *mandat.* vel proprie, quando habent ius gestorum, sed prout ad iudices tantùm imprœpit.

b ¶ *Bonorum omnium.* Sed cui applicabuntur? Respond. ecclesiæ forte, quam ladere volunt. vt arg. *Z. cod. l. 3.* §. Vt dicit, *Alios* *: vt *infra. de mulcta l. mulierum. & ff. de ineffic. testa. l. Papinianus.* §. *mancipia.*

c ¶ *Damnandis.* Sequitur authent. qui res iam dictus. quæ similiter punit.

d ¶ *Pleramque.* vt in contracta quæ sequitur.

e ¶ *Concedimus.* No. fc *infra. de mulc. tam.* §. *nequæ.* f.

f ¶ *Si quando.* Defidabat quidam ab ecclesia temporalem vsumfructum alicuius prædij vrbani vel rustici vsque ad quinque vel decem annos, vel diebus vitæ suæ : & finito tempore dicit se ordinatum hoc prædium, & aliud quod tantidem fructus reddat. quæritur, an œconomus hoc facere possit ? & dicitur quòd hc, & facit hæc confirmo.

g ¶ *Œconomus huius regiæ vrbis.* Hic locus accipiendus de quo tit. *a. mutuum. Obiora. cap. 1. qui l. 1. Codic. de iure emphyteuse.* CYIACIVS.

h ¶ *Petitione.* ex hoc simplis Inst. quod possit in formulario tabellionum in contractibus emphyteuseis. dicunt enim fc. emphyteuticarius, fcilicet, petitionibus, &c.

i ¶ *Vitæque* id est, œconomum, & secum contrahentem.

i ¶ *Vita.* accipiendis ad plus.

k ¶ *Conferuãt.* fic ergo scriptura ¶ exigitur: aliàs non valet, vt in ea dicam. ANOTTIO. Multos alios casus b in quibus scriptura requiritur. vide per *glos. in verbo, scriptura. cap. 3. §. pofqnàm. ex tit. de const. lib. vj.*

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 45-46
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Per qua.* scilicet pacta.
b ¶ *Manifestum.* scilicet per pacta.
c ¶ *Acceperit.* ab œconomo.
d ¶ *Beneficij gratia.* quod confert in Ecclesiam de suo.
e ¶ *Praestando.* desideranti. Accvrs.
f ¶ *Proprietate.* id est, possessione eius praedij, cuius vsusfructus confertur frequenter Ecclesiae: nam proprietas nunquam ab Ecclesia separatur. sic ff. de verbor. significat. l. interdum. & de iudic. l. si de vi. & infrà de rei vindic. l. quoties. & infrà de probat. l. ij. Alij ponunt proprietatem possessionis, quae in Ecclesiam confertur.
g ¶ *Praediorũ.* sic scilicet de nouo dandorum.
h ¶ *Derelinquat.* in vltima voluntate, vt innuit verbum *relinquat*: vt ff. de rebus dub. l. ... sed hodie ab initio & mox: vt in authen. de non alie. §. si quis autem voluerit. coll. ij. ¶ Lege sic lectam, quantum authenticae. Et primò lege, Authenticas prohibentes. Secundò, punientes. Tertiò, permittentes: vt in hac l. in textu facit Leo. Sic ergo lege primò: *Hoc ius porrectum.* & , *sunt alienatio. & multo magis. & quibuscunque modis*. Secundò, *qui res sunt dictae.* Tertiò, *si quae ruinas &, perpetuas quaque. & sed & permutare.* &, *eum sibi inuicem.* &, *item praedium.* &, *qui rem huiusmodi.* &, *hac vsus praestatio.* ¶ Sed alij ponunt illam, *qui rem inter* pauperes, sed non est in hoc vis.

per quae a & tempus, intra quod hoc praestari placuerit, statuatur: & manifestum b sit, quod quisque acceperit c ad inuicem huiusmodi beneficij gratia d, praestando e quidẽ ecclesiastici praedij pro tempore vsumfructum: post statutum autem tempus, & placitum, ipsorũ redituum proprietate f ad dominium † & ius Ecclesiasticum recurrẽte firmiter, ita scilicet, vt siue completo spatio quod fuerit inter eos cõstitutum, siue mortis suae tẽpore (si hoc quoque conuenerit) is qui possessionem Ecclesiasticam & certorum redituũ vsumfructũ habendi gratia interuenien te pacto susceperit, non minus, quàm alterius tantae quantitatis, quantae acceperit reditus, cum ipsorum praediorum g dominio & rebus immobilibus, coriũque, colonis & mãcipiis Ecclesiae derelinquat h. Nisi enim hac conditione pacta inita * fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed † possessionem Ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere, & ab Ecclesiasticis œconomis vindicari. D. CP. Iordane & Seuero Coss.

IN AVTHENT. de non alienandis aut permutandis. §. nos igitur. coll. ij. constit. j. & in authent. de alien. & emphyt. §. hoc etiam super ipsis. & §. hoc verò iubemus. coll. ix. constit. iij.

Res immobiles, cuiuscunque Ecclesiae ab Imperatore prouenta non alienantur vel pignorantur indissolubilite. Aliunde vero quaesita pignorantur vel alienantur debito vrgente, cum solennitate tamen hic subiecta. Salvo.

HOc ius i * porrectum k est ad omnem venerabilem locum, omnẽque collegium quod actio pia l constituit: vt nec res eorum pignorentur m. ¶ Et hoc perpetuò n seruetur in his rebus immobilibus, quae ab Imperiali domo praedictis locis applicantur. ¶ In caeteris o casenus excipitur p, si debitum vrget: quod si ex mobilibus solui non possit q, primò res † immobiles specialiter dentur r pignori, quarum fructus creditor sibi reputet s tam in sortem, quàm in vsuras t vsque ad quartam centesimae u. ¶ Quòd si nolit x creditor ita accipere, tunc ordinator y domus apud eum z à quo ordinatur a, habitis absque dispendio gestis b, iuret c (maiore d parte ibidem seruientium consentiente e) & debitum existere f, nec ex mobilibus solui g posse h, quo subsecuto, per viginti dies rem Ecclesiae venalem esse publicè notum fiat: vt plus offerẽti detur, precio fauore Ecclesiae, vt primò in sortem d.

HOc ius. Diuiditur in septem partes. Nam primò legem Codicis extendit. Secundò prohibet alienationem in quodam casu simpliciter. Tertiò permittit pignorari in casu necessitatis. Quartò permittit venditionem, si creditor non recipiat pignorationem. Quintò permittit dationem in solutum, si emptor non reperiatur. Sextò declarat quae res debent vendi. Septimò dicit, quis intelligatur creditor. Secunda ibi, *& hoc perpetuò.* Tertia ibi, *in caeteris.* Quarta ibi, *quòd si nolit.* Quinta ibi, *emptore.* Sexta ibi, *sit tamen.* Septima ibi, *&c.* Bart. & Bald. Casvs. Dic breuiter, quòd haec authent. extendit prohibitionem ad omnem Ecclesiam, & seruatur perpetuò in rebus ab Imperatore datis: in aliis dat formam alienandi.
¶ Sit vero non primò quid, non sint vocandi absentes, dummodò duae partes sint praesentes, & maior pars istarum duarum partium consentiat: vt not. glo. sing. in c. praesentium de testi. lib. vj. Secundò not. ibi cùm dicit, *habitis absque dispendio*, &c. quòd quando venditur res alicuius Ecclesiae, Episcopus qui interponit authoritatem, & etiam notarij curiae suae non debent aliquid recipere pro sportulis & labore: cuius contrarium seruatur, & malè secundum Paul. de Cast. hic.
i ¶ *Hoc ius.* Imperator Leo rebus Constantinopolitanae Ecclesiae prouiderat per legem istam *iubemus*. sed per hanc authenticam extenditur prouisio, & priuilegium ad omnem locum venerabilem. Sic ergo dic *hoc ius porrectum*: & finitur haec pars vsque illuc, *& hoc perpetuò, &c.* ex authen. de non alienand. §. nos igitur. coll. ij.
k ¶ *Porrectum* f. id est, productum.
l ¶ *Actio pia* k. id est, pius actus. & sic ponitur ff. de do. inter vir. & vxor. l. ij. §. fi. alias non factum, vt hic, sed ius designat, vt Insti. de act. §. j.
m ¶ *Nec, &c. pignorentur.* scilicet res Ecclesiasticae specialiter, sed generaliter: & hoc per authen. de non alie. §. si autem creditor, in fi. §. & §. sed neque dationem pignoris colla. ij. sed per aliam de alie. & emphy. §. hoc autem. quaelibet permittitur, si debitum vrgeat, vt hic dicit.

n ¶ *Perpetuò.* * id est, incommutabiliter, sine exceptione. ¶ Nota b ergo sex casus vbi Ecclesia nullo modo alienat. 1. vt hic, quando res immobilis à principe datur: quod similiter ex authent. de alie. & emphy. §. ea verò. collat. ix. 2. Quando ipsam Ecclesiam alienare: vt in authentica, multò magis infrà eod. 3. Quando ipse emit emeret, vel obligato venderet: vt in authentica, quibuscunque modis. infr. eod. 4. Quando est data rei Ecclesiae sub hac conditione, ne alienetur: vt in authentica, de alien. & emphy. §. sanctissimus. colla. ix. 5. Est, quòd haeretico non alienet: vt in authentica de Ecclesiast. tit. §. iubemus. coll. ix. 6. In anno relicto de propinquo praestando: vt in authen. de Eccle. tit. §. si autem annale. coll. ix.
o ¶ *In caeteris.* praeterquam donatis ab Imperatore.
p ¶ *Excipitur.* à supradicto.
q ¶ *Non posse.* scilicet commodè: vt ff. de verb. sig. l. neque Proculo.
r ¶ *Specialiter dentur.* Hoc est ex authen. de alien. & emphy. §. hoc autem super. coll. ix. Nam per authen. de non alienan. §. si autem creditor. colla ij. non permittebatur specialis hypotheca, sed generalis.
s ¶ *Reputet.* quod est contra ius in omni creditore, nisi sic pactum, vt fructus vice vsurarum cedant: vt infrà de pign. act. l. j. & ij. & de vsur. l. si ea pactione.
t ¶ *In vsuras.* Atqui primò in vsuras. Secundò in sortem: vt ff. de solu. l. j. Nec obstat hic ordo scripturae: vt ff. de solu. l. nec enim. & de leg. ij. l. cùm pater. §. fideicom. c. eod. l. cùm pater §. penult. hic speciale est fauore Ecclesiae, vt primò in sortem d.
u ¶ *Centesima.* hoc * est, vt in fine anni tantũ habeat pro vsuris, quantum est quarta pars sortis: sors enim centesima dicitur, id est, quoddam principale vel perfectum, quia centesimus numerus est perfectus, vt ponatur in vim substantiui. Centesima ergo pars, quae aequiparatur sorti in anno: vt patet infrà de vsur. l. eos §. j.
x ¶ *Nolit.* f. creditor.
y ¶ *Ordinator.* id est, abbas.
z ¶ *Eum.* scilicet episcopum.
a ¶ *Ordinatur.* vt apud episcopum, & episcopus apud Archiepiscopum, sed cum Archiepiscopus vendit, duo episcopi debent interesse: vt in authent. vt nullus fabr. de. §. fi. coll. v.
b ¶ *Gestis.* quia pro scriptura nil dabitur tabellioni f. sic ff. de episc. audien. l. tam demonstr.
c ¶ *Iuret.* contra ff. eo. j. l. cum clericis. §. quod si lu. Solu. g hic speciale super alienatione.
d ¶ *Maiore* h. quae attenditur primò in numero, secundò in dignitate. vt ff. de pac. l. maiorem. non connumeratis seruientibus, sed ordinatis in Ecclesia. Si vero quidam absint, oportet duas partes ordinatorum esse praesentes, sed sufficit maiorem partem duarum partium consentire: vt ff. de decre. ab or. fa. l. j. & l. iij. & ff. quod cuiusque vniuersitatis. l. nulli. & l. planè. & infrà de praediis curia l. ij. & de decur. l. nominationum lib. x.
e ¶ *Consentiente.* scilicet iuramento, vt super suam animam iuret: vt authent. perpetuo. ff. eo.
f ¶ *Existere.* id est, solutum non esse: nõ autem iurare debet cum effectu. hoc autem creditor probabit: vt in fin. huius auth. & hoc etiam ita demum, si sciat: aliàs non cogitur periurare, sed mandant alij qui sciunt: vt in authen. perpetuo i.
f ¶ *Existere.* ecce vnum.
g ¶ *Solui.* ecce secundum.
h ¶ *Posse.* f. commodè.

Marginalia (left):
a Proprietas pro possessione.
† His verbis significatur proprietas & dominium & mod. & ius Ecclesiasticum per h. t. Bald. ... * Principes verbum testamentarium.
* Concor. Gl. in ...
i Hic mobilis pro habilio consideratur.
d Haec authentica punit.
e Hic punitur.
† Neglecto hoc textu putant nonnulli possessorum translationem ... contra ...
f porrigere, id est, porro longius agere.
g Haec actio in hac authen. comprehendit eam hospitalium, ... & pauperum ...

Marginalia (right):
a Perpetuo, pro incommutabiliter, & eo quod sit sine exceptione.
b Alienare ecclesia sex casibus res ecclesiastica nullo modo potest.
* Contra ... vbi habes hic ...
† Creditor ecclesiae cogitur in solutum accipere rem pro pecunia: ...
c Al. est § fideicommissum ...
d Hic positio hic ... ordinem legis ...
e Quarta pars centesimae quadragesimae ...
f Hoc hodie non seruatur.
g Vel aliter, clerici ...
h Pars maior primò attenditur in numero, secundò in dignitate.
i Quae solennitates requiruntur in venditione rerum Ecclesiasticarum. In habes ...

a ¶ Per

a ¶ *Pro debito.* Emptor enim soluit creditori: vt in *auth. de eccles. re. non. alien. §. emendis vero quidem* [illegible] *& ff. de in rem vers. l. iij. §. pen. & ff. de reb. eorum l. magis. §. ne tamen.*
b ¶ *Aliter enim.* id est, nisi prædicta solennitas seruetur, vel nisi pretium cedat in vtilitatem ecclesiæ. Acc. vaa.
c ¶ *Inscribatur.* in instrumento. sic ergo debet fieri scriptura [a], alias [illegible] non valet contractus: vt *ff. in l. iubemus.* [illegible]
¶ Potest [illegible] dici casu alienari res ecclesiæ, cum debitum exigit [b]. 1. Item secundò in perpetua emphyteusi: vt *in authent. perpetua.* 3. Tertiò, cum alia ecclesia permutando: vt *in authentic. item si hi.* 4. Quartò, cum principe. *in authentic. sed & permutare.* 5. Quintò, vt in redemptione captiuorum: vt *in authen. de alien. & emphyteu. §. sanctissimas. colla. ix.* 6. Item sextò, vt superflua vasa: vt *in authentic. præterea.*
d ¶ *Aestimationis.* scilicet rei datæ in solutum.
e ¶ *Decima.* vt si res valeat nouem, detur pro decem: sed certè tunc non adderetur decima, sed nona. ¶ Alij vt si res valeat decem, accipiat pro vndecim: secundùm Acc. & secundùm hoc ecclesiæ fit additio. ¶ Alij, vt si res valeat xj. accipiat pro decem. ¶ Et quod dicit, *addita* [d], scilicet emptori, vt qui grauatur in eo, quod scilicet inuitus accipit aliud pro alio, releuetur in hoc: vt *ff. de iureiu. l. eum qui. in princ.* ¶ Item est hic speciale [e] quòd aliud pro alio accipiat inuitus: vt *ff. de sol. auth. hoc nisi debitor.* Sed regulariter contrà: vt *ff. de reb. cred. & si cer. pet. l. ij. §. j.*

modis omnibus pro debito [a] dando; aliter enim [b] res emptori non conceditur: & hoc inscribatur [c], nihil esse factum in ea re ad damnū diuinæ domus. ¶ Emptore verò non inuento, res † æstimata districtè creditori detur in solutum, addita in pretio vniuersæ æstimationis [d] decima [e] parte, & accedente consensu ordinatoris [f] & maioris partis ibidem seruientium [g]. ¶ Sit tamen ea res mediocris [h] inter cæteras, inspecta ipsius qualitate & quantitate & onere [i]. ¶ Et is creditor hic intelligitur, qui quod credidit †, probat, in vtilitatem [k] diuinæ domus processisse.

IN AVTHENTIC. de non alien. aut permutandis. §. sicut autem, coll. ij. const. j.

Alienare vel acquirere damnosa ecclesia, pariter sunt prohibita. SALYC.

SIcut alienatio rerum ecclesiæ interdicitur, ita prohibetur, ne qua sterilis [l] ei detur possessio, aut alioquin onerosa, veluti fiscalium [m] nomine vel onere.

IN AVTHENT. DE non alien. §. quia verò cognouimus, coll. ij. const. iij. & in auth. de alien. & emphyt. §. & quoniam, coll. ix. constit. iij.

Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Vel sic: *Poten-*

f ¶ *Ordinatoris.* id est, abbatis.
g ¶ *Maioris partis ibidem seruientium.* Sed [f] videtur quòd nō valeat, nisi omnes consentiant: vt *ff. de serui. rust. præd. l. per fundum.* Respon. Aut aliquid pertinet ad plures vt ad vniuersos, & tunc sufficit maioris partis consensus: vt hic. *& ff. ad municip. l. quod maior pars.* Aut pertinet ad plures vt ad singulos, & tunc nō sufficit maior pars, sed omnes consentiant: vt *ff. de serui. rust. præd. l. per fundum. & communia prædiorum l. recepto. & ff. communi diuidun. l. Sabinus.* Fallit in duob. casibus. Primus, vt cùm multi creditores habent eundem debitorem: vt *ff. de pact. l. maiorem. & C. qui bonis cedere poss. l. vlt.* Item in alio casu: vt *ff. de [illegible]* [illegible] *§. pen.* & hoc fauore religionis.
h ¶ *Mediocris.* & Contra C. *in auth. de fideiuss. §. quod autem. coll. j.* vbi quam malueris habes debitor, dare debet in solutum. Sol. hic specialē fauore ecclesiæ hoc placet. ¶ Vel ibi preciosius metallum debebat, vt aurum: & ideo preciosius rem solui debet, quàm debitor habeat. Accvrs.
i ¶ *Onere.* scilicet debiti pro quo venditur: vt res magni pretij pro debito paruo non vendatur: vt *ff. de reb. eorum l. magis. §. item præter.* vel dic, onere tributorum: vt *in auth. fiunt.* [illegible] *penu.*
k ¶ *Probat in vtilitatem.* speciale est [h]: sic & *ff. si aduer. cre. l. j. & ff. si cert. pet. l. ciuium.* regulariter contrà: vt *infra si cert. pet. l. [illegible]* Probat ergo fortè per præsumptionem [i]: vt quia prælatus est diligens, & ecclesia tunc indigebat, non autem vbi quilibet mutuatus sit datus: vt *ff. de usur. l. [illegible]* Vel quia omnibus de ecclesia simul dedit, per quos potest deuenire ecclesiæ fieri conditio: vt *C. [illegible] l. iubemus. §. si quando.* alias est *verf. [illegible]*
¶ Quid si consilio? [h] in contrarium. secundùm Acc. valet: vt *Insti. de iure natur. & ciui. §. ex non scripto.*

SIcut, &c. A. vt sicut alienatio rei ecclesiasticæ prohibetur: sic res sterilis aut alias onerosa ecclesiæ detur: hoc dicit hæc

a Vide Glossam [illegible]
b Alienari res Ecclesiæ possunt variis casibus.
[illegible]

auth. ¶ Ex quo nota, damnum contingere interdum in [a] acquirendo sicut in alienando. & dicit Bald. per istam authentic. quòd si ecclesia adiret hereditatem sine beneficio inuentarij secundùm quosdam non valet aditio, ne consequatur damnum, vt hic. secundùm alios valet, sed non tenetur vltra vires hereditarias. & hæc magis placet secundùm Paul. de Castr. hic.
l ¶ *Sterilis.* i. non fructuosa, vel fixata [b]: vt in corpore vnde hoc sumitur, *de non alie. §. pen. collat. 9.*
m ¶ *Fiscalium.* Sed [c] quomodo potest esse onus tributorum fiscalium, cùm [d] secundùm qualitatem fructuum dentur: vt *ff. de alie. & pa. l. j. &* [illegible] Respon. pro præteritis antequam ad ecclesiam deueniret fundus: vt *ff. de pub. & vec. l. imperatores. ij. resp.* Item potest esse onus tributorum, & in hoc maiorem partem fructuum oporteret dari pro tributis.
n ¶ *MVltò magis.* † sc. quàm aliarum rerum. & est verbum Ec. non legis.
o ¶ *Monasterij.* i. ecclesiæ, vel loci consecrati.
p ¶ *Qua.* f. alienatione [e]. & hoc est in corp. *de alie. & emphyt. §. & quoniam. coll. ix. & in auth. de non alie. §. quia verò cognouimus, coll. ij.*

a Fit [illegible] acquirendo [illegible]

tur esse prohibitio in causa quâ in causâ. h. d. *secundùm* IAC. BVT.

MVltò magis [n] prohibetur ipsius monasterij [o] alienatio, qua [p] redeat in antiquum statum, & secularem vsum.

IN AVTHENT. DE alienatione & emphyteusi. §. si verò non sint. vers. œconomis. coll. ix. const. iij.

Alienatio rei ecclesiasticæ permissa, inconsumutabiliter prohibetur in œconomum, vel sibi coniunctum. h. d. SALYC.

QVibuscumque modis hoc iusalis permittitur [q], interdicitur certis personis res huiusmodi accipere, vt œconomo, eiúsque cognatis [r]: alioqui bona eorum, & œconomorum, & ordinatorum quibus coniuncti sunt, post mortem eorum peruenient ad ecclesiam, de qua rem accipiunt.

IN AVTHENT. DE non alien. aut permutan. §. quia verò Leonis. coll. ij. constit. j. & coll. ix. constit. iij. de alie. & emphy. §. si verò præter hæc.

Accipiens rem ecclesiasticam titulo non lucratiuo præter legis formam, rem restituit: & quod dedit, perdit. Accipiens verò titulo lucratiuo, reddit quod accepit, & tantundem de suo. SALYC.

QVi res iam dictas [s] non gratuito [t] alienationis titulo citra formam legis [u] acce-

QVibuscumque. Ista auth. placet est. Et ipso teneat eam, quia semper allegatur cōtra prælatos qui concedunt suis consanguineis res ecclesiæ. Nam etiam si subsit iusta causa alienandi, & etiam si adhibeatur omnis forma, non tenet ratione personæ in quam fit: quod est intelligendum etiam si palam hoc fiat, & bona fide: & est speciale. secùs in aliis administratoribus [f]: vt *ff. de contrahend. empt. l. si* [illegible] *ipsi.* hoc tamen qualiter intelligatur & limitetur, vide bonum Gloss. *in cap. decernentur. lxxxix. distin. & in c. non satis. lxxxvj. dist.* Paul. de Castr.

q ¶ *Permittitur.* quod est in septem casibus: vt diximus *in auth. hoc ius porrectum. in glo. super verbo, inscribatur.*
r ¶ *Cognatis.* vel adfinibus: vt in corpore vnde hæc sumitur, *id est, in authen. de alie. & emphy. §. œconomis. coll. 9.* & est ratio, quia ex officio quod administrat, non licet emere per se vel per alium: vt *ff. de contrahen. empt. l. non licet. & l. qui officij. in princ.* ¶ Et hic not. generale, quòd [g] non administrans aliquis vt quilibet: vt *ff. de dol. l. j.* vbi de hoc dixi. Sed contrà *in auth. de sanct. episc. §. si autem ecclesia. coll. ix.* vbi dispensatoribus permittitur accipere. Solu. ibi permittit conducere, vel temporalem emphyteusin accipere: hic autem prohibet perpetuam [h] alienationem. Item hic œconomo prohibet, ibi dispensatori permittit: puta prælato non administranti, & specialiter hic excipitur œconomus. *in §. illam §. si autem.* vbi expressè œconomo idem prohibetur.

QVi res. Ista auth. respicit secundam partem *l. iubemus. C. de sacros. eccl.* vbi ponuntur contrà facientes. Paul. hic. ¶ Not. primò secundùm Bal. quod illicitè contrahens super rebus ecclesiæ punitur pœna expressa in hac auth. Secundò not. quòd illud quod dedit talis contrahens, perdit quoad ecclesiam, sed non perdit quantum ad administratorem cum quo contraxit quia repetit ab eo. Bald.
s ¶ *Iam dictas.* i. locorum venerabilium.
t *Non gratuito.* vt emptione, permutatione, & similibus.
u ¶ *Legis.* vel quia non erat de casibus permissis, & secundùm hoc expone *citra* [i], pro *contra.* 2. Vel si erat, non fiebat cum solennitate qua debebat: vt *in auth. hoc ius,* diximus. & tunc dic, *citra,* id est, præter: quia alienatio, licèt non valet contractus in præiudicium ecclesiæ.

c Ecclesia [illegible]
d [illegible]
i Propter quod vnumquodque tale, & illud magis tale.
e Casus quibus [illegible] est prohibitio.
f Aliud est in aliis administratoribus. [illegible]
g Vt [illegible] quilibet [illegible] specialiter [illegible]
h Alienatio rei ecclesiasticæ [illegible] perpetua prohibetur. Non perpetua [illegible] [illegible]
i Citra, pro contra, præter.

480/C.IV.K.5-4, 49-50
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eum.* scilicet œconomum. Item præponderat dolum œconomi propter officium dolo emptoris. ¶ Quid si non est soluendo, vel nihil habet cùm sit vnus de monachis? Resp. tenetur ecclesia si b locupletior est, per condictionem sine causa: vt ff. de condict. ob turp. caus. l. perpetuo, secundum quosdam. & de eo per quem fac. l. si in principio.

b ¶ *Cū omni causa.* qualiter c intelligatur, habes ff. de rei vind. l. præterea.

c ¶ *Creditor.* qui accepit rem pignori, & in casum non concessam.

d ¶ *Datorem.* non autem contra ecclesiam.

e ¶ *Cadat.* iure contractu.

f ¶ *Contraxisset.* & sic est sic futuri temporis, non solum præteriti. & hoc ideo, quia deliquit in contrahendo. si autem deliquit tantùm nō soluendo canonem, postea non soluit pro futuro tempore: vt in authent. qui rem. infrà eod. & est ratio, quia hic, ab initio caruit titulo & iusto initio, cùm fuerit contractus emphyteuticus contra legem: vnde magis deliquit, cùm contraxit lege prohibente. Sed ibi ab initio valuit contractus emphyteuticus: sed cessauit soluere canonē debitum per biennium: & sic minùs deliquit, & ideò præteriti temporis, non futuri.

g ¶ *Sed meliùs.* hæc verba referuntur ad id quod dicitur, cadat d. nam videbatur cadere iure exceptionis: sed meliùs est vt cadat ipso iure.

¶ Vel meliùs, hæc verba sunt Irn. nec multùm importans videtur. possunt, ita continuari: Ex prædictis videbatur emphyteuta repellendus exceptione: sed melius est, vt ipso iure actio denegetur. & est sic ff. de arbitr. l. si cùm dies. §. si quis. ex Acc. & sumitur hæc nota ex corp. in authentic. de non alien. §. quia verò Leonis. collatio ij. & ex sequentibus. & idem in auth. de alienationibus & emphyteus. §. si verò præter hæc. & sequentibus ff. coll. ix.

h ¶ *Denegandas.* subaudi, ipso iure.

pit, rem quidē cum omni incremēto medij temporis restituat: eius autem quod dedit, nullam actionem contra venerabilem locum, sed aduersùs † eum a qui alienauit, habet. Donatarius autem & rem cum omni causa b & fructū restituat, & aliud tantundem. Creditor c quoque restituta re pignorata, crediti actionem contra solum pignoris datorem d habeat. Emphyteusis acceptor & ab ea cadat e, nec quod dedit, repetat: imò statim soluat quod soluturus esset vnoquoque anno si iure contraxisset f, sed meliùs g dicitur, omnimodo denegandas h esse actiones huiusmodi acceptori.

IN AVTHENT. DE alien. & emphyt. §. si verò quædam sunt. coll. ix. const. iij.

Res Ecclesiæ ruinosa, pensione inchoanda in initio contractus dari potest in emphyteusin, reficienda pro tertia parte pensionis quæ colligebatur ante diruptionem: pensione verò inchoanda ædi demum refecta, dari potest pro dimidia pensione, quæ pro ea refecta potest haberi. h. d. secundum Salyc.

SI quas ruinas i habent memoratæ diuinæ domus, quas readificare non valent k, & hæ in emphyteusin dentur l perpetuam: emphyteuta vsuro materia habitationis depositæ m do-

n ¶ *Pensio.* antiqua.

o ¶ *Diminuatur.* ad plus.

p *In tertiam.* id est, tertia minuatur, & duæ præstentur. ¶ Alij vt R. & B. & P. vt duæ remittantur, & tertia præstetur. & hæc est verior, vt in corpore probatur. ¶ Sed quicquid dicatur, est contra illam authent. perpetua. infrà eod. vbi dicit, diminuendam pensionem in sextam partem: sed illud in non ruinosis.

¶ Sed, adhuc aliud contrà in ea. auth. perpetua. dum dicit, si ob cladem diminuta sit pensio: tūc constante nunc pensione in emphyteusin dabitur. Sed dic determinari per istam, verùm soluat statim, & præstet pretium minuatur in tertiam partem: an non, & tunc tantum præstet, quantum potest tunc haberi: dum tamen detur medietas pensionum adiectarum per readificationē. Et dic constante tunc pensione, diminuta tamen in tertiam partem ab ea quæ antequam clades superueneret, colligebatur. nam hæc auth. est post illam in coll. authen. cùm hæc sit de alien. & emphyt. §. si verò quidam. & illa de non alie. §. quia verò Leonis. Nec dicas hanc habere locum tantum in ecclesia Constantinop. (vt quidam dicunt) imò in omnibus: vt in authent. de alien. & emphyteu. §. quæcunque verò. coll. ix.

q ¶ *Partem.* scilicet soluendam.

r ò *Readificante.* i. ædificare volente, antequam aliquid nomine pensionis soluat.

s ¶ *Ex adiectis.* id est, ex pensionibus quæ nunc ædificio readificato vltra solitas pensiones accipi possunt, medietas detur, & postea similiter detur pensio quæ primo ex ruinosis stantibus ædificiis colligebatur.

t ¶ *Per æstimationem.* i. readificationem. nam per eam maior æstimatio pensionis præstatur.

u ¶ *Emphyteusis.* i. contractus.

mus: vt pensio n diminuatur o in tertiam p partem q ab ea quæ stantibus adhuc ædificiis colligebaturaut primitùs eo readificante r, ex adiectis s illi per æstimationem t pensionibus, medietas detur religiosæ domui. nam priore casu ab initio emphyteusis u, præstanda est pensio.

IN AVTHENT. DE non alienan. §. quia verò Leonis. coll. a. j constitut. ij. & in authent. de alien. & emphyteu. §. & hoc quidem. vers. licentiam. colla. ix. consti. iij.

Res immobilis ecclesiæ, cuius pensio non est diminuta, potest in emphyteusin dari, diminuta ad plus illius pensionis sexta parte: vbi verò pensio refecta eius quod percipiebatur quando ad ecclesiam peruenit, sit diminuta, dari potest in emphyteusin pro pensione nunc stante: ac ea prorsus, modici tamen fructus, dari potest pro pensione iusta per archiuiales æstimanda. Salyc.

PErpetua x quoque emphyteusis in his y permittitur rebus, si res in corū geratur præsentia, quib. hoc assignatur lege z, Iurantibus a his quorū interest, ex eo contractu nihil ad læsionem diuinæ domus effici: solito reditu ipsius rei qui fuit cū diuino iuri dedicaretur b, nō minuēdo nisi in sextā partem c:

SI quas.] Casvs. Imperator Leo concessit, quòd non possit alienari res ecclesiastica, nisi quoad vsumfructum: vt in l. iubemus. postea in casu necessitatis permissum est alienari etiam proprietatem: vt in auth. hoc ius porrectum. nunc verò loquitur non in casu necessitatis, sed vtilitatis, ne domus ruat, ex qua tunc ecclesia nullam postea habebit vtilitatem. vnde dicit Imperator hoc casu, volo quòd talis res ecclesiastica detur in emphyteusin, vt omninò non alienetur. nam emphyteuta habet vtile dominium, & ecclesia directum. & dicit quòd licet tunc ipsi emphyteutæ vti materia domus ruinosæ ad reparationem. Paulus.

¶ ¶ Nota, quòd domus ruinosa ecclesiæ potest concedi ad perpetuam emphyteusin sub canone hic præfixo, secundum Baldum hic.

i ¶ *Si quas ruinas.* i. ruinosas domus.

k ¶ *Non valent.* i. commodè: vt ff. de verb. signi. l. nepos.

l ¶ *Dentur.* i. dari possunt, respondet enim. ¶ Et quod dicit, perpetuam: dicit indefinitam quamdiu pensio soluitur. Insti. loca. §. adeo. & c secundùm hoc debet fieri renouatio, vt quis nō dicat, se præscripsisse secundùm cōsuetudinem. 2. Alij f vsque ad xxx. an. vt Inst. de perpe. & temp. act. in princ. 3. Alij vsque ad tertiam generationem: vt in auth. de non alie. §. emphyteusin. coll. ij. & secundùm hoc non fit renouatio in tertia, sed in quarta. Prima verior h scilicet donec soluatur pensio, & corrigatur illa de non alien. §. alienationis. quæ non permittebat perpetuam i.

m ¶ *Deposita.* diruta.

PErpetua.] Casvs. Illa auth. tres habet partes. Prima pars loquitur in non ruinosis, quæ multum dant reditum. Vltima pars loquitur in ruinosis quæ paruum dant reditum. Media verò pars in ruinosis quæ nullum dant reditum. Vivian.

¶ Nota ex hoc text. quòd vbi a pactus priuilegiorū est, vt … quæ redigitur ad ius commune. facit l. sed & mulier. §. j. ff. de … in rem. Bald.

x ¶ *Perpetua.* hoc verbum est ex authent. de alien. & emphy. nam in illa de non alien. non erat hoc verbum. & expone illud vt modò dixi in illam auth. si quas ruinas. s. proxi.

y ¶ *In his.* scilicet ecclesiasticis non ruinosis. Vel in his, scilicet ruinosis.

z ¶ *Lege.* vt auth. hoc ius porrectum. s. eod.

a ¶ *Iurantibus.* scilicet clericis.

b ¶ *Dedicaretur.* i. esset applicata.

c ¶ *Sextam partem.* scilicet ad b plus, aliàs magis retineret ecclesia quàm venderet. ¶ Sed nōnne est ecclesia deterioris conditionis, quàm alius? Respond. non, quia diminutio sit propter sterilitatem c: quæ quando euenit, priuatus remitteret totum: vt ff. loca. & conduct. l. si vno. §. j. 2. Vel dic quòd hic erat res deterior, quàm tunc quando fuit ecclesiæ data. Prima verior: & hoc cùm non est ruinosa: aliàs secus, vt in authent. si quas. s. eod. quæ est contrà. ¶ Item videtur in nihilum diminui: vt in authent. de alien. & emphyt. §. j. Sed ibi speciale in pascuis, & in agris proximarum villarum maioris ecclesiæ Constantinopol. d

a Priuilegiorū … ad ius cōmune … in ecclesia … aduersus aliam ecclesiam.

b addit … eod.

c Vel quia … dum non … petit.

d quæ nullo modo possunt dari.

480/C.IV.K.5-4, 51-52
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aut si ob cladem diminuta fuerit, tunc pro constante nunc pensione in emphyteusin detur. Quòd si res pretiosa quidem est, parum tamen, aut nihil prædiat pensionum: res subtiliter æstimanda est, vt ex hac pensio iusta constituatur: ea tamen sola detur in emphyteusin, quæ ad hoc congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus.

IN AVTHENT. DE non alie. aut permut. §. finimus igitur. coll. ij. const. j.

Cum principe vel alia ecclesia permutatio est permissa. SALYG.

SEd & permutare † principi † licet ‡ pro re maiori ‡, meliori, vel æquali, si respublica ‡ hoc exposcit ‡, & pragmatica ‡ forma super hoc præcedente.

IN AVTHEN. CONSTITUTA. quæ ex adscripticio. §. quia igitur. colla. v. const. vi.

Permutare potest vna ecclesia cum alia, dum illa permutatio fiat cum voluntate vtriusque ecclesiæ, aliaque vna contra aliam restituatur. VIVIAN.

ITem sibi inuicem ‡ rectè permutare cum vtriusque indemnitate ‡, eorum scilicet consensu intercedente, qui superè refrenantur ‡.

IN AVTHENT. DE alie. & emphyt. §. si verò quis de prædictis. coll. ix. const. iij.

Inutile prædium propter onus fiscalis potest ecclesia alienare servata debita solemnitate. SALYG.

ITem prædium propter onus fiscale † inutile alienatur, gestis (vt superè ¶) conficiendis, eodem iuramento præstito, id est, quòd alia de causa non alienatur, nisi vt immunitas † eiusdem venerandæ domus seruetur.

IN AVTHENT. DE alie. & emphyteu. §. si verò quis aut locator: colla. ix. const. iij. & de non alienan. §. scire. coll. ij. const. j.

Non filiis ecclesiæ canonem per biennium, vel vero deteriorem esse, repelli potest ab emphyteuseos iure. h. d. secundum Bald. Vel sic: *Emphyteuta deteriorans, vel non filiis canonem per biennium, quatuor annis his canonis poenam, quia potest expelli, & sic perdit vtile dominium. Item nihil omnino filiis quod solvere debebat pro repore praeterito. Item dominus seu successor refundit. Id melior. canon. non reperit.* PAVL. DE CASTR.

QVi rem huiusmodi ‡ confundit vel in emphyteusin accepta fecerit deteriorem ‡, aut emphyteuticum canonem per biennium ‡ non solverit, hac lege repelli potest ‡, vt tamen soluat totius temporis † pensionem: & id in quo rem læsit, refarciat non repetiturus si quid impendit nomine meliorationis ‡.

IN AVTHENT. DE alienatione & emphyteusi. §. si verò aliquis voluerit. collat. ix. const. ij.

Alienatio permissa ecclesiæ Constantinopolitanæ supr. end. vt Liubemus. §. fin. extenditur ad omnem locum pium. SALYG.

HÆc vsus præstatio ‡ a locum habet in omni domo religiosa, quo finito, res vtraque pleno iure peruenit in domum iam dictam: nec tributis quidem grauata maioribus sit ea res, quæ datur inuicem, & eiusdem reditus sit.

XV. Α'συνεχὴς τοῦ Ξένου.
Principium integrum erat.
Κ ς τοῦ νοσοκόμου.

ΕΑ'ν τις ἀμφίβολος ἢ ἀλλότριος ἢ ἀνοσιόκλητος ἢ δίκαιος οἷς κρίσεσι μαρτυρῶν ἢ ἀνεφέκτα ἢ ἀ'γέλτα, οἷς ἀυτῷ μάλλον δίκαιον ἀποδιδόμενος, καὶ ἢ ἀμφὶ ἰμφανεῖν ἐφ' οἷς ἀναλίσκοντο ἔστιν, ἀνάγκαι(ᾶ) τὸ ἔργον κ' δὲ μὴ ἀφ' ἑῆς. πλειστὸν * μὴ πλεονεκτοῦντα, καὶ πληρούσθω δίκαι τὰ ἀ ἀμφιάζ, τὸ αὐτὸ ἐξ ἴσου ξυνο-

480/C.IV.K.5-4, 53-54
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Decernimus. Pone ea-lium vt in Glossa prima. ¶ Et notan primò ex textu. ibi. *Deum*, quòd qui * facit contra ecclesiam, facit contra Deum. *Bald. & Paul.*

¶ Nota secùdò ibi, *residendi*. quòd honor est, alios præcedere. Odofred. & Bald.

a ¶ Emendanda institutio Imper. Zeno A. Q. Hæc edicta accepida de Basilisco, qui sub Zenone Imp. Orientis imperium occupauit. *obs. 5. c. 19.* Cujac.

a ¶ *Decernimus.* Imperator Leo vessus Orientem profectus erat: & idcò quidam tyrannus ecclesias inuaserat, scilicet Odoacer [b]: & multas leges, & statuta contra ecclesias, & earum priuilegia statuerat, quæ omnia cassat Leo per hanc legem, & ad pristinam formam reducit. Accvas.

b ¶ *Antiquatis.* i. vt frequentari non debeant.

c ¶ *Ac pro, id est.*

d ¶ *Funditus.* ipso iure.

e ¶ *Qua.* subaudi, his. Accvas.

f ¶ *Quarum.* f. ecclesiarum.

g ¶ *Sacerdotium.* i. Patriarchatum.

h ¶ *Ac* * pro, id est.

i ¶ *Episcopum patriarcha.* Fuit Archiepiscopus & Patriarcha Constantinopolitanus. Cujac.

l ¶ *Cæteras.* scilicet ecclesias.

k ¶ *Creationem.* quis & à quo ordinetur episcopus.

l ¶ *Residendi.* quis à dextris, & quis à sinistris patriarchæ debeat sedere: vt fuit contentio inter archiepiscopum Romanum, Ravennatem, & Mediolanensem. Accvas.

m ¶ *Matrem.* (secùdùm post Ro. sedentem *Tend. Lambertum 9. §. sciencet. & in auth. de eccles. tit. §. 1. col. 12. & Tab. sum. Tit. 1 Filio.* Accvas.

n ¶ Hanc legem ipse Acacius distinxit, præcognitam esse dicens; sed restitit Simplicius Papa, ex Gilasij epist. 12. ad Dardanum. *Baron.*

Cassatis omnibus fallis tempore tyrannidis, priuilegia ecclesiarum in omnibus in suo robore perseuerent. l. d. secundum Bal. Vel sic: *Omnia quæ falsa sunt tempore tyrannidis, superaccedente iustio domino debent rescindi.* Pav. de Cast.

XVI. *Idem AA. Sebastiano PP.* n

Decernimus * vt antiquatis [b] ac * infirmatis funditus [d] his quæ * contra ipsum orthodoxæ religionis Deum quodammodo facta sunt, in integrum restituantur vniuersa, & ad suum ordinem reuocentur quæ ante professionem nostræ mansuetudinis de

δοξόνων, καὶ νοσοκομείων, καὶ πτωχείων, οἱόνπερ ἄκοντος τοῦς οἰκονόμους καὶ οἰκοδόμους ἐκάγεν αὐτός. τούτων δὲ πληρωμένων, ἢ διοίκησις καὶ τὰ δίκαιωθὲν τοῦς φιλεύσεβεσι δρυς, γ ἰσχύς.

Latinè ad verbum per Ant. Contium.

Si quis donauerit aliquã rem mobilem vel immobilem, vel se mouentem, aut ius [aliquod] personæ martyris aut prophetæ aut angeli tanquam ipsi postea oratorium ædificaturus, & donationem insinuauerit apud quos necesse est, cogitur opus, quamuis nondum inchoatum fuerit, perficere [per se] vel per heredes, & perfecto operi dare ea quæ donatione continentur. Idem & in Xenodochiis, & Nosocomiis, & Prochiis obtinet, licentia danda episcopis & œconomis conuenire ipsos. His verò adimpletis, administratio secundùm ea quæ his qui liberalitatem exercuerunt, visa fuerunt, & secundùm præscriptos fines fiat.

Hanc legem Anton. August. aiit esse vel Leonis, vel Zenonis: nos verò Zenonis: quia in ver. libris sequent l. Decernimus, ita inscribitur: Idem A. Sebastiano PP. *Contius.*

Hanc aliam eiusdem constitutionis epitomen ex Basilicis edidit doctissimus Cuiacius, lib. 12. Obser. cap. 28.

Ο' αυτοκράτωρ. διορθωκὼς ἐκεῖ τὸ δικτήριον οἴκου κλεδίτου ἢ ξενῶνα, ἢ νοσοκομεῖον, ἀπαλείψω καὶ αὐτὸς καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ τοῦς τῆς ἐκκλησίας ἐπόπτοις καὶ οἰκονόμοις τοῦ ὑποχρεώσω, οἰκήματα μόνον τὰ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῦ.

Eadem Latinè.

Qui formauerit instrumentum donationis, pro extruenda sacra, vel hospitali domo, pauperibus curandis: & ipse, & heredes eius exposcantur per Episcopos, & œconomos extrui ædificia, prout ipsi fuerit visum.

orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarum ecclesiarum & martyriorum statu firmiter obtinebant: his quæ contra hæc tempore tyrannidis † ipnouata sunt tam contra venerabiles ecclesias, quarum [f] sacerdotium [g] gerit beatissimus ac [h] religiosissimus episcopus patriarcha à nostræ pietatis pater Acacius, quàm contra cæteras [i], quæ per diuersas prouincias collocatæ sunt, nec non & reuerendissimos earum antistites, seu de iure sacerdotali ín creationem [k], seu de expulsione cuiusquam episcopi à quolibet his temporibus facta, seu de prærogatiua in episcoporum concilio, vel extra concilium ante alios residendi [l], vel de priuilegio metropolitano, vel patriarchico sub iisdem impis temporibus, penitùs antiquandis: vt cassatis & rescissis quæ per huiusmodi sceleratas iussiones, aut pragmaticas sanctiones, aut constitutiones impias, siue formas subsecuta sunt, quæ à diuæ recordationis retrò principibus ante nostrum imperium, & deinceps à nostra mansuetudine indulta vel constituta sunt super sanctis ecclesiis, & martyriis, & religiosis episcopis, & clericis aut monachis, inuiolata seruentur. Sacrosanctam quoque huius religiosissimæ ciuitatis ecclesiam, & matrem [m] nostræ pietatis, & Christianorum orthodoxæ religionis omnium, & eiusdem regiæ vrbis sanctissimam sedem, priuilegia & honores omnes super episcoporum creationibus, & iure ante alios residendi *, & cætera omnia quæ ante nostrum imperium, vel nobis imperantibus habuisse dignoscitur, habere in perpetuum firmiter regiæ vrbis intuitu iudicamus & sancimus. Dat. XVI. Kal. Ian. Armatio clarae memoriæ, Cos.

XVII. Αὐτοκράτωρ Α'ναστάσιος.

Τὰ' ὑποτεθέντα ὑπὸ μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν αὐτῆς διοικουμένων, καὶ χρηγεμένων δικαιῶν οἴκων φυλαττέσθωσαν. εἰ δὲ ἄλλας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια καὶ πτωχεῖα, καὶ ξενοδοχεῖα, καὶ ὀρφανοτροφεῖα ἢ ἄλλας φύλαις, καὶ ἢ εἴδε οἰκείας αὐτῆς, καὶ ἢ τῶν ἢ χρεοστοιμένων μονηρεπλατῶν, καὶ τῶν εἰς ἐκείνων χρεοστοιμένων ἀκυρτῶν, ἢ πολλαῖς [a] ἐστιν ἢ ἐκεῖνοῖν: εἰ μὲ ὑπωφέλης εἴη ἢ πρέπος, ἢ ὑποθήκη, ἢ ἀντάλλαγὴ, ἢ διάνοιξις ἐμφύτευσις, τοῦτον, ὅτι τὸ τίμημα ἢ πωλουμένου, ἢ τὸ δικαιοῦν ὅτι ὑποθήκη μένει, ἀποχωρεῖ εἰς ἐλεύθερον χρέος ἐκ δίκης ἢ χρείας ἐπέρας ἀναγκαίας ἐπικειμένης πρὸ δικαιῶν οἴκου: ἢ ἑφ' ἕτερον ἀναγκαιότερον ἐκποιεῖς πράγματος ἢ εἰς κατ' ἐπεγνῶσιν ἢ δίκης εἰς οἶκον ἀνωνύμου, καὶ ἀνέξωθεν τοῦ οἴκου ἢ δικαιοκαιτέρου πράγματος, ἢ πρόσωπον ἢ ἀνὴρ ἢ ἀπελεύθερος ἀπόρου [b] ἔστω. ἢ πράγματος. τὰ γὰρ ἄλλα ἢ ὑπερῶν ἐπέρμα δικαιοῦς, καὶ ἐγχωρεῖν δίκαι. τὸ δὲ χωρεῖν οὐκ ἄδικος ἰσχύει, εἰ μὴ μόνε ἢ ἀνεμένων αἴτιον ἐν ὑποκείσθω φανερῶς: ἐν μὲν Βυζαντίῳ τοῦ Μαγίστρου [c] κόσμου, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ τῶν ἐκδίκων σεσημείωσι [d] ἢ αἰτίαν γεγραφόνεν ἐπὶ μὲν ἢ ἐκκλησίαν παρεῖναι τὸ οἰκουμένων, ἢ ὁ διοικητὴς πλειονεκτικὴ ἢ μοναστηρίων διὰ παρόντας τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τοὺς ἄλλους μοναχοὺς ἐπὶ δὲ τῶν πτωχείων τὸ διοικητὴ, καὶ τῶν ὑποτεγνῶν, καὶ ἢ πτωχῶν: ἐπὶ δὲ τῶν ξενῶνων ἢ διοικητὴ, καὶ ἢ ἀρχιεπιμελῶν πάντων ὑποτιγῶν τὴς διοικήσεως, καὶ ὁμοίως ἐπὶ τῶν ὀρφανοτροφείων. ὥστε κρεῖττον τὸ τοῦς πλείστοις αἴτιον, σωμαινόντω, καὶ ἢ

Eadem Latinè.

Qui formauerit instrumentum donationis, pro extruenda sacra, vel hospitali domo, pauperibus curandis: & ipse, & heredes eius exposcantur per Episcopos, & œconomos extrui ædificia, prout ipsi fuerit visum.

† Basilisci. Ita autem dicitur tyrannus qui dominiũ sibi vsurpat cõtra voluntatem principis, aut populi, & huiusmodi vsurpatio tyrannis. vide Isaac. in 1. de Cons. c. 12. n. 6.

a πρεσβείαι. Hanc legem Photius ad emendandam primam patriarchæ Constantinopolitani. Nomocan. tit. 3. cap. 1. Ex collectione Græca ecclesiasticarum constitutionum, latinè Athalinus cõstitutionis de omnibus se in omnibus, & de non quo in vrbe sui.

b ἀκυρωτὴ εἴρηται, μὴ κυρωθέν.

c Magister officiorum.

d Propositis sanctis Scripturis aliquid agere.

480/C.IV.K.5-4, 55-56
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

[illegible]

[illegible]

¶ Τὸ πάνυ δὲ κινεῖν (ἐξαίρετον τῶν ἱερῶν *) σκέλλειν, καὶ δέχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας αἰτίας, δέχεσθαι τῶν δίκας κρίσιν ἀκούειν, καὶ τῶν αὐτῶν ἢ ἐκποίησις, καὶ ἢ ὑποθήκη.

Latinè per Antonium Contium.

Imperator Anastasius.

PRiuilegia magnæ Ecclesiæ Constantinopoleos, & sub ipsa administrataram, & sistêtaratum * venerabilium domorum custodiuntor. 1 ¶ Aliæ autem ecclesiæ, & monasteria, & prochia, & Xenodochia, & orphanotrophia eiusdem ciuitatis, & confinium * eius, & quæ sub ordinatione episcopi eiusdem sunt, aut sub his qui ab eo ordinantur metropolitæ, aut qui ab illis immobile quid, aut ciuiles panes ne alienanto, nisi vilis sit venditio, aut hypotheca, aut permutatio, aut perpetua emphyteusis, hoc est, quando pretium eius quod venditur, aut mutuum, quod sub hypotheca sumitur, profuturum est ad liberationem debiti ex successione * contracti, aut ad vsus alios necessarios loco venerabili impendentes, aut ad alia magis necessariam rem redimendam, aut ad imminentem venerabilis domus restaurationem. Et si permutationem faciant, eam faciant cum re magis necessaria, & reditum non minorem eo quòd datur habente, & emphyteusim quoque [faciãt] absque reditus deminutione, aut de re seu possessione minùs idonea [seu fœnea.] Nam quæ ob sterilitatem damnosa sunt, donari & concedi possunt. 2 ¶ Id verò quod gestum erit non aliter valeat, nisi vna ex supradictis causis in actis manifestetur. Byzantij quidem apud Magistrum, census, in prouinciis autem apud defensores [ciuitatum] propositis sanctis Scripturis, & pro ecclesiis quidem præsentibus œconomis, & qui in his morantur clericis, pro monasteriis autem præsentia requiriunt Abbatum, & cæterorum monachorum; pro prochiis verò, administratoris & ministrorum, & pauperum; pro Xenodochis autem, administratoris, & omnium qui inuenienur ministrorum gubernationis, & similiter in orphanotrophis obseruator, ita vt obtineat quod pluribus placuerit, consentiente etiam episcopo locorum in quibus confueram est fieri. Non valente magistro census, aut defensore, se excusare quo minùs suscipiant ac comprehendant venerabilem domum, in qua talis conficitur actio indemniter, & defendant ipsam, subiiciantur enim ob prætergressionem, pœnæ auri libratum viginti. Et post hæc fiant instrumenta mentionem facientia causarum, & monumentorum confectionis, & appellationis eorum qui adfuerunt, & apud quem confecta sunt. 3. ¶ Si quid autem supradictorum prætermissum fuerit, tam fœneratur, quàm emptor excidat ipsa re, & credito, & pretio, qui verò in permutationem accepit, & id quod accepit amittat, qui verò in emphyteusim super propriâ vitam accepit, vel donationem, vel concessionem prohibitam, reddit quod accepit, & quæ fuerit alteram quanti est id quod datum est. 4 ¶ Locum autem habent prædicta, & in futuris ecclesiasticis rebus, & in præteritis, aut præsentibus. 5. ¶ Existentibus autem rebus mobilibus (extra * sacra vasa) & sufficientibus ad dictas causas cesset necessarium immobilium rerum, & panum tam alienatio, quàm hypotheca.

* ipsa mobilia (sicut nouella in margine vocabat ipsa *Anastasij* constitutio, vt Græcus epitomator expoliit. Cont.

* Verba interpretis Authentici, quæ tum illa prærogatiuam habet.

* sic vertere interpretes, in Anast. 5. vbi huius legis fit mentio, & derogatio, seu abrogatio.

* Vt ¶ Ecclesia debitori obliceat sanctæ.

XVIII. Ο' αὐτὸς Δίδυμος ὑπατικὸς [Λόγος ιθ'.]

Η Μεγάλη, καὶ τὰ λοιπὰ, &c. Η ἀλόγιστος ἀφορίζει τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως ὁ λίτρας χρυσοῦς πρόσοδον εἰς τὸ τοῖς κακοῦσιν ἀδικουμένοις ἐν Κωνσταντινουπόλει γίνεσθαι. ¶ Καὶ μάλιστα τοὺς νέους τείχεσι καὶ βλαβέρσαις. αὐ δὲ συνῇ, μίσθω· οὐδὲ ἐν ἀθλεῖς. ὁρίζεις δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πολεῖ, ἀνὰ ἑ. χρυσοῦς λίτρας.

Epitome constitutionis Latinè per Ant. Contium.

Idem Anastasius Imp. Magna, &c.

CONstituio adignat magnæ ecclesiæ Cõstantinopoleos septuaginta librarũ auri reditum, eam ob causam, vt scilicet exequiæ sine sumptu & gratis fiant in vrbe Constantinopolitana. Et vsque ad nonos muros, & Blachernas. Nam Sycæ [seu Sycorum transitus] pars sunt ciuitatis. Statuit contra delinquentes, pœnam quinquaginta auri librarum.

Donatio primùm collata non valet vltra douenros solidos, nisi insinuata. In ecclesia verò collata valet vsque ad quingentos etiam non insinuata, principio tamen est priuilegium, vt adeo valeat sine insinuatione donatum. SALVCET.

XIX. *Imp.* IVSTINIAN. *Menna* P. P.

ILlud quod ex veteribus legibus a, licèt obscurè positis, à quibusdam attentabatur, vt donationes super piis † causis factæ, licèt minùs b in actis c intimatæ d essent, tamen valerent: certo & dilucido iure taxamus, vt in aliis e quidem casibus iura vetera super intimandis f donationibus intacta g maneant: si quis h verò donationes vsque ad quingentos solidos in quibuscunque rebus fecerit i vel in sanctam Ecclesiam, vel in Xenodochium k, vel in nosocomium l, vel in orphanotrophium m, vel in prochotrophium n, vel in gerontocomium o, vel in brephotrophium p vel in ipsos pauperes, vel in quamcunque

[*Illud quod.*] Plana est hanc lex. ¶ Et not. primò ex ea in verbo, *in actis*, & verificul. *Autem.* quòd scripturæ factæ coram iudice vel magistratu, etiam per modum voluntariæ iurisdictionis, dicuntur acta *: & sic debet omnibus fieri copia ipsarum, vt sunt emancipationes, & adoptiones, & creationes tutorum vel curatorum, in quibus requiritur auctoritas magistratus, de quo vide quod no. Innoc. *in c. 1. extrà de probatis.* ¶ Not. secundò, quæ dicuntur donationes b factæ ad pias causas. BALD. & PAV.

* Acta quæ dicuntur.

a [*Illud quod ex veteribus legibus.*] Dicebatur, quòd donatio facta in primatum valeat vsque ad ce. solidos: sed si in Ecclesia fiuet, in plus sed non determinatur per eas, vnde dicit, *illud, &c.*

b ¶ *Minùs.* i. non.

c ¶ *Acta.* i. chartis.

d ¶ *Intimata.* id est, recitata.

e ¶ *In aliis.* id est, cùm donatio confertur in alium.

f ¶ *Intimandis.* i. c in scripsis deducendis.

g ¶ *Intacta.* vt debeant insinuari, si fuse vlera ce. solidorum. *T. de do. l. sancimus in princ.*

h ¶ *Si quis.* in quibuscũque mobilibus vel immobilibus.

i ¶ *Fecerit.* id est, facere voluerit.

k ¶ *Xenodochium.* locus d in quo peregrini alantur.

l ¶ *Nosocomium.* e locus in quo ægroti curantur.

m ¶ *Orphanotrophium.* f in quo pueri orbati parentibus alantur.

n ¶ *Prochotrophium.* g in quo pauperes alantur.

o ¶ *Gerontocomium.* h in quo pauperes propter senectutem, & propter infirmitatem curantur.

p ¶ *Brephotrophium.* i in quo infantes & imbecilles alantur, vt probatur hæ expositiones in Nouellis super illa constit. *de alum. & emphyt.*

d Xenodochium.

e Nosocomiũ.

f Orphanotrophium.

g Prochotrophium.

h Gerontocomium.

i Brephotrophium.

† Donatio ob piam causam est quæ fit pauperibus, pro redimendis captiuis, sed & eorum qui sint in carcere pro maleficio, & pro dotanda puellam. Hæc dicit Tiraqu. *in tract. de priuilegio piæ caus.*

* In integra constitutione esse facta mentionem Graecus interpres, ex his verbis nulla immobilia et. fe facta mentionem: sed ea quæ ius appellantur, dictantur mobilia esse.

b Donationes ad pias causas quas dicunt res. vide apud Tiraqu. *in tract. de priuilegi. piæ caus.*

c Insinuate publicitere.

480/C.IV.K.5-4, 57-58
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ciuitatem.* sic ergo in hoc, & aliàs parificatur ciuitas cum ecclesia, vt & [illegible] *ead.* l. *vt inter diuinum.*
b ¶ *Actorum.* i. scripturarum factarum coram iudice.
c ¶ *Quantitatis* quàm quingentorum solidorum.
d ¶ *Imperiali donatione.* nam Imperator potest plus dare pijs locis vltra quingentos solidos, sine actis: vt in auth. de non alien. §. *fin.* [illegible]
e ¶ *Valeat.* scilicet donatio in eo quod excedit: vt [illegible] *de don.* l. *si quis argentum.* §. *sin autem donatur.* [illegible] Accurs.
f ¶ *Intimata.* i. scripta in actis.
g ¶ *Alia causa.* ab similibus praedictis, nam in locis similibus praedictis idem iuris est. Sed ibi est secus, vbi quis vellet dicere donatû amico suo vel consanguineo, causa pietatis, sic enim non posset nisi secundum veteraiura, vt hic dicitur, vsque ad cc. solidos: vt [illegible] *de don.* l. *sancimus*, in princ. & pro hoc ff. de leg. & senatus [illegible]. l. quod vero contra rationem. hodie verò est commune ius omnium donationum, vt vsque ad quingentos solidos valeant sine scriptura: vt [illegible] *de donat.* l. *penul. in fine.* Vnde dicunt quidam hodie valere in Ecclesia Romana vsque ad octingentos sine scriptura: vt fecit olim in contentis vltra donationes alias fiebat, sic hodie: quod satis dici potest. Sed secundum authenticam videtur in immensum: vt in authentic. de non alienand. §. *sinimus* [illegible]. Sed certè ibi dicit de Imperatore donante. ¶ Illud autem constat, siue Imperator priuato, siue priuatus ei donet, non est necessaria scriptura: vt in auth. vt non dent pignor. §. *fin.* [illegible]
¶ Sed quid si dicam, dono talem rem pauperibus, coram quibusdam: videtur quòd valeat: vt ff. de legat. [illegible] l. *cum pater.* §. *donationis.* & [illegible] *quis ad declinandam.* §. *tabularum.*
¶ Sed dico aliud in legato, vbi non exigitur legatarij persona: & aliud in huiusmodi contractibus, vbi exigitur per se, vel per alium, & sic intellige in pauperes praesentes per se, vel per alium.
h ¶ *Praeter eas.* scilicet causas.
i ¶ *Veterum.* i. legum.
k ¶ *Scita.* i. statuta.

cunque ciuitatem a: istae donationes etiam circa actorum b confectiones conualescant. Sin verò amplioris quantitatis c donatio sit (excepta scilicet imperiali donatione d) non aliter valeat e nisi actis intimata f fuerit: nulli danda licentia quacunque alia causa g quasi pietatis iure fobnixa, praeter eas h quas specialiter exposuimus introducenda, veterum i scita k super intimandis donationibus permutare.

Data videtur Iustiniano A. II. Cos.

XX. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, A.

Μηδὲ [illegible] ἢ [illegible] [illegible] [illegible]

Eadem Latinè.

Neque per sacram formam, neque per iussionem magistratuum militaris annona ad pias domos, vel clericos, vel monasteria transferatur: sub eo praetextu quasi personae aliquae numeris desint.

Vasa sacra & vestes sacrae non possunt pignorari, vel alienari, praeterquam in redemptionē captiuorum: aliàs à recipiente vindicatur omni exceptione remota. Bald.
Vel sic: *Res mobiles etiā sacrae non possunt alienari vel pignorari, nisi in redemptionem captiuorum, vel si debitum vrget quod aliunde solui nō valet, & alteri ecclesiae tantum: aliàs vindicantur extantes, & consumptarum aestimatio conducitur.* Salyc.

[illegible] ¶ *Ad* [illegible] Cuiacius [illegible]

Sancimus. Haec lex tria facit. Primò prohibet. Secundò punit. Tertiò excipit, littera plana est. Nota hanc legem contra illos qui recipiunt pignori calices vel cruces ecclesiarum: et perdunt pecuniam, & illa restituant: quia postquam semel sunt dedicata diuino vsui, non debent redire ad humanum, quod intelligis Innocentius, etiam ex pacto apposito in contractu: [illegible]

[illegible]

notat in cap. [illegible] de foro competenti. Paulus.
l ¶ *Sancimus.* sicut lex *iubemus*, prohibet, punit, & permittit: ita haec, sed illa in mobilibus, haec in immobilibus: & sic illa imitatur istā licet contrae leges huius tituli dicant de his quae sunt vsui Deo ministrantium, haec tamen de rebus diuino cultui consecratis dicit.

XXI. Idem A. Demosthenī P. P.

Sancimus l, nemini licere sacratissima, atque arcana vasa, vel vestes, caeteráque donaria m quae ad diuinam religionem necessaria sunt (cùm etiam veteres leges ea quae iuris diuini sunt, humanis nexibus non illigari sanxerint n) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: sed ab his qui haec suscipere ausi fuerint, modis omnib. vindicari tam per religiosissimos episcopos o, quàm per oeconomos p, necnon & sacrorum vasorum custodes: nulla eis q actione relinquenda r vel super recipiendo pretio s, vel foenore t exigendo pro quo res pignoratae sunt: sed omnibus huiusmodi actionibus respuendis, ad restitutionem eorum u omnibus modis coarctari. Sin autē vel cōflata x sint y vel fuerint z, vel alio modo immutata vel dispersa: nihilominùs vel ad ipsa corpora a, vel ad ipsa pretia b eorum exactionem competere, siue per in rem c, siue per condictionem d, siue per in factum e actionem: cuius f tenor in multis & variis iuris articulis g saepe est admissus: excepta videlicet causa captiuitatis & famis, in locis his in quib. hoc (quod abominamur) contigerit. Nā si necessitas fuerit in redemptione captiuorum h, tunc & venditionem praefatarum i

m ¶ *Donaria.* vt thuribula & similia: ista enim quodammodo donata sunt Deo.
n ¶ *Sanxerint.* vt & [illegible] *de religio.* l. *locum.* & ff. *de contrahend. empt.* & *l. liber.* & *l. sed Celsus, in princip.* & *de vsucapio.* l. *vsucapionem.* & *de ver. dignific.* l. *in tantum.* §. *sacra.*
o ¶ *Episcopos.* cùm forte res erant episcopalis ecclesiae: imò certè & si alicuius capellae vel monasterij sibi subditi: vt in auth. de alie. & emphy. §. & *quoniam cognouimus.* collat. ix.
p ¶ *Oeconomos.* quando alius obligauit, non oeconomus.
q ¶ *Eis.* scilicet emptoribus.
r ¶ *Relinquenda.* scilicet contra ecclesiam, sed contra oeconomum sic: vt in authentic. de alien. & emphyt. §. *si verò praeter haec.* collat. ix. & in authentic. de non alien. §. *si autem creditor in pignore.*
s ¶ *Pretio.* quando emit.
t ¶ *Foenore.* i. foenerata pecunia, quando scilicet mutauit.
u ¶ *Eorum.* scilicet vasorum.
x ¶ *Conflata.* id est, confracta, & in massam redacta.
y ¶ *Sunt.* scilicet vasa à tempore huius legis.
z ¶ *Vel fuerint.* i. deinceps. Accurs.
a ¶ *Corpora.* si extant.
b ¶ *Ad ipsa pretia.* id est, aestimationem, scilicet si corpora non extant.
c ¶ *Per in rem.* scilicet si extant in eadem forma.
d ¶ *Siue per condictionem.* id est, ex lege ista, vel sine causa quando mutata sunt, vel non extant.
e ¶ *Per in factum.* cùm consumpta sunt, & non extant, vel, id est, cùm extant, vel non extant.
[illegible] ¶ *In factum actionem.* Praetoriam. Cuiac.
f ¶ *Cuius.* scilicet actionis in factum.
g ¶ *Articulis.* nam loco cuiuslibet edicti & interdicti datur: vt Instit. de actio. in fin. & subsidium legis Aquiliae, vt Instit. ad leg. Aquil. in fi. & in contractibus innominatis tribus: do vt des, facio vt facias, do vt facias, in quarto, facio vt des, datur de dolo actio: vt ff. de praescr. verb. l. naturalis. & in aliis multis casibus in subsidium [illegible] & ff. de praescr. verb. l. quaties. Et de hac actione dic vt notat. ff. de praescr. verb. super rubrica. ¶ Sed ad id quod dixi dari rei vindicationem, est contrà, ff. de rei vind. l. in rem. §. loca. Solut. quod ibi dixit, rem factam rei vindicat: pet non posse, verum est ipso iure: & laicos sed ab ecclesiasticis potest. 2. Vel dic, adiecta causa ecclesiae: quia vendicat, tanquam ecclesia, non tanquam suum: sicut & arg. ff. de rei vind. [illegible] Vel haec corrigit, vel haec est distinctiua, cuius altera pars est vera, in rem scilicet, & in factum dari: quia in factum datur. 4. Vel ponitur, vel pro &, siue correctiuā. Prima verior.
h ¶ *Captiuorum.* scilicet vendi talia vasa.
i ¶ *Praefatarum.* scilicet mobilium hodie & immobilium, nisi hac conditione, vt non alienentur, ad ecclesiam venerint: vt in auth. de alie. & emphyt. §. *sanctissimas.* col. ix. quam quidam hic habent, quae incipit, *res mobiles.*

a Adiecta causa de iure ecclesiastico. i. ff. de rei vindicat. Aliàs rem non suam verus vindicat.
b Sic enim in factum alias subsidiaria.

Rei vindicatio an pro re sacra possit intentari.
c Istis secundū Bartolo placet.

480/C.IV.K.5-4, 59-60
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Animæ hominum.* id est [a] animata corpora: vt & argumen. *§. de pœnis. l. in servorum. ff. de in rem. l. causa. ff. de adi. l. & ne hæreditatis. ff. de verb. sig. l. 1. §. de generalibus. & illud* [b] *ff. mihi res, nil me rebus salutare esse.* Hæc etiam ratione dicas, pro alimentis pauperum fieri alienationem: quia animæ hominis, &c. & quia simili modo fiunt inalienationes in vtraque causa dotis: vt *l. sed. l. illud. ff. inf. de don. l. ff. quæ pro redemptione, in principio. ff. pro hæ. in dot. ff. q. p. cap. autem habet ecclesia.* licet *authentic. de non alien. §. ipsum. collat. 9. ff. de alien. & emphyteu. §. sandissimus. eodem. tit.* de his non dicant.

b ¶ *Prudentiam.* [c] dumtamen non pendeant ex appellationis causa: vt *in authent. ne cum de appel. cogn. in princip. collat. 9.*

c Les trahisons ad lieu pl dessous ai non fiunt empêché hoc expressis dicitur Mo. nil in medio Ilicabque si nil enhancat ad litium decisionem, quæ ex potestate contrahuntur. *Authen. de res alien. §. alienamus.* sed ad eodem indubitatum, quæ fiunt: esse potest.

¶ Sequitur *auth. præterea* vt si hæc res fuerint facta tales venditiones, modò renuncient. Accurs.

PRæterea] Cassv. Vasa superflua, si debitum vigeat, quod alibi de non possit solari, possunt vendi: ne quid aliud immobile alienetur: & possunt vendi integra aliori Ecclesiæ, laico autem non, nisi conflata: & si pretio illam formam amittant, vel vendantur, illa vasa vocantur: & eadem pœna imponatur accipienti, quæ imponeretur si acciperet rem immobilem Ecclesiæ.

e ¶ *Præterea.* lex Codicis in casu permittat alienare: hic in alio *præterea, &c.*

d ¶ Ea fellicit vasa.

e ¶ *Venerabilibus* sub. Cent. *Canon.* Integra.

f ¶ *Confusa.* i. conflata, & liquefacta: sed tamen & adhuc videntur facta. *arg. Instit. de rer. divis. §. fuerit. ff. de rer. divis. §. fuerit. ff. de rerum divis. l. 1. in titulum. §. simul.* licet Decretistæ dictitent, Sed hoc potest responderi, quod calix fractus ad fit facet, cum nihil calcitratis remansit eo fracto, sed domo dicuta remanet area, quæ est eius maxima pars. ¶ Item quomodo vendentur, cùm æstimari non possint. vt *§. de rerum divis. l. fructus. §. fin. & de contrahend. empt. l. fol. Cellsus in princ.* Respond. fore eo potest æstimatio, vt & in libera homine, cuius venditio quandoque valet: vt *§. de pœn. qui filii. dist. l. 3. §. & de his qui dicunt eunuch. esse. l. fin.*

Calix fractus non amittit facet. Res fractæ vel confractæ pedicati.

Mortio liber quandoque vitali pin. ff.

S *dicitur.*] Cassv. Lex erat, quòd si curialis aliqui daret in vita vel in vltima voluntate, quarta debatur curiæ: fallit si dator ecclesiæ. litera plana est. ¶ Nec ex hac lege fit argum. quando contra allegatur aliqua lex quæ loquatur in ecclesia, si non occurrit alia congrua responsio, potest dicere, speciale est in ecclesia propter rationem quæ hic ponitur in text. secundum Paul. hic.

g ¶ *Secundum.* Consuetudo fuit lex erat quæ dicebat, quòd si quis decurionum vel curialium vellet suam substantiam totam dare quocunque modo alteri, fiat in vltima voluntate, fiat in text vivos: certa pars, quæ quarta, debatur curiæ: hodie verò extinguitur per hanc legem omnia loca venerabilia, vt eis donationes bona omnia dare possint, & curia nil deriebat: & in aliis omnibus remanet dicta consuetudo vt *hic, & inf. quando, & quidem quarta pars l. 1. §. & §. de imp. lac. de l. lib. x.* sed si curialis fit clericus, tunc tres partes fiunt substantiæ remanent apud curiam: vt *§. fin. j. auctum sed neque.* quæ est contra fiscum, si aliter donet, ipso in curia celebrare, et hic.

h ¶ *Xenones.* vbi [h] peregrini alunturæ, & omnia quæ sequuntur, sunt nomina venerabilium locorumque exponit, vt *supra ead. l. illud.*

i ¶ *Curiali.* id est, alicuius curialis.

chotrophia, [vel nosocomia,] vel biothrophia, vel * demique ad aliud tale conforium defendentes ex qualibeque curiali [i] † liberalitate, siue inter viuos [k], siue mortis causa, siue in vltimis voluntatibus habita à lucratiuorū inscriptionibus [l] liberas immunesque esse: lege scilicet quæ super huiusmodi inscriptionibus [m] posita est in aliis quidem personis [n] suum robor obtinentem: ¶ parte autem ecclesiastica, vel aliarum domuū quæ huiusmodi pia consortia deputatæ sunt, vigorem suum pietatis inuiria minuante. Cur enim non faciamus discrimen inter res diuinas & humanas [o]? & quare non compensa prerogatiua celestis fautori conferuetur [p]? ¶ Quam oponet non solùm in casibus quos futurum tempus creauerit, sed etiam in adhuc pendentibus & iudicialis termino vel amicabili compositione necdum sopitis obtinere. 2 ¶ Recitata septimo militio huius inclytæ ciuitatis, in nouo consistorio palatij Iustiniani.

Ecclesiæ & ciuitates in rebus relictis iure hereditario legatis, donationibus, & venditionibus habet priuilegia circa præscriptionem centum annorum, & circa domini acquisitionem sine traditione possessionis: & habent personalem hypothecam, & etiam in rem actionem. h. d. secundum Bart. *Ista lex est valde in præmissis præmissis huius tit. tripl. ex subdis statutum, vt patet ex summario.*

XCI: *Idem* A. Iuliano P.P.

VT inter a diuinū [r] publicūque [s] ius, & priuatū,

a Xenones.

* vel si quid aliud tale.

† al. curiali, redit.

Lex gratia. In mortuorum vt ad idea pia non extendatur.

b Ecclesia & ciuitas in rebus testib. relictarum. Hic ty. Constitutum tit. 1. h. 2. Codicis vocat opinatur Gracchus Mouill. c. 2. in Pauli pa. *ad. ff. sig.*

† Glos. *l. 1. §. fin. per. ff. de.* Gr. dicit per hanc l. quod ecclesia hæreditatem acquirit.

c Rationabili verbum consuetudo sive generale, quod effect potest ad infirmationem diuiti, & fideicommissum fideicommissorum vel particularem, vt in. Bal. pro ea vetarat. (di) vel particulari adiudicatur.

d Iuris diuini & publicum modo dictum.

Bald. Salyc. Fulgo. Paul & Iachic, quod verbum [t] relinquendi trahitur ad institutionem hæredis, & hoc ideo, quia adiectum' voluntatem, secundum eosdem.

e ¶ *Vt inter.* Hæc textil quæ causam debetur, declarat Soldes in verbo quia. in. ea. Pertinet autem ad Orientales tantum Ecclesias: ad Occidens, pertinet Nouell. 9. quæ id edicitur, verum *Ecclesia dare est 40. annorum præscriptio.* Nota, 3. debitata non non prescript. Manet tamen hæc lex vltis his, quæ debentur in redemptione captiuorum, & in iis quæ sunt legata, donata, aut vendita ciuitatibus. Atque hoc ratione hic notat, quia ea in re Iustin. nihil, auctore Iuliano Antio in *d. Nouell. 3. c. 1. 31.* hl sententiæ Orientales, organi pontificij. Cvtac.

f ¶ *Vt inter diuinum.* duobus modis dicitur ius [d] diuinum: & à Deo constitutū, vt euangelio: & ipsi Deo confitentur, vt super rebus ecclesiasticis factum, & hoc secundo modo accipitur hic. ¶ Item & publicum duobus modis dicitur, vt à quibet ciuitate factum, quod dicitur ius ciuile: vt *Instit. de iur. na. §. iur. ciuile.* & ciuitati factum, fellicet super rebus ciuitatis, & sic hic accipitur. Accvrs.

g ¶ *Publicum.* ex vna parte, & priuatum ex alia parte.

h ¶ *Priuatum.* dic, id est, iura super commodis priuatorum facta, inter duo prima, fellicet ius diuinum & publicum ex vna parte, & hoc tertium ex alia, est differentia: vt *hic, & l. 1. prætor. in fo.*

¶ E:

480/C.IV.K.5-4, 61-62
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Et sic not. quòd idem ius datur rebus ciuitatum, quod rebus Ecclesiarum: vt *hic, & supra ad d. illud. & arg. in auctent. de non alienando, §. fructus, col. 4.* Sed ergò m. contra *§. de venditione §. quem qui vnciqual. in §. 4.* Item not. hic, quod ius publicum ciuitatis aliarū * appellatur præter Romanorum secundùm quosdam: vt *§. de iur. fis. l. municipia.* alibi pro Romanorū & aliarum ciuitatum: vt *§. de publica. l. fisci & hi §. prætorè.* alibi pro Romanorum tantùm: vt *d. l. ad qui vnciqual. & §. de officiat. qui vicē adiutor. gerit l. 1.* ACCVRS.

a ¶ Et quo iure publico hic agatur.

a ¶ *Competent.* id est, idoneus.

b ¶ *Diuersis.* id est, differentia.

c ¶ *Hereditatem.* instituendo ecclesiam vel ciuitatem.

d ¶ *Dederit.* id est, dare consenserit.

e ¶ *Vendiderit.* quatenus mera secundùm loca in quibus hac lex locum habet b: in hereditate, in legato, in donato, in vendito c.

f ¶ *Xenodochis.* locus in quo peregrini suscipiuntur: dicitur exponi huiusmodi venerabilis locus: vt *d. l. illud.* ACCVRS.

g ¶ *Relictorum.* hoc referrur ad hereditatem & legatum.

h ¶ *Coarctanda.* scilicet exactione.

i ¶ *Relicta.* idem in hereditate relicta sicut idem & in emptione facta nomine capitorum.

k ¶ *Longissimum.* l. centum annorum.

l ¶ *In infinitum.* Not. infinitatem d vitati: vt *§. de leg. ij. § Edicto ff. §. § quis dicit § de damn. infect. l. qui bona, in fin. & in auctent. vt detur fi. in. d. in prin. col. 1.* Argento. contrà *in auctent. de non alien. §. fructus. & § de in litem iur. l. vidamus, §. iurare. & § de fideiuss. l. § ita stipulatus à fin.*

m ¶ *Hanc* exactionem.

n ¶ *Centum annorum* e. hæc enim est longissima f hominis vita: vt *hic. & § de vsufruct. l. an vsufructus.* & tanto tempore durant actiones ecclesiæ & ciuitatibus & capitibus, vt *hic.* ¶ Sed videtur contrarium in iure ciuitatum, secundùm Mom. videtur, quòd viginti tantùm annis durent: vt *§. de die & temp. præscript. l. in omnibus.* quæ ex contrà. Iuriscons. specialiter in rebus fiscalibus & romanorum loquitur. § quæ multis alia priuilegia gaudent: quare mirari non debes fiscè grauiorem esse & idem in libertate fit, scilicet quòd quandoque est deterioris conditionis, quam res aliæ: quia & alia multa habet priuilegia: vt *§. de li. causa. l. liberis. 1. § dan. & l. damnum. in § de mu. vsf. l. item ex plurib. 1.* Vel dic secundùm P. quòd ista corrigitur *per Lemm. infrà de præscr. xxx. ann. & infrà de fundo pub. l. § l. ult.* quæ sunt similiter huic contrariæ. nam statuunt, l. annos. k illa duæ corrigunturper istam, & illa per authentic. *quæ actiones infrà eodem §.* Vel dic, illæ res loquuntur de remendis, hæc loquitur de acquirendis. sed hæc non placet: quia maior præscriptio deberet fieri in amittendo, quàm in acquirendo. fiat recuperando. a. Vel sic secundùm Iuo. quòd hæc in quantum tantùm casibus loquitur: illæ in aliis. hæc placet. 5. Vel dic quòd omnes illæ actiones quæ prolixiùs durabant, artatæ: hæc autemè contrà quæ minùs durabant, prorogat.

¶ Item contrà §. *de fun. rei priuat. l. omn. qui lib. xl.* vbi xxx. annis præscribitur fundus publicus: sed ibi *de tempo. principis* l dicit. præterea est ibi fatus curiæ præscribentis, qui faciet etiam naturales filios legitimos: vt *in auctent. quib. mod. nat. eff. fui. §. quod verò non ff. col. vij. & infrà. de nupt. in fin.* ¶ Item contrà §. *de rep. pub. l. præscriptio.* sed ibi speciale, vt nulla præscriptio cutrat in locis publicis h. §. *de via pub. l. viam.*

commoda competens * differentio b sit, sanctimus, si quis aliquam reliquerit hæreditatem c, vel legatum, vel fideicommissum, vel donationis titulo aliquid dederit d, vel vendiderit e sive sacrosanctis ecclesiis, sive venerabilibus Xenonibus f vel ptochotrophiis *, vel monasteriis masculorum, vel virginum, vel orphanotrophiis, vel beephorotrophiis vel gerontocomiis, necnon iuri ciuitatum, vel donatorum, vel venditorum, vel relictorum i eis sit longeuus exactio, nulla temporis solita præscriptione coarctanda k. Sed & si in redemptionem captiuorum quædam pecuniæ, vel res relictæ l, vel legitimo modo donatæ fuerint, & earum exactionem longissimam * esse censemus. Et nobis quidem credi erat, nullis temporum metis huiusmodi actiones * circumcludi: sed ne videamur in infinitum l hanc m extendere, longissimū vitæ hominum tempus ligimus † : & non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum annorū n curricula excesserint. tunc enim * tantummodò huiusceemodi exactione cuiuscere finimus. Sive itaque * memoratis religiosissimis locis vel ciuitatibus hereditas, sive legatum, vel fideicommissum fuerit relictum *, sive donatio vel venditio processerit, in quibuscumque rebus, mobilibus, vel immobilibus, vel se mouentibus, sive pro redemptione captiuorum ¶ Quæ autem scil. elapso illo tempore nulla petitione vel exactione facta. ACCVRS.

p ¶ *Sive itaque* repetit. vt addat: quia iam dedimus priuilegium circa præscriptionem: iuuat itaque & aliud demus: vt exceptat in rem adhuc si nō tradiderit: & repetit tamē prius quod dixerat.

rum ¶ quædam fuerint derelicta, vel donata *, sit eorum f penè perpetua vindicatio, & ad annos centum (secundùm quod iam dictum est) extendatur: nulla alia exceptione temporis inhibenda t, sive contra primas personas u, sive contra heredes vel successores eorum moueatur *. 1 ¶ In his autem omnibus casibus non solùm personales actiones y damus, sed etiam in rem *, & hypothecariam, secundùm nostræ constitutionis tenorem, quę legatariis, & fideicommissariis hypothecarium * donauit: & supradictis omnibus vnum tantummodò terminum humanæ vitæ imponimus, id est, centum metas annorum. 2 ¶ Hæc autem omnia obseruari sancimus & in his casibus qui vel postea fuerint nati, vel iam in iudicium dedūcti sunt b. D.D.N.Iustiniano PP. A. Cos.

IN AVTHENT. DE eccles. tit. §. pro temporalibus autem. coll. ix. consti. vj.

Hodie vbi contra priuatos haberet locum præscriptio 10. 20. vel 30. annorum, quæ iam ecclesiastica 40. annorum, subiacet centum annorum spatio, quod sibi Ecclesia Romana reseruatur in priuilegium. SALYC.

QVæ actiones * † aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit: hæ si loco religioso commissum facti habet possessio: vt *§. ne quis eas. ma. l. denique. & §. de acquir. poss. l. cum heredes. in prin.* ¶ Item quid si vni ecclesiæ prius quidem vendidit, & solutum fuit pretium; non tamen tradidit: deinde alij ecclesiæ vendidit, & tradidit, quæ eri potior? Respo. primæ: prefata vetli actione directa *: vt § de praetor. l. in causa. in fin.* Iudo fi: ergo. contrà *§. de rei vind. l. quoties.* Sed illa in priuato loquitur, & extraordinaria est.

a ¶ *Hypothecarium.* hoc referrur secundùm Azo. & H. ad sola legata & fideicommissa, & in alis bonis relinquentis: non est speciale in hypotheca: quia & per aliam legem competit, vt subiicit, secundùm. &c. quam habes *infrà commune de leg. l. 3. 1.* Alij enim ad donata trahunt, & empta & vendita: vt & ibi competat d illa ratio est tacita hypotheca, fiat in alis bonis vendentis, vel donantis. ¶ Et secundùm eos ria * priuilegia concessit hæc lex, citra præscriptionem, quæ alis similis non reperitur, nisi *vt in d. l. de vsufruct. l. an vsufructus. & infrà in rei de. vel. com. l. 3. §. & ij.* 1. Item & in rei vindicatione quæ datur non tradita possessori: quod non est aliàs: vt *§ de rei vind. l. § ager. & infrà de pact. l. traditionibus.* quæ fuit contrà. 3. Item in tacita hypotheca, vt dixi.

b ¶ *Deducti sunt.* i. existunt, & nondum definiti.

QVæ actiones. Hæc auth. in parte corrigit leg. in parte adiuuat e. Dicit lex Codicis, quòd ecclesiæ gaudent præscriptione centum annorum hæc auth. dicit quòd contra omnes ecclesias præscribitur præscriptione 40. annorum, excepta Romana ecclesia, contra quam non præscribitur nisi spatio centum annorum. VIVIAN.

e ¶ *Quæ actiones* ñ competant primato.

a ¶ Exceptorum & pauperū fiscalibus.

b Annis pauci dicit dicta.

c Aliis Azo. petitio actionis in rē, de qua hic, referrū ad res legatas dictam sed dicendum est, speciale esse in Ecclesia & ciuitate vt ex toto contraho, sine traditione dominii, & ex ciuiqualitate in ciū. de quo v. plura apud Vivianum quidam pro ... Alexan. ... Pan. ... ex Iuriscons. de ... ¶ Hæc auth. ... quæ adiuuat.

d Illa ratio est Sylla. P. de Ca. & Iul.

e Tria priuilegia hic legi cognoscuntur. & quæ.

f An hæc authen. habeat locū in quantū pro loco, e Cod. l. 1. cum. opo. & an in rebus mobilibus ecclesiæ. Cenutra. ... per. nisi §. secundo. vbi tratta ad hæ authen. & leg. prædi.

480/C.IV.K.5-4, 63-64
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 65-66

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

Amen.

Latinè per Antonium Contium.

Idem.

CHartularij Ecclesiæ magnæ, neque per intermediam personam possunt accipere rem immobilem ipsius per conductionem, aut emphyteusin, aut alium modum. 1. ¶ Fiunt chartularij præeunte libello & ferente subscriptionem tam Patriarchæ, quàm œconomo. 2. ¶ Et si quis ipsorum apparuerit surripuisse, aut transtulisse, aut aliàs inutilis esse, licet patriarchæ, & œconomis eum expellere de catalogo. 3. ¶ Fiunt autem ad scriniũ Orientis, chartularij xv ad Asianæ, xvj. ad Ponti, xv. ad domesticorum, xv. ad Thraciæ, viij. ad Antiochi, vj. ad Calapodij, vj. ad expensarum, x. ad legatorum, ix. 4. ¶ Et accipiunt ratione consuetudinum pro emphyteuticis quidem instrumentis, quinquagesimas *, pro cõductionalibus verò, & cæteris cõtractibus centesimam b. 5. ¶ Si verò suprà præfatum numerum chartularius fiat, eiicitur, & dat Ecclesiæ xv. libras, & qui fecit illum, xx. 6. ¶ Cum inquisitione diligenti œconomi discutiuntur, sententia Patriarchæ, factam impensam ab emphyteutis, & conductoribus, & administratoribus vnoquoque ex œconomis inquirente, in sibi commissa administratione. Reliquarum verò rationem inquirent ex iussione scripta Patriarchæ, qui rationibus subscriberet hoc, *Relegi.* & quod extra hanc obseruationem discussum fuerit, de domo sua œconomi præstabunt. 7. ¶ Imputatæ autem, seu acceptolatæ impensæ, & illatarum pecuniarum accipiunt œconomi centesimas c, qui autem plus accipit, & ministerio chartularij, & sacra dignitate excidit. 8. ¶ Incontinenti oportet œconomos singulis mensibus, aut ad summum * binis, rationes reddere apud arcarium, sin minùs periclitabuntur.

Quinquagesima.

b Centesima.

c Centesimas.

* εἰ μάκιστα. Ant. Aug. vertere maluisset. Sed verbum, in summum, ad superius duo solum referendum, non ad sequentem.

XXVI. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Αὔγουστος Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

[illegible]

Latinè per Antonium Contium.

Imp. Iustinianus A. Iuliano P.P.

QVoniam in plerisque nuper testamentis inuenimus eiusmodi institutiones, quibus ex asse quis scripserat Dominum nostrum Iesum Christum heredem, non adiiciens oratorium, aut templum illum, aut ipsum dominum Iesum Christũ, ex semisse, vel aliis inæqualibus partibus, alium verò quempiã ex dimidia, vel alia portione. Iam enim in complura huiusmodi testamenta incidimus, cùm videremus, multam exinde incertitudinem secundùm veteres leges exoriri. Nos hoc etiam emẽdantes sancimus, siquidem Dominum nostrum Iesum Christũ † scripsit quis heredem, vel ex asse, vel pro parte, videri è conuerso ipsius ciuitatis, vel castelli, vel agri, in quo cõstitutus erat defunctus, Ecclesiã sanctissimã institutam esse heredẽ, & hereditatem peti debere per Deo amãtissimos eius œconomos, ex asse, vel pro parte, ex qua heres institutus est: eodem obtinente, & si legatum, vel fideicommissum relictũ sit *, vt ipsa competãt sanctissimis Ecclesiis, ad hoc quidem, vt ad pauperũ alimoniã conferant. 1. ¶ Si verò vnius ex Archangelis † meminerit, vel venerandorũ martyrum, nulla facta ædis mentione (quod quidem etiam nouimus à quodam factum, qui ex illustribus erat, & in omni eloquio, & legum doctrina spectatissimus) si quidẽ aliquis sit in illa ciuitate, vel vicinia eius venerabilis locus in honorem illius reuerendissimi Archangeli, vel Martyris cõstructus, videri ipsum scriptum esse heredem. si verò nullus talis locus est in illa ciuitate, vicinia'ue eius, tunc venerabilia loca, quæ in metropoli eius sunt, videri instituta: & si quidẽ in ipsa metropoli inuentus fuerit talis aliquis locus, illi procul dubio videri relictã, vel hereditatẽ, vel legatũ, vel fideicommissum. Si verò illic nullus talis locus apparet, demũ Ecclesias, quæ in illo loco sunt, capere id debere. Sanè sanctissimis Ecclesiis omnes aliæ domus cedunt, nisi * constet, defunctum aliud nomen sensisse, & voluisse adiicere, & aliud dixisse. nam tale quid accidisse & nos scimus in cuiusdã Pontici testamento, & tunc etiam confirmatum fuisse, vt contra † scriptum veritas obtineret. 2. Sin autem testator certum locum nõ apposuerit, multa autẽ templa eiusdem tituli aut nominis in illa ciuitate inuenta fuerint, vel eius vicinia, si quidem in aliquo illorum defunctus frequenter versabatur *, & maiorem erga illud habebat affectionem, illi templo videri legatum relictũ. Si verò nihil tale inuenietur, maximè ei templo ex multis eiusdem nominis videatur relictum legatum, vel hereditas, quod ex cæteris indigentius †, & magis opis egens. Dat. xiij Kal. Nou. CP. Lampad. & Orest. vv. cc. Coss.

† Institutio D. N. Iesu Christi ex asse, vel pro parte quis ciuitatis instituitur.

* De legato, & fideicommisso, quod Iesu Christo relinquitur.

† Relictũ Archangelo, aut Martyri, cui acquiratur.

* Voluntas defuncti maximè spectanda.

† In testamentis scriptura voluntas defuncti præualet.

* Frequentia voluntas testatoris ex eius consuetudine.

† Pauperioribus in dubio fauendum.

DE

480/C.IV.K.5-4, 67-68
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EPISCOPIS, ET CLERICIS, ET Orphanotrophis,& Xenodochis, & Brephotrophis, & Ptochotrophis,& Ascetriis,& Monachis, & priuilegiis eorum,& castrensi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis, seu permissis.

TITVLVS III.

DE EPISCOPIS & clericis,&c.

De rebus Ecclesiarum dicitionem de ministris.

Vsta functionem.] CASVS. Eximit clericos, & eorum familiam, vt non soleant munera extraordinaria, nec hospites armigeros. ¶ Not. ex hoc textu de dictione *iuxta*[a], nam quandoque ponitur relatiuè, quandoque locatiuè, & designatiuè. Primo modo loquitur hic. Secundo modo loquitur textus [illegible] BALD.

a ¶ *Iuxta functionem*. id est, legem.

b ¶ *Meruistis*. ô Episcopi, & clerici. & facit mentionem de l. placet. [illegible] & loquitur hic Constantinus, qui fuit Imperator primus[b] Christianus. [illegible] Constantini, & legem illam placet. fecit vel ipse, vel aliùs eius antecessor.

c ¶ *Mancipia*. i. familia vestra.

d ¶ *Nullus* [illegible]

e ¶ *Collationibus*. i. sordidorum munerum, vel extraordinariorum.

f ¶ *Vacatione*. sordidorum munerum, vel extraordinariorum.

g ¶ *Hospites*. [d] hospites hic intellige milites armatos, quorum hospitalitas est quasi munus incumbebat, hospites autem, id est, pauperes [illegible]

Ante magis probarim De Episcopis, & Clericis, & Orphanotrophis,& Brephotrophis,& Ptochotrophis,& Xenodochis,& Ascetriis. [illegible]

[illegible]

Clerici extraordinaria munera non subeunt,& hospitem recipere non tenentur. BALD.

1 Imp. CONSTANTINVS A. *Clericis salutem dicit* †.

VETA † functionem [a], quam dudum meruistis [b], & vos mancipia [c] vestra nullus [d] nouis collationibus [e] obligabit: sed vacatione [f] gaudebitis: praetereà † neque hospites [g] suscipietis. Dat. vj. Kalend. Septembr. Placido,& Rom. Cons.

Clerici non vocantur ad munera sordida: quia conueniens est, quòd bona eorum inter pauperes distribuantur, quàm in sordidis muneribus, vel alias illicitè consumantur, & hoc priuilegium datur clericis, & eorum seruitoribus, & vxoribus, & filiis [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 69-70
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Omnis. Tria dicuntur in lege ista, f. quòd clerici relaxentur, vel excusentur ab extraordinariis muneribus. 2. Secundò, quod si quid honestè quæsierint, erogetur in vsus pauperum. 3. Tertiò, hoc conceditur tam clericis, quam suis familiaribus. ¶ Ex hac leg. not. primò, quòd clerici de bonis præbendarum suarum, quæ vendunt, vel vendi faciunt, non tenentur soluere gabellas, nec etiam ad portam soluunt, etiamsi sint clerici coniugati. 2. Not. vltimò quòd priuilegium clericorum datur eorum vxoribus, & filiis, secund. Bald.

b ¶ Indebitæ, quoad eos: & si exigantur, iniuria est eis: sed si exigatur à laicis, non est iniuria: vt statim dicet. Et dic, quòd de extraordinariis exactionibus dicit. Nec obstat §. proxima.

c ¶ Conuentionis. Extraordinaria collectæ.

d ¶ Exactionis. f. sordidorum munerum.

e ¶ Nullaque. idem dicit melius declarando.

f ¶ Sordidorum. i. operû.

g ¶ Negociatores. f. laici.

h ¶ Præstationem competentem. vt collectam extraordinariam.

i ¶ Vniuersis. f. clericis, non habita relatione ad singulos clericos, id est, ad singula generum: quia non ad vagabundos: vt §. eo. l. generaliter. sed ad singulos gradus, i. ad genera singulorum.

k ¶ Strepitus. vocatio.

l ¶ Parsimonia. i. parcè viuendo quæsiuit. simile verbum ff. de peculio l. peculium. & ea. ea.

m ¶ Prouisione. i. ex scientia, vel scriptura.

n ¶ Conscia. vt ex scriptura.

o ¶ Congesserint. i. congregauerint. Accvrs.

p ¶ Oportet. i. opportunum est, vel decens est: sic ff. de iust. & iur. l. i. in princ. nec enim est necesse: vt infrà. eo. l. sacrosancta. quæ est contra. 2. Vel hic in quæstiis de rebus Ecclesiæ: ibi de suo patrimonio.

q ¶ Ergasteriis. ab ergon, quod est opera, & stasis, quod est statio: inde ergasterium, id est, operarum statio.

r ¶ Tabernis pro eodem accipe, i. stationibus vel propriè. Sed hoc quomodo cùm etiam tabernas intrare non debeant, ... i. nulli Residens locabunt. vt ff. de pen. leg. ...

s ¶ Religionis. f. pauperum.

t ¶ Verumetiam. non solùm clericis damus hoc priuilegium, verumetiam, &c.

u ¶ Hominibus. f. familiaribus.

x ¶ Eorundem. clericorum.

a ¶ Hominibus eorundem. Vide scripta ad l. 1. C. de iur. emphyteu. & not. ad princip. lib. 2. feud. Cvsac.

y ¶ In mercimoniis. f. vendendis.

z ¶ Cauerunt. i. prouiderunt.

a ¶ Redundarent. i. abundarent tantùm sc. quàm in suis.

b ¶ Conquiescat. nisi sint ea, quæ ad expeditionem nostri numinis accepimus: vt §. eo. l. neminem. quæ est contra.

c ¶ Clericis. i. hominibus clericorum.

d ¶ Coniugia. licita tamen, quia antequàm erant clerici.

e ¶ Liberi habiti ante sacros ordines.

f ¶ Ministeria. i. ministri.

g ¶ Filij antè conceptionem post sacros ordines essent incestuosi. Item & sint in seruitio patentum, & viuant patres clerici: non aliàs: & facit §. eo. l. placet.

h ¶ Ab huiusmodi. non extraordinariis.

Margin notes:

¶ Mercatura honesta clericis permissa. Fraudulentia.

¶ opperar. ... ... in equalibus, & Cod. Theod.

a Parsimonia quid. b id est, prudentia.

a Oportet, id est, opportunum, decens.

d ... Glos. ... officina.

... tabernarius.

¶ ... & C. T.

... priuilegiis ... compararunt ... patrimonio.

e An familiaris ... priuilegio ... vide Bald. ...

f ... priuilegio ... mercimonio.

g Potest ... Glossa ... ille ... denegatur ... Alij hic ... possint ... tales ... soluere ... mercimonia.

h Id ... Bartolus ... iam ... priuilegiis ... minorib. ... patre.

11. Imp. Constantivs A. & Iul. Cæsar Felici Episc.

OMnis * à clericis indebitæ * conuentionis [c] iniuria, & iniquæ exactionis [d] repellatur improbitas: nullaque * conuentio sit contra eos munerum sordidorum [f]: & cùm negociatores [g] ad aliquam præstationem competentem [h] vocantur ab his vniuersis [i] istiusmodi strepitus [k] conquiescat. Si quid enim vel parsimonia [l], vel prouisione [m], vel mercatura †, honestati * tamen conscia [n], congesserint [o]: id in vsum pauperum, atque egentium ministrari oportet [p] † ad * id, quod ex eorundem ergasteriis [q], vel tabernis [r] conquiri poterit, & colligi, collectum id religionis [s] existiment lucrum. 1. ¶ Verumetiam [t] hominibus [u] eorundem [x] [a], qui operam in mercimoniis [y] habent, diui Principis genitoris mei statuta multimoda obseruatione cauerunt [z], vt iidem clerici priuilegiis pluribus redundarent [a]. 2. ¶ Itaque extraordinariorum munerû à prædictis necessitas atq; omnis molestia conquiescat [b]. 3. ¶ Ad parangariam quoque præstationem nô vocêtur, nec eorundê facultates, atque substâtiæ. 4. ¶ Omnibus clericis [c] huiusmodi prærogatiua succurrat, vt & coniugia [d] clericorû, ac liberi [e] eorû quoque, & ministeria [f], id est, mares pariter, ac fœminæ, eorûmq; etiam filij [g] [& filiæ †] immunes semper [h] ab huiusmodi [h] muneribus perseuerent. Dat. iv. Id. Decemb. Med. Lecta v. Kalend. Ianuar. apud Acta, Constantio A. viij. & Iuliano Cæs. II. Coss.

Item nulla. Hæc constitutio confirmat, & auget l. C. & dicit duo. 1. Primò principit, quòd nulla communitas, vel persona publica, vel priuata debet cogere clericos ad exactiones collectarum, siue ad extraordinaria munera. 2. Secundò dicit quòd si aliquis contrà fecerit, tenetur reddere acceptum in triplum: & banno imperiali subiicitur, à quo non liberabitur, nisi satisfecerit.

¶ Ex hac constitutione not. 1. primò, quòd communitates nullam habent potestatem in Ecclesiam, vel ecclesiasticas personas: nec possunt eis imponere collectas [a]. 2. Not. secundò de tripli pœna quæ alibi non reperitur in inuasione rei immobilis, secundùm Baldum hic. Vltim.

i ¶ Item nulla. constitutio Friderici.

k ¶ Angarias. hoc expone, vt dixi §. eo. j. l. omnium.

l ¶ Præsumant. ex prædicta causa, quia non soluerent collectas vel etiam ex alia, vt hic tanquam fiunt [c] extorsiones: vt ff. de hi. & posthum. l. cùm quidam.

m ¶ Quod si fecerint. aliqui officiales.

n ¶ Ab Ecclesia. Ratione [d] ergo delicti erit laicus in foro Ecclesiæ: quod est notandum: sicut sic de loco publico: per authent. qua in prouincia. §. vbi de cri. agi oport.

o ¶ Triplum. sic Instit. de actionibus §. tripli.

Nullus laicus potest imponere collectam, vel onera clericis, Ecclesiis, vel piis locis: nec inuadere bona Ecclesiarum, vel clericorum: & si requisiti negligant emêdare, subiacent banno imperiali, de quo non eximantur, nisi debita satisfactione præmissa. Bal.

Noua constitutio Friderici Imperatoris de stat. & consuet. contra li. eccl. coll. x. §. item nulla.

ITem nulla [i] communitas †, vel persona publica, vel priuata collectas, vel exactiones, angarias [k] vel parangarias Ecclesiis, vel aliis piis locis, aut ecclesiasticis personis imponere, aut inuadere ecclesiastica bona præsumant [l]: quod si fecerint [m], & requisiti * ab Ecclesia [n], vel Imperio, emendare contêpserint, triplum [o] refundant, & nihilominus banno Imperiali subiaceant, quod absque satisfactione debita nullatenùs remittatur.

Clerici pro prædiis propriis † tenentur ad fiscalia, aliàs patiantur translationem. Salyc.

12. Idem A. & Cæsar ad Taurum PP.

DE his clericis, qui prædia possident, sublimis auctoritas [p] tua non solùm eos aliena iuga nequaquâ statuet excusare [q] *: sed etiam pro his prædiis, quæ ab ipsis possidentur, eosdem ad pensitanda [r] fiscalia [s] perurgeri: vniuersos námque [t] clericos possessores duntaxat [u] prouinciales pensitationes fiscalium [x], translationésque [y] faciendas recognoscere iubemus †. Data epistola pridie Kalend. Iul. Med. Constantio A. X. & Iul. III. Cæsar. Coss.

DE his. Plana est. Et nota ex hoc text. quæstionem, quam proponit Guil. de Cun. hic, vtrûm ratione tributorum clericus possit trahi ad forum secularem: & dicit ipse, quòd pro censibus, & tributis ipsi possunt conueniri, & trahi coram iudice seculari, quem reprehendit hic Baldus.

p ¶ Auctoritas. loquitur præfecto prætorio.

q ¶ Excusare. quod quandoque faciebat: vt §. de sacros. eccles. l. 1. & l. seq.

r ¶ Ad pensitanda. id est, soluenda.

s ¶ Fiscalia. Tributa.

t ¶ Namque. bene dico, præfectum prætorio posse constringere clericos, vt soluant tributa pro prædiis [a]. nam bene volumus, quòd soluant, aliàs amittent prædia: & hæc vera sunt in prouincialibus prædiis tantùm.

u ¶ Duntaxat. hæc dictio duntaxat [f] respicit prouinciales: quòd sequitur. nam & ad prouinciorum scripturam referendum est: vt ff. de pollut. l. j. in §. denique. & §. seq. quædam tamê prouinciæ ho. ... ff. de cens. l. pen. & fin.

¶ Sed videtur etiam Italicorum prædia esse grauanda tributis: vt §. sine cens. l. omnes. quæ est contrà. Solu. vt ibi. 2. Item similiter contrà Instit. de rer. di. §. per traditionem. Solu. nulla est differentia quoad translationem dominii, sed quoad tributa sic. 3. Item eodem modo est contrà: vt §. de vsucap. transform. l. 1. Sed & ibi æquatum [b] est ius omnium prædiorum in vsucapione, non in tributis. Accvrs.

x ¶ Fiscalium. i. tributorum solutiones.

y ¶ Translationésque. sicenim non soluant, ei transferetur fundus, & in alios transferetur.

¶ Sed contrà §. eo. l. placet. in illo verbo, nulla, &c. Solu. vt ibi. Sed hodie videtur correcta ista lex per authent. item nulla. quam proximè legimus.

Margin notes:

a An ratione contractus clerici teneantur ad collectas, Bald. in l. C. de contrahend. emp.

b An clerici teneantur communia ... Oldr. consil. 50.

c Fraudulentia extorsio debetur.

d Forum sortitur ratione delicti.

† An clericus possit banno laicorum subiici ... Bart. in l. ... Et quando ... laicos ... Reb. ... gloss. ... Et quando ligat ipsorum bona, Rui. ... Et quando clericorum ... laicorum ... Panorm. in c. quod clericos, de for. comp. ... quid de ... Reb. ... Tiraq. de ... quæ dicatur ... libertatem Ecclesiæ. Bald. in l. ... §. de ...

* Trina monitione, vel vna pro omnibus ... indiuidua: vt ... Bartolus ... hoc ... ecclesiasticum ...

† tributaria. ... vt hæc lex loquatur de censibus, vt superius ... quia ... transfe ... gloss. 2. ... dicunt ...

* ... vniuersos.

* ... confirmat.

e Bannum imperiale.

f Duntaxat, dictio taxatiua.

g Prouinciae ... Italia ...

h Pro his omnia ... Italia ... quæ ... tributis.

480/C.IV.K.5-4, 71-72
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Officiales. Hæc lex tractat de certis personis, quæ non possint clericari. Et possit tres casus, quos vide in text.

¶ Not. ex hac leg. quod clericatus * est dignitas, & honor: et patet ibi in text. *ad clericatus honorem.* & vide in c.). *de clericis, coniugat. lib. vi.* PAVL. DE CASTR.

a ¶ *Officiales.* scilicet iudices fisci. generale nomen est.

b ¶ *Rationalis.* quia rationis gerunt.

c ¶ *Cursus.* id est, actus, seilicet ratione: vel cursus, id est, officii sibi impositi: vt). *de cursu publ. lib. vi.*

d ¶ *Principali.* hoc exponit). *ut. Lapidque ennarr.* c. 1. Vel principali [b], id est, primæ, & maximæ administrationis, quam gerebant.

e ¶ *Nonsistente.* id est, sinine tempore, vel redditis rationibus.

f ¶ *Iuvenum.* quia obnoxii sunt, & non reddunt rationem.

g ¶ *Transferendum.* id est, transferunt. ACCVRS.

h ¶ *Retrahuntur.* sicque personaliter plectuntur, & in facultatibus puniuntur: vt in *§. Item l.* i ¶ *Sub notione.* id est, examinatione.

k ¶ *Iudicum.* C. eorum, qui curialibus præsunt.

l ¶ *Officii.* id est, officialibus.

m ¶ *Consentientibus.* filiis officialibus.

n ¶ *Transferebat.* in clerum, scilicet palam, excepto primipilatu: alias vt). *ut. 1. quisque omitt.* quæ est contra. sic ergo ad alios se hic refert. 1. Vel fola. vt hic.

o ¶ *Nec sufficiebat.* propter quam timebat obiim. nam olim si curialis fiebat clericus, reddere debebat bona curiæ.

p ¶ *Clandestine.* Nota plus punit * clandestinum delictum, quam publicum. sic *§. de adim. tut. l. non sufficiat.*

q ¶ Et secuto tali, quando non sunt obnoxii, patet ergo per hanc l. quod possit curialis esse fieri clericus. Sed hodie per *authent. sed neque, &c.* non potest nisi secundum formam ibi datam, & hoc dicit *authent. sed neque curialem.* quam hic lege.

q ¶ *Irreprehensibiles.* id est, eundem ad ordinem clericatus, vel, id est, sacrandum. ACCVRS.

r ¶ *Militem.* id est, militarem: sicque hoc.

S ¶ *Ad neque.* [Hæc auth. corrigit l. C. nam prohibet officialem curialiter officio fisci ulterius quod ita pertinebat.

t ¶ *Clero.* vade scilicet abdicabitur.

v ¶ *Confiteamur.* de facto.

u ¶ *Monachum* non tamen fiet monachus, cum propriam substantiam habere dici non possit: vt *ut j. authent. ingressi.*

¶ Quod tamen statim dicit. Sed quomodo hoc cum infra dicat, idem est in alio monachis ergo idem in illis. Respon. non patitur ibi respectus: vt *in auth. vt defun. fra. fa in princip. coll. 9.*

¶ Quare ergo vxorem ducere non potest? Respon. quia habitum habet, & quia fatus est, clericari curialem.

x ¶ *Quarta.* hæc particula est *in §. curiales.* sed totta alia est *in §. sed neque curialem.* & *in authent. de sanct. episc. coll. 10.*

y ¶ *Clericatus* referitur ad id, quod dixi: Ecclesiæ enim, &c.

z ¶ *Personæ.* id est, curiæ.

a ¶ *Ecclesiastice gradu.* vt vsque ad duos gradus.

b ¶ *Non prohibentur.* vt in monachis ordinibus: quod est generale in qualibet monachorum: *ut authent. de monac. §. antepen. coll. 3.* & hic fabricit. *& generaliter, &c.* ACCVRS.

c ¶ *Idem est.* vt tradatur curiæ.

d ¶ *Liceat.* q. d. licite non esset officialis.

e ¶ *Furiosus* furiosus verò domino debet reddi). *ord. authent. §. furiosus.* quæ est contra. a. Item contra). *de decur. Lac. qua. lib. x.* Solu. dicitur hic tedire in prædictam conditionem, quantum ad omnes substantiales, non quantum ad honores: vt *§. de incertibil. & ex delinquentum. §. fin.*

f ¶ *Quicunque.* scilicet curialis.

g ¶ *Redierit.* habendo vxorem, vel concubinam.

h ¶ *Curialibus* in aliud ministerium: vt *in authent. de sanct. episc. §. si monachus. coll. 10.* Sed dic, quod hic his fugerat: secus si semel: vt ibi distinguitur.

i ¶ *Reddatur.* aliàs est in text. *tradatur.*

S ¶ *quæ.*] CARVS.

Si quis mulierem Deo dedicatam causa matrimonii, vel concubinatus corrumpere ausus fuerit, pœna capitali puniatur, etiamsi eam non rapuerit. VIVIAN

¶ Not. ex hac leg. quod vbi punitur adulterium, multò fortiùs continuarii: & sic in delictis, & pœnis delictorum habet locum: & ad hoc semper allegatur ille text. secundum Paulum, & Bald.

¶ Hæc Iustiniani constitutio citatur à Syrmondo, *lib. 1. hist. eccles. cap. 4.* & Niceph. *lib. 10. hist. eccles. cap. 40.* Vide scripta *ad tit. Cod. de rapt. virg.* CVIAC.

k ¶ *Si quis.* ita lege: Si quis fuerit ausus, non dicam rapere, matrimonii causa, sed attentare stirem, scilicet eius pudicitiam. sic accipitur *§. de inter. l. attentari.* 2. Vel ita: Si quis ausus fuerit, non dicam rapere, sed attentare tantùm matrimonii coniugendi causa: & secundum hoc est contra *§. de pœna. l. cognitionis.* & *§. ad leg. Corn. de fal. l. qui falsum.* Ad quorum contrariorum solutionem sic distinguo: Aut * quis cogitavit delinquere, & ad actum non processit, & tunc non punitur, ita loquitur *§. de pœna l. cognitionis.* [nam primi * motus non sunt in potestate nostra.] Aut ad actum processit, & tunc aut perdurat ad effectum, & indubitanter punitur, sicut vxatur, sicut non: vt *§. quod quisque iuris. l. in principio.* Aut * non perdurat, & tunc aut quia ostitur: & hoc casu ei parcitur: & sic loquitur *§. ad leg. Cornel. de fal. l. qui falsum. & §. ad Turpil. l. quæstionem.* Aut quia non potest: & tunc aut erant atrocioria: & hoc casu punitur, ac si ad effectum produxisset: vt hic, & *inf. §. quacunque pœ. pe. l. in principio. & §. de extraord. cri. l.* Aut non erant atrocioria: & hoc casu non poterat: vt *§. quod quisque iuris. l. 1. §. fin.* & hoc casu aut non delinquit iure efficaciam, aut delinquit: & hoc casu quis non punitur. *inf. §. mens. ita fac. ab. Lex quidem.* [

l ¶ *Repere.* quod maius est.

m ¶ *Sed attentare.* scilicet, si è cogitatione, quod est minus. & hoc si ad aliquem actum processerit: alias nullam punitur pœnam: vt *§. de pœ. l. cognitionis.*

¶ Item *non quasi* * delictum, licite non sequatur effectus: vt hic, &). *de fur. l. si quis furari.* &). *ad leg. Iul. maie. l. quisque.* & *§. de extraordin. crim. l.* & *§. quacunque pœ. pe. l. cuiusc.* & hoc fuit specialis: regularitur contrà: vt *§. quod quisque iuris. l. 1. in fin.* & *ad leg. Cornel. de fal. l. qui falsum.* & de hoc dic. vt not. *§. de fur. Lapis in mente.* & *§. de pœ. l. cognitionis.* ACCVRSIVS.

a Clericatus est dignitas quædam, & honor.

b Principali dignitate quidem.

† al. Imp. confirmant & confirm.

c Nec sufficiebat. id est, curiali ad clerum transire, nisi facta officione facultatum illi certis, quam obligaverat, aut alia persona de habentia. C. T. de ex. tit. 1.

e Clandestina, & occulta gravius iniuriam punientur, quam mar. publica.

d Quam de legitimum quidem appellant.

480/C.IV.K.5-4, 73-74
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

iungendi causa matrimonij * sacratissimas virgines assus fuerit, capitali ᵇ pœna feriatur. Dat. xij. Kalend. Mart. Gratiano A. iij. & Merobaude Cos.

Clerici constituti in minoribus ordinibus sunt immunes à tutelis, & muneribus personalibus.

VI. *Imপp.* VALENTINIAN. VALENS, & GRATIANUS AAA. *ad Cataphronium.*

PResbyteros †, diaconos, subdiaconos, atque exorcistas, & lectores, hostiariosque, & acolythos * etiam ‡ personalium ᶜ munerum expertes esse præcipimus. Dat. xij. Non. Mart. Gratiano A. iij. & Merobaude Cos.

Episcopus cogi nil potest perhibere testimonium, hac lege, & an cogi possit clericus sacerdotis superavit. Panorm. c. cũ nuncius, extrà de testib. Guido Pap. q. 45. & an servatur hoc lex in Francia. Rebuff. in proœm. consit. reg. gl. 5.

VII. *Imp.* THEODOSIUS *dicit a.*

NEc honore, nec legibus ᵈ Episcopus ad testimonium dicendum flagitetur ᵉ. Item dixit ᶠ: Episcopũ ad testimonium dicendum ᵍ admiti ʰ ⁊ non decet. nam & persona oneratur ᶦ, & dignitas Sacerdotis ᵏ ᵐ exempta ˡ ᵐ confunditur ᵐ.

IN AVTHENTIC. DE *sanc. episc. §. nulli verò iudicum. cod. ix. consit. fin.*

SEd iudex mittat ad eos quosdam de suis ministris ᵇ ⁊ vt propositis ᶜ sacrosanctis Euangeliis, fecũdũm quod decet Sacerdotes ᵈ, dicant ea, quæ nouerint ᵉ, non tamen iurent ᶠ.

Presbyteri sunt privilegiati, vt accusationem testimonij non teneantur: sed in aliis clericis servatur ius commune: si tamen falsum diverint, puniuntur b.d. BALD. Vel sic: *Presbyteri licet vacillent in testimonio, non sunt torquendi: quod aliis clericis non concedatur: de falso tamen Presbyteri nõ prohibentur accusari. b.d.* SALYC.

VIII. *Idem A. ad Paulinum præfectum Augustali.*

PResbyteri * citra iniuriam ᵃ quæstionis ᵇ, testimonium dicant: ita tamen, vt falsa non simulent ᶜ. Cæteri verò clerici, qui eum † deinde gradum, vel ordinem sequuntur *, si ad testimonium dicendum petiti fuerint: prout leges ᵈ præcipiunt ᵉ, audiantur: vt falsa ᶠ tamen sit liligantibus falsi actio *, si forte Presbyteri, qui suo nomine ᵇ * superioris ᵍ loci testimonii dicere citra aliquam corporalem iniuriam sunt præcepti ʰ, hoc ipso, quòd nihil metuant ᶦ, vera suppresserint ᵏ, multò magis enim pœna digni sunt, quibus cùm pluriminũ honoris ˡ per nostram iussionem delatum est, occulto inueniuntur in crimine. Dat. viij. Kal. Aug. Arcad. A. & Bautone Cos.

IN AVTHENTIC. *de sanct. episc. §. reuerendissimi. cod. ix. consit. fin.*

Presbyteri pro falso testimonio in causa civili dato, per triennium suspendantur ab officio: pro dato in causa criminali puniuntur pœna falsi, quia in quacũque causa puniuntur cæteri clerici. b.d. SALYC.

PResbyteri, seu diaconi ᵇ si fallsum testimonium perhibuerint, non solũ ab officio suspendantur, sed ⁊ ab omni ordine deponantur, & ad ultimum ad monasteria ᶜ ⁊ ad ergastula ᵈ ⁊ ad exilia ᵉ ⁊ ad publicas ᶠ ⁊ ad ergastula ᵍ ⁊ ad exilia ʰ ⁊ ad publicas ᶦ ⁊ ad ergastula ᵏ ⁊ ad exilia ˡ ⁊ ad publicas ᵐ ⁊ ad ergastula ⁿ ⁊ ad exilia ᵒ ⁊ ad publicas ᵖ ⁊ ad ergastula ᵠ ⁊ ad exilia ʳ ⁊ ad publicas ˢ ⁊ ad ergastula ᵗ ⁊ ad exilia ᵘ ⁊ ad publicas ᵛ ⁊ ad ergastula ʷ ⁊ ad exilia ˣ ⁊ ad publicas ʸ ⁊ ad ergastula ᶻ ⁊ ad exilia ᵃᵃ ⁊ ad publicas ᵇᵇ ⁊ ad ergastula ᶜᶜ ⁊ ad exilia ᵈᵈ ⁊ ad publicas ᵉᵉ ⁊ ad ergastula ᶠᶠ ⁊ ad exilia ᵍᵍ ⁊ ad publicas ʰʰ ⁊ ad ergastula ⁱⁱ ⁊ ad exilia ʲʲ ⁊ ad publicas ᵏᵏ ⁊ ad ergastula ˡˡ ⁊ ad exilia ᵐᵐ ⁊ ad publicas ⁿⁿ ⁊ ad ergastula ᵒᵒ ⁊ ad exilia ᵖᵖ ⁊ ad publicas ᵠᵠ ⁊ ad ergastula ʳʳ ⁊ ad exilia ˢˢ ⁊ ad publicas ᵗᵗ ⁊ ad ergastula ᵘᵘ ⁊ ad exilia ᵛᵛ ⁊ ad publicas ʷʷ ⁊ ad ergastula ˣˣ ⁊ ad exilia ʸʸ ⁊ ad publicas ᶻᶻ ⁊ ad ergastula ᵃᵃᵃ ⁊ ad exilia ᵇᵇᵇ ⁊ ad publicas ᶜᶜᶜ ⁊ ad ergastula ᵈᵈᵈ ⁊ ad exilia ᵉᵉᵉ ⁊ ad publicas ᶠᶠᶠ ⁊ ad ergastula ᵍᵍᵍ ⁊ ad exilia ʰʰʰ ⁊ ad publicas ⁱⁱⁱ ⁊ ad ergastula ʲʲʲ ⁊ ad exilia ᵏᵏᵏ ⁊ ad publicas ˡˡˡ ⁊ ad ergastula ᵐᵐᵐ ⁊ ad exilia ⁿⁿⁿ ⁊ ad publicas ᵒᵒᵒ ⁊ ad ergastula ᵖᵖᵖ ⁊ ad exilia ᵠᵠᵠ ⁊ ad publicas ʳʳʳ ⁊ ad ergastula ˢˢˢ ⁊ ad exilia ᵗᵗᵗ ⁊ ad publicas ᵘᵘᵘ ⁊ ad ergastula ᵛᵛᵛ ⁊ ad exilia ʷʷʷ ⁊ ad publicas ˣˣˣ ⁊ ad ergastula ʸʸʸ ⁊ ad exilia ᶻᶻᶻ ⁊ ad publicas ᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad ergastula ᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad exilia ᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad publicas ᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad ergastula ᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad exilia ᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad publicas ᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad ergastula ʰʰʰʰ ⁊ ad exilia ⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad publicas ʲʲʲʲ ⁊ ad ergastula ᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad exilia ˡˡˡˡ ⁊ ad publicas ᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad ergastula ⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad exilia ᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad publicas ᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad ergastula ᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad exilia ʳʳʳʳ ⁊ ad publicas ˢˢˢˢ ⁊ ad ergastula ᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad exilia ᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad publicas ᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad ergastula ʷʷʷʷ ⁊ ad exilia ˣˣˣˣ ⁊ ad publicas ʸʸʸʸ ⁊ ad ergastula ᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad exilia ᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad publicas ᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad ergastula ᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad exilia ᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad publicas ᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad ergastula ᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad exilia ᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad publicas ʰʰʰʰʰ ⁊ ad ergastula ⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad exilia ʲʲʲʲʲ ⁊ ad publicas ᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad ergastula ˡˡˡˡˡ ⁊ ad exilia ᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad publicas ⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad ergastula ᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad exilia ᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad publicas ᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad ergastula ʳʳʳʳʳ ⁊ ad exilia ˢˢˢˢˢ ⁊ ad publicas ᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad ergastula ᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad exilia ᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad publicas ʷʷʷʷʷ ⁊ ad ergastula ˣˣˣˣˣ ⁊ ad exilia ʸʸʸʸʸ ⁊ ad publicas ᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad ergastula ᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad exilia ᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad publicas ᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad ergastula ᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad exilia ᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad publicas ᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad ergastula ᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad exilia ʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad publicas ⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad ergastula ʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad exilia ᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad publicas ˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad ergastula ᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad exilia ⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad publicas ᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad ergastula ᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad exilia ᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad publicas ʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad ergastula ˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad exilia ᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad publicas ᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad ergastula ᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad exilia ʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad publicas ˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad ergastula ʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad exilia ᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad publicas ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad ergastula ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad exilia ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad publicas ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad ergastula ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad exilia ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad publicas ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad ergastula ʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad exilia ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad publicas ʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad ergastula ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad exilia ˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad publicas ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad ergastula ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad exilia ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad publicas ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad ergastula ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad exilia ʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad publicas ˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad ergastula ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad exilia ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad publicas ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad ergastula ʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad exilia ˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad publicas ʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad ergastula ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad exilia ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad publicas ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad ergastula ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad exilia ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad publicas ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad ergastula ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad exilia ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad publicas ʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad ergastula ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad exilia ʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad publicas ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad ergastula ˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad exilia ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad publicas ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad ergastula ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad exilia ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad publicas ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad ergastula ʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad exilia ˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad publicas ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad ergastula ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad exilia ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad publicas ʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad ergastula ˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad exilia ʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad publicas ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad ergastula ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad exilia ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad publicas ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad ergastula ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad exilia ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad publicas ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad ergastula ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad exilia ʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad publicas ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad ergastula ʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad exilia ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad publicas ˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad ergastula ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad exilia ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad publicas ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad ergastula ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad exilia ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad publicas ʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad ergastula ˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad exilia ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad publicas ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad ergastula ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad exilia ʷʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad publicas ˣˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad ergastula ʸʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad exilia ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad publicas ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad ergastula ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad exilia ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad publicas ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad ergastula ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad exilia ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad publicas ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad ergastula ʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad exilia ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad publicas ʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad ergastula ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad exilia ˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad publicas ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad ergastula ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad exilia ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad publicas ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad ergastula ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad exilia ʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad publicas ˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad ergastula ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad exilia ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad publicas ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad ergastula ʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad exilia ˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad publicas ʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad ergastula ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad exilia ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad publicas ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad ergastula ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad exilia ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad publicas ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad ergastula ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad exilia ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad publicas ʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad ergastula ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad exilia ʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad publicas ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad ergastula ˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad exilia ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad publicas ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad ergastula ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad exilia ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad publicas ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad ergastula ʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad exilia ˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad publicas ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad ergastula ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad exilia ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad publicas ʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad ergastula ˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad exilia ʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad publicas ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad ergastula ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad exilia ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad publicas ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad ergastula ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad exilia ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad publicas ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad ergastula ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad exilia ʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad publicas ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad ergastula ʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad exilia ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad publicas ˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad ergastula ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad exilia ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad publicas ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad ergastula ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad exilia ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad publicas ʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad ergastula ˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad exilia ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad publicas ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad ergastula ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad exilia ʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad publicas ˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad ergastula ʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad exilia ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad publicas ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad ergastula ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad exilia ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad publicas ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad ergastula ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad exilia ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad publicas ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad ergastula ʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad exilia ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad publicas ʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad ergastula ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad exilia ˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad publicas ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad ergastula ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad exilia ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad publicas ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad ergastula ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad exilia ʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad publicas ˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad ergastula ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad exilia ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad publicas ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ⁊ ad ergastula ʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷʷ ⁊ ad exilia ˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣˣ ⁊ ad publicas ʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸʸ ⁊ ad ergastula ᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻᶻ ⁊ ad exilia ᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃᵃ ⁊ ad publicas ᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇᵇ ⁊ ad ergastula ᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜᶜ ⁊ ad exilia ᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈᵈ ⁊ ad publicas ᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉᵉ ⁊ ad ergastula ᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠᶠ ⁊ ad exilia ᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍᵍ ⁊ ad publicas ʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰʰ ⁊ ad ergastula ⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱⁱ ⁊ ad exilia ʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲʲ ⁊ ad publicas ᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏᵏ ⁊ ad ergastula ˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡˡ ⁊ ad exilia ᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐᵐ ⁊ ad publicas ⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿⁿ ⁊ ad ergastula ᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒᵒ ⁊ ad exilia ᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖᵖ ⁊ ad publicas ᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠᵠ ⁊ ad ergastula ʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳʳ ⁊ ad exilia ˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢˢ ⁊ ad publicas ᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗᵗ ⁊ ad ergastula ᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘᵘ ⁊ ad exilia ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ

a ¶ *Ministerio.* id est, officio, & beneficio.
b ¶ *Legitimis.* [illegible] *ff. ad leg. Corn. de fal. l.* [illegible] *in fine.*
c ¶ *Cæteri.* à Presbytero, vel Diacono.
d ¶ *Sine delectu.* sine distinctione illa, verùm fuerit pecuniaria causa, an criminalis: vt *s. eod. l.* licèt hic aliter & mitiùs puniatur in pecuniaria, quàm criminali.
e ¶ *Verberibus.* id est, tormentis *.
f ¶ NVlla nisi emensis.] Transfertur, vt in authent. quomodo oport. episc. § quinta coll. j. Sed Paul. ad Timoth. dicit, de lx. item authent. hic posita, diaconissam, &c. corrigit hanc legem, & dicit de xl. sequens minus tempus putauit sufficere Imperator, quàm Apostolus, vel Imperator antiquus.
a ¶ *Quinquaginta.* Sexaginta, vel septuaginta. CVIACIVS.
β ¶ *Apostoli.* Pauli in 1. ad Timoth. c. 5. CVIAC.
g ¶ PResbyterum minorem. Diaconum scilicet, vel subdiaconum: vt in eo. authent. vnde hæc sumitur, *de sanc. Episc.* §. *presbyterum. coll. ix.*
h ¶ SI quis in hoc.] Tres specialitates notantur hac lege. 1. Prima, quòd crimen iniuriarum est publicum crimen.
2. Secunda, quòd ex eo infligitur pœna capitalis.
3. Tertia, quòd quis sine accusatore punitur.
¶ Vel dic, quòd nullum sit hic speciale: quia non loquitur de crimine iniuriarum, sed de crimine sacrilegij, quod est publicum, & pœna capitalis imponitur: vt *ff. ad legem Iuliam pecu. l. sacrilegi.*
i ¶ *Hoc genus.* nam hoc est verum inter cætera.
k ¶ *Prorupuerit.* id est, inciderit.
l ¶ *Ipsi cultui.* quando dicitur officium.
m ¶ *Locóque.* quando non dicitur.
n ¶ *Quod geritur.* id est, quod factum est.
o ¶ *Animaduertatur.* id est, puniatur.
p ¶ *Cultus.* ac si dicas cuilibet ibi existenti.
q ¶ *Conuictos.* id est *, comprobatos per * te- stes.
r ¶ *Nouerit.* sic ergo post confessionem datur sententia: vt dicitur *ff. ad leg. Aquil. l. proinde. §. §. notandum.*
¶ Et dic, sponte * confessum: vt §. §. j. [illegible] quanquam. alias contrà: vt *ff. de quæstionibus. l. 1. §. diuus Seuerus. & §. si quis vltrò.*
s ¶ *Nec expectet.* [illegible] Præses ε, vel moderator.
t ¶ *Sanctitas.* aliàs Sanctitas.
u ¶ *Laudabile.* sine accusatore ponitur ergo: vt dixi *s. de sess. l. nullum.* ACCVR.
x ¶ *Reis.* id est, delinquentibus.
y ¶ *Quòd.* pro *&.*
z ¶ *Multitudo.* * sellitor delinquentium.
a ¶ *Apparitoris.* id est, nuncij communis.
b ¶ *Ordinum.* id est, militum iussione illius castri, vel loci.
γ ¶ *Ordinū.* i. curiarum, curialium. CVIAC.
c ¶ *Flagitari.* id est, iudici præsentari.
d ¶ *Quòd.* id est, quia.
e ¶ *Appetito.* sic & *s. de his qui latro. vel in aliis crimin. l. 4. ante medium.*
f ¶ SEd nouo iure.] CASVS. Lex superior dicebat, Si quis turbauit diuina ministeria celebrari, seu aliàs iniuriam intulit, conuictus capite puniebatur. hæc authent. hoc corrigit, & dicit, quòd nouo iure pro tali pœna verberatur, & in exilium mittitur. Sed si aliquis turbauit, aut prohibuit sacra ministeria celebrari, capite puniatur. Eadem distinctio est in litaniis. nam si aliquis facit iniuriam alicui eunti ad litanias, verberatur, & traditur in exilium. Si autem eas turbasse, capite punitur. Item laicis est prohibitum facere litanias sine clericis: quia litaniæ non debēt fieri sine orationibus, & cruce. VIVIAN.
f ¶ *Aut.* pro *&*: vt patet ex eo, quod dicit de litaniis. sic & *ff. de verbor. sign. l. sæpe.* & est hæc authent. *de sanc. episc.* §. *si quis autem cum sacra. coll. ix.*
δ ¶ *Aut in exilium.* legendum est, *&.* Nam in Græco est κ & ita vertit rectè Haloander. CVI.
g ¶ *Mittitur.* quando officium non celebratur.
h ¶ *Ministeria.* tempore, quo celebratur ministerium.
i ¶ *Pro iniuria.* illata clericis: ita tamen, vt non turbetur officium litaniæ: vt patet ex eo: quod dicit de litaniis *. sic *ff. de verb. sign. l. sæpe.*
k ¶ *Verberatus.* hic quando sunt factæ. alias punitur aliter, vt sequitur.
l ¶ *Eas.* ita quòd sacra non fuerint facta sic.
m ¶ *Clericis.* ita tamen vt non turbetur officium.
IN Ecclesiis.] Lex ista plana est, sicut in summario.
n ¶ *Vicis.* non accipias hic vicum nisi de adscripticiis saltem alterius possessionis: nam ex eadem possessione clerici ordinantur, volente demùm domino: constitutione noua, & præter voluntatem.

buisse conuincantur: si quidem in causa pecuniaria, à diuino ministerio [a] duntaxat per tres annos separari, monasteriis pro tormentis tradantur. Sed si in criminali, clericatus honore nudari, legitimis [b] pœnis afficiendi sunt.

Cæteri [c] verò clerici communi iure ab officio ecclesiastico repulsi, sine delectu [d] causæ verberibus [e] coërceantur.

IX. *Impp.* VALENTINIAN. THEOD. *&* ARCAD. AAA. *Tatiano PP.*

NVlla nisi emensis quinquaginta † [a] annis, secundùm præceptum Apostoli [β], ad diaconissarum cōsortium transferatur [f]. Dat. xj. Kalend. Iul. Mediolani, Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss.

IN AVTHENT. DE sanc. episco. §. presbyterum. coll. ix. constit. fin.

Clerici in maioribus ordinibus constituti debent esse ætatis hic scriptæ. h. d. cum authent. sequent. hodie seruatur clemen. fin. de ætat. & quali. ordi. SALYCETVS.

PResbyterum [*] minorem [g] xxxv. annis fieri non permittimus, sed neque diaconum, vel subdiaconum minorem xxv. annis, neque lectorem minorem annis xviij. item Episcopum minorem annis xxxv. ordinari prohibemus.

IN AVTHENTIC. DE sanc. episcop. §. diaconissam verò. coll. ix. constit. fin.

DIaconissam in sancta Ecclesia non ordinari præcipimus, quæ minor sit annis quadraginta †, aut si ad secundas peruenerit nuptias.

Irruens in Ecclesiam, & ministros debet capitaliter puniri etiam per inquisitionē, & vbicunque sit, debet capi: & si sit in arce, vel loco, ex quo non possit faciliter extrahi, debent ad hoc milites conuocari, & indici bellum. h. d. BALD. *Vel sic: Iniuriam Sacerdotibus, vel ministris illatā intra Ecclesiam tempore cultus diuini ante, vel postea debet Præses vindicare, capitali pœna in conuictum, & confessum inferenda. Et quilibet ad accusandum, vel denunciandum admittitur. Et vbi Præsidis potestas non sufficiat, auxilium militare debet implorari. hoc dicit.* SALYC.

X. *Impp.* ARCADIVS, *&* HONORIVS AA. *Theodoro PP. Ordinis.*

SI quis in hoc [h] * genus [i] sacrilegij proruperit [k], vt in Ecclesias Catholicas irruens, Sacerdotibus, & ministris, vel ipsi cultui [l], locóque [m] aliquid importet iniuriæ: quod geritur [n], à prouinciæ rectoribus animaduertatur [o], atque ita prouinciæ moderator, Sacerdotum, & Catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, & diuini cultus [p] iniuriam capitali in conuictos [q], seu confessos reos sententia nouerit [r] vindicandum †: nec expectet [s] *, vt Episcopus iniuriæ propriæ vltionem † deposcat, cui sanctitas [t] ignoscendi gloriam dereliquit.

Sitque cunctis laudabile [u], factas atroces Sacerdotibus, aut ministris iniurias veluti crimen publicum * persequi, ac de talibus reis [x] vltionem mereri. Quòd [y] si multitudo [z] violenta, à ciuilis apparitoris [a] executione, & adminiculo ordinum [b] [γ], vel ordinatorum, possessorúmve non poterit flagitari [c] †, quòd [d] se armis, aut locorum difficultate tueatur: Præsides prouinciarum etiam militari auxilio per publicas literas appetito [e], competentem vindictam tali excessui imponere non moentur. Dat. vij. Kalend. Maij, Mediolani, Honorio III. & Eutychiano Coss.

IN AVTHENTIC. DE sanct. epis. §. si quis cum sacra. coll. ix. constit. fin.

SEd nouo iure pro tali iniuria verberatur, aut [f] in exilium [δ] mittitur [g]. Sed si sacra ministeria [h] turbauerit, vel celebrare prohibuerit, capite puniatur. Idem est & in litaniis *, nam pro iniuria [i] verberatus [k], exilio traditur: si eas [l] concusserit, capite plectatur. Laicis facere litanias interdicimus sine clericis [m], quæ sine orationibus, & cruce fieri non debent.

Ad Ecclesiam sunt promouendi illi, qui sunt de illa ciuitate, vel oppido. h. d. BALD. *Et numerus iudicio Episcopi debet taxari.* SALYCETVS.

XI. *Iidem AA. Eutychiano PP.*

IN Ecclesiis †, quæ in possessionibus (vt fieri assolet) diuersorum, vicis [n] etiā, vel quibuslibet locis sunt cōstitutæ, clerici

* [illegible marginal notes]
a Prouincia vel multitudo.
γ C. Th. 16. 2. 31.
† Aliàs, vindicandam.
* In locum est præuentioni. hinc nisi colligere, iudicem procedere posse contra [illegible] delinquentem. [illegible]
† Vindicta, maximè religiosi, & laudis [illegible] [illegible]. An aut quis possit cogi ad iniuriam remittendam, vide Abbatem ad c. [illegible]
* Publicum crimen est, Ecclesiam offendere: & hic casus specialis est, in quo iniuria publicum est crimen.
† In C. T. legitur, professores: vt & in quibusdam melior: quod [illegible]
ε Litania.
* Litanias.
† C. T. 16. 2. 33. Canon. 75. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 77-78
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vel vico.* si idonei sint ibi, alibi secus: quia de aliis mouetur arg. ff. *de mu. & hon.* l. vt *gradatim.* §. *si lege.* & *quod cuiusque vni.* l. j. §. *fin.* Ir. tamen dicit, hanc legem loqui in adscriptitiis tantùm, & pro eo ∫. *eod.* l. *quisquis.* j. vnde & inuito domino: vt in *authent. eo.* §. *adscriptitios.* Sed & in aliis loqui potest, qui ratione possessionum ad aliqua tenentur præstanda: vt & arg. ∫. *de offi. præto.* l. tres.

b ¶ *Vi propria.* id est, tributi, quod tenebantur præstare.

c ¶ *Capitationis.* id est, pensitationis, vel tributi animalium.

d ¶ *Sarcinam.* quantum ad corpus.

e ¶ *Recognoscant.* quantum ad patrimonium, scilicet in eo vico.

f ¶ *Iudicio.* consentiente patrono: vt *in auth. eo.* §. *si quis vero* [illegible] vel ibi ad collationem vacantium: hic ad certum numerum clericorum, & facit ∫. *eo.* l. *non plures.* & in decretis [illegible] *distinct.* [illegible]

S*i quis curialis.*] CASVS. Hæc lex prohibet, ne aliquis curialis adstrictus curiæ fore, sine consensu sui superioris possit clericari: & si aliquis curialis fuerit factus clericus, nisi incontinenti facta sibi denuntiatione redeat ad curiam, iudex sua authoritate debet eum reddere primæ conditioni exstante quadam lege, quæ dicebat, quòd curialis potest inuito suo superiore in clericum ordinari, relictis omnibus bonis suis curiæ. VIVIAN.

g ¶ *Si quis curialis.* id est, obnoxius rationibus curiæ.

h ¶ *Conuentione.* id est, citatione [illegible].

i ¶ *Reddatur.* à Præside.

k ¶ *Et solertia.* id est, sollicitudine.

l ¶ *Iudicantium.* forte ab his, quibus seruiebat, si Præsidis desit copia: vt ∫. *de decur.* l. *generali.* [illegible]

m ¶ *Velut.* [illegible] exemplificatiuum est.

n ¶ *Manu.* militari, i. fortitate. & tunc dic.

o ¶ *Iniecta.* id est, immissa, vel propriè dic. quòd manus iniiciatur in eum, capiendo ipsum.

p ¶ *Reuocetur.* [illegible] clericus esse definat: Respond. non, sed priuilegia clericorum nō vtetur: quia nec decurio, qui quæstioni mancipatur, id est, datur, decurio esse definit: vt ∫. *ad l. Corn. de fal.* l. *si quis.*

q ¶ Sed arg. contra *in authent. quomodo oper. episc.* §. *neque autem. coll.* j. & facit ad hæc l. *de agri.* [illegible] *in auth.* [illegible] *coll.* [illegible] *in decret.* [illegible] *dist.* [illegible] & pro his legi authent. *sed neque* [illegible] ∫. *de* [illegible]

q ¶ *Legem.* quam non habemus, quæ dicebat hoc, quod sequitur. erat enim lex, quæ patiebatur fieri decuriones clericos, si vellent cedere bonis, & dare curiæ.

a ¶ *Fidiano.* Legendum, Sapidiano, vicario Aphricæ, ex Cod. Theodos. ex quo etiam addenda subscriptio: Dat. vij. Kal. Iul. Brixiæ, Theodoro V. C. Cos. Hic autem Consul fuit cum Eutropio, cuius post memoria damnata fuit. CVIAC.

S*i venerabilis Ecclesiæ priuilegia.*] *Commissum.* id est, peccatum siue delictum.

[Left margin notes:] a Vel in Ecclesia superstitis idonei, domestici possint promouendi, quam externi. — † C. T. [illegible] — Principi permissum [illegible] priuilegia à se, suisque maioribus concessa, etiam Ecclesiasticis tollere, nisi inueniantur [illegible] — * Cessio bonorum [illegible] — n Capiendus [illegible] — † [illegible] — * Communitas [illegible] — † Nomine personæ [illegible] — * Bannum [illegible]

non ex alia possessione, vel vico a, sed ex eo † vbi Ecclesiam esse constiterit, ordinentur: vt propriæ b capitationis c onus, ac sarcinam d recognoscant e, ita vt pro magnitudine, vel celebritate vniuscuiusque vici Ecclesiis certus iudicio f Episcopi clericorum numerus ordinetur. Dat. III. Kal. Aug. Minizo. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss.

Prohibitus clericari debet reuocari ad pristinum statum per manus iniectionem: & non prodest ei cedere bonis. SALYCETVS.

XII. *Iidem AA. Eutychiano PP.*

SI quis * curialis g clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione h præmissa pristinæ conditioni reddatur i, is vigore, & solertia k iudicantium l ad pristinam sortem veluti m manu n iniecta o mox reuocetur p. clericis enim vlteriùs † legem q prodesse non patimur, quæ cessione * patrimonij subsequuta decuriones clericos esse non vetabat. Dat. vj. Kal. Aug. Minizo. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss.

Violans priuilegia Ecclesiæ punitur in quinque libris auri. & loquitur hæc lex in priuilegiis, quæ conceduntur singularibus Ecclesiis h. d. BALD. & SALYC. *& est canonizata* 25. q. 2. *vers. si ecclesia.* PAVL. DE CASTR.

XIII. *Iidem AA. Fidiano a vicario.*

SI † venerabilis Ecclesiæ priuilegia cuiuscunque fuerint vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta: commissum f hoc quinque librarum auri condemnatione g plectetur.

Noua constitutio Friderici de statu & consue. contra li. eccle. §. *item quæcumque. coll. x.*

ITem quæcumque communitas *, vel † persona, quæ annum in excommunicatione propter libertatem Ecclesiæ fractam, & violatam perseuerauerit, ipso iure imperiali banno subiaceat: à quo nullatenùs extrahatur, nisi * priùs ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Repulsus ab episcopatu propter delictum commissum in Rempubl. non est reuocandus ad episcopatum. SALYCETVS.

XIIII. *Iidem AA. Adriano P.P.*

QVicumque † residentibus t Sacerdotibus u fuerit episcopali loco, vel nomine detrusus x: siue aliquid contra custodiam, vel quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusq; z petere sacerdotium a, à quo videtur b expulsus: procul ab ea vrbe, quam conturbauerit, centum millibus c vitam agat: nec d nostra adeat secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis d careat: defensoribus e etiam eorum f nostram indignationem g subituris. Dat. prid. Non. Feb. Rauen. Stilichone, & Aureliano Coss.

IN AVTHENTIC. *de sanc. episcop.* §. *si quis autem Episcopus. coll. ix. constit. sin.*

SI quis Episcopus sacerdotio pulsus præsumpserit ingredi ciuitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum, in quo degere iussus est: iubemus, hoc monasterio in alia regione constituto tradi, vt quæ in sacerdotio deliquit, in monasterio degens corrigat.

Verbum, quid non respicit finalem causam, non inducit argumentum à contrario sensu. h. d. secundum Iacob. Butr. verum est, quod dicit hic gloss. sed non tex. nisi intellus cum gloss. BALD.

XV. *Iidem AA. Studio præfecto vrbi* *.

COnuenticula illicita h etiam † extra Ecclesiam i in priuatis ædibus celebrari prohibemus: proscriptionis k domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos l nouos, ac tumultuosa m conuenticula extra Ecclesiam celebrantes susceperit. Dat. IV. Kalend. Sept. CP. Hono. A. VI. & Aristæneto Coss.

Rusticus adscriptitius alicuius domini promotus ad clericatum, potest deseruire in ruralibus obsequiis per substitutum, per cuius seruitium repræsentatur eadem vtilitas, & effectus. BALD.

f ¶ *Condemnatione.* Sed contra ∫. *eo.* l. j. l. *placet.* sed hic imponitur pœna ciuiliter *, ibi criminaliter.

2. Vel, ibi de priuilegiis circa tributa, de quibus dicit ibi, hic de aliis.

3. Vel hic de priuilegiis specialiter alicui quoad personam indultis, ibi de generalibus.

4. Vel, ibi vindicta, hic mulcta.

¶ Item contrà ∫. *eo.* l. *iubemus nulli.* §. *fin.* Sol. ibi vindicta, hic mulcta. Vel, ibi quando circa alienationem violantur priuilegia.

¶ Item contrà ∫. *de la.* [illegible] *consis.* l. ij. Sed ibi soluas. Vel intelligas, legem istam loqui de eo, qui voluit priuilegium Ecclesiæ impugnare. priuilegia tamen intellige inclusa in corpore iuris b.

¶ Item est hic authentica noua, *Item quæcumque,* &c. nam violantur priuilegia Ecclesiæ concessa, &c.

t ¶ Q*Vicumque residentibus.* in concilio.

u ¶ *Sacerdotibus.* id est, Episcopis.

x ¶ *Detrusus.* id est, * inclusus per electionem. & quod dicit ∫. *expulsus,* scil. ipso iure per talia commissa. 1. Vel videlicet, *detrusus.* i. depositus, & expulsus: & propter ponitur, & probatur hæc expositio in auth. *eo.* §. *si quis autem episc.* quam authenticam habent hic quidam.

y ¶ *Si* *, pro *quia.*

z ¶ *Rursus.* id est, iterum.

a ¶ *Sacerdotium.* i. episcopatum petere velit.

b ¶ *Videtur.* & ecce, &c.

c ¶ *Millibus* *. id est, milliaribus.

d ¶ *Impetratis.* rescriptis. ACCVRS.

e ¶ *Defensoribus.* qui vellent eos defendere.

f ¶ *Eorum.* expulsorum.

g ¶ *Indignationem.* scilicet nostram.

h ¶ C*Onuenticula illicita.* vt aliquorum hæreticorum f.

i ¶ *Extra Ecclesiam.* id est, extra ecclesiasticam religionem, & sic expone in fin. huius leg. 2. Alij habent ibi, *etiam* §. & sic est plana lex. 3. Vel dic ij quòd licet extra Ecclesiam prohibeat, non ideò in Ecclesia permittit. non * enim semper valet argumentum à contrario sensu: vt ∫. *de iur. om. iudi.* l. *nemo.*

k ¶ *Proscriptionis.* id est *, publicationis: sic & ∫. *de sal. mona.* l. j. §. *damnas.*

l ¶ *Clericos.* scilicet hæreticos.

m ¶ *Tumultuosa.* sic & ∫. *de his qui ad eccl. confug.* l. *denunciamus.* & ∫. *de hær.* l. *ij.* & ∫. *de Pag. sa. & templ.* l. j.

[Right margin notes:] a Applicanda illi Ecclesiæ, quæ læditur. [illegible] b [illegible] Aliàs in dubio omnes pœnæ [illegible] nisi pœna à lege ciuiliter indigatur, [illegible] † C. T. [illegible] — * Seditionis damnato [illegible] — b Alij [illegible] — c Detrusus quia. — d Si, pro quia. — e Milliarii pro milliari. — f [illegible] — * C. T. [illegible] — † Non modo non [illegible] in ipsa Ecclesia. — g [illegible] — h Argumentum à contrario [illegible] — i Proscribitur enim bona publicantur.

480/C.IV.K.5-4, 79-80
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quisquis Hac lex plana est, & non quod ad hoc principalis allegatur secundum Pan. quodlibet quicumque aliquid facere personaliter, poterit illud facere per substituum. & hoc est verum quando ipse est impeditus, & ita erat hic propter clericatum quia amodo non debeat vacare operi rurali, sed divino officio: alias secus, quod dic vt per Cy. hic.

b ¶ *Fuerit.* i. esse voluerit.

c ¶ *Annorum.* i. glebæ secum effectus, vt de ea censum solverat annui. & dic annorum, id est, aliquardi.

d ¶ *Fuerit.* i. esse voluerit.

e ¶ *Sub hac lege.* i. domino permittente. Sed hodie etiam omnino: vt in *auth. adscriptitios*, quæ est *7. col. nouissima.*

f ¶ *Capitationis.* i. tributis.

g ¶ *Compellatur.* C. talis clericus: vt *T. eo. l. in ecclesia.*

h ¶ *Obsequio.* fs. colendi fundum.

i ¶ *Subrogata.* i. huiusmodi loco dato. ¶ Ar. quod * vasallus posset servire ^b feudo ^c per substituum ^d. ¶ Item arg. quod heres adoucati non iurisperitus possit servire per alium, & retinere feudum: vt *cod. Land similitudinem. & l. subnotat.* Sed arg. contra *ff. pro socio l. de alienatione, & ff. de procurat. l. fin.* ¶ & est hic arg. pro omnis clericis laicalibus.

Vasallus an possit per alii servire.

C. T. tit. 2. 45.

¶ Clericis ad medicam ministrantes, dispensare non licet.

Tamen ad procurationem ob. ligatus.

d. Barc. q. 1. n. 8. ¶ id est. *Quod. ff. de verb. oblig.*

¶ quod quis sine nomine facere possit, publico aut collegii etiam n. 8. ¶ Legendi est.

k ¶ *Immunitate.* qua fit cum domini voluntate.

l ¶ *Indulta.* Hæc clericis. Accvrs.

m ¶ *Capitationis.* fc. extraordinaria. Sed ordinariam præstat: vt T. eo. *l. de hac.* 2. Vel dic, quod dicit de prædio ecclesiæ. Accvrs.

n ¶ *Venerandis.* fc. aliis clericis occasione venerandorum ecclesiarum.

o ¶ *Maximo.* Alij *Monachis.* In Cod. Theod. est *sic* vt in pleriq. que manuscript. Monasio, quod ochum pano, vt dim. l. fin. C. vsuras. Accvrs.

p ¶ *Macrumgitra clementia.* id est, nobis qui Cum. *clemente.* fc. habes T. *de summa Trin. l.*

q ¶ *Publico.* i. cum publicis muneribus.

q ¶ *Allimitibus* publicis: deo dicuntur, quia iure publico. i. civili iudicatur sanctus: & *ff. de vri iuris l. 9. §. denide ex his.* alias *dic. allimitibus* i. muneribus vt sit iudex. Accvrs.

s ¶ *Vel.* fc. actibus sive officiis pertinentibus ad fingulos de populum? *sed. Leopoldus.* similis expositio est *in auth. hoc ius perpetuum, in prin.* T. *vt prem.* Accvrs.

t ¶ *Annos.* ergo in curia episcopi quia eius curiæ corpori sunt annexi, habere possunt aliquod reverentiæ.

v ¶ *Illabuant.* Sed quam poenam habebant si inuiolentur fe de facto? Resp. extra ordinem arbitrio iudicis puniuntur, vt *ff. de pœnis l. familia.* 2. Vel dic, quod illam poenam patiuntur, quæ est *l. ad l. repetun. in fi.*

¶ *Facultatem* ¶ 2. medici, &c dicti, quia ¶ multas habent parabolani & circumiores vocantur: vt *ff. de extra. cu. l. fi. dum. §. 3.*

x ¶ *Spectaculum.* i. ludum.

y ¶ *Spatio* ¶. 2. defensore ipsius corporis medicorum, qui secreti erant: vt *l. ad. prout.* & eorum nomina scripta erant in breviario quaternio quodam. vt hic fabitur. ¶ Et not. quid ¶ aliquo potest facere quis pro se, vel pro suo corpore, quæ pro alio non potest: vt *l. de procu. l. qui stipendia. & ff. de procur. l. hinc familia.* i. militia.

z ¶ *Sub ea definitione.* hoc est, iubeo prædicta subscripta pœna definita fuse statuta contra eos qui venit contra.

a ¶ *Breuilus.* i. scripsit, vel quatenus, &c.

b ¶ *Competentia.* fc. quod violenter indicit. *ff. de pœnis l. familia legum.* A. Cvrsivs.

¶ *Nouellissimus.* Hæc authenticæ prorogat l. C. eam interdicit sanctissimæ episcopis & presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, & cæteris clericis ne iudicant ad tabulas, vel ne eam alis ludentib. participes fiat, vel ludentes inspiciant. 2. Item interdicit eis quod non accedant ad spectacula aliqua. & si aliqui ex prædictis contra fecerint, in monasterium detradantur, per triennium sacro ministerio eis interdicto. Sed si medio tempore se offenderint parentes, obuacentur per suum episcopum. Vivian.

c ¶ *Sanctissimæ episcopis.* quales omnes esse debent.

d ¶ *Collegij.* i. in concertis b. 2. Vel collegium genus est concertorum.

e ¶ *Solemnes.* id est, ordine vel figura.

f ¶ *Ad tabulas.* Etiam gratis, arguimento eius quod dicit de spectaculo quod fit gratis. ¶ Sed quid si ad fecerot * Respond. forte licuit: quia in ingenio naturali contulit: nec committitur vitiis forenses. & est hæc auth. de fan. episc. T. *interdicimus. q. ceteris.* vbi est similis gl.

g ¶ *Redigi.* Sed quis hoc faciet? Respond. episcopus, si clericus sibi subditus se delinquent: vt *in auth. de fan. episc. §. interdicimus. q. in §. §.* vel *in auth. de fan. episc. in §. §. prædictis.* Accvrs.

h ¶ *Mimorum* ¶ Citharœdum.

a Potest prestari vel sui corpori quæ pro alio non potest.

b In officiis extra. legitur, & omnibus alis ministris religiosis cum conscriptionibus ludere, &c.

† Ducibus aut monarchis, aut magnatibus ad id deputatis.

* C. T. tit. 2. 44

* Sicut in omnibus manuscriptis non est ergo emendandum quæ quæ est. Cod. Th.

b Concertis.

c Sententiæ ludentis ingenio naturali confisi, nec delinquerent vitiis forensibus.

¶ Qui sic ludit & ideo. id est in omni submissione vitiis facit.

d ¶ Ipsos parentes statuit in sententia minori potest. 2. tamen ¶ 1. *ff. de pœnis l. de pœnis.*

e Medicorum collegium ab Episcopo ordinandi fuit, propter officium ac munus eorum in pauper positis. f vide Alciat. 4. dis. 2.

g subrogari iuste quisque debet qui pro illi ab initio eligi.

Parabolani. Hæc lex plana est, & habet locum solum in Alexandria ciuitate. ¶ No. in hac ¶ specialiter quod collegij e medicorum debet ordinari per episcopum loci. Et hæc lex posita fuit in hoc ci. propter officium pietatis quod exercent in curandis infirmis, sepeadum Pan. de Cust.

i ¶ *Parabolani* ¶. i. medici, & regitur à verbo, *parapinnow*, quod est ¶. & fe indeclinabile.

k ¶ *Arbitrium.* i. voluntatem.

l ¶ *Numerus.* i. ante electionem faciendam de tanto numero.

m ¶ *Honoratis.* i. militibus, qui eligi non possunt nec debent, sicut nec subrogari, et fabitur ffaqua.

n ¶ *Ex his.* i. medicis.

o ¶ *Secundum.* i. episcopi.

p ¶ *Excepta.* quia non debet quis eligi de illis ¶.

q ¶ *Relinquit.* i. præcepit.

r ¶ *Legis.* i. superioris.

s ¶ *Forma.* vt ¶. i. gratia.

480/C.IV.K.5-4, 81-82
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

EPiscopum vel clericum.

Lib. ¶ Agat. i. agere debet cassé viuendo.

a Decolorari. i. defamari *.

b Sororia. vt cognoscat aliquam, quam dicat sororem b.

c ¶ Sororia appellationis. Vide CYPRIAN. l. 1. epist. 6. 19. CYPRIAN.

d ¶ Cognoscant. sic ff. de ritu & habit. l. non oportet.

e ¶ Filias. quas habuerunt ante clericatum.

f ¶ Matres, filias atque germanas. Addicit in Cons. Nic. Nov. & quibus hiusmodi necessitudine coniunctis mulier, vt omnis ab ea suspicio abeat. CYPRIAN.

g Septa. i. claustra.

h ¶ Fratres. id est, vinculum ac proximitas consanguinitatis.

i ¶ Relinqui. id est, bene poterit retinere secum.

k ¶ Coniugium. f. matrimonium.

l ¶ Conuersationis. fuit enim talis conuersationis hæc vxor, quod voluit secum esse mansuram. Vel sic fuadet vt esset sacerdos.

m MPlùs magis] id est, cum prohibentur clerici ne retineant aliquam extraneam in concubinam, multò magis.

n ¶ Coniugia quæ de nouo faciunt: vt statim subiicit: & sic non corrigitur l. 2. ff. eo.

o ¶ Peruenerint. cantores & lectores.

p ¶ Ascendant. scil. cantores & lectores, tertius nullo modo conuabit: vt in ser. authent. & hæc est de nouo. §. si quis autem collat. j. & de nupt. §. sed & si quis. & quomodo episcop. §. neque autem collat. j.

q ¶ Episcopo. hoc est, cum authent. quomodo episcop. episc. §. neque autem collat. j. & in authentic. ex §. presbyteris collat. ix.

r ¶ Mulierem. idem in monacho: vt in authentic. quomodo oport. mon. viuere. §. non egredientur. presbyteri verò & inferiores possunt habere secum illas quæ conuersæ effugiunt suspicionem: vt in authent. eod. §. presbyteris coll. ix.

Si quis presbyter. Hæc lex plana est. ¶ Nepotibus hic sex personas ponferri e ecclesiæ in successione clerici intestati. scilicet personam sanguineam & coniugalem, virum & vxorem & curiam, & dominum & patronum. s. Nu. secundò, quod ecclesia preferatur filio. BALD. & PAUL.

f ¶ Laici gradus.

t ¶ Monachus. secundùm hæc tempora monachi habebant proprio.

u ¶ Solitarius vita. i. solus, vt sit in vna cella.

x ¶ Conjiliis adiuncta. vt serui glebæ.

y ¶ Subiecti. i. liberti facti clerici.

z ¶ Bona. liberorum.

a ¶ Peculia *. adscriptitiorum, quæ improprie dicuntur peculia, cùm sint liberi b: sed quæ à tempore hæresum non erant nisi cathecesis vel quasi: vt l. de inof. test. l. fin. vide pro * pusillo matrimonio ponitur: vt §. ad Trebell. l. cap. in prin.

b ¶ Legibus. olim c alia, quia quarta, & hæ dicuntur: vt Institut. de suc. lib. § sed nostra.

c ¶ Cui. scilicet domino.

d ¶ Eorum. scil. clericorum.

e ¶ Constitutionis. vt inf. de iure deliber. Leg. & ar. 3. ad l. officialis.

f ¶ Forma. ita, vt sine herede decedant.

g ¶ Competentibus. adsumit dominum, vel patrem.

h ¶ Reformatis. contra eorum bona vel patronum vel dominum vel curiam.

i ¶ Prædiis. censibus vel pensione.

k ¶ Obnoxiis. i. obligatis. ACCRA.

l ¶ Cogitis. ab eis sollicet negotiis ecclesiæ.

m ¶ Alienatus. id est, obligationibus ex quibus petere possunt actionem, vel id est, actibus.

NVnc autem. Ista authent. plana est. ¶ Et not. ex ea, quòd tacita obligatio bonorum non intelligitur facta de rebus de quibus monachus est aut ingressus testator, aliàs si intelligeretur facta, vtic intelligeretur facta saluo testamento, vel alia dispositione præcedente: quod est notandum secundùm BALD.

n ¶ Cassatis. scilicet testamentario. diuisoriis autem non cessat: vt §. nic. j. authent. si quis quæ est contra. i. Vel secundùm Iosan. id est, si cessaverit. potest quin testari per leg. illi & hoc planum. j. Vel hæc per illam corrigitur: vbi hæc fit in authen. de monach. § illud quoque. illa de fem. ff. §. si quis. collat. ix. Vel dic, hæc verba esse Iu. non legis.

o ¶ Extraneis. id est, vsque ad supplementum quartæ.

p ¶ Detrahatur. etiam e in vita patris f: vt §. ex. l. De rebus, in fin. & in authent. vt nulli in. §. si verò prater. ¶ Sed argu. contra infra de de. inter vir. & vxor. l. ex. §. f. Vide glos. f. & quæ ibi not. in authen. si quæ mulier. V. ibi pressè.

Adfini

a ¶ Peculia adscriptitiorum, quæ improprie dicuntur peculia.

b C. 7. q. 1. c.

c Adscriptitij sunt liberi.

d Peculiij pro pusillo patrimonio.

e Legitima patronorum quarta hodie aucta.

f ¶ Vsufrucs. i. fructus, quos habuerunt ante clericatum.

g ¶ Matres, filias atque germanas. Addicit in Cons. Nic. Nov. & quibus hiusmodi necessitudine coniunctis mulier, vt omnis ab ea suspicio abeat. CYPRIAN.

h ¶ Septa. i. claustra.

i ¶ Fratres. id est, vinculum ac proximitas consanguinitatis.

k ¶ Relinqui. id est, bene poterit retinere secum.

l ¶ Coniugium. f. matrimonium.

m ¶ Conuersationis. fuit enim talis conuersationis hæc vxor, quod voluit secum esse mansuram. Vel sic fuadet vt esset sacerdos.

n MPlùs magis] id est, cum prohibentur clerici ne retineant aliquam extraneam in concubinam, multò magis.

o ¶ Coniugia quæ de nouo faciunt: vt statim subiicit: & sic non corrigitur l. 2. ff. eo.

p ¶ Peruenerint. cantores & lectores.

q ¶ Ascendant. scil. cantores & lectores, tertius nullo modo conuabit: vt in ser. authent. & hæc est de nouo. §. si quis autem collat. j. & de nupt. §. sed & si quis. & quomodo episcop. §. neque autem collat. j.

r ¶ Episcopo. hoc est, cum authent. quomodo episcop. episc. §. neque autem collat. j. & in authentic. ex §. presbyteris collat. ix.

s ¶ Mulierem. idem in monacho: vt in authentic. quomodo oport. mon. viuere. §. non egredientur. presbyteri verò & inferiores possunt habere secum illas quæ conuersæ effugiunt suspicionem: vt in authent. eod. §. presbyteris coll. ix.

Si quis presbyter. Hæc lex plana est. ¶ Nepotibus hic sex personas ponferri e ecclesiæ in successione clerici intestati. scilicet personam sanguineam & coniugalem, virum & vxorem & curiam, & dominum & patronum. s. Nu. secundò, quod ecclesia preferatur filio. BALD. & PAUL.

f ¶ Laici gradus.

t ¶ Monachus. secundùm hæc tempora mo-

(sicut iam statutum est) custodiendis.

EIUSDEM AA. Palladio P. vrb.

EVm * qui probabilem secuto disciplinam magis b, decolorari c confortio sororiæ d appellationis a non decet. Quicunque igitur cuiuscumq; gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extraneam sibi mulierem interdicta conforia cognoscant e: hac tantùm eis facultate concessa, vt matres, filias f, atque germanas g intra domorũ suarum septa h contineant. in his enim nihil sæui criminis existimari i, fraudes k naturale permittit. Illæ etiam non relinqui l castitatis m hortatur affectio, quæ autem sacerdotium n ministrorum, legitimum meruere coniugium o, neque enim clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione l fecerunt.

IN AVTHENT. DE nup. §. sed & si quis inter. collat. illj. const. j.

MVltò magis m ergo cessant eorum coniugia n, soli enim cantores, lectorésque nuptias contrahere permittuntur: aliis autem omnibus penitùs interdicimus. verumtamen, si & ipsi ad secundas peruenerint o nuptias, nequaquam ad sacerdotij culmen ascendant p.

IN AVTHENTIC. quomodo opportet episcop. §. hæc autem vers. neque autem. coll. j. const. ii.

Cum episcopo vel monacho nulla fœmina etiam non suspecta potest habitare. d. cum glos. SAL.

EPiscopo q nullã r mulierem secum habere permittitur: sed si habere probetur, ab episcopatu deiiciatur, quo se fecit indignum.

Bona clericorum & religiosorum ab intestato decedentium post liberos & coniuncta & vxorem ad ecclesiam deferuntur: salua semper iure curiæ, si erat curialis: & iure patronatus, si erat libertus: iure domini, si erat adscriptitius. Item heres cuiuscunque administratoris rerum ecclesiarum tenetur reddere rationem. BALD.

s ¶ Quod prædicatur. Rodolfus in Secundi Rome clerici.

t ¶ Peculia. adscriptitiorum, quæ improprie dicuntur peculia, cùm sint liberi b: sed quæ à tempore hæresum legum non erant nisi cathecesis vel quasi: vt §. de inof. test. l. fin. vide pro * pusillo matrimonio ponitur: vt §. ad Trebell. l. cap. in prin.

b ¶ Legibus. olim d alia, quia quarta, & hæ dicuntur: vt Institut. de suc. lib. § sed nostra.

c ¶ Cui. scilicet domino.

d ¶ Eorum. scil. clericorum.

e ¶ Constitutionis. vt inf. de iure deliber. Leg. & ar. 3. ad l. officialis.

f ¶ Forma. ita, vt sine herede decedant.

g ¶ Competentibus. adsumit dominum, vel patrem.

h ¶ Reformatis. contra eorum bona vel patronum vel dominum vel curiam.

i ¶ Prædiis. censibus vel pensione.

k ¶ Obnoxiis. i. obligatis. ACCRA.

l ¶ Cogitis. ab eis sollicet negotiis ecclesiæ.

m ¶ Alienatus. id est, obligationibus ex quibus petere possunt actionem, vel id est, actibus.

NVnc autem. Ista authent. plana est. ¶ Et not. ex ea, quòd tacita obligatio bonorum non intelligitur facta de rebus de quibus monachus est aut ingressus testator, aliàs si intelligeretur facta, vtic intelligeretur facta saluo testamento, vel alia dispositione præcedente: quod est notandum secundùm BALD.

n ¶ Cassatis. scilicet testamentario. diuisoriis autem non cessat: vt §. nic. j. authent. si quis quæ est contra. i. Vel secundùm Iosan. id est, si cessaverit. potest quin testari per leg. illi & hoc planum. j. Vel hæc per illam corrigitur: vbi hæc fit in authen. de monach. § illud quoque. illa de fem. ff. §. si quis. collat. ix. Vel dic, hæc verba esse Iu. non legis.

o ¶ Extraneis. id est, vsque ad supplementum quartæ.

p ¶ Detrahatur. etiam e in vita patris f: vt §. ex. l. De rebus, in fin. & in authent. vt nulli in. §. si verò prater. ¶ Sed argu. contra infra de de. inter vir. & vxor. l. ex. §. f. Vide glos. f. & quæ ibi not. in authen. si quæ mulier. V. ibi pressè.

480/C.IV.K.5-4, 83-84
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

AD similitudinem.] CAEVS. Curialis quidem fuerat est curiali, vel alias illustris: seruiet quidem curiæ per substitutum; sicut & curialis fieret episcopus vel clericus, & hoc petiolo suorum retum, &c. ¶ Nos ea hac lege, quod episcopi æquiparantur illustribus, tamen non sumillantur quia aullum similitudinem intelligar.

Dignitas superueniens facit, quod qui potest seruare per substitutum. b.d. BALD. Vel sic: *Curialis legatus clericus vel episcopus factus, seu illustrem dignitatem adeptus, potest curia per substitutum seruare.* b.d. SALYC.

XII. Idem AA. Thoma P.P.

AD similitudinem * tam episcoporum orthodoxæ fidei, quàm presbyterorum & diaconorùm qui honoratio[b] titulo illustrem * dignitatem cõsecuti sunt per substitutos[d], periculo † suarum * facultatum, curiæ munerib. satisfacere non verentur. Dat. iiij. No. April. CP. Isidoro & Senatore Cons.

Accusans episcopum calumniatè de aliqua crimine vltra panem calumniæ patitur panem pœnitentiam pro temeraria vocatione, de qua hic primò. Et prælegia ecclesiæ ecclesiæ quæsitum ad hoc vt coniugiatis ad eas sint seruiri, firma permanent, hoc secundò. Et clericis pœnitentiæ non habentur pro clericis, nisi habeant literas ordinationis suorum episcoporum. PAVL. DE CAST.

XXII. Idem AA. Florentio P.P.

SI qua per calumniam[f] postulatio[g] super criminalib. causis apud competentem iudicẽ deposita exhibitionis[h] causa fuerit sacrosanctæ religionis antistitis originta pœdo auri[i] cõdemnatione publicis calculis[k] infestenda, vt percellatur[l] percipimus. Quinetium[m] omnia priuilegia, quæ sacrosanctis ecclesiis coniugatum[n], aut clericorum, decanorum[o] [a], aut aliorum ecclesiasticorum causa legibus sunt præstita[p], intracta[q] atque illibata[r] seruari[s]. Præterea iubemus, vt omnes clerici, atque monachi, qui de suis ciuitatibus ad hanc almam vrbem ecclesiastici negotij, vel religionis causa pontificorum[t], loco[u] episcopi, cui vnusquisq; eorum iter[v] faciens obsequatur, muniti idoneis[x]: ceteri, quòd si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt, quòd non clerici vel monachi esse putabuntur[y]. Dat. Theodo. A. XVII. & Festo Cons.

IN AVTHENT. DE sanct. epis. § sed neque pro qualibet. coll. ix. const. ii.

Episcopus non trahitur inuitus ad iudicium seculare, pœna imminente iudici mandatis, & successori exequenti. SALYC.

NVllus episcopus inuitus ad ciuilem vel militarem iudicem in qualibet causa producatur, vel exhibeatur, nisi princeps iubeat. Iudex autem qui duci vel exhiberi impetrauerit, post cinguli priuationem viginti librarum auri ecclesiæ illi, cuius episcopus est, persoluat: executore post cinguli priuationem verberibus subdendo, & in exilium deportando.

Memoria iusti debet extolli, memoria iniusti abolari. SAL.

XXIII. Imp. VALENT. & MARTIANVS AA. Palladio P.P.

QVoniã venerabilis recordationis Fabianus[a] huius almæ vrbis episcopus, cũ venerabilis synodi innumerabilium penè facerdotum, qui Chalcedone conuenerunt, tanto & tali decoratus est testimonio, vt Eutyches, qui conerà fenserat *, cum sceleratis dictis suis ab omnibus y vno ore * damnatus, aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria: Fabiani autem laudabilis recordatio relegetur[b]. Dat. Constantino. prid. Nonas Iulias Spoeratio V. C. & qui fuerit nunciatus, Cons.

Relictum pauperibus in genere valet, non obstante quod nulla persona sit specificata. BALD.

XXIV. Idem AA. Palladio P.P.

ID quod pauperibus * testatori, vel codicillis relinquitur: non vt incertis personis relictum euanescat[d], sed omnibus modis ratum * firmũmque[f] constiat[g].

[a] Ex ea illi qui ille præcedere quem in Iuria fit notio, non tantum fabellæ, quod in processuth. facunt nominandum.

[b] Vide orat. in c. fin. n. 1. vers. de fini. eccles.

[c] Probant Iliteræ Episcopi.

[d] Florentius, fit intelligit illum Sanctissimum Florentium archiep. Constantinopolitanum Eung. & Nicephorus inscribel. hil. qui post episcopatum Eutychetis male apud Imperatorem audit, & ab in cathedra eiectus est. Sed intelligitur esse Florentium, doctor Pietas in Homoeoseuse. vt p. 7. 8.

[e] Disparantur de fide catholica licet ad reprobandam pestiferam opinionem hæreticorum ad intelligi Iuna in Calcedon. & doctoribus fidei ac diuus, vt in 7. 12. rel.

[f] Tertiaria fortasse.

[g] Incertitudo profuse cui legatur, Apud generalissimi: hoc tamen cuiusnon vitiat: vt & ta affin pria causa. addo Gil. l. quotam 6. & l. 3 fuero. 11. ff. de rob. dubia. & quod Ibidem Gloss. & in incertitudo cõsulta de alienis arbitrio declarata, vel incertum numerum.

[h] Incertis de certis legati notari, nisi in liberum.

[a] Ex hac hoc text. no. incertinudinem non vitiare: secundùm Bald.

[b] Id quod pauperibus omnibus generalitem.

[c] Euanescit aliis deficit.

[d] Ratum de iure.

[e] Firmumque de facto.

[f] Constiat. fanorie pretatis: vt Tan. l. 5. quia ad declinandam. & l. mulie. ff. T. tit. l. 5. & l. generali. alias autem in latia, incertis pecuniis relictum non valet: vt Inst. de leg. 3. interrog. & ff. de vsufructu leg. l. qui plures. sed incertis de certis, fertiori hominibus valet: vt ff. de re. dub. l. quidam. & d. l. euanescit. nisi in liberum: vt ff. de manu. testa. Libera ex plurimis.

Cum

480/C.IV.K.5-4, 85-86
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cum clericis. Ipsa lex sex dicit. 1. Primò quòd è solo conoscere clericum Constantinopol. ciuitatis, agam coram patriarcha, vel præfecto prætorio, & non alibi. 2. Secundò, quòd clericus dabit fideiussorem iudicio sisti: œconomum maioris ecclesiæ vsque ad l. auri lib. defensor vrbis Constan. non dabit fideiussorem iudicio sisti, & est ratio, quia aliorum defensor esse debet. 4. Quartò, si quantitas est vltra l. libras auri, non datur fideiussor pro iudicio sisti, sed cautum sine iuramento. 5. Quintò, quòd dum solidos dare pro sportulis. 6. Sextò, quòd etiam alij clerici habent minores sportulas quam laici. VIVIAN.

¶ No. ex hoc tex. ibi, *volentibus*, quòd quando reus plures habet iudices seu plura fora, de iure consuetudinis electio est adhibenda: vt *hic, & l. 5. infra eod. in rubrica. Gyc.* BALD.

* videtur esse pars: *decimus infra dict. andreæ.*

Non est pedis in Bibliotheca Nouiom. ut. 8. cap. 13.

a Pro electio quandoque est adhibenda.

¶ Contange *l. 14. infra de episcop. audient.* & ex illa ad hanc leg. adde subscript. Eius meminit Imperat. Henricus II. *in l. Longobard. titul. de adulteriis. & cap. 1. de iuramento. calumn.* Vbi vocant hic Imper. Marcianum. Vide quæ nota. *ad l. 1. infra de fide instru.* CUJAC.

b *Cum clericis.* vel ¶ causariis, vel pro quamuis, lege eam. & est hæc localis Constantinopolitanæ ciuitatis.

† Vbi certi iudices deberent, nullus alius possit cognoscere.

c Omnis Archiepiscopus est Episcopus, vt notari solitum, hinc in est.

d In plurbus iudicis, quos habet reus, c. licitus est adiuncis.

* Clericis pelmus potest in aliquo à quocumque clericis mandatum habemus.

† In malitiosis locis ad finem punit prisioni ex parte non sciens aliqua iudicis mandatum.

e Sensitis iurisdictitis

f Omnis tal fiat iudicis. Rescri. omnis inquam, non definitum.

g Fideiussor iudicio sisti & iudicatum solui. Idcirco, clericis non datur.

h Iudicatum solui non fideiussor reus ius quoque.

Vt ibi. ¶ Item notant quidam, aliam * hic esse œconomum, & aliam defensorem, scilicet syndicum: vt *ff. de mun. & hono. l. mu- & defensoris nera. §. 5. defensor.*

i ¶ *Defensorum.* iudice. fol. vel iudicis sisti.

u ¶ *Vrbis.* Nota quòd qui * alios informat, vel instruit, non debet ab alio instrui & dare principia: informari: vt *hic, & in authen. eod. §. 1.* vbi dicit, quòd qui debet alios docere, nõ debet ab alij doceri: vt & *ff. de edm. l. qui in ex. §. praeter aut. verf. prohibetur.*

2 ¶ *Fideiussor.* scilicet idoneus: multò magis pro se.

] ¶ *Mentoratum.* scil. pro. l. auri. Et nomine summæ ta * etiam species c summa appellatione species etiam comprehendas: vt *ff. de leg. vj. l. quisquis in fine.*

3 ¶ *Cautum.* i. nudum promittorem: vt *l. de verb. sign. l. fanciunt.*

a ¶ *Iusiurandum.* id est, nulli præstabitur iusiurandum.

b ¶ *Prohibetur* d. i. iudicio sisti, & iudicatum solui: sed * de calumnia fit. & fit non ob.]. *de iurcur. propter cal. l. 3.* vbi dicitur, quemlibet iurare debere: vt *extra de iureiur. cap. pen. & fin.* Item vt *suum* suum purgat: vt *infr. de his qui ad exil. confu. l. profiteri §. fin.* Item pro obliuione: vt *l. de infr. l. iurisdiscendi.* Item in alienatione rei ecclesiasticæ vt Lex]. *authent. hoc ius pertectum. & authen. sed iudex. l. eod.*

d Deuoueri & defensoris

e Sufficit pro summo sportula vtili dos aut sui fit solidi. fuerit libram aut. l. quotidianum. infra de sportula.

f Coram iudice habere, id quod fiat licentia.

g Episcopus iurandi, & in his prestam iuramenti contentum non prestam.

h Iusiur de calicis quibus cogitur: vt & facta sua pugnada. in testimonio id. cendo de alienatione rei Ecclesiasticæ.

c ¶ *Extraordinibus* qui de iudicibus sententias conuentionales, vt concitis. nam olim solubat litigatori eusebio pro tota causa.

d ¶ *Oeconomus.* consentus.

e ¶ *Benigissimo.* scil. ratificetur.

f ¶ *Sententiarum.* Conuentionalium, seu citationum.

g ¶ *Deos.* fulliter illis executoribus. & accipe solidum pro aureo f: vt *ff. de in iur. vo. l. penult. & Inforcio. de pign. in. §. fin.*

¶ Sed videtur quòd minus: vt *l. omnes qui §. executoribus.* quæ est ed. 12. vol. ibi de monetis. iudicibus, hic de monetis. 2. Item his de Constantinopolitanis clericis, ibi de aliis. 3. Sed hoc

f Solidus pro summo sportula vtili dos aut sui fit solidi. fuerit libram aut. l. quotidianum. infra de sportula.

die sunt a auth. *sed hodie nulla, &c.* quam hic legas primò, & postea legas aliam *generaliter autem, &c.*

h ¶ *Pro commentione.* aliàs commentione, id est, citatione, fulliter ad iudicium.

i ¶ *Pro institutione.* Cliaciendo instrumento procuratorio.

k ¶ *Procuratorio.* i. pro iudicio procuratore in iudicio. hoc est, dicere, fiat per te agant. fiat per procuratorem.

l ¶ *Eum.* procuratorem.

m ¶ *Circa alios quoque.* qui non obtuerant in iudicio vel instituerunt. ACCVRS.

n ¶ *Confaretudine.* è vitis efficaceo & poculetro.

o ¶ *Officio.* i. procuratoribus.

p ¶ *Clericorum.* fortè rerum.

q ¶ *Pauiores.* vt minores sportulas præstentur apparitoribus à clericis, quam à laicis.

Sed *hodie.* Hæc authen. plana est. ¶ Et non ex eo secundum Bald. & Paul. dum dicit, quòd non permittatur dare vltra quatuor

g Confaretudo fuit librarum.

nomus almæ huius vrbis ecclesiæ line pulsarus, fideiussore pro se non præbeat: vtpote * qui & aliorum clericorum fideiussor * futurus est: sed fidei suæ cõmittatur. Quòd si lis diuersorum (excepto reuerendissimo œconomo) clericorum, quæ agitanda sit, memoratum † summam videatur excedere, clericus lite pulsatus det executori pro tedisina quantitate cautionem x suam; cui nullum tamen inferatum * erit iusiurandum: quia ecclesiasticis regulis, & canone à beatissimis episcopis antiquitùs instituto, clerici iurare prohibẽtur b. 2. ¶ Statuimus autem, vt executoribus * idem reuerẽdissimus œconomus c, vel alij diuersi clerici sub beatissimo * archiepiscopo huius splendidissimæ ciuitatis, sententiarum d tuarũ auctoritate commonitis, duos solidos tantummodo dent e pro commonitione b sua, & pro institutione f procuratoris h, si per eum i voluerint litigare. Quod circa alios quoque * diuersos appatiores eminẽtiæ tuæ, in his quæ ex consuetudine * præbentur officio *, obseruari in causis prædictorum clericorũ k iubemus: vt litis sumptus, vel expensæ à clericis pauciores *, humanioréque præstentur. Dat. viij. April. Varari & Ioanne Coss.

IN AVTHENT. DE sanct. episc. §. sportularum. coll. 12. constit. fin.

Hodie clerici solùmmodo sportulas secundum modum hic præstantur. SALYC.

Sed hodie nulla persona in ecclesiastico officio constituta, in qualibet causa criminali vel pecuniaria cuiuscũque qualitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel abbatissa, vel monacha

480/C.IV.K.5-4, 87-88
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quatuor siliquas, &c. quòd ista nunc certa summa notarijs pro eorum scripturis per statuta, nõ licet eis recipere plus, etiã a sponte soluentibus. nam si illi prohibentur accipere, ergo & illi dare: per istum text. & vide text. cum gl. in c. statutum. §. notarium de rescrip. lib. vj.

a Id notarijs [illegible] omnibus qui plus lege accipiunt, notandum.
b Siliqua quarta pars vnciæ.
¶ Vltra licitũ non licet accipere vel dare.

a ¶ Siliquis. Siliqua b est quarta pars vnciæ: vt ∫. de an. leg. l. liberto. §. sili. vnciæ dico auri, non libræ auri, vt quidam alij dixit: quia sic etiam excederent statutam modum. ¶ Sed quidam habent, vt M. in d. l. liberto, siliquam, & non siliquam. Tu dic secundum Ioan. quòd genus est monetæ siliqua, quæ prouincialis vocatur, (aliàs vocatur c medalea) sanctæ Helenæ. (& sic accipitur ∫. de vsu. Auth. ad hæc.

* Qui immunes sportulis [illegible].
† Pertinet quæ circa Ecclesiæ procuratores [illegible].
c Medalea [illegible].

b ¶ Vltra vnum solidum. quòd erit plus: quia tunc modò discurrit ad diuersam prouinciã. Vel sic: quia executor plus laborat, cùm vocat personam ecclesiasticam ad diuersam prouinciam: vt in corpore authentic. vnde hæc sumitur, scilicet in authent. eod. §. sportularum.

c ¶ Oeconomis. Quid si contra episcopum actio proponatur nomine rei episcopalis: cùm in illa ecclesia non sit œconomus? Respon. actorem ordinet cum auctoritate Episcopi: vt argum. Instit. de curat. §. fin. non syndicum vel œconomũ d: quia non est vniuersum seu vniuersitas. Sed Albericus ipsum episcopũ debere conueniri, & de calumnia iurare dicebat.

d Hoc [illegible] libelli non [illegible].

d ¶ In duplum. i. eius quod iniustè est exactum, nõ quod iustè: vt ∫. de dona. l. sancimus. §. si quis autem. Item est contrà in auth. vt lit. iur. §. et hoc quoque. colla. ix. vbi simplum damnum passo, & triplum fisco datur. Sol. & hic dicit dari triplum fisco, & damnum passo hic duplum fauore ecclesiæ: licèt ibi in aliis præstetur simplum. ¶ Et quia de sportulis clericorum est dictum, generaliter subiicit de omnibus sportulis, in auth. generaliter autem, &c. Vel potest legi super §. numerari ∫. proxi. quia ibi tractatur de satisdatione rei. nunc generaliter dicit de satisdatione actoris.

† Concor. [illegible]

amplius quatuor siliquis * permittantur † dare, nisi cùm ex iussione principis ad alias prouincias vocantur: vbi non vltra b vnum solidum accipiet executor, Episcopus pro rebus ecclesiæ suæ nihil * præstet nomine sportularum, actiones contra † ecclesias propositas œconomis c suscipientibus, vel illis qui in eam causam sunt ordinati.

Qui contra hoc exegerit, in duplum d quod exactũ est reddet, nudandus cingulo, si miles est: si clericus, à consortio clericorum remouendus.

IN AVTHENT. DE litigiosis. §. ad excludendas. coll. viij. constitut. viij.

Non audiatur actor volens offerre libellum reo, nisi caueat de lite prosequenda vsque ad finem, & de expensis litis restituenda, si appareat eum iniustè mouisse litem. Iudicibus & officialibus contrà facientibus imponit pœnam. Excipit tamen vnum casum quando consensu partiũ omissa cautione proceditur, secundum vnum intellectum: vel quãdo ex compromisso proceditur, secundum aliũ intellectum. BALD. Vel sic: *Iudex ad citationem rei nõ debet procedere nisi actor prius satisdet de prosequendo, & de expensis reficiendis.* SAL.

GEneraliter autem e † iudex prouideat, libellum pulsato non porrigi, sportulasve ab eo nõ exigi, nisi † priùs & in libello actor per se f aut per tabularios g conscribat h, & actis i interuenientibus fideiussorem idoneum periculo competentis officij k præstet, quòd vsque ad finem litis permaneat, eámque vel per se, vel per procuratorem exerceat. Et si conuictus l fuerit iniustè m mouisse litem, expensarũ n, sumptuúmque nomine decimam partem o quantitatis in libello comprehensæ pulsato p restituat. Aut si fideiussorem dare non valet, super q iisdem iuratoriam exponat cautionem, & tactis sacrosanctis euangeliis affirmet, se fideiussorem dare non posse: pœna iudici & eius officio imminente, si aliter versati fuerint, in denis r libris auri. Executoribus autem bona publicabuntur, & damnabitur in exilium: nisi causa s moueatur ex consensu vtriusque t partis.

Reliquiæ sanctorum iudicio episcopi debent in ecclesiis collocari, nec debent à clericis in locis publicis voluptatibus deputatis apportari. Et vnusquisque debet id quod est consequens nomini dignitatis suæ, exercere. SALYC.

XXVI. Imp. LEO Iuliano P.P.

DEcernimus, vt posthac a neque monachi, neq; quicunque alij cuiuscunque status †

quis autem. Item est contrà in auth. vt lit. iur. §. et hoc quoque.

GEneraliter. Hæc auth. est valdè vtilis, & dicit tria. 1. Primò quòd si quis conuenit aliquem, siue clericum siue laicum apud competentem iudicem, conuentus non cogitur accipere libellum, vel sportulas præstare, nisi primò actor satisdet apud competentem iudicem, vel eius officialem, siue litiget per se, siue per procuratorem, & si per procuratorem, procurator eius satisdet de lite illa perducenda ad finem, & decimam partem quantitatis petendæ positæ in libello nomine expensarum soluat, si actor fuerit conuictus iniustè mouisse litem. 2. Secundò dicit, quòd si actor hanc satisdationem se non posse præstare dixerit, iuratoriæ cautioni committitur. 3. Tertiò dicit, quòd iudices formam huius authent. non obseruantes, pœna x. librarum auri puniuntur. Executor autem iudicis damnatur in exilium, & bona eius publicantur. 4. ¶ Quòd autem actor prædictam satisdationem præstet, hoc verum est, si apud iudicem quæstio moueatur. sed si coram arbitro, non tenetur. VIVIAN.

¶ No. in ver. aut si fideiussorem, quòd ille qui tenetur satisdare cum fideiussoribus, si * iurat se non reperire, relaxatur ab eis dandis, & sufficit, quòd promittat cum iuramento, & quod obliget bona sua: vt ∫. a. l. omnes §. in hac autem. & quòd etiam promittat pœnam, secundùm f Pau. hic.

* Vt [illegible] qui satisdare.
f [illegible] plus quàm.

e ¶ Generaliter autem. Hæc authent. loquitur de satisdatione actoris. sed l. C. de satisdatione rei clerici. sed quia alibi commodiùs poni non poterat, ponitur hic. ¶ Sed nunquid clerico agenti remittitur hodie, sicut & fugientibus in authen. e. §. si quis autem

per pecuniaria. col. ix. Respon. non: vt ∫. de appel. l. præcipimus, in fin. ¶ Item nõne hæc authent. est superflua per illam quæ est ∫. de litis contest. auth. libellum, &c. Respon. non: illa enim ante libellum datum iudici, & de inchoanda lite præstatur: hæc post datum iudici libellum, & de finienda causa datur, sicque illa prius quàm illa præstatur.

f ¶ Per se. si sciat scribere.
g ¶ Per tabularios. cùm nescit.
h ¶ Conscribat. i. conscribi faciat.
¶ Nunquid ex hac scriptura oritur actio? vel ad quid sit? Resp. vt iudicis officium in exigẽda decima imploretur, licèt postulatio non fuerit subsecuta. Vel dic quòd condictio ex l. oritur ex hac scriptura: vt ff. de cõdi. ex lege l. vnica.
i ¶ Et actis. id est, scriptura inde facta adstante iudice.
k ¶ Officij. id est, officialium. & est periculũ in hoc, quòd si non accipiant fideiussorem vel minùs idoneum, sit eorum periculo qui ad hoc deputati sunt. & præstatur hæc cautio conuento, vel executoribus h, ex quorum pacto habet reus vtilem actionem: vt ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. in princ. & est forma cautionis, quæ sequitur, quid vsque, &c. Sed contrà ∫. de appell. l. eos. in fin. vbi non satisdatur de finienda lite. Solut. speciale est in causa appellationis. 1. Vel hic corrigit illam.
l ¶ Si conuictus. etiam secundum pactum cautionis.
m ¶ Iniustè. quod semper præsumitur quando perdit: vt ∫. de iudi. l. properandum. §. sin autem reus. secundũ quosdam. 1. Tu dic, nisi iusta ignorantia excusari: vt in auth. de iud. §. oportet. coll. vj. 3. Vel dic, vt ibi.
n ¶ Expensarum factarum à reo l.
o ¶ Partem. etiam ampliùs, si reus plus expendit d quàm sit decima pars litis: ne sit contraria aliis ll. quæ dicunt, omne damnum resarciendum: vt ∫. de iureiu. auth. libellum. & ∫. de dila. auth. quod fieri. & ∫. de fru. & lit. expen. l. terminato. & in auth. de litig. §. omnem. coll. viij.
¶ Item quòd subiicit, quantitatis e, etiam pro qualibet specie vel re ponatur: vt ff. de leg. iij. l. quisquis in fin. iii. & de ver. sig. l. nomine stipulatur. & l. prope. & l. pecunia. & l. fi.
p ¶ Pulsato ad decimã soluendam, si succumbat & aliàs pulsator.
q ¶ Super iisdem. i. duobus. i. quòd permaneat vsque ad terminũ litis: & quòd det decimam partem si succumbat. Item & quòd non potest fideiussorem dare, vt subiicit: quod intellige [illegible]. f. vt ff. de [illegible] & est simile ad hoc ∫. de assess. [illegible] ff. qui satisd. cog. l. de die. §. fin.
r ¶ In denis. aliàs in decem.
s ¶ Causa. facienda sine fideiussore.
t ¶ Ex consensu vtriusque. i. apud arbitrum, apud quẽ dicta cautio non præstatur. ¶ Sed contrà puto, quia iudicium g ordinarium h imitatur: vt ff. de arb. l. j. & ∫. de iudi. l. rem non nouam. post prin. Dic ergo, nisi, &c. i. nisi remittatur i prædicta cautio consensu partium: vt arg. ff. de [illegible] respon.

DEcernimus.] CASVS. Monachi B. Stephani volunt facere ecclesiam in curia, & inferre reliquias alicuius sancti. quæritur, an liceat hoc facere? Resp. quod non: vt in text.

¶ Not. primò ex hac l. quòd reliquiæ sanctorum & etiã signum crucis non debent stare in locis profanis: sed duntaxat in ecclesiis & locis sacris. 2. Nota vltimò, circa finem, textum monentem de patientia h & modestia, quæ debet esse tam in clericis, quàm in regentibus rempubl. PAV.

a ¶ Posthac. i. post hanc legem.

† Hæ satisdationes hodie nõ præstantur, nec illa de qua in auth. sed libellum. infra de lit. contest. Gl. in §. sed iudex. Inst. de satisd. nisi actor sit forensis non possidens immobilia, in iudicio [illegible] [illegible] non admittitur cum simplici iuratoria cautione, quoniam [illegible] non [illegible] quando autem [illegible] iuratoria sufficit. [illegible]
a [illegible] in iudicio [illegible] officium iudicis.
b [illegible] iudicis [illegible] quod ibi [illegible].
c Ab his tamen excusatur [illegible] propter iustam ignorantiam [illegible] à temeritate præsumptionis calumniæ, non autem [illegible] à simplici [illegible].
d Et sic in omnibus expensis [illegible].
e Quantitas etiam pro specie & re [illegible].
f [illegible] quæ [illegible].
g Ingressũ est iudicium.
h Arbiter iudicem ordinarium imitatur.
i Adde Glo. [illegible].
k Patientia & modestia Ecclesiasticas personas esse oportet.

a ¶ Nam

a ¶ *Non defunt*, ...dum multæ sunt.
b ¶ *Possunt*. I. monachi.
c ¶ *Dicunt*. dicitur enim monachus à monos, quod est vnus & achos *, quod est vtilis: quia solus & vtilia tantum debet non in tumultu. hic est arg ex vi nominis b: vt *l. de offic. proconf. vers. I. Quæ vulnerantur. in princ. & Instit. de diuis. §. ult. & nimirum §. de verb. sign. l. Longum*. ¶ Sed arg. contrà. *in in tit. C. subscrib.* & dicit canon c: *si capta est quod dicunt, quod facit in vrbe.*

Q *Vlquis*. Ma lex disquirit in tres partes, secunda ibi, *sit affectatus*, tertia ibi, *excepto*. Et pro eius declaratione *officiales*. Ead. I. PAR. ACCVRS.

d ¶ *Quisquis emensis*. i. euacuatus fuit finitus.
e ¶ *Stipendiis*. vt miles.
f ¶ *Officiis*. id est, officialibus vel curialibus.
g ¶ *Conditione*. hominis.
h ¶ *Confirmauit*. i. dedit. *Sic* I. tit. *C. mon. ingrediti.*
i ¶ *Ad quæ*. I. ministeria.
k ¶ *Relinquatur*. Ergo officialis nunquam obsoletus dicitur fit clericus, & sic est concrà Ean. I. *officiales in prin.* Sola hic quædo tempus fuæ militiæ fuæ officij est finitum: ibi non: vt patet ex prin. huius l. Et in hac ita diffinegat d, vt officiales cæteri finito officio clericali possint, remanentur vel non, vt fiat vt nondũ finito officio possunt publicè clericatus adeuentur sed clandestinè & transfrant, pomnentur. Si verò mortuerint pro rationinis, non possunt pendente officio vt *dic* principalis verò (*sic* vel non fit finitum officium) non possunt clericari, si tenetur: vt hic fabitur. aliquæ sic. vt ibi.
l ¶ *Primipilaribus*. cui si resenetur, non possunt clericari enim finito officiualibus vnde possunt, vt modò dximus per *l. Eos officialis*. Alij dicit, quod hic dicit de his qui primum in bello gerunt pilum; ibi de his qui primi fuæ administrarunt, & rationales principis. Sed si concrà: vt fallacit hic in primis administratibus, vel cancellis: ibi, de his qui ferunt primum pilum. ACCVRS.

a ¶ *Nvlli licere*. Hæc I. ¶ *Quidiuar in* fiscum pertet. secunda ibi, *& si quidem*. tertia ibi, *sin autem*. quarta ibi, *cum autem*. quinta ibi, *quod si contra*. sexta ibi, *quod si velitur*. septima ibi, *& ne pigum*, &c. ¶ Nec primò ex tres quod impubes f est ille, qui nitur intelligere pia iudicia defunctorum. 2. secundò non in serf. *& si quidem*. in tert. *fiscalem*. quod caecatur: specialiter si est delegatus *fiscal*. h nominandus in testamento. BALD.

m ¶ *Instituat*. qui grauatur est dare tale legatum in redemptionem captiuorum.
n ¶ *Ab intestato*. ab illo nomen fuit.
o ¶ *Incertat*. quia in codicilli graueria est dare tale legatum.
p ¶ *Fideicommissorum*. à quibus sit tale legatum relictum: nam & ab illis potest relinqui.
q ¶ *Incertum*. per quod videbatur non valere: vt *Instit. de leg. §. incertus* ¶ Sed contrà est, vt *hic & l. ex si quis ad declinandum. & C. eod l. id quod*
r ¶ *Exactum*. Elegatum.
s ¶ *Per quem*. I. aliquem.
t ¶ *Designetur*. id. Executor.

atque fortunæ in ædes publicas, vel in quæcumque loca populi voluptatibus fabricata, venerabilem crucem & sanctorũ martyrum reliquias illicitè inferre conentur, vel occupare audeat ea, quę vel ad publicas causas, vel ad populi obleectamenta constructa sunt. Cùm enim religiosæ ædes nõ desinę possunt b sibi consultis prius (vt oportet) religiosissimis episcopis, reliquias sanctorum martyrum, nõ quorundam vsurpatione, sed arbitrio reuerendissimorum antistitum collocare. Ideo patientiã & modestiam suam, quam legis nostræ & publica disciplina, & ipsorum monachorum nomen c expoſcit, studiosè vnusquisque tam monachus quàm cuiuslibet alterius professionis retineat, & perpetuò obseruare procuret.

Officiales finito officio possunt clericari: etiam si ex administratione sine obnoxij: nisi sint primipilares. SALYCETVS.

REVII *Idem A. Eutychio P. P.*

Q *Vlquis emensis* d militiæ suæ stiperdiis e expletisque officiis f, siue muneribus, quę cuicunque conditione g aut consuetudine aut lege debebantur, ad consortium se contulerit clericorũ, & inter ministros veræ orthodoxæ fidei maluerit, & elegerit numerari, nullius prorsus sententiæ acerbitate reuocetur: nec à Dei tẽplis, quibus se confer. unit h, importunis i intentionibus abstrahatur: sed in hũdẽ beatissimis ministeriis securus permaneat, & quietus, ad quæ k post longi laboris lassitudinem ob reliquæ vitæ requiem consilio melliore protractus est.

a ¶ *Reliquidi* l. ab herede vel legatario.
2 ¶ *Licentiam*. vt ar. *ff. de relig. l. si quis fu. §. fiscus autem*. ¶ Quid autem? non facit? Resp. cogi potest cautatus: vt *in auct. de ed. tit. §. ſi autem qui hoc facere. col. ix.* ¶ Item qua actione agere debeat persona, vel episcopus? Resp. conditione ex hac l. si est certus ille cui est distributualitas, quibus de populo. ar. *infra in fine eiusd.* vt *infr. proxim. §.* Vel officio iudicis & idem b auxilium habet ille cui est relictum, vt Xenodochium contra episcopum, vel designatam personam, & licet ad hoc *ff. de li. & l. §. quæ Titio, & quod ibi bos. §. ad Trebel. l. Lucius. §. Mania.*) *ff. de adi. leg. l. si a plurib. in pri. & ff. de leg. iij. l. si legatarius in princ. & l. quidam. §. si scriptus. de le. §.* ¶ Sed arg. contrà. *ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mania.*). Sed hic speciale.
3 ¶ *Licentiam* ¶ Sed contrà *ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mania*. vbi commissarij non habent potestatem exigendi id ad quod commissarij sunt constituti. Solus eiusmodi commissarius ad hæres relicti distributio, aut eius quod relictum est ad pias causas, & nunc commissarij possunt petere & exigere eiusmodi lucrum non participant. & sic loquitur hic. & ad hoc concor. *ff. de relig. & sum. fu. l. si quis sepulcrum. §. sunus.* Aut eius quod relictũ est ad alias causas non pias: & tunc aut fideicommissarius lucram habet, aut non. si habet lucram, tũc actionem habet: vt *ff. de leg. ij. ff. quæ Titio datum, &c. & de leg. iij. ff. legatarius in princ.* sed si non habet lucrum, & si simplex minister, aut non habet actionem: *ff. ad Trebel. l. Lucius. §. Mania. & de adimen. leg. l. filio. §. mater. fin.* sed solutum sibi poterit exigere. Sed fallit d si ad pias causas relictum est: vt in casu nostræ *l. de leg. iij. l. parer. §. Tu solum*. & *Tu solum*. & fallit, si specialiter dixit testator, vel illud legatum petat & exigatur: *ff. de leg. i. l. si plurib.* ¶ Secundam illam dict. intelligunt decretales dicentes quod fideicommissarij vel executores possunt ab inuitis heredibus exigere e. ¶ *Sed contra quod ibi tenent.* missarij qui debent expendere ad pias causas, debent cauere heredibus de expendenda pecunia? Resp. non vt *Instit. de satisfa. in prin. & arg. ad hoc. ff. ad leg. Falc. l. diui.* 2. Vel potest dici, quod debeant cauere: *ff. de condit. & demonst. l. quidam diebus. §. fin.* 3. Vel distinguo, aut persona est suspecta vita & moribus, & quia non possidet immobilia: & tunc tenentur satisdare, aut non est suspecta, & non tenetur: *arg. ff. de pet. hered. Licet idem tandem in fin. & ff. qui satisd. cogan. l. si heredes. §. fi.* ¶ Sed an de expensis creditur iuramento commissariorum? videtur quod fidei ¶ *de dotar. l. si quis pro redemptione. in princ.* 1. Vel potest dici contra: vt *hic. l. si cum autem.* 3. Vel certa, aut est modica, & ibetur adfirmari fide: si magna, scribas vel instrumentis debeat probare expensam factam. *arg. ff. de peg. act. l. si quis in pignore. §. fin. & ff. de ven. inspic. l. in ff.*
a ¶ *Reliquidi licentiam*. Per actionem in fiscum. Vide nos ad *l. si a plurib. 107. de leg. 1. Cvtac.*
3 ¶ *Pro sua confirmatione*. id est, fiscus f fcit, testatorem voluisse.

a An nomina pauperum. vt vult Bartol. hic. Cassiod. ad Ar. fan. vt Bald. & an fallit legatio pauperib. pauperib. defunctis, & pauperes sunt, pracsertim? In. Imbon. in eodem *Rhodoriensis. confilio.* b ¶. Tiraq. priuilegio tit. pia cauſa.

c Licitus carnis pia cauſa licit nullum potentum cõmodis fiunt. habet actionem contra hæred. vt illi fil. cauere relicta ad piacaulas. In eum pia cauſa cancellaria. implere officium iudicis augmentat *quæstio. ff. de annuligat. & Tiraq. priuilegio in pia cauſa.*

d Cantione testamentarius aprepare illi gel nomine adiutorio. hæredem ũ legatum fiscum, vel alterum cauiamus, vel ũ affiuarum ei legatum pecuniam. *Sumus.*
e Iis videtur dicere decretalis Innocen. de cyclum. vbiic ministria pecuniam. vide *Rhodoriensis Bolon.*

f Exprimere thesaurus filio in, iudicum eius. ti commiserit, non possit.

480/C.IV.K.5-4, 91-92
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Oritur. l. ortus est, & sic tempus * pro id pone posuit: vt ff. de mi. gest. l. ij. §. hac verba. & ff. de reg. iur. l. non ex præterito. Alibi posuit præsens pro futuro: vt ff. de vsufruct. l. ij. for ab, qui sed mittitur, &c.

¶ Item quid si in vna est ortus, & in alia habet domicilium? Resp. episcopus vtriusque ciuitatis agere potest. vt ff. ad municip. l. cum §. Celsus. & l. assumptus. §. iuris. & ff. de adopt. l. in adoptionem quidem. in §. Aug. contra ff. de quæst. fiq. l. prouinciales. Sed contra ff. §. quod si testator. &c. vbi dicit episcopum illius ciuitatis in qua fuit defunctus. Sed. ibi, quidd. erat barbarus & dubij nationis, hic quidd. sit habitator. 1. Vel potest dici, oriur, id est, moritur quantum ad nos; sed oritur, id est, incipit esse in alio mundo, vt in natiuitate dicitur sanctorum in Kalendario *.

b ¶ Constitutus. i. sine vlla dubitatione. 2. Vel dic. i. sine * vlla mora.

c ¶ Consuetudo. id est, consuetudo est.

d ¶ Implorauit. aliquis fecerit archiepiscopus in eo faciendo: vt de nath. de real. liual. §. si autem qui hæ facere. cap. ij. & in nath. fiere testator, &c. & sic lege hic mutatis: licet testator, &c. quæ est de real. liual. §. ff. quid autem. ¶ & quod dicit, idem est in œconomo, id est, eius episcopus dicit. & eius archiepiscopus cum eo statim, & non ex interuallo.

e ¶ Cessa. i. scriptis.

f ¶ Instrumentissimo. apud principem.

g ¶ Dulcior. quasi faciendo inuentarium.

h ¶ Post omne. i. post redemptionem captiuorum. & est hoc quod * reddito rationem.

i ¶ Anni spatium. fil. à tempore accepit pecuniæ numerandum.

k ¶ Captiuorum. fil. redemptorum.

l ¶ Diffundo. fin ff. l. iam dementia. Accusa. m ¶ Confiteant. i. confessi faciant.

n ¶ Humanitatis. Cin redemptione captiuorum.

o ¶ Barbara. i. ignota.

p ¶ Patria. quia oriti eius vnde fuit natus, vel vbi habet domicilium.

q ¶ Implorauit. Episcopus.

r ¶ Quid si in vico *. facit ff. ad municip. l. qui ex vico.

s ¶ Territorio. Lin agris priuatis: cum aliis territorium sit vniuersitas agrorum. CVIAC.

t ¶ Sub qua. l. quicuiac. persona non designata, testator absolutè tantummodò summam legati vel fideicommissi taxauerit, quæ debeat memoratæ causæ proficere: vir reuerendissimus episcopus † illius ciuitatis ex qua testator oriur *, habeat facultatem exigendi quod huius rei gratia fuerit derelictum, piâ defuncti propositum sine vlla cunctatione *, vt conuenit * impleturus *. 2. ¶ Cùm autem vir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim gestis * interuenientibus † eanum quantitatem, & tempus quo eas suscepertit, apud rectore * prouinciæ publicare debebit *. Post vnius * verò anni spatium *, & numerum capiuorum *, & data pro his pretia eum manifestare præcipimus, vt per omnia impleantur tam † pie deficientium voluntates: tamen vt religiosissimi antistites grani, & sine vllo dispendio * prædicta gesta conficiant *: ne humanitatis * obtentu relictæ pecuniæ, iudiciorum dispendiis erogentur.

2 ¶ Quòd si testator qui huiusmodi legatum vel fideicommissum non designata persona reliquit, barbarus * sit natiuitatis *, & de eius patria * aliqua emersérit ambiguitas: vir reuerendissimus episcopus ciuitatis eius in qua idem testator defunctus est, eiusdem habeat legati seu fideicommissi perfectionem, defuncti propositum modis omnibus impleturus *. 4 ¶ Quòd si in vico * vel territorio * testator mortem obierit, illius ciuitatis vir reuerendissimus Episcopus exactionem habebit, sub qua * vicus vel territorium * † esse dignoscitur. 5 ¶ Et ne piam defuncti propositi impeda fraudatorum * calliditate celeri: quicquid pro huiusmodi causa à testatore relictum fuerit, vniuersi † qui id quocumque modo cognouerint, vel in viri clarissimi rectoris prouinciæ, vel in vrbis episcopi notitia deferendi liberam habeat facultatem. Nec delatoris * nomen, suspicionémque formident, cùm fides, atque industria eorum, rã laude, quàm honestate ac pariter pietate non careat, cùm veritatem in publicas † aures, lucémque deduxerint *.

IN AVTHENTIC. de eccle tit. §. si quis autem pro redemptione. coll. ix. constit. vj.

Etiam testatore inuito episcopus se intermittit pro eius voluntate exequenda: & negligentes monitis primatum commodo à defuncto percepto: & ad episcopum deuolutum exercuit. SALYC.

LIcèt testator, vel donator interdixerit ei aliquod ad hoc participium in ea re habere, idem † est in œconomo. 1. ¶ Sed si hi qui facere iussi sunt, neglexerint, semel, vel bis ab episcopo, vel œconomo admoniti per publicas personas, amittant lucrum quod eis contingebat ex voluntate defuncti, & episcopus habeat licentiam, vindicare illud lucrum: & illud quod distribui debet, distribuere, quòd si non fecerit, rationem reddere debet.

XXIX. Αὐτοκράτορες Λέων καὶ Ἀλέξιος Ἀλέξιῳ τῷ Ζιζίοῦλα ὑπατικῷ.

Ὅσοι τοῖς μοναστηρίοις ἐξαπολουθοῦντες μὴ ἐχέτωσαν ἐξουσίαν ἐξιέναι τοῦ μοναστηρίου, ἢ καὶ ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἢ καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσι διαφόρῳ, ὑπεξαιρουμένου μόνου τοῦ καταλλήλου τοπικοῦ πατριαρχείου † εἰς ἀδεῖαν παρεγορίας, ἤθελον δὲ μόνας ἀναγκαίας ἀποκρίσεις ἐξιέναι. Καὶ ἔστω ὁ ἀστὴ οἱ τοπάρχαι τοῖς ἐξόδοις φυλαττόμενοι αὐτῶν ἐν ἀγωνίαις, ἢ δίκαις αὐτῶν ἀξιώσεις, ἢ συμβολαῖς περὶ πωλήσεων, ἢ παροχῆς ἐγκλήματος τοῖς ἀπόντοις φροντίς ἢ δίκαι αὐτῶν ἐγκαταλείπουσι, χωρὶς ἐκείνου οἷς ἀμελήσαντες ἢ παρεγκλίσεσι αὐτῶν ἢ ἀμελείας διὰ ἐκείνας τῆς τοῦ νόμου ἐπιβλαβοῦσιν ἀκριβείας.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

Imp. Leo, & Anthemius Alexio Zizioulæ P.M.

QVi in monasteriis degunt, potestatem inde exeundi ne habento, vel in Antiochensi ciuitate, seu aliis quibuscumque ciuitatibus conuersandi; exceptis duntaxat apocrisariis, quibus licentiam damus volentibus, vt apocrision solarum causa exire possint. Caueant autem hi qui ita exibunt, ne de religione, vel doctrina disputent, vel contiliabuli præsint, vel turba concitata simpliciorum animos seducant: siquòd si nostræ pietatis statuta neglexerint, legum auctoritati subiicientur. Dat. Kalend. Iun. CP. Leone & Probiano Cons.

Addunt hic quidem & aliud caput Constitutionis, ex Michaelis Attaliatæ Procei synopsi huiusmodi.

ΤΟΥΣ ὁδοιπόρους ἀπαγορεύομεν, μὴ ἀφορίζειν τινὰ τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν ἢ τὴν τοιαύτην, ἀπὸ τῶν ἀνεγκλήτων αἰτίαν ἀλόγου. Ὁ δὲ ἀπαιτούμενος ἀφορίζων, κινδυνεύσει τὴν ἀγίαν τοιαύτην δίκῃ ζημίαν.

Quod sic interpretantur.

EPiscopis interdicimus, ne quem à sacra Ecclesia * aut communione segregent, nisi iusta causa probata sit. Qui verò citra probationem hanc segregat, à sacra communione quoddam ad tempus arcetur.

Quod ex Nouellis partim repetitum videtur.

Episcopus debet eligi effugiens, & non appetens, & propris meritis & virtutibus non pecunia intermentibus: alias non solum electus, sed etiam eligens à sacerdotio repellitur; & infamia notatur. SALYCETVS.

xxx. Idem

a ¶ Temporum congruo.

¶ Dubio nati. Fuit indicium [illegible] Sed contra. [illegible] & infra.

b Oritur. id est moritur.

* Alias dicitur.

c Cons. Illum verbo, nondum in §. Infra de cognom. & Gl. in verbo natali. de Lilum quæst. ff. de ar. l.

d Rationem ad piam causam [illegible] testatum non moriatur. aliquem, sed [illegible] ut conuenit aliis expeditur, quia eiusmodi [illegible] causa non respiciam esse [illegible] de [illegible] ¶ Vel fides. Bald.

¶ agere pietatem. [illegible] de [illegible] pull. l. 1.

e Quod [illegible] rationem.

¶ Relictum ad pias causas [illegible] quamcumque.

f Vicus & ciuitas faciunt [illegible] ciuitatis [illegible] differentia inter vicum & ciuitatem.

a ¶ Vel territorium. Quid sit territorium, habemus ff. de verb. sign. l. populum. l. territorium.

b ¶ Fraudatorum. id est, fraudantium, quasi heredum, vel gratiam aliis legatariorum.

c ¶ Non delatoris. Delator * dicitur, qui alienum bona deferit fisco, & nõ probat, & infamatur: vt ff. de iure fisc. l. 4. in princ. sed hic non erat delator: sic in authent. de non alie. §. fl. coll. 9. & 7. coll. 1. quæ in hoc.

d ¶ Publicas. l. episcopis præsidia.

e ¶ Dulcoratus. i. delatorum voluntas. Sequitur auth. licèt testatum quæ non habet gio.

a Delator quia diuum.

† Quia quidam diffidentia ad pontifi. ministrat [illegible] à iure communi [illegible] ut ff. de legat. 1. quidam [illegible] de ad municip.

† Monopoliis.

a Duas excommunicationis species.

480/C.IV.K.5-4, 93-94
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI quemquam. Hæc lex est multum elegans & notabilis: cuius singula verba sunt ponderanda. Dixit enim vt in gl. j. ¶ Ex nota primò ex ea, quòd simonia * est publicum crimen, & quòdque committitur in promotione episcoporum, quia ibi læditur & offenditur diuina maiestas, & nunc æquiparatur criminibus læsæ maiestatis. s. Secundò nota, quòd, episcopus ordinandus non debet se offerre, quia notaretur de ambitio b; sed debet quodammodo inuitari, metuitis suffragantibus, promouendus. BALD.

a ¶ *Si quemquam.* Duo dicit lex ista. Primò quòd episcopus non eligatur per pecuniam. s. Secundò punit dantem, & accipientem pœna infamiæ si contra factum fuerit: & hoc est in eius corpore. ACCVRSIVS.

b ¶ *Vnde.* à metuitis.

c ¶ *Conscientia.* vt illi qui eligunt, sciant quis, & qualis sit, qui eligitur.

d ¶ *Profitetur.* i. eligatur.

e ¶ *Gradum.* vel quamlibet ecclesiasticam administrationem: vt *in authent. ut d. § sed neque clericum. & § sed neque secundicerium. vel.* ACCVRS.

f ¶ *Procul à quocumque dativo ff. de calumnia. l. & generaliter in principio.* ACCVRS.

g ¶ *Quantum.* hoc est, eligendus causa sit meritis, cuius sit honestatis.

h ¶ *Mereatur.* ratione scientiæ & honestatis.

i ¶ *Locus.* i. in ordinibus & honoribus.

k ¶ *Excusatio.* s. quæ non poterat excusari ipsa manente.

l ¶ *Compla.* Episcopatus.

m ¶ *Extraquantur.* id est, eximantur.

n ¶ *Quem metum.* id est, quam defensionem. alias horrentem.

o ¶ *Sacra.* i. sacrabilis fames, quia vt sanctificetur panem, sic qui eum debebant.

p ¶ *Fames.* s. cupiditas auri.

q ¶ *Peccatis.* s. sacra reformanda, quæ facta sunt generalia.

r ¶ *Profuturis.* futuris fabricandis vel tradendis.

s ¶ *Sanctitas.* id est, hi qui debent esse sancti. Alioquin contrà *T. de fum. Trin. & fid. Cathol. I inter clarus. ibi. nihil est eadem.*

t ¶ *Pascalare.* s. opportunè & a. Vel id est, pia res habemus. Vel. dic delicium. Gaugaine planorum ad instar læsæ maiestatis, vt *l. in fl.*

u ¶ *Plagiarium.* fili. Gaugaine.

x ¶ *Perm.* dam loà fe. vel alio.

y ¶ *Provisum* ad fi. vt accipiat, non à fe petrectis. vt eligatur. vt in. nuis] *statutis & ab hac lege*] *ad leg. Iul. repet. l. fin. & in authen. quem oportet. & clari § & hanc. eod. & in auc. ex. in. pract. ti. eod. ex. & hoc sic est expediatur : vt in auth. statuimus.* quam illatam legem posit alias.

z ¶ *Tantum.* s. in tantum vel ideò.

a ¶ *Cuius*] *vt vel*] *ff. de cur. l. qui habet. & ff. qui pupillus. i. sibi non potest esse nisi velimus in auth. quo spor. epis. & ad arte sic eam gen. constituunt, & ei. ff. & in Dato. dist. Iustinij. c. 9.* ¶ Item nonne quis episcoporum desideret, bonum opus desideret, vt xxij. q. j. c. *quis episcoporum. & c. desiderat. xxxiij. qua. iij.* Sed ibi vt profit, non vt prælit. ACCVRS.

b ¶ *Nonne.* s. sola necessitas excusat eum.

c ¶ *Inuitus.* sed voluntas nam suspectus est qui operas ingerit in insultum] *vt in auth. vt hi qui eligunt. ff. hab. parlab. & quemcum. eod. vij. & ff. ad leg. Corn. de fal. l. vnus. §. 1. & de pen. l. qui omnia. §. 1.*

d ¶ *Par facinus.* Nec æquale *. delictum. æqualem exigere pœnam ff. ff. & in authent. vt fiat. §. fin. collat. in. & ff. ad leg. Apul. l. illud. & in authent. de non prius. § circulus. colla. ij. &]. de burei. l. quemcum. in fi. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. si adulterium cum incepta. in prin.*

e ¶ *Ἀφθονοτροφοι.* Dicit primò hæc lex, quòd hospitalarij administrent Romæ, & in prouincia: & agant & defendant sine aliqua satisfactione de ratiam habeti. 2. Secundò dicit, quòd administratio committitur dictis personis gestus intratenentibus Romæ apud magistrum census, in prouincia apud præsides, vel locorum defensores. 3. Tertiò, quòd administrando possent res alienare ex causa, & pecunia seruare. 4. Quartò, quòd non tenentur reddere rationem ad ministrationis, & hoc dit rationem quare non. ¶ Nota, ex hoc tex. quòd hospitalarij b habeant iustae tutorum & curatorum. Ex hoc apparet, quòd hospitale ipsum habeat ad iustar minorum: & sic si ledunt, possit nomine hospitalis peti in integrum restitutio, quod est notandum. Bald. & Paul. de Castr. hic.

e ¶ *Ὀφθαλμοτροφοι.* i. c administratores hospitalium *.

f ¶ *Incipit.* i. Constantinopolitanæ. ¶ Sed hodie idem per totum orbem vt *in auth. de ecclesiis. § fi. col. iv.* sed per leg. ipsam videtur generaliter dici. ibi, *imperatoris vrbis.* &c.

g ¶ *Pietatissimi.* s. cum tantam habeti, quæ nec tutori incumbit: ergo pedicio sibi, quæ eutori

h ¶ *Ad similitudinem.* quasi ipsis in hoc similes esse non debent.

i ¶ *Tabularis.* aliàs tabularis. alterum illorum sufficit secundùm Ir. Iulianum, vel tabularis, vel notarius iudex. Vel pone *aut.* pro *et*: vt sic vtrumque exigatur. ¶ Et dic tabularis *, id est, tabellarius, sic] *de iure deliberandi. l. fi. § & in auth. de iure & fide. tit. § si verò absens. collat.*]. Et dic, quòd erant hi tabularij publicæ personæ aliæ, quàm notarij qui quoddam officium habebant in publico, & hoc modo possent intelligi] *de administr. tut. l. non ero. § 2.* Vel verius dic, quòd notarij erant: & sic dictum legem notarius intelligat.

k ¶ *Cautum.* quia non § potest seruari. vt] *de administr. tut. l. Iur. pos. tutores*, vel quia stultitiæ vt *ff. de iure deliberandi. l. fin.*

* Hospitalarij comparantur tutoribus & curatoribus: non omnino tamen, cùm non sint nudi ministri & alienare ex bonis ecclesiasticis vt ea ratione eisdem aere liberi conseruantur. possint pecunias conpilasse. Sed tamen in eo quòd comparantur ea ratione, quod tutori bona sua tuitur hypothecam obligationis. de quo v. Nouellam mea. *Ἀφθαρτοποιοι.* s. parti a. mandat. c. 120.

* Et è contra ipsa Xenodochia quasi pupilli, vt illa restitutio in integrum competat ad instar pupilli.

b Hospitalarius quasi tutoris & curatoris Hospitale pro minoris loco habetur.

* *al. prælaturæ.*

* Ne omnes mendicitatis laqueo] Ann. vel laqueo tabulatio.

* Immutatis Sed possit contra tabellionem dari actum iudici.

c Ophthalmotrophus quia.

d Aut potius cum qui qui sunt orphani, dos pannum.

† Xenodochij bona vendi possent, cum necessitatis fabricanda.

e Non iudicandi solumodo.

f Tabellarij qui tabellionis.

g Virgines cum ex nobilitatis esse in rebus quæ seruari non possunt, vel quia desiliens sunt.

h ¶ Prius

480/C.IV.K.5-4, 95-96
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Prius habita, &c. cum & similitudinem habeant: vt supra. in princip.

b ¶ Consultum. etiam sine decreto, vt dicunt sed * Paul. dixit, debere cum decreto fieri. hic dixit.

c ¶ Quæsit. Nunquid * ergo ipsi vexabunt orphanos pro expensis perpetrarint: prius habita * alienatione licitat eis alienationis inire contractum b, vt pteria eorum, quæ exinde colliguntur, ab eisdem personis custodiantur. Huiusmodi autem pium, atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit, vt minimè rabiciniis tutelaribus, seu curationibus oppressi sint. Graue enim, atque iniquum est, calliduis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei parentibus, atque substantiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione puerum educare festinant.

Extra suam prouinciam clerici non debent in ius vocari. SALYC. Vel sic: *Hæc lex determinat vbi clerici debent conuenirri, & qualiter, & quando debent satisfacere, & de sportulis soluendis ab eis, & prohibet eis iniuriam fieri, & conseruat eorum priuilegia: & pœnis trahentes eos ad Iudicia per calumniam, vel temerariam.* BALD.

TITVL. *Iidem AA. Eutropio PP.*

OMnes, qui d vbique sunt, vel post hac fuerint orthodoxæ fidei Sacerdotes, & clerici, cuiuscumque e gradus sint †, monachi quoque in causis ciuilibus ex nullius penitùs iudicis, minorisve sententia iudicis * (commonitoria *) ad extranea iudicia pertrahantur, aut prouinciam, aut locum, aut regionem, quam habitant, exire cogantur f. Nullus eorum Ecclesias, vel monasteria propria, quæ religionis incuriæ habitant, relinquere miserabili necessitate iubeatur, sed apud suos g iudices g ordinarios h, id est, prouinciarum rectores, in quibus locis degunt, Ecclesiarum ministerijs obsecundent, omnimodque contra se agentium excipiant h † actiones: vt his horis laborem, atque temporibus, quibus religiosos viros à turbulenta obseruatione prætorij i vacare contigerit, eisque eos ad tempus petitorum intentio k calumnia la laxauerit, ad sua se monasteria, & venerabiles Ecclesias conferentes, sapientiæ animo, precatione sollicita, facilióque de proximo, sacrosanctis altaribus obsecundente, in suis laribus, domicilióque constituti l.

Clerici extranei non prouinciales in ciuitate Constantinopolitana reperti, ibi possunt conuenirri, & solum coram præfecto. SALYC.

1. ¶ In hac m autem regia vrbe si quando cuiuscunque rei causa Episcopos, vel Presbyteros, cæterósque clericos, qui sacrosanctis Ecclesiis obsequuntur, siue monachos ex aliis quibuscumque prouinciis contigerit reperiri, quos tamen in hunc quispiam vocare voluerit: in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare iudicio, nisi in tuæ b sublimitatis dunaxat examine, vbi eis o & beatitudinis honor debitus referuetur, & oratorum p affluens in defensionibus copia largè præstetur.

Clerici citati non compellantur

a ¶ Prius habita, &c. cum & similitudinem habeant: vt supra. in princip.

b ¶ Consultum. etiam sine decreto, vt dicunt sed * Paul. dixit, debere cum decreto fieri. hic dixit.

c ¶ Quæsit. Nunquid * ergo ipsi vexabunt orphanos pro expensis perpetrarint: prius habita * alienatione licitat eis alienationis inire contractum b, vt pteria eorum, quæ exinde colliguntur, ab eisdem personis custodiantur. Huiusmodi autem pium, atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit, vt minimè rabiciniis tutelaribus, seu curationibus oppressi sint. Graue enim, atque iniquum est, calliduis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei parentibus, atque substantiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione puerum educare festinant.

d ¶ Omnes, qui] Illa lex videtur penitè calsa. 1. Primus, quòd clerici existentes in prouincia nominantur apud Præsidem suæ prouinciæ, & non alibi. 2. Secundò, quòd Constantinopoli existentes conuenianur apud præfectum prætorio. 3. Tertiò, redit ad primum, dicens, quòd in prouincia clerici existenti detur fideiussorem iudicio sisti oeconomum suæ Ecclesiæ. 4. Quartò, redit ad secundum, quòd Constantinopoli cùm non sit fideiussorem sed vel intra se fideiubeat, vel vada cautionis præstitit. 5. Quintò, de utroque: quòd si volo Ecclesiam conuenire, fatiam libellum contra oeconomum: & postea fideiubebit defensor Ecclesiæ. 6. Sextò, de prælando cautionem nomine sportularum, & remisit, & dimidio aureo in prouincia. 7. Septimò, & præfectus eiusdem prouinciæ, & prouinciæ, duo iudiciorum dicit, & in committat causam alicuius prouinciæ. 8. Octauò, si dictus præfectus conuenit in ciuitate Constantinopolitana prouinciæ clericum, detur auctus pro sportulis. 9. Nonò, quod iudiciis fiat clericis iniuriam facta, vel verbis: & pœna imponitur faciendi. 10. Decimò, confirmat priuilegium Ecclesiæ concessum, vt decimas dare clericis, & alijs religiosis dass immunitatem. nam & alij quidem habent. 11. Vltimò dicit, quòd actor, qui conuenit clericum, vbicumque fuit causa facta, reddet expensas ei: vt sic temperetur a modo eas vexare. ¶ 1. Nec pœnè ex hac trat, quòd clerici, vel monachi non fuit à suis Ecclesiis, vel monasteriis extrahendi sed deberet ibi fuisse reddendum: & idò non debent trahi ad eius aura iudicia. 2. Secundò not. *in §. hæc autem regia.* quòd clericis quamquam suggestibus debetur reuerentia, & honor. 3. Tertiò not quòd adiocati dicuntur oratores. 4. Quartò not. *in verb. præmoto dic. approbantur.* quòd clerici hæretici, vel schismatici non habent priuilegia clericorum. Bald. hic.

e *Clerici cuiuscunque.* Idem constituit Nouell. 79. à Justinian. ita id ab eodem postea mutatur Nouell. 83. constituit Codex.

f ¶ *Coguntur.* Sed nônne idem est in qualibet alia laica, per *l. 7. de iurisdict. omn. iud. l. in criminali.* Sed dic, quòd specialiter de clericis dicit, ne videatur negligere: vt *§. de iuriis Liber. apud. §. hæ solidum.* & si contrà fecerit, actor amittit causam, iure canonum: vt 21. *quæst. 3. c. cauisa* Item iure legum: vt *§. de iur. omn. iudi. l. in criminali, 9. rubrica.*

g ¶ Sed cuiusmodi *§. penul.* vbi conuenientur in ciuitate Constantinopolitana. Sed dic, quòd ibi erant pro aliis facitis fuit: vt patet in prædicto §. penul. ibi, *Contingerit reperiri. &c. & in alio. §. in hac. in princip.*

h ¶ Sed huic videtur obstare *infrà eod. §. verbum si apparuerit.* Sed ibi non vocatur prima vice de prouincia. ACVRS.

i ¶ *Apud suos.* vel per seipsos, vel per datos iudices cognoscentes: vt *infrà eod. l. iudicum §. fin.* quæ est contrà in eo, quod dicit, litigatorem venire ad domum iudicis: hic eronea. 1. Vel ibi in criminalibus, hic in causis: vt ibi dicam. 2. Vel dic tertiò *, vt in locis, in quibus degunt. recipiant actiones, id est, apud prætores, & magistratus illorum locorum, scil. ciuitatem, in quibus sunt Ecclesiæ suæ, vt sic ipsi adeant iudicem, non iudex eos.

k ¶ *Iudicum.* Hoc contingit solum. *in Nouell. 79. constitutionique, vt monachi conuenientur apud Episcopum ciuitatis.* CYIAC.

l ¶ *Ordinarios.* Ordinarii iudices dicuntur Præfides consulares, correctores, & alij, qui sunt tantùm clarissimi. Ordinaria iudicia sunt tantùm clarissimorum, quæ ad clarissimos extenuantur, vel datur. Spectabiles, & illustres extraordinarij cognoscunt. *l. vlt. Cod. de modo muliebrium. l. 3. de præsid. sacro. scriniorum lib. 10.* Ordinarij iudices sunt in sua magistratus. sic ordinarij milites, id est, pedanei. CYIAC.

m ¶ *Eutropius.* id est, recipiant.

n ¶ *Regia.* inem b est vbi causæ vertentur, sicut dicitur in eis vbi potestatibus mortuæ in die 1 *§. de vsu. & hæ. l. plenum in princ.*

o ¶ *Iniuria.* sc. illius, qui agit contra ecclesiasticos viros, quæ est calumniosa: præsumptuosa, sc. primo facit.

p ¶ *Constituit.* aliàs *defensorib.* sc. clericis, aliàs *confitentes.* sc. altaribus. quæ tamen præsumptio non facit ad eos condemnationem, qui fugit * eóque causa dicitur contentiam. *§. eod. l. iudicum §. omnes.*

q ¶ *In hac.* Ecce secundus casus generalis. Superiùs r erga dicit de prouincialibus clericis in prouincia conuenendis, & coram eo iudice: nunc de extraneis, qui sunt in vrbe Constantinopolitana, conuenendis, & coram quo.

a ¶ *In tua.* Iubandi b præfectæ, vel maior Episcopi, vel Archiepiscopi: vt *§. eod. clerici clericus.* Sed hodie coram Episcopo tantùm monachus: vt *in auth. clericus quoque.* quas lege hic.

b ¶ *Tua.* sc. sublimitas.

c ¶ *Oratorum,* id est, advocatorum.

a Ex est hæc interpretatio vera.

b Prætorium quid sit.

c Transferatur calumnia, id est, agat contra Ecclesias suas.

d Papa Iulius conuenit fuit non prælatorum.

e Contingit tentum.

480/C.IV.K.5-4, 97-98
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dare alium fideiussorem de iudicio sisti, quàm œconomum Ecclesiæ. Salycet.

1. ¶ Præterea [a] cùm in prouinciis ex eius, qui regit prouinciam, fuerint sententia [b], vel interlocutione conuenti, siue illi Sacerdotes, siue cuiuscumque gradus clerici, siue monachi habeantur: dummodò approbentur orthodoxi, qui in propriis causis, contractibusve pulsantur, non alios quàm Ecclesiæ propriæ defensores, seu quos œconomos appellant, fideiussores [c] præbeant: nedum executoris pertinax †, & auara [*] proteruitas, extraneos, & idoneos fideiussores flagitat [d], multiplex innoxiæ [e] paupertati † infligatur incommodum [*].

Clerici extranei in vrbe Constantinopol. non tenentur præstare fideiussiones nisi vicissitudinarias, aut per proprias promissiones cum obligatione bonorum. Salyc.

3. ¶ In hac [f] autem inclyta vrbe inuenti ex quacumque prouincia venientes, cùm in tuæ amplitudinis [g] iudicio (quod [h] eis [i] solùm [k] delegauimus †) lite pulsati fuerint, reuerendissimi orthodoxæ fidei Sacerdotes, seu certè œconomi, aut Ecclesiæ defensores, seu clerici: in causis ciuilibus suis, siue ecclesiasticis, nulla præbendi fideiussores [l] molestentur iniuria: sed aut vicariis [*] fideiussionibus contradantur, quas tamen stipulationum † solennis cautela vallauerit: aut cautioni, & professioni [m] propriæ, aut facultatum suarum obligationibus [n] committantur.

Oeconomus ordinatus in causa Ecclesiæ est conueniendus. Salycetus.

4. ¶ Hoc nihilominùs [o] [*] obseruando vt in causis ecclesiasticis nullum alium conueniri fas sit, nisi eum †, quem dispensatorem pauperum, id est, œconomum Ecclesiæ, Episcopi tractatus elegerit. Hunc enim sine dubio à Sacerdote [p] conuenit ordinari: quem [q] tamen conuentum, defensoris [r] Ecclesiæ fidei [s] committi [t] præcipimus [u].

Sportula sunt soluenda secundùm taxationem hic subiectam. Salycetus.

5. ¶ Executoribus [x] in minoribus quidem iudiciis [y] omnibus, in ipsa conuentione Sacerdotum, seu clericorum non ampliùs quàm vnum semissem [z], aut sperantibus, aut etiam audientibus [a], accipere. Verùm [b] si apparitor tuæ magnitudinis, ex sententia tuæ sedis amplissimæ in prouincia [*] degentes eos [c] commouerit [d] †: iubemus non ampliùs eum [e], quàm duos solidos sportularum nomine accipere. In hac [f] verò vrbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis, vno aureo sportularum gratia à prouincialibus clericis contentus sit, quantæ liber summæ [g], qui conuentus fuerit, exponatur obnoxius.

Contumelia reales, verbales, vel personales non debent per executores inferri citatis. Salyc.

6. ¶ Præterea [h] nullus executor vexare contumeliis clericos vllos, nullis impulsionibus molestare, nullis exprobrare conuiciis, aut [*] corporalibus iniuriis fatigare conetur: his, qui huiusmodi aliquid aggressi fuerint, post amissionem [i] cinguli, & patrimonij, vltima prouincia animaduersione plectendis.

Priuilegia circa munera Ecclesiis, & clericis concessa, per hanc legem confirmantur. Salyc.

7. ¶ Priuilegiis [k] sanè singulis quibuscumque sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ fidei xenodochiis, siue † prochotrophiis tam generaliter, quàm specialiter adscriptis, perpetuò obseruandis [*]: nullis eas [l], eorúmque Sacerdotes, aut clericos cuiuscumque gradus sint, aut monachos, prochotrophos †, aut xenodochos orthodoxæ fidei deputatos extraordinariis muneribus præcipimus prægrauari. Eas etenim sarcinas oneris, quas plerisque personis diuersa ratione remittimus [m], imponi beatissimis viris nostro seculo inconueniens esse iudicamus.

Illi, qui succumbunt in iudiciis cum ecclesiasticis personis, ratione præsumpta calumnia, & nimia temeritatis debent condemnari in expensis, & damnis. hoc dicit Bald. *idem videtur dicere* Sal.

8. ¶ Præterea, ne [*] cui temeritas sua lucratiua [n] concedatur, & vt impudens calumniantium refrænetur audacia: iubemus, quotiens hi, qui Sacerdotes, seu clericos, ac monachos, cæterósque superiùs designatos, vel in tuæ magnitudinis examine, vel in prouinciali iudicio proposita actione conuenerint: si causa cognita conuicti fuerint sine iusta eos causa, & legitima petitione pulsasse: omnes eis [o] legitimas expensas †, sumptúsque, quos ab exordio cœptæ controuersiæ ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, redhibere cogantur [p], vt hac saltem censura

a ¶ *Præterea.* redit ad primum.
b ¶ *Sententia.* commonitoria.
c ¶ *Fideiussores.* hoc hodie corrigitur propter duo: & quia non dantur, & quia tales fideiubere non debent: vt *in auth. ar. §. si quis autem pro pecuniaria. & §. alium.*
d ¶ *Flagitat.* id est, postulat.
e ¶ *Innoxiæ.* præsumptiuè: & ad hoc *ff. de adil. edict. l. quid si nolit. §. si quis emerit. & ff. ad Treb. l. cogi. § inde nec sed Iulianum.*
f ¶ *In hac.* redit ad secundum.
g ¶ *Amplitudinis.* loquitur præfecto pratorio.
h ¶ *Quod.* sc. iudicium.
i ¶ *Eis.* sc. clericis.
k ¶ *Solum.* hoc dicit ad excludendos iudices ciuiles.
l ¶ *Fideiussores.* Imò contrà: vt *s. eo. l. cum clericis. § memorati.* Sed ibi de clericis Constantinopolitanis, hic de prouincialibus, qui sunt in ciuitate Romana. Azo. hodie tamen neminem dant: vt *in auth. eod. § si quis autem pro pecuniaria.*
m ¶ *Professioni.* cum iuratur, secundùm Azo. quod est falsū: vt *s. eod. l. cum clericis. § penult.*
n ¶ *Obligationibus*, i. sub hypotheca rerum suarum: vt *Instit. de satisf. § sed hac hodie.* Accurs.
o ¶ *Hoc nihilominus.* nunc de vtraque. Vel dic verius de primo, vt sit contrà *s. § proxi. ad id quod, in fin.* hic dicitur de fideiussoribus.
p ¶ *A Sacerdote.* id est, Episcopo. & idem in actore: vt *Instit. de curat. § fin.* sed & quandoque alius, quàm œconomus conuenitur: vt dixi *s. ea. auth. sed hodie.*
q ¶ *Quem.* scil. œconomum.
r ¶ *Defensoris.* alius est ergo defensor, vt patronus forensis, & alius œconomus.
s ¶ *Ecclesiæ fidei.* Sed contrà *s. eod. l. cum clericis. § ipse verò.* vbi dicit, quòd œconomus si conuenitur, non debet dare fideiussorem: & hic dicit, quòd sic. Solu. ibi loquitur de clericis Constantinopolitanis, hic de prouincialibus.
t ¶ *Committi.* hodie neminem dat: vt *s. proxi. § dixi.*
u ¶ *Præcipimus.* & in prouincia conuenitur: vel nullū dat: vt *s. proxi. § & s. eod. l. cum clericis.* quæ sunt contrà.
x ¶ *Executoribus.* nunc redit ad primum.
y ¶ *Iudiciis.* qualia sunt prouincialia iudicia.

z ¶ *Semissem.* id est, medium byzantium, siue aureum.
a ¶ *Audientibus.* non ergo potest clericus huic priuilegio renunciare. Et sic est argum. contrà *s. eod. l. si quis in conscribendo.* sed ibi fori priuilegio renunciabat, quod potest: vt ibi. at hic priuilegio huius §. non potest.
b ¶ *Verùm.* nunc redit ad secundum.
c ¶ *Eos.* scilicet clericos prouinciales per delegatum illuc missum cognoscentem: ne sit contrà *s. eod. in princip.*
d ¶ *Commouerit.* Contrà *s. eo. in princip.* Solu. hic non trahitur extra prouinciam: sed coram præfecto, vel eius vicario in prouinciam misso respondere cogebatur, ibi sic.
e ¶ *Eum.* scil. executorem.
f ¶ *In hac.* & hic de secundo, & his duobus casibus est contrà *s. eod. l. cum clericis. in fin.* Solu. vt ibi.
g ¶ *Summa.* speciem etiam intellige: vt *ff. de leg. iij. l. quisquis.*
h ¶ *Præterea.* nunc de vtroque.
i ¶ *Post amissionem.* ne videatur in dignitate mori.
k ¶ *Priuilegia.* de vtroque.
l ¶ *Eas.* scil. Ecclesias.
m ¶ *Remittimus.* vt *inf. qui morbo. l. vnica. & l. qui ætate per totum lib. x. & infr. de excusat. mun. l. maximarum. & l. fin. lib. x. & l. de profess. & med. l. medicos lib. x. & infr. de summa & fideicomm. lib. x.*
n ¶ *Lucratiua.* à pœna tamen excusantur quandoque: vt *ff. ad leg. Iul. maiest. l. famosi. & s. de abol. l. ij.*
o ¶ *Eis.* scil. clericis supradictis.
p ¶ *Cogantur.* speciale est in clericis: quia tempore huius legis tantùm fuit de sumptibus litis statuti, quod est hodie: vt *s. de iudi. l. properandum. § sin autem alterutra.* secundùm Ir. s. Alij dicunt, quòd clericis reddantur damna, quæ etiam extra iudicia passi sunt. s. Alij, vt Bal. quòd etiamsi plusquàm debent, expendunt, totum eis redditur: quod non est in aliis. mediu placet.

† Executoribus hac vi via [illegible], pertinaciæ, auaritia, protectiones.
* auara.
† Pauperi non est facilè fideiussorem reperire.
* Est enim de vi [illegible] fideiussoris grauamen [illegible].
* Ad id enim [illegible] qui fideiussorem dare non possit.
b Ex hoc §. colligitur, in controuersiis [illegible] sufficere, si citetur œconomus, guardianus, vel procurator Ecclesiæ: vide Guid. Pap. dec. [illegible]
† Hæc iuris delegatio non est propriè delegatio, sed ordinaria potestas.
* Quotiescumque conueniuntur, possunt alij pro aliis intercedere: l. [illegible]
† Aequè in fideiussione cautio ex stipulatione, aut non ex [illegible] debet.
* Concor. Gl. [illegible]
† Is enim defensor pauperum.
† Sacerdos pro Episcopo.
† Defensor Ecclesiæ quis.

* Citatio verbalis potest fieri extra territorium iudicis citantis. Realis, vel personalis citatio (id est, capture) extra territorium, siue de criminali, siue de ciuili causa agatur, fieri non potest.
† al. commouerit.
al. commouerit.
* Iniuria verbalis à corporali differt.
* Hinc colligitur [illegible]
† Xenodochia [illegible] Ecclesiæ ipsæ.
* respondendo.
† al. [illegible] orthodoxæ fidei deputatos.
b Sumptus litis [illegible] à legibus debentur.
* Ea ratio est, ob quam victus victori in expensis condemnatur.
* Concor. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 99-100
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Renouari.* [illegible]
b ¶ *Acquiescant.* [illegible] improba petitione.
c ¶ *Magistra.* [illegible]
d ¶ *Retinere.* id est, retinere se debent.

CAusa. Illa authent. corrigit legem Codicis in Monachis, in quantum illa vult in princip. quòd possint conueniri coram Praesidibus prouinciarum. Ista vult, quòd conueniantur coram Episcopo, & per oeconomum defendi. & si iudex secularis aliter processerit, priuatur officio suo, & damnatur in decem libras auri applicandas fisco, similiter & sui officiales. Ratione autem, qui contra fecerit in locum decanicum debet detrudi, nec de caetero aliquam exactionem faciat. VENTAN. & PAVL. Nota ex hoc text. ibi, *secundùm legem*, quòd Episcopus in foro suo debet seruare leges imperiales, & secundùm illas ferre sententias: quod intellige, nisi canones contradicant: quod dic, vt [illegible] *de priuilegiis.* per Bart. secundùm Bald. & Paul.

e ¶ *Causa, quae fit cum monacho.* forte erat obligatus ante monasterij ingressum. nam si postea contraheret mecum, vel damnum daret mihi, non teneretur Ecclesia: vt [illegible] *quicumque. ibi, in omnem quoque personam, &c.* [illegible]

f ¶ *Apud Episcopum.* Quid si est exemptus à iurisdictione Episcopi? Respond. fortè coram suo superiore respondebit.

g ¶ *Debeat.* id est, procuratio ex parte monachi. nam ipse Abbas si sponte velit, potest, vt *hic.* Sed Alex. dixit, etiam inuitum respondere Abbatem, cùm melius veritatem nouit.

¶ Sic ergo nota hic, quòd causa sit cum monacho, & libellus de eo conscipitur, & respondet Abbas, vel syndicus Ecclesiae, monachus non: quia vt mortuus est: vt [illegible] & quia vt seruus: vt [illegible] ¶ Sic & concipiam libellum nomine alij, & respondebit pater: vt [illegible] In actionibus tamen hereditatis filiifamilias delata [illegible] quoniam aut pater & filius consentiunt, aut saltem filius, aut tantùm pater: vt [illegible] per totum legem.

i ¶ In his, qui sunt sub tutela, vel cura alicuius, aetas distinguitur: si maior infante [illegible] vel ipse conueniri [illegible] vel curatoria, vel tutor, vel curator [illegible] do verò minor, scilicet infans, tantùm tutor: vt [illegible] ¶ Sed & si contra collegium nomine talis monachi actio proponatur, nõ reprobo: vt [illegible] Idemque puto seruari, si monachus agere velit, vt Abbas, vel syndicus agat. ¶ Item numquid monachus de veritate dicenda iurabit, si agatur de eo, quod per eum factum est [illegible] in minore viginti quinque annorum? Respond. [illegible] vt [illegible] & [illegible]

h ¶ *Statuta.* sc. statim.

i ¶ *Iudex.* iudex ciuilis. ¶ Sed numquid condemnabitur monachus, an Ecclesia? Respond. non monachus, sed syndicus, vel Ecclesia: vt [illegible] ¶ Item quis iurabit de calumnia, an syndicus, an monachus? Respond. syndicus: cùm ipse sit legitimus administrator: vt [illegible] *quod obseruari.* & *authent. principales. in fin.*

¶ Item contra quem mandabitur sententia executioni

sunt iustissimae formidine reuocati, qui improbis assiduè conflictationibus occupantur, acquiescant: iamque sopitis clamoribus iurgiorum, magistra deinceps necessitate retinere se adsuescant.

IN AVTHENTIC. apud quos oportet causas dicere monachos. §. j. coll. vj. const. vij.

Monachi ad iudicium secularem non sunt trahẽdi, poena iudici Notariis & executori contrà facientibus imminente. SAL.

CAusa, quae fit cum monacho, vel cum muliere qualibet in monasterio consistente, non apud iudicem ciuilem ventiletur: sed apud Episcopum, qui de personae praesentia, quod conuenit, statuet: siue per Abbatem, vel Antistitem, vel per alios hoc fieri debeat, qui secundùm legẽ rem disponat, & sacras regulas, salua debita personae reuerentia. Si verò contrà fiat: poenae, quae statutae sunt, imminebunt. Iudex enim, qui de his sententiam proferre praesumpserit, ab administratione depulsus, tanquam diuinitati contumeliam faciens, poena decem librarum auri vnà cum officio suo mulctabitur, sacratissimo nostro aerario inferenda, executoribus, qui admonitionem facere praesumpserint, ab ipsis sanctissimis

Codex.

l. Quidam dicunt contra monachum, exemplo minoris: vt arg. [illegible] Sed potest dici, quòd mandetur executioni contra Ecclesiam secundùm formam dictam: *ff. de acqui. per serv. §. fin.*

Episcopis in locis decanicis detrudendis, de caetero nullam exactionem facere permittendis.

IN AVTHENT. VT cler. apud propri. episcop. conuen. in princip. versic. vt si quis habet. coll. vj. const. xj.

Clericus in causa ciuili debet conueniri apud Episcopum, nisi natura causae non patiatur: sed in criminali, si crimen est ciuile, conuenitur corã iudice seculari: non tamen fit executio antequàm degradetur: sed in crimine ecclesiastico est conueniendus coram episcopo. h.d. Sed hodie per authent. statuimus. nec ciuiliter nec criminaliter potest conueniri nisi sub Episcopo. BALD. & PAVL. DE CASTR.

CLericus quoque in lite pulsatur pecuniaria causa, priùs apud Episcopum conueniatur, per quem sine damno causa decidatur. Quòd si natura causae, vel alia ratio faciat, vt negotium apud eum decidi non possit, per ciuilem procedat iudicem, obseruatis clericorum priuilegiis: nec mora circa talia fiat. 1. ¶ Sed in ciuili crimine ciuilis praeses iudex, vt lis vltra duos non egrediatur menses, nec tamen puniatur, etiamsi reus sit inuentus, priusquàm per Episcopum sacerdocio spolietur.

k ¶ *Cum officio.* id est, index in quinque, & officiales in alio quinque: vt arg. *ff. de verb. oblig.* [illegible] Et hoc si Episcopus facit [illegible] iudex: vt *in auth. de san. episc.* [illegible] & est hoc auth. [illegible] *apud quos oportet causas dicere monachos.* coll. vj.

CLericus quoque. Ista authent. etiam corrigit legem Codicis in clericis secularibus, & in ciuilibus tantùm causis. in criminalibus autem distinguit inter criminalia, ciuilia & ecclesiastica. PAVL.

l ¶ *Pecuniaria.* largè accipe ad differentiam criminalis: vt *ff. de verb. signif. l. pecuniae.* [illegible]

m ¶ *Prius.* Nam ex desinente venitur ad Praesidem: vt *in auth. de sanct. episcop.* §. *quis autem per pecuniariam. coll. ix.*

n ¶ *Damno.* [illegible] sportulae tamen debent praestari à clerico: vt [illegible] *sed hodie. quae est contra.*

o ¶ *Quòd si natura causae.* vt quia est liberalis: vt [illegible] vel actio iniuriarum, quae à cognatio Episcopi coram eo non mouetur: vt *ff. de iniur. l. lex Cornelia in princ.*

p ¶ *Alia ratio.* vt quia [illegible] Episcopus: vt *ff. de iud. l. si longius.* [illegible] vel fuerat iam illius causae aduocatus: vt *ff. de iur. omn. iud. l. praetor.* & *infrà de assess. l. fin.* Vel quia Episcopus erat suspectus, eo quòd erat causa coniunctorum: vt *l. qui iurisdictioni. ff. de iurisd. omn. iud.* & *de iniur. l. lex Cornelia.* Vel quia clericus suo priuilegio renunciauit: vt *infrà de pact. l. si quis in conscribendo.* licet sit contrà *auth. de for. comp. c. si diligenti.*

q ¶ *Mora.* fortè vltra duos menses: vt statim subijcit in criminalibus. in corpore tamen non aperit, sicut nec hic.

r ¶ *Sed in ciuili crimine.* putà de homicidio, de falso, & de adulterio, & de similibus. Sed ecclesiasticum crimen est de articulis fidei, & de simoniacis: [illegible] quodlibet publicum crimẽ canonicum, est ciuile, si agatur ad poenam legalem imponendam [illegible] vel deponatur, etiam ciuile dicam canonicum: hoc tamen hodie corrigitur [illegible]

s ¶ *Menses.* à tempore contestationis computandos: vt *in aut. hodie.* [illegible] & est specialis. aliàs durant vsque ad duos annos: vt [illegible]

t ¶ *Etiamsi reus.* [illegible] quòd iudex secularis clericum absoluere potest absoluendum, sed non damnare damnandum [illegible] vel [illegible] ¶ Est propter hoc notanda illa regula: nemo, qui condemnare non potest, absoluere potest: vt [illegible] ¶ Sed non in eundem, vt [illegible] qui potest legare seruo, & domino, & è conuerso, non tamen in eandem rem, vt [illegible] Item qui praestat opem furto, tenetur furti: non tamen qui praestat opem furto manifesto, tenetur furti manifesti, sed non manifesti furti tantùm: vt [illegible]

u ¶ *Per Episcopum.* acta coram praeside iterum confecit [illegible] an rectè is processerit, & an probetur reus: vt *in aut. authent.*

D 2 de

Si verò crimen sit ecclesiasticum [a], episcopalis [b] erit examinatio, & castigatio.

Nona constitutio Friderici Imperatoris de fluvio, & conjuncta.ch. ii.eccl.5. vers.flaviumus, vt nullus coll.x. constit.sin.

Hodie clericus non potest coram iudice seculari in quauis causa trahi: nec in iustitia denegari sub pœna hic statuta. SAL.

STacuimus [c], vt nullus ecclesiasticam personam in criminali [d] quæstione, vel ciuili [e], trahere ad iudicium seculare præsumat contra constitutiones imperiales, & canonicas sanctiones. Quod si actor fecerit, à suo iure cadat, iudicatum non teneat & iudex ex tunc potestate iudicandi priuetur. Sancimus etiam, vt † si quis clericis, vel ecclesiasticis personis iustitiam denegare præsumpserit, tertio [f] requisitus [g] iurisdictionem suã amittat.

Clerici filiifamilias possunt de eorum peculio testari tanquam de quasi castrensi. Et testamentum eorum non subiacet rescissioni. BAL. & PAVL. DE CASTR. Vel sic: *Clerici etiam in parentum potestate constituti iuxta occasione clericatus prouenientia sibi quærunt: & pro libito de eis disponere in vltima voluntate, vel inter viuos.* SAL.

ARCADIVS AA. Eutropio * P.P.

SAcrosanctæ orthodoxæ fidei Episcopi atque presbyteri, diaconi [h] † quoque, qui semel probatis moribus, integritate castissima ad hanc gradum meruerint peruenire, ea quæcumque in eodem clericatus gradu, locõque viuentes acquirere, & habere potuerint, etiam * si in patris suique, aut proaui potestate constituti fuis [i], & adhuc superstites habeantur, tanquam bona * propria vindicent [k] de his, si quando eis libitum fuerit, ita testandi, vel donandi, vel quolibet alio titulo alienandi libera facultate * concessa: vt ea bona quoquo tempore (nunquam * † ad diuisionem * veniant) numquam fratribus, vel sororibus, aut ex his genitis conferantur *: sed ad eorum filios, posteros [l], & quæcumque extraneos heredes peruenianc: nec à patribus, aut, aut proauis, sed ab ipsorum liberis tanquam præcipua vindicentur: & certè † hit lucro cedant, quibus ipsi id peculium *, vel inter viuos alienatione habita, vel mortis tempore vltima, & iure † cognita voluntate concesserint. Datum V.Kalend.Aprii.

IN AVTHENTIC. constitutio, quæ de dignitate.§. palãm.cos.vj.constit.ix.

Episcopalis dignitas, & cætera hic nominata liberam à patria potestate ad proficuum, non ad damnum. SAL.

SEd episcopalis dignitas * soluit ius patriæ potestatis, sicut etiam & consularis [a], & præfectura sacrorum prætoriorum, & vrbicaria, & magisterii militare [b] & omnis dignitas valens liberare [c] à curia *, liberãt à patria potestate: cũm hoc * quodcumque cingulum suę potestatis præmium honoratis † præstet [d]: ita tamen vt filij eorum * post mortem auorum recidant in potestatem [e], ac si cõtigisset, eos [f] morte parentum, & non ex præsenti lege suæ potestatis fieri.

IN AVTHENT. DE eccl.tit.§.interdicimus. coll.ix. constit.vj.

Episcopi, & cæteri administratores Ecclesiarum de bonis quæsitis antequã haberent administrationem, possunt facere testamentum: sed de postea quæsitis non possunt, nisi professamentur quæsita ante ingressum Ecclesiæ, sed personæ, quæ ex testamento canonicorum vsque ad quartum gradum: in piis tamen causis possunt expendere. BALD.

LIcentiam [a] * habeat Episcopus, quæcumque ante episcopatum probatus * fuerit habuisse [b], & quæcumque post episcopatum iure cognatio-

a Quin potius in eo reliquisti adulterio: est enim quasi iniustis. A Valle, prop. 16. n. 1. q.

† vel aut verò, quæ iniusto est redditus.

* Clerici possunt habere, atque ideò sui iuris non constituuntur. Nam qui sui iuris est, peculium non habet. C. vbi agit de ep. & cleric. aut im. propos.

‡ Illud privilegium dicitur de quo constat per legitimas probationes. Bal. hic, & in l. de ref. & ref.

a Quæsitum.

b Et ius potestatis nec dignitatis liberatio, non dicitur capitis minutio. Cujac.

* Canon. in hac auth. t. 1. confir. Glos. super verbo, aut. contra de reliq. & quæ dicit, vsque ad quartum gradum, vide similia in extremis, imo de Glos. super verbo, à propinquo, ind.

c Præsumptum pro dubio ita adquirit ex bonis Ecclesiæ, quas administrantes ipsius Ecclesiæ possidet, & tenet, est pro bona conscientia.

* Canon. in hac auth. t. 1. confir. Glos. super verbo, aut. contra de reliq. & quæ dicit, vsque ad quartum gradum, vide similia in extremis, imo de Glos. super verbo, à propinquo, ind.

480/C.IV.K.5-4, 103-104
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nis * vsque ad quartum gradum ad eum ᵇ peruenerunt, ad quos voluerit vltima voluntate transmittere ᶜ : cæteris rebus alio modo ᵈ acquisitis ab eo, dominio Ecclesiæ referentis: nisi in vtilitatem Ecclesiæ, vel opera pietatis consumpsit sint. Eadem distinctione habita in administrationibus cuiuscumque loci religiosi.

1. ¶ Item si quis Episcopus, aut minister Ecclesiæ moriatur sine testamento, & successore legitimo, vel legitima : successio competit Ecclesiæ, in qua constituti sunt †.

IN AVTHENTIC. de sanct. episc. §. presbyteros. coll.ix. constit.fin.

De quasi castrensi peculio possunt clerici, licet in potestate sint, tam inter viuos, quam in vltima voluntate disponere liberis, & parentibus, legitima portione seruata. SALYC.

PResbyteros * ᵉ, & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores (quos omnes clericos ᶠ appellamus, res quilibet modo ad dominium eorum venientes, habere in sua potestate præcipimus, ad similitudinem ᵍ castrensium peculiorum, & donare cui volunt secundùm leges, & in his testari, licèt sub parentum potestate † sint: sic tamen, vt horum filij, aut his non extantibus parentes eorum legitimam * ferant ʰ partem.

Ad similitudinem hospitalis lectici, cætera hospitalia, priuilegiantur. BALD.& PAVL.DE CAST. Vel sic : *Priuilegia hospitalibus retrò concessa hic confirmantur & noua concedantur, vt res hospitalium gaudeant priuilegiis concessis, & concedendis rebus matris Ecclesiæ.* SALYC.

XXXV. *Idem AA. Diuisiano PP.*

OMnia priuilegia, quæ à retrò principibus, aut à nostra serenitate, vel iudiciis in dispositionibus ᵗ, aut liberalitatibus ʰ, pro singulis quibuscumque ᵗ temporibus ᵐ, ex constitutione, vel constitutione, siue circa ius monasteriorum ᵐ, siue in aliis quibusliber rebus præditia sunt orphanotrophiis, siue ascetteriis, vel Ecclesiis, aut peochotrophiis †, seu xenodochiis, vel monasteriis ᵒ, atque cæteris omnibus ᵒ ᵖ, ac etiam rebus iuris eorum ᵍ ad curam œconomi * viri religiosissimi Presbyteri, & orphanotrophi, vel ad eos ᵍ, qui post eum ʳ à loco eius ˢ successerint, pertinentibus, ad similitudinem * Zorici beatissimæ memoriæ, qui * primus huiusmodi pietatis officium inuenisse dicitur ᵗ : per hanc pragmaticam sanctionem firma, illibatæque in perpetuum custodiri decernimus. Valde enim hoc videtur esse necessarium ᵘ, cùm exinde ᵛ sustentatio ʰ, vel educatio orphanis, atque egenis, & vtilibus ecclesiasticis ˢ, aut peochotrophiis †, vel ascetteriis, comparetur, domus etiam, aliæque res superiùs nominatas ad curam nominati viri ᵈ pertinentes, vel postmodùm quolibet modo ad eius sollicitudinem, vel eorum, qui post eum ʳ ad eiusdem * orphanotrophij curam vocati fuerint, peruenturas: ad instar maioris venerabilis Ecclesiæ huius inclytæ vrbis, omnibus priuilegiis, quæ eadem sanctæ Ecclesiæ, vel nunc adipiscitur ʷ, vel poterit meebitur, perpetuò potiri pietatis iniuitu decernimus.

XXXV.

EΚαὶ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἐπὶ τῶν ἁγιοτάτων ἐκκλησιῶν, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἁγιοτάτων ἐκκλησιῶν διακόνοις καὶ ὑποδιακόνοις καὶ ἀναγνώστοις καὶ ψαλτῳδοῖς καὶ ἑξῆς τοῖς ὀνομαζομένοις κλήρικοις, ἐξουσίαν δίδομεν τὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντα, κἂν ἐπὶ γονεῦσιν ὦσι τυγχάνοντες, ἐν τῇ ἰδίᾳ διαθήκῃ, χαρίζεσθαι τοῖς ἐθέλουσιν, ἐκτὸς τῶν ἐξ ἀνάγκης τῷ γονικῷ δικαίῳ τῶν τέκνων ἀπονεμομένων μέρους. Ἐξαιρουμένου δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς ἁγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἐξ ἀναθεμάτων τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἁγιοτάτης ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Latinè per Antonium Contium.

VNaquæque ciuitas propium Episcopum habeto. Et si quis vel per diuinum rescripsum ciuitatem aliquam aut suo Episcopo, aut territorio, aut alio quopiam iure primare adest, exuitur bonis, & infamis redditur. Excipitur autem Tomemium Scythiæ ciuitas. (Illustrissimi Episcopus reliquarum etiam ciuitatum curam gerit.) Tum etiam Leontopolis Isauriæ subest Episcopo Isauropolitano.

Adscripturis, & consiliis non possunt sine expressa voluntate dominorum clericari, vel militarium eligere vitam. SALYC.

XXXVI. *Idem AA. Stratiano PP.*

IVbemus adscripitiorum creationes ᵍ secundùm veterem constitutionem (nisi † dominorum possessionum vade oriundi sint, eudem concurrerit consensus) nullius penitùs esse momenti : sed eiusdem fundorum

VIVIANI.

i ¶ *Dispositionibus.* vt spontaneam.

k ¶ *Laboratiuum.* id. Primipum.

l ¶ *Quasi castrensis.* in præteritum, & futurum.

m ¶ *Temporibus* id est, in præteritum, & futurum.

n ¶ *Monasterium.* id est, tollitur, non enim militet in domo religiosa debeat hospitari : vt l. ii. & dicuntur mortuij ᵃ, à merito, mutiti quia in certas metas castra conficiebant, & fossis circumdabant.

o ¶ *Monasteriis.* id est, locis illis, in quibus sunt stat Ecclesiæ.

a Metuti.

† prouia.

n ¶ *Cæteris omnibus.* legendum, *cæteris dominis.* Cuiac.

p ¶ *Omnibus.* qui sunt de iure Ecclesiarum: vt ne praestent tributa.

q ¶ *Eorum.* fuisset monasteriorum, rebus dico pertinentibus ad curam Ecclesiæ.

r ¶ *Vel ad eos.* & pertinentibus ad eos, id est, ad curam eorum.

s ¶ *Eum.* fuisset œconomum.

t ¶ *Qui post eum* Iustin. in Nov. 131. dat eadem priuilegia. Addenda subscripsio dat. Nov. Iustin. CP. Martano Cos. Cvi.

u ¶ *Eum.* fcil. œconomi.

v ¶ *Ad similitudinem.* pertinet, dico, ad curam œconomi, sic ad similitudinem.

x ¶ *Qui.* fcil. Iotius ʰ.

y ¶ *Dicitur.* fuit ergo prior, hospitalarib. omnia quidem prædicta priuilegia per hanc, &c. & hoc. quod datur hospitali Iotiei ᶜ, datur & eiusdem alij ; fcil. fanctæ Mariæ de Sanson. quæ est in Constantinopol. vt in auth. de episc. tit. 5. fin. coll. ix. & hoc ad similitudinem Iotiei ᵈ datur illi, & non habebit locum.

z ¶ *Valeat.* *Monasteriorum.* vt illa priuilegia sint firma, quæ sunt rebus prædictis.

a ¶ *Exinde.* id est, ex rebus prædictis.

b ¶ *Sustentatio.* fcil. conservatio quod est ; c ¶ *Ecclesiasticis.* id est, ecclesiasticorum virtutum.

d ¶ *Vni.* fcil. œconomi.

e ¶ *Eum.* fcil. œconomum.

f ¶ *Adipiscitur.* id est, adeptus est defensiones huius vrbis inclytæ.

g ¶ *Vtrumque.* fcilicet vnum.

h Legendum, Zotiei.

i Zotici. & sic infra legendi, ubi nihil Lat.

k Zotici.

l Priuilegia concessa hospitali antea, vel confirmata, & introducta sunt nouiter, & sufficiunt eorum.

m Priuilegia monasteriorum ad successores deferuntur, & indulta sunt ratione loci; quod in dubio probatur.

n In priuilegium aliorum quod in eos pertinet.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 105-106
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Facultatem.* repete, iubemus.
b ¶ *Idemque.* quasi dicat, quod dixi in clericis, hic in monachis. 1. Alij dicunt primum casum de adscriptitiis, secundum de agricolis. non est differentia.
c ¶ *Prohibemus.* scil. adscriptitius domino volente poterat. Seruus autem etiam domino volente non poterat: ergo adscriptitius a non est seruus.
d ¶ *Omnes.* sc. clericos.
e ¶ *Sententiis.* scil. commonitoriis.
f ¶ *Pariter.* al. parenter.
g ¶ *Naturali.* id est, diuino, sc. quo dicitur, *Omnis anima subdita sit Regi quasi præcellenti, & ducibus tanquam ab eo missis.* Item & illud b, *Qui maior est vestrûm, sit tanquam minor.* vnde licet c magni sint clerici, tamen etiam iure ciuili cõuenire possunt: vt ff. [illegible] §. si prætor. & ar. in auth. [illegible] §. vt autem.
h ¶ *Vocari.* sc. re d, & verbis, nisi in casibus vbi sit verbo tantùm vocatio: vt ff. de in ius voc. l. sed & si.
i ¶ *Per datos.* scil. delegatos.
k ¶ *Procedere.* sic ergo venire debent vocati [illegible] causæ examinatio. Et in locis vbi degunt, iudices alij delegante [illegible] sic soluitur contra sup. eod. l. omnes qui in princip. vbi dicebat, eos non debere vocari extra prouinciam suam. 2. Vel, hic in magnis iudicibus, ibi in paruis. 3. Vel, hic [illegible] 4. Vel, hic in criminali, ibi in ciuili. 5. Vel veriùs, ibi prohibet eos vocari extra forum præsidarum, hic in suo permittit. Sed hæc hodie sunt correcta per auth. causa. & per auth. clericus, & authent. statuimus. quis habes sup. eo. l. omnes.
l ¶ *Adscriptitios.*] *Adscripti.* Non ergo in aliis locis: quod est notandum.
¶ Et addit hic authent. illud sup. eod. l. [illegible] quia ibi volente domino tantùm fiebat.
m ¶ *Adimpleant.* per se, vel per alium: vt [illegible] ad similitudinem. Item præter voluntatem potest, vt hic.
¶ Sed an contra voluntatem domini possit fieri clericus? Quidam, vt [illegible] quod non: vt arg. ff. de [illegible] l. Pomponius, in fin. Sed dic. arg. contra: vt in Nou. [illegible] §. si adscriptitium clericum, &c.
S ¶ *Si seruus.*] Plana est. & diuide eam in tres partes. Secunda ibi, *si verò ignorante.* Tertia ibi, *si verò seruus.*

a Adscriptitius non est seruus.
b Matth. 20.
c [illegible]
† Velle non videtur, qui non vult eo modo, quo debet velle. [illegible]
* [illegible]
* Concor. [illegible]

fundorum dominis, qui faciendæ creationi non (sicut dictum est) euidenter consenserint, ius proprium ad similitudinem cæterorum colonorum in suos adscripticios exercendi, tanquam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatem a. Idemque b hoc super illis quoque agricolis decernimus obseruari, qui cùm essent adscriptitiæ conditionis nexibus adstricti, solitariam vitam, videlicet appetentes, quibuslibet sese monasteriis contra voluntatem dominorum fundorum duxerint offerendos.

Seruus non potest in clericum ordinari, nisi libertas clericatum præcedat. BALD.

1. ¶ Seruos sanè sociari clericorum consortiis, volentibus, atque consentientibus dominis, modis omnibus prohibemus c: cùm liceat eorum dominis, data priùs † seruis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter (si hoc voluerint) aperire.

Litigator debet coram Iudice comparere, non iudex coram litigatore, quia esset approbrium, & iniustum. BALD.

2. ¶ Omnes d præterea virorum clarissimorum prouincias moderantium sententiis e absque vlla priuilegij differentia, (qui tamen præsidiali iurisdictioni subiecti sunt) siue Episcopi, vel quilibet clerici, aut monachi, aut cuiuslibet conditionis sint, pariter f respondere decernimus: nulla in posterum viris clarissimis prouinciarum rectoribus ad loca, in quibus incusatæ personæ consistunt, perueniendi necessitate penitùs imponenda: cùm non solùm legibus, verumetiam naturali g quoque iuri conueniat, quos res exegerit, iudicialibus ad iudicium vocari h sententiis, non ipsos iudices (quod dictu etiam iniustum * est) ad subiectos † deduci, sed per datos i ab his iudices ad causæ examinationem in locis vbi incusati degunt, procedere k.

IN AVTHENT. DE sanct. episc. §. adscriptitios. coll. ix. constit. fin.

Adscriptitij possunt hodie clericari, per substitutum tamen debent seruire. h. d. BALD. & SALYCETVS.

ADscriptitios * in ipsis possessionibus l in quibus sunt adscripti l, clericos, etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, vt clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant m, subrogato aliquo, quem maluerint.

IN AVTHENTIC. DE sanct. episc. §. si seruus. coll. ix. constit. fin.

Authentica hac corrigit §. seruos. in l. iubemus. & loquitur quando seruus clericatur: lex sequens cum authent. verum loquitur quando monachatur. SALYCETVS.

SI seruus sciente * domino, & non † contradicente, in clericum ordinatus fuerit ab Episcopo: ex hoc ipso, quòd constitutus est, liber, & ingenuus erit. Si verò ignorante * domino ordinatus fuerit, liceat p domino intra anni vnius spatium, & seruilem fortunam probare q, & seruum suum accipere. Si verò seruus sciente, vel nesciente domino (sicut diximus) ideò quòd in clero constitutus liber est factus, ministerium ecclesiasticum reliquerit, & ad secularem vitam transierit, suo domino ad seruiendum tradatur r.

Nota, quòd consensus per aliquem præstitus contemplatione certæ causæ finalis, tamdiu intelligitur durare, quamdiu durat causa in esse. BALD. Vel sic: *Serui possunt cum licentia domini monachari: sed vitam monasticam deserentes ad prioris domini seruitutem restituuntur.* SALYCET.

XXXVII. *Iidem AA. Sebastiano P.P.*

SEruis, si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam * participandi licentia non denegetur: dum tamen eorum domini non ignorent. Quòd si seruis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorumdem seruorum dominio, donec * iidem serui in eodem monachorum habitu durauerint, spoliandos esse censemus. Alioqui si, relicta fortè vita solitaria, ad aliam quamlibet sese conditionem transtulerint, certum est, eos ad seruitutis iugum, quam s † monasticæ professionis cultu euaserant, reuersuros. Dat. Non. Febr.

IN AVTHENTIC. DE sanct. episcop. §. sed hæc quidem. coll. ix. constit. fin.

EPiscopalis ordo liberat a à fortuna seruili, vel ad-

n ¶ *Sciente.* Nota, patientiam a consensui comparari, libertatis fauore: sic ff. ad municip. l. [illegible] & C. ad Vellei. l. si [illegible] §. quid si patientiam. & ff. de donationib. inter virum & uxo. l. si sponsus communem. & ff. loca. l. item quæritur. §. fin.
¶ Item contra ff. de [illegible] l. homo liber. in fin. Solu. vt ibi. Non est ibi solo. sed dicas, ibi [illegible] qui se vendidit ad pretium participandum: hic fauor ordinis. ACCVRSIVS.
o ¶ *Ignorante.* sc. quod præsumitur: vt ff. de probat. l. verius. & C. qui militare non pos. l. super seruis. lib. xij.
p ¶ *Liceat.* id est, licitum est. ACCVRS.
q ¶ *Probare* b. id est, quòd possiderit eum vt seruum ante ordinationem. nam ille debet probare, se non esse seruum, cùm non sit diu in libertate moratus, & bona fide. ff. de acquir. pos. l. iij. §. si seruus. & hoc si secularis sit clericus: & sic hic loquitur. Si autem monachus sit, puta quòd monasterium possideat eum, & ego debeo probare seruilem conditionem, id est, eum meum esse seruum: vt in authent. de monachis. §. hinc autem. coll. j. Sed quid, si est factus Sacerdos, vt in casu istius authenticæ? Respond. remanet Sacerdos, sed peculium redditur domino: diaconus se reddat [illegible], vel alium seruum pro se æquè bonum: vt in decr. [illegible] dist. c. si seruus absente. Si autem Episcopus sciuit, tunc in duplum domino emendat: vt ead. dist. c. si seruus. Loquitur ergo hic in clericis vsque ad subdiaconatum inclusiuè.
r ¶ *Traditur.* sc. redditur. curialis verò redditur curiæ suæ: liber verò clericus factus relinquens monasterium [illegible] curiæ: vt [illegible] sed neque curialem. quæ est contra.
¶ Et est hæc, & superior in auth. de sanct. episc. in §. si seruus. & illa in §. adscriptitios. coll. ix.
¶ S *Eruis.*] *Vitam.* scil. monachorum. non ita si alias sciebat clericatum: vt l. j prox. §. seruos. sed & illud ibi corrigitur per auth. si seruus.
s ¶ *Quam.* scil. seruitutem. al. *quod.* scil. iugum. in auth. j. sed hæc quidem.
a ¶ E*Piscopalis.*] *Liberat.* scil. omninò seruum.

a Patientia consensui comparatur.
† Religionis fauore qui [illegible] contradicere videtur.
b Talis probatio domini præsumitur ex [illegible] possessione.
a [illegible]

a ¶ A

480/C.IV.K.5-4, 107-108
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *A curiali.* nisi per xv. annos priùs excessisse vitam: vt T. eo. abrog. *sed neque curiali.*

b *Verum.* est efficiens seruitus.

c ¶ *Permanere.* hoc, si dubia est eius conditio: aliquoin potest Abbati videbitur finem euitaliam posse ponere, & facere monachum: vt in auth. eo. tit. *qui autem ad.* & hac est *de manc.* ¶ *Non autem.* coll. j.

Repetita. Not. bene istam leg. & ad hoc semper allegatur, quòd quando institutiones sunt distinctæ, & limitatæ, non habet locum prorogatio, & pone exemplum, vt per Paul. de Castr. Ad.

Cæterùm cum *Consulta*, xxix. j. *de testam.* ex qua ad hunc addenda fabricipio. CVIAC.

d ¶ *Repetita.* nam & alibi hoc est dictum: vt j. *de tyl. Consulta.*

e ¶ *Quos.* sc. defensores. ACCVRS.

f ¶ *Compositi.* hodie etiam defensori ciuitatis vt in *authen. de defensore ciuitatis coll. iij.* Imò etiam vtrori iure defensori ciuitatis competebat: vt j. *de testam. Consuetum.* & j. *de diuis. Lib. hac.*

g ¶ Et sit hæc publicatio * sc, quia heres instituens in testamento scripto à testatore, vel alio primùm, vel sine scriptura, adit magistratum census, vt illam scripturam, cùm ipsi tabes sua sigilla recognoscant, vel dicta cedula in publicam scripturam redigat, & eis plena modo securitas, licet tabes perierint, vel prima scriptura: vt *hic*, & j. *de testam. l. ij.* Sed quidam suscepitanum nostrum testamentum dicunt publicandum, quia ergo modicum lucri pro his habetur, clerici cupidi hoc sibi vsurpabant.

h ¶ *Misfordam.* quod hæc lex remouet.

i ¶ *Si perion.* vt prohibita non faciant, permissa autem à lege facium: vt T. eo. *Liberat.* & idem scire k leges debent: vt j. *de leg. & const. l. legen. ij.*

l ¶ *Dispositionem.* id est, eorum, quæ disciplinabantur in foro.

m ¶ *Auct.* & etiam fauitegium committunt, vt j. *de eis, qui c. l. ij.*

n ¶ *Publicatio.* [illegible] *testamentorum quomodo fiat.*

o *Nomen.* [illegible]

p ¶ *Non sit de ciuitatem monasterium, ipsius ad locis transmittere.*

q *Monachorum, vt dicunt vnoquidem.*

r Episcopi omnium fecum legis cuiuslibet, cum Ecclesiis legen ciuitatis debeant indicare. Bene. Hos. *quod quis spectat, lib. vii.*

scriptitia, sed non à curiali a, siue officiali. nam & post ordinationem durat, ita vt per subiectam, vel interpositam personam officium adimpleatur, nisi curiæ, vel officio restituatur.

IN AVTHENTIC. de monachis. § hinc autem. coll. j. consult. v.

VErùm b & si legitimo probatus experimento monachus efficiatur; euadet iugum seruitutis. Debent enim per triennium, antequàm monachi efficiantur, in monasteriis permanere c: postea verò si monachi facti fuerint, liberi erunt.

XXXVIII.

Ὁ τῶν ἐν μοναχῷ τελειωθεὶς καὶ λαμβάνων τὸ ἀποκάρειν αὐτὸς κοινοῖ, ἔστω ἐν τῷ μοναστηρίῳ διῆτα, καθὼς καὶ σωιάτα ἀναγέγραπται τοῖς τῶν μοναχῶν νόμοις. Τὸν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τελειωθεὶς καὶ τὸν τὴν μονὴν φυλάττοντα, ἐπεὶ οὐκ ἀνεμφοβῶς τοῦ δικαιωμάτου ἡ ἐλευθερία. ¶ Οἱ δὲ τῶν βιβλιοθηκῶν ἢ τῶν πλουσιωτάτων ἀκτήμονες τῶν παρὰ φιλοτιμίαν ἢ ἀλογίστως εἰδότων, ἢ ἀνωφελοῦς, ἢ μὴ εἰδότων κρατοῦσι, ἢ μὴ ἐν τῷ ἐν Ἐκκλησίᾳ, καθὼς ἔθος τοῖς τοιούτοις ἐκφέρουσιν. ὁ δὲ ἐπιβαλόντων ἐκποδὼν τὴν ἐκκλησίαν, ἢ τὴν ἀποκοπὴν ἢ ἀπολλύοντας, ἢ τοὺς ἐν τῷ ἐκκλησίᾳ ἐκφέρεσθαι κωλύοντας, ἢ τοὺς ἐν τῷ βασιλικῷ, ἢ τῇ ἐκκλησίᾳ δόντα, ἢ τοὺς τόπους τοῖς τῶν ἢ πολιτικῶν χρεωστοῦσι μετρητοῦ λίτρας ἀνάκαστα, ἢ τοὺς ὀξὺ ἐκείνων χιλιάδας ἑξακοσίας.

Latinè per Auxonium Conium.

QVi sua monasteria relinquunt, non recipiunt quas attulerunt ad ea res mobiles, cuiuscumque quantitatis sint, etiam si non sint confecta monumentorum gesta super ipsis†. In donationibus autem immobilii, oportet iura seruari, quando non adimitur ei, qui donauit, euictio * [earum.] 1. ¶ Non oportet Episcopos, aut clericos cogere quosdam, ad fructus offerendos, aut angarias dandas, aut alio modo vexare, aut excommunicare, aut anathematizare, aut denegare communionem, aut idcircò non baptizare, quamuis vsus ita obtinuerit. Transgressor cadit ab Ecclesia, & administratione ipsius, & dat x. libras. Hæc verò obtinent in sola imperatrice [ciuitate,] & territorio eius, & locis ad eos, qui à Patriarcha ordinantur, pertinentibus, aut ad ordinatos ab his Episcopos.

Codex.

XXXIX.

Τὰ μοναστήρια τελοῦσι τοὺς ἐπιτιμήσεις τοῖς ἐπεμίσι αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὴ ἀγωνιῶντας ἐπιτελοῦσι τὰ ἐπιτιμήσεις, τοὺς δὲ μοναχοὺς οἱ ἀγωνιῶντες, ἢ γένεται ἢ ἀγωνιῶντες. ἀλλὰ μεγαστήριον.

Latinè per Auxonium Conium.

MOnasteria degunt [ceu censentur] sub Episcopis territoriorum suorum, & Abbatum quidem curam gerunt Episcopi, monachorum verò Abbates. Non fit verò Abbas duorum monasteriorum.

Insinuatio, siue publicatio testamentorum debet fieri in vrbe coram magistro census, non coram aliis iudicibus, nec Ecclesiarum defensoribus. SALYC.

XL. Imp. IVSTINIANVS *Articulus* 9. P.

REpetita 4 promulgatione, non solùm iudices quorumlibet † tribunalium, verumtiam defensores Ecclesiarum huius almæ vrbis, quos * turpissimum insinuandi vltimas deficientium voluntates genus irreprehensibile monendos * esse censemus, ne eem attingant, quæ nemini prorsus omnium * secundùm constitutionum præcepta, præterquàm * magistro census competit †. Absurdum * enim clericis est, imò * etiam opprobiosum, si perinos b se velint ostendere disceptationum † esse forensium †. Temeratoribus huius sanctionis pœna quinquaginta librarum auri c feriendis. Dat. XIII. Kalend. Decemb. CP. Iustinian. A.II. & Opil. Cons.

XLI. Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Κελεύσεις Ἀγῶνα ἐπαρχικὸν ἀναιρεῖται.

Πάντα τὰ ἐπὶ τοιούτῳ πράγματι ἢ ἀγωνιῶντα ἐπιλαμβανόντα, μὴ τοῦδε τε ἢ δίδεται ἢ ἀγώνας ἀχρεῖοτα, ἢ ὁμοίως ἢ μεμαθῶν, εἰ δὲ ἀναζῆτε ἀμφὶ τὰ ἀντίκα, ἢ τῶν κοινῶν ἀπολλίσεις ἀναστατοῦμεν: ἀπολλυόντας ἢ καὶ τὰ βιβλιοκαλίᾳ ἢ ἀγώνων ἀποκλεῖν, εἰδὲ τὸ ἀποκλείσας ὑφίλεται χρεωστοῦσιν τὰς ἀρχὰς, οἵ πάντες μόνοις λόγῳ ἢ οἰκείαν εἰδέναι τῶν εἰρημένων ἢ φιλαδελφίαν θεῶν ἢ κοινῶς αἰδεσιμοῦν κύριοσιν πρᾶγμα, λόγῳ τῶν παρόντων νόμων ἀναιρεῖται. ¶ ὁπόσοις δὲ ἐν οἰκοδόμοιν πόλεσι ἀκρόκοιν θρόνον χρυσόλιθον σωμάτων, ἢ ἀφίστηκεν γνώσεις ἢ ἀξίωμα τῶν ἢ κοινῶν τῶν ἢ αὐτῶν πολίτων ἢ δεῖν ἀρθῆ πάσιν, καὶ βίον σωμάτων, ἢ τοὺς ἀλλοὺς ἀγωνιῶντας μεμέτρηκεν, ἀνὰ τὰ ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν ἐπιτιμήσεις ἀναστατοῦσιν, ἢ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωὴν ἀνωθεν ὑπὲρ ἢ ἡμιστάτου ἀναστήσεις ἐξῆκα κεῖται, τοῦς ἢ ἀλλοῖς ἢ τοὺς ὑπερβαίνοντας εἰς τὸν ἀστῶν τοῖς, καὶ ἐξαιρεῖσθαι ἢ ἀγωνιστῶνας ἐκκλησιαστὶ ἰερέας, ἐρῶσιν καὶ τοῖς ἀστοῖς, ἢ τῷ ἐν χρεμάτων ὑπερφρονεῖν, πάντων ἢ ἐκκλησίᾳ ἐκείνοι εἰς ἢ φιλάνθρωπον ἀναθεῖναι θεῶν. 1 ¶ εἰς ἀστοῖκοῖ τοιούτοις ἀπολήγοντες ἢ χρεωστοῦσιν ἱερέας, οὓς οὐκ ἔστι οὔτε τέκνα, οὔτε ἀγχόνου, ἢ τοῦδε ἢ ἔδοξε ἢ αὐτοῖς βιβλιοκαὶ ἀκρόκοιν θρόνον, ἢ τοῦτον ἀναθεῖναι τε ἢ ἀδίκοιν αὐτοῖς ἢ ἢ ἐκείνοις ἢ ἀναστάσεις, ἢ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἔχοντο ἀναστάσεις. Ἐκείνοι γὰρ λόγῳ ἢ εἰς ἢ Θεῶν ἐλπίδα, καὶ λόγῳ τὸ τοῦ ἑαυτοῦ αὐξανόν ἀναστάσεις φωνῆς ἀναστρέφεσθαι, τοῦς ἀγωνιστὰς τοῦς ἐκκλησίας,

480/C.IV.K.5-4, 109-110
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 111-112
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

† De canonicis & presbyteris non clericis & monachis.

† Paulo antè dictum est hæreticis.

† Quis à quibus & quomodo eligendi episcopi.

† Contendunt episcopum liberis esse debere vxis hæc confirmatio, & cæt.

† Hanc tacitè adhuc 3. cap. lib. 2. c. 6.

Imp. Iustinianus A. Ayarbio P.P.

OMnem adhibentes prouidentiam circa sanctissimas ecclesias, in honorem & gloriam sanctæ, & incoarcratæ, & homouiæ Trinitatis, per quam & nos, & communem remp. saluos fore credidimus. Insistentes etiam doctrinæ sanctorum apostolorum, de creandis irreprehensibilibus sacerdotibus, qui quidem ob id potissimùm ordinantur, vt suis precibus benignitatem humanissimi Dei rebus adquirant communibus: præsenti lege sancimus. ¶ Vt † quoties in qualicumque ciuitate sacerdotalem sedem vacare contigerit, decretum fiat ab his qui eam ciuitatem incolunt, super tribus personis tectæ fidei, & honestæ vitæ, aliorumque bonorum, & varietatem testimonium habentibus, vt ex ipsis idoneios ad episcopatum promouentur. Si enim sanctè & gloriosè apostoli sacerdotium à Domino Christo Deo consecuti, & qui bonis omnibus terram repleuerant, & eius doctrinam omnibus impartiti sunt, neque ipsi vitæ suæ quam in hoc mundo degebant, salutis nostræ causa pepercerunt: quomodo æquum non fuerit, vt qui subingrediuntur eorum ordinem, & instituuntur sanctissimarum ecclesiarum sacerdotes, parum habeant propositum, & pecuniis contemnant, omnémque vitam suam ad clementissimum applicent Deum. 1 ¶ Conuenit † igitur hujusmodi eligi & ordinari sacerdotes, quibus nec liberi sint, nec nepotes. † Etenim fieri vix potest, vt vacans huius quotidianæ vitæ curis, quas liberi ceteræ parentibus maximas, omne studium, omnémque cogitationem circa diuinam liturgiam, & res ecclesiasticas consumat. Nam cùm quidam, summa in Deum spe, & vt animæ eorum saluæ sint, ad sanctissimas adcurrant ecclesias, & eis omnes suas facultates adferant, & derelinquant, vt in pauperes, & egentes, & alios pios vsus consumantur, indecens est, episcopos in suum illas auferre lucrum, aut in propriam sobolem, & cognatos impendere. Oportet enim episcopum minimè impeditum affectionibus carnalium liberorum, omnium fidelium spiritualem esse patrem. Has igitur ob causas prohibemus habentem natos aut nepotes ordinari episcopum. 2 ¶ De his † verò episcopis qui nûc sunt, vel futuri sunt, sancimus, nullo modo habere eos facultatem testandi, vel donandi, vel per aliam quamcunque excogitationem alienandi quid de rebus suis, quas postquam facti fuerint episcopi possederint, & adquisierint, vel ex testamentis, vel donationibus, vel ex alia quacunque causa, exceptis duntaxat his quas ante episcopatum habuerunt ex quacunque causa, vel quas post episcopatum à parentibus & theiis, hoc est, patruis, vel auunculis, & à fratribus ad ipsos peruenerunt, peruenturæque sunt. Quæcunque enim post ordinationem ex quacunque causa extra præfatas personas ad ipsos peruenerunt, ea iubemus ad sanctissimam ecclesiam cuius episcopatum tenuerint, pertinere, & ab ea vindicari, & euinci: nulla alia persona potestatem habente ex eo propriâ quid auferre lucrum. Quis. 2. dubitauerit, eos qui ipsis proprias res relinquunt, aut reliquerint, etsi in aliam personam transferunt, aut transtulerunt, non potiùs ipsum sacerdotium contemplantes, quàm eius personam, & cogitantes, quia nô solum ab ipsis relicta piè insument, sed & suas ipsorum res adiicient, id fecisse? 3 ¶ Ab hac autem generali nostra lege excipimus ea sola quæcunque & qualiacunque in hunc vsque diem fuerint Epiphanij archiepiscopi felicis huius ciuitatis, & sanctissimi patriarchæ. Nam super his quæ ab hoc tempore ei adquirentur, ea quæ à nobis constituta sunt, obtinere, & ipsa ad sanctissimam maiorem ecclesiam pertinere iubemus. 4 ¶ Post mortem verò Deo amantissimorum episcoporum, iubemus vt pro tempore illatum ecclesiarũ œconomi † rationes reddant earum quæ ab illis relictæ sunt rerum, idque sanctissimis ecclesiis profitere, quod ex hac nostra lege eis debetur. 5 ¶ Et ipsos quidem œconomos cum iudicio & diligenti discussione creari præcipimus, scientibus ipsis, quod singulis annis rationem referent sanctissimo episcopo suæ administrationis: & quæcunque in re videbuntur res ecclesiasticas minuisse, vel læsisse, vel proprium quæstum quæsisse, hoc ecclesiasticis rebus restituent. Itaque * liquidem superstites ibiusmodi rationes subiicient, stant quæ suprà dicta sunt. Si verò non redditis rationibus defuncti fuerint, tũc ipsorum heredes subiiciantur tali discussioni, & conueniantur pro restitutione omnium quæ ex ea causa debere illos constiterit. 6 ¶ Necessarium quoque esse credidimus, etiam super his aliquid definire, qui curam suscepterunt, suscepturive sunt venerabilium † Xenoeum, & nosocomiorum, & ptochiorum, & orphanotrophiorum, & brephotrophiorum. Nam & ipsis omnem licentiam auferimus, de acquisitis rebus post susceptas huiusmodi curationes, vel per testamentũ, vel per aliũ quẽlibet modum, vel machinationem, quicquam in alias transferendi personas, exceptis quæ priùs habuerant, vel postea à parentibus vel patruis & auuntulis, vel fratribus ad ipsos peruenerunt. Omnia enim quæcunque ad sancta pertinent loca, vel quæ ad ipsorum præpositos post suscepta huiusmodi curam peruenerunt, vel peruenturæ sunt, ad ipsa venerabilia pertinebunt loca: eisque piè in eos distribui, & erogari volumus, qui in illis locis sunt, vel curantur. Manifestum enim est, quòd quisquis derelinquit, vel donat suæ in scriptis, siue sine scriptis xenodocho, vel nosocomo, vel ptochotrophio, vel orphanotrophio, idcirco das, vt piè per ipsum dispenseruit, vt qui multam de eorum pietate

† Res adquisitæ ab episcopo post episcopatum, sibi relictæ in excepta quæ ab antè adquisierant.

† Oeconomi ecclesiastici nomen.

* al. verò, pro ut.

† Xenodochij, Nosocomi, Ptochotrophi, Orphanotrophi, Brephotrophi nomen.

Codex. D 5 præsum

480/C.IV.K.5-4, 113-114
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

præsumptionem, & occasionem habeat, qui iis locis præfecti sunt. Neque verò iusturn est, ipsum ea quæ sub præterito eorum qui sub eius cura sunt, accipere, non in ipsos, vel pro ipsis impendere, sed in proprium personam auferre, & proprio lucro applicare, timore Dei contempto. Quis enim tali curæ perpetuum non existimet, ideireò eam suscepisse, vt non solùm quæ ex istis secùm ad eum peruenient, sed etiam omnia quæ habere eum contigerit, in eam rem impendat? ¶ Ampliùs id quoque iubemus, vt quæcumque post necessariam erogationem in eos qui eorum curæ commissi sunt, & debitam curationem rerum, & ædificiorum superesse contigerit, ea ad reditum comparationem proficiant. Omninò enim noster scopus est, ad amplificationem & augmentum adducere res ad pios vsus segregatas. Sic.n. quisquis pro sua anima quidquam facere voluerit, peromptiùs erogabit, si crediderit, ea quæ ab ipso data fuerint, pie administranda esse. 8 ¶ Si autem contigerit, aliquem ab administratione sua cessare quam acceperat, sanciimus eiusqui in eius loco constituetus est, cum timore Domini rationem exigere totius ab eo gestæ administrationis, sicut diuina nostra hac lege continetur: scientes & eos qui post ipsum constituetus est, quòd Domino Deo pro hirationem reddant. 9 ¶ Præterea † sanciimus, quemadmodum & diuinis canonibus definitum est, ne quis episcopus, aut chorepiscopus, aut visitator, aut presbyter, aut alius cuiuscumque dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec œconomus, nec ecclesiædicus, nec xenodochus, nec nosocomus, nec ptochotrophus, nec oephanotrophus, nec brephotrophus, nec quisquis prochio præficiendus est, per eidem fiat largitionem; sed per iudicium, & probationem eorum qui in illis locis sunt Deo amantissimorum episcoporum. Si verò quis inuentus fuerit occasione prædictarum ordinationum, & administrationum, aliquid dedisse, vel accepisse, siue episcopus sit siue clericus, & eum qui præbuit, & eum qui accepit, extra sacerdotium, & clerum fieri iubemus, vt post hæc domini Dei subiaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse quid comperiatur fuerit, eum qui ita præfectus factus fuerit, extra clerum esse iubemus. si verò œconomus, vel ecclesiædicus seu defensor, vel chorepiscopus, vel visitator, vel xenodochus, vel nosocomus, vel ptochotrophus, vel oephanotrophus, vel prochio præpositus comperiatur præbuisse quid, vt sibi cura illa cõmitteretur, & hunc remoueri ab huiusmodi cura iubemus. 10 ¶ Præterea sanciimus, vt omnes clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant † noctuinis, & matutinis, & vespertinis, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appartant, nomè quidem habentes clericorum *, rem autem non implentes clerici circa liturgiam domini Dei. Turpe enim est, pro ipsis scriptos psallere, cùm sit ipsis iniuncta necessitas. Si enim multi laicorum vt suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias conuenientes studiosè circa psalmodiam offendunur, quomodo indecens non fuerit, clericos ad id ordinatos non implere suum munus? Quapropter omninò dò clericos psallere iubemus, & ipsos inquirit à Deo amantissimis pro tempore episcopis, & duobus presbyteris in singulis ecclesiis, & ab eo qui vocatur archos, vel exarchos, & ab ecdico, siue defensore cuiusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos qui inuenti non fuerint inculpatè in liturgiis perseuerantes, extra clerum constituti. Nam qui constituerunt, vel fundarunt sanctissimas ecclesias pro sua salute & communis reipublicæ, reliquerunt illis substantias, vt per eas debeant sacræ liturgiæ fieri, & vt illis à ministrantibus pijs clericis Deus colatur. Licentiam autem concedimus omni personæ, quæ quid horum prætermissum esse cognouerit, ea denunciare, & publicare. 11 ¶ Ea verò quæ à nobis sancita sunt, finis tradi & ad effectum perduci, cum Dei benignitate iubemus: eos verò qui in suspicionem venerint, aliquid horum aufu temerario prætermisisse, primùm quidem ex domini Dei iudicio periculum, ac deinde positas in hac lege pœnas sustinere. Dat. Kal. Mart. CP. DN. Iustiniano PP. A. II. Coss.

† Ἀλλοτρίοις ὑποκείσεται.

¶ Ἐξέστω τοῖς κλῆροις ἐκεῖσε μόνοις ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐσίας τὴν ἀπόρροιαν ποιεῖσθαι. ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου ἀναστροφὴν ἀφορίζουσιν, ἀναγκαῖον τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐσίας ἀπόρροιαν ἐκεῖσε ἀφορίζεσθαι.

* Κανόνας ἔστι, ὁ μετὰ τὴν ἀναγνωσιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀναλεγόμενος τὴν ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐξομολόγησιν.

† Ἀναγνωσμάτων, ἤγουν τῶν ἱερῶν γραμμάτων.

† Ἑνὸς ἑκάστου, ἤγουν εἴδους.

† Ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ, ἤγουν ἐν τῷ ἁγιάσματι.

Interpretatio Latina.

ΠΑΣΑΝ δὲ τὴν ἀναμφίβολον πρόνοιαν τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν, ἡ ὅν ἡμέτερον βασιλέως κρατεῖ, ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς τῆς τῶν φιλανθρώπων θεοῦ χάριτος ἐπιζητεῖν πεποιήκαμεν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἀναστρεφομένοις ψυχικὴν ἀπολαύειν ἐξουσίαν, καὶ τὴν τῶν χάριν ἀδιαμελήμονα λόγῳ πιστοῖς τῷ μετὰ τὴν συμφέρουσαν πᾶσι κρίσιν ἀποδοῦναι δικαιοκρισίας καθ' ἕκαστον ἀναγκαῖον ἡγούμεθα ἀφορίζειν τὸν τῆς ἐξομολογήσεως, μηδὲ ὅσα ἐν αὐτῇ θεῖαι λειτουργίαι ὑπὸ τῶν θεοφιλεστάτων ἱερέων πάντων ἐμπεπιστεύθησαν, μὴ ἀποκόπτειν ἐκμελεῖς· ἀλλὰ μηδὲ ὅσα τῶν αἰγυπτίων ἐκκλησιῶν ἐκείνων τῶν τῆς ἡμετέρας, λόγῳ τε καὶ τῶν ἐκεῖσε, καὶ τὰς ἐκεῖ αὐτοῖς ἔτεσι κληρικοὺς, τὴν αὐτῶν ἀναστροφὴν, οὕτω καλῶς καὶ ἀκριβῶς γινόμενον χρόνῳ, καὶ τὸ ἐκτελοῦν ἐρχόμενον βάθος· ἐπεὶ ὅσοι ἀνὴρ ἀγωνίαν ἐκκλησίας, πρὸς τὸ μηδὲ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀφελεῖν ἀναστροφὴν ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν θεοφιλεστάτων ἱερέων ἐφορείαν. ταύτας τοὺς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν τῶν τῆς θείας λειτουργίας † ἀφίκοντο ἐκεῖ αὐτῶν ἀνεύρομεν. 1. ¶ Δεῖ δὲ αὐτὴν ἀφιερωμένοις ἐκείνοις ἐπαρχίας τὸν ἀριθμὸν τεταμένοις ἀναπλάττειν ἱερεῖσιν, εἰς ἡ ἀφιέναι πρὸ τούτου ἢ τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς ἐπαρχίας πόλει τῶν τοῦ μακαριοτάτου τῆς ἐρημίας, θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων κατὰ θείαν χάριν ὅλῳ θεοῦ ἀμφὶ τὴν λίθινα ἀφιερωμένων ἀγωνιστῶν ἐκκλησίαν, εἰς ἡ τῶν ἀδιαμφιβόλων ἀναστάσεων ἀλλὰ, ἀνεύθυνοι πεφανερωμένοι· ἀνακυκλήσεις· ἀλλὰ πάντων ἐκείνων ἕνα ἢ δύο τῶν τοῦ αὐτοῦ θεοφιλεστάτου κλῆρον· καὶ φανῶν φανερὰ τὴν ἡμετέρα εὐσεβείας † ἐκεῖ ὧν ἐξιστῶν, ἢ ἀνωνύμοις εἰδήσεις ἀφιστάντων ἡμῶν, ἢ ἄλλῳ μέτρῳ ἢ τοῖς μακαριωτάτοις· ἄνευ τοιούτων ἀλλαγῆς τὴν ἡ ἀφιστόμενα ἡμετέρας βασιλείας· εἰ γὰρ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιστρέφειν, τοιοῦτον ἡμῖν φανεῖν εἰς ἐκείνας ἢ αὐτοῖς ἢ θεοφιλεστάτου ἱερέων παρανόμως, τὸν ἀπὸ τῆς θείας κλήρου, εἰδέναι ἐξεργίνεσθαι τῶν τῆς ἀναγκαίας ἀφορίζεσθαι. 2. ¶ Εἰδότας δὲ ταῦτα τοῦ θεοφιλεστάτου, καὶ ἢ ἀρχὴν καὶ ἀνάγκῃ ἀποστρέφοντα παρὰ ἡμῶν τῶν τῆς ἀληθοῦ θεοῦ καὶ τῶν τῆς ἀληθοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν πρὸς ἐξεφυλακῶν παρεξεῖν, μὴ μακρὰς ἀγωνιστῶνας πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀφορισμοῦ γίνεσθαι· εἰ μὴ μοναχοὶ τῶν τοῦ μοναστηρίου ἀνῶλον, ἢ ἀπὸ ἢ μοναχοὶ τῶν μοναστηρίου· ἀναμαλλῶν ἢ ἀνωνῶν ἀρίστου καὶ ἢ τῶν βασιλείων ἢ θείας ἡμῶν ἐκκλησιῶν ἀφιστάνοντα ἢ ἐν ἀναγκαίῳ αἰδεσθεῖσι· εἰς μὴ εἰς τὰς ἀγιωτάτας ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖοι ἐξεστῶν ἀξιοῦν βλαβεῖν ἢ τὰ ἀφιέμενα πάντες μενοῦσιν ἐπὶ ἄλλῳ μέρει ἀναπλάττειν. 3. ¶ Ταῦτα τοίνυν εἰς ἢ ἐκείνου γνῶσιν

† Ἀναγνωσμάτων, ἤγουν ἐξομολογήσεις.

† Ἑνὸς ἑκάστου, ἤγουν εἴδους.

† Ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ, ἤγουν ἐν τῷ ἁγιάσματι, ἐν ᾧ εἶναι, ἢ ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ, ἤγουν ἐν τῷ ἁγιάσματι.

480/C.IV.K.5-4, 115-116
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

γνώσιν τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς τοῦ γνησίου θεοφιλεστάτου μητροπολίτου ἐπιτελεῖσθαι ἀκόλουθα ἢ εἰ ἀπόντος αὐτοῦ πολιτεύοιτο, καὶ τοῦ παρ' ἐκείνου πρωτοκλίτου λειτουργοῦντος μόνου τῶν μητροπολιτῶν, καὶ οὐ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς ἀρχαίας πόλεως θεοφιλεστάτου ἐπιτελοῦντα ἃ δεῖ * τοῦτον μακροθέσμους ἢ ἡμεῖς τοῦ ἀδεοῦσιν * ἀνεπίκλητον.

* γρ. κάτω.
* ἀδίκου.

Idem A. Epiphanio Archiepisc. Constantinop. & Patriarcha.

OMnem semper adhibentes prouidentiam circa sanctissimas ecclesias, per quas † & nostrum impetium sustineri, & communes res clementissimi Dei gratia munitri credidimus, nection & nostras, & ceterorum omnium animas studentes saluari, & eam ob rem sollicitè affiduè, ne commoda sanctissimarum ecclesiarum, in quacunque ciuitate sint constitutæ, aliqua ratione minuantur, néve quæ in ipsis fiunt diuinæ liturgiæ ex Deo amantissimorum sacerdotum absentia impediantur, aut non conuenientes currentur, ac ne etiam sanctissimarum ecclesiarum consumantur res, tam propter itinerum, quàm etiam commeantium hùc sacerdotum, & comitantium clericorum impensas: vnde sæpè, & sub † fœnore accipiendi necessitas emergit, & ex ea re onus ad ipsas sanctissimas ecclesias venit: simul etiam ne ecclesiasticarum rerum non conuenienter procedat administratio, per absentiæ Deo amantissimorum episcoporum tempus, his ad tuam beatitudinem diuinis aspicibus vti oportere existimauimus. 1 ¶ Per quos ipsi iubemus fieri omnibus manifestum, per singulas metropoles vniuscuiusque prouinciæ ipsi subiectis sanctissimis sacerdotibus, quoniam *, Non decet aliquem ipsorum, aut eorum qui in aliis prouinciarum ciuitatibus sub metropolitano ordinati sunt, episcoporum, secundùm propriam voluntatem, absque † diuina nostra speciali iussione, relinquere quidem gubernatam à se sanctissimam ecclesiam, in hanc verò felicem commeare ciuitatem, qualiscumque emergat res, sed mittere oportere hùc vnum, aut duos ex sibi subiecto pio clero, & facere manifesta nostræ pietati, ea quibus opus habent, aut per seipsos, aut per intermediam tuam beatitudinem, sicque perfrui iusta, & compendiaria nostra ope. Si enim quidpiam eorum quæ ad nos relata fuerunt, tale nobis visum fuerit, vt indigeat ipsorum Deo amantissimorum sacerdotum præsentia, confestim tum proficisci iubebimus ipsos: absque verò tali diuina iussione, neminem proficisci concedimus. 2 ¶ Scienæ horum transgressore, & rectè ac piè introductam à nobis pro sanctissimarum ecclesiarum honore obseruantiam perseruente, quòd non paruam indignationem experietur, sed & sub excommunicatione fiet, (si quidem metropolites sit, à tua beatitudine, si verò ciuitatis sit episcopus, quæ metropolitæ subiecta sit, ab ipso metropolita: pecuniariam namque pœnam definire contra contemnentes diuinam nostram dispositionem, non necessarium esse putauimus; ne inde ad sanctissimas ecclesias quod inde euenerit damni redundet, quatenus res ab omni deminutione liberas manere cupimus. 3 ¶ Hæc igitur ad singulorum notitiam sub ipsa ordinatorum Deo amantissimorum Metropolitanorum episcoporum perferre tua sanctitas studeat, & ab vnoquoque missas responsiones, tam per Metropolitas, quàm per ipsarum reliquarum prouinciæ ciuitatum Deo amantissimos episcopos de his quæ de hac re didicerint, ad nostram pietatem referre. D.X.Kalen.Mart. CP. DN. Iustinian.PP.A.II.Cos.

† Vtilitas quæ ex ecclesiis ad omnes redit.

† Fœnoris accipiendi periculis etiam ecclesiastica interdum licet.

* Superiori verbo in Codice non fuit, si etiam probabile est. Eusta.

† Sic quis episcopus absque speciali impetratione relinquere ecclesiam: et ad Imperatorem.

XLIII. O' αὐτὸς Α. τοῦ αὐτοῦ Ρ. Ρ.

Τὴν Σ τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἁπάντων μητροπόλεων ὀρθοτάτῃ πίστει καὶ ἀκαταμάχητῳ ἐλπίδι πάσῃ τοῖς οἰκεῖοις μεταποιούμενοι πανοικτίσταις γνώμαις, ἡ πεφύκαμεν ἐκ θεοῦ τε καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐξῆρκε τῶν ὀρθῶς ἐξ ἐκείνου τῶν ἀγαθῶν εἰσαγόντων ἡ ἐν ἀνθρώποις ἐπιστήμη καὶ δόξα τῶν ἀγαθῶν ἐπιτελεῖν ἐπιμελούμεθα, καὶ τὴν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐν ἀγαθοῖς σωτηρίαν ἀσπαζόμενοι, καὶ οὐδὲ τὴν τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀφιλοτιμοῦμεν, ἵνα μὴ τῶν ἐν αὐταῖς ἐνεργουμένων ἱερῶν ἀπόντων τῶν θεοφιλεστάτων ἱερέων ἐλαττωθῇ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐκείνων θεοφιλεστάτων ἱερέων ἀπουσίᾳ, ἀλλ' ἵνα καὶ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν τὰ χρήματα μὴ ἀναλισκόμενα ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ μεταβαινόντων τε καὶ ἀπιόντων ἱερέων τε καὶ κληρικῶν τῶν ἀκολουθούντων αὐτοῖς ἐν τῷ δεῖν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἀναγκαῖον μὴ ἐλαττοῦσθαι, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τῶν θεοφιλεστάτων ἱερέων ἀπόντων τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ κόσμῳ μεταβαίνοντα τε καὶ ἀπιόντα

Idem A. Menna P.P.

SAnctissimarum ecclesiarum, & piissimorum monasteriorum decori † consulentes interdicimus * omnibus habitantibus monasteria conuersari cũ mulieribus monasticis †, aut occasionem aliquam excogitare, qua communicationem aliquam cum ipsis habeant. (Hoc enim iustam suspicionem introducit, assiduè, aut cùm voluerit cum ipsius congrediendi) sed ita segregatos esse, vt nullam participationem ad inuicem ob quãcumque causam habeant ipsi, neque excogitari aliquam occasionem vel illis vel his, mutuæ inter se commorationis. Sed soli per se homines in quoliber monasterio degant, à vicinis sibi per quamcumque causam monasteriis segregati. Solæ item per se mulieres non commistæ viris, vt omnis suspicio indecoræ * conuersationis penitùs tollatur. Sed si viri fuerint plures, oportet, prouidentia singularum ciuitatum episcoporum, fœminas in alium conuenientem locum transferri, & dari monasterium ipsis, in quo oporteat ipsas in posterum apud se ipsos honestè conuersari. Sin plures inueniantur fœminæ, aut etiam pari numero, viros quidem transferri, fœminas autẽ in monasterio manere; ita vt res ipsius monasterij mobiles, & immobiles, & se mouentes, hi qui exeunt cum his quæ manent, pro rata diuidant, necessariis autem responsis apud se degentium separatim mulierum, vnum senem à Deo amantissimo episcopo ciuitatis segregari, ad diuinas verò peragẽdas liturgias & sancta communione participandas, vnum presbyterum, & vnum diaconum honestæ vitæ dari, qui hæc sola supradicta agere debeant, non etiam conuersari, & conuersari, aut cohabitare cum ipsis. His enim seruatis, & ipsis felix vita erit qui solitariam vitam elegerint, & communis nostræ reipublicæ res paratiorem consequentur à Deo clementissimo opem. Quæ igitur super communibus rebus & nunc rectè habere existimauimus, huiusmodi sunt. Sed & credidimus, non paruam hinc vsum iri additam esse his ex diuina nostra constitutione vtilitatem. 2 ¶ Sed & obseruatione, & cautela diligenti opus est, ne vllo modo præteriennur hæc, quod non aliter continger, quàm si Deo amantissimi cuiusque ciuitatis episcopi † inspiciant diligenter monachorum degentium in monasteriis sub sua cura ordinatis, conuersationes: & si quid senserint huiusmodi lapsus, omnibus modis compescant tale ipsorum inceptum, & pœnis subiiciant eos, qui post nostram prohibitionem adhuc talia perpetrant, & cogant vt eorum conuersationes sint puræ, & separatæ ab omni commercio mulierbri. Nam & ipsis Deo amantissimis episcopis, si hoc rectè æstimare voluerint, perspicuum est, quòd ex obseruatione honestæ huius deuotissimorum monachorum conuersationis, & si eos contigerit nihil indecens, aut inhonestum perpetrare, clemens Deus propitius res communes nostræ reipublicæ secundabit. 2 ¶ Sed ne vel ipsi Deo amantissimi episcopi superuacuum ducant hoc nostrum præceptum, nosse ipsos volumus, quòd si quis ipsorum apparuerit, non cum omni diligentia, hæc inuestigare, aut manifestum lapsum non secundùm prædictum modos emendare, obnoxius quidem erit iudicio domini Dei, & nunc in ipsum veniet imperij nostri indignatio, & circa ipsum periclitabitur sacerdotium, neque alia maiore opus erit indignatione. 3 ¶ Tua igitur excellentia diuinam nostram hanc constitutionem manifestam faciat cuiusque metropoleos Deo amantissimis episcopis & clarissimis præsidibus prouinciarum, addens & hoc, quòd & ipsi si opus sit, omne ferant auxilium piissimis ciuitatum episcopis ad hæc coërcenda: quæ tolli iussimus, & si qua negligentia eos vlos esse inuenerit, manifestam eam nobis proprio facient iudicio, vt vtique omnes cognoscant, & quænam ab ipsis seruari debeant, & ex negligentia definitam pœnam. Curent autem & Deo amantissimi metropolitæ, etiam cum aliis reuerendissimis ciuitatum episcopis eiusdem prouinciæ, facere manifestam diuinam hanc nostram legem, & denunciare omnibus, vt vigili studio hæc custodiant, vertentes definitam pœnam. 4 ¶ Ac ne protrahatur plena obseruatio diuinæ nostræ huius legis, atque etiam, ne ipsi reuerendissimi monachi, qui in præsentia conuersantur cum monialibus, paruum putent tempus sibi dari ad debitam & iniunctam ipsis separationem faciendam, annale ipsis definimus, decretum ab eo [die] quo manifesta diuina nostra lex hæc facta fuerit, ita vt post anni curriculum, si appareant ea quæ ad conuictum attinent in eodem manere schemate, locus sit omnimodo inferris diuinæ huic nostræ legi pœnis. Dat. XV. Kal. Febr. C.P. Decio VC. Cos.

† Vt monachi à monialibus separentur vbique suspicionis causa.

† prouidentia patriarchæ.

* vel inhonesta.

† Episcopi in monasteriis inspectiones.

Epilogus.

* Conuersationes vel vitam vtilem legere.

XLIV. Ο' αὐτὸς βασιλεὺς Γεωλιανῷ ἐπαρχῳ πραιτωρίων.

ΤΩΝ ἱερῶν καινῶν μονῶν τοῖς θεοφιλεστάτοις πατριαρχεῖοις, καὶ τοῖς διαλαμπροτάτοις ἡγεμόσι τῶν ἐπαρχιῶν μὴ τὴν τοιαύτην χρεωλογίαν ἐξιστῶντα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς διαλαμπροτάτοις ἡγεμόσι τῶν ἐπαρχιῶν τὴν ἐξ ἀνάγκης οὖσαν συλλογίσασθαι, τοῦτο μὴν ἵνα τὰς εἰσφορὰς μὴ τῶν ἱερῶν καινῶν, καὶ θεοσεβεστάτων μονῶν ὑπὸ τῶν γυναικείων καὶ ἀφιερωθεισῶν τῷ θεῷ καὶ τῶν θεοφιλεστάτων πατριαρχείων ἀθλίων, τῶν δὲ ἀνδρικῶν τῶν ἐν τῷ κοσμῷ ἀπαιτῶμεν. ἐπὶ τοῖς δὲ διαγὰν καινὸν ἀπηρτίσθαι τὰ τοιαῦτα, ἵνα τῇ ἐρίδι τῆς ἡμετέρας νόμος

* vel sacrorum.

* Conuersationes vel vitam vtilem legere.

[illegible]

Idem A. Iuliano P.P.

Sacris canonibus, neque Deo amantissimis presbyteris †, neque reuerendissimis diaconis, aut subdiaconis, nuptias contrahere post huiusmodi ordinationem permittentibus, sed solis reuerendissimis psaltis *, & lectoribus id concedentibus: Animaduertimus quosdam despicientes quidem sacros canones, pueros autem generantes ex quibusdam mulieribus, quibus coniungi secundùm sacerdotalem censuram, non possunt. Quoniam igitur pœna facti huius erat in sola à sacerdotio deiectione: sacros autem canones nõ minùs quàm leges valere, etiam nostræ volunt leges. Sancimus, obtinere in illis & quæ sacris visa sunt canonibus, perinde ac si ciuilibus inscripta essent legibus: & omnes illiusmodi homines, tam sacerdotio, quàm diuino ministerio: atque etiam dignitate ipsa quam habent nudari. Quemadmodum enim sacris canonibus prohibita sunt talia, sic & secundum nostras leges, rem ipsam prohiberi: & præter † supradictam deiectionis à ministerio pœnam, ne legitimos quidem & proprios esse eos, qui ex huiusmodi inordinata constupratione nascuntur, aut nati sunt, sed eam quæ ex talibus fœminibus oritur participari turpitudinem. Tales enim eos esse disponimus, quales quos leges ex incestis aut nefariis natos nuptiis determinant: ita vt neque naturales, aut nothi, intelligantur, sed prorsus prohibiti, & successionis genitorum indigni, ac nec donationem ab illis capere possint, nec ipsi, neque ipsorum matres, ne per interpositas quidem personas: sed omnia in hos collata à patribus beneficia ad sanctam ecclesiam ex qua sunt, qui talia commiserunt peruenire: quod enim sacri canones prohibent, id etiam & nos per nostras abolemus leges. Si verò simulata quædam obligatio sub specie mutui vel alterius contractus fiat, quæ obligationem faciat eum qui huiusmodi corruptionis particeps factus est, hanc etiam infirmam esse volumus & talium rerum donationem, non ad eam personam in quam concepta sunt scripta, sed ad sanctissimam ecclesiam peruenire. Dat. XV. Kal. Nouemb. CP. Lamp. & Oreste VV. Coss.

XLV. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ὑπάρχῳ πραιτωρίων.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 121-122
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Fideiussor pro defuncto, si ante mortis casum heres, nihil non petit.

κόμενος, καὶ τοὺς ἐξῆς κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν μέχρι θείου
ἔγγραφος οἰκίας καὶ τοιαῦτα ἐν τρόπῳ παντὸς, καὶ ἐν
πᾶσιν ἀεὶ, ἐν ἐν πᾶσιν μεγιστοῖς ἀς ἕτερον ἀγαλίσαι
τοῦ ἐνεστῶτος ἀξιοῦσθαι μέρα. 4. ¶ Ἐπειδὴ δὴ τὴν χρόνον πα-
τὰς δὲ ἀν ὑπερβαίνοντο πεῖξαι ἐν ἀξιοῦσθαι οἱ γα-
γραμμένοι κληρονόμοι ἀπαιτεῖσθαι αὐτὰς, ἐν καιρῶν,
καὶ ἀστοῦσθαι, ἐν πᾶσιν τόμοις ἐπαιξόμενοι ἀεὶ τὴν
καιρὸν τὴν ἀξιωμένων πολλοὶ τὸ διαστέλλειν ἢ ἀπαστω-
μένων τὴν moras ἀεὶ ἀστοχοῦσιν ἐκείνας τὴν καὶ ἀναμένων
αὐτὸν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ τόμου δοκοῦσας χρόνῳ τὴν καὶ ἀναμένων
moras χρόνον λαμβάνοντας τὴν καιρὸν ἐν τὴν πολ-
τῶν ἀστοῦσθαι. 5. ¶ αὐτὸ τοῦτο κεφαλαιῶσαι, εἰ ἐν μὲν
ἐν ἀξιοῦ κληρονόμου, ἀλλὰ φιλόνομοι καὶ ἀν ἢ λογίζε-
σθαι ἐμὶ κληρονόμοι τὸ πάντα ἀποκαθιστῶν, ἐν ἔστω
κρείττων ἢ τοῦ πεντεκόσια πλειόνων. ἐν τὸν κρείττω
ἢ δόλιον ἢ τοῖς διαθέμενοις ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτῶν
τὰς τοιούτους ἀεὶ πλειόνων καὶ ἀξιοῦσθαι καὶ
6. ¶ Εἰ δὴ βούλοιμεν εἰ καὶ ἔστω διοφιλεστάτοι ἐπι-
σκοποι τὸν πρὸς ἕτερον ἐστὶν ἐκείνοις ἀδείας ἀξιοῦσθαι τῶν
γεγραμμένων κληρονόμων, ἢ λογιζόμενοι, ἢ φιλό-
νομοι καὶ καὶ, ἐπ' ἀδείας ἔστω ἐν τοῦ μητροπολίτου καὶ
ἐπαρχίας ἢ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐκείνου ἀδικοῦσιν
τοῦτο μεταβάλλειν ἀπαιτεῖσθαι ἐν καθολικῶν τὸ ἀπο-
κλεῖσαι ἕτερον, ἢ καὶ ἀποκλεῖσαι ἐν τρόπῳ παντὸς,
ἢ πάντα τοῦ βουλομένου καὶ πολλοὶ τοῦτο φράσαι. καὶ
τοῦ δὲ ἀξιοῦσθαι λόγῳ πάντας ἀστοχεῖν, ἐν
ἀπὸ τὸν τοῦτον κατεστῶν πληρώσεως, ἔχει ἀξιοῦ-
σθαι ἀδικεῖν ἐν ἢ ἡμῶν καὶ τόμοι καὶ ἐκ lege
conditionem ἐν ἀπαιτεῖν ἐν καθολικῶν πλη-
ρῶσις ἀλλὰ. καὶ βαλλομένων. τάχα διοφιλεστάτοι
ἐπισκοποι, εἰ ἐν αὐτὸς ἀφὸς καὶ τρόπον ἀστοῖς, ἐν
βασιλικὰς κελεύσαι ὑπὲρ τοιούτου ἀμελείας πει-
ρασθῶσι. 7. ¶ ὅταν δὲ ἀν ἐν μείζοσι φόβῳ καθεστη-
κότες οἱ κληρονόμοι τὸν πολλοὶ τοῦτον, ἢ οἱ τοῦ τοι-
αῦτοις ἔλαβε ἀμαθῆ πεῖξαι βεβαιοῦσθαι, μὴ καὶ τὸν
πάντα ἀξιοῦσθαι ἐκείνοις, ἐν τοῦτο διαστέλλομεν, ὡς τὸ
ἀναγκαῖοις ἐκείνοις τὸν διοφιλεστάτων ἐπισκόπων
οἱ τοῦτοις πεπεισμένοι, ὡς ἀναβάλλοιτο, ὡς ἢ καὶ
καὶ ἀξιοῦσθαι τὸν πρὸς τὴν ἀναβολὴν τὸν μὲν μέ-
τρον αὐτοὺς ἀποδοῦναι τὸ καταλελειμμένον ἀναπαύ-
σεσθαι, ἀλλὰ ἀναστῶ ἀπαιτεῖσθαι, εἰ δὲ ἐν τοῖς πολλοῖς
βοῦ τινὰ ὀλιγοῦσι, ἐπ' ἀν δὲ ἀξιοῦσθαι ἀναβάλοιτο τὸ καὶ
καθολικῶν ἐπιτάξαι, πολὺ δὲ καὶ τοῦτον τοὺς μετ' ἐκείνου
πολιτείας, ἀλλὰ ἐν χρόνῳ ἀναμένοντας, ἢ ὑπερ-
ῶν ὀχλοδείας ἐκείνοι ἢ διοφιλεστάτων ἐπισκόπων,
ἢ τὰ μὲν τοῖς ἀλλοῖς ἀξιοῦντας, ἀναβάλλεσθαι ἢ καὶ λογι-
κοῖς ὀχλήσεσι τῇ ἀποστολίᾳ. ἀναπαύσει ἀστοῖ-
σιν ἀναφορεῖσθαι. 8. ¶ εἰ δὴ οἱ πολλοὶ τοῦτον τὸν
ἔφασαν κληρονόμοις βούλοιτο λύσιν μέλλοντα πολλὰ
τοῦ πεῖξαι ἀπὸ πολεμοῦ ἀλλοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ἀυ-
τοῦ ζῆν ἢ τοῦτο φυλάξαιεν, καὶ ἐν μέτρῳ τοὺς κλη-
ρονόμους ἀναγκαζόντας ἀστοῦσιν ἀν' ἢ ἀξιοῦσθαι.
μὴ ἢ ἀπὸ πολλοῦ βαλεῖν ἢ μέλλοντα πολλὰ
τοῦ ἀυτὸς ἀπαλλάξαι ἔχοντα ἐν τρόπῳ παντὸς τοῦτον
πολεμοῦ, ἀποδοῦναι δὲ τὸ. καὶ ἢ τὸ ἐκείνου κληρο-
νόμοι ἀξιοῦσθαι ἀπαλλάξαι τοῦτον χρόνῳ ἀπὸ ἡμῶν
ἀξιοῦσθαι. 9. ¶ Εἰ δὲ τοῦ τὸν καλυμμένον
ἀπαλλάσσοντα πρεσβεῖαν καθολικῶν, ἢ ἀπροβοῦν κλη-
ρον τοῦ ἢ μοναστηρίου, ἢ ἀσυνεφίας, ἢ ἀξιοπρεπείας, ἢ
πλουσίους, ἢ ξένοιστι, ἢ ἐπιστημένους, ἢ βεβιοτρο-

φίους, ἢ τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἐπιλαμπόν πλουσίοις, ἢ
ἀπαλοῖς συνεμφοῖ τοῦ ἀξιοῦσθαι, ἢ ὅλως οὐκ ἀπηρ-
ρωμένοις τῶν ἐν πολέσιν ἀθροισμένων, βουλεύοντ' δὲ
καὶ ἐν τοῦ κρείττω οἱ τῶν ἐκείνου ἀξιοῦσθαι χρόνον
ὑπὲρ ἢ τοιούτου ἀφορεῖσαι λαβόντες ἀξιοῦσθαι, μὴ
ἐξεῖναι τοῦτο ποιεῖν, μᾶλλον τὸ χρόνιμον καὶ μέρος ἀξιοῦσθαι.
ἐ ἐκείνοις ἢ χρεμάτων ὁ τοῦτον ἀποκαθῶν. ἢ ἀξιο-
λογοῦσθαι. ὑπομένοντα. ἐκείνοις ἀπαλλαν τοῖς μὴν ἐν
τοῦ μέρου τὸν χρόνον ἐνεμένοις ἢ χρεμάτων ἀφ' ὧν
τόνων, τοῖς δὲ γε ἐπιτρεψάμενοις παντὶ λαβεῖ ἢ καθαλλαγη-
μένων τάφοις. ἢ φυλαχθῶσιν ἢ μὴ αὐτὸ τὸ ἀπαλ-
λάσσοντ δοκεῖ, ἀλλὰ ἢ ἀδικεῖν τὸν τελευτήσαντ. μᾶλ-
λον δὲ ἐκεῖ ἐν τὸ ἀπαλλάσσοντ τοῦτο καθαλλάσσοντ, ἀλλ' ἀ-
δικεῖν ἀποτελεῖσθαι τῇ ἢ καθαλλαγμένων παντα-
χοῦ ἀλλάμενοι ἐκκαυθῶσι, ἀμφὶ τοῦτον ἀδικεῖν ἐκ τοῦ
ἐνεχομένου ἢ τοιούτου ἀδίκου ἀναγκάζοιμι, ὡς τε καὶ
εἰς χρόνον ἐκκαίνοντες, ἢ τοῦτον ἀλαρον ἢ, ἢ τοῦ
ὅτι ἀδίκου ἀφορεῖσαι ἢ ἀδικεῖν εἶκον ἀδικεῖν ἢ-
χρεῖ πολὺ ἐν ἀκυρῶν τοῦτον ἀνάμεσα χρόνον ἀξιοῦ-
σθαι ἀνδρεῖοι ἀδικεῖσθαι ἀυτοῖς, ἀμφὶ τὸ καθ' ἕκαστον ἔτος
ἢ τοιούτου πάντοθεν ἀναγκαῖον ἀλλ' ὑπεκθέσθαι ἢ
τὸ τῶν καθαλλαγέντος ἀφεῖμεν τοῖς τοιούτοις ἀφε-
βοῦσι, ὡς τε ἀδικεῖν ἔχοντα ἐξ αὐτοῦ ἢ ἀφεῖναι τὸν
τὸ ἴκανὸν τοῖς ἀδικεῖν ἀφεῖναι ἀξιοῦσθαι ἢ ἢ μέ-
γιστ δεῖν τοῖς καθαλλαγμένοις, ἀλλὰ ἢ δεῖν κερδοῖς
αὐτοῖς, ἢ ἀφεῖναι, ἐν παντὶ τρόπῳ ἐπαιξόντ χρο-
νίας καὶ ἀφεῖναι: ἀλλ' τοῖς καίγοιν ἀξιοῦσθαι ἀ-
φῆς ἀφεῖναι ἀναμένοις ὁποῖοι ἀν τις ἀξιοῦσθαι
χρόνον πολὺ οἱ μὴ μεῖξεν ἢ τε τοῦ ἀπαλλάσσ πρεσβεῖαν
βεβαιοῦσθαι ἢ τε ἢ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, καὶ τοῦ
ἡμαίνοντος τόμου ἀφεῖναι. ἢ τοιούτοις ἀπαρτίσεις
ἀξιοῦσθαι συμφέρον, βουλόμενον ἀφεῖναι αὐτὸ τὸ ἀπα-
λλάσσ πρεσβεῖαν ἀποῦσαν ἀξιοῦσθαι τὸν βεβαιοῦσθαι
ἀξιοῦσθαι, ἐν ἀναγκαίοις ἀφεῖναι ἀξιοῦσθαι, ἀλ-
λὰ ἐν ἀποδιδόντ ἔχοντα πάντας μὴν οὐκ ἐλαφίσκα
τὸ τοιαῦτα μέρος ἢ καθαρῶς ἀφεῖναι, ἐκείνοις τὰ
ἔκκοπα ἀν μεῖζον αὐτοῦ ἔστι τὸ πάντα δεῖξαι. εἰ μὴ
γὰρ τὸ τοῦτο ἐγγεγραμμένον γίνεται σύμφωνον, ἐν ἀξιοῦσθαι
ἢ τοιαῦτα ἀφεῖναι ἀξιοῦσθαι, ἐν ἀπαλλαγῆναι εἰς ἐμέρας σω-
θῶσιν, καὶ ἀξιοῦσθαι, ἐν τοῦτο ἐμφανὲς ἔστι ἀφεῖναι
ὑπομνημάτων καθεστῶν, λέγειν τὸν ἀπαλλάσσ τὸ
ἀπαλλὰν λαγόντα τῷ τοῦτον βεβαιοῦσθαι ἀξιοῦσθαι,
αὐτοῦ ἢ τὸν πρόσθεν ἀπὸ τὸ πρεσβεῖαν καθεστῶν
ἀξιοῦσθαι ἀς τοῦτο ἀφορεῖσθαι, καὶ ἀκουσθῶ παρ'
ἡμῶν καθ' ὅσον ἀξιοῦσθαι ἀναπαύσεσθαι ἀξιοῦσθαι
ἀξιοῦσθαι, ἀνθρώπῳ ἢ τοιούτου ἀξιοῦσθαι. ὑπομένοντ
ἀξιοῦσθαι τὸ τὸ ἡμαίνοντ παρ' ἡμῶν ἀφεῖναι τὴν
ἀξιοῦσθαι ἢ τὸ ἀπαλλάσσ πρεσβεῖαν τὸν τοιούτοις βεβαιοῦ-
σθαι ἀξιοῦσθαι. ὡς τε τὸ ἔκκοπα ἐν τῶν μικρῶν τὸ
τελευτήσαντ. τοῦτο ἀπαλλὰν πρεσβεῖαν ἐκ' αὐτοῦ
τοῦ ἔχοντ ἀξιοῦσθαι ἀξιοῦσθαι.

Idem A. Iuliano P.P.

SAncimus, si quis moriens piam fecerit dispositionem vel per institutionis modum, vel per legatum, aut fideicommissum, aut mortis causa donationem, vel alium quemcumque [modum] legerinsum, sive iniunxerit pro tempore episcopo curam agere vt impleantur, quæ ipse voluit, sive & hoc reticuerit, sive etiam in contrarium, prohibuerit, necessitatem † habere heredes id quod ordinatum est, facere, & adimplere omnimodo. ¶ Quòd si id ponere non fecerint, confestim loci Deo amabiles episcopoi, curiosos esse

Legatum pili pia mulieri ex testamento prestitutum si fiat inutile.

† De necessitate ad piae causae perducendis ad finem.

480/C.IV.K.5-4, 123-124
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

circa hæc, & postulare, vt illi omnia impleant secundùm voluntatem defuncti. Sed siquidem Ecclesiæ ædificationem † iniunxerit testator, intra triennium instare eos, vt perficiatur: si verò xenonis * ædificationem, intra vnum annum duntaxat id fieri cogere, tanquam hoc sufficiente tempore constituto ad perficienda (ea) quæ placuerunt testatoribus, cùm sit possibile domum conducere, & infirmos illic in lectis sternere, donec opus ædificationis xenonis, seu hospitalis compleatur. Si verò quædam dari † vna præstatione, in pias causas damnati fuerint, confestim cogere eos facere, hoc est, post testamenti insinuationem, & post adprehensam hereditatem, vel legatum ab his qui honorati sunt. 1 ¶ Si autem transierit prædictum tempus, ac neque ecclesia, neque hospitale ædificati fuerit, neque hospitalis (qui peregrinos recipiat) aliquis sit, qui hoc ordinet, mox ipsos Deo amabiles episcopos exigere ea quæ pro eo ordinata sunt, & in id conuenienter quæsita. & facere ædificationes sanctissimarum ecclesiarum, & hospitalium: & gerontocomiorum aut orphanotrophiorum supellectilem, aut prochotrophiorum, aut nosocomiorum constructionem, aut captiuorum redemptionem, aut aliam quamlibet actionem piam, à testatore ordinata: & designare etiam seu præficere qui hæc administrent, xenodochos, vel orphanotrophos, vel brephotrophos, gerontocomos, vel simpliciter piarum actionum diœcetas, & curatores non ampliùs valentibus post dicti temporis lapsum & dictam inficiationem, his qui ista non fecerint, immiscere se prædictarum rerum administrationi, aut Deo amabiles episcopos impedire ab illarum rerum administratione. 2 ¶ Clarissimis præsidibus prouinciarum necessitatem imponentibus hæredibus omnimodò ea perficere. Namque & veteribus prædicatum est legibus, necessitatem imponi implere morientium voluntates, eis qui habere permittuntur quæ illi reliquerunt. 3 ¶ Sed Deo amabiles episcopi, si quidem aliquos diserte hi qui defecerunt, præposuerint rebus, veluti xenodochos, prochotrophos, aut nosocomos, aut brephotrophos, aut orphanotrophos, aut gerontocomos, aut paramonarios, aut œconomos, aut omninò piarum actionum administratores, illos quidem permittant habere administrationem, ipsi verò [a] non administrent quidem, sed administrationem illorum inspiciant, aut obseruent, & rectè quidem habentem laudent, in quibusdam autem aliquid prætergredientem corrigant: si verò pessima fuerit administratio, etiam eos expellant, & alios instituant: qui cogitent & animo concipiant magni Dei timorem, & terribilem magni, & nunquam finiendi iudicij diem, ad quam illos respicientes conuenit omnia facere ad Deum coordinata mente. Si verò non directò aliquem morientes præfecerint administrationi, sed in hæredum potestate posuerint, hi rem neglexerint, continuò ipsos Deo amabiles episcopi, & administrent, & præficiant suprascriptas personas, vt prochotrophos, aut nosocomos, & cæteros deinceps, (qui etiam magni Dei honorem mente præferant,) vt omnimodo, & via, & artificio ad effectum perducantur quæ ordinata sunt. 4 ¶ Supra autem omne tempus quo distulerint * facere disposita scripti hæredes, eos cogi soluere, & fructus, & reditus, & omnem legitimam accessionem à tempore eius qui disposuit mortis, sancimus; non inspecta mora à litis contestatione, aut conuentione, sed ipso iure intellecta, quod dicitur, vulgò mora præcessisse. & locum habente fructuum, & aliarum rerum accessione. 5 ¶ Hoc eodem obtinente, & si non ab hærede, sed à fideicommissario, aut legatario relictum fuerit huiusmodi pium legatum, & illud acceperit is qui legato honoratur, & mox quidem licentiam esse Deo amabilibus episcopis poscere, tales personas quibusdam rebus honoratas facere disposita. 6 ¶ Si verò negligentes fuerint locorum Deo amabiles episcopi id agere, fortè gratia corrupti à scripteis hæredibus, vel legatariis, vel fideicommissariis, licentia erit aut metropolitano prouinciæ, aut archiepiscopo illius diœceseos, hæc cognoscenti, inquirere, & cogere pium opus, aut piam liberalitatem omnimodo impleri, & cuicunque ciuium idē etiam facere licentia erit. cùm sit enim communis pietatis ratio, communes, & populares decet etiam affectiones constitui harum rerum executionis, habituro vnoquoque licentiam, ex nostra hac lege mouere EX LEGE CONDICTITIAM, & postulare relicta adimpleri, sciente qui hæc neglexerit Deo amabili episcopo, quod & ipse præter imminentes à cœlo pœnas, etiam imperialem motum super huiusmodi contemptu experietur. 7 ¶ Vt autem adhuc maiore metu terreantur heredes morientium, vel harum rerum procurandarum, & faciēdarum onere grauati quo minùs harum rerum effectum differant, & hoc sancimus, vt si interpellati à Deo amabilibus episcopis, qui his rebus præpositi sunt, posteà cessauerint, seu distulerint, ita vt præsidum exactione opus fuerit, confestim non solùm, ab ipsis simplum, quod relinquitur, exigatur, sed omninò duplum. Si enim apud veteres erant quædam themata in quibus ex inficiatione, dupla condemnationis inducebatur: quomodo vtique non etiam hic, eos qui non solùm ne sponte fecerint, sed tempus præterea procraxerint, & postremò interpellati à Deo amabil. episcopis, ac deinde neque ipsis statim parentes, opus habuerint etiam præsidali exactione, dupli exactione non conuenit castigari? 8 ¶ Si verò morientes suos heredes voluerint, quando morituri essent ipsi heredes, actionem aliquam implere piam, non autem in ipsorum vita, & hoc custodiri, & non in medio, heredes cogi facere quod eorum quæ testator post ipsorum mortem voluerit fieri. Cùm verò morientur ipsi, necessitatem habeant omnimodò ista implere, dilatione autem aliqua ab ipsorum heredibus facta, tunc necesse est, illa fieri quæ anteà disposuimus. 9 ¶ Si verò [b] aliqua eorum quæ vocantur ANNALIA LEGATA, relicta fuerint aut donata clero fortè, aut monasterio, aut ascetriis, aut diaconissis, aut peochiis, aut xenonibus, aut nosocomiis, aut brephotrophiis, aut sanctissimarum ecclesiarum pauperibus, aut omninò cœtibus quibusdam piis vel non penitus prohibitis ex plebe collegiis, voluerint autem secundùm aliquod tempus hi, qui tunc reperiuntur, auro accepto super tali actione transigere, non liceat id agere, neque quod factum fuerit ratum esto, imò & priuationem rerum, qui hæc rediunt, vel transegit sustineat. quandoquidem necesse erit, his quidem qui aliqua parte temporis fuerint, esse pecuniarū copiam, his autem qui futuri sunt, omnimodam relictorum priuationem, sed nec ipsum ANNALIORVM nomen, neque perpetua defuncti memoria, ob quam & annuum hoc reliquit, conseruabatur, sed statim extinguetur vnà cum ipsa relictorum interitu alienatione. Manere igitur perpetuò ipsos obnoxios huiusmodi dationibus sancimus, adeò vt si qua fiat alienatio, & ipsa irrita fit, & hi qui quandoque præerunt piis locis, licentiam habeant persequi, & exigere ipsa, nulla temporis præscripsione opponenda ipsis, cùm per vnumquemque annum talis nascatur actio, quinimò hypothecæ subiecta sint eius qui reliquit bona huiusmodi legatorum causa, ita vt licentiam habeant ex ipsis rebus suis piis operibus facere, non solùm pro relictis, sed & pro fructibus ipsorum, & reditibus, & omni legitima accessione temporali, vt dictum est, nulla retinentibus præscriptione conuenire queunte, quantumcumque quis numerauerit tempus, nisi inter hunc annali legato oneratum, & eum qui secundùm sacros canones,

¶ De ecclesia ædificanda.
* De xenone ædificando.
† Si quid dare hæris damnatus sit.
a Potest hæredis non impletis ad piam causam relictam.
b addit Lysias cod.

480/C.IV.K.5-4, 125-126
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

canones, & nostras leges præsul constituus est, istiusmodi exactionis factum fecerit pactum, quo placuerit vt reditus proannuo legato daterur à grauata persona, semper vigens, ac perpetuus, & non multis publicis oneribus obnoxius, sed & accessionem habens omninò quidem non minorem quarta parte puri reditus, aut amplius, quanum scilicet inter eos placuerit. Si enim tale quiddã in scriptis fiat pactum, & datus fuerit talis reditus, & receptus in scriptis, pactionibus, & transactionibus, & id manifestum per gesta monumenteum constituum fuerit, cessare exactionem annui legati contra eum, qui eo oneratus est, sancimus. Eum verò reditum pro legato constitui perpetuò ad id deputatum, & qui alienari à nemine quocunque alienationis modo possit, nullo autem horum subsecuto, subsistere perpetuò, vt antea à nobis dictum est, dationi annuorum legatorum eos qui his grauati sunt, sancimus, vt & nomen, & memoria defuncti, & annui reditus in ipsis operibus perpetuò conseruetur. Dat. XV. Kal. Nou. CP. Lamp. Cos. & Orestes 530.

ΚΛϹ. Ο' αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Τοῖς ἱερεῖς ἡμῶν νόμοις εἰκμᾶν χρῆναι, καὶ τοῦτο πρεσβεύειν ἡ δίκη λέγοντος, ἀλλ' οὐκ ἐκ χρόνου τὰς δικαιοῦς ἐκκλησίας παρεχόντας, οὐ τι δεῖ τὴν δικαίαν μοναστηρίων, ἢ ἀσκητηρίων, μὴ πάντως πολλοστῶν. Εἰ ἐκκλίνοι ἢ ἐκκλίνοις τὸν ἐφεξῆς, ἢ ἢ δεδόσθαι ἤδη δίδω· συμβαίη γὰρ τῇ φύσει, οὐκ πάντας ὁμοίως ἀγαθοὺς, οὐτε πάντας εἰς τὸν αὐτὸν κρατεῖν, ἀλλ' ἐν οἷς ἀγαθὸς εἶναι ἐ σημεῖα ἀρετοῦ, ἢ καὶ τὴν ἀξιοκρατοῦσαν, ἢ τι κοινὸν ἢ λαμπρὸν μεταχεῖν πολέμοιμι, ἢ τὶ πολίτου αὐτοῖς ἐπιτεθέλεται πόλις τῶν κοινῶν, ἐ τῶν ἀγίων διαγιέλλων ἀποκαμόμενον ἔλαβε δεῖ ἢ ἐκκλησίας κρατεῖν. ὡς τε οὐ μὴ ὁ πρῶτος μείζα ἢ πολιτεύεσθαι χρῆσις ἐν, ἐ μοναχῶν ἀρχεῖν ἀξιῶ· ἐκείνου τῶν ἄλλων ἀποκρινεῖν, εἰ ἢ ὁμοῦ ἐκείνων, ὁμοίως ἐπ' αὐτὸν φέρειν ἢ τὸ ἐκκλησίαν ἢ φόρον. εἰ ἢ νόμος τούτων ἀξιῶ· φαίνοιτο τὴν δικαιοῦν τῶν ἐν πάντων ἐπιτεθέλεται εἰκόνιστον ὃν εἰς βαθμὸν ἀποχωρεῖζεν ἐκκλησίας· βίον τε δεῖ σημεῖ ἐ πολιτείας σημεῖς, καὶ ἀξιοῦν τὰς πολιτείας ἀπὸ ἀνεμίμων. ἀφεῖναι δὲ πάντων ἀγχοῦ, καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑπὸ πάθεσιν εἶναι ἐν χρόνῳ, εἰ ἢ ἐν κλήρῳ, εἰ ἢ ἐκτυχεῖν ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ἐπὶ λόγοις, καὶ ἐν ἐκκλήσιον· γένεσι, καὶ τῷ ὑπὸ πάντων μόνον ἀξίωμα τοῦτο. 1 ¶ γνώριμον ἢ τοῦτο γένεσι, τὸ μὴ τῶν θεοφιλεστάτῳ ὑπὸ σκοπῷ, εἰς τὸ αὐτὸν μεταδιάνοιαν ἢ λογῆν ὑπόνοια, ἐ ὀρθὰς ἔχειν, τῶν δικαιοῦζοντα σωμφέρον γένεσι τοῖς ἐπιλεξαμένοις, καὶ ἀποκάνειν αὐτὸν ἐπὶ ἢ ἐκκλησίαν ἔθεν. διαμεμεζῶν ἢ δὲ ἢ αὐτοῖς ὑπολογῶν τὸν καὶ καιρὸν παρεκρίζῶν ἢ τοὺς τῶν θεοφιλεστάτων ὑπὸ σκόπῳ, ἔχοντας ἐ αὐτοὺς τὸ κλῆρον ἢ ἀλλοτέν θεῶν, ἢ μυλλόνταν κρίνειν ἀλληλεμένοις, οἱ μὴ κρὶ' ἐκ λογῶν, ἀλλὰ κτὸς τι πολῖν· Ἀποβλέψαντες αὐθράκιστον ἢ ἀποβολὴν ἀκίνοτ ἢ. ἐχέτωσαν αὐτοὶ ἢ ἐν τῷ τοῦ βίου, ἢ ἐν τῷ μελλόντι ἢ ἐκ ἢ θεῶ ἀκοῖοι, οὐκ ἢ αὐτῶν ἀμελείας ψυχῶν ποιεῖν ἀκλεστηκότων αἰῶνας παρεχομένων. 2 ¶ τοῦτον πείθειν, ἐ δεῖ τ' ἀρχιεστῶν γυναικῶν, ἢ παρεῖναι ἢ ἐκκλησίαν ἀλλοῖν μοναστηρίων κρυβέντων, ἢ λαικῆς ἱερατικῆς τάξεως, ὁπόσοις ἢ ἢ θεῶ λειτουργίας κρὶ' τὸν ἐκείνου βαθμὸν ἀφικόμενος, καὶ ἀλλὰ ἐκ τῶ παρόντος ἡμῶν ἐκκλησιαζόμενος νόμω.

Idem A. Iuliano P. P.

Sacris nostris legibus existimaulmus oportere & hanc addi, quæ victuae. nosti autem ex tempore, religiosas abbatias, seu præfecturas, tribuit. ita videlicet, vt in sacris monasteriis, aut ascteriis, non omnimodò mortuo abbate, vel abbatissa, is vel ea, qui, vel quæ tempore antiquiore est, aut secundus, secundàve deinceps eligatur. Consentimus enim naturæ, neque omnes similiter bonos, neque omnes æquè facienti malos, sed quem vtique & vita optima, & mores honesti, & circa pium exercitium constantia, & reliquorum monachorum corpus, vel chorus, aut maxima eorum pars, idoneum ad hoc putauerit & sacris Euangeliis propositis elegerit ad præfecturam vocari: adeò vt si quidem primus post defunctum velis sit, & monachis præesse dignus, ille aliis præferatur: si verò qui post illum est similiter, in ipsum feratur futuri præfecti calculus. Si verò nullus horum dignus videatur, confestim is qui ex omnibus idoneus erit, cuiuscunque gr. sit præordinetur abbas, qui modò sit vitæ honestæ, & honestæ conuersationis, & qui seruare creditos sibi possit. cùm sit æquum, omnem principatum & omnem hominum præfecturam, non tempore neque sortibus, neque fortuitis circumstantiis, sed ex electione & ex eo quod præstantius est fieri: & iuxta omnium testimonium fieri cohorti, conuenui, ordinem. 1 ¶ Manifesta autem hæc fieri qui iuxta locum erit Deo amabili episcopo, vt cùm is didicerit eum qui est electus, & hoc se rectè habere approbauerit, consentiensem electoribus calculum ferat, & promoneat ipsum ad huiusmodi abbatis ordinem. Approbare verò oportet hanc ipsam electionem, & pro tempore Patriarcham, & qui in his locis sunt Deo amabiles episcopos habentes & ipsos iudicium Dei, & futuram condemnationem metuentes, si non per electionem, sed ad aliquam passionem, seu affectionem respicientes humanam, promissionem fecerint habituris ipsi, & in hac vita, & in futura à Deo immissam pœnam, videlicet ipsorum negligentia animabus plurimis, peccatorum causas præbente. 1 ¶ His omnibus, & in reuerendissimis feminis, aut virginibus quæ piis monasteriis præsunt, obtinentibus: reliquo omni sacro ordine, sacro Dei ministerio secundùm suos gradus, conferuato, & nulla in re per præsentem nostram innouato legem. Dat. XV. Kal. Decem. CP. Lamp. & Orestes Cos.

ΚΛϹ. Ο' αὐτὸς βασιλεὺς Γαΐνῃ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

Ἐπιζήμιον μαθόντα εἰς ὑπεκοτοῦν ἀποχωρεῖζθαι πολλοὶ οἱ μὲ τῶν ἄλλα χρεῖς καὶ ἀγαθοὶ εἶν, ἐ μήτε γυναικὶ συνοικεῖν, μήτε παιδὶν εἶτι παρ. ἀλλ' ἀπὸ μὴ γυναικεῖς ἀποκαρτεμῶν τῇ ἀγκυτάτῳ ἐκκλησίᾳ; ἀπὸ ἢ παιδὶν ἀπαιδῶ ἢ χρεωκαιῶν, ἐ ὀρθοδόξῳ ἐχῇ λαῶν γυναῖκαν ἢ τοῦ εἶδε ἢ ἐξεδοχῆς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπιτεκόντων ἡμῶν ἐξεστοῦσιν ἢ μὴ ταύτῃ ἢ ἐνοίας ἀποκλεῖν τὰν νόμων, καὶ τὸν ἐπὶ ἢ ταύτῃ τῶν ἀφορίζοντα, ἢ ἀφαίρεσιν ἀπαίσιν ὑπόκοτοῦν ἀνεξῆς ἢ, εἰ ἢ μὴ ἐκείνῳ ἡμῶν τῶν ἀκείξεν ἀποίσιν πάντες ὑπόκοτοῦν ἐπὶ ἢ ταύτῃς ἀνίαμεν, ἢ γίνεσθαι ἀμβίσκοτῆς, ἢ τε ἀπόκοτοῦς ἔσοῦ, ὅτε μὴ ὑπὸν ἐπὶ ἢ ἄρῶν· ἀλλ' εἰς ἐλεῖν ἀυτῶν, ἐπεῖς ἀνίαμεν χρέσιν χρεωστοῦσιν ἀκεῖλῆς τε ἢ τῷ θεῷ ἐπὶ πάντων ἐκείνων.

Idem A. Iuuenti P. P.

Sancimus, neminem ad episcopatum ordinari, nisi & in aliis rebus velis, & optimus sit, & neque mulieri cohabitarit, neque liberorum sit pater. Sed loco vxoris, adhæreat quidem, & cœnens sit circa sanctissimam

Ius D. Chrys. Sect. ad Ephes. κατάφορα ἐκ κοινωνίας, corpus ecclesiasticorum.

480/C.IV.K.5-4, 127-128
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI quis ad declinandam * Ad evidentiam huius leg. vide c. si pauper de restitut. spol. cap. 4. Et nota, quòd directus siculos institutionis non habuerit Falcidiæ: & idcò dicitur hic, quòd ad declinandam legem Falcidiam testator verbatur via directæ institutionis capitonis, vel pauperum. Et idem in fideicommisso directa secundùm Baldum, quem de hac materia vide plenissimè sic.

a ¶ Ad declinandam. id est, ad euitandam.

b ¶ Legem Falcidiam b. sic. dolo bono, & est familie dolus: vt in eiusdem. in principio. ad leg.

c ¶ Religiosis. in testamento, quod faciunt postquam tonsurantur. Nam instantes non possunt testari: vt ff. de testat. eius in principio.

d ¶ Valere. sed nonne superfluus hæc per illam legem T. ad l. nulli. Respond. non quia hæc in institutione, illa in singularibus relicitis.

e ¶ Similè modo. & hoc videtur superfluum per leg. T. ad id quod pauperibus. Sed est illud de singularibus relictis. ¶ Sed licèt extetur hoc modo Falcidia iure institutionis: an extetur Falcidia iure naturæ ¶, vt possit exheredari filius, vel præterire? Respond. non. nam qui ¶ vult Deum instituere, & filium ¶ exheredare: ille pro consilio quærit, & recipiat, non Augustinum. arg. q. 1. c. 2. fin.

f ¶ Dupex ¶. vbi de laxo, sic dubitabatur. sic & T. ad l. nulli. §. fin autem persona. & §. quod si testator. & arg. ff. de cond. & demon. l. quæ condita. §. item in.

g ¶ Se monasterium. quid de immobilibus? cessat idem eadem ratione.

h ¶ Mittat. sic Deus ¶ potest heres institui: vt in auth. de eccles. titul. §. si quis in monast. eod. tit. & ei legatum ff. ad leg. Falcid. l. §. ad monasterium. Idem de aliquot sanctorum: vt in auth. de eccles. tit. §. si quis autem vnum sanctorum. ¶ Et in his omnibus casibus videtur cessare ¶ Falcidia, cùm ad pios ¶ causas sit relicta: vt in auth. de eccles. tit. §. si autem heres. & sic corrigitur lex illa ff. ad leg. Falcid. l. §. ad monasterium. quæ permittebat detrahi Falcidiam de legato relicto Deo. Vel, aliud quando Deo, aliud quando relinquitur ad pium causam. §. Alii, vt Alex. & R. dicunt, quòd tunc dum sit cessat Falcidia.

mam Ecclesiam: loco verò hæreticorum, omnem Christianum & orthodoxum habeat populum: cognoscens sic ab initio ea, quæ de successione Deo amabilium Episcoporum sunt, nos disposuisse, & cum eiusmodi cogitatione processisse legem. Et eos qui præter hæc quid faciunt, aut feterunt, omni episcopatu indignos esse. Qui enim post hanc nostram constitutionem facere aliquos Episcopos, præter eius tenorem, aut heri ausi fuerint, neque in Episcopis numerabuntur, neque manebunt inter consecratos: sed expulsi ab his, alis dabunt locum ordinationis, cùm in primis diligentissimæ, tum etiam Deo per omnia placentis. Dat. IV. Kalen. Septemb. C.P. post consulatum Lampadij, & Orestis.

Vale instituto falcidia de capitonis, vel pauperibus in genere, nec vitiatur propter incertitudinem. Et in primo casu capitonis Episcopus heredi tari, & distribuat. In secundo verò casu, si in loco sit aliquod hospitale pauperum pertinet ad illud: & si fint plura, pertinet ad pauperes. Si verò nullum illi quod in primo casu, vt Episcopus capitonis tempori heres, & distribuat, alienando mobilia, & immobilia reservando. Et si nominata esse certa persona, vel locus, ad illi pertinet: nec Episcopus aliquid agere debet: nec debet aliquam testatorem sibi appropriare de rebus relictis. PAVL. DE CASTR.

XLVIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuanni P. P.*

SI quis ad declinandam * legem Falcidiam b, cùm desiderat rerum suam substantiam pro redemptione captiuorum relinquere, eos ipsos captiuos scripserit heredes, ne videatur quasi incertis personis heredibus institutis iudicii suum oppugnandum reliquisse c: sancimus, eiusmodi & talem institutionem † pietatis intuitu valere d, & non esse respondendum. 1. ¶ Sed & si pauperes quidem scripserit heredes, & non inuenianur certum prochotrophium *, vel certæ Ecclesiæ pauperes, de quibus testator cogitauerit, sed sub incerto vocabulo pauperes fuerint heredes institui: sim si modo e & huiusmodi institutionem valere decernimus. 2. ¶ Et si quidem captiuos scripserit heredes, ciuitatis, in qua testatur latem fouere, ac degere f noscitur, Episcopus, & œconomus heredistem suscipiant, & omnimodò † in redemptionem captiuorum procedat hereditas, siue per annuos redditus, siue per venditionem mobilium, seu se monetium ¶ rerum sit: nullo penitus ex hoc lucro, vel œconomo, vel Episcopo, vel sacrosanctæ Ecclesiæ relinquendo. Si enim propter hoc à speciali hærede recessum est, vt non Falcidię ratio inducatur quomodo serendum est hoc, quod in sacrum venerit, per Falcidiam, vel aliam occasionem minui * ? 3. ¶ Vbi autem * indistinctè a pauperes scripti sunt heredes, ibi xenonem b eius ciuitatis omnimodò heredistem nancisci; & per xenodochum in ægrotantes heri patrimonij distributionem, secundùm quod in capitulis cõstituimus, vel per redituum annuum erogationem, vel per venditionem rerum mobilium, vel serie mouentium, vt ex his res immobiles comparentur ¶, & annuus victus ægrotantibus accedat. Quis enim pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt, & in xenone repositi, & suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non possunt afferre ? 4. ¶ Licentia omninò danda m, & in priore n, & in secunda o specie, & actionem movere, & debita exigere p: vt in capitiuos, vel in ægrotantes consumantur. Si enim heredum eis q & ius, & nomen dedimus, sine Falcidiæ r tamen legis emolumento; necesse est, eos debita exigere, & creditoribus respondere. 5. ¶ Sin autem ampliores s in ciuitate xenones, vel prochotrophia t sint, ne incerta videatur pecuniarum datio u, cunc ei xenoni, vel prochotrophio, qui pauperior v esse dignoscitur, eaidem res, vel pecunias adsignari censemus, hoc videlicet discuriendo à viro reuerendissimo locorum antistite *, & sub eo constitutis clericis. 6. ¶ Sin autem nullus xenon in ciuitate inueniatur: tunc secundùm de captiuis sanctionem y pro tempore œconomus sacrosanctæ Ecclesiæ, vel Episcopus hereditatem accipiat, & sine Falcidiæ ratione, pauperibus, qui in ciuitate sunt, vel penitùs mendicantibus, vel alia sustentatione egentibus, eadem pecuniæ distribuantur.

7. ¶ Hæc tamen omnia locum habere sancimus, quando non certi xenonis, vel certi prochotrophij, vel certæ Ecclesiæ nominatio à testatore subsequuta est, sed incertus est eius sensus. Sin autem in personam certam venerabilemve * certam domum respexerit, ei tantummodò heredistem, vel legatum competere sancimus, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 129-130
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Confessiones.* Non aliquem punire, quia confessus * malo, vel quia non corrigit malum, ac si ipse faceret: ibi *§. de commiss. & mor. l. §. & in ademptio. §. p. cap. c. negligere.*

b *§ capitis.* Hæc est in authen. *vt cum de appell. cogn. §. vnum de praedictis coll. viij.*

c ¶ *Sua cognati.* alicuius capitis redemptionem, &c.

d ¶ *Ecclesiæ.* quamvis.

e ¶ *Capitulo.* Non ergo quisque specialia hic. 1. Primum quod * valeant legata, licet non valeat testamentum regulariter contra: vt *§. de fideic. l. nam quam.* 2. Secundum, quod id, quod auferetur indigno, applicatur Ecclesiæ: sed regulariter contra: vt *§. de acquir. rerum dom. l. indigno.* *l. hereditas.* 3. Tertium, quod qui non * est domicilium, rem capitis alienat, legis authoritate permittente: regulariter contra: vt *§. de acquir. rerum dom. l. traditio.* 4. Quartum quia minor xviij. annis non patitur hanc legis poenam, cum alias regularitter etiam impuberes doli capaces ex delictis tenentur: vt *instit. de obl. quæ ex delicto §. penali.* 5. Quintò, quia maior xviij. annis minor xxv. annis, non restituitur regularitter contra vt *§. de minor. l.*

f ¶ *Expendendæ.* C. heredem.

g ¶ *Redimere superstitem.* Inquitur fortè de his, qui veniunt ad successionem. nec enim deferuntur successio caliber redimenti, vt in furiosi liberis: vt *§. int. j. unde liberi.*

h ¶ *Accipiunt.* sequitur concordia cum iure Longobardorum.

i ¶ *Modeste rarum.* nam quod legitimè est factum, rescindi non fori prinde debet: vt *§. de admin. tut. l. sanctimus.*

k Cum *lege Leonina.* quam habes *§. ex. tit. l. sacrosanctis.*

l ¶ *Adeò.* scil. eadem lege in fin.

m ¶ *Debeant.* id est, possint.

n ¶ *Exorta.* & similem habes solutionem, vt * non possint expugnari per querelam; vt *§. de inofficio. testa. §. fin. §. in his magnos & §. qui infr. succ. poss. l. §.*

o ¶ *Secundum leges.* id est, secundùm legem solemnitates & ut *l. j. generali.*

p ¶ *Elogia.* id est, testamenta.

q ¶ *Super his.* scil. pecuniis.

r ¶ *Subiacere b.* hodie

8. ¶ In omnibus autem huiusmodi casibus cælestis iracundiæ, sacrosanctarum rerum administratores, expectent, si quælecumque lucrum ex huiusmodi gubernationibus sibimet acquisierint, vel si hoc commiti ab alio consenserint * & non gravissima pœna, & interminatione, quod perperam factum est, studeant corrigere.

IN AVTHENTIC. vt cùm de app. cogn. §. si vnum de prædictis. coll. viij. constit. xj.

Negligens redimere testatorem, vel cognatum à carcere, eius successionem sperare non debet: quia appellatur Ecclesiæ, expendendæ vt redempto: capiunt si salus alia capitis testantis: parcitur tamen minori xviij. annis: & qui proprie non habet pecuniam, potest vendere res capitis pro ipsius redemptione, qui cogitur habere res. BAL. Vel sic: *Sperans hereditatem alicuius ex testamento, vel ab intestato si nè redimat illi de carceribus, ab potest & illi ibi moriatur, prouatur eius successione, & denotatur ad Ecclesiæ distribuenda in redemptionem capitum.* PAVL. DE CASTR.

CI capitis * alicuius liberi, seu cognati c redemptionem eius neglexerint: non solùm exheredari possunt, sed etiã ex lege † denegatur eis successio: etsi d fuerint scripti hæredes, tantùm valeat testamentum in aliis capitulis e. 1. ¶ Hæc ergo successio defertur Ecclesiæ ciuitatis eius expendendæ f, scilicet in captiuorum redemptionem. Multò magis si extraneos instituerit, qui redimere superedeant 8. Excipitur mihi * xviij. annis. Qui autem redimere student, si proprias non habeant pecunias super quibuslibet rebus ipsius in eam causam rectè contrahit, etiamsi minores xxv. annis sint, maiores tamen xviij. qui tamen pro maioribus xxv. hic accipiuntur h. Et captiui, si reuersi fuerint, coguntur habere ratum i contractum. Eadem pœna est parentũ, si redemptionem neglexerint † liberorum.

Testamenta falsa super peculio quasi captiui clericorum, vel subiacent querelæ inofficiosi b. & subiacent tamen conditioni ex lege vsque huiusmodi peculia, id est, testamenta super his peculiis facta, videntur subiacere querelæ: vt in authent. vt cum de appell. cogn. §. & hæc quidem de parentum. coll. viij. & T. ex authent. presbyteros. quam quidem hic legunt. 1. Vel dic, vt ibi diximus *in authen. presbyteros.* 3. Item in Episcopo alia ratione corrigitur hæc lex, quia cum hodie filii iuris sit: vt T. *eod. authent. sed ipse filiis.* non potest habere peculium: vt *inf. de in effect. §. fin.* Nec tamen testari potest nisi de his rebus, quæ dicuntur T. *ex. auth. licentiam.* ACCVRS.

ad legitimã debitã filii, & parentibus: vt supra ex. auth. presbyteros. *quam quidem hic legunt.* BAL.

EX 12. *Idem A. Iuanni PP.*

CVm lege Leonina k ¶ vitis reuerendissimis Episcopis, & Presbyteris, & diaconis peculium habere quasi castrense concessum est, eo addito l, vt & in ipso testari possint: dubitabatur, si huiusmodi testamenta debeant m de inofficioso querela expugnari n, cùm de omnibus personis, quæ huiusmodi peculium meruerunt, eadem fuerat quæstio exorta o. Sancimus itaque vitis reuerendissimis Episcopis, & Presbyteris, & diaconis, qui tale peculium quasi castrense possident, super his tantummodò rebus, quæ quasi castrensis peculij sunt, non solùm vltima condere secundùm leges p elogia † licere, (quod ex Leonina constitutione descendit) sed etiam eorum vltimas voluntates super his ¶ tantummodò habitas, de inofficioso querelæ minimè subiacere q. Data Non. Febr. CP. post consulatum Lampadij, & Orestis, anno II.

Clerici confessione, vel pacto possunt renunciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes, & valet renunciatio, nisi contra eam sit lata pronunciatio, vel facta transactio. BAL. Vel sic: *Locum est conuenique renunciari iuri suo. b. de iudicium.* BART.

EX. *Idem A. Iuanni PP.*

SI quis r in † conscribendo * instrumento sese confessus † fuerit *, nõ vsurum fori præscriptione propter sacerdotij prærogatiuam sancimus non licere ei aduersus sua pacta venire t, & contrahentes decipere † cùm regula sit iuris antiqui, omnes licentiam habere, his quæ pro * se indulta sunt, renunciare. Quam generalem legem in omnibus casibus obtinere sancimus, qui * necdum per iudicialem sententiam, vel amicabilem conuenzionem sopiti sunt. Dat. Kalen. Septembr. CP. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. Cons.

EX. *Idem A. Iuanni PP.*

GEneraliter sancimus, omnes viros reuerendissimos

Clerici] Vnde. imò videtur licere: vt *§. de iur. omn. iud. §. commune.* quæ est contra. Sed hic fuit pactum in scriptura redactum, ibi non. 2. Sed non valet vt *§. de pactis. l. pactum quod dom. §. fin.* vel illa in actore, hæc in reo. 3. Et hoc non valet: vt *§. de reg. iur. l. non debet adere.* Tu distingue an velit per pactum irreuocabiliter prorogare: quod non potest, nisi hæc consensa, vt ibi. an restare: quod potest, et hic. Falle autem hæc regula in multis casibus, quos hic, vt *inf. de pactis. l. §. quæ in obseruanda.* vbi est hæc lex de verbo ad verbum: & quæ hic defunt, ibi supplebis.

u ¶ *Qui fi. causa.*

GEneraliter. Diuidiuntur in tres partes. 1. Primò ponit dictum suum seu statutum. 2. Secundò, declarat. 3. Tertiò, prorogat. Secunda ibi, *ne tamen.* Tertia ibi, *& hæc non solum.* BALD. CASTR. in termino calis est. Quæritum fuit ab Imperatore: Aliqui clerici sunt distorti. & alij subiacent, vel carent clerici, nõ quid cõpellantur subire tutelam, vel curas eis delatas. Respondet Imper.

480/C.IV.K.5-4, 131-132
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Imperator, quòd non. 2. ¶ Sed nunquid est verum de cura non solùm adultorum, sed furiosorum, prodigorum, & caeterorum? Respond. quòd sic.
3. ¶ Sed instat quaerens: pone quòd quidam sunt clerici vagantes per mundum: nunquid illi gaudent priuilegio? Respond. Imperator, quòd non.
4. ¶ Quartò instat quaerens: nunquid praedicta habeant locum in ciuitate Romana, & Constantinopolitana. Resp. Imperator, quòd in omni loco vbi Christus colitur. BALD.

a ¶ *Non sunt clerici* [a]. quia nec homines [b]: vt *in authent. de monach.* §. j. *&* §. *si autem verum. coll.* j. secundùm quosdam. sed tamen si perquiras, minimè eos non esse homines, ex authentica praeallegata reperies. Tu dic, non sunt clerici, scilicet semper. quandoque enim sunt, quandoque non.

a ¶ *Monachi licèt non sint clerici.* Nec monachos non esse clericos. Vide not. *ad c.* 2. *dist.* 4. *de condit. apposit. &* *Nouell.* [illegible] quae id confirmat. Vide *Nouell.* 117. [illegible] CVIAC.

b ¶ *Ipso iure.* nam & si intra constituta tempora quinquaginta dierum non se excusent, tamen non praeiudicant sibi: quod [c] in alio non contingit [illegible] *autem excusare.* & vi §. *de appell.* [illegible] la secundùm loan. Hodie [d] autem non possunt esse nisi legitimi, exceptis Episcopis, & monachis, qui nec legitimi esse possunt, vt *in authent. eod.* §. *Deo autem amabiles. coll. ix.* vnde lege hic *authent. praesbyteros.*

c ¶ *Datiuae.* quae dantur à iudice.

d ¶ *Dantur.* vt [e] prodigo, & illis, qui sub orbes supercilio non possunt: vt *in authent. eod.* §. *Deo autem. & Institut. de cura.* §. *furiosi.* quam authenticam lege, quae incipit, *presbyteros.*

e ¶ *Derelictis.* sic ergo cessante [f] causa, cessat & effectus: & sic & [illegible] *de haeret.* l. j. *&* ff. *de mil.* l. j. *&* *de testam. mil.* l. [illegible] *& supra eod. authen. sed neque vti. & authent. si forum & ff. pro socio.* l. [illegible] *& Institut. de* [illegible] *eod.* §. *item hi qui* [illegible] *& ff. de excus. tut.*

Margin: a Monachi nō sunt clerici. b Monachi nō sunt homines, [illegible] id, quod de solitariis dicitur ab Aristotele [illegible]
† expediuntur.
a Excusationes suas [illegible] * An idē tempus sit in omnibus [illegible] Bartol. [illegible] † Protestatio [illegible] d Tutores legitimi esse possunt, qui presbyteri, diaconi, subdiaconi, et non qui Episcopi, & monachi. e Prodigis [illegible] f [illegible] g Et priuilegium [illegible] † [illegible]

Episcopos, necnon Presbyteros, diaconos, & subdiaconos, & praecipuè monachos, licèt non sint clerici [a], immunitatem ipso iure [b] omnes habere tutelae, siue testamentariae, siue legitimae, siue datiuae [c]: & non solùm tutelae eos esse expertes, sed etiam curae non solùm pupillorum, & adultorum, sed & furiosi, & muti, & surdi, & aliarum personarum, quibus tutores, vel curatores, à veteribus legibus dantur [d].
1. ¶ Eos tamen clericos, & monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas Ecclesias, vel monasteria permanent non diuagantes, neque circa diuina ministeria desides, cùm propter hoc, ipsum beneficium eis indulgeamus, vt aliis omnibus derelictis [e], Dei omnipotentis ministeriis inhaereant. 2. ¶ Et hoc non solùm in vetere Roma, vel in hac regia ciuitate, sed & in omni terra vbicumque Christianorum nomen colitur †, obtinere sancimus.

IN AVTHENTIC. de sanct. episcop. §. Deo autem amabiles. coll. ix. constit. sin.

Illi, qui non coguntur ad tutelā, sed sponte recipiuntur ad ipsam, debent voluntatē suam intra quatuor menses declarare in scriptis. BAL. Vel sic: *Ad legitimam tutelam volens admittitur clericus, nisi sit Episcopus, vel monachus.* SAL.

PResbyteros, diaconos, aut subdiaconos [f] iure cognationis ad tutelam, vel curam [g] vocatos suscipere permittimus, si tamen intra quatuor menses [*] ex quo vocati sunt, apud iudicem competentem in scriptis † declarauerint talem administrationem propria se voluntate [*] suscepisse. Si quis autem sic fecerit [h], nullum ex hoc praeiudicium circa alienam tutelam, vel curam patiatur. Episcopos autem, vel monachos tutelam alicuius personae subire non permittimus.

[illegible] αὐτῆς βασιλείας Ἰουστιν[illegible] [illegible]

Θ[illegible] [illegible]

[illegible]

l. si duas. §. *pen.*
¶ Argum. contrà ff. *de popul.* l. j. §. *sicam.* Sed ibi impulsus, hic est finalis causa.
f PResbyteros.] Subdiaconos. Hic nota, quòd his scilicet tantùm, qui sunt in sacris ordinibus constituti, datur immunitas ergo inferioribus denegatur. compelluntur ergo exorcistae, & alij esse tutores. Sed isti possunt esse legitimi volentes, sed non testamentarij, vel datiui: Episcopus autem, vel monachus nullo modo: vt *infrà eod. authent.* [illegible] *in authent.* vnde haec sumitur. §. *Deo amabiles. coll. ix.*
g ¶ *Vel curam.* loquitur de cura furiosi, vel prodigi, ad quam per leg. xij. tabularum vocantur agnati: vt *Instit. de cura.* §. *furiosi.*
h ¶ *Si quis autem sic fecerit.* id est, si declarauerit hoc intra quatuor menses. ergo si non fecerit, hoc praeiudicat in alios, secundùm Paul. 2. Sed Py. Iro. & Azo. & non contrà. & dic, *si quis autem sic fecerit.* id est, si ita tutelam susceperit solenniter. nec enim eam aliter suscipere debet, *nullam ex hoc*, &c. vt §. *de excus. tutor.* l. *volumenia. &* §. *de his qui sunt sui vel al. iur.* [illegible]
¶ Item nunquid susceptio volita excusat ab aliis: vt aliàs eos excusat: vt *Instit. de excus. tutor.* §. *item* [illegible] Respond. sic; secundùm Paul. 2. Sed tu dic, suum priuilegium excusat eum, non susceptionem huius: sed per hanc susceptionem renunciasse non videtur priuilegium, vt dictum est.

Margin: * [illegible] decreuit.

480/C.IV.K.5-4, 133-134
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ἐπιτροπὴν ἐξιστῶσι, βουλόμενοι τοὺς κληρικοὺς οὐκέτι
ἀμελεῖσθαι παρὰ τῶν ἐκείνου θείων, καὶ οὐ
οἶον ἀδικοῦντα ἐνοικεῖν τοιαῦτα φιλοχρήματον, ἢ καὶ
κρείττονα ὄντα· τῶν ὑποφιλεστέρων ὑπεικόντων
τοιαῦτα πολλάκις πολλοῖς, ἐκβιαζόντες μὲν αὐτὸς τοὺς
τοιούτους ἢ ἐπιτρέπει, ἐκβιαζόμενοι δὲ τοὺς τῶν πο-
λεων βουλευτὰς ὑποχωρήσαντας τὸ λοιπὸν τοῦ πλουσίου.
ἐπειδὴ καὶ τῷ τῶν ἁγιωτάτων Θεοῦ λαμπρότατος, καὶ ἡ τ ἐ τοιου-
τοῦτος ἐπιτρέπει τὸν ἀνδρα τοῦτον. οὐδὲν κεκρυμμένον ἐκ τῶν
ἡ ἀκριβὴς διακρίνομεν τῶν νόμων. καὶ ἐλέγοντες αὐτοὺς εἰδέναι
καὶ ἐκεῖνοι χρόνῳ τοὺς πολλοὺς ἑκάστης οὖσ ἢ ἐκ ἀνα, γί-
νεσθαι βουλευτάς. οἱ μὲν ἀφόδρα ὑπερορῶν ἔχοι βουλευ-
τὰς ἀνάγκας. ἐπιπόνοις τοὺς γεώνοις. ἢ καὶ παρέρχο-
νται μόχθοι μόνοι ἐπιτρόπαι ἐπίφορα, ὥστε μηδὲ βου-
λευτὰς κρυπτόμενοι ὑπορία. οἱ ἢ ἀφανεῖς δὲ ἀκοὴ γε-
νέσθαι, ἀλλ' ἐστὶ πλείστοις τοῖς βουλευταῖς ἐκεῖνοι ἐπιτη-
δεύοντες ἢ ἀφανεστάτοις αὐτοῖς ἀφαιρούμενοι, καὶ ταῦτα
κρείττονα καὶ τὰ ἱερεῖα ἑαυτοῖς κρ ἢ νόμον ὑπόκειται
πολύ. τοῦτο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς ἐκείνοις κλη-
ρικοῖς εἶναι ἐπίκειται βουλὴ κρατεῖν οὐ τὸ πλουσιωτέρους ὑπο-
τιθέμεθα. καὶ ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ἀναφερομένοις κρείττον
ἢ νόμον βουλόμενοι, ἀπέλε καὶ πρόσεστι ἐκεῖ. ἐπειδὴ ἢ
καὶ τινα λέγοντες ἐκφεύγειν αὐτὸ μοναχοὶ ἀξιοπρε-
βεῖς, καὶ βουλόμενοι αὐτοὺς μὲν μεταλαμβάνοντα τὰ
οἰκεῖα μοναστήρια μεθὴ διερεῖν ἐκ πόλεως, ἐκεῖ καὶ
πρὸς ἐκεῖνα ἐπιτρεπτοῖς ἐκφεύγειν τοὺς ὑποτιθέμενοι, ἀλλὰ
οὐδὲ ἀπιθανῶν ἀφορμὴν ἐπιτοῦτον λαμβάνοντες τολμοῦντες
εἶναι, καὶ οὐ τὸν ἀπαιτεῖν χρόνον, καὶ τοῦτο ἐπιπορεύε-
σθαι· οὔτε μεθὴ ἢ λαμπρὸν τῶν ἐνοικεβεστάτων μο-
ναχῶν ἀκέλαμπε ἢ τὸ τοιοῦτο τι ἀφαιρεῖσθαι, καὶ κρα-
τεῖν μὲν τὸ μοναχικὸν σχῆμα· ἐκβιβάζεσθαι ἢ
τῶν οἰκειοτέρων ἐγκρατεῖν ἢ ζώντων ἢ ἀξίας, ἢ ἢ ἐν ἀν-
δρεστέρᾳ μεγαλοψυχίαν βίου, καὶ τὰς τῷ Θεῷ ἀνεκ-
πτώτους τῶν ἀνδρεωτάτας ἀκροτάτας ἀνδραγαθίας, ἢ γα-
νόπεσα. οὐς καὶ ἢ τοιοῦτο τι ἀφαιρεῖται ἐπιτιθέντες
τῇ βουλῇ τῆς πόλεως ἐκείνης οὐδ ἢς ἔχει, ἢ ἑτέρας
κρ πρότερον ἀφαιρεῖται ἐφίστασθαι· οἱ μὲν χρεμάτων
ἀπεστερῆσθ, καὶ χρεωστεῖν ὑπεκκομίζω· λογιστε-
γίας. ἐπιτάττοντα τοῖς οὐς σωμα φυγάσας. καὶ ταῦτα
ἀδίκως ὄντας ἢ βουλῇς κρυπτοῦν οἰκοῦντες ἐφίστασθαι.
οἱ ἀφανεῖς γένωνται, ἐπιλαμβάνοντ ἢ ἀφαιρεῖται,
καὶ τὸ ἱερεῖον ἑαυτοῖς κρ ἢ νόμον ποιεῖν. ἐν οὖν ἢ
ἐστὶ θνῆμα τῷ ἐφ' ἀν λαμβάνεται λόγῳ ἢ τοιοῦτον τοῦ
βουλευτικοῦ ποτοτιθέμεθα αὐτοῖν· ἐκεῖνέμεθα τοῦ μὲ
ἀμύνεσθαι τοῦτον μείζονα τοῖς βουλευταῖς κωμῳδεῖν μὲ
ἐν χρεοῦν, ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ πτόσει, ἢ κόσῳ, ἢ ἀνω-
μόνῳ, κρ ἢ ἡμεστοῦτον φιλέοντα παρ' ἡμῖν νόμον. ἢ ἢ ἡμεστοῦτον τῇ γλῶσσῃ τρανεῖζε ἢ τοῖς ὑπόκεισθαι
ἀσφάλεσι. ἀστε καὶ τὸν ἐν ὑρόνῳ ἀστοῦν
κεχρόνωτας, μεθὴ τοιοῦτο ἀξιοῦσθαι, ἀλλ' ἄμεμπτον
γενέσθαι τι τῶν ἀστοκόσμων ὑπὸ τοῦτο ἀστοῦν
θεραπείαν. ἀπλῶς οἱ μὲ πῶν γραῦν ἐκείνοις οἱ τοιοῦτοι
λεκτοῦντο μὴν ἢ φαίλοις ἢ ἀπόκοις ὄντες ὄχιστ ἀγω-
μένοις ἢ ἢ μεταχειρεῖν αὐτὸν ἀκριβεῖς τι καὶ ἀλη-
θοῦς ἐπιτελοῦσι βίου, καὶ τοὺς ἐκλεκτοτάτους κλη-
ρικοὺς ἐξαφθῆναι ἀπόσπαστι, οἱ γὰρ τοῦτο πράξειεν
ἀστο ἐπιτιμοῦ ἐνὸς ἐφ' ἑαυτῷ ὁ κοσμοῦν ἐκεῖθ' Θεοῦ· γέ-
γονε νόμῳ·, ἀξιοῦμεν αὐτοὺς τῶν ἀστοῦν. ἀρκεῖν
αὐτοὺς τοῦ ἐκ ἢ ἀκάθαστοι ἐγκαλοῦμεν σωφρονεῖν.
ταῦτα ἢ κρατεῖν ἀξ τὸν ἐξῆς βουλόμεθα χρόνον.

οὐδὲ ἐκείνους ἔξω τῶν ἀξιωμάτων κρεῖττονας ἀπο-
φαίνοντες ἀπὸ τῶν τῆς ἐκκλ βασιλείας καὶ τοῦ μοναχοῦ
κρείττονας τοιούτο τι ἀπαιτεῖσθαι τὸ μ ἡμεστοῦτον
ἄμμα μὲν ἀλλ' φιλανθρωπίαν, ἄμμα ἢ ἢ χρόνον ἀφο-
ρίζοντες, ἀξιοῦμεν: ἐπεὶ μεθὴ σωφρὼν γινομένοις
ἡμεστοῦτον ἐκεῖ. ἐπ τοῦτο ἀπαιτεῖσθαι, οὔτε πα-
τέρα, οὔτε μάτερα, οὐδ' ἕτερός τις ἐξ ἀναγκαίας ἀπο-
κατεστάσεως, ἢ ὑποκαθίστασθαι ἐπιτρέψοι τοῖς οὔτε ἀξι-
ῶσι οὔτε δεκάσαι, οἱ ἢ ἀφὸς γάμοις ἐλθεῖν ἀλλ' ἢ
τῆς ἀξιώσεως οὐχ ἅλιστο ἀφίστασθαι· ἀξιοκρατεῖς τοὺς
τοιούτους ἀποκαταστῶντες, ἐξ ὑποκαθιστάντες, ἢ ἔχοντ
αὐτοὺς εἰξιστᾶν οὐ δὲ ἐμβόλεσι ἀφόντ ἡμεστοῦ μόνον
τῷ ἐστοῦσθαι ἀξιοῦσθαι, καὶ ἢ ἀκαιρεῖν ἀξιοῦσθαι,
ἢ καταλαμβάνοντα ἐλλοῦσθαι. οὔτοιν καὶ τοῦ ἀξιω-
σεν πολυδωρεοῦσθαι αὐτοῖς τὸ καταλαβεῖν· ἢ μὲ ἢ
τοῦτο αὐτὸ ἔχοντ αὐτοῖς πολυδωρεῖν οὐκ ἀκαλαμβά-
νομένοις. τοῦ αὐτοῦ ἢ ἡμεστοῦτον, καὶ ἔδει γαμεῖν
παρεστοῦσθαι, ἐξ ἔδει τοῖς γάμοις ὅλως κεκαλυ-
μμένοις ἐκλεοῦσθαι κληρικοῖς ἐπικοῦσθαι, ἢ
ἀκαιοῦσθαι, καὶ τοιοῦτο τοῦ γάμου ἀπιέναι τοῦ θεοῦ τοῦ
ἡμετέρου χρόνου ἀξίας, ἐπ ἀναιοῦσθαι οὔτε αὐτὸν
ἔδει μοναχὸν βίον ἐλθεῖν βουλεῦσαι, οὔτε γαμεῖ τὸν ἀν-
δρα καθαλλοῦσθαι τοῖς ἀκαιοῦσι ἐλθεῖν μὲ ἔτο ἀυτὸ
ζημίας παρέχοντ ἀφέξεται, ἀλλὰ ἔξω ἀλείπα τοῦ-
τοις λαμβάνεσθαι τῷ γαμικῷ τοῦ σωτῆρα ἢ λα-
βεῖν τοῦ ἀυτῆς, ἐξ τοῦ τοῦ γάμου ἀπιέναι τοῦ σωτικοῦ-
σωτῆς, τὸ ἢ ἐκ τούτου κεφάλῳ·, μὲ κρ τοῦ ἐκ χρόνου
ἀπαιτεῖσθαι ἐκείνοις, ἢ μόνον ἔξω ἢ μὲ ἐκπορεῖν
ἀμέρμν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐκ ἀκαιοῦν σύμφωνον: εἰκὸς ἀλ-
κοῦσθ· ἢ ἀφιστοῦμεν τοῦ ἢς κρ τοῦ ἀλλοῦ ἀκαιοῦσ
ἀναχωρεῖν τοῦτο ἐκεῖ τοῦ σωμοκαστῆρ τεθέασι, ἀλλ' τὸ
τῷ σωμοκαστῆρι πολλοῦν ἀχρεῖον κρ. ἐξ ἔστ ἀν
ἢ ἢ ἀφιοῦσι συμβοῦλεύμν ἀξιοῦσι ἀφίστασθαι ἐκ ἢ ἔστ
πολλῆς συμβάσεων ὁ θεοῦ ἀμέρμν. ἢ μὲ ἀκαιρεῖν τοῦ
γαμικοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἀκαιοῦν ἀκαιοῦν ἀφ' ἡμῶν ἐκεῖ σωμο-
κάστοι ἀλλ' τοῦ ἢ χρόνος ἀλλοῦσι, ἀλλ' οὔτε μόνον
γάμος τοῦτο τοιοκαστῆρ τοῦ κρ ἀκαιοῦν. καὶ τοῦ-
τοῦ τὸ καλούμενον BONA GRATIA κρ ἢ μὲ
τοῦ ἀξιοῦσι ἐλεεῖν ἀφιοῦσθ, ἄτοι τι ἀφαιρεῖσι ἀ
ἐκείνῳ ἢ παρεῖν καὶ τὸν ἡμεστοῦτον ἀφιεῖν ἀφ-
ῶσι ἀφοστοῦσθαι αὐτοῦ. ἀλλὰ ἢ παρέκκοιμεν
ἐκ ἢ τοιούτοις αὐτοῖς ἐκ ἀφόσοι κρείττοι οἱ ἢ ἔστ ἢ
πρότερον γάμου, ἢ ἢ γαμεῖ, ἢ ὁ ἀνὴρ μείνοι ἐν τοῖς κοι-
νοῖς κοινοῖ τοῖς ἐκ ἢ γάμοι ἡμεροῦσι ἀτοῦ ἐκ φυ-
λαττόμενον.

Ἐκδ. Α. ἰουνίου Ρ.Ρ.

SAncimus, neminem omninò neque curiadem, ne-
que † taxeoram, Episcopum, aut Presbyterum de † ἀρχοντικοῦ
cætero fieri, nihil attinente, aut attingente hac lege
eos, qui ante eam huiusmodi facerdotio digni habiti
fuse. De cætero verò neminem omninò, qui supe-
dictæ sit fortunæ, ad prædictas consecrationes ascen-
dere, & maximè si & iam antea ministrauerat, aut
taxeoticis seruierat iussionibus. Eum enim, qui enu-
merius est in executionibus vehementibus [seu aspe-
ris,] & his, quæ ex ea re accidunt, peccatis, non vi-
que æquum fuerit, paulò antè esse taxeoram, & * * κυβέρνησιν, ἤτοι
bulevtam, & facere omnium acerbissima : mox autem
sacerdotem ordinari, de humanitate & innocentia
exponentem dogmata præterquam si ab infantia, &
non iam quidem ephebiam excedente ætate, ei con-
tigit inter reuerendissimos monachos connumerari.

Gregorius & deinceps defuncto libertatem & facultatem in potestate disponere ad pium eccles.

&c

480/C.IV.K.5-4, 135-136
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& morari in eo ipso schemate: nunc enim permittimus ipsi & Presbyterum fieri, & ad episcopatum venire: cùm sit manifestum, simulatque tale quid euenerit, & dignus sacerdotio apparuerit, quòd confestim licentiam habebit manere in episcopatu, & ministrare, dummodò quartam partem suæ substantiæ vniuersæ præbeat decurionibus, & fisco (secundùm super de quarta * parte positam à nobis legem) aut soli fisco, si quidem taxeoticæ fortunæ ei esse contigerit. Si verò & in reuerendissimis archimandritis censeatur, & manserit inter ipsos, & hoc etiam modo damus fortunæ liberationem, quartam & tunc partem suæ substantiæ, vt prædiximus, præbituro. aliter autem neque illi ordinari concedimus, neque ordinato tale quid agere permittimus. Scientes tua excellentia, quia hæc obseruari debent ab omnibus Deo amabilibus Episcopis, pœnam expectaturis circa ipsum sacerdotium si quid tale fecerint, præter id, quod etiam nec ipsi ordinates sacerdotio fruetur, licèt fuerit anteà in aliquo gradu sacerdotij ordinatus, sed inter priuatos redigetur, & ministeria exerceatur, quibus subiacebat getitis: quæ omnia obtinere in futurum volumus tempus: quoniam nunc primùm à nobis inuenta sunt; nec pertinere vllo modo hanc legem, vt diximus, ad eos, qui semel hac dignitate sacerdotali decorati sunt, sed licentiam habentibus ipsis per substituros ministrare iuxta Theodosij [b], & Valentiniani piæ memoriæ constitutionem, quæ ad Thomam rescripta est. 1. ¶ Ad hæc & illud iustum esse, & obtinere, & in vsu esse sancimus, quod licèt constitutum ab initio, & vsu obseruatum, nescimus quomodo in desuetudinem abiit: Meminimus enim, nos in Arcadij [c], & Honorij piæ memoriæ constitutionem incidisse, volentem, clericos, si neglexerint summ ordinem, & in qualemcumque armatam militiam transierint, vel depositi à Deo amabilibus. Episcopis, militare ausi fuerint, dimitti quidem ipsos à militia adepta, tradi verò ciuitatum curiis, ministraturos in posterum publico, quandoquidem Domini Dei seruitium ad instar militiæ dereliquerunt. Quæ omnia obtinere ex hac nostra sancimus lege, iubentes, ipsos statim, & confestim ciuitatis illius, ex qua sunt, fieri curiales, nisi vehementer curialibus abundet ciuitas, quo casu vicinæ, vel vbericis etiam vsque ad vnam, prouinciam alteram, vbi maximè curialium constituta est penuria. Si verò latitantes, vt probabile est, sint, licentiam damus curialibus, statim inuadendi bona eorum, & ea detinendi, & satis sibi secundùm legem inde facere. Hæc igitur super reuerendissimis clericis cuiuscumque gradus obtinere in perpetuum sancimus: & in his, quæ iam adimpleta sunt, obtinere legem eam volentes, quæ & priùs erat. Quoniam autem & quamdam constitutionem [d] inuenimus de monachis differentem, & volentem ipsos non relinquere propria monasteria, neque turbare ciuitates, quam & ad quoddam sanctum esse tempus quidam suspicantur, oportere existimauimus, occasionem inde accipientes, fore perfectiorem, & in omne tempus, etiam hoc reformare, ita vt nemini de cætero reuerendissimorum monachorum licentia sit tale quid agere, & relicto monachali habitu, circumcingere qualemcumque militiam, aut cingulum, aut dignitatem, aut eorum, qui in iudiciis versantur, sequi vitam, & Dei seruitio humanas occupationes præferre, aut cognoscere adeò vt qui hoc fecerit, tradatur curiæ illius ciuitatis, ex qua ipse est, auralterius, vt prædictum est: & si quidem locuples sit, etiam pecuniaria subiturus munera, sin minùs, corporalia. Et ad hæc licet curiis, vt prædiximus, si latuerint, occupare bona, & sibi ex his satisfacere secundùm legem. In omnibus autem casibus, in quibus curias ex his causis à similibus aliquid accipere ordinamus: volumus mediam quidem horum partem curiales suscipere, non in auro, sed immobili possessione, si quæ sit, vel quæ sit comparanda secundùm priùs à nobis emissam legem; aliam verò dimidiam generali mensæ suæ excellentiæ inferri, vt tuus etiam thronus prouideat vigilanter, ne quid tale latetur: sed simulatque quid factum fuerit, conueniens super hoc fiat medela, nisi iam priùs ipsi sponte militiam reliquerint, & omninò quem habent, habitum monasticum, & vitam iterum seriò, & verè receperint, & inter reuerendissimos clericos se inscribi festinent. Quod si intra annum ab hac lege lata fecerint, pœnam eis remittimus, sufficere iudicantes, ab exercitatione castigationem: neque ipsos à dicta pœna liberari, quicumque intra nostrum imperium monachi relinquentes (habitum) tale quid patrauerint. Quod autem priùs factum, cùm ob humanitatem, tum etiam temporis reuerentia dimittimus, cùm de eo nihil fuerit, clarè constitutum.

1. ¶ Item illud statuimus, siue pater, siue mater, siue alius, qui ex defectu liberorum restitutionem, aut substitutionem induxerit, quibusdam siue masculis, siue fœminis, hi autem ad nuptias venire propter conuersationis non elegerint modum, rescindi tales testitutiones, aut substitutiones, & habere ipsos potestatem in quem voluerint modum, pium tamen, quæ inde proficiscuntur, consecrare, & aut consumere superstitas, aut relinquere morientes. Sicut & si sub conditione liberorum susceptionis, ipsis quod relictum fuerit, oportet & hoc ipsum habere eos, liberos suscipere minimè coactos. Eamdem quoque legis positionem & in mulieribus virginitatem professis, & vxores ducere omnimodò prohibitis reuerendissimis clericis extendimus, & reponimus, & hanc gratiam Deo pro nostris temporibus dignam referimus.

1. ¶ Ad hæc sancimus, siue vir ad solitariam vitam venire voluerit, siue mulier, viro relicto, ad exercitationem monachicam venerit, ne hoc damni causam præbeat, sed vt sua omnimodò recipiat, ita vt licet vxori & dotem recipere suam, & propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitauerat: & quod inde venit, lucrum non secundùm eam, quæ per repudium fit, disiunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non discerit, sed secundùm quod in casum mortis factum est pactum: quasi videatur is, qui discerit à communi alterius conuictu mortuus esse in alterius conturbertnio, cùi cohabitanti sit omnino inutilis. Quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur, non audeant muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter generationis [aut seminis] incertitudinem, sed si quid tale futurum sit, statim mitti diuortium, quod idcirco BONA GRATIA [e] vocatur, ab ea, quæ consortium non aliqui personæ, atque ita agat quod voluerit, lucris, vt anteà dictum est, ad ipsam pertinentibus. Sanè eo, quod lucrandum esset ex tali causa omnimodò, & si in prioribus nuptis vel vir, vel mulier manserint, communibus liberis ex eo matrimonio natis, si qui fuerint, conseruando. Datum v. Kalend. Decembr. CP. post Cos. Lampadij, & Orestis.

Maiorum Deo dedicatarum rapiunt capita pœnamur, si cum [illegible] *mulieri fuerint voluerit: benique eorum, quæ ad proprietatem, monasteria, vel Ecclesiæ ipsorum applicantur: ipsa autem ipsi mulieribus debent: & in flagranti crimine reperti à personis hic nominatis possint occidi impuni: sociamque ipsa, carcere, & mulieri pœna hic scripta sunt puniendi.* SALVSTVS.

a Lex de quarta à decurionibus, & omnibus filios & descendentes habentibus.

b Lege Emilianum, supra eo.

c Lege qui curiis, de supra tit.

d Habes Lege in monachis supra eod.

e Vocat. 12.

480/C.IV.K.5-4, 137-138
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ R. *Apotes*] Diaconissarum. Vid. in qualibet mulier. Ado.

¶ Hac lex sumpta est ad verbum ex *l. unic. C. de rapt. virgin.* vide Cujac. *in praem. ad tit.* Cujac.

b ¶ *Irreuerentiam.* id est, contra Dei reuerentiam. Sic & *infra de bar. l. Manichaei.* & hoc si fecit in, id est, contra alia *ad.*

c ¶ *Conuentibus.* quomodo.

d ¶ *Conuicti.* scil. per deprehensionem, vt negare non possint. Sic & *l. vt sacrae cuiusque §. in fin.* ¶ Sed arg. contra *l. de Iuda. l. unica.* Solus Iudex regulare est, illud speciale. Accvrs.

e ¶ *Spectabilis.* Not. qui sunt clarissimi, & qui spectabiles.

f ¶ *Praescriptione.* omnem enim honorem, &c. vt *l. vbi sunt. vel clar. l.*

g ¶ *Diaconissae confiscentur.* & ita confiscatas.

h ¶ *Addicantur.* si petuerint inter seruos. postea autem habet §. fiscus: vt *in authent. ad §. si quis raptorem.*

i ¶ *Omnem possessionem.* Similem, non necessitem. vt *l. de acquir. poss. l. naturaliter. in princip.* Ado. Alii dicunt, tam non esse fructuarium, possessio: sed habere vsumfructum: vt *l. de vsufru. l. defunctis. §. fin. §.* Tertij dicunt, per hanc legem, quod vsufructuarius nullam habet possessionem. prima verior est.

k ¶ *Caeteris.* praeter seruos, qui concremantur: vt *l. de rap. virg. circa fin.* & quæ hic deficit, ibi supplentur in medio. Accvrs.

l ¶ *Capitali.* non enim spoliantur dictis bonis: imò habebunt bona sui heredes.

De nobis] Caeteri. Imperator dicit, quod fecit multas leges pro statu Ecclesiarum: & adhuc paratus est facere, vt in casu præsenti vt ecce sponsus, qui dederat arrhas, vult venire ad religionem. olim dans arrhabas: recipiens reddebat in duplum. verumque hoc remouet: nam sponsus recuperantiam illa non reddit nisi simplum. 2. Secundò dicit, si vir, vel vxor venit ad religionem, quod qui intrat, habeat pro mortuo: & fe mulier, vel vxor habet decem vt habent: vir, vel heres eius donationem propter nuptias: nil erant facta pacta de lucrando aliquo præmorienti: in qualibet mulier. Ado.

¶ Hac lex sumpta est ad verbum ex *l. unic. C. de rapt. virgin.* vide Cujac. *in praem. ad tit.* Cujac.

b ¶ *Irreuerentiam.* id est, contra Dei reuerentiam. Sic & *infra de bar. l. Manichaei.* & hoc si fecit in, id est, contra alia *ad.*

c ¶ *Conuentibus.* quomodo.

d ¶ *Conuicti.* scil. per deprehensionem, vt negare non possint. Sic & *l. vt sacrae cuiusque §. in fin.* ¶ Sed arg. contra *l. de Iuda. l. unica.* Solus Iudex regulare est, illud speciale. Accvrs.

e ¶ *Spectabilis.* Not. qui sunt clarissimi, & qui spectabiles.

f ¶ *Praescriptione.* omnem enim honorem, &c. vt *l. vbi sunt. vel clar. l.*

g ¶ *Diaconissae confiscentur.* & ita confiscatas.

h ¶ *Addicantur.* si petuerint inter seruos. postea autem habet §. fiscus: vt *in authent. ad §. si quis raptorem.*

i ¶ *Omnem possessionem.* Similem, non necessitem. vt *l. de acquir. poss. l. naturaliter. in princip.* Ado. Alii dicunt, tam non esse fructuarium, possessio: sed habere vsumfructum: vt *l. de vsufru. l. defunctis. §. fin. §.* Tertij dicunt, per hanc legem, quod vsufructuarius nullam habet possessionem. prima verior est.

k ¶ *Caeteris.* praeter seruos, qui concremantur: vt *l. de rap. virg. circa fin.* & quæ hic deficit, ibi supplentur in medio. Accvrs.

l ¶ *Capitali.* non enim spoliantur dictis bonis: imò habebunt bona sui heredes.

De nobis] Caeteri. Imperator dicit, quod fecit multas leges pro statu Ecclesiarum: & adhuc paratus est facere, vt in casu præsenti vt ecce sponsus, qui dederat arrhas, vult venire ad religionem. olim dans arrhabas: recipiens reddebat in duplum. verumque hoc remouet: nam sponsus recuperantiam illa non reddit nisi simplum. 2. Secundò dicit, si vir, vel vxor venit ad religionem, quod qui intrat, habeat pro mortuo: & fe mulier, vel vxor habet decem vt habent: vir, vel heres eius donationem propter nuptias: nil erant facta pacta de lucrando aliquo præmorienti:

LIII. *Idem A. Hermogani magistro officiorum.*

Apotes † virginum *, vel viduarum, vel diaconissarum *, quæ Deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccantes, capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod non solùm ad iniuriam hominum, sed & ad † ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam b * commiserint. Qui itaque huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tempore insultionis præbuerint: vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehensi à parentibus sanctimonialium virginum, vel viduarum, vel diaconissarum, aut earum consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus c, conuicti * interficiantur †. Sin autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentiæ raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit; in hac quidem regia vrbe tam viri excelsi * præfecti prætorio, quàm gloriosissimus præfectus vrbi: in proinciis autem tam vir eminentissimi præfecti prætorio per Illyricum, & Africam, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis * præfectus Ægypti, & vicarij, & proconsules, & nihilominus viri spectabiles duces, & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in locis illis inuenti fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, vt eos possint comprehendere, & comprehensos in tali crimine, post legitimus, & iuri cognitas probationes, sine fori præscriptione f, durissimis pœnis afficiant, & mortis condemnent supplicio. Bona autem eorum, si hoc commissum fuerit in sanctimonialem virginem, quæ vel in asceterio, vel monasterio degit, siue eadem virgo diaconissa constituta * sit, siue non: eidem monasterio, vel asceterio, vbi consecrata est, addicentur h † vt ex his rebus & ipsa solatium habeat, dum viuit, sufficiens: & res omnes sacrosanctum asceterium, seu monasterium pleno habeant dominio. Sin autem diaconissa cuiuscumque Ecclesiæ sit, in nullo tamen * monasterio, vel asceterio constituta, sed perse degit: raptoris eius substantia Ecclesiæ, cuius diaconissa est, adiungetur: vt ex his facultatibus ipsa quidem vsumfructum †, dum superest, ab eadem Ecclesia consequatur: Ecclesia verò omnem propietatem *, & plenam possessionem i earundem rerum nostro habeat † beneficio: nemine * vel iudice, vel quacumque alia persona hoc audente contemnere. Pœnas autem †, quas prædiximus (id est, mortis, & bonorum amissionis) constituimus, non tantùm adiuersus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati in ipsa insultione, & rapina fuerint. Cæterus * autem omnes, qui conscij *, & ministri huiusmodi criminis reperti, & cõuicti fuerint, vel eos susceperint †, vel quamcumque opem * eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscumque conditionis, vel gradus, vel dignitatis: pœnæ capitali * tanummodò subiiciantur, vt huic pœnæ omnes subiaceant, siue volentibus †, siue nolentibus sanctimonialibus virginibus, siue aliis superdictis mulieribus: tale facinus fuerit perpetratum. Dat. XV. Kalend. Decembr. CP. DN. Iustiniano PP. A. II. Cos.

LIV. *Idem A.*

VT non liceat parentibus impedire, quominùs liberi eorum volentes, monachi, aut clerici fiant, aut eam ob solam causam exheredare. Sed si ipsi testamentum condant, necesse habento quadrantem illis relinquere: sin autem hoc non fecerint, locus sit abintestato. Quòd si illi monasteria, aut Ecclesias relinquant, atque mundani fiant, omne ipsorum ius ad monasterium, aut Ecclesiam pertinet.

Sponsus & sponsa sine arrha possunt monasterium ingredi. Item vir & vxor, salno pacto diuis, & donationis propter nuptias. Hoc primo. Pater non potest abstrahere filium, vel filiam de monasterio, nec hac occasione eam exheredare sed debet filium, vel filia habere legitimam, & est habilis ab intestato succedere. Hoc secundo. Non licet Iudeo habere mancipium Christianum: nec eum impedire, qui vult fieri Christianus. Bald. Vel sic: *Potest alter ex sponsis alterius religionem ingredi, & solutur sponsalia: nec per hoc aliquam pœnam arrharum patitur, quia non videtur dissolua culpa, sed ex iusta, & legitima causa. Similiter alter ex coniugibus potest alterius utilis religionem ingredi, & dissoluitur matrimonium: nec per hoc aliquam pœnam patitur circa dotem, vel donationem propter nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutum: habetur tamen ingredientem pro morto, vel mortua, & sic vindicat sibi locum pactum, vel statutum de certa parte dotis lucranda in casu mortis. Hoc dicit usque ad §.* hoc etiam cognitum. *secundum Paulum de Castr.*

LV. *Idem A. Iuuani P.P.*

DEo nobis auxilium præbente, omnia, quæ pro honore sanctæ Ecclesiæ Catholicæ ad Dei placitum fieri properamus *, legibus constituere, & operibus adimplere desideramus. Et iam quidem multa cum eius auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ, atque statui conueniunt: in præsenti verò hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenùs contra Dei timorem fiebat. Cognitum etenim nobis est, quòd si quis sponsus *, vel sponsa post datas, & acceptas arrhas voluisset se diuino deputare seruitio, & à seculari conuersatione recedere, ac sanctimonialem * vitam viuere, atque in Dei timore

* Propinquius habet plenam possessionem.

† Sine traditione, & ipsa sine sine vsufructus habo, quod est ipse vsus.

* secund.

† etiam.

a vide latinè emp. 130.

* Interdum genuina, & ex interpretatione eadem ponit, vt in confecto conpositionis interdum diuisa minus, vt in confecto negligentia. & conditio incertum minus, vt in adorata authentica.

‡ Non tamen delinquitur in adio, nec enim adio, sed post adium.

* Hic nomen, eum, qui ex mano adhæ, opponit fœmina dici, licet nihil agat: quod vis probo, on alioqui trinchat fœminis in eadem locum. idem hæsitium, vel contigum, eadem curam, eandem pertinaciam, aut idem iura concurrunt. hos alios dat capio.

† Volunti intentum deliberia.

† Modificatio quæ fuit dum esset debet. Sunere eadque ad Dei timorem, & ad ecclesia Dei ecclesia.

* al. sanctimonialem.

480/C.IV.K.5-4, 139-140
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vir quidem.* sanctimonialem eligens vitam. Azo.
b ¶ *Sponsa verò.* s. seculo renuncians. Accurs.
c ¶ *Duplum.* s. duplicatū.
d ¶ *Accepisse.* idem est, si qualibet alia legitima causa deinat sponsalia: vt ff. de spon. l. sæ. §. ita illud quoque.
e ¶ *Et maritis.* In sponso, & sponsa aliqua sunt innouata, in maritis autem non. *Nam* *, pro quia.
f ¶ *Lege.* s. Græca. non autem dicit de illa, quæ est in authent. eod. §. si constante. & §. si verò constante. colla. iiii. quæ hoc idem dicit, quia illam post istam posuit.
g ¶ *Legitimè* h. i. legitimo pacto, & est ibi figura hendiadis c, vt ibi d, *Paterā libabat, & auro.* id est, pateris aureis. nam pactus erat vir, si prædecederet mulier, se lucrari mediam dotem: & vxor, si prædecederet vir, mediam donationem ante nuptias, vel propter nuptias. a. Vel dic, *legitimè.* id est, cùm vir laborat inopia, & matrimonium sit sine dote. nam tunc si præmoriatur vxor locuples, vel è contrà vir, & vxor superstes laborat inopia, existentibus tribus filiis, vel paucioribus, superstes succedit in quartam: vt *infr. unde vir & vxor. authent. præterea.*
3. Vel pone, mulierem fecisse pactum de lucranda dimidia donatione propter nuptias, virum de lucranda tertia parte dotis: debet enim reduci maius pactum ad minus, vt fiat legitimum: vt ff. *de don. ante nupt. l. cum multa. §. pen.* d ¶ Item, quid si ambo ingrediantur? Respond. neuter lucratur: vt *in authen. eod. §. si verò constante. in fin.* §. ¶ Sed quid si volunt ex consensu discedere, & in seculo remanere? Respon. non possunt, nisi castitatis concupiscentia: vt *in authent. vt liceat mat. & auiæ. §. quia verò & ex consensu. coll. viii.* ¶ Item not. hic renunciantem seculo haberi pro mortuo: vt *in auth. de nupt. §. deferebantur. colla. iiii.* 1. Sed arg. contrà ff. *de verb. oblig. l. cum ea purra. §. in insulam.* 2. Item no. quòd hoc est verum, si alter vult, quòd alter intret. aliàs contrà: vt *in auth. quæ est ff. de repud. l. si constante. & authent. quod hodie. & in docu.* non enim possunt si volunt discedere ex consensu, nisi castitatis concupiscentia: vt *in authe.* Codex.

† Pro fortasse alias legitur. [illegible]
b Legitimè quid. c Hendiadis figura vid. [illegible] a Probari [illegible]
a Pactum. & [illegible] ad lucra [illegible]
a Vel pone exemplum in lege conferendi [illegible]
† Atque ita [illegible]

permanere: compellebatur vir quidem * ea, quæ arrharum nomine dederat, amittere: sponsa verò b in duplum c id quod acceperat, reddere. quod nostræ mansuetudini religioni contrarium esse visum est. Vnde per præsentem legem in perpetuum valituram iubemus, vt si quis sponsus, vel sponsa [desiderauerit † seculi istius vitam contemnere, & in sanctimonialium conuersatione viuere:] sponsus quidem omnia, quæ arrharum nomine, futuri causa coniugij dedit, sine vlla deminutione recipiat: sponsa autem non duplum (sicuti hactenùs) sed hoc tantummodò sponso restituat, quod arrharum nomine acceperat, & nihil ampliùs reddere compellatur, nisi * quod probata fuerit accepisse d. Nam & maritis e, & vxoribus, qui seculo renunciant, iam anteriore † lege f à nobis prouisum est, vt siue maritus, siue vxor religionis causa à coniugio recesserit, & solitariam vitam elegerit, vnusquisque eorum res suas recipiat, quas pro dote, vel ante nuptias donatione præstiterat, & hoc tantummodò lucri nomine consequatur ab eo, qui solitariam vitam elegerit: quod debuit legitimè g, vel * ex pacto, per casum mortis exigere.

Filiusfamilias inuito patre potest clericari, & monachari, & retinet ius succedendi ex testamento, vel ab intestato, nec ob hoc potest reputari ingratus. SAL.

1. ¶ Hoc etiam cognitum nobis, correctione nostra dignum esse iudicamus, vt si quis in parentum potestate constitutus, vel constituta, vel forsan huiusmodi iure absolutus h, vel absoluta, elegerit se monasterio, vel clero sociare, & reliquum vitæ suæ tempus sanctimonialiter degere voluerit: non † liceat parentibus eosdem, vel easdem * quocunque modo abstrahere, vel propter hanc tantummodò causam, quasi ingratum i, vel ingratam à sua hereditate, vel successione repellere: sed necesse sit eis, omnimodò, cùm vltimam voluntatem suam siue per scripturam, siue alio legitimo modo perficiunt, quartam k quidem portionem secundùm leges nostras eis relinquere. Sin autem & ampliùs voluerit eis largiri, hoc eorum voluntati concedimus. Sin verò vltimam voluntatem parentes neque testamento, neque alio vltimo elogio declarasse monstrati fuerint, omnem parentum l substantiam heredes m, quibus ab intestato competit secundùm leges nostras, sibi defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali conuersatione generando, siue soli, siue cum aliis ad successionem vocantur.

Bona monasterio quæsita per ingressum non reuocantur, licet ingressi ad secularem remeauerint vitam. SALYC.

2. ¶ Huius autem perpetuæ nostræ legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monasterio, vel clericatu perseuerauerint. Nam si qui eorum, de quibus præsentem legem posuimus, sanctimonialem vitam elegerint, ad secularem autem conuersationem posteà remeauerint; iubemus, omnes eorum res ad iura eiusdem Ecclesiæ, vel monasterij, à quo recesserint, pertinere n.

Iudæis, Paganis, vel hæreticis non licet seruos Christianos habere, quinimò statum liberi efficiuntur. Et non Christianus ad Catholicam fidem conuersus, liber efficitur nec dominus aduersus eum restituitur. SALYC.

3. ¶ His o ita † dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus, vel Paganus, vel hæreticus seruos Christianos habeat: quòd si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus, seruos omnibus modis liberos esse secundùm anteriorem nostrarum legum tenorem p. In præsenti autem hoc ampliùs decernimus, vt si quis ex prædictis Iudæis, vel Paganis, aut hæreticis habuerit seruos nondum Catholicæ fidei sanctissimis mysteriis imbutos, & prædicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidem venire: postquàm Catholicæ Ecclesiæ sociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præsenti lege eripiantur q: & eos tam iudices prouinciarum, quàm sacrosanctæ Ecclesiæ defensores, necnon beatissimi Episcopi defendant, nihil pro eorum pretiis penitùs accipientibus dominis. Quòd si fortè posthàc etiam ipsi domini eorum ad orthodoxam fidem conuersi fuerint, non liceat eis ad seruitutem reducere r illos, qui eos ad fidem orthodoxam præcesserunt. Sed si quis talia vsurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit. Hæc igitur

vt lic. mat. & au. §. quia verò & ex consensu. Acc.
h ¶ *Absolutus.* per emancipationem puta. Acc.
i ¶ *Quasi ingratum.* ob hoc ipsū, quòd intrauit monasteriū, exheredari non debet: vt *dic. & in auth. eod. §. nullam. & §. interdicimus autem parentibus.* Sed quid si ante ingressum ingratitudinis causam commisit? Videtur quòd non possit exheredari: quia talis a ingressus omnem maculā abstergit: vt *in auth. de monach. in princ. coll. j.* a. Vel intellige illud de peccatis, de quibus satisfacere Deo potest in monasterio constitutus: sed in Nouella videtur dici, quòd ingratitudo purgetur per introitum b. Item quomodo tenet hic filiusfamil. nam verò nō debet obligari vt ff. *de pol. l. si quis rem. §. cum quo* est contrà. Sed hic contingit, vel hic sibi ipsum, sibi ad aliquid dandum.
k ¶ *Quartam.* quæ est hodie triens, vel semis: vt ff. *de inoff. test. authen. nouissima.* Accurs.
l ¶ *Parentum.* Sed c an etiam agnatis, vel cognatis succedere possit? videtur quòd non: quia eorum cognatio est in cœlis, nō in terris: vt *in auth. quomodo op. mo. §. non ingredientur. coll. j.* Sed dico contrà: & quod dicitur, *nō habent cognationem in terra*, verū est, vt ea occasione exeāt monasteria ad colloquendū, cognationem tamen omnem naturalem retinent: vt ff. *de Cod. l. fin. & ff. de reg. iur. Lieri.*
¶ Sic ergo pot. quòd non nocet d mutatio status ad succedendum: vt ff. *unde liberi. l. fin.*
m ¶ *Heredes filij.*
n ¶ *Pertinere.* vt *in auth. ut de sanct. epis. §. si monachus.* & hoc si tenuit ingressus: aliàs si e expressum non valet, nec valet tacitum, id est, rerum translatio: vt ff. *de fun. rust. pra. l. item sic. §. qui habet hanc. in f. §.*
o ¶ *His.* verbum est illic. Accurs.
p ¶ *Tenorem Græcarum legum.* vt j. eo l. iij. & mand. j.
q ¶ *Eripiantur.* vt j. *de his l. Monichaei. in fin.*
¶ Sed videtur hoc contra S. Petrum, qui dicit: *Serui, subditi estote dominis vestris, non tantùm bonis, & modestis, sed etiam dyscolis.* Sed illud intellige, dum serui sunt, non autem prohibet eos fieri liberos per legem illā. & sic posteà non efficitur serui. Accurs.
r ¶ *Reducere.* Arg. contrà in authen. vt sed inf.

a Ingratitudo purgatur ingressu monasterij. adde 32. quæst. vii. Romanum sequi. [illegible]
b Hoc [illegible]
c Succedere possunt agnatis, qui solitariam vitam profitentur, cum naturalem cognationē retineant.
f Cōne. cum hoc §. & seq. [illegible] de Iudæ.
d Sanctimonialis non aufert status mutatio.
e Expressa si non valent, nec tacita valent.

480/C.IV.K.5-4, 141-142
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

omnia, quæ pietatis intuitu nostra famæ æternitas *, omnes iudices, & religiosissimi antistites, sive Africanæ diœceseos (in qua maximè huiusmodi viris frequentari cognoscimus) sive aliarum prouinciarum gnauiter [b], & studiosissimè obseruari procurent. Nam contemptores non solùm pecuniaria multa, sed etiam capitis supplicio ferientur.

§. adulterum. scil. ie. vbi vir receperat vxorem.
a ¶ Æternitas. id est, eos qui famæ æterni.
b ¶ Gnauiter. id est, sapienter. Ignauiter, id est, stulte. Accvrs.

LVI. Ο' αὐτὸς βασιλεὺς Γωάνῃ ἐπάρχῳ ἀνατολῆς.

§ Λοιπὸν ἐκεῖνο.

Ο Παλαιὸν νόμον εἰς ἑτέραν νόμον † γεγενημένον πᾶς ἐμοῖ ἀναφέρεται μανθάνω ὃν δὴ καὶ αὐτὸς διατυπωσάμενος μόλις πω- χρειώδους οἰκονομίας χάριν ἀποδίδωμι, μείζονα * ποιῶν, καὶ τὴν πλημμελοῦντα ἐκφεύγοντας: οὐχ ὅτι τὴν ἀξίωσιν χαλεπαίνω τῶν ποινῶν, οὐδὲ γὰρ οἶμαι πάντας οὓς φιλανθρωπία κρατυνθείμεν, ἀλλ' ἵνα τῇ δίκῃ τῆς τιμωρίας τοὺς ἀμαρτάνοντας ἀπογνωμένης τῷ πλημμελεῖν ἀφεθείμεν. ἔτι δὲ πάντας γραψάντες νόμον λέγοντα μηδεμίαν ἐξ παρόντος τοῖς τῶν ἀνωθεν ἐπαλληλοῦν οἰκονομίας ἢ τοῦ ἀποκόπτειν ξυνάνειν, ἢ κοσκινεύειν, ἢ πλεγχίαν, ἢ μοναστηρίαν, οὔτε ἀνδρῶν, οὔτε γυναικῶν ἢ τῶν ἄλλων τῶν γνώσιν ἀναμίγνυν οὐ ἢ ἀπαλλοτριοῦν λόγους μόνοντας, τὰ δίλιωκὸς αὐτοῖς κρίβελλομένοις ἄκρῳ ἀνατολὴ καλῶν εἰ νόμοι καὶ τὰ σύμφωνον ἢ χρεῶν δίχα ἀναφερόμενον ἐστῶ, ἢ ἐκπτοιεῖν αὐτοὺς καθ' ὅν δίκτυον ἀρίστον, καὶ τοῖς ἐφεξῆς ἀκαιρῶν τῶν ἐντεῦθεν αὐξηφυλοῦν, καὶ τὰς ἀφέσεις τῆς νόμου ἀναστιθεμένου λήγοντας, ὡς ἐν ἓν ἀμφὶ ταῦτα τῶν ἐγχρόνων, οὐδὲ τῆς ἀπαγορεύσεως τῷ ἀπαλὸν ἀναζῶμεν, ἢ μὴ μόνον δίδοῦσιν καθ' ἕνα- : ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄπαξ καθιβλοῦν, οὔτε πλείονας ἐξεκαθίστατο. τοῦτο αὐτὸς μετὰ πάντα ἀναθέκας ἀκαταλύμενοι τὸν νόμον διαιζόμεν, οὔτε ἢ τῶν δίλεβεσιῶν οἰκονόμων, ἢ ξενοδόχων, ἢ κοσκινόμων, ἢ πλεγχεύφων, ἢ γεωγοτοκόμων, ἢ βιφοτεύφων, ἢ ἀρβαστεύφων, ἢ ἀγχιμαθεύτων, ἢ τῶν ἄλλων τῶν εἰρηγμένων τῷ ἀστῆρα ἐμοῖ δίκῃ ἐξεκεῖν ἀναστῶν τὸ δίλιωκὸς καθιλοῦθν τοῖς ἐλαχίστοις εἶναι αὐ ἀστίκαιν, οὔτε τὸ χρυσίν, οὔτε τὸ ἀλλῆλοις ἀφεῖμμα πεφυλάτον ἀφίεσιν εἰς τὸ μὲ δίκαιν πάνυ δίλιωκὸς, ἀλλ' δεῖ ἐξελόντων, ἢ ἀφεῖναν τῷ πάντα ἄλλοις μεγχωνῶν τῷ δίλιωκὸς αὐτὸ μόνον πωλῶν ἀναφέρειν ἐκεῖ τῶν δίνεμον τῷ ἀφῆ ἐμοῖ δίκῃ φαινόμενον- δεῖ τοῖς τοιούτοις δίκαι νόμοι, μεμνῆμαι ἔχον πανελὴς ἄδικον τῶν ποιεῖν, ἀλλὰ κρὶν ἢ πράξεν, ἄκυρον εἶναι τὸ ἐξιόμενον, καὶ ἄδικον ἐξ μετ' αὐτὸν τὰς ἀυτῆς ἀνελληφθείσῃ φρονεῖν- , ἢ καὶ τάτε βεβιωκέναι- , ὡς εἰκὸς τοῖς ἐφεξῆς ἀκαιρίας δίδοῦς ἀκαταλύειν τὸ ἐξιόμενον, καὶ ἅτας ἄκυρον ἀποφαίνειν, ὡς ἂν εἰ μανθῆ τῶν λεγόμενον ἐπιχρῆ αὐτῷ: οὕτω καὶ τοῖς ἐν μέσῳ καιροῖς, καὶ πάσαις, καὶ πᾶσιν αἰφίλεσιν, δεῖ τὸν δίκαιῃ φύσεσιν πωλῶν εἶναι, τῶν ἐν μέσῳ τολμῶντων καθὼ πάντῃ ἀρέσκον λεγόμενον. ἀνεῖμι μὴν ἐξ ἑκάστου ἀρίθμῶ- οὐ δεῖ τῷ βίῳ ἀνεῖμι τῷ πλεμμελῶ δίδομῶ- , τῷ πλῶ- δεῖ πάντας ὁ δίκαιος- , τοῖς ἢ δίκαιόν εἶναι, καὶ ἢ αὐτὸν ἀναστῶν ἀνελλοῦτόνοις ὑπὸ τῶ Θεῶ φυλαττόμενοις, οὐκ ἂν δεῖν, οὐδὲ καθὼ τοῖς κατόνοις ἐπιμελεῖν τῷ πάντας, ἀλλ' ἕως ἂν ἀξιόμενοι οἱ δίκαιοι εἶναι. (μόνον δὲ ἀρχῇ πάντῃ, καὶ μάχῃ γὰ αὐτὸ τῶ αὐτῶν αἰώνων τέλος ἕως ἢ τὸ χρυσίον ὄνομα παρὰ ἀνθρώποις δεῖ τε καὶ ἀναπωλεῖται)δίκαιον μόνον, καὶ τοῖς δίκαιοις καταλιμπανόμενος χορηγίας. ἢ ἀναστῶς αἰδιωκάτας ἀπὸ τοῖς δίκαιοι ἀφαίρεσι τοῖς μὲν πάντοτε πανομένοις ἐπιτρέπομεν. ἢ δὲ τοιούτῳ πλημμελήσαντα, καὶ ἀποδίδοῦν τὸ ἀφαίρεμα χρυσίν, ἢ καθ' ἕνα ἕνα πρίφαντο διαρρήσαντῶ, βλαβέν μὲν μονόμενον ἐπάγον καθὼ τὸ ἐμποδῶν ἀφαιρῶν τοῖς καθ' ἑν τοῦτα ἐκφεύγεν οὐκοῦς, ἀλλ' ἐκείνας μὲν καὶ τὸ χρυσίον, ἢ τὸ πράγμα παρδιδόναι ἐκεῖ ἀλλοφάνει. καὶ οὐδὲν ἔτιον τὸ καθιλελαμμένον ἀπαστῶν, δίχα τῆς οἰκονοῦ ἐλαττόνος, αὐτὸν ἢ τοῦτο πράξαντῶ κληρονόμοις τι αὐτῷ, καὶ δίδοῦχοι, καὶ τὰ τοῦτο πράγμαῶ ἐπίχρεῖαν τῷ πρὸς αὐτὸν συναλλάξαντ. καὶ εἰ τοιοῦτον αὐτῷ τοῦτο δεῖ τῷ οἰκείῳ ἀποκόψῳ, καὶ τοῖς πράγμασι τοῖς ἑαυτῷ πρὸς τὸν συμβάλλοντῶ τὸ ἀξίωμον, ἔτιμος δὲ πρὸς μὲν τὸν διαγόντῶν οἶκον δὲ οὐ ἀ δεῖν κατιβλῶφῶ, μεμνῆμαι ὑπὸ τῶν τῶν δίδοῦμῶν ἀπάλαβῶν, ἢ τὰ χρεῶ- σύτατα· ἔστω ἢ πρὸς αὐτὸν τὸν συμβάλλοντῶ πᾶσαι ἔχοι ἀξίᾳ τῶν νόμων ἀδέκα χρεῶν ἐπ' αὐτὸν, καὶ κληρονόμοις αὐτῷ, καὶ τὰ αὐτῷ πράγμαῶ, καὶ τὸ δίδοῦμῶν ἀ λεγόμενον εἰ πρεῖδεν, ἕως ἀ μὲ τῷ πρὸς Θεὸν ἐκλεβεῖς τῷ δίκῃ χρεῶ τῷ τῆς ἰδίας αὐτῶν εἰρωνίδες, καὶ τῶν οἰκείων κληρονόμων ὀκνηρότερον γίνοιντο πρὸς τὰς τοιαύτας συνῳδίκας. εἰς ὁμολογημένος ἐπ' οὐδὲν χρεῶ πρόσθεν, ἀλλ' ἢ χρέμασι εἰρηνῶνταῖς, ἢ πολῶν πολὺν ἐλάττῶν χρεοῦντες. αὐτὸ πάντῶ ἀμφὶ ἢ τῷ θεῖν νόμον κωλύοντῶς, καὶ τοῦτοτοῦς ἀφῆ ἐμοῖ ἐγχειρῶῶν νόμους διαιζόντῶς· ἀνεῖμι δὲ μὴν αὐτῷ οἰκοῦντῷ τῶν ὅλων ἐνῷ ἢ σωτῆρ ἐμοῖ Γωάνῃ Χριστῷ καλοῦντα, ἢ πρόσωπα αὐτῷ θυσίαν, καὶ τοῦτῶν ἀναστρόφοντες.

Latinè ad verbum per Antonium Contium.

Idem A. Ioanni P.P.

PRæsens lex in alterius legis scripræ à nobis referetur mentionem, quam proculdubiò & demùs confirmare cum quadam meliore parsimius oportere adfectione maiorem pœnam contra delinquentes proferendo, non † quia augmentis delectemur pœnarum: (nihil enim nobis tam gratum est, quàm humanitas,) * sed vt metu † pœnæ eos, qui ad peccandum proclives sunt, à peccando arceamus. Scimus igitur, nos scripsisse legem * dicentem, nullam esse licentiam sanctissimarum Ecclesiarum œconomis, aut antistitibus xenonum, aut nosocomiorum, aut prochiorum, aut monasteriorum, sive virorum, sive mulierum, aut aliorum talium corporum, quorum præfata constitutio meminit, ea quæ in perpetuum illis relicta sunt, quæ annalia † vocant leges, secundùm aliquod pactum, aut auro distrahere certo, aut alienare aliter per quemcumque modum, & posteris adimere, id, quod eis obueniret exinde solatium, & conuenientes legi adiecimus rationes; vt quia non amplius propter talem conatum ne appellatio quidem annui conseruetur, nisi per singulos annos contingat præstari: sed semel

† L. 1. §. 1. de iur. dotium.
* L. 1. §. 1. Sacra canonum ecclesiæ fanctorum. * addit: ex Cod. vetust. fol. 2. ed.
† De sanctitate legum ad plus causam.

480/C.IV.K.5-4, 143-144
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EPISCOPALI audientia.&c.

Tagit de priuilegiis, & officiis clericorum, nec de iurisdictione episcopi quod habet in audientia conseruum, & similibus pauis, &c. Accv.

a ¶ *De episcopali audientia* sic si dicat, *de iurisdictione episcopi.*

b ¶ *Cordique* i. *rem vbiam secundum episcopi.* Accvs.

c ¶ Negotiatores. Hanc lex cõmengenda est vt in l. i. *de commer. & merc.* vbi vide notata, quomodo si mutata sit hac l. i. à Triboniano. Caterum malè quidam hanc l. accipiẽt de mercatoribus certis rei ab Imp. propositis, cùm tamen pertinet ad omnes mercatores. Cvtac.

e ¶ *Negotiatores.* id est, mercatores.

d ¶ Si. saluadi, etiam si qui, &c.

e ¶ *Nullum.* sc. principis. Solebant enim negotiatores quidã Christianos captos ab hostibus redimere, & exigebant vltra id quod debuerant. Sed hodie nihil petere pretium vel operam quinquennali debent exigere: vt §. *de publ. in. l. fi.* & hoc vt fiat, Christiani episcopi prouideant, *quibus verba cuiusm. &c.* & supple. Tcm prouideant adiuuare, &c. Vel lege sine supplexione. ¶ *Sit* ergo statutum * hic modus in mercando. & sic est contra §. *de Iudæ. l. nemo seruum. & §. ad leg. Iul. de ann. l.* sed in speciale est in mercatura hominum *a. Vel, sbi nolebant vendere hic, & sic cuncibus hoc, ponet hic eosdem in quibus mercatura rerum, quibus hominis indignatur vendum, & sunt vendi. Iscvs. at §. *de offic. proc. vrb. l. i. §. circa. & §. de ma. & bo. l. i. §. item epistola.*

f ¶ *Christiani.* C. episcopi. i. Alij habent: *Christianus* & in fine habent *episcopi:* & tunc plana est litera.

g ¶ *Quibus* sc. *episcopis* secundum vtrumque modum. Accvs.

h ¶ *Clericus.* Quæritur quare hoc fe dictum in clerico: & an idẽ sit in laico? Videtur quod dicere, quod non est idem in laico, quod in clerico: quia ab eis maior exigitur honestas: quia tui plus committitur, ab eo plus exigitur: vt no. Tab. i. *l. presbyteri.* Tu dic contrà. nam ideò ponitur in clerico, quia in eo magis dubitabatur. nam semel repræsentatum posteà penitus perest. Hanc iterum cum aliqua adiectione renouantes legem, sancimus: si quis aut reuerendissimorum œconomorum, aut xenodochorum, aut nosocomorum, aut ptochotrophorum, aut gerontocomorum, aut brephotrophorum, aut orphanotrophorũ, aut archimandritarũ, aut aliorum cõtentorum priore nostra diuina constitutione personarum, id quod in perpetuum relictum est venerabilibus domibus quibus præsunt, siue in auro, siue in aliis rebus tentauerit transmutare, ne videatur esse perpetuum, sed transactionibus aut venditionibus, aut quibusdam aliis machinationibus vt quod perpetuum manere debebat, terminetur, tentauerit, præter vim à nobis dudum iteratæ de his ipsis rebus diuinæ legis, nullam habere vllo modo licentiam hoc facere, sed & si fecerit, irritum esse quod factum fuerit, & licentiã esse ei qui post ipsum eadem suscipiet causã, vel etiam eo negligente, vt fieri poteſt, cæteros deinceps omnes statim reuocare id quod fuerit factum, & ita infirmum decl[illegible]hre atque si ab initio non præcessisset: vt & fructus medij temporis, & vsuras, & omnem vtilitatem ad pijs pertinere omnino, odò locis, omnibus quæ medio tempore attentata sint quiescentibus. Homini enim cuique cuius vnus est vitæ ab opifice datus, cuius finis † est omninò mors: venerabilibus verò domibus, & earum cœtibus, indefinentes * à Deo custoditis, nec datur secundùm earũ possessiones vlla meta, sed quousque permanserint venerabiles domus (manent autem in perpetuum, & vsque ad huius sæculi consummationem, quousque Christianorũ nomen apud homines erit, & coletur) æquum itidem est, manere & in perpetuum relictas erogationes, aut reditus immortales, semper pijs actionibus manipuam sellatuis seruiturus. Eum igitur qui tale quid deliquerit, & transtulerit sè auto accepto, aut per alij occasionem præsumpserit, damnum quidem nullum induci (secundùm ea quæ prædicta sunt) his contra quas talia perpetrarunt, domibus, sed illas quidem & aurum & rem lucrari quam acceperunt: & nihilominùs relictum exigere, absque vlla quacumque deminutione, tam ab ipso qui hoc egit, quàm ab eius heredibus, & successoribus, & illius res, & bona obligari ipsi qui cum eo contraxit: & ea ipse vindicet tã contra illius personam, quàm bona ipsius vsque ad plenam & competentem sui indemnitatem, ne scilicet contra venerabilem domũ quam contra fas fraudauit, vllam speret datorum recuperationem, aut eius quod factum est, instaurationem. Quòd autem ad ipsum quo cum contraxit attinet, omnem habeat à legibus licẽtiam, egredi contra ipsum & heredes eius, & eius res, & quod datum est, si possit, exigere: vt si minùs ob Dei metum, metu falsè propriæ ipsorum substantiæ, & suorum heredum, tardiores fiant huiusmodi pactiones, quas in confesso est, eos nullius boni causã celebrare, sed vel pecunijs corruptos, vel affectionibus quibusdam superatos. Quæ omnia per hanc diuinam legem prohibentes, & ipsam sacris nostris inscribi legibus sancimus, & offerimus ipsi domino vniuersorum Deo, & saluatori nostro Iesu Christo, pulchrum quoddam & conueniens ipsi sacrificium ipsam (legem) emittentes, [siue hanc legem promulgantes.] D. PR. ID. SEPT. CP. DN. Iustinia. PP. AA. IV. & Paulino V. C. Coss.

a Venditionibus & mercibus rebus ex possessionibus cedant.

† Nouell. 12. Collegia venerabilia non maiorentur.

b Mercatum hominum prohibitum.

Diues plus obligatur quàm pauper.

c ¶ Negotiatores. Causa quod præsumitur * semper secundùm ius. & ideo appellatio non valet vt l. *quæsitum app. non recip. l. adjudicata. fin. l. ad leg. Corne. de fals. l. fatu.* & sic nec non appellati secundùm legem aut sententiam definitiuã, vt *hic. & §. quorum appell. l. omis.* nisi in casibus vt *§. de appel. recip. l. ij.* Sed aliud secundùm canonem: vt *xi. q. i. i. quicumque.* & *extrà de ap. Licet.* sic Romanus. Accvrsvs.

d ¶ *Malium.* improprè posuit: vt *§. de verbo. sign. l. si quis pœna. cpi. aliud. §. i.*

e ¶ *Sandis.* quæ est *§. quo ap. non rec. l. ab executione in fin.*

m ¶ *Respondere.* i. saluare: vt §.

n ¶ *Nunc.* Ipsorum.

f ¶ *Ad.* Ad. *supra in prima pr.*

DE EPISCOPALI AVDIENTIA *†, & de diuersis capitulis quæ ad ius curiæque b & reuerentiam pertinent pontificalem.

TITVLVS IV.

In qualibet mercatura debet seruari modus in pretio, & hoc debet per episcopum taxari. BALD. Vel sic: *Ad curam episcopi pertinet prouidere, vt panis, & res ad vitam necessaria moderato pretio vendantur. sic Castrensis.* lib. 9. c. 9. & lib. 11. c. 12. PAVL. DE CASTR.

1. *Imp.* VALENTINIA. & VALENS AA. *ad Iulianum comitem Orientis.*

NEGOTIATORES a * [si d] qui ad domum nostram * pertinent, ne modum * mercandi † vilitatis excedere, Christiani e (quibus verus cultus est adiuuare pauperes, & postrò in necessitate) prouideant [episcopi *.] Dat. XV. Kalend. Mart. Constantinop. Valentiniano & Valente AA. Coss.

Clericus ante definitiuam sententiam frustratoriè appellans puniatur in quinquaginta libris argenti: quæ pœna non applicetur fisco, sed debet pauperibus erogari. BALD. SALYCETVS, & PAVL. DE CAST.

11. *Idem AA. ad Claudium P.P.*

SI clericus b * ante definitiuam sententiã frustratoriæ † dilationis causa c ad appellationis auxilium conuolauerit, multam k quinquaginta librarum argenti, quam contra huiusmodi appellatores sanctio l generalis imponit, cogatur expendere m. Hanc n autem non fisco nostro volumus accedere, sed pauperibus fideliter

* Et hic iuste pretio res distribuitur. 12. §. *item cum. & de offic. proc. vrb.* An non quo iniuste cogatur res suam vendere vide Lanctum, *vbi de emt.*

† In his quæ pertinent ad victum, vestitum, habitationem, vide obligatos, hostiarum locationes & ordinationes, ad certum vsque pensionem ligat dici posse, * dari vendari, sed solumdiuersa.

* C. 7. 11. 56. 12. 1. *Item, & iudex causa appellationis fuerit, pœnas hasce ingerere non consueuit.*

480/C.IV.K.5-4, 145-146
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fideliter erogari *. Dat. vj. Idus Iul. Valentiniano N.P. & Victore Coss.

In diebus Paschalibus non debent captiui in carcere detineri, nisi desiderantur pro crimine enormi, vel nisi sint delinquere assueti. BALD. & PAVL. DE CAST.

III. *Impp.* VALENTINIA. THEOD. & ARCAD. AAA. *Nouellio P.P.*

NEmo * deinceps b tardiores fortassis affatus c nostræ perennitatis expectet: exequantur † iudices quod indulgere consueuimus d, vbi primus dies Paschalis e extiterit, nullum teneat carcer inclusũ, omnium vincula dissoluantur. Sed ab his f secernimus g eos, à quibus contaminari potiùs gaudia, lætitiamque communem, si dimittãtur, animaduertimus. Quis enim sacrilego h diebus sanctis indulgeat? quis adultero, vel stupri i incestiue reo tempore castitatis ignoscat? quis non raptorẽ virginis in summa quiete, & gaudio communi persequatur instantitis? Nullam accipiat vinculorum requiem, qui quiescere sepultos quadam lætitia immaniate non finit. Patiatur tormenta venefico, maleficos, adulter violatóreque k monetæ; homicida, parricidiãque l quod fecit semper expectet, reus etiam trasiestatis de domino m aduersùs quẽ talia molitus est, veniam sperare nõ debet n. His ergo tali sub adstrictione damnatis, indultum nostræ serenitatis eo præcepti fine concludimus o, vt remissionem veniæ crimina p nisi semel commissa q non habeant: nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emendationi potiùs, quàm consuetudini r deputauerint. D. Kalend. Maij, Arcadio A. & Bautone V. C. Coss.

III. *Imperator.*

TRes † tantummodo pretores electæ opinionis in hac vrbe per singulos annos iudicio senatus præcipimus ordinari: qui competentes causas & debitos actus integrè discepare, atque retractare debeant.

Mimæ & meretrices nõ debent induere habitum mulierum Deo dedicatarum. SALVCET. & mox secundum BALD. *super hac Inter habitum meretricalem & matronalem esse distinctionem: & idèo possunt cogi meretrices portare aliquem habitum distinctum, vel aliquod signum.* BALD.

V. *Impp.* THEOD. ARC. & HONOR. AAA. *Rufino P.P.*

MImæ * *, & quæ ludibrio corporis sui quæstum fuciunt, publicè habitu † earum virginum † quæ Deo dicatæ sunt * non vtantur.

Ad condemnatos debet mitti presbyter ad audiendam penitentiam eorum confessionem. BAL. Vel sic: *Senior presbyteri ad confessiones audiendas debent deputari. hoc dicit Salycetus. Adde quid confessio ista in penitentia, non probatur in iudicio: quia confiteatur tanquam Deo, non tanquam homini: vt extrà de offic. ordin. c. si sacerdos.* BALD.

VI. *Impp.* ARCAD. & HONORIVS AA. *Gennadio prefecto August. (id. P.P.)*

ARchigerontes *, diecetæque † ergasiocanorum ‡ † non nisi Christiani diriganturᵃ: quod officium tuum ᵇ sollicitis ᶜ obseruet excubiis ᵈ.

Damnatos ad supplicium nemo potest eximere, sed si tempora suffragantur, appellandi arbitrium non denegatur. BALD. Vel sic: *Damnatos ad mortem nemo potest eximere de manibus familiæ, alias punietur: etiam si sint clerici qui hoc faciunt, non solùm per iudicem cuius iurisdictio est offensa, sed etiam per episcopum eorum: potest tamen quilibet appellare pro talibus, & hoc modo impedire executionem fieri, secundum* PAVL. DE CAST.

a Reto'ri pudiere tuli. ces ac in Eccles. Petrellatum.

a ¶ *Regari.* Speciale est hic aliàs officio ꝛ. *de modo mul. l. militarem.* ¶ Et not. circa hanc l. secundum Raphd anno li. consell. locus est recusationi *: vt ꝛ. *de iudi. l. appellantes.* In medio non est locus remedio, secundum li. vt ꝛ. *de sent. & inter. omnis. l. fin. & in pecunia l. appellantes & hic in fine.* locus est appellationi: vt ꝛ. *de appellat.*

Leur ¶ Et dic negari ab episcopo, & sic facit ad ipsi. ACCVRS.

NEmo.] CARVS. Diebus Paschalibus constituit Imperator permittere incarceratos stare extra: quod mandat aliis iudicibus faciendum per l. illam, etiam sine alio speciali mandato. l. Secundò excipit quosdam in mutmis criminibus constitutos, qui fuisset semper intra carcerem.]. Tertiò dicit, quod etiã illi qui debent stare extra carceres, ita demũ stent si illa criminia non commiserint ante semel.

b ¶ *Deinceps.* sc. iudex. ACCVRS.

c ¶ *Affatus.* id est, requisitiones, vel restitutiones, quæ tuidẽ damus quandoque cùm famus alias autenti: vt in *authentic. de appel. §. vel. lat. sig.*

d ¶ *Consueimus.* non iniuria perennat, vel specialiter prærogatiua: quia tunc non * egreditur personam: vt *Inst. de iur. nat. §. sed & quod prius.*

¶ Inspicinor ergo consuetudo ꝛ. *de pign. act. l. vel vnuersorum. & de fer. l. profectos. & ꝛ. de fer. l. prouinciarum. & ꝛ. quod cum eo. l. fin. & de lega.]. l. si seruus plurium. §. fin. Sed arg. contrà ꝛ. de re. ver l.). §. si defunctus.*

e ¶ *Paschalis* qui e scilicet dies dicitur per septem dies anni, & per septem pòstiꝛ ꝛ. *de fer. l. omnes. §.* ACCVRS.

f ¶ *Sed ab hac.* quæ dicta sunt supra pro. respon. ACCVRS.

g ¶ *Secernimus.* i. excipimus.

h *Sacrilego.* sacrilegus est * ille, qui sacrum sibi rapuit, siue de loco sacro, siue non: ꝛ. *ad leg. Iuliam peculat. l. sacrilegi.*

i ¶ *Stupri.* quæ differentia sit inter hæc tria, habes ꝛ. *ad legem Iuliam de adulter. l. stupum.* per totam legem, & *l. §. adulterium.*

k ¶ *Adulter violatórque.* pro eodem ponuntur hæc duo, cùm ꝛ. dicit de adultero.

l ¶ *Parricidiãque.* qui occidit patrem vel aliquem de parentibus sui ex linea ascendenti vel f descendenti.

m ¶ *De domino.* i. à domino E.

n ¶ *Non debet.* nam frustrà innocent * aliquem qui in eum commiserit *hic. & ꝛ. de mun. l. ancillam. in fi. ꝛ. de vi. mun. l. filio §. quemadmodum. & in authen. vt sic mos & nota. §. quia vero in compromittendo* ccl. xxj.

o ¶ *Concludimus.* Calist quibus permissuus.

p ¶ *Crimina.* C mmorã.

q ¶ *Commissa.* i. delicta commissi.

r ¶ *Consuetudini.* nota quod duæ * vices faciunt consuetudinem: sed contrà *extrà de causa poss. & proprie. ibi, nec ex re quia clerici interdicti*, dic. solu. hic in criminibus, alias non indicant consuetudinem, nisi præscripto incidentes: vt dic.

¶ Ea nor. delicta iuxta * plùs puniri. sic & *ꝛ. de bona pat. l. 1. & ꝛ. de pa. l. non dumnum. §. quisquis. & infrà ad legem Iul. de vi. l. ferunt. §. fin. §. infra. de fur. seg l. quicumque. & argum. infrà ad Vell.]. §. mulier. §. & de fun. qua lib. l. fin. §. vbi autem pauitis. & ꝛ. de leg.]. l. fideicommis. §. si quis decem. & in authen. de defen. cl. §. fin. collat. 10. & ꝛ. de vsur. mu. l.]. §.).*

f ¶ *Mimæ* * id est, iocularices fœminæ, & mimi mares.

t ¶ *Habitu.* id est, non portent vestes mililiem. ACCVRS.

u ¶ *Deo dicatæ sunt.* & hoc ad curam *episcopi* pertinet. & est generaliter hodie hæc prohibitio: vt *in auth. ne. §. fi. coll. 10.* ACCVRS.

x ¶ *Archigerontes.* id est *, archipresbyteri. ab archos, quod est principes, & geron, senex: quasi maiores, & seniores sacerdotes: qui sunt archipresbyteri. a. Alij dicunt, id est, archiepiscopi.]. Vel dic, id est, minores sacerdotes. ACCVRS.

y ¶ *Diecetæque* *. id est, diaconos secundùm quosdam. i. Vel dic, id est, episcopi, sic dicti à diecesi. a. Vel dic, id est, alij sacerdotes.

z ¶ *Ergasiocanorum.* ergaz, id est, opera. canonum. id est, metallis. hoc est eorum qui damnati erant in metalla, qui Christiani erant.

a ¶ *Diriganturᵃ.* vt sic constituunt peccata *, & illi illis pœnitentiam indulgeant.

b ¶ *Quod officium tuum.* ò tu præfecte prætorio, cui missa sunt hæc leges.

c ¶ *Sollicitis.* nam debes mittere omnibus episcopis qui sunt sub tua diœcesi, vt hæc obseruent. ACCVRS.

d ¶ *Excubiis.* i. vigiliis. ACCVRS.

e ¶ Tanta clericorum & monachorum ligatio fuerit potuit occasione Constantij magni edicti quo iubebatur, insuper præfidum sententias ab Episcopis posse rescindi: qua authoritate quandoque vti sunt, cùm aliquis manifestè innocens ducerentur, idem à clericis & monachis tanquam vindicibus Iesu Christi erripebatur, vt accidit ex Eutropio Eunuchi Regis cubicuti præfecti nimis crudelissimo. Cuiusfere lex hæc edita est, eodem die qua l.]. *de his qui confug. ad Eccles. C. Theod.* Vide Baronium anno]. Arcadij. Cyiac.

Addiditus

480/C.IV.K.5-4, 147-148
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 149-150
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quæ iudicata sunt, tunc locorum iudex * examiner causam, & si inuenerit iudicium rectè factum, etiam per sententiam suam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ † tradat quæ iudicata sunt, & non liceat victo iterum in tali causa appellare. Si verò sententia iudicis contraria fuerit ‡, tunc liceat à sententia iudicis appellare §. Si tamen ex imperiali iussione, aut iudiciali ¶ præcepto episcopus iudicat inter quascumque personas, appellatio aut ad principem [d], aut ad eum qui transmisit negotium, transferatur.

Iudex debet prouidere, ne carcerum custos inhumaniter se habeat erga carceratos, pœna sibi & eius officio imminente, & cura ad episcopum spectante. SALVC.

2. Imp. HONOR. & THEODOSIVS AA. *Cecilianus* P.P.

IVdices † dominicis diebus, productos * reos de custodia carcerali videant, & interrogẽt: ne his humanitas clausis per corruptos carcerũ custodes negetur [1]. Victualem substantiam non habentibus faciãt ministrari, libellis & duobus a *, aut tribus diurnis, vel quot existimauerint commentarienses [b], decretis *: quorũ sumptibus proficiant *alimoniæ* [k] pauperum, quos [l] ad lauacrum [m] sub fida custodia duci oportet: multa iudicibus viginti librarum auri & officiis eorum eiusdem ponderis constituta, ordinibus * quoque eiusdem librarum auri multa proposita, si salubertima statuta contempserint. Nec deerit * antistitum Christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem constituti iudicis hanc ingerat monitionem †. Da. VII. Id. Feb. vs. Rufin. Honorio VIII. Theodosio III. A. Cons.

Libri improbati fidei debent videri episcopo comburi, & artem mathematicam exercens, (nisi errore dimissus) debet expelli de sacro imperio, iuxta quod pœna reperta est deportandus. SAL.

21. *Idem AA. Cecilianus* P.P.

MAthematicos † * nisi parati sint, codicibus erroris proprij sub oculis ¶ episcoporum incendio concrematis, catholicæ religionis cultui fidẽ tradere, nunquam ad errorem primum † redituri, non solùm vrbe Roma, sed etiam omnibus ciuitatib. depelli [c] decernimus. Quòd si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubre constitutum * in ciuitatibus fuerint comprehensi, vel secreta erroris sui, & professionis infamauerint, deportationis pœnam excipiant. D. III. Kal. Febr. Ruren. Honor. VIII. Theodosio III. AA. Cons.

Ad curam episcoporum spectat, vt reducantur à caprimitate nemo iniuriis afficiat. SAL.

22. *Idem AA. Theodoro* P.P.

CHristianos † proximorũ locorum volumus solicitudinem gerere, vt Romanos captiuos qui reuersi fuerint, nemo teneat, nemo iniuriis, aut damnis [1] afficiat. Da. III. Id. Dec. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Cons.

Pater vel dominus, qui necessitatem peccandi imposuit filiabus, vel ancillis, earum potestate priuatur. SALVC.

23. Imp. THEO. & VALENT. AA. *Victorino* P.P. †.

SIlenones * patres, & domini, suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint, liceat filiabus, & ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui *. Dat. Kal. Maij, Felice & Tauro Cons.

In vrbe Constantinopolitana iudex clericorum erat archiepiscopus vel præfectus, vt alter elegere debebat. SAL.

24. Imp. MARTIANVS A. *Constantino* P.P.

DEcernimus, vt quicumque * catholicarũ ecclesiarum, quæ † sub vico religioso archiepiscopi huius almæ vrbis sunt, reuerendissimum œconomum, (siue de ecclesiasticis, siue de propriis, & ad * ipsum solum pertinentibus causis) vel quemcunque alterum earum-

a ¶ *Iudex.* hanc authen. contigit dupliciter *Episcopale* seruandam quæstiam. 1. Primò, quia ibi æquatur episcopus præfectio prætorio. hic autem minor reputatur etiam magistratu municipali, cùm demum ad maiorem appellatur à minore, vt in *authent. de app. §. pen. & §. fi. col. iij.* 2. secundò, quia per illam legem non appellatur à sententia episcopi, per hanc §. 3. Ta die, non corrigi, quia hic cognouit vt ordinarius inter suos subditos: vt ex corpore patet in §. *præcedenti*, ibi, *quando inter non subditos.* sed plenè dic vt in cor. ¶ Secundò nota, hic speciale *, quia ferendi non appellatur ab eodem iudicatore, sic & in *authent. de appell. §. illud. colat. iij. & §. de vitet de iu. ad mil. l. §.* & *de pecunia iudi. in authen. de pen. & §. quæ verò colat. ix.* regulariter contrà. vt *§. ne la. in una eadem & causa l.*).

b ¶ *Fœtis.* Sic Constantia episcopi.

c ¶ *Appellare.* & secundùm ordinem legum.

d ¶ *Principem.* distinctione habita, quæ sit §. *de app. I. principum in §. & in authent. de appell. §. illud in fin. col. iij.* 1. Vel intelligo, illud fieri ad ipsum, & illius cognoscere ex eius delegatione. 2. Vel loquitur authentica illa, cùm est delegata vniuersitas causarum, hæc enim aliqua causa specialis. Item secundùm Azone, quandoque hoc fallit in delegato ad causam specialem, (sicut delegauerit alij) nam appellatur ad eum, non ad principem, vt §. *qui pro sua in. col. i. in fin.* Et est contra regulam generalem. *§. qui & à qui l. i. §. i.* Sed ibi in legato ab alio: & non à principe, & ad vniuersitatem causarum.

e ¶ *Vdices.*] *Prudentes.* §. *Iprouol doctos.*

f ¶ *Negotiis.* & sic hoc §. *de ca. re l. i. & i. fin.*

g ¶ *Libellis.*] quasibus. à *libum libi*, vel à *libra libis*, quod est panis albus & subcinctitius, & sic diminutiuum, & hoc quod dicitur in authentica, *puer fugitiuus notari libum à sacerdote accipere.* ACCVRS.

h ¶ *Libelis duobus.* Legendum, *libelis duabus.* Est autem libella duodecima pars vnciæ. Cic. & Dona. *in Phorm. Act. 1 Scan. 1.* Gellius *l. 20. cap. 1.* Vide oleas. ad *l. 44. de verb. signif.* CVIAC.

i ¶ *Commentariensis.* i. carcerum custodes, vt §. *de ca. re l. ad commendar.* ACCVRS.

k ¶ *Decretis.* i. assignatis. ACCVRS.

l ¶ *Alimoniæ.* i. quæ pauperibus fuit relicta, cùm nulli sint pauperiores illis: vt §. *in l. §. qui ad declinandum §. vbi autem.*

m ¶ *Lauacrum.* vt Hispanus. ACCVRS.

n ¶ *Ordinibus.* ciuitatis loci, vel ciuitatis.

o ¶ *Non deerit.* non debebit deesse.

p ¶ *Religionis Christianæ.* Sic & constitutum est, vt Episcopi vicem custodiat *omni religioni & mansuetudini*, id est, quadragesimæ & paschæ tempore. Vide *cap. 3. tertii de præsc.* Item vt monenti præsidet, vt ea faciant, quæ curæ sunt de custodia reorum eis commissibus, vt id refunat ad Imper. & ea de re dicit hic Graca constitutio, quæ extat lib. 60. *Basil.* De integra illius edicti, sententia vide cap. nostram 2. tract. CVIAC.

q ¶ *Mathematicos.* Sic & penultima prodacta, quod est astrologare, non à *matheseos* penalitate correpta. Nam *sunt duo genera mathesis.* ACCVRS.

r ¶ *Sub oculis.* i. in præsentia, & sic ponitur *sub* * *aspectorum*, vt §. *de ve. crea. l. generaliter in §. per iter, sub ipso iudice, &c.*

s ¶ *Deportari.* i. expelli. sed contrà [b] imò magis punitur, vt §. *de male ob. mathe. l. & si ita excepta. contra.* Sed die, quòd habent tantùm libros, non autem operabantur in malum, vt *in Lemmatis.* ACCVRS.

t ¶ *Nostrum.* i. episcopo, & hoc habes §. *de publicanis. vers. l. fin. & ang. §. ind. l.*). ACCVRS.

u ¶ *Abs dominis.*] *Absolui.* Concipiuntur [c] §. lia, maximitatem ancillæ secundùm omnes, & ideò non mutetur hæc interpretatio, vt §. *de leg. & fideicommissis, l. minorem.* & exercitat habes *ostsi de fideicomis. lib. xj. l. §.* Sed contrà §. *qui sui vel alieni vel §. dominus.* vbi dicitur, quòd compellitur vendere. Sed hic corrigitur, vel hic passim prohibitur, ibi cum vno vel altero tantùm copulatur. ¶ Item nos. speciale, vt compellitur * patet emanciparè, sic & §. *de condic. & demonstrat. l. §. cui. & §. qui. & pa. ma. fau. l. §. & §. de adi. l. & si probes.* regulariter contrà, vt *infra quib. mo. ius patr. pot. sol. §. fin.*

a ¶ *Præsiteram.*

b ¶ *Pœna.* mathematicorum, & eorum qui mathematicos libros habent.

c ¶ *Captiuorum* transferatur cum ad episcopos pertinet.

d ¶ *Abs dominis.*] *Dominum.* CAIVS. Quicumque vult conuertere œconomen maioris ecclesiæ Constantinopolitæ, agat coram patriarcha & vult, nam & coram præfecto prætorio potest agere, Secundò patriarchi, *& facendum idem dicit quod lex. si quis ex consensu.*

¶ *Contingit l. 1. §. Tale epist. & cler.* & ad illam ex hac adde subscriptio. nem. CVIAC.

1 ¶ *Quicumque.* Lectio. ACCVRS.

2 ¶ *Quæ.* Ecclesiæ.

3 ¶ *Et ad.* & pro id est.

480/C.IV.K.5-4, 151-152
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Presbyterorum.* illis presbyterorum. [illegible] episcopum. Accurs.
b ¶ *Et iudicis.* nam & in se synceritatem habere debet, & quia episcopus, & quia iudex. ¶ Et not. * ex hac l. œconomum debere esse clericum, alioquin quare diceret, archiepiscopum in eo habere iurisdictionem, & ad idem ff. quod cuiusque vniuers. nom. l. plur. sed ibi dicit, potest, non dicit, debet.
c ¶ *Episcopale.* id est [illegible], archiepiscopale. & facit [illegible] hodie in iuitus, vt [illegible] clericus.
d ¶ *Antistitem.* i. episcopum.
e ¶ *Ducatur.* [illegible] potest eligere [illegible] Accurs.
f ¶ *Inuitus.* quia præfectum potest eligere. Suauit ergo hic, quod alias inuitus * agat, & sic est contra [illegible]. Solet hic est inuitus, quia alias nõ potest [illegible] sequi quod debetur, vt [illegible] & sic propriè dicitur inuitus, & sic intellige, quod dicatur inuitus quando duos habet iudices inuitus, quia habet præfectum prætorio.
g ¶ *Nemo.* O præfectis. Accurs.
h ¶ *Togatorum.* i. * aduocatorum.
i ¶ *Mysteriis.* non * est necesse quod sit theologus, vel audiuerit theologiam, sed quod sit baptizatus, & in se habeat alia sacra mysteria Christianitatis, & non sit hæreticus.
k ¶ *Attentatum.* punitur affectus [f], etiã non sequatur effectus, vt & dicimus [illegible] quis [illegible] & de hoc dic vt ibi [illegible].
l ¶ *Officium.* i. officialis. vt [illegible] & de hoc dic vt ibi.
m ¶ *Sublimitatis.* id est, præfecturæ prætoriæ. Accurs.
n ¶ *Idem verò.* [illegible] aduocatus.
o ¶ *Proscriptionis.* sic enim dicitur [illegible] ponitur aduocatus, sicut in officialibus aliud sit, vt modò dixi, & est ratio, quia grauius punitur, vt hic dicitur.
p ¶ *Proscriptionis.* i. [h] amissionis bonorũ, vel alio modo ponitur, vt [illegible]. Accurs.
q ¶ *Huiusmodi.* [illegible] quod aliquis non imbutus sacrosanctis mysteriis aduocauerit.
r ¶ *Attentatum.* eis scilicet, & nõ contradicentibus, aliquin si ignorauerunt cum hæreticum, non tenentur.

dem ecclesiarum clericum, aliqua voluerit lite pulsare; apud memoratum beatissimũ archiepiscopum causam dicat, in negotiis audiendis fidem & sinceritatem geminam præbiturũ [a], & Sacerdotis, & iudicis [b], volentibus tamen actoribus pareat episcopale [c] iudicium, ac nullus qui huiusmodi intendit in sacrosanctas ecclesias, vel in prædictos clericos actionem ad religiosissimum antistitem [d] ducatur [e] inuitus [f]. Dat. VIII. * Aprilis, Vatari & Ioanne Coss.

XV. Αὐτοκράτωρ Λέων αὐτοῦ δήμῳ.

Μή τι ἄλλον μὲν ἐλεύθερον σῶμα πλημμελεῖν εἰς πορνείαν ἀπάγειν, ἢ πορνεύειν, μηδὲ εἰ θυμελικὸς εἴη, ἢ ἄλλως σκηνικός, εἰ δὲ δοῦλος εἴη τὸ πορνευθὲν, ἐκδικείσθω εἰς ἐλευθερίαν παρὰ παντὸς τοῦ προσιόντος, δίχα τινὸς δαπάνης, τοῖς τῆς πόλεως ἄρχουσιν, ἢ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τῆς μερίμνης, μηδὲ ἄκουσαν γυναῖκα ἐλευθέραν, ἢ ἐλευθέραν συναφθῆναι πορνείᾳ, ἢ χορείᾳ, ἢ ἄλλο θέαμα ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιδείξασθαι [illegible].

Eadem Latinè per Ant. Contium.

Imp. Leo ipsi populo.

NEque seruile †, neque liberum corpus, audeat quis in fornicationem perducere, aut prostituere, siue thymelicus fuerit, siue alio pacto scenica persona, ac si mancipium sit quod prostat, in libertatem vindicetur à quocumque veniente, (sine vllis sumptibus) apud eius oppidi magistratum, aut episcopum, quibus curæ erit, ne inuitam mulierem liberam, aut ancillã coniungi patiantur mimis, aut choris, aut aliud spectaculũ in theatro præbere inuitam.

Non potest esse aduocatus qui non est verus Christianus & Catholicus, & iudex sciens hoc passus, & eius officium punitur, & ipse ab officio aduocationis depositus deportatur. SALYCET.

s ¶ *Dimidia.* Nunquid [t] ergo ad tempus relegatis bona auferuntur? Respon. non: vt ff. de interdi. & relega. l. relegatorum, § ad tempus. quæ est contrà. Sed hoc est speciale in relegato propter huiusmodi crimen: vt quod intra quinquennium bona admantur. u. Vel, non auferuntur per iudicem sed per legem scriptam sic: vt hic. ¶ Item etiam impropriè dicitur hic: propriè [illegible]

quando in perpetuum sit, dicitur exilium: vt ff. de pub. iudi. l. [illegible]
¶ In est hæc l. de verbo ad verbum [illegible] de pagan. l. nemo.
a ¶ Vide cap. 14. de præscr. Cuiac.
S *I legibus.*] Casus. Titius desponsauit Bertam per verba de futuro, & dedit arrhas. & ipsa Berta, vel pater eius sciuerit, Titium paganũ, vel propter religionem non iacere in lecto: vnde vult eum dimittere certè reddat arrhas in duplum. aliud si ignorauerit. 2. Secundò dicit idem si sponsa dedit sponso. Accursius.
a ¶ *Si legibus.* Hæc l. ad verbum repetita est in [illegible] de sponsal. circa medium, ad quã in hac addenda subscriptio. Cæterùm obstat l. [illegible] de iur. & fac. ignor. Hinc colligunt, scientiã patris nocere filiæ. Rectè est postrema Accursii solutio localiæ. Cuiac.
c ¶ *Post arrhas.* mulieri datas. Accurs.
a ¶ *Sponsa.* per verba de futuro.
x ¶ *Diuersitatem.* vel sectæ, vel aliam iustã causam: vt habes de verbo ad verbum [illegible] hoc quoque.
y ¶ *Probatum fuerit.* nã præsumitur * ignorans, nisi probetur sciês. [illegible] de proba. l. verius. Sed arg. contrà [illegible] illud in odium illius qui negauit sibi solutum quod erat solutum. ¶ Item si quod dicit sciensiam [illegible] parentibus nocere, est contra [illegible] non obest, quia parentes sciunt: sed quia præsumitur [illegible], quod pater certioratur [illegible]. Vel dic, parentes imputent sibi scientiam: filia, suam: quia si parentes sciuerunt, & acceperunt arrhas, tenentur in duplũ.
z ¶ *Hoc.* propter quod sponsa sponsum recusauit.
a ¶ *Imputare.* & arrhas in duplũ reddant, nam [d] non debet certiorari qui non ignorauit, &c. vt ff. [illegible]
b ¶ *Ignari.* mulier vel parentes eius.
c ¶ *Interuenerit.* quia postea incepit esse in tali religione vel causa. & est [illegible]. eo enim quæ de nouo emergunt, nouo auxilio [e] indigent: vt ff. de interro. act. l. de etate. § [illegible] cum causa, cum cancer. [illegible] notatio.

XVI. Impp. Leo. & Anthemius AA. Nicostrato P.P.

NEmo [g] * vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum [h] consortium, nisi sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis [i]. sin autem aliquid quoquo modo, vel quadam etiã machinatione factum, vel attentatum [k] fuerit: officium [l] quidem sublimitatis [m] tuæ centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat; idem verò [n] quicumque ausus fuerit contra prouisiõ nostræ serenitatis decretum, officium aduocationis per subreptionem arripere, & prohibitũ patrocinium præstiterit [o]; ab aduocationis officio remotus, stylum proscriptionis [p] ac perpetui exilij specialiter sustinebit: sciturus etiã prouinciarum rectorib. quòd is sub cuius administratione aliquid huiusmodi [q] fuerit attentatum [r], partis bonorũ dimidiæ [s] proscriptionem, & pœnam exilij per quinquennium [t] sustinebit. Dat. pridie Kal. Aug. Constantinop. Anthemio A. II. Coss.

Impedimentum stans à principio imputatur scienti, & non ignoranti. SALYC.

XVII. Iidem AA. Erythrio P.P.

SI legibus [u] prohibitæ nõ sine [x] sperate nuptiæ, & post arrhas [y] sponsalitias sponsa [z] coniugium sponsi propter religionis diuersitatem [a] recusauerit: si quidem probatum fuerit [y], antè datas easdem sponsalitias arrhas, hoc [z] idem mulierem vel parentes eius cognouisse, sibi debeant imputare [a]. Si verò horum ignari [b] sponsalitias arrhas susceperint, vel post datas arrhas talis causa pœnitentiæ interuenerit [c]: ipsis tantummodò redditis, super alterius simpli pœna liberi [d] custodiantur. Quod simili modo [e] etiam de sponsa [f] super recipiendis, necnon arrhis præstitis custodiri censemus. D. Kal. Iul. Martiano & Zenone Coss.

d ¶ *Liberi.* i. in libertate stent.
e ¶ *Quod simili modo.* id est, sub simili distinctione. Cuiac. [illegible]
f ¶ *De sponsa.* id est, quod dixi quando sponsa recepit, vel eius parentes: idem dico econtrà si sponsus recepit, vel eius pater. 2. Vel dic quod dixi quando vir est alterius sectæ idem quando [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 153-154
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vir & mulier velit petere actibus. ACCURS.

a Vbemus.] Defensorem. Cujacius.
b Indoctis. non * est necesse quod sit theologus, sed quod sit Christianus, & quod mysteria Christianitatis habeat in se.
c ¶ In primis. sc. quod sit sine imbuti cum sacramenti religione.
d ¶ sub testium. aliàs, subscriptorum, aliàs subscriptorum. ACCURS.
e ¶ Per depositiones id est, simplices à tabellione confectas, in quibus cõtinetur quod sic iurarit. sic ponitur ¶ de restit. l. hac consultissima. §. fin.
f ¶ Testificatione. hodie hac & alia iurandi ratio antiquatum quod probatur coll. ij.
g ¶ Confirmantur. de hac electione plenè dicit authentic. de defensori. §. interim coll. ij. quam quotà habeas hic.
h ¶ Præsens.] CASTR. Confessus sui me accepisse centum nomisma à quodã milite sub spe futuræ numerationis: qui postea cœpit esse potestas meas ¶: nunc volo opponere exceptionem numeratæ pecuniæ: quæritur, utrum quo opponatur iudicium coram alio iudice. 1. Secundò si non sit alius: tunc coram episcopo. 3. Tertiò dicit idem in exceptione nõ numeratæ dotis.
i ¶ Conjunge l. penul. §. sed si parens. ff. de non num. pec. & ex hac adde ad illam subscriptionem. CYNAC.
k ¶ In præsens. i. præsentaliter adest.
l ¶ Quid autem si abest causa alicuius potestatis: an interim possum eũ hic convenire? Resp. sic: vt hic innuit. Nam loquitur quando coram eodem debeat agi: & habes ff. ex quib. cau. maior. aut praetor. §. fin. & Lege. & arg. ff. eo l. fin.
m ¶ Aliud res. quæ constituat pondere, numero, vel mensura: & in

a adde ex sup. et.
b Similis glos. in l. 2. et verb. & indoctus sup. eod.
* Intrinsecus, qui certè habet sentendi & vendendi fiducia tantum.
c
d
e
* Depositiones pro fidei pura tabellionis.
f
g
h
* id est, magistratus tuus.
i
k
l
m
* id est libros iuris. Imperatorum.
† Eodem fere conditione est Lucanus, sufra de defensoribus. Inferior inferior.

XVIII.

Ἐπίσκοπος δὲ διοικείσθω ὑπὸ τῶν ἀφόβων πάντων ὑπὸ τῶν ἀνεπιλήπτων κλήρων ὁ πάντας * ἐκ τῶν ἀνεπιλήπτων πολιτῶν ἐν τῇ βασιλικῇ ἔδρᾳ, ἢ τῶν μεγίστων ἀνεπιλήπτων ἢ τῶν μεγίστων ἀνεπιλήπτων ἢ ὁ ἐπίσκοπος ἀνεπιλήπτου κλήρου ἀνεπιλήπτου.

Eadem Latinè per Ant. Contium.

ELectione episcopi & seniorum habitatorũ frumenti curatores fiant, ex his qui militauerint in prouinciali ordine, aut ex his qui militiam complenerunt, aut ex his qui sunt militaturi. qui id transgressus fuerit, XXX. libris multatur.

XIX.

Οἱ ἡγεμόνες ἐν τῇ ἐπιφανεστάτῃ ἀνεπιλήπτῳ πολιτείᾳ αὐτῶν τὸ ἀνεπιφρόνητον ἀεὶ ἐν τῶν ἐν τῇ πόλει, ἢ τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν γεγενημένων ἀνεπιλήπτων ὑπὲρ τῶν ἀνείσων αὐτῶν δοκιμασίαν ἢ διατάσσειν, ἢ ἢ κρίνειν. ἢ τὸ ἐνδίκου ἐξ ἀπολογίας ἢ ἀμφισβῆτ. ἐὰν μὴ ἀναλάβῃ ὁ σωτηλάσας ἀπηγορευμένα διδόνας.

Eadem Latinè per Ant. Contium.

SVbsistentes & in custodia durãtes milites in suis (vt vocant) sedentis siue stationibus, species ad se pertinentes ex ciuitatibus, aut ex eius regionis agricolis, ad suas annonas, arbitratu episcopi, aut magistratus, aut defensoris, si desit magistratus accipiant, neque cogatur collator numeratam pecuniam dare.

Ciuitatũ defensores non possunt eligi nisi orthodoxi: & quàd ita sint debent iurare delicto. d. SALT.

XX. *Imp.* ANASTASIVS * A. *Euphemio P.P.*

IVbemus †, eos tantummodo ad defensorum * curam peragendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxæ religionis imbuti b mysteriis, hæc in primis * sub gestorum d testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per depositiones * cum sacramenti religione celebrandas præfecerint f. Ita enim eos præcipimus ordinari, vt reuerendissimorum episcoporum, nec non clericorum, & honoratorum, ac possessorum, & curialium decreto constituantur g. Dat. XIII. Kal. Maij, Sabiano & Theodoro Coss.

IN AVTHENTIC. DE DEFEN. c. j. §. interim. coll. iij. const. j.

Hæc auth. declarat qui debent eligi ciuitatum defensores, & quales, & per quas: & pœnam imponit electis declinantes, & eius officium & iurisdictionem enumerat. SALYC.

PRæsides gentium per vnamquanque ciuitatẽ præparent homines non vilissimos, sed nobiliores ciuitatum habitatores, quibus aliqua ratio est bonæ opinionis constituta, nominare defensores per circulum: vt eo expleto, rursus ad eandem solicitudinem reuertantur: decreto facto cum iureiurando omnium possessorum in ea ciuitate consistentium: electione faciendã à Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & aliis in ciuitate bonæ opinioni studentibus. Et nulli liceat defensoris ordinationem declinare: alioqui quinque librarum auri pœna coërcebitur, quæ in * opera ciuitatis impendentur, & post pœnæ solutionem nihilominus defensoris officium suscipere cogetur, & iurabit omnia secundùm legẽ & iùs agere. Et confirmabitur ex præcepto gloriosissimorum præfectorum nostrorum: & in biennio solo administrabit: & iudex potius quàm defensor esse videbitur: vt etiam testamenta & donationes apud hunc insinuentur, & acta apud eum componantur: & habeat vnum exceptorem, & duos officiales ex prouinciali officio: & iudicet in causis pecuniariis vsque ad trecentos aureos. Præterea habeat defensor publicam habitationem, in qua monumenta recondat, & vnum hominem qui acta conseruet.

Nona constitutio Friderici Imperatoris de statu, & consuet. con. lib. ac. §. statuimus etiam. coll. x. const. ij.

Præsides vel ciuitatum rectores debent iurare quòd damnabit de bitrij per ecclesiam omnibus viribus exterminabunt: aliis non valent eorum sententiæ. b. d. SALYC.

STatuimus † hoc edicto in perpetuum valituro, vt potestates, consules, siue rectores, quibuscumque fungantur officiis, pro defensione fidei præstent publicè iuramentum, quòd de terris suæ iurisdictioni subiectis vniuersos hæreticos ab ecclesia denotatos, bona fide pro viribus suis exterminare studebunt, ita vt amodò quandocunque quis fuerit in potestatem, seu perpetuam, seu temporalem adsumptus, hoc teneatur capitul um firmare iuramento. Alioqui, neque pro potestatibus, neque pro consulibus, neque pro rectoribus habeantur, eorúmque sententias ex tunc irritas iudicamus, & inanes.

XXI.

Οὐδεὶς φαλδίτης, εἰ μὴ ἐν ὑπομνήματι ἀξιωθῇ δεῖν ἀρίστου δεῖν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου χειρωνὰς ὁρκίζεος, σωστικῶς ἢ ἀσφαλῶς ἀξιοῦν τὸν ἄρχοντα ὑπὲρ μίθων φαλδίτης, εἰδὸ τοιοῦτον ὑπὲρ ἀντῆς διὰ μίθων. ἀ ἢ τοῦτο ἀξιωμελῶς διδόνου ὁ ἄρχων πυγκόνῃ λόγῳ, ἢ ὁ ἐκεῖς αὐτὸ. κ. ἐ ὁ φαλδίτης. ιβ ἐκδικάζεν ἐ οἱ φαλδίτης πυρκαστῆς σπαμαλκὰς πωμῶνῃ, ἐ ποιεῖ τοῖς πεῖθάνοις ἀκύρωνται καὶ ὑπὸ ἢ κόμητ ἢ.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

NEmo * miles †, nisi nemo sub monumentorum confectione eum attestetur tres testes super SS. Euangeliis, esse Christianum orthodoxum gestis confidendis apud eum magistratum, vbi est militaturus, duobus aureis eo nomine dandis. Si verò id neglectũ fuerit, dat magistratus Lauri libras, & ordo eius XX. & qui militauerit X. & eiicitur, & qui falsò testificati fuerint, corporaliter puniuntur, & pœnæ rebus priuatis inferuntur periculo Comitis.

Querela & denunciatio non numeratæ pecuniæ, si absens sit in contra quem fieri debet potest fieri apud iudicem qui est in præsenti loco, vel apud episcopum.

XXII. *Imp.* IVSTINIAN. A. *Menna P.P.*

SI præsens a b quidem sit qui pecuniam numeraſſe, vel alias res * dediſſe ſcripsit eſt, aliquam verò administra

a adde l. 2. §. in fin. eod.
* Reducit interpretes quod antè Nouellam constitutam, & vt Iocus. refert, monumentum pro Gestis dicit apud Dulmulcorum dicunt.
† Epitome. longè ſ. p. ſcſ. de donatio. vbi omnia & appendices. lib. 1. cod. 19.

480/C.IV.K.5-4, 155-156
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

administrationem in prouinciis gerat, vt difficile esse videatur, denunciationem eidem nõ numeratæ pecuniæ mittere: licentiam damus ei qui memoratã exceptione vti velit, alios iudices adire, & per eos ei manifestare, quia exceptionem huiusmodi obiicit [a], factam [b] à se super non numerata pecunia querelam esse. Quòd si non sit alius administrator ciuilis, vel militaris, vel per aliquã causam ei sit difficile, qui memoratam querelam opponit, eũ adire, & ea quæ dicta sunt, facere: licentiam damus etiam per virum reuerendissimum episcopum eandem suam exceptionẽ creditori manifestare, & ita tempus statutũ interrumpere [c]. 1 ¶ Quod etiã in exceptione [d] non numeratæ dotis locum [e] habere receptum est. Dat. Kalend. Iul. Constant. D.N. Iustiniano A.II. Cos.

XXIII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

O[illegible]

Eadem Latinè per Ant. Cont.

Imperator Iustinianus A. Menna P.P.

NEminem volumus in custodiam coniici absque iussu gloriosissimorum, vel illustrium, vel clarissimorum magistratuum huius felicissimæ vrbis, vel prouinciarum, aut defensorum ciuitatum. 1. ¶ De his autem quicumque coniecti sunt, aut coniiciendi sunt, Deo amabiles locorum episcopos iubemus per vnam cuiusque hebdomadæ diem, id est, feria quarta, aut Parasceue [*], eos qui in custodia habentur, visitare †, & diligenter inquirere causam, ob quam detinentur: & siue serui sint, siue liberi, siue pro pecuniis, siue pro aliis criminationibus, siue pro homicidiis coniecti, illustrissimos, & spectabiles, & clarissimos magistratus admonere, tam eos qui sunt in hac felicissima vrbe, quàm qui sunt in prouinciis, vt ea exequantur circa ipsos, quæ diualis nostra constitutio ad illustres præfectos ea de re emissa præcipit, licentia data Deo charissimis pro tempore episcopis, si quam negligentiam admissam cognouerint ab illustrissimis, & magnificentissimis, atque clarissimis, pro tempore magistratibus, vel iis quæ illis apparent officiis, talem ipsorum negligentiam iudicandi, vt conuenienti aduersus negligentes animi nostri motus insurgat. Dat. XV. Kalend. Febr. CP. Decio Cos.

XXIV. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

I[illegible]

Eadem Latinè per Antonium Contium.

Idem A. Menna P.P.

PRiuatas custodias [*] modis omnibus in vrbibus, atque in castellis constitui vetamus, ipsis, qui custodiuntur prouidentia locorum episcopi, à detentione liberandis. Dat. XII. Kal. Febr. CP. Decio Coss.

Recolligentes pueros expositos non efficiuntur eorum domini, sed sunt illi liberi sui iuris, & ingenui etiam si ex seruili conditione sint nati: & sibi quærunt, & quæsita etiam ad extraneos heredes transmittunt. h.d. SALYCETVS.

XXV. *Idem A. Demostheni P.P.*

NEmini [f] † licere volumus, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione [g] maculatus expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare siue nomine dominij, siue adscriptitiæ, siue colonariæ [h] conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos sustulerint, licentiam concedimus penitùs cum quadam distinctione [i] eos tollere. Sed nullo discrimine [k] habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati, vel nutriti, vel aucti [l] sunt liberi & ingenui appareant, & sibi acquirant: & in posteritatem suam, vel extraneos heredes, omnia quæ habuerint, quomodo voluerint, transmittant: hæc obseruantibus non solùm præsidibus prouinciarum, sed etiam viris religiosissimis episcopis. Dat. Chalcedone VIII. Kalend. Iul. Lampadio & Oreste VV.CC. Coss.

XXVI. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Δημοσθένει ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

O[illegible]

Eadem Latinè per Ant. Contium.

Idem A. Demostheni. P.P.

QVæcumque de cubis, seu cotte alea & eorum prohibitione à nobis sancita sunt: hæc licentiam damus

Glosses and marginal notes (left page):

manifestandum: alioqui non posset sic venire contra [a] scripturã propriam, nisi per argumenta scripto inferri: vt ¶. de non num. pec. l. generaliter.

a ¶ Obiicit. i. ibere.

b ¶ Factam. i. propositam.

c ¶ Interrumpere. facit ¶. eod. l. fin. & de an except. l. vt perfectius.

d ¶ In exceptione. [illegible] ponenda extraneo, qui dicitur numerasse dotem pro sponsa. Nam mulieres [b] remotæ sũt ab officiis ciuilibus, vel publicis: vt ff. de reg. iur. l. [illegible] & facit ¶. de non num. pec. l. in contractib. ¶. fin. vbi est hæc l. de verbo ad verbum. & authent. ibi posita. ¶ Idem quod in his exceptionibus quidam in aliis omnibus exceptionibus quod nõ placet: cùm liceat diu non opponatur, tempora non currant: vt ff. de doli except. l. pure. ¶. fin.

e ¶ Locum. opponendo patri vel extraneo.

f ¶ NEmini. omnes alios comprehendit, non tãtum colligentem, de quo hic fabilatis. & sic etiam dominum primum comprehendit.

g ¶ Conditione. vt quia seruus vel adscriptitius. Nam de vtroque fabilat. & hoc quando domino volente fuit expositus, secùs si eo ignorante: vt ¶. de infant. expos. l. [illegible] & ¶. de bon. lib. l. [illegible] & facit ff. de lib. agnosc. [illegible]

h ¶ Colonaria [*]. est ergo aliud vnum, & aliud aliud.

i ¶ Distinctione. forte an receperit, eos sub conditione, vt sui forent, vel non: & ad hoc ¶. communia de succ. [illegible] & ¶. de infan. expo. l. sin prima. vbi est hæc lex quasi de verbo ad verbum.

k ¶ Discrimine. i. distinctione.

l ¶ Aucti. id est, augmentati.

a Contra propriã scripturã posset aliquis [illegible]

[illegible] ab officiis publicis. [illegible]

a Colonaria, & adscriptitia conditio differunt.

Marginal notes (right page):

* id est, feria sexta.

† Et hæc prædicta propriã ad curam episcoporum, de qua in inscriptione huius tituli.

* id est, priuatos carceres, vide l. vnic. in fin. de priuat. carcer.

† Pars [illegible]

† adde [illegible] Glossa [illegible] alea ludere: & [illegible] aleator: [illegible] aleatio.

480/C.IV.K.5-4, 157-158
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

damus & Deo amabilibus episcopis inquirere & commissa cohibere, & dissolutos per clariss. praesides, & patres atque defensores ciuitatum ad modestiam reducere. Dat. Kal. Oct. CP. Decio Coss.

XXVII. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ὑπάρχῳ πραιτωρίων.

Περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος τῇ πόλει προσιουσῶν πολιτικῶν προσόδων ἢ πόρων ἐκ δημοσίων, ἢ ἐξ ἰδιωτικῶν χρημάτων ὀφειλομένων αὐταῖς, ἢ καταλιμπανομένων, ἢ δωρουμένων, ἢ ἄλλως ἐπινοουμένων, ἢ ἀφωρισμένων, εἴτε εἰς ἔργα, εἴτε εἰς σιτωνίαν, εἴτε εἰς δημόσιον ἔλαιον, εἴτε εἰς ἐπικαύσεις βαλανείων, εἴτε εἰς λιμένας, εἴτε εἰς τειχῶν, ἢ πύργων οἰκοδομάς, ἢ γεφυρῶν, ἢ ὁδῶν [illegible]

[illegible] DISCORDIAS † [illegible]

† Dissensiones. * Glossa [illegible]

[illegible]

ἐλαττῶν τῶν ἀποκαταστάσεων. 6. ¶ Ἀλλ' οὐδὲ ἀσφαλοῦ εἰσηγησόμεθα ζημίας τοὺς ἡμετέρους ὑποβαλλομένους εἰσφορίαις ὑποπλοῖς, ἢ ὑπὲρ τῶν ἐπινείων ἐκπλοῖς, ἀλλ' οὐ μόνον ἀκίνητον ἔχοντας οἰκίας εἰσεγκεῖν οἱ ὑπηρεσιοῦντες, ἔχοντα γραμματεῖον ἐκπλοῖς μόνον, οἱ δὲ ἐξ ἴδιον πλοιαρίοις μόνον, εἰ δὲ ἄλλοι κεφαλαίου ἀποτιμῶν· πωλοῦντα, χωρὶς μέντοι ζημίας ἀπαιτεῖν οἱ δὲ ἀμφιβαλλόντες οἱ πρὸς κτῆσιν αὐτῶν ἢ τὴν εἰσηγοῦσαν ἀξιοποιίας, ἢ ἀδικημάτων ποιεῖν συνοδίας εἰς τοιοῦτο ἢ θεοφιλεστάτῳ διάτασσον, τὸν τε πολίτην, τὸν τε ἴδιωτον ἢ πόλεως κρίνον ἢ ἀξιόπιστον φαινόμενον εἰσφοιτᾶν πρὸς ἢ ἢ ἐκκαλεῖν πρόσωπα, καὶ πάντα ἔχοντα ἢ ἀποκόπτοντα ἀξίας τῶν τοιούτων μεμνῆσθαι, μηδὲν παραλείποντα ὑπὲρ εἰσφοιτᾶν ἢ ὀξέ ἀμφισβήτησις, ἢ τινὸς ἢ μόνον λέγοντα ἀποκλείειν καλεῖσθαι τὸ πρόσωπον ἀπαγόντα εἰσφοιτᾶν μὴ καθαρεύοντας. πλειστάκις δὲ ἀνάγκη τοῦ φανέντος εἰσφοιτᾶν μὴ παραλείπειν, καὶ τοῦτο μέντοι πρὸ πάντων χωρὶς ἀπαίτησις ζημίας, καὶ τοῦτον ἢ αὐτῶν κεφαλαίων ὑπόλειμμα καθῶν τῶν θεοφιλεστάτων διάτασσον, εἰς τὰ λεμπτοῦσθαι ἢ ἐπιμελεῖς αἰρόντος, οὐτε τοῦτον ἐκβιβαζόμενον συλλεγόμενον, ἢ ἐκβιβαζόμενον πάντες μὴ δοῦλον τοῦτο μόνον ἀπολαβεῖν, μὴ συλλεγόμενον αὐτοῦ μηδὲν πάλιν ἀπόστασι τὴν ἡμετέρᾳ δίκαιοῦ ἀποφάσει ἀναβιβάζειν καμεῖσθαι. 7. ¶ μηδὲ δίκαιον εἶναι ἐξ ἑνὸς δίκτυον φήσας ἐν ἢ πόλεσι εἶναι ἀκαλέκτοις, πάλιν ἢ μόνον ἐκείνον ἢ πόλεσι δὲ εἶναι τὰς ἐμφανεῖς ἢ ἀποκαταστάσεις, εἰς ἢ δίκαιοι, ἢ ἀμφιλόγοι, ἢ γραμμάτων καμμαρτυρίαν, ἢ τόπον, ἢ γραμμάτων, καὶ ἢ τοιοῦτον ἀπαίτησιν εἶναι οὐ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκκαλεῖσθαι μόνον, εἰς ἄπερ ἐν ὑπὲρ ἰδίας ἀφελείας, εἰς σωτηρίας οἱ ἢ πόλεως βιβλιοθήκας ἔργα πολλαχῇ τυχεῖν, ἢ εἰς ἀπαιτήσεις, ἢ εἰς ἐπίκρισιν ἀρέσκοντα ἀπαιτεῖν αἰτίαν καὶ φιλοδοξίας ποιεῖσθαι. εἰς οὖν τὸ κοινὸν ἢ πόλεως πάντων βιβλιοθήκη), φιλοτιμούμενον καὶ ἢ εἰσφοιτᾶν πολλὰ δίκαιον χαίρουσι, εἰς μὴ εἰς ἄλλῃς ἀγόντων θεοφιλεστάτων διάτασσον, ἢ δὲ τοῦ μὴ πολὺ ὑπολαμβάνον. 8. ¶ Δεῖ δὴ ἢ θεοφιλεστάτου διάτασσον ἐκφεύγειν πόλεως πάντα χαίρουσιν τὰ παρὰ ἡμῖν δεῖ τούτοις δίκαιον ὑπόμνημα, εἰς μὲν ἢ ἀποκαταστάσεις μέλλοντα, εἰς κωλύσεις ἀφοσιωμένῃ, καὶ τοῦτον ἔστω εἰδέναι τῇ θείᾳ ἡμῖν δίκαιοῦ τῇ εἰδὲ τοῦτον ἐν κοινῷ γραμμένῳ πάντες ἐκπονῶσιν ἀποσῶσιν.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

Idem A. Iustiniano P.P.

DE his qui annuatim ad ciuitates pertinent, ciuilibus redditibus, aut prouentibus, ex publicis, vel priuatis pecuniis à quibusuis ipsis aut relictis, aut donatis, aut aliter † inuentis, aut vindicatis, & quæsitis: siue in opera, siue in rem frumentariam, siue in publicum aquæductum, siue in calfactiones balnearum, siue in portus, siue in murorum, aut turrium extructiones, siue in pontium, aut viarum stratarum reparationem, siue simpliciter in ciuiles vsus profecturos, siue ex publicis, siue ex priuatis, vt dictum est, cautis: Sancimus in vnum conuenire Deo amabilem Episcopum & tres bonæ existimationis ciues reliquis omnibus præstantiores in ea ciuitate, & quotannis inspicere opera facta, & curare vt metiantur, & rationes conficiant, qui talia administrant, aut administrarunt, & ex confectione monumentorum ostendere impleta fuisse opera, aut administrata fuisse frumentarias pecunias & balnearia, & eas, quæ ad sternendas vias, & aquæductum, aut alia quælibet eiusmodi pertinent: quæ omnia integra, & imminuta in perpetuum esse volumus. & ex confectione monumentorum apparere, an à rationibus liber sit, qui hæc administrauit: vel si obligatus inueniatur, an debitum reddiderit: & sic securus erit, qui eius rei curam habuit. Mittemus etiam, quoties nobis visum, & quem voluerimus, qui videat ab ipsis factas rationes; & si rectè factas inuenerit, suffragiis apponet: quo securitas ipsis heredibus, & successoribus suis omninò acquiratur: post quod nulla fecidarum rationum, aut perquisitionum materia relinquetur. Quæ omnia ad sancta Euangelia, ea diligentia fiant, vt scilicet, nostram ipsis cùm voluerimus immittere inquisitionem. Oportet itaque studere Deo amabilem Episcopum, & eos, qui cum eo rationes discutiunt, vt opera in ingentes sumptus excessura definiatur, & quolibet anno diligenter ex ciuilibus tenuentur prouentibus, & redditibus. Si verò noluerit rationes subire, qui ea administrauit, neque admiserit Episcopum, & possessores ad id destinatos, & ad rationes vocantes: tunc per præsidem prouinciæ & quæ ei subest cohortem, sine vlla iactura id agere cogatur: & omnibus modis rationes exhibere Deo amabili ciuitatis Episcopo, & primatibus ciuitatum, & quod apparuerit deberi ab ipso reddere ciuitati. 1. ¶ Omnem autem licentiam adimimus nostris præsidibus, mittendi in prouincias discussores, aut logothetas, aut exequatores * ad publicarum rationum exequationem: sed si quid tale fecerint aliqui forma per surreptionem manauerit, liceat Deo amabili Episcopo ciuitatis suscipere quidem diuinam formam, referre verò ad nos, vt cognoscamus an secundùm nostram iussionem ad ipsum magistratum scriptum, an verò per surreptionem id admissum fuerit, vt si per aliquam constiterit surreptionem factum, confestim id, quod factum est, irritum fiat, periculum verò subeat, qui eam impetrarit. Si verò ab aliquo ex nostris præsidibus emiterur decretum, vel commonitorium, aut præceptum, aut rationum scriptura de capitulis supradictis: omnimodò volumus Deo amabilem ciuitatis Episcopum, & in ciuitate primas tenentes, non attendere talia, sed licentiam esse, & prouinciæ præfecto, & ipsis possessoribus, & ciuibus relicere tales iussiones, & ne obolum quidem hacce de causa præstare. Quòd si hoc negligat Deo amabilis Episcopus, habebit quidem infensum Dominum Deum, & Imperialem indignationem expectet, quòd silentium † fuerit liberale, & sacerdotali dignitate indignum. 2. ¶ Sed & si quis insinuet in prouincia, aut magistratuum qualiumcunque, aut consulum citationes, aut generales formas gloriosissimorum præfectorum, aut alterius cuiusquam nostrorum magistratuum, siue etiam constitutionum, aut diualium commonitoriorum, aut literarum generalium insinuationes faciat, aut etiam statuarum imperialium erectiones, non sit huic licentia vltra sex numismata pro qualibet insinuatione, aut pro qualibet forma, aut qualibet constitutione, aut diuino commonitorio, aut generali scripto, aut statuarum erectione, accipere per vnamquamque prouinciam, in quam talia assumpsit, ita vt quotquot habeat vrbes prouincia, nihil ad eum pertineat. sed sex tantùm recipiat aureos. si verò plus receperit, illud quadruplù reddat, licentiam habente & ciuitatis Episcopo hoc prohibere, iisdem & hoc casu pœnis imponendis, hoc est, decem auri libris tam præsidi prouinciæ, quàm parenti ei officio, & Deo amabili Episcopo, si commeatum ipsis superexigere voluerinus, nec modis omnibus hoc prohibeant. 3. ¶ Nemini enim vllatenus permittimus nostrorum magistratuum, tales

† Habere confiscatum aut inuentum, prædiis, fructibus, operis aut aliis ciuitatis.

* Græcis ἐξαρτῶν, à Græcis ἐξάρτω, quod Glossis ἀλόγιστος, cum quo, exequor, vade iidem, ἐξάρτω. exequor.

† Silentium liberè ciuitatis.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 161-162
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Dei creationibus, id est, electionibus.

b ¶ Operorum, & dicunturhæc de verbo ad verbum]. de curat. fu. l. §. sed cum antiquitas.

c ¶ Dederit. potest ergo & exhereditate * dare curatorem b, vt hic. nec miretur: nam & fabilitare * est posse, quod maius est vt ff. de rebham. vac. l. parer. & Instit. de pu. sub. §. non solum.

d ¶ Patrem infamia d, vt & Instit. de suspect. tu. §. vltim. & è contra facit grande præiudicium cæteris alios pro filio: vt ff. de agno. lib. l. §. Iulia. aliàs accipit, quod sanè non est.

e ¶ Ad curatorem. per confirmationem. non enim tenet dictio: vt Instit. de curat. §.]. & ff. de curat. fur. l. pen. & ff. de ædil. ed. l. §. & 19. & l. sed iniuriarum.

f ¶ Primatibus. forte ecclesiastica. sc. archipresbyteri, archidiaconi, & decani: vt exponitur in auth. de sanct. episc. §. coll. 10.

g ¶ Deponat. sc. curatorem. & media producitur id est, iuret. & hoc est primum.

h ¶ Admittere. id est, facere.

i ¶ Inventario f. hæc est secundum.

k ¶ Conscripta. sc. more vt]. de admin. tu. l. interea. §. & ff. de admin. tu. l. sicut qui reperiuntur. in princip. & est hodie hoc obtinere: vt in auth. vt hi qui obligg. §. fi. coll. vi.

l ¶ Sed an curator g ad finem facit inventarium? Respon. non, cùm non prodit ei falsa, ad instar procuratoris in litem: vt arg. ff. de fal. l. hoc interdictum. & ff. quæ ex l. de epistolis & vide Lanud. §. circumscriptum.

m ¶ Res. sc. furiosi.

n ¶ Defuncti certium.

o ¶ Sed hypotheca tacita, per id quod dicit ad fideiussorem, &c. vt]. de admin. tut. l. pro officio.

p ¶ Lex. sc. tabularii. Et nota quod hoc casu & in prodigo h datur à lege curator: vt hic, & Instit. de curat. §. furiosi. sublis semper est datum. cum multis aliis personis detur: vt Instit. de curat. §. 19. & ff. de postulan. l. §. 1. & v.

q ¶ Promittere exponit vt I.

r ¶ Suffitiorum. Dicitur * enim à satisdatione excusan. Sed argum. contra ff. de procur. l. mitter. §. pen. & l. fog. Solis. hic specialè propter necessitatem officii: vt Instit. de curat. tut. de pup. ergo in hoc referuntur arg. ff. de iurisdict. l. non quidem pene. Ille defensor existebat ex voluntate.

aliquas formas in prouinciam mittere aut de riuorum, siue cloacarum expurgatione, aut de ædificiorum iuxta muros positorum demolitione, aut diuersoriorum in porticibus factorum, aut eorum, quæ vocantur produlia, aut de semiruorum ædificiorum, vel semicolumnarum euersione, aut de imaginibus, aut huiusmodi omninò excogitationibus, aut ciuilibus omnino controuersiis. Sed liceat Deo amicissimo Episcopo ciuitatis, & his, qui in ciuitate primas tenent, & ciuibus, tali quadam iniuriata forma ei non deferre, sed prohibere, & propellere omnem executionem, & omnem exactionem, quæ inde superindicitur. Eadem sequente pœna Deo amabiles Episcopi, nisi hoc prohibuerint. 4. ¶ Oportet verò Deo amabilem Episcopum, & parem, & cæteros, qui in aliqua excellentiore opinione sunt possessores, prouidere vt nullus locus ciuilis, aut publicus prope muros, aut publicas porticus, aut plateas, aut vbicunque positas, concedatur abaliquo indebitè detineri, aut ne ciuilis aliquis locus elocetur quibusdam, absque diuina nostra forma. 5. ¶ Eosdem etiam ea, quæ vocantur leges aquæ, quæ ex diuina forma à quibusdam factæ sunt, inquirere volumus, ne ille quidem plus habeat, hic verò minus quàm conueniat. 6. ¶ Sed neque occasione fideiussionum damni subdi nostros permittimus subditos, aut etiam occasione custodiendi procuratoris, sed si quidem immobiles res habeant idoneas, hi qui commenti sunt, iurisiurandi scripturam emittant solùm: si verò non habeant, tunc fideiussionem quidem vique ad obtinentem quantitatem præbeant absque vllo damno. Si verò conuenissum mouerint executores de fideiussorum idoneitate, aut iuratoria cautione, communiter conuenientem in eundem locum Deo amabilem Episcopum, & parrem, & defensorem ciuitatis, iudicare volumus idoneum apparentem fideiussorem vique ad quantitatem actionis, & necessitatem habere executorem, suscipere hunc fideiubentem, nihilque recipere pro fideiussorio, seu iuratoriæ cautionis executione, nisi ex propria nostra, aut alicuius summorum magistratuum iussione iubeatur, ipsammet personam dicere, nec eam fideiussori concedere. Tunc enim licentia erit executori, fideiussorem non accipere: & hoc quidem facere debet absque omni damno, iisdem & hic locum habentibus pœnis, tam contra Deo amabilem Episcopum, quàm clarissimum prouinciæ præsidem, si quid horum prætergredi concesserint, aut prætergrediente aliquo, non celeriùs ista denuntiarint: certé nec ipsis permittere debentibus aliquid plus definita parte per constitutionem nostram occasione sportularum recipere. 7. ¶ Neque descriptionem ex qualibet causa in ciuitatibus ex necessitate fieri, præterquàm ex illis solis causis, quas circa insinuationes processionum seu [promotionum] aut constitutionum, aut sacrarum formarum, aut scripturarum, & huiusmodi omnium, de quibus anteà legem posuimus, & quæ pro propria vtilitate, & salute, qui in ciuitate illa sunt, voluerint in opera ciuilia sortè frumentarium, aut aliam omnibus placitam causam per magnificentiam facere, ex quibus commune ciuitatis adiuuetur. Seruandis contra transgredi hæc conatures, & non ad nos referentes Deo amabiles Episcopos his, quæ à nobis iam commissa sunt. 8. ¶ Oportet autem Deo amabilem Episcopum cuiusque ciuitatis, cùm omnia cognouerit, quæ à nobis super his ordinata sunt, ac præter hæc quoque de exactione metatorum, & prohibitione exaratiorum †, & his, quæcunque continentur diuina nostra constitutione de his in commune scripta termino imponere competentem. Dat. vij. Kal. Iul. Chalced. Lampadio Cos.

Curator in testamento furioso datus, & confirmandus, & cæteris præferendus, nullo vero dato, ad legitimum peruenire, quo vel cessante, vel idoneo non existente, iudex de eos habet prouidere, & administrationi ei habet decernere forma, & solemnitate hic descripta formata. h. d. SALC.

XXVIII. *Idem A. Iuliano P.P.*

DE creationibus * curatorum qui furiosi vtriusque sexus dantur, necessarium nobis visum est constituere, quemadmodum eas celebrari oporteat b. Et si quidem pater curatorem furioso, vel furiosæ in vltimo elogio heredibus instituis, vel exheredatis dederit c, vbi & fideiussionem cessare † necesse est, paterno testimonio d pro eius satisdatione * sufficiente e ipse, qui datus est, ad curationem * peruenit: ita tamen, vt in prouinciis apud præsides earum, præsente † eis tam viro religiosissimo locorum amistitie, quàm tribus primatibus f, adhis interuenientibus, tactis sacrosanctis Scripturis, deprecmat g, omnia se rectè, & cum vtilitate furiosi gerere, neque prætermittere quæ vtilia esse furioso putauerit, neque admittere h ea, quæ non vtilia furioso esse existimauerit: & inventario i cum omni subtilitate * publicè conscripto k, res l suscipiat, & secundùm sui m opinionem disponat n sub hypotheca * rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum, & curatorum adulti. ¶ Sin autem testamentum quidem pateris non confecerit, lex o autem curatorem, vtpote agnatum, vocauerit: vel eo cessante, aut non idoneo forsitan existente ex iudiciali † electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc scilicet & in prouinciis apud præsides cuiuscunque prouinciæ, & virum religiosissimum Episcopum ciuitatis, nrenon tres primates p creatio procedat: ita vt, si quidem curatoe substantiam idoneam possidet, & sufficientem q ad fidem gubernationis, sine aliqua satisfactione creatio procedat. Sin autem non talis census eius inueniatur, tunc & fideiussio, in quantum possibile est, ab eo exploretur r, creatione omninò sacrosanctis Scripturis propositis r,

* Pater L. vlt. §. vlt. infr. de curatore. Ant. Pr. vnus hæc lex de confirmatione Gallicus, Rebuf. in prat. confir. glos. 1. num. 41.

† Curator fugitiuis datus testamento non fertur.

* vtius satisfactione.

† al. prudentia.

* al. fideiussio.

† Curator furiosi datus qua forma à iudice dari qui

[illegible]

in omni causa * celebrandæ: Ipso autem curatore, cuiuscunque substantiæ vel dignitatis sit, præstatum b sacramentum pro vtiliter rebus gerendis præstante, & inuentarium c publicè conscribente, & hypotheca d rerum curatoris modis omnibus adhibenda e, quatenùs res possint furiosi vndique vtiliter gubernari. Dat. Kalen. Septemb. Constantinopoli, Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Liberi dementis, vel furiosi, licèt in potestate, possunt contrahere nuptias, dote, & donatione confirmanda de bonis parentum, sine dispendio aliarum expensarum. Salicetus.

XXIX. *Idem A. Iuliano P. P.*

Tam dementis, quàm furiosi liberi, cuiuscunque sexus possunt legitimas contrahere f nuptias, tam dote, quàm ante nuptias donatione à curatore eorum præstanda g: æstimatione h tamen in hac quidem regia vrbe excellentissimi præfecti vrbi, in prouinciis autem virorum clarissimorum earum Præsidum, vel locorum antistitum, tam opinione i personæ †, quàm dotis moderatione, & ante nuptias donationis statuenda k, præsentibus tam curatoribus dementis quàm furiosi, necnon his, qui ex genere eorum l nobiliores m sunt: ita tamen, vt nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia vrbe, vel in prouinciis iactura substantiæ furiosi, vel dementis, vel mente capti: sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortunium, etiam expensarum detrimentum prægrauetur n.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appell. cogn. §. si quis de prædictis parentibus furiosus. coll. viij. constit. xij.

Liberi furiosi o, qui curam eius p negligunt præbere, tam exheredatione digni sunt q, quàm aliis pœnis r legitimis s. Nam si quis alius, attestatione t ad eos missa, cùm adhuc negligant, in domum suam eum susceperit, & procurauerit, ex hoc erit eius successor legitimus, licèt testatus u esset etiam in liberos forte: manentibus tamen aliis testamenti capitulis x. ¶ Eadem pœna parentibus imponenda, si quidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint y.

XXX. Ὁ αὐτὸς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων.

[illegible]

Codex.

F 2

ὑπερορισμῷ δίκη πιστάσαιτο, ἢ μόνον ἢ ἐὰν ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ δίκαιον παρὰ τῷ κρείττονι ἀξιωθῇ τὴν παρόντα ἡ θεοφιλεστάτῳ μητροπολίτῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκκλησίας. καθιλόγει. 4. ¶ τάς δὴ αἰτιάσεις εἰ δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ὁρῶν τὸ πρακτέον κατασταθεὶς ὁ ἐξ ἀναγκῆς ἐκδίκου μόνος γίνεσθαι τοῖς θεοφιλεστάτοις ὀρθοδόξοις ἢ μητροπολίταις, ἢ παρὰ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας σωζόμενος, ἢ τοῖς θεοφιλεστάτοις πατριάρχαις καλουμένοις ἢ πολιτικὰ τὰ τῆς ἀμφισβητουσῶν ἐν ἐκείνοις αὖθις ὡς τοιαῦτας ζητοῦς παρὰ τοῖς θεοφίλοις θεοφιλεστάτοις ὀρθοδόξοις πατριάρχαις συζεύξομεν. ἐπεὶ δὴ ἢ εἰ καὶ ἀναγκαζόμεν ἐστιν αὐτοῖς τῆς πολιτικῆς ἀπαντᾶν μόνῳ ἐκείνῳ μᾶλλον ἂν δικάζοιτο παρ' οὗς ἔχει ἐὰν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν δικαζόμενος. 5. ¶ Ἐπειδὴ δὲ ἔνεστι τῆς θεοφιλεστάτου πατριαρχικοῦ τῆς τῆς πατριαρχίας ἐν αὐτῷ εἶναι τὰ μητροπολιτικὰ ἔχοντα ἀξίωμα τινὲς ἢ καθ' ἕνα ἢ διοίκησιν ἐκ χειροτονίας ποιοῦν ἢ τῶν ὑπ' αὐτὸν θεοφιλεστάτων ὀρθοδόξων εἴτε μητροπολιτῶν εἴτε τῶν ἄλλων· ἐπ' αὐτοῖς ἐκείνοις θεσπίζομεν μηδὲν ἀνεξετάστοις. αὐτὸς γὰρ ἐν τῷ μητροπόλει διοίκησις *καλεῖται ἡ ἐξουσία τῶν ὑπὸ ἢ μητροπόλει ὀρθοδόξων ἐν τῷ θείῳ κανόνι αὐτῶν.

* Κλῆρον.

Eadem Latinè.

Idem A. Iuliano P. P.

SAncimus, neminem venerabilium clericorum, siue ab aliquo spectatore, siue à vocatis laicis, aut eorũ aliquo fiatim, & prima instantia conuenirì apud beatissimos Patriarchas diœceseos cuiusque, sed primũ iuxta sacras constitutiones, apud ciuitatis Episcopum id fieri quòd si, vt accidere potest, neque apud ipsum quidem placuerit [agere,] tunc apud venerabilem synodum regionis ipsum expetiri, iudicidum: tribus vnà cum metropolitano conuenientibus Deo amabilibus Episcopis, secundùm ordinem suæ ordinationis præsidentibus, & litem in conflessu totius synodi examinantibus: & si quidẽ acquiescatur iudicatis, liberari. Si verò pertuserit se lædi, tunc appellari beatissimũ Patriarcham diœceseos illius, & iudicatis ab illo omnimodò stari ac si ab initio contigisset ipsum Iudicem fuisse. Contra namque huiusmodi Episcoporũ sententias non esse locum appellationi ab his, qui ante nos leges condiderunt cõstitutum est. Hoc ipsum seruetur: & si Episcopus sit is, qui conuentus est, siue ab aliquo laico, siue religioso clerico, siue ab alio quodam Deo amabili Episcopo. Nam statim causa introduci apud sanctissimos Patriarchas, & conuentos in aliam abstrahi regionem omninò prohibemus: præterquàm si conuentionem quis ad hoc fecerit, quòd causa trãsmissa fuerit ad regionis Episcopum. tunc enim liceat exceptionem opponere, & apud Deo amabiles Patriarchas, literâque fieri ad aliquem locorum Episcopum, vt is audiat causam secundùm primum à nobis statutum modum. 1. ¶ Non tamen ex hoc licentia erit clericis descendere [in prouincias] & immensitate spectatorum, vt vocatur, contentos vexare: in quo hactenùs peccatum esse didicimus. In qualibet enim persona eorum, qui conuenienter, non vltra sexcam solidi partem occasione spectatorum dari concedimus his, qui à Deo amabilibus Patriarchis, & metropolitis delegati fuerint, aut si quidem Episcopus sit, qui missus est, vsque ad solidos sex tantùm pro quacumque quantitate, & causa præberi, & amplius eo nihil: hoc ipsum obtineat & in metropolitanis, quando apud hos delata fuerit accusatio contra aliquem eorum, qui ipsis subsunt, Episcoporum, aut prouinciæ illius clericorum. Si enim in ciuilibus causis coarctari sportularum †, & sumptuum mensuram curaturimus, & hoc lege stabilire iudicauimus, multò magis in ecclesiasticis querelis proportionem custodiri sancimus. 2. ¶ Si igitur transmissa causa apud Deo amabilem Patriarcham, aut aliquem Deo amabilem metropolitanum, aut alium Deo amabilem Episcopum, feratur sententia, & non sterat ei ab alterutra parte, sed appellatio fiat, tunc sanè ad hunc * archiepiscopum thronum deferatur appellatio, & illic secundùm quoad hactenùs obtinuit, examinetur. 3. ¶ Si verò quis suffus fuerit præter hanc agere, reddet quidem eius, quod accepit, duplum, eiqui passus est: & subiciatur etiam pœnæ ecclesiasticæ ab illius temporis sanctissimo Patriarcha, aut Deo amabili metropolita, ex ecclesiasticis expungendus catalogis. 4. ¶ Has autem actiones si quidem ad ecclesiasticam institutionem res spectat, ex necessitate lege disceptari iubemus apud Deo amabiles Episcopos, aut metropolitas, aut venerabiles synodos, aut Deo amabiles Patriarchas. Si verò ciuiles sint controuersiæ, volentes quidem huiusmodi quæstiones proponere coram præsidis Deo amabilibus Episcopis, patiemur: inuitos verò non cogemus. Cùm sint ciuilia iudicia, licèt apud quos velint, etiam in criminibus litigare. 5. ¶ Quoniam verò quidam Deo amabilium Patriarcharum in prouinciis, in quibus sunt, & metropolitanum habent schema, per totam diœcesim ordinationes faciunt, sub ipsis constitutorum Deo amabilium Episcoporum, siue metropolitarum, siue aliorum ipsis inferiorum: Super his sancimus ea, quæ de Deo amabilibus metropolitis iam constituimus. Ipse enim metropolitanus meritò vocetur, qui potestatem in eos, qui metropolitis subsunt, Episcopos, ex sacris habet canonibus. Dat. Kalend. Nouembr. P. Lampad. Coss.

† Vide infra. sexcuna.

* alii, archiepiscopum. Iulianum.

* Quod hoc ipsum.

XXXI. Οἱ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανὸς ὑπαρχῳ πραιτωρίων.

ΘΕαπίζομεν τὴν καθηκούσας τῶν νόμων αὐτὸν τὴν πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἀδικημάτων, ἢ δὲ ἐπιτρόπου τοῖς οἷς ὁ νόμος· δίδομεν καθήκοντα, οὐκ ἀλλὰ πολιτικῶν χρεωστῶν ἢ μόνον τὰ τὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ νόμῳ μὴ τὴν τὴν ἀξιόπιστον τῶν ἐπιτρόπων ἐξεταζόμενον χρεωστίαν, μόνῃ δὲ πλειόνας μικρὰς ἐξεπιδικάζεις, τὴν ἀξιόπιστον ἔστω αὐτὴν καθηκόντων τῶν τὴν πολλοὺς ἐκείνοις ἐκείνῳ, ἢ φανερῶς κτῆ τὴν τὴν Ἀλεξανδρείαν παρὰ τοῦ ἱοῦς IVRIDICO, ἄκρα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων, ἢ ἐξ δημοσίας πατριάρχας ἢ δὲ πολεῖν τούτων ἢ πόλεις χρεωστῶ ἐκ χειροτονίας, τὴν καθηκόντων ἐγκλεῖστε πρὸς τὸ μέτρον τὴν οὐσίας δικαιῶν, κτῆ τὴν ἀγορᾶν πατριάρχαν χρεῶν, ἐξ τὴν ἀλλων ἀπαντῶν πατριάρχαν, ἀνδρὸς ἐξῆς τὴν καθηκόντων οἱ μὲν τῶν πρὸς τὸ μέτρον ἐξῆκα. μόνος τὴν τῶν πατριάρχαν ἐκκλησιῶν πολὺ δὲ ἐκ ἐκείνῳ ἐκείνῳ πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν χρόνων τὸν τὴν πολεῖν πατριάρχαν ἐκκλησιῶν ἀνομαζόμενον. πολλῶν δὲ λαοῦ ἐξῆς μὲν ἀν ὁ νομοθέτων ἐξῆκα πρὸς ἐξῆς. εἰ δὲ ἐκ μὲν ἀλλοτε τὴ ἰδιωτῶν ἐκείνῳ πρὸς ἐξῆς πατρὸς ἐξῆκα μόνος, πλὴν πάντα λαοῦν θεραπόντα, ἢ ἀκαθάλητοῦ κατὰ ἐκείνῳ τὴν καθηκόντων ἐλπιδὶ μισῶ. κάρδιε. ἢ ἐ μόνον ἐπιτάσσει ἀκαθιδίτος πολὺ ἐκ ἐκ λαοῦ ἀλλὰ ἢ ἀνοῖ τὴ φορτιστοῦ ὑπακοῦμεν ἐκείνα ἢ ἀν παρὰ ἐκείνῳ γενοῖτο αἱ τὴ καθηκόντων ἐξεῖλαι κατόντος ἢ τὴ θεοφιλεστάτῳ τὴ πόλεων ὑπηκόων ἐν αὐτοῖς τὴ ἀξιωτάτῳ ἐκκλησίας ἀρχῶσις ἐπιτιθεῖς τὰ φορτιστῶν θεραπόντων. οὕτω ἢ ἢ δίδομεν τὴ πατρικῷ τῷ μεγάλῳ,

† Vide infra. sexcuna.

* alii, archiepiscopum. Iulianum.

* alii, archiepiscopum. Vide Nouell. 74. 3.

480/C.IV.K.5-4, 167-168
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S. Ancimus.] Caeve. si
Spodiedemem: & prae-
sibendem tam minor,
vel ius mentis non pos-
sum consentire, vel quia
absens, vel infans, vel
furiosus, vel quia est
in magno magistratu:
certe Praesidi porrigam
libellum, quod si non
porro Praesidis habere
copiam, tunc Episcopo
porrigam. Vivian.

a ¶ Propterea. ex vindicationem, vel hypothecariā propter interrumpendam * praescriptionem & fatali. Lex 5. de praescriptione & fatali. Lex non mea per. Lex convalescens §. fin. & dixi plenè §. de non excep. & perfectius.

b ¶ Propterea. si est sile, & inferior versus abundat: si non est, & non abundat. Accevas.

c ¶ Continuo. repete suam interruptionem propterea. & hoc si habes, scipple, si non habes, nihil superest sic.

d ¶ Eundem. iste versus usque ad illud verbum licentia, in alias non est.

e ¶ Interruptionem tempore facere. & sufficere hoc ad plenissimam interruptionem.

μοκλεῖν, ἢ μὴ ὑποφαινόμενος τοῖς τοιούτοις ἢ κατεπηρεάζοις τῶν ἀντιδίκων ἀποδιδόναι. ἢ δεῖ ἢ μεγάλης ταύτης ἢ πολλοῦ κατεπηρεασμένου ὑποῦ μόνον τοῦ λαμπροτάτου ἡγεμόνος ἀφαιρεῖσθαι τὴν κατεπηρεασθεῖσαν ἢ τὴν κατεπηρεάζουσαν.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

Idem A. Iuonni P.P.

Sancimus, in curationibus iuniorum, siue primæ, siue secundæ sint ætatis, aut etiam alij sint, quibus lex dat curatores, liquidem vsque ad quingentos aureos solummodò facultates sint iuniorum, nō Præsidum prouinciarum expectare creationem, neque impensis maximis fatigici, Præsidibus forsè, neque moranibus in vrbibus illis, in quibus profici curationi contigit, sed apud ciuitatis illius Ecclesiam [defensorem] aut magistratum municipalem, vel in Alexandrina ciuitate apud eius Iuridicum, vnà cum religiosissimo eius Episcopo, aut aliis etiam publicis personis, si harum copiam habeat ciuitas, fieri creationes curatorum, seu tutorum, fideiussore secundùm mensuram facultatum dato, secundùm dictarum personarum iudicium, & aliis omnibus procedentibus, quæcumque super tutorum, vel curatorum fideiussione, & secundùm modum facultatum consueta sunt, sola personarum transmutatione, per quas hæc fiant, propter minorum vtilitatem, præsenti sanctione introducta, omnibus videlicet his sub sola duorum numismatum [id est, solidorum] datione conficiendis, præsertim cùm hac maximè de causa hæc posita sit constitutio, pœna imminente, si quis plus accipere ausus fuerit, aut distulerit constituere tutelam, seu curationem, spe maioris lucri: & eo non solùm duplum redditurus eius, quod acceperit, sed etiam ab ipsa sollicitudine, & administratione remouendo. Cùm autem à defensore ciuitatis factæ fuerint tutorum, aut curatorum creationes, præsente etiam religiosissimo ciuitatis Episcopo, in ipsis sanctissimæ Ecclesiæ archis † deponi gesta sancimus, vt sit perpetua rei memoria, & non intercidat casibus fortuitis curationis exinde quæsita cautela. Hit, quæ in magna hac ciuitate fiunt, tutelis, aut curationibus apud solum clarissimum Prætorem faciendis, vt iam sanctum est. Dat. V. Kal. August. CP. post consulatum Lampadij.

† Archiis apud. dixi ad l. 2. §. fin. de pecun.

Vbi adulterias sit absens infans, vel furiosus, vel in maxima paucitate constituatur, per solam libelli porrectionem factam coram Præside, vel Episcopo, interrumpitur præscriptio. Salvc.

XXXI. *Idem A. Iuonni P.P.*

Sancimus *, vt si quando abfuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, & desideret dominus rei vel creditor suam intentionē proponere * b, & non ei licentia sit, absente aduersario suo, qui rem detinet, vel infantia, vel furore laborante, & neminē tutorem, vel curatorem habente, vel in summa potestate constituto *, [eundem d † sē auctoritate sua vsurpare:] licentia ei detur adire Præsidē prouinciæ, libellūque porrigere, & hanc in querimoniam deducere, & intra constitutā tempora interruptionem facere e. Sin autem nullo poterit modo Præsidem adire, saltem ad Episcopum locorum eat, & suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Dat. Constantinopoli, Kal. Octobr. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. Cons.

* Tam. Lex infra de annal. except.

† Intercidat. non dicunt: exceptari rem quod, in curatorem autem defuit: quod & Accevas. notat. ei porrigere

Codex

XXXI. *Graecè constituitur hoc in hanc collegio Ant. Const.*

Ἀναβιβάζομεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐξαιρέσεως τοῦ ἐμφυτεύματος, ἐὰν μὲν ὁ ἐμφυτευτὴς ἐκεῖ ἐφεστηκὼς αὐτὸ, καὶ ὑπὸ μὴν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου ἢ τοῦ πραιτωρίου ἐκκαλεσάμενος πάντα ὑπὲρ τοῦ ἐξαιρεθῆναι τὸν ἐμφυτευτὴν, καὶ τὸν ἐν τῇ πόλει τοῦ ὑπαρχείου, ἢ τοῦ πραιτωρίου, ἢ τοῦ πατριάρχου, ἢ τοῦ ἐπαρχείου δικαστοῦ ὄντος. εἰ δὲ ἢ ὑπαρχεῖον πάντα τοῦ ἀρχοντὸς, ἢ μὴ ἐκεῖ ἐκκαλεσάμενος· ἀλλὰ πάντα τοῦ ἐκείνου, ἢ τοῦ δικαστοῦ τῆς πόλεως, καὶ ὑπὸ τὸν ἔξω ὁ ἐξαιρεθεὶς μὴ ὑπῆρξε, καὶ ἢ ἐν ἑνὶ αὐτοῦ, ὅτε τὸ ἐμφυτευτικὸν μὴ ὑπῆρξε, καὶ εἰ μὴ ἐν ὅλῃ τῇ πόλει, ὅτε τὸ ἐμφυτευτικὸν λύεται, καὶ παρέλκοντα τὸ πλεῖστον ἐμφυτεύοντος, καὶ ἢ οὐδὲν ἔχοντα ἐκεῖ ἀν ὁ δικαστὴς τὰς δίκας ἐξαιρεθῆναι ἀπαιτεῖν, οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν μὲν μέλλοντα τὴν ἐξαιρεθῆναι ἀπαιτεῖν, οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν ἐμφυτευτὴν οὐδὲ ἐξαιρεθῆναι δύνατο.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

Differente domino recipere emphyteuma, licentiam habet emphyteuta consignare ipsum, & Constantinopoli quidem in fine triennij contestari id ipsum apud hyparchos [seu præfectos prætorio] aut apud præfectum vrbis, aut competentem Iudicem recusantis, magistratum, aut Patriarcham, si dominus homo sit potens. In prouinciis autem apud Præsidem, aut eo non morante ibi, apud defensorem, aut Episcopum ciuitatis, in qua est is, qui recusat, & vnius ipsorum assumere testationem: ac si id tum quidem receperit: nec emphyteuma soluitur, & lucratur canonem emphyteuta etiam sequentis temporis, donec dominus mittat pertestationem petitum. Exinde etenim, non autem ex præterito tempore accipiet: & post triennium post attestationem eiusmodi non agnoscentem debitum emphyteuma expellere poterit.

XXXIV. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τοῖς στρατηγοῖς διοφιλεστάτοις ἐπισκόποις.

Θεῖαι ἐκκλησιαστικῶν πράγματα ἐν ὅλῃ συζηροῦντες ἐν ἅπασι γνωσθῆναι δοκεῖν, ἢ ἐπιδείξασι τὸν σκοπὸν, ἢ ἐρχόμενοι κατέλεκτο, ἐν ἅπασι κατὰ τὴν βασιλικὴν κελεύσαν, τοὺς ἐγκύκλιοι ἢ αὐτοὶ, ὡς ὑπὲρ ἀκοὴ τοῦτο χρόνον ἐστὶ ὁμολογόμενος ἀπαιτεῖν. ἀλλ' εἰπὲ τοῦτο ἡμῖν κελεύσαν τοῦτο παρὰ τὴν λαμπρότατον τοῦ ὑπαρχικοῦ πρόσταξιν, καὶ παρὰ τὸν ἐν ἢ πόλει διοφιλεστάτου ἐπισκόπου ἀμφοῖν τῶν λαμπροτάτων ἢ ὑπαρχείου ἀρχόντων, καὶ ἀναφέρεσθαι ἀμφοῖν τὰς ἐκείνου τὰς βασιλικὰς, ἢ τὰς ἀναβολὰς ἐξῆν ἢ ἐρχομένας κελεύσαν, καὶ ἀναγνῶναι μὴ ἀπὸ τοῦ κείμενα ἐκείνου ὑπὸ τὸν πόλεως εἰρήκαμεν. εἰ δὲ ὁ τοῦ ὑπαρχείου ἰδίωνα αὐτὸς ὁ βασιλεύμενος εἶν, ἢ τοῦ ἐν τῇ εἰρηνικῇ ἐρχομένας ἀναβολὰ κελεύσαν· εἰ δὲ μὴ ἀλλ' ἀπὸ τοῦ διοφιλεστάτου ἐπισκόπου αὐτοῦ τοῦ τοῦτο πάσχοντα, ἢ τὸν αὐτὸς ἐγκύκλιοι, ἢ ὑπὸ ἀκοὴ τοῦ τοῦ ἀρχοῦ ἔχοντα, καὶ μὴ συγχωρῶν κελεύσαν, ἢ μὴ γένοιτο, ἀρὰς τοῦτο ἐκεῖνοι γράψαν εἰς τὸν βασιλέα, οὗτοι δὲ ἡμῖν τὸν αὐτοκράτορα εἰσηγεῖσθαι

480/C.IV.K.5-4, 169-170
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

Latinè per Antonium Contium.

Idem A. vbique terrarum constitutis Episcopis.

Hæc eadem translatio est [illegible]

SAcram fecimus constitutionem *, nemini permittentes, neque inuitam mulierem ancillam, aut liberam, in scenam, aut orchestram pertrahere, neque discedere volentem prohibere, eius fideiussores quasi ob id ad constituram auri pretium obligatos persequi. sed si quid tale factum fuerit, prohiberi hæc & à clarissimis prouinciarum Præsidibus, & à ciuitatum religiosissimis Episcopis, constituimus: dantes licentiam religiosissimis Episcopis vnà cum clarissimo prouinciæ Præside, etiam inuitos trahere ad se eos, qui compulerint, aut qui discedere ab ea exercitatione prohibuerint, & publicatis eorum bonis, ipsos ex ciuitate expellere. Si verò qui prouinciam regit, ipse sit qui eas compulerit, aut à prædicta actione resipiscentiam prohibuerit, damus licentiam solis religiosissimis Episcopis adire eam, quæ talia patitur, aut eius fideiussorem, hincque opponere auctoritatem habenti [Præsidi] nec pati [prouinciæ rectorem] iniustè agere. Quòd si fuerint debitores, indicare id nostro imperio, vt à nobis competens exerceatur pœna, satisdantibus simul liberandis, & fideiussoribus indemnibus conseruandis: licentiam dantes conuersis huiusmodi mulieribus, si liberæ, & ingenuæ fuerint, ad matrimonium transire legitimum, etiamsi fuerint honestissimis dignitatibus, qui illas duxerint, decorati: non amplius indigebunt imperialibus rescriptis, sua potestate nuptiis celebratis, nuptialibus nimirum instrumentis omnimodò inter ipsos factis: eadémque & de filiabus scenicarum constituentes. 2. ¶ Hanc autem dictam constitutionem & in quinto libro † omnium constitutionum huius scilicet nostræ pietatis cognominis libri, ad ciuiles * magistratus rescriptam posuimus. Quoniam enim oportebat per præsentem sanctionem, & vobis vbique terrarum positis religiosissimis Episcopis hæc facere manifesta, propterea congregantes quæ ad ipsam pertinent, expositione latiore sancita, etiam eandem diuinam constitutionem fecimus etiam ad vos, vt sacerdotalem conseruantes reuerentiam, & continentiæ studiosi, hæc custodiatis: tam magni Dei metum, quàm imperialem indignationem, si quid horum prætermiseritis, considerantes. Dat. Kalend. Nouemb. CP. DN. Iustinian. IV. & Paulino Coss.

† Tit. 4. l. vlt. de sept.
* [illegible]

XXXV. [illegible]

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 171-172
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 173-174
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Latinè per Anconium Comitem.

Idem A. Rufiniano sanctissimo Archiepiscopo Romæ sublimissimæ vrbis Patriarchæ vniuersali.

CONstanter credimus, quia Sacerdotum puritas, & decus, & ad Dominum Deum & Saluatorem nostrum Iesum Christum feruor, & ab ipsis Missæ perpetuæ preces, multam propitiationem nostræ reipublicæ, & incrementum præbent, per quas datur nobis & barbaros subiugare, & dominum fieri eorum, quæ antea non obtinuimus: & quantò plus rebus illorum accedit honestatis, & decoris, tantò magis & nostram Rempublicam augeri credimus. Si enim hi præuenerint vitam honestam, & vndique irreprehensibilem, & reliquum populum instruxerint, vtis ad illorum honestatem respicientes, multis peccatis abstineat planum est, quod inde & animæ omnibus melioratæ erunt, & facilè nobis tribuetur à maximo Deo & Saluatore nostro Iesu Christo clementia conuenientes. 1. ¶ Hæc igitur nobis speculantibus nunciatum est, præter communem rerum fidem, quosdam ex reuerendissimis diaconis, itémque Presbyteris (nam eo amplius etiam dicere erubescimus, Deo amantissimos nempe Episcopos) quosdam, inquam, ex his non vereri, alios quidem per se, cubos † contrectare. & adeò pudendum, atque ipsis etiam idiotis à nobis frequenter interdictum spectaculum participari: alij verò eidem ludum non accusant, sed vel communicant facientibus, aut sedent spectatores actus indecori: & spectant quidem cum auditare omnimoda, res omnium rerum impoctunissimas, sermonça verò audiunt blasphemos *, quos in talibus necesse est fieri: polluunt etiam suos oculos †, & oculos, & aures sic damnatis, & prohibitis ludis: alij verò neque obscurè, aut latenter, vel equorum certaminibus se immiscent, vel etiam inuitant alios, vt equis vincantur, aut vincant: vel per se, vel per alios, cùm ipsi decenter tales ludos non exerceant: aut scenicorum, vel thymelicarum spectatores fiunt ludorum, aut earum, quæ in theatris certamina feratum pugnæ fiunt, neque cogitant, quemadmodum ipsi, vel his qui recèns initiati sunt, & adorandis mysteriis dignati, ipsi prædicunt, vt abrenuncient aduersarij dæmones cultui, & omnibus pompis eius, quarum non minimum partem talia spectacula constituunt. 2. ¶ Sæpe quidem ipsis talia custodire debere prædicauimus, videntes autem de his factam nobis relationem, necessitas nos ad hanc legem compulit, cùm propter nostrum ergo religionem studium, tum etiam propter sacerdotij ipsius, simul & communis Reipublicæ vtilitatem. 3. ¶ Et sancimus, neminem neque diaconum, neque Presbyterum, & multò * magis neque Episcopum (quod quidem & incredibile fortè videri possit) vt quorum in ordinationibus preces ad Dominum mittuntur Christum Deum nostrum, & sit inuocatio sancti & adorandi Spiritus, & eorum capitibus, aut manibus imponuntur sanctissima eorum, quæ apud nos fiunt mysteriorum, vt scilicet ipsis sensorio omnia instrumenta pura fiant, & consecrentur Deo. Neminem igitur horum audere de cætero & post diuinam nostram legem, aut tesseris, seu alteis ludere, quocunque aleæ ludo, aut in Indentibus communicare, aut conuersari, aut vnà recreari, aut vnà cum eis agere, aut eis testimonium perhibere, aut interesse plebeiis huiusmodi spectaculis, quæ prius diximus, aut quid eorum, quæ in his prohibentur, facere, sed omni ad illa consortio in posterum abstinere. Quod enim præcessit iam, tametsi inquirere, & persequi non indecenter oportebat: tamen propter humanitatem indulgemus, præsentis legis obseruationem omnibus in posterum iniungentes tempus. Decet enim ipsos ieiunia, & vigiliis, & meditationibus, seu exercitationibus in diuinis eructis, & pro omnium salute fundendis vacare precibus. At eos, qui talia non reliquerint, nec cessauerint omninò pollutis, & prohibita contrectare: idem enim etiam sancimus & in reliquos clericos, subdiaconos nempe, & lectores, quando & ipsi sacra mentis, & omnis circa sanctissimas Ecclesias ornatus constituti sunt ministri, & operarij, & sacra contrectantes eloquia, dum sacras nobis ex sacris nostris bibliis; illi quidem legunt scripturas, hi verò hymnos & odas canunt. 4. ¶ Si verò quis de cætero tale quid faciens deprehensus fuerit, & denunciatum fuerit id vel in hac felici ciuitate tua sanctitati, vel per prouincias sub ipsa positas, Deo amantissimis metropolitis, & cæteris Episcopis, quoesi ordinationem tuæ beatitudinis facit sedere, & talis vlla superuenerit accusatio aut diacono, aut Presbytero, & multò magis Episcoporum Deo amabilium cuidam, tum in hac ciuitate beatitudinem, & in prouinciis positis sub te Deo amantissimos metropolitas, & qui sub ipsis sunt, Episcopos, hæc cum diligentia omni, secundùm sacerdotij ordinem quærere, & perscrutari, neque defunctorum facere inquisitionem, sed & testes fide dignos audire, & per omnem viam procedere ad eruendam veritatem. Sicut enim ipsis talia interdicimus, ita etiam ipsos calumniari vllos prohibemus. & si vndique discussione, diuinis propositis eloquiis, facta, verè se habere accusatio apparuerit, & conuictus fuerit diaconus, aut Presbyter, vel aleator † esse, vel aleatorum participes, aut talibus adsidens vanitatibus, vel prædictis interesse spectaculis, aut etiam fortè quis Deo amabilium Episcoporum (quod * quidem neque euenturum esse confidimus) omninò tali spectaculo se miscuerit, aut cum aleatoribus vnà fuerit, & pacisci, aut sponsiones facere de cætero ausus fuerit, eum mox à tua beatitudine, aut à metropolita, aut Deo amantissimo Episcopo, sub quo ordinatus est, si quis fuerit prædictorum clericorum, à sacra separari liturgia, imponi etiam ipsi canonicam pœnam, & definiri tempus, intra quod ieiuniis, & supplicationibus summum Deum propitiè reddat pro tali peccato. & si per definitum tempus qui talem pœnam suscepit, maneat lachrymis, & pœnitentia, & ieiunio, & ad Dominum Deum oratione, remissionem delicti exorans, confessim eum, cui subiectus est, hoc diligenter cognito, & sollicitè requisito, communem quidem pro ipso

oratio

† alias, alij ludum.

* Vt ne ipsi quidem audiant.

† Prohibitis ludis mentes, oculos, vel aures pollutant.

* Quod inflgnitè dicunt, aut Presbyteros, multò magis ad ingnum Episcopo.

† Alea, & alea rum participes, aut ludis perdo-nis interesse.

* Fortassis pro honestius Episcopi.

480/C.IV.K.5-4, 175-176
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HÆRETICIS & Manich.&c.

De ministris catholicæ fidei, & eorum priuilegiis dicitur: nec de eorum admonitione, & eorum pœna, & de hæretico, & specialiter de Manichæis.

a. Vel sic. *Dictum est 7. de ministris catholicæ fidei, nunc audiamus de admonitione eius, id est, monitione in genere, & specialiter de Manichæis, & Samaritis, qui possidentes hæretici sunt, & maiori & specialiori pœna sunt digni, vt 7. dicimus, & specialiter punitur rubrica, 7. defer. & sequ. Sapè b. pro genere species sumitur species. & præmissa specie suspicitur genus: vt ff. ad leg. Aquil. l. 6 seruus seruum. §. inquit lex.*

a Vt vir. §. de pœnis ordinis, & l. omnibus quoque. Item quoque ro. de pœnis. hoc in quo tamen secundum sic generalia, multitur. tamen de ea specie pœnitentia quæ expressè commiserunt, non quæ tacitè.

7 Pœnæ genus non potest hoc casu ad alios extendi.

orationem fieri curabit, & cum omni diligentia iniunget ipsi vt postea à tali sacerdotij dedecoratione abstineat, & si pœnitentiam venisse, tunc sacerdotali eũ restituere dignetur clemẽtiæ. Si verò & post excommunicationem inuentus fuerit, neque vera pœnitentia vsus, & aliis etiam aspernatus eam rem, & manifestè ab aduersario diabolo mente inuocatus, ipsum quidem sacerdos sub quo degit sacris eximat catalogis, omnino eum deponens, ille autem non amplius vllo modo licentiam habeat ad sacerdotalem venire gradũ. sed si quidem habeat facultates, ciuitatis illius curiam in qua consecratus est, primum, aut si non habet curiam † ea ciuitas, alia curia prouinciæ quæ maximè indiget curiali, accipiet illum in posterum curiæ cum suis facultatibus seruiturum. Si verò facultates non habet, officialis in posterum fiat prouincialis officij, pro eo quod ante fuit sacratus, & eam ob rẽ quod Dei officii dereliquit erit officialis prouincialis, hanc sibi turpitudinẽ pro pristino honore imponens.

1 ¶ Hæc igitur omnia sancimus in hac quidem felici ciuitate tuam custodire sanctitatem & singularum ecclesiarũ defensores & œconomos, quibus curæ erit hæc inquirere & denunciare, & consultos grinare datæ eis à sanctis ecclesiis annonæ erogatione. in prouinciis autem qui sub ma ordinati sunt beatitudine Deo amantissimi metropolitæ, ad hæc etiam qui illis subsunt religiosissimi episcopi & eorum ecclesiasticí & œconomi & ipsi, ad eundem modum qui prædictus est, re vtentes & sacram venerationem vndique intrepebcnsibilem: & inculpabilem custodientes, conferuabunt quidem ista, vt & gloriosissimi sacrorum nostrorum prætoriorum præfecti: dicimus autẽ orientis, cum subditis gentibus eorum iurisdictioni, item Illyrici, atque etiam Afrorum præeminentes diœcesi & parentis eis officia, & clarissimi prouinciarum præsides & ciuitatum defensores, ipsi quidem qui maximos magistratus gerunt, indignationem nostram subuerentes, officiis autem non obsecundantis ipsis, decem auri librarum expectura pœnam, præsides verò prouinciales maiores pariter & minores & obtemperantis ipsis officia & insuper ciuitatum defensores quinque auri librarum pœnam metuentes si hæc cognoscentes, non adnunciauerint & ipsi sacerdotibus, id est, aut Deo amabil. episcopis aut sanctiss. metropolitis aut vniuscuiusque diœceseos sanctiss. patriarchis, secundùm suam cuique regionem, vt ipsi hæc intelligentes secundùm quod antea definitum est, omnibus se opponant. & postquam ab eis is qui harum rerum conuictus fuerit, depositus fuerit, non curiæ ciuitatis aut officio eum tradi curauerit, & gloriosissimus præfectus huius felicis ciuitatis hæc custodiet: si quidem in hac peccetur regia nostra ciuitate vnà cum obedientia ipsi officio, ipse quidem indignationem nostra subuertitur, ipsius autem officium decem librarum auri metuens pœnam.

6 ¶ Verùm ista quidem non legislationis modo confecimus. illud verò in confesso est, quia nobis quidem consecrata sunt Deo, pro sacerdotum ipsius honestate. Si verò ipsi transgressi fuerint ea quæ sunt ordinata, & dissimulent & non vindicent, sed quadam videlicet humanitate non laudabili capti fuerint, præter cœlestes pœnas habebunt & illinc condemnationem quæ illis in ipso Dei repræsentabitur tribunali, quæ indecentem dissimulationem arguet & vindicabit. Si verò & aliquis ciuilium magistratuum maiorum aut minorum officialium aut defensorum, aut cùm hæc didicerit, non indicauerit, aut cùm vindicare licuerit, neglexerit, aut rem mercede prodiderit, sciant, quòd præter interminatas à nobis pœnas, habebit & à maximo Deo nostro pœnam sequentem, & obnoxius erit execrationibus omnibus quæ sacris continentur libris.

7 ¶ Sicut autem hæc nobis ob nihil aliud quàm ob domini sancita sunt cultum, sic & hoc addimus, vt inquisitiones cum summa diligentia fiant, & ne quis calumniator insurgat in aliquos, aut falsò accusaturus, aut falsum testimonium lacturus his de rebus. Sicut enim sacerdotibus si quid tale egerint, tales imposuimus pœnas, ita & his qui calumniari ipsos tentarint, ex cælo & legibus nostris pœnas imminere volumus, si accusatione cœpta, seu adnunciatione aut persequi noluerint, aut perseuerare in huiusmodi accusationibus non quiuerint D. PR. Non. Non. CP. Iustiniano PP. A. IV. & Paulino V.C. Coss.

DE HÆRETICIS, ET MANICHÆIS ET SAMARITIS.

TITVLVS V.

Nemo existimet priuilegia superioribus titulis data Episcopis & episcopis & clericis vel monachis ad alios quoque Christianos Catholicos pertinere. Sacrum iuris huius tit. constituitur vt alienis ab huiusmodi priuilegiis sint hæretici. Nam & eorum episcopos aut clericos hoc sibi nomine falsò vindicare, & eorum conuentus & conciliabula non esse Ecclesias sed quasi Ecclesias, l. 3. non ecclesiæ sed vnguentaria, non episcopus, sed pseudepiscopus, l. 8. l. 14. No. 131. existimari esse sed non esse. Et hæreticis, l. 1. C. Tho. eod. tit. adunatis schismaticis, nulla. Nam & si hæretici continuò ad fines qui dicuntur à communione catholica, aut schismatici qui & hæretici dicuntur, hæresis sit, plerumque tamen desinit in hæresim, vt de schismate Donatistarum ait l. 4. C. Th. ne fil. hæp. tit. Quæ ne hæresis vocarentur, appellationem schismatis præferebat. Sic legendum. Et paulò post. Et germanitatis hæresis cuniq; esse vt hæresis aut schismatis nascerentur. Et de illis D. Augustinus in hæresim schismatis verterunt. Definiuntur autem hæretici l. 1. hoitus tit. qui vel ideò appellantur dicuntur à radicis & matrice Catholicæ religionis, & nomen habet à pertinaci sententia & opinione singulari. Aera sancta reliquiæ pacatis, vt Theodosius inquiunt No. de Iudæ. Sam. & Iuct. Prius enim hæreticus, sicut non est. Addunt Gratianus in hac tit. de Manichæis, quasi infinitorum hæretica, quia ad inanem vsque sceleratis magnitudinem, vt ait l. 5. & incestis permisceri religionis nomen laqueorum quasi quæ vel pudenda commitere, No. Valentiniani de Manichæis, quæ ex D. Augustini libro lucet apostrofem, & Agathia historia lib. 2. & Cyrilli Hierosolymitani catech. 6. Et Dionysiorum & Maximiani in Cod. Greg. velut nemo inquinatique prodigia in suum monstrum de Persica pœna prodiisse Manichæi. Addatur & de Samaritis propter similitudinem quasdam conditionis Graecus quo de eis sententia hoc tit. sicut inter Nos sunt dua de Samaritis. Horum fides missa est ex Iudæorum & paganismo. Manichæi sunt ex Christianismo secundum diuisionem Epiphanij. Verùm licet varia hi omnes pœnis afficiantur, tamen ea sententia separatura non magnitur l. 9. Et hæresis tantum Romani Imperii hos pœnis fabricantur, non suderari, vetat Gothi nominatim excepti l. 11. quorum plerique Arriani erant, nec enim legi cuidas externi timent. Cyr.

Qui in legem commitit, priuilegium legis amittit. hoc dicit cum auth. seq. SALYC.

Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS, ad Oreticianum præfectum.

PRIVILEGIA *quæ contemplatione religionis indulta sunt *, catholicæ tantùm legis obseruatoribus prodesse oportet b. Hæreticos* *C.Th.4.

F f non

480/C.IV.K.5-4, 177-178
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Et subiici. Ne ergo qui est pauperandus, non debet habere primili *: vt ¶ ea Lauriniti.

b ¶ Tem priuilegium.] Antepeniur. vt habet ¶. qui pe. in pp. ha Legislat.

c ¶ Tertia. vt ¶. de rei vxo. all. §.1.

d ¶ Alia omnia *. vt in quantum fieri possit dimittitur: vt ¶. de re iudica. Licet tamen. in fin. Item vt tantū Republica detur * filii reddi intelligatur: vt ¶. de rei vxo. all. d. ¶ in prior.

e ¶ Claudantur. id est, deongantur.

f ¶ Mori.] Vel delitescere. nam culpa * similis est cū prohibita defere quam docere: vt infr. de maleficis. & mat. l. culpa.

g ¶ Eorundem. hereticorum.

h ¶ Habent falsas * dominos nō est dominus.

i ¶ Qui non sunt. aliis, quod non fuo. Qui enim non est minister, quisestium commendare non potest: vt ff. de negot. gest. l. qui aliena. l. quemquam.

k ¶ Cominquirium. id est, confessum, vel negiorum.

l ¶ Negligunt. i. negligēdo credunt.

m ¶ Vel pro falsum.

n ¶ Leui argumento *. id est, leui arrisolo, qui manifesti debet ferri quia pertinaciter * illud affirit. non autem illud dicat causa defendendi, & ad hoc quod pro delicto in Iesu se commisse magna frequentar passa. Nam ad hoc dico quod Iesus fit delictum, facit infr. de lib. & m. lib. 1. § de promiscu. lib. xij. l.). Vel dicitur hereticus, qui non est membrum sanctae ecclesiae: vel qui suae diuersiorum haereseum: vt in auth. de priuil. de crim. cuiq. §. Vel qui non credunt omnesse concilia: vt infra. eod. l. quicumque in prior. & in auth. vt clam de appell. cog. §. generalem. coll. vij. & alia multa modo possit dici hereticorum nat. extrā de haer. c. ij.

o ¶ Deuiare. perniciosi aeuiostatur.

p ¶ Pauli.] Aliunde. de causis cognoscere ff. de fam. Tyr. & fil. eor. l. ij. & de apel. & eius. l. commentariis. & ¶. de his qui ad eccl. confug. l. iij. & in auth. de haered. ab. intest. coll. iij. q. ¶ Subimmittitur. loquimur praecipe praeterito.

q ¶ Manichaeus.] qui Christum dicunt esse verū hominem: sicut eccesia non solum ab his priuilegiis alienos esse volumus, sed adiectis muneribus constringi & subici *.

IN AVTHENT. DE priuil. do. hat. ma. §. quia enim dedimus. coll. viij. cond. v.

Item priuilegium dotis, quo mulier creditoribus tempore pricribus anteponitur b, necnō de taciris * hypothecis & alia omnia d mulieribus à lege data claudunturr * his quae catholicam non participant communionem.

III. Impp. Gratian. Valent. & Theod. AAA. ad Magistrum P.P.P.

Omnes * vetitae legibus diuinis & imperialibus constitutionibus haereses perpetuō quiescant. nemo vlterius conetur, quae repererit profana praecepta vel docere vel discere f; nec antistites eorundem g audeant fidem insinuare, quā non habent h, & ministros creare, qui non sunt i: Nec per conuentiam k † iudicantium, omniumque quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia negligatur l & crescat. 1. ¶ Haereticorum autem vocabulo cōtineatur, & latis adonitis eos sanctionibus succumbere debēt, qui vel m. leui argumento n à iudicio catholicae religionis, & tramite detecti fuerint deuiare o.

Haeretici non debent habere locus in quibus conueniant nec Missae, vel Liturgiae dicere: poena iudicibus non vindicantibus immunere. b. d. Salvc.

III. Impp. Arcad. & Honor. AA. Claudiano P.V.

Cuncti haeretici † proculdubio nouerint omnia sibi loca adimenda p esse, siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue diaconica appellentur, vel etiam decanica, siue in priuatis ædibus vel locis huiusmodi coetibus copiam praebere videantur: his ædibus vel locis priuatis ecclesiae catholicae vindicantis. 1 ¶ Ad hoc interdicatur his omnibus ad linaius faciendas nocte vel die profanis coire conuentibus: statuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium sublimitatis tuae q, vel praefidale quinquaginta, si quid huiusmodi fieri vel in publico vel in priuatis ædibus concedatur.

De crimine haeresi publicè petest à quolibet accusatio infitiatur & res damnata publicatur bona & memoria defuncti potest damnari: nec ei succedant filij, nisi sint catholici. b. d. Salvc. Sed hac titulum inquit Iac. But. hodie correctū est, per Auth. Cod. Cæcos infra eod.

IV. Idem & Theod. AAA. ad Senatorium P.V.

Manichaeos r * seu Manichaeas, vel Donatistas meritissima seuritate persequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus commune sit cum caeteris s. 1 ¶ Ac primūm quisqui voluntas esse publicū crimen t: quia quod in religionem u diuinam commiuitur, in omnium fertur iniuriam. 2 ¶ Quos bonorum etiam omnium publicatione persequimur: ipsos quoque volumus amoueri ab omni liberalitate & successione quolibet titulo venienti. 3 ¶ Praeterea non donandi, non emendi, non vendendi, non postremò contrahendi cuiquam concedo relinquimus facultatem. 4 ¶ In mortem quoque inquisitio extendatur. Nam si in criminibus maiestatis licet memoriam accusare defuncti, non immerito & hic debet subire * tale iudicium. 5 ¶ Ergo & suprema illius scriptura irrita sit, siue testamento, siue codicillo, siue epistola, siue quolibet alio genere reliquerit voluntatem qui Manichaeus fuisse y coniuncitur.

6 ¶ Sed nec filios heredes eis existere, aut adire permittimus, nisi à paterna prauitate discesserint. Delicti enim veniam parentibus z * damus. 7 ¶ In eos etiā auctoritatis nostrae aculei a dirigantur, qui eos domibus suis damnanda prouisione defendunt. 8 ¶ Seruos insuper extra notam * esse volumus, si dominum sacrilegum cuitantes, ad ecclesiam catholicam seruitio fidelioro b transiierint. Dat. VIII. Kalend. Mart. Romae, Honorio VII. & Theodosio II. AA. Cos.

Nouae constitutio Friderici Imperatoris de flatu, & confuetud. §. si verò dominus coll. 8. x. constitut. fin.

Si temporalis dominus ab ecclesia monitus, neglexerit haereticos extirpare, catholicis concedatur terram eorum occupare. Salvc.

Si verò dominus † temporalis * requisitus, & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare negleserit ab haeretica prauitate, post annum à tempore monitionis elapsum terram ipsius exponimus catholicis occupandam: qui * eam exterminatis haereticis, absque vlla contradictione possideant, & in fidei puritate conseruent, saluo iure domini principalis *, dummodo super hoc nullum praestet obstaculum, nec aliquod impedimentum apponat d. Eadem nihilominus lege obseruata contra eos qui non habent domos principales e.

Nouae constitutio Friderici Imperatoris de flatu, & consue. §. credentes coll. 8. x. const. fin.

Hic seruatur poenae haereticorum, & receptatorum, & defensorum, & fauorum ipsorum. Salvc.

a Credentes.

a ¶ Et subiici. Ne ergo qui est pauperandus, non debet habere primili *: vt ¶ ea Lauriniti.

b ¶ Tem priuilegium.] Antepeniur. vt ¶ habet ¶. qui pe. in pp. ha Legislat.

c ¶ Tertia. vt ¶. de rei vxo. all. §.1.

d ¶ Alia omnia *. vt in quantum fieri possit dimittitur: vt ¶. de re iudica. Licet tamen. in fin. Item vt tantū Republica detur * filii reddi intelligatur: vt ¶. de rei vxo. all. d. ¶ in prior.

e ¶ Claudantur. id est, deongantur.

f ¶ Mori.] Vel delitescere. nam culpa * similis est cū prohibita defere quam docere: vt infr. de maleficis. & mat. l. culpa.

g ¶ Eorundem. hereticorum.

h ¶ Habent falsas * dominos nō est dominus.

i ¶ Qui non sunt. aliis, quod non fuo. Qui enim non est minister, quisestium commendare non potest: vt ff. de negot. gest. l. qui aliena. l. quemquam.

k ¶ Cominquirium. id est, confessum, vel negiorum.

l ¶ Negligunt. i. negligēdo credunt.

m ¶ Vel pro falsum.

n ¶ Leui argumento *. id est, leui arrisolo, qui manifesti debet ferri quia pertinaciter * illud affirit. non autem illud dicat causa defendendi, & ad hoc quod pro delicto in Iesu se commisse magna frequentar passa. Nam ad hoc dico quod Iesus fit delictum, facit infr. de lib. & m. lib. 1. § de promiscu. lib. xij. l.). Vel dicitur hereticus, qui non est membrum sanctae ecclesiae: vel qui suae diuersiorum haereseum: vt in auth. de priuil. de crim. cuiq. §. Vel qui non credunt omnesse concilia: vt infra. eod. l. quicumque in prior. & in auth. vt clam de appell. cog. §. generalem. coll. vij. & alia multa modo possit dici hereticorum nat. extrā de haer. c. ij.

o ¶ Deuiare. perniciosi aeuiostatur.

p ¶ Pauli.] Aliunde. de causis cognoscere ff. de fam. Tyr. & fil. eor. l. ij. & de apel. & eius. l. commentariis. & ¶. de his qui ad eccl. confug. l. iij. & in auth. de haered. ab. intest. coll. iij. q. ¶ Subimmittitur. loquimur praecipe praeterito.

q ¶ Manichaeus.] qui Christum dicunt esse verū hominem: sicut eccesia

r Manichaeus qui. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

s Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

t Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

u Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

x Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

y Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

z Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

a Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

b Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

c Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

d Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

e Pauli. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani. Pol. d. d. ¶ Et Pauliciani.

480/C.IV.K.5-4, 179-180
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Credentes præterea, receptores, defensores, & fautores hæreticorum damnamus, firmiter statuentes, vt si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus a, satisfacere contempserit intra annum; ex tunc ipso iure sit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, neque ad testimonium admittatur. Sic etiam intestabilis † vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accedat.

Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quòd si fortè iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si verò fuerit aduocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta per ipsum confecta, nullius penitus momenti censeantur.

Tria notantur. Primò quòd hæretici in Romano solo non habent facultatem commorandi. Secundò quòd lex semper est in viridi obseruantia, & sic quotidie loquitur & disponit, & suas vires emittit quantumcunque pœnalis, & hoc cùm lex disponit in futurum, & non in præteritum. Tertio, quòd fallitur procuratoris, vel domus conductoris nil nocet domino ignoranti, sed scienti sic. Salycet.

V. *Impp.* Theod. & Valent. *Caes. Florentio* P.P.

Ariani b *, & Macedoniani c, Pneumatomachi d, Apollinariani e, Nouatiani, seu Sabatiani, Eunomiani, Tetraditæ, seu Tessarescædecatitæ, Valentiniani, Pauliani, Papianistæ, Montanistæ, seu Priscillianistæ, vel Phryges, vel Pepuzitæ, Marcionistæ, Borboritæ, Messaliani †, Euchitæ, siue Enthousiastæ, Donatistæ, Audiani, Hydroparastatæ, Tascodrogitæ †, Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani, Paulliniani, Marcelliani, Ophitæ, Encratitæ, Carpocratitæ †, Saccophori, & qui ad imam vsque scelerum nequitiam peruenerunt Manichæi, nusquam in Romanum f locum* conueniendi morandique † habeant facultatem. Manichæis etiā de ciuitatibus g expellendis, & vltimo supplicio tradendis, quoniam his nihil relinquendum loci est, in quo ipsis etiam elementis fiat iniuria h. Cunctis quoque legibus quæ contra eos cæterosque qui nostræ fidei refragantur, olim diuersisque temporibus latæ sunt, semper † viridi obseruantia valituris, siue de donationibus in hæreticorum conuenticula, (quæ ipsi audacter ecclesias nuncupare conantur) factis, siue ex vltima voluntate rebus qualitercumque relictis, siue de priuatis ædificiis, in quæ domino permittente vel conniuente conuenerint, venerandæ nobis catholicæ ecclesiæ i vindicandis k, siue de procuratore qui hoc nesciente domino fecerit, decem librarum auri multam, vel exilium, si sit ingenuus, subituro: metallum verò post verbera, si seruilis conditionis sit, vt nec in publicum conuenire locum, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad circumscriptionem legum quicquam meditari valeant, omni ciuili & militari, curiarum etiam, & defensorum, & iudicum sub viginti librarum auri interminatione prohibendi auxilio: illis etiam omnibus in sua manentibus firmitate, quæ de militia, pœnisque variis, diuque diuersis sunt hæreticis promulgata: vt nec speciale quidem beneficium aduersus leges valeat impetratum. Dat. Constantinopol. III. Kal. Iun. Felice & Tauro Coss.

VI. *Iidem AA. ad Leontium* P.V.

Damnato l ** portentosæ m superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis n eius inuratur o gregalibus p, nec Christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani, ab Ario, lege diuæ memoriæ Constantini ob similitudinem impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur, sic vbique participes nefariæ sectæ Nestorij Simoniani † vocentur vt cuius scelus sunt in deserendo Deum imitati, eius vocabulum iure esse videantur sortiti q. 1. ¶ Nec verò impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi cœtus antistitum Ephesi habiti scriptos, habere aut legere, aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri, ac publicè comburi decernimus: ita vt nemo in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem, aut quibusdam eorum habendi concilij gratia in ædibus, aut villa, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco conuenticulum clam aut apertè præbeat. Quos omnes cœtus celebrandi licentia priuari statuimus r: sciturus vniuersis violatorem huius legis publicatione bonorum esse coërcendum. Dat. III. Kalend. Aug. Constantinopol. Theodosio XV. & Valentiniano IV. A.A. Coss.

Non summatur sed dicit Salycetus quòd hæc lex concor. cum l. suprà eod. & quæ ibi dici possunt hic repeti.

VII. *Iidem AA. Florentio* P. P.

Curiales s * omniū ciuitatum onerosis, quin etiam cohortalinæ, seu diuersis officiis facultatum t & personalium munerum obligatos, suis ordinibus cuiuscunque sectæ sint, inhærere censemus: ne videamur hominibus execrandis contumelioso u ambitu immunitatis beneficium præstitisse, quos volumus huius constitutionis auctoritate x damnari. Dat. pri. Kalend. Febr. Theod. A. XVI. & Fausto Coss.

Non summatur, sed nota tex. in vers. idcirco, in princ. pro testibus concordantibus in sententia, licèt non in verbis, & discrepantibus in nomine, sed concordantibus in corpore, vt valeat testimonium: de identitate tamen corporis debet constare. Salycet.

VIII. *Impp.* Valent. & Martianvs AA. *Palladio* P. P.

Quicunque

a Credentes.] Receptores. scilicet hæreticos.
b Ariani. Hi a diuidunt in trinitate substantiam, & patri filium coæternum non agnoscunt. Io. an.
c ¶ Macedoniani. hi b negant Spiritum sanctum Deum esse.
d ¶ Pneumatomachi. Pneuma .i. spiritus, & c [illegible] id est, [illegible]: vnde Pneumatomachi qui Spiritum sanctum ex matre ipsa processisse dicebant de filio Dei.
e ¶ Apollinariani. hi d Christum corpus sine anima assumpsisse dicunt.
f ¶ In Romanum. Not. vt in auth. de ecclesi. tit. § iubemus coll. ix.
g ¶ Ciuitatibus. al. facultatibus.
h ¶ Iniuria. sic econtrà. T. de episc. & cleric. l. si quemquam.
i ¶ Ecclesiæ.] an. l. si qui contrà. & non legitur hæc in scholis.
k ¶ Vindicandis. i. vindicatoribus Manichæis.
l Damnato.] Casus. Nestor eius fuit auctor cuiusdam hæresis: & sui sequaces Nestoriani dicitur. Ita Ariani & Nestoriani à suis auctoribus dicuntur.
2. Secundò præcipit quòd libri Nestoriani comburantur.
3. Vltimò punit facientes contra hanc legem, & hæretici non excusantur ab oneribus suis muneribus cùm de hoc debeant puniri. h. d. cum l. seq. Vivian.
m ¶ Portentosæ superstitionis. i. miraculosæ * hæresis.
n ¶ Congrui nominis. i. nomen.
o ¶ Inuratur. Imponatur.
p ¶ Gregalibus. i. Nestorio & his qui eum sequuntur.
q ¶ Sortiti. sic ff. de episc. & cleric. l. decernimus.
r ¶ Statuimus. vt & supr. eodem l. cunctis. & suprà de episcop. & cler. l. conuenticula & l. de summa Trinit. §.
s Curiales. hæretici, vt quia in patrimonio vel in persona debent seruire curiæ. Accvrs.
t ¶ Facultatum. scil. nomine.
u ¶ Contumelioso. in contumeliosam eorum petitionem in eo quòd ambiebant, id est, petebant immunitatem, & erant hæretici.
x ¶ Auctoritate. no. pœna [illegible] tribuit immunitatem: vt ff. de inoffic. & [illegible] in fin. & C. eod. l. [illegible] & ff. sol. matr. l. si ab hostibus. §. 1.

† Lex semper loquitur [illegible]

* C.T. 16.5.65. [illegible]

QVicumque.] CAVT. Apollinaris fuit auctor consilium haeresis: Eutyches & Dioscorus sunt eam secuti: vade eorum sequaces vocantur Apollinaristae, vel Eutychianistae: & sententiam legibus latis contra haereticos.
a. Secundò quòd non habeant loca ad conuenendum: & posit poenam domino loci vtique ad § nullum. 3. Tertiò remouet eos à militia.
4. Quartò prohibet eos stare extra limites.
5. Quintò prohibet conuentiones & disputare vel docere: & locentibus poenam imponit. 6. Vltimò ponit praeiudicia terrarum si hoc negligentes.
a ¶ Quicumque. Iste non quartum conciliorum Nicaenum, sed Constantinopolitanum, & non legitur in schola hac lex.
b ¶ Eutychianis. qui fuit haereticus vt T. de apostat. & ob L. quotiens. ¶ Et not. haereticis * esse qui non credit quatuor concilium Nicaenum, sc. Nicaenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense: vt T. de summa trin. L. nemo.
c ¶ Separantur. accipe T. sciant. per 21 litteras.
d ¶ Sciant. vtique hoc dictat constructio.
e ¶ Apollinaris. qui fuit magister Eutychetis.
f ¶ Apollinaristas. accipe verbum proprium, quòd est infra.
g ¶ Alterum. Nota alterum de tribus diris: vt de T. de fuer. L. auctis. & T. locatio. L. & hac diffinit. §. cum fructum. & de vulgar. substit. L. cum ex filio §. §. Ioann. propriè autem dicitur de duobus.
h ¶ Addici. vt & T. de epi. & cler. L. conuenientia & arg. T. ad L. Aquil. contra. L. de papa L. fin. & T. de pecul. Sed ibi falsum.
i ¶ Coërcentur, vt & T. de publ. L. bona fidei. & de rapt. vir. L. decem §. in fin. & de pace L. si quis aliquid. §. qui adulterium. & Lex Iulia §. fin.
k ¶ Damnentur. discentes haeresim in domum libraria aut, sed tantum deportentur, docentes moriantur. Idem & ad sacrificium vel in templum conuenerunt: vt T. de haeret. & sacrid. L.
l ¶ Nec verò qui disputabit. T. de matrim. L. culpa. Contrà. Solus ipse non dabit, sed tantùm fuit causa discendi. Accessum ¶ Ipsa. fortè bodie ecclesiam: In eadem de haereti. colle. haeret. collat. & de accl. nis. §. si autem orthodoxus colla ix.
n ¶ Nullus omnino libraria.

QVicumque * ** in hac sacra vrbe vel Alexandrina, vel in omni Ægyptiaca diœcesi, diœcesisque aliis prouinciis Eutychetis * proximum peruersitatem sequuntur ‡, & ita non credunt, vt trecenti decem & octo sancti patres tradiderunt, catholicam fidem in Nicæna ciuitate fundantes, eorum quoque & quinquaginta alij venerabiles episcopi, qui in alma vrbe Constantinopolitana postea conuenerit, & sicut Athanasius & Theophilus & Cyrillus sanctæ recordationis episcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant, quos etiam Ephesina synodus, (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Nestorij error expulsus est) in vniuersis secuta est, quos & nuper venerabilis Chalcedonensis synodus est secuta, prioribus conciliis sacerdotum ex omni prorsus parte cõsentiens, nihilque adimẽs sacrosancto symbolo, neque adiiciens, sed Eutychetis dogmata funesta condẽnans: sciant ‡ se esse hæreticos [Apollinaristas] Apollinaris enim sacrilegorum filium sectã Eutyches & Dioscorus mente sacrilega sunt secuti. 2. ¶ Ideòque hi homines qui Apollinaris * vel Eutychetis peruersitatem sequuntur, illis pœnis quæ diuorum retrò principum constitutionibus contra Apollinaristas, vel sereritatis nostræ postmodum sanctiones contra Eutychianistas, vel hac ipsa Augustissima lege contra eosdem decreta sunt, nouerint se esse plectendos. 2 ¶ Idcircò Apollinaristas † †, hoc est Eutychianistas, quibus etsi est in appellatione diuersitas, tamẽ est in hæresis pravitate coniunctio: & dispar quidẽ nomen, (sed idem sacrilegium) siue in hac alma vrbe, diuersisque prouinciis, siue in Alexadrina ciuitate, siue intra Ægypriacã diœcesim sunt, & neque ita credunt vt prædicti venerabiles patres credebant, neque vero reuerendissimo Alexandrinæ vrbis antistiti Proterio * fide orthodoxam tenenti communicant: episcopos & presbyteros aliósve clericos creare & habere prohibemus: scientibus tam his Eutychianistis & Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiquam episcopi vel presbyteri vel clerici nomen imponere, quàm his qui passi fuerint impositum sibi nomen sacerdotale retinere: pœnã exilij cum facultatũ suarum amissione se subituros. 3 ¶ Vniuersi præterea Apollinaristæ vel Eutychianistæ non ecclesias, non monasteria sibi constituant: paralymaxes † & conuenticula * tam diurna, quàm nocturna non contrahant: neque ad domum vel possessiones cuiusquam, neque ad monasterium vel quemcunque alterum ‡ locum operantur † sed & funestissimæ congregentur. Quòd si fecerint, & hoc factum fuisse domino volente constiterit: post rem in examine iudicis approbatam, domum vel possessionem eius in qua conuenerint, vel monasterium, eius ciuitatis orthodoxæ ecclesiæ in cuius territorio est, iubemus addici *. Si verò ignorante domino, sciente verò eo qui possessionem domus exigit, vel actore vel conductore prædij paralymaxes & conuenticula interdicta collegerint: conductor vel procurator, siue actor vel quicumque eos in domum vel possessionem vel monasterium receperint, ac passi fuerint illicitas paralymaxeis conuentúsque celebrari: si vilis & abiectæ sint conditionis *, fustibus publicè & in pœnam suam, & in aliorum coërceantur * exemplum. Si honestæ verò sint personæ: decem libras auri multæ nomine fisco nostro cõgantur inferre. ¶ Nullum præterea Apollinaristam vel Eutychianistam ad aliquam iubemus aspirare militiam *. Et si inuenti fuerint: militare cingulo soluti, honestorum hominum & palatij communione priuentur: nec in aliqua, nec in qua nati sunt ciuitate, vel vico, aut regione versentur. Si qui verò in hac alma vrbe nati sunt: tam sacratissimo comitatu, quàm omni per prouincias metropolitana ciuitate pellantur. ¶ Nulli † insuper Eutychianistæ vel Apollinaristæ publicè vel priuatim conuocandi cœtus, vel circulos contrahendi, & de errore hæretico disputandi, ac peruersitatem facinorosi dogmatis adiérendi, tribuatur facultas. Nulli etiam contra venerabilem Chalcedonensem synodum liceat aliquid vel dictare, vel scribere, vel edere, atque emittere, aut aliorum dicta vel scripta super eadem re proferre. Nemo huiusmodi habere libros & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. Quod si qui in his criminibus fuerint deprehendi, perpetua deportatione damnentur *. Eos verò qui discendi † studio adierint * de infausta hæresi disputantes: decem librarum auri quæ fisco * nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. Vlximo * etiam supplicio coërceantur, qui illicita docere tentauerint. Omnes verò huiusmodi chartæ * ac libri qui funestum Eutychetis scilicet & Apollinaris complexi fuerint dogma incendio concrementur: vt facinorosæ peruersitatis vestigia flammis combusta * depereant. Æquum namque est, vt immanissima sacrilegia pœnæ * magnitudo percellat scientibus moderatoribus prouinciarum, eorumque apparitoribus, defensoribus etiam ciuitatum, quòd si ea quæ legis huius religiosissima sanctione custodienda decernimus †, aut neglexerint *, aut aliqua permiserint temeritate violari damnum librarum auri multam fisco nostro inferre cogantur: insuper etiam existimationis suæ periculum sustinebunt. Dat. Constant. sub die Kalend. Aug. Valentin. A. VIII. & Anthemio V.C. Coss.

1. Imp. MARTIANVS A.*

Ἀνδρωνικῷ & Ἕωσι τῷ λαμπροτάτῳ τοῦ πάτριος, ἐπαρχῶν τῆς Θαιδικῆς & Ἑρμοπολίτου.

Eadem Latinè per Anton. Contium.

HVmanam & pium esse hoc arbitrantes hæreticos permittimus sepeliri legitimis sepulcris.

Si in hæreticam perfidiam alienentur prædia, in quibus sint ecclesiæ vel monasteria orthodoxæ fidei, prædia illa fisco sint vendicanda. SALVCIVS.

1. Imp.

480/C.IV.K.5-4, 183-184
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Si qui.] Commodissime quia fingebat locum, & vendebat.
b ¶ Dicemus. l. instrumenta.
c ¶ Vendant *. T. vel. l. cauili. contra ¶ l. Arian. contra ¶ l. gaticipar. ¶ quod ¶ fuerint. Citra. hoc hic loquitur de illis prædiis vel domibus in quibus erant constitutæ orthodoxæ fidei ecclesiæ vel oratoria, & postea ab alienatis hæreticis : ibi fuit hæ possessiones in quibus nulla fuit oratoria, transitare in eis. 2. Vel hic loquitur cum translata fuit in aliquam singularem personam hæreticam : sic cum aliqui congregationi hæreticorum ad hoc vt ibi commentinda sua faciant: & tunc non effici, sed ecclesiæ catholicæ iuribus fuit applicandæ. vt in canon. de cuiusc. cuiusc. hæres. ¶ de arcel. lib. 3. ¶ autem orthodoxam esse ex. 3. Alij dicunt hoc contigi per diffus authent. vt hodie semper ecclesiæ vindicentur, quod fuit dic possessiones ¶ ¶ autem orthod. non hæt legitur.
d ¶ Redeunt. b quia ipsa redeunt.
e ¶ Primo. septo semper, non dubitari potest.

† Alienatio prohibita vt in habit possionib. quam à fideli fieri quoq; vt ipsi. v. Bart. in lib. Bal. in l. non dubitam. ¶ ia in ipsi.
a Cui bona ad qui sint. Eius qui crimen ad mali. in Ecclesia Tuaiti Concil. Chalcedon.
* Christiani possessiones.
b Alij legunt Redeunt.
† ad Arcibiscopum Constantinopolitanum, πατριάρχῃ.
* ¶ de planari.

* Hic ¶ prohibet ad Imperatorem ¶. Constitutionem in Regia. l. 1. ... in marg. 10. 11. 12.
† Idem fecit. ¶ per enim dicens quia est decretum, & in ipsa Scripta sub hoc tit.

Ex Concilio Chalcedonensi.

Ex Theodoro Hermopolitano.

Si qui orthodoxæ religionis emptionem vel fictitia † aut quocumque alio iure vel titulo prædia vel possessiones rēque immobiles, in quibus orthodoxæ fidei Ecclesiæ vel oratoria constituta sunt, in hæreticæ sectæ & contrariæ orthodoxæ fidei sentientem quamcūque personam transferre voluerint: nullam huiusmodi vel inter vivos habitam vel secreto iudicio compositam valere volumus voluntatem, etiam si ab orthodoxæ fidei vendtore vel quocunque modo alienatore commentitio * sub qualibet occasione fuerint allignata: sed irrita omnia huiusmodi documenta, & tanquam nec penitus scripta esse censemus. Hæc enim prædia & possessiones quæ in hæreticas personas quecunque modo translatæ fuerint, vel collatæ, fisci nostri iuribus decernimus vindicari *. Sic enim apud dominos * possessorēve orthodoxos ea prædia maneant, siue ad fisci nostri iura peruenerint, necesse est in his ecclesias & oratoria constituta diligentiùs & solicitiùs instaurari. Nostræ etenim sententiæ vndique ad hūc exitum prouidentia ducit, vt omnipotentis Dei templa (in quibus nostræ fidei institura perdurant) cultu assiduo per omnia sæcula reditius * † seruentur. Nec enim dubitari potest, si in hæreticos tales veniant possessiones, in quibus vere fidei ecclesiæ, vel oratoria constituta sunt, & integritas colitur: omnimodo ab his deferi atque destitui, & omni cultu vacare: omnibus sacris & sodiis vidiuari mysteriis: omni splendore priuari *: nullis populorum conuentionibus, nullis clericorum obseruationibus celebrari, & ex hoc sine dubio eadem ecclesias perire, ruere, complanari *. Nec enim de earum instauratione hæretici poterunt aliquando cogitare, quas penitus esse nolebant. Quæ omnia referantur ad præsentem legem peruenimus. Dat.V.Id.Aug.Bōtio V.C.Coss.

Ex Concilio Laodicenio.

Ex Concilio Laodicenio.

Ex Theodoro Hermopolitano.

Latinè per Ant. Contium.

Manichæi vndique expellantur & capite puniantur. Reliqui autem hæretici (hæreticus est omnis non orthodoxus) & Græci (seu pagani) & Iudæi & Samaritæ prohibentur magistratum gerere, & dignitatem habere, aut ius dicere, aut defensores aut patres ciuitatum fieri, ne habeant licentiam vexare aut iudicare Christianos aut episcopos, item militare quoque prohibentur, præterquàm si ex genere cohortalinorū fuerit. hi enim manent onera quidem sustinentes: non offendentes autem, neque in orthodoxos quid exequentes in publicis vel priuatis causis: qui autem tenuerit quid horum facere, præterquam quòd factum pro infecto erit, dabit etiam xii. libras, & qui publicis ipsos deferi ptionibus inferere conati fuerint etiam xx. & præsides quinquagina, & omnes hæ priuatis rebus inferuntur. Excipiuntur Gothi qui fuere fœderati & aliter prout visum Imperatori fuerit honorantur *. ¶ Parentibus diuersæ fidei existentibus & religiosis illius sententia perualeat, qui ad orthodoxam illos elegerit perducere fidem: & quamuis pater sit qui contradicit, ne exinde successendi materiam capiant, necessaria eos priuet alimentis, aut alis necessariis expensis.

Ex Concilio Laodicenio.

Latinè per Antonium Contium.

Hæretici patres nihil * habentes legitimum, quo accusent orthodoxos filios, coguntur præter facultates suas etiam alimenta erogare illis & reliqua necessaria, & coniungere [in matrimonium] orthodoxis, & dare dotes & antenuptiales donationes prouidentia præfidi & episcoporum. 1. ¶ Orthodoxi filij hæreticorum qui nihil deliquerunt in parentes, illibatum

* alibi, parentes hæreticos ex Registrum cons. & Orthodoxos dicit & parentes hæreticos facere non possunt.

480/C.IV.K.5-4, 185-186
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tum accipiant & indeminutum quod eis ab intestato competit, & aduersus haec facta vltima voluntas infirmatur, conseruatis libertatibus, nisi aliqua lege prohibeantur. Si verò quid deliquerint in parentes, accusantur, & puniuntur. Habent autem & cùm deliquerint quartam † faculatum ipsorum [patrem] ex testamento facto. 2. ¶ Eadem & in Iudaeis & Samaritis obtinent.

† Legitima liberis orthodoxis ... [illegible]

XIIII. ᵃ *Graeca constitutio eiusdem Imperatoris.* ᵃ *Epitome ex Graeca collectione constitutionum ecclesiasticarum, & Nomocanone tit. 12. c. 2.*

OΙ αἱρετικοὶ συναξεις ... [illegible]

Latinè per Ant. Contium.

HAeretici synacteria seu collectas facere non possunt aut parasynaxes aut synodos aut ordinationes aut baptismata aut exarchos habere aut paternitates, seu abbatias aut defensiones instituere, aut curare seu administrare villas per seipsos aut per interpositas personas, aut quid prohibitorum facere: qui transgressus haec fuerit vltimum supplicium luit.

XV. ᵃ *Graeca constitutio. Epitome ex indice Basilicorum* [illegible]

ᵃ l. 11. supra eo.

OΙ Μανιχαῖοι ... παῖδας ... ἔχοντες ὀρθοδόξους, ... [illegible]

Latinè Antonij Contij.

MAnichaei liberos quidem habentes orthodoxos, in eos & solos ab intestato substantiam transmittunt, nulli autem alij viuentes aut morientes alienant: seu per institutionem seu per legatum, seu per donationem, omni modò eorum facultatibus ad fiscalem redituris rationem.

XVI. *Graeca Constitutionis Epitome, ex collectione Graeca ecclesiasticarum constitutionum.*

Ο' Ἀπὸ Μανιχαίων ... ὀρθόδοξος ... [illegible]

1 ¶ ... [illegible]

2. ¶ Ὁ ἔχων βιβλία Μανιχαϊκὰ ... [illegible]

Latinè Antonij Contij.

ᵇ v. l. 11. supra eod.

EX Manichaeo ᵇ factus orthodoxus, si inuentus fuerit ea quae [pristini] erroris erant facere, aut saltem vnà degere duntaxat & conuersari cum Manichaeis, nec confestim prodiderit illa competenti iudici, vltimo supplicio ponitur. 1 ¶ Item qui in dignitatibus & militiis sunt, solliciti cos qui in suo consortio sunt, eiusmodi, inquirant & prodant, quia si comprehensus Manichaeus dixerit sciri se & nosci talem à quibusdam, congruè illi puniuntur, vt qui eadem deliquerint, tametsi non sint tales. Eadem enim delinquere videntur scientes quidem delinquentem, non facientes tamen illum manifestum. 2 ¶ Qui habet libros Manichaicos & non manifestat eos vt comburantur, punitur.

Ex Nomoc. Tit. ... [illegible]

XVII. *Graeca constitutio* ᵃ *Iustiniani epitome, ex eadem collectione eius integra, principium erat, SANCIMVS.*

AΙ τῶν Σαμαρειτῶν συναγωγαὶ ... [illegible]

Latinè Antonij Contij.

SAmaritanorum ᵃ synagogae destruuntur, & si alias tentent facere, puniuntur. Non possunt successores habere ex testamento vel ab intestato praeter orthodoxos, neque donant aut aliter alienant hi qui non sunt orthodoxi, sed fiscus ipsa vindicat prouidentia episcoporum & praesidum.

ᵃ v. l. 13. supra eod.

XVIII. *Graeca constitutionis eiusdem Iustiniani epitome ex eadem collectione.*

TΑ' ἐπὶ τῶν Σαμαρειτῶν νομοθετηθέντα ἐπὶ ταῖς συναγωγαῖς ... [illegible]

ᵇ Haeretici ... supra eod.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

QVae de Samaritis lege statuta sunt circa synagogas & successiones, obtinent & in Montanistis & Ascodrogitis & Ophitis. Soli enim orthodoxi succedunt ipsis ex testamento & ab intestato, & legata capiunt, caeteri autem haeretici † id est, qui non sunt orthodoxi & Graeci seu pagani & Samaritae nō militant, neque

ᵃ v. supra l. 12. ... [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 187-188
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cognouimus] Cap. VVI. Decessit pater catholicus vel hæreticus: primò filij catholici ei succedant: quòd si non sint, tunc fiscus. 2. Secundò dicit, quòd pater hæreticus tenetur filiis catholicis dare alimenta & dotes secundùm patrimonij facultatem. 3. Tertiò confirmat leges latas contra hæreticos.

a ¶ *Vbi alter*, Cpater vel mater.

b ¶ *Repudiatis*. vt & T. *eod. l. Manichæos* Accursius.

c ¶ *Sortibus*. Sed hodie distinguitur clericus à laico. vt *in auth. vt nullus de appell. cogn. §. generali. col. vij.* quam plurimi habebit. Idem est de Nestorianis.

d ¶ *Alterò*. vt & T. *de adim. liber. l. fin.*

e ¶ *Dotes*. vt & T. *de iure de l. magna mater.*

f ¶ *Negotiis*. opere scilicet, *non fictitiorum imposturis.*

g ¶ *Liberalitatibus*. impropriè ponitur: quia inuitis, & in * necessitatibus nemo liberalis existit; vt *ff. de adimen. le. l. non legatum. & de le. §. l. omnem ex fam. §. ff. de Publician.*

h ¶ [*Deos*] *Et anaphalitis*. qui non habent caput, id est, proprium b. Accursius.

i ¶ *Quæ transfulit*. Canon. Sic ergo præstitibit ecclesiæ per annos c, sic *in auth. de sanctis. epis. §. pen. col. 6.*

Anditio. Hoc est hodie immutatum per *c §. de prohibit. lib. 6.* vbi vide. Sed an à præsulto potest ecclesia repetere damnum quod habet? Respon. quòd sic. & si non est falsumpto, *per text. istius vt T. de rend. l. prospendum. §. fi. & T. vnde vi. l. mentiuntur. & sic.*

* deest negatio.

¶ vel, de lis ex.

* Adde hic quæ diximus lib. 1. §. pen. tit. fin. & T. col. eodem loc.

¶ adde l. 1. §. pen. eo.

* quotidianum.

neque vlla dignitate decorantur, neque publicam adipiscitur curam, neque docent, neque aduocationibus funguntur. Si verò quis ad ea obtinenda simulet se orthodoxum, & apparent vxorem habens aut liberos hæreticos, & non adducat ipsos ad orthodoxiã, eiicitur. Si verò etiam latent, non potest quid suarum rerum donare aut aliter alienare hæretico, sed hæc & hæreticam delatum ipsius successionẽ vindicat fiscus. In vniuersum enim qui participes sunt militiæ aut dignitatis, aut aduocationis, aut publicæ liberalitatis, aut applausus, solos orthodoxos habet successores, & res ipsorum quocunque modo ad hæreticũ delatas, fiscus vindicat. 1 ¶ Si alter coniugum orthodoxus sit, & alter hæreticus, oportet fieri liberos eorum orthodoxos, quod si ex his alij orthodoxi fiant, alij hæretici maneant, soli succedunt vtrique parenti orthodoxi. Si verò omnes sint hæretici, cognati orthodoxi succedunt, aut iis non existentibus, fiscus. 2 ¶ Habet [constitutio] diuersas pœnas contra neglectores, & non persequentes aut indicantes perfidos & officia ciuilia vel militaria & episcopos, qui quidem & de neglectoribus perfidibus referunt principi, pœnæ verò fisco applicantur.

Liberi dantaxat orthodoxi vocabuntur sibi iure succedendi in bona parentum. Et alimentari à parentibus eiusdem non orthodoxis compellentur. Et dotes & donationes propter nuptias petere possunt. SALT.

XIX. *Idem A. Iuliano P.P.*

Cognouimus multos esse orthodoxos liberos, quibus nec pater nec mater orthodoxæ sunt religionis. Et ideo sancimus vt non tantùm in causa vbi alter * [non] * orthodoxæ religionis est, sed etiam in his casibus in quibus vtrique parens alienæ sectæ sit, id est, pater & mater, hi tantummodo liberi ad eorum successionem sine ex testamento, siue ab intestato vocentur: & donationes seu aliæ liberalitates his accedere † possint, qui orthodoxorum venerabili sunt nomine decorati, cæteris liberis eorum, qui nõ Dei omnipotentis amorem, sed paternam vel maternam impiam affectionem secuti sunt, ab omni beneficio repellendis b *. Liberis autem orthodoxis non existentibus, ad agnationem vel cognationem eorum (orthodoxo tamen) eadem res vel successiones peruenire. Quòd si nec agnatio vel cognatio secta inueniatur, tunc eadem res fisci nostri iuribus * vendicari. 1. † Sed ne videamur morientibus quidem genitoribus liberis prouidere, viuentibus autem nullã inferre prouidentiã (quod etiam ex facto nobis cognitum est) necessitatem imponimus ‡ talibus genitoribus orthodoxos liberos secundùm vim patrimonij alere 4, & omnia eis præstare, quæ ad quotidianæ * vitæ conuersationem sufficiant; sed & dotes pro filiabus & neptibus dare e, & ante nuptias donationes pro filiis vel nepotibus f perscribere ‡: in omni casu secundùm vires patrimonij huiusmodi liberalitatibus h æstimandis: ne propter diuini amoris electionem paterna vel materna sint liberi prouisione defraudati omnibus videlicet, quæ nostræ constitutiones de pœnis Paganorum, & Manichæorum, & Borboritarum *, & Samaritarum, & Montaniftarum, & Tascodrogitarum †, & Ophitarum, cæterorũque hæreticorum iam * constituerunt, ex hac nostra lege confirmandis, & in perpetuum valituris. Dat. Constantin. X.Kal. Decemb. Lampadio & Orestæ VV.CC.Cons.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appel.cog.§. generalem.coll.vij.constit.xj.

Si liberorum aliqui sint orthodoxi, & aliqui non: ad orthodoxos tantùm deuoluitur successio eorum, licet non orthodoxi ad fidem sint conuersi. SALTC.

IDem est de Nestorianis & Acephalis h: quia si quis ex his liberos habet ecclesiæ sanctæ communicantes, his solis ex testamento, vel ab intestato heredibus transmittere potest. Si verò permixti sunt potrio infidelium interim residet penes orthodoxos: ipsis si conuersi fuerint, restituenda quidem, sed absque † ratione fructuum & administrationis. Permanebit autem apud orthodoxos si ipsi perseuerent in nequitia. Si autem omnes liberi peruersi sint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non inuentis, si clericus fuerit, ab ecclesia intra annum admittatur: quo transacto 1, si non fuerit clericus, succedat fiscus.

IN AVTHENT. de statu, & confuetu. §. Gazaros. coll.x.constitu.fi.

Filij hæreticorum non admittuntur ad eorum successionem, sed fiscus. SALVCIT.

GAzaros, Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnoldistas, Circumcisos, & omnes hæreticos vtriusque sexus, quocumque nomine censentur, perpetua damnamus infamia, diffidimus, atque bannimus: censeantur vt omnia bona talium confiscentur, nec ad eos vlteriùs resumantur: ita quòd filij eorum ad successionem eorum peruenire non possint: cùm longè granius † sit æternam quàm temporalẽ offendere maiestatem. 1 ¶ Qui autem inuenti fuerint sola suspicione notabiles: mis ad mandatum ecclesiæ iuxta consideratioñem suspicionis qualitatẽque personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstrauerint, tanquam infames & banniti ab omnibus habeantur, ita quòd si sic per annum permanserint, ex tunc omnes tanquam hæreticos condemnamus.

22. *Conflit Cons. epitome, ex vad collectione.*

Οἱ αἱρεσιῶται κληρονομοῦσιν, ἢ κληρονομοῦσιν, ἢ βασιλικὴν ἀπολαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐ τοὺς ὁμοίους αὐτοῖς ἐκεῖνοι τὸν κληρονόμον τοῦ ἰδίου νομοθετοῦντος ὑφίστασιν.

1 ¶ μόνοι δὲ ἀρθοδόξοι ἐστὶν τῶν ἐκεῖνοι εἰδεῖλοιν ἐρῶντες ἐρασθεῖσι κλῆρον) κληρονόμοι, ἤμιλοι οἱ ἀμφοῖν ὄντες εἶναι τῶν μὲν ἐκεῖνοι ἀναγκαῖοι μεταφέρω. 2 ¶ οἱ δὲ Μανιχαῖοι) ὅτε κληρονομοῦσι) τοῖς δὲ αὐτοῖς ἐκεῖνοι ἀρθοδόξοις ἢ ἀλληλοῖς δὲ ἀλλοῖς ἐκεῖνοι ἐκεῖνοι, ἢ ἀλληλοῖς ἐξωθεῖν κατεστοχοῦλλοις.

3 ¶ Καὶ τοῖς ἐμπορικοῖς ἀνθρώποις, ἢ ὁ γεωργὸς) οἱ κατέχοντες αὐτοῖς τὰ λεγόμενα κξιωμαῖκα ἐκ τῶν ἀδικημάτων ἢ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ὁ κόμης αὐτοῖς ἀλλοῖς κτίσεσιν ἀλλὰ λόγοις κτίσεσι) , καὶ ἀλλοῖς οἱ ἀρχοῦντες οἷς ἀμελείας ἢ ὁ Κόμης τῶν κτίσεσιν ἢ ὁ τάξις αὐτῶν.

Quemlibet

480/C.IV.K.5-4, 189-190
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quoniam multi. Secundùm Bart. ista lex est valde notabilis, & hoc habet in effectu. Quæsito fuit de facto, an hæreticus possit esse testis & respon. aut lis est inter catholicos fideles ex una parte, & tunc non potest: aut inter hæreticos: & tunc potest, exceptis quibusdam pessimis hæreticis, quibus tali huiusmodi actus sunt interdicti. In fine restringit primum, quòd in iudiciis prohibentur hæretici, non extra iudicium, testificati: imò melius quod in contractibus & vltimis voluntatibus admittuntur, in iudicialibus non, nisi ante iudicium coepitis rebus efficquod per authentic. sed nonne iure, tollitur. VIVIAN.

a ¶ *Contra orthodoxos.* sed nec pro eis hæreticus producetur: cùm hodie pro vtraque parte dicant, vt ff. *de iud. l. die Sabbati & ff. de testib. & clericis authent. sed iudex.* Idem secundùm canones, vt pro vtraque parte fecit testimonium, vt *ff. de testib. c. hortamur, & 4. q. 3. c. nemo fauet.* ¶ Sed ap. parte orthodoxa potest tali priuilegio renunciare * Respon. vtque: quia & tacita voluntas prodest: vt ff. *de testib. l. si quis.* ¶ Item ab orthodoxis ¹ contra hæreticos potest testificati ² Respon. fic, vt *in nouelle const. & in decret.*

b ¶ *Commutionem.* hoc intelige secundù quod in fine hæres legi diffingatur, scilicet in iudiciali testimonio. Aec.

c ¶ *Intendere.* l. 4 nil deest ex non Iudæus Iudæo, nil Cæsarem Cethego. vt *hic, Christiani, c. Filios Iudæ. & quemquam in fin. & ff. de rebus dubiis.* Sed *salut. matrim. l. vere, & ff. de libe. non ab. filium, & ff. de instit. testamenta. l. in arenam. & ff. si quis omiss. causa testam. l. quidam, & si non solum.* §. *item aut si in publico.* Sed arg. contra *ff. de publ. iud. l. si qui.*

d ¶ *similiudine.* fic ¶ *de episc. & clero. l. si quemquam.*

e ¶ *Testimonium.* etiam inter se.

a ¶ *Testimonium.* Hoc pertinet Nou. 4. hic nō prohibentur testimonio ferre, qui damnati sunt furti, iniuriis, vi bonorum raptorum, de dolo, deposito, mandato, pro socio; licet infames sint. Ipsi tamen non est incredibili testimonium ei, qui in iudicio publico calumniæ damnatus est. l. 1. §. *ff. de testib.* Calumniæ autē iudicii non est publicum. CVIAC.

f ¶ *Testimonia.* l. 6 de his quæ in iudicio tractantur, vel videntur: vt de confessionibus: & testificationibus, & interlocutoris aliqua vel definitiæ, an sit res iura[f]. Alii dicunt iudicialia, quę incipiūt à iudicioveł si agatur iniuriarum, vel fuerit ab eodem testes quæsierit: hi quidē adhibiti non fuerant, sicut in contractibus adhibentur. In perscriptione ergo quā videtur, poterunt ferre testimonii secundū opinionem primam, cùm tamēn iudicialia prohibeantur. Acc.

β ¶ *Testimonia.* dicuntur hæc testimonia in l. 4. *ff. depositi.* Vide scripta ad l. pen. CVIAC.

γ ¶ *Necessary.* id est, quia testimonij vsus necessarius est. l. 1. *ff. de testib.* CVIAC.

g ¶ *Perentinus.* & poterunt etiam produci in iudicio.

h ¶ *Angustior.* nā hoc edictum de * testibus prohibitorum est, scilicet certaē personarū: sic ¹ quilibet admittitur qui non prohibetur, vel aliqua lege excusatur: vt *ff. de testib. l. & facit vt ² probationū facultas ampliatur: vt ff. de reb. cre. & interog. generaliter in princ. & ff. de interd. l. ne quid. ff. de hæ. & ff. de testib. l. furti. & ff. de iure delib. l. 1. §. 1. de iniuria danda.*

¶ Sed ³ videtur etiam in contractibus non admittiqua hæretici sunt infames: vt ff. *de fideiu. Trinis & fide cath. l. 1. in fin.* & infames ⁴ ferre testimonium non possunt: vt *ff. de testib. §. lege. 3. in fi.* Sed hæc resp. ff. *de fideiu. Trin. l. 1.* ¶ Item significat hic quidam talem auth. Sed hodie ⁵ nulli Iudæo permittitur ferre testimonium contra orthodoxos, nisi in curiali condizione: vt *in auth. de hæret. vel in auth. vt hæretici curiales §. illud. vel in auth. de testib. §. hæreticorum.* Sed certè non inuenitur hæc auth. Inter auth. sed dicunt quidam reperiri in nouella.

¹ Dominum nostrum sanctissimū. vt l. *ne l. Manic.* & hęc nō legitur.

* Testis qui adhibetur in testamentis ferre, quam iudicialem.

² Testis edictum prohibitus est certarum personarum.

b Similis est. *pen. in l. 1. §. de testib. and.*

c Probationū facultas ampliandā.

d Hæretici non possunt testificari.

e Infames ferre testimonij non possunt.

* addimus ab indocta libra. nā secundū constitutiones Leo & Oreste ante Gratianū, perij institutiones.

f Testis nisi in orthodoxo Iudæo nō potest nisi ē de curiali conditione agere.

NE SANCTVM BAPTISMA ITERETVR.

TITVLVS VI.

Hic titulus pars quædam est titulij superioris. nā iteratio ipsa Baptismi sine Anabaptismus per se iterata est, & hæreticorū quorundam hi mercatores, vulgo Donatistarū, Nouatianorum, Eunomianorum, vel à Cathaliis baptizati rebaptizarent, id suffecerat quod geminabat, vt elegantē ait l. 1. C. Th. de hęr. & cæteri Catholici hæreticis ad se conuersis, qui modo ab hæreticis baptizati essent in Trinitate, non rebaptizarent. Quod enim in ista tractatione & canonib. Anpsilatrā longè aliter contrum videtur, id de his accipiendū qui non essent baptizati in Trinitate. Nec probarunt Tertullianus, Cypriani & Africanorum quorundam opinionem de rebaptizandis hæretici baptizatis. D. Augustinus de hæresibus: Ecclesia Catholica plerosque non in ipsis hæreticis baptismū eliminare reformidat. Optatus de Donatistis: D. Donatistis baptizatis simpliciter accipiamus: absit enim vt eum iterum renascamus qui semel natus est: vt iterum quod semel est, aut duplicemus, quod vnum est. Et Imp. Honorius & Theod. l. 1. C. Th. de hær. In eundem semel nati hominis baptismū semel à Deo conuenit. Denq; hoc est ab Arianis, aliisque genere hæreticorum vel ab hac solum quod iterum baptisma, iniuriosum, contumeliosum quo fit calumniæ fiere. CVIAC.

NE SANCTVM baptisma, &c.

Dictum est l. *de hæresibus; sed quia Iustus ab hæresi rebaptizare ¹ baptizatos, & punitum pœnis prohibetur de re sanctum baptisma reiteretur.*

Ad Nicænum qui.] Errorem, scilicet iuris, seu iure sedto delentem

a Rebaptizare servitio est baptismo.

c. Impp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA. ad Eiusdem vicarium Asiæ.

Antistitem † qui sanctitatem baptismatis illicita vsurpatione geminauerit, sacerdotio indignum esse censemus. Eorum enim condemnamus errorem ², qui Apostolorum præcepta calcan-

† C. Tiraz. d. 2.

480/C.IV.K.5-4, 191-192
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

baptisatum esse: nec enim potest dici iterato, quod ignoratur esse factum: vt in decret. de confess. dist.1. c. de ecclesiarum. ¶ Sed arg. cõtra, si de dola. l. & elegantur §. non solum.

a Cl. quis.] Piaculare. Sed est, b piandam sanguine, id est, debet saniente caput.

b Commissis clericis sic. & ille qui baptisatur.

c Per aetatem. quilibet rebaptisans, & quilibet capax criminis per aetatem rebaptisatur, patitur piaculare flagitium.

1. Vel forte loquitur de eo, qui rebaptisatori respondendo prebuit ministerium.

d ¶ Vltimo supplicio. quod e mortem interpretantur: vt de pœna. Cornelianum.

e Vltimum supplicium pro morte.

f Nullis haereticorum.] Initiari. vt quia Christiani erant tantùm, & in catechumenis: e non autem erant baptisati.

f ¶ Rotofa. & referunt (quod non se egerint) posse legi potest.

g Catechumenis.

h CTh.16.5.4. ad 5.§.sed.

g ¶ Quod qui fecerit. id est, haereticus rebaptisans ingenuus vel liberos proprios.

h ¶ Exilio. mitiorem. hic putatur poenam, cùm adhuc non fuerat baptisatus, quàm si fuisset vt l. 1. proximo §. Alij hoc referunt de pœna exilij ad eum, qui filium, & non dedititium autem ad baptisatorem. Prima placet.

i Quidam sic legit. Nec vnà alio, quos contrariat, vel quos percutiunt haereticos, sed fundit.

DE APOSTATIS.

Quoniam apostata plus quàm haereticus fuit, idcò pœnas de apostata. Qui dicuntur apostata habet. Quod Lapostatarum. §. sed ne baptismodi. & l. fin. in fin.

Si quis, pecunia non legitur. ¶ In secunda not. quod de inofficiosis actionib. quinquennium statuitur vt l. de inoff. testa. In fine filium. Sed videtur perpetuò agitur] and l. apostatarum. Solet illa collegia hic 2. Vel hac post mortem testatoris, vbi vixerunt testatore dicit se posse deferre.

i ¶ Concordat. accusatur: vel etiam concordat de alia haeresi.

k ¶ Inge. id est, constituit.

l ¶ Intra quinquennium. Vide cap. 14. de praescript. Cyiac.

l ¶ Actionibus. fc. quarelis inofficiosi testamenti.

m ¶ Ex ordinem. id est, vsque ad quinquennium. Hinc lege quinquennium Codex.

tes, Christiani nominis sacramenta sortitos, alio rursus baptismate non purificant, sed incestante lauacri nomine polluêtes. Dat. XVI. Kal. Nouemb. Constantinop. Gratiano A.IV. & Merobaude Coss.

Scienter rebaptizãs, & rebaptizatus puniuntur capite. SALVC.

II. Imp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. *Anthemio* P.P.

Si † qui rebaptizate quempiam de ministris * Catholicæ sectæ fuerit detectus, vnà cum eo, qui piaculate * crimen commisit * (si tamen criminis per ætatem * capax sit) & hic, cui perfusum sit †, vltimo supplicio d percellatur. Dat. XV. Kalend. April. Lucio, & Herodiano VV.CC. Cos.

Baptizantes Christianum sub alia lege, puniuntur pœna hic statuta: quod iudex non potest dissimulare, vel minuere. SAL.

III. Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. *Florentino* P.P.

NVlli * hæreticorum danda licentia est vel ingenuos, vel seruos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati * ministeriis, ad suum rursus baptisma deducendi, necnon † illos, quos emerint, vel qualitercumque habuerint, necdum suæ superstitioni coniunctos, prohibendi Catholicæ sequi religionem Ecclesiæ f. Quod qui fecerit g, vel cùm sit ingenuus, in se fieri passus sit, vel factum non detulerit, exilio h, ac decem librarum auri multa damnabitur testamenti, & donationis faciendæ vtrisque denegandæ licentia. Quæ omnia ita custodiri decernimus, vt nulli iudicum liceat delatum ad se crimen minori, aut nulli coërcitioni mandare, nisi ipse idem pati velit, quod aliis diffinuldido concesserit. Dat. III. Kalend. Iun. Constantinopoli, Felice, & Tauro Coss.

DE APOSTATIS.

TITVLVS VII.

Vt ex schismate haeresim nasci dicit 1. sic pagani dicere ex haeresi plurimum, magis apostatam, vt Tertullianus, haeresis apostatae facere videtur. qui pœnam desiderium à religione Christiana, ex Christiana fidei laesa, vel Pagani, vel Samaritani, vel Iudaeorum conflagrationes ad peregrinationem redigunt, & iniuriam exemplo rerum manifestari, & Manichaeorum, & Donatistarum. L. 3. de haer. *damnari etiam post mortem iuxta quinquennii statutum accusationem.* l. 1. *de crimine perpetuo, & publica accusatio est.* l. 4. *Et hoc quoque in apostata proprium est vt eorum crimen paenitentia non abolueri.* l. 3. *cum omnes haereticorum abolere sapiat obstinatum.* §. fi. l. 4. l. 41. C. Theod. cod. tit. & elegantur d. l. 3. *lapsis, & errantib. subuenire, in sunt haeretici, non periti, & sunt apostatae, & animadvertendum eidem lapsi hac verba esse perpetuam inferta, quae confundant haereticorum omnes apostatis, haeresis superstitione. Cuius rei fuit vt ipse, & Codex Theodosianus, & inferiora legis verba idem facient. Id animadvertendum est, legem vltimam huius tituli esse sequentium de haeresi minuere id de apostata, & partem legis* §. 3. de haer. *vt confusi ex ecclesiae Constantinopolitanae synodi.* CYIAC.

Apostata bona publicentur. SAL.

I. Imp. CONSTANTINVS & IVLIANVS *Caes. ad Theodosium* P.P.

Si quis lege * venerabili constitutus †, & ex Christiano Iudæus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cum accusatio fuerit approbata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus vindicari. Dat. Non. Iul. Constantio A.VIII. & Iuliano Caes. Coss.

Apostatarum crimen potest accusari post mortem vsque ad quinquennium. SAL.

II. Imp. GRATIAN. VALENTIN. & THEODOS. AAA. *ad Hispanium* P.P.

Si quis defunctum * violare, atque deferre † Christianæ religionis accusat, eúmque vel ad sacrilegia templorum, vel ad ritus Iudaicos transiisse contendit a, eique gratia testari minimè potuisse conficmatur intra inge b quinquennium c, quod [de] inofficiosis actionibus d constitutum est, propetas exigat * actiones, futurisque iudicij huiuscemodi fortiatur exordiis e. Dat. XV. Kalend. Ianuar. Gratiano A. IV. & Merobaude † Coss.

Apostatantes à fide perdant omnia etiam à iure communi Christianis concessa, nec admittitur paenitentia. SAL.

III. Imp. THEOD. VALENT. & ARCAD. AAA. *Floriano* P.P.

Hi, qui sanctam fidem * prodiderunt, & sanctum baptisma hæretica superstitione profanarunt, à consortio omnium segregari sint, à testimonijs alieni, testamenti, vt antè iam sanximus, non habeant factionem, nulli in hæreditate succedant, à nemine scribantur heredes. Quos etiam præciperemus procul abici, ac longiùs amandari, nisi pœnæ visum fuisset esse maiores versari inter homines, & hominum cœtus suffragijs f. Sed nec vnquam in statum priſtinum reuertantur, nec flagitium horum † obliterabitur * pœnitentia, neque vmbra aliqua ex quisitæ defensionis, aut meminiminis obducerur P: quoniam quidem eos, qui fidem, quam Deo dedicauerant, polluerunt, & spondentes diuinum mysterium, in profana migrauerunt: vocaque sunt commentitia, & concionata, non possiunt. Lapsis etenim, & erranibus q suburnitur: perditis verò, hoc est, sanctum baptisma profanantibus, nullo remedio pœnitentiæ, quæ solet aliis criminibus * adesse succurritur. Dat. V. Id. Maij, Concordiæ, Tatiano & Symmacho Coss.

Crimen Apostatarum est publicè idèò quilibet admittitur ad accusandi: & alienationes ipsi iure sunt apostatis interdictæ, & post mortem posunt accusari, bona proximioribus fidelibus applicanda. SAL.

IV. Imp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. *Rufo* P.P.

G ¶ Apo

a ¶ Hereticorum dicitur crimen quam apostatarum.

b Apostatae pœna.

c CTh.c. 4. 6. c Paenitentia ea, & quando admittitur: vt, Glos. in l. qui ex mores 17. ff. de furtis.

d propriam repetiti eius confirmat. vt Cod. Th. eium in omnib. Inofficiosis Ingrat. confirmat.

d Paenitentia non liberat à pœna vindicti. e Plaute 10. f Plaute 9.

* Cod. Th. 16. 5. 19.

† id in haeretica hinum habent poenam poli alius Bat. tol.

* al. cum ut. al. Iuvenes. vel Bi. de ius in Cod. Theod. ‡ al. ordiha Marchand. 11. & Sanctum. vt in Cod. Th.

* Cod. Th. 11. 39. 11. & 7. 4.

† al. omnes. hac pars non est posita in Rufin. quia vsq. est dicere, & inhumanior, vt alii Th. in Hamonaeo.

* Cod. Theod. prodigh.

480/C.IV.K.5-4, 193-194
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

† Ex Cod. Th. 16. 4. non est numera in libro Pauli.

* Sic & in Codice Theodos. quod tribus est, quā quod aliis legebatur, vnus retinere accipiens.

a Crimina vltrariis regulariter gratiosis punitur.

† Incomparabili AAA. sed Cod. Thr. reliquis legitimis corporalis

* al. mihi. in diem.

a Postulatorum.] Commina. etiam sine libello.

b § Insectas id est, insectantes accusas.

c § Temporum. nisi intra quinquennium post mortem: vt l. cod. l. 4.

d ¶ Defensare. prouidi liberis secundō agnatis: vt l. de bonis. l. regnorum. Accvrs.

e ¶ Perpetuari. cum e alia crimina vsque ad ex. annos regulariter perrigantur: vt l. ad leg. Corn. de falsis. l. quærela.

f ¶ Infimulationes. id est, accusationis vt l. de accus. l. 10 quidem. & facit l. de reiu. l. cum lege.

g ¶ Mandauerint. sc. Iudæis, vel Paganis.

h Vm, qui non legitur.

i Ei, qui. nec hæc legitur. sed contra. supra. quod hi. sed ibi falsa.

NEMINI LICE-re signum Saluatoris, &c.

Quoniam signum sibi redempcionis ab omnibus est adorandum, & venerandum, & si in omnibus alicuius gestatur, et debemus cum deuotione adiugere, & si alicuiusi pulcrum eminere, honorem debemus impendere: idē probibet, ne humi panetur, vel in aliqua materia humi posita sculpatur, aut depingatur, ne pedibus conculcetur. Et qui pulsatus, vel pulsatum non leuauerit, grauissima pœna multatur, quod fecit * mortem incorpoream: vt l. de pœnis. l. vltimum. Atto.

b Grauissima pœna pro morte. Indulti Gothofr. l. 2. vel id de remedio. l. 2. vel id de falsis. vbi dicit.

k Vm sc.] Signum Saluatoris. legit Crucis * humi ponere est contrarium religioni: & idēo de hoc poenit, lege per te.

l ¶ Grauissima. sc. pœna mortis, quæ est grauissima: vt § de pœnis. l. vltimum.

DE IVDÆIS, &c.

Qui Iudei, & Catholica multa contraria prædicant religioni: idē de his dicit, & sunt Caluinistæ, qui plantar colunt. 1. Vel sic: De hæreticis in genere dictum est supra, modo venit in specie. 3. Vel sic: Supra dictum est de Christianis, qui planissimi dimittunt religionem colunt, nunc videamus de Iudæis qui simpliciter, & ad dictorum Deum reuertuntur, & odiis, & limitis seruant, quam alij hæretici. Atto.

m ¶ Vel Cornelia, propinqua nomen est.

† quinque.

* Adij tamen ipsum Christi imaginem his verbis intelligunt, alij vtrumque, alij alterum.

* pulsandum.

† Ex Nouell. Marcian. quæ extat integra in aliis Codicibus Chaist.

* de eodem hoc. pro de hæreticis. Atto.

n ¶ Adde Caranzalla. Id constat ex Cod. Catalogo. Vid. non ad l. 3. §. vlt. ff. de leg. 1. Cvtac.

A Postulatorum † sacrilegum nomen singulorum vox continita * accusatione * incessit b, & nullis finita temporibus * huiusmodi criminis arcessitur indago. Quibus quæsitis præterita interdicta sufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne postquam à fide deuiauerint, testandi, aut donandi quidpiam habeant facultatem. Sed nec venditionis specie facere legi fraudem finamus: totumque ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur d. In tantum autem contra huiusmodi sacrilegia perpetuari * volumus actionem, vt vniuersis ab intestato venientibus, etiam post mortem peccantis absolutam vocem infimulationis f congruè non negemus. Nec id patiemur obstare, si nihil in contestatione profano dicatur viuente productum. Sed ne huius interpretatio † criminis latiùs in incerto vagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine Christianitatis induti* sacrificia sacrilega vel fecerint, vel facienda mandauerint g. Quorum etiam post mortem comprobata perfidia, hæratione plectenda est, vt donationibus, testamentisque rescissis, hi, quibus hoc deferret legitima successio, huiusmodi personarum hereditate potiantur. Dat. VII. Id. April. Ravennæ, Theodosio XII. A. & Valentiniano A. II. Coss.

Qui persuasionibus seruum, vel liberum fecerit apostatare à fide, puniri debet capite. SAL.

h. Idem AA. Florentio P.P.

E Vm †, qui * seruum, siue ingenuum inuitum, seu suasione (plectenda) ex cultu Christianæ religionis in nefandam sectam, utrumque transtulerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum * esse cēsemus. Dat. pridie Kal. Februar. Theodosio XV. & Valentiniano IV. AA. Cons.

Vide prætermissa hic f. 12. col. 2. vers. 17. vt. Impp. Valentinianus, & Martian. AA. Palladio P.P.

E Os, qui * † Catholicarum Ecclesiarum clerici, vel orthodoxæ fidei monachi, relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris *, vel Eutychetis hæresim, & dogmata abominanda sequuti fuerint, omnibus pœnis, quæ prioribus legibus aduersus hæreticos constitutæ sunt, habemus teneri, & extra ipsum quoque Romani imperij solum repelli, sicut de Manichæis præcedentium legum statuta sanxerunt. Dat. Kal. Aug. Valentiniano A. VII. & Asiano Coss. †

i ¶ Non potest. vt l. de hæredib. instit. l. collegium fecit. * si vni eorum: vt ff. de reb. dub. l. cum fœmina.

* Legari Iudæorum collegia non potest, Iudæis potestis.

l Datum xx. Kalend. Aug. CP. Aliqui tamen, & qui fere ex municipatus Coss.

* similis est text. non ff. ad leg. Corn. de sicar.

NEMINI * LICERE SIGNVM SALuatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore aut insculpere, aut pingere.

TITVLVS VIII.

Quoniam signum Saluatoris Christi, quod in pauimento sculpitur, vel pingitur, signum Saluatoris Christi, atque Religionis Christianæ conuenientissime esse videtur. Et vulgo Tarrias Constantini apud Paulum Diaconum: Crucis Domini qua frontem nostram, & pectora munire debemus, cum sub pedibus conculcantur: Idcirco inhibetur hoc ne cuiquam licitum. id Synodi habita Constantinopoli in Trullo, cap. 73. Et signum Saluatoris Christi venerari veteres Theologi Crucem, quæ vera Christianis semper fuit sancta, & venerabilis. Idcirco Basilius. de epist. & cler. l. 11. tit. seq. apostolorum qui vigent dicit Nouell. 5. ad quidem propter se, sed propter Christi memoriam, qui pro nobis Cruci fixus est, vt Sibylla dixit. & Libri Sibyllini. & Cyrillus à centro Iudaismum, aliter quam Manichæi, qui id reiiciebant, ac vituperabant. signum. Adeò verò fuit signū Christi sanctum, vt in infirmorum pro fide, & subscriptione cederet: l. 1. tit. 7. de in. delib. & Leonis Nou. 71. & collacione nisi profana locupletari, & Dos conferuari solerent. l. vlt. C. Theod. de pag. sac. Nou. 1. §. 67. & professi quoque in Lit. mis publicis: Nouell. 11. 3. & Christiani etiam omnes, vt Tertullianus, Minucius, Augustinus, & Chrysostomus fecerunt, ad omnem & aliam omnem incessum ac signo frontem tersere, & se munierunt. Et signum dici idem Chrysostomus pro interpretatione, ἐν πάσῃ τῇ ὁδῷ ἡ σφραγὶς ἐστιν, ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον ἡμῶν ἀρχόντων ἡμῶν ἐστιν ἡ σφραγὶς ἡμῶν. Cvtac.

Signum Crucis non debet sculpi, vel pingi in loco qui pedibus calcari. SAL.

i. Impp. Theodosius, & Valentinianus AA. Eudoxio P.P.

V m † sit nobis cura diligens per omnia supernæ numinis religionem tueri, signum Saluatoris * Christi nemini licere vel in solo vel in silice vel in marmoribus humi positis insculpere, vel pingere: sed quodcumque reperitur tolli, grauissima † pœna mulctando eos, qui contrarium statutis nostris tentauerit, specialiter imperamus. Dat. XII. Kalend. Iun. Hierio, & Ardaburio Coss.

Vide prætermissa hic fol. 12. col. 2. vers. 34.

† Hanc constitutionem reuocauit Synodus in Trullo.

DE IVDÆIS, ET COELICOSIS*.

TITVLVS IX.

Quoniam dixit de apostatis, qui fideiter prodiere religioni Christianæ deserunt ad Iudæos, vel Paganos, inde dicere instituit de Iudæis, postea de Paganis: & Iudæis integri Coelicolis, Iudaeorum sectam non probant: nam & circumcisio eis permittitur: l. circumcidere. ff. ad leg. Corneli. de sicar. & in ordinem decurionum adoptari possunt. l. 3. §. vlt. ff. de decur. non aliam iudicandi præsidere fungi l. vlt. hoc tit. sed & mercificari, vt ait d. l. 3. id est, mercaria conclamare, & aquarum l. 3. de aqu. tut. l. 1. Iuffio. hoc tit. Coelicolarum sectæ prædicant l. 21. quorum nomen inuolitum esse ait & nouum superstitionis genus, & nefaria vitio dogmatis, nec habuisse consortium l. 45. Cod. Theod. de hær. Iudaeorum sectæ esse verum est, qui, vt Iuuenalis ait, Nil præter nubes, & cœli numen adorant, & in Canticis Proverbiorum, Iudæus licet & porcinum nomen adorat, Et cœli summas adorant arcticolæ. Et Sophonias Propheta inter eos quisquam adorare militia cœli, sed mirabile est quoque ad Christianismum ad aliquid, quandoquidem hanc sectam hæresim, & dogmatis abominatam, & vt ad Christianam religionem reuertantur, quodam modo cohortantur: l. 13. & inuenis in epistola Augustini 105. maior. ad Calicotarū nouo apud Donatistas Baptismo auditor instituisse, & multos alia sacrilegia fabricasse, qui locum etiam prædicti excipit Iudaeorum non modo vnqui in l. 1. Iuuenis tit. Coelicola dari nouerat. Iudæi vel Coelicolis, adeò à C. T. hoc, & à quibusdam manifestipsis. Cvt. l. Imp. Antoninvs A. Claudio Triphonino.

Vod Cornelia * Saluia vniuersitati Iudæorum, qui in Antiochiensium ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest *. Dat. pridie Kalend. Iul. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

* de opibus ad de. 1. 1. c. 10.

480/C.IV.K.5-4, 195-196
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vdæis* non legitur. Ab f *Forulam*. id est, crudelem.*

c N *Synagogam*. id est, in domum Iudæorum.

d ¶ *Irruentes* aliàs *milites irruentes*: & est contra, l. *de sum. trinit.* l. ij. Solu. vt ibi.

e ¶ *Quos*. sc. milites.

f ¶ *Religiosorum*. sc. Iudæorum. Iunt enim quoad eorum opinionem religiosa.

g Ivsso.] *Immunitas*. In multis enim immunitatem habebant, antequàm Christus venisset in virginem. & facit *ff. de decuriis. l. generaliter §. fin.*

ADDITIO. Princeps an possit expellere Iudæos, & eis auferre bona. *Ofdrad consil. 57.*

h Ne quis *Christianus*. debet enim esse communicatio b diuini iuris: vt *ff. de rit. nupt. l.j.*

i ¶ *Relinquat*. etiam sine inscriptione c fuerit. sed regularites contrà vt *ff. qui acc. non poss. l.*).

k Nemo.] *In conuentibus*. id est, in matrimonijs.

l ¶ *Legem*. ipsi enim statuerunt, vt quasdam personas ducere liceat, quas duci non liceat, vt aliam, & sororem forsitàn: hoc est, quòd hæc lex eis prohibet.

m ¶ *Diuersa*. poterant enim quam habebant relinquere, & aliam accipere.

ADDITIO. Hic quæritur, an Iudæa facta Christiana possit vindicare filios suos à patre, Barbat. *consil. 37. volu. 1.* vbi è filius Iudæi fiat Christianus, an liberetur potestate patris. Et an Iudæus factus Christianus possit inuita matre ducere filios ad Baptismum. Et quid de matre Christiana. Cùiusque Iudæi cum meretrice quomodo sit puniendus. Alciat *consil. 438.*

n Iudæi.] *Ad superstitionem*. id est, ad fidem eorum.

o ¶ *Arbitrium*. id est, à Christianis electorum apud Iudæos.

p ¶ *In ciuili*. secùs in criminali: vt *ff. de arbitr. Licet distinguamus §. Iulianus*.

q ¶ *Eorum*. sc. arbitrorum. & hoc dicit sine pœna: vt *ff. de recep. arb. Libro ultimo*.

r Nemo extraneus. nec d necnam Iudæi inter se, nec Christiani vt *ff. eorum qui in ius vocantur. & infrà de mora l.j.* nisi ex causa: vt *supra de epist. aud. l.j. & ff. de off. praef. vrb. l.j.§. ouin. & ad leg. Iul. de annona. l. fin. §.*

s ¶ *Vdæis*. sc. Iudæis.

t ¶ *Vas*. qui non subibant talem pœnam: nil tamen statuunt, vt modò dixi.

u Qvicumque. non legitur.

x ¶ *Ad accipiendum*. id est, vindicandum.

y Iudæi.] *Solemni Aman*. sic ex Cod. Theod. emendauimus, & disputamus longè aliter quàm alij: *Iudæos quosdam festinantes sua solemni* AMAN *ad pœna quosdam*, &c. & posteà *iuste* pro *luis* reposuimus. non enim vnum solemne Iudæorum vocatum fuit, quod AMAN vocaretur, vt quidam putarunt: sed solemne id, quòd hic commemoratur, & olim, & hodie etiam non apud Iudæos appellatur festum PURIM, id est, *sortium*, ἀπὸ τοῦ πῶρ, vt vertunt LXX. Interpretes, quorum Græca verba hodie mendosa sunt, sunt qui

* Et sic Iudæi prohibentur. habent plures vxores: vt hic, & in *c. quemadmodum* sic Glossa *super verba vxores. extra de diuort.*

† C.T.xi. 6. 1. Epiphan. ib. 1. contra hæreses haereseos Tertiacham, & illi affirmarunt axiomaticos, quos Apostolos fuisse vocatos ait. & idem dicitur C.Th. ad. tit. l. 14. Habetheus & Aconitus, id est, diaconus, seu ministrus. Gor.

* Iudæi sunt ob hoc ad hæc. quod crede Iesum Gallia pulli. Benedic. ad c. Rapt. verb. dum iudæus. num. 95.

b Inter Iudæ & Christianos communicatio diuini iuris esse non debet.

c Id. *In synagogis Iudæorum legis* [illegible] *meretricibus*.

d Hæc eadem Specialiaria ponit etiam Glossa. 2. in ca. *super hoc* extra. de usur.

d Vendidionibus legum primi [illegible] quæ Christiani, neque Iudæi debent.

* C.T.12.1.92.

† C.T.2.5.5. & 2.10. Vide Alciatum 16.3. parerg. c.25.

* Etiam mercatorum, vt vult Cuiacius ad 4. Decret. 2. parte c.8.§.21.n. 3.

† Quid si mulier copia matrimonium a. Barator. vide Gendinum in tract. mag. in Auth. de nupt. n.3. Interrom. de 1.1. Oldradus fuit *consil.* 30. pœna arbitraria puniri. Berthelm. vero capitali. *leg. Iul. de annona. l. fin. §.*

Codex.

11. *Quæ constitutionis epitome ex eodem collectione, & Nouellarum tit. 7. cap. 4. & Eusebio de temporibus.*

Ἐπὶ τοῦ ἐκείνου ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν ἐπιστολῶν. Id est, in festinatibus suis Iudæi corporalia munera non obeùt: addit nomocanon, neque quicquam faciunt, neque propter publicam priuatámve causam in ius vocantur, aut ipsi Christianos in ius vocant.

Iudæi irruentes in conuersum ad Christi cultum, sunt conuertendi. SAL.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Eunapium P.P.*

IVdæis a †, & Cœlicolis, & maioribus eorum, & Patriarchis volumus intimari, quòd si quis post hanc legem aliquem, qui eorum feralem b fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) ausus fuerit arrenare, mox flammis dandus est *, & cum omnibus suis participibus concremandus. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinopoli, Cõstantino A. VIII. & Constantino Cæs. VI. Coss.

Christiani non debent irruere contra Synagogam Iudæorum. SAL.

IV. *Imp.* VALENTINIANVS, & VALENS AA. *Romagio magistro officiorum*

IN synagogam c † Iudaicæ legis veluti hospitij meritò irruentes d, milites iubeas emigrare, quos e peiuratorum domus, non religiosarum f loca habitationum meritò conuenit attingere. Dat. pridie Non. Mart. Valenciniano, & Valente AA. Coss.

Immunitas antiquitùs Iudæis concessa, per hanc legem reuocatur. SAL.

V. *Imp.* GRATIANVS, VALENTINIANVS, & THEODOSIVS AAA. *Hispania P.P.*

IVssio *, qua sibi Iudaicæ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas g, rescindatur. Dat. XVIII. Kalend. Maij, Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Coss.

Christiani cum Iudæis non possunt matrimonium contrahere sub pœna capitis, licitis accusandi cuilibet concessa. SAL.

VI. *Imp.* VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & ARCADIVS AAA. *Cynegio P.P.*

NE quis † Christianam h mulierem * in † matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ Christianus coniugium sortiatur: nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicem commissi huiusmodi crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque voeibus relaxata i. Dat. pridie Id. Mart. Thessalonicæ, Theodosio A. II. & Cynægio Coss.

Nuptiæ inter Christianos prohibitæ similiter inter Iudæos prohibentur sua lege cessante. SAL.

VII. *Imp.* THEODOSIVS, ARCADIVS, & HONORIVS AAA. *Insuetus Comiti Orientis.*

NEmo Iudæorum morem suum in coniunctionibus k retineat, nec iuxta legem l suam nuptias sortiatur, nec in diuersa m * sub vno tempore coniugia contemnat. Dat. III. Kalend. Ianuar. Theodosio A. III. & Abundantio Coss.

Hæc est bona lex, & breuiter dicit: Iudæi habent ea quæ sunt ciuium Romanorum, & eorum iudicibus Christiani debent litigare, & possunt vnum ex iis arbitrum assumere. BART. Vel sic: *Causa Iudæorum secundum iura nostra est agitanda, & si in arbitrum compromiserint, valebit sententia per iudices exequenda.* SAL.

VIII. *Imp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Eutychiano P.P.*

IVdæi † communi Romano iure viuentes, in his causis *, quæ tam ad superstitionem * eorum, quàm ad forum, & leges, ac iura pertinent, adeant solemni more iudicia, omnéque Romanis † legibus * conferant, & excipiant actiones. Si qui verò ex his communi pactione ad similitudinem arbitrorum * apud Iudæos in ciuili p duxerint negotio putauerint litigandum sortiri eorum q iudicium iure publico non veterint. Eorum etiam sententias iudices exequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. VI. Non. Februar. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss.

Iudæi non possunt arbitri ad vendendas res proprias alter quàm Christiani. BART. Vel sic: *Ad eorum Christianorum non spectat statuere pretia rebus Iudæorum.* SALYCET.

IX. *Idem AA. ad Iudæos.* †

NEmo * exterus r religionis Iudæorum, Iudæis pretia statuet, cùm venialia proponunt †. Iustum est enim sua cuique committere. Itaque rectores prouinciarum vobis s nullum discursorem, aut moderatorem esse concedent. Quòd si quis sumere sibi curam (præter vos t, procerésque vestros) audeat: eum velut aliena appetentem supplicio coërcere festinent. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

X. *Idem AA. & THEODOSIVS A. Eutychiano P.P.*

QVicumque * ex Iudæis obnoxij curiæ comprehendantur, curiæ mancipentur *. Dat. III. Kalend. Ianuar. Theodosio A. I. & Rufino Coss.

Quando Iudæi celebrant sua solemnia, non debent aliquid agere in contemptum Christiana fidei, alias puniuntur. SAL.

XI. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Antiochio P.P.*

IVdæos quosdam † festinitatis suæ solemni Aman y * ad pœnæ quondam recordationem incendere,

† C.T. 1. 1. 10. * Sic in Cod. est, *quæ si iam*, &c. quia ff. de lege certè permittuntur eos à suis Patriarchis iudicari, sed Iustinianus detrunit negotiorum, nolit per omnia eos vti iure Romano.

† Iudæi Ignorant legibus, & Romania loci. vide Petrucci *consil* 12.

* Instituunt ab eis hominibus certè alicuius loci ex ordine ad Iudæos ibi habitantes, sed & Iudæos ex hominibus qui sunt ciuitatis Romanorum, id est, dicebat, seu subiuti condulfus aliosi, & Gotio, & ex concilio, cognitionem impetrauit. & cum ex hoc ipsi adunaturum. Bath. *consil.* 63. *volum.* 4.

† C.T.16.8. 26.

* Hæc lex non de I. Iudæis, quæ ff. *Iuris*, sed. *propriæ*. vt de in Cod. Th.

* C.T.12.1. 165.

† Cod. Th. 16.8. 12.6.7.

* Innocentio diuini nominis ab hominibus diuersis dicitur, videntur fieri in rebiipsum, & ad laudis iudicialia dili possunt iurisdictio. v. Gaid. Tag. 4. 13.

480/C.IV.K.5-4, 197-198
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

potest, Pax, & Pietas quod Iudei semper aspirare prouocant, Pax, & Pietas, fœderare vnam, sed vt Manifestus in explicatione Calendarij Iudaici, in quo reperitur hoc solennis decimoseptimo septimi, quo die iniquitatem Ethnici seruant, sequens verò biduo, 14. & 15. die eiusdem mensis celebrant, scilicet Pax: 16. & vacant maximis voluptatibus, & lenitatibus, est facilis ac Christiani in caritatem pio, vt testatur idem Manifestus, sed * quia inter has voluptatis, Amen illum antiquam gratiæ suæ hostis incendunt ad pœnam pastibili recondationem, quam quandam pertulit ex sententia talionis ab Affaero dicta b: & illi quasi in societate odij Christum Dei Saluatorem nostrum contaminabant Tamen ne fiat, & sacrilegium prohibeo pij Imperatores, non autem festum, & solennes illorum prorsus abrogant, sed minimè se abrogantur, nisi ab illo sacrilegio se abstinuerint CONTVS. ¶ Rem id est, confusionem.

b Esther cap 9. & seq.

b ¶ Temperantiæ. Pietatis legem * enim debet animitus, qui concilia sibi abuitur potestate: vt sacrio deff. de rel. & sumpt. de pact. Iudæos, & ff. de iur. gent. l. qui fines. & eq. mutis de cadend. §. non enim. ad. Ju.

* Vide Legis Iustinianeum, quod ex dicti. ad Cod. Iust. 10. ref. de signatoria in 12.

Aliàs Iuuenal dic Sabbatis. Vide cap. 3. mall. de profiss. CVIAC.

c Contraria.] Contraria. qui non est mecum, contra me est. Sic ff. de reg. iur. l. qui non facit. & ff. de fideicom. lib. ff. eum §. pen. ad Trebel. l. si cui pact §.).

* Contraria. fatis] de fruct. & lit. expens. l. fin. & de reqiend. tutel. l. tutor. ff. de quæst. quæ quæ sunt. l.). Sed contra). de legi. & senatus. l. quod fauore. Sed. vt sic.

d De Sabbatis.] Iudæorum. sc. Iudæorum. e Contraqui. vel a Iudæis, vel a Christianis. ACCVRS.

f Nitius.] Iudæus. id est, ab hoc pecus. quod est Iudæus. g Innocens. Innocuus, quo inculpatur.

f Obiurator. id est, vituperator.

g Religio. abstentia, & dic expositum, id est, exposito eo.

h Pagam.] indefinitè. ff Vicinal. Sed antequam eo casu permissus, cùm ille non vali venire ad & sanctæ Crucis adfimulatum speciem in contempeum Christianæ fidei sacrilega mente exterere, prouinciarum rectores prohibeant: nève locis suis fidei nostræ signum immiscent, sed ritus * suos citra contempeum Christianæ legis retineant, admissuri sine dubio permissa habendè, nisi ab illicitis temperauerint b. Dat. IV. Kalend. Iun. Constantinopoli Basso, & Philippo Coss.

Nisi calicula conportarentur ad fidem, vt barnisi pannuntur. SALVG.

211. *Idem AA. Innio* P.P.

COElicolarum nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicauit. Hi nisi ad Dei cultum, venerationemque Christianam conuersi fuerint c, his legibus, quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoque nouerint adstringendos. Ædificia autem eorum, [quæ nescio cuius noui dogmatis conuentus habent] Ecclesiis vindicentur. Certum enim est, quidquid à fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium d.

In die Sabbati, & alia festiuitatibus Iudæorum, ipsi non possint conuenire, nec alios conuenire. b. d. Bortulus etiam pro commodis fisci. SAL.

212. *Idem AA. Innio* P.P. *post alia.*

DE Sabbathi, ac reliquis sub tempore, quo Iudæi cultus sui reuerentiam seruant, nouitem e aut facere aliquid, aut vllo ex parte contenciri f debere præcipimus. [ita] tamen, vt nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos conuenire g: ne Christiani fortè ex interpellatione Iudæorum ab officialibus præfitis diebus aliquam sustineant molestiam:]cùm fiscalibus cõmodis, & litigis priuatorum consist reliquos dies posse sufficere. Dat. VII. Kalend. Aug. Rauennæ DD. NN. Honorio VIII. & Theodosio III, AA. Coss.

Nec Iudæi offendere, nec bona eorum inuadere cuiquam licet propria auctoritate, nec vindicare. SAL.

213. *Idem AA. Philippo PP. per Hispaniam.*

NVllus tanquam Iudæus h, * cùm sit innocens h), obtetur i † nec expositum eum ad contumeliam religio k quaeiscumque perficiat: non passim l * eorum Synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam sine vlla ratione lædantur: cùm aliquin etiam si sit aliquis scelerbus implicitus, ideircò tamen iudiciorum vigor iusique publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibipsi permittere valeat vltionem m †. Sed vt in hoc personis Iudæorum volumus esse prouisum: ita id quoque monendum esse censemus, ne Iudei fortisan insolescant, elatiq. sui securitate, quicquam præcipites in Christianam reuerentiam vltionis admittant. Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli Honorio XIX. & Theodosio V. AA. Coss.

Iudæi auctor vel reus forum sequatur Christianum. SAL.

214. *Idem AA. Arcadio* P.P.

SI qua * inter * Christianos, & Iudæos sit contentio †, non à senioribus Iudæorum, sed ab ordinariis iudicibus dirimatur. Dat. XIII. Kalend. Nouemb. Honorio XII. & Theodosio VIII. AA. Coss.

Bona Iudæi Christianum circumcidentis sunt publicanda. SAL.

215. *Idem AA. Arcadio* P.P.

SVdæi o * & bonorum præscriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circumcidisse eos, vel circumcidendum mandasse confiteri. Dat. prid. * Kalend. Febr. Theod. XVII. & Festo Coss.

216. *Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. Iuuenal comiti sacrorum largitionum.*

IVdæorum † primates p, qui in vniuscuiusque Palæstinæ synedriis dominantur *, vel in aliis prouinciis degunt, periculo suo annuersarium canonem de synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant ad eum formam, quam Patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant: & hoc, quod de Occidentalibus Patriarchis conferri consueuerat, nostris largitionibus inferatur. Dat. III. Kalend. Iun. Constantinopoli Florentio, & Dionysio Coss.

217. *Grace constitutio ex lib. 60. Basilicorum, tit. 54. cap. 31. & Novellarum tit. 3. cap. 1.*

IVdæus, qui eum qui Iudaicæ religionis non esset, contraria doctrina ad suam religionem traducere præsumpserit, bonorum proscriptione damnetur, miseriumque in modum punitatur.

Iudæi non possunt habere aliquem honorem. BART.

218. *Idem AA. Florentio* P.P.

HAc valitura * in omne ævum lege sancimus, neminem Iudæorum, quibus omnes administrationes †, & dignitates interdictæ sunt *, nec defensoris ciuitatis fungi saltem officio, nec patriæ honorem arripere concedimus, nec acquisiti sibi officij auctoritate muniri, adversus Christianos, & ipsos plerumque facere religionis antistites, veluti insultantes fidei nostræ, iudicandi, vel pronunciandi quamlibet habeant potestatem. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes, præcipimus ne qua Iudaica synagoga in nouam fabricam surgat; fulciendi veteres permissa licentia, quæ ruinam minantur.

Qaisque

480/C.IV.K.5-4, 199-200
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a NE CHRISTIANUM mancipium, &c.

Quia contrarium est religioni, quod hæreticus habeat Christianum mancipium: de hoc punit.

b Videat] Christianum habuerit. sufficit habere, vt poenam incidisse putantur. ut propter nomen Christianum duo sint necessaria, & possidere, & circuncidere. vt fabitur. ACCVRS.

c Huius consti. tutionis exponit Sozo menus lib. 3. hist. Eusebius 17. & Gregor. lib 3. Epistol. c. 31. CVIACVS.

d Capitali. id est, perpetuo exilio. * & concordat L. 16. l. Iudæi. Nam illa est capitalis poena. vt ff. de panis. l. rei capitalis. in princ. & ff. de pœnis. l. 3. & fatit l. de apost. & clan. l. fin.

d DE PAGANIS, & sacrificiis, &c.

De Iudæis, qui in quibusdam nobisum communant, dicitur non de Paganis, qui prorsus à nobis disseruant, dicit. 2. Vel sic: Dictum est superiùs de Iudæis, modò ponit de Paganis. id est, de Samaritanis, qui Deos venerantur, Dodæque, imò dæmones colunt, & adorant. Et adiecit de eorum sacrificiis, & de templis. ANT.

e Emendanda huius l. inscriptio & subscriptio ex C. Th. lib. 16. tit. 1. l. 4. CVIAC.

e Laicis. b per vos legio.

N Quis per vos legio. & fasti]. de mala. l. 3.

f Sint. per vos legio. ACCVRS.

h ¶ Abrepta. Nec aegam. quod * f adulteri non circumciderint, multa Iudæis regnum Israelarum auri: l. 13. Sermonum autem si eum detulerit, liberum fuit, aliquo fisco vindicari: vel l. 13. Cod. Th. eod. & Cardinal. & Sacramentum probant. Nec ad Christianos tantum homines ea lege pertinent, qui fidelis baptizati sunt in Trinitate, sed etiam ad catechumenos, id est, audientes, Baptismo designatos, ne imponis circumcidantur: vt l. 13. & Novell. 22. 23. CVIAC.

Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & facium libera sint: mancipia verò alterius fidei ei sunt permissa, sed non possunt ea circuncidere sub poena hic statuta. SALVCETVS.

1. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Monasio* P.P.

* C. Th. 9. 4. & l. 4. 5. 3.

VIdeat * a seruum Christianum nec comparare debebit: nec largitatis, vel alio quocunque titulo consequatur. Quòd si aliquis Iudæorum mancipium vel Christianum habuerit b, vel sectæ alterius, seu nationis crediderit et quacunque causa possidendum, & id circuncideri: non solùm mancipij damno mulctetur, verùm etiam capitali c sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donando. Dat. IV. Id. April. Constantinopoli Honorio A. XI. & Constantio V.C. II. Cons.

11. *Constantinus Græce epistolam ex lib. 1. Rescriptorum, ex indice quinquagiuta, & ex collatione Græca constitutionum ecclesiasticarum, & alia Antiochena.* Codex.

Quisquis igitur vel insulas acceperit, quæsitis dignitatibus nō potuerit: vel si ad officia vetita irrepserit, ab his penitùs repellatur: vel si synagogam extruxerit, compendio Catholicæ Ecclesiæ noluerit se laborasse. Et qui ad honores, & dignitates irrepserit, habeatur vt anteà conditionis extremæ, etsi honoratiam illicitè promeruerit dignitatem. Et qui synagogæ fabricam coperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarum auri fraudentur suibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pœna sanguinis destinandus, [quasi] † qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. Dat. pridie Kalend. Febr. Theodosio A. XVII. & Festo Coss.

a NE CHRISTIANVM MANCIPIVM HÆRETICVS, vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat.

TITVLVS X.

Pars origine sua titulus hic fuit titulo superiori, id est de Iudæis tantùm, sed et Christianos constitutiones Iustinianæ, & l. Deo nobis 7. de epist. & cler. idem Pagana interdicitur, & hæretica, ne Christiana mancipia habeant iure dominij, vel possideant quo alio iure, velati fideicommissi, aut honorum possessionis, nisi effrenatissima mancipia impietatem imperatori denuntiet. l. vii. Cod. Th. eod. tit. & similiter Rescriptum IV. de vita Constantini: ἀπηγορεύσαμεν κατεπείγοντες τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀνόητον, καὶ τῶν Ἰουδαίων ἀνόσιον, οὐ τοῖς ἀλλοτρίοις δεσπόταις, ἀλλὰ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις τὴν περιτομὴν ἐπιφέρειν. id est, prohibuimus Graecorum insanam, & Iudæorum impiam, non alienis dominis, sed suis seruis circumcidere. Ita Abelinus Pareus ip. f

d Lacuit. b per vos legio.

N Quis per vos legio. & fasti]. de mala. l. 3.

e Sint. per vos legio. ACCVRS.

h ¶ Abrepta. Nec aegam. quod * f adulteri non circumciderint, multa Iudæis regnum Israelarum auri: l. 13. Sermonum autem si eum detulerit, liberum fuit, aliquo fisco vindicari: vel l. 13. Cod. Th. eod. & Cardinal. & Sacramentum probant. Nec ad Christianos tantùm homines ea lege pertinent, qui fideliter baptizati sunt in Trinitate, sed etiam ad catechumenos, id est, audientes, Baptismo designatos, ne imponis circumcidantur: vt l. 13. & Novell. 22. 23. CVIAC.

Mancipia Christiana Iudæis sunt interdicta, & facium libera sint: mancipia verò alterius fidei ei sunt permissa, sed non possunt ea circuncidere sub poena hic statuta. SALVCETVS.

1. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Monasio* P.P.

* C. Th. 9. 4. & l. 4. 5. 3.

VIdeat * a seruum Christianum nec comparare debebit: nec largitatis, vel alio quocunque titulo consequatur. Quòd si aliquis Iudæorum mancipium vel Christianum habuerit b, vel sectæ alterius, seu nationis crediderit et quacunque causa possidendum, & id circuncideri: non solùm mancipij damno mulctetur, verùm etiam capitali c sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donando. Dat. IV. Id. April. Constantinopoli Honorio A. XI. & Constantio V.C. II. Cons.

11. *Constantinus Græce epistolam ex lib. 1. Rescriptorum, ex indice quinquagiuta, & ex collatione Græca constitutiones ecclesiasticarum, & alia Antiochena.* Codex.

Ὁ Ἰουδαῖος † ὁ Ἑλληνικὸς ἢ Σαμαρείτης ἢ ἄλλος οἱαδήποτε, τοῦτον μὴ ἐξέστω ἐξωνεῖσθαι ἀνεπιτρόπευτον ὄντα, μήτε κατοχῇ μήτε πωλήσει, ἢ δῶρον ἢ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ· ἢ ὁ κτησάμενος λαβὼν τὸν ἀνεπίτροπον ἀπολυέτω. id est, Iudæus, Graecus, Samaritanus, vel alius quicunque, non licet ei emere impuberem, neque pignoris, neque donatione, neque alio quocunque modo: & qui emit, accipiat impuberem, & dimittat. Ita Gregorius Pa. Illustrium.

Latinè Antonij Contij.

GRaecus, seu Paganus, & Iudæus, & Samaritanus, & alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus, non poteſt Christianum mancipium habere, neque catechumenum circuncidere: vitra quod ipsum mancipium Christianum ad libertatem peruenit, etiam qui possidet *, dat gratuitis (largitionibus) triginta libras.

* Ignorum. id Gothus capite [illegible] ex l. 4. fiscal. ad. [illegible] Illustrium. Pa. Illustrium.

d DE PAGANIS ET SACRIFICIIS, ET TEMPLIS.

TITVLVS XI.

Superior titulus de vetanda sacrificia Paganorum, & de claudenda sunt delubra, templa eorum non etiam diruenda. Nam & si veteres Imperatores erat, & simile constitutiones formulaeta eandem, iubent tamen etiam addicia templorum, & publicorum operum ornamenta delenda. l. ii. Et nulli ornamenta non templa quæ in agris, & locis abdita constituta, nulla ornamenta habent. Patet in Concilio Africano defruti publicani. Est & de vetanda omnino templorum: l. viii. quæ transfert ad mulcta: l. xxx. Cod. Theod. eod. tit. Longè quior est deterior Paganorum condition, quàm Iudæorum, quorum sola legibus prohibita non est: longè deterior, quàm hæreticorum, quibus omnibus non est propositum capitale supplicium sicut Paganis, qui servant sacra sacrilega: l. i. ii. vi. & vii. & Angelius epist. 2. tit. vii. vbi addit, quod etiam ad suos tantum proprio pertinet, non Catholicos, quàm hæreticos omnes, laudante legi ad Imperatoribus datas adunari sacrificia Paganorum. Et sunt Pagani colentes simulacrorum, & Dæmonum, qui & Gentiles: xx. Cod. Th. eod. tit. Cod. Th. de hæret. & Th. Novell. de Iud. Gentiles à Iudæis, quibus non Iudæi Gentiles sunt, & barbari. Pagani autem vulgaris formam, vt Ossius ait, quasi ex agrestium hominum compita, & pagis alioni cognitus Dec. CVIAC.

Templa ad sacrificandum Diis debent claudi, & sacrificantes confici, & ministri gladio debent puniri, & bona auferri: & iudices negligentes incurrent poenam quinquaginta librarum auri. hoc dicit ista lex, & sequens, & lex penultima istius eodem. SALVCET.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Taurum* P.P. *a*

Lacuit * † omnibus locis, atque vrbibus vniuersis claudi protinus templa, & accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificiis abstinere. Quòd si aliquid fortè huiusmodi perpetrauerit, gladio vltore sternatur: facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari: & similiter puniri rectores prouinciarum, si facinora vindicare neglexerint. Dat. Kalend. Decemb. Const. IV. & Constante AA. Coss.

† C. Th. 16. 10. vide Nicaph. [illegible] [illegible] 16. 8. & 10.

Summata est in lege precedenti.

11. *Impp.* THEODOSIVS, * GRATIANVS, & VALENT. AAA. *Cynegio* P.P.

NE quis * † mortalium ita facinoris sacrificij sumat audaciam, vt inspectione iecoris, extorumque prælagie vana spem promissionis assipiat, vel (quod est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicij cruciatus ei, qui consta veritum præsentium, vel futurarum rerum explorare tentauerit veritatem. Dat. VII. Kalend. Iun. Arcadio, & Bautone Coss.

* Legendum, Impp. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius AAA. Cynegio T. 16. 10. l. 1. & de decret. [illegible] CVIAC.

† C. Th. 16. 9.

111. *Imp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Macrobio, & Proiecto Viceris* T.

† Haeris.

SIcut * sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur euertere: si quod rescriptum, si qua lex fortè præcendiuta abrepta † huiusmodi chartæ ex eorū manibus ad nostram scientiam referantur. Dat. XIV. Kal.

480/C.IV.K.5-4, 201-202
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fariles retinet instrumenta : quod credo, & dico falsum, possum ipsum vi eripere, & dilaniare, vt hic colligitur. 2. Vel melius possum ipsum arripere, & ad Principem illud referre.

a VT profanos. per vos legitur.

b Omnia. per vos legitur. & facit L. de hac Lege.

c Christianis.] In duplum. speciale est, regulariter contrahit vt Iustit. vi bon. rap. in proœm. & facit L. de Iudaeis, Caelitis.

d Nemo. hanc, & sequentem legitur per vos. Figura tamen in ea casum hoc modo : faciebant alias sacrificia, quia speciebant delubra, vel templa animo adorandi, & reddebat honorem sacrilegam simulacris, & postea templorum redundabantur, thura incendebantur, & patria gestabantur vinum, quod eorum remouet. 1. Secundò imponit poenam facientibus.

Febr. Constantinop. Theodosio, & Rufino Coss.

Omnia ea cuiusm. & eorum laetitia, & festa constituta non debent vti superstitio. SALVCET.

IV. *Idem AA. [& THEODOSIUS A.] Apollodoro Proconsuli Africae.*

VT † profanos * ritus iam salubri lege submouimus, ita festos consuetudinis ciuium, & communem omnium laetitiam non patimur submoueri. Vnde absque vllo sacrificio, atque vlla superstitione damnabili exhiberi * populorum voluptates secundùm veterem consuetudinem, ministrari † etiam festa consulta, quando exigunt publica vota, decernimus. Dat. VIII. Kalend. Septembr. Honorio VII. & Theodosio II. AA. Coss.

Principes possit publica donare, & donata in patrimonio donatary debent perpetuò remanere. SALVCET.

V. *Impp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *populo Carthaginensi.*

Omnis b * loca †, quae sacris erroe veterum deputauit, nostrae rei iubemus * sociari. Quod autem ex eo iure vbicumque ad singulas quaecumque personas, vel praecedentium Principum largitas, vel nostra maiestas voluit peruenire, id in eorum patrimonii aeterna firmitate perdures. Ea verò, quae multiplicibus constitutis ad venerabilem Ecclesiam volumus pertinere : Christiana fibi meritò religio vindicabit. Dat. iij. Kalend. Septembr. Ravennae, Honorio X. & Theodosio VI. AA. Coss.

Christianis non licet Paganos offendere, nec eorum bona rapere sub poena dupli. SALVCET.

VI. *Idem AA. Asclepiodoto P.P.*

Christianis †, qui verè sunt, vel esse dicuntur, specialiter demandamus, vt Iudaeis, ac Paganis quietè terram degentibus, nihilque tentantibus turbulentum, legibusque contrarium, non * audeant manus inferre, religionis auctoritate abusi. Nam si contra secus fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non ea sola, quae abstulerint, sed conuicti † in duplum c quae rapuerint restituere compelleuur. Rectores etiam prouinciarum, & officia d, & principales cognoscant se, si non ipsi talia vindicent, sed fieri à popularibus hanc permiserint, vt eos, qui fecerint, puniendos. Dat. VII. Idus Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto, & Marciano Coss.

VII. VALENT. & MARTIAN. AA. *Palladio P.P.*

Nemo d venerandi †, adorandique animo delubra, quae olim iam clausa sunt, referet. Abiit à saeculo nostro infandis, execrandisque simulacris honorem pristinum reddi, redimiri festis templorum impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem thura, victimas caedi, patrii vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autem contra hanc ferentaris nostrae sanctionem, & contra interdicta sanctissimarum venerum constitutionum sacrificia exercere tentauerit, apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitimè accusetur, & commissa proscriptionem omnium bonorum suorum, & vltimum supplicium subeat. Consci] etiam criminis, ac ministri sacrificiorum eandem poenam, quae in illum fuerit irrogata, sustineant : vt hac legis nostrae seueritate perterriti, metu poenae desinant sacrificia interdicta celebrare. Quòd si vir clarissimus rector prouinciae post accusationem legitimam, & post crimen in cognitione conuictum, tantum scelus dissimulauerit vindicare : quinquaginta libras auri ipse iudex, quinquaginta etiam officium eius confestim fisco nostro inferre cogatur. Dat. pridie Id. Nouembr. Martiano A. & Adelphio Coss.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare, & domini, in quorum praedia committitur, scientes puniuntur poena hic scripta. SALVC.

VIII. *Impp.* LEO, & ANTHEMIVS AA. *Diofcoro P.P.*

Nemo ea, quae sepiis paganae superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertentare, sciens quòd crimen publicum committit, qui haec ausus fuerit perpetrare. In tantum autem huiusmodi facinora volumus esse relegenda, vt etiamsi in alieno praedio, vel domo aliquid tale perpetretur, scientibus videlicet dominis, praedium quidem, vel domus sanctissimis * iuribus arrarij addicentur : domini verò pro hoc solo, quòd scientes consenserint sua locatalibus contaminari scelerbus, si quidem dignitate, vel militia quadam decorantur, amissione militiae, vel dignitatis, necnon rerum suarum proscriptione plectentur : priuatae verò conditionis, vel plebeiae constituti, post cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

IX. *Graeca constitutionis epitome ex praefata collectione, & Nomocan. tit. 6. cap. 3. & tit. 13. cap. 9.*

ΕΑ'Ν τὶς ἀμφοῖν κοσμικοῖν ἢ πάντως ἢ ἀστικοῖν, ἢ ἔθνη ἀστικὰ ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ πλάνης, ἢ πάντως ἀυτὰ λαμβάνῃ ἐν ᾗ ἂν ἀφόβωτα εἶναι, ἢ ἐφ' ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἀξιωμάτων), ἢ ἀκτοκλείας καθ' ἁρπαγὴν ἢ βιαιοπραγίαν αὐτοῦ ἀφαιρεῖται, τοῦ ἢ ἑλληνικοῦ ἀποτελεσθῆναι πραγμάτων αἱ ἀξιώσεις, ἢ τὰ ἀφιερωθέντα ἢ κατὰ ἀποφίσκον βασιλικὸν.

Latinè Antonij Contij.

Si quid datum fuerit, aut relictum locis, aut personis, aut † ad constructionem paganici erroris, aut † al. aut ceb. verbis illud accipiet, in qua personae habitant, aut sub qua loca subiacent, & expendumur ad similitudinem imperialium redditurum. 1. ¶ Paganorum autem impietates puniunt praesides, & quae supra suam potestatem erunt, referent Imperatori.

X. *Graeca constitutionis epitome ex eadem collectione, & Nomocan. tit. 4. cap. 4. & tit. 5. cap. 10.*

Οἱ μὴ τὸ ἅγιον βασίλειον τῆς τοιαύτης ἀθεότητος * διαφθείροντες ἐχέτωσαν ἡμιαρούσιον.

1. ¶ Οἱ ἢ μόνον βασιλίδιον, ἀυτοὶ, καὶ ἀνάθεμα, ἢ γαμέτας, καὶ πόλεις τὰς αὐτῶν ἀποστρέφεσθαι ἢ ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ τὸ αὐτὸ δὲ τοῖς τέκνοις μικρὸν δὲ ἕως χρόνῳ ἀνάθεμα βασιλίζοι, οἱ ἢ τέλεοι πεῖσθεν τῆς χριστιανικῆς κατὰ τὰς κανόνας διδασκαλίας.

2. ¶ Εἰ ἢ ἀλλὸ τὸ τῆς χριστιανίας, ἢ ἀξίας, ἢ ἀνόμον ἔχειν ἀγωνιζόμενα βασιλιδίαν, ἢ τὰς ἀνάθεμα, ἢ τὰς γαμέτας αὐτῶν, ἢ τὰς ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔθνη ἢ πλανῆς ἐκόσμου, ἢ τὰς αὐτὰς ἀποστρέφεσθαι δημόσιον, ἢ ἀνάθεμα τιμωρεῖ), καὶ ἢ ἀπολύσεις ἢ μετάνοιαν.

3. ¶ Εἰ ἢ μὴ βασιλιδίου μόνῃ μετέχοντι τῶν τῆς ἀπολ-

* Glossa libros vtiq. Ethnicos, Paganos. & ita accipiunt omnes in L. 1. supra eiusd. proœmio.

480/C.IV.K.5-4, 203-204
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vel vtili.

DE HIS, QVI AD Ecclesiam confugiunt, &c.

Quemadmodum iniuriosum est, quod Ecclesia habet privilegia, hoc praecipuum habet, ne confugientes ad eam, aliquam iniuriam aliquibus adhibeant audiriatur: ita de confugientibus ad eam, & exclamantibus in ea poenis Ado.

a ¶ Pdei.] Simulant. Idem & simulant: sed ista verba denotant frequentiam.
b ¶ Crimina. id est, peccata, quae pro criminibus imponuntur.
c ¶ *Auferantur.* id est, ab Ecclesia extrahantur, a hinc extrahantur.
d ¶ *Nec enim. sic & V. de sacrof. eccl. l. qui sub praetextu* Accvrs.
e ¶ *Fideli.*] *Confugientes.* fil. Christianos liberos homines.
f ¶ *Abducere.* praeter homicidia, adulteros, & virginum raptores, Tribunorum quoque conditiones, & intra templa decernit fieri conventi: vt *in auth. de mon. priu. cap.* ¶ *neque autem.* id. eq. Hodie idem, vt si pro quocunque malefacto fugiat ad Ecclesiam, vt inde abstrahatur, vt *nov. in dict. auth. pertinentibus l. 1. cent.* vide *Ant. Agil. in praec. ad verba, fiunt publicam.*
g ¶ *Et commentis.* sic supra *de epist. & cler. l. 3. quae non dicunt.* Accvrs.

πολιτείας, οὔτε κεφαλικοῦ κινδύνου κινοῦντες, ἢ ἀκοινώνητοι, ἀλλὰ τὸ δικαιότατον ἀυτοὶ ἐκδικοῦσι, καὶ αἰχμάλωτοι γινόμενοι, καὶ ὀξυμαχίζοντες. 4. ¶ Ἐπὶ φανέσι δυσωδίζοντες, ἢ ἀποθλιβόμενοι, ὡς οἱ Μανιχαῖοι διωκόμενοι. 5. ¶ Οὐ παιδεύουσι δὲ ἀνθρωποι εἰ δὲ θεοῦ τὴν δίκην, οὔτε δημοσίας ἐπιδείξεις ἀπολαύουσι, οὔτε καθ' ὅσον τύπον.

Latini Antonio Contij.

QVi post sanctum Baptismum in errore Paganorum manent, vltimo supplicio plectuntur. 1. ¶ Qui verò nondum sunt baptizati, ipsi cum liberis, & coniugibus, & omnibus suis perducant se ad sanctas Ecclesias, & suos paruulos liberos sine mora baptizari curent, maiores verò priùs scripturas secundùm canones doceantur. 2. ¶ Si verò propter militiam, vel dignitatem, vel facultates habendas, fingant baptizari, & liberos, aut coniuges ipsorum, aut domesticos suos in errore reliquerint, & qui ad eos attinent, & necessitudine iuncti sunt, publicantur, & competenter plectuntur, & Rempublicam non attingunt. 3. ¶ Si verò non sint baptizati, nec participes erunt in vlla parte Reipublicæ, neque domini erunt rerum mobilium, vel immobilium, sed fiscus ipsas vindicabit, & congruè punientur, & exulabunt. 4. ¶ Si autem apparuerint sacrificantes, aut idololatrantes, vt Manichæi puniuntur. 5. ¶ Non docent autem Pagani quemcumque doctrinam, neque publica fruuntur annona, nec secundùm sacram quidem formam.

DE HIS, QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVNT, VEL IBI EXCLAMANT, [& ne quis † ab Ecclesia extrahatur.]

TITVLVS XII.

Quemadmodum dicit satis de iis, qui adeunt sunt ad Ecclesiam Catholicorum priuilegia, Martyris parti, & Apostatis, & Iudaei, & Pagani, quamquam Iudaei memorant adhuc sua priuilegia quadam, redit ad carnaleiem Veteris Legem priuilegia, & nequeunt omnem hoc ex de confugio (sic appellantur Graeci) 18 qua per extremum. 7. de epist. & cler. 3. 10 praejudicium, & seruitutem Ecclesiae vrbanae hic, qui ad eas confugerunt, vocationis excusandi causa, fine id reuocare, sine ab debito publico, vel priuato: sic vt inde remoti abducti auferantur, sed loci reuerentia, & interessione defendantur: vt c. 2. 10 qui l. xxxij. dist. 50 quod adiuvit aliud. pertinet etiam ad Ecclesiarum conservationem de his, qui ibi exclamant: ex l. 2. & vlt. vt nullus in ea tumultus moueretur, nulla seditio, nulli clamores concitentur, sed, vel aliena recursa. Cvjac.

Iudaei ad Ecclesias confugientes non prius debent suspici quam vniuersa debita soluerint, vel suspecti de crimine se purgauerint. Sal.

1. Impp. Arcadius, & Honorius AA. *Arcadio praefecto praetorio.*
Codex.

ΟΥΣ ἂν τι, φησὶ τινὰ, ἢ τῶν ὀφειλομένων ἀφαιρεῖσθαι ἐν Χριστιανοῖς νομοθετεῖν βούλεσθαι, ἐὰν μὴ τὸ δικαιότατον ἀυτοὶ ἐκδικῶσι, καὶ αἰχμάλωτοι γινόμενοι, καὶ ὀξυμαχίζοντες. 4. ¶ Ἐπὶ φανέσι δυσωδίζοντες, ἢ ἀποθλιβόμενοι, ὡς οἱ Μανιχαῖοι διωκόμενοι. 5. ¶ Οὐ παιδεύουσι δὲ ἀνθρωποι εἰ δὲ θεοῦ τὴν δίκην, οὔτε δημοσίας ἐπιδείξεις ἀπολαύουσι, οὔτε καθ' ὅσον τύπον.

Graecis Antonio Contij.

ΟΙ πρὸς τὸν ἅγιον βάπτισμα ἐν τῇ πλάνῃ τῶν ἑλλήνων μένοντες, τῷ ἐσχάτῳ τιμωρεῖσθωσαν. 1. ¶ Οἱ δὲ μὴ βαπτισθέντες, ἀνάγεσθωσαν μετὰ τῶν τέκνων, καὶ τῶν συζύγων, καὶ πάντων τῶν ἰδίων πρὸς τὰς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ τὰ παιδία τὰ ἴδια τὰ ἄνευ βραδυτῆτος βαπτίζεσθαι κατασκευάζεσθωσαν. οἱ δὲ πρεσβύτεροι τὰς γραφὰς τὰς κατὰ τοὺς κανόνας διδασκέσθωσαν. 2. ¶ Εἰ δὲ διὰ στρατείαν, ἢ ἀξίωμα, ἢ οὐσίας κτήσεως χάριν, πλάσσοιντο βαπτίζεσθαι, ἢ τοὺς σύζυγας αὐτῶν, ἢ τοὺς οἰκείους ἐν τῇ πλάνῃ καταλείποιεν, καὶ τοὺς ἀναγκαίως τῷ γένει συνεζευγμένους, δημοσιεύεσθαι, καὶ ἀξίως τιμωρεῖσθαι, καὶ τῶν κοινῶν μὴ ἁπτόμενοι. 3. ¶ Εἰ δὲ μὴ βαπτισθεῖεν, οὐδὲ μετέχοντες ἔσονται ἐν μέρει τινὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, οὐδὲ κύριοι τῶν κινητῶν, οὐδὲ ἀκινήτων, ἀλλὰ τὸν φίσκον τὰς ὑποθήκας ἀναλαμβάνοντος, καὶ ἀξίως τιμωρεῖσθαι, καὶ φεύγειν. 4. ¶ Εἰ δὲ φανεῖεν θυσιάζοντες, καὶ εἰδωλολατρεῖν ἐπιχειροῦντες, καὶ τὰς Μανιχαίων τιμωρίας ὑπομένοντες. 5. ¶ Οὐ παιδεύουσι δὲ οἱ ἐθνικοὶ τὴν δόξαν, οὔτε δημοσίας ἐπιδείξεις ἀπολαύουσι, οὔτε καθ' ὅσον τύπον.

1. Imp. Honorius, & Theodosius AA. Iuniae † P. P.

FIdeli, deuotique praeceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas Ecclesias confugientes [a] abducere [b], sub hac videlicet definitione, vt si quisquam contra hanc legem venire tentauerit [c], sciat se maiestatis crimine esse retinendum. Dat. X. Kal. April. Constantino, & Constantio Cos.

Extat quidem hac constitutio Graecè integrior in tertia Synodicorum sed qualem Theodosius, & post eum Iustinianus in suum Codicem retulit, demptis vetustioribus praeamiis, & epilogis, talem ex Codice Theodosij edidimus.

III. Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος, καὶ Οὐαλεντινιανὸς Αὐγούστοι Ἀνατολίῳ μεγαλοπρεπεστάτῳ ὑπάρχῳ καὶ ὑπάτῳ.

ΑΝΟΚλίσαντες τοὺς αἰδεσιμωτάτους τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ τῷ μόνῳ τῷ θείῳ δικαιοσύνῃ, καὶ τῷ ἀληθείᾳ τῶν τῆς πίστεως τῶν ἀρχῶν εἰδικῶς τιμωμένους, οὓς ἀσεβήσαντας σωτηρίαν τῆς ἀποκλείοντας θεωρίας, ἀλλ' οὐ τὰ κεφαλικὰ τοῦτο τυγχάνει, ἀλλὰ τῆς τελεταῖας δικαίως τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ βιωμένοις τοῖς ἀποστρεφόμενοι τῷ ἀσεβείᾳ, οὐκ μεταβεῖν τὴν τῶν ἐν τῷ ἀποκεκριμένῳ πρόσωπῳ εἰδικῶς δρᾶξαι διεγκαλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀφεῖναι. μὴ τοὺς δικαστὰς τάττειν τῆς ἐκκλησίας θορῶν, καὶ τὰ παρεγκλήματα οὐτε ἐν οἰκίαις, ἢ κάστοις, ἢ ἀυλαῖς, ἢ λύσεσι, ἢ ἐν ταῖς τυγχάνοι, τοὺς εἰσιόντας πρὸς φύγας καθ' ἑαυτὸν τῷ τῶν, φυλάττειν, καὶ μαθεῖν τούτοις ἱερατικὰς ὑπεβάλλοντο χάριν, ἵνα μὴ ὁ τῶν τελεταῖς ἐν συμφορᾷ σωστὸν ἀδίκῳ, ἢ αἰτίας ἐξαιτῶν βιαίωσιν καταφύγῃ. Ἐπὶ τῇ ἐξαιρεσιάτων πολάσῃ. Διὰ τοῦτο συνχωρήσωμεν, ἵνα μὴ τῶν τῶν ἀποφεύγοντων ἐν τῷ ἔθνει τῶν, ἢ ἐν τοῖς ἀγχοῦ δυναστείοις μένοι, ἢ ἐκβίοιν, ἢ κατάδοιν, ἢ πανταχῆ ἐξῇ, τῇ μὴ ἀλαστεῖν ἢ θρησκείας χάριν τοῦτο κατοικεῖν, τῶν ἀποφυγῶν ἢ ἀδικοῦσιν ἔνεκα φυλάττοντα.

1. ¶ Ὅσοι δὴ ἐν σκήνῃ, ἢ ἐν ἱερᾷ ἀμωμητείᾳ τῶν ἀποφεύγοντας ἀδικοῦσι ἔχειν, ἢ ἀπορίαν ἔχοντος ἢ ἐκκλησίας ἀποκλεῖσαι ἔχειν, ἢ μόνοι ἐκ τῆς θείας καὶ δικαιοσύνης, οὓς τοῦ Λόγου, τοῦ τὰ κολαστέον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκκλιμάτων, καὶ ἔξω τῶν, ἐν λύσεσι, καὶ ἀυλαῖς, καὶ ἐκεῖ. 2. ¶ Τοῦ τείνω δίκην ὅσοι τῷ ἀγίῳ πλῆρ τῆς θεοῦ, καὶ ἐν τὸ ἄγιον δικαιοσύνῃ ἐν τῷ ἀπόλεσι βίοις, καὶ τῷ ἔθνει τῆς ἀνάλυσι πρὸς ἀποφεύγοντας, ὑπόνοιν ἐν τῷ ναῷ ἔτι τῷ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀφοβίᾳ μεταλαμβάνοντα ἐξῇ τῆς κλαρικῶν φροντίς κακοκαθίζῃ ἐκεῖς ἔστῳ. ὑβρίσεις δυναμένοντα τῷ ἡδονῇ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐξελεῖσθαι καὶ τῆς τῶν ἀποφεύγων ἀδικοῦσιν, καὶ ἀσυλίαν ἀφορμῶν.

G 4 ἐν

480/C.IV.K.5-4, 205-206

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Eadem Latinè ex Codice Theodosiano.

Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. Anicio P. P.

PAteant summi Dei templa timentibus, nec sola altaria, & oratorium templi circumiectum qui Ecclesias quadripartito parietum septo concludit, ad tuitionem confugientium sanctimus esse proposita: sed vsque ad extremas fores Ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primus ingreditur, confugientibus autem salutis esse præcipimus: vt inter templum, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica, & intimas primas Ecclesiæ, quicquid fuerit interiacens siue in cellulis, siue in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos eos conetur quilquam sacrilegas manus immittere, ne qui hoc asilus sit, cùm discrimen suum videat, ad experendam opem ipsi quoque confugiant. Hanc autem spatij latitudinem adeò indulgemus, ne in ipso Dei templo, & sacrosanctis altaribus confugientium quentiquam manè, vel vespere cubare, vel pernoctare liceat, ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus, ipsos, qui confugiunt, pietatis ratione seruantibus. 1. ¶ Arma quoque in quouis telo, ferro, vel specie eos, qui confugiunt, minimè intrà Ecclesias habere præcipimus, quæ non modò à summi Dei templis, ac diuinis altaribus prohibentur, sed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus. 1. ¶ Proinde ij, qui sine armis in sanctissimum Dei templum, aut ad sacrosanctum altare siue vsquam gentium, siue in hac alma vrbe confugiunt, somnum intra templum, siue ipsum altare, vel omninò cibum capere absque aliqua eorum iniuria ab ipsis clericis arcentur, delignantibus sparis, quæ in ecclesiasticis septi eorum nutrioni sufficiant, abducentibus capitalem pœnam esse propositam, si qui eos conentur inuadere. Quibus si perfuga non adnuit, neque consentit, præferenda † humanitati religio est, & à diuinis ad loca, quæ diximus, turbanda * temeritas. 1. ¶ Hos verò, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant præmonemus. Dein si telis cincti, quouis Ecclesiæ loco, vel ad templi septa, vel circa, vel extra fine, statim eos, vt arma deponant, auctoritate Episcopi à solis clericis seuerius conuenire præcipimus, data eis fiducia †, quòd religionis *, nomine melius, quàm armorum præsidio muniant. Sed si Ecclesiæ voce monit, post eos, tantoremque denunciationes noluerint arma relinquere, tam clementiæ nostræ apud Deum, & Episcopum causa purgata, armatis si ita res exegerit, intromissis, trahendos sic, abstrahendosque esse cognoscant, & omnibus casibus esse subdendos. Sed neque Episcopo inconsulto, nec fine nostra, suis Iudicum in hac alma vrbe, vel vbicumque iussione, armarum quemplam ab Ecclesiis abstrahi oportebit: ne si malis passim hoc liceat, confusio generetur. Dat. X. Kal. April. Constantinopoli, Antipatro V. C. Cos. & qui fuerit nunciatus.

Seruus dicitur ad Ecclesiam confugiens, à clericis eici debet: quòd si non possunt, dominis nunciet, eos facultas extrahendi concedatur, nisi arma armata: adeò quòd si seruus in pugna occideretur, delicto dominus non adscraretur. SALYC.

IV. Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. Imperio * P. P.

SI seruus * † cuiusquam in Ecclesiam, altariue armatus, nullis hoc suspicantibus, inopinatus ingruerit: extinde protinùs abstrahatur ‡, vel continuò domino, vel ei, vnde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur *, eique mox abstrahendi copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi * animos insania impellente conceperit: abripiendi, extrahendique eum domino, quibus id poterit efficere viribus, concedatur. Quòd si illum etiam configi * in concertatione *, pugnaque contigerit, nulla erit eius noxa, nec confundæ † criminationis ‡ relinquetur occasio, sis, qui ex statu seruili in hostilis, & homicidæ conditionem transiliit, sic occisus. Dat. V. Kal. April. * Valerio, & [Aëtio] † Cos.

Ista lex prohibet conclamationem, & hominum conuenticula fieri in Ecclesia. BART. Vel sic: *Seditiones, tumultus, & conuenticula, vel conspirationes in Ecclesia, etiam contra priuatam personam, non debent fieri sub pœna vltimi supplicij.* SALYC.

V. Imp. MARTIANVS A. ad populum.

DEnunciamus E vobis omnibus, vt in sacrosanctis Ecclesiis, & in aliis quidem venerabilibus locis, in quibus cum pace, & quiete vota competit celebrari, abstinentis ab omni seditione: nemo conclamationibus vtatur: nemo moueat tumultum, aut imperum committat, vel conuenticula collecta multitudine in quaëlibet parte ciuitatis, vel vici, vel cuiuscumque loci colligere ‡, ac celebrare

480/C.IV.K.5-4, 207-208
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Colabere.* id est, ordinare collectam.
b ¶ *Commoe.* scil. tractare concaniticula, vt irrnat in ecclesiam. *Sic l. de episc. & cler. l. si quis in hac.*
c ¶ *Quindecim.* id est, qui congregantur in ecclesiam, vel, id est, congregauerint in ecclesia.
d ¶ *Praesidium.* non tamen tumultum & impetum in ecclesiæ commitere.

¶ Iuniores habent ac sufficiens offendi. ab eo, quod adire hodiet, & implorare offensiam eum vt illum compellat ad pœnitentiam. Iuniores dicuntur de non adfuscentibus. Cod. de Cons. e. l. obtinere. *l. de off. proc. Tho.* lib. 1. de Bald. de Lud. qui fuerit obtenti in l. *fol. eff. fuisse.* in *fl. cofed. de* [illegible] *Pontifice* [illegible] *Bart. in Lex.* [illegible] *de appellat.*

PRæsenti.] CAESA. In supra partes audiuit hac lex. 1. Primo dicitur hæc lex bene locum habuisse præterquam Constantinopol. 2. Secundò dicit quòd si liber homo debitor reipub. vel priuatæ fugit ad ecclesiam vt solutioni esset, non debet extrahi, neq; ecclesia pro eo satisfacere. 3. Tertiò, quòd non solùm non extrahantur inuiti, sed neque etiam ita malè tractentur, neque impediantur habere quod comedant. 4. Quartò, quòd si creditor propter quem fugit, velit eum contentare, aut compare, & cibaturarum latitat intra fines ecclesiæ, & œconomus eum prohibeat vt possit citari à nuncio, & citatus respondebit per se, vel per procuratorem, & si non faciet, fiat missio pro mensura debiti & vendatio eiusmobilibus, quòd si essent mobilia fuisse, inquiratur extra ecclesiam & intra, vbicunque fuit, adeò vt rodes illi apud quem bona esse credunter, si ea occultauerit, ad iuramentum profundum adhibitum. 5. Quartò, adiicit quòd etiam in fideiussoribus, & aliis accessionis fugientibus ad ecclesiam eam tenet eorum habent locum prædicta. 6. Sextò dicit, quòd si quis de familia non fuerat vel adscriptitus vel liberius verberatus à suo aufugit cum aliquibus rebus ad ecclesiam: non iusta causa recessit: & puram pœnitetur, & domino redderat. aut iusta: & tunc redderat domino iterum quòd propter hoc eum non offendet. & hæc cito fiunt, ne bona pauperum comedantur, neque famuli fabricantur seruitio. 7. Vltimò causam propter quam aliquis confugiat, ad Ecclesiam. VIANTES.

a ¶ *Confitura.* id est, ea quæ sunt confitura in hac præsenti lege. 2. Veteribus præfatus, & præfatamus id quod in hac l. præfatati est conditurum*.
b ¶ *Praefatum.* i. possibilium: vel id quod nobis videtur. Et die fideiuri præfatamus verbo, non re.
c ¶ *Condituum.* ergo nec seruat. *Sed contrà supra eodem l. si seruum.* Sol. ibi armari, hic non. 2. Vel hic de liberis tantùm: *l. 4. §. ea lex.* & secundùm hoc liberorum b hominum mulier sunt conditiones: *Infra de nat. par. §. fin.* 3. Vel dic tertiò, quòd largè hic conditio * hominis dicitur. quasi dicat, sive miles, sive rusticus sive diues, sive pauper: sive magnus, sive non. & erit eadem secunda & tertia solatio.
d ¶ *Expelli.* fellicet per clericos.
e ¶ *Confugit.* scil. in ecclesiam, vt dixi *supra eodem l. fideiu.*

beare a conetur b. Nam si quis aliquid contra leges à quibusdam c sibi existimet perpetrati ? : liceat ei adire iudicem, & legitimum postulare præsidii d. Sciant sanè omnes, quòd si quis contra huius edicti normam aut agere aliquid, aut seditionem mouere tentauerit, vltimo supplicio subiacebit. Dat. III. Id. Iul. ipso Martiano A. & Adelphio Coss.

De ecclesia nullus debet extrahi, sed debet ibi verbaliter citari. h. d. vsque ad §. eum autem. BART. Vel sic: *Hæc l. loquitur primò in libero, secundò in seruo. Secunda ibi,* sanè si seruus. *Prima subdiuiditur in tres. nā primò prouidet in confugiis. Secundò eorum aduersariis. Tertiò prædicta extendit ad fideiussores & mandatores. secunda ibi,* qui hoc moliti. *tertia ibi,* adiicientes. *Prima iterum subdiuiditur in quinque. nam primò mandat confugiat de ecclesia non protrahi. vsque ibi,* nec pro his. *secundò mandat clericis pro his non exigi. vsque ibi,* his qui. *tertiò pœna contra arcentantes. vsq; ibi,* ex his, *quartò concludit prouisio dictum. vsque ibi,* nec in ipsis. *quintò addit primo dicto prouidendo ne ecclesia auferatur confugiū. h. d. secundū* SALYC.

VI. Imp. LEO A. Epithetis P.P.

PRæsenti lege decernimus per omnia loca valitura (excepta hac vrbe regia, in qua nos diuinitate propria degentes, quoties * vsus exegerit, inuocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta * præfatimus f) nullos penitus, cuiuscunque conditionis g sint, de sacrosanctis ecclesiis orthodoxæ fidei expelli h, aut trahi i, vel protrahi confugas k, nec pro his venerabiles episcopos vel religiosos œconomos exigi quæ ab ipsis debentur, his qui hoc moliri, aut facere, aut nuda fabrem mandat quòd œconomi quærant aliquis confugiat, ad Ecclesiam. VIANTES.

a ¶ *Confitura.* id est, ea quæ sunt confitura in hac præsenti lege. 2. Veteribus præfatus, & præfatamus id quod in hac l. præfatati est conditurum*.
b ¶ *Praefatum.* i. possibilium: vel id quod nobis videtur. Et die fideiuri præfatamus verbo, non re.
c ¶ *Condituum.* ergo nec seruat. *Sed contrà supra eodem l. si seruum.* Sol. ibi armari, hic non. 2. Vel hic de liberis tantùm: *l. 4. §. ea lex.* & secundùm hoc liberorum b hominum mulier sunt conditiones: *Infra de nat. par. §. fin.* 3. Vel dic tertiò, quòd largè hic conditio * hominis dicitur. quasi dicat, sive miles, sive rusticus sive diues, sive pauper: sive magnus, sive non. & erit eadem secunda & tertia solatio.
d ¶ *Expelli.* fellicet per clericos.
e ¶ *Confugit.* scil. in ecclesiam, vt dixi *supra eodem l. fideiu.*

f ¶ *Cognitione* *. Contrà *ff. de pœnis l. cognitionis.* Sol. hoc privilegio ecclesiæ, vel ad tenorem dictum est. a. Vel die *aut*, pro *&*. Lauda cognitione & tractata. 3. Vel dic quantqua aut est cognitio adeo nulla, vt non transferit in aliquod contamen, & nunc non punitur, *vt ibi.* Aut transiit in contamen, licèt non reuerit ad effectū, & tunc in grauioribus punitur: *vt hic, & l. ad legem Iuliam maiest. l. qui ejusque, & ff. de extraord. cogn. l.* ; *& supra de episcopis & clericis. l. si quis non dicam.* maximè quia in maleficiis voluntas cum aliquo actu spectatur, non eximit: *vt ff. ad leg. Cornelium de sicl. l. dicunt Hadrianus.* Et sic lege aut pro *&*, vt dixi modò. In minoribus autē oportet saepè effectum: *vt quod quisque iur. l. in fine. & ad legē Cornelium de falsis. l. quisquis.* & de hac materia * plenè die vt not. *ff. de fur. l. qui ex mente 67.*
g ¶ *Quos.* sufficet finem ¶ *Vltimoque*, missionem de domo sua, vel amicorū, vel etiam de ecclesiam *l. 10. §. penult.* ACCVRS.
h ¶ Publicè id est, intrà septa tamen ecclesiæ. ACCVRS.
i ¶ *Conuenienda.* i. id est, citandos verbo.
k ¶ *Sententia.* commonitionis, non re.
l ¶ *Ad mentem.* sci. ab episcopo, vt hoc fiat. 2. Vel die dictionem *mentem*, esse penitini cassa.
m ¶ *Professus.* voluerit monere vel citare.
n ¶ *Citari.* sed in criminali non potest: *vt ff. de pœnis ad l. pen. §. ad crimen.*
o ¶ *Eum.* Gregorini.
p ¶ *Eligere.* Nec. liberè esse * per se vel per procuratorem agere vel respondere: *vt ff. de procurat. l. fin. & ff. de iudic. l. sed si cum. §. idem est & si negotia.*
q ¶ *Iudicantes.* f. 2 vt causar indicatum solui. & *de defendendo: vt Instituit. de satisdat. §. fin. & ff. de procurat. l. 8.* & quòd dominus de calumnia iurat hodie: vt *ff. de iur. l. 9. §. fin. aut. ad fauor.*
r ¶ *Deuolu.* i. destinatos.
s ¶ *Respondere. Aug. hic, & ff. de procur. Cum sitis. in prin. & l. sed nam ex hoc*, contra eos qui dicunt eum * procuratorem fieri ic. confess. fieri nec de i calumnia iurari.
t ¶ *Solitus erit*, non est hic ordo seruandus qui sequitur, vt primò in mobilis accipiant, postea mobiles. *Sed cōtrà: vt ff. de rei vind. l. 2. dicit. §. 4. fin. ff. de pecu. leg. 1. quidam.* non enim ordo seruatur * seruatur: *vt ff. de stip. l. nec enim. & d. l. quidam.*
v ¶ *Pedites.* fellicet, fugiens ad ecclesiam, immobiles: contrà, *ff. de re iud. l. 2. dicit. Pis. §. 4.* vbi dicitur quòd res mobiles primò debent aportari. Dicas quòd si non sint res mobiles, vel etiam non apparent, tunc res immobiles aportari debent, sup. Iustus sequentia, quòd d ses.
d ¶ *Post edictorum.* Citari enim debet vrinis edictis: quorum * quodlibet continet spatium decem dierum: vt patet *ff. de iud. l. ad peremptorium. nam dicit d. Iuspa.* ACCVRS.
e ¶ *Solamen.* Olim mitrebantur in possessionem omnium bonorum. Itaque omnia distrahebantur, vt constat. ex eorum. Cc. pro QUINCI. CVIACIVS.
f ¶ *Ad modum.* Hoc refertur ad vendationem: nam secundùm

Codex.

G 2

hæc

480/C.IV.K.5-4, 209-210
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 211-212

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HIS QVI IN Ecclesiis, &c.

Fanae ecclesiae fugientibus, fanei & manumittendis.

I *Amodudum.*] CASTIG. Quaerebat quidam an possit fieri manumissio in ecclesia praesente episcopo & populo, & scripturis interpretantes quibus respondet in genere & specie, quod fic. VIVS.

a Manumittere quis in ecclesia eodem anno potest, quae apud Iudicem potest.

a ¶ *Nemo.* Omnes. etiam minores * vigiati mortis fecit coram iudice: vt *Infra de liber. §. multis autem modis.*

b Plurale, pro singulari.

b ¶ *Plebis.* i. popuali.

c *Ancillaribus.* i. ancillis, plurale b pro singulari: vt *E. de apostap. & clero i. orphanotrophis.*

d *Faciant.* id est, manumittant.

e ¶ *In qua.* Scriptura.

f *Ipsi.* manumittentes.

g ¶ *Vnus.* Dominus.

h ¶ *Signum.* i. scribanus, & sigillum, quod c est vice scripturae tabellionis coram iudice factae. 2. Vel die, pro tabellioni poni, quod non est opus pro scribendo instrumento, sed sufficit scriptura primata.

e vide bibliam vtriusque testam. lib. 1. vbi hoc genus manumissionis dicitur poli. quam à Constantino introductis: & contra super in conditionis non manumittuntur. vide aut à quo id genus manumissionis vsitatum Scripti in ueteri ad hanc vsu hum commendatur.

c Sigillum fere fignum antiquis vsitatum. praeter tabellionis habet.

i ¶ *Testimonium.* licet alij non sint testes sec. Petr. imò totus populus fuit testes.

k ¶ *Quigite per vel-meriplas.*

l ¶ *Meritum.* quia bene fuit merentes.

m ¶ *Libertatem.* tefte vel interprete non expectato iudice, sed ipso iure fec. 1. 2. Vel die testem * pro tabellione poni in tali instrumento: vt *E. ad l.j.* ¶ Et not. quod quidam * dicunt hic speciale, vt non c adiuant hereditatem competat libertas: quod falsum est, quia contra communem regulam: vt *E. de canon. cons. l. Illum. & ¶ de fideicom. Laum. & de codic. tollen §. in omnibus.* Subaudi ergo hic publicare, fcilicet & adiuta hereditatis.

d Tabellio pro tabellione.

e Ex multis infrà est.

f Libertatem vsitandis dicitur, non ad id hereditatem non competunt.

n ¶ *Dicensis.* coram iudice, & die per eafdem feriatis.

o ¶ *Ita.* iuris.

p ¶ *Clericis.* Sed an idem in laicis? Resp. fic, per *Infra de liber. §. multis.* vbi dicit in ecclesia, fed non per i. iftam; nifi in clericis, in quibus erat speciale.

q ¶ *Nemo.* i. plenam libertatem, & erat in clericis speciale, hodie communitas est: vt *Infra de clericis. §fin. & interpretatum* eiectus castigabatur. qui verò propter potentem personam ad ecclesiam confugit, monetur imperatorem maiestatem per Archiepiscopum, & ecclesiae defensores.

DE HIS QVI IN ECCLESIIS MANVMITTVNTVR.* TITVLVS XIII.

Rogatus aliud privilegium Ecclesiarum & clericorum, cum esset difficile ad Constantem Romanum perveniri, nec manumissione quacunque cum servo adoptio posset, vt Hermias in 1. cap. in fin. Imperium Eius magis vbi vobis nisi dominis ecclesiae & universae Imperio agitur: vt qualiscunque manumissio sufficiat servis cuiuscunque status sint, vt l. 1. j. comm. de manumiss. ad libertatem plenam & iustam libertatem, quo modo fui in Ecclesia ipse populo & signatione episcopi. Imò & clericorum servos manumittere quibuscunque verbis, quacunque scriptura, quocunque loco etiam absente episcopo ad Constantem Rem perdimus placet. CVIAC.

Minor 25. ann. certi amissite & plebe potest servili suum manumittere scriptura interveniente. SALV.

1. Imp. CONSTANTINVS A. ad Praetorianum Episcopum.

Amodudum * placuit vt in ecclesia catholica libertatem domini * suis famulis praestare possint, si sub aspectu plebis b adsistentibus Christianorum antistitibus c id faciant d: vt propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua e ipsi f vice g testis signet h. Vnde à vobis i quoque ipsis nū immerito dandae & relinquendae sunt libertates quo quisque vestrum pacto k voluerit, dummodo vestrae voluptatis euidens appareat testimonium l. Dat. vj. Id. Iun. Sabino & Rufino Cons.

Clericis permittitur inter vinos & in vltima voluntate servos suos manumittere, & plenam libertatem consequantur. SALVC.

II. Idem A. Ossio *.

QVi religiosa m † mente in ecclesiae gremio seruis suis meritam * concesserint libertatem n, eandem eo iure donasse videantur, quo ciuitas Romana solemnitatibus decursis o dari cōsuerit. Sed hoc duntaxat his q qui sub aspectu amisisti dederint, placuit relaxari. Clericis p autem amplius concedimus, vt cum suis famulis tribuant libertatem, non solùm in conspectu ecclesiae, ac religiosi populi plenū q fructum libertatis concessisse dicantur, verumetiam cùm postremo iudicio dederint libertates, seu quibuslibet verbis dari praecoperint: ita vt ex die publicatae r voluntatis sine aliquo iuris testis, vel interprete competat directa libertas. Dat. Kal. Maij Crispo II. & Constant. II. Cons.

DE LEGIBVS, ET CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM, ET EDICTIS. TITVLVS XIIII.

Satis dictum est supra de iure sacro, parte iuris publici. Consequens est dicere de religione iure publico, quod scilicet constitit in populi, senatus, Principis, Magistratuum Imperii, ac quae professionem legis & constitutionis & alia pertinent. Cuius. de primum quidem in hoc tit. agitur de legibus publicis & generalibus quae antiquae fuerunt ex ipsa populi vel plebis: quales nulla ferunt hodie populi potestate translata in principem, & consequenter nulla leges posita sunt de ambitu, quia ad eorum principium pertinet magistratuum creatio non ad populi suffragia. l. 1. E. ad leg. Iul. de amb. l. quidam. de re iud. l. 1. de alb. scrib. quadam constitutiones principum hodie leges condunt ego, rescripta dico, sacrificiorum, adnotationes pragmaticas, decreta, mandata, interlocutiones, praecepta, edicta. Et decreta quidem, rescripta, & interlocutiones legis sunt. l. fin. Lex est Nov. 92. animus principis fuerit & opere vnde constituunt. Sic est l. 3. principis esse vt qui in certis negotiis statuit, similium quoque casuum sata competere: aliquo vt Iudicum, sive Principum rei iudicata alio non nocere: vel prodesse. Item §. de his Principes. etiamsum ad Senatum mittere, vt quod sibi placuerit S.C. formarent, & formatum sic, omni generi creationes multis referuntur in libro septimo, & secundum l. 8. omnes illi esse videntur: leges omnes generales principum, Orationes expedire possint. Vt si legem edidit in omnia manciparetur principi, omnia nominis vel has esse vt per omnes populos programmatis iudicum in celebrandis locis, vel alia in forum, vel in theatrum, vel in simpulum, vel in sagittas illa scribere & ambiendum Christianos reciterent verbum Dei, dominicae d.l. 3. quod est omnibus l. reliquam. C. Th. de haeret. Ne leges principum generales sunt, & omnes populi tenent, Reguntur & mulier l. 3. 4. Diuus. ff. de leg. vid. l. vbi. ff. de occulat. & hominis domus Augusta l. 10. hoc tit. & Augustum esse non Augustum l. 4. vt idem populus quoque sui legibus condantur. Omnes autem qua in corpus iuris referuntur. Vel generales sunt, quae e specialis sunt personales quae pertinent ad personas vel corpora non religio certa, fortitia, officia, clarissimi, curiae, provinciae, scholae, quae est non relata in corpus iuris, nihilominus vim suam & robur retinent, vt ex in Const. Imperiumi de haeret. Cod. cons. omnes non tenent l. 1. hoc tit. & hae differentia legum vt obseruatur, idem sepe memini nec authentes iuris quae sint edictalis leges, generales leges, generalia rescripta. l. 1. §. vltimo. E. de leg. nato. l. quotiies. ¶ sed si non in corpore, de hered. institu. l. Diui. §. vlt. ad legem Falcidiam. CVIAC.

Iudex non debet recedere à iure scripto, propter equitatem nisi scriptum, nisi melioris principis ad quem hoc pertinet. f. limitare iuri scriptum. h. d.

1. Imp. CONSTANTINVS A. Bassi praefecto † vrbi.

NIter aequitatem * * iuisque a * interpositi interpretationem nobis

DE LEGIBVS, & constitutionibus, &c.

Supra de religione quae ad fidem & ecclesia pertinent, nunc de eo quae ad leges sacras: vt] eodem iure sacratissimus. 1. Vel sic Cuiacius. *Supra de diuina sacro dictum est: nunc de humana sacra potit. nam leges sacra sunt:* vt infrà eodem l. leges sacratissimae. Ant.

a Hic manuscripti mendose Constitutionem inserit sic Cuiacius. 1. *Supra.* sic Orac.

I *Nter aequitatem.* Cùm dubium sit, an iuris scriptum & strictum sit aequum: & si non est, quis faciat ius super ea aequitate? Resp. Imperator, nobis solis licet inspicere.

a ¶ *Iusque.* i. etiam aliud ius ipsum, aliud aequitas postulat. Hermes. *lib. ep.* 1. ad. 1. CVIAC.

b ¶ *Iusque* sci. scriptum.

¶ Et posse casum in iure scripto & strictio, & aequitate non scripta: vt *E. qui & à quibus. pro. & E. mon. l. incertum §. non omne. & Inst. de leg. Fac. Cas. col. & E. ad Trebel. l. si. qui opera.* ¶ Et in his legibus est aequitas non scripta iuri scripto & strictio contraria * 1. Iof. quandoque latitis positur aequitas, quam ius scriptum: vt *E. ad Maced. E. ad Iulianum. §. mutus.* Et die interpositum, id est, interpretandi à nobis iuris, id est, nobis licet eam inspicere. Vel die interpositi proprie, sci. in suis institutis & hoc intellectui non obstat l. *de iu. l. plerut.* quia ibi loquitur de aequitate scripta. 2. ¶ Item potest poni eodem modo in iure strictio & non scripto. & aequitate non scripta, vim manucho b an posit succedere in feudis rigore iuris, seu

a Aequitas iaquidis iuri scripto contraria, intendum latius & strictius sumitur.

b Feudi. sic esse est, seu in feudis succedere an poti. di qui vinum feudatis pertinent.

480/C.IV.K.5-4, 213-214
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 215-216

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouinciis, vel corporibus, ad generalitatis [a] obseruantiam pertinentibus. Dat. VIII. Id. Nou. Rauennæ, Theodosio A. XII. & Valentiniano A. II. Conss.

Princeps debet viuere secundum leges: quia ex lege eius pendet authoritas. Bald. Vel sic: *De debito honestatis princeps legibus est subiectus. Et paribus licet indicare, non imperare.* Sal.

IIII. *Idem AA. ad Volusianum P. P.*

Digna † vox [b] maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. Adeo [c] de authoritate [d] iuris nostra pendet authoritas: & reuera maius imperio est submittere legibus principatum [e]. Et oraculo [f] præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, aliis indicamus [h]. Dat. III. Id. Iun. Rauennæ, Florentio & Dionysio Coss.

In pœnas legis incidit, qui facit contra mentem legis seruans verba, sicut qui facit contra mentem & verba. Quod fit contra legem, vel in fraudem legis, ipso iure non valet, nec confirmatur iuramento: nec etiam valet quicquid sequitur ex eo vel ob id. h. d. Vel sic: *Facere contra legem, vel in fraudem legis, parificantur quantum ad pœnas legales.* h. d. *secundum Iac. Butr.*

V. *Idem AA. Florentio P. P.* [g]

Non dubium † est [i] in legem committere eum, qui verba legis amplexus [k], contra legis nititur voluntatem [l]. Nec pœnas insertas † legibus euitabit, qui se contra iuris sententiam sæua prærogatiua verborum fraudulenter excusat. Nullum enim pactum [m], nullam conuentionem [n], nullum contractum [o] inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum [p] interpretationes tam veteres [q], quam nouellas [r] trahi generaliter imperamus: vt legislatori †, quod fieri nō vult, tantùm prohibuisse sufficiat: cætera [que] quasi expressa, ex legis liceat voluntate colligere: hoc est, vt ea quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solùm inutilia, sed pro infectis [s] etiam habeantur [t]: licèt legislator fieri

a ¶ *Generalitatis.* supple scilicet [illegible].

b ¶ *Digna vox.* Ponit casum, & eius rationem & commendationem, & exemplum. ¶ Sed quomodo est digna vox, cum sit falsum, vt ff. eo. l. princeps. & ff. de leg. iij. l. ex imperfecto. & in auth. de consulibus § fin. coll. iiij. & J. de do. rel. l. ex imperfecto. Resp. digna est si dicat se velle, non quòd sit: vt Instit. quib. mod. testa. infir. § fin. & in præalleg. l. ex imperfecto. Alij dicunt quòd hic permittitur mentiri: vt Instit. de att. § alia. quod non placet.

c ¶ *Digna vox.* Facit l. quisquis, l. saneam. Authon. Pycheas. Cuiac.

e ¶ *Adeo.* hoc est, tantùm de authoritate iuris nostra pendet authoritas imperij, adeo vt digna vox sit maiestate regnantis.

d ¶ *De authoritate.* hæc est ratio primi dicti, & quod dicit iuris. s. legis regiæ, quæ est de imperio transferendo de [e] populo in principem: vt Instit. de iure nat. § sed & quod princ. & ff. de orig. iur. l. ij § nouissimè. [illegible]

e ¶ *Principatum.* scilicet quàm leges principari. Sed imperio q. d. maior est honor, & maior est conuenientia, cùm imperium [h] sit de fortuna. vnde dicitur: *Si fortuna volet, fies de rhetore consul. Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.* at leges sunt diuino [illegible] prolatæ: vt J. de præscrip. long. tem. l. fin. & sic immutabiles. Accurs.

f ¶ *Et oraculo.* l. exemplo. ¶ Et quòd dicit, edicti, i. huius generalis l. aliàs ponitur edictum pro edicto prætorio. Vel potest dici quòd oraculum est quod ad orationem aliorum vel preces effertur [illegible]. Vel oraculum est diuina voluntas ore [b] hominis declarata: vt J. de præscr. long. tem. l. fi. in §.

g ¶ *Quod.* scilicet solutos esse legibus.

h ¶ *Indicamus.* i. successori nostro & non [d] dicit principibus, quia par in parem non habet imperium: vt ff. de arbit. l. nam & magistratus. & ad Trebell. l. ille à quo. § tempestiuum.

a ¶ P. P. Præfecti. vbi in Nou. a p. ne curial. prod. al. condu. Vlp. fragmen. ti. a m. ta Nou. hæc l. sumta est. Cùm enim antè prohibitum fuisset, ne curiales ad procurationem rerum alienarum accederent. l. 1. infr. de decur. [illegible] in eius constit. fraude conducendi licentiam vsurparent: cùm tamen procurationem speciem conductionis esse constet, verat quoque, ne deinceps fraude constitutioni facta prædia conducant, aut fideiussores conductoris existant. Huic autem l. consilgel. 30. J. [illegible] forma est ea eadem No. Et ex hac adde ad illam subscriptionem. Vide scripta ad illum. Cuiac.

i ¶ *Non dubium est.* ¶ Ista lex est multum nota, secundum Bar. Pau. de Cast. & Iasb. [illegible] quia multæ leges & [illegible] materiæ concurrunt in ipsa, & in ea examinantur materia infrascriptorum legum. ¶ Ad euidentiam igitur præmitte, quòd habemus tres terminos. s. facere contra legem, committere in legem, & facere fraudem legi. 1. Nam facere [c] contra legem, est quando quis facit de directo contra verba & mentem legis, vt in hoc exemplo. Lex prohibet minorem alienare res immobiles sine authoritate tutoris, & decreto iudicis. si ergo minor alienaret sine illa solennitate, diceretur facere contra legem. 2. Facere [f] fraudem legi, est quando quis non venit contra verba legis, sed contra mentem, imò verba legis obseruat. exemplum: Lex prohibet ne pecunia numerata mutuetur filiofamilias, aliquis non mutuat pecuniam, sed frumentum vel aliam rem vt postea filiusfamilias vendat, & pecuniam habeat. Ille non facit contra verba l. sed contra mentem, ideò fraudem legi facit: vt l. sed & Iulianus. § mutui. ff. ad Mac. 3. Committere verò in legem, est terminus generalis ad duo supradicta. siue enim directè faciat contra legem, siue faciat contra solam mentem: vtroque casu dicitur committere in legem. & de hoc propriè loquitur lex ista. ¶ Quam diuide in quinque partes, quia primò ponitur dictum. secundò effectus dicti. Tertiò, declaratio effectus. Quartò, quædam extensio. Quintò, conditio generalis. secunda ibi, *nec pœnas.* tertia ibi, *nullum enim.* quarta ibi, *quod ad omnes.* quinta ibi, *sed in prædictam.* secundum Bald. & Ia. ¶ Ista præmisse casus in summis talis est: Quidam seruauit verba legis, & non mentem, quæritur an legem offendat, & facit contra legem? Respon. quod sic. & h. d. prima pars.

a. Sed instatur, quis est effectus huius dicti? Resp. quia talis offendens mentem legis, pœnas legales euitare non poterit. hoc secundo. 3. Instatur tertiò, quæ sunt illæ tres pœnæ? Respondet & dicit, quòd pœna est, quia nullum pactum, nulla conuentio, nullus contractus factus contra mentem legis valet. & hoc extenditur ad leges antiquas & nouas. Nā ex eo ipso quòd aliquid prohibetur, videtur habere tacitam clausulam derogatoriam & annullatoriam eius quod fit, & etiam eius quod sequitur ex eo vel ob id, & concludit Imperator ex prædictis quandam regulam, Quòd nec stipulatio, nec mandatum, nec iuramentum tenet ex his quæ sunt reprobata per legem vel mentem legis. h. d. secundum Bald.

i ¶ *Non dubium est.* Hæc lex assignat duos modos quibus facit quis contra legem, vel committit in legem. 1. Primus quando quis facit in fraudem [a] vt patet J. quod me. cau. l. pe. s. secundus quando quis facit contra legem: quod dic per exempla quando lex aliquid prohibet, non autem vlteriùs progreditur circa annihilandum contractum, ff. vt non valeat: vt J. quo res exper. l. fin. & Instit. de nup. §. affinitatis. & J. de furtis [illegible] coss. l. nemo mar. tyres. & in talibus quid obtineat, dicit hæc l.

k ¶ *Amplexus.* i. circumplectens, adeo vt à verbis tanquam [b] ludum recedere nolit. immutatur enim quandoque eorum significatio: vt ff. quemadmod. vsusfr. amit. l. ij. § desinere. & ff. de usu. quasi. & ast. l. j. § quæsitum. Item vbicunque ponitur actio pro accusatione, & econtra: vt in authent. de san. episc. § si quis autem per pecuniariam. coll. ix. & ff. de publ. iud. l. iij. § fin. Item, vbicunque verbum generaliter positum restringitur [c]: vt ff. de calumn. l. in heredem. & l. has actiones. Quandoque econtra extenditur [d] verbum legis: vt Inst. de vulg. § appellatione. & ff. de verb. sign. l. si quis id. § fi. Sic ergo non licet mentem offendere, siue sub verbis cum sensu verborum, siue non. ¶ Sed an verba legis tantum liceat offendere, licet mens vel æquitas sit in contrarium? Dicit quòd non: vt ff. qui & à quib. l. prospexit. & de testam. l. quoties testamentum. & de excus. l. 3. § si & qui potestate l. ... ad l. Sed in contra: vt ff. de iure pat. l. adigere. § quamuis. & totum illud generaliter sentit non verba spectantes. ff. de ademen. le. l. sij. § conditio. & ff. quod cum eo. l. si filius. & in in tut. vocat. l. quamuis.

l ¶ *Tu dic, & patet* [illegible] *alia mente, & est redacta in scriptis, tunc sententia legis seruanda, non autem verba: vt ff. de leg. iij. l. non aliter. & de excu. l. j. §. si in & de offi. mil. l. quod constitutum. & J. eod. l. j.* ¶ Item dic quot modis fiat fraus legi, vt dixi ff. eod. l. contra. 8

m ¶ *Nullum enim pactum.* i. ad excipiendum. n. Vel dic, expressum.

n ¶ *Pactum.* Hæc huius Longola pertinet ad l. perfectam, id est, quia id, quod factum est contra se rescindatur. Cuiac.

m ¶ *Nullam conuentionem.* ad agendum. n. Vel dic tacitam. p. Vel dic [illegible] eodem modo.

n ¶ *Nullum contractum.* vbi hinc inde contrahitur obligatio: vt ff. de verb. sign. l. Labeo. §.

o ¶ *Quod ad omnes veteres.* vt Digesta.

p ¶ *Nouellas.* vt Codex.

q ¶ *Pro infectis.* Opponitur de [h] maleficiis. Sed hic loquitur [i] in his quæ de iure fortiuntur effectum: vt pacta [h] & similia.

r. ¶ Item opponitur de his quæ non debent fieri, facta tamen tenent: vt [l] ff. quando ap. se l. j. § bidenum. Sed illud non est contra legem, sed præter legem. lex enim non resistit, sed addit: [m]

sic sunt contra legem, non habentur tamen pro infectis, quod quidem [illegible] sententia: illum solutionem [illegible] [illegible] sic secundum Bald. quod illa verba habeantur pro infectis, intelliguntur [illegible] per [illegible] secundum Iacob.

k Malè: quoniam intendam & contractus ipsi non valet: ut præcessit qui compactis, ponitur. vt. l. *comm[illegible].* [illegible] Hinc [illegible] contra leges factos habetur pro factis ad incommodum facientis: non infectis, ad commodum. [illegible] plenius & alias Solutiones apud Bartol. [illegible] Nam lege de finitur ut [illegible] viz conditionaliter facere: lex tamen [illegible]. m De veritatibus, lex prohibens conditionales, hic simpliciter prohibet.

† Principes an & quando sit solutus legibus, vide Fel. [illegible] & quando non possit contra privilegium, vide Bald. in l. [illegible] de constit. princ. [illegible]

† Regia lege imperium translatum est à populo in principem.

† Imperium est à fortuna, vt ius legib. à Deo.

† [illegible] de Glossa [illegible] Successori dignitatis vel officij [illegible]

† Facere contra legem quid.

† Legi fraudē facere quid.

† Committere in legē quid.

† Ex [illegible] Theod. [illegible] * Contra [illegible]

† Quid si nulla pœna in serta sit legibus, punietur pœna arbitraria. [illegible]

† Pœna vt sit legi, vide [illegible] ad [illegible]

* Ergo nullitas verum dicitur quod tradit Vlpia. in fragm. tit. j. inter legem perfectam & imperfectam & minus quàm perfectam.

† Renunciari legibus prohibentib. nō potest. Gl. [illegible]

* Contra. [illegible] quæ contra [illegible]

b Hanc Gl. sequitur Bald. in l. [illegible]

c Generale verborum legis verum liceat restringere, vide hic Bartol. num. 9

d Lex an recipiat interpretationem extensiuam, vide Bartol. eo num. 11

e Pœnitur [illegible] qui in quò facit [illegible] contra mentem legis, [illegible] qui in quo facit contra mentem & verba. Et enim mens legis, idem quod ratio legis, aut ipsa lex.

f Legis verba possunt trahi ad improprium [illegible] per [illegible] legem. Si alia lex nō curat, [illegible] verborum proprietatem, nisi [illegible] conditionem iniquitatem, aut ratio legis. [illegible]

g Adde Gloss. [illegible] & Dy. [illegible]

h Maleficia [illegible]

a ¶ Item

480/C.IV.K.5-4, 219-220

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

legem à nostra clementia promulgandam *, nisi supradicta forma fuerit obseruata. Bene enim cognoscimus, quod cũ vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imperij, & ad nostram gloriam redundare. b. Dat. XVI. Kal. Nouemb. Aetio III. & Symmacho Cos.

Leges non debent ab aliquo ignorari. hoc primò. Et si circa legem principis occurrit dubietas, est ad principem recurrendum. BALD. Vel sic: *Ab omnibus debent scire ea ad permissa faciunda, & prohibita declinanda. Et legum obscuritas vel dubietas a principe est interpretanda & modificanda. h. d.* SALY.

12. Imp. VALENTINIA. & MARTIA. AA. ad Palladium P.P.

LEges † sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi * ab omnibus debent ¹: vt vniuersi præscripto ² earum manifestiùs cognito, vel inhibita declinent, vel ³ permissa ⁴ sectentur. Si quid verò in hiidem legibus latum forsitàn obscuriùs ⁵ fuerit, oportet id ab imperatoria interpretatione parefieri, duritiémque ⁶ legum nostræ humanitati incongruam emendari. Dat. VI. Id. Feb. Aetio & Studio Cos.

Ex Cuiacij obseruationibus lib.
XII. CENSI.

X. Αὐτοκράτωρ ΑΕΩΝ καὶ Κώνων. ΑΑ. *

πάντες οἱ τῶν πολιτικῶν δίκαιοι, κἂν οἱ τοῦ θείου δόγματος ὄντες.

Omnes legibus regiantur & subiciantur, etiam si ad diuinam pertinant domum. D. VIII. Id. Feb. Anthemio A. XI. Cos.

Dubitatio super vna lege vniuersi emergit: debet dirimi per interpretationem conditoris. h. d. Non intelligi quid id possit dirimi per iudicem causa inter litigantes, sed inter vniuersos debet dirimi per conditorem. h. d. & tunc habet vim legis generalis, hoc dicit lex seq. BALD. Vel sic: *Vbi legis intellectus confusaneus vel alia lege non est declaratus, princeps est adeundus.* SALYC.

13. Imp. LEO, & ZENO AA.

CVm de nouo ¹ iure quod cinuetterato vsu ² non adhuc stabilitum est, dubitatio emergat, necessaria est ts ³ suggestio iudicantis, quàm lenitatis principalis auctoritas. Dat. X. Kalen. Maij Leone Iuniore A. Cos.

Sententiæ definitiuæ principis latæ super causa de qua plene cognouit, & eius declaratio habet vim legis generalis: & eius est interpretari, cuius est condere. SALYC.

14. Imp. IVSTINIANVS A. Demosthenei P.P.

SI imperialis ⁸ a maiestas causam cognitionaliter † examinauerit, & partibus cominus * constituris sententiam dixerit: omnes omninò iudices qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc esse legẽ non solùm illi causæ, pro qua producta est, sed & omnibus similibus *. Quid enim mainè, quid sanctius imperiali est maiestate? vel quis tãtæ superbiæ fastidio tumidus est, vt regalem sensum contemnat: cùm & veteris iuris conditores constitutiones quæ ex imperiali decreto processerunt, legis vim † * obtinere, aperiè dilucidèque definiunt? Cùm igitur & hoc in veteribus legibus inuenimus dubitatum, si imperialis sensus legẽ interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam subtilitatem † tam tilimus, quàm corrigendam esse confuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationem * siue in precibus, siue in iudiciis, siue alio quocunque modo factam, ratam & † indubitatã haberi. Si enim in præsenti leges condere soli Imperatori ¶ concessũ est, & leges interpretari, solo dignum imperio esse oportet. Cur autem ¶ ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos, vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur ¶? & quare omnitus ¶ et dictum est ad principem si sit eius copia. vt *ibi*, & *ff. eod. l. de iudic. & l. nam vt ait ibi, vel certa non sufficiat*, &c. aliquin interpretabat in benignioren partem: vt *ff. eod. l. hominum. & l. in omnibus.* Sed si ¶ dubium quæ sit benignior, verborum significationi stabo: vt *ff. de condi. & demon. l. Publian.* §. ¶ quæquam videtur primò standum significationi verborum: vt *ff. de legat. ij. l. non aliter.* Tertiò ¶ procedit de similibus ad similia: vt *ff. eod. l. neque leges.* & de hoc dixi *ff. eo l. non possunt.*

¶ *Tres.* si à primo incipias, hæc duo sententiæ sic *ff. de iur. dict. Epistolæ.*

Si imperialis. ¶ Tria fuerit, primò ponit dictum, secundò adducit ten rationes ad illud probandum, tertiò concludit. Secunda ibi, *quid enim maius.* Tertia ibi, *explosis itaque.* BALD. CAPYS. Si causa, vel iuris est coram principe, & ab eo definita, dicitur, quòd illa sententia est lex communis eiũ ad alia similia cũm & lex scripta dicit, *quod principi placuit*, &c. 2. Secundò quæritur, an princeps possit legem dubiã interpretari. Quã dubitationem remouet, dicens: cùm & legem possit condere de nouo, quare aliàs remittere ad eum pro his & aliis dubiis, & eius interpretatio non valentissoles ergo ipse est conditor & interpres legis, falso quod iurisconsulti ferunt: quia ipse authoritate principis fecerunt. VVIGAM. ¶ Nota in versu. *Quid enim*, &c. quòd nihil est maius & sanctius imperio, & hoc intellige, nisi apostolatus B. Petri, cũm Apostolicus condiment principem: vt *in auth. de defunctis. §. interim.* & sicò Imperatore iuste dominio Papæ subditurum, per *c. venerabilem. extra de electi. &c. clar. §. de iuriscon.* BALD.

m ¶ *Imperialis.* hanc legem intelige in his quæ non sunt decisa per ff. vt in feudis, & similibus in alis enim possit legem ferrentem seipsam, cùm hæc sententia non solùm constituta, sicuti debet constituit *l. ad Lucianum.*

n ¶ *Si imperialis.* Est ex 50. dcisf. Idem in Nou. 138. CYIAC.

o ¶ *Cominus.* i. præsentialiter [d], aliàs non valeret: vt *ff. de re iudi. l. de compromisso.* Sed magis contra abiectiũ, quam quia ius habet iuriste *ff. de iudi. l. si iudex. & ff. de iurisd. tab. l. si qui repudiauerit. §. fin.* p ¶ *Temeribus* Contra. *T. ad ff. fol. vt. in locis quoriũ. J. de sent. l. nemo.* Sed hic principis. ibi alterius iudicis.

p ¶ *Legis vim. vt infra de iur. natur. §. fin. & quod principi.*

q ¶ *Soli Imperatori.* hoc exponit vt *J. Institu.*

r ¶ *Leges.* hanc respondet.

s ¶ *Autem* id est, certè.

480/C.IV.K.5-4, 221-222
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nes ambiguitates iudicum, quas ex legibus oriri euenit, aures accipiunt nostræ, si non à nobis interpretatio mera procedit? Vel quis legum ænigmata [a] soluere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem † esse concessum est? Explosis [b] itaque his [*] ridiculosis ambiguitatibus, tam conditor, quàm interpres legum solus [c] Imperator iustè existimabitur, nihil hac lege derogante veteris iuris conditoribus: quia & eis † hoc maiestas imperialis permisit [d]. Dat. [*] VI. Kalend. Nouemb. Decio V. C. Cos.

DE MANDATIS PRINCIPVM.

TITVLVS XV.

Ex Constitutionibus specialibus principis sunt priuilegia & decreta interposita in negotio aliquo, [illegible] ,L. 1. tit. prox. sunt & mandata, id est, praecepta [illegible] à principe, [illegible] Dio LIII. [illegible] Comitiis [illegible] vel tribunis & notariis [illegible] imperialium iussionum vel referendariis palatii perferenda ad praesides prouinciarum, quae nisi constent ex scriptis, nullius momenti sunt. l. 1. praeterquam [illegible] in l. 2. [illegible] Iustinianus Nou. 17. quae fuit emissa post editionem Codicis, Belisario Consule. CVIAC.

Mandatum principis non potest probari, nisi per scripturam. BALD. Vel sic: *Praetextu mandati principis non debet admitti quis cuiuscunque dignitatis: nisi illud probet in scriptis.* SALYC.

1. Impp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Eusignium [*] P.P.

SI quis † adserat cum mandatis nostris secretis se venisse: omnes sciant nemini quicquam nisi quod scriptis [a] probauerit, esse credendum: nec vllius dignitate terreri, siue ille tribuni, siue notarii siue comitis proferat dignitatem: sed sacras literas esse quaerendas. Dat. XVI. Kalend. Iul. [*] Heracleæ, Merobaude II. & Saturnino Coss.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ

καὶ Ἰουστινιανὸς ΑΑ.

Θ[illegible]

Latinè Antonij Contij.

SAncimus neminem clarissimorum præsidum nostrorum supremorum vel subalternorum (*posse*) suis inscribere sententiis, *Vt diuino verbo iussimus*, vel *sacram iussionem facere aliquem*, vel *reuerentiam*, vel aliud quidpiam eorum constituere quae ab ipsis fiunt: nisi quantum in contradicam dationibus, repetant diuinam nostram sine scriptis factam esse iussionem, iudicê sen contradicem datum rectê ferre suas sententias: Similiterq; gloriosissimè quæstorem sacri nostri palatij & spectabiles referendarios nostræ pietatis rectê sine scriptis diuinam iussionem factam accedentibus, [ad nos] iudicémque vel contradicem potentibus: aut quid aliud eorum quæ lites procrabunt per positionem, (seu constitutionem) componere: In hoc enim solo diuinæ nostræ non scriptæ iussionis mentionem fieri concedimus.

DE SENATVSCONSVLTIS.

TITVLVS XVI.

Sequitur alia pars iuris ciuilis, Senatusconsulta, id est, iura quae Senatus fecit, siue decreta amplissimi ordinis, quae tamen in posterum fieri vetat Leonis Nou. 78. cum fecit Senatus etiam perfecta translata in principem. Antiqua tamen Senatusconsulta manent, sicut antiqua leges. & vt hic ostenditur contra ea elicita rescripta, veluti contra S.C. Tertyllianum, aut contra S.C. Velleianum, nullius momenti sunt. Ideò ostenditur l. 8. T. de legib. nulla lex principis generalis valere sine S.C. quod & Probum constituisse Vopiscus refert. CVIAC.

Senatusconsulta sunt seruanda, & contra ea rescripta non valent, & impetrator punitur h. d. SALYC.

1. Impp. † GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Senatum.

QVamuis senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem [g], tamen nostris legibus etiam idem prosequimur: adiicientes, vt si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentauerit, vt transire ei formam liceat statutorum [g]: tertia patrimonij parte mulctetur, & damnatus ambitus crimine [h], maneat infamis. Dat. VII. Kal. Aug. Heracleæ Richomere & Clearcho Coss.

DE VETERE IVRE ENVCLEANDO,

& de auctoritate iuris prudentum, qui in Digestis referuntur.

TITV

---

a ¶ *Ænigmata.* id est, subtiles dubitationes.
b ¶ *Explosis.* i. remotis.
c ¶ *Solus Imperator.* ita [*] quod nullus alius solus vnde populus Romanus posset [b] etiam hodie legem condere: vt *Instit. de iure natur.* § *lex.* 1. Item Senatus: vt ff. *eod. l. non ambigitur.* Excludit ergo solus [c] singula generum, non genera singulorum, vt & ibi, scripto solus ciuitatem seruauit, id est, nullus alius solus: magis aucto populus seruauit. 3. Item non obstat ff. *de off. praefect.* [illegible] *formam,* aliàs normam, quia auctoritate principis hoc fiat: vt & hic subiicit. 4. Item nec quòd dicit, quòd populus transtulit potestatem in principem. Nam ca[illegible], id est [d], concessit: vt ff. *de off.* [illegible] 5. Alij vt lo. dicunt quod populus Romanus hodie non potest facere legem [e].
d ¶ *Permisit.* vel ratum habuit: vt *in proœmio* [illegible] *de veter. iur. enuc.* l. j. *in princ.* [illegible]

DE MANDATIS principum.

Supra de consil. principum dixit: Sed quia mandata sunt constitutiones speciales, ideò de his supponit. Et est inter mandatum & constitutionem differentia tanquam inter genus & speciem.

a ¶ *Si quis.*] Scriptis, non [*] autem testibus, vt *hic*, & est speciale: vt & arg. T. *de epis. & cler.* l. *si quae per calum.* § *fin.* & not. *Insti.* *si minor se ma.* [illegible] & *dic de hoc* [illegible]

DE SENATVS-consultis.

Dictum est suprà de legibus quae à populo conditae incrementum sumebant: sed quia multi populus in immensum difficile coepit posse conuenire in leges condenda: ideò elegit populus tantum senatores vt ipsi vice populi consulerentur: vt quidquid statuerent, lex esset: vt Instit. de iur. nat. § senatusconsultum. & ita factum est senatusconsultum Velleianum, Maced. & alia multa.

f ¶ *Quamuis.*] [illegible] *Instit. de iure natural.* § *senatusconsultum.*
g ¶ *Statutorum.* à senatu.
h ¶ *Crimine.* & sic etiam deportetur: vt ff. *ad leg. Iul. de ambi.* l. j. & hoc quia magnæ [h] auctoritatis est senatusconsul. vt ff. *à quibus ap.* [illegible] & ff. *de fen.* l. [illegible] & facit infrà *de poen. imp. offeren.* [illegible]

a [illegible]
b [illegible]
† al. singulae [illegible]
c [illegible]
d Transfert, seu concedere.
e [illegible]
* [illegible] Merobaude II. & Saturnino Coss. Cuiac.
a Delegatis [illegible]
† al. [illegible]
* al. [illegible]
h Senatusconsulta magnae sunt [illegible]
† al. Impp. Valentinia. Theodos. & Arcad.

Equidem alia pro iuris civilis, responsis, & interpretatione Iurisconsultorum veterum qui ab Imperatoribus conditi sunt, respondendi, scribendi, conendi, interpretandi potestatem acceperant, eiusmodi enim quicunque potestatem non acceperant, nulla auctoritas est, nec certi scriptis Iudices obligantur. Cum tamen à superioribus scriptis condere non possint, quæ sunt pro parte iuris civilis. Et elegenter Iustinianus, dum jus condidit Iurisconsultis auctoritatem parem in L. vlt. C. de legib. nihil tamen si ea derogare aut quibus hanc facultatem olim dederit maiestas imperialis. Inter autem veteres Conditores iuris hujus in Digestorum L. libros Tribonianum, & antecessores, & reperio omnes prudentes, qui ab illis in ea opere condendo adiuvare delegati necessaria, & vtile recepta quæque conferre, ac veterum Iurisconsultorum scriptis, atque ita sua verba, vel ipsis inserere, parere, & eorum sententiam constituere, atque in ordinem redigere, quod omnibus dixit, vt id ostendimus enucleatio cujus definitio tam & certa. Sic ergo veteris antiquam prudentiæ Iurisconsultorum vocat. De Iuris Consultorum vitia reprehendit aliquid afferre, Pedantes Conditorum vitia, longa conscripta exarare quid quoque pacto Digestorum continuatur, & quidquid operi parum, atque Codici Constitutionum vim indicat: nec enim tam dictorum Responsa prudentum, aut Senatusconsulta, vim legis obtinere, quam Iudicis ad populi, sed Imperatores sublimiores vice populi, & subditi vendicantur auctoritatem condendi, & interpretandi iuris: L. 1. n. gen. & vlt. C. de legib. dicunt. Responsa prudentum, & Senatusconsulta Constitutionum vigorem obtinere. Et quod in hac omnis adiuvar de auctoritate Iurisprudentum, qui in Digestis referuntur, ab perniciosi, quod prioribus Constitutione definitur vt omnium Iurisprudentum, sic eadem auctoritatem ac vi altera pacto habeantur, ac Papinianis pari Vlpianus, vel Paulus, vel Marcianus, adeoque LL. Cod. Theod. de resp. prud. Cujac.

1. Imp. Iustinianus A. Tribuniano viro amicissimo questori sacri palatij.

Eo * † auctore nostrum gubernante imperium, quod nobis à cœlesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum Reipublicæ sustentamus: & ita animos nostros ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium, vt neque armis ᵇ confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio: sed omnem spem ad solam providentiam referamus summæ Trinitatis, vnde & mundi totius elementa prouecessunt, & rerum dispositio in orbem terrarum producta est. Cùm itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinas, & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem (quia à Vrbe condita, & Romulei defcendit temporibus) ita esse confusũ, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: petiũ nobis studium fuit à sacratissimis retrò Principibus iustrum fumere, & eorum constitutiones emendare, ac viæ dilucide tradere: quatenus in vno Codice congregatæ, & omni superuacua similitudine, & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominibus promptum hæ lynceitatis præbeant præsidium. Hoeque opere ᶜ consummato, & in vno volumine, nostro nomine præfulgente, condiuuato ᶜ cùm ex paucis, & temporibus relevati ad summam, & plenissimam iuris emendationem pernenire properaremus: & omnem Romanam sanctionem & colligere & emendare, & tot Auctorũ dispersa volumina vni Codici indita ostendere, (quod nemo aliis neque sperare, neque optare ausus est:) res quidem nobis difficillima, imò magis impossibilis videbatur: sed manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam nostris animis reposuimus, freti Deo, qui & res penitùs desperatas donare, & consummare virtutis magnitudine potest. Et ad tuæ ᵈ synceritatis optimam respeximus ministerium tibique primùm hoc opus commisimus, ingenij tui documento ex Codicis nostri ordinatione acceptis: & insimul quos probares tam ex facundissimis antecessoribus, quàm ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis ad sociandum laborem eligere. His itaque * collectis, & in palatium nostrũ introductis, nobilque tuo testimonio placitis, totum rem faciendam permisimus: ita tamen, vt tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. Iubemus igitur vobis, antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscribendarum, interpretandarumque legum sacratissimi Principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: vt ex his omnibus ᶠ materia colligatur nulla, (secundùm quod possibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod vnum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserunt ᵍ quorum scripturæ à nullis auctoribus receptæ, nec vsitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare ᵐ sanctionem ᵇ dignamur. Cùmque hæc materia à summa † nostri numinis liberalitate collecta fuerit ᶠ, oportet eam ᵇ pulcherrimo opere extruere, & quasi propeium, & sanctissimum templum Iustiniæ consecrare, & in libros quinquaginta ᵍ & certos titulos totum ius digerere, tam secundùm Codicis nostri constitutionem, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc nobis * commodius esse poterit, vt nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per mille & quadringentos penè annos consultum, & à nobis porrectum, quasi quodam muro vallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quidam prerogatiua ᶠ seruandaquia non omnes in omnia †, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inueniuntur. Sed neq; ex multitudine ᵐ auctorum, quod melius, & æquius est iudicatore cùm possit vitiis fortàs & deteriorib; sententiis & multos, & meliores aliqua in parte superare. Et ideò ea, quæ in nostis ᵐ Æmilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon & Martiano adscripta sunt, quæ antè nullam vim propter honorem splendidissimi Papiniani obtinebant, non statim respuere ᵐ: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexerit, & hoc ponere legis vicem ᵐ obtinens, non moremini: vt omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem, prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus, profecta & à nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim ᵖ

Codex.

H me

480/C.IV.K.5-4, 225-226
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

meritò nostra facimus †, quia ex nobis omnis eis impartiretur auctoritas. Nam qui subtiliter * factum emendat, laudabilior est eo, qui primus inuenit. Sed in hoc studium vobis esse volumus, vt si quid in veteribus libris non bene positum inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectum: superuacua longitudine semota, & quod imperfectum est repletum, & omne opus moderatum, & quasi pulcherrimum ostendatur. Hoc etiam nihilominùs obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus, quas antiqui in suis libris posuerunt, non rectè ᵇ scriptum inuenerit, & hoc reformetur & ordini moderato tradatur, vt hoc videatur esse verum, & optimum, & quasi ab initio scriptum, quod à vobis electum, & ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cùm enim antiqua lege, quæ regis nuncupabatur, omne ius, omnisque potestas populi Romani in imperatoriam translata sit ᶜ potestatem: nos verò sanctionem omnem non diuisimus in alias, & alias conditorum partes, sed totam nostram esse voluimus, ne quid possit antiquitas nostris legibus abrogare. Et in tantum volumus eadem omnia cùm reposita sint, obtinere ᵈ vt si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione nostra inueniantur, non scripturæ, sed nostræ electioni hoc adscribatur. Nulla ᵉ itaque in omnibus prædicti codicis ᶠ membris ἀνωμαλία (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi locum vindicet, sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersatio nullo constituto. Sed & similitudinem (secundùm quòd dictum est) ab huiusmodi consumatione volumus euulsam & ea quæ sacratissimis constitutionibus, quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sint, iterum poni ex veteri iure non concedimus: cùm diualium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem, nisi fortè vel propter diuisionem, vel propter repletionem, vel plenioremindaginem hoc concigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosis. Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, iam per desuetudinem abierunt, nullo modo vobis easdem ponere permittimus: cum hæc tantummodò obtinere velimus, quæ vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit vel longa consuetudo huius almæ vrbis comprobauit, secundùm Saluij Iuliani scripturam, quæ iudicat debere omnes ciuitates consuetudinem Romę sequi ᵍ, & leges, quæ caput * est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligunt non solùm veterem, sed etiam regiam nostram quæ Deo propicio meliorbus cõdita est augustis. Ideóque iubemus duobus istis Codicibus è omnia gubernari: vno constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum Codice componendis vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum Institutionum vicem obtinens: vt studia animos studiosi simplicibus emeritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. Nostram autem consummationem, quæ à nobis Deo annuente componetur, Digestorum, vel Pandectarum nomen habere sancimus: nullis iurisperitis in posterum audentibus commentarios ʰ illi applicare, & verbositate sua supradicti Codicis ⁱ compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cùm per contrarias interpretationum sententias totum penè ius conturbatum est: sed sufficiat per indices tantummodò, & titulorum subtilitates (quę ναρατιτλα nuncupantur) quædam admonitoria ᵏ eius facere, nullo ex interpretatione * eorum vitio oriundo. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubietas, iubemus nõ per signorum captiones, & compendiosis ænigmata (quæ multas per se, & per suum vitium ἀντιφασίας induxerunt) eiusdem Codicis textum conseribi, etiamsi numerus librorum significetur ˡ, aut aliud quicquam. Nec enim hæc per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari cõcedimus. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundissimis viris studeat, & tam subtili, quàm celerrimo finitradere: vt Codex ᵐ consummatus, & in quinquaginta libros digestus ⁿ, nobis offeratur in maximam, & æternam rei memoriam. Deique omnipotentiæ prouidentiæ argumentum, & nostri imperij, vestrique ministerij gloriam. Dat. XIV. Kalend. Ianuar. Constantinopoli, Lampadio. & Orestes VV.CC.Cons.

FELICITER.

11. Imp. † CAES. FLA. IUSTINIANUS A. ad Senatum, & omnes populos.

TAnta * circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque VVandalicam gentem eripiam & Carthaginem, imò magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociaram: etiam leges antiquas iam senio prægrauatas per nostram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatam peruenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium vnquam speraiit, neque humano ingenio possibile esse putatis existimauit. Erat enim mirabile, Romanam sanctionem ab Vrbe condita vsque ad nostri imperij tempora (quæ † penè in mille & trecentos † annos concurrunt) inter tinia præliis vacillantem *, hincque * & in imperiales constitutiones extendentem *, in vnam reducere consonantiam, vt nihil neque contrarium *, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ voquam apparerent. Namque hoc cælestis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ verò imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis præsidium ᵒ respeximus, & summo numine inuocato, Deũ auctorem, & socius operis præsulem fieri optaimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, ex quæstore sacri nostri palatij, & exconsule credidimus, eique omne ministerium huiusmodi

cedi

480/C.IV.K.5-4, 227-228
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cuncta millia versuum.* versus * appellat leges, vel paragraphos, vel stipulationes.

¶ *Diffinitis.* Videlicet sub titulo pecunia, stipulationum ordinem secutus est idem Iustinianus in Cod. Cr. 1. 1.

ordinationis imposuimus, vt ipse vna cum aliis illustribus, & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. Nostra quoque maiestas semper insistiendo, & perscrutando ea, quæ ab his componebantur: quidquid dubium, & incertum inueniebatur, cum numine cœlesti recte emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta sunt, Domino & Deo nostro Iesu Christo possibilitatem tam nobis, quàm nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem constitutiones duodecim libris digestas, iam antè in Codicem nostro nomine præfulgentem sanximus. Posteà verò maximum opus aggredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam penè confusa, & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quàm certo moderamini tradere. Sed cùm omnia percontabamur, à præfato viro excelso suggestum est duo penè millia librorum esse conscripta, & plusquàm tricies centena millia versuum * à veteribus effusa: quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his quod optimum esset eligere. Quod cœlesti fulgore, & summæ Trinitatis fauore confectum est, secundùm nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus, & in quinquaginta libros omne, quod vtilissimum erat, collectum est, & omnes ambiguitates decisæ sunt, nullo seditioso relicto: nonnullque libris imposuimus digestorum, seu Pandectarum, quòd omnes disputationes, & decisiones in se haberent legitimas. Nam quod vndique fuit collectum, hoc in suos suos receperunt †, in centum quinquaginta penè millia versuum totum opus consummantes, & in septem partes eos * digessimus, non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam, & ratem † respicientes, & consentaneam eis * diuisionem partium conficientes. Igitur prima quidem pars totius contextus (quæ Græcè [illegible] nuncupatur) in quatuor libros reposita est. Secundus autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellatur. In tertia verò congregatione omnia, quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris ei deputatis. Quartus autem locus, qui & totius compositionis quasi quidam inuenitur vmbilicus, octo libros suscepit: in quorum primo omnia, quæ ad hypothecam pertinent reposita sunt, vt non à pignoratitia actione in libris de rebus posita multum distaret. Alio libro eidem inserto volumini, qui ædilitium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ emptionibus apposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum, & venditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones quasi pedissequæ illarum ab initio processerunt: in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multum distantia a diuagantes, per nostram autem prouidentiam † his congregatæ: cùm oportuerat ea, quæ de eudem penè loquuntur, in consilio poneri. Alius denique liber post duos primos nobis excogitatus est, de vsuris, & trasectitiis pecuniis, & de instrumentis, & testibus, seu probationibus, necnon præsumptionibus: & memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos quæ de sponsalibus, & nuptiis, de dotibus, & legibus earum dicta sunt, reposuimus tribus liberorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conscripsimus, & memoratam ordinationem octo librorum medium totius operis reposuimus, omnia vndique tam vtilissima, quàm pulcherrima intra continentem *. Quinto autem nobis exoritur Digestorum articulus, in quo de testamentis, & codicillis tam priuatorum, quàm militum omne quidquid antiquitùs dictum est inueniat quis repositum, qui † de testamentis appellatur. De legatis autem, & fideicommissis quinque librorum numerus aggregatus est, cùmque nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidiæ narratio *, fideicommissis autem, quàm senatusconsulti Trebelliani †: singulis libris vtrique eorum applicatis tota pars quinta in nouè libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus. Capitis etenim, & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusque senatusconsulti inter se tam fugenaceus, quàm scrupulosas diuersitates respuentes * totum ius super his positum Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus. Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prosperè gestis, & tristibus temporibus, Romanis increbuit calamitatibus: bello coalescens ciuili, in nostris remaneat temporibus, quæ fauore cœlestis, & pacis vigore firmauit, & super omnes gentes in bellicis victoriis posuit: ne luctuosum monumentum † lætæ sæculæ inumbrare concedatur. Sexta deinde pars Digestorum exoritur, in qua omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ tam ad ingenuos, quàm ad libertinos respiciunt: & ius omne, quod de gradibus, & adfinitatibus descendit, legitimæque hereditates, & omnis ab intestato successio: & Tertullianum, & Orphicianum senatusconsultum: ex quibus matres & filij inuicem sibi heredes existunt: in geminos libros contulimus, bonorum possessionis multitudinem in compendiosam & manifestissimum ordinem concludentes. Post hæc, ea quæ de operis noui nunciationibus, damnique infecti, & de ædificiis diutis, & eorum insidiis, & de aqua pluuia arcenda, veteribus auctoribus placita sunt, necnon quæ de Publicanis, & donationibus tam inter viuos, quàm mortis causa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem, & de liberali causa alius liber respondet: quemadmodum & de acquisitione tam dominij, quàm possessionis, & titulis, qui eam induunt, multæ, & variæ lectiones vni sunt inseratæ volumini: alio libro deputato his, qui iudicant, vel in iure confessi sunt: & de bonorum detentionibus, & vendictionibus: & vt ne quid in fraudem creditorum fiat. Postquàm hæc omnia interdicta glomerata sunt, & deinceps exceptiones: & de temporum prolixitatibus, & de obligationibus, & actionibus liber iterum singularis extendit: vt præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur. Septimus autem, & nonissimus articulus Digestorum seu libris formatus est, in quo de stipulationibus, seu verborum obligationibus, & fideiussoribus, & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætoriis stipulationibus omne quidem ius * inuenitur gemino volumine inscriptum esse, quod in libris antiquis nec numerare possibile fuit. Et post hæc duo terribiles libri sunt de delictis priuatis, & extraordinariis, necnon publicis criminibus: qui omnem continent seueritatem pœnarumque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea, quæ de audacibus hominibus cauta sunt, & qui se cedere conantur, & contumaces existunt: & de pœnis, quæ condemnatis infliguntur, vel concedunturr: necnon de eorum substantiis. Liber autem singularis de appellationibus nobis excogitatus est contra sententias tam ciuiles, quàm criminales causas finientes. Cæteris autem omnia, quæ de municipalibus, vel decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel rendituis, & pollicitationibus, ac diuersis cognitionibus, & censibus, & significationibus verborum à veteribus inserta

a Versus pro legibus, paragraphis, vel stipulationibus: vt hic non potest ambiguitatis.

* Ex, versus.

† Nonnullum, & autem. Cum sint enim ex digestorum partibus, & quatuor, & sex, & octo, & quatuor, & sex ex quatuor elementis, & incipit hi libri ab E. & ordinis.

* Ita, vetibus.

¶ Prouidentiam, id est, digestorum compositionem.

* Continentem. id. ordinationem.

† Qui, id est, militibus, id est liberis militantibus.

* Narratio, fabulatio, adulatio. † Trebellianum, repetitio, seu, vt ante adiungitur.

* Reliquentes Rand.

† Monumentum, id est, monitum.

* id. ius repetitum, vel ipsum est.

480/C.IV.K.5-4, 229-230
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Ex triduo tant. Notia tribus annis fuitas leges. quòd fuerit ad id, quod nos. T. de Instit. Cod. confir. in fin. ¶ Item nec, vilissima pecunia posse libros comparari. quod falsum est hodie. b ¶ Si quid. hic acta duo verba bona.

eos, & in ipsis rerum maius, nec charius nostris vnquam iudicandus dixit: necnon per alios viros magnificos, & studiosissimos perfecta sunt, id est, Constantinum virum illustrem, comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinij libellorum sacrarumque cognitionum: qui semper nobis ex bona opinione, & gloria fese commendauit: necnon Theophilum virum illustrem, magistrum, iurisque peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem †: & Deotheum virum illustrem, & facundissimum quæstorem *, quem in Berytiensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem, propter eius optimam opinionem, & gloriam ad nos deduximus, participémque huius operis fecimus: sed & Anatolium virum illustrem, magistrum, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres, constitutus, ad hoc opus adlectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens: cùm & pater eius Leontius, qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorem, & antecessorem: & auus eius Eudoxius post Leontium virum gloriosissimum prætorium, consularem, atque Patricium: filios eius optimam sui memoriam in legibus reliquerint: necnon & Cratinum virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum & optimum antecessorem huius almæ vrbis constitutum. Qui omnes ad prædictum opus electi sunt, vnà cum Stephano, Menna, Prosodocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Ioanne viris prudentissimis: qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem perfecturæ, quæ Orientalibus prætoriis præsidet: omnes autem suæ virtutis testimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis consummationem electi sunt, & cùm omnes in vnum conuenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi, vt tantum opus nobis auctoribus posset conficere: Deo propitio in quinquaginta libros opus consummatum est. Tanta autem à nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentiû taciturnitati tradere nullo modo patiamur: sed vnusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodò à nobis effecto, vt si quid in legibus eorum, vel superfluum, vel imperfectum, aut minùs idoneum visum esset, vel adiectionem, vel diminutionem necessariam accipiat, & rectissimæ regulæ tradatur: sed & ex multis similibus, vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est: vna omnibus auctoritate indulta, vt quidquid ibi scriptum est ‖, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea, quæ antiquitas habebat, cum his, quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa, & maxima sunt, quæ propter vilitatem rerum transformata sunt: adeò vt essi principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei peperceremus, sed & hanc corrigendam esse putauimus, & in melius reformandam. Nominibus enim veteribus relictis, quicquid legum veritati decorum, & necessarium fuit, hoc nostris emendationibus ferauimus. Et propter hanc causam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam peruenit quietem, nullo timbante relicto. Sed cùm * perspeximus, quòd ad portandam tanta sapientiæ molem non sint idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant, etiam alium mediocrem eruditionem præparandam esse confisuos: vt sub ea coloati, & quasi primitiis omnium imbuti possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam, non consuetudinis oculis aspicere †. Et ideò Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est: necnon Theophilo, & Deotheo, viris illustribus & facundissimis antecessoribus accessitis, mandauimus, quatenùs libris, quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & Institutiones vocabantur, vndique separatim collectis, quicquid ex his vtile, & aptissimum, & vndique elimatum, & rebus, quæ in præsenti æuo in vsu versuntur, consentaneum inueniatur: hoc & capere studeant, & quatuor libris imponere, & potius eruditionis prima fundamenta, atque elementa ponere, quibus iuuenes suffulti possint graviora, & perfectiora scita legum sustentare. Admonuimus autem eos, vt memores etiam nostrarum sint constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in confectione Institutionum eandem emendationem ponere non morentur: vt sit manifestum, & quod anteà vacillabat, & quod posteà in stabilitatem sedatum est. Quòd opus ab his perfectum, vt nobis oblatum, & redactum est, & prono suscepimus animo, & nostris sensibus * non indignum esse iudicauimus: & prædictos libros constitutionum vicem habere iussimus: quod in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertiùs declaratur. Omni igitur Romani iuris dispositione composita & in tribus voluminibus, id est, Institutionum, & Digestorum, seu Pandectarum, necnon Constitutionum perfecta, & tribus annis * consummata (quæ vt primum sperari cœpit, neque in toto decennio compleri sperabatur) omnipotenti Deo & hanc operam ad hominum sustentationem, piis obtulimus animis: vberisque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis præstitit & bella feliciter pergere, & honesta pace potiri: & non tantùm nostro, sed etiam omni æuo tam instanti, quàm posteriori leges optimas ponere. Omnibus itaque hominibus eandem sanctionem manifestam facere necessarium esse perspeximus, vt sit eis cognitum, quanta confusione, & infinitate † absoluti, in quantam moderationem, & legitimam veritatem peruenerint: legésque in posterum habeant tam directas, quàm compendiosas, omnibúsque in promptu positas, & ad possidendi libros, earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expensis possint homines superuacuæ legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam diuitibus quàm tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda. Si quid ᵇ autem in tanta legum compositione, quæ ab immensis librorum numero collecta est, simile forsitan rarò inueniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primum quidem imbecillitati humanæ (quæ naturaliter inest) hoc adscribat: quia omnium * habere memoriam, & penitùs in nullo peccare diuinitatis magis, quàm mortalitatis est: quod & à maioribus dictum est. deinde sciat, quòd similitudo in quibusdam, & his breuissimis assumpta non inutilis est, & nec citra nostrum propositum hoc subsecutum. Aut enim ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerum cognationem applicari eam oportuerit: aut cùm fuerat alia diuersis permista, impossibile erat eam per partes distrahi, ne ius totum confunderetur: & in his partibus, in quibus perfectissimè iussiones veterum expositæ fuerant, quòd particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere, ac separare penitùs erat inutile: ne tam sensus,

480/C.IV.K.5-4, 231-232

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Contrarium non.*
b ¶ *Codice & Digestorũ.*
c ¶ *Edicti perpetui.* Sic etiam dicitur *in l. pen. de condictione.* CVIAC.
d ¶ *Nonnunquam.* Et *pro eius in fin.* Contra hoc *dic, vt ibi.*
e ¶ *Confusam.* Cæterũ.
f ¶ *Libri.* ¶ Nec totam * falsam rationem *permis. sic ff. de fur. l. vulgaria. §. quod si nemo vsq. ad finem. l. 13. §. si quis tabulas.* 1. Vel *dic contra in instrumentis vt ff. de transf. fideiiss.*

a Falsum aliquid confitetur in instrumentis, sed non falsam rationem gessit falsa.

† Multò vilius non, vt in mali de reform. fin. paint. cod. t. ff. in matrim. de rebell. vel in cod. t. ff. in Mat. lib. ff. de rebell. Add. Abbatem in pen. Decretr. * effugerit.

sensus, quàm aures legẽtium ex hoc perturbarentur. Similique modo si quid in principalibus constitutionibus earum est, hoc in Digestorum volumine poni nullo modo concessimus, quasi constitutionum recitatione sufficientem esset & hoc raro ex hisdem causis, ex quibus similitudo assumpta est. Contrarium * autem aliquid in hoc codice ᵇ posicum nullum sibi locum vindicabit, nec inueniet, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiat: sed est aliquod nouum inuentum, vel occultè positum, quod dissonantiæ querelam dissoluit, & aliam naturam induxit discordiæ fines effugientem. Sed & si quid forsitan prætermissum est, quod in tantis millibus, quasi in profundo pessimum latitabat: & cùm idoneum fuerat poni, obscuritate inuolutum necessariò derelictum est: quis hoc reprehendere recto animo posset? Primò quidem propter ingenij mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui ad eorundum præbuit copiam: demùm quia multò vilius † est pauca idoneè effiodere *, quàm multis inutilibus homines peregrauare. Mirabile autem aliquid ex his libris emersisset, quòd multitudo antiqua præsente breuitate paucior inuenitur. Homines enimm, qui antrà lites agebant, licèt multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam: & voluntate iudicum magis, quàm legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum ex tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorum etiam nomina antiquiores homines, non dicimus, nesciebant, sed nec vnquam audiebant: quæ omnia collecta sunt substantia amplissima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentissimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipsi eruditissimis hominibus incogniti: quibus omnibus perlectis, quicquid ex his pulcherrimum erat, hoc semonum in optimam nostram compositionem pertuxit. Sed huius operis conditores non solùm ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt, sed etiam alia multa, quæ isti nihil vel viile, vel nouum in eis inuenienta, quod excerptum nostris Digestis applicarent, optimo animo reposuerunt. Sed quia diuinæ † quidem res perfectissimæ sunt, humani verò iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod perpetuò stare possit *, (multas enim formas edere natura nouas deproperat) non desperamus quædam posteà emergi negotia, quæ adhuc legum latitis non sint innodata. Si quis igitur tale contigerit, augustum implorentur remedium: quia ideò imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, vt possit omnia, quæ nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis, ac regulis competentibus tradere: & hoc non primùm à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit profapia: cùm & ipse Iulianus legum, & † edicti perpetui ᵃ subtilissimus conditor in suis libris hoc retulerit, vt si quid imperfectum inueniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur. Et hoc non ipse solus, sed & diuus Hadrianus in compositione edicti, & senatusconsulto, quod eam securum est, hoc apertissimè definiuit, vt si quid in edicto positum non inueniatur, hoc ad eius regulas, eiusque coniecturas, & imitationes possit noua constituere auctoritas. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summe diuinitati, quæ nostris temporibus tam faluberrimum opus seruauit. Quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio: hoc nostris temporibus indultum est. Has itaque leges & adorate, & obseruate, omnibus antiquioribus quiescentibus, nemòque vestrùm audeat vel comparare eas prioribus: vel si quid dissonans in vtroque est, requirere: quia omne, quod hic positum est, hoc vnicum, & solum obseruari sancimus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges necessitate sunt, ex aliis libris, nisi ex hisdem institutionibus, nostrisque Digestis, & constitutionibus à nobis compositis, vel promulgatis, aliquid vel recitare, vel offendere conetur: nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus, vnà cum iudice, qui ei audientiam accommodauerit, pœnis grauissimis laborare. Ne autem incognitum vobis sit, ex quibus veterum libris hæc consummatio ordinata sit, iussimus & hoc in primordiis Digestorum nostrorum inscribi, vt manifestum sit ex quibus legislatoribus, quibusque libris eorum, & quot millibus hoc iustitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores piissimi Principes admittere non sunt dedignati: omnibus vno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam aliquam prærogatiuam vindicante. Dum enim constitutionum vices, & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur, cùm vna dignitas, vna potestas omnibus est indulta? Hoc autem, quod ab initio nobis iustum visum est, cùm hoc opus fieri Deo annuente mandabamus, temperiatum nobis esse videtur & in præsenti sancire: vt nemo nec eorum, qui in præsenti iuris peritiam habent, nec qui posteà fuerint, audeant commentarios hisdem legibus annectere: nisi tantùm si velint eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eadémque consequentia, sub qua voces Romanæ positæ sunt: hoc quod Græci κατὰ πόδας dicunt: vel si quid forsitan per titulorum subtilitates annexare maluerint, & ea, quæ παρέργῳ nuncupantur ᶜ, componere. Alias autem legum interpretationes, imò magis peruersiones eas iactare * non concedimus: ne verbositas eorum aliquod legibus nostris afferat ex confusione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderatè confectum hoc atque illuc in diuersas peregrinas productentes, in infinitum distraxerunt: vt penè omnem Romanam sanctionem esse confusam * † [cerneres.] quod si non passi fuerunt, quemadmodum posteritatis admitterent vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint, ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omninò corrumpantur. Si quid verò (vt suprà dictum est) ambiguum fuerit visum, hoc ad imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate augusta manifestetur, cui soli leges condere, & interpretari concessum est. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersuseos, qui in posterum leges nostras per signorum obscuritates ausi fuerint conscribere. Omnia enim, id est, & nomina prudentum, & titulos, & librorum numeros, per consequentiam literarum volumus, non per signa manifestari: ita vt qui talem librum sibi comparauerit, in quo signa posita sunt, in qualicumque loco libri *, vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum. neque enim licentiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitari, qui in quacumque sui parte signorum habet malitiam. ipse autem libratius, qui ea inscribere ausus fuerit, non

† Sed quia diuinæ non hic authoritatem. * Contra. *vide infra in Vlpi. in proœm. ff. de iustitia. vbi hæc verba verissimè.* Vel.

† Edicti perpetuum.

a Diuus Pl. in lib. eft enim Gratianus. Aut. Aug. in l. 1. eod.

480/C.IV.K.5-4, 233-234
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Duodecimæ indictionis. ¶ Argu. ℣ de Instit. Iud. cuiqu. in fin. contra. Soto. vt ibi.

solùm criminali pœna (secundùm quod dictum est) plectetur: sed etiam libri æstimationem in duplum domino redderet, si & ipse dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit: quod & antè à nobis dispositum est constitutione, quam ad legum professorèt dimisimus. Leges autem nostras, quas in his codicibus vel institutionum, seu elementorum, Digestorum, seu Pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo fanciimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis a *, tertio Kalendas Ianuarias, in omni suo valituras, vsq; cum nostris constitutionibus pollentes, & suum vigorem in iudiciis offendentes in omnibus causis, siue quæ postea emersérint, siue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis, vel amicalis forma compescuit. Quæ enim iam vel iudicialis sententia finita sunt, vel amicali sopita pacto: hæc resuscitari nullo volumus modo. Bene autem propensiores sumus in tertio nostro consulatu & has leges edere: quia maximi Dei & Domini nostri Iesu Christi auxilium felicissimum suum nostræ Reipublicæ donauit: cùm in hoc & bella Parthica abolita sunt, & quinti perpetua tradita, & tertia pars totius mundi nobis accessit. Post Europam enim, & Asiam tota Libya nostro Imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum, & omnia cœlestia dona nostro tertio consulatu indulta. Omnes itaque Iudices nostri pro sua iurisdictione eadem legel suscipiant, & tam in suis iudiciis, quàm in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus. Curæ autem erit tribus excelsis perfectis prætoris tam Orientalibus, quàm Illyricis, nécnon & Libycis, per suas auctoritates omnibus, qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Dat. xvij. Kalend. Ianuar. Constantinopoli. D. N. Iustiniano P. P. * III. Cos.

* Leg. Notas ab. Bas. et neigh. Profili. pæn. pen. Cujac.

FELICITER.

III. Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάβιος Ἰουστινιανὸς, Κλαυδιανὸς, Γοτθικὸς, Φρυγικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Κρητικὸς, Βανδηλικὸς, Ἀφρικανὸς, Ἀλαμανικὸς, Γοθθικὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, νικητὴς, τρόπαιοφόρος, ἀεὶ Σεβαστὸς, αὐγουστὸς τῆς μεγάλης βίβλου καὶ τῆς δόξης καὶ τιμῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ ἡμῶν πάλατιος.

Ἐδόκει ἡμῖν ὁ Θεὸς μὴ τοὺς πρὸς τὴν ἀρετὴν μὴ τὸ κρεῖττον βασιλεῖαν τεφόντας, καὶ τοὺς ἄλλων λαοὺς κτᾶσθαι, ἐπὶ τοῦ τὸ ἀνικητοτάτου Καρχηδόνος ἐκπαιδεύσαντες, μὴ τὸ τὴν ἀκμαιοτάτης τῆς πολιτείας ἄρχειν εἰς τέλος τέλους, ἔτι δὲ ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀεὶ μὴ βεβαιοῦντας, [ἔτεσι] ἀλλὰ εἰς τοῦτο βαλόντας ἔλαμπρον ἐν, οὐκ ἀλλοτρίοις ἔλαμπρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς τῆς Ῥωμαίων τοῦ πρεσβείας ἔστι δὲ ἡ πρεσβυτέρας Ῥώμης κτίσματος, μετὰ τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας χρόνον οὐδὲν ἀμφὶ τὴν χώραν καὶ ἀρχαιότατα κτίσματος, οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ τοῖς ἄκροις ἀλλοι συμφωνίαν τε καὶ ἐξουσίαν, καὶ τὰ μὲν μεγάλαμοι αὐτοῖς εἴρηται· τὰ δὲ τοιαῦτα τε καὶ ἄμετρα ἐξωθῶσι. μόνα δὲ αὐτὰ κρίνας ἀλλὰ καὶ πεφυκῶν, οὐκ ἔνα τὴν κοῦφον ἐφ' ἑαυτὸν κρίσιν ἀναβιβάσαι νόμων, τὴν ἀλαθῆ ἐστὶ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνη φιλαν-

Θρωπίας ἴδιον ἐκ, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης πολὺ ἐξουσίας ἢ ἐξουσίας ἢ δικαιοσύνης ἔλαμ. ἡμῖν καὶ τῶν δὲ τὰ σωστικῶν ἡμῶν τοὺς χρόνους εἰς θεὸν ἀναπτύσσοντες, καὶ πίστεσσοντες ἡμῶν ἀστὸν ἀναλαβεῖν, ὅπερ κρίνομεν τὰ καὶ τὸν τῶν εὐεργεσιῶν μεθὸν Τρεβωνιανὸν τὸν ἐκλεξάμενον μεγάλοφρ, καὶ δεκαπενταρχὴν ἐν δὲ ἐκεῖ πολιτείᾳ, καὶ ὁποῖαν ἀρὰς τὸν ἔλλον ὑπουργείας χρονιζόμενοι, καὶ πάν ἄλλοις ἐκδίξεις τε καὶ ἀφοῦς ἀνέδρασαν. ἐρασάντες μὴν ἀεὶ τὰ χρείμενον, τὸ δὲ ἀμφιβόλοις μαθόντες. πάντα δὲ ὅσα ἐκ ἐκκλήσιμον ἡμῖν ἐκεῖ ἐν ἀκούτε Θεὸ καὶ σωτῆρι· ἡμῖν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεως τε καὶ δικλέους ὑπεσόντος πόρας ἀφοσκεῖν. ¶ Τὰς μὲν οὖν ἀποβαῖς ἐξεδίξεις ἐν τῷ πρόσθεν ἀνίδρεν βιβλίοις ἐξεκόλουθεν, τὰ δὲ ἡμετέρας ἀποκλίσεις ἐκκόψομεν σωστικὸν βιβλίον· καὶ δὴ τὰς ἀκάνθας τῆς ἡμετέρας κεφαλὴν πάντων, σωστικῶς τε γνώμας ἐκ δὲ πολλοῦ τὸν βιβλίον ἀπὸ ἐκ μὲν ἀμφὶ τὰ ἀληθῆ· ἀδελφὸς δὲ ἐκεῖν μεμεμένοι τὰ καὶ τὰ πάντα πεποίηκα βιβλία τὰ καὶ, ἀπὸ τὸν σωστικῶς τὰ χρόνον, ἐκ ἀκούτας τὰς ζωτικὰς τεκμήρτας, ἐκ μαλὸ κρίνοντες τὰ σωστικόμενον. δεῦτε βιβλίον Digesta, εἴτε σωστικὸν ἀστοκρατικόν· ἐκ τε δὲ τὰν νόμων ἔχοντα δικαιοσύνε τε καὶ ἐξεπαστάσης· ἐκ τε τὰ τὰ πάντα ἐξ ἀδικοῦ τὸν ὑποδεξάσθαι, τοῦτον αὐτοῦ δικάζειν τὰν αὐτοκρατόρων ἀδικοῦντας τε πάντα καὶ ἄλλοις δικαίοις τε καὶ ἐξεπαστάσης τε καὶ ἀδικοῦντας τὰ ἀρχαῖον ἀστῆ λόγοις, καὶ ἐς ἐπὶ τῶν ἐξεδίκησιν σωστικῶν, ἐκ τῶν οὐ πυρίζοντες, ἀλλὰ ἐ τὰ ἀρχαῖοῦ φύσεως τε καὶ αἰμαίας ἐκχεόμενοι. ¶ Τὰ τε γὰρ κρείττοντα ἐκεῖν πάντ πρόσθεν, ἐκ πάντ-σον ἀνεδίκασθε ἐκείνοις. ¶ Ἐφεξῆς τε, ἐκ de Iudiciis ἐκ ἑτέρας ἐκεῖ. ¶ Καὶ ἐκ de rebus, εἴτε ἐκ πολέσι τὰ δικαί. ¶ Τὰ δὲ ἐφεξῆς δὲ σωστικόμενοι· μέρη·

Videntur hæc tres linea.

Pigneraticias ἀφρικανὸν· ἐκ δὲ Ædilition κόπτον, καὶ εἰδὲ τὸν ἐκπαστόν ἐπιστάσεως, ἀπὸ ἄμφω ἐκδικαιοκλείσμαῖς μὴν κρείττοντα τὸν ἀρχαῖον· πρῶτον δὲ τὰ τὰ κομοδοσίας ἀπαιτεμένα, σωστικῶς μὴν ἐκ ἐκ πάντ πάλε ἀλλὰ ἀνεμένα, ἵνα ἐκ εἰδὲ τὸν αὐτὸν ἐξεκλείσμενα μὲν πρῶτον ἀπεστάσαν ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἐπιγράμματα τάσις τὰ τε εἰδὲ τάκαν ἐγείνον, καὶ ἀκλεστέον· καὶ ἐκ εἰδὲ σωμοῦλαίαν τε καὶ ἀκτοῦν πλίτόρων, ἐκ ἐκ ἀκοῦλεῖν τε καὶ ἀστοῦν πλίτόρων, ἐκ ἐκ ἀστοῦλεῖν τε καὶ ἀστοῦν πλίτόρων εἰς βιβλίον ἐκ τοῦτο ἡ κοῦν μεμεῖλλε μὴ ἐκ τὸν de rebus σωστικμεῖλλον σωστῶν ἀλλὰ κατὰ ἡμῶν, ἐκ ἀστὶς τὰ εἰδὲ μεταφῶν, ἐκ γὰρ ἡμῶν, καὶ ἀστῶν τὸν ἀστῶν σωστικόμενα σωστικῶν τοῦν ἀλλὰ ἐκμὴν ἔχοντ, ἐκ τοῦτο τὰ σωστῶν ἐκ βιβλίοι· ἐκ μὲν ἐκ εἰδὲ ἐκ πολλοῦ· ἐκ τοῦ ἀλλοῦ· ἐκ τοῦ ἀλλοῦ ἀλλ. ταῦτα δὲ ἐκ de Tutelis κόπτον· πάντ ἀνομαζόμενα καὶ ταῦτα σωστικφαλαιοῦν τὸν τοῦ ἐκτὸ αὐτὸν βιβλίον ἀφεμμαστείας, ἐκ μεταῦτα τε, ἀς εἰρῆ· τῶν μέρας ἐκ πάντ σωστῶν ἐκ βιβλίε πεποιήκασθε, τὰ δὲ ἀλλοτε δὲ ἐκ χρονομάστῶν ἐκ νόμων ἐκ τοῦτο ἀναγεγράμμενα. ¶ Τὰ δὲ εἰδὲ ἐξεδίκασε, καὶ τοῦ γε λογάσαν, καὶ φιλόκομμάτων ἀστοκρατόρων εἰς ἐκτὸν βιβλίον ἀφεμμὸν, ἀν ἐν τῇ μὴν

480/C.IV.K.5-4, 235-236

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 237-238
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible] … Digestûn … [illegible]

§. Tantam autem. [illegible]

§. Sed cum prospeximus. [illegible]

[illegible] … Institutâ … [illegible]

§. Si quid autem. [illegible]

§. Si quid autem. [illegible]

§. contrariorum. [illegible]

§. Sed & si quid. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 239-240
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 241-242
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Legum.

Legendum ἀνάκλασιν, id est, πτυχάδιον.

Ratione.

Latina interpretatio Græcæ constitutionis superioris nihil nisi per Antonium Contium.

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI IESV CHRISTI.

Imperator Cæsar Flavius Iustinianus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anicus, Alanicus, Vvandalicus, Africanus, Pius, felix, inclytus, victor, triumphator, semper venerandus Augustus, ad magnum Senatum, & populum & omnes orbis nostri cunctates.

DEdit nobis Deus post pacem cum Persis initam, post Vvandalica trophæa, & totam Libyæ adquisitionem, postque nominatissimam Karthaginem nostro iterum imperio subiectam, veterum legum renouationis opus, ad optatum finem perducere. Quod nemo principum ante nostrum imperium, aut in mente induci potie, aut humano ingenio possibile esse existimauit. Erat enim mirabile omnem Romanam sanctionem à condita vetere Roma, vsque ad nostri imperij tempora, quæ penè in mille & trecentos annos concurrunt, non in aliis modò, sed etiam sonant in imperialibus sanctionibus ad omnem mutare consonantiam ac discordiam, non tamen quod pugnabat tollere, quod idem aut simile expellere vnam ipsi pulchritudinis ideam tribuere, adeo singulis rebus singulas leges constituere. Quod superioris numini, & humanis inde benignitatis fuit, non humanæ cogitationis, aut incepti, aut omnino potestatis. Nos itaque more solito manibus ad Deum erectis, eóque vt nos complecti dignaretur, inuocato, & rem aggressi sumus, & omnia tandem confecimus, Triboniano gloriosissimo magistro & exquæstore facti nostri palatij & excusiale ad omne ministerium vũ: nonnon aliis quibusdam illustribus & prudentibus viris, inquirentes semper ea quæ ab eis componebantur, & id quod erat dubium perscrutantes, omnibus quoque secundùm datam nobis à Domino Deo & Saluatore nostro Iesu Christo scientiam, & intellectus vigorem imponentes competentem formam. ¶ Et piissimas igitur constitutiones, iam ante in duodecim libris comprehensas Codicem nostræ pietatis cognomine fulgentem composuimus. Nunc verò omnis veterum iuris conditorum sententias ex multitudine quæ ad duo millia penè librorum, & trecentas myriadas versuum pertingebat; in moderatum & perspicuum collegimus compèdium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nunc sumus, cœlesti fauore, colligentes omne id quod erat vile, & omnes ambiguitates decidentes, nullo sedition relicto. Quos libros Digesta seu Pandectas appellauimus, ex eo quòd legum habeant diuisiones & decisiones: iúmque ex eo quòd omne in vnum congregauim reuperint, hanc eis appellationem imposuimus, nec vltra quindecim myriadè versuum numerum eis dantes, & in septem eos disponentes tractatus, idque non perperam, sed ad numerorum naturam & harmoniam respicientes. ¶ Ea igitur quæ apud omnes πάντα, id est, primordia nuncupantur, in quatuor libros seposuimus. ¶ Deinceps ea quæ de iudiciis tractant, in alios septem libros. ¶ Itá ea quæ de rebus, non in plures quàm octo libros. ¶ Sequentem verò operis partem, quæ quarta & media est totius operis, in alios octo libros deposuimus, in quibus est quidem hypothecaria, non longè admodum à pignoratitia actione distans, est & Ædilitium edictum, & de emptionibus stipulatio, quæ duo accessoria seu consequentia sunt venditionum: longè tamen admodum in veteri iuris ordinatione demagantur, congregauimus peoplus, propter mutuam inter se cognationem, ne quæ de eodem penè loquuntur, longò à se distarent. Post hæc introduximus ea quæ sunt de vsuris, tam terrestribus quàm maritimis, seu maritimis, & de probationibus atque præsumptionibus in vnũ librũ. His autẽ tribus mensibus, seu singularibus libris post tractatum de rebus sibi inuicem proximis depositis, & rursum ea quæ de sponsalibus & nuptiis, & dote legibus dicta sunt congregantes, hi etiam tria habere in hac ordinatione volumina concessimus. De tutoribus autem minoris ætatis geminos libros, eos, inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, & hic etiam in compendium contraximus, ceu octo librorum ordinationem, & medii, vt dictum est, hanc partem totius operis confecimus, pulcherrimas & vtilissimas quasque leges in his describentes. ¶ De testamentis autem, & legatis, & fideicommissis omnis cõgregauimus in nouem librorum numerum, quorum principatum obtinent ea quæ sunt de testamentis & codicillis, cùm omnium, tum etiam militũ, qui ea vt volunt faciunt, duobus libris ordinata, & de testamentis inscripta. Quinque autẽ sequentibus continentur ea quæ de legatis & fideicommissis, & omni eorũ ambiguitate disputata sunt. Et quoniam Falcidiæ narratio continetur, & conferuanea erat legatorum, & fideicommissorũ proprio tractatui, propterea & ipsam continuò legatorũ seposuimus tractatui, libro integro ei applicato, cum breui quadam adiectione. Et rursũ ad Falcidiæ ignitationẽ erat; quod vocatur Trebellianum Senatusconsultum in fideicõmissis, & huic vltimum huius ordinationis tribuimus locum, totum

ius

480/C.IV.K.5-4, 243-244
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fus super his positum; Trebelliano Senatusconsulto attribuentes & superuacuum esse Pegasiani Senatusconsulti positionem censentes, & absurdas horum Senatusconsultorum inter se differentias, & commutationes, quas sanè & veteres perosi, captiosas & damnosas appellarunt, simpliciore quadam narratione, omne hoc schema congregantes, & ad vnius Senatusconsulti Trebelliani ordinationem applicantes, & hanc quintam partem totius ordinationis nouem his perfecimus libris, in quibus nihil de quondam caducis dictum à nobis est: quia cùm propter infelicem necessitatem in Rep. irrepsissent & trifiem ciuilium bellorum memoriam continerent: non oportuit iis ea permanere temporibus quibus dedit nobis Deus pace frui domi forisque, & dum bellum gereretur facillimè hostes eius auxilio superare. ¶ Sequitur deinde & exoritur nobis & sexta pars totius compositionis, octo conclusa libris. Pulchrè autem incipit ab his quæ possessiones nominantur, quas nos similiter vt cætera diligenter cõsiderantes, tam eas quæ ad ingenuos quàm quæ ad libertinos pertinent, ex multa anteriorum temporum confusione, & obscuritate in purum deduximus compendium, geminorum illa liberorum numerum sufficere arbitrantes. ¶ Applicauimus autem ipsis, & omnes ab intestato appellatas successiones, & ipsos generationum gradus, quos etiam vno libro descripsimus: & ad extremum horum Tertullianum & Orficianum composimus Senatusconsultum, ex quibus matres & liberi inuicem successores fiunt. procedit autem post hæc alius liber, de ædificiorum operibus, & ob ruinosa & dirura ædificia satisdatione, & his qui in iis aliquid insidiarũ aut fraudis admiserint, & de his qui ex aquarum imperu vicinos læserint, & de publicorum vectigalium conductoribus, atque insuper de donationibus, tam indefinitis [seu simplicibus] quàm cogitatione mortis relatis leges statuit: rursum autem quicquid de quacumque manumissione extat, vel de ea fiunt causis, & hoc vni eraditum est libro. amplius autem & ea quæ de possessione & per ipsam adquisitione & de causis eam introducentibus sunt, in vnum seposuimus tractatum, & quidquid etiam de iudiciariis extat sententiis, & his qui in his aliqua contra se ipsos confessi sunt, & de bonorum cessione & creditorum detentione, & venditione & de bonorum separatione, & curatione, & ne quid patiantur creditores fraudis, & id in vnũ similiter collatum est librum. sed & interdictorum modũ non pluribus quàm vni dedimus libro. Inde autem & ad præscriptiones [seu exceptiones] & in his ordinata tempora, venimus. Et obligationum quidem & actionum seposuimus modos, & coegimus omnem hanc partem cui præsunt possessiones, vt dictum est, octo liberorum numero descriptam, sextam hanc partem totius voluminis seponentes. Totius autem extrema pars quæ & septima est totius tractationis seu liberorum numero demandata est, incipiẽs quidem à stipulationibus, procedens verò ad ea quæ scripta sunt de fideiussione, & debitorum numeratione, solutione, & liberatione ipsorum, & de introductis ex Prætorum constitutione stipulationibus: quæ omnia duobus à nobis contracta sunt libris, cùm apud veteres nec dici posset quot essent [ea de re.] Procedens deinceps ad delictorum narrationem & omnia recensens quæ ad minora delicta pertinent, quæ vocant priuata, & item quæ ad ea quæ necdũ ordinaria appellant, sed ipsis extraordinariorum appellationem imponunt. descendẽs etiam & ad publica crimina quæ atrocissima sunt & magnam sibi aduocant pœnam. Duo autem & hic sunt libri, qui illa quidem quæ ad delicta & crimina pertinent complectuntur: quibus permixta sunt & ea quæ de reis criminum qui se celare tamen conantur, scripta sunt, & de eorum bonis & de ea quæ infligitur condemnatis pœna vel indulgentia. Initiũ autem nobis alterius rursum libri fit narratio. De appellationibus, quæ cõmunis est profectò ad rescindendas tam pecuniarias [seu ciuiles] sententias, quàm criminales: quæcunque autem de ciuibus [seu municipibus] & de decurionibus & muneribus & publicis operibus & nundinis & reddituum pollicitationibus & variis cognitionibus [seu interrogationibus] & publica descriptione, veteribus incerta sunt, & quæcunque de verborum extant significatione, & de his quæ pro regulis apud veteres dicta sunt, hanc omnia in sese recipit vicinus liber. Huius igitur compositionis, cuius initium est à stipulationibus, hic liber est sextus quidem si ad proprium principium comparetur, sed est quinquagesimus si cõferatur ad totius consummationis perfectionẽ [seu harmoniam.] Quæ omnia composita sunt & elaborata peroptimè, & vt nostra iussione dignum fuit, per Tribonianum, illustrissimum necnon prudentissimum magistrum & exquæstore nostrorum palatiorum & exconsule, virum & in ipsis rerum experimentis, & in eloquentia, & in legibus scribẽdis satis spectatũ, & qui nihil vnquam nostrarum iussionum cõtempsit, necnon per alios [viros] qui sub ipso nobis hoc opus elaborarunt, id est, Constantinum magnificentissimum comitem sacrarum largitionum & antigraphanum [seu magistrum] sacri scrinij & sacrorum libellorum & cognitionũ imperialiũ qui nobis bonam de se opinionẽ in omnibus præbuit, necnon Theophilũ magnificentissimum magistrũ, & leges [seu iura] in regia hac vrbe laudabiliter & cum summis vigiliis & vt magisteria sedulitate dignũ est, docẽtem: & Dorotheũ magnificentissimũ Quæstorẽ & Doctorem legũ in ciuitate designatũ, dicimus autẽ verendã & splendidam Berytiensiũ metropolin, quem in ipso optima opinio & gloria, & ad nos deduxit ipsum, & vt huius operis participẽ faceremus hortata est. sed & Anatoliũ magnificentissimũ magistrum qui & ipse apud Berytienses, ea quæ ex legib. [proficiscuntur] pulchrè docet, vir ex tertia stirpe laudabili iuris apud Phœnices interpretum descendens, refert enim [genus] ad Leontiũ & Eudoxium, homines in legib. optimæ memoriæ post Patritiũ inclytæ recordationis Quæstorium & Antricensoẽ & Leontiũ gloriosissimũ exprætorem & exconsule atque Patritiũ eius filios summa admirationis viros, & Cratinum magnificentissimũ atque prudentissimum comitẽ sacrarũ largitionũ, & optimos quoque est in legum enarratore in regia hac vrbe, & præter hos etiã Stephanũ, Menam, Prosdocium, Eutolmiũ, Timotheum, Leonidẽ, Leontium, Platonem, Iacobum, Constantinũ, loãnem viros prudentissimos, qui vniuersi Rhetores * quidem sunt gloriosissimorum præfectorũ sacrorum nostrorum Prætoriorum, gloriam autem seu laudẽ apud omnes prudentiæ iustè habẽt, & à nobis merità indicati sunt digni vt eligerentur tanti certaminis participes. Hæc igitur nobis circa Digestorum elaborata sunt conscriptionem per iam dictos gloriosissimos & prudẽtissimos viros. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt neque mutari nomina veterum Iurisconsultorum sustinuerimus, sed vniuscuiusque illorum appellationem legib. inscripsimus, mutantes quidẽ si quid iam habere vitium est non rectè, partes verò illas nũc tollẽtes, has nunc addentes, ex multis denique optimũ eligentes, & vnam omnibus præbentes potestatẽ †, ita vt quicquid scriptum est in eo libro id nostra sit sententia, nemine audẽte comparare ea quæ nunc facta sunt, his quæ prius erant, quia multa & numerata non facilia transposuimus in melius, etiam si quid imperiali aliqua antiquorum Imperatorum constitutione in aliam dictum fuerat formam. nam nomina quidẽ veteribus seruauimus, legum autẽ veritatẽ nostrã fecimus, itaque si

Sic pum sup. pleniu Græca hoc loco ptia & addeda.

Quæcunque ex Latina constitutione.

† ordinatum.

480/C.IV.K.5-4, 245-246
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

si quid erat in illis controuersum (multa autem talia erant ibi exposita) hoc decisum est & definitum, & in perspicuum finem deducta est quæque lex. ¶ Sed cùm oportebat & aliquã mediocrem ifagogen facere in eorum gratiam qui recenter leges attingũt, nec maiorem doctrinam portare possunt, neque hoc est nostra prouidentia neglectum, sed Triboniano gloriosissimo, qui & ad totius operis legitimi gubernationem electus est, necnon Theophilo & Dorotheo magnificentissimis & prudentissimis Antecessoribus accersitis mandauimus, vt seligerent ex his quæ apud veteres erant ifagogarum modo compodita, ea quæ essent aptissima & præcipua, & quæ præsenti Reip. statui maximè conferrent, eaque colligerent, & nobis offerrent & mentionem facerent nostrarum constitutionum, quæ pro emendatione veteris iuris promulgauimus, & ita componerent libros quatuor futuros prima elementa totius ifagoges, quæ vocari Institutiones visum est, quam fanè legitimi operis partem compositam nobis obtulerunt, & ea perspecta, & cognoscentes rectè factum, et nostra mente esse indicauimus, & nostrum esse hunc librum pronunciauimus, & nostrarum constitutionum robur habere, quod & ex his quæ in proœmiis eiusdem voluminis diffuimus, omnibus manifestum fecimus. Sic itaque omni Romani iuris dispositione ordinata & tribus integris & voluminibus & annis, tanto opere perfecto (quod nobis ab initio omnem spem excedere, circa finem autem cùm iam penetrabilem esse rem docuimus, ne in decem quidem annis tantum absolui posse videbatur) tanta ergo rium annorũ celeritate consummato opere, & hac opera Domino Deo oblata, qui dedit & pacem agere & bella feliciter dirigere, & leges ponere, præterito, præsenti, & futuro tempori, iustam esse putauimus omnibus hominibus facere manifestum nostrum in his rebus studium simul & prouidentiam, quomodo nempe prione solutæ perturbatione & cõfusione & nullum finem habentes iuris possessione, vtuti sint posthac legibus rectis, cõpendiosis & omnibus ad manum promptis, & litium compendium afferentibus & paratis atque expositis, omnibus (hominibus) ad facilem adquisitionem, nec amplius egentibus multis pecuniis, vt illorum inutilium librorum congerant multitudinem, sed vilissima pecunia tam dicoribus quàm tenuiore auctis substantia, copiam sui comparandi præbentibus. Si quid autem ex multitudine ea quæ nunc congesta est, & ex tantis myriadibus collecta, videbitur esse simile (hoc autem putamus rarum esse) attamen humanam naturam considerantibus, non extra iustam apologiam ne hoc quidem videbitur esse. In nullo. n. aberrare [seu in omnibus irreprehensibilem seu inemendabilem esse] diuinæ veique solius, non autem mortalis est [roboris] quemadmodum & à maioribus dictum est. Deinde est vbi & similium adsumpsimus positionem, vel rebus subiectis id exigentibus, vt oporteret idem pluribus applicari titulis, vel quia cum extraneo loco esset commixtum id quod simile superiori videbatur, impossibile fuit eam similitudinem detrahi: vel etiam quia sæpè custodienda fuit integra totius theoriæ continentia, nec iam scriptorũ expunctione diuertere animum; quin & hoc sicubi adsumptum est, propter rei necessitatem, tamen id breue est, nec vllum ferè lui sensum præbens. Hoc etiam ipsum & in constitutionibus iam inter imperiales constitutiones relatis obseruauimus. nam quæ in illis iam cauta erant, ea nec in volumine poni concessimus, nisi ob aliquam interdum circumstantiam similitudinis causa nata est. Contrarium autem aliis legibus legem ex his quæ in hoc volumine positæ sunt, non facilè quis reperiet, si modò ad omnes cõtrariorum fines animum intendere festinet. sed inest aliquid diuersum, quod adsumptum, alterius generis fortè hanc & illam legis positionem apparere faciet.

Quare hoc loco nunc sic legendum est.

Sed & si quid fortè pretermissum est eorũ quæ poni debebant, (fortè enim & aliquid tale contigit) propter humanæ imbecillitatem naturæ, multo fuit melius subditis nostris dum inuitibus multis liberantur: etiam priuati quibusdam, quæ viderentur commoda inter infinitas myriadas nemini fortè mortalium notæ defossis & sopitis. Hãc ob rem fine tanta librorum copia qui antea scripti erant ignoranter ex pauciffimis libris & legum auctoribus iudiciales causæ iudicabantur: vel librorum inopia, vel quia multis laboribus nec partem quidem eorum quæ necessaria erant possent acquirere. In præsenti autem compositione maximus potiffimarum legum numerus ex raris libris, & qui vix inuenirì poterant, & quos pauci nouerant, congestus est. Quorum copiam, & materiam vberrimam qui iam dictus est gloriosissimus Triboniamus suppeditauit multorum & qui vix numerari poterant librorum allata multitudine: quibus omnibus perfectè lectis, congesta sunt hæc volumina, sed ex horum multis & variis, hi qui à nobis ad hoc congregati erant, cùm nihil inuenissent idoneum aut nouum ab his quæ iam congesta erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo respuerant. Si verò postea aliquid noui controuerteretur, quod non apparebit legibus his inscriptum (multa enim nouare nouit natura) Imperium certe Deus propter hoc imposuit hominibus, vt emergentia & legis egentia, lege definia & humanæ naturæ incertum repleat, & certis concludat legibus, ac regulis. neque hoc nostrum nunc dicimus: sed iam omnium iuris conditorum qui olim claruerunt, prudentissimus Iulianus hoc ipsum videtur dixisse, abimperiali auctoritate inclamans fieri legum repletionem in emergentibus ambiguitatibus & quæstionibus, sed & Diuus Adrianus pie memoriæ, quando ea quæ à præcoribus quotannis edicta fuerant, breui complexus est libello, adsumpto ad id optimo Iuliano, in oratione quam in publico habuit in senione Romæ, hoc ipsum quoque ait, vt si quid præter id quod iam ordinatum est, emersisset, consentiens est eos qui in magistratu sunt, illud conari decidere & remedium imponere secundũm eorum quæ iam ordinata sunt, consequẽtiam. Hæc igitur omnes, dicimus autem vos, magne Senatus, & omnes nostræ reip. homines cognoscentes, gratiam quidem confitemini Deo, qui nostris temporibus tantum bonum seruauit: vtimini verò nostris legibus, nulli earum quæ veteribus libris inscriptæ sunt attendentes, neque ad eã quæ nunc posita sunt, illas comparantes, quia etsi videantur quædam inuicem non consonare, tamen prius illud & vetustius nobis vt imperfectum displicuit, nunc autem hoc visum est debere obtinere. Nam prohibemus illis in posterum vti, hæc autem sola obseruari in rep. & obtinere concedimus & sancimus, ita vt qui conatus fuerit ex prioribus libris, & non ex his duobus solis & constitutionum [libro] à nobis compositis vel factis, vti vllis legibus vel eis in iudiciis legere, vel si quis iudicauerit ex his, apud se recitari earpassus, solli reus erit & publicorum criminum iudicatus & pœnæ addictus, quod, etsi non diceremus, vel ex hoc ipso manifestum esset. Sed & hoc optimum fore iudicauimus præponere Digestorum voluminì, & veteres iuris conditores & illorum volumina & vnde collectio facta sit legum nunc à nobis congestarum, quod & fieri iustissimus & factum est, & simul ea quæ de his rebus conscripta sunt, supponi huic diuinæ nostræ constitutioni præcipimus, vt omnibus fiat manifestum & quid prioris inexperientiæ simul & incertitudinis esset, & quid à nobis adinuentum. Legislatores autem seu legum interpretes illos congessimus, qui apud omnes probati & recepti erant, & prioribus Imperatoribus placuerant, & qui ab his nominari meruerunt. Si enim aliquis

(pertes conscripti.)

480/C.IV.K.5-4, 247-248
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IVRIS ET facti ignorantia.

Quæ in prædictis iuri-bus quæ aliquæ errantes & in facto, idem de hac puncto. ACCVRS. 2. Vel sic: *Dictum est l. de legibus, quod ab omnibus debent intelligi & fere sed quia in facto & facto eiusm in causis sæpe præcedunt ignorantia tam in iure, quam in facto: idem de eo videamus.* ARD.

QVAMVIS] CASTR. Quidam miles ab adversario suo conventus, propter simplicitatem armatæ militiæ (nō militiæ advocatorum, qui quamvis sint milites, tamen ut tamen iura scire) ignorantia iuris omnia fuit exceptiones opponere, post sententiam latam & iudicatum voluit ad eas redire, & eas proponere, quæritur quid iuris sit? Respon. quod si adversario nondum satisfecerit, poterit vti exceptionibus sicut ante litis contestl. VIVIAN.

¶ Ex hoc text. no. dum dicit nondum satisfecit, è contrario * fecit, quod excepto * quæ non excludunt per sententiam excluditur per executionem sententiæ. BALD.

a ¶ *Agens.* Ó miles, i. * defendens, *sic ff. de edict. l. j. in prin. & de re iudic. l. fæpe* sic contrà *j. de appell. vt. cum pro ea agit.* ibi in editis. & in l. fiscal. *de quæstion. cuper. pend.*

* Vtilem hæc lex habuit locum in militibus nostri et partis, & quasi militibus, vide Cynd. & Bar. hic. cit.

* Fiscus licet. Pub. & Pal. dicit. Iacob. Bar. Sel. Salyc. de iuris. cetera est, quia non fiscus vitur in exceptione per *ff. de appell. l. fin. pri.*

b ¶ *Armata.* * miles enim noster, &c. vt *j. de in diff. l. fin. in prin.* Sed quid si sufficiat Respon. ? idem, & non possit confidere periculosum *ff. ad. Legalia.*

* *fed inter.* aliud is alia. vt *j. fin. rescind. ad pet. l. participio. ff. de do. pet.* *in donatum.* solus secundum illam, & diffingue.

c ¶ *Militia.* Hoc iure specialiter militibus ex rescripto illo, quod indicat verbi præmissa. Alio quia poti sententiæ non opponitur peremptoria præscriptio. Vide scripta ad *l. in dp. g. ff. de iur. & facti ignor. & ad l. 1. p. C. de probat.* CYIAC.

e ¶ *Alegationes.* i. exceptiones *, scil. peremptorias.

d ¶ *Permitto* ipsis iure, ubi per restitutionem in integrum.

e ¶ *Ex sententia.* Castiones * in factum, quæ defendit ex sententia: vt *j. de re. cred. Lattera.*

f ¶ *Vtilia* tria non militat fatuum, quia nihil, quia certat de damno vitando, & quia iean. Duo contra eum, f. res iudicata, aliquis nondum veterib. legislatoribus cognitus est, nos & huic interdiximus huius voluminis communicationem inimicis. sane hic positis vnum ordinem & dignitatē parē dedimus, nulli cuipiam maiore quam cæteris data prærogatiua. Si enim his quæ ab illis scripta sunt omnibus imperialiū constitutionum dedimus robur, quid est quod in his amplius, quodq; minus habeti debeat? illud autē quod statim cōm hanc compositionem legū congregari mandaremus, iussimus, iterū & nunc sancimus illud cōfirmando, omnibus similiter interdicimus, ne quis audeat hominū qui sunt nūc, aut in posterum erunt, cōmentarios scribere harum legū, præexequiam si velit quis in Græca singula hæc transferre, quem etiam volumus sola secundūm pedem seu catapoda nuncupata vel legū interpretatione, & si quid ad paratitorum, vt vocātur, vsū adscribere voluerit: aliud autem nihil omninò ne tantillum quidē circa ea facere, nec rursum dare seditionis & dubitationis, aut infinitæ multitudinis, legib. occasionē, id quod antea in antiqui edicti factā est ordinatione, ita vt illud breuissimum cōditurum, ex differentiū commentariorum differētia seu diuersitate in infinitum extenderetur multitudinem. Si quid enim fortē ambigum fuerit vium vel litium certatoribus, vel his qui rebus iudicādis præsunt, hoc Imperator interpretabitur rectē. nam hæc facultas illi soli à legibus permissa est. Itaq; quisquis ausus fuerit ad hanc nostrā legum compositionnm commentarium aliquod adiicere, aliter atque nostræ huius iussionis forma præscribit, is sciat quod & ipse falsi reus legibus agetur, & quod composuerit eripietur, & modis omnibus castigabitur. Eadem pœna imposita & aduersus eos qui noti quibusdam in scriptura vetrur (quas singlas vocāt) & qui per ea conturbare scripturam tentauerint, nec per totam consequētum litterarum numeros & nomina veterum prudentum, & totam legū positionem scripserint. Sciant etiā librorum ita scriptorum comparatores, se inutilis fore libri dominos, neque enim damus licentiā calib. libris in iudiciis vti & aliquid agere, etiam si contingat librum in ea ipsa parte, quæ recitatur, nullum habere tale signum, [aut notā] sed in alia quacunque sui parte, quamuis semel tantum id admissi sit. Itaque ipse quidem eum libri pro non scripto prorsus habebit, is autem qui eū scripserit & ignoranti emptori dederit, duplum soluet eius æstimationis, ei qui ita in quæstitate damnum passus fuerit, nihilominus iniuncta criminali pœna. Hoc etenim & in aliis constitutionibus ea de re positis scripsimus: tam his quæ Latina processerunt voce, quām ea quæ Græcorum linguā quam quidem ad legum professores rescripsimus. ¶ Hæc igitur volumina (Institutorum & Digestorum dicimus) ex fine tertij nostri felicissimi consulatus suum robur obtinere sancimus, id est, ex ante tertium Kalend. Ianuarias præsentis duodecimæ indictionis in omne æuum valitura, & vnā cum imperialibus constitutionibus vigorem & locum habituta, tam in his quæ postea emersuerint, quām his quæ in iudiciis adhuc pendent, necdum amicalibus tradita sunt transactionibus. Quodcunque enim hactenus vel iudicatum, vel transactum est, retractari non sustinemus. Quem quidem consulatum tertium nobis nominatissimum * dedit Deus, quando & sub ipso pax cum Persis confirmata est, & hoc tantùm legum volumen repositum est, quod à nemine maiorum vnquam excogitatum fuit, atque ad hæc tertia pars mundi, dicimus autem totam Libyam, nostris adiuncta est sceptris, omnia hæc à summo Deo, & saluatore nostro Iesu Christo dona, tertio nostro consulatui indulta.

¶ Omnes itaque laudatissimi nostrę Reipublicæ magistratus diuinam hanc nostram suscipientes constitutionem, vt vtatur prædictis nostris legibus vnusquisque in suo procurabit iudicio. Proponet autē eam in maxima & regia hac vrbe, & eius gloriosissimus præfectus, curæ autem erit excellentissimo & laudatissimo nostro magistro, & gloriosissimis atque beatissimis præfectis sacrorum nostrorum prætorioru, tam his quæ ad solem orientem, quām his quæ in Illyrido, nec non his etiam quæ in Lybia sunt, per sua edicta *, his qui sub ipsis ordinati sunt ita facere manifesta, ad omnis nostrorum subditorum inexcusabilem notitiam. Dat. xvij. Kal. Ian. Domino nostro Iustin. perpetuò Augusto III. Coss.

a Argumentū à contrario sensu in iure valebat est. b Exceptione sententia non excludit, quia exceptio nō tollit sententiam, & tal. sententia exceptionem. c Exceptio ad omnia opponere, & ad repugnare adversario, potest etiam opponi post sententiā quæ tamen iudicium in omnibus in executione. vide Capell. Thol. decis. 1. cit. Gloss. in l. si. *ff. de re iud.* d XII. contrahit dilatoria, non peremptoria.

* Sibi ipsum in iniuria edit.

* Priuilegium huius l. competit militi ipsi tant., & non per restitutionem in integr. Bart. Cass. Ial. Bald. ubi. tam. de *cred.*

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

TITVLVS XVIII.

Mauritio partibus Iuris ciuilis, subiecit generalem titulum de iuris & facti ignorantia. Iuris enim notum & legis complectitur, & Constitutiones, & S.C. & edicta prætorum vel ædilium, & responsa prudentum, adeo vt & in Cod. Th. pro Iustinianeo, pertinet sed titulo de Constitutionib. prin. & edictis, ac facti in hac parte etiam in actibus specialiter ex dd. pr. pro Constitutionibus, vel si quid Constitutionum non & facti ultimi. Et iuris quidem ignorantia non excusat, vt si nescierit liberis necessitate esse bona paternorum intra annum, si liberis ex se refuserit legata non deberi quod capitis damnatio infamiæ irritum fieri, nisi forte militum aut minorum XXV. annorum, sicut illud Iuniori, Aquam sibi dari ad ablum sibi Mauro, aut mulierem in damno amittendo vti sua, & vsu l. pen. §. de iur. iur. ff. min. minorib. addidit mulieres ex C. 1. 8. & l. vlt. hinc tit. & est etiam vtrique communi hac ratio iuris & legum. Decepti non decipientibus subuenit, l. 1. §. pen. ff. ad Vell. l. 1. C. Greg. Si mater fuerit prob. Facti ignorantia ipsa error necessit. Iura cœnt, sunt facta inserta. CYIAC.

Permittitur militi qui exceptionem peremptoriam per iuris ignorantiam ante sententiam non obiecit, vt eam post sententiam possit opponere. BALD. & SALYC.

1. *Imp.* ANTONIN. A. *Maximo * militi.*

QVAMVIS * cùm causam tuam ageres *, ignorantia iuris propter simplicitatem armatæ militiæ allegationes competentes omiseris: tamen si nondum satisfecisti, permitto tibi, si cœperis ex sententia consentiri, defensionibus tuis vti. Dat. VII. Kal. Maij, duobus Asperis Coss.

* Mauricio.

* Ista lex est singularis, cū dicit eiusdem. Ob permissa ci. in. Sic Sic. Bar. & Pan. & Inf. in. Ioan. Bal. in. 1. cum de certif. ad hoc quod gratia quandoque in integrum restitutio in. & non per restitutionem in integrum.

480/C.IV.K.5-4, 249-250
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Renuntiantes heredi ab matre ea posse non posse adire licet prætendat iuris ignorantiam. BALD.

II. *Imp.* GORDIANUS A. *Innocuo.*

CVm ignorantia iuris excusari facilè non possit [a], si maior annis viginiquinque hereditati matris tuæ renuntiasti, fera prece subsenitri tibi desideras [b]. Dat. xiij. Kal. Maij Ariano & Papo Coss.

Lapsu temporis potendi bonorum possessionem, iudicii taciturn & irrevocabilem repudiationem. BAL. Vel sic: *ignorantia iuris non excusat in lucro, seu quasi lucro capiendo. h. d.* PAVL. DE CASTR. & SALYC.

III. *Imp.* PHIL. A. *Marcello.*

SI emancipata [c] a patre intra annū bonorū possessionem petere cessasti, prætendere ā iuris ignorantiam nullis rationibus [d] potes. Dat. XVI. Kal. Iul. Peregrino & Æmil. Coss.

Errores diuisis errore probata non afficit diuidenti. Et præsumitur error, si ex post facto appareat rem aliter se habere. h. d. BAL. Vel sic. *Diuisis facta per verum heredem cum herede putatiuo per ignorantiam iuris vel facti, non præiudicat vero heredi probata veritate.* PAVL. DE CASTR.

IV. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Iuliano.*

SI post diuisionem factam [e] testamenti vitium in lucem emersit: ex his, quæ per ignorantiam conficta sunt, præiudicium tibi [f] nō comparabitur [g]. Obtende igitur [h] hoc apud rectorem virum clarissimum amicum nostrum, testamentum, vel fide veri [i] deficere, vel iuris ratione stare non possit [k]: ve infirmata scriptura, quæ testamenti vice prolata est, solidam successionem obtineas [l]. Dat. VIII. Id. Iul. Diocletiano IV. & Maximiano III. AA. Coss.

Falsa confessio non immutat veritatem: idē probata veritate non præiudicat confitenti. PAVL. DE CASTR.

V. *Idem* AA. & CONST. & MAXIM. *nobilissimo Cæsari Martiali.*

CVm falsa [m] demonstratione mutari substantia veritatis minimè possit: respondendo id, quod paternum [n] erat, ex maternis esse bonis, nihil egisti [o]. Dat. Prid. Kal. Ian. Diocletiano V. & Maximiano IV. AA. Coss.

Promissio pro parte indebita ratione renouatur, quatenus errator, nisi ex causa transactionis interponatur. BALD. Vel sic: *Promittens plus quam debeat per errorem potest liberationem condicere.* PAVL. DE CAST.

VI. *Idem* AA. & CC. *Tuero & Pelonio.*

de re iudic. l. Mensemini. §. 6. 5. Tertius *ff. de fideiuss. l. si fideiussores. §. Item respon.* 4. Quartus *ff. de Minor. l. iuniores non omittam.* 3. Alius vt *ff. fol. mon. Lex diuisoris. §. 1.* Alius vbi cumque dico iudicium nullum fuisse, quia iudex intermpenit, vel eum manicauit: vt *ff. quando prætor. non est mor. per iudi. de* 7. *l. fi. de non compes. per iudam.* licet [a] improprie dicatur cæpisse hoc casu & in fuisse prætorium, cum nullum fit iudicium: vt *de l. locat.* alias aut præter illos casus potest iuramentum opponi: nō potest vt 7. *iur. iurand. non potest. iurandum.* ¶ De dilatorio [b] dic vt 7. *de probationib. l. exceptionē.* ADDITIO. Dic quōd idem est iudicium de dilatorio sicut de perpetuo, ſ. quōd potest hanc opponi post sententiam definitiam. Ful. & Iasiol.

Cum ignorantia.] CAUS. Quidam fecit talem qui hominem matrem mea mortua est, etiam hereditatē repudiauī [c], quam nunc vellem, nihil quid ego cum petere patrimōdicit Imperator. Quare repudiasti? Dicit ei, Domine, iuris ignorantia ductus. Respon. Imperator: Serō venisti ad petendam illam hereditatem, eō quōd per ignorantiam iuris eam repudiasti. VIVIAN.

[a] ¶ *Non potest.* *d. l. Sil.*

[b] ¶ *Dilatorio.* Imō videtur dicere vt *infr. de repud. hered. l. fin.* quia est contra. Solutio illi in patrina hereditate loquitur, hic in materna, hoc non placet, quia & in materna videtur adhaerit post renuntiationem: vt *ff. ad Trebel. l. fi. §. 1.* quæ est contra. Solut. refert [a] se renuncier eo modo vt in perpetuum eam non habeat, vt hic, ait dicat non adeo, quia magis differt cascarg. 7. *vnde iib. l. fin.* Vel sic potestne? ab mas intra quem per Iulian. Eli) poterant adire, & Ideō dicit sera petere. Tu dic quōd hic aliud adiuratibi non. *ut. ff. de mi. l. quōd si minor. §. Licentia. ff. de iurisd. omnī. l. i. §. fol. videndum.* & *d. quōd. ff. here. l. fin.* ¶ Et non ita fuerit contra illum, quia minor, vtin ius ignorauit, & quia de lucro cessat.

[c] ¶ *emancipata.* CAUS. Titius habebat filium, quem emiſit patrem, decessit iure institutus filia nō petit bonorum possessionem intra annum, volunt petere petere, prætendens ignorantiam iuris, nunquid potest? Dicitur quōd non. VIVIAN.

[d] ¶ *Si emancipata.* Sicut si non emancipata, quia tunc intra triennium audiuit, vt 7. *de vsu. here. l.* vbi quæ est contra ſ., imō hoc iure prætantio. ¶ Item non. quōd ratio facta contra illam: quia minor, quia de lucro cessat, & quia to iure deceaje.

[a] Vide Scripta adl. 1. Eius Cyiac.

[b] ¶ *Prætendere.* iur enim ignorantia tempora præcedunt. *l. 6. 7. qui admitt. ad bon. poss.* Cyiac.

[c] ¶ *Nolle retentiōne.* cum potuisset consulere peritiores, aliis fecerunt: vt *ff. de bon. possi. in bonorum.* Sed videtur quōd iuris [a] ignorantia non obstet damnis vitandis vt *ff. de iur. & facti ign. l. error.* hoc autem est damnum, cum patris hereditas in debita fuerit, vt 7. *de condic. l. fin. §. pe.* Sed respon. non est debita, *sed quasi* debita [b] vt 7. *de cursu. fur. l. fin. §. 1.* & Scaeon est vere damnum. Item admitti potest ex alio capite, quia vade cognati, quia renuntiatio mater tantum in illo, quod ibi non comperebat, scilicet vade libri, vt *ff. de fur. ad l. 1. §. 1. sed videndum.* Vel dic quōd perpetuō possit adire de iure ciuili, quia non repudiauit: vt *ff. de deliberan. l. licet.*

Si post diuisionem.] CAUS. Quidam fecit talem qui filio suo Imperatori Decotio aquarum vel cognatus meus, cuius successio ab intestato ad me pertinere debet. venit quidam, & attulit testamentum quōddam, dicens quōd infans eum eo in eo testamento fuit institutus heres, fecit cum eo extra ius dati, tionem, modo apparebat falsum testamentum, vel minus solenne. Quarto quōd iuris fit? Dicitur quōd si credit se posse probare testamentū esse falsum, vel minus solenne: adeat rectorem provinciæ, & coram eo proba. Quōd si fecerit, non obstabit diuisio quia solidam retinpias hereditatem. VIVIAN. ¶ Ea hac l. not. *in verbis. videndū agitur,* quōd scriptura testamenti prefecerint vera. 2. Nota. secundō, quōd testamentum in dubio præsumitur solemne. 3. Tertiō nota, quōd affirmati argumentum ad impugnationē scripturæ incibis non probandū. secundūm Bald. *hic.*

[e] ¶ *Post.* *Sublata fuit indicio in testamento non solemni cum quodam errorem.*

[f] ¶ *Comparabitur.* quia habetur totum ab intestato.

[g] ¶ *Obtende igitur.* ā Eli.

[h] ¶ *Fide veri.* quia est falsum.

[i] ¶ *Non potest.* quia minus solenne. ¶ Et sic non quod facta [a] testamento, & præsumitur [b] solenne [c], dūnec contrarū probetur.

[a] ¶ *Colonum.* Contrā ā est. *ff. famil. erciscun. l. cum patrem.* vbi [a] post diuisionem non retractatur diuisio, etiam si non fuit coheres. Sol. ſ ibi cum iudice, hic sine iudice facta fuit diuisio: vt *dl. in fin.* ¶ Item contrā *infra de reg. Cum dubium. §. fina.* Solut. vt *dl.*

¶ Item videtur nullo modo reperi ex casu ali fait ad solenne ſ. naturaliter enim erat debitum, quod solutum per ignorantiam iuris non petitur vt 7. *ead. l. iben quis.* Respond. [a] secundūm quōdam extraneis naturaliter debentur leges ex non solenni voluntate: non autem heredes inter se tali obligationē tenentur, quōd non placet [b] quia fere rēm solemne est, obligatur inter se civiliter & naturaliter: sic cum est non solenne, debent naturaliter obligari, vt video ex stipulatione: ex qua vbi est solēnis, nascitur ciuilis & naturalis obligatio: vbi verō [c] non solēnis, naturalis tantūm. 2. Dic ergo quōd hic fuit error facti, non iuris. credebat enim testamentum habere sepem figi, cum non haberet sīt fex & fortē offerebatur ei ac si esset sepem. & sic ex [d] probabili ignorantia facti solutum repetitur vt *ff. ad Macedo. l. fin.* ¶ Idē qua actione reperit. Respiliam me distantem mediatatis quam dedit: credens esse accipientia, rei vindicatione, cum eratus dominium non mutatur: vt *ff. de condict. ob. l. dedi. §. penul.* aliam per condictionem indebiti vel sine causa. vt *ff. de condic. sine causa l. 3.* Sed Pr. fecerbat hanc non tradidit: & ideō dicit, obtinet, ſiliicet ea filius, id est, tenuan, fit verbum tum.

Cum falsa.] CAUS. Sempronius constituebatur actione hypothecaria pro domo quadam paterna, quasi domus esset materna, questuit creditor ab eo, vera domus esset paterna, qui consensit cum pro illa domo hypothecaria actione. dicit ea Sempronius, non est domus de bonis paternis, sed materna: ecce instrumentum per quod apparet quōd fuerit de bonis maternis, non paternis. modō quæritur, verum fuit confessio posse eiuncere: & dicit Imperator quōd nihil ei nocebit si facta fuit extra iudicium, cum falsa sit. VIVIAN.

[m] ¶ *Cum falsa* hypothecaria obnoxiebatur filium in bonis maternis, & erat heres patris & matris.

[n] ¶ *id quod paternum.* fuit in facto certando, quia credebat matrem esse quōd pater emerat filiae in iure, quia credebat donationem à patre in matrem non factam esse, & hoc fecerat ipse [a] *dl.* autem in iure, mere iuris non excusat, sed facti fecit *ff. de confess. l. non fecerat.*

[o] ¶ *Nihil egisti.* quōd dominium perdendum vel mutandum

in quo

480/C.IV.K.5-4, 251-252
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI non transactionis * causa, sed indebitum errore facti ᵇ olei materiam vos Archantico * stipulanti spopondisse recte prouinciæ animadueterit: reddito ᶜ quod deberis, reddisti * liberationem conducentes ᶠ adiudicat. Dat. V. Kal. Maij, CC. Cons.

Erronea confessio eiusmodi erroris in facto potest usque ad sententiam reuocari, sed post rem decisam est irreuocabilis.

VII. *Idem AA. & CC. Eu-*

ERROR ᵍ ʰ facti ⁱ ᵏ necdum finito ˡ negotio nemini nocet ᵐ. Nam causa decisa ⁿ velamento tali ᵒ non instauratur. Dat. VI. Non. Iul. CC. III. Cons.

Erronea confessio nil facit valere testamentum insuadiuum quod nimpotentiam vertit: nec etiã valet per suspicio dictionem in aliquo effectu. BAL. Vel sic: *Erronea confessio super viri-*

a ¶ *Volontaria* (sola donatio non consistit, sed sufficiunt ibi nuda).

b ¶ *Ecrore facti.* An idem sit iuris quidam non vetat. Sed non contrà, cum non ᵇ debet nocere in damno vitando vt *ff. de iur. & fac. ignor. Error in fine.* ¶ & dic quod sic tantum & naturaliter indebitum, vel naturaliter non sit ᵇ

480/C.IV.K.5-4, 255-256
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PRECIBVS IMPERATORI OFFERENDIS, ET DE QVIBVS REBVS SVPPLICARE licet, vel non.

TITVLVS XIX.

PRiscipitur eum postem iuris civilis, quæ principali hic liber continet, quæ rescriptum ex constitutione Principum, quorum Sacris sunt Edicta, Rescripta, Mandata. l. 1. ff. de legib. nil de Edictis quidem, & Mandatis tractaturus propriis titulis sæpe, sed nil de Rescriptis, de quibus ab hac titulo tractare incipit: nam preces sunt desideria, supplicationum comprehensa libello Principi porrecta: Rescripta sunt responsa Principis ad preces porrecta: ergo precedunt, sequuntur rescripta, subscriptiones, adnotationes: & idcirco de precibus primum agit. Sed quicquid constituitur de precibus, idem obtinet etiam in rescriptis: nam quod precibus obtinere postulari non debet, nec impetrari rescriptis, aut certe impetratum non valet: idem è contrario, si quid postulari possit, vt ecce, non potest creditor postulare ne debitor vocetur exceptione peremptoria: l. 1. & condemnetur aliquis non potest iterum supplicare adversus sententiam pro fisci parte: l. 1. Semel supplicare potest. semel ex rescripto Principis iterari, & retractari iudicium. l. 1. ff. de sent. pract. pract. l. 1. Cod. Theodos. de off. pract. pract. & Iudicium suum criminale iterari frequens: erat, vt historia sacra Susanni docet, & l. 1. ff. de cust. reor. Item non possunt postulari quæ sunt damnosa fisco, aut iuri contraria, in damnum alterius. l. 1. ergo & rescriptum ad hæc impetratum non valebit. At contrà, postulare, & impetrare licet, ne debitor vocatur exceptione dilatoria. d. l. 1. l. 3. & is pro quo ff. quod cuiusq. iur. & obtata satisfactione, vt peremptoria tempus solvendi prorogetur: l. 4. & rescriptum Principis ad hæc impetratum valet. Etiam illud hoc titulo afunditur, offerri preces nolle per Syndicum alicuius nomine, vel etiam sine nomine ipsis ex causis: l. 1. & 4. & non tam esse necessarium precibus insertos exempla infrunentorum, de quibus agitur: vel, vt refoundam. l. de transfuga quidem vim, & momentum, & verba ipsa rescripti, de quibus ambigitur. l. vt. hoc tit. l. verbum. l. de causis, ex quibus inf. CVIAC.

Laudabilis fidei exemplum, & strenuitas eximia, facinoris imbecillum pro habiè repetuare ad imperandum, & etiam ad prosequendum imperata. B ALD. Vel sic: *Servus, qui ad supplicandum regularter non admittitur, pro laudabili exemplo, & strenuitate delicto in persona domini commisso adiuvat.* SALYCET.

1. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. *Firmino.*

SIcèt a servilis * códitio deferendæ precis b facile capax non sit, tamè admissi scleris atrocitas, & laudabilis fidei exemplum c superi vindicanda d cæde domini tui, nobis hortamento fuit], vt præfato prætorio iusta annotationis * nostræ decretum demádaremus, (quem a fisco cura) vt auditis his, quæ in libello continebantur, & reos inuestigare, & securissimam vindictam iuxta legum centuriam exigere curet e. Dat. viij. Id. Octob Diocletian. VI. & Maximian. III. AA. Coss.

Rescriptum, per quod dilatio datur, vel remouetur, valet: sed rescriptum, per quod peremptoria exceptio datur, vel remouetur, non valet, quia esse nimis praiudiciale, & nimis exorbitare à ratione. b. d. Bald. Vel sic: *Dilatoria per rescriptum concediur, non peremptoria.* SALYC.

11. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Senar.* P. P. Vr. 7.

QVoties f g * rescriptor oostio mouatoria h prælud vulgari, *quod i differtur, non auferitur.* ori concordat: *ambiam xxxv. q. 5. & i. nemo desponendus est, de pen. dist. vi.* ta Dic. y ¶ *Quæsit.* Aut mouentur, sive dilatoriam exceptionem remitti posse: Peremptoriam contestiri, relaxari non posse. Itaque hæc lex non pertinet ad eas iudicies, quæ solent rescripto Principis peremptorias egressi debitoribus tribui. Vide scripta ad *tit. Cod. de iudi. inter emp.* CVIAC.

g ¶ *Quæsit.* Pone causam in debitore petente dilationem * temporalem qui est audiendus: quia non est magnum damnum in mora modici temporis, *d. c. vt ff. de iud. l. ff. debitori.* l. 1. quod peremptorium petens, non auditur: sic nihil est contra. l. Vel pone causam in creditore, qui petebat, vt fiscus illi solueretur, cùm debitor haberet temporalem exceptionem: cuiusmodi exemplicio si perpetuam habet debitor, quia non audiretur ut *hic.* ¶ Et secundum hanc esset prima pars illi contra: ¶ vt ff. *de pactis inter emptorem, &c. Lex tempus.* Sed tu magnum tempus petebat audiri debitori, sic petentem. Vel sola vt ibi. ¶ Item contra: h breviat parti, ff. *de rescrip. quod l. notae.* Sed ibi non fuit concessa *sed dicit,* & cùm deberetur, dequeretur inconuenient. ¶ Sed quæro, an ex eryo scientia Principis possit obtineri? Respon. fic, in allionibus, quæ fiunt de iure civili facili in dominio tui iuris, quod mihi velles auferre etiam ex certa scientia non enim potest, cùm illud habet de iure gentium, sive naturali, quod est immutabile: vt *Institi. de iure nat. & gentis.* h ¶ *Mouatoria* est ut, dilatoria. ACCVRS.

a Servus in exemplum fumosum.

b Annotatio pro Rescriptum Principis.

c Libertatem pro pœnis arcificiorum frustrandam habet.

d Dilata non auferuntur.

e Dilatio modici temporis facile obtinetur.

f Dilationes peremptorie concedi non possunt a Principe.

g Rescriptum conditum imperatore à Principe non potest, vt temporis magnum dilationis, dilationem conferat, vt rejiciatur à Principe potestatis, vt dilatio illatio fiducia.

h C. P. P. Cod. Theod. l. 1.

i Cicero. 2. in Gabinium. de verbis. & Cicero. Pro mil. vis habetur, quod litera spoliabitur, inquietum continetur non sine adiuvandis, quia partibus tuentur Salle.

k Rescriptum clericis pro pœnis debitis, debitores concedi non possunt: nonnunquam, sive temporalis possit.

480/C.IV.K.5-4, 257-258
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Præscriptio.* id est, exceptio. ACCVRS.
b ¶ *Consulit.* id est, concedit.
c ¶ *Petentes.* vt *l. rescriptum & §. de sacrosanct. eccles. l. principalis, & l. de omnes. Dare autem & l. si per vim, vel alio modo l. fin. & l. de relig. l. si quis sepulchrum. in princip.*
d ¶ *Ne damnosa fisco.* vt ¶ quod fiscus tenatur de euictione vltra quadruplum, cum vendidit rem alienam, vt fatur vt *l. si fiscus. de euiction. §. fin.* Item quod [1] non solumnon tributa, *sed dederunt secunda* [4] *iactura* ad hoc, vt non solumnon tributa : vt *de auct. vt nulli iudi. l. & hoc verb. Indemnes. eod. tit.* ACCVRS.
e ¶ *Nec iuri contraria,* putà *hoc* [2] minori quatuordecim annorum litigaret testatrix *l. quando de pecun. non est necesse. l. ij. & l. si contra ius, vel vtil. publ. l. fin.*
f Vide Cuiac. in singulari, videntur petitio prædicta.
g Fideiussorie dicendo, sed fideiussorie interpretando, & fiducia, ita dicitur cum de pecunia, cum ab eo dicitur credium fuerunt, id est debitum. *Gloss. l. si mercatores. in verbo hoc dicendo, qui de ab eo dicitur pro pecunia, & de pecunia pro mercatore. de fideiuss. mun. 144.* Plin. in Ciu. Th. c. 1. d.
h Sacrilegus prætor de delitum post dilationem delegatio in, cui 4 p. q. 5. c. *vnicuique,* vbi etiam habes quæ omnia legis hujus tituli, & titulorum sequentium, secundum Iaso. hic.
a ¶ *Valuerit.* Hinc, vt & ex *l. vtile. §. qui bona cedere possunt,* originem habere videntur ex indugiis anni, biennij, & quinquennij, quæ solent rescripto Principis petentibus egenis debitoribus dari. CVIAC.
b ¶ *Prædonibus.* ipsis debitoribus.
c ¶ *Valeant.* id est, fiant effectum.
d ¶ *Prædicetur,* creditori, & prædicetur, antequam impetretur rescriptum : aliter indultum nullum est, secundum P. & sed tu dinquod tenet : sed cur id non potest, nisi dies fideiussores dentur. § [3] adiectarius pecuniarum *§. fin. ma. l. si confessus. §. q.*
e ¶ Sed [1] an & hoc omne [4], *id. dando fideiussorem,* per petitionem rescripti *l. si quis adiuvetur.* CAPYS. Bene scitis, quod à præfecti prætorio sententia non appellatur. Pone, Præfectus prætorio cuiusdam sententiam contra M. fuppliccatit ipse M. contra sententiam. Hoc autem, qui cognovit de supplicatione, confirmavit primam sententiam, vult iterum M. supplicare super eodem negotio, quæritur, an possit Dictum, quod non potest. VINIAN.
f ¶ Nota ex hoc textu, quod licet fit permissum his appellare, tamen non est permissum vsiro, aut semel supplicare, secundum BALD. hic.
g ¶ *Supplicandum.* non appellari non potest [1] : vt *§. de fin. praef. prae. l. §. de appell. vel l. appellante. & §. de offic. praef. prae. l. j. §. fin.*
h ¶ Sed videtur non [4] posse etiam supplicari : vt *§. ne li. in ius vocandi.* in Supplicari an possit à iniusta denuntiatione præfecti prætorio.

scriptio [4] permittitur †, aditus supplicanti pandatur. Quod autem totius negotij cognitionem tollit, & vires principalis negotij exhaurit, sine graui pacis alterius dispendio concelli [b] non potest : nec præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur [5]. Dat. x. Kalend. Ian. Niceæ, Paulino, & Iuliano Coss.

Facta damnosa, vel iuri contraria, non consensu imperrari. BALD. *Et est consuetudo xxv. q. v. nec damnosa.*

III. *Idem A. ad populum.*

NEc damnosa fisco [d], nec iuri contraria [e] postulari oportet. Dat. pridie Kalend. Octobr. Constantio A. VII. & Constantino Caes. IV. Coss.

Qui habet dilationem à Principe, tenetur satisfacere de solvendo in termino : aliter non gaudet dilatione commoda. BALD.

IV. *Imp.* GRATIANVS, VALENTINIANVS, & THEODOSIVS AAA. *Florian.* † P. P.

VNiuersis [a] rescripta, quæ in debitorem causis super præstandis [f] dilationibus promulgantur, non aliter valeant [g], nisi fideiussio idonea super debiti solutione præbeatur [h]. Dat. viij. Kalend. Mart. Constantinopoli, Antonio, & Syagrio Coss.

Semel tantum licet supplicare, contra sententias præfectorum prætorio. BALD. Vel sic: *Supplicare, & non appellare permittitur adversus sententiam præfecti prætorio, & tantum semel.* SALYCET.

cedimque causa iuriti prouat. in vsu, & interd. Sed certè ibi iam fuerat iudicatum his, vel ter : vnde licet non posset ab alio appellari, sic nec ab eo supplicari. Aliq dicunt, quod hic in principali causa talis sententiam, ibi in causa appellationis. ACCVRS.

V. *Imp.* VALENTINIANVS, & VALENS AA. *ad Volusianum* P. P.

SI quis † aduersus præfectorum prætorio sententias dederit supplicandum [1], victúsque de eo fuerit, nullam habebit licentiam iterum super eadem causa supplicandi. Dat. xv. Kalend. Octobr. Romæ, Valentiniano, & Valente AA. Coss.

IN AVTHENTIC. vt sponsa. Iac. §. aliud. coll. ix. conflit. ij.

Vbi supplicatur præfecto prætorio intra decem dies, non mandatur sententia executioni sine satisfactione: sed vbi post decem dies supplicatur, mandatur sententia executioni sine satisfactione sed si retractatur sententia intra biennium, retractatur executio retro facta. b. d. secundum Bald.

QVæ supplicatio [a] gloriosissimis præfectis [b], vel eorum consiliariis [1], vel causas introducentibus [m], intra decem dies post sententiam offerenda [n] est : quo subsequuto [o], sententia [p] non aliter executioni mandabitur, nisi victrix pars [q] dignam fideiussionem præbuerit tantum restituendi cum legitimis augmentis [r], quantum fuerit in condemnatione, si legitimè retractationé sententia resoluatur. Nisi sub hac forma [s] supplicatio porrigatur, executio causæ sine fideiussione procedat, retractationis [t] igitur illi seruando, qui se grauatum præuaerit, vt intra biennium supplicare possit Imperatori.

Non refert à quo sit imperatum, dummodo à Principe sit concessum. BALD.

† In nouellis codicibus hoc ius *§. quæ. prætorio* legitur vniuersis.

a Cuiac. in *l. sed. coll. 1. §. si quis supplicat. de appellat. vbi* Scriba. ex vetus. exp. ex editione.

b Supplicari potest vt ad præfectum, sed à Prior ad Scribam.

b Tropus dicuntur sententia altior : & tunc quo qui tempus conditionis non fecerunt, Formam non fecerunt.

c Referendaij, sic per subscriptionem cuiusdam incidentes in sententiam pertinent.

d Appellare ab aut Iuri, ibi aut Supplicare licet : vt ibi quod fieri fit. Nam non appellare reddit à Sententia præfecti prætorio, licet supplicari possit.

e Duo verbis, fecidum Iuris. Hic suffit hic appellare, hic verò non licet supplicari.

480/C.IV.K.5-4, 259-260
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Item non hic, quòd * prodeunte supplicatione mandatur sententia rescissoria, non sic [b] prodeant appellationes: vt *ff. nihil non appellet. prodeat. l.p.*

Vlimerpis.] CASVS. Homines servilis conditionis non admittuntur ad imperandum rescriptum, vel supplicandum, sed cùm imperatum fuerit, valebit: nec refert, à quo fuerit impetratum. ¶ Nos ex hac lege, secundùm Iaco. Bart. quòd sicut * dediticiorum tollitur per litis contestationem, ita per rescriptum Bald. & Iaso hic. ¶ *Vel servus* imperatus pro alio, litis adiecti non debacitive *l.ad.l.* ¶ Quod autem ff. pro servo quod valet, & servis Principum non aliis: vt arg. *l.qui admis. ad bon. poss. l.honorum.q. & ff. de bonis possid. l.servum.* ¶ *Minimè requiratur.* sic non requiritur *ff. de confess. ff. l.pupilli.§.ff. quando bon. & ff. de pot. hæred. l.item veniunt.§.4 quæ. de vsu. ubiff. l.ff servum.*

ADDITIO. Intelligo istam legem, nisi impetrans fuisse excommunicatus: ¶ quo casu rescriptè ipso iure est nullum: vt in *c.j. de rescripto.lib. vj.* Item nisi impetrè commiserit mendacium, vel falsitatem, vt si asseriè, se procuratorem, & non esset hoc visitatorium referipsisset. *quia mendacii & rep. ex parte, vitia de rescript. in antiq.*

Rescripta elevatur.] *Primò* petit regulam, secundò pronuntiat duas exceptiones. Secundò ibi, *nisi forsit.* BALD.] CASVS. Dominus meus imperatoris rescriptum per mendacium: verum valeat? Dicitur, quòd non: sed percepit Imperator, relatati rescriptum à iudicibus, nisi tale quid obtentum sit, quod non nocet alij, & prodit petenti, & vel tale quid, quod ponit conclusionem obtinet. 2. Alij aliter ponunt, cùm rescriptum impetratum sit contra formam iuris, non valebit. ¶ Ex hac lege sunt duas regulæ. Prima est, quòd rescripta contra ius impetrata non debent per iudices obtenuari. 2. Secunda est, quòd illud; quod nunquam tamen * & mihi prodest, de facili concedendum est. Consod. est *non. in l.j. & §. Item Varus. in fin. ff. de aqua plu. arcen. Iaso hic.*

a ¶ Contingat *l.v. §. ff. contra inst.* CYIAC.

b ¶ *Rescripta contra ius.* pari, vt licet per temporalem † opponere possit sententiam. Non ‡ autem potest intelligi in illis privilegiis, quæ prohibita sunt à iure pri. nam tunc non valent, nisi ab alij non nocerent, & prodesset petenti: vt *§ ff. mag. ex ref. l.j.* quod vult finis huius legis. Loquitur ergo de illis privilegiis, vel rescriptis, de quibus non dicitur in leg. quòd non debeant tribui, sed fuit contra id, quod dicit lex, fuit quod dictus iur commutatur: & pone exemplum de hoc vbi *non est l.l. nec damnosa. in fin. nec. nam si concederetur, non posset fiari.*

d ¶ *Refutari.* vt *§ ff. contra inst. l.fin. & ff. de sacrosanct. eccles. l. in homine nullum. & ff. de manu. l.vi.*

e ¶ *Non ledat alium.* vt *ff. de fund. l. fin. & ff. de prædo. sacrat. lib. xij. l. fin. & de decur. lib. xi. l. magna Dardanum.* Iaso

Codex.

f. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Iidem P.P.*

VNiuersis simul hanc obseruantiam temitimus, vt à quocunque liberæ conditionis constituto, vel seruo * supplicante imperatum fuerit rescriptum: minimè requiratur [b], † per quem preces oblatæ sint. Dat. iij. Id. Nouembr. Theodosio A.VII. & Palladio Coss.

Rescripta iuri contraria non valent, sed rescripta, quæ neminem ledant, & supplicantibus prosint, valent. Item valent rescripta, quæ pœnæ commissi crimenve indulgent. h.d.

VIS. *Imp.* THEODOS. † & VALENTINIANAA. *ad Senatum.*

RescriptaÈ * contra ius [c] relicta, ab omnibus iudicibus refutari [d] præcipimus; nisi forsè sit aliquid, quod non lædat alium [e], & profit petenti, vel crimen [f] supplicantibus indulgeat. Dat. viij. Id. Nouembr. Ravennæ, quod dicit, *non ledat alium. &c.* precisè. fecisè enim § * modicum vt *l. ad. l. quarto. & ff. ne quid in loco publico. l. j. §. ff. quæ à priori. & ne quid in flumine publ. l.j. §. fiunt autem qui parent. & de reli. & sumptib. funer. un. l. si quis squalorem. in principio.*

f ¶ *Crimen.* id est, criminis pœnam. & *de* exemplum in infamia * malitiosi * intra tempus luctus mulieri semel fuerit *l. ad Trebyll. l. si quis. &* in fenicaces *& l. de magi. Limpiniale. §. illud hic. int. l. de fen. l.ff. in §. de per. reid. Infrumentorum.*]

CASVS. Hæc lex tractat quæstiones sic Principi supplicandum: & dicit, *quod* § aliquis accedit ad Principem, volens ei supplicare, non debet ei narrare totum tenorem instrumentorum: sed vim quæstionis, & illa tantum verba, quæ in se habet dubitationem. ¶ Nota primò tenor in principio quòd in exemplo debet poni tenor de verbo ad verbum, nullo addito, vel minuto, secundùm Bald. *hic.* 2. Nota secundò, *Dici, tunc partes ita dubitari*, &c. quòd illa particula est adverba, de qua est controversia inter partes: reliquæ verò particulæ earum impertinentes non adiuvantur, secùndùm Iaco Arg. ¶ *Infrumentorum.* vt cùm quis de quadam parte vellentibi quærere, & in prece originem totius rei offrendæ vellet: sufficit enim vim ¶ inclinatio Principi dari, & sensum certam verborum: de quibus fuit dubitatum: *hic & ff. de appell. l. compilo. ff. & in restaurandi. & l. ne causa. & ff. de adm. l. argentariæ. §. ff. & ff. de servo hæreditari. pub. l.*

¶ Et arguments, *ff. de mand. l. vt refundam.* Sed solue, vel hic dicitur

QVANDO LIBELLVS PRINCIPI DATVS litis contestationem faciat.

TITVLVS XX.

Hæc rescriptum titulus est de precibus, ad quas rescriptis Principes, aut & de rescriptis, & hoc vnus, libelli preces Principi dati pro litis contestatione habent, & ma ti ad eis sententiæ Principis: nemo enim est libellus sine rescriptis. Rescripta concedi iure consultorum. l. iiij. ff. de decur. Nil habetur pro vocatione in ius in edicto de in ius vocando, nec pro accusatione in senatusconsulto Turpilliano, & tamen in causa professionis habetur pro litis contestatione, in hoc scilicet, vt dantur libelli, & rescriptione, postea æquo litis contestatione actionem tempore perdurare in iudicium redigantur, vt legatur Leodinata. ff. de lib. cau. & perpetuentur, atque adeò dentur hæredi, & in hæredem: quod iure ita obtinet libelli data profitetur l.j. ff. de off. proc. quæ. Orient. & multò minùs libelli possulle alia magistratibus vel iudicibus: ac cuiqu de dare Principi, quod dicimus id Institutione vnde tamen pertinere ad actionem prætoriam annalem, non ad eas, quæ longiori tempore perdimuntur. l. 1. 2. hoc tit. l. 3. ff. de percipe. 30. annor. Quando igitur libellus Principi datur litis contestationem facit, si quæratur, diam, quando actio est prætoria annalis, non quando est civilis: vt ffendar l. 1. ff. de m. exc. quæ non de libello proxum. Inquitur oblata Principi, sed de libelli tantum quando, & prætestationis, qui tunc offertur profitetur non ante, qui conuenit, & incepellant posse, & pro litis contestatione cedit. l. 1. ff. de non. ff. Cujac.

Rescriptum Principis non solum habetur pro libello, sed pro contestatione litis, & transit ad hæredem. h. d. lex prima. Hoc verum est in actionibus annalibus, sicut in perpetuis: quia ibi rescriptum non habetur pro contestatione litis. h. d. lex secunda, & sic totus titulus est conclusus. BALD.

I. ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Remigio P. P.* *

DVbium non est † contestationem [b] litis intelligi, etiamsi nostræ fuerint tranquillitati preces oblatæ, actiones, quæ nò dantur hæredibus, neque in hæredes, nisi lis fuerit contestata quasi mere personales, &c.] CONTR. Damianus mihi habuit aliquam temporalem actionem contra aliquem: petiuit preces Imperatori, vt ipse rescribere aliquibus iudicibus, vt hæc de causa cognoscerent: rescripsit Imperator: mortuus est impetrans, vel supplicans. Quæritur an actio ista transeat ad hæredem? Dicitur, quòd ita, an si lis esset contestata, & etiam contra hæredes datur: & illud quidem verum est, & dominus Imperator rescripsit. VARIAN. ¶ Nota primò, secundùm Iaco hic, quòd rescriptum * habetur pro libello, & contestatione litis, quantum ad effectu huius titulì, sed non habet vim libelli confinionalis, secundùm Bald. & Fulchi. n. 2. Nota secundò ex text. quòd † & est impetratum rescriptum, & ille, qui impetrauit, mortuus est, antequàm eum produceret in iudicio: tale rescriptum transit ad hæredes actiuè, & passiuè, secundùm Bald. Fulg. Paul. de Castr. & Iaco. *hic.*

b ¶ *Dubium non est contestationem.* Nota, quòd effectum * in casibus, qui sunt *l. penult.* non illa hanc restringis *.

QVANDO LIBELLVS Principi, &c.

Generaliter de prædictis dixit, vbi de effectu illarum: quia quoad prædam pro hac contestatione habentur.

DVbium.] Primò, quòd quædam sunt actiones, quæ nò dantur hæredibus, neque in hæredes, nisi lis fuerit contestata quasi mere personales, &c. CONTR. Damianus mihi habuit aliquam temporalem actionem contra aliquem: petiuit preces Imperatori, vt ipse rescribere aliquibus iudicibus, vt hæc de causa cognoscerent: rescripsit Imperator: mortuus est impetrans, vel supplicans. Quæritur an actio ista transeat ad hæredem? Dicitur, quòd ita, an si lis esset contestata, & etiam contra hæredes datur: & illud quidem verum est, & dominus Imperator rescripsit. VARIAN. ¶ Nota primò, secundùm Iaco hic, quòd rescriptum * habetur pro libello, & contestatione litis, quantum ad effectu huius titulì, sed non habet vim libelli confinionalis, secundùm Bald. & Fulchi. n. 2. Nota secundò ex text. quòd † & est impetratum rescriptum, & ille, qui impetrauit, mortuus est, antequàm eum produceret in iudicio: tale rescriptum transit ad hæredes actiuè, & passiuè, secundùm Bald. Fulg. Paul. de Castr. & Iaco. *hic.*

b ¶ *Dubium non est contestationem.* Nota, quòd effectum * in casibus, qui sunt *l. penult.* non illa hanc restringis *.

480/C.IV.K.5-4, 261-262
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Oblata. imò etiam excusso est mittendus: vt ſ. de preſcript. triginta annor. l. final. in principio. quæ eſt contrà. Solu. hic in pactiones ſ. d. prout. libr. de alit. l. Vel hic, coram Principe, ibi coram alio iudice.

b ¶ Rescrivi. & hoc casu poteſt loqui: ſ. de actio. & obligat. l. ſtipulationibus, & facit argum. contra. ſ. de in ius voc. l. libertus. §. Solu. vt ibi dicitur.

ADDITIO. Dic, quòd quantùm ad hoc quòd incidat in pœnâ quinquagintæ auroruⁿ, tantùm temerarie vocaverit patrem, vel patronũ in ius: ſupplicatio porrecta Principi, etiam obtentò reſcripto, non fabricit, vt ibi: fecit quoad effectum de quibus hic. Lau.

Temporalis.] CAPVT. Dictum eſt ſupra, quòd quædam actiones perpetuantur, quædam tantùmdiu Imperatore, nõ eſſe verũ in omnibus actionibus, niſi in temporalibus, annalibus, & prætoriis, in aliis non. VIVIAN.

c ¶ Ad eos eſt ergo necſſe petit, & concedi.

d ¶ Annali. vt interiatum, & vt bonorum raptorum, & quod metus causa, & alia, quæ non ſunt rei perſecutoria: vt ſ. de act. & oblig. l. in temporalib. Sed contrà, ſ. de an. except. l. vt perſpicuè. vbi etiam citatur per libellum perpetuatur, ſed ibi ſpeciale in quarum causibus. Item ibi * non fuit libellus datus Principi, ſed Epiſcopo, vel pontifici.

e ¶ Annali tempor. Nam ad tollendam actionalẽ præſcriptionem hoc non eſt latis, ſed ea interrumpitur conventione extraconuitis, & libelli admonitione ſ. ſcriptur. l. ſubmoniſtione. ſ. de præſcript. triginta annorum. CYIAC.

VT LITE PENDENTE, &c.

De petitione, & quid reſpondere debet, nunc quando ſic, vel non ſic ſupplicandum.

c ¶ Poſt pronunciationem. ſic notiſtam.

Licèt poſtquàm ſupplicaſſi.] CAPVT. M. habuit cauſam cum victore ſuo, & coram prælide litem contestatus eſt, pendente lite iſte adiit Imperatorem, & impetravit reſcriptum, quo continebatur, qualiter ille deberet ſententiam ferre vel die mutata, vel iudicium transformari in alium, & æquum dominus meus eſſet reatuſus cum eho reſcripto, gratiæ, vel præter talis ſententiam. Vult M. prætorem illius reſcripti retractare ſententiam: quæritur, an poſſit? Dicitur, quòd non, niſi ab illa ſententia appellatum fuiſſet. VIVIAN.

¶ Nec ex hac lege, ſubtiliter ſecundùm Raph. Fulg. hic videntur, quòd utrique iter ad Principem non habet vim pronunciandi, & interpoſita ab ipſo iudice. Tal. hic.

f ¶ Licèt poſtquàm ſupplicaſſi. vt non poſſes conuenire ſub tali iudice: & hanc ſupplicationem porrexiſti ante litem contestatam, vel poſtquam etiam ante non * eſt adversus Principem, niſi prius defensor requiritus non fuerit iure: vt in authent. vt diſ. iud. §. ſi verò. prol. lit. & de mand. princip. §. ſi ſi ſibi quoque. vel. ſ.

g ¶ Impetrauit. id eſt, concederetur.

h ¶ Pronunciauerit. contra ire.

i ¶ Suggerit. id eſt, dicit, & idem ſi ante ſententiam fuiſſet indultum.

k ¶ Decreto. id eſt *, definitiua ſententia. & ad hoc ſ. de transact. Lenitas. & ſ. de contra adunca. l. ſententia. & ſ. fin. of. non poſ. l. ſi.

l ¶ Non retractatur. id eſt, non iuuat.

Supplicare.] CAPVT. Nõ licet alicui ſupplicare, hic prædicto, niſi iudex ei coram adeunti, vel inſpectionem negauerit. tunc enim poteſt ſupplicare, vt Imperator reſcribat, cognoſcio iudicem, vt ei adeuntem copiã faciat: neque eſt ille audiendus, qui quæſtionem determinatam iterum vult refricare: ſi autem contrà fecerit, puniendus eſt, vt in fine dicitur. VIVIAN.

¶ Nota primò ex hoc texto ſecundùm Baldũ quòd ipſum eſt facienda copiã adeuntis, & etiam ſententiæ ſupplicantis b dia, & conſultò: & intelligitur illi textus, & l. g. ſ. de edon. licèt ſecus in aliis inſtrumentis poſitis: vt in l. 3. §. adeuntũ. ſ. de edon. 2. Nota ſecundò, ibi dum dicit, pretinis condemnetur, quòd ſi quis producat aliquã ſcripturam vetustam produci ſub certa pœna: quòd eo ipſo poteſt condemnari ad pœnam ſine alio processu, ſecundùm Bald. & Paul. de Castr. hic.

m ¶ Non licet. Tria nora tempora, ante litem contestatam, & tunc licet ſupplicare, dummodò prius ſit requiritus ſuus iudex, & non fecit iuxta dicti l. prout. Item poſt litem contestatam, & tunc non licetur ab iudice d in caſibus, qui excipiuntur hic. Tertiam, poſt ſententiam, & poſt decem dies, & tunc non licetur in ſin. huius in. gu. & l. d. prout. & hoc in lite, quæ pertinet pro ipſa cauſa. & autem aliud priuilegium petuerat, quandocumque petit * potest.

o ¶ Litterum. id eſt f, eorum, quæ agantur in iudicio. ſc. atteſtationes, & confeſſionem, quæ publicanda ſunt vt hic, & in auth. de inſ. §. quia verò. reſt. cap.

ADDITIO. Dic, quòd talia acta in iudicio ſunt conuenanda, & debent edi utrique parti: & concedit. ſ. pignorum. de ſ. inſtr. & Glo. ſ. in. c. quantum contrà. in verb. tempora. l. de probat.

p ¶ Pronuntiatione. ſc. interlocutoria, vel etiam ſortè definitiua illius iudicis, à quo appellatur vt ſ. de edon. l. ſi apud. & de appel. l. quotiũ nouiſſ. & l. à pronunciatione. De cetero aut poteſt ſupplicari hic prædicto, ſc. vt iudex procedat. Item de quarto, vt alias allegatur, quòd fortè ille ſuſpectus ſit. in authent. in mandatis. §. ſuper hoc. reſt. cap.

q ¶ Definitum. per definitiuam ſententiam, à qua non eſt appellatum. aliàs res terminata videtur: vt ſ. ad Tre. l. 1. in fin. & de pact. l. vel capitalia.

q ¶ Suffragio. ſc. reſcripto.

r ¶ Æſtimationem. & ſic in duplum punitur.

a Dic multis quòd hi inter principium petitionis, hoc non inſpa.

b Appellare non intelligitur, qui tum ad Principem accipiat.

c Principes nõ eſt adeundus, niſi prius defenſor requiritus non fuerit iure.

* Denuntiam per definitiuam ſententiam.

* Contrad. Glo. vt. in mandatis 1. 1. de libell. dic. & Glo. ſuper verbo, inſtrum. in fine. l. condic. ſ. de reſt. ſpol. a. de rebus. Glo. ſ. ſi. cit. in praſcr. quia pœnal. mandat interrogatur. ſupplicatur. vt. in pœnal.

b Adeuti debent cum dia, & conſulta: & ſed in principio inſtrumentorum.

c Supplicare quibus concedat licet.

* Denuntiabit non concedat, cum excuſat, de qua colligitur. Bartol. de Paul. l. Ad ea quæ.

480/C.IV.K.5-4, 263-264
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVI licitum.] CAVS. Idcó non debet aliquis rescriptum impetrare lata sententia, per quam posset sententiam infirmare: quia debet quis, lata sententia contra se appellare: quód si non fecerit, perpetuó debet silere: si autem contra fecerit, desiderio suo carebit, & pena notabitur infamiæ. VIVIAN.

¶ Nota primó ex hac lege, quód de natura sententiæ * est imponere perpetuum silentium victo, & intelligo silentium super controuersia, secundú Bald. 2. Nota secundó in fin. secundum Paul. hic vel mirabile, quód incurrit infamiam, b qui supplicat, vt retractetur sententia, quæ transiuit in rem iudicatam: & sic si produceretur in testem, posset sibi obsti, quód nó esset habilis. Dicitur etiam aliam poenam, de qua in lege præcedenti in fin. & dicit Paul. hic, illud mentis tractandum.

a ¶ Consilio, quód autem si illicitum omisit, vt quia tertes appellaturus, quia tam plus appellari non poterat, vel ex vera cóuentione fortasse damnatus? Respond. posset supplicare tunc, secundúm quaestiones: sequens huius l. quód non placet, ne alterno casu ex * commutatio cóscientiæ præmium et d infinitas vicarum. * al. conscientiæ.

Dat. Id. Aug. Aretale. PP. Id. Octobr. Theberiæ, Sabino, & Ruffino Coss.

Non appellanti est impositum silentium ipso iure, & sententia per rescriptum retractari non decisa, mutatur infamia. BALD.

1. *Idem a. ad vicarium provinciæ.*

SI CONTRA IVS, VEL VTILITATEM PVBLICAM, VEL PER MENDACIVM FVERIT aliquid postulatum, vel impetratum.

TITVLVS XXII.

Rescriptum in hoc titulo hic vltima quod satis, vt videtur, fuerat expositum tit. 19. non valere, quae rescripta contraria sint, vel vtilitati publicæ, quia haud dubie subreptionem argunt impetrantis: vt l. 10. ff. de sacrosanct. eccles. l. 2. ff. de senatusconsult. l. 47. Cod. Theodos. de haeret. & Novell. Valentiniani in dámnum publicum non valere rescripta. Sed adiicitur, ne etiam preces mendaces, aut per eas illicita rescripta impetrantur: quod quidem mendacium est falsi genus: l. 8. quis obreptitii. ff. ad leg. Cornel. de falsis. & nota Angelinum in Institutiones, iura esse forensia, vt qui in prioribus mentione fuerit, non illi possit quod impetrauit: iudex tamen rescripto dare, iudex manet, etiamsi preces, ad quas rescriptum impetrauit iudicem dedit, subreptitia, & mendaces sint. Inde & dicitur iudex, impetrantis non iudicium est ergo rescriptum mutat ex parte formalis, aequo vitiosum. Sed de hac re aliter distinguitur in 2. super literis. de rescript. CVIAC.

Omissa non vitiat rescriptum in se, quódsi fuisset expressum, fuisset tamen aequó concessum. BALD.

1. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Gregorio.*

SI CONTRA IVS, VEL VTILITATEM PUBLICAM, &c.

Tractando de precibus fecit mentionem de rescriptis: idcó de hís generaliter suggerit.

NON idcircó.] CAVS. Domínus meus imperatores rescriptum contra victum suum, imperándo omisis quibusdam, quæ exprimere debebat, petrexit illud rescriptum tulit, & petiit, vt posset ederet in causa adversarius: dicit quód non debet procedere: quia quædam dicuntur omissa, & sic tacita veritate impetratum rescriptum. Quæritur, vtrum procedere debeat? Et dicitur, quód fit, & debet cognoscere in causa. VIVIAN. ¶ Nota ex hac lege, quód vbicumque aliquid tacetur, quód videtur obstare, & in effectu non obstat, non violatur rescriptum, secundúm Bald. hic.

b ¶ *Delata* sc. id est delegata * causa, quæ appellatione.

c ¶ *Gestis*, apud primum iudicem.

d ¶ *In prouidus*. Principi possentis: quia videbatur per mendacium impetratum, & sic nullum, sed tamen valet. ¶ Sed contra, l. 6. proxi. Solu. vt ibi.

PRescriptione.] CAVS. Dominus meus imperatores rescriptum & per mendacium: quæritur ergo, an iudex debeat procedere, & sententiam ferre? Et dicitur, quód hoc debet procedere, non secundúm mendacium, sed secundúm ceterorum veritatis: falsum autem est fiat in facto, hoc in iure aliquid falsum, vel intende verum, explicatur. ¶ Non ex hoc erat. ibi, *fiat in iuramentis*. Sande, quód mendacium ita potest commisti tacendo veritatem, sicut expriméndo falsitatem, secundúm Infron. & dicunt hic in fin. Bart. & Raph. Fulgos. post Iac. Bur. quód testis debet ita punisi poena falsi, quando testificatur veritatem, sicut quando exprimit falsum: *c. 3. & ibi Panorm. col. fol.* & tex. *in c. quisquis, n. 3. q. 5.*

QVI † licitum prouocationem omiserit *, perpetuó silere debebit: nec á nobis impedens petere per supplicationem auxilium. Quod si fecerit, desiderio suo carebit, & ignominiæ poena notabitur. Dat. Kalend. Aug. PP. Kalend. Septemb. Bassio, & Albino Coss.

e ¶ *Prescriptione*. id est, exceptione, quia dicitur suggestio mendacio impetratum.

† *Oppositra*. ab eo contra quem est impetratum.

g ¶ *Dixit*. sc. scripsit, vt quia dixit, legum dicere, intra duodecim dies *possit* appellari quód non placet: * cum omnia iura sint in eius pectore, vt l. *de officio. l. omnium. ff.* vnde vel *l. mentiuntur*, & quia multi sunt circa eam semper Iurisperiti. 2. Dic ergo, iuris confusionem, cum ita aliud scripsit, aliud non scripsit: vt *iuris. de iur. nat. gent. & cin. §. confut.* Dicebat ⁵ enim diem appellasse, cum poteat appellaturus: & dic, *iura*, id est, qualitate facti. Dicebat enim fe intra decem dies appellasse, cum poteat appellaturus fe portetur ius: *ff. de iurisdic. l. fin. §. fin. autem.*

h ¶ *In facti*. sc. narratione, quia dicebat se appellasse, cum non esset verum.

i ¶ *Tacendi*. quia dicebat se appellasse, & in veritate appellauerat, sed id ad exprimendum super qua causa: cum esset multa? vt *ff. quor. app. non re per tacitum, & mutatur in l. fin.* Item exemplo est *ff. de excusat. l. si non. q. §. vlt. & ff. de adm. l. si procurator. §. fin. & ff. de in iur. voc. l. sed si hoc. §. patronum.*

k ¶ *Pro tempore*. contempto rescripto.

l ¶ *Debere*. 4 quatuor modis intelligitur hoc. 1. Primó, vt prouideat, se iudicem non esse, secundúm ff. 2. Secundó, quód sit aliás ordinarius partium dictus delegatus, secundúm H. 3. Tertió, quód conseruetur partes in delegando, non in hoc, quód pro mendacium est impetratum. 4. Quartó, quia delegatus non cognoscit, sed alius, qui erat ordinarius partium, & secundúm hos modos quatuor non cognoscit ex vi rescripti de principali negotio: id quia vel partes confunderent, vel quia alí in erat ordinarius: vel eodem modo, vt in primo 4. Quinto, secundúm Ar. ex vi rescripti, sequendo veritatem tacitam, non mendacium expressum cognoscit de toto negotio, secundum Doctr. vt *extr. de rescript. c. super literis.*

m ¶ *Sententiam*. id est, ferre sententiam, super hoc sc. virum facere impetratum per mendacium, an non, secundúm Placent. sic causa * dubitationis habet iurisdictionem, quam alias non habuerat: et *argum. ff. de iudic. l. §. quia. §. ff. quis in iur. vocand. penult. & de lib. causa. l. ordinaria. & §. fin. eodem. l. 5. eiusdem parte. 2.* Vel dic secundum Ar. quód ferre sententiam super causa principali: & id ad, quód erat per mendacium dictum, illi non prodeat.

¶ Sed

a Sententia est iudicium, vt condemnatio perpetui silentii.

Infamia fit, qui supplicat adiutorio denuntiare, quæ transiuit in rem iudicatam.

c Premium et commutatio pecuniæ circulipi debet.

¶ ad hoc locum vide Bertachinum *l. de adiu. proli. 37. num. 14.*

a Si Principe in suo rescripto dicat simpliciter, Dolegatur vbi iudex cognoscat, impetrantis ad delegatum, & deciphonem: Quia si dicat, delegatur vbi iudex cognoscat, & ipse iudex cognoscat causam, non valet rescriptum. Vide Balbum *de Iudi. 125.*

480/C.IV.K.5-4, 265-266
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed secundum hoc, contra ratio huic legi videtur]. *eod. l. & si leg. iuv.* nam videtur hic, quod mendax [a] precator non proficiat cartae impetratae: quia falsum iudicem habet ex hoc rescripto per mendacium impetratum. Sed hic loquitur de eo, qui alias erat ordinarius partium: aliis locis esset: vt ibi, secundum Ir.

a Mendax precator ut licet per cartam impetrarit.

¶ Sed arguitur contra huic solutionem: *ff. de officio cui mand. est iur. & l. si praeses.* non obstat quia ibi tenuit delegatio: hic non. 2. Vel ut ille, quod hic dicit, cum partes consenserant in delegatione huiusdiffinitionis, sed in forma iudicandi non consenserunt, sed vna impetrauit per mendacium. 3. Vel dic, dant à lege, id est, [b] ordinarium non à Principe datum. & sic ordina licentiam illam, pro tenore veritatis datum iudicem cognoscere debere: nõ datum pro deprecatio subtractione. ¶ Item contra. Id *praesi.* Sed illa in rescripto, hat in priuilegio. 2. Vel ibi, ex tacito, quae fit dicta fuisse, nihil omnino impetrasset: hic non: vt *ff. de vsu. infst. l. i. & fin.* 3. Vel distinguo, vtrum fuit per cartam? falsum dictum. 4. Vel distinguo, [c] si rescriptum fuerit impetratum per mendacium, aut ab obtentum iuris communis: & tunc valet quia pro tenore veritatis *in Lucrina. & l. & si non cognitio.* aut ad priuilegium: & tunc non valet. & sic potest intelligi]. *eod. l. & si leg. iuv. & ff. de adopt. l. ff. post in fin. eod. l. fin. & est* ratio, quia priuilegia impetrantur pro meritis vt *ff. de re mil. non omnes. in fin. &]. de statu. & imagin. l. vbi.* vbi si mentiatur, non est mirum, si precatio carent impetratione *praeiudicat. l.]. eod. & ff. legibus.* sed rescripta ad obtentum iuris communis, *v. g.* vt iudicia obseruetur, valent: nam pro tenore veritatis cognoscendum est. ¶ Vt in lege multa patet per omnes solutiones, quod ex vi rescripti de principali nunquam iudicabit. 2. Vel dic, ex vi rescripti esse pro veritatis tenore iudicandum, & non pro affirmatione deprecantis: vt]. *eod. l. & si legibus.* secundum Azo. & sic veritas tacita habetur pro expressa: vt *ff. de servit. l. fi. cui.*

b Iudex à lege datur dicitur ordinarius.

c Rescriptum pro mendacio impetratum non valet.

d Probationes licitas, & debitas iudex ad admittere, putat.

e Rescriptum Principis non de Papa, vt vbi, etiam à iudicibus impetrabat impunitatem: neque tali impositione fit iniuria Principibus humanis: quia tali modo impositio fit veritatis causa, cum Princeps Rudolphus esset deceptus qui id fuerit indicta, placere Principem debere, vt hic vide *c. fi.* quia ex quo *de re iud.*

f Veritatis fautores Deo placent.

g Tacite non tamen pro expressa habetur.

PRIMO.] CASTR. Quoddam rescriptum fuit impetratum à Principe, quo iudicum delegatus dominum M. in causa quadam vocatis partibus voluit pronunciare, arguebatur de mendacio M. volunt illud sustinere, quaeritur quid iuris? Dicitur, quod iudex, qui vtrum probatus tale mendacium, debet punire in decem libras auri. ¶ Nota ex hac lege, secundum Bald. *hic,* [d] punitis qui licitum, & debitum probationem non admittit. &c.

a ¶ *Iudices.* non [e] ergo timeant nisi Praelati, si veritatem seruauerunt, cum Deo, & Papae per hoc placeant: vt &]. *de appell. l. fi. in fin.* Vt enim quidam [f] in sermone tactis excipiantur alibi vt *de servitu. l. fi. cui.* sic & hic veritas [g] tacita pro expressa habetur, vt secundum eam procedantur vt *eod. l. q.*

EFFE non cognitio.] CASTR. M. impetrauit rescriptum, vt Simonia quadam mandatum executioni cum autem ad iudicem pertinuit eum rescripto suo, qui debebat illam facere executionem: dicitur fuit ab aduersario, fraudem intermetisse in impetratione, vt quia fecit Principi dicit, latam fuisse sententiam, cum non esset. Quaeritur, quid iuris? dicitur, quod iudex executionis debet diligenter inquirere de veritate precum illarum, & si inuenerit, quod M. fuerit in fraude versatus, tunc de omni negocio cognoscat. ¶ Nota ex hac lege, secundum Cyn. & Rapha. Fulgo. hic *esse,* statum valde singularem: quod si aliqui committitur executio alicuius sententiae, & re vera nulla voluerit sententia fuit lata, potest ille cognoscere de causa principali. Inf. *hic.* 1. Nota secundo, hic videri tentari forum in verbo, *de omni negotio.* pro opposit. Arc. contra Platea. de qua *in l. praeceptorum. l. eod.* Cum tamen, secundum Inf. hic opta tentari dicit inspectionalitez, *quasi statuat,* vade Platea. respondet, si ab ordinatio.

b *Et si non cognitio.* cause principalis. 2. Vel dic, executionis.

c ¶ *Sed concurrit.* cum [h] hoc constitit in merito imperio, mutari [i] non possit: vt *ff. de iur. omn. iudic. l. labeo. & l. i. & ff. de offic. cui mand. est iurisd. l. i.* Sed [k] respon. Princeps mandat: vt hic, non alius [l] cognitionem executionis. id est, esse mandatus, vel non esse, sed ipse nullo modo processit mandatus. 2. Vel hic [m] primum decretum, *ibi secundum:* vt *ff. de offic. cui mand. est iurisd. l. i. & ff. de iurisdi. in fin.*

d ¶ *Precum.* dixit rem damnatum, non dixit verum, vel tacitum.

e ¶ *Fraus.* quia, dixit, latam sententiam esse, cum adhuc non esset.

f ¶ *De omni.* quia de principali causa, *Rota.*

¶ Sed à quo? Respond. ab ipso: et quia dixit latam sententiam, & non esset: & de hoc dic vt *extra de sponsal. & in Lucrat. & de cetero.* ¶ Inf. contra.]. *de servitu. vbi. eod. l. & vt praeceptum.* Sed hic intermetit fraus, ibi non. 2. Vel ibi [n] de nuncio, hic de iudice executore. 3. Vel ibi de mendacio, ibi de facto principali cognoscat. ANDREA. Vide de hac materia pulchram Glos. in verbo, *& ff. fideiu. in 1. patteradi.* §. *quia vero. exer. de offic. delegat.*

g Et *ff legibus constituendi.*] CASTR. M. impetrauit rescriptum, & per mendacium quidquam exposuit, neque tamen legibus mentatum, sed iuri confentaneum. Quaeritur, vtrum commodum aliquod inde debeat habere? Dicitur, quod non sed caeteri debent contendere rescriptis: si nimia eius fraus inuenitur, iudex eum pro arbitrio suo punire potest.

¶ Nota secundum Paul. de Castro, & Iasion, hic quod ista lex loquitur in rescripto gratioso, in quo Princeps concessit aliquam gratiam, vel secundum, vel praeter ius, puta, concessit feudum, vel concessit beneficium ecclesiasticum, vel concessit gratiam alicuius delicti. Cum ex supplicatione aequitur de falso, rescriptum redditur nullum: imo potest puniri de falso supplicans: quia lex praefumitur, quod Princeps concesserit gratiam propter supplicationem: & ille est vnus incollectus huius legis. Sed *l. praescriptione. l. eod.* loquitur in rescripto ad obtentum iuris communis. secundum Iasion. *hic.*

h ¶ *Consentaneum.* sc. aliis: vt quia non laedat alium, & profit petentibus]. *de praesc. longo. temp. l. rescripta.*

i ¶ *Mandat.* vt quid? dixit, se diuersum mutatum, & multos laesisse apprehendisse, & transfugas demonstrasse. obviatio enim conservari criminis remittere Imperator, vel aliqua priuilegia concedere: vt *ff. de re milit. l. non omnes.* §. *fin.* ut iste in omnibus est mentitus.

k ¶ *Contra:* vt & *Tab. l. fin. &]. & ff. mand. re. ve. pet. l.]. &]. de finiendis. l.].* Sed contra inde videtur valere secundum veritatem: vt *l. eod. l. q.* quae est contra Sofon. vt ibi.

l Priuilegium vetitum ex mendacio in causa finali adiudicata, quod rescriptum subsistere est.

OBIECTA.] CASTR. Simpli rescriptum, quod rescriptum est impetratum contra legem communem, & aliqua alia contra naturam Principis: propterea ideo Imperator, quod non recipiunt huiusmodi rescripta ab aliquibus iudicibus, imo quod ab eis debeant retrahi & principi significet iudicibus quod illas leges generales, & communes servari debent.

¶ Nota primo ex hac lege, quod generalis constitutio est observanda partibus, quales rescriptum. 1. Nota secundo, quod rescripta inutilia non sunt per iudicem causae admittenda. & idem dic in aliis instrumentis inutilibus. quod Iudex non debet pati, quod eis gaudeat in actibus, & causidum Bald. *hic.*

m ¶ *Administrationem.* quae fit ipso monente.]. *de legi. l. fin.*

n ¶ *Generali. iuri.* vt [o] *l. de precib. imper. offer. l. rescriptum. & l. non dubium. & ff. de iurisdictione. l. indemnis. & ff. ne quid in loco publ. l. q. & ff. quae à Principe. &]. de transact. l. cum. fin. &]. de operis. publ. l. vi. & l. de legi. & constitu. l. i. q. &]. de vsufr. l. omnium.*

o Rescriptum adversus ius generale, vade hic & ic. notata.

¶ Et

480/C.IV.K.5-4, 267-268
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

deatur, in disceptationem cuiuslibet litigij pertineant proferri: sed generales sacras constitutiones modis omnibus non dubitent obseruandas. Dat. Kalend. Iul. Constantinopoli.

[illegible]

DE DIVERSIS RESCRIPTIS, & pragmaticis sanctionibus.

TITVLVS XXIII.

[illegible]

Rescriptum communiter impetratum, præsumitur vtrique concessum. BALD. Vel sic: *Praeiudicij paritas & rationis identitas facit, quòd in responsione intelligatur repetita persona, quæ in interrogatione præcessit. h. d. secundum* Bartol. Vel sic: *Rescriptum in causa communi vni de supplicantibus directum, ad vtrumque porrigit suum effectum.* SALYCET.

Rescriptum est perpetuum, non autem est annale, nisi aliud tempus definiatur in rescripto. & est not. text. BALD. Vel sic: *Rescripta de iustitia sunt perpetua, nisi in eis apponatur certum tempus. h. d.* PAVL. de CASTR.

I. Imp. ALEXANDER A. Sapero.

SI libellum de communi causa, tu, fraterve tuus dedisti: quamuis rescriptũ ad vnius personam directum sit, vtrique tamen prospectum est. Dat. Id. Iul. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

II. Imp. CLAVDIVS A. Epagatho.

FAlsò † adseueratur auctoritatem rescriptorum deuoluto spatio anni obtinere firmitatem suam non oportere: cùm ea, quæ ad ius rescribuntur, perennia esse debeant, si

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 269-270
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Quid autem si concessit Princeps alicui facere molendinum * in flumine publico? nonne hac concessio erit perpetua? Certe sic, per hanc leg. cum indifinitè loquatur. Non obst. *l. de mandatis*, quia in speciali b casu loquitur: nec debet trahi ad consequentiam: vt *ff. de legi. & senatusconsult. l. quod vero.*

a ¶ *Contravenisset*, vt & arg. *ff. de notit. l. si rem.* §. *si.*

Sacrosanctum.] Cassv. Qui vult probare aliquid per rescriptum, non debet exemplum producere ex publico, sed ipsum originale. idem est, si hoc exemplificatio ad perennem rei memoriam. & hoc potest lex dicere. sic ergo authentica, & originalia rescripta sunt iudici praestanda, nè autem exempla. Vivia.

b ¶ *Non exemplo.* Aga. quod per originale c est probandum: vt & §. *de edict. l. procuratio. & ff. de fid. instrm. l. 4.*

c ¶ *Insinuentur.* id est, d in iudicium obtentur ad aliquam probationem faciendam. 2. Vel, *insinuentur*, id est, publicentur ad *aeternam rei memoriam* ad e habendam. de publicatione loquitur §. *de rescrip. l. publicari. & l. constitutio.*

c ¶ *Si quo beneficio personalia.* Quid si non personalia? certè idem quasi aliud esse debeat, non video *ff. ad leg. Aquil. l. illud.*

c ¶ *Contra.* ¶ Contra *l. de re. Cx. fo. §. penult.* Sola, vt ibi.

Sacrilegij.] Cassv. Imperator concessit immunitatem dominis M. vel aliquod aliud privilegium, dicitur f quibusdā, quod dominus M. non est dignus talem habere immunitatem, vel dignitatem. dicitur, quod qui tale aliquid dicit, incidit in crimen sacrilegij. nam ipsa f sacrilegij est reputare aliquem indignum, quem Imperator approbavit. ¶ Nota primo ex hac verba, *sint divinis*, quod rescripta g Imperatoris dicitur res divina: quia est Deus h in terris: vt *no. in l. subditos. §. de sacrif. reclesi.* Nota secundò in verba *dignitatibus*, quod Imperator potest conferre dignitates aliqui non habenti, & nobilitare i quemcunque vult, secundum Bald. & Paul. de Castr. hic.

f ¶ *Sacrilegij.* dic *calcatur*: vt *ff. de re iud. l. quidam confitebat.* & facit §. *de rei fur. l. 3. & §. de sacrif. eccles. l. plaeet. & de proc. Imper. offa. l. vniversis.*

Sint.] Cassv. In rescriptis emanantibus ab Imperatore debent subscribi Imperatoris: vt *l. eod. l. sancimus.* credere quis, quod illa subscriptio possit fieri de quolibet liquore, vel quolibet encausto. non est ita (dicit Imperator) sed debet scribi de quodam encausto, quod debet fieri de *duobus piscibus*, de murice, & conchylio: qui debent contrari & ex illo pulvere fiat encaustum imperiale, & nisi de tali encausto fuerit facta subscriptio, non valet rescriptum. Dicere aliquis Romanus: Volo tali encausto scribere rationes meas. & facere. dicit Imperator, quod non licet alicui habere, nisi qui scit: & Raliquis hoc tentaverit, poena capitali punietur. Vivian.

g ¶ *Sacri afficiat.* id est, nostra rescripta. Et nota quandam referri

a Molendini clausus habet a Principe, propriusne est. b Speciali casu non debent.

† Hoc lex est canonica 15. q. 2. c. *sacrosanctum.*

c Probationes fieri debent ex authentico originali hac, & non chartulis, non exemplis.

d Non valet rescriptum nisi publicetur ad aeternam rei memoriam.

e Insinuatio intelligendum est ad aeternam rei memoriam fieri debere, vt ad eo insinuata recentetur, quoniam aqua dicit, fidei habenda cuiusl. §. 1. *infra de pomis secularis.*

f Sacrilegij illatur indignum dicitur, quam Principis dignum iudicavit.

g Rescriptum Principis, vt res divina habetur.

h Principes Deus in terris.

i Nobilitare possit Princeps quemcunque vult.

modò tempus, in quo allegari, vel audiri debent, non sit comprehensum *. Dat. vij. Kalend. Novembr. Antiochiano, & Orphito Coss.

VII. *Imp.* Diocletianvs. & Maximianvs. aa. *Cirhiano praesidi provinciae Phoenicis.*

Sancimus †, vt authentica ipsa, atque originalia rescripta, & nostra etiam manu subscripta, non exempla b eorum insinuentur *. Dat. pridie Kal. April. Annibaliano, & Asclepiodoto Coss.

Non valent rescripta sine die & consule.

Concord. 2. §. q. si quae vbi est hoc canonizatus. Bald. & Salycet.

VIII. *Imp.* Constantinvs a. *ad Lysiarum.* *

SI qua beneficia personalia d sine die, & Consule fuerint deprehensa, auctoritate caerit *. Dat. v. Kalend. Aug. Sabatiae, Probiano, & Iuliano VV. CC. Coss.

IX. *Impp.* Valentinianvs, Theodosivs, & Arcadivs aa. *ad Nicomachum p. v. consul.*

Sacrilegij e † infiar est, super quibuscunque administrationibus, vel dignitatibus promulgandis, diuinis obuiare beneficiis. Dat. Kalend. Febr. Mediolani, Arcadio A. & Bautone Coss.

Rescripta debent esse scriptia cum encausto coeli muricis, & in chartis, sine membranis: alias non valent. Et nemo prorsus tale encaustum habere potest sub parva capitis, & bonorum amissione. Salycet. *sed hodie non servatur: vt in glos.*

X. *Imp.* Leo a. *Hilariano magistro officiorum, & patricio.*

SAcri affatus f, quoscunque nostrae manuscriptionis in quocunque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio

a Mutua pietas.

* vel. *sinpicia* in omnibus, in non eius operatum *subscriptum.*

b *Non valent* Cujac. b Membranae vade dicuntur.

* Hoc lex est canonizata 15. q. 1. *mensis.*

† vel. *sanctum.*

c Adscriptio quod. d Pragmatica quod.

e Rescriptis Principum, & Pontificum ita hac formula, Si preces veritate nitantur, necessaria repetitur, ea vero verae subintelligitur, & ex addita, probatur rescriptum verum.

f Quoties pro Cancellario. Adde Bartolum *in verb. de mah. magni mulier. in fin.* g Subscriptio quotiens in fine rescripti ponitur.

h Subscriptio quotiens rescripto adscriptio quod consuetudo debeat.

vultu k penitùs, aut colore, nisi purpurea tantummodò inscriptione * luctentur l: scilicet vt coctis muricis, & triti conchylij ardore signentur m. Eâque tantummodò fas sit proferri, vel dici rescripta in quibuscunque iudiciis, quae in chartis l, sine membranis m subnotatio nostrae subscriptionis imprefferit *. Hâc autem sacri encausti † confectionem nulli sit licitum, aut concessum habere, aut quaerere, aut à quocunque speraretur videlicet, qui hoc aggressus fuerit tyrannico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium, capitali non immeritò poena plectendo. Dat. vj. Kalend. April. Iordane, & Seuero Coss.

Non valent rescripta Principis, nisi apponatur clausula, Si preces veritate nitantur. *& puniatur qui rescriptum dictum, vel scriptum, hac clausula non apposita. In secunda parte dicit, quid sit pragmatica sanctio.*

XI. *Imp.* Zeno a. *Sebastiano P. P.*

VNiuersa * rescripta, siue in personam n precantium, siue ad quemlibet iudicem manauerint, quae vel adnotatio, o vel quaeuis pragmatica ¶ sanctio nominentur †: sub ea conditione proferri praecipimus, si preces veritate nitantur *. Nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licèt in iudicio adiecta veritatem, nisi quaestio fidei p precum impetrali beneficio monstretur inserta. Nam & vir magnificus quaestor q, & viri spectabiles magistri scriniorum, qui sine praefata adiectione qualecunque diuinum responsum dictauerint, & iudices, qui susceperint, reprehensionem subibunt.

k ¶ *Signentur.* id est, illuminentur affectus. l ¶ *Chartis.* de membranis. de cuiibus. & dicuntur membranae, b quia de membris animalium extiplantur.

m ¶ *Imprefferit.* id est, scripserit.

n ¶ *Niuersa.*] Cassv. Hac lege tractatur sub qua forma debeant impetrari rescripta: & dicit, quod impetrantes debet scire fidè precum, eorum veritatem continent, vel non: & tunc debet rescriptum concedinteq; valet rescriptum, sali illa clausula, *Si preces veritate nitantur*, fuerit inserta. & si quaestor manu apponat rescripto, debet diligenter inspicere, si inuenerit ibi illam clausulam quam à non inuenerit, debet nunc subtrahere rescriptum, quia nullis, quod si iudices susceperint, reprehendunt eum subibant. & hoc facite cuiusl. 2. Item in curia domini Imperatoris et alii scriniarij, & notarij dicit illis Imperator quod nò debet aliquis illorum illicite aliqua rescripta dictare, vel scribere, nec recipitur baiulirodi rescripta & si contrà fecerint, puniantur. 3. Dicit in hoc quod non vult facere pragmaticam aliquam sanctionem ad postulationem alicuius privati, si fuerit ad postulationem alicuius civitatis in fine dicit. 4. Cetera omnia plana sunt vsque ad *tit. de edendo*, vide per ex. Vivian.

o ¶ *In personam.* vbi

† vel. *nominatur.*

p ¶ *Adnuaeris*, quae * ex spontanea motu.

q ¶ *Pragmatica.* id est, d causa veritata in auditorio.

r ¶ *Petitione nitantur.* Sic *cap. q. de rescript. in Decretali.* Cujac.

s ¶ *Quaestio fidei.* id est, inquisitio, id est, superior adiectio, *id* e *preces veritate nitantur.* sed secundùm canon. valet rescriptum, etiamsi haec verba non apponantur: quia tacitè intelligentur (vt *extr. de rescript. cap. 5. & ad hoc l. 2. tit. 1. & §. non ergò*) Sed Pere. dixit, etiam secundùm legem, si non inseratur, valere rescriptum, quod est contra legem hanc. Item dicit, quòd si est inserta hac clausula, praetinitur pro impetrante, quod verum dicit: si autem contrarium, nunc contra eum praetinitur, quae dilectio non probatur lege.

t ¶ *Quatuor.* id est, Cancellarius f hodie.

¶ Et nota, quòd in f fine rescripti debet esse subscriptio quaestoris, qua concessa g inter quos, & ad quem iudicem, & per quem personam fuerint directa: vt *in authent. vt divina. inf. subscript. hab. glo. quaest. coll. vij.*

2 ¶ Sen

480/C.IV.K.5-4, 271-272
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Et qui illicitè dictata ſcribere
nuſi fuerint cuiuſcunque ſcrinij
memoriales, ſeu pragmaticarij,
vel adiutores primicerij, amiſ-
ſione cingulj feriantur. Pragma-
ticas præterea ſanctiones *, non
ad ſingulorum preces ſuper pri-
uatis negotiis proferri, ſed ſi
quando corpus, aut ſchola *,
vel officium, vel curia, vel ci-
uitas, vel prouincia, vel quædam
vniuerſitas hominum ob cauſam
publicam fuderit preces,
manare decernimus: vt in his
etiam veritatis * quæſtio refer-
uetur. Dat. X. Kal. Ian. Conſtan-
tinop. poſt conſulatum Baſiliſci
II. & Armatij.

INAVTHENT. VT
diuinæ iuſſionis ſubſcriptionem
habeant glorioſiſſ. quæſtoris.
coll. VIII.

GLorioſiſſimi * quoque quæ-
ſtoris ſubſcriptio eſt neceſ-
ſaria, in qua continetur, & in-
ter quos, & ad quem iudicem,
& per quem ſacrum diuiſatur
oraculum, alioquin à nullo iudi-
ce ſuſcipiatur: & qui contrà fe-
cerit, xx. lib. auri pleſtatur, &
eius officium ſimili pœna percel-
latur.

a ¶ Scholam. i. ſcriptura quæ datur poſſi-
lis pauperum. Adonas.
b ¶ Schola. id eſt *, vniuerſitas hominum.
c ¶ Vt in his etiam veritatis. i. ſi petens veritate niteatur. debet. a. hoc opponi ſecundum Illiere Petrus diuerſis contra: ſed non bene.

DE STATVIS & imaginibus.

Quia per reſcriptum cerebellorum fieri imagines in ſuum vel alienum honorem, dicit de iis penis. Et eſt diſtinctio b inter ſtatuas & imagines: quia in ſtatua aliiſ eſt quod homine effigiem non deſignat, ſed in imagine ſic: & eſt ſyllogiſm. c. Vel ſic dicit de principe: nunc de ſtatuis & imaginibus quæ ad eius reuerentiam ponebantur.

b Statua & imago diſtinguitur.

c Accepiſſe ſtatuas videtur, qui ſtatuas ſibi fieri permiſit.

SI quis.] Accepiſſe. l. c ſi fieri permiſit. Alfc.
d ¶ Æneas. i. de ære.
f ¶ Externa. i. ſine.
g ¶ Imperiale. i. ſine illicitis principis. Adonas.
h ¶ Polluit. i. vituperauit.
i ¶ Titulis. videtur. a. illicitè exteſſe, i. accepiſſe dignitatem quam modò perdit.
k ¶ Indignorum. id eſt infamia *.
l ¶ Mere ex. puta officialis.
m ¶ Ignorantia. i. per ignorantiam & ſtocadium.
n ¶ Quando.] Adorandi. Solani. qui * non debent adorari ibi Dominus Imperator.
o ¶ Prodet. Lindere.
p ¶ Præſentium. i. propter ſuam præſentiam.
q ¶ Non noſtra. Imitantium. i. quæ eſſet iniuria ſi hoc fieret.

d Pudoris periculum per infamiam.

e Adoratio principis in ſtatuis non debet.

† Adhibitiſ ſpecies prodigiorum. Colum.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Theodoro P. P.

SI quis iudicum acceſſiſſe d
æneas *, vel argenteas, vel
marmoreas ſtatuas extra f impe-
riale g beneficium, in adminiſ-
tratione poſitus detegetur: remo-
lumenta quæ accepit in ea po-
ſitus dignitate quam polluit h,
cum exoottis titulis i vel præ-
ſumptis, in quadrepluam ſiſco
noſtro inferat: ſimulque noueris
exiſtimationis ſuæ pœnam ſe
ſubitorum k. Nec eos l ſanè à
periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adu-
landi † ſtudio, aut mera inconſtantia ignauiæ * tran-
ſire quæ fuerit interdicta, tentauerint. Dat. XII. Ian.
Mediolani, Honorio A. IV. & Eutychiano Coss.

II. Impp. THEOD. A. & VALENTIN. Caſ. Africæ P. P.

SI * quando noſtræ ſtatuæ vel imagines eriguntur,
ſuae diebus (vt aſſolet) feſtis, ſiue communibus,
adit iudex ſine adorationis * ambitioſo faſtidio, vt or-
namentum diei, & loco, & noſtræ recordationi ſui
probet * acceſſiſſe præſentiam p. Dat. III. Non. Maij,
Theod. A. XI. Valentiniano Cæſare Coss.

III. Idem A. & C. Florentio P. P.

IN noſtræ ſereniratis imaginibus, ac ſtatuis erigen-
dis, ſumptus collationis † iniuriam * propulari *
præcipimus, ne quid in eis ſuum collator agnoſcat.
Dat. IV. Non. April. Theodoſio A. XVII. & Feſto Coss.

IV. Idem A. & C. ad Nomum comitem & magiſtrum officiorum.

ET virorum * præmia tribui merentibus conue-
nit, & aliorum honores aliis damnorum occaſio-
nem fieri non oportet *. Idcircò
quotiens vel iudicibus noſtris,
vel cuilibet alij ſtatua fuerit à
quocunque collegio ſeu officio,
vel in hac ſacratiſſima ciuitate,
vel in prouinciis poſtulata *, ne-
quaquam ex deſcripione ſumpt-
pitus colligi patimur; ſed eius,
cuius ad honorem petitur, ex-
penſis propriis ſtatuam collocari
præcipimus. Dat. V. Kalend.
April. Theodoſio A. XVIII. & Albino Coss.

a ¶ Propulſata. procul abiici & remoueri. & fugi. f. f. pouci.
f ¶ Et virorum. Nota * lege. de iuſt. & iur. l. 1. in princ. & §. de aug. l. ſi libertum. & l. de epiſc. & cler. Lapo-
1 ¶ Oportet. vt ſi aliquis non tantum vellit facere ſtatuam, non debet facere collectam inter amicos ad faciendam ſtatuam.
u ¶ Propulſare. à propulſe vt mandet iudici tentat quod prominat eam fieri.

a Præmia merentibus tribui conuenit.

b Hoc euangelium, exemplari ſcripſit.

DE HIS QVI AD ſtatuas confugiunt.

Quia ad ſtatuas (de quibus dictum eſt) quidd confugiebat homines, id eſt ponit de confugientibus ad ſtatuas. Adon.

2 ¶ Vt ad ſtatuas.] Innidia. i. blaſphemiæ, aliis blaſphemiæ creando. dicebat enim ſe fugiſſe ad ſtatuas, quia Christus velebat eſt interficere, cùm non eſſet verum: & hoc faciebat cauſa infamandi Christum.
y ¶ Vindicentur. nam punientur illi qui volebant ibi iniuriari, ſi ad aliquem aliam proceſſiſſent. nam alia b ſola cognitione non punientur, niſi in calibuave. *ff. de pœn. Leg. iniuriarum.* & ſe. hoc plenè habes notatum *C. de epiſc. & cler. Iſi quis non diuum rapere. & C. de his qui ad eccleſ. confug. l. præſentes, circa prin.*
z ¶ Arcili. i. maleficiis.
a ¶ Innocentia. nam * vinculis publicis manus cipiantur: vt *ff. de pœn. l. reſtitutiones. §. ad ſtatuam. & facit Inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alien. iur §. ſ.*

b Cognitio ſola non punitur, niſi cum calibus.

c Pœna iniuriæ confugientes ad ſtatuam principis.

Hæc etiam ſimilia eſt de ſtatuis principis, quæ perinde atq; Eccleſiæ ſuam confugio ſtatuitatem probant. l. capitalium §. ad ſtatuas. ff. de pœn. l. quis ſe. §. quod. ff. de edili. ed. Arcadius & elegantior Theodoſius & Valentinianus Impp. quoiis rescripta ſi ab eis ſcriptique ſubſcriptione à magnitudine deferre, de Eccleſia dicere ſuspicionis l. vlt. §. de his qui ad eccl. conf. & latina ſpecie enim utraque ſingula conſcripta ſunt ſolum, quia nihil interpreſ. eorum ſolum diuina, an eorum miſericordia, ſine ſolum. De ea qua fuit Antonio Theophilus in §. iuſ. titulo. de iudicat. & alij plerique auctores. CVIAC.

Qui confugerunt ad ſtatuas principis, ab omni violentia debent eſſe tuti: ſi tamen ſine iuſta cauſa ibi confugerint, veniam puniendo. SALVC.

I. Impp. VALENT. THEOD. & ARCAD. A. A. A. Cynegio P. P.

VI ad ſtatuas vel vitandi metus, vel creandæ
inuidiæ * cauſa confugerint: ſi certas habue-
rint cauſas quibus confugere ad Imperatoria
ſimulachra debuerint, iure ac legibus vindicentur T.
Sin verò probati fuerint attibus * ſuis inuidiam inimicis
creare voluiſſe: vltrix in eos ſententia * profe-
ratur. Dat. prid. Non. Iul. Conſtantin. Honorio N. P. & Eudoio Coss.

480/C.IV.K.5-4, 273-274
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OFFICIO prætorii prætorianorum Orientis & Illyrici.

Dictum est. S. de prætorio, qui capere est omnes magistratuum: nunc ordinem de aliis magistratibus qui ab eo capiunt, ut J. ad le. Iu. maie. l. quisquis. ibi, Nil & Qui sunt pars corporis nostri. hoc.

a ¶ Libellus. supplicatorius.

b ¶ *Non possit.* licet fuerit rescriptum ad eum libellum, & sic non particulatim in hoc principio: et arg. l. quando fi. prine. de l. j. §. q. fecit in casu: et J. l. possit.

c ¶ Formam. alias *forma*. ¶ Et notat, prædictam facere legē b, sicut princeps: & nec ab eius sententia appellatur: et J. *de qui. possitis pent. l. 1.*

d ¶ *Formam.* Licebit prætorio prætorio generalia edicta conferibere, quæ vocabant formam, dicuntur *edicta vice legis*, *l. superiori. J. de iudiciis.* Ea vim legis habent: hæc sunt quæ dicitur *lex magis quā formula* appellationis citationis. Imperatoris constitutiones, *lex magis* ad prefectorum prætorio. Vide scripta ad *l. po. J. de potestate.* C. Iust.

d ¶ *Quasi iudicem.* J. *Title* J. *iudicibus.*

e ¶ *Remotis.* Sic epistolæ ¶ *deprædatum.* S. est *iniuriis.* & ad hoc T. *de cert. poenit. haere. & bonis quæ quæ. de. & J. de fer. fugit. l. mancipia. de f. de fugiens. rer. l. ho enim. §. fun. de f. de cadis. rer. Lectori.*

f ¶ *Subadiis.* alias *subsectis.*

g ¶ Ordinario iudice deliquerit.

h ¶ *Ab ea.* Ordinario.

a 20 aucf. 30 *dictum & dicunt* à Nicea dicit. Ha Sirmo Græcé dicunt: 24 *Nicæ quod*, et Iaqui ex Hæ. nem. 3 ex. Ed. gi.

b Supplicationem, *vel quæ*rebus remoti non cauti appellantes prætorium, sive remota appellationem, hæc colligit Mythographus 2. Ordinem. 89.

DE OFFICIO PRÆFECTORVM PRÆTORIO ORIENTIS ET ILLYRICI.

TITVLVS XXVI.

*Vim ac potestatem iuris civilis residerent adhuc magistratuum edicta sermo, sicut Constitutiones, quæ non minorem obtinent iuris auctoritatem quam leges. S. Cornelius Gallus prudentium, Constitutiones, edicta, mandata, rescripta principum, iudicia & iudicum partes explicanda causa de magistratibus dicere instituit. Et hæc sunt profectis prætorio, qui summam obtinent, & omnem iudicium perficiunt, omnium bonorum apicem, ut Ammianus Marcellinus ait, cum & patres dicerentur imperii, & patres provinciarum, auctore Cassiodore VI. & VIII. & XI. & planissimum Imperium etiam in Senatores, licet ipsi ante Alexandri Constitutionem non fuerint Senatores, sed equites Romani, ut Lampridius scribit in Alexandro, & in Commodo, & Capitolinus in Pertinace, & Suetonius in Tito. Ipse fuit Tito excepto, quem pater profectus prætorio fecit, vnde Iuli tenuit decus primum. Prima igitur & summa prætorii, qua & dicit Dominus, parte ab exercitu & Tribuno divino merito datur iniuriis primum. Fuere autem sub imperio Iustiniani duo in urbe profectis prætorio Orientis. I. tapetum. S. de cpt. & cl. & sub eorum cura diversæ quinque Diœcesis, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia, & cuiusque diœcesis provincia varia. Sub dispositione prædictorum singulorum erant provinciæ singulæ, sub dispositione præfectorum diœcesis, id est, vniuersum quadam provinciarum. Pair & aliis profectus prætorio Illyrici, & sub eius dispositione diœcesis duæ, Macedonia, & Dacia, Iustinianus, ad quem mittuntur rescripta non tantum ad Orientem, sed etiam ad Illyricianum adiacentem, videtur Orientis & Illyrici profectus prætorio fuisse, & ad hos quidem profectos referuntur Constitutiones huius tituli, vel forma & edicta eorum generalia vim legis obtinent. l. 2. hoc tit. l. 17. J. de Edictis. & vt sub cura & auctoritate eorum sint profectis provinciarum, vt l. 20 quæ. J. de decur. ordo vt pronuncietur possint. l. 3 J. de ædi. edi. iud. l. vlt. J. ad leg. Iul. rep. & remouere aliquos de locum eorum aliis substituere, & de criminibus eorum cognoscere. l. 3. hoc tit. Cognoscere de prof. prætorio. Dubitatio provinciarum indicum potest. Et vari si diversis sub cura suæ profectorum prætorio & provinciis diœcesibus singulis igitur fiunt sub cura profectis provinciis singulis vicinitate sine provincia. l. pen. ff. ad municip. l. cum vous §. pen. ff. de reb. auth. iud. poss. l. 7. ff. de iurisd. & vel. Mamertinus in panegyrico Iuliani. Cum me prætorio præfecti, provinciis de te egregiæ meritis meæ fidei tuisque mandabit. Alia *prof. prat. privilegia* sunt in l. 1. J. de Imp. prof. pens. & l. 2. J. de Imp. ex pen. 2011. Cuiac.

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Theodoro.*

Libellus ª præfecto prætorio datus, pro litis contestatione haberi non potest ᵇ. Dat. Prid. Kal. Octob. Agricola & Clementino Coss.

Nota, quod profectus prætorio possit facere legem generalem, & in hoc dicit ipse quod æquiparatur principi. Salyc.

2. *Idem A. Rufinus.*

Formam ª † ᵇ ¶ à præfecto prætorio datam, etsi generalis sit, minimè legibus vel constitutionibus contraria: si nihil postea ex auctoritate mea innouatum est, seruari æquum est. Dat. Idib. August. Seuero & Quintiano Coss.

Nota, quod propter valetudinem, vel negligentiam, forum vel hæreditatum, iudices possunt remouere ab officio. Salyc.

† Vide in hoc l. Alcia. 16. Pa. vide supra l. 1. p.

3. *Impp.* VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. AA. *Turiano P. P.*

SI quos iudices vel propter aduersam & longinquam corporis valetudinem, vel propter negligentiam ª, aut furtum, vel simile aliquod vitiū sublimitas tua inutiles esse reperiebitis ᵇ ab administratione remotis ᶜ, & vice eorum aliis subrogatis, furibusque penis legitimis subditis ᵈ, ad nostræ manifestudinis sententiam † non criminis, sed vindicta referatur. Dat. V. Id. Dec. Cap. Arc. & Bautone Coss.

ª Consor. Gl. 1. *cum fuerit in cap. dilecti. Eli. de rerum. delic. et c. rescripti. de appell. Consor. eisem cap. vide ad mon. Hostien. Innoc. Gloss. vide negligent, cuiusdam de Eum. vel Abbas § In negligent, consortibus, & dignitate. hic propter negligentiā pro priore possit cessare aliqui iudici clericus, dic quod à tali iudice possit appellari, vide Innocen. ad l. 1. infra in fine prudent.*

† *Sententia in omnibus manifestior.*

4. *Idem A. A. Addæo comiti & magistro utriusque militiæ.*

DE ordinatio iudice ª semper illustris est cognitio præfectorum: licet militari vito ab eo ᵇ facta fuerit iniuria. Dat. Prid. Kal. Ianuar. Constantin. Theodosio A. III. & Habundantio Coss.

5. *Impp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. AA. *Anthemio P. P.*

SI qui postha velut indebitis oneribus grauati, ad preces crediderint conuolandum, siue de nauicularii orationibus, siue transfectionibus; rescripta quæ de omnibus his atq; huiusmodi ordinationibus emiti contigerit, ad sedem sublimitatis tuæ referibantur. Dat. Idib. Decemb. Stilicone II. & Anthemio Coss.

DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO AFRICÆ, ET DE OMNI eiusdem diœceseos statu.

TITVLVS XXVII.

Vt etiam atque Iustiniani alius profectus prætorio Africæ, quem ipse constituit, post multos annos Africa Vandalis liberata, & restituta Romano Imperio. Et sub eius dispositione provinciæ septem Zeugitana, Tripoli, Numidia, Mauritania, & quæ propriè dicitur Africa, sunt proconsularis provincia Carthago, Sardinia insula, & Bizacium, quæ corruptè hoc Rufo Hierocle, pro Zeugitana, & corruptè appellari Bizacium, quæ restitit Rufo Hierocle in Dionysium. Iuxta provinciæ sunt Iustinianæ, atq; sic sunt consulis Zeugitana, & Carthaginensis. Singuli autem provinciis ipsum id Iustinianus suas constituit rectores. I. Africanus, vel præfectus, Consularis Zeugitanæ, Carthaginensis, Tripoli, Bizacii, & ad Consularem Bizacij scripta est l. 3. J. de of. cons. tit. 31. Præfectus autem rectores. Cæsiani & duces militum provinciæ quinque: Tripoli, Bizacii, Numidiæ, Mauritaniæ, Sardiniæ, simul ac defuisset, quid hi homines pro iudicibus dignitatis sua inferre debeant, scriptis sacri iuriscuti suae palatij, aut pro Iustinianus iudicibus, scriptis & officiis præfecti prætorio, præfectus provinciarum, vel scriniis magistri militum duces militarii, & quæ commenta, vel sistantia de publicis seruanti ipsi tui præf. prætorio, vel hominis rerum, siveniary exhortatio. Sed & hominum numerum facuit, & suum præfecto præt. ac cuique duci Iuliani, & aliis pluraque de confirmandis militibus limitanis, & de disciplina militari: denique de omni statu sine diœcesibus diuisis, sicut dixi in provinciis septem. Fuit & secunda Iustiniani quidam semper præfectum prætorio Italiæ, de qua Nu. 69. & 70. Cuiac.

1. *In nomine Domini nostri Iesu Christi, Imperator Cæsar Flauius* IVSTINIANVS, *Alamannicus, Gothicus, Germanicus, Francicus, Africus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao P. P. Africæ.*

Vas gratias ᶜ, aut quas laudes domino Deo nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest cōcipere, nec lingua proferre

Constitutio Græca hic desse notatur fortasse illa est, cuius hæc in Eclogæ † Basilicon Synopsi extat mutuandi, vt Iuan. Leunclaius adnotauit.

† Ex. 4. tit. 2. 2.

Οἱ δανειζόμενοι τὰ ἴδια, ἢ μετ' αὐτῶν οἱ ἐγγυητοί.

id est,

Præfecti ante omnes fedeunt, & post eos Senatores.

AFRICA quod Africa provincia, quæ ab Africo, hoc hominis Regione. C. Iuli Iuriscon. Prima in verbo *Africa.*

480/C.IV.K.5-4, 275-276
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vlrimum.* Nec hic quod vocat se Imperatoꝛ vltimum scriptum maximum: sic Papa dicit in rescriptis, seruus seruorum Dei.

b ¶ *Reuerentia.* scilicet, Deum.

c ¶ *Reipublicæ.* i. quidem nos scribimus etiam præfectis: etiam huic videntur scribere iuxta alios.

d ¶ *Quam.* f. sedem.

e ¶ *Ab eo.* f. sede.

f ¶ *Amoueo.* vt f. *ad.* §. *hoc etiam.* simile verbi f. *Ignosci.* §. *ad hoc tabernac.* ACEVAE.

ferre. Multas quidem & antea à Deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos eiusdem beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos, pro sua laude, & pro suo nomine, demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in sæculo contigerunt. vt Africa per nos tam breui tempore reciperet libertatem, antea † nonaginta quinque anno à VVandalis captiuata, qui animarum fuerant simul hostes, & corporum. nam animus quidem diuersa tormenta, atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant: corpora verò liberis natalibus clara, iugo barbarico durissimè subiugabant. Ipsaque Dei sacrosanctas ecclesias suis perfidiis maculabant: aliquas verò ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicitùs linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur * Alij verò post diuersa tormenta, per diuersas dispersi prouincias, vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere valeamus, qui per me vlrimum * seruum suum, ecclesiæ suæ iniurias vindicare dignatus est, & tantarum prouinciarum populos à iugo seruitutis eripere? quod beneficium Dei antecessores nostri non meruerunt, quibus non solùm Africa liberare non licuit, sed & ipsam Romam viderunt ab eisdem VVandalis captam, & omnia imperialia ornamenta in Africam exinde translata. Nunc verò Deus per suam misericordiam non solum Africam, & omnes eius prouincias nobis tradidit, sed & ipsa imperialia ornamenta, quæ capta Roma fuerant, ablata nobis restituit. Ergo post tanta beneficia, quæ nobis diuinitas contulit, hoc de Domini Dei nostri misericordia postulamus, vt prouincias, quas nobis restituere dignatus est, firmas & illæsas custodiat; & faciat nos eas secundùm voluntatem suam, ac placitum gubernare, vt † vniuersa Africa sentiat omnipotentis Dei misericordiam, & cognoscant eius habitatores, à quàm durissima captiuitate & iugo barbarico liberati, in quanta libertate sub fœlicissimo nostro Imperio degere meruerunt. Hoc etiam deprecantes exoramus *, sanctæ & gloriosæ semper virginis, & Dei genitricis Mariæ precibus, vt quicquid minùs est reipublicæ nostræ, per nos vltimos seruos suos restituat in suo nomine Deus, & dignos nos faciat seruitiam eius adimplere. Deo itaque auxiliante, pro fœlicitate reipublicæ * nostræ per hanc diuinam legem sancimus, vt omnis Africa, quam nobis Deus præstitit, per ipsius misericordiam optimum suscipiat ordinè, & propriam habeat præfecturam: vt sicut Oriès, atque Illyricum, ita & Africa, prætoriana maxima potestate specialiter à nostra clementia decoretur: eniam sedem iubemus esse Carthaginem: & in præfatione publicarum chartarum præfecturis alia eius nomen adiungi: quam * nunc tam excellentiam gubernare decernimus: & ab ea *, auxiliante Deo, septem prouinciæ cum suis iudicibus disponantur, quam Tingi *, [&] quæ proconsularis antea vocabatur, Carthago, & Byzacium, ac Tripolis rectores habeant consulares. reliquæ verò, id est, Numidia, & Mauritania, & Sardinia, à præsidibus cum Dei auxilio gubernentur. Et in officio quidem tuæ magnitudinis, necnon pro tempore viri magnifici præfecti prætorio Africæ, trecentos nonaginta sex viros per diuersa scrinia & officia militare decernimus. In officiis verò consularium, ac præsidum quinquaginta homines per singula officia esse sancimus. Quæ verò emolumenta tuæ magnificentiæ tua, siue consulares, & præsides, & quod vnusquisque ex officio eorum de publico consequi debeat, notitia subter annexa † declarat. Optamus ergo, vt omnes iudices nostri secundùm voluntatem & timorem Dei, & nostram electionem † atque ordinationem, sic suas administrationes gubernare studeant, vt nullus eorum aut cupiditati sit deditus, aut violentias aliquas vel ipse inferat, vel iudicibus aut officiis eorum, aut quibuscunque aliis collatoribus inferre permittat. Licet enim per omnes prouincias nostras (Deo iuuante festinemus, vt illæsos habeant collatores, maximè tamen tributariis diœceseos Africanæ consulimus, qui post tantorum temporum captiuitatem meruerunt (Deo iuuante) per nos lumen libertatis aspicere. Ergo iubemus, omnes violentias, & omnem auaritiam cessare, & iustitiam, atque veritatem circa omnes nostros tributarios seruari. Sic enim & Deus placatur; & ipsi possunt celeriùs sicut collatores alij nostræ reipublicæ releuari, atque florere. Sportulas etiam ab officio tam viri magnifici præfecti [prætorio] Africani, quàm reliquorum iudicum sic exigi iubemus, quomodo in nostra legislatione est dispositum, & ab omni republica nostra custoditur: vt nullus audeat quocumque tempore vel quocumque modo earum excedere quantitatem. Hoc etiam præsenti sanctione eredimus ordinandum, vt non multa dispendia pro completione chartarum, vel codicillorum, vel in nostro latereculo, vel in scriniis præfecti prætorio, per Africam iudices sustinere videantur: quia si ipsi dispendia læsi non fuerint, nullam habebunt necessitatem eiusdem nostræ Africæ tributarios prægrauandi. Iubemus ergo, vt iudices diœceseos Africanæ, tam ciuiles, quàm militares, in nostro latereculo pro codicillorum atque chartularum promotionis suæ consuetudinibus, nihil vltra sex solidos præbeant: at verò in scrinio præfectorum non vltrà duodecim solidos cogantur inferre, quem modum si quis excesserit, ipse quidem iudex xxx. librarum auri dispendio subiacebit, officium verò eius non solùm simile dispendium, sed & capitale periculum sustinebit. Nam si aliquis ex quacumque parte iussa fuerit iussiones nostras excedere, & non festinauerit tum Dei timore ea seruare, non solùm dignitatis, aut substantiæ periculum sustinebit, sed etiam vltimo supplicio subiacebit. Et est notitia Deo auxiliante *. Pro annonis & capita pro tempore PP. per totam Africam, auri libras centum. Pro annonis Consularium † auri libras xx. Pro annonis Cancellariorum, auri lib. viij. Item officiis eius ita. In scrinio primo hominibus decem pro annonis xviij. pro cap. fol. xij. Fiunt fol. cxlviij. Item Numerario, pro annonis, fol. v. & pro cap. fol. iv. Fiunt fol. xlvj. Secundò * pro annon. iij. annonis fol. v. & pro cap. vij. cap. fol. v. & pro cap. ij. cap. fol. iv. Fiunt fol. xvj. iij. verò & iv. ad ann. i. ann. fol. v. & ad cap. i. cap. fol. iv. Fiunt xxiv. Reliquis iij. ad ann. I. ann. fol. v. & ad cap. I. cap. fol. 4 Fiunt solid. xxviij. In scrinio secundo, vt suprà scriptum est. In scrinio tertio, vt ¶ scriptum est. In scrinio quarto, vt supra scriptum est. In scrinio primi scrinij, quod est subadiuæ hominibus x. ann. xiv. cap. xij. Fiunt fol. cxvi. fol. Ita primi scrinio pro ann. iij. ad ann. fol. v. & pro cap. ij. cap. fol. iv. Fiunt fol. xxiij. Secundò pro an. ij. an. solid. vt supra scriptum est. & pro cap. cap. fol. vt supra scriptum est. & fiunt fol. xvj. Tertiò & iv. pro an. i. annona, solidorum, vt supra scriptum est. & pro cap. i. cap. solid. vt suprà scriptum est. Fiunt fol. xxiij. Reliquis hominibus vj. ad ann. i. annona fol. v. & pro capitu cap. fol. iv. Fiunt fol. lviij. In scrinio * Commentariensis hominibus xij. an. xvij. cap. iv. Fiunt fol. cliij. Primo commentariensi ann. iij. fol. v.

† al. cursus ab gubernare ad. vt. f. ab gubernare. Item ab. eius cursus gubernare quæ ante. Manifestior in Chronico ait. Hoc cyclo VVandilorum regem ubique Arrianis catholicos exuisse multa linguam secisse, quique nunc locuntur esse de fidei suæ conditione. Sic videlicet multos fideles prouisse linguis & manibus mutatis iniquitatis iniquas voce loquentes.

* Hunc vnum exhibet manuscriptus ipse est Nuncpherus Rex. cyrillus. Ne-ad fol. Affirmabat hanc confessionem ab legato, & specialis exemplis huius miraculi facere exaudiri ex Procop.

† al.

* Zeigi, vel Zeugi in codice manuscripto, Zeugi autem eius olim primo primum ciuitas Africæ, quæ erat & Carthago, vt ait Isidor. lib. 14. c. 5. & vetus monumentum BIBLIOTHECÆ quidam hanc problemia fortasse appellat proconsulatum, nullo modo dedignatur vocabulum esse. quod fortasse ab ipsa Tingi, & ad eam pertinentia, & post verba? regi proprium hoc addituum, cum etiam deis in omnibus monumentis inscriptum. Cuius.

† Cicer. c. vlim. ad. ciu. super verba ciuiliter. sicut & magnet. vbi meminerat hanc verba.

* Hanc notitiæ reperi in vna diuinum manuscripto, quod diligentiæ comparui.

† confidentia fl. i. in.

* al. In scrinio secundo, vt fuerit scriptum est. in scrinio primo, vt suprà scriptum est, &c.

* al. scrinio est. manuscriptum hom.

480/C.IV.K.5-4, 277-278
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Subtractionis nomen Domini præfigendum esse ex hoc colligunt non omnes, sed quibus

b Dominum hunc.

c ¶ Dominus: b. id est, natura à cæteris se distinc. Δεσπότης enim carnem significat.

a [N nomine Domini.] Nota *. In nomine Domini incipiendum: vt in auth. de nomine, in prin. colla. vj. tit in auth. de quæst. in prin. coll. vi. b ¶ Incertus. Repone vt l. ad. l. §. sicut ergo prædictum.

fol.v. pro cap.ij.cap.fol.iiij. Fiunt fol.xxiij. Sequentes homines iij. ad ann. ij. ann. fol. v. pro cap.ij. cap fol.iiij. Fiunt fol.xlviij. Reliqui homines viij. ad ann. 1.ann. fol. v. & cap. 1. cap.fol.iiij. Fiunt fol.xxvij. In scrinio ab actis hominibus x.ann. xiiij. cap. xij. fol. cxviij.ita primo ann.iij. pro ann. 1.fol. vj. cap.ij.cap.fol.iiij. Fiunt fol.xxiij. Secundo & tertio ad an. ij.ann.fol.5.& ad cap.ij.cap.fol. iiij. Fiunt fol.xxxij Reliquis xvij.ad an. 1.fol.v.ad cap. 1. cap. fol. vij. Fiunt fol.lxiiij. ¶ In scrinio libellorum hominibus vij. an. vj. cap.vj. Fiunt fol.v.pro cap.ij.cap.fol. iiij. Fiunt fol. xvj. Secundò ij.pro an.fol.x.pro cap.1.fol.iiij.Fiunt fol. xij. Reliquis hominib.iiij.ad ann.1.ann.fol.ibid. v. & ad cap. 1. fol.iiij.Fiunt fol.xxxvj. ¶ In schola exceptorum hominibus lx.ann. lxxiiij.cap.lxij.fol. cxxviij. Ita primo & secundo ann.iij.pro ann.fol.v.& ad cap.cap. fol. iiij. Fiunt fol.xlvj. † Alitis hominib.vj ad ann. ij. fol.v. ad cap.1.cap.fol.iiij. Fiunt fol.cxvj.Reliquis hominib.x *. ad ann.1.ann. fol. v. & ad cap. 1. cap.fol. iv. Fiunt fol. cxv. Reliquis hominibus xliv ad an.1.fol. v. & ad cap. fol. iv. Fiunt fol. cclxxxvi. ¶ In schola singularium hominibus l.ann. iij.cap.1.fol. ccclxxxiij. Ita 1. ann. ij. an.fol.v.cap. 1. cap.fol. iij Fiunt fol. xxxiv. Secundo, tertio & quarto ad ann. v. fol.v. & ad cap. 1. cap. fol. iv. Fiunt fol. xxxiv. 2. ¶ Reliquis xlvi. ad ann. 1. fol. v. & cap. 1. cap. fol. iv. Fiunt fol. cccxxiij. In schola mittendariorum hominib.l. ann. lij. 5 cap.1.fol. 442. Ita primo anno ij. ann. fol. v. & ad cap. 1.cap. fol. iv. Fiunt fol. xiv. Secundo, tertio, & quarto ad ann. 1. ann. fol. v.& ad cap. 1. cap. fol iv. Fiunt fol xxxiv. 2. ¶ Reliquis hominibus xlvi. ad ann. 1. ann.fol.v. & ad cap. 1.cap.fol.iv Fiunt fol. cccxxiv. †. ¶ In schola cursorum hominibus 10. ann. xxij. 5. cap. xxx.fol.3 32. Ita primo anno.ann.fol.v.cap.1.cap.fol.iv. Fiunt fol. xvij. Secundo, tertio, & quarto ad ann.1.2.ann fol.v.& ad cap.1. cap.fol iv. Fiunt fol. 34. 2. Reliquis hominibus xxvi. ad ann.1.fol. v. & ad cap.1.cap.fol. iv. Fiunt fol. 2 34 In schola nomenclatorum, hominibus 21. ann. fol. v. cap. xij. fol. 4. Fiunt fol. cxv. Ita primo anno, an.fol.v.cap.1 2. cap.fol.iv. Fiunt fol. xvi. Reliquis hominibus 21. ad ann. 1. an.fol.v. & ad cap. 1. cap fol.iv. Fiunt fol.95. ¶ In schola stratorum * hominib. vi. an. vij. cap.vj. fol 59. Ita primo anno, ann. fol. v. cap. 1. cap.fol. iv. Fiunt fol. xiv. Reliquis hominibus v. ad ann. 1.ann.fol. v.& ad cap.1.cap.fol iv. Fiunt fol. 2lv. ¶ In schola † prætorianorum * hominibus decem an. xii.cap 1.fol. xcvij. Ita primo anno, pro ann. ij.fol. v. pro cap.fol.iv.Fiunt fol.xvi Reliquis hominibus ix.ad ann. 1. pro ann. fol.v.cap.1. pro cap.fol. iv. Fiunt fol. 71. * In schola dracontariorum hominibus 2. ann. xi. cap.2. 5 fol. 206. Ita primo anno, pro ann. fol. xiv. cap. 1.pro cap.1.fol. iv. Fiunt fol. xvi. Reliquis hominibus 12. ad an. 1. pro an.fol. v. cap. 1. pro cap. fol. iv. Fiunt fol.lxx. ¶. In scrinio operum hominibus xx.an. 24.cap.xxi.fol.124.Ita primo ann.iij pro an. fol.v. cap. ij.pro cap. fol.8. Fiunt fol. 24. Reliquis hominibus iij. ad an. ij. pro an fol. 5. & ad cap. 1.pro cap.fol.4.Fiunt fol. 62. Reliquis aliis hominibus vi. ad an. 1. pro ann. fol.v. & ad cap.1. pro cap.fol. iv.Fiunt fol.xc. ¶ In scrinio arcæ hominibus xx.an.18.cap.xxi. fol. 224. Ita primo anno, iij. pro ann. fol. v. cap. ij. pro cap. fol. iv. Fiunt fol. 23 Reliquis hominibus iv.ad ann.ij.pro an. fol.v. & ad cap.1 pro cap fol. iv. Fiunt fol. xlij. Reliquis aliis hominibus vi.ad ann.ij fol. v.& ad cap.1.pro cap.fol. iv. Fiunt fol. 68. Reliquis aliis hominibus ex. ad an.1.pro an. fol.v. & ad cap. 1. pro ca.fol. iv. Fiunt fol.xc. ¶ In schola chartulariorum hominibus l.an. 38. cap.ij.pro cap.fol. iv.Fiunt fol.24.Ita primo anno 3.pro ann.fol.v.cap.ij.pro cap.fol.iv. Fiunt fol.25. Reliquis hominibus tij.ad ann.ij. pro ann fol. v.& ad cap.1.pro ca. fol.4. Fiunt fol.48. Reliquis aliis hominibus vi.ad an.1 pro an. fo.v.& ad ca. 1.pro ca.fol. 4. Fiunt fol. 49. Reliquis hominibus xl.ad an.1.pro ann.fol.v.& ad c. 1. & pro cap.fol.4 Fiunt fol.,60 Fiunt homines 396. an. cccccxcix.fol ij. cccccc.cap. cccccx. Fiunt fol. iv. lxxiij. iii. ccclxxij.Item pro an.& ca.confiualium * fol. cccccliii. Officiorum eius fol clx. * potest. * medi. hominib.v.an.xlviii.cap.xviii.fol cccccxviij. Ita primo anno,pro ann.xv.cap.v.fol.v.Secundo pro ann.2. cap. v.fol.lxx.Reliquis hominibus iii.ad ann.viij. & ad cap. ii.fol.cl. ¶ Grammaticis hominibus ii. ad ann. 2. & ad cap.ii.ad fol.lxx. fortitas *. ¶ Oratoribus hominibus iv. ad ann. 2.cap. v.ad fol. lxx. Hæc igitur quæ pro dispendiis, cisibus iudicibus Africæ, eorúmque officiis, id est, tam scriniariis amplissimæ eius præfecturæ, quàm cohortalibus per hanc diuinam constitut.statuimus, tua magnitudo cognoscens ex Kal.Septemb. futuræ tertiædecimæ indictionis, effectui mancipari, obseruarique procures,atque edictis publicis omnibus innotescat.His fellicet qui ordinati fuerint à tua sublimitate,secundùm præsentem diuinam constitut. firmitatem sui status in perpetuo habituris. Nam Deo iuuante, de militaribus iudicibus, & de officiis eorum,& de alio nostro exercitu per aliam sanctionem statuemus. Dat. Const. † DN. Iustin. P. P. *

11. *Item a. Bellisario magistro militum per Orientem.*

IN nomine Domini, nostri Iesu Christi ad omnia consilia omnésque actus semper progredimur. Per ipsum enim iura superi) suscepimus. Per ipsum pacem cum Persis in æternum cõfirmauimus. Per ipsum acerbissimos hostes, & fortissimos tyrannos deiecimus. Per ipsum multas difficultates superauimus. Per ipsum Africam defendere, & sub nostrum imperium redigere nobis concessum est. Per ipsum quoque vt nostre moderamine rechè gubernetur, & fimè custodiatur,confidimus. Vnde per eius gratiam etiam cubilium administrationum iudices, & officia * singulis Africanis prouinciis constituimus : attribuentes quidem emolumentum, quod vnusquisque percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiam etiamnum animum nostrum referentes, & armatas militias, & duces militum ordinare disponimus. ¶ Sancimus itaque, vt dux militum Tripolitanæ prouinciæ in Leptimagnensi † ciuitate sedes interim habeat. Dux verò Byzacenæ prouinciæ, & in Capsa, & altera Lepte ciuitatibus interim sedeat. Dux verò Numidiæ prouinciæ in Constantiensi ciuitate sedes interim habeat. Dux autem Mauritaniæ prouinciæ in Cæsariensi ciuitate interim sedeat. ¶ Iubemus etiam vt in traiectu qui est contra Hispaniam, qui Septa * dicitur : quantos pro uiderit tua magnitudo, de militibus vnà cum tribuno suo homine prudente, & deuotionem seruante Reipub. nostræ per omnia confitutas : qui pullint & ipsum traiectum semper seruare,& omnia quæcumque ibi partibus Hispaniæ,vel Galliæ seu Francorum agunt, viro spectabili duci denunciare, vt ipsæ tuæ magnitudini referat.In quo traiectu † etiam dromones * quantos prouideris, ordinari facias. ¶ In Sardinia autem iubemus ducem ordinari : & cum iusta monetes vbi Barbariæ * gentes videntur federe, habentem milites pro custodia locorum, quantos & ibi tua magnitudo prouiderit, & omnes diligentes pro commissis suæ custodiæ, prouinciis inuigilent, & ab omni hostium incursione subiectos nostros tueantur illæsos : & festinent die † nostræque Dei inuocando auxilium, & diligenter laborando, vsque ad illos fines prouincias Africanas extendere : vbi autę inuasionem

Vvanda

480/C.IV.K.5-4, 279-280

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Clausura Imperij limites.

a ¶ *Maximè.* adauctiores.

b ¶ *Clausuræ* *. i. imperij limites.

c ¶ *Rem.ordinationem de prouinciis. lo. ff. de rem. & ius.l. vt gradatim.*

d ¶ *Labores suos. lo.ff. de off.mag.offic.Lucrum.*

e ¶ *Angus.fuerit.id est, vsurpauerit.*

f ¶ *Redacti.* scil.eorum.

g ¶ *Fuerit.id est, fit.*

h ¶ *Decurtet.* scil. tua magnitudo.

i ¶ *Castella.* sicut Papa potest de vno Episcopatu fuerre duos, sic & Imperator potest * de duobus ciuitatibus facere vnam, & e contrario *vt in auctent. vt ind. fiat propter suffra. §. multi quoque.col.1.*

k ¶ *Annexa.l.1. prouin.l.*

b Episcopatus vnus in duos fieri potest. e Ciuitas vna in duabus, & e contrario ex vna duas, ab Imperatore fieri possunt.

Vvandalorum, & Mauroruni Reip. Romana fines haburrat, & vbi custodes antiqui seruabant; sicut ex clausuris & burgis ostenditur. Maximè * autem ciuitates quæ prope clausuras *, & fines antea tenebantur, cùm essent sub Romano imperio constitutæ, auxiliante diuina misericordia, cùm hostes per partes expellantur, festinent comprehendere, atque munire: & in illis duces & milites per partes accedant, vbi antea fines, & clausuræ prouinciarum erant quando integræ Africanæ seruabantur sub Romano Imperio prouinciæ: quod Deo annuente (cuius auxilio nobis restituta sunt) speramus citò nostris prouenire temporibus, & vt in securitate *: pace prouinciæ cum aniquis finibus integræ seruentur, & vigiliis, ac laboribus deuotissimorum militum, & cura spectabilium pro tempore ducum custodiantur illæsæ: quoniam ita conuenit, vt semper custodes fines prouinciæ seruent; ne detur hostibus licentia incurrendi, aut deuastandi loca quæ nostri habiedi possident. ¶ Quantos autem milites, siue pedites, siue equites, per vnumquemque limitem collocari oportet ad custodiendas prouincias & ciuitates, tua magnitudo, prout consideraueris, ordinet, & nobis referat: vt si prouiderimus, sufficientem esse ordinationem, confirmemus eam *: sin autem perspexerimus, & aliquid ampliùs fieri, vt eam augmentemus. Quid autem dux stipendiorum nomine pro se, falsique hominibus, & quid eius officium consequatur: hoc in subdita declaratur notitia. Sicut ergo prædictum est, inserim nunc duces ac milites secundùm nostram dispositionem in locis seu ciuitatibus in quibus iussimus, sedeant, donec, Deo auxiliante, nobis ac Reip. nostræ per labores nostros in illis locis constitui possint, in quibus vniuscuisque prouinciæ antiquus limes constitutus erat, quando florente Romana Repub. memoratæ prouinciæ integræ tenebantur. ¶ Pro limitaneis verò ordinandis necessarium nobis esse videtur, vt extra Comitatenses milites qui per castra sunt, milites limitanei constituantur, qui possint, & castra, & ciuitates limitis defendere & terras colerent & alij prouinciales videntes eos per partes, ad illa loca se conferant. Et exemplum fecimus vnius numeri limitaneorum: vt secundùm exemplum, quod nos mitimus, per castra & loca, quæ prouiderit tua magnitudo, eos ad similitudinem nostri exempli ordinet: sic tamen, vt si inueneris de prouinciis idonea corpora, aut de illis, quos anteà milites habebant, limitaneorum constituas numero in vnoquoque limite: vt si aliqua forsitan commotio fuerit, possint ipsi limitanei, sine Comitatensibus militibus vnà cum ducibus suis adiuuare loca, vbi dispositi fuerint, non longè limitem exeuntes, nec ipsi limitanei, nec duces eorum, vt nullum etiam dispendium à ducibus vel ducianis prædicti limitanei sustineant, nec aliquas sibi consuetudines de eorum stipendiis per fraudem ad suum lucrum conuertant. Hæc autem non solùm in limitaneis volumus obseruari, sed etiam Comitatenses milites: & vnumquemque ducem, & tribunos eorundem militum iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant, & non concedant eos diuagari, vt si quando necessitas contigerit, possint inimicis resistere; & nullum audeant duces aut tribunos commeatalem de ipsis dimittere: ne dum ipsi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant prouincias. Nam si vsurpauerint memorati duces, vel officia eorum, seu tribuni commeatalem de militibus relinquere, aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi acquirere, hoc non solùm in quadruplum iubemus publico rependere †, sed etiã dignitate † *significat.* eos priuari. Magis enim debent & duces & tribuni supra deputata sibi emolumẽta secundùm labores suos * de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatis militum, aut eorum stipendiis lucrum sibi acquirere: quoniam ideò ordinati sunt milites; vt per ipsos prouinciæ vindicentur: præcipuè cùm sufficienter, & ipsis ducibus, & eorum officiis emolumẽta præstitimus, & semper prouidimus vnumquemque secundùm labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates perducere *. Postquam verò Deo placuerit, * *perducere.* & per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum statum peruenerit, & bene ordinatus fuerit: tunc vbicunque necessitas emerserit, viri spectabiles duces inuicem sibi quando vsus exegerit, auxilium præbeant: vt prouincia seu limites, eorũ vigiliis & laboribus (Deo iuuante) illæsi custodiantur. Sicut autem iubemus audaces & feroces contra inimicos iudices, ac milites nostros esse diligentes volumus, eos mites circa collatores nostros existere, & nullum damnum, nullãmque læsionem in eos efficere. Si in autem quisquam de militibus ausus fuerit * quamcunque læsionem tributariis nostris inferre: periculo viri spectabilis, ducis, seu tribuni, & principis digna vindicta afficiatur, vt indemnes tributarij nostri custodiantur. Si verò pro quibusdam causis interpellatio apud nostros iudices facta fuerit: iubemus non amplius sportularum nomine, quàm nostris legibus definitum est, executores accipere, præsum eisdem legibus inferam ex transgressione formidantes. Cùm autem (Deo annuente) Africanæ nostræ prouinciæ per tuam magnitudinem secundùm nostram dispositionem ordinatæ, & limites in antiquum statum reducti *, & omnis Africa sic deuenta fuerit *, sicut erat: Cùm ergo hæc omnia (Deo iuuante) præsente tua magnitudine disposita, & perfecta fuerint, & per labores tuos [antiquos] fines omnes Africa receperit, & docuerit * nos de omni ordinatione totius Africanæ diœceseos, id est, quanti, & qui milites in quibus locis vel ciuitatibus constituti sint, & quanti limitanei, & in quibus locis, & militiis collocati sunt, tunc iubemus, tuam magnitudinem ad nostram clementiam remeare. Interea verò si aliquas ciuitates, seu castella * per limites constituta prouiderit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & propter hoc non posse bene custoditi; ad talem modum ea constitui disponat, vt possint per paucos bene seruari. Cùm autem magnitudo tua omnibus dispositis ad nos remeare iussa fuerit, tunc duces vniuscuisque limitis, quotiens pro componendis ciuitatibus aut castris, & pro stipendiis suis, aut pro annonis aliquod opus habuerint, celeriùs ad virum magnificum præfectum per Africam significent: † vt ipse, quæ necessaria fuerint † *significat.* festinet facere, ne aliqua protractio prouinciis noceat. Ea verò, quæ ipse fecerit, vel quæ adhuc necessariò procuranda sunt postea, & memoratus vir magnificus præfectus [prætorio] Africæ, & viri spectabiles duces, & de aliis omnibus, quæ ibi agentur, frequenter ad nos referant, vt bene facta confirmemus, & quæ opportunius debent fieri, ex nostra dispositione peragantur. Hoc etiam decernimus, vt iudices qui ordinandi sunt per Africanos limites, nihil ampliùs, in sacratissimo palatio cuiliber personæ, aut dignitati, vel in prætorio per Africam, præfecturæ & magisteriæ potestati præbeant, nisi quantum subter annexa * declarat notitia. Nam si quis ampliùs, quàm in subdita notitia taxatum est, vsurpauerit, seu acceperit, triginta

480/C.IV.K.5-4, 281-282
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Periclitant.* Quidam fecisse hunc legum hic, quidam habere plus, fecisse quantum quilibet dux cum suis hominibus capiat, & sic ek notitia, de qua ff. fecit mentionem.

b DE OFFICIO praefecti vrbi.

Supra vidi est de Imperatore, qui est summus, vt de praefecto praetorio, qui iuxta illos maiorem dignitatem habet: nunc

ginta libras auri maldae dependat nomine, cum quo & periculo indignationis nostrae serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet persona, aut dignitate, aut officio accipiente aliquid ab eis, praeter illos quorum nomina in subiecta notitia continentur. Ad hoc iubemus, vt (Deo iuuante) vnusquisque dux, seu eorum officia, secundùm quod notitia subter annexa continet, emolumenta sua ex tributis Africanae prouinciae ex Kalend. Septem. instantis felicissimae tertiae decimae indictionis percipiant †† *. Et * hanc notitia, Deo volente, debet delegari Ducibus, & eorum officiis in Africa constitutis pro annonis & capitis per singulos annos praebendis.

Ita Clarissimo viro Duci Tripolitanae prouinciae, & hominibus eius singulis fol.d.v. cap. clix. singulis cap. fol. DCLXXXIII. Adsessori ducis, & officio, ac hominibus eiusdem xl. anno XCV.s. singulis ann. cap. fol. vj. Simul fiunt pro ann. & cap. fol. DCLXXIV. Diuiduntur sic: Adsessori in ann. viij. cap. iv. Primicerio in ann. viij. cap. ij. ¶ Ducenariis iij. ad ann. vj. solidi: fiunt ann. capitis fiunt capitum. cap. Centenariis vj. ann. v. fiunt. Fiunt ann. iv. & ad cap. j. fiunt ann. xvj. & ad cap. iij. fiunt cap. viij. ¶ Circitoribus ix. Aliis xj. ad an. j. s. fiunt ann. xiv. fiunt. & ad cap. iij. fiunt cap. xj. Item viro clarissimo Duci Byzacenae prouinciae, & hominibus eius, an. CXC. singulis in an. fol. v. c. CLVIIJ. singulis cap. fol. x. Simul fiunt pro ann. cap. fol. DCLXX. omnes. Diuiduntur sic: Adsessori in ann. vij. cap. iv. Primicerio in ann. v. cap. ij. Numerario, in ann. vj. cap. iij. Ducenario, iv. ad ann. iij. Fiunt cap. ij. Centenariis, vj. ad an. * ann. xv. & cap. x. Fiunt cap. viij. Circitoribus, ix. ad ann. * Fiunt ann. xiij. & ad cap. iij. Fiunt cap. vij. Circitoribus, ix. ad ann. ij. Fiunt xviij. & ad cap. Fiunt ann. * iiij. * CIX. semis. Aliis xj. ad ann. iij. * Fiunt ann. xiij. sem. & ad cap. xj. ¶ Item viro clarissimo Duci Numidiae prouinciae, & hominibus eius, ann. CXC. singulis ann. fol. viij. cap. CLVIIJ. singulis cap. fol. ix. Simul fiunt pro an. & cap. fol. DCCIJ. XXXIV. Adsessori Ducis, & officio eius, hominibus. xl. ann. & cap. fol. v. cap. xliv. singuli cap. fol. v. cap. xlvij. ij. singulis cap. fol. iij. Simul fiunt pro ann. & cap. fol. CLXIV. sem. Diuiduntur sic: Adsessori in annor. xlij. cap. vj. Primicerio * ann. cap. iij. Numerario in annon. iv. * Fiunt ad ann. xvj. & ad cap. v. Centenariis, ad ann. xj. sem. Fiunt duodecim & ad cap. vj. Biarchis viij. Circitoribus, ix. ad annor. ij. Fiunt ann. CXXVIJ. & ad cap. iij. Fiunt cap. viij. semis. Aliis xj. ad ann. ij. Fiunt ann. xvj. fiunt xv. & ad cap. iij. Fiunt cap. xj. ¶ Item viro clarissimo Duci Mauritaniae prouinciae, & hominibus eius ann. CXC. singulis ann. fol. v. cap. fol. c.c. CLX. XXXV. Adsessori Ducis, & officio eius hominibus xl. ann. XCV.s. * iij.s. Fiunt simul pro ann. & cap. fol. DCLXX. iij.s. Diuiduntur sic: Adsessori in ann. ix. cap. iv. Primicerio, in ann. v. cap. i. Numerario, in ann. cap. iij. Ducenariis, iij. ad annor. iij.s. Fiunt ann. * & cap. iij. Fiunt cap. j. * Centenariis ix. ad ann. x. & ad caput iij. Fiunt capita v. Biarchis, viij. Circitoribus, ad anno. viij. Fiunt annor. xviij. & ad cap. iij. Fiunt cap. iij. Fiunt cap. xj. Item viro clarissimo Duci Sardiniae insulae, & hominibus eius. ann. CXC. singulis ann. fol. CCLXXXIJ. Adsessori Ducis, & officio eius hominibus, xl. ann. XCV.s. singulis ann. fol. cap. xl. viij. singulos cap. fol. ix. Simul fiunt pro ann. & cap. CLXXXVJ. Diuiduntur sic: Adsessori ann. ix. & cap. iij. Primicerio in annum. ij. cap. iij. Numerario, in annum cap. iij. Ducenariis, iv. ann. iij. fiunt ann. xvj. & cap. iij. fiunt & cap. ix. Circitoribus, ix. ann. iij. Fiunt ann. xxix. & cap. iij. Fiunt cap. ix. Circitoribus, ix. ann. iij. Fiunt ann. iv. cap. ix. semis. Aliis vndecim ad annum, sexdecim fiunt, & ad cap. xvi. Fiunt cap. xj.

NOTITIA consuetudinum quae in sacro latereculo, & in praetorio amplissimae praefecturae per Africam, & in officio magistri militum, pro tempore Dux praebere debet vniuscuiusque limitis, sic: In sacro latereculo, fol. vj. ¶ In officio magisteriae militum potestatis pro insinuandis administrationis suae diuinis nostrae serenitatis affatibus fol. xij. ¶ In officio amplissimae praefecturae per Africam pro insinuandis eiusdem chartis. fol. xij. Gloria itaque tua, quae per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit aeternitas, effectui ea mancipari, obseruarique praecipiat. Emissa lex Idibus Aprilibus, C.P. D.N. Iuliniano, P.P. A.IV. & Paulino V.C. Coss.

LECTORI.

Hanc notitiam integram, conferamque doctissimorum virorum, quatenus licuit, relationem ex vetustis exemplaribus repositorum, qua diligentem percipiant, pag. 285. praeuidente, non procul a fine, genuinis crucibus notatam, statim sequitur, ad tuiusque vsque frequentem procurrentem, nempe: De officio praefecti vrbi. *Cum loco legebatur haltenus in omnibus exemplaribus (quaequot extant) impressis, sequens notitia mistis lacera, manca, ac inutilis, quod innotere videtur glossema, percipiant. Quam quidem notitiam deuoti lic, vt diligentiae nostra partem fidem ibi fecerimus, partim ne glossema omissum esset, suppingere non piguit.*

Et hanc notitia, Deo volente, debet delegari Iudicibus, & eorum officiis in Africa constitutis pro annonis & capitis per singulos annos praebendis. Item viro clarissimo duci Tripolitanae prouinciae, & hominibus eius quadraginta annis nongenos & septem. Item viro clarissimo duci Byzacenae † & hominibus eius similiter. Item viro clarissimo duci Numidiae, & hominibus eius similiter. Item viro clarissimo duci Mauritaniae prouinciae, & hominibus eius similiter. Item duci Sardiniae, & hominibus eius similiter. Item notitia consuetudinum, quas in sacro latereculo, & in praetorio amplissimae praefecturae per Africam, & in officio magistri militum pro tempore dux praebere solet vniuscuiusque limitis, sic: In sacro latereculo solidos. In officiis magisteriae militum potestatis pro insinuandis diuinis administrationibus, seu diuinae serenitatis affatibus, solidos duodecim, pro officio amplissimae praefecturae per Africam pro insinuandis eius chartis solidos duodecim. Gloria itaque tua, quae per hanc paragmaticâ sanctionem nostram statuitur, aeternitatis effectui mancipari, obseruarique praecipiat.

† al. Cosma.

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBIS. TITVLVS. XXVIII.

Hyaunoter titulo de officio praef. vrbi, & de officio magistri militum, quia potestatem suae praef. praetoriana [illegible] l. 1. de praef. praet. Sua vrb. germana [illegible] l. solutorum. [illegible] l. de adop. dia. tod. Vrbi in temerae [illegible] vrbi. [illegible] caeteris omnibus praefuerat, quasi praetoris ordinem vrbi, vt amplius quoque, & superius vrbis est nomen. l. 3. hoc tit. No. 12. Vbi [illegible] Senatus olim fuit in Senatu dignitate, non potestate maior. Vbi est ad quem custodia & cura vrbis regia iuriis [illegible] & quicquid intra centesimum lapidem administrat, vbi centesimum [illegible] praetoris cognitio est. Vbi ad quem spectat cura annonae, cura caerimoniarum, cura corporatorum, vicini pastorum, suariorum, haurium, pecuariorum, qui in certum tempus emti & ei corpori quasi seruiunt quadam obstricti sunt in perpetuum, & cura thermarum, cura vanalium rerum, cura [illegible], ac popularis [illegible] Vipsana, Praefecta, Abbata, Rufus, quo de causa Capitolium in Pontificio dicit praef. vrbi cum omnibus participasse sanctum. Idem quoque praefect. vrbi diuinae vrbis sacra [illegible] sunt praef. praetorio L. 11. 12. 18. 21. Cod. Th. de appell. l. 2. Cod. Th. de pac. Et hanc magistratum [illegible] Augustum Suetonius auctor est, & Victor Aurelius. C 1 2 c.

480/C.IV.K.5-4, 283-284
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ergo non est videre de inferioribus. Et dicit Od. quod Papa ad similitudinem huius praefecti Vrbis, cum sit de Romano, pertinente ibi totum cardinalem, qui vicos a *eius gerit in Roma, & de hoc qualiter debet dimittere, habeat totum iuramentum multum venustum, & elegantem, sive est opinione & pulcherrima formae dictatum in c. fundamentum, ex. de ele. lib. 6. Fol.*

a Vicarius vbis Romae, dicitur Pontifex qualiter.

S Tudentibus] Redundasset. id est, ut commissa praefectio annonae.

b Praefectura, l. Vrbis.

c ¶ Latent. quia ipse habeat.

d ¶ Praefectus. praefectus Vrbis, & praefectus annonae, *vt vi. l. 1. §. fin.*

e ¶ Praefect. praefectus Vrbis: vt *§ l. §. fin.*

f ¶ Eamque. habeat.

g ¶ Nomine. vocatur enim praefectus et ipse.

¶ Et non. hic duo quod inferior b habet superiori: vt *§. de offi. reff. premia. § postea.* Et quod nomine c est deferendum: vt *§ de def. cited. defunctorum, & § de appell. quoties. § deveniunt. in fi.*

b Inferior superiori habet.

c Nomini deferendum.

h Quod promulgatis. Hac lex non legitur.

i ¶ Sanctionibus. quas nos habemus: quae dicebant quod legitur, & facit *§ ea. l. § ciuiter vbi.*

k ¶ Tua. loquitur praefecto vrbis.

l ¶ Obseruet. scil. hoc. m ¶ dolucendo. cum se qui in eis non habet iurisdictionem.

n ¶ Rescriptum. non legitur.

o ¶ Contingat Nov. ex. Cassiod. in formula praefectura vrbana, *lib. 6.* Cujac.

o ¶ Ysopet. Nota, quo incipientibus aliquem librum qui vocatur scholares, vt non audit de suo praeiudicio aliorum.

p ¶ Mente.] *Gemma.* et pistorum vel similis, hac nō legitur.

q ¶ Pistorum. l. alia rem suscipiat curam.

r ¶ Levit. lic. 6 *§ de mun. de ius l. qui prudentiam. & l. de aed. ed. in l. petitionem. § Sed arg. contra in aut. de mun. c. § pen. eod.*

DE OFFICIO magistri militum.

Hic etiam ad legitur non sequit de offi. quaestor. nec sequit de offi. magistri officiorum. nisi de Lucenses vbi non similis l. de offic. praef. praet. Africae. l. 1. §. 6. & semper. & l. de praef. fabr. ferrin. l. vniuersique lib. 11. & Leo. super illo verb. subrogatur, potest quoties pro probanda vacantia.

Nota, quod licit specialis officium constituatur super annona vel abundantia, vel super damnis datis; non propterea tollitur iurisdictio quae potestas habet super hac ratione vniuersalis iurisdictionis. Cum ista concordant tex. & glo. in l. fin. infra de iurisd. omn. iud. Salyc. *Cura annona pertinet ad praefectum vrbis, licit super ea constituatur sit specialis praefectus, hoc intendit etiam pro casu pestilentiae.* Fvlg.

I. *Impp.* Valent. & Valens aa. *ad Volusianum P. V.*

S Tudentibus nobis statum Vrbis, & annonariam rationem quando firmare: in animum subiit, eiusdem annonae curam non omnibus deferri potestatibus. ¶ Et ne praefectura Vrbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset *: eidem praefecturae b sollicitudinis necessitatem mandamus: sed non ita vt latenc c officium annonariae praefecturae, sed vt ambae potestates d, in quantum sibi negotij est, tueantur ciuilem annonam, sitque societas munetis: ita vt inferior gradus meritum superioris agnoscat, atque ita superior potestas e se exerat f, vt sciat ex ipso nomine g quid praefectio debeatur annonae.*

Praefectus Vrbis homines in prouincias commorantes ad se adscriberi non potest, nisi ex diuino consilio sibi expressis, hoc intendit. Et vide gra. & illa est alia lex, qua determinantur de Arc. quod iudex potest suos subditos extra suam territorium existentes, de quo audiuisti in Clem. pastoralis, *extra de sent. & re iudic. Bartol. sumit ex hac l. quod non debet proceda ad inquisitionem, nisi fama praecedat, & quomodo autem colligitur? certe multum extraneis, hac modo: hic dicit posse vocari homines a prouincia, quando suos abnegy, quomodo autem sunt abnegy? certe quia de eis mala fama praecedebat, &c.* Raph. Fvlg.

II. *Idem a. a. ad Amplium P. V.*

Qvod promulgatis h sanctionibus i tua k sinceritas rescriptum esse non nescit, etiam ex praecepto nostro competenter obseruet l: nec quasdam personas de prouincia existimet aduocandas m, nisi tantummodò suos officiales, & homines populares huius almae vrbis seditioni obnoxios.

Praefectus Vrbis praeest cunctis officiis, & parcellariis. Salyc.

III. *Impp.* Valens, Gratia. Valent. aa. *ad Eufemium P. V.*

Praefectura *n † Vrbis cunctis quae in intra Vrbem sunt, antecellat dignitatibus * tantùm [ex omni † parte detinatis] quantum sine omni iniuria ac detrimento honoris alieni vsurpat °. Dat. V I. Kalend. Iul. Valente A. V. & Valentiniano Iun. Cons.*

† in plerique Principat. Vrbis nihil.

* precedentibus.

† ex omnem parte detinentes, retinentes.

Vniuersiciues, & collegia praefecto sunt subdita. Salyc.

IV. *Impp.* Theod. Valent. & Arcad. aa. *Senatui comiti sacrarum largitionum.*

Omnis corporatorum genera p quae in Constantinopolitana ciuitate versantur, vniuersos quoque ciues, ac populares, praefecturae vrbanae regi moderamine cognoscas.

Officium primicerij diutur biennio quo finire, sine tempore, sine merito, sine alia ratione, sequens in ordine matricule locum suum debet obtinere. Salyc.

V. *Imp.* Theodosius a. *Constantino P. V.*

Primicerius adiutor * tuae sedis officij per biennium, quod in eodem gradu ex consuetudine peficae ordinationis meruit, cuiam insuper personarum † ¶ vsurpatione omni atque ambitione cessante, suscipiat: hoc etiam adiecto, vt si quis ex memorato ordine, vel conditionis humanae fine praeuentus, vel alia quacunque ratione militiae gradum propriae amisisse monstrabitur: solitae ambitionis iniuria vacante, locum r is qui iuxta matriculae veritatem sequitur, obtineat.

* adiutorum vel. vel.

† appellatum, emendat Cuiac. 13. Obsen.

DE OFFICIO MAGISTRI MILITVM*.

* et magistri militum.

TITVLVS XXIX.

Vt potestas est praefecti praetorio in prouincia & praefecti prouinciarum, eadem est magistri militum, sive equitum, sive peditum, sive vtriusque militiae in militia, & in ducis qui omnes militares praerogatiuam prouinciarum, & inter prouinciam adiuncta & rem militarem l. pen.]. de iud. l. pen.]. de iurisdi. vt i. auctoritas praefecti praetorio vel adiuncta ciuitas magistratus iuris militarium adiuncta & priuatam rem, & alia praeter vrbani iuris peregrinum adiuncta & ciuem rem, praeter peregrini iuris ciuem adiuncta & peregrinum rem, quia adiuncta signatur forum vel. Et ambo Zeno, primus Constantinus magistros militum fecit, à praefecto praetorio creatos disciplina militari, qui fulciret eiusdem praefecti praetorio pertinebat, periodi atque annonarum arguatis. Sic praefecto auctoritatem etiam imminuit auctis earum numero, & subditis parcitiis, qui antè nulli fuerant; qui praefecti praetorio antecedunt. Cujac.

Magister militum, & comes per hoc edictum nullam habent iurisdictionem in prouinciales: & praefectus Vrbis nullam habeat iurisdictionem in milites: hoc intendit etiam pro casu expositione simile: nam parcellas nullam habet iurisdictionem in stipendiarios: & capitaneus nullam habeat iurisdictionem in ciues, nec forensis.

I. *Impp.* Valentin. Gratian. & Theod. aaa. *ad Eufemium P. P.*

Viri illustres comites & magistri peditum & equitum, in prouinciales nullam penitùs habeant potestatem, nec amplissima praefectura in militares vtros.

Per hanc legem dicitur commentur, quid potestas potest cognoscere de causis criminalibus officialium suorum. Si ergo aliquis miles collaterali, vel aliquis ex iudicibus potestatis aliquod delictum commisisset, potestas eos debet punire. Fvlg.

II. *Impp.* Honor. & Theod. aa. *ad Hypatium magistrum militum per Orientem.*

Apparitores per Orientem statutos officij tui ad aliud iudicium trahi minimè oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua, sub te, siue ciuiliter, siue criminaliter appetantur, eos litigare debere.

Ex hac lege nota, quod illi qui sunt in matricula vbra numerum statutum, non gaudent priuilegio earum, in quorum matricula sunt.

a Ex.

480/C.IV.K.5-4, 285-286
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

EOs [a] Principiis fubaudi, ens fubiacere sententiis civilium iudicum super quolibet negotio, qui militant vltra flatutos, scilicet milites in officio magisterie possetis per Orientem.

b ¶ Qui [b]. Nota, quibus qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati.

c ¶ Sententiis. fubaudi, iubeantur.

d ¶ Civilium. repete, peritiorib.

e Milites. per Illyricum.

f ¶ Consistunt. fellicet primò, sed omnia in suo statu remanserit id est, militent in suis locis, ne expensis, &c.

g ¶ Præsidiorum. vrbis.

h ¶ Procrastinationes. loquitur magistro militum.

i ¶ Omnia. repete, destinare.

k Cum propitia. hic incipit L. cum propitia.

l ¶ Sed quia. quod alia.

a Principi. fc nõ iudicare cõs. Sunt qui tem fere ut matricula, idque principio mi lati ed. Gonzaga. Cantian. quod de militibus remanet militat hic dicitur, id fuerit ceteris Porrõ. §. quam. scil. de rerum simil.

† al. punitur.

DE OFFICIO quæstoris.

Hic titulus non legitur in cod. Cotiar.

[a] Lauretanus quid fit.

[b] L. cauetur ad thesaurum principis recipiendum vt no. in auth. vt indi. *fine qui. suffra. §. quid autem. col. §.*

a ¶ Castrorum. vt dicunt arcularii dicuntur. vt Petrus de vico.

* Omnes. Romanis vt redeunt ad quæstorem.

* al. Cinos.

† dicit in vet. vrbis.

[b] Officia. Nota cõtra Petrum de vico, qui locat quæstos fuos principio.

q ¶ Milionem. fellicet quæstores.

r ¶ Peragere. fine licentia principis.

* Marum gentium nullus appellationem penitus ex collatione manifestorum, penitus ex ut nulla ; i. de dispositione quæstor. profit. Armenia, vt Rufinus Constan.

TIT. *Imp.* ZENO A. *Iubaltiano P. P.*

EOs [a] qui [b] vltra flatutos in officio magisterie per Orientem potestatis militant, ciuilium quoque iudicum sententiis [c] super quolibet negotio subiacere præcipimus : ipsis quin etiam flatutis in tributaritis collationibus ciuilium [d] quoque iudicum dispositionibus proculdubiò paritiuris.

TIT. *Imp.* ANASTASIVS A. *Iuan. magistro militum per Illyricum.*

Milites [e] de locis in quibus consistunt, ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis auctoritate nullatenus transferri præcipimus : ne eorum expensæ in locis in quibus consistunt [f], minuantur. Sed si forte quædam vrgens & necessaria causa emerserit, vtilitati ac securitati publicæ tam amplissimam prætoriam præfecturam [g], quàm tuam sedem sine vlla procrastinatione [h] prospicere protinus † oportet, & suggestiones ad nostras aures destinare : iudicantes tam loca de quibus milites transferendi sunt, quàm ea ad quæ pertinere eos oportet, nominésque fortissimorũ numerorum in quibus iidem milites referantur, necnon quantitatẽ annonarum, & ante omnia [i] causam ob quam iidem milites transferendi sunt : vt post talem suggestionem à nostra auctoritate competentia procedant.

TIT. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Tata* * *vice illustri magistro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum, & [catum ?] gentes.*

CVm propitia [k] diuinitate Romanum nobis sit delatum imperium : sollicita cura, caute diligentia pertractantes perspeximus, oportere etiam partibus Armeniæ, & Ponto Polemoniaco, & gentibus proprium magistrum militum per hanc legem constituere, tuámque magnitudinem, quæ nobis ex ante gestis optimè commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes elegimus : certásque prouincias, id est, magnam Armeniam, quæ interior dicebatur : & gentes [l] Anzitenum videlicet *, Inglienam, Alyanenum, Sophenum, Sophanenam, in qua est martyropolis, Belabitenam, & primam & secundam Armeniam, & Pontum Polemoniacum, tuæ curæ cum suis ducibus commisimus, comite Armeniæ penitus sublato : cunctásque subditas numeros, non modò quos in præsenti nouos constituimus, sed etiam de præsentalibus, & Orientalibus, & aliis agminibus segregatos : non tamen eorum quantitatem agminum minuentes : sed quia [l] plures eis addidimus sine reipublicæ grauamine : & sine augmento sumptuum, aliquantos subtraximus : ita tamen, vt post hanc subtractionem ampliores remanserint, quàm vsque ad nostra felicia futuram tempora.

DE OFFICIO QVÆSTORIS.

TITVLVS XXX.

Magisteria potestatis parum sibi quæstura vindicat : nam qua beneficia olim permiscebantur ambitio magistri militum, vetusti tribunatus, præfectura, præpositura numerorum, aut castrorũ, ea modò sub cura sunt & sollicitudine quæstoris, & scrinio memoriæ, atque etiam reliqua omni dignitatis, officia, stabilitas, cura minoris latercuili, cuiuslibet aut militaris, adiuncta subscriptione principis. Laterculum minor est liber sua alacrie & notitia dignitatum à diuisibilitatibus quæ minorum dicitur numero à quadrata figura, quasi à latere Gallice interpretẽ petit nolle. Laterculum maius est utilitas maioris, quod scit sub cura & dispositione vbi sollicitudo primitus mouetur, idque dignitas videtur sub primicerio notariorum in ea notitia latercuili quæ vocat dignitatum, quam Andreas Alciatus, & plerique Beatus Rhenanus loci reliquerunt. Per quæstorem igitur principis largitur honores latercuili, per primicerium tribunorum & notariorum honores maiores, & in formula Cassiodori idem fit Comes sacrarum largitionum fomal, & primicerius notariorum, vt per eundem principis largitatem & potestas sunt, & honores. Verùm non illud præcipuum tamen quæstorũ munus fuit, sed leges dictare, precibus respondere, consilia dare principi, quæ ex re & sententia dictent prorum arbitri, legum conditor, & à Cassiodoro quattuor dignitas litterarum, quid ea sollicitè literatis eorũdem deferatur sanctique petrii lib. 1. Var. & alibi, quæstor fuit ex principis, imago principis, vox legum, cultor legum, & in ea. Pabuitulum de hom. ca. fuc. sallitis & legum cultor, obseruator fama publica, armarium legum. Idem pstrat, qui ex sententia appellatus est, & ministrò Cancellariæ, vt Nicetas scribit v 11. annal. Cur verò hoc dignitati, aut quando quæstori munus indictum sit, quod ad eos pertinet qui ceteris prefunt, & quæ ea, dicam assumptis primùm ex plato, vt profectò proinde ita homines literarum fuisse, qui oratores, epistolas, libellos principis in Senatu recitarent, inclitis Candidatos Cæsaris dictos l. 1. ff. eod. sed eàm non esse ex ingenuis in Senatum, vetare plebem, liber pecuniam publicam non curarent, denuò sint honore, & ordo quæstorum, vt hoc honore fruti ingrederentur in Senatum : nat enim quæstura, vt Asconius ait, primus gradus in Senatum, ac ipsi, cuiuscte eorum auditiuare, iampiè non recitantibus tantùm, sed & conquirentibus ex Graecisma, rescripta, leges vitæ principis, idem quæstorum munus retinuerunt. CYIAC

TIT. *Imp.* THEOD. A. *Sabiliio* † *quæstori.*

† al. Sabiniano.

SOLVS minoris latercuili [m] curam scias adiuue fublimitatis sollicitudinem pertinere : ita vt tuo arbitratu, & scrinio * memoriæ * pro ingredien ex scrinio.
tortius minoris latercuili, dignitates, hoc est, præfecturæ, omnes tribunatus, & præpositurè castrorum [n], iuxta consuetudinem priscam clementiæ meæ auctoritate deinceps mitantur. Dat. V I. Kalend. Maij, Constantinop. Cabino & Victore Cos s.

TIT. *Idem A. Hellani comiti & magistro officiorum.*

OMnes minores laterculi † dignitates, quæ sub eora quidem, ac sollicitudine viri illustris quæstoris esse antèà videbantur, postèà verò vel vniuersæ vel mediæ ad magistrorum militum potestatem, dispositionémque transferant : placuit nunc clementiæ meæ, vetusti temporis more reuocato, ad prisca deinceps iura reuocare [n]. Dat. I I I. Kalend. Maij, suprascripcis Cos s.

† quod fuerit secundo mutatum est hic in primitiuo.

TIT. *Imp.* ANASTASIVS A. *Euphrio magistro officiorum.*

OFficia [o] & conditiones, quæ pertinent ad vitos deuotos iu sacro scrinio memoriæ militantes *, nemini licet sub quæcumque occasione, sine vlla diuinæ subscriptionis liberalitate pragere [o] : eo quicunque in hoc fuerit postèà facinore comitius, publicatione bonorum suorum mulcando, officio quoque rectoris prouinciæ, in qua non allegano super gerenda sollicitudine sacro rescripto aliquis ausus fuerit eandem curam sibimet vsurpare trium libearum auri dispendio ferendo. Dat. Kalend. Mart. Constantinopol. Anastasio August. & Rufino Cos s.

DE

480/C.IV.K.5-4, 287-288
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OFFICIO magistri officiorum.

Hæc vsque de illustribus tractantur, nunc incipit tractare de spectabilibus, secundum Paulum, qui medium genus administrationum vt in tractat. de non alie. aut perma. §. vlt. coll. ij. Alex.

Rivalegis.] *Suffragio. id est, precibus.*

b ¶ *Adiutor id est, ordo.*

c ¶ *Præterea subaudi, ille.*

d Vnus.] *Indultum.*

Nid est, * rescriptum.

e ¶ *Admiss. sc. rescripti impetrati.*

f Scholarium.] *Senatorum. id est, filios Senatorum qui erant scholares in militia & dacenarios eorū filios.*

DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORVM.

TITVLVS XXXI.

T hi quoque videntur ex militari magisteria parti adipisci, ad inferior quæstor: nam & vtrique illustris: & ex quibus plerumque magistri officiorū fit, vt Cassiodori formula docet, vel etiam vnus idemq; fuerit vtrique honore sunpsit: & officium magistri obtinet honor est Iurisconsulti, sicut quæstoris officium, & philosophi. Nam & quæstor adeunt, vt est Cassiodorus sui disciplinæ merit ad eū in palatio pertinebat, quæ fundit, & magistri officiorum militarium quales sunt cubicularij l. 3. C. de pract. lat. cub. castrensiani, & ministeriani l. 3. & 4. C. de cast. & min. ministerij. l. 1. C. de filent. domini l. 1. C. de dect. qui omnes officiales & ministeria Principis dicuntur: vt Dionysius magister officiorū est magister, & ex eij milij militum. (sic legi in Theodosio Iunio) vel vt Theodorius ait, ex quibus & Iuvenales, sed & Senatores id officium induxit: Glossiatus. vt id Cassiodorus ait, dicuntur enim consiliorij, quasi alter Iuvenes. Nam sicut illi vestiarum dicunt promittit sic iste deliberantibus voluit regiæ sententiæ attribuit. Et curam geri cursus publici l. 3. C. de cur. pub. Curiosis cursus publici curagendarij, conflatur ex schola agentum in rebus. ex quo etiam sibi officiales assumunt quia de causa magistriorum vel legis, agentes in rebus semper interpretantur hunc fuse officiales magistri officiorum. Hæc autem ex militari officiali dicitur, quod sed curæ, & iurisdictione eius sunt fabricæ armorum & fabricensis, & limites, ac limitanei milites & scholares omnes qui militiæ supernumerarij sunt cursari in vnaquam schola, vt ait l. vlt. C. de loca. vindicis si hæ adnumeratis fabricensis, & agentes in rebus. Cvlac.

a Indultum pro rescripto.

b ¶ *Adiutor.*

c ¶ *Præterea.*

d ¶ *Vnus.*

e ¶ *Admiss.*

f Scholarium.

1. Imp. CONSTANTINVS A. ad Agentes in rebus.

RIuilegiis dudum scholæ vestræ indultis, [&] integris reseruatis, ad ducenariam †, centenariam, & biarchiam nemo suffragio *, sed * labore vnusquisque peruenit: principatum verò adipiscatur, matricula decurrente: ita vt ad curas agendas, & cursum, illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eius laborum adiutore b. Præterea c in quo ioetus scholæ status, & magistri securitas constituta est, idoneus probitate morum ac bonis artibus præditus, nostris per magistrum obtrubus efferatur, vt nostro ordinetur arbitrio.

† al. ducenariam, centenariam, &c.

* al. sufragio.

* al. labore.

2. Imp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & ARCADIVS AA. ad Patricium magistrum officiorum.

NEmo agentium in rebus ordinem militiæ, atque stipendia præuertat, etiamsi nostri numinis † per obreptionem deruleri indulsum d: ac si quis forsmam admissi * istiusmodi decebitur obtulisse in locum, ex quo indecenter emeriterat, reuertatur: vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora *, vel labor prolixior fecerit anteire. PP. Hadrumeti.

† al. numinis.

* al. inquiens.

Ex Novell. Theodosii à Pithæo editis. Tom. I. c. 1. *de prærogatiua scholarium.* Lipsiensis. xxx.

3. Imp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. Pinnio Comiti & magistro officiorum.

SCholarium nostrorum deuotio probata à nostris parentibus circa maximæ serenitatis nostræ affectionem enituit †: vnde quidquid ad fouenda, seruandaque eorum priuilegia pertinatur, statim credidimus admittendum, ideòque suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus comitibus scholarum verberandi, regradandive * Senatores f, & ducenarios, licentiam denegamus. Ea namque, quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam. Dat. xvj. Kalend. Maij, CP. Cyro V.C. Cons.

† al. deserere.

* al. degradandi.

4. IDEM AA. NOBIS MAGISTRO OFFICIORVM.

CVRE a tui perpetui * culminis credimus iniungendum, vt super omni limite sub tua iurisdictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat castrorumque, ac claufuratum † cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret. Dat. xij. Id. Septemb. Constantinopoli, Maximo II. & Paterio Cos.

a sic in Ms. non rebus pro prouinciis degradandi.

* al. perpetui.

† al. claufuratum, al. vallum, ut Lex Imp. de officiali. vbi conditor in omnibus limitibus legitimis, statuitur.

* Redia est indicatio, & dedicatio quod ei conuenit, & debitum.

5. Imp. INVITIANVS, * & INVITIANVS AA. Tuciano magistro officiorum.

IVbemus eum ad militiam deuotissimorum scholarium de cætero peruenire, qui nostrum meruit iudicium: nec licere pro tempore tui culminis administrationem habenti, sine huiusmodi probatoria aliquem inter eosdem viros deuotos scholares suis referre præceptionibus: sed scilat is, quem sine sacro rescripto ad eandem peruenire militiam ausus fuerit, non solùm ea se privari, verumetiam pœnæ vigiti librarum auri subiici. Illud etiam obseruari de cætero volumus, vt si quis locus, statiuve scholarium in quacumque schola vacauerit: ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum præceperit g. Adhæc quadrimestruos breues eorundem scholarium, cura tua sublimitatis & pro tempore * viri excellentissimi magistri officiorum cōscribi volumus, & eos sacro scrinio latereuli præstari, ibi deponendos: vt semper notitia eorumdem scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur. Dat. x. Kalend. Maij, Constantinopoli, Mauortio V. C. Cons.

* Scholarium recedentium loco in schola non sunt primi occupantis sed secundum ordinem professionis.

DE OFFICIO COMITIS sacrarum largitionum.

Hic est illustris: vt l. decuriat. l. fin. & non legitur.

DE OFFICIO COMITIS sacrarum largitionum.

TITVLVS XXXII.

Equantur alij magistratus, sine dignitate illustres. Comes sacrarum largitionum est is, qui pubernandi administratur thesauri maiestatis imperatoris, quas largitiones dicimus, & remunerationes plausibili vocabulo, & dignitatem ipsam. Comitis nuncuparū dignitatē Cassiodorus quasi nuncio pontificum, & liberalitatem exercitis thesauri imperij definiri sic quidem, & in alia plurali, res insinuatur. Et omnino talis est Comes sacrarum largitionum qualis præfectus aerarij olim, velutiam dispensator, qui à Papinio demonstratur his verbis:

———iam crediture rui
Sanctarum digestus opum, pariterque per omnes
Diuitiæ populos, &c.
& à Mamertino alio loco:
———Opum curam, quamuis sit magna, sacrarum.

Præfectus nomen mutatum est in Comitis nomen, quod & omnibus magistratibus datum est, qui sacrum comitatum obseruarū, vel qui ex se tendebant, & inde nomen pedisq; porrectum est ad omnes, qui sui negotiis præpositi essent, velutiam ad nuncios apud Ioannem in Homerum, & à Iuvenale quoque generaliter definitur Comes: sed Iuvenal. id est, pedes indeq; quibus. Porro in thesauris, sive opibus imperij numeramus etiam vestiarium, & armamenta imperialia: quæ causa nonnunquam fortuitus quidē comitis largitionum dispositi per diœcesis, & Comitis metallorum, & rationalis summarum, præpositi thesaurorum, procuratores monetarum, quandoquidē & Comitis sacrarum largitionum curæ est, vt idem Papinius ait:

Quæ diuisa in vultus igni formanda liquefiat
Massa, quid Ausonias strepitum crepet igne monetæ.

Non, inquam, hi tantum erant sed dispositione viri illustris Comitis sacrarum largitionum, sed vt id procuratores gynæceorum, id est, textrinorum sacrorum, & procuratores baphiorum, id est, vinctorum præsidi marmoris, & procuratores tinctoriorum, & præpositi barbaricariorum, id est, purpurarum, & præpositi diplagiarum, qui scilicet tunc sacris largitionibus, sine arcaria sacra persolvere cōmeas, collaturaque solemnes. Cvlac.

a ¶ *Pale*

480/C.IV.K.5-4, 289-290
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OFFICIO comitis rerum priuatarum.

DE OFFICIO comitis sacri palatij.

1. Imp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Limenio comiti.

PAlatinis * hæc cuta debet esse præcipua, vt periculo proprio notaris destinatis, super negligentia iudicum (si ita res exegerit) cõqueranur b, ne eorum sit impunita delicta c. Iudices quoque de eorum nominibus referre cõuenit, quos commodis propriis magis quam vtilitatibus publicis studere prouiderint d. Iocunes etiam quadrimestruos ad officium palatinum nouerint dirigendos, aurúmque exactum ad sacras largitiones e sine vlla dilatione esse mittendum. Dat. iij. Kalend. Maij, Honorio VII. & Theodosio II. AA. Cons.

DE OFFICIO proconsulis, & legati.

DE OFFICIO COMITIS rerum priuatarum,

TITVLVS XXXIII.

Verum Comes ad Imperatorem significatur his verbis in l. j. Ubi scn. vel cl. Cui nostra serenitas sacros nostri comitis thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis gubernandas iniunxit. Illic, qui thesauros gubernat, qui ęs fisci, Comes est sacrorum largitionum, qui à Græcis Comes Rerum priuatarum, magis quam Illic, qui proprium substantiam, siue patrimonium Principis, siue dominicum, & diuinum dicunt, Comes rerum priuatarum, quæ longe aliter ciuam largitionum nomine l. properandum. §. En autem vtique. l. de iud. l. vlt. §. de adim. Pontifices in Eucharistia:

Nomine priuatæ Comitiam largitionis
Dans mihi quam scires nullo subdilius esse.

Bona igitur Principis aut fiscalia sunt, aut patrimonialia, & priuata: propria, aut quasi propria, & priuata Principis. Nã res ab eo scripta l. j. Res quid in loco publico fiscalia, quasi propria & priuata Principis esse. Et quod vulgò dicitur. Omnia esse Principis, id interpretatur vulti l. j. de quæst. præfc. vt omnia, id est, res fiscales, quam patrimoniales Principis esse intelligantur. Quæ priuati possident, sunt in imperio Principis. Propria bona, quæ Principi possidet, in patrimonio, & dominio Principis. Fiscalia quasi in patrimonio, propria in patrimonio Principis non sunt: hæ enim in hæredi Principis non transeunt, patrimonialia transeunt in hæredi, vel in bonorum possessorem, etiamsi non successerit in imperio. l. j. & ff. de legg. 1. Fiscalium rerum est dimerciti. pactu. §. vlt. ff. de cond. ex. Patrimonium non cum l. j. §. vlt. ff. de legg. 1. Denique ex hac domũ dominiaque facti sunt duo Comites: vnus, qui præsset fiscali substantiæ, alter, qui propria, hic Comes rerum priuatarũ diuinæ frugalitatis, ille Comes sacrorum largitionum. Facti ità inde sunt alij palatini Largitionales, alij priuatiani, qui tamen, vel illi Comiti obtemperant. Ita tantum hæc sub hac quasi Constantinopolitana, nulla Græca deprehendunt: & quæ à me adnotata est, l. j. de lata formandum locum accipit: §. vt. de off. diu. iud. Cvtiac.

DE OFFICIO COMITIS sacri palatij.

TITVLVS XXXIV.

1. Imp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Minervio comiti rerum priuatarum.

ADministrorum curam, & rationalium officia, omnium rerum nostrarum, & totius perpetuarij *, hoc est ß, emphyreuticarij iuris exactio reuertatur. Dat. Kalend. Ianuar. Mediolani, Cæsario, & Attico Cons.

1. Idem AA. Pulcrio Comiti rerum priuatarum.

SI quis iudicum vir illustris, vel præfectus vrbi, cognitionem comitiuæ rerum priuatarum examini debitam, sibimet vindicandam censuerit, vel cuiusnemo contra eiusdem statuta sedis præstiterit: ad quinquagiena librarum auri illariorum pœnæ nomine officium eius teneatur, quam decet in articulo † exigi, manuetudinis nostræ ærario sociandam. Dat. vj. Idus Aug. Ravennæ, Constantio & Constantino Cons.

DE OFFICIO PROCONSVLIS, & legati.

TITVLVS XXXV.

Qui illustres dicuntur Pontificio, ex quibus primi sunt proconsules, qui in prouinciis carum, videlicet Asiam, Achaiam, Africam sortiti mouerunt cum imperio consulatus, vt id bella quidem nulla regant, ex ordinatione diuqsi, vt hortantur, & Deuda sortiti, superiorem ab hoc quam ipsi sibi rempsit, adeuntis eorum legate vna, si qui mittitur, præsentes vel si, vel legati eius, si consulatus, vel Dux sortiti §. Antis à Tonatio, vt in Gordiani Capitolini, & Proba Pontifici, vel probatio à Principe, quibus suam iurisdictionem mandant, neque eorum criminum cognitionem extra ordinem fieri. ff. eod. De proconsule eleganter Salustius: Quotidiana iudicia, & vrbis quæstores ad nomen quidem proconsul. sed quorum ad potestatem consul. Mali autem inter primum, & secundum legem hanc tenet quidam pejorem tandem annum, De officio comitis sacri palatij. Cvtiac.

480/C.IV.K.5-4, 291-292

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Egni. Proconsulis.
b ¶ Transmittere non moventur, excepto crimine suspecti sceratis, de quo etiam pronunciasti.
¶ Nota duo in hoc legato specialia: & quod de omni crimine cognoscit, & quod etiam pronunciat in crimine suspecti: vt hic, & ff. de off. proc. & leg. l. fiscus, & fide suspectus l. 3. §. 3.

1. Imp. CONSTANTINES A. Eliano proconsuli Asiæ.

EGni * non solùm ciuiles, sed etiam criminales causas audiantur: vt si sententiam in reos ferendam prouiderint, ad proconsules eos transmittere non moneantur b.

DE OFFICIO COMITIS SACRI patrimonij. †

Tertius dubius est patrimonium, priuatum, de quo superius, & sacrum, de quo hic titulus, atque ita separatim legitur tractatus ad eiusdem Institutiones 4. ff. Est in formulis Cassiodori. Quod attinet ad formulas est aliquanto prius facere id vocabulum esse Comes rerum priuatarum, & Comes sacri patrimonij, sed duo plures sunt diuersi Comites. Et Comes rerum priuatarum, vt dicit, gubernat priuata Principis subsidiarij, per rationales, solitis prædijs, procuratores, atque etiam Comites quos ibi spectales. Comes patrimonij sacri est voluti procurator penus, qui regius, vt Cassiodorus ait libro epistolarum secundo, & quinto, indica multis apparatum, & epularum, quæ vt idem significat li. 11. ciuitatis sunt apothecæ, vel cauteria multa, & post, adiutor Principis dicitur, & paucis diuersis in Cappadocia prouinciis quarij, ad eli redigit. Tres igitur erit principio aliquarum quod & Græci interpretes notis, sacrissimum, priuatum, patrimoniale. Et hic quidem titulus nullum habuit Latinum, Græcum habuit conflicuimus, quæ disseruerat. CYR.

DE OFFICIO comitis sacri patrimonij.

CONSTITVTIO Græca.

a Præsiuga Hellespontum. Adire id. sua ingressus. ad eum.
d ¶ Agere. id est, vivere.
e ¶ Comes. id. officij.
f ¶ Principem. patrem serenissimi nostri, quod est I.
g ¶ Commoverunt. Non quod sic b allegatio moveat Principem.

1. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. Simplicio proconsuli Asiæ.

OFficium Hellespontiæ consularis æternæ reconciliationis patrem serenitatis nostræ adire c: & expositis suis incommodis, quibus à vicariis apparitoribus vegebatur, orasse sub eius fiducia agere d potestate cuius * allegationes humanæ proclivius piam Principem f commoverunt. Equod * & nos obtinere consensus.

DE OFFICIO comitis Orientis.

Prouincia eius rerum, quæ erant in Oriente. Et non legitur hic titulus.

a ¶ Legendum, Alicarbia. nam nec Syria est Orientis diœcesis, sed Asiana. CYIAC.
¶ Sed adiuere, ne Cuiacii sint, per officia tam viri spectabilis Comitis Orientis, quàm viri clarissimi rectoris prouinciæ flagitari præcipimus. Alyrarchiæ quidem Iudi, cura viri spectabilis Comitis Orientis, & eius officio †: Syriarchæ verò solicitudine viri clarissimi moderantis prouinciam eiusque apparitoris, exercentur: nullique penitus curialium, nec si voluerit, idem munus, vel honorem subeundi licentia permittatur.

DE OFFICIO comitis Orientis.

TITVLVS XXXVI.

Equitem Comes Orientis, qui etiam est spectabilium numerus, & lassissimi tertiadinem habet: nomen Orientis ut tenet regendæ commissum, qui consistit ex quindecim prouinciis, Palæstina ordinis, Syria duabus, (Optimam tamen Milenorum facit Syriæ ora) Cilicia duabus, Phœnicia duabus, Cypro, Euphratensi, Osroëne, Mesopotamia, Ioania, Arabia. CYIAC.

1. Imp. LEO A. Vfio †. P.P.

STulos, qui Alyrarchiæ a *, & Syriarchiæ muneribus in prima Syria à deputati sunt, per officia tam viri spectabilis Comitis Orientis, quàm viri clarissimi rectoris prouinciæ flagitari præcipimus. Alyrarchiæ quidem Iudi, cura viri spectabilis Comitis Orientis, & eius officio †: Syriarchæ verò solicitudine viri clarissimi moderantis prouinciam eiusque apparitoris, exercentur: nullique penitus curialium, nec si voluerit, idem munus, vel honorem subeundi licentia permittatur.

DE OFFICIO PRÆFECTI Augustalis.

TITVLVS XXXVII.

PRæfectus Augustalis est etiam spectabilis: sic dictus, quòd Ægypto in prouinciam redacta, ei regendæ primùm fit ab Augusto constitutus, ut opinantur, non vt Innocentius, vel Tacitus scribit lib. 6. Dio 51. & Antonius ¶ de exped. Alex. ne sub potentiæ præfecto, vt sunt leges, & nobiles Ægyptij, facili ad res nouas impellerentur, quas & eadem ratione in alias diœceses eiusdem ætatis adiuerunt Romani Imperatores, vt Iustinianus scribit l. 1. COD. de quib. cau. ma. l. 3. ff. de postul. Et præfectus, non proconsul, aut consularis: quod verisimile est videtur constituisse Augustus, cum ex oratione Cicerones in Galeniam Verrem ad Pedio referat fuisse consulares. Alexandrinus ingredi non licuit, quia fuit subditus præfecto Augustalis. Sed cura autem eiusdem prouinciæ fuit: Libya duæ, Thebaidis, Ægyptus, Arcadia, Augustamnica, & præfectus earum: l. 2. hoc titulo. Et non ex Consulibus tantùm Romanis, sed etiam ex suis Augustali Alexandrinus ceteri memoratur, Chronica Alexandrina quæ habet certum quinquagiaria Fuscanum V. C. & eruditissimi monitis comprobat. Innotis eodem titulo præfecti Augustalis etiam præfectum Dacia, qui plus authoritatis habuerit, Hadrianum Imperatorem creasse apud Spartianum. CYIAC.

Codex.

1. Imp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & ARCADIVS AAA. Florentio præfecto Augustali.

OMnia tributa per Ægyptiacam diœcesim * cura, & prouidentia clarissimi tui b à modernorum prouinciarum exigi iubemus. Si qui tamen ex possessoribus, siue militaribus, siue non militaribus, ad inferenda quæ debentur, audaces extiterint: nos per militare etiam auxilium (si opus exegerit) ad solutionem compelli sancimus.

11. Imp. THEODOSIVS, ARCADIVS, & HONORIVS AAA. Rufino P.P.

PRæfectus † prætorio Augustali ordinariorum sub se iudicum examinandi flagitia, & super his referendi, non amouendi, vel puniendi ‡ habeat potestatem.

DE OFFICIO PRÆFECTI Augustalis.

Hic est spectabilis: vt de priuil. cur. l. 1.
b Omnia tributa per Ægyptiacam.] Tres locuntur præfecto Augustali.
¶ Possessor.] Possessor dicitur Imò videtur: vt § de offic. proconsul. l. dictum § qui vniuersitas, quæ est omnis. Solus. * Speciale hic, vt non habeat ius gladij. 2. Vel dic, non habet ius in hos, habet tamen in alios.

DE OFFICIO vicarij.

Non legitur.
¶ Id est, præfecti prætorio, qui à principe mittebatur, non in vna prouinciam sed in diœcesis, & tradiant aliquem existim per pronunciat. CYIAC.

DE OFFICIO VICARIJ.

TITVLVS XXXVIII.

VIcarius quoque spectabilis est: quo modo est dignitas inter Illustres, & clarissimos, vt ait Iustinianus Nouel. 7. in fine. Non enim omnes hi quidem sunt appellari, perfectissima egregia dignitatem, non tantum, sed omnes eiusdem dignitatem omnium: l. 52. 54. Cod. Theod. de haeret. Vicarius autem pro præfecto prætorio ministrat in urbibus, vel diœcesibus aliquam aliquam in se prouinciæ obtinentem, vehuti Thracorum, quæ prouinciæ continet sed, vel Pontica, quæ vindyrim, vel Asiana, si ex obliuionem Valentis cum mentiuit interpretatione Mathematicus fuerit Cappadocia tres primò, eniam metropolis Cæsarea, secundò, eniam metropolis Tyana, tertiò, eniam metropolis Mantiscene: vel Africanè, quæ vulgatum, vt Theodorius scribit lib. 3. sed adhuc tamen pauci sub

K 2 disposita

480/C.IV.K.5-4, 293-294
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OFFICIO PRETORIS.

1. Imp. VALENTINIANUS, VALENS, & GRATIANUS AA. Auxonio P. P.

IN civilibus † causis vicarius comitibus militum convenit anteferri, in militaribus negotiis comites vicarius anteponi. Quotiens societas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponetur * comites adiunctus accedit. Si quidem praefecturae merium * ceteris dignitatibus anteferet: & vicaria dignitas ipso nomine eius se trahere iudicet portionis, & sacrae cognitionis ‖ habeat potestatem, & iudicationi nostrae soleat repraesentate reverentiam [b].

† Nihil lib. 3. parag. cap. 11.

* praderetur.

‖ Conventiones, qui non iudicat.

11. Idem AAA. ad Hesperium P. P.

RElationes vicariorum, si quando visus attulerit, ad nostram manuetudinem referantur. Relationes enim iudicum libenter audimus: ne administratorum decrefere videatur auctoritas *, si eorum consulta velut profanorum preces à nostris aditis repellamus.

DE OFFICIO PRÆTORIS.

TITVLVS XXXIX.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

TITVLVS XL.

480/C.IV.K.5-4, 295-296

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Cauſſ. Pone causam : Quidam fuit scribi sem in instrumento, quæ ab alio possidebatur, sanè effecit quo eum de falso accusarent, dixit, se non accusari posse, quia verum esset, quod in instrumento ab scriptum. 2. Vel dixit, ſi de falſo me accusat, sed ego dico te seruum meum esse, & sic proprietatis rei ipsius ab: refero quæstionem, vt & alibi: *infr. de adul. L. quoniam Alexandrum* 3. Vel tertiò dic: Petebam fundum à muliere, & offerebam instrumentum: ipsa illud de falso accusabatur: cum duo non adsint, quia fœmina est, quæ * non admittitur ad publicam accusationem: sed ipsa dicit, suum esse fundū, & sic pro sua re debere admoneri 3. *qui aut non pos. l. 1. tit.* sed lex sibi contrà, & facit 3. *de fal. l. & sicut in. & de crim. ant. l.* 1.

b ¶ *Maſſim.* Hæc lex non legitur, nec sequentes: vide tamen notabilia.

c ¶ *Inſolentior.* b id est, incommodior, inobedientior.

d ¶ *Moneant.* Nè enim quilibet præses habeat merum imperium: sic in *Lib. C. Iuri.* Cujac.

e ¶ *Quæ.* pro vt.

f ¶ *Diſſimat.*] *Accusandi repete, damnet præsentem.*

g ¶ *Diſſimat.* Sic 1. *de appel. & clam. l. quoniam nonnulli.*

h ¶ *Pacis.* contra malos iudices.

h ¶ *N officiales.* facit 3. *de fiscu l. 4.*

i ¶ *Publicum.* scil. officium.

k ¶ *Officia.*] *Tribunat. vt & 1. de off. pref. urbi l. fraudentibus.*

l ¶ *Irrogatur.* alias iniuria, & alias pœna, & facit 3. *de off. diuer. iud. l. singuli. & 1. de vsur. iure conc. l. 1. § omnibus. & § sed nunc.*

m ¶ *Iniur.*] *Iniuria.* id est, iudicibus.

n ¶ *Qui ordinem.*] *Dignitatem, alias ministerium.*

o ¶ *Profligauerit.* quia accepit de salario sequentis potestatis.

ć ¶ *Rationum.* Sic in *l. vi.* 3. *qua res pignor. obligi. pref. qui initio diuersas executores, in fine interceſſores.* Cujacius.

P ¶ *N qui.*] *Contra consulta cælestia.* id est, contra præcepta huius legis.

q ¶ *Vbem.*] *Possessio.* id est, ciuis, vel rusticus.

affecti vilitate criminum abſtinent. Et ſimili modo magister officiorum Præter conſiſtum Augustorum.in Novell. Theodos. *de priuat. ag. in reb. & Novell. de sampad & Novell. de mata. Et Comes rerum priuatarum in eisdem* Novell. l. 4. *de iyrosob. & Novell. Maioriani de bo. cæd. Et Comes sacrarum largitionum in eisdem* Novell. Theodos. lib. 4. *de palat. Addit idem Cassiodorus, rectorem prouinciæ in præsidi præterea maiorem, cum ipsius tamen conſentiat, iudicari quod conformat* l. 4. huius tituli. Cujac.

1. *Imp.* Alexander A. *Iuliano.*

POteſt * de falſo causam cognoscens præses prouinciæ, incidentem propietatis quæstionem dirimere. Dat. vj. Kalend. April. Maximo II. & Vrbano Coss.

11. *Imp.* Constantinus A. *ad Maximianum* † *Præsidem prou.*

PRæsides b prouinciarum oportet, ſi quis potentiorum extiterit inobedientior c, & ipsi vindicare non possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt: d eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturæ scientiam referre: quo d prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ, & lædis tenuioribus consulatur. Dat. v. Kalend. Maij, Probiano, & Iuliano Coss.

111. *Idem A. ad prouinciales.*

IVdiſſimos, & vigilantiſſimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, vt honoris eis auctiores proferamus præcepta: & econtrariò iniuſtos, & maleficos querelarum vocibus accusandi *, vt censuræ noſtræ vigor eos abſumat f. Nam ſi veræ voces f ſint, nec ad libidinem per clientelas effusæ, diligenter inuestigabimus: præfectis prætorio, & comitibus, qui per prouincias conſtituti ſunt, prouinciaiium noſtrorum voces ad noſtram scientiam referentibus. Dat. Kalend. Nouemb. Conſtantinopoli, Baſſo, & Albano Coss.

1V. *Idem A. ad Petrium præſidem.*

IN officiales h præfectorum, cursum publicum i laniantes, vel præmia contra vilitatem publicam molientes, vindicandi tibi dedimus potestatem: ita vt præfectos de eorum culpa facias certiores. Dat. X. Kalend. Nouembr. Nicopoli, Constantio, & Albino Coss.

V. *Imp.* Valentinianus, & Valens AA. *ad Apronianum præfectum vrbi.*

POtioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur k. Sed vbi publica tractatur vtilitas, etsi minor iudex verietatem inuestigauerit, nulla maiori irrogatur l iniuria. Sanè qui insignia dignitatis ad hoc exercet, vt indignis iniuriis existimet adficiendos eos, qui officia cum potestate moderantur: non declinabit noſtræ indignationis aculeos. Dat. V. Kalend. Iun. Arintheo, & Modesto Coss.

VI. *Imp.* Valentinianus, Gratianus, & Theodosius AAA. *Cynegio P.P.*

CIuitas Phadiorum * iniuriam suam non tam decentes, quàm ferò conquesta est. Vnde inuiolabili obseruatione sanciimus, vt quoniam tempore hyemis nauigatio sæpe periculosa est, & semper incerta: in illis quinque vrbibus, quæ potiores esse cæteris asseruntur, vicissim hyemandum sibi iudices recognoscant. Quod si cuiquā tale existat ingenium m, vt præcepta noſtra contemnat, quinquaginta ab eo argenti libræ, centum ab eius officio, ſi aliter factum fuerit, fisci noſtri iuribus inferantur.

* *Phadiorum.* quod videtur indius.

VII. *Imp.* Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. *Cynegio P.P.*

QVi ordinariam gesserit dignitatem n †, quicquid ex ventaræ delegationis titulis profligauerit *, cum dispendio pudoris, atque fortunæ, de propriis facultatibus intra prouinciam positus inferre debebit. Dat. VII. Kalend. Iun. Constantinopoli, Honorio N.P. & Eudoxio Coss.

* *al. profud.*

VIII. *Idem AAA. Cynegio P. P.*

NE quis iudicum in prouincia sua præfectianum, vel palatinum, vel militem, vel ex his etiam omnibus †, qui antè in huiusmodi officiis fuerint cōmorati, intercessorem, id est, executorē p * cuiusquam litigatoris petitione in quolibet seu priuato, seu publico negotio puteat esse tribuendum. Nam peccantem contra consulta cœlestia q, cum officio suo non solùm detrimentum famæ, sed etiam patrimoniorum damna contingent. Dat. Non. Aug. Constantinopoli, Honorio N. P. & Eudoxio Coss.

† *nominis.*

* *al. executorem.*

IX. *Idem AAA. Polemio P.P. Illyrici.*

NVllus r prouinciæ moderator augustissimam vrbem sine iussione noſtra adire audeat. Nam ſi putuerit, quam contra decreti noſtri præcepta venisse, is congrua condemnatione plectetur. Dat. X. Kalend. Ianuar. Mediolani, post consulatum Timasij, & Promoti.

X. *Imp.* Arcadius, & Honorius AA. *Lucretio Comiti sacrarum largitionum.*

NVllum palatinis tibi obsecundantibus, cum prouincialibus volumus esse commercium: sed iudices scire debent, hoc sibi præcipuè esse commissum, vt ipsi à prouincialibus exigant, & consuetæ depoſcantur pulcinum verò poſſessor s non horreat t, qui non sibi, sed iudicibus, seque officiis præceptus est imminere. Dat. VI. Kalend. April. *

XI. *Imp.* Arcadius Honorius, & Theodosius AAA. *Thodoro P.P.*

MOderatores † prouinciarum cuiam gerere iubemus, ne quid potentum procuratores perpetram, iniuſtèque * committant. Dat. VI. Kalend. Decembr. Rauennæ, Baſſo, & Philippo Coss.

† *Cod. Th. 1. 1.*

* *al. dicit vt al. ms. ſiqua.*

480/C.IV.K.5-4, 297-298
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Omne] Insolentia, id est, officialium, suos apparitiones incompetentia.

a ¶ Alias, Imperator Anastasius A. Vitaliano P.P. rescribit, vt duobus Iudicibus Consulat. Cujac.

b Nvll iudicum] Palatia. scilicet Principis.

DE OFFICIO praefecti vigilum.

Licet capta materia de praesentia, hic tamen est postlabitur. E. eo. l. ij. Quare ergo hic ponitur Rufinus? considerant primo tempora, secundum quos non erat praefectus vigilum, imo erat quidam, qui praerat excubiis; vt ff. eo. l. iii. §. de re. iur. l. i. §. haec omnia. & non legitur hic titulus.

c Rufilii vigilum] Forma verbi.] Tit. praefecti praetorio.

XII. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. Monacio P.P.

OMnes prouinciarum † apparitores pro inueterata auctoritate iuxta morem iudicis nudatos, verberibus (si ita res euenerit) subiacere praecipimus, vt & facilis executio rerum publicarum fit, & officiorum insolentia * comprimatur, & iudicum seueritati competens reddatur auctoritas. Dat. vj. Kalend. Ian. Honorio IX. & Theodosio V. AA. Coss.

XIII. Imp. Leo A. Constantino P.P.

SI quis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, regimen prouinciae, vel cingulum cuiuslibet militiae, dignitatisve quoquo modo meruerit, contra licitum vsurpatis, impetratisve careat, etiamsi vltroneè à nostra liberalitate ius regendae prouinciae, vel militiae, seu dignitatis cuiuspiam sibi indiuserit delatum fuisse. Dat. VII. Id. Aug. Leone A. IV. & Probiano Coss.

XIV. Idem A. eidem P.P. a.

NVlli iudicum, qui prouinciae regunt, in ciuitatibus, in quibus sacra palatia, aut praetoria sunt, licerat, his relictis, praesentorum sibi domos ad habitandum, veluti praetoria vindicare: sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia b, seu praetoria cogantur: vt hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere. Vbi autem & palatium est, & praetorium: palatium quidem habitationi praesidis, praetorium autem vel suscipiendis, conseruandisque speciebus publicis horreorum vice, vel aliqui necessariae rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentauerit, protinus eum, atque officium eius quinquaginta librarum auri multam ad reparandum sacrum, quod neglexerit palatium, soluere sanciimus. Dat. VI. Idus Februar. Clementino, & Probo Coss.

Desiderantur hic Graeca Anastasii constitutio.

VT NVLLI PATRIAE SVAE ADMINISTRATIO sine speciali permissu Principis permittatur.

TITVLVS XLI.

Ad hic titulum est superiorum, nimirum de rectore prouinciae, vt nemo eius prouinciae sui rector, aut praeses, ex qua originem ducit, vel in qua domicilium habet. Anastasii constitutio Graeca, quae desiderantur, sic sonat: l. viij. §. de ea. fac. & testatur Antonius apud Vipianum, ne licet in id locum vt ciuiquam ire liceat. nisi scilicet hoc bonae ab ipso Principe vbi ita concedatur, vt Constantini legimus parens sui Lucanus, & Brixianorum correctorem fuisse. lib. 1. Variar. ac similiter nemo praesit in patria sua officium fiscale administrare, vel praesidi adiutore vltra mensis quatuor. l. 10. §. de adiut. & Cod. Th. eod. nisi cui id Princeps speciali beneficio permiserit: l. 38. Rer. quib. eas. ma. l. 3. §. de off. adiut. Et rationem reddit Paulus, §. lenitas. ne aut gratiosum, aut calumniosum apud suos esse videatur: & arcuit Constantinus superadditis verbis, ne forsitan gloriosum esset in patria sua praesidiare, sanxit praesidi vbi mensis est, vt non gratiosus parentela prouoce, aut odium longe conuicinorum conferens. Ad contra, praesunt in vrbe non suae, nisi qui in ea domicilium habent: l. 1. supra tit. 35. quia praesertim non erat iustitiae parum, & praesertim non prius quam habet, adeb vt plurimi eam detrectarent. Addimus vero magistratum municipalium, vel generaliter in vrbe, vbi est sedes imperij, & magistratuum ingens copia, & nisi naturaeque ellus conspicua multi, rimbus, & varia magistratum capacitas fieri, in prouincia praesidatu sunt non licet, quantum longi mentis est praesidia imperiaque, quam cuique magistratui in vrbe: l. 7. §. vlt. & l. 8. de off. proc. Cujacius.

DE QVADRIMENSTRVIS BREVIBVS.

TITVLVS XLII.

Graeca constitutio desit.

CONTINS.

Vnde titulum ita deserit scriptum in veteribus libris, & a nemine adhuc recentiorum animadversum intrepidè restitui, vt qui & hoc loco opportuni sit insertus. Opus quidem Cujacius vir doctissimus, cum fuisse additum tituli De Apochis, lib. x. *quae & quadrimestrium breuium, §. alius tituli mentio fit sed idcircò non sunt additi, quia hic iam proprio fuerat locus collocatus. erant similis tituli* lib. xj. Cod. Theodos. tit. xxv. De quadrimestris breuibus. *& sub ea constitutio singularis Theodosij, Arcadij, & Honorij AAA.*

†DE OFFICIO PRAEFECTI vigilum.

TITVLVS XLIII.

Rufilius vigilum scribitur appellatur in l. 3. ff. eod. sed quia in hac libro inscriptus verbo, non potest inter clarissimos numeratus esse, vt idem modo scribitur, modo clarissimus scribitur sed forte praetor, tribunus, notarij, & alij plurimi. Porro cuius hic est mutatum verba, adeo obscuram, & horridam, & confusam, & corruptam, & forsan indigna. Et eligantur Cassiodorus praefectus vigilum: Fatuin faribus facit, dum illos ordo circumuolitis. Constantinopoli praetor plebis appellatur: Nouell. 13 Vigiles militer, sed qui ex obsequentes, non de hac militari infeni pertinent: l. vi. ff. de bon. poss. & vet. mil. & habentur pro officiorum reipublicae consultibus praetorum: l. 6 mutatis §. legis ff. ad leg. Iul. de adulter. vt si quid domus portaretur, diuus eam militiam exercuit, mortis ex adulto reficiat pulsant incitatorum, mortis, dicerit Cassiodorus, ait ipsum mentis esse priuata. Ferme ex libertis, ex Graeco, & Suetonius, & Dio scribunt, & Lucius. Si fere omnis militaribus, legi Vipiano, tit. de Lucius. Cuiorius de criminibus, qui praesertim animadversionem desiderant praefectus vigilum cognitio quaeam. Sed non permutatur, si liberi homines fuerint, remittit ad praefectum vrbi: l. 3. §. 1. l. vi. ff. eod. l. 1. hoc tit. Cassiodorus in formula praefecti vigilum sicubi leges forte ponite minimè praecipiant, tamen eos indagandi licentiam conferimus. Et ne legum procuratio ius parandus remittit ad proconsulem: l. 1. ff. de off. proc. Et similiter praefectus annonae cognitio quidem de crimine fraudis annonae publicae, sed non eiusm pronuntiat, non ab omnibus non, vt opinor, ad praefectum vrbi, nisi ex iul condemnat, vel absoluat, nisi specialiter praefecto annonae datum sit iuc gladij. Ab enim conuenit praefectus sub disciplinae praefecti vrbi. Equites Romani petunt veniam atque, mores sui praesent praefectus vigilum: l. 1. Cod. Th. de his qui vrbem. quia & ipse praefectus vigilum conuocatur ex equestri ordine, authore Dionysio Senatorio ordine, secundum Nouell. 13. vt non modò Tribunatus hoc titulo eum adiuuerit Senatorij dignitatibus, pedissequum causae, & praeterum praefect. annonae. Cujac.

1. Imp. THEODOSIVS, & ARCADIVS AA. Napoleidis praefecto * vrbi.

RAfectis vigilum huius vrbis nihil de capitalibus causis sua authoritate statuere debent: sed si quid huiusmodi euenerit, culmini tuae * potestatis referrent de memoratis causis collitore sententia iudicentur.

DE OFFICIO PRAEFECTI ANNONAE.

TITVLVS XLIV.

Longissima admonitione praefectus annonae. Ac Sapientissimi praefectus vigilum. Senatoria igitur dignitatis sunt. Et hoc Alexandro Vlpianum legimus praefectum praetorio, & praefectum annonae fuisse: l. 4. Dom. l. 4. de const. Imp. Porro superiores legimus magistratus praefecti duo praefectos annonae, & praefectus vigilum extraordinario praesepe, & necessitate cogente constituit: l. 1. §. capta. ff. de orig. iur. & hi sunt, qui extra ordinem ius dicere dicuntur: l. 6. in aliquam in fin. ff. de off. proc. & conuenientiam à parte, & curatoribus: Iudicantibus. §. 1. ff. de cust. pernde atque hi, qui ordinarium periculum gerunt: §. et cui potestatem. Iustit. eod. Cuiorium praefectus annonae cognitio etiam criminaliter de hac qua ad vrbitatem annona publica pertinent, & ad arcandum admittit etiam audiatur, & qui dicuntur annonam flagellis. Latinis. §. vi. ff. ad leg. Iul. de ann. Imperatorem ff. de accul. & canonem frumentariorum vrbis per officia sua exigit: l. 1. §. de appar. praef.

† Vide Cod. Iuliani in Ex. Theodos. l. 1. ff. fi. praefectum annu.

* Al. praefectorum, vt in Ms. Ms. emendatiores.

480/C.IV.K.5-4, 299-300
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OFFICIO ciuilium Iudicum.

a ¶ Omnes. id est, adscriptis.

b ¶ Pandectarum. vt J. de postul. l. quisquis. in fin. sed alio loco fodere possunt: vt J. de off. diu. iud. l. fin.

c ¶ Residendi. id est, sedendi. ACCVRS.

d ¶ Quo. alias est hic Prohibita, De officio praefecti annonae.

¶ Sequens titulus, De officio mil. iud. ad legitur. ¶ Sed S. l. j. signatur contra, ff. de rei vind. l. qui restituere. Sed vt ibi. ¶ Item sequens. De comitiis mil. non legitur.

DE OFFICIO militarium iudicum.

e ¶ Vnquam. dic. vt in superiori rubrica.

f ¶ Recipimus, nequando.] In ex. iudicio magistri militum.

g ¶ Comitianum. id est, comitis, qui praesit prouinciae.

h Nemo.] Mar alias, Iuniae.

i Dux.] Principibus. id est, maioribus iudicibus. non legitur.

k ¶ Consenge l. 10. J. de off. mag. offic. CVIAC.

l ¶ Luxuriantis. leg. Cincturiantis, vt de in d. l. 10. J. Vide ig. Cifrenum, cap. xxvi. CVIAC.

NE REI MILITARIS COMITIBVS, &c.

DE OFFICIO CIVILIVM IVDICVM. TITVLVS XLV.

Post speciales titulos singularum magistratuum dantur generales, de quis magistratuum, siue iudicum vna diuisio hac est, alios esse ciuiles, alios militares, quid sit proprii singulorum hac titulo declaratur, quid propium militarium, titulo sequenti, quid commune omnium, tit. 48. Ciuiles sunt, quibus iuris primaria, vel iuris militiae officium, & primatum rerum iurisdictio est, vulgo praesides vel praesides, & rectores, de quibus hac tantum in hac titulo constituitur, monetur, vt honesti mediocri allegationem eorum, qui se adferunt esse immunes à publicis functionibus. Allegationem immunitatis sequendo conditionem militarium. l. 1. Vt honorati, principales, minoribus ciuitatum, qui perfecti sunt omnibus muneribus ciuilibus, & castrensibus, qui honoratiores adepti sunt dignitatem ciuilem, vel militarem: l. j. J. de hon. reb. vel qui consulatum, aut alam dignitatem administrauerunt: vt in Nouell. Valentiniani de honor. & qui in gradu praefectorum, quibus ius est considendi in praetorio iudicum: l. vlt. J. de off. diu. iudicum iudice non sedente, interim dum eorum lis agitur, conferuetur, & disponatur: l. 1. hoc tit. CVIAC.

1. Impp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Curiis P.P. Extat Cod. Theod. l. 7. t. 1.

¶ al. contulit.

* pandantur.

HOnorati ¶, qui litem habere noscuntur, his horis, vel temporibus, quibus causarum vel meritis, vel facta pandunturb *, residendi c cum iudicibus non habeant facultatem. Dat. III. Non. Febr. Ranennae, Bassio, & Philippo Coss.

11. Imp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Anthemio P.P.

SI quis d pro publicis functionibus, quae flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine, adeat iudicem, & promat quae duxerit adferenda. Quem si iudex (quod non † arbitramur) minùs audire maluerit, ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitore * verò eius quinquaginta feriatur dispendio. Dat. XIII. Kalend. Aug. Constantinopoli, Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

* apparitio.

† Officium, ac munus hoc quoque fortasse praecipuum, ac radix illic dicitur: Adeo praecipuum est de praerogatiua officiorum, & magistratuum, & poenam, cum disputat l. pen. J. de iurisdict. Codex.

DE OFFICIO MILITARIVM IVDICVM. TITVLVS XLVI.

Militares iudices sunt, quibus non inter primates, aut inter militum & primatum rerum l. 1. hoc tit. sed inter milites, aut inter primatum rerum, & militum rerum iurisdictio est, vulgo Comites, & magistri equorum, & peditum, vt disputat l. pen. J. de iurisdict. Codex.

CONTIVS.

Haec constitutio sub hoc titulo minime deest notatur in manuscriptis. Hic igitur paulo restituitur quinque titulis in hoc primo libro Codicis, qui antea deerant, id est, titulo De officio comitis sacri patrimonij. titulo De officio vicarij. (qui in omnibus manuscriptis extat.) titulo Vt nulli patriae sue administratio, &c. titulo De quadriennalibus breuibus. & titulo De officio praefecti annonae. perpulchre) numerus titulorum huius libri per omnia consentit cum numero Graecorum: quos duos numeros conciliare anxiè studuit Antonius Augustinus, nec tamen praestare potuit.

DE OFFICIO CIVILIVM IVDICVM. TITVLVS XLV.

Post speciales titulos singularum magistratuum dantur generales, de quis magistratuum, siue iudicum vna diuisio hac est, alios esse ciuiles, alios militares, quid sit proprii singulorum hac titulo declaratur, quid propium militarium, titulo sequenti, quid commune omnium, tit. 48. Ciuiles sunt, quibus iuris primaria, vel iuris militiae officium, & primatum rerum iurisdictio est, vulgo praesides vel praesides, & rectores, de quibus hac tantum in hac titulo constituitur, monetur, vt honesti mediocri allegationem eorum, qui se adferunt esse immunes à publicis functionibus. Allegationem immunitatis sequendo conditionem militarium. l. 1. Vt honorati, principales, minoribus ciuitatum, qui perfecti sunt omnibus muneribus ciuilibus, & castrensibus, qui honoratiores adepti sunt dignitatem ciuilem, vel militarem: l. j. J. de hon. reb. vel qui consulatum, aut alam dignitatem administrauerunt: vt in Nouell. Valentiniani de honor. & qui in gradu praefectorum, quibus ius est considendi in praetorio iudicum: l. vlt. J. de off. diu. iudicum iudice non sedente, interim dum eorum lis agitur, conferuetur, & disponatur: l. 1. hoc tit. CVIAC.

1. Impp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Curiis P.P. Extat Cod. Theod. l. 7. t. 1.

¶ al. contulit.

* pandantur.

HOnorati ¶, qui litem habere noscuntur, his horis, vel temporibus, quibus causarum vel meritis, vel facta pandunturb *, residendi c cum iudicibus non habeant facultatem. Dat. III. Non. Febr. Ranennae, Bassio, & Philippo Coss.

11. Imp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Anthemio P.P.

SI quis d pro publicis functionibus, quae flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine, adeat iudicem, & promat quae duxerit adferenda. Quem si iudex (quod non † arbitramur) minùs audire maluerit, ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitore * verò eius quinquaginta feriatur dispendio. Dat. XIII. Kalend. Aug. Constantinopoli, Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

* apparitio.

† Officium, ac munus hoc quoque fortasse praecipuum, ac radix illic dicitur: Adeo praecipuum est de praerogatiua officiorum, & magistratuum, & poenam, cum disputat l. pen. J. de iurisdict. Codex.

DE OFFICIO MILITARIVM IVDICVM. TITVLVS XLVI.

Militares iudices sunt, quibus non inter primates, aut inter milites & primatum rerum l. 1. hoc tit. sed inter milites, aut inter primatum rerum, & militum rerum iurisdictio est, vulgo Comites, & magistri equorum, & peditum, vt disputat l. pen. J. de iurisdict. Codex.

omni, id est militibus, duces, aut comites rei militaris. Ciuiles iudices habili ciuium sunt milites, quorum militari munere, id est, iuris, & apparitione, sed haec officia in causis priuatorum milites iudicii militarii fungi non possunt, nec se eorum actibus immiscere. CVIAC.

1. Impp. VALENTINIAN. THEODOSIVS, & ARCADIVS AAA. magistro, & comitibus omnibus, omnique militiae. ¶

¶ Cod. TITLE. alia dicit, & in Cod. Theodos.

NVnquam e omninò in * negotiis priuatorum, vel iuitio militaris, vel executio tribuatur. Dat. prid. Id. Febr. Constant. Theod. A. III. & Abundantio Coss.

* Maxima. al. Maxime.

11. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. Mauricio ¶ PP.

PRaecipimus, ne quando curiales, vel priuatae conditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, vel contra se agentium actiones excipiant *, vel litigare in eo f cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri aduersùs comitianum g officium proponi decernimus, si quid contra hoc aliquando tentauerit. Dat. VI. Kal. Sept. Theodosio A. VII. & Palladio Coss.

* al. recipiant.

III. Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS, AA. Anatolio magistro militum.

NEmo de his, qui in virorum spectabilium ducum officiis militauerit, scholae agentiis in rebus quacunque subreptione post completam militiam sociétur, nec agendi vices viri clarissimi Principis accipiat facultatem. Si quis autem aduersùs haec h nostrae perennitatis decreta venire conetur: militia spoliatus, proscriptionis poena pro parte bonorum tertia constringatur. Dat. V. Kalend. Februar. Constantinopoli Maximo II. & Paterio Coss.

IV. Idem AA. Nomo magistro officiorum.

DVces i militum ¶, & praecipuè quibus gentes, quae * maximè cauendae sunt, appropinquant, in ipsis limitibus commorati, & milites ad proprium redigere numerum, imminentibus magisteriis potestatibus, diuturnisque eorum exercitationibus inhaerere percipimus. Castrorum quinetiam refectionis, instrationisque k curam habeant. Quibus cum Principibus l, castrorumque praepositis, pro laborum vicissitudine, limitaneorum militum duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriae potestatis arbitrio, depunamus. Dat. ij. Id. Sept. Constantinop. Maximo II. & Paterio Coss.

[Quorum videntur legendum. Sic infra ita, pro sunt, legitur mi. lia.

* al. qua.

Deest hic Graeca constitutio, quae inter cetera hoc complectitur, vt sese hostis, qua transmiscebatur ad Principem, septem tantum diebus residuum, & alantur in vicinis ciuitatibus. Sic equis praescribuntur quinque dies: l. j. Cod. de trans. & stat. lib. xij. CVIAC.

NE REI MILITARIS COMITIBVS, vel tribunis iniuria peccetur.

TITVLVS XLVII.

Hoc illud edictum de tribunis, & Comitibus rei militaris infamibus, id est, clarissimis (legendum enim est in l. 1. huius tit. aliisque missum in comitum, in l. 1. Cod. Th. eod. inferiorum.) ne à prouincialibus, qui ex hospitio accipiant, exigant aliam priuatam balnea: hoc enim locum illustribus fieri comitibus, & magistris utriusque militiae. l. 1. J. de mercat. CVIAC.

1. Impp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Anthemio P.P.

E 4 a ¶ Omnem

Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 301-302
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Omnem inquirendi ſtem à curiis †, & ciuitatibus præcipimus prohiberi, nec villa priuata ab his ſuccendi balnea ad tribunorum, vel ducum, aliorumve militarium * comitum vſus : nec adtrahi aliquam pro hac cauſa

DE OFFICIO DIVERSORVM IVDICVM.

TITVLVS. XLVIII.

Hæ ciuitates eſt mentionem omnium iudicum ciuilium, & militarium, ne ab publica tributa vllus iudex auctoritate matrefamilias domo extrahatur in forum, & quod de vidua addatur in l. 1. Cod. Th. eod. ne à parte ſua trahatur in forum comitum, retinens à Tribunatus propria ciuitate, quam. imp. int. vid. &c. & l. 3. Cod. Th. eod. ut prouinciales præterium iudicibus non competant, ceteri, inſinuant, ſed vt ipſi ſibi iudices id competant, ſi volint, & vt contenti ſint annona, & cellaria, quæ accipiunt ex horreis publicis, occupandi prædiorum reipub. à prouincialibus vel l. 3. C. Th. de erogat. mil. ann. Commentariis hæ ſunt præcepta omnium iudicum, nemo etiam quod habet l. 2. haiar ciu. Conſtitutio Græca, quæ ſpeciatim de Comite rei priuatæ loquitur, & generaliter de omnibus iudicibus vrbanis, & prouincialibus à me reſtituta in l. 7. de delat. Et quod l. 3. ne iudices conſtituant iudicum deputatorum, quod ne minor iudex maiorem in relationum ſuarum ſubſcriptionibus quaſi parem, ſuarum audeat nominare, & l. vlt. vt honoratis non negatur conſiſtoria in ſacrario iudicum. Cuiac.

1. Imp. CONSTANTINVS A. ad Dionisium Calſum vicarium. †

NEmo iudex aliquem officialem ad eam domum, in qua matrefamilias * degit *, cum aliquo præcepto eiuſſimet eſſe mittendum, vt eandem in publicum protrahat *, cùm certum ſit debita eius *, quæ † intra domum conſiderato ſeru ſemet continet, domus eius, vel cuiuſcumque rei habita diſtractione, publicis neceſſitatibus ſe poſſe ſeruari b. Quòd ſi quis in publicum matrefamilias poſthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra vllam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. IV. Id. Aug. Sabino, & Rufino Coss. †

IN AVTHENTIC. vt nulli indi. §. neceſſarium. coll. ix. Nouell. cxij. c. vj. Ne mulieres in carceribus includantur *.

SEd hodie nouo iure, pro fiſcalibus, vel priuatis debitis nulla mulier debet includi, ſed ad iudicem veniet per ſe, vel per procuratorem ſuum, vel mitat virum, vel alterum, quatenus negotium legitimè exequatur. Si contrà factum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decem puniantur. Obedientes autem eis cingulo ſpoliabuntur, & pœnis ſubiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

2. 3. Imppp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & ARCADIVS AAA. ad Principium P. V.

SInguli quique iudices ſciant, ceſſioribus † viris b, & his, quorum nominaquam iudicio prouehuntur, honorificentiam debitam eſſe præſtandam nec in proſcriptionibus † ſuis fratres audeant nominare : apparitione moliſtanda, cuius hæc eſt cura. Dat. Idib. Februar. Richomere, & Clearcho Coss.

4. 5. Idem AAA. Conſtantio P.P. Gallianum.

SCiant Principes l *, & conſiliarij m, & primates officiorum, & iudices etiam, ternas libras auri à ſuis facultatibus eruendas, ſi honoratis * viris (quibus etiam conſiſtorium noſtrum ingrediendi facultas præbetur) ſecretarij iudicum non paruerit ingreſſus, aut reuerentia non fuerit in ſabbatione delata, aut ſedendi cum iudice ſocietas denegata *. Dat. V. Id. Nouembr. Tyberiade †, Timaſio, & Promoto Coss.

profligati †. Illuſtribus enim tãtummodò viris comitibus, ac magiſtris militum (ſi tamen id voluerint) hoc miniſterium b indulgemus : duplicæ pœna violatoribus huius ſanctionis imminente. Dat. V. Kalend. Decembr. Arcadio A. VI. & Probo Coss.

DE OFFICIO DIVERSORVM IVDICVM.

TITVLVS. XLVIII.

Hæ ciuitates eſt mentionem omnium iudicum ciuilium, & militarium, ne ab publica tributa vllus iudex auctoritate matrefamilias domo extrahatur in forum, & quod de vidua addatur in l. 1. Cod. Th. eod. ne à parte ſua trahatur in forum comitum, retinens à Tribunatus propria ciuitate, quam. imp. int. vid. &c. & l. 3. Cod. Th. eod. vt prouinciales præterium iudicibus non competant, ceteri, inſinuant, ſed vt ipſi ſibi iudices id competant, ſi volint, & vt contenti ſint annona, & cellaria, quæ accipiunt ex horreis publicis, occupandi prædiorum reipub. à prouincialibus vel l. 3. C. Th. de erogat. mil. ann. Commentariis hæ ſunt præcepta omnium iudicum, nemo etiam quod habet l. 2. haiar ciu. Conſtitutio Græca, quæ ſpeciatim de Comite rei priuatæ loquitur, & generaliter de omnibus iudicibus vrbanis, & prouincialibus à me reſtituta in l. 7. de delat. Et quod l. 3. ne iudices conſtituant iudicum deputatorum, quod ne minor iudex maiorem in relationum ſuarum ſubſcriptionibus quaſi parem, ſuarum audeat nominare, & l. vlt. vt honoratis non negatur conſiſtoria in ſacrario iudicum. Cuiac.

VT OMNES IVDICES TAM * CIVILES, quàm militares, poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta † dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant.

TITVLVS XLIX.

Hæc etiam hac commune omnium iudicum prouincialium ex Conſtitutione Zenonis, vt per ſuaſio adminiſtrationes, poſtquàm ſuccaſſerit accepterint, clariſſimi in metropoli prouinciæ, quam adminiſtrauerunt, ſpectabiles in maioribus, perfectiſſimi, & minoribus adminiſtrata diuerſitas (de diuiſtrium nihil exprimitur, quia omnia ſunt paraphata) diu quinquaginta permaneant, & inpediant ſuorum ſui aequum, ne valenti cuidam ſit cum ea cauſam aut criminaliter experiendi potiſtis de furtis, aut criminibus. De furtis, lege Iulia repetendarum de aliis criminibus, volenti peculatus aut maiestatis, id eſt, deprædationis, & concuſſionum, alia legibus, vel ſenatuſcuſulorum l. vlt. §. de iuriſd. omni. quam ratione Zeno vult definiri intra viginti dies, & interim rem iniuriarum cauſam commoti, quæ adformam ſcire iudicia permiſſorum vſque ad terminum Iuſtinianeum Nouell. 8. 95. 118. 125. & ut Nouell. quidem 8. intelligitur, in hac Conſtitutione Zenonis prouidendo eſſe legendum, Nec vllam aut præſtitarum tempus de prouincia diſcedendi excuſationem ſi tubiqua, vel diuina reuocatoria, vel codicilli, &c. Quod autem quidè ſcribunt, idem fuiſſe cautum lege Iulia repetendarum, præter Cicerones auctoritatis, falſum eſt. Nam quod Cicero ſcribit 2. & 3. epiſt. Lege Iulia cauetur, ne rectores poteſtatum ex prouincia decedant, antequàm rationes publicæ in prouincia conſiſtant, & conſolidatas depoſuiſſent. non eſt de accipiendo adimendi, omnium, qui ea de furto, vel alia criminibus compellare voluerint, & magis pertinet ad leg. Iuliam reſidentorum, vel - ſacrilegi. §. vlt. ff. de leg. Iul. peculat. quàm ad legem Iuliam repetendarum. Porrò Conſtitutio Zenonis locum habet non tantùm in iudicibus, ſed etiam in officiis, dominiis & conſiſtoriis iudicum : l. 3. l. 8. §. de adiſſid. & vel in monopoliis, quinquinas eſt mulcta, gradus militarii Iudicum, & monopolia l. 1. ad leg. Iul. repet. Ex Nouell. Theodoſij, & Valentiniani de trib. diſc. erant præſcripti tres menſes, quos eum non licuerit iudicibus prouincia deadere. Et ſimilem in l. vlt. Cod. Th. de adiſſid. legendum eſt. per continens tres menſes. non, per continua tres triennium. Et in eadem Nouell. aliquante hac quoque harum Conſtitutionum redditur cauſa, vt eorum poſſit bona alla id frumentar lendibus, aut certè ſi diretentia alumni conſiſtij deuoluantur, diſcuſſa colerant ſi non ſubtraheant. Cuiacvs.

1. Imp. ZENO * A. Iuliano P.P.

NEmo ex viris clariſſimis præfidibus prouinciarũ, vel cõſularibus, aut correctoribus, vel * qui adminiſtrationis † maioris infulas meruerint, id eſt, viri ſpectabiles, proconſules, aut præfectus auguſtalis, aut comes Orientis, aut cuiuſlibet tractus vicarius, aut quicumque dux, vel comes cuiuſlibet militis *, vel diuinarum comes domorum, poſtquã ſibi fuceſſum fuerit, audeat excedere? de locis, quos exiſſe noſcitur,

480/C.IV.K.5-4, 303-304
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

noscitur, antequam quinquaginta * dierum, constituatur numerus finiatur. Sed per id tempus præsides quidem & consulares, necnõ correctores in metropoli, spectabiles verò iudices tam civiles, quàm militares in ciuitatibus administrare diœceseos illustrioribus, publicè, non domi, vel intra sacrosanctos terminos, vel regiones aut potestes domos latitantes, sed in celebertimis locis, ante omnium quos nuper gubernauerant, ora versentur: vt pateat omnibus facultas libera super suetis b aut criminibus querimoniam commouendi: vt ab omni defensus iniuria, prouisione post eum administrãtis, ac periculo officij, nec minus curialiũ, & defensoris ciuitatis, iuramentis tantũ sauctioni commissus, postquàm fuerit in querimonia denocatus, pulsare volentibus (vt dictum est) pro legũ ratione respondeat c; nec vllam ante præfinitum tempus de prouincia discedendi d excusationẽ ei tribuat: vel diuinæ e vocis * copia, vel codicilli alterius administrationis oblati, vel præceptum amplissimæ suæ sedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptum præfatæ, vel alterius ciuilis, vel militaris cuiuscunque potestatis, vt quamcunque sollicitudinẽ publicam gerat, aut exhibeatur, vel deducatur, aut postremò cuiusliber artis affatus, cuiusque occasionis excogitata callidiras excludatur: vt modis omnibus, quæ pro universarum prouinciarum salute sancimus, fortiatur effectum. Quòd si quis, temeritate punienda, laluberrimam legem circumscribendam vel violandam crediderit: licèt & maiestatis reus non immeritò iudicetur, attamen quinquaginta librarum auri multam publicis calculis inferre * cogetur: simili pœna plectendo eo, qui post eum administratione suscepta minimè eã curauerit honestè retinendam, aut super eius fuga protinus referendam f. Administrationem autem deponere non volumus decessorem, antequam successor ad prouinciæ fines peruenerit g, licèt litteis ad eum, seu programmate, vel edicto ad officium & prouinciales vsus fuerit. Ipse autem qui præsentem fugiens nõ obseruauerit legem vbicumque reperiens fuerit, licèt in hac florentissima ciuitate, ad prouinciã sine vllo penitũ obstaculo præceptione tui culminis, cura etiam viri clarissimi rectoris prouinciæ, in qua reperiens fuerit, deducetur per lex * mensium curiciula ibidem moratur: quatenus interrè minimè possint crimina, vel furta celari. Officii etiam quod eum, debito tamen honore ẽ seruato, non prohibuerit, cõtra legis tenorem discedere, triginta librarũ auri dispendio feriatur. Quòd si intra quinquaginta dierũ numerum fuerit forè pulsatus, & præfato tẽpore elapso necdum finita lis fuerit, ciuilites quidem super furnorum sceleribus pulsatus, dato procuratore instructo, post quinquaginta dies protinùs habeat licẽtiam discedendi, accusatione verò super criminibus facta, per inscriptionũ laqueos irretitus h, vsque ad terminum causæ ibidem necessariò perdurabit i. Sciant autem vniuersi iudices, apud quos vel administrationis iure, vel ex præcepto amplissimæ suæ k sedis huiusmodi controuersiæ ciuiliter, vel criminaliter ventilantur, intra viginti l dierum spatium debere se præfata litigia postquàm orta l fuerint, terminare m. Nam si superfederint, ipsos quidem decem librarum auri condemnationem subire censemus: accusationem verò seu ciuilem intentionem semel in iudicium deductam præfato modo * legitimè terminari. Da. V. Id. Octob. Constantinopoli Zenone A. II. Cons.

IN AVTHENT. vt iudices sine quoquo suff. §. necessitatem. col. ij. constit. ij.

SI verò antequàm complerentur quinquaginta dies, fugiens capiatur, detineatur à prouincialibus; & omne quod datum fuit ea occasione, fuerit actione exigatur: præsertim tamen Deo amabili episcopo, & causam ex non scripto examinante.

DE OFFICIO EIVS QVI VICEM alicuius iudicis vel præsidis obtinet.

*TITVLVS L.

SEd hic quoque iubendus de quocunque iudice accipiendus est, sive de eo qui cuiuscunque iudicis vicem obtinet: si verò non obtinet est vicarius, non legem, non in eos præsis mandat interdictionem suam, sed in qui, vt est scriptum l. 1. ff. de iuro. & cur. de. moderamen præsentis temporis causa obtinet, præsides scilicet defunctos: sed quia ad prouinciæ ad tempus regendas commissa est, ergo eos [illegible] procurator Cæsaris vice præsidis, sanximus l. 1. §. de pt. ad l. 2. §. de pons. 2. §. vbi eius fit. vt Pontius Pilatus procurator Cæsaris eius in Syria, vice præsidis, voluerit quæsitor ab eius, qui eum procuratorem ante præposuerit in prouincia, mutuatur potestas publica causa. Parit vt ei qui vicem alicuius iudicis obtinet potestas sint eadem quæ iudici, antea locum tantur leges specialiter dedimus, & est apud eum legis adhibe, perinde atque esset apud iudicem ipsum l. 1. hoc tit. quæ tamen omnia legatum procuratis, vel eum cui præsis mandauit interdictionem, confirmat non habere. CYIAC.

1. Imp. GORDIANVS A. Dominio † P.P.

IN causa quæ spectat ad vtilitatẽ reipublicæ, eum qui vicepræsidis prouinciam * administrat, potuisse cognoscere, in dubiũ non venit. Sanè si in aliquo captũ est ius reip. * iuxta scita diuorũ principum defen-

480/C.IV.K.5-4, 305-306
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sortes reipublicæ [a], modò adesse fiduciam negotio purant, restitutionis auxilium postuat flagitare [b]. Dat. III. Non. Novemb. Sabino II. & Venusto Cons.

11. *Augustus Imperatorum* THEOD. & VALENTIN. AA. *ad Asterium Antiochiæ Syriæque præfect. prætorio per Orientem. quæ sic habet.*

SYggerente magnificentia vestra [a], doctis imperialis æternitas, debere cos [d], qui præceptione principali, seu vestræ sedis [e] amplissimæ tueri, locum rectorum [f] provinciarum noscuntur, auctoritatem habere [g], ruisores seu curatores petitibus dare, decretum etiam interponere ad alimendas minorum, similiúmque eis personarum, seu curialium facultates, & emancipationes quoque legibus celebrare, & omnia quæ ad iurisdictionē rectoria provinciæ pertinent adiitare [h]: præcipere dignata est, pro dispositione vestræ celsitudinis præfatis huiusmodi sollicitudines petagendi habere licentiam. Dat. Prid. Idus Octobr. Constantinop. Hierio & Ardaburio Cons.

DE ADSESSORIBVS, ET DOMESTICIS, ET CANCELLARIIS IVDICVM.

TITVLVS LI.

Et hic quoque titulus est de adsessoribus quorumcunque iudicum. Adsessores sunt iurisprudentes, qui consilia iudicum iudicum, vel qui consilia sunt iudicum iudicum. l. 3. hoc tit. l. 1. C. Th. de Cons. quill. ag. adl. *Adsessores Iudicum* l. 1. *Hic quoque iudicum iuvent dum* l. 3. *Consiliis non sunt iudicum, ad nos libelli subscribere possunt.* l. 2. hoc tit. *nec consilia audire & iudicare adsunt magistratum.* l. 13. & l. pen. hoc tit. *quorum vox est Zenonis, altera Iustiniani, verumque illa sententia sancitum, & his pauciissimis verbis perspicitur in Basilicis nulli omnino iudicibus aggravare & cloaccare domos, sed iudicibus laterum iniquitas habeantur in iudicum parem, vt Cassiodorus ait XI. & Inscp. l. omnis C. Th. de his quæ sibi vind. sunt. quidam tamen omnibus iudicis parta videtur adsisse. Et charta iudicum signa sua imponunt.* l. vlt. hoc tit. *quæ ea vis & omnia dicuntur, & participes, comites, iudices, sodales, vt Cicero loquitur, & participes consiliorum, sui participes consiliarii, & quasi pars iudicum, consiliarius, consiliarii, & consiliatores, vt Antiquiores nostri, Palpatorius interpretatur, consiliatores vocant. & iudicum pro consilio dicitur vox in Property. Tarquin adsidebant non reis illa iura, & adsessoribus in pandectis libri, quæ quæ ad ea conflictu, iudicioque pertinent, explicabant. Dicti iurisprudentes,* vt l. 1. hoc tit. l. 1. ff. eo. *non ab eis iurisprudentia exigitur, quæ non exigitur in magistratu sui adsident. Cicero pro Plancio P. Rom. magistratum virtus & innocentia commendanda, quarum enim qualiqui dicuntur, quorum qualiqui iuris peritus est. Denique iurisprudentia impiorum adsidere non magistratui.* l. 1. ff. *quod quisque iur. Cancellarij autem sunt, qui iudicibus sunt à secretis, multiter adsidet ad suma iudicum, personis primatum officij ex eadem officia.* l. 1. l. 1. vt in *Basil. hoc tit. Scriptores iudicum, ne qui ex turbulentis eadem officia, numeri eisunt non habeantur in C. Th. ultimo parte, sic dicit, quod scribendi & expediendis epistolis, insinuandis, edictis relationibus, vel iussis, sententiis iudicis eorum dictis, hic quidam proximo consistunt vel sororia iudicis, stantes reticulis, sine cancellis, vel sic iudicis etiam in curia, quod in Cassiodoro compositionum est. & per hoc etiam ex iudicis administrant fori Agustini scribit. Ideò hos addere ex eorum appellantur ratio. Inter iudicis in Nomenclatio Longo, vbi ex ordine iudicum. Qui sunt à secretis principum, ordinis & notarij dicuntur. Qui à secretis iudicum, cancellarij. Denique vel iudicis de quibus* l. 1.] ad leg. Iul. rep. *quantum lege accessit à publicis adhibet necessitatibus.* l. 1. hoc tit. *pars nunc commune habere cum domesticis prætoribus principum, condemque sufficere militum, & creari ex officio iudicum, personis primatum* l. 1. l. *& annonas de publice fore, vt Cassiodorus dicit IX. Var. sicut adsessores & cancellarios,* vt 1. 11. fin. Cvi. ad.

a Argumentum à populo ad senatum, populo, populo, populo, & ex populo qui compel.

b ¶ *Fiduciam.* ad *Pitiar papili.* vt *infra de iurisdic. Lex publicium lib. 21. & quod ex eius mal. reipublic.*

c ¶ *Sygerente.*] *Vestra,* id est, prædicta.

d ¶ *Eos.* Cicerones.

e ¶ *Sedis amplissimæ.* vel aliter, qui habet merum imperium. *vt ff. de offic. eius cui mand. est. lib. 1. §.*

f ¶ *Rectorum.* id. decedentium vel absentium, qui decedentes dicuntur *demortui*, & substituti vicarij dicuntur *suffecti.* Secit si delegari: quia talia delegari non possunt. *vt ff. de offic. eius cui mand. est in. l. mandata. & §. de re iu. l. omnes.* Est enim vicarius ordinatus à lege, non delegatus.

g ¶ *Habere.* facienda ea quæ dicit. Cassiod.

h ¶ *Adiitare.* pratere ultimum supplicii fortè, & memini * abiit. Cicero. *vt in auctore de coll. ¶. ad hoc id prohibemur. ad. ic.*

DE ADSESSORIBVS & domesticis, &c.

De iudicibus & eorum officiis. Iudicum est. Mens vehemens de vehementibus rerum, id est, adsessoribus & domesticis, & cancellariis. Quis sit adsessor, quis domesticus, quis cancellarius, & qui possint esse, & quod sit eorum officium. Ado.

i ¶ *Tudiorum.*] *Prouentus hic & T. de*

1. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. *Paulino.*

TUdiorum labor meretur, vt hi qui in publicis administrationibus conditori, faciati sibi consiliorum participes cupiunt, spe præmiorum atque honestificentiæ sua prososcere [a] cos, quorum prudentiam sibi putent esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati. Dat. prid. Id. Iul. Tyberio & Maximo * Cos.

11. *Impp.* CONSTANTIN. A. *ad Bassum P. V.*

PRæsides non per adsessores, sed per se subscribant libellis [b] †. Quòd si quis [c] adsessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit, mox adsessor qui subscripsit, exilio puniatur: præsidis verò nomen ad nos referri iubemus, vt in eum seipertia vindicetur. Dat. XV. Kal. Septemb. Constantino A. VI. & Constantino Cæsare Cos.

111. *Impp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Messalæ P.P.*

COnsiliarios [a] iudicum, & cancellarios [b], & eos qui domesticorum funguntur officio [c], post depositam administrationem, quinquagina dies [d] in prouinciis residere præcipimus [e]. Pro confesso autem cenebitur, qui accusatus huiusmodi personam liberarit [f]: eique in quadruplum restitui iubemus, quæ docebuntur * ablata: vt duplum spoliatus accipiat, & duplum noster fiscus [g] acquirat. Dat. VI. Kal. Ian. Mediolani, Theodosio & Rufino Cons.

IV. *Idem, &* THEOD. AAA. *ad Castianum Vicarium.*

DOmesticus iudicis à publicis actibus arceatur [a]. Quòd si necessitatibus publicis sese conuiuus fuerit miscuisse; saltem eum, ad maioris potestatis [b] examen deduci oportet, vt competens in eum vindicta promatur. Dat. VI. Id. April. Honorio A. VI. & Aristenero Cons.

V. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Solemni P.P.*

NEmo in prouinciis, qui semel domestici, vel cancellarij ministerium gesserit, ad eandem obseruationem aliqua ambitione [a] iterum remeare concedatur. Dat. III. Id. Decemb. Rauen. AA. X. & VI. Cos.

a Iudicis subscriptio necessaria in administrationibus minorum, & transactione minorum, & pecuniarum, & hæpotij mag. in causis minorum, & aliis consensum. e Testamentum per illum subscriptis permit. d Consiliarij non adsistentiam.

a ¶ *Iudicum.*] *Libellis.* id est *, petitionibus quæ fiunt super aliquando prædiis minorum, & pro transactionibus alimentorum, & aliis factionibus, quæ fiunt minor * imperij, fiscis in testamento * vbi per aliquem subscribitur quis: vt *l. de ref. l. & de l. indemnis. & authent. & non adjuvantur.*

b ¶ *Si quis præses.*

c Consiliarius id est *, adsessores.

d ¶ *Et cancellarios.* vt fiscos notarios.

e ¶ *Officio.* vt fori militum, & alij de familia, de quorum omnium delitis tenentur: vt *hic, & l. ad l. Iu. cap. l.*

f ¶ *Quinquagina diet.* Vide *cap. 11.] de profess.* Idem *inf. 1. 7.* vt *omnes iudic. cum iudic. & Nouell. 8. 11. & 161.* CIACVVS.

g ¶ *Præcipimus.* vt T. vt *omnes in. iam cum quidam ad. l. in pen.*

a ¶ *Subornarit.* vt] *de iudic. in l. ip. lib. 10. & §. ad SC. l. Iuge §. pe.*

b ¶ *Ipsum.* vt R.] *de iu. de mali l. fina. §. quod ff gen.*

c ¶ *Domesticum.*] *Actorum.* i. non sit patronus in curia.

d ¶ *Penaliter.* Infic. quæstio.

a ¶ *Nemo.*] *Ambitione.* non * enim potest quis constituere honores: vt *hic, & §. de mun. & hon. l. honor. §. gerendorum. & infra Ipsum.* fortè sanum, & non est ibi ambitio: vt *infra ad l. Iuvent. & infra de prim. agen. iuris. l. ex agentibus. lib. 19. 1.* Vel illud *Iuvent*, loquitur in adsessore: hæc in domestico vel cancellario.

a Iudicum adsessores.

b Honoribus ad suum esse. insinuandi.

a ¶ *Adsessorum.* ad *Iuvent. Tiberium & Dom.*

† *id libello.*

a ¶ *Ablata.* *Tiberium & Dom.*

† *id libello.*

480/C.IV.K.5-4, 307-308
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VEllet. Nec. * & fa. ¶ *de adoec. di. inst. l. fœta. & ¶ de inoffici. testa. l. fin.*

b NVllus.] *Secum dicere.* Sub videtur, cùm inde habere non potest: vt ¶ *Lex consilium.* Sed illic in adiectione, hic etiam in alio. 1. Vel hic nomine, sed non re erat cancellarius.

c ¶ *Imponat.* cùm non sint tales, ergo contra ¶. *eo. l. consiliarius.*

d ¶ *Operat.* & sic mentum pro his quæ secum ducunt: & ¶ *de offi. procons. l. subformam.*

e SI *pub.*] *Per eosdem.* & *lic* ¶. *de adulte. l. fallacior.* ¶ Sed ergo, b contrà ¶. *de infi. l. mi. nor grave.*

f ¶ N *cancellarius.*] *Prohibicio contrà* ¶. *eod. l. mallem.* Sol. vt ibi.

g ¶ *Vlpia 4. manifs. Vlda cap. vi. tract. de præscript. Paulus 5. sententi. tit. 2.* Ne, inquit, gratiosus aut calumniosus apud eos esse videatur. C. 2. 8. 6.

h ¶ *Adsidere.* ex iusta principis. aliis nec intra hoc tempus poteſt: vt ¶ *ex-ath. con. mali l. de qui. & l. si cui in prima.*

i L Iceat.] & *sæpiss.* cùm alij non inventuntur idonei: vt ¶ *de mu. & ho. l. homo.* 5. & *de auth. de defen. civi.*

VI. *Idem AA. Vitaliano duci Libye.*

NEmo de domesticis ducis, vel comitum militarium officiis cœcii commencatus, post completum sui temporis ædum ad eandem rursum sollicitudinem audeat aspirare; decem librarii auri condemnatione proposita, si quis hanc violare voluerit sanctionem: eadem pœna officio quoque eius coërcendo, si per ambitionem, vel auaritiam ex his aliquid temerariè consenserit †. Dat. VIII. Kalend. Novembr. Honorio A. XI. & Constantio II. Cos.

VII. *Idem AA. Euſtachio P.P.*

VEllet * * cultrèſe peculium filiifamilias adsessores etiam post patris obitum vindicent, qui consiliis propriis administrationes iniuste confecerunt, si quid liceat, honestisque lucris condonare potuerint. Da. Kal. April. Constantinopol. Honor. XIII. & Theodo. X. A A. Cos.

VIII. *Idem AA. Asclepiodoto P.P.*

NVllus iudicum † ad proximam sibi cognitam quemquam secum ducere ‡ audeat, cui domestici vel cancellarij nomen imponat *: nec profectum ad se vndecunque suscipiat, ne famæ nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim peiraturum officij cancellarios sub fide gestorum ex eodem officio electos iudicibus applicari iubemus: ita vt post depositam administrationem nec militiam deferant, & provincialibus præsentiam sui exhibeant, quo volentibus sit accusandi eos faculas *. Si enim idonea causa exegerit; ad detegenda † iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oportet ‡. Dat. prid. Kal. Iun. Asclepiodoto & Marciniano Cos.

IX. *Imp.* THEOD. & VALENTIS. AA. *ad Tauram.*

SI post depositam administrationem iudicum, præsentiam, vel exhibitionem domesticorum, querimonia provincialium, aut curialium, vel aliqua publica necessitas postulauerit, per eosdem ‡ administratores, quorum domestici fuerint, iudicio, legibusque tradantur. Dat. V. Non. Iul. Constantinop. Theodosio A. XIV. & Maximo Cos.

X. *Idem AA. Florentio P.P.*

IN consiliarius observari censemus, vt in eum qui in sua prouincia ‡ vltra quatuor menses ‡ moderatoribus adfederit ‡ aduersus leges antiquas, & diuorum retrò principum leges, proscriptio bonorum, & accusatio publica criminis imminent, nisi per cœleste oraculum, vel amplissimæ suæ sedis præceptionem sese defendat. Dat. XIII. Kalend. Feb. Theod. XVII. & Festo Cos.

XI. *Idem AA. Tatio P.P. Orientis.*

NOn minùs * adsessoribus maiorum magistratuum, quàm ipsis iudicibus nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuenda est. Ideòque consiliarios virorum illustrium præfectorum tam prætoriorum, quàm huius inclytæ vrbis, eminentissimorumque magistrorum militum, necnon etiam viri illustris magistri officiorum, siue prædicto officio iam functi sint, seu fungentur in posterum, post depositum etiam officium, ab omni indictionis onere seu ciuilium, seu militarium iudicum, prorsus immunes esse præcipimus: vt nec ab amplissima quidem sede tui culminis ea vlla molestia super suscipiendo quolibet grauamine penitùs iniungatur; quinquagiota librarum auri officio tui culminis condemnatione † multando, si quid aduersùs statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. Dat. V. Kalen. Mart. Theod. A. XVII. & Albino Cos.

XII. *Imp.* VALENT. & MARTIAN. AA. *Palladio P.P.*

LIceat omnibus iudicibus illustri prædictis potestate cõsiliarios sibi eosdem secundò, ac tertiò, & sæpiùs ‡ adiungere *: quia qui semel rectè cognitus est, non debet ob hoc solùm, quòd iam probatus est, improbari. Data Valent. A. ***

In veteribus libris: notatum est denuò hoc loco legem Zenonis, cui mentio est in Nouel. 1x. sed & in Microsyn. ipsis extat hæc.

Μηδενὶ τῶν ἐν ἀξιώματι τοῦ δικαστοῦ τῶν ἐκείνου πιστῶν ἐνδιαιτᾶσθαι. id est,

§. *Col. ij.* & ¶. *de adoec. di. inst. l. si qua de negotio.* aliaquin concordat vt *l. ex. i. nomo.* 1. Vel suprà militiæ, primo anno, hic bene.

l NEmo.] *Cuiusque per magistratus.* Non potest ergo quis ‡ esse adiudex, & ‡ adiuncatus, fecit nec iudex & adiuncatus: vt ¶. *de postul. l. quisque.* Nec in duabus militiis: vt ¶. *qui mil. non prof. l. 1. §. in pistorum. lib. 12.* Sic nec plures habere honores: vt ¶. *ad municip. l. liberum. & proscriptio. lib. 8. eod. l. penult.* Item nec vicem duarum sustinere perfonationis: vt ¶ *de postu. l. si pistor. & infra de pract. fori. l. bis parte. lib. 2.* nec in duabus societatibus: vt ¶. *de colla. alimi. l. 5. §. & tertium. Item. Lucius. Septimi. singuli. & ibi not. plu. de hac materia.* VIVIAN.

m ¶ Vide nos *ad l.* 7. ¶ *de iurisd.* & scripta *ad l.* 3. *eius tit.* CHIAC.

n ¶ *Ad vicumque sestinat vnde illud, quoties superes vna sustinebunt bora, Vna quandoque, quandoque carebit vinque.* ACCVR.

o ¶ *Suffiat.* fic ¶ *de reuocatorum. l. magn.* 5. *in primo. & ¶. de mag. poll. l. nigni natura.* 5. *hic ma.*

Adsessores sine iudicibus nunquam ius dicant: quin etiam eorum nomina ponant.

Subscriptio ex ver. lib.

Dat. VI. Kal. Iul. post consulatum Decij & Longini.

XIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Demosthene P.P.*

NEmo β ex his qui aduocati causarum constituti sunt, vel fuerint, etiam in hac regia vrbe, in quocunque iudicio deputati, & in aliis omnibus prouinciis nostro subiectis imperio, audeat in vno, eodemque tempore, tam aduocationem vti, quàm consiliarij cuiuscunque magistratus, quibus respublica gerenda committitur, curam arripere; cùm satis, abundeque sufficiat, vel per aduocationem causis perfectissimè patrocinari, vel adsessoris officio fungi, ne cùm ad † vtrumque festinat, neutrum bene peragat: sed siue aduocatus esse maluerit, hoc eum debita solertia implere possit; vel si adsessionem elegerit, in ea * videlicet permaneat: ita tamen, vt post consiliarij sollicitudinem depositam, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. Nec sit concessum cuiquam duobus magistratibus adhærere, & vtriusque iudicij curam peragere: (neque enim facilè credendum est, etiam duabus necessitatibus rebus vnum sufficere †: nam cùm vni iudicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum in eorum inueniri.) sed altera adsessione penitùs remota, vnius magistratus esse contentum iudicio. Nec callidis machinationibus huiusmodi legem punet quis esse circumscribendam †, etsi non consiliarij signum, quod solitum est, chartis † ponat.

480/C.IV.K.5-4, 309-310
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE ANNONIS, &c.

De maioribus & minoribus magistratibus C. dictum est. Nunc autem pauca de earum salariis, vel salariis. Et quia ipsi percipiendi salaria in annonis, idem pauca de annonis, & capitis, id est, capitaricis muneribus, & adsessorum, & aliorum gerentium publicas dignitates, id est, quæ subiacent administrationibus publicis effecta Aeo.

¶ De annonis, &c. generaliter de annonis, specialiter de capitaricis diuersis hic, & ¶ de seruis. & supra 1. Vel de annonis, &c. id est, de annonis quæ pro capitis, & pertinent magistratuum & adsessorum dabantur, & hoc est quod dicitur ¶. de annonis. l. fin. ii. 95. de erogatione anno. l. fin. lib. xii. quod milites nostri annonas

DE ANNONIS *, ET CAPITATIONE † administrantium, vel eorum adsessorum, aliorumve publicas sollicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

TITVLVS LII.

Et omnibus iudicibus de quibus aliquam est virtutis superioribus, & adsessoribus, domesticis, cancellariis verò, & aliis omnibus quibus curatio officium, ministeriorum publicum aliquod incumbit, vt Comitis Commerciorum, cui cura est de commerciis illicitis coercendis, cuique fidi à barbaris, semper mali, seruis in usum principum sua percipiant, & sine quo cum barbaris vltra fines [illegible] magistri bonæ tuitionis, & rationali vtrique curæ, ac similibus omnibus de publico præstentur salaria id est, annona, & capita, & adsessoribus ac aliis maioribus infuscis. Longobardis, Gothis, & Hirmat L. ff. de off. adiec. Annona, panis, vinum, oleum, liquamen, lardum, & carnes quibus vtiam alimentum. Capita sunt pabula equorum, mulorum, camelorum, quibus vehimur nos aut sarcinas impedimenta, vehimus. Annon. Marcellinus 22. pabula iumentorum vulgi dicitur capita. Hæc hinc ut velit, magis tuque dixi. vpiar in l. 1. ¶. de cur. pub. & l. 1. ¶. de in fiss. annonis, pecuniis vel pabula, seu capita. Sumptus familia annona. Dicitur singulari numero capitum, vel l. 2. ff. de off. præf. prætor. Afr. & No. Tha. de tert. Hic, & Claudiani 182. ad equos capitum delicatum. & in epistola Aureliani apud Vopiscum ne vel lupanum Capitum ministris non vendat, & parvis capis, infestiuus Græca. Parvis filibus hæc prabere in specialiter ipsi. Verum hæc Constituere redigantur ad pretia definita in delegationibus, quæ ex nomine singulis officiis dantur. Delegationes quæ & delegatoria, sunt notitia quæ singulis administratibus, & officiis delegantur, quæ annona ex debita recuperent, & capita aut pretia eorum quæ sumunt ex tributis illius vel illius provinciæ, vel ex publicis horreis. Cuiac.

1. Imp. Theod. & Valentin. AA. Florentio P.P.

Mnibus tam viris spectabilibus, quàm viris clarissimis iudicibus, qui per prouincias sine multitudine, seu cuiuslibet administrationem gerunt, nec non comiti commerciorum, magistro arcis, siue petitatæ rei rationaliper Pontiacam, atque Africam discessim, item & adsessoribus iudicum singulorum in præbendis solarin annonarum hic fieri ac stabilis seruabitur modus, vt ea pro annonis & capitæ * digestatis * sicut debitis pertia consequantur, quæ particularibus ᵇ delegationibus † solent contineri. Dat. III. Kalen. Ian. Constant. Theod. XVIII. & Festo Cons.

DE CONTRACTIBUS * iudicum ᵃ, vel eorum qui sunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore propriis ædes ædificent [sine sanctione pragmatica.] †

TITVLVS LIII.

Vt superior, ita hic titulus commentis est iudicii eminum, & adsessorum, vel domesticorum, quæ Iustiniani Constitutione, indicii vetusti superior à prætoribus, ita vt vrbana ex pragmatica principis, emere & propriis ædi adhuc possunt, non etiam donationem accipere, quæ iamen si facta fuerit, post depositam adeo suprationem confirmari possit vel rati-

DE CONTRAHENDIS iudicum, vel eorum qui sunt, &c.

Vicunque.] Generaliter. emp. Leon. lib. ver. & l. qui officio in principio. & de iure fisci. l. ad fiscum § ¶.

¶ Prætoriis. sic infra § ¶ minoribus. Cin prædibus, qui sunt clarissimi vt infra proximo l. & ita iuste minores quid iuris fecerit, vbi non possunt ratificari hiusmodi contractus, maiori minóve ergo & in de-

Imperatores & prouinciarum rectores non possunt per se vel per alios contrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate vitæ & vestitus. Satvrc.

1. Imp. Iustinianus A. Menna P.P.

Vicunque administrationem in hac florentissima vrbe gerunt, emere * quidé mobiles res, vel immobiles, vel domos extruere non aliter possunt, nisi specialem * nostri numinis hoc ris permittentem diuinam rescriptionem meruerint. Donationes verò omnimodò recusent, scientes, non esse validas eas in quibuscumque rebus; & quæcunque æstimatione, nisi post administrationem depositum, vel specialiter in scripti donator eandem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquennale præterierit ¹, in quo nulla querela super hiidem donationibus vel ab ipso donatore, vel ab eius successoribus facta sit.

Prouinciis * verò moderantibus, non solùm donationes,

480/C.IV.K.5-4, 311-312
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fensor civitatis vel magistratus municipalis, qui * non habent merum imperium, sed mudicam iurisdictionem, & coercitionem: vt ff. de iur. om. iu. l. magistratus sed praetica * eiusmodi merum imperium habent: vt ff. de off. praef. l. Italicus. §. qui vniuersim. ¶ Sed quid si duo sint in magistratu? an alter eorum potest ex officio, si alter authorem videtur quod fit, fieri in dubio? * caterum quorum vno authorente alter erit: vt ff. de iudic. in l. papilius §. fin. ad Sc. pass contra. quia ibi est media persona vt pupilli, cui praestatur authoritas, quia ipse confentit, quod dici non potest in vniuersitate, quod confentit: vt ff. de iub. conniar. l. j. 2. Vel, quod verius est, ipse magistratus * vniuersitatem repraesentat: vnde non intervenit media persona: vt l. in pupillo dictum est. ACCVR.

a Merum imperium non habent defensores ciuitatis vel magistratus municipali.

b Merum imperium habent praefecti.

c Collega est, lege ea politer esse potest.

d Magistratus vniuersitatem repraesentat.

¶ *Alimentorum.* Nor. * Sic de ff. de off. praef. l. plebiscita.

h ¶ *Alimentum.* repete prohibemus.

e Alimentorum enim cura flagitabitur.

c ¶ Datum est. vel quia ex rebus ciuitatum alia vendebantur: vt ff. de vendi. re. cl. fin. lib. x).

d ¶ *Pertinam.* vt ff. de his qui vi metuve cau. l. pe. & facit ff. si vir. pe. l. eos. de l. penul.

e ¶ *Iudicantibus* id est, sententiis.

DE MODO multarum, &c.

Dictum est l. de magistratibus sive conuenat sed quia permissum est eis defendere iurisdictionem suam pena vel multa iudicia, vt ifis qui iur dicenti non obtempera. l. 1. titu. penit. de modo multarum.

f ¶ A iudicibus. *habentibus merum imperium, non alii* f: vt ff. de iudi. l. 1. §. fin. & §. l. j. & l. iij. quasi lege.

g ¶ Vtre *damnum.* extraordinaria. Et nota pro condemnatis Bonorum bonum argumentum, quod non sine infamia §. cum extraordinaria condemnetur.

h ¶ *Procuratorem.* Cassio: vt ff. de cognitore vel publ. ius dicendi multae non habent, quoniam hi publice iurisdictionem non habent, sed inter ermatrarium personas: ille inter fiscum & pecunias: hic quia eorum iudex est rerum ad civitatem pertinentium.

f Caius fiscus sunt magistratus municipales, hoc habet Cicer. ad l. 3. de ver. ff.

g Condemnatus per officia iudicis, nisi sit infamia et ab eo iudic. in fac. cap. de fideiuss. necessitate.

nationes, sed etiam emptiones quarumcunque mobilium vel immobilium rerum (praeter eas quae ad alimonias *, vel vestes pertinent) & aedificationes h, licet facti apices aliquid eorū peruiserint, penitus interdicimus.

Nec ratum sit, quod his donatione, vel venditione datum est i, licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit, vel consensis donatoris vel venditoris post eandem administrationem adiectus sit. Haec autem etiam ad domesticos & consiliarios eorum trahi necessarium duximus: illud etiam adicientes, vt nec per interpositam personam k aliquid eorum sine periculo possit perpetrari: quae etiam ad praeterita negotia referri sancimus, nisi transactionibus, vel iudicationibus l sopita sint †. Dat. VI. Id. Decemb. Constantino. D. N. Iuliniano A. II. Cos.

DE MODO MVLTARVM QVÆ A iudicibus m infliguntur.

TITVLVS LIV.

Perinet etiam hic titulus ad iudices omnes, de quibus actum est supra. Omnes enim qui iudicationem habent, id est, qui publicis iudicia exercent, multa dictandi & pignoris capiendi habent: quae fiscal vocatur in restitutionem & caeteraque indebitorum l. 1. §. vl. ff. de re iud. l. aliud. §. vl. ff. de verb. sign. & eorum tantum inuenimus procuratores Caesaris, & curatores reip. l. 1. & 3. hoc tit. & defensores plebis l. 5. tit. seq. Sed nec ad infamiam quidem iudex multam dicere licet l. j. j. quand. proc. non est nec. l. vnica, ff. de via pub. & si quid incesset. Modus quem fugit vnusquisque debet in multa dicenda hoc titulo definitur. Praefida provinciae suprema multa irrogandi ius est l. 4. hoc tit. Caesiodorus Magnus, inquit, quantitate multae terrentur & pleraque omnia multis accidit ciuis, nisi specialiter deputetur publicis operibus, vel cursui publico, vel alia necessaria causa, l. 5. hoc tit. vel pauperibus l. 1. 3. de epist. aud. quod se in omnibus confessi erubescitis l. 10. C. Th. quod. app. non rec. & Cassiodorus VIII. Var. Multae autem ad paucissimis cuiusvis, ad est seruitum & pauae quadam est poenarum cuiusvis. Pecuniaria igitur coercitio quae mitiorem iudicia irrogantur. Nam est certum modum iudex non posse excedere, sicut eum modum tamen sui arbitrij ratio est, quin etiam pulsaqualem multam irrogare, ex causa moderari ab eo remittere, verbi gratia, propter inopiam rei, id est, necessitatem solutionis l. vlt. in fine hoc tit. l. 1. §. pen. & vlt. ff. de off. praef. (vigilum) & ita, ex ratione mentis. Tum reprehensio, & comprehensio l. 1. C. de dom. ius. vir. non punita. Minus enim est reprehendere l. 7. §. ad tempus, ff. de interd. & rel. Cicero pro Plancio non modo reprehendendum, sed etiam condemnandum puto. Et omnino obnoxiam conuenire iudicio, moderari, vel remittere multa dictis, sicut nec qualibet alia sanctione id esset iudex potest, à superiore potest. Plinius IV. Epist. Praeter Senatori multam dixit, egit ille in Senatu eustum suum, sic vt deprecaretur, remissa est multa. CVIAC.

Nec sic hic positum quae ad hoc conuenit adagari, quod damnatur ex inquisitione non sit infamis: quod clarius tenet gl. infra de sup. cur. l. fin. SAL.

I. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Ferox.

NVlla damnum & famae non irrogat. Dat. V. Id. April. Antonino A. & Geta vtrisque ij Cos.

Procurator Caesaris non habet potestatem multandi. SALVC. & idem in procur. fiscali: vt in l. seq. SALVC.

II. Imp. ALEXANDR. A. Dionisio P.P.

PROcuratores n tuos, vel rationales o, multae indicendae ius non habere saepe rescriptum est. Dat. XIII. Kalen. Sept. Modesto & Probo Cos.

III. Imp. GORDIAN. A. Calvi P.P.

CVsator reipublicae p (qui Graeco vocabulo logista q nuncupatur) multandi ius non habet. Dat. Idib. Septemb. Gordiano A. & Aviola Cos.

m Iudicum quid iis & iudicandum.

n Dic petitio & interpretanda. quod id expetitur, rationes iuius.

o Logistae quid iis & iudicandum.

p Curator reipub. In eius ex decurionibus, vectigalia locabat, vias curabat: causa reipub. apud praesides aut principem agebat. Vide notata ad l. vlt. de decur. ff. de offic. adiuf. CVIAC.

q Logista quid iis & iudicandum.

r Quid sit reipublicae.

i Multorum fomes, crudelis.

k ¶ *Mitem.* nisi in calibrem l. de opis. aud. l. 3. & ff. de iure pa. l. diuus. §. fin.

l ¶ Eumdem. l. 2. ff. eod. in ¶ vel cur. fis. l. Salarius advocatorum.

† Hic nisi sunt de conformitate. Bellum in praedium ornatus. vt. de multa. l. p. ad Socia. rep. pale. 148. ut. pecunia magistratum multamque ius l. ad. Cal. multi multarum, crudelis non pofi.

m ¶ Iudicibus. *habentibus merum imperium, non alii* f: vt ff. de iudi. l. 1. §. fin. & §. l. j. & l. iij. quasi lege.

n ¶ *Procuratorem.* idem videtur in episcopo quod in proconsule & ibi: vt l. de epis. audi. l. episcopale. & in authent.

IV. Impp. GRATIAN. VALENTINIA. & THEOD. AAA. Eutropio P.P.

ILlustres viros praefectos praetorii vsque ad quinquagina librarum auri multam, cum peccatum grauissimum erit, petere vetuimus. Dat. VIII. Id. Ian. Gratiano V. & Theod. AA. Cos.

Nor dus. Primis, quod multa applicatur fisco. Secundo quod iudex potest multam in eius impositione in salarium advocatorum deputare, vel in refectionem alicuius rei spectantis ad rempublicam. SALVC.

V. Impp. VALENTIN. THEOD. & ARCADIVS AAA. ad Praetorianum P.P.

MVltarum feuera s compendia aerario t nostro peccantis esse quaerenda nullus ignorat: nisi ipse iudex id quod ad poenam admissi facinoris excolitur u, vel publicis operibus, vel cursui v publico, vel aliis necessariis causis specialiter deputauerit. Dat. V. Id. Sept. Aquil. Richomere & Clearch. Cos. †

Secundum varietatem iudicum maior & minor multa potest imponi, ob correctionem tamen malorum maiorum, ut ratio quae non potest multari: & contra facinus punitur nec multa imposita potest mutari, nisi ob pauperiatem multari. SALVC.

VI. Impp. ARCADIVS, & HONORIVS AA. Eustolio P.P.

EOs qui ordinario x prouinciarum moderantur, ergo eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, vltra y duarum vnciarum auri summam condemnare non patimur. Proconsulatem z verò potestatem, si multandi necessitas imminebit, senatum vnciarum auri summa cohibebit: in qua forma etiam comes Orientis atque praefectus Augustalis erit. Ca-

s Cloffo magistratus Accursij de ha. bit. adler. ad ff. indic. redit. OVAC.

t Hac lex non firmatur de conformitate. Bellum in praedium ornatus. vt. de multa. l. p. ad Socia. rep. pale. 148. ut. pecunia magistratum multamque ius l. ad. Cal. multi multarum, crudelis non pofi.

480/C.IV.K.5-4, 313-314
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

teri verò spectabiles * iudices, & qui vice nostra administrationis gubernacula susceperint, vltra tres aureos vectas sibi inelligant licentiam denegatam. Id quoque obseruandum à moderatore esse censemus, vt in vnius correptione personæ (si ad id consuetudo peccati impulerit) terinæ ᵇ tantummodò in anno † cõdemnationis sub * præstitura summa seueritas exerceatur †. Quòd si quis * prædicti modi excesserit ᶜ, huius actore ᵉ * admissi, condemnato ad dupli restitutionem: fisco ᶠ verò nostro ad inferendam eam quantitatem quam multæ nomine inflixerit, tenebitur. Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere secredunt ᵍ, qui in pecuniis ᵇ aut manubiis, id est, deprædationibus, aut concussionibus, furtis, aliisque flagitiis, quæ noscenti seuerità commenti, fuerint deprehensi: scilicet vt scripta per iudices memoratus in cuiuslibet ʰ foeris dirigida disceptidum, sententia proferatur ⁱ. Nec putent factu facile esse, vt aut præcipiti persuasione condemnêt quê culpa nõ ingrauet: aut erubescêda varietate ᵏ iudicij pro arbitrio proprio immutandum esse quod fulserint: nisi pauperias ᵐ condemnati hoc persuaserit. Dat. XII. Kal. Septeb. Theod. A. I. & Cynegio Coss.*

DE DEFENSORIBVS CIVITATVM*.

TITVLVS LV.

Defensores, de quibus actum est superiùs, vel in vrbe Roma versari, aut vnus Romanæ administrant, vel in omni principio, vel in prouincia, & ex his alios dimittere regreda necessitas fuit, alias prouincia languia. Sed de quibus fuerit perlectum tres tantùm, non vrbis, non prouinciæ, non dimittan, non omni, sed ciuitatum singularum petulantes fuere. Et defensores ciuitatum in primis, similes vrbanis plebis qui sunt in vrbe fuerunt. Nam & defensores plebis dicuntur. defensores horum, patronos, parentes vocitarunt, & saluatores l. 3. & 4. hoc tit. l. 1. tital. vlt. huius lib. l. vlt. l. de prin. ag. in rebs. *& prohibemus hoiores fieri Patroni plebis* l. 12. l. de ep. aud. No. 1. p. *in qua plenius scripsimus de officio & iurisdictione eorum. Sed notetur etiam, ad eorum curam pertinere perfectissimum seruorum fugitiuorum Reipub.* l. Lauacripia. l. de fin. Reg. Cvjac.

1. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. Senex defensori.

SI quis de tenuioribus, ac minusculariis † rebus interpellandum te esse crediderit *, in minoribus causis †, vsque ad quinquaginta ‡ solidorum summã sãta iudicialia ¶ conficiat ᵃ: (scilicet vt siquando quis vel debitum iuftum, vel seruum qui per fugam fuerat elapsus, vel quod vltra delegationem ᵇ dederat, postulauerit, vel quodliber huiusmodi, tua disceptatione restituat ᶜ. Cæteras ᵈ verò quæ dignæ forensi magnitudine videbuntur, ordinatio infinuato rectori. Dat. XV. Kal. Ianuar. Tertio. Valentiniano & Valente AA. Coss.

2. Idem AA. ad Probum P.P.

1 DEfensores ciuitatum, nõ ex decurionum, seu cohortalium corpore, sed ex aliis idoneis * personis huic officio deputentur. Dat. III. Non. Nouemb. iisdem Coss.

3. Idem, & GRATIANVS AA. ad Senatum.

VTili ratione perspectum * est, vt innocens & quiete rusticitas, peculiaris patrocinij, id est, defensoris locorum beneficio perfruatur, & † apud eum in pecuniaria causa litigandi habeat facultatem. Dat. IV. Id. Aug. Hierapoli, Valentiniano Valente AA. vrsique 51. Coss.

4. Impp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Theodoro defensori.

IN defensoribus vniuersarum prouinciarũ erit administrationis hæc forma ᵃ, & tempus quinquennij * ᵇ (patij meriendumfcilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: delectionibus rusticos, vrbanósq; † non patiaris affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati * (sibia reuerentia pudoris) occurras: ingrediendi cũm voles ad iudicem ᵇ liberam habeas facultatem ¶ superexigendi ᶜ * damna, vel spolia plus petitium ab his quos liberorum loco tueri debes, excludas ¶ nec patiaris quicquam vltra delegationem soliram ab his exigi, quos certum est, nisi tali remedio non posse reparari. Dat. XI. Non. Ianuar. Constantin. Arcadio & Bautone Coss.

5. Impp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Petronio *praefecto Augustali.*

1 DEfensores † nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis sui tantùm fungantur officio. Nullus indigent multas ᵃ. Satiores * non exercant quæstiones. Plebem ᵇ, vel decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate measant: vt id tantùm quod esse dicuntur, esse non desinant ᶜ. Dat. iij. Non. Mart. Constantin. Arcadio A. II. & Rufino Coss.

6. Idem AAA. Tatiano PP.

PEr omnes ᵃ † regiones in quibus fera & periculi sui nescia latronum feruet insania, probatissimi

quique

480/C.IV.K.5-4, 315-316
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Conſiſtere.* id eſt, cretere.
b ¶ *Mutuari.* i. perfici.
c ¶ *Defenſores.*] *Imba. ll. vt l. de qui. audi. l. inhumac. & in auth. inſinuandum quod praſ. eſt.* e.
d ¶ *Vbemus.* non legitur.
e ¶ *Operatio.* hæc protestatio * habetur pro libello dato. ACCVRS.
f ¶ *Conſiſtere.* i. eſſe recipere.
g ¶ *Excerere.* i. exercere per præſidem, cum defenſor eolis facere.
h NEB.] *Liberare. vt ff de ineff. praſt. Legatos.*

* *al. capitulo.* *al. libello.* *al. conſiſtere.* * *pro cum.*

* *Protestatio* tantum libelli dati vocatur.

* C.T.p.3.3.

DE MAGISTRATIBVS MVNICIPALIBVS.

Supra de magiſtratibus cituitatum. nunc de magiſtratibus municipali vel vicatorum ſeu burgorum * *: in quibus ſacile dici poteſt eadem* c *ſerunda, quæ dicta ſunt in defenſorib. ciuitatum.* ACCVRS.
Vel ſic: *hic tit. tractat de magiſtratibus caſtrorum, & vicorum non ciuitatum.*

i *Curiales.*] *Vnus menſis.* antequa incipiat eorum administratio. ACCVRS.
k ¶ *Magiſtratus.* facit *l. 2. proxim. tit. proxim.*

† *Ad præſidem.* Mutatio limitatur cetera crimina ciuilia augmentant. *Nov. 69. C. l. 1. C. Th. de ordine* b *Burgorum magiſtratus.* c *Augustorum* ſcil. *cuiſlibet magiſtratus ciuitatum ad magiſtratus municipiorum, vicatorum & burgorum.* * *al. hic Defenſores ciuitatum ex indemnitate ordinar. &c.*

DE OFFI. IVRI. Alexand.

l ¶ *Vbemus.*] *Dumtaxat. q. d. non apud alium in eadem ciuitate.*
m ¶ *Diuertere.* vt *ff. de l. 3. & l. ne procul §. de dam. l. in hac.*

† C.T.lib.1.

* *al. Cariſiam.*

‡ C.T.lib.4.

* *al. iniuria infamia ſine.*

* *vnum quidem.* & C. T. lib. 1.

quinque, & diſtrictiſſimi defenſores adſint diſcipling, & quotidianis actibus præſint, qui non ſinant crimina impunita * coaleſcere † *, remoueant patrocinia, quæ ſeruorum reis, & auxilia ſceleroſis impertiendo maturari b ſcelera fecerunt. Dat. V.Id.Apr.Arcadio A.II.& Rufino Cons.

III. *Impp.* ARCAD. HONOR. & THEOD.AAA.*Cariſiam* P.P.

1 DEfenſores ciuitatum * oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio vel congreſſu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut ſtupro, vel raptu, vel adulterio deprehenſos, & actis publicis ſibi traditos, expreſſo crimine cum his à quibus fuerint accuſati, mox ſub idonea perſecutione ad iudicium † dirigant. Dat. prid.Kalend. Ianua. Mediolani, Stilicone II. & Anthemio Cons.

VIII. *Impp.* HONOR. & THEOD.AA. *Cariſio* P.P.

4 DEfenſores ita * præcipimus ordinari, vt ſacris orthodoxæ religionis imbuti e myſterijs, reuerendiſſimorũ epiſcoporum, nec non clericorum, & honoratorum, ac poſſeſſorum, & curialium decreto conſtituantur: de quorum ordinatione referendũ eſt ad illuſtriſſimam prætorianam poteſtatem, vt literis eiuſdem magnifice ſedis eorum ſolidetur auctoritas. Quod ſi quid à qualibet perſona contra publicam diſciplinam in læſionem poſſeſſorum fieri cognouerint defenſores, referendi habeant poteſtatem ad illuſtres & magnificos viros præfectos prætorijs, & illuſtres viros magiſtros equitum, & peditum, magiſtros etiam officiorum, & comites tam ſacrarum largitionum, quàm rerum priuatarum. Dat. XV. Kal. Februar. Rauennæ, Honorio VIII. & Theod. III. AA.Cons.

IX. *Idem* A A. *Cariſio* * P.P.

1 VIbemus * † cura ac ſolertia defenſorum minimè poſſeſſores maioribus menſuris & ponderibus à ſuſceptoribus prægrauari: ſed eos deprehenſos, ad iudicium dirigi cum ipſo commiſſæ fraudis indicio. Illud etiam fieri permittimus, vt ſi prouincialibus noſtris conteſtari iniuriæ, ſeu læſiones ſuas † cupientibus, actorum confectio à defenſoribus denegetur: licentia eis tribuatur querelæ peoprie libellum conſcriptum, eo tempore *, quo fuerat conteſtandum, in frequentioribus ciuitatum locis proponendi, commeniendique ſcribas, tabularios, & cætera officia publica commonendi (per quæ libellum colligi oporteat*,) atque iniuriis ſuprà memoratis perſonis ſub actorum confectione ingerendi, quorum quæſtione fides poſſit inquiri: qua probata, in eos quos geſtorum petitam confectionem negaſſe conſtiterit f, vigor iudicarius exeratur t. Dat. XI. Kal. Febr. Rauennæ, Honorio VIII. & Theodoſio III. AA. Cons.

Nota, quod non poteſt aliquis renunciare officio defenſoris ciuitatis niſi cum auctoritate principis. BALD.

t. *Imp.* THEOD. & VALENT. AA. *Cyro* P.P.

NVlli defenſorum licere decernimus, ſi de publica ſollicitudine ſe voluerit liberare k, niſi diuinos affatus intimauerit tuæ ſublimitatis iudicio: triginta libratam auri pœnam tam moderatoribus prouinciarum, quàm cæteris iudicibus vel temeratoribus fieri noſtri oraculi ſubituris, ſi negledta fuerit auctoritas principalis. Dat. XV. Kal. Septemb. Conſtantinop. Cyro V.C.Cons.

DE MAGISTRATIBVS MVNICIPALIBVS.

TITVLVS LVI.

IN quibuſdam ciuitatibus meæ defenſores tenebam, l. in hac. §. de donat. in quibuſdam defenſores plebis, atque etiam magiſtratus municipales, plerumque Decuriones, ſimilis dandus Conſulibus pop. Romani. Et ſimiliter quidem Decuriones ex ordine decurionum, defenſores ex plebe. l. 2. §. ult. prox. utrique decreto clericorum, honoratorum, poſſeſſorum, decurionum. l. 8. ro. l. 1. ff. ad leg. Iul. de ambi. No. Leonis 46. & 47. ex quibus tamen locis etiam ceteris eorum pertinet ad principem. Vtrique habent ius conſtituendorum actorum. l. pen. §. 11. pren. l. 2. hoc tit. præſumit. ſolicite tribus curialibus, ſy autopere publice, vt l. 15. C. Th. de decur. & No. Theod. de tribu. ff. Vtrique habent ius dandi tutoris l. 3. ff. de tut. & cur. da. §. nos autem Inſt. de Act. tut. Curiam quam inuenit lege adiunctum aliquando eſſe apud magiſtratus municipales. l. vn. §. de man. vind. l. 4. ff. de adopt. & Paulo V. Sent. tit. 15. nullamque inuenio eſſe apud defenſores plebis, & rectius, quam inuenio multis diſſimum non eſſe apud defenſores. l. 7. Eiis proxim. ſoluitur ſuffe apud magiſtratus municipales, licite parentes emitere ſuſtitutorem ſuum tutori non parentari, et ſolitè de que agitur l. 1. ff. ſi quis ius dic. non obt. nam & pignora capiunt habent l. quemadmodum §. Magiſtratus ff. ad leg. Aquil. l. 4. §. 1. de dam. inſect. l. 9. ff. de reb. eorum, &c. & medicum exercitium in ſenatu l. 1. ff. de iuriſd. l. 6 priuatus ff. qui & à quib. man. l. 17. §. adiutor ff. de iniur. Maior igitur eſt Magiſtratuum quàm defenſorum potestas. CVIAC.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Florentium* P.P.

Ecuriones † ad magiſtratum, vel exactionem annonarum, ante tres menſes, vel ampliùs nominari debent: vt ſi querimonia eorum iuſta videatur, ſine impedimento in abſoluendi locum alius ſubeogetur. Dat. Id. April. Conſtant. Seuero & Rufino Coss.

† C.T.lib.1.

II. *Impp.* VALENT. & VALENS AA. *ad Germanianum.*

Magiſtratus k conficiendorum actorum habeant poteſtatem. Dat. XIII. Kal. Ian. Gratiano N.P. & Dagalaipho Coss.

DE OFFICIO IVRIDICI ALEXANDRIÆ.

TITVLVS LVII.

Officiatis huius itali dare etiam iuridici Alexandriæ iuſſe actorum confectorib. Pro & iuramenti ſacrati & iuſtitiæ, pro actis. l. 1. & 2. ff. eod. §. non autem. Inſt. de Actil. tut. & conſiſtitio in Alexandrina ciuitate, & inde iuridici nomen proprium, quod parere eſſe communis. Iuridicus Strabon. agnidum omnique inſcriptionibus. ſub præfecto Augustali & ipſe Augustalis. Orde autem ſum curiæ Alexandriæ inuia nulla fuit, ſed neque vllus Alexandrinus in Senatum vbi ſuptum patres ex iuſſu Augusti, ſiſt Senatus Alexandrinus in curia dedit. Antonius in in Senatum ciuiandi, multum Diuus lib. II. CVIAC.

1. *Impp.* LEO. & ANTHEMIVS AA. *Alexandro duci & præſid. Augustali.*

VIbemus apud Alexandrinæ duntaxat * clariſſimæ ciuitatis iuridicum licitum & conceſſum eſſe, ſingulis quibuſcunque volentibus donationis conſcriptæ ſolemniter inſtrumenta referare, eiſdémque robur adiiciat geſtorum ſeries apud eundem conſecta, tanquam ſi apud virum clariſſimum moderatorem prouinciæ, vel magiſtratus, vel defenſores † plebis, habita fuiſſe licerentur *†.

† *defenſores.* *Iuramentum iudiciis, vtrum ſit poſtulandum.*

DE

480/C.IV.K.5-4, 317-318
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EDENDO

Dictum est de magistratibus: sequitur de iudiciis * quæ per magistratus exercentur: vt E de orig. iur. l. 1. §. post originem. & primo de edendo, quid præparatorium est iudiciorum. 2. Vel sic: Dictum est supra de magistratib. & eorum officiis, quæ dominus constituit in constitutionibus. Circumstantia autem iudiciorum est in iudicio exponendo & commendatio: quorum iudiciorum præparatio * est edictio actionis. Et idcò posito de edendo, id est de edictione faciendæ: subiunxit eorum quæ necessaria sunt in agenda causa. Sed in * primis necessaria est edictio actionis: postea dum fiet contestatio: in processu causæ necessaria est exhibitio eorum instrumentorum, & allegationum de quibus omnibus videbimus. ALB.

* Et nota quod implicite * additum de edendo dicit, sublatis actionibus: vt §. eod. l. edita. rationum. vt §. eod. l. 1. & l. non est. & l. actiones. & l. 8. & instrumentorum: vt §. eo. l. 3. l. qui accusat. & l. procurator.

¶ De die de edendo id est, de manifestando, ad eos, etc.

¶ Sed quæritur, quare dicit de edendo per generalem, & non de exhibendi? Item quare non subiunxit assignationem? & de vt dicimus E. eo. in rubr.

Codicis Domini Iustiniani
SACRATISSIMI PRINCIPIS
PERPETVI A. REPETITÆ
prælectionis.

LIBER SECVNDVS.

DE EDENDO.

TITVLVS I.

IPSOSVEE officia diuersorum iudicum, primum tractandum suscipit, quo de iure sui quisque apud iudicem agereur, & iniria facti ab actione adiuuari, vt Quintus quoque & Pontius libri ad Edictum: vt inde fat verisimile etiam ad edictum cessisse edicta perpetuum, cum erdo vetusior magis obseruatur in Codice, quam in Pandectis, & varii Pandectis initia faciunt à vocatione in ius, non ab edictione actionis, & defendi possent hac ratione, quod eadem fere tempora & ratio vocationis in ius, & vt adiuuetur actio, quæ res efficit, vt omnium actionum infiniendarum principium dicatur profectò à titulo de in ius vocando in §. vltim. Institu. de actio. item. Itaq; vt aptè mutata ipsum dicere omnium actionum diuersum principium profectò à titulo de edendo. Nam facili conclusio non poterit edicto vocationis, an vocatio edictum tempore prior fuerit, cum nulla pertinacia, & mora videatur aequa conuiuia. Et autem edere actionem, demonstrare, & explicare generaliter. hoc est. vel exprimere, fundum, & nomen actionis. l. 1. §. de interd. Edere, præparare, & indicium litis, concludere, initium litis aequa indicij, & de edictione actionis est tantum in hac titulo l. 3. Alia leges pertinent ad quæstionem actionis, an res adeo actionis sint, an actor res, an actio publicae vtantur excludat publicani, propriè ad edictio de edendo non pertinet, quæ sunt contra de edendo actionibus, & instrumentis lata, & de edendo rationibus ab exercitoribus, & rei accusatore, adere crimina & sententiæ Pandi. CYIAC.

Actor primò debet indicare quam facultatem probandi habet; quæ rem habeat rationes, vel instrumenta ex quibus possit de iure ipsius actoris docere, non tantum edere, nisi ex iusta causa in iure expressa officio iudicis indagandum. b. d. secundum utramque lectionem. Primò in codice rationum intelligitur. Secundò in instrumentis, per in glos. Alex. Imo. Vel sic: Edere petitur indicio officio, causa cognita exhibendum. b. d. SALYC.

1. Imp. ANTONINVS PIVS A. Aemilio.

SPE dispice * a quemadmodum * pecuniæ quam te depositille dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, vt rationes * suas adversaria tua exhibeat: id ex causa * & ad iudicis officium, y * pertinere solet. PP. IV. Kalend. Octo. Sabino II. & Seuero Coss.

Actor publica sua edenda cuilibet prætendenti intrafe. b. d. PAVL. DE CAST. Vel sic: † Actor tam criminalia quam civilia, iudicio officio edenda, sunt tam iudici, quam parti cuius interest: b. d. secundum communem lectionem ALEXANDER & IMOL.

11. Imp. SEVER. & ANTON. AA. Fausto.

[illegible]] CAEVI. Pecuniæ meum apud complicem depositi; decessit, & successit ei filia. Si volo quod exhibeat habili codicem rationum, in quo continetur data & accepta, vt probare possim quantum recepit, & quantum mihi solutum est; an sit compellenda, quæritur? Respondit iniquum debere quo genere mihi deberentur ex causa mutui, &c. vel qua specie probationes vti possum: vel per testes, vel per instrumenta; & compensa iudex interposita se, vt exhibito sint, si me mandante, vel aliquo, nomine meo, conscriptæ sint rationes, vel si mihi edite sint, sed antiffe fortuito casu, tunc eadem iudex iubebis mihi exhiberi. VIVIAN.

¶ Et hæc l. non primò ibi, quemadmodum, secundùm veram intelectum, quod depositum ‡ possit probari non solùm per instrumentum publicum, sed etiam per testes, & per omnem aliam speciem probationis. 2. Nec secundò singulariter secundùm lat. ex hoc text. quòd etiam in contractu depositi res non tantum edere actor; librum rationum ad fundandam intentionem adhortè y. Nota tertiò ibi, ad officio officium. hic videri text. quòd officio actionis § petitur officio iudicis, & sic intelligunt glos. Bart. & doctr. lat. hic.

a ¶ Dispice. id * est, diuersis modis aspice omnem speciem probationis.

a ¶ Ipso dispice. Ergo non cogitur reus in foro instrumenta sua edere. CYIAC.

b ¶ Quemadmodum, scilicet, vel ex causa depositi, vel ex alia, cùm multa ‡ sint genera credendi. 2. Vel hæc, quæ * specie probationis; hoc est, per testes, vel instrumenta, vel confessionem.

c ¶ Rationes. 1. codiem rationem in quo accepta & data solent describi: vt §. eo. §. fi. quia §. sed alij intelligunt in instrumentis.

d ¶ Id ex causa. vt facias edi, id est, vel procuratore meo mandante scripta sint, aut alius. §. eo. §. quia. 1. pertinere & 1. pertinet. §. 2. Vel quia fortuitè edita sint, debet tamen iterum edoquia actor amisit sibi edictum fortuito casu: vt §. eod. §. quia §. gratiæ. & §. de fide instrum. l. alterius. In hoc est ergo causa cognitio si sint scriptæ me mandante, vel procuratore meo, vel tabellam ex antiquitatis casu fortuito, vel non, scilicet fortuitè editum *.

¶ Sed quæsuido possit ex rationibus, cùm femina esse non possit negotiatrix: vt §. eod. l. femina. & hic dicit fortuitum errori? Respondet sic: ex causa edere rem actori; scilicet ad replicationem probandum, non intentionem fundandam: vt §. eo. §. & §. & sic etiam loquitur l. qui accusare, scilicet, vt non petat ad intentionem fundandam. Facit etiam ad hanc fundum iure illetbum §. ad leg. Falcidiam. l. mariti. §. fin.

e ¶ Id ex causa. Iubet, vt ‡ mandatum si ‡ in tempestate ruina, naufragium, incendium, & similia, tunc res edere cogitur. CYIAC.

¶ Ad iudicis officium. Vide scripta ad l. 1. §. de probationibus. CYIAC.

f ¶ Officium. Dicit tunc ‡ quod ‡ tutor non faciat rationes *, vel facias non exhibet, dum non ‡ edit, habere locum actionem tutelæ: vt §. de tut. & rat. di. l. §. ad eu. Alia, contra procuratorem ‡ non edentem dari mandati, contra socium pro socio: vt §. eo. Ignoratio. in princ. Sic ergo, cùm semper negotiatrix conducat, vel scribar rationes mandato scholarii, vel eius procuratoris, locum habet mandati, & non officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto de edendo: vt §. de edendo. l. §. quia ex argumento. §. ex hoc. ACCRAS.

ANGELVS. Tota hac materia debet intelligi in rationibus publicis, & facilitab his qui publicam exercent officium: secùs in personis, secundùm Doctores. L. negotiaria. 9. rationes. §. eod. vt exprimit venit hic Iean. Pab. in suo Brocardo.

‡ § quod.] CAEVI. Iniuriam legis ponitur supra vt libellus pcin. l. 1. §. 1. de iudiciis properandum. §. 1. & §. de iudiciis. l. mariti. Item in causa

480/C.IV.K.5-4, 319-320
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

causa appellationis: vt *ff. de appellatio. l. ne causa. & l. ult. & l. 2. procuratoribus.* Item in administratore: vnde si quis egit contra aliquem, & testes, vel alias probationes induxit, & iudex distulit causam vltra tempus statutum, scilicet triam annorum, & actor iterum incipit agere quaeritur, cum acta illa sint ciuilia, sint criminalia, quae prius facta fuerunt, sint apud administratorem: verum possit cogi ad exhibendam ᵛ, ea forsit, quod testes mortui sint & dicitur quod iudex compellet eum exhibere, vt testantem insectigat.

a Vt. apud eos tenetur, quia in hac lege dicitur.

¶ Ex hac lege nota tria. 1. Primò, quòd iudex ᵃ causae facit editio. 2. Secundò nota quòd hoc est verum in qualibet causa tam ciuili, quàm criminali. 3. Tertiò not. quòd finit, & vtilitas criminis, est insectigatio veritatis: vt *hic, & infr. end. l. non est nouum.* Bald. *hic.*

¶ *Vt, apud quem.* sc. iudex.

¶ Et dic quinque modis causam. 1. Primò, res, id est, causa appellationis: *infra de appell. l. ne causa. & l. 2. procuratoribus. & l. ult. in fin.* 2. Secundò, res, id est, causa principalis. Sed exhibentur acta, quia sic abiuratur actor: vt *infr. de iud. l. properandum. §. & ff. quidem.* 3. Tertiò, res, id est, causa principalis, quae apud secundum primi iudicis agitur: vt *ff. de iud. l. mortui.* 4. Quartò, in administratore, id est, ordinario, qui commisit, seu delegauit totam causam cognoscendam, remota sibi definitiua sententia, qui acta debet videre: vt *infr. de iud. end. ad hac.* 5. Quintò, loquitur de publicatione testium, quam iudex mandat fieri: vt *supr. vt lit. pend. l. 4. & in authent. de ut. §. quia verbum. ff. vt.*

¶ *Vt apud quem.* Vide *cap. quando contra falsum. lib. 5. de probat.* text. Cyiac.

b ¶ *Acta publica.* Publica ᵇ acta vocat, omnia acta quae fiunt publicè coram iudice.

c ¶ *Exhibere.* ᶜ officio suo, vel conditione ex hac lege: & facit exhiberi sibi, vel adiri, & ren. secundùm diuersas positiones.

¶ Sed videtur quod criminalia actaetiam sicco non ᵈ edantur, q. d. multò magis nec priusto edantur: vt *ff. de iur. fisci. l. 4. §. dicimus in fin.* §. quae est contrà. Solu. ibi non dicit ᵉ de actis, sed de aliis instrumentis, quae quidem ciuilia exhibentur, criminalia non, quia pecuniariter ea exhiberi non intercellant *ff. ad reb. l. fidei.* hic autem de actis dicit. 2. Vel dic, & in ciuili, & in criminali debent exhiberi sicco instrumenta: vt *ff. end. l. ne quisquam.* sed in ciuili eo ipso, quòd non exhibentur, linguentur sicco fabricatis, vt possit agere fisci pro ipsis instrumentis: quod non est in criminali: vt *in l. omnes.* hic autem de actis dicit, & hoc vtiar, vt dixi.

¶ Et nota. hic quòd iudex laborat ad veritatem inuestigandam.

¶ Et sic est argum. quòd testes debent iurare ᶠ pro vtraq; parte.

¶ Item est argum. quòd minor ᵍ iuret de veritate dicenda, licèt de calumnia non iuret: vt *l. de opt. & clar. emptione, sed iudex. & l. de iur. & ide. l. quotiens in fin. & infr. de qu. ad l. interrogari. & ff. de prob. l. item probatio.*

¶ Item, an ex his actis probari potest contra testes, quod ciuis vnum agendo testes affecerunt? Respond. non: vt *arg. ff. de iuris. l. fed & ff. pofiffori.* §. *fed. & l. fog.* Sed argum. contrà *ff. de ex. exp. hor. l. res hereditarias. & ff. fam. erci. l. hereditatis. §. idem fortè.* Sed legem illam intellige, quòd profuit, scilicet ad praesumptionem qualemqualem, non plenam probationem: vt *ff. de re. iud. l. fam. in princip.* & eodem modo respondeo ad §. *idem fortè.* 2. Vel ad vtramque potest responderi, quia non dicitur, sed eadem persona confessus. 3. Item, nec inter eadem personas praetiudicat, nisi sint testes producti praesente aduersario: vt *l. de testi. l. si quando. §. fin.* & secundùm hoc intelligo *l. de notis. l. penali. in fin.*

Adoptio. Et hac glossa colligitur, quod acta faciunt fidem inter eadem personas: sed inter alias praesumptionem tantùm. de hoc vide plenius Ioan. Fabr. *in fin. breuiariis.*

Edita.] Caeva. Certum est, quòd actio debet edi, sed quid editio quod operetur, quaeritur? Et respond. quòd species futurae litis demonstrat: & actionis editio proposita in libello ᵇ constitutionali species, &c. & haec emendari potest: vt si primò petiti minùs, postea plus petere possit vniuersali iudicio: vel petitio hereditatis, & hoc vsque ad testamentum, sine generali, vt in actione seruiana, negotiorum gestorum, sed in singulis, vsque ad litem contestatam. Item & mutari potest, vt si res vindicationem proponam pro aliquo fundo: postea poterò agere pro parte, vel etiam in quantitate: vt si primò proposui pro vigiani, possum postea ad decem.

Codex.

a ¶ Coniunge *l. j. ff. de litis contest.* & ex vnius subscriptione alii emenda. Hac enim lex illius pars posterior est. His enim continetur posterior pars pars differentia inter litem contestatam, & actionem editam: illic prior. Quare sensus est: edita actione nondum lis est, nondum iudicium, sed tantùm apparet species, aut genus litis futurae, vt, iniuriarum bonae fidei, aut furtiua, certam incerta: non autem editio facit litem, aut iudicium, aut litis contestationem: quia fieri potest, vt lis nulla fit, si scilicet reus malit cedere. Cyiac.

d ¶ Edita. nemo experiatur ᵃ actione: vt *ff. de edend. vel l. quotiens. & l. item si temporalem. ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fin.*

c ¶ *Actio.* id est, actionis editio.ᵇ

f ¶ *Speciem.* id est, ᶜ qualitatem futurae litis: vt *ff. end. l. j. §. refponf. & recita hic*, quòd ibi non in tribus primis glossis illius legis.

g ¶ *Speciem futurae litis.* Ammian. Marcell. *lib. xxx.* alt speciem litis edere. Cyiac.

h ¶ *Demonstrat.* si edatur sicut debet, sc. cum suis comitantiis.

i ¶ *Demonstrat.* Non autem litem facit. Cyiac.

k ¶ *Emendari.* Sed quoaeque licet emendari? Ex mente huius rescripti tantùm vsque ad litem contestatam, vt docet *l. j. ff. de litis contest.* At ex mente Iustiniani, *§. si minùs. de action.* vsque ad sententiam. Cyiac.

l ¶ *Emendari.* Emendo, cùm primò petebam minùs, nunc plus, vel è contrà, quod dicunt fieri posse vsque ad sententiam, vt *Infti. de act. §. si minus.* Non ᵐ idem dicimus in vniuersali iudicio: vt *ff. de pecul. Leo. & l. ff. quo. tit.* dicimus idè in generali: ᵒ vt *ff. de end. l. fiscus.* In singularibus vsque ᵖ ad litis contestationem posse: vt *l. de iud. l. non pecuf. & ff. de condic. rei ind. l. ff. quaeritur. & l. ept.*

¶ Sed quare non potest fieri emendatio semper, cùm ibi non moueat actio? Respond. imò mutatur ᵍ actio, cùm res de comitantiis mutatur, sic, res.

¶ Et autem, quòd dici, post litem contestatam non fieri emendationem, non obstat: *ff. de mendacio. l. in delitis. §. si decretis.* quia ibi nò mutatur actio, vel res, vel causa sed quoddam beneficium datur, vel auferetur concursu, quod per legem datur. Iste non dictus §. *Infti.* quia exponitur ibi, *in eadem iudicio*, id est, coràm eodem iudice, in alio tamen iudicio, siue instantia, vt ibi dici.

m ¶ Subiicit de mutatione, ʰ quando scilicet vetere relicta, nouum vult eligere, circa quod dicas, quòd post litem contestatam non fit mutatio: vt *ff. de iud. l. non pecuf. & Lex quo res.* Sed cumulatio ⁱ fit, id est, agetur via veteri, & nihilominùs via noua, cùm nulla lex vetet: ᵏ vt *ff. ex qui. can. mun. l. necessa. §. quod ex.* nisi ˡ per veterem, in qua necessè habeat persistere, obstaret exceptio rei iudicatae in noua: quia eadem fuit persona, eadem res, eadem causa agendi, licèt alia sit actio: *ff. de exc. rei iudi. l. ff. mutat. §. eandem. & l. idem quaeritur. & de iurisdic. l. duob. §. excepta.* Vel nihil actio vetat, in qua necessè habet persistere, ita sit habeat ad secundum, vt tollatur electione: quod contingit in actibus: vt *l. de fun. l. j. ff. fi fer. extero fi emi mun. l. j. & l. de col. l. fin. & l. de pecul. inter emp. l. domestica. & ff. de noxi. l. quod in hac. §. aliquis. & de leg. 3. d. l. item fiunt. §. varia.* hic enim actibus nec cumulatio fieri potest.

¶ Quod dici, non fieri mutationem post litem contestatam, idem hodie & ante litem contestatam, ᶠ ᵐ iam fit res concursus, & libellus datus: ⁿ autem non fit consentia, nec libellus datus, respond. actor poterit desistere: vt *l. quoties. & quae. end. authent. qui semel.*

¶ Sed numquid ᵒ super noua actione cumulata iurabitur de calumnia? Quod videtur secundum A non, quia super ipsa actione iurator: vt *ff. fundi. vindi. l. inter coheredes. §. pro familia.* Sed id cessabit cum potiùs super facto, quàm super actione iurari: & pro eo *l. de iuramento calumniae. authent. in ipso.* Iuratur ᵖ tamen, quia causa mutatur, id est, in cumulata actione quod noua facta est, & sic nouum factum.

¶ Item numquid super eo, quòd primò petitum est, ferretur sententia? Respond. non, si poterit fieri praiudicium per hanc sententiam in sequenti petitione: aliquo ferretur sententia secundùm quosdam. Sed forte non est ita: cùm modò dixerim, non ᵍ admitti cumulationem, cùm talis est secunda, cui ea prima obstaret exceptio rei iudicatae.

¶ Item, an in noua actione nouae debet habere dilationes causa deliberationis? Dic, quòd sic, nisi vbi in secunda potest esse instructus ex deliberatione prima.

¶ Quid enim ʳ si concursus est vi bonorum raptorum, & postea ex eadem rapina conuenitur furti, & condictione furtiua in id,

L quod

480/C.IV.K.5-4, 321-322
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quod plus est? Respond. non debentur dilationes cùm possit esse instructus ex prima deliberatione.

AUGUSTUS. Actio, & causa apud eu mutari possit; & libellus non specificatus ossium agendi, an debeat admitti, & an possit declarari per litem contestatam, tractat hic ingeniosè Ioan. Faber in suo breviario.

[a] Elere abest in Bononiensi, vel liberius, non regulariter non respondere, ut ex hoc loco, & de Bil. Pilipo vide plenius ad hanc Institutionis capitulum esset.

a ¶ Prout. * tempus. & qualitatem significat, vel secundum tempus.

b ¶ Perpetuo. id est, generalis. cujus mentem habes ff. eod. Lex pontif. vult enim praetor, vel iudex, posse mutari, vel emendari, eumque tamen, vt aequa (id est, defensiones) quae ratiibi paranerat primò cognita prius etiam allionem, possint si propter similitudinem, aliàs nova dabitur dilatio eum emendatione damni: & ita beneficium edicti fit falsum ceo. Sic ergo ita potest mutari, vel emendari, vt reus propter hoc solum non se minùs instructus: quid si fecit, mutatur ratione in fatum [b] in id, quod sua interest, non mutatur, aliò perdente ratio habeatur: vt ff. eod. if quis ex. §. ex hoc. & l. §. fin. & hic secundum Bal. & nova dabitur dilatio. ACCVRS.

c ¶ Rediente. fc. iudicia.

* ¶ Decretis. id est, vt non mutentur, aut confidatio eunodemat aliò aut cognita. CYIAC.

QVI accusare.] CAPYT. Si agere vis [c] Iuris sc. sequitur vis iudicia. Iuri. ...

d Illi, quod mutatio illa ex [illegible] in quaestione [illegible] Ait. de Inf. [illegible]

e Sunt officia iudicis. Iuri. ...

f Abscondere per [illegible] agere.

g Illi, quod mutatio illa ex [illegible] in quaestione [illegible] Ait. de Inf. [illegible]

h Accusatione, & [illegible] ...

i Prima caeteriorum vide apud Suetonii [illegible] c. 12.

k Accusatione, & [illegible] ...

l Ad [illegible] ...

m Ita [illegible] ...

n Ita [illegible] ...

o Ita [illegible] ...

p Ita [illegible] ...

q Ita [illegible] ...

r Ita [illegible] ...

s Ita [illegible] ...

t Ita [illegible] ...

u Ita [illegible] ...

v Ita [illegible] ...

¶ Nota in hac lege quatuor. Primò, quòd omnis agens debet habere probationes suas in mente agit. 2. Secundò non, quòd quis non vocatur suam adversarium intitare. 3. Tertiò non, quòd actor non probaret, &c. 4. Quartò, & vltimò non, quòd dic, qui occultat proprium instrumentum, non committit dolum, nec falsum: cùm non teneatur edere: facit ff. occultatio protocolli notarij & ita non. l. de falsis. l. non. ff. de falsis. l. Fonten. Bal. hic.

¶ Qui accusare. id est, * agere, in vitali * quadrium subaudi: vt ff. de accusat. de fundi aquiscep. §. ff. quem autem pro parentaria. coll. in. & contra poniter actio * pro accusatione quandoque: vt ff. de fo. vin. l. ex §. fin.

¶ Qui accusare. Maius legis sententia pertinet tum ad causas criminales, quàm civiles. CYIAC.

¶ Iuris sc. sequitur.] de probat. l. actor. & de rei vindic. l. fin. & de probat. fin. pacto l. §. & Iustit. de interdict. §. commodum. & Iustit. de leg. & ad Silium. & l. ad l. §. & l. de rebus Lemnis gratum. & de actionibus, & obligationibus. Longaeuo. & de curat. l. §. quidem. & ff. de quaest. l. 2. qui. & l. de vim Lutetiae. & l. de petitoriis. Longa.

¶ Magistratu. * fc. non simpex. ACCVRS.

¶ Fori debent sc. aliquo modo, vbi non nolit vitalitas nostris vt ff. eod. l. §. edendi. 2. Iudicantis. ff. eod. ne quisquam. vbi exhibeatur & agenti pro fisco. Solet. tbi speciale in fisco. 2. Item contra ff. eod. Longaeuo. in principio. sed tbi [b] in rationibus dicit, quae fiunt commencent eod. tit. l. praeter §. 1.

¶ Adiere idque * in accusatione: vt l. de pen. l. qui sententiam. praeterquam in quibusdis casibus: vt ad leg. Cornel. de falsis l. vel. & de abolit. l. follicitor in fin.

¶ Non probatum. plenè, vel simpliciter: * & sic nullo contrario, quod ff. de rebus eis l. in bona fide. & l. dolum.

¶ Commentur. fc. reus.

¶ Nullus. id est, nullam definitionem, vel probationem. ACCVRS.

¶ Gloriabit id est, absolvatur. *.

Non est tenuum.] CAPYT. Campfores scribunt in codice Rationum debim. & eundem solutum, & solutum. & caepp. fuit petat à me decem, quia plus solui, quàm solvere debuisti conditione me debuisse, sed dico solutis: & hoc volo probare per rationem campsoris: nonquid si petam, quòd mihi exhibeat rationes, fm audiendus? Et respond. quòd sic.

¶ Nota ex hac lege quòd fiscis editionis est declaratio veritatis, secundùm Baldub.

b ¶ Non est nouum. Id est, ordinarij iuris est. Vide scripta ad l. j. de probat. CYIAC.

a ¶ Eum. scholarum eum.

c ¶ Fermnie. quam res scholaris solutam allegatio.

* al. Fictum.

d ¶ Rationes. propriè accipe rationes. 2. Alij dicunt in instrumenti, quae hic pertinent ad * exceptionem probandi, non autem ad actionem probandam: vt l. l. fin. in fin. & his modis dic, vt l. d. pecul. fiscis.

e ¶ Rationes editionem ejiciere potest ad exceptionem sed probandum.

f ¶ Vt fides veri confe. Id est, vt ex his rebus suum defensionem, & exceptionem probare possit: l. Lab. l. eod. CYIAC.

[a] Iuris.] CAPYT. Quod dixit in lege proxima, in debito, vel ratione privati, dicit hac lex in rationibus fisci. pone ergo, quòd nomine fisci petebam ab aliquo decem, qui dicit solutis: petit, vt hoc manifestetur per rationes publicas an debeant exhiberi: quaeritur? Et respond. quòd sic: vt appareat de veritate solutionis.

¶ Nota, per librum probari affirmativam, & negativam. vide omnia, qui reperitur inter non solutum, videlicet non solutis & fecilior omnes, qui reperiuntur ut scripti in lib. praestantiorum non solutis: vt l. j. de modo. tribu. lib. 2. Bal. hic.

b ¶ Eius. fc. rei.

c ¶ Rationib. publicis. Id est, fiscalibus. CYIAC.

d ¶ Infamem. fc. à fc. vel ab alio: vt l. de fide instrum. l. illata. Et non, quòd hic superior dicit, quando est actor privatus, hic fiscus. & sic est hoc casus, ff. de iure fisc. l. in fundum. §. nequa. vbi non edunur alij contra fiscum. Solo. ibi agebat prouisus contra fiscum, hic defendebat. Vel, hic loquitur in actio, & instrumentis, hic in rationibus. Item, hic à iuris non edunur, hic ab adversario.

Rationem privatis.] CAPYT. Decessit paterfamilias, relictis duobus heredibus, inter diffisionem, bonorum patris vnus fiscorum propter communem crimen condemnatus est: successit ei fiscus. in frumentis patrisfamilias apud fiscum depositis fuit, tanquam depositum ex mere alius fiscum in causa aliqua necessè habet, vel instrumentis ad probationem aliquam: an ea exhibere debeat fiscus, quaeritur? Et dicitur, quòd sic, si velitis, qui convenitur, sin vitalioquin si his vel non vult, facit fiscus facultatem destibendi ea, vt habeat exemplum penes se. Nota ex hoc textu, quòd fiscus est dignior, quàm privatus, & quòd instrumentum continuum fisco, & primò debet tuari in aliquo publico, vt possit inde extrahi, tum necessitas exigerit. Bald.

[a] Primus. id est, fisci. secundùm quosdam. 2. Vel melior, id est, Caesaris: vt l. de modo modo l. ij.

b ¶ Cum filio. Vt quasi fratri suo circum successerat, ex quo erant communia. 2. Vel pone exemplum, id est, quia ego, & filius ex vna parte contractimus cum quodam alio ex alia parte, sicut quae apud eum [repositi pertinent] manet: vt ff. de fide instrum. l. fin.

c ¶ Mutum. est enim mutus (vt dixi) vt fiat apud * dignioremm, & probetur ille aliis copiam authentici instrumenti ad scribendi: vt d. l. de fide instrum. l. fin. & ff. fami. ercisc. l. ff. quia.

d ¶ Eorum. authenticorum. nam non * creatur exemplis, sive rescriptis, sed authenticis tantùm, sic originalibus: vt ff. de dominium. l. j. & ff. de dotium. ex stipul. l. ij. & hoc etiam dicit auth. si quis in aliquo. &c. quàm hic lege, quae est ex corpore, vt fam. C. leg. §. & hoc insuper. coll. in. ACCVRS.

b Pretium pecuniae tertiae quae dicuntur.

c Authentica instrumenta pecuniae digniora bonibus esse debent ea lege, vt quasi in aqua fumis delitescendi perdicit latenti latitat, d Authentica titulum relinquentum, non autem exemplis creatur.

a ¶ Cum

480/C.IV.K.5-4, 323-324
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Commune ter. sc. iste,* qui habet communis cum filio instrumenta, conscriptat enim iste à quodam b alio, qui vult e thiberi sibi authenticum. ACCVRS.

C ¶ quo in aliquo.] CASTR. Hæc authentica confirmat leg. Cod. Mascis. Lex enim Codicis dicebat, si duo habebant instrumenta communia; si fuerint cum filio, sint primarum cum primario: illa instrumenta debent esse apud dignioremcohæredem, & dignior cohæres debet facere copiam describendi illud: & si exemplum non probat, potest petere exhiberi authenticum, seu originale. Hæc authentica idem dicit, sed clarius: nâ dicit, quòd si aliquod instrumentum est exemplarum, quod facit mentionem de originali, ad planum non probat: sed necesse est, quod originale ostendatur, vt hic folos, ut libri in exemplaro positis, ita verum esse. & illud est iure nostro, hoc idem esset in legibus veteribus constitutum.

¶ Notes hic lege, quòd e exemplo * ad creditor: ratio est, quia non creditur tabellioni de facto, de quo nil est rogatus: sed ipse, qui exhibet, non est rogatus de facto principali, sed solùm de ipsa exemplatione: ideò merità non probat factum principale. 2. Secunda ratio est, quia nil creditur tabellioni, nisi de gesta tempore confecti instrumenti. sed tunc temporis non fuit confectum originale: ergo de eo non creditur. Sic ita rationem potest sumere. *in c. cum in vestro de offic. delegat. extr. & de probat. c. quoniam contra falsum.* 3. Tertia ratio est, quia quando vnum instrumentum habet relationem ad aliud, apparet, quòd constet de contento, ad quod fit relatio: quia si deficit exemplum deficit exemplarum. *§ de credit. & diuersis. l. in instrumentis.*] 4. Quarta ratio est, quia potest fraus, & deceptio intervenire. nam potest esse, quòd originale esset falsum. & si credatur exemplo, non posset ex comparatione literarum, vel ex signo, quod non videretur dici de falsitate: & fuerit materia falsum fabricandi. secundùm Iaco. Bert. Hanc rationem tangit Innoc. *in c. Abbatem. extr. de rescrip. in fin. & in c. Abbate. de verb. sign.* secundùm Bald. *hic.*

d Publico est plus quamad. secundum fides habetur.

e Exemplum, & quodcumque documentum, addit Glos. *hic.* ad 2. n. 2.

f Vnum pro vno, quia iuris est, aliis non creditur cui plus. *Barto. & c.*

g ¶ *Si quis in aliquo documento* priuato, seruia fortè, & publicum d alienius publici facit mentionem quia sic creditur exemplo e secundùm Alexand. *arg. in auth. vt fauora. §. 1. illud quoque. cell. in §. de admini. non. l. chirographa. in principio. & l. de infa. l. publicum.* Sed Io. contrà, etiamsi publicum sit exemplum. nam ad hoc creditur exemplo publico, quia ita cæteritur in alio: & potest esse, quod in originali essent aliæ litteræ, vel cancellationes, quæ non inseruerunt in exemplo: & non probaret plenè per exemplum: *vt hic. & in l. infra. procurator. & ff. fami. erciss. l. §. quæ. & l. Pomponius. & de fide infra. l. §.* aut originale sit affectio publicum, f id est, exemplum: vt *in auctor. vt fauora §. 1. illud quoque. & ff. de admini. non. l. chirographa.*

g ¶ *Documenti.* Græci *ἐμφάνειαν*, id est, *instrumento.* CYIAC.

h ¶ *Memoria* id est, instrumento, in quo habetur memoria publica. & fit multa habet memoriæ vt *non. § de fide infra. l. §.*

i ¶ *Ex hac memoria, scripta*, id est, *instrumento.* CYIAC.

d ¶ *Reuellio* id est, condemnatio.

e ¶ *Alia.*] *Probatio.* sc. vel per testes, vel per confessionem. ACCVR.

f ¶ *Exhibeatur.* sc. *ratio.*

g ¶ *Innotuisse.* aliàs *pronunciatum est.*

E T quæ.] CAVVT. 1. Dic, vt hic notatur. Hæc vsque tractatus de exhibitione instrumentorum faciendæ reo ab actore, vel è contrario: hic ponit de exhibitione instrumenti de aliqua re cùm multi pluribus, & est apud alterum notè, vt cuiusdam: & est generalis, quòd vbi instrumentum commune est, debet residere penès potiorem, & dignioren. VIVIAN.

h ¶ *Et quæ à diuo.* Duobus modis potest intelligi hæc lex. 1. Pilatus, f in instrumentis dicens: enim Imperator Antoninus in *l. in fin. & l. qui accusare.* non posse actorem petere eli instrumentum rei. Sed *in Lucas ff. nauem. & l. infra.* dictum est, reò h posse petere ab actore. Hæc quidem videntur contraria, sed id est, quia molestum interest, ab petat reus ab actore, quod quidem potest: ab actor à reo, quod non potest h ad probandum intentionem, sed ad iocundam replicationem: & secundùm hæc expone literam. *& quæ à diuo. l. in l. j. & l. qui accusare. & à mo. l. in l. j. & l. qui accusare.* Alio modo, in rationibus.* nam dictum est in l. j. quod petit est rationes actor à reo ex causa. *& in Lucas ff. & l. infra.* dixit idem è contra: vtrumque dicit hic esse iniustum: quia non interest, vtrum petat actor à reo, vel è contra. vtrumque enim permittitur: quia, vt monuit i est quodammodò instrumentum: vt *§. in l. prater §. 3. & l. §. quia.* § *rationem.* Sed k actor l à reo, vel è contra petat instrumentum alterius: non vt instrumentum non commune, vt ex eo instruatur, nunquam licet, vt in fine huius legis dicitur, vtrique tamè ab altero petit sibi exhiberi m instrumentum, quo est vsurus principaliter, non vt instruatur ad probationem per septuplandam, sed vt videatur, & si talis charta, cui index debeat habere fidem, an non: vt *§ ad. l. §. adeò.* & secundùm hanc eiam exponi n iterum. *& quæ à diuo. l. in l. j. & à mo. l. in l. j. & l. in fin.* ACCVRS.

i ¶ *Quæ.* sc. *ratio.*

k ¶ *Æquitatis.* & non stropa: quæ est, vt actori à reo edicio non fiat, sed reo ab actore, secundùm primum. 2. Vel secundùm aliam *æquitatem*, id est, æqualitatis vt hinc inde quasi commutatio educatur.

l ¶ *Quod multum id est*, quia multum interest, an eiam petit, quòd edat, vtrum dic non vnus originaliter, alter ut potest facilius est resistentiæ secundùm primum. 2. Vel secundò, non interest, petat actor à reo ad replicationem, vel è contra. Non actor m dicitur reus, eiam replicat, & reus agere, eiam excipiet *§ de except. l. j.* & sic vtrique est reus, alius n originaliter, & alter ex potestatione. 3. Vel secundùm aliam, id est, quòd multum dicetur interessè non interest, quia eorum ab altero petat. o ¶ *Eius.* sc. actoris, secundùm vtrumque.

m ¶ *Dati.* quæ est exemplo p generalis, quæ habet locum vbicunque aliaeum *§ de dolo except. l. j. & generaliter.*

n ¶ *Rationes.* id est, instrumenta, secundùm primum, sed propriè secundùm aliam.

o ¶ *Rationes primò.* In eum qui rationes non edidit, datur actio in factis annua, & ei secundùm Graecos in eum, qui non edidit actionem. Vide *cap. 2. tract. de pracep.* CYIAC.

p ¶ *Defuerit.* Q. quod est permittunt vt *l. ad. l. non. §. & l. Lucas.* secundùm vtrumque eorum.

q ¶ *Rebuerit.* id est, dicere, an actor à reo, quod non potest ad fundandum intentionem suam, sed ad iocundam. sic: vt subiicit secundùm primum. Et verbum, *rationes*, pro instrumentis positur. 2. Vel secundùm aliam, proprè: & dic, quòd potest petere actor à reo, non obstat quòd alia dicitur, quòd actor non debet fundare intentionem suam ex instrumentis eorum: vt *l. ad l. qui accusare.* quia hic non ex instrumentis eorum, sed communibus r scilicet rationibus fundat, vt subiicit, eiam petunt rationes exhiberi.

r ¶ *Quando.* pro *quia.*

s ¶ *Non aperiat* subiundi, dici.

t ¶ *Originum petitione.* Vide scripta ad *l. 5. infra de probat.* CVIACVS.

u ¶ *Fundari.* sed fundata ad iocunitur T. *in l. j. in fin.* secundùm primum. sed secundùm aliam, ad subiundes.

¶ Et tamen argumentum contrarium secundùm lecturam: *§. ad leg. Falcid. l. penult. §. fin.* & plenè diffingue hic, et dicit *§. ad. l. j. §. etiamsi. in glos. hac dubitat apparet.* &c.

¶ *Pondere.* sed an adiuvetur aliam cogitur quis edere rationem tantò fit cogi potest, ita tamen, vtex eo non detur occasio inferendi in eum litis. Sic constituit Iustinianus edicto nouo, in quo refert se id nunc constituisse: sed ex constitutio non extat. Vide scripta *ad l. 5. infra de probat.* Videtur ex elle Graeca constitutio, quæ deliberatur in hoc tit. cuius summam ex libro 24. *Basil. tit.* 1. refert Harmen. *libro* 1. *titulo* 2. CYIACVS.

a Rebuerit lar. firmatum, a. dicit à reo ad secundùm replicationem, sed actionem annuali, sin probandum.

b Id est rationes à non adhuc ab dicto reo, & eos.

c Rationes est nunc instrumentum adversarii, & sic dicuntur.

d Edere indicium nonnum petere adhuc ab actore, & iudicat, non cogitur, vt eo non instrumentali. tario tamen petit petit ad eiam fiunt, hoc est, non ad probationem, sed vt in ipsorum iudex, eiam hoc instrumentum fabri exhibendo, nisi.

e Rebuerit, & exhibitionis differentia.

f Aliter dicitur esset, eiam replicationem vitam.

g Rationem alij originaliter. vt alij aut propriè fides.

h Exceptio doli generalis, & res. fundat in gloss. in *l. a. in verbo. in fin. de* secundùm.

i Id est iniustum: ab debet actio si à reo, & à contra, ut non propria.

480/C.IV.K.5-4, 325-326
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IN IVS VOCANDO.

Ab hac titulo usque [a] *indicium incipit, & idem de re dicit: ut Infra, de postulando.* Lib. 8. tit. Accvs.

[Qui tamen] Gaivs. Sed tum tum manumissi, tum ci-

DE IN IVS VOCANDO.

TITVLVS II.

Nemo vocare non est libellis dare indicii l. 1. ff. eod. l. ut ait Iul. non incepto esse indicium defuncto sine mandata gratia. l. 1. ff. eod. *sed dicere, vel trahere iudicium ad iudicem, agendi gratia quo pacto ei, quibus reuerentiam debemus, licuerit non vocamus: sed praemissa voce.* Verba ex formae reuerentiam dictum. Cvtac.

Reuerentia, quae debetur marito, debetur vxori. l. d. Vel sic: *Etiam parentibus ob eadem ratione vir pertinaciter ad vxorem.* l. d. Bald. Vel sic: *Libertae vxorem patroni sui non potest in ius vocare sine venia.* Salvcetvs.

1. Imp. Alexander A. Trophimo.

Si ut bonis moribus conuenit reuerentiâ [b] manumissoris vxori praeberi: ita re exigente [b] in ius ea sine permissu praetoris vocari prohibitum [c] est. PP. iv. Kalend. April. Agricola, & Clementino Coss.

Ad quemcumque transit ius patronatus, transit erga reuerentia, & in delictis, quae naturali ratione prohibentur, non excusat rusticitas: & poena quae applicatur patri, non debet per Principem remitti. l. d. Bald. Vel sic: *Patroni, & eius parentes, & liberi ac eius heredes extranei non possunt à liberto in ius vocari sine venia, nec si parentes fuerint rustici: nec per rescriptum poena remittitur.* Sal.

2. Imp. Gordianvs A. Mallonia.

Venia [d] edicti non petita [e], patronum, seu patronam, eorumque parentes [e], & liberos [f], heredes insuper, etiam extraneos à fisc, à libertis, seu liberis [b] eorum non debere in ius vocari, ius certissimum est: nec in ea re rusticitati [i] venia praebetur, cùm naturali ratione [k] honor huiusmodi personis debeatur. Cùm igitur confitaris patroni tui filium sine permissu praesidis te in ius vocasse

[a] Quemquam. Cavvs. Filius in potestate constitutus nec in ius vocare non potest: & consequenter, venia impetrata patrem, idem est in matre: quia neque eam vocare potest in ius sine venia.

[b] ¶ Agere. id est, diligere.

[c] ¶ Adiuuabit. vet. traduc. de Singulari ad plurale: vt ff. de noxa. *agere noxae.* l. 1. §. *inde quaeritur* & l. de pupilla §. 1. fin. ff. eod. *sed* l. *contutores* & l. de non esse l. d. *qui eum in fa.*

[d] ¶ Iura iustitiae in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis, detrahere adoptionem ff. in calumnia, vel qualiter. ff. *eod. l. adoptiuus in princip.* & *de iudi. l. de. 6. de.* 11. ibi, & l. 5. § *in ea.* & *de furt. l. fin. in princip.* Item falli hoc in aliis casibus, quos dat ff. *de opis. nouii.* l. 5. *semper.*

[e] ¶ Mamu. licet valgò conceptit, quia certa est: vt ff. *eod. l. in ius fin.* & l. 1. Et non quòd extremi ad proximum casum, non ad petitiri respondum.

[a] Iniuria. *Hic usque ad indicium incipit, & idem de re dicit: ut Infra, de postulando.* Lib. 8. tit. Accvs.

[b] *Libertae cum patribus manumissis, hoc non valet: quia fratrem adiuuare, libertae.* Dic ergo, qui fuit in potestate, liberi ingenui, ipsi enim agnoscibus patet agere videtur: vt ff. *de lib. l. quaeritur.* Vel viuente libertae condemque patre debet reuerentiam eius filius, postea non: vt plenè dixi l. *de liber. & eorum lib. l. fin.*

¶ Sed cur hereditas extraneis patroni debeat reuerentia, vt hic: sed contrariè heredes liberti non debent: vt ff. *de obsequiis lib. 1. liberti.* Respond. ex parte patroni est latus [a], & idò prorogandus: ex parte libertorum est odium, [b] & idò restringendum: vt arg. ff. *de lib. & posthu. l. cum quidam & ad Maced. l. fil. & si pater* 5. *non fidei. in fin.* Bevers.

1. ¶ Rusticitati. [c] vt ff. *de iuris. mat.* l. 5.

[a] ¶ Rusticitati venia licet tamen ignorantia eiusmodi subiacet posse edici, sed eam non relevat à poena edicti. Cvtac.

[b] ¶ Naturali ratione. id dicit [d] iure naturali quia hoc falsum esset: sed naturali ratione, quae dictat, vt benefacienti [e] beneficiumque vt ff. *de condict. indeb. l. fi.* non sentam. §. *liberto.* Et sic non obstat: *de iuris, & fac. ignor. l. quae.* & l. *iure.* vbi error iuris non nocet in damnis non aliorum iuris est ibi error, scilicet civilis: hic autem quasi è naturalis.

1. ¶ Patrum. scil. quinquagena autorità, potestas adhaeret in familiam, quae est [b] heredibus, nec in heredes datur: vt ff. *eod. l. pauli. & fin.*

[a] ¶ Contrahi. id est, reuocari. *sic infra. de rescript. edic. l. si in adoptio. in fin.*

¶ Sed videtur, quòd non temerè, cùm contrahenda transitionem patrum: vt *supra de pacti. conpat. eod. l. rescripta.* Sed ibi de poena [c] corporali, vel pecuniaria in Ecclesiam informata, hic patrono datur. Item notilogo sibi permittere vocaverit, vel sibi patronos non veniat, vel nisi volens vocetur: vt ff. *eod. quamuis. & l. liberta.*

Qui in potestate. Cavvs. Filius in potestate constitutus nec in ius vocare non potest: & consequenter, venia impetrata patrem, idem est in matre: quia neque eam vocare potest in ius sine venia.

[a] ¶ Agere. id est, diligere.

[b] ¶ Adiuuabit. vet. traduc. de Singulari ad plurale: vt ff. *de noxa. agere noxae.* l. 1. §. *inde quaeritur* & l. de pupilla §. 1. fin. ff. eod. *sed* l. *contutores* & l. de non esse l. d. *qui eum in fa.*

¶ Iura iustitiae in filiis iustis naturalibus, vel adoptiuis, detrahere adoptionem ff. in calumnia, vel qualiter. ff. *eod. l. adoptiuus in princip.* & *de iudi. l. de. 6. de.* 11. ibi, & l. 5. § *in ea.* & *de furt. l. fin. in princip.* Item falli hoc in aliis casibus, quos dat ff. *de opis. nouii.* l. 5. *semper.*

[e] ¶ Mamu. licet valgò conceptit, quia certa est: vt ff. *eod. l. in ius fin.* & l. 1. Et non quòd extremi ad proximum casum, non ad petitiri respondum.

DE

480/C.IV.K.5-4, 327-328
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PACTIS.

Quia multa iudiciorum perveniunt ad pacta & transactiones [illegible]. Vel sic: Suprà de in ius vocando, & de [illegible] ... [illegible]

[Greek text, illegible] ... εἰ κωλύοι.

Eadem rectius translata.

Qui † semel aliquem in ius vocauerit, in regia vrbe, vel in prouinciis: post libellum oblatum non alibi, eundem vel ex scripto, vel sine scripto reum peragat. hoc est, ne iudicem [alium,] aduersùs eundem adeat: sed apud primum iudicem permaneat. Qui libellum accepit, etiamsi in alium ordinem transeat, miles fortè vel clericus factus, respondeat omninò in primo foro, quod secundùm priorem eius ordinem iudicabatur competens, nullam habēs fori præscriptionem. ¶ Qui semel in ius vocauit, si postquàm porrexit libellum reo, ipsum in aliud vocauerit iudicium ex eisdem causis: & indemnem facito reum à periculo, & lite cadat, etiamsi iustam habeat causam.

p ¶ *Quòd.* pro quamuis.

q ¶ *Tacita sicut placuit.* Vide scripta ad §. vlt. *l. qui Romæ. ff. de verb. oblig.* Cuiacius.

q ¶ *Tessin* per quod videbatur nullam esse remissionem, & quod ob causam datum erat, repetendum, quasi causa non secuta: vt *ff. de condiction. ob tur. caus. l.* [illegible] ... Sed tamen satis est, incertum conditionis esse remissionem ... ¶ Sed a videtur ser rationibus non valere hoc pactum. 1. ¶ Primò, quia b adhuc non competebat ius, cui renunciabatur ... [illegible]

¶ Conditionis incertum. a] Capit. Decessit pater, duos filios heredes instituit, & rogauit eos, vt si alter eorum sine liberis decessisset, alteri portionē suam restitueret. Post Seium, & Titium: Seius vxorem habens, liberos procreare non potuit, conuenit cum Titio de dando ei fratrem partem, id est, duas vncias portionis suæ: deinde suscepit filium. quæritur, an filius fratrem tamen [illegible] reuocare possit, cùm pater suus liberos habuerit? Respondetur, quòd non. Vivian.

¶ Ex hac lege not. primò, & ad hoc semper allegatur, quòd ius, vel fideicommissum de futuro, seu conditionale potest per pactum remitti, secundùm Paul. 2. Not. secundò, quòd datum contemplatione certæ causæ non repetitur, licèt illa causa resoluatur, secundùm Bal.

DE PACTIS.

TITVLVS III.

[P]Ostrà aduersarium in ius vocasti, & ab eodem frustrà stipulatus es iudicio sisti si tecum pacisci [illegible] ... *Pactum est conuentio, cuius nullum neque nomen proprium subest, neque causa.* ... Intra verba, primùmque promissum fuerit, *idem conuenit emptioni, venditioni, quæ tamen contractus est, non pactum: quia ei iure gentium proprium nomen inditum est.* Cuiac.

Fideicommissum conditionale potest, conditione pendente per pactū remitti: & datū pro remissione non repetitur etiam conditione deficiente. h.d. secundum Alexand.

1. *Impp.* Severus & Antoninus AA. *Philino.*

[C]Onditionis incertum a inter fratres non iniquis b rationibus conuentione c & finitum d est. Cùm igitur e verbis fideicommissi petitum f à patre tuo g proficiscetis h, vt si vita i sine liberis decederet k, hereditatem Licinio Frontoni restitueret l, pactum m eo tempore de [illegible] tante n, Licinio Frontoni dando o, cùm liberos Philinus p † non sustulerit, interpositum, non idcircò potest iniquum videri, quòd r facta (sicut placuit) diuisione, dictum suum, te filio q ...

a ¶ *Conditionis incertum.* Id est, species fideicommissi, adipiscendi ex parte actoris, & metus restituendi ex parte Philini. Cuiac.

b ¶ *Non iniquis.* sed æquis.

c ¶ *Conuentione.* id est, pacto.

g ¶ *Conuentione.* Exceptionis ope, non ipso iure. Cuiac.

d ¶ *Finitum.* id est, b finiri potuit. c loquitur Imperator filiofamilias.

e ¶ *Cùm igitur.* dixit in genere, nunc in specie.

f ¶ *Petitum.* id est, autem petitur.

g ¶ *A patre tuo.* Philino. Accurs.

h ¶ *Proficiscetis.* tu filius Philini.

i ¶ *Vita.* scil. patre tuus.

k ¶ *Decederet.* Philinus.

l ¶ *Restitueret.* hæc tota est conditio.

m ¶ *De fratante.* id est, duabus vnciis: vt *Inst. de hered. instit.* [illegible] & potest dici de fratante totius hereditatis, vel suæ patris tantùm.

n ¶ *Dando.* ante pactum, & propter hoc Frontoni remisit fideicommissum.

o ¶ *Philinus.* id est, pater tuus, nec etiam te illo tempore.

rum relegaretur: vt *ff. quorum legat.* [illegible] Vel, ibi [illegible] legatarius ad delinquendum: hic non.

3. ¶ Tertiò, obstat ea iura, quæ dicunt, non valere pactum futuræ successionis: vt ... Sola. hic non agebatur, vt non esset heres fratris: sed vt heres ex causa fideicommissi non peteret: nec per pactum in alio rebus heres esse prohibebatur.

4. ¶ Quartò, opponitur: Nonne est contra voluntatem defuncti, & sic contra legem fieri hoc pactum: vt ... & sic non valet: *infrà eod. l. pacta.* 5. Respond. non est contra legem hoc pactum, id est enim pactum contra legem est, quod lex prohibet interponi. ita h & quod contra voluntatem defuncti, sed hoc testator non prohibuit. satis enim habuit, ei, cui relinquebat fideicommissum, consulere, vt agere posset pro fideicommisso: vt argum. *ff. de pact. l. pactum. & l. pacisci. & ff. de edil. edict. l.* [illegible] §. *penult.*

5. ¶ Quintò, hoc pactum ideò sumpsit vires, quòd liberos Philinus non sustulit: ergo causa sequuta: quia suscepit filium, cessat

a Idem [illegible]

b Renunciari, seu pacto remitti an possit ius nondum competens? repudiari non potest, pacto remitti potest ... [illegible]

c Pacti, & repudiationis differentia.

d Pactū non fuit de bonis eius, de quo dubitatur, viuentis.

e Repudiationis, & pacti differentia.

f Pactum futuræ successionis non valet.

g Pactū quando dicatur esse contra legem.

h Pactum, quo renunciatur hereditati, an valeat, vide [illegible]

i Conuentio Pacto ... [illegible]

k Pactum contra voluntatem defuncti non valet.

† Iungas ... *ff. de* [illegible]

a Vide ad hic legem [illegible]

b Verba [illegible] significantia [illegible]

c Iudicium [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 329-330
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 331-332
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Inter te.* debitorem.
b ¶ *Ob causas.* Not. causam in pactis considerari: vt ff. de ex-ce.do.l.ij.§.circa.
ADDITIO. Hoc verum in pactis obligatoriis: secus in liberatoriis: vt l.iuris pactum in princip. ff.eod. BART.
c ¶ *Fideique.* id est, fideli patrocinio.
d ¶ *Ciuili.* id est, solutione.
e ¶ *Honorario.* vt per pactum, quod praetor tuetur: vt ff.eod. l. iuris gentium § praetor.
f ¶ *Doli.* quae est communis: vt ff. de except. doli. l.ij. §. generaliter. ACCVRSIVS.
g ¶ *Per ignorantiam* iuris, vel facti, secundum AZO. cum de damno vitando tractetur: vt dicitur l. de iur. & fact.ign. l.cum quis. Et est ratio, quia liberatus erat vinculo naturali: vt ff.de sol.l. Stichum. §.naturalis. Alij dicunt, ideo, quia fauorabilis est hac exceptio: vt ff. de condict.indeb.l. qui exceptionem.
¶ Item nota hic, cui damus actionem, &c. vt ff.de superf.l.j.& l.ij. ACCVRS.
h ¶ *Potuisset.* id est, licet fuerit pactum contra beneficium, quod est inductum per edictum aedilium curulium.

vero non petenda inter te a, & eum conuenit ob causas b, negotiique eius tuo patrocinio, fideque c defensa ea obligatione partim ciuili d iure, partim honorario e liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti conuenti, vel doli f, residui petitionem repellit: eam & solutum per ignorantiam g, repeti potuisset h. PP. VIII. Kalend. Aug. Romae, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Pactum contra ius, vel bonos mores, nullius est momenti. h. d. ALEXAN. Et concord. c. fin. cum gloss. ij. in fin. extr. eod. tit.

VI. *Idem A. Basilia.*

PActa, quae contra leges i, constitutionesque k, vel contra bonos mores l fiunt, nullam vim m habere indubitati iuris est. PP. Kalend. Aug. hisdem Coss.

Si creditor debitori heres exstitit, obligatio confunditur. Sed si possessori vicit hereditatem tradidit, vt sibi & aliis creditoribus soluatur, interueniente stipulatione ex stipulatu agitur. BALD.

P*Acta.*] CASVS. Si pactum factum fuerit de alienando praedio dotali, quasi contra legem factum non valebit. Item, si pepigi, vt tibi patrocinium praestarem pro quota parte litis, vel quasi potentior, quasi contra constitutionem factum non valebit: vt j. ne. li. potent. vel si pepigi cum eo cui spes erat hereditatis, de ea diuidenda, eo mortuo, quasi contra bonos mores factum, non valebit pactum: vt j. eod. l. vlt. VIVIAN.
i ¶ *Pacta, quae contra leges.* vt Instit. quibus alie. li. in princip. & ff. de verb. oblig. l. generaliter & l. seq.
k ¶ *Constitutionesque.* vt j. ne li. pot. l. j. vt si tutor de pupilla ducenda in vxorem pacisceretur: vt j. de interdi. matr. l. j.
l ¶ *Contra bonos mores.* scil. communes, non ipsius, qui facit: vt ff. de inst. l. item apud. §. idem ait adversus & da exemplum de futura successione: vt j. eod. l. fin. Idem dicas, si fiat contra alias partes iuris: vt ff. eod. l. iuris gentium. §. praetor.
¶ Et distingue hic quia pacta a alia secundum legem (& tunc valet principale, & accessorium: vt per totum hunc titulum, vt tamen alter alteri sit contentus, nisi in contrarium agatur: vt ff. eod. l. rescriptum. §. si pacto. & de transact. l. qui fidem.) alia contra legem. b (& tunc neutrum valet, neque principale, neque accessorium: vt hic, & supr. de legi. & constit. l. non dubium. & de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo. & l. Titia. & j. de inut. stipul. l. at ea.) alia praeter legem, & tunc accessorium valet: & non principale: vt ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. ACCVRSIVS.
m ¶ *Nullam vim.* Vires autem sunt quatuor. Pariunt, perimunt, informant, & elidunt. Addunt quintam, scil. adiuuant, quod non placet: quia continetur sub verbo elidunt: quae enim elidunt actionem, adiuuant exceptionem: & quae adiuuant actionem, elidunt exceptionem.
¶ Pariunt autem pactum vestitum, c quod dices j. eod. l. legem.
¶ Perimunt acceptilationes, & stipulationes animo nouandi factae: vt Instit. quibus mo. tol. oblig. §. item per acceptilationem. & §. penul.
¶ Informant actionem pacta incontinenti apposita, id est, nouam formam dant veteri actioni, ad quam modo dantur: vt ff. eod. l. iuris gentium. § quinimo. Item & propter aliud: quia licet origo sit bonae fidei, vt ex empto, modo per pactum erit stricti iuris: quia succedit in locum actionis praescriptis verbis: vt ff. si quis cau. l. si cum. §. qui iniuriarum.
¶ Item elidunt, vt pactum de non petendo: vt dices j. eod. l. pactum nouissimum.
D*Ebitori.*] CASVS. Debebam tibi centum, instituisti te heredem: aditione hereditatis confusa est actio. Item ad-

uersus Titium, qui illam hereditatem possidebat, egisti petitione hereditatis, & succubuit: & cum eo pepigisti, vt tibi hereditatem restitueret, si tibi, & aliis creditoribus satisfaceret: vel credidisti, & non stat placitis, & pacto fuit stipulatio subiecta, ages ex stipulatu, & erit condictione: si non fuit subiecta, ages praescriptis verbis.

VII. *Idem A. Iulio Maximo.* †

DEbitori tuo, si heres exstitisti, actio, quam contra eum n habuisti, adita o hereditate confusa est p. Sed si eam hereditatem, posteaquam in iudicio obtinuisti q, ei tradidisti r, quem sententia superaueras, ea conditione, pactoque, vt tam caeteris creditoribus s, quam tibi in eo, quod tibi deberetur t, si eam hereditatem non adisses, satisfaceret, pacti, conuentionisque fides seruanda est: quae si non seruatur u, ex stipulatu x (si modo pacto subiecta est) dabitur actio y, [vel praescriptis verbis si stipulatio non interueniat z.] PP. III. Kalend. Aug. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Pactum appositum super fetibus pecorum inter dominum & pastorem diuidendis, est seruandum. BALD. & SALYC.

VIII. *Idem A. Mucatrantio.* β

SI pascenda pecora partiaria, id est, vt fetus eorum portionibus a, quibus placuit, inter

¶ Not. ex hac lege regulam, quod quando creditor est heres debitoris, confunditur obligatio, & actio. BALD.
n ¶ *Eum.* sc. defunctum.
o ¶ *Adita.* scil. animo tantum: vt Instit. de hered. quali. & diff. §. item.
p ¶ *Confusa est.* vt ff. de sol. l. Stichum. § aditio. & j. ad leg. Falcid. l. licet. & j. de [illegible] l. idem secundum. & de neg. gest. l. si ab eo. & ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. & inst. de hered. adeu. l. penult.
¶ Sed contra, vt inst. de iure delib. l. fin. §. fin verò & ipso. Sed ibi propter inuentarium, quod facit, non extinguitur actio. Vel si velis dicere, quod extinguatur, non tamen, quia deducat.
¶ Et distingue b hic, quia aut debitor creditori, vel econtra succedit, & tunc extinguitur actio, vt dictum est: & contra fideiussorem: vt ff. de fideiu. l. heres. §. quid si stipulator. aut correus reo promittendi, vel reus correo stipulandi, & tunc vtrum remanent: vt ff. de duo. reis. l. si reus. in princip. & ff. de solut. l. si duo. aut fideiussor fideiussori, & tunc neutra tollitur: vt ff. de fideius. l. heres. §. non est. aut fideiussor rei stipulandi, vel econtra: & tunc accessoria tollitur: vt d. l. heres. §. quid si idem stipulator. aut fideiussor reo promittendi, vel econtra: & tunc si tenetur reus naturaliter, & ciuiliter, accessoria tollitur: si c naturaliter tantum, tunc nulla: vt d. l. heres. §. quid si hoc. & §. verò.
q ¶ *Obtinuisti.* cum effectu, id est, quia fuit tibi restituta.
r ¶ *Tradidisti.* id est, restituisti. H.
s ¶ *Creditoribus.* quia intererat tua his solui: vt j. de hered. vend. l. ij.
t ¶ *Deberetur.* conditione indebiti: ff. de condict. indeb. l. si is qui. §. quando dixit, do tibi hereditatem. si enim rebus specialiter designatis, non tenetur.
u ¶ *Seruatur.* quia dicas, se alij pactum fecisse, & sic non valere: quia alteri stipulari, vel pacisci nemo potest: ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. alteri. vel non posse resuscitari actionem extinctam.
x ¶ *Ex stipulatu* id est, ex stipulatione certae conditionis. alioquin si non est subiecta, sed pactum, agitur praescriptis verbis: vt j. de rerum permu. l. ex placito. Et si excipiat, ex pacto replicabis. Si traditio non interuenerit, sed apud possessorem, qui dicit se heredem, res dimissa hoc pacto, ages ex sententia. & si excipiat, de transactione replicabis: vt j. eod. l. cum proponas. y si sine pacto, ages actione sibi competente potius pro se: vt argum. ff. de hered. vend. l. ij. §. penult. pro aliis ages iure cesso: quod si non est cessum, ages secundum H. ex sententia, & si opponit aliquid, replicet de dolo, quasi cum habeat emolumentum, habeat & onus: vt d. l. de hered. vend. l. ij.
y ¶ *Actio.* ad interesse, vel poenam.
z ¶ Haec inclusa addita sunt ex interpretatione Azonis, & aliorum, & absunt a scriptis. CVIACIVS.
β ¶ *Idem A.* Legendum, Imp. ALEXANDER A. Mucatrantio. decem id Consules. CVIAC.
S*I pascenda.*] CASVS. Si cum pastore de pecoribus tuis pascendis conuenisti, tibi parte fetuum reseruata, & sibi parte: si placitis non stet, eum vt stet, compellet competens iudex. videbatur non esse seruandum praedictum pactum, quia de inaequalibus partibus conuenit, & ita esse iniquum, contrarium verum est. VIVIAN.
a ¶ *Portionibus.* forte inaequalibus propter quod videbatur iniquum: ideoque non esse seruandum.

a Causa in pactis obligatoriis consideratur: at non in liberatoriis.
b Ex ciuilis obligatione soluta. Saluc.
c Considerare origine. Salyc.
† Ex Codice Veronense, tit. De pactis, & transactionibus. [illegible]
a Actio extinguitur, si creditor heres fuerit debitori. [illegible]
b Adde [illegible] in summa [illegible] de hered. [illegible]
c Nihil [illegible] fideiussor [illegible]
a Pactorum alia secundum, alia contra, alia praeter legem.
e Vel quia lex expresse prohibet, & [illegible]
f Pactorum [illegible]
g Ex [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 333-334
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Apollinarem.* pastorem.

b ¶ *Compedatus,* per * actionem pro socia, & solutione esse satisfecit, *l. si pro socio. l. cum duobus §. si in secunda.* alias est contractus bonæ fidei, in quo mentiatur, do vt facias. & sic agitur præscriptis verbis: vt *§. de præscriptis. ver. l. si ita rem.*

C[Vm pactum.] CARVE. Si tamen facto à me pactione petit vti vindicatione matre eius & obtinuit, si eam dolo induxi, fecisti inducendo eam, vt mihi condemnationem remittere: quæritur, an valeat pactum? & respond. quid non. & si agatur ex sententia, & ego excipiam de pacto, ipse replicabit de dolo: & ita ell cafus, in quo quis potest vtiere contra pactum suum.

c ¶ *Adversarius.* *Siquidem* familiam maiori. scil. ferunt.

d ¶ *Commentario,* dolo dicunt caulam commentoni.

e ¶ *Conveni.* fiat pœna, ei cum pœna, accepta fortè pecunia pœna.

f ¶ *Invitum est.* id ipsi cariuae dolo. vnde agit pœnæ actione: si contipiatur de pacto, replicabitur de dolo. Vel * ego intelligo, quod petitur sententia exercitioni mandati: vel si actio prima per Aquilianam stipulationem fuerit ipsa iam sublata, tunc de dolo: vt *§. ult. l. Libè pretorem §. fin.*

g ¶ *Agit.* id est, cupit: vt argu. *§. de exceptt. dolo l. §. de tunc dic, libertatis,* sic inducta replicatione, vel actione doli, vel d. ai. 2. Vel dic agi proprie, scil. ad petendum, quam mater promisit, si contraxerit.

h ¶ *Non potest.* id est, quamvis.

i ¶ *Non iam.* quia actio non sufficit ex pacto.

k ¶ *Commoda.* & sic non est audax pactum, sed rei interuenta * vel iuram. 2. Vel dic, vel iuram est cohærentia contractus, in quo interuenit res: & sic nullat opuio, quæ fit contra hanc qualitem, quam alibi notui.

l ¶ *Conditio.* id est, conditio generalis. Vel dic, si habet, *stipulatio.* id est, pactionis adiectio. *si conditio.* id est, personalis actionis: *§ de actt. & §. ipsum, vt §. ipsum ann. l. rerum amotarum.* Et dic *conditio* vocis, id est, *efficax.* & *nomen* *pro* *pro* verbo: vt *hic, §. de præscriptis verb. l. reb. & §. de pactt. conventt. l. §. de dona. l. legum. & §. de præscriptis verb. §. denuntiat. & §. ex. l. duobus.*

m ¶ *Sed contra, §. denuntiat. §. si ubi.* Solu. vt ibi. *

n ¶ Item not. hic mia. Primò, qualiter cognoscatur modum pactum. Secundò, quot sint vel modus pactorum. Tertiò, quæ caribus modo pactio potest actionem quæ dic, vt *d. ultimo §. ult. inerp. pactum. §. fed cum nulla. in glos. conv. conqui. & in §. quinto. in glos. quam pro etiam. dic. in fin. ann. & dic, vt ibi.*

o ¶ *Vitio est condictio.* id est, conceptio. CYIAC.

E[X commutatione.] CARVE. Si parti eius mulier vobiscum pecuniam in dotem credituri obligatam dedit, & eam ea pepigit, vt dominum & pastorem distinguitur, Apollinarem * iuscipsis probabitur, idem pacto perfitare per iudicum compellerat. PP. IV. Kalend. Octobr. Alexandro A. II. & Marcello Cons.

Remittere iur, quod habet ex sententia, per dolum adversarij, non perdit iur quæsitum ex sententia d. secundum BALD.

12. *Imp.* ALEXANDER A. *Dionysio.*

CVm postea quam † adversarius * matris tuæ victus esset, matrem tuam circumuenerit ‡, vt ei conueret * *, nullam se controversiam de fetuis moturumiid pactum mala fide factum, iniritum est §, & cùm ea ex commentione cum matre tua agi ¶ coperit, iudex eam liberabit ‖. PP. pridie Id. Septembr. Alexandro A. II. & Marcello Cons.

Pactum appositum in traditione rerum, vestitur ipsa traditione d. d. BALD. Vel sic: *Pactum appositum intra rei traditionem, vestitur ab ea, vt alibi non producat.* PAVL. DE CASTR.

13. *Idem A. Nica.*

LEgemo * quam dicitis, cùm dotem pro alumna ‡ dares,

Legem.] CARVE. Pro alumna * tua centum in dotem matrimo dedisti fatuo: & cum eo pepigisti, de ea semina tibi reddenda, quocunque modo solutum matrimonium fuerit, vel morte, vel alio modo. decessit alumna, mariter non vult pactum stare, quasi non valiatur per stipulationem, quæritur, an ex compellendus? & respond. quid lic. & ex eo agere potest. non enim opus fuit stipulatione, cùm rei interuenit pactum vetitebatur, quia in traditione dotis pactum fuit factum.

a Reprehitur *§. de pactt. conventt.* CYIACVS.

b ¶ *Legem.* id est, commentionem vel *§. depositi. l. §. si commenti.* & hæc hæc commentio, vt solutio matrimonio dotis ei tradatur.

c ¶ *Alumna.* id est, filia naturalis. CYIAC.

d ¶ *Opuiet.* scil. legem.

e ¶ *Solo.* vt *§. ult. l. iuris gentium. §. fed cum nulla. & §. quinto.*

f ¶ *Commoda.* & sic non est audax pactum, sed rei interuenta * vel iuram. 2. Vel dic, vel iuram est cohærentia contractus, in quo interuenit res: & sic nullat opuio, quæ fit contra hanc qualitem, quam alibi notui.

g ¶ *Conditio.* id est, conditio generalis. Vel dic, si habet, *stipulatio.* id est, pactionis adiectio. *si conditio.* id est, personalis actionis: *§. de actt. & §. ipsum, vt §. ipsum ann. l. rerum amotarum.* Et dic *conditio* vocis, id est, *efficax.* & *nomen* *pro* *pro* verbo: vt *hic, §. de præscriptis verb. l. reb. & §. de pactt. conventt. l. §. de dona. l. legum. & §. de præscriptis verb. §. denuntiat. & §. ex. l. duobus.*

h ¶ *Sed contra, §. denuntiat. §. si ubi.* *

i ¶ Item not. hic mia. Primò, qualiter cognoscatur modum pactum. Secundò, quot sint vel modus pactorum. Tertiò, quæ caribus modo pactio potest actionem quæ dic, vt *d. ultimo §. ult. inerp. pactum. §. fed cum nulla. in glos. conv. conqui. & in §. quinto. in glos. quam pro etiam. dic. in fin. ann. & dic, vt ibi.*

k ¶ *Vitio est condictio.* id est, conceptio. CYIAC.

E[X commutatione.] CARVE. Si parti eius mulier vobiscum pecuniam in dotem credituri obligatam dedit, & eam ea pepigit, vt fetuum, & vitatas solueretur illo pacto interposito inter eam & tuam patrem, quæritur, an agere possit mortuo patre, vt soluat & distinguatur, an sit datum æstimatum, aut non. in primo casu agit ex empto, vt faciat quod consensit. in secundo non agit, cùm res non interiit, cùmsi fuerit pactum stipulationem vallatum. VIVIAN.

¶ Not. primò ex hac lege, quòd ad quem non transit dos, non transit iur agendi ex pacto dotalibus. illud est verum, si res non interiit: aliàs secùs. & ita dicit hæc lex. 2. Secundò not. quòd non solùm ex toto instrumento, sed etiam ex qualibet parte instrumenti vitiat probatio, secundum Bald.

d ¶ *Ex commentione.* Iuscipsis dotem à Tribonianus ex *§. §. fin. consensu* vel relqua quam hæc contingo. CYIAC.

e ¶ *Fundum in dotem dare.* fic instituatum.

f ¶ *Pro conditione.* hæc est pactum, vt creditoribus, &c.

g ¶ *Solueret.* filliem nostrum.

h ¶ *Solueret.* Hæc pactio iniuria est. CYIACVS.

i ¶ *Tibi.* scil. filia.

k ¶ *Eum.* fc. nouerunt. ACCERS.

l ¶ *Adversario.* cum si restitutio accepto fundo solutæ vlitat dotalem; hypothecarium, non fundo retinentur actione hypotheca: quia nunc enim mutatio hæres agit quidem pro potentia tempori, vt redit hic Antonius, sed non pro futuro: quoniam fundus apud eum non mutatus solutio matrimonio & idò nihil interest eius, cum fetuti. Sed si apud hæredem mariti mutatus, vt si fit datus æstimatus, tunc is agit ex empto, vt aculter fundum liberet. & in tributis non agit, ne quidem. & æstimatus datus fit, quam difficultatem vno relutipto notabat Alexander, quod Tribonianus distrepit hoc loco *de vsufr. d. §. fin. cons.* Vide scripta ad d. §. CYIAC.

m ¶ *Non potest.* & est ratio secundum quosdam, quia matrimonium * non transit ad hæredem, nec ergo eius accessio, id est, *dos,* quoque de dote pactum vt *arg. §. de quo cum. §. fin. Illicitè* ex contractu actiones generaliter transeunt ad hæredem, vt *§. de vsufr. l. adhuc. §. fi. opera.* Sed hæc ratio non placet secundum Id. Dicergo, quòdsiden non agitur pro futuro tempore, quia pactum redit ad mulierem cum suo onere: sed pro præterito, & quod est solutum à marito quandam, agere potest: vt *§. de vsufr. l. quæsitum.*

n ¶ *Ergo.* id est, quamvis.

o ¶ *Æstimatum.* Duplicitur * enim fit æstimatio vna, quæ facit emptionem * vt Alcialis, quæ determinationem: & pro hoc, *§. de emp. de actionib. emptiol. l. cum vno.*

p ¶ *Instrumento.* dotalis.

q ¶ *Conditio.* æstimatio enim facit emptionem vt *§. de iure dot. l. plerumque. & §. de iure dot. l. & l. cum dotem.*

r ¶ *Vt dic, ex vendito.* id est, ex emptione * *§. fructus. eorum. l. §. de actionib. emptiol. l. cum vno.*

s ¶ Item contra, *§. fin. cum. vel reb. l. §.* * vbi dicit, quòd non comperit. Solu. hic in vitatis loquitur secundum iur consuetudinem, ibi, in tributis incendium, aut singulare: quod non placet, quia etiam in tributis bene valet inter eos, licet non in præiudicium filii: vt *§. ult. inter dotis. §. ult. cum. §. pactum.* Dic ergo, intelge contraria non valere in præiudicium filii, sed contrahentium sic.

t ¶ *Ex vendito actio.* Et compa. *legis* Calatius.

u ¶ *Pactum.* id est, pactus.

b ¶ *Compedit.* id est, datur.

c ¶ *Dionysio Coll.* Scribin, quem antea, *Dionysio.* vt docuit *Contulanus, & d. §. fin. regis.* CYIAC.

Pacta.]

480/C.IV.K.5-4, 335-336
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

PACTA.] CAYVS. Debebas mihi x sestertii pactum de non petendo, deinde de petendo, quaeritur, cui istorum pactorum standum sit: & respond, quod vltimo, & agam actione prisina. VIVIAN.

a ¶ Pacta quidem fiunt contraria & ab habili persona, & nisi prima fuerint derogatoria posteriorum. *§ de legat. 19. l. § quis. & de lege.* 1. *§ multi. § fin.* vbi poniturcasus, *quod in codicillis legauerit, valere nolit.*

b ¶ *Nouissima.* vt * & primum sit factum de non petendo, secundum, quod licuit petere: vt *ibi, & Instit. de replica. in princ. & § en l. § venu. § pactum.* & idem in vltima voluerunt: vt *§ de edictum. legat. l. iij. § fin.* Item hoc verum, si vltima valent, aliàs non: vt *§ en. Lauigenium. §. sed si fraudandi.* 2. Item, est verum, nisi primum derogetur vltimae: & *§ de leg. 1. § nulli & nisi. §. §.* 3. Item hoc verum nisi per primam sit actio ipso iure sublata: vt *§ eod. l. § venue. § pactum. § rep. & l. § stili. § quaeiam.* c. Item verum, nisi ex sic facta ex primo: vt *§ en l. ab emptione.*

c ¶ *Tam varia.* pertinaciis, & stoli iuris vt *§ eod. l. iuriprudentiam. § praeter.*

d ¶ *Aquilia.* quae vertar pactum vt *§ eod. l.*

e ¶ *Praeceptis.* de non petendo.

f ¶ *Confusio.* & sic, quod licuit petere.

g ¶ *Et maximè.* maximè valet propter praesentem actionem vt arg. *§ de edend. l. § quia. §. 1. & § ea.*

h Probatio. ita pro Iuris Episcopus vbi monos. 2. Vel dic maximè valet, quia magis possit probari, si negetur pactum.

h ¶ *Proprius.* creditor.

i ¶ *Super prima conuentione.* i. ante prius pactum. CYIAC.

k ¶ *Prohibeto.* Et si opponat exceptionem ex primo pacto, replicabis ex alio. & si non tollitur ipso iure primum. ¶ Et ita est contra *§ de solu. l. Stichum. § naturalis.* Solo vt diximus *§. en l. § venue. § pactum. § l. indi. videtur. &c.* & quae vires primi & secundi pacti, die vt in ea quae diximus.

l ¶ *Si bona fide contractum.*] CAYVS. Terram tuam mihi vendidisti. l. instrumenti pignoris mercum vt ibi tradetur ad colendum: vel vna fide mihi credisti. & incontinenti conuenit, vt eum mihi conducas: haec ut desiderandum, an valeat pactum vt ex eo agere possim, quaeritur? & resp. quod si. videbatur quod non, quasi nudum esset, sed nudum non est, sed vestitum coherentia contractus. & hoc si incontinenti fuit factum pactum. sed si ex interuallo, adhuc non parit, sed exceptionem tantùm. VIVIAN.

§ ¶ In bona fide l. 3. § quinimo § eod. vide ad l. 133. de verb. oblig. CYIAC.

a Bona fide contractum qui de cont.

m ¶ *In bona fide contractum.* qui * enumerantur *Instit. de re § actionum* & dicat idem in fiducia iuris vt *§ eod. l. parte. & § l. certe. l. Stella. § dicebam.* Sed in his, scilicet bona fide, maximè vitandum valere etiam ex interuallo oppositum propter * eadem causam fidem esse in his desiderari. Iason.

n ¶ *Ex pacto.* [illegible]

m ¶ *Actio.* [illegible] verbis & verum informata vt *§ de pactis inter empt. & venditi § g.*

n ¶ *Immutauit.* [illegible] ingressa, vel egressa contractus vt *§. perea. § de actil. edict. l. si quod. & ne quid non discretum pactum. c.* [illegible] *l. de eo. non. l. dare. § fin.*

o ¶ *Pactum.* ex interuallo.

p ¶ *Idem est.* [illegible]

q ¶ *Non petitionem.* id est, actionem, licet ad petitionem sit facta vt petitio [illegible] detur pro praestitione.

r ¶ *Sed exceptionem.* si fiat ad hoc * quia vt non detur *§ de iniuriis* [illegible] primo conuenerunt fuerat dati: vt *§. de contrahen. empt. l. parte conuen. c.* & distingue hic, vt ibi diximus in *§ eod. super verbo nunc empto.*

s ¶ *Si pacta.*] CAYVS. Conuenit tertium de pecuniando Codice cum Digesto eius, nudo pacto, quia non instrumenti traditionis: deinde conuenit pacto de pecunia pecuniaria, si nil fiat quod conuenit in principio. Deinde de ea pecuniaria pei stipulationem conuenit, si non fiat quod conuenit. & ita? est tertium pactum. & rectissime, quaeritur, quo istorum conuenisti te, si non fecerit quod conuenit primò? Respon. quòd agam ex tertio, vt confessi quod conuenit per primum, vt mutu pecunia parentur conuenit, aut ex effectu exigere pecunia conuenta in secundo pacto. At autem audiebat fim, si velim mihi in pecu. tertium mutuum quaerunt? & 1. §. quod non. ¶ Et dic l. nec primò, quod pactum principale est iudum, licet pactum penale sit vltimo. Et ex hoc in solutum. Et ex hoc in ferunt, quod accessorii non vitia principale, & tamen est opta non depondet ex eo, nec tollit accessorium in principale, Gratianus Bald. 2. Secundò nec, quod si non [illegible] nulla conuenio, aq; tamen non pacti et stipulationem pacuti. Tertio ex quod petitio penae habet naturam principalis alternatiui, cum petitio habet principale, nec penale vigor ad inventum. Quarto & vltimò nec, et hoc solutiti pergationem mora. BALD.

t ¶ Lege. *Mutuamento.* CYIAC.

t ¶ *Si pacta.* Tria forsan pacta. Primum nudum de aliqua pecuniatione. Secundum nudum de ponte pactionem. Tertium vestitum verbis, scilicet de praestatione eiusdem penae.

Dic ergo, si pacto, scilicet secundo.

u ¶ *Quod.* secundo.

x ¶ *Promisso.* nudo pacto conuenisse.

y ¶ *Mutuo.* primo.

z ¶ *Indubitata.* quae est tertium pactum.

a ¶ *Ex stipulatu.* Ex tertio.

b ¶ Ex *stipulatu.* Hic actio ex stipulatu accipitur generaliter, non tantùm pro actione, quae datur ex stipulatione incerta, sed & pro certi conditione, vt & multis aliis locis, de quibus vide scripta ad Tit. *Instit. de verb. oblig. & l. 7. § quod si fori § eod.* CYIAC.

c ¶ *Conuenionem.* primum.

b ¶ *Reign.* per tertium pactum.

c ¶ *Nam.* respondere tacita obiectioni.

d ¶ *Solemnem ordinem.* sed cum solemni posset, vt & debitor erat bonis secundùm quosdam. 1. Vel dic, quod est eodo. vt * ex [illegible] interlocutoria olim fiat in omnia bona reuoca: vt *§. quidam ex* [illegible] *l. 1. § 1.* hodie pro mutua debiti declarata: vt *§ de re. eu. eod. tut. pu. l. pro debito. & Lilian proponas. & eorum. de pecu.* Et definitiua secundùm legem, *§ de re iudi. l. si duo. § en vendione.* ¶ Et autem quod dicitur competere ex stipulatu ad pecuniam, est contra *§ de ver. pat. l. § quo rerum & Instit. de verb. oblig. in princ.* Sed in hac poena erat in facta, vt scribere librum, vel [illegible] MILLE. Vel dic, ex stipulatu, id est, ex stipulatione certi, scilicet conditionis, vt *§. de dole l.* Tertij dicunt quod hac est incerta propter incertum, quia nescitur quid consequatur, vt *hic. & ar. § de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. § quid quod. & § fideiub.* hoc non valet, quia semper efficientum antequam consequatur pecuniam. c. Media plures. ¶ Item quare, an obligatio naturalis quae oritur ex nudo pacto secundo, & primo, sit nouata per stipulationem? Dic quòd sic, nil esset in conceptione actum: vt *§ de act. & oblig. l. obligationum fori. in fin. & de nouat. § fin. in princ. & de ver. obl. Lex stipulatum. § 3.* hodie non: vt *§ de nouat. § in. in §.* ¶ Item autem vellitur primum ab vltimo: Respon. non quia eam vellitur principale ab accessorio vt *§ de contrahend. & commit. stipulat. l. nudo.* ergo quod dicit, conquirit, scilicet actione quae oritur ex tertio pacto. ¶ Item quomodo ad aliud agitur & aliud conseguor? Respon. ratio tertii pactum primum vt arg. *§ de rei vin. ad circu. prim.* & idem dicit, conseguitur per actionem. sed ad pretium dicit, assignet vt *§ de hepe. § 3. Adiectiones. § 3. § rem.* In casu tamen agitur ex primo, non tertio vt *§ de qui iub. § 3.*

480/C.IV.K.5-4, 337-338
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ea stipulatio. ¶ Sed quando committitur hæc stipulatio? Resp. plenè, vt diximus ff. si quis cau. l. [illegible]

Pactum.] C a s v s. Filiam tuam cuidam viro tradidisti, & pro ea dotem tradidisti: sed eam ea conuenisti, vt tibi cum fratre suo ex æquali portione succederet, neque ciuiliter, neque naturaliter se obligasti, cùm tale pactum sit contra bonos mores, scil. de futura successione: vnde eo non obstante, habet testandi facultatem. Vivian.

a ¶ Pactum. Accursi Nou. Leonis 19. quæ hanc legem nominatim abrogauit, probata est hæc sententia, & moribus nostris recepta. vide ad l. vlt. de verb. oblig. Cviac.

a ¶ Pactũ. cõprehensum inter patrem & filiam.

b ¶ Fungeretur. id est, decederet.

c ¶ Ea quæ. quæ erat filia.

d ¶ Libertatem. id est, facultatem.

e ¶ Auferre. vt infrà eo. l. fin. & de inoff. testa. l. si quando §. 1. & de collat. l. pactum. & ff. pro socio. l. cum duobus. [illegible]

¹ Pactum a * † quod dotali instrumẽto comprehẽsum est, vt si pater vita fungeretur b, ex æqua portione ea quæ c nubebat, cũ fratre heres patri suo esset: neq; vllam obligationem contrahere, neque libertatem d testamẽti faciendi mulieris patri potuit auferre e. PP. X. Kal. Martij, Æmiliano & Basso Coss.

Fideicõmissum fratribus reciprocè iniunctum, potest pacto remitti & sufficiens causa est, quod vnus alteri, & alter alteri remittat. Bald.

XVI. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Diaphanto.

¹ Cvm proponas f * filios testamẽto scriptos heredes rogatos esse, vt qui primus rebus humanis eximeretur g, alteri portionẽ hereditatis restituere: quoniam precarij substitutionem fratrum consensu remissum† h adseris: fideicõmissi persecutio cessat. PP. IV. Id. Feb. Maximo II. & Aquiliano Coss.

Pactum cum scriptura & sine scriptura eiusdem est efficaciæ. Vel sic: *Fides non scripta, sicut scripta est seruanda.* Bald.

XVII. Iidem AA. Dionysodoro.

² Pactũ quod bona fide h * interpositũ docebitur, etsi scriptura non existente, tamen si aliis probationibus i rei gestæ veritas comprobari potest, præses prouinciæ secundũ ius k custodiri efficiet. PP. IX. Kal. Iul. hisdem Coss. quibus suprà.

Ex receptione partis debiti soluti ab vno ex correis debendi, inducitur diuisio debiti: ex qua quo ad omnes reos debendi inducitur exceptio taciti pacti: & sic alij pro virilibus partibus tantum conueniri possunt. Alex.

XVIII. Iidem AA. Iulio & Æmilio.

Si creditores vestros ex parte debiti admisisse quemquam vestrũ l pro sua persona soluentem * probaueritis, aditus rector prouinciæ pro sua grauitate, ne alter m pro altero n exigatur, prouidebit o. PP. VII. Id. Ian. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Pactum futuræ successionis inter priuatos non valet etiam pro donatione causa mortis: sed inter milites ad discrimen belli pergentes factum contemplatione mortis vim habet vltimæ voluntatis. h. d. *& non est alibi secundum dom.* Alex.

XIX. Iidem AA. Valeriæ militi.

Licet p inter priuatos q huiusmodi scriptũ, quo comprehenditur, vt is qui superuixerit, alterius r rebus †potiatur s ne donationis quidem mortis causa t gestæ efficaciter speciem

f ¶ Cum proponas. Casus. Duos filios heredes instituisti, & rogasti, vt si quis eorum sine liberis decederet, quod alij portionẽ suam restitueret: illam substitutionem factam adinuicem remiserunt: an valeat pactum quæritur? & respon. quòd sic. Sed videtur contrà, cùm pactum sit de non succedendo: vt infrà de coll. l. pactum. quia licet vnicuique renunciare iuri suo. Vivian.

f ¶ Cum proponas. licèt hoc pactum videatur contra ius, non tamen est, quia vnicuique, &c. vt [illegible] l. pactum. & ff. [illegible] de fideicommiss. & de pac. conuen. l. heredem. Item si vnus fratrum, cùm alter frater rem venderet, præsens non contradixit, dico, eum sibi fecisse præiudicium arg. [illegible] de fideicomm. l. [illegible] & de lega. [illegible] l. cum pater. § liberis. Sed contrà ff. de leg. [illegible] fundum per fideicommissum. Item * differt hæc l. à prima huius tit. quia ibi alter tantum rogatus legitur, hic vterque. Item, ibi vnus solus remisit, & non totum remisit, hic vterque & totum & ex quæ ibi diximus, & hic dici possunt.

g ¶ Eximeretur. i. sine liberis.

h ¶ Remissum. Leg. 11. [illegible] Sic & alienatione prohibita extra familiam omnibus vendentibus, itemque pacto fideicommissum remittitur, Nou. 159. Cviac.

Pactum.] C a s v s. An sine scriptis valeat pactum, quæritur? & respon. quòd sic. & ideo præses seruabit secundùm ius, id est, secundùm iuris formam, vt si fuerit ad agendum, agatur: si ad excipiendum, excipiatur. Vivian.

h ¶ Bona fide. i. non dolo, vel metu.

i ¶ Probationibus. id est, approbationibus: videlicet si tales sunt personæ quæ pacisci, & res quæ in pactum possunt deduci, nec pactum sit improbatum, scilicet contra leges vel bonos mores. [illegible] Ego aliter lego, vt ponatur hæc dictio propriè. & exponatur [illegible] testibus vel confessionibus partium.

k ¶ Secundum ius. i. secundùm iuris formam, siue ad agendum, siue ad excipiendum. ¶ Sic ergo nota, quòd tantum valet pactũ sine scriptura, quantum cum scriptura: vt [illegible] & [illegible] & de fide instrum. l. [illegible] & l. instrumenta. & l. [illegible] & l. in exercendis. Sed fallit in casibus [illegible] & de fide instrum. l. [illegible] & de iur. emphyt. l. [illegible] & ff. de probationibus [illegible] & mandata principum l. [illegible] Sed non est pactum. Accurs.

p ¶ Iulio & Æmilio. Hi erant duo rei debendi. Cviac.

Si creditores.] Casus. Habebat tres debitores qui tenebantur tibi in 2. & in solidum. vnum conuenisti: & pro parte sua exegisti, volens à quolibet suam partem exigere, remisisti portionem aliis non soluentibus. an regressum contra eum pro portione illorum habeas? Respond. obstare exceptionem pacti: quia videris eum eo pepigisse accipiendo partem debiti, & diuisim & non in solidum conueniendo, ne pro portione illorum conueniatur: & sic non potest agere. Vivian.

l ¶ Quemquam vestrum. qui singuli in solidum tenebamini.

m ¶ Alter. scilicet qui soluit.

n ¶ Pro altero. qui non soluit.

o ¶ Prouidebit. taciti pacti exceptione opposita: vt [illegible] de fideiuss. l. [illegible] Sed contra [illegible] Solut. hic admisit dicendo: quemlibet admisit pro parte: vt per [illegible] quemquam. id est, quemlibet vestrum. est enim signum vniuersale: vt ff. de hered. instit. l. hoc articulo. & secundùm hoc est expressum pactum. 2. Vel etiam dic tacitum. [illegible] 3. Vel ibi in solidum vnum conuenit. secùs si diuidat * petendo pro parte vel accipiendo: & sic debet esse, quemque, i. vnumquemque: & sic tacitum pactum: vt hic secundùm Azo. 4. Vel dic, non audiri ad primum: vt hic, nisi alius sit non soluendo: vt ibi. & arg. ff. de fideiuss. l. [illegible] & de pecul. l. si ex duobus in fin. [illegible] ¶ Et eisdem modis, scilicet primo & tertio, solue aliud contrarium ff. de lega. [illegible] 1. Vel ibi expone alterutro, id est, altero. vt & ff. de pact. l. rescriptum. §. si pacto. 3. Vel, in vltima voluntate speciale.

¶ Item arg. contrà ff. ex l. vide §. post diuisionem. sed etiam ibi plus accepit ab vno, quàm debebat: nec erant rei debendi. Accurs.

o ¶ Prouidebit. Obstare videtur l. vlt. [illegible] de fideiuss. & rursus l. si ex [illegible] Dicendum, hic obstare exceptionem pacti, vel doli si videlicet creditor admittat eum qui soluit ea mente partem, ne quicquam ab eo peteretur. Nam & hæc l. posita ideo est sub hoc tit. Argumentum eius quoque est in l. si stipulatus, in fin. ff. de fideiuss. vide ad d. l. si ex toto. Cviac.

Licèt.] Casus. Pactum inter priuatos de futura successione contra bonos mores factum est: vnde non valet. verùm si duo milites ad bellum venientes pepigerunt, vt quicumque illorum in bello decederet, bona eius ad superstitem deuolueretur, an valeat pactum, quæritur? & resp. quòd sic, propter priuilegium militiæ, & ad bona decedentis vocabitur superstes. Vivianus.

¶ Not. primò ex hac l. quòd h per donationem causa mortis non potest dari hereditas: sicut nec per codicillum, vel epistolam quod tenet multi secundùm Barr. 2. Secundò not. quòd verbum r potiatur, & verbum perueniat, videntur esse verba directa. 3. Tertiò not. quòd nomine rerum s, vniuersa hereditas significatur, secundùm Bald. hic.

p ¶ Licèt. i. quamuis.

q ¶ Inter priuatos.* non priuilegiatos.

r ¶ Alterius. i. qui non superuixerit.

s ¶ Alterius rebus potiatur. Vide Harmeno. lib. 1. [illegible] & scripta ad l. 26. de verb. sign. Cviac.

t ¶ Mortis causa. vt [illegible] de pact. conuen. l. hereditas huic enim donationi potiùs accedere videbatur, sed tamen non est, quia in donatione præfertur donatarius heredi: vt ff. de don. cau. mor. l. Seia, per l. illam in §. fin. Dic, quòd non videtur donatio causa mortis nisi expressisset: vt ff. de don. cau. mor. l. [illegible] §. 1. hic autem tali pacto heredem sibi efficere cupiebat. Item donatio emolumentum, & non onus afferre potest: vt ff. mand. l. si heredem [illegible] hic

autem

480/C.IV.K.5-4, 339-340
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 341-342
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible] ¶ Sed contra ff. de fur. l. si pignore [illegible] Sed ibi non erat liquidum [illegible] ¶ Item contra ff. de [illegible] Sed ibi facit pactum ut non nascatur actio : quod potest. hic autem volebat tollere. ¶ Item contra ff. de [illegible] quod ex conventione. §. 1. & l. [illegible] Sed non ibi erat liquidum.

Kal. Decemb. Sirmij, ipsis VII. & VI. AA. Coss.

Filius non potest tollere actionem competentem patri per pactum de non petendo, vel etiam debitum recipiendo. h. d. secundum PAUL. *de* CAST.

XXIII. *Idem AA. & CC. Memmoro.*

Filius * paciscendo, aut debitum accipiendo, nihil detrahit patris obligationi [b]. PP. XVII. Kal. Decemb. Sirmij, ipsis VII. & VI. AA. Coss.

Pactum de non petendo factum aliquibus heredibus tantum, non prodest aliis coheredibus. h. d. secundum primam lect. ALEXAN.

XXIV. *Idem AA. & CC. Domino.*

Si actionem legati, vel fideicommissi, quam adversus heredes mariti quondam tui habuisti, te adfectione heredum [c] aliis remisisse probetur, exceptionem pacti, contra debitores instituenti actiones, nocere tibi minime posse intelligis. PP. XVII. Kalend. Ianuar. Sirmij CC. III. Coss.

Debitores super iure creditorum pacisci nō possunt. BALD. *Vel sic: Pactū inter debitores factum seu heredes debitoris, quod alter solvat omnia debita, seu hereditaria, non nocet creditoribus, quo minus agere possint contra quemlibet pro debita sua hereditaria portione. h. d. cum l. seq. secundum* PAUL. *de* CAST. & ALEX.

XXV. *Idem AA. & CC. Eubemero.*

Debitorem [d] pactionibus [e] creditoris petitio nec tolli [f] nec mutari [g] potest. S. IV. Kalend. Maij, Sirmij CC. III. Coss.

Filius.] CASTR. Si debitori patris pactum fecit filius de non petendo : an valeat pactum, quaeritur ? & resp. quod non : nec si debitor ei soluat, liberatur, patri enim filius praeiudicare non potest.
¶ Not. primo quod filius non potest in praeiudicium patris pacisci. Secundo not. quod id quod patri debetur, non potest filio solui. de hoc vide quod legitur, & not. ff. sol. mat. l. [illegible] cum similibus. BALD.
a ¶ *Filius* ut si patri postea succedit.
b ¶ *Obligationi.* ut & [illegible] ff. de sol. l. filiusfamil. & de compen. l. [illegible] ¶ Sed contra. ff. de except. l. filiusfamil. Sed ibi erat restituenda res à filio vendita. unde exceptio dolo [illegible], facit quod pater heresse habuit [illegible] ¶ Item fallit haec regula ff. [illegible] in fin. & l. seq. & reperi hic quae possunt adaptari ad filium, ex his quae dicuntur in [illegible] ut ff. sol. l. [illegible].

Si actionem.] CASTR. Decessit [illegible] quatuor heredes instituit : tibi & uxori tuae legatum ab heredibus praedictum reliquisti : duobus ex heredibus actionem [illegible] legato competentem remisit uxor defuncti, an sibi praeiudicauit quantum ad alios, ut si agat obstet pacti exceptio, quaeritur ? & respond. quod non : vel si duos instituit, & credebat quatuor instituisse, & duobus pacti remisit, non praeiudicat sibi adversus alios. VIVIAN.
c ¶ *Adfectione heredum.* [illegible] quatuor heredes, remisit duobus ex his, non praeiudicat contra alios : ut [illegible] & ff. [illegible] ante omnia. a. Vel si remisit putaret [b], non praeiudicat contra [illegible] Sed [illegible] contra ff. de [illegible] Item contra ff. [illegible] Sed pone ibi casum ut ibi dixi. g. Vel dic secundum [d] [illegible] legatum pro parte remisit debitori amore heredum : & ideo non praeiudicat in reliquis. ¶ Dic ergo aliis, scilicet heredibus, secundum primum : vel alia, qui heredes non erant, secundum alium : vel alio, scilicet, debitoribus affectione heredum, secundum ultimam, casare : & est simplex relatio.

Debitorum.] CASTR. Si debitores erant, quorum quilibet fuerit debitor in solidum, inter se pepigerunt, ut unus pro omnibus solui satisfaceret : an pacto eorum tollatur actio quam habebat adversus alios, quaeritur ? & respon. quod non. neque enim tolli potest in totum neque mutari à persona in personam, scilicet quod ille pro omnibus conveniatur, & illi liberentur. VIVIAN.
d ¶ *Debitorum.* [illegible] decessit creditor [illegible] debitorum duobus relictis heredibus. sed [illegible] debitor.
e ¶ *Pactionibus.* habitis inter eos, secus in creditoribus : ut ff. eod. l. & [illegible]
f ¶ *Tolli* in totum.
g ¶ *Mutari.* à persona in personam. ut ff. [illegible]

[illegible] ff. de reg. iur. l. [illegible] & ff. [illegible] post divisionem & l. [illegible] ubi est §. ante omnia.

Pactū.] CASTR. Decessit pater, cui tres vel quatuor heredibus institutis, diviso aere hereditario ipso iure quod testatori debebatur. Sed ipsi debebat pepigerunt inter se, ut creditori hereditario unus pro omnibus satisfaceret, an eorum pactum eum solum creditori obligare possit, quaeritur ? & resp. quod non : sed unusquisque pro hereditaria portione tenebitur. neque illud tantum locum habet in successione de iure civili, sed & praetorio. a. Vel sic forma quaestionem : an quis pro aere alieno alicui in solidū pacto suo obligari possit, quaeritur ? & resp. quod non. si autem convenerit inter eos quod unus habeat chirographa debitorum ut à debitoribus exigeret, & creditoribus satisfaceret : si placitis non stet, ut reddat vel exhibeat chirographa convenitur, vel ad interesse, ut faciat quod convenit, id est, ut satisfaciat creditoribus. VIVI.
¶ Nota quod obligatio divisa inter heredes debitoris, vel bonorum successores, eorum pacto nō potest in pristina unam reintegrari, secundum Bald. hic.

Creditor [illegible] servare pacta heredū debitoris, sed ipsi heredes inter se servare tenētur. BAL. *Vel sic: Lex praecedēs ponit regulā; ista ponit exemplum regulae. h. d. Vel sic: Aes alienum ipso iure inter heredes dividitur, nec eorū pacto creditorib. praeiudicatur. Et nō exhibitis instrumentis communi ad interesse potest agi.* SALYCET.

XXVI. *Idem AA. & CC. Cornelia.*

Pacto † successorum debitoris [a], ex lege duodecim tabularum aes alienum hereditarium pro portionibus quaesitis singulis ipso iure [b] divisum, in solidum unum [c] obligare creditori non potest [d] : quod & in honorario [l] succedentibus iure, locum habet. De chirographis [m] itaque communibus exhibendis [n] coheredem [o] *, vel non perfectis in divisione placitis [p] convenire [q] quanti tua interest, potes. PP. III. Id. Octob. * Variani CC. Coss.

† [illegible] in pacto [illegible] ex lege [illegible] heredes pro portionibus [illegible] singulis ipso [illegible] sed hoc [illegible] & [illegible].

* Alias, [illegible].

Pactū cohaerens contractui stricti iuris, informat illum, adeo quod ex eo sic informato datur actio ad id quod in pacto deuenit. SALYC. *Vel sic: Legitur tribus modis in glos. tamen secundum veram lect. hoc intendit : Pactum cohaerens contractui stricti iuris, informat illum, ut quae oritur ex illo contractu, ut ex eo sic informato agi possit ad id quod in pacto deuenit.* ALEX.

XXVII. *Idem AA. & CC. Aurelio Chrysino.*

Petens [r] ex stipulatione, quae [illegible]

a ¶ Vide [illegible] §. [illegible] CVIAC.
b ¶ *Ipso iure.* vel dic pro portionibus quaesitis singulis ipso iure. & sic pendebit post distinctionem [illegible]. Vel dic verius, aes alienum divisum ipso iure: ut [illegible] & l. [illegible] famil. [illegible] & de [illegible] l. pro hereditariis. de [illegible] ¶ Et quod dicit, aes alienum, i. quod ipse aliis, vel alii sibi debebant: ut ff. de verb. sig. [illegible] dicm §. [illegible].
i ¶ *Unum.* successorem.
k ¶ *Non potest.* i. pro aere alieno quis in solidum obligari non potest pacto suo &c. Non conuenerat enim inter eos quod unus haberet chirographa debitorum, & satisfaceret creditoribus : quod si non facit, vel ut reddat chirographa, vel ad interesse ut faciat quod convenit, conveniretur.
l ¶ *Honorario.* i. iure praetorio.
m ¶ *De chirographis.* i. instrumentis.
n ¶ *Exhibendis.* scilicet condictione ob causam. a. Vel dic ut exhibeantur secundum l. ff. fam. ercisc. §. [illegible]
o ¶ *Coheredem* conuenire potes alias, contra heredem. & aliis, cum heredes & sub agere potes.
p ¶ *Placitis.* ut scilicet perficiantur.
q ¶ *Convenire.* praescriptis verbis. ¶ Sed nunquid illo casu ille qui debuit ex conventione solidum creditoribus respondere, poterit conveniri : ut exemplum in duobus magistratibus dantibus tutorem, & conuenientibus ut alterius tantum periculo sit : ut ff. de mag. conv. l. [illegible] Resp. non : quia ut ibi dixi, pro inde est ac si alter tantum dedisset tutorem.
r ¶ *Petens.* Quid si ita ponatur casus: Stipulatus sum à te quod nudo pacto convenisti, vel convenitur hac pactio non valet : quia quare diceret, Nisi ? nam si post vel aure mille ann. pactus esses, idem esset, praeterea non agerem ex pacto: ut ar. [illegible] de hered. inst. l. [illegible] & de cond. ins. l. [illegible] Alij dicunt [a], quod pepigi tecum quod in contractu quem feci vel faciam tecum, de imperialibus intelligatur. & contractus stipulationis erat in decem. 3. Tu dic verius secundum Y. [b] pactum fieri incontinenti, ut aliquid stipulatori, & agitur ex stipulatione informata. & ex pacto

a Et [illegible] b. [illegible]
b Hoc placet [illegible] Paul. [illegible] secundum [illegible].

480/C.IV.K.5-4, 343-344
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pacto præscriptis verbis. ¶ Sed quid si vt aliquid fieret, conuenit debitori accipienti pecuniam sine vsuris? Respon. non puto ei informari stipulationem: quoniam non ipse, sed alius interposuerat. sed si daret vsuras, fortè contra esset, quia gratia vsurarum se creditor onerauit. Item ad hoc vt vestiatur pactum nudum ex stipulatione, intellige stipulationem factam super principali, pactum verò nudum super accessorio. ¶ Aliud autem dico, si nudo pacto conuenio de permutando: & si nõ dederis, stipuler pœnam. nam hic non puto pactum vestiri à stipulatione, cùm stipulatio pœnæ sit accessorium: pactum verò principale: & principale non vestitur ab accessorio. Sed contrà: vt ff. de contrahen. stipul. l. nuda. Item si nudo pacto conuenio de permutando, & incontinenti aliquid nudo pacto paciscor, deinde ex interuallo primũ pactum ex rei traditione vestiatur, an & secundum pactũ à primo sumat vires? Respondeo non, quia ab initio fuit nata tantùm naturalis obligatio, & posteà nascitur ciuilis. sed secus dico vbi à principio nascitur etiam conditionaliter ciuilis, & naturalis, vt in venditione cõditionali: vt ff. de peri. & commo. rei vendi. l. si in venditione. secundùm Azo. ¶ Item quid si pacto nudo & vestito interposito, nullum per acceptilationem vestitum, an remaneat aliud? Quidã dicunt quòd sic: vt ff. de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. si fundum. & ut ff. de contr. tabul. l. si post mortem. [illegible] ACCVRS.

a ¶ Placiti, quod erat de dando certum animo nouandi, secundùm veriorem positionem.

a ¶ Antecessit pactum. Loquitur de pacto stipulatione confirmato, non de stipulationis lege. CVIAC.

b ¶ Statim. siue anteà, siue pòst: vt ff. de aedil. edi. l. siue apud. & de vsur. l. si vsuras. [illegible]

[Margin notes: illegible]

placiti * seruandi causa secuta * est, seu antecessit pactum a, seu post statim b interpositum sit, rectè secundùm se fieri sententiam postulat. S. VI. Id. Nouemb. Heracleæ CC. Coss.

Præstatio temporalis non est modus obligationis validandæ. Vel sic: Nudum pactum præstatione longi temporis non vestitur. Vel sic. Præstatio regulatur à causa à qua descendit: non autem regulatur à præstatione. Et loquitur hæc lex in præstatione formali, id est, ad certam causam relata. h.d. secundùm BALD. *Vel sic: Præstatio diuturna non est efficax ad confirmandum pactum nudum, seu obligationẽ inualidam. Vel sic: Pactum nudum rei interuentu non vestitur contra ipsum implentem, sed vestitur verbis, id est, si sit stipulatione vallatum.* ALEX.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Leontio.

SI certis c annis d, quod nudo pacto conuenerat, datum fuerit: ad præstandum in posterum indebitum solutum, obligare e non potuit eum qui pactum fecit, nisi placitis stipulatio intercesserit. S. III. Non. Decemb. * Burtodizi, ipsis VIII. & VII. AA. Coss.

Priuilegio fori à lege vel à principe indulto potest renunciari. Et iudex, vel arbiter qui admittit exceptionem declinatoriam non admittendam facit litem suam. h.d. BALD. & SALYC.

XXIX. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

SI quis, in conscribendo f instrumento sese cõfessus fuerit, nõ vsurum fori præscriptione g propter cingulum militiæ h suæ vel dignitatis i, vel etiam sacerdotij prærogatiuam: licèt anteà dubitabatur si oporteret eandem scripturam k tenere, & eum qui hoc pactus est, non habere aduersus suam conuentionem venire: vel licentiam ei præstare, discedere quidem ab scriptura, suo autem iure vti. sancimus nemini l licere aduersus pacta sua venire, & contrahentes decipere m. Si enim & ipso prætoris edicto n, pacta cõuenta, quæ neque cõtra leges, neque dolo malo inita sunt, omnimodò obseruãda sũt, quare & in hac causa pacta nõ valeãt, cùm alia sit regula iuris antiqui o,

SI certis c.]CAVTA. Marcum tibi decem, pacto mecum conuenisti vt præstares vsuras decem annis. soluisti: sed plus solutum non est. an ex pacto tecum agere possim, vt in posterum soluas, quæritur: & respon. quòd non, nisi pacto fuisset subiecta stipulatio. alio modo pone vt in glo. VIVIAN.

c ¶ Si certis. Casum pone in vsuris: vt infra de vsuris. l. creditor. 2. Vel pone in operis nudo pacto debitis: vt ff. de operis lib. l. operæ. Sed ibi nec nudo pacto erant conuentæ operæ. 2. Vel in donatione olim, hodie secus: vt [illegible] Vel in [illegible] [illegible] ciuilis credebant fortè habere. Si autem poterat [illegible] deret se ciuiliter & naturaliter obligatum, cùm esset naturaliter tantùm, etiam stipulatione facta [illegible] secundùm Azo. facti error [illegible] tribus, secundùm M. ¶ Et sic soluitur contrarium. [illegible] Vel hic errans soluit, ibi sciens. ¶ Et sic etiam non obstat C. de non numerata pecun. l. cum fidem.

d ¶ Vide scripta ad l. 3. C. de vsur. CVIAC.

e ¶ Obligare de præstando in posterum. ¶ Sed contrà ff. de vsur. [illegible] Solu. vt ibi in gl. l. decennio.

SI quis in conscribendo.] CAVTA. Hæc lex dicit, quòd si aliquis specialiter fori priuilegio renunciet, quod sibi ratione militiæ vel dignitatis competit, non potest contra suam renunciationem seu pactum venire: & subiicitur ratio, quia non licet decipere contrahentes pacta, quæ legitimè inita sunt, renunciando, quæ prætor tuetur, atque antiquæ regulæ repugnare, quæ dicitur, quòd vnicuique licet his quæ pro se introducta sunt renunciare. In fine verò dicitur, quòd si iudices, maiores vel minores arbitri, siue illi qui in locum recusati iudicis eliguntur, hoc obseruare neglexerint, punientur. ¶ Not. primò ex hac lege secundùm Bald. quòd ille qui confitetur, renunciare videtur. 2. Secundò no. circa finem, & ad hoc semper allegatur, quòd licet iudex qui malè iudicat, facit litem suam [illegible] arbiter, vel arbitrator: sed tamen non tenentur nisi de dolo & lata culpa postquàm fuerunt assumpti de consensu partium, per l. [illegible] ff. si mens. falsum mo. dixe. Pau. hic.

f ¶ Iam semel posita fuit hæc constitutio C. de episcopis & cler. l. si quis in conscrib. Opponitur l. antep. ff. de iurisd. omn. iud. vide sol. in notat. ad d. l. antep. CVIAC.

g ¶ Si quis in conscribendo. non est in hoc vt: vt [illegible] l. pactum. 5.

f ¶ Præscriptione. id est, exceptione.

g ¶ Militiæ. nam vt conueniatur sub magistro militum, habet priuilegium: vt C. de iurisd. omnium iudi. l. magisteria.

h ¶ Dignitatis. dignitas est genus: sacerdotium species, & dic de tali sacerdotio vt dicit C. de [illegible] l. [illegible] autem diceres de clericis * coram episcopo, corrigeretur per decret. de foro compe. c. si diligenti. & per authent. Fridericianam, posita sup. de episc. & clericis. Vbi dicitur, quòd non possunt renunciare priuilegio fori, & in auth. de sanc. episc. §. occonomus. collat. ADDITIO. Dic quòd illa iura loquuntur in eo qui renunciaret foro sui ordinarij: sed sent. illa posset etiam hodie procedere in eo qui renunciaret priuilegio fori, vt non posset conueniri nisi coram aliquo particulari iudice, putà coram Archidia. vel alio iudice speciali. [illegible]

i ¶ Scripturã. in qua fuit confessus, se non vsurũ fori priuilegio.

k ¶ Nemini. paciscentium, secundùm Py. non quia iudices cedere possunt non extrahere, vt lex illa loquitur in illis personis quæ tres iudices habent: vt scholares.

l ¶ Decipere. hæc duo simul iuncta non permittuntur: sed alterum, vt contra pacta venire, licet quandoque: vt statim dicetur in casibus in quib. non videtur decipere. cum authoritate legis fiat. ¶ Item licet contrahentibus se inuicem decipere: vt ff. de minor. l. in causæ. §. [illegible]

m ¶ Edicto. quod est ff. eo. l. iuris gentium §. prætor ait.

n ¶ Non valeant. non potest reddi ratio: vt ff. de verb. oblig. l. à Titio in fin. ibi, cur non idem sit.

o ¶ Antiqui. vt & ff. ad Velleia. l. si [illegible] & ff. eo. l. pactũ. & C. de episc. & cleric. l. si quis in cõscribendo. ¶ Sed contra ff. de iurisd. omn. iud. l. si conuenerit. Sol. vt ibi. 2. Item fallit hæc regula in quibusdã casib. notatis hic à Io. Primus, ff. de pact. do. l. [illegible] Sed ibi specialiter [illegible] Secundus, ff. sol. matr. l. alia [illegible] Sed ibi, quia contra bonos mores. 3. Tertius, ff. de [illegible] Sed ibi propter honorẽ prætoris [illegible] Quartus, ff. de [illegible] Sed ibi propter publicam vtilitatem [illegible] Quintus, C. de iur. calum. [illegible] verba pacti: vt dicitur C. de iur. & fac. ignor. l. cum testamentum. 8. Item ff. de vsufru. l. sed & si quid. in fin. Expone vt ibi. 9. Item alius C. de pact. pig. l. fin. sed ibi speciale, ne creditores nimiam exercendæ suam auaritiam. 10. Item ff. si quis cau. l. sed & si §. quæsitum sed ibi tenet speciale pactum, & ita non est contra. 11. Item contrà C. de quæstio. l. si [illegible] ibi non fuit pactum. 12. Item & ff. de pact. l. si vnus. §. pacta. sed ibi ponitur ratio solutionis. 13. Item contrà C. de inoff. test. l. si quando. §. illud. & de colla. l. pactum. & C. [illegible] Sed illud contra bonos mores. 14. Item ff. eo. l. ius autem [illegible] sed ibi est ius naturale. 15. Item contra C. de pac. [illegible] sed ibi non fuit pactum. 16. Item ff. de transact. l. cum hi. in princ.

[Margin notes: illegible]

480/C.IV.K.5-4, 345-346
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

priæ. Sola specialis ibi. [illegible] Item ff. de pign. actio. l. sig. in fin. sed est specialis, vt [illegible] Item ff. de adm. [illegible] Sol. vt ibi not. [illegible] Item ff. de lib. caus. l. a. & ij. sed ibi non tantùm renunciatur, sed etiam [illegible] causa est, vt in eo. tit. l. quoniam. [illegible] ff. de precario. Sed ibi non fecit pactum de non petendo: tunc enim teneret. sed concessit ad tempus, & etiam interim [illegible] voluntas, [illegible] quia cùm verum speciale pro eo qui concedit [illegible] scilicet ne teneatur nisi de dolo & lata culpa: & hoc contra eũ inducitur: vt ff. de iure [illegible] l. cum qui in princ. & quib. ex cau. ma. l. j. & de precario. l. quæsitũ. §. cum quoque secundum [illegible] Item ff. commun. diuid. l. in hoc iudicium. §. si conuenias. sed ibi vt [illegible] infinitas. [illegible] & alias. ff. de transact. l. de his. [illegible] Item & alias ff. de offi. præsid. l. penult.

a ¶ *Omnes licentiam habere.* Cicero [illegible] in Ver. Quod mihi lex mea causa dat, eo mihi nõ vti licebit. Vide scripta ad l. [illegible] ¶. de resciud. vend. Cyr.

b ¶ *Iudices* ordinarij.

b ¶ *Obseruent.* si de hoc ipso aliquo cora eis contra eſt [illegible] allegatione fori procedant.

c ¶ *Pedaneos.* i. delegatos. & ponitur in auth. de iud. §. [illegible] alias ponitur etiam pro ordinario qui tantùm de minimis cognoscit: vt infra de peda. iudi. l. fin. ¶ Et quod subiicit, compromissarios, scilicet cum pœna: & arbitros electos, scilicet sine pœna. Vel dic, compromissarios, scilicet arbitros & electos: vt ponatur tantùm pro eo, qui datur in locum recusati iudicis: vt ¶. de iudi. l. apertissimi. vel dic, vt prius. Vel quod subiicit, electos, i. in locum recusati.

d ¶ *Suam.* sed qualiter potest habere locum in arbitro? Respondeo: vt quia compromissum est de causa principali: & sic sunt duæ rationes, i. quia cõpromisit, & quia renunciauit. Vel dic quòd de hoc ipso compromissum est: renunciatio valeat.

e ¶ *Intelligantur.* & sic actione in factum ex quasi maleficio tenentur: vt Inst. de oblig. quæ ex quasi delicto. in princ. ¶ Sed videtur quòd arbiter non faciat litem suam: vt ¶. de arb. auth. decernimus. quæ est contra. Sol. ibi delinquunt partes compromittendo contra legem: & ita arbiter non tenetur eis.

D*Equalitum.*] Casvs. Hic quæritur si duo vel plures de cognatis alicuius qui suam hereditatem ad se sperant deuoluendam, non tamen necessariò, sub hac forma pacta conficiant: si hereditas cognati mei, puta [illegible], ad aliquem nostrum, pro parte, vel in solidum peruenerit, inter nos pro virilibus portionibus diuidatur, vtrum valeat, necne? dicitur, quòd videbatur valere, eo quòd neque de succedendo, neque de non succedendo tractabatur, sicut si conuenisset de ipsa disponenda: sed quia ex pactione dispositionis futuræ successionis alicuius idem periculum posset prouenire, quod de ipsa successione contingere consueuit: omnia huiusmodi pacta tanquam contra bonos mores inita penitùs prohibentur: nisi de voluntate ipsius [illegible], de cuius hereditate hæc [illegible]. & hæc vera sunt quocunque genere contractuum huiusmodi pacta fiunt. ¶ Nota primò in hac l. quòd pactum de hereditate viuentis certo modo disponenda post mortem eius, censetur esse contra bonos mores, & ideò non valet, nisi consentiat dominus, & vsque ad mortem in consensu perseueret. 2. Secundò not. quòd licèt quis possit hypothecare bona præsentia, & futura: non tamen potest hypothecare bona viuentis, quæ sperat sibi per successionem defuncti, secundùm Bald. hic.

f ¶ *Aduocatione.* id est, ab aduocatis Cæsariæ.

g ¶ *Alienæ.* hæc lex secundùm quosdam non loquitur de liberis, duplici ratione. Primò, quia ipsi non insidiarentur vitæ parentum, vt extranei. vnde Ouidius: *Filius ante diem patrios inquirit in annos.* Item quia non de alieno, sed de sua hereditate dicerentur paciscí: vt ff. de lib. & posth. l. in suis. Tu dic idem in liberis, quia & ipsi insidiantur: vt Inst. quib. mod. [illegible] §. penult. &

omnes licentiam habere a, his quæ pro se introducta sunt, renunciare y? omnes itaque iudices b nostri hoc in litibus obseruent c & huiusmodi obseruatio, & ad pedaneos c iudices, & ad compromissarios, & arbitros electos perueniat: scituri, quòd si neglexerint, etiam litem suam d facere intelligantur e. Dat. Kal. Sept. Constantinop. post cõsulatũ Lampadij & Orestis VV.CC.

Pactum quo disponitur de hereditate viuentis, nõ valet nisi ille consenserit, & in eodem consensu perseuerauerit usque ad mortem. [illegible] SAL. & ALEXAND.

[illegible] Idem A. Ioanni P.P.

DE * quæstione tali à Cæsariensi aduocatione f interrogati sumus: Duabus vel pluribus personis spes alienæ g hereditatis fuerat ex cognatione fortè ad eos deuoluendæ: pactaque inter eos inita sunt pro adueniente hereditate, quibus h specialiter declarabatur i, si ille mortuus fuerit, & hereditas ad eos peruenerit, certos modos in eadem hereditate k obseruari: vel si fortè ad quosdã ex his hereditatis commodũ peruenerit, certas pactiones euenire. Et dubitabatur si huiusmodi pacta seruari oporteret. Faciebat autẽ eis quæstionem l, quia adhuc l, superstite eo de cuius hereditate sperabatur, huiusmodi pactio processit: & quia m non sunt ita cõfecta, quasi omnimodò hereditate ad eos peruentura, sed sub duabus conditionibus cõposita sunt: *Si ille mortuus fuerit, & si ad hereditatem vocentur hi qui huiusmodi pactionem fecerũt.* Sed nobis omnes huiusmodi pactiones odiosæ n esse videntur, & plenę tristissimi, & periculosi euentus o. Quare enim quodã viuente & ignorãte, de rebus eius quidam paciscentes conueniũt? p Secundùm veteres itaque regulas q sancimus, omnimodò huiusmodi pacta quę cõtra bonos mores inita sunt, repelli, & nihil ex his pactionibus obseruari r, nisi ipse fortè, de cuius hereditate pactũ est, voluntatẽ suã eis accommodauerit s: & in ea t vsque ad extremũ vitę suę spatiũ perseuerauerit: tũc u etenim sublata acerbissima x spe, licebit eis illo sciẽte & iubẽte huiusmodi pactiones seruare. quod etiã anterioribus legib. x & constitutionibus y nõ est incognitũ, licèt à nobis clariùs est introductũ. Iubemus z etenim neq; donationes taliũ a

non sunt domini, sed propter spem dicuntur quasi domini: vt Inst. de here. quali. & diff. §. fin. Cùm ergo sit eadem ratio, ergo idem iuris: l. [illegible] & ff. de verb. oblig. l. [illegible]

h ¶ *Quibus.* pactis.

i ¶ *Declarabatur* per stipulationem, puta, dabo tibi tertiam partem hereditatis, si ad me peruenerit tota, & tu mihi idem facies, vel si mihi & tibi obuenerit, promitto quòd diuidam æqualiter. Nam ita demum est pactum; si vni ab altero quid est dandum vel faciendum, non ab alio tertio alteri eorum: vel ab altero eorum alteri tertio. Et ita non placet pactio quorundam, qui in præmissis casibus admittũt pactionem: & hanc intelligunt, cũ promisit quod tu succedas vel possis succedere. Sed hoc verũ nõ esset pactum: quia etiam ex voluntate partium nullus eorum alteri eorum de aliquo dando vel faciendo astringitur. Pactum ergo erat, vt dixi de disponenda rebus per successionem deuoluendis.

k ¶ *In eadem hereditate.* [illegible] Cyiac.

k ¶ *Quæstionem.* id est, dubitationem.

l ¶ *Quia adhuc.* hæc erat ratio quare non valeat: vt ff. de vulga. & pupil. subst. l. [illegible] §. prior, [illegible]

m ¶ *Et quia.* hæc est ratio [illegible] quare valeat.

n ¶ *Pactiones odiosæ.* Inhonesta est hæc conditio & præmatura, eorum. vide scripta ad l. [illegible] de verb. oblig. Cyiac.

o ¶ *Euentus* propter insidias, quæ parantur eius vitæ super cuius bonis paciscuntur: vt ¶. tit. j. l. de fideicommiss.

o ¶ *Conueniunt.* alias, conuenerunt, vt quasi futuri ei heredes.

p ¶ *Veteres itaque regulas.* Inter has vna est, l. vlt. C. Th. famil. erc. Cyiac.

p ¶ *Obseruari.* sed potiùs aufertur eis hereditas: vt ab indignis, etiam si eis deferatur: vt ff. de dona. l. quidam. §. vlt. & l. sequ. & de his quibus vt indig. l. [illegible] §. fin.

¶ Item no. hic argu. secundùm quosdam quòd non teneat concessio præbendæ non vacantis, vel feudi nondum aperti domino: vt arg. ff. de iure codi. l. litera. sed falsum est: vt ff. pro socio. l. [illegible] §. de illo. & ¶. vt actio. ab herede & contra heredem. l. j. & ff. de dona. causa mortis. l. mortis causa capimus. in princ.

q ¶ *Accommodauerit.* sed ipsi non potest pacisci: vt ¶. tit. j. l. cùm donationis. & de pactis conuen. l. hereditas.

¶ Et sic nota, quod non potest facere, scilicet pacisci: alij tamen consentit. sic ff. de manu. vind. l. si pater. in fin. Item fructuarius manumittere non potest. vt infra, de vsufru. l. vsufruct. mancipium consentire potest manumittenti: vt infra, communia de manu. l. j. Sic econtra quandoque potest per se quod non potest per alium: vt ff. de sol. l. [illegible] & de vi & vi arm. l. cùm fundum. & ¶. de thesau. l. [illegible] Per stipulationem tamen potest fieri, vt si promittam tibi bona mea post mortem meam: vt ¶. vt actio ab herede. l. [illegible] erit donatio causa mortis, vel inter viuos.

Additio. Dic quòd ille casus est penitus diuisus à casu legis nostræ, secundùm Iason glo. tamen est vera in se, secundùm eundem. Bart. & Paul.

r ¶ *In ea.* i. voluntate.

s ¶ *Tunc.* i. quando ille de cuius hereditate fit diuisio, consensit diuisioni, quam illi faciebant.

t ¶ *Acerbissima.* i. vt præsumitur, quòd illi insidiantur vitæ eius, quia nisi essent boni, non præsumitur quòd ille consensisset diuisioni quam illi faciebant de bonis eius.

x ¶ *Anterioribus legibus.* id est l. vlt. C. Theod. Cyiac.

y ¶ *Constitutionibus.* quas non habemus.

z ¶ *Introductum.* per hanc l.

y ¶ *Iubemus* redit ad primum casum.

a ¶ *Talium.* scilicet, sic factas propter spem successionis: vt supra in primo casu.

a ¶ *Rerum.*

Margin notes:

¶ Vide gl. l. [illegible]

* [illegible]

& Talis [illegible]

h Compromissarij & arbitri differentia.

& [illegible] in [illegible]

a Liberi propter spem hereditatis parentum, quasi domini dicuntur.

b Vbi eadem ratio, ibi idem ius est.

f Vide de hoc [illegible]

¶ Quæstio [illegible]

d [illegible]

e [illegible] nondum aperti & huiusmodi dignitates nondum vacantes [illegible] concedi possunt.

f Contra [illegible] Glo. [illegible]

g Consentiendo [illegible]

h Per nosipsos [illegible] facere possumus, quæ per alium non possumus.

i Stipulari hereditatem [illegible] possumus, et non paciscendo.

k Stipulari hereditatem, quemadmodum promittere non possumus.

480/C.IV.K.5-4, 347-348
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE TRANSACTIONIBVS.
TITVLVS IIII.

Transactio est pactio quæ de re controversa & re aliqua dubia pendente se inducunt deminuunt. Nec enim minus res transactæ quæ res judicatæ existunt. Iura pendent. L.vlt. ff. eod. Pro dicisse fere res controversa facta confinxit partium. Controversia est litis consultatio. Controversia est litis controversia quæ id controversia est cuiusdam obligatio, vel res in judicium deducta. Pacti nomen latius patet quàm transactionis. Nam pactum fit etiam de re certa. Et indubitata donationis causa, vel non pecunia debito. Transactio est pactum quod fit tanquam de lite incerta, neque indicata, aut de re dubia. l. 1. ff. eod. Velut de conditione incerta. l. 1. ff. de pact. atque ita nunquam fit gratuita, nunquam donationis causa, sed aliquo dato, vel retento, vel promisso. l. 38. hoc tit. & à donatione separatur. Ita consultò. §. Pap. ff. loc. l. Iuvolenti. ff. de decur. l. 1. eodem. §. ab eo ff. de adm. tut. Denique transactio referitur ad litem, vel aequitatem aliquod ambiguum in se, vt quidam ait, est αἰρεσεὼς συνθήκη. CIIAC.

Maij, Gentiano & Bassio Cons.

Timor litis mota, vel movendæ, etiam de facto & non de iure, est sufficiens causa propter quam possit fieri transactio validandæ ex cautione interposita datur actio, & solutio inhibetur repetitio. b. d. SALYC. & ALEX.

12. *Idem A. Lucilio* *.

CVm te proponas sororem tuam de hereditate transigisse b, & ideo certam pecuniam ei te debere cauisse i: cùm nulla k fuisset quæstio hereditatis, tamen propter timorem litis transactione interposita, pecunia rectè cauta l intelligitur, ex qua causa si fisco * solueris, reperire non posses, & si non soluisses, tamen iure conueniri m. PP. III. Id. August. Antonino A. IV. & Balbino Cons.

a ¶ *Rerum* f. adhuc viventis.

b ¶ *Pactio.* * fallitur & vt dixi ne fe contra *ff. de contra. empt. l. non alienam.* ¶ Sed videtur contra *ff. pro socio. l. 29. §. de illo.* Solus ibi non de hereditate certat persona. ¶ Item contra *ff. de hered. vendi. l. 4. §. illud.* Solus. *Sed abundet, maximè* *. ¶ Item contra *ff. de adl. em. l. si quis servum.* Sol. vt ibi. ¶ Item videtur quòd pactum haberi l. non est de futura successione, quia * tunc est de futura successione, quando id agitur vt per pactum successio ab aliquem petatur. His verò sale pactum non inseritur: aut enim de eo dubitabatur, cùm & ante sustinuisset hæ res certum: vt *infra de vol. l. pactum. & l. eod. l. pactis*; *& l. de venti. fi. pact. l. ex eo. & ff. de verbo. obligi. l. stipulatio hoc modo.* Sed respondeo, quòd est satisfactio successionis f. disponendæ, quæ ad eos erat deuoluenda.

c ¶ *Stella temporum, &c. id est, non qui scripsimus ab alios Imperatores, non patimur, & facit ff. de aqua plu. arcen. l. in dum. & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 4. §. sed dominorum.*

DE TRANSACTIONIBVS.

De pactis in genere dicit, nunc in specie.

NEque pactis.] CAYA. Tres curatores habuisti cùm fuisti adulta: qui tibi ex male administratione inducuntur, contra duos litem instituisti, & cum eis transegisti, vel eis pactio remisisti, aliquid transactio facta cum duobus, tibi prætiudicet adversùs tertium quo minùs cum eo agere possis, quæritur? & respond. quòd non, sed transactio, sive separata fuit administratio. VVLCAN.

d ¶ *Pactis.* pactio d gratuita * dicitur, non tactio f consti. *ff. eod. l. 1.*

e ¶ *Cum quibusdam.* transigitque e enim in quo deliquit tractat. *arg. ad hoc*]. *de pact. l. sanctimus.*

f ¶ *Cum quibusdam.* dicit in generalitate in specie.

g ¶ *Tertium.* cum quo propter tertiam actionis videbatur transactio: & potest exceptione]. *ff. vnus ex plurib. op. l. 3.* sed non est: vt *hic. ff. de pactis. l. idem in duob. §. 1. & l. 8 vnus. §. ante omnia. &]. de repud. hereditatis. l. sane. &]. ff. adventitiis non ind. l. 1. &]. ff. de l. eod. l. omnes. & Item quæ. & infr. quod vi aut clam non l. 1.* ¶ Sed contra *ff. de iure. & re. iud. l. 8. ex duobus. sed* hic in eo quod accipit, non vera prætiudicia. ¶ Et dilligere hic: non dicitur est administratio per iudicem, aut à testatore, aut ab eisdem, aut à nullo. * Primis duobus casibus nullus ex alterius parte tenetur, & sic pactis loquitur lex in eo quod dicit separatim: vt *infr. de dim. non. l. 4. §. 1.* Sed fallit in casibus ibi dictis sed in aliis duobus fabulà fingitur: quia ab e omnes gesserunt, sine dolo tamen, aut vnus, aut nullus, aut omnes doluit. Primo casu prætiudicat in viriles, cùm omnes in viriles teneantur h beneficio diuisionis: vt *ff. de vsur. & re. iud. l. 3. §. nunc tractemus.* & quia cessio fieri non potest. vt *ff. de fide. l. Seiahum. §. penultimo.* In secundo dic, quòd cessio gerente, liberantur alij vt *ff. de admoniff. tut. l. ff. pupillus. l. ut sup.* In tertio & quarto, dic idem in vno quod in alio. Nam & vnusque eorum in solidum tenetur sine beneficio diuisionis, secundùm Ann. licit H. contrà, & veritas & aulli cedituc alio: vt *ff. de vsur. & re. iud. l. 3. nunc tractemus. & ff. de admoniff. tut. l. 3. primo.* His ergo casibus vno electio non præiudicat nisi in accepto: vt *arg. ff. de fideiussor. l. ff. stipulatur. §. fin. & de vsur. & re. iud. l. ff. ex eod. l. 1. & l. ff. ex eod. l. 1.*

a Glos. mali loquitur secundum Arist. & Iac.

b Transigere proprie dicitur is qui agit, non qui excipit, vt tradit Glos. in rubrica de transaction. pro eo quod est de dil. pleniss. Cac. pol.

c Transactio non vitiat obligatio adhuc vetus, vt hic. Rogerius putat: inde fila adhuc vetus. Antonius tamen, vt ait Antonius Lucas interc.

d Pactionis & transactionis differentia.

e Pactio fiunt gratuito.

f Pactiones non fiti gratuito, sed aliquo dato.

g Tertia non facinoriuorum.

h Transactio vetus ex vsurpatione non gaudet.

i Pupillo. Fam. Ac.

* *al. Lucacio.*

480/C.IV.K.5-4, 349-350
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ac.] Cæva. Curam alicuius gessisti, & negotia in plurib[us] ipsorum administrasti: & consensu ut in curas negotia fuerunt, intercessit transactio, interposita Aquiliana stipulatione & acceptilatione decessisti, an non obstante ista transactione, sicta super ea re, concurrere possis bonæ & abi[ipse]ctus, quæritur? & respondetur quod possit. Dicitur in litera *de quarto pupillo*, id est, *de quibus* [illegible] dic quod hic fuit specialis transactio: vide transactionem factis super una specie, quæ fuerunt, non possunt impedire petitionem super alia. Vivian.

e ¶ *Ego cum Geminiano*. Sc. ut ali negotiorum gestorum actione: vt] *de neg. gest. l. curatores*. & est ratione permissio, id est, præcipuum ego, [illegible] ratione sic, aliter esset contra: vt] *nemo [illegible] aliquo vel non [illegible]*. Apollinio. Ex hac gl. nota quod quando alicui imperatur aliquid quod non pertinet ad litigantes contineri, verba imperantis * modi habent vim consilii: vt *hic*, & probatur *in l. ij. in fin. [illegible]*. Bart.

e ¶ *Quid pater eius*. Hic latet formula quædam vetus actionis negotiorum gestorum. Vade sequitur, *Et si apud iudicem negotia*. Cvtacvs.

b ¶ *Negotia*. & mala.

c ¶ *Actione*. C prædita.

d ¶ *Transactio*. ratio quare non teneatur, vel contra, ratio quare iudex iniquus.

e ¶ *Stipulatio*. Supple & acceptilatio, sc. inter te & patrem Geminianum, & quæritur fiat hæc, dic vt *l. [illegible]*. §. *ff. [illegible]*.

f ¶ *Aquiliana stipulatio*. Hoc loco *stipulationis* [illegible] verba acceptilatio intelligunt, & *in l. [illegible] l. [illegible]*. Sic est contraria, cum dicimus acceptilationem, sæpe intelligimus stipulationem Aquil. quæ debet præcedere. Cvtac.

f ¶ *Interposita*. Cum parte Geminiani.

g ¶ *Iudex*. C. ⁊ actionis negotiorum gestorum, quæ est bonæ fidei, vt *hic, ff. de neg. gest. l. quia tantundem, ff. [illegible] de act. §. adiunam* sed aliter accipitur iudicium: vt *eod. [illegible]*.

h ¶ *Iudicium*. oppositæ replicationi: vt] *de iud. l. Hoc* quod nil placet imò ibi in iudicio. ¶ Sed contra] *eod. l. [illegible]*. Bald. Sic dilingue: quia *eos* est generalis petitio, & generalis transactio, & non obstat exceptio in contrarium, vt *ibi*, nil in duobus actibus: vt *ff. de pactis l. ius publicum*. *ff. eod. l. non est*. Sed generalis petitio, & de specie transactum est: & non obstat quod hic dicit. Aut contra specialis petitio, & generalis transactio: nunc limitatur in specie petita tantum nocetur *[illegible] eod. l. de curis*. aut vicissim specialis: & tunc idem: vt *ff. de pactis l. ij. versus. §. de in summa*. aliter, *[illegible]*.

m ¶ *Quod*. id est, quia.

n ¶ *Iure*. aliis partibus curæ.

o ¶ *Indebitam*. ex obligatione curæ malè administratæ.

Actione.] Cæva. Curam alicuius gessisti, & malè. si malæ factus es conscientiæ ex mala administratione, & recentiores indoctus transiisti, quæ forte indebitaliter liberatam te per acceptilationem prima actione consensit posse, quæritur? & respondetur quod non, sed tibi superest actio de dolo: quia dolo eam induxisti ad transigendum: & hæc si super dolo nulla intercessit transactio sive super eo pactio mota. Et hæc licet quod dolus nil impedit, quia acceptilatio ipso iure perimit actionem: & quod pathanum actio est ipso iure perempta, nunquam reliniuvit. Bald.

p ¶ *Cura*. id est, vellis neg. gest. vt *supra l. proxi*. Accvrs.

q ¶ *Annuit*. xcv. xci. vt] *de ha qui ve. ac. l. fin.*

r ¶ *Indebite*. quod idem fit, quia obligatio * rei gratium non potest accipi fieri, nisi deducatur in *Stipulationé* Aquiliana: vt *Institut. quibus modis tolli obligat. §. item per acceptilationem*.

r ¶ *Nisi de dolo*. hæc dictio *nisi* * ponit, inliter quod de dolo dicunt: *sic de ff. quæ cau. l. ff. eb. §. fin. in fin. & ff. de arga. quod dit notati*. ¶ *Sed* pro quo dolo dicit de dolo ? Respon. pro dolo in transactione commissis non dolo fiet indactus ad rétigendum: vt] *eod. l. ff. pactis in. [illegible]*. Aliq dicunt, vt Pv. quia non implet quod consensit quod non placet secundum Azo. vt *ff. de dolo. l. ij. ff. [illegible]* alia ratione, quia tunc daretur condictio ob causam, vt *hic* reponat in obligationem: vt *ff. de condict. ob. causa. l. ij. [illegible]*. Sed dicit actori præcipitis verbis obligationem: vt *ff. de condict. ob. causa. l. ij. [illegible]*. Vel

hæredem suum, & transegit, non eb hoc, quòd scriptura non intercessit, minùs ijdem placitis, cùm enim transactionem intercessisse aliis probationibus probari possit, scriptura necessaria non est. VIVIAN.

a ¶ *A placitis*, id est, à transactione aliàs, à placitis.

b ¶ *Intercesserit*, vel intercessit, & est unusquisque: vt *]. *de fide instrumentorum, §.*

c ¶ *Necessaria non est*, vt *§. si ex, §. ma. div. §.*). & facit ad hoc, *l. nihil. §. i. pactum, §. &]. de probationibus, propriamente, & §. cum res. & de rei vind. l. indicia. & semel, ut §. hæc idem.*

† The word is singular (secundum illud Pro. cul.) *§. de pactis.*

a Transactio sine scriptura, præterquam unius scripturæ non reticendum.

b Transactio sine scriptura probari possit.

c *§. ex. supra eo.*

CVm mater.] CARVS. Si autem tuus hæredem, & matrem tuam exhæredasset, & extraneos instituisset, & inofficiosi querela agens cum eis transegit, vt accepta parte hæreditatis à lite desisteret, & discessit: an si placitis non fuerint subiuncti, possit ta hæres matris tuæ redire ad querelam inofficiosi, quæritur? Et respond. quòd non. sed & intercessit stipulatio, agens ex stipulatu. & non, agit præscriptis verbis.

¶ Nota primò, quòd querela inofficiosi subiata, amplius non potest instituì. 2. Secundò nota, quòd ex non obtemperatio pactorum non resuscitatur actio præcipua. 3. Tertiò, quòd ex pacto de bonis suscipiendis in stipulationem deducto, agitur ad interesse. BALD.

d ¶ *Cum mater*, non solùm in casu transmissionis ad hæredem, esti scripta esset per transactionem vel hic fuit, & *§. de inofficiosi testamento, §. fin. & l. sed hodie* * venit etiam non propriè ad hæredem: vt *§. de inofficiosi testamento, §. quæ filium.*

e ¶ *Intercesserit*, vide pater, quòd fuit, *de vt facias* licet præterantum fuerit in faciendo.

f ¶ *Intercesserit* id est, interessit.

g ¶ *Per vos.* Sed per matrem posset, si viueret, & ei fides non seruatur: vt *§. de inofficiosi testamento. l. si instituta. in principio.* quæ est contrà. 2. Vel ibi sub conditione renunciatur, si seruatur ei fides. prima verior. 3. Vel ibi propriè *a* pro non propriè *a*; quia debitis omnino, sine renunciatione: vt *§. de inofficiosi testamento. §. Papinianus §. si quis post ven. & Lucius & §. §.*).

h ¶ *Sinis vt* * *§. de inofficiosi testamento. Lucius & §. §.*) *& l. Papinianus §. i. & c.*

i ¶ *Parentes*, sc. cognati.

k ¶ *Consanguineis*, sc. vos filij.

l ¶ *Stipulatio*, propriè *l*, si de incerto fiando consentit. Si autem de certo, tunc exponit, id est, certi conditionem vt *§. si certum petat, §. quæ certum & iuste, de verb. obligationibus principij.*

m ¶ *Prælio actio*, id *m* est, præscriptis verbis efficax, quæ demonstratur à re gesta.

n ¶ *Prælio actio.* Vide notata ad *Lex sullam. §. de obligationibus & actionibus.* Prælio, id est, in factum, id est, præscriptis verbis: hic dicit, quòd non est condictio, sed ex empto civilis indacta. Hæc loco obliti *§. quod si faciam. 2. vt §. de præscriptis verbis.* C. VIVIAN.

o ¶ *Dando*, id *o*, sc. à lege: & hic est datiua. sed non est hoc verum. Sed dic, vt alibi notatur.

¶ Sed videtur dari de dolo: vt *§. de præscriptis verbis. l. naturalis. §. quod si faciam*, quæ est contrà. Solu. hic fuit, *de vt facias*: licet ipsa præstiterit in faciendo: vt in locis modò notatis. 2. Item contrà, *§. eiusdem. Lex proponam, §.* nam & ibi non seruatur fides Codex.

proficeatis; si id post legitimam ætatem fecisti, frustrà † desideras, vt à placitis * recedatur. licet enim (vt proponis) nullum instrumentum intercesserit [b]; tamen si de fide contractus confessione tua constet; scriptura, quæ probationem rei gestæ continere solet, necessaria non est [c]. PP. Kalend. Mart. Albino, & Æmiliano Coss.

Querela inofficiosi scripta non potest instaurari, nisi ea non observantia præmissorum; sed agitur præscriptis verbis, vel ex stipulatione, vt seruentur promissa. SALVCET. Vel sic: *Ad querelam inofficiosi testamenti motam, & per transactionem remissam, non datur regressus hæredibus transigentis, licèt promissa sic non seruentur, sed contra non seruantem succurritur per actionem ex stipulatione, vel præscriptis verbis, si stipulatio non intercessit.* ALEXANDER.

VI. *Idem a. Pomponiæ.* §.

CVm mota [d] * inofficiosi querela, matrem vestram cum diuersa parte transegisse, ita vt partem bonorum suscipere [e], & à lite discederet, proponatis; instaurari [f] quidem semel omissam querelam per vos [g], qui matri hæredes extitistis, iuris ratio non finit [h]. Verùm, si fides placitis præstita non est, in id, quod interest, diuersam partem [i] rectè conuenietis [k].

a Querela cum non proprio hæredis ad hæredem transeunt.

b Querela proprio hæredis ad hæredem transeunt.

c Querela proprio pro proprio de re non habetur, qui nomine deducit, sed renunciatur.

d Querela finem habet, cùm de inofficiosi testamento.

e Ex stipulatione pro incerto, vel certi incerti.

f Vide alio pro præscriptis verbis.

Aut enim stipulatio † conventioni subdita est, & ex stipulatu [l] actio competit: aut si omissa verborum obligatio est, vtilis actio * [m], quæ præscriptis verbis rem gestam demonstrat, danda est *. PP. VIII. Id. Ianuar. Agricola, & Clemente Coss.

Procurator ad agendum, transigendo non præiudicat domino. ALVRAND. & SALVCET. Vel sic: *Qui habet exercitium actionis, non habet potestatem decidendi.* IAC. BVTR.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Iunio militi.*

TRansactionis § placitum * ab eo ¶ interpositum, cui causæ actionem ¶ non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuæ derogauit *. PP. XIV. Kalend. Ianuar. Gordiano A. & Auiola Coss.

Super alimentis præteritis liberè transigitur, super futuris verò authoritas prætoris requiritur; nam est, quia ex futuris alimentis pendet tota hominis, non ex præteritis. BALD.

VIII. *Idem a. Liciniæ.*

DE alimentis * præteritis si quæstio deferatur, transigi potest *: de futuris y autem sine prætore, siue præside interpolita transactio, nulla auctoritate † iuris censetur. PP. X. Kalend. Ianuar. Pio, & Pontiano Coss.

† *Apudiana.*

b Querela inofficiosi testamenti per pactum tollitur.

c Pactio, ipso iure, quæ actiones tollitur.

T*ransactionis.*] CARVS. Si procuratorem ad agendum infirmitatis, & cum adversario transegit, cùm hoc ei non mandasti, tibi prætendere non potest. VIVIAN.

a ¶ Hæc lex reperitur est in Codice Gregoriano, *l. vnica, tit.* in qua sic inscribitur: *Imp. Gregorius.* malè legendum, *Imp. Gordianus A. Licinio.* & inscribitur: *PP. X. Kalend. Ianuar. Pio, & Pontiano Coss.* Quidam libri iuuenis, has leges transpositas esse, & modò *l. de alimentis.* hanc precedere, modò sequi putat, inscriptiones, & subscriptiones transpositas, & inuentas esse, & inscriptionem, & subscriptionem addendi esse ad *l. transactionis.* & contrà *l. transf. actionis* ad *l. de alimentis.* C. VIVIAN.

o ¶ *Placitum.* id est, pactum.

* In nonnullis encyclopediis hæc lex de alimentis, & de transactionibus, inuenitur fuisse.

† rationi.

p ¶ *Ab eo.* id est, procuratore.

q ¶ *Actionem.* id est, actum, siue exercitium: vt exponitur *l. de servitutibus rustic. authentica hac in perpetuum.*

r ¶ *Denegauit.* nisi in * rebus exibus, si habet speciale mandatum, vel si liberum, vel si sic intent sumus *§. de procuratoribus. l. procurator vel generaliter, & §. de iurisdictione. l. iudicandum quod ex. §. fin. & l. sq. & de pactis. l. restitutum in fin.* cum utrinque legibus sequentibus, *& §. de mens. l. non obstante, & §. de fideiussoribus.*

ADDITIO. Declara hanc glossam secundùm Paul. cùm dicit ibi, *vel si liberum*: quòd quando habet liberam administrationem omnium bonorum, vel habet liberam administrationem in lite, & causa illa, in qua transigit: licèt in lite tantùm, quia tunc non potest transigere de causa principali, sed solùm super interlocutoria non per litem. *§. de procuratoribus. l. mandatis, & l. qui Roma. §. Callimachus. de verb. obligationibus.* & probatur *in cap. qui ad agendum. §. de prætor. lib. vj.*

D*E alimentis.*] CARVS. Si tibi in testamento alimenta relicta sunt, & cum hærede super his non potendis sine prætore, vel præside transigisti, non valet transactio, neque tibi prætendere de præteritis autem si tibi non licuit, non de futuris, potuisti transigere sine prætoris, aut præsidis auctoritate, & sine causæ cognitione. VIVIAN.

f ¶ *Transigi potest* etiam sine prætore.

g ¶ *De futuris.* Item nec de iis pacificitur, quæ de re eiusdem litigiosa, vel dubia transigere, non licet, cùm nec pacificitur: audiet Paulo *lib. j. pactorum. tit. j.* Confer cum hac *l. vnica §. ad* C. VIVIAN.

r ¶ *Præside.* vel cum eo, sed * non causa cognita. cognoscere enim debet, & modum alimentorum, & personas transgressionis, & causas transactionis de potest etiam alia addere: vt *§. ad. l. Lucius bi.*

d Prætorum cum speciali, vel libera, vel in rem suam datur, transigere potest.

e Transactio de alimentis præteritis sine prætore, non cum prætore quidem, non tamen casu cognita fieri potest.

f Certè quod cognitione prætoris, vt interuenit, vt de alimentis transigere: quod prædictum.

480/C.IV.K.5-4, 353-354
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ An autem possit ipse pro futuris alimentis? Dic, quòd sic: vt dixi *ff. de usuris. l. j. §. j.* secundum Azo. per *l. j. de fideicom. l. j.* Acc. ADDITIO. Hanc legem intelligo in alimentis relictis in vltima voluntate: sicut in debitis ex contractibus: quia de his potest indistinctè transigere *d. Lihon in §. j. plane* BARTOL.

SI *super.*] CASTR. Marito sororis tuæ super fundo tibi quæstio, quæstionē *movisti*; & cum eodem transegisti, vt sibi cederet possessionem fundi, si tibi decem daret intra octo dies: & ¶ placitis non statuer, vlteriùs quæstionem de fundo non moueret: si non fecit quod convenit, sibi agenti obstabit doli mali exceptione: ¶ sua auctoritate accipiat possessionem: vim mihi fieri prohibebit. VIVIAN.

Transactio conditionalis valet, si sufficit ad transigentem aliquid peruenire posse, vt transactio valeat. Et transactio pacis exceptionem etiam contra pecuniam affinem. SALYCET. & ALEXAND. Vel sic: *Quamuis nihil fuerit datum nomine transactionis, si tamen fuit dandum, transactio tenet.* IAC. BUTR.

IX. *Idem A. Agrippæ.*

SI super † possessione, quæ tibi quæsita est, cùm quæstionem pateretur à fratre * vxoris tuæ, pactum conuentum, & stipulatio inter vos (vt allegas) interposita est, vt si intra diem certum idem aduersarius tuus decem aureos tibi numeraisset, possessione ei cederes, vel si eam inferre quantitatem non curasset, vlteriùs quæstionem non pateretis; & is, qui ita spopondit, promisso satis non fecit; consequens est, te, ad quem res pertinet, vim ▷ ab eo pati non debere. Cuius rei gratia vir clarissimus præses prouinciæ interpellatus vim [fieri] prohibebit: præcipuè cùm etiamsi in rem diuersæ parti actio competeret ◁, huiusmodi pactione * propter vtilem exceptionem posset submoueri ◁. PP. VI. Id. Aprii. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Exceptio transactionis impedit processum, vt finis sit litium. h. d. & ad hoc semper allegatur ipsa lex. SALYCET. Vel sic: *Exceptio transactionis impedit processum vsuebari super his, quæ per transactionem remissa fuerunt, & sic impedit litis ingressum, seu contestationem; quia est exceptio litis finitæ: & ad hoc allegatur semper ipsa lex.* ALEXAND.

X. *Imp.* PHILIPPVS A. *Apollophanis.*

FRatris tui filiis de paterna successione, ac statu ▽ etiam nunc † contra * fidem sanguinis, itémque placitorum, quæstionem inferre parum probè ◁ postulas. nullus ▷ enim erit litium finis, si à transactionibus bona fide ▽ interpositis cœperit facilè discedi. PP. prid. Kalend. Aprii. Peregrino, & Æmiliano Coss.

In reciproca remissione æqualis gratiæ nullus intelligitur lædi, nec fiunt. nec iniuriæ. h. d. nec. BALD. Vel sic: *Fideicommissum vicissim inuicem potest remitti, nec ex hoc dicitur minor lædi.* SALYCET. Vel sic: *Quando reciprocum fideicommissum remittitur, nemo pars lædi videtur. h. d. & non est alibi secundum* BALD. & ALEXAND.

XI. *Imp.* VALERIAN. GALLIEN. AA. & VALERIANVS *nobilis Cæsar Cuiano militi.*

DE fideicommisso † à patre inter te & fratrem tuum vicissim dato ▷, si alter vestrûm sine liberis excesserit ▽ vita, interposita transactio ◁ * rata est: cùm fratrum concordia remoto captandæ * mortis alterius voto improbabili, retineatur: & non potest eo casu rescindi tanquam circumuentus sit, cùm pacto ◁ tali consenseris, neque eam, cui subuenirі solet, ætatem agere ▷ te proponas; nec si ageres ◁, iisdem illis de causis ▽ in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. XV. Kalend. Decembr. Valeriano, & Gallieno AA. vtrisque ij. Coss.

Administrator ciuitatis potest super re dubia transigere, non autem debitum liquidum remittere. h. d. secundum ALEXAND. BALD. & SALYC.

XII. *Idem* AA. *Primo* †.

PRæses prouinciæ existimabit, verùm de dubia lite transactio inter te, & ciuitatis tuæ administratores facta sit: an

¶ Et nota de fine * litis: & dixi *ff. si cer. pete. l. quidam. in fin.*

¶ *Bona fide.* fecit: & mala: vt *l. ad. l. aquilam.* vbi ▷ rescinditur per actionem de dolo. & *l. ad. sub. prætorem. in fine.*

De fideicommisso. CASTR. Si te, & fratrem tuum nemo substituit, vt si alter vestrum sine liberis decederet, ad alterum veniret sua patria, & è conuersò: hoc fideicommissum inuicem remittitur: valebit remissio, & transactio, & hoc duplici ratione: vna, quia tollitur votum alterius mortis captandæ: alia, quia iure communi vsi sumus. Et not. quòd improprè ponitur transactio. Vel dic, forte dubium fuit, an hinc inde fuissent grauati: hoc casu potest dici transactio & valebit, et concordia inter vos retinetur: neque debet transactio rescindi: si dicas te deceptum, cùm minor non fuisti. & etiam minor fuisses, non ob hoc debuis te rescindi, cùm iure communi vsus fuisti: quia quæcunque remisisti, & ille tibi remisit. vnde contra tale pactum non erat restituendus: vt *ff. de minor. l. denique. §. vltr.*

¶ Nota primò ex hoc textu de verbo, *conuenit*, quod sæpe reperiuntur in statutis. Retinetur concordia ◁, dum discordia, & causa discordiæ amouetur: vt hic textus expressè dicit, & de hoc verbo vide *c. j. extr. de mutu. pecu.* Secundò not. quòd ille, qui non proponit causam sufficientem, non debet audiri BALD.

k ¶ *Data.* id est, relicta vt detur.

l ¶ *Recesserit*, id est, decesserit.

m ¶ *Transactio*, id est, finis quidam, siue refutatio. nam improprè ponitur, cùm non sit de re dubia, & sic incertat vt *ff. ad l. j. §. j.* Vel dic, quòd dubium erat, an hinc inde essent grauati à testatore: vt faciat ad titulum. ACCVRS.

n ¶ *Transactio.* Hoc olim non obtinuit. Paul. *in sententiis. tit. I. Cod. ac.*

o ¶ *Captanda* id est ◁, optandæ, vel machinandæ. Alibi ponitur pro acquirere: vt cùm dicitur. *Vulu captanda benuolentiæ vulgi.*

p ¶ *Cum pacto.* hæc dictio *cum* potest esse ratio, quare non sit circumuentus: & è contrà, quare videbatur circumuentus, & fraudati fuisse, *hac machinatione alterius. tit. I. Lihon proponas. l. aliàs. sed. tit. I. Lihon pacto.* sed & scisset illum *dolosè* facere, nō intimatur: vt *ff. de act. empt. l. j. §. fin. & ff. de re iudi. l. nemo videtur.*

q ¶ *Agere.* id est, habere.

r ¶ *De rescis.* quas proposuisti, quia non es circumuentus. vtas ▽ enim fuisti iure communi, idéoque non es circumuentus: vt *ff. de minor. l. rescissa. §. Gaudam. & seq.* Item non ▷ restituitur: vt *l. de in integr. restit. Lihon videtur.* & facit *C. tit. I. l. j. & Lihon proponas. l.*

PRæses.] CASTR. Si debitori ciuitatis administrator eiusdem transactionis causa remisit debitum: hoc casu, an valeat transactio, quæritur: vnde distinguendum est: aut liquidum fuit ciuitatis debitum: quo casu non valet remissio, vt hic: aut non, & valebit: quia tunc de re dubia fit. & hoc præses, id est, ratione magistratus prouidebit: potuit esse, quòd credebat te aliquid ciuitati debere, cùm non tenebatur.

a Licitus fuit tempore debet. *Aliter secundum. infra de rescind. c. fatum. in hoc. tit. de dolo, & transactione.*

b Transactio nulla fuit: ita rescindetur ultimo de dolo.

† vel. de.

a Lucio. b Glos.

c Binuentes.

d Transactio in aliquod conuentorum peruenire sufficit.

† Iunge *l. j. §. fin. de pactis.*

e Contractus reuocetur, cum causa discutitur supinetur.

* Sic in omnibus manuscriptis, quos vidi. Sunt qui legitis *de decisis*, aliàs. Cons.

a ¶ *Compateur.* pro fundo, quem possidet.

d ¶ *Submouerit.* si intentetur.

e ¶ Aliàs, *Gordianus*, vtrumque ferri potest: nam subiecitur Cons. Gordiano imperante, & eo interfecto, etiam Philippus, authoritate Cap. Caff. Hist. Eccl. Oth. CVIAC.

FRatris.] CASTR. Filios fratris tui super hæreditate, & super facta communitate quia dicebas, eos non esse filios facos, vel forte filios, sed se venandari passi sunt ad pretium participandum: & ceciderunt, & à Principe impetrare voluerit, vt à pacto transactionis rescindere possis, & quæstionem sopitam resuscitare, non eris audiendus, tam ratione sanguinis, tum propter fidem transactionis, tum quia nullus esset litium finis: quia qua ratione recedi posset à transactione, eadem & à sententia, & à iuriturandum: & per sententiam, & per transactionem recedituri à litiis: *ff. de iureiurando.*

¶ Nota primò in hac lege, quòd de quæstione spuriatis ◁, vel aliarum potest transigi. Secundò nota, quòd finis debet litibus imponi. BALD.

c ¶ *De facto.* id est, libertatem: et quia passi fuerunt, parte vicente te vendi ad pretium participandum: & idéo pacti vt fierai non debebant succedere.

f ¶ *Etiam nunc.* sine transactionem facirbat contra fidem sanguinis, nunc transactione facta & contra eandem, & contra pactum transactionis: sic & *l. de op. non. l. deuersorium.* ACCVRS.

g ¶ *Parum probè.* id est, *malè.*

h ¶ *Nullus.* Sed nōnne remanet finis sententiæ, & iusiurandum? vt *ff. de iureiur. l. j. & q.* Respond. si fieret recedere à transactione, eadem ratione ab aliis: & sic nullus remaneret finis.

a ¶ *Im*

480/C.IV.K.5-4, 355-356
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ambitiosè *, id quod indubitatè deberi posset †, remissum sit : nam priore b casu ratam manere transactionem iubebis; posteriore verò casu nocere ciuitati gratiam non finet * *. PP.XVI. Kalend. Mart. Æmiliano, & Basso Coss.

Transactio facta infra metu, rescinditur : metus tamen sufficiatur ex sola qualitate facti in transactionem deducti non probatur : & inter dominum & seruum transactio non valet. ALEXAND. & SALYCET. Vel sic : *Transactionem iuriurio metum, & dominium, & seruum interuenit.* IAC. BVTR.

XIII. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Proba.*

¶ Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi edicto perpetuo d continetur. Nec tamen e quilibet metus ad rescindendum † ea, quæ consensu terminata sunt, sufficit : sed talem metum probari oportet, qui salutis f periculum, vel corporis cruciatum g continet. Ad vim tamen, vel dolum arguendum qualitas h causæ principalis non sufficit. vnde si nihil tale probari poteſt, consensu quæstiones terminatas minimè instaurari oportet. Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, id est, desiderabas honestum pro debitorem.

b ¶ *Nam priore.* quando de re dubia, & lite incerta.

c ¶ *Non finet.* vt * R. arg. *ff. de interdic. l. non qui. §. in populiscitum. & l. Lecturi. de principij. & Liuiscundum quid ex. §. j. & ff. de pactis l. Imperatores. & ff. de rem. ad mil. fa. l. Lamb. Hotoſ.*

† Sed contrà, *l. de vsufr. l. adiuncta.* Solin. vt ibi.

¶ Et not. quod dicit hic lex in administratore b ciuitatis, idem in omni alio simili administratore, vt Prefecto, tutore, vel curatore.

¶ Sed quid si non ambitiosè, sed bona Ede gratis tuendum, & liquidum debitum esset sed c quia forte vana est, vel alia iniqua petunia, dices valere : vt hic innuit, *ambitiosè, & ff. de fur. l. interdum. §. §. qui rectè. & l. §. pignus §. fin. & de iniur. l. sed si tuum. §. j.* Placens. cit. rà, *l. vit. j. l. pactum. eij.* ADDITIO. Istam opinionem Placè. sequitur communiter doctores: vt testatur hic Bartol. solutus rationem, & iura per glosam allegata.

¶ *Interpositas.*] CAPVT. Si metum iustitiæ non valet transactio: & hoc in prima, si fem tamen, ne fatsit talis metus, qui potuit cadere in constantem virum: quo casu non valebit aliuquia fecit. & hoc in secunda. Si autem cum mihi promiseres, metum iusti, e super promisso transactè est, & mihi concessisti aliquid: ob videbitur metus extorta transactio. vnde licès in principali causa, & in promissione probauerit tibi metum illatum, non propter hoc metum intercessisse probasti in transactione: vnde contra eam venire non poterit. 2. Vel dic, in principali causa protestatus fuisti magno clamore tibi vim transigendo illatam. hoc autem solum non sufficit ad probandum metum, sed probare debes: vt *l. de dolo. l. dolus.* ¶ Vel dic, quod habebas iustam causam, & liquidam : vnde non erat verisimile, te transigere, &c. nisi tibi metum intulisset : sed non sufficit ad probationem illationis metus : quia necesse habebas aliter probare, quàm per qualitatem causæ principalis. Si autem me ratum tuum dixerit, & hoc probauerit, non valebit transactio, cùm inter dominum & seruum non teneat pactio. VIVIAN.

¶ Nec. ex hac lege bonum textum, quod ad hoc, vt comperat *actio disputa, quod metum causa, ex violentia, & metus edicti pretorio* posit in *l. j. ff. quod met. caus.* requiritur metus iustissimus d, scilicet, vel cruciatus corporis, secundum Paul. de Castro hic.

d ¶ *Edicto perpetuo.* quod habes *ff. quod met. caus. l. j.* Sed & quandoque locum habet tantum edicti sententia : vt *ff. eod. tit. l. fin. §. Ipsi quidem. §. fi. & Q. Quandoque officiti iudicium ff. eod. tit. l. fin. §. fi. seruatur. & de vsur. rep. l. modium. & quæ res. adhibi non datur. l. j. §. quæ necessaria.* Quandoque constitutio vt *§. quod met. caus. l. per impressionem.* & his omnibus modis ratæ non habentur.

¶ Item quod dicit, *perpetuo* e, id est, generali. multa enim significat: vt dicimus *ff. pro fac. l. j.* Vel dic, hoc temporis præfinitione: vt *ff. quod met. caus. l. fi. mulier §. quod metus. & l. de diuer. rescrip. l. j.* non autem qui id ex eo actio perpetuò detur, nisi ad simplum: vt *ff. quod met. caus. l. fi. cum. §. j. & 4.*

e ¶ *Nec tamen.* licèt dicat generaliter de metu, non tamen quilibet f sufficit, vt subiicit: vt *ff. quod metus caus. l. Labeo. aut non. & ff. quib. ex cauſis maior. l. ij. & l. de dolo. pig. l. & qui. & l. de rescis. vend. l. fi. vel. vendit.*

f ¶ *Qui salutis.* vt g mortis, & cruci h mortis : quod dic per exemplum *ff. quod metus caus. l. ipsi. §. penult. & fin.* vt hic differat à sequenti casu.

g ¶ *Corporis cruciatum.* Idem *in l. iv. vij. vij. de his qui vi met. caus. l. lin. j. de restitut. vend. l. vij.* CYIAC.

h ¶ Cruciatum. quod i iudicis determinat arbitrio : vt *ff. ex quib. caus. maio. l. metus autem causa. in fin.* & sic nota causam principalem, ipsam vendionem.

i ¶ *Qualitas.* veluti k in venditione doli, vel metus fuerit ex qua venditione transactio procesſerit ex interuallo l. per hoc enim non creditur fuisse in transactione dolus. 2. Vel principalè causam dicit contestationem doli, vel metus : quæ sola non sufficit, nisi consequentes probentur: vt *l. de dolo. l. dolus. & quod metus caus. l. metus. & l. vi. tit. j. ff. mater j.* Vel contiè, qualitas causæ. sc. quod dicat, ita se iustam, & liquidam habuisse causam, vt non sit verisimile transigisse nisi habebat instrumenta, quibus sufficientes poterat fundare intentionem suam.

i ¶ *Alia ratio,* superiori enim erat dolus, vel metus, hic autem ratio persone : quia cum ea pacisci non poteſt.

k ¶ *Respondeat.* id est, respondit sic referatur, id est, aperire, fouemari d autem pactum dicitur, quando vellitur.

l ¶ *Non pofſ.* nisi e de libertate pacisceretur: arg. *l. de lib. caus. l. cum affirmat. & l. poſt. cont.* secundum quosdam. 2. Nec contrà, arg. earundem legum.

¶ Sed contrà non *ff. de acquir. here. l. ſi seruum. §. ſi quis dederit.* Solo. vt dixi in *l. Labeo affirmat.* 3. Item contrà, *l. eod. l. fin.* Sed ibi dicit, valere transactionem super quæstione libertatis factam, quod verum est, si tamen dubitabatur de libertate & *ff. de indeb. l. vix.* hic autem super alia quæstione.

ADDITIO. Dum quæritur, an pactum factum inter dominum & seruum valeat, distinguit hic Bartol. aut fit pactum inter dominum & seruum de alio, quàm de libertate, & indifinitè non valetur cùm tur fit de libertate & tunc aut erat dubium, an esset seruus: & valet: vt *l. fi. seruum. §. fi. quis dederit. ff. de acquir. her. aut cui pactum, & hic locum vt d. l. cum affirmat. l. de lib. caus.* Si *l. diuersa.*] CAVSA. Si me ad fundum contendis, & transigis, vt mihi fundum cederes, & tibi darem decem : an à pacto transactionis discedere possimus, quæritur? Et respond. quod sic, dummodò hoc fiat de virtusque consensu: & sic non actio petitio agere (vtet, refuta mihi pecunia, quam de eo nomine transactionis. VIVIAN.

m ¶ *Si diuersa pars.* id est, actor.

n ¶ *Contra pactum.* sc. transactionis.

o ¶ *Refuta.* id est, restituta.

p ¶ *Petunia.* transactionis nomine data per reum ipsi actori, & dic, conditionem indebiti competere ad hanc pecuniam repetendam: vt *ff. de condict. indebiti. l. alienum. §. respondi.*

q ¶ *Tu.* sc. reus.

r ¶ *Agi.* vt & *ff. de solu. l. papilli. §. j.*

s ¶ Sed nunquid ipse iure non obstante prima transactione? Respond. non vt *ff. de pact. l. fi. vnus. §. pactum.* & dixi *l. vit. j. de actionibus.*

t ¶ Item quid si fabulata erat prior actio per acceptilationem, & Aquilianam stipulationem ? Respond. idem videtur esse dicendum, quod agitur vetetur vt *l. ed. l. vbi.*

u ¶ Sed arg. contrà. *ff. de pact. l. fi. vnus. §. fin. & pactum.* Sed forte dabitur ei prior actio vtilis ex æquitate : vt arg. *l. adiuncta transf. l. j. & 4.*

¶ Item, quare fecit in sententia f, vbi etiam lata per partium

480/C.IV.K.5-4, 357-358
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 359-360

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ff. ad Turpill. l. ab accusatione. sed accusare licet qualitercumque redimere sanguinem suum: *vt ff. de his, qui sui.*

¶ Item, nonnisi transactio talis prætudicabit alii, * si velint non interim de eodem crimine iterum accusare: Responsum est *ff. ad legem Iuliam de vi publica, liquet enim. §. fin. Sed ex legum. contra, ff. de prænu. l. prænunciationis. & ff. de iurisdic. l. omnes qui. §. in popularibus.* Sed illud est, quia habent iudicia authoritatem: hic autem partium confessam tantum. 2. Alij dicunt, non esse in aliis autem publicis * criminibus, quæ sanguinis ¶ pœnam non ingerunt, transigere non licet * citra falsi accusationem *. a S. III. Kalend. Septemb. AA. Cons.

Nouas reperiis instrumenta non utiles transactionem, sed dolus ipsum accidentem, eam invalidat, si actio prima non erat ipso iure sublata: aliis enducit actionem de dolo. Salvcet. Vel sic: *Transactio non rescindatur præterea instrumentorum nouiter repertorum, si bona fide facta fuit: sed si res per dolum extorsit eam, rescindatur, vel per doli replicationem, si actio non erat ipso iure sublata, vel per doli actionem, si actio sublata erat.* Alexand.

XIX. *Idem A. A. & CC. Iuniano.*

Sub * præsentia ¶ instrumenti post repeni, transactio non efficiunt aliis autem publicis * criminibus, quæ sanguinis ¶ pœnam non ingerunt, transigere non licet * citra falsi accusationem *. a S. III. Kalend. Septemb. AA. Cons.

Nouas reperiis instrumenta non utiles transactionem, sed dolus ipsum accidentem, eam invalidat, si actio prima non erat ipso iure sublata: aliis enducit actionem de dolo. Salvcet. Vel sic: *Transactio non rescindatur præterea instrumentorum nouiter repertorum, si bona fide facta fuit: sed si res per dolum extorsit eam, rescindatur, vel per doli replicationem, si actio non erat ipso iure sublata, vel per doli actionem, si actio sublata erat.* Alexand.

XIX. *Idem A. A. & CC. Iuniano.*

Sub * præsentia ¶ instrumenti post repeni, transactio

Contra transactionem non potest venire: sicut nec contra rem iudicatam: nec tempus nocet vitiat transactionem. Salvcet. Vel sic: *Transactio, & sententia parte facta auctoritatis, & valet transactio facta de nulla, sicut de die.* Alexand.

Contra transactionem non potest venire: sicut nec contra rem iudicatam: nec tempus nocet vitiat transactionem. Salvcet. Vel sic: *Transactio, & sententia parte facta auctoritatis, & valet transactio facta de nulla, sicut de die.* Alexand.

480/C.IV.K.5-4, 361-362
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Item quare non datur conditio ob causam, vt * ſe reponat in obligationem: *ff. de condict. caus. dat. l. ſi quis* † Reſpond. quis * hic factum factum à non, quod consumpsit: ſed aliud dicitur ſi dolo inductum: vt dixi *l. ad l. aditum* & facit *§. de quib. caus. mil. lex temp. praeſcr. l. j. & §. vix. j. Lex. pubſ. & §. de re iudicata, ſed ſpecia. & ff. de excepti. l. quid agentis, & de iureiur. l. adiurandum. in fin.*

XX. *Idem AA. & CC. Marcellio.*

NOn minorem * auctoritatem transactionum, quàm rerum iudicatarum eſſe, recta ratione placuit. Siquidem * nihil ita fidei † congruit humanae, quàm ea, quae placuerant, cuſtodiri. Nec enim ad reſcindendum pactum ‡ ſufficit quod hoc ſecunda hora * † nocti intercediſſe proponatur: cùm nullum tempus † ſanæ mentis maioris viginti quinque annis conſenſum repudiet ‡. S. IV. Kalend. Octobr. ipſis AA. Coss.

Simulata empcio ex causa transactionis facta, fictum emptorem non obligat ad pretii ſolvendum. BALD. Vel ſic: *Transactio vera, pretaxatis conditionibus ex causa transactionis ſimulata: adeò pretium ex eo ſolvum petere non poteſt.* SALYCET. Vel ſic: *Plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè conciperitur.* ALEXAND.

XXI. *Idem AA. & CC. Gaminiano.*

CVm ea, quae * transactionis causa dari *, aut retineri convenit, velut emptorem eum, quem accipere placuerat, obtinere praeſcribitur: his, quae ſimulatè * geruntur, pro infectis habitis, fruſtrà fidei pretii poſtulatur numeratio *. S. V. Nonas Octobr. ipſis AA. Coss.

Praeſtatio, vel conſeſſatio ſuper dolo non facit dolum praeſumi. SALYCET. & ALEXAND. Vel ſic: *Transactio non reſcindatur ex praeſumptione.* IAC. BUTR.

XXII. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

SI maior transigiſti, ad reſcindendam transactionem de dolo conſeſſatio * † non ſufficit. S. Kalend. Decembr. ipſis AA. Coss.

Excepto. Nũ ſam haeres; *oppoſita creditoribus hereditariis, eſt exceptio concernens ſolum, cui denegatur defenſio, multò magis denegatur actio.* BALD. Vel ſic: *Si concurrunt ex haeres, non oppoſitae quod non erat haeres, ſed ex haeres transgiſti, & ſciens reperere non poteſt, licet non eſſe haeres: & ſi non ſolvaſſe, compellerentur ſolvere, ſi ſtipulatio intervenuiſſet.* ALEXAND. & SALYCET. Vel ſic: *Poſt rem transactam decidere non poteſt opponi exceptio interceſſiſſe, vel factis, nec ſolutis reperiatur concedi.* SALYCET.

XXIII. *Idem AA. & CC. Tatiano.*

NEc intentio * creditorum Archimedori * †, cui alios ſucceſſiſſe proficiſcis *, ſi obligatus pro eo non fuiſti, tenere * ‡ potest: ſed hoc integro † negotio tractari conuenerat, nam cùm iam quaeſtionem transactione deciſam, & à te dari * placitam, numeratam † pecuniam proponas: huius indebiti ſoluti praetextu * improbè tibi petitionem † decerni poſtulas: cùm eſi tantùm in ſtipulationem fuiſſet deducta *, indebiti pecuniſ relamento defendi non poſſes *. DAT. VIII. Id. Mart. CC. Coss.

Solutio partis debiti ex causa transactionis, indutio liberationem à creditoribus in conſeſſione partis ſaltè à reo. BALD. & SALYCET.

XXIV. *Idem AA. & CC. Victorino.*

SI quidem ex causa transactionis acceptis his, quae de dolo conſeſſatio * † non ſufficit. S. Kalend. Decembr. ipſis AA. Coss.

Excepto. Nũ ſam haeres; *oppoſita creditoribus hereditariis, eſt exceptio concernens ſolum, cui denegatur defenſio, multò magis denegatur actio.* BALD. Vel ſic: *Si concurrunt ex haeres, non oppoſitae quod non erat haeres, ſed ex haeres transgiſti, & ſciens reperere non poteſt, licet non eſſe haeres: & ſi non ſolvaſſe, compellerentur ſolvere, ſi ſtipulatio intervenuiſſet.* ALEXAND. & SALYCET. Vel ſic: *Poſt rem transactam decidere non poteſt opponi exceptio interceſſiſſe, vel factis, nec ſolutis reperiatur concedi.* SALYCET.

XXIII. *Idem AA. & CC. Tatiano.*

NEc intentio * creditorum Archimedori * †, cui alios ſucceſſiſſe proficiſcis *, ſi obligatus pro eo non fuiſti, tenere * ‡ potest: ſed hoc integro † negotio tractari conuenerat, nam cùm iam quaeſtionem transactione deciſam, & à te dari * placitam, numeratam † pecuniam proponas: huius indebiti ſoluti praetextu * improbè tibi petitionem † decerni poſtulas: cùm eſi tantùm in ſtipulationem fuiſſet deducta *, indebiti pecuniſ relamento defendi non poſſes *. DAT. VIII. Id. Mart. CC. Coss.

Solutio partis debiti ex causa transactionis, indutio liberationem à creditoribus in conſeſſione partis ſaltè à reo. BALD. & SALYCET.

XXIV. *Idem AA. & CC. Victorino.*

SI quidem ex causa transactionis acceptis his, quae

480/C.IV.K.5-4, 363-364
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quinque remisisti: an alia quinque petere possis, quæritur? Respond. quòd non, quia obstat exceptio si autem confessa tibi debere quinque, solute quinque, alia quinque petere non prohiberis, si alia quinque debeat. VIVIAN.

a ¶ *Instrumento.* transactionis.

b ¶ *Consensit.* minutæ pecunia ob transactionem accepta.

c ¶ *Perfidiæ.* vt *ff. ead. l. qui fidem.*

d ¶ *Decisione.* id est, * non interposita transactione, in utroque ergo plus fuit petitum, & minus solatum, fuit effectatum. vade videbatur, quòd licet in primo est exceptio pro residuo, sic & in tertio. Sed contrà, [b] est, vt *hic, & ff. de pactis l. si vnus §. & in summa.* alias, *aut omnia. & l. si intra. & ff. ead. Licem Aquiliana. & ff. de excepti. rei iudic. [illegible], sic l. si ex testamento. & l. de fid. l. si inter. & l. si interrog. [illegible] de furtis. l. post decisionem.*

b Decem consequatur alia decem petere possit, si ea debitori dimittat, nisi prima petitione dixit [illegible], aut, dummodo tibi debeat decem. Vide Balbum decisi. 413.

c ¶ *Tum eam* quantitatem solitè, quam fuit confessa se debere.

¶ *Si maiores.*] CASTR. Debebar tibi pactum tuum decem petisti, & cum eo transegisti, & quinque remisisti, ex spe, vt heredem te instituam. inhaurat ne per transactionem licem iam sopitam finaliter consentiaquia agenti tibi actione prisina obstabit exceptio.

¶ Nota hic, quòd licet donatarius non institut donatorem heredem, non propterea dicitur ingratus: idèò nò revocatur donatio, quamquam nil relinquatur donanti in testamento donatarij, secundùm Bald.

¶ *Si maiores.* nunculus meus mihi centum debebat (transegi cum eo pro viginti, quia credebam, quòd me heredem faceret, non possum petere.

§ ¶ *Transigitis* minutæ pecuniæ ob transactionem acceptæ, quam debuerunt.

h ¶ *Conditione.* Sed quid si adhuc expressisset conditionem, putà, omnino tibi licem, si me fecerit heredem? Respond. vt dicam]. *ead. l. cum donatione.*

i ¶ *Eius fe. parcat.*

k ¶ *Debent.* vt * *l. de condict. ob. can. da. l. si repetendi. & ff. de condict. can. da. l. ij. §. quamquam confiat.*

T*Ransactione.*] CASTR. Debet tibi aliquis mulier decem: ea petisti, & transigisti, vt filij sui filiæ tui fierent. quæritur, an eis prædicetur istiusdem? respond. quòd non. Vel dic hanc inter te transegerunt de mulieris aliqua dicitur esse eorum ancillam. non prædicetur filiis, quorumvis liberi fiat. VIVIAN.

l ¶ *Transactione matris.* id est, facta à matre, vel inter alios super conditione matris. nam hæc non valet. * vt *l. ead. l. fi.* nov. & facit *ff. ead. l. de re filiorum. & de pact. l. si vnus §. & in summa. & de reg. iur. l. non debet alteri. & l. de probationibus, §. & de liber. cau. l. post certa.*

S*Ciam.* Ita lex plana ebidèò pone casum per te ipsum.

M*Ater filiorum est.* non eo minus, quia agere est: licet nec eo minus testari possit? vt *l. qui vsus. fu. pos. l. finium.*

S*Ine apud.*] CASTR. Transactione facta inter te & adversarium tuum, fiat coram iudice, hæc extra iudicium, scriptura intervenientes, vel non, ita est, & observanda. si ergo fundum petebas, & transegi, vt quinque tibi darem, & mihi fundi possessionem remitteres: si non fiem planitiam tibi detur actio ex pacto transactionis? Respond, quòd non. Si autem intercessit stipulatio in transactione, agas ex ea; si non, agas ex actione prisina & si excipiam ex pacto transactionis, replicabis de dolo, vel in factum, si forte parcat, vel patronus: & sic consequeris quod concessit, & prisinam velim eandem petitionem fundi, & ita ad aliud agit quis, & aliud consequitur agitur ad fundum, sed hoc consequitur hic agras, scilicet vt fiat quod in pacto consensit. VIVIAN.

m ¶ *Actis.* tantundem enim valet: vt *L. sti. j. Lpactis. §.*

n ¶ *Vel non.* tantundem enim familiter valetur: *L. ead. Licem te transfossis.*

o ¶ *Consensit.* liquidem nihil, &c. vt *L. ead. non mirum.*

q ¶ *Certum.* putà decem. idem & incertum.

r ¶ *Pacto.* fc. nudo * transactione. & intelligo ad dandum actiones: vt *hic, & L. vtr. §. L. idem proponat. §.* sed ad repetendum non quod dedit, fc: vt *ff. de condict. causa da. l. ij. §.]. in principio. & de condict. Inc. de. Lelegantur. §. penult.* ¶ Sed quare non actiones, sicut non dantur? Respond. fecidèò B. quòd hæc species insidiè in contractum illum, *facit vt dicere quo debet dari de dolo. ff. de proscript. l. naturalis. §. quod si facit.* hac autè fecidèò *de dolo*, licem habere hic nò potest, quia alia competit, vel competitur *ff. de dolo. l. §. ff. quæ cum.* Hoc autem non valet: quia sic possit dici, b *de vt. de.* cùm nominetur sic dari vt *ff. de condict. causa da. l. ij. mutuo. §.* Dic [c] ergo quòd ea est *mutuo*, quia est eadem: nec [d] enim est vestitum aliquo vestimento, enim rei interuenit, quod magis videbatur quia licet miserim, non tamen plenè vestiui, cùm adhuc *pactum agere: vt ff. de condict. ind. L. elegantur. §. penult. ibi. Sed hic non videtur, &c.*

¶ Quid ergo si per acceptilationem liberasi? Dico idem, quia fuitem de facto agere possum: vt *l. ead. l. ubi. secundùm H. Axo contrà vt ff. de pacti. l. in traditionibus. & L. de pacti. l. Lgnos.*

¶ Item quid si caeram me non acturam? Respond. videor plenè vestiuisse: *ff. de condict. Indebiti. l. Liij. §. fin.* non tamen possum cogi ad exercendum, nisi consensum habeat *ff. de condict. can. da. l. Ivt. in principio.* licet [e] aliis quandoque quis cogatur ad exercendum: vt in contractibus: vt *ff. de ind. l. in emptio.* [f] & in testamentis: vt *ff. de fer. vind. l. heres.* & in vicinis volumentibus facere eam: vt *ff. de cond. & demon. l. Mariana.*

¶ Nec obstat, quòd si stipulor consensum, quòd possim petere: quia tunc est vestitum stipulatione. Eae promissione mea. lex eam mihi fecam, non mutum dicergat arrestum.

¶ Item nota, quòd hoc est regulare, quòd ex nuda * transactione non datur actio. Fallit autem in duobus casibus, vbi datur actio: vt *l. ead. si pro fundo. & L. ead. cum merca. 2.* Vel dicas, quòd in legibus illis fuit à lege data, non naturaliter. 2. Vel *in l. cum [illegible]* fuit contractus innominatus, *& vt facias* licèt pactum illa in faciendo.

¶ Item quæ est differentia [h] inter contractum, *facit vt do & pactum* transactionis? Resp. aliud est factum, *de quo* dicitur in dicto contractu, *quòd* fc. proprius consensus potest: vt fcribus liberum, *mutuumve* ferunt. quæ renuntiari non possunt. & aliud de quo hic loquitur, quod non proprius perficitur: *ff. L. elegantur. §. penult.*

i ¶ *Pendente.* Dicitur pendere [i] prima vindicatio propter interuentum eatum: quia incertum est, an rem redderet, an consensum ferueret. 3. Vel pendet ex eo, quòd non potest definit esse dominus remittere quod est notandum. Sed arg. contrà, *ff. ad leg. Falcidi. l. ij §. j.* melius facit *L. vtdicendum* Bartol. *hic.*

a Lata decisio pro mandatione.

b Decem consequatur alia decem petere possit, si ea debitori dimittat, nisi prima petitione dixit [illegible], aut, dummodo tibi debeat decem. Vide Balbum decisi. 413.

c Transactio facta [illegible] fuerit [illegible] (cùm pacuerit Titio se fuitem heredem) non [illegible], licet Titio non faceredas. licèt eam dotasset, non dotasset, vel contradiceret. *ead. L. cum donatione.*

d Traditione mutatur, Rem liberam ut habitur: vade [illegible], et, qui se alienis vestibus fecunxit, libertas non sufficiunt [illegible] vestibus, nil illi partes dominum recognoscent.

e Ex gratia mandatur, vt & actiones [illegible]. Quod si in instrumento agreuat aliquis [illegible] est, professionem in dubio fieri [illegible]? professione. *cum dicitur ex de fer. [illegible]*

a ¶ Pactum pro nuda transactione.

b ¶ *Actio.* tantundem enim valet: vt *L. sti. j. Lpactis. §.*

c ¶ *Vel non.* tantundem enim familiter valetur: *L. ead. Licem te transfossis.*

d ¶ *Consensit.* liquidem nihil, &c. vt *L. ead. non mirum.*

e ¶ *Certum.* putà decem. idem & incertum.

f ¶ *Pacto.* fc. nudo * transactione. & intelligo ad dandum actiones: vt *hic, & L. vtr. §. L. idem proponat. §.* sed ad repetendum non quod dedit, fc: vt *ff. de condict. causa da. L. ij. §.]. in principio. & de condict. Inc. de. Lelegantur. §. penult.* ¶ Sed quare non actiones, sicut non dantur? Respond. fecidèò B. quòd hæc species insidiè in contractum illum, *facit vt dicere quo debet dari de dolo. ff. de proscript. l. naturalis. §. quod si facit.* hac autè fecidèò *de dolo*, licem habere hic nò potest, quia alia competit, vel competitur *ff. de dolo. l. §. ff. quæ cum.* Hoc autem non valet: quia sic possit dici, b *de vt. de.* cùm nominetur sic dari vt *ff. de condict. causa da. l. ij. mutuo. §.* Dic [c] ergo quòd ea est *mutuo*, quia est eadem: nec [d] enim est vestitum aliquo vestimento, enim rei interuenit, quod magis videbatur quia licet miserim, non tamen plenè vestiui, cùm adhuc *pactum agere: vt ff. de condict. ind. L. elegantur. §. penult. ibi. Sed hic non videtur, &c.*

g Transactio facta adhuc non parta, nil dicitur esse facta, vt hic.

h Transactio nuda adhuc non parta, nil dicitur esse facta, vt hic.

i Pendere vtrò dicitur quo facile dicatur

480/C.IV.K.5-4, 365-366
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vel in factum.* contra patrem vel patronum : vt *ff. de doli exc. l. apud §. aduersus.*
b ¶ *Vigere.* non praecisè, sed causatiuè, si vult eandem primam petitionem, sic & alibi aliud petijt, & aliud quis consequitur: vt *T. tit. j. l. si pacto. & T. de rei vxor. act. §. j.*
¶ Sed vsquequò vigere dicitur hic totum Resp. vsque ad sententiam: vt *T. eod. l. si maior, s.* Vel post dictum vsque dum obseruatur iudicatiue *ff. de pecul. l. Item vsque & §. idem scribit ait si nouati.*
¶ Item opponitur: quia tempore ex transactione datur actio. Nam aut dolo me induxisti, & datur de dolo : aut non seruas conuentionem, Ergo condictione ob causam dici *T. eod. l. sub praetextu.* Respond. de dolo datur ex delicto, non ex pacto. Item ob causam, non ex pacto, sed vt se reponat in obligationem, hec autem lex ex pacto denegat dari.
¶ Item quod dicit dari primam, fallit in accusatione : vt *T. ad Turpil. l. quamuis.*

factum replicatione vsus, poteris ad obsequium placitorum aduersarium tuum vrgere. Dat. III. Non. Iul. CC. Coss.

Transactio generalis generalem parit exceptionem in eo, quod tunc poterat sub actione proposita includi: non in eo, quod includi non poterat: licèt alter transigens includi per errorem putaret. ALEXAND. & BALD. Vel sic: *Generalis transactio non rescinditur praetextu specierum nouiter repertarum, nisi transactionis tempore apud tertium fuerint constituta.* SALYCET.

XXIV. *Idem AA. & CC. Martia.*

SVb praetextu specierum post repertarum, generali transactione finita rescindi prohibent iura. Error autem circa proprietatem rei apud alium extra personas transigentium tempore transactionis constitutae, nihil potest nocere. S. IV. Kalend. Octobr. CC. Coss.

Allegans ad rescindendam transactionem proprium dolum, repellitur, & crimen fateri videtur. BALD. Vel sic: *Qui aliquem ad transigendum induxit, non potest petere rescindi transactionem ratione sui doli, quia turpitudinem suam allegat.* ALEXAND.

XXX. *Idem AA. & CC. Antonino.*

1. TRansactione finita, cùm ex partibus tuis magis

SVb praetextu.] CASVS. Constitui te procuratorem meum, post actione mandati, petitione generali proposita, hoc est, vt rationem redderes administrationis quam gessisti. interueniente postea inter te & me generali transactione, hoc est, quòd amplius de administratione tua te non conuenirem : reperitur postea aliqua species administrationem tuam contingens, de qua nihil fuit actum, neque cogitatum in transactione. Quaeritur, an praetextu rei postea repertae possim rescindere transactionem? Respond. quòd non, nisi forté res illa, seu species apud alium tempore transactionis fuerit constituta, quam tuam esse ignorasti. VIVIAN.

c ¶ *Sub. Generalis* fuit petitio, & generalis fuit transactio, & in omnibus nocet etiam in ea specie, de qua cogitatum non fuit, nisi dolus interueniat aduersarij : vt *ff. de pact. l. tres fratres,* vel alias sufficiens causa: vt *ff. eod. l. de re filiorum. & l. de his. & l. non est.* Sed contrarium huic *T. eod. l. ge.* Solu. vt ibi. Item contra *T. de iud. l. j.* Sed ibi fuit specialis petitio, licèt generalis sententia: vt *T. eod. l. si de certa.* quod non placet. Imò aliud in iudiciis, quae restringuntur ad cogitata, cùm subtilius in instantia: vt *ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. j.* & aliud in transactione, quae ex consensu fit, & ideò colligitur. *T. vt act. ab haer. & contra haer. l. j. s.* Item & quando est petitio specialis in transactione, & iudicio, & decisio generalis ipso iure non nocet in transactione, nisi in specie petita: vt *T. eod. l. si de certa.* Sed in iudicio sic, licèt replicetur, vt potest dici per praedictam legem *q. de iud.* quod non placet.
¶ Item huic contra. *T. si aduersus rem iud. l. j.* Solu. ibi indefinitè, hic generaliter facta fuit decisio. Vel, ibi in iudicio : imò ibi iure restitutionis. Et quod hic dixi in transactione generali, & petitione speciali, seruatur etiam in arbitro: vt *ff. de arbi. l. si cùm dies, §. plenum.*
¶ Item quaere hic quod quaesiui *ff. de pact. l. si vnus. §. illud.*
d ¶ *Praetextu.* hic quondam pupillus transegit cum tutore, vel curatore.
e ¶ *Specierum.* agebatur generali, vel vniuersali iudicio.
f ¶ *Finita.* id est, ea quae sunt finita.
g ¶ *Sub praetextu.* Item, aliud est supprimi rem ab vno ex transigentibus, longè aliud latere sine transigentis fraude. Itaque ex generali transactione fraus semper excepta videtur : *l. xxxv. ff. de pact.* non item ea, quae non apparebant. CVIAC.
g ¶ *Proprietatem.* id differentiam personalis actionis.
h ¶ *Potest.* loquitur transigenti, qui tempore transactionis

putans eam rem esse apud eum, cum quo transigebat, cùm esset apud alium : vel è contra. hoc quidem ei nocet. 2. Vel dic, quòd erat error circa proprietatem, hoc modo : hic adulter non credebat suam, eo quòd non erat inter caeteras res suas constitutas apud procuratorem, sed apud alium.

dolum intercessisse, quàm eorum, contra quos preces fundis, confitearis instaurari, graue, necnon criminosum tibi est. S. V. Id. Octob. Crebro CC. Coss.

Clausula generalis refertur ad specificata. Vel sic: *Terminus, ad quem fit relatio, restringit terminum proferentem, siue referentem. h. d. & est notabilis lex.* BALD. Vel sic: *Generalia verba transactionis restringuntur ad rem, & causam, de qua litigatur.* ALEXAND.

XXXI. *Idem AA. & CC. Procul.*

SI de certa re pacto transactionis interposito hoc comprehensum erat, nihil ampliùs peti : etsi non additum fuerat, eo nomine : de caeteris tamen quaestionibus integra permaneat actio. PP. IV. Id. Octobr. Byzantij, CC. Coss.

Post sententiam, qua transiuit in rem iudicatam, non potest transigi: aliàs tamen ex ea potest nouari, & acceptilatione perimi. SALYCET. Vel sic: *Super re iudicata valida, & indubitata transigi non potest: sed bene potest iudicatum remitti per acceptilationem factam ex alia causa, quàm transactionis: & si non esset remissum per acceptilationem, potest executioni mandari.* ALEXAND.

¶ Sed quid si actor tenebat esse apud eum, sed non credebat suam? Ad hoc dicit Plac. idem, quia de ea non videtur cogitasse : vt *ff. de nego. gest. l. Pomponius. in fin. & de lib. & l. non solùm, §. si heres. & l. fin. §.* [illegible] *l. si ex testamento.* & quia super personalibus, non super realibus petitionibus transegit : imò puto etiã si super realibus petitionibus transegit. 2. Alij dicunt contrà, quòd dirigit sermonem reo, sc. quòd etiam de illa re sic ei transactum : & sic concordabit cum principio huius legis. 3. Vel primò non credebat suã, eo quòd erat apud aliũ: tamẽ nihilominùs prodest ei transactio. Acc.

TRansactione.]CASVS. Pone, induxisti me dolo, vt fundum meũ (quem meliorem credebas) cum famulo tuo permutarem, in ipso deceptus fuisti. Quaeritur, si cõtractum rescindere velis tanquam dolo initum, an debeas audiri turpitudinem propriam allegans? Et respondetur, quòd non : mihi tamen benè licebit agere, & facere, vt steter transactioni. Ex hac lege nota argum. quòd positio dicitur criminosa, quodcumque cõtinetur crimen, siue criminaliter, siue ciuiliter: & ideò non debet responderi, quando fiet aduersario. & ita intelligit Bartolus istum textum.

i ¶ *Magis.* elegisti, positur, & aduersa pars benè potest eam rescindere : vt *l. siir. j. l. cùm pactus.* & si velis, poteris agere, vt stetur transactioni: vt diximus *ff. de dolo l. & eleganter, circa princip.* Sed si ambo dolo fecerint, neuter agit : vt *ff. de dolo l. si duo.*
¶ Sic ergo nota, quòd non debere allegare turpitudinem suam. Vel fictionem ex suo dolo lucrari, nec alij nocere : vt *T. de poena. & commiss. rei vend. l. dolum. & T. de fur. pig. dis. ma. l. si creditoribus. & T. de epis. & cler. l. omnes. §. fin. & ff. de excep. doli l. apud §. Marcellus. & T. de euict. l. sine possessio. & de reu. dona. l. cùm profitearis. & T. de remouen. qua in fi. missa. l. filius. & T. si ex fal. oblig. l. j. & ff. de regu. iur. l. nemo ex suo delicto. & ff. de arbit. l. ita demum. in princip. & T. de leg. l. penult.*

SI de certa re.]CASVS. Transegi his verbis expressis, vt ampliùs non petam, hoc non adiecto, nomine fundi, subintelligitur enim, & si non apponatur nomine fundi, an per ista generalia verba mihi praeiudicem quantum ad species, ad quas mihi aliàs tenebaris, quaeritur. Et respondetur, quòd non. VIVIAN.

k ¶ *Si de certa re.* id est, de specie certa, puta fundo: incertum tamen erat propter litem, an possem petere: aliàs contrà : *ff. eod. l. j.* ACCVRS.

l ¶ *Peti.* vnde videbatur propter generale pactum in transactione comprehensum, nec aliquo speciali nomine coarctatum, de omni re transactum: sed non est ita: vt hic & *T. ad Vell. l. iubemus. & ff. eod. l. qui cum tutoribus. & T. de iud. l. licet. & T. si aduer. rem iudi. l. j. & ff. de arbi. l. si cum. §. plenum. & de condi. indebi. l. Stichum. §. idem quaesiuit.*

m ¶ *Eo nomine.* id est, nomine rei, de qua fiebat transactio.

n ¶ *Quaestionibus.* de quibus non fuit actum, nec cogitatum: & potest intelligi ita, vt si de eadem re experiar, si tamen ex alia causa, non obstat transactio, sicut nec sententia : vt *ff. de excep. rei iudi. l. cùm quaeritur. et ff. eod. l. qui cum. in princ. & in fin.* Sed hoc puto

a Quandam consequimur causatiuè, quas non possumus petere praecisè.
b Petitur interdum aliud, aliud consequitur.
c Vide hic Baldum.
d Hanc communiter sequuntur scribentes hic.
e Hac ratione modo potest esse vera. Salycet.
f Hanc approbat Iason.
g Et illud est admissum Iason. hic.
h Transactio generalis facta post petitionem generalem omnibus nocet, etiam in ea specie, de qua cogitatum non fuit, nisi aliàs dolus, vel sufficiens causa interuenerit.
i Ibi fuit facta perfectione specialis, hic non. Iason.
k Sententia, & transactionis differentia.
l Reprobatur per omnes scribentes hic. in illam tenet Bartolus, Baldus, & Salycetus.
m Sententia, & iudicium restringitur ad ea tantum, de quibus cogitatum est: transactio ad alia quoque : & quae sit ratio differentiae.
n Hae duae lecturae sunt verae, secundum Bartol. Sed communis videtur hic secundum Iason.
p Arbitri sententia generalis, interposita post petitionem specialem, non specialis tantum petitae.

a Idem Bartol. Paulus, & alij.
b Et benè si super petitione primam aliis etiam nõ intelligebatur inclusa, aliàs secus : putà quia adiectum fuit, vt reliquas remitteret. Iason.
c Transactio generalis interposita post petitionem specialem nõ nocet, nisi in specie petita.
d Magis, particula interdũ electiuè, vt hic, interdum etiam comparatiuè sumitur.
e Imò comparatiuè, secundum Baldum, Cyn. Salycet. & Iason. hic.
f Turpitudinem suam allegans nõ auditur. adde Bart. in l. assiduum, [illegible] de inoffic. testam. Iason. & [illegible] 31. Tiraquell. de vtroque retractu [illegible]
g Ad suum commodum, & agendo, secundum Baldum, Salycet. & Iason. hic. tamen in fine potest benè audire [illegible] de donat.
h Lucrari ex suo dolo nemo debet.
i Transactio generalis non semper extenditur ad omnes controuersias.
k Generalis clausula trahitur ad specialia. Afflict. dec. 189. Ias. ad l. qui Romae. §. duo fratres. ff. de verb. oblig. n. 47. Concor. [illegible] in medio [illegible]
l Transactio super vna re facta non porrigitur ad aliã. Quid, na porrigatur ad eandem rem, quae alia actione peti potest, quam ea, super qua transactum est? Quidam aiunt non porrigi exemplo rei iudicatae. Contrarium sentit Accurs. hoc post Hugolinum vrbus [illegible] [illegible] Bartolo non placet [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 367-368
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pato falsam secundùm H[illegible] rationibus. 1. Prima: quia vbi est generalis petitio & transactio, nocet in omnibus omnino, etiam de quibus non cogitauit: vt S. eod. l. sub prætextu specierum. licèt secus in iudicio. ff. de iudi. l. [illegible]. Idem ergo debet esse in specie, vt in omni causa noceat quarum ad illam rem. ff. de admi. tuto. l. si duo. in fin. [illegible] huic rationi posset respondere esse verum si agat ex eadem causa. Quid n. si petit personali, nunc rei vindicatione agit? 2. Secunda ratio est, quia vbi promitto non mouere litem, teneor non mouere controuersiam etiam occasione iuris futuri: vt ff. de ver. obli. l. stipulatio ista. §. quæsitum. & §. sed quæritur. 3. Tertia ratio est in eo qui facit pactum de fundo non petendo, & posteà petit vsumfructum: quẽ non potest petere nisi ex alia causa: & tamen repellitur: vt ff. de pact. l. si unus. §. pactũ. immò ibi petitur vsusfructus causalis: & sic ex eadem causa agitur, quia petitio. Additio. Dicit Bart. hic quod contra opinionẽ Hugo. est casus secundùm l. si ita quis promiserit. §. si. ff. de verb. obl. Vide c. abbate sanè. de re iudi. lib. vj.

Si causa cognita.] Casus. Petebas à me decẽ. obtinuisti, non appellaui intra x. dies, neque in integrũ aduersus sententiam sui restitutus, quia non eras minor. an super actione in factum ex re iudicata transigere possim, quæritur: & resp. quòd non, quasi super certo, vnde si sit per stipulationem Aquil. & acceptil. non fallaliter [illegible] pars paret iudicatis, præses prouidebit. Vivian.

XXXII. Idem A A. & C C. Cyrillo.

Si causa † cognita[a], prolata sententia, sicut iure[b] traditum est, appellationis[c] vel in integrum restitutionis[d] solemnitate suspensa non est[e]: super iudicato[f] frustra transigi[g], non est opinionis incertæ. Proinde si non Aquiliana stipulatione & acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem[h] peremisti[i]: præses prouinciæ vsitato more[k] legum rebus pridem iudicatis effectum adhibere curabit. S. VIII. Kalend. Nouemb. CC. Coss.

Ratione euictionis non rescinditur transactio, sed agitur præscriptis verbis in eo quod conuenit dari, non in eo quod conuenit retineri. Vel sic: *Si datur fundus ex causa transactionis, debetur euictio: si verò dimittitur, non debetur. h. d.* Iacob. But. & Bal. Vel sic: *Si euictus sit alteri fundus qui ex causa trãsactionis dari debuit, lis decisa non instauratur, sed præscriptis verbis, vel ex stipulatu (si stipulatio intercessit) contra eum agitur. Rem verò non agit, si res de qua lis erat, ab eo ex transactione retenta euicta sit.* Alexand.

XXXIII. Idem A A. & C C. Eucheresio[*].

Si pro fundo[l] quem petebas, prædium[m] certis finibus liberum[n] dari[o] trãsactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinque fuisti: licèt hoc prædium obligatum post, vel alienum pro parte fuerit probatum: instaurari decisam litem prohibent iura. Ex stipulatione sanè, si placita seruari[p] secuta est: vel si non intercessit, præscriptis verbis actione ciuili, subdita apud rectorẽ prouinciæ agere[q] potes. Si † tamen res ipsas apud te constitutas[r], quarum quæstionem litis intercessit decisio, fiscus vel alius à te vindicauit, nihil petere potes[s]. S. V. Id. Nouemb. Melantiadæ CC. Coss.

Licèt pollicitatio de instituendo transigentem herede, non impleatur ab eo cui transigitur vel donatur, transactio tamen vel donatio non rescinditur. Bald. Vel sic: *Liberatio facta ex causa transactionis sub spe futuræ successionis etiam promissa seu pollicita, licèt spes deficiat, non potest rescindi tanquam remittens fuerit dolo inductus: nec ex eo quod causa propter quam facta est, non sit secuta: nec etiam potest agi ex pollicitatione seu promissione: quia non valet tanquam contra bonos mores. h. d. in effectu.* Alexand.

XXXIV. Idem A A. & C C. Cyrillo & Ptolomaidi.

Cum donationis[*] seu transactionis causa administratæ tutelæ debiti scientes vos obligationem fratri vestro remisisse proponatis, nec vnquam volentibus † dolus[t] inferatur: frustra de dolo queritmini: nec ad implendum promissum hæreditatis propriæ pollicitatione quisquam adstringitur[u]. PP. VI. Id. Nouemb. CC. Coss.

Præsentia amicorum inducit præsumptionem quod non interuenit metus. Bald. Vel sic: *In transactione non præsumitur metus, nisi probetur. Et si quis suffisio fores, interuentus amicorum illam tollit.* Salyc.

XXXV. Idem A A. & C C. Mammeni.

[Gloss, continued:]

a ¶ Si causa cognita. vt ff. de iudi. l. iudices.
b ¶ Iure. præsentibus partibus, vel vna contumaciter absente, sententia scripta, & partibus recitata: vt ff. de re iudi. l. de vnoquoque. & l. Lituumaria. & C. de sen. ex breui. reci. l. ij.
c ¶ Appellationis. quæ est communis iuris.
d ¶ Restitutionis. quod est speciale iur.
e ¶ Non est. neque potest suspendi vt ff. de condict. indeb. l. eleganter. §. 1.
f ¶ Super iudicato. supple super certo. & adde quod dicimus ff. eod. l. post rem.
g ¶ Transigi. nisi animo donandi vel nouandi: vt & illa renunciat in dubium, supple super certo: tamen per pactum de non petendo potest ipsum liberare.
h ¶ Actionem. in factum ex re iudic. vt C. de reb. cre. l. aliori.
i ¶ Peremisti. animo forte donandi vel nouandi quod fieri potest: vt C. de accept. rei iudica. l. si causam. & ff. de re iud. l. si se. §. si ex conuentione. tunc si noua actio reuocatur in dubium, potest super ea transigi: vt ff. de minor. l. minor annis xxv. s. Alij dicunt quòd possit fieri transactio per Aquilianam stipulationem super sententia: licèt non simpliciter. quòd non placet, quia ex quo prohibetur transactio, ergo quælibet eius species. ¶ Sunt autem eius species duæ, scilicet simplex, & per Aquilianam stipulationem: vt ff. eod. l. ij.
k ¶ More. quem habes ff. de re iudi. l. à diuo. §. j.

Si pro fundo.] Casus. Petebam à te fundum Titianum: transegi, & conuenit vt dares fundum Seianum liberum, neque alienum, vt pro parte vel toto à lite recederẽ: recessi, fundus euictus est, vel alij erat obligatus. volo rescindere transactionem: numquid possum, quæritur: & resp. quod non: sed si intercessit stipulatio, agam pro euictione ex ea. si non, agam præscriptis verbis ad interesse. Si autem fundus Titianus quem petebam, fuerit à te euictus vel à fisco, vel ab alio non ideo euictionis actionẽ habes: & tibi imputare debes quòd eum non restituisti cùm tradere potuisti. Vivian.
l ¶ Si pro fundo. Titiano.
m ¶ Prædium Seianum.
n ¶ Liberum. & nõ obligatum, vel alienum in totum, vel pro parte: idcóque iustum titulũ in eo dedit tibi, quæ aurem ei nullum, cùm nihil ei tradidisti.
o ¶ Dari. i. accipienti fieri: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem. §. fin. si ergo euincitur, apparet non fuisse factum accipientis.
p ¶ Seruari. i. causa seruandi.
q ¶ Agere. sic & in contractu permutationis non agit prius, sed re tradita euicta, sic & ff. de re. permu. l. j. §. j. & sic non est contra: vt S. l. sine apud. s. Vel solum vt ibi. Item facit ff. de sol. l. qui sibi aut Titio.
r ¶ Constitutas. Apostrophe[c], id est, mutatio personarum est. Vel dic eidem quærenti de pluribus quæstionibus respondet Imperator.
s ¶ Potes: vt ff. de rei vindi. l. ut ex diuersis. §. potior. & de condi. furt. l. si seruus. §. cauere.
¶ Sed contrà ff. de don. inter vir. & vxor. l. si donata. Sol. ibi conuentus habuit causam ab actore: vt ibi dixi. Accurs.

Cum donationis.] Casus. Tutelam fratris tui gessisti, & in certa ex mala administratione tenebaris. Idẽ pubes factus petiit à te illa certa, & transegit, vel animo donandi remisit, quia pollicitus es quòd illũ hæredẽ faceres, & alios heredes postea instituisti: vult venire contra transactionẽ, quasi dolo esset inductus: an possit quæritur? Et resp. quòd non, quia non videtur volẽs dolum passus nec ex pollicitatione tua adstringebaris, cùm esset contra bonos mores, quasi de futura successione: neque valet etiam si stipulatio esset interposita. Vel sic forma quæstionem, An ipse possit agere de dolo vt impleatur quod promisisti: Resp. quòd non obligamus ea ad relinquendam alicui hæreditatem suam. Vivian.
t ¶ Dolus. nota[d], dolus, &c. vt C. de rescind. vend. l. venditor. & ff. de reg. iur. l. nemo videtur. & ff. de aillit. emp. l. j. in fin. ¶ Item nota scire se ius habere, vel sibi deberi, transactioni non nocere sic econtrario si esset in insistere, id est, in auctore: vt ff. de condict. indeb. l. in summa. §. j.
u ¶ Adstringitur. cùm sit contra bonos mores. & idem[e] si interuenisset stipulatio: vt ff. de verb. obli. l. stipulatio hoc modo. imputatur ergo ei, qui tali pollicitationi credidit. ¶ Et nota hic tres casus. 1. Nam aut qui remisit, nihil de hæreditate dixit, sed in eo de tetinuit, & tunc valet pactum, sue ille cui transigebatur, eum pollicebatur, vt hic, sue nihil dicebat: vt S. eod. l. si maiores. s. Aut dixit quidem, sed in forma conditionis: reputa remitto tibi, si me feceris hæredem. & tunc nulla est remissio secundùm Bar.[f] sicut & stipulatio sub impossibili conditione facta non valet: vt Instit. de inutil. stipula. §. impossibilis. Nam turpia[g], de iure dicuntur impossibilia: vt ff. de condit. instit. l. si. & Conditiones. Sed Pla. dixit pondere remissionẽ in casu eum conditio

[Margin notes:]
Concord. ad [illegible] Loc. [illegible] per verbo [illegible] de arbitro. & [illegible] ff. de cond. indeb. Codex.
* Eucheresio.
a Sententia præsentibus partibus ferri debet, vel aliàs cum contumacia. & de scriptis recitari.
b Sententia suspenditur per appellationem vel restitutionem in integrum.
c Transigi de re iudicata nõ potest, nisi sit lis, transigere super certo. Nota quòd dicitur transactionis est, vt de re dubia transigatur.
d Certa res sit per sententiam.
e Adde Glo. in verbo peremisti. [illegible] dubitans respondet.
f Transigi super sententia de re iudicata nõ potest, nec quidem per Aquilianam acceptilationem.
g Transactio sit alia simplex, alia per Aquilianam stipulationem.
† Euictionem præstat is, qui dat fundũ ex causa transactionis: debent ab accipiente & eo nomine transactionis causa actionem remittunt [illegible] ad hunc locum Franciscus Cremensis singulari 150.
a An & quomodo tradita transactionis [illegible] ad præscriptio, vide l. ex causa transact. infra de vsuræ. Glo. in l. 2. ff. de vsucap. l. pro emptore. Baldo C. de præscrip. l. 30. a. 40. j.
b Dato, quod sit accipientis.
c Apostrophe personarum.
* In vetustis exempl. hæc lex, cum donationis, præcedit l. si pro fundo.
† al. volenti.
d Volenti dolus nõ infertur.
e Stipulatio de futura successione non obligat promittentem, vt hic. Quid si facta sit aliq stipulatio sub conditione? Dic, vt est hic.
f Hegendum Bulg.
g Turpia de iure dicuntur impossibilia.

480/C.IV.K.5-4, 369-370
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

conditionis. nec enim est turpis, cùm nõ captetur mors alicuius: sed tantùm ex testamento se sperat hæredem. Si * verò remittas, & dicas: Ideò hoc facio, vt me facias hæredem. & sic etiam vterque consentit: dico quòd non posset petere debitum: quia in pari causa potior est conditio possidentis: vt]. de condict. ob turp. causam. l. 4. ACCVRS.

petere possim? Et respon. quòd sic. vel si conuenit intra transigentes, vt si quis eorum veniret contra transactionem solueret quinque nomine pœnæ: quæritur, an peti possit? Et respon. quòd sic. si ab alterutro eorũ contra transactionem factum fuerit. VIVIAN.

g ¶ Impletis. ab altera parte.

a Glossa hæc singularis secundum Ang. in §. [illegible] & secundum Ias. &c.

Transactionem.] Casus. Petebam à te decem: interuenientibus amicis tecum transegi, & conuenisti de aliquo mihi dando nomine transactionis, vel promisisti, vis vt rescindatur transactio, quasi per metum extorta. quæritur, an sis audiendus? Et respon. quòd non: sed improbitas tua detegitur: quia non est verisimile b te metũ passum in transigẽdo, cùm omnes amici tui interuenerunt. Similem præsumptionem habes ff. quod metus caus. l. non est verisimile. VIVIAN.

a ¶ Transactionem. construe literã, & dic, cùm tecum transigebam aliquid mihi dedisti, vel promisisti, vel aliquam actionem quam contra me habes, remisisti.

b ¶ Interuenientibus. per quod tollitur cogitatio metus: vt &]. de his qui propt. metum iu. di. non ap. l. j.

c ¶ Improbitatem. nisi apertissimis probet argumentis: vt ff. quod met. cau. l. non est verisimile. in princ. ACCVRS.

† alias pœna, alias pacta.

† Amicorum præsentia facit cessare præsumptionem metus, quod etiam locum habet si vna amicus [illegible]

b Præsumitur nemo decipi, præsentibus amicis.

TRansactionem * quæ dominij translatione, vel actione peracta * seu perempta finem accepit: cum ea amicis † etiam interuenientibus b reuera ostenditur processisse, metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem c. S. IX. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

Licet reo sit præfixus terminus in transactione, tamen nihilominus poterit offerre post terminum. h. d. notabiliter secundum BALD. *Vel sic: etiam post terminum reus offerendo promissa implet transactionem, & sibi parat efficacem exceptionem contra actorem volentem agere pristina actione: h. d. secundum primum intellectum glo. & licet sit in se verus, tamen violat text. in verbo*, nec offerant. *Vel sic: secundum alium intellectum gloss. Pristina actio intentari non potest prius quàm sit lapsus terminus in transactione præfixus. h. d. & iste text. est indubitabilis. Vel sic: secundum intellectum* MARSIL. *&* BVT. *In contractu transactionis tanquam stricti iuris non veniunt vsuræ à tempore moræ.* ALEXAND.

XXXVI. *Idem AA. & CC. Achillæ.*

SI maior annis vigintiquinque transegisti: quamuis dari tibi d placita repræsentata nec dũ probentur, nec offerant * hi qui conueniuntur: ne quid amplius f ab his exigi possit, exceptionis proficit æquitas. S. VI. Id. Decemb. CC. Coss.

Si maior.] Casus. Petebam à te fundum: conueni vt dares mihi decem intra certum diem: & à lite recederem, recessi. si statuto tẽpore non fecisti quod promisisti, non propter hoc rescinditur transactio. & suppletur in litera nec offerant, scilicet statuto tẽpore, sed post, aliquin si nullo modo vellet offerre, ageret actione pristina: vt]. eo. l. cum proponas. est sub cõtend. 2. Vel sic: Reus conuenit se daturum decẽ nomine transactionis vsq; ad certum diem: dixit se non teneri statim post pactum, cùm ex eo interim nihil commodi sentire posset. sed sibi obstabit exceptio transactionis.

d ¶ Et quod dicit, repræsentata d: id est, ante diem solutionis oblata: vt Instit. de inst. §. si quis debitori. Vel dic quòd loquitur in re promissa cui e naturæ inest dilatio: puta partus, vel fructibus nondum maturis.

d ¶ Dari tibi. subaudi vsque ad certum tempus vel diem.

e ¶ Nec offerant. s. termino statuto f: offerant tamen postea in lite. secus autem si nec in lite offerant: quia non est fides g, &c. vt &]. eo. l. cum proponas. & l. sine apud. &]. tit. 1. l. cum proponas. §. Sic & dicitur]. de rescin. vend. l. 3. In duobus casibus fallit: vbi in plus exigitur: vt]. de inoff. testa. l. si quis fun. in princ. & de fideicom. lib. l. fin. in fin. 2. Vel aliter intellige legem, ne videatur latere quædam iniquitas quòd reus conuenit se daturum decem ex causa transactionis vsque ad diem. Sed actor ante diem illam decem petebat: cùm enim nil commodi interim habeat ex pacto, credebat se non teneri statim ei. & hoc innuit in eo quod dicit repræsentata. s. ante diem: vt Instit. de inst. §. si quis debitori: sed hoc non potest dicere.

f ¶ Amplius. nisi prædicta decem.

d Repræsentari dicitur quod ante diem solutum.

e Tacita qualitas rebus promissis inest.

f Ante sententiam, v. Bart. &c.

g Fidem frangenti fides non seruanda.

Si non impleantur promissa in transactione, pœna cum effectu exigitur: quod est verum, secundum BALD. *&* SALYC. *etiam si pœna adiecta sit dationi vsurarum, quia non præsumitur adiecta in fraudem vsurarum in contractu transactionis: vt hic.* ALEXAND.

XXXVII. *Idem AA. & CC. Bassiliæ.*

PRomissis transactionis causa non impletis g pœnam in stipulationem deductam, si contrà factum fuerit, exigi posse h constat. S. XII. Kal. Ian. Nicomediæ CC. Coss.

PRomissis.] Casus. Si conuenit te ad decẽ, & conuenisti vt dares mihi quinque nomine transactionis: & si non dares, stipulatus sum pœnam, si non facias quod conuenisti. quæritur, an pœnã

h ¶ Exigi posse. non a etiam quod promisit ex causa transactionis. 2. Vel non potest opponi exceptio: vt ff. de doli exc. l. apud §. l. [illegible] & ff. de pact. l. rescriptũ. §. 1. nisi eo manente ita sit stipulatus: vt ff. eod. l. qui fidem. &]. eo. l. cum proponas. ¶ An b autem possit hic purgari mora, dixi]. tit. j. l. si pacto.

a Stipulatio pœnalis adiecta facto futuro, si reus id nõ præstet, potest actor pœnam petere, vt hac lege. Quid si nolit pœnam petere, sed id quod principaliter est promissum non potest, vt hac Glossa.

b Mora purgatio an admittatur ad euitandam pœnam commissam, hoc est, ne pœna promissa committatur.

Transactio est contractus reciprocus, in quo debet aliquis interuenire hinc inde. BALD. *&* ALEX.

XXXVIII. *Idem AA. & CC. Theodoriani.*

TRansactio † nullo dato i vel retento seu promisso minimè procedit k. S. VIII. Kal. Ian. Nicomediæ CC. Coss.

Transactio.] Casus. Non potest fieri transactio nisi aliquid detur, vel promittatur, vel retineatur: quod procedit etiam cùm reus liberat actorẽ pro aliquo quod sibi debet. & supple hic, vel remittatur: vt]. eod. l. de fideicommisso.

i ¶ Dato. pro eo quod remittitur.

k ¶ Procedit. vt &]. de [illegible] l. sum. & supple hic, vel remissio: vt]. eod. l. de fideicommisso. Sed contrà]. eo. l. si super. vbi nullum eorum interuenisse videtur. Sed solue vt ibi c.

† Concor. supra eo. l. [illegible]

c Concor. cum hac l. [illegible]

In contractu transactionis non habet locum pœnitentia. ALEX.

XXXIX. *Idem AA. & CC. Marciana.*

QVamuis eum * qui pactus l est, statim pœniteat, transactio tamen rescindi, & lis instaurari non potest: & qui tibi suasit intra certum tempus licere à transactione recedere †, falsum adseuerauit m. S. Kalend. Ian. Sirmij CC. Coss.

Quamuis.] Casus. Si tecum transegi, & statim pœnituero, nunquid propter hoc rescinditur transactio, & instauratur lis prima? Respond. quòd nõ. & si quis hoc mihi persuaserit, scilicet, quòd pœnitere possim, falsò adseuerauerit. videbatur enim quòd sic propter partẽ vel similẽ quam habet cũ re iudicata auctoritatem.]. l. non minorem.

¶ Nota ex hoc text. secundùm Ias. his quòd in transactione est speciale, vt licet d sit cõtractus innominatus, & res sit integra e, tamen non est locus pœnitentiæ, ne lis semel extincta per transactionem, amplius instauretur. Et illud procedit etiam si transactio tenderet non solùm ad liberandum, sed ad obligandum. l. si super.]. eo.

c Ibi non solũ datum culpa interuenientem. ‡ id. [illegible]

d Transactio contractus est innominatus.

e Transactioni etiam si res sit integra, non est locus pœnitentiæ, quando transactio obligationem continet, nõ tantum liberationem.

Venientes contra transactionem pœnalem, per quã fuit ipso iure sublata pristina actio mediante Aquiliana stipulatione, quæ in transactione interuenit, restituent data, pœnam soluent, ac etiam agendo pristina actione repellentur exceptione transactionis à limine iudicij. h. d. secundum dictum. AZO. *quod est magis commune.* ALEX.

XL. *Imppp.* GRATIAN. VALENT. *&* THEOD. AAA. *Eutropio P.P.*

VBi pactum * * vel transactio * scripta est, atque Aquilianæ stipulationis & acceptilationis vinculis firmitas p

l ¶ Quamuis eum qui pactus. in transigendo, vt statim subiicit.

m ¶ Adseuerauerit. [illegible]

VBi pactum.] Casus. Petebat à me decem. conueni vt darem tibi quinque nomine transactionis: & dedi tibi pensionem de decem, residuum per Aquil. stipul. & acceptila. remisisti, & me liberasti. stipulatus sum nomine pœnæ decem si venires contra transactionem, & etiam quòd data repeterem. & de his fuit facta scriptura. vis venire contrà, qualiter mihi succurratur, quæritur, & respon. quòd repetam data, & petam pœnam ante cognitionem causæ principalis, quam tu inferes, si hoc voluero. VIVIAN.

n ¶ Vbi pactum. gratuitum g.

o ¶ Transactio. non gratuita: vt ff. eo. l. j. & §. 2. Vel dic h, vel pro, id est, mala, de transactionibus tantùm prosequitur, cùm infrà dicit, restitui data, &c. vt ff. eo. l. j. Et si iste venerit contra transactionem, possum pœnam, & data repetere, & illum repellere per i exceptionem si agat: quia actio semel, &c. vt ff. de solu. l. qui res. §.

p ¶ Firmitas. i. transactio iure firmata est.

* Ista lex est singularis secundum Bar. in suo casu, & nõ alibi reperitur, secundum eundem. Vide in eam commentarios Alciati [illegible]

f Transactioni opponere non quisque intra certum tempus licet.

g Pactis vestitudinis differentia pactum, gratis: transactio non gratis fieri [illegible]

h Idem Bart. & Ang. licet Bal. & Salyc. [illegible] contrariam expositionem.

i Adde Bal. [illegible]

a ¶ Interea.

480/C.IV.K.5-4, 371-372
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Innexa.* id est, colligata vinculis, &c. Insunt enim in obligationibus vincula: vt *Instit. de oblig. in prin.* & sunt vincula Aquilianæ stipulationis manifesta. Sed [a] vincula acceptilationis sunt naturalis obligatio, quæ tenetur ad non petendum accepto sententiæ: cùm pactum hoc faciat: vt not. *s. eo. l. pacto nouissima.*

b ¶ *Aut.* modò respondet.

c ¶ *Subsecutis.* scilicet conuentionibus.

d ¶ *Secundùm leges.* id est, secundùm quòd pacta facta sunt, nam contractus, &c. vt *ff. depos. l. j. §. si conuenerit.* vel secundùm leges: vt *ff. de pact. l. iurisgentium. §. pretor ait.*

e ¶ *Pœna.* quæ fuit promissa si pacto non steterit: & accipe, est inferenda, &c. Et dic eam peti cùm ventum fuerit contra transactionem, non autem: *ff. de condict. cau. da. l. dedi. in prin.* & *l. quod seruius.* ¶ Quando autem veniat quis contrà, habes *j. l. prox.* ¶ Item & hæc verba, Ante cognitionem causæ, expone, scil. principalis, & est hic specialis, aliàs generaliter [b] obtinet quòd qui prior appellat, prior agere: vt *ff. de iudic. l. qui prior.* a. Vel dic quòd illa regula, *qui prior*, &c. intelligenda est quando

iuris innexa [a] est: aut [b] subsecutis [c] secundùm leges [d] accommodandus est consensus, aut pœna [e] vnà cum his quæ data probantur [f] ante cognitionem causæ [h], (si aduersarius [i] hoc maluerit) inferenda est [k]. Dat. III. No. Iun. Constantinop. Eucherio & Syagrio Coss.

Veniens contra transactionem iuratam per Deum vel per principem, infamis est, ab actione cadit, pœnam soluit, & data restituit, & applicatur aduersæ parti transactionem obseruanti. † Alex.

XLI. [*] Impp. Arcad. & Honor. AA. Rufino P. P.

Si quis maior [l] annis [vigintiquinque] aduersùs pacta vel transactiones † nullo cogente imperio [m], sed libero arbitrio & voluntate [n] confectas putauerit esse veniendum [*], vel interpellando iudicem [o], vel supplicando [p] principibus [q], vel non implendo promissa, eas [r] autem inuocato Dei omnipotentis nomine, eo auctore solidauerit [s]: non solùm notetur † infamia [t], verumetiam actione [u] priuatus [x] restituta [y] pœna quæ pactis probatur inserta, & rerum proprietate [z] careat, & emolumento quod ex pactione vel transactione illa fuerit consecutus [a], itaque omnia eorum [b] mox [*] commodo deputabuntur, qui intemerata pacti iura seruauerint [c]. Eos etiam huius legis vel iactura [d] dignos esse iubemus, vel munere [e], qui nomina nostra placitis inserentes, salutem principum confirmationem initarum iurauerint esse pactionum [f]. Dat. V. Id. Octob. Constantinop. Olybrio & Probino Coss.

Extenus rescinditur transactio iurata, quatenus est facta prætextu falsorum instrumentorum, nisi super falso transactum fuerit. Alex.

prior agit de iure, vel dubitatur an de iure agere possit. Sed hic solummodo agere potuit de facto, quia nulla actio de iure ei competebat obstante Aquiliana stipulatione & acceptilatione, & sic non obstat illa lex, *qui prior.* 3. Vel dic, cognitionem, id est, decisionem vel transactionem: quod determinat illud nomen, *data*, & hæc expositio concordat cum opinione domini Azon. infrà posita, & idem esset in datis post decisionem vel transactionem, & sic non obstat l. illa, *qui prior.* [c] ¶ Item quòd dicit, si aduersarius maluerit, scilicet reus qui contaminat ad pœnam, verumtamen fuit actor in causa principali, secundùm Azo. vt arg. *ff. de iure do. l. plerumque. in fin.* vel, id est, actor qui eam, scilicet pœnam petiturus dicit *s. eod. l. cùm proponas.* quod est verius, & hoc si alterum tantùm velit. potest tamen hæc omnia si velit, secundùm Azo. & tunc expone aut, pro &. ¶ Ex prædictis patet quod agitur, licèt ipso iure erat actio sublata. Quomodo hoc? Respondeo: quinque [d] opiniones sunt in hac lege. ait enim Azo. quòd non potest agi nisi sponte reus velit paci. & sic loquitur hic, *si maluerit*, &c. & sic triplex est commodum reo: scil. restitutio datorum, quia recipiet quod dedit & pœna, & exceptioni velit eam obiicere. Super hoc tertio auxilio sunt opiniones in Glos. recitatæ, non super aliis duobus, & dic exceptio facti, non iuris, quia actio sublata est: si eam obiicere vult, & hoc triplici ratione. Prima in odium remittentis tam solenniter: vt & arg. *j. l. prox.* Secunda quia ipso iure tollitur stipulatio per stipulationem, licèt non sic in pacto: vt *ff. de pact. l. si vnus. §. pactus.* Tertia quia cùm iudex interrogabit qua actione vel obligatione sit ei obligatus, non poterit respondere, & sic iudex absoluet aduersarium 4. Alij vt Al. dicunt hic renasci directam veterem actionem in odium eius qui repetit pecuniam & pœnam, & sic dissoluatur transactio: arg. *j. de non num. pec. auth. contrà qui propriam. & inst. quando lic. ab empt. discedere* [illegible] & sic quasi voluntariè fingebat rescindi transactionem: quod posset fieri: vt *s. eod. l. si diuersa.* cui respondet Azo. quòd non petit omnia illa, vt rescindatur, imò vt seruetur ei pactum. 4. Tertij dicunt hic renasci vtiliter: vt arg. *j. si aduer. transactio. l. j. & 4. & ff. de excep. do. l. apud §. Labeo 4.* Quarti dicunt condictionem sine causa dari, vt se reponat in obligationem antiquam: vt *ff. de condict. sine causa l. j. & l. 4.* 5. Alij dicunt de facto agi, & sibi non excipi: vt *& j. de contrah. stipu. l. nuda. & ff. de verb. oblig. l. si Titius.* Cùm enim habeat & pœnam & data, non debet exceptionem opponere: vt *s. eod. l. cùm proponas 4.* Sed quamcunque teneas, inuenies primò facto agi, secundò pœnam committi, & eam solummodo agi causam principalem secundùm omnes alias opiniones præter primam: ergo de facto solummodo agendo committit in pœnam. ¶ Est enim contrà: vt *j. si manc. ita fu. al. l. ea quidem. & l. fin.* Sol. ibi de effectu beneficij tantùm cogitauit, aliàs ibi cùm secus esset: vt *ff. de verb. oblig. l. qui Romæ. § Flauius.* ¶ Item contrà *ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. quæsitū.* Sol. illa est stipulatio iuris: vt ille demum in eam committat, qui de iure agit: vt *eod. l. ibi qui.*

f ¶ *Probantur.* à reo.

g ¶ *Ante cognitionem.* id est, antequam reperiat sententiam.

h ¶ *Causæ.* principalis, secundùm Azo. hæc est secunda pœna à reo actori nomine transactionis inferenda.

i ¶ *Si aduersarius.* qui transactionem obseruat. ecce tertia pœna.

k ¶ *Inferenda est.* hæc est prima pœna.

l ¶ *Si quis maior.* Casus. Mecum transegisti, nomine transactionis dedi tibi decem: stipulatus sum etiam si contraueneris fuerit, & similiter de non veniendo contrà, interpositum est sacramentum, vt non recedere à transactione. Imprimis eris infamis. Secundò cadas à petitione tua. Tertiò pœnā persolues. Item omne emolumentū quod fueris consecutus ex pacto vel transactione, amittes, & mihi applicabitur, quia sto placitis, prædicta vera sunt etiā si iuraueris per salutem principis de seruanda quod cōuenit. Viuian.

l ¶ *Si quis maior.* Quid de minore? Distingue [a] vt in venditione tenent transactio, vel non. [b] vt *j. si aduer. vend. l. j. & l.* [illegible] *de legi. & const. l. vlt.* [illegible] Sed per auth. sacramenta, omnia sacramenta indistinctè seruantur [c].

m ¶ *Imperio.* & non per metum.

n ¶ *Et voluntate.* Secus si metu essent extortæ: vt *supra eod. l. interpositas.* Azo.

o ¶ *Iudicem.* Nec qualiter quis videatur facere contra pacta vel transactiones. ¶ Sed contrà *ff. rem ratam hab. l. amplius.* Sol. ecce forte, promissam pœnam si veniam contra transactionem aut si petam. Nam in casu primo stipulatio committitur sola interpellatione: vt hic, & idem in stipulatione rem ratam haberi: vt *ff. rem ratam habe. l. quæ enim. §. j. & 4.* secundò demum lite contestata: vt *ibi.* vel quòd hic minus dicitur, ibi suppletur. Nam interpellatio & contestatio est necessaria secundùm Azo. aliàs in casu etiā ad finem duci necesse est: vt *ff. de bo. lib. l. qui cùm maior. §. accusasse.*

p ¶ *Supplicando.* pro impetratione [d] iudicis: arg. *j. quando lic. prin. da. lite contra fami. l. j.* Quid autem si impetrat rescriptum vt liceat cōtrauenire? respondeo non potest: vt *s. eod. l. consultus* nec cadit in pœnam, quia non venit contrà: sed petit licentiam contraueniendi.

q ¶ *Principibus.* primò interpellatione iudicis delegandi vel delegati cognituri super causa super qua iam transactum est, & sacramentum exactum: secus tamen si impetrasset vt transactio rescinderetur, quia tunc non incidit in Lithem: vt *s. eod. l. consultus.* & est ratio quia hic venit contra factum suum tanquam iure suo hoc sibi liceat: at ibi tanquam iure alieno.

r ¶ *Eas.* scilicet transactiones.

s ¶ *Solidauerit.* quia [e] iurauit non venire contrà.

t ¶ *Infamia.* Nec periurum [f] infamem: vt & *inst. de dig. l. quotiens. lib. 10.* ¶ Et sic est arg. contrà *ff. de rei. iud. l. 4. & ff. & ff. de infami. l. Lucius.* Solu. hic per sententiam: ibi verò ipso iure secundùm quosdam: quod non placet. imò hic ipso iure. 2. Et dic planè, vt diximus *in d. l. Lucius.*

u ¶ *Actione.* [g] personali quam remisit. nam primo per exceptionem, nunc ipso iure est remissa.

x ¶ *Priuatus.* ipso iure in omnibus, licèt alij dicant per sententiam.

a ¶ *Actione primaria.* Ergo propter periurium, vt & propter pacisc̄entium voluntatem hæc clausulam *rato manente pacto*, vt *l. 17. supr.* vtramque locum habet, nec alterutro satisfit alteri. Regulariter secus est, *l. prox. supr.* Cuiac.

y ¶ *Restituta.* id est, data.

z ¶ *Proprietate.* si forte species petebantur. 2. Vel dic quòd species datæ pro transactione reddantur, & emolumentum quando est quantitas. Et quòd hic habet omnia ille cuius rumpitur transactio, est in odium peierantis. aliàs contrà: vt *supr. eod. l. cùm proponas. & de doli exceptio. l. apud. §. Labeo.*

a ¶ *Consecutus.* actor: & contrà in reo, item in his pœnis quæ possunt ei aptari.

b ¶ *Eorum.* supradictorum à principio vsque huc.

c ¶ *Seruauerint.* nam illi datur pœnæ petitio, qui in eam non incidit: vt *ff. de reg. iur. l. cùm par. §. illi.*

d ¶ *Iactura.* propter non seruantes.

e ¶ *Munere.* id est, emolumento propter seruantes.

f ¶ *Pactionum.* huic est contrà *infrà de reb. credi. l. 4.* Sol. vt ibi.

a Hæc pars Gl. est singularis secundùm Bal. in margarita sua in verbo, acceptilatio.

† Hoc lectum non habet in hæreda qui non seruauit. Corn. 3. cons. 2[illegible] & ibi definitur forma [illegible] exceptio [illegible] C.T. [illegible]

a v. ad hanc legem Mascard. [illegible] singul. 40. Cotam in memorabilibus in [illegible]

† Idem si idem dedit. Tamen in tractat. de differentiis [illegible] Corn. & [illegible] quoque in [illegible] Iason [illegible] cons. 11. Idem eciam in [illegible] contrac. Bar. [illegible]

a etiam si ex [illegible] modica de qua agitur. Gratia cons. 1[illegible]

b Qui prior appellat reputatur, prior agit.

c Hoc lectum est tenendum, secundùm Bart. hic.

d An & quomodo agi possit post actionem ipso iure sublatam, vel sine actione.

† id. interuenerit.

[*] Mox, particula quam vim habeat. Gloss. Mendic. de [illegible] 2. in prin. in verbo immediatè.

a Siue aetas sit, siue veras Bapt. de S. Blasio in tract. Corn. 25.

b Ferrandus in [illegible] & ejusque [illegible] negat hanc legem locum habere in minore.

c Idem quoque in renunciare, si sit in commodo, in quo pro aliis [illegible] Velleiano, vt [illegible] facramenta [illegible] Idem in [illegible] publique Ias. 2. cons. 118.

d Vt quis incidat in pœnam per contraventionem, necesse est vt prius impetret quod petit. Alexand. cons. 34.

e v. Caprilam Thesaurum decis. 147.

f Periurij infamem, contra Gl. super verbo, infamiam [illegible]

g Periurus non possit agere. v. Romanum singul. 435.

480/C.IV.K.5-4, 373-374
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si ex falſis.] Cavv. Petabas à me codicem meum, & alias plures res, produxiſti inſtrumentum falſum, cuius timore veni ad transactionem, praeterea falſi inſtrumenti; an poſſim retractare transactionem, quaeritur? reſpon. quod ſic: & licèt interpoſui ſacramentum de non veniendo contra, tamen reſcindentur praedicta transactio. & ſi plures fuerunt cauſae ſuper quibus transactio eſt timore illius falſi inſtrumenti, in his manet rata transactio in quibus inſtrumentum falſum non eſt, in aliis autem inſtrumentis, & haec ſunt vera, niſi quaeſtio falſi inſtrumenti poſtea mota cum aliis controverſiis fuerit deciſa: vt ſi pronuntiſti contra me inſtrumento falſum, & illud argumentum de falſo, inſtitui contra te actionem, deinde inſtigeretur. Ex hac l. noe. quod quidò capitula ſint ſeparata, falſitas vel dolus circa veri capituli non viciat aliud capitulum: ſecus tamen eſſet, ſi connexis capitulis vel dependentibus, quia vitiato principali, omnia capitula vitiantur: vt *ff. de minor. l. etiam.* §. j. Iaf.

a ¶ *Si ex falſis.* * Litigatore falſoſi inſtrumentorum ab actore contra reum, vel à reo contra actorem producto, & idem in falſis teſtibus. b ¶ *De hoc.* C. tranſactionibus.

c ¶ *Citiſſime.* niſi ſolùm criminaliter. nam poteſt quam viam velit priùs eligere: vt *ff. de fal. l. damnum.* ¶ Quatuor b ergo modis agitur de falſo. Vno criminaliter per actionem legis Cor. de falſ. cuius poena eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt *ff. ad leg. Corn. de fal. l. 1.* § *fin.* 2. Secundò per actionem in factum ad intereſſe: vt *ff. de falſ. qui nummos.* 3. Tertiò, per exceptionem, ſi actor agat ex tranſactione facta timore falſorum inſtrumentorum, & reus excipiat. 4. Quartò, per replicationem & reus excipiat ex tranſactione inita ex falſis inſtrumentis: nam actor replicat & iſti tantes modi ciuiles, de quibus hic dicit.

d ¶ *Praecipuum.* * per integrum reſtitutionem: vt *ff. de re iud. l. dicam.* & *l. vt. in fi.* 3. Nec enim intelligitur tacita conditio ſi vera ſint: quia non retractaretur, ſed ipſo iure non valeret: vt *arg. ff. de acquir. poſſ. l. quod non.* §. *ſi furioſus.* & *ff. qui ſatisdare cog. l. fin.* Nec diſtinguo ſi ſciat, an neſciat falſa qui vtitur eis: ſicut nec in ſententiis aliis ſi ſalſumeiuſt agat. nil prodeſt allegare inſtrumentorum falſitatem: quia & ſine his hoc caſu nnn valeret tranſactio: vt *ff. de condict. indeb. l. in ſummo.* §. j. ¶ Item e contra. *l. ſi mi. ſi ma. dit. l. ſi alterius. in fin.* vbi poſt iuramentum non retractatur pactio. Sola. licet hic & ibi non iuraruit, ſed adiecerit malitia interueniet, hic tamen maior, quia falſitas; vnde hic remittitur. ibi, non. ¶. Item contra. *l. ſi adiur. vend. l. 1.* Solu. vt & modò dici. 2. Vel dic quod ibi fuit vendicio facta cum decemvide valuit. hic non valuit tranſactio. ¶ Item contra. *l. ad leg. Cornel. de fal. Lib. 5.* vbi poſt tranſactionem non tractatur de falſo. Solu. hic non fuit mota quaeſtio falſi ante tranſactionem, ibi fuit. aliuquin ſecus: vt *hic in fin. l. 6.* & *l. ſi ex fal. infra. l. 2.* & *de fal. infra. l. fin.* ¶ Item contra.] *de pluris parti. l. 1. de ff. de except. l. qui aquilia.* ſed non fuit contra. Et ibi intra tranſactionem fuit mota quaeſtio falſi. ¶ Item quid ſi ex ſacramento falſi: id eſt, in quo falſum affirmabat Dio, aut detulit iudex, aut pars primo caſu poſſit retractari. ſecundo non: vt *ff. de iureiur. l. admonendi.* Aut nullus, ſed vltrò obtulit: & nunc detur de dolo *ff. de dolo. l. ſi legatarius.*

e ¶ *Firmis.* vt ſi quinque data ſint, vt actor non petat ſortem patrimonii, mentione cuius non exhibetur falſum inſtrumentum & decem ſint data ne petat hereditatem, forte cuius nomine vtebatur falſo inſtrumento. ¶ Sed quid ſi non apparet pro quo feliciter ſit datum, ſed eſt data pecunia pro erroribus qui erant in controuerſia, ſed pro quibuſdam tantùm offendebatur falſum inſtrumentum, cuius timore tranſactum eſt? videtur quod pro pecunia rerum interpenſa pro vnoquoque datum: vt *arg. ff. de iuris. l. qui ſolidum.* §. *item poſt.* ¶ Item nec hic arg. quod inſtrumentum non eſt rorum vitioſum ratione partis * vt]. *de Lati. lib. ſol. l. 1.* §. *penult.* Alij contra: vt *l. de vendit. mac. l. 3. in fin.* & *ff. quemad. teſt. vindic. aque. l. j.* §. *ſi quis.* & *diui Iuſtin. de teſtam. l. ſi vnus.* Sed intelligo ſi cauſa ſit diuidua, aliuquin ſecus: vt *ff. de minor. l. etiam.* §. j. ¶ *Niſi forte.* illa tantùmodò cauſa vel pars retractaretur, niſi, &c. vnde non referatur ad omnia praedicta.

g ¶ *Sapiatur.* nam poteſt vtiſigi h ſuper falſo expreſſe vel tacitè: vt *l. ne. l. transfigere.* &]. *de fide inſtrum. l. fin.*

g ¶ *Sapiatur.* i. cauſa ſicta ſit.

Phoenix.] Cavv. Mouebam tibi quaeſtionem, Iuuen, dicendo te ſcrinum meum eſſe, vel adſcriptitium, tranſgiſti vt remitteret tibi quaeſtionem Iuuen. an valeat illa tranſactio, quaeritur & reſp. quòd ſic: neque obeſt quod ſuper ſeruili vel adſcriptitia conditione interpoſita fuerit. ſecus ex diuerſo, quia contra bonos mores & cõtra formam tranſactionis. h ¶ *Indemnis.* nam multis modis inquirit illa lex quando de Iuuen agitur.

i ¶ *Item.* ante legi illi. k ¶ *Mutui.* & finitis tranſactione. Accvrs. l ¶ *Et pendentibus* vſque hanc legis.

m ¶ *Poſtea.* poſt legem iiitam.

n ¶ *Seruili.* hic eſt contra T. ex. l. *interpretatur.* Solu. vt ibi. ſed & valet

a Inſtrumenti ad eſt omnino ſecus gentes.

b Tiſiſigi ſuper falſo expreſſe vel tacitè non poteſt.

f *Auctio.* e Tranſactio, hoc eſt, aliquo accepto ſeruum vel adſcriptitium fuerit ut non poteſt. Eſt enim contra bonos mores hauſmodi pactio. Ac preterea, rationes transiere commodè in accipiendo, vtque ſeruum non ſeruum contractum. Verum hoc Rabl administrare videtur dicit cum ſit quod proximis iuuenquam ſuaſſe ſeruum ſupplantiuus dicere ſi debitus. Iuuenes pedia ea hoc Glo. reſtigiem. Hodie pulio ſeruum ſerui nemini poſſe hoc vtin adminiſtrationi ſeruum quod ea ſcrilia qui ſe bonum manus mercum & miſſiuiter alterum ſecundum. d Dol iuuenis ratione tranſactio iuuenum valet. e Spiſiqui deceruum quatenus ſuper in tranſactionem valet.

ſed ſi ex falſis inſtrumentis tranſactiones vel pactiones initae fuerint? quamuis iuſiurandum de his b interpoſitum ſit, etiam ciuiliter c falſo reuelato eas retractari praecipimus d: ita demum, vt ſi de pluribus cauſis vel capitulis eadem pactiones ſeu tranſactiones initae fuerint, illa tantummodò cauſa vel pars retractetur, quae ex falſo inſtrumento compoſita conuicta fuerit: aliis capitulis firmis e manentibus: niſi forte f etiam de eo quod falſum dicitur, controuerſia orta deciſa ſopiatur. RR. Dat. Kalend. Iul. Conſtantinop.

ELII. *Imp.* Leo & Anthe. aa. *Acrocheiro* * *P. P.*

DE ERRORE CALCVLI.

TITVLVS V.

Poſt titulum de tranſactionibus datur hic titulus, quaſi pars illius, vt intelligatur corrigi tranſactionem, ſi errorem ſit in computatione, niſi forte liceat etiam de errore cipuationis tranſactum vel iudicatum ſit, quod idem & de dolo & de falſo ſuperiore titulo prodictum eſt. Valdè autem pertinet ad conſtitutionem huius tituli hac ſententia Paul. Ratio calculi ſaepiuſ ſi parcium ſuppetiat, atque ideò poteſt quacumque tempore retractari, ſi non longo tempore emanſerit. Cvias.

Error calculi non nocet, etiam ſi ſaepe ſit errorem, & etiamſi ſtipulatio interuenerit, niſi ſit iudicatum vel tranſactum. Balb. Vel ſic: *Si error ſit in calculo, poteſt calculi fieri retractatio, niſi ſuper errore ſit tranſactum vel iudicatum: & matchium per errorem calculi promiſſum conditur.* Salvc. & Alex.

i *Imp.* Diocle. & Maximia. aa. & cc. *Aureliano* † *Quaere.*

Martiano & Zenone Coss.

Quaeſtio mota ſuper conditione ſeruili vel adſcriptitia, poteſt tranſactione decidi.

ELIII. *Imp.* Anastasius a. *Thomae P. P. per Illyricum.*

Vbemus k in omnibus litigiis liam l motis m & pendentibus n ſeu poſtea o ſuper ſeruili vel adſcriptitia conditione moendis, tranſactiones celebrãdas vel iã celebratas (ſi non alio iuri cognito modo eas vacillare cõtigerit) vires ſuas obtinere, nec ob hoc videri tenorem earum titubare, quod pro conditione ſeruili p vel adſcriptitia confecta ſunt. Dat. XV. Kal. Decemb. Patricio & Hypatio Coss.

DE ERRORE CALCVLI.

Dicit de tranſactione, in cuius computatione quandoque errauit, ideo de eali errore dicit. Vel ſic: *Dicitum eſt ſi de tranſactione: quaeſtio ſit per errorem calculi, id eſt computationis: poſſe re per quod ſi ſecus quod ſit ſic è contrario id quod ſit, poniturpro re per quod ſit idem poteſt de errore calculi.* Alex.

Errorem.] Cavv. Tenebatis mihi in aliqua quantitate pecuniae ex pluribus cauſis, puta ad decem ex cauſa mutui: ad alia decem ex cauſa emptionis & venditionis, & ad quinque ex cauſa permutationis. computauit dicens x. & x. & x faciunt xxx. cùm non faciant niſi xxv. & ſic computaui dentum quod tenebatis mihi in xxx. & hoc per errorem. an tibi praiudicetur quinque iterum fiat computatio, quaeritur? reſpon. quòd non, niſi fuerit quaeſtio ſuper errore computationis ſopita tranſactione, vel per ſenoriam, vnde ſi plus quam debuiſti promiſiſti liberationem conditione ſine cauſa condices. Idem erit ſi penes me mercatorem aliquam quantitatem depoſuit ſcholaris, puta centum computauit quod penes me remaneret, & quod recepit, apparuit quòd inſtabant quinquaginta, & alia quinquaginta ſolutiſcri, cùm tamen non ſolutiſcri niſi decem: an iſte error praeiudicet ſcholari, quaeritur? & reſpond. quòd non, vel apparuit quod quinquaginta eſſent ſoluta, cùm eſſent ſoluta lx. hoc non praiudicat mihi mercatori: & licet propter hoc petamus plus quam

480/C.IV.K.5-4, 375-376
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

ERrorem calculi [a], siue ex vno cõtractu, siue ex pluribus emerserit, veritati non afferre præiudiciũ sæpe constitutum est [b]: vnde rationes etiam sæpe computatas denuò tractari † posse, si res [c] iudicatæ non sunt, vel transactio [d] non interuenit, explorati iuris est. Sed & si per errorẽ calculi velut debitam quantitatem, cùm esset indebita, promisisti, condictio [e] liberationis tibi competit. Dat. VI. Kal. Mart. AA. Coss.

DE POSTVLANDO.

TITVLVS VI.

REctè sequitur pacta & transactiones titulus de postulando. Nam si cum pacto non decidant inter se partes, quid aliud superest, quàm vt desideria sua exponant apud iudicem per se vel per aduocatum? ... [illegible] Cviac.

Sententia quæ definitum tempus non continet, perpetuum habet effectum, h. d. Vel sic: *Remotus ab officio, nunquam illud recuperat.* Bald. Vel sic: *Non appellans à sententia per quam prohibetur causas agere non potest postulare.* Salyc.

I. Imp. Antoninvs A. *Artemidoro.*

CVm à præfecto Ægypti perpetuò causas agere prohibitus non appellaueris: placitis [f] obtempera [g]. PP. III. Kal. August. Sabino II. & Anulino Coss.

Etiam libertini possunt aduocare si sunt literis eruditi. h. d. text. Bald. & Salyc.

II. Imp. Alexand. A. *Polidoro.*

NEc cæterorum liberti, nedum mei quidem, si ita sunt literis eruditi, vt patrocinia desiderantibus præstare possint: prohibentur id facere [h]. PP. Non. Mart. Iuliano II. & Crispino Coss.

Ista l. est nota & h. d. Confessio vel cautio facta sub spe futura causæ, æquiparatur confessioni factæ spe futuræ numerationis: & ideo potest intra tempus constitutũ exceptio opponi, & cautio condici. Bald. Vel sic: *Si occasione salarij ex causa mutui promittatur: potest intra tempus legitima exceptio non numeratæ pecuniæ obijci, & liberatio condici.* Bald.

III. Imp. Gordianvs A. *Flauiano.*

SI sub specie [i] honorarij [k] quod aduocato vsque ad certum modum [l] deberi potuisset [m], eam quantitatem [n] quam desiderio tuo complexus es, te daturum cauisti [*], & quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio [o] gesto negotio consensum ac fidem accommodasti:

[illegible]

DE POSTVLANDO.

Quia in iudicijs, de quorum initio dictū suprà de edendo, & de in ius vocando, sunt necessarij aduocati, ideo de his dicit.

[illegible]

[illegible marginal notes]

480/C.IV.K.5-4, 377-378
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

competenti * exceptione non numerare b pecuniæ tutus es *: & ex hac c causa cautionem interpositam vitato more d potes condicere f. PP. V. Id. Iun. Sabino II. & Venusto Coss.

Absentia advocati non vitiat sententiam, id. d. Falsi in advocatio ſcili.
Bald. & Salyc.

IV. *Imp.* Diocles. & Maximian. aa. & cc. *Theodotioni.*

VEl amento g absentiæ patroni causæ h, rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur i. S. IV. Kal. Ian. Nicomediæ C C. Coss.

Advocatus qui de quota litis pactiſus, debet offerre advocationem primari, ſeu primatu declarari, & ſecundum Glof. tanquam deprædator.
Bald. *Patiatur etiam aliam partem, de qua in* l. ſi verò non remunerandi, §. fi. ff. *mandati, & idem in procuratore, vt ibi patet, & vel licet, de procu, ſecundum* Pavl. *de Castr. hic.*

V. *Imp.* Constan. a. *Hellado.*

SI qui k advocationum exiſtimationi l ſuæ immenſæ m atque illicita compendia prætuliſſe, ſub nomine honorariorum n ex ipſis negotiis, quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certa o parti cum graui damno litigatoris & deprædatione poſcentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes qui in huiuſcemodi ſaluitate p permanſerint, ab hac profeſſione q penitus arceantur r ¶ *Ab hac profeſſione.* Vide ſcripta ad hiſtiam *inſp. mandati.* Cyla. o ¶ *Arrumerat.* ipſe s iure, & facit *infra de proc. Liberm. & mand. l. ſi contra litiatoſ. & ff. de pact. l. ſumptu. & ff. de offic. proconſ. l. ne quisquam §. 4. & inſp. de rendit. ab iur. da. l. ſi cibus exiguus. & inſp. quod mat. cau. l. ſi per impreſſionem.*

tur t *. Dat. I II. Kalend. April. Paulino & Iuliano Coss.

Non debet eſſe idem advocatus & iudex eiuſdem cauſæ, nec debet in communionem prorumpere, niſi excepdat: nec debet ſtudiosè litem protelare, nec debet longa ſtatra quam decens: & cum adiuvat, debet ſtare, & non ſedere, h. d. ſecundum Bald.

Nec contraſtum poteſt lite pendente inire cum cliente, ſed exigunum clientie mutua debet placitiè accipere.

VI. *Imp.* Valentinian. & Valens aa. *ad Cilicium*
P. V.

QUiſquis u vult eſſe cauſidicus v, non idem in eodem negotio w, ſit advocatus x & iudex: quoniam aliquem inter arbitros y & patronos z oportet eſſe delectum a. Ante omnia autem vniuerſi advocati ita præbitant patrocinia iurgantibus, vt non vltra quàm litis poſcit velitas b, in licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem protumpant. Agant quod cauſa deſiderat c, temperent d ſe ab iniuria. Nam ſi quis adeo procax e fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum, opinionis f ſuæ imminutionem g paſſetur. Nec enim conſtituentis h commodanda e eſt, vt quiſquam negotio derelicto, in aduerſarij [ſui] contumeliam aut palam pergat, aut ſubdolè. Præterea nullum cum eo litigatore contractum quem in propriam recepit fidem, iniuria i iudex neque aſſeſſor aes pro malo reputet, ſi ſibi ſtandi omnino imminet, ei quo elegit ſibi ius ſtandi: quando offertum adoccationis elegit. ¶ Nec, hoc hanc legem, quæ inſtituit advocatum in bonis moribus: ſi quis ſeruaret hanc legem, reputaretur ſapientiſſimus advocatus quo ad Deum & mundum. Sed credo (vt dicit Bal.) quòd pauci reperiuntur hodie.

p ¶ *Conſiſtere.* b Cauſidicus generaliter dicitur quicunque cauſas dicit, ſiue advocatus, ſiue iudex. Accvrs.

q ¶ *Negotia.* & eodem tempore dicuntur enim tempore poteſt ſecundum quoddam: vt *ſupra de offeſt. l. nemo, circa fine.* quod non placet vt *ibi.* *nemo, de ſtip. & ff. de hereditatib. ven. ſuell. l. prætor.*

r ¶ *Adoccatum.* ſupple cognoscit.) vt *qua deficit advocat partium, iudex ſuppl. l.*

s ¶ *Ordinem.* id t eſt, iudicem. melius enim habet ſignificationem: vt non *ſi de recept. arbit. l. penali.* Accvrs.

t ¶ *Patronos.* id eſt advocatos. Accvrs.

u ¶ *Delectum.* i. differentiam: vt *ſi de vi, aut l. palam, circa prin.*

x ¶ *Vitiſitas.* videtur quòd velitas exponit quandoque ¶ conuiciatio: ſed an advocatus ſi quis obiicit advocato, quòd tuſſit falſum inſtrum, vel calumniatus eſt.

y ¶ *Deſidoret.* quòd vous aliori dolentes non dicat.

z ¶ *Temperent.* id eſt, abſtineant.

a ¶ *Procax.* id eſt, ſuperbus.

b ¶ *Opinionis.* id eſt, ipſa iure erit infamis, ſecundum quoſdam. Tu dic quòd eius opinio gauetur apud bonos & graues. Nam quandoque contingitur, quandoque minuitur famam: vt *de vsur. l. capitalium.*

c ¶ *Imminutionem.* i. d. opinio ſua denigrabitur.

d ¶ *Commoranda.* id eſt, confinſus.

e ¶ *Commendanda.* id eſt, acceptanda.

f ¶ *Contractum.*) *Inter.* Ergo emere vel ſ alibi contrahere cum clientelo non poteſt (& eſt iuſtum, quia omnia dicit propter timorem ſiti, ſicut infirmus ¶ propter timorem mortis: vt *ff. de vsur. capali. l. modum.*) pendente lite: aut verò & poſt *ff. de dol. mal.*

a ¶ Competenti, nunc reſpondet.

b ¶ *Non numerata.* id eſt, in ſaltum pro pecunia non numerata: vt *l. de non nu. pec. i. hoc vero.* & hoc * in id quod excedit legitimum modum. At in eo quod eſt intra legitimum modum, non obſtat exceptio etiam intra biennium: vt arg. *inſp. de dona. l. ſi quis argentum §. ſed in hac con-*

c competenti * exceptione non numerata b pecuniæ tutus es *: & ex hac c causa cautionem interpositam vitato more d potes condicere f. PP. V. Id. Iun. Sabino II. & Venusto Coss.

Absentia advocati non vitiat sententiam, h. d. Falsi in advocatio ſcili.
Bald. & Salyc.

IV. *Imp.* Diocles. & Maximian. aa. & cc. *Theodotioni.*

VEl amento g absentiæ patroni causæ h, rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur i. S. IV. Kal. Ian. Nicomediæ C C. Coss.

Advocatus qui de quota litis pactiſus, debet offerre advocationem primari, ſeu primatu declarari, & ſecundum Glof. tanquam deprædator.
Bald. *Patiatur etiam aliam partem, de qua in* l. ſi verò non remunerandi, §. fi. ff. *mandati, & idem in procuratore, vt ibi patet, & vel licet, de procu, ſecundum* Pavl. *de Castr. hic.*

V. *Imp.* Constan. a. *Hellado.*

SI qui k advocationum exiſtimationi l ſuæ immenſæ m atque illicita compendia prætuliſſe, ſub nomine honorariorum n ex ipſis negotiis, quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certa o parti cum graui damno litigatoris & deprædatione poſcentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes qui in huiuſcemodi ſaluitate p permanſerint, ab hac profeſſione q penitus arceantur r

VI. *Imp.* Valentinian. & Valens aa. *ad Cilicium*
P. V.

QUiſquis u vult eſſe cauſidicus v, non idem in eodem negotio w, ſit advocatus x & iudex: quoniam aliquem inter arbitros y & patronos z oportet eſſe delectum a. Ante omnia autem vniuerſi advocati ita præbitant patrocinia iurgantibus, vt non vltra quàm litis poſcit velitas b, in licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem protumpant. Agant quod cauſa deſiderat c, temperent d ſe ab iniuria. Nam ſi quis adeo procax e fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum, opinionis f ſuæ imminutionem g paſſetur. Nec enim conſtituentis h commodanda e eſt, vt quiſquam negotio derelicto, in aduerſarij [ſui] contumeliam aut palam pergat, aut ſubdolè. Præterea nullum cum eo litigatore contractum quem in propriam recepit fidem, iniuria i iudex neque aſſeſſor aes pro malo reputet, ſi ſibi ſtandi omnino imminet, ei quo elegit ſibi ius ſtandi: quando offertum adoccationis elegit. ¶ Nec, hoc hanc legem, quæ inſtituit advocatum in bonis moribus: ſi quis ſeruaret hanc legem, reputaretur ſapientiſſimus advocatus quo ad Deum & mundum. Sed credo (vt dicit Bal.) quòd pauci reperiuntur hodie.

p ¶ *Conſiſtere.* b Cauſidicus generaliter dicitur quicunque cauſas dicit, ſiue advocatus, ſiue iudex. Accvrs.

q ¶ *Negotia.* & eodem tempore dicuntur enim tempore poteſt ſecundum quoddam: vt *ſupra de offeſt. l. nemo, circa fine.* quod non placet vt *ibi.* *nemo, de ſtip. & ff. de hereditatib. ven. ſuell. l. prætor.*

r ¶ *Adoccatum.* ſupple cognoscit.) vt *qua deficit advocat partium, iudex ſuppl. l.*

s ¶ *Ordinem.* id t eſt, iudicem. melius enim habet ſignificationem: vt non *ſi de recept. arbit. l. penali.* Accvrs.

t ¶ *Patronos.* id eſt advocatos. Accvrs.

u ¶ *Delectum.* i. differentiam: vt *ſi de vi, aut l. palam, circa prin.*

x ¶ *Vitiſitas.* videtur quòd velitas exponit quandoque ¶ conuiciatio: ſed an advocatus ſi quis obiicit advocato, quòd tuſſit falſum inſtrum, vel calumniatus eſt.

y ¶ *Deſidoret.* quòd vous aliori dolentes non dicat.

z ¶ *Temperent.* id eſt, abſtineant.

a ¶ *Procax.* id eſt, ſuperbus.

b ¶ *Opinionis.* id eſt, ipſa iure erit infamis, ſecundum quoſdam. Tu dic quòd eius opinio gauetur apud bonos & graues. Nam quandoque contingitur, quandoque minuitur famam: vt *de vsur. l. capitalium.*

c ¶ *Imminutionem.* i. d. opinio ſua denigrabitur.

d ¶ *Commoranda.* id eſt, confinſus.

e ¶ *Commendanda.* id eſt, acceptanda.

f ¶ *Contractum.*) *Inter.* Ergo emere vel ſ alibi contrahere cum clientelo non poteſt (& eſt iuſtum, quia omnia dicit propter timorem ſiti, ſicut infirmus ¶ propter timorem mortis: vt *ff. de vsur. capali. l. modum.*) pendente lite: aut verò & poſt *ff. de dol. mal.*

480/C.IV.K.5-4, 379-380
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aduocatus : nullam conferat pactionem. Nemo ex his quos licebit accipere , vel decebit *, aſpernanter habeat ᵇ quod ſibi ſemel efficij gratia libero arbitrio obtulerit ᶜ litigatore. Nemo ex induſtria ᵈ prouocabit iurgium ᵉ. Apud veteres autem Romanos etiam honoratis ᶠ qui hoc officium putauerint eligendum , eouſque licerat orare ᵍ, quouſque maluerint ʰ, videlicet vt non ad turpe ⁱ compendium ſtipémque deformem hæc arripiatur occaſio, ſed laudis per eam ᵏ augmenta quærãtur. Nam ſi lucro † pecuniáque capiantur: veluti abiecti atque degeneres inter ˡ vilíſſimos numerabuntur. Quiſquis igitur ex his quos agere permiſimus, vult eſſe cauſidicus : eam ſolam quam ſumet * tempore agendi , ſibi ſctat eſſe perſonam, quouſque ᵐ cauſidicus eſt. Nec putet quiſquam honori ſuo aliquid eſſe detractum , cùm ipſe neceſſitatem elegerit ſtandi ⁿ, & † contempſerit ius ſedendi. PP. X. Kal. Septemb. Valentiniano & Valente AA. Coss.

In aduocatis concedendis debet formari æquitas , & qui fabricabit aduocatum , præſumitur habere malam cauſam.

VII. *Idem , & Gratian. aaa. ad Olybrium P. V.*

PRouidendum eſt, ne hi quos in foro aut meritum * nobiliſſimos ᵒ fecerit, aut vetuſtas, in vna parte conſiſtant : aliam à radibus ᵖ atque tyrõnibus neceſſe ſit ſuſtineri. atque ideo ſi in vno auditorio ᵍ duo tantùm præ cæteris fuerint, vel plures , quorum fama ſit hilaritatis iudicantis officio ſit , vt par cauſidicorum diſtributio fiat , & exæquetur partibus auxilium ſingulorum , & æqua diuiſio procedat. Si quis verò monitus à iudice, ea excuſatione quæ ʳ nequeat comprobari , cuicumque ˢ parti patrocinium denegauerit , careat foro ᵗ: ſciat etiam nunquam * ſibi ad agendum copiam poſſe reſtitui. Si quis * autem ex litigatoribus detectus fuerit ſeparatim tractaſſe cum plurimis *, & adnerſario ſuo tali fraude ſubtraxiſſe paris ? defenſionis copiam : offendet proculdubio Iniquam à ſe litem fouerit ᵘ, & aſcioratam iudiciariam à ſe deloſam experietur. Dat. Kal. Mart. Trinerio, Valentiniano & Valente AA. vtriſque III. Coss.

Nullus poteſt eſſe aduocatus , qui non ſit Chriſtianus , aliàs iam ipſe, quam rem recipiendo puniatur pœna hic ſtatuta. Salvc.

VIII. *Imp. Leo , & Anthemius a. a. Nicoſtrato P. P.*

NEmo * † vel in foro magnitudinis tuæ ʰ , vel in prouinciali iudicio , vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum conſortiũ , niſi ſacroſanctis catholicæ religionis fuerit imbutus myſterijs. Sin autem aliquid quoquo modo vel quadam machinatione factum , vel orternarum fuerit , officium quidem ſublimitatis tuæ ᶜ centum liberarum auri iacturam pro condemnatione ſuſtineat. Idem verò quicunque auſus fuerit contra prouidum noſtræ ſerenitatis decretum officium aduocationis per ſurrepitionem arripere , & prohibitum patrocinium præſtiterit : ab aduocationis officio remotus , flylum ᵈ proſcriptionis atque perpetui exilij ſpecialiter ſuſtinebit : ſcituris etiam prouinciarum rectoribus , quòd is ſub cuius adminiſtratione aliquid huiuſmodi fuerit attentatum , partis bonorum dimidia proſcriptionem, & pœnam exilij per quinquennium ſuſtinebit. Dat. prid. Kal. * April. Conſtantinop. Anthemio A. II. Coss.

DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDICIORVM. TITVLVS VII.

SIquitur titulus de iis quibus poſtulare pro aliis licet, quique poſtulare in ſuo diuerſorum iudicum, poſſint prætoris parte aut praeſidum horum varia ſuae appellationis. Nam & patroni dicuntur & aduocati & cauſidici, quod cum quaque ſulta ſua expediant , vt Apulius ale 3. Apol. & oratores, rhetores, Gloſſatori, regni. Fuit quidem olim diſcretio inter

a ¶ *Adeuitum.* i. quòd bene ſciant, & quòd bene ſtudiuerint.

o ¶ *Nobiliſſimos.* id eſt, diſcretiſſimos iudices. ¶ Potest etiam hic notare quòd ſciuerit * nobiliſſimi ſi proprie accipia nobiliſſimus, ſicut & vetuſtas, vt hic fabicit , & *l. de ofſic. & parabolani.* vbi dicit *quod qui pro conſuetudine , &c. & infr. de iur. omnis. l. ſemper.* Dic ergo ſecundùm Iſidum ſerbat par diſtributio aduocatorũ : quia ſalaria percipiebant de publico , hodie cessa ſeruatur ʰ. Adnitio. Dic quòd licit hodie aduocati aõ percipiant ſalaria ex publico , tamen ſalaria qui percipiunt à clientelis , ſuccedunt loco ſalariorum publicorum : vt argum. *l. ſeri. infr. tit.* idem eſt hodie idem quod olim quantum ad eaſum huius legis. 2. Item quia eadem eſt ratio hodie, quæ olim, ergo, &c. Ita vult Bart. hic.

p ¶ *A radibus.* id eſt, notis aduocatis qui nõ bene ſciant.

q ¶ *In auditorio.* id eſt, curia.

r ¶ *Ros.* ſciliicet excuſatio.

ſ ¶ *Coiuncto.* ſciliicet ſine eo cum adiuuabat adhoem : ſine aduari, cùm adiuuabat eum.

t ¶ *Foro.* ipſo ᶜ iure.

u ¶ *Nauquam.* id eſt, nullo ᵈ tempore, & nullo loco, ſi autem reſtam habet cauſam , excuſaturus *infrà de excuſ. tut. l. Immoniorio.*

x ¶ *Plurimis.* ſciliicet aduocatis.

y ¶ *Parte.* id eſt, aduocati, qui ſit par aduocato quem habet ille, qui eſt de bonis aduocatis de terra.

z ¶ *Penori.* puniuntur enim * contra eum ſed ex tali præſumptione non damnatur.

NEmo.] Cajvs. Nullus niſi catholicus admittitur aduocatus : aliquoties officiis præfecti prætorio in centum auri libris puniatur. Aduocatus ſi patrocinium vetitum alicui fuerit impertitus in perpetuum relegabitur defenſor autem ciuitatis , qui hoc paſſus fuerit , in dimidia parte bonorum mulctabitur , & per quinquennium relegabitur. Ex textu ibi, *ſin autem*, notatur quòd ille qui aduocatis non admittendum ad officium , debet puniri, ſecundùm Baldum. Cætera plana ſunt vſque ad titulum de aduocatis fiſci.

a ¶ *Nomo.* ſcriptor præfecto prætorio.

b ¶ *Magnitudinis tuæ.* ò præfecte prætorio.

c ¶ *Sublimitatis tuæ.* ò præfecte prætorio.

d ¶ *Stylum.* id eſt, ſententiam damnationis bonorum: vt ſubiicit: & eſt de verbo ad verbum hæc lex *ſuprà de epiſc. aud. l. nemo.*

DE ADVOCATIS DIVER. IVDICIORVM. *Dicite ſuprà de poſtulare. nunc de perſonis poſtulantibus.*

480/C.IV.K.5-4, 381-382
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Praeuaricari dicitur, qui ex altera parte animo, ex altera parte corpore assistit. Idē & qui sui clientis secreta & consilia renunciat.

b Praeuaricatio alia publico, alia priuato iudicio inuenitur, de quo supra.

c Quibusdam tamen videtur, aduocatū vel etiam si condicio eius dederit in lite aliqua, ea non obstante posse pro alio aduocare. Patris & Patroni in eadem caus. in f. de corrept. in f.

d Poena praeuaricatoris, infamia: sed & iure ordinario quoque arbitrio praetoris punitur, adde Menochium 2. de arbitr. iudicum casu 313.

e Sententia per praeuaricationem aduocati lata retractatur apud eundem iudicem.

f Sententia vt sit ipso iure nulla propter corruptionem aduocati tria requiruntur, primum vt de sua aduersarij corruptionis interuenerit. Secundum, vt aduocatus falsas allegationes corruptus fecerit. Tertium, vt sententia fuerit lata contra absentem, ita loquitur §. Marcellus. ante fi. huius Glos. allegatae.

* aliàs docti. se.

g Probationibus deficientibus, probans regulariter calumniari non videtur.

a S*I patronum.*] Praeuaricatum. id * est, ex altera parte animo, & ex altera parte corpore consistentem: vt ff. de praeuari. l. j. & ff. de his qui nota. infa. l. athletas. §. pen. & ff. ad Turpil. l. j. in princ. Item si renūciet consilia suae partis, vt ff. de re militari. l. omne. §. exploratores. b. ¶ Praeuaricationis delictum dicitur duobus modis, scilicet publicum, cùm quis accusat aliquem, aliud prius ad moribus inductum, vt in aduocato c: vt ff. de praeuar. l. j. & lij.

b. ¶ *Impleueris.* id est, praeuaricatum probaueris in publico vel priuato iudicio.

a ¶ Huc pertinet l. 7. J. quando prouocare non est necesse. CVIAC.

c ¶ *Commisi.* id est, peccati, sic d enim infamia: vt ff. de his qui not. infam. l. athletas. §. pen. & extraordinariè punietur: vt ff. de praeua. l. j. in fin. & l. ij.

g ¶ *De principali causa.* lis enim non retractatur, antequam de prouocatione pronunciatum sit, vt in specie l. 29. ff. de iure fisci. CVIAC.

d ¶ *Denuo.* id est, iterum.

e ¶ *Quaeretur.* apud eundem iudicem: vt ff. de mino. l. in causa. §. §. fin. & J. quo. & quan. l. si praefec. & ipso f iure non valet sententia prima: vt hic. ¶ Et sic est contra. ff. de mino. l. minor. §. j. vbi dicit dari restitutionem. Sol. quidam dicunt & hic dari restitutionem, non autem ipso iure, vt ibi. & arg. ff. de re iudic. l. diuus. & inf. si ex fal. instru. per totum tit. f Alij dicunt quod hic allegauit pro aduersa parte, ibi non: licèt pro sua parte dicenda non dixerit, vel dixit non dicenda. §. Tu distingue, vt si est pecunia corruptus, tunc ipso iure, vt hic. & inf. de poena iudic. l. omnes. Si non pecunia, sed precibus, tunc per restitutionem: vt ibi. & ff. ad Trebell. l. forum breuiter. §. cùm praetor. si tamen & calliditas aduersarij interuenit: vt ff. de iud. l. si praetor. §. Marcel. ¶ Sed opponitur ad hoc quod datur de dolo, vt ff. de dolo. l. & elegantur. §. si dolo malo praetor. Sed illud intellige ad caetera damna & expensas, non ad id quod in principali petitione continetur.

f ¶ *Quid si non docueris.* id est, non probaueris. ¶ Et est argu. pro Ioan. quod eo ipso quod quis non g probat, calumniari videtur, & de calumnia est puniendus: vt in auth. de famil. epis. §. si quis autem dictum. & ff. de testib. l. iij. §. idem diuus. ¶ Sed arg. contra. ff. ad Turpil. l. j.

patronus & aduocatus. Illi agebant causas, hi aduocabantur in concilium. Cicero pro Cluentio: Quis enim vnquam non modò in patroni, sed in laudatoris aut aduocati loco videtur: *& Asconius Pedianus:* Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut praesentiam suam commodat amico. *Sed hodie his nominibus abutimur, & aduocamus patronum vt apud illum nostram denunciemus iudicem, vocamus aduersarium, aduocamus testem, ita scilicet haec in iure verba distinguenda sunt. Porro certus fuit in vnoquoque foro aduocatorum numerus ingenuorum vel libertinorum, certa matricula. l. vlt. J. de adsess. certum corpus consortium, collegium sub primicerio qui priores & primates dicuntur* hoc tit. *& qui intra hunc numerum futuri dicebantur, qui vltrà, supernumerarij. Statuti priuilegiarij. Nam & fori priuilegium habent, & immunitatem, & si filiifam. sint quod ex ea professione adquirunt, id omne sibi habent & possident tamquam castrense peculium & filij eorum quoties in locum Statutorum demortuorum supernumerarij sufficiendi sunt, praeferuntur caeteris, supernumerariis etiam in aduocationis officio exercendo antiquioribus, nihilque impendunt pro introitu. Habent & pleraque alia constitutionibus concessa priuilegia reuerentia studiorum, vt ait l. 4. reuerentia literarum, contemplatione literata militia,* vt Nou. Valentiniani de postul. *supernumerarij non sunt priuilegiarij, ac propterea statuti sunt semper nunquam excedunt, supernumerarij oberrant circà fora omnia & publica quoque solatia sine annonas & praebenda illi habent, hi non item. & hac distinctione habita apud Photium dicemus quidam contendit clericis quidem non licere aduocatis esse statutis, sed supernumerariis esse licere, aut certè saltem, quales sunt hodie omnes nulli addicti certo foro, nulli ordini vel matriculae, vel salaris publico.* CVIAC.

g ¶ *Notaberis.* quia patieris eandem poenam quam aduocatus passurus esset, si probasses eum praeuaricatum. ff. & l. mulier. & inf. de calum. l. qui non probasse. & l. 4. & ad leg. Iuliam de adult. l. quamuis. 9. Sed illa in specialibus casibus. ABOLITIO. Vide pulchram glos. quae est in verbo, an vtraque. in authentica. §. calumniator ff. de his qui not. infa.

Praeuaricatio aduocati probata facit aduocatum puniri, & iterum de causa quaeri: non probata facit accusantem puniri, & sententia stari. h. d. Bald. Vel sic: *Ex praeuaricatione sua punitur aduocatus: & sententia lata rescinditur, si praeuaricatio non probatur: allegans punitur, & sententia manet rata.*

1. *Imp.* ANTONINVS *A. Doloni.*

SI patronum a causa praeuaricatum b putas, & impleueris b accusationem: non deerit aduersus eum pro temeritate cōmissi c sententiaatque ita de principali causa g denuo d quaeretur e. Quod si non docueris f praeuaricatum, & calumnia notaberis g, & rebus iudicatis, à quibus non est prouocatum, stabitur. PP. III. Kal. Octobr. Antonino A. IV. & Albino Coss.

Aduocatum qui in terra sua ad magistratum assumitur, extra eam non posse vagari, & in ea posse officium aduocationis exercere, praeterquam contra rempublicam. BALD.

II. *Impp.* VALENS, GRATIAN. & VALENTIN. *AAA. ad Antonium P. P.*

QVi necessariò h patriae i suae debent municipio functiones k, eos decurionibus aggregatos l nolumus euagari m: permittentes vt in negotiis, causidicorum fungantur officiis n, & in ciuitatibus propriis subeant munera o curialium: ita tamen, vt non contra rempublicam ciuitatis in qua honorem hunc consecuti sunt, eis * adesse permittatur p. Dat. XV. Kalend. Septemb. Rauennae, Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coss.

Aduocati non possunt esse collectores collectarum, neque volentes, neque nolentes. h. d. secundum BART.

III. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *ad Africanum P. P.* †

NE * quis ex corpore togatorum, minimè curialibus nexibus illigatus q, prouinciales suscipiat functiones: scilicèt vt ambientibus r claudatur ingressus s, & inuitis necessitas auferatur. Dat. III. Non. Aug. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

Quod aduocati quaerunt ex aduocatione, vel eius occasione: quasi castrensi peculium reputatur. BALD.

IV. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Eustathio P. P.*

FOri tui culminis & vniuersorum iudiciorum aduocati t, quicquid ex huiusmodi professione, vel ipsius occasione quaesierint, id etiam post patris obitum; praecipuum, veluti peculium castrense u, ad exemplum militum, proprio dominio valeant vindicare x. Dat. X. Kal. Aprilis, Constantinop. DD. NN. Honorio XIII. & Theodosio X. AA. Coss.

Priuilegia quibusdam concessa possunt ad alios per principem siue superiorem generalibus verbis transferri. BALD.

V. *Imp.* THEOD. & VALENTIN. *AA. Cyro P. V.*

QVicquid animi largitate, & munificentia principali praestitimus togatis per Orientem eminentissimae praefecturae reuerentia studiorum: id † sibi praesenti sanctione praestitum esse cognoscant patroni causarum illustris vrbicariae y praefecturae. Dat. VII. Kal. Ian. Constantinop. Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. Coss.

Aduocatis nullū munus personale debet iniungi, nisi necessitas consulendi, arbitrandi, & iudicandi. BALD.

h QVi *necessariò.* id est, necessitate, veluti magistratus, qui sunt ad fiscum cuiuscunque municipij.

i ¶ *Patriae.* a genitali curiae: & regitur à dictione *municipio.*

k ¶ *Functiones.* id est, qui funguntur aliquo munere praestando suae patriae.

l ¶ *Aggregatos.* id est, electos vel associatos.

m ¶ *Euagari.* i. ad diuersa officia assumi. Acc. 2. Vel dic, ad militiam vel sollicitudinem aliquam: vt J. de decur. l. curiales vltra. & l. quidā. & l. qui derelicti. l. x.

n ¶ *Officiis.* haec duo permittit.

o ¶ *Munera.* i. munera quae imponuntur decurionibus.

p ¶ *Permittatur.* nisi b in casibus: vt ff. de postu. l. penultima & vlt. quae sunt contra.

q NE *quis.*] *Illigatus.* secus si curialis esset: quia tunc cuncta munera ciuitatis per eum complentur: vt J. de decur. l. curiales omnium. lib. x.

r ¶ *Vt ambientibus.* nec ergo volens admittitur. ¶ Sed contra. J. de pactis l. si quis in conscribendo. Solu. hoc ideò, quia fieret iniuria toti suo ordini. ACCVRS.

s ¶ *Ingressus.* ¶ Contrà J. eodem. l. peritissimum, in fine. Solu. vt ibi.

t FOri.] *Aduocati,* vel assessores: vt J. de adsess. l. volum.

u ¶ *Castrense.* hoc forte non erit hodie, cùm aduocati non habeant salarium de publico: nisi sit aduocatus pauperum: sed in iudicibus communitatis Bononiae potest habere locum: quia ipsi percipiunt de publico: & sic erit quasi castrense. secus si aliunde fortè, & à clientulis. a. Sed certè cùm illud sit subrogatum c loco publici salarij, videtur idem quod olim, quòd sit quasi castrense, arg. J. de adsess. l. volum. vbi nō percipit ex publico. vt J. eod. l. est aduocatio. ad fin. & facit J. de episc. & cler. l. sacrosancta.

x ¶ *Vindicare.* idem in silentiariis: vt J. de silen. l. fin. lib. xij. & facit inf. fami. ercisc. l. si filius. & de inof. testa. l. fin.

QVicquid. Haec non legitur.

y ¶ *Vrbicariae.* id est, aduocati praefecti vrbis.

a ¶ *Sancimus*

a An aduocatus sit cogendus aduersus propriā patriā aduocare seu postulare, vide Bald. hic, Specular. in tit. de aduocat. vers. quid si patiens.

† al. P. P.

* C. T. 1. eo. 3.

b Aduocatus quoties esse regulariter non potest aduersus rempublicam à qua salarium habet.

c Subrogatum sortitur naturam eius cui subrogatum est.

† Priuilegia possunt transferri ad alios per eum cui ius dandi priuilegium est, quod maxime notandum est aduersus eos qui cupiunt nullis aliis quam sibi priuilegia communicari.

480/C.IV.K.5-4, 383-384
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VI. *Idem AA. ad Florentinum P.P.*

SAncimus †, vt aduocatis, qui apud tuam magnificentiam causas acturi sunt, à nullo iudice, nec ab ipsa eminentissima præfectura sollicitudo vlla penitùs iniũgaturised nec aduocatis prouinciarum, vel spectabilium iudicum quisquã existimet aliquid iniungẽdum. Nulla igitur togatis inspectio *, nulla peræquatio ᵇ ingeratur, nulla operis instructio * *, nulla discussio ᶜ, nullum ratiocinium ᵈ imponatur, nullum denique aliud eis mandetur, præter arbitrium ᶠ † in eodem * dumtaxat loco, vbi aduocationis exerent † officium : quinquaginta librarum auri pœna officio feriendo, si legis istius regulas temerare tentauerit. Dat.VIII. Kalend. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XVII. & Festo Coss.

Concordat cum l.quidquid. suprà eod.

VII. *Idem AA. Theodosio P.P. per Illyricum.*

IIsdem priuilegiis, iisdémque immunitatibus poniri togam ᵍ illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga ʰ per Orientem prætorianæ sedis excelsæ, decernimus. Dat.VII. Id. Septembr. Constantinopoli, Theodosio A. XVII. & Festo Coss.

Officium aduocati fisci liberat conditioni curiali. Et quod ex officio quæritur, quasi castrense peculium est, nec patribus, nec suis acquiritur. BALD.

VIII. *Idem AA. Cyro P.P. consulti designato.*

CVm aduocatio ⁱ prætoriana centum quinquaginta numero togatis minimè vel minuendo ᵏ, vel augendo concludatur, iubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum peruenerint, à cohortis ˡ, vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocumque genitis liberos custodiri : postque tale officium depositum, annumque completum, aduocatorum consortio ᵐ abscedere cum comitiua consistoriana : omnéque, quod togatis fori celsitudinis tuæ quolibet casu, quolibet acquiritur titulo: quasi castrense sibimet vindicare nemo patribus, nec suis paternis earum rerum commodum acquirere, legis istius auctoritate decernimus ⁿ : his omnibus etiam ad vrbicariæ præfecturæ aduocationem trahẽdis. Dat.III. Kalend.Ianuar. Valentiniano A. V.& Anatolio Coss.

Si aduocatus ad vnum officium assumitur, ex finito potest ad aduocationis officium remeare. BALD.

IX. *Idem AA. Apollinio P.P.*

SI quis de togatis fori celsitudinis tuæ, vel Illyricanæ, seu vrbicariæ præfecturæ, sive de his, qui in prouincialibus iudiciis causarum patrocinium profitentur, electione tuæ sedis regendæ * prouinciæ munus, potestatémque susceperit : post peractam integrè, ac fine vlla opinionis labe administrationem,& ad illud officium, vnde abstractus est *, & vnde sibi vitæ subsidia comparabat,remeãdi habeat facultatemnec causas orare denuò quadam prohibeatur insidia.Dat.XII.Kalend.Septembr. Constantipoli, Eudoxio,& Dioscoro Coss.

Quando in officia, cui vnus consortus præfuit, plures eligunturquibus illorum illis priuilegiis vtitur, quibus ille solus vtebatur. BALD.

X. *Imp. VALENTIN. & MARTIANVS AA. Palladio P.P.*

BInos ᵖ, qui priores in tui culminis sede inueniuntur,ad patronatum fisci singulis quibusque annis accedere, paribus dignitatis, & priuilegiorum insignibus ambiendos ¶ esse præcipimus,quibus ante hac vrebatur is,qui solus fisci,creabatur patronus.Dat.XIV. Kalend.Iulij. Constantinopoli,Herculano, & Aspotatio Coss.

Sub colore affidendi prohibitus in consilium non debet assumi. Item nullus in aduocatorum collegium assumatur, nisi prius probatum fuerit eum non esse cohortali conditioni adstrictum,& Doctoris iuramento fuerit approbatus : filii aduocatorum, & hi, qui sunt vltra numerum, in subrogationem proponendi. BARTOL.

XI. *Imp. LEO A. Viuiano P.P.*

NEmini licere sancimus aliquem, sub adfidendi ᵍ colore staturis centum quinquaginta aduocatis, quos sibi eminentissima præfectura in consilium * assumpserit, aggregare. ¶ Non aliter verò consortio aduocatorum tuæ sedis aliquis focietur,nisi prius in examine viri clarissimi rectoris prouinciæ, ex qua oriundus est,præsentibus cohortalibus ʳ gesta confiant,quibus apertè pateat † cohortali vitæ ˢ, ac fortunæ eiusdem minimè subiacere. [Atque hæc fieri volumus] si præsens vir clarissimus rector prouinciæ fuerit in eius examine:si verò abfuerit, apud defensorem sui oppidi gesta confiant.Iurisperitos * etiã eorum * doctores iubemus iuratos sub gestorum testificatione deprimere, esse eum,qui posthac ᵗ subrogari voluerit,peritis iuris instructum. Filios autem togatorum excellentiæ tuæ, qui vel nũc causas agunt, vel futuris temporibus æstauerint,exceris * supernumerariis anteferri.Illud insuper decernimus, vt etiam his, qui vltra centum quinquaginta aduocatos eminẽtissimæ tuæ sedis reperiuntur,liceat,& apud virum spectabilem proconsulem, vel præfectum augustalem,vel comitem Orientis, apud viros etiam spectabiles vicarios,& apud rectores prouinciarum negotia perorare. Dat.Kalend. Februar. Constantinopoli,Magno,& Apollonio Coss.

Officium aduocati fisci olim durabat anno, nunc durat biennio. BALD.

XII. *Idem A. Eulalio P.P. Illyrici.*

SAncimus * patronum fisci iudicio celsitudinis tuæ non iam quotannis ᵇ,sed biennio ᵃ pro vetere consuetudine finem officij sui sortiri : saluis eidem consortio ᶜ priuilegiis omnibus, quæ à retrò Principibus meruit manentibus. Dat.X. Kalend. Mart. Constantinopoli,Basilio,& Viuiano Coss.

480/C.IV.K.5-4, 385-386
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Petitionem. Nec illa legitur. Et nova, quibus hoc in loquitur in adiuncatis Alexandriæ, ſed ſuperior lex omnes, in adiuncatis præfectis pertinebit.

b ¶ Inſcribi. In ſcola Alexandriæ. Accvrs.

c ¶ Filius. vt T. ad l. numini § filius. Accvrs.

d ¶ Decorari. Nota, quibus retentis * dignitatem habet. Accvrs.

e ¶ Ab. ſc. adiuncatio filii: & durante hoc tempore, vſque ad quod tempus datur eius officio: vt T. l. prima, & T. ad l. §. apodiarum Accvrs.

f ¶ Et vtentibus. & facit T. vt. §. l. laborum. §. ad hæc.

g ¶ Defuncti. adiuncati filii. Accvrs.

h ¶ Quinquaginta. numero ſalarium eius anni: vt T. ad l. poſt dum. §. hæ quoque. quæ eſt contra. Accvrs.

i ¶ Inuitus. Ergo arg. à contrario ſenſu ſumpto, ſi velint ſaltem poſſunt. poſſunt.

k ¶ Et ſic argum. eſt contra, Ex. l. ne quis. Solo. ibi durante officio adiuncationis: hic non. Accvrs.

l ¶ Aduocati, qui diuinantur. id eſt, diuortia, propter quæ diuinantur. nam ipſi non diuinant, ſed iudex. Accvrs.

m ¶ Rata. id * eſt, firma. Accvrs.

n ¶ Laſſa. vt quia propter omiſſas aliquas allegationes * initi quia ſententiam exponunt: cum constantia. & poſtmodum reſtituuntur per adiuncati induſtriam, cius causa. Accvrs.

o ¶ Fatigata. vt quia ſæpe multos tempore causa protracta.

p ¶ Adiuncatur. & merito adiuncati: namque. &c. Accvrs.

q ¶ Militat. Hic & quilibet in ſuo officio vt. in quibus cau. Mill. l. l. Inſt. & Illud, Militare in ſplendi cunabulis. Accvrs.

q ¶ Iqum. vt acquirant quod non habent. Accvrs.

r ¶ Priuam. vt * non perdant quod habent. Accvrs.

s ¶ Poſtmo. ne intamentur, vel ne in ſeruitutem deducantur. & facit §. ult. l. Mandabile.

t ¶ Post dum. Non legitur. Accvrs.

u ¶ Mandatorum. vt T. ad l. Libam. Accvrs.

x ¶ Sexaginta quatuor. qui erant in præſenti, ſc. ſecundi præfectorum, qui ſunt alia mutiuera, qui fuerat omnes erant cum

Nomina eorum, qui ſunt de collegio, debent ſcribi in matricula: & debet ſcribi tempus, in quo recepiuntur in ipſa matricula, quia probat eos eſſe de collegio. Et ſi adiuncatus decedit, integrum ſalarium, quod à ſiſco recepit, ad heredem transmittitur, ſaltem illum annum. BALD.

XIII. Imp. Leo, & Anthemius aa. *Alexandro duci Ægyptiaci limitis, & præſidi Auguſtali.*

Petitionem * vtorum diſertiſſimorum adiuocatorum Alexandrinæ ſplendidiſſimæ ciuitatis, quam de fori ſui matricula, & ſiſci patrono obtulerunt, meritò admittentes, hac ſanctione decernimus quinquaginta ſtatutos haberi: eoſdemque nomina pro tempore matriculæ conficiendæ inſcribi b: & eos adiuocationis officium in iudicio tam vtri ſpectabilis præfecti auguſtalis, quàm vtri ſpectabilis ducis Ægyptiaci limitis peretibus adhibere: cæteros verò vltra memoratum numerum conſtitutos, apud alios iudices eiuſdem Alexandrinæ ciuitatis peroratre, ſilliis c ſcilicet ſtatutoeum in loco deficiencium ſupernumerariis anteponendis. Egredienzem autem poſt biennium ſiſci patronum, contemplatione laborum, ex conſularis † moderatoris prouincæ dignitate decorari d: licentia, facultateque ei * non denegandi, cùm vtus exegerit, tam pro ſe, quàm pro * filiis, parentibus, & vxoribus f, necnon etiam perſonis ex præſuerto latere vſque ad quartum gradii conſtituris, patrocinium ſuum adhibere. Quando autem ſiſci patronum mori contigerit, gradu † eum ſequentem ſine vlla dilatione in locum eius ſubrogari: heredibus defuncti è nihil exinde ſibi commodi adquiri poſſe ſperanteris *. cundis priuilegiis, quæ hactenus habuiſſe noſcuntur, necnon his, quæ ſuggeſtio tuæ magnitudinis continet, etiam in poſterum intactis, inuiolatiſque ſeruandis: quatenùs huiuſmodi delato eis liberalitate noſtræ ſerenitatis honor, poſſint in otio, & tranquillitate reliquum vitæ ſuæ tempus peragere, nulla eis inuitis † ingerenda ſollicitudine.

Adiuncati miſeribus opiperentur: quia per eos tanquam per miſeros vtar, & patrimonia hominum defendantur. BALD. Vel ſic: *Adiuncati dicuntur miſeriores: & ita ſunt neceſſary Reipublicæ, ſicut alij miſeres armorum.* SALYCET.

XIV. Idem aa. Cellarari P.P. Illyrici.

Aduocati, qui diriminte x ambigua ſata l cauſarum, ſuæque defenſionis viribus in rebus ſæpè publicis, ac priuatis laſſa m erigant, fatigata * reparant: non minùs prouident humano generi, quàm ſi prælliis, atque vulneribus patriam, parentéſque ſaluarent. Nec enim ſoles noſtro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos n. militant † namque cauſarum patroni, qui gloriofæ vocis confiſi mentime, laborantium ſpem o, vitam p, & poſteros † defendunt. Dat. γ. Kalend. April. Conſtantinopoli, Zenone, & Martiano Coss.

Aduocatus transmittit ad heredem ſalarium totius anni, in quo moritur. SALYCET.

XV. Imp. Leo a. Diofcoro P.P.

Post duos * ſiſci patronos, qui ex anterioribus conſtitutionibus iiſdem beneficiis muniuntur *, ſexaginta quatuor * togatos, qui in præſenti ſunt, à primo vſque ad ſexageſimumquartum imperialibus beneficiis perfrui cenſemus, quibus ſiſci patroni; liberique eorum honorati ſunt. His quoque illud adiiciendum eſſe ſtatuimus, vt ſi quis patroni * ſiſci adeptus gradum †, fatalem diem obierit, veniatſa totius anni * ſolaria, ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad heredes, ſeu ſucceſſores ſuos, ſiue liberi, ſiue extranei fuerint, transmittendi tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato liberam habeat facultatem. Dat. XVII. Kalend. Iunij, Conſtantinopoli, Feſto, & Martiano Coss.

XVI. Imp. Leo ſenior, & Zeno aa. *Iuſtiniano* † P.V.

Ad ſimilitudinem * ſexaginta quatuor aduocatorum fori amplißimæ prætorianæ præfecturæ b, quindecim tantùm ex foro tuæ magnitudinis, qui in præſenti gradus primos obtinent, poſt ſiſci videlicet patronum, eiiſdem priuilegiis noſtræ munificentiæ beneficio perfruantur, quibus ſiſci patrono, liberique eorum muniuntur. Dat. XVII. Kalend. April. Conſtantinopoli, Leone ſuniore A. Coss.

XVII. Αὐτοκράτωρ Ζήνων.

Ὁ τῶν βασιλικῶν νόμων τὸν τάξιν ἔχων διοικήσεως, οὐ μὴ μόνον ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν ἀγορανόμων ἐστὶν ἀξιῶν.

Latini.

Nemo multùm dicit aduocatis, qui in ordine (ſeu inter numerum) ſunt, præter præfectum prætorio.

XVIII. Ὁ αὐτός.

Δεῖν ἐκ τοιούτου, μὴ μὴ πλείονας τοῦ ἑξήκοντα τῶν συνηγόρων, ἀλλ' ἢ τριάκοντα.

Latini.

Is non protrahitur, niſi in ea non reperiantur tres aduocati: duo enim ſufficiant.

XIX. Imp. Zeno a. Paulo P.P. per Illyricum.

Iubemus * aduocationem fori tui culminis * centum quinquaginta † (ſicut antè conſtitutum fuerat) aduocatis * concludi eundémque numerum

quorum

480/C.IV.K.5-4, 387-388
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quoties vel professionis fine * vel morte, vel quocunque fortit casu immiuutur, electione magnificæ tuæ sedis impleri: ita vt in præsenti quidem, & hinc vsque ad biennium [b] ad implectionem * † supra definiti [d] numeri subrogandi, sine vlla cohortalis, aut cuiuslibet deterioris conditionis quæstione succedant: solos videlicet aduersus eos apparitoribus [e], si qua competit [f] actione: quam certum est, postquàm fisci patronatum officio impleto exegerint *, euanescere. post lapsum § verò biennii † foro tuæ magnificæ potestatis inferi postulantes [h], non aliter nisi sub gestorum confectione minimè eos cohortali conditioni subiacere patefactum fuerit, admittantur. Cuncta sanè priuilegia, quæ magnificæ per Orientem præfecturæ aduocatis ex diuinis retrò Principum, seu inclytæ recordationis Leonis, vel nostris sanctionibus indulta sunt, tuæ quoque gloriosissimæ sedis cauſidicis absque vlla discretione competere, per hanc in æternum valituram legem sancimus. Dat. VI. Kalend. Ianuar. Constantinopoli, Decio, & Longino Coss.

a ¶ *Fine.* quia ibi biennio iam finitus.
b ¶ *Biennium.* quasi dicat, vltra non durat.
c ¶ *Ad implectionem,* alias, *ad plenitudinem,* sc. numerum.
d ¶ *Definiti.* quasi dicat, sc. quam supra definiuimus. Accvas.
e ¶ *Apparitoribus.* alias, *apparitionibus.* sc. primo curiæ, vnde illi erant cohortales.
f ¶ *Si qua competit.* quia interim non extitit accusationis tempus.
g ¶ *Post lapsum.* facit T. *eod. l. nemini §. ad aliter.*
h ¶ *Postulantes.* id est, petentes eorum esse aduocatos.

† *autem.*
† Videtur legendum, *vtrum minimum l. pertinet. nisi. in pent.*
* Probatur hac sanctione negotium potest, vbi dixi ad Lex. *sup. eod.*

DE ADVOCATIS diuersorum iudicum.

Superiori titulo diuisi de illis aduocatis, qui adhuc sunt in officio aduocationis: sed hic inquirit de illis, qui iam dimiserunt officium illud: vt patet ¶. *eod. l.* 1. & T. *Iubemus.* 3. *ad hac.* & §. *Illos.* & §. *vt autem.* & l. *petitiones.* & *Laudabile. vnde nullus est superfluus: vt quidam dicunt.* 2. *Item superior de postulatione completum est tam ea, qui pro se, quàm ea, qui pro aliis postulare possunt.* 3. *Aut in illis duobus completitur tantùm ea, qui pro aliis. Vel titulo superiori inquirit de illis, qui forte erant in matriculis defensorum de publico peri-pholabi: hic de aliis.* 4. *Vel aliter supra de illis aduocatis, qui necesse habebant postulare in certis iudiciis, vel in certo loco, puta in illa ciuitate, vel in illa prouincia: hic de illis, qui necessebabant postulare certè certis iudiciis in quacunque essent prouincia, ciuitate, vel loco.*

i ¶ *Vbemus.* Non legimus.
k ¶ *Primatum.* erat enim quidam aduocatus, qui præerat aliis, & erat * antiquior supra alios.
l ¶ *Et sidaria.* id est, salarium. nam solarium est eis habere salarium. Accvas.
m ¶ *Consequi.* facit T. *eod. l. patrimon. circa principio.*
n ¶ *Aduocatorum.* qui sunt sub primate.
o ¶ *Consortium.* sc & T. *de sportulis. vel l. non plures.*
p ¶ *Officium.* prædicti primates, siue antiani, qui poterant quiescere.
q ¶ *Pro iugali.* b & sc T. *eod. l. patrimon §. ad hac.* & T. *eod. §. l. petitionem §. licentia.*
r ¶ *Forum.* primatum Codex.

* *Aduocatus primas dicitur, sive antiquior.*

b Iugalis hic pro vxore sumitur, *vt Ioannes Crotus*, vt & Paulo.

Aduocati prætorii in aduocatos fisci assumpti, cohortali conditione liberantur tam ipsi, quàm eorum liberi, & eorum patrimonium. SALVCET.

XXI. *Idem A. Thomæ P.P. per Illyricum.*

Aduocatos amplissimæ tuæ sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum, & officium prouehuntur, vnà cum liberis iam natis, vel posteà procreandis, ab omni cohortalis, seu cuiuslibet deterioris conditionis vinculo immunes, ac liberos cum patrimonio suo conseruati decernimus, cùm constet hoc iamprìdem tam aduocatis amplissimæ prætorianæ per Orientem, quàm magnificæ vrbicariæ præfecturæ sacris constitutionibus esse indultum: & non dubium sit non tantùm eas, sed etiam sublimissimæ tuæ sedis germanas esse potestates. Dat. XII. Kalend. Decembr. Patricio, & Hypatio Coss.

XXII. *Idem A. Constantino P.P.*

Vbemus [i] pro tempore primatem [k] aduocatorum fori viri illustris comitis Orientis, per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia [l] sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi [m]: hoc quoque transactio, professionem aduocationis deponere: consortio videlicet eorumdem aduocatorum ad quadraginta tantùm viros redigendo; itaut si qui superfluì sunt, iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minimè reliciantur, nemine alio eis adiciendo: ne quadraginta virorum numerum aduocatorum [n] consortium [o] excedere contingat. Ad hæc eos, qui (prout statutum est) fisci patroni depositerint officium [p], posteà quoque non prohiberi singulos tam pro se, quàm pro iugali [q] sua, & socero, & socru, necnon genero, & nuru, liberisque propriis, colonis, & seruis ad se pertinentibus, aduocationis fungi officionec ædiculas eorum [r] metatorum [s] onere molestari, si tamen [t] in vna tantummodò, sinique domo singuli talem perrogarium sibi vendicare maluerint. Pro sportulis præterea modum [u], quem notitia [x] nobis porrecta declarat, tam pro his, quàm pro colonis, & eorum seruis custoditi: neminique præberi licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra eos excedendi. Nec de cætero quemquam antè quàm per statuta [y] tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio sociari. Et filios [z] aduocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum, qui fisci patronatum deposuerint, superstitum, vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eique gratis, & sine sumptibus [a] sociari, si & ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem his, qui fisci patroni officium adepti sunt, vel fuerint, non tantùm superstitibus, sed etiam morte præuentis prospiciatur: tam ad heredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum vocatus fit, solatia eius transire, hisque seruari: quàm ipsos, qui fisci patronatum iam deposuerunt, vel posteà deposuerint, minimè cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis [b], seu deductionis [c] onere (nisi speciali

i ¶ *Iubemus.* quasi dicat, vtrum non durat.
k ¶ *Primatum.* erat enim quidam aduocatus, qui præerat aliis, & erat * antiquior supra alios.
l ¶ *Et sidaria.* id est, salarium. nam solarium est eis habere salarium. Accvas.
m ¶ *Consequi.* facit T. *eod. l. patrimon. circa principio.*
n ¶ *Aduocatorum.* qui sunt sub primate.
o ¶ *Consortium.* sc & T. *de sportulis. vel l. non plures.*
p ¶ *Officium.* prædicti primates, siue antiani, qui poterant quiescere.
q ¶ *Pro iugali.* b & sc T. *eod. l. patrimon §. ad hac.* & T. *eod. §. l. petitionem §. licentia.*
r ¶ *Forum.* primatum Codex.

* *Aduocatus primas dicitur, sive antiquior.*

b Iugalis hic pro vxore sumitur, *vt Ioannes Crotus*, vt & Paulo.

a ¶ *Argentum.* *conuenientia seruis seruiendum.*

b Dubito filij professionem aequalibus, & [illegible] hac expetitio. Vide Rutin. l. *infra eod.* [illegible]

a ¶ *Sumptibus.* Hoc argumento, quòd b filij duchorum non debent aliquid dare pro sumptibus, cùm legum ordinatrix, vel extraordinariè, vel extraordinariè, vel examinantur, & quòd alijs etiam æque bonis præferantur.
b ¶ *Exhibitionis.* in iudicio faciendo. Accvas.
c ¶ *Deductionis.* vt dicantur initi ad Principem, vel ad aliam iudicentiis vt fabricii.

480/C.IV.K.5-4, 389-390
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ſpeciali auctoritate noſtra) moleſtari: & in prouincia incuſandos per ſententiam * viri ſpectabilis comitis Orientis, vtpotè competentis iudicis, conueniri, atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Iulij, Conſtantinopoli, Sabiniano, & Theodoro Coss.

Hac lex priuilegiat aduocatos fiſci. SALYCET.

XXIII. *Idem A. Euſtathio P.P.*

LAudabile [b], vitæque hominum neceſſarium aduocationis officium, maximè principalibus præmiis oportet remunerari. Ideoque iubemus viros clariſſimos fiſci pro tempore patronos fori tuæ celſitudinis ſolemni die feſtiuitatis Kalendarum Ianuariarum ipſius tantummodò anni, per quem tale peragunt officium, inter ſpectabiles ſacri noſtri conſiſtorij comites diuina noſtræ ſerenitatis manu puncti conſequi ſolatia [c] †. Et poſtquàm tale depoſuerint officium, ſi quidem filios ingenuos habeant, eos clariſſimorum notariorum inſeri [d] conſortio ſacras ſolitas epiſtolas tribunorum [e] ſine quadam ſuffragij ſolutione percepturos. Et ſi quis per ſententiam ſublimitatis tuæ monitus, ſuper agnito debito, vel agnita cauſa, quæ ingeritur ei, confeſſionem exponere paratus ſit: eum non arbitrio † delegato, ſed tunc temporis fiſci patronis, vel alterutri [f] eorum, ſi alter adeſſe non poſſit, pro more tamen ſolito ſub actorum teſtificatione intimari †. Quotieſque de nuptiis [quis] ſine dotalibus inſtrumentis mutuo contrahendi matrimonium animo celebratis, ſuper affectu [g] ſuo liberis ex huiuſmodi coniugio iam extantibus, vel necdum procreatis, legitimis allegationibus [h] [a] vti maluerit, eas [i] apud eoſdem pro tempore fiſci patronos, vel alterutrum eorum (vt dictum eſt) geſtis interuenientibus commendari [k], ita videlicet vt iuri cognitæ allegationes abſentibus [l] perſonis, ſi quæ comperant, ſeruentur intactæ. His inſuper quicunque apud viros glorioſos pro tempore conſules mancipia ſua, libertate donare voluerint, ante latos fiſci patronos ad eaſdem libertates * peragendas propriam aduocationis vocem accommodare. Aliis nihilominus priuilegiis, quæ iam pridem memoratis † vel fiſci patronis, vel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diuerſis modis indulta ſunt, ex hac etiam ſanctione noſtra in ſua ſtabilitate duraturis. Dat. XII. Kal. Decemb. Conſtantinopoli, Ariouinio, & Meſſala Coss.

Nota, quòd nullus poteſt aſſumi in aduocationis officium, niſi tempore ſtatuto ſtuduerit, quod tempus eſſe quinque annorum Baldus ait: idque videtur probari ex proœmio Digeſt.

XXIV. *Idem A. Sergio P.P.*

PEritiones. [m] * virorum diſertiſſimorum fori præſidialis ſecundæ Syriæ prouinciæ aduocatorum cum competenti moderatione cenſuimus admittendas: & iubemus [n] pro tempore primatem eorum per biennium fiſci patroni fungi officio, & ſolatia ſibi communi conſenſu deputata, per idem biennium conſequi: hócque tranſacto profeſſionem aduocationis deponere, conſortio videlicet eorundem aduocatorum ad triginta [o] tantummodò viros redigendo, ita vt ſi qui ſuperflui ſunt iam eidem conſortio ſociati, de aduocationis officio minimè reiiciantur; nemine alio eis adiiciendo, ne † triginta virorum numerum aduocatorum excedere conſortium contingat. Ad hæc, eos, qui (prout ſtatutum eſt) fiſci patroni depoſuerint officium, poſteà quoque non prohiberi ſingulos tam pro ſe, quàm pro iugali ſua, & ſocero, & ſocru, necnon genero, & nuru, liberiſque propriis, colonis, & ſeruis ad ſe pertinentibus aduocationis fungi officio: nec ædiculas eorum, metatorum onere moleſtari: ſi tamen in vna tantummodò, ſuáque domo * ſinguli talem prærogatiuam ſibi vendicare maluerint. Pro ſportulis præterea modum [p], quem noticia nobis porrecta [q] declarat, tam pro his, quàm pro colonis, & eorum ſeruis cuſtodiri: neminique præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedendi. Nec de cætero quemquam antequàm per ſtatuta tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe, ſupradicto conſortio ſociari. Et filios aduocatorum, vel adhuc in tali conſtitutorum officio, vel eorum, qui fiſci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum, vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi, eique gratis, & ſine ſumptibus ſociari, ſi & ipſi (prout diſpoſitum eſt) ſolito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem his, qui fiſci patroni officium adepti ſunt, vel fuerint, non tantùm ſuperſtitibus, ſed etiam morte præuentis proſpiciatur: tam ad heredes fiſci patroni, qui ſemel ad talem gradum vocatus ſit, ſolatia eius tranſire, hiſque ſeruari: quàm ipſos, qui fiſci patronatum iam depoſuerunt, vel poſteà depoſuerint, minimè cuiuſlibet actus publici ſollicitudinem nolentes ſubire compelli, nec exhibitionis, ſeu deductionis onere (niſi ſpeciali auctoritate noſtra) moleſtari: & in prouincia incuſandos per ſententiam viri clariſſimi prouinciam, in qua degunt, moderantis, vtpotè competentis iudicis, conueniri, atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Decembr. Anatolio, & Agapito Coss.

XXV. *Imp. Iuſtin.* * *A. Mariae* † *P.P.*

REſtituenda [r] ſunt clariſſimis eloquentiæ luminibus [s] ſexaginta auri libræ, quas ſub imperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris [t], necnon fideiuſſorum vires æſtimantibus, tamen auferendas credidit præparata poſterioris ſubtilitas Principis [u]: vt iam liberalitate noſtri numinis, viri clariſſimi fiſci patroni præfatam auri ſummam ſine fraude annis ſingulis conſequantur, ab ampliſſima tua ſede pari lance in vtrumque [x] diuidendam. Nam vniuerſis redditur, quod pro voto [y] omnium primatibus

a ¶ *Per ſanctionem* commutationem.

b L *Audabile.* Non legitur.

c ¶ *Solatia.* aliâs, *ſolarium.*

¶ Nota de ſtrenis *, de quibus ſtrenis habes expreſſè in decr. xxxiv. diſtinct. cap. ligant. & xxvi. q. vii. non obſeruetis.

d ¶ *Inſeri* [illegible], iubemus, quod eſt ſuppl. & hoc dicit percepturos ſine quadam ſuffragij ſolutione.

e ¶ *Sacras ſolitas epiſtolas tribunorum,* id eſt, miſſas à tribunitia. Vel hic expone, vt ſ. *ead. l. reſtituenda §. ſacras.*

f ¶ *Alterutri.* ſ. duo fiſci patroni.

g ¶ *Affectu.* id eſt, contracto matrimonio per affectum.

h ¶ *Allegationibus.* id eſt, probationibus.

a ¶ *Allegationibus.* Vide ſcripta ad *l. penult. §. de teſtib.* Hic verbum allegationis non probationem ſignificat, ſed vel exceptionem, vel defenſionem, vel proteſtationem quamlibet, quæ fit apud acta. GVLI.

i ¶ *Eas.* allegationes.

k ¶ *Commendari.* id eſt, allegari, & probari.

l ¶ *Abſentibus.* Nota, teſtes [b] poſſe recipi abſente altera parte ante litem conteſtatam ad publicationem faciendam: vt in *authent. de teſtibus. §. & hoc verò, coll. vij.*

m P *Eritiones.* Et hæc non legitur.

n ¶ *Iubemus.* ab iſto verbo in antea vſque in finem eſt hæc lex de verbo ad verbum *ſ. ead. l. Iubemus.*

o ¶ *Ad triginta.* Contra *ſ. ead. l. Iubemus,* nam ibi quadraginta, hic triginta. Sed ibi in alio foro, quàm hic.

p ¶ *Modum.* id eſt, quantitatem.

q ¶ *Porrecta.* id eſt, petitionem nobis porrectam ſuper hoc petebant enim ſe non teneri ad ſportulas, vel teneri ad parum in cauſis ſuis.

r R *Eſtituenda.* Hic eſt intentio huius legis: quia olim [c] ſexaginta libræ dabantur patronis fiſci: ſed Zeno abſtulit eas patronis fiſci, & deputauit pedaneis iudicibus, & quibuſdam aliis, qui arbitrabantur, & æſtimabant vires fideiuſſorum datorum pro rebus pupillorum, & poſteà Zeno eſſe æquū credidit, ſi eis, qui æſtimabant res fideiuſſorum, auferrentur pro parte: non tamen in totum abſtulit. ſed Iuſtinianus omnino abſtulit, & prioribus reſtituit.

ſ ¶ *Luminibus.* id eſt, aduocatis fiſci.

t ¶ *Arbitris* id eſt, pedaneis iudicibus.

u ¶ *Principis.* eiuſdem Zenonis, (imò Anaſtaſij.) CONT.

x ¶ *Vtrùmque.* aduocatorum fiſci. erant enim duo * vt *ſ. eo. l. j. [illegible]*

y ¶ *Pro voto.* id eſt, ſi [b] aliquod beneficium, vel priuilegium concedatur alicui poteſtati puta rectori pro-

a ſtrena.

† Scriptum ſic in duobus manuſcriptis.

b Teſtes recipi poſſunt abſente altera parte ante litem conteſtatam ad publicationem faciendam.

* arbitrio.

† intimare.

c Aduocati fiſci quæ ſalaria olim habebant.

† liberaliter.

† memoratis ſimpl.

* Tota hæc lege pene [illegible] verba eſt ſ. [illegible]

a Aduocati fiſci duo.

b Priuilegium alicui, puta officiali conceſſum, intelligitur conceſſum & eius ſubditis.

† vel, donec [illegible].

* vel, domo.

a Legendum, [illegible] Coll. [illegible]

† Mariano.

480/C.IV.K.5-4, 391-392
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

umiæ, vel similibus omnibus, qui sub eo sunt, videntur esse concessum. & est sic, *ff. de rendi. & demon. l. mancipiis.*

a ¶ *Primarius.* id est, aduocatis fisci, qui postsine aliis aduocatis, cùm eligebatur ex peritioribus aduocatorum: vt *Lend. l. Iubemus.*

b ¶ *Alterius.* ecce enim duo aduocati fisci, quorum vnus, vel alter facitibus litteras approbatorias: vt & *Lend. l. Iandabitis, §. & post quam.*

c ¶ *Mittendas.* sc. aduocati fisci.

d ¶ *Ad hac.* adiuo. augere dignitatem illustrisf superiorum triuenoeli, & notariorum: vt vni concessa dignitas prodit alteri amico, vel non amico, *dummodò de* fas prouincia sic.

e ¶ *Signo.* scil. codicillus ¹, id est, litteras, quas alicui dirigit superior de præstando domestico, vel priuilegio aliquo, pari fere, quod fit illustris.

f ¶ *Alterri.* sic *l. de diuersis iudicij. l. j.*

g ¶ *Istibus.* id est, de illo loco, vnde sunt.

h ¶ *Nostrum.* homines dicit, id est, arrhabiatores aduocatorum nostrum purpuram, id est, non, qui fama vestiti de purpura. Accvs.

i ¶ *Pium.* id est, vnus horum arrhabiatorum poterat inter domesticos militi, alter pedinum in locum defuncti.

k ¶ *Paucioribus.* scil. tribuni, & notarij.

l ¶ *Offerendos.* id est, mittendos.

m ¶ *Dicatissimorum.* id est, dilectissimorum.

n ¶ *Stipendia.* id est, donatiis, quos habent pro expensis.

o ¶ *Solatiis.* id est, salariis.

p ¶ *Tyronibus.* id est, arrhabiatoribus.

q ¶ *Indicari sunt.* Nos his maiorem ² honorem deberi his, qui electi sunt ab Imperatore ad aliquam dignitatem, quàm his, qui ad eandem dignitatem sunt electi ab aliis. sic & *ff. de alim. scil. fin.*

r PEr hanc legem. Non legitur.

s ¶ Pulsat. vel, percipit aut, quod est infrà. Accvs.

t ¶ *Eorum.* sc. aduocatorum.

u ¶ *Numerum.* scil. in matricula. Alij ergo alterum quinquagintà, qui sunt pestra scripsi, non possunt pestra ibi extari, sine pons.

x ¶ *Gratis.* sic & ¶ *vel l. Iubemus. §. & filius.* & Codex.

tibus * indulgetur. Sacras insuper epistolas, quibus approbantur viri clarissimi tribuni prætoriani, & notarij, non vnius tantùm nomine, sed alterius ᵇ quoque verius præstandas perspicimus, sive suos filios, sive alios quosdam diuerine illustrandos ᶜ. Ad hæc, altiore ᵈ beneficio codicillos, quibus illustris honoratur dignitas, confiquantur quos ᵉ vnius solùm nomine eisdem viris facundissimis daturos eos pollicemur, profuturos scilicet alteri ᶠ eorum, altero concedente: seu qui ex prouinciis suis, vel ex amicis voluerint, in prouinciis tamen degentibus. Licentiam eis præterea facimus binos homines singulis annis iisdem ᵍ offerendi, nostram ʰ adoratores purpuram, fluturis inferendos præsentialibus † domesticis, vnum ⁱ equitum, alterum scholæ peditum, in vacantem eorum locum, qui diem functi sunt: nullo dum superesset, de militia venundanda pacto cum eis interposito, quorum eiusmodi conuentiones interfunctis tamen vt iidem viri facundissimi ʰ cùm offerendos ⁱ eosdem credderint homines, bina solidorum pro singulis milia, nihilque amplius, nouerint dependenda viris magnificis comitibus dicatissimorum ᵐ domesticorum, id est, æquitum quidem pro eo, qui inter equites meritus est: peditum autem pro eo, qui inter pedites inferendus est, solitis videlicet statim stipendiis ⁿ, necnon etiam cæteris solatiis ᵒ iisdem tyronibus ᵖ deputandis sine quolibet alio dispendio. Aliis etiam priuilegiis potiantur, quæ diuersis temporibus consequuti sunt, sive per augustos apices, sive per dispositiones, & sententias amplissimæ tuæ sedis: nam qui nobis digni iudicati sunt ᵍ, hi multò magis in anteriorbus quoque sunt adiuuandi. Dat. Kalend. Decembr. Constantino ipso A. & Eutherico Coss.

XXVI. *Idem a. Theodore v. c.* *

PEr hanc legem ʳ decernimus, ne anteqàm in octoginta tantùm virorum numerum fori tui culminis tognatorum collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte concedatur, aut possit: nisi vel * eorum ˢ filij, qui triginta priorum obtinent numerum ᵗ, facundiæ studiis eruditi, gratis * videlicet, & sine vllo suffragio, aut fortasse exteri ᵛ non vltra duos per annos singulos facundia & ipsi conspicui, taxati fuerint: nullo deinceps postquàm in octoginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet tursus ambitione, vel astutia quantitatem auiuro. Interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus sortem, quam ipsius temporis ordo suppeditat: & vt in mercatorum ˣ contractibus, loca permutandi: & adhuc tyrones iam interesse veteribus. Hoc etiam pronunciandum censemus, ne quis ex his in aliis degat regionibus, relicta obseruatione gloriosæ tuæ sedis. Nouerint etenim qui post nomen impetratum patroni litium, vltra trium annorum * spatium ex sacratissima hac vrbe morandum duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia virorum huiusmodi concedenda sibi: vt ne † repetitis ex industria * prædictæ sedis auctoritatibus prorahantur, aut multiplicetur peregrinationis ʰ excursus. Quorum omnium si quid vel minimum quocumque tempore fuerit violatum: viginti primates eiusdem ordinis, & qui pro tempore sollicitudinem ab actis in amplitudinis tuæ gerent officio, adiutores etiam eorum * denis singuli libris auri frientur, quòd aduersus imperialia constituta ferentariis nostræ tendentibus non statim obiecerint ᶜ intercessionem legis præsentis, aut non restiterint, & omninò non prohibuerint, ne quid temeretur contrarium: cùm nec in administratores sublimissimæ tuæ sedis, si non intentè custodierint disposita salutaria, & vt non temerentur, prospexerint, quæ ne deerit decem auri librarum. Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fisci patronis fori tuæ celsitudinis, ad exemplum priorum temporum, ex arca tui iudicij consultorum post decursum celerem * aduocationis, & labores gloriosos egni exeant: non (vt sæpe contingit) incerto die præstentur, sed cùm ad medium iter peruenerint patrocinij rerum fiscalium, id est, Kalendis Octobribus per annos singulos ᵃ sine cunctatione ᵇ soluetur. Quicquid insuper priuilegiorum retrò Principum facta affatibus, vel auctoritate tribunalis ᶜ, cuius interest ᵈ, huic eidem ordini datum offertur, insinuatum ferrari. Cumque lite quisquam eorum ᵉ pulsatus fuerit, seu ciuilis causæ certamine, aut criminalis quæstionis obtentu, hic ᶠ, vel in prouinciis: cùm per concessum ᵍ tempus eorum adesse quemquam euenit ʰ, nullas executores sportulas adsequinec ⁱ qui controuersis mouendis inseruiunt, aut excipiendo, seu præparando †, vel officio quolibet alio, quorumque nomine † *spectanda* sumptum exigendum censemus *. Dat. Id. Februar. * *cuius.* Constantinopoli, Iustiniano, & Opilione Coss.

XXVII. *Idem a. Archelao v. c.*

NEmo ᵃ, excepta Menandri ᵇ fisci patroni persona, speret de cætero permutationem falsibus, superiore gradu capiaro, fruituram se ¶ benef. in,

Epistolam. §. & filius.

y ¶ *Extrà.* id est, extra.

z ¶ *Et vt in mercatorum.* subaudi, Et interdicenda licentia.

a ¶ *Indulgetur.* id est, cuiusdetur aduocati.

b ¶ *Peregrinationem.* sc. aduocati.

c ¶ *Eorum.* scil. primatum.

d ¶ *Obiuerint.* sic & *l. de appell. l. quotiens iudices.*

e ¶ *Per annos singulos.* nam intiplicabat anni fiscali secundum antiquos in Kalendis Aprilis.

f ¶ Et sic est aggiornatum * pensione solenda in medio anni. sic & *ff. soluto matrimon. l. Quæstio. §. vsque.*

g ¶ Sed aggiornati, *ff. de rendi. & demonst. l. Pueblim.*

h ¶ *Sine cunctatione.* id est, sine mora.

i ¶ *Tribunale.* id est, iudicis.

k ¶ *Cuius interest.* id est, ad quem spectat dare talia priuilegia.

l ¶ *Eorum.* sc. aduocatorum fisci.

m ¶ *Hic.* sc. in Roma.

n ¶ *Conuiuium.* sc. dilationis.

o ¶ *Euenit.* quia venit in termino constitutum.

p ¶ *Nec.* subaudi, ab illis, qui, &c. & accipe sumptum exigendum, quod est in hac lege.

q ¶ *Emo.* non legitur.

r ¶ *Menandri.* propriè nomen aduocati fisci.

s ¶ *Prouisorum.* sc. qui fecerunt falsum.

* *adiuum.* vtile.

* Professus, & iuratus doctissimus in medio anni solueretur hanc collegio. * Vide cap. 1. tituli. de rescriptis & ed. ex. fragm. Pyr. Cvjac. † sic.

480/C.IV.K.5-4, 393-394
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Qui ſit beneficio. ACCVRS.
b ¶ Mercij, qui ſunt advocati, & non pro ſaltuq.
c ¶ Exhibent, qui ferunt ſaltum.
d ¶ Agnos. id eſt, officium. & facit ſ. de muneribus. & hoc l. vt gradatim.
e ¶ Membranae. Not. non habet privilegium, qui per * ſaltum poſtulat. ſic & de eo, qui de furcidis, antequam fit discorsus.
ADDITIO. Vide de hac verb. de libelis. per Salicetum pro. ſit r. tenlo, quam illi non per Gloſ.
f Di conſtitutione. Non legitur.
g ¶ Id eſt, ſed.
h ¶ Mobere. ſcilicet conſtitutio.
i ¶ Rarum. ſc. advocatorum Illyrici.
k ¶ Commoda. id eſt, licentia habita à ſuperiore.
l ¶ Aſſiſtere. id eſt, eſſe cum ea.
m ¶ Illyricum. Illyricanae. ACCVRS.

DE ADVOCATIS FISCI.

Quale quodam ſpecialiter ſtatuendum in eis, qui de eis dicit.

CONST. IV.] CARVS. Si pro fiſco, non per perſonam privatae advocati, permittis ſalarij vbi non ſolant advocati cum in eadem causa conſiſtere probibeas. Ex illa lege nec, aiqua. quod licet non ſolarum ſalarium doctoribus, non tamen poſſunt immediat ſacere Rudd. ſecundum Rudd.
n ¶ Agitaſſe. ſed non vſque ad finem.
o ¶ Propinae. ita advocatus fiſci.
p ¶ Placitis. id eſt, conventionis, vt dicunt id ſtatum. n. Vel dic placitis. ſc. Principum.
q ¶ Praeſtare. in eadem causa, ſecus in aliis vt l. d. penal. niſi in eadem causa: vt ff. de poſtul. l. penult. & ſic. leges b in patrono privati, & ſalarium non ſolutum: vt l. de iudi. l. propriamdum. §. illo prouidabili.
POSTS.] CARVS. Si in una causa pro fiſco advocati: ſi in alia causa pro priuato contra fiſcum poſſit conſiſtere, quaeritur? & dicitur, quod ſic. VIVIAN.
q ¶ Pro auctoribus per legem illam.
r ¶ Diuiſum. niſi in caſibus: vt ¶ penultimo dicti.
FISCI.] CARVS. Si pro fiſco advocat, quae ſ patronis aerarij [h], ſeu dum officium exhibent * causis fiſcalibus, nec poſſ impletum agnen[i] impertita mordranae *. Dat. XII. Kalend. Septembr. Iuſtiniano, & Opilione Coss.

REVIII. *Quae conſtitutio hic deſiderantur.*

REIX. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuuenal. p. p.*

DE conſtitutione [f] diuinae recondationis Iuſtini patris noſtri ſuper rogatis ampliſſimae tuae ſedis prolata, Illyricani advocati poſtulauerunt à nobis eis clarum fieri, ſi [g] locum etiam circa eos poſſit habere [h], ſiue cum commeata, ſiue ſine commeata iudicio ſublimitatis tuae abſuerint. Sancimus itaque talem legem generaliter etiam in perſona eorum [i] valere, vt ſi quis ſine commeatu [k] vltra continuum biennium † abſuerit, vel cum commeatu vltra quinquennium, de matricula penitus abolearur nulla licentia ei danda gradum ſuum vindicare, nec inerum viris diſertiſſimis rogatis eiuſdem ſedis aſſiſtere [l]. Perfruatur igitur advocati eiuſdem [m] ſublimitatis hac noſtra generali ſanctione.

DE ADVOCATIS FISCI.
TITVLVS VIII.

REIX *Longitur hic titulus ſuperiori, non quaeſ illo ſit de hoc, qui priuatorum, hic de his, qui fiſci causae agunt, ſed etiã quia ex corpore illorum deſignatur advocati fiſci ſecundum ordinem, quo recepti ſunt in numerum advocatorum. Id eſt, ex ſorte, ſeruiſ, vt Spectatores inquirit in Iuriſtino Gere, qui causis fiſcalibus interuenant, & ſalariorum incumbent: ceteraque: vt l. 4. §. advocatum. E de his quae vt indigat. l. 3. de delat. & quae deſiderent alia accuſatores, vt ſe hodie, & ſecuſſe Maximum Imperatorem Gallienum ſuſpicione reſert in deſcripta ſacra. Principes appellant accuſatores rei. Hi quoque omnia habent privilegia, atque etiam libri eorum, & hi peculiãnt. qui in ſua praeſertim praeterit fiſci cauſae agunt, commenta in eadem ſiue cum advocatis ſuis agitauerunt priuatim, & in ſua praeſtiti vobis cum gaudentur l. 19. & vt. E. tit. proxi. & inde Nouell. Theodoſ. de poſtul. Curiales, inquit, qui poſſ. ſtrenuiſ. aequatur priuat. advocatis in amplitudine ſua poſtulant. per ſubſtituendum munia ſua ciuitatis agnoſcere, & hoc privilegio omnia praeponuntur circulo ſuperiore. Hic titulus eſt de officio advocatorum fiſci, vel ut ne advocatione hic procurator Cuſtodia diſtinguat cauſae ad potiuna, vel aerary ſacrili. vlt. ne aliq. conjunxerit adſint contra fiſcum, quamdiu ſunt advocati fiſci, etiamſi de publica monetam ſalarium accepiſſent l. 1. ac ne deſpicio quidem offerit in ea cauſa, quam, cum erant advocati fiſci, agerunt pro fiſco l. 2. niſi forte ſin. aqui liberorum, aut parentum, aut pupillorum ſuorum nomine. l. penult. & vlt. E. de poſtul. Nam & adiunctae quam advocatio poſt fuit, atque ſiſ pupilli tutor reliſtum, in eadem cauſa pupilli adeſſe poſſ. ea ex Maſſonio Sabino Gellius refert 1. cap. 13. & Principes reſcriptis confirmarunt d. l. vlt. de priuatorum advocati fiſci ſuppliunt loco fiſcalis, nec ſed nomine fiſci ſaepe accuſationes ſuſtinuant l. 3. & elegantur Philiſtarum in Cypro, advocationum ſuae rationem reſtituit, patrocinium aerari penult. E. eiu. poſtul. vocat vbi ¶ multa ſcribit. & Sabino in Pelle, vbi vbiorum Barbiuiuſ, & Baſilius in epiſt. eunjuſ ¶ mutis. qui intermittunt pro fiſco in aula apud Comitem Iuſtiniarum ad eſt. ſacrarum largitionum. In prouincia ſolitiſ apud proconſulem Cuſtoris, in vrbe apud praefectum aerary. CYIAC.

Fiſcalem cauſam advocatus fiſci non debet deſerere praetexta ſalarij non ſolati. BALD.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Claudio.*

QVm te fiſci cauſam agitaſſe * proponas *quaeſitis te ſalarium percepiſſe negas, tamen placitis [p] acquieſce. Ebs enim, qui cauſam fiſci egiſſent, prohibitum eſt aduerſus fiſcum patrocinium praeſtare ¶. PP. XIII. Kal. Ianu. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Qui in vna cauſa fiſco praeſtitit patrocinium, ne alia poſtſ aduerſo fiſcum poſſulare. h. d. non tamen vetatur in generali advocate fiſci. BALD.

1. *Imp.* VALERIANVS & GALLIENVS AA. *Frequentio.* †

POTES auctoribus [r] nobis adeuerſus fiſcum quoque patrocinium exhibere priuatis: dum tam ſolliciti cauſam, quam tu, cùm fiſci advocatus * fueras, fortè tractaſti, ſuſcipere declines *. PP. VI. Kalend. Mart. Valeriano II. & Gallieno AA. Coss.

Advocatus fiſci nihil debet omittere tamen aliquam litem non debet per calumniam mouere. h. d. nec alia lex. BALD.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Aliam praemiſſi Africa poſt alia* †.

FISCI advocatus poenas metuens, caueat ne fiſcalia commoda occultet, neve vllo * negotio [s] exiſtente, fiſci nomine priuatis audeat calumnias commouere. Dat. VI. Id. Nouembe. Treu. Conſtantino A. IV. & Licinio Cæſare IV. Coss.

Procurator Cæſaris non debet cognoſcere, abſente advocato fiſci inter fiſcum, & priuatum, ſed advocate praeſente. BALD.

1. *Imp.* GRATIAN. VALENT. & THEODOSIVS AAA. *ad Dominicum comitem rerum priuatarum.* †

RATIONALES * priuatae rei cauſis, vel ſactis aerarijs * praeſidentes, examen praeſente † fiſci advocato ſuſcipiant *. PP. XVII. Kalend. Ianuar. Merobaude II. & Saturnino Coss.

DE ERRORE ADVOCATORVM, vel libellos, ſeu preces * concipientium *.

TITVLVS IV.

SI advocati hic quoque propriis ciuiſ. advocatorum conſiſti, errorem advocatorum non mere diligentiam adiunctum, ſed praeſtitibus, nec contradictoribus intra triduum, & addit errorem quoque libellorum nihil mere diligentibus. l. 1. ſeparatum libellorum: ab advocatis: hi agunt, illi ſcribunt, & ita l. mutis. E. de poen. alia interdictum advocatorum, alii libellorum conuiuentur. Libelli, qui de aegrotantis Antiſtitis in Rhetoricis, ſunt preces, vel deſiderantur in ſcribere, vel commentarium, vel alio, vel litera dimiſſa. Iuriſ. igitur libellorum, quidem petitum mutum. CYIAC.

480/C.IV.K.5-4, 395-396
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Et quæ.] CAYVS si in causa mea aduocatus fuisti, & aliqua me præsente, & intelligente allegasti, perinde allegata sunt, ac si egomet allegassem. & intelligendum quod effectum; quia sicut ego si retractem, reuocare possem errorem vsque ad sententiam: eodem modo & tu. VIVIAN.

a ¶ *Præsentibus.* & intelligentibus.

b ¶ *Perinde.* quoad iuris rationem. sicut ergo b sciens errorem potest corrigere vsque ad sententiam: ita. *C. de iuris, & fac. igno. l. error.* sic & aduocati secundi loco. & H. quidam contrarie *l. ad.* fin. dicit.

Quod præsente parte aduocatus profert, ipsa pars proferre videtur.

1. Imp. ALEXANDER A. Aurelio.

EA, quæ aduocati præsentibus * his, quorũ causæ agũtur, allegant, perinde b habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. Kalend. Mart. Albino, & Maximo Coss.

Error aduocati potest reuocari vsque ad sententiam, & etiam in causa appellationis. BALD.

11. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Vipsæ.

SEntentiis finita negotia, rescriptis reuocari non oportet b. Nec enim quæ constituta sunt, (id est) † vt aduocatorum error litigatoribus non noceat, tibi etiam opitulari possunt: cum re præsente neque causæ palam es continenti, id * est, triduo † proximo contradixisse, neque post sententiam appellationis remedio (si tibi hæc displicebant) vsum esse proponas. Dat. VI. Kal. Sept. Viminacij CC. Coss.

Error scribentium libellum non notat parti, probato errore. BALD.

11. Imp. GORDIANVS A. Regato militi.

ERrores eorum, qui desiderata, id est, preces c scribunt, veritati præiudicium afferre non posse manifestum est d. Et ideò si condemnationem, cuius mentionem libello infertam * esse proponis, manifestè probare potes non intercessisse e: alle-

c Vsitati non præiudicat error scribentis.

d Obstetio facta relatione sed instrumentum non obligat, si aliud instrumentum contrarium, vel fit confessum.

e Probati negatio nocere potest.

VT † QVÆ DESVNT ADVOCATIS * partium, iudex supplet.

TITVLVS X.

THe quoque dignum erat de aduocatis propriis etiũ iudicari posse iudicem supplere ea, quæ dictis partibus, vel aduocatis, dicere potuit, & quærere ea, quæ dicta, quæsitaque non sunt, etiamsi a, cuius res est, ea nequaquam dicat, nequaquam quæsuerit: quia de re dubitabatur, propterea quod, vt est apud Gellium, XIV. cap. ij. patronũ hoc videtur esse, non iudicem. Sed vt negotia possit iudex congruentiora sententiam, & certam, sicut necessaria cognitio cũ eam supplere aduocatorum, aut partium, & similiter nolit l. vlt. ff. de appell. iudicem officio litigatoris partis adimplere, atque ea re hanc circulum malim ita emendare, Vt quæ desunt aduocatis vel partibus, iudex supplet. CYIAC.

Iudex ex officio suo supplere potest in iure, non in facto. ALEXAND.

1. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. ad Honoratum.

NOn dubitandum * est, iudicem, si quid à litigantibus, vel ab his f, qui negotiis adsistit, minus * fuerit dictum: id supplere *, & proferre *

VT QVÆ DEsunt aduocatis partium, &c.

Si errores aduocati, quid iuris sit, ambiguum fuerunt diuinam dicant. ADDITIO. 1. *Vt sic secundum* Bald. *Dictum est supra, qualiter errores aduocatorum corrigantur: hic qualiter omissa supplentur.*

k ¶ Aduocatis. *De iure proferre iudex, & supplere: vt quia aliter dicit, pertinaci dicere: vnde de aequitate saluatis mihi rectitudi fecit non sin mihi fitinlatum. inquit eum tem dicere debitum obligatum re corrit hoc proferre iudex. 1. Vel si dicat obligatum re, non tamen adducat legi, nam tunc iudex supplet inducendo legem 3. vel cum aliter inducat mihi bonum legem, iudex supplet bonum. 4. Vel malitiè potest hic dicere hoc modo, quod iudex hic proferat, cum aliter dicit falsum: (vt cum dicit aliquem obligatum sibi aliquam actionem) sed non dicit tam id est, ut adducit legem: vel si dicit falsum, & tam, (id est legem, sed non bonum) iudex supplet melius tam. de facto * autem supplere, vel proferre non debet, quod est in nocum, vt primo: sed sic, vt iudex, vel per actiones.*

NOn dubitandum est.] CAYVS. Si aduocatus tuus minùs pro te allegauit, quàm debuit: vel omisit, quod omittere non debuit: hoc supplere potest iudex, & proferre: dummodo iuri contrarij te confortem. VIVIAN.

l ¶ *Ab his.* vt aduocatis, vel procuratoribus. d

m ¶ *Minùs.* etiamsi nihil diuerint quia minùs dicit, qui nihil dicit: vt *ff. de verb. sign. l. minùs.*

n ¶ *Supplere.* cum minùs omittes.

o ¶ *Et proferre.* cum penitus omisit. & dictio minùs consentit verique: vt *ff. de verbo. l. libud. §. minùs.*

¶ Et not. hic, quòd iudex * suppler de iure, vt hic, inducendo legem, vel argumento ad casum, fundendo, non stando: vt *ff. de*

Principe, vt retractetur sententia, an sit audienda, quæritur? & respond. quòd non, nam negotia per sententiam, &c. maximè cùm hæc mulier intra triduum, errorem aduocati non reuocasset, atque à sententia appellauit, cùm appellare potuit.

¶ Not. quòd inconsiderati dicitur fieri, quod sic intra triduum, & sic ſ quis inconsiderati esset si aliquid probaretur, sufficit, si hoc probet intra triduum: vt *hic, & l. de iudi. l. fin.* Nota vltertiùs, quòd error potest reuocari, & corrigi in causa appellationis: & sic habes, quòd confessus appellat: quia in causa appellationis potest reuocare errorem, & probare contrarium. hoc probatur aperte *ff. de appell. l. creditor.* §. *infra.* Bald. *hic.*

h ¶ *Operetur.* vt & E. vt *hic pendente. l. 1. §. & l. finitur. reficiat non poſſ. l. 1. §. & l. de prescript. l. cum. & l. de iudic. l. si cum tibi.*

i ¶ *Triduo.* ſ ſi contingat, quòd dumtaxat per tres dies causa durauit post errorem, & sic non obstat ſ. *de in. & fac. igno. l. error.* Alij, vt Placen. dicunt errorem aduocati intra triduum tantùm posse corrigi vt *hic, & l. de iudi. l. fin.* 1. Prima versio: vt E. *ord. l. 1.*

¶ De errore suae satisfactum apud eorum vsque ad sententiam: vt *l. de iudi. l. indicio.*

¶ Instituit in verecundo fuerunt ea poſſ fuisse adhiberi.

¶ De praetiprione vitiosa Gaiana, vide Dynam. vsuff. de praeiudicio. num.

¶ Inconsiderati dicitur, quod de intra triduum, quod ad verum pertinendi in inclusioni cùm diuinè transferre. Sic *l. vlt. inf. de iud. vide c. 1. §. 3. inf. de posit.* Cyiac.

¶ Iudex pertinet & inspiratus fuisse ipsa sententia nullam ad alias, vide varias exceptiones apud Socini cap. 197. quæ incipit, Iudex iuratus.

Iudex ex officio suo supplere potest in iure, non in facto. ALEXAND.

1. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. ad Honoratum.

NOn dubitandum * est, iudicem, si quid à litigantibus, vel ab his f, qui negotiis adsistit, minùs * fuerit dictum: id supplere *, & proferre *

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 397-398
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

quod sciat legibus, & iuri publico [a] conuenire. S. XVI. Kalend. Mart. Diocletiano V. & Maximiano IV. AA. Coss.

EX QVIBVS † CAVSIS infamia irrogatur.

TITVLVS XL.

[illegible]

Missus in carcerem, vel vinculatus causa maleficij inquirendi, non est infamis. BARTOL.

I. *Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Manilio.*

INfamiæ [b] † detrimentum minimè tibi affertur ob id solum, quòd in carcerem coniectus [c] es, vel vincula [d] tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. PP. sine die, & Consule.

Publicanus condemnatus in duplum: quia exegit indebitum, non notatur infamia. BALD.

II. *Idem AA. Frontio.* †

NEque furti [e], neque vi bonorum raptorum, neque peculatus [f] damnatus intelligi potest, qui cùm plus debito nomine debitorum exegisset, [g] in duplum à præside condemnatus est. 8. PP. V. Id. Ianu. Laterano, & Rufino Coss.

Pœna accessoria diminuitur ex parte pœna principalis. Et potest iudex causa cognita alterare pœnam delicti. BALD. Vel sic: *Vbi iudex ex causa minuit pœnam criminis, videtur super infamia transigere.* IAC. BVTR. Vel sic: *Si pœna maleficij fuerit per sententiam diminuta, videtur infamia esse remissa.* ALEXAND.

III. *Idem AA. ad Alexandrum.*

ET si [h] seuerior [a] sententia dici debuit [i], tamen cùm proconsul vir clarissimus [k] certis [l] rationibus motus mitiorem sententiam dixerit, & ordine decurionum te biennio abstinere iusserit, transacto [m] tem-

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 399-400
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Remiſſa.* Cum enim poenam remiſit, & ſequelam *, hoc eſt, infamiam remiſiſſe videtur. ¶ Sed contra, *l. de poena. abolit. § fine.* Sed ibi loquitur de indulgentia principis quam facit poſt poenae interpeſitionem voluntatem poenae gratiam facere, & non infamiam: hic eam iudex in ſua ſententia poenam remittendo imponit: cauſa contingit * pro maiori & non pro eiuſdem, aliàs ſecus: vt *ff. de iniur. l. ob mea*, quae eſt contra *.

¶ Item nota, quod non diſtinguas ſecundum H. ex quo crimine fuit poena haec minor impoſita: vt *ff. de decur. l. ſig. & de poſtu. l. imperator.* 2. Sed quidam diſtinguit, vt ſi tale erat crimen quod non importat infamiam habentem: quod hic dicit, aliàs datur etiã poena infamia: vt *ff. de decur. l. generaliter.* §. *ſi. & l. ad tempus.* quod nõ placet. & ſi nõ cauſa cognita fuit mutata poena: vt *l. ad ſiſpu.*

¶ Item nota, quod haec & ſuperiori. l. videbatur infamia irrogari, & poena indigenda: ſed nõ eſt ita. ¶ Item quomodo poteſt iudex poenã mitigare vel augere, cum hoc ſit in legis poteſtate: vt *ff. ad Turp. l. j. §. ja. fin. §. & ff. ad munic. l. ordinem 9. refert.* Sola. ibi non fuit cauſa cognita: hic fit. 2. Vel ibi poteſt ¶ ſententiam non poteſt: hic in ſententia poteſt: vt *ff. de poen. l. hodie.* 3. Nec dicas illud eſſe verum in extraordinariis tantũm crimiõibus vt poſſit augeri vel minui poena in ſententia: nam idẽ dicitur in publicis iudiciis & extraordinariis: vt *ff. de poen. l. reſpiciendum. in prin. & Laur. ſuffra. §. fi. & ad l. Cornel. de ſicij. Lauretan.* 4. Et plenius ſuper his potes dicere: vt *ff. ad l. quid ergo. §. poena. in fin. ſed quomodo poteſt poenam iudex. hic.*

S*I Poſidonium.*] C A S V S. Poſidonius aliquod crimen commiſit propter quod erat relegandus. iudex cauſa cognita condemnauit eum in annum, eàm erat relegandus in quinquennium, nunquid elapſo anno deſinit eſſe infamis? Certè ſic: quia non debet conſiderari ſententiae diuersitas, ſed tam dicha: & ſic accipitur propriè relegatum & condemnatum. 2. Vel dic damnatum propriè: & tunc dic caſum, quod erat relegandus vſque ad annum, & condemnabatur in quinquennium & dic fecerint ſententiae, ſolitere dictae. ¶ Not. quod haec lex legitur duobus modis: vno modo in ſententia mitigante: & tunc finis legis non correſpondet principio: niſi conſideremus ſententiam non proutqualis eſt, ſed prout regulariter eſſe debuit: ſecundũm glofam. quae expoſitio non placet. 2. Secundo modo loquitur in ſententia poenam augente, id eſt, aggrauante, tunc finis legis ſtat principio, ſed principium ſtat impropriè: quia ponitur tempus pro tempore. Et ſecundũm has lectiones tota iſta l. non poteſt niſi vnam cauſam cum ratione, ſecundũm Bald. *hic.*

b ¶ *Si Poſidonium*, proprium nomen.

c ¶ *Relegatum.* Exponunt quidam, id eſt, relegandum * & quid dicit]. damnandum f, id eſt, damnatum fic: & ponitur ſi tempus pro tempore. T. *de leg. & conſtit. l.* & hoc idẽ, vt differat à lege ſuperiori. nam ſecundũm hoc ibi mutatur cauſa cognita, hic augetur. 2. Tu dic etiam propriè poni haec verba: & quod minuit hic: ſicut & ſuperiori legi: ſed in alio notatur diſcretia, quia haec in relegato: illa de eo qui eſt ab ordine motus. hi enim ſuo contraxerunt h in quibuſdam, vt nullus eorum impiens tempore ad annum addiuri honorem, niſi tanto tempore ſtuerit iterum, quantum in pena ſtatit. ad veterem autem ordo ſimiliter adhibitus quando vocabit: ſed cum vocabit, differens i nam ab ordine motus ipſo iure ſtatim recuperat: relegatus autem, niſi per nouam electionem: vt *ff. de decur. l. q. inprim. & ad munic. l. ordine.*

d ¶ *Remiſſa.* aliquam duplicaretur tempus: vt *ff. de poenis. l. mai damnum §. quiſque.* 2. Vel quaeritur poena afficiatur, & ſic infamia eſſet: vt *ff. de poenis l. capitalium. §. in mulieres.*

e ¶ *Damnandum.* id eſt, damnatum.

f ¶ *Operet.* poſt tempus poenae ſtatutum: vt *l. ordine. ff. ad munic. & l. qui eſt vno §. ad tempus. ff. de re milit.* aliàs autem eſſet perpetua eriam poſt tempus poenae: vt no. *ff. de pa. l. in ſeruorum. §. fin. & in* aliàs, nocendo. *ſemma ſuiter cita.*

g ¶ *Quoniam.* pro quia.

h ¶ *Sententia.* ſcilicet dictae, ſecundũ quod ſũ. 2. Vel dic, dicendo, ſecundũm aliam poſitionem: et modũ dicendi.

i ¶ *Damna.* cuiuis damnã vocat infamiam.

k ¶ *Poſſipere.* non dic ¹ infamia dicitur transgreſſi eſt, finitiri *ff. ex. l. quid ergo. §. fin.*

l ¶ *Decurione.*] Publicus, pro m quibus contingit aliquam infamem fieri ex gente poenae: vt *ff. ad l. Iulian.* m ¶ *Probabile eſt.* propter priuilegii perſonae: & ideò non ex ſtatuta poena ipſo iure: ſed propter decurionatum infigi non poteſt: vt *ff. de decur. l. q. §. j. & l. fin. &]. de pa. l. decurionum. & l. ſi maiorem. & l. decurionem. & ff. de iniuſ. rupta. l. ſi quis publ. §. item. de poen. l. mar. §. ipſa ſerè. & §. penultim. &]. de quaeſt. l. diuo Marco.*

n ¶ *Tu ſcriſſiſti* ſilicet decurionem, vel decurionem.

o ¶ *Clariſſimus.* improprie, id eſt, clare & amplae dignitatis: vt *l. vel. l. ceſſ. ſeuerior.*

p ¶ *Notatur et.* quia condemnatus et actione * famoſa, ſcilicet infamia: vt *ff. ad l. j.* Vel crimine iniuriarum, ipſo conſi: tratus quia ſimilitur eſt infamis: vt *ff. de pub. iud. l. Infamem.*

A*D tempus.* C A S V S. Aliquid commiſiſti, propter quod in opus publ. condemnatus es ſeruire, vſque ad quinquennium puta: an elapſo quinquennio remanetur infamis? Videtur quod ſic. & quod dicit ſeruito priuet ſtatu, die vt in cuiuſcunque & libertate.

q ¶ *Publicum.* hic fuit mitigata poena ſine cauſa: vt *ff. de publ. iudi. l. Infamem.*

r ¶ *Damnari.* alia damnati erant damnati in perpetuum: quia tunc perdunt ciuitatem, quod dic vt]. *de poenis. l.*

¶ *Statum.* id eſt, ciuitatem & libertatem: ſecus ſi in perpetuũ ſi. quia tunc ciuitatem perderent: vt *ff. de pa. l. quidam. in fin.* Illi enim qui * damnat vel damnantur in opus metalli, vel in miniſterium metallicorum, vel in metallum, amittunt ciuitatem & libertatem. Item damnatibus vinculis afficiuntur dati in metallum, quam alii. Item relegantes minorem poenam damnantur in maiorem: vnde refugit ab opere metalli damnari in metallum. & poſtea hoc *ff. de poen. l. quidam. & l. capitalium. in principio. & §. illum. & §. in mulieres & Laur. damnam. §. inter eos. & de var. reg. l. capitalium. in fin.*

s ¶ *Subiicitur.* propter poenam poenae quod eſt tale, vt infamem faciat poſt tempus poenae datum, ſecundũm quoſdam. 2. Tu dic idẽ, quia damnatus eſt de publico * crimine, & ſic eſt infamis: vt *ff. de publ. iudi. l. Infamem.*

¶ Item contra *l. ord. §. Solubile* ſine cauſa cognitione: ibi cum cauſa cognitione fuit mutata.

N*Eme.*] C A S V S. Si vbi hereditas paterna delata eſt, & ab ea abſtinuiſti an propter hoc efficiaris infamis? & reſpond. quod non videbatur quod ſic, quia fama patris per creditores iniuriatur: vt *Inſt. qui ma. non poſſ. contractum tamen eſt* ut iuris: vt hic. V V L G A R.

a ¶ *Infamis.* eo enim videbatur quia patris ſuam per creditores iniuriari videbatur: vt *arg. Inſtit. qui manumitt. non poſſ. §. j.*

a Poena remiſſa an & poena ſequela, id eſt, infamia remiſſa intelligatur.

b Iudex mitigare poenam poteſt cauſa cognita.

c Iudex an & quando poſſit poenam augere vel minuere.

f Iuraperiodo.

d Iudex poenã mitigare poteſt cauſa cognita: idẽ quod decurionem latum, non poſt, vt hic. Item & poſt *l. quiuerunt. ad de poena ſe. ſimum. l. ſi quis id quod ſi diuiſ. omnium ciuium.* Dic poſſe augere, non minuere, etiam ſi ei conſtaret innocentem: tamen ſiſto cuio iudex ad principem referre debeat. *§. 2. inf. de quaeſtionibus.*

e Relegatus pro relegando.

f Damnatus pro damnando.

g Tempus pro tempore quidam ponitur.

h Relegati & ordine moti ſimiliter.

i Relegati & ordine moti differentia.

Publicus quibus ex-cuiuentur infamia.

a Damnati pro infamia.

b Transigere de infamia ſignificat non poſitionem generi.

c Tollegatio infamiae.

d Aliam, dati.

e Tollunt habentur actione famoſa: famoſa, inquam, vel iniuriarum, vt ſic, eſt infamia datur ordinem pertinet, Bartol.

f Status pro ciuitate & libertate.

g Damnati ad publicum opus perpetuum ciuitatem amittunt.

h Damnatis in metallum eſt poena cauſa grauior, metalli, & ceteris metalli differentia.

i Infamis ſic qui publicum crimine condemnatus eſt.

k Iniuria ſpecies habetur non habetur.

480/C.IV.K.5-4, 401-402
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*i furti.*] Casus. An mulier de furto condemnata efficiatur infamis? & respond. quòd sic, sed si penes eam ignorantem rem furtiuam esse reperiatur & ad exhibendum & rei vind. condemnata eam nolit restituere, & iuratur contra eam in litem, & in restitutione rei & ad interesse condemnata sit: an quia in plus condemnata est, sit infamis, quæritur? & resp. quòd non. [illegible]

Si furti † condemnata es [a] cimitra verbera quoque fustium famæ damnum subiisti [b]. Quòd si res furtiua, quam alter surripuit, apud te ignorantem [c] comperta est [*]: non læsit existimationem tuam durior sententia [d]. PP. X. Kalend. Mart. Antonino A. & Geta utrisque II. Coss.

II. Idem AA. Lato.

Neminem sequitur infamia ob defensa [*] † publica negocia patriæ suæ. PP. XII. Kal. Mart. Antonino A. & Geta vtrisque III. Coss.

Condemnatus ex iniuria facta etiam persona vili, est [*] infamis. Bald.

X. Idem AA. Seuero.

Iniuriarum ex persona quoque serui [f] damnatus [g], infamia notatur. PP. IV. Kalend. Aug. iisdem Coss.

Cessio bonorum non irrogat infamiam. Salyc. *Et nota quòd cedens bonis non est infamis, licèt in quibusdam locis ligetur ad columnam.* Bald.

XI. Imp. Alexand. A. Honoratæ. †

Debitores qui [*] bonis cesserint, licèt ex ea causa bona eorum venierint [h], infames non fiunt [i]. PP. X. Kalend. Maias Maximo II. & Æliano Coss.

Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis, fit infamis. Bald. & Salyc.

XII. Idem A. Donato.

Si te expilasse hæreditatem sententia præsidis constiterit: non ex eo quòd non & alia [k] pœna tibi irrogata est, furti improbioris infamiam euitasti [l]. PP. Kalend. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Improperium patris, filios non infamat: lædit tamē opinionem filiorum apud bonos & graues. Bald.

XIII. Idem A. Nouerca.

Ea quæ pater testamento suo filios increpans scripsit, infames quidem filios iure non faciunt: sed apud bonos & graues opinionem eius [m] qui patri displicuit, onerant [n]. XIII. Kalend. Nouembr. ipso A. III. & Dionysio Coss.

Tortura non infamat. Bald. Vel sic: *Fustigatus vel tortus ad veritatem eruendam, non infamatur.* Salyc.

XIV. Imp. Gordianus A. Iuuentio.

Nullam existimationis infamiam [*] auunculus tuus pertimescat ictibus † fustium

I*niuriarum.*] Casus. Alieno seruo iniuriam intulisti, domino eius per seruum iniuria fit, actione iniuriarum conuentus condemnatus es, an efficiaris infamis? & respon. quòd sic, & sic non est contra *Insti. de iniuriis*, vbi dicitur quòd seruo non fit iniuria: quod intellige, quia domino fit per eum: ut *hic*.

[illegible]

D*ebitores.*] Casus. An ob hoc quòd quis alicuis debitis grauatus bonis cedit, efficiatur infamis? & respond. quòd non. [illegible]

S*i te.*] Casus. [illegible]

N*eminem.*] Casus. Si hostes patriam tuam inuasissent, nequam eam defendisses propter hoc efficiaris infamis? Respond. quòd non. [illegible]

E*a quæ.*] Casus. Si pater filios suos in testamento increpauerit, dicendo eos malos: an propter hoc efficiantur infames? & respond. quòd non, sed opinio grauatur: & sic incurrunt infamiam facti. [illegible]

N*ullam.*] Casus. Licèt auunculus tuus ictibus fustium fuerit subiectus ad veritatem eruendam, scilicet an crimen quod commisisse dicebatur, commisisset: an propter hoc efficiatur infamis? & respond. quòd non, cùm non processit condemnatio per infamia irrogata. [illegible]

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 403-404
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ob crimen.* explorandum.

b ¶ *Quæstione.* vt * veritas eruatur per eius confessionem : sine etiam principaliter inculpetur vt *l.ad.l.j.* sive contra alium, vt testis indicatur. (Nam quandoque testes torquentur vt *l.de abolit.l.fallacias §.quod si ingenuorum. & §.de quæstionibus l.vnica §. repetes. & l. ex libris.*)

Aliud autem si fustigetur non ad inquisitionem, sed in pœnæ suam pro delicto quod certum est ab eo esse commissum vt *§.en. l. libro. & l.ad.l.fustibus.* quæ sunt obscura hic *in fin.* 2. Vel dic, hic b causa non fuerat, vt ex post facto apparuit : ibi sic & ita in infrenda infamia ex genere pœnæ distinguitur, & habet causa veri, vel ob, & sic per abortivi infamatur quia et *§.de fur.l. non patet.*

Decreto.] Cæsa. Per annum olim a morte mariti coniugalis mulier defunctæ luguberes, & hoc iussit Imperator, dicens quod hæc necessitas lugendi ex remittitur ab aut concedatur ei intra annum nubere absque infamia nota. ¶ Notabile tertendit Bald. quod vxor non cogitur plorare de morte mariti nec indutere habitu nigrum si non vult. Vade propriè viduitas non fiat in lacrymis, nec in habitu. 2. Nec. insuper quod non potest intra annum nubere secundum Bald.hic.

c ¶ *Ordinis.* senatorij, qui erant centum numero vt *l.de pet. her. l. fin.in pria.*

d ¶ *Remittuntur.* nam pœnas tristem habitum deferebant : sed contra vir vxorem lugere non compellitur etiam inter veteres vt *§.en. l.vxorei. Mandl.tit. 1.4.*

e ¶ *Contrahere.* nisi e à principe impetrent : vt *§.en.l. fideiv.* 3. Item nisi partum edant vt *§.en.l. liberorum.§.1.* quod tamen dic vt ibi notani.

3. Item est hoc verum, etiam si est talis vir qui more maiorum non fit lugendus vt *§.en.l.liberorum.§.j.§.* f tamen contrahat, tenet matrimonium : vt *in auth.de repti. & ne.quæ pa.§.fin.coll.iij.* Item dicit Apostolus, mortuo viro, nubat in domino : vt *§.q.iij.c. Euphemium.§.quod etiam.* Tamen potest dici quod nihilominus remanet * infamis, quia punitur pro nimia festinatione *l.* vt *§.de dot.l.quidam. & §.de iure fil.l.nihilo.* & *cum ante.de §.de ho. poss. vt indig.l.q.* Etiam quidam decretistæ subaudiunt, *nubat in domino*, dum tamen legitimè. Adiutio. Tu dic quod doctores canonitæ *hic pen. & fina.extrà de secun. nup.* communiter tenent quod pœna quæ imponitur nimis festinantes g subeunti, de qua hic, sit hodie abolita per dictum *c.pen. & fin.* sed pœna quæ imponitur mulieri ibi quia nubit secundo *de pen.l.fœmina §.de secund. nupt.* non est sublata.

f ¶ *Qui scient.* non ignorant sed ignorantia facti excusat, non iuris vt *§.ad.l.liberorum §.1.in fin.§.& facit §.de secun. nupt.l.1.* & §.*ad Vetrell.l.§ quæ.*

g ¶ *Festinat.* id est generali.

h ¶ *Edicto.* cuius verba ponuntur *§.ad.l.j.*

i ¶ *Contrahat.* ipso facto, sive ipso iure non expectata sententia.

Fustibus.] Caeps. Aliquid commisisti propter quod verberibus subiectus es. alibi etiam dictum est per sententiam à præsente, quod fac facilè. an idcò effectaris infamis? & resp. quòd sic.

k ¶ *Fustibus cæsum.* ob crimen explorandum.

l ¶ *Dictum est.* hæc verba exponit *§. en. l. proxima.* ¶ Item est contrà. *l.xv. Emilium.* Sol. vt ibi.

m ¶ *Notatum.* quia fuit condemnatus per sententiam.

Verbum.] Caeps. Habebam contra te causam : adsecutus tuus canonicus verbis infuabat, quòd mihi, vel patrono meo non daret locum loquendi. petit patronus meus vt iudex imponeret silentium, sic dicens : tace, vel vade fycophanta. nos propter hoc sit infamis. ¶ No. hic secundum Bal.& Pau.de Castrhic quod condemnatus de furtuo duo eo quod comedit ficus * non est infamis. 3. Nec. ex eius secundum eosdem, quòd iudex petit facere quasdam experitias pro inquisitione maleficij.

n ¶ *Precibus.* ic. principi petentibus.

o ¶ *Iuramentum.* f. in libello precum, in quo & responsio iudicis continebatur.

p ¶ *Dictum.* sequitur Caesum quod expositis M.

q ¶ *ἀναφωνήσας* : i. bonedisti ficus : à *ἀναφ-* quod est ficus, *& φώνησις.* quod est comedere, quasi comedens ficus. Et dic * quòd iudex dedit agitam calidè habere illi qui dicebatur furripuisse ficus, & comedisse : & sic euasuit ficus, quare iudex dicit, vade fycophanta. id est, comedis ficus. 2. Sed le. dixit. & ceritus fycophanta. i. improbus litigator. 3. Vel dic. id est proditor, inde *ἀναφώνησις* est. i. proditor ex tu. alia litera habet *ἀναφώνησις.* Adiutio. Tu sic secundum Petri. quòd fycophæa dicitur à ficis edendis mendax cantilenæ fuit dolosus: quod hinc originem habuit. E duobus fuerit Cæsi cuiusdã viri, alteri ficus quæ denuo parare erat, abiumpsit. alter qui eas abstulisset, ignorabat, quæreni eas domino suo innocenti accusabat. Heras vt veritatem explorarct, hauriri verisque superpedi æquam iudic, deinde euomere. tunc primum fycophanta verò vocabulum : eo ira appellato, qui ficus deuorarunt : culpámque in innocentem emittendo ac mentiendo reiciebat.

r ¶ *Petrus.* id est, advocati adhoris vel rei, secundum Io. vt in superiori gloss. Cùm enim infaures, nec locum loquendi adscriptio dare : petit petrous, vt iudex tibi silentium imponeret, & dixit iudex, tace vel vade fycophanta id est, calumniator, secundum Tom.

Non damnatos.] Caeps. Non solùm damnatus, sed & pactus de iniuria, notatur infamia. Sed refert an simpliciter pactus sit, an verò pecunia interuenit : nam si interuenit pecunia, notatur. si autem nihil dedit, non notatur. & autem consensu iniuriarum deferatur iudicandum & iuere se iniuriam non iniuriosè, absolutendus est, & non erit infamis.

s ¶ *Sed pactus.* quòd t obtinet in quatuor casibus, scilicet in furto, & iniuria, in rapina, & dolo malo vt *Instit. de perpetu. stip. §.2.* quibus *§.en. & §.en.l.arbitrar. §.j.* sed aliter in actionibus famosis vt deducendibus ex contractibus vt *§.en.l.in actionibus.*

t ¶ *Ville.* id est, aliquos.

u ¶ *Pro mala confessione.* quod dic vt no. *§.en.l.furti.§.pactiffice.*

x ¶ *Numeraffent.* vel aliam rem solussent, scilicet citra iudicium iudicis : quoniam intelligitur * crimen confiteri, qui pacitur : vt *§.en.l.quoniam.* quod dic, vt ibi dixi, & *in l.furti §.qui insti.*

y ¶ *Certorum simpliter.* id est, certum.

z ¶ *Pactis.* id est, pactiones.

aa ¶ *Interlocutio decisa.* vt *§.en.l.furti.§.sed & si interior.* & dic vt ibi.

b ¶ *Relipinam.* id est, Sacramentum.

c ¶ *Inquarter.* & sic non est infamis.

Interlocutio.]

480/C.IV.K.5-4, 405-406
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

INterlocutio.] CARVS. Si iudici de aliqua quæstiuncula deposcitur, & ei iudex dixit, reformes te ad frugem melioris vitæ, interloquendo, nec ipsum de aliqua crimine condemnaverit, non ideo infamis est: quod nō quia non de vi vel iniuria damnatus est.

a ¶ *Præterea.* de iure.

b ¶ *Infamat.* hæc est infamia facti: vt *ff. ad L. Iul. repet. §. penult. & §. sed L. nulla. & Lex quæ.*

INterlocutio præsidis, quæ indicta † est, infamem eum de quo quæris *, fecisse non videtur ᵃ: cum non specialiter ob iniuriam vel admissum vim condemnatus sit, sed ita præsidis verbis gravantis & admonentis, vt ad melioris vitæ frugem se reformet ᵇ. PP. XVII. Kal. Febr. Carino II. & Numeriano AA. Coss.

Omnes vituperatores improbum suorum exercentes sunt infames. BALD. & SALYCET.

XX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIL. AA. & CC. *Perennaio.*

IMproborum ᵃ fœnus ᵃ exercentibus, & vsuras vsurarum illicitè exigentibus, infamiæ macula irroganda ᵇ est. S. XVII. Kal. Mart. ipsis AA. & Coss.

a *Etsi minor veniam meretur, vt ipse fatte infamia non irrogetur ob artem ludicram vel incultiorem.* BALD.

XXI. *Idem* A. A. & C. C. *Iovio.*

SI fratres tui minores ᵃ duntaxat ætate in iudicia artis ostentatione † spectaculum ᵇ sui populo præbuerunt *, insinuatum ᶜ exilitionem obtinent. Dat. V. Kal. Septembr. ipsis AA. & Coss.

Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. BALD. & SALYCET.

XXII. *Idem* A. A. & C. C. *Domitiano.*

FIdem tumpens ᵃ societatis cum infamiæ periculo suo nomine ᵇ pro socio conuenuit ᵇ, ad faciendam satis vigetur. Dat. VI. Id. Decembr. Nicomediæ. CC. Coss.

DE PROCVRATORIBVS.

TITVLVS XII.

NOn solum advocati, sed etiam procuratores alium defendunt in iudicio, proximi procuratores vel cognatores, adiuvant, suspiciunt populum pro alio, dicitur advocatio proximi procuratores vel cognatores, advocati sunt oratores vel suspicientes in causis alienis agendis adiuvant. Procuratores, qui vice mandantis, nomine alienorum personarum suspiciunt, & vel in rem suam ac proprium lucrum, si vendit gravia demandi animo mandata ex sit alibi, vel in rem alienam, si mandata sit non demandi animo, sed hac mente, vt ex causis iudicati emolumentum ad mandantem redirent, quale hæc antiqua constituit non poterant, excepta quibusdam casibus, ne Infirmis de his per quos ag poſſ. *Advocati personam suspiciunt, Procuratores negotium, & iudi advocatus non sunt suspicuus vel clienti; procuratori mandatur, vel defendentem quasi patroni.* CYIAC.

Procurator alterius de rato tunc demum cauet, cum de eius mandato incertum est. ALEXAND. & SALYCET.

I. Dilmo ANTONINVS PIVS A. *Senecio.*

QUatio ᵃ † ratihabitionis ᵇ tunc ᶜ exigitur à procuratore ᵈ, quoties ᵉ incertum est an ei ᶠ negotium ᵍ mandatum sit ᶜ. PP. IV. Id. Octob. Gallicano & Venusto Coss.

Mandatum in delictis nō datur rem.

Infamis est iure commissis quæ in peccata mortalia.

Infamia triplex modis infamat, ipsius, ex delinquentis, generis pœnæ.

a ¶ *Sed minores vel inferiores.* Sed minor alij maiores infamia afficit *ff. eo. l. 1. §. 1. & l. 4. §. fin. minorib.* ᵃ *aut non patriciis in delictis, quæ ex ea non quæruntur vt ff. adiuer. delic. l. fin.* Resp. nō iuuantur, sed per restitutione? hic autem non datur restitutio, quia in ipso iure non iuuantur. Iura enim quæ non infamia, de maioribus tantum tenent. ¶ *Ipsi tantum* iuuantur in delictis, vt pro delinquentibus non habeantur.

g ¶ *Insuletum.* quasi dicere, non esse infames.

FIdem.] CARVS. Si mecum societatem contraxisti, & societatem dolose cupisti, fuisti fabricando aliquas res de facietate contractus actione pro socio, tuo nomine, non solum te mihi satisfacias compellatis, sed efficiatis infamis & bene dicti, nomine tuo, quia fecisti & alienos. *vt ff. ex l. fuerit, §. ff quis alienos.*

h ¶ *Fidei rumpere.* fallere dolo: fecisti & cuiqua *vt Infin. de satisdat. in §. satisdatio autem remoue.* Idem intendam ᵃ causam de omni eo qui est in mortali peccato peditus quia est infamis *vt ig. g. v. confitemur.*

i ¶ *Tuo nomine.* fecisti & nomine alterius, vel hæreditatis. *vt ff. eod. l. 1. & l. fuerit §.*).

k ¶ *Condemnatus.* & damnatus. ¶ Et fic nor. quod tribus ᵃ modis infamat infamia, fallitur ipso iure. 2. Iure per sententiā. 3. Iure ex genere pœnæ. De primo fiat exempla, *ff. eo. l. 3. in pœn. vsque ibi, qui in iudicio, &c. & §. qui eum & de iure magis. l. palam §. qui in adulterio. & l. eod. l. improbum. & l. deceptis.* De secundo fiat exempla *ff. eo. l. 3. §. qui in iudicio, &c. & l. eod. l. eod damnatus. & l. 5. fertis. & Lauterianus.* De tertio est exemplum *l. eod. tit. l. 8. suffitum.*

DE PROCVRATORIBVS.

Quia infamia repellitur à pupillando, vt l. de pupillis. l. 6. qui. Idem de procuratoribus qui antiquitus repellebantur propter infamiā, sed ad hodiernum diem dicit de hac. 1. Vel continua sic Quia familiæ sunt procuratores admittuntur in quibusdam: vt ff. de vsu. & usufructu. eod. l. 1. §. adunctione. vbi de hac subjecit. ¶ Differunt a. pupillis, quia procuratores tolluntur tantum mandati non ᵃ]. eo. l. 6. procurator. in fi. & ff. mun. l. 6. procuratori. in pri. adunctione aut de procuratione accusatur: vt l. de adue diam. tit. di. l. 3. 2. Item nota disparitatem inter hanc titulū & superiorē titulū mandati, quia hic de procuratoribus iudiciali agit in duab. legib. ff. eod. l. 1. procurator. & l. 6. procuratio. idē de procuratore superiorem tradit. Item dic de officio procuratoris ibi de actione o. deduci.

Procuratores legitimorum personas sustinent. *tit. 114.*

Procuratores legitimorum tantum sui, sicut per mandati prohibentur.

Verbalia actione quæ. §. actione. Bas.

¶ Cautio. Nota sed vnde ᵃ est quare dicitur actiuā, & passiue, fecit ut cautum. ¶ Quæ cautio tanquam genus in tria dividitur: aliis enim satisdatio dicitur, aliis pro nomine tantum à parte dicis. 2. Aliis fideiussoria, accepto tālō nomine à parte actionis. ¶ Et dicitur cautio, ᵃ quia promittit vt habet *hic, & ff. qui satisdare. reg. l. 1. & ff. de verb. obl. l. Stipulationum alia. §. satisdatio.* Cautio, dicitur ma. *& l. de verb. sig. l. sanctione.* Hic autē non ponitur propriē pro fide specie, sed pro satisfactione, cum fit promissio vt *ff. de prætor. stip. l. 1. §. Stipulationē. & l. prætoris. ij. & ff. ex l. Stipulat. §. ratihabitionē.* ¶ Inf quid ᵃ ratihabitio, habes *ff. eod. tit. l. quæ enim.* C. approbare, agnoscere quod actū sit à falso procuratore. ¶ Iuste quod dicit à procuratore, passim legat: quia aliud à procuratore actum, & ad iudicii datur exigitur locus in dico ad comprehendū, & est ratio, quod *dic. vt ff. de oblig. l. non distinguemus. §. non.* ¶ Inf quod dicit incertum, dic hoc fieri negotium cōquitur? *quia ad si res non liet. l. 3.* ᵇ ¶ Hic ab potiū dicitur vel minus hæc cautio confundit partium: vel est pignoris fiat, vel etiā fine fideiussore? Resp. dic vt *Inst. de re. dis. §. vendita. & ff. de eol. he. l. 3. §. habet. & ff. de fideiu. lib. 1. l. 3. §. addici.* ¶ Item dilinguere quia non est certū de mandato, aut cōstat certum est quod nō est mandatum, aut dubiū & hoc certio casu triplex est opinio quid dicere *ff. ex l. non dist. §. qui alienus.* ADVTIO. Vide etiā *ff. in verb. habiturum. de §. fin autem per procuratorē. Inst. de satisdā. & ff. l. 1. in 2. cuiv. eo. tit.*

m ¶ *Ratihabitione.* i. satisfactionis de cauqua alia est, pertinente ne factum & cautorum quod dominus rarum habet.

n ¶ *Tuus.* id est, eo tuo.

o ¶ *A procuratore.* fallitur effectu.

p ¶ *Quatio.* id est, quæ cuiu.

q ¶ *Et.* fallitur procuratori.

r ¶ *Negotium.* id est exercitium iudicii vel causæ.

s ¶ *Mandatum sit.* fiat generaliter, fiat specialiter. Sed in generali

480/C.IV.K.5-4, 407-408
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 409-410
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non eum defendat.* propriè accipe si eras Italiæ agere vult. alias caret *, vt & dixi *ff. ex. l. mercat. §. penu.* & est hoc verum, nisi sit procurator in eo suum ex causa non lucrativa, & non in fraudem eorum qui volunt agere, *vt ff. ex. l. servum, §. fi. & l. Sequens.* Sicut si ex causa lucrativa: quia tale defendit vt *ff. eod. l. quare.*

b R. Eum.] *Confitentem.* accusatione Scilicet propotita.

c *Causa.* alienavit.

d *Purget.* vel sententia eo lata, vel alio modo. Sed b nisi hæc exceptio obiciatur, potest agere & defendere *ff. ex Lege Aquil.* Et cibotis. *ff. de rem. pot. l. 1. §. 8. & de hæ. que ad Edictum.*

* *Causa.* alienavit.

* *purgat.*

e Malè impetrantur adiuncta. vide ordinem. Basilic. Pet. de Bellapert. Ber. Bust. & Pal. tractant obiter.

f Facit ad hæc l. Gl. hoc verbo *in verb. fol. 1. verque potest prajudicare. in c. hæc mancipia. causa de poll. potest.*

g Pacta quibusdam. potestatibus prohibentibus, & quibus non. * al. *quod sufficit.* vt quibus licitum potest remanere. Cæt.

h Malè impetrantur adiuncta. vide ordinem. *ff. de reiud. & fam. fol.* vbi agitur de eodem modo petitionis, debet præsenti patre patriæ. secundum Ange. & Raphe. Fulgo. *in d. l. pen. ff. de profes.* per Bart. & doct. *l. volunt. de ludi. & iur.* Iacob. *hic.*

i ¶ *Militem.* l. militantem, secutus veterum: vt *ff. ex l. filius. §. vetera.*

k ¶ *Rationem. l. de pene. impe. ff. l. quotiens contra.* Sed ibi de exceptione dilatoria solutionis vel iudicij, hic personæ. a. Vel hoc ideo, quia terribilis esset adiutorio. vel vt non deferre militiam: vt *ff. inst. de mil. & iuff. eod. l. qui stipendia. & ff. eod. l. neque furiosus.* ¶ An autem idem in clericis? Respondet vt dixi *in verb. de fam. opiff. §. aliam autem, ord. iv.* Item hoc fallit quando pro suo commilitone agit, vt *ff. ex. l. filius fam. §. vetera.*

l ¶ *Reddimus.* Hoc etiam omnibus interdicitur: *iuff. ex. l. Litem.* sed hoc videbatur licere fortè quod hic ostendit.

m ¶ *Suffragatorum.* l. *suffragium* b: vt *iuff. de iuff. l. contra.*

n *Suffragatorum.* Malè Accur. Interpretatur adiocatum. Vide nos. & stropea ad tit. *l. de suffrag.* Cvtac.

Quod quis.] Cassv. Mandari tibi vt decem, in quibus mihi Titius vinctatur, ab eo petires. lite ob contest. in alij b te vt ea decem peteret mandare voluisti, an fit audiendus, quæritur? & respon. quod non, neque procuratorem constituere potest, nisi domum lite contest. cum ex iure litis dominus efficiatur: quod intelligo ad causas feras ad negotia, vel si in rem tuam fit factus procurator. Ex hac l. nos. tres regulas nunc expectant, & duas tacitas. & illas tres regulas posit clarè tex. *de c. j. de procur. lib. vi.* & *l. ff. hic.*

c ¶ *Quod quis.* Litis * procurator datus ad agendum, non potest procuratorem facere ante litis contestatam: postea potest, quasi dominus litis factus vt *hic & l. ord. Inquam. in fi. & l. nulla.* Sed ad negotia sic quandocunque: vt *f. man. l. fi procuratori. §. 3. hic* quod hic dicit est verum, alii * fit in rem suam datus: vt *iuff. de dan. Litium.*

Qui stipendia.] Cassv. Quæsitum fuit an actione sibi cessa mihi in rem suam fit factus procurator, & esset potestas ejus, quod fit. licet enim ex alterius persona agat, suam tamen negotium gerit. ¶ Nota ex hac l. quod ille qui agit ex iure cessio, rarum factum fiat causam in persona cedentis actionem. nam potest narrare in persona sua interandis vitiem, vel in persona cedentis insinuando diversità, secundum Bald. *hic.*

b ¶ *Stipendia.* Hic * dicta, quia per stipes, i. modica ara colligebantur: vt *ff. de verb. sign. l. ager. §. 1.*

¶ *Injuria.* i. ob offendiat per hoc disciplina: vt *arg. l. de epist. & rescr. l. placet. & ff. ex. l. militet.* idem & in criminalibus, vt *l. qui accu. non poss. l. non prohibentur.*

c ¶ Disciplina militari.

d ¶ *Et verecundia.* l. metu, vt donatio, vel emptio, vel similia. Verecundia b est quasi custodia honestitatis, sensu f non honesta. vt *ff. de. adil. Edi. l. pen.*

e ¶ *Rem fiat.* Arg. quòd propria d causa est alicuius, ex eo quod lucri & damnum ad eum respicitur *ff. quando app. fit. l. 1. in propria. & ff. ex. l. procuratore.* & sic est arg. quòd iuret de d causa. procurator in rem suam: vt dicit *l. de iurando. calumnia. l. 1. §. fin. autem.*

f ¶ *Injuriam est.* nisi sit illustrissimus *l. ord. Inquisitionis.*

g *Procuratorem.*] Cassv. Ordinavi procuratorem ad petenda decem vel equi. plus petit, vel alias res quàm sibi mandatum fit: an mihi prejudicant quoad alias species, si eas petiit succubuit, quæritur & resp. quòd non, si autem habuit generalem administrationem, & liberam: siquidem contra te per eum iudicatum est, non potest retractare. Sed si quid dolo commisit, vt quia pallus est superari fit ab adversario, habet adiutorem mandati contra eum.

¶ Nota ex hac l. secundùm Bart. & doctos. quòd fiere mandati sunt à procuratore diligenter custodiendi. concordat *l. diligenter. in prin. ff. mandat. c. cum dilecta. de rescript. & text. ad literam in c. per vestras. dispens. & in c. quæsit. de privileg.*

¶ Addit quòd non solùm fieri mandatum, sed etiam qualitas * mandati: *c. cum venissent.* & ibi no. *Bal. de re qui mit. in possess. l. ab.*

¶ *Sed procuratorem.* adiutorio.

i ¶ *Ad vnum factum.* id est, ad causam, vel negotium.

k ¶ Gesta eius mandatum.

¶ *Perule.* vt & *supra diximus ff. l. transactionis. & ff. de pact. l. sed si tantum. & l. ad & mutuo. & vt ff. ex. l. Hipparchus. §. sed & si. & iuff. mandat. l. cum mandati. & ff. de iurisdict. l. in Carnedum. quod §. & l. si inquam. & de dolo ex. l. 3. procurator. §. iuff. de mutuo. l. vt ab hoste.* Hoc idem intelligo in iudice delegato b: *vt iuff. ff. de non compedendis. l. similes rem. sunt vero ff. de iurisdict. om. iud. l. & quia. in fin.*

¶ *Plenam.* specialiter * concessam, secundùm quosdam. arg. *ff. de pecu. l. quam Publicanus. §. alia. 1.* Tu dic quòd sufficit b generalis cum libera ad agendum & transigendum: sed generalis sola non sufficit ad transigendum: *ff. ex. l. procuratores rei generaliter. & l. mandata generali.* Sunt tamen quædam in quibus exigitur specialis. l. mandatum quod dicit vt dixi *ff. ex. l. Hipparchus. in prin. & l. 1. ex. l. 3.*

¶ *Cum fit quid.* Sed eo exibente non solamdo, tuus absolutus de dolo cooperatur qui participauit dolum: ali fit reiis petentes pari iudicium sub exceptione hac, fi collusum fit vt *f. de dolo. l. eleganter. §. 2. & f. man. l. f. procuratorem. in prin.*

¶ *Non prædiceret.* l. actione mandati vt *ff. ex l. Libri. §. 10.*

a Stipendia vide ciliis.

b Verecundia quid.

c Procuratio repellitur, nisi procuratorem in rem suam, secundum Bald. & Alex.

d Propria causa quæ dicitur.

e Procurator in rem suam est de calumnia.

f Rem dominus vocatur habere: id quod factum est dolosè & procuratorio.

g Mandatum non solum fieri mandari, sed & qualitas mandati.

h Cincus. c. venerabilis. ad Gilpert. vocat mandati. de rel. dolo.

i Plenam potestatem habere dicitur qui specialem habet: vt sine pena plenam & liberam potestatem conferre.

k Transigere potest procurator & generalem & liberam habere: penultimo, et non generalem tantum.

l Specialis mandatum certis casibus exigit.

480/C.IV.K.5-4, 411-412
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Negor.] CAVS. Quæsiuit quidam ab Imperatore, an in causa pupilli tutor aut curator ordinare possit procuratorem? & resp. quòd non, sed actorem constituat in causa: quia dominus non est. An autem pupillus possit? & resp. quòd sic, tutore authore, an autem saltem lite contestata pedit tutor procuratorem constituere? Resp. quòd sic, ad exemplum procuratoris, quia tunc dominus litis intelligitur.

a ¶ Negor. quasi ad negotia ante litem contestatam procuratorem potest constituere, sed in causis forensibus, vt hic fol. administrare quis cum mandato & sine mandato potest in negotiis, in causis non. *ff. de procurat. l. naturalis. §. fol. fi facit.*

b ¶ *Facere possunt.* Ihe nondum corpus. & est ratio, quia non sunt dominis * vt *ff. eo. l. j.* licet sint quasi dominiis *ff. pro emp. l. qui fundum. §. fi tutor.* Idem in actore tiuimus * vt *ff. eo. l. non similiter.*

c ¶ *Constituere.* Suo periculo, & rerum suarum.

d ¶ *Debent.* cum mandatorum iudicis ſi impediri fuerint administrantes *Iulius. de cura. §. fin. & ff. de admi. tu. l. decretum. & infrà de ap. l. ſi actor.* 2. Vel potest dici quòd ipse tutor ordinabit actorem: vt not. Ano *in fine. huius tit. §. confiteantur.* vel ipse iudex: vt *Iustin. de curat. §. fin.* ¶ Idem in Episcopo: vt * non procuratorem, sed actorem ordinet vel oeconomum, nam * ipse non est vniuersalis, vt fundicum ordinet. ¶ Est tamen arg. contrà *in mach. de fund. epiſc. §. ſi quando*, vt procuratore ſit in causa Ecclesiæ. Sed ibi expone, id est, syndicum. 2. Vel dic post litem contestatam à syndico: vt & hoc lex permittit. 3. Vel ponitur ibi procurator pro responsore. ¶ Item aera quòd differt hic actor * à procuratore: quia procurator tantùm à domino ordinatur, actor à non domino: vt hic. Item procurator etiam sine iudice fit actor non: vt *Iustin. de cur. in fin. §. ſi.* Item procurator etiam ad vnam causam: vt *T. l. proc.* actor ad omnia? infra tutorium *Inſt. qui infam. in. de. pe. §. certa.* licet aliud sit in actore vniuersitatis, qui etiam ad vnam ordinatur: *ff. quod cuiusque vniuers. l. Item verum. §. ſi decurione. & §. actor* *. Item procuratoris officium certis modis finitur: actoris * verò eisdem quibus & tutoris. 5. Item differunt secundùm quosdam: quia liber tantùm potest esse procurator: sed actor etiam seruus. Sed dico ego contrà: quia procurator potest esse seruus ad negotia: vt *ff. eo. l. seruum. in prin.* sed actor tantùm liber, ad instar tutoris: *infrà qui dare tu. pu. l. in seruili.*

¶ Quomodo autem syndicus *, & oeconomus, & actor differant, dic: *ff. quod cuiusque vniu. eo. l. j. §. pen.* Item alia differentia ad futuras causas non potest esse: vt *ff. quod cuiusque vniuers. l. Item verum. §. ſi decurione.* In causis tamen vniuersitatis tota vniuersitas potest constituere procuratorem.

e ¶ *Intervenientes.* Et sic * dicitur legitimè datus: vt *ff. adm. rem. indi. l. cum minore.* In causis tamen tutorum per se adesse oportet: vt in alienatione rei minoris: *T. de prædio mino. l. mi. verum.*

f ¶ Sed quid si citra tutoris authorisationem procuratorem ad litem fecerit pupillus, & non fuit repulsus? Respond. non valet iudicium contra eum prolatum: vt *T. eo. l. licet.* sed pro eo facit *infrà eo. l. non eo mihi.* ¶ Quid si non est lata sententia, sed tribus iuris productis, & plenè probatis de iure suo minor, obiiciet nunc ab adversario quòd non est legitimus procurator? & quòd non tenet quod factum est, quia dicit lex quòd minores possunt constituere procuratorem legitimum, sed hic non legitimè ordinatur. 2. Item quia *l. non eo mihi.* dicit valere sententiam latam pro eo: sed non dicit quòd valeat alia pars iudicii non lata sententia?

¶ Sed videtur arg. contrarium predictæ l. & arg. *supr. de leg. & confir. l. quod semper. & ff. de vsur. l. qui sciv.*

g ¶ *Ad exemplum.* nam procuratores post litis contestationem sic faciunt: vt dixi *supr. eo. l. quod gen.*

EXigendi. CAVS. Ab aliquo conuentus lite contestata se absentasti, vt iudex procedere, filius tuus minor xxv. annis defensori tuæ se obtulit: obiicit adversarius ipsum non habere mandatum, quòd iuris, quæritur? & resp. quòd mandatum ab eo exigendum non est, duplici ratione: quia quilibet ad alterius defensionem sine extraneus, sine liberius admitti debet, tum quia est de perfecta coniunctio: quæ sua agant, sua defendant, non probant mandatum: vt *ff. de pro. l. fol & ea persona.* an autem repellendus sit eo quòd minor? resp. quòd potestfed melius est eum admitti, quàm absentem quasi contumacem & indefensum condemnari. Predicta sunt vera, si is qui admittitur ad defensionem, caueat de defrendendo, & de dolo quòd abst, & promittat soluere condemnationes.

g ¶ *Exigendi.* id est, an ei mandaturis, necne. ADDITIO. Malè ex hac l. Oldendorp. in procuratore exigit 25. annos. Confut requisit tantum plenam potentatem. *§. Inſtit. Inſtit. qui & ex quib. caus. quem §.* malè accipiunt de procuratore negotiorum. Nam in eo nulla certa ætas exigitur. Nec obstat *d. §. infra*, hæc legi. Nam ex loquitur de defensoribus, non de procuratoribus. Minor 25. annis non est idoneus defensor, quia potest restitui in integrum, vt nec fideiussor improbari potest à iudice. Ait iure non retamur fideiubere aut defendere. Vide *cap. 29. de prefer.* CVIAC.

h ¶ *Rationem.* prima communis, secunda specialis.

i ¶ *Potest.* etiam is iniuitum * vt *ff. quod cuiusque vniuer. eo. l. j. in fin. & ff. de fideiu. l. solutionem.* & hæc est communis ratio.

k ¶ *Pro defensione.* id * est, quòd defendat vsque ad sententiam boni viri ex quo incepit: vt *ff. eo. l. seruum. §. ait prætor.* 2. Item & de dolo quod abst. 3. Et solutæ condemnationes pecuniæ, & hoc fideiuit, *& alia proculdubio*, &c. quæ tria concinnatur sub illa stipulatione indicatum solui: vt *ff. in fi. l. iudicatum solui.*

¶ Alij dicunt quòd hoc potestam de defensione componendi. hæc tria & quod fideiuit, *& alia proculdubio*, &c. dicunt. Ideo ratio, quòd non placet quia procurator * rei non cauet de ratu, nisi in casibus: vt *ff. eo. l. Pampinius. §. fed & si.*

l ¶ *Obseruetur.* id est, fideiussione.

m ¶ *Id vbi.* id est, sine mandato.

n ¶ *Non cogitur.* cum sit de continentia * vt *ff. eo. l. fed & ea. in prin.* & est hæc ratio specialis. An autem contractus administrator ad agendum sine mandato in casibus illis * vbi exigitur speciale mandatum? Resp. non: vt *ff. de mino. l. parti. circa prin.* ¶ Item quod dicit, *non cogitur*, sumit ex. Pan. & est hoc speciale in coniunctis, vt non cogantur præcisè de mandato probare, ergo alij cogantur præcisè probare de mandato, & sic est in electione rei. Sed ita expone, *non cogitur*, scilicet vel fideiuset, vel probaret mandatum id quorum alterum extraneus compellere: vt dixi *supr. eo. l. j.* Vel dic probare, id est, allegare.

o ¶ *Legitimum.* ad procedendum in publicum iuris xvij. ann. vt *ff. de pupillar. l. j. §. solutum eorum.* quod non placet, sed minor xxv. annis erat: *inf. de his qui sunt sui vel alien. iur. l. fin.*

p ¶ *Non intelligit.* iure contrarium? quia minor: vt *ff. eo. l. minor.* Scilicet specialiter administrantur *hic* subiuitis. 2. Vel iuratum est ante litem contestatam, sed post iuratum est eum admitti. 3. Vel verò dic, iuratus post electrum, vel correctum de eo quod dixerat, non iniustè non comparatur: prima verior est. Sic ergo iure contrarium repellitur minor à procuratione.

¶ Sed contrà *Inſtit. qui ex quib. ca. non §. §. iuſta. vers. & seruus.* Sed ibi ad negotia, hic ad iudicia. ¶ Item contrà *ff. de pupillar. l. §. puertiam.* Sed aliud in adoptato qui *Iuratum* non timentem se non obligat, & aliud in procuratore qui se obligat ad iudicatum solvendum. ¶ No. hic aliquid esse iuratum * cuius contrarium est iuratus: vt *ff. de iur. l. ſi seruus communis. §. quod verò ad mandati. & de off. prætoris. l. nec quisquam. in prin. & l. obseruare. §. j. & de verb. obligat. l. vbi autem. §. j. & deposit. l. bona fides §. iuratorii. & de vsufr. legati. l. ſi filius qui pater: fin. & contrà aliquid est mutum, cuius contrarium est detrimentum: ff. de reg. iur. l. quæstus nihil. & de doli ex. l. ſi procurator rei.*

a ¶ *Audire.*

* al. Prætor.

† Concin. ad hanc. l. eo. mandati. de iudiciis. & ea. non Gl. nemo sententiæ fuit.

* mandatum.

† exigitur, non malè. Cons.

* complenarie, in omnibus rectè. Cons.

a Non verum, quando fideiuit in se redactum mandatum, & ipse creditor, seu actor velit ire, aliis ferre. *Bal. de Pan.*

b Tuderitum fidei. Dupliciter, pro conservatione.

c Procuratorem rei non cauere de ratu, nisi certis casibus. d Consultis prudentes cuius appellationem intelligitur quoque arrivo, administrare ad agendum sine mandatis pro filij emptionibus, vt id. non tamen potest fideiussorem recipere. Cinella. Cons. *fide fideiussoribus.* nisi possit exigere delegationem ad depositandum pecuniam. v. Contra in mandatis hic in vsu. cum, nulla precisa, quod exceptum. Gl. in. ca. quæ ad agendum. de pen. in. Bal. dei Cas.

f Iure consulti minor repellitur à procuratione. v. in hac lege. Ad gestum. Bellupertus de. vsf. ca.

g Iudio aliquid iudicat: vt ratio, detrimentum.

480/C.IV.K.5-4, 413-414
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Audire.* ci. a ſatisdatione tamen: vt *ff. qui ſatisdat. cog. l. filius. & in princ. huius legis.*

b ¶ *Condemnarium.* quod eſſet, ſi * hunc minorem repellerit. Si ergo abſens vt contumax damnari non poteſt, vt quia lis non fuerit conteſtata contra abſentem, non admittitur minor: vt *ff. ead. l. minor. & arg. ff. ead. l. non ſolum. §. fin.* ¶ An b autem hic defenſor poſt litis conteſtationem debeat damnari, hic nõ aperit, ſed puto quòd ſic: cùm & hic dicat eum defenſorem, & plenè defendisse: *ff. de neg. geſt. l. liberti. §. fin. 2. Licet M.* dixerit non eum, ſed abſentem, in quẽ facta eſt conteſtatio litis, condemnandum, vt *ibi* dixi. 3. Tertij dicunt, vt P. & V. hic loqui de eo qui cauſas abſentis tantùm allegabat. ¶ Sed tunc quaero, quare ſatisdetur iudicium ſolvi vt hac 1. dicitur? Reſpondent P. & V. in duobus caſibus eam loqui. In primo quando filius erat reus, in ſecundo quando minor. In primo admittitur ad plenam defenſionem: in ſecundo ad cauſas abſentis tantùm allegandas: *ff. ne. l. ſeruum. §. publicè.* Sed prima verior. ¶ Si ergo condemnatus: nunquid reſtituetur ipſe, & ſideiuſſor eius? Et eum quidam quòd ſicut *ff. ead. l. minor. 1.* Vel melius dic eum non reſtituendum in tali cauſa: quia iure communi eſt vtus defendendo patrẽ, cùm ipſa natura hoc exigat: & ſic non reſtituitur: *inſ. de in integ. reſtit. l. fin.* ſicut & cùm alimentorum nomine matri vel alij obtinacto donat: licet aliàs ei donare nõ poſſit: vt *ff. de nuptiis, & re. diſtra. l. 1. §. ſed nonnullis.* Item ideo quia magis patri quàm ipſi filio ſuo ſuccurrit videtur: vt *ff. de minor. l. 1. §. ſed verum. & l. non mendacio.* ¶ Item quare ſeccurritur c filio liberorum pro patre: vt *inſtit. de filiofam. mili. l. 3.* & non defendenti: vt *hic?* Reſpon. hic admittit eum lex. C. ifta ad defendendum: vode hic adverſarius inuenire ſe deceptum, auctoritate legis: quod eſſe non debet: vt *inſt. de iur. qui vn. ate. impe. l. 3.*

c ¶ *Affuerit.* ſed valet ſententia, & facit litem ſuam. ¶ Sed nunquid valet ſententia quam dedit iudex hoc modo? Reſpond. ſic, ſed poterit commiti iſte iudex: nam etiam iudex videtur facere litem ſuam dando iniuſtam ſententiam: vt *ff. de var. & extraor. cog. l. fin. & Inſtit. de obl. quæ ex quaſi delict. in prin.*

Tu demum.] CAVS. Mater filium ſuum militem in cauſa ſuam habebat contra Titium, miſitque procuratorem ad agendum. vult Titius eum repellere: an poſſit, quæritur, quia militis eſt? Reſpon. aut lis eſt conteſtata cum eouut non. Primo caſu non repellitur: neque ſi reſiuo ad ſententiam fecerit, & obtinuerit, cà ſententia fuerit appellatum, & in appellationis iudicio fuerit poſtitutus, vel interuenerit, non poterit excepti. Opponi, cùm litio litis non fuit oppoſita. In ſecundo caſu, cùm lis conteſtata non eſt, repelli poteſt. vel dic in cauſa principali ſi non fuit obiecta exceptio: an poſſet in cauſa appellationis obiici poſſe? Reſpond. quòd non.

d ¶ *Militia.* à patre vel à iudice: vt *ff. ead. l. filiuſfam. §. verum.* & ad hoc *ſupr. ead. l. miliciam. & l. qui ſtipendia.* ¶ Sed an idem in qualibet qui non poteſt eſſe procurator: vt in fœmina d & ſimilibus: vt *ff. ead. l. neque fœminæ?* Reſpond. ſic, cùm diuerſitatis ratio reddi non poſſit: vt *ff. de verb. obligat. l. de Titio. in fin.*

e ¶ *Appellatio.* id eſt, iudicium appellationis.

f ¶ *Agitur.* ſcil. per re. Et ſic qui duo. 1. Primum, quòd huiuſmodi exceptio procuratoris cùm ſit dilatoria, in initio opponitur: vt *inſt. de probat. l. excepti. & de excepti. l. ſi quidem. & ff. ea l. Pomponius. §. notabiliter.* Sed aliud ſi eſſet fallitas: quia tunc quandocunque innotuerit fallitas, paret iudicium eſſe nullum: vt *l. ea l. Titia. & arg. l. de re. qui pro eo. ff. l. 1. 1.* Secundò nota. quòd cauſa appellationis eadem eſt cum prima, cùm in ea nunc non poſſit repelli. & pro hoc *l. ead. Titiarum.* ¶ Sed arg. contrà *l. fin. ſol. l. cùm ajunt. & l. de appel. l. ne. in princ.* & ſic faciunt hæc arg. ad quæſtionem ſabbatinam, an advocatus pro eodẽ falario

a Procuratorio officium licet ſit gratuitum, poteſt tamen procuratori omnis cauſa, hæreditum, eiuſ quod dari & ab eo accipi.

b Poſſum de eorum lite eſt dicere in procuratore & advocato.

c Procurator, de quo in hac ſedi ſpecie ut liber, ut verò ſeruus eſſe debet.

d De quo adhuc et hic agitur.

e Specialis procurator quid dicatur.

f Vide notata ad inſtitutiones. Cuiacius. Cuiac.

g Vide notata ad inſtitutiones. Cuiacius. Cuiac.

h ¶ *Accepisse.* id eſt, demandatum poteſtatem exercendæ actionis.

NON ea.] CAVS. Mulier minor annis in cauſa quam habuit cum maiore marito ſuo procuratorem conſtituit tutore non authore, agit maritus, & obtinuit. vult maior ve reuocetur quod actum eſt à procuratore dato à minore ſine tutoris authoritate, an ſit audiendus quæritur? reſp. quòd non: quia ſenatus eius introductum eſt. f. vt lata ſententia contra ſe non teneat, ſcil. in laſionem eius. ſed ſi pro ſe, non retractetur.

i ¶ *Sine curatore.* auctore. hoc enim fieri non poteſt: vt *l. ead. neque.* k ¶ *In damnis.* vt *d. inſt. qui. leg. per. l. 3. & ff. de re iudi. Lattu. in fine.* & facit *l. de l. ſp. non. l. quod ſeuere.* & ſic reſtet hic illa reg. *quod quiſque iuris, &c.* quia hoc privilegium datur minoribus ſine cuiuſcunque poſtulatione: vt *ff. quod quiſque iur. l. 1. §. in prior.*

l ¶ *Redemiſſe.* partem litis pacificendo.

m ¶ *Gratuitum.* vt *ff. mandat. l. 1. in fin.* licet * oneris cauſa aliquid detur: vt *ff. man. l. ſi remunerandi. in prin. & l. ſalarium.*

n ¶ *Offerit.* vt in diebus reſtituendo.

o ¶ *Suſcipiuntur.* vt *inſt. man. l. ſi contra licitum. & l. ead. l. militem. in fi. & ff. de pact. l. ſempr.* & idem putatur procuratorem: *ff. man. l. ſi remunerandi. §. Mauro.* & advocatus. *ſupr. de poſtu. l. ſi qui.*

PROCURATOR.] CAVS. Procurator tuus vel actor prædium tuum ſine ſpeciali mandato diſtraxit, & tradidit: an tibi prædicatum, quæritur? & Reſp. quòd nonneque emptor audiendus eſt, ſi velit in ſe transferri, cum voluerunt tua præcedente vel ſubſequente diſtractum non fuerit. VIVIAN.

p ¶ *Procuratorem.* ſcilicet * liberum, non ſeruum, ſed actorem litium caſtaldum, ſecundùm quoſdam. ſic enim plerumque ponitur actor: vt *inſt. quod cum eo. l. fin. & ff. de iuris. l. 1. iuriſ generaliter. quod H.* non placet. & die procuratorem, ſcilicet liberum vel ſeruum, ad argutia ſcilicet vt *hic eas. & ff. ead. l. ſeruum.* vel d actorem; ſcilicet à tutore conſtitutum, qui debet eſſe tantùm liber ad inſtar tutoris: vt *inſt. qui da. in. poſſ. l. in ſeruili.* & ſecundùm hoc dicta prædium fuiſſe pupilli.

q ¶ *Prædij.* poteſt pauſtari aut & poſſ.

r ¶ *Specialiter.* Lapropſum: vt * quia vel hoc dicit, vel generalem dedit & liberatorem: *ff. de procu. l. procur. cui generaliter. 1.* Alij exigunt ſpeciale mandatum: vt & alia *ff. ead. l. Pomp. in prin. 3.* Sed prima verior. ſic ergo offert habeat liberam vel non. 4. Sed M. diſtinguebat an haberet tutorem bonorum adminiſtratorem, & tunc non vendereteau vniuerſorum, & tunc ſic. quod tam placet.

s ¶ *Mani*

480/C.IV.K.5-4, 415-416
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Manifestum.* vt ff. eod. l. procurator totorum. & l. mandatu. & C. eod. l. si procurator. & C. de transact. l. transactionis & l. si aliter pig. da sit l. fin. & C. mand. l. cum mandati. & ff. de pact. l. nō & alioru & C. quod cum eo. l. si seruus. & de nou. l. non absoluit.

b ¶ *Ex voluntate* praecedente, vel sequente: vt C. eod. l. si pretium.

a ¶ *Peruides improbum.* sic in l. j. in fi. inf. quod cū eo. Vide ibi not. CYN. ac.

c ¶ *Desiderantis* nisi fructus essent, vel aliae res, quae facile corrūpi possunt: vt ff. eod. l. procuratorem totorum. pretium tamen recuperas per condictionem indebiti, vel sine causa, vel iudicis officio: vt dicitur C. eod. l. si pretium.

ac manifestum [a] est. Vnde si nō ex voluntate [b] domini vendentibus his fundum comparasti, peruides † [a] improbum tuum desiderium esse, dominium ex huiusmodi emptione tibi concedi desiderantis [c] *. S. Nonis April. Byzantij, CC. Coss.

Officium procuratoris quis inuitus acceptare non cogitur pro actore, vel reo: sed si sponte suscepit, & contra se sententiam reportauit, appellare tenetur: non autem causam appellationis prosequi virtute mandati simpliciter facti ad illam causam agendam. h. d. secundum lecturam veram.

XVII. *Iidem AA. & CC. Mardonio.*

INuitus [d] † procurationem suscipere nemo cogitur: nec eandem [e] vltra, nisi prouocationis [f] causa extendere [g]. Sed nec defensionem [h] absentis subire compellitur: cùm fidem susceptam implere sufficiat. PP. Non. Iun. Philippoli, Diocletiano V. & Maximiano A A. Coss.

INuitus.] Prima pars loquitur in procuratore actoris. Secunda in procuratore rei. In tertia ponitur regula generalis ad omnia praedicta. Secunda ibi *sed nec.* tertia ibi *cum fidem.* ALEX. CASVS. Rogaui te, vt esses procurator meus in quadam causa quā habebā contra Titiū: si vis, potes: si nō vis, compellere te non possum. & hoc in prima. Si autem sponte suscepisti, & sic te ad causam ordinasti, & per sententiam finita est, finitur officium procurationis: nisi quòd appellare teneris tantùm. & hoc in secunda. Si autem rogaui, vt defensionem susciperes meam in causa, quam habebat Titius contra me: si vis, potes: si non vis, non es compellendus inuitus. Si sponte suscepisti, fidem adimpleas. & hoc in tertia. Vnde duae partes loquuntur in procuratore actoris: tertia in procuratore rei, & dicit, quòd ille vers. *cum fidē, &c.* potest referri ad finem secundae partis: neque extēditur, &c. Vel continua ad proximum: & tunc supplebis subire non compelleris: sed supple, si susceperis, complere debes, neque vltrà extendere: *cum fidem, &c.*

¶ Nota, secundùm Iaco. hic, quòd nemo [h] inuitus cogitur officium procuratoris suscipere. secùs in aduocato: l. j. §. *aut praetor,* j. ff. de postu. & l. prouidendum. vers. si quis vero. C. de postu. item secùs in doctore, qui potest cogi inuitus ad consulendum: l. in fa... vbi Gloss. & Bal. not. C. de proxi sac. scri. lib. xij. casus fallentiales vide per Ias. hic.

d ¶ *Inuitus.* intellige inuitum, si non probatur voluisse: vt ff. eo. l. si filiusfamil. ac. §. inuitus. ACCVRS.

e ¶ *Nec eandem* forte susceptam sponte. quandoque tamen cogitur suscipere, non praecisè, sed causatiuè. sc. in administratione vult perseuerare: vt C. eod. l. eum qui.

¶ Quare [d] compellitur defendere procurator actoris, rei non? quia fauorabiliores, &c. ACCVRS.

f ¶ *Prouocationis* interponendae non defendendae. [e]

g ¶ *Extendere.* cogitur enim prouocare nisi propter [f] inopiam excusetur: non autem exercere appellationē: [g] vt ff. man. l. si procuratorem §. si ignorantes. & de nego. gest. l. liberto §. fin. & C. de appell. si alter. & C. vt causa post puber. adsit tutor l. j.

¶ Sed videtur, quod etiam exercere [h] teneatur causam appellationis: & hoc dicit Placen. & sic intellexit *hic.* & pro eo est, ff. *an per alium causa appell.* l. fin. Sed ibi ad principalem & ad appellationis causam fuit datus procurator. Vel dic, vt ibi. s. Item pro eo, ff. eod. l. *qui proprio.* §. *item quaeritur.* sed ibi eodem modo ad vtrumque fuit datus procurator, sc. ad principalē, & ad causam in integrum restitutionis. Vel dic, vt ibi not. j. Item pro eo quia si appellare tenetur, (quod nemo negat:) ergo prosequi quasi negotium inchoatum: vt ff. *commoda.* l. *in commodato* §. *sicut.* Sed non obstat: quia actus appellandi, & exercendi diuersi sunt, licèt primus sit praeparamentum secundi.

h ¶ *Sed nec defensionem.* pulà [k] egit procurator contra aliquē: nunc vult aduersarius, quòd defendat, & satisdet de defensione eius, cuius nomine egit: & dicit, quòd non cogitur inuitus, cùm sufficiat implesse fidem, quam suscepit: & sic nullam aliam patietur poenam quantum ad aduersarium nisi quòd denegabitur ei actio: vt C. eod. l. *actionem.* & ff. eod. l. *mutus* §. *poena.* sed quantum ad eum, à quo suscepit mandatum, patietur: quia tenebitur actione mandati ei ad interesse: vt ff. *manda.* l. si procurator. & ff. si ignorantes. & sic loquitur tota haec lex in procuratore actoris, secundùm hanc antiquam positionem: quod nō placet: quia si [a] alicui est mandatum, vt agat aduersus aliquem, ea sibi videntur mandata, sine quibus id explicari non potest: vt ff. *ex. l. ad rem.* & l. *ad legatum.* & ff. *de iurisdict. omnium iudi.* l. ij. ergo cùm non possit agere, nisi satisdet de defendendo, & defendat, meritò hoc videtur sibi mandatum, & si non facit, non adimplet fidem. 2. Alij dicunt, quòd satisdedit de defensione: sed vult aduersarius eum compellere, vt praecisè defendat. Et respond. quòd non potest, si vult hic procurator praestare interesse. sed certè [b] contrarium est, ff. *eod.* l. *sed & hic* §. *praeter.* 3. Tertij dicunt, quòd non cogitur praecisè ab absente, si velit hic procurator praestare interesse: sed ab aduersario compellitur. sed nec hoc placet: vt ff. *eod.* l. *si defunctus.* 4. Tu dicas quarto modo secundùm Ioan. sc. quòd principium legis loquatur in procuratore actoris: postea loquitur in procuratore rei: quasi diceret, sicut aliquis non cogitur suscipere procurationem ad agendum: sic nec ad defendendum, quamuis publicè vtile sit: vt ff. *eod.* l. *si forum quoque.* §. *publicè.* cùm satis sit implere fidem susceptā inuitus. Vel hoc *cum fidem, &c.* ad primum casum referas. [c] & facit ff. *de arbi.* l. *ij.* §. *tametsi neminem.* & sic possunt notari in hac lege quinque casus. Primus, & penultimus sine mandato. Secundus, & tertius, & quintus cum mandato, id est, mandato suscepto. ACCVRS.

Mater non potest defendere filium pupillum: sed ei debet tutorem petere. h. d. BALD. SALYCETVS, & ALEX.

XVIII. *Iidem AA. & CC. Dionysiae.*

ALienam [d] * suscipere defensionem virile est officium, & vltra † sexum muliebrem esse constat [i]. Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete [k]. S. XIV. Kal. Februar. Sirmij, CC. Coss.

Pretium conuersum in vtilitatē domini, qui venditioni suae rei factae per gestorem suum non consensit, restitui debet per ipsum dominum emptori. ALEX.

XIX. *Iidem AA. & CC. Firmo.*

SI pretium quidem actoribus alienum [l] fundum, vel seruum citra mandatum domini tibi distrahentibus [l] dedisti: & neque praecessisse, neque sequuta contractum domini declaretur voluntas, in rem autem eius idē pretium [m] processisse prouinciae praeses causa cognita perspexerit: hoc tibi restitui iubebit [n]. Prid. Id. Mart. CC. Coss.

ALienam.] CASVS. Si mulier in causa, quam contra filium suum quis habet, ad defensionem eius velit admitti: an sit audienda? Et respond. quod non, sed petet sibi tutorem, licet autem ab initio non admittatur, ex post facto admittitur ad appellandum: vt ff. *de appellationibus recip.* l. j. VIVIAN.

i ¶ *Constat.* vt & [d] ff. *de regu. iuris.* l. *foemina.* & ff. *eod.* l. *neque foemina.* & supra eod. l. *qui adiectio.* & C. *quando mu. tu. off. fun. po...* l. j.

k ¶ *Tutorem pete.* vt infr. *de leg. hered.* l. *si iam.* nec [e] sufficit etiam petere, nisi idoneum petat: & cum effectu, ita quod detur: vt ff. *ad Tertull.* l. 2. §. *non solum.*

¶ Sed licet [f] non audiatur à principio: si tamē lata sententia contra filium mater velit appellare, potest: ff. *de appell. rec.* l. j.

¶ Sed quaeritur, cùm [g] mulier agat pro patre quandoque: vt ff. *eod.* l. *foeminae.* quare non etiam pro filio agat? Quidam, vt H. idem. s. Sed dico contra: quia tunc potest consuli per tutores: vt *hic.* & ff. *de nego. gestis* l. *qui aliena.* §. *penul.*

¶ Item nota etiam, quibus causis potest mulier agere pro alio, multò [h] magis [i] defendere: vt arg. C. *eod.* l. *exigendi.*

SI pretium.] CASVS. Actores tuum contra mandatum tuum speciale mihi vendidit vineam: solui pretium. cùm non valeat venditio, qualiter recuperabo pretium, quaeritur? Et respond. quòd praeses prouidebit vt mihi restituatur, si constet voluntatem tuam non praecedentem, vel subsequentem contractui interuenisse. quae autem actio mihi competat ad pretium recuperandum, non aperit, tu dic actionem de in rem verso, si in rem tuam versum fuerit, & fuerit procurator seruus: vel negotiorū gestorum, si fuit liber: vel condictionem sine causa: vel officium iudicis, vt *hic.* VIVIAN.

l ¶ *Distrahentibus.* qui enim emit ab eo, qui liberam nō habuit administrationem, vel cui specialiter mandatum non est, facit furtum: vt C. *quod cum eo* l. *si liberum.*

m ¶ *Pretium.* quod dedisti pro re illa, quam emisti.

n ¶ *Iubebit actione* [k] *de in rē verso*, si seruus erat: si liber, actione negotiorum gestorum, vel condictione sine causa. ff. *ad Maced.* l. *sed & si* §. j. vel officio iudicis: vt C. *quod cum eo.* l. *vi. qui.* & ff. *si cer. peta.* l. *si & me,* & facit C. *eod.* l. *procuratorem.*

a Procuratorem domini alienare non posse, si specialem vendendi mandatum habet, vel generale cum libera.

† peruides, scilicet.

* desiderantis.

† Nisi consulere sua operas fuas locare.

h Inuitus nemo cogitur esse procurator: licet inuitus aduocatus consilium impertiri quis cogi possit. dicitur, qui non probatur voluisse.

d Procurator actoris, non vero rei defendere cogatur. e l. si procuratorem. §. f quaesitio ff. mandati.

f Inopia, seu paupertas excusat à procurando.

g Contra per mul. ... Gl. super verbo, appellare ... de procur.

h Procurator cogitur appellare, non & appellationem exercere non tenetur.

i Appellandi, & exercendae causae appellationis, actus sunt diuersi.

k De quo procuratore hic agatur.

a Mandato contineri ea videntur, sine quibus mandatum explicari non potest.

* Contra. est haec l. quaest. §. ...

† al. & contrà.

b Hic bene quia praecise tenetur dominum defendere: vt in §. praeter. allegat.

* aliena.

c Imò ad vtrūque potest referri. Baron. Salyc. & Alex.

d Mulier non admittitur ad defensionem alterius.

e Tutorem filio idoneum, & cum effectu petere mater debet.

f Appellare pro filio mater potest.

g Procuratorio nomine agere pro liberis mater nō potest, tamen posse quandoq; pro patre & ...

h Argumentū à maiori ad minus.

i Agere quū nomine alieno potest, idē & multò magis eodem nomine alienō potest defendere.

k In rem alterius versum pretium quibus actionib. condici possit.

480/C.IV.K.5-4, 417-418
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Nihil.] Interesse. Quod laudi facultatem. nam qui potest habere, & dari aut, potest & poli: qui verò non habet, non potè. Item sicut tenetur mandati interpretatione poli, sic & aut. Item Gaiffias interpretatione poli, sicut ancitet hic, de T. de transf. mulcbrem. lib. 4. Item sicut dimittatur interpretatione aut, sic poli: vt f. ad l. Iulia. §. peculi. & l. qui propria. in principio. Iuli M. dicetis, si poli ex interpretatione, quod dominus non procurator debeat dimittitur. * per l. 3. de fun. & transitio l. 1. Lite in defensione quia ipsa debet dimittari, vel ad l. minor § 1. & 4. Plautius & f. de minor. gesta. l. Idem in fin. & T. ad l. Aquilia. & hoc si verba condemnationis possunt referri ad personam procuratoris, vel defensoris. quandoque enim non poslunt, vt in criminali, quandoque procurator admittitur: vt f. de inter. l. fin. & in causa matrimonialis, vbi administrat procurator. Item sicut raptor infamis, si interrogatur, sic & è poli: vt f. de infa. l. forsan. Sed M. dicit tunc dominum non infamari, si à principio interrogatus procurator: vt f. de infa. forsis. §. f. quia. Sed Iubiani dicit mutatur.

¶ Porò b differunt in qualibus: quia ordinarie aute litem constituitur ordinat procuratorem: forsis si deinde poslt, secundum Iu. sed facere idem possit dici vtrobique, secundum A. no argum. d. l. T. de transf. in eadem lite. l. 4. p.

b ¶ Transigam. à domino litis in procuratorem, vel à constituto. sic autem è procuratore alium procuratorem velit dare vt T. ad l. quod quis.

¶ An * autem procuratore * datus ad audiendam sententiam debeat dominus non pro ea non defendit vt f. de negotiis gesto. l. Liberto. §. fin. ¶ ergo. Accvas.

Mortius.] Cayve. In causa vxoris suæ mandato non interpositione an maritus ille posit procurator? Et respon. quod sic: cum non congrat sexui suo iudicia virorum interesse: interposita tamen cautione de rato, & de defendendo, si contingat vxorem renunciari. Si autem ad certam causam eam instituerit, & deinde ei mandaverit ad aliam causam suæ mandato adhiberi posse quæritur? Et dicitur, quod non.

¶ Non es hoc tenet, secundum Iacob. quod maritus potest agere pro vxore sine mandato. c Sic & alibi, vbicunque procuratio, vel denunciatio debet fieri vxori, dicitur imperatur, & fac maritis. l. ante qui aliter. §. fin. & forsan. vbi. gl. ad. f. quod vi aut clam. Accvas.

c ¶ Iuliani. quasi citra mandatum potest in omnibus defendere, quando autem habito super eo, in aliis non: quia in primo non præiudicat mulieri, in secundo sic. Accvas.

d ¶ Iustissimum. Si de rato.

e ¶ Interpositione. Si de defendendo. nam hæc duæ præstat procuratori adhibitæ f. ad l. forsan. §. ante præter.

¶ Sed in marito videtur è contra, vt non satisfiat de rato: vt T. de pact. conuen. l. fin. Solo. Sic in paraphernalibus, vel dotalibus, hic in aliis rebus mulieris. Accvs.

Adiuto. Dic, quod mulier habet patrimonium triplicis generis: quod prosequitur, vt per Bartol. Bald. Cy. & Salyc. hic, & Angel. Arez. in f. pomale. Infra de action. iuris.

f ¶ Interrogandis id est, iuramentandis in rebus vxoris, & eorum de lites. Accvas.

g ¶ Cognatus, vt T. de vsuris. vbi. l. fœminæ. & T. de his qui vt. in. ex. tempo. l. 1. §. 1.

h ¶ Præscriptis id est, ante oculos scriptis, vel etiam sine scriptura dictis.

¶ Et sic non secundum * fuit mandati: vt f. de iurisdi. l. 1. Item quæ & f. de poli l. fin. & T. de transactio. l. transactionem. & T. ad l. & procurator. & f. de arbit. non distinguentes. §. de officio. & Iustin. mand. §. de qui. Sed argum. contra, * f. eod. l. ad rem mandatam & l. ad legati. ¶ Item net. quod quod in vno permittitur, in alio prohibetur: sic & f. de fundo instructo. l. quæsitum. §. pomali. & l. cum de iacentia. §. cui fundum. & de vsuf. l. 1. §. item Pollidon. & f. de poli. remun. l. fin. & f. de vsuriis. fol. l. f. ita quis. & l. de prædi. decur. l. fin. dicit ex hac. Sic lib. e & f. de aure & argent. leg. l. 1. & f. de indeb. l. cum pecun. in princip. & de mil. & f. fin. §. sed quod Papinianus. Sed argum. contra. f. de fundo instructo. l. qualitum. §. fin. ¶ Item nota, maritum * esse de portionis, quæ sine mandato administrantur. Sent. & alij multi, vt dicit f. eod. l. fol. & hic per Iuli. in principio. Accvas.

Procuratoribus.] Cayve. ad agendum procuratorem iudiciali: Ita est consultus, an eo mortuo lite constituta in re publica transferre iudicium? Respon. quod non: nisi morbus vel inimicitia capitalis interceffit, vel alia causa legitima: quo casu etiam eo inuito in re eris in transferenda.

i ¶ Consultum litem. aut vtrò & sine causa cognitione posset: vt f. eod. l. eum litem. vers. fortasse. & T. mandat. l. 8 posset.

Adiuto. Vide c. quæ ne procurator. eod. lib. 10. Accvas.

k ¶ Effodit. Hoc expone vt l. 1. p. proxim.

l ¶ Perfequendi. & sic * per consequens à procuratione eos remouere. Accvas.

m ¶ Necessaria. quæ r maiore fune: vt f. eod. l. filia fam. §. fin. & l. sep. vsque ad l. fol. mil. & l. poli litem. vsque ad l. qua ratione. §. 1.

n ¶ Interrogatus sc. iuxta procuratorem, & dominum litis. tunc enim iniuria his transferri in posset.

o ¶ Tunc enim sc. quando fuit inimici capitales, vel alia iusta causa.

p ¶ Etiam. quasi dicat, non solum procuratoribus volentibus transferuntur in dominum, sed etiam eis inuitis. Accvas.

Nvlla.] Cayve. Procuratorem ad agendum, vel defendendum constituisti: lite contestata decessisti, vel se ex iusta causa abstentisti: an non eo mortuo, quod decessisti, vel abstenuisti re, possit procedere procurator? Et respon. quod sic, cum per litem contestatam, id est, iudicium iudicialiter (non intelligo rapiatur in iudicio) dominus efficiatur, etiam procuratorem instituere possit quod non posset, nisi dominus per litem contestatam fuisset. & dic quod est dominus, quia possit esses quosdam repetbare, & quosdam approbare, & administrare & iudare, vt iudex in causa procedat, ut si dominus fuisset litis.

q ¶ Post causam in iudicio. Res enim ex integra non est, quæ in iudicium deducta, & contestata est, licet secundum sententiam iudicis definita sit. Itaque domino post litem contestatam defuncto mandatum non desinit. Contrario hæc Iuliani consultatio laudatur à Symmacho lib. 1. epist. Vide simpta lib. 1. de cod. cap. 31. Cvi.

q ¶ Dominum lites id est, iudicium litis. Et sic nota quod per contestationem fit dominus: vt hic, & T. l. pomali. & f. de app. l. ab executoribus. §. fin. & de excep. de l. f. procuratorem. epist. §. 1.

r ¶ Post causam id est, recedentis. Vel dic, id est, mortuus, vt f. de curiali. non. iudi. l. & quia. in fin. Accvas.

s ¶ Mandati. Sic non de quo dictum est.

t ¶ Mandatum habens ad vxorem, confirmat habere ad aliud fine quo illud capitalis non potestius in legibus, tamen non tamen videtur habere mulierem ad aliud petitus diuersum. & dispensatum, vt in. Bartol. Iul. & Ful.

u Dic hi expressi gesta, hoc est, in verb. capitalis [quam non. Bart. Alter mandato eius non mutatur: po est mortuus eo vtrò, vt & alij quidem possible.

v ¶ Et Cod. lib. 4. in 1.

x ¶ Consultum litem. aut vtrò & sine causa cognitione posset: vt f. eod. l. eum litem. vers. fortasse. & T. mandat. l. 8 posset.

Adiuto. Vide c. quæ ne procurator. eod. lib. 10. Accvas.

k ¶ Effodit. Hoc expone

l ¶ Perfequendi. & sic * per consequens à procuratione eos remouere. Accvas.

m ¶ Necessaria. quæ r maiore fune: vt f. eod. l. filia fam. §. fin. & l. sep. vsque ad l. fol. mil. & l. poli litem. vsque ad l. qua ratione. §. 1.

n ¶ Interrogatus sc. iuxta procuratorem, & dominum litis. tunc enim iniuria his transferri in posset.

o ¶ Tunc enim sc. quando fuit inimici capitales, vel alia iusta causa.

p ¶ Etiam. quasi dicat, non solum procuratoribus volentibus transferuntur in dominum, sed etiam eis inuitis. Accvas.

Nvlla.] Cayve. Procuratorem ad agendum, vel defendendum constituisti: lite contestata decessisti, vel se ex iusta causa abstentisti: an non eo mortuo, quod decessisti, vel abstenuisti re, possit procedere procurator? Et respon. quod sic, cum per litem contestatam, id est, iudicium iudicialiter (non intelligo rapiatur in iudicio) dominus efficiatur, etiam procuratorem instituere possit quod non posset, nisi dominus per litem contestatam fuisset. & dic quod est dominus, quia possit esses quosdam repetbare, & quosdam approbare, & administrare & iudare, vt iudex in causa procedat, ut si dominus fuisset litis.

q ¶ Post causam in iudicio. Res enim ex integra non est, quæ in iudicium deducta, & contestata est, licet secundum sententiam iudicis definita sit. Itaque domino post litem contestatam defuncto mandatum non desinit. Contrario hæc Iuliani consultatio laudatur à Symmacho lib. 1. epist. Vide simpta lib. 1. de cod. cap. 31. Cvi.

q ¶ Dominum lites id est, iudicium litis. Et sic nota quod per contestationem fit dominus: vt hic, & T. l. pomali. & f. de app. l. ab executoris. §. fin. & de excep. de l. f. procuratorem. epist. §. 1.

r ¶ Post causam id est, recedentis. Vel dic, id est, mortuus, vt f. de curiali. non. iudi. l. & quia. in fin. Accvas.

s ¶ Eius.

480/C.IV.K.5-4, 419-420
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eum*. s. procuratorem per contestatam litem dominum factum. Accvrs.

b ¶ *Conditores*. vt ff. eod. l. in causa. in fin. & fam. eod. l. neque. in fin. & l. quod quis.

Litem.] Carvs. Tenebatur Titius mihi in decem: tu dicens te procuratorem meum, cùm non esses, eum petiisti, & obtinuisti. lata sententia vult tibi Titius opponere exceptionem falsi procuratoris. respon. quòd licet talis exceptio falsi procuratoris in initio litis, vel antè esset proponenda ad exemplum dilatoriarum exceptionum: vt in authent. de litigio. tamen quandoque fuit lis contestata, siue non, proponi, & probari potest ab aduersario: qua probata licèt lata fuisset sententia, fingitur retrò iudicium nullum fuisse, id est, neque contestatio, neque partium confessio, neque testium productio, neque controuersia, sc. repetita. tenet tamen iudicium, verùm fuerit procurator, vel non.

a ¶ *In principio quæstionis*. Symmachus lib. 1. ep. de eadē except. ait, eā in ipso limine litis opponendam esse. Vide scripta ad l. 1. §. de prod. Cviac.

c ¶ *Inquiri*. ex natura dilatoriarum b exceptionum, vt §. de proba. l. exceptionem. Est enim hæc dilatoria: vt Instit. de except. § fin.

d ¶ *Habeat*. & sic cogatur mandatum ostendere, vel de rato satisdare: vt §. eod. l. j.

e ¶ *Inueniatur*. quod asserendo permittitur aduersario probare quandocumque velit: vt ff. eo. l. in causa. §. j. & de iudi. l. non idcircò § fin.

¶ Item. nos. hic specialē c in hac dilatoria, vt opponatur post litem contestatam. sic & in qualibet alia dilatoria, per quam contenditur, retro nullum iudicium, vt non fuit iudicis. 2. Vel meliùs in huiusmodi exceptione falsi dicas, quòd à principio videtur opponi: quia ipso iure nihil est actum: vt §. si à non comp. iudi. l. j. 3. Alij dicunt quod si d dicas, non es procurator, e quòd est peremptoria. Si autem dicas, non potes esse, quia miles: hæc est dilatoria. quod non f placet. 4. Alij, vt H. dicunt, aut g scio falsum procuratorem: aut credo verum: aut ambigo. Si scio, repellor. h Si credo verum, quandocumque tempore iudicij probato non esse verum, repellor falsum asserendo: vt hic. Sed si ambigo, in principio hoc debeo dicere: vt in principio huius legis. 5. Alij dicunt, quòd hic ab initio fuit proposita, sed adiecit, audiamus quid dicere velit.

f ¶ *Solum*. de re principali, est tamen iudicium de persona, vtrum sit procurator, vel non. & sic verùm sit procedendum, vel non: vt ff. de iudi. l. si quis. j. hinc est, quod & si solutum fuerit falso i procuratori qui scilicet nunquam habuit mandatum, vel habuit, sed fuit reuocatum, potest repeti, nisi per sententiam solutum: vt ff. fam. ercisc. l. cum putarem. & ff. man. l. si fideiussor. j. §. in omnibus. & ff. de do. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. si [illegible] magis tamen puto, quòd possit repetere per iudicem, vel sententiam solutum: vt ff. rem ra. ha. l. si sine §. quòd si procurator. & in §. quòd si dubitatur. & de do. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. si vxor.

¶ Item nullum est iudicium, vt hic dicitur, in preiudicium domini, nisi k habeat ratum: vt ff. de iud. l. licet. & inst. de mag. gest. l. si pecuniam. quod etiam appellando l ratum m habere videtur: vt ff. rem ra. ha. l. iij § fin. Sed in suum præiudicium, & fideiussorū n quos procurator de rato habendo dedit, valet iudicium.

Codex.

causam, iurgiúmque finire: quippe cùm & procuratorem posse eum a instituere, veteris iuris voluerint conditores b. Lect. II. Non. Februar. Iuliano A. IV. & Sallustio Coss.

Exceptio falsi procuratoris reddit iudicium retrò nullum: ideò potest quandocumque opponi. Alex.

xxiv. Impp. Gratianvs & Valentinianvs, & Theodosivs AAA. Pancratio P.P.

Licèt a in principio a quæstionis persona debeat inquiri c procuratoris, an ad agendum negotium mandatum à domino litis habeat d: si tamen falsus procurator inueniatur e, nec dici controuersiæ solent f, nec potest esse iudicium. Dat. II. Kalend. April. Constantinopoli, Antonino, & Syagrio Coss.

Persona hic enumerata non possunt per se litigare, sed per procuratorem: & si contrà fecerint, sententia pro eis lata non habet effectū: & iudex, qui eas admisit, pœnā hic statutam patitur: & hoc hodie restrictum est vsque ad personas illustres inclusiue. h. d. cum authentica hic posita. Alex.

xxv. Impp. Valentinianvs, Theodosivs, & Arcadivs AAA. Tatiano P.P.

Qvicumque prætorianæ g, vel vrbanæ præfecturę sublime † fastigium h, vel magisterium i militare, vel consistorianæ comitiuæ k insignia meruerit dignitatis, vel proconsulare l ius dixerit m, aut vicarij n fuerit administratione suffultus: si quod ab eo vel infertur iurgium o, vel refertur, procuratoris personam in negotij sui iura substituat †. Quòd si quis sanctionis huius statuta transgressus, iudiciis * sese iurgaturus ingesserit, careat eius litis forte cuius non per procuratorem expectauit euentum. Iudex nihilominùs, qui contrà fecerit p, nouerit à se viginti libras q auri, item ab officio r quoque suo tantumdem ponderis exigendum. Dat. XVIII. Kalend. Octobr. Arcadio A. II. & Rufino Coss.

IN AVTHENTIC. vt ab illustribus. §. j. coll. v. constit. 18.

Hoc ius s à stabit vsque t ad illustres solos. Cæteri u enim commune ius x amplectuntur.

Citatus in causis pecuniariis potest per procuratorem comparere, licèt hoc in citatorio non contineatur: nisi fuerit citatus, vt personaliter compareat: quod facere potest iudex iusta ex causa, non aliter. Alex.

xxvi. Impp. Arcadivs, Honorivs, & Theodosivs AAA. Anthemio P.P.

In pecuniariis y controuersiis etsi specialiter hoc præcepti, vel sententiæ z minimè

Quicumque.] Carvs. Tres habet partes. In prima dicitur, quòd in dignitate constitutus, siue fuerit præfectus, siue præfectus, siue magister militum, siue proconsul, siue vicarius Principis, & litem inferre, vel suscipere putauerit, hoc per procuratorem faciat: alioquin si per se duxerit litigandum, cadat à causa, & hoc in prima parte, & secunda. Iudex autem vnà cum officio suo, qui hoc passus est, in viginti libras auri mulctetur. & hoc in tertia. Quod autem hac lege dicitur, restringitur ad illustres inclusiuè & exclusiuè. in illustribus enim, & superillustrib. habet locū hæc lex.

g ¶ *Prætorianæ*. quia sit prætor. Vel dic, præfectus prætorio.

h ¶ *Fastigium*. id est, altitudinē. vt quia sit præfectus vrbis.

i ¶ *Magisterium*. quia magister militum.

k ¶ *Comitiuæ*. quia sit comes consistorij siue palatij principis.

l ¶ *Proconsulare*. quia sit proconsul.

m ¶ *Dixerit*. aliàs, direx.

n ¶ *Vicarij*. sc. quia sit vicarius principis.

o ¶ *Iurgium*. ciuile. nam criminale non instituitur per procuratorem: a vt §. de accu. l. non comment. & ff. de pub. iud. l. pen. §. j. vt in authen. vt ab illustri. §. j. coll. v. nisi in crimine iniuriarum: vt §. de iniur. l. fin.

p ¶ *Contrà fecerit*. id est, admiserit talem personam ad iurgandum.

q ¶ *Viginti libras*. publico ærario inferendas.

r ¶ *Officio*. id est, officialibus.

s *Hoc ius*. vt nō liceat ei agere per se, sed per procuratorem. *

t ¶ *Vsque ad*. Iustinianus tamen in Nou. 71. hoc mutat, constituitque, vt per se ciuiles quisq; causas illustres agere possit. Cviac.

u ¶ *Vsque*. & extensiuè, h & inclusiuè. sic ergo illustres & superillustres hoc seruabunt. Et est ratio: quia ratione dignitatis debent sedere cum iudice: si allegarent, stare deberent: & sic verum absurdum inde sequeretur: vt in corpore huius auth. vt ab illustribus §. j.

u ¶ *Cæteri*. clarissimi, ac spectabiles.

x ¶ *Commune ius*. vt c in criminibus, ex quibus imponitur pœna vsque ad relegationem, non possit institui procurator, nisi in causa iniuriarum: vt §. de iniur. l. fin. in inferioribus, sic & in pecuniariis causis: vt dixi §. eod. l. then. rem.

In pecuniariis.] Carvs. Si in pecuniaria causa iudex, vt ad iudicium venias, te citari fecit, neque tibi nuncius dixerit, vt venias, vel procuratorem mittas: cum electionem habeas veniendi, vel mittendi si non venias, d sed mittas: an videaris iudicis præcepto paruisse, quæritur? Et resp. quòd sic. electionem enim habes ex hac lege, nisi in casibus. verū est, cùm meliùs scias veritatem, quàm procurator, vel tua persona legaliter est, ita quòd tibi credi debet: quo casu in propria persona venire debes: vel si talis sit causa, quæ per procuratorē expediri nō possit: vt est popularis: ff. eod. l. licèt. in princip. & est quod sequitur, nisi, &c. vt si nō idoneū procuratorē miseris, vult iudex, vt iustitiæ instituas.

¶ Ex ista lege, not. quòd in e omni citatione simpliciter facta intelligitur alternatio, vt quis per se compareat, vel procuratorem mittat, facit l. j. in §. vsus. ff. eod. c. fin. de dolo. in c. dilectis. & c. penult. de iure. calum. [illegible]

y ¶ *In pecuniariis*. quare hoc dicat dixi §. eod. l. §.

z ¶ *Sententia*. s. conuentionalis: ac si dicas, licet præceptum, vel sententia, qua quis ad iudicium vocatur, minimè designet, vt vocatus habeat hanc electionem. s. vt venias, vel procuratorem mittas: habet tamen ex hac lege.

O 2 a ¶ *Passus*

480/C.IV.K.5-4, 421-422
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

designat auctoritas : passim * vnicuique (si tamen ita maluerit) per procuratorem respondendi tribuimus facultatem : nisi forte d quoddam iudices * nonnunquam e ob causas vehementiores f maximi iudicis g vocabit auctoritas. Dat. prid. Id. Octobr.

ΣΥΝΤΑΞΙΣ. Κυρωτέρων. †
Κρίσεσι καὶ βασιλικοῖς.

Ἡ διαλαβοῦσα κληρονόμος ὁ τῶν κληρονόμων ἢ ἀπόδοσις ὀνομάζεται, ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον αὐτὴ ἐν τοῖς μεγίστοις κληρονόμοις ἢ ἐνδιεξιόντων λεγόντων τοὺς ἐπιλόγους, οὐδὲν ἧττον τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑπερθεμένων ἢ δίκας ἐπιλόγοις μὴ ἢ λεξαμένων ἢ δίκας ἐπιλόγοις τοῦ δικαστοῦ, οὐδὲν παρῶν ἢ δίκαιον ἀξιῶν τοῦ ἐπιλόγου τὴν ἀπόφασιν ἀγόντων μόνα μετὰ τῶν ἐπιλόγων γίνεσθαι τοῦ δίδοῖ ἢ ἐπιλόγοις ἢ τοῦ ἐνδιεξιόντος ἀρχόντων παρεμβάλλοντος, μηδὲ μόνα δικαστικὰς δεῖν ἀποδίδοσθαι ἐπιλόγοις γινομένοις, δεῖν τοίνυν τοῦ μαθεῖν βουλομένου, μηδὲ ἀγνοῖς ἐκκοπεῖσαι λόγῳ τῶν τὸ μετέπειτα ἀποκρινομένων, ἀλλὰ καὶ ἢ δεῖ καὶ τῶν ἢ κεφαλαιωμένων ἐκκοπεῖσαι ἐκκοπεῖσαι καὶ ἢ δεῖ τὸν λόγον ἀποφαίνεσθαι, ἢ καὶ ἢ λεγόντος ὑπερθεμένου, οὓς αὐτοῖς ἀνεῖναι, καὶ τὸ δικαστικὸν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐπιλόγοις, ἢ τὸν δικαστικὸν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐπιλόγοις ἐπιτρέπειν. Εἰ δὲ ὁμολογεῖ, καὶ ὅτου αὐτῷ τοῦ δικαστοῦ ἐπιλόγοις δεῖ τὸ ἢ κεφαλαιωμένων ἐκκοπεῖσαι, ἢ τὸν ἐκκοπεῖσαι ἐξηγεῖσθαι. Καὶ οὐ σωθεὶς οὐδὲ ἀπαιτεῖσθαι ὁ δικαστὴς τὸν δίκαιον οὐ τὸ μεγίστου δικαστηρίου ἐστὶν ὁ δικαστὴς· ἢ ἐκ μεταβολῆς, μᾶλλον δὲ ἐπιλόγοις τοῦ μεγίστου δικαστηρίου καὶ ἢ ἔθνους πρόσω ἐξήγησιν. Εἰ δὲ μὴ πάντῃ τοῦτο ἀποφαίνεσθαι, εἰ μὴ ἐπὶ ἢ μεγίστου δικαστηρίου ἐστὶν ἀπόφασις ἀναγκαίου ἀναγκαίου ἀναγκαίου λόγων καθεῖναι ἀναλυθῆναι, εἰ ἢ ἀποφαίνεσθαι ἐκ τοῦ ἐπιλόγου ἢ ἐκ μεταβολῆς, ὁ ἀποφαίνων τοῦ λεγόντος δικαστὴς μίας χρόνον λεγόντων ἀπαιτεῖσθαι ἀναλυθῆναι) ἀναγκαῖον, αὐτὸς ἢ ὁ ἐπιλόγος ἀφ' ἢ ἐν ἀποφαίνεσθαι ἀναγκαῖς ἀναγκαῖον ἀποφαίνεσθαι ἢ λεγόντος ἢ δικαστὴς, καὶ καλούμενος ἢ λεγόντος, ἐπιλόγος ἐν δικαστηρίῳ γίνεσθαι.

Eadem Latinè per Ant. Contium.

CONstitutio prohibet diuorum iudiciorum vnum eumdémque procuratorem esse: sed alios quidem esse in maximis iudiciis gloriosissimorum magistratuum procuratores, alios verò, qui eloquentissimis iudicibus * pedanetis ministrent in litibus, ac neque cum, qui litem inchoauit, procuratorem apud dictatem, seu pedanum, eundem ipsum terminare ipsam litem apud gloriosissimum magistratum, sed translationem mandari fieri ab ipso ad alium procuratorem apud gloriosissimum magistratum residentem, nulla impenia pro permutatione procuratoris facienda in hac translatione, neque continuari satisdationem pro hoc metempsalmate exigenda, sed & iudicatum solui satisdationem, & de ratihabitione cautionem, ita ab initio concipi, vt comprehendatur in his & expensis huius metempsalmatis, vt is, à quo exigitur alterutra harum satisdationum stipuletur. Quia spondeo me, & hunc apud dictam procuratorem pro iudicatorum solutione, aut satisdatione confirmaturum. & si contingat ex relatione dictatis, aut ex appellatione data contra ipsius sententiam transferri causam ad maximum iudicium, cui subest † dictatis, etiam tum ex metempsalmate futurum procuratorem in maximo iudicio, simili modo confirmaturum me spondeo. Si * non hac omnia obseruata fuerint, si quidem circa maximum iudicium les hanc neglecta fuerit, competenti fcinio quinque auri libras persoluet poenam. Si verò apud dictatas hanc les praetermissa fuerit, is, qui litem adimpler, qui affolet eloquentissimo dictatae, vnius auri libras ferat poenam, alij verò duo, qui ex officio segregati sunt, & attributi dictatae, siue ex scholis, diuarum auri liberatum perdent mulctam. Ipse verò procurator, à quo quid peccatum contra hanc legem fuerit, plagis castigetur à magistratu, aut dictata interdictus in posterum procuratoris officio fungi in iudicio.

* * * * * * *

Κρίσεσι καὶ βασιλικοῖς τοῦ μεγίστου δικαστηρίου.

Εἰ † ὁ ἡγούμενος ἢ ἐπιλόγοις μὴ ἡμέρᾳ χρόνον, καὶ οὐκέτι πάντα ἔτι ἡγούμενος αὐτῶν. καὶ τελεῖτωσαν ἢ ἀξιώσεις ἡμῶν). ἢ σωφρῶ τοῦτο ἡμῶν ἔστω ἐπιλόγοις ἢ μετρίου, ἔτι μεγίστου ἀποβαλεῖν.

Εἰ * τελεῖτωσαν ἢ ἀξιώσεις ἡμῶν ὁ δεῖ δίκης αὐτῷ τοῦ· δεῖνος ἐπιλόγοις, μὴ τοῦ ἐπιφοῖτοῦ ἡμέρας ἢ ἀποτάξεως αὐτῷ ἢ ἀξιοῦτος ἀξιοῦντος· αὐτῷ ἢ ἀποτελεῖσθαι ἄλλοις, ἢ μόνων ἢ ἐξ ἀποτάξεως ἢ ἀφοτόπου· ἐν ἀποκεῖν τὸν πάρεν ἀξιοκεῖσθαι ἐπιφορᾶς εἰς τὸ ἔτερον ἀφαιβαλλεῖς, ἢ ἀφοῖν αὐτῷ ἀξιοῦσθαι, εἰ ἢ μὴ δεῖ μόνον, ἀν ἢ ἀξιοῦτος ἀρίζεται τὴς ἀποδεκτίας.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

SI fideiussor procuratoris non definierit tempus, & dixerit fuisse, Ego fideiubeo pro ipso, etsi mortuus fuerit, aut amplius non apparear, idque contigerit, intra viginti dies, alius fideiussor dandus erit. Si mortuo datus est post vicesimum diem à iudicialli decreto super alterius procuratoris datione interposito, sex mensium dilationem habebit principalis reus peregrè degens in remota prouincia ad alium procuratorem dandum : vel ad veniendum per se in iudicium. Si enim non in longinqua prouincia abit, tunc iudicis arbitrio dilatio definietur.

NE

480/C.IV.K.5-4, 423-424
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NE LICEAT POTENTIORIBVS, &c.

[illegible] de [illegible] procuratione, & eius occasione sequitur hic, & sequentibus titulis de [illegible]. Nam omnia mala exempla sunt orta de bonis rebus, vt ait Salustius.

Diuinè.] Carva. Tres habet partes: in prima recitat Imperator constitutionem diui Claudij, qua cauetur, vt si aliquis causam habēs cum aliquo, suffragium potentiorum ratione officij implorauerit, quò magis aduersarius vel ad transactionem veniat, vel cedat in amissione causæ, puniatur: & lis suo tramine æqualiter decurrat. & hoc in prima. Assumens, scienti sententia puniatur: quæ autem sit pœna, hic non aperit: & dicitur seuera in faciendo, non in patiendo: quia patiens ea dignus est. & hoc in secunda. quia autem omnium interest, & maximè pauperum, à potentioribus non grauari: duo præsidi committuntur per dictam constitutionē, scil. vindicta, si non fuerit obseruatum, quod in constitutione dicitur: & cognitio pœnæ, scilicet iactura causæ, hoc est, rei inductæ in causam debitore hoc petente, & querelam deponente, neque timeat præsides, quòd potentioribus præiudicent, scil. in dignitate: cùm quantum ad hoc superior sit.

¶ Ex isto textu nota, quòd assumens [a] patrocinium potentiorum, punitur in amissione causæ. [illegible] Similiter Comitatenses, qui faciunt ciuem emere aliquam rem pro eis, vt sub titulo ciuis non subsint oneribus eis impositis: puniuntur amissione rei emptæ, quæ debet publicari, ita notat Barcol. in l. j. Cod. de [illegible].

a ¶ *Admodum.* id est, valdè.

b ¶ *Constituit.* & ideò de nouo constituendum non est.

c ¶ *Iactura.* id est, amissione.

d ¶ *Afficerentur.* [b] an ipso iure [illegible] per sententiam. non dicit afficerentur & non, sunt affecti vt [illegible] l. pœnam. [illegible] Item quia hic committit statim duo scil. vindictam, & cognitionem huius pœnæ, scil. iacturæ debiti, si appareat id commissum & hoc implorante debitore, & querelam exponente. Accvrs.

e ¶ *Potentiorum* non loquitur de quolibet potentiore, sed de eo, qui ratione officij est potentior, & qui minacem potest fœnore ostendere: vt [illegible] & [illegible] ne præiudicet, &c.

¶ Et sic differt [c] hic titulus ab eo de alie. iudi. mutan. causa fac. quia ibi de potente alia ratione tractat: vt [illegible] Sed ibi in minori, hic in maiori officiali.

f ¶ *Aduocassent.* videtur ergo quòd ex ipso solo, quod pacifcuntur de patrocinio, licet nō fuerit præstitū, puniatur. [illegible] Vel fortè [illegible]

[a] Potentioris patrocinium assumens, punitur causæ amissione.

[b] Intelligit Claudium potentiorum [illegible] nomine [illegible] non [illegible] Claudium Neronem.

[b] Contra [illegible]

[c] Tituli [illegible] modo differunt a [illegible]

[illegible] de æquitate, tunc non puniuntur: vt ff. de in ius voc. l. quamuis.

g ¶ *Proposito.* id est, procul posito [illegible]. Vel dic è contra, id est, ante posito, sc. de amissione causæ.

h ¶ *Marte.* id est, æqualiter, vel id est, suo ordine.

i ¶ *Opibus.* id est, suffragijs. & quod dicit, *domorum*, id est, illis de domibus: vt ff. si cer. pe. l. [illegible] in princip.

k ¶ *Quem.* scilic. diuum Claudium.

l ¶ *Huius functionis* qua prohibentur potentes patrocinari.

m ¶ *Custodes.* quoad amissionem causæ: sed iudices quoad pœnam imponendam potenti.

n ¶ *Fecerit.* diuus Claudius.

o ¶ *In actores.* id est, aduocatos, quos [a] vocat actores, quia causam agunt.

¶ Sed contrà, [illegible] de suf. [illegible] Sed non potest assumi in terrorem, vt hic. potest tamen adiutor constituendum. [illegible] Vel ibi non erat potentior.

p ¶ *In subsidia.* id est, auxilia.

q ¶ *Vsurpatos.* id est, malè quæsitos.

r ¶ *Redemptos.* scilicet pretio.

f ¶ *Seuera.* id est, capitali. secundùm B. & dicitur seuera in faciendo, vel verius secundùm Azo. pro motu iudicis.

t ¶ *Quare cùm intersit.* quia diuus Claudius, &c. & est locus ab auctoritate.

u ¶ *Tenuiorum.* fauetur debilibus: vt hic. & [illegible] quando imper. inter pupil. & vid. l. j. & in auth. de manda. princ. §. si tibi. coll. iij.

x ¶ *Litigatores.* hoc ipsū quærentes. conqueritur enim reus de tali procuratore.

y ¶ *Metuas.* loquitur præsidi.

z ¶ *Præiudices.* Præiudicat enim, cum aliàs clarissimi, & [b] illustres non conueniuntur sub præside: vt [illegible] & de offic. rect. prouin. l. iij. Sed ratione delicti hoc fit: vt [illegible] & est optimum simile in authen. de man. prin. §. patrocinia coll. iij.

a ¶ *Specialiter.* & ideò alij delegare non possent: vt ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. in princip. Nec obstat [illegible] de iudi. l. à iudice in fin. Nam hic datur iurisdictio ab ipsa constitutione, vel à Principe per constitutionem, vt ordinarius sit illius causæ specialiter: & ideò delegare nō potest: vt ff. de offic. eius cui mand. est iur. l. j. ibi autem vt delegatus simpliciter.

¶ Et quia de cessione [c] actionis hic titulus dicit in rubr. & in l. fin. ideò distingue, quia aut fit in vltima voluntate, aut inter viuos. primo casu valet, vt ff. de leg. iij. l. nomen. in princ. & de lib. leg. l. [illegible] nisi iam esset in iudicium deducta: quo casu agit heres. & quod consequitur, legatario præstat: vt [illegible] de litig. l. quicunque. & in authent. de [illegible] nunc si heres. Secundò, si quidem potentiori [d] ratione officij, actio amittitur: vt [illegible] l. proxi. & [illegible] qui dare tut. poss. authent. minoris. si alia ratione, tunc habet locum titulus de alie. iudi. Si non potentiori, [e] si est in iudicium deducta, nulla est cessio, nisi in casibus: non tamen amittitur actio, licèt fiat cessio de ea litigiosa: vt [illegible] de litig. l. q. & fin. in fin. Si autem est indubitata, id est, in iudicium non deducta:

[a] Aduocati actores vocantur.

[b] Illustres sub præside non conueniuntur.

[a] al. [illegible]

[c] Cessio actionis potest fieri in vltima voluntate.

[d] An inter viuos cedi possit actio.

[e] An æquali fieri possit cessio actionis litigiosæ.

NE LICEAT POTENTIORIBVS PATROcinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

TITVLVS XIII.

Par est tituli superioris: nam vocat potentiores id est eos, qui gratia & opibus pollent, ad agendam procurationem fieri. Pares potentiores causam curare pro quolibet, & aduersus quemlibet posse l. quisquis. [illegible] de postul. Sed non possunt etiā agere procuratorio nomine aduersus mediocres, qui, vt ait Caius in l. j. ff. de iud. mut. ca. fac. potentioribus pares esse non possunt: quod dictum prouerbij speciem habet. nam & Pindarus, [illegible Greek] *& Hesiodus,* [illegible Greek]. *Et patrocinij nomine in hoc titulo significatur procuratio, non aduocatio: nec enim minus, imò magis patrocinium litiganti præstat procurator, qui quasi rem suam agit, vrget, instat, imminet: vel semper quàm aduocatus. Et quod adiicitur, vel actiones in se transferre, eò pertinet, vt intelligatur neque potentiori recte mandari actionem, vt eam intendat procuratorio nomine, sicut diximus, neque vt eam intendat suo nomine, omni iure, & emolumento litis in se translato: quam operam à potentibus eliciunt facile creditores vel prece, vel pretio, aut pactione certa. & longè alia est causa Constitutionis Anastasij in l. pen. [illegible] mand. ea enim est de redemptoribus actionum alienarum. Constitutio autem Claudij, de qua agitur in hoc titulo, est de his, qui actionem suarum alios redimunt exactores, aliquo redemptis [illegible]. & [illegible] hoc distat hic titulus à titulo, sine edicto de alienatione iudicij mutandi causa facta, quòd hic titulus est de lite siue actione: edictum de re translata in potentiorem ab eo, qui eius rei nomine verebatur ipsi iudicium accipere. Punitur autem hoc titulo tam potentior qui suscepit, quàm creditor, qui ei cessit actionem: hic enim ius crediti amittit, ille verò extra ordinem, prout præsidi prouincia visum fuerit. Nam ex Constitutione Claudij, huius rei exercitio pertinet ad præsidem, etiamsi Senator, aut clarissimus sit is, qui alienam actionem susceperit: exquendam, cùm tamen aliàs de Senatorum delictis iure veteri cognitor sit Princeps, vel præfecti prætorio, vel præfecti vrbi, non præsides prouinciæ, vt diximus lib. [illegible] Potentiores sunt, qui opibus & gratia valent, & conuentu sunt difficiles.* Cviac.

Recipiens patrocinium potentiorum ad terrorem aduersarij, debet puniri in iactura causæ. Et patrocinium præstans venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ, qui in prædictis est iudex, etiā contra potentiores magistratus, quamuis tales iurisdictioni rectoris prouinciæ regulariter non subessent. Alex.

1\. Impp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. *Aristobulo salutem.*

Diuinè admodùm [a] constituit [b] diuus Claudius † consultissimus Princeps parens noster, vt iactura [c] causæ afficerentur [d] hi, qui sibi potentiorum [e] patrocinium aduocassent [f]: vt hoc proposito [g] metu: iudiciariæ lites potiùs suo marte [h] discurrerent, quàm potentiorum domorum opibus [i] niterentur. Quem [k] palam est in tantum prouincialium quæstionibus esse commotum, vt huius functionis [l] rectores prouinciarum custodes [m], & contemptæ huius rei vindices fecerit [n]: scilicet vt in actores [o], seu procuratores in subsidia [p] negotiorum vel vsurpatos [q] gratia, vel redemptos [r], seuera [f] sententia vindicarent. Quare cùm intersit [t] in vniuersum omnium, & præcipuè tenuiorum [u], qui sæpe importunis potentium intercessionibus opprimuntur: inter litigatores [x] audientiam tuam impertiri debebis. Nec metuas [y], ne præiudices [z] clarissimis viris: cùm diuus Claudius huius rei rectorem prouinciæ disceptatorem, &, si res postularet, vltorem specialiter [a] fecerit. Dat. IV. Id. Septemb. AA. III. & II. Coss.

si constat verum esse stellionem, valeret per totum tit. de furtis. [illegible] vel aliquid. Si autem constat eam simulatam, * nulla erit ff. [illegible] non, et ut res pro parte domini: cum quod minoris pretio vendit [illegible] rem quod titulus est [illegible] nos si in instrumento cessionis: quod esse debet in principio: [illegible] ff. [illegible]

Eadem actionem sui potentiori ratione esse, per de actionibus illam, & cessio non habet effectum. h. d.
ALEX. *concordat* BAL. & SAL. 1. *imp.* ARCADIUS, HONORIUS, & THEODOSIUS AAA. *Septimo P.P.*

SI cuiuscumque † modi actiones * ad † potentiorum fuerint delatæ ᵇ personas, debiti creditores iactura * mulctentur. Aperta enim credentium ᵈ videtur esse voracitas, qui alios actionum * suarum redimunt ᶜ exactores. Dat. V. Id. Iul. Honorio * VII. & Theodosio II. A. Coss.

DE HIS, † QVI POTENTIORVM NOMINE titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

TITVLVS XIV.

Dabitur de potentioribus, ne sui, qui commentuerint, sub nomine conveniantur libellis falsis nomina Senatorum, vel aliorum potentum inserunt, ne falsis titulis prædia, quorum nomine commentitur, imponat, qui prædia falsis actionibus potentioribus: quod plerumque suasione possessores vel diffidentia causæ fecit, vel adiutorij perverso fecerunt, aut subtrahendi pretia, dum res falsis quadam modo tegunt suum esse prædium, & adversari eum esse, quem titulos commendat, quæ de re D. Augustinus in hunc fere modum Vial. 1. 1. Ne domum ipsius petat alienus, posit ab titulos potentis, titulos mendaces, ipse vult esse possessor, & possessor domus sua de alienis titulis manet, vt eum titulos bellos fecerit, concertat qua potentia nominis affluens à potiores. Parvis non licet etiam sine titulis in titulos potentiores nomi commenti, & prædiorum quod est iniquissimum, & pecori, qui hoc fieri fecit, & pastori, ipsi iure notatur infamia, quasi redemptor calumniæ, & alienatorum, vt Graci notant ex hac verba lege, adversus sunt publica, sunt hic notis, etiamsi nulla condemnatio intercesserit. Et autem qui potentiorum nomine obtentur, causa cadit: vel si iniquum contum habuerit, plumbatus cafes damnatur in metallum. CYZIC.

Qui titulos, sive insignia potentiorum prædiis sua affigunt, vel eorum nomina in lite prætendit, sive iure primatum, & in metallum damnantur: & potentior si cessserit, infamatur. h. d. in effectu.
BALD. SAL. & ALEX. 1. *imp.* ARCADIUS, & HONORIUS AA. *Mense Feb.* *

NImiduerimus plurimos * Iniqitatum ᵇ desperatione causarum, potentium titulos ᶜ, & clarissimæ priuilegia dignitatis, his, à quibus in ius vocantur, opponere. Ac ᵇ ne in fraudem † legum, aduersariorumque terrorem his nominibus abuteantur, & titulis: qui ᶜ huiusmodi dolo licentes commoerint * *, afficiendi sunt publicæ sententiæ nota *. Quod si nullum hac in parte consensum præbuerint ᵈ, vt libelli, aut titulis eorum nominibus *, vel aedibus affigerentur alienis: externis in eos, qui fecerint, vindicetur, vt affecti ᵉ plumbo ᶠ † perpetui metallorum supplicio deputentur. Quisquis igitur hæc pulsaros (cum ipse ᶜ & res ᶜ sit possessor, & iuris *, & titulum * illatæ solenniter pulsationis excepit ᶠ) contradictoris libellis, aut titulis ad eius nomen crediderit ingerendum *: eius possessionis *, aut causa *, quam sub hac fraude aut retinere ᵇ, aut euitare ᵉ tentauerit, amissione mulctetur ᵈ: nec

¶ Ex vetro ibi, nec reprenda adhuc nota secundum Barrel. quod potest hanc legi habere locum tantum in reo, sed etiam in actoribus. Sed etiam sequitur Alexand. licet Rayh. Falgo. Sible tenent, quod ita res solum habeat locum in reo per alia verba textus, ib. in rei vocatus. & in verbo pulsaros. Ia. Ale.

E ¶ *Plurimos.* fcil. reos conuentos.

b ¶ *Iniquitatum.* quia creditores se habere ius iniquitas.

i ¶ *Tuebo.* id * est, subscriptorum quantum, quod hac domus se cuiusdam possessionis. Vel quod nemo potest possidere: vt per hoc sub eorum iudicibus conuenitur: vt §. *vbi fit. vel alia. h. q. 1.* Vel intuendo dei spontalis: vt §. *de fin. & li. sequ. l. fin.* 9. Vel conuenitur in scriptis: vt §. *de dign. l. quæ* ibi. eq. 5. Vel dic, vt verum, & non iniqui solucra terrorem.

k ¶ *At.* pro *fed.*

l ¶ *qui.* fcil. potentes.

m ¶ *Commentus.* id est, confinxerit.

n ¶ *Nota.* id est, fiunt iniquos: vt §. *in fin. hic.* & eiusdem de crimine ᵇ Stellionatus possunt accusari, cum titulos eiusmodi deficiat: vt §. *de crimine fals. l. q.*

o ¶ *Prohaurint.* fcil. potentes. refert enim quod ad potentes, vnum confederitur, vel non. Non autem quoad eos, qui scripserunt, vnum confederitur potentes, vel non.

p ¶ *Nominibus.* fcil. adiectis.

q ¶ *Affecti.* perpetuis metallorum supplicio deputentur.

r ¶ *Nando.* quod deducunt ad metalla.

s ¶ *Cum ipse.* interpretio est signabit, commodiorius.

t ¶ *Iuris.* fcil. corporalis, quoqua conuenitur in rem.

u ¶ *Ac iuris.* fcilicet interpretatio: vel fcilicet personalis, qua conuenitur pro re corporali: quæ fuerit impositi *) possidere dicuntur à debitore: vt §. *de pact. dotal. l. regulariter. & Lotium.* §. *penult.* 2. Vel dic, iuris (fcilicet emphyteutici. 3. Vel dic, pro eodem possessio, fc. & iuris, id est, ius fcilicet possidere in alia Italia dicit. Vel è contra, ita iure conuenit: pedis.

x ¶ *Tuebam.* id est, actionem, qua pulsabatur.

y ¶ *Excepit.* id est exceptione repulsit. sed hoc nihil est. Sed dic, *excepit*, id est, suscepit libellum recipiendo.

z ¶ *Res possidens.* cum in rem agitur.

a ¶ *Aut causa.* cum agitur personalis actione.

b ¶ *Retinere.* quando res rem.

c ¶ *Euitare.* cum agitur in personam.

d ¶ *Mulctetur.* Sed ᶜ est dabitur hac multa: quidam Elia, sed puto adamissim est T. ex. 3. fin.

e ¶ *Affecti.*

* *Nomen.* ex Theod. fic. a. eoque in conflitutione adiectum nomen *Arcady* et.

* Vide Cassiodorum, Ecclesiastica Novellam 13. cap. 12.

* Titulo pro insignibus.

* *commentus.*

b Stellionatus crimine accusari quis potest, quoties titulus eiusmodi deficit. l. 1. et. *stellionatus* cod.

* *Insignibus.*

* *Nominibus.*

b Iura, & actiones ius, quoque in constitutione adiectum dicuntur.

c Iura, quod ex eius adiectione propriis deliduum, non applicatur fcil. sed adversarios, nisi ex ipsis.

480/C.IV.K.5-4, 427-428

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Adhæs. Moll. ad. fenfeoiot.

ADDITIO. Vult hic Glossa, quod hic titulus non habet locum in actione, sed fallitur in eo. Idem vult Glossa rubric. sed Bartolus tenet hic contrarium, scilicet quod etiam habet locum in actione, sicut in rub. Ff. eod. lo. quitur in alio casu: vt dixi F. in rubr. prædiorum.

b ¶ Etc. scil. potentes.

c ¶ Oportebit. vt F. eod. l. 9.

VT NEMO PRIVATVS, &c.

Superiori titulo dixit, quando dicebat, quod sua erat alienus nomen quando suum, vel alienum dicit suum.

REGIA.] CASVS. Si in fundo tuo vexilla suspendisti, eum hoc ad Principem pertinere, fundus confiscabitur: si in alieno, non confiscabitur fundus, sed omnia tua bona confiscabuntur. Et differt ille titulus à superiori: quia ibi dicebat nomenum, quod res sua erat aliena, hic sua.

d ¶ Regia. id est, sed maiestatem regiæ perdunt.

e ¶ Legantur. id est, designentur.

f ¶ Deputandum. alias, *depotandum*. Videtur enim ipse vellet ex publico iuri deputari, eum ipse fit inscribatur ei fiscus nomen, cum proprio ex regia maiestatis sua patrimonia sui gaudere inscriptione: vt *ibi*, & ¶. *de domo vacantis. l. ep. lib. x.* & est similis ad legem illam *ff. de diuer. & reguul. l. fin. in fin.*

g ¶ Dominium. * id est, nomen dominii impetrantis. vel id est, eius, cuius est domus, vel possessio. & hoc cum dominus possessionis inscribi. si b autem alienæ possessionis quis inscribat, non confiscatur possessio illa, sed omnia bona inscribentis: vt in *auth. de mon. prin. §. fin. coll. 13.* A. c.

h ¶ Præsidium. id est, in præsidium scribitur, vel annotetur scribitur.

NEQUIS.] CASVS. Ne prima parte prohibet, quod nullus vexilla, vel vela in aliena possessione, sine possessor sui iubet, sine iniusse, suspendat. & hoc in prima. Si autem fecerit: si plebeius est, vltimo afficiatur supplicio: si clarior, vel etiam clericus, deportabitur. & nec, solum cuiatum amittat, sed & libertatem. & hoc in secunda, hic si fecerit autem primo infigendæ sunt Codex.

reperendæ actionis *, etiamsi ei probabilis negotij merita suffragentur, habeat facultatem. Eos b sane, qui se sponte alienis litibus inferi patiuntur, cùm his neque possessio, neque proprietas competat: veluti famæ suæ prodigos, & calumniarum redemptores, notari oportebit. * Dat. XV. Kalend. Decemb. Mediolani, Stilichone, & Aureliano COSS.

VT NEMO PRIVATVS TITVLOS PRÆDIIS suis, vel alienis imponat, vel vela regia † suspendat.

TITVLVS XV.

SI titulos etiam hic agitur autem patrocinium, vt titulo superiore, sed principio nomine, aut seruorum necessitudinem Principis, vt edoctus in Nouell. Theodosi de tituli. Sic. *ne qui ex sine authoritate iudicis impositi non prædia sua, vel aliena, etiamsi se iniustus possessor aut prædo sit, qui ea tenet, vel etiamsi in certamine sint prædia, vel sine vendendi dubitent. Eum, qui sua prædia imposuerit titulum Principis prædium amittere, & titulo non deposito prædium vendicari posse, & vt sit Augustanum in terra. Principem titulum non deponere, & possidere prædium, quia inuenit ibi titulum suum. Eum vero, qui aliena prædia titulum Principis imposuerit, si plebeius sit quasi ex causa criminis extremi, affici extremo supplicio, si honestior, pluribus maximis cupiditatibus. Tabulas, titulos ne imponi debere, & pungi à quibus, quantumuis sint nomine Principis inscripti. Prædium non publicari, cui iniuria dominus, vel possidere alius titulo regio imposuerit. Denique iudicium esse titulos adhibere prædia nomine Principis vendendi, aut vendendi ex fisco: vt l. 1. 2. de bon. vac. l. 1. ¶. de aqueduct. l. vlt. Ff. de req. non ob. dam. l. 11. & 10. Cod. Theodosi de bo. proscr. non priuatorum, non priuatorum, aliorum rendeffuerunt prædiorum principalium, vt est in Nouell. Tiberii de diuinis domib. Idemque confirmatur de titulo imposito Principis, sine de impositione, & characteribus, vt est in eadem Nouell. Tiberij, et quo subiuncta vela regia suspendat aliena, vel alienus titulum fundum adhibet prætexit vela, vt refert Aristotelem sententiam dicerit dicitur iuuenis mobilis: (est enim vox vel Græca.) & Stephanus, *dicitur* ¶ *ello d. Sigm.* & *inde* Innocentius. id est, *aperta fere*: l. penult. ¶. de manif. Crimin.

Qui titulum Principis rei suæ imposuerit, illam perdit, & iuris publici illam facit. BALD. SALYC. & ALEX.

1. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Florentino PP.*

REGIA a maiestatis est, vt nostræ tantùm domus, & patrimonia titulorum Inscriptione legantur *. Omnes igitur intelligant publico iuri esse deputandum b id, cui nomen dominicum g ¶ præscribitur h. Dat. III. Kalend. Decemb. Ravenna, Basso, & Philippo COSS.

Imponens titulum, vel vela regia rebus ab alio iustis, vel iniustis possessis, si plebeius est, vltimo supplicio punitur: si autem est nobilis, deportatur: licet etiam vniuscuiusque illa frangere, & tollere, de quo non poterit accusari: & iudex recipere accusationem poenitur parte hic statuta. SALYCETVS & ALEXAND.

2. Imp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. *ad Florentinum PP.*

NE quis vela i regia * suspendere, vel titulum k audeat sine perceptione iudicis competentis alienis rebus imponere, quas quocunque modo qualiscunque persona possideat, licèt non dominus, licèt iniustus possessor, vel temerarius intrusor, qui possidet, decetur. Eum autem, qui hoc facere ausus fuerit, si plebeius est, vltimo l subdi supplicio: si clarissimus, vel curialis, vel miles, vel clericus † proferibendum m, deportandumque, non solùm ciuitate Romana, sed etiam libertate n primari censemus: executorésque huius legis omnes iudices esse oportere o. Deponendi autem, vel frangendi titulos, & concindendi vela non solùm ei, ad quorum præiudicium tale aliquid contra fas, contràque leges committitur: sed omnibus * tam liberis, quàm seruis sine metu calumniæ p, vel accusationis q criminis, licentiam ministramus: decernentes iudices, eorúmque officia triennis libris auri multari, si talem accusationem vel admittant, vel depositam scribi concedant. Dat. XV. Kalend. Iul. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

VT NEMINI LICEAT SINE IUDICIS AUCTORITATE SIGNA REBUS IMPONERE ALIENIS. †

TITVLVS XVI.

Insignia impressa rei suæ sine iudicis auctoritate, licet mihi propria auctoritate remouere. SALVCET. Vel sic: *Licet prædones arma potest imponere signum suum rei, quam petit. h. d. cum l. sequ.* ALEX.

per omnes iudices executores. & hoc in tertia. Calibus frangendi tales titulos, vel vela poterit facultas: cui solum eius cuius præiudicium suspèla fuerit. sine sine suum, sine liber: neque tamen, quòd de calumnia accusetur. hoc in quarta. Iudex autem, qui tale accusationem admiserit, xxx. libris auri, vna cum officiali suo puniatur. & hoc in quinta.

¶ Nota in hac lege, quòd ea, quæ illicitè ædificata sunt, possunt per quemcunque licèt bellum. & hic pœna facit. *l. seiscumque. §. si qui dicit. de leg. ij.* secundùm Paul. de Castr.

i ¶ Vela. forte vexilla.

k ¶ Vel titulum. id est, charticulum scriptum.

l ¶ Vltimo. pro * lesi delicto imponitur hic magna pœna: vt ¶ *de libert. & serui lib. I. y.* Item est hic arg. contra, T. *de apost. & clerici. presbyteri.*

m ¶ Proferibendum. id est, damnandi in confiscatione bonorum, vel ad est, bona proscribenda.

n ¶ Libertate. bodie * nemo bene natus, &c. vt in *auth. de nupt. §. quod autem prius: coll. 10.* vide in libertio, qui non est bene natus ab initio, hæc lex posset habere locum.

o ¶ Iid non. hic pœnam * deportationis adnectit alicui libertatem; quòd est speciale: aliàs fecisset vt in contrario: vt *Iustit. de cap. dimin. §. minimè.* ¶. *de postl. reuer. l. fin.*

p ¶ Et dic, deportantur ¶. * in metallum. & sic non loquitur de deportatione, sed de damnatione in metallum. Acc.

q ¶ Operetur. qui tamen habetur mercyn impetrinvcdm deportatio sit de impetrione ¶. *de effe. prædi. l. libertas §. quo iuriscon.*

r ¶ Calumniæ. id est, non poterit dici calumniatur.

s ¶ Accusationem. item non poterit accusari.

¶ Et nor. in fin. hujus tit. *de effe. iudicis circa libellum.* * *tit. §. de effe. iudicum. l.*

a ¶ Regalia.

b ¶ Pœna mutata pro lesi delicto quemdique imponitur.

c ¶ Clericum habeto pro iudici hinc relinquere.

d ¶ Deportatio pro deportatio in metallum.

e ¶ Liberi vel, cuique ex relicto, & fundum, quemcunque iniuriam accusatorem potest.

f ¶ Libertas, & libertas pertinentes iudicium, & quam in illa libertas ob malè tuli fidaciosa, seriptum, & in iniuriam pertinentes Cancellarium dilcendere poſſ. & hinc colligit Bolerius in *tract. de audit. cuiusdam magni dicit.* nam, vt addit Glossa in certo libello. *§. de effe. iudicis.* l. al. *Signa impressa rebus, quæ alius dicit.* ex. & sic opportunior in contribuer mamorfiopolis.

480/C.IV.K.5-4, 429-430
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

I. Imp. Probus A. Officiis.

SÆpe rescriptum est anie sententiam signa rebus, quas aliquis tenebat, imprimi non oportere. Et ideò ea rebus, aut fructibus apud te constitutis illicitè imposita, poteris ipse licitè detrahere: vt amoris his, causa, quæ ex officio tibi infertur, terminetur. Dat. IV. Kalend. Iul. Probo A.II. & Lupo Coss.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC. [illegible]

REbus, quas alius detinet, imprimere signa nemini licet, etiamsi suas vel obligatas sibi eas esse aliquis affirmet.

NE FISCVS, VEL RESPVBLICA PROCVRATIONEM alicui patrocinij causa in lite præstet.

TITVLVS XVII.

Vod de patrocinio [illegible] idem ille cauetur de fisco, & Republica, ne procurationem [illegible] in perniciem [illegible] suscipiat, nec hoc prætextu, quòd [illegible] debitor [illegible], vel Reipublicæ, nec quòd partem [illegible] fisco, vel Reipublicæ quis donaverit non [illegible]: l.a. hoc tit. [illegible] & illud quoque mandatum [illegible] debitor fisci mandat fisco actionem aduersus debitorem suum. l. 3. Cviac.

Sub prætextu pecuniæ fisco debitæ non debet fiscus patrocinium præstare. Bartolus autem aliter istam legem intelligit, & summat eam sic: Actio litigiosa, vel dubia non potest in solutum fisco dari sponte recipienti. Alex.

I. Gordianus A. Legitimo, & aliis.

REspublicæ iuribus adiuuari te sub obtentu quantitatis, quam eidem Reipublicæ debes, contra iuris rationem desideras. III. Id. Ianuar. Gordiano A.II. & Pompeiano Coss.

Respublica non debet patrocinari de quo à lit. b. d. Vel sic: *Actionem litigiosam, vel dubiam ex causa donationis Respublica suscipere non potest.* Alex.

II. Idem A. Tertullo.

CVm allegas partem rerum, vel actionum dimidiam fisco, quò magis eius iuribus protegaris, vel te donare: huiusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur. vnde ius tuum, si quod tibi competit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Non. Aug. Gordiano A.II. & Pompeiano Coss.

III. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Ampliano.

ABhorret à sæculo nostro, sub prætextu debiti procurationem contra priuatos fiscum præstare. Dat. VIII. Kalend. Ianuar. Philippopoli, CC. Coss.

Respublica non debet debitorem suum iuuare contra alium, prætextu debiti sui. Sal.

IV. Iidem AA. & CC. Achillæ.

AD fraudem creditoribus faciendam, inuidiam fiscalem, contra sæculi nostri tranquillitatem implorari non decet. Redde itaque quod fisco nostro debes: & si consentus velut à creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundùm leges vti poteris. Dat. XVI. Kalend. Ianuar. Sirmij, CC. Coss.

DE NEGOTIIS GESTIS.

TITVLVS XVIII.

Equitur titulus de procuratoribus voluntariis, qui sine mandato dominorum sua sponte [illegible], vel negotia aliena [illegible]. Hi sunt, qui Gestores appellantur. Procuratores, qui ex mandato dominorum constituuntur, de quibus actum est suprà: necessarij sunt, non voluntarij [illegible], & [illegible] voluntarie sit mandatum suscipere, necessitatis tamen est consummare id, quod susceperis semel: l. in commodato. §. sicut. ff. comm. §. mandatum. Instit. de mand. *etiamsi mandatum quidquam gerere cœperis:* l. si remunerandi. §. 1. ff. mand. *Qui autem sine mandato accedit ad negotium alienum, non [illegible] obligatur, quòd id [illegible] cœperis: [illegible] quod incohauit non possit:* [illegible] *At alia quoque [illegible] amici negotio gerendo non [illegible], propria enim voluntate sponte ad administrationem facit, vt ait* l. [illegible] hoc tit. l. 1. *vt Græci interpretantur* [illegible] [illegible] *ex Papiniano in* l. [illegible] §. qui [illegible] ff. de adm. [illegible] *gestorum actio datur tantùm voluntario procuratori, actio contraria* [illegible] [illegible] *Directa datur domino negotiorum in gestorem dolo, vel culpa nomine. Et rursus contraria directa [illegible] datur gestori voluntario, [illegible] datur etiam ei, qui vel ex necessitate [illegible], quod inuitus suscepit, vel quasi ex necessitate [illegible] in [illegible] sua negotia aliena gessit, [illegible] curatori adolescentis, aut furiosi, vel ei, qui falsò [illegible] se opinabatur eum esse, cuius negotia gessit, [illegible] & [illegible] in eundem adolescenti, aut furioso [illegible], ad quem res pertinet:* l. ob negotium. hoc tit. l. 3. §. penult. l. 6. §. si quis [illegible] ff. eod. *nam vt in mandato est mutua actio, directa, & contraria, ita ex negotio gesto directa in gestorem, contraria in dominum etiam inuitum, & ignorantem.* l. 1. l. soluendo. ff. eod. [illegible] *actio mandati non datur in inuitum, vel ignorantem:* l. qui [illegible] ff. mand. *Oriuntur quidem ex gestione negotiorum aliorum,* etiam

Abhorret.] Calvi. Tenebatur tibi fiscus in centum [illegible] quo magis tibi in causa contra me patrocinium præstaret: quæritur, an valeat? Resp. quòd non.

Debiti. quod fiscus tibi debet; quod voluebas fisco remittere, si tibi patrocinium exhiberet. Vel pone, vt l. [illegible] Additio. Vide not. ad l. 1. eod. Cviacivs.

Priuatos. debitores illius, qui volebat fiscum esse procuratorem, vel aduocatum. Licet superior lex loquitur in creditoribus nihil fisco debentibus: hæc autem dux de debitoribus loquuntur tam fisci, quàm priuati: & prima similiter. vel hanc expone, vt prius. Accvrsivs.

Fiscum. scil. debitorem.

Ad fraudem.] Calvs. Tenebaris mihi in centum, & fisco in aliis centum: fisco sua centum obtulisti, quò magis tibi contra me patrocinium præstaret. hoc implorare non debuisti: sed si negas me tibi centum numerasse, exceptione non numeratæ pecuniæ vteris. Quid ergo differt hæc lex à superiori? Placen. dicit, quòd ibi debitor se debere confitebatur: hic negat. Vel ibi contra debitores suos exceptione se iuuari postulabat: hic contra creditores. Accvrs.

Ad fraudem. id est, ad damnum: vt ff. de adil. edict. l. cùm autem. §. incipiunt. 2. Vel proprie pone.

Inuidiam. id est, patrocinium fisci, quod inuidiam generaret, est odiosa.

DE NEGOTIIS gestis.

Dicit de negotiis gestis ex mandato, nunc quando sine mandato.

Sæpe.] Calvs. Pererbas à me rem mobilem, vel immobilem: ante sententiam signum illi rei imposuisti: auctoritate mea illud possum contrahere, vt causa, quam mihi mouisti, [illegible] in iudicio terminetur.

Ea. scil. signa, quæ appellantur Bononiæ Crisie.

Imposita. scil. ab aliquo.

Detrahere. etiam auctoritate tua: vt arg. ff. quod vi aut clam. l. 1. [illegible] & arg. [illegible] de Iudæis. l. nullus.

Rebus.] Idem, post Titius.

Nemini. scil. Iure.

Suas. id est, Scij.

Aliquis. scil. alius à possidente. sed hic, quia ipse tenet, siue suas, vel alienæ, potest imponere signa, sed non vexillum, vel velas: vt C. [illegible] l. 1. & 4.

Affirmet. non est tamen verum.

Ne fiscvs. & dic, ne fiscus, id est, procurator fisci.

Vel Respublica. Licèt generaliter prohibeatur suprà patrocinium potentis, nunc tamen specialiter prohibet fiscum, vel Rempublicam, id est, fiscum siue Rempublicam, id est, fisci procuratorem. Accvrs.

Reipublicæ.] Calvs. Mihi in centum tenebaris, & Reipublicæ in illa centum obtulisti, ut contra me petentem illa centum auxilium Reipublicæ implorasti: an sit audiendus, quæritur? Et resp. quòd non. Vel dic, si Reipublicæ tenebaris in centum, & ego tibi in decem, & fecisti mihi pactum de non petendo: si Reipublicæ sua centum obtuleris, quò magis contra me præstaret inuidiam, an sis audiendus? Et dicit, quòd non.

Reipublicæ. hic confitebatur se debere suo creditori: sed à fisco contra eos se iuuari contra priuatos postulabat. Sed in vltima lege huius tituli non confitebatur se debere. Vel dic, quòd hic contra debitores exceptione iuuari petebat, in vltima contra creditores. Accvrs.

Sub obtentu. Sic in l. 3. eod. & l. vlt. [illegible] commod. & l. 1. [illegible] de mand. Cviac.

Cvm allegas. Placentini est.

Inuidiam. id est, blasmum. Idem in quolibet aduocato, vt huiusmodi pactum facere non posse: vt ff. de pa-

Admitt. [illegible] [illegible] Probus. [illegible] [illegible] [illegible] dicta, signa [illegible] [illegible]. vel in [illegible] debet [illegible] [illegible] procurator fisci [illegible] [illegible] illa, Procurationem [illegible] [illegible] [illegible] prohibet fiscum [illegible] [illegible] Vel [illegible] [illegible] illa, De negotiorum gestorum actione. Trans pendamus.

480/C.IV.K.5-4, 431-432
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cum tutores.] Casus. Mater tutores filiorum suorum accusabat de suspecto & alios petiit coram iudice dari, sumptus fecit. an eos per actionem nego. gesto. repetere possit? & respon. quod removendo suspectos & petendo idoneos officio pietatis functa est: unde eis donasse videtur ... [illegible]

[illegible]

Nulla neque communi, neque speciali, neque civili, neque naturali ... [illegible]

Contra.] Casus. Praemittit regulam quae ponit exemplum, quod tale est: Quicunque sive minoris sive maioris utiliter negocia gesserit, competit sibi negot. gest. actio ad repetendum ... [illegible]

etiam mandati & tutelae & protutelae, & funeraria, & de in rem verso, & actio in factum ex edicto de rebus auctoritate iudicis possidendis, sed quae hoc tit. proponitur negotiorum gestorum sola sibi vindicavit nomen, vel Negotiorum simpliciter, ut l. 4. C. Th. de dennnt. tc. *Dicuntur & alia omnes actiones, quae sunt ex contractu, vel quasi contractu, esse ex negotiis gestis. nam contractus omnis negotium contractus est. & contractus dicitur per definitionem, nam plena oratio est negotio contractus. Sed hae sunt ex alieno negotio gesto, illa tantum a nobis actionem esse ex aliene neg. gest.* Cui.

Expensae factae pietate materna vel affectione domestica non repetuntur: quia animo repetendi factae non videntur. Alex.

I. Impp. Severus, & Antoninus AA. Separato.

Cum tutores filiorum tuorum suspectos faceres[a], eisdemque tutores seu curatores peteres, munere pietatis[b] fungebaris: quae causa non admittit[c] negociorum gestorum actionem, ut sumptus quos in ea lite fecisti, repetere possis[d]: cùm etiam[e] si quis[f] pro affectione domestica[g] aliquos sumptus fecerit, nulla[h] ratione eos repetere † possit. PP. III. Non. Octob. Dextro & Prisco Coss.

Pupillus ex gestione non tenetur nisi quatenus locupletior est effectus: & in illo etiam non tenetur si alias gratis erat facturus. Alex.

II. Iidem AA. Rufino.

Contra impuberes quoque si negotia eorum urgentibus necessitatis[i] rationibus utiliter geruntur in quantum locupletiores[k] facti sunt, dandam actionem ex utilitate[l] ipsorum receptum est. Quae tibi quoque iure decernitur, quòd[m] sumptus in pupillum quem Romam tutorum petendorum gratia duxisti, fecisse te allegas. si non maternae[n] eiusdem[o] se facere paratam propriis impendiis ostenderit[p]. PP. X. Kalend. Februar. Laterano & Rufino Coss.

Pro eo quod, quis solvit sponte & utiliter pro alio, competit actio negociorum gestorum directa. sed si solvit ex necessitate communionis seu consortium competit actio familiae erciscundae, vel communi divid. h. d. secundum magis communem intellectum. Alex.

III. Iidem AA. Hadriano.

Sive pro fratre[p] coherede pecuniam[q] solvisti, negociorum gestorum actione expediri potes[r]: sive pignoris liberandi gratia debitum universum solvere coactus es[f], actionem eandem[t] habebis: vel iudicio familiae erciscundae, si non est inter vos[u] redditum[x], eam quantitatem assequeris[y]. PP. VIII. Kalend. Febr. Anulino & Frontone Coss.

Mandatum tutoris non impedit actionem negociorum gestorum oriri inter gerentem & dominum nego-

[illegible]

Sive pro fratre.] Casus. Quaedam quidem, ut coheres debitum paternum solvens, à coheredibus per act. neg. gest. repetere possit? & dicitur quod sic. Vivian.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 433-434
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVi pupilla.] CAVTV. Mandato tutoris negocia pupilli gesti, tui ei pro tutela actione tenearis, quæritur & respond. quod non; sed negoc. gest. quia non vt tutor gessisti, & tanqui mandati teneris, & iste tibi contrario, & tibi pupillus neg. gest. ad repetendum si quid impendisti.

a ¶ *Mandatu.* eitor mandauit gerenda pupilli negocia & non pupilli tutoris: licet hoc hæc litera etiam tolerare posset. ¶ Item quomodo ex mandato hæc actio datur: vt *Instit. de obligat. quæ ex quas. contr.* §. Iique est contrà? Solu. hic pupilla non mandauit, licet mandauerit tutor. ACCVRS.

b ¶ *Pro tutore.* vna pars est, sicut bonorum possessio.

c ¶ *Non videtur.* vt ideo tenearis actione protutela [a], qua ille tenetur qui credit se tutorem vt *ff. de re qui pro tut. neg. gessit. l. j.* & per totã. Est enim vnum nomen protutor: sed hic non credebat, sed scibat se non esse vt tutorem: nec gessit vt tutor. ¶ Sed qualiter desiderabat agere potius protutela? Dic quia plus consequeretur, vel quia tacitè [b] habet bona obligata. 1. Vel posset gestor ad vnum attendere, procurator ad omnia: vt *J. ea Lauand.*

d ¶ *Pupilla.* Si [c] & eius contemplatione gessit, secundum Io. Vel forte etiam si non eius contemplatione: vt *J. eod. l. si mandatum.*

¶ Item contrà, pupilla et qui fuerit in locum tutoris, in eo quod locupletior est, tenetur: vt *ff. eo: l. si pupilli in prin.* non impediente actione mandati, quæ datur inter tutorem & gesto.

OFficii.] CAVTV. Si libertus filiæ patroni negocium gessit, quæritur an ei contra eas negot. gesto. actio competit: & resp. quòd dicit pupilla: quia fœcus si esset adulta, secundum quosdam. Tu dic, quòd nisi puellæ tutor à principio: non repetitur *ff. eod. Neforniot.* ¶ Ex hac l. nota differentiam inter officium, obsequium, & pietatem. BALD.

e ¶ *Officii.* Officium [d] dicitur inter hominem & hominem: vt *ff. de fer. expor. l. ferunt in fin.* Obsequium inter patronum & liberum: vt *hic, & J. de obsequiis, in rubr. & J. qui pe. tut. patroni.* Pietas verò dicitur inter patrem & filium: vt *J. eod. l. & ff. de curat. fur. l. furiosi matris.*

f ¶ *Familiam.* tu liberum.

g ¶ *Pupillæ.* aliud forte si adulta esset. Nam nonabiliter videtur hic ponere pupillam: sed de eadem adulta, nisi procellentiori vtar. *ff. eod. l. Neforniot.*

h CVratorem.] CAVTV. Si pater tuus in testamento curatorem dederit tibi, & negocia tua administrauit, quæritur, an tibi neg. gest. act. competat: & resp. quòd licèt rectè datus non fuerit, tamen neg. gest. actione competitur, quia non rectè egit. *Instit. de curatoribus §. j.* ¶ Nota ex hac textu, ibi, *instituat*, fallitur de facto: quia ante [e] confirmationem iudicis non habebat iura administrandi vt *ff. de curat. tut. l. Cajus.* BALD.

i ¶ *Fallitur, vt hic* [f], *& Instit. de curat. §. j.*

k ¶ *Eum.* Curatorem dicam in testamento? sed non valebit.

l ¶ *Heredes.* vt *J. eod. Lenatura.* Nec etiam debet amodò postquà se immiscuit, vel genere cœpit, desistere nisi petito curatore, vel certioratis cognatis pupilli: vt *ff. de admin. vel J. tutores. §. curatores, & de eo qui pro tu. l. j. §. f.* ¶ Quatuor [g] modis dicitur negocium ad aliquè pertinere: vt quia impendi in rem tuam. *ff. eo. l. pupilli. §. videamus.* 1. Ipse gestu (quando solui creditorib. tuis: vt hic.) 3. Cura & solicitudine (vt *ff. eo. l. si pupilli. in prin.* vt in procuratore & curatore.) 4. Ratihabitione: vt quia exegisti à debitore meo, & ego ratum habuerit *ff. eo. l. si pupilli in fi. l. ab eo.*] CAVTV. Negocia meo gessisti, & malè, vnde ex mala administratione mihi in aliq. teneberis. me heredem instituisti in duabus vncijs. quæritur, an ad repetendum 1. adversus cohæredem mihi neg. gest. competit actio? & respon. quòd sic.

m ¶ *Gessit.* & malè: sicque in duodecim pennæ factus est debitor.

n ¶ *Vncias.* Vide fusè scripta ad *cit. de hered. ad.* CVIAC.

n ¶ *Adeat.* non solùm si omittas, durat actio; sed, &c.

o ¶ *Competit.* vt *J. de he. vnciis: ind. pe. l. si vnus, & ad leg. Falcid. l. Liberi, & J. de pupill. l. debitori, & J. de vul. vlcab. l. cum à matre, & hic.* [h] nisi compensaueris gratia dimissi: vt *J. de hered. actio. l. si adeatur, & J. de her. instit. l. si compensandi, & ff. de leg. ij. l. cum pater.* ¶ Titio.

A Diuersis.] CAVTV. Si negocia mea gessisti, & quia militiæ causa aberam, contra te act. nego. gest. intentare non potui per x. annos vel viginti, mihi restitis an ea detur, quæritur? & respon. quòd sic. non enim longi temporis spatio, id est, x. vel xx. annorum excluditur, cùm sic personalis, & durat vsque ad xxx. annos.

o ¶ *Cuiusliber.* id [i] est, cuialiber. prætoria [k] enim hæc est actio: vt *ff. eod. l. ait prætor in prin.* 1. Vel largè accipe cuiliber, vel etiam prætorias comprehendat: vt *ff. de curat. eng. l. j. §. j.*

p ¶ *Militares.* sic cuenit. nam idem si quilibet causa, vel sine causa.

q ¶ *Hoc genus.* id est, huiusmodi, scilicet personalium: *J. de compl. prem. l. j.* 1. Vel genus [l], id est, species, scilicet negociorum gestorum.

r ¶ *Præscriptione.* scilicet decem vel viginti annorum. durat enim xxx. an.

s ¶ Excludi. id est, tolli.

a Negocium tamen non dicitur aliquem adire pertinere.

b Successio in debito non cõtinetur. adde *l. j. §. debito. infra. de hereditatis ad.*

c Cuiusliber. pro cuiuslibet agere.

d Negotiorum gestorum actio, prætoria est.

e Tu non potes cuiliber hoc facere. *l. j. pronunc.* prætendit *l. ad. mejus.* & sic hodiè dicitur doceat Cuiac. superiorib. *vi. pente l. j. c. de remedi. & contrab. fideiu.* Cujus iniquitatis & inhumanitatis est ex hac lege modi dictum.

f Cuiusliber. id est.

g Genus pro specie.

Heredi suo in debitum non effundit, nisi pro hereditaria portione. Vel sic, *Successor in debito non compensat. h. d.* BAL. Vel sic: *Pro ea parte pro qua creditor debitori succedit, confunditur obligatio: pro aliis verò partibus competit actio contra cohæredes.* ALEX.

VII. *Imp.* ALEXANDER A. *Euphrata.*

SI ab eo qui negocia tua gessit [m], heres ex duabus vnciis a institutus es, etiã si adeas [n] hereditatem, in reliquis decem vnciis adversùs cohæredẽ competit [o] tibi petitio, si quam adversus defunctũ habuisti actionem PP. VI. Id. Mart. Romæ, Sabino & Anulino Coss.

Qui diu stat quòd debitum non petit: maximè si propter occupationes facit: debitum remittere non videtur. Vel sic: *Ratio administrationis potest post reddi vsque ad xxx. annos.* BALD. Vel sic: *Actio personalis non roborat longo tempore.* ALEX.

VIII. *Idem A. & C. Severo.*

ADuersùs eos qui negocia tua gesserunt, negociorum gestorũ iudicio ciuiliter [p] consiste: nec tibi obestit si propter occupationes militares [q] eam litem tardius [r] fueris executus, cùm hoc genus [s] actionis longi temporis præscriptione [t] excludi [u] non possit. VI. Kalen. Aug. Antonino & Adueno Coss.

In negocio quod est mistrum ratihabitione, oritur actio negociorum gestorum ratihabitione secuta. BAL. D. & ALEX.

IX. *Idem A. Salustio.*

SI pecuniam [x] tuã [y] à debitore tuo [z] Iuliano exegis [a], *J. pecuniam tuam.*] CAVTV. Si à debitore meo pecuniam mihi debitam exegisti, & solutionem tibi factam ratam habui: an mihi contra te actio negotiorum gestorum competat, quæritur? & respondeo, quòd sic. videbatur quòd non, sed mandati: quia ratihabitio retrorahitur, & mandato comparatur: vt *ff. de neg. gest. l. semper.* contrarium tamen est verum.

z ¶ *Si pecuniam meam.* id [b] est, tibi debitam: vt *ff. si certum peta. l. si & ex.* ACCVRS.

y ¶ TVI. tuo nomine, alias non posset haberi ratum: vt *ff. de precar. l. si servus: & ff. eod. l. si pupilli §. fin. & ff. eo. ibi, nam & si. &c.* [c] autem nec mandatum ego creditor, nec ratum haberam debitor meus mihi remaneret obligatus: vt *ff. eod. l. Mandato. & de pe. cin. l. si Titiobam. §. fin.*

z ¶ Exegit. nomine tuo. ACCVRS.

a ¶ Eum.

480/C.IV.K.5-4, 435-436
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Eum. f. Iulianum.

b ¶ *Allionem, vt ff. eo l. Pamponius in fin.* ¶ Sed contrà *ff. de reg. iur. l. semper qui non prohibet.* vbi dicitur ratihabitionem mãdato comparari. ergo mandati datur actio, non negotiorũ gestorum. Sol. hic ratam habet negotium ab absente factum. ibi à præsente, secũdùm Ioan. 2. Vel ibi fuit mandatum, vt gereret: non tamen fecerunt. Postea dominus ignorasse gessit procuratur, & dominus tamen habuit: vnde datur mandati propter præcedens mandatum, secũdũ Bulga. 3. Alij dicunt ibi in falsifusione iudicio sisti, in qua fit speciale: vt & alia multa sunt specialia in iudiciis: vt *ff. qui cautionibus l. 4. & ff. pos. test.* 4. Vel dic comparari mandato: sed non per omnia. ¶ Item vnde nascitur hæc actio negotiorum gestorum? Resp. ex ratihabitione, non ex prima actione: secus in actione pro socio & tutela, quæ ex veteri contractu vel quasi oriuntur finito demum officio: vt *ff. de tute. & rat. distrah. l. finitur. in fin.* sic & in cõtractu, do vt des, demum semta traditione oritur actio ex priori pacto: vt *l. de rerum permutatione. Lex placita.* ¶ Et not. hic quod quatuor modis dicitur negotium alienum: vt dixi *ff. eod. l. si pupilli. §. idem ait. in fin. §.*

† Vide nec. ad *l. cuiq. de cons. tut. & cur. sigul. Cuiac.*

b Negotiorum actio vnde oriatur ex ratihabitione.

* al. *allicuit. A. Dec.*

† al. *Mornia.*

c Negotium alienum esse dicitur quatuor modis.

C. si seruum.] CAEVS. Si in seruo meo agrotante sumptus fecisti, an negotiorum gestorum actione repetere possis, quæritur? & videtur quod sic, & vbi spondetur quod sic, & vbi videtur gessisti. VIVIAN.

d Matri an possit repetere alimentis filio facta.

e Alere matris filiam tamẽ. tenetur vel hæ habent aut vel habent? Bartol. dicens. Bartol. *Baldus in istum matris. solut. ff. § sed quæ pon. Ioan. Andrea in cap. Ioannes. Ord. de pœn. parag. addit. Gim. i. quemadm. in verbo grauis. infra de pœnis priuat. & Mon. in pen. p. con. verb. filius pagis. in fi.*

f Nemo potest mater dotis petere tamen ab eo cõlibus ex hæredicia potest in iudicio attitiis. v. Mornach. *l. de ann.*

g Quod matre expulsi in alimẽta pro filio habeo non repetit. id enim videtur prestitisse mo filium. & hoc etiam si fuerit protestata quod has expensas animo repetendi, non donandi fecit. Si autem pupillam habet ter annos: & tunc cum quæstio fit facti, iudex denegat repetitionem ex qualitate siue ex quantitate facultatum matris & filiorum & impensarum, & ex qualitate personarum: vt *hic, & ff. de liberis agnos. l. si qui alii, vsque ad §. si vel parti. & §. si mater & l. de donatis inter virum & vxorem. l. vxorem. & ff. commoda. l. in quod expedit. rebus. §. pollicit. & de libe. agnos. l. penul.* & idem in cuia, cui's mortuo patre. Si ē autem diuortio facto solutum sit matrimonium: tunc si culpa mulieris, alatur apud patrẽ expensis matris: secũdũ idem, scilicet quod alatur apud matrem expensis patris, v. Mornach. *l. quando culpa viri factum fuit diuortium: vt in authentic. vt inter vxorem & maritum. § illud quoque collat. vij.* & eadem per omnia dic in aula & prouincia: vt *ff. eod. l. Nesennius.* In alijs autem expensis, quæ * non fiunt circa alimenta, seruus quòd hic subiicit.

h ¶ *Ostendere.* tu mater, quia fuisti protestata: vt dicta *l. Nesennius.* secundùm quosdam. 2. Vel dic veritas eo ipso quòd non monstratur cõtrarium: vt *l. qui mili. non possit. super seruo. hb. aq. & l. qui testamentum. fa. poss. l. 9. & secus in alimentis:* vt vbi exigatur probatio.

¶ Et sic verbum, *ostendere*, est actuum: quia ipsa ostendit, & in hoc dicitur agere. 2. Alij dicunt, *ostendere* esse præteriens passiui: quia filius est qui hic ostendit, & sic ponitur passiuè quantum ad matrem, & in hoc ipsa dicitur pati. quod non placet: quia sic contra seipsam probaret: & facit *l. de expi. & pœnit. reuer. l. liber. & ff. fa. erecti. l. quapatet. §.*

* al. deest ff.

C. si filius.] CAEVS. Si filius sui iuris negotia patris gerens, debitum eius soluit, & animo repetendi: actione negotii à fratribus suis coheredib. repetet quod soluit? si autem animo donandi: non repetet. VIVIAN.

i al. pro indef. legitur, adeo, nec vnquam video cui ostentus filium eundem filiorum negotio hic ad id debet, cum præsertim in hac professione spetie non dicatur donandi animo perquam debisse, sed potius gerendi. Cuc.

k ¶ *Allimen.* cõtra patrem vel eius heredes.

l ¶ *Cum soluerit.* non de castrensi peculio vel quasi: quia tũc repeteret etiam ex vino: vt *ff. de filiofaf. l. f. debitum. §. fin.* in eo enim vt paterfamilias habeatur: vt *ff. ad Maced. l. 9. & 7. de cessis. & alen. l. sacrosancta.* Solutio ergo ille de profectitio, vnde de propria bursa patris soluisse videtur. ¶ Quid autem de adventitiis? Dicunt quidà quod repetit mortuo patre, per actione famil. erci. non ex vino: et arg. *l. de ho que li. l. cum oportet. in prin. & l. 20 l. sine prosterne.* Ioan. contra: quia pea sumitur donare patri per hanc l. ANDRIO. Hæc lex videtur contrarium dicere, *l. quòd* videtur soluisse filius animo repetendi secundùm Bart. hic, quod probatur in simili. *l. 1. prius.*

b Peculij est quadruplex, castrensis, quasi castrensis, profectitium, adventitium. * *compatere.* * al. *impendere.*

m ¶ *Cum patruus.* coheredibus patris. hæc enim actio heredibus & contra heredes competit: vt *ff. eo. l. si § hæc autem.* & facit *ff. famil. erciss. l. heredes eius.*

c Negotiorum gestorũ actio heredis & cõtra heredi datur.

Quid in vxorem.] CAEVS. Si in cõtractione vxoris tuæ ægrotante aliquid impendisti, à socero tuo repetere non potes: quia animo affectionis hæc fecisse præsumeris. Si autem in funus eius aliquid impendisti, repetes à patre ad quem dos redire debeat, actione funeraria. ¶ Nota quòd maritus tenetur vxori inferre subsentiæ de alimentis & medicinis, & omnibus necessariis: nam cum duxit matrimonium, tenetur subire onera: & si non fuisset, nec ex pacto nec ex statuto potest dotem lucrari: vt *l. si ab ingenuo. §. si vir. §. fol. mar. 2.* Sed pone quòd maritus expulit vxorem de domo: numquid debet eam alimentare? Resp. si propter culpam mariti, sec. h vxoris, non, sec. Iac. de Arct. Cy. & Bald.

d Expensis funeris vxoris maritus debet, & ea dotis imputat vxoris, cum eius heredibus.

e Dotis imputare potest in ipsius expensis vxoris suæ: si tamen quod ea dotis iuxtam contrarie in eas expensas debetur.

n ¶ *Ero.* i. non animo donandi.

o ¶ *A socero.* i. à patre vxoris tuæ.

p ¶ *Expedere* expensum referre, vel. i. imputare: vt *ff. eo. l. Nesennius.*

q ¶ *Eius.* vxoris tuæ.

r ¶ *Receperunt.* à patre mulieris.

s *Cessuris.* funeraria actione de dote: & * etiam ipse vir tenetur conferre si quid sibi de dote remanet: vt *hic, & ff. de reli. in eum. & l. seq. & l. in parentem. & l. seq. & ff. de iure do. l. cum in sua. de if. reip. & arg. ff. de in rem vers. l. si filiæ familias.*

480/C.IV.K.5-4, 437-438
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*I mandatum.*] CAVT. Si mandato meo negotia mihi & vxori meæ communia gessisti: tibi adversus me contraria mandati competit adeo prendendi quod impendisti mihi: eorum contra te directa: mulieri autem adversus te competit neg. gest. directa, tibi autem adversus eam contraria.

a ¶ *Mariti.* contemplatione * tamen vxoris gesturus eras secundum lo. vt *ff.eo. l.Sipupillo.§.fi quæ ita simpliciter sit.ad.* &c. Sed nota contra: vt *ff.eo.l.si cum.§.fi. & in l.§.pupilli.* subaudi, mandatum: vt non *ff.eo. l.1.§.5.* b ¶ *Tam mihi.* l. gritori contraria.

c ¶ *Mulieri.* directa.

d Sed b actio videtur hic habere locũ, cũm mandatum intercesserit: vt *l.ff. de obligat. quæ ex quasi contractu.§.* i quæ est contra hoc, hic quo ad mulierem non intercessit mandatum. ¶ Item videtur dari in factum: vt *ff.mand. l. ff mandatum.* c *ff.ff curator.* quæ est contra. Solu. ibi in rem absentis nihil erat impensum, hic fc. & ita est hic negotium * mulieris re ipsa, ibi facilibabitione. ADDITIO. Hæc lex indubitatè intelligitur vbi de mandato viri cõtemplatione vxoris gessit. Quid autem in aliis generibus negotiorum, vide hic per Ioann. Faberum in suo breviario, vbi succinctam poeta distinctionem.

d ¶ *Mandat.* Edicta, si quid apud te ex gestione remansit: vt *ff.mandat.l.ultimo.* e *Item Lex.* ACCVR.

e ¶ *Contraria.* Consulati, sed mulier agit contra mariti negotiorum gestorem: vt *ff.eo.l. nam & Seruius §.fin.*

S*I patrem.*] CAVT. Si vxoris tuæ filium, non tuum, quæ prius gnata dicitur, aluisti vel in magisterio fouisti vt eum doceret aliquid impendisti: an repetere possis, quæritur? & distinguo aut patrem affectu, id est, ex affectione qua pater filium suum, alere, vel in eum impendere, ita eum aluisti, non repetes: aut animo repetendi sumptus fecisti, illos recuperabis. VIVIAN.

f ¶ *Si patrem.* Ita illa intelligitur in prima parte quando fecit impensas circa personam, in secunda quando circa res.

g ¶ *Principem.* filius vxoris tuæ.

h ¶ *Aliquid.* Ex vitricus.

i ¶ *Hic.* Privignis.

k ¶ *Magistru.* vt docerent eos fieri vel texere, quod est peritum mulierum.

l ¶ *Expendisti.* i. eius expensis.

m ¶ *Nullam vt ff.eo.l.si quis amicitiæ.*

n ¶ *Repetiturus.* quod d probare debes. secundũm quosdam ex protestatione * vel alio * modo.1. Tu dic quod ipse debet probare in animo donandi fecisse vt *ff.mod.l.Mæsenius.* 2. Sed posset etiam diffingai, an § in eius habuisti seruitio, vel non: vt *ff.de donationibus inter virum & vxorem l.fed & si vir.§.fin.* ¶ Et nobis quod cessat b hæc actio ex malitia cautis. 1. Primò propter paternum affectum: vt hic. 2. Vel amicitiam paternam: vt *ff.mod. l.a qui & l.ex duobus §.fin.* 3. Vel causa pietatis: vt *l.mod.l.3. & ff. de negotiis l.patrem.* 4. Vel alimentorum ratione à matre filio omittere: *l.eodem l.alimenta.* 5. Vel affectionis domesticæ: vt *supra eodem l.quod in vxorem.* 6. Vel causa obsequijque i *eodem. l.filiæ.* 7. Vel probabiliorem fecit à domino: vt *l. eod.l.fin.* ACCVR.

S*I negotium.*] CAVT. Si pro sorore tua soleris ea mandante vel rogante, tibi contraria mandati actio competit. VIVIAN.

o ¶ *Solus.* sine mandato.

p ¶ *Rogante.* ex ea parte. Vel non mandante, vel non rogante alia competit, &c. secundũm Gordum.

q ¶ *Gesserun.* ¶ Iterò mandati, sive rogatio k, sive mandatum intercesserit: vt *ff.mandati l.1.de remunerandi §.1.* quæ sunt contrariæ. Sed * Redde hic singula * singulis: vt quod dicit hic negotiorum gestorum, referatur ad principium legis. quod verò mandati, referatur ad id quod dicit *mandante vel rogante.* 1. Alij dicunt quod hæc rogatio non fuerunt tunc admissa: sed potiùs gessit: & sic negotiorum gestorum datur. 3. Tertij exponunt, rogante, id * est, admonente: non autem volente se obligare ex eo in mandato. sic *ff.mod. l. si filiæ mei. & ff mandat. l. adiungo.* ¶ *ff quæ.* sed d in dubio statur significationi eiusdem. vt *ff. verborum. §. de legat. ij. l. non aliter.* e Prima verior est.

Vbi non intercessit mandatum solutiti pro alio, datur actio negotiorum gestorum. SALVT. Vel sic: *Solutum tributa pro alio, etiam si sit frater, per hanc actionem repetere potest.* ALEX.

XVI. GALLVS, & VOLVSIAN. AA. *Eunychiæ.*

S*I* negotium sororis tuæ gerens, pro ea tributa soluisti a, vel mandante ea, vel rogante b id fecisti: negotiorum gestorum c actione, vel mandati, id quod soluisse te constiterit, repetere d potes. PP. XI. Kalend. Maij, Gallo & Volusiano Coss.

Obligatio extralla ratione administrationis transit ad heredem, sed ipsum officium non transit ad heredem: & per hæc non transit alienandi potestas. BALD. Vel sic: *Contra heredes gestoris necessary cũpotis hæc actio velit in qua vtrq; dolus & lata culpa defuncti, non leuisticis officium ad ipsos heredes non transeat.* ALEX.

XVII. *Imp.* DIOCLETIAN. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Claudia.*

C*VratOres* etiam successores negotiorum gestorum vili e contentos actione f, tam dolum, quàm latam culpam g

a Tributa solutum pro alio fuit mandato, negotiorum gestorum: cum mandato, vel rogatu alio.

b Singula singulis reddit, & intelligenda.

c Rogare pro adhibetur.

d In dubio diuidum est verborum. §. *de legat. ij. l. non aliter.* gritorum.

e Prima verior est.

C*Vratoris.*] CAVT. Cum gessisti alicuius adulta, decessisti: an heres tuus de dolo & lata culpa à te commissa negot. gest. actione cũuentri possit, quæritur? & respond. quòd sic. Sed an ad heredem officium administrandi se defuncto pertineat, quæritur? & resp. quòd non: vede alienandi res adultæ facultatem non habet. 1. Vel sic: Certum est quòd curator negotio. actione vili teneatur: an heredes eius teneantur sunt defuncti? Respond. quòd sic de dolo & lata culpa aeque officium administrandi ad eos transit, & ideo nullam, &c.

f ¶ *Vili.* id est, viliter: sic positur per toti titulum *ff de pactis.* vbi dicitur vetiam dari contra titulo possidentem. nam exponitur vilis, id est, viliter: & specialiter in *Lege vilem.* aliàs *Latum §. 1. quæ solum.* Nam directò & viliter respectu gerentis negotia diuentur: directa verò respectu domini negotiorum. & sic in contrarie vel eius heredem, qui suspicione necessitatis gesta, datur directa viliter in spontaneum gestorem, directa directò: vt *ff.mod.l.ij §.pen. & ff de act. & rac. adjra. i. poterit. & de off. & alij.Lex contrahitur & l. ad Leuatorum.*

g ¶ *Actione.* ¶ Actionum alia directa, alia contraria. Primæ e domino, secundæ f gestori dantur: vt *Instit. de obl. quæ ex quasi contractu.§.1.* 2. Item alia directa, alia vilis. Primæ g dantur ex verbis & mente legis, secundæ h ex mente tantùm & secundũ i hanc secundam distinctionem dominus habet directam in duobus casibus primò editis. Item vilem in tertio, adiecto ab Vlpiano. vt *ff.eo.Lex prætor in princ. & §. sed si quod.* Economa gestor & spontaneus habet directam: vt *Instit. de obligat. quæ ex quasi contract.§.1.* Et qui ex necessitate, vilem habet, cum verba edicti deficiant verba enim edicti quæ sunt *ff.eo. l.ij.* in spontaneum gestum dicit. & sic patet quòd directa & vilis per nomen ad actorem referuntur: sic dominus, sive gestor agat. Economa per adversum tenetur directò quandoque aliquando quandoque vilitier: vt eodem gestor spontaneus directò qui ex necessitate, vilitier. Sic enim in vi vindicatione dicitur possidens teneri directò: qui dolo desiit possidere, vilitier. Item in petitione hereditatis possidens pro herede vel possessore, directò quasi titulo hereditatis licitus erit: vilitier: vt *ff.de peti. hered.l.nec vlla.aliàs l.eod.§.1.ff quæ sunt.* Economa dominus tenetur directò. sed illi quidò sunt gesta negocia sua vel hereditaria. Item vilitier, quòdo necessum horum erat: vt *ibi.§.fed quod.* 2. Et non ex præmissis quòd quandoque datur directa directò quandoque vilis vilitier: quandoque directa. vilitier, quandoque vilis directò. 3. Item & non quòd conditorum vtraque distinctione patet aliquando dari domino directam directò quandoque directam vilitier. Item economa gestori contrariam directam, & contrariam vilem.

h ¶ *Gaiuam.* i ¶ defuncti commissam, non etiam leuis ex persona defuncti, sed ita, scilicet ex suspicione necessitatis gerat: vt *ff.eod.ij.§.pauculi.* ¶ Item verum est quòd ex persona defuncti non contrahitur nisi de dolo & lata culpa, nisi in tribus casibus:

a Actiones directæ contrariæ opponitur dari nisi dantur.

f Actiones contrariæ directæ opponitur gestori dantur.

g Actiones directæ vilitiæ opponitur dantur ex verbis & mente legis.

h Actiones vilitiæ directæ opponitur dantur ex verbis & mente legis.

i Actiones vilitiæ directæ opponitur dantur ex verbis legis tantum. Glo. Lit. *refert de negotiis.*

k Actio negotiorum gestorum directa duobus casibus primò editi, datur domino, vilis in tertio.

l Actio negotiorum gestorum directa duobus casibus primò editi, datur domino, vilis in tertio.

k Actio negotiorum gestorum: vilis aliàs: quæ sunt: vilis in necessitate.

l Intercessiones contrariæ. de dolo & lata culpa defuncti tenentur.

480/C.IV.K.5-4, 439-440
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ve si lis fuerit cum defuncto contestata, vel ex damno pupilli lucrum captatum: aut gratia præstitum sit vt ff. de hered. vel d. i. ff. & ff. & ff. de in lucrum versum d. alio & ff. de her. vel d. i. sicut autem in herede eius qui sponte gessit. Nam si defunctus iniuria, & ipse iniuria præstiterit vt ff. eod. l. ij. §. hoc autem adio. Ac * consumptum fore rationem constat tenere de dolo: vt lata culpa, & levi: vt ff. eod. l. vnicus. & ff. actio. vel d. quidquid. ¶ Sed contra ff. eodem. l. actio. vbi dicitur non esse differentiam inter directam & vtilem. Sed ibi vtilis * pro solemni ponitur: vt ibi dici. ACCVRS.

a ¶ Ad eos. ſ. heredem: vt ff. de his qui not. infa. l. fuerit. §. pen. & ff. ff. quæ ipsa rem vel. l.).

b ¶ Idéque. i. cùm officium administrationis ad eos heredes ad transferatidéque, &c.

Ob negotium.] CAYVT. Si negotia mea bona fide gessisti, & sumptum fecisti, mortuum autē in sumptibus redditis fœtus ad vsuranti tibi tenetur act. negotii gestorum, & respon. quod fic. vel intelligo quando pecuniam sub vsuris ob gerenda negotia mea accepisti. idē est in eo qui alienū gessit negotiū ex necessitate, puta quia eſt curator vel suspicatur & curatorem esse: vt ff. eo. l. ij. §. vlt.

c ¶ Gestum. ſ. sponte.

d ¶ Vsuras. vt * quia accepisti sub vsuris. Vel etiam tuam impendisti: & erat solitus numerare: vt ff. de vsur. d. qui semissis. ff. l. qui in tutorio. ff. l. mandat. ſ. l. alias ex mora, vel ex alia ista causa veniunt: vt ff. eodem leg. quia tantundem. ff. l. ut qui. §. fin.

e ¶ Necessitate. putā quia fuisti curator, vel suspicabatis esse: vt ff. eod. l. ij. §. pensis.

f ¶ Compulsum. vt curator. ACCVRS.

Ab vno.] CASVS. Si coheres non mihi & sibi communem meo & suo nomine vendidit, & venditionem ratam habuit an mihi contra eum pro parte petere debeam neg. gest. aū quæritur: & respon. quod fic. si ratum, &c.

g ¶ Communi. si enim vt communem vendidisset, non posset habendo ratam hanc actionem habere: vt ff. eod. l. ij. pap. §. fin. quæritur. in fin. §. ff. §. sed si ego in suo. ff. ff. de prec. l. si servum alii in subdidisti: vt ff. de rei vendic. l. si mutuo. ff. ff. de rebus alien. non alienan. l.). ff. ff. si certum pet. l. si eum servum. Sed hereditatis petitione pretium pacetur: vt ff. familia erciscunda l. in familia. ¶ Et dilingue de hac materia, vt dicit in dict. l. in familia.

Tenetur.] CAYVS. In prima parte assignat vnam differentiam inter tutorem & curatorem, quia tutor & curator omnia negotia ex officio habent gerere quæ officium eorum fuerit officium. Spontaneum administratore fuit administrationē suam pro velle sua. Item differunt quia qui sponte gessit, si accessit vt eorum gesturus, non tenetur alia gerere. At autem gessit de dolo & lata culpa & leviore tenetur, quæritur? & respon. quod fic. vade ceius eum qui negotium gerere non tenetur, & sponte gessit: si ei tenebatur cuius negotia gessit, neque debitum à suipso exegit, cum iure cedere compellere tenebitur ad vsuras. si autem ab alio non exegit, sibi non imputabitur, cùm possit repelli per hanc exceptionem: quia non habet mandatum vende agere dominum contra debitores suos, vel non qui res suas detinent.

h ¶ Tutori. dominus negotiorum volebat gestorem, & de gestis, & de gerendis, & de actionibus non interiatis, ad similitudinem tutorum vel curatorum. qui tenentur de gestis & gerendis, sibi tenetur. Et hoc est thema. & Imperator respondet.

i ¶ Non habetur. quæritur ad negotia administranda quod his timebatur.

k ¶ Qui. ille fabatelli.

præstare debere, nec ad eos * officium administrationis trāsferre: ideóque * nullam alienandi eos res adulte potestatem habere commerit. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. Sirmij AA. Coss.

Hæc actio est bonæ fidei, sine præstare, sinere necessitate geratur: idēo veniunt in ea vsura ex mora. ALEX. *vel alia iusta causa, secundum glossam.* BALD. & SAL.

BVLLE *Idem* AA. & CC. *Pomponio.*

Ob negotium alienum gestum c sumptuum factorum vsuras d præstari bona fides suasit, quo iure contra eos etiam, quorum te necessitate e compulsum f negotium gessisse proponis, per iudicium negotiorum gestorum vtēris †. Dat. IX. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Etsiam pro communi negotio gesto habet locum negotiorum gestorū actio. BALD. Vel sic: *Habēs rationem vēditionem pro parte suo nomine factam, egit ad pretium alienæ negotiorum gestorū.* SAL. Vel sic: *Vendēs communem rem cum alio tanquam communem, tenetur facie restituere partem pretij per alienum negotiorum gestorum.* ALEX.

212. *Idem* AA. & CC. *Alexandro.*

Vsuras quidem exiliuas debet mercator ne geniorum.

† vtēris.

¶ *Saperiindus.* scil. tutori & curatori.

m ¶ *Necessium.* scil. finita.

n ¶ *Monetra.* scilic. publici. nam placuit, &c. vt *Instit. de emptio. vendit. & curatorum. in princ.* ¶ Et quod fabitit necessitas *, fit * Tutoris & curatoris munus quo fenis necessitas diuerse.

b Tutor constituen datum & tenetur.

* Sic vet. al. aptatum & curatoris.

l deest in omnibus, scilic.

AB vno herede * pro solido re veluti communi ᵇ venundata, de precio coheres venditoris. negotiorum gestorum [actione †] ratam faciens venditionem, agere potest. Dat. Id. Feb. Sirmij CC. Coss.

Officium tutoris & curatoris differt ab officio gestorum: quia illorum officium necessarium est, & necessitate cessante finitur: officium verò gestorum est voluntarium, & propria voluntate finitur. Item illi alienum intermittunt: gestor verò non: vterque tamen etiam de levi culpa tenetur. SAL. & ALEX.

22. *Idem* AA. & CC. *Olimpiano* *.

TVtori ᵇ vel curatori familis non habetur ᶜ, qui ᵇ citra mandatum negotium alienum sponte gerit: quippe superioribus ᵈ quidem necessitas ᵉ muneris ᵉ, administrationis finem: huic * autem propria voluntas ᶠ facit ᵍ. Ac latè abundēque sufficit, si cui vel in paucis amici labore consultatur: fecundum quæ ᶠ super his quidem quæ nec tutor nec curator confinxerit, vltrò quis administrauit: cùm non tantùm dolum & latam culpam, sed & leuem ᶠ præstare necesse habeat: à te * conuenirī potest: & ea quæ tibi

† *Tutoris.* ſ. curatoris.

a ¶ *Ab eo.* scil. domino.

c Negotiorū gestor ex necessitate de gerendis.

* al. Olimpio.

† Non & quidem gestus tenetur de dolo, de culpa inuitus & cetera.

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ab eo.* scilicet spontaneo gestorie.

b ¶ *Patuerit* accidens ergo ex re vnam gesturas *, à se debet exigere secundùm Ie & colligitur ¶ *pater, & § eod. l. si pupilli in fin. & Lubinetus cp l quæstio* ¶ Et secundùm hoc duo patuerit, ex antiqua contractu. Et alij exponunt patuerit deberi, scilicet ex administratione.

c ¶ *Cum vsuris.* * quæ in hac actione venisse ex mora, & ex alia causa: vt *§ de vsur. l. in bona fide. & § eod. l. si qui § pen. & l. quia tutoribus. & l. qui sine.*

d *Sunt.* alteri qui ipsorte gessit. Accvrs.

e ¶ *Rationem.* quæ est, si ei mandatum non est: & sic fere * actione non mouerit: vt *§ eod. l. pupilli. §. fin. & § de admini. tut. l. quotiens. § item si comptrari.*

f ¶ *Exigi non potest.* nisi ex de contractibus, qui à fine mandato agunt, & poterat facilè facilitare: vt *§ eo. l. si autem a fun. in prin.*

g ¶ *Res tuas.* qualibet, etiam debitum: vt *§ § eorr. pen. l. ioi §.*

h ¶ *Ignorat.* Quæ si non sciuit, & contra illa non fecit, non tenetur. Vivian.

i ¶ *Non potest.* contra videbatur quia obligari etiam servi: vt *§ de fer. pig. dot. ab ea. Sed ibi* tenetur, hic personaliter.

k ¶ *Quia pro eisdem.*

l ¶ *Autem pro fid.*

m ¶ *Procedunt.* quod fecit eo tempore quo erat servus.

n ¶ *Non tenetur.* Quid si conuenit? Respon. secundùm R. & H. venit prima administratio in iudicio, vt superior, non vt rebus tuatur: & de hoc quod gessit possessor liber factus fuit, conuenietur. Alij ediri, vt habet *§ eo l. actiones & l. fin. & l. ex quibus prin. & § vsuria autem* tam de peculio ingenuo Italiani possidet: vt *§ de peculio legat. § peculiari. in fine & de lib. le. Antonius §. Stich. o ¶ Procul dubio.* vt *§ an servus ex iure facti. l. & § de regul. iur. l. quod non.* ¶ Sed contra *§ de pecu. leg. l. fin. Sed.* illud speciale: vt ibi dicit.

p ¶ *Conuenit.* ut aliquid amplius gerendum, quod alius omisit potest.

q ¶ *Negotium gerentes.* Carvs. An negotiorum gestor de fortuito casu teneatur, quæritur? & resp. quod non, nisi commisit vel tentatur verbi gratia: Cum videretur vt velle gerere negotia mea, dixit si consilegas te gerere, volo quòd de casu fortuito teneatur, quo casu si conseruisti, teneberis. vnde regula * est quòd gestores de casu fortuito non tenentur, nisi in se suscipiant casum fortuitum. Vivian.

r ¶ *Negotium gerentes.* in procuratore poni oportet, aliàs gestor hac mandato qualiter pacto se adstringetur? Vel dic etiam in gestore hoc modo: Cum videtur vt velle gerere, dixi, si conseruisti, & sic per eadem verba dicto termini vsuras. *§ eodem. l. si pupilli in fin.*

s ¶ Specialiter pro nobis, vt * habeant numerari casus fortuiti, fallentem quidem, secundùm B. vt dictum *§ quæ non § fed & § quia. § quæsitum.* ¶ & sic est tenta M. Sed ipse expressè special. id est, expressè, quod sufficit, licet generaliter exprimatur. & pro *eod. infra l. fin. cæpitis. & § de operum. l. procurator mortuum. & supr. de procur. l. procuratorem.*

t Iura cui. hic * casum ubi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij vsus. *§ eod. l. § negotia.*

v ¶ *Compellentur.* vt *§ commo l. 1. & de pign. act. l. qui fortuito.*

x Quia tutus quod expendit administrationem: perfiat (cuiusdam tutoris vrum:) repetere potest. vt. de tutor. & curator. vel. Ulpianus a. ad Vectinum vt. etc.

y Quid. § pro tutoribus, & quæs. Rudin. & vide Bartold. d. loc. Petrum Lamar. tutor. vers. de reform. & Cornum mercat. Rosef. Romand. Dig. 26.

z Inclusa dotis in libris publicibus, in alia non dotum, nullius tamen dotum. ¶ Sed dotum. quod est ut dicitur.

a Cuius formalitas in se includitur, in specialiter quod dicitur conuenire de hoc: an verò sufficiat generaliter exprimere? Vide Bartol. in § 1. Theodosi. & Gothof. qui hos ex causis vsuram de cuio fortuito.

b Vsura in actione negotiorum gestorum venisse ex mora & alia causa.

c Sint actione tuto experiri.

d Agere poterit sine mandato, constituta persona.

e Si. suffum.

f Si. jure civil.

g Cum fortuitum gestor prædium sub se et cum fortuito compatit.

h Cuiusdam formalitas in se includitur, in specialiter quod dicitur conuenire de hoc: an verò sufficiat generaliter exprimere? Vide Bartol. in § 1. Theodosi. & Gothof. qui hos ex causis vsuram de cuio fortuito.

i Quia tutus quod expendit administrationem: perfiat (cuiusdam tutoris vrum:) repetere potest. vt. de tutor. & curator. vel. Ulpianus a. ad Vectinum vt. etc.

k Quid. § pro tutoribus, & quæs. Rudin. & vide Bartold. d. loc. Petrum Lamar. tutor. vers. de reform. & Cornum mercat. Rosef. Romand. Dig. 26.

l Inclusa dotis in libris publicibus, in alia non dotum, nullius tamen dotum. ¶ Sed dotum. quod est ut dicitur.

Pro negotiorum gestione datur actio personalis, non hypothecaria, quæ est in rem. ALEXAND.

XXIII. *Idem AA. & CC. Theodoro.* †

NEgotiis gestis, nõ in rem * sed in personam est actio. Dat. XII. Kalend. Decemb. Nicomediæ CC. Cons.

Prohibitis domini talia negotiorum gestorum actionem in his quæ post prohibitionem geruntur: secus in his quæ prius gesta fuerunt. SALVC. & ALEX.

XXIV. *Imp. Iustinianus A. Ioanni P.P.*

SI quis nolente & specialiter * prohibente domino * rerum administrationi earum sese immiscuit: apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis quæ circa res factæ sunt, talis negotiorũ gestorum habeat aliquam actionem adversus dominum actionem †. Quam quibusdã politicentibus directam vel vtilem, aliis negãtibus: in quibus & Saluius Iulianus fuit } hoc decidentes sancimus, si contradixerit dominus, & ea res suas administrare prohibuerit, secundùm Iuliani sententiã nullam esse adversus eũ, [vel directam, vel vtilem *] contrariã actionem, scilicet post denunciationẽ, quam ei dominus transmiserit non concedens ei res eius attingere, licèt res bene ab eo gesta sint *. Quid deinde † si dominus aspexerit ab administratore multas expẽsas vtiliter factas: & tunc dolosã administrationẽ habita, eũ prohibuerit, vt neque anteriores expensas quas esse absurdum, fateor quòd sanè denunciationẽ malitiosã reperiens vtiliter factis: & tunc probabat ne anteriores expensas reperire possit, & quòd sollicitè ad anteriores sumptus vtiliter factos: & sic est tenta M. Sed ipse expressè special. id est, expressè, quod sufficit, licet generaliter exprimatur. & pro *eod. infra l. fin. cæpitis. & § de operum. l. procurator mortuum. & supr. de procur. l. procuratorem.*

t Iura cui. hic * casum ubi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij vsus. *§ eod. l. § negotia.*

v ¶ *Compellentur.* vt *§ commo l. 1. & de pign. act. l. qui fortuito.*

Egotio gesto. CARVS. Actio negotio. gesto. ne in rem sit, ne in personam. quæritur? resp. quod in personam videbatur naturam contrarium quòd dari ad rem, & ex re nascitur, quia ex gestione. VIVIAN.

¶ *In rem.* Contrà videbatur: quia ex re, id est, gestione datur: vel quia ad rem: quandoque tamen datur in rem: vt *§ de admini. tut. l. pro actio. vt. actio. tutor. l. 9. & § quando ex facti. l. 9. & § de re vxoria. l. 9. & de dona inter vir. & vxor. l. vxor mariti.*

¶ *Quia.*] CARVS. Si nec nolente & expressè contradicente rem negotia gestiũ, & in ea aliquid de suo impendit: an aliqua actione id à me repetere possit, quæritur? & resp. quodam quòd ibi directa vel vtilis nego. gestor. dabitur. 2. Alij dicũt quòd nulla danda est, vt laticinos confessores diffingunt. aut post denũciationem tibi fuãm negotia mea gessisti, & nulla tibi actio competit ad repetendam quod impendisti sicut dixit Iul. aut aut, & dabitur aliquam actionẽ denunciationẽ malitiosã reperiens vtiliter factis: & tunc probabat ne anteriores expensas reperire possit, & quòd sollicitè ad anteriores sumptus vtiliter factos: & sic est tenta M. Sed ipse expressè special. id est, expressè, quod sufficit, licet generaliter exprimatur. & pro *eod. infra l. fin. cæpitis. & § de operum. l. procurator mortuum. & supr. de procur. l. procuratorem.*

t Iura cui. hic * casum ubi gestor de fortuito casu tenetur. Sunt & alij vsus. *§ eod. l. § negotia.*

v ¶ *Compellentur.* vt *§ commo l. 1. & de pign. act. l. qui fortuito.*

a Vsuras dabitur: vsus expensis remittit, ubera reflet. An sint vsuras mutuo restituuntur vide Hotoch. 2. 6. et. 2. 6. 2. 1. 1. Cordubam. vsus mutuo petendi in aliquem iniuriam.

b Vsuras in actione negotiorum gestorum venisse ex mora & alia causa.

c Sint actione tuto experiri.

d Agere poterit sine mandato, constituta persona.

e Si. suffum.

f Si. jure civil.

g Cum fortuitum gestor prædium sub se et cum fortuito compatit.

h Cuiusdam formalitas in se includitur, in specialiter quod dicitur conuenire de hoc: an verò sufficiat generaliter exprimere? Vide Bartol. in § 1. Theodosi. & Gothof. qui hos ex causis vsuram de cuio fortuito.

i Quia tutus quod expendit administrationem: perfiat (cuiusdam tutoris vrum:) repetere potest. vt. de tutor. & curator. vel. Ulpianus a. ad Vectinum vt. etc.

k Quid. § pro tutoribus, & quæs. Rudin. & vide Bartold. d. loc. Petrum Lamar. tutor. vers. de reform. & Cornum mercat. Rosef. Romand. Dig. 26.

l Inclusa dotis in libris publicibus, in alia non dotum, nullius tamen dotum. ¶ Sed dotum. quod est ut dicitur.

480/C.IV.K.5-4, 443-444
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HIS QVÆ VI METVSVE CAVSA gesta sunt.

TITVLVS XIX.

Negotia gesta videntur transiisse conditores ad gesta vi metúsve causa, dia præter eorum dantes vltro corrigere adiuuabat negotiorum gestorum: hoc vsu-fructuarie, & negotia gesta in rem actio nō est, sed in personam. I. pen. l. iii. prot. atque idēo perpetua l. 3 cod. Per vim aut metum vt aliquid gesta non tenetur est actio. Quod metus causa in rem suam fecit, non ex causa vt vna actio altera consumatur l. 3. hoc tit. l. 9. § volenti, § litis. Rem Et actio quidē quod metus causa quæ in hoc vt propinetur, sacra annua vitiū dantur in quadruplum, si actione iudicio res non restituatur, post annum in simplum causa repetitur, id est, si alia actio non sit l. 1. hoc tit. l. item § cum. § post annum. ff. eod. id enim actio extraordinaria, nec datur habenti ordinariam. ex prætorio superior tituli: est de his qui vim aliquā gerunt hoc nostra ratione, hic de his qui vim ferunt sibi modo rationem morisque modo dicta vi, illata terrorem aliquo modo, extorquendo emitto fortis alienationem vel obligationem vel transactionem, quæ l. 1. 2. 3. incorporalis vocant Ulpian. LVIII. ipso: iniuriam fiunt rem mobilis, quam.

Qualiter. DE HIS QVÆ vi metúsve causa gesta sunt.

Sententiam antiquam in alienationem hodie sufficit aliorum, vt ff. eod. l. 1. Ex continua. Supra dicit de negot. gest. quæ ab alio ipso, res habentur, nunc de his quæ à nobis ipso informantur.

Eversionem. Cassius. Res ablata vel falsempta cuius periculo fit, quæritur? & respondit, quod inferentis, & suum inferentis & furtipicentis. vnde si rem tuā tibi aliquis subfulit vel furripuit. A. perit: actionem repetere potest per actionem quod metus causa. VIVIAN.

c ¶ Perfunctorum. largum est verbum perfectionis: vt ff. de actio. & obligatio. l. actio in perfunctum. ¶ & quod licit vi, solutes compulsus, & de furto gratia familiarioris dicit.

Periculum interitus spoliat ad furem & metum inferentem. SALVCETVS, & ALEX.

1. Imp. ALEXANDR. A. Faliei.

Eversionem c eorum quæ vi vel furto ablata sunt, etiam si postea intercederint d *, integram esse, iure responsum e est. PP. X. Kalen. Decēb. Maximo II. & Ælianō Cons.

Spontanea solutio metum in promittendo adiecto non purgat: & sic actionem quod metus causa tollit. SALVCETVS, & ALEX.

11. Idem A. Alexandro.

Vim te † non solum confiteſe f, verum etiam solutisse g pecuniam confitentis: qua ratione vt vim passus h restitui quod illatum est, postules, perspici non potest i: quando k, verisimile non sit ad solutionem te properasse l omissa querela * de chirographo. vtpote per vim extorto, nisi & in soluendo vim te passum dicas *. PP. VI. Kal. Iul. Alexandro A. II. & Marcello Cons.

Vendens vel eius heres fundum

a Negotiorum adiuuandorum. ¶ Item an * de repetenda debitor aliqua actio pro gestis posit denuntiationem eam bene est gestum? In iuris cōsultorum quæsit, vt si mandasi vt emeres rem prodecem, & desisti vigintati, & vendisti, quia bene valet, & plures sic M. agi posse, arga ff. de verb. sig. quæsita. l. cum in ipsorum. vide quæ flumenio. ff. de condictio. indeb. l. nam hoc naturale. Sed B. contrā, & Iosan. & nos, scilicet vt non possit agere nisi pro tanta quantitate: vt ff. eodem. l. qui alienat. §. liberum. ff. l. 5. ex duobus. ff. hic, ff. mandat. l. 5. mandatorum. §. 5. prosper. ff. l. 5. pro socio. in casu: vt ff. de reiud. l. ut ff. quæ. §. idem Labeo ait.

b ¶ Pactum: nam nemo, &c. vt ff. de reg. iuris. l. nemo potest mutare.

b ¶ Conuenit: natura eius est vt extras vsque ad origines ann. vt ff. de confit. pecu. l. 4. cōm. fit personalis. & l. eod. l. negotia. ff. l. 1. ff. de condictio. indeb. l. 1. ff. de reuocatoriis. Imo de ratio. Gl. l. filiū de ff. de reuocatoriis. vide quæ flumenio. ff. de condictio. indeb. l. nam hoc naturale. Sed B. contrā, & Iosan. & nos, scilicet vt non possit agere nisi pro tanta quantitate: vt ff. eodem. l. qui alienat. §. liberum. ff. l. 5. ex duobus. ff. hic, ff. mandat. l. 5. mandatorum. §. 5. prosper. ff. l. 5. pro socio. in casu: vt ff. de reiud. l. ut ff. quæ. §. idem Labeo ait.

c ¶ Perfunctorum. largum est verbum perfectionis: vt ff. de actio. & obligatio. l. actio in perfunctum. ¶ & quod licit vi, solutes compulsus, & de furto gratia familiarioris dicit.

d ¶ Intercedere. nisi * intra tempora quadriennii. * post secundam sententiam certeria pertinaxit ff. eodem. l. fructus excepto. §. quod ff. bonis. 2. Item hoc quando * non erat petitura pecuniam adiuuam quod dic vt ff. eodem. l. ff. cum ex. §. fol. & ff. fine cuiqua. in glossa: vt quia dilitaturum. ff. 5. Item hoc, nisi eorum * purgaretur per oblationem factam domino: quod dic vt ff. de fur. l. solutrix.

e ¶ Responsum vt ff. de vi & vi arm. l. 1. § vellitimi. & l. penuli. & infra de condict. furt. l. 5. & ff. de condict. furt. l. final. & ff. ff. cui plusquam per leg. Falcid. l. 19. in principio.

Cum te ¶ CAVSA. Aliquis te coegit vt ibi pecuniam promitteres, & promisisti, possit per interuallū temporis solutiū, an illam pecuniam possit repetere quasi per metū extortā? & resp. quōd non: quia promisti actionem quod metus causa competere actionem: super anterioribus autem, si vtilitate fāctæ sunt, habere eam actionem contra dominum concedimus sua natura currentem b. Dat. XIV. Kal. Decembr. Lampadio & Orestē Cons.

a ¶ Conuenit: in eum cōdictio ob iniustam causam cōdictio. Equitate vt ff. eodem. l. 1. ff. de condict. de corp. Custo.

b ¶ Quidam putant idem esse in gestis per dictum, quia si possit ratū quia habuit, ex dolo agere ad petendū. vide Socinum cons. 110.

c Solutus vel promisit, si tuto possit vindicare promissionem repetit: id quod ius solutū, & non.

¶ Conuenit cum hac l. Obst. fuere vetus, ad refugentum. ex ad antecum. cum ex 10.

* ff. Rem vindicatā non fe.

d Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

e Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

f Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

g Tempus prohibitum, & tempus fuit diuersia.

h Professus nemo iuris petentem iniuria velle.

i Eventus ad temporis vsu? primo die vsui, hoc est. intercedere principium effuxerat per facto.

a Compedit ratum cōdictio ob iniustam causam cōdictio. Equitate vt ff. eodem. l. 1. ff. de condict. de corp. Custo.

b Quidam putant idem esse in gestis per dictum, quia si possit ratū quia habuit, ex dolo agere ad petendū. vide Socinum cons. 110.

c Solutus vel promisit, si tuto possit vindicare promissionem repetit: id quod ius solutū, & non.

¶ Conuenit cum hac l. Obst. fuere vetus, ad refugentum. ex ad antecum. cum ex 10.

* ff. Rem vindicatā non fe.

d Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

e Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

f Solutus vel promisit: si tempore post vim illi facta, non repetit.

g Tempus prohibitum, & tempus fuit diuersia.

h Professus nemo iuris petentem iniuria velle.

i Eventus ad temporis vsu? primo die vsui, hoc est. intercedere principium effuxerat per facto.

480/C.IV.K.5-4, 445-446
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI vi] CAEVE. Si ano meo metum intulisti vt tibi fundum venderem, & tu emisti, & ab eo eum vendidisti ac contra secundum emptorem restituo pecuniam quod aut accepeat, ad repetendum fundum actio mihi competat, & quæ quæritis? respondeo sic: datur ei in ipsum vtilis actio nisi præscriptione xx. vel xxx. an. se tueri possit: cum heres ei directò vel per patrem meum mediam exibam.

a ¶ Si vi. quantum ad corpus, metu, quoad animum.

b ¶ Si maximè. i. quod maximum videbatur, vt agere non posset.

c ¶ Extinsi. fuit directò, fuit per medium patré datur hendibus hac actione vt *ff. quod iussu. l. fin.*

d ¶ Redditu. C. ei qui dedit, vel ei qui emit ab eo: & sic fuit hic: & cogetur primus emptor habere ratum, cum ipse tenetur secundo de eviction: vt *ff. de negot. gest. l. secunda & l. Pomp. minus*] *ff. quæ vtilitas. ff. fin. & l. sequen. & de except. doli l. si opera.* hæc quæ quilibet in suo reponere statu: vt *infra de repun. quæ fiunt in iudic. l. 1. & ff. de minor. l. quod si minor. §. restituti.* ¶ Sed ad hoc quod dicit reddi debere pecuniam, est contrà. *ff. de rei vindic. l. si mancipio.* Sed hic* restituit, quia verisimile est in sui vtilitatem, id est, ant. cui successit, quinto personam heres sustinet: vt *in actione de tributoria in me peculio §. ceterum. & sic de ff. de rei vindic. l. emptor.* ¶ Et eodem modo solutio *ff. de pecunia xxx. non l. in fin. & ff. ne rei domi. vel tempo. l. 3. §.* ¶ Item ad idem est contra *ff. de rescind. vend. l.*). Sed ibi abundat, *maximè.* ¶ Item ad idem est contra *ff. ad l. ff. per impossibilem.* Sol. ibi speciale. ¶ Item quod pretium reddituri Resp. quod præstitum est ano. Nam & si nihil non pegitum esset, nihil redderet: vt *ff. de emti. l. super emptione.* sed si aliquid fit minus, & illud reddi posset, vt *ff. de rescin. vend. l. si eum maleciarbus.*

e ¶ Iurum. licèt enim non sit dominus de iure ciuili (translulit enim dominium in emptorem) tamen de acquirendo prætoria videtur dominus, quia nemo videtur re sua exhaustus, &c. vt *ff. de in integ. restit. l. nemo.* & nè videtur possessionem adeptus, &c. vt *ff. de acquir. poss. l. non videtur.* Et dic in rem, id est, restituendam.

f ¶ Quæqua. quasi dicat non solùm personalem quòd metus causa: quæ est in rem scripta: & datur vtilis non directa, quia trasiitum fuit dominium: vt *ff. dictum est.* & datur contra quemlibet possidentem vt *ff. ad l. metum autem. §. fi. & l. si eum. §. in hac. & §. aliquando.* ¶ Tria ergo auxilia dantur ex hoc edicto. Actio in rem vtilis, & actio personalis quod metus causa. Item exceptio metuendi hac, *& ff. ad l. metti. §. sed quod prætor. & l. fin.* & vtilis.

g ¶ Longa possessione. vt decennij inter præsentes, vel xx. inter absentes. ACCVRS.

h ¶ Maximus. præscribit enim velli rei vindicatione, non actioni quod metus causa, cum ipsa sit personalis: vt *ff. de actio. §. præterea quæstum.* & eatum sit intra XXX. annos. Ipsaeam: vt *ff. de confessis. pecu. l. §.* secundum Plac. & sic, *si modo,* &c. referitur ad velleum in rem, non ad personalem. a. Vel dic præscribi actioni quod metus causa. nam cum excedit * fuit terminus in eo quod est in rem scripta, & datur contra quemlibet possidentem. vt *ff. ad metum autem §. fin.* excedere à non fuit terminis: vt *ff. de edili. dicta. Hadrian. ad l. fin in fin.* ¶ Item oppono, quoniam præscribit qui dominus factus est per traditionem: vt *Infra. de tutel. dativ. §. per traditionem.* & per voluntatem *, licet coactam: vt *ff. ad l. metuer. §. si metus & ff. de rescind. §. denuò.* Resp. quod ipse ciuile verum effitiet de prætorio contrà vt *ff. de in integr. restitut. l. nemo.* Præterea quia est dominus de iure ciuili, multo fortius præscriptione longi temporis tueri in dominio prætorio se debet: vt sic magis contra iniquitatem agentis præscribatur, quàm dominium: vt *ff. de cap. i in bello. §. fi. quæ fiunt.*

¶ Item adhuc contrà *Infra. de vsucap. §. furtiua & ff. de vsucap. pro empto. i. §. pecum. & ff. de vsucap. l. non solum in principio. & l. sequitur. §. quod autem.* quibus legibus dicitur quòd res * furtiua & vi possessæ non præscribantur. Solu. ibi de vi * expulsus: hic autem compulsus, in * qua est volentem. hodie enim male fidei possidet, &c. vt *in mutuum. vt sponsio, large. §.*

rum. adhuc ex. & ff. de dolo. l. & eleganter in princip. nam in metu dolus est. ¶ Item à emptor est manifesta exceptione, nonne potuit agi contra metum inferentem. Respond. non: vt *ff. de hac qui à non do. ma. l. fin. in fin.* ¶ Item interquid fuitur autem restituitur? Respond. illud quando officio iudicis petitur restitutio: hic ad omnia iure. Item & illud post completam vsucapionem, hic amè.

¶ Iré quoque est obligatus bonæ fidei emptor, an actione personali? Respond. ex variis figuris causarum: vt *ff. de actio. & obligat. l.). in prine.* ¶ Item quod si res est integra, an agetur quod metus causa contra eum qui me compulit vt venderem? Resp. secundùm Io non, cùm ipse iure nò tenetur contractus, vt in dolo simplici: vt *ff. de dolo. l. & eleganter in prine.* vel illudita simplici dolo.

SI per vim.] CAEVE. Si per metum compulsus me vt fundum meum tibi venderem, an actio quod metus causa ad recuperandum fundum mihi competat, quæritur? respond. quòd sic, nisi pulsa ex interuallo venditioni consensum tacitum vel expressum præbuisset: & datur intra annum, nisi restituatur ex prima sententia quæ iudex eum fundum mihi restituí iubet in quadruplum post annum in simplum causa cognita. In causæ cognitione hæc vere vera, an mihi alia actio competat quæ si competat, hæc non dabitur & intelligo quòd actio quod metus causa dabitur refuso pretio tibi, quod accepi pendando. ¶ No quòd contra hanc actionem opponitur exceptio confessus adhibita. BALD.

i ¶ *Si per vim.* Compulsam.

k ¶ *Corpora.* vel aliam fortem metum: vt *ff. de transactio. l. interpositio* *.

l ¶ *Confessu.* expresso vel tacito: vt *ff. l. ij.*

m ¶ *Experiendi.* ergo est annus vtilis: vt *ff. ut l. §. eum. §. post annum. & ff. de diuersis temporibus præscriptionibus. l.*).

n ¶ *Restituatur.* per primam sententiam: vt *ff. vt. l. §. eum. §. verò.* Scire * enim debemus quòd duæ sententiæ feruntur in hac lite quod metus causa. Prima in qua condemnatur vt rem reddat. Secunda est quia si ille condemnatus reddit eò id, damnatur ad quadruplum: vt *ff. ut l. §. eum. & hac autem actio.* & in hoc quod ipso iuslt res. vt *præstiterit. quantum adiutur.*

¶ Item quæritur, an vnaquæ sit definitiua? Item an ab vna quæ possit appellari? Item quod tempus ille debet inter primam & secundam sententiam? & alia multa quæ notantur *ff. eodem. l. si eum exceptione. & hac autem actio.*

o ¶ *Referri.* i. referri facienti.

p ¶ *Precio.* hic signa & solue eodem modo contraria quæ sunt *l. pretium.*

q ¶ *Alia actio.* Ciuilis & ordinaria, adiuti prætoria hereditaria: vt *ff. ut l. §. eum. §. post annum.* nam cum actione de dolo datur: vt *ff. ut l. si eum. §. eum qui.* & cum vtili rei vindicatione: vt *ff. ut l. metum autem. §. voluerit. & l. ut l. pres.* tamè enim instituitur, quinalia competat quidque tamen insecutur, vt cum promisi per metum vel acceptum tulit per metum. Item post annum secundum iura vetera non competit de dolo. 1. Potest etiam exponi secundum hoc. Alia actio non fit, id est, Actiunde actio non fit. 3. Tertio dicunt non dari quod metus causa vbi datur in rem: & in prædictis casibus tantum, vbi non datur in rem, dicunt dari quod metus causa: quod non placet.

NON interrog.] CAEVE. Si potest eius vel patruus meus compulsus fundum distrahit, non alius distrahatur: an repetere possit per act. quod metus causa, quæritur? & respond. quòd sic: neque refert an ab emptore compulsus fuerit, an ab alio fuerit emptor: si alius fuerat distractatus, & metu compulsus minori pretio distraxit: parti valebat contra: distraxit pro quo quæ quod actum est, per actio. quod metus causa, rescindatur.

r ¶ *Non interrog.* quoad emptorem. nam vtrobique tenetur.

s ¶ Pin. compulsus.

t ¶ *Pactum.* i. statti pacis tui.

480/C.IV.K.5-4, 447-448
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ab alio.* verobique enim agitur actione, quòd metus causa, contra emptorem. Item nec hoc interest: nõ erat aliàs venditurus, vt hoc casu, aut erat venditurus, & fuit coactus, vt minoris vendereret vt *§ proximo casu. nam § adhibita, &c.*

¶ Iam quod dicis, *scilicet emptorem*, fallitur quidem & fraudem participasse.

¶ Et hic solutio contra. *§. eod. l. metum autem § sed hoc.* Sed certè in eho proprie casu, ibi loquitur: & hic fabandi, *maximè.* cum idem est in emptore ignorante, &c. quòd semper contingat quòd metus causa: sed in hoc est solùm differentia: inter emptorem scientem & ignorantem: quia si ignorat, liberatur rei interitu: vt *§ ex. l. fideiß. § in hac. & § aliquando.*

b ¶ *Vendere.* patet ratio & patuit.

c ¶ *Nam §.* probat à minori.

d ¶ *Maiore.* scil. pretio. & fabandi, *maximè*, nam licèt aliàs vendiderem compellam isto pretio vendere, tenetur *arg. §. ex. anno. l. non enim.* Ioan.

¶ Sed Pr. contrà, arg. *§ eod. l. fed & parvus. § §. & l. §. clam. in princip.* Sed certè secundùm Azo. potest * interrelle eius magis, quàm vereat: ut *§. de minor. l. §. in emptione.* Item magis pretij est quod magis elegit: vt *Inst. de actio. §. huic autem. & § praterea §. quia. & §. de in dum edicti. l. §. videtur.*

e ¶ *Diffrahere.* alias vendiderit, vt differat à priori casu.

f ¶ *Tenere.* id est, actione, quòd metus causa.

g ¶ *Improbatur.* ita quod ſi constumax est, in quadruplum condemnabitur, quod verò iusto pretio deest, supplerur, secundùm P. & Ir. Azovas.

h ¶ *Ad insultum.*] Cassv. Si alicui potestatem meam vendidi, & eo pretiosius volo eam reuocare: quia in dignitate fuit is, qui vendidi, per actionem, quòd metus causa, ab posim quærimur? Ex dicitur, quòd non fuisset ad metum probandum, quòd ille fuerat in dignitate constitutus, etiam vno teste adiuncto: licèt & vim passus fuerim, præsumptionem faceret contra eum dignitatis: *§. eod. l. sin ad similitudinem.* Vivian.

h ¶ *Ad insultum.* id est, malam præsumptionem.

h ¶ *Insultum.* id est, crudendam præsumptionem: vel, id est, blasfemam: vt quia dignitatem habeat non præsumitur fecisse vim: sed contrà in passo vim, facit præsumptionem contra eũ sua dignitate: *§ eod. l. non est in principio.*

i ¶ *Argumentum.* id est, arguit * probandum quod est necesse: vt *§ eod. l. metum. & §. ut. § l. dolum.* Azovas.

k ¶ *Donatorum.*] Cassv. Si vt tibi donarem aliquid, vel promisterem, vel rem transferrem, mihi metum istulisset vastar quod actum est, quæritur? Et respond. quòd non, quamvis inde factum fuerit instrumentum: & hoc prætorio edicto, quod est *§ eod. l.*].

k ¶ *Alterum.* iussit donationem vocari contractum: vt *§. de præscrip. verborum. l. §. quia emptione in princip.*

l ¶ *Capitales* putà * ne combureret instrumenta. Barus, quod eximit capitis de ciuitate, licet mors naturalis: vt *§ eod. l. titi quidem. § fi.* & non dico quod loquatur, vbi timui capitalem accusationem. licèt Ioan. procedendo hic responderit, quia tunc nullo modo repetitur: vt *§ eod. l. accusationem.* nec dico quòd loquatur vbi timuisset, quòd me interficeret: quia hoc cõtineret fabilio membro, metu mortis. & facit ¶ *de transactione. l. interpretationes. & §. de rescind. vend. l. 1. & §. de condict. ob turp. caus. l. ex ea.*

m ¶ *Formam.* quæ est *§ eod. tit. l.*].

Cum in.] Cassv. Iudicari tribunorum frumentum me solutum promisi publicum, & factum est instrumentum promissionis. facta solutione ipse retinet instrumentum spe recuperandi instrumentum. Iundum metum vendidi eiuolo fundum reuocare per actionem quod metus causa: an possim quærere? Et respond. quòd non. Isti si eiectus fuisti in eiuitate aliqua, vt aliquos nominares ad subeundas ciuilia munera: & me me nominares, fundum quem affectasti, tibi vendidi: an reuocare possim quasi per metum inductus, quærimus? Et respond. quòd non. Isti si eiectus fuisti in eiuitate aliqua, pro qua vendidi, non fuit expressa: vt *§ de edict. ob. caus. § fi. repetitio.*

n ¶ *Proiecto.* sic. exulsus tribunorum.

o ¶ *Recipendi.* expressè tamen hoc non dixisti.

p ¶ *Forma.* quod modò erat solutum Azovas.

q ¶ *Instrumentum.* eidem enim causatus de dando instrumento.

r ¶ *Manera.* nominatus enim erat.

¶ Et nos. quòd pertor hoc casu in edicto non posuit. sed princeps * interpretatus est: quia in hac lege conuenerat arrocinat: vt *§ eod. l. non est.* Azovas.

s ¶ *Non posse.* vt *§ arg. §. decretum. vend. l. non licuit. & §. de transact. l. §. manere.* Idcò autem non repetitur: quia in nostro casu fuit causa expressa.

¶ Quid autem si fuisset causa expressa? Respon. in proximo casu huius legis repetitur: vt *§ de condict. ob causam. l. §. repetitio. & §. de condict. causa da. l. 1. & §. quia.* In secundo si quidem erat inhabilis, repetit: vt *§. de condict. ob turp. caus. l. quod autem.* si habilis non reperit, licèt sit causa expressa, quia in pari delicto, &c. vt *§ de condict. ob turp. caus. l. §. ob turpem.* Et eum delictum militiam detrectare, vel metum militiæ euitare: vt *§ de re milit. l. qui cum vno. § qui pest.* Azovas.

Metum.] Cassv. Qui metum allegat, probare debere certum est. si ergo aliquando minas mihi intulisti quia mihi vim inferres, sufficiat ad metum probandum, quæritur? Et resp. quòd non.

t ¶ *Intimationibus.* quia * præsens * metus accipitur: vt *§ eod. l. metum. in. in princ. & distinguit, quæ persona sit, quæ iactantia sit illatum vim, vel metum potens, vel nõ, de * qua fit mentio. quòd inferre possit: vt *§ qui. eam. ma. l. 4. & §. 14. & §. eod. l. non est. in princip. & secundùm hoc dic, quòd hæc duo verba, iactationibus. & constantibus, intelligitur in eo, qui dicitur fecisse metum, vt * iactatio dicatur, quæ sit præsente nullo: constantia, quæ sit præsentibus pluribus. s. Possunt & contrà intelligi in eo, qui dicitur passus. ; Possunt etiam diuisim intelligi, vt iactatio ad metum inferendum referatur: quia plerumque minatus fuerat hanc se interficere: constantia ad vim passum, quia exclamauit coram aliis, vel non coram.

u ¶ *Sed attendam.* in qua capitulo * continentur minæ. & facit *§. de transact. § fi. main.*].

A Confessione.] Cassv. Ne te accusarem de crimine aliquo vel vt iam accusatione instituta desisterem, fundum mihi vendidisti, vel aliquid promisisti: an repetere possit, quæritur?

480/C.IV.K.5-4, 449-450

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tituisse respon. quod non enim sufficit talis metus ad editionem rescindendam, cuia praesumitur transactio. VIVIAN.

a ¶ *Desiderium.* hoc est pluribus si non fuit causa expressa, ob quam dedit: si autem fuit expressa, quod fieri debet, vt *l. de editione ob caus. dat. l. si repetendi.* Aut ¹ erat accusatio calumniosa. Et tunc datum repetitur: vt *ff. de con. ill. indeb. l. in summa in principio.* Aut non calumniosa fuit: & tunc si tale erat factum, quod non poterat transigi, & non thorat transactionem, repetitur datum & exceptio obstitur: si non poterat transigi, non repetitur datum, quasi ² turpiter datum: vt *ff. de condict. ob turpem causam. l. si ob turpem. & l. de contrahend. stipula. l. si quidem.* ¶ De ³ quib. autem criminibus transigi liceat, vel non, habes ⁴ *de transact. l. transigere.*

¶ Sed cœtarium ⁵ hale legi est *ff. ad l. Aquil. non rem. §. fin. & l. seq.* vbi dicit repeti posse, id quod ab eo datum est, qui in adulterio in deprehensus fuit. Ille metus instabat. Vel hic timebat pœnam legitimam. & à legitima persona infertendam: locus vbi deprehendit in adulterio: nam ibi possum, vel non possum iure occidi: & idcò iustè timui, quia non iure præcipiebat, sed permittebat occidor. Item ratia non ⁶ est ibi mittitur legis, vt iudex: sicut est hic.

Si per impressionem] CAEPV. Si tibi in aliquo officio constituto timore officij sui me opprimenti fundi vendidi, vel amico, quem interpositi per fraudem, cùm forte tibi emere non licuit: totum debet rescindi, nec pretium restituitur. Nota illam legem contra fœneratores, qui facium, vel instrumenta recipi per vnosos, vel per familiares eorum. quod tenet metus secundum Bald. hic.

a ¶ *Per impressionem.* Id est, officij timore adhibito. Opponitur *l. 1. §. de rescind. vend. l. 4. §. in. C. eod.* Vide solar. in notatis ad *l. 2. §. 1.* CYIAC.

b ¶ *Aliquem* casta dicunt. pati.

c ¶ *In mediocri* alias in medio.

d ¶ *Officium pertigit.* Si ferunt officium, quo loci emere prohibentur: *non licet l. qui offerit. §. de com. empt.* Si emerint, amittunt pretij portionem: *l. 2. C. de his qui ex loci vel offic. ferunt.* Alii qui vi, aut metu illud emerunt, pretium non amittunt: *l. 4. & ver. 2. eod. l. 3. de rescind. vend.* Vide scripta ad eam. CYIAC.

d ¶ *Reddatur.* per actionem, quod metus causa, secundum quosdam. Vel die, condictione, ex hac lege.

e ¶ Ex hc metus ⁷ quandoque pati: et per actionem, quod metus causa ex verbis legis, & sententia: vel ⁸ e per totum titulum illum. 1. Quandoque per sententiam tantùm: vt *l. eod. l. ph. §. pen. & §. fin.* 3. Quandoque per constitutionem principis: vt hic. 4. Quandoque officio iudicum: *ff. eod. l. non ob* per totam legem. ⁹ *Restituatur.* quadruplum quandoque sicut datur: vt *ff. de condictione empt. non licet. & l. qui offerit.*

f ¶ Et est hoc speciale, vt pretium non reddatur alias contrà: vt *l. eod. l. fi. vt. & l. 8. per tum.* ACCVRS.

g ¶ *Si qui sic offerrit.* ACCVRS.

h ¶ *Prudam.* id ¹ est, horum de quib. dictum est. Lex poine.

i ¶ *Acquirant* id ¹ est, acquirere minantur. *Sic ff. de auctor. tut. l. pupillus. §. fin. & §. de controversiis tutel. l.*

a Solutum ex accusatione calumniosa repetit: poenis ad calumniosos quoque ipsos: & non licet. Sicut transactum illicitum transigi, & non thorat transactionem, repetitur datum & exceptio obstitur. & non poterat transigi, non repetitur datum, quasi turpiter datum: vt *ff. de condict. ob turpem causam. l. si ob turpem. & l. de contrahend. stipula. l. si quidem.*

b Transigere de quibus certum litem. licet. d Condictione vtilitatis poterit quod in adulterio deprehensus dicitur.

c Transactio non est ibi mittitur legis, vt iudex: sicut est hic.

d Metus mod. capiendus pœnam.

e Pœna pecuniaria.

f Verba adhibe significantia pœnalia accipiunt pro pœnaculibus.

g Verba adhibe significantia pœnalia accipiunt pro pœnaculibus.

DE DOLO MALO.

TITVLVS XX.

Requiritur gesta dolo malo, quæ verba & gesta vi, aut metu deprehendantur: item si cum, §. eum qui. & quod metus. Sed & innumera alia, quæ aliis præter rescindi facta in personam actionis famosæ, quibus ea res ob de dolo malo causa cognita: nec enim possum indulgere, nè certi §. alia actio fieri. l. hac titulo adumbrata patentur, vel patrimonio, sed in solidum quæ detractio infamia eadem vim habet, quam actio de dolo malo: l. si superstitio. hoc sit Et rursus hac actio, quæ olim dabatur intra annum vtilem, hodie ex tempore, quo dolus admissus est datur ex Constitutione Constantini intra annum continuum. & ex die quo impetrata, vel concessa est. Fieri debet intra biennium continuum. l. sic. hoc sit. Actio famosa breviori tempore conseruatur. Dicuntur ob actio quod metus causa, quæ non est famosa. & in quadruplum datur quadriennio continuo, atque eisem post quadriennium in simplum. Et autem quæ dicebatur olim de ea, quod vi excitive causa. hodie dicitur de ea, quod metus causa quæ metus: vel vnde hac, quæ dicebatur ex dolo, & fraude. l. 1. ff. de his quæ ex. inf. hodie dicitur simpliciter de dolo malo, quia dolo malo est fraus. De vi, & fraude inquirunt quæ ff. contra bonorum. non vi. quæ metus causa. ff. & fraus fide bona, in hac actione non cadit. CYIAC.

Si creditor pignora sibi obligata velit iure creditoris vtidere fideiussor non debet pro se emere: alias teneatur de fide rupta, quia ea res ut habet mandatum solvendi, & sic liberabit pignus. unde si emat teneatur rem debitori reddere, restituta sibi forte cum vsuris. ALEX.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS

AA. *Clementina.* †

Fideiussor, à creditore pignora ¹ emerit: oblata ¹ quantitate sortis, & vsurarum ⁿ, tibi dominium ⁿ cum fructibus, quos bona fide percepit, consultiùs restituet ⁰, ne fidei ru-

a ¶ Rapte.

V *Enditiones.*] CAEPV. Sicut venditio, sine donatio, seu quilibet contractus metu mortis, vel coactura corporis iustus, pro tato habendus non est: similiter neque si per potentiam extortus fit. VIVIAN.

1 ¶ *Infirmari* vt *hic, & ff. de offic. præsid. illiterat. in principio. & l. de contrahen. l. empt. l. venerum.*

¶ Et intelligo potentiam ¹ talem, de qua loquitur dicit. 2. Vel dic de tali, quæ induxit actionem, quod metus causa.

a Potentia potestas.

DE DOLO MALO.

Edicto de vi, malo, quia est & ² bonus, & malus dolus: vt ff. eod. l. 1. §. Et contrahe. Dicit de rebus iniuriis: et actione quod metus causa. nam de re, quæ datur iure actione de dolo. ACCVRS.

b Dolus duplex est.

Si fideiussor.] CAEPV. Nihil deum mortua ¹: pignora, & fideiussorem dedi, & fideiussori iure creditoris ³ pignora mea vendidisti: quæ actione ea reuocare possum, quæ titulo? Et respond. quòd & fideiussor emerit, consulatè factus, si obiata sibi fuerit cum vsuris, pignora cum fructibus restituat: alioquin dabitur contra eum de dolo actio, id est, actio mandati nomine dati, propter fidem ruptam quasi dicat, propter tacitum pactum videtur tacitè contractus de feranda fide in toto contractu. vade mihi, non sibi pignora iuere debuit.

¶ Nota ex hac lege, secundum Bald. quòd quando actio est fiduciaria, ita consulatè debitori, quòd soluat, & non expectet sententiam. consulat *ff. de pecul. l. si res parentis.*

¶ Hæc confiscatio posit potius debuit sibi titulo mandati. Ista autem sententia hæc est, Ob fidem mandati rupta, debitorem adhone mandati (qui & in omnibus bonæ fidei iudicinde dolo actio est) cum eo agere, qui pignus emit à creditore. Neque id omne oblato debito ei fructibus debitori restituit. Vide scripta *lib. 4. obstruat. cap. ex. eq. & ad. l. 1. mandati.* Hæ autem actiones mandati in specie hoc in legis differunt. *Mandati in l. ff. mandati. §. §. ff. eodem.* CYIACVS.

c Vide eam possessio ad l. 1. ne eum. infra de iure eius. Adde Cuiacium 7. 40.

d Dominium pro ut rationem dominij.

e Præfoniter vtis fide vrali fideiussor pignus mutuat debitori à creditore.

f Præfumptio iuris, & de iure, non admittit probationem in contrarium.

g Non possum repetibus, quod ad pecunia ego, quoniam ad ius ratio, & quidem iniuria iniquum.

h Vide eam possessio ad l. 1. ne eum. infra de iure eius. Adde Cuiacium 7. 40.

k ¶ *Pignora* expolia venalia.

l ¶ *Oblata.* hic ² respondet. Et die oblata, id est, deposita, & consigata quantitate à re debitore sibi fideiussori.

m ¶ *Sortis* & *sortis.* solutarum & etiam vsuras notice quantitatis fuerit cum & fructus reddat, & bonæ fidei sit iudicium vt *ff. mand. l. si verò non remunerando. §. fi. mihi mandaverit.*

n ¶ *Dominium.* fuit ergo dominium transferatur *Infra. quibus ali. fum. §. 2.* Vel dic, *dominium,* id ³ est, non tamen dominium: *ff. de verbor. signif. l. interdum.*

o ¶ *Restituat.* Est ergo præsumptio ⁴ iuris, & de iure, contra ⁵ quam non recipitur probatio: quòd ea necessitate fuit facta venditio, id eoque debitori suo quod ius offerendi vt *ff. de differ. pign. l. 4. & l. item secundum. §. 3.*

¶ Item not. generale, nè ⁶ admittitur scribit fideiussor, vt quilibet alienetur & *ff. de verb. signifi. l. coherede. §. coheres & de leg. 3. l. fin. §. quantum. & de differ. pign. l. 4.*

¶ Sed arg. contra *ff. quod cuiusque tributor. l. item. in principio. & de adopt. l. si paterfamilias. §. qui dare.*

p ¶ *Restituat.* hoc ius. ACCVRS.

480/C.IV.K.5-4, 451-452
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Rupta.* sc. tacitis pactis nam bonam fidem promisse videtur in toto negotio, quam non servat eximendo, seu liberando: vt *ff. man. l. fi mandatu. q. §. 1. in fin.*

b ¶ *De dolo.* imo b datur mandatio vt *ff. man. l. fi mandatu. q. §. 1. & de pign. l. 4.* & sic non de dolo: vt *l. 1. prout.* Sola exponebat hic, id est, mandati nomine doli, secundum Ioan. 1. Alij, vt Ia. quod hic esset debitore inuito. 3. Alij, quod hic iam erat solui mandatio: vt arg. *ff. fideiuss. vnicus. §. fideiuss. §. familia.* 4. Alij, quod hic fidecussit ad tempus, & tempore elapso emit pignora. arg. contra hac solutionem, *ff. man. l. fi fideiussor.* §. *fin.* 5. Vel distingue, an officio iudicis hic adfectatus fideiussor, & tunc mandati: an contra sponte emit: & tunc de dolo vt argum. *ff. de adpreall. pign. l. 5.* Alij aliam soluunt, sed omnes reprobo, praeter primam: vt in contrario notati. ACCURS.

De dolo.]CAEVI. Ita demum de dolo datur actio si nulla alia competit, & hoc cum causae cognitione. Haec autem in causae cognitione versantur, tempus, res, persona. Tempus, vt vitra annum non detur, secundum antiqua iura: hodie vitra biennium: vt *l. 1. eodem.* Item res, quia pro modica re non datur: vnde nisi quantitas sit vitra duos aureos, non datur. Item persona, vt non contra parentes, vel patronum detur, cum sit famosa: vt *ff. eod. l. fi decem.* §. *vlt. & l. seq.* 1. Vel posse causam, vt in *Glos. seq.*

c ¶ *De dolo.* Imo c te sequens non vis mihi tradere: volebam agere actione de dolo: dicit Imperator, non posse, sed ex emptio. d ¶ *Alias.* sc. specialis. e & aequum sit actionem dari ex dolo commisso: dicit si generalis, vt conditione certi, vel sine causa: nam species e non excludit suum genus. Item nulla alia, quae non sit arbitraria, & praetoria, & ex eadem aequitate introducta, & restitutoria: alioquin contrarie *ff. quod metus causa. l. fi eum.* §. *ult.* quia & sic e poterit dici interdictum, vnde vi, & quod vi, aut clam, & iniuriarum actionem dari cum hac actione: quia & ex actione quod metus causa datur, vnde etiam vi vi *ff. quod metus causa. l. metum. in in princ.*

¶ Sed contra est, *ff. de in integr. restit. l. diuus. in fin. & ff. eod. l.* 5. §. *ait* f *praetor.* ibi, *vique adeo, &c.*

¶ Sic nota hanc actionem habere se ad modum inuidiosi g minoris, vel minori stare, sed pari insider. se haec non cum pari, sed cum generali supra se, vel specialis sub se hanc datur, vt dictum est.

e ¶ *Cognitio.* in h causae cognitione spectatur quantitas, tempus, & personae: *ff. eod. l. fi aliunde.* §. *fin. & l. seq.*

NON possunt. CAEVI. vitra annum videtur i tempore totili commissi, de dolo non dari actio. Si ergo tibi con. petit, & Reipublicae causa aberat, aut earum tibi tempus, quaeritur? Et respond. quod non: quod verum est, si procuratorem relinquere non potuisti *ff. de dolus. & tempor. praescript. l.* 1. sed à tempore tua transitionis, quo tibi experiendi fuit facultas, currit: ex tunc: nisi intra praefinita tempora licere intentionem, & agere, vbi praetor dicit: hodie tamen hac actio intra biennium potest experiri.

f ¶ *Campanari.* sc. vilitiarum, secundum iura vetera, hodie biennij: vt *l. eod. l. fin in princip.*

g ¶ *Quibus* sc. diebus. Sabaudi: nullo enim modo currunt, si non per se, nec per alium agere potuerit: vnde per alium potuit, currunt: vt *l. eod. l. fin.* Sed restituitur: vt *ff. de dolus. & tempor. praescript. l.* 5. sic & dicimus. *ff. de in integr. restit. l. fin.* Item quod h motus iure currunt. sed restituuntur, patet per *l. eod.* §. *ead.* quae est contra, & *l. de restit. milit. l.* 5. *&* 9. Vel solue, vt ibi.

h ¶ *Eximde.* id est, eo tempore.

Codex.

i ¶ *Codex.* id est, auctor.

k *Iuua.* id est, iuuat.

l ¶ *Praesumo.* olim annus, hodie biennium.

CUm proponas.]CAEVI. Ancillam meam tibi in contubernio copulasti, & consensisti, vt mihi illud mancipium daret, vt eam manumittem, vel daremus tibi ad manumittendum eam: postea manumisi, vel tu manumisisti: & est contractus, facio vt des, si non facias quod consensisti, quaeritur? Et distinguitur, aut est manumissa, aut non: si sit manumissa, in fecisti? non reuocabitur, sed mihi de dolo dabitur actio, si tempus, quo mancipium dari debet, nondum excessit, si manumissa non est, eam cum parte recuperabo, si mihi à te, vel ab ea quasi fiducia non monstrasti, puta quia dicat se ingenuà à natiuitate.

a ¶ *Cum proponas.* Haec ancilla manumissa est, ne mancipium daretur ei, contractus est, facio vt des. Quo petiuit *l. 5. ff. de praescript. verb. & l. 13. eod. tit.* Nihil autem obiiat *l. 6. T. de transact.* CYNAC.

m ¶ *In contubernio.* nam inter b liberos tantum est matrimonium: vt *ff. ad legem Iul. de adult. l. inter liberos. & T. de in ius vocan. l. cum ancilla.* APOSTIO. Tu dic, quod de iure canonico etiam inter seruos potest contrahi, & esse matrimonium: de quo *in c.*). *& per totum titulum, extr. de conuig. seruorum.*

n ¶ *Tibi.* domino ancillae.

o ¶ *Eadem.* manumittenda prius à emte ita fuit, facio vt detsi: c: postea pro facto, quod fuerat debuitatis dedit ad id faciendum: & sic datio est pro facto. Sic *ff. locat. l. si tibi habitationem.*

p ¶ *Tradidisti.* Hoc casu videtur consultus, do, vt des, & sic videtur praescripta verba, non de dolo dari vt *ff. de praescrip. verbis. Lauretaria.* §. quae est contra. Sed hic tradidisti ad vt res haberet, sed vt per eum veluti per d ministrum manumitteretur: vnde ego videtur manumisisse, sicut & superiori casu, eum per me manumisto: *ff. de adoptiuis. l. sic autem.* §. *pupillus.*

¶ Sed huic solutioni obstat quod alius dicitur, quod nemo e manumittitur per alium: vt *T. communa de man. l. 1. in fin. & de vsual. libr. l. nec mulierem.* Sed hic possum: quia tradidi dominii, & in rem suam feci cum procuratorem: non autem per simplicem procuratorem, nisi in filium, vt ibi.

¶ Item adhuc est certa, & vtique casus, *T. de transact. l. bona mea.* vbi in facio vt des, videtur dari praescriptis verbis. Solue. ibi fuit, do vt facias, licetin faciendo fuerit praesentanum.

¶ Item adhuc contra, *ff. de condict. causa dat. l. 1. §. eodem tit. vers. quoniam, &c.* vbi non de dolo, sed condictionem dicit dari in facio vt des. Solu. ibi dicit de condictione certi, quae f est genus ad hanc, quae de dolo specialem secum admittit. Vel aliqui vt ibi. ACCURS.

q ¶ *Non habes.* sc. hanc libertatem.

r ¶ *Statuum.* in actione de dolo.

s ¶ *Tempus.* non dando tibi mancipium, quod promittebat.

t ¶ *Actionem.* actionem praescriptis verbis deficiente, cum non ita dedisti, vt aliquid de tuo facto vt videretur adesse. u. Vel ex hac datione es obligatus volueris. sed potius manumissionis es fuerte ministrum. & hac obtentio secundum eam, quare in facio vt des, non detur praescriptis verbis: sed hanc reprobat, sed potest approbatur: vt *ff. de praescrip. verb. Lauretaria.* §. *quod si faciem.* 2. Vel dic, vt ibi. ACCURS.

u ¶ *Damnaste.* quia actione non tradidisti, nec manumisisti, nec hac conditione expresse tradidisti, si daret prius mancipium: vel inconstanti: e dicebas se daturum, vt in reuocatione videmus: vt *Instit. de rerum diuis.* §. *vendita.*

x ¶ *Cum natus.* id est, filius.

P 2 est ide

a Fideiussor non videtur promittere, & Item dare pignoris debito in à conditione haeredi, non credit. Itaque si pignus eius sit fidem non fecerunt videtur.

b Fideiussor omnes pignus debitoris à conditione ex de dolo actione, an vendi mandati conuenitur.

† affirmat.

a Actio de dolo conuenitur penali, cum actione alia generali, non specialiter nec cum actione in dicta *Lebon. in fin. ff. de in integr. restit.*

d Species non excludit suum genus.

e Actio de dolo actionem e actionem admittit.

f Dolo actio inuidiosi hominis est, g Inuidiosi ibi parti insider.

h In causa cognitione mutationem quantitatem, tempus, & personam, & causa cognitio.

i De dolo agi potest intra biennium

k Dolo actio intra biennij cursum ab absente Reipublicae causa aperi potest.

l Campanari. sc. vilitiarum, secundum iura vetera, hodie biennij: vt *l. eod. l. fin in princip.*

m Quibus sc. diebus. Sabaudi: nullo enim modo currunt, si non per se, nec per alium agere potuerit: vnde per alium potuit, currunt: vt *l. eod. l. fin.* Sed restituitur: vt *ff. de dolus. & tempor. praescript. l.* 5. sic & dicimus. *ff. de in integr. restit. l. fin.* Item quod h motus iure currunt. sed restituuntur, patet per *l. eod.* §. *ead.* quae est contra, & *T. de restit. milit. l.* 5. *&* 9. Vel solue, vt ibi.

n Eximde. id est, eo tempore.

o Tradidisse quod videtur in aliquo faciendo, id ipse fecisse videtur.

p Manumisse non posse per aliam Iura.

q Condictio certi graecis locutionibus ad affinitatem de dolo, sic hoc additum de dolo compensat.

r Dominium rei dicendi à vendiuge, vel vendente pertinet solum, sed fide habita de pretio, quod etiam in reuocatione inconstanti locum habet, vt ibi.

480/C.IV.K.5-4, 453-454
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Manumiſſor ſtatus quæſtio.* ab ea dicenda ſi liberam à natiuitate, vel ab illo, nam tunc terminaretur quæſtio ſtatus, antequam agat rei vindicatione.

S*I ſuperſtite.*] CAVS. Filiam tuam impuberem à patre inſtitutam emancipaſtis eius vt. vatior legitimus adminiſtratis: maior facta tecum transigit: reuocatio in dubium, an ei ex adminiſtratione obligatus eſſet: vt velit venire contra tranſactionem, an poſſit quærere? Diſtinguitur, an fuit interpoſita tranſactio bona fide cum, an non. Primo caſu aut fuit ſimplex pactio, aut vallata ſtipulatione Aquiliana, ſubſequuta acceptilatione. Primo caſu cùm fuit ſimplex conuentio, dabitur tibi exceptio. Secundo caſu nulla tibi ſupereſt actio in actio, tum ipſo iure liberaris. ſi autem mala fide, tibi contra te in factum actio dabitur: cum de dolo dari non poſſit: quia contra patronum, vel patronum non datur. VLPIAN.

b ¶ *Patrem.* vt *Inſtitut. de leg. parentum tutela.*

c ¶ *Manumiſſorem.* id eſt, emancipatorem: vt *ff. quando aff. de pec. eſt* an l. ſi j. ACCVR.

d ¶ *Tranſegiſti.* facta maior.

e ¶ *Bona fide.* ſc. interuentione ex parte eius. 2. Vel dic, *bona fide*: quia dolus patris non interceſſit.

f ¶ *Actio* in factum id b eſt, ſimplex tranſactio.

g ¶ *Per exceptionem.* repicabis tamen in factum, ſi pater dolum commiſit: vel non replicabis, quando dolum non fecit pater.

h ¶ *Superaſſe.* ſcil. quod eſt notandum.

i ¶ *Si laſa.* vt quis dolo inducit ad tranſigendum. k Fecit & non præſtitit promiſſa. tunc enim agit conditione ob turpem causam: *ff. de condictio. ob turp. caus. l. quia.* vel aliter. vt vott. *l. de tranſact. l. actiones.*

k ¶ *Immodicè.* id eſt, vltra dum annos: vt *ff. ead. l. ſi alium. in fin.* Vel dic, iudicis arbitrio æſtimabitur.

l ¶ *Tribunale.* ſi cigo reſtituitur filia contra patrem vt *l. de his qua lib. l. fin. ff. de minor. pupe.*

m Et ſic eſt contra. *l. qui & adeuf. quæ l. fin. Solu. vt ibi.*

n Item non hic quod a actio famoſa non datur in patrem: vt *ff. de obſequiis l. parens & l. licet. & ff. ead. l. non dubet.*

o Et ſic eſt contrà. *ff. de furt. l. ſi quis vxori §. j.* vbi dicitur dari furti etiam in patrem. Sed hæc famoſior. 2. Vel verius *f* exponi ibi, id eſt, in factum nomine furti: *l. de iure dot. l.*

p Item ad idem eſt contra. *ff. de in iur. voc. l. ſed ſi hæc. §. præter aut. & ff. de iniur. l. præter alios. §. præterea.* vbi iniuriarum dicit filio dari in patrem, & liberto in patronum. Sed & ibi exponi, vel tempora ſecundùm Ann. id eſt, in factum nomine f iniuriarum.

q Item ad idem contra. *ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum hoc.* Sed illud non infamant vt *ff. de vi l. neque.*

D*olum.*] CAVS. Delata mihi erat hereditas aliqua: pepuiſſiſti, vt eam adeam, quamuis mihi ſolo ſecundo effectu dicam te dolo induxiſſe me ad adeundum, an dolum probare debeam quæritur? Et reſpond. quòd hic ex perſpicuis coniecturis non eam doli fuſſe attentatam: *l. ex tranſac. l. ſi maior.*

r ¶ Nat. quòd ea, quæ conſiſtunt in animo, non poſſunt probari directè, ſed probantur ex indiciis perſpicuis: quæ dicat, leuia indicia non ſufficiunt ad probationem, ſecundùm Bart. & Bald.

s ¶ *Dolum.* vnde agere actione de dolo, & dico, quòd talis eſt ille, qui ſolet homines decipere. ACCVRS.

t ¶ *Perſpicuus.* id eſt, probationibus manifeſtis.

o ¶ *Conuenit.* vt *l. de reſcin. vend. l. ſi dolo. & l. dolus. & ff. ead. l. & eleganter. in fin. & l. de tranſact. l. ſi maior.*] *& l. 22. §. l. ad inuitum. & ff. ead. l. quid enim. & de minu. l. ſp. §. ſin fu. & de proba. l. quotus. §. j.* hoc tamen fallit in illa regula brocardorũ, Dolum * præſumi: vt *ff. man. l. ſi procuratorem. §. ſi quæratur. & ff. ad leg. Falcid. l. dolo. &* ponebat Aldricus caſum in hac lege in Hiſpania, * qui intimiorem cum adgrandum, vt ſibi obſeruet pactis, vel rationes ſeas accommodatet: & dabant ei vinum album, quaſi æquam rubeo mixtum, vt ſic inebriaretur.

ADDITIO. Adeoro, quòd quandocunque aliquis omittit id, quod ſcit ſe facere debere, præſumitur eſſe in dolo. ita loquuntur leges per gloſſ. allegat. Si autem facit quæ aliquid, tunc aut illud eſt ſimpliciter prohibitum, & etiam præſumitur eſſe in dolo: *l. infra de fo. & l. ſemel. de iniuria. & c. j. extr. de præſump.* Aut eſt ſimpliciter permiſſum id, quod facit & non præſumitur dolus, niſi probetur vt hic.

S*I maior.*] CAVS. Frater tuus te ex ea iocoro vigintiquinquennis heredem inſtituit, & vxorem ſuam tibi fabſtituit: dolo inductus ab vxore eam hereditatem repudiaſti: an tibi adeundi heredi-tatem detur facultas, quæritur? Et reſpond. quòd non: ſed tibi contrà eam de dolo datur actio. VLPIAN.

p ¶ *Si maior.* & enim minor annis, certare actione de dolo, cum locum haberet in integrum reſtitutio: vt *ff. ead. l. j. §. ait præter. & l. de minu. l. ſi ſine dolo. § reſtituitur.*

q ¶ *Factum eſt.* vt eam hereditatem repudiaret.

r ¶ *Intra.* Sed oppone, quia ipſi iure videtur nulla repudiatio dolo datur ei cauſam, vt * in vendatione dicitur: vt *ff. ead. & de gentor. in princip. & l. ſi quis affirmauerit.* & ſic non eſt neceſſaria de dolo actio, cum ipſo iure ſit nouatus. Reſpon. tamen * iuſ habet repudiatio, quamuis traditio, cùm ſequitur traditio. ſed venditio præcedit vt infirmat traditio vt infirmanda per actionem de dolo. ſic ergo à ſimili infirmanda * eſt repudiatio per actionem de dolo. & facit ad hanc legem. *l. de iur. & facti. qui l. ea. & ff. ead. l. ſemper. & l. de reſcind. vend. l. ſi dolo. & ff. de actio. emp. l. l. idem. §. ſi vendidit.*

O*ptimum.*] CAVS. Tempus ſtatuitur eſt, intra quod de * dolo debet exercere actio: à quo tempore: quæritur vtrùm à tempore doli commiſſi, an à quo quis ſcit dolum commiſſum? reſpond. quòd non intra annum videtur, ſed intra biennium à tempore doli commiſſi exercere debet, & terminari, ſine abſens fuerit, ſive præſens, qui dicit ſe dolum paſſum, nulla igitur detur licentia alicui eam poſt biennium mouere, ſeu motam exercere.

t ¶ *Mouere.* ſed biennio tranſacto perpetuò tenetur actione in factum de eo, quod ad eum peruenit: vt *ff. ead. l. tempus §. j. & l. reſtituitur. Sabinus.*

a ¶ *Abſuerit.*

u ¶ *Dolum.* vnde agere actione de dolo, & dico, quòd talis eſt ille, qui ſolet homines decipere. ACCVRS.

uenit *, Dat. Kal. Decembr. CC. Coss.

Dolo inductus ad repudiandam heredi-tatem, agit contra inducentem de actionem de dolo. BALD. Vel ſic: *Repudiaui heredi-tatem dolo ſubſtituti, contra illum agit de dolo.* SALVC. Vel ſic: *Repudia-ui heredi-tatis facta per dolum al-terius, ad quem deuolutæ fuit hereditas, non reddatur propterea nulla: ſed contra illum per actionem de dolo ſuccurritur ad intereſſe.* ALEXAND.

VI. *Idem AA. & CC. Sebaſtiano.*

SI maior p quinque & viginti annis hereditatẽ fratris tui repudiaſti: nulla tibi facultas eius adeundæ relinquitur. Sanè ſi eius vxoris tibi ſubſtitutæ dolo factum eſt q: actionem de dolo contra eam exercere potes *. Dat. XVI. Kalend. Maij, CC. Coss.

Actio de dolo bodie datur tantùm biennio elãpso à tempore delicti commiſſi numerando, quod tempus currit abſenti, & ignoranti: & lis intra illud biennium inchoata, debet etiam terminari. SALVC. Vel ſic: *Hæc actio debet bodie intra biennium moueri, & terminari: alias ipſo iure cellatur & iſtud tempus abſenti etiam ignoranti currit.*

VII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Symmachum vicarium.*

O*ptimum* † duximus non ex eo * die, quo ſe quiſque admiſſum dolum dilucidiſſe commemorauerit † neque intra anni vtilis tempus, ſed potiùs ex eo die quo adſtrictus commiſſus dolus intra continuum biennii * de dolo actionem moueri: t

a ¶ *Abſuerit.*

480/C.IV.K.5-4, 455-456
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE minorum [viginticinque annis.] †

TITVLVS XXI.

Equanimiter ferre si minor quam viginticinque annorum natus, quæ perdit de se gesta metus causa, vel dolo malo in simplio causa cognita restituit præter intra annum vitium sui vitii, intra quadriennium continuum iure nostro, postquam à viginticinquenium annum impleuit, videlicet si minor lesus, & deceptus probetur in re, etiamsi dolus absit adiunctus: minoribus hoc tit. & restituuntur si in integrum restituuntur, hoc est, in eum locum, & in eam causam reponuntur, vnde excidit. In integrum restituitur est restitutio ex iusta causa L. 1. §. fin. 40. & dicitur proprie de circumscriptis adolescentibus ingenuis, aut libertinis: quia auxilium huiusmodi statim proprio nomine non conferunt, nec enim alienis beneficiis tribuitur, sed cognitione prætoris. Quæ ex metus causa, aut dolo, aut ab iustis, aut capitis minoribus, vel ex aliis causis restituuntur dicuntur, alienis restitutiuis, vel restitutiuis nomen habent. Et dicit quidem restitui à magistratibus pro alia ad gesta metus causa, vel dolo malo, vel cum adolescente sed confirmatur etiam hic vnde ex eo quod edicto superiore de restituendis hæc iuramenta verba, Qui ex omnibus his in integrum restituitur non etiam L. 1. §. deinde ff. de pactis. qui in integrum restituendus tradatur effugiendum. Item quod sub titulo superiore, De procuratoribus. hæc quoque incidebant quæ sic causa in integrum restituuntur agi per procuratorem possunt: vt §. 48. Item quod de patronis non est etiam L. tit. 13. & 14. ad quos vel ex transactione confirmat si, ad quem ex eo pertinet, dari restitutionem in integrum ex edicto de alienatione iudicij mutandi causa facta, inde prohibebitur nonnisi accepto tradendi de omnibus causis restitutionum, & ad extremum de ea, quam probet alienatio facta iudicij mutandi causa §. tit. 54. Cviac.

Minor lesus in renunciando querelæ inofficiosi testamenti tacitè, vel expressè, restituitur in integrum. Bald. & Alex. Vel sic: *Renunciatio querelæ expressa, vel tacita, præiudicat maioribus, non minoribus ætatis beneficio.* Salyc.

1. Imp. Alexander A. *Floriano.*

Illud inspiciendum * est, num * inofficiosi querelæ, vel palam f, vel tacitè dissimulatione g sit renunciatum, h Nos i hoc k autem in eum l personam cadere m posse, audiendum, quod ætati impertitur *, ostendit. Dat. V. Id. Iul. Maximo II. & Æliano Coss.

Liberorum numerus non supplet ætatem, quantum ad excludendam, à restitutione in integrum. Bald. Sal. & Alex.

11. Imp. Gordianus A. *Alexandro.*

E o * tempore, quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur *, si patris interfati bonorum possessionem accipere debuit ? licèt quinque filios superstites habuerit, non tamen ideò minus ad edicti ° prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur ? †. PP. VIII. Id. Aug. Pio & Ponciano Coss.

Si minor habet curatorem contrahit sine curatoris est nullum: sed si nil habet, obtractus valet: sed restituitur, si lædatur. Bald. Vel sic: *Contractus celebratus ab adulto curatorem habente sine illius auctoritate, non valet ipso iure: idèo non est necessaria restitutio in integrum: sed cum auctoritate illius valet mere iure: tamen si lesus est, restituitur: non potest petere quasi b. d. res ipsa nullus de corpore iuris iusta causa.* Alex.

Codex.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 457-458
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

prendam adhuc exceſſit. ADDITIO. Vide ſcripta ad *l. 4. C. de rab. cred.* Hinc l. 5. oppo. *l. 101. ff. de verb. obl.* Nam ex hac l. colligunt, puberem nõ habẽtem curatorẽ obligari per ſchabatem autem nec adhibentem auctoritatem legis in ſtipulando non obligari. Malè. Nam hæc l. loquitur de alienat. rei. pub. de vendione iam perfecta imperiali quæ. Sic enim eſt accipienda *l. impleatur traditione.* non aut loquitur de obligatione. Vide ſcripta ad *l. 106.* CYNAC.

a ¶ *Si curatorem habent.* ex ſolicit.

b ¶ *Pupillorum.* & ita erat adultus.

c ¶ *Autem.* intra enim ipſo iure non valet indubitanter: ſed de hoc dubitabatur.

d ¶ *Res.* ſcil. mobiles. vel hodie quæ ſeruando ſeruari non poſſunt *et l. de admi. tut. l. lex. in fin. & ff. de mun. l. ait prætor. §. quæſitum.* De alis autem immobilibus etiam cum tutore non valet ſine iuſſu.

e ¶ *Non oportet.* ſc. ipſo iure, propter defectum tutoris, vel curatoris vade nec reſtituendus *ff. ad. l. in conſt. §. in primis.*

f ¶ *Aliquis.* quantum * ad hoc. Item quæretur ad aliud, vt ſe non obliget. ſed alios ſibi ſic: vt *ff. de verbor. oblig. l. in cui.* Sed & ille, cui eſt bonis interdictum, b ſimilis eſt pupillo, nõ ſoldũ adulto habẽti curatorem: vt *ff. de pet. l. cœrt. condit. §. item quæri poſſ.* ſic ego adulcus curatorem habens ſimilis eſt pupillo, non ſolũm adulto. c

g ¶ Sed in caſibus ſuis diſimilis, d ſcilicet adulcus curatorem habens, & prodigus: quia adulcus teſtatur, non prodigus: vt *ff. de teſta.* *l. in cui bon. & de lib. le. l. Aurelia. §. fin. & Inſtitut. quibus non eſt perm. fa. teſt. §. prætorũ. & §. item prodigus. & ff. de bon. poſſ. ſecundum tab. l. §. ſi quis ante & de leg. 3. cum pater. §. curatorem.* 2. Item differt adultus à pupillo, vt in accuſatione ſuſpecti tutoris: vt *Inſtitut. de ſuſpe. tut. §. ſuspicionem.* 3. Item in reſtituenda hereditate curatore, vel tutore: vt *ff. ad Trebell. l. 5. §. fori quæſitum.*

¶ Item ad principium legis videtur contrà: vt *ff. de verb. obl. l. puberes.* Sed cauſa ibi punctabis, & non erit contrà.

¶ Sed quid ſi habens tutorem, ſed curatorem cum decreto iudicis fecerit, & ſine tutore, vel curatore? Quidam, e quòd non valet, quasi vacuo ſit omniũ de ſuccaſſatis: vt *ff. de manſuetis. l. idem hi. §. ff. prætor. & §. ff. propter pub. pen. l. fin.* ¶ Sed contrariũ videtur: vt *ff. ad. l. mu. prætor. §. permittitur. & §. qui admi. ad bon. pu. l. bonorum quidem.*

ADDITIO. Vide Bartol. hic pulchrè diſtinguentem de hac quæſtione.

h ¶ *Et.* ſcil. prodigo.

i ¶ *Cui.* ſcil. prodigo. ACCURS.

a ¶ *Et verò ſine.* Pubes nihil alienat ſine tutoratio auctoritate, quando ei curator administratio data eſt; ac in perſonam nihil iuris habet, idcòque permittendo obligatur ſine tut. auct. C. ACCURS.

b ¶ *Conſtituere.* valet contractus, ſed reſtituiturque aliter non valeret.

c ¶ *Poſſit.* hic enim videtur quaſi paterfamilias: & ideò quod fecit, valetur ſi neceſſaria eſt reſtitutio, & laſus eſt.

d ¶ *Cognita.* ſi fuerit laſus ſui facilitate, vel dolo aduerſarij. & facit, *ad l. mi. bonus. ff. de mun. & §. qui leg. per l. §. de rega. iur. l. furiosi.* ACCURSIUS.

e ¶ *Minorem.* * CAYVS. Minor viginti quinque annis prædium mihi vendidit, & laſus fuit, vult reſtituere dicens ſe minorem tempore contractus dico eum minorem non ſufficiens teſtibus probare debeat ipſum minorem tempore contractus quæritari? & ſepo. l. quod ipſe probare debet: & hoc probato, niſi probatorio eum, quando petit in integrum reſtitui, exceſſiſſe tempora, intra quæ datur reſtitutio, pro cuiusdabili reſtituetur.

ADDIT. Coniungẽ *l. 4. in fi. ff. tutor vel curat. interpan.* CYNAC. in ¶ *Faſſi.* tunc, & ita ſum *.

n ¶ *Offenderis.* non enim qui eſt minor, &c. vt *ff. de tutelar. l. non poſſet §. ſi minor.*

o ¶ *Prædicatur.* alias, *profuitur.* licitè, vſque ad vigeſimumnonum annum vt *l. de tem. in integ. reſtit. l. ſuperuenum.*

p ¶ *Comprobatum.* quod ad inſtar exceptionis: eſt ergo duplex præſumptio: una, quam b tempore cõtractus præſumitur maior fuiſſe, niſi probetur contrarium. Secundo, quia hoc probato, hodie præſumitur eſſe intra tempora reſtitutionis quod virũque puto verum in dubio. intrà autem ſi ex aſpectu apparet contrarium: quia aſpectus c transfert onus probationis: vt *ff. ad. l. de minor. & l. minor viginti quinque annis, etc.*

¶ Sed cùm aliquando fatetur minor quare non ſemper minor d præſumitur, ſi probet ſe fuiſſe minorem: vt *hic, & §. de ſcab. l. cum te.* Reſpond. ideò quia ſolo tradu temporis quia maior efficitur. 2. Vel quia eſt hodie maior, ſicut & in poſſeſſione: vt *ff. de acquir. poſſ. l. ſi quis vi. §. differentia.* & in quaſi poſſeſſione: vt *ff. ex probat. l. ſi arbiter.* ubi poſſeſſio habeat ab eo cauſam vt *l. de pign. act. l. non creditores. & ff. ad Pauli. exhib. l. ſigni.* ſicut niſi poterit eum tempus litis conſeſtare poſſe-

a ¶ *Et.* ſcil. prodigo.

b ¶ *Cui.* ſcil. prodigo. ACCURS.

c ¶ *Et verò ſine.* Pubes nihil alienat ſine tutoratio auctoritate, quando ei curator administratio data eſt; ac in perſonam nihil iuris habet, idcòque permittendo obligatur ſine tut. auct. C. ACCURS.

d ¶ *Conſtituere.* valet contractus, ſed reſtituiturque aliter non valeret.

e ¶ *Poſſit.* hic enim videtur quaſi paterfamilias: & ideò quod fecit, valetur ſi neceſſaria eſt reſtitutio, & laſus eſt.

f ¶ *Cognita.* ſi fuerit laſus ſui facilitate, vel dolo aduerſarij. & facit, *ad l. mi. bonus. ff. de mun. & §. qui leg. per l. §. de rega. iur. l. furiosi.* ACCURSIUS.

g ¶ *Minorem.* * CAYVS. Minor viginti quinque annis prædium mihi vendidit, & laſus fuit, vult reſtituere dicens ſe minorem tempore contractus dico eum minorem non ſufficiens teſtibus probare debeat ipſum minorem tempore contractus.

tuo comprobatum f non fuerit: præſes prouinciæ in integrum reſtitutionis dare tibi auxilium debet. Dat. VI. Kalend. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Vbi reperitur minor ætatis, & laſus ſibi competit in integrum reſtituta. BALD. Vel ſic: *Minor laſus reſtituitur etiamſi non dolo aduerſarij ſit laſus, ſed ſui facilitate. Ita reſtitutio in integrum poteſt implorari durante etiam minoris ætatem ſolum pupil.* ALEX.

v. *Idem AA. & CC. Rufo.*

MInoribus in integrum reſtituto, in quibus ſe captos a probare poſſunt b, etſi dolus aduerſarij non proberur, competit ante impletum etiam quinquim & vicesimum annum c, de his, in quibus ſe captos exiſtimant minores, poſſe in integrum reſtitutionem implorare, certiſſimi iuris eſt. Dat. V. Kalend. Maij, Heracliæ AA. Coss.

Infantia cauſa in integrum reſtituendum transit in heredem. BALD. & SALYC. Vel ſic: *Indicium reſtitutionis in integrum inchoatum non extinguitur morte rei, ſed continuatur contra heredem eius.* ALEXAND.

vi. *Idem AA. & CC. Sentonio.*

SI intra ætatem †, cui ſuccurri ſolet, in integrum reſtitutionis auxilio lis inchoata diſſe. nam præſumitur poſſeri poſſidere: vt *ff. ad exhib. l. non quærebat.* Et in indebita petenta-bere eum conſtet aliquando fuiſſe indebitum, non tamen ſequitur, quòd hodie ſuiet *ff. de probat. l. cum indebito.* ſotiũm autem in dominio: vt *l. de probat. l. ſpan. ut tam ſi ſumi poteſt, quòd ſolo tradita temporis dominium amittatur: vt de omni agro deſer. l. qui agros. lib. 2.* & ibi de hoc. Vel verò intelligenti hic colligitur quòd qui fuit minor, & hodie præſumitur minor: quod eſt verum, ſi conſtet eum aliquando fuiſſe minorem ex probationibus: vt *hic.* ſecùs ſi conſtet id ſolũm ſecundũm narratiũ: et ſic dicit opinatur.

Minoribus.] CAYVS. Minor ſi in contractu quem fecit, doceat ſe deceptum fuiſſe facilitate ſua reſtituetur: ſiue non probet dolum aduerſarij ſui intercediſſe. vnde in quibuſcumque deceptum ſe oſtendit ante completos viginti quinque annos, reſtituetur: & denũm intra tempora ad hoc præſtituta.

q ¶ *Captos.* ſui facilitate, vel dolo aduerſarij: ſicut *ff. ad. l. 3.*

r ¶ *Probare.* nec enim, *ACCVS ff. de iurisdictione l. non poſſet. §. ſi minor. & ff. ad. l. verum. §. item ſignatum.* 2. *pueri §.*

s ¶ *Quantum & vaſiſſimum annum.* non poſſet tantũm, vt adulcatus afferebat: vt *ff. minor. ſi minor ſit. l. 3.* Sed tamen fallit in his qui venum ætatis impetrauerunt, maribus poſſi gitur annos, feminis quoſi octodecim: in eo, quod poſſint facere, præterquam t in alienatione, vel hypotheca ſeruata immobilibus: vt *de his qui ve. ætatis impe. l. & penalis.*

C. *intra.*] CAYVS. Si minor intra tempus, quo reſtituto dari conſueuit, eam petit, & litem eſt conteſtatus, & ea prodeceſſit deciſa aduerſariũ ex obiti, quemadmodũ eam adueſtus heredes defuncti implorare ſeu prodigus poſſit, quæritur? Et reſpond. quòd non iſti ex cauſa, vel negotio retractatur, & in maiore ætate: vt *de poſt. l. poſtquam. tacitè in ff. de minori. Inter autem magiſtratum.*

a ¶ *Remo*

480/C.IV.K.5-4, 459-460
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

est a, nec ei à te renunciatum est *: mors eius, contra quem hæc fuerit implorata, fraudi b sibi esse non potest †. Dat. V. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Non dicitur decipi, qui credit adversarius, quam sic esse falsum. Et idèo licit minor in liberationem tutoris, & annunculi se maiorem adversario illa adversario annunculo, vel tutori non patrocinatur, nec restitutionem minori excludit. Bald. Vel sic: *Minori, qui adversus se maiorem, vt inducerat adversarium ad transigendum, non denegatur restitutio, si adversarius scivit, vel scire præsumatur eum fuisse minorem, & sic eum mentiri secundum primum intellectum Glos.* Alexand.

VII. *Idem AA. & CC. Senex.*

De tutela annunculi c, eiusdémque tutoris, cui falsò ætate probata d præstitisti liberationem, quem e ignarum f ætatis tuæ non fuisse tam officium tutelæ, quàm sanguinis proximitas arguit g, si necdum statutum tempus * excesse, ex causis in integrum restitutionis heredes i eius * commune potes. Dat. XI. Kalend. August. CC. Coss.

In omissis ex certa scientia, vel sine, minor restituitur. Saltc. & Alexand.

VIII. *Imp.* Honorius & Theodosius AA. *Iuliano proconsuli Asiæ.*

1. Minoribus * in his, quæ vel prætermiserunt l, vel ignorauerunt m, innumeris n auctoritatibus * constat esse consultum. Dat. Non. Maij. Constantino V. C. Coss.

Minor lesus non sui facilitate, quia fecit id, quod diligens paterfamilias facere, nec eiusdem lesus dolo adversarij, sed casu fortuito, non dicitur circumscriptus: & idèo non restituitur in integrum. Alexand.

IX. *Imp.* Zeno A. *Aliano* ¶ P.P.

Non videtur p circumscriptus esse minor, qui iure q sit vsus communi. Dat. Kalend. Ianuar. Basilio, & Constante Coss.

480/C.IV.K.5-4, 461-462
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE FILIO FAMILIAS MINORE.

Dixit de reſtitutione in genere, nunc in ſpecie, & primò in ſpecie perſonarum, filius filiafamilias, cum reſtituitur patre profiteri vt debeatur, & adhibetur ſibi ſtatuendo, ſed tamen dicitur vt in hoc titulo, & de mil.l. 3. § ſed verum.

Filiusfamilias.] Cavv. Hactenus dixit, quòd minor viginti quinque annis, ſive pro extraneo, ſive pro patre fideiuſſit, neque ei ſuccedit, reſtituitur, ſecùs ſi ſuccedit: quia tunc non reſtituitur, duplici ex cauſa, vna, quia laeſus non videtur ſi ſuccedit: alia ratio, quia extinctà non eſt ſua obligatio.

a ¶ *Non prohibetur. vt ſ. de minor. l. ait praetor. §. non ſolum.* tenet * tamen remanet obligatus: vt *ſ. eod. l. minor. ſi in id. in vtil. eſt.* Item accipe extraneum * nomen, quemquis patrem, vel alium in potestate habentem: vt aeque patrem: vt *ſ. de rei vxo. ac. §. extraneum.* ¶ Item * eſt hoc verum, quòd hic dicit, ſecundum P. ſi non eſt ſolvendo ille, pro cuius fideiuſſit, vt ſic in ſubſidium detur reſtitutio vt arg. *ſ. eod. l. cum mandati. §. ſiaſ. ex mutuo. & §. ſi autem ipſe* ſed ibi in vno caſu primo principaliter iure quaeritur contraxit minor, hic ſecundario in alio non contraxit minor, ſed procuratoris eius: vade ipſe in ſubſidium reſtituitur. 2. Vel aliter, & verius, quod ibi dicitur, intelligitur quando pater ſtatuerat iniquam pretium, & filius pro illo ſtatuto à patre pretio vendidit. licèt res plus valuerit, non tamen filius poteſt reſtitui, ſecundum Iaſon. & Azo. 3. Dic ergo cum hic reſtituitur, etiamſi ſe ſolvendo principalis: iquia intereſt ſua potius non ſolvere, quàm ſolvendo reſtituere: *ſ. de compen. l. lab. & ſ. de fideiuſſ. l. ſi ſtipulatus in princip.*

b ¶ *Fideiuſſor* (quae fideiuſſio valet: vt *ſ. de fideiuſſ. l. ſi dubitetur. §. hinc ſumi. & ſ. qui ſpecifi. eig. l. 4. §. & filiis.*

c ¶ *Non ſuccedit.* ſc. ipſe filius. ſocius * ſi ſuccedit patri, vel extraneo, pro quo fideiuſſiquia tunc duplici ex cauſa non ſubuenitur. Prima, quia non eſt laeſus. Secunda, quia eſt extincta obligatio ſua: vt *ſ. de ſol. l. Stichum. §. quod vulgò. & de fideiuſſ. l. generaliter.* & hoc & ſimpliciter fideiuſſit. Vbi * autem principaliter ſe obligat pro alio, tunc vna ex cauſa eximitur non reſtituitur, quia non eſt laeſus: non autem obligatio eſt extincta vt *ſ. de fideiuſſ. l. generaliter. 2.* Sed P. dixit * ſi ſic ſe effecit, ſi ſuccedit extraneo, quasi ſibi hoc nomine reſtituatur. arg. huius l. ſed certè ſemper confirmatur pro ea parte, qua ſuccedit vt *d. l. Stichum. § quod vulgò. & de fideiuſſ. l. quod ſtipulatur.* & ſic ad ſidiosum ſe referrſed in ſe quasi exponione ad verisimilem.

¶ Item dixit P. eum patri ſuccedentem in parte non modica, non reſtituendum pro ea parte: aliàs ſecùs vt *ſ. quod cum ea. l. 4. §. ro.* ſed ſecùs hic pro quia nomine patris ſui iure hereditario contuetur: ibi ſuo nomine. ACCVRSIVS.

d ¶ *Proſit* adeò ſatisfacit cautionem: vt *ſ. admor. credit. l. 1. & ſ. d. prezi.*

Si frater tuus. Titulus ille habet duas leges: & prima conſtituit incipere, *filiusfamil. ſecunda, ſi frater.* quae autem earum ſit prior, non eſt vis.

DE FILIOFAMILIAS MINORE.

TITVLVS XXII.

POſt generalem titulum de reſtitutione adolescentium, ſequuntur ſpecialia, quibus qualitates multa ad eam tractatum pertinentes explicantur: ac primò quidem hic, an etiam filiusfamilias minori viginti annis detur reſtitutio in integrum, ſi pater eius ſit maior: nam ſi filiusfamilias minorem reſtituit in integrum, per conſequentiam videtur etiam reſtituere patrem, qui maior eſt, quod eſt abſurdum à propoſito praetoris, ſed hoc dubitatur remouetur, quia reſtitutio ſui filii filio prodeſt, non patri ex eadem cauſa ſua nomine obligato. l. 3. § ſed verum. ff. de minor. l. vlt. § 1. in 4. ſua inquit, nomine. Sed ſi filij nomine, ſi paterni nomine: l. patris in pr. ff. eod. Itaque filiusfamilias minor viginti annis in integrum reſtituitur, ſi ſit obligatus ſuo nomine: vt in caſu l. 1. quae in Rubrica eſt ſecunda. Si filiusfamilias pro extraneo, vel pro patre ipſe ſpontanè, non ſi non ſit obligatus ſuo nomine, vt ſi pro eo fideiuſſerit: contra: quae genera pertinent obligatio fideiuſſionis d. l. 1. vel ſi pecuniam mutuam accepit contra ſenatuſconſultum Macedonianum, non eſt neceſſaria reſtitutio: l. 3. hoc tit. Imò nec obligatus ſit, vna cauſa in integrum reſtituitur filiusfamilias demptaeſt d. l. 1. & § ſed verùm. patà ſi inſſu patris mutuam pecuniam accepit. Inſſus eſt, quemadmodum conſtituimus contra ſenatuſconſultum mutuam pecuniam accepiſſe, & vt mutuantes filiusfamilias non reſtituantur in integrum. CYLAC.

Auctoritas patris non firmat contractum filij minoris contra reſtitutionem in integrum. BALD.

Vel ſic: *Minor fideiubens etiam pro patre reſtituitur in integrum, niſi ſibi ſuccedat.* ALEXAND.

1. *Imp.* GORDIANVS A. *Gaudiano* † *militi.*

FIliusfamilias ſi minor viginti quinque annis pro extraneo fideiuſſit, in integrum reſtitutionem implorare non prohibetur a. Sed & ſi pro patre ſuo fideiuſſor b extitit, eique diem ſuum functo non ſucceſſit * : in integrum reſtitutionem poſtulare poteſt d *. Dat. Kalend. Iul. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Filiusfamilias minor reſtituitur adverſus mutuum, niſi inſſus patris intervenerit: vel iuratur per Macedonianum. SAL. & ALEX.

11. *Idem A. Trypheni militi.*

SI frater * tuus cùm mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit poteſtate, nec inſſu * eius, nec contra ſenatuſconſultum f contractum eſt: propter lubricum ætatis, adverſus eam cautionem g in integrum reſtitutionem ponere poſtulare. PP. III. Non. Octobr. Pio, & Pontiano Coss.

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.

TITVLVS XXIII.

VT pater, ita fideiuſſor reſtituitur in integrum rei principalis labore in aere alieno non prodeſt: Stichum. § quod vulgò. ff. de ſolut. niſi ſolvendo ſit adverſario vna ſatisfactio indicij in aliam: l. minor. ff. de proc. l. 8 pupillus ſe heredibus. ff. de adq. hered. vel niſi fideiuſſor operatus ſit minorem eam eſſe, pro quo intercedit: arg. l. Titius. ff. de fideiuſſor. Reſtituitur autem minorem circumſcripti doli adverſarij, etiam fideiuſſori prodeſt: l. 7. in fin. ff. de excepti. 1. & 2. hoc tit. CYLAC.

Reſtitutio concedit minori, non prodeſt fideiuſſori: idò ſi fideiuſſor ſoluat, vel ad ſoluendum condemnatus ſit, repetere poteſt à minore, niſi minor adverſus fideiuſſorem reſtituendum petat. ALEX.

1. *Imp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Mirenti.*

Cavv. Minor viginti quinque annis in poteſtate patris conſiſtens, mutuam accepit pecuniam, & eam conſumpſit: an poſſit reſtitui, ne cautione amiſſa de reddenda ea conuenti poſſit, quaeritur? Et reſponde. quòd poteſt, niſi inſſu patris eam accepit: quo caſu ceſſabit reſtitutio vel contra ſenatuſconſultum Macedonianum: quo caſu iure communi tutatur per Macedonianum non reſtituitur, vt ſi cùm cauſa ſtudij alierat, mutuum accepit. Vel dic, quòd publicè habebatur vt paterfamilias.

¶ Nota duo, quae faciant eſſare reſtitutionem in integrum. Primum eſt, nonnullos ſimitur, vt quia inſſu patris contraxit mutuum. Et enim firmus, & inexpugnabilis propter patrem, qui habet in hac ſpecie conſtatus ius principium. 2. Secundum eſt, contractus infirmitas, vt quia contraxit mutuum in caſu prohibito, nam ceſſat reſtitutio, quia eſt tutus ipſo iure per Macedonianum. BAL.

e ¶ *Nec inſſu.* quo caſu ſpecialiter eſt reſtitutio denegenda, aliàs autem ſi inſſu patris contraxit, reſtituitur filius, ſi ipſe conuenitur, ſi verò pater, tunc nec ipſe, nec filius reſtituitur: habes *hic, & ſ. eod. l. 1. §. ſed verùm.* Si verò nomine filij directa actione pater conuenitur, datur reſtitutio patri, etiam filio inuito, ſecundùm quod dicit vt *ſ. eod. l. patri. §. 1.* quod non placet. * & illam aliter exponi, vt ibi.

f ¶ *Contra ſenatuſconſultum.* quia tunc b iure communi tutus per Macedonianum * non reſtituitur vt *ſ. eod. l. in cauſa. 5. in princip.*

¶ Sed * qualiter eſſe poteſt, quòd tunc detur reſtitutio, quando non contra ſenatuſconſultum factum eſt? & enim

a Filiusfamilias minor nō obligatur, vt obligatus, ſed reſtituitur, non reſtituitur ſtatim principalis. b Extraneus filiusfamilias quidditatis. c Reſtituitur filiusfamilias minor adoptatus pro extraneo fabi. d Vel aliter, & verius, quod ibi dicitur, intelligitur quando pater ſtatuerat iniquam pretium. e Item * eſt hoc verum, quod hic dicit. Gordianus.

a Filiusfamilias minor ad reſtituitur ad extraneo fideiuſſorem, & non principali ſuccedit.

b Filiusfamilias minor ſi pro patre fideiuſſit principaliter obligatur, vt ſi ſuccedit non reſtituitur obligatio per ſucceſſionem: ſed ſolo ſatisfactum, atque ita eſſet reſtituendum: ſecundò reſtituitur in integrum, vel quia eſt fundatur obligatio, vel quia fidiuſſor laeſus. § & mali. Odo.

c Filiusfamilias minor ad reſtituitur, & totus eſſe poteſt pro ſimplicitate Macedonianum. Cor. 1. dicit hic Gl. d Fideiuſſorium minorem, & quando quidem reſtituitur. Gordianus Cod. de reſtit. in integr. pact. 1. 5. et.

Pro ea parte.]

480/C.IV.K.5-4, 463-464
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

OFtquam in integrum restitutus * beneficio restitutus b es, periculum euictionis emptori cui prædium ex bonis paternis vendidisti, præstare non cogeris c. Sed ea res d a fideiussores, qui pro te interuenerũt, excusare non potest: quare mandati iudicio si pecuniam soluerint, aut condemnati fuerint e, conuenieris f: modò si eo quoque nomine restitutionis auxilio non usus fueris g. † VI. Kalen. Oct. Seuero A. & Albino Cos.

Restitutio minoris non prodest fideiussori, nec potest restitui fideiussori.

SI TVTOR, VEL CVRATOR INTERVENERIT †.

TITVLVS XXIV.

NOn prodest restitutio parti eius qui beneficio ætatis restitutus est, vt Ll. 1. *non prodest fideiussori*, vt tit. 1. 3. *Hoc titulo* tit. 1. 4. *effendit eam quoque non prodesse tutori vel curatori, nec idem minori restituti possit cum minore XXV. non si reipsa probetur quod possit sine malitia tutore vel curatore, vel nomine eius per tutorem ipsum vel curatorem qui vtique semper est maior XXV. non solum quod possit adiuuare suum seruare à tutore vel curatore, non vt reprimo & secunda edicti causa restitutio esset si alia adiuuare ratio secundum rei iniquitate fuit, ita ex ætatis causa* l. in causa. 4. Pop. ff. de minor. *quinque fauore ætatis & ordinarium minori, & extraordinarium auxilium suppetit, & hodie vna non confumitur aliud, vt alia diuersa tantia vel aug. pol. non consumitur ius secunda restitutione in integrum* l. vt. hoc tit. *Cessat quidem restitutio, si minor ipso iure maiorem fit, si contractus ipso iure non valeat.* d. l. in causa l. fere generalis ff. de iur. dot. l. 4. l. tit. ad l. Iul. l. 20. *Sed non si ei alia actio competat, qua ad ius suum peruenire possit.* CVIAC.

Minor adiuuari potest restitui intra tempus legitimũ, quo elapso contra curatorem sibi succurritur, qui auditoratus est sibi. Vel sic. Mora petitæ restitutionis contra aditionem hereditatis, non excludit remedium agendi contra curatorem, qui perperam auditoratus sui minoris ipsa aditione vel immixtione. BALD.

1. Imp. ANTONINVS A. Martiano & aliis.

SI iam puberes * vtriusque sexus parentum hereditatem adiistis †: si etiam * nunc in ea ætate estis, vt eo quòd paternæ hereditati vos obligastis †, in integrum restitutionis auxilium accipere debeatis: per * procuratores † vestros

iuuari minoris, nisi ob dolum adversarij. BALD.

21. Imp. DIOCL. & MAX. AA. *Cariani.*

SI ea quæ tibi vendidit possessiones b interposito decreto præsidis d, ætatis tantummodo auxilio iuuatur b non est dubium fideiussorem ex persona tua l obnoxium esse contractui. verùm si dolo malo m apparuerit contractum interpositum esse: manifestè * iuris est vtique * perfuncta tam venditricis quàm fideiussoris consultendum esse. S. VI. Kalend. Maij Diocletiano II. & Maximiano AA. Coss.

SI TVTOR, VEL CVRATOR, &c.

Quando interuenit fideiussor in contractu minoris, dicit: non quando tutor vel curator interuenit.

1. Iam.] CAVT. Si adulti vtriusque sexus auditoratus causam hereditatem paternam adierint, quæ non solo eodo tempore possint restitui, quæritur † & distinguitur, aut excessit tempus quo petitur restitutio. aut non. si non, cum implorare possunt: si fit, non debent restituto, sed curatores conuenient, qui tradituri fuerunt, secundum formam iuris, vel vtili actione.]

a ¶ *Publeus.* quia impuberes * non possunt fine tutore: vt *Iustin. de auct. tu. §. neque tamen.*

p ¶ *Adiuti.* curatore interueniente, vode videbatur eius auctoritate corroboratio adiitio.

q ¶ *Per procuratores.* habuerat † speciale Z mandatum 2 vt *f. de minor. l. illud §. si tutor, & cum auctoritate curatoris vt f. de proc. §. neque.*

480/C.IV.K.5-4, 465-466
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Minorem XXV. annorum.*
b ¶ *Idque tempus.* Quadriennium.
c ¶ *Rapiens.* ob hoc quod adiutam hereditatem non bonam.
d ¶ *Iudicio* actione vtili negotiorum geſtorum.
e ¶ *Secundum formam* quæ eſt de * geſtis & gerendis tenantur vtili actione negotiorum geſtorum: vt *l. de neg. geſt. l. tutori, & in ea re. Laboratorio.*
f ¶ Sic * ergo ſecundum P. pupillus qui eam reſtituere adit, abſtinet hæreditatem, potest non fecit ſine reſtitutione. Sed ne dic quod vtrique per reſtitutionem, vt diximus *§ de minor. l. adeo praetor §. non ſolum.* & facit ad hanc *l. § ſi me ſi ab hoc aditi per iudicem.*

M[inoribus.] CARTH. Cùm minor tutore vel curat. præſente tanta iudicium vel in iudicio cincſtiſcipsa ſit, in integ. reſtitut. auxilium poſſit implorare, etiam ſi tutor vel curatore pupilli vel adulti tentata, vel vendiderit, vel alias in rebus eorum contractitis, & ſi laeſos diverint, non ſolum pupillo contra tutorem dabitur perſonalis actio tutelæ, ſed etiam ad eorum ſuum reſtituetur. Idem eſt in adulto vt ei tenatur tutorem velle negot. geſt. ſimilitere & reſtitutio concedatur.

¶ *In iudicio*, accipe exemplo, vt *§ de minor. l. ſotia vt ſi in iudicio de dotis. non autem magiſtratum. §. ult. non facit. § & l. minor XXV. an adiuvetur reſtitutione. & Leonem §. & §. de confiſcl. certum §. pen. & Scriptl ad Leon. inſtitut. § adeo tum in portio. pupill. in. de in. pro de in pro tutorum. & inſtit. de in. l. proportionem. in §. & in. inſtit. de adminiſtr. tut. l. § ſonum.*

g ¶ *Circumuenti.* fuit facilitate. vel dolo adhibitus. hoc tutem fallitia ratio. vt *§ de minor. tut. l. confiteamur. in. ¶ i. ſuccinctum. §. & infra ad Trebel. l. pen. in principio.* ACCURS.

¶ *Tutor.*] *Multi poſſ.* dolo * vel fraude dolo, culpa tamen: vt *§ de minor. l. tutor, vt. pretorium. in prima.*

¶ *§ de tutore.* actione ſc. tutelæ.

h ¶ *Curatore.* Et vtili negotiorum geſtorum.

i ¶ *Tutori* id * eſt, ibi debitum. ſic *§ ſi cum pat. l. § ſi me.* Et dic ſecundum quotidiam poſſunt. *l. de nat. non de ſaltu*: quia non ſunt ſolacendo, alioquin ſecus: vt *§ de mil. cum mandata & l. in. §. conderunt.* & eodem modo ſolatur aliud contractum. *l. de mil. proportionem in §.* Vel aliter: vt *§ de l. nu. l.* vel dic in ſubſtantiam habitet hoc locum habere quando poteſt ſua habere res: vt *§ de minor. l. § ex conſa in prin & quod cum ſal. in l. pupill.* Item contra *§ de mon. l. in conſa. § in prin.* vbi dicitur dari reſtitutionem minori demum deficientem auxilio. Sed dic, contra eandem dic hic autem contra diuerſos. 2. Vel dic vt ibi generale eſt quod hic dicitur, ſpeciale ibi. *§ de mil. proportionem in §.* ſecundum la.

S[i creditor.] CARTH. Tutori vel curatori minoris ſidem eius ſecutus non adulti pecuniam tutam credidiſt, & ab eo ſi pecuniam ei tantibi tradiderit adam ſus adulum dever actio, quæritur & reſpond. quod eonuqua tantum tam curatore contractiſſi, & opus eſt quod hoc ſpecialiter exprimatur.

a ¶ *Verum.* Neque diſtinctum neque vtilem: quia dicetur ſi nolle cum minoribus contrahere aliter * ex contractu tutoris in pupillum daretur actio, vt etiam datur pupillo ex contractu tutoris. Item nec fuit hic vera pecunia in pupilli vtilitatem, aliis tenetur, licet cum tutore tamen creditor contrahitur: vt *§. quod cum ea l. ei, qui in fin. & § quando ex ſolt. res l. § in rem. & §. quod ſal. ta audi l. pen. §.* quæ ſunt contra. ¶ Et dicas hic diſtinctionem ſi vir, quam habet *§. de neg. geſt. l. § pupilli. §.*

b ¶ *Sic.* Conditioni.
c ¶ *Pro pupillos.*
d ¶ *Manifeſtum eſt.* ergo non indiget reſtitutione: vt *§ ea l. in conſa. in prima.*

T[utor.] CARTH. Si Curator minoris res eius diſtraxit, vel alias contraxit, puta permutando, dabitur minori electio vel agere contra tutorem ad conſequendum id in quo per eum damnificatus eſt vel petere rebus ſuis reſtitui: neque altera electa, præiudicabitur ſibi in altera, quemadmodum ad eum regreſſum habeat, vel habere poſſit.

e ¶ *Diſtrahentibus.* id eſt, vendentibus res pupilli vel adulti.

f ¶ *Contrahentibus.* id eſt, permutantibus.

g ¶ *Iaqui.* ſc. bona * eccl. propter damna ſua.

h ¶ *Generaliter.* ¶ Contrà *§ de cond. l. § in prin.* Sed ibi loquitur quando contra eundem eligit: hic autem contra diuerſos. ¶ Item contra *§ de mino. l. in conſa. § in prin.* vbi id dicit extraordinaria, donec habet locii ordinaria. Sed hic quando tutor vel curator diſtraxit: ibi quando ipſe minor, vt ſaciliis contra facile tutoris vel curatoris reuiat quàm contra ſuum. Sic ergo quando minor diſtraxit, non reſtituitur ad tutorem habet actionem contra tutorem vel curatorem, nil magis interſit ſua habere eum quàm actionem: vt *§ de mino. l. in conſa. §. §. & § ſeq.* Sed Rotos admiſſe ſuperiori diſtinctionem, & ita illa, *in conſa.* loquitur ſecundum id quando contra eundem: hic quando contra diuerſos. Sic ergo dicat ſelectio. & hoc placet.

i. Tertij dicunt quando ipſo iure eſt nullitas, ceſſat reſtitutio: ſed quando iure actionis, dicere nihilominus reſtituitur. 2. Oggeri dicunt: quod *hic* non erat ſolacendo tutor: & tunc dicit, ut *§ de minor. Leon mandata.* ¶ Sed contrà *§ de iudic. l. proportionem in fin.* vbi primò dicit agendum contra tutorem. Ro. Speciale in iudicia propter authoritatem iudicantis. 3. Vel ibi in iudicio fuit latius, vnde actio eſt ei ſalua, & firmior quàm prius. Et autem quia teſtes vel inſtrumenta non produxit: quia cauſa non eſt ei ſalua, ſed eſt ſaniſtarus: reſtituitur etiam non consenſu tutore. 3. Vel hæc ſecundum illam: quia hic non erat ſolacendo. ¶ Quid autem ſi non appellauerit? Dic vt *§ ea. l. in rem.* ¶ Id quando per ſuum tutorem decipitur, quare non habet hanc eiſdem: vt *§ de mil. cum mandata. §. § eum tut. ad.* plus tributum ex neceſſitate gerenti tutori, vt *hic.* quàm ſpontè gerentiur ibi. ADDITIO. Quando euenium extraordinarium concurrit cum ordinario: vt pulchrè per Bart. *in l. in pronuntiatio. §. § tutè in hoc commum. § de ope non.*

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA in integrum reſtituto poſtulent.

TITVLVS XXV.

Cum prodeſſe etiam reſtitutio minori ſtatui conſeruat, & quamuis contractus res ſit inter ſtatum, non eſt commutandi auxilium reſtitutionis in integrum. Lib. I. tituli ex plur. app. Cod.

1. Imp. Diocletianus & Maximianus AA. Iuliano.

ETiam † in his quæ minorum tutores vel curatores malè geſſiſſe probari poſſent: licèt perſonali actione à tutore vel curatore * ius ſuum consequi poſſint: in integrum tamen reſtitutionis auxilio eiſdem minoribus dari iâ pridem placuit. Dat. IV. Non. Maij, Maximo & Aquilino Cos.

Minor non reſtituitur contra obligationem quam in ſe ſuſcepit eius adminiſtrator. BALD. Vel ſic: *Vbi adueſtus minorem ex contractibus adminiſtratoris ſui non datur actio, ſi non compeſit reſtitutio.* SALYC.

2. *Idem AA. & CC. Iuliano.*

SI creditor * non veſtra perſonam, ſed curatorem ſecutus *, cum ipſis contractum habuit, & ab ipſis ſtipulatus eſt: nullam * ei * prorſus adverſus vos † actionem competere, manifeſtum ¶ eſt. V. Kal. Maij, Heraclio AA. Cos.

Licet minor poſſit reſtitui, tamen poteſt contra adminiſtratorem exponere: ne prouideat ſibi per electionem. BALD. Vel ſic: *Vbi tutor vel curator res minoris diſtrahit: minor poteſt petere reſtitutionem: vel vtiliter experiri contra adminiſtratorem, nec ſibi prouidet per electionem.* SALYC.

3. *Idem AA. & CC. Valentino.*

ETiam tutoribus vel curatoribus diſtrahentibus †, vel † aliis contrahentibus *, minores tam reſtitui rebus propriis, quàm tutorum vel curatorum damna ſequi * †, nullo eis præiudicio per electionem * generando *, placuit. VI. Id. Decemb. CC. Cos.

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA, &c.

Qui de negotio, minorem tantum geſſit dicit, mori de illo qua eum alia habuit quæmania.

Ne ſi.

480/C.IV.K.5-4, 467-468
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nisi ſi maior.] CARVS. Fundam mihi & ſorori communem poſſedit Titius, quem ego & ſoror mea petimus: ſoror me non mandante, neque ratum habente, vel fuerit lite conteſt. ab utroque, nec tamen poſſeo abſtinere, transigo, an mihi praiudicetur quoad portionem meam reſp. quod nocet ſi maior eſſet, quod non ſolum ſi minor, ſeperet. Si autem maior xxv. an. tam tarè habet & qſi ad portionem ſuã beneficio ætatis reſtituta fuit: an mihi hoc poſſit quãd magſ portionem recuperare poſſim, quæritur & reſp. quod non.

a ¶ *Maior.* nedum quod ipſe eſt MINOR.] dicitur *in ſ. l.*

b ¶ *Potest.* vt *ſ. de poſt. l. ſi vnus §. & in ſumma. & l. de tranſact. l. conſiderans.*

c ¶ *Nam ſi cognitis.* ſc. à vobis fictitius.

d ¶ *Geſſit.* etiam non nomine fratrum, ſed tantùm ſeu: vt ſ. *de tut. quod l. maior.*

e ¶ *Matris.* Creſtra.

f ¶ *Patrimoni.* quia eſt perſonale b beneficium: *ut ſ. de excuſ. l. exceptio. ff. §. vt. ff. de admini. tut. l. ea plerãq.* Item hoc ſi res erat diuiſa, putà tranſactum erat ſuper ea: vtid. impetrauit hic reſtitutionem vt poſſit vindicare pro parte diuiſa quæ ei competebat. Si autem eſſet indiuiſa: putà ſeruitus fortè: nam c omnis ſeruitus eſt indiuiſa præter vſumfructum: vt *ſ. ad leg. Falcidiam. l. §. §. & conſequentibus* contra eſſet, vt *ſ. quemadm. ſer. amit. l. communem in prin. & §. ſi vnus ex plu. ap. l. §. & §. §. ſer. vin. l. hoc certum. §. ſi fundum. & seqq. ſ. de di. reſcrip. l. & seqq. ſ. de ap. l. ſi quis ſeparatim. §. fin.* ¶ Item nota, quod quidam ſignant contrarium huic l. quod eſt *ſ. de minor. l. ſi §. ſcin.* quali hic fictia fuit tráſactio omnibus illis exiſtimabat minoribus à ſorore. Sed certè non exigo hoc fraudem fuiſſe minores tranſactionis tempore: licet & hoc poſſo adhuc lex illa non obſtaret: vt in ſolutione contrariorum ibi diximus. ACCVRS.

a ¶ Cl. *l. ſi pupilla. §. ſed ſi agr. ſ. de agr.*

b ¶ *Perſonale beneficii non excuſatur ab alienat.*

c ¶ *Seruitus omnis exempto vſufructu, indiuidua.*

* *Poſſit.*

Poſſit ſororis nõ præiudicare fratri. Et reſtitutio ſororis non præiudicat fratri. BAL. Vel ſic: *Poſſit ſororis nõ præiudicare fratri. Et reſtitutio ſororis non nocet fratri: ratum non habenti: nec reſtitutio minoris prodeſt maiori ſecum communem cauſam habenti.* SALVCET.

1. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Aphobio* † & *alia.*

NEc ſi maior * viginti quinque annis ſoror veſtra fuit, vobis non mandantibus, nec ratam tranſactionem habentibus, de iure veſtro quicquã minuere potuit b. Nam ſi cognitis c quæ geſſit d * his cõſenſum poſt viginti quinque annos ætatis e commodaſſis f: quamuis illa minor pro portione ſua reſtitutionis auxilium implorare * poſſit: vobis tamen ad communicandum e dicti perpetuã beneficium eius ætas patrocinari g non poteſt. S. III. Id. Aug. CC. Coss.

SI ADVERSVS REM IVDICATAM [reſtitutio poſtuletur †.]

TITVLVS XXVI.

A hoc titulo incipit enumerare cauſas ex quibus ſolet minoribus dari reſtitutio in integrum. Prima hæ eſt, ſi contra eos lingatur rationem vel actionem auctoritate vel contra rationes aut constitutiones, aut pretorum ſi lignorum aerum nomine iudicatum. Sic nam ſi laſus ſi eſt decenti licem inſtituere placet, quod eſt reſtituirem aduerſus ſententiam vel aduerſus rem iudicatam quod hodie non ſic, niſi allegatur error iuris aut facti. Exinde ut res iudicata pro libertate. LVIC. J. tit. 30. *propendere enim praualiquam libertatis ſuam.* CVIAC.

Contra ſententiam pro parte condemnatoriam, & pro parte abſolutoriam poteſt minor pro parte ſcilicet quatenus eſt laſus, reſtituere, ſed ſi ſententia incidit in tempus maioris ætatis, reſtituere non eſtat. BALD. Vel ſic: *Aduerſus ſententiam latam contra minorem ſuper alienatione tutelæ, datur reſtitutio non ſi ſit lata contra maiorem.* SALY.

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Filio* *.

MInus e ex tutelæ iudicio conſecuti h, de ſuperfluo i habere actionem k ita poteſtis ſi tempore iudicij l minores annis fuiſtis, & nunc beneficium ætatis vobis largitur m. Cæterùm ſi poſt legitimam ætatem * ſententia prolata n * eſtimatio eandem actionem de eiſdem ſpecibus o inferre non poteſtis. PP. V. Kalen. Februar. Pompeiano & Peligno Coss.

Minor xxv. annis poteſt reſtituere contra ſententiam latam pro parte, ſuper parte poteſtate. BAL. & SALYC.

11. *Imp.* GORDIAN. A. *Seruio.*

SI enim pater p tuus te in ſuis poteſtate eſſe, minimèque emancipationem q à ſe factam valere diceret, proconſul ſuper cauſa cognoſcens, te eius poteſtati ſubiectam pronunciauerit r, cùm aduerſus eã

Si eſtat] de iudic. l. ij. & l. de tranſact. l. qui cum tutoribus in prin.

SI ibi. CARVS.] Pater filium ſuum quem emancipauerat, ſub poteſtatem petit, actione præiudiciali propoſita] filius in modum exceptionis inſtrumentum, prouiſo emancipationis: replicat pater inſtrumentum fictum eſſe vel minus ſolutum: vtpatà quia mat emancipatus coram iudice pedaneo, cùm erat emancipandus coram iudice ordinario. Iata eſt ſententia contra minorem filium: vult reſtitui: quid iuris ſit, quæritur? & reſpond. præſes prouinciæ ipſe audientiam ſuam impartitur, an reſtituendus ſit, an non? quidam dicunt quòd non, per *tital. qui & aduerſus quos l. vlt. ra* dic quòd ſic: neque obſtat lex illa quia ſpecialis eſt quòd filius contra patrem audiatur in cauſa ſtatus.

q ¶ *Si eam pater* pone cauſam *. Agit pater actione in rem, de iure ſe quirium: accipit filius emancipationem. pater replicat emancipationem non valere.

r ¶ *Emancipatum* quam factam eſſe illi filius dicebat in forma reſtitutionis.

s ¶ *Pretaueriunt.* ſed malè ſecundùm quoſdam.

¶ Et ſic non eſt contra *ſ. de adopt. l. poſt mortem.* 1. Vel ibi duo * faciunt contra patrem: factum ſuum, & longum tempus: hic tantum tantùm: arg.] *de fund. pal. fin. lib. xj. &] de reſtam. l. ſum.*

† *Al. Phobio. al. Aphobio.*

* *Filio.*

† *Indicij.* Cicoias. nam ſi * tempore ſecundæ ſententiæ maior ætatis demum reſtituitur, & dolo aduerſarij hæc dotatio eſt facta: vt *ſ. de minor. l. ij. §. j.* etiam ſi altero die poſt impletam ætatem eſt lata ſententia. Sed certè ibi videtur reſtituti tunc tam ille cuius res poſt abſentiam vſucapta eſt, modico b tempore reſtituitur ſecundùm omnes: vt *ſ. ex quib. cau. ma. l. ad Rhodi. §. ſed quod ſimpliciter.* Sed poteſt aliis ratio: quia hic poteſt appellare. ADDITIO. Aliam rationem diuerſitatis affert Bart. hic dicens: Modicè tempore ex quo quis reuertus eſt, computati non poteſt abſenti, donec ſarcinulas cõpoſuerit, & aduocatum quæſierit, quæ ratio cõſtatis modico tempore ex quo ſaperuenit ætas. ACCVRS.

m ¶ *Largitur.* quia eſtis intra vnum annum, hodie quadriennium.

n ¶ *Annorum.* ſcilicet xxv. ann.

o ¶ *Prolata.* non ſecũdò tantùm: vt *ſ. eadem. l. ij. §. j.*

p ¶ *Eiũdem ſpecibus.* maximè de eiſdem non poteſtis, nam nec de alio, ne ſic contra ſuprà *de tranſact. l. ſed pretaueriunt.* 2. Vel aliud ſi in reſtituendo dic quam iudicia, propter plures actiones & ſpecies quæ tranſactio admittit. 3. Vel in eiuſque idem, ſed ibi generaliter agitur & transigitur: hic ſpecialiter iudicatũ fuit.

q ¶ *Tranſactio & iudicij diuerſitas.*

r ¶ *Pronunciauerit.* ſed malè ſecundùm quoſdam.

a ¶ *Seruus.*

d. v. Mathefilanus *ſing. ad. o Libellum in actione mutuij quatis eſſe debeat.*

† *Tendebis libellum ſuum eſſe hinc colligit Tiraqu. de retract. lignager. §. 1. Gl. 9. num. 100.*

SI ADVERSVS REM IVDICATAM, &c.

De perſonis dictum eſt: nunc verò de negotiis.

NInus] CARVS. Tutor obligatus pupilli in decem pro vna re malè adminiſtrata, & à populo facto abulo in decem condemnatus, in quinque condemnatus eſt, in alia quinque abſolutus minor à ſententia nõ appellauit, ſed fletit eſque ad xxviij. an. perit nunc reſtituti, an ſe audiendus, quæritur? Diſtinguitur: aut poſt legitimam ætatem fuit ſententiatum, aut non. Si poſt, reſtituendus: aliò eſſet aliò, ſic. cùm ſit intra an. vnum cõm. hodie intra quadriennium reſtitutio peti poteſt de hoc, quæ in minori ætate geſta ſunt.

¶ *Minus* * pone hic cauſam quòd generalis fuit * petitio & generalis abſolutio, & ſic eſt contra. vt *l. de tranſact. l. ſub pretextu fuiſtrd.* 2. Vel pone quòd generalis vel ſpecialis fuit petitio: ſed ſententia ſpecialis. Ea vna ſpecie ad decem egit, & in quinque fuit condemnatus, & in quinque abſolutus. Quid autem ſi de eiſdem agit? Rſp. iure communi agit: vt *ſ. de neg. geſt. l. autem. §. ſed. & de compen. l. quod in dam. §.* nec præiudicat ſententia: vt *ſ. de tranſact. l. ſuprà. §. item quæritur.* Sed quidam dicit tacitè in reſtitutio abſolutum per *l. ſtatu: vt] de app. l. ampliorem in fi. &] de pal. inſ.* quod non placet *. Sed exponit eam vt ibi dixi. Item nec

* *Deus* *magis* *nocens* *quam res.*

a ¶ *Sensus*

sententiam, in qua fuisti fabiectus potestati patris.

b ¶ Postulas ne filius.

c ¶ Qui pronunciam regis. ¶ Videtur * ergo quod minor magistratus, puta praeses, possit in integrum restituere contra sententiam maioris, puta proconsulis, qui est specialissime clarissimus, vt §. pen. & l. de epist. & clari l. rapores, quod esse non potest: vt ff. de minoribus l. in causa. §. 1. fin. & l. praesidi & l. minor autem magistratus. & sic in appellatione: vt in authent. de app. & inter quas tempora §. 8 adhaec &c. Sed dic praesidis b nomen generale esse: vt ff. de offic. praesid. §. 1. Vel hic non facit mentionem praesidis: sed loquitur de eo proconsule qui regit provinciam. 3. Vel licta illa non dicit quod restituat, sed quod de impertienda cognitio. ACCVRS.

d ¶ Rescindit. denegando c restitutionem.

¶ Et se non est contra l. qui & adiuv. quos l. fin. vbi dicit non dari restitutionem contra patrem. 2. Vel dic hanc per illam corrigi: quod in idem recidit. 3. Vel cognoscet, sed super hoc non pronunciabit: vt arg. ff. de offi. praesid. l. solent. 4. Vel dic specialiter cum de statu agitur vt dicit. alias secus hoc placet. 5. Vel restituitur contra sententiam, non contra patrem. arg. l. ff. adiuv. dicta l. Quod placet. & facit ad l. de pa. per. l. si filium. & de pati. bona. l. si pacta.

e ¶ Rescindit. an & quatenus possit filius ad ipsius quoque

f ¶ Mitto.

g Vice principis dicuntur qui dicuntur.

h Principis ipse videtur cognoscere, cum quis cognoscit vice eius.

i Minor non defendit à tutore vel curatore sententia eiusdem fit lata non laedit, quia illa cessat non ergo restituitur. Idem si ab initio eiusdem defensus pedes desiit esse defensor. Idem quoque si non venit, potest tamen defendi eiusdem iste causa coram delegato. Sed & idem, si tutor vim non fecit tutori vt hac Glossa.

k Adulus curatores non habent, iniudicio esse non possit, neque sententia contra se lata laedunt, nisi fit fraudis de in pecuniam ponendo & vitione bonorum. Cuiatius verbis hendiatum adire potest.

l Iudicium & controversia differentia.

A Diversus] CALVI. Ex delegatione principis quidam vice eius de causa, quam habebat minor contra aliquem, cognovit: tulit sententiam contra minorem: valet restitui adversus eam. an possit vel praeses possit restituere vel cognoscere: & an sit restitutio danda vel non, quaeritur: & resp. quod non sed solus principes restituere. Sed numquid ipse delegatus possit restituere? dicit quod sic.

c ¶ Quisque vice, puta d quia vicarius erat, de quo loquitur T. de offi. eius qui vi. al l. 3. 4. Vel quia erat delegatus vt ff. de minor. l. minor autem §. pen.

f ¶ Potest, vt l. vbi & apud quem l.).

g ¶ Solus aliud videtur in appellatione: vt in authent. de app. & inter quas tempora §. fi. coll. 10. & hoc ideo, quia e de ipsa principe videtur cognoscere, cum quis cognoscit vice eius. vnde licet ipse possit esse in integrum restituere, ita tamen: vt ff. de minor. l. minor autem magistratus §. pen. Sed quidam dicunt hodie in mutatum vt l. vbi & apud quem l. fin.

ANONYM. Dicit hic Bart. fi restituatur petitur adversus iurisdictionem aliqua, nisi ipsemet delegatus potest restituere: vt d. l. fin. fi vero petitur restitutio adversus delinquentem, tunc ipsemet delegatus restituere non possit, vt hic: nisi ibi specialiter commiserit: vt d. l. fin.

C VM & minores] CALVI. Si contra pupillum, vel adultum, & indefensos, quia neque tutor neque curator instructus, lata est sententia: nulla est ipso iure: vnde restitutio non est necessaria. si autem defendantur, & contra eos lata est sententia, valet: sed adversus eam restituuntur. idem est si per procuratorem defendantur.

h ¶ Indefensis. h aliqui fi vehiliceum fuit lis contestata.

i ¶ Nullum quia non interuenit curator vel tutor: vt ff. de re iudic. l. actio. §. fin. & l. contra pupillum & l. qui lag. per l.). & ideo i non est necessaria restitutio: vt d. vt ff. de minor. l. in causa. §.

¶ Quid autem in adulto? non habent curatorem: videtur quod valeat sententia: quia libi sua defensio committi videtur: vt ff. quibus ex caus. in possessionem eatur l. hac autem. §. final. Sed dic contra secundum minores licet nulla lex hoc dicat: nam & haec & alia loquuntur cum habent tutorem vel curatorem, & non interuenit, &c. & est in iudicio speciale: secus k in contractibus: vt T. de in integ. rest. l. si curatorem & secus in hereditate: vt ff. de acquir. hered. l. necessaria.) Item & in iudicio exipso sententiam de mittendo in possessionem, quae datur contra * pupillum: vt ff. quib. ex caus. in poss. ea. l. apud Iulianum §. fi. & l. fin. In * adulto tamen hoc est plus in iudicio, quod patitur vendicationem: vt ff. de bonis indi. pos. l. 3. minor. b Item quid si tutor vel curator in eundio fuit? sed post citatus per iudicem defuit: & condemnatur minor? Videtur quod non valeat: quia si medio tempore deferit esse tutor vel curator, non valet sententia: vt T. quando. & quando iudex. l. si praes. & ad hoc T. de adulti. & quando.).

¶ Sed quid si in principio non fuit? posset autem citatus affuit: numquid valet sententia? Respond. vt T. qui lig. per. l. mancipatum. Sed dic contra quia hic non defertur, sicut à contrario * sensu eiusdem l. c probatur. Idemque dico & si non fuit tutor citatus: quia iam confessus erat, & causa cognita, sed minor cum tutore agit: vt arg. ff. de bo. auct. iudi. pos. l. 3. minor. ACCVRS.

k ¶ Praesidium. per sententiam, in qua fuisti bailliis.

l ¶ Statutum. contra vos, pro vobis autem valet etiam sine ea: vt T. de procur. l. non ex.

m ¶ Necessarium. & habebitis probata laesione.

¶ Sed contra ff. eodem. l. eum qui. Sol. ibi non restituitur qui spoiatus fu obsolit defensioni minoris. nec minor: quia non tenetur. hic tamen, & sic restituitur.

n ¶ Legitimi. l. a minore eum authoritate tutoris vel curatoris vt l. de prova. l. magna. & hanc l. habeat quidam pro vitima huius tituli. & alij pro penali.

IN rem.] C. A. V. A. S. Si in causa pupilli vel adulti contra tutores vel curatores lata fuerat sententia: an adversus illam pupilli vel adulti debeat in integ. restitutio, licet in persona eorum lata fuerat, quaeritur? & resp. quod sic, praesertim ac si contra eos aliquid fuerat statutum, ratio est, quia in res eorum mandatur sententia executionis: vt de re iudic. l. fi. §. fi.).

o ¶ Pupilli. secus si non in rem eorum.

p ¶ Contra eorum qui etiam in dolo affuerunt: vt T. de fideic. & institutor. l. 3. & T. in quibus caus. in integr. restitut. non est necess. l. fi. tutor.

q ¶ Adversus eos. l. minores praestante.

r ¶ Contra. & mandaretur enim sententia executionis in * res eorum. si illaesi minorum. Aliqui vel affuerunt: vt ff. de re iud. l. fi. in prin. & §. 1. vnde secus quando aliquis fi obsolit eorum defensioni: cum tunc fit esse etie in offerentem: ff. de mi. l. non quo. & de prova l. Plerumque. Restituitur hic ergo ad totam causam: vt ff. de in integ. restit. l. fin. Vel appellationem: vt ff. de mi. l. 2. pen. §. pen.

¶ An autem hodie f tempora appellationis curant contra minorem? Quidam dicunt quod non: vt T. in quib. caus. in integ. rest. non est necess. l. fin. Vnde dicunt g hodie non dandam restitutionem contra sententiam, cum * iure communi possit appellari: sicque habes hanc titulum conclusum. Sed certe esti non curent tempora appellationis, tamen plus * est restitui ad totam causam, quam ad appellationem: vt T. ff. sapiens in integ. rest. pofl. l.). Vnde etiam si appellant curatores pro adulto, tamen non adultus potest restituere ff. de admin. tu. l. fi minor. 2. Sed tu dic quod h hoc modo tempora, * iudicialia currunt hodie propter authoritatem iudicionum vt T. de iud. proponendam. in fi. & in causa de hered. & Val. §. pupillus. coll.). sic quod tam ad totam causam, quam ad appellandam restituatur est necessaria. Secus in abintibus reipublicae causa, qui quandoque ad appellandum tantum restituuntur: vt ff. de in integ. rest. l. fin.

* Missio in possessionem secunda pupillum.

b Adulti & curatores.

c Argumentum à contrario.

d v. Bald. in n. Authent. de re iudicata.

e Restituitur ad totam causam plus est quam ad appellationem tantum restituit.

f Tempora in iudicia pertinentia currunt.

g Restituitur in integrum dantur causa non clausum.

h Restituitur ad totam causam plus est quam ad appellationem tantum restituit.

480/C.IV.K.5-4, 471-472
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI ADVERSVS VENDITIONEM.

Si minor.] CAVS. Minor xxv. an. cum decreto praedium tibi vendidit, promisit quod non veniret contra venditionem: & hoc iurantemo firmauit, petit rediri, an sit restituendum, quia

SI ADVERSVS VENDITIONEM.

TITVLVS XXVIII.

Secundo hoc est si quid vel sua minores venderint, vel si quid iniores aut curatores eorum venderint sponsores minoris venditione pati quam venderint iura, ita vt ea lege iuramus minores minorationem iuramento firmare, nam obiurare corporaliter, parti nullo sacramento Euangeliis, vel manu fidelium, vt apud Orphanum Ipsum Papinianum, ita quia, ita restituebant venditionem à se factam, quia lapsi & rapta decepti sint, & reformanda est differentia inter duos genera dandi iurisiurandi ex l. 1. nam si confirmauerit iuramento minor se esse maiorem, restituit petit si in instrumento probauerit se minorem fuisse. Si corporaliter, nulla nisi d. l. 3. §. 6. nam ic maiores. Et Rot. qui vel clerici corporaliter iurare vetantur, non ex scripto, si vero est difficilis iuramento vt x. Nemo cogatur iur. 13. quia in recordatione adhibitis Leum clericis? de epist. & cler. c. 1. & c. 5. de his qui ad Eccles. conf. Tituluus autem licitis de venditione tantum, perquirit etiam ad emptionem, si plus quam quarta emerint. l. pauci. §. praedium. ff. de min. CYIAC.

Si vendito solemnis processit à minore cum iuramento, excludit beneficium restitutionis. l. d. secundum verum intellectum. BALD. Vel sic: *Contra venditionem in se validam minori corporaliter iuranti de non contraueniendo, non datur restitutio.* SALYC.

1. Imp. ALEXANDER A. *Florentio militi.*

SI minor annis viginti-quinque emporti * praedij cauisti * nullam de caetero te esse controuersiam facturum: idque etiam iureiurando corporaliter c praestito seruare confirmasti: neque perfidia d, neque † periurij * me auctorem tibi futurum speraes debuisti. Dat. VI. Kal. Septemb.

Contra fidem puberum iuramento firmari, requirunt infirmari nisi vel vel insidias metus intervenerit, vel nisi sit iuramento de non exponenda querela maleficiorum. BALD. Vel sic: *Contra fidem puberum iuramento spontaneo firmati requirunt retractari: secus si iuramentum per vim sit extortum.* SAL.

Non confirmatio Frederici.

SAcramēta puberum f sponte facta super * contractibus h eorum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiūtur. Per vim autem vel per iustum metum extorta k, etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum cōmissorum faciant) nullius esse momenti iubemus.

Minor lapsus sui facilitate, vel per tutoris insidias, restituitur in integrum. BALD.

a Diffingere non debemus vbi, les non distinguit.
b Idem in eo qui metu illi pactus aliquid tradit & iurat non repetere vt per dil. fauorabile. rescipi. dumtax. ad ea dumtaxat. vtrū de his quæ vi, metu cum fiunt & ea. ex iure.
c Vendiderint, non contraria. Bartolus potest e iurare corporaliter, & verba tenere dif. ferunt.
d Rebus vt ratione minor prof. fit. vt vtrū fiat iuriscondition.
e Translatitia iurare vt pof. de arbitrij.
f Velleianum prodit multis per falum effectum. g Ius clamare privilegio dupli, tertione pro fecit.
h Priuilegiatis cibus nullum quam iura cō mouia.
i Iurramento iuraphes quidem obligat: sed in contractum iuramentum interpositum à minore in cō tracta inuiolabile id pollic exhibuerit, debitorem à vectibus Platon. enim ab Bulgaro in Pertum Infin. de iuram. 3 iurrum.

quia generalis e renuncianio non valet vt ff. qui quo. §. quoniam. Sed & poſſet allegari in contrarium quod dicitur in quæſtione illa de emtor cum fortuito recipiendo, quam non in d. §. quoniam. Item quia fuit ſuper contractibus: vt hic, vade non audiens, &c. vt ff. de leg. 1. non aliter. & de excusat. l. §. in re quæ. Item quia ſubeſt ratio legis C. vt ſolicus non ſit author * perfidiæ. &c. ¶ Item quid in iudicio? d. eſp. idem arg. ff. de pacto. hoc in prin. & C. de tempo. ap. l. fin. in fin. Sed arguitur ff. de verb. obl. l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtichum. ubi, quam ſi. julianus, &c. & ſ. de aedes auch. dicentur ius.

ADNOTIO. Dic quod licet iudicium reddatur in iniuriam, tamen iuramentum non exigitur ab initio, meritò habet locum hac auth. ſecundum Bart. hic.

i ¶ Confidentiae. Et detur actio & exceptio vt ff. de acquir. re. d. l. Iuliana. & ff. fa. mulij. l. mm. §. 3. ¶ Sed quæ actio? Reſp. ac nō restituto actio ex re contracta, quaſi ſic, id eſt, cum ſacramento non ſit inhibita alienatione ac ff. fin. ex. l. inter coheredes. §. 1. de leg. 3. l. cum quis. l. mutuum. Si autem re tradita cadit à poſſeſſione, emptor agit Publiciana contra quemlibet etiam minorem. ff. ad eum redeat poſſeſſio ſecundum quod ſiam quasi non ſit translatum dominium lege prohibente, cum ſacramentum perfectum officiat. non rem. Sed magis puto ſi dominium transferum, & ei vindicationem dari: non autem actione ex eo contracta agit, amodò ſemel retradita. arg. ff. de verb. obl. l. inter ſtipulantem. in prine. & de aed. aug. l. ſi quis alienam, & de contra. emp. l. ſi cum ſundum. ¶ Item & vltra k diminutio iuſti pretij eſt decepta qui iuramento non venire contra? Dic vt dixi ſ. de reſc. non l. ſ.

k ¶ Retorta, quia non i vadunt deterere qui ex licita causa contrahunt: vt ff. qui ſanctè cogan. l. fin. ¶ Quid ſi iuraverit qui dare decet, verum per confiturionem illa tenetur? Dico quod non. ¶ Quid ſi k teſtator componendo teſtamentum iuraverit contra non venire? Dicunt quidam per l. illam quid non poſſit. Contrà. ff. de verb. ſig. l. verba contraxerunt. & ff. de leg. 3. l. nemo.

480/C.IV.K.5-4, 473-474
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vbi dicitur, nemo potest facere quin leges locum habeant, &c. pacto non potest. ¶. *de instit. instit. l. fi. quando.*

ADDITIO. De hac quæstione vide Gl. *in c. solemnis voluntas.* 2. q. 5. & Io. Andr. *in c. quod semel. de regulis lib. vi. in memoria ferunt.* & Bart. *in l. qui in primis. ff. de legat. 3.* qui dicit quòd possit non obstante testamento contractatiue citra etiam metum petitionis quod est notabile.

+ Iniqua defuncti testamenta. & Cod. Theod. *de Cod. Theod.*

¶ *Si integrum.*] CAESS. Siue minor fuit eius tutor rem suam vendiderit, & decepta fuerit: restituetur ad rem, & contra tutorem & curatorem datur ei actio tutelæ de iure communi.

a ¶ Commentitia. quæ præsumitur commentitia esse compositus, cui pupillum laduit.

b ¶ Venditionem. & transactionem: vt ¶. *de prædiis mi. l. non solum.* nisi res fuit quæ fructuari non possit, quas non reuocat, nisi fructus interuenerunt: vt *ff. de l. ff. fin. §.*

c ¶ Impedire. per actionem tutelæ, sic ergo ad rem agitur: *de l. ff. eodem. l. in causa.* §. *in eodem.* & contra tutorem vel curatorem: vt *sup. ff. eod. vel curat. l. fin.*

SI ADVERSVS venditionem pignorum, &c.

TITVS] CAESS. Pater filium pro mutuo quod accepit, pignus obligauit: mutuat pater fam. mutuum filii instituti heredem. creditor vel ex pacto vel ex lege pignus vendidit: vult minor rescindi contra venditionem pignoris: an possit, quæritur? & respon. quòd si enormis damnum passus est, & fit intra annos intra quos datur in integ. restit. restituendus est. vel poterit hæc res bonjui in ipso minore tantum. & in pignore prætorio, seu iudiciali, vt diffusè à sequenti.

¶ Etsi non. ex illa l. secundùm Bald. quòd qui damnum allegat, probare debet.

* vl. Indulgere vl. Indue pignus.

a ¶ *Adiuuetur.* non solùm ad tutelas alias venditiones: ¶. *vt.* §.

b ¶ *Ad modum.* ex pacto: vel lege. & capit pignus à prædecessoribus: etiamsi pro minimo: vt dicit ¶. *l. proc.* & non fuit necessarium decretum *ff. de rab. cal. l. §. si commentitia in fin.*

c Minor adversus pignoris venditionem pro minimo dato non restituitur. de quo v. Oldam *ex pro. l. Quart. 4.*

f ¶ *Indumenti* contra consortes.

g ¶ *Dotrinum.* vel fraudis consilium intercessit. ¶ Etsi non est contra. ¶. *de prædiis mi. l. 3. 4.* Alij dicunt quòd hic à minore capit, sibi à prædecessore.

h ¶ *Et ignoro.* primò in genere, postea in specie.

i ¶ Capta. Accepta à prædecessore. 2. Vel dic, capta authoritate iudicis obligatio tamen prædecessor minoris.

k ¶ *Præsertim.* nam idem fi in quadriennio efficis. ¶. *de temp. in integ. restit. l. superuacuum.*

Rem quam.] CAESS. Pater minoris rem obligauit hoc pacto, vt liceret creditori distrahere rem, pecunia non soluta fuit. & creditor ex pacto distrahatur minor ad illud posse restituere? quod non. & hoc in prima. Idem est & si extraneo fuisset. & hoc in secunda. Si autem creditor in vendizione mala fide versatus fuerit, vt quia vendidit rem pro decem, cùm valeret 20. ages contra creditorem actione pignoris, & contra tut. vel curator. vtili arg. gess.

l ¶ Distraxit. fortè patre viuente. & ita nullam recipit dubitationem lex illa secundùm quosdam. Sed non placet: quia in fin. l. reprobatur. nam imparat retributo dit ergo eo mortuo.

m ¶ *Non habet.* vt ¶. *de rebus mi. l. quæ à patre. & de re alia. l. mancipia.* hoc * tamen falsa in duobus casibus secundùm Bal. l. propter enormis damnum vel fraudis consilium cum emptore participantem vt ¶. *prædiis. & l. de prædiis mi. l. 4. & ff. de distrah. pign. l. fi. creditor.* §. *illud.* in quibus etiam ad rem restituitur: sed maior tantum contra creditorem agit: vt *infra. ff. eod. pig. agat per totum.*

n ¶ *Prædiis est.* non tamen participant emptor fraudi: nec fuit enormis damnum alias restituitur etiam ad rem. ¶ Et circa hoc distinguit ¶. quia si * emptor conditionale pignus à minore, restituitur pro modico dino licet non pro minimo: vt in aliis casibus consultis. vt ¶. *de prædiis. mi. l. 3. & ff. de in integrum restitut. l. fin.* Si prætorium * vel iudiciale quod potest incipere à minorem ¶. *de rab. cal. l. 3.* §. tunc pro enormi damno restituitur: vt *ff. de minor. l. si ex conjo. in princ. & l. pen.* vel fraudis consilio: vt *ex. tit. al. l. & ff. fin. §. idem faciunt.* Sin * autem à prædecessore, simpliciter est opinio. Prima Bal. quòd restituatur pro enormi damno: vt *supra l. proc.* vel fraudis consilio: vt ¶. *de pro mi. l. 3.* non aliter. vt dic. Fraudem intelligo cum emptore participantem, aliàs non dat restitutionem: sed contra venditorem agit iure communi, vt *hoc l. Item probatur.* 2. Secunda Ioan. quòd exigatur vtramque, scilicet grande damnum, & fraudis consilium. & pro eo est, quòd hæres debet omnino vt iuris defuncti. vt *prædiis. l. Æmilius. & quidam ex eis in pref. ad l. apud.* Sed est arg. contrà. *ff. de vsur. obligat. l. cum filiusfamilias.* ¶. in hac. Sed ibi tot sunt stipulationes, quot sunt facta: vt *in ex. tit. §. fi. fideiussor* quæ non possunt intelligi in pupillum ex loco facto contractus, hic autem vna est contractus, ex quo defunctus & hæres eius teneatur, & prædiscipiatur patitur. §. Tertij dicunt primò casus cum capit à minore, tunc enormis damnum, per *l. hæreditatis.* Sed in secundo quando à prædecessore, etiam pro modico, si modò fraus interuenerit. 2. Potest dicere secundùm Azo quòd nullo modo restituatur contra emptorem, quando capit à prædecessore, per *l. ff. ad l. Æmilius.* & secundùm eam capit pignus à prædecessore. Ano: 1. 10. Quando pignus capit à prædecessore, sic distinguit sec. Bar. licitus vendizio fit ex pacto habito cum defuncto, tunc minor restituitur. ita sequitur hæc *l. ff. l. Æmilius. ff. de min. & l. apud Iulianum.* §. *fi. qui ex eam. in pref.* Ao aliquid gestum est cum minore: quia interpellari eum, & ex mora eius fuit conficeatur potestatem vendendi à iure, &c. tunc ipse potest impetrare restitut. in integ. vt *Iulian filiusfa. §. in hac. ff. de verb. obig.* hæc distinctionem sunge cū *in l. si cum militarem.* ¶. *de reb. mil. num.*

o ¶ Magis. pignoratitia actione: vt ¶. *si non pign. age. per totum.* & dic magis, quam emptorem ad rem.

p ¶ Curatores. vtili actione arg. gess.

SI ADVERSVS VENDITIONEM PIGNORVM.

TITVLVS XXVIII.

Etsi causa hæc est, si creditores pignora sibi obligari ex contractu mitterent, vel capta ex causa iudicati, vt l. 1. hoc tit. l. 1. ¶. de prædiis. mi. non item ex contractu hereditatis, vt l. 1. hoc tit. iure sui distinguitur, & ex re minoris magis detrimento adiuuantur. CYIAC.

Si res minoris est vendita iure creditoris: minor non restituitur nisi propter enormem damnum. BALD. & SALYC.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Sabino & alio.*

ETiam * aduersus * venditiones pignorum, quæ à creditoribus * fiunt, minoribus subuenitis ¹, ¶ (si tamen magno detrimento afficiantur) iam pridem placuit. Si igitur ² pignori captis ³ prædiis, ac diffractis, enorme dānum ex huiusmodi venditione passos vos obtenderitis: præsertim ⁴ cùm hodie ⁵ minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. DAT. X. Kalen. Decemb. Sirmij, ipsis AA. Coss.

Citra venditionē pignoris quod incepit ab auctore minoris, minor nō restituitur sed si creditor fuit in aliqua fraude, succurretur minori contra creditorem. Item contra tutorem vel curatorē qui passi sunt venundari. BALD. Vel sicut *Vbi pignus capit à prædecessore minoris, contra venditionē minoris non datur restitutio, sed contra venditorē agit si fraudem commisit, & etiam contra tutorem vel curatorem, qui venundari passus fuit.* SALYC.

2. *Idem* AA. & CC. *Severo & Clementino.*

REm, quam à patre vestro quondam creditor eius obligatam sibi distraxit ¹, per ætatem vestram postulantium reuocari desiderium non habet rationem *. quod iuris est, etiam si extraneo successistis. Nam si creditor non bona fide versatus est *, ipsum magis * vel tutores fuse curatores ? vestros, qui hanc venundari passi sunt, conuenite. Dat. XIII. Kal. Maij Sirmij, CC. Coss.

SI ADVERSVS DONATIONEM.

TITVLVS XXIX.

Si & hæc causa probabile dando restitutionis in integrum, imprudentia donantis contingit, vt est l. 1. infra de inoff. don. si minor XXV. annis, ex immobilium & fructuum rerum mobilium donatione facta auctore curatore, non etiam si fortuito modo patrimonij sui non sponte fecerit ante septimum.

* Pignus pertinaci creditori non potest res pignori, vel in pignore. v. Oldam *ex pro. l. Quart. 4.*

* Minor adversus pignoris venditionem pro minimo dato non restituitur. de quo v. Oldam *ex pro. l. Quart. 4.*

* Minor adversus pignoris venditionem, potest nunc reuocare, dumtaxat cùm propter enormem damnum, restituitur, si creditor fraudulenter tale pignus vendidit.

* vl. *infra. tit. VII. & Constitutione Cod. de Cons.*

b Minor adversus pignoris venditionem in & quomodo restituatur sic stipiquoc. ab ipso minore, sine iudicis authoritate capiti, adde Gloss. *Sancta l. 1. ff. ex causa.* p. 5. *vbi dicendum. ff. de minoribus.* adde Gl. 1. 2. 3. *de refractandis minoribus.*

c Vide Oldam *de refractandis minoribus. pars. 2.* q. 13. *ex. 4.*

d vide Gl. 1. 2. *in verbo, d. in diversis. Sancta.* e vide Oldam *d. loco ex. 3.*

f Vide eadem Oldam *d. loco ex. 4.*

* nisi ex creditore non vt operetur di. Etiaeris, l. ad obligatio. hic quo in diffractis pignoribus. Iuliani Salyc. Paul. *tit. 1. fin. in p.* Cyiac.

480/C.IV.K.5-4, 475-476
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Minor non restituitur contra congruentem donationem propter nuptias vel nuptialia, minorem ætatem non reuocauit. BALD. Vel fic: *Donatio spiralitia non immodera, præterita ætatis non reuocatur.* SALVET.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Theodoro. †

QUæ res * ante nuptias[1] congruenti moderatione [a] à minore annis viginti quinque marito [b] sponsaliorum tempore, etiã curatore [c] præsente tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non reuocabuntur [d]. S. III. Non. Nouẽb. Diocletiano, & Aristob. Cons.

Pater nõ potest alienare res dotales filiæ emancipatæ, nec obest filio minori consensu in re, quæ sine decreto alienari non potest. BALD.

11. Idem AA. & CC. Modes.*

SI in te ac fratrem tuũ emãcipatos [e] pater vester donationem fecit: in aliũ postea transferendo portionem eius [f], nihil vobis [g] abstulit: nec si frater tuus sibi quæsiti prædij rusticij partem donanti patri consensit, dominium ab eo discedere potuit [h] propter senatusconsulti [i] auctoritatem, nec auxilium [k] in integrum restitutionis huic in re necessarium est. In aliis verò rebus quæ etiam sine decreti recitatione alienari possunt [l]: si postquã sibi donatæ fuerint, postea alij donanti eandem parti voluntate in minori ætate commodauit [m], nec præstituta tempora restitutionis excessit: hoc auxilij implorare potest [n]. Dat. VIII. Kal. Ian. AA. Cons.

SI ADVERSVS LIBERTATEM.

TITVLVS XXX.

Et alia si seruum manumiserit. Non est à pretore non posse aduersus libertatem restitui in integrum, à principe posse: magnæ enim causæ, vt si numero liberorum seruum & solemnem manumiserit, cuius damnum ad seruos domus euersionem pertinet. I. vs. Ide mis. CVIAC.

Minor restituitur citra sententiam, qua pronunciatur aliquem liberandũ, sed non contra sententiã libertatis. h. d. hæc l. not. BALD.

1. Imp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Hermio.

SI post decretum [a] prætoris viri clarissimi, qui [b] fideicommissarium libertatem deberi [c] pronunciauit [d], Secundus [e] (quem conditioni [f] non paruisse conqueris) manumissus non est: ætatis lici restitutionem admittit [g]. Quòd si libertatem (quamuis indebitam) dedisti [h], non posse eam reuocari [i] intelligis: sed damnum quod ob eam causam [k] illatum est [l], iudicio negotiorum gestorum à curatoribus tuis [m] farciendum. PP. II. Kal. Iul. Laterano, & Rufino Cons.

Manumisso vindicta i. causa cognita & ex decreto, ætatem minoris ætatis restituari non potest. BALD. Vel fic: *Minor aduersus libertatẽ præfixã, licèt dolo manumissus, non restituitur sed manumissus propter dolum tenetur.* SALV.

a Donatio quæ extra nuptias dicebatur, hodie propter nuptias appellatur.

b Sponsalitia largitas, sponsaliorum, quæ sit, et nõ de iactonis propter nuptias, adde Gl. & ibi Bartol. *Non est sponsalitia non propter nuptias.*

c Donatio propter nuptias moderata quæ dicitur.

d Theodora. Bertrand. Hartmann. *h. d. de donatione ante nuptias.*

† *pacta l. prædia. adde de prædiis & non rebus mob.*

e Donatio propter nuptias vel reuocatur ipso iure, ut res per restitutionẽ: an possit ex voluntate nolle donatorem reuocare in immobilibus, non in mobilibus.

f Donatio propter nuptias vel immodica sine decreto patris non potest fieri.

g Donatio sponsalitia filio non potestare à patre, non valet.

h Donatio filio potestatis non valet.

i Donatio propter nuptias vel immodica sine decreto patris non potest fieri.

a Restituitur per ꝰ sequẽ Bitsfaldius minori aduersus ea res vobis gratia. Gl. & Bitsfaldius, parti dicebat esse dicendi ipse Bitsfaldius confensit, prout ipse Bitsfaldius confensit, ita ut Bitsfaldius hoc sentiendo est Bitsfaldius. Quẽ adhuc ad eum restituentem adiuriam restituentes adiuriam restituentes, ita ut Bitsfaldius confensit, ita ut Bitsfaldius confensit, prout ipse Bitsfaldius confensit.

* alij *Modestinus.*

b Decretum quod iure reuocatur in totum minorem alienantis.

c Decretum quod iure reuocatur in totum minorem alienantis.

d Concess. Gl. *in l. Sæpe vt in rescriptis. vers. de restitutio.*

e Seruitus cũ ius frigoris fatta valet.

† *mutuo.*

a Consilium datus, & discretio in cõsilio, aliquod fuit confirmandum, vel abolitum, & iudex in sententia dicit: Pronuncio secundum formam consilij, an valeat sententia vide Bald. *d. n.*

b Libertatis & libertatis differentia.

480/C.IV.K.5-4, 477-478
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ET ſi minor.] CAPVT. Ad Intelligentiam caſus notandum, quòd minor XX. annis manumittere non poteſt niſi ex cauſa probabili allegata & approbata in concilio. Ponit ergo, ſi mulier minor circumſcripta à Sticho manumiſit eum, an per beneficium reſtitutionis eam libertatem revocare poſſit, quæritur? & dicitur quòd nò. & quod dicit, *pequa dicentur*, hæc dic de quo magis videtur quàm per act. de dolo. ſed et damnum quod paſſa eſt eum manumittendo à manumiſſo vt ſibi reſarciatur, actione de dolo conſequatur.

a ¶ *Viginti annis.* Hæc modo excellerit infantiæ vt *ff. de manu. vin. l. pupillus.*

b ¶ *Circumſcripta.* prætiſſimulata, nec ſoluit poſtea. ACCVRS.

c ¶ *In concilio.* i. cauſa probata, quæ * alit multa: vt *Inſtit. qui manumitt. non poſſ. eadem.*

d ¶ *Non dicentur.* de quo magis videtur.

e ¶ *Conſulo.* actione de dolo, vel in factum: vt *l. prozi. l. diti.*

Qui retrahit.] CAVT. Si minor XX. annis cauſa apud concilium non probata ſeruò ſuì manumiſerit: ipſe tamen manumiſſo impedient lege Æliæ Sentia nò retinendo eaque reſtitutione opus eſt. Si autem cauſa cognitaè probata libertas data eſt, per integ. reſtitu. recuperari nò poteſt. ſi autem culpa vel fraude liberti curatoris fui reſtituendi illum quod paſſus eſt ab eo, per iudicem vt reſarciatur conſequatur. quod ſi fraus eius aperta fuerit, grauius procedet contra eum, cum poteſtatem ei penam infligendo.

f ¶ *Iſte iure.* quia lex Æliæ Sentia impedit libertatem: vt *Inſtit. qui manum. non poſſ. § ſimel.*

g ¶ *Non poteſt.* ſimel cum cauſa approbata ſine vera fine falſa, libertas præſtita non retractatur: vt *Inſtit. qui manum. non poſſ. § ſimel.*

h ¶ *Liberti.* i. hic manumiſſus dum ſeruus fuit curabat noſtra negotia, & malè: nunc tenetur ſoccè actione de dolo. ergum *ff. de dolo. l. ſi elegantur in prin. aliquin. ff. de offi. proſ. l. fin.* 1. Vel dic, quòd quidem liberas alias, & curatore eum, prudicia de ſeruo paſſus eſt eum facere, vel fortè etiam doloſè minorem ad ea facienda induxit. & pro hoc *ff. de admi. tut. l. ſi liberti.*

i ¶ *Dubitaverunt.* præſes.

k ¶ *Grauiorem.* ideſt, & deprehenſum erit quòd ille libertas quomodò ſit dolum.

l ¶ *Extenuatum.* duplicè ergo cauſione punitur: quia idem eſt libertas & curator.

m ¶ *Deprehendatur.* in perſona vel arbitrio iudicis: ſed in rebus non poteſt.

IN iudicio.] CAVTA. Si minor aliquem de poſſeſſione libertatis in ſui etiamnum eruocare voluerit, dotando eum eſſe ſeruum ſuum, & pro libertate ſententia data eſt: an adverſus eam ſi petat reſtitui, audiendus ſit, quæritur? & dicitur quòd non.

11. Imp. GORD. A. Eliano.†

ET ſi minor viginti annis *, vt allegas, conſtituta ſeruò tuum ab eo circumſcripta ᵇ in concilio ᶜ manumiſiſti: tamen vindicta impoſitio *, qua libertas iuſta munitur, nec obtentu ᵈ quidem ætatis reſcindi poteſt. indemnitati verò tuæ à manumiſſo ſcilicet ſatiendæ, ab eo cuius iurisdictio eſt, quatenus iuris ratio permittit, conſuli ᵉ debet. PP. VI. Id. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Cos.

Quod eſt nullum, non reſcindi-tur per reſtitutionem in integrũ. Item incepit petitur reſtitutio in integrũ ſuper eo quod nullum eſt. Item reſarcito damno, & pœnitio criminis poſſunt procedere ex eadem inſtantia. BALD. Vel ſic: *Libertas præſtita à minore cauſa non probata, non valet ipſo iure: ea verò probata valet, nec reſtituitur: ſed contra manumiſſum vel dolum curatorem agit.* SALYC.

III. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Menthoni † & Sabiniæ.

QVos retrahi in ſeruitutem poſtulaſti, ſi non in concilio cauſa cognita, cùm minores annis viginti fuiſſeis, manumiſiſtis per in integrum reſtitutionem, ſed ipſo * iure ᶠ perſequi poteſtis. Quòd ſi probata cauſa libertas præſtita eſt: reſtitutio in integrum, contra libertatem locum habere non poteſt ᵍ. Si tamen in ea re, culpa ſeu fraude liberti ʰ, eiuſdemque curatoris, ratio veſtra læſa ſit, ſarciti damnum ab eo, qui hoc intulit, præſes prouinciæ curabit: non dubitaturus ⁱ etiã grauiorem ᵏ executionem ˡ adhibere, ſi quid tam aperta fraude commiſſum eſt, vt puniendum in liberto crimen deprehendatur *. PP. VIII. Kal. Octob. Seculare II. & Donato Cos.

Contra ſententiam libertatis procedit appellatio: ſed non in integrũ reſtituitur. BALD. Vel ſic: *Adiudicat ſententiam in cauſa liberali declaratoriè latam minor non reſtituitur: ſed appellatur.* SALYC.

IV. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Tarsens. *

IN iudicio de liberali cauſa ſententiam pro libertate * latã, nequidem prætextu minoris ætatis ſine appellatione ᵒ poſſe reſcindi, ambigi non poteſt. Dat. VI. Id. Ia. ipſis AA. V. & IV. Cos.

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM, VEL † diuiſionem [in integrum minor reſtitui velit.]

TITVLVS XXVI.

PLaceat etiam reſtitui minorem in integrum cauſa cognita, *ſi forte cum adverſario ſuo incompoſita tranſigere vtere vel curatore ambiore, vel ſi cum coheredè aut ſorte diuiſionem fecerit.* l. pen. ſ. com. diuid. *Tranſactionis denique ſubiectiuæ, quaſi ſpecies generi, quia diuiſio plerumque ſit tranſigendi cauſa, & tranſactionem ſimul hoc loco denominare voluerit, quaſi ſi non & conſummationem negotij.* CVIAC.

Minore reſtituto contra tranſactionem vel diuiſionem, reſtituitur adverſarius ad vetorem actionem. BALD. Vel ſic: *Minor adverſus tranſactionem vel diuiſionem poteſt reſtitui, quo reſtituto, adverſarius eius in priſtinum ſtatum reponitur.* SALYC.

I. Imp. SEVER. VL. & ANTON. IN. AA. Antonio. *

QVm in integrum pupilla reſtituta, reſcindi tranſactionem vel diuiſionem placuerit quoque Pactionib. quas pridem habuiſti, veteris ¶. PP. XV. Kal. Apri. Simij, CC. Cos.

Per reſtitutionem actio elata reboratur adverſaria: vel denuò oritur ſi prima erat ipſo iure extincta. BALD.

II. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Hymnetio. †

SI ex perſona minorum in integrum reſtitutio adverſus tranſactum ʳ propter ætatis ſuæ auxilium imploretur ˢ: tibi quoque tutore nulla fit, cum eo Eruoce valeat ſed reſtituitur. Idem in adulto ᵗ habente curatorem: vt *C. de in integ. reſti. ma. l. ſi.*) an quæ non * potest alienari ſine decreto: & tunc ipſo iure nulla fit. ſine decreto licet interuenerit tutor vel curator: vt *ſ. de prædiis l. non ſolum, & ff. de tranſact. l. cum hi §. id cum in.*

¶ Sed arg. contrà *ff. de rebus eorum. l. ig §. aliunde eri.*

ADDITIO. Dic quòd aliud in ſententia, vt incaldo in tranſactione, vt hic. BART.

ſ *Si ex perſona.*] *Tranſactum.* aliàs tranſactionem.

t ¶ *Imploretur.* vt quæ detur promiſſio, vel dicit *ff. / pecuni.*

a ¶ *Replica*

a ¶ *Pro libertate.* compenſo, non contperitura. ¶ & ſic non eſt contra *l. a. d. l.* hæc enim eſt liberalis cauſa, ibi non nã petitur ibi vt detur libertas *ff. de vulg. l. qui ſi. & arg. ff. de med. ff. ex cauſa in ff. ff. leg. de l. cum ea. §. 1. de c.* ¶ *Sine appellatione* poteſt ergo appellari * in cauſa liberali vt *ff. de appell. l. illud.*

§ I ADVERSVS tranſactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit.

In hac lic. tamen eſt notandũ, non ſecreto, de quo actum eſt paſſo, vel. ſi quilibet ſiquidem interpoſita. Reſcindatur tranſactio, & reſtituatur priſtinum ſtatum, ſi aliqui ſiquidem interuenerit, vel ſi paſſi dominus ſibi ex conſcio: ad tranſactionem alibi detur reſtituta. CVIAC.

Vm in integrũ.] CAVTA. Minor fundum petit. & triſegis adverſus tranſactionem, vale reſtitui. an eo nomine reſtituto, reſtituatur minor ad actionem petitiũ, quæritur? & reſp. quòd ſic. & ratione vera ibi, *ne quoque.* tu ſcil. qui eum eo tranſegiſti. vel dic, ne id eſt, ne pupilla. & ſic dic *ſuſum l.* Inquam. A pupilla fundum quis petit. & tranſiga. ſi adverſus tranſactionem reſtituatur minor in integrũ, an ad actionem reſtituatur maior? Et ſi minor excipiat de pacto de non petendo, replicabit minor, quòd ſalus ei ſeruanda non eſt, qui ſibi ſeruare noluit. Si autem interuenit ſtipulatio Aquiliana & acceptilatio, ad priſtinum iur reſtituatur iudicio officio.

p ¶ *Eo quoque.* i. to pupilla impetrare in integrũ reſtitutione. i. Vel dic ea, qui eum ea triſegiſti. ¶ & ſecundũm hoc eſt contrà. *ff. de mi. l. cum minor. §. ſi.* hi habet actionem * ad utrũque pupillam à primordio, quæ modo potest vti contrà minorem ibi nos. 1. Vel dic vt *l. pecunia* ACCVRS. 3. ADDITIO. Tu dic quòd adiuratur nõ restituitur nisi ad actionem illam in qua lapsa erat per illam action contra quem petita est actio. tio, ſecus ſi ſuam actionem aliàs amiſerat: in contrario BART.

q ¶ *Fiuta.* Diſtinguendum fit tranſactio ſuper re quam petebat minor: quæ potest alienari ſine decreto, vt nunc ſi decreto, ſine tutore facta ipſo iure non valet, cũ tamen ſolus valet, ſed tamen reſtituitur minor.

r ¶ *Tranſactio.* minor: ſuper re quæ potest alienari ſine decreto, ſine tutore facta ipſo iure non valet, cũ tamen ſolus valet, ſed tamen reſtituitur minor.

ſ ¶ *Tranſactio* facta ab adulto cum curatore habente, an de quamodo valeat.

t ¶ *Tutorem.*

* *Lege Æliæ Sentia Cauta.* appellari poteſt in cauſa liberali.

* ſi. *Titiana.* ſi. *Tempora.*

b ¶ *Hæc modo.* ſi. *Titiana.*

c ¶ *Tranſactio.* minor: ſuper re quæ potest alienari ſine decreto, ſine tutore facta ipſo iure non valet, cũ tamen ſolus valet, ſed tamen reſtituitur minor.

d ¶ *Tranſactio.* facta ab adulto cum curatore habente, an de quamodo valeat.

480/C.IV.K.5-4, 479-480
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Replicatione.* eo * casu, quo per pactum simpliciter transactio facta est.
b ¶ *Perempiam.* sc. per acceptilationem.
c ¶ *Instauratione.* ita * enim sit restitutio, ut unusquisque suum habeat: siue erat species, siue quantitas ut nunc, in quantum minor est [illegible]

[illegible]

... que agenti ex integro, vel replicatione * contra exceptionem pacti, vel si peremptam b esse constet pristinam obligationem, ex instauratione * negotij tributa [tibi †] actione * consulendum est. Dat. Kalend. Decemb. CC. Coss.

[illegible]
i ¶ *Liberantur.* [illegible]
k ¶ *Implorari.* sc. officiū iudicis. [illegible]
l ¶ *Posse.* [illegible]
¶ Et considera hic, quia debitor * pupilli aut plenam b, aut pleniorem, aut plenissimam consequitur securitatem. [illegible]

SI ADVERSVS SOLVTIONEM d A tutore †, vel à se * factam f.

TITVLVS XXXII.

Restituitur etiam minor si per errorem iuris soluerit indebitum legatum [illegible] *hoc tit.* [illegible] *Cornel. de fal.* [illegible] *Restituitur autem minor aduersus solutionem à se factam* [illegible] *Si aduersus solutionem à tutore, &c. sed generaliter, Si aduersus solutionem à debitore, vel à se factam* [illegible] *Et obseruandum in eadem lege prima, minorem restitui aduersus solutionem curatori factam* [illegible] *l. ait praetor.* [illegible] CVIAC.

Minor, causa cognita, restituitur aduersus solutionem factam eius curatori. BALD. Vel sic: *Tutores quondam pupillorum soluentes curatoribus eorum liberantur: sed eis dabitur restitutio, si pecunia eis non sit salua.* SALYCET.

1. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Seuerina* *.

EXemplo caeterorum debitorum tutores g etiam quae ex administratione h tutelae debent, curatoribus soluentes a liberantur i: sed ante tempus in integrum restitutionis praestitutum edicto perpetuo permissum beneficium implorari k, & an sit tribuendum, per causae cognitionem aestimari potest l. Dat. VI. Id. Februar. CC. Coss.

Minor restituitur contra solutionem debiti naturalis, quam facit lapsus errore iuris. BALD. & SALYCET.

II. *Iidem AA. & CC. Laurina.* †.

INdebito m * legato, licet per errorem * iuris * à minore soluto, repetitionem ei decerni: si necdum tempus p, quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit, rationis est. Dat. XV. Kalend. April. Sirmij, CC. Coss.

[illegible]

¶ Item quid differt haec lex à superiori? Respond. haec clarius distinguit, si perempta prima actio ipso iure g, vel non, quàm prima. Item in prima pupilla agebat ad rem, super qua fuit transactum secundùm primum casum ibi positum. In secunda [illegible] Item in prima de distinctione etiam dicit, de qua non dicit in secunda: de h qua dic, quòd prouocatur minor, & non [illegible] ut ff. de reb. eo. l. si pupillorum. & contrà actio sua actioni restituitur: ut ¶. l. penul.

d ¶ SI ADVERSVS SOLVTIONEM, &c. *De hoc tractat lex prima.* ACCVRS.
e ¶ Vel à se. *de hoc tractat lex secunda.* ACCVRS.
f ¶ Factam. *subaudi, vult minor restitui.*
EXemplo.] CASVS. Si tutor pupillo ex administratione tenebatur in centum, & ei facto adulto, vel eius curatori soluit: an liberetur, quaeritur? Et respond. quòd sic. Si autem pecunia consumpta fuerit, vel aliàs laesus per solutionem sibi factam, nec sit tempus restitutionis in integrum excessum, puta vigintiquinquennium annorum, aduersus solutionem restitui potest.
ADDIT. [illegible] CVI.
g ¶ *Tutores.* quasi dicat, non solùm debitores alij.
h ¶ *Administratione.* sc. mala.
a ¶ *Curatoribus soluentes.* Caeterùm is omninò securus est, qui tu-
Codex.

rum non adhibitis septem testibus.
o ¶ *Iuris.* quo casu non datur maiori repetitio, quia * naturaliter debebatur, sed minori datur restitutio: [illegible] ¶. *ad leg. Falcid.* [illegible] distingue: aut d est debitum utroque iure, sc. iure naturali, & ciuili, aut neutro, aut uno tantùm. Primò, si est tale quid, quod * non potest alienari sine decreto, non potest solui sine decreto, nisi f defunctus permiserit: ut ff. de reb. eorum. [illegible] ut *Instit. de auctor. tut. in princip.* [illegible] ff. si cert. pet. l. non omnis. §. si pupillus. In secundo g [illegible] In tertio, si est naturaliter tantùm debitum legitimè solutum, id est, cum tutore, vel curatore, vel decreto, non repetitur nisi per restitutionem [illegible] ff. ad Trebellian. l. si eius. Sed [illegible]
p ¶ *Tempus.* sc. usque ad annum [illegible] quadriennium: ut ¶. *de temp. in integr. restit.* [illegible]

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 481-482
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI ADVERSVS DOTEM.

Voniam circumuentam.] CASVA. Si mulier minor omnia bona ſua marito, qui indignus erat tot bona recipere, circumuenta, in dotem dedit, & in matrimonio poſteà deceſſit: an frater ſuus, ad quem de iure ſua hereditas pertinet, ex perſona defunctæ reſtitui poſſit, quæritur? Et reſpond. quòd ſic, ſi nondum tempus exceſſit, quo locum habet in integrum reſtitutio: ſed cùm videatur, quòd iure communi repetere poſſit, cùm ſit heres, intelligè, quòd maritus fecit pactum de parte dotis ſuæ retinendæ, mortua mulliere in matrimonio, ad quam vult illa reſtitui, & ad fructus, quos medio tempore ex portione, quæ in dotem dari non debuit percepit manitur. & ſic eſt contrà, *ff. de minor. l. In cauſa. in princip.* ſed ibi fuit maior, ſecundùm Ipan.

¶ Nota ex iſta lege, quòd mulier [a] poteſt dare in dotem omnia bona ſua: tamen ſi eſt minor, & laeſa: poteſt petere reſtitutionem in integrum, non aduerſus matrimonium, ſed aduerſus modum dotis conſtitutæ. 3. Nota, inſuper, quòd reſtitutio tranſit ad heredem, ſecundùm Bald.

a ¶ *Circumuentam.* quia facto gaeto de non petendo, cùm dotaſſet marito ſuo bona ſua.

b ¶ *Sororem.* quia cum nobilioq [b], & ditioci, & pro minori quantitate poteſſet contrahi.

c ¶ *Omnia bona.* ¶ Sed an prædia [c] poſſint dari in dotem? Reſpond. non, ſecundùm Ioan. arg. *ff. de prædi. min. l. ab ea.* Arg. contrà, *ff. de iure dotium. l. Titia.* quanquam poſſit reſponderi, quòd ibi non dederit minor, ſed maior effecta, ſecundùm Ioann. minor tamen erat, cùm permutauit. & eodem modo reſpondeas ad id, quod eſt *ff. de adim. tut. l. ſed qua. in princip.* Sed ſecundùm Ann. poteſt dici ſpeciale in dote: nec obſtat *d. l. ab ea.* vt ibi notauit.

d ¶ *Pertinuit.* de iure prætorio.

¶ Ad quid ergo fuit neceſſaria reſtitutio, cùm communi [d] iure poſſit repetere, cùm ſit heres? *ff. eod. l. In cauſa. §. in princip.* Reſpond. hic, quòd pactum erat hic, quòd partem dotis lucraretur vir mortua vxore. 2. Vel aget pro fructibus medij temporis viæ portionis, quæ non debuit dari in dotem, cùm vir non eſſet dignus tanta dote: vt *ff. de vſufruct. l. qui vſumfructum. §. fin. & l. quæſitum.* 3. Sed ſecundùm Ann. etiam cum actione communi competit reſtitutio: vt *ff. de minor. l. In cauſa. §. Pomponius.*

e ¶ *Defunctæ* quod Ecci poteſt: vt *ff. de in integr. reſtit. l. non ſolùm.* & intra quantum tempus ſit, dicit *ff. de temp. In integr. reſtit. l. ea qua. §. 5.*

f ¶ *Præſente.* vel per contumaciam abſente: *ff. de min. I. In cauſa. §. cauſa.*

¶ Et vt omnia ſolutis contraria, dic, quòd mulier maior [a] omnia, quæ habet, poteſt dare in dotem: vt *ff. de iure dotium. l. nulla.* Minor [b] ſi vltra patrimonium promittat, ipſo iure non valet, etiamſi tutor, vel curator promittat: niſi dolo, vel animo donandi: quo caſu valet in ſui tutoris, vel curatoris patrimonio; vt *ff. de iure dot. l. ſine generalia. & de admi. tut. l. cùm poſſ. §. ſi.* Si verò vltra vires habens centum, debet quinquaginta, & ſexaginta dat in dotem: valet, ſed reſtituitur: vt *ff. de mi. l. ſi ex cauſa. §. in dotis.* Sed & cum auctoritate tutoris vltra vires valet promiſſio, ſed exceptionem habet de æquitate: vt *ff. de admi. tut. I. cùm poſſ. §. 3.* & hæc in ea. In herede autem eius dicas, vt modò dixi.

a Dotis omnia ſua bona mulier maior vigintiquinque annis dare poteſt.

b Dotis dare omnia ſua bona minor vigintiquinque annis, & quemadmodò poſſit, videtur omnes ſimilem *Glos. in princ. ff. de iure dotis.*

SI ADVERSVS DOTEM.

TITVLVS XXXIII.

Tem datur minori reſtitutio adverſus dotem, vt putà, ſi vltra vires bonorum ſuorum dotem dederit: L. 6 ex cauſa. §. In dotis. *ff. de min. vel ſi omnia bona, quæ ſit quidem horrd. l. 4. ff. de iur. dot. [quæ cum lege vnica huius tituli conjungenda eſt.] quæ ratio patitur, vt ait* L. quæ ro. *ff. eod. & modus ſtatuitur lege Papia, aut* Nouel. 22. *libraorum auri centum. Sed licet ex ea re quandoque mulier, perſiquentia poteſt dotis, ſalticiſſimo maritis effundere in dotem omnia bona ſua, vel minoris, aſtimata res dotalis, quæ ex cauſa etiam maiori ſubueniretur:* l. 1. ff. 4. vlt. l. 6. ff. 4. §. 1. *ff. eod. Sed maiori indicio dotis concepto in bonis, & æquum, minori etiam per reſtitutionem in integrum. Reſtituitur etiam aduerſus dotem, ſi dorierum aliquam paſtionem dare fecerit, quam nunquam fecerit maior:* L. minoris. §. vlt. *ff. de minor. vel ſi ex inconuenio parti ſtipulanti ſolutio matrimonio dotem ſibi reddi conjugium adhibuerit:* l. 3. §. ſed verum. in fin. *ff. eod.* CVIAC.

Heres minoris, qui ſui facilitate dederat omnia bona ſua in dotem cum pacto de lucrando, vel ſine: poteſt ex perſona mulieris in integrum reſtitui: vt corrigatur exceſſus huiuſmodi. h. d. ipſa lex not. BALD. Vel ſic: *Minor circumſcripta in dotione dotis vitra tamen dotis non digna, poteſt reſtitui, & eius heres.* SALYCET.

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Valent.*

Voniam circumuentam [a] dicis ſororem [b] tuam omnia bona [c] in dotem dediſſe: an veritas allegationi [tuæ] adſtat, ſi ad te hereditas ſororis tuæ, vel bonorum poſſeſſio pertinuit [d], & tempora nondum præterierint intra quæ legibus conceditur ex perſona defuncti [e] poſtulare in integrum reſtitutionem: præſes prouinciæ præſente [f] aduerſa † parte examinabit. Dat. VI. Id. Iul. Maximo, & Paterno Coss.

SI ADVERSVS DELICTVM.

TITVLVS XXXIV.

Dum illa alia contrahuntur opera confuſa, alia per ignorantiam: in his minori ſubuenitur per reſtitutionem in integrum, vt pœna liberetur, quam commiſiſſet, vt ſi mater minor vigintiquinque annis per errorem iuris liberis impuberibus tutorem non poſuerit: l. 2. hoc tit. *vel ſi eadem errore matrimonio contracto inceſſum iure ciuili commiſiſſet:* l. 6 adulterium. §. *ſuprum.* ff. ad leg. Iul. de adult. *In illis, vt dari ſuero, adulterio, homicidio, non item, quæ contra leges admittuntur dolo malo, & quæ legibus antiquis etiam nominatim in impuberibus vindicantur. Et ratio differentiæ, quòd illa veniant ex animo, hæc ex contractu. id eſt, quæ ipſe tantùm. Sic enim legendum eſt in lege prima. Sed cùm delictum non ex animo, ſed ex contractu venit, vt in Baſilic.* ἐὰν τὸ ἁμάρτημα μὴ κατὰ ψυχὴν γένηται, ἀλλ' κατὰ συνάλλαγμα γεγονεν. *Et contractum igitur accipis pro facto ipſo ſine deliberatione* L. 8 rerum. ff. de in iuſtis. *vel, vt loquitur Ariſtoteles, pro inuoluntario contractu.* CVIAC.

Vbi minor deliquit per dolum, reſtitutio non procedit: ſed vbi per culpam, ibi ſubuenitur ei per reſtitutionem in integrum. BALD. Vel ſic: *Contra delictum culpa commiſſum minori ſuccurritur ope reſtitutionis in integrum: contra verò commiſſum dolo non ſuccurritur, ſi criminaliter agatur, ſecùs ſi ciuiliter.* SALYC.

1. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Longino.*

N criminibus [a] † quidem ætatis ſuffragia minores [b] non iuuantur. etenim malorum mores infirmitas [c] animi non excuſat. ſi tamen [d] delictum [e] non ex animo, ſed extrà venit [f]: noxia [g] † non committitur [h], etiamſi non teneatur: *ff. ad leg. Cornel. de ſic. I. In ſacra. & de fur. I. Impuberem. & ff. de pœnis: I. Impuberes.*

¶ *Delictum.* Delictum [i] eſt genus generaliſſimum, ſiue veniat ex animo, ſiue non: ſed animi eſt genus ſubalternum: continet enim ſub ſe furtum, & adulterium, & alia, quæ ex animo prouenunt, id eſt, ex conſcientia. & ſic cauſa dicit *delictum* hic: ſed ſuprà dixit *crimen.*

¶ *Extrà venit.* putà tantùm ex culpa, non dolo: vt patet *ff. ad leg. Cornel. de ſic. I. In lege. & ad leg. Aquil. I. v. §.*

¶ *Noxia.* id eſt, delictum: vt *Iuſtit. de noxa. In princip.* vnde verſus: *Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.*

¶ *Non committitur.* ſc. ineſcuſabilis. nam commiſſa per in integrum reſtitutionem excuſatur: licèt aliàs ſi deliquiſſet ex animo, integraretur ei pœna pecuniaria: nam tunc non ſubuenitur. alia

a ¶ Et vt omnia ſolutis contraria, dic, quòd mulier maior omnia bona ſua dare poteſt.

b Dotis dare omnia ſua bona minor vigintiquinque annis, & quemadmodò poſſit, videtur omnes ſimilem *Glos. in princ. ff. de iure dotis.*

a Vide Tiraquell. *tract. de pœna temperanda, cauſa 9.*

† *diuerſa.*

† Confer eil. *nouellam ff. de minor.*

d Minor aliàs à delicto non excuſatur, præterquam cùm ex animo. Vide Romanum *ſingul. 811.*

e Pro ſi crimen legendum eſt, ſed cùm. In epiſtolis ſuæ plerique notant alias leges, ſed ex *Glossalia* verò, &c. ſed hanc lectionem non reperi, nec videtur eſſe recta. CVIAC.

f Id eſt, ſcilicet, vel criminis: cùm tamen delictum, quod minus eſt, quàm crimen.

e Delictum, & crimen differunt.

480/C.IV.K.5-4, 483-484
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

stiß vt habeatur pro transacto, vel confesso, vt fabiicie: & dixi plenè, ff. de mil. l. fi ex causa. §. nunc videndum.

¶ Item notare, ff. commod. l. 3. in fin. vbi ex dolo dicit pupillum non teneri. Sola illud per tertiam statim legem ibi corrigitur: vt ibi diximus. ACCVRS.

a ¶ *Irrogetur.* cùm ex animo, vel fine. & dic, *irrogetur*, & non petat restitui.

b ¶ *Hac causa.* cùm non ex animo deliquitur. ACCVRS.

c ¶ *Competit.* sc. in totum: vt ff. de reg. iur. l. first.

LEGE.] CAPVT. Prima lex loquitur, quando minor deliquit in faciendo, hæc in omittendo. Si ergo maiter minor, quæ in hoc aetatis lapsa est, intra annum filiis suis tutorem non petiit, an restitui possit, quò magis ad successionem filiorum tutorum possit venire, quibus non petiit tutorem, quæritur? Et respond. quòd restitutio non eget auxilio: quia ipso iure tuta est: quia quòd amittat successionem filiorum, locum habet in maioribus maribus. VIVIAN.

d ¶ *Cunctos.* cùm ex animo prouenisse: vt §. *breui.*

e ¶ *Demoueri.* nec ipso iure. ACCVRS.

f ¶ *Obtinuit.* vt b intra annum petant, aliis repellantur ab eorum impuberum successione: vt *Infist. ad Tertull. §. fin. & §. de leg. hered. l. friam. & §. quando mu. testa. effic. l. 9. & §. ad Tertullia. l. matres. & §. qui petunt tert. l. bona à matribus.* Sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione. sic & aliis, §. *ex quib. causis infa. irrog. l. penult. & §. de fal. mo. l. 3. in fin. & §. de offic. & ser. amittent. §. capitis.* ACCVRS.

g ¶ *Vsucapione.* sc. triennium tantum decem, vel viginti annis non dominium, sed quasi dominium acquirunt: vt *l. de præscript. triginta annor. l. si qua emptione circa principio.* Sed certè idem debet esse in præscriptione, vt minores iuuentur: vt dicitum. Bald. Angel. Cynus. Imola, Pyrrhi. *§. pend. l. 1. ff. de iure matrim.* Tiraq. *de retract. §. linaj. num. 3. 1.* Fratrem. *ff. de Carbon. in repud. discretus? bonis. §. de in integr. restit. minor. in verbis excusset. §. nam. 1. ff.*

h Mobilia minorum, vt fundus, vel res, vt res triennium seruari ne possint: itaque venè possunt à minore fine decreto. Bald. Angel. Cynus. Imola, Pyrrhi. *§. pend. l. 1. ff. de iure matrim.* Tiraq. *de retract. §. linaj. num. 3. 1.* Fratrem. *ff. de Carbon. in repud. discretus? bonis. §. de in integr. restit. minor. in verbis excusset. §. nam. 1. ff.*

i Opinatio communis est. ACCVRS.

k ¶ Vsucapi, & præscribi non possit, quod non possit acquiri.

l Mobilia minorum, vt fundus, vel res, vt res triennium seruari ne possint: itaque venè possunt à minore fine decreto. Bald. Angel. Cynus. Imola, Pyrrhi. *§. pend. l. 1. ff. de iure matrim.* Tiraq. *de retract. §. linaj. num. 3. 1.* Fratrem. *ff. de Carbon. in repud. discretus? bonis. §. de in integr. restit. minor. in verbis excusset. §. nam. 1. ff.*

m Actio in rei illius cui non euenit.

n Tutorem intra annum liberis non petiit matter maiori aetate, priusquam ex eum heredem. ACCVRS.

o Minor maior non potest intra annum tutorem. Ita Impuberis, non quinquennium. *§. de leg. hered. l. friam. & §. quando mu. testa effic. l. 9. & §. ad Tertullia. l. matres. & §. qui petunt tert. l. bona à matribus.* Sunt ergo tutæ matres minores ipso iure, nec est opus restitutione. sic & aliis, §. *ex quib. causis infa. irrog. l. penult. & §. de fal. mo. l. 3. in fin. & §. de offic. & ser. amittent. §. capitis.* ACCVRS.

p ¶ *Vsucapione.* sc. triennium tantum decem, vel viginti annis non dominium, sed quasi dominium acquirunt: vt *l. de præscript. triginta annor. l. si qua emptione circa principio.* Sed certè idem debet esse in præscriptione, vt minores iuuentur: vt dicitum. Bald. Angel. Cynus. Imola, Pyrrhi. *§. pend. l. 1. ff. de iure matrim.* Tiraq. *de retract. §. linaj. num. 3. 1.* Fratrem. *ff. de Carbon. in repud. discretus? bonis. §. de in integr. restit. minor. in verbis excusset. §. nam. 1. ff.*

q ¶ Et nec. quòd hic ¶ tituli non videtur hodie habere locum. nam in re pupilli non ¶ quia vsucapi non potest: vt *ff. de acquirendo rer. dom. l. bona fide.*

r ¶ Licet sit argu. contrà, *ff. de excepti. de. l. apud. §. si quis non tutor.* Sed dic, quòd opinionem ¶ erat pupillus: vt ibi not. Nec in prædiis adulti, quia alienari non possunt: vt *ff. de re eorum. §. ergo nec* ¶ vsucapi, vel præscribi: *ff. de verbor. signif. l. alienationis.* Nec in re mobili adulti hodie, sine seruari possit: vt *§. de adoul. tut. l. hæ quæ.* sine non: quia tanto tempore, sc. triennij h, retineri non potest. (Sed certè dicta argumentatio non valet: vt dicet *§. in quibus caus. in integ. restit. non est necess. §. fin.*) Item per in omnibus superiusciis, quæ possunt alienari per

Codex.

pœnæ causa pecuniæ damnum irrogetur *: & ideò minoribus in hac causa b in integrum restitutionis auxilium competit c. Dat. Id. Octobr. Seuero A. II. & Victorino Coss.

Affinor non petens tutorem filio impuberi, ipso iure seruatur illata: nec successione impuberis est prouenda. BALD. Vel sic: *Deliftum tutoris non petiti, non cadit in matrem ætate minorem: ideò non prouenit successione filij morientis in statu pupillari.* SALTCET.

1. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & cc. *Prouid.*

LIcet in delictis ætate neminem excusari constet d: matri tamen, quæ filiis tutorem ætatis lubrico lapsa * non petiit, eorum minimè denegari e successionem conuenit. cùm hoc in maioribus matribus tantùm obtineat f. V. Non Mart. CC.

* ad. lapsu.

SI ADVERSVS VSVCAPIONEM.

TITVLVS XXXV.

Sed & si quis rem minoris vsucapiit, et subuenitur, rescisso vsucapione. Vsucapio est adquisitio dominij per possessionem iustam iusti temporis. Si adversus præscriptionem, non datur titulus propter l. vlt. §. in quib. cas. in integ. restit. &c. CVIAC.

Contra vsucapionem damnum minor restituitur. BALD. Vel sic: *Vsucapio inchoata cum defuncto finitur cum eius herede, licet minor: sed restitui potest. b. d. secundum intellectum commentum Doctorum.* SALTCET.

1. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & cc. *Iudex.*

CONtra eos †, qui res minorum * tenent, si vsucapione g dominium acquisierint, restitutionis auxilium eis decerni debet. Dat. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

SI ADVERSVS FISCVM.

TITVLVS XXXVI.

Hoc titulo ostenditur non tantùm adversùs priuatum, sed etiam adversùs fiscum minorem decepto rescindi, venditione à se, vel à fisco facta, vel alterius contractu rescindendi causa. & adversùs priuatum minorem esse præfidi, adversùs fiscum procuratorem Cæsaris, adiuncto præfide. & præsente adversario fisci. CVIAC.

Affinor restituitur etiam contra fiscum. BALD. Vel sic: *Si minor laduetur in venditione facta procuratori Cæsaris, potest restitui: & competens iudex est procurator fisci. b. d. secundum tenam lectuam, & versorum.* SALTCET.

1. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Longino.*

SI Probus h in minore a ætate constitutus, circumuentus i à Rufino dispensatore nostro k, venditionem rei præcipiti animo pretio longè minore l contrahere festinauit, iuris m publici * fiscus noster * in integrum restitutionem: cùm si dedisset dolus * iure esset tutus: vel si incidisset n, esset tutus actione ex eo contractu: vt *ff. de adil. edict. l. Institoria. §. si dolo. & §. si vendidit. & §. per contrarium.* Vel dic, dolum dedisse eausam contractui, sed processum fuit ad traditionem: vt de sicut maiori dareturr de dolo, sic minori in integrum restitutio.

a Prescriptio, & quæ cuique adversùs minorem.

b Decepto, sed circumuenio alia re ipsa talia, alia dolo.

c Dolo dare eausam contractui, contractus ipso iure rescisi est.

d Dolo incidere in contractum aliquem, actio datur ex illo contractu, in quem dolus incidit.

e Hoc verbum non, quod sentiri in omnibus dicere, addidi ex manuscripto. CVIAC.

f Actionem pro Cæsaris, vel Principis procuratore.

g Minor decepta vsus diuidium iusti pretij, non restituitur, cùm agere possit ex *l. 1. §. fin. ff. de rescind. vend.*

h Ius priuatorum pro iure publico.

i Vide Romanos *§. fin. l. 1. §. 1. ff. de mi. nor.* Hæc pertinet *§. 1. ff. de minor.* CVIAC.

k *de minore.*

l Decepto, sed circumuenio alia re ipsa talia, alia dolo.

m Dolo dare eausam contractui, contractus ipso iure rescisi est.

n Dolo incidere in contractum aliquem, actio datur ex illo contractu, in quem dolus incidit.

o ¶ *Fiscus noster.* id est, procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum, & Rufinum procuratorem Cæsaris vt *§. end. Lip.* Vel dic ut *§. Iura.* ius ¶ priuatorum vocat hic ius publicum: ideò quia publica auctoritate est inuentum.

n ¶ *Publici.* id est, iuris communis.

o ¶ *Fiscus noster.* id est, procurator fisci, qui cognoscit inter priuatum, & Rufinum procuratorem Cæsaris vt *§. end. Lip.* Vel dic ut *§. Iura.* ius ¶ priuatorum vocat hic ius publicum: ideò quia publica auctoritate est inuentum.

480/C.IV.K.5-4, 485-486
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nec fisci Rationis patietur dari contra se restitutionem. Sed hic expectat, sc. dispensatore nostro, id est, fisco. Sed nunc erit iudex procurator Cæsareus ¶ l. penul. ¶ Prima verba.

¶ *In integrum restitutione.* Ergo rescindetur in totum contractus, & minoris pretij venditio facta, à maiore venditio rescindetur ad aliquid l. 10. §. *de rescind. vend.* Vide scripta ad l. 1. §. *de rescind. vend.* CYIAC.

SI *adversus.*] CASTR. Si quis adversus privatum vult restitui, coram quo agitanda sit causa restitutionis, quæritur? Et respond. quod coram præside provinciæ. Si autem contra fiscum privatum vult restitui, cognoscet procurator Cæsaris, an dicta sit, necne: & hoc præsente provinciæ præside, & advocato fisci.

a ¶ *Procurator.* Quasi qui cognoscit inter privatum & fiscum: vt *hic, & ¶ l. penul. & ¶. vbi causa fisc. l. ad fiscum.* Et dicitur rationalis b.

b *Pro eum.* Sed hodie secundum B. solus Princeps cognoscit: vt *in authent. vt omnes obedient. §. fin. vers. vt.* ACCVR.

c ¶ *Patrono.* id est, advocato, qui si non adest, ex integro cognoscit: vt *l. de iure fisc. l. fisc. & l. de advoc. fisc. l. fin.*

¶ Et nota in hoc titulo privilegiatum c contra privilegiatos admittit: *Ex quib. caus. ma. l. fin.*

EDICTO.] CASTR. Habebat minor dilectis prædium confessæ, pro quo reddere census singulis annis tenebatur: cessavit in solutione: procurator fisci prædium distrahit: vult minor ad illud restitutus fit audiendus, quæritur? Allegat minor pro se, quod sit restituendus: quia edicto divi Marci continetur, quod si fiscus vendit rem alienam vt suam, emptor securus sit præscriptione quinquennali: quo edicto excipiebatur res minorum, vt vlra quinquennium annum quinquennii minori rerum suarum restituatur. Respondet Imperator, quod edictum non mutare ito nihil facit, quia tunc locum habet illud edictum, cum fiscus vendit rem alienam vt suam: hoc autem casu vendidit alienam propter aliquam cessationem census. si autem procurator fisci longè minore pretio vendit, quam valuit, putà valebat triginta, & vendidit pro decem: vel solennitatem, quæ in his desiderantur, non servavit, minor restituetur. Sunt enim tria servanda in tali venditione. ¶ Primum, vt quis debeat. Secundum, vt in solutione cessaverit. Tertium, vt res subhastetur. Quorum si aliquod defuerit, & minor fisco satisfecerit, procurator Cæsaris, qui cognoscit inter privatum & fiscum, fundum sibi restitui iubebit, venditione penitus separata.

d ¶ *Edicto.* duobus modis vendit fiscus rem alienam. Primò, vt suam: & in hac venditione locus erat edicto divi Marci, quo cautum, vt emptor securus sit præscriptione quinque annorum: quo edicto excipiebatur res minorum, vt etiam vltra quinque annos possint reperere, vt *hic.* Sed hodie d hoc edicto sublato statim securus est emptor, licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum: vt *Instit. de usuc. §. fin. & ¶. de quadrien. præscript. l. unica. & l. fin.* Sed minor etiam vltra quadriennium ad rem suam admittitur: vt ¶. *de rebus mi. l. unique.*

e ¶ Secundò vendit fiscus aliquam ob aliquod debitum sibi, cui rei possessionem nunquam habuit: in qua venditione nec maiores, nec minores tenentur: licet ea opponet ibi obstarere. l. Primò, vt aliquis debeat. 2. Et ei cessare in solutione. 3. Et venditionem solennitter fieri. Aliquo istorum deficiente, revocatur etiam à maiore talis venditio, solutio prima: vt *in fine decim. legis. & ¶. §. propter pupp. l. fin. & l. 4. & de rescind. vend. l. si quis. & ¶. de rescind. vend. l. fundum. & ¶. de p. l. infra. & cum hodie §. fin. l. 3. & vt. l. 18. n. & arg. l. si adiuv. vel. pig. l. 4. & ¶. de usucap. vel modi. l. vnic. & ¶. end. l. si ex causa §. penult.*

e ¶ *Excepta.* à præscriptione quinque annorum indulta ex edicto, cùm res alienam vendit fiscus vt suam. ACCVRS.

f ¶ Vel minoris. vt dixi ¶. *de fid. instrum. & iure hodie §. fin. l. penult. lib. 2.*

g ¶ *Siquidem.* id est, quia.

h ¶ *Debiti.* erat autem edicto divi Marci, vt si quis res emptas à fisco quinquennio possidisset, tutus esset, nisi res h esset minoris: sed neque res minoris intelligebatur excepta, cui nomine patrimi debiti à fisco ei quartho mouerentur: & ob id cessat beneficium edicti in hac parte.

i ¶ *Patre.* ergo vt alienam vendebat.

k ¶ *Ipsum.* sc. minoris.

l ¶ *Quinquennio.* Vide c. 12. *de prædiis.* CYIAC.

m ¶ *Siquidem.* quia nò vt suum, sed vt alienam vendidit: & sic emptor eli securus, si interaetatem tria, quæ sunt necessaria.

n ¶ *Procuratoris nostri.* id est, fisci, qui dicitur procurator Imperatoris, quantum ad iurisdictionem.

o ¶ *Iubebit.* sc. procurator Cæsaris.

f Vel minoris. vt dixi ¶. *de fid. instrum. & iure hodie §. fin. & ¶. de quadrien. præscript. l. unica. & l. fin.* Sed minor etiam vltra quadriennium ad rem suam admittitur: vt ¶. *de rebus mi. l. unique.*

g Quia.

h Rationis. id est, ratione: vt dixi. vt suum, dicitur fiscus vt est, licet intra quadriennium dominus possit agere contra fiscum: non vltra quadriennium.

i Patre.

k Ipsum.

l Quinquennio.

m Procuratoris nostri.

n Iubebit.

o Cum & ipse. sc. in sententiam. ACCVRS.

nium, si erat maior: minor verò etiam vltra, si non vendidit iure creditorio. Ipse tempore mouetur eorum auditur, nisi sit pretio minore venditus, & solennitas debita non servata: & debet cognoscere procurator Cæsaris. SALYCET.

III. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Laurentio.*

EDICTO d quidem diui Marci parentis nostri res minorum exceptæ e † nihil tuum f adiuvat desiderium: siquidem g debiti h causa patria i minoris, vel etiam ipsius k prædia venundata, quinquennij l præscriptionis nullam admittunt quæstionem m. Sed quoniam per collusionem, sine fraudem tunc temporis procuratoris nostri n nimis exiguo pretio fundum tuum cum mancipiis venundatum asseueras: si adiutus Rationalis noster tuis adelle fidem allegationibus, nec seruatam solennitatem hastarum animadverterit: fisco te satisfaciente, revocata venditione, fundum tibi restitui iubebit o. Dat. Id. Februar. Sirmij, CC. Coss.

SI ADVERSVS CREDITOREM.

TITVLVS XXXVII.

Qui Creditor propriè à est, qui pecuniam credidit, id est, mutuam dedit: & debitor, qui accepit. Hic si minor sit viginti quinque annis, patrefamilias adversus suum creditorem bona fide restituitur, restituta centum credita pecunia, si ea pecunia in rem eius versa non sit. Dico, patrefamilias non filiusfamilias, qui mutuò pecuniam accepit non est debitor. Dico creditorem bona fide, ex l. 1. Sicum. §. quod vulgò. *ff. de solut. Nam si qui scienti perditore crediderit, creditor non est: l. 6. verò non remanerunt: §. 6. adolescens. ff. mand. l. quòd si minor §. penult. ff. de minor. Similis est titulus lib. 7. Sed qui ad præscriptionem longi temporis pertinet, non restituitur neque minorum.* CYIAC.

Ipse minor in mutuo lapsus præsumitur, nisi mutuum probet versum in rem minoris: & sic minor restituitur. h. d. cum l. sequ. Vel sic: *Contra fœneratorem minori præsumitur, nisi probet mutuum in vtilitatem minoris conversum, ex qua præscriptione restitutio datur, & data satisfactione. h. d. secundum omnes leges.*

I. *Imp.* ANTONINVS PIVS A. *Proculo.*

CVm & ipse * profiteaeris * cum Zenodora minore viginti quinque annorum, vt aliquid in eius odium indicaretur facilitier: vt ¶. l. penul. dicit.

CVM & ipse. CASTR. Si minori annis viginti quinque dederem mutuò, & ea perdidit: si restitui velit adversus obligationem mutui, ne ex ea teneatur: an sit audiendus, quæritur? Et respond. quòd sic, nisi probet eum locupletiorem factum. vnde lapsus a præsumitur, nisi contrarium probetur. Sed speciale * est in odium b creditoris: alioquin esset contra *l. de iuvenum. l. non prohib. §. si minor.* vbi dicitur, quòd non iuvetur *l.* non prohib. §. *si minor.* vbi dicitur, quòd non iuvetur quia minor est, lapsus esse intelligitur: vnde debet se lapsum probare c.

SI ADVERSVS creditorem.

Scribit hoc titulo pro minore creditore d pro minoribus.

a Creditor propriè dicitur. b Minor lapsus in totum non præsumitur, nisi contrarium probetur. c Probare lapsum. d Pro minoribus.

480/C.IV.K.5-4, 487-488
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quæ annis [te] contraxisse a, nec doceri † potuisse prætorem * virum clarissimum ex eo contractu locupletiorem b (eam esse) factam, intelligis eam meritò in integro restitutam c. Dat. XI. Non. Aug. Largo, & Messalino Coss.

11. Imp. Gordianus A. Caiano. †

Si (vt allegas) minor annis pecuniam fœnori accepisti, nec ea in rem tuam versa est d: aduersus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes solenniter postulare. PP. III. Nonas Febru. Gordiano A. II.

SI MINOR * AB HEREDITATE se abstineat.

TITVLVS XXXVIII.

Restituitur etiam minor abstinendi causa, qui temerè damnosæ hereditati permiscuit se, vel qui adiuit, aut pro herede gessit, aut bonorum possessionem agnouit, quod etiam est pro herede gessisse l. 12. ʃ. de iur. delib. quæ in re seruanda est forma prædicta Nouell. Iustinian. 116 [illegible] l. etiam §. vlt. ff. de minor. *Et abstinendi verò addemus, vel repudiandi vt* l. 7. §. penult. ff. eod. l. 2. hoc tit. *quæ communis est huic titulo, & sequenti.* Cuiac.

Filius, qui se paternæ hereditati non immiscuit, non eget beneficio restitutionis in integrum, vt abstineat: quia tutus est ipso iure per beneficium prætoris: sed si se immiscuit, vel bonorum possessionem agnouit, & est minor, & læsus, restitutio in integrum sibi est necessaria. Bald.

1. Impp. Severus & Antoninus AA. *Florentio, † & aliis.*

Si vos paternæ hereditati non immiscuistis e: ob eam rem f testificatio necessaria non fuit, cùm fides veritatis g verborum adminicula non desideret. Quòd si pro herede h gessistis, vel bonorum possessionem i accepistis: propter ætatem, cui subueniri solet, in integrum restitutionis auxilium accipere debetis k. PP. VI. Non. Maij. Saturnino, & Gallo Coss.

IN AVTHENTIC. vt spon. largi. §. ad hæc quoque. coll. IX. constit. II. Nouell. 119.

Ista authentica ponit modum procedendi, quando petitur restitutio aduersus aditam hereditatem: modus autem procedendi est, vt citatis citandis, & non comparentibus intra tres menses, petenti restitutionem concedatur: qua concessa ex officio iudicis datur curator hereditati iacenti, qui debet inuentarium facere apud acta. Bald.

Si omnes creditores præsentes l sunt, vbi restitutio postulatur, à iudice vocentur m, vt intersint, cùm minor se abstinet n: sed si omnes absunt, vel quidam, solenniter à iudice citentur o: quibus intra tres menses p non apparentibus, minor sine periculo ab hereditate discedat q: iudice prouidente vbi r, & qualiter res hereditariæ debeant custodiri, quantitate earum in actis manifestanda. †

Potest quis ab hereditate paterna per restitutionem abstinere, & amicam amplecti. h. d. Vel sic: Hereditates quæ ex diuersis testamentis, vel ex diuerso iure deferuntur, non intelliguntur inuicem coniungi: & ideò admittitur earum separatio: vt hic, Bald.

11. Imp. Gordianus A. *Herodoto.*

a ¶ *Contraxisse.* dando ei mutuam pecuniam. speciale est hic in odium fœneratoris, nam contrarium est generale. ʃ. *de in integr. restit. l. minoribus.*

b ¶ *Locupletiorem.* præsumitur a ergo læsa, nisi contrà probetur. Et sic est contra *ff. de in rem verso l. nam possessio. §. si minor. & ʃ. de in integr. restit. mi. l.* 1. Solu. Speciale est hic in odium fœneratoris: arg. *ff. de re. curum. l. magis. §. ne tamen. & ff. eod. l. pa*[illegible] Sed & aliàs videtur idem: vt ʃ. *de prædi. mi. l. si prædium.* Sed expone, vt ibi. Alij dicunt, vt Py. quòd hic creditor sponte b in se onus probandi suscepit: arg. *ff. de proba. l. circa.* §. Tertij dicunt, quòd hic probauerat minor tria, sc. se minorem tempore contractus fuisse, & pecunia non indiguisse, & acceptam amisisse: ergo est restituendus, nisi creditor probet locupletiorem. & secundùm hos tres casus dic, *restitutam*, id est, restituendam: & sic ʃ. *de leg. & consti. l. j.* 4. Quarti dicunt, quòd data fuerat restitutio iam minori, qui probauerat læsionem, & creditor appellauerat. Vnde in c causa appellationis debet appellator probare, & iniquitatem sententiæ detegere: vt arg. *ff.* [illegible] *& ʃ. de ap. l. hi qui.* Sed malè dicunt. [illegible] & nunc probare debet: vt ʃ. *de ap. l.* [illegible] *& ff. ad Turpil. l. j. in fin. & in authent. de his qui ingr. ad appel. §. illud quoque determinare. colla. v.* & dicitur d detegere iniquitatem appellator eo ipso, quòd dicit, inique dico sententiam contra me latam. Sic ergo quatuor modis intelligi potest hæc lex: sed primus verior.

c ¶ *Restitutam.* id est, restituendam.

Si vt allegas.] Casus. Minori annis viginti mutuasti, qui confessus est minor se recepisse, sed perdidisse: vult restitui: an sit audiendus, quæritur? Et respond. quòd sic, nisi probes pecuniam in rem suam versam esse: quod non præsumitur, nisi tu probes eam in eius commodum versam.

d ¶ *Versa est.* quod probare debes, sc. non esse versam, secundùm quosdam. s. Tu dic, quòd præsumitur e non esse versa, nisi creditor probet, in eius vtilitatem [illegible] ʃ. *l. prox.*

SI MINOR AB HEREDITATE se abstineat.

Si vos.] Casus. Si filiofamilias minori delata fuerit hereditas paterna, neque ei se miscuit: an non abstinere eo, quòd protestatus non est se illam habere velle, sibi præiudicaret, quo minùs eam repudiet, ne à creditoribus conueniatur, qui dicunt eum filium, & heredem, quæritur? Et respond. quòd non. Si autem se immiscuit, & postea vult eam repudiare: an possit beneficium restitutionis in integrum petere, quæritur? Et respond. quòd sic.

e ¶ *Immiscuistis.* immiscere f suorum est, adire extraneorum: vt *Instit. de here. qualita. & diff. §. extraneis.*

f ¶ *Ob eam rem.* sc. quòd abstineatis.
¶ Et dic, testificatio, id est, denunciatio, vel protestatio coram testibus.
¶ Et sic nota, quòd hac lege probatur opinio quorundam, qui dixerunt, quòd suus heres præsumitur adiisse, & teneri statim a creditoribus: & pro eis est illud Pauli. *Si filius,* b *ergo & heres.* Item quòd est suus, & necessarius: vt *Instit. de hered. qualit. & differ. §. sui. & de heredit. quæ ab intest. §. 4. & arg. ʃ. de cur. fur. l. fin. §. j.* Sed illud est verum, quantum ad nomen, c non quantum ad commodum, vel incommodum: vt hic, *& Instit. de hered. quali. & differ. §. necessarij verò. & ff. de acqui. hered. l. quæsitum.* Vel domum patris inhabitauit d post mortem: nam & tunc debet probare non animo adeundi fecisse: vt ʃ. *de repu. here. l. j.* in casu tamen perinde habetur, ac si statim immiscuisset se: vt *ff. de fideicommiss. lib. l. cùm quasi. § sed & si quis. in fin. §.*

g ¶ *Fides veritatis.* id est, fides, quæ habetur veritati, sc. hoc casu, aliàs autem quandoque exiguntur verba, vt in stipulatione: vt *ff. de verbor. oblig. l. j. in princip.* & in testamentis: vt ʃ. *de testa. l. iubemus* & in nouationibus: vt ʃ. *de noua. l. j. in fin.*

h ¶ *Pro herede.* id est, pro domino: vt *Instit. de hered. quali. & diff. §. fin.*

i ¶ *Vel bonorum possessionem.* sc. vnde liberi, quæ datur suis, & emancipatis: vt ʃ. *vnde liber. l. j. & fin.* Accurs.

k ¶ *Debetis.* sc. si vultis: vt ʃ. *si tutor, vel cura. l. j.* & hoc cum solennitate, quam dicit authentica *Si omnes,* &c. quam hic lege, & est sumpta ab authentica *vt sponsa larg. §. ad hæc.*

l *Si omnes creditores præsentes.* sc. in illa ciuitate: vt *in corpore,* alibi aliter accipitur: vt ʃ. *de præscript. long. temp. l. fin.*

m ¶ *Vocentur.* aliàs non valet restitutio: vt *ff. de minor. l. etiamsi. §. fin.* cùm & causa cognita fieri debeat: vt ʃ. *eod. l. in causa. j. §. causa. & l. ait prætor. §. non solùm. in fin. §. & ʃ. si per vim, vel alio modo. l. fin. & ff. si cui plus quàm per leg. Falcid. l. j.*
¶ Quid f in legatariis? Respond. & hi vocantur: vt *in authent. de here. & Fal. §. sancimus. coll. j. & ʃ. de edi.* [illegible] *l. fin.* Sed arg. contra ʃ. *de iure deli. l. fin. §. sed & legatarij.*

n ¶ *Abstinet.* id est, petit restitui, vt abstineat.

o ¶ *Citentur.* non ergo per g præsentes plures præiudicatur absentibus paucioribus, secundùm quosdam: ʃ. *famil. ercisc. l. coheredibus.*
¶ Sed arg. contra *ff. de pact. l. & fiunt. in fin. & l. maiorem. & l.* [illegible] *& ff. de curato. bonis dan. l. 4.* debent tamen hi omnes vocari saltem ad domum: vt ʃ. *de annu. excep. l. vt perfectius in fin.*

p ¶ *Tres menses.* scilicet h spatium datur ʃ. *de re iud. in authent.* [illegible] *& ʃ. quomodo, & quando iudex* [illegible] *qui semel.*

q ¶ *Discedat.* per restitutionem.

r ¶ *Vbi.* dando curatorem i bonis: vt *ff. de curato. bo. dan. l. j. §. & fin.* Et excipe, nisi quid periit per imbecillitatem k ætatis: vt *ff. de mino. l. ait prætor. §. penult.*

a Præsumitur contra cæteros minor læsus, aliàs non præsumitur.
† decernendi, & ita in [illegible]
* prætori viro clarissimo, in omnibus manuscriptis legitur.
† al. Caiano. al. Gaiano.
b Probandi onus in se quis sponte suscipere potest.
c Appellans iniquitatem sententiæ, à qua appellauit, detegere, & probare debet.
† Florentino.
d Appellans quemadmodum dicatur iniquitatem sententiæ detegere.
e Præsumi non debet in rem suam versum esse, nisi à creditore probetur.
f Differentia inter immiscere se, & adire.

a Filius, qui filius est, non continuò consensisse [illegible] agere volentibus creditores non sufficit probare eum esse filium defuncti, nisi & heredem probauerit: vide quæ scripsi in Gloss. [illegible]
† Sic legitur, si ab hereditate se abstineat.
b Filius ergo heres, vt hic [illegible]
c Filius suus, & necessarius dicitur nomine, non commodo.
d Adeo hereditatem patris, non [illegible] qui eius mortui domum inhabitauit.
e [illegible]
f Vide ad hanc authenticam, Guidonem Papæ [illegible] vbi quærit, an læsio præsumatur in minore adeunte hereditatem, vel in omissione [illegible]
g Vide Gloss. [illegible]
h Vide Gloss. [illegible]
i Adde Gl. [illegible]
k Adde Gloss. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 489-490
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si cùm] Cavt. Tres hereditates erant delatæ: paternam, & duorum matrum: matres hereditates non adiit, sed paternam: fecit se lesam, vult restitui ad tacitè repudiatas, scil. matras, vt abstineat à paterna: an id audiendus, quæritur? Et respond. quod sic.

a ¶ Ami vel. paternus, vel maternus. scil. vel nominatim casus.

b ¶ Te heredem. patre tuo fuerit exheredato aut vel matre.

c ¶ Non adisti. id est, repudiasti, vel anno tacuisti]. quando non petuerit pat. d. j. de dolo et lesio.

d ¶ Successisse. se. quam adisti, & quam modò repudias * iure restitutionis, vt subtilissime ff. de minor. l. ait præter. §. restituere. non convenit iure vt. ff. de repudiis. hereditas. l. ferat.

e ¶ Parentum. id est, eorum.

f ¶ Sed numquid * iure civili, an prætoris? Respond. si ratio est ei delata post hereditatem paternam, iure civili; aut, ¶ prætoris: vt ff. unde liber. l. qui si. nisi in duobus casibus, secundum Iosa. vt ff. de condicio. insitum. l. fin. & unde liberi. l. ferigo.

f ¶ Obtinere. sc. per restitutionem.

a Rescissi ad repudiandam hereditatem nunc petit.

b Patris pro non.

c Abstinere ab hereditate patrona, & aliis agnoscere quæ hæc quæ poſſit.

d Tacitus videtur legere pro.

e ¶ SI VT OMISSAM. sc. lapsa ætate.

h ¶ Hereditatem. de hac creditor l. j.

i ¶ Vel bonorum. de hac creditor l. j.

k ¶ Aliud. de hac creditor l. j. & 4.

l ¶ Acquirat. per restitutionem.

Minores.] Cavt. Si minori sit delata hereditas, & repudiaverit ad eam restitui potest, quæritur? Et respond. quod sic. ad eum solum restituitur, si res suas, quas habuit, amisit: si quæ non habuerit, eas tamen habituros est, si non inconsulte repudiasse.

a Non adire pro repudiare.

m ¶ Non adierint. id est, repudiaverint. & rectius poterit restitui, vt repudiavit ff. de minor. l. ait præter. §. restituere. & hoc se integra: aliis si distracta est hereditas fuerit: subtilitate, denegavit: vt ff. eod. l. quod si minor. §. Scævola. & nisi contra patrem velit iuvenem restituere]. de hac, quæ lib. l. fin. §. vbi autem puerile.

n ¶ Restituendi. & ita non solum in damno,

Si cùm sui tui * testamento te heredem ᵇ reliquissent, hereditates eorum non adisti ᶜ: liberum tibi est repudiata paterna successione ᵈ per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis iure dicis esse munitam) hereditatem parentum * tuorum (licèt antea non adiisti) nunc obtinere ᶠ. PP. III. Non. Februar. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

SI VT OMISSAM ᵉ HEREDITATEM ʰ, vel bonorum ⁱ possessionem, vel quid aliud ᵏ acquirat ˡ.

Tituvvs XXXIX.

Licet ex diversis idem quoque restituitur adquirendi causa, si intra tempora restituere hereditatem non adierit, vel bonorum possessionem non agnoverit: id enim est proprii omittere hereditatem, vel bonorum possessionem: sed & si alio patere hereditatem, vel bonorum possessionem sibi delatam omiserit, adierit vel quid aliud, quamquam de re nihil in constitutionibus sub titulo petitis sit superfluum: sed quod in eis de hereditate, & bonorum possessione, facilè transitur ad legatum, & fideicommissum, vel quid aliud. Cvtac.

Adversus hereditatis, vel bonorum possessionis omissam agnitionem minor potest in integrum restitui. b. d. 1. in prima. Tamen si emancipatus restituitur, debet conferre fratribus quod habuit tempore mortis patris. b. d. 1. in secunda. & sic habebit totum titulum. Bald. Vel sic: *Minor potest restitui, vt adeat hereditatem de iure civili: & etiam vt bonorum possessionem petat de iure prætoris: ad collationem tamen teneatur. b. d. 1. in titulo.* Salvcet.

1. Imp. Gordianvs a. Prota.

Minores viginti quinque annis ad tantum in his, quæ ex bonis propriis amiserunt, verùm etiam si hereditatem sibi delatam non auferint *, posse in integrum restitutionis * † auxilium postulare, iamdudum placuit *. PP. Id. Octobr. Pio, & Pontiano Coss.

1. Imp. Diocletianvs, & Maximianvs aa. & cc. Seruipadi. *

AD bonorũ possessionem * in paternis rebus omissam ᶜ, minores in integrum restitutionis administ beneficio, iampridem placuit ᶠ. Restituti autem decreto ᵍ, bona quæ habuerunt mortis tempore patris ᶠ, debent conferre [fratribus †.] Dat. XVI. Kal. Nou. Siemij CC. Coss.

IN QVIBVS CAVSIS IN INTEGRVM restitutio necessaria non est.

Tituvvs XL.

Antè quidem iam antè varia iuris sunt demonstrata causa in quibus minori non est necessaria restitutio in integrum, quasi ipso iure manere facta, vt si res mobilem vendiderit sine curatore auctoritate. l. 1. tit. 19. vel immobilem sine decreto: l. 2. tit. 19. vel si creditor curatoris fidem sequatur cum principaliter contractus ignorans curatorem esse, & rem agere alienam: l. penult. tit. 24. vel si res iudicata sit contra minorem indefensam: l. penult. tit. 22. vel si minor viginti annis furiosam mentem fecerit contra legem Aliam Sentiam: l. penult. tit. 30. Sed quia refunde alia quadam, de his vsum est propter dubia iuris, in quo quæ prius ita contingerent, ita fieri, si eius non defenderetur vitium non sit minori damnosum: non enim si ab eum non heredem erigitur quasi indigna, quæ maiori reponeretur: l. 1. hoc tit. Item si non interpellantis pertinam debitoris ex contractu bona fidei, vel ex legati, aut fideicommissi causa, ita ex mora fructus, & vsura redderent. Nam & sine interpellatione minori debitor ipso iure ex sola tempore tarda solutione, mediatorium Senati, vsque ad legitimam ætatem: l. cùm verò §. apparet. ff. de fideicom. lib. l. Titia, §. 1. ff. de lega. 2. l. hoc tit. rescindit l. 1.]. de est. empt. Item si rusticus dativus litigante pupilli nomine, qui non sic debuit rem pupilli salutam fore, res contra eum indicata fit: penult. hoc tit. rescindit l. 1.]. de tut. vel cur. qui fat. non ded. Item si in instituendo quærela inofficiosi testamenti minori obtinuerit præscripta quinquennij: l. 2. hoc tit. vel in petendo bonorum possessionem, & quæ ratione ex l. vii. ff. quæ ab obtinuerit præscripta tempora adeunda quam poterit restitui in integrum, quasi præscriptionem relinquat, non quadraginta annorum, quod ante præscriptionem ipso iure non currunt adeundo minores viginti quinque annis: & ab id quinto in hac libro post quidem titulum. Si adeuntis viginti annorum, sed non ortum adeundo præscriptionem longi temporis, quæ tamen minori non restituere obtinet poterit vel l. j.]. quib. non ob. loc. temp. post. minori fitlitur, qui pupillus non esset. Cvtac.

Pœna similis mortis defuncti non habet locum in hereditas minoribus. Bald. Vel sic: *Minor hereditate paterna non privatur, licèt patris mortem non vlciscatur.* Salvcet.

1. Imp. Alexandrea. Mauro.

Minoribus viginti quinque annis (præsertim * qui per tutores, & curatores non defendunt *) non obesse ᶠ, si mortem defuncti parentis non vlciscantur ᵍ, immuneris * diuorum parentum meorum, ac meis rescriptis continetur. V. Idus Maij, Alexandro A. III. & Dione Coss.

Tempus monendi quæritur inofficiosi testamenti, ipso iure non currit sed etiam in lucro seruantur indemnes.

a ¶ Fuerit. vt]. de re. iure. l. fin. &]. de in. iure. restit. m. l. penult. & ff. de minor. l. ait præter. §. hodie?

AD bonorum.] Cavsa tribus, vel duobus fuerit delata possessio bonorum, vnde liberi in bonis patrem, & nunc eum vnus repudiaverit: an ad eum restitui potest, quæritur? Et respond. quod. si ipsi restituerat bona, quæ habuit tempore mortis patris, referret eũ fratribus suis.

b ¶ Ad bonorum possessionem. vnde liberi vel secundũ tabulas, vel contra tabulas: secundũ tabulas, & sciẽs scripsisset eos tabulas, & non fuit scriptus.

c ¶ Omissam. ab emancipata emptrile, vel tacitè.

d ¶ Marcell. vt]. prout.

e ¶ Decreto. sc. prætoris.

f ¶ Patris. vel dolo habere desiisset. excepto quod creditoribus debuerit]. de edic. l. ea domũ. 1. Item hoc accipe secundũ determinationem nouæ legitimi]. de edic. l. fin.

† Te scripsit tamquam heredem, de ratione rem restituendam pollicetur.

* al. Seruipadi.

* al. Seruipadi.

† Dicit in edito tribui, non mutat.

IN QVIBVS CAVSIS restitutio in integrum necessaria non est.

Dixit superè quando restitutio est necessaria, quia est lapsa, & dantur: nunc quando non, quia non est lapsa: in superioribus titulis vsque ad titulum, vbi, & apud quem est necessaria: sed non datur.

Minoribus.] Cavsa. Maior viginti quinque annis si accum patris sui non vindicarit, repellitur à successione paterna. an autem hoc locum habeat in minore, vt ipse repellatur, & omisserit vindicare, quæritur? Et respond. quod non. vnde si propter hoc lapsa fuerit, restitutione non indigit: quia ipso iure tutus est, ne hoc ipsi obiciatur.

a ¶ Prosecutio. id est, maximè.

b ¶ Non defendunt. quia a furiosi non habent. idem & si habeant, & defendantur, vt hic iuvat, & l. ff. curator, vel curator. per totum.

c ¶ Non obesse. id est, non privantur hereditate.

d ¶ Non vlciscantur. sc. accusando interfectorem. non autem debent ipsi interficere interfectorem.

* Minores' dicuntur, maximè cum per tutores, & curatores non defendantur.

* Legendum, non vlciscitur, id est, vt vindicentur quidem. Cvtac.

480/C.IV.K.5-4, 491-492
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Pars non timebantur mortum pa-rentis.

b Vel quia fol-dati auxilium fermel adhibi-dinique tu-mult. esset auxilio, non esset tutor effi-dius. vide Tiraquell. tract. legatum cum ex-cepit effectus. 4. num. 8. adde etiam Gloss. in mutation. in verbo respondere ar-fed de hoc quis-hac re indigna. Romanum fa-gnd. 111. infra. vbi allegat legem, qui cum tutore. ff. de in-libert. l. 1. §. Item. ff. de mu-tuor. Rectio de-bitidi esse po-nolli et l. Pirat. §. vsfuruc. ff. de legat. 3.

† l. Theodor. * Cons. l. vt de confir. vell. Potest mineris, si non appellaverit intra dect dies prae-scripto obi-cere, seu rescis-cindi. l. cusfo-si pupill. vel. in integ. Cyac.

¶ Interpretatio in contrab.*, vel. de fide capitul. Tu-rent. Andrea, legendum, A-mentum non, nunc integra-tio est.

a Restitutio perpetuo esse debet.

* Cons. l. cura-tio. 1. ff. de ad-empt. Vide notata ad eam verba, hereditatis. ff. de hereditib. ff. & fructus ad l. 3. §. fructus. ff. de reg. 3. Interrog. qui stipulatur. l. 1. ex. §. adeodo Gallo Gallo-ipso. PP. AA. ff. Gloss. ipso. 111. ff. 1. ff. A. d. Cyac. Vide Scipio ad l. omnes. Cyac.

† Vide Scipio ad l. 1. de ver. obl. Cyac.

* Adde, de Ba-bitrer. bon. l. omnes. 1. cons. ff. de verbor. obl. Cyac

d Id est, quod minor, et fit argumentum à maiori ad minus: de quo vide Rantar-dum in loco à maiori.

e Mora fiat interpellatio-ne dei, aut horari, nec ciscabitur re-gularitate. Gl. magnifaciet. de contrah. ff. qual. fallit in mano-re, vbi quod debetur, vt pa. Idem iur in credit pro-ffio dicitur de contractib. adde

fossores patrum suorum. vnde iste * communi debent auferri bona vt iudiciis: sed quia sunt minores, ipso iure feruantur illæ fi: vt hic, & l. de his qui vt indign. l. fi. ff. & Limiterius.

¶ Sed quid si postea maior efficiar, putà pell tridum, quàm adiit: an tunc tenetur vlcifci: Respond. non: quia ¶ omne beneficium * debet esse perpetuum: vt in auth. cum filii. quæ dispiritibus. §. Ibid. vers. 95. & T. de diuer. rescript. l. fi. Sic.

A Dolescentia.] Cayus. Filio exheredato, vel pro exhe-rede habito datur querela inofficioſi testamenta intra quinquennium quo elapso repellitur. an autem minori exheredato, & intra quinquennium non agenti eatur tempus quinquennij, quæritur? Et respond. quòd non: vnde restitui non indiget, cùm ipso iure tacitum sua non obstiti sibi quoque obesse debeat.

a ¶ Adolescentia. multò d magis tempus pupillaris ætatis.

b ¶ Solet. hoc de quinquennio dicta quidam l compositionibus fautorum, quasi per luliam tum fuerit nouitur indultum vel. de inofficio. testa. l. si quis in filium. In fin. & l. fi mus §. pen.

¶ Sed certè ind & ante eam per hanc eandem Valerianum compilatorem huius legis vt in ead. vt. contra ma-ioren. 2. Item cœrtè, ff. de in integ. restit. vel d. j. Sedis, vt ibi.

c ¶ Dolentissimus. sc. in Græco.

IN * minorum.] Cayus. Minor rem suam vendidit, & tradidit: fortiti vsque ad annum, vel plus: non en-ro: neque pretium solvit, neque ei vt solueret interpellauit: an ei tenetur, quæritur? Et respond. quòd fic. & hoc in bonæ fidei contractibus locum habet, & in aliis, vt in legato, & fideicommisso: neque habet locum restitutio ad petendum vsuras, cùm ipso iure ad eas teneatur. Nota, quòd ille, qui emit rem à minore, & eam possidet, eo ipso est in mora, & tenetur minori ad vsuras pretij: & illa mora dicitur irregularis, secundum Bald. ibi.

d In minorum. sc. ad eorum vtilitatem.

e ¶ Re ipsa. id est, interpellatione cessante. & hic subiicit, & pro, id est, pro fundo.

¶ Et ad hoc, quod * re ipsa fiat mora in talibus, & similibus, est argum. contra, ff. de leg. 3. l. Titia Seia §. 3. & de adimen. legat. l. 1. §. discendum. & T. de est. temp. l. curabit. & ff. de fideicommiss. lib. 1. cum verò. §. apparet. & ff. de vsur. Limen. & Limen fin. & Limen quidam. §. si cum pupillo. & T. de compen. l. si creditor. & T. de vsur. & fruct. leg. l. 3.

f Ex quo: vt hic pro. id est.

g ¶ Recepto. id est, approbato, prædicto sc. legibus. Vel dic, fall. speciali iure.

n ¶ Receptæ iure. magis auctoritas, versus Græci. Nam iure conuenit mora fit per litis contestationem, aut aliam legitimam interpellationem. Deinde est glossa, id est, approbata prædictis legibus. Recta est altera. Vel dic, sic. Cyac.

h ¶ Moram. est non interpellaverit. Et est mora debitoris vitiatum.

i ¶ Possidentem sc. non fieri, sed fieri punitri.

k ¶ Fideicommissi: quæ quamvis fint fideicti iuris, tamen propter Codex.

que vide Romanum fingul. 1. 3. 6. vbi tradit etiam in pili tenetur morem re ipsa Tiraq. ord. de primo. pia cons. 3. gemit. 2. q. 1. adde d. Limen Stich. vsfuruc de leg. 3.

voluntatem defuncti adimplendam administrantur vsuræ. Sunt & alij effectus mora: de qua mora die plenè, vt diximus ff. de vsur. Limen. de pignerib.

Si tutor.] Cayus. Si tutor, siue tutator legitimus, vel sim inquisitione datus, rem pupilli egerit, vel defenderit, & succubuerit: an pupillo prejudicet, quòd actum est, quò magis fit necessaria in integrum restitutio, quæritur? Et respond. quòd illud, quod per procuratorem tamquam factum est, ipso iure nè valetudine in integrum restitutio non est necessaria. neque enim legitimam administrationem assequatur est tutor non satisdans rem pupilli, &c. vnde non valet quod per eum actum est.

¶ Non cauerat. cùm cauere deberet, sc. rem pupilli salam fore: vt * quia legitimus erat, vel sim inquisitione datus. aliàs satisdare non tenetur: vt Instit. de satisd. tut. §. 1. Et dic, vt ibi no. vt ¶ Non petuit. sc. iure conuenti. sed & pro re, prodesset iure singulariter T. de peun. Limen. n. ¶ Firmitatem. sell. in tui prejudicium: vt hic, & T. de cura. vel curat. qui nè satisd. Lautor. & l. in dubium. & ff. de cura. fur. l. 1. & l. consilio. §. 1. & arg. T. de peun. l. quia adfuit. & ff. de reb. auctor. l. qui negat.

¶ Sed arg. contrà, ff. de offic. praetor. l. Barbarius.

¶ Item nota secundum Iean. quòd non b legitimè ordinatus, pro non ordinato habetur. ff. de re iudi. l. 8. §. fi. §. condemnatum.

o ¶ Quando. id est, quia.

Ancimus.] Cayus. Sæpe futuræ numerationis minor scripsit se decem mutuò à Titio recepisse: & eam non recepisset, intra biennium exceptionem non numeratæ pecuniæ non opposuit: an igitur currat tempus, quæritur. Et respond. quòd non, ipso iure: vnde de cætero extendatur ad omnem exceptionem temporalem, quòd ipso iure minori non currit: sed secundum iura antiqua cucurrisset minoribus, sed restituerentur. & hoc in secunda. In tertia dicit, quòd illa, quæ dicta sunt, vera sint in omni exceptione, præterquam in præscriptione triginta, vel quadraginta annorum. in ista enim currit tempus sed restituitur.

¶ Nota ex ista lege vnam regulam generalem. quòd omnes præscriptiones * quæ olim currebant minoribus, in quibus dabatur restitutio, hodie non currunt ipso iure. Iason.

Arbitro. Huic legi mihi opponitur L. 1. & vlt. T. de iudic. & §. vlt. Nouell. Quoniam non de præscriptione loquuntur, sed de lite triennio ipso iure extincta, vel de hereditate ipso iure amissa. ab non intra annum defuncti voluntatem. Quibus ex causis minores in integrum restitui placet. Frustrà ei opponitur Nouell. 100. quia loquitur de præscriptione non numeratæ dotis: vt scilicet à tempore matrimonij dat minori duodecim annos. incidit enim annus duodecimus in maiorem ætatem, cùm non nisi annorum quatuordecim matrimonium contrahere poterit. Cyac.

p ¶ Non numerata pecunia. quæ ex tempore cauiam habet, secundum quosdam: sed certè ind tempore finitus, sc. biennio: vt T. de non numer. pecu. l. in contractibus. sed aliàs, sc. trium annorum, & decem, & viginti, & triginta, & similes cauiam habent ex tempore: quia finito tempore res confirmatur.

q ¶ Currere. aliàs, currere: & aliàs, non currere. & exponit, id est, non finiui cum tempore currere: sed tempus fiat, vt decimum completa ætate cuiusq. 2. Alij exponunt, id est, non

Q 4 cum

a Tutores, qui tutores tutorum.

† legitime administrationem.

b Legitimè non ordinatus pro non ordinato habetur.

* Hæc lex sumptum, et contra eos ab eorum præscriptionem, in quibus Glossa in cap. ibi non dicit. de præscript.

c Quando præscriptio currit contra pupillum, vide Bal. hum. in auth. praetor. 1. pen. 1. num. 19. in dcis. 3. 3. p.

480/C.IV.K.5-4, 493-494
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

compenere : quod falsum est : imò competit minori, & contra eum:

¶ Item huic contrà, ℑ. *de non numer. pecu. l. si intra. in fin.* vbi currit, & datur restitutio. Sed ibi incipit à prædecessore minoris. 2. Vel solue, vt ibi.

a ¶ *Obstaculum*, putà quia maior fieret interim, vel iurer se non venturum contrà. & sic subuertitur ius: quod esse non debet: vt *Instit. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. penult. & ff. de offic. præsid. l. illicitas. in princip.* 2. Vel petendo restitutionem non proburet. 3. Vel per fas & nefas perderet.

b ¶ *Legis interpretationem*, id est, legem inducentem præscriptionem non numeratæ pecuniæ, interpretatur est Iustinianus, quasi de minoribus non senserit illa lex: & hanc eandem interpretationem extendit ad omnes leges inducentes præscriptiones temporales quasi de minoribus non senserint.

a ¶ *In omnibus casibus*. Vt si minor intra statutum tempus non appellasset: *l. vij. §. vlt. ff. de minor.* Cæterùm Iustinianus hic loquitur de præscriptione iudiciorum ciuilium, non criminalium eorum, quæ vindictam perinde spectant, vt criminalia. Sic non obstat *l. cùm vij. ff. eod.* Cuiac.

c ¶ *Concesserunt*. Secundùm[a] veteres enim leges quandoque currebat præscriptio, ita quòd non restituebatur minoribus ℑ. *ne de sta. defun. l. si mater. & ff. de mino. l. auxilium. in princip.* quæ sunt contrà. Quandoque ipso iure cessat: vt ℑ. *eod. l. adolescentia. & ff. de mino. l. interdum*, vbi erat vtile tempus: & ℑ. *si ma. fact. alien. l. fin. in fin.* Et sunt hæc specialia, quæ sunt contrà, & in his nihil innouatur. Item quandoque currebant, sed restituebantur: & de his hîc dicit, & innouat.

a Præscriptio contra minorem currit & nihilominus restitutionis: quandoque ipso iure cessat, quandoque currit, sed restituitur.

¶ Sed fallit quod dicit hîc: vt ℑ. *de iudi. l. properandum. in fin.* quæ est contrà. & *ff. si sæpius in integr. restit. postu. l. j.* Sed ibi[b] speciale in præscriptionibus, quibus iudicia sopiuntur. sic & aliàs *in authent. de hære. & fal. §. pupillis. coll. j.*

b Præscriptio quibus casibus currat contra minorem.

¶ Item fallit, ℑ. *de temp. in integ. restit. authent. si minor.* quibus casibus currit præscriptio contra minorem.

¶ Item contrà *ff. quibus ex caus. ma. l. si cùm miles*. Sed certè ibi nil de minore dicit.

¶ Item contrà *ff. de mino. l. etiam si.* Sed expone, vt ibi.

¶ Item contrà, *ff. eod. l. Æmilius*. Sed ibi ex persona prædecessoris cœpit præscriptio.

¶ Item contrà, ℑ. *si aduer. vsu. l. j.* Solu. hîc corrigit. Vel dic, vt ibi not.

d ¶ *Restitutionem*. vbi enim competit ordinarium auxilium, non est recurrendum ad extraordinarium.

e ¶ *Eas*. scil. præscriptiones, tam præscriptiones non numeratæ pecuniæ, quàm alias, sc. decem, vel viginti annorum.

β ¶ *Ipso iure non currere*. Verùm licèt ab initio minoribus non currant exceptionum tempora, quæ tamen à defuncto cœperunt, currunt porrò aduersus successores minoris vigintiquinque annis. vij. ℑ. *de non nu. pec.* Cuiac.

f ¶ *Quærere*. vt ℑ. *quando lic. vnicuique sine iudi. l. j. & ℑ. ad Velleia. l. antiqua. §. penult.*

¶ Sed arg. contrà *ff. de autho. tut. l. si tutor.* Sed ibi nil de præscriptione dicit.

¶ Sed quomodo Iustinianus hoc sibi attribuit, cùm etiam ante eum idem consequebantur minores, vt ipso iure seruarentur illæsi: vt ℑ. *si quis igno. rem mi. l. j. in fin. & in l. fin. & ℑ. quibus non ob long. temp. præscrip. l. non est.* Sed expone ibi, non currit, scilicet.

quod emergat obstaculum[a], per quod huiusmodi beneficio minor vti non possit: vel substantia eius subuertatur. Sed humanius est, latiùs eamdem legis interpretationem[b] extendere, in omnibus casibus α, in quibus vetera iura currere quidem temporales præscriptiones aduersus minores concesserunt[c], per in integrum autem restitutionem[d] eis subueniebant, eas[e] ipso iure non currere β. † meliùs etenim intacta * eorum iura seruari, quàm post causam vulneratam remedium quærere[f], videlicet exceptionibus triginta, vel quadraginta † annorum in suo statu[g] remanentibus. Dat. Kalend. Nouembr. Constantinopoli, post Lampadium, & Orestem VV. CC. Coss.

sc. eum effectu: quia currit, sed datur restitutio. 2. Vel fuit illud à compositoribus additum. 3. Vel secundùm Placen. liberat[a] hîc Iustinianus, &[b] non recordabatur de illis legibus.

¶ Item eodem modo quæro, nónne prohibetur alienatio rerum minorum, quæ seruari possunt, etiam mobilium, etiam ante Iustinianum: vt ℑ. *de administ. tuto. l. lex quæ*, ergo vsucapio, & præscriptio: vt *ff. de verbor. signif. l. alienationis.* expresse enim prohibebatur vsucapio:[c] vt *ff. de acquiren. re. do. l. bona fidei.* sed nec in illis, quæ seruari non possunt, habet locum: quia non tamdiu possunt seruari? Respond. secundùm quosdam, hîc in actionibus personalibus loquitur. hoc verò non valet: quia actiones[d] loco immobilium comparantur: vt *ff. de iure delib. l. ait prætor. §. j.* 2. Alij dicunt, hoc tenere, quod hîc dicit, quando retruit venditio, vt ob æs alienum: quod non placet: quia cùm tenent contractus, statim transit dominium, sicque cessat præscriptio: vt *ff. de vsura. l. sequitur. §. tam. & ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum.* 3. Alij dicunt, hoc tenere, quando alienasset prædecessor minoris.

¶ Sed tunc quare daretur restitutio? Dic ergo tu, quòd non[c] valent dicta argumenta, non potest alienari, ergo nec vsucapi, nam fallit: vt *ff. de fun. do. l. si fundum.* Item quia specialiter fuerat prouidendum, & sic non fuerat prouisum: ergo videbatur † neglectum: vt *ff. de iniuriis. l. item apud. §. hoc edictum.* specialiter ergo Iustinianus dicit in hac lege.

a Errare etiam ipse Princeps potest. adde Gl. [illegible]
b Vitium oblivionis parit. Aucthores permut, vide Tiraquell. *conste. 4. de pœna temperanda.*
† concurrere.
* Contor. 2. 2. eum Gloss. superiore, [illegible]
† Vide cap. 9. *tradi. de prescr.* Cuiac.
c Vsucapi non pupilli nō potest. adde Gl. & ibi Cepolam in *l. 2. instit. de vsucap. pro emptore.*
d Immobilibus actiones comparantur.
c Vsucapi interdum potest quod non potest alienari. de quo ide plenissime Cepolam in *l. 2. instit. de vsucapione pro emptore num.* [illegible] adde Gloss. *l.* [illegible] longi temporis præscriptio. adde Gloss. *l.* [illegible]
† Vt dic secundùm locu. de Accu. mino. [illegible] simpliciter prohibitum alienationem, quæ est prouida, eum decrevit [illegible] *de præd. mino.* per totum. Ideòque merito præsidis possit, ideò superiorem argumentationem procedere.
g De notoria vide Grammaticum *decis.* 94.

QVI, ET ADVERSVS QVOS IN integrum restitui non possunt.

Titvlvs XLI.

Hactenus dixit de causis, in quibus minoribus necessaria est restitutio in integrum, vel non, nunc tractare incipit, qui minores, & aduersus quos in integrum restitui non possunt, ac primùm, non temerè in integrum restitui minores, quos cõstat esse attentos, & diligentes patresfamilias, quibúsque verisimile non ætatis infirmitate lapsos, nec quemlibet minorem vtique semper in consilio prætoris, aut præsidis haberi pro minore, ac ne lapsus quidē, vel circumscriptus eo cum parentibus, aut patronis vtriusque sexus gesta restitui aduersus eos, nisi aduersus matres, quæ secundas nuptias contraxerunt ex Nouell. 115. *quid quærámque ex causa restitutio postularetur, videatur quodammodo sugillari pudor & grauari opinio eius, aduersus quem restitutio postularetur, & olim forsitan famosa fuit actio de circumscriptione adolescentium ex lege Lætoria, vt ne propter te, fideiusse tuam capitur, frustrà fuisset: quídque honestius, & melius sit adolescentem æqui bonique consulere damnum, quod fecit, quàm retractare quod cum his personis gessit, in quas etiam fraudis suspicio non cadit. Et in sequentibus titulis plerique alij demonstrantur esse minores, qui in integrum restitui non possunt.* Cuiac.

Vbi minor semiplenè docuit de læsione, recurritur ad verisimilia: sed vbi de læsione constat, verisimilia non attenduntur h. d. & iste casus secundùm Bartol. *est multùm notabilis.* Bald. *Vel sic: Vbi verisimile non est minorem læsum per eius sagacitatem, & industriam in publicis actibus approbatam, restitutio non conceditur, nisi euidenter de læsione plenè probetur.* Saltcet.

1. *Imp.* Alexander A. *Corneliæ.*

IN consilio[h] quidem cognoscentis de restitutione in integrum, esse oportet, num is,

QVI, ET ADVERSVS QVOS IN integrum restitui non possunt.

Suprà dixit, vbi propter causas esset restitutio: nunc propter personas.

IN *consilio,*] Casvs. Si minor in contractu, quem facit dicat se læsum, & velit restitui, aduersarius autem dicat non esse verisimile eum deceptum esse, cùm fuerit sapiens, industriosus, & publicis actibus interfuerit: iudex ista considerare debet: vt sic concedat vel deneget restitutionem in integrum: cùm causa tamen talis non sufficiat, vt propterea non restituatur: sed si appareat eum euidenter esse læsum & circumuentum, restituatur, non obstante exceptione tali. Accvrs.

h ¶ *In consilio*. id est, in arbitrio, siue deliberatione iudicis. Et not. quòd iudex potest iudicare, siue attendere id, quod ei est notum,

¶ Item quare non sic in contractibus ipso iure seruantur illæsi? Respond. quòd certum est hîc deceptum esse: ibi non sic: vt *ff. de lurcinar. l. nam postea. §. si minor.*

g ¶ *In suo statu*. scil. vt currat post pupillarem ætatem, sed restituantur, quia læsi: vt ℑ. *de præscrip. triginta annor. l. sicut. §. penult.* vbi de hoc dicens, & ℑ. *si vt omis. hered. l. j.* in eo, quod ibi dicit, ex propriis bonis amiserunt. & *ff. eod. l. ait prætor. & l. non omnia.* secundùm Ioan. Sed Albericus dicit currere, & non restitui: quia semper incipit contra prædecessorem minoris: arg. ℑ. *si aduer. vend. pignor. l. j.* & secundùm eum idem esset in præscriptione decem, vel viginti annorum, si incipit à prædecessore sed certè ideò sic dicitur in venditione pignoris: quia minor potest conuenire eum, cum quo contraxit prædecessor, id est, creditorem: quia ex pacto defuncti fit alienatio. vnde ibi nisi in subsidium non restituitur: vt *ff. de dolo. l. & elegantur. j. respon. & §. si procuratore.* Accvrs.

480/C.IV.K.5-4, 495-496
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui se minorem annis læsum esse dicit, diligens paterfamilias fuerit, actibusque publicis indultum se docuerit *, vt lapsum eum per ætatem verisimile non sit *. Verùm si causa cognita circumuentus deprehendatur: propter hoc solùm velut præterlatione à solito auxilio remoueri non debet, scilicet quòd vergentibus * patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus * sit, vel propagandæ soboli liberorum educatione * prospexerit. PP. X Kal. Octob. Lupo & Maximo Coss.

Filius contra patrem, & liberti contra patronum propter gestum cum patre vel patrono non potest implerare restitutionem in integrum, tam propter reuerentiam, cum quia lex singis eos non læsit. Balb. Vel sic: *Contra parentes vel patronos non datur restitutio ratione minoris ætatis.* Salyc.

II. *Imp.* Iustinianus A. *Iuuenal P. P.*

Cum apud veteres † dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patronos in querimoniam f deducere possent, quasi non rite in eos versaros: quidam existimabant nullam esse cœra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pondere * naturali E, vel patronali h reuerentia huiusmodi petulantiæ refragante k, nisi vel ex magna causa l, vel aduersus turpem m eorum personam, alij autem personarum quidem vel causæ distinctionem respuendam esse confuerunt: tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cùm minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo * patris vel patroni circumscriptum esse diceret. Sed * vt maneat in omnibus honor parentibus & patrono vel patronæ illibatus atque intactus, sancimus nullo modo p neque aduersus parentes * vtriusque sexus, neque aduersus patronum vel patronam dari restitutionem q, nam personatum reuerentia omnem eis excludit restitutionem r: cùm procul dubio sit † etiam ipsas personas * cauere, ne quid suæ opinioni * contrarium existat. D. Kalend. Septembr. Constant. post consulatum Lampad. & Orestis VV. CC.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT, vel [maior] probatus * fuerit.

TITVLVS XLII.

Et hoc titulo quidem non posse in integrum restitui minores qui iurarunt, vel fuerit, vt sibi pecunia crederetur dolo malo se maiores esse dixerunt & perseuerarunt, vel etiam dolo malo fecerunt se esse minores spatium annorum fuisse impositorum, & falsis probationibus se esse maiores, quia in his multiplex suppler statum, vt ait L. 3. idem non restituuntur, aduersus eos quos deceperunt, & idem dicitur de minoribus quando de mulieribus. L. 5. pen. ff. ad Vell. decepto non decipientibus subuenitur. l. 1. Cod. Cong. E ma. fa. prob. l. 2. hoc tit. nam si minorem dolus abfuit, vt si per errorem aut per fraudem aduersarij maiores probari fuerint, non immerito prohibuit auxilium. l. 1. § 4. hoc tit. Probare autem maiorem & perfectam ætatem Gracchi hoc loco est ostendere vbi secundum vt iuriscons. & probationum signi solet decernere prætoris vel præsidis permittitur admittere testium testarum his qui maiores probari fuerint. Et probatur etiam restitui vel instrumenta l. 1. tit. 44. vbi vel tabulis prestiterunt. l. 1. ff. de extra. l. 1. hoc tit. quæ ibi à Gracis vocantur λόγος καθαρὸς & πιστὸς, quod plerumque conficiuntur à patre natis filijs. A. Apulius. c. Apol. Pater natum sibi filium more extremum professus est, soboli eius partem substantiæ publicæ, partem domo adscriuendam. Sed filium faciunt etiam confessio à matre vel auo. l. etiam. ff. de prob. Probatur etiam ex affectu. d. l. 3. & d. l. 1. C. Greg. l. minor. ff. de min. & ex affectu vt optime meritissimi patris, maximè si parentes de pubertate mariti. Aristoph. τὸν ἐκ τῶν ἐν Δωδώνῃ χαλκῶν αἰτῶν μαντεῖον. Plato Legum XI. vbi ἐν τῷ νόμῳ ἀγόρευε γὰρ ἡμῖν τὸν τῶν ἀρχαίων ἐνοικοῦντα λόγον ἀμφὶ γαμικῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, γενόμενα δὲ ἐκφανῆ μόλις ἐν τοῖς ὕστερον. Quintilianus decl. 279. Pueros nudent filium atque in conspectu iudicum confiteri cogit. Idem in Instit. quæstionem hanc centumuirales esse ait, pubertas annis an habitudine corporis æstimetur, quam desiuit eandem confiteri Iustinianus fedaue controuersia, quæ hac in re erat inter Cassianos & Proculianos, à quo nec abhorret l. 4. § qui ceb. fac. pol. & secundum eam impubes est qui nondum peruenit ad annum XIV. etiam si facies vel alia pars corporis puberem et competat ætatem, & contrà puber qui peruenit ad annum XIV. etiam si ex habitudine eius ætatis non videatur esse. Cuiac.

Cum apud.] Cassv. An filius contra patrem, vel liberius contra patronum restitui posset, inter veteres erat quæstio quidam dicebant non esse dandam, nisi propter metum dominum, vel è esset turpis persona patris vel patroni. alij dicebant non esse dandam, nisi sit facilitate esset deceptus filius, vel liberius minor, & non dolo parentis vel patroni. Iustinianus dicit nulla habita distinctione personæ vel causæ, quasi dicat, vel esset turpis persona patris vel patroni, vel metum dominum vel non, dicit Imperator, vt omnimoda reuerentia parentis vel patroni referretur, vt nulla liberto vel filio minori contra patrem vel patronam detur restitutio: cum verisimile est talis personas non velle committere id propter quod eorum opinio læderetur.

a ¶ *Dicuerit.* i. fecerit dicere. Vel proprie. fit enim contra faciebat, quia dicitur * apparebat *ff. de proba. l. cum de indebito. §. fin. eod. vt qui. ff. ad Maced. l. si quis. ff. de re milit. l. non omne. §. à barbaro.* vt enim dicit Ir. nō actus publica, sed indultria per eos probata excludit à restitutione.

b ¶ *Non sit.* Cum dubitatur an lapsus sit, & sic sunt argumenta probabilia quæ indicantur vt non videatur lapsus: licet possit esse contrarium: vt hic dicit.

¶ Sed oppono, aut hic minor probat se deceptum, & sic restitutio non attendendo sic diligens vel non, aut non, & non datur restitutio vt *T. de in integ. restit. mil. l. minoribus. & ff. de curator. l. nam pupilla. §. fi minor.* Sed respon. neutram predictorum esse, sed simpliciter probatur, forte per vnum casum de lassione: quo casu dicerentur ei iuramentum, nisi * quia alias fuerat diligens, vt hic dicit. & sic loquitur *in principio ipsius l. & T. de rob. cred. l. in bona fide.* 2. Alij dicunt hic loqui in mutuo vbi probat credidisse: vt *T. ff. aduersus cred. l. 3. & ij.* sed vbi agitur contra indulticiatus, non probat, quia pro creditore presumitur. sed prima placet.

c ¶ *Propensius.* quia f deficiebat idoneis aliis minores ad administrationem *T. qui state. lib. 2. l. 9. ff. de mu. & hom. Lex nem. & ff. de decurion. l. generaliter. §. pu. rius.* 1. Vel aliter fuit confirmatio iuratus, quia habebat vt non & v. libertos vt *ff. de minori. l. 4. & 5. in prior.*

d ¶ *Creatus.* supple, fic. e ¶ *Educatione.* id est. in educationis propagatio soboleum. & sic hęc sunt argumenta, licet prima bilia g diligentia: non tamen necessaria secundum Bul. in impedido restitutionem: vt *T. de in integr. restit. mil. l. ij.*

Argumentum alia necessaria, alia probabilia.

f ¶ *Querimoniam.* petendo in integrum restitutionem contra eos. de aliis enim querimonia habes *T. de in iur. vac. l. 3. & ij in fin.*

g ¶ *Naturali.* hoc referetur ad parentes.

h ¶ *Patronali.* hoc referetur ad patronas.

i ¶ *Petulantiæ.* i. superbiæ.

k ¶ *Refragante.* i. contradicente.

l ¶ *Re magna causa.* propter a emotio dominum: vt *ff. de min. l. si ex causa. §. fin. & l. 5. pen.*

m ¶ *Turpem.* hæc ratio non valet: quia b semper sancta & honesta: *hoc vt ff. de obseq. l. 3. & l. liberti. & in auth. de inofficiosis in pr. col. 4.*

n ¶ *Non ex dolo.* quasi eorum fama parcatur: o ¶ *Sed alias quid.* pro *sed.*

p ¶ *Nullo modo* generale est hic: speciale in contractu.

q ¶ *Restitutionem.* vt *arg. ff. de dolo l. non debet. ff. de mi. l. pen. & fin.*

¶ Sed contrà, *T. de dolo l. si superflue.* Solu. ibi de restitutione quę datur iure actionis, hic officio iudicis: vt *ff. de mi. l. quod si minor. §. fin.*

¶ Idem ad idem contrà: *T. de he. que lib. l. fin. §. in corpore autem,* &c Solu. vt ibi.

¶ Item ad idem contrà. *T. si adu. ven. iudicat. l. si eum parte.* Solu. vt ibi. ¶ Item contrà. *supra ff. adu. dona. l. 5.* Sol. vt ibi.

Additio. Pro solutione omnium contrariorum ibius glos. videfacinstum & clarum distinctionem Bar. hic.

r ¶ *Restitutionem.* vt aliis delictum * excludit restitutionem: vt *T. vbi sina. vel ita l. 3.*

Additio. Restitutione quæ sit cognitione prætoriam tertia parte, i. beneficio ætatis: olim tamen non postebatur. *l. 3. §. sed verum, l. 17. §. vlt. ff. de min.* Quid si liberius minor 15. annis capras sit tabulinatur patroni, liberto in fastum offio non deuegabitur, *l. 11. ff. de dolo.* Cuiac.

¶ *In fin. personæ.* scilicet patronorum & parentum. 2. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorem.

s ¶ *Opinioni.* f. ipsius patroni vel parentis, secundum primam expositionem. *Sic ff. de offic. proc. l. 18. Sororum dum. in fin. respon.* 2. Vel dic minorum. q. d. non solum maiorem, & quod dicit *sua,* f. patroni & parentis.

a Magna causa dicuntur quæ excusant de minori contractu.

b Parentum semper sancta & honesta: *hoc vt ff. de obseq. l. 3. & l. liberti. & in auth. de inofficiosis in pr. col. 4.* quasi non tamen semper sint: & aliquibus contingit, quod vitium ex matre accusatio hanc considerat, vt si matrem & superbi liberi, minus malorum hanc esse habentem.

† Quod in omnibus malefactis. l. libere. Nota. 11. R. Cuiac. 195.

c Prima Regium excludit delictum.

SI MINOR SE MAIOREM, &c.

In superiori sic dixit vbi pretere patronum personam, restitutio denegatur. hic propter facilem, quia facilitate se maiorem dixit.

480/C.IV.K.5-4, 497-498
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI cùm.]CAIVS. Aliquis volens contrahere cum minore, perſuaſit ei quòd eſſet maior, oſtendens ei inſtrumentum natiuitatis ſuæ, quo patet vel maior profeſſi eſt tali tempore cum natum fuiſſe: per quod videbatur maior: cui inſtrumento fidem adhibens minor, confeſſus eſt ſe maiorem. cum eo contraxit & legitimè tibi non poſſit reſtituti, quæritur? & reſpon. quòd ſic, ſcilicet ſi eſt intra illa tempora, intra quæ datur reſtitutio in integ. ſi verò exceſſit illa tempora, de omnibus, quæ contraxit intra minorem ætatem, reſtituat peccit. nihilominus non intelligas quod contra confeſſionem, quia ipſo iure tenus eſt.

a ¶ *Profeſſionem.* i. in quibus profeſſus fuerat pater & mater tali tempore ut natum.

b ¶ *Oblatus.* i. ab eo qui voluerat tecum contrahere, vel ab alio.

c ¶ *Probaſti.* i. probatum credidiſti. 2. Vel *dic approbaſti*, vel forte ſubſcripſiſti.

d ¶ *Patet.* vt *L. de in integ. reſti. l. minoribus.*

¶ Sed, nunquid * adultus confeſſionem retinuitur? Reſpond. non, nam b cùm c ſit res non facti: d non proinde dicat: vt *L. de iur. & fac. ignor. L. cum reſtitutione. & ſi de cauſ. f. non fa.* licèt ſit arg. contrà.] *de condic. indeb. L. cl & ſolutio.* 2. Item quia eſt extra iudicio, & indiſcretum: vt *L. de probat. l. cl. de indebito. §. fin.* Probas ergo te decepta in contractu aliquo. & minorè fuiſſe, quia propſamentis e maior non propter confeſſionem, ſed iure communi: vt *L. de in integ. reſti. mil. l. ſi minorem.* Vel dic vt ibi.

SI in, qui.] CAIVS. Minor volens cum aliquo contrahere, qui non aliàs cum minore contrahiſſet, ſi eum minorem ſciuiſſet, fraudulenter mentitus eſt ſe maiorem eſſe, & contraxit. poſtea vult reſtitui dicens ſe minorem fuiſſe tempore contractus: an ſit audiendus, quæritur? & reſp. quòd non: *quia decepta*, &c. ¶ Nu. quòd vbi f eſt dolus ſine malefacium, eſt iuris beneficium: ſecundùm BALD. g

e ¶ *Nam.* i. cùm reſtitui petit.

f ¶ *Mendacio.* i. fraudulento mendacio: quod ſic d h ſciente tantùm: vt *L. de fur. l. falſum. §. ſi non nihil.* ACCVR.

g ¶ *Fallacibus.* vt *l. ad Vell. §. ſin. & l. ad Vell. l. 3. §. hæc verba. & l. ſi decipiendi & arg. L. de aquil. l. hi qui in fin. & l. ſi adiun. de Edil. l. 1. & 3.*

SI alterius.]CAIVS. In prima & ſecunda parte huius l. ſeque ad illum vſq. *ſi ſciens.* dic vt l. 1. 1. *deinde die* ſic: Minor voluit contrahere cum aliquo, iuraut verbo ſe eſſe maiorem. hoc credens, ſcilicet veram eſſe, neque ſuo neque alieno dolo ductus. & ſic non obſtat *L. de manifeſt. l. ſi ea fuiſſe.* & contraxit. vult reſtitui, an ſit audiendus, quæritur? & reſpond. quòd non niſi probet per inſtrumentum natiuitatis ſuæ ſe minorem fuiſſe tempore contractus: & non per teſtes. ex qua ſumes quòd magis creditur mortuus teſti. i. inſtrumento, quàm viuat, vt teſtibus. Si autem corporale præſtiterit iuramentum, petens reſtitui, non audiatur.

h ¶ *Mentir.* ſcilicet 10.

i ¶ *Probare.* minor volebat decipere & eius aduerſarius eum, minor petit reſtitui, verum debetur Videtur quòd non. Scilicet enim k dolus non infertur: & ille non videtur defraudare, &c. vt *ff. de m. cur. l. nemo videtur.* & in hoc eſt melior l condition poſſidentis: vt *ff. de dolo. l. ſi petens dolo fecerit.*

k ¶ *Supplicet.* i. quod deficit in ætate ſupple.

l ¶ *Iuratum eſt.* vt *l. 1. princ.* ¶ Et not. quòd hæc lex vſque ad *§. ſi tamen.* continet ambas ſuperiores. Primam ab illo verb. *quod ſi per iniuriam*, &c. Secundò in principio legis vſque ad verſic. *quod ſi per iniuriam*, &c. tamen non ſuperfluit, cùm in ea aliquid additur. Vel ſecundùm AZO. quòd ab inde *adiur.* &c. ſit tertius caſus ſubdiſtinctus.

¶ Sed contra. hæc reſpon. *ff. de minor. l. minor xxv. an. adiu. §. plenè.* Sed. hi minores notarunt decipere curatores, ſed ſolamnes: & ideò contra curatores agant, & non obtin ſolamnes. ¶ Item ad idem contrà *L. de in integ. reſtit. min. l. de tutela.* Sola. eodem modo. 2. Vel dic, minor ibi non decepit auunculum, cùm ſciens permiſerunt.

¶ Item not. hic malitia *, &c. & ſic probatur: vt *l. de hæ qui vt. ac. imp. l. 3. & l. nis. l. 3. & Iuvenc. dict. 1. mendacium.* verò.

m ¶ *Fallum.* i. factum te eſſe maiorem.

n ¶ *Durabit beneficium.* ſic ergo non poteſt renunciari b beneficio minoris ætatis: vt *mor. ff. de minor. l. ſi Iudex. & Limendum.*

o ¶ *Tunc ſuffic.* cùm te decepit: vt *l. de in integ. reſti. mi. l. ſi minor.*

p ¶ *Per ſacramenti non* corporaliter c, ſed verbo tenus præſtiti, vt ſtatim patet. & dic *ſimili* vſque in fi. quando dolo aduerſarij fuit decepta: vt in ſuperiori reſponſo. *quod ſi per iniuriam & ſecundùm* quæſtio 4. ¶ Et ſic hic reſponſo & ſequenti eſt contrà * *§. de transact. l. ſi ex falſis.* Sed hic non intereſſit dolus aduerſarij tantus & talis vt ibi: quia ibi falſa inſtrumenta produxerat. hic mendacia. 2. Vel ſecundùm AZO. hic fuit iuratus ſui dic fuiſſe decepta: vt differat à præcedenti. & *L. de transf. l. ſub* [illegible] *ſtatum instrumenti.* ſi non excepcio vel replicatio doli eſt de iure communi. Vel ibi in eadem *l. ſi ex falſis.* non fuit corporaliter iuratum: hic ſic, quod non placet. ¶ Item ad idem *contrà L. de legibus & conſtit. l. non dubium.* ſed ibi fuit iuratum ſuper illicito contractu: hic non. imò ſuper qualem affirmione.

q ¶ *Palam.* ſic *in mark. de aquall. de §. quia verò eſt vſq.*

r ¶ *Per teſtium.* Plus ſ ergo creditur ſcripturæ, quàm teſtibus: vt *ff. ſi liber. inge. eſſe di. l. 4. §. qui ſi. & §. qui poſt quinquennium. & ff. de probat. l. cum ſu. & §. de non ſu. pro. l. generaliter. & L. de mand. princ. l. 3. & ¶. arbi. mer. l. fin. in princ.* ¶ Sed contrà ¶. *de fid. inſtrum. Lin contrarium.* Sed hoc caſu ſpeciale: quia t difficile eſt contra memoriam annorum & numerum: vt *ff. de Cur. rebi. l. 1. §. dem.* Diſtingue ergo ſecundùm AZO. an t dicat minor ſe maiorem ad aduerſarij ſuaſionem vtrùm per ſe. Primo caſu ibi non permittitur. & ſic minorem & decepta probatur vt §. 1. 3. etiam ſi iuratio qualitercunque, ſi tamen aduerſarij dolus intermiscetur, vt ſic decepta in contractu non tamen in hoc vt adiscrete ſe maiorem: quia quodlibet ſufficit, ſiue in contractu, ſiue vt ſe maiorem adiuraſt: quia replicabit de dolo ſi ille excipiat quòd adiuraſt ſe maiorem aliàs contrà effet. *ff. de poſt. l. Iuriſpru. §. ſed fraudandi.* vbi datur replicatio etiam maiori dolo commiſſo ab adiuratio

a Malitia vt & prudentia ſupplet ætatem.

* Vide Menochium 2. de arbitr. 2. regula 115.

b Renunciare minor non poteſt beneficio minoris ætatis.

c Iuramentum aliud corporaliter, aliud verbis tenus præſtari.

d Tu dic fictiduum Iuramentum Azo. quem ut ait verum dicit hic Bart. hanc notic. eiusmodi ſicut, ſed habent illudere non intercetur dolus & intercetur, non nihil dolum pertinentem.

e Vide ſupra ad l. 1. ratio de rescind. Cuiac.

f Dolo caſu, beneficium non eſſet.

g Vide l. 1. *ff. de dolo.* *l. ſi quis rogat. l.* h Mendacium de d. Eamque ſcientem. i Interpretatio huius iura non fabricantis.

k Dolus fraudem non infertur.

l Poſſidentis melior eſt conditio.

480/C.IV.K.5-4, 499-500
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

minorem offenderis. huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito nullum tibi superesse auxilium * † perspicui iuris est. Dat. XIII. Kalend. Octob. Sirmij CC. Cos.

Si restitutio est denegata propter autem probatum: ad restitutionem & probandam ætatem minor iterum admittitur. BALD. Vel sic: *Si iudex per errorem calculi pronuntiauit eum qui si diceret minorem, non debere restitui, valet sententia, sed adversus eam datur restitutio h. d. secundum veram litteram.* SALYC.

SI SÆPIVS IN INTEGRVM RESTITVTIO POSTVLETVR.

TITVLVS XLIIII.

Hoc autem titulo ostenditur non posse in integrum restitui minores in ea causa, in qua iam ante petita restitutione in integrum repulsam passi sunt, nisi nouas proferant defensiones, ac res semel vel iudicata temerè retractetur, & hoc est quod Paulus ait: semel integri restitutionem plusquam semel non esse deuocandam. CYIAC.

Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur nisi ad appellandi, vel nisi ex noua causa. h. d. tu titulo. BART. & BALD. Vel sic: *Adversus latam sententiam in causa restitutionis contra minorem, minor non restituitur, nisi ad appellandum.* SALYC.

1. *Imp.* SEVERVS & ANTONIN. A. A. *Romano & alijs.*

SI post [1] sententiã proconsulis contra vos latam [m] desideraßis in integrũ restitui [n], nec obtinuistis [o] frustra rursus, vt ea quæstio in integrũ restitutionis agiretur [p], desideraßis [q] appellare [r] sententiam.] Pone casum in hac l. vt in gloss. præx. Ea qua non. text. qui dicit: *appellare debuisti si quis sententiæ displicebat, quam text. sequens allegans doctores* quod imputet sibi ille qui non appellat. BALD.

¶ *Si post.* Pone sententiam latam adversus minorem petentem fundum: & cum petisset beneficium in integrum restitutionis, & obtinuisset sententiam, deneganda est ei per sententiam. voluerat iterum restitui contra illã sententiam secundum. dixit quod non potest. Vtrum est potestas appellare, & non appellando, restituitur ad appellandum tantum. Eodem modo posset poni casus, si cum deceptus esset in contractu, petisset beneficium in integrum restitutionis, & fuisset ei per sententiam denegatum.

m ¶ *Lata.* super fundo.

n ¶ *Restitui.* ad tuti ad totum in quæstione fundi latam. Vel *posset* intelligi de sententia in integ. restitutionis.

o ¶ *Restitui.* contra sententiam.

p ¶ *Non obtinuistis.* sed denegata fuit.

p ¶ *Agitetur.* Sic dicendum vel non.

q ¶ *Sententia.* quia fuit restitutio denegata.

r ¶ *Appellandi im.* Idem tradunt *l. 7. §. pen. ff. de minor.* præcipiunt tamen longi temporis minoribus non currit. *l. 3. §. quibus non obst. long. temp. præscript.* CYIAC.

s ¶ *Restituendum.* currit ei tempus.

¶ ¶ Sed bodie cũ ex *L. in quib. cas. in integ. restit. non est necess. l. fi.* s. Vel dic vt ibi. Et dic, si nouæ allegentur, ad eosdem casus, alias [t] ad appellandũ tantũm datur restitutio: vt *l. 1. pretor.* ¶ Sed d. [b] quæ sententia ad appellandũ datur restitutio? an à prima, quæ fuit denegata? Respond. causa [b] appellationis alia

[t] De hac differentia vide dictũ primũ.

[b] Restitutio ad totum casum & ad appellandum differentia.

[u] Restitutio ad appellandum adiuncta quam sententiam denegat.

[x] Restitutio petit posset ex causa antiqua.

[y] Restitutio ad totum casum, & ad appellandum tantum. vbi, nouæ causæ prouenerunt aliæ ad appellandum tantum.

[z] Restitutio quæ ad appellandum fit, vnum tantum modo fit: & iterum appellantibus datur denuo.

[a] Appellatio est causa alia ab primo.

[1] Iuramentum interpretatur iudex cuiũ dicendum possit cogere. Alibi, iuriurandum est, *ij. de iurand. in c. cogitare*, vnipersonale ex parte tua *c. iuramentum. 15. iuratores. 16. fin. 17. §. 1. iuri* significat deferre iudicium per ecclesiã. *de iudicio in c. Ratio de iurand. 9. in fin. pen. de iure patron. 10. in fin. pen. de iure patron. 11. iudicium.* quia iuror id dicitur facinoris malit agenti.

[a] Petuerij ad *Rhet. primorum* ait vult.

[b] Iudicatio contraria repugnat, iudicium valet: aliãd. expectũm obtinet, nõ valet. a Scrutiis Iuris ex falsis testibus testimonio compositis non commendi.

[c] Sic restitutio denegata non debet iterum petiri. concor. *c. ad hoc de restit. in integ.* d Interrogatione iterum emendãdi, aliud incertũ non notũ.

e Iudicio Iuris *Super nouo ff. interlocutorio.* f Sententiam interlocutoriã non cognoscit iudex secundus, nisi parte petente.

[d] Restitutio semel denegata ob defectũ professionis, iterum denegari potest. dicitur ñ ob defectũ iustitiæ. h Restitutio petiti posset apud Iucrifiorem prædicto.

[i] Restitui posset nisi ad appellandum.

[m] *Desideraßis.* quod non videtur, vt quod per ipsos patribus prouidentur: vt *ff. de minor. l. 1. §. fin. vers. fin.*

[n] ¶ *Desideraßis.* eadem, vel b successorem eius: vt *ff. de minor. l. 1. in causa. §. in fine.*

[o] ¶ *Prouincia.* eorum quo petebatur restitutio, vel contra aliquam sententiam, vel aliam latam.

[p] ¶ *Opinione.* secundum primum errorem numeri. 2. Vel secundum aliam propter eorum retinere falsorum.

[q] ¶ *Ex probationum. ff. quæ sententiæ sine appel. res. l. 1. §. 3.*

[r] ¶ *Cognouerit.* modo & die prædictæ, fecisset alim.

[s] ¶ *Sequutur.* restituendo i vt ad appellandum: vt *l. 1. pretor.*

SI SÆPIVS IN INTEGRVM restitutio postulatur.

Scilicet ab eodem, & in eodem contradictio.

[1] *Si post sententiam.* Pone casum in hac l. vt in gloss. præx. Ea qua non. text. qui dicit: *appellare debuisti si quis sententiæ displicebat*, quam text. sequens allegans doctores quod imputet sibi ille qui non appellat. BALD.

¶ *Si post.* Pone sententiam latam adversus minorem petentem fundum: & cum petisset beneficium in integrum restitutionis, & obtinuisset sententiam, deneganda est ei per sententiam. voluerat iterum restitui contra illã sententiam secundum. dixit quod non potest. Vtrum est potestas appellare, & non appellando, restituitur ad appellandum tantum. Eodem modo posset poni casus, si cum deceptus esset in contractu, petisset beneficium in integrum restitutionis, & fuisset ei per sententiam denegatum.

m ¶ *Lata.* super fundo.

n ¶ *Restitui.* ad tuti ad totum in quæstione fundi latam. Vel *posset* intelligi de sententia in integ. restitutionis.

o ¶ *Restitui.* contra sententiam.

p ¶ *Non obtinuistis.* sed denegata fuit.

p ¶ *Agitetur.* Sic dicendum vel non.

q ¶ *Sententia.* quia fuit restitutio denegata.

r ¶ *Appellandi im.* Idem tradunt *l. 7. §. pen. ff. de minor.* præcipiunt tamen longi temporis minoribus non currit. *l. 3. §. quibus non obst. long. temp. præscript.* CYIAC.

s ¶ *Restituendum.* currit ei tempus.

¶ ¶ Sed bodie cũ ex *L. in quib. cas. in integ. restit. non est necess. l. fi.* s. Vel dic vt ibi. Et dic, si nouæ allegentur, ad eosdem casus, alias [t] ad appellandũ tantũm datur restitutio: vt *l. 1. pretor.* ¶ Sed d. [b] quæ sententia ad appellandũ datur restitutio? an à prima, quæ fuit denegata? Respond. causa [b] appellationis alia

[t] De hac differentia vide dictũ primũ.

[b] Restitutio ad totum casum & ad appellandum differentia.

[u] Restitutio ad appellandum adiuncta quam sententiam denegat.

[x] Restitutio petit posset ex causa antiqua.

[y] Restitutio ad totum casum, & ad appellandum tantum. vbi, nouæ causæ prouenerunt aliæ ad appellandum tantum.

[z] Restitutio quæ ad appellandum fit, vnum tantum modo fit: & iterum appellantibus datur denuo.

[a] Appellatio est causa alia ab primo.

480/C.IV.K.5-4, 501-502
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

causas in integrum reſtitutionis agant *. PP. V. Kalend. Auguſt. Alex. & II. Marcello Coss.

III. Imp. Philippus A. Aurelio. *

DE HIS QVI VENIAM ÆTATIS IMPETRAVERVNT.

Titvlvs XLIV.

Et præterea hoc ſit, non poſſe in integrum reſtitui minorem, qui à principe veniam ætatis impetraverunt, ut alii l. 3. ff. de minor. vel ex No. Leonis 18. *A magiſtratu veniam ætatis impetraverunt, in hac ſolliciti quæ poſſunt poſt impetratam veniam.* l. 3. §. cic. ff. *ne qui cum eis contrahant principio authoritate circumſcripti videantur* L. hoc tit. *Neque verò impetrata veniam ætatis, id eſt, ſine legitima ætate, & rerum ſuarum administratione, niſi impleverint mares annum XX. & fœmina XVIII. Calorin eſt cauſa, prudentia maiorum, quæ ætas propris nomine à Conſtantino firmata appellatur* l. 1. Cod. Th. eod. *hæc enim perfecta, inſta, legitima ætas poteſt* l. vlt. hoc tit. *ſed ut cognoſcitur, vt & iuſtus ætatis ſit eſſe maior per ſe probata, firmata veniam quam à principe impetraverunt* l. vl. §. *de ſponſ. ſi ſponſus ſint apud proſ. verò, ſi plebei apud praetorem, & omnes in perſonalibus apud proſidet. ſimul ac teſtibus ſi ait maribus eſſe praeditus vt mereantur veniam ætatis. De moribus loquor. Nam fœmina propter pudorem, & verecundiam non cognoſcit prædia in publicum.* vt l. 1. §. de off. diu. iud. l. 2. §. fin autem §. de iur. geog. ad. *ſed ſi eſt ab iſi fœmanam autem probari per procuratorem* l. 2. hoc tit. *Vis autem huius beneficij principalis hæc eſt, vt minor xxv. an. curatione liberetur, & rerum ſuarum administrationem recipiat, & in omnibus per maiorem habeatur* l. 1. §. *de appel.* l. vlt. §. fi ma. fa. al. fa. *fac dic. præterquam ſi prædia velit alienare aut obligare ſine decreto.* l. pen. hoc tit. *quod & in formula veniæ ætatis ſic Caſſiod. excepit, ita vt alienandi rediti vel vendendi prædii conſtituendi ſeruitur authoritas non eſt opinioni præſtare valuimus, utiliter publicam ſedere videamus. Olim videlicet ſi permiſſa erat, & pignoratio etiam ſine decreto. Denique nulla modo* l. vlt. §. fi ma. fac. alie. rat. l. tutores. §. ab eo. ff. de admini. tut. Cujac.

Auctoritas principis nemo debet decipi. Bald. Vel ſic: *Adverſus geſta poſt veniæ ætatis impetratam, & iudici intimatam, minores non reſtituuntur.* Salvc.

V. Imp. Aurelianvs A. Agathocli. *

Eos qui veniam ætatis [a] à principali clemencia impetraverunt *, etiam ſi minus idoneè eam ſuam adminiſtrare videantur, in integrum reſtitutionis auxilio impetrare non poſſe, manifeſtiſſimum eſtne hi qui cum eis contrahunt principali [b] auctoritate circumſcripti eſſe videantur. PP. Kal. Iul. Autoliano A. & Capitolino Coss.

Maſculus probata ætate xx. annorum, fœmina verò xviij. veniam conſequuntur ætatis, per quam tamen immobilia alienare non poſſunt. Bart. *quod non.* Bald. Vel ſic: *A ſolo principe venia ætatis impetratur. Et maſculus debet eſſe maior annis xx. & debet probare ætatem, & morum inſitutam per ſe tantùm apud competentem iudicem, Fœmina verò debet eſſe maior annis xviij. & hoc ſolùm debet probare, nec tegitur per ſe: quæ poteſt etiã per procuratorem; & venia impetrata non ſunt immobilia alienari ſine decreto.* Salvc.

II. Imp. † Constantinvs A. ad Verinum P. P. +

Omnes adolescentes, qui honeſtate morum præditi, paternam frugem [c], vel auorum patrimonia gubernare cupiunt, & ſuper hoc imperiali auxilio indigere [d] cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cùm viceſimi anni metas impleuerint [e]: ita vt poſt impetratam ætatis veniam iidem iſti per ſe [f] principale beneficium [g] allegantes [h], non ſolùm per † ſcripturam annorum numerum probent, ſed etiam teſtibus idoneis adducatis [i], morum ſuorum inſituta, probitatémque animi, & teſtimonium vitæ honeſtioris edoceant [k]. Fœminas quoque quas morum honeſtas [l], mentiſque [m] ſolertia commendat, cùm octauum & decimum [n] annum egreſſæ fuerint, veniam

a Iniuria indeſinit non debere, vnde iniuriſs debet.

b Reſtituendo.

c Progen. ad miniſtrare pro ſolſtentatione.

d Indigere. quia [o] ad miniſtrare poſſunt ad honores aſpirare, nec obſtinere, nec in iudicio agere vel conuenire, & idcò indigere imperiali auxilio concedente eis veniam ætatis.

e Impleuerint. ſcilicet maſculi.

f Per ſe. non per procuratores.

g Beneficium. quo permiſſa eſt ætatis venia.

h Allegantes. apud ſanos iudicem.

i Adducatis. i. adhibita.

k Edoceant. ſic ſe probaſſe coram principe ſecundum P. vt aiunt. † quorum ſu. l. 2. Sed ſecundum Iouen. non neceſſe eſt hoc probare apud Imperatorem, ſed ſufficit ſic allegare: poſtea autem probet coram iudice & ſic intelligo hic, & l. 1. † quorum ſu. l. 1. p. Hoteſtus. quoniam ad corpus.

l Mentis. quæ ad animam, ſeu animam.

m Solertia & decimum. Quare minori † tempore impetrat mulier quam maſculus? Reſp. mala hirba eiuſ cirſicis, & circiis eſt ſabdola mulier & aurea: vt *ſed Prisian.* l. *ſed ſi* qua. *infra.* & hoc

n Iniuria indeſinit non debere, vnde iniuriſs debet.

o Reſtituendo.

p Progen. ad miniſtrare pro ſolſtentatione.

q Indigere. l. 2. §. 1. 19. 1. ad. 2. *Prisi* eſt perſe vtis. qui eſt idem ac conuenire eſſe vendere eſſe conuenire, ſiquidem poſſet ſolſtentare, ſimulatio ad ſpes, ad opera ſerbatur, debere adiere.

d Minor fine curatore non poteſt ad honores promouari, conuenire, nec in iudicio agere vel conuenirri.

† Pro ſcripturam, id eſt, ſi ſuperſtitiones ſcripturam.

e Reſtituendo.

a Ætatis venia à principe impetrata, apud iudicem intimanda.

d Reſtituiper minor adminiſtra venia ætatis intimata iudicemque cum quadrimoniam ſui principis principalis, quadrimoniam ſui principis principalis, & ſuppore eius veniam, nulla ſuppore eius veniam.

b Reſtituit minor vt omnibus probationem repetat, atque ita veniam adminiſtrat.

c Ætatis veniam à principe impetrata, apud iudicem intimanda.

d Reſtituiper minor adminiſtra venia ætatis intimata iudicemque cum quadrimoniam ſui principis principalis, quadrimoniam ſui principis principalis, & ſuppore eius veniam, nulla ſuppore eius veniam.

† Annio.

a Reſtituendo veniam pluribus datur.

e Ætatis veniam à principe impetrata, apud iudicem intimanda.

d Reſtituiper minor adminiſtra venia ætatis intimata iudicemque cum quadrimoniam ſui principis principalis, quadrimoniam ſui principis principalis, & ſuppore eius veniam, nulla ſuppore eius veniam.

480/C.IV.K.5-4, 503-504
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hac ratione non probat morum institutio: quia fœminæ præfiniuntur.

ADDITIO. Tu dic secundùm Bart. hic quòd vera ratio est, quia mulier cùm sit minoris vitæ quàm masculus, citiùs perficitur, & ita contingit in quolibet animali quia quanto res est brevioris vitæ, tanto citiùs perficitur.

a ¶ *Ætatis.* Quare in muliere minus quàm in viro? quia genus ætatissimum est mulierum.

b ¶ *Testibus.* ætatis.

c ¶ *Vel instrumento.* aliud est propter incertitudinem, vbi instrumentum tantùm: vt *§. si mi. famulo. dicit. l. ij. in fi.*

d ¶ *Ab ipsis procuratore.* Nam * qui per se, & per alium: vt *ff. de admini. pup. l. vbi autem §. ipsi. & ff. de procur. l. mari.* ac masculus per se debet tantùm probare: vt *§. proc. fin. & aliis. ff. de iure emphyt. l. fin. & ff. de adver. rel. l. in prin. & l. de proc. l. ij.*

¶ Arg. contrà *ff. famil. erciscun. l. plane. & infra eiusdem per procur. cum sit integr. restitui. agi posse l. ij.*

ADDITIO. Dic hoc esse propter alpectum personæ, qui requiritur hic arg. *inf. de cuba. vel. l. vnica. §. vt autè. & ff. de aedi. & adopt. l. post mortem, qualiter vel.* ¶ Masculus & fœmina in impuberibus venia ætatis triplicitèr differunt.

† Contra. *l. imperatoris de edict. & Glos. in eodem. super verbo minoribus ann. de aedi. & adopt. l. post mortem, qualiter vel.*

* cum.

† al. cum: tantùm probare in illius vel instrumento magis tamen: vt *ff. de admin. dicit. l. ij. in fi.*

a Procurator sive per procuratorem ipsi perficere possunt quod per non ipsos perficiunt, & ab. *ff. eodem.*

ætatis * impetrare sancimus. Sed eas propter pudorem ac verecundiam fœminarum, certui * publico demonstrari non cogimus: sed percepta ætatis venia, annos tantùm ætatis † probare posse testibus [b] quinque vel instrumentis [c] missio procuratore [d] concedimus: vt ipsæ etiam in omnibus negotiis tale ius habeant, quale & mares habere præscriptimus *: ita tamen [e], vt prædia sine decreto non alienent [f]. Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia vrbe commorantes, apud sublimitatem [g] tuam, cæteri verò apud prætorem, in prouinciis autem omnes apud earum rectores de suis moribus & honestate perdocentur. Hi verò qui contra [h] memoratam dispositionem veniam ætatis à principali clementia † impetrauerint, sciant eam nullas vires obtinere. Dat. III. Kalend. Iul. Romæ, Crispo II. & Constantino Caes. II. Coss.

Sicut minor obtenta venia ætatis non potest alienare sine decreto immobilia, ita nec obligare: vt hic. BALD. *vel pignoris vel hypotheca dare.* SALYC.

III. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Menna* P. P.

EOs qui [i] veniam ætatis à principali clementia impetrauerunt vel impetrauerint [k], non solùm alienationem, sed etiam hypothecam minimè posse sine decreti interpositione rerum

† Contra. *l. imperatoris de edict. & Glos. in eodem. super verbo minoribus ann. de aedi. & adopt. l. post mortem, qualiter vel.*

e Decretum requiritur in alienandis rebus minorum immobilium sicut qui minores, sive tutores & curatores alienare volunt. *d. hinc posset esse locum, venia ætatis impetrata.*

e March. 12.

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT. †

TITVLVS XLV.

Lætiuus casus quo non restituuntur in integrum minores, hic est, si quis in minori ætate gesserunt, maiores; facti ratu fecerint, quia per ratihabitionem in integrum restitutioni renuntiare videntur, & nihil interest facto an simpliciter ratum habuerint, vt Paulus ait, 1. Sent. filentio anni vtile iure vsuri, quadriennij continui iure nous. CYIAC.

Ratihabitio tempore competentis, supplet omnem defectum temporis incongrui, BALD. Vel sic: *Ratificatio maioris recentibus contractibus in minori ætate celebratum, & ipsum reddit efficacem & inexpugnabilem.*

Vel sic: *Si maior factus ratificat ea quæ in minori ætate gessit, restitutionem perdit.* SALYC.

I. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Eutychiano.*

EOs qui.] CAYS. Si minor veniam ætatis impetrauerit, & obtinuerit, an ideo ei magis rerum suarum immobilium alienatio sine decreto iudicis concedatur? respond. quòd non: & quantùm ad hoc omnes, qui habent conditio eorum qui impetrauerunt, & eorum qui non impetrauerunt.

i ¶ *Eos qui.* dubitari poterat an venia ætatis impetratio facultatem præstet alienandi etiam ea quæ aliàs minor sine decreto alienare non posset? & dicitur quòd non, imò nec obligandi.

k ¶ *Impetrauerint.* fallitur in postrum.

l ¶ *Immobilium.* secus mobilium: quia tales minores qui veniam impetrauerunt, mobilia poterunt alienare, sed immobilia non. *Infra ¶ Alienationem. l. qualiter: vt §. de prædio mi. l. non licet.* ¶ Sed contrà *§. quando decretum, supra non est l. 4. Sed. hi specialiter decretum interpolat princeps, hic generaliter concessit veniam.* ¶ Item contra *l. de ipsis. & cler. minores. §. capitui.* Sed ibi speciale est.

suarum immobilium [l] facere iubemus, in quarum alienatione [m] vel hypotheca decretum illis necessarium est, qui nec dum veniam ætatis meruerunt vt similis * sit in ea parte conditio minorum omnium, siue petita sit, siue non, ætatis venia. Dat. VIII. Id. April. Decio V. C. Coss.

Verba debent intelligi naturaliter & propriè, non similiter & falsè, vel improprè. h. d. & semper allegatur, & ff. nat. lex malum. BALD. Vel sic: *Vbi fit mentio ætatis legitimæ vel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione, non de accidentali siliicet h. d.* Vel sic: *Si quid debetur ætatis cùm ad legitimam ætatem peruenerit, licèt veniam ætatis impetrauerit, non tamen illud petere poterit.* SALYC.

II. *Idem* A. *ad Senatum.*

SI quis aliquid dari vel fieri voluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionem *, vel si fe absolute dixerit perfectæ ætatis: illam tantummodo ætatem intellectam esse videri volumus, quæ & vigintiquinque annorum curriculis compleuit, non quæ ab imperiali beneficio suppleitur, & præcipuè quidem in substitutionibus † vel restitutionibus ¶ hoc intelligi sancimus: nihilominus tamen * & in aliis, nisi specialiter quisquam addiderit ex venia ætatis velle aliquid procedere. Dat. IX. Kal. April. Lampadio & Orefte VV. CC. Coss.

a Decretum non iubit restitutionem in integrum. *Sic iubet Glos. in l. ex Praetor. §. permittitur. ff. de minorib. & in §. ff. eodem. sicut de prædio minorum, facit Lucius. ff. de minorib. in fi. & Bartolus. l. 1. §. si tutor vel curator qui hoc operatur diffinitum. vt. de dicit. eodem. l. 1. in. l. 1. insiliciam 1.*

b *addit l. ex ea parte. §. in curiam. vide Bart. ff. de operibus alieg.*

* al. cum.

c Quisquis aliquid fieri fecerit. vide in hoc locum Tucci. *dicit. in loco ab Angelopolitano. n. 1. 3. 14. 16.*

d al. posset habuerit, additur eorum.

e Nisum. & tutelam alicui quod fieri deberet.

f Cuibem fundum reparationes omnino id quod tutelam fieri debet, sufficit.

g Vide ad hoc tituloum Iurisdictionem de decreto minorum *Abo ver. g. vbi passim de hoc iurisdictionem. addit hoc titulo l. ij. minor facilè alienatione sine decreto iudicis. d. rem.*

h Contra. id est, sine, vt & illud *: *Qui non est mecum, contra me est. &c.*

* March. 12.

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT.

Cessat etiam restitutio: quia maior facilè ratum habuit, quod minor gessit, hoc dicit hic titulus.

480/C.IV.K.5-4, 505-506
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si inter minores.] Cassivs. Habebat minor cum minore rem communem, sine dolo facta est diuisio. maior factus ratam habebat quod factum erat expresse dicendo, tamen habeo diuisionem, vel tacite, vtpote colendo partem, si erat fundus. an posset restitui si dicit se læsum, quæritur: & respond. quod non, sine in diuisione interuenit scriptura, siue non.

Lucius autem. §. *penult.* 2. Vel dic à vicario principis: vt *supra si aduer. rem iudic. l. aduersus.* 3. Vel dic proprie procuratorem principis, qui inter fiscum & priuatum cognoscit: vt *supr. si aduers. fisc. l. 4.*

h ¶ *Solus.* vel ipse qui iudicauit: vt *ff. de min. l. in causa.* § *final.* & *l. praefecti.* & *l. praeses.* 2. Alij dicunt in eo speciale, vt ipsemet non possit.

Si inter minores quinque & viginti annis vel scriptura interposita, vel sine scriptura facta sine dolo[a] diuisio[b] est, eamque post legitimam[c] ætatem ratam fecerint[*]: manere integram debere conuenit. S. VIII. Kalend. Maij, AA. & Coss.

II. *Idem AA. & CC. Sorini.* †

Qvi post[d] vicesimum quintum annum ætatis ea quæ in minore ætate gesta[e] sunt, rata habuerint, frustra rescissionem[f] eorum postulant. Dat. Idib. Febr. CC. Coss.

a ¶ *Dolo.* si[a] enim dolo inita esset, non posset ratihabitione confirmari etiam post maiorem ætatem, si cum ratam haberet, lateret dolus: vt *ff. de pac. l. cum fratres.* & *ff. de transactio. l. cum Aquiliana.* sed si sciens posset: vt *ff. de iis. seq. l. si quis rationes.* licet quidam contra: vt *ff. sol. matr. l. Aurelio.* §. *Gaius.* Sol. vt ibi.

b ¶ *Diuisio. insti. fami. ercis. l. cum idem.*

c ¶ *Legitimam.* Ergo si alter tantum capax sit, in integrum restitui poterit: qua ex re alteri illa fit iniuria. Cviac.

e ¶ *Ratam fecerint,* expresse[b] verbis, vel aliquid faciendo per quod videbatur habere ratum: vt *ff. rem ratam haberi. l. non solum.* & *J. de condit. indebit. l. indebitum.* & *ff. de lege commissoria. l. penult.* Si autem tacitè habeat ratum, vt tacendo: tunc habet locum. *infra si maior fac. alie. &c. l. j.* & *vlt.*

d *Qui post.* Quod dicit in specie vt *supr. l. proxi.* nunc dicit in genere.

Additio. Coniunge *l. 1.* & *si aduers. fol.* & ex illa huius inscriptio & subscriptio est emendanda. Cviac.

e ¶ *Gesta.* siue à minoribus, siue tutoribus, curatoribus, & facis *supr. si in communi eademque causa. l. j.* & *arg. ff. de pign. act. l. aliena res. in prin.* & *inst. si alie. res pign. data sit. l. si in rem.*

f ¶ *Rescissionem.* [c] nisi fecerit hoc ex consequentia priorìs actus: vt *ff. de minor. l. iij. §. scio.* quæ est contra.

¶ Sed huic l. & solutioni est contra *ff. de libe. cau. l. liberis.* § . sed illud venit, quia in minori ætate præcessit eius delictum. 1. At in illo §. *scio,* non præcessit eius delictum. 2. Præterea ibi participauit precio factus maior: quod si non fecisset, non posset in seruitutem vocari.

a Ratihabitio facta à maiore ignorante negocia in minori ætate gesta per dolum, non confirmat delictum, sicut si sciens dolo gestum confirmaret.

b Ratihabitio fit vel expressè vel tacitè.

a Adde quæ scripsi ad l. penult. inst. commodati.

** Vide Socinum regula Nomen in suo contractu quæ regulariter fundatur.*

VBI, ET APVD QVEM COGNITIO in integrum restitutionis agitanda sit.

Titvlvs XLVI.

Sequitur alia inspectio, vbi, id est, in quo foro, & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitetur. Et placet agitari siue minor eam petat siue maior in foro eius aduersus quem petitur restitutio, secundum regulam qua dictat actorem sequi forum rei, & non tantum pro tribunali apud magistratum urbanum vel prouincialem, sed etiam apud iudicem datum à principe vel à magistratu ordinario specialiter in hanc ipsam rem vel in aliam in quam incidat quæstio restitutionis, ex quo apparet eam in modum contradictionis obijci posse, vel apud eum cui à magistratu mandata sit iurisdictio omnis, vel hæc specialiter: est enim cognitio huiusmodi iurisdictionis & mixti imperij, ideoque mandari cuilibet potest, mandatoque generali comprehenditur. Sed & quibusdam casibus non in foro rei hæc causa agitur, sed in consistorio principis, veluti aduersus liberatorem. l. 10. ff. de mino. *vel aduersus rem iudicatam à procuratore Cæsaris, vel ab eo qui vice sacra iudicat, veluti vicario aut præf. vrbi à iudice dato à principe.* l. 1. hoc tit. l. 9. §. 5. adde. rem iud. l. minor autem. § pen. ff. de minor. *Verum enim verò apud magistratum municipalem hæc cognitio non agitatur, nec enim ei sui iure competit sine mandato præsidis* l. ea quæ ff. ad municip. *neque iudici compromissario, neque arbitro electo communi, vtrique consensu partium, neque arbitro dato à iudice pedaneo habente scilicet notionem tantùm, non iurisdictionem.* l. vlt. *veluti arbitro rationibus excutiendis aut bonis æstimandis aut fideiussoribus probandis.* Cviac.

Contra sententiam delegati vel vicarij vel procuratoris principis, solus princeps restituit. Bald. & Salyc.

I. *Imp.* Antoninvs A. *Seuero.*

Si quid à procuratore[g] meo iudicatum est, id per in integrum restitutioné præsidis sententia non potest rescindi. Princeps enim solus[h] contra sententiam procuratorum suorum in integrum restituere solet. P P. VI. Kalend. Decembr. Læto & Cereali Coss.

Agens ad distractum[*], *tenetur sequi forum rei.* Bald. Vel sic: *In causa restitutionis actor sequitur forum rei.* Salyc.

II. *Impp.* Diocletian. & Maxim. *AA. & CC. Aquilina.*

Qvoniam ea quæ in transactione dati placuerat, te tradidisse[i] proponis: consequens est[k], si de his repetendis per in integrum restitutioné, vel quancunque[l] aliam causam putaueris agendum: eius adire te prouinciæ præsidem, in † qua domicilium habent quos conuenis. Dat. III. Kalend. Septemb. Cap. post tertium Consulatum Lampadij & Orestis[*].

Restitutio in integrum potest peti coram iudicibus ordinarijs, & specialiter delegatis, vel ad vniuersitatem causarum, non coram arbitris, vel iudicibus chartularijs, vel delegatis ab eis. Bald.

III. *Imp.* Ivstinianvs A. *Ioanni P. P.*

Cvm scimus esse dubitatum de restitutionibus quæ in integrum postulantur, siue tantummodo apud iudicem cui aliqua iurisdictio[m] est, examinari eas oportet, siue apud pedaneos[n] iudices: siue eas minores viginti quinque annis petierunt, siue maiores[o], secundum quod anterioribus sanctionibus vel veteris iuris, vel nostris declaratum est[p]: sancimus non solum apud iudices pro tribunali[q] huiusmodi causæ cognitionem pro...

VBI, ET APVD quem cognitio in integrum restitutionis, &c.

Quando causa restitutionis dicit romano in quo foro impetrari debet.

Si quid.] Cassivs. Minor cum maiore causam habuit coram delegato principis, & succubuit: vult restitui contra sententiam, an præses restituere possit, quæritur: & resp. quod non: sed solus princeps. vel dic quod lata sententia à vicario principis, & expone à procuratore, id est, à vicario principis.

g ¶ *A procuratore.* id est, à[d] iudice delegato à principe: vt *ff. eod.*

d Procurator principis pro iudice delegato à principe, vicario & eo qui inter fiscum & priuatum cognoscit.

strationc, etiam si non habeat merum imperium.

n ¶ *Pedaneos.* id est,[e] delegatos à quocunque.

o ¶ *Maiores,* qui æquales sunt in hoc, & in alijs quibusdam: vt *ff. de in integrum rest. mi. l. 3.*

p ¶ *Declaratum est.* scilicet quod maiores debeant restitui.

q ¶ *Pro tribunali.* id[d] est, ordinarij qui habent iurisdictionem cum administratione non tamen sunt simplices magistratus.

Quoniam ea.] Cassivs. Inter minorē Bononiensem, & maiorem Mutin. transactio facta est ad decem, quæ dedit minor nomine illius transactionis. vult restitui. vbi debeat agitari restitut. causa, quæritur: & respond. quod vbi res est quæ petitur, & ita coram Mutinensi, vel vbi reus habet domicilium. Vi v.

i ¶ *Tradidisse.* nisi enim tradidisses, obligatum te aduersarius in tuo foro conuenit.

k ¶ *Consequens est.* iure communi: vt *J. de iurisdi. om. iudic. l. iuris.* & *vbi in rem act. l. actor.*

l ¶ *Quamcunque.* vt[b] quia per calumniam est facta, vel dolum actoris: vt *ff. de condic. indeb. l. in summa. in princip.* 2. Vel ex falsis instrumentis: vt *J. de transf. l. si ex falsis.* 3. Vel etc fuit data quæ sine decreto dari non potest: vt *J. de praed. mi. l. non solum.* & *ff. de reb. eo. l. magis. in princ.*

Cum scimus.] Cassivs. A quibus iudicibus danda esset in integr. restitutio, siue à maiore, siue à minore esset petita, olim dubitabatur. Ratio ergo imperator, vt & ordinarius iudex qui iurisdictioné habet cum administratione, & is delegatus ab ordinario, quem delegatus à principe, est dare posse. & hoc in prima. An autem arbiter qui compromissarius datus est sub pœna, vel delegatus ab eo qui iurisdictionem nō habet cum administratione, restituere possit, quæritur: & respond. quod non. & hoc in secunda. In tertia redit ad primam, dicens quod tantùm his iudicibus de quibus in prima parte facta mentio est, licitum est restitutionem dare, siue fuerit specialiter causa restitutionis delegata: siue vniuersitas causarum, siue aliqua specialiter, & incidit causa restit. putà per reconuentionem.

m ¶ *Iurisdictio.* scilicet ordinaria cum admini-

a Filius & priuatus si litigent, quis erit iudex.

† id. Soror.

b Restitui quibus ex causis aduersus transactionem minor potest.

† hoc est defensio fori competentis. Cum.

** Subscriptio huius leg. quæ est in nonnullis codicibus, falsa est. Cuiac.*

c Pedaneus index dat pro delegato à quocunque.

d Index ordinarius pro iudice cognoscere pro tribunali.

a ¶ Ad

480/C.IV.K.5-4, 507-508
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Administratores.* l. dederint. ACCVRS.
b ¶ *Restituendum.* qui enim per alium. &c. vt *ff. de admi. tut. l. ita autem. §. profiſſe. & l. res tutoris. in fi. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. ſi. in fin.*
c ¶ *Ne quis.* ne, pro non. id eſt, aliquis non.
d ¶ *Compromiſſarius.* eſt poena. ſed licet nõ poſſit pronuntiare restituendum, & de hoc compromiſit forte ſic, quia tunc ipſe non restituit.
e ¶ *Debitores.* ſine poena.
f ¶ *Sententia.* id eſt, confeſſus de quo dicitur *ff. de recept. arbit. l. penult.*
g ¶ *Qui dantur.* i. delegantur.
h ¶ *Qui proprium iuriſdictionem.* Vide ſcripta ad l. 1. *ff. de iuriſd.* CVIAC.
i ¶ *Non habent.* id eſt, non cum adminiſtratione & imperio: et ſunt illi qui à principe imperium vt fiat ordinarijde quibus ſic mentio *ff. de iudic. l. 5. & ff. de iudi. l. rem non notam.*
¶ Sed an hi restituant? Reſpon. non. vt *l. cum Chio. ff. de ver.* Vel dic, proprium, id eſt, ordinariam non habent, ſed delegatam. ¶. Et ſi quereas, quando a poteſt delegare delegatus? Dic quando à principe vel proconſule, vel etiã ab alio lite coram ſe contcſtata: non aliàs: vt *l. de iudic. l. à iudice. & ff. de offic. proco. & leg. l. pen. & ff. de iudi. l. cum praetor.* §. 3. de arg. *ff. de procuratoribus. l. negue.*
i ¶ *Ex.* ſcilicet delegatis.
k ¶ *Ex veteribus.* Notãdũ ſpecialiã, etiam veteri iure. vel, quia quo cauſa cog. b &c. vt *ff. de offic. proco. l. nec quisquam. & vbi. & ff. de reg. iur. l. omnia, quae* ſunt concrã. tamen hic poterat delegari, & erat ſpeciale in ea.
¶ Secundò, quia ſi poterat delegari, ergo videbatur cognoſcere poſſe magiſtratus municipalium? *ff. de off. eius cui mandatum eſt iuriſd. l. 3. §. 3.* quod lex vetat: vt *ff. ad municip. l. ea quae. §. 3.* quę eſt ſimiliter concrã. Sed. non omnia quae delegabantur, competebant iure magiſtratuum: vt hoc exemplo, & alio, ſcilicet quando contingit praeſidem abeſſe: vt *ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdictio. l. 3. §.* Vel dic, poterat delegari non cuilibet, ſed magiſtratui municipali: vt ratio datur: *ff. de tut. & cu. da. ab hos. l. nec mandatum. & Inſtit. de atili. tut. §. pen.* & ideo non ſequitur quod competeret iure magiſtratus: ſicque erat minui imperij, vt ratio datur: vt *ff. de tutel. l. mutio. §. tutorem.* Hodie dici poteſt quod c iure magiſtratus competentem indiſtinctè poſſe delegari tuicunque etiamnon *hic. & d. l. de offic. eius cui man. eſt iuriſdictio. l. 3. §. 3.* & ſic corrigitur lex illa *ff. ad munic. l. ea quae §. 3.*
l ¶ *Dari.* id eſt, delegari.
m ¶ *Incidente.* l. vt generaliter in vno loco facta cauſarum commiſſionem: *ff. de offic. praefect. vr. l. 1. §. initio. 2.* Vel in vna cauſa. & hoc ſic incidentem: vt *l. de vrbi. iudi. l. 3.*

* el. *Augustalis.* vide Alciatum *de Pseudon. 1.*

* Sic in omnibus. & certius quidem legitur *Iudicum* (pro *iuris-dictione*).

† al. *non habendum*, id eſt.

a Delegatur quando poteſt delegari.

b Quo iudicio adhuc coepit delegari non poſſit.

c Reſtitutio in integrũ locũ comprehendit iure magiſtratus.

d Delegatur ad vnam cauſam, videtur etiam delegatus ad quamlibet illi incidentem, vnde in incidentibus non eſt neceſſaria obtentio ſpecialis.

DE REPVTATIONIBVS, ID EST, COMputationibus contra minores, qui restituuntur, faciendis. *Et de quod dicit apud quem iudicem petatur restitutio, nam qualiter.*

paoni, ſed etiam apud eos iudices quos auguſtalis * dederit † maieſtas, aut noſtrae reipublicae adminiſtratores * vel in hac regia vrbe, vel in prouinciis: vt videtur ipſe qui iudicem deſtinauerit, vtpote pro tribunali cognoſcens in integrum dare reſtitutionem b, & cauſas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit cauſarũ examinatio. Sed ne quis c ita effusè intellectum noſtrae conſtitutionis audeat * eſſe trahendum †, vt etiam apud cõpromiſſarios d iudices, vel arbitros e ex communi ſententia f electos, vel apud eos qui dãtur g à iudicibus qui proprium iuriſdictionem h non habent b, ſed iãtummodo iudicandi facultatem, putet huiuſmodi extẽdi functionemhos tantùm generaliter volumus tales cauſas dirimere, qui vel certè adminiſtrationi, cui & iuriſdictio adhaeret †, praepoſiti ſunt vel ab his fuerint dati: & multo magis ſi à noſtra maieſtate delegata eis i ſit cauſarum audientia *. Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur: & hoc addendum eſſe cenſemus, vt his tantùm quos ſupra enumeraũimus †, liceat de in integrũ reſtitutione diſceptare, ſine hoc ſpecialiter eis fuerit mandatũ quod & veteribus k non fuerat incognitum, vel ſi generaliter * dati l ſunt iudices: vel in aliis ſpecibus incideric m † quaeſtio reſtitutionis. Dat III. Kalen. Septemb. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis, VV. CC.

DE REPVTATIONIBVS QVAE FIVNT in iudicio in integrum reſtitutionis.

TITVLVS XLVII.

Reſpitur alia iuſtitia de reputationibus, id eſt, de his quae adoleſcẽtes petenti reſtitutionem in integrum impartitur, vt ea vel reddat vel compenſet: acceptã gratia, ſi reſtituatur adoeſſue venditionem & traditionem fundi deſidere vtili fruitus ſibi reſtituat quos emptor praecepit, eos fructibus compenſare debet vſuras, vel pretiũ reddere cum vſuris & ſumptus mutuati fundi. Et ſimiliter reſtituatur adoeſſue emptori, recipit pretium cum vſuris, & fundum reſtituit cum fructibus. Et reſtituatur adoeſſue transactionem, reddit quod accepit ex cauſa transactionis, & viciſſim et reddatur quod dedit cum acceſſionibus & omni cauſa. Item reſtituatur abſtinendi gratia reddit id omne quod ex hereditate percepit, aut dolo malo fecit quo minus percipere poſſet. Et eadem ratione vt ſic in maiorem expromiſſionem ex S. C. Vellejano reſtituere minore adoeſſue expromiſſionem pati cum nonanda obligationem gratia intercedit pro alio, creditori reſtituitur retro alio in veterem debitorem. Omnia reſtituta in integrum eſt retrorſum, aut indiquiſſimo, ſi ex vno tantùm latere reſtituat rem. Semper accipit cauſam l. penult. Tit. 19. CVIAC.

Reſtitutio concaſſa minori, omnia in priſtinum ſtatum redimegrat tam pro minore, quam contra eum: & extendit etiam obſtitum ſuum ad tertiam perſonam. BALD. Vel ſic: *Reſtitutio in integrum reſtituit omnia in priſtinum ſtatum etiam contra tertium.* SALYC.

1. Imp. ANTONINVS A. Tertiano.

QVi reſtituitur † in integrum, ſicut in damno * morari nõ debet, ita nec in lucro *: & ideo quãquid ad eum † peruenit vel ex empitione, vel ex venditione, vel ex alio contractu, hoc debet reſtituere ¶. Sed & ſi intercedor minor viginti quinque annis interuenerit *, in veterem debitorem debet reſtitui * actio §.

Vel dic, quod ibi creditor donauit debitori ſi daret intercedõem: nec de cætero voluitur habere cum obligatam. Vade pro pupillum ſaltem naturaliter obligatum liberatur: ſed ſecus in ſeruo, vt ibi dicit, qui nec naturaliter tenetur intercedendo: vt *ff. de fideiuſſ. l. ſed & ſi ſerui. §. dominus. 4.* Vel dic certiũ ibi minor fuit ciuiliter * & naturaliter obligatus: quia eum tutore vel curatore: & ideo reſtituitur: quam & eius adueſtarius ſimiliter contra ſuam debitorem: niſi dolo creditoris inductus ſit minor: vt *ff. de fideiuſſ. l. ſi Titius. in fi.* ibi, naturaliter tantùm. quia ſine tutore vel curatore. vade reſtitutione non indiget, cũm conuairi non poſſit: ſicque neque aduerſarius eius reſtituitur: & ſic quando contra naturalem obligationem reſtituitur minor, quod ſit quandoque: vt *ff. de neg. geſt. Lig. §. pupillus. & ſuprà ff. adnot. ſolut. l. 4.* tunc actio ſua obligatio reſtituteretur in veterem debitorem.

a ¶ *Reſtitui actio.* Quae reſtitutio dicitur reſtis & reſciſſoria, quia reſciſſa, minoris intercẽtione durat, niſi dolo creditoris minor expromiſcitur, *l. 48. ff. de fideiuſſ.* CVIAC.

a ¶ *Ita*

* Auguſtalis.

† Iuriſdictio ordinaria & continuata. habuerat, erriſtinio, & ſic ſimpro iuriſdictionis ſimilitudinem retinuit ſunt.

* Delegatur principio ad audiendum, videtur etiam delegatus ad definiendum.

† al. *numerandum.*

a Reſtituitur minor in lucro mutuari quatenus non nocet. dotem.

* Generale mandatum. Iudicio, ad petendum in integrum reſtitutionem ſuperiori ſuadentis v. k. c. Iudicium, cuius de quo vide Romanum *Imperium* 1. 25. † al. *mendum* tamen.

b Reſtituto minore, an & quando non reſtituatur ex iuſu adoeſſue.

c Reſtituitur minor continuato ad vnguem, hoc eſt, ab ea impetrare poteſt diderdere, ſin poteſt petuerit, poſt impetrata reſtitutionem, ut ea in ea proponendo perſuaſuere.

† Cuiac. cum BALD. ver. 1. in *Ex. cum iuiſd. d. cuiu de ſo. Pitin integrũ.*

d Videtur tenetur ipſe iure ciu. eſt. Imo restituere. Cla. *l. 1. ff. ex fideiuſſ.* & ibi dant.

e Pupillus poteſt ciuiliter & naturaliter obligari.

480/C.IV.K.5-4, 509-510
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sed & cùm minor adiit hereditatem, & restituit: mox quidquid ad eum ex hereditate peruenit *, debet præstare. verùm & si quid dolo b cuius fatum est, hoc eum præstare conuenit. Sine die & consule.

ETIAM PER PROCVRATOREM CAVSAM in integrum restitutionis agi posse.

TITVLVS. XLVIII.

Etiam hoc iudicii in hoc tractatu quæsiuit dignum esse an per procuratorem agi posse causa restitutionis in integrum, præsertim quid in hoc iudicio aliud probari conuenit, quæ plerumque probatur ex officio, & quod maxime per se significant nomina causæ, aut rationes formam ac modum probationum probant. Sed vtilitatis causa receptum est, vt etiam per procuratorem agatur restitutionis in integrum, cui scilicet id ipsum nominatim mandatum sit, patrem & per cognatum vel affinem, cui id mandatum non sit, sicut alio adiutore, si non ab ipso minore petere & agere prohibitus sit. l. Pap. §. illud l. patri ff. de minor. CYIAC.

Restitutio in integrum potest peti per procuratorem ad hoc specialem mandatum habentem. SALVC.

1. Imp. ALEXAND. A. *Licinia.*†

Ausam in integrũ restitutionis, si qua competit, etiam per procuratorẽ agi posse placet. Dat. XIII. Kal. Oct. Pomp. & Peligno Coss.

IN INTEGRVM RESTITVTIONE postulata ne quid noui fiat.

TITVLVS XLIX.

Quod appellatis maioribus profuit, hoc minores consequuntur adeo sententiæ beneficio restitutionis si nolint appellare. l. praeter. ff. de minor. & adeo *ipse ipsis quamquam ad quæ maioribus nullum posse auxilium. At sine appellantibus maiores aut minores, sua posteriore minores restituentur, modis tamen, nihil deintegrarum, sed omnia manent in integro quoad de appellationis vel restitutionis causa pronunciatũ sit: & hæc lex desinit tractare de minoribus qui capiti* 4. tit. 11. *Sequuntur causæ ex quibus nonnunquam restituuntur etiam maiores.* 25. an. CYIAC.

Pendente causa restitutionis in integrum, nihil est innouandum. BALD. & SALVC.

1. Imp. GORDIANVS A. *Secundino militi.*

POstulata c in integrum restitutione *, omnia f in suo statu esse debere & donec res finiatur, perspicui iuris est: idque curabit is ad cuius partes ea res pertinet. P P. XI I. Kalend. Iul. Gordiano A. & Asiola Coss.

DE RESTITVTIONIBVS MILITVM, ET eorum qui reipublicæ causa absunt *.

TITVLVS L.

Minores 25. an. & heredes ex persona eorũ militantũ in integrum, si ob officia in militia accepta in captiuo vel prædabile, vel fluctuio, vel quæ alia ratione absunt Reip. causa fine dolo mali, incertis rei eorũ vsucapta sint, aut tempore à creditoribus aut tempore amissa adhuc quæ eis competant, vel etiam tempore amissa bonorum possessio heredis eorũ restituantur posquã deferunt absq; intra annum vtilem, & hodie intra quadriennium continuum, restituta vsucaptione, tendentiam bonorum, deliberatione pignorum, præscriptione temporis, restituitque dominis rerum, restituta bona possessione, restituit deliberatione. CYIAC.

Absens lapsus circa bonorum possessionem per absentiam probabilem & necessariam, transmittit beneficium restitutionis ad heredem. h. d. hac lex multum nat. BALD. Vel sic: *Si miles absens causa reipublicæ, non petit bonorum possessionem intra tempus legitimum, & postea decessit, heres eius ex persona defuncti intra annum vtilem potest petere se restitui.* SALVC.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Chilonis.*

SI Valerianus Centurio h cohortis duodecimæ Alpinorum ante vica decessit †, quàm [bonorum] possessionem acciperet i: hæres eius ex persona defuncti k restitutionis auxilium intra annum vtilem ita rectè implorabit, si Valerianus post exactos l dies, quibus bonorum possessio defertur, in militia defunctus est. PP. Kalend. Nouemb. Laterano & Rufino Coss.

---

a ¶ *Peruenit.* vnde locupletior fit: vt *ff. ea. l. ait prætor. §. penult.*

b ¶ *Dolo.* hæc enim sola pœna: * eam locupletiorem esse: & dolo fecisse quo minus fit: vt *hic, & ff. de qui fideiu. l. 1. §. ea in pupillam.*

ETIAM PER procuratorem, &c.

Dixit l. quando minor per se potest restitui, vel per curatorem vel curatorem: nunc quando per procuratorem.

C *Ausam.*] CASVS. Vtrum minor per procuratorem posse petere in integ. restitutionem quæritur? & resp. quod sic.

c ¶ *Per procuratorem.* vt l. *si tutor vel curator. l. ult. dic.* legitimè * ordinatorem? *l. de procurat. Eam idem minor, & Leuiqui.* quod habent speciale mandatum: vt *ff. de minoribus. l. illud §. si tutor, sic & ff. de proc. l. Pomp. in pria.* d ¶ Item arg. contrà l. *de his qui vt. a tut. Imp. l.* Sed patet iniuria filio petit restitutionem, quia in eius veritate periculũ, quia de peculio conuenitur: vt *ff. de min. l. patri. in fin.* quod dic vt ibi no. ACCVRS.

IN INTEGRVM restitutione postulata, ne quid noui fiat.

Subaudiuntur quidem, causa mutandi iudicij.

POstulata. C CASVS. Mihi minor vendidit, petit restitui: pétit iudicio restitutionis in integrum, illius rei super qua petitur restitutio, alienatio facti ne deperet: & ne alienetur, curabit iudex. VIVIAN.

d ¶ *Postulata.* sed non concessa hic, nec denegata.

e ¶ *Rescissione.* sententia lata contra minorem eaque non debet, nisi antè cognoscatur, vtrum debeat restitui.

f ¶ *Omnia.* & ita etiam quo ad reliqua.

g ¶ *Dolo.* quo casu erant ante id iudicium quod de restitutione agitum est: vt nec fiat alienatio rei super qua petitur restitutio: nec sententia maneat executioni: vt *ff. ni. ac. ap. pon. l. 1. & l. de appel. l. ſ. p.* & si locupletior erat minor tempore litis contestatæ: potest desinere esse locupletior tempore sententiæ, nihilominus hæc creditori tenetur: vt *ff. end. l. si minor. xxv. anno filio fa. mil.* & tamen sufficit eũ locupletiorem inuenirí tempore sententiæ licet tempore iudicij nõ erat locupletior: vt *ff. de peri. here. l. si a domino vel à patre. §. qui tempore. & §. penult.*

DE RESTITVTIONIBVS MILITVM, & eorum qui reipublicæ causa absunt.

Non solum minores vt ff. sed etiam maiores infra ea causa inuenitur, quorum principaliter suæ causa reipublicæ absentia, & militia: & idem de his promittit.

S *Valerianus.*] CASVS. Militi existenti in militia, delata erat possessio bonorum in bonis patris vnde liberi, vel in bonis agnati vel cognati. decessit in militia, elapso tempore quod datur ad petendũ bonorũ possid est, vnius anni, & erat patri qui decessit vel cetti dierũ, & erat de agnatis & cognatis qui concessa in fata: an hæres eius ex persona ipsius intra annum vtilem possit implorare in integrum restitũ ad bo. pos. petendam, quæritur? & resp. quod ũ decessit miles post repus elapsum ad pet. bo. poss. debitus ei tunc quod competebat defuncto. hæm est si ante dies finitos decessit & dic post exactos dies, scilicet nouem! ¶ Nota ex hac l. hic quid & qui in absentia est ipsius, eo quod non petiit bonorũ pos. in termino legali, & ipse viuit, potest petere restitutionem in integ. Si verò decedit, tam ad hæredẽ transmittit. BALD.

h ¶ *Centurio.* miles qui centum præerat militibus in Alpibus existẽtibus causa reipublicæ. & cum forte duodecim esset cohortes, hæc erat duodecima.

i ¶ *Acciperet.* l. alienius cognati vel agnati, vel superantis, vel infeciti.

k ¶ *Ex persona defuncti,* vt *ff. de in integ. restit. l. non solum.*

l ¶ *Post exactos.* Id est, finitos, qui fuit annus.

m ¶ Valerianus est de absentibus vel defendentibus: aliis centum dies vt *Institu. de bono. poss. §. liberis.* Vel idem dicit post exactos, quia si prius decessisset, id repus quod superesset ad hæredem transmitteret secundũ quosdam: vt *l. ſ. §. d. ex persona,* quod non placet, cùm non possit bonorum b possessio

* Hic versus principaliter probatur restitutio. cum enim requiritur speciale mandatum per iura *l. si tutor, sic & ff. de proc. l. Pomp. in pria.* c ¶ Item arg. contrà l. *de his qui vt. a tut. Imp. l.* Sed patet iniuria filio petit restitutionẽ, quia in eius veritate periculũ, quia de peculio conuenitur: vt *ff. de min. l. patri. in fin.* quod dic vt ibi no. ACCVRS.

d In integrum restitutio postulata, inquit conuenient Gratian. Gui. de Pape *Sententiæ* 259. addit. *Infiniten. causa de in integr. restitu. Gloss. de verbo, postulata.*

* Hic versus principaliter probatur restitutio. cum enim requiritur speciale mandatum per iura *l. si tutor, sic & ff. de proc. l. Pomp. in pria.* c ¶ Item arg. contrà l. *de his qui vt. a tut. Imp. l.* Sed patet iniuria filio petit restitutionẽ, quia in eius veritate periculũ, quia de peculio conuenitur: vt *ff. de min. l. patri. in fin.* quod dic vt ibi no. ACCVRS.

* *absentiam.*

* Hic versus probatur hodie non minus, quam olim. Innocentius, *Iudex agnitione.*

f *Consequi.*

b Bonorum possessio non petita, vel hæreditas non transmittitur.

480/C.IV.K.5-4, 511-512
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

possessio ad heredem transmitti non potest : vt ff. de bon. possess. l. iij. §. acquirere. in fin. §. sicut * nec hereditas non adita: vt J. de iure delib. l. quoniam. Itē alia ratione non placet, quòd si scias decessisse ante dies exactos, vel pòst : quia coparetur dicitur in lege: quod idem est, vt restitutio detur ex persona defuncti, licèt intra dies decesserit, vt in obstacio. ff. de acquiren. here. l. Pàdemine §. j. quare hic dic, maximè si pòst. s. Vel dic, si antè, datur ex æquitate, non de rigore, si pòst, etiam de rigore datur restitutio. J. Vel secundùm Io. si antè, non datur sc. totius temporis: quia id, quod in præsentia heredis cucurrisset, cum effectu computaretur: & sic ex persona defuncti habet, quod ex sua habere non posset.

¶ Item quomodo [b] tempora bonorum possessionis, cùm sint vtilia: vt Insti. de bono. possess. §. fin. currit absenti? Respond. secundùm P. olim erant hæc omnia tempora continua: vt d. §. fin. Inst. de bono. possess. quod non placet: vt ff. quis ord. in bon. possess. ser. l. j. §. dies. s. Sed tu dic, quòd currunt, quantumcunque absens sit, cùm potuerit habere procuratorem, quem non habuit militia impeditus: vt ff. de diuer. præscript. l. j. ideò restituitur, vt hic, secùs si [c] fuisset negligens in constituendo procuratorem, quia tunc non restituitur: ff. ex quibus cau. ma. l. non solùm. & ff. de in integ. restit. l. fin. Item aliud est in absente necessaria causa tantùm, vt quia relegatus, qui non restituitur: vt ff. de min. l. Papinianus. Alij dicūt, vt Azo, quòd hic de proximo erat absens, vnde currunt, secùs si de longinquo, nec habuit procuratorem, quia tunc non currunt: vt d. l. j. de diuer. & tem. præscript. l. j.

¶ Item opponitur : Nónne si fuisset præsens, & tacuisset, curris ei tempus, & non restitueretur? Idem ergo si fuisset absens: vt ff. ex quib. cau. ma. l. is qui reip. §. Respond. præsumo eum petisse [d] bonorum possessionem, si præsens fuisset, vt ff. si mulier ventris no. l. j. in fin.

Si quid.] C A S V S. Reipublicæ causa sine dolo malo aberas, interim res tua aut vsucapta est triennio, vel præscripta decem, vel viginti annorum spatio: vel actionem temporalem, putà redhibitoriam, vel quanto minoris, quam contra aliquem habebas, amisisti: an intra annum à tempore reuersionis vtilem restitui possis, quæritur? Et respond. quòd sic.

a ¶ *Si quid.* sc. corporale.
b ¶ *Absentes.* sine [e] dolo, & necessitate: vt ff. ex quib. cau. ma. l. & qui data.
c ¶ *Diminutum.* id [f] est, vsucaptum, vel præscriptum: vt ff. de peti. here. l. deperditum.
d ¶ *Qua.* id est, aliqua redhibitoria, vel quanto minoris liberatus prætens.
e ¶ *Perpetua.* id est, generali iurisdictione prætoris: [g] vt ff. ex quib. cau. ma. l. j. §. si & Insti. de satisd. tut. in princip. Annua [h] enim erat prætoris iurisdictio: vt Insti. de perpe. & temp. act. in princip. & facit ff. de dolo. l. non possunt. & ff. ex quib. cau. ma. l. Iulianus.

Quod tempore.] C A S V S. Rem meam possedisti primo anno, & secundo, me præsente, vsurpare eam inchoasti: tertio anno abfui causa Reipublicæ: si in absentia mea, vel intra modicum tempus post reuersionem meam, quia pro absentia computatur: vt ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. vlt. vsucapionem compleuisti: & volo restitui ad rem, sublato tempore absentiæ, perinde quasi non cucurrisset, an possim, quæritur? Et respond. quòd sic intra annum vtilem, eoque elapso, si negligens sum, non ero audiendus: sed ius eaum integrum restituetur tibi. Et quod dicit, *modij temporis*, dic quod erat inter primam præsentiam, & illud tempus, quo reuersus sum post vsucapionem completam. Item potes ponere in præscriptione decennij, habita computatione præsentiæ, & absentiæ: secundùm quod dictum est. & hoc secundùm Mar.

An absentem præscriptam restituitur absens Reipublicæ causa. S A L Y C E T.

II. *Imp.* A L E X A N D. A. *Petronio Centurioni.*

SI quid [a] de bonis eorum, qui Reipublicæ causa absentes [b] sunt, diminutum [c] est, actionéve, qua [d] competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua [e] iurisdictione intra annum vtilem permittitur. PP. XIII. Kalend. Nouembr. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Si vsucapio fuit inchoata in præsentia, & in absentia consummata: reuerso datur annus vtilis, intra quem possit petere tempus absentia de medio submoueri ad rem vindicandam: quo elapso, non auditur vlterius. h. d.

III. *Idem A. Flauio* [†] *Aristodemo militi.*

QVod tempore [f] militiæ de bonis alicuius [g] possessum [h] ab aliquo [i] est, posteaquam is Reipublicæ causa abesse desijt, intra annum vtilem amota præscriptione temporis [k] medij [*], possessionem vindicare permissum est: vltra [l] autem ius possessoris lædere contra eum [m] institutum non oportet. PP. Non. Ianu. Maximo II. & Æliano Coss.

Absentes causa Reipublicæ patiuntur primum decretum, sed secundum decretum non patiuntur. h. d. B A L D. *Vel sic: Contra absentem Reipublica causa fit missio, non venditio.* S A L Y C E T.

IIII. *Imp.* G O R D I A N. A. *Mestriano* [†].

IGnorare [n] non debes eorum, qui Reipublicæ causa sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur [o], bona tantùm possideri [p]: venditionem autem in id tempus differri, quo Reipublicæ causa abesse desierint. Dat. XII. Kalend. Ianuar. Gordiano A. & Auiola Coss.

Præscriptio quadriennij non currit absentibus causa Reipublicæ, nec similibus. B A L D. *Vel sic: Contra præscriptionem quadriennij, quæ currit, quando fiscus rem alienam vendidit vt propriam, absentes possunt restitui.* S A L Y C.

f ¶ *Quod tempore.* dic secundùm M. quòd primo & secundo anno præscripsi in tui præsentia: tertio, te absente: & sic est finita mea vsucapio in tua absentia: vel modico tempore post reuersionem: aliàs si pòst, non daretur restitutio ad aliquid: vt J. eod. l. fin. & datur ad rem restitutio secundùm eum, non vt subducatur tempus.

¶ Et quod dicit, *medij temporis*, sc. inter primam præsentiam, & tempus, quo post præscriptionem est reuersus [a], secundùm B. Sed dic, primo anno, te præsente: secundo, te absente: tertio, te præsente datur restitutio, post completam tamen vsucapionem, vel præscriptionem etiam in præsentia, & etiam post modicum tempus, cùm detur, vt tempus absentiæ restituatur: [*] tanto enim minus collitur, quanto fluxit post modicum tempus, completa tamen vsucapione, antequàm enim compleatur vsucapio, nullo modo dari potest restitutionem, quia iure communi vindicare poterit: vt ff. de mino. l. in causa. §. j. minor.

¶ Nec obstat quod legitur: vt ff. de acquiren. here. l. Pàdemine. quia ibi suo iure non poterat heres admitti, licèt defunctus potuerit.

¶ Et construe sic, *permissum est vindicare possessionem*, sc. eius corporis, quod tempore, &c. possessum est posteaquam, &c. & intra annum vtilem, hodie quadriennium: vt J. tit. ij. l. fin. si tanto tempore est læsus: vt dicit hic in fine. Et hoc dicit, *amota præscriptione*, quia sic dicere iudex, vel prætor. Vtitur restituo te, vt liceat tibi vindicare, sicut licebat antequàm abesses, & idem in personali, Restituo, vt liceat tibi agere, sicut quando cœpisti abesse: vt J. tit. ij. l. fin. ibi ita, &c. & actio, quam nunc intentabit, est vtilis, quæ primò fuerat directa, quæ vtilis dicitur rescissoria: quæ [b] datur rescissa vsucapione, vel præscriptione: vt J. ex quib. cau. ma. l. fin. & secundùm hoc intellige J. qui. non ob. long. temp. præscrip. l. j.

g ¶ *Alicuius* militis.
h ¶ *Possessum.* & vsucaptum, secundùm M. s. Vel etiam non vsucaptum, secundùm H.
i ¶ *Aliquo* præsente.
k ¶ *Temporis* medij sc. inter primam præsentiam, & secundam.
l ¶ *Vltra.* id est, vltra quam sit medium tempus, siue tempus absentiæ, non restituitur: vt plenè dixi ff. eod. l. sed & si per prætorem. §. quotiens. Vel dic, si tantum tempus lapsum est in præsentia post modicum tempus, & vsucapionem completam, quantum fluxerat in absentia, non læditur ius, sc. vsucapionis institutum contra eum, sc. absentem, reuersum, vindicare volentem: vt J. quib. non ob. long. temp. præscrip. l. penult. de quo plenè dixi ff. eod. l. ab hostibus §. sed quod simpliciter. in gloss. ibi, sed ad quid, &c. & hoc secundùm B. s. Vel secundùm Mar. di. [illegible] dixi.
m ¶ *Eum.* sc. militem absentem vindicantem.

Ignorare.] C A S V S. Tenebaris mihi in decem: causa Reipublicæ aberas: non habeo quem conueniam: qualiter mihi succurratur, quæritur? Et respond. quòd mittendus sum in possessionem bonorum tuorum, prorogata eorum venditione in tempus reuersionis tuæ.

n ¶ *Ignorare.* [*] in debitore absente pone casum.
o ¶ *Non defenduntur.* quia idem [q] est in pupillo: ff. ex quibus cau. in possess. eat. l. apud Iulianum.
p ¶ *Possideri.* hoc est commune ius eorum, & pupillorum: vt ff. quib. ex cau. in possess. ea. l. apud Iulianum. & l. in possessionem §. cùm dicitur. sic [*] autem hæc venditio, vel ipso iure non valet: vel quod melius est, per restitutionem rescinditur: vt ff. de dam. infect. l. si fi. nita. §. si fore. & §. pœnè autem. & ff. de priui. cre. l. & qui in. Alij autem absentes patiuntur præscriptionem, latitantes etiam venditionem: vt ff. ex quib. cau. ma. l. item ait prætor §. j. & J. de procur. l. non qui. in fin.

a Heredem nō adeunti nō transmittitur regulariter.
b Bonorū possessionis tempora vtilia cum absenti currant.
† *Alexand*[illegible]
c Negligentibus non subuenitur.
* Sic secūdum quosdam debe[illegible] currere tempora [illegible] ff. de præscriptione [illegible]
d Hoc est verò petisset, [illegible] tunc non [illegible]
e Absentes dolo, vel sine necessitate, restitui non solent.
f Vsucapiones de præscriptionum generi [illegible]
g Perpetua, id est, [illegible]
h Vide not. ad l. [illegible]
a Ita legendū videtur, [illegible] Sed secundū [illegible] &c. [illegible]
† *Mestriano*, al. *Mestrio*.
b Rescissoria actio quæ dicatur.
c Addebatur legibus [illegible] pupilli [illegible]
e Absentem Reip. causa, [illegible] & quorum bona vendi [illegible]
f Absentē ob Reip. causa, [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 513-514
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Neque Reipublicæ.] Cæsvs. Absti causa Reipublicæ rem meam vt suam vendidit fiscus. Lapsum est quadriennium, quo consumsit se tuori fiscus contra eum, cuius erat res eam mihi generio dabitur in integrum restitutio, vt rem meam vindicare possim, quæritur? Et respond. quod sic: neque solum debitori mihi minori talis restitutio propter absentiæ meam causa Reipublicæ, sed cuilibet maiori, quod pertinet ad titulum de in integrum restitutione maiorum, puta capto ab hostibus, & similibus, de quibus ff. mensis *ff. ord. j. j. in fin.*

a ¶ *Ad tirolum.* vt a quia fuit ab hostibus capti, & similia, qui vti in edictum *ff. ex quib. caus. ma. j. j. in fin.*

b ¶ *Restitutione.* per legem Zenonianam introductam à compositoribus; non ab Imperatore.

c ¶ *Quadriennij.* quam obiisit fiscus. cum vendidit rem alienam vt suam: quæ olim quinquennij statuta à compositoribus est. hic pertinende quo dic, vt *ff. adiectio fiscum. codicis.*

d ¶ *Fiscus.* & est fiscus ipsum imperium, vel quod ei proponitur.

e ¶ *Pofs. fc.* cum effectu datur eum restitutio.

Sciens.] Cæsvs. Absti causa militiæ: insertis hæres creditoris res suas sibi obligatas elapso biennio, denunciatione præmissa, diffisus à creditore his restitui ad vindicationem: an sit audiendus, quæritur? Et respond. quod sic, obiato à te pretio, vel debito. quæ dicat, si debitum fuit in minus, pretium fuit in plus, offerre debes debitum. Sed si pretium fuit in minus, debitum in plus, offerre debes pretium. & hoc est, quod dicit, obiato debito, vel pretio.

f ¶ *Laboribus.* est enim labor in militia vt *ff. de reff. milit. j. in fin.*

g ¶ *Distraxerunt.* secundum leges; vt *de iur. de impet. j. fin.* & rectum per pactum b, tunc non revocat, vt nec minores *ff. adiur. tutell. ff. j. j.*

h ¶ *Imperare.* vt ad rei vindicationem utilitatis contra possessorem.

i ¶ *Remediaque.* quod pertinuit de præsentia, quando non fuerat res pignori pro rei vindicatione.

k ¶ *Vendition.* per in integrum restitutionem. Accvs.

m ¶ *Possessione.* id est, res possessas.

n ¶ *Obiato.* fc. d emptori, cum in tuam utilitatem versum fuerit: vt *ff. de rei vind. l. impere.* & quia cessentè debet dari restitutio: vt *l. de reparat. l. j. alias nonvt* ¶ *de rei vind. l. fi. manifestum.*

o ¶ *Dubito.* vt arg. ¶ *quæ res pig. obligi pref. l. nemo.*

Adque à patre.] Cæsvs. Pater tuus contraxit, & lesus est: an prætextu militiæ tuæ per restitutionem in integrum revocare possis, quod à patre tuo factum est, ne, dum vixit, non conqueretur se decepum esse, quæritur? Et dicitur, quod non.

¶ Ex hac lege nota vnum fundamentum in hac materia, quod ex causa obiectio quis restituitur adversus neglectu, non adversus facta, secundum Bartol. & Bald.

p ¶ *Gerunt.* quæquo modo, contrahendo

v. Idem A. Secundus militi.

Neque Reipublicæ causa absentibus, neque aliis maioribus ad titulum a in integrum restitutionis b pertinentibus, præscriptionem † quadriennij c post factum à fisco d venditionem obesse posse e, manifestum est. PP. VI. Id. Maij. Sabino, & Venusto Coss.

Adversus venditionem factam propter negligentiam commissam tempore absentiæ suæ, petere restitutio. Bald. Vel sic: *Vendito pignore facto à creditore, debitore absente Reipublicæ causa, valet: sed absens potest restitui.* b. d. S. Tvcet.

vi. Imp. Valerianvs, & Gallienvs AA. *Germano Consulari.*

Si cùm militibus laboribus f operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt g: poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionem impetrare h, retractásque i venditione k recipies l possessiones m oblato n antè o debito o, vel pretio, si minus debito fuisse. PP. IV. Non. April. Valeriano, & Gallieno AA. Coss.

Primilegium successoris non rescindit factum legitimum prædecessoris. Vel sic: *Ex persona successoris non mutatur robur contractus.* Bald. Vel sic: *Confirmata cum defunctis, non revocantur heredi primilegia.* Salvc.

DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM, qui Reipublicæ causa absunt.

Tvtvlvs LI.

Sed & vxores militum, & aliorum, qui Reipublicæ causa absunt, in integrum restitutionem sequuntur: quæ vtrum per absentiam aliquid damni sentiant, vel aliquid lucri non sentiant, vt quibus efficium publicum non debet esse damnosum, non sit eisdem vxoribus nocuum. Cvtac.

Pater, qua sequitur vxorem militantem, gaudet beneficio mariti. Bald.

i. Imp. Alexander A. *Secundus.*

Imperialibus actionibus exclusis, mulieribus, quæ cum maritis Reipublicæ causa absent, vt ¶ *de tutela. milit. j. ne quidem, &* ¶ *quæ res pig. obligi pref. l. nemo.* ¶ *de reff. milit. j. in fin.* ¶ *de iur. de impet. j. fin.* & ¶ *de reff. milit. non alienand. l. venditrist. &* ¶ *de his quib. vt indigni. l. Pulla.* Accvs.

q ¶ *Militari.* quod dicitur à maiori *ff. de reff. milit. l. j. §. milit.*

r ¶ *A filia.* quia sunt milites.

s ¶ *Deliam.* Nota, hæredem b venditionem patris non posse rescindere: quia à maioribus minoribus non subuenitur: sed potest conuenire.

u ¶ *Contrahe.* quod multum facit: vt *ff. ad senatus. Silian. l. j. §. j.*

Ancilla.] Cæsvs. Miles militiæ causa absens fuerit, & iacturam rei suæ vitaverit, vel præscripta fuerit, habitat sibi retro so restitutio, ne sibi officiat præscriptio, quæ euenerit ei in militia existente? & hoc, quod dicit, *in exceptionibus declinandis, &c.* & si legatum annuum relictum fuerit ei, restituetur ad petendum, an si præsens fuisset, fecisset in militibus, qui domi degunt: quia non restituantur.

x ¶ *In exceptionibus.* potè si restituatur, ne obliciatur sibi præscriptio temporalis, quæ euenit ei in militia existente.

y ¶ *In integrum restitutionibus.* vt ad legatum annuum: vt *ff. ad l. Iuliam. §. fin. & l. fin.*

z ¶ *Ea.* superflui hoc verbum *ea*, propter distinctiam *ea*, quæ est I. sed separis.

aa ¶ *Optulaut.* id est, petiuisse.

b ¶ *Dignus.* nisi intra modicum c tempus, quod pro absentia reparauit, vt *ff. ad l. ab hostibus. §. fin.*

¶ Et nota d, cessante causa, &c. vt ¶ *de tutela. milit. j. ne quidem, &* ¶ *qui. non obl. long. tip. prescripto. l. Iuniana. &* ¶ *de appel. &* ¶ *de iud. l. generaliter. in auth. de fiscal. appel. §. fed & hoc prefinit. ad l. 2. &* ¶ *de iudi. l. j. §. plenè.*

DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM, qui Reipublicæ causa absunt.

Temporalibus.] Cæsvs. Miles quidam Reipublicæ causa abfuit. fecum vxor sua peregrinata est: res vxoris interimpetrcipta esset an possit restitui, quæritur? Et respond. quod sic: sed non intelligas, quod vxor absuis causa Reipublicæ, quia abesse non potest. vt *ff. de reg. Iur. l. j.*

480/C.IV.K.5-4, 515-516
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ad exemplum.* non quod ipse abfuit Reipublicæ causam, *ff. de regular.l.9.* sed fauore militiæ *C. de in ius vocand.l.*

b ¶ *Ignorant.* fauore militum.

E*I, quæ diutissimè.*] Cauet illius legis in principio est idem, vt in superiori: & sic dic *absentiæ.* Rem mulieris absentia cum marito absente militiæ causa, quidam vendidit, dicens rem suam esse: an possit restitui mulier ad eam vindicandam, quæritur? Et respond. quod sic, licet præscripta fuerit. an autem emptori detur restitutio ad pretium contra venditorem, quæritur? Et respond. quod sic, licet præscripta sit. Vel pone secundo sic: Mulier procuratorem cum vino generalem constituit procuratorem, qui in absentia mulieris domum eius dolo diluxit, ementi faciens gratiam, & pretium in utilitatem mulieris convertit. Si interim præscripta est, rebiberatur, refuso ab eo pretio emptori. Vel sic: Venditor indurit mulierem, vt abesset: quo casu pretium refundet venditor, si est solendo: alioquin mulier. Alia etiam modis poterit causa, sed ita sufficiat.

c ¶ *Militis.* idem est ipse casus cum præcedenti. secundus est in extraneo, vel procuratore, qui vendidit rem mulieris, & multi.

d ¶ *Offerit.* fc. cum effectu, quia restituitur: vt *l.2. princ.*

e ¶ *Absentia.* dari causa fuit. quasi dicat, ei, quæ dia abfuit.

¶ Et dic commenta adhibita à quodam, qui rem mulieris absentia vendidit, suam dicens. Sicut ergo est æquum b mulierem restitui ad vindicandum poſt præscriptionem: sic æquum est restitui emptori de euictione actionem ad pretium, licet extincta (limite euictione actio per præscriptionem): vt hic, & *ff. de euict. l.5. & vbi doctores.* §. *vbi qui alienam. & ff. de euict. & re. dispon. l. adeo.* poteſt dici, quod non datur de euictione, quando extraordinario iure succurritur ei.

f ¶ *Compefira.* à vilicore dicunt rem suam esse, cùm etiam mulieris esset. Accvas.

g ¶ *Obsit omnino.* sed neque mulieri, quia rem recipiat: neque emptori, quia pretium consequatur: sic *l. de Codex.*

11. *Imp.* Diocletianvs, & Maximianvs aa. & cc. *Rufinillæ.*

E*I, quæ diutissimè fuit* † cum marito, qui militiæ ‡ operam dabat, non officit præscriptio longi temporis. sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ ‡ commenta callidè adhibita, atque composita ‡ obesse omninò ‡ non debent: decernimus, vt si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit, quæ in absentia eius vendita est, refuso pretio b, quod re vera solutum est, eamdem recipiat. Dat. VIII. Kalend. Decemb. ipsis AA. & Coss.

repud. l. debitum. & l. de reparat. quæ sit in iudi. l.5.

† *Refuso pretio.* à venditore, vt dictum est, & sic plana est. Potest etiam legi locandam Acc. vt à muliere recipiat pretium: vt si procurator generalis mulieris vilicarit dolo malo rem eius faciens alitui gratiam, & pretium in eius vtilitatem conuertit: vt *ff. de reb. eo. l. iuraram. & ff. de rei vin. Tempus prædit. & inf. quod cum eo. l. ei qui. infra. 5.* Tenij dicit venditorem adhibuisse economum, vt mulier abesset: quo casu & ipse si est soluendo, pretium refundit, alias mulier conuertisse in suum vtilitatem. a Quæri, vt M. dicunt, quod si manifestè poteſt probari mulierem commenta adhibuisse, quia studiosè abfuit, remouetur à restitutione: sed si non poſſit probari, licèt callidè sic versata, extemò subuenitur ei, vt refundat pretium, & recipiat domum. Sed si venditor cómitta adhibuit, ipse refundat: nisi cùm est loqs: & tunc mulier erit: idem si venditor abeſt. Et sic dominus M. ex hac lege colligitur casus. Primum, si abfuit mulier bona fide, *de prin cip. l.* Secundò, qui non est in litera, sed colligitur à contrario. quando mala fide. Tertium, quem lex posit quasi medium inter duo extrema, fc. cùm callidè abfuit, & calliditas probari non poſſit. tunc enim calliditas non debet conpotest omnino nocere, sed pretium oportet refundere multiberem, si domum ad se pertinere probauerit. Dic ergo secundum eam non obesse, fc. omninò venditori, cùm mulier callidè abfuerit: vel mulieri, cùm venditor callidè propter absentiam vendidit. primò casu mulier, posteriori venditore reddit pecuniā, sed primo, & secundo la lestitia est veritas.

a Absentium Reipublicæ causa, vel militum præsentium commodior, ad eorum vsuram, quod secum in peregrinatione haberet.

b Mulier poteſt rem suam ante poſt præscriptionem vindicare quidecunque.

b Calva. si minor laesa abeſt causa Reipublicæ si ma esset: ea iniuria contra eos quadriennium, quemadmodum, quemadmodum, & secunda lestitia est veritas.

DE TEMPORIBVS in integrum restitutionis minorum, &c.

Supra specialiter dixit de restitutione militum, & secundum mai rem: nunc generaliter de omnibus, intra quo tempore restituantur, nec enim est omnium, &c. vt ff. ad leg. Aquil. l. 8. ferius ferunt. §. inquit.

i IN his. b Nota, quod hæc prima

DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIONIS TAM MINORVM, ET ALIARVM personarum, quæ restitui possunt, quàm etiam heredum earum.

TITVLVS LII.

Communi hic titulo est minoribus, & maioribus petentibus ad causam restitutionis in integrum, & erat olim quidem, vt de temporibus primùm dicamus, omnibus iure prætorio constitutum annus vtilis ad petendam restitutionem in integrum, deinde lege Constantini fuit restituendum, quæ minoribus datur, emendando, faciendo, quæ in vsu, & intra centesimum militarium vetus præfixum quinquennium poſt legitimam ætatem, in Italia quadriennium, in prouincia triennium continuum, vt non maiè in Cod. Theodos. *l.1. hæc vt habeat, iuge tempus, pro quo vetigal, iure & Basilic. vsque, sed à quia sibi vindicat continui temporis definitionem. Iustinianus abrogata lege Constantini constituens, vt non absimilis differentia fiat inter quadriennium continuum agatur, & perpetuæ causæ restitutionis in integrum. l. vlt. hoc tit. l. vlt. I. de rep. hered. quod quidem minoribus numeratur ex die primo anni vigesimi primi in diem extremum vigesimi, vel ex die, quo infamauerunt eximam ætatis l.5. hoc tit. militibus ex die missionis: l.1. hoc tit. & aliis absentibus Reipublicæ causa ex die reditus. Altera quæstio hic oritur de heredibus earum personarum, quæ intra in integrum restitui possunt, fc. quæ ita distinguit solus, aut minor minori hæres existit, aut minor maiori, aut maior maiori. Si minor minori, heredi ex edito datur poſt suam legitimam ætatem ex defuncti persona, non postlata tamen, aut computata ætate defuncti, nec quadriennium ad in integrum restitutionem. l. Interdum. ff. de minor. & Paulus 1. fenerat. tit. eod. & l. 1. §. 1. hoc tit. Si minor maiori, eundem complete quadriennio, heredi poſt legitimam ætatem non datur rerum quadriennium, sed ex persona defuncti id durat ante tempus, quod defuncto superuat: d. l. interdum. §. 3. d. l. 5. §. quod si maiorem. l. vlt. in fin. §. si ma. fac. d. fac. fine decr. potè annus, si defunctus vixerit annis vigintiseptem. Si maior minori, heredi fuerit ab adita hereditate quadriennium datur ex persona defuncti: l. 4. l. 5. §. vlt. hoc tit. l. minor autem. §. vlt. d. de minor l. ff. de in integ. restit. Si maior maiori, tollit. Accursius heredi fuerit ab adita hereditate id tempus dari, quod defunctus habuit. Et ita eundem hanc restitutionem in fuoli l. 2. hoc tit. si minor minori hæres existit, & militia annos dedisti, maiorque ordisti, ex die redituus ad restitutionem in integrum habet quadriennium: ita tempus si minor redisti, poſt legitimam ætatem computatum. Quod si maiori annum exuito quadriennio, ipse minor, vel intra quadriennium constituum hæres existit, & militia annos dedisti, remeriè tibi codet tempus, quod defunctis superuat. Rursus si maior, vel poſt completam ætatem legitimam si maior redisti. Etiam illud vaddi notabile est ex l. 1. hoc tit. minori circumscripto, qui in militia exegit annum vigesimum primum, aut vigesimum, tempus restitutionis in integrum non computari, nisi ex die missionis: vt l. Semper §. si quis reip. vet. nam & §. ff. quod vi aut clam. quia ipse iure existimatur beneficium restitutionis. l. 3. id est, remedia §. Alimentum quidem, vt Basilica interpretantur. Et tamen si maior, qui temporalem aliquam militiam habuit, militia annos dederit, adhuc tempus ei cedit: sed remeriè, causa cognita, per restitutionem remittitur præscriptio temporis. l. 1. de restit. mil. & ita accipienda est prima pars d. §. si quis reip. exemplis stilicet, & argumentis eius §. qui præsedit. Plus tribuitur minori militia annos dantis, quàm maiori.* Cvlac.

Quando vna causa petenda restitutionis succedit poſt aliam, tempus petendæ restitutionis non currit. Bald. Vel sic: *Nona causa restitutionis superuenens impedit tempus ipsis iure currere ex prima.* Salycet.

1. *Imp.* Gordianvs a. *Pudenti militi.*

IN his 1, in quibus læsus es, cùm minor annis viginquinque esset, ro militaris expeditionis tempore

480/C.IV.K.5-4, 517-518
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

lex loquitur, quando minor cœpit militare. ibique factus maior potest aliquod tempus eſt reuerſus. Secunda. eàm non militans inſtituit eam, qui mille ante cœpit poſtea. Tertia potest vtrumque caſum, id eſt, in militante, & non militante. Quarta, eàm militans inſtituit non militantem: nec etiam poſtea cœpit militare.

a ¶ *Poſtulare poſſe.* ſc. tu, qui ex in militia: & per procuratorem.

b Et nota, quòd tota illo tempore petit: nec tamen dicas tunc currere vellem annũ. nam & minor tota tempore minoris ætatis petit restituirec * tamen cœpit ei annus, niſi poſt minorem ætatem: vt *C. de in integr. reſtit. mil. minoribus. & l. ſi cur. rel. cum. Interea l.* cœpit ergo hic annus vtilis à tempore reuerſionis: vt arg. *ff. quando actio de pec. eſt ad. l.* §. *annus.* 1. Sed alij, vt Mdicunt currere in abſentia vtilem annum & ſecundùm eos intra annum à tempore reuerſionis petit reſtitui ad annũ, qui ſtatim à tempore habebit duos vtiles annos poſt reuerſionem: quod non placet propter circuitum * euitandum, ſed aliud in tempore petitãs bonorum poſſeſſionis, quod currit abſenti Valeriano: vt *C. tit. q. l.* ſi quis ſplenem per alium potuit petere: vt *ff. de dam. pauper. l. l.* & *quis ord. in bonorũ poſſeſſione ſit. l.* ſed hic prohibetur, vt dixi, causa vitandi circuitus: quia forsè ita reſtituerentur ad reſtituendum: quod eſſet abſurdum. vnde ſtatuum eſt, ne currat, vt abſurdum hoc euitetur: vt *ff. de condict. indeb. l. dominus teſtamento.* & *ff. ad l. Iuuentianum.*

¶ Sed eàm hodie quadrienniũ ſit conſtitutum *, an poſt minorem ætatem ſtatim currat: vt *J. ad l. fin.* Reſp. non currit. nam quod ſui initium eſt vtile in aliquo, licet enim feriati ſint dies, & non feriati computentur tempora tamen, quibus eſt abſente probabili, & neceſſaria causa, vel probabili tantum, excipiantur.

idem & ſi poſtquam cœpit currere, tales abſentiæ interuenerunt, vt ſubdatur eatur talia tempora: vt *J. ad l. fin.* §. *fin.* ſicut erat de vtili anno. nam & ille quandoque currebat abſenti, vt in Valeriano, quandoque non, vt in vtili anno incertiſti: quod vt, aut eliminet: *ff. quod vi aut clam. l. ſemper.* §. *ſi quis Reij publicæ.* & vt T. dixi. ſic * eſt & aliis tempus vtile quoad quid. & quoad quid nonne: *ff. de calum. l. annum.* & *ff. de adult. l. quinquennium.* & *de adil. edict. l. cum ſin.*

a Poſtulare non currit ratione minoris, niſi poſt minorem ætatem.

b Tempus vtilius anni olim, hodie quadrienniũ: vt *J. ad l. fin.*

c ¶ *Abſentia* intra quadrienniũ, vel poſt.

SI intra breſtitutum.] CASTVS. Minus contraxit, laſus eſt ex contractu: & intra vigeſimumquintum annum, vel poſtrà, intra tamen quadrienniũ deceſſit: ſucceſſit ei minor, qui vel in minori ætate, vel poſtrà, intra tamen quadrienniũ, quod ſupererat defuncto ad petendũ reſtitutionem, cœpit abeſſe cauſa militiæ: eòque elapſo, puta in vigeſimo, vel quadrageſimo anno reuerſus eſt: an poſſit reſtitui ex perſona defuncti, quæritur? Reſpond. quòd ſic. & die, non ad tempus, quod fuerit in abſentia, ſed ad rem, ſc. intra tempus, quod ſupererat defuncto. & ſi minor ſucceſſit patri, reſtituatur totum illud tempus, quod ſupererat patri.

d ¶ *Intra.* id * eſt, citra vel *J. de poſſ. bon. dictis l. fin.* 1. vel propriè, & dicitur ætas legitima minor, quia legs iuratur.

e ¶ *Exacto.* ſc. quadrienniũ vel *J. ad l. fin.*

f ¶ *Tempus.* ſc. vtilitatis.

g ¶ *Pater tuus.* nõ militans, ſed Paganus.

h ¶ *Per in integrũ.* contra contractum antecedens.

i ¶ *Ex perſona defuncti.* vt *ff. de in integ. reſt. l. ad fidem.* & dic, reſtitui ad tempus, quod fluxit in abſentia, ſecundùm quoſdam, & malè: vt *C. l. prox.* dixi. Item quando pater deceſſit maior, dic reſtitui intra tantum tempus, quantum ſupererat patri, vt dicit iam *J. ad l. ea quæ.* §. *i.*

SI intra annũ.] CASTVS. Rem minoris vſucapiſti: an intra annum vtilem poſſit reſtitui, quæritur? Reſpond. quòd ſic ſed potes, quòd eo tempore, quo reſtitui potuit ætatis beneficio, cœpit abeſſe militiæ cauſa: & ibi ſtetit quouſque ab pes reſtitutionis poſtulari elapſum fuerit: an reſtituatur, quæritur? Reſpond. quòd continuatio minoris ætatis ad militiam indulget reſtitutionem, quasi dicat, minor ætas aquiparatur abſentiæ militiæ. nam licèt cucurriſſet ibi tempus, nihilominùs reſtituitur. olim enim currebat minori tempus, ſecundùm repora huius legis. vel dic, ipſo iure nõ currit: vt *Iſta. S. in quib. cau. in integ. reſt. non eſt neceſ.*

k ¶ *Conſtituto* et. ſc. vigeſimoquinquenũ, & vtilem annum.

l ¶ *Ex tempore.* quo potuiſti reſtitui.

m ¶ *Continuatũ.* minoris ætatis ad militiam.

n ¶ *Vſucapionem* ſuiſam ab adoeſtatio.

o ¶ *Ante militiam.* ſc. ſiuitam. 1. Vel dic, id eſt, inchoatam.

p ¶ *Suppleto.* id eſt, cõpleta. ſc. vſucapio. Acc.

q ¶ *Aſſiſtit.* ſc. cum effecta, quia reſtituitur. Et

* In nonnullis exemplaribus legitur, *nonnunquam beneficio reſtitutionis per vſucapionem, licèt ante militiam ſuppleta ſit, non patiatur ſe diſpendio rei familiaris aſſiſti.*

† Reſtitutionis beneficii dicitur eſſe factũ, ſed malè.

a Reſtitutionis quadrienniũ hodie conſtitutum eſt.

d Tempor. obſtaculi dicitur, in quo dies feriati, & non feriati obſtinantur: vnde, in quo feriati excipiuntur.

e Tempus includit currere cauſa vtile, aliàs excluſit.

* Cod. Th. 1. 2. 2.

beneficium * reſtitutionis per vſucapionem * licèt ante militiam * ſuppleta † ſit, non patitur te diſpendio rei familiaris aſſiſti ¶. Dat. IX. Kalend. Nouembr. Pio, & Pontiano Coss.

Hoc dicit, quod dictum eſt in perſona principali de beneficio continuando ſuprà l. proxi. idem eſt in heredibus. BALD. Vel ſic; *Beneficium reſtituendi ex quacunque cauſa competens, ad heredem tranſmittitur.* SALYCE.

1. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Dionyſio.*

EX perſona [a] fratrum, ſi tibi eorum quæſtia eſt ſucceſſio, potes contra quem * ſupplicas agere [b]: non ignorans quòd ſi minores vigintiquinque annis militauerint fratres tui, atque in miliaia diem functi ſunt: in integrum reſtitutionis tempus eis non eſſerit [c], ſed omne ad ſucceſſorem † tranſmiſerint. S. VIII. Kalend. Ianu. Philippopoli, CC. Coss.

Poſt veniam ætatis impetratam, & adminiſtrationem imperatãs concaſſam, per iudicem de anni ſpatio datur reſtitutio vſque ad quadrienniũ, & vltrà donec compleuerit vigintiquinque annos. h. d. vſque ad §. ſi quando. SALYCE. Vel ſic: *Tempus petendæ reſtitutionis in integrum in minori ætate non currit, niſi venia ætatis ſit impetrata: ſed ſuperueniente maiori ætate in eadem perſona, vel in perſona ſucceſſoris incipit currere.* BALD.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Baſſum P. P.*

EA, quæ * de temporibus in integrum reſtitutionum le-

a ¶ *Intra* pro *citra.*

b ¶ *Per in integrũ.* contra contractum antecedens.

c ¶ *Exacto.* ſc. quadrienniũ vel *J. ad l. fin.*

d ¶ *Intra.* id * eſt, citra vel *J. de poſſ. bon. dictis l. fin.* 1. vel propriè, & dicitur ætas legitima minor, quia legs iuratur.

e ¶ *Poſtulare.* ſc. vtilitatem.

f ¶ *Tempus.* ſc. vtilitatis.

g ¶ *Pater tuus.* nõ militans, ſed Paganus.

h ¶ *Per in integrũ.* contra contractum antecedens.

i ¶ *Ex perſona defuncti.* vt *ff. de in integ. reſt. l. ad fidem.* & dic, reſtitui ad tempus, quod fluxit in abſentia, ſecundùm quoſdam, & malè: vt *C. l. prox.* dixi. Item quando pater deceſſit maior, dic reſtitui intra tantum tempus, quantum ſupererat patri, vt dicit iam *J. ad l. ea quæ.* §. *i.*

SI intra annũ.] CASTVS. Rem minoris vſucapiſti: an intra annum vtilem poſſit reſtitui, quæritur? Reſpond. quòd ſic ſed potes, quòd eo tempore, quo reſtitui potuit ætatis beneficio, cœpit abeſſe militiæ cauſa: & ibi ſtetit quouſque ab pes reſtitutionis poſtulari elapſum fuerit: an reſtituatur, quæritur? Reſpond. quòd continuatio minoris ætatis ad militiam indulget reſtitutionem, quasi dicat, minor ætas aquiparatur abſentiæ militiæ. nam licèt cucurriſſet ibi tempus, nihilominùs reſtituitur. olim enim currebat minori tempus, ſecundùm repora huius legis. vel dic, ipſo iure nõ currit: vt *Iſta. S. in quib. cau. in integ. reſt. non eſt neceſ.*

k ¶ *Conſtituto* et. ſc. vigeſimoquinquenũ, & vtilem annum.

l ¶ *Ex tempore.* quo potuiſti reſtitui.

m ¶ *Continuatũ.* minoris ætatis ad militiam.

n ¶ *Vſucapionem* ſuiſam ab adoeſtatio.

o ¶ *Ante militiam.* ſc. ſiuitam. 1. Vel dic, id eſt, inchoatam.

p ¶ *Suppleto.* id eſt, cõpleta. ſc. vſucapio. Acc.

q ¶ *Aſſiſtit.* ſc. cum effecta, quia reſtituitur. Et

* In nonnullis exemplaribus legitur, *nonnunquam beneficio reſtitutionis per vſucapionem, licèt ante militiam ſuppleta ſit, non patiatur ſe diſpendio rei familiaris aſſiſti.*

† Reſtitutionis beneficii dicitur eſſe factũ, ſed malè.

a Reſtitutionis quadrienniũ hodie conſtitutum eſt.

d Tempor. obſtaculi dicitur, in quo dies feriati, & non feriati obſtinantur: vnde, in quo feriati excipiuntur.

e Tempus includit currere cauſa vtile, aliàs excluſit.

* Cod. Th. 1. 2. 2.

480/C.IV.K.5-4, 519-520
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quod si hoc quadriennium intra legitimam ætatem accidentis, usque ad vigesimumquintum annum extendatur & hoc in secunda, posteà distinguitur: minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. In primo casu si minor, cui succeditur, lapsus fuerit: minor succedens toto tempore minoris ætatis ex persona sui restituetur: posteà vero ex persona defuncti intra quadriennium licèt quidam distinxerunt in contrarium. & hoc in terra. In secundo dicit, quòd ex sui persona, vt in prima, restituetur, quatenus ex tempore quadriennali defuncto superfuerit. & hoc in quarta. In tertio quidem ab adita hereditate, vel bonorum possessione agnita, deinde incipit tempus restitutionis præstitutum currere. & hoc in quinta.

a ¶ *Legibus.* vt intra veliem annum detur restitutionem.

b ¶ *Intimata.* quæ † qualiter fiat, habes *l. de his qui vt. ex. imp. l.ij.* de eo verò, quod medio tempore gessit in ere impetratam veniam & intimationem, videtur restitui: vt *hic.* arg. contrà, *l. de his qui vt. ex. impe. l.ij.*

c ¶ *Permissa.* alias, *admissa* est, vt & *expressa, consensit.*

d ¶ *Præstitutum.* sc. vitis anni, hodie quadriennij: vt *l.fin.*

e ¶ *Ita tamen.* id est, dixerat nunc quando impetrasti veniam, cum masculus, vel maior vigintianis, & fœmina octodecim, & sic annos vitis inveniuntur complere ante vigesimumquintum annum, supplebatur, vt usque ad vigesimumquintum annum detur restitutio: *ff. de excu. tut. l. fere oportet. §. aliud.* 1. Alij dicunt, quòd quadriennium debet semper currere demùm completis viginticinque annis.

f ¶ *Si quando.* hic § respicit vlimam partem rubricæ, sc. de hereditatibus.

g ¶ *Habeat.* sc. quadriennio. 2. Vel, *Habeat.* sc. toto, quod superest defuncto, tam minoris ætatis, quàm vitis anni secundum quosdam. Sed ita *dic*, tantùm vitis anni.

h ¶ *Quod si maiora.* sc. decodecimis intra vitem annum.

i ¶ *Decidendi.* sc. tum & finiri debet causa intra dictum tempus: *l. ad l.fin.*

k ¶ *Fuerat.* quod tempus currat ei posit b suam minorem ætatem completam, licet & in absentibus causa Reipublicæ: *l. ad. l.ij. §. ij. & iu. in fin.* quippe minor, c & absens similes sunt: vt *l. superiorem.* Item pro nobis, *ff. de min. l. decretum.* Item vt cuiusvis circumstantia, d qui esset tam, si diceret durum currere, & posteà restitui: quia daretur e restitutio ad restituendum: & potestas plures minores successisse illis successisse: *ff. de condit. indeb. l. dominus testamento.* Alij dicunt, vt M. quod durum currit, pro vitibus est *l. ad l. fin. §. fin.* Sed non obstat: quia in alio casu loquitur. 2. Item pro eis, *in authent. de tempo. non fil. pecu. §. fin. autem. coll. viij.* Sed ibi specialis. nam multa ibi sunt specialia, etiam secundum omnes. 3. Item pro eis, *fere quibus caus. in pugn. l. apud. & l. de his qui vt. indign. l. Pulla.* Sed ibi cum defuncto fuit contractum, fœtus autem in eo, quod posteà currit: vt *hic, & ff. de iure fiſc. l. fiſcus. in princip.*

l ¶ Et eodem modo respondè ad *l. T. ff. adiur. vsu. pig. l. ij.* potest etiam ibi agere contra creditorem pignoratitia actione, & contra tutorem, vel curatorem. 2. Item pro eis, *ff. de fun. dot. l. ſi fundum.* sed magis ætatis ratio, quàm mulieris habenda est: *ff. de min. l. ſi apud.*

m ¶ *Cùm fuerit adita hereditas.* quilibet f præscriptio currit inchoanda ex tunc: vt *hic, & ff. de hispal. senat. l. ſi servus hereditarius. & de vsucap. l. fin. §. fin. & ff. ex quib. caus. maio. l. cùm milies. & ff. de condit. & demonſtrat. l. ſi in diem.* nisi fortè in cafu vt arg. contrà *ff. de diver. tempo. præſcript. l. ſi ſervus.* Sed prius inchoata completur, etiã incente hereditate vt *ff. de in diem addict. l. ſi pradio. in princip.*

n ¶ *Hereditatis.* id est, prætoris, vt per aliquam bonorum possessionem.

norum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat k.

Maior succedens minori habet annum veliem, vel hodie quadriennium concessum ad procedendum restitutionem ex persona defuncti. SALYCET.

Cùm verò maior successionem fuerit adeptus minoris: si quidem civili iure ab intestato, vel ex testamento successerit, mox cùm fuerit adita hereditas l: si verò bonorum m iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando, ac determinando in integrum restitutionis negotio, solida sine vlla diminutione n tempora supputentur n †. Dat. Non. Octobr. Romæ, Constantino A. & Licinio Cæsare, vtrisque II. Coss.

IN AVTHENTIC. de tempore non soluta pecuniæ super dote. §. generaliter. coll. vij. constit. x.

Tempus opponendi exceptionem datis non numeratæ, fluere datis curri minoribus, adversus quem cursum ipsi, & heredes eorum restaui possunt intra tempora determinata per hanc authenticam. BALD.

SI minor viginticinque annis de dote cauta non numeratæ statim non quærit o: restituitur extemis, vt non transcendat à tempore nuptiarum p

a ¶ *Supputentur.* id est, computentur, & statim. nec dantur ei tempora minoris ætatis præjudicia, & 6. hodie licet maior viginticinque annis, non daretur. 2. Alij dicunt dari dicta tempora huic heredi: quod non placet. Aut ergo minor succedit minori, aut minor maiori, aut maior minori. & ifti sunt in hac lege. Aut maior maiori, cui fortè de quadriennio aanus superarat, qui non ponitur hic: nec habebit tempus maioris ætatis præjudicialis, quia est indubitabile. eam ille annus tantùm heredi dabitur: vt *l. ad l. q.*

ANTOTIO. Sed dubium est, an hoc vlximo casu iacente hereditate currant tempora? Bart. *hic* respond. quòd non. nam tempus occurrit, & iustæ absentiæ de medio subducitur: vt *l. ad l. fin. circa fin.* sed ipsa, & vectigalia absentia est mortuorum, &c. Nisi fortè heres dolo, & fraude additionem differret: arg. *Lex in Sirianum. §. de bo. qui. vt indign.*

SI minor.] CASVS Scriptiones fuit in hac authentica. Primus, Minor contraxit matrimonium, & confessus est se recepisse dotem, sic futura numeratione, quæ sequuta non est: ipse non opposuit exceptionem non numeratæ doris. intra annum, vel intra tres menses solutum est matrimonium: ad opponendum exceptionem non numeratæ doris fluxit tempus in minori ætate. pacet malitiis potit dotem: vult restituitur intra quod tempus restituetur? Respond. intra duodecim annos computandos ex die nuptiarum contrahendarum, secundùm quosdam: vel contractarum, secundùm alios 2. Secundus casus est. Si decessit minor, qui erat in duodecimo anno, cuiusdo successere heredes maiores quia heres est maior: intra quod tempus restituetur? Certè intra annum & non dabitur ei, quod supererat defuncto ex duodecim annis. 3. Tertius casus est, Si decessit minor, qui poterat restitui ad opponendum exceptionem intra duodecim annos: & minor successit ei intra quod tempus restituetur? Certè intra quinquennium computandum ex die, quo successit: & quinquennium currit in minore ætate, non expectato exitu minoris ætatis: adeò quòd qui intra quinquennium non petiit restitui, posteà non audietur.

o ¶ *Non quærit.* id est, non opponit exceptionem de dote non numerata intra legitima, & commoda tempora, quæ sunt *l. de dote cau. l. fin. in fin. & in authent. quod locum.*

p ¶ *A tempore nuptiarum.* contrahendarum, b secundùm M. & Io. arg. *de nupt. l. sancimus. & T. de bo qui vt. ex. l. fin.* & secundùm hoc poterit restitui intra triginta septem septimum annum, vna die minus, si ponas in vltima die viginticinquinti anni minorem contrasse matrimonium. 2. Vel die secundùm B. & Ano. id est, contrahendarum: hoc est, ex quo est habilis ætatis ad contrahendum, quod est in decimoquinto anno: vt in corpore, vnde hoc sumitur. *sc. de tempore non filiens perveniat super dote. ibi, maiorem enim est, qui octodecimo. &c.* & secundùm hoc vsque ad viginticinquinti septimi annum, vna die plus dabitur restitutio: si ponas finito decimoquinto anno contrasse matrimonium hunc minorem, vel quandocumque pòst. Item secundùm M. & Io. malè dicerunt, & minorquala non minori, sed maiori currere tempus: & ponas vltima die viginticinquinti anni contrasse. *sc. sed pro Mar. facit quod*

a Restitutio intra quod tempus detur minori, minori succedenti.

b Tempus restitutionis quatenus minori succedenti minori post maiorem currat. c Minori, & absenti similes sunt. d Circumstantia. e Restitutio ad restituendum non datur: id quo vitiò circumstantia. f Præscriptio non inchoatur minori heredi antè mini hereditatem, vel ita, adversus heredem? in cœnd præscriptio ab exerto, ad finem adiec. Adde Dyn. in reg. ius. p.

g Sicilia est Gallia Nouch. vel. d. l. in verbo imperatum.

480/C.IV.K.5-4, 521-522
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dicit, vt *non transeundat*, &c. sc. tempus in aliis praescriptionibus flaccum: nam si intra vigesimum septimum annum tantum durat, non transeundem tempus aliis constituitur, quod est vique ad vigesimumnonum annum: vt *l. ad. l. fin.* sed expone, *transeundat*, id est, abeundat, secundum Bul. cum quo concordo.

a ¶ *Herodi*. maiori, vt patet statim.

¶ Et nota * quatuor b speciales Primum, quia datur hic duodecim anni, siue è tempore contractarum nuptiarum, siue contrahendarum. dicas alibi, viginti nouem annorum] *ad. l. fin.* 2. Secundum, quod maior succedit minori non habet nisi annum ex persona illius, etiamsi prius illi superetat, vel minus de duodecim annis: alias habet ex persona defuncti annū vtilem, vel quod si superetat de anno vtilis: *l. ea quæ. in fin.* 3. Tertium, quia minor succedens maiori habet quinque annos, cū alias habet tempus suæ ætatis: postea id, quod defuncto superetat: vt *l. ad. l. ea quæ.* 3. *quod.* 4. Quartum, quia curritur ei tempus in minori ætate in excepitione ob numeratam pecuniæ, vt in principio: alias non: vt *l. in quib. cas. in int. restit. non est necess.* M. curris hic etiā alias hoc tempus: vt *non. in l. ea quæ. in fin.* §. *quod.* 3. vnde secundum eam non esset speciale. & hoc secundum eandem. 3. Potest addi quinto: quia cum alias quadriennium computetur ex tempore minoris ætatis complete, hic computatur duodecim anni ex tempore nuptiarum, siue contractarum, siue contrahendarum. c. Item fratum, quod quisque anni currant durante minore ætate, aliis nominis in casu: vt *in authent. de here. & Fal.* §. *pupillis.* 7. Septimum, quod adeò currunt, vt non restituatur: aliàs contrà: vt *ff. de minor. l. ariam et.*

b ¶ *Mortis eius*. sc. defuncti, vel succedentis: quod esse intra duodecimum annum.

PEtenda.] CAIVS. Minor contrariè: latus ethoro tempore minoris ætatis, & postea eo elapso intra annum velitem intra quadriennium petit, vt sibi detur dilatio ad producendum testes, vel instrumenta: an sibi accordi debeat, quæritur? Et respond. quod sic. sed talis danda est: quæ posset prædicto quadriennio tantummodò, & non vltra extendi: si ergo sit in vltima mensis quadriennij, & petat dilationem, quæ prorogetur vltra illum mensem in alium mensem: non est audiendus, cùm erat in arbitrio suo non exercitare se ab initio. Eomodo si tenet petat dilationem, quæ prorogetur vltra tempus quadriennij, quia non erat in eius potestate, quando pulsaretur, dabitur tempus aptum, si tamen dilationem imploraui, eadem vtetur actor ad probandum quod intendit.

c ¶ *Temporibus*. quæ sunt vsque ad finem vtilis anni.

d ¶ *Causis expositis* prout dicitur *l. de dilat. l. j.*

e ¶ *Quippe*. concessiue denegari, quod est].

¶ Et nota duo exigi, vt denegetur, si à primo incipiat, sc. vt in confinio petatur, & terminum transeundat, sc. temporis.

f ¶ *Defensor vel*. id * est, ipse reus, vel eius defensor.

g ¶ *Obstaculum*. id est, non obstare quod dilatio transeundat vtilem annum.

h ¶ *Rei*. id est, quæritis.

i ¶ *Dimensa*. id est, dilatio.

k ¶ *Profuturi*. id est, procendat. plus * ergo reo, quàm actori concedatur: fie] *de dilat. l. si quando. & ff. de fer. l. fin. & de reg. iur. l. sunt rabilibus.* Et est hæc ratio, quia non est in mei potestate, quando conueniatur: sed actoris, quando agat: vt *dic. & ff. de except. doli. l. parti.* §. *fin. &]. de pa. except. l. q. in fin. & ff. de reg. iur. l. qui in alterius. in fin.*

l ¶ *Prohibebitur*. Nota, habet * quis per alium quod per se habere non potest: vt *dic. &]. de comp. appel. l. per hanc. & de app. l. fin. & ff. si minor. in restit. l. j. & ff. & ff. quæ res pign. obl. poss. l. ariste.*

¶ Item contrarium huic legi est *ff. l. pueri.* Sed illa secundum istam. ACCVRS.

Superuacuum.] CAIVS. Minor contrariè: latus est: eodem tempore minoris ætatis, & eo lapso, & intra annum vtilem olim poterat restitui: loco eius vtilis anni, fiatuit Imperator, quòd detur hæc die quadriennij, quod incipit currere à tempore illo, quo cecurrit olim vtilis annus: quod tempus obtinebatur tam in veteri Roma, quàm in Constantinopolitana ciuitate cum cæteris prouinciis. & hoc in prima. quod quadriennium non solùm in restitutione minorum (quod est statim ex quo illuxit prima dies vigesimiseptimi anni) sed & in restitutionibus maiori obtrimabitur, postè si maior fuerit absens causa Reipublicæ: & interim res sua vsucapta fiebatur: & non refert quo genere causæ fuerit absens, sive Reipublicæ causa, sive quibuslibet, quæ commerata sunt *ff. ex quib. caus. maio.*].& quantum ad hoc, nulla est differentia inter maiores, & minores.

m ¶ *Superuacuum*. annus alius b continuus, vt in vsucapione: vt *ff. de vsuc. l. hæ. & Longanum. q.* §.]. & *l. de dolo l. fin.* In * illo tempore curritur feriati & non feriati dies, potuit agere, vel non: potuit intendere iudex, vel non: reus conuenit, vel non: fit præsens, vel absens, contra quem curritur] *de præscript. long. temp. l. fin.* restituuntur tamen quidam in integrum, vt in distinctione, quæ est *ff. de in integ. restit. l. fin.* Alius vtilis.

¶ Et vtilium * multa sunt genera: nam quidam est vtilis quoad sui initium, sed ex quo incipit, est continuus: vt *ff. de calumni. l. nemo. & ff. de adil. edict. l. cum fin.* 2. Alius est vtilis eodem tempore: & hic est multiplex. nam quidam est vtilis, vt nec feriati dies computentur, nec abscentiam, nec minorum ætates: vt erat annus vtilis, qui dabatur restitutionibus maiorum, & minorum: vt *l. ad. l. j. & hæc. l. in fin. & ff. de diuer. temp. præscript. l. j.* 3. Alius, qui eumdem absenti, eo quòd potuit procuratorem dimittere: sed restituitur: vt annus datus hominum possessionem petenti: vt *ff. de diuer. tempo. præscript. l. j. & ff. quæ res. in ha. pos. l. j. & dic. & ff. de vsufr. mill. l. j. & fin.* Sed è est præsens, contra quem curritur bonorum possessio. Non-curritur, si impediatur agere (ceteris dicitur *d. l.* §. j. Est & quadriennium, quod datur maioribus, & minoribus loco vtilis annisi: hoc est continuum, vt feriati dies, & non feriati currant: potest agere, vel non: sed absentiæ ab eo subducuntur. & secundum hoc quoad quid est vtilem: *hæc l.*

n ¶ Vtilis annus in quo tria * operabat concurrere actori copiam agendi, & eo defendendi, & iudici iudicandi: vt *ff. de diuer. præscript. l. j.*

ADDITIO. Sublatus enim & antè in his restitutionum causis fuerat vtilis annus: *l. Cod. Theodos. de in integr. restit.* Sed pro anno Romæ quinquennium: pro quinquennio in Italia quadriennium, in prouinciis continuum subbitutus. Cæterùm vt scripsi *lib. 3. Obsern. cap. xviij.* cadimus in aliis rebus à Iustiniano mensem, diem, annos vtiles non esse sublatos, eo vtili anno excepto, cuius præcipiebatur actiones personales in Italia subnouebantur. CYIAC.

a Deria ad annum. ex excepto annis vtili annorum, & habet multa speciatim.

b Item Fratrum, vt hæc glossa, & aliàs sex exceptiones in Glos. *Nouell. 200. c. de verbo, et præscriptio legum.*

† Hæc constitutio non mutat in hac. 3. *Cod. Theod. prefin. eius sub tit. de dilationib. C. v. l. 4. f.*

* Dilatio prohibetur concedere prorogationem, causa cognita, & non aliàs si actuarii.

† Mora facit lite dependendæ in actio, qui non est quin in possessione actoris agere quoque fuit, et non iui.

* Pro inclusio in Cod. Theodosiano, compositione.

a Habere per alium, quod per se.

† Dilatione denegata actori, ablatus dies est res, contra quæ nihil probatur.

* Pro hoc verbo est in Cod. Theodosiano.

† Dilationis breuitas contrà reū fortè potest non negari.

* Dilationem legalem indere excludere potest.

† Concor. Gl. *Lib. 10. in c. de cadu. de offi. delegi.*

* *Cod. Th. pro. fiscus vel sepu.*

† quæratur.

* Vide *Nigid. decis. 23. Pont. decis. 13. Ianuc. Abbas. & alios in in. Litera. de cadu. prudens.*

b Annus alius continuus, alius vtilis.

c Addit *Gloss. Nouell. de app. 5. in verbo, & velitantur.* ac annus annus cum duobus feriatis, & non feriatis, prudens, & absens, sine sit cuqui indicis, sine ab. Vtilis ab cuncte duobus feriatis, & duobus habuit iudicio cuqui nō potest. Adde hæc Gloss. ad *Nouell. de app. 5. & temporibus. præscript.*

* Vtilis annus vnus genere. *l. ad hoc vt vel* per vtile cursus requirentur, vt non sit impedimentum agendi, nec ex parte rei, nec adversitate iudicis. Similiter est Glos. *l. 1.* in verbo, *quando. ff. de diuersis temporibus. præscript. & in §. cuique in verbo, annum. Iudice, de officio.*

480/C.IV.K.5-4, 523-524
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Constantem.* quod non est priuilegium, licit facta rescindantur, sed priuilegiatæ rei datum, ic. restitutionem.

ADDITIO. Probatur in lege dotis mali exceptiæ. *diuersum ff. de minor.* fallit in casu *l. fin. ff. de reiud. here.* vbi restituitur quis in eo, quod facit intra quadriennium post perfectam ætatem. quem casum nota.

b ¶ *Totius.* id est, omnium locorum.

c ¶ *Differentia.* id est, differentiā in hoc casu fic & *ff. de in diff. ad. l. illum autem.* alias autem quibusque induciturus *ff. de re quod cer. l. si. dilatque & ff. de offe. procur. & leg. l. ij. & v.*

d ¶ *Illumvir.* si modò habeat facultatem agendi. & hoc si in minori ætate contingit læso. alioquin currit à tempore læsionis : vt arg. *ff. quando ad. de pec. ff. ad. l. ij. §. annus.* Sed secundùm Iuan. quod accipe quando præcriptio completa est contra maiorem restitum de absentia, & post modicum tempus.

¶ Arg. tamen contrà, *l. end. methent. §. minor.* Sed ibi specialè.

e ¶ *In maiorum.* fc. restitutionibus, qui & ipsi iudicis officio iuuantur. alias & iure actionis de dolo, vel quod metus causa, vel simili, habent sua tempora.

f ¶ *Commentio.* hoc si hic abiens maior lædatur tanto tempore, secundùm Ang. vel maiori, quod est quadriennium: si verò in minore, illud *habet* solùm restitutus, & currit ei statim post restitutio: vt *ff. ex qui. can. ma. l. fideiß. per procurem. §. si eum sorte. & §. quatio. & dic* plenè, vt ibi dixi in glossa *hic quære.* & idē in minori, & lædatur ipse: vt quia res vfucapiatur: & vfucapio cœpit contra prædecessorem. Si autē lædatur in contractu, minori semper datur quadriennium: maior autem non restituitur in contractu: vt *ff. de rest. milit. l. qua à patre.* sed in tempore, vt & quid potuit quærere: vt *ff. ex qui. can. ma. l. Iulianus. §. eum.* Sed quidam dicunt semper dari quadriennium licēt in minori tempore sit lædatur diximus *ff. tit. ij. l. quod tempus. Accurs.*

ADDITIO. Vide glossam magnam in hac materia *in Clementina, de rest. in integr.* quam tamen Bartol. hic reprehendit: idēò pro intellectu istius glossæ vide hic ipsam Bartol. in versic. *debet fieri, & hic adnotre.*

g ¶ *Finiendāque litem.* fc. in integrū restitutionis petitæ & sic litis contestatione non perpetuatur : vt *l. end. l. potendo. §. fin. verb. & ff. de minor. l. Papinianus. §. si quis & l. de dolo. l. fin.* Sed arg. contrà *ff. de minor. l. interu. §. refpon.* Sed ibi adueritur dolo & appellatur, vt extraderetur tempus. 2. Item contrà, *l. end. l. potendo. §. quid si defunctis.* Sed hæc secundùm illam iam fauore rei hoc constituendo eo volente vltrà extraderat, non ex iniuria: vt *hic.* Idem dico in vitij in rem, quæ rescissoria, quæ datur post restitutionem, vt ipsa quadriennio finiatur, si non sit propositum: vt *l. j. §. fin.* Sed perpetuari potest litis contestatione actio rescissoria: cum nulla lex hoc prohibeat: licēt quidam contrà dicant cum non perpetuari, secundùm Ang. Sed Iuan. habet eam pro contestata, eo ipso quòd in integrum vestitutio est petita.

h ¶ *Omnis minor.* fc. infantia, pueritia, adolescentia. ACCURS.

i ¶ *Excipiatur.* vt non computetur in ipso quadriennio ipso

a In integrum restitutione petitio est, & quando lītis contestatione perpetuatur.

b Tempus non perpetuatur propter multitudē appellationis.

c Hæc restitutio rescissoria an sit contestatione, an vitij vitiū.

iure primum tempus absentiæ, fuit mediū, vltimūve, etiam in minore, sicut in maiore diximus *l. tit. ij. l. quod tempus.* & est vsile quoad hoc, quia non currit tempus minoris ætatis, vel iustæ absentiæ, vt de quadriennio minoris diximus *l. tit. j. l. j.* Item excipitur tempus, quo impedior agere per aduersarium meum, memorata continuatio [f] temporis obseruetur ad interponendam contestationem, finisque dāmque litem [g]. Et quemadmodum omnis minor [h] ætas excipitur in minorum restitutionibus : ita & in maiorum, tempus, in quo Reipublicæ causa abfuerint, vel aliis legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt fuerint occupati, omne excipitur [i]: & non absimilis sit [k] in hac parte: minorum, & maiorum restitutio. Dat. Kalend. Septembr. Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. COSS.

QVIBVS EX CAVSIS MAIORES in integrum restituantur.

TITVLVS LIII.

Hoc titulo demonstratur, non tantùm maioribus, qui sine dolo malo absentiæ Reipublicæ causa, subeundi per restitutionem in integrum, sed etiam legatis ciuitatum ad Principem missis : L. *cp. hic. qui sub custodia militari, vel in vinculis, vel in bellum paratus fuerunt* : l. 2. & vlt. *& generaliter si quæ alia iusta causa iudici videbitur maximè addita adiuti bona fidei* l. 3. *hoc tit.* l. 3. *T. com. vt. iud.* l. *iure. §. vt. ff. de iur. dot. non in frivolis, frivolis, & ne gotia est potestas iudicis. In bona fidei etiam iudex delegatus cognoscit de causis restitutionis, quæ incipit in eam rem, cui principaliter iudex addictus est, contraque in contradictorio modum* : l. vlt. *T. vbi, & apud quem rectis. Etiam illud addit: ut hoc ciuile, ciuitatibus laesis, aut ciuitatibus fidelitatis exempla mitentur* : l. penult. hoc tit. l. penult. *T. de iur. Reip. l. 1. T. de off. eius qui vi. al. iud.* l. ergo in fin. *ff. ex quib. cau. ma.* l. qui fidiuar. §. 1. l. 1. *ff. de appell.* l. 2. *C. ne de ha. inf. Civitates minorum locum obtinent. Illud necundum est, & maioribus ex hac causa, & minoribus bonis fidei iudicibus extra ordinem ad ea adiuti, regnitium prouerti, sed à Principe, vel à senatu:* vt l. 1. *ff. end. tit. & apud Cassiodorum in epist. ad* adhæres Albini, lib. 4. CVIAC.

Officium legationis est iusta causa indulgendæ restitutionis in integrum. Bald. Vel sic : *Legatio indefensis condemnatis datur restitutio, sicut absentibus Reipublicæ causa.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Aemiliano.*

QVI propter officium legationis ad me [l] bona fide factæ, absens, & indefensus [m] condemnatus [n] es, instauratione iudicij [o] iure desideras, vt ex integro defensionibus tuis vtaris. nam eos quoque, qui legationis officio fungantur, in eo priuilegio esse, in quo sunt qui Reipublicæ causa [p] absunt, receptum est. PP. V. Non. Mart. Duobus, & Asprīs COSS.

¶ Ex hac lege nota secundùm Bald. hic. quòd in causa emphyteuseos nō fuit ferita à lege indicta: quia tunc sententia esset ipso iure nulla, nec esset opus remedio restitutionis. 1. Item nota, quòd licēt quis sit absens causa legationis Reipublicæ, tamen citatio facta ad domum valet, licēt ei concedatur in integrum restitutio. BALD.

l ¶ *Ad me.* fc. Principem à ciuitate mea, vel à me : quia Princeps misit & quod fabricit, *bona fide.* fc. interuenierat ex parte mea: nam hoc studiosè procuratibus [a] vt *ff. end. Litem hi qui. & l. & qui dare.*

m ¶ *Indefensus.* id est, nullo modo defensus: idem & fuit defensus, sed minus [b] legitimè: quia tunc restituitur ad totam causam : vt *T. de pecu. l. quia abfuit.* sed si legitimè defensus fuit, tunc ad appellandum tantùm: vt *ff. de in. integ. restit. l. fin.*

n ¶ *Condemnatus.* lite ante abfentiam contestata: aliàs [c] non potest valere ipso iure definitiuus: vt *T. de iudi. l. properandum. §.*

o ¶ *Iudicij.* iam cœpti, id est, instantiæ.

p ¶ *Reipublicæ causa.* fc. Romanorum: vt *T. end. l. fed & si per procurem. §. fin. & l. quia.* Et potest distinguitur: diximus *l. de procura. l. quia abfuit.*

a Legationis priuilegiū non extendit ad legationem ciuitatum.

b Legatus ad Principem missus legitimè defensus restituitur ad totam causam.

c Legatus absens à ciuitate sibere legatum constituit, ipso iure nulla est sententia.

480/C.IV.K.5-4, 525-526
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si idcirco.] Casvs. Petebam à te decem: lite contestata captus es ab hostibus: citatione ad domum tuam missa, nec tu comparuisti, condemnatus es: an tibi reuerso detur in integrum restitutio ad integram causæ tuæ defensionem, quæritur? Respond. quòd sic. idem est, si in carcere publico, vel priuato fuerit quis detentus.

a ¶ *Arbitrum.* id est, iudicem ordinarium. sic T. *de pactis. l. quisquis.*

¶ Sed videtur non valere ipso iure, cùm b non venerit citatio in notitiam absentis: sic nõ est restitutio necessaria: vt *ff. quæ sen. sin. ap. l. j. §. item cùm.* Sed illud ibi ad maiorem exaggerationem. nam nec citatus ibi fuerat ad domum: hic sic: vnde sententia tenet, quare necessaria est restitutio. Vel potest dici, vt loquatur de arbitro compromissario, cùm præcessit conuentio: vt etiã vno absente ferat sententiam: aliàs non haberet locum restitutio, cùm sententia arbitri lata, altera parte absente non valeat: vt *ff. de arbi. l. diem. §. [illis] eft f.] si quis litigantium & l. non distinguemus. §. cũ in plures.* j. Sed prima verior: quia in arbitro & si tenet sententia quo ad commissionem pœnæ, non c tamen ex ea datur actio. vnde non restituitur contra sententiam: quod hic faciendum dicit, sed haberet exceptionem in pœna: vt *ff. de arbi. l. si cùm dies. §. si quis. & de excep. do. l. apud. §. si in arbitrum.*

b ¶ *Causæ.* sc. liti contestatæ: vt *hic, & ff. ex. l. succurritur. & l. in eadem.*

Decerto in carcere succurritur, si propterea non potuit comparere: & restituitur in integrum. Bald.

ii. *Idem A. Dionysio.*

Si idcircò apud arbitrum a præsentiam tui facere non potuisti, quòd sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idque in veritate esse præsidi prouinciæ probaueris: accipies causæ b instaurationem. PP. XIII. Kalend. Octobr. Læto, & Cereali Coss.

Maioribus in contractibus enormiter læsis, officio iudicis subuenitur. Bald. & Salyc.

iii. *Impp.* Diocletianvs, & Maximianvs AA. & CC. *Proculo decurioni.* ¶

In contractibus c, qui bonæ fidei sunt, etiam maioribus officio d iudicis causa cognita publica iura subueniunt. Dat. Non. Aug. Diocletiano, & Aristobolo Coss.

Respublica æquiparatur minori: & ideo habet beneficium restitutionis in integrum. Bald.

iv. *Idem AA. Prisciano.*

Respublica e minorum iure vti solet f: idcòque auxilium restitutionis implorare potest g. Dat. II. Id. Nou. Diocletiano, & Aristobolo Coss.

Illa lex habet duas lecturas, secundum primam h. d. Restitutione habita competit vtilis rescissoria, quæ anno finitur. Secunda lectura hoc intendit: Ad restitutionem in integrum petendam datur vtilis annus: quo elapso, nascitur rescissoria impeditur. vnde impossibile est, quòd rescissoria proponatur. Bald. *Vel sic: Captus ab hostibus cum patre & matre, reuersus illis ibi defunctis potest succedere, & eorum bona interim vsucapta potest vindicare vtili rescissoria, restitutione prohabita: quæ olim intra annum vtilem, hodie quadriennium continuum debet peti: non vsucapta autem ipso iure potest vindicare. h. d. secundum veramque lecturam, sed prima magis amicatur litteræ, scilicet vt in re vsucapta loquatur.* Salyc.

v. *Idem AA. Liciniano.*

Si ab hostibus h cum patre, ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ i beneficio k reuersus successiones eorum quæsisti l: exemplo vtilis actionis, quæ [...]

In contractibus.] Casvs. Maiorem annis induxisti, vt rem suam tibi venderet, quam non aliàs esset distracturus: an sibi subueniatur, quæritur? Respond. quòd sic. sed non officio iudicis restituitur, sed iure actionis datur de dolo, si dolus dedit causam contractui. & dic hoc officium, quod adhæret actioni, non quod solum officium sit. vel pone exemplum,] *contra. vendisque iudi. l. maioribus.*

c ¶ *In contractibus.* vt in diuisionibus perperam factis: vt] *commu. vtriusque iudi. l. maioribus.* j. Item in venditione d si enim non aliàs venditurum me induxisti, vt venderem, ago ex tradita de dolo: vt *ff. de dolo. l. & eleganter. in princip.* si enim & dolo me in pretio decepisti, agam actione ex eo contractu: vt *ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. & arg.*] *de rescin. vend. l. si dolo.* si autem non dolo: aut vltra dimidiam me decepisti, & tunc similiter actione ex eo contractu: vt] *de rescin. vend. l. ij.* aut non vltra dimidiam, & tunc non agam: vt *ff. de mino. l. in causæ. §. idem pomum.*

¶ Sed an intra quadriennium tantùm in secundo, & tertio casu? quidam sic. Sed c tu dic vsque ad trigesimum annum. prout aliàs actio competens durat.

¶ Et quod hic appellat officium, f non dicit de eo, quod est solum de quo dicitur *ff. de mino. l. quòd si minor. §. si.* sed quod actioni inhæret, de quo tractatur *ff. de rei vind. per totum. & maximè in l. officium.*

¶ Item ideò dicit bona g fide: quia ibi exuberantior h est adhibenda bona fides: vt *Instit. de obl. ex consensu. §. fin.* Sed in stricti iuris iudiciis agitur de dolo: vt *ff. de dolo. l. eleganter. §. sed solum in fi.*

d ¶ *Officio.* vt ipsa, id est, officio ministrante iudicij iam cœpti.

Respublica.] Casvs. Procurator Reipublicæ ciuitatis Romæ contraxit, & deceptus est: an Respublica restitui possit, quæritur? Respond. quòd sic, exemplo minoris, cui potest comparari Respublica. Vivian.

e ¶ *Respublica* l sc. Romanorum. aliæ enim ciuitates loco priuatorum habentur: vt *ff. de verbor. signif. l. eum qui vectigal. & ad Macel. l. nihil.*

¶ Quid de ciuitatibus? h videtur idem: arg. *ff. eod. l. sipalis. & l. sed & §. fin.* Sed illic in legatis contrà. aliàs videtur secus. sed dic, vt] *de iur. reip. l. rempublicam lib. xj.*

¶ Item an idem in castro, vel villa aliqua? Respond. non a puto restitui.

f ¶ *Solet.* cùm in aliquo contractu, vel pacto est læsa. Sicut enim minores sunt sub curatoribus, b sic & Respublica sub administratoribus: vt *hic, &*] *de iur. reip. l. rempublicam lib. xj. &* T. *de offic. ciuic.* qui vic. *al. l. j.* sic & in Ecclesia, c cùm Reipublicæ parificetur. d T. *de sacros. eccle. l. fin. & in auth. de non alien. §. fin. nunc. coll. 9.* Oeconomi e etiam vicem tutorum obtinent. Ecclesia f ergo pupillorum: vt *in auth. de eccle. tit. §. fin. coll. ix. &* T. *de episc. & cler. l. orphanotrophos.*

g ¶ *Potest.* ¶ Sed intra quantum tempus? quidam perpetuò, quasi g semper sit pupilla. Tu dic, intra quadriennium à tempore læsionis: arg.] *de tempor. aduer. sin. la. l. j. lib. x.*

Additio. Vide de hoc textus expressos *in c. j. de in integ. restit. lib. vj. & c. j. eod. tit. in Clementin.*

Si ab hostibus.] Casvs. Paterfamilias, & vxor, & filius capti erant ab hostibus: decessit maritus, & vxor in captiuitate: reuersus est filius: fictione legis Corneliæ heres est, ac si parentes sui in potestate hostium non essent effecti, quæ fingit eos mortuos prima hora captiuitatis, quasdam res non præscriptas vindicare potest directa rei vindicatione ad exemplum rei vindicationis vtilis, quæ datur ad præscriptas, prohabita restitutione in integrum, & intra annum vtilem olim, hodie quadriennium. & dic, res vindicat non præscriptas: quasi dicat, sicut datur vtilis contra possidentes non præscriptas, prohabita restitutione, vel vsucaptas, vel pone casum, quando inuenit præscriptas. & dic sic, res vindicat præscriptas, exemplo, &c. id est, vtili actione: quæ inducta est ad instar directæ solennis. s. Vel sic: exemplo vtilis actionis inductæ ad exemplum vtilis solennis, quæ olim cum solennitate proponebantur: vt *ff. de orig. iur. l. ij. §. omnium.* Vivian.

h ¶ *Hostibus.* qui h sint, habes: vt *ff. de capti. l. hostes. & adde quod dixi ff. eod. l. ab hostibus. §. non minùs.*

i ¶ *Legis Corneliæ.* quæ fingit i eos mortuos prima hora captiuitatis, & sic liberos: vt *Instit. qui. non est permiss. face. test. §. fin. & ff. ad legem Falcidiam. l. j. §. j.* Item est hic fictio postliminij similiter, quæ recipitur hic filius, ac si non fuisset captus, & sic non est seruus: vt *Instit. qui. mo. ius pa. pote. sol. §. sed si ab hostibus.*

Additio. Quæ ad patrem & matrem, qui apud hostes decesserunt, referenda est, non ad reuersum filium. Cviac.

k ¶ *Beneficio.* aliud est iure postliminij: quia ad ea solùm restituitur, quæ tunc habebat, antequam esset exul: sed ad successionem parentum non. Accvrs.

l ¶ *Quæsisti.* id est, ex eorum heres. & accipe, res vindicare, &c. Et dic casum duobus modis. Primo, quòd sint vsucaptæ: & tunc expone tribus modis. nam tunc vindicabis exemplo vtilis actionis, id est, vtili actione rescissoria, quæ k datur ad exemplum primæ directæ. cui est præscriptum prohabita restitutione: vt *hic, &*] *de postl. reuer. l. ab hostibus capti, &*] *quibus non obi. lon. tempor. præscrip. l. ab hostibus. & de rei vindi. l. male.* s. Vel dic, ad exemplum primæ directæ, quæ olim cum solennitate dabatur: vt *ff. de orig. iur. l. ij. §. omnium.* j. Vel dic, datur vtilis non solennis ad exemplum vtilis solennis. nam vtilis rescissoria dabatur olim cum solennitate, sicut aliæ actiones: hodie sine solennitate: vt *d. §. omnium. &*] *de formulis. l. j. & ij.*

¶ Et quod dicit, *cum abiisse,* &c. ideò est, quia si post reuersionem quadriennio tacuit, cùm etiam tantùm ante captiuitatem superstes parentibus suis: posteà non audietur, nisi fuerit liberum conuectatus super hoc rescissoria restitutus: vt dixi] *tit. j. l.*

a Arbitri pro iudice ordinario.

b Citati domi siue fauorem audiebit consis posuit, qui custodia detinetur, vt audiat sententiam, vel aliam odium, quasdonoli abus valebit, nomen posse petere in integrum restitutionem propter ignorantiam: vt hic. adde Baldum *decis.* 444. Guidonem Papa *sing.* 83.

¶ al. *Conuentionis.*

c Arbitri sententia non parit actionem.

d Vêditori deceptus qualiter subuenitur.

e Vêditor deceptus vltra dimidium iusti pretij, agit vsque ad triginta annos.

f Officium iudicis aliud nudum, aliud actioni cohærens. Leguntur bonæ fidei, vt in textu.

g Bonæ fidei contractibus vberiorem requirunt, quàm stricti iuris.

h Restitui an possit Princeps læsus, vide Guidonem Papa *decis.* 300. notat de clementia consuetudine restitui.

i Adde quædã ex Cepola, *cautel.* 19.

k Vniuersitates possunt habere restitutionem in integrã. his adde Maranum, par. 6. *fecund.* in verbo, & quãdoque appellatio, n. 97.

a Restitui in integrum castra, & villæ nõ possunt, vt ciuitatis possunt, atque ius & communitatem omnes ciuitatum, ciuitates, & castra priuilegiis Reipublicæ frui, dummodo tale castrum, vel villa habeat multitudinẽ hominũ, & regatur per suos administratores, & studio negotia sua tanquã ciuitatis, non vt priuata, licèt parua sit vniuersitas, vide Bal. *tract. de præscrip.* 5. *par.* 3. q. 1.

b Respublica est sub administratoribus.

c Restitui in integrum Ecclesia potest.

d Argumentũ valet, à pupillo, & Republica ad Ecclesiã. dixi ad l. 3 *auf. de curatoris.*

e Tutorum vicem obtinent œconomi Ecclesiastici.

f Ecclesia, & minor iisdem priuilegiis pene fruuntur: hinc etiam Ecclesia vicem pupilli obtinet. vnde colligunt argumentum sumptũ à minore ad Ecclesiã. Cl. *l. ii in ver. inst.* quando ac *sub* cessa, adde Euerardum in loco à minori ad Ecclesiam. Sed & à minore ad locum piam argumentari licet, vt notat Romanus *sing.* 93. & Marsilium *sing.* 44. notat Ecclesias frui priuilegiis concessis minoribus. adde Tiraquel. *priuil.* 14 ; *piæ caus.*

g Respublica nõ semper pupilla, quoad restitutionem, sed intra quadriennium læsionis.

h Hostes qui dicantur.

i Fictio mortis & postliminij.

k Rescissoria vtilis actio datur ad exemplum primæ directæ, & quæ illa sit.

480/C.IV.K.5-4, 527-528
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

j.§fin. & hoc si ponas casum, quòd sine vlucapæ. Sed si ponas secundo modo, quòd vlucapæ non fuerunt vindicabis iure directo, exceptio vtilis scilicet resistoria, quæ datur restitutio, hæc si dicat: Sicut datur directa re non vlucapta: sic vtilis cum effectu re vlucapta prohabita restitutione. Sic ergo annua obiicitur in integrum restitutio datur, cùm exceptionis annuæ (quæ huic obiici solet) obiectu res vindicare non prohiberis *. Dat. XVI. Kalend. Maii CC. Cons.

a Exceptioni adiuncta quæ sit.

DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI CAVSA FACTA.

TITVLVS LIV.

DAtur etiam maloribus in integrum restitutio ex hac causa, si possessor cum quo malor XXV. an. alienare erat in rem alienam, dolo malo eam rem alienauerit obiicendi dationis, difficultatis, molestiæ adiuncta gratia, & ex hoc edicto restituitur intra annum titulum datio in rem, qui rem alienauit actione in factum quanti interest eam non amittere, si patere eam non posse ab eo cui alienata est, vt l. 4. in princ. ff. eod. vel si patere posse quanti interest alium adiunctarium non habere cum qui per certatio non sit, nisi res vltro parentis sit suscipere velle iudicium in rem quod possidet. l. 5. §. vlt. ff. eod. quod alienatio in iniuriam locum non habet nisi cum ita rem dolo malo desiit possidere vt ne quam sit, aut vbi eam se penitus ignorare, non si eorum sit possidere in non alio statum possideremus esse. l. 1. §. vbi in rem est. etere vel, vt est in Constitutione huius tit. possidere in rem alienam parte adiunctarium, vel l. 17. ff. de pign. Ignorare possidere sic videtur ignorandum in rem alienam parti iudicari, quia de causa in rem alio re possidere est dicitur. l. non aliis. §. 1. ff. de iud. Mutata igitur possessore mutatur iudicium. Ita futura transferitur in alium adiunctarium. Denique vt ait Leit. hoc in, vel in possessorem est in rem alio, vel in eum qui alienauit, alio restituendo ex hac edicto, & electio eundique possessorio liberet eum qui alienauit, non contrà. l. Scithem. §. dolo. ff. de solut. Alienatio est dominij vel possessionis vel iuris in alium translatio. CYIAC.

DE ALIENATIONE mutandi iudicij causa facta.

Hæc quoque est causa restituendi: & merito hic ponendo propter fraudem iudicium mutandi & propter multa cum restitutionem supra positam. ACCVRS.

† Cassiis. vl. Cassiis. * vnicum locum sic ex vet. lib. scribunt: Cum in rem actionem possidere parte adiunctarium dicit possessor, insidiis quasi rem. CYIAC.

CVm in rem.] CAVS. Rem meam possedisti: timeo tibi controuersiam me fatiaturum, eam in potestatem vendidi: tu tuo alienationis tradidisti: qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond. quòd agere possum contra possidentem directa rei vindic. vel contra alienantem actione in facti de alio. iud. mut. caus. facti. ad interesse.

b ¶ Cum in rem. Quidam habent actionem & adiunctarium & tunc expone, id est, facit adiunctarium obnoxium, sicut obligatio actionem parit in personam. Alij dicunt, actionem & adiunctarium & vtrumque bona.

¶ Et no. quòd sola possessio nō induit actionem in re: sed opus est vtik actiue habere dominium vel quasi: vt *ff. de rei vind. l. in rem. in prin.* Vnde dicitur, rei vindicatio b est actio quę competit alicui titulo possessio, sic necesse est vt actiue habeat dominium vel quasi. CYIAC.

Facta alienatione ratione mutandi iudicij possessor potest conuenire rei vindicatione, quam possessio parit, & alienator potest conuenire ex edicto de alienatione iudicij ad interesse per alienem in factum, quam parit dolus transformatus in alienam causa mutandi iudicij. BALD.

1. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS. AA. & CC. Arcadio †.

CVm in rem b actionem * possessio * parat adversario d, alienatione * etiam iudicij mutandi causa celebrata, in integrum restitutio e edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem ne secum ageretur, qui possidebat, venundedit f, & emptori tradidit: quem elegeris h, conueniendi tibi tributam esse iure facultatem. Dat. VI. Kalend. Decemb. Viminacij, CC. Cons.

DE RECEPTIS ARBITRIS. †

TITVLVS LV.

SI repetimus paulò altius quæ diximus, hæc vsque ad prudentiæ vt alius ex alio nostrum formam, Institutum illi qui initio est post enarratas partes iuris civilis de magistratibus & iudicij. ordinarijs & de ordine quo apud eos agi solet. Nunc de iudicibus alios instituimus, qui ordinarij non sunt, ac primùm de Compromissarijs, nam receptæ arbitri iudices sunt Compromissarij quos constat non esse ordinarios. 1. rem. hoc tit. 2. eos distinguimus. § item si quis. ff. eod. Hi enim sunt receptæ arbitri sive compromissarij iudices qui ex partium compromisso sine constipulatione pœnali iure perfecto, sine pœna mota, vt l. litigantes. § interdum. ff. eod. adunatur. compromisso additur hac clausula, dictum manum abesse, sententiamque esse, vt l. 3. hoc tit. Receptum autem est compromissum l. rem non nouam. § 1. § de iud. & ex re nascitur pœna pœnitentiæ exceptio pacti. l. vlt. § 1. § ff. eo. Arbitri sunt qui adiuncti ex iuramento sive compromisso ex quorum sententia compositi atque in rem vertit, vel actio in factum, vel condictio ex l. 4. hoc tit. quæ causa potest sustulit instituunt No. BL. Alij adiuntur ex communi iudicio confusio partium sine iuramento, sive compromisso. l. per. hoc tit. l. vlt. C. tit. ad à quibus liceat appellare ex confensu. ff. de appell. cum tamen ab alio non liceat propter pœna aut pœnitentiam. l. 1. hoc tit. Licet earum sententia non adquiescere, sed si ei partes fuerint adquiescunt, ex sententia est quasi iudici pacti exceptio & actio in factum, vel condictio ex lege instituendi. Et hi quoque videntur improbati, quandoquidem Rufi. abrogat eam lex pro quam l. 4. hoc tit. Alij arbitri dantur à iudicibus, vel ex iuramento vel iudicibus aut fidiusseribus probandi, qui dantur etiam à iudicibus pedanei. Sicut iudicij dari l. 1. hoc tit. non habeant d. l. vlt. & significantur d. l. rem non nouam. his verbis, vel qui arbitrium ferunt ex auctoritate sententiarum, sic legendum, & electi vnde confusio partium sequentibus. Et partium confusio electi, & generaliter, &c. CYIAC.

A sententia arbitri non appellatur: quia ex ea alio non oritur, sed compromissi. BALD.

1. Imp. Augusto. a. Nepotiano.

EX sententia arbitri ex compromisso fit de iure perfectum, & sententia lata sit intra terminum

EX sententia.] CAVS. In controuersia quam mecum habebat, in arbitrum compromisseras: lata est sententia contra me volo appellare, an possim, quæritur? Respon. quòd non adeò enim vilis est sententia arbitri, quòd

a Actio in factum ex edicto de alienatione, pro dic. vt locū habeat tria / sententia facta.

† Cassiis. vl. Cassiis. * vnicum locum sic ex vet. lib. scribunt: Cum in rem actionem possidere parte adiunctarium dicit possessor, insidiis quasi rem. CYIAC.

† In vno vel duplicatione interdum, De receptis, in alia verba, De receptis arbitris.

DE RECEPTIS arbitris.

Dixit de præparatoriis iudiciorum; sequitur de iudiciis, promittens de arbitris, quæ ad similitudinem iudiciorum sunt inducta: vt ff. eod. l. j. ACCVRS.

480/C.IV.K.5-4, 529-530
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

promiſſo iure perfecto * aditi b * appellari non poſſe * ſæpe reſcripterum eſt, quia nec iudicari achio c inde * præſtari poteſt, & ob hoc inuiicem pœna promittitur, vt metu f eius à placitis non recedatur. Sed ſi vltra diem compromiſſo comprehenſum iudicarum eſt, ſententia nulla eſt: nec vllam pœnam commiſit e, qui ei non paruerit. PP. IX. Kalend. Augu. Romæ, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Qui eſt contumax in non compromiſſo coram arbitro, incidit in pœnam compromiſſi. Bald.

II. Impp. Caeve, Carinvs & Nvmerianvs aaa. *Clementi.*

Si contra compromiſſum h aduerſarius tuus apud electum arbitrum præſentiam ſuã facere detrectauit i, placitæ pœnæ k videtur obnoxius l. PP. VIII. Kalend. Ia. Caro & Carino Coss.

Aduerſus petitionem pœna compromiſſi exceptio doli, ſi per dolum vel fraudem fuerit arbitratum. Bald.

III. Impp. Diocletv. & Maximiaan. aa. & cc. *Patrono.*

Arbitrorum ex compromiſſo ſententiæ non obtempérans m ſi ſordes vel euidentæ gratia † eorum qui arbitrati ſunt, interceſſit: aduerſum filiam tuam agentem ex ſtipulatu n * exceptione doli mali vel poteris o: ſed ex doli mali clauſula p, quæ compromiſſi ſtipulationi ſubiici ſolet, filiam tuam conuenire q non vetaberis. PP. III. Id. Ian. ipſis AA. & Coss.

Si compromiſſum fuerit iuratum à partibus & ab arbitro, vel à partibus tantum, vel ab arbitro tantum, vel in actis fuerit adſtrictum, vel conſiſtum eſſe iuratum: ex arbitri ſententia condemnatoria oriuntur actiones abſolutoria oriuntur exceptio. ſicut ſi iuratum nõ appareat in actis, ſicit alterna pars vel arbiter adſtrat eſſe iuratum: quia nec alteri parti, nec arbitri creditur. Item ſi arbitri ſententia homologatur, ex ſententia arbitri ſine pœna electi actio & exceptio oriuntur. Et dicitur homologari, ſiue dicat, non improbo, vel non contradico: non contradicere, homologatum eſt. Bald.

IV. Imp. Ivstinianvs a. *Demoſthení P. P.*

Ne in arbitris cum ſacramenti r religione eligendis periurium committatur s, & detur licentia perfidis hominibus paſſim definitiones iudicum t eludere: ſanctiſſimo arbitrio & huiuſmodi rem cenſemus eſſe componendam. Si igitur inter actorem & reum, nec non ipſum iudicem t fuerit conſenſum, vt cum ſacramenti religione lis procedat, & ipſi quidem litigatores [in ſcriptis *]hoc fuit manibus, vel per publicas perſonas [ſcripſerint] vel apud ipſum arbitrũ in actis propria voce depoſuerint, quod ſacramentis præſtitis * arbiter electus * eſt, hoc

a Appellare à ſententia arbitri non licet vt hic, vt caue? vt ſtipulationem apud Iuriſc. & argumentum à commutatione accidentium ex validum ſi in Iuriſc. Maiori. ſuperiori capite L. 7. infra de iudic. adde Z. verord. in loco à commutatione accidentium. adde Cyprianum vt. de Iuriſdic. prolegom. 22.

b Aditi. ſcil. in facto, quæ aliàs datur ex ſententia iudicis: vt §. de reb. eor. l. actiones. eſt ergo hoc, quia vilis & nulla, non quia digna. 2. Vel poteſt eſſe ratio quare nõ appellatur: quia appellatione in tempore dio extinguitur pronunciatio: vt §. ad Turp. §. in §. ſed cum arbitrium nõ poſſit vetè dici ſententia: vt §. ex qui cum. infam. l. quid ergo. §. ex ea pœna §. ergo nõ poteſt reſcindi per appellationem: vt §. de iudic. reſc. Lam. & §. ſub. §. §.

c Sed cum quandoque detur actio (vt quando eſt expreſsi. vel decem dierũ cautionatate firmatur §. ea. l. pen. §. §. & §. Iam poteſt appellari? R. eſpon. primo caſu non, arg. §. de non numer. pecu. l. generaliter. & quar. appel. non reſcin. l. obſeruare. & §. de reb. cred. l. §. quæ. Secundo non quia ante x. dies non datur, & ſic non appellaturus hic, ut poſt fiat? pronuntatur.

¶ Ex eo quod hic eſt locus argumentandi à cõmutatione accidentibus, accidunt enim ſententiæ commutatione: vt à qua ſententia poſſit appellari, & ex eadem agi. ergo ceteris à quo remouetur reum, & alteri? ſed licet appellari non poſſit, eſt tamen quædam ſpecies appellandi vt §. ex l. non dubitamus. §. item quidem.

d ¶ Iudic. id eſt, ex ſententia arbitri.

e ¶ Mora. ergo ex ſolata poteſt recedi: vt in authentica de verbo iur.

f ¶ Commitit. l. non incidit in obligationem: vt §. ex. l. §. ſi cum. §. ſi autem. & l. ante §. obligationes. §. compromiſſo. aliàs eſt verò. §. ſub §. ſumma rei. & §. §. l. §.

g ¶ Contra.] Caeve. Compromiſimus re & ego in arbitrum, interpoſita ſtipulatione penali ſi ſententiæ ipſius non ſtaretur, citauit te arbiter, non compariſtian in pœnam in compromiſſo contra ſententiam incidiſti, quæritur? R. eſpon. quod ſic.

h ¶ Compromiſſum. l. cepera id quod fuit actum in compromiſſo. fuit? enim actum vt adeſſet quando arbiter preciperet.

i ¶ Detrectauit. id eſt, noluit.

k Placita pœna. quam placuit imponere, & quia contra precepta ranitet. Accvrs.

l ¶ Obnoxius. videtur? enim non ſtetiſſe ſententiæ, qui non fecit præſentiam, quo minus arbiter ſententiam poſſit ferre, vt hic, & §. ſi cum die. §. ſi arbiter. & l. item §. (aliàs eſt l. §. quia litigatorum. & l. non ex omnibus.

m ¶ Arbitrorum.] Caeve. Pater cum filia emancipata in controuerſia quam inter ſe habebant, in arbitrum compromiſit. condemnatus eſt pater per ſordes arbitrinõ vult ſtare ſententiæ: an tenetur ſolutre pœnam in cõpromiſſo comprehẽſam, quæritur? Reſp. quod non, ſed contra filiam agitur? ex ſtipulatu ad pœnã, excipiet de dolo. Item poteſt agere & adiutrix filiã ad interceſſe, quãdo pronuntiat dolum in toto negotio ſe nõ contraſiſſe.

n ¶ Ex ſtipulatu. ſcil. ad pœnam: cum non pariat ſententiæ.

o ¶ Poteris. ¶ Iuſ videtur quod ipſo iure ſit ratum, quãſi ſub hac cõditione ſit compromiſſum, ſi non fuerit doluus. §. ea. l. ita domũ. Tu prin. quæ eſt contra. Sol. tacita * conditio non facit negotium conditionale: §. de cond. & demon. l. conditiones. extrinſecus. ¶ Item contra videtur non excipi: vt §. ea. l. item §. Iuri. quæ eſt contra. ſed ibi dicit, niſi ſordes, &c.

p ¶ Clauſula. nam cum multis in compromiſſis pronuntiatur hinc inde inter cætera ponitur quandoque nulli dolo committis, ex qua clauſula agitur: vt hic. §. §. ea. l. ita domum. in fin.

q ¶ Sed quid ſi arbiter dolo ſuo nulli, nõ dolo partiuet? In dicit ſtari, cum is qui excipit b, dolõ actoris debet probare: quod hic facere nõ poteſt: vt §. de exc. dol. l. §. §. Iõ? dolus * commiſſus ab vno, non nocet alij: vt §. qua in fraud. cred. & qui à debitore. §. Sed cõtra pœna ſecundã Bal. quia ſalte nunc dolo facit eſt pœnam petit quod ſufficit vt dicta. exceptio locũ habeat vt §. de dol. ex. l. §. §. & generaliter. & de alt. am. l. §. ſimili. §. cum per conditiõ. & de reb. l. illud. §. §. tamẽ. Antiqvs. Vide ſcripta ad l. 13. §. de verb. obligat. Cujac.

a Cõtra.] Cõtra hoc l. cap. cum compro. & cap. ex parte. cõtrà. ex illo dicitur quod arbiter poteſt eligi eſt iuramentum, licet hodie ſuccidum leges hoc prohibeant: vt de arb. cap.

b Probare dolũ actoris, qui de dolo cauſam.

c Dolus commiſſus ab vno nõ nocet alij. Inſtituta de dolo in principio.

d Iudex pro arbitro ſumitur, vt hic. §. §. inſt. eodem.

e Ex ſententia arbitri oritur actio & exceptio ſi parum & arbiter iniuſtum ut hic. ſi iniuſte parium in tantum. §. §. ea autem, infra eod. ſalua ſi arbitri conſtituta partium §. ſed reſcindit eod.

a Cõtra.] Cõtra hoc l. cap. cum compro. & cap. ex parte. cõtrà. ex illo dicitur quod arbiter poteſt eligi eſt iuramentum, licet hodie ſuccidum leges hoc prohibeant: vt de arb. cap.

b Probare dolũ actoris, qui de dolo cauſam.

c Dolus commiſſus ab vno nõ nocet alij. Inſtituta de dolo in principio.

d Iudex pro arbitro ſumitur, vt hic. §. §. inſt. eodem.

e Ex ſententia arbitri oritur actio & exceptio ſi parum & arbiter iniuſtum ut hic. ſi iniuſte parium in tantum. §. §. ea autem, infra eod. ſalua ſi arbitri conſtituta partium §. ſed reſcindit eod.

a Cõtra.] Cõtra hoc l. cap. cum compro. & cap. ex parte. cõtrà. ex illo dicitur quod arbiter poteſt eligi eſt iuramentum, licet hodie ſuccidum leges hoc prohibeant: vt de arb. cap.

b Probare dolũ actoris, qui de dolo cauſam.

c Dolus commiſſus ab vno nõ nocet alij. Inſtituta de dolo in principio.

d Iudex pro arbitro ſumitur, vt hic. §. §. inſt. eodem.

e Ex ſententia arbitri oritur actio & exceptio ſi parum & arbiter iniuſtum ut hic. ſi iniuſte parium in tantum. §. §. ea autem, infra eod. ſalua ſi arbitri conſtituta partium §. ſed reſcindit eod.

a Cõtra.] Cõtra hoc l. cap. cum compro. & cap. ex parte. cõtrà. ex illo dicitur quod arbiter poteſt eligi eſt iuramentum, licet hodie ſuccidum leges hoc prohibeant: vt de arb. cap.

b Probare dolũ actoris, qui de dolo cauſam.

c Dolus commiſſus ab vno nõ nocet alij. Inſtituta de dolo in principio.

d Iudex pro arbitro ſumitur, vt hic. §. §. inſt. eodem.

e Ex ſententia arbitri oritur actio & exceptio ſi parum & arbiter iniuſtum ut hic. ſi iniuſte parium in tantum. §. §. ea autem, infra eod. ſalua ſi arbitri conſtituta partium §. ſed reſcindit eod.

a Cõtra.] Cõtra hoc l. cap. cum compro. & cap. ex parte. cõtrà. ex illo dicitur quod arbiter poteſt eligi eſt iuramentum, licet hodie ſuccidum leges hoc prohibeant: vt de arb. cap.

b Probare dolũ actoris, qui de dolo cauſam.

c Dolus commiſſus ab vno nõ nocet alij. Inſtituta de dolo in principio.

d Iudex pro arbitro ſumitur, vt hic. §. §. inſt. eodem.

e Ex ſententia arbitri oritur actio & exceptio ſi parum & arbiter iniuſtum ut hic. ſi iniuſte parium in tantum. §. §. ea autem, infra eod. ſalua ſi arbitri conſtituta partium §. ſed reſcindit eod.

480/C.IV.K.5-4, 531-532
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Addita.* in scriptura arbitri vel publica vel in actis coram fe-
b ¶ *Nihil tale fuerit vel compositum, qui fe.*
c ¶ *Vel scriptum.* per aliam.
d ¶ *Si illiguerint.* nec hic agetur an iurauerint: sed dic vt in superiori casu.
e ¶ *In præsenti.* non solùm in superiori casu quando omnes iurauerunt.
f ¶ *Immutatum.* id est, immutabilem.
g ¶ *Similem.* supra in proximo casu.
h ¶ *Ab his.* scil. actore & reo.
i ¶ *Vel depositionibus.* facta scriptura in actis.
k ¶ *Præfiniuit.* id est, præfixisse dixerit.
l ¶ *Libramenta.* id est, finem. ACCVRS.
m ¶ *Omnibus* sc. vtibus casibus. ACCVRS.
n ¶ *In factum.* scilicet generali, de qua dicitur *l. de sacramento vest. l. sanctimus.* 3. & hic non est contra T. *ex.* l.
¶ Et dic in * facti dari, cùm agitur ad factũ quod est incertum: vt cùm dicit, decem, aut noxæ dany condictionem ex hac lege, quando est certum: in rem, quando actum est rei vindicatione, vel quando personali, & ex sententia fuit tradita possessio, & postea amissa: vt *ff. de pub. l. 1. §. in fin.* aliàs datur in rem ex sententia lata in personali actione, aliàs in casu: vt *Inst. de act. tutel. §. fin.*
o ¶ *Ex lege.* l. ista.
ADDITIO. Vide scripta ad *tit. §. de emed. ex leg.* CYIAC.
p ¶ Tale de vtibus poscitis casibus.
q ¶ *Iurauerunt.* nam * vox vtius, vox nullitatis *]. de rebus l. iurisiurandi. §. fimili.* Ac iudex ordinarius potest suam sententiam interpretari: vt *ff. de appel. l. 1. §. 1. de iudic. l. properandum §. 1. fin. arg.*]. *ad leg. Corne. de fal. l. 3. §. quæ de cœtera.* quæ fuit argum. contrà. ¶ An ergo potest esse testis ⁴ iudex vel arbiter de his quæ contà eo acta sunt post sententiã? Dic quòd sic, cùm non sint prohibiti: vt *ff. de testi. l. 1.* Et quòd hic dicit, *vti libera* quia scriptura * exigebatur, quæ non adest. Item erat solus ⁴, & pro hoc quod posset, est *ff. de iudiciis. l. ab eorum. §. illud quoque & §. item semum.* ¶ Sed arga. contrà *ff. de testi. l. fin.* & hoc notat Ang. in summa de testib. §. *habetur.* Sed prima placet.
ADDITIO. Distingue, aut iudex affumitur vt testis in causa donec est iudex vel arbiter: & non potest, ne duplici fungatur officio: vt *l. quisquis, supra de iudic.* aut pothquam causa est finita: & tunc fiquidem affumitur vt testis super poscessis, valet eius testimonium: vt dicta *l. ab eorum. §. illud quoque.* nisi ei obstaret quòd esset solus: vel quod scriptura non esset facta: vt hic. Aut affumitur ad testificandum super iustitia sententiæ suæ. & non potest quia suspectus est arga. *l. ait in prin.*]. *de appel. & de hoc per Gilef. & Imer. extrà de testi. c. cum à nobis. & c. Alfeste filii. & de stat.*
r ¶ *Iudice.* i. arbitro. & est sensus: etsi constat iuratum, tamen non est scriptum coram arbitro à notario, nec à partibus: nec præiudicat. vis est ergo in scriptura.
s ¶ *Incertæ.* incertum dicitur, quia eius effectus non est certus, imò eventrà est certum quòd nullum effectum habeat.
t ¶ *Sententiam.* vt partes non teneantur stare, nisi esset pœna apposita: vt *suprà ne. l. 3.*

u ¶ *Decernit.* Hæc authentica corrigit hanc legem vsque ad §. finalem: vt hodie non iuretur, & est ex authentica *de iudi. §. quia verò malitæ.* coll. 9. & habetur hic quidam, *decernimus,* & aliis *decernit,* scilicet nova constitutio. CAPEL. Hæc authentica corrigit I. C. in eo quòd dicebat posse arbitrum eligi cum iurisiurando, hæc prohibet quòd nullus arbitrer eligatur cum iuramento, sed cũ pœna. possit imponi pœnam ibi, *si vero factũ fuerit.* ¶ Nota ex illa I. quòd lex civilis potest reprobari iuramentum. Secundò nota casum in quo arbiter malè iudicans nõ facit litẗ suam. Tertiò nota casum in quo dolus non punitur nisi à Deo secundùm Bald.
x ¶ *Fieri.* id est, eligi.
y ¶ *Sacramenti.* præstiti * se vel à partibus secundum Ang. & In. vt *hic.* & indefinitè dicit, & secundùm hoc habes in fine, *ob.* sed B. à fortiori præstiti tanti, & pro eo est finis huius authenticæ, prout habes *vi.* Sic ergo secundùm eum partes non prohibentur iurare.
¶ Sed quid si pœna * & iusiurandum fit præstitum. Respondeas quòd non valet quia contra legem factum est: vt *de legi. & condit. l. non dubium. 2.* Sed Iean. contrà quã fortior * seu qualitas arbitrij si improbata, non sustitita, nam compromitti non non est prohibitum sed sic compromitti prohibitum est: vt arg. *ff. de condit. insti. l. qua sub conditione. §. quotiens.* Sic & matrimonij nimia festinatio punitur, sed matrimonia non cassantur: vt *in auth. de nupti. & ex qua pa. §. vnd. col. vi. &]. de furam. nup. l. 3.*
z ¶ *Nec.* prohibitum à lege. ACCVRS.
a ¶ *Mali.* Quid si bene dicam quidam valere. 2. Ta dic quòd non: vt arga. *ff. de re mili. l. 1. §. 5. in bello.* ACCVRS.
b ¶ *Partium.* petitorijve]. *de iuriur. l. 3.*
c ¶ *Bi.* quidam habent *ei.* l. partibusque vna alterum vocabit petitorium sicuti aliquam actionem de his quæ dicunt in *Lex in arbitrio. §. fed & si ipse.* & sic est pro Martino & Iean. 1. Alij habent *ei,* scilicet arbitro. & sic pro Ramo.
¶ Et secundùm hanc est contra T. *de pac. l. 3. quæ in conscribendo. in fin.* Solu. hic speciale in odium eorum qui fecerunt iurare arbitrum, aliàs facit litem suam: vt ibi.
ADDITIO. Adverte quòd hic authent. habet locum in arbitro, non in arbitratore: ille * enim potest affumi cum iurisiurando: vt *cap. Ephesiorum, extrà de iuriur. & l. 3. §. litterum.* ita *ff. de op. liber.*
d ¶ *Si qui.*] *subscripsit.* hoc est Græcum, quod sonat, id est, *permanere, stare, durare.*
e ¶ *Constitutum.* hæc enim lex facta fuit in ciuitate Constantinopolitana, vbi loquuntur homines Græcis verbis. ACCVRS.
f ¶ *Adiuerit.* & hoc Græcum ἐπιμένῃ, id est, *confirmet,* vel *laudet.*
g ¶ *Compell.* dicit hic In. loqui quando fuit iuratum & scriptum, quòd non placet: quia tunc valeret secundùm hanc legem etiam sine huius confirmatione.
h ¶ *Adiuiatur.* id est, non contradico.
i ¶ *Comitatur.* scilicet, confirmo & laudo.

a ¶ *Ab*

480/C.IV.K.5-4, 533-534

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ab aula.* id * est, à iure quòd sit in aula: & sic ponitur b id in quo sit, pro eo quod sit.

b ¶ *Correximus:* vt *J. de contrahen. stipula. l. scrupulosam. & l. magnum. & l. omnes.*

c ¶ *Huiusmodi.* id est, hac lege. 2. Vel dic, id est, hoc verbum, non contradico.

d ¶ *Sed* vt, sic ergo non est hic simplex * abrotiatum, sed curare debet & sentare: vt *ff. de verb. obl. l. inter stipulantem. in prin.*

CVm antea. CASTR. Petebã à te x. aureos: vt mihi debeas. compromittimus in arbitrum sine pœna. olim obtinuit quod si pro re lata esset sententia, valeret, & dabatur exceptio. si autẽ pro re non valuit, nec dabatur mihi ex ea actio. Quod corrigit Imperator, statuens quòd si litigãtes compromiserint in arbitrum & consenserint de stando sententiæ sũ sine pœna, & arbitrũ ut testimiauerit, & sententiã subscripserit, quòd eis placeat, non solùm dabitur reo exceptio, si pro reo ferat: sed si pro actore lata fuerit, dabitur ei actio & mãdabitur executioni per officialem præfectũ, vel per eum iudicem, cuius forum sequitur reus. *In pecuniis autem pro moderatione, &c.* vel iudicũ in cuius foro est pulsatus. & hæc in prima & secunda. [*Sin autem.*] Si autem post sententiam non subscripserint partes, sed pro decem dies tacuerint, nec dixerint cõcrã, videntur eã confirmare per taciturnitatem, & ideò dabitur exceptio actori. & hoc in tertia parte. Si autẽ altera pars intra decem dies fuerit solutrix sententiæ, imò reclamauerit, nec eo ex ea fabitur exceptio, nec actori actio, nisi cum iuramenti religione fuerit affumptus arbiter: vt T. *l. proxim.* quo casu seruabitur, quòd in ea lege statutum est. & hoc in quarta parte. An autem per litis cont. *factum coram arbitro* vel per libelli oblationem, executione transmisso interrumpatur præscriptio sicut cœtã iudice, quæritur? Resp. quòd sic. & hoc in quinta parte. An autem pactum confessio, testium productio facta coram arbitro, si altera pars coram ordinario litigare voluerit, valeat coram ordinario? Resp. eo quòd sic. & hoc in sexta.

e ¶ Ex ista l. non quòd homologatio d debet fieri post laudum, nõ ante laudum, appellationis e verò potest renuntiari ante sententiam & post: vt *J. de tempo. appell. l. fin. in fi.* Vbertus nos. in *rubrica, sed in hoc quidem.* per quas sententia arbitrorum executioni mandetur, & dicit text. quòd per iudicem rei, non ergo respicitur locus arbitrij, sed forum contrahentis, quod est not. secundũ Bald.

e ¶ *Sententia.* scilicet delegatoria.

f ¶ *Parte pulsata.* id est, reo. illi enim acquiritur exceptio, sed pro actore non.

g ¶ *Forma.* id est, sententia.

h ¶ *Velari.* non enim verum pactum & expressum compromittentium processit, sed tantũ quod statuitur ab arbitro, videtur eorum pactio statui. licèt autem in hoc casu secundùm quòd hic dicitur, exceptio reo competeret: quasi facto pacto de non petendo, sed arbitri id tentãtes: tamen hoc bodie cessat: vel sicut actio in casu illo nõ competit, sic nec exceptio: vt *J. eo. §. adeo.* H.

i ¶ *Calcinatio.* id est sententia.

k ¶ *Et.* hoc corrigitur *J. eo. §. adeo.* nam quo casu valet pro actore: valet pro reo, secundùm Azo.

l ¶ *Pactum.* aliud si autẽ, cum pactum fit mudum ex. tamen contrà *J. de pact. l. & hereditã. §. filia. & J. de pact. l. j.* §. autem cœrã iudice aute sententiam fiat huiusmodi pactum, valet: vt *J. de remp. & repu. appel. l. fin. §. fi.* ACCVRS.

m ¶ *Nuntiat. J. l. proxim. in fin.*

n ¶ Sic ergo ex * lege nascitur actio & exceptio hoc casu, non ex sententia: & sic non est contrà *J. eo. §. j. & ff. eo. l. 2.* Vel hic speciale, quia non fuit appositã pœna. b ¶ Sed nõne hoc casu etiã iure vteri poterat agi conditione incerti ad interesse: vt *ff. eo. l. diem. §. fin.* Respond. hic nõdum fuit pactum in compromittendo, ibi stipulatione vallatum.

¶ Item quid si pignus detur arbitro pro sententia ferenda? Resp. secundũ Im. aut vt ipse teneat, quo casu est pignus naturali obligationi accessor, qua tenetur pars ipsi arbitro ad ferendam sententiam: vt *ff. de vsur. l. per reuocationem.* Aut vt det parti. & tunc est depositum certa lege datum, & sic agit pars cui est dandum, contra arbitrum actione depositi: vt *J. ad exhibendum. l. fi eo.* Tu dic hoc vltimo casu dari præscriptis verbis. *ff. de præscri. verb. l. fi eo. §. eo.*

¶ Item quid si d * pœna promittitur non manente pactorũ? vt *ff. eo. l. j.* ACCVRS.

n ¶ *Subscripserint.* actor & reus. ¶ Et colligit hic sententiam arbitri in scriptis * dandam, vt iudicium: vt *J. de finem. ex breuia. vers. l. j.*

o ¶ *Amplectit.* scilicet velle.

p ¶ *Decem dies.* qui f & postea per auth. statuti sunt ad appellandũ à sententiis iudicum: vt *in auth. de appell. & interp. quæ temp.* §. *j. col. lij.* ACCVRS.

ADDITIO. Vide *cap. 7. de præscrip.* CVIAC.

q ¶ *Antiquitatis.* i. concradicto. ACCVRS.

r ¶ *Alterutra.* vt *ff. eo. l. litigatores. §. incredum.* ¶ Sed contrà in *L. q. ex vit. & supra eo. l. j. Sol. vt supra in proximè in glos. supra l. proxi.*

s ¶ *Præfatum.* i. intra decem dies.

t ¶ *Confirmationem.* vt *supra eo. l. proxi.*

u ¶ *Iudic.* hac lege habes effectum arbitrijin fine, vt supra de actione & exceptione dando. Item in principio: vt *ibi.* Item in medio: vt *J. proxi. §.*

u ¶ *Ad*

480/C.IV.K.5-4, 535-536

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quidem huiuſmodi quæſtionem, quam in præſenti aggredimur, non autem peritiſſime * penegerunt, ſed vſque ad quaſdam * actiones temporales ſtandum eſſe exiſtimauerunt. Plenius autem & generaliter definimus cõuentum [b] in ſcripteis apud compromiſſarium † iudicem factum, ita temporis interruptionem inducere, quaſi in ordinario iudicio lis fuiſſet inchoata. Ad hæc * generaliter ſancimus in his quæ apud cõpromiſſarios facta ſunt, ſi aliquid in factum * reſpiciens, vel profeſſum [d] eſt, vel atteſtatum [e] poſſe eo & in ordinariis vel iudiciis [f]. Dat. VI. Kal.* Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

Mulier non potest eſſe arbiter.

DE SATISDANDO.

Titulus LVI.

Poſt receptos arbitros diffuere de iudicibus, quibus à magiſtratibus cauſarum cognitio delegatur, qua antequam apud eos iudicia inchoarentur fieri neceſſeuerat, nec iudic admittere neceſſe eſt, ea exequitur reibus itaque ſe ſuppoſitibus, ac primum ſatiſfactiones, moris erat inierpoſi de rato & de iudicatis ſoluendis & de re defendenda, ſine quibus nec actor nec reus quiete earum nomine rem agebat cui defendebat, iudicum eſſe exiſtimabatur. Nodis neque actor ſatiſfiat neque reus. Sed neque procurator ſatiſfiat de rato, ſi mandatum aut voluntas domini apud acta inſinuata fuerit, vel per libellum. Nec ſatiſdatio. ff. rem ratam hab. vel per ſcripta per adverſarium ſcripta. l. 6 procuratorem. ff. de procur. vel vt in caſu l. vlt. ff. de pact. eon. ſuper do. Sed ſi in qua cum procurator agit, & agat in nomen ipſe. In cauſa mutua petitionis, procurator ſatiſfiat de re defendenda & iudicata ſoluendo, ſicut apud acta vel alio modo factum ſit procurator, ſicut ſi defenſor tantum eſſet rei, nec enim eſt idoneus defenſor, qui non ſatiſfiat, ſecundum veterem regulam iuris, & rurſus non eſt idoneus defenſor, qui non ſatiſfiat, ſecundum veterem regulam iuris, & hoc eſt quod ait Conſtitutio huius tit. Item procuratori mandata ſua ſatiſfactione de re defendenda videtur non poſſe procedere. Data enim accipit pro mandata, vt in Baſil. Cornuthiorum, & alibi data. l. cum pupillus. ff. de tut. & cation. diſtrah. Item mandat actor, licet dat iudex. Satiſfiere autem eſt fideiuſſorem dare qui participet obligationem quæ cupit à reo, quatenus rei actione principaliter obligatur, quod & dare ſimpliciter. l. 45. §. in qui procuratorem. ff. de procur. l. d. ff. vt leg. ao. cau. & fideiuſſoribus ſatiſfiare. l. nec non ex quibus cau. maior. C. Vlac.

Procurator alterius ſaltem apud acta, non tenetur ſatiſfiare de rato, ſed de defendendo. Item renuntiatio mandati, quæ in notarium iudicii vel adverſary non peruenit, iudicium non impedit, procurator verò rei indiſtinctè cauere de iudicium ſoluendo. Bart. & Bald.

1. Imp. Diocletianus, & Maximianus, a. a. & cc.

NOn eſt incerti iuris, eum qui apud acta [l] factus eſt * agentis procurator, non compelli ratã rem dominum habiturum ſatiſdare. hoc enim caſu veluti præſentis * procuratorem interuenire intelligendum eſt. Itaque eiſi poſtea mutata voluntate procuratorem eſſe noluerit *, tamen iudicium

---

Non eſt.] Casus. A te decem petij in iudicio coram iudice, & te præſente cognitus procuratorem, vel te non præſente: an compelli debeat procurator ſatiſfiare pro ratum habiturum, quæritur? Reſp. quòd non. Si autem te & iudice ignorantibus *transtagi mideatur*: tamen quicquid per procuratorem actum eſt, ratum debet habere iudex. & hoc in ſequenti. Si autem petas vt ſatiſfiet da defendendo, quia me vis reconuenire: an ſic audiendus quæritur? Reſpon. quòd ſic. Alioquin iudex non procedet. Procurator autem ſeilicet rei an ſatiſfiare debeat de iudicato ſoluendo, quæritur? Diuinus quòd ſic, quod obtinet in omnibus cauſibus.

Bald. Vel ſic: *Mulieres non poſſunt compromiſſum recipere, & per eas iudex lata non nocet.* Salyc.

vt. Idem a. Iuanni P. P.

SAncimus * mulieres ſuæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permiſit, & à quibus eas iuſſit abſtinere, licet ſummæ atque optimæ [g] opinionis conſtituatæ in ſe arbitrium ſuſceperint, vel ſi fuerint patronæ, eriſſi inter libertos ſuam interpoſuerint audientiam: ab omni iudiciali agmine [h] ſeparari, vt ex earum [i] electione nulla poena, nulla pacti exceptio adverſus iuſtos earum contemptores [k] † habeatur. Dat. Kalend. Septemb. Conſtantinopoli Lampadio & Oreſte Coss.

DE SATISDANDO.

Diffuere de iudicio, promittit de ſatiſdando, quia hoc ſe ante

480/C.IV.K.5-4, 537-538
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quo quasi procurator expensus est, iudex ratii habere debebit [a]. Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio [b] defensionis [c] allegatio [d]: etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite [e] præstare cogitur. qua [f] non præcedente, lis quæ ei data est, vlterius procedere à iudice non cõceditur [g]. Rei autem procurator [h] vel defensor [i], etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine [k] iudicatum solui satisdationem in omnibus casibus præstare cogitur [l]. Dat. I X. Kalend. Nouem. CC. Coss.

a ¶ *Debebit.* nemo [*] a. debet mutare consilium suum in alterius iniuriam: vt *ff. de reg. iur. l. nemo potest.*

b ¶ *Exordio.* tunc enim fieri debet: vt *ff. de procura. l. Pomponius. §. rescribitur.* & *C. pract. §.* & quia est dilatoria exceptio: vt *inst. de probatio. l. exceptionem.*

c ¶ *Defensionis.* id est, quod defendat adiutrix boni viri: vt *ff. de procu. l. sciendum. §. an procur.* ACCVRS.

d ¶ *Allegatio.* id est, exceptio quasi procuratoria.

e ¶ *Lite.* quicunque vellit reus recusaverit procuratorem nomine eius pro quo agit: vt *ff. de procurat. l. omnium.* & *l. non solum.*

f ¶ *Qua.* scilicet satisdatione.

g ¶ *Conceditur.* pena enim non defendentis, &c: vt *ff. de procura. l. mutuo. §. pena.* tenetur etiam domino mandari ad interesse, quasi hoc fuerit mandatum vt defendat b: vt *ff. de procu. l. 8. in cap. j. l. ad rem.* & *l. ad legatum.*

b Cuiac. Glos. *§. in cap. j. ut. de procu.*

h ¶ *Procurator.* cum mandato.

i ¶ *Defensor.* sine mandato.

k ¶ *Limine.* id est, introitu.

l ¶ *Cogitur.* vt *Institi. de satisdat. §. fi. & inst. de cons. eiusdem tit. l. 4.* quæ continet triaeni *ff. iudicatum solui. l. iudicatum solui. j.*

* al. collectione.

DE FORMVLIS & impetrationibus, &c.

Diuisio de solemnitate satisdationis quæ fiebat olim & hodie in principio iudiciorum, nunc de solemnitate formularum actionum, quæ fuerant olim, vt impetraretur à collegio pontificum: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his legibus. hodie non, vt hoc titulo.

c Formule iuris.

Vtis formulæ [*] CAIVS. Olim si quis vellebat instituere actionem, impetrabat à iudice quandã formulam verborum quam debebat proponere: & si cadebat à syllaba, cadebat à tota causa: quam formulam tollit Imperator in hac l. de mediam ¶ *Iuris formula.* id est solemnitates.

d Quomodo conciperentur formulæ. Actionem in *§. actiones. §. adiuncto. de verb. ff. gaius.*

e ¶ *Aucupatione.* quia sicut qui studet capere auem, sic studebat aliquis capere suam adversarium in syllabarum prolatione, vt sic est à causa eadem dicere, si à syllaba cadere. ¶ *Aucupatione.* vt *l. de his qui in verb. mann.*

DE FORMVLIS † ET IMPETRATIONIBVS ACTIONVM SVBLATIS.

TITVLVS LVII.

Si ex imperiali actionum prælectione iudex adhiberi necesse mat, hodie nihil est necesse, nisi forte sit decretalis. L. 1. C. Th. *de dolo. nam & non passionem decretalem imperari necesse est. Et legibus igitur & edictis nihil ipsi iure actiones comparant, etiamsi non postulentur. Et quæ imperabantur aliis earum erat certa solemnisque formula, quæ qui deerrabat vel syllaba litis cadebat: quæ de causa horum erroreum deformitates Institutionibus à M. Tullio exempto syllabarum vocantur, ac similiter* l. 1. *hoc titi. formulæ aucupatione syllabarum insidiari. Ratiõis iura fortasse capiti sa nimis & scrupulosa, sed non iudicio tolerabilior quam actionum confusio. agendi remittitur & nullus ordo, omnibus actionibus conceptis in factum, nec conscripta formula legibus certa. Circumstantiam quidem ante Constitutionem huius tit. iudicia extraordinaria frequentari vbi conceptis formularum non deformatur, id est, non calliis adseruitur.* L. *Actio. ff. de neg. gest. sed licebat adhuc filumiter & ordine formulis & quæ verba exprimi, si quis malle. Hic constitutionibus videtur hic ordo tolli, videlicet tolli formulæ iuris negotiis omnibus, tolli legis actiones & ab hoc solum Imp. quorum est* L. 1. *eadem lege fuere subiata formula in controuersia obligationes dare.* l. penult. *infra de do. prom.* CVIAC.

Rubrum summat citum nigrum: quæ superuacua formula sunt sublata: & non operam actiones à Pontificibus impetrare, sed sufficit eas apertè proponere. h. d. lex prima & secunda. BALD. *correx.* SALYC.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Marcellino Præfecto Prætorio.*

Vtis formulæ [*] aucupatione * syllabarum insidiantes cunctorum actibus [*], radicitus amputentur [*]. Dat. X. Kal. Febr. Constantino III. & Constante II. AA. Coss.

11. *Imp.* THEODOSIVS, & VALENTINIANVS A. *Hilario P. V.*

NVlli † peorsus non impetratæ [*] actionis in maiore [*] vel minore [*] iudicio agenti opponatur excepcio [*], si apcam [*] rei, & proposito negocio competentem eam esse constiterit. Dat. X. Kalend. Maij, Felice & Tauro Coss.

DE IVREIVRANDO PROPTER CALVMNIAM † DANDO.

TITVLVS LVIII.

Iusiurandum necessaria erat ex parte actoris cautio decima parte litis calumniæ nomine. §. hæc autem. *Institi. de poena temer. litig. l. 2. §. antiqua hoc tit. pro qua Institutione d. l. 2. Introduxit insuper eadem calumnia quæ adigatur vtraque pars iniuria litis, & assimilis etiam Paulo l. iureiurando. §. qui familiæ. ff. Iam. excisc. non fit calumniandi animo litem intendere, vel ad iniuriam ire, sed iuris sui opinione & fiducia fretum, quod veteres Græci vocant* [illegible] *vt Harpocration & Michaelem Apostolius scribunt. Nam in Thesauro* [illegible] *Ac idem Institutione No. 112. reduxit cautionem decimæ litis non abolito iureiurando calumniæ. Et quod in l. 1. de Iureiurando profundo ab re qui fidem instrumentorum in dubium vocat, non fit id facere mutandi aut fraudandi causa, id quoque ita mutat No. 49. ne id rationi prodesset, quotiens quæ ab adversario probarisset exceptis, sed satis fit hoc de re iurare semel iniuria litis. Non fit rata lite trahendi negotij & vexandi adversarij gratia frustra probationes illas ab adversario petiturum. Non est etiam in vsu vetus S. C. quod refert Plinius Iunior in epist. ad Ruffum lib. 5. quo quidquid negotij habent prosequam agant, iurare iubentur nihil se ab adiuncationem calumniæ dedisse, promisisse, cauisse.* CVIAC.

Sane quia exigit ab adversario probationem. sive quia potest ad probandum se admittit debet prius iurare de calumnia, & cessas qua sunt velit persona, non sunt requirendi: nisi in defectum aliarum probationum. BALD.

Vel sic: *In omnibus causis in quibus necessitas probationis exigitur, petens prius de calumnia iurare tenetur: & vbi petitur, quod quæsito de fonte habeatur: debet iurare quod non odio fervorum nec dominorum petit, sed quia aliter vertas habere non potest.* SALYC.

I. *Imp.* IVSTIN. A. *Demosthenei P. P.*

IN * omnibus causis, sive

l. fin. & l. de restit. l. quoniam. & l. de actil. l. in arbitrio. §. fi. Sed arg. contrà ff. de in integrum restit. l. diuus. & inst. de appell. l. ex illa. & l. nominationem. 1. Item contra ff. de iure fisci. l. in fundum. §. quæritur. vbi causam animet etiam hodie 6 mutet syllabam [*]. Sed ibi nor. idem aliter petatur, sed & mutatis verbis adiuratum, falsiratum commitedo vel specialiter in procuratore fisci. A c.

a Syllabam mutatis ex di quando actionis quis decidat.

[*] al. *de nova formula, & impetratione actionum subiatur.*

NVlli peorsus.]C A. NAVS. Si aliquis actionem aliqua intentare velit, licet formulam verborum non impetrasset non ea prætexta ab agendo fiat eorum iudice ordinario, fiue delegato repellitur, si suæ causæ actionem aptam esse constiterit. ¶ *In maiore.* vt apud ordinarios.

c ¶ *Vel minore.* scilicet pedaneo siue delegato.

c ¶ *Excepcio.* quod non impetrauit actionem à collegio pontificum: vt *ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his legibus.* ACCVRS.

d ¶ *Si aptam ff. si mensis fal. mon. l. 3.* & à iniqua formam, amittit.

ADDITIO. Adeuntes quod de iure canonico non est necessitatem omnes actionis experiri, sed debet suffum ira clari proponi, vt ex eo ius agendi colligatur: vt *in cap. dilectis. extra de iudiciis.* Et è qui fonte inepta actionem vel intentionem proposuerit, absoluitur reus ab instantia iudicij: & audiatur iterum actor si apte egerit: vt *in c. examinata. ille titulo.*

[illegible] C. 2. p. 2. A proximo vel magistratu iudicibus, non à Pontifiebus, vt falsò putat ACCVRS. Primus casus quo iurare de calumnia.

DE IVREIVRANDO propter calumniam dando.

Diuisio de satisdatione quæ fit ante ingressum iudicij: nunc de iureiurando, quod fit postea ingressum, vel ante. diuisum de iuramentis iudicij fiue de iudicio præmittit de hoc quod fit in iniuria iudicij.

† qui de iuramento propter malitiam & quæ fit poena non iurando de malitia, [illegible] *de iure. c. Ann. Cap. 1. ab. fine 6.*

Hoc legi consignatur [illegible] *l. 1. lib. 3. de quæst. ex quo hodie Edictorio est commendata, & per eiusdem legislat. 4. l. vt in dubia l. vbi in quo iusiurandum hoc l. etiam sit necessitas iudicandum de calumnia, quod hæc studiosi. E vero legatur in hac ne illa hæc prius erit. Decendum inque confirmat. Sportum in duas partes. Item pro C. P. In Institutione.* CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 539-540
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

terfamilias me & Titium instituit heredes, & in distichone rerum hereditariarum occurrit aliqua res, quam Titius coheres dicit non esse hereditariam, & petam seruus hereditarius requiri vt cuatur veritas: an sim audiendus, quæritur? Respond. quòd non, nisi priùs iurauero me animo calumniandi hæc non petere, scilicet non in odium seruorum, vel in cohæredis offensa: sed quia aliter veritas fciri non potest. & hoc in secunda.

a ¶ *Litteræ.* siceras dic priuatas sed instrumentum publicum. 2. Vel dic literas [a] vt quia dubitabatur an sint illius tabellionis: & sic est controuersia de scriptura. & per consequens veritatis de instrumento dic quòd bene confitetur esse illius tabellionis: sed dicit eum falsum scripsisse, & sic de veritate quæritur sola.

b ¶ *Quia quam.* sic ergo in exceptione ante [b] litis contestationem opposita iuratur.

¶ Sed an in [c] accusatione criminali? Resp. ibi iuratur secundum Ioan. & B. & H. & Ano. vt *hic, & infr. 1. proc.* vbi dicit, *in omnibus litibus, &c. circa princ. & §. de pœna iudi. auth. omnino, & infra de fide instrum. l. fina.* 2. Sed M. contrà & pro eo: quia nihil videtur habere similè cum cæteris iudicibus vt *Institut. de publ. iud. in princ.* 3. Secundò quia satis est eum pœnit similitudine supplicijs *§. de accusl. l. fin.* Tertiò quia quilibet [d] permittitur redimere sanguinem suum. *ff. de bo. eorum qui ante sententiã mort. sibi conf. l. 3.* Sed certè prima [e] non obstat: quia non est similitudo aliqua in [f] effectu exigendi, cùm ¶ publica faciant pœnam sisto inferri, priuata faciant dari actori. Item nec secunda: quia non [g] solum similitudine supplicij: sed etiam hoc iure compescitur calumniator. Nec tertia: quia licet permittatur redimere transgrendo [h], non tamen calumniando. Facit etiam pro *M. ff de bo. liber. l. qui cum maior. §. fi. parti.* vbi enim calumniosa [i] permittitur accusatio. Item pro eo quòd ad [k] accusandum admittuntur personæ minus legitimæ, vt seruorum & mitorum quandoque, quorum voces aliis non admittuntur: vt *infra de auctor. præstand. l. seruum, & ff. de accusl. l. 4. & l. qui accusare. cum l. 2. seqq. Iunctis. l. hi tamen. in principio.* ACCVS.

ADDITIO. Vide Glos. *in verbo criminali. & ibi.* Abba. *in c. cum de iure. calum.*

c ¶ *Iuramento.* vel producendi: quia prima facie præsumitur falsum instrumentum dicenti falsum, quia [m] præsumitur instrumentum verum, vel contrà: vt *infra de probat. l. iubemus.*

d ¶ *Compell.* eadem.

e ¶ *Respondit.* ab adiuersario.

a ¶ *Iuramentum de calumnia.* vide scripta ad *l. 3. infr. de reb. cred.* CYIAC.

f ¶ *Compellitur.* Item & alijs duobus modis, scilicet pœna pecuniaria, & metu infamiæ quandoque: vt *Institu. de pœna temer. litigant. circa princ.* ACCVRS.

g ¶ *Mit eorum.* calumniosam probationis exactionem compescit: nunc tormentorum calumniosam exactionem compescit. 2. Vel aliter, *supra* de iuramento probationis exigentis ab alio fortuitose de iuramento probantis: sed per seruos alienorum quæstionem: quæritur enim quandoque à seruijs *infra de quæst. l. 3. & l. interrogari.* Et dic quòd sic quæstiones *ff. ad Silla. l. 3. §. quæstionem.*

h ¶ *Deponant.* id est, [n] affirmet: vt positus *infra de reg. l. hæ confusissima. circa finem.*

i ¶ *Cohæredum.* si fuerit de seruis hereditariis inter heredes quæstio pollulerit: vt *infra de quæstio. l. fin.*

k ¶ *Veritatem.* Vbi [o] enim veritas aliter patefieri non potest, admittitur pollutatio de fiderium, *sic ff. si quis cau. l. fi. cum l. seqq. & §. de appell. l. 1. §. fi. quis. & de temp. & re. app. l. per hanc. in fin. & ad leg. Cor. de fal. l. vbi. & l. fuisse. & quando & quando iudi. auth. qui semel. ibi. perquisita veritate. &c. & supr. de hæc. & ha. l. quamiam in fine.* & faciunt hæc quòd minor [p] iuret de veritate dicenda: vt dixi *I. de cœnal. in apud quem.*

a Iuramentum appellatione non comprehenditur scriptura priuata: quia hæc potuisset vt diuersa. & est argumentum si datur iuramentum ad probandum instrumentum quòd poli ut autem priuatum produci scriptura priuata. Paul. & Bard.

b Iuramentum calumniæ præstari potest ante litis contestationem. vid. Hostiensem 2. quæst. vt. clausi.

c Iuramentum non est in accusatione criminali.

d Sanguinem suum redimere cuilibet per mittitur. *c. fidelibus, 1. 1.* Crimination iudicia in exigendo nihil habent commune in alijs iudicijs.

e Publicis in crimijs pœna sistio inferitur, in priuatis actori.

f Calumniator solione & hoiat legitimæ pœna punitur.

g Transgrendo fieri fingitur redimere non tamen calumniando.

h Calumniatio iuramentum permittitur.

i Accusare in multi possunt personæ minus legitimæ vt fœtus & minores.

m Præsumitur instrumentum verum, nisi contrà probetur.

n Deponere pro affirmare.

o Iuramentum calumniæ præstatur ad veritatem eliciendam. *c. cum ex iniuria.*

p Iuramentum de veritate dicenda minor iuret.

Hoc sacramentum.] CASVS. Hæc auth. legitur super *l. in omnibus.* in qua dicitur quòd quandocunque aliquis petit aliquam probationem, debet iurare quòd animo calumniandi non petit tam dicit ista auth. hodie non est iurandum super quilibet probatione: quia in litis contestat. iuratur semel pro omnibus, quòd in qua lite nõ exiget probationem non necessariam vel calumniosè. hæc dicit.

1 ¶ *Hoc sacramentum.* quòd sic scilicet fiebat pluries, quoties fciliet exigebatur aliquæ probationes etiam in media causa, vt *in auth. de hoc qui iugra. ad appell §. fi. col.* vnde hæc fumitur. Sed videtur etiam pluries iurari: vt *ff. de dam. infect. l. qui bona. §. penult.* Sed illa corrigitur per hanc. [b] Vel ibi extra iudicium, hic in iudicio. ¶ Item contrà in authen. *de infr. §. quia verò multi. in fi. §. col. 5.* vbi in medio causæ iuratur occasione probationum, sed ibi dat [c] alio iuramento dicit.

ADDITIO. Aduerte secũdàm Bart. hic quòd hæc authen. corrigit legem in his tantum, quæ fiunt post litem cõtestatam: & sic pòst practici semel iurantur tale: sed in his quæ fiunt ante litem cõtestatam, ita iuratur hodie super qua libet exceptione sicut olim: & ita hoc hodie non est correcta I.C.

b Dic melius secundùm Ba. Bald. quòd ibi non fit iuramentum vnicuiusque pro suum in specie in iudicij: hic fit.

c Inde non de ibi. Sed est ibi speciale vt iuratur iuramentum de calumnia, de quo vide Glossam Nouella 90. *in verbo iuramento,* vbi hanc loci interpretationem adiecit.

* Adde quæ scribunt Hæ. 140. C. cum.

† al. cum. ff. cum.

Cum [sic] iudices * non alitet causas dirimere concellerimus †, nisi sacrosanctis

Cum & iudices.] CASVS. In prima dicit, quòd fecit quandam constitutionem qua cauetur quòd iudices cuiuscunque generis fuerint, non aliter lites dirimant nisi propositis coram eis sacrosanctis euangeliis. Iteru quòd adiuocati iurent clientulis suis se fideles patrocinium præstaturos, aut causam deseruturos ex quo nouerint iniustam vel desperatam esse. sed quia in illa constitutione nulla fiebat mentio de principalibus personis, actore scilicet & reo: ideo statuit hic quòd nullo modo in allegationibus suis audiatur actor vel reus, nisi prius litem contestatus iuramentum calumniæ præstiterint, & hoc in prima parte. Iurabit ergo actor se credere habere iustam causam, nec eam mouere animo calumniandi: reus, quia credit se vti iusta iustantia, & ita ad collisandum peruenerit. Demum iurent aduocati coram iudicibus, propositis sacrosanctis euangeliis, scilicet quod in constitutione illa *§. de iudi. I. eum non mouem.* sanctum est. & hoc in secunda. Si autem aliquis fuerit qui iurare debet, & tanta fuerit dignitatis, quòd ad iudicem peruenire non debeat: vel mulier: in domo sua iurabit missio officiali perfonæ aduersario vel eius procuratore. & hoc in tertia. An autem in causa pupilli, vel adulti, vel filij iurare debet pupillus, vel adultus, vel filius: aut tutor, vel curator, vel pater, quæritur? Respond. quòd tutor, &c. quia illi forte nouerit factum: nec iurabunt quòd in iusta causa sed quòd credunt eam esse iustam, omnibus iuramentis, &c. & hoc in quarta. Item si lis per procuratorem inferatur: sine defendatur, demum facta lite cõtestatione nisi de calumnia iuretur, alterius non est procedendum. In eo tamen differunt, quòd actor coram iudice causæ, vel coram iudice loci in quo moratur, reus verò tantùm coram de causa cognoscere iurat. & hoc in quinta. Hæc quidem ita vera sunt, quòd hoc iuramentum pro communi vtilitate introductum fit, & de consensu partium remitti non potest. & hoc in sexta. Si verò causa alicuius collegij seu alicuius vniuersitatis seu cuiuscunque corporis vel etiam priuati, data etiam satisdatione de suo, per alium mouetur: lite contestata victrix non concedit ne processus extodi, nisi vel priuatus vel maior pars vniuersitatis de calumnia iurauerit. & hoc in septima. Et si actor iurare contradixerit, cadit ab actione, reus verò pro confesso habetur, non tamen ipso iure sed demum lata sententia: vt in authen. *vt litigantes habent. §. illa.* & hoc in octaua parte. Hæc verò quæ dicta sunt de prestatione iuramenti, locum habent non solum in

480/C.IV.K.5-4, 541-542
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in causis futuris, sed etiam iam coeptis: sub tali tamen distinctione, vt si vtraque pars presens est, vtrinque iuretur. Altera verò absente, à presente iuramentum præstetur: neutra verò presente, absque calumnia huius iuramenti sit liberè discingatur. VIVIANVS. ¶ Nota ex ista Lhic de duplici iuramento, scilicet partium & advocati.

Primò iurant partes: deinde iurandis propitiare advocatos: & ex hoc ordine notat glos. quòd cùm advocatus antequàm iuret non possit fungi officio advocationis, quòd tempore quo reus respondet libello, debet iudex propitiare advocatos quòd iter à remoticia quòd non possit instructe respondentem: non poterit ergo advocatus dictare responsionem clientuli. de hoc est casu *extrà de iudic. cap. pastoralis.* BALD. *hic.*

a ¶ *Propositis.* sed * non tantùm: vt *infrà titu. j. l. Illos* in quibus *rem non nouam. in principio.* Nam de illa fit hic mentio, quæ fuit facta ante illam litem: ponebant, sic etiam proponuntur, sed non tangunturvt *supra de edile. & claui. auctora.* sed *iudic.* Cum enim iurat in principio quando fit iudex, quòd omnia rectè iudicabitur: oportet, quòd plus iuret: vt *in authen. iusiurandum quod prestatur, cap. §. & æquum. cod. q.*

b ¶ *Patronus.* id est, advocatus.

c ¶ *Dispositiones.* vt *§. iii. j. l. rem non nouam. §. parrati.*

d ¶ *In omnibus.* contrà M. sed ipse ad pecuniarias refert: vt *§. de verborum significat. l. Illis nomen.*

e ¶ *Pugnantium.* id est, reus. ACCVRS.

f ¶ *Narrationem.* id est, dicere, post litis contestationem: vt *infrà de lit. contestata. l. j.*

¶ Sed certè iuò in principio debet fieri: vt *infrà eo. l. §. fina. quæ* est contrà. Solu. tamen † dicitur fieri in principio, si statim post fieri potest. Infra l. vt *§. penul. & §. si cert. petat. l. vltim. §. dictum.*

g ¶ *Responsionem.* Nec distinguo an responsio sit affirmativa vel negativa: quia vtroque modo lis contestatur: quamvis contrà videatur *infrà eod. l. j. rem non nouam. §. parrati* sed non tamen hæc litera, quæ simpliciter loquitur. IACOBVS.

h ¶ *Prælusque.* per hoc apparet advocatos partes non debere in interrogationibus vel responsionibus instruere, quia prius fiunt quàm ipse advocati iurent, vel aliquod officium habeant in causa.

a ¶ *Actor quidem.* Vide scripta ad *l. j. supr. de reb. cred.* C. VIAC.

i ¶ *Et actor quidem iurat.* Sit ergo prius † iurat actor quàm reus, nec obstat quòd prius ponitur de iuramento rei: vt *Institut. de pœn. tem. dict. §. j.* non enim est ordo scripturæ secundus: vt *§. de fide. l. nec enim. & de pœn. legis. l. quidam. & Institut. de pœna temerè litig. §. j.* nec quòd ibi dicit, *prius*, &c. quia intelligitur iurat reus prius, scilicet quàm audiatur, in processu causæ, non autem prius quàm actor: vt *hic* dicit. *§. de iureiurando. l. iusiurandum & ad pecuniam. §. qui iusiurandum. & §. de edil. emp. l. Iulianus. §. offerri.*

¶ Sed quid in duplicibus ¶ iudiciis? Resp. quibus iurat vt actor, & vt reus. *§. fami. erciscu. l. inter coheredes. §. qui familiæ.* Sed quia prior distinxit. resp. ille qui prior proponeatur. *§. de iudi. l. In iudicio. & l. sequens.* ¶ Item quæro si pœna decem, & in confessatis debitum, sed exceptionem petit opponit: quis primò iurat? Videtur excipiens: vt *§. de except. l. j.* Sed pœna cessa, vt originalis causa infirmatur. vt *§. de dona. l. qui id quod. in prin. & infrà ad Maced. l. §. filiusfam. ad quid.*

k ¶ *Mouisse.* id est, mouere: vt *§. famil. erciscu. l. inter §. qui familiæ.* ¶ Item an remittatur † hodie hoc iusiurandum parentibus & patronis? olim sic: vt *§. de no. ope. nun. l. de pupillo. & §. de iureiur. l. Iusiurandum.* Hodie non, secundùm quosdam: vt *infrà eodem. §. sed quia.* Aut quòd sic? cùm non inuenitur correctum: vt *§. de appell. l. principalium. in fin.* ¶ Item an * in causa appellationis sit iterum iurandum? Pla. & Ang. quòd non: vt *in auth. de hac qui iugre. ad ap. §. fina. colla. vi.* & pro eo etiam faciunt omnia quæ inducuntur quòd causa appellationis ¶ sit eadem cum prima: vt *§. de iudi. l. propositurus.* vt *§. ne in una eademque causa iurat verità pro. l. j. & §. de iusp. & repu. app. l. per hæc. Iosu. contrà. & pro eo. §. de iudi. l. proponendum. §. hic nouiter. & in auth. vt sing. in. in princ. coll. iv. & §. de dam. infect. l. qui bona. §. si qui displicuerit. & §. sequen.* ¶ Item quid si triennio finita ¶ sit iudicij instantia? Resp. iterum iurat. ¶ Idem dicit Iosu. si in medio triennij sic † iudex mutatur quatenùs fortè non est verum, cùm ex eisdem actis iudicat? vt *§. de iudi. l. mutuo. & l. proponendum.* Sed pro eo facit *§. iudi. solu. l. hinc quod.* Item *in auth. de infi. §. quia vero, colla. vij.* vbi dicit testimonia litigantes iurent. Item *§. de iudi. l. proponendum. §. sin autem. in medio.* ¶ Item quid § actio ¶ mouetur patente eo, sed non causa? Resp. non iurari iterum, cùm super facto magis quàm super actione fecundùm H. iurentur. Iudex Azo contrà vt dixi *l. de edon. l. edicta.* ¶ Item quæ tractatur quòdo agit consultus pro persona sibi coniuncta contra eius voluntatem: vt *§. de lib. causa. Lis. & lis. & de ap. l. non iudicum?* Resp. quia ¶ agit, cùm magis propter suum dedecus vitandum agat: vt ibidem dicitur *de libertali causa. l. j. in fin.* ACCVR. ¶ *Instantia.* Cau. vbi: quia reus non debet iurare rem suam esse, vel se ignorare rem pertinere ad actorem. tam si fiat res pertinere ad actorem? tamè iustam causam habeat habendi iudicium, vt euictionis, non peiratur vt *hic.* ferus in actore dico. i. Vel si vult reus, potest confiteri rem esse actoris, & nihilominus agere de euictione: vt dixi *§. de mag. gestis. Lat qui natura. §. rem me.*

m ¶ *Infra.* scilicet sancimus.

n ¶ *Dispositum.* vt *infrà de iudi. l. rem non nouam.* & lege hic auth. *in ipso iuramento.*

In illo iuramento. CAYA. Ista authen. ad I. C. fic continuatur: In iuramento calumniæ secundùm I. C. continebatur tale capitulum: quia iurabat actor se credere iuste moueisse hanc litem, & bonam causam habere: reus autem iurabat quòd credit se iuste defendere. Per istam authen. additur aliud capitulum in iuramento calumniæ, quòd actor & reus debent iurare quòd non exigent aliquam probationem quam non putent necessariam. & istud iuramentum præstatur semel in causa principali, & non sæpius.

¶ Nota. per istam authen. quòd responsio facta per verbum *credo* ¶, faciat probationem. Veritas dic quòd relinquit ab onere probandi: quia non debet quis adversarium gravare in onere probandi: in eo quòd credit esse verum, & adversarium veritate fulciri. & iste nil vnus ¶ finis ad quem ordinatur calumnia iurramentum, secundùm Baldum.

o ¶ *In ipso iuramento.* Hæc & illa quam dixi in l. j. *hoc sacramentum.* idem sunt, & eodem loco, & vna est superflua. quæ ibi dixi, & hic dicere possem.

p ¶ *Iuratur.* vt fiebat olim, vt in cor. huius: vt *in authent. de hac qui iugre. ad appellat. §. fi. & sequitur alia*, quæ incipit, *Principales.*

Principales. CAYA. Habuistis superiùs duo capitula cùm iuratur iuramento calumniæ: in auth. ista additur tertium capitulum, scilicet quòd actor iurat, similiter & reus, quòd non dedit, vel dabit, vel promisit iudici vel alicui personæ aliquid vt pro eo iudicet vnde auth. ista dicit quòd principales personæ iurent de calumnia: & si pendeant lites & perditio iuramento calumniæ mortuæ alter, vel vterque eorum: heredes iurabant de calumnia, & in ipso iuramento calumniæ continetur quòd actor vel reus per se vel per alium non dabit, vel dedit, vel promisit aliquid iudici, vel alij personæ vt pro eo iudicet, nisi quatenùs iura permittunt, puta advocatis pro patrocinio eorum, vel apparitoribus pro sportulis. VIVIAN.

q ¶ *Principales.* quæ inchoauerunt causas.

a ¶ *Mitgro*

480/C.IV.K.5-4, 543-544
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dio migrauerit[a], coram iudicibus[b] iurent: quòd nihil penitùs causa patrocinij iudicibus, vel alij cuicumque personæ pro hac causa[c] dederint, vel promiserint, vel posteà dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam: exceptis his, quæ propriis aduocatis pro patrocinio præstant, aliisque[d] personis, quibus nostræ leges dari disponunt[e]. Sed si in sacro consistorio lites, vel consultationes intromittantur: sub præsentia sacri senatus prædictum iusiurandum præstetur. Sed si qui litigantium ad iudicem venire nequeunt[f]: prædictum iusiurandum præstent coram officiis ab administrantibus directis ad eos cum aduersa parte. Mulier honestæ vitæ, absente aduersario iuret coram officialibus. Sed si partes in aliis locis abesse contingat, vel vna earum absens fuerit, iuret sub gestis monumentorum apud iudicem prouinciæ, vel apud defensorem locorum. Si quis autem litigantium prædictum iusiurandum præstare noluerit: per sententiam iudicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat. Tutores, & curatores in causis, quas agunt, prædictum iusiurandum præstabunt.

Finis Authenticæ, sequitur textus legis Codicis.

Sin[a] autem vel dignitas, vel sexus personæ non concesserit eam ad iudicem peruenire in domo litigatoris[b] sacramentū procedere, altera videlicet parte, vel procuratore eius præsente[c].

Administratores legitimi debent iurare de calumnia, secundum credulitatem eorum aliis iuramentis firmis remanentibus. SALYCET.

Quod obseruari oportet, & si tutores vel curatores[k], vel aliæ quædam sint personæ[l], quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Conuenit enim & ipsos iureiurando[m] affici: quia ipsi causam[n] scientes, ita ad eam[o] perueniunt[p], neque enim pupillus, neque adultus, vel aliæ huiusmodi personæ, sed ipsi, qui pro eis tutelam, vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire possunt[q] causam[r], & ita ad iudicium peruenire,

a ¶ *Migrauerit.* puta heredes[a]. & certè verum est, quòd quantum ad hoc capitulum iurare debeant: sed quantum ad alia quid erit? Respond. idem, sc. quòd iurent: vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. si quis. Item & procurator[b] forte subibit quod hoc sacramentum, ad quem causa transit.

b ¶ *Iudicibus.* Nota, in præsentia[a] iudicis, sicut dico in sacramento testiu. Accvrs.

c ¶ *Pro hac causa.* id est, occasione huius causæ non dicas, vt pro eo in causa feratur sententia: quia sic non bene sequeretur exceptio. nō enim datur aduocatis salarium, vt faciant, vt pro eo feratur sententia, sed vt iuuent eum in causa, secundùm H.

d ¶ *Aliisque.* putà executoribus, [d] nam eis sportulæ præstantur: vt ¶. de episc. & cler. l. cum clericis. in fin. & authent. generaliter, & authent. sed hodie. & Instit. de action. §. tripli. Item xenia iudici dari licet: vt ff. de offic. præsid. l. plebiscito. & de offic. proconsul. l. solent. in fin.

e ¶ *Disponunt.* in libro Ir. non est plus. sed M. adiecit, *sed si in sacro,* &c. & accepit ex eodem corpore, *vt litigantes iurent.*

f ¶ *Nequeunt.* propter infirmitatem forte.

a ¶ *Sin autem.* Vide scripta ad l. vij. in fin. ¶. de reb. cred. Cviac.

g ¶ *Scene.* ad hoc ¶. de offic. diuer. iudi. l. ij.

h ¶ *Litigatoris.* coram missis ad hoc ex officio: vt in authent. vt litigantes. §. si verò mulier. coll. ix. & ff. de iureiur. l. ad personas & ¶. de reb. cred. l. generaliter. & in auth. de testi. §. & quoniam coll. viij.

i ¶ *Præsente.* sic & in testes: vt ¶. de testi. l. si quando.

k ¶ *Vel curatores.* sed ad quid, cùm[a] eorum confessioni non stetur: vt ff. de confess. l. certum. §. sed an & ipsis. quæ est contrà? Respond. non statur, [f] vt in causa sua staretur: quia hic audietur, si per errorem fecit, vel iuris probat se errasse, secundùm H. hoc non videtur valere, cùm idem esset in alio quod fecit erroneum: vt ff. de inter. actio. l. de ætate. §. fin. & ¶. de iur. & fact. ignor. l. error. 2. Alij dicunt (& hoc est in vsu) non stari, si petet restitutionem etiam in eodem iudicio dandam. Licèt quidam dicant, quod tunc demùm detur restitutio, cùm actio transfertur in eum: sed & hic est in dubio quando transferatur: quidam enim dicunt, durante officio: vt Azo. alij demùm, eo finito transferri: enim constat: vt ff. de re iudi. l. si se. §. tutor. & de admi. tut. l. ij. & quando ex fact. tut. l. ij. & l. penult. & l. post mortem. §. tutor. 3. Tertij dicunt, quòd non statur, vt ex ea detur actio: tenetur tamen, vt exinde sequatur sententia, ex qua detur actio. 4. Tu dic, quòd si minor suscepit litem cum auctoritate tutoris: quod potest: vt ¶. de autho. præstan. l. clarum. & ff. de admini. tut. l. ij. §. sufficit. non statur dicto tutoris confitentis sine pupillo: vt ibi. sed si ipse tutor, tunc distingue: quia si præsente pupillo, & non contradicente confitetur valet: vt hic: si absente, & intellectum habuerit, non valet, & arg. ¶. de iure delib. l. penult. & eadem distinctio fiat in omnibus similibus administratoribus.[h]

¶ Item si vnus tutor[i] plurium pupillorum, & vnus pupillus agat, alter accipiat iudicium: an tutor semel pro vtroque iurabit? Respond. quòd sic: vt ff. de autho. tut. l. accipiemus. quod si fiat, peierabit. nam impossibile est, quòd credat vtrumque bonam causam habere. Dic ergo contrà, quòd non possit in vtraque esse actor, & reus: vt ff. de procur. l. litis. §. si plures. & lex illa accipiemus, intelligitur, quando vnus pupillus agit contra extraneum, & alius conuenitur ab eodem extraneo: nam sufficit vnum sacramentum calumniæ tutoris pro vtraque causa. Vel loquitur ibi secundùm antiqua iura, quando non iurabatur, vel iurabatur ibi ab ipso pupillo auctoritate tutoris: quod potest fieri, vt modò dixi.

l ¶ *Persona* vt pater[a] in bonis filij aduentitiis: vt ¶. de bo. mat. l. [illegible]. Item actor minoris decreto constitutus: vt supr. de procurat. l. neque. Item orphanotrophi, & similes, vt syndicus: vt ¶. [illegible] de episc. & cler. l. orphanotrophos. & ff. quod cuiusque vniuer. nomi. l. item. §. aller. vel tùm in filio[b] potest probabiliter distingui, agat pater, vel conueniatur nomine filij: & tunc iuret de calumnia pater. An filius agat, vel conueniatur: quod esse potest de auctoritate patris: vt ¶. de bo. quæ libe. l. ij. §. fin. & tunc filius iurabit de calumnia, si alias habeat legitimam ætatem, quia maior est. In castrensi autem, vel quasi & aliis, quæ tantùm ipsi filio acquiruntur, dico ipsum filium iurare: vt ff. ad Maced. l. ij. & ff. de adi. & oblig. l. filiusfamil. cum consensu tamen patris: vt ¶. de bo. quæ liberi. l. ij.

¶ Item cùm in causa[c] momentaneæ possessionis seruus,[d] & pupillus, & quilibet extraneus admittitur: vt ¶. si per vim vel alio. l. j. nunquid de calumnia iurabunt? Respond. sic: arg. ¶. qui non. a[illegible] impe. l. j.

m ¶ *Iureiurando.* scil. isto. secus in iuramento in litem: vt ff. de in litem iur. l. [illegible].

n ¶ *Causam.* id est, iustitiam causæ.

o ¶ *Eam.* sc. causam.

p ¶ *Perueniunt.* iurando peiùs.

q ¶ *Scire possunt.* Ex hoc dicunt quidam, si[e] adultus scit veritatem meliùs, quàm curator,[f] quod ipse de calumnia iuret: vt ff. de admi. tut. l. j. §. sufficit. & de auth. tut. l. [illegible] plenè. & ¶. de procurat. l. fin. & ¶. de auth. præstan. l. clarum. secùs si in pupillo: vt arg. ¶. de falsi. mo. l. j. in fin. & ff. de iureiur. l. qui iurasse. ubi. quia sciens. &c. Sed argu. contra id, quod dictum est de pupillo. ff. de libe. cau. l. fin.

¶ Sed quid secundùm eos, si adultus, vel curator sciat æqualiter quis eorum iurat? Respond. ille, qui conuenitur: vt dicit lex de admini. tut. l. j. §. sufficit. Sed tu dic, quòd nunquam minor[h] de calumnia iuret: quia hoc iuramentum[i] cadit tantùm in legitimam personam: & ideò dicit, quòd tutor, vel curator sciunt causam, id est, qualitatem causæ, si iusta, vel non: sed minor non, licèt sciat factum ita bene, vt curator. Nec obstat quòd dixi, quòd potest cum consensu auctoritate curatoris: quia & tunc curator iurat. Sic ergo aliud agit, & alius iurat. Sed respondet, tutor agere videtur, cùm auctoritatem præstat: vt ¶. de vet. iur. enu. l. j. §. omnia enim meriti.

¶ An autem de[k] veritate dicendo iuret? Respond. sic, secundùm Ir. & Ioan. & notatur ¶. de hæret. l. quoniam. in fin. & insti. de quo. filo. l. interrogati. & ff. fa. ercis. l. Marcellus. §. j. & ff. ad Sillania. l. j. §. impuberi. Item quia restituitur contra confessionem: ergo interrogatur: vt ff. de confess. l. certum. §. penult. & dixi de hoc supra l. proxim. in fin. Item dico, in filio, cuius nomine conuenitur pater: & in seruo, cuius nomine conuenitur dominus: & monacho, & conuerso, ex quorum facto conuenitur, vel agit Abbas, vel Prælatus, licèt non sic eorum nomine conueniatur, vt prædixi.

¶ Item nota, quòd cùm quæritur de veritate,[l] palàm respondetur, non secretò: sed nec quæretur ab eo, an credat, vel non: sed an ita sit, vel non est, & à scibe.

¶ Item quid[m] si aliquis se minorem dicens, vult curatorem constituere ad causam: & aduersarius negat: an super hoc de calumnia iuretur? Respond. sic: arg. ff. de iudi. l. si quis ex aliena. & ff. si quis in ius voc. non ie. l. ij. & insi. qui sa. dari poss. l. j. & ff. de tutor. & cura. da. ab his. l. si qui. 2. Vel dic iurari de calumnia in facto principali sub hoc exceptione, & maior sit,[n] arg. ff. de dam. infect. l. prætor. §. si controuersia. & l. inter. §. fin.

r ¶ *Causam.* id est, iustitiam causæ.

a Heredes iurare de calumnia cogūtur.
b Iuramentum calūnia per procuratorē præstari potest.
Reus nunquam pro aduocato pecuniam dare cogitur [illegible].
a Iuramentum in præsentia iudicis præstandum [illegible].
d Sportulæ & xenia possunt dari iudicibus & executoribus.

a Iuramentum tutorum & curatorum pro pupillis, & adultis [illegible].
g Hæc distinctio gloss. est falsa [illegible].
h Vera solutio [illegible].
i Tutor plurium pupillorum [illegible].

a Quæ personæ auctoritate legitima res alienas administrantes.
b An & quando pater, aut filius iurare de calumnia cogantur.
c In causa momentaneæ possessionis serui, pupilli, extranei admittuntur.
d Serui, pupilli, extranei iurant de calumnia.
e An & quando adultus iurat de calumnia.
f Dic, vt quia agitur de facto ipsius adul. ti Pavl.
g Verius pupillus iurat de calumnia.
h Minor nunquam iurat de calumnia.
i Calumnia iuramentum cadit in legitimam tantùm personam.
k Quinam iurare cogantur de veritate dicenda.
l In causa veritatis dicenda quemadmodum quis interrogetur, vel respondere cogatur.
m Iurare de calumnia cogitur minor volens curatorem procurare.
n Illud dictum gloss. est valdè singulare, secundùm Paul. hic: ad hoc, quod actor debeat audiri, & quod iudex debet ipsum compellere ad litigandum, cum eo modo prædicto in gl. dic.

Codic.

480/C.IV.K.5-4, 545-546
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eo quòd.* quasi diceret, videtur quòd adultus iuret si meliùs scit factum, quam curator: sed, certè imò curator, *eo quòd*, &c.
b ¶ *Scientia.* id est, conscientia suæ credulitatis, non de veritate facti. Vel dic, quam habent circa iustitiam causæ.
c ¶ *Causæ.* sc. suæ.
d ¶ *Existimat.* sic & quoddam aliud est de credulitate: vt in authent. vt hi qui ob. se ha. in princ. §. vt autem. coll. vij. secus in sacramento testis: vt infrà de testib. l. testium. & in authent. de hered. & Falc. §. illud. coll. j. licèt quidam dicât, in sacramento testis debere inferri etiam de credulitate, per prædictam authenticam.
¶ Item nota, quòd ex hoc, quòd est hic, inducta est generalis consuetudo quærendi: *credis hoc*, vel *non*: cùm per eam tollatur onus probandi ei, pro quo est inductum hoc sacramentum: vt supr. authen. *in ipsa*. Sed videtur, quod non tenetur ad hoc respondere cùm non iurauerit nisi super tribunal *in princip. l. & in authent.* continetur. Respond. Debet ita fieri: credis super hoc titulo aliquam debere tibi fieri probationem: Sed consuetudo generalis admisit, vt dixi: & etiam quidã Iudices adiiciunt, quòd non vtetur falsa charta, vel teste. Sed de iure fieri non debet, cùm, vt dixi, tantùm tria capitula sint. Et sunt de hoc versus:

Illud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur.
Et si quæratur, verum non inficiatur.
Nil promittetur, nec falsa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Hoc vltimum potest probari per *l. j.* [illegible]
¶ Item quid si ita est incertus interrogatus: quòd non potest applicare animum magis ad vnum, quàm ad aliud: vt in hoc exemplo: Credis illum, qui est vltra mare, viuere, an non? Respond. secundùm Albertum & omnes, quod potest respondere, dubito: & tunc debet dari tempus ad deliberandum: arg. [illegible]
[illegible]

eo quòd a ex animi sui scientia b † iurent. Et licèt veræ causæ c * natura alia forsitan est: tamen quod quisque credit, & existimat d, hoc est † iurandum. Omnibus aliis iuramentis, quæ vel ex præteritis e descendunt legibus, vel à nobis f disposita sunt, in sua firmitate duraturis.

Quando causa per procuratorem agatur, siue ex parte alterius, siue vtriusque: principalis debet de calumnia iurare. Sal.

Sin autem absuerit * altera pars g, & per procuratorem causa eius agitur †: non antè licentiam h habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare i, nisi priùs acta k interuenientibus in prouincia, in qua degit l, sacramentum calumniæ subeat m. Similique modo si reus absuerit, & forsitan per iudicatum n solui stipulationem procuratorem o ordinauerit, vel defensor p pro eo interuenerit: & ipse q vel præsente actore per se, vel per instructum r procuratorem, vel etiam absente s eo (si hoc iudex perspexerit) inter acta iuramentum præstet, quod t reum dare antea u dispositum est.

Sacramentum calumniæ non potest à partibus remitti: quia est introductum pro publica vtilitate: & quia dolus futurus remitti non potest. Bald.

e ¶ *Ex præteritis.* vt sacramentum in litem, & veritatis, & testis.
f ¶ *A nobis.* vt iudicis, & aduocati, vt j. tit. j. *l. rem non nouam. in princip. & §. patroni.* Accurs.
g ¶ *Pars.* sc. rei, vel actoris. Accurs.
h ¶ *Licentiam.* videtur quòd ad litis contestationem, & narrationem, & interrogationes non possit quis dare procuratorem. Sic enim ista antequam iuretur de calumnia: vt j. eod. l. in princip. Respond. imò potest: a vt ff. de procura. l. sed etiam [illegible] & l. non solum. in princip. & quòd hic dicit est intelligendum, cùm sic vult dare procuratorem, vt totam causam debeat explicare vsque ad finem. Vel dic, lite contestata cum domino non constitui procuratorem nisi primò dominus subeat sacramentum calumniæ. & intellige hoc quando constabat de mandato. & ita in §. hoc nisi [illegible] loquitur quãdo dubitabatur de mandato. Acc.
i ¶ *Mandare.* sc. vt procedat vltra litis contestationem.
k ¶ *Acta.* sc. coram iudice illius terræ.
l ¶ *Degit.* siue degit in ea, in qua sit lis, siue in alia.
m ¶ *Subeat.* hoc iuramento ab vtraque parte præstito, non videtur habere locum de rato cautio: sed b certè imò habet j. eod. l. § hoc etiam. & j. de his qui ad ecclesiam confu. l. fin. & dixi plenè ff. de procurat. l. Pomponius. § sed & hi. Non enim eo ipso, quòd iurat dominus de calumnia, personam procuratoris confirmat: ideò etiam post iuramentum præstitum procuratorem, qui satisdederat de rato, conueniri poterit ad interesse, si dominus ratum non habet.
¶ Item cùm procurator non iurat: vt l. quoties. § si tutor. ndone calumniosè petet dilationes, & faciet interrogationes [illegible]
[illegible]

Additio. [illegible]
[illegible]

a Procurator ad litis contestationem, narrationem, & interrogationes dari potest.
b Iuramentum de calumnia [illegible]
[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 547-548
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Collusione.* quia fingunt se iurasse, & non iurauerunt.
b ¶ *Videantur.* id est, remittant.
c ¶ *Dissimulatione.* simulant non calumniose agere.
d ¶ *Sanctionem.* ex compromisso. Sic ergo nota, quòd eorum * actores iurare de calumnia: vt *§. ide. l. cum non nocuerit. & § de arbitri. l. §.*
¶ Sed aliquid si fuit à principio omissum * cauè, post potest peti quacunque hora iudici, vt iuratur. Respond. sic: vt *§ de dam. infect. l. qui bona. §. penale.* & quod in hac lege, in principio dicitur, quòd à principio est iurandum: verum est, si deferatur.
e ¶ Item ab iurando & de calumnia videtur litis contestatio fieri. Respond. non: quia illud iuramentum sit post * litem contestatam: vt *T. ead. in princip.*
f ¶ *Quia.* videbatur enim, quòd illud iuramentum, de quo tractatur, sit indictum propriatis tantùm; & sic posset remitti: sed certè non est indictum propriatis tantùm, imò ob publicam vtilitatem.
g ¶ *Remini.* ¶ Contrà, *T. de pact. l. §. qui in confirmando.* Sed illud est indictum ob publicam vtilitatem: vt aliàs *§ de pactis. l. quos.*
¶ Item hoc est verum, quòd non potest remitti expressè: * tacitè * autem potest, secundùm Ioan. & M. cùm denuò eadem præstatur: vt *§ de non apt. nun. l. de pupill. §. qui opus.* & *§ de iureiurand. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.* sic & aliàs plus valet tacita permissio, quàm expressa: vt *§ de procur. l. filiafam. §. penale.* & tacita prohibitio, quàm expressa: vt *§ de sol. l. vero procuratori.* & *l. §. quia dispositus furtis decem in multa.* & secundùm hoc tacitè omisso iuramento calumniæ, valet sententia: & est necesse, quòd appelletur. Sed Azo dicit etiam tacitè non posse remitti, & sic sententiam non valere, quasi contra solitum ordinem iudiciorum latam: vt *§. de fructu & increm. l. prohibemur.* & *§. de lit. contestat. authent. offerrent.*
¶ De patrono & de parte dic, vt dixi *T. ead. l. in princip.*
¶ Item quid de clericis? M. dicit, quòd non iurare: vt *T. de excepto. & cler. l. cum clericis.* & *quod §. lic. & in Lombarda tit. de adult. & vicaria l. honor. & l. quotiempe. & l. quantum.* Sed certè illa cum clericis, dicit in sacramento iudicio sibi. Item in spiritualibus credit, quòd non est iurandum: vt dicit *decret. extra. de iuramen. calum. c. Decrat.* sed in aliis dico clericum iurare: vt *in prædict. tit. de iureiurand. c. per. & fin.* Alij distinguunt, an agat, sive conuentiatur clericus de suo facto, vt tunc iurat: cùm inuentiatur eum purgare debere suam innocentiam: vt *§. de his qui ad notit. confes. l. profiteri. §. finis.* & aliàs arg. *§. de reficit. l. seruus.* Aut de facto Ecclesiæ, & tunc si de spiritualibus, vt de decimis, & primitiis, & similibus tunc non iuratur: si de aliis, quæ vincta, iurat non per se, sed per alium: vt *extra. de iurea. calum. c. indicantes. & c. in personalibus. & in Lombarda, in d. quantum.* & *T. de appel. & cler. l. cum clericis.*
¶ Item sacramentum * ipsis pro eisdem expressè remini, sic eundem Azo vt arg. *§ de fur. l. sed M. idem.* quod in lito. Item à Principe hoc posset remitti, & huius legis facias mentionem: vt *§ de lege. iul. l. §. quia in principio.* vt vel remittam, alteri prosit, vt *§. quod quisque iur. l. §. & l. §. quia in princip.* & *§. de fruct. & lit. expens. l. in.*
¶ Item quid si adversarius dicit per mendacium tale rescriptum impetratum, vel forsè falsum? Dico super hoc, etiam imperratum iurare de calumnia: vt arg. *§ de in iur. vocat. in l. §. & §. si quis cauto. l. §. eum. in princip.*

4. ¶ Sed quia veremur, ne forsitan quidam collusione * aliqua vtentes †, remittere videantur ᵇ inter se huiusmodi sacramentum, & ex prædicta dissimulatione * nostram sanctionem deludant: sancimus ᵈ, omnes iudices, licèt ex compromisso cognoscant, vigorem suum exercentes (quia * non pro commodo priuatorum sed pro communi vtilitate præsentem legem posuimus) minimè * pati tale sacramentum remiti ᶠ, sed omnimodò hoc & ab actore, & à fugiente exigi: ne paulatim videatur huiusmodi res defraudari, & sacramentum vel principalium personarum, vel aduocatorum ex quacunque parte mutilari ᵍ.

Qui propter dubium mandati est admissus cum cautione rati, non releuatur, quia principalem suam debeat facere iurare de calumnia intra tempus à iudice statuendum. SAL.

¶ Hoc etiam ᵇ huic legi addendum esse censemus †, vt si quis pro alio litem mouere voluerit, & nullo mandato ᵗ probato, sed per fideiussionem ᵏ ratam rem dominum habiturum, suam personam formauerit ˡ: ne vel ex hac machinatione ᵐ lex circumscribi * videatur: sancimus, si quid tale in posterum emerserit (siue pro vna persona qui litem mouere voluerit, siue pro aliquo corpore *, vel vico, vel alia vniuersitate) fideiussionem. † quidem solitam præstare, litem autem vltèriùs minimè procedere *, nisi intra * à iudice statuendum ᵗ tempus faciat personas principales ᶠ sacramentum subire, vel præsente aduersario (si hoc maluerit ᵗ) vel alio * pro eo * agente, vel penitùs altera parte cessante, Inter acta apud defensorem locorum huiusmodi sacramentum calumniæ vel ab ipso, pro quo agitur †, vel à plurima * parte, vel idonea * vniuersitatis procedat.

Si actor non vult iurare de calumnia, cadit ab actione: reus verò nolens iurare, habetur pro confesso. BALD.

Quòd si actor noluerit sacramentum calumniæ subire, & hoc legitimè fuerit approbatum ᵇ: non licetat ei penitùs ad litem peruenire, sed cadat ᶜ ab instituta actione, quasi improbus litigator, & iniuria ᵈ iudicum ei cum summa interminatione occurrat, & à iudicio eum quàm longissimè expellat. Sin autem * reus hoc facra-

g ¶ *Mutilari.* hoc *§ de pact. l. in publicum.* Et dic, *mutilari*, id est, annihilari.
h ¶ *Nec etiam.* non solùm supradicta, sed etiam hoc addimus.
i ¶ *Nullo mandato.* probato, vel probato, allegato tamen, aliàs contrà, *T. de procur. l. §.*
k ¶ *Fideiussionem.* vnde videtur iurandum esse, sed non esse.
l ¶ *Formauerit.* id est, admisso fuerit.
m ¶ *Machinatione.* quæ esset, si iurare non deberet.
n ¶ *Circumscribi.* id est, ne sacramentum omittatur.
o ¶ *Corpore.* rogatorum, conductorum, vel nauiculatorum, vel monachorum, vel canonicorum.
p ¶ *Fideiussionem.* id est, rem ratam dominum habiturum.
q ¶ *Procedere.* sancimus.
r ¶ *Principales.* quæ sint ista personæ, statim exponit.
s ¶ *Malauerit.* adversarius.
t ¶ *Alio.* præsente.
u ¶ *Pro eo.* è vna persona fit. ACCVRS.
v ¶ *Agitur.* si vna persona fit. ACCVRS.
x ¶ *Vel à plurima.* plurimam * partem intelligit P. & M. idoneam, & maiorem partem omnium hominum ciuitatis, & pro eis *§ quod cuiusque vniuersitatis. §. item. & alter. & §. ex adem.* 2. Sed nos ᵇ cum Ioanne dicimus, illos, per quos defenditur vniuersitas per maiorem partem eorum: vt *§. de conficiendis, & demonstra. l. municipalibus.* & *§ ad municipalem. l. municipales.* [aliàs in textibus: vbi sufficit, si vnus iuret: vt *infr. §. vnus ex plurimis tut. vel curator. l. 1.*] Esset enim ridiculum, maiorem partem populi alicuius magnæ ciuitatis debere iurare. Iurabit ergo syndicus, quia * ipse habet legitimam administrationem: vt *T. ead. l. §. quod obseruari.* Vel maior pars administratorum, quando aliquis agit pro vniuersitate sine mandato, vt modò dixi. 1. Item syndicus manifestè eadem ratione, quia habet legitimam administrationem: vt *T. ead. l. §. quod obseruari.* sed secundùm Albericum. Abbas tamen iurabit. 3. Item actor iurat secundùm nos: & hoc dico, si agat, vel conuentiatur actor, vel syndicus. sed secundùm Alberic. non, si nullus est constitutus syndicus, vel actor, iurat Abbas. Item è contrario sic Abbas veritatem, quàm syndicus, ipse * iurat vel falsum de veritate dicendà: vt *T. de procur. l. fin.* ACCVRS.
a ¶ *Idemque.* quamvis non sit maior pars. ACCVRS.
b ¶ *Approbatum.* (i. iudicio).
c ¶ *Cadat.* non ipso iure, sed per sententiam: * vt *in authent. vt litigan. iurent. §. illud. coll. 10. & § proxi.*
d ¶ *Sed* adiuue hoc est iniquum, cùm forsè nolit eadem prosequi? Respond. non: quia ad alterum compellitur, * ex quo iam litem incepit: vt *§. quemadd. & quando indet. authen. qui semel.*
¶ Item videtur quòd non debent ita, si quod habent, amittere: vt *§. vir. l. properandum. §. fin. autem ex poste.* quæ est contrà. Solùm de absente, qui iurauerat: hic de præsente, & non iurante. Item dicit de absente, qui non iurasset. ACCVRS.
d ¶ *Profitetur.* quia è iudices debent offendere se triffes, & iranos contra iurare nolentes. ACCVRS.
e ¶ *Sin autem.* sed quid? è quia quis iuraturus se nunquam iuraturum? Dico non esse remouendum iusiurandum, sed repellendum eum ab agendo, si non iurauerit: quod videtur facere non posse, cùm contrà iurauerit, vel si conuentiatur, fuerit aut solutus quod petitur habeat fiscalitatem: nec enim potest iurare reus de habetur pro confesso. ACCVRS.

Codex.

S 2 Nec

480/C.IV.K.5-4, 549-550
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Narratione.* ſc. libello actoris, id eſt, quæ comprehenſa ſunt in narratione ab actoris parte. H.

b ¶ *Pro confeſſo.* ſed nonquid hic, & ſuperiori caſu poterit appellare? Quidam, non. Tu dic, ſecundùm Ioan. quod ſic: * vt *ff. de appell. recipiend. §. ſuffic.* vbi dicitur quod contumax † (præterquàm in non veniendo) poteſt appellare.

¶ Item quomodo ferrur ſententia, hic non conteſtata. Reſpon. imò eſt conteſtata, ſed poſt noluit altera pars iurare: aliàs ‡ non daretur definitiua: vt *ff. de tempo. & reparat. appell. l. fin. §. illud.*

c ¶ *Rei qualitas.* per hoc apparet, quòd non eſt ſemper ſteb condemnandus. Quid enim * ſi actor fuerit confeſſus tale quid, propter quod reus non deberet damnari: putà ſtatu illum ſibi decem per mensem promiſiſſe, qui caderet in conſtantiſſimum hominem? Non debet tunc iudex eum condemnare, licet nolit iurare. & hoc colligitur ex ipſa verbis, *ipſa rei qualitas, &c.*

¶ Item nonquid poteſt petens tempus * ad deliberandum, vt habeat ſacramentum calumniæ? Reſpond. quòd ſic: vt dixi in reſponendo 7. *eod. l. §. quod*

* actoris.

† Condemnatus de cetero ipſa iniuria potest appellare.

¶ Temporis ſpatia ſic ſcrib.

* Condemnatio legis.

b Qui contumax appellare poſſunt.

‡ Non dicere definitiua, niſi hoc conteſtatus.

† Id eſt, aliàs actione *Infra de pene pecun. lib. 9. reuoluo.*

d Videre ſi quid colligatur adiunctum ipſum actui, cuius causa ſecundò abſtinendum ſit, ſicut ſtatu ſtrit, vel ſibi confeſſus.

* Tunc contumax in libello, id debet obtemperari, ſed abſtinet quinquies citaſſe: contumax cum omnibus fuit qualitatibus.

e Tempus ad deliberandum ſuper iuramento calumniæ

ment um ſubire recuſauerit? In his capitulis, quæ narratione * * comprehenſa ſunt pro confeſſo ‡ habeatur? & liceat iudici ſententiam proferre, quemadmodum ei ipſa rei qualitas ‡ ſuggeſſerit. Sic enim non lites ſolùm, ſed etiam calumniatorum minuentur: ſic pro iudiciis putabant ſeſe homines in ſacrariis † ſiſti. Si * enim & ipſę principales litigantium partes per iuramentum lites exercean, & cauſarum patroni præbeant ſacramentum, & ipſi iudices, propoſitis ſacroſanctis ſcripturis tam cauſæ totius faciant examinationem, quàm ſuum proferant arbitrium, quid aliud niſi pro hominibus Deum in omnibus cauſis iudicem eſſe credendum eſt ‡? Antiqua itaque calumnia ‡ † quieſcente, & eius ambagibus, conſtitutio noſtra dilucida, & compendioſa in terris clareat omnibus, & ſit maximum ditimendarum cauſarum remedium ‡.

In litibus poſt hanc legem mouendis, hoc ſacramentum debet præſtari in primordio litis: in tunc verò pendentibus præſtari debet in primo litis ingreſſu, & ſi vna pars tantùm eſt præſens, illa ſola debet iurare: & ſi ambæ ſunt abſentes, lis ſuo Marte decurrere. SALYCET.

Sed prædictum ſacramentum

in litibus quidem, quæ necdum ſunt inchoatæ *, præſtari volumus in ipſo litis primordio ‡ ‡. Sin autem cauſæ adhuc pendentes inueniantur: vel poſt litem conteſtatam, & poſt ſolitas iudiciales cautelas iam præſtitas, & ſi quidem præſtò fuerit vtraque perſona, & in eadem ciuitate, vel in territorio eiuſ moratur ‡: & in his litibus ſacramentum locum habere, & in primo poſt hanc legem ingreſſu ‡ eum compelli iuriurandum præſtare. Sin autem vna pars abfuerit: ne videatur propter abſentiam perſonæ lis differri, & aliquod contrarium euenat noſtro propoſito ‡: & quod pro compendio litium introductum eſt, protinùs hoc in aduerſarium figuram transformetur: inbemus præſentem quidem perſonam, omnimodò dare ſacramentum, abſenti autem in pendentibus dumtaxat litibus (ſecundùm quòd prædictum eſt ‡) hoc concedi * *. Sin autem vtraque principalis perſona abfuerit * ‡ ne diutiùs lites protelentur, etiam ſine datione ſacramenti lites pendentes ſuo decurrant tramite. PP. IV. Kal. Aug. Iuſtiniano A. IV. & Paulino V.C. Coss.

vt abbreuentur lites.

‡ ¶ *Prædictum eſt.* ſc. in præcedentibus textibus.

m ¶ *Conuenit.* id eſt, tenetur. ſic *l. de actis l. ne in actioni. in fin.*

n ¶ *Abſuerit.* vt quia per procuratorē ab vtraque parte litigatur.

abſtrahit. in Glos. *ſic & quoddam aliud eſt.*

¶ Item nonquid qui iurare * non vult, ſe nolentem illi, qui iuratus, iniuriarum ‡ ‡. & R. dicunt ita, Ioan. contra, quia iuris executio, &c. vt *ff. de iniur. l. iniuriarum §. ii. qui.* Contra, *ff. qui ſanis. cog. l. ſi verb. §. ‡. & ff. de iur. l. ſi creditor.* Accurs.

d ¶ *Condendum eſt* quid dicat, nullum aliud.

e ¶ *Calumnia.* id eſt, actione quæ pro calumnia datur, quæ in decima parte litis multatur: vt *Inſtitut. de pena temer. litigan. §. hæc autem.*

ADDITIO. Aduertas, quòd & hoc ad iur. antiquam hodie reductum eſt: *in authent. de litig. §. ad euitandum.* Accurs.

f ¶ *Remedium.* idem in alio iuramento vt *ff. de iurcior. l. l.*

g ¶ *Primordio.* id eſt, poſt exordium inconuenientis: vt *l. eod. Contra pennip.*

h ¶ *Moratur.* ſcil. vtraque perſona. Et dic: quid ſi territorium: vt *ff. de cuſtod. reo. l. iudicium §. territorium.* Accurs.

i ¶ *Ingreſſu.* ad iudicium.

k ¶ *Propoſito.* * quod eſt,

* Tempore huius legis.

* Vtrum qui decidat, iniuria de calumnia adiuriatio retinent iniuriam.

‡ Ante litem contestatam.

* Id eſt, [illegible] de calumnia. Et & vtrum iniuria pena vertit in [illegible] 4. 5. 6. 7. 8 [illegible] conuenitur, id eſt, contumax.

b Differtum ad vitium Eod. ad diſtinc. cum contrahimus [illegible] Vide R. [illegible] in loco, & [illegible]

SECVNDI LIBRI FINIS.

D 8

480/C.IV.K.5-4, 551-552
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IVDICIIS.

Dicis de postulando iudicium, vt de actoribus, & de iis vocandis, quos generaliter de iudicio ACCVRSIVS.

I *Falsa cupta.*] CAIVS. Mutuam ita decem, & stipulatus sum ⁱ centum: eiusdem quinque denarios: elapsa sex mensibus petit ita decem, & vsuras: hinc sum consecutus postea durante lite vsque ad septem menses: an illorum septem excessum, qui currerunt à tempore litis contestatæ, possim petere vsuras, quæritur? Respond. quod sic, cùm petendo in iudicium non tertiori deducta, nec peperant: quia non erant commissæ: & ideò alia intercepta tempore opus est. *ff. end. I. non potest videri.* 5. Vel puta casum, vt in glossa sequenti.

¶ Nota ex ista lege regulam, quia creditor ᵃ petendo in iudicio sortem principalem, non principaliter in vsuris, interesse, damnis, aut aliis accessoriis facit videtur in præscriptione ᵇ solutionis, quia recipiendo sortem simpliciter sibi præjudicat in vsuris, & huiusmodi accessoriis.

Codicis Domini Iustiniani
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETVI
AVGVSTI, REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER TERTIVS.
DE IVDICIIS. TITVLVS I.

Xpositis his, quæ antequam iudicia inchoentur, vel vbi cùm inchoatur fieri necesse erat, nec necesse est vltò hodie, dari videbit de iudiciis, prout officia iudicum, quod verissime non extra rationem conferunt, de quo lib. 2. cit. 4. sed in sola disceptatione litium. Iudicia disceptationes sunt quæ fiũt ex parte actoris, & vri apud iudicem litium finiendarum gratia. Iudicium iudicorum sunt, vt id. l. ad ea ait in Topicis, *est tam, etsi quo etiam nomen Iudex est designatur* iuris. l. rem. hoc tit. *quibus verbis cõprehendi non tantùm iudicum dicti sed etiam receptorum arbitrorum, vt* l. 3. §. 1. *ff. de recep. & magistratibus* in legibus M. Tulli, *turn disceptatur, qui primum iudex, vnde verba iudex Et vnde licet titulus sit de iudiciis, & cognitoribus iudicis dicere à magistratibus, tal à Principe, tamen plerique cuncta communia cum magistratibus vt* l. 11. 13. & 15. *eorum etiã ob receptos arbitrorum* l. 1. 2. *de iurisdict. & religione, quæ disponuntur omnes iudices, nemo admoneat, vt plenè dicere licuit superiori tit. ag de iurisdict. & calũnia, quod dat iuramento parti in ipso limine inchoandi iudicij, fiat apud iudicem agentem arbitrorum, sine compromissorio.* l. 1. §. *sed quia vt ibi. tit. Nec autem tit. ag de iurisdict. iudicum cõmuniam, etiam arbitrorum, qui ex compromisso cognoscunt, & de iuramento admonendi iudices iurantes in leges, iuriis iusiurandi, & inde religione iudicantium, frequentemque mentio in iure. Admonere de cause perfectendi fide, calũnia, & integritate ordinis.* Cvi.

Per litis contestationem fiũtam semper fortis, ac etiam in parte vsuraruum, non extinguitur stipulatio quoad reliquas vsuras, cum diffunditur, vel etiam differendus à secundum varietatem litis, quæ pertinet in Glossa, in verbo, vsurarum. ALEXAND. DE IMO.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Clementi.

Vdicio * cœpto ᵇ, vsurarum ᶜ stipulatio ᵈ non est peremptæ ᵉ. superest igitur, vt debitorem eius temporis, quod non est ᶠ in iudicium deductum ᵍ, cõuenire possis ʰ. PP. Kal. April. Antonino II. & Geta II. Cos.

Sententia generalis lata super petitione generali, restringitur ejus replicatione ad proficuta tantùm. ALEX. & SAL.

11. *Idem AA. Valerio.* *

LIcet iudice accepto ⁱ cum tutore suo egisti, ipso tamen iure actio tutelæ subiacens in reliquis, quod negamus, vt dixi *L. de tutela in integrum restit. l. superiorum.* Et quoque necessaria ᵏ per fideiussorem, & per eam rem obligatus, decedit obligationis: cùm agitur modò repellatur exceptione rei iudicatæ, locò naturalis obligatio deteriori *ff. de condict. indeb. l. Iulianus.* Si autem damnetur debitor, accedit in hoc, quia alia noua actio datur in factum vt *J. de res. credit. l. actiones.* sc. vbi vetus est personalis aliquo vitio in tempore sententia datur actio vt *ff. de actio. Lin in arbitrio* §. *fed ff.* & *ff. ex.* ¹ quoque datur: locò quidem dicunt contra Iudicem ergo agatur vetera, & excipiatur de sententia, replicabitur de re fideiubsidiaria indicata: vt *ff. de excep. rei iudic. l. fi de in* §. *fi. quo.* Item accedit quia sine causa cognitione mandabitur executionis, aliò notatio forma facta: vt *J. de concessis res iudicatæ fideiussorum* Item maior vsura curritur *J. de vsu. res iudic. l. ij. & ij.* Decedit autem: quia prior vsura currere desinit interimis vt *J. de vsu. res iudic. l. sanctum.* Id decedit: quia vbi duo teneantur in solidum, & pariter condemnati fuerunt, vtilitas ᵐ teneri incipiunt. Item periculum vnius alius amodò non patiatur vt *J. fideiussores non fin. sc. cons. l. J.* & *J. Scit.*] CAIVS. Tutelam alicuius pupilli administrasti: hinc tutela in iudicium deducitur, propinqua actionis tutelæ generaliter, sed super vna specie tantùm processum est, & absolutus es generaliter: an non obstare se iudicata possit petere, vt sibi reddat rationem administrationis in alia specierum quæritur? Respond. quod sic & si tu excipias de re iudicata, rescindit de dolo. ¶ Nota ex hac lege vnam regulam, quod petitum specialis restringit sententiam generalem ad proficuta rationem vide per Ia. *hic.*

i ¶ *Accepto.* id est, deliquo ᵃ ab ordinario. ¶ Et *dic*, quod agitur generaliter, proposita actione tutelæ. 1. Vel dic secundum Iafo. per vino, blado, fale, super pecunia: sed in iudicio vnam causam & tantùm exprobratur, etiam multas species administrationis vna tutela habent. & iudex generaliter absolvit. 3. Alij dicunt, ᵇ quod propositis actionem, adhuc vna causa, quam proferetur ea: vt *arg. ff. de pecul. Lex duobus.* 4. Sed tunc non obstaret aliquo modo exceptio: vt *ff. de excep. res iudic. l. si mater.* §. *si quis autem. l. eiusdem.* sic ergo non esset aliqua dubitatio haiae l. sed nec sic petitè petit, vel intelligi, vt fuerit generalis petitio, & specialis proferatur, & sententia, quia tunc non nocet in alia vt *ff. de arbit. l. de rebus.* AND. Non obstat illa *l. de rebus.* quia ibi fuit omissa proferatio scienter, & dolose: hic per errorem. *Barrel. Ipsid. Paul. Alexand.* & *Iaf.*

a Petitione in iudicali fieri creditor sibi non prejudicat in principale vsurarum, damni, & huiusmodi accessoriis.

b Acceptione fortis creditor sibi prejudicat in vsuris, & huiusmodi accessoriis.

c Sententia legis est: Lite contestata de forte tantùm ad iudi petitionem vsurarum, sed earum petitionem præterito, cùm fortis tantùm sit in iudicio deducta. Vide ad *l. 30. ff. de vsur.* Cvtac. e Hinc hic hodiernus in notatione notificatur, ele petitio actio non nullum, vt in *Cinef. fin. ad end. l. nemo vsurarum, per quod primo fuit* [illegible] *Bald. Paul. Ilpecet, Alexand. & Iaiom.*

d Ant. & quando principali fideiussor accessorii de fideiussore.

e Nonsolo quod.

a Nonsolone voluerit, non necessaria obligatione hypotheca, vt *ins. ff. de pignor. actio. l. J. ff. de remission.*

b Mouatio diplex.

c Mouatio vsurarum quantumdumdi fiat.

d Mouatio nomine quidmodi fiat, & cur ita dicitur.

e Mouatio fit vt contestatione, sive ipsum aquatis. Bald. & iuri in dicitur.

f Lite contestationis effectus varia.

a ad. Valerium.

f Adiecere ad causam propositam: lite contestatione, & quæ illa fiat.

h Mouatio nomine pari ad obtinendi non, vel abiudicandi, vel condemnandi: & quadamodum ii. In calũnia mutuo cias obligatio.

i Et etiam datur actio iudicati, sive in personali. *Bar. p. 2. ff. Iudic. Glossa contine* [illegible] *contestatum.*

k Vide quæ scripsi in *ind. Cendo. fin. fin. ff. de re iudicat.* 1. *Ad hi. l. in principio* [illegible] *Cicum iudicio Iudice fi actio.* [illegible] *Bernard. & Iaf.* [illegible] *in Bonc. fi. ff. ex delicto ex sententia: Iudicia fi actione primum.* [illegible] *Bernard. & Iaf.* [illegible] *bitum in ea dinarii.* [illegible] *Bernard. & Iaf.*

l Et mali. *P. Bernard. & Iaf.*

480/C.IV.K.5-4, 553-554
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non est.* in parte, quam prosequimur non est. In alia enim, ejusdem natura desinet manere: vt *§. de condict. indeb. l. 1. §. ultimum.* tamen replicatio non datur.

b ¶ *Ea idem.* quin superest.

c ¶ *Eundem iudicem.* non alium, * ne causæ continentia filiudicetur: *§. de quib. vt. ad eundem iudic. cond. §. & J. arb. cui. l. omnes. & arg. J. cod. l. mali.* ACCVRS.

d ¶ *Velum.* i. efficacem primo facie, sed ope replicationis annullatur. ¶ Sed contrarium *§. de transf. l. sed prejudicia. §. ceterum.* Solu. distingue, vt ibi, & ad hoc *§. de exceptio. §. sic maiores. & §. §. adiuvat. rem iud. l. §. & §. de transact. Lege. & §. §. de verb. & §. de rebus dub. & §. cum dicit. §. plenum. & de adim. cui. l. Lucius, §. §. tutela iudicio tutor commun.* ¶ Item arg. contrà, *J. cod. l. §. cum ibi.* Solu. vt ibi. ACCVRSIVS.

e ¶ *Allegat.* si generaliter proponatur, ad speciale defendi potest: nec obstat exceptio rei iudicatæ in vno.

Q Partes.] CARVS. Petchat à me hereditatem cuiusdam Titij eorum delegare iudicibus, ab eo se esse soluendam iudex, qui alias de causa status cognoscere non potest, potest se intromittere, quæritur? Respon. quòd sic; quia incidens est. *de liberali enim causa prætor cognoscit sine iudicat, hæc principaliter propotatur.*

¶ Nota ex hac lege regulam, quòd ille, qui est iudex causæ principalis, est etiam iudex quæstionum causæ ibidem incidentis, adeò quòd de ea non possit principaliter cognoscere, secundùm Iaian.

f ¶ *Concordia.* vt si à me hereditatem petas, & te ferum meum dicam.

g ¶ *Quò magis.* id est, *minus.* simile *J. qui de aet. pet. l. 1.* sic contrà, *J. cod. l. properandum. in fin. & §. sit ho. ex. l. 3. §. 1.* Vel potiùs pone, *quò magis*, quasi *ficat*, non magis disceptationem principalem terminabit, quàm quæstionem status. nam vtraque terminabit. Et illa verba, *nihil prohibet*, &c. expone, id est, omnia iura magis consonant in hoc, *quò quo vt*, &c. sed in prima ponitur *quò*, in vim nominis.

h ¶ *Apud eum.* vt putà delegatum.

i ¶ *Qui aliquam.* id est, aliàs si principaliter quæratur de statu, non potest agnoscere: vt *J. de peti. hæred. l. 9. in fin. & ibi propter suam personam impediter.* i. Vel dic propter personam eius, de cuius statu quæritur, vt quia est pupillum *J. de ordi. iud. l. 1.*

k ¶ *Non posse.* quia fuerit pedaneus ersis.

l ¶ *Disceptatio.* sc. vtraque bonorum, & etiam status: adeò vt si secundùm eum, qui seruus dicitur, de hereditate pronunciatur, sufficit ad libertatem, si contrà non impediatur defensio libertatis vt *J. de orbi. cogni l. 4.*

¶ An etiam de incidentibus sic pronunciandum, triplex est opinio vt *J. de ordi. iudi. l. 1.*

S Idem.] CARVS. Cessator tuus prædium tibi emit pro quinquaginta, aut tibi fecit cauteri de euictione sinita tutela, vtili negotiorum gestorum actione conuenisti eum ex contractu, quæ tibi debuit ex mala administratione, quinquaginta tibi soluit & pecunia quinquaginta, quæ in emptione prædij impendit, rectum compensatur, & absolutus est: si pòst vis eum conuenire, quia non fecit tibi cauteri, vel quia prædio euicto non egit de euictione an possit, quæritur? Respond. quòd non possit.

m ¶ *Repetere.* cùm generaliter omnes curatores agatur.

n ¶ *Omissa.* à curatoribus: quia curatores non egerunt de euictione prædii illicitè. Vel dic, quia omiserunt stipulari de euictione: vnde de negligentia potuerunt conuenirì. Vel dic, *omissa.* sc. ab illis curatoribus, vel à te in iudicio, quia quæstio euictionis accessoria est.

o ¶ *Non posse.* vt arg. *§. de errore adoptat. l. fin. & de iur. & facti. ignor. l. error.*

¶ Sed etiòs, *J. cod. l. Iter.* Solu. Ille fuit generalis petitio, & prosecutio, & sententia: ibi specialis prosecutio: hic ab illa, quia hic prosecutio fuit specialis, vel hic non instauratur: cùm quia hic generaliter obtinet exceptio, sed replicatur: ibi, sic & hæc secundùm illam. i. Vel dic, quòd hic species pendet ex alia, scil. ex eruptione prædiorum, vt causa principalis finita non possit de hac accessoria plus quæri: vt arg. *J. depositi. Lex.* & sic non est species per se, sed pars (vt sic dicam) speciei.

A Iudex.] CARVS. Iudex aliquis, qui ordinariam habet iurisdictionem, delegauit mihi causam; an eam delegare possim, quæritur? Respond. quòd non. quia hoc solum potest delegatus à Principe.

p ¶ *Dando.* id est, delegando aere litem contestatam, potè hoc potest vt *§. de procuratorib. l. quæ tuorum.* per simile. sed non est similitudo quia quòd dedit, potest renocare, lite contestata: *§. cod. l. iudicium finitur.* ACCVRS.

q ¶ *Non habet.* Nota, delegatus * non delegat, vt *hic. & §. de offic. eius cui mandata est iurisd. l. fin. & de iurisdict. omn. iudic. l. mors. & l. quia. & J. qui pro suo iurisdict. l. 1.* ¶ Sed est contrà in delegato à proconsule, qui delegauit *§. de iud. l. Ex prætor. §. 1. & de offic. proconf. l. legatus.* quæ sunt contrà. Sed specialia in eo, sunt alia specialia in eo, scil. quòd cognoscat de causa criminali: *§. de offic. proconf. l. 1. solum.* 2. Alii dicunt, quòd habent aliàs iurisdictionem potest delegare delegatus, non habent non sed non valet: vt *§. de offic. eius cui mandata est iurisdict. l. & §. prætor.* Vel dic, vt dici *in d. l. legatus.*

¶ Item contrà, *§. qui & à quo app. l. 1.* Solu. ibi ad vniuersitatem causarum erat delegatus.

r ¶ *Mutare.* id est, *honore*, sc. alteri ordinario competenti: non *§. de iurisd. omn. iudi. l. mors.* 2. Vel dic *mutare*, id est, onere iudicandi, quod ex accessione fabricet *§. de adiut. & iudicis l. fin. cum.* i. non honore, vel potestate, quæ dicitur gladius. ACCVRS.

s ¶ *Fungatur.* sententia.

t ¶ *A Principe.* vel à proconsule, * vel ad vniuersitatem causarum, vt modò dici. ¶ Sed videtur, quòd aliàs delegatus possit delegare: vt *in authentica hic postea, ad hæc.* quæ ibi ex *nov. 96. defun. fin §. illud. ad.* v. Dic ergò, *ad hæc.* &c.

u ¶ *Datum.* id est, delegatum.

A Dhæc.] CARVS. Hæc authentica non corrigit legem Codicis, sed ei aliquid addit: dicebantur enim in lege Codicis, de legari subdelegare non posse, nisi esset à Principe delegatus. Authentica ista tractat de ordinario causæ principalis, & appellationis, & delegato à Principe: & ita ponit tres casus. Primus est, Iudex ordinarius occupatus propter Rempublicam vult delegare causam, reservans sibi sententiam: quid hoc facere possit, quæritur? Respond. quòd sic, si semel causam audiuit in principio, in medio, & in fine. Secundus est, Si iudex ordinarius, qui de appellatione cognoscit, vult delegare causam, servans sibi sententiam hoc facere non potest, quia per se debet cognoscere. Tertius casus est in delegato à Principe, si velit subdelegare, servata sibi sententia: non licet sibi hoc facere: sed si velit delegare cognitionem, & prolationem, hoc facere potest: & si contra hoc fecerit, graues pœnæ imponuntur.

x ¶ *Administratore.* id est, ordinarius, vt *prætor. hic accipitur in authent. de iudic. qui pro princip. cod. vi.*

y ¶ Cum

480/C.IV.K.5-4, 555-556

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Qui dicunt nihil esse de praeter testamentum. Ber. S. Fun. Gilm. & sq.

b Iudicia praetorum inquit iniria (et litis contestatur) iudicia (vbus authentica, & iudicia mentis pondentur) hoc tempore fere utitur. Cathol. in l. 1. de appellat.

¶ Vide Menochium. 1. de arbitr. q. 37. n. 18.

c Delegatus à Principe, in delegat. Gloss. & Bart. in tit. mand. ne appellat. n. 20. & 3. nam in fin. in verbis, mandant cognitor.

* mgnat.

d Dicam de hac glosa pro lib. pull.

e ¶ Consultatio. id est, per aliquos, * quibus audientiam committat. Sicut aliis iurisdictio ex causa necessitatis per aliam explicatur: vt *l. de offic. consul. l. i. §. sed non potest.* & intelige hoc, quando vult sibi servare sententiam: caeterum si totum vult committere, potest. ACCVRSIVS.

b ¶ *Audiat.* scilicet totam si. vale sententiam sibi servare, vt nec etiam medium committat. 1. Vel dic, audiat b litem, & sententiet, vt in alio dixit supra. Sed prima versior, vt in delegato fabricit.

c ¶ *Delegatus.* Non ergo delegatus c a Principe delegat. Sed est contrarium *l. ead. l. à Iudice.* Solut. hic de delegato ab alio, non à Principe dicit, secundùm quosdam hoc non valet, quia etiam in delegato Principis hic dicit: vt *in corpore, qui, alter autem*, &c. 2. Alii hoc notè, illud verius. 3. Tertij, ibi fuit delegatus habensi aliis iurisdictionem, hic non habetur: vt inuenitur in corpore, *alter autem*, &c. hoc non valet: vt *l. de offic. eius cui mandat. est iurisdict. l. ult. & l. praetor.* Tu dic, quod ordinarius, d referuatis sibi sententia, caetera committit, vt tamen audiat tert. delegatus autem si sibi reseruat sententiam, alia non committit, vt *hic.* sed si omnia velit committere, potest. & idem in Iudice appellationis: & sic conferendo interpretatur. & ex ordine litere sumitur, sed iure canonico e facit: vt *extr. de offic. & pote. iudic. dele. c. super quaestionem articulis. in principio usque ad §. verum.* ACCVRSIVS.

d ¶ *Praefatum.* alias, *prudent*, id est, solutat. vnde versus:

Fundo, do panum: dum pendet, suffero panum.

Stratum.] CALVI. An seruat in iudicio vt actor, vel reus consistere possit, quaeritur? Resp. quòd non: nec si condemnetur, valet condemnatio.

e ¶ *Seruum in iudicio.* scil. vt sit pars iudicii, vt actor, vel reus, vel iudex: vt *hic, & ff. si quis caus. l. quaeres. & l. 1. princ. & l. de rei vindic. l. non seruanda. & l. de seruit. l. §. ult. & §. de pign. l. in §. si seruum.* idem in arbitro: vt *ff. de arbit. l. non distinguamus. §. si seruus.* hoc tamen fallit in casibus, vt habes *ff. de iud. l. vtic.*

f ¶ Sadefitit. id est, vires habebit aliàs est, *non subsistit*, & sic vna negotia abundat: vt *ff. de dam. infect. l. seruitutem. in principio.*

C*Vm debitoris.*] CALVS. Seruum tuum mihi pro centum obligasti: seruus ille tenebat omnia bona tua: illum seruum bona tua tenentem continuire possim, quaeritur? Respond. quòd non: quia inter liberum & seruum, &c. sed officio radicis mittar in possessionem bonorum tuorum, & ita mihi succurretur.

¶ Nota ex verbo *ad possessionem*, secundùm Bartol. Bald. Salyc. & modernos, quòd contra heredem iacentem potest peruenitti ad primum decretum. satis *l. si bona. & ibi Bar. Cod. de bo. auct. iud. pos.* Bar. *in l. ij. §. praetor. ant. in verbo mittit. ff. de dam. infe.* IASON.

g ¶ *Significat.* id est, quia.

h ¶ *Nullum.* regulariter.

¶ Sed fallit, vt dixi *§. i. princ.* & maximè in iudicio turbatae possessionis: *l. ff. per vim, vel alio modo. l. i.*

i ¶ *Officio iudicis.* cuius est iurisdictio: & aequa veniat, aeque defendantur reus, mittatur f actor in possessionem rerum eius causa rei seruandae, imò etiam in seruum petitum obligatum: vt *l. de pign. l. creditores.*

k Locuit.] CALVS. Aliquid est flagitare de iure strictio, aliquid de aequitate: quae sunt contraria: quod eorum magis sequi debeat iudex, quaeritur? Respond. quòd illud sequi debet, quod de aequitate flagitatum est. & dic sic exemplum: Seruus meo persuasit, vt à me fugerem, & tibi eodem meum proferens: quaeritur illud seruus mihi domino, & me permittere, codicem ad te petitulit: an furti, vel serui corrupti adiectitia te agere possim, quaeritur? Respond. quòd de iure strictio, non. de aequitate secùs, quae iuri strictio praeferenda est.

k ¶ *Placeat.* vbi aequitas ex vna parte, ius strictum ex alia est, & contendunt: aequitas praeferenda est. 1. Vel aliter: Allegabatur similiendo de aliquo casu emergente, qui non est determinatus: quid sequemur? aequitatem vel ius strictum? ACCVRS.

l ¶ *In omnibus rebus*, tam ciuilibus, * quàm criminalibus: & tam publicis, quàm priuatis.

¶ Et pone exemplum secundum Iean. vt *l. de furt. l. si quis seruus. 1.* Vel pone, vt *ff. de mens. l. i. & ff. de religios. & sumptu. fun. Lex si quis. §. idem Labeo ait. & l. sunt personae. & ff. de in rem verso. l. sed dicendum. & ff. de eo quod cer. loco l. quod ff. Rhodi. §. in summa. & ff. de verbo. oblig. l. ff. stipulam. §. si quis. & ff. de in integ. rest. l. pomis. & ff. de except. dol. l. quod. §. si quis pupilla. & ff. depositi. l. bona fides. 3.* Item poni potest in qualibet exceptione, b vt Macedoniani, & Velleiani. nam excepcio c est de aequitate, regula de rigore: & sic magis d est sequenda exceptio. 4. Item poni potest: *ff. si res ab. p. dat. Liber res. & §. de pign. l. i. in princip. & ff. de pacti. l. interpretationis.* in praedictis enim casibus aequitas à rigore separatur: & sic seruatur aequitas, aliàs si separata non est, id totale seruatur.

¶ Et nota, quòd hic loquitur de aequitate * scripta, aliàs secùs est: vt *Tiab. in pleno. & confuscantibus hic.*

m ¶ *Reliq.* id est, causa.

n ¶ *Aequitatis.* id est, iustitiae aequitatis.

o ¶ *Quam strictè iura ff. de leg. & fid. non possunt.* aequitas est rerum conuenientia, quae in paribus causis paria iura desiderat, sc. de aequitate scripta.

¶ *Rationem.* strictam iur. Vel ratio f strictè iuris dicitur trib. modis. Primò, ad differentiam actionis bonae fidei: & sic accipitur *Instit. de actio. §. actionum.* 2. Secundò, quod est adeò strictum iur. id est, firmatum, vt nullo modo possit ab eo recedi: *ff. qui & à quib. ma. liberi non fiunt l. proficiscit.* 3. Tertiò, cùm iuris ministrae quam dicet aequitas, aliquid flagitat: & sic hic accipitur.

I*Vdices.*] CALVS. Hoc dicit illa lex: Bonae iudex non debet praecipitare causas, sed debet inquirere veritatem plenè inquisitione: & antequàm ferat sententiam, debet sepiùs partes litigantes interrogare, an habeant aliquid nouì, quod velint proponere & tunc debet ad finem negotij peruenire: sine sit iudex, qui debet per se cognoscere, & definire causas & iudex, qui debet ad superiorem referre.

p ¶ *In primis.* id est, ante sententiam.

q ¶ *Rei qualitatem.* id est, negotij formam. H.

r ¶ *Plena.* sed plenissima g in criminali: vt *l. de probat. l. sciant.*

* Nude adhibere, nudè pugnare indicium.

f Aeriè pe ris adhibetur, strictè, & contra veritè cadit fide, iniuria, iniuriè.

a Aequitas in omnibus causis ciuilibus, criminalibus, publicis, & priuatis praeferenda.

b Aequitas nè modò iuris ipsi agimus, sed & ex exceptionibus, etiam fundanda.

* CIC. 1. ad 1.

c Excepcio est de aequitate, regula de rigore.

d Excepcio magis sequenda est, quàm regula.

e Aequitas scripta strictis iuri praeferenda.

f De clausula sententiae, & de plenio vide Martil. fugal.

480/C.IV.K.5-4, 557-558
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quisitione discutere †, & tunc vtrantque partem sepòs interrogare, nunquid * nosti addere desideret: cùm hoc ipsum * ad alterutram partem proficiat, siue desistiendo causa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referenda ᵇ fit. Dat. II. Id. Ianuar. Sirmij, Licinio V. & Crispo Cossi.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appell. cog. §. sed hoc. coll. viij. constit. xj.

Dicenti se allegare velle, dantur tres dilationes successiuæ: quibus elapsis, iudex debet proferre sententiam legi, & consuetudini conformem. ALEX.

IVbemus, vt si quando vna pars allegationibus suis renunciauerit ᶜ, alia verò pars se habere aliquid, quod proponat ᵈ, dixerit: Iudex negotij modis omnibus eam pattem, quæ vtitur dilatione, compellat intra triginta dies, postquàm altera pars allegationibus renunciauerit, quicquid velit, sine aliqua intermissione proponere: quod si non fecerit, tunc ad eius malitiam superandam † alius mensis indulgeatur à iudice. Si verò adhuc distulerit, perentoriam.

ᵍ ¶ *Proferat.* erat ergo in consessu: vt *infrà de temp. appell. l. fin. & alibi.*

N. VII.] CAESS. Bonon. petebat sibi delegari iudicem ab Imperatore inter ipsum & Martinen. super possessione constituta in territorio Martinen. vult Martinf. tantum: super possessione, alium iudicem sibi delegari in causa proprietatis: an possit hoc impetrare, quæritur? Respond. quòd non: sed prædictus est, quòd hoc impetrauit. vel si cùm possidebas rem meam, vnam in causa possessionis petij iudicem: ea finita, petij alium in causa proprietatis: an sim audiendus, quæritur? Respond. quod ad, propter continentiam causæ, quæ diuidi non debet. Ex hac lege nota, regulam, quòd continentia causæ non debet diuidi coram diuersis iudicibus, & istam regulam limita sic modis, vt per Iac. bis.

ʰ ¶ *Nulli.* neque Pagano, neque milisi. Et pone casum, secundùm P. Bononien. petimus iudicem ab Imperatore super quæstione possessionis feudi existentis in territorio Martinensis inter eum & quendam Martinen. nunc Martinen. petit alium iudicem super quæstione proprietatis non petit: vt *de sponsal. & interdic. l. cùm Papinianus. & authent. & consequenter.* sed certè *l. cùm Papinianus*, non loquitur de continuitis, vel continentibus: sed alia est ratio, quare ibi prohibet coram alio quia eiusdem, & non quia continentia. Item *Authent. & consequenter*, est contra eum quia finita prima causa permittit coram alio fieri consecutionem quod est intelligendum de non continuitis. Tu autem approba *causa potitionem*, non per illas, sed per illam legem: nec obstat exceptio rei iudicatæ agenti de proprietate: vt *§. de actionibus. pupil. l. naturaliter.* §. 1. Vel pone secundùm Ioan. quòd alium petij in causa possessionis, & alium in causa proprietatis, simul cognoscendo non possum. Si opponas: & hic non impeditur petitio, quia continentia, ᵈ sed quia finiendas est ordo: ᵉ vt *de rei vind. Ordinary. & de incertibus l. Incertis. & de app. l. 1. & §. fin. regum. l. §. quia.* Sed dic, quòd de ᶠ recuperanda, vel adipiscenda possessione potest simul agi cum petitorio, secundùm M. vt hic, sed ᵍ non de retinenda, vt *dd. ll.* Vel secundùm Ioan. dic, quòd simul semper sine aspiranda, *sed prius causa possessionis* terminanda. 3. Vel de tertiò, quòd si petito iudice super causa possessionis, & ea finita, petit super causa proprietatis alium: hæc sola ratione continentiæ prohibetur.

¶ Sed an sint nouæ delegationes de proprietate cognoscant? Respond. vt *§. fi. hæc tempor. iudic. l. 1. §.*

ANDITIO. Ab eo & eodem iudice definienda est & nomen, & proprietatis causa Greg. *lib. 7. epist. n. 100.* Cæterùm prius de nomine, & possessione cognoscendum est, quàm de proprietate: *l. §. de vi Cod. vnde vi.* Symmach. *lib. 1. epist.* CVIACIVS.

ⁱ ¶ *Continentiam.* sine se causa, quæ plures species continet, vt secula: sine ut talis: super qua plures concurrunt quæstiones, vt hic dixi.

ᵏ ¶ *Prorogatam.* ex à Principe concessa: nel quia erat miles.

ˡ ¶ *Iudicis.* id est, apud eundem iudicem. *Sic Instit. de actio. §. 1. minus.*

ᵐ ¶ *Petens.* id est, debuerat. sic eosdem ponitur *dabat*, pro posuit: *§. non per alium cap. 1. fin.*

ⁿ ¶ *Pœna.* Sico applicandum: *l. de modo multarum l. multarum.*

ᵒ ¶ *Super principali quæstione.* id est, super act. proprietatis. CVI.

ᵖ ¶ *Quæstiones.* hæc vnam petiuit actor, alium reus, secundùm P. sine eadem petiuit diuersos, vt simul cognoscatur. secundùm Ioan. sine separatim, vt modò dixi. & facit *§. de accusa. l. qui de crimine in fin.*

Præjo

480/C.IV.K.5-4, 559-560
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Properandum.] Ista lex diuiditur in sex partes principales. Primò ponit statutum suum, in quo limitat tempus instantiæ. Secundò punit actorem contumacem. Tertiò punit reum contumacem. Quartò punit iudicem negligentem. Quintò punit aduocatos negligentes. Sextò punit tutores & curatores negligentes. Secunda ibi, & si quidem. tertia ibi, sin autem reus. quarta ibi, §. sin autem vtraque. quinta ibi, illo procul dubio. sexta ibi, sin verò causa. Bart. Baldus. & Iason. Casus in terminis vsque ad finem talis est. Petebam à te x. [illegible] litem contestatus: quantum durare possit instantia causæ à tempore litis contestatæ vsque ad sententiam, quæritur? Respon. olim durabat vsque ad xx. annos, vel vsque adeo quod tempus valet Imperator per hanc l. coarctare, & hoc tribus rationibus. Prima est, ne lites extendantur in infinitum. Secunda est, quòd criminalis causa olim limitabatur certo tempore, putà biennio: multo magis & ciuilis certo termino debuit limitari: quia frequentior est. Tertia ratio est, quia criminalis causa, quæ aliquando ex ciuili causa ortum habet, coarctatur: eodem modo ciuilis est coartanda. Placuit ergo quòd quæcunque fuerit causa, siue de proprietate, siue super possessione, siue conditione, alicuius fuerit seruus vel liber: siue super iure ciuitatum: triennio terminetur à tempore litis contestatæ, exceptis causis fiscalibus, & siue maior siue minor fuerit iudex: siue ordinarius, siue delegatus: non conceditur causam vltra triennium prorogare: nec existimet se excusatum iudex hoc prætextu quod partes velint vltra triennium prorogare: quia eo iniuito non audiuntur. & hoc in prima. Si autem tantùm præterierit, de triennio quòd non superfuerint nisi sex menses, & contingat absentia alterius partis, distinguit. Aut absit reus, vel actor: si actor, index faciet eum citari per executorem per interualla decem dierũ. quòd si non venerit, actis inspiciat: & si per ea liqueret ei de causa non posse, quia minus fortè plenè probatum est, vel nullo modo, vt non possit sententiare, absoluat reum ab instantia iudicij: & actorem absentem reo condemnet in expensis iuramento rei declarandis, scilicet vt iacet quantum expediat. si autem liquere possit, pro eo ferat sententiam qui meliorem habuerit: & si pro actore, reum in expensis condemnet: ita vt deducantur expensæ rei de condemnatione. Verbi gratia: Actor petiit centum, & impendit xx. reus x. si actor absens non fuerit, condemnandus esset reus in centum, & in xx. Nunc autem deducentur expensæ rei de condemnatione, & condemnabitur in decem tantùm, scilicet in mediam partem eius quod impendit actor: & hoc sibi imponitur propter suam contumaciam. Si autem reus meliora iura habuerit, pro eo ferat sententiam, nec audietur actor aduersus appellans. Si autem iudex reum pro parte absoluerit, & pro parte condemnauerit, putà debuit centum, & in quinquaginta est absolutum, & in l. est condemnatum, & actor reperiatur nullam habebit regressum contra reum. & hoc in secunda. Si autem reus absfuerit, actor præsens sic citabitur reus tribus edictis. quòd si non venerit, contrahit eremodicium: id est, desertio causæ. & si liqueat iudici de causa per probationes actoris: condemnabit reum, si viderit eũ condemnandum: & in rebus ciuilibus fiet executio, si hoc de sua satisfactione potest iudex: alioquin referat executionem ad maiorem iudicem. & si reus reuersus voluerit fideiussores dare de parendo iuri, & possessionem in actorem translatam recuperare, non audietur. Cùm autem eremodicium contrahitur, debet esse facta scriptura coram iudice, vt rei vel actoris absentia, Dei repleatur præsentia, nec timeat index si absente sententiam suam parere noluerit propter appellationis obiectum quia reuersus & appellans non audietur. Iudex autem prope finem triennij & non antè, ferat sententiam definitiuam. Si enim longè ante triennium actor vel reus absuerit, & spes esset quòd reuerteretur: tantùm in expensis esset præsenti absens condemnandus, nec esset sententia definitiua. Et intellige quòd prope finem triennij est ferenda sententia ex necessitate, si actor est absens: ex voluntate iudicis reo absente ante triennium. index autem victum victori condemnabit in expensis per iuramentum declarandis: alioquin de suo putà [illegible] compellitur soluere. & hoc in tertia. Si autem tam actor, quàm reus est præsens: iudex autè propter amicitiam alterius partis, vel pretio corruptus sententiam intra triennium ferre noluit: eo lapso si sit minor, in decem punietur, & ab officio iudicandi fiet alienus, & alius ei subrogabitur. Si autem intra triennium decesserit iudex, vel alia de causa mutatus fuerit, propter infirmitatẽ vel propter rei familiaris periculum: subrogato si dubitat [illegible] tempus, quantum superer at de triennio defuncto, vel aliàs mutato. si est annus, dabitur sibi annus: si minus, nihilominus annus. & hoc in quarta. Si autem per aduocatum steterit quo magis vltra triennium causa protelatur: in duabus libris auri mulctetur, hoc in sententia iudicis expresso, cuius occasione datur dilatio, in quã triennium expirauit: & causam quam suscepit ad finem perducat nisi ipse nouerit iniustam vel desperatam: vel infirmitas, vel inimicitia inter ipsum & clientulum suum, vel infamia intercesserit: imponenda clientulo de præstando salario necessitate, si potest, alioquin per executorẽ compellatur. & hoc in quinta. Hæc autem quæ dicta sunt, in maioribus dicta sunt. Si autem causa est minorum, per tutorem agitanda, & per eorum negligentiam intra triennium decisa non fuerit, sed vltrà prolata: damnum quod propter hoc pupilli vel adulti passi fuerint, per tutorem resarcietur. Si autem tutor vel curator soluendo non fuerint, in integ. restituetur. & hæc in sexta & vlt. parte. Vtra. a §. Properandum. quatuor casus principaliter ponit, & incipit constructio,

Lex Autent. ang. & Coin. [illegible]

XI. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

Ζήνων Α. **

Τῆς † [illegible] ὁ δικαστὴς φροντιζέτω, [illegible] βασιλέως, [illegible]

Theodori Hermopolitæ scholiũ. [illegible]

Latinè.

Subtilitatis legum iudex curam gerat, nihil his, quæ contra leges dicta fuerint à principe, attendens.

Scholium. *Præsens constitutio iubet ne quando iudex contra ius & scriptum legitimum iudicet, etiamsi iussionẽ acceperit imperialem, determinantem vt ipse contra id quod iustum est iudicet sed iussionem quidem dissimulet, sententiam autem iustam faciat & legibus conuenientem.*

XII. Ο ΑΥΤΟΣ Α. **

Ex basilic. & micro.

Πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ θεῖοι δικασταὶ [illegible]

Latinè.

Omnes magistratus & diuini iudices compendiosè lites decidant, & si quis litigantium crebrò competentem iudicem adiens, sine iusta causa differatur, adeat principem, auxilium ab eo expectans. Sin recuset quis iudicem bona fide ante litis contestationem, iudex alius ei ex diuina aditione dabitur. quòd si & iustè recusare videbitur, post contestationem iudex alius aut coniudex ne petatur: apud vnum enim iudicem omne moueatur causæ negotium. & si incompetens ille super aliquo videatur causæ capitulo ex propria sententia ad competẽtem iudicem illud capitulum remittatur. Secundò. n. aut sæpiùs conuentus quis & ex secunda causa in duplum reponet damnum, & sine fideiussoribus aut cietatione ex secunda conuentione apud primum intendet iudicem.

*Ciuiles causæ debent à tẽpore litis contestatæ intra triennium terminari * aliàs perit instãtia: exceptis causis fiscalibus & publicarũ functionum. h. d. vsque ad §. & si quidem.* Bald. & Salt.

XIII. Imp. Iustinianus A. Iuliano P.P.

Properandum * nobis visum est, ne lites fiant penè

* adde Rot. Neapol. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 561-562
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

constituitur, prorogandum, &c. vel ibi, *dum ornamentis, &c. pensent* vsque ibi, *professent &c.*

a ¶ *Immortales* ita ponit rationem quare hanc l. facit prima est finalis, *ne lites, &c.* quod erat ante hanc l. per rescri. vel per adscri. vel per iudicis mortem, vel adiunctorum.

b ¶ *Et vna quæ est* ceteris * annorum : vt *T. de sponsalib. multis l. & de ma-ritis, vide* ceteras ad hanc Lege.

c ¶ *Modum* : rationem.

d ¶ *Lex* quæ est ¶ *vt ante ann. temp. l. hac.* licet illa sit posterior in ordine, prior tamen fuit in compositione. & est secunda ratio ¶ de similibus ad similia.

e ¶ *Iudicis conclusio.* Olim erat tantum annus. l. 1. *C. Th. ad l. Corn. de falsis, & vt. ante annum, & l. eum. T. de manumiss.* Vide Scripta ad l. 3. *T. de inof. & n. 3. mult. de praefat.* CVI.

e ¶ *Frequentius.* vnde magis * quam crimina sunt tempore satis limitanda: vt *§ de lib. l. Longani in prin. & de vsufru. l. usufr. in princ.* & hæc est ratio ERIO. ACCVRS.

f ¶ *Caminibus.* vt prius fundam ex instrumento quod dico falsum.

g ¶ *Super his.* Ipsorum causis.

h ¶ *Lustrum.* vt arg. *T. de temp. in integ. restit. l. fin.*

i ¶ *Tempus.* vt *T. de diuers. rescript. l. falsa.*

k ¶ *Super condemnatos.* personarum : liberorum vel seruorum adscriptiorum, colonorum.

l ¶ *Super iure.* interpositio est. & dic similacia, scilicet alterius quam Romanæ : vt patet infra per id quod dicit in *Scilicet* quia idem iuris est in republica Romanorum & in fisco.

m ¶ *Seruitutibus* prædiorum vel personarum.

n ¶ *Quibusdam.* vt pro filiatione, vel pro parte portionis, pro exculatione tantum, pro honoris, reipendis, vel non recipiendis.

o ¶ *Fiscalia.* vt de fundo fisci. ADDITIO. Nam causæ fiscalibus præstitui erant tantum sex menses, *ex l. vnic. T. de bona fisci, quæ deest.* Vide scripta ibi, *§ n. 18 de praescript.* CHAR.

p ¶ *Functionem.* puta super tributo, hæc quidem non claudunt triennio, sed etiam in perpetuum excuntur geminis menstruis: vt *T. de fer. publicis.* Item ratione, nisi prior iudex decesset intra finem triennij: vt *T. eo. § fin. in medio.* ACCVR.

q ¶ *Triennij.* * Quidam * tamen tam civiles, quam criminales causæ tempore tollunturur. & est in sex casibus (speciale, qui notantur his l. ¶. *vt intra certum tempus l. § ¶ 1 proxi. & in mult. vt ale. apud proprios epist. § fi. § tamen. cel. vi.* & ¶. *vt omnes tam civiles, quam mulie. l. in fine. & ¶. de manif. l. pen. lib. x.* & ¶. *de decur. l. generalia. lib. x. de T. de adsci. primo l. fin.* ¶ *vt* ¶ *de sep. & mulie. sed cum reclamar. & ¶ de offi. mil. l. 5. fin. & ¶ de cura. furio. l. quinquennium. Auth. & in auth. de fund. epist. § 4. cal. 10.* ¶ Item hodie ¶ videtur quod omnis lis debet finiri biennio & sex mensibus. *T. quando & quando iudex. in auth. qui fund.* Sed die vt ibi dictum. Non hodie non durat causa vltra annum & vnu menses, secundum quosdam: vel biennium & sex menses secundum glos. vt dicimus *in dicta auth.* ¶ Item in causa appellationis * non habet locum quia illa intra annum vel biennii terminari debetur *T. de tempo. & repe. appell. auth. si qui.* ¶ Item non ad suitiorum latitat, quia aut vertque, iudice & reus abest: & tunc nullo modo ferat sententia secundum omnes. Aut vterq; præsens: & tunc ferri potest quibuscunque: cognito tamen de causa prius, & hoc secundum omnes. Aut alterutter, & tic liquidem reus abiens esset, mattabatur contumacium, & potest iudicari secundum veteres leges: vt *§ de libera. can. Libri* his verò affert non poterat iudicari nisi in quibusdam casibus: vt in causa liberali: vt *§ ad l. & post §. 3. de libe. can. Liberis.* & *nos § de libe. can. l. dicit.* Sed hodie hoc novum inducitur: vt eiusmodi sententiæ contrahatur contumacium: vt *§ ad § & § quidem.*

r ¶ Item an * possit prorogari triennium causæ in parte quod dic *§ ad l. 4. § fin § inter.* & *§ non.* cum publica sit vtilitas: vt patet ex rationibus positis *T. in prin. huius l.* & pro hoc *§ de postu. l. quos prohibet.* & *T. cir. l. 1. § fin quæ vetantur.* & *de legib. & constit. l. non dubium.*

s ¶ *Propter alterius absentiam, lite contestata nil prorogatur definitio causæ vltra triennium: & si de causa non liquet, absolutur reus ab obseruatione iudicij: & alter absens condemnabitur in expensis legitimis sacramento reiurando. Si autem de causa liquet seruor sententiæ in suorum aliud quam constat iusiuram habere, expensis faltis à præsente de sententia lata pro absente deducendis: nec à destinatione lata pro præsente, licebit absenti appellare. b. d. usque ad §. sin autem reus.* SALYC. & ALEX.

Et si * quidem * pars actoris cessauerit, quatenus * multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metæ post litem contestatam iam prope finem veniant, vt semestre tempus tantùm et superfluiscentia* acti iudici per executores * negotij actorem requirere parte fugientes * ex vna parte actoris absentiâ incusanse: & iudicibus omnimodo suas aures hiusmodi quæstionibus * referantibus *. & si per tres vices hoc fuerit subsecutum, decem * dierum spatio per vnûquemque introitum de-

t ¶ Item quid si sententia lata est post triennium? Resp. non venit, & ex eo causa iudicatum reperitur. Nec ob. *§ fumel. vers. l. eiusdem hæred.* quia ibi reduxit sententia & iudicium, licet nulla fuerit actio. ¶ Item an loquitur de prima causa tantùm: aut etiam de causa appellationis? Respond. Causa appellationis non durat vltra biennium *b*, imò minus quàm biennium in *d. auctor. ei qui appellat.* ¶ Quid de compromisso? Respond. quia litigatum est tempus; vt *T. de arbit. l.*

¶ Item quid *§* per iudicem fiet? Respon. vt *§. sin autem* vtraque. Item hoc iure cauti. Sed iure * canonico non expirat iustitia triennio: vt *xi. de iud. c. venerabilis. & c. significauerit.* ADDIT. * *vide x. 1. de praefat.* CVI.

z ¶ *Sed omnes* sine causa nostra, à à nobis.

§ Ceterum aliis euentus.

1 ¶ *Ibi enim.* extendatur, vel non.

u ¶ *Iudiciale.* hoc dico, iudicialis. non dico, litigiosaria, &c.

2 ¶ *Magis.* plus partis.

y ¶ *Iudice* cuius iurisdictioni supponitur est. H. vel qui causæ præsidet. [ET SI QVIDEM.] *Ex hac §. nec iuri. modum de iure, dic.* abstinentiæ incusanse. *quod § absens fuit citatus antè factio relationem per nuntium : tunc possit dici contumax, nisi per alterum partem præsentem sua contumacia fuerit accusata, & tunc vnius contumacia non audiatur, nisi refusis expensis: vt* ¶. ad l. fin. cimex. & c. 3. de dolo & contu. lib. v. *Fund.* hic.

a ¶ *Protelam.* vide *non. ad l. 1. § pen. § ex.* CVI. AC.

2 ¶ *Et si quidem* quid iuris si quando vtraque pars est præsens, dictum est nunc quando vna pars est absens & primò de actore post litem contestatam.

a ¶ *Quæremus.* Iqua. Vel licet non facias ex proposito, tamen hoc præsumis Vel ponitur consecutus: vt *T. de vi priuata l. § manumissori.*

b ¶ *Litiscis* iure ipso, non vetetur: *§ ex l. de pub. § circumdatis.* ¶ Sed aunquid esset autoritas si prope finem testes, poterit hoc facere, & sic sententiam ferre? *vt sic.* B. sic. non tam impositus: si necessitas vt non ferat antè diet vt non differat vltra triennij finem. *arg. § ex l. non quisquis. & T. quæmodo & quando iudex l. 3. Sed Gaius.* Nunc prorogatur hoc, arg. *§ ex l. § hæ. mulieris.* ¶. Sed tu dubitque sic ait. Io. vt iam adest lis absens, an reus? Ecce, cum & non finem pronunciare potest: quia & vnus tibus legibus reo absente contrahebatur contumacia, & dabatur sententiam: *§ ex tit. l. de pub. &* cum ob sic correctum, dicam antè ferri posse sententiam adhuc autem absent, nô licet antè pronunciare cum olim ex absente non contrahebatur contumacia, & ideo cum non inaudiam eum posse antè pronunciare; nec hoc dicam. & hoc cum altera pars est absens: si antè vtraque, nunquam iudex potest proferre sententiam. Si antè vtraque præsent, quæ ambo vtraque potest ¶. *ex § fin eaeem vtraque.*

c ¶ *Per executores.* id est * *nuntios* vt *in auth. de trieg. § omnes.* d Executor *nil. vnip. aliis aliter accipitur ex T. de execu. rei iud. l. executores.* pro nuntio.

d ¶ *Fugientes.* Sic dicit, quia consuetum fugere, non quia modo fugerit.

a ¶ *Quæstionibus.* Querelis. ACCRAS.

f ¶ *Referencibus.* Aperientibus.

g ¶ *Non.* E. requisito per executorem.

h ¶ *Decem.* vt *§ ex l. per interrolle* quod poterat minorari: vt *§ ex l. nunquam.* Sed hodie est xxx. dierum iam vnum dilatio-

480/C.IV.K.5-4, 563-564
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 565-566

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Edmodi ita ad l. de pub. § rescript. de §. aliis in causa liberali, vbi * etiam in re, quando actio contrahitur cremodicium: vt § de liber. causa. Eustath. actor contra. de § de libe. cau. l. dicit.

a § *Absentem.* Contra, & hoc dum est liquidum alias ab absentiam non iudicipi vt § proxi §. Id poteth eum tantum in publicis

b Argumentum ad l. mortis ad mitius.

nem res absentia. cum * maius aere litem contestatam fatere possit, ergo & posit minó magis *iudicia quando & quando iudex. l. confessionem.* ACCVRS.

b § *Condemnationem.* & hoc intelige quando liquidum est et de causa, alioquin abstenuerint quod dictum est in actore.

c § *Satisfac.* fulicer generaliter, quaeunque ei ob proprio fuerit actio in rem vel in personam contraere possidendae & vendendas.

§ nulla licentia generali ob proprio iuris.

* minuit. in quibusdam. § plus proprio.

* § *Per relationem* A pedaneo iudice qui fenitiam exequi non potest, sed in qui eam dedit. CRAZIVS.

d § *Ad mandatum.* fulicer delegatus, cum ipse sit delegatus, vel ad eum qui habet cum petitura in sua iurisdictione: et § de re iudic. l. 1. dum Pol. Prefect. & debe. an iudic. pos. l. cum vnus. §. si qui.

* Ille non est dispositum, fecundum Aug. alios & lati.

e § *Res.* possidendas & vendendas.

f § Bi Creo.

g § *Solam* ideo dicit solam, quia alias ex suo iure vt hypothecae possit petere: vt § de pig. § superatur. & ai. § de re iud. l. 1. dum. §. si super.

h § *Audiatur.* Hoc cum agitur in re, quare tantum in possessionem rei petitae est mittendus, nó omnium rerum: vt § ex quib. caus. in posse. l. Relicium. § fin. circa fin. Licet autem fi personali, quia & in omnibus fit missio olim, hodie § pro mensura debiti: licet fit aure litem contestatam: vt § ex qui caus. in posse. l. 3. § in multi de rebiden. § si vero non admittat.

i Missio in possessionem & quomodo hodie fiat.

cul vt & properato audiat ad recuperandam rem fine possessionem fi auferatur debitum, nisi fuerit iam vendita, vel pro debito eadem adiudicatum: § de praf. rer. aut. § si quis conpiuum. §. pen. § Sed videtur etiam in tali auditoribus, & hic est contra § vbi in rem actio l. 5. in fin. & § de praefrip. aut. l. pen. §. Sed dic, aut est lis contestata, & liquet de causa: & sic hic liquetur. aut quasi contestata, & non liquet de causa, & tunc de proprietate, non de possessione audiatur: vt § de vsi. in rem. adi. aut non contestata, nec liquidum de causa, & tunc pro possessione & proprietate audiatur, & sic liquetur § de praefr. aut. ea. § Item quid & actor in possessionem rei petitae est missus, non ex definitiva, quia non erat liquidum, sed lite vere contestata, an audiatur de proprietate? Resp. sic, non de possessione? § quando & quando iudex l. confessionem. ACCVRS.

i § *Contradictorum.* nisi veniat iudice fedente pro tribunali: vt § de in integ. restit. l. dicam. vel nisi sit absens in alia causa, vel probabilem dat. § de praesent. l. quia absente. § Vltimó quarto, cum contra reum absentem non per contumaciam, non potest sententia lata § quando & quando iudic. l. ne. pen. & l. pen. an occurrit reo praesente & actore absente non per contumaciam, poterit sententiari? Resp. quod fic vt § ad leg. Iul. de adul. l. quamquis iudicati. ADDITIO. BART. hic reprehendit illam secundam partem glossae, dicens quod actore d absente & non contumaciter, non potest sententiari: pro quo allegat ora. an l. fundus. § de re iud. Videtur dicere BART. hanc in l. quaesitum § de iu. vt.

d Sensibile. Ergo si non potest ore absente, non per contumaciam.

k § *Pertulatur.* i. inquiritur causae excusatio & metuum, & an possit denuntiari prosecuturi,

l § *Pro actore.* Cafiuntur quod est non per hanc legem.

m § *Pro reo.* absente, quod erat in vetera iuris.

n § *Oculatis.* Contra iuris. Vel dic partis absentis.

o § *Scripturae.* vt § 1. * 1. ea res pene.

p § *Dei praesentia.* Ita ergo pro b praesenti habendas est qui est

* Indicatur proprietas fi. Contra iuris.

b Contumax.

paratalis * sententia, non autem tunc mors litis b & condemnatio c in absentem introducatur, quae in his tantummodo casibus accidunt d, in quibus tienum e efficacitis imminet formido.

Victus victori debet in expensis condemnari sacramento victoris taxandis, aliis iudex de suo reforcere debet. h. d. usque ad §. sin autem veraque. SALT. & ALEX.

Siue autem † alterutra f parte absente, siue veraque praesente fis fuerit decisa, omnes iudices qui sub imperio nostro constituti sunt, sciant victum in expensarum causa victori f esse condemnandum, quantum pro foliis * expensis litium iuraverit g: non ignorantes, quód si hoc praetermiserint, ipsi de proprio huiusmodi poenae subiacebunt, & reddere eam parti ipsa coarctabuntur. Et hoc de alterutra h parte litigantium contumaciter absente nobis statuere visum est, ad aequitatis rationem omnia corrigentibus i.

Iudex negligens causam intra triennium terminare: si sit de maioribus puniatur in libra x. auri: si de minoribus, puniatur in rebus fisco applicandis, & ab officio removetur. Item ea mortua, vel aliis mutatis intra triennium, si ad litem terminandam superesset minus anno, suppletur annualiter non. h. d. usque ad §. alia. ALEX.

Sin autem † vtraque parte intiminiete, & litem peragere cupiente, iudex eam accipere noluerit, vel propter amicitias vel

* Indicatur proprietas fi. Contra iuris.

c Contumax in non venendo non apellare appellando in non exhibendo, fine non retinendo hic in non venendo. ACCVRS.

† § *Manifestis autem sententiam.* fulicer definitiuus.

f § *Proferatur.* fulicer ex autoritate: ex voluntate autem iudicis reo vel actore absente etiam annis triennium ferripo-test secundum B. 1. Sed P. contra. §. Tu distinguat secundum Iuan. vt dixi supra ad §. in ver. sententia. & Ir. dicit idem his verbis: hae omnia accipe, & ex hac l. contrahunt cremodicium non fi vetti iure.

* Sibi, quia debitis debitis potest.

g § *Pro quo.* Latinatio.

h § *Alterutra.* id est, altera.

i § *Alterutra.* id est, absentatione iudicij.

x § *Absolutione.* id est, obtentatione iudicij.

† § *Proferatur.* abundat, vel non abundat, & de obtentatione rei praesentis.

x § *Praefertur.* actor ergo erat absens.

a § *Pecunia.* quia condemnatur in expensis. B. vel dic pecunia gratia expensarum.

* Mors litis quod.

b § *Mors litis.* id * est, actionis & instantiae, §. Vel dic. Mors, id est, sententia definitiua super principali.

c § *Sit condemnatio.* B. pro. ad §. & hic scilicet definitiua. vel dit condemnatio. fi actionis & instantiae.

§ *Accidunt.* ex necessitate. ACCVRS.

[SIVE AVTEM.] No. ex hoc § regulam vulgarem, quod vicius d debet condemnari in expensis, vt hic. & l. ea quam removit § de iudi. & c. finem litis. de dolo & contu. c. calumnia. de iud. hal. hic.

e § *Sive autem alterutra.* non vtraque, quia tunc nulla esset sententia. Item dic non per contumaciā reum: quia tunc fine eius fuit actor absens vincere: non condemnabitur vitus, quia sententia expensis deducitur: vt Tan. § fin. aut ea. § pen. Ist P. contra. Quia lex vnam solum casum excipit. Cum actor est absens.

f § *Victum.* actori vel reo praesenti, non absenti: vel absenti, non tamen per contumaciam: sed exceptionem facit ut gallicus contumacia & iustia ignorantia, quod dic vt ea § de iud. Lecum quem removit secundum Io. & Ir. & notavit § ord. § fin autem ea. pen. § de appel. & cle. l. omnes qui. in fin. & in auth. de iudi. § oportet. sed. la. vt. & § de leg. 3. l. qui fideiusor. § etiam.

d Victus. Ergo si non per contumaciam.

g § *Iuraverit.* vt § in l. fundus. & de he. auctor. iudic. pos. l. fin. § 1. dol. & expensis. Nec. & in auth. de defen. ciuit. § & indicare. cal. iu. & § de fruct. & litium expensis. non ignorat. & § ord. l. cum quem. & Iudic. de pen. n. Ing. §. 1. § Item nec de iuratis sententiam per hoc excipitur absens per contumaciam, vt sibi de aliquibus iudicis liquetur, secundum P.

h § *Alterutra.* Non referitur ad proximum dictum, sed ad superiora quibus alterutra parte absente dicitur posse sententiari B. vel debatitiè cum liquetur de causa: vel interloquendo eum non liquetur: & absolutitur tunc ab instantia iudicij.

i § *Corrigentibus.* id est, dedarentibus.

[SIN AVTEM VTRAQVE.] § No. ex hoc § secundum Bart.

480/C.IV.K.5-4, 567-568
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Barc. & Iaſóbe, quod grauius * punitur conſtituta in magna dignitate, quam in parua: quando igitur de pena pecuniaria, ſed quando agitur de pena corporali, autem eſt exercitare l. Pedium ff. de verbor. ſignif. ſecundum Cy. & Bald. in ff. ff. de ſuam vita. & eſt doctrina Glos. non cognoſcitur, nſi dict. ſyrm. c. cum quidam, dicit Doct. de iuriſpr.

m ¶ Vſque ad illuſtratur gradum. Hoc perperam. Cæterum qui victus rectè nõ eſt damnatus ad expenſas nihilominus diminutum ſtoque nõ portabit, Smarid. conſulto Gallus definitum eſt. CUIAC.

n ¶ Primum libratum. maiori * ergo parua minores affiniuntur: ſic T. de appell. & cler. l. presbyteri.

¶ Sed aunquid hoc caſu ſuinus inſtituit? Quidam dicunt quod non: vt in auth. vt ſpon. long. §. hoc quoque. coll. ix. imò peritè, ſed reſtituitur: vt ff. ex quibus cau. maio. l. ſed & ſi per §. nec prætor. & §. ſane cui.

b ¶ Vel mortu. vt ff. ad l. pomp.

c ¶ Inconſabili. vt habet ff. ad l. ſi longius.

d ¶ Mutatum. cauſa dicit mutatum * non ſaltem * vt ff. ad l. propaſ. ad. ſolutur tamen iudicium quibuſdam modis: vt ff. ad l. Iuliam. de l. iudicium. & l. ſi à iud.

e ¶ Replicatur. ex hac l. olim enim contra: vt ff. en. l. ſi iudex. quæ eſt contra. 2. Vel ſol. vt ibi. * dicit nota hic caſum vbi lis vltra triennium durat: quod quidam intelligit in perpetuo iudice, non annali ut lis in infinitum, &c. quod non placet. ¶ Quid ſi fit menſibus tantum durativi? videtur cauſa non finiri. ADDITIO. Imò habet locum iſta lex in quibuſcumque iudicibus quoad ſupplementum anni qui ſemel reduncgrabitur. Cyn. Pan. Alc. fac. [ILLO PROVLEBIO.] NOTEX hoc §. circa fi. ibi in verſic. hac autem omnia. & ad hoc ſimpar allegatur ſecundum Pan. de Caſt. quod tempora iudicialia currunt minori hodie ſicut olim, nec obſtat l. ſi. T. de in integ. reſtitut. vbi dicitur quod tempora quæ olim currebant, & dabantur reſtitutio, hodie ipſo libre non currunt. nam fallit hic in tempore iudiciali, pertà inſtantia primæ cauſæ. idem in inſtantia cauſæ appellationis, & in tempore dato ad appellandum: vt no. in Glo. l. ſi. T. ſi adver. rem iudic. & Baldus in l. ſi. in quibus cau. in integ. reſtit. non eſt mora. CACCIAS.

f ¶ Per patronos. Iudicatos.

g ¶ Sententia. Qua condemnat patronos, ſecundum B. 2. Vel dic, quasabſolum, vel abſolutas declarat partes ab obſervatione iudicii.

h ¶ Sic not iudicem * debere in talibus * caſibus inſtare cauſam in ſententia, vt non petat ſuit ex toto agenti actioni: vt ff. de le. gat. 3. l. filiafamilias §. diui. & ff. de iure fiſc. l. 9. §. ſenatus. & ff. de verborum obligat. l. qui Roma. in fin. & argum. ff. de ſuppell. legat. (nutribus. l. 1. & ff. de falcidiam. lib. 1. ff. legatario. in fin. & c. CYRA.

i ¶ Ad terminum. id eſt, ad definitiuum ſententiam. ſic ponitur Tandem §. & ſi quidem.

k ¶ Lex. vel ſtatu ſequens, rem non mutam. §. patroni.

l ¶ Vel iuſta cauſa. vt * valendo, vel ſi infamis apparet, vel ciuitatem iniuiciter inter ſe & clientelli intercuenerint. argum. ff. de procuratoribus. l. Mauſoleum. §. fin. & ſupina ſequent. & ſupra de poſtuland. l. procuratorum. §. ſirum: licentia detur iudici, & eius durarum librarum auri pœna afficere per ſcholam Palatinã exigenda, & ſimiliter publicis rationibus aggreganda: ipſo videlicèt iudice in ſua ſententia & hoc ipſum manifeſtante, quòd per patronos cauſarum, vel fugientis, vel agentis, dilatio facta eſt, vel per omnes, vel per quoſdam ex his: neceſſitate aduocatis imponenda, ex quo litem peragendam ſuſceperint, eam vſque ad terminũ * nõ lex * vel iuſta cauſa * impediat) implere *, ne ex eorum * recuſatione fiat cauſa dilatio: honorariis * ſcilicèt clientibus * qui date poſſunt, diſertiſſimis togatis omnimodo præſtandis *: & ſi ceſſauerint, per executores negotiorum exigendis, ne per huiuſmodi machinationem cauſæ merita protrahantur *: niſi ipſe litigator * alium pro alio patronum eligere maluerit *. Hæc autẽ omnia in his omnibus à nobis cauta ſunt, quib. perfectæ ætatis conſtitutis arbitrium ſuum pro omnibus cauſis ſufficit.

Tutores, curatores, vel procuratores minorum, per quos fuit ſi extiterit quæ minor cauſa intra triennium terminata fuerit, annos damnum reſtituere tenentur, & eis non exiſtentibus ſaluando, minor reſtituitur in integrum. SALYC.

Sin verò * cauſæ vel pupillorum, vel adultorum ſint, vel aliorum ſub cura agentium, maſculorum, vel fœminarũ, vel tutores, vel curatores, vel actores *, vel eorum procuratores agantur, & eorum defidia triennium fuerit elapſum, & cauſa * ceciderint: litem * quidem nihilominus † * ſuum habere vigorem * omnẽ autem iudicium quę ex hac cauſa oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiuſſores, heredéſque & eos co-

a Adiuncto quidem iudice ex cauſa poteſt ſi excuſare a patrimonio cauſa ſuſcipere.

b Cliſſa pro damno cauſæ.

c Salarij fiat honorarij aduocatis peritis iudicia officia.

d Salarij vtili debentur aduocatis ex publico, & cliſa ſalarij poſſunt ex eius public.

e Salarij ante ſentẽtã ſolui debet & cui. * adimplere.

† non.

f Nihilominus, pro nihilominus.

g Sed verius eſt vt hic in propria ſignificatione ſumatur. Cuiac.

h Lis pro iudicio iudicij, actione, cauſa, controuerſia.

* Cap. 5. ff. vb. Qui pertinent.

i Nullo tempore.

k Teſtes examinati & publicari coram eo iudice lat. ti examinari poſſunt coram alio. arg. l. ver. ſcil. de teſtibus, quæ permittit ſolitis examinatores ſuppon. fieri, ipſeſt interrogari & iudice. Sed Bar. in d. l. vb. poſt Bertigl. tium & Iuniorum hanc ſententiã non admittit. vult enim examinatos coram iudice habere propriam ſcriptura. arg. l. ver. ſcil. de re cred. cuia.

l Teſtimonia, interrogationes, ſpontaneas perit iudicia pro compta. vt Gl. l. 3. in verb. iudicat. ff. quæ in fraud. cred. quod Bart. in l. d. re ad perhaut. vide quæ ſcrib. d. l. 3.

a Dotis augetur ratione diuitiarum mariti.

b Dotis maior maioribus detur.

c Iudicij minori & ſolati diſtributio. * peragit.

d Vbi ibi in iudice ordinario, & de vt poſſit perfitio inſtantiæ: hic in delegato & de vtpoſſit ſe eſt diſtinctio. Pan. ubi ſup. ¶ Hinc obiac. l. ſi unica ff. vbi. vide ſolut. ad eã ingl. Cuiac.

e Cap. ſi per obmiſſionem.

f Sententia cauſa repiſgerunda.

g Excuſa. ſi ipſe nõ exponit. Eo, vnus abſtrahit ſolet: quod ait § ignorantia cauſa ff. de lu. b. ¶ Ad terminum. id eſt, ad definitiuum ſententiam. ſic ponitur qui ſentiam.

i ¶ Nihilominus id eſt, nihilo magis. ſic contra ſupra ad l. quotiens.

¶ Et hoc ſi intelligas litem. * inſtantiam iudicij. ſicut ponitur ſupra ad l. in principio. 1. Si autem dicas litem, id eſt, actionem. ſicut & ponitur l. ex Lauinſonali. vbi dicit mors litis in proprio ponitur nihilominus, ſecundũ Io. 3. Alij proprie ponunt, & dicunt lit, id eſt, cauſa ſuam habet vigorem, id eſt, quod ſtatuitur de lite diminenda. 4. Vel litem, id eſt, commodicum: quod idem eſt. 5. Vel de litem habere ſuam vigorem poſt reſtitutionem.

k ¶ Vigorem. vt ſcilicet triennale ſtatu denuo inchoetur ſecundũ ſecundum expoſitionem.

¶ Sed an producetur iterum * reſtitu Reſpond. * ſic, niſi mortui ſuccepta iuncceditur actio primaria vt ff. de reſtitu. d. ADDITIO. Dic quod illa lex loquitur in atteſtationibus poſtdictis coram arbitro. hic coram iudice: ideo Glos. diſplicet. BART.

480/C.IV.K.5-4, 569-570
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Bart. in l. § ff. iudic. solui. & hic. Alex. & Ias.

a ¶ Et omnes, vt magistratus qui eos tutores dederunt, & similes: vt in l. de satisd. tuto. § pen. & fin.

a ¶ Hias pertinet l. 39. § vlt. ff. de minor. nec obstat l. vlt. C. in quib. caus. in integ. restit. non est necess. Cuiac.

b ¶ In quo fuerint. quasi in defectum.

[illegible]

rum, & ad omnes * quorum in hac causa legitimè interest redundare. Sin autem nō sufficiat pupillis vel minoribus eorum substantia: tunc in id, in quo fuerint [b] detrimentū perpessi, placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse.* Dat. VI. Kalend. April. Lampadio & Orestæ VV. CC. Coss.

Iudices ordinarij, vel delegati, & arbitri compromissarij post iuramentum quod debent praestare, quòd omnia secundùm veritatem & legum obseruationem decident, sancta Euangelia coram se tenere debent: vt considerent quòd illis contemptis non magis iudicabunt, quàm iudicabuntur. Et aduocati debent corporaliter iurare quòd cū omni eorum virtute & studio patrocinium praestabūt clientulis suis circa id quod verum & iustum putauerint: & si causa eis mala fuerit visa, causam deserant: quia deserta non est eis licitum recipere alias aduocatos. & ex consistētia possunt quidam remanere, & quidam deserere: & qui melius fecerint, apparebit ex sententia. Salyc. & Alex.

XIV. Idem A. Iuliano P. P. P.

Rem non nouam * neq; insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus † placitam: cùm verò contempta * sit, non leue detrimētum causis inferentem. cui [d] enim non est cognitum, antiquos † iudices nō aliter iudicialem calculum [e] accepisse, nisi priùs sacramentū [g] [f] praestitissent, omnimodo sese cū veritate & legum obseruatione [g] iudicium esse disposituros? Cùm igitur & viam [h] non insuetatam inuenimus ambulandam, & anteriores leges nostrae quae de iuramentis positae [i] sunt, non minimū suae vtilitatis experientium litigantibus praebuerunt, & ideo ab omnibus meritò collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legem peruenimus: per quam sancimus, omnes iudices, siue maiores [k], siue minores [l], qui in administrationibus positi sunt, vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarum qui nostris gubernaculis regitur, siue eos quibus nos audientiam committimus [m], vel qui à maioribus [n] iudicibus dantur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem [o], vel qui ex recepto [p], id est, compromisso [p] (quod * iudicium imitatur [q]) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt [r], vel ex auctoritate sententiarum & partium consensu [s] electi sunt, & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi priùs ante sedem iudicialem sacrosanctae deponantur [t] scripturae, & hae permaneant † non solum in principio litis, sed etiam in omnib. cognitionibus vsque ad ipsum terminum, & definitiuae [v] sententiae recitationem. Sic enim antecedentes ad sacrosanctas Scripturas, & Dei praesentia consecrati [x], ex maiore praesidio [y] lites diriment, scituri [z] quòd non magis alios iudicant, quàm ipsi iudicantur [a], cùm etiā ipsis magis quàm partibus terribile iudicium est, si quidem [b] litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore adhibito causas proferunt trutinandas [c]. Et hoc quidem iusiurandum [d] iudiciale omnibus notum sit, & Romanis legibus optimū à nobis accedat incrementum, & ab omnibus iudicibus obseruandū: & si praetereatur [e], contemptoribus periculosum sit.

[illegible]

vt *ff. de vt. infti. l. j. §. f. & in auth. de iustr. cuat. §. si quis igitur vult.* § Arg. contrà *j. de fent. & interdic. l. prolatam. & l. de leg. & confti. Leon. dubium.*

HOdie.] CARVS. iffam auth. continuabitis ad l. C. fic iurabant iudices cum omni veritate & obferuatione legum negotia

† Et Nov. 15. c. 2.

examinare & definire: hodie iurant fecundùm quod eis visum fuerit iuftum iudicare exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant iudicare fecundùm leges. a § *Iuftum.* additur fecundùm leges tamen: vt *in auth. de defen. ciui.*

+ Gilliet in diuers matiers *Paul. & Iul.*

§ *iusiurandum. coll. ij.* fed quidam dicunt fpeciale in defensoribus ciuitatum, vt non difcedat à lege: vt *d. auth.* (& quidam habent, *excepto*, &c.) fecus in maioribus qui iurant iudicare fecundùm id quòd fibi videtur, vt *hic* : quod non placet; quia omnis * gratiam maior tenetur fe qui leges in iudicando vt *authent. de iudic. §. omnis autem. collat. vj.* & fic prima opinio placet.

a Iudices eisdem maioribus tenetur fequi leges in iudicando, atque iudicare debent ex opinione fui fuperioris.

IN AVTHENT. † DE defen. ciui. §. iusiurandũ. col. ij. & in authent. iusiurandum quod pertinet ab his. §. pen. colla. ij. confti. iij.

Propter eius breuitatem non fummatur hac authen.

HOdie * iurant fe facturos fecundùm quod eis visum fuerit iuftius * & melius exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant omnia fecundùm leges & iura fe facturos.

Finis authen, fequitur text. I. C.

Patroni autem caufarum, qui vtrique partifuum præftãtes auxilium ingrediuntur b, cùm lis fuerit contestata, post narrationem propositã & contradictionem obiectam c, in qualicumque iudicio maiore vel minore, vel apud arbitros, fiue ex compromisso d, fiue aliter dati e vel electos f, facrofanctis Euãgeliis tactis g iuramentum præftent, quòd omni h quidem virtute fua omnique ope quod verum & iuftum exiftimauerint, clientibus fuis inferre procurabunt, nihil ftudij relinquentes, quod fibi poffibile eft non aut credita i fibi caufa cognita, quòd improba k fit vel penitus defperata l, & ex mendacibus allegationib. m compofita, ipfi fcientes prudentéfque mala conficiẽtia liti patrocinabuntur: fed & fi certami' se procedẽte aliquid tale fibi cognitum fuerit, à caufa recedent, ab huiufmodi commutione fefe penitus feparantes. Hôcque fubfecuto †, nulla licẽtia concedatur, fperto litigatori n ad alterius aduocati patrocinium cõuolare, ne melioribus contemptis, improba aduocatio fubrogetur. Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præftito, quidam ex his caufa procedente patrocinãdum effe crediderint, quidã recufauerint: exeant quidem recufantes, volentes autem remaneant. Caufæ etenim terminus manifeftare poterit, qui timidiùs, quique audacius iudicium vel reliquerunt, vel protulerũt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recu-

b Iuramento ab defensore fatis tangere. *Authentica* [illegible] *pro* [illegible] *iuramentum de aduocati.*

† Scuta. *d. Iuftinianus* [illegible] *nomen* [illegible] *Bilim & Iuramentum* [illegible] *Paul. & Iul.* [illegible] *ff. de* [illegible] *Nov. 15. c. 2.* [illegible] *Gil. in l. de* [illegible] *fingul. 415.*

& eo præftito, à iudice tãxando, & hoc in prima parte. Si autem iudex ad expenfas & ad damna non te condemnet, ex fuo mihi refundet, & hoc in fecunda parte. Illud autem non folãm habebo in ordinariis iudicibus, fed & in delegatis & hoc in tertia. ¶ Ex hac l. nota vnam regulam, quòd contumax * amplius

* Contumax non aliis auditur quàm fi litis damna expendifque Solutis ac refoluerit.

fantibus fubrogare. Dat. IV. Kal. April. Lampadio & Orefte VV. CC. Cons.

Contumax non auditur nisi refolui expensis. BALD. Vel fic: *Contumax nõ auditur, nisi reficiat sumptus & damna. b. d.* Vel latiùs: *Contumax reuersus non auditur, nisi reficiat aduersario sumptus & damna iuramento cum iudicio declaratione taxanda iudicibus contra facientibus de suo reficientibus, quod obtinet in maioribus & minoribus.* SALVCET.

XV. *Idem A. Iuliano PP.*

SAncimus * omnes iudices (fiue in hac florentiffima ciuitate, fiue in prouinciis) fi quando abfens perfona * citata poftea apparuerit, non aliter ei iudicialem aditum reuelare, fed omnem claudere ei iudiciorum copiam, nifi priùs omnia damna r reftituat fe huiufmodi vitio aduerfariis eius infficta, fiue circa ingreffus litis, fiue circa honoraria aduocatorũ, vel alias caufas quę in iudicio verfantur: æftimatione s iudicis quantitate eorũ definienda a, poftquam iuratũ ab eo fuerit qui fecit expenfas, executoribus negotiorũ modis omnibus difpofitiones eorum adimplentibus: fcituris iudicib. noftris & executoribus, quòd fi hoc præftermiferint, ex fua fubftantia † huiufmodi detrimentum lefis refarcire cõpellentur. Quod & in pedaneis iudicibus obtinuari cenfemus, licẽt non citati t, fed requifiti litigatores mala conficientia abfuerint. Dat. X. Kal. Maij, Lampadio de Orefte VV. CC. Cons.

IN AVTHENT. DE iudic. §. oporter. coll. vj. confti. x. Ex nouel. 82.

POft iusiurandum c delatum & præftitum non liget iudici amplius tãxare. Sed & fi hãdie priùs iudex taxauerit, & ita fecundũ quantitatẽ à iudice taxatam iuratum fuerit: non habeat licentiã iudex minus quàm iuratum fuerit, cõdemnare. Sed fi viderit iudex neutrum litigatorũ fubdi debere rationi fumptuum propter negotij varietatem: fua fententia hoc declaret,

poffes pars iuraueris vfque ad certam quantitatem, certè iudex non condemnabit in minus quàm iuratum fuerit. Si autem videx confiderat vtramque partem habuiffe iuftam caufam litigandi, compenfabit expenfas. VIVIAN.

¶ *Post iusiurandum.* Olim in hoc casu erat contrà: vt *T. ad l. fuficinus.* Sed nunquid per hanc authent. corrigitur quod eft *de in lit. autem l. vtdamus. §. penul.* Quidam quòd hic 1. dilij quòd

d Iudicis legis ad legit propriè, *d. fin. auij. aduersus fuge, cotion. dilitionis.*

* *alibi.*

e Iuridifco, quia de certis fica oddiuatio non habetur, *§. fin. vij. per vnum. ff. de adi. cap. l. iuris. §. non tamen ff. ad Bold. & Fide de Arti.*

d Tantum expensorum pro affirmatione expensarum.

† Conc. *ex §. ff. de pofter. con. de rapin. & ius, quemadmodum, in l. de prob.*

e Tantum fi aut à lege aut à iudice.

f In tantum expensarum ita hoc cuiuis ciuitatem debet. Tamen iudex tanto expellas, Secũdũ vifum iuras & illa fiscalis. Tertiũ iudex fententiam fere fu per expensis. Bald. in. Lanfrac. *in prouis. c. ij. n. 7.*

480/C.IV.K.5-4, 573-574
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Iudices delegati possunt ex causa suspicionis recusari: sed partes cogentur ad eligendos arbitros, qui vice delegati fungantur. BALD.

Vel sic: *Iudex delegatus etiã pro causa ex iusta causa suspicionis potest recusari: & partes tunc cogentur arbitros eligere, qui officio delegati fungantur.* SALI.

211. Idem A. Iuliano P.P.

APertissimi iuris est, licere litigatoribus * iudices * delegatos antequàm lis inchoetur *, recusare: cùm etiam ex generalibus * formis * sublimissimæ tuæ sedis statuatur sit, necessitatem imponi * iudice recusato partibus ad eligendos * arbitros * venire, & sub audientia eorum sua iura propenere.

Licèt enim ex Imperiali numine iudex delegatus est: tamen quia sine suspicione † omnes lites ‡ procedere nobis co di est, licèt ei qui suspectum iudicè putat, antequàm lis inchoetur, eam recusare ', vt ad alium curratur, libello ‖ recusationis ei porrectocùm post litem contestatam neque appellari ' posse ante definitiam sententiam statuerimus ", neque recusari * posse, ne lites in infinitum extendantur *: eodem scilicèt executore ° necessitatem partibus per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponente, & arbitros eligere †, & ad † eos venire: & sic litem appetere *, quasi arbitri fuerint, ab imperiali culmine

dium, vt episcopus ordinaretur: quia per litem contestatam factus est ordinatus.

¶ Ex nota hic secundum Bart. quòd sufficit ‡ si simpliciter affectam eam suspectam etiam sine causa ‡: hoc enim sonat verbum, *potest*, & verbum, *suspicionem*, & pro hoc est autem, *hic possit, & verb. corrigere, &c. & l. ad Trebell. l. quia pretereà & l. de appellationibus, & particularia & in decretis, ij q. 7. quod suspicio, & l. ad leg. Iul. de adul. l. denuntiasse, & quod erga.* Sæpe fiat ergo quærunt an sit probanda, cùm nec dicenda. 3. Potest etiam dici quòd iurat * se habere suspicionem, licèt causam non dicat, & hoc sic calumniosè recusat, nã & iuramentum calumniæ est ideo indictum, vt calumnia cæteretur. 3. Alij vt Py. dicunt eam esse affirmandam & probandam, & dabitur ei pro cit. *ff. de lib. causa. l. ff. pertin. & l. de suspe. tut. l. ij, & v. & l. de rebus credit. l. penultima. §. fin. eodem. & ff. de transactionibus. l. cum hi. §. in causa. & ff. de priuilegio creditorum. l. ff. creditores.* Et examinari causa debet apud recusatum: quia ratione dubitationis ‡ fortitur quis iurisdictionem. *ff. & ff. de iudic. Sic. l. ff. quæ res alterna. & ff. ad municipal. l. de iure.* Sed illa *de libera causa. l. ff. pertin.* loquitur in actore. Item est ibi causæ continentia: vt *suprà eodem. l. vnic. & ff. de quibus rebus ad eundem iudicem eatur. l.*). Item ordinatus erat ibi quia aliàs de causa liberali cognoscere non potest. Item & illa *l. ff. quæ res alterna.* & alia lex *de iure* loquuntur quando est dubium an sit de iurisdictione eius. hic autem est certum quòd est de iurisdictione delegati. Sed ‖ decretum *suffitionis. extrà de officio delegati.* dicit arbitros eligendos, ad causam suspicionis probandam. *extrà de appellationibus. c. ff. secundò requirit. §. cercò postulat.*

k ¶ *Libelle* qui sic concipitur, Quoniam res periculosa est & iniustissimus fortè fuerit quæstus sub iudice suspecto fuere iudicium, ideo ego audientiam tuam domine R. recusa. & hoc fi offeratur iudici, si verò alij, quà delegatus, vel alij: vt *l. ad l. fin.* ratione omnia alia mutata ad audientiam eius.

¶ Et dic vt. Lin. eius petiudicium porrecto. ACCVR.

l ¶ *Appellari.* Inquirit in ordinario. ACCVRS.

m ¶ *Statuerimus.* vt *l. deapiß. audient. l. ij.* In principio enim est recusatio: in fine autem appellatio: in medio ante est locus remedio, nisi in casu, scilicet cùm iudex in statu graßatur vel criminali negotio habendam quæstionem contra legis interiorum fuerit: vt *ff. de appella. recipient. l. ij. & † de appel. l. ij. quæ pro notatione.* Item fallit *ff. de arbitr. Licet distinguimus. §. tam quidem.* Sed secundùm canones aliter obseruatur: vt *q. quæ ff. vj. c. non ire.* ACCVRS.

n ¶ *Retendantur.* Quod esse non debet: vt ‡ *de transact. l. Sæpe. & † de fructi. & lit. expen. l. terminate. & † de pecu. l. quisquis. §. præterea. & † de re iud. l. ij. & ff. pro suo. l. fin.*

o ¶ *Executore.* ‡ Fortè loquitur de iudice delegato ', qui licèt debeat esse iudex quantum ad iudicandum postquàm est recusatus: non tamen quantum ad exequendum ‖, vel faciendum exequi per ordinarium iudicem vt *l. ff. § eiusdem.*

ADDITIO Legendum *negotij. Innocentius*, vt & *l. ad. l. de cur. enim eadem.* cùm nihil ante de executore locutus sit, vide scripta nostra. CYIAC.

p ¶ *Eligere.* quasi delegatos intra triuium: vt *l. ad. l. fin. l. illius.*

qui

480/C.IV.K.5-4, 575-576
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui non recusabuntur ¶ *de lit. testa. § authent. offerantur.*

a ¶ *Delegari.* Iudiciorum ergo omnino iure vitius eius, cuius loco est substitutus: vt *ff. de dona. inter virum & vxor. l. fi donante. §. fi. ff. iudicium. fin. & actio* * quæ loco alterius venit, vice illius *ff. si quis caus. l. fi. num. §. iniuriarum.*

¶ Et nota hic arga. quòd vbi ᵇ do tibi electionem, & tu eligis: perinde est, ac si ego elegissem: vt *C. de Iud. & cultra. l. Iudai. ff. ff. de leg. ij. l. vnic. ex familia. §. fi. de Falcidia. & de hered. instit. l. offa. & de opti. legat. l. apud Iudeam. & per rerum nit.*

a Substituere, seu subrogare alius vicem principalis obtinet.

b Electio id ipse videtur, quod is eligit, cui electionem permisit.

S*i verò.*] CASVS. Dicitur in lege Codicilli, quòd ᶜ iudex delegatus suspectus potest recusari. Quid autem si ex iudex ordinarius suspectus, qui secundum leges recusari non potest? quomodo iubemur parti, quæ habet eum suspectum? dicitur in hac authentica, quòd adiungatur ei Episcopus loci, &c. Sequentia clara sunt.

b ¶ *Si verò contigerit. Sumitur in authent. ne diffi. iudi. §. fi verò contigerit. cod. tit.*

c ¶ *Iudicum.* ordinarium ᵈ: nam delegatum omnino quis recusat: vt *Lend. Laperstifini.* hic verò non recusatur quod est pro sententia Bul. sed aliis ordinarius potest socius, sciliicet Episcopum.

ADOPTIO. Tu dic, quòd istud dell'episcopo nò est in vsu, nec senatus de consuetudine mò fatta est, quòd ei adiungatur alius probus vir. *Giul. de Cim. Bald. Salyret. & Iasin.*

d ¶ *Compositionem.* non loquitur de arbitris ᵉ ex compromisso. illud enim ab ordinario iudice non recipitur: vt *ff. de arbitris. l. Iul. & ff. de iudicium. §. ij.* Sed de arbitratore ᶠ, vt tanquam vir bonus arbitretur. nam arbitrorum duo sunt genera: vt *ff. pro socio. l. fi. iniuriarum merum. §. arbitrorum.*

c Iudex delegatus.

d Ordinarius iudicem iam recusare non possunt, parere tamen possunt, vt alius ordinarius illi adiungatur.

e Id est, præfectus Cons.

e Arbitri compromissarij, & arbitratores differentia.

f Vide Romanij *singular. 88.* vbi inter eos vnus tradit arbitratorem iuxtaeum conferri mandatum, non dari appellationem.

e ¶ *Annotationem.* proprio animi motu.

f ¶ *Cognitionaliter.* id est aliterum conflitu.

C*ertè iuris.*] CASVS. An magister militum, vel literatum imperitus, inter milites suos iudicare possit, quæritur? Respond. quòd fere ôm tales aliquando transitur per vsum quotidianum causarum approbati, & legum scientia diuinorum causas. Et ita leges nota secundùm communem intellectum, quòd imperiti literatum possunt esse iudices, & in causis iudicare: & proprietà videmus, quòd imperiti literatum eligere possunt, & proferunt sententias: tamen debent habere adiutores literatos in iure, quorum consilio regantur, secundùm Cyn. Bald. Salycet & Iaf. hic.

g ¶ *Militibus.* id est, magistro militum iurisdictionem habente.

h ¶ *Nonnullus.* peritis in iure, vel non.

i ¶ *Iudicandi.* non postulandi, vel procurandi: vt *C. de proc. l. militet.*

k ¶ *Habent.* & iurisdictionem. ACCVRS.

Codex.

l ¶ *Magistratum.* id est, magistri militum, & inter milites tantùm: vt ¶. *de iurisdict. omn. iudicum. l. magistratis* *. non inter alios: vt *l. fi. de non compet. iud. Cy. & Iaf.* & erat hic peritus ᵇ literatus ᶜ: vt in fine quæst. Sed à Principe delegatus etiam illiteratus esset peritus: arg. *ff. de re iud. l. quidam.* Item possessiones terrarum, vel præsides, vt *fabricii, & omnes, &c.* alij non: vt in *authent. de iudicib. §. j. col. vij.* ᵈ vbi dicit, *ad enim existimamus quærere, &c.* etiam si in scriptis referenda sententiam ¶. *de fent. ex bre. rec. l. q. & ly.* Die, vt ibi ACCVRS. m ¶ *Tain.* iurisdictionem habentes, & potestates.

n ¶ *Et legis.* quam habent per se, vel per suos adiutores.

o ¶ *Scientia.* ¶ Cotib. ¶. *de iure de lib. l. fin. circa princip.* hoc intelligo pro scientia sententiarum.

C*um specialis.*] CASVS. In causa, quam Titius habebat contra Seium, fecit sibi Titius iudicem delegari, quem Seius tanquam suspectum voluit recusare: sed in provincia, in qua iudex erat, non degebat: an coram præside provinciæ fuit, si præsens est, vel ea absente, coram magistratu municipali actis interuenientibus possit eum Seius recusare, quæritur? Et dicitur, quòd sic, ne longo itinere fatigetur. & hoc in prima parte. Intra autem triduum compellatur arbitros eligere, & coram eis litigare: & si in eligendo arbitros concordare partes non poterunt, præses, si præsens est, eligat & hoc in secunda. Si autem arbitri sententiam tulit, ei stabitur, & per executorem effectui manifestatur, nisi ab eo fuerit appellatum: & appellabitur ad eum, qui iudicem delegauit suspecti, & qui vt suspectus recusatus est. & hoc in tertia, & vltima.

p ¶ *Cum specialis.* id est ᵉ, ad vnum causam datus, vel duos, vel tres.

¶ Sed quid si ad ᶠ vnitatem iudicum suorum fit delegatus? Dic, non potest recusari, secundum non quia dicimus ordinarium ᵍ non recusari, sed associabitur ei Episcopus: vt *C. authent. §. verò. ACCVRS.*

q ¶ *Personam.* ʰ fortuam

a Iudicum militum potestas nulla in non iudicum.

b Iudices, qui literatum imperitiores esse possunt, qui non possunt.

¶ Arguementum à consuetudine accidentibus in iure validissimi, facit Gloss. *fin. in L. in verbis, ad prefe de corpo. arteria. Mariscot. arg. 1. Fortuard. in loco a nonnullis.* vbi hoc loci varias species adducit.

c Sed non iuris to. Fin. in L. *familiam, ff. de testam.*

d ¶ *Vt dicit quod sit sententiam in dubiorum iudicibus delegatis in vsu Romana, qui propter rerum litigiosam eligentur: idem debent esse litigiosi, & in negotiis vrgenti, secundum Bar. ibi.*

e Id est, ab imperatore. Cyn. ac.

f *Infra.*

g *Lemosin.*

h Iudex specialis quoque

i Reculari non potest delegatus ad vnum, sed vnum tantum conferuntur, adiungitur tamen ei Episcopus.

g Reculari ordinarius iudex non potest.

h Iudices ab magistro forensia dari qui sint, vide apud Alciatum, 1. Parad. c.

i Recusationis libellum fiat.

k Recusari iudex à parte sine libello nouit.

l Dominiri qui dicuntur. in Nega: de potestate quia dum eligebantur.

T 2 ¶ Iura

480/C.IV.K.5-4, 577-578
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

intra triduum * proximum sine vlla dilatione compelli arbitrum, vel arbitros eligere, & apud eos ᵇ litigare: ne & dalus iudex remouetur, & alere non eligatur: electione videlicet arbitri, si variatum ᶜ inter partes fuerit, simili modo vel præsidis prouinciæ, si adest, vel defensoris locorum, vel magistratuum municipij arbitrio dari-

a ¶ *Intra triduum.* * L. 5. *de errore adiuncti. §. iniuriis.*

¶ Et cum, quia non dicit recusationem intra * triduum faciendam, sed electionem arbitri. Sed recusatio * intra viginti dierum *L. de litis contest. auth. offerantur.* Accvrs.

b ¶ *Apud eos.* ordinatium, vel delegatum.

c ¶ *Variatum.* quis eligatur, an non. Accvrs.

d ¶ *Dirimende.* eligit partes vis discordantibus *hic, & Instit. de satisdat. tut. & cura. §. sin autem.*

¶ Sed arg. contrà, *ff. de lege. 1. l. hoc modo. in fin.* vbi compelliuntur consentire. Accvrs.

e ¶ *Mandata.* à lege, vel à delegante: vt *ff. de re iudica. l. à diuo. in principio.*

f ¶ *Municipum.* delegatus ᵈ ergo exequitur. Sed contrà, *ff. de re iudica. l. à diuo. in principio.* Solut. hic à Principe fuit delegatus: quod non placet: vt *L. circa principio.* 2. Vel dic, hic exequitur sententiam alterius. id est, non suam. hac non tamen, quia quasi sua est. hac nihil est dicere: vt *L. 1. prout. aperitissimi, in fin.* 3. Vel dic, statuta non defendendo, sed in alia preparamêta causæ: vt *L. 1. prout. aperitissimi, in fin.* hoc non placet. cum hic de appellatione dicat. 4. Vel dic, quòd etiam executio erat commissa vel eidem, vel alijcui: quo hic dicit.

¶ Sed huic obstat, quòd est mixti ᵉ imperij: vt de non delegando: vt *ff. de iurisdict. omnium iudicum. l. habere.* Tu dic, omissis prædictis, mandatum non per se, sed per aliud iuste auxilium, sicut ô ipsimet dissert.

g ¶ *Pronuntiatum.* appellatur ᶠ ergo à sententia ᵍ arbitri.

¶ Sed contrà, *L. de appellationibus. l. j.* Sed ibi de compromissario, hic ᵍ de delegatione: *ff. qui iuris. de offi. deleg. Balduin. de fine. ex breuiar. rubdeciss. 403. vbi can. l. j. ff. de appellationibus, appellantes à sententia arbitri ex compromisso. ff. de appellationibus. l. ff.* ᵍ *appellationem.*

h ¶ *Autem.* hoc cum diffinitione intelligas: vt *in auctorit. appellat. vel à sententia delegati, sed tamen hac sententia à sententia arbitri colligenda.*

i ¶ *Dedit.* sc. illum, qui asseret.

k ¶ *Transiuit.* id est, cognitus.

¶ Sed quæritur, si delegatus à proconsulis delegatorij, & appellatur, ad quem debeat appellari? Respond. ad primum delegantem: vt *hic, & ff. quæ. & à quo. l. 3.* Sed videtur ad secundum delegantem: vt *hic, & ff. qui pro suo iurisdict. l. j. in fin.* Sed illa contrarietas pro hac: & hoc secundùm quod dam. 2. Vel ô est ibi, *ad eos*, plurum est. 3. Vel verius, refert, an delegatus deleget, vt dicitur recusetur, & alter eligitur: *hic, & illa. §. quam. & à quo.* intelligitur in delegato ad variscritum ʰ causarum.

l ¶ *Intra triduum.* id est, definitum sententiam: sic *§. iniuriis. L. prouocandum. §. primò.*

m ¶ *Terminum.* id est, definitum sententiam: sic *§. iniuriis. L. prouocandum. §. primò.*

n ¶ *Apparitore.* cùm fideiussorem dare non potest in causa ciuili.

o ¶ *Tradetur.* id est, deputatus, vt ab eo vocetur: 2. Vel dic, traditur ad custodiendum: vt *ff. de cust. reo. l. j. & §.* Accvrs.

p ¶ *Postlabitur.* id est, pretereat.

q ¶ *Primiscrinio.* qui præest ᵈ scrinio: in cuius est officio apparitores dare: vt *in authentic. de iudic. §. hoc autem. & §. his qui causas. col. 13.* Accvrs.

r ¶ *Tumultuarie.* iubendo aliam exequi causam, quam primam. 2. Alij dicunt, ipsam apparitorem, qui non completit Accvrs.

¶ *Mutuando.* improprie ᵉ: *ff. de verbor. signif. l. autem.* Accvrs.

DE SPORTVLIS *, ET SVMPTIBVS IN diuersis iudiciis faciendis, & de executoribus litium.

TIJVLVS II.

Sportularum nomine origo prima ex prandio, vel cœna est, quæ in panariolis, vel sportellis conuiuiis dabatur: dimittebat vice cœnæ reliquias: modò enim dabatur cœna reliquias, modò in sportula, & ad extremum omnia quæ dinoscuntur, quæ summa etiam sportula dicta est. ac deinde latius porrecta sportularum appellatio est ad salaria, congiaria, diaria, honoraria omnia, quæ vel Sacerdotibus dantur, vt in epistolis Cypriani, vel à Consulibus largiuntur in congiaria, vt cuilibet sit accipiendi potestas: in Nouell. 105. vt non multi Iudices Sportulas desiderent, ἵνα μὴ ἀνάγκαι δοῦναι τοῖς ἀιτοῦσι. Nec multi etiam Notarios sportulam, vsuram interpretantur: non & sub nomine sportularum nonnunquam exigebantur vsuræ. l. eos.] de vsur. Constat etiam ea, quæ nunc decurionis dant vrbi pro iuratione, in iure sportulas appellari. Et Innocent. qui iudicibus pedanei dantur: Nouell. 82. Hic tributum est de his, quæ consuetudo rem dat executoribus litium, id est, vicecurbibus, commentariis nunciis. Horum enim proprium munus est omni commentario, & commonere & rerum quæque suas hos proprium, sportulas eis exsoluere: vt Nouell. 13. Sed & de alijs suas sportulas, suas sumptibus, quæ in diuersis iudicijs vtraque pars facit, & exigunt ab apparitores, notarios, excepores, arbitros, advocatos, scrinarios, vel indicendorum, & exercendarum cognitionum causæ, vel pro exceptione, & edictione adiorum, relationis sententiæ, pro litis contestatione, pro recitatione sententiæ, vel informationum, pro libello vnde executoribus datur commendati potestas, pro insinuando rescripto, vel edicto Principis, & ex multis alijs causis, & his quidem sportulis infinitum certum modum impositum in hac titulo, constitutione Graeca, cum quæ videntur augmentare constituit Arkadius Rex apud Cassiodorum, lib. 9. ab omni ratione profiteandam interim liberacio fieri, quod & hodie observatur, & referitur ex constitutione Iuliani antiqua interpretatio, in Nouell. 17. & 21. Fiscum semper litigare gratis. Idemque datur Episcopis. §. sportularum. Nouell. 123. & nunciorum pertinet Nouell. de mand. prin. & hi, qui eum eo litigant. l. vl.] de fr. & lit. exp. Et ex quibus ille stratus de sumptibus litium, quæ infundi vellent vsibus hic de sumptibus litium, quæ fuerit vtraque pars in postulatione iuris fuit, & prohibitum sportularum. Cvlac.

Executor, qui fuit in principio litis, debet vsque ad finem in ea persistere. Bartol. Vel sic: *Inchoata lis per vnum, non debet per alium expediri, secundum* Iac. Bvtr. Vel sic: *Apparitor suæ nuntius in causa deputatus debet in tota causa officio sua fungi, nec debet mutari.* Baldvs. Vel sic: *Per vnum & eundem nuntium tantùm debet quis citari vsque ad vltimum. h. d. secundum vnum lectorem.* Vel sic: *Ille, cui quis tradetur custodiendum, non debet illum alij tradere custodiendum. h. d. secundum alium lectorem.* Vel sic: *Nuntius in causa deputatus non potest per iudicem mutari. h. d. glosa potest super verba, temerauerit. & metabitur* Salycet.

1. Impp. Gratianvs, Valentinianvs, & Theodosivs aaa. ad Petronium vicarium.

Visquis fuerit exhibitus ᶠ, vsque ad negotij terminum ᵐ ab eo apparitore *, cui primùm traditus * fuit, obseruari eum decernimus: si qua præsumptione fuerit hac manifestudinis nostræ posthabita ᵖ præceptio, primiscrinio ᵍ, qui iusta temerauerit ʳ, quinque librarum auri condemnatione mulcando ˢ. Dat. Kalend. Iul. Mediolani, Ausonio, & Olibrio Coss.

II. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΣ **

Duci Thebaïdos epitome.

Οἱ τὰ φιλόδικα πεφυκότες ἢ μᾶλλον ἀρχὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ἀρχὴν, ἀξιοκρατίᾳ μόνης χρόνου ἢ ἐπιτηδείας κεκαινοτομήκασι, εἰς πολὺν λαβόντες τὸ τείχος λόγον ἀξιοῦντες, μὴ ἀξιόπιστον μὴ ἀξιόλογον ποιεῖσθαι, ὃς πολὺ ἐκείνων τὸ κτῆμα τῶν φθορῶν, ἀλλ' ἄχρι μὲν ἢ ἔστω ὅτι χρὴ ἢ ὁλοσχερῶς λαμβάνειν ἢ ὁλίγον ὁρίζῃ πόσῳ μὴ κατὰ ἢ

a De professione trium dierum, vide Dynam. notat. *de professio. n.* 4.

b Arbitri electio fit intra triduum.

c Recusatio indicis fit intra triduum.

d Diirimende. eligit partes vis discordantibus *hic, & Instit. de satisdat. tut. & cura. §. sin autem.*

e Mitti imperij vsque non delegatur.

f Ab arbitrium potest appellari.

g Appellatur *hic. l. j.* Sed ibi de compromissario, hic ᵍ de delegatione: *ff. qui iuris. de offi. deleg. Balduin. de fine. ex breuiar. rubdeciss. 403. vbi can. l. j. ff. de appellationibus, appellantes à sententia arbitri ex compromisso. ff. de appellationibus.*

h Appellatio potest à sententia arbitri, sed à sententia delegati, *in authentic. appellat. de iudic. §. hoc autem.*

i Transiuit.

k Transiuit. id est, cognitus.

l Qui iti, vel de Africanus *l. 50. ad. 3. Mancipium. 1. de actio. emti. vel.* 15. 1. 1.

m Appellatio ad primò delegantem, vel ad proconsulem, si delegatus delegauit.

n Adde *L. 11. supra de appellat. cuiusdam. adde Africanum 3. digestorum. 17.*

o Vide quæ scripsi ad glos. *L. 1. supra eod. tit.*

p Omnibus.

q Terminum negotij pro definitiva sententia.

r Mutua improprie quoque.

480/C.IV.K.5-4, 579-580
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Omnibus iudicibus.] CAEVA. Iudex ſiue à Principe ſuerit delegatus, ſiue ab alio ad veritatis cauſarum: executores litium niſi obediant, ab executione removendi facultatem habet, & alios idoneos loco eorũ ſubſtituere. ſi iudex maior eſt, parier executores in quinque ſtibilis & minoribus tribuit: ſi autem ſuperilluſtris fuerit, maiori pena, ſi viſum fuerit, ſi. corporaliter.

¶ Nota primò ex hac lege, quod iudices delegati [a] poſſunt in cauſa ſibi commiſſa eligere nontios. concor. de offic. delegat. c. paſtoralis. in principio. qui nouiſi debẽt ante omnia iurare, facere officium ſuum bene, & legaliter: quod iuramentum facit, quod ſtatur poſtea eorum relationibus: cum de appel. c. cum parari. 2. Secundò nota, quod ſi nuncius [b] delegati in officio, peccet puniri corporali multa, & deber ab officio removeri. & alius ſubrogari loco ipſius. 3. Tertiò nota, quod hoc eſt verum in [c] maioribus iudicibus, qui poſſunt imponere multas corporales. & maiores multas. ſecus eſt in minoribus iudicibus, qui hoc non poſſunt: & ideò habes notare, quòd vicarij cadtorum, & villarum non poſſunt officia id officio delinquentibus imponere multas corporales, ſed leuem multam tantũm, ſecundum Bald.

a ¶ Mandantur. repete, ſupra. 2. Vel dic illuſtribus delegat Principes, & ſic nihil repete. A. CVAS.

b ¶ Officio. quod ſæpe faciunt peſſimi executores haſtes terræ non volentes parere iudicibus. AZO. ACCVAS.

c ¶ Suppones. patet ergo, quòd hi delegati [d] eligunt executores ex auctoritate delegantis: vt in authent. de iudic. §. mandatum. & §. vnoquoque. & §. ſi verò iudex. eod. tit. & in authẽt. de defenſ. §. litiscid. eod. §. loquitur tamen authentica de iudicibus, & fortè hæc iſta de [e] delegatis ad veritatem cauſarum, vt ex principio patet: & ideò fortè fecit eſt in aliis, & pro hoc eſt, quod ſubiecit de [f] imponenda multa: vt l. de modo multarum. l. ver. in principio. & §. de iudi. l. 3. §. Ex. & de verbor. ſignif. l. adeò. in fin. ACCVAS.

d ¶ Si quidem. modò Codex.

[a] Delegatus in cauſa ibi eligere nuncios, ſine Geniorum poteſt illi eligere.

[b] Aetum liberum. vt erat in epiſtola Leonis, in non mandatorum.

[c] Senioris in officio delinquentis pœna.

[e] Malus corporalis & maiores iudicis, non minores poſſunt imponere multas, vt hic. Sed & delegat? Principis ad vnam, vel certas cauſas. de cauſ. cognit. & offic. delegat. Aliud ia delegatis poſtea interiorem. Gloſ. vbi ſupr. de modo multar. acli caſu hoctes legit, & nil poſſet aliter ſtrictibiorum ſed notet. Imò ſecundum Innocentium, & Panormitanũ delegatus inferior mulctare poteſt, modicè tamẽ. Delegatus verò ad veritatem cauſarum, quam poteſt, vltra duos ſuperiores mulctari poteſt: eſt enim inter ordinarij. adde gl. 1. vbi de ſu. Iudice ex. poſt. adde Baldum dict. §. 5.

d Delegati eligunt ex conſenſu executorem delegatis.

e Delegati ad veritatem cauſarum conſenſu mulctare poſſunt. Vide Capitũ Theodoſianum, dicit. 1. 7.

f Delegati qui dam ſint ad veritatem cauſarum.

ἀρχὴς θεωρίδος περὶ ὧν ἂν ἀντιγράφῃ, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν τῶν αὐτῶν ἀξιωματικοῖς ἀρχοῦσι, εἰ μὴ τοὺς ἀξιωβαίνοντας τῶν ὑπερτέρων, τῶν ἀφεστηκότων ἀπαιτοῦν ποιοῦσι.

Latinè.

QVi ſacra pragmatica, aut edicta perferunt eorum, qui geſturi ſunt magiſtratum ciuilem, aut militarem, quindecim ſolos aureos ex prouincia referunto, & nihil amplius: quòd, ſi plus recipiant, quadruplum reddant, non valentes ad ſui defenſionem proponere, quòd à volentibus id, quod amplius eſt, acceperunt. Sed hucuſque generalis eſt conſtitutio: poſtrò verò propciam definit pœnam † contra ducem Thebaidos, ad quem reſcriptum eſt, & eos, qui poſt hunc eumdem adiſcentur magiſtratum, niſi à tranſgreſſoribus legis, definitam exegerint pœnam.

Cæterùm quod attinet ad ſportulas, quæ iudicibus pedaneis debentur, (non manores iudices ſportulas accipere prohibentur) earum modus requirendus eſt ex Nouell. 82. *quæ quaternos aureos, id eſt, duos in conteſtatione, & duos in ſententia ferenda accipere permiſit in cauſis exordinibus centum aureis, in minoribus verò nihil.*

Aliud eiuſdem conſtitutionis breuiſſimum argumentum ex Græco paraphraſi hoc retulit Antonius Auguſtinus.

EAν ὁ ἐκδικοῦντος ἀξιωγράφῳ ὑπερασπιζόμενος ὑπὲρ τῶν ἐγγεγραμμένων, πρόστιμον φόβου αὐτὸν ἄκυρον, ἀποτίσει δὲ κρίσει δ' ὀθονείων τῶν ἐν ἀξιώσεσιν.

Latinè Antonij Conij.

SI executor vexet reum ſuper fideiuſſore, perſonam ipſam dicens non idoneam, prouidentia, & iudicio Epiſcopi ea ſuſcipiatur.

Si executores non fuerint idonei, ſed negligentes, removeantur ab officio, & alij in eorum locum ſubrogentur.

b.d. Vel *Si executores, ſeu nuncij negligentes, vel aliter in officio delinquentes, poſſunt ab officio removeri & pœnas exigere, multari in eos corporaliter, & alij eorum loco ſubſtituti.* SALVC.

III. *Idem A. Iudicibus P.P.*

Omnibus [iudicibus] licentiam præſtamus, ſiue his, quibus à noſtro numine litis mandantur * illuſtribus, vel ſpectabilibus, vel clariſſimis, vel togatis fori cuiuſcumque præfectura, vel aliis quibuſque, vel his, qui ex noſtris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores; ſi ceſſauerint, cauſas eis inſtructas offerre [b], & removere ab executione eos, & alios idoneos ſupponere [c], vel etiam multis afficere: ſi quidem [d] illuſtres ſint iudices, vſque ad ſex ſolidorum ſummam [e], ſin autem alij [f], vſque ad tres tantummodò aureos: & ad iudices [g], quorum intereſt, referre *, quatenùs milicia exuti pœnas luant corporales. Noſtris autem ampliſſimis [h] iudicibus licentia ſit & maiores [i] pœnas, & corporales maculas executoribus † imponere, ſi malè fuerint circa lites verſati: vt ſciant non eſſe cauſas à ſe delondendas *, nec lucri gratia aliquod eis † vitium imponendum. Dat. V. Kalend. April. Lampadio, & Oreſte Coss.

IV. Ὁ ΑΥΤΟΣ Α.

Ὁ ἐγγεγραμμένος δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς χρείας ἀξιῶν βασιλέως, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐκλογίστων ἀρχόντων, ὑποτιμωρείτω μὴν ἢ ἐκγεγράμμενον, ἢ πρὸς ἐμφανίσεσι αὐτοῦ τὰς τοιαύτας καλέσῃς, (οὐδ' ἔτι γὰρ ἀγωνιεῖς ἀδίκως) μετὰ ἢ συνοδείας λαμβανέτω παρ' αὐτοῦ, μετὰ ἐκδικαζέτω αὐτὸν, εἰ μὴ τὸν ἴσον ἢ θείας ἢ μεγίστης καλούσας ἐκδῦν αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὑποφέρει αὐτὸς. Εἰ ἢ ἄλλοι τινὲς ἀρχοντες δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν πράγματα ἔχοιεν, ἢ τὰ κατὰ χώραν ἀρχοντες, μὴ ἐκδικαζέτω ἢ ἐκγεγράμμενον, μὴ ἢ συνοδείας καμαζέτω ἢ εἰ μὴ ἐμφανίσεις πρότερον τοῦ ἄρχοντος ἢ ἐκφορᾶς, ὅσον δημοσίας ἐκείθεν ἐκλάβοιν τὰς αἰτιολογίας, καὶ βιβλίον αὐτοῖς ἐκπεμφθῇ, ἐξεφέρω ἐκεῖ ἢ ἐγκλημάτων. εἰ ἢ μὴ γένοιτο τοῦτο, ὑποτιμωρείτω πρόσφορα, ἢ συνοδείας ἀπαλλάτ ἢ ἐκδικάνοις, ἐξέστω τοῦ ἐκγεγραμμένου ἀνωθεῖν αὐτὸν. μόνα ἢ πρόσφορα ἐγκλήματα ἀλόγως ζημιώσωσι εἰ ὑποπλάξεις πρὸς τὸν πελάτην, ἢ ὑπὲρ τούτου ἐστέλοις. ἀλλ' εἰ μὴ' ἀκίνητον κτῆσιν ἔχοιεν, ἐξεμισείας ἐκδιδότωσαν γραμμάτιον. εἰ ἢ μὴ ἔχοιεν, ἐγκυρεῖν ἐκεῖ ἐκείνοις πολίταις χρυσὰ λίβρας παραχέτωσαν ἀξίωμα. ἀμφιβολίας ἢ γενομένης περὶ τοῦ πρόσωπον τοῦ ἐγκυρεῖν, ἢ περὶ ὅλου ἢ ἐξεμισείας, πρὸς τοῦ ὑπουργοῦντος ἢ πολίτας καὶ τοῦ παρὰ κρὰ τοῦ ἐκείνου τοῦ περὶ τούτου πρόσθεν, ἀναγνῶν ἔχοντας ἢ πεκαλεῖσθαι δίκαιος ἢ κριτήριον ἀξιόπιστον ἐγκυρεῖν *, ἢ ἐξεμισείας καμαζέμενον. Εἰὰν ἢ ἐκ θείας καλούσας ἢ μεγίστης πρόσκλησις ἐπιβρόσοιν πάθοιν τὸ πρόσωπον ἀναγκαῖον, καὶ μὴ καταμενόνοι αὐτὸ ἐγκυρεῖν τὸ τε ἔξεον αὐτοῦ μὴ λαμβάνοι ἐγκυρεῖν, ἀλλὰ πλάγιον τὸ κρίσιμον ἀξιοῦν, καὶ κατὰ πάσης φιλίας. ὁ ἢ θεοφιλὴς τοῦτον ἐκπέμπεσθαι, ὡσ συγχωρεῖν πρὸς βασιλέως ἢ κίμοιν ἢ μενόνν κατὰ τὸ πρὸς βασιλέα νόμος, ἢ τοῦ ἑαυ πρόσκρεῖ, ἢ βασιλικὴς πρόσθεσις κίνοιεν. ὁμοίως ἢ καὶ ὁ ἄρχων ἢ ἡμαρχίας εἰ ῥοδυμμένῳ ἢ κίμοι, καὶ πάσῃ ἢ ἀρχῇ, καὶ δημοσίας δίκας ἐξεμισείας μὴ λαμβάνοιεν ἢ εἰ ἐπιδιδόντες, τὰ βιβλία ἢ τὰς χεῖρας πρόσκτησις

[a] Delegatus in cauſa ibi eligere nuncios, ſine Geniorum poteſt illi eligere.

[b] Aetum liberum. vt erat in epiſtola Leonis, in non mandatorum.

[c] Senioris in officio delinquentis pœna.

[d] Malus corporalis & maiores iudicis, non minores poſſunt imponere multas, vt hic. Sed & delegat? Principis ad vnam, vel certas cauſas. de cauſ. cognit. & offic. delegat. Aliud ia delegatis poſtea interiorem. Gloſ. vbi ſupr. de modo multar. acli caſu hoctes legit, & nil poſſet aliter ſtrictibiorum ſed notet. Imò ſecundum Innocentium, & Panormitanũ delegatus inferior mulctare poteſt, modicè tamẽ. Delegatus verò ad veritatem cauſarum, quam poteſt, vltra duos ſuperiores mulctari poteſt: eſt enim inter ordinarij. adde gl. 1. vbi de ſu. Iudice ex. poſt. adde Baldum dict. §. 5.

[e] Delegati eligunt ex conſenſu executorem delegatis.

[f] Delegati ad veritatem cauſarum conſenſu mulctare poſſunt. Vide Capitũ Theodoſianum, dicit. 1. 7.

[g] Delegati qui dam ſint ad veritatem cauſarum.

[h] Delegatus habet iurisdictionem, ſed modicè coercitaeam. Gloſ. in cap. ſuper ſuibus, de delegatum. cum de offic. de iuge.

[i] Iudicatio in omnibus.

[a] Sequentia illi ſunt poſita ante in Lex. ſupr. de appellatio. eodi.

[b] Legendi ut Lex. ſupra de appellatio. poſtea verba ab ἐγκλεῖν vſque ad ἐξεμισείας ſunt Graecis.

480/C.IV.K.5-4, 581-582
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PEDANEIS iudicibus.

*Sicut * pes est pars inferior corporis, sic & pedaneus iudex est inferior aliis.* ACCVRS.

Procuratori nullus.] CAIVS. Procurator Cæsaris cognoscit inter fiscum, & privatum: Procuratore fisci cognoscente inter procuratorem Principis, & privatum. si ergo procurator Cæsaris causam inter duos privatos delegaverit, non valet delegatio. ergo neque valet sententia ab eo lata, nisi forte vicem præsidis gerat, non dico, à præside delegatus.

a ¶ *Nostro.* sc. Cæsaris: qui b inter fiscum, & privatum litem est iudicaturus. *§. adeo. §. 9. l. 3.*

b ¶ *Agenti.* sed c tunc agit vice præsidis, cum in eum privati consentiant prorogantes eius iurisdictionem: *§. de iurisdictio. omnium iudic. eum. l. 1. 2.* Vel quia non tam præside gerit eius vicem: *§. de officio eius qui vicem ad. l. 3. & 4. & §. de restitutis & exceptis dot. ab hos. l. 3.* Vel etiam ex vino in loco sua gerit eius vicem, si abest.

c ¶ *Privatum.* ob tamen inter fiscum & privatum. ADDITIO. Sed potest dari inter fiscum & alios. Vide notata ad *l. penult. §. si municip. ita fu. & l. 2. §. de penis.* CVIAC.

d ¶ *Adiutor.* id est, iudices delegatos.

e ¶ *Nulla iura.* neque speciali, neque communi: vt *§. si de non compet. iudic. l. 9. & l. fin. & §. de appell. l. ex consensu. §. 1. & §. vbi cau. §. l. 19. & §. ad legem Pinariam, de plagi. l. non videt. & §. de defin. l. si pater. & §. de penis. l. procurator.*

¶ Sed quid si vecque sciebat eum ab incompetente delegatum? Respond. idem: vt *§. de iurisdict. omn. iudic. l. privatorum.*

¶ Item quid si sciebat i congruo delegatum, sed in causa, in qua non potuit delegari: vt ¶ in causa appellationis, quæ potest delegari Glossa in appellat. ad hoc *§. de iud. & gloss. in Lata in verb. pronuncia. infra de appell.*

† Alium interpretationem hujus collationis vide in Iustin. nona quæ operam Cujacii à nobis exigunt.

b Procurator Cæsaris autem fiscum & privatos iudicat.

c Vicem præsidis gerere quæ dicitur.

* Id est, Quæstiarii Gerri appellant.

† parcendo.

d Iudi appellantur certa potestate delegati. Glossa in appellat. ad hoc *§. de iud. & gloss. in Lata in verb. pronuncia. infra de appell.*

ὁ τῶν ἐπιτροπῶν, ἢ τὰ συμβόλαια αὐτοῖς ἢ διαιτεῖν ἢ διαιτᾶσθαι τῇ μὴ ταῦτα ἀξιοῦσῃ αὐτοῖς, ἢ αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι τὴν καὶ ἀνεπιτρόπους ἐπὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἀνάγεσθαι.

Latinè.

IS †, cui commissæ sunt publicæ, aut privatæ commoditates [sententiæ, aut iussiones forte hoc loco] à Principe, vel aliquo illustrissimorum magistratuum conveniat quidem eum, & priusquàm insinuet illi huiusmodi iussiones, (interdum enim oportet eas ignorari.) neque consuetas sportulas accipiat ab ipso, neque exigat ipsum, nisi exemplum diuinæ, aut maximæ iussionis ediderit ipse, ex qua commonuit ipsum. Si verò alterius cuiuspiam magistratus publicam, aut privatam præceptionem habet aut præsidis eius loci, ne exigat conventum, neque consueta accipiat, nisi insinuauerit priùs præsidi prouinciæ, vt inde possint assumere exemplum hi, qui conuenti sunt, & libellus eis edatur, aut inscriptio, in criminalibus. Si verò non obtemperatis his conuentionem obtulerit, aut consueta * exegerit executor, licet conuentos repellere eum. Neque verò præterea fideiussionem sine causa damno afficiantur prouinciales ab exactoribus, vel pro constitutione procuratoris. sed si quidem immobilem possessionem habent, iuratoriam emittant scripturam: si verò non habent, fideiussorem vsque ad quinquaginta auri libras præstent indemnitatis gratia: controuersia autem orta de persona fideiussoris, vel de tenore iuratoriæ cautionis, apud Episcopum ciuitatis, & patrem, & ecclesiam, seu defensorem, ea dirimatur †. necessitatem habente exactore accipere idoneũ ab illis iudicatum fideiussorem, aut cautionem acceptam. Si verò ex diuina iussione, aut maxima præceptione moneatur omnimodò ipsam personam abducere, nec ipsam fideiussori credere, tunc licet ipsi non accipere fideiussorem, sed ducere personam sine damno, & cum omni moderatione. Deo verò amabilis locorum Episcopus si permiserit conculcari legem, aut non minatus fuerit aduersus transgressorem, & Dei offensionem incurrat, & imperialem experietur animi motum. Similiter verò & præses prouinciæ si negligat legem, & carebit magistratu, & publicatus in perpetuum relegabitur. Ne accipiant autem exactores, qui edunt libellos, aut inscriptiones, & conuentiones, aut instrumenta, vltrà quàm sequente * constitutione permissum est solatij loco, aut, si transgressi fuerint, subiaceant eius pœnis.

Id est, adhuc in quadruplum quod ad executorem, qui citra modum plus exegit, modus ie erat, vt ex Theophilo liquet, §. tripli. Institut. de actio) vt in centum aureos, sensi aureos singulos, in decemes, aureos singulos: & sic deinceps exigere possent sportularum nomine, nũ autem nullemos, aureos sex, vt quidam putant, forte decepti corruptio apud Theophilum numeris, vbi pro τὶ δηνάρια legendum. emendandum est, τὶ ἀγορανόμια, Episcopi pauperes, fiskus nullas sportulas dant: Nouell. 17. de manda. princip. *A clericis minore modo exigentur:* Nouell. 123. & à principio agentium in reb. l. vlt. C. prin. ag. in reb. *si contra facias, punitur executor in quadruplum:* §. item condictitia. Instit. de actio.

* Sequens edictum, quo modus sportularum determinatur, non est positus in Basilicis, propterea quod ex Novella Collationis Porphyrogeniti longè aliter modus postea determinatus fuit.

DE PEDANEIS IVDICIBVS.

TITVLVS III.

DE sportulis pedaneorum iudicum fuit sub hoc titulo constitutio Zenonis Græcè, cuius fit mentio Nou. 82. Pedanei iudices sunt speciales iudices, quibus singula causa cognoscitur de magistratibus delegatione: namque regulariter causa habent, non iurisdictionem. l. vlt. f. vbi & apud quem cog. reb. & cognitionis maximi causarum humilioribus. l. vlt. hoc tit. 3. tit. 3. l. quæ. pros. nõ est. quare & à subpedaneis. de bell. Iud. dicuntur Ἀμφοτεροδίκαι τῶν ἀπὸ τῶν ἀμφοτέρων δικῶν, quasi ex utroque, sic dicti, quasi ex pedis: aut planipedes, quia non pro tribunali iudicet, sed de plano stantes, aut sedentes, imò collatitis, aut sportulis scammna, sarmiis cogitare, vt Nou. 71. & 82. At verò ne qui obliciat non fuisse ius de his dandis his titulis, quasi suffulcitis primo, sicut titulus primus de iudicibus certis, quam de iudicibus, sive de officio iudicum omnium, id est, ea quæ in iure disceptando fiunt, & observanda debent. Sed autem his titulis specialiter de pedaneis iudicibus, ne dentur à procuratore Cæsaris iuris privatus: l. 1. & in qua: l. 2. extraordinaria fori omnia iudicia facit, ne dentur à præsidibus in causis, quæ autem cognitioni legibus nostrarum reservantur, ne in causis ingenuitatis, nec in vllis aliis causis, nisi vel multitudine cognitionum obruantur, vel negotiis publicis distringantur, vel ex causa vilitas, vt non admodum requirat nationem præsidum, vt secundum d. l. 1. plane iam possit statuere pedaneus iudex humilioribus litibus esse iudicio. Et addit vt l. 4. vt in demorat pedaneo iudicis locum gratia, aut prater subscriptatur aliam. Nec ad officium pedaneorum spectat hic vlla titulis huius, nisi forte l. 3. quæ etiam limitrum pedaneum iudicem ad indicandum operam dare compellit, adempta facultate remittendi litis ad præsidem, qui non deest. CVIAC.

Sententia lata per delegatum ab incompetente iudice ordinario, est ipso iure nulla. BALD. Vel sic: *Procurator Cæsaris non habet potestatem delegandi in causa privatorum: idèò tale delegati sententia non valet.* SALYCET.

1. Imp. GORDIANVS A. *Picanio.* † † *Picanio.*

PRocuratori nostro * non vice præsidis agenti *, dandi iudicis inter priuatas * personas * non competere facultatem manifestum est: & idèò si (vt allegastis) inter priuatas personas is, cuius mentissit, arbitros * dandos putauit: sententia ab eis prolata, nullo iure * subsistit. PP. Kalend. Februar. Attico, & Prætextato Coss.

Iam legem dicit Rarissimam, quam qui sic in toto Codice: & hoc intendit: Causa mediæ præsides debent audire per se, vel delegare referuata sententia, si propter occupationes publicas, vel causarum multitudinem impediantur. Causas verò meri, & mixti imperij, & causas iurisdictionis magnas iudicent per seipsos. Causas verò minimas delegent iudicibus. h. d. cum lege sequenti, secundum BART. Vel sic: *Causa prouinciæ certum aureos excedentes, quas præsides loci de causa impediti poterant delegare, hodie non possunt delegari, nisi præsides publicis occupationibus, vel multitudine causarum sint impedi. Causa verò meri, vel mixti imperij non delegantur, nisi causa ingenuitatis, & libertatis.* SALYCET.

11. Imp.

480/C.IV.K.5-4, 583-584
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

PLacet nobis.] Ad euidentiam. CAVSA NOTA, quòd tria erant genera causarum: *in glos.* ſc. minima, media, & maxima. de minimis poterit iudex cognoscere, & indiſtinctè eam alij delegare, & mediam ſimiliter: ſed hadie non (niſi causa cognitari & potest publicas occupationes, vel plurialitatem causarum causæ ſuperesse non poteſt.) maximè ero olim, nec hodie poteſt delegare. niſi in casu: * *vt ff. de eo cui mun. eſt iuriſd. l. ſi. nec.* (Hæc dicta ſunt vt aliquid detrahatur honori præſidis, *ſed potiùs augeatur.*) Licet autem causa maxima, vt dixi, poſſit delegari in casu, non tamè causa ſtatus. & hoc eſt, quod ſubiungit in quarta parte, *ibi, dum tamè.* & c. vt de ea præſes, qui olim per ſe cognoscere conſuevit, de ea hodie tantùm cognoſcat. 2. Vel ſic: olim poſſet prouinciæ, vel alius iudex ordinarius ſi impediretur ex quacunq; causa per ſe cognoſcere de causa, poterat eam alij delegare: ſed hodie non indiſtinctè delegabit, ſed tanè demùm ſi impediatur publicis occupationibus, vel propter multitudinem causarum. Non autem reſponſum inuiſligat, vt poſſint in prædictis casibus quálibet causam delegare, quàm illas, de quibus poterant prius cognoſcere, nec delegare ſic nec modò poſſunt: vt ſicut olim de ingenuitate, & libertinitate poterat cognoſcere, & debuerunt per ſcripta & nunc ſic, prima verior. VIVIAN.

a ¶ *Placet.* ad euidentiam b hæc legis notata c genera causarum olim. 1 Vides, hæc cognoscere, & alij delegare poterat præſes, ſine iuſta causa impediatur, ſine nonne? *ord. l. fin.* 2. Item mediæ, d vt quæ competunt iure magiſtratus, ſecundùm H. Vel iſtæ, quæ ſunt minori ingenij, non metri: & illas poterat indiſtinctè delegare. Sed hodie, e & impediatur aliis nonne? *bis.* Vel dic causas pecuniarias vltra tricentos ſolidos eſſe medias, ſed in causis minori imperij idem eſt, quòd in metro, & prædictæ pecuniariæ ad cognitionem tantùm, & ſic tri audiuntur (*de iur. cuiſ. ad hæc.*) 3. Item maximæ: & has non delegare niſi in casu cùm abeſt, non ſi aliàs impediatur, præſens etiam ob neceſſitates publicas: & tunc ad cognitionem vt *hæc l. & ff. de eſſ. eius cui man. eſt iuriſd. l.* Sic ergo in maximis causis, & in minimis nihil mutatur hodie, ſed in mediis tantùm, vt dictum eſt. & ſic ſunt hodie etiam tria genera causarum: licèt P. diuerſis eſſe tantùm duo.

2. ¶ Alij ſic dicunt tria ſunt genera causarum. Maximæ: & tunc idem, quod nos. Item Mediæ: & tunc cognoſcunt, & delegare poſſunt. Item Minimæ, quas cognoſcere non possunt, ſed tantùm delegare: f quod cùm eſſet inaquum, hæc ſunt emendatæ, ſecundùm nos. ACCVRS.

b ¶ *Quòd*, pro quia.

c ¶ *Cognoſcere*, propter facti impedimentum.

ANONYM. Etiam propter priuatas occup. CVIAC.

d ¶ *Mediæ*, aliàs *mediocres*, alias *bonæ*. Lante legem illam.

e ¶ *Multitudinem*, vel quia contigit eos abeſſe.

f ¶ *Non permittit*, ſcil. de iure, quia illa erant negotia, ſecundùm quoſdam: quod non placet, cùm non inuenium eos antiquitùs de his non poſſe cognoſcere, nec debere eos cognoſcere: imò delegatur hoſtiſmodi vt *l. ord. l. fin.* Sed dic, non poſſunt cognoſcere propter ſ occupationes publicas, vel propter cauſarum multitudinem, vel aliud iuſtum impedimentum: vt *in authent. vt defunct. ſua fa. § illud. vel. & de iudi. §. vel. vij.* & tunc poſſunt delegare: ſed ſi non habent tale impedimentum, non poſſunt: vt hic ſubdit. ſed olim etiam ſine causa poterant delegare: ſed principium contradicit ſibi. Reſpond. *ſed primò exponi*, non poſſunt quálibet etiam villa. ACCVRS.

1 Vide Alciatum, *l. 1. parte. cap. 4.* Sabinum *ff. de officio. iur. iuriſd. c. 133.* Largentalium *ad. Inquiſitionem. cap. 20. ff. de iuriſd.*

a An vt minimis, & mediis, ſic maximæ cauſæ poſſunt delegari: & ſi maximæ, an Rotum, adeò quæ dicuntur *infra gl. proxi.*

11. *Impp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. *Vicario.*

PLacet * nobis †, præſides de his cauſis, in quibus quòd ſ ipſi non poſſent cognoſcere ‡, antehac d pedaneis iudices dabant, notionis ſuæ examen adhibere: ita tamen, vt ſi vel propter occupationes publicas, vel propter cauſarum multitudinem e omnia huiuſmodi negotia non poterint f cognoſcere, iudices dandi habeant poteſtatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in his etiam cauſis, in quibus ſolebant ex officio g ſuo cognoſcere, dandi iudices licentia eis permiſſa credatur. Quod eſque adeò in præſidum h cognitione retinendum eſt, vt eorum iudicia non diminuta i videantur: dum tamè k & de ingenuitate a, ſuper qua poterant etiam antè cognoſcere, & de libertinitate præſides ipſi diiudicent l. Dat. XV. Kal. Aug. CC. COSS.

Iudices delegati debent iudicare de qua cauſa cognouerint: nec poſſunt ab delegantem remittere: & ab eis poteſt appellari. BALD.

111. *Eximplum ſacrarum literarum eorundem AA. & CC. ad Sempiium.* *

1. PLacet, vt iudicibus (ſi quos grauitas tua diſce-

* Vbi ſuidit glof. hanc legem quod ſuiſſe prædictum, vel ſic ait Ata ſuiſſe præſidi, in commen. ad hanc legem CAPY.

b Delegare cauſas, an & qui iudexi poſſint.

c Cauſarum ſtatus erant genera.

d Mediæ cauſæ an quæ iure magiſtratus competunt, an quæ minori imperij, an pecuniariæ.

e Pecuniariæ tantùm tricentos ſolidos, ut dicunt, & quadrinodum hodie delegari poſſunt. vide Glof. de quæ ad eam ſcripſi. *l. 1. in verbo, mitrum, in fin. ff. de iuriſdictione omnium iudicum.*

f Continuum ſonum Rabbi de Salyem.

g Delegare quibus in cauſis iudex poſſit.

h ¶ *Ex officio.* Ex odiae. CVIAC. putà ex lege, vel ſenatuſconſultorum *ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. l. i.* Dic ergo, ſolebant, & debebant, niſi in iuſtitia tunc ad cognitionem: vt *d. dicitur. & ff. de offi. proconſul. l. aliquando & i. ſolent.* ACCVRS.

i ¶ *In præſidum*, nonne generale eſt pro quolibet ordinario habente imperium: *ff. de offi. proiſid. l. i.* ACCVRS.

k ¶ *Dimiuta.* ſed notta: quali dicerem, hoc dicimus ad detrahendo a honori præſidis, ſed augendo cum. ACCVRS.

l ¶ *Dum tamen*, & cètinta, *dicit ibi, quòd non iura*, &c. maximæ non poſſe delegari, niſi abſtinetur tamen. &c. mollitis enim dicitur, *ſed ad hæc in principio. ſupra de iudic.*

a Maximarum cauſarum appellatione ſimiliter cuncta ſe ingenuitatis.

1 id. determinatum.

a Quia potest cognitionem delegare, ſecundùm Iuriſc. de Aretio, Barrel. & Paul. iuriſconſultum. *ord. l. fin.*

b Pueri ſunt *ſupra de iudic.*

c Pueri, an poſſint delegare.

d Pupilli ſunt non delegare quoſdam.

e Præſidis nomen generale.

480/C.IV.K.5-4, 585-586

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Afferatur.* vt ff. de re iud. l. duo ex tribus, & ff. de arbi. l. sicuti, & in auth. de iudi. §. si quis autem. coll. vj. & ff. de iudi. l. si longius. in princip. & l. si iudex. & l. proponebatur. & l. de iudi. l. properandum. §. illud. & §. sin autem in medio veluti. ACCVRS.

b ¶ *Quaedam*] *Iudices.* Duobus[a] modis dicitur iudex pedaneus delegatus: vt in auth. de iud. §. vatum. & §. sedebunt. & §. illo. & §. vt autem. coll. vj. & hoc. Item ordinarius, si tamen humiliora disceptat, scil. vsque [b] ad trecentos solidos, vt defensor ciuitatis: vt in auth. de def. ciui. §. & iudicare. coll. iij. & de iudi. §. audiens. coll. vj.

a ¶ *Hoc est, quia.* Hinc collige pedanei iudicis definitionem. Hi & gepondiarii dicuntur in Nou. 4. vide ibi scripta. CVIAC.

a Iudex pedaneus duobus modis dicitur delegatus.

b Minores, & humiliores causae, quae ad trecentos vsque solidos.

in persequendis litibus afferatur[a]. Dat. X. Kalend. * Tiberio, & Maximo Coss.

Causa minima iurisdictionis possunt indistincte delegari. BALD. Vel sic: *Praesides possunt constituere iudices pedaneos, qui de vilioribus cognoscant.* SALYC.

v. Imp. IVLIANVS A. II. P. P.

QVaedam sunt negotia, in quibus superfluum est moderatorem expectare prouinciae: ideóque pedaneos iudices [b] (hoc est, quia negotia humiliora disceptant) cōstituendi damus praesidibus potestatem. Dat. V. Kal. Aug. Antiochiae, Mamertino, & Neuita COSS.

Vide praetermissa fol. 13. col. 1. ff. circa fin.

¶ Item quid si in principio causae delegans carebat alia iurisdictione: sed posteà eam est adeptus? Videtur confirmari: vt arg. ff. de iudi. l. liber. à tempore illo, & non priùs: vt ff. de offic. procons. l. obseruare. §. vlt.

h ¶ *Leges.* sc. illam, & similes.

i ¶ *Iudices.* ipsimet.

k ¶ *Resedissent.* quo casu non valet sententia: vt l. si à non compe. iud. l. fin. nec ergo nunc cùm delegans: hic, & l. vbi & apud quem. l. fin. & ff. de procura. l. sed & hi. §. defendere. nam quicquid sequitur ex eo, vel ob id, &c. vt hic, & l. de leg. & consti. l. non dubium. nisi hic partes post sententiam consenserint: vt j. communia vtriusq. iud. l. q.

¶ Sunt ergo tria[a] necessaria, vt valeat delegatio, & possit compelli delegatus, sc. quòd sit ordinarius delegans. 2. Item quòd causa ad eum ordinariè spectat. 3. Item quòd delegatus sit de iurisdictione delegantis: vt ff. de offic. proconsul. & leg. l. in fin. sed si hoc vltimum desit, valet tamen delegatio: vt ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. & si praeter. sed non potest cogi iudicare: vt habes hic, & ff. de iur. omn. iud. l. eum qui.

a Delegatio vt valeat, & vt possit compelli delegatus, tria sunt necessaria.

QVI PRO SVA IVRISDICTIONE iudices dare, darive possunt.

TITVLVS IV.

DE iudicibus pedaneis id additur hoc titulo, vt is tantum iudicem pedaneum dare possit, cuius de ea re, de qua agitur, & inter eas personas, ad quas ea res pertinet, iurisdictio est. Iudicem igitur pedaneum ei à datum, alium iudicem dare non posse, quia sine rei, in quam datus est, notionem, non iurisdictionem habet, nisi sit datus à Principe. Hic enim alium iudicem dare in eadem causa potest. l. à iudice. C. de iud. & ab eo, quem dederit, appellatur ipse, non Princeps. Ex quo efficitur, iudicem delegatum à Principe habere iurisdictionem. Iudicis enim dandi licentia pars est iurisdictionis urbana, vt in hoc titulo significatur his verbis, pro sua iurisdictione, id est, pro modo iurisdictionis suae, ergo & executionem sententiae habet, cùm & adsessores habeat: vt Nouell. 60. & apparitionem propriam l. penult. j. de fruct. & lit. exp. Quod additur in tit. darive, in id dicam ex constitutione huius tituli, iudicem non iure dari eum, quem dat is, qui iurisdictionem non habet, & ex titulo sequenti, non iure dari in re propria. CVIAC.

QVI PRO SVA iurisdictione, &c.

Occasione sumpta à pedaneis, qui sunt delegati: generaliter de personis agit, qui dare possunt, & dari subiungit. ACCVRS.

IN *causarum.*] CASVS. An potestas Bononiensi homini suae iurisdictionis ducenti Mutinens. causam, quae sua ordinaria non est, possit delegare, quaeritur. Respond. quòd non: quia si causam sui ordinariam homini non suae iurisdictionis delegauit, puta duorum Bononiens. Mutinens. praecepto eius imposito non parebitur. & si paritum fuerit, & lata fuerit sententia, non valebit: nec ab ea erit necessariò appellandum. & haec sunt vera, nisi in delegatis à Principe: & si à delegato à Principe fuerit appellatum, ad delegantem appellabitur: si quidem est in litera, *ad eos,* &c. ad vtrumque dicit appellabitur ad primum delegantem: & quod dicit, *causarum,* dic, siue fuerit ordinarius, siue nō. & quod dicit, *personarum,* dic cuiuscumq. fuerint iurisdictionis.

c ¶ *Si ad iurisdictionem.* sc. ordinariam, non delegatam, nisi sit à Principe delegatus: vt j. eod. l. j. hac. nisi in casu, quando cōfirmatur, etiam si ab eo de iurisdictione delegatis à Principe: vt ff. de offic. proconsul. & leg. l. v. §. fin. & l. v.

Non potest delegari causa, quae ad iurisdictionem delegantis non pertinet: & ille, cui delegatur, debet esse de iurisdictione delegantis. Item cùm delegatus Principis subdelegat, appellatur ad ipsum. BALD.

I. Impp. THEODOSIVS, & VALENTINIANVS AA. Cyro P. P.

IN causarum delegationibus illud consultissimè praecipimus obseruari, vt ita valeant, si ad iurisdictionem[c] pertineant[d] delegantis. Quòd si quis alienae iurisdictionis causam crediderit delegandam[e], nec praecepto cognitorem[f] datum[f] patientiam[g] † accommodare[*] censemus. Et si contra leges[h] obtemperauerit deleganti, omnia, quae ab ea delegatione geruntur, ita pro infectis haberi praecipimus, ac si ipsi, qui delegauerant, alienae iurisdictionis iudices[i] resedissent[k]: vt ne appellandi quidem necessitas victis aduersus eas sententias imponatur. Haec teneant, nisi iudices à nobis specialiter[l] delegantibus dati, aliis causas delegauerint * iudicandas[m]. nam[n] his delegantibus, nullo personarum, causarúmve habito tractatu, appellationum ad eos[o] iure iudicia remeabunt. Dat. XIII. Kalend. Ianuar. Valentiniano A. & Anatolio COSS.

† patientiam, sic in omnibus manuscriptis, cum hac interpretatione glossae, id est, consensum, quod & alij notarunt. CONTIVS.

* Patientiam accommodare, id est, obedire. CVIAC.

l ¶ *Specialiter.* [b] id est, ad vnam speciem, & subaudi, etiam. 2. Vel dic, id est, expressim.

m ¶ *Iudicandas.* Nam ipsi delegant sibi delegatam: vt hic, & j. de iud. l. à iudice. Sed quidam prauè intelligunt, vt possit delegatus[c] à Principe causam delegare, quae non fuerat sibi delegata, per hoc, quod dicit, *causas,* indefinitè: & j. nullo *personarum, causarúmve,* &c.

¶ Quid ergo si delegatus à Principe causam criminalem[d] sibi commissam delegat? Videtur, quòd possit ex hac lege.

n ¶ *Nam.* pro certè.

o ¶ *Ad eos.*[e] aliàs est, *ad eos,* & aliàs, *ad eot.* & secundùm primam concordat: ff. quis & à quo appell. l. j. in fin. secundùm aliam est contra dictam legem, quae dicit, ad Principem deferri, si delegatus delegat. & tunc solùm, quòd hic in delegato à Principe ad vnam, ibi à praeside ad vniuersitatem causarum. sed hoc videtur hodie hic corrigi per l. j. de appell. l. praecipimus. §. hac si appellatio. vsque in finem legis. 2. Vel verius, ibi in l. praecipimus. ab ipso delegato Principis appellabatur, hic à delegato delegati.

¶ Item secundùm eandem literam, *ad eos,* est contrà, ff. de iu. l. si. Sola. vt ibi.

ADDITIO. Aduertas, quòd de iure canonico si delegatus commisit in totum vices suas, tunc à subdelegato appellatur ad primum delegantem. Si verò reseruauit sibi aliquid delegatus, appellatur ad eum: vt in c. super quaestionum. §. porrò. extr. de officio deleg.

b hic pecilia hic agi de Principe delegante de qua vide Menoch. de arb. quaest. 17. num. 13.

c Delegatus à Principe non potest causam sibi non delegatam delegare.

* Cōnt. c. pastoralis. cum ff. extr. de offic. deleg.

d Delegatus Principis ad causam criminalem potest eam subdelegare: quae sententia communiter recepta non admittitur à Cyno, Paulo, Iason. Bar. Salycet. vide Balbum dec. 141.

e Iure ciuili à subdelegato Principis potest appellari ad subdelegantem, vt hic. De iure canonico appellatur ad Principem, omisso medio. c. si duobus de offic. deleg. in 6. vide Maranum de pers. 5. distinct. num. 28. quem vide.

NE QVIS IN SVA CAVSA iudicet, vel ius sibi dicat.

TITVLVS V.

ERgo iudex dari nemo in re sua potest, imò nec fieri: l. 17. ff. de iud. ac multò minùs ius dicere sibi: l. 1. ff. quod leg. l. extat. ff. de eo quod met. cau. l.

¶ Et nota, quòd hic delegat in hominem suae prouinciae causam non suam ordinario iure. Sed in sequenti casu de causam non suae iurisdictionis, & in hominē alterius prouinciae, secundùm Ioan.

d ¶ *Pertineant.* sc. causae. ergo à[c] contrario, si non sunt de iurisdictione suae causae: licet in hominem suae prouinciae deleget, non valet.

e ¶ *Delegandam.* in hominē non suae prouinciae, vt addas superiori.

f ¶ *Cognitorem.* cognitor, id est, iudex datus. Nam ex proprio iure cognoscit. vide scripta ad l. 1. CVIAC.

f ¶ *Datum.* id est, delegatum.

g ¶ *Patientiam.* id est, consensum. Sed quid si hic cognitor delegatus habebat aliàs iurisdictionem, & partes scientes eum ab incongruo delegatum, sub eo tamen litigauerint? Videtur, quòd tenent sententia: vt j. de iurisdi. omn. iud. l. j.

c Argumentum à contrario.

480/C.IV.K.5-4, 587-588
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Generali.] CAYVS. Ne quis in sua causa sit iudex, vel ius sibi dicat, prohibet Imperator & in * rubro, & in nigro.
¶ Et quod dicit, quòd nullus sit iudex, intelligo in possessorio, vel petitorio: vel non sit iudex, definiendo: vel ius sibi dicat, etiam interloquendo: vel sit iudex in iudicando, & ius sibi dicat in exequendo: & eandem subiicit, *in re enim propria, &c.*
a ¶ Coniunge huic legi *l. 9. J. de tut.* vide scripta *ad l. 3. ff. tit.* CVIAC.
b ¶ *Nemiнem sibi esse iudicem.* ¶ Nisi pater filio, aut filius patri iudex datus sit, consentiente adversario *l. 77. ff. de iudic.* CVIAC.
c ¶ *Iudicem* quoad proprietatem.
b ¶ *Dubio.* quoad possessionem. 2. Vel primò definiendo, postea interloquendo. 3. Vel iudicem iudicando: ius sibi dicere, exequendo: & *ff. quod met. cau. Leonas.* 3. & Sed contrà, *J. de fideicom. l. ff. Solo, vt ibi.*
¶ Id contrà, *J. man. l. in re mandata. Solo, vt ibi.*
¶ Item contrà, *ff. de offi. proc. l. Generaliter, solus.* Sed ibi eius lis aliis pertinaxa erat.
¶ Item contrà *ff. de confes. l. 1.* Sed ibi non fenestrando, sed confitendo.
c *Admodum.* i. valdè.
d ¶ *Sententia.* vt *ff. de iudic. l. Iudicium. & de iur. cons. iudi. l. qui interlocutorio. & de arbitr. l. penult.* Sed * arbitrator 4 fieri *ff. de op. libert. l. ff. libertus, & J. de conscribendo. empt. l. fin.*

QVI LEGITIMAM personam ſtandi in iudicio habeant, vel non.

Supra de persona iudicis, nunc actore, & rei.

SI eiusdem esset.] CAYVS. Pupillam sine tutoris auctoritate in iudicio consentisti, & condemnatus est: an valeat sententia, quæsitum est Respos. quòd non. Lex sequit idem dicit, quòd ita, sed addit idem esse in adulto, quod in pupillo.
e ¶ *Consensus.* in iudicio sed in arbitrio dicit vt *ff. de arbitris. l. ff. pupillus.*
f ¶ *Adversus te.* Secùs * & pro tuis *l. de poenis. l. non ex.* Item intelligo, *pronunciaverit. de iustitia. l. ff. adulto. cum iudici. Libon. & minores. & ff. de re iud. l. ultr. §. cum ea. in fin.* secùs in interlocutorio: vt *ff. ex quibus cau. in possess. eat. l. quod Iulianus. §. Marcellus. & l. in possessione. §. J. de de bonis auctor. iud. possid. l. ff. minor.*
¶ Et hæc omnia seruo in adulto: vt *J. quæst.*
g ¶ IN rebus, quæ priuati. vel publici: vt *J. de actib. praestandis. l. clarum.*
h ¶ *Ita adulto.* hic excipe, nisi impetrauerit veniam ætatis: vt *J. de beli. qui ne. ess. impert. l. g.* Et nil interdicto de libero homine exhibendo: vt *ff. de lib. homin. exhib. l. quod de liber. §. fed & si mulier.* 3. Vel nisi interdicto moneretur possessionem: vt *J. quæst.* 4. Vel nisi pro coniunctione: vt *ff. de pecul. l. minor.*

Mouentur.] CAYVS. An minor in possessione rei suæ per vim expulsus, sine curatoris auctoritate agere possit interdicto vade vi *, ad recuperandam possessionem suam, quæsitum est. respond. quòd sic. & hoc in principio. Sed quid si succumbat in possessorio: an petitorium similiter curatore non auctore intentare possit, quæritur? Respond. quòd non. & hoc in secunda. Si autem obtinuit in possessorio, an adversarius sine tutore hæreditatem possit interuertere petitorium, quæritur? Resp. quòd non. & hoc in tertia. Sic confusæ sunt causæ hic.
i ¶ *Mouentur.* alia, *pronunciaria.*

Nemo est iudex in causa propria. BALD. & SALYC.

1. *Imp.* VALENS, GRATIANVS, & VALENTINIANVS AA. *ad Gracchum. P.V.* †

GEnerali a * lege decernimus, neminem b sibi esse iudicem *, vel ius sibi dicere debere b. In re enim propria iniquum admodùm c est, alicui licentiam tribuere sententiæ d †. Dat. Kal. Decembr. Valente VI. & Valentiniano * II. AA. Coss.

QVI LEGITIMAM PERSONAM [ſtandi †] in iudicio habeant, vel non.

TITVLVS VI.

Prouocandum non valet sententia, quam dicit is, qui ab iure datus est iudex: ita nec qui in pupillum, vel adulescentem dictus est, absente tutore, vel curatore. L. 1. & 2. hoc tit. l. 3. ff. ad. rem iud. l. 11. J. qui dare tut. Lactz. §. vii. ff. de re iud. *quod iudex obtinet etiam in causis criminalibus.* l. 4. J. de suff. praet. *Nam vt legitimum iudicem, sic legitimam litigatorem esse oportet, & legitimum litigatorem non est minor indefensus.* l. 1. Cod. Theod. de def. vel ed. *ex proprio quem in l. 4. eod. addit.* inter iudex, legitimæque personæ *idemque dicitur de Republica indefensa.* l. 1. J. de iure rei. *& generaliter legitimus litigator, qui non potest non in iudicium deducere, & comparentes nec dissimilis sine tutoribus parte.* l. vii. §. successiuus. J. de bon. quæ lib. *nec serui est ad litigandum idonea persona, quia nec personam habere intelligitur* l. 4. J. de obl. pat. potest. l. seruus. & seq. J. de iud. & Noutll. Valentiani de competi. *& hoc est, quod dicitur, cum serui non esse actionem. Interdic. nec potest effrenata cupiditas eum esse.* l. 1. J. de proc. Imp. off. *& tamen admitti in criminali iudicio, sicut etiam minor in se administrare, vt non sine tutore, aut curatore. Recipiatur etiam causa minoris, id est, reparanda possessionis.* l. 3. J. de per vim, vel alio modo. l. 4. Cod. Theod. vide vi. l. vii. hoc tit. *in qua etiam administrarem pupillum sine tutore, & adulescentem sine curatore, reformata tamen proprietatis actione secunda, quæ petitionis verba significantur:* d. l. vii. *mutis, legitimisque personis, legitimisque procuratoribus.* CVIAC.

Sententia lata contra pupillum indefensum, ipso iure non tenet. BALD.

1. *Imp.* GORDIANVS a. *Candido.*

SI eiusmodi esses pupillaris ætatis, sine tutoris auctoritate cum aduersario tuo cõsistens * * præses prouinciæ aduersus te pronunciaueris: minimè auctoritate iudicati nititur, quod statutum est. Dat. Id. Decembr. Gordiano A. & Auiola Coss.

Pupillus cum auctoritate tutoris, & adultus cum auctoritate curatoris rectè possunt agere, & conuenire. BALD.

II. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Gamacho.*

IN rebus, quæ priuati g iudicij quæstionem habent, sicut pupillus, tutore auctore, & agere, & conuenire potest: ita adulcus h curatore consentiente, litem & intendere, & excipere debet. Dat. IX. Kal. Ianuar. CC. Coss.

Adiuuare potest mouere possessorium: sed non potest mouere petitorium nec sibi mouere sine auctoritate tutoris, vel curatoris. BALD.

III. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Iuliano proconsuli Asiæ.* †

MOmentaneæ i * possessionis actio k exerceri potest per quamcumque l personam. Sub colore autem adipiscendæ vel alia pro possessione competens: vt dixi. Et nota, * *actio* quia non se, g conuenietur pupillus. Alij idem, g conuenietur. ACCVRS.
l ¶ *Per quamcumque.* id est, quælibet persona nomine suo agere potest, etiam pupillus, & seruus in f recuperanda, vel retinenda, non sic in adipiscenda: vt J. *ff. per vim vel alio modo. l. j.* & hic est primus casus huius legis. Si tamen pupillus fuerunt in possessione obtrependo pedetentim agere velit de proprietate, non potest, vt alter teneatur ei respondere sub colore quæstionis de possessione. Mastiend autem idcò subiungit, quia si de possessione egisset pupillus cum tutore, & idem vellet de proprietate agere sine tutore, idem esset, vt non administretur. & hic est casus secundus. Sed si pupillus obti

480/C.IV.K.5-4, 589-590
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

obtinuit in possessorio, & reconuenitur in petitorio sint tenere, non valet sententia. & hic est tertius. & sic sunt casus tres secundùm Azo.

2. ¶ Alij intelligunt totam legem, cùm pupillus agit nomine alterius de momentaria possessione, & ipse idem vult agere de proprietate. Vel reconuenitur, & eadem datur responsiones. & similitèr sunt tres casus, qui non placent.

3. ¶ Alijes Ie dicunt, quòd tota lex duos tãtùm posuit casus: primus vsque illuc, *sed ambo*, &c. & sic non mutatur prima positio. Secundus ab inde vsque illuc, *nihil autem*, &c. & quod subiicit, *nihil autem*, &c. est expositio secundi. & secundùm hoc dicit, *adipiscitur*, id est, adeptus, & *alteri*, id est, minori. Sed secundùm non, *adipiscitur*, quia quod ponitur de, *alteri*, id est, adversario minoris, qui est maior: possunt etiam dici quatuor casus, vt vous allamatur in illa distinctione, *maximè*, alijs tres non inuenerunt.

a ¶ *Obreptitia.* puta quia volebat intendere rei vindicationem, & de proprietate ille minor probaret.

b ¶ *Petitio.* quam adversarius fecit de reconuentione, sive proprietate.

c ¶ *Indiuisum.* id est, totum: vt in possessorio. nam idem & è intermittitur tenor in possessorio, vt modò dixi. & ad hoc ¶ *qui da. ne pos.* in vniuersis.

d ¶ *Inegium.* sc. vocale possessorij, & petitorij quod pars eius, & possessorium fuit finitum, in quo succubuit.

e ¶ *Circa minorem.* id est, vult adversarius obrepere contra pupillum, & de proprietate litigare & hic vltimus non variatur.

f ¶ *Custodiri.* sc. permittit. nam & minor potest consentire cum authoritate tutoris *ff. de admi. tutor. l. j. §. fideiub.*

¶ Iste ex eo, quod dicit, obreptitia petitio alteri obesse non debet. Nota. arg. quòd testes in causa possessionis non sunt interrogandi de proprietate. Vel si interrogentur, nihil in ea dictum eorum prodit: sic & *ff. de pen. hered. l. si quis filij §. fin. in fine. ff. de iniuriarum. l. si duo patroni. §. 9. & l. non qui. circa principio.*

† quinque.

† Contra. glossa circa hoc in vocab. *si res.* in 1. 2. *ff. de libel. edic.*

a Testes in causa possessionis non sunt interrogandi de proprietate: vel si interrogentur, eorum dictum non probatur.

b Iniuria quidquid quo agere. vide Angelum ad rubr. *Institut. de ff. Partid. de Pacto in vsufr. fructus. inter. vsufructu. num. 8. Bartol. dict. 155. addit. Doctores in l. diffamari. infra de iugen. mem.*

VT NEMO INVITVS AGERE, VEL accusare cogatur.

TITVLVS VII.

Antiqui hac regula adhuc in Nouel. 112. qui post litem contestatã conuenit non posse alterum cogere eum, cum quo agit, vt in agat cum alio sua actione. Nec enim pugnat cum l. Iulianus. §. penult. ff. de act. empt. l. cùm in plures. §. mediam. ff. loca. l. si tibi. in fin. ff. de opt. leg. l. si fic legatum. §. vlt. ff. de leg. 1. 1. ad l. Rhod. Sententia enim regula hac est, non posse me inuitum compellere eum, vel in me, vel in alium sui nominis alio est, vt ea actione experiatur, si mea non interest eum alio agi, nec vlla mihi ex nomine alio fit: l. 4. ¶. de vsur. pup. l. 20. ¶. de pign. Cum inuito quidem agi, sed inuitum non agere, nec non legitimè agere. Nullus quoque vt alius Athenis publicè confirmat accusatores, nisi voluntarios in criminibus hoc casu. CYIAC.

1. *Imp.* DIOCLETIANVS A. *Cumanis.*

INuitus † agere, vel accusare nemo cogatur *. Dat. Id. Octobris, Carino II. & Numeriano Coss.

* Inchoatum manet officium non exequitur, vt nulla Institutione hunc locum adscribit commentatores explicat, *Nouella 112.*

DE ORDINE IVDICIORVM.

TITVLVS VIII.

Prolatis in vna indiuisa plures criminum quæstiones, ita plerumque ordinatur iudicium vt disceptetur vna prius, quàm altera, velut criminalis prius, quàm ciuilis, mouentur prius, quàm propinquatur. Item status prius, quàm hereditaria: l. 1. & 2. hoc tit. l. 3. ¶. de iud. libet. ¶. de pet. hered. Sed in arbitrio iudicis est, vel hanc ordinem sequi, vel vtrumque commiscere, & cumulare quæstionem, velut ciuilem, & criminalem. ¶. penult. hoc tit. & vt ex Symmachi epistola dilicimus, possessiones, & proprietatis causam, & in quibusdam casibus etiam iudicia ciuilium ante quàm criminum. Vel quoniam ¶. ad leg. Iul. de adul. l. 8. ¶. ad leg. Fab. l. 1. Cod. Theod. ad leg. Cornel. de fal. CYIAC.

Si pupillo agenti petitione hereditatis contra heredem scripturum obsistitur, quòd non est filius: iudex debet examinare de principali, & incidentiam tamen habet de incidenti pronunciare, sed sللù de principali. Bald. Vel sic: Si quæstio status incidit quæ status honorum, de capitis cognoscitur, licet iudex alias cognitionem de statu non habeat, sed de principali tantùm expressim pronunciatur. S. ALVCET.

1. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Marcellinæ,* † *& alijs.*

ADite * præsidem prouinciæ, & ruptum esse testamentum Fabij præsentis agnatione b filij dotis libet. l. Item in §. infra. dicitur pupillus. pronunciabit autem tantùm super petitione hereditatis.

b ¶ *Adire.* ô vos tutores posthumi.

ADDITIO. Vide ad *l. 1. de reb. cred. & l. 16. ¶. de probat.* CYIAC.

i ¶ *Agnatione.* id est, * natiuitate, quæ rumpit testamentum: vt *¶. de posth. hered. instit. vel exhered. l. j. & de ho. pos. contra tab. l. posthumo.* & agitur petitione hereditatis, secundùm 3. sed secundùm eum est contrà, *¶. de Carb. edict. l. j.* vbi dicit eam petitionem hereditatis differri. Sed hic fabrodi, si impubes, sed, inquit: quia testes possunt mori: vt *ff. de Carb. edict. l. j. §. dua.* Item secundùm hunc casum super illo versiculo huius legis, *est super causa status*, &c. est contrà: *¶. de pati. hered. l. libet.* Sed ibi de statu defuncti, hic heredis.

¶ Item super eodem est contrà *ff. de Carb. edict. l. j. §. mission.* vbi dicit posse agi de statu, si impubes agat petitione hereditatis. Sed exponit hic, quòd non posse aliàs, quando pupillus petitorio iudicio conuenitur: vt in §. *quis liber. in end. l. j.* nam tunc in eius fauorem differtur quæstio status per Carbonianum: non quia præsis de libertate cognoscere non possit: vt *l. de pet. ind.*

* Testamentum agnatione quomodò rumpitur.

† Legendum, *Marcellus*, & alia ex vetustissimis Codicibus ita de quo hic agitur. CYIAC.

480/C.IV.K.5-4, 591-592
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. placet.) & ff. de Cond. edict. l. ij. §. duo. hic autē agebat pupillus petitorie: & ideō non differtur quæstio status. Sed huic solutioni videtur contrariari: vt *ff. de Curb. edict. l. j. pen.* vbi petitorie agit pupillus, & tamen differtur quæstio status. Sed ibi contra alios possidentes res hereditarias, secus autem si contra eum qui ei moui quæstionem status. Vel loquitur ibi cum suscipiendo pupillus: vnde admittitur pupillus, vt curator bonis datus: vt *in pr. vt. l. fid. & ff. ii. b. j. 2.* ¶ Sed & posti possidet huius l. casus in possessorio * vt ē dicas quōd pupillus volebat adipisci possessionem vel retinere ex Carbonianō, quod potest, & vtrobiq; differtur quæstio status. & hoc dicit, & si super, &c. vt *hic, & ff. de Curb. edict. l. ij. §. pœnal. & ff. de iustit. rupta. Qui de iustitia*, nisi habemus, vt summatim consideraremus *ff. de Curb. edict. l. ij. §. causa.* & quōd hic subiicit, *de* hereditate, secundū hanc casum exponit. b de possessione rerum hereditariarum. a. Vel dic ut supra eodem casu esse de hereditatis proprietate summatim cognosci, cū petitor Carbonianus vt ē euidēter probetur ei hereditem non esse, nec filiū, denegetur vi Carbonianō: vt *ff. de Curb. edict. l. ij. §. causa.*

a Hæc est vera in se licet haud concinnat. Iurist. Bald. *Panorm. Saligr.*

b Hereditas pro possessione rerum hereditariarum.

¶ propter vnam quæstionē status cū quæ est quæstio generalis.

* Iudex.

a ¶ Dicere. Scilicet iudicem datum à prætore, aliuqui lex dicit iudicē non posse cognoscere de causa status, quod est falsum. Cuiac.

b ¶ *Rem.* scilicet præsidis.

c ¶ *Pertinet.* dicebam enim adsertori cum non esse Titum Tabij, vel dicebant eum seruum.

d ¶ *Risp.* Id est, quæsuis.

Ardvtvs. Id est, etiam si de causa status præsos cognoscere non posit. Hæc enim verba non sunt affirmantis, sed concedentis: verius est hoc referendum esse ad iudicem datum, quo petitore *lex 3. l. de Iudiciis.* Sicque non negabitur præsidem de statu cognoscere posse, sed de hereditate. Itaque in hac specie, quoniam impubes hereditatem vindicat, non differtur status quæstio ex Carbon. edict. *l. 3. §. pen. ff. de Carbon. edict.* Cuiac.

d ¶ *Non possit.* scilicet aliās eum conuertitur petitorio. Hic autem fit, vt iubitcit, quia hic agit. a. Vel dic non posse, scilicet vt pronuncie. cognoscit tamen, vel subiicit, ne fiat ipsi hæc linea contradicat. & hoc prout posui in petitorio, sed secundū aliam causam dic quōd non possit propter Carbonianum, quōd differri principia.

e ¶ *Quæstionem.* scilicet de statu: fundata tamen prius intentione actoris vt *l. de probat. l. exceptionem. & l. de excep. l. ff quidem.* sed prout in Carbonianō posui, quomodo de statu cognoscitur? Resp. summatim vt *l. de Carbon. edict. l. ij.* prout autem in petitorio posui, plenē cognoscitur.

f ¶ *Quoniam.* dixi cognoscēdum, quasi non pronunciandum, quoniam, a. & sic videtur sententia pro pacto in principali: cuius in incidentes pro eo data videtur, secus si contra eum in principali secundūm Ioan. vt *hic, & l. de ordi. cog. l. ij. & supra de iudi. l. quoties.*

¶ Sed videtur non præiudicari in incidenti, nisi de ea pronuncietur: vt *ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. l. pœnale. & ff. de lib. agn. l. ij. quæ à liberis. §. si vel parens.* Solar. vt *d. l. ij. de ordine cognitio.*

¶ Et nōt. quōd primū tres scilicet leges huius titulī dicunt de incidentibus quæstionibus quæ in modum exceptionum vel defensionum opponuntur. vltima verō loquitur quando in modum reconuentionis vel accusationis, non defensionis tantūm.

a Vide de Lat. *ff. l. iuris de ordi. cog. & in quæstio. de re Iudicata.*

¶ An autē in incidenti sit pronunciandum? Pla. dicit quōd sic vt *ff. de iudi. l. de quæ re. in princi. & ff. de minor. l. intro.* secundūm vnam causa positionem. & *ff. de pœnari. l. 1. j. refum.* a. Bulg. dicit quōd non, per *l. j. huius tit. & l. de ordi. cog. l. ij.* & in illa de quo re intelligit principaliter alia dari specialia dicit. 3. Ioan. vnū distinguit inter incidentes: vt quæ habent causam vtrusq; rei: & iudicium, vt tunc non pronuncietur: vt *in fi. huius l. & emergentes*, vt quæ nouam causam habent: & originem, vt falsus testis, & tunc pronunciatur: vt *l. de delic. l. à procedente. & ff. de libe. cau. l. liberis. §. 8. & l. ij. pœnali.* & hoc ideo quia aliter in causa procedi non potest: & hoc quando ciuilis incidit ciuili, vt in prima & secūda lege huius tit. & aut criminalis criminali, tunc de vtraque pronunciatur secundū Bal. & ponit exemplum vt *ff. ad leg. Iul. de adult. l. 9. §. ff publico. & arg. l. de liber. causa. l. ff. filium.* idem si criminalis ciuili, vt si ex instrumento re consenti, quod dicis falsum: vel econtrā ciuilis criminali: vt si de plagis se accusem, & tu dicas fetuam tuam vēditam fuisse: vt *l. ad l. pœnale*, vel poenitatur ibi per consequentiam secundūm Ioan. vt ibi dicit. Ardvtvs. Vide de materia huius Glos. aliam pulchrā Glo. *in c. j. extrā de ordi. cog.* Bart. verō hic breuiter & clarē sic distinguit: quōd aut excepto opponitur ad impediendū processum, & super ea est pronunciandum de necessitate: vt *l. de delic. à procedente. cum similib.* Aut opponitur ad iustitiā causæ, & tunc super ea non est pronunciandū, vt *hic in fi.* quod intelligo de accidentē: potest tamen iudex si vult: vt *l. intro. vers. ff. de minor.*

† incidens.

* quæstionem.

Sī quæstio] Cayl. Si filia patrui mei quōdē ciuilis incidit * ciuili, vel criminali priūs instituto ciuilis causa adiungitur †: potest iudex eodem tempore ¶ vtramque disceptationem * sua sententia dirimere. PP. Non.* Gall. A.V. & Faustino Cosa.

Prius de criminali est pronunciandum, quam de ciuili causa cognoscatur. Bald.

iv. *Imp.* Constan. a. *ad Calphurnium.* †

† Hæc lex intelligi debet quando ciuilis incertus ab omnibus, vt in malis ab alio, vnde non ciuilis ortus, dicit criminali: facit imponere, quæ ita criminaliter [illegible] interpretatio. de Dolo. in *l. dolus. pag. de minor. de* ciuili. & criminali causa & maior est, principalis vt videtur. Cuiac.

Cum ciuili.] Cayl. Si criminalis quæstio incidit ciuili, vt si petam decem per instrumentum, quod dicis falsum, vel contestatus, vt si agam contra te lege Fabia de plagiatis pro seruo quem mihi abduxisti, & dicas illum tuum esse: vtraque quæstio lata sententia super principali tantūm debet vna sententia terminari, nec vna propter alteram differri.

a ¶ *Cum ciuili.* At si minor quæstio in iudicium nō incidat, sed de ea principaliter agatur, prius definita erit. *l. 54. ff. de iudi.* Cuiac.

b ¶ *Incidit.* vt agis ex instrumento, quod dico falsum excipiendo: vel agis ex testamento, quod dico te testatorem compulisse ad faciendum vt *l. si quis alt. cest. pen. l. j.* Vel pone vt *l. de ordi. cog. l. j.* Sed ibi videtur vtraque principalis.

c ¶ *Adiungitur.* vt accuses me de plagio: sed ego te fetus meum esse dico. vt *l. ad leg. Fab. de plag. l. accipiendi. 1.* Vel accusas me de adulterio, vel stirili: sed ego te seruum meum esse dico. vt *l. ad leg. Iuliam de adul. l. quotiens. Alex. ambrum.* 3. Item pone exemplum *l. de off. rectiq. prætor. l. j.*

d ¶ *Tempore.* Immō videtur prius finienda criminalitē *l. pœnali* quæ est contra Sol. ibi reactiuōdo *. & sic arbitr quæstiones esse principales: hic secunda in modum exceptionis proponitur.

* Iuno vnusquisque duas actiones proponebat, vnam de vi, alterum de possessione. Cuiac.

e Item quomodo pronunciatur hic super vtraque, imō tantūm super principali: vt *l. ad l. j. in fi.* quæ est contra? Sol. ibi incidit ciuili ciuili: hic criminalis ciuili: vel econtra secundūm Bal. 2. Vel pone fi dici secundūm Io. quōd hic vtramque finiri, pronunciando tamen de principali tantūm: & adeo incidens determinari videtur, vt si contra eam quis vertat, competat exceptio ei iudicatæ: vt *l. de fi. infra. l. fi. in fi.* nisi vbi de incidente: sententia

480/C.IV.K.5-4, 593-594
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quoniam cauſa diſceptatione intermiſſa, ſæpe fit, vt prius de crimine iudicetur, quod vtpote maius meritò minori præferetur: ex quo criminalis quæſtio quocumque modo ceſſuerit, oportet ciuilem cauſam velut ex integro in iudicium deductam diſtingui: vt finis criminalis negotij ex eo die quo inter partes factæ lata ſententia, initium ciuili quæſtioni tribuat. Dat. Id. Mart. Nepotiano & Facundo Coss.

DE LITIS CONTESTATIONE. TITVLVS IX.

Litis intellectum tit. 1. ſupra per res perſonas iudicum, affert, rem, & ad eum vocari per concitatio litis ſpectatio tit. 1. poſt hæc conſequens erat dicere de ipſo iudicium initio, qua lite conteſtatio eſt. Sed quia ante litem conteſtatam legitimè conſtituit operiet perſonam actoris & rei & iudicis, quam ob rem vulgo dici ſolet ante litem conteſtatam opponi debere exceptionem prouocatoriam, exceptionem fori, vel quam aliam exceptionem dilatoriam, quo modo ad perſonarum qualitatem reſpicitur, quibus iudicia conſtant, & remotari quoque iudicem quaſi ſuſpectum non poſſe, niſi ante litem conteſtatam, & ideo antequam detur hæc tit. de litis conteſtatione, expoſuit, qui ſint legitimi iudices, qui diſciplinam legitimi tit. 3. 4. 5. 6. 7. & quoniam conuenerunt in rem vnam quæſtiones plures, & quæ inchoandum ſit tit. 8. Litis conteſtatio eſt actus rei de qua controuerſia eſt apud iudicem ex vtraque parte facta mercatio in fore vel inſtitum præſentibus. Hæc fit apud iudicem mercatio actoris & contradictio ſuæ reſponſio rei l. 1. num. 5. patroni. ff. de iud. l. 1. 5. 6. 1. & §. fin. autem rem l. de iuris prop. cal. Dicit ex vtraque parte, quia aliàs cognitionalitur partibus caminus conſiſtitur. Nam ſimplex poſtulatio qua fit ſuuenção & petitio Græcè dicitur à Græcis ad l. 3. ff. de pract. 30. an. Litis conteſtatio non eſt. Simplicem poſtulationem dicit conſiſtere huius tit. & l. vlt. ff. de caſtr. & min. ſiquis meritò contingit appellationem. Nam & hæc inconditè ſuuenção. l. vlt. ff. de cond. & demo. Litis conteſtatio non fit ſuuenção. Separatur etiam reſtiſpiſ edicto actionis à litis conteſtatione in conſtitutione huius tit. vnde patet horum citatorum differentia de edendo, de poſtulando de litis conteſtatione. CYIAC.

Nec poſtulatio, nec libelli edicio faciunt litis conteſtationem, ſed mercatio cum contradictione. IACOB. BVT.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valenti.

REs [a] in iudicium † deducta [b] non videtur *, ſi tantùm poſtulatio [c] ſimplex [d] celebrata ſit, vel actionis ſpecies ante iudicium reo cognita [e]. Inter litem enim conteſtatã, & editam actionem permultum intereſt. Lis enim tunc conteſtata videtur, cùm iudex [f] per narrationem negotij cauſam † audire cœperit. Dat. Kal. Septemb. Seuero III. & Antonino AA. Coss.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Quis iudicia accipiunt euentum per litis conteſtationem, idem de ipſa poſit.

REs.] CAEVS. Ad decſ me commune voluiſti, & citari feciſti, & libellum porrexiſti, & ea petiſti in iudicio quæ me tibi debere contradixi: quo iſtorũ modorum hæ litis obtentio, an per citationem, an per libelli oblationem, vel per * interrogationem & reſponſionem hinc inde factam, quæritur? Reſpond. per vltimam. ¶ Continuo l. edicta. 8. de edend. Vide Dauerium ad eam, quæ eſt pars poſterior huius. CYIAC.

[a] ¶ Res. i. cauſa vel quæſtio.

[b] ¶ Deducta. i. petita.

[c] ¶ Poſtulatio. i. imperatio actionis, quæ poſt ablata eſt. CYIAC.

[d] ¶ Simplex. vt vocetur aduerſarius in ius. ¶ Sic igitur tria non poſſunt in, libelli edicio, & cheſtatio. Primum * id fuit cheſtatio eſt, cùm & poſt poſſit iuridiſdictio declinari: vt ff. ſi quis in ius vocatus. §. Nec fecerit ¶ vt hic & ff. de iudi. l. ad vtilitatem & ac ff. rem ra. ha. l. amplius. (niſi in cauſam) ¶ quidè ii prin. de. l. 3. & §. 1. Certiſ * fit.

[e] ¶ Cognita. per libelli dationem: vt ff. de edend. l. edicta. quì debuerit aliter olim: vt ff. de edend. l. 3. §. 3. aliter hodie proponitur, vt in auth. hic poſita.

[f] ¶ Cum iudex. vel arbiter: vt ff. de arbit. l. 1.

¶ Et quòd dicit narrationẽ * licit. de reſponſione: vt ff. de iura. cauſam l. 3. in prin. & de ind. l. rem non nouam. §. patroni. metica. n. conſiſt. qui ſi differitur pauſiqua: vt ff. per vim vel aliis modo l. 3. ¶ Et quod fabiticè per narrationem negotij * ſolitcet principalis. vt debet mihi decem Titius, & Titius dicit, nego, vel non eſt verum. vel ſimile, vt & exceptionem opponat pacti vel iuriſiurandi. Secus [b] & dicat, non tenetur reſpondere ratione iudicia, vel actionis, vel temporis, quia tunc deſinat. Item ſecus & dicat res, reſpondeo, ſed non animo conteſtandi licet: vt arg. ff. quibus mo. pig. vel ſolu. fol. l. ſi debetur. §. 3. & de vſufru. l. ſed & ſi quid. §. 1. & l. ſiq. Sed argum. contra ff. de condi. indeb. l. quod geri. Sed ibi tantùm in mente conceptè. Item puto per verificatem reſpondeti. ſed ſacramentum calumniæ quod ſit poſt de conditione.

¶ Quid autem ſi conſtitutum? Reſpon. nõ [c] ſit conteſtatio ſed puto, ſi erat libellus datus, & animo conteſtandi hoc faciat, quod eſt conteſtatio. & dabitur deſinitius. aliàs ſi ſimpliciter petat actae ſine libello, non eſt conteſtatio: ſed præcipitur reo vt vſque ad certum tempus ſoluat: vt ff. de iudi. l. ſi debitori.

OFferatur.] CAEVS. Hæc auth. poteſt ordinem eorum quæ debent præcedere litis conteſt. & ſunt ſic. quæ vide per eodiam. quia ſatis clara ſunt in §. ibi, litis erga. petit claſſulam intitutam, quod litis conteſtatio facta contra hanc auditum, non non facta habebitur.

m ¶ Offeratur. hæc authen. tractat de quibuſdam præambulis * litis vnaq. Rom. conteſtationis, & eſt in cor. de auth. §. ſanctiam. coll. 9.

¶ Et dic, offeratur et * ſolitcet à iudice, vel ab actore, vel ab aliquo alio mandato iudicis.

n ¶ Vocatus. ſi qui vocatus eſt, ſic ff. de act. emp. l. ſi minor.

o ¶ Ad iudicium. idem & & ad arbitrium: vt ff. de arbitr. l. permitit, in ſ. & ff. de arb. l. ſi.

¶ Nec obſtat ff. de epiſc. & cler. auth. generaliter. in §. hi. aliſ cauſa, ſic. non expectatur, id eſt, niſi ſatiſfactio prædicta remittatur.

¶ Item dic, iudicium, ſolitcet ciuile. Item & in criminali: vt ff. de accu. Libellorum. Sed ibi in hoc plus, quia triginta dies dantur ad conquerendum contra prouaſor: vt infra de exhib. act. l. nullus l. iuſiuſ & vigiti diei ad deliberandum, vt ibi.

¶ Item per hoc quod dicit libellos, pater, neceſſarium eſſe feriperam olim ſecus: vt ff. de edend. l. 5. ; Sed hoc fallit * in illis caſibus vbi non ſententiam oportet dari in ſcriptis. vt ff. de fin. ex breui. vel auth. niſi breuiarus. ACCVRS.

q ¶ Prohibit ſpiritalis. tam * ab actore quàm à reo, & quando & quantum in iudice delegato habet in authen. de iudi. §. ne autem. coll. 9. in ordinario non incertur lege expreſſum, niſi in clericis: vt infra de epiſc. & cler. l. omnes qui. §. caueant. ibi. cum clericis. auth. ſed iudic. & in quibuſdam aliis perſonis: vt infra de ſpoli. & lit. expen. l. 8. & de agen. in re. l. 5. ibi. ex in §. & ſecundum conſuetudinem tenet in eis dicas ſecundum morem.

q ¶ Pidoiſtiſcum. Iudicio ſiſti, niſi poſſident immobilia: vt ff. qui ſiſtiſdin. ex. l. ſiſtendum. & infra de ſaciſdin. §. ſed hoc. ſtudio. 1. Alij dicunt corrigi dictum l. ſiſtendum per auth. 28. ter.

¶ Item non de Edictuſione, ſolitcet perſonali, non pignoratum, vt ff. de pract. fin. l. pratoria. ſig.

r ¶ Viginti dierum. ſolitcet ad plus non minorari [1] poſſunt: vt ff. de diſtract. l. 3. & l. ſiue pari. & ff. de iudi. l. nonnunquam. 1. Alij

[a] Negotium non dicitur, principalis negotium intelligitur.

[b] Reſpondere ad ſtatu narrationem non intelligitur, qui dictum ſuum exceptione vitiat, qui denique reſpondere negat omnino conteſtandi.

[c] Litis conteſtatio non dicitur.

[d] Litis conteſtatio quæ præcedere debeat.

[e] Libellus editio non eſt conteſtatio.

[f] Conuentum vocat. Rom. Bald. & Salyc. in.

[g] Libellus ſuiſ non eſt conteſtatio in conuentione. v. Glos. §. 1. 2. in work libellum.

[h] Idem auth. eſt ſequens eſt conuentatio ſi. ſit de mutiis collocata ſuiſ. in fide l. 3. ſupra. de edend. C. Item. h Sperantia à quibus, quibus & quanto iudiciis, & aliis hoc ſimilibus perſonis prædicta. v. Glos. Hauiſ. §. 1. 2. in work. ſpiritalis.

i Pidoiſtiſcum perſonalis diſtinct à ſolitcet ſimpliciter. v. Glos. Nouella §. 1. 2. in work. perſonal. ſiſtiſcum.

k De prohibitione ex. clerum, v. Dynam. tractat. de pract. n. 9.

l Idiotis dicta à legit, nõ poſſunt minus per iudicem, vt hic. Glos. ff. de iuriſdictione. Item Glos. ff. de. Nouella §. 1. 2. in work. ex. ff. original.

480/C.IV.K.5-4, 595-596
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

contra. ff. de in iudi. l. iv. §. si quis. & illas in dilationibus à iudice datis intelligunt, hic vtique & quæ confundit. ff. de iudi. l. nonnunquam. secundum Axo. Sed dic * quod non possunt mutari. sicut nec decem dies qui dantur ad appellationem interponendam, nec annus qui datur ad exercendam appellationem.

a ¶ *Affidari.* cui prior cedit actor: vt T. de iud. auth. ff. consignetur.

b ¶ *Vel iusiqn.* quia delegatus erat: vt T. in l. apertissimi.

c ¶ *Petierit.* ¶ hic est arg. contra ff. de iudi. l. adjournandum. Sed, hic ad vetecundum petiti iudicis. Vel hic corrigit. Vel hic abfuit altera parte. Ibi vtraque erat præsens, sicut Romana curia obtinet.

d ¶ *Interrogatur.* l. ante litis contestationem, sicut & alia multa nunc interrogationes. vt ff. de interro. act. per totum.

e ¶ *Initio.* debet enim in initio subscribere annos domini in libello, vt dicitur in cor. quod hodie non servatur: sed scribitur terminus ad respondendum.

f ¶ *Pro nihilo.* Non ergo interrumpit ¶ præscriptionem ¶ secundò Im. Sed contrà videtur, secundùm Al. cùm enim per solum executorem ¶ fit interruptio: vt T. de professis. xxx. an. l. fiunt, & Lotan. notissimi. in pr. Sed potest responderi illud fecisse non vera quando incognita erat libelli oblatio. 2. Vel aliter ibi nò fit litis contestatio: sed ſ. fecerit, pro nihilo esset, nec interrumperetur præscriptio. ¶ Item ac contestatio partiè potest reputari ¶ videtur quòd fecit T. de appell. & clori. auth. generaliter. in fin. secundùm vel lectu. & T. de priul. filiola L. vel §. vel. lib. xij. & T. de for. l. j. de prin. Contrà quòd notat T. de iura. calum. §. §. sed quia. Tu potes dicere vt tacitè pulsi, expressè non: vt arg. ff. de procur. l. filius familias. §. veteranus.

a ¶ Clod. Mendo g. 6. c. 2. in Mendo glossis. fumosus.

¶ Prædicatum.

b Liis contestatio nulla vel illegitima præsingitur interrogatio. vt Ldo. Mandi. 13. 1. 1. de verbo dum. notificando. & de mortis pro ut habile.

c Non potestis indifferenter.

d & Pon. ¶ Præscriptio interrumpitur per executorem. vide Clo. ut l. 1. in verbo, per executor. Lotyr. de prescr. 30. ann.

e Remissi ex pacto libellus, vique scripti. in lib. N. mod. §. 3. 4. 5. de mod. libellorum. in fin.

f ¶ Ex libelli. ¶ Non ergo ipsa non legitur supra I.C. vt corrigatur, sed legitur vt ponat aliud præambulum, quod debet præcedere lit. contest. nam in superiori auth. quædam habuistis præambula, quæ debent præcedere lit. contest. vade in eadem ista dicitur, si actor vult eo offerre libellū ante lit. contest. non licet actori libellum offerre eo, nisi cautat eo, si præsens est, vel executori negotij, si eius non est præsens, de lite contestanda, intra duos menses de cautent eo de omni damno ei colaterido in duplum: dum tamen non excedat summa xxxv. aureorum.

g ¶ *Libellum.* hæc est in auth. de executoribus. & hic qui con. §. j. col. vij. & respicit initia causæ: sed illa T. de appll. & clori. auth. generaliter. respicit finem. vnde nò superfluit vna per alii.

h ¶ *Et in negotij.* & quo sum, nam ex stipulatione executoris habet tres vtilem actionem: vt ff. com. pr. fol. fol. l. non quod. & ff. de prom. l. omnia. §. ſ. prouenatur.

h Lite contestata nulla vel illegitima præsingitur interrogatio. vide Mendo. 13. 1. 1. de verbo dum notificando. & de mortis pro ut habile.

i Non potestis indifferenter.

k & Pon. ¶ Præscriptio interrumpitur per executorem.

l De prædicatione duorum iudiciorum. Dyonysius Gothofredus de prælio. ad l. 1. Et Theod. Hermopolis hanc præcet partem edidit. Aug. pro cipitata primo hanc Tit. 10. confiscationis, quæ est Zenonis. Hanc Constitutionem retinent Cons. Gall. adjecit. 11.

contendat, aut iudici ne alium adfociari * petat, vel recuſet ᵇ eum: niſi ille ſit is, quem ipſe alio recuſato iam petierit ᶜ. Denique præſens interrogetur ᵈ, an hoc tempus litis tranſierit: quod non modo ex ipſius reſponſione, ſed etiã ex libelli ſubſcriptione manifeſtetur, quam in initio ᵉ facere debet. Litis ergo conteſtatio contra hoc indulum † habita, pro nihilo ᶠ habenda eſt.

IN AVTHENTIC. DE executoribus. §. j. colla. vij. conſtit. vij.

Alter antequam dirigat libellum, debet ſatisfacere forma hic ſcripta. SALVCET.

Libellum ᵍ verò non aliãs actor dirigat, niſi priùs & in ipſum quem dicit obnoxium, & in negotij ʰ executorem exponat cautionem, ſe ſcilicet vel intrã duos menſes litem conteſtaturum, vel omne damnum ei qui conuenitur, contingens reſtituturum in duplum, cautione tamen non tranſcendente triginta ſex aureos.

DE PLVS PETITIONIBVS.

TITVLVS X.

Nemo actori in litis conteſtatione petitio eſt, cum vero omnis ex parte rerum eſſe reperiatur, aliquam plus petiit aut minus petiit eſt de causa particula ſunt in hoc tit. duæ conſtitutiones: Græca à nobis prodita & explicata nihil. Xx-tertia Latina, cui iuc vacua, qui reuipsum erat causa, cadere eum qui plus debito petierit, aut hodie vocatur vna causa, ſi quæ à debitore ſua dolo malo cautionem exegerit maiorem quantitatis quæ eſſet in debito, & ex ea cautione aperit litigare conteſtatum fuerit. Nam & ſi poſt litem conteſtatam petierit ſit minuere petitionem, & aperiere bonam fidem, ſine crediti amittit. Pauciores autem lite conteſtatam venia datur. Itemque si ad literaria cautione vtérò debitor ſi in eandem ſummam obſtinaverit. Vt hæc eſt literaria cautionis, vt in S. C. Velleiano, ne ſubmolatur maiori laedati interceſſent poſt biennium, & in præſcriptionibus reparare ne poſſint iterum conuenum. CYIAC.

LEX I. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΖΗΝΩΝ.

A. Epiſto. ex Triumph. §. hodie. Inſtit. de exec.

Η ΔΙΔΟΙΔΕΙΣ ΦΘΟΝΕΛΛΟΥΣ ΤΟΥΤΟΥ ΚΑΤΑΧΡΟΝΟΝ plus petitiũντων, ἢ ὁπωσοῦν πλημμελήσαντας, καὶ πρὸ τριῶν ἐτῶν τοῦ τὴν ἀρχὴν ἀφεσιμαίου ἢ ἀπαιτήσεως ἢ τοῦ πλείστου ἀφεσιμαίου, ἢ καὶ ἐγκαλοῦντας, τὴν ἐπιτροπὴν κινοῦσα, ἀνὰ μὲν ἐπτὰ ἐτῶν ἢ λαμβάνῃ τὶ, ἀλλὰ διαλαμβάνῃ ἐκεῖνα καὶ αὐτὸ ἢ ἀπαιτήσεως, καὶ ἀναγκάζῃ αὐτὸν ἐξαιλεῖν ἀκριβῶς ἢ ἐξαιτεῖν τὸ πλεῖστον λόγῳ, οὐκέτι ἀφεσιμαῖα ἢ ἀκυρα ἔστω ὁ ἀφεσιμαῖος ἐπιχρῆσις πρὸς τὸ χρέος.

Latinè.

Constitutio Zenonis iubet de his qui tempore plus petunt, eum quisquis eiusmodi deliquit, & ante triennium forte quàm compleretur quinquennium pacto non competenti comprehensum, aut infertum stipulationi, petentem, inde nihil accipere, sed duplari contra ipsum dilationem, & cogi ipsum sexennium expectare: post sexennium autem mouens litem actor, tunc recipiet, cùm vniuersa impendia tependerit, quæ reus impendit conuentus ante tempus. Addebatur & in hac Zenonis lege, vt qui minus petit, in nullo ladatur, vt ait Iustinianus §. si minus. Instit. de action.

LEX II. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Α. ** *epist. ex Basil.*

Πᾶς ἐπιτρόπων, καὶ ἄρρενες καὶ γυναῖκες οἱ ἀμφοῖν τὴν ἐπιτρόπου βλάπτοντες, ἀλλὰ τοῦτον φεύγοντα χρόνον, μηδὲν τέλος ἐκ τῶν μὴν λαμβάνοντες, ἢ τὸν ἀδὶ ἀφεθέντα ἢ ἀφεσιμαῖον ἐνεχειρίζειν, καὶ ὃ χρέος ἐξ τούτου ἀφεστήκεσθαι, μὴ ἄλλως ἐπιγνόντα, εἰ μὴ τὰ διαταμιεῖα ἢ τρόπος εἰσέδε τὰ ἐκεῖ ἢ μεθόδιας εἰρήσεται, τῷ δεσπότῃ καταβάλωσι. 1. ¶ Εἰς καὶ ἐπίτροποι ἢ κηφόταμμε, ἐν χρόνῳ ἢ κοσίτοι, πλεῖστ ἐπιχρήσωσι ἀκαιτοῦσι, τὸν ἢ κεφαλαιῶν χρέωσις, ἀδίκ πολλαπλασιάζεσθαι εἰ ἐπιτρεφόμενοι, αὐτὸ δὲ οἱ ἐπίτροποι καὶ κηφόταμμε ἐπιτρεπόμενοι αὐτοῖς ἢ ἐπτοῦσι συμβαίνοσι ζημίαν. 2. ¶ Οἱ καὶ πληρωμαῖα δικαιοῦντες πράγματα, ἢ λόγος ἐπιτρεπόμενοι ἢ κηφόταμμε ἀκαιτοῦσι δὲ οἱ κατὰ ἀφθόνιον, ἢ μεζόνων, οὐδὲ διώκοντες κινοῦσι, ἢ ἀφθόνιος ὑφ' ἑτέρων πολλοῖς ἀκαιτοῦσι, ὡς αὐτοῖ ἢ ἀφεσιμαῖον πλεῖστ ἐχει γνωρίσει, μαθεῖν ὅσα ἢ ἐκεφαλαιῶσεως ζημιοῦσθαι, ὡς δικαίως ἔχοντες ἢ ἀγωνίας αἰτίας. τότε ὁ ἀκαιτοῦν ζημιοῦσθω ὅτε πρόφασις ἐλέγχθη πλεῖστον. εἰ δὲ τις ἐξ ἐλαῖον ἢ ἀληθείας διεπιμόρατο ἢ ἐκεῖνο πλεῖν, μὴ ἀφεστάτω τούτῳ ὁ δικάζων, ἀλλὰ πρὸς ἢ ἄλλῃ φωνέτωσα ἢ ὑφόρα ἐκφέρετω.

Latinè.

Omnis actor siue masculus siue fœmina ante definitam dilationem debiti agens, & per hoc reum damno adficiens, aliud tantùm expectet tempus, nullam vsuram in medio accipiens quantum ipse præuenire definitam solutioni dicti constus est. & hoc verò tempore elapso, non aliter agat, quàm si impendia primæ instantiæ circa litis præmunitionem facta, aduersario soluat. 1. ¶ Si verò tutores aut curatores tempore, aut quantitate in plus emisi fuerint exigere, eorum qui suæ curæ commissi sunt debitores in nullo ladantur, vt qui sub aliorum tutela & cura sunt, sed ipsi tutores & curatores agnoscant sibi inde contingens damnum

480/C.IV.K.5-4, 597-598

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PLVS PETIONIBVS.

Quia lite contestata petitor quandoque plus, idéo dicit de hoc in futuro, scilicet quando plus petitur in rem. nam & aliis modis plus petitur. vel Inst. de actio. §. plus autem, *de quibus hic rit. non dicit. Addit c.j. cum suis Glos. extra cod. tit.*

ODiosa.] Cæterum Titius debes. dolo se induxit vt ei alia decem promitteret, & promisit: & de hoc instrumentum fecisti § vt Titius vocaret. & ex petitione ante litis ortum. petitus *. b Pluris plus petentis pœnitentia tamen triplum duplum *b* ex penitentia à suo iudicium consulti, vel debitori emolim. Id est, cuiusfortis vt ex causore litium amplius humanum quantitatem exigerit. *ngilli de act. §. triplo.*

** sententiam. a Pœnitentia mendum lacus. b Pœna plus petentis pœnitentia tamen triplum duplum humanum & ex penitentia à suo iudicium consulti, vel debitori emolim. Id est, cuiusfortis vt ex causore litium amplius humanum quantitatem exigerit. ngilli de act. §. triplo.*

dammum. 1. ¶ Qui † verò hereditarias res petunt, aut actiones tutelæ aut curæ exigunt, & qui contra minores aut maiores de negotiis gestis, seu de gestis intendunt, aut deposita ab aliis data exigunt, vt eorum qui depositorum, successores facti, nihil ex plus petitione damnificentur, veluti qui iustam habeant ignorantiæ causam. Tunc verò qui plus petit damnificetur, quando manifestè conuictus fuerit per auaritiam delinquere. Si verò † qui minus quàm reuera sit, taxauerit suam litem, ne ad hoc respiciat iudex, sed in veram quantitatem * calculum ferat.

Sequitur aliud fragmentum Graecum, quod quidem putat doctissimus Cuiacius epitomem esse secundæ constitutionis huius titulo à Iustiniano factæ, & superiores duas in vnam Zenonis confundit, ego verò sequens fragmentum eusdem esse vltimam partem sub vb. §. superioris Iustinianea constitutionis, manent verò ipsa Iustiniani integra cognitione quam ex Graeco olim versam in vetusto Codice membranaceo reperi, quam & post subiciam.

Ἐὰν τις τῶν ἀνεγνωσμένων ἐν τῷ ἀνωτέρῳ βιβλίῳ πταίσῃ τὰ κεφάλαια τοῦδε, ἀναλογίζεσθαι αὐτὸν τὴν αὐτοῦ ἀξίαν ἀφαιρεῖν τὴν ὑπερβαλοῦσαν τὴν ἀληθῆ ἀξίαν. ἀκόλουθα δὲ κεφάλαια ἐν ἀνεγνωσμένοις τοῖδε, ἃ δὲ ἀκόλουθα ἐκείνοις τοῖς ἄνω.

SI quis actor in missio à se libello maiore quantitate infesta, maioris damni causa fuerit ei quem in ius pronocat, in triplum reddat damnum, quod propter eum passus fuerit aduersarius. verà autè quantitas actionis intelligitur, in quam iudex tulerit sententiam.

Sequitur nunc ista superior Iustiniani constitutio Latinè alim conuersa, & in codice permutatis à me inuenta. CONST.

Imp. IVSTINIAN. *a.* ⁂.

ZEnonis diuæ memoriæ vestigiis insistentes, præsenti lege decernimus, vt quicumque ante tempus debitum exegerit, tanto tempore vltra constituta tempus manifesta plus petitione, sine vsurarum acceptione expectet, nec tunc agere antè potest, quàm omnia damna parti diuersæ restituat. Tutores vel curatores talia perpetrantes, ipsi damnabuntur. exceptis his qui res hereditarias petunt, aut actiones tutelæ vel curæ, siue negotiorum gestorum agunt contra minores seu maiores, vel qui depositum repetunt quasi ex successione. Qui autem minus petit in iudicio, in nullo læditur. Si quis verò maiorem quàm sibi debetur, quantitatem in libello conuentionis inseruerit, in triplum parti diuersæ restituere compellatur, quæquid ex hac causa sportularum nomine exacuorbus amplius dedit.

Si contio est per dolum extorta in maioritatem, sequitur petitio, ante litem contestatam est locus pœnitentiæ, possea non per transactionem vere & confessionem sponte subsecutam purgatur dolus vere commissus, & cessat pœna huius l. BALD. Vel sic: *Quisquis dolum contentum plaris exigit: & plus petit, litem contestando debitum perdit, nisi transactio vel confessio contio sobrenuerit.* PAVL.

I. Imp. IVSTINIAN. *a. Iuuenti p.p.*

ODiosas contrahentium calliditates amputare properantes censemus, vt si quis certa quantitate * sibimet debita super ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit *b*, & ad iudicium debitorem vocauerit *c*: si quidem ante inchoatam *d* litem calliditatis eum pœniteat †, & debiti veram quantitatem confessus fuerit: nullo eum dispendio * prægrauari. Sin autem liti præbuit exordium, & in certaminibus negotij permanens arguatur *f* de adiecta falsa quantitate: non solùm ea, sed etiam toto debito *g* eum fraudaritis actionibus *h* sollicet & secundis confessionibus, siue infinitæ sint, siue non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatem. Talibus enim cautionibus hoc obiicere non oportet. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Lampadio & Orestes VV. CC. Cons.

DE DILATIONIBVS.

TITVLVS XI.

POst litem contestatam aut etiam in lite ipsa contestanda superuenerit petitori *à iudice dilationes instrumentorum aut personarum exhibendarum gratia inferendi iudicio, infrenda intentione sua gratia, vt ex prouincia vnderet*

*nem * vt ff. de iurelur. l. 1. Plus petens eum qui in prin. & l. de li non concedit. ff. de rei vind. petit litem contestatam. confiscatur & plus petendo pœnam plus petendi.*

g ¶ Debitis. in plus ergo punitur quàm delinquerit.

h ¶ Transactionib. ex eadem exciptis, vbi hæc constitutio cessat.

¶ Primus *b* est, si autem sententiam est transactio super cautione dolosa etiam per dolum, secundum B. vt in fine huius *l. nullis enim hoc*, id est, dolo esse in transigendo commissum, & cessat *c* si super re aliis transigatur per dolum: quia non valet transactio vel *ff. de condic. indeb. Lin summa* 2. Vel dic ea transactione ita demum tenere, si fiat bona fide.

¶ Id quod dicit in fi. *hoc obiicere, &c.* scilicet dolum primò commissum in extorquenda cautione & in plus petitione facta, dolum autem posteriorem, i. in transactione commissum, possum obiicere: vt *l. de transact. l. transactiones q. & l. fin. pactorum instrumenti.*

1. ¶ Secundò, quando post extortam cautionem per dolum non sponte confitetur se totum debere, & cautionem fecit ei facit. Nam sicut debitum à scienter solutum non potest repetiri, sic cautio *d* vel confessio de indebito exposita reo præiudicat: vt *l. ad leg. Pal. l. fin. & ff. de reg. iur. l. vnica par. & de condict. indeb. l. fideicommissum.* Et similis est *l. quod metus cau. l. 3. & l. de prædiis. xxx. an. l. de mortis. §. fed & ff. quæ.*

2. Nec ego exigo hic causam bonæ fidei post cautionem primò licet aliàs exigatur propter Velleiani: vt *l. Ad vell. l. 8 aliter.* 3. quia hic est persona quæ fraudem, potest sibi præiudicare. 2. Alij etiam hic exigunt bonitatem. sic ergo duo sunt casus qui exiguntur. 3. Alij faciunt vel, & dicunt transactionem ex intentatis interuenisse, & postea secundò confessionem, quæ cessat vt non actuti facta transactione: vt *l. de transact. l. ad Sallinne 3. di, aliter ad probandi, aliter ad agendum, aliter ad reprobandum, vt plura de dilationibus apud Lodouicum in prætit. cond. de dilationibus. Matenchium in de arbitrat. c. cap. 11. vbi multa de dilationibus, earum prorogatione & ampliatione.*

a Plus petens eum qui in prin. & l. de li non concedit. ff. de rei vind. petit litem contestatam. confiscatur & plus petendo pœnam plus petendi.

b Transactio dolosa inita super dolo, non valet.

c Transigere super dolo & debito dilatione, priuatione, transactio permissa, ut non prohibetur.

d Confessio de indebito conscientiæ præiudicat.

f Socionum Regula 44.

** hæc pœna Iuris lib. Cod. improbat.*

f Dilationum alias expectatoria, alias dilatoria ad exceptionem, alias ad probandum, alias ad agendum, alias ad reprobandum, vt plura de dilationibus apud Lodouicum in prætit. cond. de dilationibus. Matenchium in de arbitrat. c. cap. 11. vbi multa de dilationibus, earum prorogatione & ampliatione.

Quia lite contestata petitor quandoque plus, idéo de hoc in futuro, scilicet quando plus petitur in rem. nam & aliis modis plus petitur. vel Inst. de actio. §. plus autem, de quibus hic rit. non dicit. Addit c.j. cum suis Glos. extra cod. tit.

§ 1. l. minus. Iulius de actio.

Pro lite non licet contesti, possit petitor, & contesti, ex causa cum Glossa est, ex non modo.

f ¶ Arguatur. per testes: seuus ſi per iuramentum, vel confessio-

DE DILATIONIBVS.

Quia dilationes in iudicio petuntur: idéo de eis post iudicia pœnit. dicitur.

Eorum

480/C.IV.K.5-4, 599-600
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quoniam.] CAIUS. Si alterutra pars litigantium ad producendum testes vel instrumenta, ad instructionem dilationem sibi concedi à iudice postulaverit, quæ ita conditi sunt instrumenta sunt in eadem provincia, quæ ita est, aut in continentibus provinciis, aut vltra mare, pro

a Instrumentorum lectione significatio.
b Hic considerandum requiritur ad dandam dilationem. Primò vt considerentur distantia loci, vt hic. Secundò vt tanta quæratur, potuerit producere testes vel instrumenta, an non. l. 1. rubricarum. de postulando. Tertiò ne pecunia consumatur. Item requiritur vt postulatur à parte petente dilatio. vt hic. Ita secundò dilatione petatur superiore recusatione impetrandam probatio. adde Landrecum in prax. cap. 1. num. 4.
c Dilatio danda propter antecessorum absentiam, hoc refert instructum elegantem antecessor qui est apud Tiraquellum tract. de pœna compromittendam pro dilatione. l. 21. pedaneum. cap. 1. num. 63. & seqq. vbi hanc causam videtur omisisse, tamen diligentissimus est scriptor.
d Cuncta. cum hac l. 16. & 17. ff. de iudiciis vide pariter omnes legislatores dando vt dilationes denuntiantur & causas necessitatis.
e Provincia continentes Italia quæ dicuntur.

affirmantur. Largentarium ff. de iud. decernuntur causæ cognitæ pro tribunali, quod indicia fodile legitimum est l. 4. hoc tit. & secundum modum præscriptum constitutionibus provinciæ, & continentibus provinciis breviores quidem vltra maribus. l. vlt. hoc tit. l. 3. Cod. Th. de in ius. l. 17. C. Th. de pet. vltro dat. l. 41. & 63. Cod. Th. de appell. Notandum in consultoris principis dilationem non dari. l. 3. hoc tit. quia scilicet impetrari ad cognitorem principis modum instructi bene non admittuntur. L. 1. inf. de rescript. & ita apud Iustinianum Imp. vt Basilica refert auctoritatem sibi tribuit vt quibus ad Basilicam ex vita gesta. Sed & aliori eadem ratione dilatio danda non est ex l. 2. hoc tit. tradunt tum ad incompetentem iudicem ex rescripto principis. Dilatio est probatio dies. CYIAC.

Dilatio prohiberia danda est & moderanda secundum locorum distantiam: nec est in potestate iudicis dare vel denegare: & regulariter non datur, nisi semel. h. d. secundum IAC. BVT. & BALD.

1. *Imp.* DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. *Diuus.*

Quoniam plerique euenit, vt iudex instrumentorum [a] vel personarum gratia dilationem dare rerum [b] necessitate cogatur: spacium instructionis exhibendæ postulatum dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum †, vt si ex ea prouincia vbi lis agitur, vel persona, vel instrumenta poscantur, non amplius, quàm tres menses indulgantur, si verò ex continentibus [c] prouinciis, sex menses [d] custodiri iusticia est. In transmarina autem dilatione nouè menses [e] computari oportebit. Quod ita constitutum iudicantes sentire debebunt, vt hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ [f] dilationis arbitrium, sed eandem dilationem si rerum vrgentissima ratio flagitauerit [g], & necessitas desideraræ instructionis exegerit, non facilè [h] amplius [i] quàm semel, nec vlla trahendi arte fiat, esse tribuendam. Dat. X V. Kal. April. CC. Coss.

Impetrans rescriptum, non debet habere dilationem ad producendum rescriptum: sed adversarius eius debet habere dilationem ad contradicendum & ad impugnandum. h. d. BALD.

11. *Imp.* CONSTANTIN. A. *ad Vrsum Vicarium.*

Si quando quis rescriptum [k] ad extraordinarium [l] ¶ iudicem reportauerit: dilatio [m] ei penitus deneganda est. Illi autem qui in iudicium vocatur, danda [n] est ad improbida [o] ¶ precum mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes [p] quorum instructus esse non potuit qui præter spem [q] ad alienum iudicium trahitur. Dat. II. Non. Mart. Volusiano & Anniano Cos.

IN AVTHENTIC. DE exhib. & introdu. reis. §. j. collat. v. conil. vj. Nouell. j. j. c. 1.

Non debet quis trahi ad extraordinarium iudicem, nisi prius alter satisfecerit secundum huius authen. formam. h. d. tamen illa forma non servatur de conservandis. BALD. Vel sic: *Reus non cogitur sub iudice delegato respondere, nisi prius alter satisfaciat de lite exequenda, & de expensis refundendis si succumbat in causa: & altero non veniente, reus absolutus ab observatione iudicij.* SALYC.

Quod fieri ? † non debet nisi actor satisfecerit, certam promittens quantitatem ¶ le datutum si litem non exequatur, aut [r] exequens non vincat causam. Si igitur post tempus à se constitutum intra decem dies reo præsente non occurrat [s]: dimittatur [t] reus exacto eo quod promissum est, & si quid citra item plus impendisse cum taxatione [u] iudicis iuraurit.

a Hanc Constitutionem Cabrerius.
b Probationes & productiones fieri possunt non dico ad id dilationem.

† Cod. Theod. l. 3. inf. j. j. n. 10.
* Delegatorum rescriptio extraordinaria.
‡ Sic C. Theo.

c Adversarius iudicis vocatur vbi extra quantitatem legem non expressam.

† Contra. ij. c. vij. §. quod fieri. de iud. fin. & sic in ordo ex. dilatione. cittra de hac re in mo. ij. cap. fiori. d. v. Sententia Regula 11. qui. iudicia. Apud. Cuiacius prædicta.

d Aut. pro ¶.

e Nam 6 non exequendo vinceret causam, quod fieri

f Expedit. adhuc pratis. ab obseruatione iudicij.

g Ab obseruatione iudicij liberatur vbi ex quibus causis.

Mar.

480/C.IV.K.5-4, 601-602
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Dilatione pendente iudicio officium conquiescit: & dies feriati & non feriati in dilatione computantur. BALD. & SALYC.

III. *Idem A. Professori prof. Pannonie.* *

SIue pars *, siue integra ᵇ dilatio fuerit datatio vsque iudicis officium conquiescat †, donec petiti temporis defluxerint curriculo *. Ferie autem, siue repentinæ, siue solennes sint, dilationum tempositius non excipiuntur, sed his cõsumerentur ᵈ. Dat. VII. Id. Februarij, Sirmij, Licinio V. & Crispo Coss.

Dilatio quam aduersarius negat dari debere, non debet dari vel denegari nisi causa cognita, & iudice pro tribunali sedente, & iudex denegans dilationem, flatim potest ad videre procedere. BALD. Vel sic: *Expedienda cum causa cognitione non debent fieri à iudice procedente.* SALYC.

IV. *Idem A. ad Carellianum * proconsulem Africæ.*

A Procedente † iudice dilationem non conuenit * postulari, etiam si ᶠ vtraque parte præsente tribuatur ᵍ: cùm non aliàs nisi causa cognita indulgeri queat: & cognitio causæ non interpellatione plenaria ᵃ ᵇ, sed confidente magis iudice legitimè colligatur: vt, si forte dilationis petitio fuerit improbata ᶜ, suscepta quæstio ᵈ: per sententiam ᵉ iudicis diuimatur. Dat. V. Id. Febr. Sirmij Licinio, V. & Crispo Coss.

Post conclusionem in causa siue præcessuram dilationem, siue non, nulla est danda dilatio. BALD. Vel sic: *In causa appellationis quæ versatur coram principe, non debent dilationes ad probandum, sine per suspicium cognosci, sine per eum cui per re-*

suripsum commisit. h. d. secundum primam lect. Gl. Vel sic: *secundum aliam lect. In causa deuoluta ad principem per relationem inferioris iudicis: quæ illa relatio non sit nisi causa planè examinata & instructa, & post conclusionem, siue cognoscatur per principem, siue per delegatum ab eo, non datur dilatio ad probandum, nec admittuntur testes vel instrumenta coram principe, vel eius delegato.* PAVL. DE CASTR.

V. *Idem A. ad Maximum P. V.*

CVm † à nobis * fuerit * ad appellationem * consultationemve ᶠ rescriptum: siue sit primo iudicio petita dilatio, & * ea tributa non sit, siue ne petita quidem: eam dare cuiquam ¶ non licebit eadem ratione qua ne in iudiciis quidem cognitionum ᵃ nostrarum dilatio tribui solet *. P.P. Romæ, VIII. Kalend. April. Probiano & Iuliano Coss.

Fiscus in dilationibus vtitur iure communi. BALD.

VI. *Impp.* CONSTANT. & CONSTANS AA. *ad Petronium* † *vicarium Africæ.*

INter priuatos & fiscum si aliqua his mora fuerit *, vtrique parti petendæ dilationis per defensores suos copia denegenda non est. si hoc commoditatis ratio postulauerit *. Dat. V. Id. Apr. Aquileiæ, Acindyno & Proculo Coss.

Etiam in causa fiscus debet seruare spatium dilationum secundum distantiam locorum à iure statutum, hoc intendit. BALD. Vel sic: *Causa fiscus in dilationibus participat alia.* SALYC. Vel sic: *Tempus à lege statutum in dilationibus dandis propter magnitudinem causæ non augetur.* PAVL. DE CASTR.

loquitur de dilatione danda vel non, sed non dicit non petere infantiam fatalium dierum, magis autem commoditate æquitas ᶜ naturalis. 2. Vnde pone ᵈ secundùm lo. quod iudex examinata causa (nec * enim aqui fieri; potest) vt *infrà de rela. l. 1. & infrà de appell. l. ueri causa.*) etiam si insufficientem videret, vel tantum audientia ᶠ esset ei commissa, et ralit principi vt vel ipse iudicet, vel alij iudicandum committat: vt *in prima* vel sibi ipsi referenti dicat qualiter iudicet & hoc fiat principalis causa, siue appellationis sit. Et ponens de, pro vel, sicque hodie corrigentur hæc tex. etiam si insufficiens, in dicat, etiam non possit fieri relatio talis, scilicet propter suam insufficientiam: vt *in auth. vt iudi. non exper. fa. in §. 1. collat. 1. in.*

q ¶ *Causam.* scilicet iudici vel parti.

r ¶ *Cognitionem.* scilicet habitarum ex causa supra scripta.

s ¶ *Tribui solet.* quasi dicat, si non cognoscerentur, non darentur aliquando: ergo non ab alio detur.

INter priuatos.] CASTR. Siue priuatus cum priuato causam habeat, siue fiscus cum priuato: danda cui petenti dilatio, si causa subsistit, quæ causas habet *ff. de iud. l. interdum.*

t ¶ *Postulauerit, vt infrà* ᵇ, *vt iteres cursum temporis. l. 4. & ff. de iud. l. interdum.*

Ner

fuerit in principali causa petita, siue petita & non data, siue non petita nec data, & hoc eadem ratione, *quia ne in iud. quidem cog. nullatenus dilatio tribui solet.* Iubaudi, ex superadictis causis app. & consul. quod si nec cõm ipse princeps cognoscit de causa appdanda esset dilatio: ne dum ab alio iudice. Sed quia potestio hæc adscribatur naturali æquitati, iniquum enim videtur si non daretur: properea dic quod iudex examinata causa coram eo credens se insufficientem ad imponendum terminum controuersiæ per sententiam definitiuam vel si tantùm audientia esset commissa sententia referuata delegatus nullis principij vt ipse iudicaret, vel alij iudicandũ committeret, vel referendi scribar qualiter iudicarit debebat. & hoc fiat fuerit causa principalis, siue appel. & sic consultationem expone. id est, principalem causam & quod dicit *ad appellationem*, di. i. est in causa appellationis siue causa principalis sit examinata, vt non superfit nisi sententia, non est postea danda dilatio ad prosequendam instrumenta vel testes. Hæc causa positio verior est. & expone quod dicitur in fine sicut diti.

m ¶ *A nobis.* si ad principem appellatur, siue *ipse* cognoscat, siue alijs delegat, non datur dilatio, siue priori iudicio si data, vel non petita: vel non, sed in principali causa datur.

n ¶ *Fuerit.* secundùm antiquos casus positus quando ad Imperatorem fuerat appellatum siue ad aliam, & ille retulit ad Imperatorem negotium, & Imperator causam delegauit.

o ¶ *Ad appellationem.* id est, in causa appellationis. 2. Vel ad appellationem, id * est, interpellationem. AGVTS.

p ¶ *Vt pro &* ᵇ fiat habeat *vel*, fiat *vel*, sic antiqui poluerunt. ¶ Nec eb. *§. de temp. app. auth. sed la. & §. vbi frea. vel cela. l. questio.* quia non

* Appellatio pro interpellatione.

b *Propon. ff. in causa appellationum* [illegible] *principali: & ita per principem.*

c Hinc interpretationem posse Gloss. in *Cod. Ff. de fiscis l. 1. ff. de appell.*

d Relatio ad principem nõ fit à iudice aut causa plenè examinata & instructa, & post conclusionem. Quod cum fit sine principe cognoscit, sine delegatus, non datur dilatio ad probandum, vel ad producendum testes vel instrumenta.

e Dilationes dantur in causa fiscali.

480/C.IV.K.5-4, 603-604
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nec de statu.] CAVT. Status quæstionem eiusdem meditis. intentionem tuam nisi per instrumenta quæ erant vitra mare, probare non potuisti : & dilationem vltra nouem menses postulasti. an danda sit, quæritur? & post, quid non solum in minoribus causis, sed nec in causis status vel patrimonij concedenda est.

a ¶ Coniungenda sunt huic legi l. pen. infr. de restitu. vend. & l. pen. infr. de quæst. cuius ex his emendanda est subscriptio. CVIAC.

* C. E. 1. 7. 4.

a Dilationes legales in certa statu & patrimonij indeterminatum potest prorogari. Feria sunt duplices.

z ¶ Egredi. nisi * iusta causa videtur iudici faciendum dando nouum : vt fin. l. cautione.

VII. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P.

NEc de statu * ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mensium nouem sparia egredi * cõcedatur. Dat. VI. Kal. Decembr. [Eutropio &] Theodoro VI. Coss.

DE FERIIS.

TITVLVS XII.

DE FERIIS.

Dixit de dilationibus datis à Iudice : nunc de datis à lege, de quibus dicit quid alia sunt feriatum, vt dies festiui, & infra, nundinæ, vt l. con. l. fi. & l. omnes ij. Alia reputantur : vt quia filius magistratus principis : vt l. co. l. 1 nullo. & in l. fin. & in reputione si aliquid tempus, puta mensis, perceptum est, tunc ad litis contestationem ea statim restituitur : sed non sic in feriatis : vt l. ex quibus cau. main. l. sed & §. §. fi. feria. & l. 2. l. fi. de pen.

Quoniam consulis.] CASVS. An in causa appell. exercendæ & interponendæ similis sit obseruantia repetitionum & solemnium feriarum, quæritur? Resp. quod sicut appellatio intra decem dies in solemnibus, sic in repetitionibus : neque deducuntur tales feriæ à temporibus statutis ad appellandum, & in nulla earum exercendarum appellationum, diebus tamen feriatis non exercentur.

b Feriarum solemnium & repetitionum diuisiones, & in nulla earum exercendarum & appellationum conuenit & appellant posse.

† pro ingenium Mercurius, ex Vlpiano in Declamatio.

c Appellatio quod etiam die feriatum. vt hic. addit cap. appellantes in verbis. Abbas de appell. n. 6. Abbas in c. vbi de feria. Anchar. consil. 3. 61. Romanus consil. 2. 100. decis. ad Rebuffum. decis. 20. [illegible] fuer.

* Cuiac. lib. de decis. tempor. prælectio. c. 1. ex hac ego legi Regis Thesaurum. [illegible] in verbis [illegible] & non est addita in Fragmentis.

† Hæ exceptiones regulam in non * exceptis confirmant, [illegible] quæ ad hanc l. pertinent, vide apud Menoch. 1. de arbitr. q. 30. n. 4. 5.

VII. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P.

NEc de statu * ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mensium nouem sparia egredi * cõcedatur. Dat. VI. Kal. Decembr. [Eutropio &] Theodoro VI. Coss.

VT * in die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ † causæ vel lites quiescant, & à die octauo Kalendarum Iulij vsque in Kalendas Augusti messis feria concedantur : & à Kalendis Augusti vsque in decimum Kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem Kalendarum Septembris vsque in Idus Octobris vindemiales feria cõcedatur. Sanctum quoque diem Paschæ & diem Natalis Domini, & Epiphaniæ, septem qui præcedunt, & septem qui sequuntur, sine ſtrepitu volumus obseruari : & quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

Tempore feriarum solemnium & repetitionum appellatio potest interponi, sed non interposita exercetur : nec propter tales ferias ipsa facultas prorogatur. BALD. Vel sic. *Appellationis tempora sunt continua, idcò in eis computantur feriæ repetitiuæ.* SALYC.

Die dominico debent iudices & officia artium quiescere : opera tamen rurialia ex necessitate possunt explicari. BALD.

I. Imp. CONSTANTINVS & MAXIMIANVS † AA. SEVERVS & MAXIMIAN. Nobb. CC. Feriis.

QVoniam consulis b, an similis obseruatio à nobis adiicienda c feriarum, quæ rebus feliciter gestis prouenient, ad appellationum d quoque tempora porrigenda sit, Verine charissime, rescribi placuit experientiæ tuæ, vt in causis prouocationi ingiter & sine additamento hauscemodi dierum tempora scias seruari debere, & supradictorum dierum [obseruationi] in appellationum causis minimè fieri adiectionem.

III. CONSTANTIN. A. Ripiario.

OMnes † iudices, vrbanæque plebes, & cunctarum artium * officia venerabili die Solis f quiescant. E. Rurl tamen positi, agrorum culturæ liberè licentêrque inseruiant, quoniam frequenter euenit, vt non aptiùs alio die fruměta falcia, aut vineæ scrobibus b mandentur : ne occasione momenti i pereat commoditas cœlesti prouisione cõcessa. Dat. Non. Mart. Crispo II. & Constantino II. Coss.

Solus princeps indicit generales ferias reperuinæ. BALD. Vel sic. *Feria reperuinæ non indicuntur per inferiores à principe : & fundicaniur, non valent, nec meretur habere nomen feriarum, nec eisem effectum.* PAVL. DE CASTR.

a Feriæ diebus in conuentibus poteſt fieri vt esse petitur.

b Feriarum solemnium & repetitionum Emplyade.

c ¶ Et conclamatum artium, præter milites : vt ff. in l. pendulum. & idem in scholaribus, præter rusticos : vt subiicit. ADDITIO. An studium sit licitum scholaribus diebus dominicis & festiuis, permittat pulchrè Abb. in c. j. extra. ad vit. hon. vet. & hoc feriatur ad quotidianum.

† pro L. L. C. D. S. D. S.

f ¶ Die solis, Diem solis vocat diem dominicum : cuius dies à plerisque planetis nomen sumpserunt, & sol inter eos est : & hodie sic denominationes præter dominicum, & sabbatum quod Saturni nomen habebat. & fuit ab illi firmamento secundum hunc ordinem descendit : Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. ACCVRS.

g ¶ Quiescant. scilicet die dominica.

h ¶ Scrobibus. i. fossis sub terra, vt faciunt vitinatores.

i ¶ Momenti. id est, diei dominici ¶.

d Ad appellationum. alias prouocationum, exercendarum & interponendarum.

Omnes.] CASVS. Nec opera mechanica die dominico exercentur, prohibet Imperator. cultores tamen agrorum agriculturam exercere possunt : nec cõmodius diuina peragimus conuiuia, propter diem dominicam perire debet.

e Dies à plerisque planetis nomen sumpserunt. Isid. l. 6. diu. quorum nomina Romani quibusdam fecerunt. v. Ulpian. c. 4. n. 18.

d Momentum pro diebus qui dicuntur dominicus.

480/C.IV.K.5-4, 605-606
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Abesse.] Cassv. An alius à principe feriis reperiri indicere possit, quaeritur? Respond. quod non & si de facto indicantur, nec nomen feriarum habere meruerunt.

a ¶ *Feriae.* scil. reperiri, quia * alicui comiti nascatur filius, sed solennes &c: vt *ff. ead. l. praeiudic. & de offic. proconsul. l. fin. dig.* Vel ibi dicunt, id est, dictantur à lege ipse denunciat.

b ¶ *Frivolo.* quia non dabant dilationem.

¶ Et nota, à nomine b argumentandum: vt *l. de episc. & clerici. l. decernimus.*

Publicis.] Cassv. An causa fiscalis tempore vindemiarum & messium agitari possit quaeritur? Resp. quod sic, similiter & publicam, vt patet faciant sicut debent.

c ¶ *Messibus.* quae ob necessitatem hominum sunt: fecit in Paschalibus, vel similibus quae in honorem Dei sunt vt *infra in l. omnes. in fi.*

d ¶ *Publicis.* id est, vt Graeci interpretantur, [illegible] sunt custodes publicorum & [illegible] habere cessationem. Cont.

e ¶ *Publicis.* an * bonum panem faciant? non dico in aliis fais causis. & est ratio: quia etiam omni tempore pass agenda.

Quadragina.] Cassv. An in quadragesima criminalia quaestio exercerri possit, quaeritur? Resp. quod non, licet de consuetudine aliis observatur.

Adoptiva. Vide *c. 11. eod. de praescript.* Cyac.

f ¶ *Auspicia.* id est, initia.

g ¶ *Ceremoniarum.* id est, sacrificiorum & ieiuniorum: ac ſ dicat, in quadragesima nemo aliqui criminaliter accusari. sed d non feriatus.

h ¶ *Criminalium quaestionum.* Excipe casus *l. 9. infra. eod.* Cyac.

Omnes dies.] Cassv. Qui dies feriati debeant, vt in eis ius non reddatur, in hac Lege: Imperatores enim non ordinarunt non reddere ius: quod secundum locorum consuetudinem & diversitatem diversarum indici debet. Item dies Kalend. Ianuariarum. Item dies quo condebatur vrbs Roma, & civitas Constantinopolis. Item dies dominicae: ita vt non essent arbitria, sed electi feriatis à partibus, sunt à iudicibus dati, in talibus diebus flagitatur. Item nec die natalitia principis: vel quo insignia imperialia consecratus effecta quod in xv. diebus paschalibus nec publicorum nec priuatorum debitorum fiat exactio: sed moratoriae in his cuncti pecit.

i ¶ Mane. *Multi Aphra.* scripsit de 4. mensibus *ad L. C. Theod. eod.* tribuitur autem haec constitutio Constantino in chronicis Constantinopol. Vide *cap. 3. & de praescript.* Cyac.

g ¶ *Iuridicus.* id est, ad ius dicendum concessus.

h ¶ *Mensibus.* id est, decimus mensis autumnus affinis pro mensibus, alias autumnalis pro vindemiis. 2. Sed alii dicunt quod contrarie sunt: duo arbitri, & duo autumnales, quod non placet. & hi dies indicuntur secundum tertiam necessitatem: vt *ff. ead. l. praesides.*

Adoptiva. Cyac. Hic sunt feriae messium & vindemiarum. Martius Felix in Octavio, Sane inquit, ad vindemiam feriae indiciariae curiae renuncianturur, cessabant etiam scholae, teste D. August. *lib. 7. Confess.* 2. adde excepta ex *l. 3. eod.* Vide *cap. 13. de praescript.* Cyac.

dies otio mancipamus *. His adiicimus natalitios dies * vrbis maximarū Romae * atque Constantinopolis †, in quibus debent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. Sacros quoque Paschae dies, qui septeno numero vel praecedunt, vel sequuntur. Dies etiam Natalis atque Epiphaniarum † * Christi: & quo tempore commemoratio Apostolica ¶ passionis † totius Christianitatis magistrae à cunctis iure celebraturin quibus etiam praedictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus †. In eadem observatione numeramus & dies Solis *, (quos dominicos * vtè dixere maiores:) qui repetito ¹ in sese calculo reuoluuntur, in quibus parem necesse est habere reuerentiam vt nec apud ipsos arbitros *, vel à iudicibus flagitatos, vel sponte electos, vlla fit cognitio iurgiorum. Nostris † esse diebus *, qui vel lucis auspicia ¶, vel ortus * imperij protulerunt. In xv. autem Paschalibus diebus compulsio annonariae functionis, & omnium publicorum priuatorumque debitorum differatur exactio. Dat. I I. Id. Aug. Romae Timasio & Promoto Coss.

Alius voluntaria interlocutionis passim explicari quoties tempore essent feriatae. Bald.

VIII. *Idem a. a. a. Tatiano P. P.*

Actus omnes *, seu publici sunt, seu priuati, diebus quindecim Paschalibus conquiescant. In his tamē & emancipandi & manumittendi * cunctis licentiam habeant: & super his acta non prohibeantur. Dat. Kalend. Ianus. Arcadio A. II. & Rufino Coss. †

Latro insignis pecuniis quoties die ad fiscum venit. Bal.

a ¶ *Feriae.* scil. reperiri, quia * alicui comiti nascatur filius. sed solennes &c: vt *ff. ead. l. praeiudic. & de offic. proconsul. l. fin. dig.* Vel ibi dicunt, id est, dictantur à lege ipse denunciat.

b ¶ *Frivolo.* quia non dabant dilationem.

¶ Et nota, à nomine b argumentandum: vt *l. de episc. & clerici. l. decernimus.*

c ¶ *Messibus.* quae ob necessitatem hominum sunt: fecit in Paschalibus, vel similibus quae in honorem Dei sunt vt *infra in l. omnes. in fi.*

d ¶ *Publicis.* id est, vt Graeci interpretantur, [illegible] sunt custodes publicorum & [illegible] habere cessationem. Cont.

e ¶ *Publicis.* an * bonum panem faciant? non dico in aliis fais causis. & est ratio: quia etiam omni tempore pass agenda.

f ¶ *Auspicia.* id est, initia.

g ¶ *Ceremoniarum.* id est, sacrificiorum & ieiuniorum: ac ſ dicat, in quadragesima nemo aliqui criminaliter accusari. sed d non feriatus.

h ¶ *Criminalium quaestionum.* Excipe casus *l. 9. infra. eod.* Cyac.

i ¶ *Ad regulam.* quasi dicat, quietiores à causis dum laborant in messibus: ne duplici labore pereant. 2. Vel dic ad requietionem * requies est fructus habere sui laboris.

k ¶ *Annus.* id est, indulgentior pars anni. indulget enim hominibus quia habere tunc quod est necesse ad vitam per totum annum.

l ¶ *Adiicimus.* per hoc quod cessant causae.

m ¶ *Autumnus.* id est, autumnales dies.

n ¶ *Mancipamus.* in quibus honores decernebantur. sed nec priidie debere fai copiam facere possitates: vt *ff. eo. [illegible]*

o ¶ *Diae.* Singulis annis fiebat vnum festum pro quolibet die in qua perfecta fuerant ista civitates.

p ¶ *Epiphaniarum.* ab fai, quod est *supra*, & [illegible], quod b est *sonus*, quia sonum * desuper accepimus magi, vt per aliam viam redirent. 2. Vel a [illegible], d quod est *apparuit*: quia desuper eis apparuit stella super vbi erat puer. Inde dicitur epiphania, id est, superapparitio.

q ¶ *Apostolica.* id est, sollemitatem Apostolorum.

¶ An de festo beati Martini, quia ipse fuit * post Apostolos? Respondetur non: quia non per omnia.

¶ An in die beatae Virginis? Respondent, licet non sit lege vacuum, tamen die quod sic: quia f ipsa est post Apostolos & Angelos & Archangelos.

r ¶ *Passionis.* id est, totius Christianitatis à cunctis iure celebratur.

Accvsa.

s ¶ *Sole.* id est, dominicos.

t ¶ *Repetito.* per singulas hebdomadas.

u ¶ *Arbitros.* vt *ff. de arbit. l. Idem Pomponius. §. fin. & l. 5. feriatis.*

x ¶ *Diebus.* parem habere reuerentiam est necesse.

y ¶ *Auspicia.* quando natus est Imperator, sed hoc non feriatur singulis annis, vt sic intendit dicere.

z ¶ *Vel ortus.* id est, g coronatus.

¶ An autem ab omnibus praediciis possit confessum partium recedi? Resp. in his quae ob necessitatem hominum sunt, sic: vt *ff. ead. l. 3. in princ.* In his autem quae propter honorem Dei, secundum *ff. de arbit. l. nam magistratus. & l. fi. feriatis. in fine.* h aliquant quae sunt de voluntaria satisfactione: vt *l. 3. proxima.*

¶ Sed quando valet renunciatio, an tertia requiratur? Respond. non puto: vt *ff. de pact. l. si. vers. 5. & to. summa.* alias est §. *ante omnia.*

a ¶ *Compulsiones.* Vide *cap. 3. de praescript.* Cyac.

a Cont.] *Et manumittendi*, & alia quaedam: vt *ff. ea. l. [illegible]* non placet, sed ibi de aliis feriis dicitur.

Primis

480/C.IV.K.5-4, 607-608
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

x. Impp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. Anthemio P. P. †

PRouinciarum præsides moneantur, vt in quæstionibus latronum, & maximè Isaurorum *, nullum Quadragesimæ tempus, nec venerabilem Paschæ a † diem existiment excipiendum, ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda est: cùm facillimè & in hoc summi numinis speretur venia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur. Dat. V. Kalend. Martij, Basso, & Philippo Coss.

*Nullus * actus iudiciarius potest exerceri die feriato in honorem Dei: nec etiam possunt celebrari lacrymosa spectacula, vel circensis certamen: pacta tamen confici possunt, & transactiones fieri, & inter partes concordia celebrari.* BALD. & SALYC.

xi. Impp. LEO, & ANTHEMIVS AA. Armasio P. P.

DIes festos Maiestati altissimæ dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari b, nec vllis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque † diem ita semper honorabilem decernimus, & venerandum, vt à cunctis executionibus excusetur: nulla quemquam vrgeat * admonitio, nulla fideiussionis c flagitetur exactio, taceat apparitio d, aduocatio delitescat e, sit ille dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox silescat, respirent à controuersiis litigantes, & habeant fœderis interuallum, ad sese simul veniant aduersarij non timentes, subeat animos vicaria pœnitudo, pacta conferant, transactiones loquantur f: nec huius tamen religiosi diei otia relaxantes g, obscœnis h quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena theatralis, aut circense certamen, aut ferarum lacrymosa i spectacula: & si in nostrum ortum k, aut natalem celebranda solennitas inciderit, differatur l. Amissionem militiæ, proscriptionémque patrimonij sustinebit, si quis vnquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscumque iudicis apparitor prætextu negotij publici, seu priuati, hæc quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda. Dat. Id. Decembr. Constantinopoli, Zenone, & Martiano Coss.

† Cod. Theod. p. 55. 7.

* Anniuersarius Isaurorum primus in Dina ... [illegible]

PRouinciarum.] CAPVL. An tempore quadragesimali, vel paschali latrones torqueri possint, quæritur? Respond. quòd sic. a. Vel sic: licèt quidam dies sint, quibus prohibitum est cognoscere de causis criminalibus, vt quadragesima: eo tamen tempore permittitur punire quosdam latrones, & per tormenta inquirere de proditione fautorum suorum: nec timeat præses: quia veniam à Deo expectabit, cùm per hoc multorum salus conseruetur.

¶ Nota ex ista lege, secundùm Paul. de Castr. hic, quòd publici latrones, insidiatoresque itinerum, etiam diebus dominicis, & quibuscumque festiuis possunt poni ad torturam, & etiam mitti ad furcas propter rationem, quæ in textu ponitur. & idem putarem in quocumque reperto in flagranti crimine magno: quia non potest fieri maius sacrificium Deo, quàm vt hi, qui in suam & aliorum perniciem debacchantur, competenti debeant vigore compesci: vt dicit text. in ... & Seneca in tragœdiis, quòd nõ potest pinguior victima mactari Deo, quàm rex iniquus.

a ¶ Paschæ. ¶ Concil., § de episc. audien. l. ii. Solum hic speciale in latronibus de Isauria, quia perfidiores erant.

¶ Nam & in eo, quòd seruantur super conscientia aliena, est similiter hic speciale b. nam regulariter contrà: vt J. de accusat. l. ...

a. Hoc dicit etiam gl. ...
† Concil. ...

DIes.] CAPVA. Præcipit Imperator, vt diebus festiuis Deo dedicatis nullus sit voluptati locus, nulla sit debitorum exactio, nulla fideiussio sibi flagitetur, nulla citatio, nulla aduocatio. litigantes à controuersiis se abstineant, cum hostiis nullus congrediatur, spectacula non fiant: etsi dies natalitia Imperatoris in hos dies inciderit, quæ talia fieri consueuerant, vsque in alium diem differantur. & hoc in prima. Si autem aliquis his diebus spectaculis interesse, amissione patrimonij mulctetur. similiter & apparitor, qui præceptis harum legum transgressus fuerit, simili pœna plectetur. & hoc in secunda, Codex.

b Fugitiui ... [illegible]

& vltima parte.

b ¶ Voluptatibus occupari, pessimarum mulierum.

¶ Et nota legem bene compositam.

c ¶ Fideiussionis. id est, iudicio sisti, nisi timeatur de eius recessu.

d ¶ Apparitio. pro ea dic.

e ¶ Delitescat. id est, de lite quiescat. ACCVRS.

f ¶ Transactiones loquantur. id est, de transactione loquantur, sc. litigantes.

g ¶ Relaxantes. sc. nos.

h ¶ Obscœnis. id est, turpibus, vel his, quæ fiunt in scena.

i ¶ Lacrymosa. quia * lacrymantur homines præ dolore, cùm vident homines cum bestiis certantes succumbere: vt ff. de vet. iur. enu. l. ... § ... in fin. §. sed hodie corrigitur: vt J. de gla. l. j. lib. xj.

k ¶ Ortum. id est, natiuitatem. Vnde Esaias b Propheta: Surge, & illuminare Ierusalem in splendore ortus tui.

l ¶ Differatur. prædictus ludus.

* Die feriato nemo exerceri potest, vt die sequēti in ...

a Spectacula lacrymosa ...

b Esai. 60.

DE IVRISDICTIONE OMNIVM IVDICVM, & de foro competenti a.

TITVLVS XIII.

QVia ante litem contestatam, vel tempore litis contestatæ opponenda est præscriptio fori l. 4. hoc tit. l. vlt. J. de except. *ideò titulo de litis contestatione non longè adiicit titulum de iurisdictione, & de foro competenti. De iurisdictione eadem fiat, quæ de foro competenti, vt sciatur cuius sit iurisdictio, id est, quis sit iudex competens, quod forum, iudiciúmue competens: & longè alia fiat, quàm in Digestis, in quibus titulo de iurisdictione hoc præcipuè tractatur, quæ sunt iurisdictionis, quæque adeò possint mandari, aut concessa iurisdictione transire, & quemadmodum contempta iurisdictio magistratus vindicetur: & quod habuimus* tit. 5. *ne quis sibi ius dicat, & de modo iurisdictionis, & aliquid de officio iudicis:* l. 1. *quod fuit latius patet, quàm iurisdictio. Nam ea etiam complectitur, in quibus nulla iurisdictio consistit, & quæ legis potius, quàm iurisdictionis sunt. De foro autem competenti est in Digestis secunda pars tituli de iudiciis. Porrò iurisdictio, & forum est solius magistratus. Iudices enim dati nec forum, nec iurisdictionem habent. Iurisdictio igitur est notio, quæ iure magistratui competit. Definitio est iurisdictionis ordinariæ. Nam extraordinariam etiam ij, qui non sunt magistratus, habent, veluti præfectus annonæ, & præfectus vigilum:* l. 2. § fanè post ... ff. de orig. iur. l. 7. ff. de offic. proc. *Vel si vis omnem complecti, iurisdictio est notio, quæ iure magistratus, vel ex ordine magistratus, vel extra ordinem competit. Forum autem est locus publicus, in quo magistratus ius dicit, vel iudicat. Et ex constitutione* l. 1. J. de ped. iud. *iudicat magistratus & forum agit de omnibus causis, nec nisi perraro iudices dat. Neque verò improbo, vt quidam quod Isidorus dicit,* Forus, *non forum. Nam & Lucilius, & Pomponius Atellanarius, & Marius Victorinus sic loquuntur. Competens autem forum, id est, proprium & congruum, vbi reus ab actore conueniri debet, quod ... de re agatur, forum vbi domicilium reus habet, vel vbi tempore contractus habuit* l. 2. hoc tit. *Cuius contrarium forum alienum, incompetens, incongruum: & iudex similiter aut competens, aut incompetens, & incongruus:* l. 1. hoc tit. & Nouell. Martiani, nem. ... de pro. ad com. *Et notandum incompetentem litis contestatione competentem fieri* l. 4. hoc tit. l. 1. tit. 15. *vel si pateat se eius iurisdictioni subiiciat, & consentiat* l. 1. hoc tit. l. 14. ff. eodem l. 1. ff. de iud. l. ille § quo § penult. ff. ad Trebell. l. inter. ff. ad municip. *Dixi, iurisdictioni. Nam non haberi iurisdictionem priuato homini qui se subiiciunt,* nihil agunt l. 3. hoc tit. *Item nisi quis incompetens extra ordinem rescripto Principis iudicare iubeatur inter aliquos:* l. 2. J. de dilat. *Nam, vt Paulus ait* 5. *sententia. vt iudicare videntur etiam ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Dixi ex rescripto. Nam sine rescripto alter, qui reum inuitum trahit ad iudicem incompetentem, forsitan foret eo nomine militari, causa cadit: reus pro damnato habetur.* l. 4. hoc tit. CVIAC.

DE IVRISDIctione omnium iudicum, & de foro competenti.

Quia iudicia ratione iurisdictionis exercentur: ideò de ea dicit.

a ¶ Id est, vbi quisque agere, vel conuenire debeat. Forum locus est, in quo exercebantur iudicia. Dicitur forum ab Isidoro, & à Victorino Afro. Iustinianus forum interpretatur ἀγορὰν, in Nouel. viij. Sic sæpe iudicium sumitur pro foro, quod est ex xij. Tab. vbi cum in comitio, aut in foro: & est propriè causarum ciuilium: vnde forenses actiones, id est, ciuiles: l. j. ff. de inoff. ... Paul. lib. v. sentent. tit. de adulter. Iudicum verò appellatione qui veniant, vide scripta ad initium tit. ff. de iudic. CVIAC.

NOn quidem.] CAPVA. Duo priuati in causa, quã habebant, procuratorem Cæsaris, qui inter priuatum & fiscum cognoscit, iudicem elegerant: an eorum sit ab initio iudex, quæritur? Resp. quòd non. & hoc in prima. si tamen in ipsum

V consen-

confesseriae, eum alias iurisdictionem habuerit inter fideiussorem, & principalem, & iudicaverit: habitur eius sententiae, & imputatur eis, qui talem elegerint, quod scienter in non suam iudicem consenserint, & hoc in secunda. Quod non solum habet locum in procuratore Cæsaris, si inter non subditos suos fuerit consensum: sed in quolibet alio sive ordinario, sive delegato. & hoc in tertia.

a ¶ *Non quidem fuit.* ab initione sic contra. l. j. §. *à non compe. in l. fin.*

a ¶ *Procurator noster.* De procuratore Cæsaris, an sit competens iudex, vide scripta ad §. ut. C. *à mon. ita fuerit allat.* & non ad *l. peculiaris. ad tit.* CVIAC.

b ¶ *Primatorum.* [sc. primatum rationis.]

c ¶ *Sed cum ipse.* sc. eos.

d ¶ *Et si.* sc. procurator Cæsaris prædictus.

e ¶ *Adversarie.* id est, vobis, qui adversamini.

f ¶ *Ex consensu.* non confessibilis, vt sic iudicaret, quia sic fieri non potest: vt *ff. de arbitr. l. qualem. in principio.* sed in eum, vt possit esse iudex. confessibilis.

¶ An autem ante litem contestatam ex solo consensu fuit iudex? Respond. & dico vtin Guill. b dixisse circa hoc: vt *ibi. ff. de iurisdict. omn. iudi. l. j. per totum. in glos. §. fin.* quæ incipit, *id est, disiunge.*

g ¶ *Personæ.* sc. inter fiscum & privatum: vt *ff. adiuvet. l. j. §. j. & j. vbi comes fiscl. l. v.* & hoc præterquam c in quatuor generibus casibus, vbi tantum penes, vel eo maior iudicat. Primum d, *ff. de pecu. iudi. l. ij.* Secundum, *j. vbi com. fiscl. l. j.* Tertium *ff. de offic. vicar. vel mand. est iurisdict. l. j. in principio.* Quartum *ff. ad Turpil. l. j. §. fin. pulch.*

¶ Item nota, quod alia habebat iurisdictionem: vt dicit. fiscus fi non haberet: vt *j. ad l. privatorum.*

h ¶ *Scilicet.* aliquis fiscus esset: *d. l. ff per totum. & ff. de iud. l. ff. in principio.*

i ¶ *Quod & in alia.* hæc est secunda pars.

k ¶ *Indicetur.* alias, iudicia. quasi dicat, non solum fi in procuratorem Cæsaris à non subditis fuit consensum, sed etiam fi in quæcumque aliam habentem quamcumque iurisdictionem ordinariam, vel delegatam: vt *ff. de iudi. l. j.* & de e fit prorogatio de persona ad personam. Secundò, de re ad rem: *ff. de iudi. l. de quæres. §. j. j.* Tertiò de tempore ad tempus: vt *ff. de iudi. l. ij. §. fed si iudex.*

¶ An autem in causis meri, vel mixti imperij possit fieri prorogatio? f Videtur, quod non, cum nec delegetur: vt *ff. de offic. vicar. vel mand. est iurisdict. l. ij. in fin. & l. j. in principio. & l. de pedan. iudic. l. ij.* Sed forte potest in iudicem habentem alias merum, vel mixtum imperium: vt *j. vbi de cri. agi oper. l. ij. ibi, iudicante fiscal. &c.*

¶ Item nota, confessum g facere valere, quod alias non valeret: vt *j. commenda vtrinque iudi. l. ij.*

Pro.] CAYA. Bonosteri. l. Matinæ, penibus decem coram iudice Bonosteri. an eorum co teneatur Matinæ. quæritur? Respond. quod non. actor enim forum rei secundum iuris ordinem sequi debet. vnde vbi domum reus habet tempore contractus, vel si pòst transhulit, consentiendus est. Ex ita lege nota regulam, quæ semper allegatur, quòd actor debet sequi forum rei. ff. A V L.

l ¶ *Ordinem conservi.* sabaudi, tu actor fallit in fundo in causa excommunicationis, vel vbi contractus celebratur.

m ¶ *Sequatur.* nam hic est ordo a, vt sequatur actor forum rei, vt *hic, ff. j. vbi in rem actio. l. fin. & j. ind. l. in criminali. & l. vbi & apud quem. l. ij. & ff. de iudi. l. hæres absens. in principio. & §. fin.*

ACCVRS.

tempore contractus b habuit, licèt hoc postèa transtulerit, sibi tantùm c eum consentiri oportet. Dat. VI. Id. Octobr.

Privati non possunt conferre iurisdictionem. BALD.

III. *Idem AA. Iudice.*

PRiuatorum d † consensus iudicem non facit eum, qui nulli e præest iudicio: nec quod is statuit, rei iudicatæ continet authoritatem. Dat. VI. Kalend. Ianuar. AA. & Coss.

Ordinaria iurisdictio non potest declinari pòst litis contestationem: nec recurritur ad superiorem per simplicem querelam, sed demùm per appellationem. BALD.

IV. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad vniuersos provinciales.*

NEmo pòst f litem contestatam g ordinariæ † sedis declinet examinem: priùs h præfecti prætorio, aut comitis Orientis, vel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium i: sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium k veniat. Dat. Kalend. Octob. Basso, & Ablabio Coss.

Trahens aliquem in vitio examine, perdit causam: & puniuntur officiales, qui possunt melius sua executorum iudicum incompetentiam. BALD.

V. *Imp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Vincentio P.P. Galliarum.*

IN criminali l negotio rei forum accusator sequatur.

a Actor regularitèr sequitur forum rei vide casu & exceptione quod Sanctus. 1. 19. 20.

b Forum in loco contractus quis regularitèr sortitur, vt ibi. & *Libro ostio. de iudicio. vide tamen exceptiones apud Tocanum reg. 1. et.*

† Cicero. *pro Flacco. pro Sestio. Dominicus. & p. Sempronio. & pro Deiotaro.*

c Iurisdictio non dat primatibus, vel eiusdem, & vniuersitatibus dare potestatem.

d Iurisdictio sicut Abbat Bacon. & Sicilia res ecclesiastica, non tamen ecclesiastica iurisdictionem.

e Ord. Theod. cod. tit. l. j.

f Iudex competens ex pactis, vel ex consensu.

g Actor, sive reus.

h Forum in causis ecclesiasticis.

i Cod. Theod. cod. tit. l. j.

ff. de iudi. l. j. & ff. de iudi. l. j.

NEmo.] CAYA. Petebam à te decem in iudicio: lite contestata, velcitas iudicem recusare: an possit, quæritur? Respond. quòd non. M. legem istam intelligit tam in ordinario, quàm in delegato: vt si præfecto supplicasti, vt à primo recedat, non es audiendus: sed à Principem appellare poterit demùm lata sententia.

f ¶ *Pòst litem contestatam.* ergo a ante litem contestatam recusari potest ordinarium, secundum Azo. quod est contra ius. Sed capere hic, id est, delegati ab ordinario sede. a. Vel aliter, vt dixi *ff. de iudi. l. superiori.* Sed arbitror, lite pendente, potest recusari iudex ex capitulo *ff. de arbitr. l. non dubitamus. §. cum quidam. in.*

g ¶ *Nec priùs.* ante definitivam sententiam. nec est ergo remedio locus in medio, vt *ff. de epist. audien. l. ij. & ff. de iudi. l. superiori. in principio.*

h ¶ *Auditium.* vobis: enim à primo recedere, & alterius iudicis auxilium petitur: quod non potest: *hic, & ff. de arbitr. vel l. j. in fin. & ff. de excepr. l. j. qui admittuntur.*

i ¶ *Auditorium.* id est, ad iudicem appellationis.

IN criminali.] CAYA. Actor forum rei sequitur. si ergo me contra iudice, non ero, sapè criminis accusati: vel te coram non mea per amicos meos compulì accusare: tu in primo casu in amicitione causæ mihi aberis: in secundo casu habendus sum pro condemnato: & si sententiam latam à non suo iudice executor aliquis executus fuerit, capitè puniatur.

j ¶ *In criminali.* idem in civili. vt *l. ad l. §. & ff. de all. Iul. mu. causa fal. l. ij.* ACCVRS.

k ¶ *Sine*

480/C.IV.K.5-4, 611-612
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Is verò, qui foam causam siue criminalem, siue ciuilem siue cœlestis * oraculo ᵇ in vestro * vocauit examine, aut executionem poposcit † militarem : actor quidem propositi negotij actione militetur *, reus verò pro condemnato habeatur *: & tribuni*, siue vicarij capitalem ᶜ sibi animaduersionem subeundam esse cognoscant, si vel suam, vel militum executionem incertidictam ᵈ præbuerint. Dat. V. Kalend. Ianuar. Mediolani, Cæsario, & Attico Coss.

Ad magistri militum habent iurisdictionem inter milites. BALD. Vel sic : *Ad magister militum potest cognoscere sententiarū inter milites suos, & etiam inter non milites, & militem ab alio conuentum.* PAVL. DE CASTR.

VI. *Imp.* HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Archimio* P. P.

MAgistrias potestati ᵇ, inter milites militares viros, vel priuatum * actorem, & reum militarem, etiam ciuilium quæstionum ᶜ audiendi ᵇ concedimus facultatem : præsertim cùm id ipsum de more litigantium esse ᵈ videatur, constitique militarem reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec † ſ in culpa fuerit, coërceri *. Dat. V. Kalend. Maij, Lucio * V. C. † Cos.

Qui sint in aliqua collegio ratione professionis, vel negotiationis, iurisdictionem eius, qui præsit collegio, vocaſſere non possunt : non minus tamen sunt sub præside, vel alio superiore. BALD.

VII. *Imp.* ANASTASIVS A. *Constantino* P. P.

PEriniquum *, & temerarium esse perspicimus, eos, qui * professiones ᵖ aliquas, seu negotiationes ¶ exercere noscuntur, iudicum, ad quos earum † professionum, seu negotiationum ᵍ cura pertinet ᵗ, iurisdictionem, & præceptionem * declinare conari. Quapropter iubemus huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiæ ᵗ, seu cinguli, vel dignitatis prærogatiuam in hac parte suppetere : sed eos, qui statutis in quacumque militia connumerati sunt, vel fuerint, [vel †] qui dignitatem aliquam prætendunt, sine aliqua fori præscriptione his iudicibus tam in publicis * quàm in priuatis causis obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis, seu negotiationis, quam præter militiam (vt dictum est) exercent, gubernatio videtur respicere, ita tamen ʳ, vt ipsis nihilominùs iudicibus, sub quorum iurisdictione militia, siue dignitas eorum constituta est, proculdubiò respondeant : his videlicet, qui * contra huius tenorem legis venire tentauerint, militiæ cingulo, seu dignitatis honore pro tali conatuine spoliandis ʳ.

QVANDO IMPERATOR INTER PVPILLos, vel viduas, vel [alias †] miserabiles personas cognoscat ˢ, & ne exhibeantur ᵗ.

TITVLVS XIV.

MAgistrias.] CAESVS. Si priuatis contra militem causam habuit, siue fuit ciuilis, siue criminalis, de ea magister militum cognoscere potest & hoc idem, quia miles ab alio, quàm à iudice, &c.

ᵇ *Magisteria potestati.* id est, magistro militum.

ᶜ *Reliqua ciuilium quæstionum,* quasi dicerem, non solùm criminalium. Sed contra * in criminalibus vt] *vbi sæpe, vel ela.l.*] *de accus. l. fin. in fin.* Solu. hæc in milite militare illa in non militare. 2. Vel dic verius, & plenius, quòd in militari crimine, quia si vendidit arma, solus magister militum habet coërcitionem : vbi de medioeri habet cognitionem, coërcitionem verò retinuit ad magistrum militum vt in legibus contrariis, & *l. de re mili. l. fin. in princip. lib. xij. Sic* & alias *dicit in author. vt ele. apud proprie. §. penult. coll. xij.*

ᵈ *Audiendi.* id est, auditionem : & hoc est ius ambulandi, id est, ambulationem : *Infra de furni in principij.*

ᵉ ¶ *Exhibeantur.* Ita in Codice.

ᶠ ¶ *Coërceri.* de iure.

PEriniquum.] CAESVS. Posse in campestribus Bononiens. qui sunt habere Consules, siue rectores. si ergo aliquis contra campestrem causam habet, eximen sui Consulis campestri deducere non potest : sed miles fortis, sed non : sed in dignitate fortis, sed non vel fori exceptione. & hoc in prima. & licet sub suo rectore, vel Consule possit conuenirii, nihilominùs sub potestate, si hoc elegerit actor, conuenirii potest. & hoc in secunda. Qui autem contra hanc legem intentauerit, amissione cinguli, siue dignitatis multetur. & hoc in tertia.

ᵍ ¶ *Periniquum.* id est, valdè iniquum. Accv.

ʰ ¶ *Ea, qui quæ* medicinæ.

ⁱ ¶ *Professiones.* vt pannorum, vel cambij.

ᵏ ¶ *Seu negotiationum.* vt pellipariorum.

ˡ ¶ *Pertinet.* ex electione eorum, qui exercent : sic ergo dant ordinariam iurisdictionem illi de illa professione, vt etiam declinari non possit. Quid ergo in scholarium * vniuersitate? an possint habere rectores. Videtur, quòd non : quia non exercent professionem, sed sub exercentibus sunt discipulis : nec discipuli pellipariorum, secundùm Ann. Magistri ergo possunt eligere, quia ipsi exercent professionem, & sic. PANORMIT.

ᵐ ¶ Item nota hic, qui dant ordinariam, & qui delegatam iurisdictionem : vt dicimus *ff. de iurisdict. omn. iudic. l. & quia. in glos.* §. *j. cf. surde.* ACCVRS.

ⁿ ¶ *Militia.* sc. armatæ. vel * toccatis, sed diuina quoslam. 2. Vel improprié ponit nomen militiæ, qui aliquam exercent negotiationem, militant potè dicitur : vt *Augustin. de mili. lib. xij. 3.* Vel tertiò dic, quòd negotiatores militare possunt : sed non vt iurent non cuiratures sc mortem pro R. publica : sed quia fingunt, vel characterem quodam accabantur in brachiis vt] *de feriis. l. Dignitatis. lib. xij.*

ᵒ ¶ *In publicis.* sc. societatis illius : & priuatis, quas habent inter se socij de aliis suis factis occasione societatis. Ec enim seruantur secundùm consuetudinem.

ᵖ ¶ *Ita tamen,* quasi dicat, licet sub illo iudice valeant conuenirii nihilominùs sub maiori, sc. sub potestate.

ᵠ ¶ *Spectandis.* forte vt in quinque libris aut damnentur vt] *de dec. Curiales qui honoris.*

QVANDO IMPERATOR, &c.

Dictum est supra, aliquem iudicem esse conuenendum apud iudicem suum, de cuius foro est. Item aliquem posse conuenirii apud extraordinarium iudicem ratione priuilegij : vt L. de dila. Lij. nam pernic. qualiter quilibet iforum pacietur exceptionem. Ann.

ʳ ¶ Cognoscat. *Ipse hoc inspectaribus.*

ˢ ¶ Exhibeantur. *In iure alia petentibus. nam excipit à prædicto, dicit enim ordinarium delinarium posse.* vt L. 1. princ. *hic excipit, quando declinatur hoc, & alia misericordiam posse petere.* Et *nonnulla dictum est de dilationibus* : L. si quando. *quod reprehendum*

480/C.IV.K.5-4, 613-614
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si contra.] CAVS. Si causam habens cum pupillo, vel alia miserabili persona, ad extraordinarium iudicem rescriptum impetrauit: non valet obtentum: nec ad obtentum admittitur. Si autem contra fiat, vt miserabilis persona rescriptum impetrauerit, impetratum obtinet firmitatem. Nota et hac lege, ibi, *persona miserabilis*. qui id fortuna dicitur iniuriari illis, quibus accidit infortunium: & alibi dicitur, quod dicitur iniuriari: vt *l.fin.de iniur. notis. post princ.ff.*] *de temp. appell.* PAVL.

a ¶ *Contra pupillos.* qui impubertes sunt. & non in pacificis: vt *ff.de vulner.fugiti.l.pupillum*, *in principio.*

b ¶ *Vel viduas.* quas a virum non habent, vt iam ¶ non habentem: vt *ff. de vulner. fugiti. l. mulierem.§.mitiorem.* 2. Vel strictè hic accipiet pro eis, quæ habent deliberare.

c ¶ *Miseratai* pupilli. & viduæ.

d ¶ *Comitatui.* id est, præfectis noctis, vel illorum, quibus non delegauimus.

e ¶ *Litigare.* pupillus, & vidua. & similes.

f ¶ *Fortunam.* vt] *vbi de vitis. l.ij.* & videtur hoc hodie ius commune: vt in *authen. vt fiscus.de q.q.l.c. desistat.*] *ordin. ord. et. Imperatores.*

g ¶ *Causa.* sc. iudicio lili.

h ¶ *Exuedere* fallit ergo hic quod est I. *de diuis.l. fi quando.*

¶ Quid autem ¶ hujusmodi miseræ personæ, confessurati? Resp. Io. idem esse & tunc hoc non puto, arg. eius, quod sequitur.

i ¶ *Si pupilli.* sc. agentes.

k ¶ *Perhorrescunt.* ¶ k ergo ex priuilegio hic concederetur iudex ordinarius declinari, ergo de iure communi recusari non poterit. nam priuilegium est, *Ex.* vt] *de rescript.l.i.lib.x.* & *ff. de leg.]. l. fi quando.* & *de cond. insti. l. verba.* & *ad municip. l.i.* &] *fi quæcumque præd.l.i.* & *in dere. xxv.q.i. c. idei §.penult.*

l Priuilegij contrarii ius ab communi vnde redit recuperatione à priuilegij concessione, contrarium eius, est ius commune. m Iudex ordinarius de iure recusari non potest.

VBI DE CRIMINIBVS AGI OPORTEAT.

] Contrario.

Dixit supra generaliter de foro vnde: specialiter vbi de criminibus agi oportet.

* Sic vetus quam *in.fin.* quæ infra in quibusdam codicibus reperitur: id adeiecta hac verba referendum videtur.

QVestiones.] CAEPS. Tu Maciane. Bonosus deliquisti: vbi commisi debeas, quæritur? respond. ibi vbi deliquisti. Item vbi causa inchoata est.

1 ¶ *Ex legibus* publicis: vt *ff.de publicis iudicij.l.i.* & *Trifit.de pub. iudi. per totum.*

m ¶ *Extra ordinem.* vt priuata* delicta, de quibus extra ordinem quis punitur: vt *ff.de priuat. delicti.l.fin.*

n ¶ *Commissa* si habes commissa, i.e. crimina, vnde agitur: prædicta quæstione. Si habes, *commissa.* tunc eodem modo expone, & concordat cum hoc]. *vbi sunt.* vel *cit.*].; & *ff. de minorib. l.fin.* & *ff.de offic. præsid. l.ij.* & *de accusa. l. fin.* adeo vt ¶ non sunt ibi, tamen illuc remittatur vbi *ff.de accusat.l.fi cui.§.fin.* & *in author. vt nulli iudic. §. fi veri quis comprehensi. eod. lib.x.* Alij dicunt, vt puniatur, cum illuc: nam primò cognoscet iudex loci, vbi habet domicilium: arg.] *de exhib. re.l.j.*

¶ An autem ¶ in contracta ¶ quin inuitus ceteratur ad locii contractus? Dic, vt distinxi *ff.de iudicio.l. hæres absens.§.j. in glos. §. supplicat quidem.* ANDREA. Vide de hac quæstione casi in *c. Romana.in §.contrahentes, de foro competen. lib.vj.* e ¶ *Inchoata.* non opposita præscriptione fori, cum sciret eum non suum iudicem esse: vt *l.de iurisdict. omn. iudic. l.j.* nam poli litem contestatam opponi non poterit:] *de probatis. l. exceptionem.* &] *de exceptis.l.fi quis adeuersus.* Secus si ignorasset eŭ incompetentem: vt] *fi à non comp. iudic.l.fin.* Item edeingit hoc propter regulam, *quæ est ff. de iudi.l.vbi.*

¶ Sed quid si officiis à principio, sed fecisse postea, & litigauit? Respondeo, tenet iudicii propter facilitatem: vt *ff.de iudi.l.licet.* Secus si mera voluntate non potui facere iudicem: quia eius erat conditionis in principio, vt iudex esse non posset. nam licet mutata sit eius conditio, non tamen tenet sententia, secundum ANDREA. vt in illo generali, initium spectandum.

p ¶ *Reperiantur.* id est, vbicumque sint, secundum P. vnde illud: *Vbi reperiuntur, ibi te indicabo.* &c. & pro eo] *l.pupilli.* vbi *dicit.* &c. 2. Tu *dic, reperiuntur.* scilicet habere ¶ domicilio, fiat forum (quod ¶ multis modis coelitur, vt diximus *l.de iurisdict. omn. iudic.l.j.*). Vel dic, quid loquitur ibi de vagabundis ¶, vt illi vbiliter possint conuiniri] vbi *quis deceat. vel vbiter.* &c. *l.j.* & *in author. vt nulli iudic. §. fi veri quis comprehensum. eod. lib.*

ANDREA. Nisi alibi domicilium habeat.

VBI DE CRIMINIBVS AGI OPORTEAT.

TITVLVS XV.

Quæstiones enim sequentes vsque ad vigesimum septimum omnes de foro competenti. Nam per singulas causas explicatur quod cuiusque sit forū. iudici competens: ac primum hic circa si causa criminalis sit, ofendatur vbi loci forum esse competens, vbi rem crimen admissa, vt nominatim etiam de militibus cautum est l.1.tit.13.§.3.ff.de re mil. *& de clarissimis.l.j.tit.14.* & *de hominibus diuina domus.* & *Cæsariana.l.8.q.10.tit.52. Vel vbi in controuersia est quod significatur verbo, inchoatum, in l.1. Nam post litem contestatam non est ius nouandi forum. Vel vbi rem domicilium habuerit, aut deprehensus fuerit.* vt l.1.tit.13.CYIAC.

Causa criminalis tractatur extra de tribus locis, scilicet vbi crimen est commissum, vel causa est inchoata, vel vbi deprehendatur reus habere domicilium. BALD. & SALYC. *Addatur & alius in vagabunda.* vt *in glos.* SALYCET.

1. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Lucrino.*]

QVestiones eorum criminum, quæ legibus [1], aut extra ordinem [m] coërcentur: vbi commissa * *, vel inchoata * sunt, vel vbi reperiuntur [p], qui

rei esse prohibentur criminis, perfici debere satis notum est. PP. IV. Non. Octobr. Dextro, & Prisco Coss.

De plagis cognoscitur apud quotlibet iudicem competentem. IAC. BVT. BALD. Vel sic; *De crimine plagij cognoscitur in domo commissa.* SALYCET.

11. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. *Nicæ.*

SCiens liberum venundando, plagij crimen confortem nisi accusatore alio teneret. CYIAC.

Cives liberum.] CAEPS. Hominem vendidisti: scilicet crimen plagij: vbi commendas sit, quæritur? respondeo, vbi domicilium habes.

a ¶ Cum

480/C.IV.K.5-4, 615-616

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Committit.* vt *ff. ad legem Fabiam de plagi. l. penali.*
b ¶ *Ab eo.* vt à patre, matre, fratre non excusaro, non mulierem, non pupillorum *arg. ff. de reg. iu. l. omnibus.* nec enim publica est accusatio, secundum Ioann. & P. Sed tu dic secundum Azo. quòd fit vt *l. ad legem Fabiam de plagi. l. plagiaria.* & idèo dicit, *ab eo*, &c.

mittit [a]. Ab eo [b] itaque, qui super hoc quæri potest, adires competens iudex, si in quem puerum ingenuum vendidisse proponis, ibi degit [c], ibi causam cognoscet. Dat. II. Non. Februar. Sirmij, CC. Coss.

IN AVTHENTIC. vt omnes obedi. iudi. prouin. §. hæc considerantes. coll. v. constit. xxiv.* Nouell. lxix.

Illa est notabilis authentica. In principio tradit regulam, & in fine ponit exceptionem, in medio ponit casum mirabilem: & sic habet tres partes principales: secunda ibi, eo autem, *tertia ibi*, excipitur. IAC. BVT. *Summari rectè non potest.* BALD. Vel sic: *Caprus in loco delicti, vel in quo quis alias fortiuit forum, potest si ibi reperiatur, conuenirì personali, reali, & etiam mixta actione, non obstante quocunque priuilegio exceptionis: nisi ex causa publica vtilitatis, vel necessitatis ipsum absentare oporteat, vel causam ad consistorium Principis deuolui, vel nisi per appellationem legitimam fuerit deuolutus. Item pro damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato, sive voluntate, possum te pro futuro conuenire in loco damni dati, & tolliture l. 3. secundo impe. Iustin. pap. & vol. l. 1. in fin. & alia de clericis: 3. de episc. & cleric. authent. clericos. & authent. causa. & alia de legatis: ff. de iudi. l. 9. §. legatis. & authent. de sanct. episc. §. si verò episcopi. coll. 1. & alia de illustribus: vt 3. vbi sent. vel clerici. l. 4. cuncta enim istæ leges videntur huic contrariæ: Solus. secundùm quosdam priuilegium fori tollitur per hanc legem, sed non sui iudicis. Si enim clericus excusatus Bononiæ delinquat, conseruatur Bononiæ sub Episcopo, nò sub potestate. 2. Alij dicunt, quòd hæc corrigit omnes prædictas legesquòd non placet: quia illa, *clericus*, est post litam in corpore: & illa *de sanct. episc. §. si verò episcopi. coll. 1.* 1. Dic ergo cessare priuilegia indulta per Principem viuentem: vt in corpore authenticorum: sed non indulta per legem redactam in corpore iuris.*

dantur ibi terminus ad denunciandum alii, vt se instruat de iuribus suis, qui non comparent, eorque condemnatur, etiam lite non contestata, si sint culpabiles: & ego in termino comparui: aliàs conuentus absoluitur ab obseruatione iudicij. b. d. in effectu. PAVL. de CASTR. *& sunt plura singularia, quæ alibi non reperiuntur.*

QVA [d] in prouincia [e] quis deliquit [f], aut in qua pecuniarum, aut criminum reus sit, siue de terra, siue de terminis [g], siue de possessione [h], siue de proprietate [i], siue de hypotheca, aut de alia qualibet occasione, vel de qualibet re fuerit reus: illic etiam iuri subiaceat. quod † ius perpetuum [k] est. Si ergo ambo, & actor & reus sint in prouincia [l]: illic omni priuilegio [m] cessante res expediatur. Eò autem absente [n], ex cuius domo iniquum quid patior, ipsum, qui id admisit, vel eius curatorem conueniam: cui datis induciis licet denunciare domino causæ: qui si neque per se veniat, neque mittat: is, qui primò conuentus est, præsentatus condemnetur, in quo sit obnoxius: insuper & is, qui mittere noluit [o], si

a Tres perpetuum pro generali.
b Vide quæ scripsi *supra ad l. 1. in verbis. ius in fin.*
c Italia est prouincia vna dominia. Italia glos. *Nouell. 69. in verbis, in prouincia.*
g Fori priuilegio, nisi ratione pro hac legem.

d ¶ *Ius perpetuum*, id est, [a] generale. sic ponitur *C. de eden. Edicto. & Iuffre. de satisdat. in §. 3.* nam in delictis, & quasi in contractibus, [b] & quasi in realibus, & possessoriis, vbi quis sustinet forum ratione possessionis: vt *3. vbi in rem actio. l. fin.* habet locum, vt dictum est.
e ¶ *In prouincia*, idem si in Italia, quæ non est prouincia, sed prouinciarum dominia: [c] nam vbique hæc lex suam obtendit vim: *contentet in authent. In corpore, vnde similiter §. fin.*
m ¶ *Illic omni priuilegio*, sed adnue hoc erat etiam veteri iureus *in lex 1. l. 3. vbi sonata. vel ita l. 3. & ff. de act. l. 6. vel. 5. §. & l. 3.* Respond. sic, vt in corpore, ibi *hoc enim & apud praedecessores, &c.* sed non sic patet, & indistinctè: vt in hac authentica. 1. Pauca multa adiciuntur veteri iuri per authenticam hanc: vt iam dicta in vltima glossa.
¶ Item per hoc, quod dicit, *omni priuilegio*, & &c. nunquid

† Contrar. *cf. eum de iure compet.*

a Iacob non corrigitur in criminali. Iacob enim à clericis deiectus, *quem restituit restitutio, tollitur* per Principem quod possidentem, & iudicet Bart. & Pan. de Cast.

Codex.

n ¶ *Eo autem absente.* casus iste antiquitus est positus in domino domus, qui cum inquilinis, sive hospitibus suis (quod propriè est) habitabat: vt *ff. de vsufr. & ius. l. 4. §. 1.* & ex domo ab eo de hospitibus aliquid est eiectum: ille hospes conuenitur lege Aquilia, vel ex illo titulo de eiect. actione in factum ex suo maleficio. dominus enim publicè conuenitur: quia opera malorum vitat: vt *Iustit. de obligat. quæ ex quasi delicto §. item exercitor.* Permittit ergo hæc authentica domino conuenirì: & si veniat, bene est: & si non, damnatur præsens: & in subsidium fortasse etiam de rebus absentis. Sed hæc policio non placet. cùm enim certum est, quis deiecit, non debent alij teneri: vt *ff. de his qui deiec. l. 1. §. fin. & l. seq. 1.* Secundò, pone in eo, qui aliam deiecit, se mandatore: vt *ff. de vi & vi armata l. 1. §. quicies. & §. item autem. & §. familia. & §. si quis tamen. & §. si filiusfamilias. 3.* Item potest poni & in eo, qui contraxit, te mandante: vt *ff. de iuditio Lentulianum §. fin. & l. seq. 4.* Item & in eo potest poni, cui fuit data pecunia contemplatione vtilitatis: vt *C. de nat. vel cur. incert. l. si creditor.* & dicit, quòd Ipsoze laterpit defensionem absentis. nam insurgit non rogitur: vt *C. de procurat. l. iniuriam.* sed se tantùm defendere habet necesse. Item dicit, ex domo eius, id est, à domesticis eius. & permittit domino nuntiari, secundùm quòd hic fabricit. 3. Vel secundùm Iean. pone in eo, qui fideiussit pro alio iudicio sisti. nam si reus postea abfit, datur huic, vel alij volenti eum defendere, & satisdare iudicatum solui, tempore vt nuntiet domino, & pro hoc *3. de fideiuss. l. fanciunus.* & secundùm hoc dic, potius iniquum ex domo absentis ab eo, qui tenet id, quod mihi debetur.
¶ Item secundùm hoc pro parte derogatur legi *ff. de solut. l. filiusnam. & ff. de procur. l. non oportet. §. Sabinus.*
o ¶ *Nolueris.* sic condemnetur: de tamen contra eum non est lis contestata: quod est mirum: aliis enim, nisi in iudicio appellationis: vt *3. de temp. appell. l. fin. §. illud. 1.* Vel dic, hic quod contestatur: vt *3. vbi in rem actio. l. 4.* nam & in corpore dicit, *condemnetur absente secundùm schema, quod appellatur contradictorium in §. ff. vel. neque.* Item eo ipso, quòd non prohibuit: videtur eam approbare: vt *ff. ad Macedo. l. 1. §. filiusfamilias. 5. & ff. furti adver. non. con. fin. l. 3. in fin.*

480/C.IV.K.5-4, 617-618
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Omnino*. id est, omni tempore.

b ¶ *Non sic*. ex sententia eorum se lætatiuum in rebus etiam absentis sic missio, ex ea scilicet sententia, quæ contra se absentem dantur: non autem dico, vt sententia in præsentem lata habeat executionem in alium: licet hoc dicant quidam.

c ¶ *Præconis*. hodie per edictum: quia vos præconis paucis innotescitis: vt ff. *quomodo & quando iudex. authent. qui iuuet.* vel hic est speciale.

d ¶ *Condemnetur*. per missionem in possessionem secundum mensam debiti, si lis non est contestata. idem si est, & non est liquidum de causa. Sin autem est contestata, vel quasi, & liquidum, datur definitiua: vt ff. *de iudic. l. preparandum. §. q.*

e ¶ *Pro præsentia*. eius enim absentia, Dei præsentia, &c. vt ff. *de iudi. l. preparandum. §. cum autem.*

f ¶ *Actor*. alias, *accusator*. & tunc dic, id est, actor.

g ¶ *Absolutione*. ab absolutione iudicij, si lis non est contestata. alias deficiat: vt *d. l. preparandum. §. q. & ff. quidam.* sed & citari potest actor: vt ff. *quomodo & quando iudex. in authen. qui iuuet.*

h ¶ Excipitur. hic versiculus est legendus: est principio huius authenticæ. & intelligo, quod Imperator vocat aliquem, vt de causa congnoscat aliquem, vel aliquid pro Republica faciat, interim enim dilationem habet à iudice, sub qua conuentionatur. & est ¶ pragmatica scriptura facta conflio proceum. Sed hæc exceptio videtur corrigi in corpore, *end. §. hanc dicentes*, &c. quod quidam concedunt. 1. Vel dic non corrigi, sed nominat ibi personas, de quibus poterat dubitari: quia *plus fidei tribuit, quod dic.* vt dicit canon. & ea, quæ nocabiliter fiat, nisi specialiter nosceretur, videretur negligere *ff. de iudic. Licet apud. Lait. prator.*

i ¶ Et nota hic, quæ ¶ nona inducit authentica illa. Primò, quòd dicit simpliciter omne priuilegium cessare. 2. Secundò *de denunciatione*, quæ permittitur fieri dominoquandoliet non licebat nisi in casu: vt ff. *ubi in rem actt. l. q.* 3. Tertium de induciis, quæ hic suspicantur aliæ dicunt aliter: vt *l. de dilat. l. 3.* Quartum de satisdatione rerum absentis. 5. Quintò, quòd ferme definitiua, secundum quosdam, ante litem contestatam.

l ¶ *Forma pragmatica*. id est, imperiale scriptum.

Hoc titulo vbi de possessione agitur iudicio, dicit, fiue per interdictum, fiue per alium actionem agatur.

VBI.] CAIVS. De possessione mea me deiecisti: vbi te conuenire debeam interdicto vade vi pro possessione reuocanda, quæritur? Respond. Vbi possessio est. Vel sic: Possessio erat Mutinæ in districtu Bononien. me vi reuisistis ibi conuenendus eris, vbi vis mihi facta est. sc. in districtu Bononien. & sic sumitur secundum authenticam in sua significatione in principio glossæ.

k ¶ *vbi aut. aut.* pro *vbi.* non non potest alibi fieri vis, quàm vbi fit possessio. & sic vnum casum ponit tantum hæc lex secundò quoddam: quod non placet: imò potest fieri alibi vis, & alibi esse possessio: vt si possessio mea est Mutinæ, ad quam cùm ire vellem, in districtu Bononien. me detinuisti. si enim suspicor me posse repelli amicto possessionem, & agam vade vi, & Bononiæ, * vbi facta est vis: & Mutinæ vbi est, id est, existit possessio mea: mutaretur *ff. de vi & vi ar. l. 3. §. interdictum autem hoc. & §. fiue autem corpore.* & sic duobus locis conuenitur.

¶ Et b *aut*, ponitur disiunctiuè.

¶ Quare possessio dicitur momentaria, dic, vt dixi *l. qui in pari. ff. ibi.*

a Inter non Bononiæ, sed Mutinæ, vbi fuit violentia effectus vsurpandi. vrg. in commentarij. *ff. de adm. & adip. Pass.*

b *Aut*. pertinet disiunctiuè.

c Momentaria possessio appellatur.

VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

TITVLVS XVI.

Constitutio huius titulo & de causa criminali est. & de causa possessionis, fiue momentaria. Nam si per vim deiectus quis sit possessione priuatus, & de vi quæri aut criminaliter lege Iulia, vbi vis facta est, & de possessione momentaria similiter per interdictum vade vi. CVIAC.

Causa violentiæ debet tractari vbi est possessio, vel vbi vis illata est. IAC. BVT. BALD. & SALYC.

1. *Imp.* VALENTINIANVS, & VALENS AA. *ad Festum proconsulem Africæ.*

VBI aut k vis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est: ibi loci iudicem aduersus eum, qui possessionem turbauit, conuenit iudicare. Dat. VIII. Kal. Ian. Gratiano, & Dagalaipho COSS.

VBI FIDEICOMMISSVM PETI OPORTEAT.

TITVLVS XVII.

Causa autem fideicommissi, fiue res petatur, fiue cautio disceptetur vbi hereditas, aut maior pars hereditatis est, vel vbi heres, aut fideicommissarius Trebellianum domicilium habet, etiam si res ibi non sit. ratione sit officiatis, vt officium l. 10. & seq. ff. de rei vind. vel vbi res est per fideicommissum relicta: quod idem & de legato dici potest, & de creditore hereditario. Nam heres sequitur formam defuncti. CVIAC.

Vbi hereditas est, ibi fideicommissum peti potest. SALYC. Vel sic: *Hæc lex glossatur ff. de iudic. in l. quod legatur.* BART.

1. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Demetrio.*

FIdeicommissum l ibi petendum esse, vbi hereditas relicta est m, dubitari non oportet. PP. VIII. Kalend. Septembr. Chilone *, & Libone COSS.

VBI CONVENIATVR QVI CERTO loco dare promisit.

TITVLVS XVIII.

Vbi certo loco dari oportet, nil ea cautione locu petitur nisi, sed etiam alio citra periculum plus petitionis, demonde mentis fuit eius loci, quo dari debuit: quæ actio dicitur arbitraria, & à Graeis ἐξαιρετικὴ, quòd in ea iudicis arbitrio æstimetur quanti actoris interesse fuit loco petenti solui, id est, loco conditio, commentarij. si per reū mora fuerit, quamdiu sine loco solutum l. centum. l. vlt. ff. de eo quod cer. lo. vel quòd interesse rei, si per reum mora non fuerit, vel si per actorem mora fuerit, quamdiu loco conuenio ab eo non pecuniam accipere l. 2. in princip. & §. vlt. eod. CVIAC.

VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

VBI FIDEICOMMISSVM PETI OPORTEAT.

VBI CONVENIATVR QVI CERTO loco dare promisit.

Qui

480/C.IV.K.5-4, 619-620
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Qui certo.] C A S T R. Mutuasti tibi decentena certo loco pecuniam soluere promisisti: dolo, vel culpa, vel mora tua cepi dilationem: an alio loco te conuenire possim, quaeritur? Respond. quod sic, condictione certi ex mutuo arbitraria, in qua veniret damnum, quod passus sum: & etiam propter loci mutationem: ideo quia sui loco pecunia soluta non est.

a ¶ Arbitraria actio. id est, condictione certi arbitraria, quae habet locum in tribus casibus: vt ff. eod. l. 3. §. hac autem actio. & l. si heres. & l. aer. sic dicitur arbitraria: quia solus iudex ex suo arbitrio aestimat damna vtriusque, si alibi soluatur: vt Instit. de act. §. praeterea quasdam.

b ¶ Et in alio loco. sc. quolibet etiam vbi d te inuenero, ibi te, &c. & pro hoc ff. de iud. l. cum. & de const. pecu. l. si duo §. 1. & de condict. inde l. qui certo. quod non placet. Expone ergo, idem & hic, & in praedictis legibus, vbi scilicet habent forum qui conueniuntur: vt ff. de mu. & hon. l. vt gradatim. §. 1.

¶ Et quare, si certo loco promisi, an eo loco, quo fuit facta promissio, possim conueniri? Ioan. dicit, quod non: quia non ibi, sed vbi est soluendum, contrahi videtur: vt ff. de act. & obl. l. contraxisse. & ff. eod. l. penult. Alij contra, & pro eis: ff. de iudic. l. heres absens. §. fin. & l. omnem.

A D D I T I O. Dicas, quod locus contractus non inspicitur, & ibi non potest conueniri: sed solum locus solutionis faciendae inspicitur: nisi aliud actum sit, pro quo Pe. de bel. Per. in l. contraxisse. T. ubi allegat l. quaero. vbi dicit esse casum ff. de solu. vbi hoc tenet, & sequitur Bartol.

c ¶ Alterutrius. vt quia vnius interest, aut alterius: si aute vtriusque, tunc secus, secundum Io. & P. sed certe etiam, si simul vtriusque interest, vt plene dixi ff. eod. l. 4. in princip.

Vbi soluta est in certum locum collata: si alibi agitur, est actio arbitraria, ratione loci: in qua officio iudicis venit interesse alterius, vel rei. B A L D.

3. Imp. A L E X A N D E R A. Heraclidae.

QVi certo loco sese soluturum pecuniam obligat, si solutioni satis non fecerit: arbitraria[a] actione, & in alio loco[b] potest conueniri, in qua † venit aestimatio, quod alterutrius[c] interfuit suo loco potius, quam in eo, in quo petitur solui. Dat. VI. Id. Mart. Fusco, & Dextro Coss.

i ¶ Vindicantem. sc. rem ratione dominij: sed dominium non petit, cum habeat, vero enim habet illud: quia si non haberet, non haberet rei vindicationem: vt ff. de rei vindic. l. in rem. in princip. Vel dic, habet quoad quid: & quoad quid non habet. Nam habere[a] multis modis dicitur: vt ff. de verbor. oblig. l. stipulatio ista. §. habere. 3. Vel dic, vindicat sibi dominium, id est, attribuit sibi dominium, id est, dicit se dominum.

k ¶ Denunciasti. sc. ante sententiam: vt ff. de euict. l. si rem quam. §. fi. & §. de euict. l. si controuersia. & §. de periculo & commo. rei vend. l. 3. secus si non denunciasti, cum posses: vt ff. de euict. l. si fundo. §. fin.

l ¶ Forum. quae est vt vbi ipse emptor forum habet, defendatur per se, vel per alium: vt ff. de iudi. l. venditor.

VBI IN REM ACTIO EXERCERI debeat.*

T I T V L V S XIX.

REi vindicatione agitur aduersus possessorem, vbi domicilium habet, vel vbi res sita est. l. 10. ff. de rei vind. l. vlt. §. de praes. long. tem. idemque forum sequitur auctor, & dominus possessionis l. venditor. ff. de iud. Nouel. 69. C V I A C.

Venditor debet defendere emptorem in foro emptoris: nec potest ex propria persona declinare forum. Vel sic: *Forum, quod est declinabile a defenso, non est declinabile a defensore.* B A L D. Vel sic: *Actio in rem datur contra possidentem: non contra auctorem eius, qui non possidet, datur tamen contra illum regressus de euictione, si sibi fuit lis denunciata. Et si vult defendere possessorem de euictione, tenetur ipsum defendere in loco vbi lis est inchoata: nec potest eum trahere ad forum suum.* P A V L. de C A S T R.

1. Imp. D I O C L E T I A N V S, & M A X I M I A N V S AA. & CC. Pancratio.

IN rem actio[d] non contra[e] venditorem, sed contra possidentem[f] competit. Frustra itaque desideras non tecum congredi[g], sed cum auctore[h] tuo dominum † vindicantem[i], cum te possidere contendas. Nam si denunciasti[k] ei, qui tibi vendidit, intelligis euictionis illis periculum imminere[*]. Nec enim iurisdictionis forma[l], in eadem prouincia constitutis tam petitore, quam possessore, ob auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet immutari. Dat. Idib. April. AA. & Coss.

Qui possidet alieno nomine, potest reali actione conuentus dominum in iudicio nominare: & datur dilatio ad denunciandum domino: quo non veniente, habetur lis contestata, quantum ad interruptionem praescriptionis. & si citatus legitime non comparet, fit missio in possessionem: & reuersus non auditur de possessione, sed tantum de proprietate. h. d. secundum I A C. B V T. B A L D.

2. Imp. C O N S T A N T I N. A. ad vniuersos prouinciales.

SI quis alterius nomine quolibet modo[m] possidens immobilem rem, litem ab aliquo perpessus fuerit: debet statim in iudicio dominum nominare...

S I quis.] C A S T R. Fundum ad me pertinentem non tuo nomine, sed alieno possedisti, quem petere volui: fecit te citari: dicebas dominum non te esse: quid iuris sit, quaeritur? Respond. quod dabuntur tibi induciae, vt domino denuncies, vt veniat, vel sufficientem pro se dirigat responsalem ad locum, in quo sita est possessio. Si autem venire noluerit, iudex legitimis edictis propositis faciet eum citari: & si in eadem voluntate perseuerauerit: lite contestata, quasi contra absentem interrupta praescriptione ex die, quo possessor ad iudicium vocatus est, summatim de ea cognoscet, & me mittet in possessionem fundi: salua sibi scorso de proprietate quaestione.

m ¶ Quolibet modo. vt[c] commodatarius rei immobilis, vel colonus, vel inquilinus, qui non habet ius in re. Et dic idem in eo, qui habet[d] ius in re, vt in feudatario, emphyteota, vel fructuario, vel quocunque[e] modo teneat nomine alterius, secundum Io. & Sed alij, vt Io. & P. dicunt aliud esse in eo, qui habet ius in re, vt in feudatario, emphyteota, creditore, & fructuario, superficiario, & similibus, vt ipsi non possint dominum nominare in iudicio: nec liberantur hoc faciendo, sed defendere coguntur respectu iuris, quod habent. Nam vir[f] si in dotem agit, vel defendit, principaliter agere, vel defendere dicitur ratione iuris, quod habet: vt ff. de re iudic. l. saepe. §. sed si solutio. Item fructuarius[g] respectu iuris, quod habet in re, tenetur ad exhibendum: vt ff. ad exhib. l. Celsus §. 1. Item emphyteuta[h] dicitur possidere, vt cauet satisdationem: vt ff. qui satisd. cog. l. sciendum. §. 1. si ergo onus euitat, & onus sustinere debet circa defensionem faciendam.

¶ Sed an[i] contra ciuiliter tantum possidentem detur rei vindicatio? Quidam dicunt, quod sic: & fiat missio in rem pro ciuili tantum, si non veniat qui defendat: & non fit praeiudicium in naturali: ff. de acquir. poss. l. penult. in princip. secundum Io. nisi naturaliter possideas scias, & patiatur: ff. de re iudic. l. saepe. in fin §. 3. Alij dicunt non teneri rei vindicatione eum, qui tantum ciuiliter possidet, cum non habeat facultatem restituendi: vt ff. de rei vind. l. officium.

A D D I T I O. Vide de hoc Bartol. in l. Pomponius. §. si is qui procurauit. vbi de hoc etiam per Glossam magnam in fin ff. de acqui. poss. & quaeris etiam Gloss. supra rubr. ff. de rei vin. & est casus in l. cuiuscunque. §. 1. ff. de vsufruct.

VBI IN REM ACTIO EXERCERI debeat.

IN rem. C A S T R. Rem meam possedisti: quam tibi petere vellem dicis te non esse conueniendum, sed eum, qui tibi vendidit: vbi autem conueniendus sit, an vbi domicilium habes, an vbi actor, quaeritur? Respond. quod ibi vbi tu emptor: quia haec forma iuris est, vt emptor ibi defendatur, vbi forum habet: vt ff. de iudi. l. venditorem.

d ¶ In rem actio. id est, vindicatio.

e ¶ Non contra. nisi dolo desiisset possidere: vt ff. de rei vindi. l. sed autem. §. 1. & §. sed & si.

f ¶ Contra possidentem. vt & T. de alie. iu. mu. causa fa. l. 3.

¶ Sed quid si venditor vult suscipere iudicium pro emptore, quasi defendendo seipsum: nunquid potest actore inuito? Quidam, quod fieret: ff. de pact. l. sed & si. & l. sed & si lege. §. item si eum. in fin. §. & ff. de appell. l. ab executore. §. 1. & ff. de re iud. l. sape. & de alien. iudic. mu. causa fa. l. 4. §. fin. Sed lex ista dicit contra, & ff. de procur. l. si alter. Sed dic, quod potest in foro emptoris: vt ff. de iudic. l. venditor. nisi vt T. de procur. l. fin. Nec obstat haec lex: quia venditor non offerebat hic iudicium pro emptore suscipere.

g ¶ Congredi. id est, agi.

h ¶ Auctore. venditore.

a Arbitraria certi condictio quibus casibus locum habeat.

b Tu dic, in quantum. Paul. sib.

c Actio arbitraria cur dicatur.

d Conueniri debitor vbi inueniatur possit.

e Forum solutionis destinatae sibi ... in loco contractus ... Bald. in l. ... Gloss. ...

† vel. dominij.

f Adde quae scripsi in gloss. ... Bart.

a Habere multis modis dicitur.

† al. in quem.

* vel est prouin. addit in quo ...

b Adde ...

* Intellige ...

c Ius in re qui non habent.

d Ius in re qui habentes.

e Administrator igitur, & curator, seu possessor bonorum nomine ... in iudicio ... Guidon. Papae ...

f Dotis nomine, ... defendere maritus.

g Fructuarius tenetur ad exhibendum.

h Emphyteuta cogitur defendere.

i Rei vindicatio an detur contra ciuiliter possidentem.

480/C.IV.K.5-4, 621-622
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

immobilem * rem, litem ab aliquo per in rem actionem sustineat: debet b statim in iudicio dominum nominare: vt siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia prouincia sit: certo dierum spatio à iudice definiendo c, eóque ad notionem eius perducendo, vel ipse in loca, in quibus prædidium situm est, peruenies, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. Si verò post huiusmodi indutum tempus minimè hoc, quod dispositum est, facere maluerit: tanquam lite, quæ ei ingeritur ex eo die, quo possessor ad iudicium vocatus est, ad interrumpendam longi temporis præscriptionem contestata, iudex, vtpotè domino d possessionis: vt ∫. de præscript. longi temp. inter. l. fin. & qui iurat. & ff. de Cert. edict. l. ij. §. cauſa. g ¶ Sermo. imò & de possessione: vt ∫. de præscript. longi temp. inter. l. fin. & qui emptionis. §. penult. contestà videtur, quòd nec ad proprietatem: vt ff. de iud. l. properandum. §. fin. autem rem. quæ sunt contest. Solut. vt. ibi in l. properandum.

¶ Sed vsque ad quod tempus audietur de proprietate? Respon. vsque ad decimum annum inter præsentes, & vigesimum inter absentes. nam postea res eius vsucapta, siue possessio: quia iubet possidet, qui authore prætore, &c. vt ff. de acquir. poss. l. iusti. nec distinguitur, vtrùm res fuerit absentis, vel alterius. Aliud autē est in nouali actione. nam statim efficitur dominus accipiens, si primò possessor erat dominus: vt ff. ex noxa. caus. agit. l. ij. in fi. & de noxa. actio. l. & generaliter. & idem dicimus in causa damni infecti, quod in nouali, sed in actione personali vsque ad triginta annum dicimus audiendum volentem recuperare possessionē, cùm nec possideat missus: vt ff. de acquir. poss. l. ij. §. fin. si missus eam vendiderit, vel in solutum acceperit per iudicem. Item an statim missus possideat, vel demum post annum? M. & Azo, statim: sed P. & Bpolt annum: vt plenè dicet ∫. de præscript. longissimi annor. l. fi quis emptionis. §. penult. sed hoc quando lis non est quasi contestata: ut hic erat quasi contestata. ACCVRS.

ACCV. SC ALVS. Tu Bononiæ equam tuum, quem possidebat Mutinensi. petere voluisti: vbi conueniendus sit, quæritur? Respond. quòd ibi, vbi domicilium habet, sc. Mutinæ. licèt Azo contrà, sc. vbi res est. Si autem res sit immobilis, putà fundus, quem petere voluisti, & apud Rhegium sit fundus & Mutinæ vbi domicilium habet, & apud Rhegium vbi possessio constituta est, petere potest.

a ¶ Immobilem. pro mobili non potest domino nunciare: sed res depositus,* si suspecta persona sit: & agitur ff. qui satisdar. cog. l. ij. §. fin. & in hoc casu, sc. immobili, loquitur: & l. 1. officium. Sed hodie idem in re mobili, per authent. quæ in prouincia. C. vbi de vri. agi oporet.

AUBERTUS. Hic, quòd ibi. In authentica loquitur in alio casu, Paul. Ait.

b ¶ Debet. id b est, potest: vt ff. an per alium caussa appell. l. ij. §. vel debet, si nunquam fuctatus est.

c ¶ Definiendo. fortè secundùm legem. C. de differ. l. ij. Vel secundùm ea ciuitat. quæ in prouincia. supra allegatam.

d ¶ Pepere Domino. id est, eo, qui dominum c nominauit: sed verius pro vero domino pont.

e ¶ Eum citare. sc. nominedum. 2. Tu dic, dominū, vt cuidentet dixit litera, quòd dominus esse primò citatur.

f ¶ Summatim. nam poslet petere rem per calumniam: & ideò fit hæc summaria cognitio, an ad eum pertineat, vel non: sic ∫. de bo. auct. iudi. poss. auctio. & qui iurat. & ff. de Cert. edict. l. ij. §. cauſa.

g ¶ Sermo. imò & de possessione: vt ∫. de præscript. longi temp. inter. l. fi quis emptionis. §. penult. contestà videtur, quòd nec ad proprietatem: vt ff. de iud. l. properandum. §. fin. autem rem. quæ sunt contest. Solut. vt. ibi in l. properandum.

h ¶ Sed & in locis. q. d. non solùm ibi vbi habet domicilium.

i ¶ Sed & in locis. q. d. non solùm ibi vbi habet domicilium.

k ¶ Res. sc.* immobiles, ferè secundùm omnes. 2. Sed Azo contrà, quia hic dicit indistinctè: & per id, quod est ff. de iudi. l. quod legatur. §. fin. autem & pro ea. in eod. tit. l. fed & ff. suspecti. §. fin. Sed cessè secundùm H. in mobili aliud curabit: & tunc in eadem voluntate eo permanente, negotium summatim f discutiens, in possessionem rerum actorem mitti non differet, omni allegatione absenti de principali quæstione* fernata E. Dat. X. Kalend. Aug. Basso, & Ablabio Coss.

In reali, & personali actor sequitur forum rei. Item rem potest conuenire in loco vbi est res. BALD.

III. *Impp.* VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & ARCADIVS AA. *ad Terentium correctorem Dalmatiæ.*

ACtor, rei forum †, siue in rem, siue in personam sit actio, sequitur b. Sed & in locis i, in quibus res k, propter quas cōtenditur, constitutæ sunt, iubemus in rem actionem aduersus possidentem moueri *. Dat. X. Kal. Iul. Arcadio, & Bautone Coss.

VBI DE HEREDITATE AGATVR, VEL vbi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.

TITVLVS XX.

ET si mili modo petitione hereditatis agitur aduersus eum, qui eam, vel quid ex ea possidet pro herede, vel pro possessore, vbi is domicilium habet. l. fi suspecta. §. vlt. ff. de incest. testam. *vel vbi res ex hereditaria, de quibus agitur, si ibi reperiantur possitur, vt indicet confitentie huius tituli, & semper cùm dicitur ibi forum esse competens, vbi res est, sic exaudiri debet, si & ibi rem inuenietur: aliquoties iniquissimū esset ex domicilio loco extrahi eum ad locum, qui fit res est, quia non sine magno detrimento à rebus suis recuperare. Item autem scripsimus, cui sit obtrunsio hereditatis, ibi postulat se mitti in possessionem rerum hereditariarum ex edicto D. Adriani, vel hodie ex edicto Iustiniani, vbi sunt res hereditaria, interim saluo patrimonio hereditatis. nam & si de possessione agatur ex interdicto vti possidetis, eius probabilis merit est, qui eam pruinciam regit, in qua sunt res hereditaria, & continuanda est eam confirmatione huius tituli.* l. 1. ∫. de interdict. CVIAC.

Siue agatur edicto diui Hadriani, siue petitione hereditatis, agi debet vbi est res. Item petitio hereditatis potest moueri in loco domicilij heredis. BALD. Vel sic: & clariùs: *Iudicium possessorium vbi res sunt fit: iudicium verò petitorium etiam in domicilio conuenti possunt agitari.* SALVCST.

I. *Impp.* VALERIAN. & GALLIENVS AA. *Marcellæ.* †

MOlic l, vbi res hereditarias a esse proponis, heredes in possessionem rerum hereditariarum mitti postulandum est m. Vbi autem domicilium habet, qui conuenitur: vel si ibi, vbi res hereditariæ sitæ sunt, degit n, hereditatis erit β controuersia terminanda. Dat. VII. Kalend. Maij, Secularl, & Donato Coss.

a ¶ Hac lex vnica docet, quòd inscriptio conuingendi sit cum l. q. de interdict. CVIAC.

l ¶ Mole. & i iudice illius loci, in cuius territorio sunt: vt ff. de iurisdict. iudi. l. fin. & diui Tait. penul. l. fin.

m ¶ Postulandum est. per interdictum quorum bonorum: vt ff. quor. bon. l. ij. in princip. vel per officium iudicis, vel per conditionem ex lege, quæ est ∫. de edict. diui Hadria. vel. l. fin.

n ¶ Degit. etiamsi ibi degit. nam idem ibi non degit, vbi sunt res, quia poterat contentiri vbi sunt res, ad instar merit realis: vt C. tit. 3. l. fin. & arg. C. vbi de pupil. oper. l. ij. cùm hereditatis petitio sit, & in rem, non solum in personam: vt ∫. de petit. here. l. hereditatis.

o ¶ Hereditatis erit. Itaque petitio prouinciæ in eum, qui non est suæ prouinciæ, de hereditate, vel proprietate aut cognoscit, vt non de possessione, atque adeò interdicto. l. 1. ∫. de interd. CVIAC.

VBI

480/C.IV.K.5-4, 623-624
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VBI DE RATIOciniis tam publicis quàm privatis agi oportet.

Et vos, qui.] Cassv. Tutelam alicuius pupilli, vel adulti cuiâ administrasti, & ita tutela vel cura, vbi commisit debeas, quæritur. Respon. non ibi vbi domicilium habet, sed ibi vbi administrasti, putà ô fratris Mutin. & Iunoriæ curam vel tutelâ administrasti. Bon. et commoditatibus, & illas transmittendas ô alibi habet domicilio.

a ¶ Titulo. vt argentariis 4. vel procuratore, vel quocunque modo vel lex, & ff. de iudic. l. heres absens. §. 3. & Lampridius ad prætorium. & de pre. l. negotiorum ipsum. & de off. & de mun. l. cum forum. § 3.

b ¶ Administrasti. ff. de iud. l. heres absens.

c ¶ Rationem. reddituri ratio villicationis: vt Institut. de obligat. quæ ex quasi contractu. §. fi. cod. autem.

¶ Sed an debeat transmitti? b Ibi non inquiritur? Quidam quod sic. & sic speciale. 2. Vel ad speciale, quia & idem in contractibus sic quidoque: vt d. l. heres. §. 3. in. Iu. Laurem sequenti, constat, quod sic transmissio.

Nemo.] Cassv. Aliquis cóstitutus ad administrandũ militibus stipendia minus quàm recepit impendit huiusmodi administrationi, & apparet eum malè administrasse, vbi commisit debeat, quæritur. Respond. quod non vbi domicilium habet, sed vbi administrauit, scilicet sub magistro militũ, sub quo tempore administrationis militabat. & hoc sine fori præscriptione, vel exceptione: vt ô dicat se non esse conuenendũ vbi administrauit, sed vbi domicilium habet, non audiatur.

d ¶ Nemo. superior l. de priuato, hæc de publico dicit. Accvr.

e ¶ Cingulum. fuerat enim electus super aliqua professione militari vel negotiatorum vt ff. de iurisdict. om. iudi. l. fi.

f ¶ Quorumque. idoneo ad potandum.

g ¶ Fori. vt dicat se ô conuenendũ sub eo iudice sub quo cõuentus est alij de illa militia.

h ¶ Affirmat. quia multa pro expensis ab eis accipiebat, & eis parum præstabat.

i ¶ In militari. hodie adiungitur episcopus. vt in auth. vt iudi. sine quoque infra. §. nouiss.

VBI DE RATIOCINIIS TAM PVBLICIS QVAM PRIVATIS AGI OPORTET.

TITVLVS XXI.

Actione tutelæ, negotiorum gestorum, mandati, pro socio, plerumque agitur vt reddatur ratio administrationis: de ratiociniis, de ratiocinio. Vbi igitur de ratiociniis agi oportet id est, vbi tutela, vel negotiorum gestorum, vel mandati, vel pro socio, vel in factum ex edicto de edendo agi oportet. Fabrvs VII. Tutela, inquit, in qua iudicio solet quæri, an alia de re quàm de ratiociniis cognosci oportet. Et nullo definitur ibi redundare esse rationes: vbi negotia gesta sunt quod fallitur ibi fingentur ratione vel instructio amplior: idémque esse si militare ab eo exigantur qui fuerit tribunus numeri vel ab alio deposita militia. Et vetè Theodosius in Nov. 1. de anno mi. fo. præf. vnuersi iuge familiarium suorum præscriptionibus & concretibus & negotiis gestis & delictis subtrahens. Cvlac.

De administratione priuata vbi debet ratio reddi, vbi administratio gesta est. Bald. & Salyc.

1. *Imp.* Diocles. & Maxim. aa. & cc. *Gernerio.* *

Vtrum, qui aliena negotia siue ex tutela, siue ex quocunque alio titulo [a] administrauit [b]: vbi hæc gessit, rationem [c] oportet reddere. Dat. VII. Kalend. August. Annibaione & Asclepiodoto Coss.

Vbi debet reddi ratio publica administrationis, vbi administratio gesta est: quia vbi habilius instructio sufficiens haberur, & verissima possunt testimonia monstrari. Bald.

11. *Imp.* Honor. & Theod. aa. *Macedonio magistro militum.*

VBI † CAVSA STATVS AGI DEBEAT.

TITVLVS XXII.

Status hominis est conditio libertatis aut seruitutis, & conditio libertatis, quæ & status capitis dicitur, vel libertinitatis vel ingenuitatis. Causa autem status actiones prælimitales sunt, quæ secundum regulam generalem aliter intendit in seruitutem, id est, vbi eum domicilium habet vel vbi consistit. Et eum est in causis status qui ex libertate in seruitutem vel in libertinitatem perlitur, vel etiam adimitur quam ex seruitute in libertatem, vel ex libertinitate in ingenuitatem proclamatio. Et. Neque verò alium est locus, quo agi possit status causa, neque antè est aliquam quàm præsidum in prouinciis vel procuratorem Cæsaris, si agatur inter sicum & priuatos causa libertatis & seruitutis (sic legendum Lpez.) non si ingenuitatis l. 1. supra de ped. iud. l. pe.] ne de ita. def. vel in vrbe consilium. L. Dist. ff. de liber. cau. l. 4. si ing. effe. dic. *vel præterea liberalium quibus prouinciam sui nullum obiici potest* l. neque C. vbi. ff. de fid. lib. l. 4. ff. ô ing. esse dic. *Et qui causa status maximus iudices* l. vbi. hoc tit. maiores iudices Leon distinguentes. §. de liberali ff. de recep. *adeo vt se pedanei delegari posse nec committi compromissario, quin & præsidum alim de statu cognitio non fuit.* l. 1. ff. de cod. iud. *quod confirmat Pilinj imperiali epistola ad Traianum de adimitione ingenuorum, nisi forti missi essent in prouinciam cum iure prætorii vel iure proconsulari, nam proconsulum antè fuit de causis status, qui vtique maiores sunt quàm præsides, neque spectabiles, & præsides clarissimi.* Cvlac.

Si seruus aufugit à domino ad aliam prouinciam, causa possessionis traditur eodem loco: sed causa proprietatis examinatur coram iudice vnde aufugit. b. d. secundum Iac. de Arct. Bald.

1. *Imp.* Alexandrea. *Aurelio Aristoneati.*

EA quæ à te, cùm tibi seruiret [a], fugit, & in aliam prouinciam se contulit, libertatem sibi vindicans [b]: non iniuria [c] eo loco litigare compellenda est, vnde quasi fugitiua recessit [d]. Ideoque temimere eam in prouinciam, in qua seruiuit, præses prouinciæ, qui eo loco ius reperatentat, curæ habebit [e]: sed

NEmo [d] post depositum cingulum [e] sine prioratæ vitæ redditus, ob negotium quod militiæ causa est ei exortum, præstandi ratiociniij gratia eius numeri in quo militauit, vel quem ipse gessit, à quorunque [f] pulsatus, fori [g] præscriptionibus vsatur. vnumquemque enim sæpe huiusmodi causis publicis, quas dum militaret, exercuit, vel super ratiociniis militaribus per quæ suos cõtubernales affixisse alleritur [h], in militari [i] oportet iudicio respondere: in quo & instructio sufficiens [k], & nota testimonia, & verissima possunt documenta præstari. Dat. II. Id. Iun. * Coss.

Procuratores Cæsaris non est iudex competens in causa status. Pavl. de Castr.

11. *Imp.* Decivs a. *Felici.*

PRocuratores nostros [a] status [b] causas examinare non posse, omnibus notum est [c]. PP. Kalend. Decembr. Decio * A. II. & Grato Coss.

Quando ille qui dicitur seruus, est in possessione libertatis, debet cognosci vbi est: & aliud dicitur esse

tatem. cel. §. & de cel. §. 3. hoc. cel. 11.

k ¶ Sufficiens. sic * T. *quidò sine. inter pup. & tut. l. 1. in §. 3 nep. & in auth. vt om. abs in §. hac considerantes cel. 11.*

VBI CAVSA STATVS AGI, &c.

Et qui.] Cassv. Si ancilla ita à te fugiens, & in alienam prouinciam se conferens, affirm se liberam: vbi causa status agi debeat quæritur. Respon. quòd non ibi, vbi eam deprehendisti, sed ibi vbi seruiebat antequam se in fugam inconsulè recipiens.

l ¶ Seruiuit. l. esset in possessione seruitutis.

m ¶ Vindicans. id est, in libertatem proclamans posteaquam conditiorie eam esse possessam in seruitute.

n ¶ Non iniuria. Sed de iure.

o ¶ Recessit. nisi dis id ffs. 2. anno morata est in possessione libertatis bona fide. id est, [a] parès se liberam iustis rationibus ducta, vel iustissis rationib. xxx. d an. vt ff. de acqui. pos. l. 3. §. fi. seruus. & super eum §. 1. & ff. qui & à quib. iur. l. 3. rem. fideicommissa. §. Arista. in al hoc. ff. de liber. cau. l. liberis. §. fina. & l. spiritus sicut. dum est. &] de præscript. tem. temp. quæ pro lib. l. & 9. &] de libe. causa. l. eo qua. &] de probat. l. vtrum. & de serui. fugit. l. Lium. seruit. Accvr.

p ¶ Habebit. cognoscendo primò & pronunciando super possessionem per vsde vi, vel vti pos. interdicta. cum sic res mobilis. Inf. quinare dicit quod sciplicis possidetur, sed sic hoc ad iudicio iudicis, vel interdicto vtrubi. Ibi ergo quæritur & pronunciatur de possessione: sed patiencium seruum in loco vnde aufugit & sic diuiditur * causa consuetudo. & sic est contra. ff. de iudi. l. multi.

q ¶ Dabit. in pretorio.

Procuratores.] Cassv. Si priuatus priuato Rhetor mouerit quæstionem, putà dicit aliquem esse seruũ qui se pro libero gerit: an procurator Cæsaris, qui cognoscit inter sicum & priuatum, cognoscere possit, quæritur. Respon. quòd non, vel dic quod ô inter sicum & priuatum de ciuiplo. &c.

r ¶ Procuratores. mihi esset Cæsaris.

s ¶ Status. sciliicet ingenuitatis.

t ¶ Nouiss. inter duos priuatos inuitos. locus

a ¶ Rem. adiudicationis. ita hic reddi. debet, vbi fuit bis, & plenius veritas poterit aperiri. id est rebus quæ per adiudicatione.

b Bona fides prodeat non vendi ex iusta ratiocinatione, sed iniquam mendo & iniuriatis.

c ¶ Non. pro decisum, vt hic. sed Cynac. hq. iniuriatus, ipse ex spera. quod aliamatione pro bonam.

* al. vbi causa status agi oportet.

d ¶ Prælectis quo temporis quoto libertas petiit.

e Consuetudo causa quando dicuntur poterit.

f al. Pelisiam.

* hoc confidere ante prætrix Calendarum.

480/C.IV.K.5-4, 625-626
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

inter fiscum & priuatum, vt dicunt *infrà eod. l. iamdudum*. quod non placet: nam nec inter fiscum & priuatum: vt *infrà, ne de statu defun. l. si pater.* 2. Dic ergo * quod in l. iam dudum erat vice prædiali: vt *l. de prædiali.* l. 3. 9. Vel certè, si inter fiscum & priuatũ de aliquo seruo vel libertto sit quæstio, quia quilibet ad se pertinere dicit: cognoscere potest. Si inter fiscum & hominem priuatum qui se liberum vel ingenuum affirmat, non potest: vt *hic, & d. l. si pater.* 4. Vel quærè distingue quæ quæstio est status: vt si quidem ingenuitatis, nõ potest: vt *hic, & d. l. iamdudum, in fi.* (Et quod hæc sic causa libertatis, habes] *de or. cog. l. si status, & d. l. si pater.*) An alterius status, & tunc potest: vt *in prin. d. l. iamdudum.* vnde valet: vt *ff. eod. l. 4. & 19.*

Si in possessione.] CAYV. Aliqui mulieri in possessione libertatis constituæ quæstionem status mouisti. vbi hæc status quæstio agitari debeat, quæritur? resp. quòd in foro ordinario cui status quæstio mouetur.

a ¶ *Dicentur. vt ff. de li. eau. l. liberta. § fi.*

Si ex possessione.] CAYV. Ex possessione seruitutis proclamasti in libertatem, vbi causa status agi debeat, quæritur? respon. quòd ibi vbi constitit qui se dominum dicit.

b ¶ *Si ex possessione.* hæc Lect. contra. ad superiorem: est idem in *d. l. liberta. &]. de li. eau. l. eum qui. & ff. de probat. l. eius. & l. si quis liberti.*

Iamdudum.] CAYV. Inter priuatum & fiscum de quodam seruo vel libertto mota quæstio, quia priuatus dicebat eũ esse seruũ suum vel libertum: è contrario fiscus statu esse dicebat. an procurator Cæsaris de ista causa cognoscere posit, quæritur? resp. quòd sic. Si autem fiscus dicat aliquem esse seruũ suum, è contrario ille affectat se ingenuum, quis cognoscere de causa debeat, quæritur? respon. quòd præfes prouinciæ.

c ¶ *Libertatem.* hic agebat vice prædialis. Vel aliter, vt modò dixi *in l. q. hodie cit.*

d ¶ *Et seruitutis.* putà quis fiscus vocabat aliquem ad seruitutem, & ille dicebat se manumissum à fisco, vel ab eo cui successit fiscus. ac in frequenti responso dicebat se ingenuum, cùm ad seruitutem vel libertinitatem vocaretur.

e ¶ *Rationalem.* hic agebat vice prædialis: vel aliter, vt modò dixi *in l. q. hodie citati.*

f ¶ *Vel magistrum.* Vel [b], pro, *id est.*

g ¶ *Prædo.* id est, de quo est quæstio, an possit cognoscere. ACCVRSVS.

* Procurator Cæsaris an possit cognoscere de causa libertatis.

h ¶ *Ingenuitatis.* scilicet inter fiscum & priuatum: vt *infrà ne de statu defunct. l. si pater. & supra eo. l. procuratores. & de probat. in d. l. plenè.*

In seruitus.] CAYV. Hominem ingenuum vt seruum possedisti. de facto eum manumisisti. an elapso quinquennio in ingenuitatem proclamare possit, quæritur? respond. quòd sic, licet olim eò tempore obstraueretur sine principis beneficio super hoc impetrato & obtento: & post quinquennium de causa illa cognoscat ipse præses. nec refert an facere clarissimus, vel non, qui talem fuit passus quæstionem.

i ¶ *Præscriptionem.* aliàs *diuersionem.*

k ¶ *Diuina.* i. rescripto concesso per principẽ.

l ¶ *Veteres leges præscribebant.* olim n. * ingenuus de facto manumissus nõ poterat in ingenuitatẽ proclamare vltra quinq. annos, nõ auxilio principis vt dic *in prin. & ff. de libe. ing. ff. d. l. § 4. & quod constituit* * : vt hic habetur. & arga.] *de præscr. long. temp. quæ pro lib. l. fi.* ¶ Item videtur contrari totus titu.] *ne de statu defunct.* per istam l. Sed illa lequitur de defuncti statu, hic viuentis. Item hic ad bonum: ibi ad malum trancabatur in seruitutem. ACCVRS.

m ¶ *Clarissima persona.* scilicet quæ ad ingenuitatem pronocat, vel contra quam fit prouocatio.

a ¶ *Super tali conditione.* scilicet quæ ad ingenuitatem pronocat, vel contra.

* Vtra est Tertius.

a ad ingenuitatem. iura quod trap pro proclamare pobis ingenuus manumissus.

b Præscribi nõ potest quinquennio adversus statum, sed pro statu vt. *d. manumissum. d. de manumissum.*

* Compromissio maximè indicia.

* Concor. Gl. *in fin. cap. quæ de probationib.* ¶ *libertate.*

VBI QVIS DE CVRIALI, VEL COHortali, aliáve conditione conueniatur.

TITVLVS XXIII.

Vbi etiam quæ prouincialis & quæ de statu actiones quibus quæritur decurio quis sit natus, an curia municipium obligatus, an agricola censitus, aut colonus præsidis, an ex corpore nauicularionum, pistorum, vel aliorum conditionalium, quæ ad notitiam præsidis eius prouinciæ pertinent, in quo is qui curiæ aut cohortis vel alia conditioni vinculatur, deprehensus fuerit. l. 1. hoc tit. l. 1. supra tit. 15. *nisi malit actor eum remitti in eam locum vnde quasi fugitiuus creatus.* l. 1. 2. tit. post. *Neque verò sub specie alterius militia quidam armatus, conditionatis vel addictus publico ad aliam iudicum licet remanere titum, non sub specie apparitionis magistri militum supra numerum, non sub specie apparitionis magistri officiorum. Dixi, ex cohorte præsidis sexaginta cohortalium conditionum, inter enim cohortales officia & apparitores præsidis qui vnique in prouinciis erant perpetui.* l. præsidis. ff. de reb. cred. *hoc vel omnino ministerio, nec operati à præside, nec in prouinciam prodeuntes.* CVIAC.

BVT. & SALVCET.

1. *Imp.* ARCAD. & HONORIVS AA. *Flore p. p. p.*

Si quis vel curiæ, vel officiis iudicum, aut aliis quibuscunque corporibus obnoxius *, intra prouinciam ab his ? etis, quos aufugit, comprehensus ¶: non expectata eiusdem iudicis notione,

b ¶ *Ab his.* vel c procuratoribus eorum.

c ¶ *Comprehensus.* in alia ciuitate.

¶ Sic ergo d speciale est hic, vt liberum personam quis sui authoritate capiat. sic & *infrà de decur. l. generali. lib. 10. & ff. quæ in fraud. cre. l. sit præter. §. fi. debitori.* Et est ratio, quia fiscus seruũ in fuga constitutum adhuc dominus possidet: vt *ff. de acquir. poss. l. rem*

VBI QVIS DE curiali, vel cohortali, aliáve conditione conueniatur.

Si quis.] CAYV. Nuncius vel procurator, vel executor cõmatis Bonoriensi. in ciuitatem Motinens. se contulit: & sub magistro nauicularum militare cœpit. ibi cognoscensus, sub quo iudice cõuenire debeat, quæritur? Respond. quòd in territorio illius sub quo captus est non expectato eo sub quo militare cœpit: & consultus sociatati eorum quos deliquauerat, eos egregerat.

¶ Non ex hac Lin fugitiuus regulam: *Vbi se domicilio, ibi se iudicabit.* & est speciale propter fugam, secundum Glos. & BALD.

d ¶ *Speciale.* in aliquo ciuitate.

e Coli potest ius alterius sua authoritate capiendi. de quo vide Tiraquellum de retrat. lignag. §. 1. 2. gl. 3.

f Personam liberi quidem possum propria authoritate capere.

sum quo nobis & l. 3. §. Nerva. & §. si servus. ita & cum. Et sic non videtur capere quod sic alienum, sed retinere quod sibi suum. Item capit hic, vt fabricit, vt ad iudicem deducat, qui cognoscat, & iusticiam exhibeat, & sic non est contra. l. de Iudeis l. nullus.

a ¶ *Per ambitum.* id est, malum desiderium.

b ¶ *Militare.* in militia iuramento * quia apparitor, executor, lictor, & primiscrinius: sed non autem in militia armata: vt §. *Apparit.* & in hoc differt. Inf. & in hoc, quia hic aufugit, in frequenti non aufugit, sed dicitur debere esse de curia, vel cohorte, vel apparitor.

c ¶ *A iudice.* quolibet qui ordinatus sit in eo loco vbi est deprehensus. Et sic no. *Vbi te invenero*, &c. & propter huiusmodi fugam.

¶ Sed quid si ille ordinatus erat sub quo militabat? Respond. etiam *sub eo* potest quaeri. hoc proposui. non enim vetat hoc l. sed dicit illi cognoscere in cuius territorio est captus, ab expectato eo sub quo militabat. ¶ Item qua b actione petitur, eam sic libera personal? Respon. officio iudicis, vel vsili in rem causa adiecta. vt *ff. de rei vind. l. j. §. j.*

d ¶ *Audiatur.* & expediatur vlq; ad tres mensses hac causa: vt §. *de decr. l. generali. lib. x.*

Ex Novell. Theodos. 14. de numero militarium sub iudice fori praefigendo.

Hac perpetua.] Cavetur. Si adfirmat cuius, ob officio sibi deputato se fabricatis, vel actor aliquis de negotio alicui metum, vt ab eo aliquid extorqueret. insulsi si de his quaestio mota fuerit, quis cognoscere debeat, quaeritur? Respon. quod praeses provinciae, nulla fori praescriptione opponenda, nisi miles fuerit, vel principis beneficio fuerit monitus quo minus sub praeside cognoscatur: quibus casibus à praeside provinciae aliquid proferatur quod ad magistri militum consilio terminida referatur. & hoc in prima & secunda parte. in tertia dicit quod si aliquis publicis praestationibus vel debitis obnoxius inuenitur, nulla gaudeat fori praescriptione quin sub praeside cognoscatur, nisi principali priuilegio teneatur: aut praesidi vel praesidis nullo modo deciperet examen. & hoc in tertia. Si qui autem huius l. contempores fuerint inuenti, à praeside provinciae puniantur.

c. Tit. 31.

e ¶ *Pecuniae.* id est, necessitatis.

Vide Iustinian. Novell. 31. c.

f ¶ *Cohortalibus.* * cohortales erant magis cohortes, quam curiales.

Via ablatus.

g ¶ *Res etiam.* repete, non posse, &c. Et dic, quod superexactum est, restituitur in duplum sine vi ablatus d, aliàs in triplum: vt §. *de superexac. l. j. lib. x. & ff. de publica. Licitatio.* §. *quod illicite.*

a Militia quidem est iuramentum qui hoc genere militiae mulcetur.

b Persona liberaque actione est petitio.

sub quo per ambitum * coeperat militare b, peniusque emendari honoris praescriptione submota à iudice c, qui in locis aditus fuerit, audiatur d: manifestaque rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. Dat. XII. Kal. Aug. Mediolani, Cafario & Attico Coss.

Homines obnoxiati, vel qui pro exactionibus vel concussionibus conuenientur, non possunt fori praescriptionem opponere, nisi sint milites armatae militiae, vel ea specialiter sit concessum. Bald.

11. *Imp.* Theodos. & Valent. aa. *Cyro P. P.*

Hac perpetua lege sancimus prouincialibus iudiciis non posse fori praescriptionem opponere eos qui ad curias vocantur *, vel cohortalibus f deberi dicuntur officiis, vel aliis corporibus obnoxij sunt: eos etiã g, qui super exactiones vel concussiones h perpetrasse fimentur: exceptis videlicet his qui armata i militia praediti sunt, vel aliàs speciali beneficio principalis se se defendunt: ita tamen, vt cui ex militaribus viris curiae nomen k, vel cohortalis officij quaestio ingeratur, rectos prouinciae super eius nomine tam ad eodem tuae magnificentiae, quàm ad magisteriam l vel competentem referat potestatem m: vt hi qui velut debiti postulentur, prouinciali * iudicio destinati ibi euentum * iudicij expectent, vbi iura mouerit praecipiunt huiusmodi quaestiones. Super publicis autem functionibus & debitis nemini licet fori praescriptionem opponere P, praeter eos q qui specialiter excepti sunt. Caeteros r excelsae tuae sedis, & rectorum prouinciarum in quolibet negocio declinare minimè posse iudicium decernimus: ita, vt qui tam saluberrimam legem pertinaciter violare tentauerint, sciant à moderatoribus prouinciarum aduersus se tanquã contumaces sententiam s proferendam. Dat. XII. Kalend. Octobr. Cyro, CP. Valen. A. V. & Anatolio V. C. Coss.

b ¶ *Vel concessione.* quae forsitan dari erant in officio.

i ¶ *Armata.* super quibus non possit iniici manus.

k ¶ *Curia nomen.* quia dicitur curiae adiscriptus.

l ¶ *Ad magisterium.* id est, magistrum militum.

m ¶ *Potestatem.* vt condemnet, ipse tamen praeses cognoscet: sed certè imò narrando factum vt causam audiat & conquaeratur. Accvsa.

n ¶ *Prouinciali.* * subaudi, *iudicio* sunt ablatiui.

o ¶ *Euentum.* i. sententiam super eo de quo impetuntur.

p ¶ *Opponere.* etiam si pedibi sint armata militia: §. *de quib. caus. fi. praescript. l. j. circa princ.* & quod subiicit, *praeter eos*, &c. non excipit de praerodentibus, sed ad subloquentia referitur: quasi diceret, exceptos praeter eos, &c. Vel dic excipi illos quos Tarcipit, scilicet milites armatos.

q ¶ *Praeter eos*, vel est hic §. vel §. caeteros, &c. & secundum primum non referitur ad prouinciam.

r ¶ *Caeteros.* respicit vel infrà vel supra.

s ¶ *Sententiam.* eàm lis erat contestata vel veries de poena contumaci imponenda dicitur: *ff. §. quia iure di. non ob. l. j. de lic. falsa* b est nota, quare quidã hic facit, quòd sententia ante litem cõtestatam ferri potest.

¶ Nos. c enim hic ordinarium non recusat: vt *C. de iudi. cuiusc. si verò contigerit.*

a Remissio in causis civilibus regulariter obtinet, & hic non concedetur. vide Socinum regula 31. *Fabian. pende.*

b Sententia ante litem cõtestatam ferri nõ potest.

c Iudex ordinarius recusari non potest.

VBI SENATORES VEL CLARISSIMI ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

Tituvs XXIV.

Clarissimorum appellatio latissima est, nam & viros & liberos Senatorum cuiuscunque ordinis vel sortis complectitur, & Senatores excissiores clarissimos quoque illustres vel spectabiles. Alij quidem sunt Senatores omnes dignitatis expertes. l. 52. & 54. Cod. Th. de hab. & in hoc tit. *igitur Senatores, id est, Senatores sine dignitate & clarissimi, id est, Senatores cum dignitate.* vt l. 1. infrà de tut. & cur. il. vel cla. per. & No. 71. *Conuenientur autem Senatores & clarissimi ciuiliter in vrbe apud praetorio, vel praef. vrbi, vel magistrum officiorum adsistente principe* ex l. 1. *de alim. Theodosij Cassiodorus in libro, vt Symmachus: refert in epistola, qua Senatorum conuersion transferri à sua praefectura vrbana ad peregrina vocant. In provinciis conuenientur iure communi apud praesidem eius provinciae in qua domicilium habent* l. 3. & vi. tit. 22. *Caffiodorus in formula relatoria provinciae. Tu etiam Senatorem ibidem residentem iubere audire Criminaliter autem clarissimi apud praesidem eius provinciae in qua deliquerunt, qui tamen eiusdem erant ventilandi ad praef. praetorio, vel praef. vrbi.* l. 3. C. Th. de accus. *excepto casu* l. 1. *Cuperi ne lic. pot. illustres qui reconsortes* l. 3. *huius tit. in consistorio principis, quod & alias Senatoribus deroluit Imp. quosdam Dio & Spartianus scribunt.* Cvlag.

Qui accusante criminis conuenitur, accusante dignitate non illustre priuilegio fori non vtitur. Vel sic: *Reatus excludit omnem honorem.* Bald. Vel sic: *Dignitas clarissima non prodest quo minus clarissimus conueniatur vbi deliquit.* Salvett.

1. *Imp.* Constantin. a. *ad Vlmanianum comitem Hispan.*

Qvicumque * non illustri *, sed clarissima dignitate tantùm praeditus, vicinem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit *. vel in aliqua culpa f seu crimine * fuerit deprehensus *: intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus b subiugetur, nec fori praescriptione vtatur, omnem enim huiusmodi honorem reatus excludit *. Dat. II. No. Decemb. Gallicano & Basso Coss.

Senatores in ciuilibus causis possunt conuenirì vbi habent domicilium vel maiorem partem honorum,

a ¶ *Deprehensus.* locus d consultus, sed nõ deprehensus, quod non placet: imò idem verobiq; *vt ff. de vi. mpl. pub. l. 1. qui in solutioni*

b ¶ *Publicis legibus.* de quibus habes *Inst. de publ. iudi per totum.*

c ¶ *Excludit.* vt *l. de opt. & electi. rapiunt. & §. de digni. l. nutrici. lib.*

480/C.IV.K.5-4, 629-630
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ex, & de dam. l. infamia, lib. x. & in auth. vt non de. iudi. § hoc consideratum. eod. tit. & ff. de offi. proc. l. 1. §. ¶ Sed contrà. infrà de exhib. re. l. j. & l. de hac. con. in. l. magistratu. Sed ibi de hoc dixi. ¶ Item not. quòd hæc l. loquitur cùm criminaliter * agitur: sequens* scilicet senatores, quando civiliter.

a Delinquit in alterno territorio: id est, quando jus commune pertinet, ut non secundum locum quo delinquit, conveniatur: sed secundùm domicilium. Ant. ad epistolas. de fori compet. l. ad c. t. supr. de summa trin. Bart. ad l. Provinciale offi. proc. de hac quæst. plenissimè tract. Bal. ff. in practica, tit. de penis. n. 18. & Sup. l. ad. Pisonem. Theod. & Accus.

b Senatores superillustres.

SENATORES.] CAEVS. Si est senator causa quis habeat permanendi, vbi consuetudinem habet, quæritur? Respon. quòd sine in vrbe sive in suburbio degat, sub præfecto vrbis cõsentit potestate ex principis delegatione sub magistro officiorum. In prouinciis autem vbi domicilium habent, vel vberiorem partem bonorum suorum conuenientur.

a ¶ Senatores, qui b superillustres sunt: vt ff. de senat. l. fin.

¶ Quidam habet hanc pro vltima l. huius tit.

¶ Et not. hoc fortasse etiam si sint clarissimi, forsan si criminaliter: quia tunc distinguitur sine clarissimi, an superillustres? l. j. infrà.

b ¶ Vbi larem fouent. i. vbi habet domicilium. vt l. de incolis. l. cives. ff. n. & in scripsis consuetudinem. & non satisdantur l. de dign. l. quotiens. lib. xii. ACCVS.

b Lar prædominatur.

c Conuenit. c. de iudiciis. Item in diversis vnusquisque distinctus. auctor. de offici.

QUOTIES.] CAEVS. Si superillustri vel spectabili aliqua criminis moueatur quæstio, ità per procuratores respondere non licet, cognitio principis est, vel eius cui princeps specialiter demandauerit in iure nulla tandi mancipi necessitas, sed fedendi infestus iudicibus paribus licentia tribuatur: & absentes instituantur, principis eius condemnatio sectetur, alioquin vice principis cognoscens ipsum absoluat: accusatoris calumniam etiam principe incolume puniendo, nisi tanti fuerit dignitatis accusator, quanti & reus: quæ casu in puniẽda eius calumnia principis auctoritas requiritur. & hoc in prima. Alij autem illustres à prædictis, qui beneficio principis dignitatẽ suæ administrationem adepti fuerint: & alicui eorum criminis infestatur quæstio, præfectus prætorio vel vrbis, vel magister officiorum, & sibi à principe specialiter demandatur cognitio, poterit cognoscere: ita vt accusato fedendi nulla parat facultas: eius condemnatio & contra eũ tamẽ probata fuerit, ad principẽ referatur hoc in secunda. In prouinciis autẽ & alicui illustri, cui dignitas ex administratione committitur, (vt differat & hoc à proximo superiori) aliquid obiciatur: cõperti iudex absoluat absolendum, nec condemnet: & obstinè inuestat, sed ad principem referat eius condemnationem: ita tamen, vt & in condemnando seu in puniendo inuiniatur accusatoris calumnia,

vel vbi conuersantur: in vrbe verò coram suis iudicibus. BALD. Vel sic: *Senatores vel constituti in dignitate illustri in causis ciuilibus possunt conuenire coram ordinariis tam Romæ coram suis magistratibus, quàm in prouinciis vbi fortiuntur domicilium, vel assidue conuersantur.* PAVL. DE CASTR.

II. *Imppp.* VALENS, GRA. & VALENT. T AAA. *ad senatum.*

SENATORES *, in pecuniariis causis, siue in hac alma vrbe, siue in suburbanis degunt, in iudicio tam prætorianæ quàm vicariæ præfecturæ, necnon magistri officiorum, (quoties tamen ad eum nostræ pietatis emanauerit iussio:) in prouinciis verò vbi larem fouent b, aut vbi maiorem bonorum partem possident *, & assiduè versantur, respondebunt. Dat. Kal. Mar. Valentiniano A. & Neoterio Cons.

Obtinentes dignitatem illustrem ex prætorio administratione, in causis criminalibus ardua, in quibus non administrè procuratur, solùm coram principe, vel cui princeps cõmiserit, possunt accusari: à quo commissario possunt absolui, sed non condemnari principe incõsulto: & coram aduersario de calumnia possunt condemnari, nisi similis dignitatis existant, h. d. primò. Qui verò sunt illustres ex priuilegio, non ex præcedenti administratione, poterunt sub quibusdam iudicibus hic nominatis in vrbe, in prouinciis verò apud earum rectores accusari: qui poterunt absoluere, sed non condemnare principe incõsulto. BAL. & PAV. DE CASTR.

III. *Imp.* ZENO A. *Arcadio P.P.*

QVOTIES viro fortè patricio vel ex patricio d, vel ei quem prætorianæ e vel vrbicariæ f amplissimæ sedis administratio illustrauit, vel consulari vico, quem tam ordinaria g professio, quàm sacra † nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, quive magistriæ potestatis fuoribus clarus factus est, vel ei qui magistri officiorum, vel quæstoris officio functus, aut sacro * nostræ pietatis cubiculo præpositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est, aut cui nostra serenitas do-

distichione supra dicta puniatur, & hoc in textis, ita videlicet quòd fedendi copia sibi non denegetur.

e ¶ *Patricio*, nomen est dignitatis, & dicitur * patricius, quem Imperator in parem eligit.

a Patricius quis sit.

d ¶ *Ex patricio*. qui deposuit patriciatum.

e ¶ *Prætorianæ*. spectabilis est.

f ¶ *Vel vicariæ*. illustris est, sed consul & patricius superillustres. Hoc tantùm, quòd omnes sunt super clarissimos, hoc est, spectabiles, illustres, vel superillustres, vt differat à l. j. quæ de clarissimis dicit.

g ¶ *Ordinaria*. nõ ordinari consulũ est administratione est aggregat*.

¶ Et nõ quòd princeps aliquem sublimat.

¶ Et not. quòd tantùm quoddam illustres qui tantùm coram principe cõuersantur, vel delegato ab eo, ad hoc quòd poterit absoluere, non cõdemnare: vt hic subiicit, & hoc vsq; illac, *vires aut illustres*, &c.

¶ Sed contrà, *supr. eo tit. pe. l. j. in fi.* sed ibi in clarissimis, hic in illustrib. 2. Vel ibi specialè vt sub præside respondeat. Alij verò illustres, præter prædictos, item & prædicti, qui tantùm honorem sine administratione habent, conuenientur Romæ coram præfecto prætorio, & præfecto vrbi, & coram magistro officiorum, & hoc si princeps permiserit in prouinciis coram cõpetentibus iudicibus vt absoluantur, non damnentur ab eis, sed ad principem referantur. & hoc dicit vlpianus *l. vide. §. de iudic. vide ibi.* CVIAC.

b Prætorianæ.

c Principes non delinquere possunt.

* vide Mense. *l. de adoptiv. p. 19. ex. 27. l. Prætorianum.*

h ¶ *Item per procuratores* ad quædam fiunt crimina, in quib. per procuratores agitur, & respondetur: vt *quæ imponant pœnam relegationis, exilii, ut ut ut ff. per alia cau. ap. l. j. & l. de iniur. l. f.* i ¶ *Vbi*. scilicet Constantinopolitanus.

k ¶ *Absoluere*. id est, delegarit.

l ¶ *Officij*. alterius qui nostri, vel delegati à nobis. ACCVS.

m ¶ *Fatalium*, q. d. licèt fatè alibi accipiat cum fatalibus diebus, elapsis, vt in causa appellationis: hic tamen secus est, sicut & quòd princeps cognoscitur *§. de temp. ap. auth. sed hic.*

c Procuratores criminibus in causis criminalibus vt postmodum pœnas in eos quæ imponunt pœnam relegationis, hoc est exilium, &c.

d Nobilibus creantur, quod alii dicunt, negant.

n ¶ *Sedendi*. speciale propter nobilitatẽ d, vt sedeant, & non dicant. *l. sed. l. fin. & in auth. vt ab illustribus & qui. eod. tit.*

β ¶ *Sedendi quoque*. Sidonius Apollinaris *lib. 1. Epist.* ait, sedere eos in capite quodam subsellionum, consistoriũ fuere: vide scripta mea. Epist. est ad Vegetium. CVIAC.

o ¶ *Absoluendi*. qui * potest absoluere, non potest damnare: *sic in auth.*

e Absoluere qui potest, qui damnare non potest.

480/C.IV.K.5-4, 631-632
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in auth. vt ciu. apud proprl. epiſc. ciuam. §. penult. coll. 10. & arg. ff. de Curiosis, edict. l. 19. §. cauſa. ſed contrà ff. de reg. iur. l. nemo qui condemnare. hæc ſpecialia. 2. Vel dic quòd etiam hic condemnat: ſed prius conſulto principe: in dicta authent. prius conſulto epiſcopo. Sed è contra regula eſt vera, * qui poteſt damnare, & abſolucre: vt *ff. de re iud. l. 19.*

a ¶ *Iſtuſtres.* ſine adminiſtrationes.

b ¶ *Codicilli,* id b eſt, literæ ab Imperatore ſibi commiſſa, vt aliquo honore vel dignitate gaudeant.

c ¶ *Egiſp.* habent n. dignitatem illam ſine adminiſtratione, ac ſi habuiſſent adminiſtrationem.

d ¶ *Viri illuſtres.* ſine adminiſtratione.

¶ Damnat, qui abſoluit.

b Codicilli quæ literæ impetratorie.

¶ vel ſine.

IN QVIBVS cauſis militantes fori præſcriptione vti non poſſint.

c Omnes.] Domeſticos, principaſes.

f ¶ *Miſitia,* armata, vel inermis ſeccldam quoſdam.

¶ Et ſic eſt contra ſupra *vbi quæ de cauſa, vel ea l. ſ.* Sed, vt iſti, & ſic hic non dicas de armata. Et dic quòd iſti gaudentes aliqua dignitate, & negotiationem exercent ſuper publicis functionibus, vel ſuper publicis debitis, tbum apud præſides prouinciarum conueniunt & exigunt: & expiuitur armata militia præditi, & qui offendunt ſe accepiſſe vnius anni commeatu ad propitium rem componendam, & hoc hic dicit.

g ¶ *Si hæc.* ſcilicet præſcriptione.

IN QVIBVS CAVSIS MILITANTES fori præſcriptione vti non poſſint.

TITVLVS XXV.

Miſitantes in hac lege dicuntur non armati milites & tribuni numerorum qui priuilegio ſui fori ſemper vti poſſunt, & ab alio iudice ſtrem reuocare ad magiſtrum militum. l. 1. t. 2. 23. *ſed ſcholares qui ſunt magiſtri officiorum volunt agnoſcere in rebus, qui & magiſteriani dicuntur aut domeſtici protectores, qui ſui fori priuilegio non vtuntur cauſibus ſuperuenibus, ſi conuenianturre cauſa debitorum aut mutuorum publicorum apud præſidem prouinciæ, vel quod curia aut tabularii aut alij corporati obnoxij eſſe vel per ſuperuenientem aut conuiſcationem aliquid abſtuliſſe dicuntur.* l. 2. & 3. ſupra tit. 23. & ſub hoc tit. *poni poteſt,* vt l. 2. in Nu. *Theodoſij ponitur ſub titulo huic ſimili.* De armata militantibus fori præſcriptione. *Item ſi prædia alicuius conducentur, & aliquis ea cauſa conuenitur. Nil eidem armati conducere eſſe prohibentur.* l. 1. infrà de re mil. *Item ſi negotiantur in prouincia, etiam ſi à priuilegio negotiandi liberatiam acceperint, regularitur enim mercatores ſimul & militiæ eſſe non poſſunt.* l. 1. infrà ne mil. *Item ſi in prouincia res ſuas computant, & ſuis commodis ſtudeant ſine beneficio commeatus. Sto ea. ſcholares fori ſui præſcriptionem non habent. In contrario mali, & qui per prouinciam negotiantur: nam res cauſa mercantur, ſi priuatis actionibus atque compendiis occupantur, ſi negotiantur, ſi conductorum vocabulo defendantur, & ita in Bazil. de illuſtribus officiis, & quibuſdam ſi hoc quidem ſi poſt ſuffragia.* CVIAC.

Miſitantes etiam in curia principis, fori præſcriptionem non habent in publicis functionibus, vel ſi pro priuatis negotiationibus conuenianturniſi tempore commeatus. BALD.

Vel ſic: *Comments ſuper publicis debitis vel publicis functionibus, cuiuſuis ſint dignitatis, non poſſunt vti fori præſcriptione, niſi pro tempore commeatus. h. d. vel niſi ſint milites armatæ militiæ. h. d. cum Gloſſ.* SAVC.

1. Imp. THEOD. & VALENTINIAN. AA. Florentio P. P.

Moos * omnino domeſticos *, & agentes in rebus, & quæcumque alia prætendatur militia [f] vel dignitas, ſub moderatibus prouinciarum pro functionibus publicis † reſpondere nulla fori præſcriptione valuiuta, ſancimus, ſi hac 8. qui exigunter publica debita, vti tentauerint: imò & in aliis priuatis actionibus occupatos [h] volumus reſpondere qui vel per prouincias ſociantur [i] * vel conductorum vocabulis, cum non armata militia [k] præditi ſint, defenduntur, ſiue domorum diuinarum, ſiue virorum potentiſſimi, ſeu cuiuſlibet conditionis ſint conductores: niſi ſi fortè commeatum [l] ad rem propriam componendam vnius anni inducias offenderint ſe acceſſiſſe: eadem forma ſeruanda in his etiam qui mercandi vel * militandi ſacra beneficia meruerint: vt & ipſi rectoribus prouinciarum reſpondeant. Dat. III. Kalen. Maij, Conſtantinop. Theod. A. XVII. & Feſto Coss.

* Ex auct. Theod. l. 1. de annona militia ciuibus ſuis perſcriptiuum.

† Idem in Nouell. Conſtit.

* In ipſa Nouell. auth. per prouinciarum ciuitatibus & ita hic emendandum. Cuiac.

* quidam legunt, mercandi & militandi. hoc permiſit a l. 10. negotiatores hic militaſſe. Vide ſcripta ad l. 5. commer. & mer. Cuiac.

Quoties autem viri illuſtres [e] in prouinciis conſtituti, non hi tamen, quorum cognitio ad noſtram maieſtatem, vel ad iudicem vice noſtri numinis auditorum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vocati & ſedendi cùm celebratur cognitio, in ſecretariis iudicantium ius conſequantur: & iudices patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiuſmodi viros [illuſtres *] vel facultates eorum ſententiis abſtineant, dum noſtræ pietatis ad ſuas meruerine relationes reſponſum: ſupplicia videlicet quod accuſatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum eſt, nec apud prouinciales iudices, ſi non ſic, vt ſuperiùs dictum eſt, ſimilem dignitatem habeant, differendo. Dat. Conſtantinop. *

* deeſt in vet.

h ¶ *Occupatos,* qui ſunt de numero agentium, vel domeſticorum.

i ¶ *Sociantur.* id eſt, ſocietatem contrahunt aliis negotiantur.

k ¶ *Militia.* nunc enim conducere nõ poſſunt: vt *l. locati. l. fin.* ab his excipit perſca, *niſi ſerui commeatum,* &c. ſecundùm H. ſed ſecundùm Azo. vt dixi, à ſuperioribus excipit, vt intra ſpatium non conueniantur.

l ¶ *Commeatum.* l. à militia quam exercuerant ſecundùm H. nam tunc conueniantur, vel commeatum, id eſt, relaxationem: vt non conueniantur.

VBI CAVSÆ fiſcales vel diuinæ domus, &c.

m ¶ Hominibus, *cauſa * aut humilis diuinæ domus, ſiue ſint ſerui, ſiue colani, vel inquilini, ſiue agant ſiue obuentiuntur in ciuili vel in criminali negotio audiantur operamindatur apud præpoſiti ſacri cubiculi & comitis domorum vel procuratori Cæſaris.* vt 3. eo. l. vlt. & l. cum aliquid. ¶ *Et eſt hic notandum, quod ſerui principis agunt, & conueniuntur: quod eſt extra regulam. ¶ Item & illud notandũ eſt, vt ſi alter rei priuatarum principis, vel procurator eius aliquid prouincialem vexauerit iniuria: patrocinia contumelia vel deprædationibus qui fecit iniuriam, publicè viuus conueniatur, & certè, vt ait P. in prædiis criminibus ſeuera pœna, tam horrendis conſilium non dediſſet. ſi ea tempore fuiſſet.* Azo.

* Forsan quod fortaſſe domeſtici & ſcriptorum principis.

VBI CAVSÆ FISCALES VEL DIVINÆ domus hominúmque * eius agantur.

TITVLVS XXVI.

Cauſa fiſcales ſunt in quibus agitur de bonis fiſco debitis, vel de pœna pecuniaria inferenda fiſco, vel de eo quod fiſco debetur ex contractu. Videtur etiam quadammodo eſſe cauſa fiſcalis in ſpecie l. 4. quæ ut qui emit à fiſco mandata Tit. cum Title agit de prædiis & de vtiſere quæ fiſco ſolenda ſunt. Hæ cauſa diſcernuntur apud procuratorem Cæſaris, non cauſa criminalis niſi ſungitur vice præſidis. l. 3. hoc tit. l. vlt. ff. de off. proc. Caſſ. ex conſenſu. §. 1. ff. de appell. l. 1. ff. de pub. iud. l. 2. infrà de pœn. l. 7. ad l. Iul. *Sed de crimine & pœna agitur apud præſidem prouinciæ, quia merum imperiũ habet, de bonis fiſco vendicatis cognitione apud procuratorem Cæſaris, denique rationalis eſt omnibus pœnis irrogatis à præſide, non irrogatis. A fiſco ſeparatur diuina domus, quæ ratio Cæſaris dicitur.* l. 2. §. vlt. ff. de iu. fiſc. *Cauſa diuina domus ſunt quæ pertinent ad prædia rumiaca, quæ erant in Cappadocia ſub diſpoſitione & curæ præpoſiti ſacri cubiculi & Comitis domorum, vt reſtituit legi & alia iuris plerique quando & maior in vetere Notitia, ſub diſpoſitione V. I. præpoſiti ſacri cubiculi, domus diuinæ per Cappadociam. & ha quidem cauſa vel hominũ tamiarorum agantur omnes apud præpoſiti ſacri cubiculi, & comitis domorum.* l. vlt. hoc tit. *Hominum autem fiſcalium cauſa vel ſolui aliorum, procuratorum, conductorum, colonorum, inquilinorum, ſeruorum vel priuata ciuilis agantur apud Comitiſ ci priuata vel apud rationalis, ciuilis apud vicariam vel præſidem ciuis prouinciæ in qua deſi puerum adhibito nat. rationalis, & ſimiliter officiali rationalis commentarie ciuilibus apud rationalem fiſcum, criminaliter apud præſidem.* CVIAC.

a ¶ Hom

480/C.IV.K.5-4, 633-634
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Non debet denegari vindicatio, vt hoc modo defuncti non simpliciter fumentur pro excepto, sed pro accusatore & vindice.

NOn *defunctus*.] id a est, non vindicatur. Titius consortii Caium coram procuratore Cæsaris, dicens Caium interfectum à Sempronio interfecto, & non vindicasse necem eius: ideoque bona confiscanda. Caius dicit sua morte mortuum non occisum. De hac quæstione, an sit mortuus vel occisus, non cognoscit procurator Cæsaris, sed primò apud præsidem fiat accusandi occisores & damnandi: deinde cognoscendus est Caius & damnandus: & postea se intromittet procurator Cæsaris. idè si mortui sint occisores, vt iam nonnisi non possint vt *hic, & ff. de Cæd. edict. l. q.*

b ¶ *Quæstionem*. post mortem ergo heredum filius accusat occisores, dicens heredes non defendisse, & sic se velle accusare: vt & not. *infrà de his qui vt indig. l. j. & l. seqvens.*

c ¶ *Posse*. licuisse, priusquam, &c.

d ¶ *De crimine*. extra ordinem facta accusatione.

e ¶ *Eum*. scilicet præsidem provinciæ.

f ¶ *Crimine*. homicidia.

g ¶ *Defunctis*. homicidij reis: idèo accusari non possunt.

h ¶ *Permittit*. ratio cur accusari non possint b: quia non pecuniaria, sed criminalis causa morte extinguitur vt *ff. ad Silan. l. Cæsar.*

b Morte extinguitur omnis crimination, et non pecuniaria.

¶ Item contrà. *Infrà de his qui vt indig. l. ff. ut.* Sed illa secundum illam.

NOn *animadvertimus*.] CASTVS. Tertundum fortè hæredem instituisti, obiicitur heredi quòd mortem metu criminis vel pœnæ tibi conscituisti. an procurator Cæsaris cognoscere possit, quæritur? respond. quòd cùm morte criminis, criminis quæstio intermetur, cognoscere potest, nec ad præsidē est referēda.

i ¶ *Debuerat*. vt j. *de his qui qui sibi mor. l. j.*

k ¶ *Quærendum est*. crimen c enim morte criminali finitur vt *hic, & l. j. pract. & infrà ff. mor. vel accu. mor. l. q. & ij. & ff. de pœn. l. ff. pœna. & de calum. l. in heredem*, sed nō pecuniaria quæstione vt *l. d. pract. dict.*

c Crimen licet morte finitur, non tamen finitur pecuniaria quæstio.

PRocurator meus.] CASTVS. Accusatio desistit, an sicut procurator Cæsaris exigere potest pœnam desistenti indictam à lege quinque librarum auri: ita an sic inferenda, cognoscere possit, quæritur? respond. quòd sic. & secundum hoc nec negatio est in primo verbo *potest*, nec in fine. sed cùm verobique est negatio, sic intelligatur de procuratore fisci, quòd sicut nec exigere pœnam promittitur, si ab actione desisteret: sic nec exiget: nec an sic inferenda, cognoscet: & hoc quia inter duos privatos non cognoscet, sed inter privatum & fiscum. ¶ Not. quòd qui non potest aliquem condemnare, non potest ipsum pœnitentiare condemnandum: & qui non potest absolvere, non potest pronunciare ipsum fore absolvendum. de hoc in *l. j. supra, ff. adver. libr.* Pro. *hic.* ACCVRS.

m ¶ *Vice præsidis*. Vide de hac re scripta & not. ad *l. pen. infr. ff. mancip. ita scripta alien. vt mancip. & ad l. 1. infr. de pœna.* CVIAC.

l ¶ *Pœnam*. scilicet legalem.

m ¶ *Non potest*. quidam habent sic *non*, & hic & in fi. & tunc est glossa, & loquitur in procuratore Cæsaris, scilicet de pœna d desistæ accusationis, quæ est e librarum auri: vt *ff. de prætorio. l. q. in fin.* Si habes *non potest* vtrobique: tunc dices in procuratore fisci, vel etiam dic Cæsaris: sed de pœna dicit, quam accusatore b promisit accusato desistere. vt *infrà de prædi. Pup. l. q.* hæc enim est pœna duos penantes, & ideo non cognoscit.

a Accusationis desistit pœna, est quinque librarum auri.

b Accusatore promisit se nōlle agere ad pœnam, & ab accusatione desistere.

† *Contradic.*

ACCVRS.

CVm vendente.] CASTVS. Aliquo mandante ad opus suum à procuratore Cæsaris prædium emisti, nec de pretio satisfecisti, satisfacere debes. an autem coram procuratore ad pretium quod solvisti, vel vsuras quas propter moræ impendisti, mandatorem educere possit vel idem procuratore cognoscere possit, quæritur? Resp. quòd sic, si eam iudicem elegerinqué intelligo eam adversario. nec obstat, *C. de iurisd. om. iud. l. j. & de pol. iud. l. j.*

n ¶ *Procuratore*. C. fisci vt patet in fi.

o ¶ *Debes*. nec c potest fides haberi de pecunia vt transeat dominium: vt *ff. de iure fisci. l. ff procurator. in fi.*

c Procuratore fisci non potest fides habere de pecunia. Hinc etiā colligitur habentem mandatum de vendendo fidem habere non posse de pretio.

p ¶ *Emisti*. C. procuratore Cæsaris.

q ¶ *Elegerit*. cum altera parte. nec enim ta sufficis: vt *supra de iurisd. omn. iud. l. j. & de pœn. iud. l. j.*

r ¶ *Solvendo fuer*. à te qui ad solusti pretium.

AD fiscum.] CASTVS. Sine fiscus contra privatum, vel conversio privatus cōtra fiscum eadem habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Respond. procuratore Cæsaris, nec à partibus vt cognoscat, pretium exigere debet.

s ¶ *Rationalis*. id d est, procurator Cæsaris.

ADDITIO. de quibus rebus cognoscat procuratore Cæsaris, vide scripta ad *l. pen. infr. ff. mancip. ita fuer. alien. & ad l. 1. infr. de pœn.* CVIAC.

t ¶ *Dotēdat*. vel aliū præside: vt *ff. adver. fiscum. l. q.* & hoc fiet agat fiscus, fiat conveniatur. & idem è contra coram procuratore fisci, fiat

d Rationalis pro Cæsare procuratore.

e Præsidis quandoque pretor pro procuratore Cæsaris.

negatur executio, denegatur & pronunciatio. vel, cui denegatur consequēdi, denegatur & antecedere. SAL.

III. *Imp.* ANTON. † A. *Melidoro.*

PRocurator meus, qui vice præsidis e prouinciæ non fungitur, sicut exigere pœnam f desertæ accusationis non potest m: ita iudicare, vt ea inferatur, sententia sua non potest. Dat. X. Kalend. Sept. Læto & Cereale COSS.

Quo officio cogitur quis ad solvendum, eodem officio cogitur ille pro quo solvitur: h. d. secundum IAC. BVT. BALD. Vel sic: *Illud officium quo quis compellitur pro alio solvere, potest, quando solvit, implorare vt ille pro quo solvit: tantundem debeat ei dare.* SALYC. *quod no.*

IV. *Imp.* ALEXAN. A. *Maximæ.*

CVm vendente procuratore meo emisse te prædia dicas: pretium eorum necessariò soluere debes g: cum his verò, quibus mandantibus eadem prædia emisse p te & tradidisse dicis, agēte te, procurator meus (si eius audiēciam elegeris q) cognoscet: vt pecuniam quæ precij nomine tibi deberat, & vsuras quæ fisco soluendæ sunt r, consequi possis. PP. IV. Id. Octobr. Maximo & Paterno COSS.

Inter fiscum & priuatum procurator Cæsaris cognoscit. SALYC.

V. *Imp.* CONSTAN. A. *ad Prisum.*

AD fiscum pertinentes causas Rationalis s decidat t, omnibus concuſſionibus u prohibendis. Dat. Non. Febr. Constantino. Feliciano & Titiano COSS.

Procurator Cæsaris cognoscit etiam inter duos priuatos quando alter ipsorum vel ambo sunt conductores bonorum Cæsaris. h. d. cum l. seq. secundum Alberic. PAVL. DE CASTR.

VI. *Idem A. ad Italicum.*

SI quis adversus conductorem nostrū aliquid agendum credideris, viro illustri comiti x redagat, siue conveniatur procurator Cæsaris: licet quidam tunc tantùm istos cognoscere dicant, quando cōsentiuntur, sed verum est quando agunt sub præside: quod non placet.

¶ Item contrà. *ff. ne quid in loco pub. l. q. ff. sed hoc intelligitur*, vbi coram præfecto dicit agi has causas. Sed ibi ponitur y præfectus pro procuratore Cæsaris: sicut & alibi. *ff. de falsiscrum. lib. l. ij. §. ff bona.*

u ¶ *Concussionibus*. quia non debet exigere à partibus pretium pro causa cognitione.

SI *quis*. CASTVS. Prædium à principe conduxisti, causam Titius habuit. quis debeat de ea cognoscere, quæritur? resp. quòd procurator principis: & si aliter iudicat quàm debeat, non solùm sibi nota infamiæ immiscebit, sed & officiali suo iustè discrimen.

x ¶ *Comiti*. id est, procuratori Cæsaris: vt *infrà eadem leg. vniuersi.*

a ¶ *Indi*

480/C.IV.K.5-4, 635-636
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Iudici.* prædicto scilicet procuratori. s. Vel dic alij qui se intromiserit de hoc.
b ¶ *Existimationis.* id est, famæ.
c ¶ *Officio.* i. officiali.
d ¶ *Existimet.* id est, periculum si fecisse contra id quod debet.

Dominicis.] Casvs. Si colonus principis eam alio colono eiusdem causam habeat, quis cognoscere debeat, quæritur? Resp. quod nō aperte coram quo: ex dic quōd coram perfectissimo duce vel præpositi sacrorum limitum, vel præfectorum prouinciæ cognoscent. secus ¶ priuatus cum colono principis vel seruo crediderit litigandum. & hoc est quod subiungit lex sequens.
e ¶ *Tunc.* ¶ præfecto. & hoc quando inter se ¶ autem litigent cum priuatis, tunc sensu *infrà i. proxi.*
f ¶ *Limitum.* al. *militum.*

Cum aliquid.] Casvs. Cum colonus principis vel seruus adiuncta priuatum aliquod delictum commiserit: quis cognoscere debeat, quæritur? Resp. quōd præfis vna cum procuratore Cæsaris. & si crimen adiunctum eum probatum fuerit, pro ut leges dicunt, priuatur.
g ¶ *Vel procuratore.* al. *vel, pro id est.* h ¶ *Exercetur.* id est, aperiatur in ipsum.
¶ Sed videtur iudex comes rerum priuatarum: *supra eo. i. § quia.* quæ est contra. Sol. ibi ciuiliter, hic criminaliter cognoscit colonus: vt *inf. eo. l. nullum.* s. Vel ibi inter seruos & *in l. de minist.* 3. Vel ibi comes pro procuratore Cæsaris præsidet.

Vtinam.] Casvs. Si procurator principis vel actor commodum vel iniuriam alicui intulit, qui iniuriam passus est, quæ memoriam suam autem præfecto vel præsidi prouinciæ proponere non dubitet. & si contra eum probatum fuerit, igne concremetur.
i ¶ *Non dubitet.* similis exhortatio *infrà de famosis libel. l. j.*
k ¶ *Et edictum.* id est, generaliter dicimus.

Nullum.] Casvs. Si officium procuratoris Cæsaris exactioni tributorum vel chartis deseruiens, quia erat tabellio aliquis, eandem pecuniariā habeat: quis cognoscere debeat, quæritur? Resp.

* de in omnibus mutuitur vnde vehementer esuare eos apparet, qui mutuum legere *rationalem summarum.* Adde, id est, procuratorem Cæsaris. Hic mutuum dicitur procurator *summa rei*, in l. vbi infra ¶ proprie prælidet res, & dicitur ad rem. Cuiac.
¶ al. in.

† Procuratorem. a *Vel*, pro id est.

* C.T. 10. q. 1. prohibitur hæc lex Constantino.

rum priuatarum referri oportet: ne & iudici * existimationis b & officio c eius salutis discrimen d imminet. Dat. Kal. Febr. * Coss.

De quæstionibus vertentibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognosciis præfectus, id est, procurator Cæsaris. Salvc.

VII. *Idem a. ad Rufiporum Rationalem summæ rei.* *

Dominicis colonis & † patrimonialibus grauitatem eorum * censemus discepatricem esse debere. Duces enim & præpositos limitum f & castrorum, & rectores prouinciarum, eorundem & accessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kalend. Mart. Licinio * Coss.

Legis præcedentes loquuntur in causa ciuili, illa in criminali: & vbi quid colonus principis in causa criminali commiserit coram præside, præsertim tamen procuratore Cæsaris. Pavl. de Castr.

VIII. *Imp.* Constantinus a. *ad Taurum* P. P.

Cum aliquid colonus aut seruus rei priuatæ nostræ contra disciplinam publicam adferatur perpetrare, ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus est: sic videlicet, vt præsente Rationali vel procuratore g domus nostræ inter eum & accusatorem causa tractetur: & si facinus h fuerit approbatum, iuste seueritas exeratur i †. Dat. V. No. Mart. Sirmij, Arbitione & Lolliano Coss.

Familiares principis debent se abstinere ab iniuriis prouincialibus inferendis: alias igne concremantur. Salvc. Vel sic: *Hic punitur procurator Cæsaris magna pœna, si faciat concessiones indebitas.* Pavl. de Castr.

IX. *Imp.* Valentin. * & Valens aa. *ad Philippum vicarium vrbis.*

Vniuersi fiduciam gerant, vt si quis eorum ab actore rerum priuatarum nostrarum siue à procuratore vexatus fuerit iniuria, super eius contumeliis vel deprædationibus deferre querimoniam sinceritati tuæ, vel rectori prouinciæ non dubitet k, & ad publicæ sententiam vindicte sine aliqua trepidatione conuolare. quæ res cùm fuerit certis † probationibus declarata, sanctimus & edicimus l, vt si in prouincialem * hanc audaciam quisquam moliri ausus fuerit, publicè vius concremetur. Dat. III. Non. Iul. Heraclæ, Valentiniano & Valente AA. Coss.

Officiales procuratoris Cæsaris in causa ciuili debent conuenirі coram ipso procuratore: sed in causa criminali coram præside. Pavl. de Castr.

X. *Imp.* Gratianus, Valentin. & Theod. aaa. *ad Palonium* P.P.P.

Nvllum ex officio m Rationalis, qui exactioni vel chartis inseruiat, in aliud iudicium adduci oportet n: nisi forte cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. Dat. III. Kal. Maij, Arcad & Bautone Coss.

Colonus vel inquilinus, seu seruus rerum priuatarum principis, in causa ciuili vel criminali conuenitur coram procuratore Cæsaris. Salvc.

XI. *Imp.* Theod. & Valentin. aa. *Arcaxi præposito sacri cubiculi.*

Hac lege sanctimus, vt siue agat domorum nostrarum colonus, inquilinúsve * aut seruus, siue pulsetur ab aliquo super criminali seu ciuili negotio: non alterius quàm tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum petatur examen o: nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. V. Id. Aprij. *

QVANDO LICEAT VNICVIQVE SINE iudice se vindicare, vel publicam † deuotionem.

Titvlvs XXVII.

Vel dicit tit. 5. neminem sibi ius dicere, & ideo superioribus adeundum esse iudicum conqueremur, id aliquando non seruari hoc tit. ostendit, nam & septem vicinis licet, non adire iudice, sibique ius dicere aduersus obsessores vicinum, & aduersus seruum mutuatur in agris sine paganum sine militem, & eum occidere quoque modo, quod ex XII. tab. obtinuit, vide in verbo Iudice ex l. 1. huius tit. In agris domuarum locum habet, licet solum cuilibet aduersus deserentem militia, vindicari adeò ius Mauritanie denuntiaque publica deserere obsessi & prohibeat, & si se tale defendat etiam occidi. Terrellanus Apol. in rem Maleitanu & publicus hostis, omnis hostis miles est. milites denuntiari appellari solent, igitur qui ab ea denuntiatione desistunt desinere militia denuntiatum publicam habent. Cvlac.

Liberam resistendi cunctis tribuimus facultatem: vt quicunque militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator p intrauerit, aut itinera frequentata insidiis aggressionis obsederit, permissa cuicunque licentia digno illico supplicio subiugetur: ac mortem quam minabatur, excipiat: & id quod intendebat, incurrat. Melius enim est occurrere in tempore q, quàm post exitum vindicare. Vestrâ * igitur vobis permittimus vltionem r: *id quod*

quòd procurator Cæsaris, nisi de crimine capitali accusetur. quo casu præsidis præsentia necessaria est, vt dicit l. seq.
l ¶ *Nullum ex officio.* id est, ex officialibus procuratoris Cæsaris.
m ¶ *Oportet.* scilicet eis coram eo. & hoc cùm ciuiliter. secus si criminaliter: quia tunc præfes adest præsentiæ, vt subdicit: & *l. ead. Lolion aliquid.*

Hæc lege.] Casvs. Siue colonus principis, siue seruus vel inquilinus cōtra aliquem agat in causa criminali. & ab aliquo conuentus, præfes cum procuratore Cæsaris cognoscet: nulla fori præscriptione opponenda.
n ¶ *Colonus*, *inquilinusve.* in his nō est specialis, cùm libeni sint: vt *inf. de agri. & cen. l. omnes prouinci. & l. bi. & l. si quid.* sed * in seruis est specialis, vt & allegatur *infrà si per vim vel alio modo. l. j.* nam regularitter contrà: vt *ff. de iudiciis, l. vnic.*
o ¶ *Examen.* ubi colonus & præfes prouinciæ cognoscere poterit: vt *l. ead. Lolion aliquid.*

† Probationes certæ esse debent.
* al. in prouincia.

* Seruis quoque etiam in causis ciuili & publica in iudicio fori.

QVANDO LICEAT vnicuique, &c.

Quia quandoque est aliquis iudex sed ipsum ex permissione legis: idem de hoc dicit.

Illorum.] Casvs. Siue priuatus sim miles vt populator agrum alionius intrauerit, domicus agri interficiendi eum habeat potestatem: est publica itinera causa spoliandi homines frequentantis: non expectare iudice interfici potest. *Illos enim*, &c. quasi dicat militis est vt interficiatur, quam eundem, postea trahatur ad iudicem, cùm inficiari † al. ab publicum. possit se agrum intrasse, nec eum intrasse domicus probare possit.
p ¶ *Populator.* id est, depalator fructuum vel vineatum de nocte.
q ¶ *In tempore.* sic & V. *ex quibus can. in integrum restitut. non est necesse.* I. f. Accvrs.
r ¶ *Vltionem.* i. defensionem. arg. *ff. ad leg.*

* al. nullum.

480/C.IV.K.5-4, 637-638
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Aquil. sententiam. §. pen. &] de notaria Libanorum, lib. xij. sic & in psalmo: Vt deleant inimicum & vltorem. vnde habet ibi alia licera, *defensionem.* & pro his facit verbum *resistendi*, quod est in prin. huius l. posterior. a Vel dic propriè poni vltionem id est, vindictam, alioquin tutum gerunt, cum cuilibet vim vi repellere liceat *vel. ff. de iustit. & iure. l. vt vim. &] ad leg. Cor. de sicar. l. 3. & ff. ad l. Aquil. Litaque.*

a Priuilegium iuris dicit vt aliam mundi iuris, & eius subiectus subiaceat defensionis.

OPprimendorum.] CASTR. An militiæ desertor cùm inuenitur, nec expectato iudice interfici possit, quæritur: Respon. quòd sic.

a ¶ *Desertorum.* scilicet militiæ.

b ¶ *Permittimus.* et] *de desert. l. 3. lib. xij.* & sunt specialia iura huius tituli. Sed regularitèr obtra. et] *de iudic. l. iudicat. & ne quis in sua causa. l. 3. & ff. quòd metus cau. l. vetet.* ACCVRS.

DE INOFFICIOso testamento.

Post iudicia de ablationibus dilatorum præmissis de restitutione & primò de Anicianis: quam quia præcedit querela, hæc de hac dicit.

CVM de inofficiosi.] CASTR. Matertfam. extraneum instituit: filium præterit, vel exheredauit, instituit regauit de hereditate restituenda Titio, & restituit. vult filius agere querela inofficiosi, vt rumpat testamentum: an possit, quæritur? Resp. quòd potest: & ea peritata & finita si obtinuit, aget peci. hered. vtili, quæ datur adutrus fideicom. qui titulo ex testamento possidet rupto: querela tamen peritata & finita: & sic titulus pro non titulo habetur: sicut § agere directa. si pro herede vel pro possidente possideret, tollitur inofficiosi querela. VIVIAN.

a ¶ Querela inofficiosi datur in eum qui iuste possidet, vt puta adutrus heredem fiduciarium: item contra fideicommissarium: item contra præterituum qui accepit cum se hon. possid. con. cab. *l. filium. ff. de bon. poss. cont. tab.* vt peritio detentur, ac si nullo iure possederit, idque exclusio peci. hered. *l. 3. de pet. hered.* & quamvis dari non soleat in eum qui iure possidet, tamen æquum est eam dari, cùm is qui agit, patratus est inoffic. testam. dicere. CVIAC.

c ¶ *Accommodari.* videbatur quòd non: quia, vt dicunt quidam, proponendo querelam proponitur petitio hereditatis, quæ non datur contra possidentem titulo. vnde hic datur vtilis, & titulus habetur pro non titulo: vt dicunt.

ADDITIO. Vide non. *ad l. 11. de præsciptis, verb.* CVIAC.

d ¶ *Tenetur.* scil. ad restitutionem hereditatis cùm agitur querela, & vtili petitione hereditatis, quod idem est ac si possideret pro herede vel pro possidente, b & vero titulo: vt de inofficioso testamento, quæ sequuntur omnia sunt de diuersis actionibus, qui tractatur iuc omne, ita compositiuæ mirum igitur, si in ea re & Codex & Digesta potissimùm conjunguntur. Summa autem actionum diuisio hæc est, aliæ esse in rem, aliæ in personam. vel quod idem est, aliæ vindicationes sunt petitiones, aliæ condictiones, hæ de obligatione, illæ de proprietate vel possessione. Et rursus vindicationum sunt petitionum aliæ de vniuersitate, aliæ de rebus singulis. Et rursus ab hac sunt de vniuersitate & ab ea præcipuè quæ dicitur petitio hereditatis de inofficioso testamento vel querela inofficiosi testamenti ex lege Glicia. nec enim quærelam separa à petitione hereditatis, ne inter interpretes qui aliud faciunt iudicium rescindens, aliud rescissorium, vnanimis rationemque iudicio vna actione & restituitur testamentum quasi inofficiosum & petitur hereditas ab intestato, cuius tamen iudicij ordinandi & preparandi gratia præter suos heredes necesse est petere alios qui quærantur & agant de inofficioso testamento, volenti ab intestato delatam sibi hereditatem adire, vel bon. possessionem agnoscere, vnde liberi, vel vnde legitimi, vel vnde cognati, qua fieri illi qui non sunt sui, & sui ipsi iure freti atque manciri perueniat ad petitionem hereditatis de inofficioso testamento quæ tunc nisi vitiorum & adiitio & bon. possessio illa & iam quoque illud sui heredis sine re confirmitur, & est quoque incertum, hæc re, & color petitio sit, & quo narratio abs titulus quidem sine præscriptione petendæ hereditatis. l. 1. hoc tit. *inofficiosum testamentum est in quo liberi vel parentes vel fratres germani immeritò exheredati sunt vel præteriti vel institutæ, ita vt pro exheredatis habeantur. Et est in hac iudicio hæc plerumque dicenda sententia formula, Iustus causa offensa.* vt so. 22. 23. hoc tit. *vel vt in epistola Pliny iustus inofficiosi causa patrem habuisse videri aut non videri. Et datur non tantum ingenuorum, sed etiam libertinorum liberis* et l. 4.] de bon. lib. CVIAC.

Contra fideicommissarium vniuersalem, qui bona possidet, datur filio à matre præterito vel expressè exheredato inofficiosi testamenti querela, & exinde petitio hereditatis. BALD. Vel sic: *Querela primò, & subsequenter petitio hereditatis potest contra fideicommissarium intentari.* SALYC.

1. *Imp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Victorino.*

CVm a de inofficioso matris suæ testamento filius dicere velit adutrus eum qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet: non est iniquum hoc ei accommodari b, vt petinde † fideicommissarius tenetur d, ac si pro herede aut pro possessore possideret. PP. V. Kal. Iul. Falcone & Claro Coss.

Bonorum possessio causa litis agnoscenda non tribuit ius: & ideo eius vertute scriptis heredibus non potest possessio auferri. BALD. & SALYC. Vel sic: *Per bonorum possessionem causa litis agnoscenda interdictum & obtentum per filium emancipatum exheredatum volentem agere querela, non obtenet hereditatem: nec eam à scriptis heredibus potest auferre: quia non tribuit ius, sed aperit viam querela: ideo necesse est postea querelam intentare: & post querelam petitionem hereditatis. h. t. tex. cum Glos.* PAVL. DE CASTR.

OPprimendorum desertorum a facultatem prouincialibus iure permittimus b. Qui si resistere ausi fuerint: in his velox vbique iubemus esse supplicium. Cuncti enim aduersus latrones publicos, desertoresque militiæ, ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum. Dat. V. Non. Octobr. Theodosio A. & Rufino Coss.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

TITVLVS XXVIII.

Dicis suprà de iure sacro, de pontifice iuris civilis, de magistratibus, de ordine quo agis quisque apud eos, de advocatis & procuratoribus litium alienarum, de restitutionibus litium, de judaeis judicibus & de fore ecclesiastici. Nunc ab hoc tit. de inofficioso testamento, quæ sequuntur omnia sunt de diuersis actionibus, qui tractatur iuc omne, ita compositiuæ mirum igitur, si in ea re & Codex & Digesta potissimùm conjunguntur. Summa autem actionum diuisio hæc est, aliæ esse in rem, aliæ in personam. vel quod idem est, aliæ vindicationes sunt petitiones, aliæ condictiones, hæ de obligatione, illæ de proprietate vel possessione. Et rursus vindicationum sunt petitionum aliæ de vniuersitate, aliæ de rebus singulis. Et rursus ab hac sunt de vniuersitate & ab ea præcipuè quæ dicitur petitio hereditatis de inofficioso testamento vel querela inofficiosi testamenti ex lege Glicia. nec enim querelam separa à petitione hereditatis, ne inter interpretes qui aliud faciunt iudicium rescindens, aliud rescissorium, vnanimis rationemque iudicio vna actione & restituitur testamentum quasi inofficiosum & petitur hereditas ab intestato, cuius tamen iudicij ordinandi & preparandi gratia præter suos heredes necesse est petere alios qui quærantur & agant de inofficioso testamento, volenti ab intestato delatam sibi hereditatem adire, vel bon. possessionem agnoscere, vnde liberi, vel vnde legitimi, vel vnde cognati, qua fieri illi qui non sunt sui, & sui ipsi iure freti atque manciri perueniat ad petitionem hereditatis de inofficioso testamento quæ tunc nisi vitiorum & adiitio & bon. possessio illa & iam quoque illud sui heredis sine re confirmitur, & est quoque incertum, hæc re, & color petitio sit, & quo narratio abs titulus quidem sine præscriptione petendæ hereditatis. l. 1. hoc tit. inofficiosum testamentum est in quo liberi vel parentes vel fratres germani immeritò exheredati sunt vel præteriti vel institutæ, ita vt pro exheredatis habeantur. Et est in hac iudicio hæc plerumque dicenda sententia formula, Iustus causa offensa. vt so. 22. 23. hoc tit. vel vt in epistola Pliny iustus inofficiosi causa patrem habuisse videri aut non videri. Et datur non tantum ingenuorum, sed etiam libertinorum liberis et l. 4.] de bon. lib. CVIAC.

Respond. quòd recipere debet à iudice aliquam rem, vt beneficio huius decreti iure ciuili restituatur res hereditariæ, id est, gratia agnoscendæ litis, nec ei amodò obiciatur quod à iure ciuili sit incognitus: & ea accepta non minus agere querela atque iam rerum accipit possessionem. Alij sunt petendi modi, sed tamen hæc verior est. Vel pone casum vt in Glos. sequent.

¶ Nor. ex ista l. nouam regulam, quod habilitatus ad aliqua iura vel remedia, non habet eorū effectum, donec illa ad actum deducta

a Le Glos. ma vsit. legitimi Podalinus. vt & infra circa finem rubrica dicus Glossa.

b Querela inofficiosi testamenti & vtilis petitio hereditatis verum sit idem.

c Et l. hereditas. infra in quarto titulo sequentis temp. proxim.

d Sic Bald. Bart. Sal. Paul. & Iac. Cant.

§ legendum videtur, & ex tenore Cassiodori etiam circa fui imperij initia sic appellant fideiusori Basilianum. Spartianus in Seuero; & § naturalis, vel id communis subscriptio conscriptio, Cent. † sic in manuscr. ab alia propriam e. mendacium est accidere quidam filius habere prouide. b Polyeuctus potest hoc fit. effit corrupti. de per vim e. mulo legendum est, vnde nisi in. Papadon in quibusdiff. Gl. manuscriptis scripsit corpori. & non tionis quæ mihi videtur vera legendum.

480/C.IV.K.5-4, 639-640
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

deducat, nam hic emancipatus exheredatus mediante bonorum possessione, gratia litis agnoscendæ, fuit habilitatus, vt posset intentare querelam, & postea petitionē hereditatis, tamē non consequitur eorum effectum, nisi tales actiones ad actum deducat: & idcò non potest interim scriptis heredibus possessionem auferre: facit l.j.ff. quo.bo. Lal.bis.

a ¶ *Quamuis.* filius emancipatus petiit bonorum possessionem, causa litis agnoscendæ b: vt sic possit admitti ad querelam, quæ est de iure ciuili, quod emancipatus non cognouit: vt *Instit. de hered.qua ab intest.defe.§.emancipati.* quod potuit: vt *ff.eod.l.Papinianus.§.j.* licèt autem hanc habeat, prius tamen debet intentare querelam, & postea petitionem hereditatis, quam possessionem ex iure habeat: sic & §.quarum bo.l.j. & secundùm hanc casum nō obstat, quod hęc querela datur in subsidium, & hic habet possessionem bonorum: ergo non datur querela: vt *Instit.eod.§.cum autem* quia loquitur ibi de tali, quæ tribuit ius. Alij dicunt loqui hic in filio à matre præterito, qui petit bonorum possessionem septimam extraordinariam: vt *Instit.de bon.poss.§.septimam.* Tertij dicunt, quòd petiit in genere filius emancipatus bonorum possessionem nec ordinariam, nec extraordinariam: quod non placet: vt §. *qui admit.ad bon.poss.l.quamdiu.* Quarti dicunt, quòd filius fuit institutus sub conditione casuali, & in defectum eius exheredatus: qua pendente petiit secundùm tabulas: vt *ff.de bon.poss.secundum tab.l.j.§.si sub conditione.* nec tamen ardent possessionem. hoc non valet: quia alio iure potest venire ad querelam.

¶ Sed arg.contrà *ff.de contra tab.l.non putauit.§.restitu.* & §.*non quinsi.* b s. Vel pone in filio præterito, qui accepit contra tabulas: & ita largè dicitur inofficiosum sicut & aliàs. *Instit.de succes.lib.§.si verò testamentum.* & *ff.eod.l.pater.§.* Vel pone, quòd de facto accepit bonorum possessionem contra tabulas: quia de iure non potuit accipere.

S*I mater.*] Casvs. Mulier fecit testamentum: duos filios, quos habuit, testamento instituit: post testamentum factum Tertium suscepit. & decessit, nulla facta eius mentione: an aduersus fratres querela inofficiosi competat, quæritur? Respond. distinguitur: aut potuit mutasse testamentum, aut non. Primo casu, si potuit, & non fecit, agetur. Secundo casu, si non potuit morte præuenta, non agetur: sed videtur eum cum aliis instituisse propter affectionem maternam: & in virilem vocabitur portionem. si autem extraneos instituisset, querela inofficiosi agere posset.

¶ Nota ex ista lege in secunda parte casum singularem, secundùm Io. in quo posthumus præteritus in testamento matris habetur pro instituto, quando in illo testamento sunt instituti alij filij: secus si extranei. item quando mater mortua est in puerperio: & sic non habuit tempus mutandi testamentum.

b ¶ *De inofficioso.* sed obstat [c] agnatione posthumi rumpitur testamentum: vt *Instit.de exhere.lib.§.j.* Respond. illud in maribus testantibus, non in fœminis: vt *Instit.eod.tit.§.mater.* & *ff.de libe.& posthu.l.Gallus.§.nunc de lege.*

¶ Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic [d], vt *Inst.de exhere.lib.§.mater.*

c ¶ *Per coniecturam.* inspicitur mens [d] ut & *ff.de leg.j.l.si forma plurium.in fin.*

d ¶ *Virilem portionem.* etiam si scripti heredes sint instituti ex Codex.

II. *Idem AA. Lucretio.*

QVamuis * de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionē accepisse proponas: tamen scriptis heredibus auferri † possessionem, inciuile est. Dat. Kalend. Decembr. Dextro, & Prisco Coss.

Ista lex est singularis, & non est alibi, & breuiter hoc intendit: Posthumus præteritus à matre, quæ mutandi testamenti non habebat facultatem, quia in puerperio decessit: videtur cum aliis viriliter institutus: & ideò testamentum non rumpitur. Sed si essent extranei instituti querela agere debet: & rumpitur in totum testamentum. Bald. *adde* Legem mater.ff.eod.

III. *Idem AA. Ianuario.*

SI mater * filiis duobus heredibus institutis, tertio post testamentum suscepto, commutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset: meritò, vtpote non iustis rationibus neglectus, de inofficioso b querelam instituere poteris. Sed cùm eam in puerperio vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam c maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilem portionem d tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei a erant: tunc de inofficioso testamento actio-

disparibus portionibus: vt *ff.de vulg.sub.l.qui cum plures.* & *de fla.lib.qui peruenium.*

¶ Sed arg.contrà *ff.de lega.iij.l.Lucius.* [a]

¶ Et nota aliud b esse, cùm quis habetur pro instituto à lege sine parte, completo esse à testatore, quia vocatur in virilem: vt

nem instituere non prohibetur [a]. PP. VIII. Kalend. Iul. Laterano, & Rufino Coss.

Rescisso testamento per querelam, non rescinduntur libertates dŭ obtenta. Bald. *Vel sic: Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicommissum, & semel data.* Pavl. de Castr.

IV. *Idem AA. Seuerino, & aliis.*

CVm ex causa f fideicommissi secundùm prætoris g decretum in libertate morati sitis, filios h etiam susceperitis: quamuis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum agente filio, non est æquum fieri vobis libertatis quæstionem i. PP. VI. Id. Mart. Antonino II. & Geta II. Coss.

Querela præparata transmittitur ad heredem Bald. & Salyc.

V. *Imp. Antoninus A. Nolio.*

SI pater tuus post litem contestatam, vel postquam propositum k † habuisset inofficiosum fratris l testamētum dicere, te herede relicto decessit, causam cœptam, vel quocunque modo illi placitam * exequi non prohiberis. PP. II. Non. Octobr. Gentiano, & Basso Coss.

Filius, cui est relicta legitima, quæ erat olim quarta, non habet querelam inofficiosi †. h. d. secundum Bald. & Salycet.

VI. *Idem A. Ingenuo.*

CVm quæritur m, an filij de inofficioso patris * testa-

f ¶ *Cùm ex causa.* nota casum: Paterfamilias extraneum instituit: filius egit de inofficioso testamento: libertates non reuocantur.

g ¶ *Prætoris.* vt *ff.de fideicommiss.lib.l.cùm verò.§.penult.* & *fin.* quia heredibus non venientibus decreuit libertatem, vel compulit eos.

h ¶ *Filios.* quare grauius videtur libertatem reuocari: non quòd de iure immutet.

i ¶ *Quæstionem.* forsan hoc propter sententiam. Vnde dicunt quidam, quòd nihil præstant, quod non placet d. Dic ergo, quòd fideicommissariæ libertates præstandæ sunt, etiam si non sint præstitæ e. datis viginti aureis à quolibet: directæ non ante quinquennium, sed tunc sic datis viginti aureis: vt *ff.eod.l.Papinianus.in fin.* & *l.seq.* & *de manumiss.testa.l.* [illegible] & §. *de fideicommiss.lib.l.quamuis.*

S*I pater.*] Casvs. Pater tuus fecit testamentum: patrem suum exheredauit: extraneum instituit heres aduersus scriptum querelam instituit: post litem contestatam decessit pater: an te herede relicto querelam inceptam, vel aliquo modo præparatam ad te transmiserit, quæritur? Respond. quòd sic: & eam exequi non prohiberis.

k ¶ *Propositum.* quod quacunque præparatione patet: vt *ff.eod.l.posthumus.§.fi.* & *l.seq.* hodie secus hoc casu: vt §. *eo.l.si quando.in fin.*

l ¶ *Fratris.* turpi persona instituta: vt §.*eod.l.fratres.*

C*Vm quæritur.*] Casvs. Extraneum instituisti: filium exheredasti, aliquo modico ei relicto: an de inofficioso agere possit, quæritur? Distinguitur: aut est minus quarta illius partis, quam erat habiturus ab intestato, aut non. primo casu aget: secundo non.

m ¶ *Cùm quæritur.* &c.

dixi. & aliud, cùm à testatore: quia tunc in aliam affertur *Instit.de hære.inst.§.si verò extra.* Accvr. idem in donationibus inofficiosis. Vide scripta ad tit. §. *de contrah.empt.* Cviac.

a ¶ *Extranei.* Vide scripta ad *tit.ff.lib.iv. sent. Pauli.* dum Paulus ait, *filius in iudicio.* Cviac.

c ¶ *Prohibetur.* quid si filij vnà cum extraneis sunt instituti? Respond. querelam habet, secundùm quosdam, contra extraneos tantùm.

¶ Arg.contrà, §.*famil.ercisc.l.si.* Sed melius est dicere, nullam competere querelam, cùm ipse præsumitur institutus, cū fratres sint instituti: sed nullo instituto, vel pro instituto habito, cōperit querela. interpretandum e enim est in benigniorem partem, vt testamentū valeat, & vltima voluntas defuncti: vt *ff.eod.l.si pars.* & *ff.de reg.iur.l.in testamentis.*

C*Vm ex causa.*] Casvs huius legis ponitur in glos. , sed clariùs dic: Testamentum fecisti, extraneum instituisti, filium exheredasti: scriptum de manumittendis quibusdam seruis rogasti: manumisit: egit postea filius querela inofficiosi, & obtinuit: vult reuocare libertates seruis præstitas, secundùm sententiam prætoris ab herede scripto: an possit, quæritur? Respond. quòd non. Accvrsivs.

480/C.IV.K.5-4, 641-642
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NOvissima.] CASSV. Codicis : dicit lex, quòd filius debet habere quartam partem eius, quòd habeat ab intestato. dicit hæc authentica, quòd si sint quatuor filij, quilibet habere debet tricesimam eius portionis, quam haberet ab intestato : & si sint plures, quàquantæ, debet quilibet habere semissem : nec potest testator huius portionis vsumfructum alij legare. VIV.

b ¶ *Tres*; id est, tertia pars tres, quod fuerant habituri ab intestato: *§. de liberis & parentibus, & §. de l. Papianæ. §. si quis moriens & §. de coll. l. penult.* ACCVR.

c ¶ *Semis*, id est, dimidia eius, quod ab intestato fuerant habituri. Et si hæc computes, tantùm erat tertia, cùm sint quatuor : quatenus dimidia, cùm sint tres.

d *Titulo*, imò iure institutionis b hodie per aliam authenticam : *in authentic. vt clam de appell. cap. §. aliud quoque capitulum. coll. viij.* Sufficit tamen, si ex certis c rebus instituatur : *vt in pen. d. authentic. ad tit. §. hæc omnia disposuimus. & sic corrigitur* hic. c. Vel refers, vtrum fiat solemne testamentum: & tunc debet institui : an minùs solemne, putà inter liberos : & tunc sufficit quocunque relicti titulo. Excipe filium emancipatum d, qui nouit vacuus debet habere quod intelligo, id est, tres partes eius, quod esset ab intestato habituros : sic intuiatur plus habere, quàm alij. c. Vel secundùm Ioan. dic, quòd illi habent nouem, & alij trimenses, vel semisses: & quilibet deficiat, cùm quantitas ei non sufficiat: *vt §. de hæred. instit. l. Iuniano §. sed si adiecerit. & §. sed & si exceserit.*

¶ Item intelligo etiam e in aliquo casu plus quàm quartam : *vt in corpore. §. ij. ibi hæc obseruanda, &c.*

f ¶ Sed de collatoralibus f non videtur loqui. Alij tamen dicunt, etiam in fratribus augeri. Sed in nouellis restringitur in liberis tantùm.

¶ Iam quarta Trebellianica g vel iure institutionis debita non augetur per hanc authenticam sed ex tantùm, quæ datur his, qui ad querelam inofficiosi testamenti vocabantur : *vt in corpore. §. ij. & arg. §. de infin. l. funiciuus. & de appell. l. præcipimus. in fin.*

g ¶ *Cuius portionis*, id est, trientis, vel semissis.

h ¶ *Nec vsufructu*, ibi vsufructu videtur posse fraudari *vt §. de vsufruct. l. cum vxori mea*, quæ est contra. Sola. Hic illa corrigitur, vel, ibi filius habebat proprietatem omnium & idò poterat vsufructu fraudari. Prima versio : & hæc b communis in omni quartam: *§. ad leg. Falcid. l. quod de bona. §. fructus. & ad Trebell. l. mulier qua. §. si heres.*

VNde & §.] CASSV. Hæc authentica addit, dicit, quòd si pater alicui filiorum fecit immensam donationem, id est, vltra nouem vacua dedit ei causa filij habebant tantum pro legitima portione, cæteram habituri fuissent, & donatio ita facta non fuisset : & ille filius, cui donatum est, potest abstinere ab hereditate, dummodò supplet portionem cæterorum filiorum ex hoc, quod sibi donatum est.

a ¶ *Quartam*, *aliis, quarta*: & *dueth*, *§. quarta* a ergo ad minus excludit querelam *hic, & Instit. ad §. igitur. & §. ad l. Papianam. §. quæ autem autem*, hodie autem etiam minùs id agitur ad supplementum *vt §. ad l. unicum. & l. Iubemus. in princip.*

b ¶ *Ex hereditate*, id est, ex patrimonio, quod erat ante donationem.

¶ Sed arg. contrà, *in authenb. de nupt. §. quia verò hæbenic. col. iij.*

insuetæ quantitate bonorum, quæ erat ante donationem. PAVL. DE CASTR.

VNde & si patens in quemdam liberorum, vel in quosdam donationem immensam a fecerit, quisque tantum feret ex hereditate b nomine Falcidiæ c *, quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei, qui largitatem meruit, abstinere ab hereditate, dummodò suppleat et donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

Nepotis exheredatæ etiam ex filio emancipato natæ, habet querela hereditatis hoc intentio secundum BALD.

VII. *Idem a. Secundo.*

NEpotem d defuncti actione de inofficioso testamento, quamuis pater eius emancipatus fuerit † defunctus e, experiri posse ignorare non debes. PP. VI. Kal. Iulij, Romæ, Lætio, & Cereali Coss.

Pater potest hereditatem inter filios diuidere, dummodò suffigat cuique legitimam : & ille, qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. hæc secundum BALD. Vel sic: *Pater potest bona sua diuidere inter liberos, prout vult, etiam inæqualiter: dummodò neminem fraudet sua legitima, quæ est quarta pars portionis sibi debita ab intestato. Et qui agnouit iudicium defuncti, perdit querelam, quam habebat, ex eo quòd sibi erat relictum minùs legitima.* PAVL. DE CASTR.

VIII. *Imp.* ALEXAND. *a. Viro eminentissimo.*

Anpytio. Dic, quòd ibi pater donazit bona primæ vxoris, quæ debet reseruare filiis natis ex eadem donatio euocatur in totum : hic verò donatio propria bona. P.

i ¶ *Falcidia*, proprè a ponitur hoc nomen pro portione debita iure institutionis : improprè ponitur pro Trebellianica : improprissimè pro debito bonorum subsidio.

¶ Sed qua actione euocatur? R. spond. querela inofficiosæ donationis & ea finita, vtilis rei vindicatione: dominium enim fuit translatum, cùm in fraudem heredis, non legis facta fuit alienatio : *§. de iure pa. l. §. liberum.* Sed secundùm R. habet locum vtilis petitio hereditatis, habito titulo pro non titulo : quod non placet b, cùm verus titulus donationis interuenerit.

¶ Sed cùm nō valuerit donatio filio in potestate constituto : ergo familiæ emptoridæ agitur vt *§. de iure fil. l. §.* Sed respondè : hic loquitur, cùm non fuit institutus ille, cui fuit donatum: vade donatio morte confirmatur, sed reuocatur, quatenùs est inofficiosa. a. Veldit, quòd erat emancipatus. §. Vel tertiò, olim nulla erat, hodie valeret ex omni causa adoptatitia filia quæratur. hoc non videtur valere, cùm erit per legem, quæ est Iusti. dicatur filium

a Falcidia proprè, improprè, & improprissimè. Vide quæ sunt gl. in *§. ij. Instit. de testamentorum ordinatione*, et in principio. Cassij §. Falcidia ex prior.

b Id est, legitimæ : sic in l. 31. *in Codice d. testamentis, ad Trebell. & infed. quæ propter.* si vera hæ fitis retinentur.

c Cui successit filia testatoris & habet quartam partem sui iuris, partem ex persona patris. PAVL.

d Tempore mortis testatoris.

† *Patens*, legitimæ in manuscripto.

e Sine hac opinio potest intelligi per aetatem in L. *ultima glos. superiori ad l.*

g ¶ *Immensam*, id est, excedentem dodrantem.

b ¶ *Ex hereditate*, id est, ex patrimonio, quod erat ante donationem.

¶ Sed arg. contrà, *in authenb. de nupt. §. quia verò hæbenic. col. iij.*

Nepotem.] CASSV. Habebas filium, & ex eo neptem : filium emancipasti, neptem in potestate retinuisti : extraneum institutis filium, & nepotem exheredasti : decessit filius, antequàm inofficioli querelam institisset adoptatus scripsoatus neptis agere posset, quæritur? Respond. quòd potest: & videbatur, quòd non: quia aliàs non præcedebat tempore mortis aut. contrarium tamen verum est. Item quia emancipatus videbatur, & ipsa extra familiam constituta, & sic non admini.

k ¶ *Nepotem*. In hac lege si qua fuerit dubitatio, dic, quòd si hic filius emancipatus fuit exheredatus, quàm etiam neptis in potestate retinuit tempore mortis sui vterbus filius, sed potè decessit b, videbatur, quòd neptis non admitteretur : quia aliàs eam præcedebat tempore mortis, sed non est ita, quia & hic neptis filiæ cum eo per edictum de coniungendis admitteretur, si pater decessisset intestatus: *§. de coniung. cum emancip. lib. i. j. in princ. & §. i. & §. & pater.*

l ¶ *Defunctum defunctum* autem, & emancipatum esse idò dicitur, quia donec ille viuerets, præcederet eam filius : & non ita, aequè alia via administrarat. Item emancipatus, quia videbatur & ipsa extra familiam constituta, & sic non admini & idò hic dicit, quamuis.

Patens

480/C.IV.K.5-4, 643-644
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Prædictum.] CAVTE. Paterfamilias fubftantiam fuam inter liberos diuidere poteftatiues mouis, aliis plus etiimquere potefl : ita tamen, vt nulli minio relinquatur, quàm quarta eius partis, quam habiturus effet ab intefato.fi ergo vni minis, quàm fexta quadram reliquerit, & fecundùm voluntatem defuncti pro portione fua creditoribus hereditatis foluerit, vel alio modo agnouerit:fi maior vigintiquinque annis fecerit, an defuncti teftamentum per querelam inofficioß impugnare poffit, quæritur? Refpond. quòd non. & hoc in fecunda.

a ¶ *Adimendi non eft.* Verùm iudex familiæ erciftundæ ita demòm partis iudicii fequitur, fi diuifio illa ab eo facta fit in teftamento, vel extra id, modò ab ipfo perhaeres fubfcripta fit, vel à filiis omnibus. *Nouell.xviij.Cviac.*

b *Infc. filius ff.famil. erciff.l.Legitimam. & l. quafitum.*quia in teftamento,& inter viuos.

c ¶ *Quartam.* hodie certiam ; vt *in authent. nouiffima.C.ead.*

d ¶ *Parfiali.* per quod agnofcere videtur:vt *J. de iur. delib.l.q.* ACCVR.

e ¶ *Legitima.*& enim plures caufæ, quæ repellunt querelam. Primo,ingratitudo:quæ fit ex quatuordecim caufis in defcreditos,& ex fupcem in afcendentes: vt *in authent.vt cùm de appell.eg.§.caufæ & §. hæ autem. eod. vig.* ex tribus in fratres,& extrà turpi perfona inftitutæ: vt *in authent.de nupt.§. ingratitudinem.eod.tit.*) 2.Secundò,caufæ quinque annorum : vt *§ quæ filium.in fin.* 3.Item partis debita data : vt *§.ead.l. cùm quæritur.* 4.Item agnofcendo voluntatem defuncti vel adiuuando, vel fimilia faciendo : vt *& ff. eod.l. penult. & fin.*. Item fi habet aliud auxilii : vt *Inftit.eod.§. tum autem.*

e ¶ *Relifum.* & illud accepit.

f ¶ *Mente.*fecundi minori: vt *ff.de in integ. rift.l.j.*

g ¶ *Probauit.* quod *Reprobare* non poffunt quod fecerit predecaffores. *Contendat* Iudex.

h ¶ *Poffe.vt ff.eod.l.fi inftituat.§.de inofficiofi.*& hoc fi exheredet, vel praeterat,fciens fe liberos habere:fecus fi ignorat:vt *J. de teft. mil.l.ficut.eod.*

S'heredem.] CAVTE. Quintilianus fecit teftamentum,extraneum inftituit, filium exheredauit : contra fcriptos vult filius agere querela inofficiofi:bona ad fiscum deuenunt iure fucceffionis : quia defictum commiferunt : vel vacantia eius occupat : an filius agere poffit, quæritur : Refpond.quòd fic: fed obiaperit,qua actione, nec adueffus eum. Tu dic,adueffus fiscum querela. In primo cafu, cùm bona hereditatis fiscus occupauit iuftione deficti.fecùdo cafu,petitione hereditatis.cùm bona occupauit fiscum vacantia:& hoc coram procuratore Cæfaris, qui cognofcit inter fiscum & priuatum.

a ¶ *Pertinent.* & fic eft fiscus heres hereditis. Et dic,*pertinent*, iure inftitutionis.

b ¶ *Vacantia.*quia fiscus creditur ea vacare, & nullus eft heres.

p ¶ *Patri.* priori cafu querela, fecùdo directa petitione hereditatis. ACCVRS.

N' annum.] CAVTE. Si filium habet aetatis, qui gratia virtutis exercendæ cum beftiis pugnabat in arena : an tibi fuccedere poffit, quæritur ? Refp. quòd fic : cùm libertatem, & cinitatem retineat, nec in arenam damnatus eft, vt feruus poenæ efficeretur : fed & effet, & exheredatfi eum, & extraneum inftituifti : de inofficiofo agere non poterit, nifi & ea aetatis fuiffet. ¶ Nota ex illa lege regulam, quòd caufa, per quã poteft filius in teftamento iuftè exheredari, non eft fufficiens ad repellendum eum ab iureffato à legitima fucceffione:fecit tertia *fin.l. omnimodò, de verff. nam fi nullum*] an. Tas.

q ¶ *Nam damnatus.*nam tunc cùm fierent feruus poenæ, nõ fuccederet:vt *ff.de penit.l.qui vltimo.*

r ¶ *Confiteatur.*fc.cum beftiis ad pugnandum.

s ¶ *Facit.* alium inftituendo.

t ¶ *Poffeffio.*fc.contra tabulas.

u ¶ *Indicat.vt in authent.vt cùm de appel.eg.§.caufæ.verff.præter teftamentum.eod.vig.*

x ¶ *Conftituit.* fic ergo nihil dolofus dolofo b : vt dixi *J. de hære.l.quoniam.*& hæc *l.& J. de libe.exh.l.§.filium. & ff.falc.mac.l.vnica aeque vtrori.*

S'I pater.] CAVTE Paterfamilias fecit teftamentum,filium inftituit ex fex vncijs,& inftituit filium ex quatuor, & ex duobus vnciis : & filium grauauit, & filium, fi intra vigefimum quintum annum decefferit, portionem fuam alij reftituerent : vult tu tor,vel curator filie agere querela duabus rationibus, tum quia filia grauata eft de reftituendo hereditate, tum quia inuenitur minis habere,quàm habiturus effet ab iureffamentus rationes non reddit litteram poffit,quæritur? Refpond.quòd non poffit : quia eft poffibile,tam filij, quàm vnciis portionem ad eam poffe peruenire.

y ¶ *Superfitibus.*fratri,& matri.

z ¶ *Inofficiofi.*quòd extraneus fic inftitutus per fideicommissum.

z Vide quæstiones ad hic locum apud Tiraquell. in legib. connub. gl.1.par.1. num.43.

b Donatio inter coniugis reuocari vetat. Vide glos. *Lib. ff. de Donat. inter vir. & vxor.* Sed in parte. Sed in reg. pag. Rom. ingratitudinem, prohibens interfe donare, ad filios prohibitos, & facilis donationes incipiunt : quod vt intelligi oportet, vide formam dilectum.

480/C.IV.K.5-4, 645-646
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Et nota, quòd non [a] proprié dicitur actio, vel accusatio querela inofficiosi testamenti, sed mediam tenet: vt diximus *ff. eod. l. posthumus. §. fi. quæ ex lege.*

a ¶ *Proprié.* id est, possibile est: sic & *ff. de vsufr. l. fi. in lege, & de fideiu. l. penult.* Sed hodie [b] debet sine onere aliquo habere quartam: vt *l. eod. l. quoniam in prioribus, & l. eod. cauetur. nouissima.*

b Quarta sine onere liberi habere debet.

Vm duobus.] CAVTA. Paterfamilias habens duos filios, vnum in quinque vncijs instituit heredem, & instituit heredem extraneum in septem: alium filium exheredatum fecit ab extraneo legata reliquit, & libertates. exheredatus adiecit extraneum egit, & obtinuit: & pro sua parte ruptum est testamentum. an legata relicta in illa parte testamenti, quæ per querelam rupta est, debeantur, quæritur? Respond. quòd non: sed si libertates siue directæ siue fideicommissa sint relictæ, sunt prestandæ.

¶ *debendæ.*

b ¶ *Vna.* sc. filio.

c ¶ *Altero.* sc. extraneo.

d ¶ *Allegat.* hoc esse possuis, cùm alter forte esset frater, vel turpis persona, alter non.

e ¶ *Resistunt est.* ex postfacto resolutus pro parte: vt *ff. in l. vltim. Sed ab initio ab pocest pro parte valere, & pro parte non: vt Inst. de hered. Inst. §. non autem.*

f ¶ *Præstant.* ab eo solo, qui rogatus est, sequia post quinquennium inofficiosum dictum sit: quo casu præstitæ, vel competitæ durant: & vigent autem, vel saltem pro parte præstantur vsfructus, secundum quod dant: vt *ff. eod. l. f. autem.* 2. Vel dic, aliud est, cùm totum rescindunt testamentum, vt hic. Sed hic testamenti pars, quæ durat, facit, vt etiam annuæ quinquennium omnes valeant: quia in [c] pari casu sæpe libertate iudicandum est, vt non vigeat auxi ei præstetur, sed fiat assumatio vectus domui: & pars præstabitur à seruo ei, qui obtinuit in querela: vt *ff. de except. rei iudi. l. indicata. §. refert. & ff. de l. Falcid. l. lege Falcidia interuenente.*

¶ Ex pari casu pro libertate iudicandum.

Vm qui.] CAVT. Aliquis filium exheredauit, extraneum instituit: egit filius querela inofficiosi, & succubuit: vult dicere testamentum falsum esse posse, quæritur? Respond. quòd sic, & si primò accusauit de falso, & succubuit: potest postea agere querela. Lex sequens clara est.

g ¶ *Dicta.* accusatione.

Filium præteritam. inficta causa præteritionis [a], aliis non valentes: vt *in authent. vt cum de appell. cog. §. aliud quoque capitulum.*

Filiam præteritam [l] à matre, ad successionem eius citra inofficiosi querelam adspirare [m] non posse [n], explorati iuris est. PP. V. Kalend. Aug. Philippo A. & Titiano Coss.

Non negligenti non currit præscriptio. SALVC. Vel sic: *Quando actiones non possunt simul cumulari, vna mota non currit tempus in alia.* Vel sic: *Pendente lite super vno iudicio, non currit tempus in alio priori contrario.* SALVC. Vel sic: *Diligentia contra vnum auxilium prodest contra aliud auxilium, quod cum prima non potuit concurrere. h. d. secundum* IAC. BVT. Vel sic: *Dum ventilatur quæstio super solemnitate, vel super nullitate testamenti, non currit tempus super querela inofficiosi.* BALD. & PAVL. DE CASTR.

XVI. *Imp.* VALER. & GALLIEN. AA. & VALERIANVS N. Caes. *Theodoro.*

CONTRA [a] maiores [o] virginiquinque annis duplicem actionem [p] inferentes, primam quasi testamentum [q] non sit iure perfectum [r], alteram quasi inofficiosum, licèt iure perfectum, præscriptio ex prioris iudicij mora [s] quinquennalis temporis non nascitur [t], quæ officere non cessantibus [u] non potest. PP. Id. Aug. Tusco [x], & Basso Coss.

Filium præteriens matrem, videtur eam exheredare. At autem à filio præterita potest vti querela. h. d. secundum veram lectiuam, & communem. SALVC.

XVII. *Imp.* CARINVS, & NVMERIANVS AA. *Flora.*

CVm filium [a] tuum, te præterita, fratrem heredem instituisse proponas: inpetitione hereditatis, in qua succumbis. ACCVSA.

¶ *Filiam præteritam matrem, videtur eam exheredare.* Cujus præteritionis libertas subsistit.

m ¶ *Affirare.* quia præteritio sufficiens pro exheredatione habetur.

n ¶ *Non posse.* eam contra tabulas non habet: vt *ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamentum.* Item quia habetur pro exheredatus: *Inst. de exhe. liber. §. matre.* sed exheredatus [b] non habet contra tabulas: vt *ff. de contra tab. l. non putauit in principio, & §. non quæsit.*

b Heredem non habet contra tabulas bonorum possessionem.

Contra maiores.] CASVS. Paterfamilias extraneum instituit, filium exheredauit, exheredato duæ dantur vitæ: Prima, vt dicat testamentum ipso iure nullum, si forte fuerit imperfectum, vel non iure factum. Secunda [c], vt dicat inofficiosum. Si ergo dixit nullam, & in ventilatione causæ filius habitur quin quæremus, & succumbat: an quinquennio elapso querela agere possit, quasi contra quinquennalis non currat præscriptio quinquennalis, quæritur? Respond. quòd sic: quia licèt tempus currat, nulla præscriptio adhæsitur hinc, cùm ei desidia imputari non possit, cùm agere non esset.

§ Exceptiones duas habet, si in vna succubat, potest ad aliam redire. Glos. in c. pactum, in verbo, mediator. tam. de except.

¶ *Consuetudo l. vij. T. ea quæ cum mf. in integ. non est necess.* CVIAC.

o ¶ *Contra maiores.* non solùm contra minores: de his enim magis dubitabatur.

p ¶ *Duplicem actionem.* Hoc enim licet: *l. §. qui autem. ff. quod legat.* CVIAC.

q ¶ *Quasi testamentum.* Id est, querela de non iure perfecto testamento esse vocatur in *l. Titium ff. de petit. hered.* CVIAC.

p ¶ *Perfectum.* agmdo

r ¶ *Mora.* nam dum intendunt non iure perfectum, concurrit quinquennium. ACCVSA.

s ¶ *Non nascitur.* Sed minoribus præscriptio quinquennij præfinit inofficiosi querelæ non obiicitur: *l. §. quod ea cauf. in integ. rest. non est necess.* Vide *cap. ait, de præscript.* CVIAC.

t ¶ *Non officientibus.* vt *l. de anno. except. l. in fin. ff. de mila. l. intra. in principio, & in authent. de appell. §. 3. coll. vij, & §. de rel. vita. l. mora.*

¶ Sed arg. contrà, *ff. vt he. aqua. l. fi. forum. & de eui. l. minor. §. fi.*

¶ Sed cùm quinquennium sit continuum, cur cessat per aliam querelam? respond. vtile est quoad quid quia "ex quo currere incepit, feriati, & non feriati dies currunt: sed non illi, quibus iusta causa non potuit agere: vt *hic, fic & ff. quando appell. sit. l. §. dies, & §. quemadmodum & quando in. l. ab eo.* Item fecit in executionibus testamenti: *Inst. de excus. tut. §. qui autem.* Sed hoc idèò, quia omnes simul proponere possit: quod non est hic: vt *ff. de excus. l. filius quoque. §. filius.*

u ¶ Sed vide tempus quod dicunt.

x ¶ Vide Iberrerium in prælude. [illegible]

Cum

480/C.IV.K.5-4, 647-648
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cum ut.] CASVS. Filiam suam eximam in matrimonio copulaliti ut praecipiunt, ut à viro discrerent, non dimisit, & propter hoc in testamento suo eam exheredasti, & extraneam institutisti an inofficioſi querela agere poſſit, quaeritur? Reſpond. quod ſic.

a ¶ *Non voluerit*, nam iuſtè feciſti : vt *§ de inſtitut. & ſubſtit. l. repudiandum, & §. de reput. l. diffinitiones, & ff. de teſta & hæbil. l. ſed neque, & §. eod. l. filia, & ff. de lib. exhibl. l. fi & §.*

Si filiam.] CASVS. An pater filiam ſuam, quia mores meretricia vitiis, exheredare poſſit, quaeritur? Reſpon. quod ſic, & non inconſulto calore hoc fecerit : vtputa quia tantùm audiuit murmur, ſtatim exheredauit.

b ¶ *Calore.* ſecùs ſi calore iræ: vt *ff. de reiuur. l. quæ quidem.*

c ¶ *Arbitrium.* vt *ff. de cloro ſed. l. non tantum, §. ſi emancipatus.* Idem per authenticam colligitur: vbi ſequitur *authent. ſed ſi poſt. quæ eſt ver. cibus de appell. cog. §. fi vero vſque ad viginti quinque.*

d *Ed ſi poſt.*] Libera, Si ergo b vel ſeruo copulet, vel amò peccet cum quocunque iuſta eſt cauſa exheredationis. nam his caſibus vetera iura non corrigunturſ: remanente ergo : vt *ſ. de appell. l. præcipiamus in fin.*

Filia in orbitate.] CASVS. Materfamilias filiam ſuam cuidam in matrimonio copulauit : deinde poenitentia ductà, vult vt à viro diuertatur ſi filia ei non peperit, cum peperitet, & alios inſtituere poſſit, quaeritur? Et reſpond. quòd non: quia filia ex matris inconſtantia nupta, vel vidua eſſe compellenda non eſt.

e ¶ *Filia in orbitate*, quia mortuus erat pater eius.

f ¶ *Ex momentaria*, reprobatur enim inconſtantia: vt *ff. de probat. l. in cauſa. in principio.* & ſecùs *ff. eod. l. cum ex.*

ACCVRS.

Extrà.] CASVS. Teſtator extraneà inſtituit filiam fratris, vel ſororis exheredauitque ei dotat inofficioſi querela ad compendium teſtamentum patrui, vel auunculi, quaeritur? Reſpon. quòd non : quia nulli ex collateralibus datur, niſi fratri, & ſorori, niſi teſtamentum accuſet de falſo, vt ab inteſtato ſuccedere poſſint.

¶ Nota ex iſta lege, ibi, *fraſtrà*, ſecundùm Bartol. & modernos, quòd illa dictio, *fraſtrà*, à regularitate imponat nullitatem ipſo iure, ſecundùm eoſdem *in l. penultimo §. ad crimen. in fin. ff. de pub. iudi.* LAL.

Codex.

officioſi querela apud præſidem prouinciæ perſequi potes. PP. II. Id. Februa. Carino II. & Numeriano AA. COSS.

Non dicitur ingratitudinem committere, quæ non vult diuertere à matre. BALD. Vel ſic : *Filia non diuertens à viro patris, vel matris iuſſu, non meretur exheredari: ideò datur ei querela inofficioſi.* SALYCET.

XVIII. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Faustino.*

CVm te pietatis religionem non violaſſe, ſed mariti conſilium, quod fuerat ſortita, diſtrahere noluiſſe, ac properè offenſum, atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapſum eſſe dicas : inofficioſi teſtamenti querelam inſerere non vetaberis *. S. Kalend. Maij. Maximo II. & Aquilino COSS.

Filia turpiter viuens, poteſt à patre exheredari. BALD. Vel ſic : *Turpis, & inhonella vita filia eſt iuſta cauſa ipſam exheredandi, niſi pater deliberet eam maritare vltra viginti quinque annos. h. d. cum authentica ſiquentes.* SALYC. *Et idem in filio:* vt in authent. vt cùm de appell. cog. §. cauſas. *niſi pater cauſam dederit. in authentica hic poſita, quam nota, & tene mentis ſecundùm* PAVL. DE CASTR.

XIX. *Idem AA. Apollinari.*

SI filiam tuam, eo quòd turpiter, & cum flagitioſa fœditate viuit, à ſuccoſſione tua excludendam putes : ſi non inconſulto calore b, ſed ex meritis eius ad id odium incitatus es : poſtremi iudicij liberam arbitrium c habebis. Dat. XV. Kal. Iul. Sirmij, ipſis AA. COSS.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appell. cog. §. ſi verò vſque ad viginticinque. coll. vij. conſtit. xij.

SEd ſi poſt viginticinque annos te differente, filiam mariro copulare, ea in ſuum corpus peccauerit, vel ſine conſenſu tuo, marito ſe, libero d tamen, copulauerit : eam exheredare non potes.

Non intelligitur filia ingrata ex quod contra matris voluntatem cœlit concordiam cum matre. BALD.

XX. *Idem AA. & CC. Saniam.*

FIlia in orbitate e patris relicta, cum marito, cui matre volente nupſit, colens concordiam, iuſtas offenſionis poſt eiuſdem matris pœnitentiam cauſas non præſtantes ex momentariis f voluntatibus matris nupta, atq; vidua iure eſſe compellitur. Dat. Non. Ianu. Sirmij, CC. COSS.

Filij fratrum, vel ſororum non habent querelam inofficioſi teſtamenti. BALD. Vel ſic : *Contra teſtamentum collateralis non competit alteri collaterali querela inofficioſi, niſi tribus concurrentibus, ſcilicet quòd eſſet frater, vel ſoror carnalis, & ſic in primo gradu, & ex eadem patre, & quòd fuerit inſtituta turpis perſona. De falſo verò teſtamento qualibet, cuius intereſt, ſtatim qui ſuccederet ab inteſtato, non falſo teſtamento, poteſt accuſare. h. d. iſta lex cum l. fratres. eod. infrà ſecundùm* PAVL. *de* CASTR.

XX. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

FRatris, vel ſororis filij, patrui, vel auunculi, amitæ etiam, & matertera teſtamentum inofficioſum fruſtrà dicunt g, cùm nemo eorum, qui ex tranſuerſa linea veniunt, exceptis fratre, & ſorore h ad inofficioſi querelam admitatur. De falſo ſanè per accuſationem criminis queri non prohibentur. Data * CC. COSS.

Reſciſſa aditione hereditatis per querelam, reuiuiſcunt alliones per aditionem conſiſtæ. BALD.

XXI. *Idem AA. & CC. Tuscilla.*

SI maritus tuus, facto teſtamento, te quidem ex aſſe ſcripſit heredem : filia autem, quam habuit in poteſtate, exheredata iure facta minimè perhibetur i: nihilque ei relictum eſt k, neque iuſtas offenſæ cauſas præſtitiſſe expreſsè conuincitur l: eam de inofficioſo teſtamento patris querentem, totam hereditatem obtinere poſſe non ambigitur. Quòd ſi tam *abſtinuit*, vel poſtrà vindicat : quodcunque maritus mortis ſuæ tempore debuiſſe tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet m. Dat. Idib. Febr. Sirmij. CC. COSS.

Qui impedit aliquem teſtari, ne viro poteſt exheredari. BALD.

XXII. *Idem AA. & CC. Philippo & alia.*

TEſtamenti factione per teſtationem * vos interdixiſſe marti profitentes, iuſtam cauſam offenſæ manifeſtè teſtamini. Dat. V. Id. Septembr. CC. COSS.

a Et bene nisi habuitur legitima causa exheredationis. BALD. de Lal.

b Vide gl. Nouella 117. c. 1. in verbo, vsque ad viginti quinque.

c Inconsultacio reprobatur. Cumanus. Salyc. & Bald. in c. fratres. infra eod.

d Frustra, dicitur nullitatem ipso iure importat. Bartol.

e ¶ *Diuitur*, vt *ff. eod. l. j.* sed hodie filij fratris videntur exequati fratribus: vt *§. de legit. hæredum. authen. ſed illud in* * ſuccessionibus ab intestato.

h ¶ *Soror*, consanguinea, non vterina, & hoc turpibus personis scriptis b hereditatis: *§ eod. l. fratres.*

Si maritus.] CASVS. Teſtator vxorem ſuam ex aſſe heredem inſtituit, filiam exheredauit, nihilo ei relicto: an adiuratus matrem querela inofficioſi agere poſſit filia, quaeritur? Dicitur, quòd ſic, cum nullam ingratitudinem commiſerit: & ex vincoue, quicquid matrio à matre debebatur, ſoror dos, vel aliud debitè à filia conſequitur.

i ¶ *Perhibetur*. ſc. iuſtè fuit tamen de facto exheredata. ſi autem præteritia, debatur ei ipſa accipiendi bonorum poſſeſſionem contra tabulas. Vel etiam dicit nullatenus *§ de ill. præter. l. fin.*

k ¶ *Relictum eſt*, maximè. nam idem ſi erat relictum aliquid, quod eſſet minus quarta : vt *§ eod. l. cum quartam*, 1. Vel dic * hoc fuiſſe additum à compoſitoribus noui iuris ex dicta lege: vt *§ eod. l. omnimodò.* ACCVRS.

l ¶ *Conuincitur*, quod eſt eo ipſo, quòd eſt exheredata, ſecùdùm hæc iura vt *§ eod. Liberi*, 1. Vel dic, hoc eſſe additum à noui iuris compoſitoribus: vt dicam *§ eod. l. omnimodò.*

m ¶ *Oportet*, ſi tale ſit debitum, d quod ab herede poſſet exigi : * vt *ff. de hæred. vel act. vend. l. ij. §. fin.* Item hoc verum, niſi ſciuit hæc vxor heres conſtituta, querelà poſſe moueri, cùm hereditatem adiit, quam tunc amittere: vt arg. *ff. de hæ. quæ. vt indign. l. hæredem. & ad Tiell. l. prætor. §. septimo. & ad Trebell. l. penultimo.* ACCVRS.

ANONYM. Die, quòd ibi loquitur, quando heres adiuit cum delicto, quia non vindicauit mortem defuncti. SALYCET. PAVL. & LAL.

Testamenti.] CASVS. Materfamilias volebat facere teſtamentum : filij ſui ne facerent interdiuerunt: & poſtea fecit, & filios praeteriit, & extraneos inſtituit : an filij inofficioſi querela agere poſſint, quaeritur? Reſpond. quòd hi non poſſunt: quia manifeſtam offenſam contraxiſſe videntur.

n ¶ *Per teſtationem*, id eſt, coram teſtibus, & ſic quod non fecit tunc f nam verba cum effectu, &c. vt *ff. quod quisque iuris. §. 1.* Vel dic, per teſtationem ſolutrachum: vt *§. ſi quis aliquem te. pro. §. ſi quis dole.*

a Vipera non reuoluit mortem testatoris. Salyc.

b Aliàs non reſumuntur adita, vt ſi ſimilia reſiuit aditionem, & tale ſit dei mi, vel ab herede petit poſſe, non teſtium ſi ab eo petitione poſſit, v ſi decorum excitandum fuerit mortem vltimatum ex ſolo delicto, debet exonerandi cauſa ſic mors defuncti, quia derogatio ſibi fieri oriatur non potest.

c Id eſt, ſi tunc ſed temporis prohibitionis eſſet ſuiſti teſtamentum, non permittitur, quia contrarie effectum non habuit, ſed ſi tunc teſtamentum non potuit fieri, id poſt. ea fuiſſet eſt ex contractu, qui prohibitio, poteſt deberi, quia ab initio del. tum eum effectum habet.

d Nota ex iſta lege, ibi, *fraſtrà*, ſecundùm Bartol. & modernos, quòd illa dictio, *fraſtrà*, à regularitate imponat nullitatem ipſo iure, ſecundùm eoſdem *in l. penultimo §. ad crimen. in fin. ff. de pub. iudi.* LAL.

480/C.IV.K.5-4, 649-650
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Testamentum militis non subiacet querelæ. BALD.

XXIV. *Idem AA. & CC. Successori.*

TEstamentum militis filiifamilias * in castrensi peculio factum, neque à patre, neque à liberis eius per inofficiosi querelam rescindi ᵇ potest. Dat. III. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Cos.

Testamentum factum secundum consilium non potest expugnari per querelam, neque per vnam nullitatis. BALD. Vel sic: *Conditio, quæ sibi instituti fauorem respicit, non facit locum querelæ, nec institutionem annullat. b. d. secundum* BART. Vel sic: *Contra ea, quæ sunt prouisionis, filio non datur querela inofficiosi.* IA. Vel sic: *Conditio, quæ respicit fauorem filij instituti, non facit esse locum querelæ.* BARTOL.

XXV. *Idem AA. & CC. Menandro.*

FIlijs matrem †, quæ de mariti moribus secus * suspicatur *, ita posse consulere iure competentium est, vt eos sub hac conditione instituat heredes, si à patre emancipati fuerint ᵈ: atque eo pacto ᵉ secundum tabulas bonorum possessionem patrem cum re ᶠ † accipere non videri, qui conditioni minimè obtemperauerit ᵍ: neque ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriam * fecerit mater, sed potiùs putauerit prouidendum ʰ: & ideò restituere ⁱ debet ᵏ. Dat. IV. Non. Iul. Antiochiæ, Titiano, & Nepotiano Cos.

Directa substitutio potest filio impuberi fieri in legitima institutio. BALD.

XXVI. *Idem AA. & CC. Serapioni suo salutem dicunt.*

EX tribus vnciis herede instituto filio ˡ, intra pubertatis ᵐ annos directam * non inutiliter à patre fieri substitutionem certum est. Dat. V. Kalend. Septembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Hæc lex notabilis est, & in materia propria singularis, & tria intendit. Primò enim dicit, quòd fratres vterini tantum non habent querelam inofficiosi. Secundò dicit, quòd fratres vterinique continentis, vel consanguinei tantum habent querelam inofficiosi contra testamentum fratris in tribus casibus. Tertiò, quòd contra necessarium heredem institutum, quamquam sit vilis persona, non datur inofficiosi testamenti querela. b. d. secundum BALD.

XXVII. *Imp. CONSTANTIN. A.*
† *Prouisio.*

FRatres, vel sorores vterini * ab inofficiosi actione contra testamentum fratris, vel sororis penitùs arceantur ? : consanguinei ¶ autem, durante agnatione, vel non ᶜ, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quæstionem mouere possunt *, si scripti heredes infamiæ ᵈ, vel turpitudinis, vel leuis notæ maçula adspergantur: vel liberti, qui perperam, & non bene merentes, maximisque beneficiis * suum patronum adsequti, instituti sunt: excepto seruo necessario herede instituto *. Dat. Id. Aug. Sirmij, Constantino A. cons.

*Filiis qui erat vnicus: & sic quartam habet: vt V. eod. l. cum quotiens. sed quia ei erat substitutum, videbatur extinctus: quod fieri * non potest: vt* ¶ *eod. l. quotiens in principio.* Sed non est ita: quia magis ei consulitur: & sic valet: vt V. *d. posui. & l. si pater & §. eod. l. Papinianus. §. si quis impubes, & de adop. l. si arrogator. & ¶. de impub. & aliis substit. l. si infamatus.*

m ¶ *Pubertatis.* secus si puer; ʰ vt *ff. de vulgar. substit. l. ceterodi. §. cum filia.* ACCVRS.

a ¶ *Directam.* si autem per compendiosam, vt plerumque faciunt, patrà quàdocunque decesserit, illum substituo: trahitur etiam pupillaris directa ad fideicommissariam, cùm in vtrumque * tempus valeant vt fideicommissariaciali in testamento militis: vt ¶. *de infac. milit. l. in testamento. & ff. de vulg. substit. l. iam hoc iure. & Lemnarie.*

FRatres.] CARVS. Si fratre vterinus extraneum instituit, & fratrem, aut sororem vterinum exheredatam possit vterinus agere querela inofficiosi, quæritur? & respond. quòd non. secus in fratre cõsanguineo. & hoc sequitur. An aut frater consanguineus fratris sui consanguinei possit impugnare testamentum, quæritur? Respon. quòd ita: sine dubitatione cognatio: quia non fuit emancipatus, sine non, si persona instituta turpis fuit, aut aliàs infamis, vel libertus. secus est, si seruus necessarius fuit institutus: quia adversus eũ ad potestate obici inofficiosi querela, quæ illud verum est ab incestato.

¶ Nota ex illa lege regulam, quòd querela inofficiosi testamenti competit contra testamentum fratris instituentis turpem, aut vilem personam: concor. *l. frateris. supra eod. & l. ij. ff. eod.* LAX. ACCVRSIVS.

o ¶ *Vterini.* quasi ᶜ ex eodem vtero nati, & non ex eodem patre: vt *infra. de leg. 23. §. fin. §. §.*

p ¶ *Arceantur.* nec corrigitur hoc per *authen. ¶. de legit. hered. authen. ex fœmina.* vbi tollitur differentia agnationis, & cognationis: quia illud verum est ab incestato.

q ¶ *Consanguinei.* ᶜ qui sunt ex eodem patre, sed matre eadem, vel nouem *Infra. eod. tit. §. §.* ACCVRS.

r ¶ *Vel non.* quia sunt emancipati. & hoc etiam hodie contra, per Anastasium: vt ¶. *de legit. nat. l. ij. & iv.*

s ¶ *Profane.* vt *Infra. eod. §. j.* vltimo non: vt *V. eod. l. frateris. & ff. eod. §. j.* ACCVRS.

t ¶ *Infamia.* quæ subditur ditur. & hoc est, quòd subiungit, *vel turpitudine. &c.* Vel ᵈ dic, *infamia*, ipso iure: vel *turpitudine*, quando sunt infames per sententiam: *macula* verò leuis est talis, qualis dicitur *l. ex quibus causis. Infa. Iorog. l. ea quæ. & l. verbum. & ff. de abs. l. Gnat. & l. bonori. & ¶. de dig. l. 9. tit. 29. & hic* nihil agit, taberti simili notatus *V. eod. l. in arrogan.* Vel nisi sit ingratus, qui agit aliquo de tribus modis, quos habes *in authen. de nupt. §. ingratitudinem eod. tit.*

u ¶ *Bonorum.* id est, malefactis, sine blanditiis, iocosè enim loquuntur *ff. de furt. l. inter omnes. in prin. & de damno infec. l. ex damno. §. quæritur.*

x ¶ *Indignus.* quia etiam si turpis sit, non potest de inofficioso conqueri,

¶ Et

480/C.IV.K.5-4, 651-652
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Et nota, quod hic poſuit M. quandam authenticam: ſed hodie querela locum non habet, niſi inter fratres, nuptias perſonis ſcriptis heredibus, per id quod eſt *l. de lib. pra. authent. ne conſu.* ſed illa eſt falſa, et ibi notani.

Iberi.] CAVSA. Si quis teſtamentum fecit, & extraneum inſtituit heredem & filium exheredauit: ſi vult filius ad querelam inofficioſi admitti, probare debet ſe gratum extitiſſe, & ab obſequio patris nõ receſſiſſe, niſi extraneus heres ſcriptus probauerit ipſum filium fuiſſe ingratum. & hoc in prima. Si ergo filius matrem exheredauit, & ex cauſa iuſta, vt quia filii inſidiis obſedit, vel inimicis ſuis amicitias ſuas contaxatit, hoc probatum fuerit ad querelam non admittitur: ſed filij etiam manebit vltima voluntas firma. & hoc in tertia.

a ¶ *Debent.* hodie pro hac heredes: vt *l. ad l. omnimodo.* quæ eſt contrã.

b ¶ *Ingiter.* id eſt, continuè. contrã, *l. de adim. legat. ancoſſere.*

c ¶ *Rationiſſ.* faciendo probationis onus in ſe: vt *ff. de probat. l. cõtra.* d ¶ *Deſtinatur.* vt *ff. ad l. nam & ſi parentibus.*

e ¶ *Amicitias.* * hoc hodie non eſt, ſed alia ſic, quæ ſunt hic: vt *in auth. vt cum de appel. cog. §. & hæc quidem. coll. viij.*

f ¶ Et nota hic arga. ad ſecũdum. vt *ff. de offic. proſcil. vrb. l. j. §. cum patrono.*

ADDITIO. Vide *glos. §. in pelac. in c. parvi. in fi. quæ fuit prima cau. benef. amit. in vſib. feudorum.* & Barba. *hic in addit. ad Bald.*

g ¶ *Probato.* ab heredibus filij. nec enim mater hoc probat: & ita videtur differentia, iracitur de ingratitudine aſcendentium, vbi pro eis præſumitur: an deſcendentium: & hæc cõtrã. & eſt ratio, quia amor ᵇ plus deſcendit, quam aſcendat: vt *ff. quod metus cauſa l. ipſi quidem. §. fin.* hodie verõ heredes probant: vt *l. ad l. omnimodo.*

h ¶ *Voluerit.* vt *l. de ſecunda nupt. l. fin.*

Q *Vniam nouella.*] CAVSA. Si pater familiãs filiæ ſuæ dotem dederit, vel filio donationem propter nuptias, & poſtea teſtamentum fecit, & extraneum inſtituit: ad excludendam inofficioſi querelam pondictis filiæ & filio donatio, & dos in quartam computari poſſint, quæritur? Reſpondeo quòd poteſt, & de ſubſtantia partis, vel matris profecta ſit dos, vel propter nuptias donatio. nec refert pater, vel mater dotem dederit, vel alius de parentibus paternis, vel maternis, maſculis, vel fœminis. & hoc in prima, & ſecunda parte.

i ¶ *Nouella conſtitutio.* quam habes *l. de coll. l. ne liberis.*

k ¶ *Imputari.* et *l. de rel. non. aff. §. videamus.* ſed non eſt bona ratio, vt ideo debeat computari in quartam, quia conferens: vt *l. de coll. illud. & l. ad l. ſi quando.* Sed ſic accipe ſimilitudinem quia ſicut ante nuptias donatio conferetur ad ſimilitudinem dotis: ita & computetur in quartam ad ſimilitudinem dotis.

¶ An autem in dote poſſit inſtitui, dixi *ff. de min. l. ij. §. ſed verum, in fin. §.*

l ¶ *Endõque modo.* dixi, cùm pater dederit tunc cùm mater, vel alius aſcendens.

O *Mnimodo.*] CAVSA. An filius, cui pater minùs legitima reliquit, vel iure inſtitutionis vel legati, vel fideicommiſſi, & extraneum heredem inſtituit: teſtamentum patris per inofficioſi querelam vt rumpatur impugnare poſſit, quæritur? Reſpon. quòd non: ſed hodie ex hac lege agit ad ſupplementum legitimæ. & hoc niſi ab heede ſcripto probetur ingratus. & ſi pater eum ingratũ non dixerit, non licebit heredi dicere eũ ingratum. & hoc in prima parte. Et hæc ſunt vera, quando pater de filio mentionem fecit, & ei aliquid iure inſtitutionis, vel legati, vel fideicommiſſi reliquit. Si enim ei nihil reliquit, ſed ſilentio eum contempſit: tunc vetera iura obtinuerunt. quæ autem illa ſint, nõ aperitur. & hoc in ſecunda. Si autẽ pater filio ſuo emeritis militiamen adexcludendam inofficioſi querelam, cum filiis imputabit in quartam, cum talis militia vendi poſſit, & mortuo eo ad heredem ſuum pretium poterit transmittere? Reſpon. quòd ſicut vt inſpiciatur militia, quę etat tempore mortis teſtatoris: vt tunc deceſſiſſet filius: quantum transiſſet ad heredem, tantum nunc filii imputabit in quartã. & hoc in tertia. Quod autem dictũ eſt, quòd militia nunquam imputari debeat in quartam: in aliis, quàm in ſilentiis, quibus Princeps tacitat conſilia, intelligendum eſt. illi enim non imputabunt filii in quartam militiã à patribus emptam: ſed ex fauore huius legis habent præcipuam. & hoc in quarta parte.

¶ Nota ex iſta lege, quòd ille, cui relictum eſt minùs legitima, nõ poteſt expugnare teſtamentum, ſed debet agere ad ſupplementum, ſecundũ Iuſt. *hic.*

m ¶ *Et innumerabilem.* Sunt * enim multi modi expugnandi vltimę voluntatis, ſc. bonorum poſſeſſio contra tabulas, & inofficioſi querela. Item & eũm teſtamentum ſit ipſo iure nullum.

n ¶ *Vel alio modo.* vt per contra tabulas.

o ¶ *Aliis perſonis.* vt ᵇ nepotibus ex filio. 2. Vel dic, parentibus vel fratribus. 3. Vel dic etiam paternis: quia & ipſi debent agere ad ſupplementum: vt *§. de in. ſiber. l. etiam. §. venio. & hoſtis de ſucceſſ. §. ſi verò teſtamentum.* Sed non videtur hoc notum eſſe, quod dicit de replicatione: vt *ff. ad l. ſi non mitiora.* Sed ibi * à conſcriptibus non iuris fuit appellatum.

a ¶ *Vt ſiue a diſiderare.* Hoc abrogatur *l. iv. Cod. Theodoſ. eodem titu.* CYLAC.

† Cod. Theod. 2. 1. p. 1.

a Auditor inimici mei certiores mihi intimetur. Vide Bordeoen in eadem materia de acciſ. Andr. de Iſer. in §. parti. quæ ſint primo cauſa benefici amiſ. & quomodo redeat, & ſic in Cod. Theodoſ.

¶ Inquit Fecliella, ſi ſit contra benefitia, tũc eadẽ ipſe poterit poſtulare cũtra eũdem Ecclesia ſuccedens. Cf. *in c. ex litteris de poſtu. ſuper verb. contra Ecclesiam. in §.*

An hæc dicta [illegible] *de nepti* [illegible] *in legitimam, vt* [illegible] *legitima* [illegible] *Accre. Bal.*

† *ancſori ſuo.*

* Vide Petrũ Valiquet in tract. de iuriſdict. 8.

b Legitima ad ſupplementum agere poſſunt filij, nepotes, parentes, fratres, patrui.

c Dic melius, ſi ſuperiorem in eo, quod ſibi dedit iure vtili, & illius conſolidetur habere pro ſua legitima: ſiue excludatur a querela: ſed arbitrio boni viri ſupplemẽtum quod deficit, huic dari debeat: ita ea, quod reſtituatur in vltima ratione. SALYC. & Iac.

a Teſtamentũ expugnari potest, bonorũ poſſeſſione contra tabulas petit, querela inofficioſi, ad [illegible].

b Legitima ad ſupplementũ agere poſſunt filij, nepotes, parentes, fratres, patrui.

480/C.IV.K.5-4, 653-654
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Exigere.* conditione ex hac lege.

ADDITIO. Adiectas, quod suppletio * illa legitimæ pro rata debat fieri tam de rebus, quæ pertinerent apud heredem, quam de rebus legatis: vt probatur expresse *in l. si liberetur sub conditione. §. liberetur. ff. de bon. libor.* ita vult Bartolus *in l. in quartam, in vii. volum.* verij. *quæ res per quæ. ff. ad legem Falcid.* & clarius *in consilio suo xxxiv.* incipiente, *fastum rale est, ante finem consilij.* Item adde, quod filius ^b non sua legitima non soluta non poterit possessionem sua authoritate occupare: vt dicit idem Bartolus *in l. q. ff. quando & qui. quarta pars de lib. &c.*

b ¶ *Alignatur.* ^c ab heredibus. & sic corrigitur quod est *ff. ad l. libori.*

c ¶ *Diuerit.* & eausam ingratitudinis inferuit: vt *in authen. vt cum de appell. cog. §. fine igitur omnes. col. vij.*

d ¶ *Non licebit.* argum. quod heredes domini nõ possunt auferre feudum ^d propter felonia domino commissam, si dominus nihil dixit dũ viuebat *hic*, & argu. *ff. de reuoc. do. l. j. & fin. & ff. de probat. l. Prouide. & ff. ad Sct. l. j. §. fin. & ff. ad l. si mater.* Id nota ex verbo, *arguatur*, quem pertinet ^e bonũ, nisi malus probetur: vt dixi *ff. de probat. l. non est necesse.*

e ¶ *Ingratus.* sum enim multi modi exheredandi: *ff. de lib. & posthum. l. j. & sq.*

f ¶ *Vel fideicommisso.* hodie verò iure institutionis quod dic vt diximus *ff. ad senatusconsultum.*

g ¶ *Vetera iura.* vt possitatus ciuis: vt *ff. de postlim. bonor. l. j.* natus fuit ipso iure inferior, vel per cõtra tabulas, si fuerit praeterinstitutus: cipiatur autem per contra tabulas. Sed exheredatus, vel pro exheredato habetur agit querelam: *ff. de li. prete. vel exhere. l. fin.* Accr.

h ¶ *Et illa.* non solũm prædicta hac lege.

¶ Et nota, quod quarta ^i militia ^k, id est, reditus, sine officium vnde reditus prouenit, quæ potest vendi. 1. Quidam, quæ certum quid heredi dari poterit: licet vendi non possit de quibus *hic* dicit, & *ff. de pig. l. fin. & in authent. de exhibend. & transm. reis. §. prohinc. col. v.* & hæc computantur in quartam, & conferuntur: vt *hic. 3.* Alia, quæ cum persona finitur, & nihil ad heredem transit: & illa non computantur, nec conferuntur: vt in contrario *ff. de collat. bo. l. j. §. fed ait id.*

4 ¶ Vel ibi datum pe-

non, firmum quidem sit testamentum; liceat verò his personis, quæ testamentum quasi inofficiosum, vel alio modo subuertendum queri poterant, id quod minùs portione legitima sibi relictum est: ad implendam eam sine vllo grauamine, vel mora exigere *: si tamen non ingrati legitimis modis arguantur ^b, cùm eos scilicet ingratos circa se fuisse testator dixerit ^c. † Nam si nullam eorum quasi ingratorum fecerit mentionem: non licebit ^d eius heredibus ingratos ^e eos nominare, & huiusmodi quæstionem introducere. Et hæc quidem de his personis statuimus, quarum mentionem testantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hereditate, vel legato, vel fideicõmisso ^f, licèt minorem legitima portione reliquerint. Sin verò vel præterierint aliquam eorũ personam iam natam, vel ante testamentum quidẽ conceptam, adhuc verò in venere constitutam: vel exheredatione, vel alia eorum mẽtione facta, nihil eis penitùs reliquerint: tunc vetera iura ^g locum habere sancimus, nullam ex præsente promulgatione nouationem, vel permutationem accepiura.

Filius computare tenetur sibi in legitimam militiam, sive redditum annuum ex defuncti pecunia emptum, nisi sit de silentiario. SALYC.

Imputari verò filiis, aliisque personis, quæ dudum ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur in legitimam portionem & illa ^h * volumus quæ occasione militiæ † ex pecuniis mortui iisdem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quòd ^i talis sit militia, vt vendatur, vel mortuo militiãte certa pecunia * ad eius heredes peruenitatita tamen, vt ille gradus eiusdem militiæ inspiciatur, quem in morte testatoris ^k militans obtinet ^l: vt tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantam dari constitutum est †, si in eo gradu mortuus esset is, qui militiam ex pecuniis testatoris adeptus est, excepis * solis viris spectabilibus silentiariis * sacri nostri palatij. quibus præsita iam specialia beneficia † tam de aliis capitulis * quàm de pecuniis superiùs memorata militia à parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis computentur ^a, rata esse præcipimus. In cæteris verò personis prædictam obseruationem tenere volumus. Dat. Kal. Iun. Constantinopoli, Iustiniano A. II. Cos.

Statutum in l. omnimodò *in testamento in scripsis, habet locum in testamento nuncupativo.* BALD. Vel sic: *Dicta in præcedenti lege de imputatione, & suppletione quarta, habent locum, sive testamentum fuerit in scripsis, sive nuncupativum.* SALYCET.

XXXI. *Idem A. Hermo p. p.*

QVæ nuper ad testamenta conferuanda, nec facilè retractanda sanciuimus ^p, vt ratione * Falcidiæ † minimè illis personis derelictæ, quæ ad inofficioli testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non perclitentur testamenta, sed quod deest legitimę portioni, id est, quartæ parti scilicet ab intestato successionis tantùm repleatur: exceptis illis quibus nihil in testamento derelictum est (in quibus prisca iura illibata seruamus) etiam ad testamenta sine scripsis facienda locum habere sancimus. Dat. II. Id. Decembr. D. N. Iustiniano A. II. Cos.

De legitima fabuliciur omne gravamen conditionis, vel temporis, vel alterius gravaminis. BARTOLVS. Vel sic: *Omne dilationis, conditionis, vel cuiuscunque gravaminis inserturn à testatore in debita iure natura, habetur pro non inserto: & solos relictum tanquam purum.* Vel sic: *De portione, vel legato relicto filio, quantum est pro debito iure natura, auferitur omne gravamen dilationis, vel conditionis.* SALYCET.

XXXII. *Idem A. Hermo p. p.*

QVoniam in prioribus sanctionibus ^q illud statuimus, vt si quid minùs legitima portione his derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento agere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in præsenti addendum esse censemus ^r, vt si conditionibus quibusdam, vel dilationibus, aut aliqua dispositione moram, vel modum, vel aliud gravamen * introducente eorum iura, qui ad memoratam actionem vocabantur, immissa esse

a Legitimæ suppletionem fieri debet ei ex rebus, quæ apud heredem, non quæ apud legatarios fuit.

b Legitimæ fiat cessio filiae nõ potest possidere sua authoritate occupare.

c Probatur ingratitudinis causa secundũ heredem. Adde Alciatum l. 1. prolegom. c. 6. † *adopta.*

d Feudum nõ fieri nõ potest frodatorie per heredem domini propter felonium ab eo commissam adeuitas ipsum dominũ, & dominium vltimum consequerentur. e Addit hic gl. *1. de fin. & pere in in quo ipso pecunia sanctæ hereditatis omnis. in ff. feuda. & coqueter gl. Bald. Paulus Iac. l. Praeterunus qua bonorum. ff. de petitione hæredit.*

* *Sic, vel.*

† Aut officium emptũ et pecunia parti illi impositaeiusdẽ in legitimã. Bij. tak Graffenb. *ff. famos. libelo. Salgrano. n. 16. 17. & 18.* vbi tradit, an ciuitas Basiliensis, & libri imprimentur.

* Hæc pecunia appellatur cessio militia in *Nouell. 53. c. 6.* AUTO. CIRCT. † *Summum est.* g Militarium varia genera. * Hoc priuilegium confirmatur in *Nouell. 53. Cod.* † Ad Anastasiũ *Cod. ff. de silentiario.*

h Militia conferuatur in ordine quandam vnde possitat.

i Ex quod, quasi dicerat aliquis, quemodo potest lucrari? *Acc.*

k ¶ *In morte testatoris.* parti erat statutum, vt si decederet militans post decem annos, dentur decem heredi eius à domino militiæ, & militia redit ad dominũ: si post viginti annos, tunc quinque.

l ¶ *Obtinet.* Ac. si ille decederet militans, quantum ad heredem transmittere, tantum tunc in quartam imparabit.

m ¶ *Silentiarie.* * quibus Imperator sua silentia sub secreto committit.

n ¶ *Capitulis.* vt *ff. de filiis. lib. 1. §. j. & 3.*

o ¶ *Computentur.* est enim calumnia peculium eius, vel quæsitum *ff. de filiis. l. fin. lib. 13.*

Q*Ve nuper.*] CASTR. Tibi parce aliquid iure institutionis, sint fideicommissi, sive legati, relinquit, non datur inofficioso querela, sed conditio ex lege superiori penitus ad supplementum legitimæ. sed si nihil reliquit, seruantur iura veteta: & illa locum habent, cùm parent in scripsis fecit testamentum. an idem sit in testamento sine scripsis facto, quod in hoc purographo. Respond. quid sic. VIVIAN.

p ¶ *Sancimus.* vt *C. eod. l. penul.*

Q*uoniam.*] CASTR. Quæ in duabus proximis legibus dicta sunt, restat adhuc Imperator, adiicias, vt si testator minùs legitima reliquerit filiis, & eis in eo grauatis, forte detrahendo vsumfructum, vel sub conditione aliqua introducente morã, ad supplementum legitimæ conditionem ex hac lege habeat, vt eam percipiat sine vllo grauamine. & proinde sit ac si nullum grauamen in testamento fuisset adscriptum.

¶ Nota ex illa lege regulam, *quod omne gravamen, & omnis conditio, & dilatio de legitima ipso iure reiicitur: ideò alia dubitatio est, nunquid hodie per istam legem corrigatur l. pater. & similes. C. de inofic. & substit.* Sed de hoc vide plenim ibidem per Ias.

q ¶ *In prioribus sanctionibus.* vt *C. eod. l. omnimodò. & l. penul.*

r ¶ *Censemus.* addimus hic, vt sine aliquo grauamine.

s ¶ *Gravamen.* veluti vsumfructum. & sic est contrà *ff. de vsufruc. legato. l. vnicè mea.* Solu. illa corrigitur: vt dixi *C. eod. authen. omnifarie.*

a ¶ *Tolleatur*

480/C.IV.K.5-4, 655-656
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Tollatur*, vt arg. ff. de iure pa. l. sine. §. excluditur. nisi ᵃ fecerit prospiciens filio. vt l. ... filij. & l. si pater. & ff. de vulg. substit. *Lucius eo filio*. Vel nisi voluerit ei facere testamentum substituendo directo, non per fideicommissum: vt *supra de* ... *infra provi. §. finali. & infra de impu. & alij. substit. l. humanitatis.*
¶ Sed alij dicunt legem prædictam ... cod. contrarij per istam.
¶ Item nec. ᵇ hic velle per inutile non vitiari. sic §. *de testa.* ... *& ff. de hered. insti.* ... *& ff. quando appella. sit.* ... *bidum.*
¶ Sed argum. contra. *ff. de arbi. l. Iudices.*

videantur: ipsa condicio, vel dilatio †, vel alia dispositio moram, vel quodcumque onus introducens, tollatur ᵃ. & ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset. Dat. II. Kalendis April. Decio V. C. Coss.

Qui in danda legitima, quæ sola relicta est, vsque ad sententiam fuerit contumax: ipsam duplicatam reddere cogitur. h. d. vsque ad §. legis. Bart. Vel sic: *Heres qui legitimam filij relictam non solverit, & iudiciorum strepitum expectaverit: in pœna tertij pluris condemnari debet.* Salycet.

XXXIII. *Idem A. Demosthenis P. P.*

SI quis suo testamento maximâ quidem portionem a libero ᵇ relinquat, minusculam ᶜ autê alij vel aliis de stirpe sua progenitis, ipsam tamen legitimâ ᵈ sive in hereditate ᵉ, sive in legato vel fideicommisso, vt non possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri: & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui consequitur ᶠ substantiam, eam suscipere maluerit: quia autem ex maiore parte eam amplexus est (siue vnus, siue plures sint) non statim & sine contentioso propositio vel vlla mora eam restituere voluerit, sed expectato ᵍ iudiciorum strepitu, & multis variisque certaminibus habitis post longû tempus ex sententia iudicis vix eâ reddiderit: crudelitatem eius competenti pœna aggredimur: vt si hæc fuerint subsecuta, non tantû in id quod testator voluit eum restituere, condemnetur: [sed † etiam aliâ tertiam] partem quantitatis ᵍ quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur: vt auaricia eius legitimis ictibus ʰ feriatur ʰ: aliis omnibus quæ in eodem testamento ⁱ vel elogio ᵏ scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis.

S *I quis.*] Casus. Testator voluit ex suis filiis ex decem vnciis instituit, alium ex duabus, vt nô sit locus querelæ inoffi. institutus in duabus vnciis, his contentus fuit: sed institutus in maiori parte, eas sibi restituere detrectauit, qualiter sit puniendus quæritur. Resp. quód côdemnabitur in id quod sibi erat restituendum, & præter hoc in tertia parte alterius rei eiusdem quantitatis aliis quæ eodem testamento scripta sunt, ad effectum perducendis. & hoc in prima. In secunda surgit Imperator quidam antiquitatê in vna sua parte, in qua continebatur quod mater, si filium suum infantê exheredare vellet, non posse nisi in odium mariti. hunc articulû corrigit in principio: statuens vt mater in odium sui mariti filium non exheredet: quia non debet quis alterius odio prægrauari: nec refert, maior fuerit vel minor, cûm filios suos instituere valeat sub ista conditione, si pater eos emancipauerit, & sic odium mariti puniet. & filius in nullo prœiudicabit: absurdum enim esset illum alterius odio prægrauari, qui non fecit, vel eum vt ingratum exheredari. & hoc in secunda. Vivianus.

a ¶ *Portionem.* Sic & Iustin. *tit. de* [illegible] *cap. in princi. l. liberum.* Vide scripta ad *l. 36. §. 1. de verb. signif.* Cvjacius.
b ¶ *Libero.* In plurali numero tantum consueuit declinari: vt *ff. de verb. signif. l. non est sine liberis.*
c ¶ *Minusculam.* dandam ab vniuersali herede. *2.* Vel dic quod totum occupauit.
d ¶ *Legitimam.* ergo legitimam hic appellat minusculam.
e ¶ *Hereditate.* puta particula restituendi sibi à fratre vniuersali heredes habeant locum sequentia. Et quod subiicit *de legato,* dic hodie iure institutionis: vt *in authentic.* vt *cum de appell. cog. §. aliud. colla. viij.* Vel ambo fuerunt instituti: sed alter totum occupauit.
f ¶ *Consequitur.* spe.
g ¶ *Quantitatis.* illius minusculæ. & accipe quantitatis nomen

In posthumo non cadit iusta causa exheredationis, cùm non possit esse *ingratus, nec alieno odio prægrauari.* Bald. Vel sic: *Filius non debet odio patris prægrauari: & is qui non potest iustam causam ingratitudinis committere, non potest exheredari: & filius potest sub conditione emancipationis à matre institui.* Salycet.

Legis autem veteris iniquitatem tollentes, vt non diutiùs erubescat lex posita, quam Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. Cum enim infantem suum non posse ingratum à matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab vltima suæ matris hereditate repelli ˡ, nisi hoc odio ᵐ fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est: hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio † alius prægrauetur ⁿ, penitus delendum esse sancimus: & huiusmodi causam liberis non tantum infantibus, sed etiam quamcunque ætatem agentibus, opponi minimè concedimus: cû possit sub conditione ᵒ emancipationis hereditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iure filij sui minimè nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum qui non sentit, ingratum existimari ᵖ. Dat. XII. Kalend. Octobr. Decio V. C. Coss.

Querela competens, vel quæ speratur competere, transmittitur ad heres etiam non præparata: sed non competens vel extincta transmissionem non recipit. Bald. *qui valdè melius summat quàm Bartolus. secundum Paul. de Castr.* Vel sic: *Querela etiam non præparata transmittitur ad liberos: contra quos poterit opponi de ingratitudine transmittentis, & de institutione de ea facta, & de repudiatione, & de temporis cursu.* Bartolvs.

XXXIV. *Idem A. Ioanni P. P.*

SI quis filium suum exheredatum fecerit, alio scripto

[illegible] ¶ *Longè*: vt ff. *de leg. iij. l. quisquis.* Sed *vt* ... *de fideicom. l. hac. in §.* Sed vt ibi. Accvr.
Additio. Dic, quód ibi loquitur generaliter in quocunque heredethic in casu speciali, in quo habet locum certa pœna per hanc l. *sancta.* Bald. in l. contraria, in gloss. allegata.
h ¶ *Feriatur.* sic *supra de plus petit.* Accvrsivs.
i ¶ *Testamento.* scilicet in scriptis facto.
k ¶ *Elogio.* sine scriptis.

[*Legis autem.*]
¶ Nota ex hoc §. regulam generalem, quód quis non debet alieno odio vel culpa vel delicto prægrauari: & hinc sumpta est regula, *non debet alicui. de regu. iuris lib. vj.* secundùm Ias. Accvrs.
Additio. Hic locus non ait exheredationê infantis quasi ingrati, quód in eum ingrati vitium cadere non possit, nullam esse: sed in ea scriptura infantem non repelli à querela inofficiosi testamenti. At ex Nov. 115. exheredatio posthumi ipso iure nulla est, nec de inofficioso queri necesse est. Cviac.
l ¶ *Repelli.* & in hoc bene. Accvrs.
m ¶ *Odio.* & in hoc malè.
n ¶ *Prægrauetur.* Nota ... *de pœna. l. sancimus. & ff. de pœnis. l. crimen. & ff. quibus vt indig. l. vxorem. in fi.* §. *aliud.* Filius non portabit, &c. Sed hoc fallit in casibus: vt §. *ad l. Iul. maie. l. quisquis. & fi.* Item fallit *ff. de contrah.* ... *§. si emancipatus.* secundum quosdam. sed minus bene legem illam intelligunt. non enim loquitur de nepote exheredato, sed de filio. 3. Item fallit *ff. de off. procon. l. observare. §.* ... sed certè magis ibi propter propriâ culpâ tenetur. 4. Item fallit *ff. de instit. l. sed & si pupillus. §. cæterùm. in fi. §. & ff. quod quisque iur. l. ij. §. si is.* Sed ibi potest eodem modo responderi.
o ¶ *Sub conditione.* vt *§. ad l. filio matrem.*
p ¶ *Existimari.* & sic exheredari non potest. vt hic & *infra de liber. præte. l. fi. §. fina.* diximus. Accvrs.

S *I quis.*] Casus. Testator extraneum heredem instituisti filium exheredasti, nepotem ex filio natum vel in ventre matris suæ reliquisti. decessit filius: postea extraneus hereditatem adiicit, an nepos possit rumpere testamentum aui, quæritur? primò allegat quód non, aut enim ex persona sua agere vult, aut ex persona sua non potest: quia alius cum mortis testatoris processit. ex persona patris non: quia non datur querela nisi demum adita hereditate, & ante aditam hereditatem decessit. vnde eam non agnitam nec præparatam ad heredem transmittere non potuit. De ista quæstione multum inter iurisperitos erat altercatum, nec tamen definitum. Dicit ergo Imperator, quód nepos ille agere de inoffi.

X 5 querela

a ¶ Quæritur qualiter filius grauari in legitima, aut possit legitimè ... Mattheii. ... in §. legitima ... Vel quid in ... legitima non est immunis ab omni conditione, dilatione & grauamine, nisi supponeret aliquid sine ad voluntatem heredis. v. Campegium de dote parte 6.
† Legitima tamen alienationem in certis ... non patitur ...
† Velle per ... Hoc est verum in ...
* insertâ
† al. [illegible]
* Similis in ... Ol. super ... quæ hæc verba ponuntur ... & dignit.

a Quantitas quandoque summe largê.
l Contra ... per verba ...
h Pœna pœnis regularis ... non ... addo ...

480/C.IV.K.5-4, 657-658
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

querela, & rumpet testamentum, & ab intestato succedet, nisi in quatuor casibus. 1. Primus est, si scriptus heres patrem probaverit ingratum. 2. Secundus est, si testator ei legitimam reliquisset: sed si minus legitima reliquisset, agit ad supplementum. 3. Tertius est, si pater querelam repudiasset. 4. Quartus est, si pater eius vetra quinquennium tacuit, nec egit querela. VIV.

a ¶ Cognitum. Si enim visio * suo non fit conprus, nullo iure b ad hereditatem eius admittitur: vt *ff. de inofficio testa. l. si quis filio. §. sed hoc iter. & ff. de suis & legi. l. Titium. & l. seq.*

b ¶ *De inofficio.* inuit querelam c & petitionem hereditatis esse idem, quod est falsum: vt dicimus *ff. eod. l. qui inoffic.* & hic exponit quia agido d querela praeparat petitionem hereditatis.

c ¶ *Omne adiuuatum.* Proprii, cum pater eam praeideret: vnde non debuit exheredari, vt hic fabitur, & superuitit, &c. vt *ff. de inofficio testa. l. si quis filio. §. item* & hereditarium, & hoc fabitur: *magne enim, &c.*

d ¶ *Patre.* qui & filius est.

e ¶ *Nepotes.* scilicet defuncti sui.

f ¶ *Derelinquit.* Non a. habuit, *quia posthu.* &c. & sic (o praeparare non potuit: vt *infra eod. l. penult. §. fin.* Si autem non adiisset, ne pos succederet vt suus: vt *ff. vnde lib. l. scripto.*

g ¶ *Ex lege Velleia.* Ideo dixit *superuiuit*: quia * lex Velleia dicit filium eo casu loco patris succedere, cum pater viuo non decesserit: vt *ff. de liberis & posthu. l. Gallus. in princ. & §. mox de lege.*

h ¶ *Xist.* id est, quantitas.

i ¶ *Causam.* id est, f querelam. ipso autem iure rescindere non potest: vt *ff. de inoff. test. a. l. si quis filio. §. rescin. & de libe. & postho. l. si quis posthumo. §. si filium.*

¶ Item nota hic querelam non * praeparatam transiuisse, quia spem b pater habuit, vt & in conditionali obligatione: vt *ibi. de verb. oblig. §. ne conditionali.*

k ¶ *Et si.* id est, quamuis.

l ¶ *Prohaereditate.* vt supra *eod. l. commodo.*

m ¶ *Remotis.* per querelam. ACCVRS.

n ¶ *Eum.* scilicet nepotem. Sed & si potuisset filium ingratum, eum repellitur nepos ex sua persona: vt *ff. eod. l. si in qui.* quae est *contra. Infir. de succes. liber. §. si vero testamentum.* Resp. hic i ex persona patris volebat admitti: ibi ex sua. 2. Vel dic quod hic eximam ex sua persona non admittitur: quia hic nepos erat praeteritus, & praeterito non datur querela: secus si fuisset exheredatus hic nepos: vt in lege contraria.

ADDITIO. Vera solutio est, quod filius exheredatus hic, decessit ante aditam hereditatem per scriptum heredem, & sic nondum delata ibi querela: ideo non potuit esse locus successio edicto: secus in contrario. Fulgo. *de Ipso. per l. 1. §. ff. de succes. edic.* & eandem solut. poluit Salyc. *in l. in fun. §. de lib. & postho.*

o ¶ *Vel quinquennio.* ¶ Ad hoc *supra in quibus casibus intrep. nepotis non est necessaria. l. ad testamentum.*

p ¶ *Hereditatem.* Hoc referas ad vtrumque. nam neque ante l aditam hereditatem repudiatio querelae valeret: vtpote cum hereditate adita cessaret: vt *ff. eod. l. Papinianus. §. si conditionali. & de acquir. here. l. si qui vel in princ.* nec quinquennium currit, nisi demum adita hereditate: vt *infra eod. l. fimus. §. penult. & final.*

ADDITIO. Adiuuat quod licet querela finitur quinquennio vt hic: sic etiam ius agendi ad supplementum (de quo supra eo. *Quinquennio.*) finitur quinquennio, secundum Bart. *hic*, pro quo facit secundum eum, quia ius agendi ad supplementum succedit loco querelae: vt *d. l. commodo*: ergo fortiuit eius naturam: vt *l. §. hoc edito. ff. si quis test. lib. esse infam. fac.*

a Nepos viuo non conprus nullo iure ad eius hereditatem admittitur.

b Hoc non verum, secundum Bart. Cy. Sal. & Paul.

† inoffiosa.

c Inofficiosi querela & petitio hereditatis differunt.

d Inofficiosi querela praeparat petitionem hereditatis.

* vt Papinianus *l. sicut. ff. vnde liberi. Iulian. Marcellus, Paulus in p. ff. de lib. & postho. Equat.*

e Lex Velleia quid statuit.

† v. Menochii *n. de arbitra. n. quest. 183. n. 4.*

f Causa pro querela.

g Querela non praeparata in se quando transmittatur.

h Spes transferunt.

i Repudiatur, licet eam admittat. Salyc.

k Praeterita quae tempore posita, aut praeuia ad supplementum legitimae. v. Bartolum *de praeterit. n. 4. n. 5. n. 6. Grat. l. in fine. §. & postham.*

l Querela non potest nisi adita hereditate. v. Pet. Portuat. reg. 1. 17. dum. 1.

m Eiusdem iuris. Sed & si potuisset filium ingratum, eum repellitur nepos ex sua persona: vt *ff. eod. l. si in qui.* quae est *contra. Infir. de succes. liber. §. si vero testamentum.* Resp. hic i ex persona patris volebat admitti: ibi ex sua. 2. Vel dic quod hic eximam ex sua persona non admittitur: quia hic nepos erat praeteritus, & praeterito non datur querela: secus si fuisset exheredatus hic nepos: vt in lege contraria.

ADDITIO. Vera solutio est, quod filius exheredatus hic, decessit ante aditam hereditatem per scriptum heredem, & sic nondum delata ibi querela: ideo non potuit esse locus successio edicto: secus in contrario. Fulgo. *de Ipso. per l. 1. §. ff. de succes. edic.* & eandem solut. poluit Salyc. *in l. in fun. §. de lib. & postham.*

n Ex eodem iure.

o Quinquennio.

p Hereditatem.

q Cognitum.

r Nepotis.

s Ex eodem iure.

t Ex eodem iure.

u Ex eodem iure.

v Ex eodem iure.

x Ex eodem iure.

y Ex eodem iure.

z Ex eodem iure.

a Ex eodem iure.

b Ex eodem iure.

c Ex eodem iure.

d Ex eodem iure.

nem reliquo quartae partis nepoti superesset, si qua patri eius competebat: vt * perfruatur nostro beneficio, à vetustate quidem neglectus, à nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes vel repudiauit † querelam, vel quinquennio ° tacuit, scilicet post aditam hereditatem ?. Dat. III. Kalend. Aug. Lampadio & Orestes Cons.

Concessio testandi liberè, intelligitur legitimè, & iuris solemnitate seruata. BALD. & SALYC.

XXXI. *Idem A. Iuliano* * P. P.

SI quando talis concessio Imperialis processerit, per quam libera testamenti factio concedeur q, nihil aliud videri principem concedere, nisi vt habeat legitimam † & confuetam testamenti factionem r. Neque enim credendum est, Romanum principem, qui iura queuit s, huiusmodi verbo totam obseruationem testamentorum multis vigiliis excogitatam atque inuentam velle euertit. *

Per pallium habitum inter patrem & filium non potest talis filius ius agendi ad supplementum legitimae: filius filiae fuit cum herede non post mortem defuncti. BALD. Vel sic: *Pallium sultum patris per filium de non agendo querela, vel petendo supplementum legitimae, non nocet filiae quae mortua post mortem patris agere possit. h, d.*

¶ Item concedi *ff. de inofficio testa. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit.* Sol. t eam concediur priuilegii militi, videtur ei concedi quasi militi: & ideo iure militari testari potest, *arg. ff. de milit. testa. l. ex militari. §. sed vtrumque.* Cum autem pagano concediur facere testamentum, videtur ei concedi quasi paganoo, vt iure communi testari possit: vt *hic.* 3. Vel ibi expressit iudex, vt iure militari testari possit. y. Vel hic princeps: ibi aliqs iudex. Econtrario videtur quod concessio non valeat vt etiam iure communi testetur: vt *ff. de he. lib. l. Pomponius respondit. §. §. parcmi.* sed illa corrigitur. *infra de bon. lib. l. finali.* Vel aliud cum concedit princeps, vt hic: & aliud cum parcemus, vt ibi.

¶ *Tuetur.* & facit *infra de testa. l. commodo.*

¶ Item not. generali d concessione ea videri concedi, quae verisimile est specialiter concessa: vt *ff. de testa. l. qui potest. & ff. quando fiat. credi. l. si pater. & ff. mun. l. si creditor. §. penult. & de pig. l. obligatione.* ACCVRS.

(*Illud etiam.*) CASTR. Filius pepigit cum patre de non impugnando testamentum per inofficiosi querelam, accepta certa quantitate pecuniae, vel specie à patre. lapso tempore fecit pater testamentum, extraneum instituit, filium exheredauit. an non obstante pacto possit filius testamentum impugnare, quaeritur? dicitur quod propter pactum filius non granatur: sed an agere possit querela, non aperit. hac vera sunt quando cum patre filius pactum fecit, secus si cum heredibus patris transegit: quo casu videtur indicium patris filius agnouisse. & hoc in secunda. Et generaliter quando patre filio aliquid reliquit vel iure institutionis, vel legati, vel fideicom. vel per donationem causa mortis, vel inter viuos, vt illud filius repetet sibi in quartam, & post mortem patris illud filius agnouit; simpliciter, id est, nullam

* Intelligit *l. 10. supra eod. tit.*

† Transiuitur ad liberos querela conuenerit, vel quae pacatur conpetere, nisi pater in vita cõfitentur querelae renunciasse. v. tamen Fabian. *vel. cons. supra de transac.* Dominus reg. 8. n. 1.

* al. Iuniani.

q ¶ *Concediur.* * qui aliis nõ poterat testari vt *ff. de testa. l. sicut. §. ff. & l. de statu.* ti autem aliis poterat testari esti solemnitati testifis videtur, ne nihil operetur concessio: vt *ff. ad municip. l. 3. & ff. de leg. 3. l. si quando. & ff. de confir. priuilegi. l. fina.*

r ¶ *Testamenti factionem.* b & in actiua significatione accipe. vt *Instituc. de hered. quali. & differ. §. testamenti.*

¶ Sed videtur liberè concedi: vt *ff. de he. lib. Letiam. §. 3. quae est* contrà. Sol. ibi sciem princeps alienum liberum, testamenti concessit factionem, hic nesciebat habere liberos. 2. Vel ibi dixit non obstante l. aliqua, hic verò non dixit. 3. Vel magis literis debetur hereditas quam patronis.

s Et ita priuilegia sunt stricti iuris *de* qua Semerita Tiraquell. *de retraqu. conuell. ret. 1. h. 1. tit. 3. n. 1. 2.*

† al. mortem.

t Priuilegium militis concessum, videtur concedi secundum qualitatem sui personae.

d Conuentio cõtrahentis ea videtur concedi quae verisimile est specialiter concedi.

480/C.IV.K.5-4, 659-660
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Illud etiam sanciimus, vt si quis * à parte certas res vel pecunias accepisset, & pactus fuisset, quatenus de inofficioso querela aduersùs testamentum paternum minimè ab eo moueretur: & post obitum patris filius cognito paterno testamento, non agnouerit b eius iudicium, sed oppugnandum putauerit: veteres iurgio explosio †, huiusmodi pacto filium minimè ß grauari *, secundùm Papiniani responsum, in quo definiuit meritis[magis] * filios ad paterna obsequia prouocandos, quàm passionibus adstringendos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad heredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertissimè iudicium patris agnouerit.

Qui accepit simpliciter quod est sibi donatum vel relictum pro legitima, non perdit ius agendi ad supplementum: secus si interceserit renuntiatio speciales agendi ad supplementum. BALD. Vel sic: *Supra dixi quòd primus alium personalis non nocet, nisi sequatur secundus alius amissionis, nunc dicit hic generaliter verum, vt primi alius non nocent, nisi secundi sequatur de remissione.*

Et generaliter † definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit * vel mortis causa donatione, vel inter viuos, sub ea conditione, vt hæc inter viuos donatio in quarta ‡ ei computetur ‡: si filius post obitum patris hoc quod relictum vel donatum † est, simpliciter agnouerit, fortè & securitatem heredibus fecerit, quod ei relictum vel datum est, accepisse, non adiiciens * nullam sibi superesse de repletione quæstionem: nullum sibi filium facere prætudicium ‡, sed legitimam partem repleri: nisi * hoc specialiter suæ in apocha, sine in transactione scripserit, vel pactus fuerit, quod contentus † relicta vel data parte, de eo quod deest, nullam ‡ habeat quæstionem. Tunc enim omni exclusa querela, paternam amplecti cõpellitur iudicium b. Quæ omnis sanctio suas radices extendat non solùm ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes personas quæ de inofficioso querelam contra mortuorum vltima elogia possunt mouere. Dat. Kalend. September. Lampadio & Orestes Coss.

Sicut, si ab initio minùs legitima relinquitur, æquat ad supplementum: ita si ex post facto legitima minuatur, per nullumque. Per Falcidium autem non potest minùs legitima: & debet fieri suppletio de substantia patrimonij testatoris: & in legitima non imputatur quod casu quæritur, b. d. usque ad §. cùm autem. BALD. Vel sic: *Siret filio relicta vel data pro legitima cuincatur à filio, non properetur testamentum est nullum, quasi nihil sibi videretur relictum: quia loco eius rei consistit relicta æstimatio eius, sed ad supplementum agendum est, si non sufficit. Item de eo quod est relictum pro legitima, non detrahitur Falcidia: quia legitima plus est debita filio, quàm Falcidia sit debita heredi. Item supplementum legitima debet fieri de ipsis rebus hereditariis, & illa quæ adventitia loco veniunt, in eam non imputantur, b. d. usque ad §. cùm autem.* PAVL. DE CASTR.

SEXTVS. *Idem a. Iuuent. p. p.*

SCimus, antea constitutione filiorum *C. de lib. & posthu. l. filio.* esse rem, si hoc filius dicat parte consentiente; vt alius habeat bona filij decedentis, vel contrà. *vt supra de pat. l. fi. arg. ff. ß à parente quæ mu. fue. l. j. §. ß parent.* & aliàs prohibita tolerantur volentate partium: *vt ff. de fur. l. j. & ipsa. Futura, & c. vt ff. de pact. pactum, in fin.*

SCimus.] CAVTE. In prima parte facit mentionem illius constitutionis *C. de l. mentionati*, dicens quòd si testator non reliquerit debitam portionem, & si non adiiciatur, boni viri arbitrio replenda, ipso iure debet repleri. In secunda verò dicit, quòd si testator filio reliquerit aliquid vel titulo institutionis vel donationis, & illud cuiusdam fuerit per extraneum, vel per heredem scriptum, debet repleri. Esse in toto, sine in parte fuit euitari, nec habet locum Falcidia, sed fiat minùs legitima ab initio fuerit relictum, sive legitima, sed grauatur: vt grauata deminutione temporali sive conditionali, iocum habeat implicio: nec ex fructibus repletur, sedet bonis patris hereditatis. imò nec ex eo quod gratia subditutionis (quia quia in legato alij fuit substitutus) iactatus fuerit: vel sibi haberet propietatem nomine legati vel aliquo titulo à patre cui accreuit claudo. In tertia dicit quòd si extraneo instituto, filio exheredato, fuerit rogatus institutus de restituenda hereditate filio post mortem, vel vlqua

480/C.IV.K.5-4, 661-662
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

usque ad certum tempus vt non careat debita legitima : statim quartae partis fit restitutio, & non expectata morte heredis, aut aliquo tempore interuallo reliquae autem partes eum deceſſit hæres : vel potest restitare dispositorib. à quo autem tempore carrat quinquennium intra quod agere poſſit exheredatus, id eſt, quo elapſo excluditur à querela, quæritur an ſcil. à morte teſtatoris, an ab adita hereditate ſecundum tempus. Et reſponderatur : quia ab adita hereditate ſecundum Vlpianum, & non à die mortis teſtatoris, ſecundum Modeſtinũ. Sed quia hæres temporis adeundæ hered. poſſet prorogare, & filiam ſua legitima defraudare, ſtatuit Imperator, vt ſi caſu hæres eſt in cadẽ prouincia commorans ſcriptus, & exheredatus filius, detur ſpatium ſex menſũ ad hereditatem adeundã. Si in diuerſis prouinciis, detur ei anni ſpatium computandum à morte teſtatoris: & ſi intra ſtatutum tempus nec adire nec repudiare voluerit, per officiũ iudicis compellatur: & ſi filius medio tempore, id eſt, poſt mortem teſtatoris & ante aditã hereditatem deceſſerit, querelam licet nõ prepotarit, quia nec libelli potestatem, nec in alia eſt conuehta, ad filios tranſmittit : ad extraneos autem ita demũm potest tranſmittere, ſi præparatam reliquerat. & hoc inquarta ¶ Nor. ex iſta l. *in verſic. quæ rebatur.* text. magiſtralem, quod ſi pater inſtituit filium in re aliena, valet inſtitutio cũ re euicta : nec teſtetur potentiam, cum ſibi debeatur æſtimatio, ſecundũ Ia.

a ¶ *Conſiſtorianum.* T. *in l. omnimodo.*

b ¶ *Ipſo iure.* i etiam ſi nil dicat teſtatorſi tamen filius hoc allegatur *ſuprà l. penul.* ſic in teſtamento dico filio ſuo patrono : vt *ff. de inoff. rep. teſta. l. filii.* & in contra tabulas. & in compenſatione: vt *§. de tempus. l. fina.*

c ¶ *Heres nititur.* ex legato relicto filio.

d ¶ *Commodum.* Nam dato quod heres retinet Falcidiam, & filius non poſſit petere ſupplet, ceſſat *lex omnimodo*, & ſic habet locum lex illa, *cum quærimus.* nam poſſim quid non operet, &c.

e ¶ *Amittat.* reſcido teſtamento per querelam inofficioſi.

¶ Sed contrà ad ſequens reſpondeo *§. de leg. §. l. cum pater. §. mi dia.* Sed aliud eſt in legato quod habet aliquis nomine ſpatum, vt agat de euictione, ne intentet querelam, vt *hic* : aliud in aliis : vt *ibi.* 2. Vel illud in præcipuoribus.

¶ Item eſt contra *§. de ha. lib. §. ſi vero. §. ſi patronus.* vbi dicit totum auferri per contra tabulas pars legati euicta. Sed dico quod aliud eſt in iſto filio, quàm in patrono : quia magis eſt debita filio partis heredis, quàm liberti patrono.

¶ Item contra *§. de leg. §. Cum pater. §. miſſis.* Sed in præcepto ibi dicit agi de euictione.

f ¶ *Falcidia.* ſcilicet in hac parte. ſic ergo per Falcidiam non minuitur legitima, licẽs etiamque libertates minuantur vt *§. en. l. Papinianus. §. quarta.*

g ¶ *Interuenientia.* per Falcidiam, vel per euictionem.

h ¶ *Subſtantia* * *patris.* Et hoc verbo corrigitur quod eſt *§. en. l.* Papinianus. *§. ſi quis.* 2. Vel illud in quarta Trebellianica : hoc in quarta tertia natura: vt *§. ad Trebell. l. mulier. §. ſi heres.* 3. Vel ibi eorum tempus erat apoſitum, intra quod tempus poteſt petere ius fiſcus, qui ſufficiunt ad quartam hic non. & de hoc habetur etiam *§. ad Trebel. l. habemus.*

i ¶ *Ex ſubſtitutione.* eſt hæres fideicitatus ſit ex legato ii.

k ¶ *Accreſcendi.* à fructuario, cum ipſe erat proprietarius tantum, vel dice ſtatim.

l ¶ *Subſtantia patris.* Sed an fructus † dicantur ? ſubiicit quod ſic : vt *§. de verb. ſignif. l. bonorum.*

¶ Arg. contra. *infrà ad Trebel. l. habemus.*

m ¶ *Fieri.* ſic ergo quæritur, vnde & à quo fiat conplenio.

¶ Et ſic ſunt arg. contrà *§. de poſt. her. l. item veniunt. §. à quo. & de verb. obligat. l. cum ſemper. & ſuprà de pœnal. impe. eſſ. l. vniuerſi.* ACCVRS.

CVM AVTEM.] Hic §. eſt in hoc tantum correctus, quod filio non poteſt relinqui legitima etiam per fideicomiſſum vniuerſale. Nec potes quòd ſit ſuperfluus propter *l. quantum in poteſtibus.* T. *ex.* nam illa lex loquitur quando filius erat ſolum inſtitutus in legitima : hic autem vltra legitimam in vniuerſo fideicomiſſ. ſecundũ Iaſ.

n ¶ *Cum autem.* Si minũ legitima portione relinquatur, qualiter replenti debeat. dictum eſt ſuprà. Si autẽ ex repore ſolidũ eſt, & plus, vt non eatem debita portione, dicendum eſt.

o ¶ *Inſtitutio.* ſuprà *en. l. quantum in poteſtibus.*

p ¶ *Celebrari.* obiectione ex hac l. & non per querelã : quod apparet ex ſequentibus. Nam ſi per querelam, non valerent, ſecundũ iura, iſta quæ teſtamento relicta eſſent, quaſi à demente relicta vt *ff. ex l. Titia.* Sed hodie aliud videtur quàm lex iſta dicit, *per auth. vt cum non ſint alio de apſtol. cap. §. aliud quæ.* ſed ita, nũ. cũm debeant habere iure inſtitutionis *ff. mil.* † velis dicere iſtum intelligi quaſi inſtitutum, nam prætor fideicomiſſariam † comparat pro inſtituto : vt *Inſtit. de fideicomm. here. §. reſtituta.* & eſt ſimile ad *§. iſtum. in auth. de triente & ſemiſ. §. 1. coll. 10.*

ANTIQ. Romulus reprehendit hanc Glaſſam volentem quòd fideicommiſſum habeat hic vim inſtitutionis : quia text. *in dicto §. aliud quoque* dicit expreſſe quòd non valet iure fideicommiſſi. *ſuprà l. Ita tamen. §. qui reguem. ff. ad Trebellianum.*

ILLVD.] Nor. ex iſto §. quòd querela non competit filio exheredato, niſi adita hereditate per preſcriptum heredem, quo tempore incipit naſci. *l. Papinianus. §. ſi emiſiuni. ff. en.* ſecus eſt in bono poſſeſſ. contra tabu. quæ competit, etiam ſi non ſit adita hereditas. *l. Illud. in princip. & l. quod magis. ff. de contra tabu.* Iaſon.

a ¶ *Legitimo moderamine.* Idem conſtitutum eſt *in Nou. 8.* CVIACVS.

q ¶ *Vt tempora.* ſcilicet quinquennij ß : vt *ſuprà en. l. ſi quis ſi. ſium. en ſi.*

condito expellatur. h. d. ſecundum BALD. Vel ſic : *De fideicommiſſo vniuerſali relicto filio ſub conditione vel in diem vſque ad legitimam ſibi debitam deriuatur conditio vel tempus in reſiduo verò manet.* PAVL. DE CASTR.

Cùm autem * quis extraneo † heredẽ inſtituto *, reſtituere eum filio ſuo hereditatem ſuam cùm moriatur, diſpoſuerit: vel in tempus certum reſtitutionem diſtulerit: quia noſtra conſtitutio quæ antea compoſita eſt *, omnem dilationem, omnémque moram cenſuit eſſe ſubtrahendam †, vt quarta pars pura * mox filio reſtituatur : in huiuſmodi ſpecie quid faciendum ſit, dubitatur. Sancimus itaque quartæ quidem partis reſtitutionem iam nunc celebrari ß, non expectata nec morte heredis, nec temporis † interuallo, reliquam autem quod poſt legitimã portionem reſtat, tunc reſtitui quando teſtator diſpoſuit. Sic etenim filius ſuam habebit portionem integram, & qualem leges, & noſtra conſtitutio definiuit, & ſcriptus heres commodum quod ei teſtator deteliquit, cum legitimo moderamine ∝ ſentiet.

Quinquennium datur ad querelam mouendam, & curtit a die adita hereditate ad quam adeundam heredi ſcripto terminus aſſignatur. h. d. vſque ad §. in medio tamen. BALD. Vel ſic : *Tempus querelæ incipit currere adita hereditate, quæ debet adiri intra ſex menſes, vel annum, quando filius eſſet exheredatus, aliàs haberet pro repudiatus. Et querela extinta non preparata, vel non nata, quæ tamen naſci ſperatur, tranſmittitur per filium ad ſuos deſcendentes. h. d. vſque ad fin.* PAVL. DE CAST.

Illud præterea ſancimus β, vt tempora ¶ inoffitioſi querelæ ab

a ¶ *Heres*

adita hereditate * secundùm Vlpiani † opinionem currant: Herennij Modestini sententia recusata, qui à morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ temporibus dabat, vt non liceat b heredi quando voluerit adire c, ne per huiusmodi tramitem interim filius defraudetur debito naturali. Sancimus * itaque vbi testator decesserit alio scripto herede, & speratur de inofficioso querela, necessitatem habere scriptum heredem, siquidem præstò est in eadem commanens prouincia, intra sex mensium spacium †: sin autem seorsum vtraque pars in diuersis prouinciis degit, tunc intra annale tantummodo spacium simili modo per continuum à morte testatoris numerandum, omnimodo adire * huiusmodi hereditatem, vel manifestare suam sententiam, quòd hereditatem minimè admittat: expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam mouere querelam. Sin verò scriptus heres intra statuta tempora minimè adierit, per officiũ quidem iudicis heredem scriptum compelli hoc facere d: in medio tamen tempore, id est, à morte quidem testatoris, sed ante aditam hereditatem, si decesserit filius, huiusmodi querelam (licèt se non præparauerit) ad suam posteritatẽ transmittet. Ad extraneos e verò heredes tũc tantummodo, quando antiquis libris f insertam faciet præparationem. Dat. Kalend. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis, VV. CC.

Sicut in castrensi, ita in quasi castrensi peculio filiusfamilias habet duplex priuilegium: quia potest testari, & testamentum eius non subiacet querelæ: sed paterfamilias effectus, quia desinit esse peculium, & cum reliquis bonis confunditur, dicta priuilegia non meretur. BALD.

XXXVII. *Idem A. Iuliano P. P.*

CVm antiquis g legibus h declaratum est, vt militaris testamenta de inofficioso querelam euadant: multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus i etenim peculiis introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur causa. Vel enim paganum est k peculium, vel castrense, vel quod medietatem * inter vtrumque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur. In tali igitur peculio quod quasi castrense appellatur, quibusdam personis licentia conceditur l condere quidem testamenta, sed non quasi militibus, quo voluerint modo, sed communi & licito & consueto ordine obseruando, quemadmodum constitutum fuerat in proconsulibus m *, & præfectis † legionum, & præsidibus prouinciarum, & omnibus generaliter qui in diuersis dignitatibus vel administrationibus positi, à nostra consequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdam largitates. Sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habent potestatẽ in ipsis tantummodo peculiis quæ iam enumerata sunt, id est, quasi castrensibus. Sed & veterani qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierunt, militiam autem deposuerunt, testari, licito * tamen modo, non prohibentur n. In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis, dubitabatur si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oportet. Sed prior quæstio erat, si omnes qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint: quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est o: quia p militibus quidem & veteranis testamenta facere in castrensi peculio vndique cõcessum fuerat: sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De aliis autem personis omnibus, quæ nõ per speciale priuilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat: vt putà viris disertissimis patronis causarum, virisque deuotissimis memorialibus q, & agentibus in rebus, necnon magistris studiorũ liberaliũ, archiatris r quoque & aliis omnibus omnino qui salaria vel stipendia percipiunt publica s. In his itaque omnibus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrense peculium superuenit) omnes qui tale peculium possident, super ipsis tantummodò rebus quæ quasi castrensis peculij sunt, vltima cõdere (secundùm leges tamen) posse elogia: hoc nihilominùs eis addito priuilegio, vt neque eorum testamenta t inofficiosi querela expugnentur. Si enim patronus aduersus res quas libertus eius ex castris acquisiuit, sui iuris indubitanter constitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra huiusmodi peculium u contra tabulas bonorũ possessionem non habet secundùm veterum legum sanctionem x: quemadmodum oportet præfata peculia quæ ad instar castrensis peculij intro-

a ¶ *Hereditate.* quia tunc nascitur: vt ff. eod. l. Papinianus. §. si conditioni. sed contra tabulas ex die mortis: vt ff. de contra ta. l. illud in princ. & l. quod vulgo.
b ¶ *Non liceat.* [illegible] tamen. Vel dic quasi diceret, ideo comparabatur ab adita hereditate, ne liceat heredi adire quandocunque sibi placuerit: imò intra certũ tempus cogeretur eum adire, vt statim sequitur. Si autem à tempore mortis computaretur, haberet liberũ potestatem adeundi quando vellet heres.
c ¶ *Adire.* Sed aliud videtur statui tempus: vt j. de iure de. l. si §. 1. quæ est contrà. Sol. vt ibi.
d ¶ *Hoc facere.* aliàs repellatur in perpetuum. vt ff. de co. bo. dam. l. j. potest ergo post an. adire quod est contra Pla. vt diximus Inst. de iure de. l. cum antiq.
e ¶ *Ad extraneos.* j. de iure delibe. l. sancimus.
f ¶ *Antiquis libris.* vt ff. eo. l. quemadmodum.

CVm antiquis.] CASVS. Olim licebat militibus in castrensi peculio testari, militantibus iure militari: veteranis autem, & qui extra rem militarem positi sunt, iure communi: & in quasi cast. pecu. quibus specialiter fuerat indultum testari, puta consulibus & aliis certis personis dignitatem habentibus iure cõmuni tantùm, & specialiter super salariis administrationis sua sibi administratis. & hoc quidem priuilegiũ extenditur hodie generaliter ad omnes qui ratione officij de publico salaria percipiunt, sed hodie non solum in his, sed in omni alio quasi castrensi peculio quilibet potest testari sine timore inoff. querelæ, adiiciẽs, quod sicut querela inoff. locũ non vindicat in testamẽto militantium contra eorũ decretionem admittatur. hoc vsq. ad §. si enim, &c. ibi n. dicitur quòd hæc non sine ratione introducta sũt: tali argumẽto fabricata, quòd nec olim patrono præterito cõtra testamentum liberti sui super peculio castren. id est, rebus in castris acquisitis competit bono. posses. In fine dicit, quia durante patria potestate hac immunitate gaudent in quasi castrensi peculio, nõ postea quam sunt sui iuris effecti: cùm nec tunc peculium dicitur confuso patrimonio, ex quo, sicut non

cæteri subiacent querelæ inofficiosi. VIVIAN.
g ¶ *Cum antiquis.* vt s. eo. l. de inoffic. & ff. eo. l. si inoffic. §. de inoff. ACCVRS.
h ¶ *Legibus.* vt ff. eod. l. quemadmodum.
i ¶ *In castrensibus.* [illegible] de filiisfamilias tantùm dicit. ACCVRS.
k ¶ *Paganum est.* l. [illegible], vel aduentitiũ: vt j. de bo. quæ lib. l. cum oportet in princ. in quibus constat filiumfamilias non posse testari: vt j. de bonis quæ liber. l. fin. §. filio autem.
¶ *Quod medietatem.* Hinc quasi castrẽsis peculij definitionem colligit Æmilius Ferretus in not. ad tit. de inoff. testam. in fin. CVIAC.
l ¶ *Conceditur.* id est, concedebatur ante legem istam.
m ¶ *In proconsulibus* qui erant filiifamilias. & sic expone sequentia.
n ¶ *Non prohibentur.* Nec licito, etiam quo ad exheredationem: vt ff. eo. l. Papinianus. §. Papinianus. & j. ibi, quia militib. &c. & secundùm hoc in quasi castr. scilicet etiam dignitate, posset exher. [illegible] quod secus est in castrẽsi veteranus.
¶ Sed cur secus? Alij b idem, pro quibus dicta l. Papinianus, quia dicit patrisfamil.
o ¶ *Concessum est.* ante hanc l. vt prædictũ est.
p ¶ *Quia.* meritò quæro, an omnes qui habẽt quasi castrense, possint, nam omnes qui habent castrẽse, possunt.
q ¶ *Memorialibus.* id c est, notariis qui scribunt causa memoriæ.
r ¶ *Archiatris.* id d est, medicis.
s ¶ *Publica.* vt supra de aduo. diuer. iudi. l. fori.
t ¶ *Testamenta.* Duo e priuilegia dat filiisfamilias: vt & testentur f in quasi g castrensi, & non h timeant querelam: vt hic, & infra de testa. milit. l. si. sed hodie timent: vt supra de epis. & cler. l. sacrosancta. & in authen. presbyteros. j. & in auth. vt cum de ap. cog. §. sancimus. coll. viij.
u ¶ *Peculium.* sic dico respectu præteriti temporis quo fuit seruus: & sic accipitur pro i patrimonio, vel aliis modis: vt ff. de pecu. super vnde.
x ¶ *Sanctionem.* vt ff. de bo. lib. l. si filius. §. Papinianus.
¶ Et no. quòd miles filiusfamilias etiã sui iuris effeciatur, nihilominus habet hoc idem priuilegium in bonis castrensibus: sed k in bonis quasi castrensibus secus: vt hic versic. sed dict. secus l etiam in

veteranis

† al. Papinianus. §. si conditionis ff. de inoff. testam.
* Vide cap. 11. de præscriptionibus.
† Vide c. 17. de præsc. & vide.
* al. ad huiusmodi hereditatem venire.

* vet. consulibus.
† Sic in omnibus, itaque non emendandum, proconsulibus legato, vt Cuiac. emendandum putat, ex [illegible] D. Hotomani [illegible] quibus non est permissum [illegible].
* Testari de profectitiis & aduentitiis non possunt filijfamilias. vt hic & Gl. Nouell. 117. in princ. in verbo differentia. Sed tamen donare mortis causa possunt. Bart. Nouell. in dictis mortis. Glos. in l. ult. C. de [illegible] verbo nihilo magis. ff. de testamento.
* sic omnes manus. & hæc vera lectio est, non verò dicitur.
b Appellamus per omnes scribentes ap.
c Memoriales pro notariis.
d Archiatri.
e Filiifamilias testando duo priuilegia olim habebant.
f Testari in quasi castrensi peculio filiifamilias possunt & ita quidem testari, vt inofficiosi querela non possit aduersus tale testamentum proponi à patre.
g Cum castrensi patria potestate testari in aduenticiis, [illegible].
h Inofficiosi querela non [illegible] testamenta de quasi castrensibus peculiis facta.
i Peculiũ pro patrimonio.
k Castrensis & quasi castrensis peculij differentia.
l Militis & veterani in priuilegiis differentia.

480/C.IV.K.5-4, 665-666
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

veterano: vt *ff. de milit. testam. l. si à milite, §. fin. & l. cum in bona. & ff. vt. l. Papinianus, §. Papinianus.* Veteranus enim & filiusfamilias non habent privilegium vt esset querela inofficiosi testamenti, licet testari posse: vt *l. 2. n. 1. §. sed & veteranis.* sed libertus etiam veteranus habet hoc privilegium, vt *hic dicit.* nec enim ita subuenitur patrono, vt filius & parentibus.

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

Dictum est * *supra de querela inofficiosi testamenti; sed quia saepe in fraudem legis necessitatis donationes, vt esset querela inofficiosi testam.* vt *l. ord. 1. §. idem potest de inofficiosis donationibus.* Ato.

S*i, vt allegatur.*] CAESVS. Materfamil. filius habens quatuor donauit duobus decem vncias inter viuos, postea fecit testamentum, & omnes in duabus vnciis reliquis instituit: demum duo non habere mariuituerunt nisi vnciam vnciam: & cum legatis & fideicommiss. grauati, qualiter eis succurratur, quaeritur? Resp. quod sicut cõtra extraneam institutum filio cui debitum bonorum subsidium relictum non est, datur inofficiosi querela: ita & his debitur eiusdem querela de inoff. donat. & per eam consequentur debitum bonorum subsidium.

a ¶ *Si, vt allegatur.* vt duo fratres.

b ¶ *Ad eludendum.* b id est, excludendam.

c ¶ *Inofficiosi.* scilicet testamenti, nam illa ad subuertenda testamenta tantum est indicta.

d ¶ *Exhausit.* excedendo dodrantem.

e ¶ *Ex duabus vnciis.*

¶ Sed quomodo his duobus filiis potest dari querela, cum quartam habeant & plus? quia alij duo erant, vt in litera ponitur: & duae vnciae plus quarta sunt: scilicet dimidiae eorum duorum filiorum quae eis debebantur ab intestato? Respond. promptum est dicere quod ex duabus vnciis non partaui; quod erat ante donationem, fuerunt instituti: sed eius e quod remansit: pura, donauit decem vncias, & remanserunt duae: has duae vnciae diuidit in vij. & ita ex duabus vnciis eius quod remansit, fuerunt instituti. Vel si ex quibus vnciis fuerunt instituti, dic quod fuerunt existantes legatis & fideicommissis.

¶ Secundo quaero, cum aliquid habeare nomine quarae: cur hanc querelam intentare? Respond. quia superiorem querelam de inofficioso testamento habebat filius eius, si minus quarta habuit: sed hodie remittitur omne gravamen: vt *supra tit. j. l. filium, & Limitandi & Legendum in principio.* Dic ergo quod fiat habeant querelam secundum leges veteres contra legatarios in modum exceptionis: (quod est, si ipsi possident res legatas, & legatarij agant, vt alias vides: vt *ff. de inofficio. testam. l. Papinianus. §. ff. filio*) sic secundum nouas, remittitur omne gravamen. Dico etiam hodie hanc querelam proponendam contra donatarios, si id quod apud eum est, ad quartam non sufficit, & ita vtrumque habebit.

¶ Tertio opponitur: quia si habeat quod sufficit sibi ad quartam, remittit sibi onere per leges superioris tit. non videtur velle lex illa quod hanc querelam proponat. Sic enim dicit, *vtpote quartam,* &c. Sed dic, non habentibus in possessione quantitate ducta sunt, de inofficioso querelae esse †, suppositis? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentum suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Si enim sui iuris efficiantur: proculdubio est eorum testamenta & pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cùm neque nomen peculij permanet: sed aliis rebus confunditur, & similem fortunam recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in * vnum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kal. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis V.V.CC. anno secundo.

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

TITVLVS XXIX.

E*xemplo querelae inofficiosi testamenti comparata est querela inofficiosi donationis facta à parentibus inter viuos in fraudem liberorum restituendi ad Cl. Iulianum praesidem rubr.* l. Titia §. Imp. ff. de leg. ij. *& data liberis qui erant tempore donationis sua in vnum ex eis, sive in extraneum collata donatio fuerit. Sed hac intentio, quod querela inofficiosi testamenti, tantum reparationem rescindit sive retinuit sive alij liberi existitati sint, querela inofficiosi donationis id tantum rescindit & reuocat quae minuitur portio debita liberis, id est, quadrans vel hac die reliquit aut semel legatum portionis,* vt No. 92. *quia quo liberalitas fuit moriuntur quidem vtuentes, et fructuum minus parum quidem liberum indicia. & liberalitatem retinendo, argumentum habitae vt est lex Cincia. Igitur inofficiosa donatio est qua liberis portionem debitam auferit aut minuit, vel donatio omnium bonorum vel donatio decimatis aut donatio nam donata decimate vel donatio, quod residet non sufficit debita portioni, quemquam eludiuer quidem querela inofficiosi testamenti, sed suppetit querela inofficiosi donationis, quam admirandum est etiam parentibus dari si liberi immodicum donationem fecerint rerum suarum.* l. 4. hoc tit. *& ab intellata.* l. 3. *aequa etiam fieri si interuertenda inofficiosi testamenti querela donatori animus non fuerit.* l. 3. *nam confitium quidem aliquae eventu non sufficit.* l. pen. *eventus aliquae consilia sufficit, quod tamen non videtur Patricius probasse qui dixit* l. 3. *& nonnunquam, sine est, fortitim accipiendum esse quod nonnunquam, vt sine tantum causa procedat si liberi nati post donationem omnium bonorum factam alibi liberis tam reuocare pro modo portionis sibi debitae. Etiam illud annotandum non dari hanc actionem post quinquennium.* l. vlt. *non dari his qui parentis iudicium agnouerunt.* l. 4. hoc tit. l. 3. infra de cons. emp. *non dari his quibus alia remedia competunt est.* l. 2. *& a quo obtinuerit in querela inofficiosi testamenti, nec similiter dari querelam inofficiosi donationis.* CVIAC.

Si per inofficiosam donationem filij fraudantur in quarta, id est, legitima portione: competit eis querela inofficiosae donationis quae est introducta ad similitudinem inofficiosi testamenti secundum BALD.

I. Imp. PHILIPPVS A. *Nicomari & Papiano.*

S*i* (vt allegatis *) mater vestra ad eludẽdam b † inofficiosi c querelam, penè vniuersas facultates suas, dum agereet in rebus humanis, factis donationibus, sine in quosdam liberos, sive in extraneos, exhausit d: ac postea vos ex duabus vnciis e fecit heredes, eásque legatis & fideicommissis exinanire gestiuit, non iniuria iuxta formam de inofficioso testamento constituta subuenire vobis, vtpote quartam partem. *infra de reuoc. do. l. fin.* vnquam. Sed ibi solui. & hoc secundum B. Sed secundum Ato. dici potest quod indistincte reuocat tantum debitum bonorum subsidium. vt *infra eodem, l. fi siquae.* Ibi enim ponitur de inofficiosa donatione et & consilio.

¶ Secundo quaero, quod f 6 donasi primò dodrantem, & hac non est inofficiosa: quia adhuc superest in bonis debitum bonorum subsidium: postea facio testamentum, & ex filium institutus in reliquis tribus vnciis, & è te multa legata g relinquo: an hic filius queri poterit aliquo modo? Ecce enim querelam inofficiosi non habet, quia quartam habet: vel habet petitionem etiam vnciarum quae superfuit & remanserunt factis donationibus tempore institutionis *supra eo. l. cum quaeritur.* item hanc non videtur habere, quia non fuit inofficiosa: quod si est: ergo fit pater poterit donando fraudare filium, quod est contra mentem huius tituli: quod quidem negari non potest, quia aliquo casu fraudare posit filium. Quid enim si h in mare omnia proiiciat? Ad hoc respond. secundum Ato. & Iuan. quod si donatio filium in vnciarum in fraudem facta fuit, quod fit reuocatio i in hac potest si dicat, non fuit fraudatus re in illis: quia etsi tunc non erat fraudatus, fraudabatur tamen, sicut in vsucapione aliis solemus dicere: vt *supra de restitua. mili. l. quod tempore. & alibi: vt & ff. quod metus causa. l. sed & partus. & alibi ff. quod metus causa.*

a Differet B. & P. & conuenit cum Glos. supra Glos. & in respondeo secundo quaestionis.

* ad.

b Donatio inofficiosa quartam reuocatur. v. Glos. & quod dubium. Nouella de inofficiosis donationibus. in verba, ut dominantur.

c Donatio inofficiosa fit duobus modis, vel ex & consilio simul vel re tantum.

d Donatio inofficiosa re fit sed & consilio reuocatur in tantum.

e Donatio re tantum inofficiosa reuocatur in id quod immoderate gratum est.

f adde Glos. Nou. 92. & ibi Bart. nam, cum verba de donationibus.

g Quae sunt similia in vt in ista Glos. supra in inof. testamenti quaest. & sic sequitur contradicta. Pro.

h Pater potest disponere de rebus suis ex animi sui tentatione, ita vt ex pedes praeiere, & ex liberos defraudare vel hi, quod mihi videtur fatuum pari magis competitum quam fa- ne mentis hominis.

i Immò indistinctum non habet querelli, quia legata sunt nulla. B. & P. *ut. & P.*

480/C.IV.K.5-4, 667-668
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

causa. Lantar. Item etiam ultimo relicta inducunt Falcidiam de primo relictis, quam prima non inducebat: vt ff. ad leg. Falc. l. penult. §. annua, & l. in quantitate §. sed & si legata, & l. Plantius, & l. Decem. Si verò re tantum fuit inofficiosa donatio, omni remedio videtur excludi, nisi per auth. de immen. dona. quae generaliter loquitur vbi donatio fuit immensa: quia quartam bonorum quae erat ante donationem, dimidiò debet habere filius. Idem ergo in viij. q. dici potest: vt si pluribus singulariter donauit, & vltima reddat alias inofficiosas: vt ff. de iur. pat. l. si libertus, §. fin.
¶ Item octauò quaero, quid si ab initio donauit quis totum suum patrimonium, postea autem multò plus acquisiuit, & totum filio reliquit? Resp. non dari ei querelam: vt arg. in auth. de nuptiis. §. quia verò haberent. coll. iiij. & ff. ad legem Falcidiam. l. in ratione. l. in potest. Arg. contrà. S. tit. j. auth. vnde & si parens.
¶ Nonò quaero contrà: Quid si donando non excessit dodrãtem, sed postea reliqua bona amisit casu in fingeret modò inofficiosa donatio fuisse, quae non fuerat tempore donationis inofficiosa? Resp. non, quia legitimè fuit facta, arg. inf. de admini. tut. l. sancimus, §. Sed vt T. dicitur in viij. q. pendet interim dum viuit.
¶ Decimò quaero, quae actio proponitur pro reuocanda huiusmodi donatione: Quidam dicunt (vt R.) vtilem petitionem her. quasi titulo habito pro non titulo: quod non est verum, cùm hic donatarius factus fuerit dominus, & bona fide. 2. Alij dicunt dari vtilem rei vindicationem, quod satis dici potest [h] proposita prius ista querela, non autem datur directa: quia qui accepit, factus est dominus traditione, vnde cùm non in fraudem legis, sed hominis facta sit alienatio: vt ff. de iur. patr. l. si libertus. Non autem hoc dixi, vt per omnia simile sit patroni. hic filius: quia hic sola donata, ibi quoquo modo alienata, dolo tamen, reuocantur: hic & sine dolo: vt patet: vt infrà eod. l. si totas. Sed (vt dixi) prius est proponenda querela, & ea perlata datur vtilis in rem: sicut in querela inofficiosi testamenti. nec tamen omnino sic: quia ipso iure ibi desijt heres dominus esse: vt ff. de vulga. substitut. l. in substitutione. At hic non ita credo & meritò: quia hic cui donatum est, non sola voluntate vt heres habet dominium: ideoque licet infirmetur voluntas per hanc querelam, remanet [h] tamen dominij translatio per traditionē facta. at in herede infirmata voluntate defuncti nō potest dici penes eum aliquid remanere Item potest dici quòd detur condictio ex hac lege, nam secundum leges aperte non debet hoc reuocari. A C C U R S.

rem non habentibus, desideratis. PP. XIV. Kalend. Septemb. Philippo A. & Titiano Coss.

Si pater donat filio in potestate: quatenus immoderatè donauit, morte non confirmatur: & ideo ad reuocandum non est opus querela. si autem donauit filio emancipato ab initio valet, & querela est locus. B A R T. & B A L D. Vel sic: *Donata inofficiosè à patre filio in potestate constituto, reuocantur familiae ercisc. vnde iudicio. donata verò emancipato reuocantur per querelam illam.* S A L Y C.

I I. *Impp.* V A L E R I A N. & G A L L I E N U S AA. *Aesia.*

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immensae liberalitatis in filium effudit, aut in potestate [a] eius is permansit, & arbitri [b] familiae erciscundae [c] officio congruit, vt ibi quartam partem debitae ab intestato portionis praestet incolumem [d]: aut si emancipatus is fuit: & quia donatio non indiget alieno adminiculo [e], sed suis viribus nititur [f] iuxta constitutiones: is qui prouinciam regit, ad similitudinem [g] inofficiosi testamenti querelae, auxilium tibi aequitatis impertiet.

PP. VI Kalend. Aug. Maximo II. & Glabrione Coss.

Propter eandem rationem aequitatis illud quod dispensatur in causa testati, habet locum in causa intestati. B A L D. Vel sic: *Querela inofficiosae donationis habet locum si succedatur donatori ab intestato.* S A L Y C.

I I I. *Idem AA. Aeliano.*

PRecibus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant [h], qui cùm testamento facto vini patrimonium suum immensis donationibus exinanissent, inane † nomen heredum liberis reliquerunt: sed ad intestatos [i] quoque eadem ratio aequitatis [k] extenditur. PP. X. Kalend. Nouemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Querela inofficiosae donationis non habet locum vbi habet locum restitutio in integrum: & sic auxilium minus subsidiarium excludit auxilium magis subsidiarium. B A L D. Vel sic: *Querela inofficiosae donationis est subsidiaria: nec competit cum alio remedio etiam extraordinario competente ex defuncti persona.* S A L Y C.

S*I pater.*] C A S U S. Pater vni ex filiis inter viuos simplici donatione contulit ferè totum patrimonium, & in reliquis postea eum & alium filium instituit: ita quòd filius in quo non fuit facta donatio, inuenitur minus habere quarta. qualiter sibi consulatur, quaeritur? Distinguitur: aut ille in quem facta fuit donatio, erat emancipatus, aut non. secundo casu per iudicium familiae erciscundae quod datum est ad diuidendum res hereditarias in quibus erant instituti, is consequitur quartam eius portionis quam erat habiturus ab intestato, incolumem. Primo casu, quia donatio ante mortem donantis non confirmatur, agit querela inoff. donationis, ad exemplum querelae inoff. testa.

a ¶ *In potestate.* Non. ergo quandoque [c] parens filio possit donare vt transferat dominium statim. quod est verum in casibus, scilicet in dote [d] & donatione propter nuptias: vt ff. fami. ercisc. l. Pomponius Philadelphus. & ff. de coll. bon. per totum tit. & de coll. do. Item omni [e] ad castra, seu mobilia: vt infrà fam. ercisc. l. vlt. Item aliquid diurnum pro alimentis, vel remittere vsumfructum in aduentitiis: vt infrà de bonis quae lib. l. cùm oportet. §. sin autem vel. & l. fi. §. sin autem pater. & his casibus non eget confirmatione, vel imò eget, secundùm Azo. in sum. de bo. quae liber. idem videtur hodie ex quilibet causa, cùm sibi habere possit aduentitia quantùm ad proprietatem maximè per auth. de immen. dona. quae est S. tit. j. hodie reuocetur si fuerit inofficiosa. nam ibi indistincte ponitur de filiis, olim autem ante substitutionem erat nulla: quia si quae esset, patri quaereretur: vnde perinde erat ac si sibi ipsi donaret, nisi morte confirmaretur, vt hic. 2. Alij dicunt quòd ibi in dicta auth. erant emancipati: vnde valebat. 3. Tertij quòd erat ibi in morte confirmata. & ideo datur querela quia ille cui donatio erat facta, non erat heres: aliquin daretur ei actio familiae erciscundae: vt hic. & secundùm istos non tenet etiam hodie donatio inter patrem & filium: vt hic.

b ¶ *Arbitri.* subaudi, & tunc arbitri, &c.

c ¶ *Familiae erciscundae.* ¶ Videtur non habere locum actio familiae erciscundae: quia talis [a] donatio retrotrahitur: vt inf. de dona. inter vir. & vxo. l. donationes. j. actio [b] autem familiae erciscundae non nisi pro his quae erant in bonis tempore mortis, intentatur? Respond. trahitur retrò non [c] quantùm ad dominium (vt qui olim expressa voluntate non potuit esse dominus, non videatur voluntate ficta [d] fuisse) sed quantum ad fructus: item quantum ad hoc vt non teneatur de dãno dato. 3. Vel illud de iure fictione. [e] secus est quantum ad veritatem, quam hic respicit. 3. Vel dic quòd non confirmatur morte haec donatio, pro eo quod est immensè donatum, & sic non retrotrahitur pro eo quod immensè donatum est, sed pro alio sic.
¶ Item quod hic dicit de iudicio familiae erciscundae, intellige si vterque filius sit heres. aliàs non haberet locum haec actio, sed querela inofficiosae donationis: vt ff. famil. ercisc. l. j. & §.
¶ Item nota, hic quòd venit heres contra factum defuncti, & eo modo quo non veniret nisi esset heres: quod est mirum.
¶ Item est contra huic dicto infrà de collat. l. si donatione. Sol. vt ibi.

d ¶ *Incolumem.* per hoc apparet quòd debet habere quartam sine onere legatorum & fideicommissorum. sic & in ea quae erat ad excludendum querelam inofficiosi testamenti: vt suprà de [illegible] l. si quando.
¶ Item contrà. ff. de leg. ij. l. Titia. §. Imperator. vbi dimidiam reuocat. Sol. vt not. suprà l. prox.

e ¶ *Adminiculo.* quia adminiculum est, vt à morte donatoris confirmatur donatio: vt infrà de donatio. inter vir. & vxo. l. donationes.

f ¶ *Nititur.* vt infrà de don. l. sine emancipatis.

g ¶ *Ad similitudinem.* vt infrà de contrahen. emp. l. cùm res. Sed [f] fratribus inter se non datur secundum Io. Sed nos contrà, [g] vt hic, & infrà eod. l. fi. A C C U R S.

P*Recibus.*] C A S U S. Si inter extraneos donationem inter viuos fecisti, & totum patrimonium exhausisti, & in medio vel in nihilo filium tuum instituisti, an aduersus donationes competat querela inofficiosae dona. Respondetur quòd sic. V I V I A N.

h ¶ *Denotant.* scilicet fecisse hoc quod sequitur, qui cum, &c.

i ¶ *Ad intestatos.* secus in querela inofficiosi testamenti, quae tantùm facto testamento competit. Item illa contra scriptos heredes tantùm, haec contra donatarios tantùm. Item illa in totum reuocat, haec tantum, quatenus est bonorum subsidium: licet quandoque & totum secundum quosdam: vt dixi suprà eod. l. ij.

k ¶ *Aequitatis.* sic ff. ad legem Aquil. l. illud. & infrà ad legem Falc. l. fina.

a Placet Bart. Bald. & P. si non donata exstet, aliàs datur condictio ex lege. Guil. de Cu. & Pau. [illegible]
b Donationis expressè vel tacitè reuocationem [illegible] ipso iure [illegible]
c Donare liberis in potestate [illegible]

† & inane.

a Donatio morte confirmatur, quemadmodum retrotrahitur.
b Actio familiae erciscundae pro his quae erant tempore mortis in bonis, intentatur.
c Donationum quae morte confirmantur, quaedam retrotrahi quod adfructus, non quod ad dominium, hinc colligit Campegius de dote parte 1. quaest. 51.
d Fictio voluntatem, vbi vera aliqua est.
e Fictionem veritati cohaerere [illegible] ad quod, hinc colligit Bart. [illegible]
f Iudicium familiae erciscundae non competit, nisi inter heredes. l. 1. [illegible] ff. familiae.
g hoc est, hic ambo filij heredes.

480/C.IV.K.5-4, 669-670
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si filius.] CASVS. Superiùs dictum est qualiter prouideatur filiis, hic qualiter parentibus, sic ergo: Filius donationem fecit in extraneum, & totum patrimonium exhausit: ita quòd nec remansit matri debitum bonorum subsidium: qualiter ei fuerit succurrendum sit, quæritur? Distinguitur: aut ex persona filij poterit se defitiri, aut non. In primo casu non datur sibi querela inof. dona. adversus extraneum ad exemplũ querelæ inof. test. quod non fiatur quando aliud superest auxilio. sed sic de casu fic.

a ¶ *Si filius*, sicut [a] filij agant, sic & parentes: & ita agit hic mater. & idem in fratre: vt dixi *l. n. l. 3.*

b ¶ *Subuenire.* scilicet dando [b] restitutionem ex persona filij: *vt ff. de in integ. restit. l. ult. solum. & ff. de minor. l. patri pro filio.* & hoc si totum donatio, aliàs directò vindicaret: vt *l. si adeur. dona. l. 5.*

c ¶ *Necessarium.* In [c] subsidium ergo datur hæc querela, sicut [d] querela inofficiosi testamenti: vt *infra. de inof. testa. §. cum autem.* & facit *supra. de inof. test. l. cum filium. & infra in l. cum donatione.*

d Querela adversus donationes inofficiosas querelam quæ adversus testamentum inofficiosum dari solet.

Si totas.] CASVS. Si in filios quos emancipaverat habebat, eosdem se plures filios non habituram, totum suum patrimonii contulit, & pecuniæ vxoris dazisti, & filios susceptibiliquæritur an ex donationibus factis detrahi possit quarta, vt cum filij qui nihil habere inuenirentur, consequi possent. Dicitur quod sic. Vel sic quæstio quærenda sic detrahendum ex prædicta donatione: & dic vigor ad eam quantitatẽ quę sufficiat filiis postea natis ad debitum bonorum subsidium. Vel quæstio sic, qualiter ex eis securendumcũ dic quòd agent querela inofficiosa. vt ex prædicta donatione detrahatur quarta. VIVIAN.

e ¶ *Necessarium.* In subsidium filiorum.

f Quarta quotiens quæ dari debet filiis.

g Quæ scripsi in vol. Mon. si verba in de mar. verbum.

h Pachum proprium, quandoque hoc in fortiori.

i Donationes inofficiosæ fiebat in gratiũ filiorum, filiorum quæstum remanentur. v. Gloss. & quod ibidem scripsi. Non de immoderatis donationibus pa. in verbo in donationibus.

1 *supra qui possit.*

2 *Tiraq. ad l. 8 vnquam. §. de remunerandis donationibus. Cuiac. t. vnicum. refil. ip.*

3 *Fabili fiam impugnare qui possit, interdum in prouidentiam liberorum.*

4 Quarta quotiens quæ dari debet filiis.

5 quæ scripsi in vol. Mon. si verba in de mar. verbum.

6 *Pachum proprium, quandoque hoc in fortiori.*

7 Donationes inofficiosæ fiebat in gratiũ filiorum, filiorum quæstum remanentur. v. Gloss. & quod ibidem scripsi. Non de immoderatis donationibus pa. in verbo in donationibus.

IV. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A. A. *Arithiæ.*

SI filius [1] tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, prædiis prouinciæ auxilio veteris: qui discussa fide veri, si in integrum restitutionem ex filij persona tibi cõpetere ob improbabilem donationis enormitatẽ animadverterit, in remouendis his quæ perperam gesta sunt, tibi subuenit [2]. Idoque non est tibi necessarium [3] adversus immodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti. Dat. VI. Id. Febr. Maximo II. & Aquilino COSS.

Quod immoderatè vni ex liberis est donatum, præter superuenientes liberos vsque ad debitum bonorum subsidia reuertitur ad patrimonium donatoris. BALD. & SALYC.

V. *Idem A. A. Gaiabus.*

SI totas facultates tuas [4] per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos filios contulisti, id quod ad submouendam [5] inofficiosi testamenti querelam non ingratis liberis relinqui necesse est [6], ex factis donationibus detractum [7], vt filij vel nepotes † postea [8] ex quocunque legitimo matrimonio nati, debitum [9] bonorũ [10] subsidium consequantur: ad patrimonium tuum reuertetur [11]. Dat. II. Kal. Mart. Maximo II. & Aquilino COSS.

Impediuntur inuertere illam querelam, qui iudicium patris agnouit, vel aliud remedium habet, vel habet legitimam. BALD. Vel sic *Debita patris, item in integrum restitutio, item voluntaria defunctis agnitio hanc querelam excludit.* SALYC.

VI. *Idem A. A. Domitiana.*

CVm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui [1] exhaustas esse, eumdémque patrem vestrum ea quæ superfuerant, codicillis inter vos diuisisse proponas: si voluntatẽ eius non agnouisti [2], nec beneficio ætatis [3] aduersus hæc iuuari poteris, nec tantum dos à patre data & † fideicommissum continent, quantum ad submouendam querelam sufficiat: de enormitate donationem ad exemplum [4] inofficiosi testamenti præses prouinciæ iurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kalend. Maij, COSS. vt suprà.

Donatio reuocatur quatenus modus excedit. BALD. Vel sic: *Donatio matris inofficiosa reuocatur quatenus modus excedit.* SALYC.

VII. *Idem A. A. Annianus.*

SI mater tua patrimonii suum ita grauanda liberalitate in fratrem tuum euiscerata opibus suis exhausit [5], vt quartæ partis [6] dimidium, quod ad excludendam inofficiosi testamenti querelam aduersus te sufficeret, in his donationibus [7] quas tibi largita est, non habeas: quod immoderatè gestum est, reuocabitur [8]. PP. V. Id. Maij, COSS. vt suprà.

Donatio facta vni ex liberis etiam re & conscio inofficiosa, non reuocatur, nisi in debito bonorum subsidia. & d. primò. Item quod vxor donat de bonis viri eo consentiente: vir, non vxor videtur donare, & persona viri sua patrimonii eius attenditur. BALD. Vel sic: *Donatio facta vni ex liberis licet fuerit inofficiosa re & conscio, non reuocatur nisi vsque ad debitum bonorum subsidium. Et donatio inter virum & vxorem non valet ipso iure, ideo si rem sibi donatã à viro vxor donauerit filio emancipato conscientiæ mariti, reuocatur tanquam de bonis viri, non vxoris, si reperiatur inofficiosa. b. d. & est not. l. secundum* SALYC.

VIII. *Idem A. A. Antonni.*

SI liquet [1] matrem tuam interuertendæ quæstionis inofficiosi [2] causa patrimonium suum donationibus in vnum filium collatis exhausisse: cum aduersus eorum cogitationes, qui consiliis [3] supremum iudicium anticipare conendunt, & actio-

a ¶ *Debitum bonorum.* i. quartam legitimam portionem. CUIAC.

1 ¶ *Reuertetur.* quantum ad id quod de facto exstitit *supra de fact. vendi. l. habemus. q. in fi.* ALD. Sed lo. contra. vt modò notat.

Cum donationibus.] CASVS. Si in vnum ex filiis suis immodicam donationem fecisti, ita quòd fere totum patrimonium exhausisti: deinde codicillis, quod superest, inter ipsum & fratrem donatarium diuisisti: an querela inofficiosi donat. agere possit fratri contra fratrem donatarii? quæritur? Resp. quòd sic, nisi voluntatem tuã agnouisset: vel aliud ei auxilium competiisset: quã beneficiũ in integrum. vel nisi sibi relictũ ad excludendam querelam sufficiat ad exemplum inofficiosi testa. k ¶ *Patris tui.* filiæ loquitur.

1 vel.

1 ¶ *Non agnouisti.* expressè [1] renuciando: vel tacitè accipiendo legatum [2] ¶ Et sic non per agnitionem cessant: vt & *l. ut. §. parentibus.* Item cessat cursus quinquennij: vt *l. ex l. fin.* Item & ingratitudine: vt *in auth. de immod. donat. coll. cap. §. fin.* ¶ Infiè datur aliud auxilium extraordinarium: vt *subsidiis, nec beneficio, &c. a.* Et idẽ si aliud ordinarij competerent: vt *l. si pater. in* ¶ *Ætatis.* patrum, ex cuius persona restituendum habes: vt & *l. ut. l. si filius.* Vel etiam tuę, quia fatiti facilis in agnoscenda voluerset: vt *l. de in integ. restit. l. 3.* Item ideo dicit, *nec beneficium, &c.* quia si hoc auxilium locum habet, denegaretur hæc querela: vt *l. ut. l. si filius.*

2 ¶ *Ad exemplum.* vt *l. ut. l. si pater. & l. de condit. ampl. l. cum mo.*

Si mater tua.] CASVS. In l. superiori dixit de patre: hic de matre, ponę ergo quod matersfam. totam patrimonium suum exhausit in vnum filiorũ per donationẽ: alteri quidem dedit, quæ non sufficiebant et ad quartã. an ei detur querela inofficiosi. do. Dicitur quòd fic. Vt. o ¶ *Exhausit.* l. fabris in vt. &c. ACCVRS.

p ¶ *Quarta parte.* totius ablu, & hic est cuius quam etiam habes *ff. de leg. q. l. Titia. q. §. Imperator.* ACCVRS.

q ¶ *Donationibus.* scilicet immodicis.

r ¶ *Reuocabitur.* vsque ad debitum subsidium: vt dicit: vt *supra eod. l. fi. totat.*

Si liquet.] CASVS. Si mater tua in fratrem tuum donationem inter viuos contulit, & patrimonium suum totum exhausit, ne 6 testamentum fecisset, & te in minori fuisset debitus natura subsidio, patrem, & fratrem tuum in maiore infuisset, testamentum suum per inofficiosi querelam impugnari posset: qualiter tibi succurratur, quæritur? Resp. quòd reuocabitur donatio vsque ad quartam debitam natura portem per querelam inofficiosi, dona. hoc dicit vsque ad §. *nam qu. l. in quo* [illegible] vt dixi. 1 ¶ *Si liquet.* id est, liquido apparet.

t ¶ *Inofficiosi.* testamenti.

u ¶ *Conscio.* scilicet maligno.

a Volunteriam defiti agnoscit, qui expressè renuncias querelæ quę iure competere posset adversus filium voluntarie.

b Donationes inofficiosæ querela quinque de causis cessat.

c Illud secundum quod accipiendo legatum videtur huic querelæ renunciare, nõ plenè Bar. sic, nam per hic querelam non reuocatur testamentum. Vende lib. 10 accipiendo legatum ego opponam exceptionem, & per consequens repellar à querela inofficiosi testam. nec tamen repellar à querela inofficiosi dona. per quam contra testamentum non venitur.

480/C.IV.K.5-4, 671-672
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Pro ratione quarte.* id est, ratione quarte, quam non habet. b. Vel, id est, propter rationem quarte, quam non habet, totam partem suam reuocat, cùm donatio fuerit inofficiosa *vt*, & consilio: vt dicit principium legis. Item non hac distinctione est quod *fabritia*, *ad instar*. &c. vt enim * per querelam inofficiosi testamenti in totum fit irritatio: ita per hanc querelam, secundùm Bar. & pro ea, *l. de rebus dub. l. si vnquam. & ff. de lege. q. l. Titia. q. §. Imperator.* §. Sed *Rite* dicit, indifinitè reuocari vtque ad debitum hominum subsidium tantùm, etiam quando re, & cõsilio interuenientibus, per legem illatum dicimus *l. eod. l. j.* & pro hoc facit verbum, quod est infra, *deminuetur.* ACCVRS.

[*Nam quod.*] CAVS. Si pater tuus matri tue prædium donasset, constante matrimonio, non tenuit donatio. & si illud fratri tuo illa contulisset, patre consentiente, perinde est, ac si pater donauerit: & ita reuocare non potestis cuius bonis si idem consilium, & euentus euenerit (quod potest, scilicet si alienasset in fraudem filij, ne haberet suam quartam) quod in patrimonio matris fluxuram est, vt scilicet deminuatur ratione quarte: illud idem in patrimonio patris obseruetur. VIVIAN.

b ¶ *Domino.* sc. marito, eodémque patre.

c ¶ *Existe.* vt *l. de donat. inter vir. & vxor. l. existimat. & ff. de iure do. l. professitia.* §. *si quis autem.*

d ¶ *In casum.* sc. patris.

e ¶ *Consilium. & euentus.* ¶ Nota ergo duo necessaria, vt fiat * reuocatio, consilium, & euentus secundùm quosdam: quod non placet. imò & solo eventu fit reuocatio: vt colligitur *l. eod. l. j.* vbi dicit, *imperat*, &c. quod hic dicit, verum vt, & à primo incipiat. non enim sufficit fraus, nisi etiam eventus sequetur: sic & *l. de iur. delib. l. penult. & ff. de acquir. poss. l. quemadmodum. & l. ij.* §. *in minorenda.*

f ¶ *Relinquat.* vt *l. eod. l. in principio.*

NOn *consensit.* JCAVS. Nulli venit in dubium, quin sit similitudo inter querelam inofficiosæ donationis, & inofficiosi testamenti: quia in causa vtriusque inest exclusio in tempore: quia fiat vna intra quinque annos datur, & non vltrà, sic nec aliâ: quia fiat vnam tollit ingratitudo, & ita &alium. VIVIAN.

a Vide scripta ad princ. tit. *de emerich. empt.* CVIAC.

g ¶ *Omnibus.* sc. legibus, quod est infra, sc. tractatib. de hac materia.

h ¶ *Vel vna causa.* inspecto genere: quia iniqua exclusio induxit vtranque.

i ¶ *Vel similis.* Inspecta specie: quia vt illam induxit exclusio facta in testamento: sic hanc inter viros ajunta donatio.

Codex.

b ¶ *Vel idem.* sc. hoc sit in vtroque in hac, quæ infrà dicit.

l ¶ *Ex temporibus.* quia vtraque quinquennio durantes *l. vt. proxi. l. si quis filium.* §. *fin.*

m ¶ *Ex moribus.* quia vtraque totius ingratitudinem *in mulierem. eod. tit.* §. *fin. col. 1.*

Querela inofficiosæ donationis, in tempore durantem, & in exclusione ex causa ingratitudinis, similis est querelæ inofficiosi testamenti. BALD.

IX. *Imp.* CONSTANTINVS A. & IVLIANVS *Caes. Oliberio.*

NOn cõsenit adubitari, quòd immodicarum donationum omnibus e querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: vt sitin hoc actionis vtriusque vel vna † causa [h], vel similis [i] existimanda: vel idem [k] & temporibus [l], & moribus [m]. Dat. XIV. Kalend. Iul. Tauro, & Florentino Coss.

DE INOFFICIOSIS DOTIBVS.*

TITVLVS XXX.

INter donationes etiam dotes connumerantur a. l. cùm multæ. ff. de don. int. vir. & idò quod de donationibus inofficiosis dictum est, meritò tenebitur ad dotes inofficiosas à matre mariti primo, vel secundo datas, quas dotaverunt eundem, aut confumsunt omnia bona matrona, sic vt liberis salua Falcidia non sit, si est, habita portio. Cæterùm nullus hodie legum huius titulis accipit de matre, quæ iterum nubit, habens liberos ex prioribus nuptiis: quia hoste liberos conflas ipse iure munitus est, nec iure plus non secundo marito erogare posse dotis nomine, vel alio nomine, quàm vni ex liberis priori matrimonij: l. hac edictali. ff. de sec. nup. *Sed accipi potest de ea, quæ nunc primum nupsit, cùm haberet liberos ex nubente, vel qua iterum nupsit, nullos habens liberos ex priori matrimonio, sed naturales tantùm, quibus certum est bonorum matternorum deberi Falcidiam non minùs, quàm legitimis.* l. si suspecta. §. j. ff. de inoffic. testa. *Hæc quidem hæc tituli huius etiam, de liberis priori matrimonij: sed de hoc, vt dicit, fidelis superuacua est.* CVIAC.

Si per donationem in dotem fuerit in legitima defraudatur, reuocatur per querelam inofficiosæ dotis. BART. *vsque ad debitum bonorum subsidium.* BALD. & SALYCET. Vel sic: *Sicut donatio inofficiosa rescinditur per querelam inofficiosæ donationis, & ita dos inofficiosa rescindetur per querelam inofficiosæ dotis.* PAVL. DE CASTR.

1. *Imp.* CONSTANTIN. d a. *ad Maximum præfectum Cilicia.*

CVm omnia bona à matre * tua in dotem dicantur exhausta, [leges *] legibus concedare * prompium est P: vt ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercendæ actionis q copia tribuatur, & filiis conquerentibus emolumenta debita conferantur †. Dat. IV. Kalend. Iun. Tatiano, & Cereale Coss.

DE PETITIONE HEREDITATIS.

TITVLVS XXXI.

NOn caret ratione, quòd principalem propos. et generalem petitionem hereditatis, propositis specialem de inofficiosis testamentis, nec enim idem ius est vtrumque. Generale datur adversus possessorem iure, vel pro hereditatis, nec hereditatis, sive scias se non esse heredem, sive falsò existimet se heredem esse. De inofficiosis testamentis datur adversus heredem verum, & legitimum, qui ex testamento iusto hereditatem adit, & adversus filium præteritum, qui accepit eam ex bonorum possessione contra tabulas: l. Etiam. ff. de bon. poss. con. tab. & *contra fideicomg. ff. de iure dot. l. nulla.* Sola. *vt ibi.* Item facit ff. *de adoptiv. dot. l.*

¶ Et nota, quòd domini mortuus matre agit hic filius, & eodem modo hic agit, vt in superiori vt dixi *l. vt. proxi. l.*

DE PETITIONE HEREDITATIS.

Post querelam inofficiosi testamenti, quæ est præparatoria, venitur ad petitionem hereditatis. Et nota, quòd mixtim de omnibus dicit, cùm in Digestis sint quatuor tituli.

Y Scientia

480/C.IV.K.5-4, 673-674
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Senatusconsultum.] CAPVT. Hereditas alienatio decedentis fiscalis est caduca, quæ olim fisco deferebatur: omnia possidentibus hereditatem agebat fiscus: cui possessor condemnatus est, sed quia dubitabatur, in quibus, & in quantum tunc deberet ei condemnari, fecit Hadrianus Imperator senatusconsultum, quo statuebatur quid, & ex quo tempore deberet fisco condemnari: hoc senatusconsulto innovat Imperator Titus, cuius est hæc lex, dicens, quod non solum habet locum, §. fiscus à privato, sed etiã si privatus à privato petat. In secunda descendit ad species: & pone sic: Titus habet partes hæc lex. In prima facit mentionem cuiusdam senatusconsulti, quod locum habet etiam fiscus à privatis hereditatem petentibus, secundum antiqua iura: *ff. de per. hered.* Iuris prudentorumque habebat locum similiter secundum iura Codicis, etiam privatus à privato hereditatem petebat. In secunda dicit, hereditatem ad me pertinentem possedisti bona fide: ergo ante litis contestationem fructus, & pretia ex venditione rerum percepisti, neque vsuras, neque fructus prædiorum reddere cogendus es, nisi factus sis locupletior. In tertia dicit quod post litem contestatam, etiam per litis contestationem fis factus malæ fidei possessor: non solùm fructus, quos percepisti, sed quos percipere potuisti, item vsuras pretiorum ex venditione rerum ante litis contestationem redactarum à tempore litis contestatæ computandas restituere compellaris.

a ¶ *Senatusconsultum.* de quo senatusconsulto hic loquitur, & quid in eo continetur, habes *ff. eod. l. item veniunt. §. prædia. & §. eiam antequam. & §. apparuit. & seq. usque ad §. in principium.*

b ¶ *Bonæ.* qui a verus hæres existit possessori, qui possidet pro herede, vel possessore.

c ¶ *Pervenit.* ¶ Nota ergo argum. quod b sua in fisco statura, & in privato is obtinuit: *ff. eod. l. item veniunt. §. in principium. & de iur. & fa. ignor. l. penult. §. penult. & de compens. l. sed iuris.*

¶ Sed argum. contrà,]. *de compens. l. j. & ij. & loquitur, vt hic dicit, hoc* Senatusconsulto in causa fisci, cui olim deferebatur hereditas caduca. Sed hodie servatur quod est]. *de cad. tol. §. in nouissimo.*

d ¶ *Vsuras.* de pecunia redacta ex venditione rei hereditariæ ante litem contestatam, & eius vsuris, loquitur secundum Io. & Azo. & H. & secundùm hoc, dicit collectas ante litem contestatam, & sic cùm sit bonæ fidei, non teneatur nisi in quantum locupletior est, & idem de fructibus ante litis contestationem percepta: sed post litem contestatam teneatur etiam de omnibus scilicet fructibus, & vsuris dictæ pecuniæ convertibus post. 2. Alij dicunt, etiam hanc legem loqui in vsuris pecuniæ in hereditate inventæ: & quod dicit, *rerum hereditariarum vsuras, subaudiatur, etiam.* quod non placet: quia de tali vsura nemo tenetur, etiam ante, vel post litem contestatam, nisi eam attingat malæ fidei possessor: vt *ff. eod. l. si possessor. §. in principio. & de rei vindic. l. si mouet.*

e Bonæ fidei possessor in potestate hereditatis quid restituere teneatur.

attingere a autem videtur, si consumit, vel mutat: secùs si contemplatione hereditatis lucrifit vsuras rebus suis: vel si pignori obligat eam, quæ est in hereditate: vt *ff. eod. l. sed. & §. §. §. quæ. & §. quod autem quæ.* Item quid est, quod dicit, *post litem contestatam?* nonne idem est & contestatio mora? Respond. ita. tam sic malæ fidei sola contestatio mutione denunciatione facta: vt *ff. eod. l. item veniunt. §. pertinet. & l. sed & §. §. §. autem. & §. de bo. quæ. vt indigni. l. j.* nisi quoad fructuum: vt *ff. eod. l. illud.* Id quid de vsuris fructuum, à quo, vel qualiter petabit debeatur quidem bonæ fidei possessor post litem contestatam teneat præter vsuras fructuum percepticum ante litis contestationem, sed percepticum postea non; quia ex necessitate percepit. & sic intelligo *ff. eod. l. bonæ fideiq. §. fin.* licet M. aliter illum paragraphum intelligat.

¶ Hic sic legitur. M. ¶ Vel. n. ut legitur *Domo Marcus Antoninus Philosophus dixit Pij filius, dixit Hadriani nepos vt ex hac lege ipsa quæque cognoscere. Perpetui igitur in perpetuum maiestatique Senatusconsulto ad hoc dixit Pij prænomen. ut.* CAPT. Vel lege, *Domo Marcus.* vide, *quem legendum fit, Marcus Antoninus. ad Claros, & Cerbaque dixit quod Senatus consultum ad hoc dixerunt: sed cuiusque ex quo, qui rem contingunt antecessit.* Verò scorsus est, & *Antoninus Marcus* imperatis. Si legas, Titus. Sic vetus Codicis supposuit, *Titus, & Domo Titus.* Si autem *Pius* dixit *Pius confirmat* gesserunt. CAPTAT.

* Vide ad hanc legem, Accord. in summa, hac *n. 1.*

f Eutiche heredibus quid prestari debeat.

h Fiscus iura intendum ad priuatum, quoddam.

g ¶ *Tertiò.* qui a verus hæres existit possessori, qui possidet pro herede, vel possessore.

h ¶ *Percepit.* vt]. *de fruct. & lit. expensis. l. litigator.*

Mala fide emptor hereditatis, teneatur petitione hereditatis, titulo non obstante hoc primò. In qua petitione tanquam in vniuersali fructus includuntur: hoc secundò. Sed bona fidei emptor non teneatur de fructibus, nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertiò. Et non teneatur petitione hereditatis: sed teneatur rei vindicatione tanquam possessor res singularis. hoc quartò, secundùm BALD. Vel sic: *Emptor hereditatis ad alium spectantis, quam ad venditorem, tam ipse, quam heredes eius teneantur ad fructus etiam non perceptos, sed qui percipi potuerunt. hoc primò. Sed bona fidei emptor non teneatur ad illos, nisi post litem contestatam. & hoc secundò. Item fructus rerum hereditariarum augent hereditatem: idò veniunt in petitione hereditatis simpliciter petentis, licèt de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertiò. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vindicatione propositis pro re, in qua non veniunt fructus, nisi fuerint petiti. & hæc nulla glossa, & Doctores. Emptor verò singularium rerum hereditariarum, non tenetur petitione hereditatis, sed rei vindicatione. hoc quartò, & vltimò. Et est difficile, & mulli declarata per Doctores, secundùm* PAVL. DE CASTR.

Senatusconsultum * ¶ auctore diuo Hadriano suo meo factum, quo cautum est, quid, & ex quo tempore euicta [b] hereditate restitui debeat: non solùm ad fisci causas; sed etiam ad priuatos hereditatis petitores pertinet [c]. Vsuras [d] verò [e] pecuniarum ante litis contestationem ex die venditionis hereditariarum rerum ab eo factæ, qui antè possidebat, collectas, necnon etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores [f] extiterint. Post litem [g] autem contestatam tam fructus non venditarum rerum, non solùm quos perceperunt, sed etiam quos percipere poterant [h], quàm vsuras pretij rerum ante litis contestationem venditarum, ex die contestationis computandas, omnimodò reddere compellantur. PP. VI. Kalend. Februar. Claro, & Cethego Coss.

Malæ fidei emptor hereditatis, teneatur petitione hereditatis, titulo non obstante hoc primò. In qua petitione tanquam in vniuersali fructus includuntur: hoc secundò. Sed bona fidei emptor non teneatur de fructibus, nisi ex die litis inchoatæ. hoc tertiò. Et non teneatur petitione hereditatis: sed teneatur rei vindicatione tanquam possessor res singularis. hoc quartò, secundùm BALD. Vel sic: *Emptor hereditatis ad alium spectantis, quam ad venditorem, tam ipse, quam heredes eius teneantur ad fructus etiam non perceptos, sed qui percipi potuerunt. hoc primò. Sed bona fidei emptor non teneatur ad illos, nisi post litem contestatam. & hoc secundò. Item fructus rerum hereditariarum augent hereditatem: idò veniunt in petitione hereditatis simpliciter petentis, licèt de ipsis nulla sit facta mentio. hoc tertiò. Non sic in iudicio particulari, vt in rei vindicatione propositis pro re, in qua non veniunt fructus, nisi fuerint petiti. & hæc nulla glossa, & Doctores. Emptor verò singularium rerum hereditariarum, non tenetur petitione hereditatis, sed rei vindicatione. hoc quartò, & vltimò. Et est difficile, & multi declarata per Doctores, secundùm* PAVL. DE CASTR.

11. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Marcello militi.*

Si post mutam.] CAPVT. * Titius Seium instituit heredem. Seius emancipatus à legitimo herede, puta Caio, Sempronio vendidit partem dimidiam: dumtaxat hereditate euicta, an fructus teneatur Sempronius restituere, quæritur? Distinguitur:

* Vide hypothesim huius legis apud Azonem hic in summa n. 25.

480/C.IV.K.5-4, 675-676
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aut post motam controuersiam emit, aut antè. primo casu tam ipse, quàm eius heredes tenerentur ad fructus. & cum ita parte continua illud verbum, *fructibus enim*, &c. & dic, augetur hereditas, id est, hereditatis petitio. Secundo casu non, nisi à tempore litis contestationis, aut mora contractæ: vt *L. Iporei.* dictum est. & hæc vera sunt, cùm venditrix empta est. Si verò emptor res singulares sibi, per actionem in rem vindicari possunt ab eo, non petitione hereditatis: quia titulum habet. & hoc in prima parte, & secunda, & tertia.

a ¶ *Menetratis.* Menecrates fecit Titium heredem: qui heres scriptus consentus petitione hereditatis à legitimo, qui dicebat testamentum non valere, vendidit partem dimidiam Mæuæ. Distinguo tamen, verùm emit post motam controuersiam, vt tunc ipse, & heredes sui sicut malæ fidei possessores obtinuerint de fructibus scilicet percepti, & percipiendis. & ad hîc casum est adaptanda litera, quæ sequitur, *fructibus enim*, &c. An antè, vt tunc, contestà à tempore litis contestationis, vel mora contractæ: vt *L. Iporei.* dixi, cessante male fidei, quantum ad fructus, & quantum ad vinea restituendas. Et licet superiori casui bene aptetur litera, quæ sequitur, *fructibus enim*, &c. tamen & ad hunc potest aptari: & in primo casu habendas, *verè.*

SI post motam controuersiam Menecratis * bonorum partem dimidiam Mæuæ ab herede scripto quæstionis illatæ non ignarus comparauit [b]: tam ipse quasi male fidei possessor, quàm heredes [c] eius fructus restituere cogentur. Si verò venditionem lite antiquiorem esse liquidò probetur [d], ex eo die fructus restituantur, ex quo lis in iudicium deducta est [e]. Fructibus enim augetur [f] hereditas, cùm ab eo possidetur, à quo peti potest [g]. Emptor autem, qui propto titulo possessionis munitus est, etiam singularum [h] rerum iure commentur [i]. Dat. Kalend. Iul. Seuero A. II. & Victorino Coss.

Exclusi à petitione hereditatis ex una successione propulsa, non excludunur, si ex alia successione propensur, scilicet ad eosdem res. Item exclusi à querela, possit hereditatem ex alia causa vindicare. BALD. Vel sic: *Sive aliam sit petitione hereditatis, sive querela, obstaquera loca non nocet agenti ex alia persona, vel causa.* SALYCET.

III. *Idem A.A. Epistola.*

¶ Item nota secundùm Bulg. quatuor * casus hic poni, scilicet cùm qui emit post litis contestationem, Item cùm ante litem. Item tenetur de omnibus fructibus. Item tenetur de illis, quos percepit, & locupletior effuisque redditur quantum secundo, & tertium primo. Item notum hic quidam, emptorem euiscerisatis semper teneri petitione hereditatis per legem illam. Sed tu distingue quia cùm quis emit euiscerisatem, si mala fide, tenetur vt hic, & *ff. ad l. falcidiam §. si quis.* si bona fide, non tenetur, nisi modico est ditiata, vel venditor non compareret, vt *ff. ad l. falcid. §. quid si quis.* S. tamen non habet regressum pro euictione: vt *ff. ad l. Iul. de ff. §. item si* non. Item teneri, si titulus [b] habeat non non titulo: vt *ff. ad l. mer vellam.* §. 1. Si verò rem singularem, hæc bona fide, sine mala, non teneri, nisi titulus habeatur pro non titulo.

b ¶ *Comparauit* post motam enim litem prohibetur possessor alienare, nisi in casibus: vt *ff. ad l. Aliam.*

c ¶ *Quidam heredes.* etiam illatam quæstionem ignorantes: vt *ff. de fruct. & lit. expen. l. si & ff. de minor. tempo. præscript. l. item heres. & ff. de publi. l. si ego. §. parem.* Nec sibi prodest, quòd verè est heres: vt *ff. ad mer vellam. §. Mercatus. & §. heredem.* alias *l. Mercatus. & l. §. heredem.* ACCVRS.

d ¶ *Probetur.* hoc * ipse, quòd contrarium non probatur: vt *ff. de præscript. long. tempo. l. super. & ff. de proba. l. venias.*

e ¶ *Deducta est.* controuersia mora: et distinct *ff. l. pretor.*

f ¶ *Fructibus enim augetur.* adeò * vt eadem actione veniam, licet non sit in rei vindicatione: vt dixi *ff. ad l. item veniam. & fructibus.* & ad hoc *ff. familiæ ercisc. l. non est. & ff. de verbor. sign. l. pecunia verborum. §. 1.*

g ¶ *Peti potest.* vt quia possidet pro herede, vel possessore, vel titulo habito pro non titulo, non alia: vt *ff. ad l. regulariter. & ff. in quibus caus. long. tempo. præscript. l. hereditatem.*

h ¶ *Singularum.* id est, non solùm facit fructus suos, cùm est bonæ fidei, sed & singularum, &c. 2. Vel aliter, id est, non tantum fructuum crescentium nomine teneretur, sed etiam singularum, &c. 3. Vel secundùm alios, non teneretur tantùm petitione hereditatis, sed etiã, &c. 4. Vel potest hic intelligi casus superiores, scilicet cùm emit euiscerisatem. & dicit, non tantùm teneretur petitione hereditatis, sed etiam singularum rerum vindicatione.

¶ Sed * ne vtrosque possit simul intentari, potest dubitari. Argum. quòd non: *l. de mora. l. fin. & dic*, vt *ibi in fin. magna glos.* Vel dic, cùm sint diuersis simul intentari, contra eam petitione hereditatis, contra aliam res vindicatione: *ff. ad l. falcid. bona fidei. §. fin.* contra eumdem pro diuersis rebus possunt simul intentari vt quia pro omissa petitione hereditatis agitur rei vindicatione: vt *ff. ad tit. l. si quis liberatum. §. fin.* pro illisdem rebus non possunt: quia lata sententia in petitione hereditatis, parit exceptionem rei iudicatæ in rei vindicatione: *ff. de except. rei iudi. l. si quis eam rem. §. penult.* & ideò simul intentari nõ possunt: arg. *ff. de vsuf. l. fundi. & l. fundum.*

i ¶ *Comminuitur.* sc. rei vindicatione: vt *ff. ad l. mer vella. §. quid si quis. & l. quid si in diu. §. fin. in fin. §.*

HEreditas [k] † matertera petita [l] non infringit alterius hereditatis * petitionem, quæ venit ex alia successione. Sed & si quæstionis * titulus prior inofficioso testamenti causam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eamdem hereditatem ex alia causa vindicanti *. PP. V. Id. Aug. Geta, & Plautiano Coss.

Possessor, à quo euincitur hereditas, deducit sumptus, quos si fecisse probat sin informitate, & funere defuncti. B A L D. *idem Salycet.*

IV. *Imp.* ANTONINVS A. *Vitaliano.*

IN restituenda hereditate † cõpensatio * eius habebitur: quod te in mortui infirmitatem, inque * sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Kalend. Mart. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Possessor, qui hereditatem restituit, deducit quod creditoribus hereditariis hereditatis nomine soluit. BALD. *idem Salycet.*

V. *Idem A. Pythomiano.*

DE † hereditate, quam bona fide * possidebas, si

k ¶ *Hereditas.* Dicit sic rectum bonorum. & restituit lege.

a ¶ *Quæstionis.* quod fuerit facit diuersitas successionis, facit hic causarum diuersitas. ACCVRS.

b ¶ *Vindicauit.* vt *ff. ad l. Lucius. & ff. de in iure. vocat. qui. & ff. ad exhib. l. mater. & ff. de except. rei iudic. l. & non idem. & l. si a. & ff. de iur. & facti. ignor. l. item falsa.* ACCVRS.

IN restituenda.] Casus. Hereditatem ad te pertinentem possidisti bona fide: egi contra te: & fructuoribus per restitutionem confequi possis quod probaueris in funus defuncti, vel infirmitatem eius impendisse, quæ tunc? Dicitur, quod sic. Idem est si creditoribus hereditariis probaueris te soluisse bona fide quia à creditoribus quod sibi debitum solutum est, repetere non potuit. & hoc dicit eam lege sequenti.

p ¶ *In restituenda hereditate.* i bonæ fidei possessore.

q ¶ *Compensatio.* id est, commodo. Vel dic, *compensatio*, ad actionem negotiorum gestorum: vt *ff. ad l. hereditas. §. 5. & ad hoc ff. de reli. l. impensa.*

r ¶ *In hereditate.*] *Bona fide.* inspecta causa hereditatis, id est, quia hereditas debet, non nomine hereditatis solutio.

Y 2 si

Codex.

a Petitio hereditatis an detur contra emptorem hereditatis.

b Petitio hereditatis contra tertio possidentem nõ datur. Vide xxvi ex. exceptionem apud Francis. regist. fol. 1. in tit. hereditatis. Calderinus. Cassiorius. Pontanus. & l. Mercatus. §. fin. & l. §. heredem. ACCVRS.

c Probatur ab illi qui, quòd contrarii non probatur. vel Fructus augent res hereditatem, vt ex eadem actione veniam. Sic. quia possidet.

480/C.IV.K.5-4, 677-678
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

si verò suo nomine, quia sic debet ut heredem petat, tunc non aliàs detrahitur, quàm si condictionem indebiti cessisset cuicunque heredi tanquam: ut ff. eod. l. si quid possessor. & sic non obstat huic legi ff. de cond. indeb. l. si poenae causa §. j. nec]. de cond. indeb. l. si à patre. & plenè de his distinxi ff. eod. l. si quid possessor. in gloss. in omni casu. &c.

a ¶ Eiusdem hereditatis. Hereditario nomine, ita ut solutum sit veri debitoris nomine. Itaque repetitio cessat: l. vj. §. j. ff. de sol. Sic nihil obstat l. ix. §. j. ff. de cond. indeb. Vide notata ad l. repetitio ff. de cond. indeb. & scripta ad l. v.]. eod. tit. Cujac.

Sol. Bulbus hj. a ¶ Exoluisse. de suo.

b ¶ Bona fide. ¶ Contra]. de cond. indeb. l. si à patre. Sol. hic nomine hereditario, illic suo: unde potest repetere: tamen hic potest agere actione negotiorum gestorum.

contra te pronunciatum est, in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hereditatis a exoluisse * te bona fide b probaueris. nam repeti à creditoribus, qui suum receperunt, non potest. PP. VI. Kalend. Iunij, Antonino A. IV. & Balbino † Coss.

Rationе dubitationis tenet iudicium cum minùs legitimo tutore inter auum & nepotem in eius potestate constitutum. h. d. secundum veriorem lecturam IAC. BVT. & BALD.

VI. *Imp.* ALEXANDER A. *Firmino.*

SI putas non iure tutores datos nepotibus tuis, eo quòd eos dicas in tua esse c potestate, petere d ab his e hereditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum f ad te g pertinere dicis, iudice statuturo, an à praesidalibus actis discedendum h sit, qui eis tutores dedit, cùm in tua potestate negarentur esse i. PP. X. Kalend. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem: & ideò non excluditur praescriptione longi temporis: sed speciales actiones in rem contra titulo possidentem dantur: & ideò possunt excludi praescriptione longi temporis. h. d. secundum BALD. Vel sic: *Petitioni hereditatis praescribitur triginta annis, sed rei vindicationi praescribi potest longo tempore cum titulo.* PAVL. DE CASTR.

a Vide Accurs. hic ...

S[*putas.* a] GATVR. Habebas filium, & ex eo nepotes: filium emancipasti, nepotes in potestate tua retinuisti: decessit filius: dati sunt tutores nepotibus, cùm dubium esset eos in potestate tua esse. cognoscet iudex de vtraque quaestione, scilicet de hereditate, & an eos in tua potestate retinueris. & si compererit eos in tua potestate esse, non tenebit datio. Vel sic: Habui filium: est emancipatus: habui nepotes ex eo: si dicatur, quòd post emancipationem eos substituerit, & quòd eo mortuo non sunt in potestate mea, sed eis dati sunt tutores: & postulo compertio eos in potestate mea esse, quia natos ante filij emancipationem: an possim hereditatem petere filij per nepotes mihi quaesitam, quaeritur? Dicitur, quòd possum, secundùm iura vetera, & remouere tutores. prima positio verior est, & plus concordat cum litera. VIVIAN.

c ¶ *In tua esse.* nam tutor b datur ei, qui sit sui iuris: *ut hic. & Inst. de tut. in princip.*

¶ Sic & aliàs non tenet decretum * iudicis in dandis tutoribus: ut *ff. de tut. & cura. da. ab his. l. Scia.* & hic dicit, *an à praesidalibus,* &c. & ad l. a d per talem tutorem non valent: ut *ff. de reb. eor. l. qui neque. in princip.*

¶ Sed hoc videtur iniquum, decipi scilicet contrahentes, qui decreto e iudicis crediderunt: ut]. *de his qui ve. aet. impe. l. j.* Sed ibi erat decretum veniae ad permittendas alienationes, & ad contractus faciendos, hic tutoris est datio ad confirmandum magis.

d ¶ *Petere* ad gubernandam.

e ¶ *Ab his.* sc. tutoribus. nam nepotes possident pro herede, vel pro possessore hereditatem: & tutores eorum nomine debent respondere, etiam si dicantur non iure dati: & valet f tale iudicium ratione incertitudinis: arg. *ff. de iudi. l. si quis ex aliena.* & sic nō est contra l. *in eod. tit. l. sic. §. nuda.* nam interim est, an sint in potestate aui, & per consequens an sit quaesita auo hereditas, & an teneat datio tutorum.

¶ Sed arg. contrà *ff. eod. l. etiam. § si quis.* Et haec praedicta petit auus suo nomine, dicens se heredem filij sui. Et si obijciatur, quòd prima causa est in successione liberorum: ut *Insti. de here. qua. ab intest. §. j.* Respond. quòd illud sit verum, si sint in potestate morientis: nepotes hic non erant, sed aui patremque non placet: ut *ff. de contra tab. l. si ... & ff. de inoffic. testam. l. filio. §. j.* vel hic de hereditate extranea. Dices ergo casum, quòd hic auus nomine nepotum agit contra quos tutores tenentes hereditatem vt praedones, non contra tutores vt tutores.

¶ Et dic nepotes infantes: & sic non est opus eorum consensu: ut]. *de iure delib. l. si infanti.* aliàs esset eorum voluntas necessaria, & auctoritas: ut]. *de iure delib. l. potuit. &*]. *de here. insti. l. cohere. propone. & ff. de acquiren. here. l. si quis mihi. §. iussum.* nisi in casu: vt *ff. de acquiren. here. l. qui. §. interdum.* & hoc est, quod dicitur,

b Tutor datur illi, qui est sui iuris.
c Decretū iudicis interdum non tenet.
d Tutor non iure datus quicquid gerit inutile est, ad est, acta ab eo non valent.
e Medium, in iudicio tamen, iudicis credit, an sit quaesitum.
f Incertitudinis ratione interdū iudicis confirmatur, ac suscipit.

in hereditate esse aliquatenus operatur: vt *ff. de acquiren. rer. dom. l. liber homo.* licèt in legato sit secus.

f ¶ *Commodum.* loquitur secundùm antiqua tempora, quando omnia patri per filium quaerebantur: vt]. *eod. l. si filius. & Inst. per quas pers. §. j.* Sed certè idem hodie cum nomine nepotum agit, sc. vt administrator.

g ¶ *Ad te.* sc. nomine nepotum pupillorum.

h ¶ *Discedendum.* nam quandoque non discedetur]. *de patria pot. l. j.*

i ¶ *Negarentur esse.* id est, non dicerentur esse: aliàs si esset negatum, & super eo iudicatum, staretur sententiae: vt *ff. d. l. de patria potest. l. j.*

VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. *Restitutae.*

HEreditatis petitionem a, quae aduersus pro herede, vel pro possessore possidentes exerceri potest, praescriptione longi temporis * non submoueri, nemini incognitum est l, cùm mixtae personalis † actionis m ratio hoc respondere compellat n. A caeteris o autem tantùm specialibus in rem actionibus vindicari posse manifestum est, si non agentis intentio per vsucapionem p, vel longum q tempus explosa sit r. PP. XI. Kalend. Aug. CC. Coss.

Exceptio praeiudicialis status defuncti apposita ad processum petitionis hereditatis debet antè discuti, quàm vlterius procedatur, h. d. Vel sic: *Persona defuncti prius est fundanda in iudicio, quàm procedatur in petitione hereditatis proposita ex testamento.* BALD.

H*Ereditatis.*] CAIVS. Certum est dari contra eum, qui possidet pro herede, vel pro possessore, petitionem hereditatis. Sed quaeritur, an possessor excusetur propter longi temporis exceptionem. Respond. quòd non: quia petitio hereditatis mixta est in rem & personam: vnde datur a vsque ad triginta annos. quae autem merè reales sunt, vsque ad longum tempus durant, nisi possessor per vsucapionem, vel longi temporis praescriptionem dominus factus fuerit. Sin autem singulas res velit quis vindicare, potest repelli per vsucapionem, vel longi temporis praescriptionem. Dic ergo, quòd actionum aliae sunt reales, aliae sūt personales, aliae mixtae. Reales tolluntur spatio decem annorum inter praesentes, viginti inter absentes: cùm dantur per possidentem bona fide, & titulo: si verò non possideant titulo, tolluntur spatio triginta annorum. Personales triginta annorum: hypothecaria tamen tollitur vsque ad spatium quadraginta annorum. Mixtae tolluntur spatio triginta annorum.

k ¶ *Hereditatis petitionem.* vt *ff. eod. l. regulariter.*

l ¶ *Incognitum est.* vt]. *de iure delibe. l. licet.*

m ¶ *Actionis.* qui petitione hereditatis tenetur, non habet iustum titulum.

n ¶ *Compellat.* est enim regula, quòd personales actiones durant triginta annis: vt]. *de confirm. perm. l. j.* haec non videtur bona ratio quia multae personales actiones tempore tolluntur. 2. Sed melior ratio est, quia non b datur petitio hereditatis contra titulo possidentem, nisi in casibus: vt]. *in quibus caus. cess. long. temp. praescript. l. hereditatem.* & nulli competit praescriptio longi temporis, nisi titulum habeat, & bonam fidem:]. *de praescrip. long. temp. l. diutina.*

¶ Sed hoc, quòd hic dicit, potest c esse ratio eius, quod consueuit quaeri, quare regulariter non datur petitio hereditatis contra titulo possidentem: quia cùm debeat durare regulariter triginta annis, si possideat titulo tueretur se minori tempore, iam essent sibi iura contraria, & esset quaedam repugnantia: & ideò sic fuit statutum. Vel dic, vt notatur]. *in quib. caus. cess. long. temp. praescrip. l. hereditatem.* sed videtur decem annis, vel viginti eam tolli: vt]. *de edict. diui Hadria. tol. l. fin. in fine* quae est contrà. Sola. vt *ibi.*

ADDITIO. Doctores communiter dicunt, quòd ratio, quare petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, sit ista: In petitione hereditatis agens, fundat se solùm ex titulo suo, & possessione defuncti. licèt enim defunctus non fuerit dominus, tamen venit in petitione hereditatis: vt *l. & non tantum ff. eod.* si id ille, qui possidet titulo, habet titulum, & possessionem: & sic habet aequale ius cum actore: ergo melior est conditio possidentis in pari causa: vt *in cap. in pari cum multis similibus. de reg. iur. lib. vj.*

o ¶ *A caeteris.* titulo possidentibus.

p ¶ *Per vsucapionem.* triennij, si res est mobilis.

q ¶ *Longum.* si est immobilis.

r ¶ *Explosa sit.* id est, exclusa.

a Vide c. j. de praescrip. Cujac.

† Vide notata ad tit. ff. eod. Cujac.

a Petitio hereditatis directa, quae non datur contra titulo possidentem, triginta annis praescribitur, atque in praescriptione sequitur naturā personalium, licèt aliàs sit realis: ... Adde Balbū tract. de praescrip. 4. par. 4. q. ... quae datur contra titulo possidentem alio tempore praescribitur.

b Petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, nisi certis casibus.

c Petitio hereditatis quare non datur contra titulo possidentem regulariter.

480/C.IV.K.5-4, 679-680
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Liber ademe.]Caeva. Petebam à te hereditatem Titij: dicebas Titium esse fratrem tuum: prius inquirendum est fuerit fratrem, nécne, antequam intentetur hereditatis petitio.

a ¶ *Testatore*, quod ab illi potest in modum exceptionis.

b ¶ *Aere emaio.* si tempore mortis fuerat ei mota quæstio status: aliàs scripta heres prius mitteretur in possessionem: vt *§. de edict. diui Hadria. vel l. 4.* quæ est contra 2. Vel ibi agitur possessorio, hic petitorio.

¶ Et sic etiam non obstat *l. de eodi. iudicio, l. 3.* petitur in possessorio hic petitur causa: vt *§. de Carb. edict. l. 3.* Accvs.

Adeptio. Tu dic secundum Baldum, quod ibi obiciebatur exceptio de statu agentis, hic de statu defuncti. 2. Vel ibi non opponebatur ad impediendum processum, sed in modum peremptoriæ: hic verò opponebatur ad impediendum processum per modum dilatoriæ, secundum Iac. de Arc. & Bald.

c ¶ *Dissuiuit.* bene dicit, *dissuiuitur* tamen pronuntiatur: *§. de vul. 1. §. & d. l. 3. de in. l. 3.* Si ergo fuerit fratrem, non potest agi petitione hereditatis pro hereditate eius, id est nulla fuit: *§. commun. de fideic. fideiuss.* Accvs.

d ¶ *Petitor* per petitionem hereditatis.

e ¶ *Scripti.*] Caeva. Titius duos cognatos suos heredes scripsit: scripsit hereditatem repudiauerunt: si cognatus alius de iure petierit, vel agnatus de iure ciuili: eà quæstione res hereditarias ab alio possidet petitione hereditatis petere possit, nécne? Respond. quòd potest.

e ¶ *Cognati.* nominatim.

f ¶ *Hereditatis.* quia cognatus est, & ab intestato per vnde cognati succedit.

g ¶ *Vel ciuili.* quia ex agnatus. Accvs.

h ¶ *Quæsiti.* sc. animo.

i ¶ *Durante.* sc. hereditatis, neque deperdita, neque deminuta. 2. Vel aliter, id est, quæ conditum apud scriptos heredes. 3. Vel, id est, quæ possidentur pro herede, vel pro possessore ab aliquo. Accvs.

k ¶ *Hereditatis petitione.* vtili b, & per vnde cognati, cùm verò sit agnatus, tunc directa. Et sic apparet ex litera illa, quòd vtrique est vtraque in substantia: sed diuersa est qualitas. hic dico de vtili, ¶ quæ intenditur iure cessionis: sic eadem cum directa. Hic ergo in hac lege erat dubitatio, quia videbatur, quòd ita non posset habere petitionem hereditatis quia cognati qui se præcedebant, repudiauerunt: vel idem, quia non videbatur sibi competere, cùm sit cessibilis verò succedit per petitorem, cùm ex cognatus sed tu succedis bonorum possessoriam hereditatis petitionem eo casu, non directam. Accvs.

Sui filius. Caeva. Delata filiofamilias hereditate, iubit patrem, et eam adire: filius non obtemperans, potest punitentia diuitas eam adiuit: longo tempore detinuit, passus patientia, & consentiente, & scientes an patri quæstio videatur, quæritur? Et dicitur, quòd sic.

l ¶ *Delatam*, contrà, *§. de lib. l. 4.*

m ¶ *Decimus.* sed ¶ quomodo adiuit, cùm sine iussu adire non possit: vt *§. de acquirend. hered. l. § quæ mihi bona. §. iussum.* aliter enim non videtur per filium patri acquiri hereditas, nisi iussu patris præcedat? Quidam dicunt, quòd hic fingitur intercessisse iussu in posteriori comprobatione. 1. Alij, quòd tamen facit sequens ratihabitio, quantum è prius comprobasset: quod non placuerit vt *§. 5.* Dic ergo, secundùm Ioann. quòd iussu, & tunc filius tenuit: sed postea mutato proposito pareuit: sic *§. de reg. iur. l. semper. §. qui non prohibet. 4.* Vel verò mandatum præcessit sed non confirmat filium mandato parusse, vel voluisse quasi minus tamen, quòd voluit propter reputa instrumentum, quo ceu ipsa fisse videtur *n.* Dat. XIII. Kalen. Ianuar. CC. Coss.

Qualitatem possessionis commentus reuocare non tenetur dicere, nisi in petitione hereditatis. Bald.

21. Imp. Arcadius, & Honorius AA. *Mater ali prouisoli Afra.*

Cogi † possessorem * * ab eo, qui expetit P, titulum suæ possessionis dicere, iniquum est * ¶, præter eum † [scilicet] qui dicere cogitur, vtrùm pro possessore an pro herede possideat. Dat. XII. Kalend. April. Arcadio VII. & Honorio III. AA. Coss.

Quando est controversia de hereditate, legatarij possunt agere contra heredem scriptum: & consequuntur legatum, prouisio continens: vel possunt expellere liuis tuentum, sed credi ores agere possunt contra possessorem, vel petitorem hereditatis, cautione non præstita: & quod percepterit à possessore, si possessor postea succumbat, deducit: si verò à petitore, & petitor succumbat, repetat petitor à possessore hereditatis. si verò petitor liberatur, differtur ad annum, post annum verò præstabuntur: & non reuocabuntur, nisi testamentum sit falsum. & hi servi ad liberatem perdulis tenitur de antiquitate reddere rationem. sicut petitio hereditatis est bona fidei. b. d. rem. lex.

iudicio, secundùm Iac. Bur. ¶ facit quod notat *§. de conditi. ob tur. can. l. idem est §. si tibi indicium.* Bald.

q ¶ *Inutilis est. vt §. ait. pen. l. fin. & de probat. l. possessor. & §. de iure fisci. l. notat decretum. & l. de adrodi. l.*

¶ Sed contrà, *§. de probatio. l. sine possidere.* Solu. vt *ibi.*

¶ Item contrà, *§. de fur. Lelmie.* Solu. vt *ibi v.* Item non cogitur dicere, an sit sua: vt *§. de rei vind. in speciali.* sed ab possidet, cogitur dicere: vt Italim dicas.

r Adeptio. Tu dic, secundùm Paul. de Castr. *hic*, quod etiam cogitur concursus rei vindicatione per rationem, quæ ponitur in *l. qui petitorio §. de rei vind. & l. qui servum. §. de iure. de interrogat. act.* Et ¶ mentitus fuerit, quia dicit se non possidere, cùm tamen possideret: punitur, quia possessionem perdit, & transfertur in adversarium: vt *l. fin. §. de rei vind.*

s ¶ *Prætor eam.* vt huius legis habetur notitia, sic præmitte, secundùm ¶. certum est concursum ¶ rei vindicatione debere respondere, an possidet: vt *§. de interrogat. act. l. servum. §. in iure.* adeò vt ¶ de mendacio conuincatur, quantum vt *§. de rei vind. l. fin.* Sicut ergo in rei vindicatione cogitur dicere, possidet, vel non: ita in petitione hereditatis cogitur dicere, possidet pro herede, vel non: nam tamen facit furpeles possessio in rei vindicatione: quantum huiusmodi modificata dicentis in petitione hereditatis. * nam vt ibi possessio parit actionem in rem: vt *§. de action. ind. l. 3.* ita hic possidere pro herede, vel possidere, parit hanc actionem: vt *§. rei. l. regulariter.* merito ergo cogitur respondere, hoc, vel illo modo possidet. Nec cogitur dicere alterum, sed sub alternatione satisfit. & hic est vltimus casus huius legis. dicit ergo Bal. nullus † possessor cogitur dicere modum, sive qualitatem possidendi, sed excipitur in hac petitione, in qui quis teneatur dicere modum, & qualitatem

480/C.IV.K.5-4, 681-682
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Titulus improprie fumitur pro modificatione quadam.

§ Rectè fic, quemadmodum alij filii legati, hæres.

* propterea hoc fcriptum pro eis *glofl. Cuiac.*

b Imò viatores, dum verò quæ lex nulla loquitur in alegatione, & interrogatione ordinaria hoc lex autem cibaria loquitur in allegatione, & probatione hoc decidimus, & fic non obftat, fecundum Bulg.

¶ Verfi in omnibus manuscriptis, & recte interpretantur indicij nil fafti, nemine hunfmodi exceptionis cliptus fuit. *l. fi petit item §. de exceptio.*

fuæ poffeffionis. & ita improprié * ponitur titulus pro modificatione quadam, ficta: & ponitur, cùm adiacet pronomini, *hic*: vt *ff. end. l. nec vellam.* §. 3. & hæc lectio placet multis ratione indubitat fimilitudinis. Sed tamen adhuc aliquid fcrupuli habet in *ff.* nec enim dicit lex ifta, *pro hærede*, vel *pro poffeffore*, fed dicit, *pro hærede, an pro poffeffore*: fed ipfe ftu addebat, *vel pro poffeffore*, & *an*, præterea illam iterum fumebat, vt diceret, *an non poffidere pro hærede*, vel *pro poffeffore*. 2. P. autem hic fomniatur, & mirabilia loquutus eft: dixit enim, quod etiam in rei vindicatione quis cogitur dicere titulum per proximum cognatum agentem. & argutatur pro eo *ff. de probatio. l. fiue poffidetis*, quod falfum * eft. Item dixit, in petitione hereditatis refpondere per quemlibet cognatum, non per extraneum: nè vt cogatur dicere poffideo pro hærede, vel pro poffeffore (fic enim quafi furiofus contra fe loqueretur:) fed vt nifi probet titulum ipfum, præfumatur eum pro hærede, vel pro poffeffore poffidere: quæ fententia funt. 3. Io. & Ato. & H. quibus affentior, tenent fententiam Bul. & modicum ex eo, quod dicit P. fic fuliuet ponendo cafum, vt Bul.

¶ Sed interrogatio eft faciendæ hoc modo, vt poffeffor debeat in primis interrogari, an poffideat: & fi refpondeat, non poffidere certum eft, quid debeat effe. Si verò dicat, poffideo: interrogabitur fecundò, an putet fe hæredem: fi dicat, puto, expeditum eft: quia confitetur. fi dicat, non puto: tertiò interrogabitur, quomodo, vel qualiter poffideat. fi dicat, quid ad te vel, non dicam tibi, quia nolo, vel fimilia: ecce ego fcio, quòd poffidet pro poffeffore. Si verò dicat, quia emi, poffideo: quæram, à quo: vt fciam, an titulus habeatur pro non titulo. & fi dicat, à compofite mentis omnifi quidem probet, hæc eft, nec hac actione conuenietur: fi verò non probet, præfumitur, quòd pro poffeffore poffideat. Et quòd ita faciendæ fint interrogationes, invenit lex, quæ eft *ff. end. l. pro hærede & l. qui interrogatur. & l. fqq. & ff. de interrogat. in iud. facti. l. mihi. in princip. & l. fqq.*

ACCVRSIVS.

CPro hereditatis. CAIVS.] In prima parte dicit Imperator quandam antiquitatem, olim enim fi teftator fcripfiffet hæredem, & fis fperabatur mouari à legitimo contra fcriptum hæredem petitione hereditatis: interim nec creditores debitum petere poterant, nec legatarij legatum, vel fenui libertatem: fed differebatur illorum petitio, donec finem acceptiffet hereditatis petitio, ne poffet præiudicium fieri petitioni hereditatis. & hoc in prima. In fecunda dicit: hodie omnes habent electionem, vel ex commodato, vel ex depofito, vel ex alio contractu, vel ex mutua conuentione poffefforem, vel petitorem, fi fuerint legitimi, qui petant legata, quæ debebitur eis ab herede fcripto, cinque poffeffori, cautione præftita à legatariis de reftituendis legatis, fi contingat ab eo hereditatem peti, & cuinci: vt fi legatum conftiterit in domo, & fundo: fundum, & fructus, & domum cum poffefforibus reftituat: fi in pecunia, pecuniam cum vfuris creferentibus et quarta centefima, deductis tamen neceffariis, & vtilibus impenfis, quas fecit legatarius in legato. Si autem expectaret, quofque inuiniretur de hereditate quæftio poteft: & fi fuerit reftitutio faciendo, integra legata cum augmento percipiat. & hoc in fecunda. Creditores autem, qui defunctum habebant obligatum et quæcumque cautia, fatisfieri eis debet: fed poffeffor victus non aliter hereditatem reftituere conetur, priusquàm à petitore foluatur: fuerit ut confequutus: fed fi petitor foluatur, victus à poffeffore, iudicis officio repetet, vel negotiorum geftorum actione, vel condictione ex lege ifta. & hoc in tertia. Serui, quibus data eft libertas, *fine directa*, fiue fideicommiffaria, expectabant efque ad annum, vt fi poffeffor fuerit victus, manuellant libertatem: fi obiecant, competant, & poft annum peruenient ad libertatem: nifi in vno cafu, fcilicet quando teftamentum pronunciatur falfum. Si autem aliquis ex feruis fuerit actor manumiffus, reddet rationem poft annum. Item petitio hereditatis actio bonæ fidei eft: nec quòd fit bonæ fidei, in poterum dubitabitur. & hoc in vltima.

VIVIANVS.

a ¶ *Lucrum*, inter legitimum, & fcriptum, qui poffidet. ACCVRS.

b ¶ *Fuerit*, vel re, vel fpe. ACCVRS.

c ¶ *Adfimilabatur*, contra creditores, & legatarios quæ turbabatur, &c.

d ¶ *Præiudicium*, quale quale: vt *ff. de arbitr. Cum difcriminem. §. fi in facient.*

e ¶ *Centumuirale*. fuit enim induefta à * Senatoribus, qui tunc centum numero: vt *ff. end. Licet veniam. §. cum prædiximus.* ACCVRS.

f ¶ *Per alios tramites*, id eft, per extraneos agere volentes, fcilicet fi erat lis mota, vel fperabatur mouari.

g ¶ *Vel fufcipere*. vel fcriptus.

h ¶ *Sperat*. aliud eft, fi non eft concertata lis in petitione hereditatis, etiam alimiat *ff. de excepti. l. fi poft litem. fc.* eidem quotidam. 2. Vel die, ibi loqui hic contefta, conuentio debitores hereditarias: & fi negligit: etiam petitor conuenier eos, qui agit contra eos, poffeffores hereditatis: vt *ff. end. l. fi bona fidei. & l. diuus.* hic autem loquitur euentu quando creditores conuenire

a Centumuirale iudicium dicit à centum Senatorib. fabrilis patet. Accurfius: eft enim à centumuiri, qui hæc quærunt: vt Iuniores: vt ligari ex *ff. de orig. iur.* Sed Iuniores Ciuitatem quæ vocabat: Centumuiri litis dirimebat. Vide. 1. de Oratore. Porro centumuirale iudicio præerat Prætor, nifi bellum eum vocabat. In criminali verò contfa Prætor: iudices debent imperari numero, fic et apud ipfum Prætorem fenatorum effet defunctus. Vide Alciatu. * centumuirali.

poffefforibus, vel petitoribus. ACCVRS.

i ¶ *Vel mouere*. vt legitimus.

k ¶ *Vel mouere*. qui conuenitur petitione hereditatis.

l ¶ *Vel agnoscere*. petitione hereditatis.

m ¶ *Cautione*. fcilicet cuiftia hereditate legata reddi: vt *ff. si quis omiff. caus. teft. l. 3. §. non quærimus. vbi quæcumque. & ff. qui fatisfd. cogan. l. de die. §. item legatarius. & ff. ad leg. Falcid. l. dole carere. & ff. fi cui plus quàm per leg. Falcid. l. penule. & l. fin. & l. de legat. l. fi in fraudem.* Item hoc verum in legatis diretho relictis: fecus fi per fideicommiffum: vt *l. end. l. fin. & ff. end. l. fi quis libertatem.* 2. Vel verius fpeciale in legibus illis in libertate legata, quæ differtur: quia res eft fuccabilis: & cicò daretur: ficque de facili præiudicium fieret petitioni hereditatis, & non poffet reperi.

¶ Item et, quod dicit ftatim agi, eft contra *ff. de excepti rei iudi. l. 3. & ff. de actio. & obligat. l. qui cum hærede. & ff. de interrogat. act. l. & quia. §. 3. ff. de iure fifci. l. apud.* Sed. hæc corrigit omnes. 2. Vel in lege illa, *apud*, fpeciale eft in fifco.

¶ Item per hoc quod hic dicit, quòd b fcriptus hæres conuenitur, videtur, quòd contra poffeffores, fi alius, quàm fcriptus poffideat, non poffit agi pro legato, nifi in cafu quando agitur contra vtrumque: vt *ff. fi cui plus quàm per leg. Falcid. l. hæc autem. §. fi duo.* Si autem depofitor, vel fimilis agit, tunc eximam contra poffefforeni illius rei, fiue fit poffeffor illius hereditatis, fiue petitor. Si verò agit fimpliciter, vel creditor pro pecunia feneratra, tunc contra vtrumque vt hic poteft colligi. & *l. end. l. §. fin autem ex conuentione.* Sed verius puto fic cuiftim Ato. quòd in conuentionibus fempet fit electio actoris. ACCVRS.

n ¶ *Cautela*. cùm res immobilis petitur, vel cùm perfona non eft fuspecta.

o ¶ *Vel fatisfactione*. cùm res eft mobilis, vel cùm perfona eft fuspectata. *ff. qui fatisfdn. et. l. fi fideiuffor. §. fin.* & idcò fubiungit, *pro qualitate perfonarum.*

¶ Sed quare non præftatur cautio, cùm agitur ex contractibus? Refpond. quia creditor non poffeet fieri indebitatio, fed legata fic.

p ¶ *Conuenione*. conuentio * eft, quæ æquipacatur fortis in annoquarta centefimæ, quæ in quatuor annis.

q ¶ *Cum penfionibus*. quas percepit.

r ¶ *Deductis*. ex ipfis fructibus vel penfionibus.

s ¶ *Vel fi ipfe*. fc. legatarius.

t ¶ *Conuefant*. fuper legato fcilicet magis, quàm cautionem exponere.

u ¶ *Si competerat*. quia valet teftamentum, & fic fint foluenda legata.

x ¶ *Sin autem ex contractibus defuncti agatur*. cùm vtrumque poffit conuenitur: *ff. fi cui plus quàm per leg. Falcid. l. hæc autem. §. 1. & ff. end. l. fi quid poffeff.*

x ¶ *Agatur*. fcilicet, contra poffeffores.

b Creditores hereditarij, cùm quos poffint petere.

* Vbi conuenitur, & quarta centefima quæ fit.

2 ¶ Contra

480/C.IV.K.5-4, 683-684
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

contra possessorem * hereditatis, vel eius rei, de qua agitur : si quidem res sint vel depositæ, vel commodatæ, vel pignori datæ, vel aliæ, quæ extant : non differri a sub prætextu hereditatis petitionis memoratum iudicium : quemadmodum si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur contra possessorem, vel petitorem b, non debet iudicium differri, sed exitum suum accipere. Postquàm etiam hereditatis petitionis iudicium finem accipiat † : tunc inter petitorem hereditatis, & possessorem rationibus contractis, non aliter possessor, si victus fuerit, hereditatem restituere compellitur *, nisi pro omnibus, quæ rite ab eo gesta sunt, petitor ei * satisfaciat. Quòd si petitor victus fuerit, simili modo à possessore iudicis officio d ei satisfiat : vel si hoc fuerit prætermissum, negotiorum gestorum e, vel ex lege conditione f. Sin autem libertates vel à possessore, vel à petitore fideicommissariæ petantur, vel directæ ipso iure dicantur competere : annale tantummodò spatium expectetur à morte testatoris numerandum. Et si quidem hereditatis petitionis iudicium intra id spatium terminum accipiat; secundùm eorum iudicij, & libertates, vel effectum habeant g, vel euanescant h. Sin autem tempus annale emanauerit : tunc libertatis fauore, & humanitatis intuitu competant quidem directæ i libertates : ex fideicommissariis autem in libertatem seruí etiamnum k : ita tamen si non falsum testamentum l approbetur : sub ea * scilicet conditione, vt si actores * sint *, vel aliàs ratiocinis suppositi, etiam postquàm peruenianti in libertatem, necessitas eis imponatur res hereditarias, & rationes reddere m, iure patronatus videlicet competente ei, qui ex legibus ad id possit vocari : illo (ne in posterum dubitetur) obseruando, vt & ipsa hereditatis petitio omnimodò bonæ fidei iudicitis connumeretur n. Dat. Kalend. Septembr. Constantinopoli, Lampadio, & Orestes Coss.

a ¶ *Contra possessorem.* scilicet scriptum.

b ¶ *Non differri.* Nihil obstat *L.xxiv.ff.de iure fisci.* propter fauorem fisci. CYIAC.

c ¶ *Petitorem.* & sic est in electione agentis, velit agere contra petitorem, vel contra possessorem. eam non habet necesse quærere dominum, vt aliàs : *ff. de damno infect. l.inter quos.* §.1.

d ¶ *Petitor d.* qui de proprio solutum conditionibus hereditatis.

† *accepto.*

d ¶ *Officio.* vt *ff de edil. edict. l. edilec.* §. *item sciendum.*

e ¶ *Negotiorum gesto.* cum nomine hereditatis fecit, ab initio fuit nata sibi hæc actio. si verò sic, tunc videtur negotiũ esse veti hereditis, cum obtinet : quia tunc incipit ei exerpsie competere, & sic tunc nascitur actio negotiorum gestorum, secundùm quosdam. ACCVRS.

f ¶ *Conditione.* sc. ex lege ulla.

¶ Sed qualiter habet locũ, cum obligatio erat per veteres leges? & hic non datur nisi pro noua obligatione: vt *ff. de edilit. ex leg.* 1. Respond. conditio ex lege datur tunc, quando iniuriè amisit petitor sibi eróiuiè, tunc habet locum actio negotiorum gestorum. Et dic hic esse nouamquia post legem duodecim tabularum. ACCVRS.

g ¶ *Habeant.* si prouideritur pro testamento. ACCVRS.

h ¶ *Euanescant.* si pronunciatur contra testamentum. Et dic, id est, euanescere videtur prima facie. non dico, quòd ex sententia lata inter alios fiat aliis præiudicium. vt *ff. de excepti. rei iudic. l.1.* & 7. *de hæd. instit. l.1.* nisi ibi fuerit lis, vt in querela inofficiosi testamentiv: *ff. de inoffic. testa. l. Papinianus.in fin.* & *l. qui repudiauit.* §. *fin.* Vel hic specialiter.

i ¶ *Directæ.* imò annum annos. sed etiam per quinquennium debet expectari : vt *ff. de inoffic. test. l. Papinianus.* §. *fin.* & *l. sep.* quæ sunt contrà. Solu. ibi dicitur inofficiosum, hic minis solenne, vel raptum per posthumi agnationem, vel alia causa reiciuda-tur?

k ¶ *Eripiatur.* hæsus legis penellatæ.

l ¶ *Falsum testamentum.* quia tãc non sunt liberi per legem istam, cùm non adsistat eis lex, sed nec adsistat. non dico, quòd renouentur in seruitutem illi, quibus directæ competunt. Item intelligitur hic prouincialem etiam falsum ostra legatarios, & fideicommissarios libertate donatos. nam non sufficeret contra scriptum testamentum: vt *d. Leo excepit, vel indi.* §.1.

m ¶ Sed videtur * esse falsa scriptura libertatem datam valere : vt *l. de falsi. ff. lib. 1. qui manumisit. & ff. de ma. iuste. l. cum ex falso. in principio.* quæ sunt contrà. Solu. hic non fuit data libertas per hominem : sed nec lex dedit, cùm falsa esset scriptura. ibi data fuit ab homine. 2. Vel dic, ex falso testamento non valet, vt dicitur ex falso codicillis fit, vt in contrario. Et est ratio, quia si testamentũ est falsum, scriptus heres nõ est dominus vnde nec ipse, nec lex pro eo manumittere potest. Sed codicillis falsis existentibus nihilominus heres est dominus : & idcò per se, & per alios, cui dederit dominium, manumittere potest.

¶ Item videtur, quòd etiam ex testamento falso data libertas teneat : vt *ff. de ma. iuste. Lucius ex falso. in fin.* quæ est contrà. sed dic? secus erat heredis, non hereditarium. 2. Alij dicunt, quod hæc corrigit illas.

n ¶ *Sub ea.* redit ad superiorem, non ad proximum. ACCVRS.

o ¶ *Actores.* id est, cafidiciones.

a ¶ *Sint.* id est, fuerint. ACCVRS.

p ¶ *Ac rationes reddere.* tota, manumissum b debere reddere rationem. & sic est contrà *ff. de neg. gest. Lucius affeum.* & *Lupa vrsiten.* §.1. & 7. *de neg. gest. l. si cognati.* & 7. *an furtum ex fide. l.1.* Solu. dicas hoc speciale : quia & aliud pro eo speciale indicatur, vt sc. liber etiam ex testamento quod fortè nõ valebit: sic *ff. de iure. l. Lucius qui. in princ.*

b Rationem reddere eum manumissum oportet.

q ¶ *Consumerentur.* vt *Instit. de act.* §. *actionum.*

c Vtil & hodie hoc confessionis monumentũ fecit. Cuiac.

DE REI VINDICATIONE.

TITVLVS XXXII.

Res non est in hoc titulo hereditas, sed facies certa. Titulus ergo de petitione facieiũ, quæ quis fuerium, cum pétiõ certam suam esse asserit hoc fori modo, Fundus Tusculanus, qui est in agro, qui Sabinus vocatur, meus est iure quiritium meum esse aio. Ut est de dominio certa rei, sive la dominij, petitio dominij. Superior est de re, quæ quis se vniuersũ iure defuncti, successorem esse contendit, Est autem hæc solemne vindiciarum, vt vindicias dicat Iudex ab eo, qui rem possidet, quæ petita satisfatiũnem, vel etiam vũ profitea, si petitor satisfatiũ adiuerit: vt patet ex lib. 1. Sententiarũ Pauli, tit. 11. vel ex consta res sequestro deponatur : l. 1. §. vlt. ff. qui satisfd. cog. Vindicias possessionem appella, vt Titus Liuius modi vindicias, modò possessionem, & in antiquis legibus : Deinceps, vt eis possessionem secundo eum, hereditémve eius det, quo fortius le agas datus, adiquisitve fuerit. Ac videtur nomen dedisse à vi quadam simili, vt Gellius explicat vb. quæ verba dicebantur corrupta manu inuicem vindicaverũt, & contrò vindicantis, ex quo his legendum videtur apud Festum. Vindicia appellantur res ea, de quibus controuersia est : quod peculiari dictus vis, quæ fit inter eos, qui contendunt, & apud Gellium quoque hic legendũ manifestiores est, de qua re disputabatur iuris peculiari sive agri, sine quid aliud est, cùm adversarium manu prendebat, in ea re similibus verbis vindicare vindicia, id est, corrupta manus in re, atque in loco prælitiũ apud prætorem ex duodecim tabulis fiebat. Erga vt ad rem redeam, iniria lita possessio facilin non transferetur in petitorem, excepta duobus casibus, si possessor nolit satisfacere, & petitor satisfiatur parentur fo, si rem à petitore eam rem, de qua agitur, vt possideat, qua fuit olim ante Xaiuiri lex, vt Publicius scribit, 2. Hic quæritur, vt in furtorum lex vis quirum vnus à vbi [illegible] vindicia dantur secundum libertatem, sine à bona, de qua agitur, in libertate, sine in seruitute fuerit sine dolo malo? l. hic 7. de lib. caus. l. 6. cu. §. hæc l. ordinata. ff. eod. l. 1. §. initium. de orig. iur. l. fœnum. §. 1. ff. de peculiu. maior. l. 1. 7. qui da. tut. & pendens liberali iudicio pro libero habetur. CYIAC.

Per fœnum bona fide possessum præsumitur ex re aliqua possidere, & opera possidet; mala fide verò possidet ex delicto causa non acquirit. BALD. Vel sic : *Per fœnum bona fide possessum quæritur possessori etiam dominium rerum quæsitarum ex re bona possessore, vel opera possessori : mala fide verò nihil quæritur : idèò restituere tenetur.* SALYCET.

Codex.

Eriam.

480/C.IV.K.5-4, 685-686
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ETiam.] CAVS. Si seruum alienum possediti bona fide, & ex re tua, vel operis tui aliquid acquisiuit : an domino seruum vindicanti restituere debeas ea, quæ tibi quæsiuit, quæritur? Dicitur, quòd non: seruo si mala fide possidere fuisti qui a non solū ipsum, sed quicquid habet, & operas & operarum æstimationem.

¶ Ex hac lege nota regulā generalem, quòd quando eadem res venditur, vel donatur duobus in solidū, ille præferitur in dominio, cui prius res fuit tradita, non utrumq; cui prius fuit vendita, vel donata. eborcedat l. fine auct. §. si duobus. ff. de Publicis. cum concordantiis in glossis allegata. secundum Ia. hic.

a ¶ Etiam per alienum. non solūm per proprium, de quo constat : vt in fine, per quas perso. ne. acquir. §. item cubiti acquiritur. ACCVRS.

b ¶ Bona fide. siorum ab initio, secundum Ir. vt ff. de vsur. l. qui scit. §. fi. sed aliud in libero homine possessio, vbi continuò exigitur bona fides: vt ff. de acquir. rer. dom. l. qui bona fide. §. vendit. ACCVRS.

c ¶ Possidere. quia putauit eum esse venditorem: ff. de contrahend. emp. l. qui à qualibet. & de stipu. serui. l. si seruus testamento.

d ¶ Acquiri. sc. possidere.

e ¶ Placuit. aliis nisi ex his duabus causis quæsit domino dominii, & non possidendi: vt ff. de acquir. poss. l. 3. §. fi. & de acquir. rer. dom. l. bonæ fidei, in fin. & ff. de de. inter vir. & vxor. l. si vsur. & contingit etiā aliis, vt dominium alicui sine possessione quæratur : vt ff. de fun. dot. l. si fundum.

¶ Sed contrà. ff. de acquirend. rer. dom. l. si seruus. vbi tenuit, quòd etiam extra has causas non quæritur dominū. Sed cæpisse ibi loquitur, vbi dicit non quærit dominū, scilicet quando ex re possessoris, vel opera seruitus possessori, vt ibi subiicit, vbi nec ex re, nec ex opera quæritur.

f ¶ Quæsiuit. dixit in genere : nunc dicit in specie. ACCVRS.

g ¶ Ex tempore. quo possidebat.

h ¶ Tuis. agendo & excipiendo vt restituendo seruum, non cogatur restituere quæsita per eum, id est, illa prædia, empta ex re tua.

i ¶ Nihil passi. imò videtur, quòd possit ex re possessoris: vt ff. eod. l. pro seruo. quæ est contrà, nisi ibi mutauit fidei, qui in hac consultatio : vt de Tit. prout. l. 3. § pro seruo autem conseruando. Solū. hi. remansit bonæ fidei post litis contestationem. 2. Vel hic fuit semper malæ fidei, ibi fuerat bonæ fidei ante litis contestationem. ACCVRS.

k ¶ Operam. id est, operarum æstimationem. eadem enim reddi non possunt : vt ff. de condict. indebi. l. 3. § non seruum. §. liberum. ACCVRSIVS.

a Ædificium regulariter fit in dominio cedit. Vide tamen exceptiones apud Iacob. de arg. tit. incipient. ædificium.

SI inferiorem.] CAVS. Habebas domum : vicinus superædificauit, faciendo cum alterutro quod superædificatum est, cuius dominio cedat, an superimposuerit, an cuius erat inferior pars domus, quæritur? Dicitur, quòd domino cedat. Item in solo meo, in quo ædificatum non erat, ædificauit vicinus: nec constante ædificio materiam suam vindicabit prior dominus, siue ædificium fuerit extructum bona fide, siue mala, siue ab eo, cuius erat solum, vel ab extraneo de aliena materia, siue ex propria, bona tamen fide. Si autem mala fide, aut ab eo, cuius fuit materia, in hoc tertio casu donatio videtur. Vel dic similiter, quod ad dominum pertinet redit, nisi animo donandi ædificauerit, secundum M.

¶ Si inferiorem. partā fundamentum.

m ¶ Contingit. aliis locis si non cohæret solo: vt ff. de acquir. rer. dom. l. Titius.

n ¶ Rem. sc. quæsitam.

o ¶ Ambigitur. vt ff. de acquirendo rer. dom. l. si superà. & Instit. de rerum diui. §. ex diuersis. & ff. de acquir. rer. dom. l. adeò. §. eadem in fine.

¶ Sed possessio ¹ cuius est? Videtur virtutisque, cum dominus solum possidet, alter possidet superficiem : vt ff. vti possidetis. l. si duo. §. item videamus. & §. Labeo. 2. Vel dic, quòd ædificator tantùm possidet: vt ff. de acquir. poss. l. 3. in principio. & in d. l. si duo. de alia superficie dicit, quæ non vique ad solum est.

p ¶ In solo tuo. tamen si esset heredum, quod separari posset, remouetes Titius hereditatem ff. de acquir. rer. dom.

q ¶ Ædificatum. à vicino.

r ¶ Iure gentium : quo iure.

Quicquid planetur, solitur, vel inædificatur. Cuius sola cedit, nudicus si tamen egit.

s ¶ Dominum. sc. vicinum.

t ¶ Redit. etiam post tempus vsucapionis: vt d. l. adeò. ff. de acquir. rer. dom. l. eadem in fin. & ff. eod. l. in rem. §. fi. & ff. de solut. l. qui rei. §. fin.

u ¶ Bona fide. hic non quæro à quo, vel vnde sit.

x ¶ Extructum sit. i. factum. extructum, inquam, ab eo, cuius est solum : siue ab alio, ex aliena tamen materia. Si autem ex propria, tunc si bona fide, idem, vt subiicit, si mala, nunc donare videtur : & hoc est, quod subiicit, si non donandi, &c. 2. Sed M. arg. colligebat, hic magis

¶ Iuris quibusdā dicuntur in quibus.

¶ Rollinge.

¶ Domus. al. Domo.

¶ Vide Gregor. ad tit. Codicis, de rei vindic. ad alios. & ex. de rem. vel alio. CHIAC.

¶ vendiderunt quibusdā, illi primis manere tempore.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Cæciliæ.

ETiam per alienum a seruum bona fide b possessum c, ex re eius, qui eum possidet, vel ex operis serui acquiri d dominium, vel obligationem placuit e. Quare f si tu quoque bona fide possedisti eundem seruum, & ex nummis tuis mancipia eo tempore g comparauit : potes secundùm suas formam vti defensionibus tuis h. Mancipium autem alienum mala fide possidenti nihil potest i acquirere : sed qui tenet, non tantùm ipsum, sed etiam operas k eius, necnon ancillarum partus, & animalium fœtus reddere cogitur. PP. III. Non. Maij. Eborací, Faustino, & Rufo † Cos.

Superior pars ædificij cedit parti inferiori. hoc primò. Ædificium cedit solo. hoc secundò. Soluto ædificio materia redit ad proprium dominum, non ad ædificantem. h. d. tertiò. Vel ad ædificatorem, si non ædificauit animo donandi. hoc quartò, & vltimò dicit. BALD.

2. Imp. ANTONINVS A. Artiæmiæ.

SI inferiorem l partem ædificij, quæ solum contingit m, ad te pertinere probare potes: eam n, quam vicinus tuus * impposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur o. Sed & id, quod in solo tuo p ædificatum q est, quoad in eadem causa manet, tuæ r ad te pertinet. Si verò fuerit dissolutum, eius materia ad pristinum dominum s redit t, siue bona fide u, siue mala ædificium extructum sit x : si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. XII. Kalend. Nouembr. Antonino A. IV. & Balbino Cos.

Rem meam non nomine meo venditam vindicare possum : & possum rerum habere quoad perdendam dominium rei meæ, & quoad peragendam actionem negotiorum gestorum. in subsidium. h. d. secundum Bartol. BALD. Vel sic: *Vendicio rei alienæ consentiens, non vetuit vel ignorans præsudicat, in subsidium tamen pretium actione negotiorum gestorum remporet. h. d. secundum* RAYN. & SALYCET.

3. Imp. ALEXANDER A. Dominiæ. *

MAter tua †, vel maritus fundum tuum inuita, vel ignorante te vendere iure non potest ? : sed rem tuam à possessore vindicare etiam non oblato pretio poteris a. Si autem posteà de ea venditione * consensisti b, vel alio modo * propriétatem eius amisisti c : adversus emptorem quidem nullam habes actionem : adversus venditorem * verò de pretio ne-

a Ædificii fundi alieno solo expropriatio mortis, cuius fit possessio.

* Domus. al. Domo.

* vendiderunt quibusdā, illi primis manere tempore.

le filei ædificatorem posse reperere, si non fecisset animo donandi: in casu tamen ferunt quædam media via: vt ff. eod. l. si in aliena area, alibi incipit, Iuliano ff. vsu. Digestorum scribit, & in aliena, &c.

MAtr.] CAVS. An mater, vel maritus possit vendere filiam filiæ, ipsa inuita, vel ignorante? Dicitur, quòd non: sed filia eam vindicare potest, etiam non oblato pretio. & hoc in prima. Si autem posteà per consensum filiæ venditio ratificata est, vel ab emptore fundus sit præscriptus, contra emptorem nullam habet regressum, sed in subsidium contra venditorem adhiet negotiorum gestorum agere adipiscitur. & hoc in secunda.

γ ¶ Non potest. quæsiuit ad hoc, vt transfert dominium. & sic soluitur contrà. ff. de contrahen. empto. l. rem alienam. 2. Vel dic, nec etiam quæsiuit ad obligationem, si emptor scirbat : vt ff. de contrahenda emptione. l. si in emptione. §. item si emptor.

2 ¶ Petuit. vt] eod. l. si pecuniam. &] de fur. l. 9. &] ad Vellaianum. l. si filius.

¶ Sed contrà. ff. eod. l. emptor. vbi dicit dominū restituto pretio, restitui. Solu. ibi consensum fuerat in vilitatem eius, cuius est res: vt ff. quod pign. age. l. 9. & 15. &] de pred. minor. l. si prædium. & l. vsure.

a ¶ Venditione. sed nomine tuo gestum poteris habere ratum. & sic loquitur hic in contrarium ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. ibi loquitur quando nomine tuo gestum non est.

b ¶ Consensisti. hoc casu datur ex tantbabitione actio negotiorum gestorum: vt ibi subiicit. & l. de neg. gest. l. ab vno. &] familiæ erciscundæ. l. in familia.

c ¶ Vel alio modo. parā vsucapione, vel præscriptione: vt] de reb. alien. non alien. l. 9. &] de commun. re. alien. l. 3. 2. Vel quia in rerum natura esse desinit: vt ff. de neg. gest. l. fundi. principij.

d ¶ Amissti. quæsi eiectum.

e ¶ Non

480/C.IV.K.5-4, 687-688
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

* ¶ *Non prohiberis.* hoc si habes ratum, & vendicio facta est nomine tuo, fieri enim potuit etiam te insciu aliquem si non nomine tuo ratum habeas, licet tibi petiscilices quantum ad rem pertinet, *vt hic* : non tamen prodest tantihabitio ad pretium petendum. nam non * potes habere ratum non tuo nomine gestum: *vt ff. de procu. l. si furiosus, & ff. de negot. gest. l. si pupill. §. fin. & ff. si fecidam B.* & hoc si res extat non praescriptu : aliis hoc concedatur. B. in subsidium haberi ratum : *vt ff. de negot. gestis. l. fin. & ff. de rei vindic. mutatio. l. ej. cum suis concordantiis.*

¶ Sed M. dicebat me posse habere tuo & non meo nomine gestum & etiam res extantes non vsucapta. pro quo est *infra de his qui à non domino. l. j.* Sed ibi specialiter fauore libertatis. 1. Tu dic, quit habes ratum quod vendideris nomine meo, cum vendideris nomine tuo & tic nihil praeiudicat mihi. hoc quod vendideris tuo & tunc & ad credebam me pendere actionem, agam ad tem adhuc : & sic si repellas exceptione, replicabo : *vt arg. ff. de publi. l. si cum te.* hem quamuis ignorem ius, certo tamen de damno.

¶ Item quod si tantum petij pretium quando non meo nomine est gestum ut praeiudico mihi in restitutione rei meae? Dic quod ob : quia cum petitio petetij, quod est principale, non valet, nec quod tacitè inest, debet valere. arg. *ff. de fideiu. rustic. praedi. l. item. §. qui habet.* aliud si expressè haberet ratum, vt modo dixi.

¶ Item si tu vendidisti parato pecie : an repetam iustum, vel accepeath ? & puto iustum, fieras malè fidei possessor : aliis accepimus *ff. de petitio. hereti. l. si possessor. j. §. fin. & §. ult.*

¶ Item quod si non nomine meo vendidit, deinde res plures manus ambulasset, deinde fit vsucapta, & ego in subsidium ratum habeo : an tamen à primo petam pretium, an ab omnibus qui vendiderunt? Respond. à primo, qui habet lucrativam causam. nam nec alij videntur habere pretium, cum eis tantumdem abfit: vt arg. *ff. de mine. l. plani, & de verborum significa. l. Labeo. §. j.*

¶ Sed pone te vendidisse rem tuam Titio : postea Titium donasse Maevio : item Maevium vendidisse Sempronio. hic non potest superior ratio locum habere : cum tu & Maevius lucrativam causam habeatis : numquid ergo vterque concurritur ? Quidam dicunt primoiu & est ratio hic & in superiori casu quia cum ratas habeo omnes, ergo & primum, ergo hi qui emerunt à primo, rem suo proprium emerunt, deinde suum dominii fatti vendiderunt : vende non debent tenere : quia non proprium vendiderunt. 2. Alij dicunt verunque tenere. 3. Sed posset dici in superioribus casibus quod vltimus tamen debeat conseruiri, propter eius factum rem meam illo vsucapione amisiti. 4. Vel dic in secunda questione aliud in eo qui habet lucrativam causam, quia non transfert eam exceptio ex persona primi : *vt ff. de publi. l. quod dictum, & ff. si fund. fur. fec. dicatur. l. ij. §. plani si emptor. & §. ad an.*

¶ Sed pone quod causam non habet vltimus à primo accepta rem meam vendit : deinde emptor habet eam pro derelicto, occupat eam quia, & postea vendit. quis primo concurritur? Quidam quod vtrique. 2. alij quod vnus. 3. Tu dic quod primus : *vt supra in simili quaestione.* ACCVRS.

A *Diuersos.*] CASVS. De fundo meo me deiecisti : Titio bona fide emmui vendidisti : postea eundem fundum Seio legauiam à Titio eum vindicare Seius potest? Respond quod fit, nisi fuerit praescriptus, vel pone in tribus personis : aliquis rem gestorum gestorum actionem exercere non prohiberis *. PP. III. Kalend. Nouemb. Alexandro Aug. II. & Marcello Coss.

Ab eo qui emit res à male fidei possessore, poterit res vindicari, nisi vsucaperit, vel praescripserit, h. d. secundum BART. BALD. Vel sic : *Vsucapio vel praescriptio quam mala fidei auctoris non impedit, res vindicationem tolli & excludit.* SALYC.

IX. *Imp.* GORDIANVS A. *Mariano militi Africa.*

A Diuersos eos qui à malæ fidei possessoribus fundum bona fide comparauerunt, ita tibi actio cõpetit, si prius quàm vsucapionem implerent 1. vel longe b possessionis præcriptionem adipiscerentur, dominium ad te peruenerit. PP. XII. Kalend. Nouemb. Pio * & Pontiano COSS.

Mala fides possessor tenetur de re & fructibus percepis vel percipiendis, sumptibus non comparatis nisi necessario : tenetur verò per deductionem retinet. h. d. secundum IAC. BVT. BALD. Vel sic: *Possessor mala fidei tenetur de fructibus percepis & percipiendis, & omni causa damni : & sumptus per eum factos non imputat iure actionis, nec propria exceptione, licet pro necessariis ei succurratur officio iudicis, & vellet ei tollere peruenientur sine laesione prioris status. h. d. & mandabitur.* SALYC.

X. *Idem A. Herasiano.* †

DOmum quam ex matris successione ad te pertinere, meam bona fide emit à male fidei possessore : an eam vindicare possim, quaerunt ? dicitur quod sic, nisi mihi obstet vsucapio vel praescriptio prima verior est propter illud verbum, *ad te peruenerit in fin.* VIVIAN.

b ¶ *Vel longe.* vel, pro *id est* : non enim potest loqui in vsucapione triennij, quia in rebus mobilibus locum habet : *vt infra de vsucap. transfer. l. j. 2.* Vel habuidi, in rebus mobilibus.

c ¶ *Peruenerit.* ex successione vel legato.

¶ Et nota quòd hac lex loquitur secundum ius temporis, & illa *infra de vsucap. pro emptore. l. ij. parem.* aliud nouo iure quia male fidei possessor, &c. *vt infra de praescript. long. temp. auctor. mala fide.*

¶ Item nota quòd haec lex facit pro M. qui dixit praescriptione longi temporis dominij acquiri : quod non secundum B. negamus, vt dicit *infra de praescript. xxx. an. l. ij quia emptionis. in prima.*

D *Domum.*] CASVS. Domum ex successione matris meae mihi pertinentem insuffisti, & ex ea pensiones percepistis in eam damna dedistis restitutione domus veniam petentes, quaeritur : Dicitur quòd sic, nec solum pensiones quas percepit, sed & quas percipere potuit, restituet. sed & damna refarcit. & hoc in prima. An autem impensae si quas in ea fecit, reperere possit, quaerimus ? Distinguimus : & necessarias fecit, reperet, si vellet, eas auferre sine laesione prioris status sed. & hoc in secunda.

d ¶ *Occupatum.* improprie * dicitur, cum res immobilis detinet inuadi b : mobilis occupari : *vt hic. vel hic. rap. & penult.*

e ¶ *Damni dati.* missa actione l. Aquil. si hoc petitur elegerit : *vt ff. eod. l. non solum. & l. sequenti.* ACCVRS.

f ¶ *Nullam.* tribus * enim modis repetuntur expensae : per a, d & c, & o, id est, actione, exceptione, officio iudicis : quorum nullo repetuntur *hic* : vt & *infra de edil. prima. l. ij. q. & ff. de accept. de. l. Auctor.* ACCVRS.

g ¶ *Sumptus seruiae.* quos seruant officio iudicis, non exceptione doli, cum sint malæ fidei.

¶ Sed contra *infra de infun. expo. l. j.* vbi etiam necessarias non tenetur per officium iudicis. Solutio, specialia in fare.

¶ Item contra. *ff. de condic. indeb. l. ij in area. in fin.* vbi dicit nullo modo etiam necessarias vel velles impensas posse petri. Sed. ibi in faciendo de nouo, hic in reficiendo. Differunt enim hae inter se. *vt ff. de rei vin. adhoc prima. l. ij. §. penult.* & CONS. hoc plane dixit, *ff. eod. l. in fundo.* ADDITIO. Die quòd dicta lex *ff. in area. supra* alliga, potius concor. secundum Paul. de Castro *hic.*

S *Fecit ea.*] CASVS. Petes me tuam pecuniam depositasti. Sed in emptionem praediorum collocasti nomine meo. an res emptas vindicare possis, vtpote ex pecunia tua comparatas, quaeritur ? Dicitur quòd non, nec omnes neque aliquas ex eis à me compensandi gratia occupatas petetis. VIVIAN.

h ¶ *Iniuria.* *iam est. vt infra commodat. vtrius. iu. iudic. l. ij. parum. & infra, ff. quis adtori vel. l. j.* & arg. *infra, de pign. l. quamuis ea. ff. de distrah. pign. l. ij. mutuum. & infra depos. l. ij. in.*

¶ Sed contra *infra eod. l. ij vt proposui.* Solui. vt dic.

¶ Item nota hic qua ratione rem emptam ex pecunia mea non possum petere, non meo nomine emptam : eadem ratione pecuniam rei meae non debeo petere, non meo nomine vendita : *vt supra eod. ad l. mutuo.* & notaui *ff. si certum per. l. si pecuniam.*

Y 5 Partem.)

480/C.IV.K.5-4, 689-690

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Patrium.] CARVS. Si ex ancilla non tu liber filiú suscepisti, an eam vt seruum vindicare possim, quæritur? Dicitur quòd sic, matris enim & non patris sequitur conditionem. VIVIAN.

a ¶ *Matris sequi.* Patris matrem sequitur. *l. huiusmodi legatum. §. legatum est, ff. de leg.* 1. CVIAC.

β ¶ *Nec filiam patris.* Ita vt esset heredem legitimam ancilla ascendentis, non liberorum, sed seruorum patrum domino suscipiat. *l. pen. C. Theod. de liber. cauf.* CVIAC.

γ ¶ *In hac specie.* id est, in dominio: vt illius sit filius, cuius est mater *vt. Instit. de inge. §. 1. & Instit. de libe. can. l. fin. & ff. eod. l. ſi framentum. §. ſi quidem* alias incipit *l. idem Pomponius ſcribit. §. framentum. §. idem ſcribit* β *ſignum* locus autem in honestibus, & quibusdam curialibus, & aliis conditionibus: vt *Instit. de decurio. l. milites. §. & Lucrempl. & Lata. lib. 2. §. de mercing. l. fin. lib. 2. & Instit. de ſer. fugi. l. fin. & ff. de ſtatu homi. cum legitima. & ibi dici.*

Si, vt proponis.] CARVS. Si ex pecunia tua quam miles apud te depoſuit, fundum tuo nomine comparaſti: an pro fundo tibi detur rei vindicatio, quæritur? dicitur quòd ſic obtentu militiæ: & ſic ſoluitur obiecta, *l. ſi ex re.* Item agere contra te actione mandati, & mandato ſuo emiſti: vel nego. gett. b ¶ *Si, vt proponis.* ſcilicet, ô miles.

γ ¶ *Vtilem vindicationem.* Idem receptum eſt in pupillo. *l. 1. §. 1. quando ex fac. nor.* in cæteris ei cuius pecunia eſt, non vindicatio, ſed perſecutio actio ad pecuniam datur. vide ſcripta ad tit. C. *ſi quis aliieri vel filii.* Niſi forte detur in ſubſidium. CVIAC.

c ¶ *Item negabit.* Contra ſupra, *ex. l. ſi ex ea pecunia.* Solut. hic ſpeciale in milite. d ſic & in minore: vt *Instit. quando ex fact. tu. l. 3.* & eadem e ratione in Eccleſia. f idem in vxore & viro: vt *ff. de donat. inter vi. & vxor. l. vxor maritis.*

ADDITIO. Adiuratus ſecundùm Cyn. *hic*, quòd iſti quoque caſus non ſunt omnino ſimilitudine in milite ſimpliciter verum eſt quòd res empta ex pecunia ſua, ſua eſt. Sed in minore diſtinguitur, quia aut eſt empta à tutore vel curatore, & procedit iſta l. aut ab alio, & tunc demum in ſubſidium poteſt res vindicari, probatur *in l. filia. ff. de folut.* Idem in Eccleſia vt ſi empta ſit per adminiſtratorem, ſic Eccleſiæ, aliàs demum in ſubſidium, vt dictum eſt in minore. arg. *Lampadarcophac. in prolm. ſuprà de epiſc. & cleri.* illud verò quod dicit Gloſſ. de ex pecunia vxoris, non eſt verum ſimpliciter, ſed demum in ſubſidium. ita loquitur *Lex pecunia. Instit. de iure dotium.* BART.

d ¶ *Mandati.* ſi fortè procurator eius in qui cõparabat, vel negotiorum geſſ. Idem tamen ſi non eſſet, *ſecundum eundem.* ACCVR.

Dic.] CARVS. An ancillam ab vxore tibi datam in dotem vindicare poſſis, quæritur? Reſpond. quòd ſic: nec enim vxor tua vindicare poteſt. 1. Vel dic, quod vxor egit rei vindicatione, & ſaccubuit: an tu nihilominus eam vindicare poteris, quæritur. prima poſitio verior eſt.

e ¶ Dic. vira loquitur. ACCVRS.

f ¶ *Dotalem.* æſtimatam vel inæſtimatam, quæ proprié dicitur dotalis: vt *Instit. de rei vxor. act. §. & rem lex.*

g ¶ *Nequaquam.* niſi ad iocum matrona vergat: vt *Instit. de iure dotium. l. vbi. 1.* Vel dic quòd ibi agatur hypothecaria, non rei vindicatione. 3. Item dicunt hic quidã intelligi ſi vindicat vxor vt ſuam: ſecus ſi vt dotalem, ſec legem *ſuprà de procurato. l. quia aſſumo in fin.* ¶ Item nota ex hac lege quòd mariturus h dominus eſt rei dotalis ſecundùm opinionem noſtram de ciuili & naturali iure: vt *ff. de aure & argen. leg. l. Quintus.* §. §. *argento.* quia id dotium vindicare poſſumus, quod noſtrum eſt: vt *ibi* dicit. & pro hoc *l. de iure de. Lib. hic.*

Vtin ſuper.] CARVS. Getium vertam ex ancilla natam poſſidebas. eam vindicare volebam, & de intentione mea probare per inſtrumenta non poteſ, an per interrogationem ipſam ſerui & per teſtes probare poſſim, quæritur? Reſp. quòd ſic. VIVIAN.

h ¶ *Cum ſuper vertat.* id eſt, b deceſſitis qui ſe aſcriſit ex ancilla quę domi fuit: vt *Instit. de leg. §. ſi quis in nomine. vnſ. limi pour.* ACCVRS.

i ¶ *Id quod.* id eſt, fine inſtrumentis auditi aliis quas probationes.

k ¶ *Aliis.* putà c teſtibus.

l ¶ *Interrogatione.* vt *l. de probat. l. proprietatis.*

¶ Et nor. diligenter, quot d modos probandi. Item nota. quòd quidam intelligunt l. illam cum inter aliquem de proprietate ſeruorum quæritur. cæterùm ſi agit contra aliquem qui ſe in poſſeſſione libertatis, iniquum eſſet eum tot quæſti cõtra ſemetipſi. Tu dic e non ſolum ſi inter alios eſt de aliquo controuerſia, debet tot quæſtiones *Instit. de ſer. fugi. l. quicumque. & l. idem ſeruum. & hic.* ſed etiã ſpiritus eſt in lege, debet interrogari, vt *hic.* cum ſe tanquam liber in iudicio liberali: vt *ff. de iud. l. vtin certa.* & tentari in poſſeſſorio, non petitorio: vt *Instit. de quæſtio. l. quæſtio. & dixi Instit. de libe. cauſa. l. eiusque.*

Sciens.] CARVS. Sciens alienũ agrum ſeuiſti, vel plantam impoſuiſti, cuius dominio cedit quod ſatum eſt, quæritur? dicitur quòd domino ſoli, cũ radices egerit: dominio enim accedere facit plantam vel ſegetem ſolum ſuum. id eſt, proprium domino, quasi dicat, per ſolum acquiritur dominium in ſegetem vel plantam magis quam acquiratur plantatori vel ſeminanti dominium per ſatum ſuum, quamuis per plantationem vel ſeminationem. & hoc in prima. Si autem bona fide ſeuiſti: dominio vindicanti quod ſeminatum eſt, obſtabit doli exceptio: niſi impenſas quas feciſti, præſtiterit. & hoc in ſecunda.

m ¶ *Si quis ſciens.* ſi enim bona fide, etiam poſſignum emiſſe radices, dantur vtilis in rem ſecundùm M. vt *ff. eod. l. ſi framentum, aliàs inerſit, idem Pomponius ſcribit. §. de arbore.* quod non placet. Imò datur actio in factum ad inſtar ſeruitutorum: vt *ff. eod. l. in rem. §. item quæritur.*

n ¶ *Neiuſmodi.* quaſi dicat ſolum facit ſegetem vel plantam dominii.

o ¶ *Factum.* id eſt, ſeminatio.

p ¶ *Solum.* id eſt, terra.

q ¶ *Suum.* id eſt, ſibi quæris dominium magis quàm ſciencia plantatoris vel plantatio: vt *hic. & ff. de vſur. l. qui ſciit §. 3.*

q ¶ *Suum.* nutriendo radices.

r ¶ *Seuuere.* ſed poſſidet.

ſ ¶ *Significatum eſt.* vt *Instit. de vſu. di. §. ſi Titius. & ff. de acquir. re. do. l. quæ ratione.* & hoc ſi poſſidet, aliàs ſecus: vt *ff. de condit. indeb. l. ſi in area.*

a Dotalis vel dominus eſt mariturus.

b Verus quã decuatus.

c Teſtes probationis eſt cõtinuum.

d Dominium ſimul probatur inſtrumentis, teſtibus, ſerui conſiſtunt.

e Seruus in omnibus vnquam poſſeſſio eſt quoties de ipſius dominio. *adde Gloſſ. in Nov. de teſtim. pu. cap. 1. in verbo vt ſi.*

f in omnibus mauel. legitur dum ne: vt ſint ſeruitutis ſuis. ſed magis ex ipſius dominio plantata vel ſeminata per radicum immiſcionem, quam per humidum ſuum, id eſt, ſeminum vel plantarum ſuum impoſitionem.

1. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & cc. *Iuuencio.*

Cum ſuper vernis k mancipiis nulla inſtrumenta te habere adſeueres: in iudicio in quo negotium cœptum eſſe proponitur, id quod i in precem contuliſti, poſtulare debuiſti. Iudex enim non ignorat ſeruorum dominia etiam citra inſtrumentorum exhibitionem alia k probationibus vel iſtorum interrogatione l poſſe oſtendi. PP. G. II. Id. Februar. ipſis I V. & III. AA. COSS.

Quicquid plantatur, ſeritur, vel vindicatur: omne ſolo cedit, radices ſi tamen egit. b. d. Vel ſic: *Enim ſunt rediuia, cuius eſt proprietas. b. d.* BALD. Vel ſic: *Quicquid plantatur, ſeritur vel ſeminatur: tamen ſolo cedit, radices ſi tamen egit. bona fide tamen faciens ſi poſſidet, ſemprem deducit doli exceptione. b. d. concor.* l. adeo. in fin. ff. de acquir. rerum dom. SALYC.

XI. *Idem* AA. & cc. *Gellano.* †

Si quis ſciens m alienũ agrum ſeuit, vel plantas impoſuit: poſtquam [hæ] radicibus terram fuerint amplexæ, ſolo cedere rationis eſt. Domini n enim magis ſegetem vel plantas, quàm per huiuſmodi o factum p, ſolum q ſuum ¶ facit. Sanè enim qui bona fide poſſidens hoc fecerit, per doli mali exceptionẽ contra vindicantem dominiũ ſeruare r ſumptus, iuris auctoritate ſignificatum eſt s. Dat. I V. Kalend. Mart. Sirmij AA. COSS.

Licet non ſolantur precium, res vendita & tradita vindicari vel poſſiſti. cuius dominio cedit quod ſatum eſt, quæritur? dicitur quòd domino ſoli, cũ radices egerit: dominio enim accedere facit plantam vel ſegetem ſolum ſuum. id eſt, proprium domino, quasi dicat, per ſolum acquiritur dominium in ſegetem vel plantam magis quam acquiratur plantatori vel ſeminanti dominium per ſatum ſuum, quamuis per plantationem vel ſeminationem. & hoc in prima. Si autem bona fide ſeuiſti: dominio vindicanti quod ſeminatum eſt, obſtabit doli exceptio: niſi impenſas quas feciſti, præſtiterit. & hoc in ſecunda.

m ¶ *Si quis ſciens.* ſi enim bona fide, etiam poſſignum emiſſe radices, dantur vtilis in rem ſecundùm M. vt *ff. eod. l. ſi framentum, aliàs inerſit, idem Pomponius ſcribit. §. de arbore.* quod non placet. Imò datur actio in factum ad inſtar ſeruitutorum: vt *ff. eod. l. in rem. §. item quæritur.*

n ¶ *Neiuſmodi.* quaſi dicat ſolum facit ſegetem vel plantam dominii.

o ¶ *Factum.* id eſt, ſeminatio.

p ¶ *Solum.* id eſt, terra.

q ¶ *Suum.* id eſt, ſibi quæris dominium magis quàm ſciencia plantatoris vel plantatio: vt *hic. & ff. de vſur. l. qui ſciit §. 3.*

q ¶ *Suum.* nutriendo radices.

r ¶ *Seuuere.* ſed poſſidet.

ſ ¶ *Significatum eſt.* vt *Instit. de vſu. di. §. ſi Titius. & ff. de acquir. re. do. l. quæ ratione.* & hoc ſi poſſidet, aliàs ſecus: vt *ff. de condit. indeb. l. ſi in area.*

480/C.IV.K.5-4, 691-692
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Inciuile.] CASVS. Mancipium mihi vendidisti & tradidisti, sed nondum precium solui: an per rescriptum principis illud me inuito auocare possis, quaeritur. Dicitur quod non. sed & partus post traditionem editus domini est, scilicet meus, sicut & mater. & hoc in prima. Si autem precium nondum tibi solui: aduersus me ad precium agere potes. & hoc in secunda.

a ¶ *Vt mancipium*. id est, ancilla.

b ¶ *Assignetur*. quasi ob causam datum, id est, ob precium, & causa non secuta, id est, precio non soluto, cùm in alterius praeiudicium talia rescripta non concedantur: vt *infrà de emancip. lib. l. nec emancipati. de do. ante nupt. l. cum te. & infrà de reuocan. dona. l. si donationem*.

c ¶ *Fuerit*. quo nati fuerunt, non quo concepti: vt *hic*, & *ff. de acquir. rer. do. l. fin.* & hoc tantum quando fuit habita fides de precio: alias secus: vt *Instit. de re. diui. §. venditae verò*.

¶ Sed quid si statim credidit habere precium, non autem solutum est? Respond. vindicare potest, argum. *ff. de pign. act. l. si quasi*.

¶ Quid si vsque ad decem dies? Idem dicunt quidam ad similitudinem legis commissoriae, sed magis placet contra, vt scilicet non possit tunc res vindicari.

d ¶ *Conueni*. vt *hic*, & *infrà de contrahen. empt. l. non idcircò. in fin.*

condici non posse. BALD. Vel sic: *In contractibus nominatis licèt altera pars non obseruet quod debet, non habet locum poenitentia*. BALD. Vel sic: *Alienatio non reuocatur ex rescripto, licèt agi possit ad precium non solutum*. SALYC.

XII. *Iidem AA. & CC. Alexandro.*

Inciuile atque insolitatum est quod postulas, vt mancipium quod tradidisti, & eo modo dominium eius transtulisti: inuito eo ex nostro rescripto tibi assignetur. Vnde intelligis, ancillae † semel emptoris factae filios etiam postea natos, eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuerit. Sanè de precio, si non hoc antè probatum fuerit te recepisse, conueni aduersarium tuum. G. Idib. April. AA. Coss.

Possessorium debet priùs terminari per sententiam, quàm petitorium. BALD. Vel sic: *Possessorium praefertur petitorio et cõtrario, si de vtroque simul est quaestio*. SALYC.

XIII. *Iidem AA. & CC. Cyrillo.*

Ordinarij iuris est, vt mancipiorum orta quaestione, priùs exhibitis mancipiis de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice decidatur. Dat. Idib. April. AA. Coss.

Ordinarij.] CASVS. Inter te & me de seruis quibusdam per interdictum vtrubi erat quaestio: quia dicebam dominium & possessionem naturalem pertinere ad me. an possit simul causa proprietatis intentari, quaeritur? Respond. quod non: sed seruis exhibitis agam primò causa possessionis, & deinde causa proprietatis. B. Vel sic: Conueni te possessorio coram vno iudice, voluisti me conuenire petitorio coram alio, quaeritur, an possis? Respond. quòd non: quia primò agitanda est causa possessionis, & deinde proprietatis.

e ¶ *Ordinarij*. quilibet se possidere contendit, & dominum esse, & alter celat rem. Primò agendum est ad exhibendum. Secundò verò vtrubi. Tertiò de proprietate. Vindicabat seruos Titius, alius praetendebat se possidere, &c.

f ¶ *Iuris est*. vt & *infrà de interdic. l. interd. & infrà fini. regun. l. si quis. ff. de iudi. l. si de vi. & ff. de acquir. possess. l. naturaliter*. & arg. *infrà de appell. l. j.*

g ¶ *Quaestione*. scilicet duplici, proprietatis & possessionis.

h ¶ *Exhibitis*. per actionem ad exhibendum, quae praeparat etiam causam possessorij iudicij. vt *hic dicit*, & *ff. ad exhib. l. iij. §. Pomponius*.

i ¶ *Iudice*. ne diuidatur continentia causae: vt *suprà de iudic. l. nulli*.

¶ Sed nunquid in eodem libello poterit causa possessionis, & proprietatis intentari? Dean. & Azo indistinctè dicunt quòd non, & sic indistinctè loquitur haec lex. s. Tu dic distinguendum inter ea quae sunt retinendae possessionis, & alia quae dicimus *ff. de iud. l. si de vi*. & sic loquitur haec lex in interdictis retinendae possess. 3. Vel hic ab vno vtrum. ab alio aliud proponitur. 4. Vide hic plenè de hac materia per Ioannem Fabrum in *suo breuiario*.

Cum à matre.] CASVS. Sciente à matre mea domum meam emisti, an eam vindicare possim, quaeritur? distinguitur: aut successi ei in totum, & in totum repellar: aut in parte, & pro parte qua heres sum, doli mali exceptione me repelles: si non successi, nec repellar.

¶ Confer l. 2. *infrà de reb. alien. non alien*. CVIAC.

k ¶ *Te sciente*. idem si te ignorante: vt *suprà eod. l. aduersus*. & subaudi, maximè.

l ¶ *Dominium vindicantem*. id est, iure ratione dominij.

m ¶ *Tueri*. vt *suprà eod. l. aduersus*.

n ¶ *Pro qua portione*. id est, pro quota.

o ¶ *Non prohiberis*. vt *ff. de reg. iur. l. ex qua persona. & infrà de ho. aut. iudic. possid. l. si vxor. & suprà de neg. gest. l. si ab eo. & j. de libe. causa. l. si ab ea. & ff. de pign. actio. l. solutum §. solutam*. Et habent hunc locum etiã eo casu quando nõ praestatur euictio, quia sciens emit, nec fuit stipulatus de euictione: vt *infrà de euic. l. si fundum*. Eadem enim est heredis conditio, quae & venditoris fuit, qui omnimodo possit repellere *infrà de fruct. & lit. expen. l. ij. & ff. de diuersis praescript. l. cum heres*.

¶ Item quod dicit haec lex in matre, idem dicas & in patre, vt filius heres non possit vindicare: vt *ff. de lib. causa. l. filium*. 2. Alij contrà, qui dicunt etiam heredem filium posse vindicare: vt *infrà de bo. mat. l. j. & infrà de bo. quae lib. l. cum oportet §. non autem*. nam & ipse patre potest conueniri nomine filij, vt legitimus administrator, cùm contra legem sit venditum: vt *infrà de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj.* multo magis ergo filius, cùm plerunque etiam plus heredi permittatur quàm defuncto: vt *infrà de euict. l. fin.* Item sic est in patrono etiam herede liberti, & ex testamento, vel ab intestato, qui agit reuocatoria: vt *ff. si quid in fraud. l. iij. §. patronum. & §. si instituerim*. 3. Sed prima opinio verior est, nec obstant dictae leges *de bo. ma. & de bo. quae libe.* quia ibi non erat heres. Sed nec quòd ipse pater reuocat: facit n. vt legitimus administrator, quam legitimum administrationem non transmisit ad filium. Item nec suo nomine vindicat filius, quia successit ei qui suo proprio nomine non poterat vindicare. Item nec obstat de patrono, quia etiam in vita non posset diminuere iura patroni libertus, quod in patre non sic qui liberè alienat. ¶ Item quid si in debito bonorum subsidio instituatur heres? Respond. si in re vna quae continet debitum naturae, instituatur heres aliis etiam heredib. relictis, loco heredis non est, sed legatarij: vt *infrà de hered. instit. l. quoties*. & ideo vindicare non prohibetur. si verò pro debito naturae instituatur heres in quota portione, putà tertia, repellitur pro tertia, sed agit contra coheredes quasi eo quod sibi derelictum est: vt *suprà de inoff. testa. l. si quando*. quia non habet debitum naturae. Si verò instituatur pro dimidia: repellitur pro dimidia fundi, etiam si hereditaria dimidia non habet precium dimidiae fundi, vt dictum est, & ad debitum naturae agit contra heredes.

¶ Et si obijciatur: filius non potest grauari in quarta: vt *suprà de inoffic. testa. l. quoniam in prioribus*. Resp. verum est à patre, sed creditoribus licet vnumquemque pro parte hereditaria conuenire, vel possidentibus se tueri contra heredes pro hereditaria portione.

Quotiens.] CASVS. Vendidisti mihi & tradidisti, & alteri similiter vendidisti: quis nostrûm potior sit quaeritur? Dicitur quòd possessor cui tradita est: nec praeterea instrumentorum emptioni, quae non tradidisti, poterit mihi cedere possessionem & à te precium recuperabit cum vsuris, habita compensatione fructuum quos percepit, & sumptuum vsque ad concurrentem quantitatem, & hoc in secunda. & perinde potiorem eum esse in vindicatione possessionis, cui priùs tradidisti: sicut si mihi & ei donasses, illi autem priùs eum tradidisses. & hoc in tertia. VIV.

p ¶ *Quotiens duobus*. id est diuerso tempore.

q ¶ *Iure*. id est in praeiudicium suum non tenetur vterque. s. Vel iure, id est non dolo. Iure, id est bona fide, vel sine dolo secundum quosdam. Vel iure quantum ad venditoris praeiudicium, non autem iure, quia incidit in legem Corneliam de falsis: vt *ff. ad leg. Cornel. de fals. l. qui duobus*.

r ¶ *Priori*. nam remansit venditor dominus etiam post venditionem, & ideo erit dominus, cui priùs tradidit: vt *hic*, & *infrà de*

Cum à matre domum filij te sciente comparasse proponas: aduersus eum dominium vindicantem si matri non successit, nulla te exceptione tueri potes. Quod si venditricis obtinet hereditatem, doli mali exceptione, pro qua portione ad eum hereditas pertinet †, vti non prohiberis. Dat. III. Kal. Iulij, AA. Coss.

Filius venit contra factum matris nisi quatenus sit eius heres. Vel sic: *Pro ea parte qua quis succedit defuncto, pro ea eius repraesentat personam, & eatenus contra factum eius venire non potest. h. d. secundum* BART. & BALD. Vel sic: *Contra factum defuncti non venit heres etiam proprio nomine pro hereditaria portione*. SALYC.

XIV. *Iidem AA. & CC. Septimae.*

In duobus habentibus causam ab eodem domino, melior est conditio eius qui per traditionem recepit. Vel sic: *Ille est potior in dominio, cui res priùs traditur: licèt alius eo titulo praecesserit*. BALD.

XV. *Iidem AA. & CC. Aurelio Philocomo.*

Quotiens duobus in solidum praedium iure † distrahitur: manifesti iuris est, eum cui priori traditum est, in

Marginal notes (left): a Venditor non potest vendicare rem venditam & traditam propter precium non solutum. † ancillae semel emptoris factae. b Partus habitus de precio in dubium ... ; ... Dominus ... qui possessionem ... ; ... Vindicans ... ; Monachum ... ; ... possessionem ... ; Possessorium & petitorium ... ; [illegible]

Marginal notes (right): a Heres tenetur ad defensionem pro portionibus hereditariis ... ; b Atque ita heres non potest impugnare factum defuncti cui successit. ... ; c Filius succedens patri, an possit reuocare rem ab ipso alienatam. † peruenit. * Ex Cod. ... † haec vox ... ; d Filius in debito bonorum subsidio institutus, an sit heres vel legatarius.

de haer. vend. l. qui tibi, & infrà de his l. qui à non domino l. qui tibi.
a ¶ *Dominio.* id est, possessione. sic contrà, *ff. de verborum significatio. l. interdum.* 2. Vel secundùm Placent. *dominio,* scilicet praesumpto: quia interim eius esse creditur. arg. *infrà de probatio. l. ipsi.* Vel constat venditorem dominum esse.
b ¶ *Potiorem.* siue agat, siue conueniatur.
c ¶ *Possessionem.* id est, tuo possessam emptam per traditionem accepisse.
d ¶ *Emisse.* id est, quasi possessionem rei emptae accepisse.
e ¶ *Exoluisse.* tractatur enim de directa rei vindicatione hic, & ideo hoc quaeritur: vt *Instit. de rerum diui. §. venditae,* secus si Publiciana: vt *ff. de Publi. l. de pretio.*
f ¶ *Non datorum.* id est, factorum. 2. Vel dic non datorum instrumentorum, quae habuit ab actore suo venditore.
g ¶ *Non patitur.* Nam non ideo minus valet contractus & traditio, quòd instrumenta non interueniunt: vt *hic, & infrà de fide instru. l. cum instrum. & de contrahen. emp. l. non idcirco.*
h ¶ *Recipere.* omissa praecedenti via, vel excipiendo ab eo qui agit. 2. Vel dic recipere per officium iudicis excipiendo secundum quosdam. 3. Vel dic, id est, agendo secundùm quosdam ex tempore euictia. ¶ sed cum possit non retinere excipiendo, & probando haec quae hic dicit, scilicet se emisse, & precium soluisse, & sibi primò traditã fuisse: videtur non posse agere de euictione: vt *ff. de euictio. l. si rem.* 3. Sed tamen hoc non poterit venditor obiicere, cum ipsemet euincit, vel alius qui habet ab eo causam, vt *hic* fuit. *& ff. de euict. l. vindicantem. in fin. §. & l. sequ.* 2. Vel dic quòd loquitur hic, cùm non poterat probare praedicta, licet interuenissent: & sic sine culpa sua euincitur sibi. 3. Vel dic tertiò, quòd conuenit sermonem ad eum cui secundò est tradita. quod non placet.

detinendo dominio [a] esse † potiorem [b]. Si igitur antecedente tempore te possessionem [c] emisse [d], ac precium exoluisse [e] apud praesidem prouinciae probaueris: obtentu non datorum [f] instrumentorum expelli te à * possessione non patietur [g]. Erit sanè in arbitrio tuo, precium quod dedisti, cum vsuris recipere [h]: ita tamen, vt perceptorũ fructuum [i] ac sumptuũ ratio habeatur: cùm & si ex causa donationis vtrique dominium rei vindicetis: eum cui priori possessio soli tradita est haberi potiorem conueniat. Dat. II. Kalend. Octobr. AA. Coss.

Quod in communi aedificatur, commune efficitur, sed aedificanti bona fide, expensa debent refundi, h. d. secundum Bart.

XVI. *Iidem* AA. *&* CC. *Ianuario.*

SI in area communi domum aliquis [k] extruxit, hanc vobis communem iuris fecit ratio: cuius portionem ab eo qui bona fide possidens aedificauit, si velis vindicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoueri [l]. Dat. Id. Nouem. Sirmij, AA. Coss.

Denunciatio facta à domino ne quis emat, constituit emptorem malae fidei possessorem. Bald.

XVII. *Iidem* AA. *&* CC. *Sabino & aliis.*

SI fundum vestrum, vobis per denunciationem admonentibus volentem ad emptionem † accedere, quòd distrahentis [m] non fuerit, non rectè [n] is, contra quem preces funditis, comparauit, vel alio modo [o] mala fide

i ¶ *Fructuum.* fructus [a] compensantur cum vsuris precij soluti. sic *ff. eod. l. Lampon.* Item cum sumptibus. vt *hic* subiicitur *ff. eod. l. sumptus.* ¶ Et potes hic distinguere vt dicitur *ff. de Publicia. l. fin. §. quid si à diuersis. & contrà. infrà de probat. l. cum res. & de distract. pign. l. qui praedium. & si quis alteri vel sibi l. multum.*

Additio. Aduertas quòd haec l. non habet locum in concessione rerum spiritualium. Nam in illis ex sola concessione transfertur ius in re, vt est textus notabilis *in ca. si tibi absenti. de praeben. lib. vj.* & facit *cap. fin. de spon. duo.* & quod communiter notatur *in cap. inter caetera. de praebendis.* Ita dicit Abbas *in cap. consiluebatur, extrà de his, quae fiunt à praelatis sine,* &c. vbi vide alium casum per eundem, & alium vide per Bart. *in l. fin. in fine, suprà de sacrosanct. Eccles.* Vide etiam Innocent. & Hostien. *in d. cap. consiluebatur.*

SI in area.] Casvs. In area mihi & Titio communi aedificasti, cuius erit aedificium, quaeritur? dicitur quòd pertinebit ad me & Titium: si autem portionem meam vindicauero à te possidente, & non sumptus quos feceris, restituero: obstabit mihi vindicanti doli mali exceptio.
k ¶ *Aliquis.* socius vel extraneus, & bona fide.
l ¶ *Submoueri.* vt *ſ. de adil. per l. si vt proponis. & ff. de condic. inde. l. si in area. in fi. & ff. de except. do. l. Paulus. & ff. de act. emp. l. idemque. & Instit. de re. di. §. si quis in aliena. & ff. de pign. l. Paulus.*

SI fundum.] Casvs. Si tibi volenti fundum meum emere à non domino, denunciaui ne emeres, quia non erat vendentis, tum tamen emisti, an ad fundum, & ad fructus quos percepisti, mihi tenearis, quaeritur? Dicitur quòd sic.
m ¶ *Distrahentis.* haec est admonitio.
n ¶ *Non rectè.* id est, sciens alienum. ¶ Sed quid [a] si non credidit, & sic retinuit bonam fidem? Videtur non nocere admonitio: vt *ff. quod vi, aut clam. l. si. & j. de rescin. vend. l. si maior. & ff. pro emptore. l. alienam.* Sed contrà imò habetur pro malae fidei, per *l. illam. & ff. quae in fraud. cred. l. ait praetor. §. si quis particeps. & de leg. praestan. l. vtilis. §. pen. &* argum. *ff. de episc. & cleri. auth. si captiui. & de epi. authenti. liberi,* vbi dicit de huiusmodi attestatione. Nec ob. *d. l. quod fal. tu. auth.* quia non nocet admonitio, ibi scilicet quoniam contra falsum tutorem, instantem se tutorem, & sic dolosum, agatur actione in factū: vt *eod. tit. l. sanissimè. in princ.*
o ¶ *Vel alio modo.* siue denunciatione.
p ¶ *Percepisse.* de percipiendis [b] enim non tenetur, vt *hic* innuit propter titulum quem habet. Sed fallit [c] in quatuor casibus, quibus titulus non excusat à percipiendis. 1. Primus, *ff. quod met. causa. l. sed & partem. in pr.* 2. Secundus in eo qui emit in fraudem creditoris: vt *ff. quae in fraudē cred. l. ait praetor. §. per hanc.* 3. Tertius in eo qui emit contra legis interdicta sciens: vt *infrà de agri. & censi. l. quemadmodum. in fin. lib. xj.* Quartus in eo qui emit à fisco non solenniter vendente: vt *infrà de fide instru. & iur. hast. fis. l. j. lib. x.* 5. Idem posset dici in eo qui fructus maturos patitur corrumpi, & similibus.

contraxit: tam fundum vestrum constitutorum probantibus, quàm fructus quos eum mala fide percepisse [p] * fuerit probatum, aditus praeses prouinciae restitui iubebit. Dat. XII. Kalend. Decemb. Sirmij. AA. Coss.

Qui erat in proprietate, non praeiudicat sibi in dominio. h. d. secundum Iac. But. Baldvs. *Vel sic: Si dominus aliquid facit in re sua tanquam in aliena per errorem iuris, non praeiudicat sibi in proprietate.* Pavl. de Castr.

XVIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Claro.* †

RE tua [q] apud alium manente, proprietatis error [r] nihil tibi nocere potuit, nisi alia [s] contra te causa interuenerit. G. III. Kal. Ian. AA. Coss.

Dominium probatur per indicia & argumenta. Bald. *Vel sic: Iudex debet omnem speciem probationis admittere, etiam per indicia.* Iac. But. *Vel sic: Dominium probatur etiam per indicia, vel regulariter. Non minus probant testes, quàm instrumenta.* Salyc.

XIX. *Iidem* AA. *&* CC. *Callistrato.*

INdiciis [t] certa *, quae iure non respuuntur: non minorem probationis, quàm instrumenta continent fidem [u]. Quo iure, si de proprietate domus ambigis, negociúmque integrum est, vti non prohiberis. G. II. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. Coss.

Seruus licèt detineat, non potest conueniri rei vindicatione. h. d. Idem in Monacho, quia debet iudicium cum Abbate fundari, non cum monacho. Bald.

RE tua.] Casvs. Si rem meã, quam ignorabam meam, conduxisti, & per errorem illam conduxi, an mihi praeiudicetur quominus eam vindicem, quaeritur? Dicitur quòd non, nisi vsucapta sit vel praescripta. Vivian.
q ¶ *Re tua.* & pone exemplum *infrà famil. ercisc. l. fundum communem.* 2. Item *suprà de transact. l. sub praetextu specierum.* 3. Item *infrà loca. l. qui rem.* 4. Item ponunt quidam, si praestiti patrocinium vel aduocationem alicui rem vindicanti vel defendenti: vt *ff. de rei vindicatio. l. inter affines.*
¶ Et tunc est contrà *ff. de iusti. vsu. sapha. l. fina.* Sed dices quòd hic fuit ignorans: ibi sciens. 2. Vel ibi odio querelae, & fauore vltimae voluntatis. 3. Vel hic sciebat ius suum vtrique durare: vt argumen. *ff. quibus mod. pign. vel hypoth. solui. l. si res. §. non videtur.*

Additio. Pone etiam exemplum si fuit iudex, & dedit sententiam pro vindicante, adhuc sibi non praeiudicat quod dic vt *in cap. inter dilectos. de fide instru.* & ibi tangitur per Innocent. & Io. And. *in nouell.*
r ¶ *Error.* tuus.
s ¶ *Alia.* veluti vsucapio vel praescriptio.

INdiciis.] Casvs. Fundum tuum à Titio possidente vindicasti: intentionem tuam per instrumenta probare non potuisti: an aliis probationibus vti possis, quaeritur? Respond. quòd sic, cum à te petere debeo.
t ¶ *Indiciis.* id est, argumentis, sic dicta [a], quia rem indicant. Accvrs.
u ¶ *Fidem.* vt *infrà de fide instrumen. l. in exercendis. l. j. & ff. de pign. l. contrahitur. & infrà de iure dot. l. cum etiam.* Sed fallit in casibus: vt dixi *suprà de pact. l. pactum quod bona.*

2 ¶ Non

Marginal notes:
† Limita hanc regulã vt per Socinum reg. 118. & per Hyppolytum de Marsiliis *singulari* 81. incipiente, vale *ibidem.* Guidonem Papae *decis.* 22. & 231.
* *Al. de.* aliàs vtrumque deest.
† *Al. emtionem* accedere non sciebat fine p.
a Fructus compensantur cum vsuris & sumptibus.
a Denunciatio ne quis emat rem talem, ut faciat emptorem possessorem malae fidei.
* Item & quae percipere potuit: exemplo consuluit malae fidei possessorem. l. 2. *ff. quod met. caus.* vide scripta ad *l. si. ff. de cond. ex leg.* Cuiac.
† *Celsum.*
b Titulus iustus regulariter excusat à fructibus percipiendis, id est, his qui percipi potuerunt sed non fuerunt percepti, vt hic. *& in d. l. sed & partem.* 2. in verbo potuit *ff. quod metus causa.* sed quatuor casibus vt hic *& d. gloss.* vbi est quartum tamen notat.
* *certa* est ingenium, quae sit vera huius loci lectio, quamuis dicta vtrumque in quibusdam libris. Cuiac.
c Fructus percipiendi in quatuor casibus debent restitui etiam ab habente titulum. Idem tenetur regulariter malae fidei possessor, de percipiendis sub dictum propositionem. *sequitur* l. 12. Cremensis *singul.* 136.
a V. Baldum in *l. fin. possessoris,* *infra de probationibus* vbi explicat, quid sit indicium & quid eius effectus. Per quae testes probetur indiciis, c. Innocent. c. *fin. extra de homicid.* An ex indubitatis indiciis potest quis condemnari plenissimè. Bald. in poena criminali *vide de indiciis & consideratione, his quae sunt notata.*

a Non ferum quia in iudicio esse nō potest: vt suprà de iud. l. ferum. nisi in criminibus vbi corporaliter punitur: vt ī. de pœna. l. si ferum. & ff. de accus. l. hos accusare. §. omnibus.

A Possidentibus.] C A S V S. Seruum meum à possidente vindicaui & obtinui: nec restituere vult, quia dolo fecit quominus posset. qualiter mihi succurratur, quæritur? Respond. quòd iuramentum in litem mihi à iudice detur: & tantùm pro quanto nollem seruo carere, & in tanto mihi condemnabitur.

b ¶ A possidentibus. scilicet.

c ¶ Impleueritis. supple non posse accipere contra te. A C C V R S.

d ¶ Intentionem. scilicet exceptione.

e ¶ Restituantur. scilicet dolo.

f ¶ Iurisiurandi. in litem: vt infrà ad exhib. l. non ignorabit. quod solenniter defertur, scilicet à iudice. scilicet in hac actione & in cæteris arbitrariis: vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus in princ. & l. videamus. §. penul.

g ¶ Procedere. si res non sit præsens. aliàs manu militari aufertur possessio: vt ī. eo. l. demum. & ff. eo. l. qui restituere. Sed certè idem si sit præsens.

¶ Sane ergo * quatuor auxilia contra non restituentem, scilicet manus militaris, quando res est præsens. 2. Item iuramentum in litem, quando scilicet dolo desijt possidere. 3. Item ad interesse, quādo per culpam. 4. Item ad verum rei æstimationem. & hæc plenè notātur ff. eo. l. qui restituere. & l. sequen.

C Ertum.] C A S V S. Si fundum meum à non domino sciens emisti: post restitutionē rei ad fructus teneris, non solum extantes, sed etiam cōsumptos: bonæ fidei autē possessor ante litem contest. ad fructus extantes. & hoc in secunda parte: post autem litis contesta. omnes restituuntur. & hoc in tertia.

xx. Idem AA. & cc. Quartillæ.

Non ferum * quem res tuas detinere adseueras, sed eius dominium de rebus repetendis conueniendum esse perspicis. G. Kalend. Mart. CC. C o s s.

Contra non restituentem in rei vindicatione iuratur in litem. B A L D.

xxi. Idem AA. & CC. Hierocli. †

A Possidentibus [b] vindicata mancipia, quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si posteaquam impleueritis [c] intentionem [d], hæc non restituantur [e] iurisiurandi [f] solennitate secuta, condemnatio procedere [g] debet. Petita VI. Id. Octob. CC. C o s s.

Malæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis; bonæ fidei, de extantibus: sed post litem contestatam de omnibus. h. d. secundum I A C. & B A L D.

xxii. Idem AA. & cc. Diodoto. *

C Ertum * est malæ fidei possessores [h], omnes fructus [i] solere cum ipsa re præstare, bonæ fidei [k] verò, extantes [l]: post litis autem contestationem, vniuersos [m]. Dat. III. Kalend. Nouemb. CC. Coss.

Vindicanti rem propriam, necessitas offerendi precij non incumbit. B A L D. Vel sic: *Emptori rei non restituitur preciū in vtilitatem vindicantis non conuersum.* S A L Y C.

xxiii. Idem AA. & CC. Magnifero. †

S I mancipium tuum per vim vel furtum ablatum, alij ex nulla iusta causa distraxerunt: vindicanti tibi dominium, soluendi precij [n] nulla necessitas irrogetur. X. Kalend. Decembr. CC. C o s s.

Sine iusto titulo vsucapio vel præscriptio non procedit. Vel sic: *Res*

h ¶ Possessores. etiam [b] sine titulo. 2. Vel dic secundùm H. cum titulo: vt statim patebit.

i ¶ Fructus scilicet perceptos: vt suprà eod. l. si fundum. & infrà de condit. ex le. l. mala fide. A C C V R S.

k ¶ Bonæ fidei. cum titulo, vel sine titulo.

l ¶ Extantes. consumptos verò lucratur nisi in duobus casibus, quos habes ff. eod. l. emptor. & l. sumptus.

m ¶ Vniuersos. quia [a] malæ fidei incipit esse quo ad fructus post litem contest. vt & T. tit. j. l. j. ¶ Et dicas hic distinctionem, quam habes ff. eo. l. & ex diuersis in pr. in Gl. qua incip. etiā perceptorum.

S I mancipium.] C A S V S. Mancipium surripuisti mihi: vel subtulisti & vendidisti: an ab emptore vindicare possim non oblato precio, quæritur, & dicitur quòd sic. V I V I A N.

n ¶ Soluendi [a] precij. vt T. eo. l. mater. & infrà ad Vellleianum. l. si solius. & inst. de furt. l. incivile. & ff. quæ in fraud. credit. l. si debitor.

¶ Sed contrà. supr. quod metus cau. l. ij. Sol. vt ibi.

N Vllo iusto.] C A S V S. Si rem meam sine titulo possedisti, nec triennio nec decennio quæsisti tibi dominium, [o] ne mihi reuerso ab hostibus detur directa vindicatio, cessante beneficio actionis rescissoriæ, quæritur? Respond. quod sic.

o ¶ Ratio. vt infrà de præscript. lon. temp. l. diutina. & de vsucap. pro herede. l. si. & fam. ercis. l. seruum. & infrà ne de sta. defunct. l. sina.

p ¶ Directa. vt infrà de postli. reuer. l. ab hostibus, iiij.

† al. Heroclí. al. Iercclo. al. Acerclo.

a Possessor rei vindicatæ, quæ [illegible] competitur.

b Possessorum alij cum titulo, alij sine titulo. Gloss. d. 45. §. sed.

c Bonæ fidei possessor malæ fidei esse incipit post litem contestatam.

* Diodoro.

† Facit ad hāc l. c. gratiā. cum Gl. super verbo fructus. contra de rest. spol. d. Vindicans rem suam à possessore precium ei restituere non tenetur, v. tamen exceptiones apud Socinum, regula. vindicans rem suam 439. adde l. incivilem. inst. de furtis.

† Auferre.

e Ex solo cursu temporis non præsumitur titulus vbi traditur de magno præiudicio: puta de præsumendo titulo translatiuo dominij siue habili ad dominij translationem, nec de parte domini præiudicando. Itaque requiritur vt probetur titulus verus vel putatiuus iustus titulus causæ, aliàs præscriptio non procedit nec acquiritur dominium, vel præscribendi conditio. v. tamen exceptiones apud Baldum [illegible] de præscr. 3. parte 2. quæst. 10. Nam in his quæ sunt parui præiudicij vt sunt seruitutes præsumptio non adquiritur dominium nec pars eius. v. quæ scripsi ad l. seruitutes ff. de seruitutib.

vindicationi non præscribitur longo tempore ab eo, qui non habet titulum. B A L D.

xxiv. Idem AA. & cc. Iuliano.

N Vllo iusto titulo præcedente possidentes, ratio * iuris quærere dominium prohibet. Idcircò cùm etiam vsucapio cesset, intentio dominij nunquam absumitur. vnde hoc casu postliminio reuerso, citra beneficium actionis rescissoriæ directa [p] permanet integra vindicatio. G. X. Kal. Dec. CC. Coss.

Descriptio in censum non facit quem dominum. B A L D. Vel sic: *Soluens pro alio pensionem publicam, rei dominus non efficitur.* S A L Y C.

xxv. Idem AA. & cc. Eugeniæ. *

S Olennibus pensionibus [q] rei pro alio satisfacientem, non interueniente venditione [r], solutionis causa minimè dominum facit [s]. Dat. XVI. Kal. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Litis contestatio præscriptionem longi temporis interrumpit. h. d. Vel sic: *Possessio post litem contestatam continuata, non prodest possidenti ad præscriptionem.* B A L D. & S A L Y C.

xxvi. Idem AA. & cc. Heliodoro. †

M Oræ litis [t] * causam possessoris non instruunt ad inducendam longæ possessionis præscriptionem, quæ * post † litem contestatam in præteritum æstimatur. Dat. Idib. Decembr. CC. C o s s.

Titulus sine traditione non est causa transferendi dominij. B A L D.

xxvii. Idem AA. & cc. Philadelpho.

S Eruum * emptor non traditum sibi præsentem * vindicare [y] non potest [z]. G. XII.

S Olennibus.] C A S V S. Si prædium fiscale possedisti, & in solutione pensionis cessasti: alius autem nomine tuo pluribus annis soluit quod soluere debuisti, & fisco satisfecit: an videatur sibi quæsitum dominium, quæritur? Resp. quòd non, nisi fiscus solenniter pro solutione sibi facta prædium ei vendidisset. Vel pone casum, vt in Gloss.

q ¶ Solennibus pensionibus. quidam possidebat fundum, de quo non satis fecit fisco in pensione, alius pro eo satisfecit per duos annos nō acquirit dominium.

r ¶ Interueniente venditione. scilicet fiscali quę à procuratore fisci solet fieri debitore cessante.

s ¶ Facit. vt ff. de acquir. rerum do. l. qua quisque. & inst. de donatio. l. sanctimus. & l. consulta. & infrà de alt. emp. l. si pater tuus. §. resp. & arg. infrà de pign. l. rei obligatæ. licet secundùm Ioan. præiudicium generetur ei ad quem res pertinet, si sciat & patiatur longo tempore. A D D I T I O. Guil. de Cu. & alij doctores dicunt contrà, quia simplex patientia est silentia non est causa perdendi dominium, quod est magni præiudicij, sed in eo quod est modici præiudicij, bene nocetur: arg. suprà tit. j. l. si filius. & per Bart. in l. cum de in rem verso. ff. de vsuris. Paul. de Castr. hic.

M Oræ.] C A S V S. Si fundum ad te pertinentem per ix. annos & dimidium possedissi, demū cum incepi vindicare, & lite pendente compleuisti decennium, an tempus quod currit post litē contest. tibi proficiat quo magis videaris præscriptionem compleuisse, quæritur? Resp. quòd non.

t ¶ Moræ litis. id est, dicere, post litem cōtestatam non procedit præscriptio, quamquam lis duret anno vel plus: sed tunc inspicimus in præteritum, an sit finita vel necne: si non est finita, non finietur amodò. Item hoc est verum, si flat lis contra præscribentem. si autem fiat contra alium, non nocet, cùm sit ciuilis interruptionis ff. de diuersis præscript. l. iura. secus in naturali: vt ff. de vsucap. l. naturaliter. Item hoc in præscript. x. vel xx. annorum loquitur, secus in vsucapione triennij, quæ currit etiam post, licet non cum effectu: vt ff. pro empt. l. j. in fin. & ff. eod. l. si post.

¶ Et not. ex hac l. agenti * non currere præscriptionem longi temporis: vt & infrà de præscript. long. temp. l. nec bona. & suprà de in integ. restitut. l. non tamen maiores. & ff. de minori. l. interd.

A D D I T I O. Per hanc l. docet Bartol. in l. constitus. in vltima colum. ff. de vsucap. practicam quandam. hanc scilicet, scis quòd articuli producuntur post litis contestationem, & testes etiam examinantur. facias quòd articulus tuus concludat quòd tu possedisti x. annis & vltrà, ante litem contestatam. Nam si probares possessionem x. annorum post litem contestatam, nihil probares. Ad hoc not. hanc l. quæ melius dicit quàm aliqua de mundo secundùm eundem Bart. hic.

u ¶ Quæ. scilicet præscriptio.

x S Eruum.] Præsentem. id est, præsentialiter.

y S Vindicare. & hæc est ratio, quia [b] rei vindicationi intendens, habere debet dominium.

z ¶ Non potest. vt ff. eo. l. si ager. & ff. de actio. empt. l. Quintus. & infrà de heredi. vend. l. qui tibi. & de distr. pig. l. qui prædia. & ff. de acquiren.

* al. Eugeniæ.

† al. Heliodoro.

* In voce moræ, adderem, constanter, sed rectè & elegantiùs sumendum.

† Præscriptio longissimi temporis per litis contestationem interrumpitur. v. tamen Socinum regula 302.

* Conuen. Gl. super verbo sigsum. [illegible]

a Præscriptio longi temporis agenti non currit.

b Vindicans habere debet dominium, id est, seruo rem vindicare potest nisi qui dominus est.

480/C.IV.K.5-4, 697-698
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quirere, possit. l. si ex stipulatione, & supra de pac. l. traditionibus. Sed hoc fallit * in Ecclesia & civitate: vt l. de servis, notis. l. fin. x. licet aliud est in vilioribus voluntatibus vel l. de fur. l. à Titio.

R. Ei alienae.] CASTR. Si rem alienam intermittente iusta causa possidet quis: an illam vindicanti mihi, & non probanti eam esse meam, cogatur restituere, quemadmodum? quod non.

a ¶. Impleni. id est, probasti se dominum vel quasi: vt infra de probat. l. fine possidetur.

b ¶ Capitur. vt & supra de edon. l. qui accepiens. & ff. de iure fisci. l. pater decretum. & infra. de in. credit. §. commodum. & infra de excep. l. si quidem. & infra de probatio. l. si. & infra de libe. can. l. non idem. in fin. & infra de nil. & obligat. l. argentum. & supr. de prescri. longi. b

DE VSVFRVCTV, & habitatione, &c.

De dominio corporalium dicit. Sequitur de dominio incorporalium. Vel sic: dictum est supra de dominio corporalium rerum: nunc tradiare intendit de dominio incorporalium rerum, & primitiit de vsufructu & habitatione & ministerio seruorum, quia in eis quadam seruitus constituitur (vt ex sequentibus patebit) quæ in seruitutibus alis non seruantur. Azo.

SI vsufructus.] CASTR. Mulier pro voluntate sua relinquo heredi marito, vsumfructum omnium bonorum & eorum quæ vsu consumuntur, legitimæ relinquit, an à debitoribus hereditatis petere pecuniam possit, nisi prius satisfecerit de tanta pecunia restituenda, si moriatur, vel capite minuatur? Respond. quod non, etiam & ei relatio eius satisfacendi remisisset.

c ¶ Vsufructus. Vsufructus * est ius vtendi, fruendi salua rerum substantia. Improprie d quoad ea quæ vsu consumuntur, sed propriè ad ea quæ vsu non consumuntur: vt infra eod. §. confirmetur. Cæterum verbum * Semel possum, propriè & improprie ponitur: vt ff. de officiis proconsul. g.

d ¶ Solutum. scilicet heredibus.

e ¶ Petere. scilicet ab heredibus. & idem de aliis quæ vsu consumuntur.

ADDITIO. De hac Senatusconsul. varios locos notatos vide ad Decem. tit. 14. flag. Pij. CYIAC.

f ¶ Senatusconsulti. fauore hereditatis, & non fauore legis vel testatoris.

g ¶ Cautione. scilicet de tanta pecunia restituenda si moriatur, vel capite minuatur: vt ff. de vsufructu ea. re. quæ vsu consumi. l. q. & ig.

¶ Ei.* hac cautio remitti b non potest, fieri nec illa, se vsurum & fruiturum arbitrio boni viri, & sano vsufructu restituturum. Sed satisfactio legandam fit. vt hic, & infra vt in pactis. legat. l. q. & l. filius. Et est ratio, quia hæc vltima remissio non præstat occasionem delinquendi vt superiores. Item illa de vsufructu magis secundum vsufructus gratia, quam ferundæ vltimæ voluntatis est incerta.

¶ Sed an heres potest remittere? quidã, quod non: vt ff. de reg. iur. l. heredem. Sed certè illa regula hic fallit: vt ff. ad legem Falcid. l. quod de hæres. §. 3. & §. 8. & l. pateſ.

¶ Item quoniam fit contra voluntatem: vt in auth. de nup. §. diffamet. col. 6. Sed B. videtur dicere, quod legis locum nõ habeant, quod non potestur ff. de leg. 3. l. nemo potest.

¶ Item an hæc cautio fit de substantia * vsufructus, dixi ff. eodem leg. 1.

VTdebit.] CASTR. Si mihi in fundo vsumfructum legasti, an Titio proprietatem possit obligare, quæritur? Respond. quod sic.

h ¶ Verba testamenti. occasionabuntur ibi, vsumfructum tibi lego.

i ¶ Obligare. item & vendere: vt ff. de vsufru. leg. 1. fundi Trebatiani. ACCVRS.

SI patri.] CASTR. An vsufructuarius decedens vsumfruct. transmittat ad heredes, quæritur? Resp. quod non, sed morte fructuarij vsufr. cum proprietate consolidatur. & hoc in prima. An autem proprietario decedente, vsufructuario superstite, extinguatur vsufructus dicendum quod non. & hoc in secunda.

k ¶ Regredi solent. infra eod. §. fin. & ff. solu. ma. l. vsufruct.

l ¶ Non tollitur. fallit d hoc secundum Pla. in vsufructu cum habet pater in rebus obstrictis filio ex nuptiis liera: quod fallat eibus ff. de lo. ma. l. q. & infra ad Trebel. l. fin. §. fin. aut. Sed fallit cùm pater habet filii emancipatum, & ex eo nepotes. nam filio mortuo faccessit pater cum expectibus in virilem potestatem vsufructuarius autem superstite, licèt dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur l. PP. III Kal. Aug. Antonino A. iiij. & Balbino Coss.

Ex quacunque causa comparat vsufructum, habet cuiusve vsufructus

Kalend. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

Non curamus de iure possessorio sententiam de iure petitorio. BALD. Vel sic: *Actore non probante, reus debet absolui, sive possidens esset, sive similiter.* SALYC.

DE VSVFRVCTV, † ET HABITATIONE, ET MINISTERIO SERVORVM.

TITVLVS XXXIII.

POst vindicationem rerum corporalium, earum vindicatio incorporalium, velut seruitutum, ex hoc alia perstinarum sunt, alia prædiorum. l. 1. ff. de seruit. vel, vt loquitur l. Cæsar ff. de aed. lege. *alia in personam, alia in rem. De seruitutibus prædiorum est titulus qui sequitur. Iste verò est de seruitutibus personarum. Nam per vsumfructum & habitationem prædia vel mancipia vel alia res personæ seruiunt.* l. dominus ff. eod. res rebus, *iisque per ministerium, quo nomine significantur opera seruorum adiunctum. Et nihil quidem videntur habitatio & ministerium ab vsufructu differre, non aliud habitatio est quàm vsufructus ædium, non aliud ministerium quàm vsufructus serui.* l. 9. hoc tit. l. 3. & 4. ff. de op. ser. *Sed proprie tamen quadam vis inest in habitatione & ministerij vocabulo, quæ effecit ne facile quæ hac iura si quæsierit, amittat, quæ si quæsisset nomine vsufructus, amitteret. Vsufructus amittitur fructuary morte & capitis minutione & aliquo alio. id est, non vtendo tanto tempore, quanto vsucapio compleretur rei mobilis aut immobilis. Ministerium autem simul quandiu à seruo vitatur, hoc modo non extinguitur. Habitatio quoque quandiu adhuc stabiles permanent, & in eis habitatio retinetur aut consistit, vtiti, non amittitur capitis diminutione vel non vtendo, quia est aliquantulum videntur in eis habitatio solum aut ministerium serui consistere est. vsumfructum habere, fructuarius tamen non est.* l. 1. ff. de vsufr. leg. *& mors quidem eius habitationem extinguit: quia tam habitationem potest ab eo in cuius facta habitatio constitebat, capitis diminutio vel habitandi incuria non extinguit, quia habitatio non tam tuitio ac ad perfunum qua habitat quàm ad rem ipsam qua inhabitatur, adeo vt habitatio sæpe accipiatur pro domo ipsa.* Licèt antiquitas hoc tit. *& satis sit vt constet integrum habitandi ius ei cui datum est, si domus habitari ab eo possit, licèt non inhabitetur. Ministerium autem serui non extinguit negligentia vel capitis deminutio, imò nec mors eius cui ministerium debetur, quia in facto consistit, sed mors ministri nomen significat eius seruiti qui hanc operam exhibet, & quandiu seruus viuit, tamdiu opera debentur ei cui concessa sunt heredibus eius. Vsufructus in facto fructuary consistit.* l. 1. ff. *quand. dies vsufr. & fructum significat eius personæ cui ius vtendi fruendi competit. Mosque personæ ne non vtente tempore legitimo, vel eiusdem mortuo aut non mutuere in eo facto vsufructus interit. Ergo omni capitis minutione, quod iam vsuri obtinuit. Ex l. pen. hoc tit. non interit minima capitis diminutione, nisi quia sublata sunt legitima mancipationes.* CYIAC.

Cautionem quam vsufructuarius præstare debet, testator non potest remittere, & ante eam præstitam vsufructuarius pro vsufructu nil quæsit non potest actionem intentare. l. d. *& est lex mutuam non.* BALD.

1. *Imp.* SEVERVS *&* ANTONINVS A. A. *Publicanis.*

SI vsufructus * omnium bonorum testamento vxoris marito relictus est: quamuis cautionem à te probiuerit exigi *, tamen non aliter à debitoribus solutam d pecuniam accipere poterit *, quàm oblata secundum formam Senatusconsulti f cautione. ff. PP. G. Kalend. Octob. Anulino & Frontone Coss.

Dominus potest proprietatem suam obligare, licèt alius habeat vsumfructum. BALD.

11. *Idem* A. A. *Fabio.*

VEibis testamenti h quæ precibus inseruisti, vsumfructum legatum tibi animadverti-mus. Quæ res non impedit proprietatis dominum obligare i creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris. PP. VI. Id. Maij, Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Vsufructus pueris non transit ad filium. hæc prima. Morte proprietarij non finitur vsufructus fructuary. hæc secunda. Vel sic: *In vsufructu perdendo attenditur mors vsufructuary, non proprietary.* BALD.

III. *Imp.* ANTON. A. *Aemiliano.*

SI patri tuo vsufructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet: cùm morte eius cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat k. Vsufructuario autem superstite, licèt dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur l. PP. III Kal. Aug. Antonino A. iiij. & Balbino Coss.

fiuitibus

a Dominium vsucapitur quasi pro tradentem.

b Alia Cappellam contrariam.

c Vsufructus quid est.

d Vsufructus earum rerum quæ vsu consumuntur improprie, sed ad ea quæ vsu non consumuntur: vt infra eod. §. confirmetur. * id. collumnia corp.

e Verba propriè & improprè simul posita.

f Cautiones quædam remitti possunt, & quædam non.

g Cons. cum hac l. c. pactiscite. in Rancum Stiff. pactione de cauſa pact. & propria. & infra. 1. cum Stiff. p. vt Bar. pos.

h. in hoc locum habent Cicero p. fiuentorum l. 8. Romanorum. pro eq.

i Fructus cui obliter, vsus quam nulla ter non hoc titulo de vsu loquuntur. Cont.

k Cautio patrum, terri quæ vsu vsufructuarius ab vsufructu Bartus pro Panda est, de habitatio, aliarum rerum est de natura. vt post Baldum & Salyonum hic tenet Rigo in l. 1. num. 8. ff. de legat. 1.

d Vsufructus cum habet pater in adoptiuis filij, an & quomodo finitur morte filij.

480/C.IV.K.5-4, 699-700
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fiuitibus, nec mutre. 3. Item fallit hodie per auth. cum succedat afcendens cum fiuitibus: vt *in auth. de hereditate ab intestato §. si verò cum afcendentibus. ad l. Ant.*

ADDITIO. Dic secundum Paul. de Castr. *hic*, quòd illa fallentia Gloss. non sunt bona: quia in illis non propter solum monem proprietatij extinguitur, sed ex eo quòd proprietas venit ad vsufructuarium: vnde non potest amodò dici habere vsumfructi formalem, qui cùm sit seruitus, non cadit in re propria, cùm illa non possit domino seruire: vt *in l. voi fruit. in principio. ff. de vsufructu. petat.*

V*sufructu.*] CASTR. In fundo tuo vsufructuarij mihi legasti: an vti frui possim ante quàm satisfdem boni viri arbitratu, ac proprietatem ledam, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima nec refert quantum ad satisfactionem præstandam. Fuerit vsufructuarius legatus, vel interuione constitutus.

a ¶ *Boni viri.* idoneis fideiussoribus datis secundum arbitrium boni viri. hoc * tamen fallit in casibus vbi non satisfdatur: vt cùm relinquitur filiorum *ff. de vsu. l. 1. §. fi. ad Sc. Trem.* Item quando habet parere in bonis filij: vt *infra de bo. qua libe. Libon non fiduciam. §. adhi. & §. hoc procedit.* 3. Item in certio, quando vsufructus pure legatur. sed proprietas ex die & ad diem. 4. Item multò magis si relinquitur proprietas, quandocumque vsufructuarius fuerit: quia hic casibus verisimiliter quisque vt res sua retinet: vt *ff. vsufructus. quemadmodum cap. 1. §. vsufructus mihi. §. illud. & §. plenè.*

b ¶ Sed in casu quando debet satisfdare, quid erit? b & non potest & velit iurare super eisdem? dicunt quidam fuisse: vt arg. *infra de adim. leg. l. 3. §. super 2.* Alij dicit sequendum: vt *infra de aqui. & cott. l. Iulianus. lib. 13. §.* Tertij dicunt quòd certum quid promittat proprietarius vsufructuario, scilicet nomine vsuarum vsque ad tertiam consensum: vt *infra de fideiu. mort. l. hoc edictali §. his illud.* sed non placet, & est speciale in matre. 4. Dic ergo quòd non habet vsumfructuarius: *ff. de vsufructu legat. l. vxori. §. 1.* ¶ Sed op. hæfitio. *de here. instit. §. impossibile.* Sed dic illam §. habere locum vbi natura vel iuris est impossibilitas, seu si facti tantùm: vt *ff. de verbo. oblig. Lucinnius §. illud.*

ADDITIO. Dicit Bart. *hic* sic posse distingui. Aut persona vsufructuarij est suspecta, & tunc res debet sequestrari, secundùm fiuiuum *l. pupillum §. Imperator ff. vt in poss. cap.* aut non est persona suspecta, & tunc committitur iuratoria cautioni, arg. *l. 5. §. super. in fi. §. infra de adim. leg.*

b ¶ *Quod nullum.* Item de restituendo: vt *ff. vsufruct. quemad. cam. l. 3. §. habet autem.*

c ¶ *Ex testamento.* quæritur ad satisfdationem præstandam. interest tamen quoad alia quandoque: vt *ff. ad l. vi. in pecu. & ff. quemad. serui. amit. l. 3. partem. §. fin.* ¶ Item not. duobus modis constituit vsumfructum. Constituitur & tertio, * scilicet super iudicio famil. *recide. vt ff. famil. erciscu. & pare. & ff. ad l. vi. §. 3.*

d ¶ *Ex testamento contracta.* scilicet inter viuos.

S*i pater.*] CALYP. Vsumfruct. fundi legasti maritus vxori vsque ad annos pubertatis filii sui impuberis: ipso facto pubere nihilominus vxor scienas vsumfruct. percepit: an fructus illius temporis quod fuerit post pubertatem, filius à matre petere possit, quæritur? & dicitur quòd sic.

e ¶ *In tempore.* id est, vsque ad tempus.

f ¶ *Percepisse.* Not. percepisse. Est ergo speciale in d matre propter maternam pietatem, vt de percipiendis non teneatur secundùm quidam. Sed arg. contrà. *infra de vsu. l. 3. §. mater.* * vsuras

fiuarius * *quòd vxor & fructus arbitrio boni viri. h. d. secundum* IAC. BVT. BAL. & SALYC.

IV. *Imp.* ALEXAN. A. *Verbicio.*

VSufructu constituto, consequens est vt satisfdatio boni viri * arbitratu † præbeatur ab eo ad quem * id commodum peruenit, quòd nullam ‡ lesionem ex vsu proprietari afferat. Nec interest, siue ex testamento ‡, siue ex voluntario contractu ‡ vsufructus constituatus est. P P. G. Id. Mart. Alexandro August. II & Marcello COSS.

Vsufructuarius fructus perceptos post tempus vsufructui adiectum tenetur restituere. BALD. Vel sic: *Vsufructus potest relinqui vsque ad tempus: quo finito, fructus postea percepti debent proprietario restitui.* SALYCET.

V. *Idem A. Rouerato & alijs.*

SI pater vsumfructum prædiorum in tempus * vestræ pubertatis matri vestræ reliquit: finito vsufructu postquam vos adoleuistis, posterioris temporis fructus perceptos ‡ ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. P P. Kalend. April. Alexandro Aug. II. & Marcello COSS.

Maritus vsumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare non potest: idem si proprietatem æstimatam in dotem recipiat. Si verò non

æstimatam in dotem recepit, obligare eam potest. h. d. secundum BALD.

VI. *Idem A. Seuerino.*

INterest § †, vsumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas ‡ quidem doti data sit, verùm pactum intercessit, vt moriente eo tibi cadè possessio redderetur. Nam vsufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit ‡: Qui autem proprietatem æstimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit, quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio eius fuit ‡. PP. Kalend. Iul. Agricola & Clementino COSS.

Modica expensa pertinet ad vsufructuarium: magna à proprietario repetitur. BALD. Vel sic: *Modica impensa facitur ad fructuarium: magna ad proprietarium.* SALYC. & PAVL. DE CASTR.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Pisiano militi.*

EVm ad quem vsufructus ‡ pertinet, sarta tecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est. Proinde si quid vltrà quàm impendi debeat ‡, erogatum potest * docere: solenniter repositos ‡. PP. Kalend. Febr. Ariano & Pappo COSS.

Vsufructuarius vel eius heres non præscribit proprietatem. BALD.

fui, 2. Vel dic, differentiam notat inter duos primos ex vna parte, & tertium ex altera, vt primis duobus non possit obligare, licèt diuersis rationibus, tertio sic. 3. Alij dicunt quòd hæc lex ponit quinque casus quod non potest esse: de quatuor verò facti dici potest. ACCVRS.

h ¶ *In proprietate.* plena & intrinsecata ‡, vel æstimata ad hoc, vel cessante sic dotetur, vel non: vt *infra de here de. l. §. inter vtrum.* Posset hic addi, an vxor nuda proprietas.

i ¶ *Potuit.* scilicet iure contractus: sed contra k *de vsufr. l. fin. & de re iu. l. fructus.* Sed in illa loquentur in dominio rei. Vel dic quòd vsumfructum potest obligare vt *hic*, sed non proprietatem, vt *hic.*

k ¶ *Eius fuit.* sed quòd si datus fuit inæstimatus, sed electionem habeat maritus, vt vim æstimationem, an fundum velit restituere? Dicunt-quod eum fundum posse obligare: vt *ff. de fundo dot. vel. & l. quid si fundum. Aliud occurrit si maritus habet electionem: vt infra de fun. do. l. 3. & dicta l. quid si fundum.*

E*m ad quem.*] CALYP. Vsumfructum domus mihi legasti: modica impensa sustinere debeo in refectione, ne modica refectione deficiere, ligna & talia perueniq; sed si in ea plus impendi quàm ad me pertinet, an à domino proprietatis repetere possim, quæritur? Dicitur quòd sic. VIVIAN.

l ¶ *Vsufructus.* refert ‡ an gratia fructuum, aut gratia rei: vt *ff. de impen. in res do. fa. l. 13.*

m ¶ *Vsufructus.* vt *ff. fam. l. vsufructus legatus §. fin. & l. hæredem.* & nisi relictus, poterit à domino prohiberi vti fruitur *ff. de domino infac. l. hoc emptione §. fi. & l. sequens.* nisi velit vsumfructum relinquere: vt *ff. ad l. Falcidiam vsufructus.*

n ¶ *Impensa debuit.* id est, quàm expendi sit necesse.

o ¶ *Repetere.* scilicet actione ‡ ex gratiosam gesturam in fructuarie eam ob propensam rei vtilitatem impenderis, non gratia fructuum, poterit quidem repetere, licèt non in totum: vt *ff. de impen. in res do. fa. l. 13. §. sec. & ff. de fiert. l. inter conuen. §. 3.* Vel loquitur in proprietatio, si gratia rei vel fructuum impendit: vt *ff. ad l. falcidiam.*

Neque

a Vsufructuarius non semper est satisfdatione necessitatis.

b Vsufructuarius & non potest satisfdare, quid erit.

c Vsufructuarius non modò distinctus, sed cautus, & diuersi fructus accidentalis.

d Vsufructuarius cum testatore recuperat fructus, & quos percepit post mortem testatoris.

e Non vicem dictum obtinet.

* solè Gloss. Pape. p. 148. 150. vbi defiuit cautiones hæc præstandi esse per pactum, cùmque fieri, inscriptionibus fideiussoribus, non solè dicere hoc esse in natura cautionis.

‡ arbitrio. apud quos.

‡ Differentia vsufructui & fructus.

‡ Sic in vsufructuarius in quibusdam restituendus in vsufructu, vt vel in vsufructu.

b Vsufructuarius in re caudilis, fructus ipse res.

c Dotis dotis fructibus percipiendis ex satisfdationis, ratione fructus non lucrarer sed dumtaxat eorum habet vsum, & fiduciam pertinet restituere pretium fructus

d vsufructuarius dotis fundi debet ei vti in dotem hoc enim casu fructus percipere non ratione proprietatis.

e Dotis proprietatem vsufructuarius eidem marito obligare non potest.

* *ff. ad dotem.*

f Dotem in estimatio accipiam maritus obligare non potest.

g Vsufructuarius non potest obligare proprietatem.

h Expensarum fructuum & rei gratia fructuum differentia.

i Vsufructuarius expensas magnas repetere à proprietario affirmat gesturam, vt ius sub in fundum vide Bart. hic.

480/C.IV.K.5-4, 701-702
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NEque fructuarium.] CAEVA. Si mihi & heredi meo in fundo vsumfruct. legasti, & illum x. vel xx. an. percepimus: in spatio longi temporis fit nobis acquisita proprietas, quæritur? Respond. quod non, nec domino proprietatem suam vindicanti, obstabit longi temporis præscriptio.

a ¶ *Proprietatem.* & hoc quia suo nomine non possidet.

b ¶ *Præscriptio munit.* tum quia [a] non possidet (alibiter, tum quia scit alienam: vt *Infrascripta, per quas person. ne. ar. §. fructuarius & infrà de præscript. xxx. an. l. mali.*

c Et ratione, quod dicit ex ea causa: quia fructus sibi attinuerit, & dominium non admisisse, nam ex hac xxx. an. præscribetur, scut & fuit vt [b] *de annua. except. l. j. & infrà de præscr. xxx. an. l. si quis emptione, §. j. & §.*

VSufructu.] CAEVA. Vsufr. quorundam prædiorum & mancipiorum est matri nostræ legatus, an ea alienare vel manumittere possit, quæritur? Dicitur quod non, & hoc in prima. Idem est & ministerium alicuius servi ei legati, quia eum nec manumittere, nec alienare potest. & hoc in secunda.

e ¶ *Interdicta est generaliter,* non specialiter, id est, per indicem: vt sic illis quibus bona interdictur.

d ¶ *Ministerium.* ministerium eius accipitur servi, cuius nulla fuit in artificio operæ, vt mediastini.

e ¶ *Prohibuerit.* scilicet mancipia.

SI domina. Duobus modis ponit casum. Primò, domina locat vsumfructumsi moriatur [b] domina locatrix, non extinguitur vsufructus: *hic, & l. ut l. §. parti.* & secundum hoc ponitur conductricis, id est, locatricis, & locaut, id est, conducit, vel etiam alio contractu concessit: vt *ff. de actio. empti l. vsuru. & l. idem §.* secundum M. & nihil est contra. 2. Alij [c] dicunt quod si mortua fructuaria quæ conduxit, tedin quidem ad dominam, & extinguitur quantum ad fructuariam, & consolidatur. & sic omnia propriè procedunt. & illud *etiam, superabundat vt hic. & Infrà in, ad §. fin. & supra ad l. §. parti. circa medium.* ¶ Et secundum hoc est contra. *infrà de iure dot. l. si socrus. & ff. de pericu. & commod. rei ven. l. quod si perdente.* alias incipit, *necessario. §. fin.* Sed his legibus fructuaria locauit, vel vendidit. vnde non conductricis vel emptricis morte finitur, sed locatoris & venderetis in hac autem dubio post mortem quam vnaili ad heredes eius, vel quo ad finem conductionis transire videtur. per *l. vsu v. de iure. Sed aliudhoc casu v. Cremendum sing. 1170.*

VIII. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Eubiendi.*

NEque fructuarium ad obtinendam proprietatem [a] rerum, quarum vsumfructum habet, neque successores eius, vlla temporis ex ea causa tenentes præscriptio munit [b]. VI. Kalend. Iul. AA. Coss.

Vsufructuarius, vel ille cui relictus sunt operæ, servi alienandi facultatem non habet. BALD.

IX. *Idem* AA. & CC. *Anxanusa.* †

VSufructu matri tuæ prædiorum & mancipiorum relicto, tam alienatio, quàm manumissio interdicta est [c]. Sane mancipia quorum testamento ministerium [d] matri relictum est cùm in his dominium non habeat: nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris heredem pertinentia [e], quicquam facit. Dat. Kal. Decembr. AA. Coss.

Morte domini non extinguitur locatio vsufructus. h. d. secundum BALD. & BART. SALYC. *dicit quod hoc summarium violat iuretum, licet in se sit verum, sed alia est Glos. secundum quam sic summatur: Morte conducentis vsumfructum, finitur vsufructus.* SALYCET.

X. *Idem* AA. & CC. *Pomponio.*

SI domina [f] propietatis vxori tuæ vsumfructum locauit * sub certa annua prestatione: morte conductricis, ei quæ locauit etiam vtendi fruendi causa non est deneganda XIII. Kalend. Ianuar. Sirmij, AA. Coss.

Seipsum summat, & non indiget summario. BALD.

XI. *Idem* AA. & CC. *Theodoro.*

HAbitatio morte finitur [g]: nec proprietatem, qui habitationem habuit, legando dominij vindicationem excludit [h]. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Consultantiop post consulatū Lampadij & Orestis VV. CC.

vsufructus non sit fructuaria, morte eius non finitur vsufructus, sed vel intra tempora finitur, vel excurrit ad eum qui locauit. Vide scripta ad *d. l. 10.* CVIAC.

HAbitatio.] CAEVA. Si habitationem in domo mihi legasti, & decessi: an eam transmittam ad heredem, quæritur? Dicitur quòd non, sed morte finitur: & hoc in prima. nec si proprietatem domus legasti, in qua habitationem habui, quo minus eam vindicare possit, dominò non præiudicaui. & hoc in secunda.

g ¶ *Morte finitur.* vt *ff. de vsu & habita. l. si habitatio. & ff. de capi. demi. l. penult.*

h ¶ *Excludit.* arguit. *infrà de iure do. l. res quarum.*

AMbiguitatē.] CAEVA. Si vxori vsumfructum alicuius fundi legasti vsque ad xij. annum. filij tui, & filius tuus ante xij. ann. ex ea decessit, an in vberius tempus quàm vsufruct. erat relictus, extendatur? Dicitur quòd nō, nec refert siue filius ad eam ætatē peruenerit, siue non. an autem si fructuaria ante illud decesserit vtpus, transmittet ad heredē, quæsitus? Resp. quòd non, & hoc in prima. Si autem [a] mihi vsumfruct. legasti quamdiu filius tuus esset in futore, an si reliquerit, finiturvsufruct. dicitur quòd sic. Si autem in futore decesserit: vsque ad vtpus vitæ meæ extenditur vsufr. quia potest esse quòd quamdiu viuerem, non perueniret ad sui memorem. vnde humanū est vt in tempus vitæ meæ pesset me tēdere vsufructus. siquidem nec vel furore finito extinguitur vsufruct. Sed si in furore filius decessit, cum non extinguit, quòd mors sanam mentem præcessit, imò non sana mens secuta est, cum iam sit mortuus antequam reliquerit. ¶ *Ambiguitatem.* hæc potest duos casus. Primus, quòdō sub certo tempore. Secundus quando sub incerto.

k ¶ *Sub certo tempore.* id est, vsque ad certum tempus. fuerit x. an. si autem ad incertum, distinguitur. *infrà d. l. §. fin. circa casu.*

l ¶ *Peruenerit.* lego Titio vsumfructum per decessum, donec viuerit filius meus.

m ¶ *Siue non.* vt *§. quando dies leg. redit. Lex hic & ff. ad Trebellia. Lucius Saturninus. & ff. de alim. leg. l. liberis quos. §. ab heredib. & §. de fideicommissis libertis. l. fideicommissaria. & §. de usu. l. sanctimus. & §. quando dies leg. cedit. l. si cum fructuarius. & l. si cum heres.*

¶ *Sed contra. ff. de man. test. l. si ita scriptum fuerit.* Sol. hic ad certum tempus: vbi ex certo tempore, siue sub conditione. Vnde hic non petit relictum, licet ille ad statum illam non peruenerit, cum sit purum, vbi verò petit ita. a. & eodem modo soluitur aliud contra *ff. de leg. j. l. si cui legatum. §. hæc autem. 1.* & aliud vt *§. de reb. mancipi. l. cum testator. 4.* & aliud *ff. de fin. liber. si seruus. n.* ¶ *Sin autem casu.* incipit secundus casus, & de eo dicit vsque ad finem.

o ¶ *Apud eum.* vt *ff. de vsuf. leg. 1. generali. §. dum. in §. hoc vas.*

a ¶ *Numa.*

a Vsufructuarius non potest prædiorum proprietatem: quia naturalis dicitur possidere, non civiliter: sed ratione non sufficit ad præscribendum.

b *Adquirit in §. ff. de adqu. dominio. Dyna in. fine. refert. fructus de regulis iuris in f.*

† *Anxanusa.* alias, *Anxanusa.*

c Vsufructu est locatio de conductio.

d Locatio. si ille vsufructum ad quinquennium, ut conductio post mortem quam vnaili ad heredes eius, vel quo ad finem conductionis transire videtur. per *l. vsu v. de iure. Sed aliudhoc casu v. Cremendum sing. 1170.*

e Vsufructus non extinguitur morte eius conductoris.

* Id est locatio de conductio.

b Vsufructus non extinguitur morte domini locatis vsufructuarij.

c Vsufructus est extinctus.

* al. antiquiores.

† desit in antiqua versu.

a Habitationem habens potest eam transmittere.

b Legendum est vt in vetustis, propriam, non autem vsumfructum.

† Dicunt particula tempus conditionem, quandam extrinsecam, sublatis *Glos. in l. 4. ff. de fideic. sublatis* [illegible] *in l. quod. de extra. Bart. in l. ff. de condit. & demonstrat. & l. pacta ff. de legatis.*

480/C.IV.K.5-4, 703-704
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Humaniſſimum.* non eſt hæc bona ratio, quia eadem poſſet aſſignari in ſuperiori caſu. Sed ideò eſt hic aliud, quia iſte nondum peruenit ad ſanam mentem, cùm eſt mortuus: & ideò extenditur. Item eſt illa potior ratio: quia ſuperiori caſu teſtator reſpexit ad certa temporis curricula, hic non. Poteſt etiam eſſe ratio: vt enim imminebat onus reſtituendi iuoi, ita licebat & lucrum ſperare: vt ſ. *de cadu. tol. §. pro ſecundo.*

C*Vm antiquitas.*] C a s v s. Teſtamentum feciſti, heredem inſtituiſti, habitationem mihi legaſti: cùm erat dubium, an legatam habitationis eſſet vſus, vel vſusfructus, vel nuda proprietas. Item an ille, cui habitatio erat relicta, poſſet eam alij locare. Iſt an legata habitatione videatur teſtator proprietatem legaſſe. Ad primam reſpondet Imperator, quòd habitatio eſt ius quoddam per ſe, neque vſusfructus, neque vſus. 2. Item alij poteſt eam legatarius locare: nec refert, verùm ipſe maneat, an alius, vt mercedem accipiat. 3. Ad tertiam reſpondet, quòd habitatione mihi legata, proprietatem rei legatæ vindicare non poſſum, niſi teſtatorem hoc expreſsè dixiſſe probauerim, id eſt, velle dominium ad legatarium pertinere. & hoc in ſecunda.

b ¶ *Habitationis.* id eſt, habitationem.

c ¶ *Proprium.* primæ quæſtioni reſpondet. tres enim facit.

d ¶ *Habitatio.* [b] neque enim vſus, neque vſusfructus eſt. Vſus non: quia locari poteſt, vt *hic.* vſusfructus non: quia hæc non finitur niſi morte: ſed vſusfructus multis modis: vt *ff. de vſu & habita. l. ſi habitatio. in fin. j. reſpon. & ſ. eadem, ſ. corruptionem.*

e ¶ *Poſteà.* ſecunda quæſtio.

f ¶ *Vel dominium.* tertia quæſtio.

g ¶ *Licentiam* & ſic eſt ſoluta ſecunda quæſtio. ¶ *Sed contra, ff. de vſu & habita. l. ceterum in princip. & l. ſed neque.* vbi dicit, quòd non locat. ſine ſo. Solut. ibi dicit in vſuario. Nec obſtat huic ſolutioni *in eo. tit. l. ſi habitatio. in princip.* vbi parificat vſum, & habitationem: quia ibi dicit, penè.

ad omne vitæ tempus vſusfructuarij non ad ſuam mentem venire furorem, vel conditionem impleri: humaniſſimum [a] eſt ad vitam eorum vſumfructum extendi. Quemadmodum etenim ſi deceſſerit vſusfructuarius ante impletam conditionem, vel furorem finitum, extinguitur vſusfructus: ita humanum eſt extendi eum in vſufructuarij vitam, etſi antea deceſſerit furioſus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kalend. Auguſt. Conſtantinopoli, Lampadio, & Oreſte VV. CC. Coss.

Sine legetur mihi habitatio, ſiue vſusfructus habitationis: videtur legatum ius habitandi, & per me poſſum habitare, & alij locare: non tamen proprietas ad me pertinet, niſi probetur de voluntate teſtantis. h. d. ſecundum Iac. Bvtr. Bald. & Salyc.

XIII. *Idem A. Iuliano P. P.*

C*Vm* antiquitas dubitabat, vſufructu habitationis [b] legato, & primò quidem cui ſimilis eſſet, vtrúmne vſui, vel vſufructui, an neutri eorum, ſed ius proprium [c], & ſpecialem naturam ſortita eſſet habitatio [d]: poſteà [e] autem ſi poſſet is, cui habitatio legata eſſet, eandem locare †, vel dominium [f] ſibi vindicare: auctorum [*] iurgium decidentes, compendioſo reſponſo omnem huiuſmodi dubitationem reſecamus. Et ſiquidem habitationem quis reliquerit: ad humaniorem † declinare [*] ſententiam nobis viſum eſt, & dare legatario etiam locationis licentiam [g]. Quid enim diſtat, ſiue ipſe legatarius maneat, ſiue alij cedat, vt mercedem accipiat [h]? & multò magis ſi habitationis vſumfructum [i] reliquerit: cùm & nimiæ ſubtilitati ſatisfactum videatur etiam nomine vſusfructus addito. In tantum enim valere habitationem volumus, vt non antecellat vſumfructum [k]: nec dominium [l] habitationis ſperet legatarius, niſi ſpecialiter euidentiſſimis probationibus [ipſe legatarius †] poſſit oſtendere, & dominium etiam domus ſibi eſſe relictum [m]. Tunc etenim voluntati teſtatoris per omnia obediendum eſt. Quam deciſionem locum habere cenſemus in omnibus locis [n] [*], quibus habitatio conſtitui poteſt [o]. Dat. XVIII. Kal. Octobr. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coss.

Appellatio heredis relatiua ad id, quod de ſui natura non eſt tranſmiſſibile ad heredes, in perſona primi heredis finitur. † h. d. ſecundum B a l d. Vel ſic: *Si teſtator legat proprietatem, deducto vſufructu, mortuo primo herede finitur vſusfructus, & conſolidatur cum proprietate.* Salycet.

XIV. *Idem A. Iuliano P. P.*

A*Ntiquitas* dubitabat, ſi quis fundum, vel aliam rem cuidam teſtamento relinqueret, quatenus [p] vſusfructus apud heredem [q] maneret, ſi huiuſmodi conſtaret legatum. Et quidam inutile legatum eſſe exiſtimabant, quia vſusfructus nunquam ad ſuam rediret proprietatem [r], ſed ſemper apud heredem remaneret: & forſitan hoc exiſtimabant, quia & ſecundus heres, & deinceps ſucceſſores vnius eſſe videantur [s], nec poſſit huiuſmodi vſusfructus ſecundùm veterem diſtinctionem ſolitis modis [t] extingui. Alij autem huiuſmodi legatum non eſſe reſpuendum, exiſtimauerunt [u]. Tales altercationes decidentes, ſancimus & huiuſmodi legatum firmum eſſe, & talem vſumfructum [x] vnà cum herede [y] finiri: & illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente [z] expirare. Qua-

h ¶ *Accipiat.* vt & *Inſtit. de vſu & habita. §. ſed ſi cui. & arg. ff. de vſufruct. l. arboribus. §. vſufructuarius.*

i ¶ *Si habitationis vſumfructum.* id eſt, per hæc verba, quorum ſenſus eſt, id eſt, habitationem, nec enim poteſt eſſe ſeruitus [d] ſeruitutis: vt *ff. de vſufruct. leg. l. j.*

k ¶ *Vſumfructum.* in hoc ſcilicet locando. Sed [e] in eo, quòd non [f] finitur, niſi morte, antecellit [g], ſed & minor [h] eſt quandoque, cùm non niſi in domo conſtituatur, vſusfructus [i] autem in omni re.

l ¶ *Nec dominium.* ſolutio tertiæ quæſtionis. Accvrs.

m ¶ *Eſſe relictum.* nec [k] enim aliter, &c. vt *ff. de leg. iij. l. non aliter.* probatur autem ex eo, quòd teſtator ſolebat vti vocabulo *habitationis* pro domo: vt *ff. de leg. j. l. ſi ſeruus plurium. §. fin. &* arg. *ff. de ſupellect. leg. l. Labeo.* ſecùs vbi verba teſtatoris nullo modo ſententiæ conuenirent: vt *ff. de leg. j. l. vo.*

n ¶ *Locis.* aliàs, *modis.*

o ¶ *Conſtitui poteſt.* conſtituitur enim, vt vſusfructus: vt *Inſtit. de vſu & habita. §. penult.*

A*Ntiquitas.*] C a s v s. Olim ſi teſtator alicui nudam proprietatem fundi, retento vſufructu, pro herede legaſſet, dubitatio erat, an valeret legatum, quibuſdam aſſerentibus, quibuſdam negantibus: cùm ideò nunquam eſſet reuerſurus vſusfructus ad proprietatem, propter hoc, quòd ſecundus heres, & deinceps vſque in infinitum, cùm ſint heredis heredes, & teſtatoris, haberet hunc vſumfructum. Hanc dubitationem decidit Imperator, dicens hoc legatum valere, ſcilicet proprietatis: mortuo ſcil. primo herede, vel capite minuto. quare enim talis vſusfructus tale priuilegium ſibi vindicat, vt generali inſtitutione non exciperetur: eſt ea, quæ generaliter dicuntur, generaliter intelligantur: vt *ff. de leg. j. §. generaliter.*

p ¶ *Quatenus.* id eſt, modò.

q ¶ *Heredem.* ſcilicet legantis.

r ¶ *Nunquam ad ſuam rediret proprietatem.*

¶ Arg. quòd liber homo non poteſt locare operas ſuas in perpetuum, ne inutilis ſit libertas. Ir. pro eo, *Inſtit. eod. §. ne tamen. & ff. de lib. & poſth. l. 4. & ff. de condit. & demonſt. l. Titio & Titia, §. Ioan.* & non contrà: quoniam poterit per aliam operari: vt *ſ. de epiſcop. & cler. l. quiſquis. & l. ad ſimilitudinem. & ff. de vſufruct. leg. l. iiij.*

¶ Item nota, quòd [h] quædam ad tempus valent, quæ in perpetuum non valent: vt *ff. com. diuidun. l. in hoc iudicium. §. ſi conuenerit.*

ſ ¶ *Videantur.* vt & *ff. de verbor. ſignif. l. heredis. & l. ſciendum. & ſ. de hered. inſtitu. l. fin. & ff. de petit. hered. l. iiij.* Fallit tamen in duobus caſibus, ſcilicet in pupillari ſubſtitutione & in operis: vt in illa *l. de verbor. ſignif. l. ſciendum. & ff. de vulg. & pupil. ſubſtitu. l. qui liberis. §. hæc verba.* & in caſu huius legis.

t ¶ *Solitis modis.* quia non morte, ſecundùm prædicta.

u ¶ *Exiſtimauerunt.* & benè.

x ¶ *Vſumfructum.* quia talia ſunt ſubiecta, qualia permittunt prædicta: quia talis eſt natura vſusfructus.

y ¶ *Cum herede.* primo [c] ſcilicet, non heredis herede: niſi conſtet & de ſecundo ſenſiſſe: & tunc erunt duo vſusfructus, & quilibet ſolitis finitur modis: vt *ff. de verbor. obligat. l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ita. & hic.*

¶ Item in eo, quod dicit, moriente primo finiri, eſt arg. contra *ff. de iure immu. l. vo.* Sed ibi fuit conceſſa immunitas ſibi, & poſteris generaliter.

¶ Item arg. contra *ſ. de leg. l. in annalibus.* & ibi ſolui [d].

z ¶ *Amittente.* ſcilicet per capitis diminutionem.

a Vide Cepoll. *tract. de ſeruit. vrbano. præd.*

b Habitatio eſt ius proprium, & ſpeciale, diuerſum ab vſu, & vſufructu: de quo vide Cepolam dicto loco.

c Vſus, & habitatio pariſicantur.

d Seruitus ſeruitutis nō poteſt eſſe.

e Habitationis & vſusfructus differentia.

f Habitatio domus non finitur niſi morte habitantis.

g Habitatio in quo vſusfructum antecellat.

h Habitatio non niſi in domo conſtituitur.

† Hoc additur in veteribus, quod tamen perperam decrit.

* Modis, inquiunt.

† Vide Tiraquell. in tract. *le mort ſaiſit le vif. declar. 4. part. 4. & in 2. declar. part. 5. num. 6.* Bart. *in l. Gallus. §. etiamſi, verſ. quæro. ff. de liberis & poſth.*

a Locare operas ſuas in perpetuum, an, & cur homo liber non poſſit. Adde Barto. *in l. ſtipulationes non diuiduntur. ff. de verb. oblig.*

b Ad tempus quædam valent, quæ in perpetuum nō valent.

Vſusfructu & habitatione relicta, interdum ipſa proprietas relicta intelligitur.

c Heredis appellatione primus, & proximus intelligitur, non ſecundus heres. Adde gloſ. 1. *Pontius. 13. §. vſt ſiderantur. d'Bit, ibi* appellationem heredis referri ad id, quod ſui natura nō poteſt tranſmitti ad heredes, etiam voluntate declaretur, ſeu voluntate teſtantis.

480/C.IV.K.5-4, 705-706
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Enripiatur.* quod ergo generaliter a dicitur, generaliter intelligatur: *vt de leg. praef. l. 1. §. generaliter. & ff. de Publicis. l. de poena. & in decretis, vtr. distinct. c. §. Romanorum.*

b ¶ *Paucissima.* Nota, quod multa b verba paucissima appellat, sicut faciunt allegantes, qui dicunt, *Plum verbum dicam.* & multa professione & facit ad hoc *ff. de bonis vacan. l. 1. §. de. A. C C V R S.*

Interuenisnam. JCA-TVS. Olim si testator fundum alienius vsumfructum legasset, & sit dominus per seruū acquisisse vsumfructum: dubitabatur, si dominus partem serui alienasset, verum pro parte finiretur vsufructus, vel in toto, vel ad proprietatem rediret: an penes dominum remaneret? Circa hanc dubitationem triplex fuit opinionum varietas, quia si testator partem serui alienasset, in toto finiretur vsufructus. Secunda, quod in parte remaneat. Tertia, quod sine fine, sine re apud dominum remaneat vsufructus. & hanc opinionē approbat Imperator, statuens, quod hoc obseruetur: vt sicut ab initio apud dominum intelligitur vsufructus, ita & nunc, etsi seruus pro parte fuerit alienatus.

c ¶ *Acquisitum.* vt: vel saltem dies cessit. aliis secus: *vt ff. quando dies leg. cet. l. 3. pr. & §. 6.*

d ¶ *Mutatis.* interpositio est. Accvs.

e ¶ *Vsumfructum.* distinguendum est, verum contemplatione dominii, vel serui.

f ¶ *Retentionem.* vt *J. l. pecul. & ff. de rebus dub. l. quotiens in actionib.* Accvs.

g ¶ *Si ff. pars. vt hic, & arg. ff. de fer. l. 1. in principio. §. 3.* item etiam si totus alienetur: *vt ff. quibus mo. vsufruct. amit. l. 3. seruo. & l. reperi. §. si quis. & J. eod. l. fin. & argu. ff. de dona. cauſa mor. l. 3.*

¶ Sed contrā *ff. de vsufruct. l. qui vsumfructū. §. fin.* prout est ibi in litera, *seruo* Vlp. Solg. ibi contemplatione serui erat ediſtus: hic domini. 1. Vel hic cocrigit. 3. Vel ibi est seruus mortuus: hic alienatus. Si autem habeas ibi, *vsumfructum seruo Titio* nō est contrā.

Corruptionem.] C A V S A. In prima parte huius legis dicitur, quod olim omnis extinguebatur vsufructus, morte, vel capitis deminutione vsufructuarij, vel non vtendo, actione scilicet personali ex testamento, vel ex stipulatu, si in stipulationem deductus esset vsufructus, per quem petebatur vsufructus: certum quod constat, quod morte, vel capitis deminutione vsufructus tollebatur: sed dubitabatur, an anno, vel biennio actiones sollerentur, sicut vsufructus. Hanc dubitationem decidit Imperator, statuens, quod vsufructus anno, vel biennio non vtendo non finitur: nec actiones competentes ex predicto tempore, si fructuarius tacuerit, nec petierit nisi præscripto domino vindicanti obiici conferant: pari decum inter præsentes, vigiani inter absentes: tanto tempore actio perit. & hoc in prima. In secunda dicit, non quilibet capitis deminutione finitur vsufructus, sed maxima, & media, sed non minima. & potest similiter in filiefamilias.

re enim ista vsufructus sibi tale vindicet priuilegium, vt à generali interemptione vsufructus ipse solus excipiatur ? quod ex nulla indori rationabili sententia manifestissimum est. Et propter hoc, & vsumfructum finiti, & ad proprietatem suam redire, & velle esse legatum sanciennes, huiusmodi puerilissimis b verbis totum eorum ambiguitatem deleuimus. Dat. XV. Kalen. Octob. Lampadio, & Orestes VV. CC. Coss.

Si per seruum fuit vsufructus acquisitus, alternatio eius non tollit acquisitionem iam factam, nec mutuissa, nec mort. BALD. Vel sic: *Per alienationem patris serui, non extinguitur vsufructus seruo concessus. & ad secundum* BART.

XV. *Idem a. eidem Iuliano p. p.*

INter antiquam prudentiam dissensio incidit, si per seruum vsufructus domino fuerit acquisitus a, & ex quibusdam casibus (multi b enim casus rebus incidunt mortalium) pars huius serui ad alium peruenit: verum omnis vsufructus, qui anteà per seruum ad aliquem peruenerit, apud eum remaneat: an totus tollatur, vel ex parte deminuatur, ex parte autem apud eum residet? Et super huiusmodi dubitatione tres sententiæ vertebantur: vna, quæ dicebat, ex particulari alienatione serui totum vsumfructum deminui. Alia, in tantum vsumfructum c deminui, in quantum & seruus alienaretur. Tertia, quæ definiebat, partem quidem serui posse alienari, totum autem vsumfructum apud eum remanere, qui anteà seruum in solidum habebat: & in nouissima sententia summum auctorem iuris sententiæ Salutum Iulianum esse inuenimus. Nobis autem

haec decidentibus placuit Saluij Iuliani adimiri sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione: quibus humanius visum est, non interemptionem vsufructus studiosam † esse, sed magis retentionem d, quatenus esti pars e serui alienetur, tamen neque pars vsufructus depereat, sed maneat secundùm suam naturam integer, atque incorruptus: & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conseruetur ex huiusmodi casu, nullo deterioratus modo. Dat. X. Kal. Octobr. Lampadio, & Orestes VV. CC. Coss.

Hæc est fabrilis lex, & materia eius est de apicibus iuris: & breuiter hoc intendit: Vsufructus non vtendo, & personalis actio pro eo, sin pro patientia competere spatio longi temporis finitur, non minori spatio. Item vsufructus non finitur maxima capitis deminutione sed media, quæ ciuitatem adimit, vel maxima, vel morte naturali. BALD.

XVI. *Idem a. Iuliano p. p.*

CORruptionem h vsufructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte vsufructuarij, vel capitis deminutione i, vel non vtendo k, vel aliis quibusdam l non ignoratis * modis. Sed de vsufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personali autem actione, quæ super vsufructu nascitur, siue in stipulationem vsufructus deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem vsufructuarij, & capitis deminutione eam tolli m omnibus concedentibus: non vtendo n autem, si o per annum, vel biennium fortitan eandem vsumfructū non perierit vsufructuarius, an personalis † actio tollatur, altercantibus q.

nam tradionem, sed post. Nam non est verum, quod per traditionem tollatur actio pro eo competens, d cum in eo non sit traditio: *vt ff. eod. l. 5. §. dare. & ff. de acquiend. rer. dom. l. seruus. §. in corporalis.* Sed in rebus corporalibus r illud tenet, quod solutio ne eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio. Nec obstat, quod mihi constituatur per patientiam, & me vtente, dicitur mihi debeti: siccut res mea mihi debetur: quia (vt dixi) cum f nō sit vera traditio, non merè efficiet meum. quod studiosus potest notare: quia plures dicitur, ille vtitur servitute debita. Præterea & res mea s quandoque mihi debetur, scilicet ratione eius, quod meum non est, scilicet restitui: *vt ff. de vsufruct. l. nemo non.*

¶ Secundò videtur, quòd Iustinianus non respondeat huic quæstioni de personali actione: sed *dico*, quòd plenè respondet, cum dicit, *nisi tale excepto vsufructuario.* &c. Adiunhiam h enim, *nisi*, &c. excipit de eo generali, quod dixerat, scilicet non actionem, nec vsumfructum non vtendo tolli, &c. tunc t ergo vsufructus, & actio tollitur.

m ¶ *De personali.* scilicet ex stipulatu, si per stipulationem fuit promissus: vel ex empto, si fuit venditus: vel ex testamento, si fuit legatus.

n ¶ *Non vtendo.* scilicet actionem personalem. Accvs.

o ¶ *Non vtendo.* id est, non deducendo eam in iudicium, vel etiam nō actio: non vtendo vsufructu per traditionem, vel quasi, amittit actionem: vt statim dicet.

p ¶ *Stiti est.* an.

q ¶ *Altercantibus.*

r ¶ Sed * certè non iusté videtur quæri, vel dubitari de actione personali, an tali tempore tollatur, nō cùm in testamento est relictus: & quia per biennium non petit. tunc penitus perdit iuste quæri de vsufructu, an tollatur non vtendo: quia statim b competit, adita hereditate: *vt ff. quemadmodum serui amit. l. 5. partem fundi. §. 3.* Item non potest iuste quæri de actione ex testamento, quæ simul competit. Cùm autem per contractum inter vivos in obseruationem deducitur, aut est traditus, & tunc tollitur actio solutione, *vt. Institu. quibus modis tollitur obligatio. in princ.* & sic nō potest esse quæstio, an debeat tolli tempore, vel non. Aut non est traditus: & tunc non amittitur ratione vsufructus, cùm non fuerit: *vt ff. de vsufructu leg. l. temporalis. & ff. quibus modis vsufructus amit. l. 3. §. sed ita demum. & §. fin.* Sed nec actio personalis potest tunc tolli, etiā triginta annis: *vt J. de actione. princ. l. 9. & J. quibus non obstat long. temp. præscript. l. neque minori.* Ad hoc respondet, quia procedit quæstio, vbi etiam inter viuos constituitur: sed non

* Ignotis.

c Quod non est, tamen non potest. Adde *J. de vsufructu l. 3. & ff. de vsufructuariis l. 3. pertem. 1. 3. ff. quemadmodum serui amit. l. 3. §. fin. & ff. personalis actio. §. 1.*

d Traditio non est in rebus incorporalibus.

e Solutione rei, quæ debetur, tollitur omnis obligatio.

f Traditio vera non est vera, dicit vera non efficiunt.

g Nemo res suas debeti potest, quia fictus meus non est, quia possessione respectu, & nisi quatenus excepitur.

h Vsufructus non vtendo amittitur.

¶ Et

480/C.IV.K.5-4, 707-708
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sed nos hoc decidentes sancimus, non solùm actionem, quæ de vsufructu nascitur, sed nec ipsum vsumfructum, non vtendo *, cadere [b], nisi tantummodò more vsufructuarij, & ipsius rei interitu: sed vsumfructum, quem sibi aliquis acquisiuit, hunc habeat, dum viuit, intactum, cùm multæ, & innumerabiles causæ rebus incidant mortalium †, per quas homines iugiter retinere * quòd habent, non possunt [c]. Et est satis durum, per huiusmodi difficultates amittere quod semel possessum est: nisi talis exceptio vsufructuario opponatur, quæ etiam si dominium vindicares †, posset * eum præsentem, vel absentem excludere [d].

Sed neque per omnem capitis deminutionem huiusmodi detrimentum imminere nostris patimur subiectis: (quare enim si filiusfamilias fuerit is, qui vsumfructum habet, fortè ex castrensi peculio, vbi nec patri vsufructus acquiritur, ei possessum †, per emancipationem eum amittat *) sed secundùm quod definitum est, tunc eum tantummodò desinere, cùm vsufructuarius, vel res pereat, & tantummodò eum cum anima [f], vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quę vel libertatem, vel ciuitatem Romanam possit adimere. tunc enim vsufructus omnimodo ereptus, * ad suam reuertatur proprietatem. Dat. Kalend. Octobe. Constantinopoli Lampadio, & Orestis VV. Coss.

DE SERVITVTIBVS, ET AQVA.

TITVLVS XXXIV.

Vsufructus, habitatio, operæ seruorum, iura hominum, per quæ res illorum in alienam seruitutem, seruitutes iura prædiorum, per quæ prædia seruiunt, illa rebus personis, hæc prædia vrbanis, vel rusticis. Vsus aureus. & fabulæ seruandum. Cæsum sunt prædia, qualiter se habentia l. quid aliud de verbor. signif. l. qui fundum. ff. quemadmod. serui. amit. vt Stoica virtus est animus quodammodo se habens animus spiritus quodammodo se habens. Virtus habitus animi, qui significatur illa articula quodammodo, vel qualiter. Seruitus habitus prædij. Quod habitat, & de aqua, nam de aqua est simpliciter, vt in titulo Digestorum de aqua, de qua compositi ex duodecim tabulis alibi in personam aquæ pluuiæ arcendæ, sed de seruitute aquæductus, vel aquæ haustus, de quo est alibi in rem confessoria, & negatoria, sicut de cæteris seruitutibus personarum, aut prædiorum l. 2. ff. de serui. vind. Et autem in hoc titulo non Seruus, Nam quæ si non iudicis iuridici debet de aqua, & de aliis seruitutibus, vel l. 3. aquæductus, vel alia seruitutum, & ne ritatum Digestorum de rebus creditis, si certum petatur, aliàs decimum sic esse accipiendum, si certum petatur de rebus creditis. Iste autem de aqua volunt per eminentiam quia nulla est seruitus alia, de qua tot sint constitutiones in hoc titulo, vt de impetrorum, & alia subtilitatibus, quid magna pars ciuili sit de subtilitatibus pupillari, & quid multa ex iuridicis rebus tantum habent ad vsum necessitatis quotidianæ aqua. CVIAC.

Si seruus filiusfamilias, vel seruus alienus relictus, acquiratur patri, & domino: & iuxta filium, vel seruum moriatur, vel seruum mutetur: residet nihilominus penes patrem, & dominum: sed patre mortuo, vel mediam, seu maximam capitis deminutionem passo, vsufructus redit ad filium, à quo habuit originem, & ad quem restituere præsumitur habuisse contemplationem. BALD.

TVIT. Idem l. Iuuenis p. 7.

EX libris [a] Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, si vsufructus per seruum acquisitus, vel per filiumfamilias, capitis deminutione filij magna, vel media, vel morte, vel emancipatione [b], vel serui quacumque alienatione, vel morte, vel manumissione possit † adhuc remanere. Et ideò sancimus, in huiusmodi casibus, neque si seruus, vel filiusfamilias in præfatos casus ciderit, interrumpi patri, vel domino vsumfructum, qui per eos acquisitus est, sed manere intactum [c]. Neque si pater [d] magnam capitis deminutionem, vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, vsumfructum perire, sed apud filium remanere, etiam si hæres à patre non relinquatur. Vsumfructum enim per eum acquisitum, apud eum remanere, etiam post patris calamitatem oportet: cùm plerùque * verisimile sit †, testatorem contemplatione magis [e] filij, quàm patris, vsumfructum ei reliquisse. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE SERVITVTIBVS, & AQVA.

TITVLVS XXXIV.

Dixit de seruitutibus personalibus, nunc de seruitutibus rerum: vt edic. quæ sint. & l. cod. l. 1. & sicut. liter penal. de aqua, quæ. & aliter de aliis: quia quæ dicit de aqua, quæ. & Vide in hoc titulo, Cujacium, Cujacium in notis. Scriptura: Discite discipulis eius, & Petro.

480/C.IV.K.5-4, 709-710
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*i quas.*] Pone Casvm a tribus [a] modis. 1. Primò, secundùm antiquam, domus tua debebat seruitutem domui meæ altiùs nõ tollendi: quæ acquisita erat domui meæ tempore: nunc tu altiùs exaltas contra seruitutem debitam: agam contra te vel vei possideris, vel confessoria: & vincam si bonam fidem habui in præscribendo, non autem si vi, vel clam, vel precario sim vsus seruitute. Et secundùm hunc casum dic, quòd hæc seruitus potest quæri tempore, cùm habeat perpetuam causam, & incipit [b] ab eo tempore, quo vicinus meus fuit aliquando à me prohibitus ædificare: nam ex tunc incipit possidere iure seruitutis: quod est necesse: vt ff. quemadmodum seru. amit. l. fin. alioquin clam possidere videtur. quod non debet esse: vt hic dicit.

¶ Item quod dicit, *longi temporis*, propriè dicit secundùm quosdam, licèt quidam dicerint, cuius [c] temporis non est memoria: per legem ff. de aqua plu. arcend. l. j. in fi. & l. ij.

¶ Item quod dicit, *vicem seruitutis*, constitutæ scilicet per pactum, vel per vltimam voluntatem: & sic confessado [d] æquiualet veritati.

Ista est notabilis lex & habet tres lecturas: & secundum primam lecturam hoc intendit: Seruitus, quæ habet causam continuam, acquiritur spatio longi temporis, si præscribens fuerit bona fidei. h. d. secundum Bar. Vel sic: *secundum Saliçet. Seruitus habens causam continuam, præscribitur longo tempore ab eo, qui possidet bona fide: quia non vi, non clam, vel precariò, h. d. secundum primam lecturam.* Vel sic: *Libertas contra seruitutem altiùs non tollendi, longo tempore præscribitur ab eo, qui bona fide fuit in quasi possessione libertatis. h. d. secundum secundam lecturam.* Vel sic: *Patientia eius, qui possidet vi, clam, vel precariò, non sufficit in præscribenda seruitute, etiam ab eo, qui possidet bona fide. h. d. secundum tertiam lecturam.*

1. Imp. Antoninvs A. Calphurnio. †

SI quas actiones aduersus eum, qui ædificium contra veterem formam a extruxit, vt luminibus [a] tuis officeret, competere tibi existimas: more solito [b] [per iudicem *] exercere non prohiberis [c]. Is qui iudex erit, longi temporis [d] consuetudinem, vicem seruitutis [e] obtinere sciet: modò si is, qui pulsatur [f], nec vi, nec clam [g], nec precariò possidet. PP. III. Id. Nouemb. Gentiano, & Basso Coss.

Ista lex est singularis, & est clauis in tota materia: & hoc dicit: Seruitus, quæ habet causam continuam, acquiritur longo tempore, nisi fuerit interrupta: nec repetit quis expensas, quas fecit in re, contemplatione seruitutis. Bald.

11. Idem A. Martiali.

SI aquam † per possessionem Martialis, eo sciente [g] [h], duxisti: seruitutem exemplo rerum [y] immobilium tempore quæsisti [i]. Quòd si ante id tempus, quo seruitus acquiritur, interrupta [illegible] ... [illegible]

[Glossa:] e ¶ *Seruitutis.* constitutæ, vel amissæ secundùm diuersos casus.
f ¶ *Pulsatur.* propriè, & impropriè secundùm diuersos casus.
g ¶ *Nec clam.*] & dic, ille, qui pulsatur opere, & facto.

S*I aquam.*] Diuiditur [a] in tres partes. 1. In prima loquitur de seruitute præscripta. 2. In secunda loquitur de præscriptione interrupta & ea interrupta, ille, qui fecit expensam contemplatione seruitutis, eam non repetit. 3. Tertiò, rationem reddit huius legis. Secunda, *quòd si ante*. Tertia ibi, *cùm in aliena*. Bald.

¶ Casus istius legis talis est: Per agrum meum me sciente, nec prohibente, aquam per decem annos inter præsentes, vel per viginti inter absentes duxisti: an sit tibi quæsita seruitus, quæritur? Respond. quòd sic: exemplo rerum immobilium. & hoc in prima. Si autem anni impleantur præscriptionem prohibui, ne duceres: & post prohibitionem in agro meo opus aliquod, vt aquã duceres, extruxisti, puta canales, vel riuulos: nec sumptus, quos fecisti, repetes: & quod extruxisti, ad eum, cuius est possessio, pertinebit.

g ¶ *Martialis, eo sciente.* Ergo Martialis non clam aquam adduxit: potest tamen aqua rectè etiam ignorante domino deduci. l. vlt. ¶. de præscr. long. temp. modò celandi animum is non habuerit, qui duxit. l. vlt. §. 4. ff. quod vi aut clam. Porrò hæc lex secunda ad prouincialia, non Italica prædia pertinet. Cuiac.

h ¶ *Sciente.* iure seruitutis, non precariò, vel clam, vel vi.

¶ Ita nota, non desiderari [b] titulum in præscribenda seruitute: vt [illegible] ... [illegible]

[Glossa continued, col. 1:] ¶ Sed quod dicit, *si modò is, qui pulsatur* [illegible] ...
¶ Et quod dicit, *si possidet*, id est, quasi possidet seruitutem ... [illegible]
¶ Sed hæc verba, *vi*, &c. expone, vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit.
¶ *Clam*, expone: vt ff. de acquiren. possess. l. clam.
¶ *Precario.* expone, vt ff. de pre. l. j. in princip.
2. ¶ Vel dic secundò: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altiùs non tollendi, per confessionem ... [illegible]
3. ¶ Vel dic tertiò: Domus tua debebat seruitutem domui meæ altiùs non tollendi ... [illegible]
¶ Sed quæ sunt actiones, quæ pro seruitutibus competunt? Resp. confessoria ... [illegible]
Additio. Ioanni Fabro in suo breuiario placet tertia lectura ... [illegible]
a ¶ *Contra veterem formam.* Expone ex l. j. Cod. de ædific. priuat. Cuiac.
a ¶ *Vt luminibus.* vt, consecutiuè ponitur, non causatiuè ... [illegible]
b ¶ *More solito.* per libellum: vt ... [illegible]
c ¶ *Non prohiberis.* vt & ff. de seru. vrbano. prædior. l. qui luminib. & ff. de iciu. altiùsque prima. l. apparet. §. pen.
d ¶ *Longi temporis.* cuius non extat memoria, secundùm quosdam: vel decem, vel viginti annorum, secundùm acc. Accurs.

[Glossa continued, col. 2:] [illegible] ... Cuiac.
i ¶ *Quæsisti.* & hic decem annis inter præsentes, viginti inter absentes ... [illegible]
¶ Item quid si aqua non fluxit ... [illegible]
¶ Et dicas hic, quæ seruitutes, & qualiter præscribuntur ... [illegible]
¶ Sed negatoria quanto tempore tollitur? Respond. triginta annis ... [illegible]
¶ Sed si mihi tollitur negatoria, ergo tibi acquiritur seruitus ... [illegible]

[Marginalia:] a Diuisio. * Deest in veteribus. b Dici plenius ... [illegible] ... † Vide ad hanc legem, Cujacii ... [illegible] ... c Ratione ... [illegible] ... d Seruitus habens causam continuam ... [illegible]

§. fi

480/C.IV.K.5-4, 711-712
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

§. § plures & ff. famil. erciſc. l. hæredes. §. de plurib. & ſi pro quibuſdam egi, non repellit exceptione rei iudicatæ, agendo poſtea pro aliis: cum ſi fuiſti aliquando abſolutus, quia non poſſidebaris nunc poſſidis: vt ff. ad exhibend. l. neque.

¶ Prædicta autem procedunt in ſeruitutibus, quæ non quærunturſ ſtgo ſemper: aliàs tollitur negotiorum eodem tempore.

a Negotiorum aliàs pro ſeruitutibus nullatenus longo tempore.

b Aqua vſus interdicitur naturali interruptione, licet conteſtationem, & ſola denuntiatione.

† Id quod, ſed quod, verius eſt.

c Denuntiatio ſola vſucapionem interrumpit, quam tibi in ſecundo opinione. & cuc.

a *Interrumpitur* eſt naturali b interruptione: vt ff. de vſucapio. l. naturaliter. ſicut & retinetur per continuationem vſus: vt ff. de vſufruct. l. arboribus. §. idem tradit. Item per litis conteſtationem, non per ſolam denuntiationem. non c enim ſola denuntiatio vſucapionem interrumpit: vt l. de rei vindicat. l. mora litis. & ff. pro emptore. l. alienum. Vel forte eſt ſpeciale, vt ſola denuntiatio interrumpat, ſicut faciliis eutrit præſcripto, quia ſine titulo, & ſine poſſeſſione nd incorporalia d nõ poſſidentur: vt ff. de acquirend. rer. dom. l. ſeruum. §. incorporales. Et notatur ff. de vſufruct. l. arboribus. in fin.

b ¶ Pudio. poſt interdictionem, cùm videris velle donare: vt l. de rei vindic. l. donum. c ¶ Manet. vt l. vt ei. §. & dic vt ibi.

d ¶ Poſſeſſio. id ſt eſt, res poſſeſſa, ſine dominio: ſic T. tit. §. quotiet.

E T *in prouinciali.*] Cæpv. An in prædio prouinciali poſſit ſeruitus conſtitui, quæritur? Dicitur, quòd ſic, præcedentibus his, quę ad ſeruitutem conſtituendam ſunt neceſſaria, puta poſitionibus, aut ſtipulationibus, &c. & hoc in prima. Et ſi poſt conſtitutionem ſeruitutis prædium alienatum fuerit, tranſit cum ſuo onere. & hoc in ſecunda.

e ¶ *Seruitutes poſſunt.* contra videbatur: quia non ſunt dominii: vt T. de vſucap. tranſfer. l. i. & ſeruitutes non poſſunt conſtitui, niſi à dominis: vt infra habitatio. §. idèò autem. ſed ramen eſt contra, quia ſunt quaſi domini.

f ¶ *Conſtitutione.* ſc. poſitiones, & ſtipulationes: vt infra habitatio. vt T. de ſeruit. ruſtic. prædior. l. ſi ſeruitutem aqua alieni concedere in poteſt qui ex ſuo fundo alterius prædio talem ſeruitutem conceſſit, modò ut tuetur primi.

g ¶ *Tueri.* id eſt. defendi. Vel *tueri* ſeruitutem.

h ¶ *Debent.* vt l. de vſufruct. l. ſeruitutem.

i ¶ *Poſſeſſori.* i. qui tibi vendiderat.

k ¶ *Poſſ.* & non aliter: vt ff. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. via. §. ſi fundus. & de contrahen. empt. l. ſi aquæductus. & l. alimentis.

A *Quam.*] Cæpv. An vicinus aquam, quæ in fundo vicini oritur, eo inuito ad irrigandos agros ſuos ducere poſſit? nunquid & eo, ne inuito, cui ſeruitus aquæ ducendæ conſtituta eſt, à tuo fundo alij ducere aquam concedere poſſit, quæritur? Dicitur, quòd non. & hic eſt caſus, quem habes ff. de ſeruit. ruſtic. prædior. l. ſi ſeruitutem. 5. Vel ſic: Conceſſi tibi, vt duceres aquam inuito te, cui conceſſi primò, an poſſim alij ſecundò concedere, quæritur? Dicitur, quòd non. & hanc caſum habes ff. de aqua quotidia. & eſtiu. l. 1. in fin. & de ſeruit. ruſtic. prædio. l. per quem. §. Magis placet. prima poſitio quòd concordat cum littera.

f Seruitutem aqua alieni concedere in poteſt qui ex ſuo fundo alterius prædio talem ſeruitutem conceſſit, modò ut tuetur primi.

g ¶ *Ad quem vſus.* id eſt, proprietas ratione dominij.

m ¶ *Pertinet.* hæc proprietatis, id eſt, ſine voluntate domini ſoli, in qua ratione vt ff. de aqua plu. arcen. l. in conuehendo. & l. ſed. Sin autem dominus ſoli velit alij concedere, poteſt, ſi non noceat ei, cui primò conceſſitur ff. de aqua quotidia. & eſtiu. l. 1. in fin. & ff. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. ſi. §. ſi aquæductus. quæ ſunt contra. ſecus ſi noceatur: ff. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. per quem. Item ſi ille, cui primò fuit obſerſa, velit alij concedere, non poteſt: vt ff. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. ea res. niſi poſtquam iam ingreſſa eſt fides agri ſui: vt ff. de aqua quotidia. & eſtiu. l. 3. §. illud.

n ¶ *Idèò autem.* putà vti poſſidentis. Item ne eius conditio fiat deterior per alterius factum. niſi hoc inuitus ferè in quoibet edicto prætoris: vt arg. ff. de aliment. legat. mutan. non fac. l. 3. Item & actione iniuriarum poſſit agere: vt ff. de act. empt. l. qui prædium.

S I quid.] Cæpv. Habebam ſeruitutem in domo tua recipiendi ſtillicidium, aliquid caſtuuiſſi, per quod impediebatur ſeruitus: an agere poſſim contra te, vt ad priſtinum reducas ſtatum, quæritur? Reſpond. quòd ſic. In hac actione venit damni ratio, quod paſſus ſum, quia ſeruitus mea vti non potui.

o ¶ *Cuuabit.* vt ff. ſi ſeruitus. l. & ſi ſuerit. §. 1. in fin. & l. ſi quando. §. fin.

¶ Item nota, in confeſſoria venire damnum, ſcilicet b quanti eius intereſt, quòd non eſtvſus ſeruitutis vt hic, & ff. ſi ſeruitus vindic. l. hæc. §. ſicut & in rei vindic. l. 1. §. 1. & in rei vindic. l. damnum. c Cuuabit. te agente confeſſoria: vt notatur l. ut ei. Lalitio.

D Rafus.] Cæpv. Habebas fontem, ex quo ducebas aquam ad irrigandos agros tuos. volebam te inuito de eodem fonte aquam ducere ad agros meos: an poſſim, quæritur? Dicitur, quòd non.

¶ Nota iſtam legem, quæ ſemper allegatur ad hoc, quòd ordinata + charitas incipit à ſe: facit c. de ſup. mg. prælat. lib. vi. & notatur in c. quiſquamus. 23. diſtinct. Pavl.

d ¶ *Iuris.* id eſt, quia tuus eſt, vt fabricis.

e ¶ *Conſtituendum.* id eſt, non debetur alij ſeruitus, etiam per conſtitutionem: tuus hoc modo poſſit acquirere: iam habes principium cauſæ: vt diximus T. eod. l. 4. 1. Vel ſi non haberem, tunc tamen tempus requiritur, cuius non extet memoria: vt ff. de aqua quotidia. & eſtiu. l. hæc iura. §. aquæductus.

f ¶ *Prouinciam.* vnde dicitur: *Aliquam ille potest, qui ſi plus diligit vnam, &c.* ordinata enim charitas incipit à ſe.

S I *manifeſtè.*] Cæpv. Debebas mihi ſeruitutem aquæ, mihi à te ante conſtitutionem conſtituta: quæritur, an directè poſſim conſtituendo ducere poſſim? Reſpon. quòd ſic: & agetur coram procuratore Cæſaris, qui cognoſcit inter priuatum, & fiſcum. Vel ſic: Conceſſi tibi ſeruitutem aquæ ducendæ de fonte meo: vis aliunde ducere eam, quàm ſolitus erat, vel contra formam in conſtitutione ſeruitutis appoſitam an poſſis, quæritur? Dicitur, quòd non. & hoc procuràbit procurator Cæſaris, ſi ad fiſcum deuoluatur prædium, prima poſitio verior eſt.

a ¶ *Iter aquæ.* l. 4. in fin. de aquæductu. aquæductus enim aſſertitatem dabit, non tantùm diuturnus vſus, ſed & vetuſtas, id eſt, infinita memoria. l. 3. §. ductus. ff. de aquæductu. Cvlac.

b ¶ *Profuturis.* ex prædio ſiſci.

c ¶ *Irrig. dd.* tutelam procurator ſiſci innouare, ne haberet ſeruitutem,

a Seruitutem aquæductus habet, in poſſit eam alij concedere.

* Vide ad hæc legg. Cypolam poſſim in erat. rupſtic. prædior. 4.

Pal. Conſtituam.

* Pacis ad hæc legg. gl. in rep. hæc memoria, ſuper verbo, ciuitatem. in fin. extra. de poſt. pac.

{ Quemadmodum quia dicebat, aut poſſit ſeruitus aquæductus, vide Cypolam. in rerub. vaſtio. in prædior. c. 4. n. 47.

b Diuturnum in ſuſſeſſorio ſeruitutem exiſt.

* Dreth in verbibus.

* Sic in apographo ſ. poſſeſſorio ſecundi.

c Charitas ordinata incipit à ſe.

d Vide quæ ſcripſi ad l. per quem. 12. ff. de ſeruit. ruſtic.

e Sed quid ſi tantùm aquæ ſit, vt dubitet, vel pluribus ſufficiat? vide ne vicinus aquæ indubitat. Vide Cypolam. rerub. de ſeruit. urbanor. c. 14. n. 17.

f Seruitutem aqua alieni concedere in poteſt qui ex ſuo fundo alterius prædio talem ſeruitutem conceſſit, modò ut tuetur primi.

480/C.IV.K.5-4, 713-714
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Procurator.* cùm res inter filium & priuatum agatur.

¶ Et nota arg. ex hac lege, quod si quis habeat molendinum in * fumine, quod alius non potest supra facere aliqd molendinum, per quod aqua trahatur aqua, etiam in fin. Sed contrarium est, vt *ff. de aqua plu. arcen. l. si in mea fundo, & de damno infect. l. flumineum.* §.

b Molendinū habens in flumine pot ferre molēdinū, vbi prohibetur hoc fapere molēdinum aliud facere in fin. sing. in aquam ver. nostra. Addē notata in l. si quis aqua ff. de aedil. ¶ Aqua mouet est commoda à fluuio fan. conduct. v. ad ff. infra ad legem. l. Aqui. Vide Cypedium ca. cōsil. 2. gram.

ADDITIO. De hac quæstione, & plurib. aliis circa eandem materiā, vide plenè per Baroll. in repetitione *l. quemadmod. ff. de flumini.* & ibi plenè tassinè per Ias. de Mayno in quadam repetitione sua.

A Solio.] CASTR. Si domus tua domui meæ altiùs non tolleri feruitutem non debeat: quæsti vis eam eleuare potes. & hoc in prima. Si autem in pariete ipso vi, aut clam feneſtram feci, in mittendo signum in ædes tuas sumptibus meis tollere debeam quod feci, cùm feruitutem mihi non debuisti, & parietē reficere? Dicitur, quòd sic. qua actione, ab aperit. Tu dic, quòd interdictus quod vi aut clam. ¶ Nota ex hac lege, quòd omnis domus præsumitur libera à fundamentis vsque ad cœlū, nisi probetur seruitus constituta, vel prescripta. s. Nota secundò, quòd in pariete alterius quis nō potest facere feneſtrā, & per cōsequens nec immittere signa: sed in proprio pariete bene possum facere feneſtram. Bald. hic.

b ¶ *Prohibetur.* videtur ergo, quòd quodlibet b prædiū præsumitur liberum, nisi probetur contrarium. est enim eius vsque ad cœlum, cuius est solum: vt *ff. de seruit. l. fin. §. pomarii. & ff. quod vi aut clam. l. fin. §. pomarii. & l. Proculus. & de reg. iur. l. domum. & de seruit. urban. præd. l. cum ea. & l. Imperatores. & l. cuius. & l. 2. n. l. fi. in edictis. & l. fi. ibi. Sed contra ff. de seruit. rustic. præd. l. qui luminibus. Solu. ibi erat seruitus, & idcò abiisse non tollit.*

c ¶ *Tua.* i. tibi seruitutē, vel proprie dicas.

d ¶ *Sumptibus tuis.* hoc per interdictum quod vi aut clam. vt *ff. de aedil. edic. ea. cum. §. fin. l. 1. §. 3.* Vel per confessoriū. vt. *ea. l. fi. quid.* vel etiam per negotiorum. *si proprie accipias. ibi.*

e ¶ *Tua.* ibi. Idem dicit quod superior, sed ibi tam conuertit: imò non omnino idem.

f ¶ *Sumptibus meis.* ibi. Idem dicit quod superior, sed ibi tam conuertit: imò non omnino idem.

g ¶ *Vide Cypedium ibi. n. 1. de reg. iur. Marell. sing. 1. 154. vbi hoc limitatur ad hanc legē: nam ex ea solum fit aliquam ex sing. 38. qui ff. de vsufruct. seruitus, & quia animo mutandi hoc faciat, non alia accessione. sing. 1. 6. de aqua de aqua plu.*

SI tibi * feruitutem aquæ [ducendæ] deberi præsens animaduertit: nec hac te non † vtentem spatio temporis amisisse perspexerit: vti te iterum iure proprio prouidebit. Nam si quartum? Dicitur, quòd sic. si probè mihi seruitutē deberet: nec cōdiret ei me longo vsque ad vetdo amisse. alioquin licuit tibi me prohibuisse per operis extructionem, quod in agro tuo extruxisti.

† *Videlicet.* nam si hoc minimè probetur, fcilicet debeat seruitutem, vel si probetur quidem: tamen à monasterium, quòd amisisti. & facit *l. cum. l. Latrinis.*

Per agrum.] CASTR. Si per agrum vicini tui vtar, vel actus constituta sit seruitus, eam petere potes: alioquin per agrum suum itur, vel agere eo iniuria, cibi non licebit: sed via publica prohiberi non poterit.

g ¶ *Minimè licet.* de iure humano: vt *hic, & infra, de rerum diui. §. fin. vers. plenè.* fecisse de diuino. nam transire * per agrum alterius fas est: vt *in decret. distinct. 1. c. 1.* Item fallit quod hic dicitur, in casibus: vt *ff. de religios. l. si quis sepulchrū. in prin. & ff. quemadm. serui. amittat. l. si locum. §. fin.*

h ¶ *Prohibetur.* nisi & qui prohibet, habet ius obtinendi: sic in plastris obstantibus: vt *ff. ne quid in loco publ. l. 1. §. 1.*

Non modus.] CASTR. Habebam ius aquæ ducendæ per prædiū vsum ad prædium meum: postea acquisiui alia prædia: an ad illa prædia aquam ex inuito ducere possim, quæritur? Respond. quod non.

i ¶ *Non modus.* si post seruitutem constituta sunt prædia. scilicet constituta ab initio. ACCVRS.

i ¶ *Modus.* id est, si multiplicata b sunt prædia, vel aucta et, cui debetur seruitus: non per hoc crescit seruitus aquæ ducendæ: sed seruitus, id est, seruitutis impositio, facit terminum, & certitudinem, quanta debeat duci: vt *ff. de seruit. rustic. præd. l. ex mo. & ff. de aqua quotidia. & æstiu. l. 1. §. fi. l. 2. & ad hoc ff. de damno infect. l. damnū. §. fi. l. 1.*

Sicut † vsumfructum.] CASTR. In vsufructu amittendo certum tempus est constitutum: scilicet decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes: non semestrè non biennale in immobilibus, vel annale in mobilibus, sicut obtinet. ita & in cæteris seruitutibus amittendis idem obtinet: vt in hoc fit finis causa cuiusliber seruitutis. Differentia est ibi.

k ¶ *Decennii.* vel *Lati. l. Longo tempore.* sed hic etiam apertius dicit. ACCVRS.

l ¶ *Contra absentes.* vt & ¶. *de prescript. long. temp. l. fin. & ff. de vsufruct. l. sequitur. §. fin.* & hoc si non habeat temporis interruptionem. Vel si habeat, habeat tantùm diennam, vel horarum: aliàs si habeat habeat interruptam, duplicatur tempus: vt *ff. quemadmodum serui. amittat. l. si fil. quæ est contra.* vt habeat scilicet viginti annos semper inter præsentes, & absentes, secundùm Ioann. vt ¶. *Ipsum.* Alij dicunt pro decem dari viginti, & pro viginti dari quadraginta.

ADDITIO

480/C.IV.K.5-4, 715-716
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ADDITIO. Nota ex hac glosa iucta textui, quòd in seruitutibus personalibus, licet habeant causam distinctam, tamen sufficit longum tempus. & vide hic quòd notatum est per Dyn. in l. Iuniana. §. denique. de damn. infect. secundùm Bald.

CVm talis.] CASTR. Si quelibet quinquennio vna die per agrum tuum ad sylvam meam eundi mihi ius constituisti, & duobus quinquennijs cessaretis an mihi praiudicabo, quò magis seruitutem mihi constitutam videtur amisisse, quærimur? Dicitur, quòd non. sed si per quatuor quinquennia cessaretis, mihi praiudicabo. & hoc in prima. Si iuxta aream meam, in qua beneficio venti paleam à grauis separare consueui, opus extruere voluisti: an prohibere possim, quæritur? Dicitur, quòd sic. a ¶ Vel pro ⊕.

b ¶ Aliam. quam non habemus.

c ¶ Legem latam. vt l. l. proxi.

d ¶ Dubitabit. imò videtur in octo quinquennis differitur. §. quemadmodum servi. amitte. l. fi. fin. Quidam dicit speciale hic in aquedu. §. 3. Alij, quòd hec corrigit illam. Ioann. dicit duplicatione facti de decem, & non * de viginti annis. & sic illam intellige secundùm illam.

¶ Item contrà, ff. quib. mod. vsufructus amittitur. l. j. §. fin. vbi vsusfructus b relictus tempore alternato, licet pro vno anno amittatur, non tamen amittitur pro alio. Solu. ibi amittitur capitis diminutione: hic non vtendo. 2. Vel veritas, ibi in seruitutibus personali, quæ potest ex tempore incipere, & in tempus finiri. & sic fiunt plures: sicque pro vno tempore amitti, pro alio retineri potest. hic autem vna continua est: vt ff. de serui. l. seruitutes. §.

e ¶ Aliquo. speciale in area, secundùm Hug. fructus fructuum: vbi licet non sit constituta seruitus, tamen à lege videtur imposita. ff. de serui. rustic. prædi. l. §. In principio. & ff. de aqua plu. arcen. l. §. de ea opere. in principio. & vnde. item Sabinus & Cassius quæ quod manu factum est, &c. & §. in summa.

¶ Et secundùm hoc non esset correcta, Lond. Latitin. Ioan. & Ant. Codex.

Seruitus prædialis, quæ habet vsum discontinuum, perdatur negligentia temporis duplicati. h. d. vsque ad §. cùm autem. BALD.

XIV. Idem A. Iuuenti P.P.

CVm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur; quidam enim pactus erat cum vicino suo, vt liceret ei, vel per se, vel * per suos homines per agrum vicini transitum facere, iterque habere vno tantummodò die per quinquennium, quatenùs ei licentia esset in suam sylvam inde transire, & arbores excidere, vel facere quicquid [necessarium †] ei visum fuisset, & quærererur, quando huiusmodi seruitus non vtendo amitteretur: & quidam putarent *, si in primo, vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eamdem seruitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non vtendo deperdita, singulo die quinquennij pro anno numerando: alijs [autem] aliam ᵇ sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere, vt quia iam per legem latam ᶜ à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtendo depereant, sed per decem, vel viginti annorum curriculat: & in proposita specie, si per quatuor quinquennia nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vti sunt, tunc eam penitùs amittat viginti annorum desidia ᵈ. Qui enim in tam longo, prolixóque spario suum ius minimè consequutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.

Si area non potest habere vsum nisi ex vna parte, & non potest abiri per dominum prædij: ipso iure prædio vicini seruitus est imposita per legem, ne ædificando vsum impediat. h. d. secundùm BALD. Vel sic: *Iura aream vbi fructus aridi triturantur, non licet vicino tollere ædificare, quod vsum vsumfructus valeat impedire.* SALYCET.

Cùm autem aperitissimi iuris est, fructus aridos conculcatione, quæ in area fit, suam naturam, & villitatem ostendere: aliquis vicinum suum vetabat ita ædificium extollere iuxta aream suam, vt venus † excluderetur, & paleæ ex huiusmodi obstaculo secerni à frugibus non possent, quasi vento suam vim per omnem locum inferre ex huiusmodi ædificatione, cùm secundùm situm regionis, & auxilium venti aream accedit. Sancimus itaque, nemini licere sic ædificare, vel alio modo versari, vt idoneum ventum, & sufficientem ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream, & fructuum inutilitatem * faciat ᵉ. Dat. XI. Kalend. Nouembr. Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE LEGE AQVILIA.
TITVLVS XXXV.

POstè allio legis Aquiliæ lib. 9. iungi cum actione iniuriarum, & de bonis raptis. sed hoc loco posita est, quid competerit olim actio legis Aquiliæ ex secunda capite, si quis ad imposita seruitutem actione vicini, & negletta forma antiquorum ædificiorum, luminibus vicini offecerit: quamobrem nouo, & extraordinario iudicio, quasi ex lege Aquilia damnatur apud Zonaræ à Theophilo imperatore Petronius, in vt virgo cæsa adempta adeo addicuerat matrori, qua agebat de damno iniuria dato. Item quid competeret, si contra seruitutem iure constitutam, extructa ædificio, aliquis vicino damnum iniuria daret, vel si iniuria deriuaret aquam aliunde, vel si adhibita pecora iumentaque vicini facerent aream: quos casus propositi titulo superiore l. 1. §. 1. & 14. & illum de deriuatione aquæ reposito l. 2. hoc tit. & addidit aliam in l. vlt. §. si non imposita seruitute pecoris pascendi immissoris pecus in agrum alienum: nec enim deficit hic casibus actio legis Aquiliæ, & communis: igitur seruitus iure constituta non obstat in tam de seruitutibus, quàm actioni legis Aquiliæ. Nec obs. in igitur superiori titulo subiecitur est circuitus de lege Aquilia, id est, de actione damni iniuria, quæ ex lege Aquilia competit, quam pars in plurisque congruere cum actione damni iniuria ex duodecim tabulis, de qua l. quæcùmque. ff. de tab. & act. l. 1. & ad legem Aquil. de verbum [vsqu.] quod Pothus interpretatur, damnum deducit, & verbum [actione.] quod Pothus interpretatur, damnum prestare, solutio, vt l. 2. & §. hoc tit. Sed vt quidam hoc discrimen sit, quæritur sæpe nam legis antiquitas, existente mera legis antiquitatis: vt de ipsis, inquit, duodecim tabulis factum est, quarum vbi consumsit antiquitas cepit, eadem illa, quæ illis legibus continentur, in alterum lucrum numina transferunt. CVIAC.

Damnum datum in sylvam per ignis immissionem, vel incisionem, debet referreri, propositis actionis legis Aquiliæ. BALD.

I. Imp. ALEXANDER A. Glycoridi.

DAmnum per iniuriam † datum, immisso in sylvam igne, vel excisa ᵍ ea, si probare potes ʰ: actione legis Aquiliæ vtere ⁱ †. PP. VII. Id. Nouembr. Alexandro A. II. & Marcello Cons.

Damnum datum in demolitione, vel conversatione domus, vel in destructione aquæductus, tenet in actione legis Aquiliæ. BALD. & SALYCET.

II. Imp. GORDIANVS A. Mariano.

LEgis * Aquiliæ actione expertus adiectus eum, quem dicere, quòd hic fuit constituta seruitus alibi non tollendi [& ita potest casus] quæ videbatur non valere, quasi non interfecerit: vt ff. de seruitu. l. quæriet. & de serui. urba. prædi. l. fi. adei. & Lonin. Sed tamen valet, & interest.

DE LEGE AQVILIA. *

In actionibus superioribus diuisi damna vetuit: vt l. de rei vindic. l. damnum. & l. cit. §. l. fi. quid. Audi nunc generaliter de damno, & de ipsa actione damni dati.

DAmnum.] CASTR. In sylua mea cædua damnum dediti, quòd eam incendisti, vel excidistiqua actione mihi teneatis, quæritur? Dicitur, quòd actione legis Aquiliæ, si probauero te mihi damnum dedisse.

¶ Per iniuriam id est, non iure, sine per culpam: vt ff. eod. l. fed & si quemcumque. §. iniuriam.

§ ¶ Excisa. nec magna, nec exigualoquin furti, & arborum furtim cæsarum teneatur: vt ff. eod. l. fi. furtim furtum. §. fi. aliunde. vers. Oliaenum. Sed hoc fallit in duobus casibus, vbi nempè, vel incendit, & tamen non exstetit: vt ff. eod. l. fi. qui fumo. §. j. & l. qui occiderit. §. fumo. in fin. sed in illis non fuit culpa.

h ¶ Probare potes. nisi in casu: vt ff. eod. l. fi. qui fumo.

i ¶ Vtere. vt ff. eod. l. fi. furtim furtum. §. ij. in fin. §.

Si legis.] CASTR. Si in domo mea mihi damnum dedisti, cum incendendo, vel depositorum actione Aquiliæ te obtenere possimus? Dicitur, quòd sic. & si abagro meo, opere facto, seu detracto aquam alijs deriuasti, ᵇ an tenearis? Dicitur, quòd sic: vt quicquid actum sit, in antiquum statum reduratur. ᶜ & vt damnum mihi refarciatur, prouideberis iudex. qua tamen actione teneatis, hic non aperit. tu dic, interdicto quod vi aut clam. & hoc in secunda.

¶ Nota ex hac lege, ibi, vt id damnum sarciatur. quod hoc venit iure actionis, & hoc debet in libello peti quòd condemnetur ad emendationem damni. & ad hoc est adiectatius obligatus. sed si dicatur se velle reponere res in pristinum statum, vt

480/C.IV.K.5-4, 717-718
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vt non condemnetur ad estimationem totius domus: deberet audiri. & sic illud est potius in solutione, quàm in obligatione: sicut in actione noxali, vbi emendatio damni est in obligatione: & datio pro noxa est in solutione: & ita intelligo illam textum: & cessare antiqui. Be quibus hic per gloss. & Cyn. secundùm Paul. de Castr.

a ¶ *Depositis.* nisi fecisset causa arcendi [a] incendij, iusto metu factus: *ff. eod. l. si quis fecerit. §. 3. secùs si non iusto metus: vt hic, & ff. quod vi aut clam. l. si aliam. §. ait & alia.*

b ¶ *Statim.* scilicet actione quod vi aut clam.

c ¶ *Imperabit.* non actione illa, quæ damnum datum prosequitur: sed ordinabit quod vi aut clam: vt *ff. quod vi aut clam. l. 1. in princip.* sed & ita actio vtilis poterit quandoque locum habere: *ff. eod. l. si furum fecerit. §. si quis aqua duitum.* & facit ad principium *l. 1. eod.* ACCVRS.

EX morte.] CASTR. Si ancillam meam non iure occidis: an cessabit actione legis Aquiliæ mihi tenenda, vt damnum mihi refaciatur, & nihilominùs actione legis Corneliæ *de sicar.* te conuenire possim, quæritur? Respond. quod sic.

d ¶ *Criminaliter.* b & dolo hoc factum esset: *hic, & ff. eod. l. iuda Nerarius. §. si dolo, & ff. de prescript. verb. l. qui seruandarum. §. 1. & de actu. l. praetor. in princip. & §. quando ciuil. act. crim. praiudicat. l. 1. & Inst. eod. §. liberum.* alias non: vt *ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. in leg.* licet Aquilia posset agi etiam per leuissima culpa: vt *ff. eod. l. in leg. 9.* Item hoc intelligo non simul: vt *ff. vi bonorum rap. l. 9. §. 1. & de public. iud. l. interdum.*

¶ Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia, & absolutus? Respond. P. poterit eum non posse conuenirij criminaliter de sicariorij pro eo. *§. ne tut. vel cura. vnitiga. eodo. l. 3. & §. de crimine stellio l. 2.* a. Sed nos contrà. nam tantum debet facere in hoc casu absolutio, quantum condemnatio, & solutio: ang. *ff. de excep. res iudic. l. si quis item. §. plane.* licet sit arg. contra *ff. de libe. homi. exhib. l. 1. §. penale.* sed illud est propter præsentem detentionem hominis, vt ibi dicitur. Sicut ergo solutione facta non obstante exceptio: vt *§. quando ciuil. act. crim. praiudicat. l. 3.* ita nec absolutione facta: nisi in quibusdam criminibus, quæ omnino tollantur, si accusatus reus de crimine consentatur, satisfecerit, vt in dictis habitum, & *ff. ad legem iuliam de adulte. l. si adulterium. §. idem temperatori. & §. idem Pollio. in. & ff. de re milit. l. milites. §. in fin. & §. ad leg. Cornel. de fals. l. 3. §. falsos.* Item si damnetur in ciuili ex delicto priuato: nihilominùs potest damnari & in criminali etiam ab eodem iudice, cùm tamquam alius condemnet, vt ex præditis rationibus colligi potest: & hoc tam in priuato, quàm in publico crimine: licet diuersè P. contrà in priuato: & illum tit. §. *quando ciuil. act. &c.* intelligit, quando pro publico crimine competit actio ciuilis, & criminalis accusatio. secùs 3 pro priuato, secundùm eum. Sed contra non est valde ad primum opinionem, non ad proximam, quod legitur *instituta de fide instrum. l. fin.* quia ibi de falso primò habita fuit quæstio ciuiliter: & si velit accusare criminaliter, non poterit nisi ante definitiuam sententiam, quæ non est appellatione suspensa. Sed forte responderi poterit, non posse, vt reiciendatur sententia: sed poterit, vt imponatur criminalis pœna, secundùm ARE.

Contra.] CASTR. Si in ferae Titij non iure damnum dedisset, & concessus actione legis Aquiliæ confessus fuerit se damnum dedisse, condemnabaris in simplum: si negasti, & se damnum dedisse Titius probauerit, in duplum tenebaris.

c ¶ *Probatur.* per testes, vel per instrumenta, [a] vel alia probationibus, non per sacramenti delationem: vt *ff. de iureiur. l. cum qui, in princip.*

¶ Item fallit [b] in minore, qui habetur pro confesso, si petat pœnitiuæ *ff. de minor. l. 3. §. ex consu. §. nunc videndum.*

a ¶ Et sic nota hic ex incendio quem punire vult, *& ff. de non numer. pecun. auctor. rerum qui proprium. & ff. eod. l. iuda Nerarius.* 3. *hoc actio.*

¶ Sed quid duplum? dic ergo id, quod erat simplandum. simplandum autem erat omne interfectio: vt *Instit. eod. §. hic autem verbis. & ff. eod. l. sic lex. in fin.* ergo hoc oscum duplandum: vt *ff. quod met. cau. l. si cum ex. §. quadruplicitur. & ff. de fur. rer. l. in hoc iudicium. & Instit. de act. §. omnes autem.* Sed aliud in actione furti, vbi tamen verum rei pretiũ duplatur: *ff. de furt. l. in fur. vi actione.* Item quod dico de duplatione, habet locum hoc directa, sue vtili Aquilia, sive in factum agatur: vt *l. 3. eod.* ACCVRS.

b ¶ *Pœnitiuæ.* ad idem *Instit. de pœna temer. litigant. circa princip.*

DE pecoribus.] CAPYS. Pecora mea inclusisti: atque ita fame perierit. qua actione te conueniam, & in quantum, quæritur? Dicitur, quòd actione legis Aquiliæ, & ad duplum post negationem de mandacio.

§ ¶ *Fame.* sc. actione directa.

a Id est, vel probationibus. CYNAC.

b ¶ *Legis Aquiliæ.* vtili: vt *Instit. eod. §. extorum.* quando necantur fame.

¶ Sed certè imò videtur, quòd in factum locum habeat: vt *ff. eod. l. item si obstetric. §. si quis. & l. quemadmodum. §. magistratus.* Sed dic, & hæc, & illam dari, cùm ambæ sint ex æquitate.

¶ Et plenè dic: aut damnum [a] datur à corpore in corpus, & tunc directa d: vt *Instit. eod. §. extorum.* aut de corpore in non corpus: vt si annulum fecisti in mare cadere, & tunc vtilis, & in factum: vt *ff. eod. l. 3. §. ferunt. §. 3. si quis de manu. & de prescript. verb. l. qui seruandarum. in princip.* aut de non corpore in corpus: vt si fecisti seruum meum delinquere, vel ascendere in pomum, vel arborem: vt *Instit. eod. §. extorum.* aut de non corpore in non corpus: vt si seruum legatum solutisti, & fugit: & tunc in factum: vt *Instit. eod. in fin.*

¶ Et nota, quod vbicunque locum habet vtilis, [c] & in factum: id non conuenit: vt *ff. eod. l. quemadmodum. §. magistratus.*

¶ Item nota, quòd hæc [d] lex habet etia capita. Primo tractat de occisione tantùm, scilicet serui, & pecudis: in secundo hibit. In tertio de omni alio damno: vt *Instit. eod. in princip. & §. capite. & §. capite.* In primo habetur ratio in anno tenti, in tertio intra triginta dies: vt *ff. eod. l. 1. & l. 3. seruum. §. maius l. 3. §.*

h ¶ *Aquiliæ.* id est, actione vtili.

DE hoc.] CASTR. Si ad pascendas glandes in agrum meum porcos tuos immisisti: quæ actione mihi tenearis, quæritur? Respond. quòd actione legis Aquiliæ: ex sententia quæ dicat, non ex verbis.

i ¶ *Ex sententia.* non autem Aquilia directa: quia ad eum vsum conseruæ sunt, ad quem erant: vt *ff. eod. l. qui occidit. §. si quis alienum.*

k ¶ *Legis Aquiliæ.* Contrà, *ff. ad legem Aquil. l. 3. §. bonus.* vbi datur actio in factum.

l ¶ *Agere.* actione vtili de pastu & pecoris, quæ habet locum quando in tuo, meo pecore immisisti, tuam glandem depasti. secùs si in meo occidisti: quia tunc in factum: vt *ff. de prescript. verbis. l. qui seruandarum. §. fin.* & vtilis Aquiliæ: vt dixi.

a Instrumentis, & quomodo de delictum probari possit. vide hic Bald. adde Inst. vers. de probat. Cuiacium de nuptiis. c. de pœnit.

b Pœnitentia quis fideo quid negatur, non prodesti. illa pœnitentia, sive manifestio: nisi fit minor, hæc enim compensatione restituitur integrum ad secundos negationes.

c Vtilem actionem hic in penali parte excepimus vt indicant, & quæ poterit criminaliter conuenire de rodere debito, cum est eo, vel alio pacto.

d Dumni dati ratione vnita actionis compendio, directa, vtili, in factum. e Vtilis actio vbicunque locum habet, ibi non & in factum actio locum habet, ac non conuenit.

f Lex Aquilia habet quia capitia.

480/C.IV.K.5-4, 719-720
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ.

Dicit de petitione, sequitur de diuisione: nam si licuerit diuidere, statim expediuntur singula: ut infra, quando & qui. quarta pars. l.3.§.ult.

Si id consensu.] CAYV. Si coheredes hereditatem paternam consensu diuisisse ex ueraque parte intercesserint, & aliquas res reliquerint indiuisas, an pro his diuidendis familiæ ercisçundi iudicio agere possint, quæritur? Dicitur quòd sic, nisi super his facta fuisset transactio intercessisse. a ¶ *Ex consensu.* quia remansit ueri agere ad diuidendam: tunc non erit contra *ff. ord. tit. familiæ ercisç. l. fi. & filia §. familia.*

b ¶ *Super ea re.* quam tunc petit diuisi.

c ¶ *Familiæ ercisçundæ.* cùm iam pro quibusdã erat actum familiæ ercisçundæ, non videtur plus agi debereret *ff. eo. l. fi. & filia. §. familiæ ercisç.* quæ est contra. Sol. hic agitur tum: famil. ercisçundæ, ibi communi dicit. nomine hereditatis diuidendæ. a. Vel dic agi secundò ex causa. 3. Vel dic quòd primò fuerat actum communi diuidendo. 4. Vel dic quòd extra iudicii fuit facta prima diuisio.

Vxor.] CAYV. Si testamentum fecisti, & duos heredes instituisti, uel plures: non curo, an in famil. ercisçundæ iudicio ueniat dos quam nomine uxoris tuæ tibi excepisti, quæritur? Respond. quòd sic, scilicet recipienda: sed non diuidenda *ff. eo. l. fi. filia.* & hoc amplius, si non adhuc constante matrimonio, sine non, uxor decessit.

d ¶ *Et. scil.* patri suo.

e ¶ *Retinere.* Quid autem si coheredes? Respond. habet uelle famil. ercisçundæ iudicium, uel in fallum: ut *ff. de uiri familia ercisçunda iudicio, uel iudicio in fallum.*

f ¶ *Ad exequendam.* id est, consequendam. non dico conquendam: ut *hic. de ff. ad l. fi. filia. §. ff. mutuum. & l. fundus qui. & de iure dot. l. fi. in pri. §. ibi dic. & ff. ad legem Falc. l. fi. dic. & infra de rei uxo. act. §. caueriuus. & ff. pro socio. l. actiones. §. fine.*

g ¶ *Retinere.* cùm cæteris coheredibus de indemnitate, ut prædictis legibus.

¶ Iuris non quòd dicis, decesserit: secus si diuisisset: quia tunc eam sequeretur: ut *ff. de dot. prælegat. l. per diuisi.*

Diuisis.] CAYV. Si duobus uel pluribus heredibus institutis uxor ex illis à fratribus res de hereditate subtraxit: an alij aduersus eam actã expilatæ hereditatis interesse possint, quæritur? Dicitur quòd non, cùm per familiæ ercisçundæ iudicium indemnitati suæ possint consulere, si eam subtractæ probauerint.

h ¶ *Subtraxerit.* quorum uxor de hereditate aliqua fabrepsit.

i ¶ *Probauerit.* non enim præsumitur * subtraxisse malo animo, nisi probetur: ut *ff. pro socio. l. societ.*

¶ Item loquitur hic cum posit adiuam hereditatis & uxor apprehensam possessionem fabrefabitur. Cessat * autem crimen expilatæ hereditatis: quia pro hoc crimine datur actio, scilicet familiæ ercisçundæ: ut *hic. subtitis: & infra de crimin. expilat. hered. l. fin.* alia enim quæ respectu possessionis, tanquam datur, ut rei uindicatio, non ratione delicti, hereditatis: ut *ff. de crimin. expilat. hered. l. diuus.* quæ est contra. Vel ibi aduersus diuersus intentabatur si autem adita esset hereditas, & possessio apprehensa, tunc quam datur crimen expilatæ hereditatis: *ff. de crimin. expila. hered. l. fi.* sed familiæ ercisçundæ datur post aditam hereditatem aliquo fabrefacto: siue fuerit apprehensa possessio, uel non: ut *ff. eod. l. de pacto. §. fi. & l. qui erat.* Item & ante aditã hereditatem habet locũ utilitas: *ff. eod. l. inter coheredes. §. fratres.*

ADDITIO. Adde hic secundũ Bald. quòd cùm ita iudicia, scilicet ciuile & criminale, non concatenantur in causis, item nec ueniunt ex eadem causa, meritò iudicium familiæ ercisç. cœuerit cum criminali iudicio expilatæ hereditatis, si constat de dolo, secundũ Iac. Bar. Post aditam uerò hereditatem & apprehensam possessionem exemplariter crimen ordinatum: & ideo cessat extraordinarium. & uide quod not. *ff. de uiburpatione. l. si homo. & in l. §. secunda. ff. si quis testa. libe. esse iussit.* &c. Bald.

k ¶ *Prædiis.* pro Deo, ad quid dicitur cessare uisum pro alio, cùm ad diuersa denuntiato crimine enim non uentilat agi nisi criminaliter: ut *ff. de offici. l. fi. expilatorum.* Respon. * in * Pro crimine expilatæ agi potest in ciuilem.

factum agi posse ciuiliter pro crimine, argumentum *l. de ff. de præscriptis. uerbis. l. omnes.* & illa est quæ tollitur per hæc, scilicet familiæ ercisçundæ, non fortè criminalis actio: ut *infra quando ciuil. actl. cri. pra. l.*

Si filiusfamilias.] CAYV. Si filio tuo in castris tuis constituto res mobiles, quæ argentum uel le mentitia, ut equum cum in castra dedisti: an cum fratribus suis communia, quæritur? Respond. quòd non: sed in castrensia bona sibi filio computantur ad diuisionem secus si ei fundum uel rem immobilem donasti quia illa reuiuat in diuisionem commorendæ hoc in fundo. Si autem occasione militiæ aliqua acquisiuit prædia à commilitonibus, ea ut castrensia fratribus suis communicabit. & hoc in tertia.

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ

TITVLVS XXXVI.

Vindicatio rerum singularium corporalium uel incorporalium est in rem, non in personam: id est mera realis. Petitio hereditatis mixta in rem & in personam. l. 3. sufficit de pet. her. l. fed & si lege. §. penult. ff. eod. Sunt & certe iudicia diuisibilia ex XII tab. quæ sequuntur: in rem & in personam, Familiæ ercisçundæ, Communi diuidundo, Finium regundorum: Familiæ ercisçundæ actio redditur inter coheredes semper à magistratibus arbitria de rebus hereditatis diuidendis. Familiæ enim res hereditatis significat. l. pronunciatio. §. 1. ff. de verb. sign. non nomina, non hereditatem. Nã & nomina ipso iure diuisa sunt inter coheredes ex XII tab. l. e. hoc tit. & hereditas diuidi non potest. l. 8. ff. de uend. l. 4. ff. com. diuid. nisi hereditate accisiuæ res rebus corporalibus quæ in hereditate continentur, ut l. 3. hoc tit. & §. quandam. Infra de act. Familiæ ercisçundæ actionem esse de hereditate diuidenda, & c. nunquid. 18. quæst. 1. fratres habere Ercisçundæ hereditatis consortium in plusq; nominum. Ercisçundæ familiæ, Communi diuidundo, Finium regundorum, & quæ inuicta Iudicia apud Festum legi. Verum non de rebus tantùm hereditatis diuidendis hæc actio est, sed etiam de prestanda Iudicium indemnitate, quæ sunt actiones personales, ut si unus ex coheredibus sumptus fecerit bona fide in rem hereditariam, uel si rem hereditariam adiumentum deteriorem fecerit, uel si fructus ex re ipsa percepit, si eam pertulerit. l. 3. & 19. hoc tit. l. item Labeo. §. familiæ. ff. eod. Ille de rebus hereditatis diuidendis actionem nondũ fuit, quia uterque se heredem esse adfirmat, uterque hereditatem petit, ille tamen petere quidem qui agitur petitione hereditatis, qui enim agit petitione hereditatis se heredem esse ait, aduersarium heredem esse negat: in iudicio familiæ ercisçundæ aduersarium fateatur esse heredem. l. 1. §. fi. ff. pet. her. pet. l. fundus qui dotis. §. fi. ego. ff. eod. tit. sicut in communi diuidundo aduersarium esse suum in suum regundum aduersarium esse ad finem. CYIAC.

Diuisio particularis non impedit agi iudicio familiæ ercisçundæ pro uniuersali diuisione. BALD. Vel sic: *Si quid hereditatis non est diuisum, agitur iudicio familiæ ercisçundæ ut diuidatur.* BART.

I. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS A. A. *Marciano.*

SI non omnem paternam hereditatem ex consensu * diuisisti, nec super ea re b sententia dicta, uel transactio subsecuta est: iudicio familiæ ercisçundæ c experiri potes. PP. VIII. Kalend. Octobr. Laterano & Rufino Coss.

Filius post mortem patris dotem uxoris suæ uel defunctæ percipit iudicio familiæ ercisçundæ. BALD. Vel sic: *In diuisione hereditatis paterna filius uxoratus debet habere dotem præcipuam. l. d. N. (ex eam poena communicat, licet uxor decedat.* SALYC.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Vlciano.*

VXOR tua, si mortuo patre tuo, cui dotem numerauerat, cùm heres ei d exteris * adhoc in matrimonio tuo fuerit: familiæ ercisçundæ ¶ actionem ad exequendam f ** dotem secundùm iuris prudem placitum

aduersus coheredes tuos nactus es: eámque retines g etiam si postea dum tibi nupta est, decesserit. PP. II. Id. Febr. *.

Post aditam hereditatem rebus expilatis à coherede, debet agi familiæ ercisçundæ, non crimine expilatæ hereditatis. BALDVS & SALYC.

III. *Idem A. Rufo.*

ADuersus coheredes tuos diuidendæ hereditatis iudicio secundùm iuris formam exercise. Iudex datus, si quid à coherede etiam tuæ portionis ex hereditate subtratum h fuerit probarum i, factis adiudicationibus secundum iuris formam eum tibi condemnabit. Expilatæ enim hereditatis crimen frustra * coheredi intenditur, cùm iudicio familiæ ercisçundæ indemnitati eius prospiciatur.

Castrensia non ueniunt in diuisione rerum fraterna, sed donata in peculium ueniunt in diuisione. h. d. & est uelde singularia. Vel sic: *Ex qualitate res & persona præsumitur aliquid esse donatum in castrensi uel in simplici peculio.* BALDVS.

IV. *Imp.* ALEXAND. A. *Antonio* *.

SI filiusfamilias fuisti, & res

480/C.IV.K.5-4, 721-722
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Libri & vestes doctorales & thesis filii, peculium castrense dicuntur quasi castrensis bona, atque reuocari possunt, atque etiam filiusfam. testamentum ordinare in potestate, & reliqua debent communicari diuidi, secundum Paul. hic.

¶ Not. hic casum quod si pater filio doctori dat libros, & vestes doctorales, & alia similia quæ doctori conueniunt, thesim efficiunt quasi castrensis peculij, & thesim valet donatio: quia filiusfam. quæstum ad castrense peculium pro patrefamil. habetur: vt in l. 3. §. ad Maur. nec possunt postea reuocari, nec debent communicari cum fratribus, nec sibi computari debent in portione hereditatis, sed habent peculium, & reliqua debent communicari diuidi, secundum Paul. hic.

b ¶ Mobiles. vt arma. c ¶ Mouentur. vt equus. d ¶ Non. vt ⁊ ⁊. de quib. Angelinus. vt ⁊ ⁊. de castrens. peculio l. 3. §. 1. vt. 3. de castrens. peculio. l. 1. §. 1. in princ.

e Et non castrense non communicari, nec quasi castrense: vt hic, & infra de cali. l. fin. & supra de adoptiu. dicunt. Secus exercitiali cliente. l. 1. §. 1. & infra de testam. Cliens. l. quæ pater. §. 1. in princ. & Institut. quibus non est permissum facere testamentum. in princ.

f Non sunt. vnus tamen donatio, si morte testantis tacite vel expressa, & præcipua adiudicentur: vt ⁊ ⁊. de donat. inter virum & vxorem. l. donationes. 3. & infra eod. l. filia. & dic vt ibi.

g ¶ Ex necessitate. forte à commissione non accusatus alias nisi fuisset missus: vt ff. de castrens. peculio. l. 3. §. fin. & Leuffenrie.

h ¶ Ex necessitate militia. Tunc & commilitones heredes extiterint. l. 3. §. 3. ff. de castrens. peculi. Cvtac.

[N ipsum.] Caeve. Si testator præcepit in testamento, vt vnus ex fratribus faceret vinculis, alius exponendus vendereur, & postea voluntate sua mutauerit clementia ductus, licet probari non possit per scripturas, sed aliis rationibus quod voluntate sua mutasset, tamen posterior sua voluntas seruanda est, & non veniens hi fratri in diuisionem cum aliis rebus hereditatis per iudicium familiæ erciscundæ inter coheredes.

¶ Mutauit. cum ambulatoria sit voluntas, &c.

¶ No. quòd voluntas defuncti deambulatoria ⁺ est vsque ad supremum vitæ. vt ff. de adimen. leg. l. III.

g ¶ Commut. quoniam dico vt vnus, &c.

h ¶ Clementia. sic ⁊. ff. quis aliquem in pre. l. fin.

i ¶ Rationibus. sic ⁊. de rei vindic. l. Iudicia certa.

k ¶ Separatur. sicque facit diuisionem fratrum, vel tutabit partes imponi, si nõ reuocauit tutatorem: vt ff. eod. l. hæ conditiones. §. fideiqui.

[A qua in nominibus.] Caeve. Per actionem fam. ercisc. res corporales diuidi debent, non autem actiones hereditariæ, quod vel defuncto debetur, vel ipse alij debet, de actionibus non recipit ab hoc enim, cùm fit lege, id est cum in singulis liberis res hereditaria diuisa, non actiones diuidi pro portionibus hereditatis.

c Res corporales defuncti ipso iure diuisæ sunt, & ipsa quasi modum.

d Nomen defuncti, id est, quod vel defuncto debetur, vel ipse alij debet, de actionibus non recipit ab hoc enim, cùm fit lege, id est cum in singulis liberis res hereditaria diuisa, non actiones diuidi pro portionibus hereditatis.

e Ex corporales defuncti ipso iure diuisæ sunt, & ipsa quasi modum.

f Nomen. id est in debitoribus.

g ¶ Diuisum. ab hereditate.

h ¶ Ipso iure. Vide scripta ad l. 1. §. ff. rer. per. Cvtac.

i ¶ Diuisa sunt. Idem ⁺ econtrà si defunctus debuit: vt ⁊ ⁊. de pact. l. pactis successorum. & ⁊ ⁊. ff. de ver. pen. l. ⁊. & de except. l. 1. & de iur. eod. l. 1. g. Sed certè fit ex in rebus corporalibus & ipsarum ⁺ dominium vnumquemque heredè obtinguit pro hereditaria parte: quia è sic hæres pro dimidia existibet ei, dominus ea pro dimidia. Si pro tertia, similiter ipso iure diuisæ sunt ea pro portionibus hereditariis. Sed dic differre a in hoc, quia res corporales ex ipso iure sunt diuisæ, nomen per hominem aliter diuidi possunt, vt loco intellectuales ⁺ diuisionis fiat quædam quæ oculis subtilitatem vt Instit. de of. Iu. §. §. At in nominibus non potest per hominem aliter fieri diuisio licèt totius nominis posse fieri assignatio quandoque, vt ita dicam, l. quando res corporales sunt & nomina. Item dic si tantum nomina, ex voluntate tantò: vt ff. ex. l. plaud. à facta assignatione remanent tamen actiones penes eũ qui mandat eas, adeò inherent cedibus eius: vt ff. pro ⁊. l. 3. de princ. Item intelligo hanc l. quando ail aliud est in hereditate nisi nomina: vt ff. ex. l. heredis. §. 1. alioquin venientes nomina gratia alicrum, non dico diuidenda, sed assignanda: vt dictum est: vt ff. eod. l. 1. §. finali. & l. sequen. Sic & alias quærit cessionis accessorij, non principaliter: vt ff. de vi & vi armata. l. 1. §. illud. & de fer. ser. l. in hoc. & de Cart. edi. l. ff. impubes. §. penali.

[Si qua fideicommissum.] Caeve. Plaribus relictis heredibus vni ex eis pateret fundi prælegatio. Ille ad vt prælegatam petitionem habebit, & nõ veniet in diuisione cũ aliis coheredibus per iudicij familiæ ercisc. & hoc prouidebit vel iudex datus ad diuidendã hereditatem, vel præfec.

p ¶ Id obtinet in legato vni ex heredibus relicto, l. 17. §. vlt. ff. de leg. 3. Cvtac.

q ¶ Confessat. quia prælegatis testator aliquid alieni eorum.

r ¶ Res vel. quia actione ex testamento agitur coram eo. 2. Vel dic quòd etiam iudicio familiæ erciscundæ agebatur coram eo.

s ¶ Testatricis prælegatum relinquentis.

t ¶ Accommodare. vt ⁊ ⁊. ff. ex l. fideiqui legatum. & Liber coheredes. §. 1. & Lemp. pigneri. & l. ff. filia. & Papinianus. & Livium Papinia.

[Omnia quæcumque.] Caeve. Si aliqua cum fratribus suis habes communia, fiat ea sine pactorum vel matrona, vt ea diuidantur vna eodem iudicio fam. ercisc. imperare potestis.

z ¶ Imperabis. etiam vna actione sufficiere pro pluribus heredibus: vt ⁊ ⁊. ff. ex. l. heredis. §. de pluribus. sicut tenetur pluribus actionibus agi potest pro vna hereditate propter plures coheredes diuersis temporibus diuidentes: vt ff. ex l. 3. §. dubitandum.

¶ Item excipe quædam quæ licèt communia sint ex hereditatis causa, non tamen veniant in hoc iudicio, vt nomina fiat defuncto, fiat à defuncto debita: vt supra eo. l. ea quæ. Item reala à mediocrancata. Item iniuriæ quæsita. Item libri improbatæ lectionis: vt ff. ex l. 1. eorum.

[Non est ambiguum.] Caeve. Si res cum aliquo alio in hereditate aliqua inditurus, vnius fundi, fitiens eum heredem esse, & aliam in eo heredem esse, fructus percepisti: an ad eos pertinerit et in diuisionem cum ceteris bonis veniant per iudicium famil. ercisc. nd. Resp. quòd sicèrem iudicium famil. ercisc. nd. si bonæ fidei ⁊ possio hereditaria fructibus augeatur.

t ¶ Titulus. id est actio vel titulus, fiellicet iudicij, sicut possessionis titulus, l. causa ⁺, sicut est emptio vel aliud contractus. Aliàs autem possint pro modificatione. Aliàs quo dignitate. Aliàs pro signo positus. Aliàs pro priuilegiarit in authen. de eccle. vit. in prin. eod. tit.

u ¶ Numerat. vt Infra de adl. §. affinium.

x ¶ Augeat. hoc si percepit tanquam hæres, fiiens se habere coheredem,

VI. Imp. Gordianus A. Pompeio Tribuno.

[Ea quæ in nominibus] sunt, cùm ipso iure à in portiones * hereditarias ex lege duodecim tabularum diuisa sint *.

In iudicio familiæ erciscundæ venient prælegata. Bald. Vel sic: *Iudex adeuat super hereditate diuidenda, de prælegatis cognoscit: et ea cui debentur, adiudicat.* Salyc.

VII. Idem A. Aliano.

[Si qua] fideicommissorum petitio inter coheredes confiliat ⁺ prætor vel præses prouinciæ eius rei ⁊ disceptator constitutus, vel iudex familiæ erciscundæ iudicio adiitus ⁊, vt voluntas testatricis ¶ seruetur, suas partes accommodare ⁺ debet.

In vno libello potest agi familiæ erciscundæ iudicio pro pluribus hereditatibus diuidendis: petit pro hereditate paterna & materna. h. d. §. cundum. Bald.

VIII. Idem A. Tulsiphoro.

[Bona quæcunque tibi sint communia cum fratre tuo ex hereditaria successione patris vel matris, cum eodem familiæ erciscundæ iudicio experiens, vt diuidantur imperabis ⁺.

Hæc allio est bonæ fidei: & in eo veniunt fructus. Bald. & Salyc.

IX. Idem A. Verino *.

[Non est ambiguum, cùm familiæ erciscundæ titulus ⁺ inter bonæ fidei iudicia numeretur *, portionem hereditatis si qua ad te pertinet, incremento fructuum augeri *.

a Tutatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

b Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

c Portionem hereditariam.

d Testatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

e Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

f Portionem hereditariam.

g Actionibus agi potest pro vna hereditate, & vnum.

h Legendum videtur, ex vt. manuscr. quomodo nisi legitur in l. 19. §. de iudic. & in l. 63. iudic. ad. & l. debent. ff. ad Trebell. vbi vide notata. Cvtac.

i Hæreditas quibusdam vel lex 14.

k Testatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

l Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

m Portionem hereditariam.

n Tutatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

o Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

p Portionem hereditariam.

q Tutatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

r Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

s Portionem hereditariam.

t Tutatrix vel curatores & nomina non eodem modo ipso iure diuisa sunt illa, & inscribuntur & ve ipsa hæc, non sed inscribere diuidi possunt.

u Accedere quoniam vetustiq; principiorum non veniunt.

x Portionem hereditariam.

480/C.IV.K.5-4, 723-724
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

heredem, & fundum hereditarium eſſe. Sed quid ſi ſuum creditor, vel ex alia cauſa * contemneret, vel percepit cùm non coebat ſe habere coheredem? Videtur quòd non teneatur: vt *ff. ad. l. inter coheredes. §. fraudem.* ſed non debeat lucrari percipiendo: vt *ff. ad. l. fundus qui §. ibi, qui verò ante litē contest. & ff. ſolum reg. l. Iij. §. poſt litem. & Inſtit. de re. diuiſ. §. ſi quæ autem à ſtl domino.* Sed tu dic quòd tenetur viili actione, ſed non directa: quia non percepit vt coheres: vt *ff. ad. l. ſi pater. §. fin. & l. qui erat. &* ad inſtar petitionis hereditatis in qualcum locupletior eſt: vt *ſupr. de pet. here. l. q. & ff. de pet. here. l. ſed & §. penult. & fin. & l. illud §. prædo.*

Quæſtione.] CASVS. Pater familias tres filios habens, & tria prædia, & in vnoquoque prædio tria mancipia, veiculique filiorum certum aſſignauit prædium cum mancipiis quæ in eo erant, & deceſſit, an filij hanc diuiſionē, quā pater in teſtamēto fecit, ſtare debeant, quæritur? Dicitur quòd ſic & hoc in primis. Si autem in inferiori parte teſtamenti ſic dixit teſtator: rogo vos ô filij de mancipiis quæ vobis reliqui quòd eos clementer tractetis: an videatur per hæc verba, mancipia quæ prius diuiſit, communicaſſe, quæritur? Reſp. quòd non. & hoc in ſecunda. a ¶ *Heredes.* Nota generalem. b clauſulam referri ad antecedentia.

b ¶ *Diuiſit.* & ſic dicit quòd & c pater in filios ſuos in ſolenni voluntate diuiſit bona aſſignando cuiliber certam portionē vel etiam certam rem: pro eadem habeo ac ſi diuiſſet, heredes inſtituo. nam quilibet poſſit dicere, heredes inſtituo. Si autem in minus ſolenni voluntate, dico idem, ſi aſſignauit eis quēcunq; certam rem: non vt teſtamentum valebit, ſed vt voluntas ab inteſtato. Alij tamen aliter dicunt: *l. ad. l. §. dictum. ff.*

c ¶ *Contentus.* quæ inſtitutio valet: *ff. de here. inſtit. l. ſæ ſæpe.* ¶ al. *Gloſſa & §. §. & ff. ad. l. ſi filia. §. ſi pater.* & ſunt heredes, cùm nulli alij ſint heredes, alijs eſſent iſti tales loco legatariorum: vt *inſtit. de here. inſtit. l. quotiens.*

d ¶ *Legis Falcidiæ.* quæ d debetur iure inſtitutionis vel probatur *ff. de here. inſtit. l. ſi ſolo. §.* vel quæ debetur iure naturæ: tamē quomodocunque vult poteſt retinere. ¶ De Trebellianica autem poſſet etiam quis hoc intelligere: licet quidam dicant quòd non habet locum, niſi cùm rogatus eſt quis reſtituere totam hereditatem, vel quotam portionem: & pon eis *ff. ad Trebell. l. mulier. §. fin. & l. cum quod. §. fin. & Longi. in princ.*

e ¶ *Verba.* ſcilicet teſtamenti.

f ¶ *Commendauit.* id eſt, commendauit. ſic *ff. ad. l. cum patrem.* ex quo videbatur in commune relegiſſe, quæ antè diuiſerat: ſed non eſt ita, vt dicit: & ſic ſequentia * per præcedentia intelligantur: vt *ff. de leg. l. I. §. ſeruos plurium. §. fin. & de leg. §. legatorum. §. fin.* ¶ Sed arg. contrà *ff. de verb. ſignifica. l. cum ſundum, & de legat. iij. l. ſi qui rem plures.*

g ¶ *Inſtituaſſe.* id eſt, commendaſſe.

Inter filios.] CASVS. Si pater familias vel mater familias ab inteſtato deceſſit, & filios vel filias reliquerit: in bonis eorum qualiter inter liberos facienda eſt diuiſio, quæritur? Reſp. quòd pro portionibus virilibus. VIVIAN. Et intelligo iſtam Lin bonis allodialibus: ſeruis in fradalibus, * quæ non tranſeunt ad ſorrinas, ſed maſculos tantūm. PAV.

h ¶ *Æquo iure.* id eſt, æquiparte ſola inſpecta: cùm enim ex ſententia ita fieri debeat, ſicut ipſe legiſlator * æquitatem ſequitur, ita & iudicem ſequi oportet: licet quandoque non ita ſequatur, oculo iudicis caligante.

i ¶ *Explorati iuris eſt.* i ſapientibus: vt *Inſtit. de here. qua ab intestat. in principij. & inſtit. de leg. here. l. legē. & de ordo. l. vt liberi. & ff. de ſuis & leg. l. I. in principio.*

Non idem.] CASVS. Duo fratres bona paterna inter ſe diuiſerunt. an ob hoc quod ſcriptura non interuenit, diuiſio ſic mirta obſeruanda, quæritur? Dicitur quòd non, *cùm ſi dei.* & c quaſi dicat, cùm poſt diuiſionem factam inſcripta eſt poſſeſſio, quis quilibet poſſeſſionem apprehendit, & ſic euidentia facti probat. k ¶ *Habenda eſt.* vt *ſupra de pact. l. pactum quod bona. & de rei vind. Limitin. & inſtrā de probat. l. proprietarie.*

l ¶ *Fides.* quia diuiſio facta eſt, & poſſeſſio inde ſecuta eſt: vt *inſtrā ad. l. ſi diuiſionem. & facit ſupra ſi mil. ab hered. ſi abſti. l.*

Cōtrum eſt.] CASVS. Si pater fam. habens filios, eos ſcripſit heredes: an peculia profectitia quæ filij habēt, veniant in diuiſionem cum cæteris bonis poſt mortē patris, quæritur? Reſp. quòd ſic: & hoc in prima. Si autem vnus ex filijs viuente patre & ignoēte cum aliquo contraxit, & eius debitor factus fuerit, an coheredes ſua contractio poſſit vt conferant illud debitum, quæritur? Dicitur quòd non, niſi vt de peculio ſuo tantum recipiat, in quātum his cum quibus contraxit, fuerit condemnatus. & hoc in ſecunda.

m ¶ *Peculia.* profectitia ſubaudi. nam b caſtrenſia vel quaſi non conſenſuntur: vt *ſupra ad. l. ſi filium ſum. & inſtrā de cſtl. l. ea dumtaxat. & l. filia Iter.* Item nec adventitia * hodie: vt *inſtrā de cſtl. l. ſin.*

¶ Sed quæcūdo tranſeatur ad communionem, cùm nec deceſſerit: vt *inſtrā de cſtl. l. filia licet?* Reſp. quatenus de facto extiterunt, ſuffient quoad adminiſtrationem: vt & *ſupra de inoff. dona. l. ſi cum. ſic ſupra de ſacrofanct. l. habemus. q. §. fin.*

n ¶ *Conuenire.* vtili iudicio famil. erciſ. non directione: *ff. ad. l. de pacto. §. ſed & ff. dolo. malo. & idem. l. qui erat. in fin.* Vel ſpeciale in filium: *ff. ad. l. here. §. ſi filius.*

o ¶ *Vtrū non poteſt.* vtil. fuerit in ium patris vtiſum, vel eius iuſſu contractum: tunc enim poteſt fieri de ſubſtantia patris ſolidum: vt *ff. ad. l. ſi filia. §. 3.*

p ¶ *Condemnatus eſt.* vt *ff. ad. l. iuſ conſequuntur. §. ſi filius. & ff. de pecu. l. ſi quis ſeruum. in prin. & l. quæſitum. §. 1. & ff. de condic. indeb. l. frater a fratre.* Item quod dicit condemnatus, ad factum reſpicit, quia & ſi condemnatus non eſſet, ſed tamēn obligatus, idem iuris eſſet ſecundùm quoddam. ſed certē inde non idem: quia tunc non deduceret, ſed ſibi cauteretur à coheredibus ſe defenſum ici. vt *ſi de peculi. l. ſed ſi damnum. §. fin.* Item hoc cuiere debet coheredibus ſe defenſurum eos: vt *ff. ad. l. ſi filia. §. 9.*

Si familia.] CASVS. Pater fam. deceſſit duobus heredibus teſtibus iudicio famil. erciſc. hereditate inter eos diuiſa, putà vt eius haberet prædia quæ erant vltra Rhenum, & alia citra: nec ſuper euictione aliquid inter eos conuenit: putà ſi prædium aliquod vltra Rhenum eſſet euictum, coheres qui habebat citra, pro parte cognoſceret, vel econtrà: an ex oblatione quod non conuenit, compellatur eius euictionis fabion, quæritur? Reſpond. quid ſic, per actionem præſcriptis verbis.

q ¶ *Inter ac.* ſecus ſi patet inter eos duos diuiſit, quia de euictione

* Legislatores vt poſſit ſuo tenere in iuſtitia iuris feudalium, quam allodialibus, legiſlatores ſolū constituit quod imperantur vtrali. Cryſolaus. t. tract. 13.

* al. Philotheca.

* deeſt in vetuſtis.

† Hæc h facit ad c. ſecundo regulam. cum dil. ſuper verbo contra ipsos. cum de appell. vbi vide.

h Generalis clauſula vel ſtatuta ad antecedentia.

i Pater filius bona diuidere videtur non inſtituere.

* al. Aurelia. d Falcidia proprie ſignificat portionem debitam iure hereditatis: improprie pro Trebellianica: improprie vel pro legitima debita iure naturæ: vt hic. filiſtio eſt Gl. *Auth. vnde ff. §. penult.* in verbo *Falcidia, ſupr. de inofficio.* & Gl. *Nota. de immoſis dotum. q. 2. in prin.*

† al. *Gloſſa & Priſcianus* 2. 4.

e Sequentia per præcedentia intelligentur. de quo vt plura apud Mancinum lib. de conuertione voluntatum teſtatorum.

f In Scriptis aliter ſecundum libros ciuiles in allodialibus. Hæc de partes verbis ſcindūtur inter omnes liberos, ſicut maſculis, ſic fœminis: non tranſeunt regularitor in ſorrinis. de quo v. Gloſ. *Feudorum. 2. §. hæ autem. in verbo, ſi ſtus.* g Et ſecundum ius ciuile.

h ¶ *Æquo iure.* id eſt, æquiparte ſola inſpecta: cùm enim ex ſententia ita fieri debeat, ſicut ipſe legiſlator * æquitatem ſequitur, ita & iudicem ſequi oportet: licet quandoque non ita ſequatur, oculo iudicis caligante.

* Vt legiſlator, ita & iudex æquitatem ſequi debet.

Teſtator poteſt inter ſuos heredes hereditarios res diuidere, ſalua Falcidia. & clauſula generalis ſequens determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentem. h. d. ſecundum BART.

1. *Idem a. Telaſthoro.* †

Vtiens inter omnes heredes * teſtator ſucceſſionem [ſuam *] diuiſit b, ac ſingulos certis poſſeſſionibus cum mancipiis quæ in eiſdem ſunt conſtituta, iubet eſſe cōentos c: voluntati eius (ſalua legis Falcidiæ d auctoritate) obtemperandum eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat †, quòd in ſequentibus verbis e mancipia ſua vniuerſa, nulla facta eorum diſcretione commendanda f putauerit heredibus: cùm vtique his ea videatur infinuaſſe g, quibus etiam teſtamento relinquenda eſſe decreuit.

Inter filios & filias debet hereditas parentis æqualiter diuidi. h. d. ſecundum BALD. Vel ſic: *Pro rata ſucceſſionis potiuntur diuiſio hereditatis.* SALYC.

XI. *Imp.* PHILIPPVS *ac* PHILIPPVS *c. Antonio.* *

INter filios & filias bona inteſtatorum parentum pro viriliibus portionibus æquo iure h diuidi oportere, explorati iuris eſt i.

Diuiſio valet ſine ſcriptura. BALD. & SALYC.

XII. *Imp.* GALLIENVS & VALERIANVS † *AA. Rufo.*

* al. *Hermiaia.* d. *Emmanuel.*

* al. *Memoriae.* b Calthonia vel quæ prædia non conferuntur.

c Adventitia hodie nō conferuntur.

480/C.IV.K.5-4, 725-726
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

non agitur: vt ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. ACCVRS.

a ¶ *Id est, istud, id est*, non expositiue, sed exemplificatiue ponitur, quasi dicat, nihil conuenit, id est non hoc, vt vnusquisque, &c.

b ¶ *Rei.* ¶ Contra ff. de act. empt. l. emptorem. §. fi. vbi dicitur quod pacto interueniente de euictione nihilominus agitur. Solut. hic vertitur vtilitas vtriusque, ibi non.

c ¶ *Pro parte*, nam cum vnaquaeque res sit communis coheredibus pro indiuiso, in iudicio familiae erciscundae fit adiudicatio in singulis rebus, & sic habet vnusquisque coheres partem alterius in qualibet re sibi adiudicata: aliam verò partem ex se. pro parte igitur quam habet ab alio, habet eum de euictione obligatum per actionem praescriptis verbis, quae nascitur ex permutatione rerum. Est enim in diuisione quaedam permutatio: & ideo bene dicit praescriptis verbis agendum: vt ff. de rerum permu. l. j. & de praescript. verb. l. naturalis. §. si autem de rem. & ad hoc infra tit. ij. l. si fratres. & ff. eo. l. heredes. §. penult. & ff. de euictio. l. si cum venditor. §. j. Sic ergo distingue: aut conuenit vt de euictione tenerentur, & tenentur: aut nihil conuenit, & similiter de euictione tenetur: nisi sciente aliquis alienum acciperet: vt inst. comm. vtriusque iu. l. si fratres. & infra de eui. l. si fundum. Aut conuenit vt non teneretur: & tunc non tenetur: vt hic.

sunt, nihil super euictione rerum singulis adiudicatarum specialiter inter vos conuenit, id est [a] vt vnusquisque euentum rei [b] susciperet, rectè possessionis euictae detrimentum fratrem & coheredem tuum pro parte [c] agnoscere, praeses prouinciae per actionem praescriptis verbi compellet. Dat. VIII. Kalend. Sept. AA. Coss.

Ex pacto nudo diuisionis non oritur actio, nec transfertur dominium, nisi traditione secuta. BALD. & PAVL. DE CASTR.

XV. *Idem AA. Theophilo.* †

SI diuisionem conuentione factam etiam possessio consensu secuta, pro solido dominium rerum quas pertinere ad patrem tuum placuit, [ei [d] firmauit [*],] earum vindicationem habere potes, si patri tuo successisti. Si verò [e] placitum diuisionis vsque ad pactum stetit [*], arbiter familiae erciscundae iudicio vobis datus, communionem inter vos finiri prouidebit [f].

Iudex in diuidendo inter liberos debet sequi voluntatem defuncti etiam non solennem. h. d. secundum BART. & BALD. Vel sic: *Iudex in diuidendo inter liberos, debet sequi voluntatem defuncti etiam*

¶ Sed hoc casu an saltem ad pretium rerum agi possit: quod videtur: vt ff. de act. em. l. emptorem. §. fin. Sed magis puto non posse. nam hic vterque suscepit rei euentum sibi solum emptor. In casu tamen non agitur, nisi cautum sit, sed alias est cautum: ff. de leg. j. l. si domus. §. j. Item hoc si fiat diuisio à iudice, vel parentibus, secus si à testatore: vt disces infra eod. l. si cogitatione.

¶ Item quid si vni assignetur per diuisionem iudicis totum allodium: alij [d] feudum, qui decedens reliquit tantùm filiam: an haec filia euicto [e] ei feudo agere possit? quod videtur: quasi non sit ei vitium quod foemina sit nata: vt infra de leg. here. l. lege. & de lib. praete. vel exhe. l. fin. E contra quod non, sicut si res empta naturaliter interijsset, vel fato: vt ff. de euictio. l. si seruum. Item quia pater causam praestitit, arg. ff. de euict. l. si seruum. Sed [f] puto quod non, cum pater eius filiae accipiens in partem hoc sciebat posse euinci, nisi fuisset stipulatus de euictione: vt infra de euict. l. si fundum.

ADDITIO. Hoc vltimum intellige secundum Rich. Malumb. quando expressè stipulatus esset de euictione in hunc casum: alias si generaliter esset stipulatus, cum sciret bona esse feudalia, & ex natura feudi euincerentur, de euictione non ageret ergum. ff. de here. vel act. vend. l. si nomen. & facit secundum Bart. hic l. si quis domum. §. j. ff. locati. & ff. de damno infect. l. damni infecti stipulatio pertinet. in princ.

SI *diuisionem.*] CASVS. Duo fratres hereditatem paternam sex consensu suo diuiserunt: & vnusquisque possessionem suae partis quantam contingebat, apprehendit: decessit alter relicta filia, inuenit portionem patris sui ab alio fratre occupatam: an eam vindicare possit, quaeritur? Respond. quod sic & hoc in prima. Si autem diuisio tantùm verbis facta fuisset, hoc modo: Diuidamus hereditatem: vel tantùm de ea diuidenda conuenerit: nec sequebatur apprehensio, & possessio non fuit subsecuta, & dominium non erat quaesitum patri, nec filiae: iudex familiae erciscundae inter fratrem & filiam bona diuidet.

d ¶ *Ei.* scilicet patri tuo.

e ¶ *Si verò.* Sic in l. 17. infra hoc. si conuentio placiti sine fterit, id est, si non est nisi pactum. vide l. 17. CYIAC.

f ¶ *Stetit.* & vltrà non processit, & sic dominium non fuit quaesitum: vt hic, & supra de pact. l. traditionibus. & ff. de pact.

[*] id est periculum. Pau.

a Diuisio, permutatio quaedam est.

† al. Theophilo.

[*] pro iudicis legitur in vet. confirmauit. rectè.

b Heredes an teneantur sibi inuicem de euictione.

c Hanc tenet, Bart. & dicit eum singul. & menti tenendum hoc: Gui. de Cu. & Paul. tenent contra.

d Ex hoc loco inducit singul. Dominus colligens parentem posse vel liberorum feudum assignare. de quo v. Laudensem l. Feudor. 2. b. & quinque q. 3.

e Feudo euicto secundo vasallo, culpa primi vasalli, secundus vasallus de euictione agit aduersus heredes sui auctoris, si sine culpa auctoris euincitur, puta, quia vel sine herede mortuus est primus vasallus, vel secundus reliquit heredem inimperatorem, vt hic, aduersus heredes primi vasalli agi non posse in hoc casu, secundus vasallus prouidere sibi de euictione pacto vel stipulatione de iis interpretes. Gloss. Feudorum. j. h. casu in herede ad dominum.

f Legendum est, sed & puto quod non.

i. diuisionis. & infra de rerum permu. l. ex placito. Item intellige non valere pactum ad agendum, sed ad excipiendum sic: vt ff. communi diuidun. l. 14. §. fi. quae est contra. & supra de pact. l. cum proponas, ¶.

f ¶ *Prouidebit*, non ex pacto: vt hic & dictis concordantiis.

non solennem: licèt non succedatur ex testato, sed ab intestato: salua tamen Falcidia vel Trebellianica, si alicui eorum non remaneret integra. h. d. secundum PAVL. DE CASTRO.

XVI. *Idem AA. Heraclio.* [*]

FIlij [g] patris testamentum [h] rescindendi, si hoc inofficiosum [i] probare non possunt [k], nullam habent facultatem [l]. Sed & si tam circa testamentum, quàm etiam codicillos iudicium eius deficiat [m], verùm quibuscumque verbis [n] voluntas eius declarata sit, licèt ab intestato [o] ei fuerit successum, ex senatusconsulto [p] retentionis modo seruato [q], familiae erciscundae iudicio aditum [r] [*] iudicem sequi voluntatem patris † oportere iuris authoritate significatur.

Diuisio facta inter praesentes, iuri absentis non praeiudicat. BALD. Vel sic: *Diuisio facta inter quosdam ex socijs, alijs absentibus non praeiudicat. h. d. secundum* PAVL. DE CASTR.

XVII. *Idem AA. & CC. Commodiano.*

COheredibus diuisionem inter se facientibus [a], iuri absentis & ignorantia minimè de-

FIlij.] CASVS. Si testamentum [a] fecisti & solenne: filij tui illud rescindere non poterunt, nisi per inoffic. querelam. Si autem non solenne, puta adhibitis tribus testibus tantùm: & in illa minùs solenni voluntate diuisionem bonorum tuorum inter eos fecisti, puta assignando vni praedia quae vltra Rhenum erant, alij quae erant citra: an iudex qui cognoscit famil. ercisc. iudicio, diuisionem factam in minùs solenni voluntate bonorum tuorum inter eos seruare debeat, quaeritur? Respond. quod sic: dum tamen vnusquisque filius non habeat minus legitima: quod si non habeat, ex senatusconsult. sibi supplebitur.

g ¶ *Filij.* idem est in caeteris liberis: vt infra de testam. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. ACCVRS.

h ¶ *Testamentum*, non etiam coram quinque testibus factum.

i ¶ *Inofficiosum.* largè ponitur hoc nomen, scil. pro omni testamento quod est factum contra officium pietatis, siue exheredationem, siue praeteritione contineat. Sic Instit. de suc. lib. §. si verò testamentum.

k ¶ *Possunt.* licèt sit aliquis eorum gratus.

l ¶ *Facultatem*, quia nec suo iure, nec iudicis officio.

m ¶ *Deficiat.* quia nec quinque testes interfuerunt: vt infra de codicill. l. fin. §. in omni.

n ¶ *Verbis.* puta sic dixit: omnia bona mea diuidatis inter vos filij mei, secundum quosdam, quod non placet: quia dixit retentionis modo seruato. 2. Vel melius dic, vnum fundum tibi & alijs alia bona reliquit. 3. Vel dic, ipse pater diuisit.

o ¶ *Ab intestato.* Ex hoc dicunt [b] quidam quod ex minus solenni voluntate patris non succeditur nisi ab intestato: quod non placet: cum lex dicat quod qualibet patris voluntas inter liberos est seruanda: vt infra eod. l. fin. ergo & hic. & ita ex testamento potest succedi. Est enim testamentum testatio mentis: vt Instit. de testa. in princ. Sed nihilominus potest ei ab intestato succedi: vt ¶ si omissa causa test. per totum. & sic hic dicit. & infra l. fin. Nec obstat infra de testa. l. hac consultissima. §. fi. nam ibi non loquitur de filiis, sed de alijs qui possunt ab intestato succedere. 2. Vel hoc, ab intestato, referas ad casum cum fecit codicillos. 3. Vel refert ex quota portione vel re certa eos instituat, vt diximus supra eod. l. quoties.

p ¶ *Ex senatusconsulto.* Trebelliano, cui locus est & [c] in fideicommissis quae ab intestato relinquuntur: vt hic euenit: vt ff. ad Trebel. l. renunciare. §. j. & ff. ad leg. Fal. l. si filiusfamilias. videtur enim hic pater fideicommisisse eorum, vt contenti partibus assignatis, restituant caetera: vt ff. de leg. ij. l. peto. circa principium, nam & Falcidia [d] inter heredes locum habet: vt infra ad leg. Falc. l. à coheredibus.

q ¶ *Seruato.* eodem modo ac si ex testamento succederetur.

r ¶ *Aditum.* id est, appropriatum.

COheredibus.] CASVS. Si testator tribus heredibus relictis decessit: an duo, absente tertio, diuidere possint bona, quaeritur? Dicitur quod absenti portio quam habuit in rebus communibus ante diuisionem, seruabitur: & eam cum fructibus percipiet: interim non timens praeiudicium sibi fieri per diuisionem ipso absente factam.

s ¶ *Facientibus.* quod [e] facere possunt quoad personales praestationes: vt ff. eod. l. 4. §. dubitandum. & Labienum. & ff. communi diui. l. & si non omnes. ACCVRS.

a Diuisionis placitù vsque ad pactum steterit quid.

[*] Heracliano.

[*] legendum, adiditum: vt in vet. sicut & l. 14. supr. eod.

† al. recte iudicio. quamuis quidè nec verbum eius, nec verum patris habeant.

b Testamento patris minus solenni succeditur etiam ex testamento, non ab intestato: licet & ab intestato etiam succedatur: vt infr. eod. Gloss. in l. hac consultissima. §. ex imperfect. instit. quibus mod. test. infirm. adde Tiraqu. privilegia fauor. pia causa.

c Trebelliano senatusconsulto locus est etiam in fideicommissis ab intestato relictis.

d Falcidia etiam inter heredes locum habet.

e Diuidere inter se possunt coheredes quoad personales praestationes.

480/C.IV.K.5-4, 727-728
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Dorgari.* vt & *infrà de rei inter alios actu.* &c. ACCVRS.
b ¶ *Redierint.* vt & *supra eod. l. vnic. est.*

FIlia.] CASVS. Si duabus filiabus heredibus institutis pater famili. decesserit: an res quæ vni nostrum comparauit nomine suo, quasi nomine filiæ, post mortem suam cum aliis bonis veniant in diuisionem, nisi probetur patrem contrariam voluisse, quæritur? Dicitur quod non. & hoc quibusdam rescripsit Imperatorum compatronis: quibus filia, omnium cuius res comparabantur adueßus sororem suam vti potest. & hæc in prima. An autem filia quæ in communi hereditate sumptum bona fide fecit, pro parte consequi possit, quæritur? Dicitur quod sic, familiæ ercisçundæ iudicio, vel negotii. & hoc in secunda.

c ¶ *Res comparauit.* vade quia [a] nomine eius emit, videtur, quod per alienum iudicium conferret in eam: vt *hic.* quod facit pro illo cuius nomine pater emit liberos, & pro hoc *ff. eod. Lgau pater, & ff. l. Pompeius Philadelphus, & de peru. leg. lg. fin. & de dona. l. donationes in concubinam. §. proin. & infrà de dona. inter vir. & vxo. l. filij cui. Sed* contra. *infrà de coll. l. si donatione. in fin.* Sed ibi non eius nomine pater emit, sed suam rem filio donauit. a. Vel plenius solue vt ibi.

¶ Sed an [b] est legatum hoc, vel donatio causa mortis? Resp. non est donatio inter viros, quia sic non valeret: vt *supra de mortis. dona. l. p.* nec causa mortis, quia pater ex ea obligari non potuit. Sed nec legatum, cum non in testamento relinquatur. Sed esse quasi [c] legati: nam & non adita hereditate, patris cõsecutur mortem secundum Azo.

d ¶ *Eius iudicium.* quia denuò præsumitur iustitia contra probatoria.

e ¶ *Adiudicari.* Sed quo titulo? tit. quasi legati adiudicati: vt pote relictum quod semper datur præcipuum: vt *infrà de coll. l. filium. §. & supra eod. l. §. quæ.*

¶ Hoc nihil obstat *l. 13. infrà de coll.* CVIAC.

f ¶ *Non* Iraque, scilicet rescripsit.

g ¶ *Si res integra.* quia [d] nec litiscontestatum est, nec transactum est. *supra eod. l. §.*

h ¶ *Familia.* si res propaute geri non possit: vel minùs commodè, cùm autem commodè geri potuit, pro parte agitur negotiorum gest. vt *hic* subiicit. *& ff. communi divid. l. §. quæ pacisci. §. fin. & ff. eod. l. heredes. §. si vnus. & Libr. consequuntur. & l. Pompeius. & supra de neg. gestis. l. fin. & ff. de neg. gest. l. §. communes adire.*

i ¶ *Ercisçunda.* in lucrdo pigaceo, quod [e] pro parte lui non potest: vt *ff. communi dividun. l. §. quæ pacisci.*

IDcirco.] CASVS. Duabus heredibus relictis decesse testatore, & vnus coheredum de rebus hereditariis vel consumpsit, vel deteriores fecit: an earum ratio sit habenda, & alij coheredi indemnitas præstanda, quæritur? Dicitur quòd sic.

k ¶ *Absumpserunt.* id est, consumpserunt. ACCVRS.

l ¶ *Indemnitatem.* in damnum, non in duplum: & tenetur etiam heres coheredis: quæ duo nec sic fertuntur in leg. Aquil. vt *ff. eod. l. & pare. §. fin. & l. damna. & ff. communi dividun. l. item quæsitum. in prin.*

IN familia.] CASVS. Decessit Titius relictis tribus heredibus: vnus rem communem vendidit, & precium recepit: qua actione à coheredibus, ad precium consortari possit, quæritur.

Distinguitur: aut rem communem alienauit nomine coheredis, aut nomine sui tantùm. In primo casu subdistinguo: quia aut habuit mandatum, aut non. primo casu consortitur actione mandati secundo casu, si alij coheredes ratam habent venditionem, consortiur act. neg. gest. nec venit precium in iudicio famil. ercisç. quia forte venditio poterat pro parte expediri. Si nomine suo: obsistatur ad precium petitione hereditatis.

m ¶ *Venundata.* id est, vendita.

n ¶ *Non venit.* hoc ideo, quia pro parte poterat expediri: vt *supra eod. l. filia. in fine* dictum. n. Vel quia hic erat actum. vt Nor. secundum Ioan. *ff. ad l. heredes. §. idem ff & ff vnus.*

o ¶ *Præcipie.* scilicet mandatum.

p ¶ *Venditionem.* vt & *l. de neg. gest. l. ab vno. & de rei vind. l. mater.* ACCVRS.

q ¶ *Falsa proprium.* & per hoc patet quòd differtur me coheredem.

r ¶ *Possidet.* quod [f] est loco rei: vt *ff. de petit. heredit. l. §. & res.* Idem & habetur conpotest obligatum: quia tunc vt verus possessor conuenitur petitione hereditatis: vt *ff. de peti. here. l. regulariter. & l. quod ff in diem.*

i ¶ *Petendo est.* id est, precium pro petendo hereditate: vt *hic. & ff. eod. l. inter coheredes. §. & coheredes. in fin. §.*

¶ Et ad euidentiam distinguo cum quis vendit rem communem, aut est communis ex causa societatis: & tunc si vendit rem communem sociorum volunatate, non vendicatur, sed agitur pro socio. & autem eis institutum non præiudicat alijs: vt *ff. pro socio l. item.* Si autem ex alia causa est communis: ut ex causa heredi taria, aut alia: quia donata, vel legata, primo casu si vendidit vt cõmunem, ac per hoc verisimile est quod alterum confortatur coheredem, agitur ad precii familiæ ercisçundæ. & pro parte non potuit commodè expediri: vt *ff. ad l. heredes. §. idem ff & ff vnus. & ff communi divid. l. §. quæ pacisci. §. fin.* & hoc sic intercedat mandatum. sint non hac enim actio secum aliam admittit: vt *ff. eod. l. & pare. §. Sed & si dolo.* Si verò pro parte potuit expediri venditio, agitur actione neg. gest. vel addari à mandati de vendendo. Nec agitur contrari dui. licet nec famil. ercisç. quia pro parte commodè potuit expediri: vt *communi divid. l. §. quæ pacisci. §. fin. & hoc l. §. ref.* Si autem non vendidit vt proprij, ac per hoc verisimile est quòd differatur me coheredem esse proponam ad precii petitionem hereditatis. vt & *in hoc l. §. ref. & ff. de pari here. l. §. petendi.* Verùm ile autè idro dixi, quia potuit dici cor & vendidit vt proprie & tamen confortar me heredem esse, & sic agitur ad precii fam. ercisçubo neg. gest. quia quòd non suo nomine gestum est, rati habere non potest: vt *§. dictum.* Item si vendidit vt communem, & differatur me coheredem, agam petitione hereditatis. Vbi autè ex alia causa non hereditaria est cõmunis, si quidem

* Nomen.

a ¶ Libere quia pater emit filio, ex debitos filios habente præcipuos.

b Donationis inter viros, mortis causa, legati & quasi legati differentia.

† al. *Domne.* *supra de mortis. dona. l. p.*

c Quasi legatum non adita hereditate obtinuatur. Ex hac Glos. quidam colligunt, donationem causa mortis non requiere aditionem hereditatis. Marti *fragul. 63.*

d Integra res adhuc dicitur neque iudicatum neque de ea transactum.

e Individua est pignoris lucro ad est, pro parte pignoris lui fito liberari non potest.

* Lyfonia.

† Dorff in quibusdam.

* al. Pallaemaior.

* Precium est loco rei.

† D. Kal. vnu. A. A. Coss.

ſem meo & tuo nomine vendis, nec tamen ego mandaui: poſſum agere de precio actione negotiorum geſtorum tecum habendo. Si verò tuo nomine tantùm: non agam ad precium contra te niſi in ſubſidium: vt dixi l. *de rei vendic. l. mater. ſ. reſpon. & ſ. ſin autem.* Item autem in omnibus verum eſt, quod mandato interueniente agi poteſt mandati. Item & illud, quòd ſemper poſſum rem meam vindicare, niſi volentas mea præcedat vel ſequatur alienationem: vel niſi venditam ſit à fiſco: vt *inſt. de communi.re.alie. l.ij.* Vel niſi coheres qui ſe ſolū putat heredem, vendidit: quia ſenatuſconſultum noluit bonæ fidei poſſeſſorem affici damno [a], vnde videtur rem non poſſe vindicari: vt *ff. de peti. hered. l. ſed & ſi. ſ. item ſi rem.*

Diuiſio minùs ſolennis ſed quæ omittit pater iudex ſupplet. B A L D.

XXI. *Idem AA. & CC. Fortunato.*

SI cogitatione futuræ ſucceſſionis, officium arbitri [a] diuidendæ hereditatis præueniendo pater communis [*] iudicio [b] ſuo, qualicunque [c] iudicio [d] ſuam [e] declarauerit voluntatem [f]: inter eos qui ei ſucceſſerunt, exemplo [g] Falcidiæ retentionis habita ratione, familiæ diuidendæ cauſa datus arbiter: pro virili [h] præterea portione eorum quæ nulli [i] generaliter vel ſpecialiter adſignauit, facta diuiſione, in adiudicando patris ſequetur voluntatem [k].

Error coheredum non facit alteri acquiri dominium. Vel ſic: *Non habens titulum, † non poteſt præſcribere contra iudicium famil. erciſ. Item longa poſſeſſio & error non inducunt titulum.* B A L D. Vel ſic: *Communis ſeruus ab vno ex heredibus ſine titulo poſſeſſus, non vſucapitur: ſed pro cuiuſcunque heredum portione diuiditur.* S A L Y C. Vel ſic: *Qui poſſidet rem alienam ſine titulo, licet domino ſciente & patiente non propterea acquirit dominium.* P A V L. D E C A S T R.

XXII. *Idem AA. & CC. Dionyſio.* †

SEruum a communem non conſentientibus coheredibus, ſed per errorem ad eum qui poſſidet, pertinere credentibus, tenens [l], cùm omnis verus titulus deficiat [m], ſuum [n] non facit [o]: ſed in eo portiones hereditarias adſignatas [p], penes ſingulos ſucceſſores remanere manifeſtum eſt. PP. V. Non. Ian.

Pactum coheredum non præiudicat creditoribus, ſed inter ipſos coheredes ſuum operatur effectum. B A L.

[*] Sic in ſummis (?) bus, id eſt, pater ubi & fratribus communis.

[a] Bonæ fidei poſſeſſ. hered. licet non ſit dominus, tamen ne damnum patiatur quod interueſc. non vult, ſi vendat rem hereditariam tanquam heres, non poteſt emptor moleſtari à vero herede, licet non conſenſerit venditioni quod perperam nunc notant, & contra Cuſtodem. & bona facie l. ſ. & ſi. ſ. de leg. iij.

† Res mobilis regulariter vſucapitur triennio. *l. vnica. inſt. de vſu. transfor. Inſtit. de vſu. in princ.* ſi tamen titulus, bona fides & poſſeſſio continua interueniat. nam ſi deficeret titulus vel horum aliquod non præſcriberetur minori tempore quam præſcribuntur res immobiles, id eſt, xxx. annis. v. Cepolam Cautela 152.

† Clyens. il. Dionyſio.

S[I] *cogitatione.*] C A S V S. Deceſſit paterfam. heredibus relictis: cuilibet certas partes adſignauit, putà omnia bona quæ erant vltra Rhenum, vni: alij quæ erant vltra Saganam: & quædam in montanis reliquit indiuiſa: diuidenda tamen inter coheredes. an huic diuiſioni ſtari debeat, quæritur? Reſp. quòd ſic: tunc iudex fam. erciſ. eam immutabit: quia bona quæ erat indiuiſa, diuidet inter coheredes pro æqualibus portionibus, & dictis diuiſionibus ſtabitur: & ſi vnus habet minus ſua legitima, de portionibus aliorū ſuppleatur: licet eum ſinguli inſtituantur, & aliquis eorum rogatus vt ſit contentus certa re, quæ forte quartam non facit, non faceret portio legitima à coheredibus ſibi complebitur, ſecundùm Azo. & hic caſus verior eſt: quod colligi poteſt ex illis verbis, *exemplo, &c.* & ex illis, *pro virili portione, &c.*

a ¶ *Arbitri.* id eſt, iudicis familiæ erciſcundæ.

b ¶ *Iudicio.* ſcilicet non ſcripto.

c ¶ *Vel qualicunque.* in ſcriptis vel non.

d ¶ *Iudicio.* imperfecto vel ſcripto, vt innuit verbum *declarauit*: imò ad vtrumque referas.

e ¶ *Suam.* volentem maiorem hereditatis partem ad aliquem ex liberis peruenire, ad alium minorem.

f ¶ *Voluntatem.* ſcilicet diuidendo res hereditarias, quibuſdam tamen prætermiſſis.

g ¶ *Exemplo.* hoc ideo, vt dicunt quidam, quia Falcidia [b] tantùm in teſtamento locum habet, ſed certè imò etiam ab inteſtato: vt *infrà ſi omiſſa ſit cauſa teſt. l. fin. & infrà quando & de ac. l. fin.* Sed hoc ideo dixit exemplo, vt ſicut alias detrahitur de legatis & fideicommiſſis, ſic & hic de prælegatis: vt & *ff. de hered. inſtit. l. ex facto. ſ. ij. vnde ſcio. in fin. ſ.*

h ¶ *Virili.* quia & in aliis habent viriles: licèt per quandam prælegationem vnus habet plus quàm alius: vt *hic, & ff. de hered. inſti. l. ex facto. ſ. ſ. j.* & ſic non eſt contrà *ff. eo. l. quæ pater. ſ.*

i ¶ *Nulli.* expreſſè vel tacitè, ſcilicet vt res non adſignatæ expreſſè, ſequantur illas quas expreſſè adſignauit, vt inſtrumentum, fundum, arandinem, vineam: vt *ff. eod. l. quæ pater. ſ.*

k ¶ *Voluntatem.* vt & T. *de inoffic. teſta. l. parentibus. & T. eod. l. quoties. & in authent. de trien. & ſemiſſ. ſ. & quod ſæpe. colla. iij.*

¶ Et not. quòd pro [c] huiuſmodi diuiſione non agitur de collatione: vt *ff. de leg. ij. l. cùm pater. ſ. mihi. ſecùs in ea quæ fit per iudicem, vel per parens*: vt *ſuprà eod. l. ſi familia.* A C C V R S.

b Falcidia & in teſtamento & ab inteſtato locum habet.

c Trebellianica (?) non debetur ex diuiſione facta à patre.

k ¶ *Vel mutatam.* ſingulis prout defunctus voluit.

S[Eruum.*] C A S V S. Deceſſit Titius heredibus relictis: vnus ſeruum hereditarium per x. vel xx. ann. poſſedit, aliis per errorem credentibus eum ad coheredem pertinere: ſi poſtea apparuerit eum communem fuiſſe, non obſtante præſcriptione longi temporis, partes ſuas poſſunt vindicare: & portiones adſignatas à lege xij. tab. penes eos remanere debere manifeſtum eſt. V I V I A N.

l ¶ *Hæc pertinet l. 5. infrà in quibus cauſ. ceſſ. long. temp. præſc.* C V I A C.

l ¶ *Tenens.* aliquis heredum.

m ¶ *Deficiat.* igitur & vſucapio.

n ¶ *Suum.* nec per vſucapionem, nec per præſcriptionem x. vel xx. an. ſed tantùm xxx.

o ¶ *Non facit.* nam in [a] præſcriptione titulus eſt neceſſarius: vt *hic, & ſupr. de rei vend. l. ex tua. & l. nullo. & ff. pro dona. l. j. & de vſucap. l. Celſus. & infrà de præſcrip. long. temp. l. diuina. & infrà in qui. cau. ceſſat long. temp. præſcript. l. vnica.*

p ¶ *Adſignatas.* l. xij. tab. vt & *ſuprà de pact. l. pacto ſucceſſorum.* & facit *infrà de dona. l. non ignorans.*

[a] l. 40. ſ. 1. ff. de pact. C V I A C.

[a] Titulus in præſcriptionibus eſt neceſſarius.

XXIII. *Idem AA. & CC. Hermogeni.*

LIcèt pacto [*] diuiſionis aduerſus ſingulos actio pro hereditariis portionibus creditori parata mutari non poſſit [q]: tamen ad exhibendam fidem his quæ conuenerant, ſtipulationis & iuris [r] adhibito remedio, qui placitum excedit, vrgeri poteſt: cùm & hoc omiſſo [s], ſi non contrarium conueniſſet [t] probaretur, præſcriptis verbis conueniri potuiſſet.

Famoſa & difficilis eſt hæc lex: & hoc intendit: Fideicommiſſum vniuerſale reſtituendum poſt conditionis euentum, conditione aduenien te debet reſtitui, quarta deducta: in qua computatur hereditaria portio fundi in peculium dati, ſecundùm antiquos: vel prælegati, ſecundùm Ioan. vel mortis cauſa dati ſiu e donati, ſecundùm Azo. & acceptum cauſa conditionis implendæ: h. d. ſecundùm communem, licet I A C. B V T. B A R T. Vel ſic: *Filius grauatus de reſtituendo coheredibus ſuis partem ſuam hereditatis, in quartam Trebellianicam, quæ ſibi debetur, tenetur computare totam hereditariam partem fundi ſibi conceſſi per patrem in peculium profectitiū, etiam quicquid datum eſt à coheredibus gratia conditionis implendæ: & ſi illa non ſufficiant, debet ſuppleri in eodem fundo, & ſic de portionibus aliorum coheredum, quas in eo habent: Reſiduum verò quatenus habet vltra quartam tam in eodem fundo, quàm in aliis rebus, tenetur coheredibus reſtituere ex cauſa fideicommiſſi. Et totum expeditur officio iudicis diuidentis hereditatem inter eos: & ſic in iudicio famil. erciſ. h. d. ſecundùm* P A V L. D E C A S T R.

L[Icèt.] C A S V S. Deceſſit quis tribus heredibus relictis: duo à tertio ſtipulati erant, vt creditoribus hereditariis reſponderet: & aliquo dato pepigerunt, vt ei ſatisfacerent. ſi fidem ſeruare non vult, qua actione conueniri poſſit à cæteris coheredibus, quæritur? Reſp. quòd licèt pactum ab eis interpoſitum præiudicare non poſſit creditoribus, tamē coheres qui promiſit, ad fidem ſeruandam conuenietur actione ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſerit: vel ſi nō interceſſit, agetur ex pacto in continenti appoſito, act. præſcriptis verbis. h. d.

q ¶ *Non poſſit.* vt & T. *de pac. debitorum. l. pacto. & infrà ſi cer. pet. l. j.*

r ¶ *Et iuris.* id eſt, ſtipulatioīs iure factæ ſecundùm Ioan.

ſ ¶ *Omiſſo.* id eſt, ſtipulatione non interueniente: ſed tantùm pacto in rei traditione appoſito: vt *infrà de rerum permu. l. rebus. & infrà de dona. l. legem. & l. cùm res.* aliàs ſi non eſſet facta traditio, nulla ex tali pacto actio naſceretur: vt *ff. de pact. l. diuiſionis. & ſuprà eod. l. ſi diuiſionem.*

t ¶ *Conueniſſe.* poſt pactum interpoſitum: nam pacta nouiſſima ſunt ſeruanda: vt *ſuprà de pact. l. pacta nouiſſima.*

F[ilium.] C A S V S. Paterfam. habuit quater centum in bonis: & habuit quatuor filios. vni filiorum in vita ſua dedit fundum valentem xl. ad ſui ſuſtentationem: poſtea condidit teſtamentum, & inſtituit æqualiter quatuor filios, id eſt, quemlibet in centum: computato fundo dato filio ad ſuſtentationem in ſuis centum, & rogauit teſtator illum filium cui dederat fundum, per fideicommiſſum vt reſtitueret coheredibus ſuis, & quibuſdam extraneis ſuam partem hereditatis ſub conditione, ſi nauis veniret ex Aſia, perceptis x. à coheredibus. coheredes voluit dare x. illa conditione exiſtente: debet reſtituere coheredibus ſuam partem hereditatis: vult deducere quartam, quæſtio eſt, vnde debet deducere & qualiter. dicitur quòd debet cōputare in quartā illa x. quæ perceperat eſt à coheredibus, vel ab aliis iterum quartā partem prædij ſibi dati, quæ eſt x. & ita habet xx. Itē debet habere v. in eodem fundo ſibi dato ad ſupplementum: & ita habet xxv. quadam

480/C.IV.K.5-4, 731-732
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ſupr. quarta pars de centumvcēſimum de fundo debet reſtituere coheredibus,& hoc eſt quod dicit ſecundùm Vivianum.vel pone caſum aliter, vt in Gloſſ. j.

a ¶ *Filium.* Fama & re difficilis eſt hæc lex. Dic ergo caſum * ſecundùm antiquos:Quidam habens trecenta,tres quoque filios, vni in vita fundum de ſuo patrimonio conceſſit ad ſui ſuſtentationem, & ſic in peculium: quos tres filios ſolos heredes inſtituit æqualiter. hereditaria ergo portio cuiuſlibet eſt centum: & rogauit filium cui fundum cōceſſerat, vt ſuam portionem hereditatis reſtitueret coheredibus, & quibuſdam aliis ſub conditione,putà ſi nauis ex Aſia venerit, percepit à coheredibus,pone x. hic autem debet habere quartam, id eſt xxv. computantur autem in quartam illa x. quæ accepit à coheredibus cauſa implendæ conditionis. Item hereditaria pars prædij,pone quòd valet fundus xij.ergo habet in ſūdo quartam.ſic ergo habet xxiij. quod autem deeſt, ſoluetur ei in eodem fundo. Hoc non placet: quia non ſupereſſet aliquid de eo fundo reſtituendum,quod hic fuit: vt in fin.dicit b, imò deeſſet. Ideo dic quòd fundus valuit xxx. c & ſic habet x. à coheredibus. Item ex parte hereditaria fundi,quæ eſt alia x.deſunt v.illa accepit ex eodem fundo: & ſic ſuperſunt in fundo xv. quæ reſtituit vnà cum aliis quæ habet de illa hereditate.

xxxv. * *Idem* a. s. & c c. *Seruati.*

Filium * † quem habentem fundum, portionem b hereditatis fratribus & quibuſdam aliis ſub conditione verbis precariis reſtituere ſanxit teſtator: poſt eius [condicionis *] euentum, hereditaria parte prædij c in quartæ ratione retenta, cōpenſatio præterea quod à coheredibus vice mutua percepit d, [&] ſi quid deeſt, in ſupplementum † deducto *, quod pleraque ex aliis iure communi.

¶ Sed de qua quarta loquitur?Reſp. d de Trebellianica, quæ ex vniuerſitate detrahitur:vt *ff. ad Trebell. l. nam quod. §. fin. & l. cogi. in princ. & §. generaliter.* Non autem de quarta iure naturæ: quia in illa e non computantur data cauſa implendæ conditionis: vt *ſuprà de inoffic. teſta. l. ſcimus.* nec illa iure inſtitutionis: quia illa ex ſingularibus relictis detrahitur per l. Fal. vt *Inſtit. de fidei com. here. § reſtituit in fin. §.*

¶ Sed ſecundùm hoc quid faciat ad titulum?Reſpond. quòd hæc reſtitutio fiet coheredibus per hanc actionem, ſicut & prælegationes veniunt in hoc iudicium: vt *ſuprà eo. l. ſi qua. & ff. eod. Linter coheredes. §. j. & l. ſi ita legatum.* vel quia coheredes reſtitutā ſibi diuident hoc iudicio: vt *ff. eod. l. ſed & eius. in fin.* Alij dicunt quòd etiam hi extranei ſuntur cum filiis inſtituti.

¶ Literam autem expone, *filium,* id eſt filius. ſic & *infrà de fideicom. l. cum quam.* 1. Vel ſubaudies, *filius* & ſecundùm vtrumque erit ſuſpenſiua vſque in finem. 3. Vel dic f, teſtator ſanxit filium habentem quem, id eſt aliquem fundum. & quod dicit in fine, compellitur, ſubaudi, prædictus filius.

b ¶ *Portionem.* id eſt, ſuam partem hereditatis, quæ erat tertia: ne ſic contra. *ff. de verb. ſignif. l. nomen. §. portionis.*

c ¶ *Hereditaria parte prædij.* ¶ Sed quare totam hereditariam partem fundi computat in quartā, ſcilicet Trebellianicam?imò videtur quòd quartā hereditariæ partis debeat cōputare ſolum. quartam enim cuiuſlibet quartæ, quam habet in qualibet parte, debet computare: nec debet retinere totam quartam quam haberet ab inteſtato in illo fundo pro illa parte quam retinere debeat: ſed in qualibet re quartam quartæ,quam haberet ab inteſtato, debet retinere: ſicut computat quartam aliarum rerum quas ex teſtamento habebat. Sed reſpond. ſecundùm quoſdam quia hoc teſtator dixit,ſed g hoc refugium eſt miſerorum. 1. Dic ergo ſecundùm Io. quòd hic fundus fuit filio prælegatus de hereditate, & non cauit teſtator vt quartam retineret de hereditate. vnde contra voluntatem eius deducitur quarta, & ita cùm faciat contra voluntatem retinendo, ſtet contra ſuam in hoc, quia tota hereditaria computabitur in quartam, & nil lucrabitur inde, ſcilicet de hereditaria. Cæterùm ſi cauiſſet teſtator, vt quartam retineret de hereditate, tunc fundus prælegatus eſſet præcipui ſuus: nec imputaret niſi tantum quartam retineret, etiam ſi alij fuiſſet legatus,ſcilicet quartam ſuæ partis: vt ſi eſt vnus filius, tres vncias: ſi tres,vnam vnciam: vt *ff. ad leg. Falc. l. Titia.* Sed huic lect. Io. obiicit quod ſubiicit, *ſi quid deeſt in ſupplementum,* &c. quia ſi fundus eſt prælegatus, vt dixi: ergo hereditaria portio tantùm computatur in quartam: non etiam quod deeſt ad quartā,in eodem fundo eſt ſoluendum, cùm extra quartam ſit quod à coherede percipitur: vt *d. tit. l. in quartam.* Sed reſpond. Io. quòd hic filius rogatus fuerat extraneis dare fundum, & ita totam: & illi aliquid filio dare, & eodem modo fratribus,& ab eiſdē aliquid recipere debebat. Computabit ergo ſibi in quartam hereditariam partem prædij: item quod accepit à coheredibus: item quod accipiet ab extraneis in eodem fundo, id eſt pro eodem fundo reſtituendo, quem prælegatum habebat. non enim intelligendum eſt vt in eodem fundo habeat amplius quàm hereditariam portionem & ideo callidè poſuit in litera, *à cæteris.* q. d. ab extraneis. 3. Vel dic vt diximus in Gloſſ. alia inferiori, ſcilicet *deſtinatione,* &c. 4. Vel ſi vis ſecundùm Azo. & Hug. dic hunc fundum collatum filio à patre, vt bene meritus, vel conferendo vltimum arbitrium, putà emendo nomine ſuo: vnde venit in iudicium famil. erciſc. percipiendus: vt *ſuprà eod. l. filia.*

¶ Et bene dico quòd tota hereditaria portio computatur in Falcidiam: quia contra voluntatem defuncti retinet quartam. ſecus ſi ex voluntate: vt *ff. ad leg. Falc. l. Titia.* nam ibi de Trebel. Fal. dicit. & ſic habet tres partes ſūdi præcipuas. Nec obſtat, quod ſequitur, *ſi quid deeſt.* non enim hic dicit vt vltra hereditariam partem imputet: ſed accipere quod diceret, quaſi dicat, hereditaria parte prædij, &c. quod ſoluetur, id eſt hæc hereditaria in eodem fundo de quo iam habet tres partes.

¶ Sed quid ſi omnia hæc non ſufficiant ad quartam? Reſp. compleatur ex aliis iure communi.

¶ Item numquid prælegationes computantur in fideicommiſſo generali? Reſpond. diſtingue: vt *infrà de fideicom. l. cùm virum.*

¶ Item quomodo imputabit etiam hereditariam partem rei quam habiturus erat etiam ſi heres non fuiſſet: quia morte huiuſmodi donationes confirmantur: & idem in prælegatis: vt *ff. de leg. j. l. qui filiabus. §. fin. & l. ſeq.* Sed reſpond. quia cùm teſtator poſſet illa reuocare: videtur,cùm non reuocet,ſed inſtituat,grauare, vt hereditariam partem rei prælegatæ,vel quartam hereditatis computet: vt dictum eſt.

¶ Ex prædictis patet aliter ſecundùm antiquos: vt in prædicta prima Gloſſ. *fama,* &c. & *in prin. huius l.* & aliter ſecundùm Io. & aliter ſecundùm Azo. & H. l. iſtam poſſe intelligi.

¶ Item qualiter computat ſibi hereditariam partem prædij, cùm à ſe ipſo habere eam videatur: vnde cadit in fideicommiſſum generale: vt *ff. ad Trebell. l. in fideicommiſſo. § fin.* quæ eſt contrà: Sed certè ſatis cadit in fideicommiſſum, cùm computet ſibi in quartam.

¶ Item not. quòd hæc lex corrigitur hodie in eo quòd dicit vtilia imputari in quartam liberis primi gradus: vt *infrà ad Trebel. l. iubemus. in princ.* Sed quidam dicunt hoc ideo ſic eſſe, quia ſic defunctus voluit. quod non placet, vt ibi notatur.

d ¶ *Percepit.* ſcilicet deſtinatione a, vel re ipſa.

¶ Sed quare in vna re tantùm quartam deducit, ſcilicet de fundo illo ſecundùm caſum antiquorum? Reſp. quidam, quia hoc teſtator dixit. 1. Alij vt Loth, hoc præſumunt ex eo quòd teſtator huic filio dedit hunc fundum etiam in vita. Vnde etiam poſtea lex illam voluntatem imitatur, quod non placet: quia talia peculia profectitia communia ſunt, & non præcipua: vt *ſuprà eod. l. Lorrum eſt.* 3. Alij dicunt poſſe in vna retineri Falcidiam: vt *hic in fin.* 4. Alij autem volunt eſſe ſpeciale pro filio, illa ratione, quia & aliud eſt ſpeciale contra eum, ſcilicet quòd computet in quartam acceptum à coherede. nam extra quartam eſt quod à coherede accipitur: *ff. ad leg. Fal. l. in quartam.* *ibi, pro ea verò parte,* &c. quod non placet b, quòd non computet in quartam quod à coheredibus accepit, quod omninò eſt falſum, duabus rationibus. Nam ſi pecuniam hereditariam à coherede accipiat: à ſe ipſo & quaſi iure hereditario habere videtur, vnde computat: vt *ff. de lega. ij. l. cùm pater. in princ.* Idem ſi corpus non hereditarium à coherede accipiat: vt *ea. l.* & *ff. ad Trebell. l. deducta. §. nummis.* Nec obſtat dicta *l. in quartam,* quia loquitur cùm eſt hereditarium quod à coherede percipitur: vnde non poteſt eadem ratione habere eandem rem iure legati, & iure hereditario: vt *ff. de condit. & demonſt. l. Titia ſi vniſerit.* hic autem hereditarium non fuit hoc quod accepit cauſa implendæ conditionis. Item alia ratione: quia ſi duo ſumus coheredes, & à me tibi,& te mihi legatum relinquitur, vt eſt in caſu noſtro, item & aliis relinquitur à nobis, ego vtar retentione Falc. contra alios, & computabo mihi in quartam rei quod à te percepturus ſum, vt tanto minùs à te ſubtraham: ſed ab aliis non per hoc minùs ſubtraham: licèt in hac Falc. iure inſtitutionis, aliis non conſuerunt legata imputari: vt *ff. ad legem Falc. l. Neſennius. j. reſpon. & l. in quartam. in princ.* Multò ergo magis in hac quarta debet fieri computatio horum quæ à coherede percipiuntur, in quo etiam legata ab aliis imputantur: vt *d. l. in quartam.* 5. Alij dicunt, ſoluitur à volentibus, & volenti. 6. Alij vt Io. tranſponunt literam hoc modo: Soluitur à cæteris, ſcilicet facta detractione de ſingulis, & ſupra quartam habens in eodem fundo, &c. vt in alia Gloſſ.

¶ Et vt hæc clareant, ſciendum eſt aliam eſſe quartam c iure naturæ (in qua omnia data imputantur præter donationem ſimplicem,& fructum patrimonij.Nam in rebus principalibus debet habere quartam: vt *ſuprà de inoffic. teſtament. l. ſcimus. §. j. & l. ſi quando. §. ſin.*) Aliam debitam iure inſtitutionis (in qua ea ſola imputantur, quæ iure hereditario capiuntur: vt *ff. ad legem Falc. l. in quartam.* quandoque tamen etiam legata imputantur: vt *ff. ad leg. Falc. l. Neſennius.* Item ſi detur à ſtatulibero nummi peculiares. In hoc caſu ſolo imputantur: vt *ff. ad leg. Falc. l. id autem.*) 3. Item aliam debitam iure Trebellianico, in qua & legata & fideicommiſſa & data cauſa implendæ conditionis ab extraneo imputantur. Si autem detur aliquid à coherede, ſi quidem corpus non hereditarium, idem eſt; & ſi hereditarium, ſi quidem pecunia,

a Sequuntur, Bar. Bald. Paul. & Iaſ.
* Ad hanc legem v. Ant. [illegible] Alciat. Paradox. [illegible] Sabinum & [illegible] Huius legis ſpeciem poſuit in tit. de hered. inſtit. ad l. 78. Vide etiam ſcripta ad l. heredi qui falſo. ff. de [illegible] Cuiac.
† Græcanica figura pro filius quem, vt in Bulgaro, ſermonem quem audiſtis non eſt meus. Similis figura eſt in l. cum quam inf. de fideicommiſ. Vide Alciat. parad. lib. 4. cap. 1.
[illegible] illa lectura eſt bona. Bald. Paul. & Iaſ.
c Concor. Bar. Bald. Paul. & Iaſ.
d Idem prædicti ſcribentes.
e Hoc Trebellianica hodie, cùm computentur in legitima, Paul. & Iaſ.
f Harum expoſitionum nulla placet. dic teſtator, quem habentem, id eſt, qui habebat.
g Speciale eſt [illegible] refugium eſt miſerorum. ad [illegible] L. ſi quis in [illegible] 13.
* deeſt in om. editis.
† Supplementum. * In diſpungitur in ſupplementum deducto quod à cæteris in eo fundo ſoluitur, ſupra quartam habens, redditur compellitur, & ſic interpretatur, redditur compellitur hereditatem ſcilicet, nō autem fundum.
a Scilicet teſtatoris, & ſuperiorum habere ac ſi eſſet perceptum. Iaſ.
b In quartam filius non imputat quod accepit à coherede.
c Quas ſi iure [illegible] inſtitutionis, & Trebellianica quæ non imputantur.

480/C.IV.K.5-4, 733-734
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pecunia, idem est : si autem speciem hereditariam, quo ea parte quam habet iure hereditario, imputabitur : pro ea verò quam à coherede accepit, extra quartam est : vt *hac l. & ff. ad Trebell. l. dedalus §. summa.* ¶ De fructibus[a] autem quando computentur in quartam iure naturæ, habes *ff. de inoff. testa. l. rapiatur. §. si ex diversis, versic. vnde sequa.* Quando verò in quartam iure institutionis, habes *ff. ad leg. Falc. l. in l. Falc. plaeuit. & l. Paulus.* Quando verò in Trebellianam, dixi *l. ad Trebellia. l. habemus.*

¶ Et 20. quòd quarta alia [b] iure naturæ. 1. Alia iure Trebellianeo. 3. Alia iure institutionis. 4. Alia debita ex constitutione divi Pij. 5. Alia debita patrono in bonis liberti. 6. Alia de qua dicitur *l. quando & qui. quarta pars, l. 5. in princ. tit. x. & infra de inoff. hæres. descript. l. unica. eod.* 7. Alia de qua dicitur *l. de illum, & repu. l. pupili.* 8. Item alia *infra vn'e vir & vxor. author. prætereà.*

a ¶ *Quod à cæteris.* scilicet coheredibus fratribus : vel secundùm alios ab extraneis.

b ¶ *In eo.* sic ergo in [c] vna re potest Falcidia retineri secundùm quosdam : vt *hic, & ff. de leg. l. 1. pref. & l. non amplius, §. fin.* Sed illa loquitur in parte bonorum legata. Sed contrà dicimus : vt *ff. ad leg. Falc. l. Plautius.* & dixi *l. ad leg. Pacid. l. in impuendo.* & expone vt modò dixi, secundùm Io. & Azo.

EX *causa donationis.*] CASTR. Decedit pater sum. relictis duobus heredibus : sed Titius portionem suam hereditariam repudiare vult, & ea quæ sibi pater dedit, vel aliunde acquisiuit, retinere : an compelli debeat ea cum coherede suo conferre. Quæritur ? Resp. quòd non.

c ¶ *Ex causa donationis.* hodie secus si donetur vel ab eo emolliente : vt *l. de inoff. testa. auth. vnde & ff. pareat.* Item secus in aliunde quæsitis, quæ non confundunt etiam si succedant *l. de collat. l. fin.*

d ¶ *Aliunde.* id est, ex causa alia.

e ¶ *Quæsita.* ab eo.

INter omnes.] CASTR. Patersfam. incepit facere testamentum : sed non complevit : & in hoc testamento imperfecto tres instituit heredes, vel fecit codicillos adhibitis tribus testibus : vel epistolam adhibitis septem duobus. In his voluntatem suam declarauit, & deliberauit ex quanta parte voluit vnumquemque esse heredem. an talis dispositio valeat, quæritur ? Et dicitur quòd sic, inter filios suos & emancipatos & alios defunctus. Quæritur verò ad extraneos : si eum filiis etiam mortui, non valet. Et hoc in secunda. Et hac l. ibi, *heredes sum.* non, quod largè loquendo etiam emancipati possunt dici sui heredes : & etiam illi qui nec sunt in potestate, nec emancipati. vt in hereditate materna : licet propriè loquendo non, nisi existerent in potestate tempore mortis. *l. in fine. ff. de libe. & postu. l. Paulus.*

f ¶ *Heredes sui.* Idem hodie de illis qui nec sunt sui, nec emancipatione ex linea fœminarum *l. de testa. hæc consultissima §. ex imperfecto.*

g ¶ *Pares.* in succedendo licèt dispares in gradu vt filius & nepos ex alio filio mortuo.

h ¶ *Non præter.* ideo dicit quia, quia quidam extra potestatem poterit non vocantur vocantur de crimine capitali : vt *ff. de he. possess. l. edito præterit.*

i ¶ *Neque impletum testamentum.* quantum ad solemnitatem : sed hæc completum quoad voluntatem. [a] ACCVRS.

k ¶ *Vel indicio.* [b] dum tamen duobus [c] testibus probetur : vt arg. *ff. de testi. testam. l. 1. in fine.* & idem videtur etiam iure veteri vt *ff. de legat. 3. pars. §. mater.* quod ponitur : vt *ff. de confirman. tutor. l. 19. & l. 1. pars.*

¶ Dicit minùs [d] solemnem, scilicet quoad ritum dationis diei quod alia perfectam. & hoc dixi *infra de testa. l. hæc consultissima. §. ex imperfecto.*

l ¶ *Ab intestato.* vnde videbatur voluntatem defuncti non esse seruandum. & de hoc dixi *supra eod. l. fin.*

m ¶ *Seruare.* in quarta fideicommissorum restitutione. & ch. 8. *Lend. l. 3. explanatione. & l. quæsitum. & ff. eod. l. fed & ff.*

n ¶ *Solemnitate signum.* *l. 21. §. ex imperfecto. l. de testam.* CYIAC.

n ¶ *Pro nulla haberi.* *si cui supra de inoff. testa. l. 3. mater. & infra de dinor. l. fin. in princ. & ff. de leg. pref. l. 19. & 119. & infra tit. 4. l. fin.*

Cimodi.] CASTR. Dicitur in l. Codicis quòd voluntas testatoris imperfecta valet inter liberos. Author. hæc dicit hoc verum esse limitando l. Codicis. & huic scripturæ imperfectæ subscripserit testator, vel omnes liberi inter quos debet diuidi hereditas ita.

o ¶ *Si modò.* [e] case tibi, quia lex Codicis loquitur sine in scriptis, hoc fecit scripsit pater inter filios testetur minus solennes. hic autem proscriptus tantùm quando in scriptis, vt patet vel Rij. debeat subscriptio.

* Id est, quæ sit *l. hæc consultissima. infra de testam. in fine.* quæ ab testatore ab eo scriptæ sunt & ab eorundem testibus subscriptæ sunt, & per approbatione hoc addidit, vt sit non non.

a Testatorem inter liberos imperfecta ratione voluntatis eis relinquit. v. Cinat. & quæ stripsi ad Accursium in l. 1. qui 16. in verbo non sunt. & qui scilicet. ff.

b hæc notanda pars ad verbum sumpta est in Libro omnis fines, infra de testamentis ex non perfecta.

b v. Tiraquell. 6. prænig. pro causa.

c Probatur in duabus testibus, vt hic. addit Gl. de testamentis. Sed Italia Gl. in l. 3. quæ in testamentis. infra eod. l. 1. ad mortem. quæ videtur, velle per vnum testem esse dari. & quod v. Clarum lib. 4. fin. §. vlt.

d Non solum ad testamentum. Marchiò consilio. 1. 1. n. 1. 2. Vbi notat inducit rem à imperfectio remanet duobus mulieribus vna vna testes testamentum probatur.

* id est, testamentum diuidendum, in plurisque mandatis.

d Minus solemnis dispositio.

e v. Tiraquell. d. loc.

f Tribuitur imperfectum inter liberos ex requisitos subscriptos. ad.

à cæteris [a] in eo [b] fundo solutus, supra quartam habens, reddere cogebitur. Dat. V. Non. Ianus. CC. COSS.

Habeni vtilium singularem, non tenetur conferre, si non vult conuersaliter succedere. BALD. Vel sic *Repudiaui hereditatem non tenetur ad collationem.* SALYC.

REV. *Idem AA. & CC. Diocli.* *

EX causa donationis [c] vel aliunde [d] tibi quæsita [e], si aut successionem respuetis, conferre fratribus compelli non potes. Dat. Id. April. Tusco & Anuliano. COSS.

Diuisio vel dispositio testati vel intestati inter liberos, valet etiam imperfecta, id est, sine solemnitate legali. Sed si persona extranea permisceatur : quoad extraneum non valet. BALD.

REVI. *Imp.* CONSTANT. A. *ad Rufinum* P. P.

INter omnes [f] dumtaxat heredes suos [g]: qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares [h] videntur esse, vel emancipatos quos prætor [i] ad successionem vocat : siue conptum neque impletum testamentum, vel codicillus, seu epistola parentis [k] esse memoretur, siue quocunque alio modo scripturæ quibuscunque verbis vel indiciis [l] inuentantur relictæ iudicio familiæ erciscundæ (licèt ab intestato [l] ad successionem liberi vocentur) seruato [m] senatusconsulti auxilio, defuncti dispositio custodiatur, etiam si solennitate legum [n] huiusmodi dispositio fuerit destituta. Si verò † in huiusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona : certum est eam voluntatem, quantum ad illam dumtaxat personam permixtam pro nulla haberi [o]. Dat. Rom. Kalend. Crispo II. & Constantino Caes. II. COSS.

IN AVTHENTIC. de trien. & semis. §. & quod sæpe. colla. iij. confit. v.

SI modò [p] subiiciatur huic scripturæ, vel ipsius parentis: vel omnium inter quos fit partitio, liberorum subscriptio.

COMMVNI DIVIDVNDO*.

TITVLVS XXXVII.

Communi diuidendo actio redditur inter alios facta. Imò & inter coheredes. l. inter. ff. fam. ercisc. l. 1. quæ. ff. pro so. Sed plenior est actio fam. erciscundæ, quia in eam venitur non tantùm quæ erant in bonis, sed etiam quæ erant ex bonis mortis tempore, vel res commodata aut deposita. d. l. inter. in princ. & non est de vna re, nec iterari potest nisi ex magna causa, communi diuidendo de vna re agi potest. & subinde modo de hac, modò de illa. l. si filia. §. fam. l. 3. fundus mihi. ff. fam. ercisc. l. 4. §. hæc iudicium. ff. eod. tit. Habet autem vtrique multam causam. Nam & actione communi diuidendo inter alios pro socio, & qualibet præstacio personalis. d. l. 4. §. fcut. CYIAC.

Hæc actio datur contra singularem successorem : & in ea venit adiudicatio, vel diuisio secundùm quod commodius fieri potest : & post litis contestationem impedit alienationem firi. hoc dicit. & hoc verum est. PAVLVS DE CASTRO.

Imp. ANTONINVS A. *Lucano.*

FRater tuus si solè portionem prædij ad se pertinentem distraxit, venditionem reuocari nonoportet ? Sed adueniens eum cum quo tibi idem prædium commune esse coepit, communi diuidundo iudicio consiste : & ea actione aut vniuersum prædium, si licitatione veneris, exoluta socio parte precij [q], obtinebitis : sed & nunc [r] potest valere siue huiusmodi subscriptione, si puerus, &c. vt in auth. alia, quæ iungitur cum illa quæ est *infra de testa. auth. quod sim.*

COMMVNI DIVIDVNDO.

De diuisione vniuersaliter facta dicit : nunc de diuisione singularum rerum.

FRater tuus.] CASTR. Prædium tibi & sibi commune frater vendidit, tibi non præiudicat : sed tamen in parte sua non reuocabitur venditio : sed si prædium illud commune diuisi non potestis plus obtulerit pro parte sua quàm emptor pro tota, communi diuidundo iudicio totum prædium consequeris. Si diuisi poteris, media pars tibi adiudicabitur. Hæc fiunt vera, si pars sibi alienauerit sine consensu, sed verò insuto fratre suo non potest.

p ¶ *Non operatur. vt infra de commu. re. alia l. fasis. & de diuers. ignorantia. & de contrah. empt. l. dubium.*

q ¶ *Parte precij.* id est, precio partis, parte tamen adhibitus secundùm

cundùm quosdam: quod non placet: imò totus fundus æstimabitur: vt dic. quia maior [a] sit æstimatio omnium partiū, si totus æstimetur, quàm si pars: vt ff. fam. erciscun. l. Maximus. §. fin. Idē pro hoc ff. de leg. 1. l. cùm filius. in princip. & l. Maxim. & in fundo & ff. ad legem Falcid. l. in Falcid. & de except. de. l. pret. §. si emi. nam his legibus non potest seruitutis pars assignari: & ideò non possunt prædicti sic exponere, vt hic exponebant.

a ¶ Alios. socius, vel etiam extraneus: vt ¶. eod. l. ij. in fin.

b ¶ Consequeris. hoc, cùm diuisio non potest fieri commodè.

c ¶ Post litis contestationem. item nec antè, si fieret causa mutandi iudicij, & pœna imponitur: vt ff. de alie. iu. mu. caus. fa. l. i. in fin. In familiæ erciscundæ autem actione etiam post motam controuersiam prohibentur alienationes: vt ff. de pati. her. l. diuus. & l. sed & §. §. ante. nisi ex necessitate [b]: vt ff. fam. ercisc. l. alienatio. sic & hic ex necessitate permittitur per eundem legē: vt ff. de fund. dot. l. i. & l. si fundum.

[c] ¶ Nec partem suam. Vide scripta ad tit. inf. de communi. rer. alien. Cuiac.

d ¶ Posse. fortè [c] nec pignori obligare: vt ¶. de reb. alie. non alien. l. fi. licèt in rē litigiosā sit aliud, secundùm quosdam: vt in authen. de litig. §. ad hoc. alias, ab hoc. coll. viij. nec enim erat hic quæstio de dominio: quia certū erat rem esse eius communem: & ideò non prohibetur alienatio, sicquam in re litigiosa.

SI probatū.] Cuiac. Si vineam tibi, & fratri tuo communem frater tuus obligauit, cùm obligare non potuit, eam cū fructibus, quos ex parte tua percepit, præses tibi restitui iubeat. hoc in prima. Item ages cōmuni diuidundo aduersus creditorem, si plus pro parte sua dare volueris, quàm ipse pro parte tua: vnde partem fratris, & tuam, quam frater obligauit, data ei pecunia, quam iudex statuet, recuperabis: aut tua parte æstimata, data tibi pecunia, ad creditorem fratris tui totam vineam transferre faciet.

bit: aut pretij portionem, si meliorem alius [*] conditionem obtulerit †, consequeris [b]. Quòd si diuisio prædij sine cuiusquam iniuria commodè fieri potuerit, portionem suis finibus tibi adiudicatam possidebis: hoc videlicet custodiendo, vt post litis contestationem [c] nemo [*] nec partem suam a cæteris eiusdem rei dominis non consentientibus, alienare possit [d]. PP. Kalend. Mart. Romæ, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Frater non potest obligare portionem fratris: & creditor, qui reperitur in possessione rei communis, potest prouocari ad diuisionem: & procedetur per licitationem, vel diuisionem, prout dictauerit æquitas iudicantis. Bald.

II. *Imp.* Alexander A. *Anito* [*] *militi.*

SI probatum fuerit præsidi prouinciæ, fratrem tuum vineas communes pignori dedisse, cùm partem tuam, quam in vineis habes, creditori † obligare non potuerit [e]: præses prouinciæ restitui [f] tibi eam iubebit cū fructibus, quos creditor de parte tua percepit. Idem præses prouinciæ de diuisione vineaū inter te, & creditorem fratris tui cognoscet [g]: & iubebis eum [h], accepta pecunia, quanti statuerit partem fratris tui valere [i], eam partem, quam de fratre tuo accepit, tibi restituere: aut æstimata tua parte, ad creditorem fratris tui, data pecunia [k], quanti eam æstimauerit, transferre. PP. II. Id. Septembr. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Ista est notabilis lex, & hoc dicit: In hoc iudicio veniunt quæ sunt communia. Item per iudicem est facienda diuisio per assignationem partium, vel possessionum diuersarum. Et si vna alteri præponderat, venitur ad licitationem: & si alter consortium ex inopia non est par in licitando, admittitur extraneus licitator. Bald.

e ¶ Non poterit. vt ¶. 10. l. si fratres. & ¶. si communis res pignori data sit. l. i. & ¶. si res alie. pign. da. sit per totum.

f ¶ Restitui. agenti sibi rei vindicatione, cùm socius negarit: vt ff. de except. l. fundi quem tenem. sic & ff. famil. erciscund. l. i. Vel dic, etiam agendo cōmuni diuidundo, licèt negetur socius, cùm non obiiciatur quæstio præpollentior: vt ff. de vsucap. l. si mancipium. §. i.

g ¶ Cognoscet. scilicet postmodùm.

h ¶ Eum. scilicet creditorem.

i ¶ Valere. hoc cùm inter creditorem, & dominum alterius partis agitur: vt dic. & ff. communi diuidun. l. communi diuidundo. §. fin. secùs si inter creditores: quia tunc tantùm debetur æstimatur: vt ff. communi diuidun. l. communi diuidundo. §. inter. Item æstimat partem. [d] hic, æstimando totum: vt T. l. proxi. dixi.

k ¶ Data pecunia. scilicet tibi. & hoc quando commodè diuidi non potest.

¶ Item nota hic casum, vbi quis cogitur alienare inuitus: [e] sed volens videtur, cùm duplex sit hoc iudicium.

a Maior æstimatio partium est, toto æstimato, quàm si pars æstimata sit.

† Sic in vno vetere inueni: plerique tamē libri habent, meliorem.

* Hoc verbum restitui ex manuscript. quod etiam nō redit deesse.

b Ex necessitate permittitur alienatio.

* Hic.

c Litigiosa res an possit pignori dari. † Creditoribus.

d Toto æstimato, pars æstimata intelligitur.

e Alienare quis inuitus cogitur.

Codex.

AD officium.] Cuiac. Si cum fratre tuo rē habes communem, ad officium iudicis pertinet diuidere. Si autem frater tuus partem suam vendidit, postea sunt tibi communes cum emptoribus: vnde cum emptoribus ages communi diuidundo iudicio, si à communione, vel societate discedere velis, & hoc in prima. Et si fortè ager socijs, qui diuidi postularunt, non commodè diuidi potest, fiet æstimatio, & plus offerenti dabitur, & in pretio alij condemnabitur. & hoc in secunda. Si autem in licitando plus offerens, frater autem volens plus offerre, non habeat quid offerat, supponere potest extraneum emptorem, qui licitando plus offerat. & hoc in tertia.

III. *Idem A. Pretendiano.*

AD officium arbitri [l], qui inter te, & fratrem tuum [pro *] diuidendis bonis datus fuerit, ea sola pertinent [m], quæ manent communia [n] tibi, & illi. Nam ea quorum partem is vendidit cū emptoribus tibi communia sunt: & aduersùs singulos arbitrum petere debes, si ab illorum quoque societate discedi placeat. Cùm autem regionibus diuidi [o] [commodè †] aliquis ager inter socios [p] non potest [q], vel ex pluribus singuli [r], æstimatione iusta facta, vnicuique [s] sociorum adiudicantur, compensatione pretij inuicem facta: eòque, cui res maioris pretij obuenit, cæteris condemnato [t]: ad licitationem nonnunquam etiam extraneo emptore admisso, maximè [u] si se non sufficere ad iusta pretia alter ex socijs sua pecunia vincere viliùs licitantem [x] [*] profiteatur. PP. V. Non. Maij, Iuliano & Crispino Coss.

Diuisio facta inter fratres debet haberi rata, nisi beneficio restitutionis rescindatur: sed non diuisa debitè diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ, & fructuū, hoc dicit secundùm Bart. & Bald.

IV. *Impp.* Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. *Moradæ* †.

SI maior [y] quinque & viginti annis soror tua tecum res

l ¶ Arbitri. id est, iudicis.

m ¶ Pertinent. vt diuidat.

n ¶ Communia. non aliter subiicit ¶. sit. proxi. l. familia.

o ¶ Diuidi. scilicet commodè: vt Instit. de offi. iudic. §. quòd si commodè.

p ¶ Socios. socij sunt conuentionali, vel non conuentionali societate: vt Instit. de obli. quæ ex quasi contract. §. item si inter.

q ¶ Non potest. [a] scilicet commodè: vt Instit. de offi. iudic. §. quòd si commodè.

r ¶ Singuli. scilicet fundi diuidi nō possunt commodè.

s ¶ Vnicuique. id est, huic, vel illi, in casu eo, non præcisè alterius ¶. de dona. l. sancimus. §. ne autem.

t ¶ Condemnato. vt & ff. famil. erciscun. l. Maximus. §. arbiter. & ff. eod. l. si quis putans. §. si fundus.

u ¶ Maximè. si scit se viliùs licitantem non sufficere, &c. & facit ¶. de vsufr. & cum. l. ij. & iij.

x ¶ Licitantem. & ponitur ex parte subiecti: sed posset poni ex parte prædicati: & sensus est, non posses vincere etiam viliùs licitantem: cùm sit [b] adeò pauper.

SI maior.] Cuiac. Bona tibi, & fratri tuo communia diuisisti si scriptura in diuisione non interuenit, nec ob hoc rescinderetur, & hoc in prima. Si verò minor fuisti, cùm diuisisti, & te læsum probare possis, aut tempora restitutionis in integrum egressus fueris, restitueris, & hoc in secunda. Si autem bona communia remanserunt inter vos, præses prouinciæ iubebit diuidi. Item doli, & culpæ ratio in hoc iudicio habetur. Vsusam.

y ¶ Si maior. vt & T. tit. j. l. non idcò & ¶. de fide instrumen. l. in instrumento. Sed quid si non alijs probationibus probat: sed probat hoc scilicet se possedisse rem vt propriam pro parte vna, & per decem annos inter præsentes, vel viginti inter absentes, solus subiuit onera rei, & solus sensit commoda. Respond. secundùm Azo. & Hug. verificabile [*] est, diuisionem factam: argu. ff. de vsufr. l. cùm de in rem verso. & de aqua pluuia arcend. l. i. §. de. & ¶. de acquiren. possess. l. minus. An autem idem in eo, qui rei vindicatione conuenitur, vt non sit necesse probare titulum: sed præsumatur dominus ex diutina detentione, posset quæri.

Additio. Bartolus, & communiter Doctores hic respondent ad istam quæstionem, quòd non, per l. nullo. T. de rei vind. Nec obstat quòd dicit hæc glossa in præcedenti quæstione: quia ibi non agitur de tanto præiudicio, &c.

* Deest in omnibus.

a Ea non possumus, quæ nō possumus nisi incommodè.

b Tu dic, illi accusatiuum, licitantem, consideratum cum ¶ fi. & adde in licitantem, vincere. illi infinitiuo sufficere.

† Deest, & suppletur ex glossa incerti vnde.

* Licitantem vel.

† Scaeuola Moradæ.

c Diuisio bonorū tametsi facta sit, præsumitur tamē facta ex diuturna possessione bonorum separatorum, vt si fratres longo tempore bona paterna separatim possederint, & contra, ... per Glossam hic. Adde Ripam in c. si gn. de vsufr. ... Felin. in forma ... dissolutione ... Bald. in tract. de præscrip. ... vbi ... facta ... pensum ... diuisionis inter fratres, & socios, vt si diu fratres separati, quilibet eorum vnam partem possiderit decem annis inter præsentes, viginti annis inter absentes, quibusmodi silentio à maiore post minorem ... præsumitur consensu ... tacitum, & solemnem diuisionem ... etiam reddi ... quæ est, nisi sit confusus ... Adde Vasquium c. ... controuers. ... in fin.

A a 2 ¶ D

480/C.IV.K.5-4, 737-738
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

communes diuisi: quamuis non instrumentis, sed aliis probationibus earum diremptam [a] † communionem esse probetur: stari tamen finitis conuenit. Quòd si minor fuit, nec tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit: an [b] in integrum propter diuisionem restitui debeat; causa cognita [b] præses prouinciæ æstimabit †. Idem [c] eorum etiam, quæ vobis permanent communia, fieri diuisionem prouidebit [d]: tam sumptuum (si quis de vobis in res communes fecit) quàm fructuum. Item doli, & culpæ [e] (cùm in communi diuidundo indicio hac omnis [f] venire non ambigatur *) rationem, vt in omnibus æqualitas seruetur, habiturus. Datum VIII. Id. Febr. CC. Coss.

Nemo cogitur in communione manere. BALD. & SALYC.

V. *Idem AA. & CC. Secundus.*

IN communione [g], vel societate nemo compellitur inuitus [h] detineri. quapropter aditus præses prouinciæ ea, quæ communia tibi cum sorore perspexerit, diuidi prouidebit. Data VIII. Kalend. Septembr. CC. Coss.

COMMVNIA VTRIVSQVE IVDICII, TAM familiæ erciscundæ, quàm communi diuidundo.

TITVLVS XXXVIII.

Item hoc habet vtrumque commune, vt bona filii [i] hoc tit. sicut patris hæredi tatis. Vt per arbitrum, aut vt communia diuisione facta tuueatur alter altero auctoritate nomine præstipula verba, quasi ex empto, venditio, aut permutatione quia diuisio instar emptionis & permutationis obtinet l. 1. hoc tit. sicuti de euitione pallium, vel stipulatio non interueniret l. 14. familiæ erciscundæ, quæ causa emptio, quæ pactio, vel stipulatio nuncupatiua est, si fructus cohæres, vel socius rem in ea causa esse, vt euitari possit, adiudicatam sibi eum rem accepere, & possedere l. 3. hoc tit. Item illud commune est vtrique iudicio, vt à mutuo dare arbitrio facta diuisio rescindatur, aut confirmatio solutum confirmetur l. 1. hoc tit. Vt res, quam cohæres, vel socius emere si, in ea communi fecerunt, non sint communia: l. 4. Vt instrumenta communia apud eum deponantur, quem præses prouinciæ elegerit l. 3. Etiam addi, vel arbitrer ipse diuisionis l. 7. familiæ erciscundæ, secundum generalem definitionem: l. 1. Cod. de pedit. Nam & diuisio bonorum hodie vel per arbitrum fit datum fructuum, vel per præsidem eorum ordinem. Vt corpora, quæ deferuntur esse communia, fortè conuenientia seruorum, aut definitione defunctis, maxime in iudicio versiuum: l. 3. quemquam quæ manumittuntur communia, venire conflat in iudicium familiæ erciscundæ, vt diuisi supra. Solati res depositæ, aut commodatæ defunctis. Tunc & communia vtrique iudicio adiudicantur plerique, quæ non reconsecuntur in hoc titulo. Vtrumque esse duplicem, vtrumque perpetuum, legitimum, quasi ex contractu, & alio quodam. CIVIC.

Diuisio habet instar seu similitudinem emptionis. BALD. & SALYCET.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Marco.*

DIuisionem [a] prædiorum, vicem [b] emptionis obtinere placuit [c]. PP. VI. Kalend. Decembr. Gentiano, & Bullo Coss.

Litigantes fallum à non competenti iudice possunt confirmare, hoc dicit secundum Odofre. BALD. Vel sic: *Diuisio facta à iudice incompetenti, potest partium consensu validari.* SALYC. Vel sic: *Sententia nulla potest de consensu partium approbari, ad hoc semper allegatur ista lex.* PAVL. DE CASTR.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Euphrata.*

ETiam [d] si in diuisioni [e] arbitrium [e] dedit, cui dandi ius non fuit [e] tamen si socij [f] quondam diuisioni consensum dederint: quod quilque eorum secundum placita possedit, pro parte socij dominium nactus est. PP. XVI. Kalend. Decembr. Alexandro A. III. & Dione Coss.

In diuisionibus subuenitur ei, qui est deceptus dolo aduersary, vel re ipsa vltra dimidiam iusti pretij. hoc dicit, & est notabile. BART. BALD. & SALYC.

III. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. *Seuero* [g].

MAioribus [h] etiam [i] per fraudem [i], vel dolum, vel

COMMVNIA vtriusque iudicij, tam familiæ erciscundæ.

Diuisio quæ singularia sunt vtriusque iudicij: sunt quæ communia.

[a] *Diuisionem.*] CAVE. Habeam tecum prædia communia: vnidem orientalia mihi adiudicarit, occidentalia tibi: hæc diuisio vicem emptionis obtinet: quia propter euictionem, & dominij translationem.

[b] *Vide ad hanc legem.* Marill. *sing. 3. Inf. n. 15. non fecerit.* §. *fi conuenit.* ff. *de iud. iudic. l.* ff. *non fecerit.* §. *fi conuenit.* quod fallit ratione impossibilitatis in duobus casibus, vt ibi notatur. Vel veritas hic subaudi, emendanda: vt ff. *pro socio. l. adhuc.* §. *item qui.* & ff. *pro socio & societate.* Sed hoc fallit ratione personæ: vt quia minor, vel maritus, vel Ecclesia: quia isti non possent prouocare, sed prouocari: vt ff. *de condict. furti l. & iste elegantior.* & ff. *de prædi. minor. l. minor.* & ff. *de fideiu. l. 1.* & Item fallit ratione patrimonij: ff. *eod. l. in hoc iudicium.* §. *fi communia.* Item ratione temporis, scilicet triginta annorum: vt ff. *de annua. except. l.* §. *ad hæc.* Item si testator prohibuerit: vt ff. *de vsu. non vtent. l. fin.* ACCVRS.

[c] *Ecclesia, minor, maritus ad diuisionem non prouocabit sed prouocari.*

[d] *Testator prohibuerit prouocabit sed.*

[e] *Iniuitum* fallit in papillo, & marito, qui de re domili etiam ad diuisionem vocare non potest.

[f] *Socij.*

[g] *Seuero.*

[h] *Maioribus etiam.* quasi dicat, non solùm minoribus.

[i] *Per fraudem.* vel dolum, id est, per fraudulentum dolum. Vel dic, *fraudem.* id est, culpam, quæ incidit in dolum, qui det causam diuisioni. Alij exponunt. Vel dic, *fraudem.* id est, culpam, & dolum commiti vt ff. *vi quæ vi. l. penult. in fin.*

[a] Nec glossa non congruit hæc, secundum Paul. hic quia nullè diuisio est id. vt non. in l. *quod Mevius* ff. *de pignorib.*

[b] *Tribuendi diuisionis est iudicis.* ff. *de officio eius ad præsidem.* Vide Bartolus. *verb. de diuisionibus. l. 4. part. 1. q. 4.*

[c] *Emptio.* & diuisio differunt: quia in emptione non est locus diuisio differentiis ob causam: vt. ff. *de rerum permut. l. in fin.* cum diuisio appellatur permutatio: vt *eod. l.* ff. ex eodo pacto diuisionis non assistitur actio: vt ff. *de pact. l. diuisionem.* locus in emptione.

[d] *Etiam.*] CAVE. Habeham tecum res communem: volebat à communione discedere: Abbas sancti Pouculi nobis iudicem delegauit, qui eam diuideret: quia is delegatus, cui dandi iudicem licentia non fuit: an illa facta diuisio iustumen debeat, quæritur? Dicitur, quòd non.

[e] *Arbitrium.* id est, iudicem.

[f] *Non fuit.*] Contra. ff. *de iurisdict. omn. iudi. l. prætorum.* Sed die, potius tenuit mathematice pacti, quàm arbitri.

[g] *Si socij.* quia & pro ipse habebat dominium. ¶ Et nota, quod non [a] tenuit, confirmatio, & pacto partium confirmatur [b]: vt ff. *tit. 9. ipsi diuisionem.* & *de iurisdict. omn. iudi. l.* 3. & ff. *de stipul. non diuisum.* & ff. *rem nat. habe. l. 19. in fin.*

[h] *Maioribus.*] CAVE. Habeham tecum res communem: dolo damno eam diuisioni, vel fraude incidente in ipsa diuisione: vel perperam, quia re ipsa eram deceptus vltra dimidiam, fine iudice eam diuisi: an rescindari possit, quæritur? Dicitur, quòd sic, etiam si maior fuissem, &c.

[i] *Maioribus etiam.* quasi dicat, non solùm minoribus.

[a] *Secundùm iudicia, pactis partium conferatur comprobari.* Vide *Alfidius* ff. *de iurisdict. omn. iudi. l.* 3. & *loco Bartaxol. in loc. de iudic. n. 10.*

[b] *Contra. ff. in eodem. l. 3. pactum, vt. ff. de officio. vbi dicit, iudicem certaderum fieri mandat, fieri tibus partium prouocant.*

[c] *Ex Cod. Gregor. incipit vbi tabu.*

480/C.IV.K.5-4, 739-740
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vel perperam.* cùm vtra dimidium sit alter debeptus ad instar venditionis. ff. *de rescin. vend. l. 4. & T. eod. l.*
b ¶ *Sine hoc ad prouisionem tantùm referitur.*
c ¶ *Indicio subaudi.* maximè 2. Vel *dic, sine iudicio* referri ad tertiam clausulam. non ad duas primas.
d ¶ *Reformidetur.* iudicio communi diuidendo & non agitur ad diuisionem fatiscdam blei sed ad decipiendum. 2. Alij dicunt, officio iudicis faciendam: vt plenè distinxit T. *quibus ex caus. in contractibus.*

SI patruus meo habeam pecuniam communem sociorum sed ex pecunia illa rem comparauit: an ipse illam, cùm omnium bonorum socius non esset, communicare debeat, quaeritur? Dicitur, quòd non: sed vt pecunia communis diuidatur, communi diuidendo iudicio agere poterit.

e ¶ *Si patruus.* id est, fratres patris tui.
f ¶ *Ex communibus bonis.* id. nummis communibus, quibus res comparatur. 2. Vel dic, *bona*, id est, nummis redactis ex communibus bonis. & secundùm hoc nummi manent tantùm emptatis: vt ff. *de fun. l. qui vos.* §. *fin.* & hic minùs dubij, quàm in primo.
g ¶ *Gerens.* sciliet suo nomine alias fecisset ff. *de neg. gest. l. 3. §. 1.*
h ¶ *Non omnium bonorum.* nam tunc licèt sibi quereretur, cogeretur tamen communicare vt ff. *pro soc. l. 3. §. qua societatem. & l. praecipuum.*
i ¶ *Socius.* scilicet factus ex consensu, non autem coincidentes: vt quia heredes fiunt de vna hereditate: vt ff. *pro socio. l. 3. § fratres. in principio.*
k ¶ *Operas.* actione communi diuidendo: quia ex re communi percipit. vt T. *vti possi. l.*
l ¶ *Pecuniae.* vt T. *de vsu vsufru. l. 3. in pecunia. & l. 3. § quae alteri, vel sibi. l. 1. & l. de peculio. l. ad pro. l. 1. & l. de peculio. l. 2. in fin.* nisi * sit militia, vel minor, vel Ecclesia, vel maritus * vt de dist. *supra de rei vindic. l. 3. vt propria.*

D *Instrumenta.*] CAEVA. Habebas praedia cum vestribus rum communia, & instrumenta: de his vobis vt penes aliquem nostrum deponeremus instrumenta: quid iuris sit, quaeritur? Respond. quòd praefes pronunciare existimabit penes quem instrumenta debeant deponi sed per quam actionem hoc debeat confequi, non aperit. Tu dic, communi diuidendo quae non datur ad diuisionem, sed ad indicandum penes quem instrumenta debeant collocari: quod est speciale: & aliud est speciale *supra eod. l. 14.* vbi agitur non ad diuisionem, sed ne deteriatur.
m ¶ *Adiuo.* per actionem communi diuidundo, quae datur hoc casu non ad diuisionem, sed ad indicandum apud quem debeant esse instrumenta sic & alias datur non ad diuisionem vt T. *eod. l. quaeritur.* ACCVRS.
n ¶ *Exsistimabit.* personis, & rebus inspectis, prius eis deferptis, & cautione praestita de his exhibendis, si quando fuerit opus: vt ff. *fam. erciscun. l. 8. qui cautionem. & ff. de fide instru. l. 3. in & supra de edun. l. procurator.*

perperam * sine * iudicio * facti diuisionibus, solet subuenire: quia in bonae fidei iudiciis, quod inaequaliter factum esse constiterit, in melius reformabitur d. PP. XVI. Kal. Iul. ipsis AA. Coss.

Res empta cùmuni pecunia, vel redacta ex rebus communibus, non est communicatae vtrisque communicanda nisi inter socios omnium bonorum, sed pecunia pei debet. hoc dicit, & est multum quotidiana. BART. BALD. & SALYC.

IV. *Idem AA. & CC. ad Maximum* †.

SI patruus * tuus ex communibus bonis f res comparauit, sibi negotium gerens g, non omnium bonorum h socius i constitutus: pro competentium portionum modo indemnitati tuae consuli oportet k, & idèo rem emptam communicare eum contra iuris formam postulas l. PP. XVI. Kalend. Nouembr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Penes quem debeat esse communia instrumenta, iudex prouidere debet. BALD. SALYC. & PAVL. *de* CASTR.

V. *Idem AA. & CC. Prouino, & Gaiano.* *

DE instrumentis, quae communia fratrem vestrum tenere proponitis: rector prouinciae adiutus m, apud quem haec collocari debeant, existimabit n. PP. VI. Id. Februar. Sirmij. AA. Coss.

Conditio iuramenti apposita in diuisione debet implere alias diuisio non efficit diuidenti. BALD. & SALYCET.

VI. *Idem AA. & CC. Theodoro, & alio* *.

SI cum patruo vestro hac conditione diuisionem fecistis, vt se nullum dolum malum adhibuisse * iuraret, nec fidem placitis exhibuit P: quò minùs res indiuisa * requiratis, eorum placitum, quae in diuisionem † venerunt, nihil vobis nocere * potest. Dat. V. Kalend. April. Sirmij, CC. Coss.

Ex contractu diuisionis quis tenetur de euictione, nisi aduersarius fiscus res alienas, vel alij obligatas accepit: quia tunc quis non tenetur, nisi promisserit. hoc dicit secundùm BART. & BALD. Vel sic: *Diuisio facta extra iudicii, induxit alienationem de euictione, nisi facta sit inter fiscentes.* IAC. BVT.

VII. *Idem AA. & CC. Saturiano, & Viatorino* *.

SI fratres a vestri pro indiuiso commune praedium citra vestram voluntatem obligauerunt, & hoc r ad vos secundùm pactum diuisionis nulla pignoris facta mentione peruenit: euictis s partibus, quae ante diuisionem sociorum * fuerunt *, in quibus obligatio * tantùm constitit †, ex stipulatu ?, si intercessit s: alioquin quaeri interest t, praescriptis verbis contra fratres agere potestis u: nam si fundi, scientes obligationem, dominium susceperitis: tantùm euictionis promissionem solennitate verborum, vel pacto promissam probantes, eos conueniendi facultatem habebitis. Dat. II. Non. Decemb. Nicomediae, CC. Coss.

a *A diuisione facta trahendo, vel possessionem demittendo apud alterum de conferendo, sole consensu recedi non potest.* BALD. cum SALYCET.

VIII. *Idem AA. & CC. Nimmacho, & alio.*

Si cum patruo.] CAEVA. Habebas res communes cum patruo tuo volebas à communione discedere: dedisti eiparteni praedij, vt iuraret se in diuisione dolum non adhibiturum. Si autem non vult stare pactis, an tale pactum tibi debeat nocere, quominùs possis petere, quod res indiuisae diuidantur, quaeritur? Respond. quod non.
o ¶ *Adhibuisse.* in ea diuisione, vel in alio forsè negotio.
p ¶ *Exhibuit.* id est, non iuraui.
q ¶ Sed quid si iurasti, & iuraeuisti posses petere? Dicam non stari placitis, & de dolo agi posse, & non sufficere solam poenam petitarij ff. *de dol. l. 3. § legatarius.* Sed argumentum contrarium] *de re. cre. l. 4. & ff. de iuriur. l. 3. & §.* Sed ibi * ex delatione, cùm specialiter fuit iuramentum praestitum hic autem spontanea voluntate iuraffe videtur.
¶ Sed videtur in casu huius legis debere remitti iudicandum vel ff. *de cond. indeb. l. qua sub conditione,* vsque ad §. ff *quia.* Sed forsè aliud est in contractibus b inter viros, qui semper firmitatem ex consensu vtriusque partis. 2. Vel refert, c debeat quis iurare de praeterito, quando non reminiuit: vt *hic. & ff. de iuriurando l. ff quia. & ff. de condi. & demonst. l. municipibus.* an de futuro, quando reminiscitur id dicere.
q ¶ *Indiuisae.* ipso iure.
r ¶ *Nihil vobis nocere.* quia sub conditione facta fuit illa diuisio: ergo non impleta, soluitur diuisio. 2. Vel fecmae ei pactum in diuisione, quod nomine quarundam rerum non posset fieri diuisionem: venies quidem contra pactum, cùm * non ipse tibi seruet pactum: vt T. *de pact. l. cum proponas.* §.

SI *fratres.*] CAEVS. Si fratre tuus praedium pro indiuiso tuli, ignorante te obligauit, si diuisione facta pactio fua à creditore euicta fuerit: si stipulatus fuerat de euictione, agis ex stipulatione: si non, agis praescriptis verbis ad interesse. Si verò te sciente obligauit, & stipulatio de euictione fuerit interposita, agis vel aliquem ex
e ¶ *Si fratres.* Vide scripta ad tit. infr. de comm. res. alien.
f ¶ *Hic.* scilicet praedium.
g ¶ *Euictis.* per hypothecariam: vt ff. *de euict. l. 3. mancipium. §. fin.*
h ¶ *Socionum.* qui obligauerat.
i ¶ *Obligatus.* vt *supra, tit. proxi. l. 3. & infra de communium res. alie. l. fin.*
j ¶ *Ex stipulatu.* id est, ex stipulatione.
k ¶ *Quanti interest.* At ex planto diuisionis non datur actio: *l. 20. supra fami. erciscun. l. vltr. ff. de pact.* Sed excepto est in *l. 2. supra de pact.* CVIAC.
l ¶ *Agere petestis.* vt & T. *tit. ff. l. 3. familia. & ff. de euict. l. ff. cum. §. 3.* & hoc cùm nefinitis: aliàs non agitur: nisi stipulatio, vel pactio de euictione interuenerit, vt subiicit: vt ff. *de euict. l. 3. fundum.* sic itaque pactum solum ad eam parandam sufficit.
¶ Sed contrà] *commenta de leg. l. fin. in fin. Solo.* vt ibi & *facit ff. eod. Litem quoniam in fi.*

Codex

Aa 2

480/C.IV.K.5-4, 741-742
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI inter vos.] CASVS. Habebam eam Titio rem communem facta diuisione, & cuilibet nostrum portione sua adiudicata, nouerit Titius stare diuisionem fit ratihábitus, quæritur? Dicitur, quòd non.

a ¶ *Mauorat.* ferat. fi minorivvt T. tit.], *l. penult.*

b ¶ *Finem accipit.* hic * eum modo accipit finem: vt T. tit.], *l. fi diuisionem, & ff de pact. l. diuisionem.*

c ¶ *Confensu.* hæc est per pactum. 2. Vel dic, solo consensu non reuocari ac perfecta: vt & *ff de pact. l. ad emptionem.*

a Diuisio fiat accipit, relicta vel manifesta possessione.

FAmilia.] CASVS. Lex ista dicit, quòd iudicium familiæ erciscundæ, & communi diuidendo habent locum pro corporibus communibus ex hereditaria causa, vel alia, ita demum si corpora communia fuerit. & hoc est verum de diuisio dominio. sed vtile dominium habet locum pro rebus diuisis, puta pro dotem dato: & solutur contrà *ff communi diuid. l. in summa.*

d ¶ *Agi potest.* vt & *ff eod. l. per hoc, & l.], in fin.*

¶ Sed contrà *ff communi diuidendo l. in summa.* vbi etiam potest institutum rei communis agitur. Item & in familiæ erciscundæ iudiciorum *ff. fami. ercis. l. ff finium.* Solu. hic dicit de directa: ibi de vtili.

¶ Item contrà *ff communi diuidd. l. iv. §. fructus, & §. fin. & l. fin. & ff. de damno infect. l. ff. Iuliani* verf. *sed ff quo.* in quibus ingitur agitur communi diuidendo pro præstationibus, & sumptibus factis, antequam res esset communis. aliàs est in glossa. posit communicatio fieri dicet, agi vtili, non directa. Vel responde ad omnia, ita demum agi potest, fciliet vt fiat diuisio.

* Gloss. id. Bartola. al. Gloss. al. Bartol.

¶ Cod. Theod. *p. de t.*

d. *diuisionem.*

SCriptura.] CASVS. Pater familias fecit testamentum, in eo omnia bona inter filios suos diuisit: in vltima parte testamenti edicit, si nihil indicium relinquitur, si apparent alia res indiuisa, non obstantibus verbis illius testamenti, possit venire in *diuisionem* quæritur? Dicitur, quòd sic.

e ¶ *Testamenti.* hodie determinat *auctore. de testator. à mor. proh. cel. 9.*

SI inter vos maiores * annis viginti quinque rerum communium diuisio, relicta, vel translata possessione, finem accepit b: instaurari mutuo bona fide terminata consensu c minimè possunt. Dat. Non. Decembr. CC. COSS.

Vbi non est communio, non cadit diuisio. BALD. & SALYC.

12. *Idem AA. & CC. Demetriano.*

FAmiliæ erciscundæ, vel communi diuidundo iudicio ita demùm, si corpora maneant communia, agi potest d. Dat. VI. Id. Decembr. Nicomediæ, CC. COSS.

Verbis testatoris enunciatiuis non fletur, nec creditur si contrarium apparet. PAVL. DE CAST.

2. *Idem AA. & CC. Gallieno.*

SCriptura testamenti e, qua specialiter omnia diuisa cõtinentur: quò minus res, quarum testator non fecit mentionem, heredes inquirere possint, nihil impedit f. Sine die, & Consule.

Officium iudicis in diuisione est familias non separare, & separatas coniungere. SALYCET. Vel sic: *Officium iudicis in bonis diuidendis esse debet, vt vna familia seruorum adimicem se attinentium non diuidatur, sed integra vni adiudicetur, ne inducatur dura separatio.* PAVL. DE CASTR.

11. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Carnio* * *rationali rerum prouinciarum.*

POssessionum † diuisiones * ita fieri oportet, vt integra apud successores vnusquisque seruorum, vel colonorum adscriptitiæ conditionis, seu inquilinorum proximorum agnatio, vel adfinitas permaneat g. Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus sorores, à viris coniuges segregari? Igitur si quis (sic † sociata) in iur diuersum mancipia, vel colonos distraxerint *, in vnum eadem redigere cogantur h. Dat. III. Kalend. Maij, Proculo †, & Paulino COSS.

b ¶ *Finem accipit.* hic * eum modo accipit finem: vt T. tit.], *l. penult.*

c ¶ *Consensu.* hæc est per pactum. 2. Vel dic, solo consensu non reuocari ac perfecta: vt & *ff de pact. l. ad emptionem.*

d ¶ *Agi potest.* vt & *ff eod. l. per hoc, & l.], in fin.*

¶ Sed contrà *ff communi diuidendo l. in summa.* vbi etiam potest institutum rei communis agitur. Item & in familiæ erciscundæ iudiciorum *ff. fami. ercis. l. ff finium.* Solu. hic dicit de directa: ibi de vtili.

¶ Item contrà *ff communi diuidd. l. iv. §. fructus, & §. fin. & l. fin. & ff. de damno infect. l. ff. Iuliani* verf. *sed ff quo.* in quibus ingitur agitur communi diuidendo pro præstationibus, & sumptibus factis, antequam res esset communis. aliàs est in glossa. posit communicatio fieri dicet, agi vtili, non directa. Vel responde ad omnia, ita demum agi potest, fciliet vt fiat diuisio.

e ¶ *Testamenti.* hodie determinat *auctore. de testator. à mor. proh. cel. 9.*

f ¶ *Nihil impedit.* nam dispositiuæ b voluntates sustinentur, non enunciatiuæ: vt *hic, &] de reb. l. verba.* nisi instituerit: vt in *auctore. de testator. à mor.], cel. 9.*

g ¶ *Permaneat.* aliàs *permanere. sic & ff de agri. & cen. l. definimus. §. illud. lib. xi. & ff de adil. edil. l. plerumque. & ff de lege.] l. ff domus. §. qui confitetur. & ff de fun. instru. l. quæsitum. §. item lapides. &], de reb. eis l. quemadmodum* (nam Iura res ipsa mancipia a terra debent separari) *de agri. & cen. l. 4. & l. quemadmodum. lib. xi.* item nec corpora indiuidua: vt *Instit. de offic. iudi. §. quòd si communis.*

b ¶ *Dispositiuæ* voluntates, non enunciatiuæ: vt *hic, &] de reb. l. verba.* nisi instituerit: vt in *auctore. de testator. à mor.], cel. 9.*

h ¶ *Cogantur.* fciliet in communionem. 2. Vel postulabitur iudicio communi diuidendo, vt aliter fiat diuisio, vel adiudicatio.

¶ Sed quo postulamus? Respond. quotiies dominorum, fciliet quando iudex fieri voluerunt eorum ita diuisi.

¶ Sed quid si domini fic diuisernnt, vel ab alio ita diuisa retinuerunt? Respond. quòdhes fortè repellitur, si consensit ei, quod interdictum interdicatur. *ff. de lege.], si domus §. qui confitetur.*

¶ Pro inclusis in plenitudine libri, & Cod. Theodos. legitimi, *disponere* redditiuæ.

* *maiorem.* in vetteribus, & Cod. Theodos.

† Sic in Codice Theodos. Sed aliàs legendum *Iniuria* & *Paulino Cos.*

IAnd.] CASVS. Si pater, vel consimili persona dotem, vel donationem propter nuptias dedit, vel aliquid pro eis, & soluto matrimonio ad eam dos, vel donatio propter nuptias reuertatur: & facto testamento non facias mentionem de illa donatione: aut testatus est inter extraneos, aut inter suos: & alios filios, & filia, qui similiter habuerunt dotem, & ante nuptias donationem, quorum matrimonia durant, fiat consequenti aliquas res ex paterna substantia: ili similiter lucri causa debent habere hoc præcipuum. facient autem res teneras, pro ea quantitate equa, quam fratres lucrati sunt, distribui. Si autem nihil præcipuum habeat, quorum durant adhuc conubia, commendabuntur inter eos res ad patrem reuersæ, at si plures res ad patrem reuersæ sunt, quam ipse dedisse, fortè facto pacto de lucranda dote, vel donatione propter nuptias, præcipuum habebit superfluum filius, vel filia, cuius nomine lucrati contingit. Si verò minùs ad patrem peruenerit, quàm dedisset, dispendium ad eundem filium, vel filiam, ad quos, vel quas datum est, pertinebit. Si autem extranei fuerint instituti cum filio, & filia, quorum dos, & ante nuptias donatio ad patrem reuersa fuerit, tunc extranei nihil habebunt de illa dote, vel donatione. si pater nullam fecit mentionem. & ita filioni ipsi patrem, & duobus casibus hic cessat cessatio: & cùm plus redit ad patrem, fciliet pro illo superfluo, & cùm heredes extranei instituti sint.

* *vnum in rem nihil mutatur.*

† *vt cum. ff. in vtrobiq.*

* *Dotis in vetteribus.*

¶ *vitio.*

* *donationem*

¶ Sed nunquid coniungatur hæc hodie per *auctorem.] de collatio. ex testamento?* Dic, quòd non. quod dic, vt in *summa de collat. §. fin. ubi fuisinda est.*

i ¶ *Conscriptura.* id est, per scripturam dederit.

k ¶ *Vel dederit.* fciliet sine scriptura.

l ¶ *Vel lege.* etiam sine stipulatione quia dos profectitia erat vel] *de rei vxo. ad l. cons. §. extraneum.* 2. Aliò potest exemplum, quando mulier dotavit primum matrimonium, & contrahit secundum sine voluntate patris nam dos redit ad patrem: vt] *de mort. l. fi vir propria, 4.*

m ¶ *Vel fortè lege.* cùm contra[illegible] dos data est, vide habetur profectitia vt *ff de iure dot. l. profectitia.*

n ¶ *Extraneus.* contingit hoc, sed poties diuidit in responsione.

o ¶ *Tunc.* cùm ipse dotis.

480/C.IV.K.5-4, 743-744
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

conferre * : tunc filius, vel filia eadem res, quæ ad patrem reuersæ sunt, vel peruenerunt b, habeant præcipuas, ad similé tamen lucrum computandas * : vt in præsenti casu tantum habeat ipse, vel ipsa, quantum eius fratres à patre † sunt consequuti d, secundùm eos modos, quos suprà diximus, & quos conferre propter testamentum non cogitantur. Sin autem nihil tale penitùs in fratres eorum à patre collatum est : neque ipsos sibi præcipuè hanc partem vindicare, sed quasi paternæ facta * substantiæ fit, inter omnes secundùm institutionis tenorem diuidi & hęc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit. Sin autem extranei sint scripti * heredes, & nihil in testamento sito, neque in hac parte testator dixerit † : tunc omnimodò f præcipuam habeat filius, vel filia, quod ad patrem reuertitur, vel peruenit. Si tamen minùs in fratres g collatum est, amplius autem ex huiusmodi causa ad patrem peruenit: illo, quod ad similem quantitatem concurrit, excepto * cætera quasi paternæ substantiæ facta, secundùm modum institutionum i diuidantur. Illo proculdubiò * obseruando, quod si * minus sit id, quod pater ex huiusmodi causa habuit, ea quæ fitate, quæ in fratres l collata m est : tota huiusmodi portio ad eas personas peruenias, quarũ occasione res ad patrem reuertitur. Ea igitur, quæ in paterna persona diximus, obtinere volumus etiã in auo, & † prauo paterno, vel maternò: & in matre, & in auia, & proauia paterna, vel materna. Dat. XI.Kalend. Aug. Constantinopoli, Lampadio, & Orestę VV.CC.Cons.

a ¶ *Confuso.* nihil patet expressè distinxerat ff. de ed. l. j. Sed hodie hæc, & illa corrigentur per authentica ibi posita, *ex testamento.*

b ¶ *Peruenerunt.* cum aliunde dedit.

c ¶ *Computandas.* aliàs est in textu, *computanda sunt.*

d ¶ *Consequuti.* ad plus, monstrantur hic, & tamen dos, vel donatio fuerat minorita. ff. *eod. l. ex fin.*

e ¶ *Propè.* scilicet cum filia, cuius dos reuersa est ad patrem : & sine aliis fratribus, quorum consortes maximonium.

f ¶ *Omnimodò.* & idem dic de filio.

g ¶ *Omnimodò.* * etiam si in fratres nihil tale collatum sit. & in hoc differt hic casus à superiore, secundùm quosdam : quod non ignoro vt ff. *prouis.* Sed dic, *omnimodò*, scilicet etiam si extranei nihil habeant vtra virilem. & hic paragraphus vsque in finem non corrigitur per authenticam dictam, *ex testamento.*

¶ Quid autem si hæc filia, & fratres extranei fuit instituti ? Respond. idem esse ac si filium, & filiot sine extraneis institisset. ACCVRS.

h ¶ *In fratres.* non instituto, idem si instituto.

i ¶ *Excepto.* id est, præcipuo adrudicato huic filiæ, cuius dos est reuersa : dic dicas inter ipsam & fratres, quorum maximonia durabant. ACCVRS.

k ¶ *Instituto.* inter ipsam & extraneos heredem.

l ¶ *Proculdubiò.* nunc dicit tenentis.

m ¶ *In fratres.* qui non sunt heredes. idem & si esset. ACCVRS.

n ¶ *Collata.* quando redit. ACCVRS.

† *ex parte.*

* *falsò.*

* *Omnimodò* propè quam hic hoc, quod.

† *Sic in meis libris* omnem in dativo leg. omnem.

FINIVM REGVNDORVM.
TITVLVS XXXIX.

Inter iudicia diuisoria pono etiam actionem de finibus, qui fortè confusi, vel obscuri, vel occupati sunt dirigendis, diuiendis, differendisque inter adiacentes, quam veteres Galli interpretantur, Plet de bornes, actionem ambitus ad, vt rei vindicationem, id bona fide, & diuere possim, de finibus restituendis, vt Apuleius in Metamorphosi, via erissimus. Nec ambiguum quam si ratio alia in rem, & in personam. Id quoque quadoque vsufructum adiuuant hac, Patrio hereditorie, Familia erissimda, Communi dividendo, Finium regundorum : quæ tamen omnes confirmandum est plerumque magis esse in rem, quàm in personam. Si quis cum ff. comm. diuid. Iustinian. ff. de abol. & act. *id est principaliter esse in rem : nec enim sunt ex contractu, & hereditatem persequimur vindicant : vel id, quod cuique contigit in hereditate, non in commune vel eiusdem fuit.* vt Noscell. *ep. Sed & rationem admittit actio finium regundorum eius quod adjunctum adiacere facere operet.* §. fi. Iustinian. de offic. iudi. l. 4. §. j. ff. fin. reg. *qua actio perpetua est. Et quæ personalis etiam ex actione, non vsu, non vsu, non vsufructu, non obstat, neque prescriptio longi temporis, id est, dari, aut vsipiri amittit : qua tamen alia vsipitur, quæ reuiscit magis fuit, videretur obiicienda. sed placuit eiusq; regimen, omnium finium, Opinia quoque actio finium regundorum datur, si in confiset iactis pedes quinque : hoc enim est finis suum : actio in rem, si amplius terra controversia fit, hoc permittit prescriptione longi temporis : illa non nisi, & quod sit lex permittunt hunc titulo, quinque pedum prescriptionem esse summatim, hoc est, de quinque pedum controversia, arbitrum rei ex duodecim, fiant in vendicationibus ex lege si vindicium fuisset mais] vel arbitres singulos ex lege Mamilia iudicare, non observantes prescriptione longi temporis.* l. vlt. Cod. Theodosi. *eod. & vt adiuuet in eodem Codice, hoc sola prescriptione allegare, si vicinitas finem id signis limes inclusis cingrad arcadia aere prestiterit, in cuncta Spalonij* 1. *Si vicinitas signis limes prefixus manifestaverit res ita esse retentione. Et signis, vt Paria mi,* signare campum. *Et Arcadius Augustus apud Gromatiam,* Cum signis, & figilis terminos constituimus. *Et lege* 12. *& lege Mamilia non erat vsucapio inter quinque pedes; quoniam hanc latitudinem iter ad culturæ accedentium accepit, vel circumpaullo arcati, vt Aggenus Vrbicus ait. Et iter qu'dam ad eundum, ambulandum, id est, semitas iterum non pedis vsucapi potest, iter ad culturas, vel, vt loquitur Varro, iter limitare vsucapi non potest, sed super longo tempore adquiri* : l. penult. & vlt. CVIAC.

Non sufficiuntur fines antiqui, sed fieri in venditione designati. quia licitum est mutare terminos in propriis agris. BALD. Vel sic: *Dominus certa parte fundi vendens potest terminos secundum consuetudinem vicinitatis apponere, vltra quos non licet emptori agere.* SAL. 2. *temp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Nicophoro* *.

REgionem *† certa fundi, propriis finibus eius mutatis, dominus esus diffrahere, ac residuũ retinere nõ prohibetur. Nec ampliùs emptor, quàm quod ratione * secũdùm venditionis fidẽ ad se peruenit, vindicare potest* PRAESIDIS terminorum temporis antecedentis venditionẽ. Dat. Id. Decembr. Nicomediæ AA. Coss.

Variatæ successorum, & consensu dominorum possunt agrorum termini mutari. BAR. BALD. & PAVL. DE CA.

11. *Idem* AA. & CC. *Tariano.*

SVccellionum a varietas *, & vicinorum noui consensus, additis, vel detractis agris b alterutro *, determinaloeus veteris monumenta * sæpe permutant β. Dat. IX. Kalend. Ianuar. Nicomediæ AA. Coss.

FINIVM REGVNDORVM.

Codex.

a ¶ *Confuso.* nihil patet expressè distinxerat ff. *de ed. l. j.* Sed hodie hæc, & illa corrigentur per authenticam ibi positam, *ex testamento.*

b ¶ *Peruenerunt.* cum aliunde dedit.

c ¶ *Computandas.* aliàs est in textu, *computanda sunt.*

d ¶ *Consequuti.* ad plus, monstrantur hic, & tamen dos, vel donatio fuerat minorita. ff. *eod. l. ex fin.*

e ¶ *Propè.* scilicet cum filia, cuius dos reuersa est ad patrem : & sine aliis fratribus, quorum consortes maximonium.

f ¶ *Omnimodò.* * etiam si in fratres nihil tale collatum sit. & in hoc differt hic casus à superiore, secundùm quosdam : quod non ignoro vt ff. *prouis.* Sed dic, *omnimodò*, scilicet etiam si extranei nihil habeant vtra virilem. & hic paragraphus vsque in finem non corrigitur per authenticam dictam, *ex testamento.*

¶ Quid autem si hæc filia, & fratres extranei fuit instituti ? Respond. idem esse ac si filium, & filiot sine extraneis institisset. ACCVRS.

g ¶ *In fratres.* non instituto, idem si instituto.

h ¶ *Excepto.* id est, præcipuo adrudicato huic filiæ, cuius dos est reuersa : dic dicas inter ipsam & fratres, quorum maximonia durabant. ACCVRS.

i ¶ *Instituto.* inter ipsam & extraneos heredem.

k ¶ *Proculdubiò.* nunc dicit tenentis.

l ¶ *In fratres.* qui non sunt heredes. idem & si esset. ACCVRS.

m ¶ *Collata.* quando redit. ACCVRS.

† *ex parte.*

* *falsò.*

* *Omnimodò* propè quam hic hoc, quod.

† *Sic in meis libris* omnem in dativo leg. omnem.

FINIVM REGVNDORVM.

Supra superiores actiones diuidunt, sic & hac diuinie finium qualitatem, id est quadà quasi communione, & idà metis hic posuit.

REGVNDI.] CLEVS ablius legis poenitaris *glos.* j. ibi clarius *dic*, quod * quidam fundum habebat, cuius partes per nomina erant distinctæ, & eas vocabant Titiana, alia Mæviana dominæ quoque alium volens amplium, aliam diffrahere: mutauit metam alterius, quam postea vendidit, emptor verò aliam petebat, licèt venditio incertaeffect posit mancipiorum finium. Dicitur, quòd non potest.

b Vide Baldum in c. *omni conditione* de probationibus vbi tractat, quid secundum Iudicem operatur in materia confinium.

* *Nicophoro.*

† De materia finium regundorum vide ff. *de iudiciis*, ff. *de probat.* & ibi Doctores.

* *prædiorum* legendum patet dictis Florini Colectiones.

a ¶ *Regundi.* ponit: Habet fundum terminatum in duas partes: mutat terminos, & alteram partem vendo, putà monetam. emptor credens primos terminos non posse mutari, ingreditur vsque ad primos terminos in possessionem: cogetur quidem hoc iudicio stare illis finibus, qui fuerunt ibi demonstrati in venditione. nam potest agrum metam terminare, prout voluit, et *hic, & l. j. prouis. & l. eod. l. in hereditate. & hoc & de leg. ij. quod in rerum natura. & l. quia. & de leg. ij. Cassius. in fin.*

o ¶ *Rationem.* id est, rationabiliter. 2. Vel die, rationem consentiendi vt fabricit.

β ¶ *Sæpe permutant.* Itaque hoc tafa

* *ut j.*

† *In omni.* Ita, dissilitio in ea ordinali, *pria.*

480/C.IV.K.5-4, 745-746
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

testibus potiùs fides habebitur, quàm auctoritati monumentorum. Ideóque in quadam Tiberij hac de re constitutione, quae extat apud Frontinum, additur haec exceptio, nisi inter quosdam minores ager [illegible] fuit. Vide scripta ad l. [illegible] ff. de prob. Cuiac.

Si quis.] Casus. Ego & Titius habebamus fundos [illegible] quia ultra eos fundus meus porrigitur [illegible] Secundò de proprietate super duobus iugeribus cognoscitur. Tertiò, agrimensor missus ad agrum, huiusmodi litigium terminetur [illegible] Accurs.

a ¶ Si quis. actor agit finium regundorum. 1. Primò inquiritur, quantum tenet. 2. Secundò, quot iugera ibi habere debeat. 3. Tertiò, mittitur executor, qui renunciat iudici, quantum habet minùs actor, quàm habere debet. 4. Quartò, iudex definiet [illegible] per adiudicationem.

b ¶ Locis. locus est regio aliqua fundi: ut ff. de verb. sig. l. locus.

c ¶ Querimoniam. id est, libellum agens finium regundorum.

d ¶ Coheret. Quia est actio mixta. vide scripta ad l. [illegible] C. de accus. Cuiac.

d ¶ Coheret. [illegible]

Accurs.

e ¶ Finiatur. per officium iudicis [illegible]

f ¶ Et tunc. scilicet probato priùs, quantum ultra meum est.

g ¶ Ut patefacta. [illegible]

h ¶ Terminetur. per sententiam vel dic, motu iudicis.

i ¶ Huiusmodi quaestio. [illegible]

Additio. [illegible]

In iudicio finium regundorum quaeritur de proprietate, & possessione: & mensura [illegible] agrimensoris: & secundum eius relationem potest iudex mandat terminos dirigi, & adiudicat: & altera parte per contumaciam absente, potest iudex agrimensori committere, & definitiuam proferre. Bald.

III. Imp. Constant. A. ad Tertullianum urbis praefectum, comitem dioeceseos Asianae.

Si quis super sui iuris locis prior de finibus detulerit querimoniam, quae proprietatis controuersiae cohaeret, priùs possessionis quaestio finiatur: & tunc agrimensor ire praecipiatur ad loca, ut patefacta veritate, huiusmodi litigium terminetur. Quòd si altera pars, ne huiusmodi quaestio terminetur, se subtraxerit, nihilominùs agrimensor in ipsis locis iussione rectoris prouinciae unà cum obseruante parte hoc ipsum faciens perueniet. Dat. XVI. Kal. Mart. Veronae, Gallicano, & Symmacho Coss.

Qui post litē contestatam super finibus aliquid inuadit indebitè, punitur h. d. & istā legem commēdat Rofre. in materia violentiarū. Vel sic: *Qui post litē cōtestatam in iudicio finiū regundorū occupat de alieno, illud habet reddere, & tantūdē de suo.* Ia. Bu. Bal. & Sal.

IIII. Idem A. ad Bassum praefectum urbi.

Si constiterit eum, qui finalem detulerit quaestionem, priusquàm aliquid sententia determinetur, rē sibi alienam usurpare voluisse: nō solùm id, quod malè petebat, amittat: sed (quò magis vnusquisque contentus suo, rē non expetat iuris alieni) qui irreptor agrorū fuerit in lite superatus, tantum agri modum, quantum adimere tentauit, amittat. Lecta apud acta XIII. Kalend. Iul. Gallicano, & Symmacho Coss.

Etiā pro modica occupatione & pro uili cespite terrae, redditur iudicium finium regundorū. Vel sic: *Iudicia, quae redduntur in re communi, redduntur ita pro re parua, sicut pro re magna.* Bald. Vel sic: *Exceptio antiqua quinque pedum non impedit hoc iudiciū.* Salyc.

V. Impp. Valentinian. Theodos. & Arcad. AAA. Numberio PP.

Quinque pedum praescriptione submota, finalis iurgij, vel locorum libera peragatur intentio. PP. VII. Kalend. Aug. Arcadio A. II. & Rufino Coss.

Quaestio finium regundorum nō tollitur nisi spatio triginta annorum, & non spatio longi temporis. Bald. & Salyc.

VI. Impp. Theodos. Arcad. & Honorius AAA. Rufino PP.

Vnctis molitionibus, & machinationibus amputatis decernimus in finali quaestione non longi temporis, sed triginta tantummodò annorū praescriptionem locum habere. Dat. II. Non. Nouemb. Arcadio A. II. & Rufino Coss.

Bartol. in [illegible] Accurs.

k ¶ Obseruante. id est, praesente.

Si constiterit.] Casus. Aliquis egit contra vicinum suum de finibus: [illegible]

l ¶ Si constiterit. scilicet iudici.

m ¶ Qui finalem. id est, de finibus.

n ¶ Quaestionem. loquitur ergo haec cōstitutio de post litem contestatā violentia commissa. [illegible]

o ¶ Voluisse. [illegible]

p ¶ Male. [illegible]

q ¶ Tentauit. id est, tentarit ademit.

r ¶ Amittat. condictione ex hac lege: & facit [illegible]

Quinque pedum.] Casus. De minori spatio quinque pedum olim non agebatur: hodie per hanc legem illud tollitur, quia de minori spatio agi potest, non obstāte exceptione quinq; pedū, si videris de alterius finibus occupatū. & hoc est, quod dicit.

r ¶ Praescriptione. id est, exceptione. [illegible] Sed Petrus Baylardus [illegible]

s ¶ Praescriptione submota. [illegible] Cuiac.

t ¶ Finalis. cùm quaestio est de finibus rei possessionis.

u ¶ Vel locorum. id est, alicuius partis agri: ut ff. de verb. sign. l. locus.

x ¶ Libera. Gradus usucapi non potest praescriptione longi temporis, sed longissimi [illegible] Vide scripta ad l. [illegible] Cuiac.

z ¶ Intentio. propositio hac actione.

Vnctis.] Casus. Quaestio finium regundorum non tollitur longo tempore, sed longissimo. ratio est: quia mixta est in rem, & in personam: Instit. de act. §. praeterea.

y ¶ Et machinationibus. eorum, qui conabantur eam finiri decennio, vel vicennio. Acc.

z ¶ Sed triginta tantummodò annorum. est enim mixta: ut Instit. de act. §. quadam.

¶ Sed

a Pro intellectu illius legis vide Augusti [illegible]

b Ordo iudicii seruandus in iudicio finium regundorum.

† VIII. apud Frontinum.

c Locus quid.

* Cod. Theod. [illegible] apud Frontinum.

† Haec constitutio [illegible] apud Frontinum [illegible] fragmentum.

[illegible]

b Volùisse sine effectu, an sit punienda.

c Interpone.

e Petri Baylardi [illegible]

¶ Sed

DE CONSORTIBVS EIVSDEM LITIS.
TITVLVS XL.

IN Basilicis adi[illegible] & [illegible] Pleu. quia res, ita litis eiusdem est societas quadam, quoties eiusdem rei nomine plures agunt, aut conveniuntur, & consortes eiusdem litis quorum communis est res in iudicium deducta, qui Ἀδελφὸς εἰκόνων, [illegible] interpretes eiusdem litis[illegible] [illegible] Nulla [illegible] alterius [illegible], vel defendere cuiusvis, alterius corporum. l. placet. l. de opif. & clie. qui procuratorium parvium fungunter. l. 4. § penult. ff. quod cuiusque vnio. Vel consortes eiusdem litis sunt hoc, inter quos communis est res, de qua litem simul omnes contestantur, vel vnus eorum tantum. Sed si vnus tantum litem contestatus sua nomine, & pro parte sua, ex lege Constantini, si agat, repelli potest praescriptione [illegible] quod agere non admittit persona consortium: vel si conveniatur, cum se pecuniae hac accepisse, quod habent consortes. l. Cod. Theod. de dom. rei. quae poss. & inde Iulianus Apollinaris 4. ep. Non est cur dicere incipias, habeo consortes, nondum celebrata diuisio est: quod credo ioculis malis dicitur bene. Sed hoc ante Constantinum non dicimus. Nam & cum quo consortium es cellatio: alter praestitit alio, vel si habeat alter consortes, sine voluntate eorum pro parte sua experiri potest. Et potest etiam hodie ex l. 1. huius tit. reflexiste iure antiquo, & iudicata lege Constantini pro sua quisque parte, & personam agere, & respondere indefinite, sine vnum fori sine consortio omnes sine domicilio, & sine litem tam omnes simul contestati sint, vel defendant, vel heredes existantur: vt l. 1. pertinet. & l. non idcirco. ff. de iudiciis. Lectores. 5. penult. ff. de adm. tut. sine nunc primum iudicium dictet, vel accipiat vnus eorum pro parte, absentibus aliis, & mali. Accursius leg. 1. addit hos verba, post litem contestatam ab alio. Potest etiam communis nomine vnus in solidum agere sine mandato consortium, oblata satisfactione de rato, vel defendere absentem satisfactione iudicatum solvi: l. 1. hoc tit. sine caveri, qui modo absent, litem contestati sint, sine solus ipse litem contestari velit. Nam hac verba l. 1. post litem legitime ordinatam, non significant litis contestationem, aliud enim est litem ordinare, aliud contestari. Ordinare est praparare, & constituere positum alterum, & rei, & iudicii, ut si praemittit l. Papinianus 5. l. de 1. ff. de inoff. test. & quod ordinatum. l. 10. ff. de prob. id est praparabatur in Libertis. 5. vlt. ff. de lib. cau. & Tertius ordinato iudicio partes litem contestari igitur sententia l. 1. hoc, conferitur causae de rato, vel de iudicato post litis ordinationem, & ante litis contestationem: vt l. Pomponius. 5. penult. ff. de procur. Non inferior & post litis contestationem causae rem, si forte post litem ad omnibus, vel adversis vnus contestatum, aliis absentibus, & vnus communi nomine rem persequi velit. arg. l. nihil. 1. de poenit. Ergo persona, quibus sine mandato agere licet. l. fed & ea persona. ff. eod. conferre adiungi potest ex d. l. 1. CVIAC.

Licet plures sint consortes eiusdem litis, tamen qualibet potest pro parte agere, & defendere. BALD. & SALVC.

1. Imp. IVLIANVS A. Secundo P.P.*

EXploso, atque reiecto praescriptionibus, quas litigatores sibi obtentu consortium *, studio protrahendae discepationis excogitare consuerunt: siue vnius fori omnes sint, siue in diuersis provinciis versentur, nec adiuncta b praesentia consortis, vel consortium, agendi *, vel respondendi iurgantibus licentia pro parte d pandatur e. Dat. III. Non. Septembr. Mamertino, & Nonita Coss.

Pro consorte post litis contestationem absente potest quis agere, & defendere sine mandato, praestito legitimae satisdationibus. hoc dicit, & ipse casus nõ reperitur alibi. BALD.

1. Imp. VALENTINIAN. & VALENS AA. Sulpitio P.P.

COmmune ¶ negotium post litem legitime ordinatam f, etiam * quibusdam absentibus, in solidum agi sine mandato potest g: si praesentes rem ratam dominum habituros cauere h, parati sint, vel [si quid ¶ ab his peritur] indicatum solui satisdatione i firmaverint. PP. * VI. Id. Decembr. diuo Iouiniano A. & Varroniano Coss.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.
TITVLVS XLI.

NOxalis actionis sunt in personam, non in rem ex privatis delictis ortae, quae obnoxiorum noxae, aut sunt, & vacantes domino, aut negantur vacare. Quibus non hoc agitur, vt dominus noxae dedat servum, sed vt dominus damnum sarcire, quod servi servus, gerendo, praestare l. 3. hoc tit. Nam & pecuniae, & pecuniaria actiones sunt l. 10. § quotiens. ff. de corp. & elegantes l. 1. § 1. ff. de vi. vel. sitne noxa dedituus nullam indemnitatem esse, sed pecuniariam condemnationem praecedere, noxae dedituum sequi. Denique vt ex edicto de his qui effuderint, vel deiecerint, pater alterius tuitio adiudicatum est. Quod etiam exemplum servitus monstrat in tit. de off. iud. l. Iuff. ff. Maximum l. Vtrum de decem aureis condemnes, aut noxae dedere. Denique in condemnatione est litis aestimatio, in solutione noxae deditio, ex 12. tab. videlicet ut noxae dedatur, alia si dominum liberet conditione, in liberet, quod ex delicto servi ad eum pervenit: penuria. hoc tit. Rectè dixit ex privatis delictis. Nam legibus indicatur publicorum servi nomine, sine servi servi publici, hos accusare §. omnibus. ff. de accus. non legibus praecaetum, quia cum servus nulla actio est. Rectè. iudicio, aut vetante domino. Nam si servus, nec vetante quod vetare potest, vel iubente, vel opem, & consilium dante domino, noxae dedendi facultatem non habet, & sui nomine tenetur in solidum l. vlt. Rectè autem vindicantibus competunt noxales actiones, quia alibi ad exhibendum, quae sequens titulo proponitur, tam noxali iudicio actiones dari se quidem videntur. l. 3. § si quis noxalis. ff. ad exhib. CVIAC.

a ¶ Pandatur. id est, pitabitur.

COmmune.] CAYVS. Sub praetextu absentia consortis, vel consortium eiusdem litis, non procurandam est negotia: sed lite contestata agi potest absentis nomine nunquam dati exigitur ab his, qui petuntur sint. Sola enim cuitio de rato si agatur, & de iudicato solvendo si cloeniatur, necessaria est. quod si certa res, eum non habere mandatum, administrator consors pro altero, praestita satisdatione: hoc tamen nisi fuerit inhibitio: quo casu aliud est. & sic loquitur ff. de iudiciis. ff. propter.

f ¶ Ordinatum. id est, inchoatum.

¶ Contra ff. de procura. l. Pomponius. sed loquitur post * litem contestatam illa ante.

f ¶ Ordinatum. non ante, si certum sit, eum non habere mandatum: vt dixi l. de procura. l. j. g. ¶ Pomp. immo videtur, quod non: vt ff. de iudic. l. ff. penitur. quae est contra. Sola alia iniuria non potest, vt ibi: sed ignorantibus sicut hic, & ff. de procura. l. Pomponius. 5. fin.

ADDITIO. Bartol. hic sic distinguit: quia aut plures consortes habent eandem litem circa eam iudicatum: & potest vnus solus agere, & defendere: vt l. si cum vno. ff. ex noxa. consis. agr. Aut est res diuisa, & tunc aut lite contestata non potest agere vnus nisi pro parte sua: vt l. 1. praes. Post litem verò contestatam aut valet agere alii inuiti, & contradicentibus, & non potest: vt l. si petitum. ff. de iudicat. aliis ignorantibus, & potest, praestita cautione de rato: vt ibi.

h ¶ Cauere. id est, satisfacere, cum poenaria sint.

¶ Sed videtur lite contestata huiusmodi cautiones non praestari: vt ff. de procur. l. Pomponius. 5. rem adversarius. quae est tota. Infra. tit. de iniuriis. vnic. procurator ante litem contestatam vnde erat quod impetraretur adversario. hic interuenit post. vt l. 1. de procu. Imdel. Idem dici potest in causa suspicionis: vt ff. de arbit. l. non distinguimus. §. cum quidam. i ¶ Satisdatione. scilicet pro parte sociorum.

a Definitio a Bartolo in post litem contestatam. Sed non dicit, an detur ante litem contestata. Videtur quod non. Vide Bartolum d. l. 1. 5.

b Cod. Theod. 1. 12. 2.

c ¶ quibusdam. vt Cod. Theodos.

d ¶ quod.

e Tota. Cod. Theodos.

f Excepta d. iniuria post litem opponi possit contestatam. Adde ut. vt. ff. de gestis. 10. in responsis. ff. de. dolo.

DE NOXALIBVS actionibus.

Dicit de damno dato à libero persona, vt l. ad legem Aquil. nunc de dato à servo, & omni malefacto ab eo commisso.

480/C.IV.K.5-4, 749-750
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI extat corpus.] Casus. Testator in testamento suo reliquit libertatem puro seruo suo: iacente hereditate ille seruus subtraxit res hereditarias: adita hereditate statim est liber: an hoc ipso furti agere possim? Respond. quod non: immo si res extant, eas vindicare ᵃ possum: quia licet seruus furtum faciat domino, tamen cum eo furti agere non potest, neque si postea est manumissus: nisi res furtiuas post manumissionem contrectet, scilicet hauriendo de loco ad locum.

a Et vtilis agitur, ne sequatur absoluendum. Vide Alexandrum ad l. ... Hanc legem intellige ... Cuiac.

a ¶ Si extat. alias, extiterit.
b ¶ Liberum. scilicet iussum in testamento tui patris: sunt enim esse seruos.
c ¶ Alias. quando extraneo esset factum furtum a seruo.
d ¶ Tenetur. vt Instit. de noxa. act. §. omnis.
e ¶ Competit. vt & ff. de fur. l. furti. sed heredi sic: vt Instit. de perpet. actio. §. est enim.
f ¶ Committat. & res fiat furtiua: vt Instit. de oblig. quae ex delict. §. sed si quis.
g ¶ Est nata. vt ff. an seruus ex suo facto sit.
h ¶ Aduersus ipsum. nedum aduersus heredem, aduersus quem nequaquam agere.
i ¶ Contrectet. quae auferat ex praesenti contrectatione, cum ex prima non fuerit nata: alias contra: vt ff. de furt. l. si qui. Habet etiam ille aliud ᵇ auxilium, scilicet praeter actionem in rem, & ad exhibendum, scilicet actionem in factum in duplum: vt ff. si quis testa. lib. esse iuss. l. 1. in princip. & facit ad illam legem ff. de furt. l. serui & filij. & ff. de noxa. l. si seruus legatus. & ff. de minor. l. verum. §. 1. & de adil. & alibi. l. serui. & ff. de condic. fur. l. quod ab alio.

b Auxilium multiplex quod duplici simul concedatur.

Ex furto facto in seruitute non tenetur liber factus, nisi ex noua contrectatione. Bald. Vel sic: *Vbi seruus delinquit aduersus extraneum, noxa sequitur eum liberum factum. Si vero delinquit aduersus dominum, ex noua tantum contrectatione tenetur.* Salyc.

I. Imp. Alexander A. Marcello.

SI extat ᵃ † corpus nummorum, quos ablatos ex patris tui hereditate ab eo, quem liberum ᵇ esse confiteris, allegas: vindicare eos, vel ad exhibendum agere non prohiberis, nam quamuis alias ᶜ noxa caput sequatur, & manumissus furti actione tenetur ᵈ, quae in heredem non competit ᵉ: cum tamen seruus a domino aliquid aufert ᵉ, quamuis furtum committat ᶠ, furti tamen actio non est nata ᵍ: neque aduersus ipsum ʰ, si postea manumissus est, locum habet: nisi furtiuas res & post manumissionem contrectet ⁱ. PP. XIII. Kalend. Decemb. Maximo II. & Aeliano Coss.

Statutum disponens super eo, super quo disponit ius commune, interpretandum secundum ius commune, ad hoc communiter allegatur. Bal. Vel sic: *Ne aliquis indebite damnum patiatur, verba statuti recipiunt interpretationem restrictiuam. hoc dicit ista lex, secundum* Bart.

II. Imp. Gordianus A. Quintiliano, & aliis.

SI serui vestri, nescientibus † vobis, vel etiam prohibentibus, furtim arbores ᵏ ceciderunt (quibus ˡ etiam propria poena iuxta legem ᵐ statui ⁿ duram fuerat praestituta) frustra veremini, ne ex persona eorum vltra noxae deditionem sitis obstricti: cum ex delictis seruorum domini ignorantes, vel prohibentes, si noxali actione conueniantur, ita condemnari debeant, vt aut noxae dedere, aut condemnationem sufferre habeant in sua potestate ᵒ. PP. III. Non. Iun. Gordiano, & Auiola Coss.

† in scientibus, in vitalibus.

Pro plagio serui potest ipse criminaliter conueniri, dominus autem ciuiliter: noxaliter si non consensit. Bald. Vel sic: *Pro delicto commisso a seruo si agatur criminaliter, debet seruus accusari: si ciuiliter, debet dominus conueniri: qui si non consenserit, facultatem habet dandi seruum pro noxa.* Salyc.

III. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Eutychio.

SI nec seruum plagij paras accusare ᵖ solenniter ᑫ, praesidem prouinciae adire non prohiberis: siue dominum eius † sollicitati serui ʳ noxali ˢ iudicio, siue furti malueris conuenire: suam tibi notionem praeses [prouinciae] commodabit *: non ignorans, quod si dominum elegeris, & † eo non consentiente, quod intendis, commissum probaueris: vel noxae dedendae, vel damni sarciendi, ac poenae praestandae habeat facultatem ᵗ. PP. V. Non. Octobr. Sirmij, AA. Coss.

Ex rapina serui dominus ignorans noxaliter conuenitur: sciens vero, & prohibere valens, conuenitur absque beneficio dandi pro noxa: criminalis vero accusatio ex delicto serui contra dominum non protenditur. Bald.

IV. Iidem AA. & CC. Sosio.

SI seruus ᵘ, ignorante domino, vel sciente, & prohibere nequeunte, res tuas vi rapuerit ˣ: dominum eius apud praesidem prouinciae, si necdum vtilis annus excessit, quadrupli: quod si hoc effluxit tempus, simpli noxali iudicio conuenire ʸ potes. qui ᶻ * si noxae maluerit seruum dedere: nihilominus cum ipso quantum ad eum peruenit, experiri non prohiberis ᵃ:

SI serui vestri.] Casus. Serui vestri dederunt damnum arboribus vicini, qui furtim eas ceciderunt: super quo delicto statuta est certa poena a lege. & si hoc fecerint, vobis ignorantibus, vel prohibentibus ad illam poenam teneamini, quaeritur? Dicitur, quod non: vnde habetis in electione vel dare seruos pro noxa, vel condemnationem poenae subire.

¶ Nota ex ista lege, quae semper ad hoc allegatur: quod ᶜ statuta disponentia aliquid super eo, super quo disponit ius commune, intelliguntur secundum ius commune. & cum hoc etiam allegatur glossa magna in cap. fin. X. in compensatione. extr. de iure iurando. Item etiam allegatur, quod statuta recipiunt interpretationem restrictiuam, ne quis indebite damnum patiatur; ᵈ nam indebite pateretur dominus damnum, si cogeretur emendare, vel soluere poenam ex delicto a seruo suo commissum, ipso ignorante, vel prohibente: & sic nulla culpa eius concurrente. Paul.

k ¶ Arbores. cuiusdam extranei.
l ¶ Quibus. scilicet arboribus, vel syluis. 2. Vel dic, scilicet seruis, & quibuslibet damnum tale dantibus.
m ¶ Legem. quae imponitur poena dupli.

c Statuta, & consuetudines quantumcunque generaliter concepta ... intelligenda ... iuris communis ...
d Quem poenam ... ex culpa ...

n ¶ Statui. id est, loco, vbi erant arbores.
¶ Et dic, quod erat poena ᵇ dupli damni dati, comparato pretio arborum, vel lignorum mancatium: & hoc per actionem arbo. fur. cae. l. furti. §. fin. & l. fin. 2. Vel dic, statui illius loci statuisse poenam contra eos, qui arbores caederent. 3. Vel, statui, dicitur propter Nili aggeres: vt ff. de Nili agge. non rump. l. j.

a Statui quid.
b Arborum furtim caesarum actio.

o ¶ In sua potestate. vt ff. eod. l. j. & ij. in princip. Et scias, quod noxae deditio est in solutione: sed damnum est in obligatione, & condemnatione: vt ff. de re iudi. l. miles. §. 1. & Instit. de offic. iudi. in princip.

SI nec seruum plagij.] Casus. Si seruus alicuius subtrahit filium tuum: potes accusare seruum plagij, si velis, vel dominum seruum noxali iudicio conuenire, vel furti. sed si dominus est ignorans, nec postea habet ratum factum serui, noxae dedendae, vel damni sarciendi habet electionem.

† Sic in l. 3 in fin. ... Cuiac.

p ¶ Accusare, scilicet ex lege Fabia de plag. quae ᶜ habet locum quando filium tuum hic seruus subtraxit, & celauit. & ideo accusatur seruus, quia corporalis poena imponitur: vt ff. ad legem Fabiam de plag. l. fin. alias contra: vt ff. de accu. l. hoc. §. omnibus. dominus etiam hic pro eo poterit allegare: vt ff. de accu. l. ij. Accursius.

c Lex Fabia de plag. vbi locum habeat.
* commodabit.
† & non consentiente. sic legunt Graeci libri.

q ¶ Solenniter. inscribendo te, & libellum proponendo: vt ff. de accu. l. libellorum.
r ¶ Serui. scilicet nomine.
s ¶ Noxali. scilicet serui corrupti, vel filij corrupti. 2. Vel dic, furti: vt ff. ad legem Fabiam de plag. l. si quis seruum. & hic subsicit. Accursius.
t ¶ Facultatem. vt ff. l. prox.

SI seruus.] Casus. Conuenitur dominus ex delicto serui, aut in solidum detracta noxae deditione, aut quatenus ad eum peruenit ex eo maleficio, aut conuenitur cum noxae deditione: qui tres casus signantur hac lege. [Quod si.] Si vero dominus magis velit seruum dedere pro noxa, tamen adhuc conuenitur pro rebus, quae ad eum peruenerunt. Si autem potuit prohibere, & non prohibuit, tenetur in solidum. Sed quid si seruus commisit crimen publicum, rapiendo vxorem alicuius? certe si damnum passus velit accusationem publicam instituere, debet eam dirigere contra seruum, non contra dominum.

* al. quid

u ¶ Si seruus. conuenitur dominus ex delicto serui, aut ᵈ vt cum noxae dedat, aut in quantum ad eum peruenit, aut in solidum sine noxae deditione: quos tres casus ponit haec lex. Andreas & quartum, vbi & ipse seruus conuenitur.
x ¶ Vi rapuerit. & sic habet locum actio vi bonorum raptorum.
y ¶ Conuenire. vt Instit. de noxa. l. de his. & ff. eod. l. q. in princ.
z ¶ Qui. scilicet dominus.
a ¶ Non prohiberis. vt ff. de vi. & vi arma. l. j. §. familia. & ff. de poena l. liceo. §. ex furtiua causa.

d Noxali actione quemadmodum, & in quantum domini conueniantur ex delictis seruorum.

a ¶ Cum

480/C.IV.K.5-4, 751-752
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Compellendus est.* vt ff. eodem. l. 4. circa princ. Accurs.
b ¶ *Debes.* & corporaliter puniatur: vt ℐ. ad leg. Iuliam de vi. l. si criminis. Accurs.

S*I tibi per furtum.*] Cassus. Si seruus tuus furto non manifesto rapuit ancillam, dantur contra te duæ actiones ciuiles, tamen rei persecutoriæ. Vivian.

c ¶ *Ancillam.* f. tuam.
d ¶ *Seruus.* alienus.
e ¶ *Seruum.* f. illum.
f ¶ *Et liberum.* f. te.
g ¶ *Ciuile.* secus in criminali: vt l. l. prox. Item hoc in ciuili regulariter: vt *suprà de iud. l. seruus*. Sed fallit *suprà ubi cau. fiscl. fina. & ff. de iudic. l. [illegible]*.
h ¶ *Eum.* dominum.
i ¶ *Et de rebus.* serui, si velis suo nomine de contractu noxæ deditione agere noxaliter ex maleficio serui.
k ¶ *Vel exhibitione.* in hoc quod ad eum peruenit, secundum Ir. & H. vt ff. *de condic. fur. l. proinde.* & debes [a] alteram eligere, cùm ambæ sint rei persecutoriæ: vt & ff. *de reg. iur. l. nemo ex his*. ff. *quotiens*.
l ¶ *Potes.* si res peruenit ad eum. Accurs.

nam si eo conscio, & prohibere valente: detracta noxæ deditione conuenitur, ad summam condemnationis soluendam omninò † compellendus est [a]. Sanè si criminis publici accusationē propter vxorem tuam à seruo raptam intendendam putaueris: non contra dominum, sed contra eum seruum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes [b]. PP. XVIII. Kalen. Septemb. Sirmij, AA. Coss.

Ciuile iudicium cum seruo non consistit: sed cum domino est agendum. Bald. Vel sic: *Ex delicto serui debet dominus ciuiliter conueniri.* Salyc.

v. *Idem AA. & CC. Menophilo* [*].

SI tibi per furtum nec manifestum ancillam [c] seruus [d] ope consilióque domini cū aliis rebus subtraxerit: cùm inter seruum [e] & liberum [f] ciuile [g] iudicium consistere nō possit, eū [h] ob hoc delictum dupli pœnali actione, & de rebus [i] propriis vindicatione vel condictione [k] conuenire potes [l]. S. V. Kal. Apr. CC. Coss.

S*I criminis.*] Cassus. Si seruus mihi fecerit damnum, agam contra te actione noxali, vt damnum credēs, aut des pro noxa: & vt eum exhibeas, agam ad exhibendum.
c ¶ *Si criminis.* id est, delicti.
u ¶ *Postulatur.* actione noxali proposita contra dominum: vt ff. *eodem. l. iiij. §. si quis noxali.* Non intelligas si accusatur criminaliter: quia [a] non competit ad exhibēdū actio, nisi interesse pecuniariter: vt ff. *eo. l. si liber homo. & l. de eo §. i. & l. final.* De quibus autem criminibus possit accusari seruus, dicitur ff. *de accu. l. hos accusare. §. omnibus.* Accursius.
x ¶ *Produci.* id est, exhiberi.
y ¶ *Domino.* scilicet in iudicio.

N*Eque.*] Cassus. Si à me rem tuam non possidente vindicasti vel ad exhibendum egisti causa dominij ad expressa, & succubuisti: si postea incepi possidere, non obstante exceptione rei iudicatæ ad exhibēdum poteris agere. Vel pone casum vt in glossa magna.
z ¶ *Competit.* propter possessionem possessionis aduersarij.
a ¶ *Aliter.* quàm tibi fuerit opportunum.
b ¶ *Pronunciatum est.* quia fuit reus absolutus.
c ¶ *Litis* [b]. id est, instantia iudicij. Et dic casum, quòd primò non possidebat, nunc verò possidet: vt ff. *de excep. rei iudica. l. si quis ad exhibendum. & l. si rem. & ff. eom ea. habet. l. procurator. & ff. de rei vind. l. sin autem. §. i. & de noua. l. sed & ff. & de interdi. l. qui iurasse. §. finali.* Et potest hic quærere vt ibi. 1. Vel pone quòd primò non eram dominus, nunc sum, quia excidit conditio rei mihi legatæ: vt ff. *de excep. rei iudic. l. si mater. §. eiidem.* 2. Vel alio modo quæsiui dominium: vt ff. *de petit. hered. l. hereditas. & ff. eodem. l. de eo §. sæpius,* & argum. *suprà si sæpius in integr. restitut. postul. l. q. 3.* Vel tertiò pone, quia qui primò egit nomine meo, non habebat mandatum, nunc habet: vt ff. *de exceptio. rei iudic. l. si in. §. si ra.*
¶ Et distingue [c] hic, quia si ago in rem vel in personam, & exprimo causam non præiudicat alia: vt ff. *de exceptio. rei iudic. l. si mater. §. si quis autem.* Si autem non exprimo causam si quidem in rem ago, & absoluitur, quia non possidet: non obstat mihi exceptio rei iudic. vt ff. *de excep. rei iudic. l. si rem. & l. sequen.* si verò quia me dominum non probo, nocet mihi: nisi ex superueniente dominio agerem [d], vt dixi. Vbi autem personaliter, & non proposita causa, aut etiam proposita, sequor: & tunc secus *suprà de iudic. l. licet.* aut omnes, & tunc in omnibus nocet exceptio rei iudic. vt *infrà de annal. exceptio. l. fina.*

AD EXHIBENDVM.

Titvlvs XLII.

A*Ctio igitur ad exhibendum, quæ & exhibitoria dicitur, datur tam propter noxales actiones quàm propter vindicationem, & est veluti preparatoria vindicationis aut noxalis actionis, vt interdictum de liberis exhibendis est preparatorium interdicti de liberis ducendis. l. 3. §. 1. ff. de lib. exh. si res mobilis sit. l. quod legatur ff. de iud. l. aduersus. ℐ. de cri. exp. her. Exhibitionem enim sequitur vindicatio quæ directa & principalis actio est. l. 5. §. ibidem. l. si quis hominem. ff. eod. nisi arbitrio iudicis rem aduersarius restituerit. Nā exhibendi verbum etiam restituendi significationem recipit. l. Iulianus. §. quæsitū ff. eod. & in l. pacto l. de pac. exhibitio, id est, restituendis. Vel exhibitionem sequitur noxalis actio & noxæ deditio vindicationem parit quasi domino et cui seruus noxæ deditus est: noxæ enim deditio mutatio dominij est. Dicitur autem actio ad exhibendum incerti actio. l. pen. ff. depos. quia magis in id quod interest quàm in rem datur, & sanè qui iudici iubenti exhibere non paret, quod iussum arbitrium dicitur passim & præcipuum. l. 7. hoc tit. condemnatur in id quod interest. l. Iul. §. vlt. ff. eod. Vindicatio certi actio est. Vtraque arbitraria, atque etiam noxalis actio. Sic autem exhibitoria actio dicitur ad exhibendū, vt redhibitoria, ad redhibendum. l. 1. ff. de aedil. ed.* Cviac.

AD EXHIBENDVM

Quia in rei vindicatione, de qua dixit, & etiam aliis multis, opus est hac actione, ideo de ea dicit: vt & ff. eo. l. 1. 2. & 3. §. est autem.

S*I dominium.*] Cassus. Si pater tuus ancillam ex successione materna ad te pertinentem distraxit, nec ei successisti: tibi non præiudicat quò minùs pro ea rei vindi. & ad exhibendum agere possis.
m ¶ *Pertinuit.* per quod præsumitur ad te pertinere: vt ℐ. *de proba. l. sine possidentis.* & subaudi hic, maximè: nā & si ex alia causa velles petere ancillam, esset hæc actio præambulatoria: vt ff. *eo. l. 3.*
n ¶ *Nec iure.* quia nullum fecit tibi præiudicium, sed quantùm ad contrahentes fieret ℐ. *de bo. mat. l. 1. & ℐ. de iure de. l. si à matre. & ff. de contrahen. empt. l. rem alienam.*
o ¶ *Venundata est.* nec patri eo successeris.
p ¶ *Paratus es.* cùm patri tuo nō successisses, alioquin non audireris: vt ℐ. *de rei vin. l. cùm à matre.*
q ¶ *Iubebit.* summariam cognita venditione, & dominij causa. vt ff. *eod. l. si. §. iudex & §. ibidem.*
r ¶ *Veritate.* id est, dominio.
s ¶ *Quæratur.* in iudicio directa in rem. 2. Vel sic quæratur, scilicet plenariè per probationes testium [b] & instrumentorū, directō forsan, & per quæstionem ancillarum: *infrà de quæst. l. quoniam. & l. hoc quod placuit. & ℐ. de lib. cau. l. cum.* sed secus cū in liberali causa de dominio est incertū. ff. *de quæst. l. de minore §. §.* vbi plenè dicitur quando seruus torqueatur.

Actio ad exhibēdum est preparatoria ad rei vindicationē. Bald. Vel sic: *Qui rem sibi vult vindicare variare domini, potest priùs ad exhibendum experiri.* Salyc.

1. *Imp. Alexand. A. Gresenti militi.*

SI dominium ancillæ de qua agis, ad matrē tuā pertinuit [m], nec iure [n] à patre tuo venūdata est [o], eiusque proprietatem tibi vindicare paratus es [p]: præses prouinciæ exhiberi eam iubebit [q], vt apud iudicem de rei veritate [r] quæratur [s]. PP. Kal. Maij, Alexandro A. Coss.

Ratione criminis ventilādi debet persona exhiberi. Bald. & Salyc.

ii. *Idem A. Syro.*

SI criminis [t] alicuius reus seruus postulatur [u], per ad exhibendum actionem produci [x] à domino [y], non celari debet. PP. XI. Kal. Decembr. Alexandro A. Cos.

Sententia absolutoria non nocet agenti de nouo ex causa super qua nō fuit pronunciatum. Bald. Vel sic: *Absolutoria lata quia rem nō possidet, nō præiudicat quin ex noua possessione possit agi.* Salyc.

iii. *Idem A. Felicissimo* [*].

NEque ad exhibēdum actio, neque proprietatis vindicatio, si nunc competit [z], propterea perempta est, quod aliquando aduersus te ad exhibendum actione aliter [a] pronunciatum est [b]: quia commutatione litis [c] alia res esse incipit. PP. Kal. Septembr. Maximo II. & Æliano Coss.

Contra non exhibentem instrumenta, iuratur in litem. Bald. Vel sic: *In actione ad exhibendum iuratur in litem.* Salyc.

† *commodè, in omnibus manuscriptis.*

a *Actionibus duabus persecutoriis nemo agere potest: sed qui agit, vnam eligere potest, alteram repudians.*

b *Probatio multiplicem esse potest.*

a *Actio ad exhibendum non competit nisi interesse pecuniariter.*
* *Theopisto.*

b *Lis pro instantia iudicij.*

* *Paulo.*

c *Sententia absolutoria quando nocet iterum agenti ad exhibendum, & quando non.*

d *Vide notata in capitulis suis de re iud. pia.*

480/C.IV.K.5-4, 753-754
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Non ignorabit.] CAVTS. Si instrumenta ad me pertinentia intercepisti, iurabo in litem pro quanto nullem te non exhibuisse, & te in tantum condemnaberis.

a ¶ Non ignorabit iudex. carpe est patricium ius ignorare, circa quod ipse rescisus *ff de orig. iur. l. 2. §. Verum autem Iulianus.*

a Quoties officio iudicis ipsorum petitur adhibito ex titulo de redendo, quoties est ipsorum petentium esse à quo petitur conquirendum litis contestatio. adde *l. ff. de fide instrum.* ⁊ *de fide instrum. l. fin.*

b Et in i. praetor. b. *§. ioan. ff. nam.*

b ¶ *Pontifex.* in * iustis litis secundum Ioan. arg. ⁊ *de fide instrum l. fin.* & ⁊ *decretum denuo l. fin. ff. de redendo, quicquid agitur.* 1. Alii labaoliuus, quadoctiquo b. nam praesumunt vaue qui aliquando possidet, & nunc possidere, arg. *Inuenal. l.* sed exposcere vi dixi. Item pro eis ⁊ *de probatis. l. fine possidet.* sed alias in dominio vi abi. Item pro eis, *ff. de acc. rei iudi. l. §. rem.* sed ibi probatur eum non possidere, eo ipso quod cõstitutum nõ probatur.

c ¶ Non exhibendum iusta causa exhibendi à re probatur: vt *ff. de in lit. iur. l. in instrumentis.*

d ¶ Iniquum. vt ⁊ ⁊ *ind. l. instrumenta.* & *§. ind. l. §. praeterea.* Quandoque fit ad interesse tantum condemnatio, quia cum possidisse nihil dolo fecit, sed culpa: vt *ff. ind. l. Iulianus scribit. §. fi.* & *l. sed §. heredem in princ. & l. de ac. §. fi. pen.* Quandoque mera mitiatio, fecit in rei vindi. vt *supra de re vind. l. à possidentibus.* & *ff. de rei vindic. l. qui restituere.*

e Adhibere ad exhibendi vitio, an aliqua fit.

f Palemonii

A D exhibendi.] CAVTS. Non tantum qui possidet, sed & qui dolo desit possidere, actione ad exhibendum conuenirii potest, & hoc à Modestino responsum est.

e ¶ Dolo fecit. hic enim teneatur utiliter, vt hic, & *ff. ind. l. Iulianus. in prior.* & *ff. de rep. iur. l. parem.* Sed contra ⁊ *ff. ind. l. item seruum.* vbi dicit quod nulla est utilis ad exhibendum. Sed verò est in eo casu quo ibi dicit eum seruum dolum commisisse a. Vel dic aliud est dari utiliter, quod est respectu rei. & hoc fieri potest: vt hic, aliud utiliter, quod est respectu adiutoris, & hoc non inuenitur: vt ibi. sed hoc non placet: vt ⁊ *ff. ff. in fi.*

¶ Item ex quibus tantum venit hoc casu in hac actione, quanti in principali, id est, quantum interest: vt *d. l. §. ex. Iuliano.*

a ¶ Iuvenis. Modestinus. Hinc apparet vitiosa Modestinum tempore Gordiani Imperatoris. CVIAC.

f ¶ Responsum est. vt iuratur in litem contra eum.

Instrumenta.] CAVTS. Si instrumenta ad me pertinentia intercepisti, adiuratus te criminaliter *l. I. ff. de in iur. vocando.* & *pu.* & cum armatis fore armis, priuata agere potero. & hoc in prima. Si verò ad exhibendum, & non exhibeas, iurabo in litem.

g ¶ Instrumenta ad me tuam. largè accepere *Infin. vi bonor. rap. §. fin.*

h ¶ Intercepisti. improprie vt *Infin. vi bo. rap. §. penult. sic l. de ei vend. l. domum.* nam pro intercepisti ad exhibendum non agitur: vt ⁊ *quando ff. qui. l. §. 1. lib. 2.*

i ¶ Crimen. fuisset criminaliter. *l. Iulia de vi publica* vel priuata.

k ¶ Solemniter. libello solemniter facto. *ff. de act. l. libellorum.*

l ¶ Probemus. probamus. hoc dicitur *Inst. vt* ⁊ *de probat. l. fin.* Sed in actione ad exhibendum sufficit *ut ind. l. §. 1. fin.*

¶ Et nota quod accusatio de instrumentis faberatis quandoque est publici iudicij, vt quando testamentum alicuius dicitur suppressum vel interlectum, ex lege Cornel. de fal. Si verò alia charta tunc non videtur esse publici iudicij: vt *ff. ad leg. Cornel. de fal. l. Paulus responsis.* & ⁊ *qui testamentum.* & ⁊ *ad leg. Corn. de fal. l. item qui.* ¶ Item non quandoque non * agi pro instrumento ad exhibendum: vt *ff. ff. in fi. l. §. fi. ind. l. non ignorabit.*

d Intercidit non nomine propriè ad agitur ad exhibendi.

e Instrumentum. ad liberandum cum accusatio cuius rei fit.

EXhibitionis necessitate teneatur, qui facultatem * habens culpam vel dolum in explendo præcepto ° cõmisticitia vt * si rem deteriorem ⁿ exhibuit, æquitas ⁹ exhibitionis perficiat, vt quãdiu ad exhibendum agi non possit, in factum ʳ tamen actio contra eum detur. PP. XVI. Kal. Iunij, Maximo II. & Aquilino Coss.

Ex pacto apposito per aliam in contractu cõmodati vel depositi res mea, acquiritur mihi dereliqua si fuam heres pacisset contra: aliàs datur mihi vtilis actio hoc dicit fecisse Baldum, & est lex nouae. Vel sic: *Rem propriam ab alio commodatã vel depositam non prohibetur dominus vindicare: & speciale est vt ex pacto depositio vel cõmodantis alteri queratur vtilis actio.* SALVC.

VIII. Idem AA. & CC. Phoenio ⁹.

SI res tuas commodauit aut depositi is cuius in precibus memisisti: adiuratus tenentem, ad exhibendum, vel vindicatione vti potes. Quod si pactus sit vt tibi restituatur, si quidem ei qui deposuit, successisti iure hereditario, depositi actione vti nõ prohiberis. Si verò nec ciuili nec honorario iure ad te hereditas eius pertinet: intelligis nullam te ex eius pacto cõtra quem supplicas, actionẽ vtilem iure habere: vtilis ʳ autem tibi propter æquitatis rationem dabitur depositi actio. S. V. Kal. Maij Heraclia, AA. Coss.

Naturaliter liberatus potest cõdicere instrumentum debiti. h. d. secundum Bald. & est ne. Vel sic: *Debitori soluenti competit actio vt instrumenta debiti exhibeantur, & ea reddantur.* SALVC.

a Quoniam ad pro instrumento ad exhibendum

* vt ea ita non adhet.

b Actio ad exhibendum actio est.

c Cũ quid ex hibere, aut ipsa res exhibet, oportet.

d Aquilia vitiosa denuncient potest cũ actio ex ea fiebant.

e Dubitatio de iure quod hic agit de ista actione in factum specialis, tue est dubitatio leg. Aquilia, sed de generali quæ datur in debitum actionem actionem, dereliquum. Tum hic Adiutorio bene Bald. & Pisanis differtionis

f Aquilia iuris de depositum ad exhibendum.

g Item dicunt in vno vocatio ad alio prohibitum.

h Quod fiunt ea res, vt detur. Hæreditas in eum ius vitili.

i Vtilis actio datur ex abrogatione publica.

f depositum l. utili. Solutio ibi aliquid de eo quod principaliter erat datum. Alij dicit quid hic in factum quando dominus non est actor, quod non placet. Sed vt ⁊ ⁊ CAVTS. Rem meam Titio commodasti, vel pecuniam depositasti, adiuratus eam rei eius. & ad exhibendum agere potero. & hoc in prima. Si verò pignori de re mihi restituenda cum depositario, & fuerit sibi tale tenendatio: agam depositum cum depositario. & hoc in secunda. Si verò aliilo tale tibi fuerit, aeque ciuili, neque pretorio ex pacto tuo tamen datur vtilis depositi actio. & hoc in tertia.

f ¶ Vtilis. ¶ Contra *ff. ind. l. item seruum.* Solut. nulla est vtilis in casu illius legis. ¶ An autem idem ʳ in contractibus? Videtur, quod non, cum de hoc non respondeat vt *Infin. de inuti. stipu. §. quoniam.* Item quia quod in vna pecuniae ˢ in alijs prohibere videtur vt *ff. de indic. l. item pretor.* sed ita dicit iudex: quia quod ˢ * fiunt ex in vna. & eius fundi: vt *l. de diuers. rescript. ff. libellum.* ¶ Item non quodcunque hac Lege Mercia alterius pacto semper dari volens * actionẽ, vt hic, & ⁊ *de pact. con. l. pacto.* & ⁊ *de donat. quæ fuit ma. l. quoties.* & *ff. depositi. l. Publia.* & *ff. de act. pr. l. corrupi. rescriptum. §. nunquam.* & ⁊ *per quas personas acquiri. l. item per liberos.* & *ff. de pign. act. l. si item vbiores.* & *ff. fol. mort. l. Cornel.* & *ff. de verb. obli.*

480/C.IV.K.5-4, 755-756
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI ex quocunque Contractu. Si decem mihi numerasti, & eas tibi solas probare potero, exhiberi in deminutam, id est, chirographa, prædes prouinciæ mihi dabit, quibus tibi fol. abligatur.

SI ex quocunque contractu apud præsidem prouinciæ debitum, cui oportuerat te reddidisse probauerit: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest *, & instrumenta ad eum contractum pertinentia *, tibi naturaliter * liberationem consecuto, exhiberi ac reddi † subebit. S. VIII. Kalen. Septemb. CC. Coss.

DE ALEATORIBVS & aleatum lusu.

TITVLVS XLIII.

Regantur titulus. De alea lusu, & aleatoribus, sermonem ordinem ratio perpetui, nisi ratione expositionis in Digestis. Cæterum si quidem tituloruum ordo hic observatur, sed non etiam rerum concinnatio servatur, nec enim res vile prædicta quæ offerri hic possunt possit. Alia nomen vetus sortunæ, ludum compellitant, nudis talorum aut testarum iactatum à pyxide, id est, fiscella vel phiona, quæ pyxidi appellari opinor dic varia lusuum, Pertes gladio vel pyxide nummos, neque tamen omnis generis alea ludum prohibetur, excepto ludum pecunia. Cæterum ut ludus quinque, quod vetatur, non fit subiiciuntur, vt l. 1. ff. eod. l. qua actione §. fin in collationes. ff. ad leg. Aquil. pueriliter, id est, singularis faltus, saltuquadratus, saltus citro fistulas, saltuatio sibrad, pungit vix aspera, iactatio hastæ, pilo vel cœsti sine cuspide, qua Quintani iaculatio dicitur ab inuentore, hodieque Quintana, vnde adagio collectatio, versus, Tratio fuit Pyrrichus, exercitium equorum, cui similes sunt vertigo, & vigo, ludi explicant à Nicephoro Gregora lib. 10. Cæterum interdiu fuit non concinnum si pecunia posset ludere, sed & si quod aureum mutandum est, pecuniæ lupinis, argento Cumico, in vicem pecuniæ vera possunt perfidiamda vulteri l. 1. hoc iure cit. l. 1. ff. de edit. aed. & est non bene crimen si quis vestire luserit alea, cuius aliis multis singulariter recepta sunt, vt condictio quasi indebiti competat et qui vestitus alea fuerit vitrio falsati id quod in alea amisit, vel ex eodem re, in verbo pref. verbi, in municipiis pars aut defensori ciuitatis, aut præsidi prouinciæ vt erogetur in opera publica. Fuit olim ciuitatis in verbo aera adiicum Mercurialis. Rursum rogat vbus aleator & alia lusu, Nec timet ediles noto spectare fritillo. & Seneca, iuca addum mercurius papinus vbi plerumque ludetur alea, & prohibitum, & fuit olim pecunia adhibita in quadruplum, hodie in simplum, sunt so, vt opinor. nam & aleatorib. nomen infame, quamobrem reformatio & appellari malebant, vt lacrimæ vrgeatur. Item receptum est vt iusiurandi aleatorum qui aleatorium ipsi longe nequit est, impune fori fiertum, & intuitu dominumque datur impune, & vt qui cogit ad ludum pecuniæ multos coercentur, vel deceptor in locum aut vnuula publica l. 1. & l. ff. eod. Et vt conditionis quæ quod alea lusum est nulla præscriptio adest, nisi aureorum l. quod & l. 1. hoc iure tit. fusse contum lustrabitur nullet est lib. de imperitiis. Et vt aroma papinus in quibus alea ludetur, prohiberunt ita hoc tiopem etiam nominatum exercitio agnorum lignorum lusu, quasi fulcet magis in alea fiorum quam varietas cadat. Et vt vitiosi nulla fa petitio eius quod alea vere, vel periculi. ff. de nau. fœn. & fundi si restitutionem non habet, & petitionem multo minus. CVIAC.

Argumentum j. & ij. Constitut. ex Nouocanone.

I. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ A. Iudex P.P.

ΟΤΙ ὁ ἀξιοῦν ἐς κύβον, ἢ ἀστραγάλους καὶ πεσσοὺς, ἀναλαμβάνειν καὶ ἀξιοῦν, Νεὸ κεκρατηκότος, ἢ τὴν κληρονομικὴν ἀπὸ ἀλεωνικῶν ἢ τὴν τριακοντοῦτιν. εἰ δὲ μὴ βίλιον ἀναλαβὼν, ἢ δίδωσι, ἢ μόλυβα ἢ τὴν πόλιν ἐκ τῶν γόνων πατρὸς ἢ κλάδου· ἀνωτέρω δὲ λεγόμενα

ἀλέξομα τὴν πόλιν. ἢ ἐν χειρόγραφα δοῦναι κύριον ἀσφάλεια ἀλεωνικὴν δίκη, καὶ ἀποδοῦναι τὰ, εἰ δὲ ἢ κοῖτις ἐν τῷ ἔκθεμαν κάθου ἀτίμου· θεμιστὶ ἢ ἔστιν ὅλη, ἢ ἀπαιτεῖν τὴν ἐδιαιτάνων κάθαρ ἐχόντων ταῦτα ζητεῖν, βουλόντων αὐτοῖς τὴν ἀρχεῖον, ἢ πολίταν, ἢ ἐπιτάκων. μόνον δὲ πολίζον ἐξεστι μυείβολον, ἢ κυνηγεῖν κύβοκα, χωρὶς τὴν σάρκης ἢ ἀξιοῦν, ἢ ἐπαιτεῖν ἀνὸν τεχνῶν ἢ ἐπιτείας· ἢ εἰ μὴ σφόδρα πολύπονοι γεωμέτραι· ἢ τὰς ἑκάστου ἐνόδεσι πολίζειν. εἰ δὲ λοιπὸν, πάνυ κίνδυν· εἰ δὲ πάλιν ἀκαίρεσιν κὰ ἔχει, ἢ ἀδίδωμεν ἀποδίδοντες. ὁμοιοῦν τὰ ταῦτα εἰ ἄρχοντες εἶκα λογῶν ποιεῖς ἐπιτιμήσεις τὰς ἀξιοῦσιν, ἢ εὐτυχεῖσιν ἀξιοῦσθαι.

Latini.

VIctum in alea lusu non posse conuenirii: & si fol- uerit habere repetitionem tam ipsum quàm heredes eius adiersùs victorem & eius heredes, idque perpetuò, & etiam post triginta annos. Quod si vel ipse vel eius heredes repetere neglexerint, licest cuicumque volenti & præcipuè ciuitatis in qua id factum est, primoi vel defensori, repetere, & in opera ciuitatis id expendere. Data autem super alea lulu cautio sit irrita, & condici possit. Sed & si quis sub specie aleatum victus sit lupinis vel alia quauis materia, cesset etiam adiersùs eum omnis exactio, data licentia Episcopis hac inquirendi, debentibus etiam præsidibus & primatibus & defensoribus ciuitatum eos hac in re adiuuare. Duntaxat autè ludere licest μυείβολον, id est, cursu exercori & certare. licest item ludere κυνηγεῖν κύβοκα, id est, falta exercori, & item licest ludere κυνηγεῖν κύβοκα χωρὶς τὴν σάρκας, id est, ludere vibratione Quintanta, absque spiculo sine aculeo aut ferro, à quodà Quinto ita nominata hac lusus specie. Licest item ludere φενγοῦν, id est, exercori lucta. licest verò etiam exercori hippicè, id est, equorum cursu, seu hippodromo, absque dolo & circumuentione. Et licest quidem diuitiorbus ad singulas commissiones seu ad singulos congressus aut vices vnum assem seu numisma, seu solidum deponere & ludere, cæteris autem longè minori pecunia. Quòd si plus lusum fuerit, neque repetitio detur, & solatum repetatur. Cæterùm verò illa præsides, decem librarum pœna imposita, & hanc legem contempserint, vel contemni permiserint.

II. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Iudex P.P.

Ἡ διάπαξις κυβίων καὶ παίγνια ἢ ἀστραγάλους ἐπιμαρτύρια, ἐπίζη ἐφ' ὅσα δίκαιον κῆ τὴν κοβδόλοιον, ὑπογράφεται ἢ τὴν ἐπιμαρτυρίαν τὴς πόλεως ἢ τὴς ἀρχῶν τὴν ἐπαρχιῶν ἢ τὴς ὑπουδόκους ζητεῖν ἢ κυβίων, ἢ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πράγματα δοκιμάζειν. δίδωσι ἢ ἀγωγὴς ἐκ τὴν ἐπιτιμημένων ἀναγκαῖον, ἢ ἀπαιτεῖν τὴν ἐπιτίδα χρυσοκοβδόλων, ἄλλα λογῶν δίκαιον ἐπιζῆσαι κῆ τὰ συγχωρήσεων ἀξιοῦσθαι τὰ ἀξιοῦν.

Versio Latina Cuiac. ex lib. 60. *Basil. tit. 8.*

CONstitutio prohibet ludos, excepto quinque. definit etiam multam in aleatores, permittens præfecto vrbi & præsidibus prouinciarum, & Episcopis ea inquirere & prohibere, & in eis habitos contractus rescindere. Dat & actionem ex quinque concessis ludis, & repetitionem eorum quæ ex ea causa debentur, & statuit x. librarum multam in eos qui constitutionem violari permiserint.

Aliud argumentum Latini.

NOn licere ludere his qui vocantur equi ligneì, neq; vlla quauis alea specie, exceptis ludis quos in

480/C.IV.K.5-4, 757-758
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in anteriore constitutione permisimus. Loca verò in quibus huiusmodi equis lignois lusum fuerit, publicentur, & soluta huius ludi occasione, repetantur: vel si repetere nolent qui perdiderunt, repetitio fiet per præfectum & præsides prouinciarum, & applicabitur huiusmodi pecunia publicis operibus. prohibeat etiam cætera quæ in huiusmodi ludis fiunt illicita, vt ioculatores, & si qua talia. Balsamon notat de equi ligniei significatione incidisse apud Imperatorem gratiam quondam disputationem, quibusdam asserentibus illum ludum significari, quo pueri extra circum aurigando pro equis vtuntur hominibus. Aliis verò contrà contendentibus, ligneam esse fabricam per scalas ligneas exaltatam, habentem in medio diuersa foramina. nam qui hoc genere ludebant, quatuor globulos diuersorum colorum superiiciebant ex superiori parte: & qui certius globulorum per foramina ex vtrimo foramine egrediebatur, hic victoriam dabat ei qui proiecerat.

Nunc veterem harum legum translationem à nobis, quæ fieri potuit, ex libris manuscriptis emendatam subiicimus. CONT.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

A Learum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorias [concilia:] verùm pro tempore abiit in lacrymas, multa millia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim [nec] ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione tantùm proprias substantias perdiderunt die noctique ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare [Deum] coeantur, & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie: & si contra factum fuerit nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus aut his negligentibus à patre aut defensoribus illius ciuitatis: vel recipiat fiscus non obstante nisi quinquaginta annorum præscriptione. Episcopis verò locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio veentibus. Deinceps verò ordine quinque ludos, Monobolon, Comomonobolon, Quintanum contacem sine fibula, & perichyten, & hippicen, quibus sine dolo atque callidis machinationibus ludere permiimus, sed nec permiimus etiam in his ludere vltra vnum solidum, si multum diues sit: vt si quem vinci contigerit casum gravem non sustineat. Non enim solùm bella bene ordinamus, sed & res [sacras] ludicras. Sed illam interminantes pœnam transgressoribus, potestatem dando Episcopis hoc inquirendi, & præsidum auxilio sedandi ¶. Prohibemus etiam ne sint equi [seu equestres] ligneis, & vt si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet domibus eorum publicatis vbi hæc reperiuntur. Si autem noluerit recipere is qui dedit, procurator noster hoc inquiratur, & in opus publicum conuertat. Similiter & iudices prohibeant, vt à blasphemiis & periuriis, quæ ipsorum inhibitionibus debent comprimi, omnes homines penitus conquiescant.

[Patent quidem hic equi lignei debere legem sicut alia.

DE RELIGIOSIS ET SVMPTIBVS FVNERVM, ET aleæ lusu, & aleatoribus.

TITVLVS XLIV.

Posse hic titulus referri ad vindicationes, de quibus agitur in hoc libro, vt in eas intelligamus non cadere res religiosas. Pro certo enim habeo sacras aut sanctas vindicari non posse quasi nostras. Non possunt etiam res domino quasi nostra vindicari res aut loca religiosa, vt aut monumenta aut sepulchra in qua mortuum illatum est. Ut hoc tit. ait ambitus habeat, vel cui hu lusdem adhærent, non vsucapi, non permutari, non pignorari, non venæ facilitate, nisi modica sint loca venditione prædij accedant. L. 3. ff. de leg. viol. Lin medicis. ff. de cons. empt. nec enim magnitas accedens. De sumptibus funerum qui ex facto, si aliis ad actio non sit, & si ad eum non redit res defuncti, datur ei actio funeraria similis actioni negotiorum gestorum adversùs heredem, nisi honorum possessorem, aut patrem ad quem præmortua filia des redit, & datur ancs privilegia. L penult. ff. eodem. & agitur eiusmodi ordinem eorum nomina, qua qui pro sanctis offerit consumptis in morbum defuncti. L. 3. hoc tit. CVIAC.

Corpus humanum sepultum in tuo loco, potest in alium locum transferri subsistente iusta causa, & interveniente superioris auctoritate. Paul. de Cast.

I. Imp. ANTONINVS A. Dorite.

SI vi fluminis reliquit filij tui contingitur, vel alia iusta & necessaria causa interuenit: existimatione rectoris prouinciæ * transferre eas in alium locum poteris. PP. VIII. Kal. Novembr. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Locus in quo sepelitur corpus humanum de voluntate domini efficitur religiosus: & sic desinit esse in commercio, vt non possit vendi, nec obligari, quia in nullius bonis est. Secus si cœrudicente domino, vel etiam ignorante. Paul. de Cast.

II. Idem A. Hilariono †.

INuito vel ignorante te ab alio illatum corpus in priuam possessionem tuam, vel lapidem, locum religiosum facere non potest ‡. Sin autem voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit: religiosus ille efficitur. Quo facto monumentum ‖ neque venire, neque obligari a à quoquam prohibente iuris religione potest ‖ in dubium non venit. PP. Kal. Maij, Aquilino II. & Anulino Coss.

Legatarius non tantùm legatum, sed etiam id quod expendit in infirmitate & funere testatoris, potest repetere. SALYC.

Vel sic: *Legatarius non prohibetur vna cum legato petere etiam impensas quas fecit in personam defuncti, vel in eius sepultura.* Paul. de Cast.

III. Imp. ALEXANDER A. Rufino.

LEgatum * à defuncto tibi relictum, & quod in funus ‖ vel morbum ‖ eius erogasse te boni viri arbitratu probaueris, præses prouinciæ solui tibi iubebit. PP. V. Non. Iul. Maximo II. & Ælianio Coss.

Locus religiosus vindicari non potest, quia nullus est dominus eius, & vindicatio non competit nisi domino. hoc dicit primò. Item in sepulchro familiari quod quis fecit filis & familiis

DE RELIGIOSIS, & sumptibus funerum.

De rebus corporalibus quæ vindicantur, & distinguuntur, quæ in bonis sunt, dicit: nunc de his quæ in bonis non sunt, & ea nec vindicantur, sed nec distinguuntur, sed solùm defendunturur, vt per actionem in factum, & interdictum de mortuo inferendo, & sic potest de religiosis. Sed quia in monumentis facilè, & rudioribus inferuntur sepulturæ: idcò de his dicit. Et quia extremum lectum gaudio accepit quidquam, sunt nonnulli: idcò subiicit de alia lege. Cur. de quo nihil dicit hic ciuilus. Et est sic infra tit. 1. nam de nihil dicit de rebus certis: quidem remoto habere vnam legem Graecam pro vltima hominis voluntate, quæ nullus de ipsa mutatur.

a ΕΚΟΟΙ vel.] *Rectoris Gallis prouinciæ.* Si verò non esset iusta causa, exigitur Augustus vt *l. ex fin.* Item hoc 6. erat dotis perpetuæ sepultatæ, aliàs contrà. *infra ad l. fi. mediam.* & tis transfuisse deficit prima locus esse religiosus: vt *l. ex Lebon in diuersis.*

b] Nuito.] *Non potest vt Deffi. de rerum diuis. § religiosum.* ACCVRS.

c ¶ *Monumentum* id est, sepulchrum, improprie enim accipitur: vt *infra eo. l. fi. sepulchrum.* nam in monumento esset secum, cùm res esset profanum ‖ *ad l. locum.*

a ¶ *Neque obligari.* In eandem testetiam ab eodem Antonino Caracalla ante rescriptum erat *l. 5. § 3. qua res pign. obligi possunt.* CVIAC.

d ¶ *Posse*, inferendi iustum tamen legatur: vt ‖. *de legat. Commentarii.*

e] *Egatum.* hoc actione ex testamento.

f ¶ *Funus*, hoc venit in funeraria actione.

g ¶ *Vel morbum.* hoc actione neg. gest. vt *§ ex. Compensa. & l. in eum. & l. de peti. heredit. l. mi. vbi de neg. gest. l. quod in vsuram.*

a Monumentum impropriè pro sepulchro.

480/C.IV.K.5-4, 759-760
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Sepulchrum & monumentum distinct.

a S*I sepulchrum*. Dicitur sepulchrum * pathquam ibi aliquis sepultus est: aut verò dicitur monumentum: vt *ff. end. l. q. § sepulchrum & §. monumentum*. Dicitur & alia significatione monumentum, res memoriæ causa in posterum prodita: vt *ff. eo. l. monumentum & l. q. § monumentum. & de rerum diuis. l. in pactum. §. fin.*

ADDITIO. Dic: Si alio modo dicitur monumenta, id est, fines & termini diuidentes duo prædia vicina: vt *ff. finiregund. l. q.* quod dic vt ibi in Glos.

b ¶ *Vindicare*. Sed actione in factum peti potest, vt *ff. de rei vindic. l. in rem. §. locu. & l. quæ religiosis.*

c ¶ *Sed fici*. est, quinmò, nam multo magis est hoc in hereditatis Azo. ¶ Et quòd sit familiare,* & quòd sit hereditarie, dicitur *ff. eo. l. familiarum & l. sed quæ.*

b Familiaria sepulchra quid.

c Monumentum sepulchra quæ.

* *Inuitum.*

d ¶ *Cui ide*. licitet obtinentes ex diuisione, vt dicit]. & est sic *ff. de iudic. l. prædia. §. fi. & de ædiuib. inter. l. in medio. & l. ædes. §.* libertis in fine legis videtur contra dictam *l. quæ religiosis*. Sed ibi adhæsent, hic non. Sed sunt proxima.

e Malitia.] *Dolus*, id est, accusatio, vel adito: nam non possunt cogi aliqua actione, cùm soli sint heredes: sed pontifical. authoritate capellanus: vt *ff. de pactis. Libertinis. §. i. & de annuis leg. l. quantus.*

f ¶ *Ex confiscatione*, scilicet mulctæ.*

g ¶ *Iudicium defuncti*. Hoc idem pertinet est ad omnes alios cognatos, *l. 13. supra de inofficio. testa.* CVIAC.

h Monumentorum. Verba sûr mihi & libertis meis fine traditione dominium sibi non acquiritur.

i ¶ *Inscriptionem*. Scil. sic concepta: mihi libertisque meis facio f.

k ¶ Et hæsit dicit, non e transferunt: quia non ex vi donationis inter viuos, cùm libertis neque per se neque per epistolam vel nuncium huic dominioni cœlestiorum. Item nec ex vi vltimæ voluntatis: quia non affatum quinque vel sepcem testes. 1. Vel sic condò dic inscriptionem talem scilicet, *mihi heredibusque meis facio.* & secundùm hanc non profunt libertis, cùm non sint heredes. 3. Vel dic à quodam extraneo fiat voluntate domini factæ sunt huiusmodi inscriptiones. & ad hoc

e Infamia fatti heredem reddi, & voluntatem defuncti non ex nauerit. hinc colligit, inde Glos. l. penult. §. diuin. ff. cap. si manumissus fuerit heredem instituatur.

f Hoc primo pertinet ad inscriptiones libr.

g Sepulchrum inscriptionem habet non ædificatur. ad de Glos. in e. Tunc cum de sacrum vide tamen nonnulli hanc legem tuel Bocatio. Neopomucen. n. 1. q.

milie sua, manet heredes etiam extraneos habente sua sepeliendi: quia confratur de familia: nec per diuisionem honorum ad vnum idiotam potest deuenire. hoc dicit secundùm Isem locum profanum licite fit intra locum religiosum, non est religiosus. Et si est deputatus ad vsum alterius loci, dicitur etiam pars vel portio loci illius: & pertinet ad illù ad quem pertinet ipse locus ad cuius vsum est deputatus. hoc dicit tertiò. Paul. de Castr.

III. *Idem A. Luciano* *.

S I sepulchrum * monumenti appellatione significat, scire debes, iure dominij id nullò vindicare b posse: sed si * familiare fuit, ius eius ad omnes heredes pertinere, nec diuisione ad vnum heredem redigi potuisse. Profana tamen loca quæ circa id sunt, si semper vicinis ædificia vsui hominum destinatis cederint: eius sunt, cui illa d, quorum partes esse visæ † sunt, ex diuisione obtigerunt. PP. VI. Nonas Nouembr. Maximo II. & Æliano Coss.

Voluntas defuncti debet obseruari, nec potest omitti circa conscientiam laesam. Bald. Vel sic: *Ad conservandum monumentum secundum voluntatem defuncti cognatus heredes non iure actionis, quam non est cui competat, sed officio iudicis.* Paul. de Castr.

V. *Idem A. Castro militi.*

M Iliris voluntatem, quam circa monumentum sibi faciendum testamẽto expressit, & pater & mater eius heredes negligere non debent. Nam esi defuncto * hoc nomine præteritis constitutionibus a amota est: iniuidiam f tamen, & cõscientiam g circa omissum supremum eiusmodi officium, & contempum iudicium defuncti h, euitare non possunt. PP. VIII. Kal. Maij, Iuliano & Crispino Coss.

Scripturæ quæ fiũt in lapide monumenti, non faciunt fideiu. h. d. secundùm vnum intellectum. BALD. Vel sic: *Hoc dicit secundum intellectum secũdum, quæ est vna in monumento heredi tuto quod quis fecit pro se, & heredibus suis liberis non habent sui sepeliendi. si non sunt heredes: nisi longo tempore præscripserint.* Paul. de Castr.

VI. *Idem A. Primitiuo & alia.*

M Onumentorum b inscriptiones i, neque sepulchrorum iura, neque dominium loci puri ad libertos transferunt *. Præscriptio autem longi temporis si iustam causam initio † habuit, vobis k proficiet. PP. VIII. Kal. Iulij, Iuliano & Crispino Coss.

In re sua vnusquisque potest ædificare prout vult: dum modo non appareat quòd sit prohibitum. h. d. secundùm Bald. Vel sic: *Ornare sepulchrum non est prohibitum.* SALYC.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Claudio.*

S Tatuas sepulchro superimponere, vel monumento quod à te extructum profiteris, ornamenta quæ putas superaddere non prohiberis a: cùm iure suo * eorum quæ minùs prohibita sunt l, vnicuique facultas libera non denegetur. PP. III. Kalend. Aug. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Sepulchrum familiare non transit ad cognatos non heredes institutos. SALYC.

VIII. *Imp.* PHILIPPVS A. *Iulia.*

IVs familiarium m sepulchrorum ad adfines * seu proximos cognatos n non heredes institutos † minimè pertinet. PP. XV. Kal. Iul. Peregrino & Æmiliano Coss.

Locus religiosus scienter vendi non potest sed coheredem loco religioso quis vendere potest. SALYC.

IX. *Idem A. & Philippus C. Faustino.*

L Ocum quidem religiosum distrahi non posse manifestum est o. verùm agrum purum monumento cohaerentem * profani iuris esse, ideòque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. VI. Kal. Decẽbr. Philippo A. & Titiano Coss.

Corpus depositum sine licentia potest alio exportari. SALYC.

X. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Agelliano.*

S I necdum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est vt translationem eius facere non prohiberis p, PP. VIII. Id. Febr. Diocletiano I V. & Maximiano III. AA. Coss.

Reos criminis non prohibetur sepelire. SALYC.

XI. *Idem AA. & CC. Gaudentio.*

O Bnoxios criminum dignos supplicio subiectos sepulturæ tradi non veramus q. PP. VIII. Id. April. ipsis I V. & III. AA. Coss.

f end. l. vel qua. 4. Vel dic inscriptiones tales fuisse secundùm quod dicitur de iure codicil. *l. litteras.*

k ¶ *Vobis*. libertis. ¶ Sed contra. * *§. de mer. inst. l. longa.* Sol. prius vel profanus locus circa monumentum præscribitur: vt *ff. de usucap. l. 1. §. 1.* Alij dicunt res inferendi posse præscribi vt hic. sed dominium sepulchri non, vt *ibi. & infra de loqu. l. monumenta.* ACCVRSIVS.

* Prescribi non potest quidem locus circa monumentum.

* *monumentum.*

† *res. inscrip. ibidi.*

S Tatuas. Nota et hac 1. regulam, quòd omnia efficatur permissa, b eaque non reperiuntur prohibita, secundùm Pau.

2. ¶ *Non prohiberis*. Hoc tamen non licuit legib. Graecis olim: vide Cicer. *lib. 2. de legib.* CVIACIVS.

3. ¶ *Prohibita sunt. sic ff. si serui. vendi. l. fecisti. §. Aristo. & arg. §. qui. ex eau. mu. l. mutum. §. sed quod. & §. de Iudaei l. nulla.*

b Permissa efficatur quæ ad ornamenta prohibita.

IVs familiarium. Nota Aliquid appellatione familiæ * non continetur cognati qui sunt coniuncti per feminas, nec etiam affines. hoc dicit. Paulus de Cass.

m ¶ *Ius familiarium*. quod sic d prosit & familiis, dicitur familiare. ACCVRS.

n ¶ *Ad affines*. Excipe graecè & eorum, cum familiæ * appellatione continentur: vt *infra de verborum significat. l. 1. §. fin.*

¶ Item dic qui sunt affines. e vt *ff. de gradibus adf. l. non facile. §. affines.*

o ¶ *Cognatos*. secus in agnatis: quia continentur * familiæ appellatione: vt *infra end. l. ne sepulchri. quæ est cœtus. & Iustin. de leg. agnat. 10. §. fiunt autem. & ff. de verb. significat. l. pronuntiata. §. communi. & ff. de adop. l. qui in adoptionem. hodie tamen idem videtur in cognatis: vt in auth. de hered. quæ ab intestato. §. nullum. colla. 12.*

* *Affines.*

g Familiæ appellatione continentur agnati.

* *adhæsum.*

p ¶ Locum.] *Manifestum est. vt ff. de sepulch. violat. l. 1. §. sepulchrum. & Iustin. de usuc. & usucap. l. fina. & §. end. vel qua §. fin.*

q ¶ S I necdum.] *Traditum est. vt ff. de sepulch. violat. l. 1. §. non perpetua. aliàs secus: vt supra end. l. 3. & infra eo. l. nemo.*

r ¶ *Non prohiberis. vt ff. eo. l. si quis enim ex amico. & de cad. punit. l. 3. & §. & fin.* ACCVRSIVS.

s Mortuos.

f Infamia.

g Sepulchrum.

h Primitiuo.

i Inscriptiones.

k Prescribi.

l Nemo.

m Familiarium.

n Affines.

o Cognatos.

p Locum.

q Si necdum.

r Non prohiberis.

s Mortuos.

480/C.IV.K.5-4, 761-762
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Mortuorum corpora non debent in ciuitatibus sepeliri. SALVC.

XII. *Idem AA. & CC. Victorino.*

MOrtuorum reliquias, ne sanctum * municipiorum ius polluatur [b], intra ciuitatem condi, iam pridem vetitum est *. PP. III. Kal. Octobr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Ista lex dicit idem quod dicit in l. si sepulchrum. quod heredes eiusdem extraneos habent ius sepeliendi eum in sepulchro familiari, quia censetur de familia: quàm in hereditario, quae facit heredes. sed in familiari non habent ius sepeliendi, nisi fiat de familia, id est, de agnatione: & etiam heredes extraneos, licet non fiat de familia. Paul. de Castro.

XIII. *Idem AA. & CC. Diuysio.*

IVs sepulchri tam familiaris quã hereditarij, ad extraneos etiam heredes [d]: familiaris * autem ad familiam [e], etiam si nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quẽquam, qui non est heres, pertinere potest. S. III. Id. Nouemb. Sirmij, CC. Coss.

XIIII. *Impp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Cynegio Praefect. praet.* *

NEmo humanum † corpus * ad alium locum sine Augusti [h] * affatibus transferat. Dat. III. Kal. Mart. Constan. Honorio nobili puero & Euodio Coss.

Alienum vsu est prohibitum, & quiperdit, potest repetere. SALVC.

XV. *Imp.* IVSTIN. *A. Iuuenti P. P.*

ALearum † vsus, antiqua res est, & extra operas pugnatoribus concessa. Verùm eo tempore prodiit in lacrymas, multa millia extraneorum nationum fascipeons. Quidam enim nec ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione rãtum propriãs substantias perdiderũt, die noctéque ludendo argento, apparatu, lapidibus & auro. Cõsequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id est, Deo maledicere conantur: & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, vt nulli licerat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque inspicere. & si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab his qui dederunt, aut eorum heredibus: aut his negligentibus ab eorum procuratoribus vel patribus seu defensoribus repetat fiscus, non obstante nisi quinquagintã * annorum praescriptione. Episcopis verò locorum hoc peuidentibus & praesidum auxilio ventibus, deinde verò ordinent quinque ludos, coryconelon [i] *, comodiulion [k], Basilinda [l], catampon *, [illegible]. Sed nomini permittimus etiã in his ludere vltra vnum solidum, etiam si multum dives sit: vt si quem vinci cõtigerit, casum grauem non sustineat. Non enim bella solummodò bene ordinamus, sed & res ludicras. Sed illam interminantes pœnam transgressoribus, possessorem dando Episcopis hoc inquirendi, & praesidum auxilio sedandi: prohibemus etiam ne sint equi lignei. Et si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet: domibus eorum publicatis, vbi haec reperiuntur. Sin autem noluerit accipere is qui dedit: procurator noster haec inquirat, & in opus publicum conuertat. Similiter peuidentes iudices, vt à blasphemiis, & periuriis (quae eorum inhibitionibus debent comprimi) omnes penitus conquiescant.

FINIS LIBRI TERTII.

DE

480/C.IV.K.5-4, 763-764
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE REBVS CREDITIS, & iureiurando.

De actionibus in rem dixit: de personalibus sequitur. Et primò de his quæ ex contractibus, de quibus totus hic liber tractabit.

Codicis Domini Iustiniani SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETVI A. REPETITÆ prælectionis,

LIBER QVARTVS.

DE REBVS CREDITIS ET IVREIVRANDO a.

TITVLVS I.

RIOR *pars huius tituli est de actione*, Si certum petetur de rebus creditis *posterior de actione*, Si certum petetur de iureiurando. *Posterior, tanquam principalior pars tituli, nam religiosus honestus & familiaris & proximior tituli de religioso, in quo definit Liber tertius, cessit est prior. Est autem iusiurandum adformatio religiosa, quæ fiebat plerumque formaretur inter hominem Deo interveniente interposito tum iudice tum teste, & fit dicitur quasi sui sacratum quod fit iurandum Deo teste, & iudice, vt apud Nestorem, Iur sacratum lotris iurandum sanguine: & Virg. Fas mihi Graiorum sacrata resolutare iura. Et verò de iureiurando quasi iure sacrato tractatur etiam prius, quia de parte iure creditis, cum est prior fonte ipsa tituli inscriptione, in totum sequentem. Non est autem actio ex iureiurando, sicut nec ex pacto iure tituli, nisi lege Italia & Papia liberetur patronus pro suis se donum, manus, operas dederunt iureiurando l. 3. ff. de op. lib. l. Iurium. ff. de man. test. l. 3. in princ. ff. de accep. l. 4. §. fi quis abstenet ff. de confess. l. vlt. ff. de lib. cau. sed sicut pacto conventio formatur & procuditur actio ex ipso contractu, sic iureiurando, vt si quis iurando se pecunia creditori, vel actio si certum petetur de iureiurando, si omissis ex contra, si iuraverunt fructus, pro suis l. 1. de iusiur. §. 6. quis iurando & §. Marcellus. ff. eod. vel si iusiurandum sub sequatur sententia iudicis, vel vnius actio iudicati, quasi sententiae facta. l. 1. hoc tit. Frequens est compromissis pacti cum iureiurando. l. 1. l. mero §. 1. l. sed & si ferunt. ff. eod. verumque modo tollitur actio iureiurandi. Iuo solum §. l. ff. de iusiur. & naturalis obligatio. l. Stichum §. nat. ff. de fol. Ergo & nascitur eadem ex vtraque, & fidelissimi dicuntur iurantes, non in cuiq. l. 6. quis pro eo. ff. de fideiuss. non obligantur naturaliter servus, qui per errorem quasi libertus iurat de operis. Item qua de re non formatur pactum, nec formatur iusiurandum. l. iurigentium §. generaliter ff. de pact. l. non dubium. ibi. Sed de leg. Et iusiurandum est relatio & traditio libri, superiore actionibus in rem, & multis, quæ tamen magis fiunt in rem quàm in personam, atque etiam, rebusiurus qua in rem actione prosperatio est, ut hoc lib. 4. iniuriam dari actionibus in personam.* CVIAC.

Causa iuramento decisa non retractatur præsertim periuri, nisi in casibus in lege expressis. BALD.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Herculiano.*

Ausa β iureiurando ex cõsensu vtriusq; γ partis * vel aduersario inferente b, delatore & præstito, vel remisso * ∂ decisa: nec periurij præterea retractari potest ∂, nisi specialitet ∘ hoc lege ∘ excipiatur. PP. XV. Kal. Iul. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Periurio à Deo solo puniri: nec tenetur crimine læsæ maiestatis. BALD.

11. *Imp.* ALEXANDER A. *Felici.*

Vrisiurandi † contempti religio satis Deum vltore ζ habet. Periculum autem corporis,

a Iuris dicit de fide.

b Cordium & ceteris, verba sunt graecalia.

c ¶ *Vel remisso.* tunc enim habetur pro iurato *ff. eod. non erit §. fin. & l. remissio.*

β ¶ *Præstito, vel remisso.* Hæc duo idem possunt. CVIAC.

∂ ¶ *Potest.* Non. non * quæri de periurio. sic *infra l. proxi. & ff. de l. in lit. in l. fundi. & ff. de dole. l. quod si deferente. & ff. de excepti. l. adiuvat.*

e ¶ *Nisi specialiter.* quod omissum allegatur b, & probatur.

¶ Hæc autem exceptio non fit à iuramento voluntario: quia illud * aucturum retractatur: vt *ff. eod. l. admonendi. in fin.* Sed à iudiciali, quod in casu non retractatur: vt *l. eod. l. fin.* d Item accessorium in alio casu: vt *ff. eod. admonendi.* e Item in alione *l. de pac. cod. auch. non iura.* f Sed ibi deferatur à lege, non à iudice: vel à partibus. Item nec fuit ibi delatum in eo in quo litigatur est. Sed in voluntario videtur capiri: vt *l. de repu. auth. hodie.* Sed sic ibi similiter specialè, vel ibi nemo detulit. Item & *l. de non. fall. l. fi ex falsis.* g & *l. de dam. l. quotiens. lib. 4. & ff. de vit. Ital. de pecunia.* h quibus legibus retractatur iuramentum voluntaria. Sed dic, ibi iuratum fuit super vallando contractu: hic super lite deferendam: in loco probationis: præterea in Lilla *ff. ex falsis.* venit contra duo, scilicet contra iurandum & contra pactum: hic solùm pentat. vel ibi nõ retractatur præterea periurij, sed falsitatis: & hic non est contra. i Item not. quod iusiurandum l aliud voluntarium, aliud iudiciale, aliud necessarium. 1. Voluntarium extra iudicium deferitur: & sic dicitur quod sponte suscipitur, & referitur, & recusatur: vt *ff. eod. l. iusiurandum quod ex consensu. in princ.* 2. Iudiciale deferitur in iudicio à parte parti, & iudice approbante & confortante: & hoc potest recusari & referri vt *infra eo. l. delata. & l. generaliter. §. fin. autem in eo.* solùm verò non potest recusari: vt *ff. eod. l. manifesta.* vel expone eam vt ibi dixi. 3. Necessarium deferit iudex, & necessitatem imponit. arg. *ff. de in litem iur. l. fin.* nec recusatur nisi iusta causa: vt *infra eod. l. generaliter. §. fin. autem in eo.*

ADDITIO. Vide similem Gloss. *in §. item si quis pecuniam in verbo. quantum. Infra de nil. & amplium in cap. fin. in princ. extra de iureiur.*

1 ¶ *Nisi specialiter hoc lege excipiatur.* Hæc verba absunt à Cod. Gregor. hent autem à Tribonianis addita propter *l. vlt. j. eod.* sic in *l. dudum. j. de contr. empt.* CVIAC.

¶ *Periurandi.* k ¶ CAVSA. Quam poenam pari debeat periurio, quæritur? Dicitur quòd latis Deum habet vltorem. nec enim è per principem esset iuratum quodam calore, &c. nec peierantis corporalis pœna esset indignada.

ζ ¶ *Deum vltorem.* Si per Deum peierarium sit, Hæm. *lib. 4. qui. ait. 7.* Vide scripta *x. adjec. ca. 13.* idem Basilius in canonibus, quod Imp. initio legis. CVIAC.

† ¶ *Vltorem.* q.d. non retractatur hoc seculo: & sic fiat eadem contraria quæ fiunt superiori L. & solùm hic vt ibi. 2. Posset etiam intelligi hæc lex, quando qui iurare non contendere tamen: vt tunc solum Deum habeat vltorem. sensu è fanum iuramentum prauum alij nocuit, vt in contrariis, & sic nil esset contra 3. Item videtur

a ¶ Iuramentum de alio iudicio quæritur vtrumque partis controlis iuramentum et ex delatum in iudicio adhiberi et ex necessitate.

b ¶ *Vtriusque parte.* Litigantium qui rem in iudicium deduxerunt. *l. 1. ff. eod.* CVIAC.

c ¶ *Vtriusque parte.* quo ∘ solo casu nascitur actio ex iureiurando. Sed quando iudex infert parti, vel parti parti in iudicio cum fit nascitura actio ex sententia: vt *l. eod. l. alteri.* non nascitur ex iuramento, secundùm P. Sed in dixit, tunc duas datio factum, & & ad idem, & eidem, & contra eidem. nec mirum quia ex confessione datur vna, & ex sententia possit datur alia, secundùm Bar. Item & aliàs iuramento datur eidem & in eundem & ad eandem rem, vbi camen vnam iuratur sufficitur *ff. de iur. empt. l. non est nouum. & de fideiuss. l. fi rem.* sic econtra in eo qui debet: *vt ff. de duobus re. l. fi rem. & de fideiuss. l. generaliter. §. 3.*

d ¶ *Inferente* vel sententiam qui refert, infert. Et dic, scilicet in iudicio vt differat à præcedenti & comprehendit hic iudicialè & necessarium, sed necessarium deferit iudex.

e ¶ Vnicum iuratum est hoc lege. v. apud Mo. tuchum 1. de actora 1. Qui per principem petitionis pœnitentiam pœnitur. non qui per Deum. Vet. ff. in spoliq. tamen.

f Ibi est Gloss. in §. item vtiam. Bal.

g Ibi est Gloss. in §. item vtiam. Bal.

h Ibi est Gloss. in §. item vtiam. Bal.

i Ibi loquitur in iuramento, lita decidum: ibi verò non erat iuratum ad decisionem lita, sed ad ob firmationem contractus in iudicio: vnde ff. non valet pollicitatio, nec satisfactum. Bal.

1 Inducendum aliud voluntarium, iudiciale, necessarium.

k Addit Bartol. in pratti, modo de pœnam 32.

480/C.IV.K.5-4, 765-766
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vel maiestatis crimen *, secũdùm constitutiones diuorũ parentũ meorum, esi ᵇ per principis venerationem † ᵃ quodam calore ſi fuerit peiceratum *, inferri non placet ᶜ. PP. VI. Kalend. Apri. Maximo II. & Æliano Coss.

Inopia probationum emergente, debet deferri per iudicẽ iureiurandum causa decisiuum. BALD. Vel sic: *Omnem litem cum causa cognitione potest iudex iureiurando decidere.* Vel sic: *Vbi simplemè tantùm est probatum, potest deferri causa cognita sacramentum necessarium.* SALYC.

III. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Seuero.*

IN bonæ fidei ᵍ cõtractibus ᵈ, nec non [etiam] in cæteris causis ᵉ inopia ᶠ probationum, per iudicẽ ᵍ iureiurando ᵐ causa cognita res decidi oportet ᵈ ᵇ. PP. X. Kal. Septemb. Maximo II. & Aquilino Coss.

Pupillus tuteri iuramentum deferre non potest. BALD.

IV. *Idem* AA. & CC. *Maximo.*

SI ad excludendã tutelæ actionem ᵃ pupillus ᶻ iusiurãdum

tutori detulerit † ᵇ, postea eandem litem exercere non prohibetur ᵇ. PP. Kal. Iul. ipsis IV. & III. AA Coss.

Relictum à tutore videtur relictum à pupillo: & si dubitatur de eo, potest tutori deferri iuramentum. BALD. Vel sic: *Relicta à tutoribus, intelliguntur relicta à pupillis: & vbi aduersarius fateatur, ad sacramentũ non recurritur. Et tutor iurat in causa pupilli mota.* SALYC.

V. *Idem* AA. & CC. *Iuliano.*

CVM etiam ᵃ à pupillorum tutoribus ᵇ velut ab ipsis pupillis relicta ᶜ fideicommissa videantur ᵈ ᵉ, super fideicommissis præfes prouinciæ ᵃ cognoscet: & si id tibi relictum esse cõstiterit: reddi tibi efficiet. Idẽ ᵉ si inficiatus ᵉ, ad iusiurandum (vt desideras) tutorem adiget ᶠ. PP. IV. Kal. Decemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Declaratio ab arbitro, cuius declaratio iuri consonat, est exequendum sine sequendum à iudice, h. d. secundùm primam litem. BALD. Vel sic: *Super causa statuit*

qui iurauit se non debere, & periurus est. an non obstare quòd iurauit se non debere, possit pupillus iterum lite exercere, quæritur? Resp. quòd ſic. 1. Vel dic quòd deferente pupillo tutor iurauit se non teneri ex ea administratione: quod verius est. VIVIA.

a *Tutela actionem.* ¶ Hic actum est tutelæ qua non agitur nisi finita tutela: sed hic tutela finita non fuit puberatem, sed alio modo, vt tutela data ad tempus, ad conditionem certam, remoto art suspecto. vide *ad L. 17. fam.* CYIAC.

b ¶ *Pupillus.* scilicet accepto alio tutore, ac pubes quidem iure deferre iusiurandum sine curatoris auctoritate, sed iurabitur per restitutionem in integrum. CYIAC.

c ¶ *Detulerit.* aliàs *deferit.* ACCVRS.

d ¶ Rectè Seneca 7. declam. *Sed ego iusiurandum dabo.* CYIAC.

e ¶ *Non prohibetur.* non ratione periurij: vt *C. eod. L. 3.* sed ᶜ quia detulit sine auctoritate tutoris. non enim potest dici quod tutor qui iurauit, in hoc se obstrinxerat in re sua: vt *ff. de audito. tut. & curat. L. 8.* & dicat hic quæ dicuntur *ff. in. L. super. quod ex edictorum* §. 1. ADDIT. Dic quòd in omni iuramento requiritur veritas intentionis, iudicium discretionis, & iustitiæ impletio. *de auct. quod iu. l. de iurep.* BALD.

CVM etiam] CASTR. Testamentum fecisti, filium tuum impuberem instituisti, ei tutorem dedisti, fideicommissum mihi reliquisti, et cuiusdẽ substantia fideicommissum solui debeat, an tuorum, an pupilli, quæritur? Dicitur quòd licèt ea quæ à pupillo relicta sunt, videantur à tutore relictamen ex substantia pupilli sunt solutanda & de hoc præfes cognoscit & si constiterit aliquid mihi fuisse relictum: præfes compellet tutorem ad istãdem aliqua præsumptione pro me faciente.

¶ *Cum eoque.* Consequenda *Lex.* 1. *de fideicom. quæ habet* pars est. vide scripta *L. 1. ad fa. 17.* & ex hac illa est emendanda. CYIAC.

f ¶ *Tutorem.* Etsi non iure dati sint *L. 6. p. 3. mutat. ff. de L. Iul.* CYI.

g ¶ *Relicta.* a parte.

h ¶ *Videntur.* legendum *debentur.* CYIAC.

m ¶ *Videntur.* & sic de bonis pupilli solutantur: vt hic, & *ff. de legat. 1. p. 10. §. mutat. & de legat. 1. §. 6. & 7. de fideicom. Lex. & ff. de fideicom. lib. 1. Thesi. §. 4.*

n ¶ *Præses prouinciæ.* Cuius in prouinciis de fideicõmissis notio est propria *C. fin. ff. de leg. 1.* Vide scripta ad tit. 2. Frag. Vlp. CYI.

o ¶ *Idem* solutari præfes.

p ¶ *Si inficiatur.* id est, si neget fideicommissum esse relictum, aliqua præsumptione pro re faciente, secundùm quosdam.

ADDIT. Quomodo sit præsumptio, vide *Glos. in n. vers. de Iudice & nil ff. ff. quod met. causa.* & cum illa *ff. commodat.* Bal. & Sal.

q ¶ *Adiget:* compellet, non tamen vt iuraret periurium. r Sabine cogeretur. *arg. ff. in l. Iusiur. mendi & ad pompeia. §. regula.* Sed in iura-

480/C.IV.K.5-4, 767-768
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mento in litem, est fecit: vbi etiam fciens non compellitur iurare: vt *ff. de in litem iurando l. videamus, in principio.*

¶ Quid autem si expressè voluit testorem dare de suo vel pupillo, vel extraneo? Respond. non valet, nisi aliquid fuerit et relictum: *arg. ff. de fideicommiss. lib. l. 2. hæc. §. g. & facit infrà, de fideicom. l. fin. & l. ab eo.*

Cum proponas.] CASVS. Cùm de successione cuiusdam similis quæreretur, fuisset an ei posset filij succedere: quæstio fuit, & genetrix ab agnatis molebatur: detulerunt ergo iur filiis iuramentum, & iurauerunt: volebant agnati retractare iusiurandum, quasi quòd talis quæstio per iuramentum decisi non potuisset: fuit de hoc inter eos compromissum, scilicet an talis delatio teneret? Pronuntiauit arbiter, quòd tenuit. adhuc nolebant agnati seruare sententiam. dicitur, quòd præses pronuntiæ seruari iubebat. duobus aliis modis potest intelligi, prout dicitur in glossis.

a ¶ *Religiosæ.* extra iur.

b ¶ *Decisi.* & decisa fuit.

c ¶ *Arbiter.* scilicet dari. Differt iudex ab arbitro: hic datur in actionibus bonæ fidei; ille in stricti. Vterque tamen datur à præside, sed eorum sententiæ, qui eos miserunt, exequuntur: *l. de diuo. de re iudic.* Item causa ingrauiatis pertinet ad præsidem, nec potest delegari: *l. ij. ff. vbi cons. fiat. l. j. ff. de ped. iudic.* Iudex tamen de causa incidenter potest cognoscere, etiamsi eius non sit de illa notio: *l. j. supra, de ord. iudic.* CVIACVS.

c ¶ *Consulat.* iubendo iusiurandum seruari, primò enim fuit propositum: & cùm diceretur, quòd nõ posset talis quæstio iuramento decidi, fuit de hoc compromissum: an tenuit talis decisio? Et dixit arbiter, quòd sic: & adhuc non seruabatur. præsiquet ergo præses, quòd seruetur. 2. Vel dic, *arbiter*, id est, *iudex*: iudices iudicis sic *ff. de postulando l. quisquis.* & hoc dico, ne sit contra *ff. de arbi. l. non distinguemus, & de liberali. & ff. de pedan. iudi. l. q. in fin.* 3. Vel dic, quòd principaliter [a] de hereditate agebatur coram arbitro, & incidenter de seruitute: *ff. de iudi. l. quotiens.*

a Arbiter de causa datus principaliter cognoscere nõ potest, sed tamen incidenter, vt hic. Addit. Accursii. *frag.* 108.

Nec filius.] CASVS. An filius debitori patris iuramentum deferens, ei possit præiudicare, quæritur? Dicitur, quòd non, neque litigando, neque pacisendo, nisi patre quòd gestum est, ratum habeat.

d ¶ *Quisquid aliud.* Vti seruus. Vide scripta ad *l. iij. ff. ad* CVIAC.

e ¶ *Aliud.* nisi de hoc haberet mandatum.

f ¶ *Litigando.* id est, succumbendo.

f ¶ *Cura.* id est, curator. sic *ff. de publ. l. quisquis. & ad Trebell. l. si cui. §. si autem à mat. & de fur. l. qui cum. §. vnicus. & ff. de servit. vrb. præd. l. insuper.*

g ¶ *Aliquid.* deferendo forsitan iusiurandum debitori.

h Et sic nota, non [b] præiudicari alij per alium: *vide, & arg. ff. de pecu. l. depositi. §. j. & ff. ad l. quæstio magna. & l. sq. & l. iurisiurandum quod ex commutatione. §. fin. & l. tutor. in princip. & ff. de publ. l. filium. & l. fœmina. & ff. de sct. l. familiæ. & supra, de proc. l. mortuum.*

b Præiudicii alteri per alterum non inducitur.

Accori delato.] CASVS. Dicebam te mihi teneri ad decem: negasti: detulisti mihi iuramentum, vel detuli tibi iusiurandum, & tu mihi retulisti: vel eam paratus essem iurare, mihi remisisti: ad similitudinem iudicati debitor mihi actio in factum ex iureiurando.

i ¶ *Remissum sit.* quod fuit susceptum mox, [a] quàm fuit delatum: vt *ff. ad l. aqu. rem. §. fin. & l. mutatis. & ad hoc ff. quod. metus. vel dolo. ff. l. item. §. j.*

k ¶ *Ad similitudinem.* Id est, vtilis actio iudicati, non directa: nam directa est ex sententia, quæ in victos datur. Et necessaria, his verbis, *ad similitudinem, ad exemplum, instar*, significant vtiles actiones. CVIAC.

k ¶ *In factum.* [b] Gallicè si informiert iureiurare, non referendo se ad aliquam speciem cauſæ: sed in [c] super aliquo facto nominatim iuratum est, velut si vendidisti: sicut vendisti, si vendidisti, actio competens: sic & nunc vtilis actio datur vendit: vt *ff. ad l. j. de ed. §. si quis.*

a Vide glossam. quæ propter eos de ed. de iu. c. *fin. quæst.* 10. q. 2.

b Actio ex iudicium competens ex iudicati, ex in factum appellatur: *vide ff. l. actio. §. j. ff. de re iudicata.*

c Iusiurandum actioni quam actionem pertinet.

Diebam.] CASVS. Diebam te mihi teneri in decem: negabat: detuli tibi iusiurandum, cùm hoc commutare placuisset: & per me non fecerit, quominùs de calumnia iuerem, fuitne quòd non mihi calumniandi detuli tibi iusiurandum: iuram vnam fecit, aut iurabit, aut referens, an fuitne per iudicis delationem, & compellitis ad probationem ad aliquod iturum.

l ¶ *Dulcia.* fuitne quia placet parti, quàrà actori, causam decidi per iusiurandum.

m ¶ *Per alterum.* quia nisi iuret, denegabitur ei actio, & habebitur pro remisso iusiurandum: vt *ff. eod. l. si non fuerit.*

n ¶ *Per alterum.* Qui prior iurare debet de calumnia. CVIAC.

n ¶ *De calumnia iuret.* nisi fit patronus, vel pupillus, qui de [d] calumnia non iurare: vt *ff. eod. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.*

o ¶ *Per iudicem.* delationem approbantem.

p ¶ *Solutæ.* quod petitur.

q ¶ *Deferre.* qui non debet de calumnia iurare: vt *ff. eod. l. iusiurandum & ad pacem. §. ait præter.*

¶ Et nota, quòd quandoque non licet ei referre: vt *l. de fideicommiss. l. hæc. & ff. eorum quæ l. Marcellus. §. fin. & ff. de minor. l. Lex Cornelia. §. hæc. & l. de iure debito. l. fœminæ. §. fideiussio danda. & l. de his qui ad exile. in fine. l. prædiorum. §. fructus.*

ADDITIO. Dic, quòd in actionibus turpibus, vel famosis defendentibus ex delictis, res præcisè compellitur iurare, nec potest referre: *in cap. fin. extr. eod. Sa. in l. iusiurandum. ff. eod.*

r ¶ *Mulier.* vt & *ff. eod. l. mutatis.*

¶ Quid si fuerit susceptum? Respond. non reuocabitur: vt *ff. eod. l. mutatis.* Sed vtrè iuro pactis iusiurandi vt *l. eod. l. generaliter. §. fin. eiusdem tit. eod.* & ibi solutes.

ADDIT. Dic, quòd hic cõsenetur inter partes, vt causa iuramento deciderent: ibi non, & sic non corrigitur. Ia. BVT. ACCVRS.

IN actione.] CASVS. Depositi petens te libram meam: reperij depositum: negasti me petere te depositum: ego tibi, vel eri mihi possit iuramentum deferre, quæritur? Dicitur, quòd sic: *ad exemplum*, & c. videbatur, quòd non admitteretur delatio in deposito, sicut nec compensatio.

s ¶ *Quasi sine scripta.* Rectè: nam si ex chirographo constaret de deposito, vt illi non possit opponi excepto non numeratæ pecuniæ, & sic nec iureiurando opus esset. CVIAC.

s ¶ *Ad exemplum.* Nam in bonæ fidei iudicijs iusiurandum audiebat iudice deferente, etiam inuito vtroque litigatore. CVIAC.

t ¶ *Conuenam.* eum & hæc est bonæ [c] fidei: vt *Instit. de actionibus. §. actionum.*

¶ Sed videtur non deferri: quia nec compensatio habet locum: vt *l. de compens. l. fin. & pro hoc arg. l. de non nu. pecun. l. in contractibus. §. fin.* & quia de dolo tantùm, & lata culpa tenetur: & idò videbatur non admitti iuramentum, quo dicat se non teneri, vel non recepisse.

c Actio depositi est bonæ fidei.

480/C.IV.K.5-4, 769-770
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si quis.] CARVE. Dicebam te mihi tenuisse in decem: negabat: dapsili tibi iusiurandum; interpellas iurare, aliis probationibus abundantibus mihi, fortè quia iuratis instrumentis, per quas potui probare, respondi iuramentum: an his probationibus iterum deficientibus possim regredi ad delationem iuramenti, quæritur? Dicitur, quòd non. *sicut enim*, &c. nec me admittet iudex. & hoc in prima. Sed vsque ad quod tempus renouare licet, quæritur? Dicitur, quòd vsque ad definitiuam sententiam, non post sententiam, quæ pronunciatione non fuit suspensa, vel confirmata? *ne rapiatur lite*, &c. & hoc in secunda. Et qualiter in hac secunda parte poni casus debeat, dic, vt fabricit lex proxima, filliter in principio in positione casus.

Iuramentum delatum potest reuocari, antequam sit iuratum, vel pronunciatum: & reuocatum non potest iterato deferri, hoc dicit rescribitur. BALD. Vel sic: *Delatio iuramenti antequam praeiudetur, vel sententietur, potest reuocari.* SALYCET.

a ¶ *Allegationibus.* id est, probationibus.

b ¶ *Iterum.* Et hoc est iusta causa recusationis iurifirandi: aliam vide in notatis ad *l. prouid. sup. ad. tit.* §. *sed iuramento.* Vide scripta ad *l. ex. T. ad.* CYIAC.

h ¶ *Ad iuramentum.* quod iam renouauit.

a Creuerit, *i. de gestis in ord. iud. de reb.*

c ¶ *Potuerit.* * & renouauerit. & est ad hoc *auth. de non mutan. pens. l. generaliter. & ff. de statuli. l. homo liber. & ff. qui satisdat. reg. l. de dot. §. fin. & §. de condit. insti. l. fin. & insti. de stip. inutil.*

Liber quidem. & ff. de pecu. l. in causa. & de admittit. tut. l. cum quaeritur. Sed arg. contra *ff. de calu. iun. l. mutuanquam.* sed ibi nulli nocebat.

ARRITIO. Imò & ibi de prouidicio fratrum, quibus videbatur acquisitum iur, mutatur: sed ex benignitate administrat, ne successiones de facili pereant. SALYC.

d ¶ *Prouocatione.* cuius contemplatione renouauit iusiurandum.

e ¶ *Iniquitatem.* variationem b iniquitatem appellat.

f ¶ *Definitiuam.* dicat quòd interlocutoria erat, qua pronunciabatur iuramentum esse praestandum: & idò dicitur definitiua, quia illud definit: * & sic non corrigitur per sequentem legem, secundum Io. Vel *dic*, quòd de definitiua dicit. eam possit olim intelligebant: vt *hic, de ff.*] *de fideiuss. cum iudex.* Sed hodie contrà: vt] *l. prouid. in principio.* ACCVRS.

g ¶ *Iuramentum.* id est, delationem.

h ¶ *Eundem.* quod c esse non debet: vt] *de fideiuss. & his exp. l. terminata.*

b Variatio, iniquitatem. Singulis in glossis. Ludo. de Roc. Ingui. vbi.

c Sensitis de Quinet. vnum primitiali. cuiusdam, potest pronuntiari dici definitiuam.

d Lineae Tiberius Iuris. & ut fit quin dubito

GEneraliter.] CARVE. In principio huius legis recitat Imperator quamdam antiquitatem, quæ talis est: Olim Titius Sempronio decem petiuit, & iurationem suam Titius probauisse temptabat, fortè per vnum testem: iudex, quia non plenè ibi loquebat in causa, pronunciabat sic: *Condemno Sempronium Tito iudicem, quod petit Titius: & Titius erat Sempronium filii tuiere.* & à tali sententia appellabatur. prudentes autem appellatione conuincebat Titium mori: iuramenti delationem ad haeredem transferebat: quia fortè heres veritatem ignorabat, vel non erat fide dignus, vt defunctus. multae causae idò quòd iuramentum post sententiam conferunt interponi, petitiabantur proprietas hanc antiquitatem corrigit Imperator, Iustinianus, quòd omne iuramentum sine necessitate, sine iudiciale ante sententiam praestetur. Si verò actor reo, vel iudex iusiurandum deferat: reus potest iurare, & vult: si non vult, reus potest actori referre: & habet actor necessitatem iurare. Si verò recusat, & condemnetur, non appellat cùm non debeat reiiquere in persona sua, quòd placuit in persona adversarii. Vel pone sic: Delato iuramento, si non recusat, praestetur. Si verò recusatur, deferat nullomodo potest recusare. Si verò recusetur, & iudex viderit iurandum esse, condemnabit illum, quantum ad illud capitulum, super quo iurare debeat, nec audietur appellans quia enim ferendus est, &c.

[*Sit autem ea.*] Si verò is, cui iuramentum deferitur, vel à parte, vel à iudice, illud recusaverit, hoc ei facere licet. & tamen iudex viderit esse iurandum, condemnabit eum super illo capitulo, super quo iurare debuit, quasi eo referente delator iurare paratus esset, & si fuisset remissum, quando eo voluerit recusatur. & hoc est, quod subiicit, *quasi voluerit, &c* nihilominùs super alio capitulo, sit sui Matre exercere, &c. ita tamen, quòd reus protestetur, quando reuiserit: & si non audiatur, appellet: & si iudex appellationis viderit iuramentum bene illatum, sed malè recusatum, confirmabit sententiam primam iudicis. Si verò fuerit malè illatum, & benè recusatum, reiiciatur prima sententia: nostri parti quoad expensas praiudicio generando: sed si actor obtinuit in prima sententia, reus in secunda, vel econtrario, fiet expensarum inuicem compensatio. ille verò, qui iuramentum detulit, fiat iuratis, cui delatum est, sive ei remissum fuerit, cùm paratus erat iurare, non audiatur appellans. & hoc in secunda.

[*Nec de praesentibus personis.*] Praesentia vera sunt, cùm tam actor, quàm reus praesens est. si verò actor sit praesens, reus absens, & per procuratorem litiget, si debeat iuramentum deferri: dari iudicio praestetur se debet coram iudice, & iuramentum fabire, vel recusare. si verò adeò nobilis sit, vt in provincia, in qua degit, iudex iusiandum perspexerit: mittere debet ad iudicem illius terre, & ille iuramentum recipiet, & in scripto redigi faciet se illatum, sive relatum: si suspexerit, & praesentiis, vincat: si illatum, vel relatum recusaverit, causam amittat: nec deferendi licet appellare. potestis autem, si voluerit, ire per se, vel per procuratorem, & iuramento interesse: si verò nec ire voluerit, nec procuratorem mittere, reus coram iudice illius provinciae iuramentum debet fabire, vel referre: & debet redigi in actis, qualiter iuraverit, vel recusaverit: & debet acta mittere ad iudicem, coram quo causa agitur. quid autem sit iurandum, de expensis, iudex examinabit. Interim tamen dum omnia ista fiunt, alia capitula causae poterunt examinari: sed non definitur sententialiter, & postea examinabitur capitulum, super quo iuratum est. ea verò, quae sanctra sententiam tam actor, quàm reus praesent est, & in personis absentibus obliteratur. & hoc in tertia. Iudex verò, coram quo causa agitur, videre debet qualitatem personarum an iuramentum sit praestandum eorum sit; vel alibi de sub qua forma: observatis his, quae de iuramento calumniae sancita sunt vel à Iustiniano, vel à retrò Principibus, non derogando per hanc legem aliis antiquis legibus, quae super iuramento praestando sanctae sunt: sed si quid in his deest, hoc replenat: vel si quid minùs benè dictum est, hoc corrigatur: vel in principio huius legis, & hoc in vtraque parte.

i ¶ *Ea in Iudice.* non ergo de voluntario * iuramento dicit hoc iter.

j *Vel à iudice.* Vide scripta ad *L. ij. T. ad.* CYIACIVS.

k ¶ *Incredulus.* id est, confessatio fuit.

l ¶ *In planissima.* b id est, interlocutoria: vt quidam dicant. a. Tu dic, in definitiua. nam dicit, *planissima*: vt *ff. de re iudic. l.* interlocutoria enim plenè, non plenissimè definit.

m ¶ *Definitum.* & benè: quia sententia * debet continere condemnationem, vel absolutionem: vt *ff. de re iudic. l.* j. nam sub conditione fidebant ferre sententiam, si iurare reus, vel actor.

a ¶ Impe

480/C.IV.K.5-4, 771-772
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Iusiurandum.* velati, Condemno Titium Seio in quinquaginta, si Seius sibi iurauerit debere: vt *ff. pecun. in fin. & l. de fin. & mor. l. cum iudex.* Vel contrà, Abiicio Titium, si iurauerit se non debere. ACCVRS. FLOR.

b ¶ *Vt pronuntiatur.* vel etiam ante appellationem intra decem dies.

c ¶ *Probationes.* præstandæ per eorum iusiurandum.

¶ Et sic nota, quòd sacramentum obtinet * locum probationis: vt *l. ad non nocet. pecu. l. in contractibus. §. ille. & de iure delib. l. fin. §. si causa damda. & ff. eod. l. fed & ff. pactorum. §. fin.* (Sed arg. contra b *ff. eod. Lucius qui. in princip.* sed illud verum, quantum ad potum: secùs autem, quantum ad non.) 2. Item quandoque obtinet locum veritatis: vt *ff. eod. l. fed & ff. pactorum. §. 1. p.* Quandoque locum, sine vim litis contestata: vt *ff. eod. l. nam & pathi. §. fi in, eod. 4.* Quandoque vim pacti, vel transactionis: vt *ff. eod. l. 1. & §. 5.* Quandoque vim solutionis, sine acceptilationis: vt *ff. eod. l. iusiurandum etiam. & l. fing. §. 1. 6.* Quandoque vim nouationis, item delegationis: vt *ff. eod. l. qui mutuo. §. fin.*

d ¶ *Clam.* pro c quando temporalitèr melius puniatur, quàm causaritè.

e ¶ *Multum discrepat.* Cùm heredi fortè aequè non liqueat iurare. CVIAC.

f ¶ *Hereditarium.* id est, hereditatis.

g ¶ *A principali.* scilicet defunctiuè quia nesciat heres veritatem: nam licet ei ignorare: vt *ff. de reg. iur. l. qui in alterum.* aut de alterio facto compellendus d est iurare: vt *ff. ex noxa. l. pater. cellus. §. iurare.* Item potest esse, quòd defunctus bonæ famæ, & legalis homo fuerit: sed heres nequam.

h ¶ *Pingues.* nota sic T. *de haered. l. quotiens. in fin.*

i ¶ *In principio.* id est, post litem contestatam: vel, id est, ante.

k ¶ *Definitiuè.* id est, post aliàs ante sententiam: quoniam quæ incontinenti e funt, iacile videntur *ff. si cert. pete. l. Lucius. & T. de pacti l. potest.* 2. Alij dicunt, id est, aualiàm postea: vt non sit contrà hoc superiùs. *Billa. quæ est T. de fin. & interdi. l. cum iudex.* Et pro eu facit *T. eod. §. fin.* vbi dicit non mutari vetera iura. 3. Tertij dicunt, id est, in ipsa sententiæ prolatione: & reddunt singula singulis, id est, vt ad id, quod dicit in principio litis, vel in medio, referatur id, quod dicit, *non expellatis sententia:* & ad id, quod dicit, *in ipsa definitiua sententia:* referatur, *non expellatis pronuntiationis formidine.*

ADDITIO. Adiecitur secundùm Cyn. hic, quòd hoc principium iffius legis non corrigit superiorem legem proximam in fine, licèt glossa hoc ibi velit, *& glos. fin. T. eod. l.* sed solùm hoc nouum indicit, quod etiam appellatione pendente possit hodie iurari, ne probationum copia pereat. & sic non corrigitur etiam hodie *l. cum iudex. T. de fori. & interdi. cum. iudi.* vt vult etiam Bartol. & hic, & ibi.

f Sub aliquo facto, qui vel eodem facit.

g Interpretationes ex iure est, vt singula singularèr intercaptæ.

h ¶ *Sub ipso.* id est, coram. sic T. *de ciffis. audien. l. mathematicos.*

i ¶ *Expellatis.* redde singula singulis, vt dixi. 2. Vel dic, non expellata vitiosa definitione, & cùm à partibus deferitur: vel provocationis formidine, cùm à iudice.

m ¶ *Pronuntiatione.* quia secundùm legem post sententiam tantùm licet appellare: *T. de appellandum. l. 3.*

n ¶ *Factum.* id est, delatum.

Codex.

o ¶ *Approbatum.* & sic est iudicialè. & idèò dicit, *approbatè:* quia quandoque non approbat, vt fi ille, cui deferitur, dicat se nec scire veritatem: vt *ff. eod. l. iusiurandum. & ad petenda. circa principio.*

p ¶ *Statutum.* & sic est necessarium.

q ¶ *Relectum.* id est. non recusat.

hoc præsterit r, vel referatur s: necessitate ei imponenda, cui [iure *] refertur, relationis sacramentum subire: vel si hoc recusauerit †, quasi illato t sacramento u præstito x, causa y, vel capitulum decidatur z, nullo loco prouocationi relinquèdo. Quis enim ferèdus est ad appellationis veniens auxilium in his, quæ ipse facienda procurauit a? Sin autem is, cui b sacramentum est illatum vel à parte, vel à iudice, hoc subire minimè voluerit: licentiam quidem habeat sacramentum recusare c: iudex autem si hoc d omnimodò præstandum existimauerit e, sic causam dirimat, quasi volente f* eo sacramentum sit recusatum: & ita cætera sine capitula g, sine totius negotij summa examinentur, & lis suo Marte percurrat, nullo ei obstaculo obuiante. Ipse autem, qui sacramentum sibi b illatum dare β recusauerit: vel hoc attestetur i, vel si fortè non audeat, habeat sibi in vltima prouocatione repositum auxilium γ, k †, & si iudex appellationi præsidens, benè quidem illatum iusiurandum, non rietè autem recusatum pronunciauerit, res secundùm quod iudicatum est, permanebit. Sin autem non rietè quidem illatum, rectè autem recusatum sacramentum pronunciauerit: tunc ei licebit emendare sententiam iudicis, quæ quasi ex recusato l sacramento processit: & nihil penitùs nec præ-

r ¶ *Hic præstitum r.* nunc respondet.

s ¶ *Vel referatur.* cùm à parte inferitur, vel etiam cùm à iudice: & poterit isto casu is, cui deferitur, recusare, item appellare: vt *T. eod. l. §. fin. autem. & cui.*

t ¶ *Illato.* id est, delato.

u ¶ *Sacramento.* quia pertinè habetur, ac si primus iurasset.

x ¶ *Præstito.* ab eo, cui ab initio illatum fuit.

y ¶ *Causa.* quando super tota causa deferitur: sed capitulum, quando super certo capitulo deferitur.

z ¶ *Decidatur.* Sic ergo delator non potest recusare, fi ei referitur: sed is, cui primò delatum fuit, benè potest recusare: *T. eod. l. §. §.* Item nec appellat: * vt *hic.* quod alteri, cui fiilitet primò fuerat delatum, non denegatur: quia potest appellare: vt *T. pecu. §.*

a ¶ *Procuratis.* procuratè enim vt lis iureiurando decideretur: & est sic *ff. quod quisque iur. l. 1. & 9. & ff. eod. l. iusiurandum. & ad petenda. §. & fin.*

b ¶ *Cui.* sine sit actor, sive reus.

c ¶ *Recusare.* b contrà T. *eod. l. delata. & ff. eod. l. manifesti.* Sola. hic nouum. 2. Vel dic, vt in *d. l. manifesti.* diximus.

d ¶ *Si hic.* hoc ad necessarium tantùm restringitur.

e ¶ *Existimauerit.* id est, illum, cui illatum est, si non iuste recusare perspexerit.

f ¶ *Volente.* id est, sicuti si alteri recusasset: & eum ille fubire vellet, ofte ei remisisset, & sic ille recusasset, illo volente. 2. Vel aliter, id est, sicuti si relatum sibi iuramentum recusasset quod ab initio detulisset: & hæc duo parta sunt quoad sententiam, non quoad appellationem: nam secundùm primum intellectum qui defert, vel refert, non appellat: *T. eod. l. §. fin. autem.* hic autem qui recusat, appellat. Item secundùm alium non appellat: sequitè his fuit: vt subiicit.

g ¶ *Capitula.* super quibus non est iuratum: vt *T. eod. l. §. nullo autem.* &c. 2. Vel dic, super quibus est iuratum: vt *T. §. pecun. fed & causa.* &c.

h ¶ *Sibi.* scilicet reus, vel actor.

i ¶ *Statuit dare.* Id est, neque præstare, neque præstari. CVIAC.

k ¶ *Hoc omittere.* quia ex causa subire iusiurandum recusaffet: quia debitus de facto, cùm hoc iuramentum sit veritatis: vt *ff. eod. l. iusiurandum. & ad petenda. circa principio. & ff. rerum amot. l. Marcellus. §. iurare autem.* ACCVRS.

γ ¶ *Repositum auxilium.* Quia fieri potest, vt iusta sit causa recusationis: vt rietè non iusiurandum deferat, quæ conditio, id est, ἀνισότης, est inæqualis. Arist. *lib. 2. Rhet. in fi. cap. 7. de fide infr.* Hic enim nimia religione detrimentum à iurando: & turpis id est impio referre. Sed si parte vtrius litigatoris, non erit causa recusationis. Alia iusta causa recusandi est, si in qua detulit & renouauit, rursus deferat. *Ipse. T.* item si conceptio iuriiurandi displicuit. CVIAC.

k ¶ *Auxilium.* ille ergo, cui deferitur, appellat, & datur iudex appellationi cuiusis officium quale sit, illatum subiicit.

l ¶ *Recusatum.* hoc exponit, vt supra. ¶ Et quasi, * dicit: Idèò quia

Bb 2

* Dueli in quibusdam, quæ id etiam Ano hic adnotauit.

† Sedisset illi, cui relatum est iurabatur illi. Salyc.

* Legitè autem, iudicetur, id est, quod si iudex iniquo, mendaces testes interrogauit: Gonzalvis in est quod cùm fieret fere iudex. Cibarius error est in *l. 1. §. fi non est. ff. de aqua. pluvia.* Vide notata ad eè legi, & scripta hic. Cuiat.

a Vide Tiberiat, *ff. eod. in verbis,* Delatum.

† Sententia interlocutoria interrogatur, & iudicium potest ex non iure agitè: in cuius est appellatione. Vide gl. ad. in c. 1. de ius qua ex mendacio nata. *fi. fum.*

b De hoc vide cap. vbi. vbi. Glossator. *eod. in*

c Quæ scilicet, sine per omnia finitis, id Expelli fit Bq in causa principali, in qua res obtinuit, compellere ut ad capitula facta in causa appellationis, in qua facta est. Gloss. Papa *feq. in hoc* est, qui primò iudicie obtinuit, si poterit considerare in causa appellationis, non debet interpretè conditioni facta in causa appellationis, vt qui propter primò iniuriam habuerit iudicem, & retrahitur iudicium hic quod ex perpetuoritè, & quomodo de iusiurando, vide hic. *dict. l.*

480/C.IV.K.5-4, 773-774
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quia non per omnia est simile, vt modò notui.

a ¶ *Præiudicij.* ex prima sententia.

b ¶ *Dispendij.* nam neuter alteri damnatur in expensis ab hoc, quòd calumniosè egerit. nam vnus vicit vnam causam, alius aliam: sic quilibet bonâ causam fouisse videtur: vt *in auctent. de ind. §. oportet. col. vj.*

Vel dic, *dispendij.* ex priori sententia, scilicet quia cassatur per appellationem. 1. Vel dic, id est, damni.

c ¶ *Cursus.* quantum est in aliis capitulis: vt *ff. end. l. 1. nulla.* 1. Vel dic etiam huius, scilicet primæ, & secundæ. nam procedit, vt moris est procedi in causis principalibus, & appellationis.

d ¶ *Remittendum.* ab eo, cui delatum est, voluere eamque deferre. Dic ergo, *remittendum*, id est, remittitur: secus si iudex delegatus: & in, cui delatum est, recusat delatum, vt subitur, *cum, &c. & T. end. §. sin autem.*

e ¶ *Remittendum.* Cùm scilicet referretur. Graci vertunt, *εἰς τὸν ἀφικόμενον*: malè quidam legunt, *ἀνάπεμπτον*: rectè, *recusatum.* CYRACIVS.

a Delegat. iudex non est appellare possit.

e ¶ *Demtis.* ¶ Nota, * delator non appellat, sed relanse, secundùm F. sic, quia facit hoc ex necessitate: vt *ff. de constit. pec. l. illud.* sed in contrario quis omnis b relator est delator.

b Referre omnis delator est.

f *Iusiurandum.* id est, iurisiurandi illationem.

¶ Et nota hic triplex iuramentum: vt notatur *ff. end. l. j. in fin. & T. end. l. j.* & est voluntarium, quod sponte suscipitur, & recusatur, & referitur: vt *ff. end. l. iusiurandum quod ex commissoria. in principio.* de aliis duobus dicit hæc lex. sunt c & alia multa iuramenta, de quibus in corpore iuris tractatur: vt notatur *ff. end. super rubrica.*

† al. Sublimiores, sed falsum est, cum sit gramma, inhibita est.

* al. non præjudicantur.

† al. Iudicis, sed rectius, rectius. Vide Livium lib. 31. in fin. Cuiac.

c Iuramentorum varia species in iure.

d Iuramentum certis casibus referri non potest.

¶ Item nota, quòd in casibus nullo d modo referitur: vt *rerum amot. l. Marcellus §. fin. & l. non magis.* item & *ff. de iudiciis. l. fin.* Item & vbicumque lex deferit, nisi eadem lex dicat de recusatione: vt *ff. de bon. auctor. iudic. possid. l. fin. §. fin. & d. l. Marcellus & T. end. l. delata.*

e Iuramentum omnia huius legis.

f Iuramentum deferam, aut priusquam præstans obtinere debet.

g Iuramentum delatum recusans sine causa, cuiscedere debet.

h Iuramentum delatum si relatum iuramentum nõ iuraverit, condemnatur, neque appellare potest.

i Alterni iuramentum deferri, & referri potest.

k ¶ *Existimauerit.* vt *ff. end. l. iusiurandum. §. fi de qualitate aliis, destinauerit.*

iudicij *, nec iniusti dispendij b cuicumque incurrere: sed & causæ cursus c ab initio vsque ad nouissimum terminum nõ impedietur: & lis æqua lance trutinabitur. Sine autem illatum iuramentum præstitum fuerit, siue recusatum d e: ipsi parti, quæ hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc referuabitur: cùm nimis crudele est, parti, quæ hoc detulit e, propter hoc ipsum, quòd iudex eius petitionem f sequtus est, superesse prouocationem.

Iuramentum deferrat absenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt sub alterum testificatione curat, vel referat, vel recusset. Et quæ dicta sunt de appellatione inter præsentes, dicuntur inter absentes, hoc dicit notabiliter vsque ad §. in omnibus. BALD.

His de præsentibus g personis statutis h, nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subiugamus †. & si persona præsens * non inuenitur, cui sacramentum illatum est, lite fortè per procuratorem ventilata: necesse est i vel ipsam principalem personam datis certis induciis † ad iudicem venire, vt ea, quæ de sacramentis statuta sunt impleat: vel si iudex existimauerit k, in prouincia vbi degit, sub adorum l testificatione iuramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc procedere: vt singulis casibus euentus m iam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri, vel per se; vel per procuratorem super hoc ipsum ordinatum

l ¶ *Sub adorum.* conscienciorum eorum iudice illius prouinciæ vbi absens degit. & ad hoc *ff. de fide instrum. l. iudices. & T. de iura. calumn. l. §. fin autem. & authent. principales. & ff. end. l. ad personas. & ff. fin reg. l. fi quis.*

m ¶ *Euentus.* vt si litiatum sibi susceperit, & præsiterit, vincat: idem est, si relatum præstat. si autem relatum, vel illatum sine causa recusat, omittat causam: nec licet eiusdem iuratio, appellare.

adesse his, quæ de iuramento aguntur: vel si neutrum * facere maluerit, & ex vna parte g*, sub fide tamen gestorum, iuramentum præstari, vel referri, vel recusari, expensis propter huiusmodi causam pertractandis, officio iudicis n trutinandis, an ab vtraque parte ? ▽, an ab altera o ¶ opoteat eat res dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando, sed donec ea procedunt, aliis vel capitulis †, vel litis r membris r à iudice examinandis: & postquàm fuerint ei intimata gesta super iuramento subsequuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto ad cætera peroeniente: omnibus aliis, quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis.

Secundum qualitatem personarum iudex compellit ad comparendum in iudicio personaliter, vel mittit ad domum. Item lex nota in dubio non præsumitur corrigere veterem. BALD.

In omnibus autem casibus, in quibus sacramenta præstantur, obseruationem iudicialem permanere censemus secundò personarum qualitatem, siue sub ipso iudice præstari oportet iuramentum, siue in domibus t, siue sacris Scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratoriis u. Similique modo in sua firmitate manere, quæ de calumnie * iureiurando, vel relato sacramento legibus v cauta sunt x, vel à nobis, vel à retro diuis Principibus introducta. non enim vt aliquid derogetur antiquitatis legibus, hæc prolata sunt, sed vt

a ¶ *Iusiurandum & ad personas. & ff. end. l. ad personas. & ff. fin reg. l. fi quis.*

n ¶ *Nouerint.* id est, neque per se, neque per procuratorem.

* Iuramentum iudiciale, vel necessarij potest præstari per partem adversam absentem, & vt solet fieri & absentatum esse præsens.

o ¶ *Iudex.* coram quo iuratur.

p ¶ *Ab vtraque parte.* cùm alteri parti fuit delatum, & ab ea alteri relatum: vel cùm vtrique fuit delatum simpliciter, & ab vtraque fit vtique profuit consentia.

† Dilatio fundata est ex ista lege, quod licet dilatio detur super vno, tamen propter vna, non propter alia, nam in dubio officia non esse, & ita limitata est hodie per *Sapiri. de dilationib.*

q ¶ *Ab vtraque parte.* Cùm scilicet iudex ensic rotatum damnandum expensarum nomine. CYRACIVS.

r ¶ *An ab altera.* vide *Nouell. lxxxij.* CYRAC.

s ¶ *Ab altera.* cùm alteri parti fuit delatum, & ab ea præstitum: in quo casu condemnatur in expensis * parti, quæ delata, & hic secundùm *l. properandum. §. fi autem alterum. T. de iudiciis. & in authent. de iudi. §. oportet. col. vj.* ¶ Item nota de b expensis officio iudicis imponendis. & ad hoc *infrà, de appel. l. ait. §. fi quis autem. & infrà, de testib. l. quotiens libert.*

* Sine vicibus vidui debet in expensis condemnari, iste, qui detulit iuramentum.

b Expensis iudicis officio imponuntur.

t ¶ *Vel litis vel pro id est.*

u ¶ *Monstra.* id est, capitulis. c

x ¶ *Sriptoris.* Hoc semper Iustinianus. Videtur autem hic legendum, vt Græci legunt, *ἐν τοῖς ἱεροῖς γραφείοις*, & *Sive in domibus sacris Scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratoriis*: id est, siue in domibus, siue in templis, ita tamen vt qui intra sacra tangat. CYRACIVS.

c Potest ex dilatio dari ad probanda plusia capitula, tamen se non reddunt, pugnantia, & prodesse dilatione super vna, potest de alia cognoscere. Quid si repugnantia sunt, singulis singula rescriptum dantur: ita et prudentia dilationes super vna, et quæstiones iudicia officium in alia, *sine per. Sapiri. de dilationib.*

y ¶ *Legibus.* super iuramento calumniæ, & in litem, & in aliis: vt notatur *ff. end. l. j.* etiam super illo, excepta recusatione: quod hodie fit & tempore sententiæ: vt *supra, end. l. in principio, & §. fin autem si, cui.* nam olim fiebat post sententiam: vt *T. end. l. in principio.*

A D I E C T IO. Tu dicas, hanc glossam communiter probari per Doctores in eo, quòd dicit duo nova hac lege induci contra iura vetera. De secundo enim diximus *T. end. l. in fin.* De primo verò, scilicet quòd hodie d possit iuramentum iudiciale recusari: dic hoc verum, siberistante causa: vt satis probat tiaior *T. in §. fin autem si cui. iunctis §. sequenti, & sic l. manifesti. ff. end.* non corrigitur hodie, vt dicunt communiter ibi Doctores. Vide Abbatem *in cap. fin. in princip. extrà end. versi. sed contra prædicta.*

d Iuramentum iudiciale an possit recusari.

z *Contra sacra.* exceptis casibus duobus primis huius legis.

Cum

480/C.IV.K.5-4, 775-776
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cvm quis.] Cavsa. Testamentum fecisti, heredem instituisti: ex eodem testamento fundum mihi quasi relictum ab herede petis: heres negasit fuisse mihi aliquid relictum non apparente * testamento, deinde mihi heres iuramentum quæsiuit, an restituere debeam quod accepi, cùm apparens pôst aliquid mihi fuisse relictum? Respond. quòd sic. & hoc in prima. Si verò aliquid fuerit mihi relictum, sed erat quæstio inter me, & heredem: an detrahere possem Falcidiam, & delato mihi iuramento iutani Falcidiæ locum non esse. Si postea autem iuramentum retractando posset heres Falcidiam detrahere, quæritur? Dicitur, quod sic: vt non ex periurio meo lucram consequar. & hoc in secundo. a ¶ Cum quis. Vide scripta ad l.1. T. eod. & notata ad l. 13. ff. de transact. Cvjac.

a ¶ Exigeret. in iudicio. b ¶ Pro eo. Relicet legato.

c ¶ Manifestum esse. non per tesles, sed per scripturam testamenti, secundùm P. vel dic etiam per testes.

d ¶ Accepisse. hoc primum solsit infrà, nubis itaque, &c. aliam quæstionem solsit ibi, sed & si verum, &c.

e ¶ Legatum. ¶ Contrà ff. de dolo. l. quòd si defuncta. Solu. transactio b non valet in rebus testamenti, antequam apertiatur: vt ff. de transact. l. de his controversiis. & sic fuit hic.

a ¶ Nullique. Hæc causa lucidissimè patet, eisque si sequamur, nulla ceis causa, quam non possimus retractare. Itaque vera ratio hæc est, hic non videtur delatum iuramentum transigendi animo, sed cautè, non extento testamento: idcoque emergente testamento, omnia de integro resolui oportet. Cvjac.

f ¶ Iurem. imò videtur stari delationi: vt ff. de dolo. l. quòd si defuncta. & l. fin. vel si tutorium est hinc delatione tunc detur de dolo: et ind. tit. l. si legatarius. quæ sunt contra. non conditio indebiti, de qua hic dicit. Solu. Hæc corrigit illas, quod hunc casum. & extra-tio, quia iuramentum c obtinet vim transactionis: vt ff. eod. l. j. & ff. sed transactio d non potest fieri nisi cognitis verbis testamenti. ergo nec iuramentum deferri: vt ff. de transact. l. de his. & quemadmo. testam. aper. l.j. Vel ibi erant cognita verba testamenti: hic non, ¶ Item nota hic speciale, e vt retractetur iuramentum: vt ff. eod. l. admonendi.

g ¶ Deteriorem introduci. Et sic dabitur conditio incerti, tamen ratione possessionis. Cvjac.

a Iuramentum iudiciale pro testato tributur: et retractatur: vt hic. Addic quæ scripsi ad l. 13. penult. in verbis, iusiurandum. in fine quæstionis. Addic Rom. sing. 95.

b Transactio de rebus testamentaria cùm hereditas nò valebat non valet. Sed tamen ratificatio operatur.

c Iuramentum obtinet vim transactionis.

d Transactio non potest fieri, nisi cognitis verbis testamenti.

e Iuramentum retractatur.

f Iurem. Stari delationi.

g Deteriorem introduci.

a Exigeret. Si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouembr. Decio V.C.Cos.

Ista est notabilis, & facilis lex, & hoc intellexit: Causa vltimæ voluntatis falsi iuramento decisa retractatur veritate reperta: & in causa executionis testamenti potest vbiuis legis Falcidiæ beneficia, hoc dicit notabiliter. Bald. Vel sic: *Iuramentum super vltima voluntate prestitum retractatur, si contrarium postea probetur: & si Falcidia summoueat, illa detrahitur, iuramento non obstante.* Salycet.

SI CERTVM PETATVR. 1. †.
Tituvs II.

Idem A. Iuuenti PP. P.

Cvm quis a legatum, vel fideicommissum, vtpote sibi relictum exigeret a, & testamento fortè non apparente, pro eo b iuramentum ei ab herede delatum esset, & is religionem suam præstasset; affirmans sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse, & ex huiusmodi testamento id, quod petebat †, consequutus esset, postea autem manifestum esset c factum, nihil ei penitùs fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, vtrùm iuriiurando standum esset, an restituere deberet quod * accepisset d: vel si re vera ei derelictum fuisset legatum e, vel fideicommissum, an daremus † licentiam heredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere? Nobis itaque melius visum est, repetì ab eo legatum, vel fideicommissum: nullúmque g ex huiusmodi periurio lucrum f ei accedere. Sed si verum fuerit inuentum: quartæ detentionem introduci g (si tamen locum habeat) ne cui § * ex delicto h impium sibi lucrum afferre nostris legibus concedatur. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestæ VV.CC.

Onera hereditaria inter heredes pro hereditariis portionibus diuiduntur, etiam si in prælegatis sit inæqualitas. Bald. Vel sic: *Heredes tenentur ad onera hereditaria non pro modo prælegatorum, sed pro hereditate rata.* Salycet.

1. Impp. Severus, & Antoninus AA. Modestino.

Eque æquam i, neque vtitatam k rem desideras, vt æs alienum l patris tui nò pro portionibus hereditariis ζ exoluatis, tu, & frater coheres tuus: sed pro æstimatione rerum prælegatarum: cùm sit explorati iuris, hereditaria onera ad scriptos heredes pro portionibus hereditariis, non pro modo emolumenti pertinere m, rem. l. j. ff. de iuren. in iur. fac. Cvjac.

a ¶ Legatum. Si certum petatur. de rebus creditis proprie dictis ex mutuo, vel ex stipulatione, quæ mutuatione præcedit, aut sequitur, & hic titulus agitur de mutuo. Mutuum est alienorum pecuniæ, quæ de sua lege reddenda quantitatis ejusdem, consistit eorum in his rebus, quæ quantitate valent, non corpore. Fatetur creditum dici omnia, obligationem omnem & illas, obligationem ex contractu: sed illum dicit, obligationem ex mutuo: & creditorem eum, qui mutuam pecuniam dedit, cæterò haberi creditorem lucri. l. 10. & 11. de verb. signif. ac similiter debitorem, qui mutuam pecuniam accepit. l. 11. hoc tit. l. 4. §. 11 quoque. ff. de oblig. & act. & ita alibi in persequen. quæ ut qui mutuam pecuniam dedit, in debitorem competit, propriè dicitur certi condictio, vel actio si certum petatur de rebus creditis, & tamen sicut creditoris, & crediti nomen accommodatur ad omnes causas, ex quibus certum petitur, & ut adeuersa condictio incerti etiam generalis actio est. Sic autem illa verba edicti, sine vitiali huius scripsinde sunt, Si certum petetur, dari. Contrà in titulo, Si vsufructus petetur, si ager vectigalis petetur. hoc modo Si petetur restitui quasi datus. vel, Si fundus esse petetur, quia quæ in hoc titulo proponitur actio, condictio est, qua in illa, vindicationem. Neque verò nostri, sed etiè alieni auditores plerumque rem creditam referunt ad solam mutui causam, vt cum Falcidia rem certam creditam separat à lucro, & condictio: lib. 4. & Seneca. 3. de benef. Pays continua beneficii petit, si actio. Sicut certa pecunia. aut ex conductio, & locato datur. & alia loca: Dari beneficio reddendo non dicitur, sed creditæ pecuniæ. & apud Festum. Lex de pecunia credita fuisse bis. Cvjac.

b ¶ Ex delicto. Opponitur l. si legatarius. ff. de dolo. Vide solutionem ad eam legem, & scripta ad l. 1. T. eod. Cvjac.

SI CERTVM PETATVR.

b ¶ Do * actionibus personalibus dicitur, de conditionibus præsertim: & primò de illa, quæ petitur certum, quæ est generalis: est ff. eod. l. certi. Specialiter etiam dicit hic titulus de conditione certi ex mutuo, in qua formantur quædam specialia: vt ff. eod. l. singularia. & quod hic dicit, si certum petatur. id est, mutuum. nam refringitur ad significatio. alij dicunt esse actionis nomen, vt ff. de trit. l. j.

c ¶ Sub hoc titulo tractatur de rebus creditis, vt docet titulus ff. de reb. cred. si cert. pet. vnde collige & sic legendum, petetur, non petitur. Si certum petetur, est certi condictio, qua non tantùm pecunia numerata creditur, sed & alia quælibet res certa credita. Cvjac.

Equi.] Cavsa. Testamentum fecisti, dixti heredes instituisti, alteri fundum prælegasti: qualiter inter eos ætis alienis facienda est diuisio: an pro portionibus hereditariis tantùm non habita ratione prælegati, an habita? Respond. quòd ius institutionis nò prælegati inspiciendum est: & qui aliud desiderat, neque rem vtitatam, neque æquam desiderat, sicque dirigit sermonè ad eum, cui nihil erat prælegatè, volentem habere rationem prælegati, qui non videtur hoc ignorasse, quòd pro portione hereditaria facienda fit diuisio æris alienicùm ipse credoribus pro portione sua cauisset. Vivian.

i ¶ Neque æquam. quod ad ius scriptum. Accursius.

k ¶ Neque vtitatam. quoad consuetudinem.

l ¶ Æs alienum. quod patet eius debait: vt ff. de verbor. signif. l. ædere. §. æs alienum.

ζ ¶ Pro portionibus hereditariis. Hoc ita, si heredes constituantur certi conditione, non incerti: si in personam, non in

m ¶ Pertinere. vt l. de publ. l. public. & fiscal. crimen. l. licet. & l. ea, quæ. & §. de hereditatis. ad l. creditores. & l. pro hereditariis. & §. de exc. l. j. 1. Et alia ratio, quia personalis obligatio non sequitur fundum etiam prælegatum: vt ff. ad Trebell. l. j. §. fi. hæres.

Codex.

Bb 3 Item

480/C.IV.K.5-4, 777-778
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

5. ...rum & alia, quia legata non consecuerunt esse de damno: vt ff. man. l. si heredi... sed reuocantur propter aes alienum, & debitum bonorum subsidium, vt sint nulla: vt ff. de heredi. instit. l. ex facto, §. ... & ∫. de iure delibe. l. scimus. § ... de creditoribus.

† Desit in vestitibus.

a ¶ Veteris iuris. Legis antiquae iuris ciuilis, legis duodecim Tabularum. CVIAC.

a ¶ Caueris. per quod agnoscere videris pro rata: vt ∫. ad legem Falcid. l. j.

Quod nec tu ipse ignorare videris, cùm creditoribus secundùm formam [veteris † iuris a pro portione tua] caueris a. Data Kalend. Iul. Chilone, & Libone Coss.

Ista est notabilis lex: Qui pecuniam alienã suo nomine mutuat, sibi stipulando ius quaerit: quod cedere tenetur. BALD. Vel sic: *In pecunia aliena non consistit mutui, tamen numeratori sibi stipulanti quaeritur actio, non domino, nisi vt cedat, eum compellat.* SALYC.

QVamuis] CASVS. Pecuniam meam Titio tu nomine tuo mutuasti, & eam tibi reddi tuo nomine stipulatus es: an mihi quaesita sit actio aduersus Titium, quaeritur? Respon. non, si pecunia consumpta fuerit. Sed qua actione te conueniam, non aperit. Tu dic, vtili negotiorum gestorum.

b ¶ Pecuniam tuam. per quod videbatur tibi quaesita actio.

c ¶ Suo. si autem tuo, esset tibi actio quaesita: vt ff. eod. l. certi. §. si nummos. licet si tibi stipulatus esset, nulla tibi quaereretur actio: vt in eod. l. § quoniam.

d ¶ Stipulando nisi enim esset stipulatus, non quaereretur sibi actio nisi ex consumptione. nam eo modo reconciliatum a esset mutuum: quod dic, vt ff. eod. l. ij. §. appellare.

¶ Item an moueat b stipulatio sequens actionem, quae oritur ex numeratione, & quando, dixi ff. eod. l. certi. §. quoniam. in glos. condicere, &c.

d ¶ Stipulando. similiter per vsucapionem: ff. eod. l. non omnis numeratio. circa princip.

a Mutuum reconciliatum ...

b Stipulatio sequens an nouet actionem, quae oritur ex numeratione.

II. Imp. ANTONINVS A. Hermogeni.

QVamuis pecuniam tuam b Asclepiades suo c nomine crediderit, stipulando d tamen sibi ius e obligationis f quaesiuit: quam pecuniam vt possis petere, mandatis f tibi ab eo actionibus g consequeris h. PP. VII. Kalend. Maij, Messala, & Sabino Coss.

Qui officium in prouincia administrat, foenus exercere non potest. BALD.

III. Imp. GORDIANVS A. Sempronio.

EOs, qui officia i administrant k, neque per se, neque per suppositas personas tempore officij sui in prouincia foenus l agitare posse, saepe rescriptum est. PP. VIII. Kalend. Septemb. Gordiano A. & Auiola Coss.

Qui nomine domini mutuat: si dominus nomen debitoris ratum non habet, agit actione mandati, vel vtili, absque cessione, hoc dicit, & est notabilis. BALD.

IV. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Caes. Maximo.

SI absentis h pecuniam nomine eius l foenori dedisti, ac reprobato nomine m, mandatis actionibus n o experiris: praeses prouinciae iurisdictionem suam praebebit. Idem o si cessare p mandatum q animaduerteris, vtilem r tibi s aduersus debitorem actionem eo nomine competere non negabit. Proposita XV. Kalend. Mart. Praesente, & Albino Coss.

Notabilis est, & hoc dicit: Numeratio in persona vnius non obligat alias, nisi constituerint se reos debendi in solidum re, vel verbis, vel chirographo, & biennium sit elapsum, vel inuicem fideiusserint. BALD. Vel sic: *Plures rei debendi possunt in solidum tam re, quàm verbis constitui: & plus valet verum, quàm simulatum.* SALYCET.

e ¶ Sibi ius. Quòd si tibi stipulatus fuerit eam reddi tibi, nec ex numeratione, nec ex stipulatione condictionem acquirit. Verùm pecunia bona fide consumpta, est condictio: l. ij. ff. hoc tit. ... scilicet. Vide scripta ad §. Chrysogonus l. lxxvj. ff. de verbor. oblig. & hic. CVIAC.

e ¶ Ius obligationis. certi condictionis ex stipulatione, non ex numeratione, &c.

f ¶ Mandatis. scilicet vt negocium tuum gessisse videatur, & ratum habente in subsidium, pecunia consumpta per debitorem.

g Mandatis. Aut si vater pecunia, eam condices. CVIAC.

g ¶ Actionibus. Directis, imò & sine cessione vtilibus. CVIAC.

g ¶ Consequeris. vtili negotiorum gestorum: vt ∫. de rei vindi. l. mater. & ∫. de reb. alien. non alien. l. 5. vel depositi si erat deposita, & generaliter ex quocũ contractu, ex quo apud eum fuit.

¶ Sed quid si pecuniam alienam, quam dedi mutuò, stipulatus sum mihi reddi, & dominus pecuniam suam vindicet, antequam consumpta sit: an tenebitur mihi ille, cui numeraui? Videtur, quòd non: arg. ff. de in rem ver. l. sed dicendum. & ff. de cond. sine caus. l. j. in fin. & l. 4. & ... Item pro hoc ff. de stipu. ser. l. j. §. 4. Sed contrà videtur, quod sic: quia in genere debitor est, quod non perit: vt ∫. eod. l. incidisse. primum verius est. ¶ Item quid si dedi pecuniam alienam mutuò, nec debitor vult eam consumere, qualiter à me conuenietur? Videtur, quòd non possit: arg. ff. eod. l. non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quae non est finita: nec datur respectu possessionis: quia ad certae pecuniae possessionem non est adstrictus. Magis videtur verum, c vt teneatur quasi consumpta pecunia: quia per eum fit, ne consumat: vt ff. de condi. & demon. l. ... verò bona fide hoc faciat, non teneretur: quia est ei denunciatum à domino, ne consumat: vt ff. eod. l. nam & si fur. & facit ∫. de distract. pign. l. si maritum. & ∫. de rei vindi. l. si ex ea pecunia.

c Illud apparere videtur Cyn. hic.

EOs, qui.] CASVS. An potestas Bononiensis, durante sua administratione per se, vel per suppositam personam pecuniam foenori dare Bononiẽsi possit, quaeritur? Dicitur, quòd non.

i ¶ Eos, qui officia. Vt praesides, & procuratores: et officiales eorũ possunt: l. praeses ff. de reb. credit. Vide notata ad eam legẽ. CVIAC.

k ¶ Administrant. ad tempus: secùs si sunt perpetui: vt ff. eod. l. praesides, in princip.

l ¶ Foenus. scilicet foenerando. 2. Alij idem si sine foenore dent: & idem in quolibet cõtractu: vt ff. eod. l. & principalibus. & ∫. de contra. emp. l. j. & ff. de contra. empt. l. non licet. & l. qui officij. & idem argumentum sumere videtur, quòd possit: vt d. l. ff. eod. l. praesides. in fin. quod intellige, à non subditis: ne sic contrà ∫. eod. l. penult. ACCVRS.

ζ ¶ Foenus agitare. Nec mutuam pecuniam dare: l. lxxij. ff. eod. Vide notata ad eam legem. CVIAC.

SI absentis.] CASVS. Absente me, pecuniam meam, & meo nomine, Titio mutuasti, quem conuenire volebam, sed mutuum reprobaui: qualiter mihi succurratur ad recuperationem pecuniae à te mutuatae, cùm tecum actionem non habeam, quaeritur? Respond. quòd cedam tibi actionem, & vteris iure cessio. Si verò non cedam quia non compellar, nisi te conuenissem, & tu excipere: quia nomine meo mutuasses, quo casu per exceptionem compelleris cedere: tunc vtilem actionem, quasi fictione quadam, nomine tuo mutuasses, praeses prouinciae tibi competere non negabit.

k ¶ Si absentis. scilicet Titij.

l ¶ Nomine a eius. vnde directam actionem ei, non tibi quaesisti: vt ff. eod. l. certi. §. si nummos.

m ¶ Reprobato nomine. b ab eo, cuius fuit pecunia, volente eo agere tantùm aduersus te.

¶ Et dic, nomine, id est, contractu, vel actione. 2. Vel dic, debitore. 3. Vel dic, quòd reprobat per in integrum restitutionem. 4. Vel verius reprobat eo ipso, quòd non vult agere ex actione sibi quaesita. 5. Alij dicunt, eo quòd ratum non habet: quod non placet: sed licèt reprobet, vt dixi, tamen ei est quaesita etiam ignoranti, c & inuito: vt & allegatur ff. de acq. & obli. l. si à furioso. & ideò eam cedit: vt hic dicit.

¶ Sed quid si dederit nomine d absentis, & posteà incontinenti sibi stipulatus est? Forte dici potest, vt tantùm ex stipulatione agatur: vt ff. de noua l. cùm enim. nec dicam, priori ablatam actionem: quia nec habuisse videtur. 2. Vel dic, aliud esse, cùm quid suo nomine numerat, & posteà stipulatur: & aliud, cùm alterius nomine dedit. sic ergo tenetur duobus: & cui primò soluegit, ille habebit. 3. Vel dic, quòd non potuit nouare: vt ff. de procurat. l. mandato. & l. procurator tutorum. & de iud. l. si petitor. & hoc placet.

n ¶ Actionibus. si e cedat tibi, actionem directam habes: sed si non, vtilem.

n ¶ Mandatis actionibus. Vide scripta ad l. j. ∫. de oblig. & actio. CVIAC.

o ¶ Idem. praeses prouinciae.

p ¶ Si cessare. quia non cogitur mãdatarem ... opposita exceptione.

q ¶ Mandatum. id est, cessionem.

r ¶ Vtilem. quasi tuo nomine dedisses: vt ff. de adminis. tuto. l. ... quaeritur. & ad hoc, ∫. de contra. iudi. tu. l. si non.

ſ ¶ Tibi. scilicet mutuanti, vel cuius nomine est numerata.

s ¶ Vtilem tibi. Ex numeratione. Quòd si eam pecuniam tuo quidem nomine crediderim, & eam mihi reddi stipulatus fuerim: mihi tantùm datur condictio ex stipulatu, perinde atque si meam tuo nomine credidissem, & mihi stipulatus essem. Idque ex sententia Fulgosij. Nam si duo casus iure nostro expressi non sint, vide scripta ad §. Chrysogonus. l. lxxvj. ff. de verbor. oblig. CVIAC.

a Aliter per alterum quaeri potest actio mutui.

b Vtrum quaeri ei possit actio, qui rem non habeat.

c Vide Bald. tract. de praescr. 4. part. 4. q. ...

d Notanda sunt hic quatuor parallela, ab interpretibus notata. Interdum enim numeramus, & stipulamur vel nostro nomine, vel alieno. Interdũ numeramus alieno nomine, stipulamur nobis. Interdũ numeramus nostro nomine, alteri stipulamur. De quibus vide Bald. hic, vbi etiã recenset alia quatuor parallela. Interdum enim impersonaliter numeramus, & stipulamur. Interdũ personaliter ... impersonaliter stipulor, & contrà. Interdũ ... mutuatur, ... stipulatur.

e Vide l. 2. infr. de oblig.

Si

480/C.IV.K.5-4, 779-780
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Stum Sepull.] CAYVS. Tres fuerunt confessi se mutuò oleum accepisse, & vai tantùm fuerunt numerata: dicit, quòd alij duo non tenentur: si autem tamen horum quatuor intervenerit, id est, quia non obligantur: si in solidum re, vel verbis constituunt se reos, vel si non solidum sed pro eo, qui accepit, vel non est lapsum biennium. Item eodem modo professuerit in tribus, qui confessi fuerant se accepisse oleum, sed vai numerata fuit pecunia. nam duo non tenentur, nisi aliquid supradictorum quatuor intervenerit: sed tunc tenentur, sicut tertius tenebatur. Item ille etiam, cui est pecunia numerata, non tenetur ad oleum, sed ad pecuniam, quam verè accepit, nisi in stipulatione fuerit oleum dedactum: vt J. *l. penul.* distinguitur.

a ¶ *In solidum.* vt, & totis mandantibus, & volentibus.

b ¶ *Numerata.* quia numeratione tenetur in solidum: sed hoc quomodo, cùm eiusdem pecuniæ & dominium, vel possessio non possit penes plures esse in solidum? vt *ff. commo. l. si* vt certa *§. fin.* Respond. si vai numeratur alicui voluntate: vt *ff. de fide. l. qui hominem. §. J. & ff. de doubus rei. l. commodum.* & ad hoc J. *de duobus rei. l. extraneus.* & J. *tit. l. si diuisa.*

c ¶ *Vel stipulatus.* reprete *§ non.* & sic fieret per stipulationem duo, vel plures rei debendi: vt *Instit. de duobus reis in princip.* & *J. de duobus reis. l. proprie.* ACCVRS. *d. ¶ Vai intercessione.* reprete *§ non.* si ergo intercessisset, in solidum teneretur: vt *Instit. de fideiuss. §. si plures.*

e ¶ *Praeteritum tempus.* Olim quinquennii, hodie biennii. CVI.

e ¶ *Praeteritum tempus.* fallitur biennium: vt *Instit. de lit. ob. §. penultimo.*

f ¶ *Rei postea.* qualiter fuerit confessi sed alij fuit data, & non vobis, et iperabatur:] *de condic. de lege. l. fin.* ¶ *Sed* opponit, hic non proponitur, quòd interuenit scriptura confessionis: ergo etiam post biennium potest excipi, cùm biennium obligat, vbi litera intervenerunt. Sed dic hic, ⁴ eisem fuisse scripturam.

g ¶ Item nec obstat] *plus vale. quod agi. l.* quia illa regula fallit in obligatione literarum.

g ¶ *Multò magis.* fuerit vna simulatio, hic dat: & ideò dicit *multò magis.*

h ¶ *Si pecunia.* quidam habent *§ pro pecunia numerata.* & secundùm hoc possent calus in hoc loco, vt pentur]. *J. penul.* ideò fubicit, *cum fi redderedi*, &c. quia si stipulatio oriundi animo interponatur, contra est: vt]. *J. penul.* Sed hoc non placet quia tunc non fiet confessio olei sic accipiendi pecuniam, cùm tunc non accepta ab illis, qui de oleo confitentur: vnde non habetur locum de professione exceptionis, quam dicit hic locum habere: vt fubicit, *& hanc vel est*, &c. &]. *de non numer. pecu. l. adiuvetur.* & alij habent, *sine pro fi*: quæ est melior. Et dicit, *pecunia numerata*, fedicet vai, confessi sunt alij duo de oleo: & ideò fubiicit, *cum fi redderedi*, &c. quia si stipulatio interponit ab alis duobus, datur exceptio in factum vel]. *de non numer. pecu. l. cum vobis.* Vel secundùm illam eandem literam dic, *numerata*, id est, ut merauda: sic I. *de le. ff. confti. l.*, & sic non fuit aliqui numerata. & secundùm hoc duo vltimos modos soluitur contrarium]. *de re. permu. l. rebus.* cùm ibi constitebat non fuit numerata aliqua pecunia, vel aliquid aliud datum. Item secundùm primum non fuit facta confessio post numerationem in contractati.

g ¶ *Redderedi.* fedit olei. CVIAC.

i ¶ *Stipulatio.* de oleo fedit, sed tantùm confessio huius rei de oleo non accepto.

k ¶ *Confessio.* ante biennium.

l ¶ *Interuallo.* fedit, numeratio pecuniæ.

m ¶ *Nihil deberi.* fedit ab accipiente pecuniam.

VI. *Idem AA. & CC. Nicomedo.*

SI ex pretio * debitæ quantitatis, facta nouatione *, per stipulationem ² vsuras licitas ab eo contra quem supplicas, stipulatus es: falsa mutuò ¶ datæ quantitatis demonstratio præmissa, ¶ cum obligationis substantia ² ¶ non defecerit, quominùs vsque ad modum placitum vsuræ podint exigi, nihil nocet. Si verò citra ² vinculum stipulationis tantùm mutuum pecuniam datam conscripsum est ², & eius præstari fœnus conuenit ¶ : simulatio pro infoelix habitè, huiusmodi placitum nihil de præcedenti ² mutauit obligatione. S.XV.Kalend. Decembr. AA. Coss.

Agens ex mutuo non habet necesse probare originē domini, hoc dicit. vbi habemus cautum, frustrā quærimus causam. Vel aliter: *Repete te mutuum non potest opponi exceptio turpis quæstus, hoc dicit. & ille est verus intellectus huius legis.* BALD. Vel fici: *Contractus fudstantia, non ergo pecunia est stellanda.*

VII. *Idem AA. & CC. Philomelio* *.

NOn vnde originem ² pecuniæ, quæ mutuò datur, habeat: sed qui contraxit, si vt propriam ² ¶ numeravit, in huiusmodi obligationibus requiritur. S.V.Non. Octobr. Sirmij, AA. Coss.

ista fabesse: vt *tit. &]. ad Macedo. l. si filiusfa aliquid.*

y ¶ *Substantia.* Constitutio debiti, *vicinus... Lex.* §. *fi non. ff. de leg. ij.* CVIAC.

f ¶ Cum id ᵇ est, sine stipulatione.

r ¶ *Conscriptum est.* fedicet in chirographo. Sed nonne petiranz tabellio, qui hoc scripsit? Respond. vras primata scriptura, non publica. s. Vel simpliciter, quòd confitebatur: & non, quòd sic esset veritatem dicebant ⁴ Iudæi ad Pilatum: *Scribe, quòd dixerunt Iudæorum non quòd sic Rex Iudæorum.*

⁴ *Dom. ij.*

t ¶ *Conuenit.* tacito pacto & sic poti non potest: vt J. *de vsur. l. quamuis.* sed in primo casu huiusmodi legit fuerunt vsuræ deductæ in stipulationem.

z ¶ *De præcedenti.* solo ⁴ ergo pactione, vel scriptura constituit non potest mutuum, nisi ad manus pecuniam habeat, non dicit pecuniam, sed in arca.

ᵈ Mutuum nō potest fieri pactione, nō scriptura contracta.

¶ Et sic solutum contrā *ff. vel l. singularia. & ff. mun. l. qui negotia.*

¶ Item adhuc huic responsio est contra]. *de non numer. pecu. l. adiuvetur.* Sola hic scriptura fuit facta ad nouationem, ibi ad nouationem probationem: sic & *ff. de iudi. l. neque.* s. Vel melius ibi causa fuit quantitas per stipulationem, sic pacto nudo: vt hic distinguitur. *g.* Vel solu. vt ibi. & concordat huic legi J. *de reuocatoriis l. cum ea.* &]. *ad Vell. l. ij.* & J. *de pactis. l. si sub fiducia.* &]. *plus vale. quod agitur l. j.* & *ff. de leg. ij. l. cum filius. §. dominum.*

Non vnde originem.] CAYVS. Mutuasti tibi pecuniam Nicodemus ex re furtiua: (quod bene potest fieri: quia dominus est pecuniæ, licet dominus non sit rei furtiuæ: *ff. de fur. l. qui vas §. fin.*) si pecuniam mutuasti, non inquiritur vnde ad te peruenerit, sed an sit mutuatio.

y ¶ *Vnde originem.* id est, vnde pecuniæ ad mutuantem, dummodò sit fua: vt fubicit.

d ¶ *Si vt proprium.* Si, pro an. CVIAC.

z ¶ *Si vt proprium.* & sic statim mutuat condictio, alias demùm

480/C.IV.K.5-4, 781-782
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

reconciliaro mutuo vt dixi *l. ead. l. fi.* Vel dic *proprium*, id est, suo nomine: alij quærunt conditio: vt *ff. ead. l. certi conditio. §. fi. mutuum.* ACCVRS.

SI *pro mutua.*] CARVE. Volebam à te mutuò accipere pecuniam: quam cùm non haberes ad manum, equum, vel speciem aliam, adhibita pecunia pactâ vigiori, de consensu vtriusque notarium mihi tradidisti, vt ea eo pecuniam redigerem, & haberem eam tanquam mutuatam: & stipulatus es eam tibi reddi cum vsuria centesimis: & eorum tibi pignori obligasti: Ratione hominum eliciuntur tres quæstiones. Prima est, an tenear ad pecuniam, cùm mihi numerata nondum. Secunda, an ad vsuras teneriam. Tertia, si pignus tantum non valeat, an teneor ad prædictam solidum quæstionem. VVIVIVM.

a ¶ *Æstimatus.* & sic æstimationem videris ab initio acepisse: vt *hic, & ff. si certum petatur. l. respicit. & ff. mandat. l. qui negotia.* prout habes *hic* in litera, *ad summa.* sed *ff.* habes, *ab illo magis*, est contrà. Solo. vt ibi. ACCVRS.

† Quod in pluribus, & videtur simpliciter ex glossis. & hinc deducunt pecuniam Cujac.

a ¶ Æstimatus. Cujus æstimationis mutuum ab initio contractum intelligitur. Secùs est in specie prima. *l. in ff. ead. tit.* CVIAC.

b ¶ *Vsuram.* & ideò per hoc videbatur infirma prætitio vsurarum: & sic nihil ex nomine peti posse. quod est minimè verum: sed potiùs sine stipulatione quia vltra fructuum modò, sine vsurarum: non ideò minùs licitus damnatur petere posse: vt *hic, & ff. de vsur. l. placuit. & ff. de condic. ind. l. si ad furem. in principio. & ff. de vsur. l. pro mutuo.* sed per authenticam nec licitus petit: vt *ff. de vsur. an sibam ad hoc.* ACCVRS.

b ¶ *Vsuram centesimam.* Legendum, *unam centesimam.* Legitima vsura est centesima. Vide scripta ad *rubr. ff. de mutuo. fœn.* Verùm hoc bodie mutatis Iustinianus in *Lata.*] *de vsuris.* Paul. *§. fœnus. tit. de vsuris.* Vide scripta ad hunc *l. vnic.* CVIAC.

c ¶ *Stipulatus stipulatio.* Iniqua est illam stipulationem immodicæ vsuræ, non ideò, quòd eundè centesimam, esse inutilem: sortis petitionem non extinguit ob immodicas vsuras. Nam aut alia poena immodica vsura coercetur, sed quod excedit, fit exigat, imputatur sorti, vel redditur. Olim is fœnerator tenebatur in quadruplum: Cato *de re rust. in principio.* & Aloysius *in diuisi. l. Cod. Theodos. de vsuris.* & *ex lege Gabinia*, sorte cadebat: at hodie non item. CVIAC.

c ¶ *Legitima.* quæcitat. ACCVRS.

d ¶ *Legitima.* id est, centesima vsura: *l. ead. l.* CVIAC.

d ¶ *Pecuniæ.* vt] *de pign. l. i. & de distractis pignorum. l. ij. & ff. si certum petatur. l. credidit. §. &] de actio. & obligat. l. adiecisse. & ff. de distractis pignorum. l. quæsitum. §. fin.* sed Veteres contrarium sentiunt. ACCVRS.

a Veterum obstinatio. Sentio est gl. *in l. i. infra, de pignorib. & l. credidit. 12. ff. si certum petatur* vel vide Iaspon.

CVm te.] CARVE. Tirjus & Seius Caio in in Gallia decem mutuauerunt, reddenda Romæ: Titius in solidum petere solebat: numquid potest? Distinguitur: aut Titius, & Seius constituerunt se duos reos credendi in solidum, re, vel verbis, aut non. Primo casu, in solidum petere potest: vel si Seij esset procurator, vel eius heredis. Secundo casu, Titius solam dimidiam partem consequeretur: & Seius, aut eius heres aliam dimidiam.

e ¶ *Cum te.* fulcitet Caium.

f ¶ *Dedisse.* Tito, pour.

g ¶ *Stipulandi.* in solidum: vt *ff. de duo reis. l. reus.*

h ¶ *Pro solido.* scilicet vt dixi, *de T. ead. l. ff. non singuli.*

i ¶ *Animadvertere.* scilicet index.

k ¶ *Dubium.* primis duobus casibus iure tuo, sed tertio partim tuo nomine, partim procuratoris: vt *ff. familiæ erciscun. l. plumbum. fin.* & facit *T. de compensationibus eiusdem tit. l. i.*

l ¶ *Solum.* nisi hic contestata: vt *T. de compensationibus eiusdem tit. l. ij.*

EO quòd.] CARVE. Quæsitè petit in tribus scholaribus, qui promittit domino collectam: eorum nomina in schedula aliqua conscripta fuit: vult dominus primò pecuniam petere ab eo, cuius nomen vltimò scriptum est, dicunt illi, aut debitum primò scripto exigere eorum, aut simul, an impediatur exactio, quæritur? Dicitur, quòd non. Vel sic: Mercatus tribus pecuniam, & quilibet se in solidum obligauit, volo petere ab vno: excipit ille, quòd solus conuenendus non est: quia tres se obligauerunt. Respond. quòd non obstat exceptio mihi talis: vade ab vno petere possum. & hoc in prima. Item si mutuati tibi pecuniam, & stipulatus sum eleum mihi reddi: petere possum: & si debitores ponitent, quòd ad eleum se obligauerit, non ob hoc rescindar contractus. & hoc in secunda.

m ¶ *Eo quòd.* sic construe: *exactio non interpellatur*, id est, ° non removetur, eo quòd vna tantùm instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorum. debiti] dico] à multitudine dicebatur, prout quodcumque debitum prius in instrumento legitur: ita prius exigendum videtur. vel videbatur non posse peti, nisi totum simul, quod in vno instrumento continetur, sed

° Actioni non interpellatur quid.

feneratj adhuc competens iudex, si duos reos stipulandi g, vel te pro solido h tibi quæsitam actionem, siue ab heredibus Syncrophi procuratorem te factum animadvertentibi: totum debitum h, aliquì quod dedisti, solum i restitui tibi iubebit. S.XV. Kalend. Ianuar. AA. COSS.

In vno instrumento possunt contineri obligationes diuersæ perfectarum: nec vitiatur instrumentum, vel probatio. hoc dicit in primo responso. Iste per stipulationem alia causa in causam mutui vertit potest. hoc dicit in secundo responso. BALD. Vel sic: *De pluribus debitis vna charta, vel instrumento contentis, vnum solum potest exigi, vel stipulatione numerari: nec paruitentia vnius contrahentium dissoluit contractum.* SALYCET.

2. *Idem* AA. & CC. *Origini.*

EO quòd m à multis propij debiti singulorum obligationis vno tantùm instrumento probatio continetur, exactio n non interpellatur °. nam si p pro pecunia, quam mutuò dedisti, tibi vinum stipulanti q, qui debuerant, spoponderunt: negotij gesti pœnitentia contractum rectè r habitum non constituit irritum s. S.II. Non. Februar. Sirmij, AA. COSS.

Casus aduersæ fortunæ non liberat generis debitorem. BALD. & SALYC.

EI. *Idem* AA. & CC. *Maximiano.*

INcendium t ζ ere alieno u

g ¶ *Stipulandi.* in solidum: vt *ff. de duo reis. l. reus.*

h ¶ *Pro solido.* scilicet vt dixi, *de T. ead. l. ff. non singuli.*

i ¶ *Animadvertere.* scilicet index.

k ¶ *Dubium.* primis duobus casibus iure tuo, sed tertio partim tuo nomine, partim procuratoris: vt *ff. familiæ erciscun. l. plumbum. fin.* & facit *T. de compensationibus eiusdem tit. l. i.*

l ¶ *Solum.* nisi hic contestata: vt *T. de compensationibus eiusdem tit. l. ij.*

EO quòd.] CARVE. Quæsitè petit in tribus scholaribus, qui promittit domino collectam: eorum nomina in schedula aliqua conscripta fuit: vult dominus primò pecuniam petere ab eo, cuius nomen vltimò scriptum est, dicunt illi, aut debitum primò scripto exigere eorum, aut simul, an impediatur exactio, quæritur? Dicitur, quòd non. Vel sic: Mercatus tribus pecuniam, & quilibet se in solidum obligauit, volo petere ab vno: excipit ille, quòd solus conuenendus non est: quia tres se obligauerunt. Respond. quòd non obstat exceptio mihi talis: vade ab vno petere possum. & hoc in prima. Item si mutuati tibi pecuniam, & stipulatus sum eleum mihi reddi: petere possum: & si debitores ponitent, quòd ad eleum se obligauerit, non ob hoc rescindar contractus. & hoc in secunda.

m ¶ *Eo quòd.* sic construe: *exactio non interpellatur*, id est, ° non removetur, eo quòd vna tantùm instrumento continetur obligationis probatio proprij debiti singulorum. debiti] dico] à multitudine dicebatur, prout quodcumque debitum prius in instrumento legitur: ita prius exigendum videtur. vel videbatur non posse peti, nisi totum simul, quod in vno instrumento continetur, sed

° Actioni non interpellatur quid.

tamen aliud est: vt *ff. de nouil. l. cùm plures.* ACCVRSIVS.

n ¶ *Exactio.* id est, petitio.

o ¶ *Non interpellatur.* id est, removetur.

p ¶ *Pro.* vel prædicta ratione non interpellatur: quia nec illa quæ sequitur. s. Vel dic, *nam*, pro certè.

q ¶ *Non.* Legendum, *sed.* nam hic accipitur *nam* adversatiuè, quia fuit duo diuersi casus. CVIAC.

q ¶ *Stipulanti.* secùs si sine stipulatione transacta fuit mutuatio pecuniæ in vinum, vel in aliam speciem: vt *T. ead. l. ff. non singuli. in fin. & l. ff. pro mutua.* ACCVRS.

r ¶ *Rectè.* id est, iure ciuili.

s ¶ *Irritum.* vt *T. de transact. l. quamuis. &] de contrahen. empt. l. idcirch. in fin.] de nil. & obtig. l. fœnus.*

t *Incendium.*] CARVE. Mercatori tibi decem pèsit omnia bona tua per incendium perierunt: numquid debitus mihi esse obligatus, quæritur? Dicitur, quòd non.

t ¶ *Incendium.* vel ° aliud fortuitus casus: vt *Instit. quib. mo. re contrah. ob. §. item si res.*

ζ ¶ *Incendium.* Vel aliud casus quilibet. Vide notata ad *l. ij. ff. de verbor. signif.* Id est, pecuniæ creditæ periculum ad debitorem pertinere non mirum, cùm sit eius dominus. CVIACVS.

u ¶ *Ære alieno.* Sue sic pecunia, sue aliud genus. quod ° enim in genere debetur, petire non potest: vt *ff. ad legem Falcidiam. in ratione. §. §. diligenter.* ibi, *incerta, &c. & de verbor. oblig. Liuere stipulatione. §. fœnum.* ° at in cæteris contractibus vbi species debetur mihi vel mea vel futura mea, interitu eius liberatur.

b Fortuitis casibus incendiis mutuatur.

c Genus petitur non potest: ideoque debitor generis incendio rerum fortuitorum non liberatur.

d Debitor an & quando liberetur per ipsa se debitis

480/C.IV.K.5-4, 783-784
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

...tur: vt ff. de verb. oblig. l. si ita legati causa. & l. si seruum. sed fallit quod hic dicit, in nautica pecunia: vt ff. de nautic. fœn. l. periculi. & C. de naut. fœn. l. i. item in asse nouali: vt ff. de manu. l. dedi. §. si ie. & in actione de peculio: vbi tempus rei iudicandæ inspicitur, an sit in peculio: vt ff. de pecu. l. quæsitum. in princ. & ff. de iud. leg. l. si quarum rerum §. item Iulianus. aliter est l. si stipulatus. & de solutio. l. cum soluisset.

a ¶ i. debitorem. Hic strictè accipitur pro eo qui mutuam pecuniam accepit: creditor pro eo qui dedit. Debitorem igitur creditæ pecuniæ. CVIAC.

SI in rem.] CASVS. In refectionem domus communis mihi & Titio pecuniam mutuasti. ego totum tibi solui: an à Titio petere possim, quæritur: Resp. quod si ego & Titius nec re nec verbis in solidum non obligauimus, & ego postea in solidū solui: Titium conuenire potero, perinde ac si ei mutuassem: sed qua actione, nō aperit. Tu dic neg. gest. actione vel locati. VIVI.

a ¶ Pecuniam. puta in communem domum reficiendam.

b ¶ Nec re. qualiter fiat, dictum est suprà eo. l. si non singuli.

c ¶ In solidum. quod facere potuistis: vt l. eod. l. si non singuli. quod si ei fecit & soluerit, dicemus aliam liberare, non officio gestionis, sed natura obligationis: sed & tunc actio negotiorum gestorum locū habere: vt not. j. de duo. reis l. j.

d ¶ Experiri. actione negotiorum gestorum.

e ¶ Debitum. i. sicut si ei mutuasses aliquid.

e ¶ Debitum. Vt pecuniæ creditum vtili actione poscat. CVIAC.

f ¶ Potes. actione negotiorum gestorum & ad hoc ff. loca. l. si domus & infrà de duobus reis. l. j. & ibi not.

EVm qui.] CASVS. Etsi pecuniam quam in rem tuam impendebam, mutuo accepi, & Titius creditor mutuauit non contemplatione tui, sed me quem nostrum habebat Titius obligatum: Resp. quod me, qui mutuum accepi. VIVIAN.

† ff. sent. ... Tom. Genesis debiti peti non potest. * vel ex obligatio.

† pactum ad ... euict.

* creditori. & pacto post. ...

non exuit debitorem a. S. II. Id. Feb. Sirmij, AA. Coss.

Obligatus simul cum alio, siue pro parte, siue in solidum sit obligatus, soluendo solidum pro parte correi, repetit à correo. hoc dicit text. & Gl. BALD.

XII. Iidem AA. & CC. Theophanio.

SI in rem cõmunem cum locione † mutuam sumpsisti pecuniam a, nec re b nec solennitate verborum vos c obligastis in solidum c: & si eam post integram soluisti, de restituenda tibi parte contra Ione experiri d, vt debitum e à poscens †, iudice cognoscente potes f. S. XV. Kal. Septemb. CC. Coss.

Actus agentium pariunt obligationem inter contrahētes, quia quod sit actum inter unum ex contrahentibus & tertium. h.d. not. Vel sic: *Ille qui contrahit, nomine proprio obligatur: licèt per actū non cõuertere in vtilitatem suam, sed tertij. h.d. not. & est quotidianus iste casus, & not.* BAL. Vel sic: *Mutuum obligat contrahētes, non dominos rerum in quibus est versum: nisi eorum contemplatione à numerante sit solutum.* SALYCET.

XIII. Iidem AA. & CC. Fronimi.

EVm qui g mutuam sumpsit pecuniam, licèt in res alienas h, creditore * non contemplatione domini rerum eā fœnori dante h: principaliter obligatum i obnoxium remanere oportet. S. XVII. Kal. Nouembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Mutuata pecunia subscriptio non nocet subscribenti. BALD. Vel sic: *Subscribens si vt testis, non obligatur.* SALYCET.

XIV. Iidem AA. & CC. Hadriano.

MVtuæ pecuniæ quam alius dedit creditor, citra solennitatem verborū k subscribentem k instrumento te non habet obligatum. Sine die. AA. Coss.

g ¶ Eum qui. Qui pecuniam accepit, tenetur, etiam si eam sibi non insumpserit. Vide scripta ad l. 7. j. quod cum eo qui. CVIAC.

g ¶ Alienas. scilicet impendendam.

h ¶ Dante. alias haberet eum obligatum actione negotiorum gestorum: vt plenè dixi ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. j.

i ¶ Obligatum. scilicet accipientem.

MVtuæ.] CASVS. Mutuasti mihi x. confessum est inde instrumentum, cui subscripsit Titius tanquam testis. numquid subscribendo videatur se obligasse, quæritur: respon. quod non: cum ab eo ea tibi rē nō stipulatus non fuisses. VIVIA.

k ¶ Solennitatem verborum. id est, citra stipulationem. CVIAC.

k ¶ Subscribentem. vt b testis, non vt se obligē: vt infrà de sol. & obli. l. omnia. & infrà de fideiuss. l. si pater. & infrà de administra. tut. l. si non. & in ff. de euict. l. quidam.

l ¶ Subscribentem. Etiam vt fideiussor, non obligatur, quia deficit stipulatio. subscriptio cõparatur iusso. at ex iusso solus pater vel dominus obligatur. l. 1. ff. quod iussu l. 1. j. quod cum eo. ergo & ex stipulatione cæteri tantum obligabuntur. CVIAC.

NOn aduersùs.] CASVS. Mutuasti mihi decem, postea eadem decem mutuaui Titio, & defestis vis me conueniendo me non esse conueniendum, sed heredes Titij cui mutuaui. numquid sim audiendus: Resp. quod non. VIVIA.

a Subscribens se instrumento vt testis se nō obligat. adde Glo. ...

ζ ¶ Aduersus te. Debitor debitoris priori creditori non tenetur. Seneca lib. 5. de benefic. c. 19. CVIAC.

l ¶ Postulas. vt C. de act. & oblig. l. cum. & de sol. l. cum & quo. & C. depositi. l. si ... & ff. de condict. inde. l. his solis. & hoc quando non ideo tenetur quia habebat actionem aliâs cessio a pro ista præstatione est: vt aug. ff. de pecul. quod debetur. in fine. ACCVR.

a Cessio aliquando pro ista præstatione est.

Personalis actio non sequitur debitorē debitoris: & iura non mandātur inuito. BAL. Vel sic: *Creditor non potest cogi à debitore, vt eo dimisso agat cūm eum cui debitor ipse pecuniam fœnerauit.* SAL.

XV. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NOn aduersùs te ζ creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniā, sed eius cui hanc credideras, heredes experiri, contra iuris formam euidenter postulas l. S. V. Kalen. Decemb. CC. Coss.

Qui pecuniam iudici mutuat, præsumitur iudicem corrūpere: & qui propter honorē publicum consequendū dat pecuniā, exilij pœna punitur. h.d. In officiali recipiente licèt adiiciatur titulus mutui præsumitur barrataria. BALD.

XVI. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Theodoro P.P.

QVisquis a iudici fœnebrē pecuniā mutuauerit, si in prouincia fuerit versatus m, quasi emptor legū & atque prouinciæ; vel si quis collectarius n † honoris pretiū dederit ambitu o: exilij pœna p vnà cū ipso iudice q plectetur. Da. XVII. Ka. Nou. Basso & Philippo Coss.

Chirographum non probat debitum, nec esse solutum: nec creditur ei si sit vltra quinquaginta libras auri, nisi adsint sibi tres subscribētes qui sint bonæ opinionis. BALD.

XVII. IVSTINIANVS A. Menæ P.P.

SVper chirographariis r instrumentis hæc pro communi vtilitate sancienda duximus, vt si quis pecunias crederet s supra quinquaginta libras

Q Visquis.] CASVS. Si potestati Bonon. aliquis de sua iurisdictione mutuo fœnebrē pecuniam dedit: vnà cū potestate exilij pœna plectetur: & hoc in prima. Idem si duo eundem honorem ambiebant, & alter alteri pecuniā dedit vt desisteret: exilij pœna plectetur. & hoc in secunda. Alias tamen est modus procedi exemplum in hac vltima parte: sed dic: vt in Glos.

a ¶ Quisquis. Ex hac l. colligunt nō posse præsidem mutuam pecuniā accipere. l. præsides. ff. eod. Male. Nam extra duos casus qui hic ponuntur, sumere mutuam pecuniam non prohibetur. Vide scripta ad l. 3. T. m. CVIAC.

m ¶ Versatus. licèt ibi domicilium non habeat.

b ¶ Quasi emtor legum. id est, quasi à præside, quem habet obæratum, ius vēdinari posse. CVI.

n ¶ Collectarius. qui mecum eundem desiderans honorem, dat mihi pecuniam vt desistam, & eum non impediam. i. Alij dicunt, id est, qui emit honorem, vt inde duplum colligat: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. cogitatio. & §. ... & §. si quis autem. coll. ij.

o ¶ Ambitu. eundem honorem. i. Vel dic secundum aliam, id est, ei qui desiderat pecuniam pro hoc sibi dari.

p ¶ Pœna. ¶ Huic l. & suprà eod. l. vet. est contra. c ff. eod. l. præsidis. & l. principalibus. & ff. de vsur. l. Cuius. Sed distinguo: aut iudices sunt perpetui, & tunc possunt: vnde ll. contrarijs ff. eodem. si verò temporales, pro republica possunt: vt d. l. Cuius. sed si pro se, ab homine alterius prouinciæ possunt: vt hic. & ff. eod. l. præsidis. in f. & l. i. suo non possunt: vt hic. & suprà ea. l. vet. & ff. eo. l. principalibus. & facit ad hanc l. quod diximus ff. de offic. præsid. Barbarius.

† Collectarius, id est, argentarius, collectarius, collybista. Ausan. lib 4. ... b Collectarius quis dicatur hoc loco exposui in meis notis. c Collectarius quis. sic ignorat hic Accursius. Quis sit mone dixum.

d Hanc legem adeas, & vide quæ scripsi ...

t ¶ Collectarius. id est, nummularius. Symmachus epist. 11. CVIACIVS.

u ¶ Ipso iudice. Hoc casu qui ambiit, cum collectario plectitur, non superiori. CVIAC.

SVper.] CASVS. Duo dicuntur in l. ista. primò, quòd si debitor in instrumento aliquo confiteatur se à creditore recepisse vltra quinquaginta libras auri non aliter fides huic instrumēto adhibenda est, quàm si tres testes adhibiti fuerint, & ei subscripserint. idem est si creditor confessus fuerit in instrumento sibi à debitore solutum, nec ab aliquo iudicentale instrumentorum admittatur. in fine dicit quòd lex ista in futuris creditis & debitorum solutionibus locum habeat: non in præteritis. VIVIA.

q ¶ Chirographariis. à χειρ, χειρὸς quod est manus, & γράφω, quod est scripturo.

a Chirographarius vnde dictus.

r ¶ Credere. id est, mutuare.

480/C.IV.K.5-4, 785-786
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Quinquagintà librarum auri.* id est, *suprà ter mille & quingentos aureos.* CYIAC.
a ¶ *Voluerit.* fecisset creditor.
b ¶ *Accipere.* fecisset debitor.
c *A creditore.* fecisset debitorem.
β ¶ *Trium testium.* Vide scripta ad *L.2.§.de testib.* CYIAC.
d ¶ *Per eorum.* capiat dicto per eorum, &c.
e ¶ *Nam si dixerit in auth. de fide inst. I. & consti. §.*

† *alibi*, vel *à quartus.*

f ¶ *Operet.* quasdam ad probationem. Sed contrà *l.quæ in in fuga.l.scriptos. novo eo probrat.* Sol. ibi infra quinquagintà illà subsistebat contractus: vel ibi regati. ¶ Item contra *l. de iuf.l.cognitum* Sol. verbi. & facit ad *l. illum ff. de re fictis. vendi. l. si Titius. & l. de fideicommiss. l. quæsitum.* Sed hodie aliter distinguitur quàm hæc lex dicat: & ideo vide aut, *sed nunc iuro*, quæ est ex *in de instr. cum & fid. §.oportet coll. vj.* qui ita exipsi ita habebit. ¶ Dele solut. primæ objectionis, & eius loco ponere solut. Excipe casum hujus legis. CYIAC.

C *Sed nunc iuro.*] Nosse Statu neque quantitas vlura vel libri auri, neque testatus distinguitur in civitate, nisi quinque testib. probatæ opinionis atq; subscriptionibus adhibita. & intelligitur hæc authent. si partes contrahentes in scriptis, & non rari. & hoc iure dicunt, si fiat contractus rari, fiatur legi codicis: nec distinguitur & sic in scriptis, vel ad. § verò in civitate, si quidè in scriptis, tunc servabant authen. si fiat scriptis, fiatur legi Codicis. Sed in aliter habet auth. *sed nunc iuro quinque testes*, &c. In qua figura casum hoc modo secundùm VIVIA. CARVS. Hæc authen. in parte corrigit l. C. & in parte ad corrigit: & hoc initer tria dicit. In prima corrigit: quia dicebatur in l.C.ii quæ vellet mutuare pecuniã excedentem summam quinquaginta librarũ antiquorũ adhiberi in chirographo tres testes aliter tale chirographum non valebat. hæc auth. hoc corrigit, dicit quòd duos sufficiunt tres testes, sed quinque opus fit, si contractus fiat ab imperio litterarum, & in civitate, & excedat prædictam summam. In secunda parte permittitur quòd in contractu facto sine scriptis sufficiant duo testes. In tertia dicit quòd si contractus fiat in agris, quòd ita verò habet locum in Lista Codicis. VIVIANVS.

g ¶ *Ab imperio.* expone verba breviter, & vtimè distinguo *, vtrum fiat super minori summa libræ auri, aut super maiore.

¶ Et si super minori, sufficiant duo testes ad plenam probationem, sive perinus, sive imperiosa litterarum contrahat. sive in scriptis, sive sine scriptis tuti vel in civitate contrahatur. & hoc est quod dicitur in authen. *de h.instru.§.fin.coll. vj. ibi, vt nondò rebus exigunt.&c.*

¶ Si super maiore: si quidem imperiosa literarum contrahat & in scriptis, & in civitate, exigantur quinque testes, inter quos esquirentur tabellio: & omnes subscribere debent cum ipso contrahente: vel pro contrahente subscribet vnus testium, & præmittetur signum contrahentis: vt *in authen. de fide inst. §.operet. coll.vj.* & idem tanta solemnitas exigitur, quasi statim faciat quòd de se genera se instrumenti imperium.

¶ Si verò imperium sine scriptis contrahat in maiore summa, exigantur tres testes: vt *in authen. de fide instru.§.ij.& §.sed & si instrumenta.* in eo quòd dicit, adhibeantur similiter testium ex scripto præfuncta. ¶ Cùm autem petitur contrahit in maiori summa, fiat in scriptis, sine sine scriptis, exigantur tres: vt *in prædicto titulo.§.ij.& §.sed & si instrumenta.* & sic comparatio literarum primumerus, si primata intercesserit testimonia & negetur, ita demum si superfint testes: nec exigitur eorum subscriptio. sed si subscripserint, exigitur vt veniant, & proprio subscriptionibus attestentur. vel si non subscripserint quòd eis præsentibus confectum est documentum. & ita collatio, id est, comparatio adiuvatur augmento testium: & in hoc casu potest loqui auth. quæ est *I. de fide inst. l. ut si contractus, &c. & in authen. de fide instr. §. ij. & §. & ij.*

¶ Vbi autem inde facta est publica scriptura quæ reoccurrit in dubio: probetur de eius fide per tabellionem, & per eius instrum., & per eum per quem id est, per cuius manum scripta est pecunia, vel per solum tabellionem: non est opus vel locus comparationi, vel comparatione. Si verò non superest tabellio, vel notarius, vel adiunctator pecuniæ: fit comparatio literarum tabellionis, & signorum vel notarium ad plenam fidem, & non subscribentium fit comparatio. Si verò nec tabellio, nec notarius, nec adiunctator venit, tabellionis & subscribentium fit comparatio, & vna qualiscunque colligitur fides: vt habet hæc in auth. *de fide instru.§. fi verò mutuum.* & §.seq.

¶ In scriptis * autem de eo contrahi, quando id agitur, vt aliter non valeat, nisi facta scriptura: vt videtur insinuari *in auth. de fide instrum. §. & hæc dicimus super instrumentis ex scripto*, &c. coll.vj. secundùm P. Sed Azo aliter, vt nos. *in l. contractus infrà de fide instr.* Vel dic vt no. *l.ultim. de contrah. empt. & vend.§.i.*

¶ Et hæc in rebus in agris vetera iura *Gordiani* vt *in auth. de fide instr. §. fin.* quæ dicunt vt in omni summa sufficiant duo testes, nisi vbi contractus chirographaris infrumento initus est vltra quinquaginta lib.auri, vbi nec exigunturve *in hac L.Iubis duo. I.de testib.l. vbi.* ACCVRS.

a Testes quos imperitus in scriptis adhibet Glos. *omnes fere in Vlmad. 71.n. in verbo Skirum. Rum. Nundo de fide instrumentorum §.fin.n.5.*

* *distinguere.*

* *super hunc titu. Alcia. pecunia. lib.3 sept.*

† *id est, ne fiat in L.1. supra de fide instrum. qui profitetur. Cuiac.*

* Contractus quidem dicitur in scriptis celebrari.

b Suffragium quid.

DE SVFFRAGIO*.
TITVLVS III.

Et *de alio ff. eorum pretor. de chirographis in* C.Th.de qua l.vlt.vbi superiorem, & L.9.*ff.de fid.& alia ff. eorum pretor. de suffragio* in eod.Cod. *& quæ hoc tit. proponitur. Et tamen quidam ex qui honorem vel quid aliud quod testabatur imperantis à principe suffragiorum & intercessionis aliquæ, vt res possidebatur certum quem ex pro sibi officio pro suffragio, sententia, intercessione fide promisit, probat non enim est dissimilis populatio. imò suffragium in multis vnicuique obtendere, & pecunias dicere, & suffragium multa non fit sumptum, vendere licet quod tamen fuit Tyberius vetuit* Nov. 161. *& quidem non obtinuisse ante Constitutionem huius tit. nam & solum suffragiorum alium repetitio fuit, fuerit alia solora. Constitutione Iuliani, nos fuit solum repetitio, non petitio non solum.* CYIAC.

Ex nudo pactio debetur salarium advocato: & si salarium consilii in quantitate, vel re mobili, vel si mutuatio, non est necessaria certa scriptura promissionis vel traditionis: sicut in re immobili. & si advocatus sibi suis dicit, tres partes partis quia de vi punitur, possessionem restituit, & iure (quod per promissionem mutuis) & patrocinio primatur. BALD.

Imppp. THEODOS. ARCAD. & HONORIVS AAA. *Rufino P.P.*

Quia suffragium pertinet per certi conditionem: vt infrà eod.l.1. *de qua dicere cupit: idem de hoc hic dicit, & dicitur* b *propriè suffragium ipsum patrocinium quod prestitit advocatus. non tamen, id est, licitum, nulla suffragium, id est, fomes ille qui fit, vt per eum suffragetur alicui: hic autem pertinet improprè, scilicet pro re quod dicitur pro patrocinio.*

¶ *Proponitur conditio si certum pretor. de suffragio*, sic inscribitur in C. Theod. *Suffragium vocamus fauorem & opem, quam quis nobis prestat apud principem obtinendo alicuius rei causa. Cyprianus dicit sententiam. Dicitur & suffragium pecunia, qua datur alicui nomina.* l.vlt. infrà de silent. *Mali dicunt interpretatur de patrocinio adiuvatorio, & malè, & l. milit. supra de procur. suffragiorum pro adiuvare. Dari autem pro suffragio repetitio non est*, C. Theod. eod tit.

480/C.IV.K.5-4, 787-788
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cod. tit. Marcell. lib. 11. à Quint. *Et ex hac l. si quid promissum sit suffragatori peti potest actione, si certum petatur. Verùm hac constitutio abrogata per Nov. 8. & 4. Non. Tiberij, quæ est inter Nov.* Iustiniani 161. *quod ad honores & magistratus attinet.* CVIAC.

Si qui.] CASVS. Si actor vel reus alicui pro præstando sibi patrocinio, certum constituit salarium, illud reddat: si calliditate moram soluendi fecerit, ad solutionem cogetur. & hoc in prima. Et si in re mobili salarium fuit constitutum, sola traditio ad dominium transferendum sufficit, nec scripturam interuenire necesse est: & est contractus firmus. & hoc in secūda. Si verò aduocatus rem sibi conuentam pro salario promisso, tantùm vna monitione postea facta inuasit sua auctoritate: possessio ad dominum redeat, & à petitione sua cadat. & hoc in quarta. VIVIA.

a ¶ *Cupientes.* siue contendant pecuniam, siue aliud petant.

a ¶ *Sponsione.* id est, stipulatione. CVIAC.

b ¶ *Constrinxerint.* stipulanti alijs non obligantur secundùm quosdam. Sed dicas hic nudo pacto: & quod subijcit, restituant. scilicet[a] conditione ex hac lege, cū stipulatio non interuenit: aliàs si interuenit stipulatio, agitur certi condictione ex stipulatu, si certum promissum est: si incertum, actione ex stipulatu: vt *Institu. de verb. obli. in princ.* Si autem nullo modo, tunc officio iudicis pro modo litis, & facundia aduocati, & fori consuetudine: vt *in fin. huius legis, & ff. de var. & extraordi. cog. l. 1. §. in honorarijs.* Si autem est conuentum & incertum, potest peti vt constituatur certum, vt dictum est, sicut in procuratore secūs: vt *infrà man. l. salarium.* vbi de hoc dixi. Sed quidam dixerunt quòd vbi pactum nudum interuenit, de eo præstando detur actio præscriptis verbis: vel de dolo si dicas incidere in speciem illam, facio vt des. per *l. ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. quod si faciam.* & hoc præstito prius patrocinio. quæ opinio non placet. Illud autem constat, actionem[b] locati locum non habere, cūm nec in mensore habeat locum: vt *ff. si men. fal. mo. dix. l. 1. §. si autem. ad hoc ff. loca. l. qui operas §. 1.*

c ¶ *Restituant.* id est, soluant.

d ¶ *Optauerint.* scilicet subsidium patroni.

e ¶ *Consequantur* scilicet præstito eis suffragio.

¶ Et sic est arg. quòd donum sibi ex causa sic salarium præstandum. & sic est arg. contra *suprà de iud. l. properandum. § pen.* Sed tu dic quòd[c] statim: & quod hic dicit, *consequantur*, tantū dicit non tamen dicit consecuti sunt. a. Vel dic quòd post allegationes & ante sententiam, & ita iam consecuti sunt. sed hoc non placet. 3. Vel tertiò *consequantur* quod optant, eo ipso quòd aduocatus dicit se paratum patrocinium præstare. nam hoc desiderant, scilicet sibi præstari, & præstatur. ergo habent quod optant. & hæc & prima bona.

f ¶ *Si artibus.* id est, fraudibus.

g ¶ *Nectant.* id est, faciunt cliencuoli.

h ¶ *Coartandi sunt.* scilicet eo modo qui sequitur.

i ¶ *Datum.* id est, promissum dari.

k ¶ *Sola.* scilicet sine scriptura: quæ infrà statim erit necessaria ad translationem dominij.

l ¶ *Quoniam collatio.* id est, datio.

m ¶ *Inita.* id est, facta.

Margin: ÷ aliàs. scriptura.

Margin: a Salarij aduocati quæ actione peti possit.

Margin: b Actio locati non habet locum in aduocato, nec in mensore.

Margin: c Salarium aduocato quando sit præstandum.

SI qui desideria sua explicare † cupientes[a], ferri sibi à quoquam suffragium postulauerint, & ob referendam vicem se sponsione[a] constrinxerint[b]: promissa restituāt[c], cùm ea quæ optauerint[d], consequantur[e]: si artibus[f] moras nectant[g], ad solutionem debiti coartādi sunt[h]. Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris rebus mobilibus datum[i] fuerit: traditio sola[k] sufficiet, & contractus habebit perpetuā firmitatem: quoniam collatio[l] rei mobilis inita[m], integra fide[n] ac ratione cumulatur[o]. Quòd si prædia rustica vel vrbana placitum[o] cōtinebit[p]: scriptura quæ ea in alium[q] transferat[r], emittatur, sequatur & traditio corporalis, & rem fuisse complexā gesta[s] testentur. aliter enim ad nouum dominum transire non possunt[t], neque de vetere iure[u] discedere. Quòd si quis dū solo cōmonitorio[x] suffragio y* nititur, bona[y] duxerit occupāda: reus temeritatis ac violentiæ retinebitur †, ac in statum pristinum possessio reducetur[z], eo à petitione excluso, qui non dubitauit inuadere, quod petere debuisset. * D. IV. Non. Mart. Constantinop. Arcad. III. & Honorio II. AA. Coss.

n ¶ *Integra fide.* id est, hoc modo perficitur dominij translatio. Integra fides, bona fides, syncera fides, idem est. Vide scripta ad *l. 4. infrà.* CVIAC.

n ¶ *Cumulatur.* id est, firmatur.

o ¶ *Placitum.* scilicet quo de salario rei immobilis danda conuenit, & est in scriptis redactū, quod est necesse.

p ¶ *Continebit.* quando salarium cōuenitur pro patrocinio præstando in re immobili, debet de conuentione fieri scriptura: aliàs non transfertur.

q ¶ *In alium.* scilic. patronum.

r ¶ *Transferat.* id est, dominium transferri significet.

s ¶ *Gesta.* id est, prima scriptura, quæ est facta de salario, vt dixi: debet enim & in ea scriptura contineri rem esse perfectam & consummatam. u. Alij dicunt duas scripturas fore necessarias, vnam tunc, & aliam nunc: vt hic videtur innui. 3. Vel dic quòd illud est expositio prioris.

t ¶ *Non possunt.* Nota speciale: aliàs etiam ante scripturam transfertur dominium, licèt sic contractus in scriptis: vt *no. infrà de fid. instr. l. contractus* licèt B. quādoque dixisse contrarium.

u ¶ *Iure.* i. dominio.

x ¶ *Commonitorio.* * id est, sola admonitione 1. Vel, id est, hac sola ratione quòd commonuit eum suffragio.

y ¶ *Commonitorio suffragio.* Commonitoriū vocat suffragatori factam sponsionem ex scripto. Alijs autem accipitur pro memoriali libello qui alteri datur, & sic libellus de suffragio quo rogatur suffragator, & ei quid promittitur, commonitorium dicitur. hoc autem commonitorium pro stipulatione ait. CVIACIVS.

Margin: * de suffragio.

Margin: † Sic in omnibus manuſ. & C. Th. quibus quidem docte in nullis codicibus legi, retinetur.

Margin: a V. Alciat. 1. parerg. 21.

y ¶ *Bona.* mobilia vel immobilia.

z ¶ *Reducetur.* sic infrà vnde vi *l. si quis in tantam. & Institut. de interdic. §. recuperandæ. & T. finium regun. l. si constiterit.*

a ¶ *Petere debuisset.* per officium quando conuentum non erat, vel alio modo, vt *in prima dixi.*

¶ Item not. quòd nomine palmarij: id est, victoriæ, potest aliquid pacisci: vt *ff. de var. cogn. l. 1. §. & si nomine.*

¶ Sed nunc quæro si plura fortunæ capitula, & in aliquibus vincit, in alijs vicit: quod conuentum est nomine palmarij, in totum: vel in partem peti debeant? fortè in totum: quia verum est eum vicisse.

¶ Idem & quæri potest si non vicit, sed transegit: & puto posse, quasi vicerit, vel quasi per eum non steterit quo minùs vincat. pro hoc *ff. man. l. fin.* & est quæstio sabbatina.

¶ Item potest quæri, an[b] etiam pro salario vno etiam in causa appellationis debeat præstare patrocinium? quòd non puto, ne sic in infinitum teneretur: arg. *ff. de damno infe. l. qui bona. §. fin. & l. seq. & l. fistula. in princ.* & etiam est hæc sabbatina quæstio, quæ pendet ex ea, an causa appellationis sit eadem cum prima: an alia? & dicimus quòd non: vt *no. T. de procurato. l. maritus.* Item & posset quæri, an cogatur exire prouinciam, si dicatur quòd in causa appellationis debeat eum iuuare: H. quòd non, etiam in prima, in qua constat quòd vsque ad finem debeat iuuare, quod non puto: vt *ff. de procuratoribus. l. sed & hæ personæ. § non solùm.* vbi de hoc dixi.

Margin: b Aduocatus an debeat pro vno salario præstare patrocinium in causa appellationis.

Margin: c De sequestrationibus vide Menoch. *2. de arbitr.* Centuria 1. cas. 83. adde Gl. in *l. 9. ex ff. quæ sententiæ* adde Socinū *Reg.* 471. incipit, *sequestratio regulariter prohibita est. & reg.* 472. incipit, *sequestratio sententiam an & quādo appellatione pendente fieri possit.* Adde Tractatū Iacobi de Ancona, & Francisci Curtij *de sequestris & sequestrationib.* De sequestratione tractat & Capellam Tholosanam *decis.* 477. de sequestratione decis. vide *l. si cui donum. §. fin. apud ff. solutum.*

DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE PECVNIÆ.

TITVLVS IV.

ACtione si certum petatur de rebus creditis pecunia, id est, quantitas petitur certa, & quantum aliarum rerum quæ in iudicium deducuntur, sequestratio fieri possit ex causa, etiam liberarum personarum, pecunia tamē quæ petitur sequestratio hac lege prohibita est, quia res quæ certum corpus habent, facilè interuerti possunt, quantitatis nullum subest corpus, & videtur abrogari l. 1. Co. Theod. *si cert. pet. de chirogra. quæ vno casu admittit sequestrationem, si de falso chirographo oriatur quæstio inter debitorem & creditorem, quia generalis est prohibitio huius legis. Sequestratio est translatio possessionis vel litigiosæ in tertiam personā facta consensu partiū, vel auctoritate iudicis, ea conditione, vt qui vicerit, ei ea res reddatur, restituatur. Et alia significatio in certamine aliquo in quo fuerat sponsionem factam:* vt l. 3. ff. de alea. *Sequestratio est apud iudicē sponsionis facta depositio pignoris vtrinque ex parte, qui iudex sponsionis erit Sequester dicitur, & veteribus Sculna: vt ille Macrobij* lib. 3. ca. 17. *Sponsione contendit, digno Sculna Numatio Planco, qui tā honesti certaminis arbiter electus est. & in hunc quidē sequestrum est alia præscriptis verbis quasi ex nono negocio* l. 18. §. vlt. ff. de præs. verb. *in illum actio depositi,* l. si apud. §. 1. l. si in Asia. §. cum sequestre, ff. dep. *& aliquo casu præscriptis verbis.* l. si quis affirmauit §. Labeo ff. de dolo *nam & si auctore iudice sequestratio facta sit, sicut publica persona alteri stipulatur vestis, vtrilibet actionem parat, ita iudex in deponenda ea re de qua agitur paciscendo vel legem dicendo ei secundum quem litem dederit caueri potest & petere actionem depositi sequestrariam.* CVIAC.

Non debet incipi à sequestratione, sed debet seruari ordo iuris in conueniendo priùs debitorē. BALD. Vel sic: *Sequestratio nō est*

DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE.

Ne quis

Ne quia crederet pecuniam vel aliud quod petitur sequestrandum, ideo de hoc ponit. ¶ *Pecuniam hic accipe strictè pro quantitate, vel summa: nam caeterarum rerum mobilium sequestratio fit, quia ex facili interire possunt.* [illegible]

¶ Vide scripta hic & annotata ad rub. ff. eod. CVIAC.

Pecunia.] CASVS. Primò tradit regulam, demum exemplum. Dat regulam, quae talis est: indebiti per errorem soluti ex causa, nisi iudicatum solutum fuerit, per condic. indebiti competit repetitio: sed non veniunt vsurae nisi in stipulatum fuerint deductae. VIVIANVS.

[illegible]

Petis.] CASVS. Peto decem à te, petijea sequestrari apud iudicem, vel apud alium an sint audiendus? Resp. quòd non, sed libellum tibi porrigere debeo, vel probationem offerre, & per sententiam facere te compelli ad solutionem. VIVIA.

a ¶ *Pecunia.* largè [a] accipe: vt ff. de verb. sign. l. pecuniae verbum. & l. de condic. [illegible]

b ¶ *Sequestrationis.* Est autem sequester [b] ille, apud quem plures eandem rem de qua controuersia est, deponunt: dictus ab eo quòd occurrenti & quasi sequenti eos qui contendunt, committitur [illegible] ff. de ver. signif. l. sequester. Sequestratio [c] autem dicitur ipsa separatio rei vel possessionis, interim ut dum res apud sequestrum est, nec possideat actor, nec possideat reus, nisi hoc esset actum in sequestratione, vt custodiae tantùm causa fiat depositio: vt ff. depositi l. licet §. rei depositae. & ff. de acquiren. poss. l. interesse.

¶ Sponte ergo fieri potest sequestratio: nō autem cogitur aliquis ad hoc. Sed in casibus compellitur [d] aliquis. [illegible]

faciēda, nisi prius debitor secundū iuris ordinem sit conuictus. SAL.

1. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Ioanni* PP.

Votiens ex quolibet contractu pecunia [a] postulatur, sequestrationis [b] necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primò conuinci, & sic deinde ad solutionem pulsari. quam rem non tantùm iuris ratio, sed & ipsa aequitas persuadet, vt probationes secum afferat, debitorem que conuincat [c] pecuniā petiturus. Dat. VI. Id. Iulij Rauennae, Honorio XIII. & Theodosio X. AA. Coss.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

TITVLVS V.

Eadem actio datur ex mutuo, & ex promutuo, nempe condictio l. 4. §. is quoque, ff. de oblig. & act. *Indebiti solutio promutuum est, maximè si ea soluantur, quae pondere, numero vel mensura constant, quia id in soluendo actum videtur.* [illegible] CVIACIVS.

Indebitum per errorem solutum, nisi sententia auctoritas refragatur, condicitur sine vsuris. hoc dicit rub. secundum BALD. Vel sic: *Indebitum praeter sententiam per errorem solutum, repetitur etiam ab haerede soluentis: nec veniunt vsurae ex mora.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Maximo.*

Pecuniae [a] [d] indebitae [e], per errorem [f], non ex causa iudicati solutę, esse repetitionē condictionis [h], non ambigitur. Si quid igitur probare poteris [i] patrē tuum, cui heres extitisti, amplius debitò creditori suo persoluisse, repetere potes [l]. Vsuras [k] autē eius summae praestari tibi frustrà [illegible]

[illegible]

Condictionis. [illegible]

[illegible]

DE CONDICTIONE INDEBITI.

[illegible]

a ¶ *Actione.*

480/C.IV.K.5-4, 791-792
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Indebiti condictione non veniunt fructus [illegible].
b Usurarum fructus accidentales, non naturales.
a Indebiti condictione veniunt incrementa naturalia.

a ¶ *Actione enim condictionis.* quia fol[illegible] * per hanc actionem fructus naturales peti possunt: sed usura b est fructus accidentalis. Et sic quòd intellectuè loquitur.
b ¶ *Sola. vt ff. eo. l. quòd per errorem.*
c ¶ *Indebita.* id est dicere, non etiã usurae. Incrementa * autē naturalia benè veniunt in hanc actionem, vt fructus & partus: vt *ff. eod. l. indebiti. in princip. et ff. de usuris l. videamus. §. item si indebitum. qua sunt contra.*

Si citra.] Casvs. Debebam tu mihi teneri in a. & credebas te mihi debere: creditori meo delegasti te, nulla transactione interveniente. si soluisti, à me condices per condic. indeb. si non solueris, compelleris: sed à me condices vt liberes ab obligatione. Viv.
d ¶ *Transactionem* vel aliam similem causam, vt *T. l. prox. dicitur.*
e ¶ *Adversus eam.* cui nihil debebas, & cua solutione liberata est: & sic nihil d refert an accipiat per se, vel per aliũ, secundum Io. & *ff. ad Velleia. l. non putavit.* Et referas hic quod dicitur *ff. de except. doli. l. pen. §. si eum. & l. Iulianus. & de novat. l. doli. in fi.*

d Per se vel per alium accipere nihil [illegible].

a ¶ *Condictionem.* Itemque mandati act. *l. 2. ff. de novat. l. si mandato. ff. mandat.* Cviac.

Cum & soluta.] Casvs. Si quantitas indebita per ignorantiam soluta repeti potest, multo magis scriptura confecta de indebito soluendo condici poterit. Vivia.
β ¶ *Cum & soluta.* Est argumentum à minori in hac l. secundum Accursi. Cviac.
f ¶ *Cum & soluta.* prius emisso chirographo ex indebito. vel generaliter dicit.

desideras. Actione enim condictionis a ea sola b quantitas repetitur, quae indebita c soluta est. PP. III. Kal. Aug. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Delegatus indebitè vero creditori delegantis, à delegante condicit. Bald. Vel sic: *Indebitũ absque transactione per errorem ex delegatione solutũ, repetitur à delegante, non ab eo qui ex delegatione debitum recepit.* Salycet.

II. *Idem A. Secundinae.*

Si citra ullã transactionem d pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es: adversus eam e, quae te delegavit, condictionem a habere potes. PP. XIV. Kalend. Ianuar. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Ubi ad repetendum actio oritur, multò fortius ad retinendum exceptio producitur. Bald. Vel sic: *Qui potest solutum repetere, fortius potest exceptionem opponere: vel liberationem à quantitate indebita condicere.* Salycet.

III. *Impp. Diocl. et. & Maxim. AA. & CC. Pamphilo.*

Cum & soluta β f indebita quantitas ab ignorante repeti possit: multò facilius g quantitatis indebitę interpositae scripturae condictio γ h cõpetit, vel doli exceptio δ agenti opponitur. S. III. No. April. Byzantij, AA. Coss.

g Exceptione facilius obtinemus quàm actionem.

g ¶ *Multò facilius.* nam cui damus * actionem, multò magis exceptionem: vt *ff. de superfic. l. 1. §. quod autem. & ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.*
γ ¶ *Scripturae condictio* quae est incerta. Cviacivs.
h ¶ *Condictio.* id est, repetitio indebiti vel sine causa, vel incerti, secundum Azo. vt *ff. de condic. sine cau. l. 1. §. & ij.* & facit ad hanc legem *T. l. prox. & T. de transa. l. nec incertum. & l. 4. & ff. de act. emp. l. si heres. & T. de iur. & fac. ign. l. si non. & T. de fideiuss. l. si indebitum & T. de condic. ex lege l. si non est.*
δ ¶ *Doli exceptio.* Vide scripta ad *l. 1. ff. de verb. oblig.*

Ea quae.] Casvs. Quaedam causa est quae per inficiationem crescit, ex qua si indebitum fuerit solutum, repeti non potest. puta in actione leg. Aquili. in legato relicto in piat causas. & hoc in poena. Idem est & si ex ea causa aliquid fuerit promissum. scilicet quòd condictioni locus non erit: vt si datum mihi fuerit damnum, competit mihi pro damno dato actio leg. Aquil. quae per inficiationem crescit: non si ex ea causa mihi soluisti, cùm mihi damnum non dedisti. idem est si promisisti, & nondum soluisti. Vivia.

f Causa quandoque per inficiationem crescit.

i ¶ *Ea quae putà damnum* erat x. & illa possunt per f inficiationem crescere: quae x. si fuerint soluta, licèt indebita quoad soluentem, quia aliud dedit damnum, non repetuntur: sed si soluisset aliquid ultrà, illud posset repetere: quia illud non crescit per inficiationem & hoc secundùm M. quod H. & Ioan. non placet: quia lex respicit causam quae crescit per inficiationem, sicut causam transactionis vel rei iudicatae: vt *ff. ad leg. Aquiliam. l. si ex plagis. §. tabernarius.* & secundùm hoc sine damnum tantùm ab alio datum alius confitetur, siue etiam ultrà det vel promittat, non repetitur. idem si à se datum est, & confitetur. nam si soluat duplum vel ultrà, idem. Sed an à dante damnum repetat? Dic vt *ff. de interrogat. act. l. qui fervum. §. 1.*

g Inficiatione quae lites crescunt adde Cl. sequentes.

k ¶ *Per inficiationem.* vtpote g si occidisti animal vicini, vel si negasti legatum ecclesiae, duplum reddere: *Instit. de oblig. quae ex quasi contra. nas. §. ultim.*
l ¶ *Per inficiationem.* Quae per metum inficiationis soluta videntur Senis est in specie *§. ult. l. 4. eod.* Ideo cùm à sciente soluta, videantur, non condicuntur. Cviac.
ζ ¶ *In lite crescunt.* Vt actio l. Aquil. piarum legatorum, depositi ex causa tumultus, incendij, ruinae, condictio ex syngrapha, condictio ex cõtractu habito cum argentariis, sine scriptura, actio relictorum per damnationem, ob emendatum modum agri, actio iudicati, condictio benè dispensi, solutorum, nulla est ex his causa repetitio. Cviac.

Qui soluẽdo vel promittendo poenam possibilem negationis euadit, vt indebitum non condicit. Bald. Vel sic: *Solutũ vel promissum ex causa quae per inficiationem crescit, non repetitur h. d.* Sal.

IIII. *Idem AA. & CC. Menandro.*

Ea quae i per inficiationẽ k in lite crescunt ζ l, ab ignorante † m etiã indebita soluta repeti non posse n, certissimi o iuris est. Sed & si cautio indebitae pecuniae ex eadem causa interponatur: condictioni locum non esse constat. S. V. Id. April. Byzantij, AA. Coss.

† Solutum scienti, non [illegible].

l ¶ *Crescit.* ex leg. Aquilia vel legatorum *l. ad leg. Aquil. l. contra negantem. & Instit. de oblig. quae ex quasi contractu. §. fi.*
m ¶ *Ab ignorante.* scilicet etiam: vt quia credebam me teneri pro libero homine. secus si factũ secundùm quosdam. quod non placeret dixi suprà eo. l. 1.

Putatiuus successor & filius repetit indebitũ quod eo nomine soluit. Bald. Vel sic: *Debitum hereditarium per errorem à non succedente solutum repetitur.* Sal.

V. *Idem AA. & CC. Attalo.*

Si à patre a emancipatus, et non intra tempora praestituta p iure honorario successisti q: quicquid indebitum r postea per errorem s (vtpote patris a successor) dedisti t, eius condictionem tibi competere, non est incerti iuris. S. XIV. Kal. Maij, AA. Coss.

n ¶ *Non posse.* hoc si ab alio erant debita. nam si seruus non erat ab aliquo interfectus vel vulneratus, benè posset iste repetere: vt *ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. fin. & l. seq. & ff. de confess. l. fi.*
o ¶ *Certissimi.* secus in actione quae ab initio est poenalis: vt *ff. eod. l. Labeo. §. fi. & Inst. de act. §. sed istis.* In casu tamen huius l. datur quidam condictionem sine causa, licèt esset indebiti.

Indebitum non nomine solutum ratum habens, condicit. Bald. Vel sic: *Indebitum alieno nomine solutum, ab illo repetitur si ratum habet.* Sal.

VI. *Idem AA. & CC. Menophilo.*

Si per λ ignorantiã facti u * non debitam quantitatem

Si à patre.] Casvs. Filio emancipato in bonis patris eius delata est bonorum possessio: cum filius intra annum uti lem non agnouit: post annum credens se teneri creditoribus hereditariis soluit, & suo nomine: nunquid repetit? Dicitur quòd sic.

* Non iuris. Cviac.

a ¶ *Si à patre.* Vide scripta ad *l. regula. §. si quis iuris ff. de iur. & fact. igno.* Cviac.
p ¶ *Praestituta.* scilicet intra annum: vt *Instit. de bono possess. §. sed in liberis.*
q ¶ *Successisti.* Sed non cum re. Cviac.
r ¶ *Indebitum.* scilicet quantum ad tuam personam, qui neque ciuili, neque honorario iure successisti.
s ¶ *Per errorem.* Facti. Ergo tuo nomine quasi ipse deberes, vt & in *l. 19. §. 1. hic.* quod confirmatur à *l. 31. §. de petit. ff. de solut.* Cviac.
a ¶ *Vtpote patris.* In hac *l. 1. ponendum est,* filium erasse in facto, non in iure, vt quia putauit nondum annum percendae bonorum possess. praeteriisse. Cviac.
t ¶ *dedisti.* tuo nomine, aliequin obtineret quod legitur suprà *de petit. hered. l. de hereditate. & ff. eo. l. repetitio quae sunt contra.* quae solutio probatur *ff. de solu. l. cum quis. §. de peculio. ibi, & magis similis, &c. & ff. eo. l. si poenae causa. §. 1.*

Si per ignorantiam.] Casvs. Titio debebam decem. Seius autem credens me non soluisse, satisfecit ei pro me, cui competit indebitae quantitatis per errorem solutae condictio, quaeritur: scilicet an mihi, cuius nomine solutum est, an Seio qui soluit? Respond. quòd mihi. Idem & in minus soluenti voluntate, si soluit legatum vel fideicommissum. heres credens solennitatem interuenisse: & ita erabat in facto: postea apparuit voluntatem non fuisse soluentem: an heres qui soluit, per condictionem indebiti repetere possit, quaeritur? Respond. quòd sic. hoc dicit cum l. sequen.
λ ¶ *Si per.* Consilio *l. 1. T. de iur. & fact. igno.* vbique eadem est inscriptio, debet esse eadem subscriptio. puto itaque & in hac legendum *Gal. IV. Cons.* Cviac.
u ¶ *Si per ignorantiam facti.* cùm fortè ideo esset indebita, quia debitor

480/C.IV.K.5-4, 793-794
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pro alio soluisti, & hoc adito rectore prouinciæ, fuerit probatum: hanc ei cuius nomine a soluta est, restitui eo agente ᵃ prouidebit. S. VI. Id. August. AA. Coss.

Hanc declara ut suprà de iur. & fact. igno. l. cùm quis. Et adde quod not. Instit. de obliga. quæ ex quasi contract. in fi. Bald. & *sic summatur: Naturaliter tantùm debitum, falsò errore solutum, repetitur.* Salycet.

VII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

Fideicommissum vel legatum indebitum ᵇ per errorem facti ᵝ solutum ᵈ, repeti posse ᵉ, explorati iuris est. S. V. Id. Septembr. AA. Coss.

Procurator falsus tenetur condictione indebiti. Bald. Vel sic: *Soluenti falsò procuratori, condictio, non liberatio, competit.* Sal.

VIII. Iidem AA. & CC. Zypaeo.*

Creditoris falsò procuratori soluenti ᵟ ᶠ, aduersùs eum ᵍ indebiti repetitio ᵢ, non obligationis liberatio ʰ competit. S. petit. XV. Kal. Nouemb. AA. Coss.

Dominus soluendo ex contractu falsi procuratoris siue gestoris sine mandato, videtur approbare contractum, h. d. no. Vel sic: Ille qui facit quod est faciendum secundùm naturam contractus, videtur probare contractum. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Gratiano.

Indebitum solutū sciens, non rectè repetit ζ ⁱ. Citra mandatum ᵏ autem ab alio re distracta, dominus euicta re, vel ob præcedens vitium ˡ a facta emptori ᵐ faciens, non indebitum præstē dere potest, sed per huiusmodi factum ⁿ ratum contractum habuisse probans, à se debitum ostendit esse solutum ᵒ. S. IV. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. Coss.

Beneficium electionis non perditur facilitate erronea solutionis. h. d. not. secundùm Bald. *Vel sic: Debitor alternatiuè ad duo, soluēs vtrumque, habet electionem quod repetat, sicut habebat antequam solueret.* Salyc.

X. Imp. Iustinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

Si quis ᵝ seruum certi nominis, aut quandam solidorum quantitatem, vel aliam rem promiserit ᵖ: & cùm licētia ei fuerat vnum ex his † soluēdo liberari, vtrumque per ignorantiā ᵠ dependerit: dubitabatur cuius rei daretur à legibus ei repetitio, vtrùmne serui, an pecuniæ: & vtrùm stipulator, an promissor habeat huius rei facultatem ʳ. Et Vlpianus ˢ quidem electionem ᵗ ei præstat ᵘ qui vtrumque accepit, vt hoc reddat, quod sibi placuerit: & tam Marcellum quàm Celsum ˣ sibi consonantes refert.

Papinianus autem ipsi qui vtrumque persoluit, electionem donat ʸ: qui & antequam dependat, ipsam * habet electionem, quod velit, præstare ᶻ: & huius sententiæ sublimissimū testem adducit Saluiū Iulianum λ summæ authoritatis hominem, & prætorij edicti perpetui ordinatorem. Nobis hæc decidentibus ʸ, Iuliani & Papiniani sententia placet: vt ipse habeat electionem † recipiendi μ, qui & dandi habuit ᵛ. Dat. Ka. August. Constantin. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

debitor iam persoluerat: secus autem si iuris fuisset ignorantia hoc casu, secundùm Ia.

ᵃ ¶ *Et cuius nomine.* Ergo per liberam personam acquiritur actio ex mutuo & ex promissio. Cviac.

ᵃ ¶ *Eo agente.* & sic rectam habente quod suo nomine est solutum indebitē: aliàs vel mandatis actionibus experietur vel cessante mādato dabitur vtilis indebiti, arg. ℣. *si cert. pet. l. si et solutio.* ff. *eod. l. si procuratori. & l. indebitum. & l. dominus.* & ad hoc ℣. *per quam perso. no. acqui. l. cum per liberam.*

ᵇ Fideicommissum.] *Indebitū* ciuiliter: sed naturaliter debitum.

ᵝ *Per errorem facti.* Excipe legata pia, & olim omnia legata per donationem relicta. Idemque legata relicta incertis personis. Cviac.

ᶜ ¶ *Facti.* quia putauit intercessisse solennitatem sepos vastiam quae non intercessit. ι. Vel dic vt ℣. *ad leg. Falcid. l. error. & suprà de iur. & fac. igno. l. cùm quis.*

ᵈ ¶ *Solutum.* per errorem iuris non posset: vtpote si crederet valere testamentum.

ᵉ ¶ *Repeti posse.* nisi tale sit legatū, quod per infitiationē ᵃ crescere, vt venerabilibus locis relictum: vt ℣. *eod. l. eos qua. & Institut. de obli. qua ex quasi contractu. §. fin. & Instit. de act. §. item mixta. & §. quadrupli. aliàs est §. sed furti.*

ᵝ ¶ *Repeti posse.* Opponitur Vlp. in *l. lib. 24. frag.* vel in eo abundat negatio. Vide scripta ibid. Cviac.

Creditoris.] Casvs. Debebam tibi decē, solui Titio gerenti se tuum procuratorem: an liberatus sim à te: vel si non, an aduersùs Titiū detur mihi indebiti condictio, quæritur? Respon. quòd liberatus nō sum: & competit mihi condictio. Vivian.

ᵟ ¶ *Falsò procuratori soluenti.* Cùm creditor curam non habuit. Cviac.

ᶠ ¶ *Procuratori soluenti.* debitori, procuratori dico, quem putauit in rem suam factum, &c.

ᵍ ¶ *Eum procuratorem.*

ⁱ ¶ *Indebiti repetitio.* Vel causa dati, *in l. 14. ff. de condict. caus. dat.* Cviac.

ʰ ¶ *Liberatio à vero creditore.* ¶ Sed videtur huic legi contra ℣. *de fur. l. falsus. & ff. de cond. caus. da. l. si procuratori. & ff. de fur. l. falsus. & de sol. l. cùm quis. §. l.* Sed distingue vt d. l. *§. de fur. l. falsus.*

Indebitum.] Casvs. Si scio me tibi non debere aliquid, & soluo, non repeto. sed pone quòd Titius rem meam sine mandato vendidit Seio, & res euicta est: in causa euictionis obtuli me defensioni Titij, & emptori satisfeci: vel emptore agente quanto minoris, obtuli me defensioni illius Titij, & satisfeci emptori. an quasi indebitum videar soluisse, & repetere possim, quæritur? Respond. quòd non: quia satisfaciendo emptori videor ratificare venditionem factam à Titio: vnde videor quasi debitum soluere. Vivia.

ζ ¶ *Non repetit.* Vel quia ratum videtur habere gestum, vel quia videtur donare, vel quia sibi id imputare debet. Cviac.

ⁱ ¶ *Non rectè repetit.* vt *ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. & ff. eo. l. j.*

ᵏ ¶ *Citra mandatum.* Si enim mādasset, teneretur vtili ex empto ad exemplum institoriæ: vt *ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si procurator.*

ˡ ¶ *Vitium.* quæ redhibitoria erat.

ᵐ ¶ *Ob præcedens vitium.* Nam post visū, quod post venditionem rei contraxit venditor nō tenetur. *l. quare ff. de ædil. edict.* Cvia.

ᵐ ¶ *Emptori.* ex empto, vel ædilitia actione agenti.

ⁿ ¶ *Factum.* quia satisfecit.

ᵒ ¶ *Solutum.* ad hoc facit *ff. rem rat. habe. l. Paulus respondit. & ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. pen. & fin. & l. sed & si pater.* Rati enim ᵃ habitio mandato comparatur: vt *infrà ad Macedo. l. fin. & contr. ff. de in officio. testam. l. eum qui. §. j. & ff. de euict. l. si mancipium. §. dupla.*

Si quis seruum.] Casvs. Promisi tibi seruum aut decem sub alternatione, credens me ad vtrunque teneri, per ignorantiam vtrunque solui. cuius rei erit repetitio, dubitatur: & an promissoris esset electio, an tui creditoris? Dicit Vlpianus electionem pertinere ad te, cui vtrūque solutum est, vt reddas vtrum horū volueris. Papinianus contra, in cuius scilicet sententia erat Iulianus: & in eorum sententiā declinat Imperator, vt habeam electionem repetendi: quia habui electionem soluendi quod vellem. Vivia.

ᵝ ¶ *Si quis.* Hæc Lex est 50. decisis, & corrige §. pen. l. si non fortem ff. eod. Cviac.

ᵖ ¶ *Promiserit.* sub alternatione.

ᵠ ¶ *Per ignorantiam.* putans se vtrunque dare rum promisisse.

ʳ ¶ *Rei facultatem.* scilicet quam velit retinere, vel restituere.

ˢ ¶ *Et Vlpianus.* L. 1. ff. §. pen. eod. Cviac.

ᵗ ¶ *Electionem.* quamdiu vtrunque extat: vt *ff. eo. l. cùm is in princ.*

ᵘ ¶ *Præstat.* hoc potest esse verum cùm vel pacto apud creditorem ab initio fuerat electio: vt *ff. eod. l. si non fortem. circa finem.* vel quando à duobus reis promittendi ambo promissa sub alternatione per ignorantiam soluta fuerint vt *ff. eo. l. plank.* & si non corrigitur quod hic dicit, nec quod illis legibus dicitur. Vel dic leg. illas & quod hic dicit Vlpianus corrigi per Iustinianum, vt hic sequitur.

ˣ ¶ *Celsum.* Qui etiam ei consentit in specie *l. 19. ff. de leg. 1.* quæ planè pugnat cum Iulia. *in l. cum eis. §. vlt. ff. eod.* Cviac.

ᵘ ¶ *Electionem dequat* quandiu vtrunque extat: vt *ff. eo. l. cùm is in princ.*

ᶻ ¶ *Præstare.* vt infrà *de verb. signif. l. cùm quidam in fi.*

λ ¶ *Saluium Iulianum.* Cuius hæc de re sententia colligi posse videtur ex *l. 31. in princ. ff. eodem.* quæ etiam illi consentit in specie *§. vltim. d. l. 32.* Cviac.

ʸ ¶ *Decidentibus.* ¶ Contra. *ff. de iure dot. l. plerunque.* vbi dicitur quòd in optione recipientis est. Sol. hæc l. corrigit aliam.

μ ¶ *Electionem recipiendi.* Excipitur casus *l. 1. ff. eod.* Cviac.

ᵛ ¶ *Dandi habuit.* hoc verum nisi in duobus casibus: vt *suprà* dixi per *l. ff. eod. l. planè. & l. si non fortem §. fina.* quæ sunt contra secundùm Ir. Vel hæc corrigit illas. Sed qui debet Stichum aut X. & putat se ad alterum præcisè teneri, non repetitiue *ff. de lega.* ... si verò soluerat quinque tantùm, nec in quinque potest dici liberatus, nec in quinque obligatus: licèt in his quinque primò fuit obligatus: est ergo inter liberationem & obligationem quoddam medium, scilicet quòd cessat quandoque obligatio, nec est extincta: vt *ff. eo. l. si non fortem. §. fin. & ff. de sol. l. qui res. §. fin.* secundùm Acc.

ᵃ Legata per infitiationem crescunt.
* al. Zypæo.

ᵃ Ratihabitio comparatur mandato.

† Procurator alterius tenetur ostendere mādatum, vel satisdare de rato, sufficit tamen si vnum ex his duobus faciat. Gl. j. ... proxim.

* ipsi in omnibus manual.

† ... [illegible]

Pro

Pro dubitante.] Calvs. Certum est quòd qui indebitum soluit, repetit. quid ergo si aliquis dederit dubitans an deberet vel non? de hoc erat quaestio, quam decidit Imperator, dicens quòd qui animo titubante aliquid dedit vel soluit, repetit: nec praesumi transactionem intercessisse, nisi ab altera parte hoc specialiter fuerit probatum.

a ¶ Pro dubitante. Nota hic quòd dubitans [a] pro ignorante habetur.

a ¶ Pro dubitante. Dubitantes medij sunt inter scientes & ignorantes, [illegible] vt [illegible] Arist. [illegible] Cvi.

b ¶ Titubante. [b] indebitum debeat vel non: & sic quantum ad hunc titulum non est differentia inter errorem & titubationem, & nescientiam & ignorantiam: nec quantum ad titulum de iuris & fac. igno. sed quantum [c] ad alia differunt: vt ff. de iur. & fac. igno. super ipsa rubrica. & potes dare exemplum huius legis, ff. eo. l. [illegible] Vel dic quòd nihil dixit, ff. de reg. iur. l. non debet [illegible]

Ratione dubitationis oritur condictio indebiti, sicut ratione erroris. h. d. secundum Bald. Vel sic: Indebitum solutum ancipiti animo, sine mente titubante repetitur. Salyc.

11. Idem A. Iuliano praef. praet.

Pro dubitante [a] eorum qui mente titubante [b] indebitam soluerint pecuniam, certamen legum laturibus † incidit, idne quod ancipiti animo persoluerint, possint repetere, an non. Quod nos decidentes, sancimus omnibus qui incerto animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam speciem persoluerint, repetitionem non denegari, & praesumptionem transactionis non contra eos induci, nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Data Kalend. Octobr. Constantinop. Lampadio & Oreste, VV. CC. Coss.

c ¶ Peruniam quam [illegible] accepta pecunia, vt l. cum. [illegible] de fideicom. l. [illegible] Dele itaque glo. ad verb. Cviac.

d ¶ Pactóque. id est, de dote lucranda vel restituenda soluto matrimonio.

e ¶ Interpositum. de dote lucranda.

f ¶ Authoritate. quod ex multis causis prohibetur: vt [illegible] Instit. de nupt. § [illegible] & alia.

g ¶ Nullam de dote. [illegible] Id est, non potest repeti actione de dote, sed condict. ob caus. Cviac.

h ¶ Actionem. ex eo pacto.

i ¶ Habes. [illegible] mulier, vel pactum habet, id est, contrahit.

k ¶ Condictionis. est enim personalis actio: vt [illegible] Et [illegible] [a] legitur. sic [illegible] Et dic hoc casu condictionem esse priuilegiatam: vt ff. de priuileg. cre. [illegible] ¶ Sed quomodo datur condictio pro dote indebet condici? vt infra de incest. nup. l. qui contra. & ff. de ritu nupt. l. [illegible] & Instit. de nupt. § [illegible] quae sunt contra? Solutio: legibus illis fuit scitum, hic ignorans factum. arg. ff. eo. l. [illegible] & l. ij. & infra de interdic. mat. l. si tutor. Sed P. dixit etiam scitorem agere condictione sine causa: vt ff. de condi. sine causa l. [illegible] quod non placet: quia ibi nec facto secutum fuit matrimonium: vt ibi. Et distingue circa hoc: vt [illegible] de incest. nupt. l. qui contra. Item nec obstat quòd hic fuit causa secuta: quia de iure sequi debet, quod hic non fuit: vt ff. eo. l. [illegible] liber. hac ergo condictio locum habet: quia ob matrimonium datum fuit: vt ff. de iure do. l. dotis. & ff. [illegible] ¶ Item quomodo datur ob causam, cùm ob nullam causam videatur datum: vt ff. de condi. sine causa l. [illegible] Resp. causa est, si genus attendatur: nulla est, si speciem attendas.

[a] Intercisi[illegible]

DE CONDICTIONE OB CAVSAM DATORVM.

TITVLVS VI.

Recte Stephanus condictionem indebiti esse generalem, eaque posse condici data ob causam honestam causa non secuta, vel data ob causam inhonestam, sed & specialem verò nomine proponi actionem hoc tit. & seq. Huius igitur condictionis quae reperimus data ob causam honestam, [illegible] ob matrimonium matrimonio non secuto generale nomen est, condictio indebiti, speciale, condictio ob causam dati causa non secuta, & speciali potius vtimur quàm generali, quia specialiter adicimus, quae ex causa dederimus generali autem, vbi data nulla causa est quae sequi debeat: vt si indebitum soluerimus quod esse debitum arbitrabamur. quae de causa idem putat in ff. de cond. indeb. *[illegible] speciales de* condict. cau. da. cau. non sec. & de cond. ob turp. vel iniust. cau. *quemadmodum dicitur, non esse nouum vt ex specialiter quibusdam enumeratis generale subiicias verbum quae specialia [illegible]* l. si seruus. § cùm eo. ff. ad leg. Aquil. *Causam autem non pro principio agentis accipimus, sed pro fine, quae res dicitur propriè non pro causa praeterita, sed pro futura. hoc si [illegible] si [illegible] vel non secuta fuerit condictio competit. Ob causam praeteritam dati condictio non competit* l. damnas. l. in summa. § id quoque. ff. de cond. indeb. *quod tamen ita accipiendum est, vt si dedi ob falsam [illegible] causam quae me pridem iure ciuili [illegible] esse credebam, condictio indebiti mihi competat, non si dedi liberaliter remunerandi animo, vel alias naturalis obligationis soluendae gratia. hoc enim casu condictio mihi non datur, quamuis errauerim, quia donare volui. Donat enim qui quod nullo iure cogitur, [illegible] soluendi necessitate soluit, adeòque & solutio est simul & donatio.* l. 10. § si domini. ff. de in rem ver. *Ergo siue vera, siue falsa sit causa naturalis propter quam debitum soluitur, indebiti condictio cessat* d. l. damnas, & l. in summa. *ac proinde soluti condictio mihi non competit si refero gratiam, & soluo ei à quo beneficium accepi, quia natura debui referre gratiam, & quia donaui si ei à quo falsò credebam me beneficium accepisse, quia donaui.* Cvia.

Vbi non tenet contractus principalis pacta adiacentia nil operantur. Vel sic: Deficiente substantia, deficit accidens. Vel sic: Deficiente causa, quae est necessaria ad effectum producendum, deficit effectus. h. d. secundum Bald. Vel sic: Si pecunia datur ob dotem, & interponitur pactum de lucrando, & matrimonium non sequatur iure impediente, mulier non habet actionem de dote ad repetendum, sed condictionem ob causam: nec pactum vllam habet efficaciam. Salyc.

1. Imp. Antoninvs A. Callisthenidi.*

Pecuniam quam [c] te ob dotem accepisse pacto [d] † interposito [e] (vt fieri quum iure matrimonium contrahitur adsolet) proponis: impediente quocumque modo iuris auctoritate [f] matrimonium [constare *, nullam [g] de dote actionem [h] habes [i]: & propterea pecuniam quam eo nomine accepisti,] iure condictionis [k] restituere debes: & pactum quod ita interpositum [l] est, perinde ac si interpositum non esset, haberi oportet [l]. PP. VI. Kal. Aug. Laeto II. & Cereale Coss.

Si deficit modus appositus loco finalis causae simpliciter vel secundum quid, repetitur datum. h. d. vn. & ista l. est subsidio. Bald. *Vel sic: Donatum per patrem filiae vt crediteribus paternis soluat: ea nô soluente, potest repeti per heredem patris.* Sal.

11. Imp. Alexand. A. Asclepiadi.

Si (vt proponis †) pater tuus [illegible]

Pecuniam.] Casvs. Mulier cum aliquo contraxit matrimonium, eumdem dedit in dotem, & pacta est sibi de dote restituenda quocumque modo soluto matrimonio. postea apparuit non contractum matrimonium fuisse: quia erant consanguinei, numquid actione de dote possit repetere dotem, quaeritur. Respond. quod non, sed condictione ob causam. & pactum quod interuenit, perinde est ac si interpositum non fuisset: quia sicut matrimonium non valuit, ita nec pactum. Vivia.

¶ Huius l. decisio sic est accipienda, nisi [illegible] casu sicco locus sit. Malè autem Haloander ab ea [illegible] Cviacivs.

c ¶ Quam. i. aliquam. vel dic ad pecuniam recipiendam quam te, &c.

autem est causa dotis: deficiente ergo matrimonio, non potest dos locum habere: vt infra de dona. ante nupt. l. si circa princ. & vbi nulla dos, nulla de dote actio: in qua sola est locus pacto retentionis si ergo nulla est de dote actio, nulla retentio ex pacto: vt hic. & in auth. de nupt. § si verò ab initio coll. iiij. & concor. huic legi [illegible] de dona. l. cùm res.

Si vt proponis.] Casvs. Si pater tuus sorori tuae emancipatae praedium dedit, vt creditoribus satisfaceret, alioquin reuerteretur praedium ad haeredem si non satisfaciat: quae actio competit

Ob causam. id est, ob rem, ob finem aliquam. Vide notat. ad rub. ff. eod. & scripta hic. Hac condictio nascitur ex aequo & bono, non ex contractu. l. in summa. §. quod ob rem. ff. de condict. indeb. l. §. si quis quasi. ff. eod. Cviac.

¶ Iure ciuili. Cessat ob datam, causa non secuta, & esse condictio sine causa. l. [illegible] ff. de condict. sine caus. itemque indebiti. Cviac.

e ¶ Pactóque quod ita interpositum. Id est, pactum reddendae dotis in casum, pactum vulgare, l. Rebus ff. de pact. dot. Cviac.

l ¶ Haberi oportet. vbi enim [b] causa deficit, & effectus [c]: matrimonij

[a] Dubitans pro ignorante habetur.

[b] Titubare. quis dicatur titubare, [illegible]

¶ [illegible] [c] Dubitans [illegible]

DE CONDICTIONE OB CAVSAM DATORVM.

Dictum est suprà de ea condictione quae datur ob praeteritam causam. Nunc videamus quae datur ob causam futuram & honestam: propriè [d] tamen causa dicitur de praeterita tantùm: vt ff. de condi. & demon. l. si ita legatum. ff. [illegible] verò in futurum: vt ff. de condi. indeb. l. damnas. & congruit hac condictio cum superioribus [illegible] causa rem in aliud omittit [illegible]

[d] Causa & ob differunt.

* ad. [illegible]

† pactóque interpositum.

* Inclusa adnotata Haloander, [illegible] constare: [illegible]

† Conc. cum hac l. [illegible] de do. l. cùm res.

b Contractu principali cessante, [illegible] pacta in eo apposita nihil operantur, [illegible] Eadem ratione [illegible] non sortitur effectum, vide [illegible] à pactis ad legit. C. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 797-798
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

petit sibi ad repetendum quod dedit si pater eius concessit in fata, vel adhuc superstes est, quaeritur? Respon. quòd condictio ob causam. VIVIAN.

a ¶ *Sororis tuae emancipatae*, vel ab alio patre natae: aliàs si in potestate esset donantis, cùm patri non fuerit nata condictio ob causam, nec eius filio, f. fratri huius sororis, potest competere, vel sorori cùm daretur fratri in sororê.

b ¶ *Resolueretur*. sic ff. [illegible] in princ. sed & hoc non dicto idem intellies, cùm dicta lex in donatione hoc tacitè contineat: vt si non fiat quod dictum est, resoluatur quod donatum est: sed hic nascitur condictio ex ipso contractu: sed quando non fuisset dictum, tunc ex quasi contractu: vt ff. de condi. indeb. l. ij. in princ. & l. quod quis si [illegible]. secundùm quosdam. Sed verius est ex re ipsa, sine ex rei interuentu: vt arg. Insti. quibus mo. re contra. obli. §. i. [illegible]. Sed videtur huic legi contra. C. de resciss. vend. l. ii. Solu. vt ibi.

Ea lege sorori tuae[a] praedia, caeteraque quorum meminisli, donasse, vt creditoribus ipsa satisfaceret, ac si placita obseruata nó essét, donatio resolueretur[b]: eáque contra fidem negotij gesti versata est: non est iniquum actionem condictionis[a] ad repetitionem rerum donatarú tibi qui patri successisti, decerni. PP. XIV. Kal. Decembr. Albino & Maximo Coss.

Pactum in donatione appositum ne liceat donatario alienare, operatur, quod aut pactum feruetur, aut res donata condicatur ab eo. hoc dicit ne secundum BALD.

III. VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Aurelio, & Alexandro*. †

EA lege[a] β in vos collata donatio, vt neutri alienándae suae portionis facultas vlla competeret, id efficit, ne alteruter vestrûm dominiú penitus alienet[d]; vel vt donatori, vel eius heredi condictio[e], si non fuerit conditio seruata, quaeratur. PP. Kal. April. Valeriano IV. & Gallieno III. AA. Coss.

¶ Item non dari hoc casu ob causam, cùm[c] contractui innominato esset apposita pactio: vt C. de contra. emp. l. si donationis. & de don. quae sub mo. l. si doceas. nihilominus & actio praescriptis verbis: vt C. de dona. l. cùm res. & ff. de don. l. hereditatem. sed vbi est nominatus, tantùm praescriptis verbis: vt ff. de re permu. l. j. [illegible] & ff. [illegible] & C. de pact. inter empt. & vend. l. j. & l. cum te. & C. [illegible]

¶ Sed cùm hodie sit nominatus: vt no. C. de re permu. super rubrica: videtur ex huiusmodi pacto non dari ob causam sed praescriptis verbis tantùm, per quod omnes leges huius tituli videntur abrogatae, quae de donatione dicunt. Sed dic speciale in donatione: vt quamquam sit hodie nominatus[d], tamen datur haec condictio per has leges: vt dicta l. C. de don. quae sub mo. l. j.

ADDITIO. Bart. hic sic dicit, quod donatio simplex & olim & hodie fuit contractus nominatus. de quo latiùs per eundem in l. j. ff. [illegible] pro declaratione [illegible]. Donatio verò quae fit ob causam, non est verè donatio, sed magis ob causam datio: vt l. j. ff. de don. ergo meritò dicitur contractus innominatus & olim & hodie.

a ¶ *Alienare condictionis*. Erit & actio praescriptis verbis, vt satisfaciat, vel praestet quod interest: l. hereditatem ff. de don. CVIAC.

EA lege.] CARVS. Nepotibus tuis praedium dedisti hoc pacto quòd neuter portionem suam alienaret: an donatio facta hoc pacto teneat: & quis sit huius pacti effectus, quaeritur? Respond. quòd tenet, & habet talem effectum, scilicet, ne timore eius aliquis ad alienationem procedat: tamen tenet, si facta fuerit donatori: tamen contra donatarium tantùm, non autem contra possessorem alium competet condictio ob causam. VIVIAN.

c ¶ *Ea lege*. i. eo pacto: vt ff. depos. l. j. §. si conuenitur.

β ¶ *Ea lege*. Vide scripta ad §. coherentes. l. qui Romae ff. de verb. obl. Graeci ad hanc leg. hoc notant, [illegible] id est, iure quidem alienatio non inhibetur, sed qui alienauit, tenetur condict. valet tamen alienatio. Nec obstat l. his solis. C. de reuocandis donat. in qua praeter dicersam speciem vindicatio significat victionem. Nec etiam obstat l. vlt. C. de reb. alien. non alien. quae ait quidem pacisci licere, ne quis alienet, sed non tamen iccirco esse alienationem factam contra pactionem. Item nec l. pen. C. si manc. ita alien. fuer. ne man. quae loquitur de seruo prohibito manumitti, quare prohibitio cohaeret personae serui. Item nec l. si creditor in fin. de distract. pign. Sed ibi ideo nulla censetur venditio, quia venditor legem dixit, qui retinet semper ius in rem, id est, hypothecam. At in hac l. j. is qui legem dixit, nihil iuris continet in re, & ideo qui eam accipit alienando, non ideo eius dominium transfert. Nec obstat quoque *Nou. de alien. & emph.* in qua fauor est ecclesiarum. Denique nec obstat Nouell. 159. Aequum enim est seruari voluntatem donatoris, qui nihil patri acquiri voluit. CVIAC.

d ¶ *Alienet*. id est, faciat quòd ille timore pacti ductus de facto non alienabit, id est, non procedet ad alienationem faciendam de facto: sed si alienabit, tenebit alienatio de iure, & dominium transferetur: sed donatori dabitur condictio contra alienantem, cùm personalis sit actio: non contra possessorem ad rem, licèt hoc quidam dixerunt per l. infrà de reuocan. do. l. his solis. quam rem cùm[e] non possit restituere, restituat eius aestimationem, sic quae aliud[f] petit, & aliud consequitur, vt ff. si cer. pet. l. vinum. & ff. de verb. oblig. l. si seruum. §. penul. & vlt. vindicatio[g] enim non datur ei, cùm detur condictio: nemo[h] enim potest condicere rem suam praeterquam à fure: vt ff. de vsufruct. quemadmod. ca. l. si.

& sic dominium est translatum de primo in secundum: & de secundo in tertium. Et alia est ratio quare sit translatum de secundo in tertium: quia cùm nudum[a] pactum: id est, quodlibet quod rei traditione non est vestitum, transferre[b] in aliquem dominium nó potest: vt C. de pac. l. traditionibus. multo minùs potest rê transferre in primum dátem, vel impedire quo minùs transferat in secúdú accipientem: praeterquam in pacto legis commissoriae: vel addictionis in diê: vt d. l. traditionib. & ita ex hac distinctione altera pars est vera: nempe vltima. 2. Alij vt R. dicunt primam partem veram, id est, quòd non potest alienare nec dominium transferre, sed sequens est falsa: & hic dicunt ratione possessionis dari condictionem, & pro eis C. de re. ali. non alie. l. fina. quae lex est contraria nostrae lecturae. Sed certè ibi non dicitur quòd non possit transferri dominium in accipientem, sed assignantur quae continentur verbo alienationis, cú prohibita est alienatio. ¶ Item aliud est contrarium[c] C. si manu. ita fuer. alie. vt ma. l. ea quidem. Sol. aliud in libertate, quàm aliis rebus: quoniam apponens conditionem ne manumitteretur, nó de actu manumittédi, sed de beneficio libertatis intellexisse videtur: vt ff. de ser. expor. l. si vénditor. Hic autem de ipso actu intellexisse videtur. Ité est alia ratio: quia sicut[d] difficilè reuocatur libertas, sic difficiliter tribuitur: quod non est in aliis rebus: vt ff. qui & à qui l. generaliter. §. j. & est simile vbi libertas[e] est deterioris conditionis. ff. de manu. test. l. cùm ex pluribus. & ff. de lega. j. l. si quis à filio. §. j. quia. Vel dic quòd manumissio fuerat prohibita propter serui delictû quia dominum offenderat: quod delictum non debet remanere impunitum: vt ff. ad leg. Aquiliam. l. ita vulneratus. & de fideiuss. l. si ab eo. Vel ideò vt posset torqueri, vt veritas erueretur, vel ideo, quia si poena apponeretur, exigi non posset: vt quia sic esset indignatio poenae non irrogata: vt ff. de ser. expor. l. seruus. Vel distinguitur, an prohibeatur alienatio facti, vel iuris tantùm: vt hic, & ibi. & ff. de lega. ij. l. pater. §. filiam. ¶ Item distingue super hac l. verùm alienatio fuerit prohibita à lege, vel à testatore, an pactis contrahentium. in primis duobus casibus volens alienare non potest, nec dominium in accipientem transferre: vt C. de legi. & consti. l. non dubium. & Insti. quibus alienar. licet. in princ. & ff. de legat. ij. l. pater. §. fin. & l. cùm pater. §. libertis. & de leg. iij. l. pater. §. filiam. ¶ In tertio[f] benè transfertur & dominium: vt hic, & arg. contra. ff. de distrac. pig. l. si creditor l. j. Item pro hac distinctione est ff. de transf. l. cùm hi. §. hac & vlt. & §. plané. ¶ Item etiam in vltima voluntate si sic est dictum, ne alienet extra familiam inter viuos, & extraneum heredem instituat, transit ad eum dominiú, nec agitur ad interesse: vt ff. de lega. ij. l. pater. §. fundum. Sed si per pactû est prohibita alienatio, & extraneum heredem instituat, tenet alienatio, sed agitur ad interesse: vt ff. de ver. oblig. l. j. ita quis promiserit dotem tibi §. ea lege. ¶ Sed contra in auth. de alie. & emph. §. sanctissimas coll. ix. & C. de sa. qua sib. auth. excipitur. Sol. ibi in vltima[h] voluntate. ¶ Item in illa de alien. & emphy. pactum consonat cum l. quae regulariter prohibet alienationé rei ecclesiasticae: vt C. de sacros. eccl. l. iubemus 4. & pro hoc est ff. de pa. dit. l. si vnus. §. quod in §. [illegible] & hoc secundùm Ioan. ¶ Sed B. distinxit verum prohibitio fuerit apposita in contractu, & in traditione: vel in traditione tantùm, vel in contractu tantùm. In duobus primis non transfertur dominiúm vltimo sic. & est propter in seruitute excepta, quae si in vtroque tépore[i] excipiatur, vel tempore traditionis, valet, & datur cófessoria aliás agitur actione ex eo cótractu: vt ff. de act. emp. & vñd. l. si tibi liberiú de ser. vrb. prad. l. si binarú. Sed In. dixit in omnib. illis casibus, licú excipitur seruitus, vel vtroque tempore, vel altero posse agi actione ex eo contractu: nec cópetere cófessoriam ex pacto, cùm túc non potuit esse seruitus quaesita: quia sua res nemini seruit. ff. de ser. vr. prad. l. in re commu. j. Tertij distinguunt, an appareat causa quare prohibita sit alienatio, & túc non potest ille alienare: an non appareat, & túc potest: vt ff. de leg. j. l. [illegible] §. diui. & de leg. iij. l. Lucius j. resp. & l. pater filium. §. Iulius Agrippa. 4. Quarti dicunt, refert an intersit eius qui prohibuit alienationem, vt tunc non alienet: an non, & tunc sic, arg. C. de pac. inter emp. & vend. l. si. Sed cótra eos videtur ff. de ser. rust. prad. l. cum fundo. Ité fortiter huic legi obstat ff. communi diuid. l. ij. & l. in hoc iudiciú. §. si inter socios. & ff. pro so. l. si [illegible] in f. lega. quia pactû[k] ne diuidatur, ita est rei annexû, quòd sequitur possessoré, i. emptoré, at hoc pactû ne alienet nó sequitur ré: [l] sed dic, sequitur quo ad accipientem: ibi non quo ad agendû: vt hic. arg. ff. de pa. l. si tibi §. pactum. e ¶ Condictio. ob causam: quam speciale est in donatione dari: vt dixi suprà l. prox.

Si eum

a Nudum pactum dicitur, quod rei traditione nó est vestitum.
b Ex nudo pacto dominium non transfertur.

† al. Arcadio, & Lucianæ.

c Pactú de nó manumittendo impedit libertatem. Idem esse ait Bart. in pacto de non faciendo re sacra vel religiosa.
d Libertas sicut difficilè reuocatur, sic difficiliter tribuitur.
e Libertatis quidque lata est códitio similis. Cû ff. de manumiss. test.

f Alienans cótra prohibitionem legis, aut testatoris dominiú in accipienté non transfert.
g An pacto quis obligari possit ne alienet.

h Prohibitio quae fit in vltima voluntate fortius stringit, quàm quae fit per legé vel pacta contrahentium.
i Debitum cum dicatur obligat, ad id possit ne pignus alienet.

k Pactum non diuidendi rei est annexum, & possessorem sequitur.
l Pacti non alienandi & non diuidendi differentia.

g Liberti nó possunt [illegible]

Margin notes, left: a Si donatio causa sororis filii emancipatae, nisi filio [illegible]. b Dolo [illegible] in margine, [illegible]. c Pactionis cû tradatur innominato & nominato [illegible] differentia. d Donatio simplex est contractus nominatus: ob causam, innominatus, vt hic. e Locus est sacrae condictioni [illegible]. f Aliud petens [illegible]. g Condictioni non competit vindicatio. h Rem suam quis potest à fure condicere [illegible].

480/C.IV.K.5-4, 799-800
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si cùm exiguum.] CASVS. Accepi mutuò decem à quodam adiocato, & cauì, quòd accepi centum propter spem fui patrocinii, quod mihi promisit: posteà ille non obtenuit causam: an liberationem sponsionis per conditionem consequi possim, quæritur? Respond. quòd sic.

Defictus fiducia patrocinij induci conditionem ob causam, quæ ratione causa deficit. BALD. Vel sic: *Confitebor si plus recepisse, quàm re mera receperis: poteris non receptis liberationem condicere.* SALYC.

IV. *Idem AA. & Valeriano C.*

Æmilia †.

SI cùm exiguam pecuniam reuerà sufciperes *, longè maiorem te accepisse causisti, eo quòd tibi patrocinium adurfatius b prominteret: cùm dicas fidem promissi non sequutam: vt libereris obligatione eius, quod non acceptum propter speratum patrocinium spopondisti, per condictionem c consequeris. PP. V. Kalend. Maij, Æmiliano, & Bullo Coss.

Dauum militi occasione procurationis non sequutæ, condicitur. BALD. & SALYC.

V. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Martiali.*

SI militem ad negotium [tuum,] procuratorem fecisti d, cùm hoc e legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam f ei numeraſti: quicquid ob causam datum est, causa non sequuta g restitui tibi competes iudex curæ habebit h. PP. X. Kalend. Octobr. ipsis IV. & III. Coss.

Simplex donatio non reuocatur: sed vbi ex causa de facto erratur, condicitur per condictionem ob causam. BALD. Vel sic: *Ancillæ data vt dotis filia manumittatur, si non manumittatur, reperitur: quod fecisse est, si pure donatio fuerit.* SALYC.

VI. *Idem AA. & CC. Cyriani* *, & *Flaviani.*

CVm ancillam patrem vestrum ei, contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multum, vtrùmne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam i, quam ancillam existimabat: cùm perfecta quidem donatio reuocari non possit k: causa verò donandi non sequuta l, reperitio competat. S. Id. Id. Maij, AA. Coss.

Defictus causa in mente retenta, non parit conditionem ob causam, hoc dicit mutabiliter secundum BALD. & SALYC.

VII. *Idem AA. & CC. Gorgonio.*

SI repetendi quoad donabas vxori eius, quem ad proficiendum tecum huiusmodi liberalitate prouocare propoſueras, nullam addidisti conditionem m, remanet integra donatio: cùm leuitati perfectam donationem reuocare cupientium, iure occurratur †. S. VII. Kalend. Septembr. AA. Coss.

Defictus finalis causæ possibilis parit conditionem ob causam. BALD. Vel sic: *Datum ob causam, cui recipiendi non parauit, cùm possit, recipitur per condictionem ob causam.* SALYC.

VIII. *Idem AA. & CC. Flaviano.*

DIstam legem * donationi, si non o impossibilem

a Donatio pofita regulariter reuocari non potest.

b Liberos libero prudad acquiri.

* Al. Cariani.

c Causa deficiens, condictio cessat effectus.

d Quia fine conditione adiecta repugnat mutabilitati: vt §. 4. & 5. in fin.

e Propositum in mente retentum, nihil operatur.

f Causa impulsiua dotis non possit reperi, cauſa non sequuta.

g Conditione ob impossibilitatem datum non possit reperi.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 801-802
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Quapropter.* quod dixit in genere, posit in specie.
b ¶ *In sponsam.* cui * maiori affectione donare videtur, propter spem futuratæ nuptiarum: unde videtur consentiens non repeti quod donatum est.
c ¶ *Prohibetur.* ad hoc *l. de convenien. empt. l. ij. & de donat. l. ingrum. & l. cum res.*
¶ Item contrà *l. de re iudicat. sand. l. ex.* Sola. vt dictum* ibi quia ibi erat aliàs réditurus: hic non erat aliàs donaturus.

a Donata sum ut affectione repeti non possint.

SI liber.] CASVS. Stichus cùm liber esset, decem dedit, vt filia sua manumitteretur: si non fit quod consentit, per conditionem ob causam repetire potest: sed si ferus mansisset, & de peculio mihi dedit decem, adversùs me actionem non habebit: sed hortari potuit præsis provinciæ, vt fiat quod consentit, fauore libertatis: falso mihi iure patronatus in illis, si eas manumittam. VIVIAN.
d ¶ *Filia.* ancillæ.
e ¶ *Conditio competit.* vt *l. ad l. Rhod. §. 1. & de præscript. verb. l. si tibi.* Contrà videtur, cùm fecerlas cos liberare, faciunque eas libertatis *l. ad l. ij. pecuniam. §. 1. & l. ij. manumissa fue ali. &c. l. ij. in.* Sed illud obtinet, cùm data est quantitas: secùs si species: vt *l. de præscript. verb. l. mancipia. §. ut cùm de.*

¶ Adde 12. inf. de liberis conditis.

f ¶ *Nam §.* breuè dixit, *§ liber constituitur, &c.*
g ¶ *Domino dederit.* Consensere domino. CVIACIVS.
g ¶ *Malum adiuuam.* neque ad repetendum quod dedit, neque ad implendum quod conuenitrùm iure ordinatio decuit cum seruis pacifcentes, nihil agunt: vt *l. de bis qui Lineropsiam.* licèt quidam contrà: vt ibi dicimus.
¶ Item contrà *§. de manum. l. si quis ab alio.* Sed ibi ab alio, non à seruo accepit.
h ¶ *Hortabitur.* non compellet: vt *l. de lib. caus. l. cùm affirmas.*
i ¶ *Hortabitur.* Hæc tamen adhortatio est necessaria. Et ideò Græci *lib. vl. tit. Basilicon.* ad hæc legem aiunt, ἀναγκάζει. quæ in re fallitur Accursius. Dele istam tantam illa glossam, *hortabitur,* & repone pro re, *ubi hortando compellet.* CVIAC.
¶ *Salua reuerentia* id est, verecundi. *l. 2. inf. de liber. caus.* CVIAC.
l ¶ *Stare.* feliciter quòd manumittat.

PRomisiam.] CASVS. Dedi tibi decem, vt præstares mihi patrocinium: non præstitisti, quia decessisti: nunquid ab hæredibus tuis repetam quod dedi? Respond. quòd non. vel pone fic secundùm Aso. Dedi codicem, vt filiam meam cures, cùm esses medicus: decessisse sine culpa tua, quia casu fortuito, & sic eam non curasti: nunquid quod dedi repeto? Respond. quòd non. Si verò per te filiolæ, & non per casum fuerit, secùs esset, & hoc dicit lex sequens.
k ¶ *Causa.* quæ ab accipiente pendet: puta, do tibi codicem, vt me gyrum cures, aliàs enim causa non sequata qualitercumque, dare modò dantis dolus esset, repetitio competit, secundùm Iu.
l ¶ *Non culpa.* Non competit quidem condictio ex pœnitentia, sed competit condictio ex pœnitentia, *§ pecunia. §. end.* Hoc è potest speciem, vt dederim decem, vt eas Capuam, & compellare impedius fit. Nam si ponas cum Accursio, de medico: vera est eius sententia. CVIAC.
l ¶ *Cuius.* contingente in persona ægri b conducentis, & pecuniam dantis: secùs è in persona medici locantis operas, ita

b Stichi mandicis pecuniam ex lege, vt ægrotum aliquem curaret, non est restituendum ægroto, si sua culpa, fuique vita non fit sanus: fieri è vitio, & imperitia medicinæ.

continet causam, ab eo, qui hanc suscepit, non impletam, conditioni facere locum, iuris dictat disciplina. quapropter * si titulo liberalitatis res tuas in sponsam b conferendo, certam disisti legem, nec huic illa, cùm posset, paruit: successores ipsius de repetendis, quæ dederat, si hoc tibi placuerit, conuenire non prohibeteris c. S. III. Id. Februar. AA. COSS.

Accipiens à libero non implens causam, conditione tenetur: sicùt si accipiat à seruo proprio, vbi est hortandus, non arctandus. hoc dicit secundùm BALD.

IX. *Idem AA. & CC. Rubulo.*

SI liber constituitur, vt filiæ d tuæ manumittantur, aliquid dedisti: causa non sequuta, de hoc tibi restituendo conditio competit e. nam si f quid seruus de peculio domino dederit: contra eum quidem nullam actionem à habere potest: sed dominum, qui semel accipere pecuniam pro libertate passus est, adieus † prouincia pecuniam recipiente: quia tunc reperitur, vt in contrario *§ locat. l. si vno. 1. cum eius quidem.* nisi in advocatis: vt *§ de var. reg. l. 1. §. denuo.* in quibus est speciale.
m ¶ *Repetit.* ex cessatione.
¶ Sed nonne licet punitere: vt *§ end. l. si pecuniam. in principio & l. 19. §. 1.* Respond. non, cùm * impleta fit conditio, vel pro impleta habeatur. habetur b autem pro impleta, cùm iam adimpleri non possit: ibi autem poterat.
ADDITIO. Bartolus hic reprehendit hanc glossam, dicens fic hic dicendum: sui voluo repetere quasi causa non sequuta, & non possum: vt *hic.* aut quasi me poniteat: quia pœnitentiæ est locus in contractibus innominatis, & possum: vt in contractis.

a Donationis causa data non reddi.

A Duocationis causa datam * pecuniam, si per eos *, qui i acceperant, quominùs suscepram fidem impleant, stetisse probetur, restituendam esse conuenit. S. XVII. Kalend. Ianuar. CC. COSS.

b Pœnitere adeò non licet, postè impleta, vt quod impletum ab adimplenti conditionem.
b Conditio pro impleta habetur, quæ nullo modo adimpleri potest.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM CAVSAM.

TITVLVS VII.

EX superiore titulo didicimus, datum ob causam honestam condici, causa non sequuta. nos intelligimus datum ob causam turpem id est, bona mentis adeuenisse, non condici, si vel dantis solum turpis causa fuerit, vt si furem mercedem dederit: vel dantis, & accipientis, vt si mercedem indicem corruperit. l. 1. aut condicitur causa sequuta, si turpis causa solius accipientis fuerit, vt si dederit, vt rem depositam recuperet, vel rem furtiuam. l. 4. & penale. hoc tit. CVIAC.

Qui probat cautionem ex turpi causa emanasse, per consequens probat pecuniam non numeratam. BALD. Vel sic: *Promissam ex causa turpi, non potest peti: idò causa turpis probata, res debet abijci.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Ingenuæ.*

SI ex cautione r tua conueniri cœperis: nullam pecuniam te accepisse, sed ob turpem causam s, & quam fieri prohibitum est t, interpositam cautionem, ei qui * super ea re cognituras est, dum fit, quæritur? Respond. quod probatio tibi pecuniam numeratam non fuisse, & ex turpi causa eam promisisse: quibus duobus probatis abdicaueris. Vel *pone* causam, quòd promisisti centum caidam, vt faceres alij furtum, vel homicidium. VIVIAN.
p ¶ *Si ex cautione.* causa non spe numerandæ pecuniæ, licèt in ea contineatur numerata pecunia, sed ob turpem causam causa.
q ¶ *Ob turpem causam.* scilicet ex vtraque parte, vel alia, secundùm Iu. Et da exemplum, si promisso ne delinquas. Item si promisso, vt delinquas. Item si promisso meretrici. Primò est turpitudo ex parte recipientis, secundò vtriusque, tertiò dantis: vt *§ end. l. 3. in fin. & l. vbi autem. & l. dam. of. §. fed quod mutuetur.*
r ¶ *Prohibitum est.* potest esse, quòd dixi voluntarius adimplendi sibi onus. Vel aliter habet d in se implicitam affirmationem, vel præsumitur e pro instrumento.
s ¶ *Si qui.* ¶ Et sic nota, iudici f faciendam fidem: vt *§ de adem. l. pro emptore.*

c Pœnitere adeò non licet, postè impleta, vt quod impletum ab adimplenti conditionem.
d Solutum repetit non ceditur adoptatus, & ab per eum facit, quæritur, eius causa agentur, sed pot dicendum, eius causam.
e Solutum repetit non ceditur adoptatus, & ab per eum facit, quæritur, eius causa agentur, sed pot dicendum, eius causam.
d Negatur impletum adscriptionem habere, probatur ab excipiente, sic negatur debet.
e Præsumitur pro instrumento.
f Fides iudici faciendæ.

DE CONDICTIONE ob turpem causam.

Superiores conditiones duæ respiciunt honestam causam: hæc turpem, & præteritam, & futuram. ¶ *Ob turpem causam.* Quæ sit cœtera bonæ mores. CVIAC.

[illegible] *I ex cautione.*] CASVS. Si alicui lege decem promisisti, vt alicuius malitiæ per eum ibi fieret copia: & illa decem consilius fuerit ex causa mutui te accepisse ob ea: & ex cautione ea conuenaris: qualiter tibi succurrere? Respond. quòd probatio tibi pecuniam numeratam non fuisse, & ex turpi causa eam promisisse: quibus duobus probatis abdicaueris. Vel *pone* causam, quòd promisisti centum caidam, vt faceres alij furtum, vel homicidium. VIVIAN.

480/C.IV.K.5-4, 803-804
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Probandum est* à re. & ita probat non numeratam. & sic est contra *ff. de probat. l. actor.* & *ff. de non numer. pecu. l. fi ex cautione.* Sola probat admissam, nō missam. 2. Vel probat ex ipso, quod non probatur contrarium: sic *ff. qui mill. non possit, super servis lib. aq. & ff. de iure do. l. dotem qua in prima.* 3. Vel hoc non simpliciter negat, sed negando aliud adferit: idēque ab eo exigitur probatio.

¶ Sed quare dicit hic, quōd vtramque probet, cùm alterum tantùm probare sufficiat ad hoc, vt fequi debeat absolutio? Respond. respectu lex, quōd duplici de causa potest contingere, scilicet vel ex mutuo, & tunc debet probare non numeratam, eo modo vt dixi: vel ex promissione, & tunc se promisse ob turpem causam præcedentem.

¶ Sed an hiis fundi exceptiones, & probationes etiā post biennium admittantur? Quidam, quōd non: *arg. T. de probat. l. fi sub glosis.* Sed ibi non agitur post biennium dari exceptionem doli, licet nō detur non numeratæ pecuniæ: & ita hic potest dari post biennium doli. 2. Vel quia promissum est ob turpem causam: quod idem est, cum præcedentem pactionem turpem considerate debemus: vt *T. ad Macedonianum. l. fi filiusfamil. aliquid.*

¶ Sed opponitur: Nōne absolvendus est hic contentus propter primam negativam, etiam si non probetur de turpitudine? non enim debet in eo probando gravari, quo probano non debet relevari: vt *T. de probat. l. ad probationem.* Sed dici potest hoc esse necesse post biennium. 3. Vel hic non solùm petebat absolvi, verum etiam cautionem obtinebat. & concor. *T. de inoff. stipula. l. dolo.* & *l. ex ea.* & *T. de condict. sine caus. l. fin.* & *T. ff. ex pacto. l. fi non singuli.*

† *Dicat.*

a ¶ *Probandum est.* Qui allegat se ob turpem causam dedisse, id probare debet. CYIAC.

CVm ea.] CAYVS. Si mulieri causa stupri domum dedisti, etiam repetere non poteris: quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. VIVIAN.

b ¶ *Turpem.* vt ei commisceretur, & non erat meretrix.

c ¶ *Dedisse.* sic ergo fecit accipientis: vt *Inst. de actil. §. fi cuique.*

d ¶ *Disponere.* sic ergo ex iustis * contractibus dominium transferrur.

e ¶ Et sic est contra *T. de legi. & const. l. non dubium.* Sed dic, quōd hic repetit fiscus: vt *ff. de iure fisci. l. I. meum.*

f ¶ *Malum.* in pari * ergo causa melior, &c. vt dic, & *T. de transact. l. transactione, Instit. de ff. de verbor. oblig. l. fi servum. §. de illo.* & *ff. ne quis eam qui in iur. vocatus. l. Lucam cum utrique.* & *ff. eod. l. fi sub turpem. de reg. iur. l. in pari.* & *ne quid in loco pub. l. pretor. §. idem.* & *ff. de calum. l. in hereditem.* & *T. eod. l. mercedem.* & *ff. de doli except. l. apud Cassium §. Mercatus.*

g ¶ Sed quōd de pignore? numquid * pignus potest vindicari, vel repeti pignoratitia actione? Respond. Al. & M. quōd non. sed certè melius est, vt dicamus pignus posse iure dominij vindicari: quia vindicatio contra eum licet contra quemlibet infitiatorem: *ff. eod. l. de ea §. pomerij.* & *ff. de ff. §. quando non fit. de l. l. §. licet.* Et ex contractu contrahitur quia quandoque quis non tantùm * quilibet admittitur: vt *T. de dolo l. I.* Secùs verò in re principali solutarqua eius dominium transferatur est in accipientem, quod nulla conditione, vel actione potest revocari. & idem in pignore, si agatur pignoratitia actione ex contractu turpiter celebrato. Sed contra si creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato: & non potest per hanc legem, cùm in pari, &c. Nec obstat *ff. eod. l. idem §. sed quod meretrix.* quia quædam honestè accipiuntur, quæ non honestè petuntur: vt *ff. de tut. arg. l. §. I. aut hypothecaria.* quod potest: cùm contra * quemlibet possidentem detur, & non insistit contractum: arg. *l. I. ff. eod. & de eo in fin.* secundùm H. quod non placet, quia si datur vindicatio debitori non possidenti, etiam titulo soluto, multò magis excepitur arg. *ff. de superf. l. I. §. quod mutuo aut pecuniæ.*

¶ Pignus ob turpem causam non contrahitur, vt non fideiussor. *Novell. 14.* CYIAC.

Vel mutuandi.] CAYVS. Si clericus aliquis, vel inhabilis ad exercitium publicæ militiæ, putà mancus, vel claudus, aliquam pecuniam alieni possidentem habenti vocandi homines ad civilis munera, ob vitandam militiam dederit: an repeti possit, quæritur? Dicitur, quōd sic, per conditionem ob turpem causam: & accipiens de crimine concussionis potest accusari, & condemnari. sic intelligo legē illam de dante, qui erat inhabilis: alioquin si habilis fuisset, verùque esset in turpi causa, nec haberet locum repetitio. VIVIAN.

β ¶ *Quod mutuandi.* Hic non habet actionem, *quod mutuo caus.* quia hic mutuo nō sufficit: *f. cum in T. quod mut. caus.* CYIAC.

γ ¶ *Tyroniij.* id est, militis.

δ ¶ *Tyroniij.* Ac hic vitiusque turpitudo videtur, cùm tyro militiam disertet. Dicendum non literæ quidem citato ad delictum non respondere: sed ponendum, cum, qui delictum habebat, petentem ab aliquo exauctoriè, ne eum citaret. Vide scripta ad *l. qui cum vno §. qui post ff. de re milit.* CYIAC.

ε ¶ *Mutuo.* in pari * ergo causa melior, &c. vt dic, & *T. de transact. l. transactione, Instit. de ff. de verbor. oblig. l. fi servum. §. de illo.* & *ff. ne quis eam qui in iur. vocatus. l. Lucam cum utrique.* & *ff. eod. l. fi sub turpem. de reg. iur. l. in pari.* & *ne quid in loco pub. l. pretor. §. idem.* & *ff. de calum. l. in hereditem.* & *T. eod. l. mercedem.* & *ff. de doli except. l. apud Cassium §. Mercatus.*

ζ ¶ Sed quōd de pignore? numquid * pignus potest vindicari, vel repeti pignoratitia actione? Respond. Al. & M. quōd non. sed certè melius est, vt dicamus pignus posse iure dominij vindicari: quia vindicatio contra eum licet contra quemlibet infitiatorem: *ff. eod. l. de ea §. pomerij.* & *ff. de ff. §. quando non fit. de l. l. §. licet.* Et ex contractu contrahitur quia quandoque quis non tantùm * quilibet admittitur: vt *T. de dolo l. I.* Secùs verò in re principali solutarqua eius dominium transferatur est in accipientem, quod nulla conditione, vel actione potest revocari. & idem in pignore, si agatur pignoratitia actione ex contractu turpiter celebrato. Sed contra si creditrix agat, aut actione ex contractu turpiter celebrato: & non potest per hanc legem,

a Dominiū non transferatur ex furtiuis contractibus.

b Filius superstitis datum ob aliquam ob turpem causam, si quē dedit, repetere non potest. §. 1. §. fi de pecul.

c Traditio melior causa in pari delicto.

d Pignus datum ob turpem causam, potest vindicari, vel repeti actione pignoratitia.

Similia §. 10. *l. 2. infra. Eod.* & *in l. 3. §. 15. de pecul.*

e Fideiussor quis interdum vt quilibet, & ex transactu, quod per te. & ex officio nō potest: interdū tamen quidem vt quilibet, & ex transactu id potest.

Codex.

17. *Idem AA. & CC. Rufino.*

QVotiens * accipientis, non etiam dantis turpis inuenitur causa: licēt hæc sequuta fuerit: datum condici tantùm, non etiam vsuræ * peri possunt. S. VII. Id. Ianuar. Sirmij, AA. Coss.

Qui excludit seipsum proponendo, non est necesse, quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio iudex debet eum excludere. hoc dicit notabiliter secundùm BAL. Vel sic: *Promissum marito causa lenocinij vxori, non potest ab eo exigi: sicut nec ei fœnium potest repeti.* SALYC.

18. *Idem AA. & CC. Bichopæo* *.

MEretrem † te habuisse vxorem proponis: vnde intelligis & confessionem lenocinij * preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpem causam exactionē locum non esse. Quamuis enim vtriusque turpitudo versatur, ac solutæ * quantitatis cessat repetitio: tamen ex huiusmodi stipulatione, contra bonos mores incepposita, denegandas esse actiones, iuris auctoritate demonstratur *. S. VI. Id. Maij, C C. Coss.

Fur rerum, vel animalium, quicquid accipit pro restituendo, turpiter accipit: & restituere tenetur, hoc dicit, cum lege sequenti. BAL. Vel sic: *Datum furi vt res subtraham restituat, quasi turpiter acceptum repeti potest.* SALYC.

* *Bichopæo.*

† *Turpitudinis allegia sunt, non est audiendus.*

* *Vsuræ quantiter, in omnibus.*

a ¶ *Accipientis.* Non dantis, vt *l. I. §. 1. de condict. indeb.* CYIAC.

b ¶ *Rom.* sellicet iudicis.

c ¶ *Accipere.* per hanc conditionem. & dic, quōd turpiter accepit: vnde etiam crimine concussionis teneretur: vt fabricio: sed qui dedit, honestè dedit: quia erat inhabilis ad militiā, aliàs graue esset detrahere militiam: vt *ff. de re mil. l. qui cum vno §. qui post deserionem.* Nec est contra *l. quod met. caus. l. idem* in quia ibi solui.

d ¶ *Quis.* sellicet iudex.

e ¶ *Concussionis.* crimen * concussionis est cùm aliquis occasione publici officij, quod habet, aliquid exsequens à fabricius: vt *ff. de res. cred. l.* & facit *ff. de contrahen. empt. Emin. lacet.* & hic teneretur, si non esset habilis, sive non.

QVorum.] CAYVS. Dedi tibi decem, vt furaram, vel homicidiam non facerem licēt non fecerim quia tamen gratis abstinere debuisti, turpiter fecisti: vnde petam per conditionem ob turpem causam. Potes ponere exemplum *ff. eod. l. in fin.* & *l. 4.* & si marito alicuius mulieris, vt cum ea commisceretur, decem promisisti an ea petere possit, quæ ait: Dicitur, quōd non. Si verò dedisti, quia vtrique nostrùm sit in pari causa turpitudinis, non repetes. hoc dicit, cum lege sequenti.

m ¶ *Quorum.* da exemplum vt *ff. eod. l. in fin.* & *l. fin.* & *l. 4. l. fi ob turpem.* & *l. idem §. 3.* & *ff. de pecul. l. fin.*

n ¶ *Vsuræ.* quōd dic vt *l. de condict. indeb. l. 3.*

o ¶ *Vsuræ.* Vide scripta ad *l. I. T. de condict. indeb.* CYIAC.

p ¶ *Meretrem.* *Lenocinij.* quid sit? lenocinium habet *ff. de mi. l. mandatum. §. fin.* & *de aedil. l. mercis. lenocinium.* & *l. 3. §. lenocinij.* & facit *T. de adulte. l. crimen.*

* *Bichopæo.*

† *Turpitudinis allegia sunt, non est audiendus.*

* *Vsuræ quantiter, in omnibus.*

Cc 2 Of

480/C.IV.K.5-4, 805-806
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

OB restituenda.] CAVSA. Si pecuniam meam furripuisti, & ob eam restituendam decem tibi deberemus per conditionem ob turpem causam repetere possumus: licet honestè dedi, turpiter tamen fecisti: quia gratis restituere debebas. VIVIAN.

a ¶ *Ob restituenda.* concor. *l. 1. praeti. & ff. eod. l. idem §. quaeritur, & l. fi ob turpem.*

b ¶ *Ea.* reputà pecora, & ob illa restituenda dedi pecuniam.

c ¶ *Interuenisse.* Titius. Fvm qui.] CAVSA. Si pecora mea abegisti, & ea restituenda pecuniam tibi dedero: non solùm pecuniam per conditionem ob turpem causam repetere potero sed & pecora, licèt morte, vel aliquo casu fortuito periisse, restituere debes, per conditionem furtiuam, eàm intelligatur semper fuisse in mora. VIVIAN.

d ¶ *Tam hanc.* fiilicet pecuniam per conditionem ob turpe causam: vt *ff. eod. l. fin. & l. 1. praeti. & dic,* quid si ex crimen abigeatus: vt *ff. de obligat. l. 1. & fin.*

e ¶ *Tenuit.* fiilicet pecora. & hoc per conditionem furtiuam.

a Mora in se vti fur. f ¶ *Mora.* vt * *l. de fur. l. fideiussorib. & l. 111. praeti. l. auct. & l. quod mor. causa. l. 1. & ff. de condict. furt. l. in re. & l. fin. & de vi & vi armata. l. 1. §. rediffimè. & l. mutuis.*

¶ Sed videtur contrà, *l. de fur. l. post decisionem,* sed non obstat: vt *d. l. fideiussorib.*

g ¶ *In re mora.* Vide scripta ad *l. 2. tit. ff. de verbo. obligat. & ad. vt. seq. infrà.* CVIAC.

DE CONDICTIONE furtiua.

b Cõdictio. *Sicut* b *condictio superior restituit turpem causam, sic & hac: & idèo post dicam subiecta de hac.*

¶ *Hac condictio soli domino datur, alia etiam non dominis. Item condictio hac non ex delicto est, sed ex aequo, & bono. Nec autem praeter hanc condictio, vt ea conuenientia teneatur, etiam ex causa peremptae.* CVIAC.

Rafes.] CAVSA. Si tres mihi pecuniam fuberaueruto, agam furti adiectitia quemliber in folidum: & vno foluente, alij non liberabuntur: fociis in conditione furtiua. nam habet electionem quem velit in folidum conuenire, & vno foluente, alij non liberabuntur: & hanc diuersitatem in inferenda conditione considerabit praetor. VIVIAN.

h ¶ *Singulos quosque in solidum.* Quia actio est penalis. CVIACIVS.

VI. *Idem AA. & CC. Eutychio.*

OB restituenda * ea b, quae fuberaxerat, accipienem pecuniam, cùm eios tanùm interueniat * turpitudo, conditione cõnuenum hanc restituere debere conuenit. Dat. XV. Kalend. Iun. CC. Coss.

Recipiens pecuniam vt pecora pro eaeio occultata restituat, tenetur illam restituere per conditionem ob turpem causam, & pecora per condictionem furtiuam, tam

g ¶ *In solidum.* quando agitur actione furti, omnes in solidum teneantur: quando conditione furtiua, vno satisfaciente pro aliis est satisfactum *.

h ¶ *Tenuit.* nec vno foluente ceteros liberari: vt *§. ad legem Aquil. l. item Mela. §. fi plures. & de iurisdict. omn. iudic. l. fi quis. §. fin. & l. sep.*

i ¶ *Conditione.* fiilicet furtiua, quae b non tollitur per actionem furti, vel contrà: vt *§. eod. l. fi pro fure. §. furti.* nisi in casu, quido contra eunorem datur in duplum actio de tamonibus distrahendis. nam conditione liberatur; vt *§. de admin. tut. Lex tutorum. circa principio.* quae est contrà.

k *Inuicem.* à plutibus: vt *§. de fur. l. tuiturus. §. penali. & arbo. fur. cas. l. fi plures.*

l ¶ *Liberari.* à conditione furtiua, non ab actione furtiua T. & est ratio discrimiatis, c secundum M. quia actio furti ex maleficio datur: sed condictio furtiua ex possessione. quod non placet, imò ex variis figuris conflarum: vt notatur *§. eod. l. fi pro fure. §. fin.*

ADDITIO. Videas de hoc plenè per Angel. Aret. & dominum Ias. de May in *§. nonnunq.* super glosf. ibi in verbo, *medium. Infra de actio.*

ANN.] CAVSA. Si rem meam furripuisti: & antequam offensus, perierit: cuius ex periculum, quaeritur? Respondetur, qui furripuisti. VIVIAN.

n ¶ *Aere obligatum.* Nam oblatione mora purgatur. CVIAC.

m ¶ *Certissimi iuris est.* vt *T. tit. l. 1. fin. in fin. & in cunct. ibi posita.*

¶ Et dicas hic de purgatione vt dixi *l. de fur. l. fideiussorib.*

a Cvacvs. in *tit. 11. l. 1. vt. de quo re mandat. conf. fuit.*

b Furtiua condictio tollitur per furti actionem, & contrà.

c *vel* Tamonibus.

d Mora in se vti fur.

e Partiuae conditiones. & furti actionis differitiae ex variis conflatum figuris dicitur, sic ex deriuatio.

DE CONDICTIONE ex lege, &c.

4 Cõdictio. *Supra* d *speciales conditiones proposuit: nunc generales. non enim est numerus, vt quadrifidum specialiter enumeraret, propterea* [illegible] *verbum, &c. vt ff. ad legem Aquil. l. fi seruus seruum. §. inquit.*

¶ *Actiones autem sunt eiusdem, quae sunt ex duodecim tabulis, de exemplo, vel ipsius eorum, vt praescriptis verbis vel pretorio, vel ex legibus, aut constitutionibus:* l. xij. *J. de quod. praescrip. Rarum alia nomen suum habent, vt damni iniuriae, ex lege Aquilia, alia non habent, & appellantur conditiones ex lege, quarum nulla alia est causa, quam lege auctoritas.* CVIAC.

* *al. Aquilam.*

l *iurisfiali est.*

Ita est notabile lex. & hoc dicit: Plures eandem rem furto subtrahentes, in solidum obligantur: & solutio vnius non liberat aliam à pena furti, sed liberat à conditione furtiua. BALD.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. *Hermogeni.*

PRaeses prouinciae sciens furti quidem actione singulos quosque in solidum g * teneri h, conditionis i verò nummorum furtim fuberactorum k electionem esse, ac tum demùm, si ab vno satisfactum fuerit, cæteros liberari l: iure proferre sententiam curabit. Dat. Kalend. Maiis, CC. Coss.

Fur est in mora: quae non purgatur nisi per restitutionem. BADOVS.

VIII. *Idem AA. & CC. Artemio* *.

ANte oblationem m interempta rei furtiuae damnum ad fuum pertinere, certissimi † iuris est n. Dat. Kalend. Maiis, CC. Coss.

DE CONDICTIONE EX LEGE, ET SINE causa, vel iniusta causa o.

TITVLVS IX.

o ¶ *Iniusta causa.* Si dolo ex stipulatu, vel metu extorta. CVIACIVS.

480/C.IV.K.5-4, 807-808
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

licet ante.] CASVS. Ex principiari administratione tenebatur fisco in decem : nihil habebas in bonis, nisi quendam debitorem in decem : an ante diem debitorem tuum consumsisse possis, sinò fiscus, quòd verius est ? vt pecuniam recipias, vt hic satisfactus fisco, quæritur ? Dicitur, quòd sic : licet alias ante diem eam effectu peti non possit, & proprie priuilegium fisci agat conditione ex lege ista.

a ¶ *Non possum.* obstantes exceptione : vt *f. mandatum 1. §. mandatum, q. in princip. & §. de verbor. oblig. Iuum qui Kalenda.*

b ¶ *Ex principiis.* id est, ex principiaria administratione.

c ¶ *Ex principiis.* Principiis est annona militaris, vel annonæ cura petitio. & cura : *l. vnic. §. de cahors. l. xvi. & xvii. Cod. Theodos. ead.* Inde pullus principii : *l. ix. & xx. de iur. l. ix. & xxi. Cod. Theodos. ead.* Hæc annona, *lib. ix. tit. iv.* redit ad principiam esse annonam, quæ datur *vti superius enarrauimus*, id est, centurionibus principii, vt distribuantur inter milites. Vegetius *lib. ii. cap. xvi.* Iaque recte Graci ita vertunt hanc legem, *debent alimentum militarem fisci.* CYIAC.

d ¶ *Profis.* Sed quomodo præter * cognosciit inter fiscum & priuatum ? Dic, quòd hoc facit cum procuratore Cæsaris : vt *§. adiuer. fisci. l. 4.*

e ¶ *Conditio.* hic fisco non datur, sed debitori fiscali : idò præsentaneo fisci : datur tamen volis actio fisco. quæ ceda debitori fisci competit actio. CYIAC.

f ¶ *Commendatio.* Conditio ex hac lege cogit. CYIAC.

g ¶ *Debitorem tuum.* in dicta, vel potè.

h ¶ *Vt ante definitum.* Alia principii priuilegia sunt in *l. sanc. infrà, ex quib. cau. pig. l. v. infrà, de principal. l. fi non verum. §. de denuntiand. inter virum & vxorem. l. vic. §. de principal. l. fi tutora. §. de compensationib.* CYIAC.

i ¶ *Retrahunt.* scilicet fisco ille debitor tuus consensus conditionis ex lege. & sic facit hæc lex ad titulum illum. Da & alia exempla huius conditionis : vt dixi *fiscal. l.*

k ¶ *Euadunt.* Remisso interuallo medij temporis : arga *§. fin. l. fi confiteor. §. quoties.* & facit *§. quando fis. vel prima.* per totum.

ADDITIO. Per hanc legem dicit hic Baldus, quòd emptores gabellarum pro necessitate Reipublicæ possunt exigi ante diem, vel computatis remisso tamen eis interuallo medij temporis. quod nota.

DISSOLUTA quantitate.] CASVS. Si mutuasti mihi decem, & in decem conficitur fuerit instrumentum : & solutis tibi decem, instrumentum reddere noluisti : qua actione te conueniam, vt reddas, quæritur ? Respond. quòd conditione sine causa quod est verum, si tu solutis tabellionis pro instrumento : aliquin vindicatorum, & ad exhibendum agerem : vt *T. ad exhib. l. fin.*

g ¶ *Dissoluta quantitate.* id est, dissolutæ obligationis pro quantitate competenti. Vel, id est, solutæ.

h ¶ *Retrahunt.* & ex sua pecunia est factum.

i ¶ *Remanent.* * vt *T. de fid. instrib. & T. de pign. & T. de condictione.*

k ¶ *Per conditionem.* sine causa. & sic instrumenti esse creditoris, per quod videtur eum non debere restituere. & enim * esset debitoris, non daretur ei pro re sua conditio : vt *§. vsufructus. quemadmod. caus. l. fin.* nisi tantum possessionis daretur : vt *§. de condict. indebiti. l. indebiti. §. 1.* & hoc eum ex pecunia creditoris fuit solutum tabellioni. alias * daretur rei vindicatio. & ad exhibendum debitori : vt *T. ad exhibendum. l. fin.* & facit *§. 1. §. fin. & T. de condict. indebi. l. item & fiscus.*

l ¶ *Per conditionem.* Nam chirographi dominum fit creditor. Oppositur *l. vlt. T. ad exhibend.* Vide solutionem in notatis ad eam. CYIAC.

Mala fide.] CASVS. Si fraudis metum mala fide possedisti : quia eũ invasisti egi, & obtinui : qua actione ad fructus, quos percepisti, agere possum, quæritur ? Respond. quòd ad extantes, rei vindicatione : ad consumptos, conditione sine causa, fine ex iniusta causa.

¶ Nota ex hac lege, quòd mala fide possidens non facit furtum, sed consumendo fit, secundùm Bald. & ratio est secundùm eundem, quia eum non tenetur de percipiendis, est ad lucrandum percipere & facit hoc de præcepto legis : confumere autem non abhibiaginar, imò vetatur : quia statim debuit dominio restituere perceptos. facit quod notatur *§. de pen. herod. l. sciam heres. §. fin.* vbi videas.

l ¶ *Mala fide quæ* * ipsi est, fuisset bona, vel mala fide possidere : sed fructus percipere, fatis est : vt *§. de acquirer. rer. de l. bona fidei. §. in consortium.*

m ¶ *Extantibus.* fabandi, pro extantibus, &c.

n ¶ *Vindicatione.* vt *§. de rei vindic. l. fructus pendentes. & T. de rei vindic. l. certum.* vbi de hac materia plenè dicit. sed & actione furti, & conditione furtiua tenetur : arg. *§. de fur. l. fi certa.* & *de condictio. indebi. l. fi vrbanus.*

o ¶ *Conditione.* sine * causa, vel iniusta causa : vt *l. de ex. expil. here. l. adeunsa. in fin.* qua tenetur & is, qui rem, quam emerat seruus meus, quem possidet bona fide, sibi traditam accepit : vt *§. de exc. pecul. cum fundum. §. fin.* sed etiam rei vindicatione potest conuenirip. consumptis mala fide : quia dolo desit possidere : vt *§. de reg. iur. l. penult.* Item conditione furtiua : vt *§. de condict. fur. l. in re furtiua. §. fin.* De percipiendis autem tenetur officio iudicis : vt *Inst. de offic. iudic. §. dilectum autem. & T. de fiud. & lit. expen. l. Lucius. & hoc* fi non habet titulum, aliàs dic vt *T. de rei vindi. l. §. fundum.*

¶ Redde, vt dicet titulus. sub quo est hæc l. sed dele hæc verba, *sed etiam rei vindicatione potest conuenari.* pro quibus repone : *atqui consumptum fructus sunt facti.* dele & hæc verba, *iuxta conditione furtiua. vt §. de rei vindi. §. fuerit. l. vp. in re furtiua. §. fin. &c.* CYIACVS.

a Inter fiscum & priuatum præter non esse cognoscebat. quia non principaliter Cæsaris.

Fiscus debitorem debitoris sui ex causa principali, præcedite discussione solutoris, exigit ante diem. BALD. Vel sic : *Propter inopiam debitoris fisci potest debitor debitoris sui ante tempus exigi.* SALYC.

I. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Pipo.*

BIcèt ante tempus debita exigi non possint * : tamen si re ex principio b debitorem constituerit fisci, ac patrimonium eius exhaustum præses c pecuniæ compererit, vt ad solutionis securitatem solum fœnebris pecuniæ subsidium superesse videatur, commonebit d debitorem tuum e, si saltem ipse fit solueudo, vt ante definitum f tempus debita reperfenter * : vt fisco, cuius ob necessitates publicas causam potioreem esse oportet, debita pecunia exoluatur g. S. XIII. Kal. Aug. Sirmij, CC. Coss.

Creditor, cui est satisfactum, teneatur reddere chirographum debitoris. BALD. Vel sic : *Soluto debito potest cautio reperti per conditionem sine causa.* SALYC.

II. *Idem* AA. & CC. *Sentatio.*

DIssolutæ quantitatis h retentum i instrumentum, inefficax ¶ penes creditorem remanere : : & ideò per conditionem k r reddi oportere, non est ambigui iuris. S. III. Nom. April. CC. Coss.

Male fidei possessor fructus percipiendo non facit furti, sed consumendo facit furti, & tenetur furti. BALD. Vel sic : *Male fidei possessor ad fructus extantes teneatur rei vindicatione : ad consumptos, conditione ex iniusta causa.* SALYC.

III. *Idem* AA. & CC. *Galatia.*

MAla fide l possidens, de proprietate victus, de extantibus m fructibus rei vindicatione n, de consumptis verò conditione o conuentus, eorum restitutioni parere compellitur. Dat. Idib. Februar. CC. Coss.

a Chirographum, fiscum debitor, ipsi creditori tradere est, hoc est, ex se agi non potest.

b Dominium instrumenti pertinet ad creditorem. & tamen pecunia creditoris soluta fuit creditori.

c Condicere rem, cuius dominium habet, non potest, nisi prius, nisi prius possessionis.

d Instrumentum sua pecunia soluta debitori vindicare à creditore, & ea ratione ad exhibendum agere possit.

e Consortium prius cum debitore.

f Possidere iustum, vel mala fide, iusta est fructus percipere, fidei.

g Dele hæc verba, & condictione CYIAC.

h Possessorem fidei, qui ex dictione conuenitur pro suis debitis compensare.

480/C.IV.K.5-4, 809-810
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si non gr.] CARYE. Volebam à te pecuniam accipere mutuò: quæ summa numerationis confessus sum in instrumento me recepisse: postea cum eam numerare debuerem, mihi numerare noluisti: qua actione te conveniri possem, vt reddas instrumentum, quæritur? Respond. quòd si biennium, intra quod consueuit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, effluxit, & ante biennium elapsum potestatis fuerit me velle eam opponere, obstacum per conditionem sine causa illud instrumentum. VIVIAN.

a ¶ *Acceptorum*, aliàs, *acceptum*: aliàs, *acceptum*. id est, in animo tuo gerebat te accepturam, hoc enim, * fallitur *te acceptorum*, non debet in instrumento scribi.

b ¶ *Tempus*. scilicet biennij: vt *ff. de non num. pec. l. ite contra l. fin.*

c ¶ *Vel intra hunc*. hoc est, transierit iis qui in scriptis est proponendus: vt *ff. de non num. pec. debet. hanc quærelam.*

d ¶ *Intra hunc diem*. Vide scripta ad principium tituli *de non num. pec.* CYIAC.

d ¶ *Reddi*. conditione sine causa. parum * enim sine causa ab initio datum est, & datum est ex causa, pro qua datum sit, sequuta non sit: vt *ff. de condict. sine caus. l. 4. 15. & 16.* & facit ad hanc legem *l. ad. l. difficilis. & si cert. petat. l. si non fungibilis. & ff. de distract. l. si indebitum. & de non num. pec. l. si quæsit.*

¶ Sed quomodo tam brevi tempore hæc personalis actio emittitur? Respond. fingitur * non nata.

d ¶ *Reddi tibi cautionem*. Vide scripta ad *l. 10. ff. cert. pet.* CYIAC.

a Mutuum est debet scribere in instrumento. Sunt pecuniam, seu mutuum: sed id tandem, de quo regnum est.

b Paria sine causa. parum * enim sine causa ab initio datum est, & datum est ex causa, pro qua datum sit; sequuta non sit: vt *ff. de condict. sine caus. l. 4. 15. & 16.* & facit ad hanc legem *l. ad. l. difficilis. & si cert. peta. l. si non fungibil. & ff. de distract. l. si indebitum. & de non num. pec. l. si quæsit.*

c Fingitur intentatam actio non nata.

DE OBLIGATIONIBVS, ET ACTIONIBVS.

TITVLVS X.

Quia in superioribus quædam generalia sermonem habemus in medio de obligationibus, & actionibus pensis.

Hæc.] CARYE. Fideiussi pro te apud Titium tradidi pecuniam in facco, in specie, vt mandaret mihi actiones, quæ habebat contra te: antequam * tamen fuissem litem contestatus, decessit Titius: dicitur, quòd vtilis mihi competit actio contra te debitorem. 2. Vel pone casum in contractu nominato, & mutuis verba stant propriè, & ferè omnes glossæ superfluunt. vt si ego numeraui tibi centum, vt mihi mandares, sive cederes actiones tuas adversus tuum debitorem: ipse cessus decessit, antequam esset litem contestatus cum debitore conductitur, quod possum agere vtili actione, quia in principio statim fuit mihi nata. VIVIAN.

e ¶ *Dare*. non vt eum, pro quo solutiti, liberare velles: sed vt actiones eo nomine competentes in te transferantur.

¶ Et nota, quòd præcessit pecuniæ dationem factum de actione cedenda, alias non valeret cessio: vt *ff. de fideiussis. l. cum in. & de solu. l. Mandatum.*

d Aliò Iac. ex. non ip.

e Pecunia dare vel re quæ liber. vel vt corpus.

f Quantitas appellatione etiam continetur species.

¶ Item * non fuit data pecunia * vt quantitas (quia sic esset corpus, sed vt corpus: vt *ff. de leg. 3. plaui. l. 5. §. 1. & l. fed si centu. & l. si fermus legatus tuus. §. qui quinque.* & sic fuit contractus innominatus, *do vt facias*, vel *facio vt des*. aliòquin ab initio contractus dareturvtilis actio: vt *l. de hæred. vend. l. emptor. & Lex nominis. & l. 3. pensat.* Nam in contractibus nominatis ab initio competit vtilis sine cessione, sed in innominatis in subsidium demàn: vt *hic* dicit. (Nec obstat quod dicit, *quantitas*: quia f etiam species appellatione quantitatis continetur: vt *ff. de leg. 3. §. 1. pen. quæ.* 2. Item nec quod dicit, *solutiti*: quod dic, id est, tradidisti.) Sed M. in *quoddar.* ab initio dat vtilem, & subaudi hic, *mutuò*. sed hodie hæc videntur expedita. Nam cum mandatum * non fuerit morte procuratoris, nec mandantis finiti debet: vt *ff. de donatio. l. illam.* 2. Vel ibi fuit cessio, hic mandata ad simplex exercitium, secundum quosdam. 3. Vel tertiò, speciale illud in donatione 4. Vel illud in quinque * aliàs casibus speciale, in quibus ab initio datur vtilis. Primus, in emptione: vt *l. de here. vendi. tempor. & l. 1. pensi. in fin.* secundus, in donatione: vt *l. 3. pensi.* Tertius, in nomine dato in solutum: vt *l. quando fiscus vel prima. l. fin.* Quartus, in nomine dato pignori: *l. de pigno. l. cum commenti.* Quintus in legato nominis: vt *in fin. de leg. Lex legati nominis.*

¶ Et de e nuntiatione huiusmodi vtilis dic, vt diximus ibi.

¶ Et quia debeat in ea iurare de calumnia, dicit *l. de here. calumn. l. 3. §. fin. autem. 6.* Est & iratus hodie in dominio: vt *l. de donatio. l. illam.*

¶ Refert ergo, vt in hoc casu non detur ab initio vtilis, sed in subsidium: vt *hic*. nec etiam in omni nominatione: nam in societate & velim tibi omnia communicare ex causa societatis, non tamen dabitur vtilis actio, sed debes cedere directas: vt *ff. pro socio. l. 1. in fin. & l. 4. & 5. & de pecu. l. si Titio.* hoc ergo casu, vinculo mandatæ, habet directam nomine mandantis, sed nomine suo non, sed mortuo mandante extinguitur directa, & nascitur vtilis.

f ¶ *Quantitas*. in specie scilicet: quia in facco, & non in numero: & fuit ibi contractus, *do vt facias*.

g ¶ *Dedimus*. pro quo forte fideiussisti. d.

h ¶ *Solutiti*. pro cuius obligatione quærenda solutiti.

i ¶ *Mandatum*. ¶ Aliud est * cedere actionem, & aliud mandare, * non primo casu nil penes cedentem remanet: secundo casu remanet directa, secundùm quosdam. 2. Sed ita dicit, quòd qui cedit, remittit directam, vtilem transfert: sed qui mandat, tantùm committit causæ exercitium, & non transfert directam, vel vtilem: sed in calbum, vt dicit. vel nisi in subsidium, vt in hoc casu, vel nisi fiat mandatum, vt fiat procurator in rem suam: quo casu idem est cedere, quòd mandare: & ita hic potest accipi. 3. Tertiò dicunt, vt Azo, & H. inter cedere actionem & mandare nullam * esse differentiam quoad cedentem, vel mandantem: quia semper remanet penes eum directa, licèt quoad eum, cessit cessio differentia fit: * vt modò dixi, secundùm Ia. vt *ff. pro socio. l. 1. in fin. & l. 4. & 5. & de pecu. l. quæ erg.* 4. Vel nulla est quantum ad casum huius legis, secundùm M.

k ¶ *Mandatum*. Id est, cessum. quo casu res adhuc integra est: *l. mulie. ff. de procur.* CYIAC.

l ¶ *Constituere*. nam tuus fideiussor effectus *ff. de nouat. l. 3.*

l ¶ *Tua hereda*. fideiussi, secundùm M. vt supra dixi.

m ¶ *Iati mandatum*. videtur ergo, quòd mandatum mandantis morte finitur, etiamsi in rem suam constituatur procurator: & idem in subsidium datur vtilis: sic & *ff. de contrahenda emptione. l. si non ex propria. & ff. ad exhib. l. si res. & ff. de publi. l. si eum emptore.*

a Mandatum non finitur morte procuratoris, & mandantis.

b Adhuc vtilis sine cessione vel ab initio quinque casibus nobis datur sive tamen mandatum sit vt supra dixi.

c Debet ad id dicitur. quæ nobis competit ex iure nostro, ceddo. Vide gloss. in *l. ex Trac. de iure. calumn. l. 3. §. fin. autem. 6.* Est & iratus hodie in dominio; vt *l. de donatio. l. illam.*

d Mali: nam fideiussi suspectus ad mortem, quæ nil fideiubet, ab fideiussoribus non vellentur. Tuitiuè constitutum & fideiussor ad fideiussorem eunequam habet actionem vtilem: quia fideiussor, si fit litigatus. CYIAC.

e Virum adhuc non cedere, & mandare differunt.

f Idem plenè est, cedere, & mandare actionem. Delegare iterum exhibet, prestare, transire, procurare: cedere actionem iudicium dare. Vide de actuia, & scripta ad *l. 1. ff. de fideiussor.* &c. CYIAC.

g Pacta. *Stipulatur. 76. ff. de solutionibus.*

h Non pro nobis non vult tuitiuè vtiere, sed per cessionem iuris.

¶ Item

480/C.IV.K.5-4, 811-812
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Item nota, rem integram ante litem contestatam: vt ff. de inofficios. testam. l. & quia. in fin.

a Actione vtili qui tenetur, an sit obligatus. b Imò videtur l. qui stipulatio. super. de procur. Bart. hic, a 21.

¶ Sed nunquid qui tibi ª tenetur vtili actione, est tibi obligatus? Et nunquid in libello verè poteris dicere eum tibi obligatum? Quidam, quòd non, sed ᵇ lex permittit tibi agere vtili actione ad vtilitatem tuam.

a ¶ Quæ si ita fuer. quia vtilis, & directa idem sunt in substantia.

a ¶ Vtilis actio. Non directa, cùm sit extinctum mandatum: quod cuilibet emptori actionis proprio nomine cõpetit. Nec directa ex mandato datur, quæ ita demum cõpetit, si creditor heredem habeat. Fidem enim traditionis ab herede impleri oportet. Vide lib. 9. Obseru. cap. xxxj. CVIAC.

b ¶ Competit. contra debitorem nomine tuo, quam vsque nunc non habuisti.

Nominibus.] CAIVS. Mulier marito, debitorem habens, ius, quod habebat in debitore, dedit in dotem: licèt debitorem marito non deleget, vtilis tamen actio competit ei contra debitorem vxoris suæ, sic est in eo, qui emit à creditore ius, quod habebat in debitore. VIVIAN.

sunt ª, vtilis actio ª tibi competit ᵇ. PP. V. Kalend. Maij, Attico, & Prætextato Coss.

Vbi nomen debitoris datur in dotem, vel datur ex causa venditionis, competunt vtiles actiones, hoc dicit.

II. Impp. VALERIANVS, & GALLIENVS AA. Celsæ.

NOminibus ᶜ in dotem datis, quamuis nec delegatio ᵈ præcesserit, nec litis contestatio ᵉ ā subsequuta sit: vtilem tamen marito ᶠ actionem ad similitudinem eius, qui nomen emerit ᵍ, dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. XIV. Kal. Febr. Seculari, & Donato Coss.

Pro debito domini non conueniuntur coloni, qui satisfecit pensioni. BALD. & SALYCET.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. Rusticiano.

OB causam proprij debiti locatoris conueniri colonos ᵍ, pensionibus ex placito ð satisfacientes ʰ, perquàm ⁱ iniuriosum est. PP. pridie Kalend. Ianuar. Tyberiade, Maximo II. & Aquilino Coss.

Bona fides præcipitur considerari inter contrahentes. BALD.

IV. Iidem AA. & CC. Liciniæ.

BOnam fidem ᵏ in contractibus considerari ℓ æquum est ˡ. III. Non. Octobr. AA. Coss.

Liberum est contrahere, & non contrahere à principio, sed post obligationem contractam non est licitum resilire. BALD.

V. Iidem AA. & CC. Caminio, & Martiano.

SIcut ᵐ initio ª libera potestas vnicuique est habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare semel ᵇ constitutæ obligationi, aduersario non consentiente ⁿ, nemo potest. Quapropter ᵒ intelligere debetis, voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente altera parte, cuius precibus fecistis mentionem ᵖ, minimè posse ᑫ discedere.

dixi ¶. ex quibus cau. maio. l. in contractibus. & vide glossam in cap. iij. extr. de empt. & vend.

¶ An autem dolus tertij dans causam contractui, vitiet contractum? Quidam dicunt, quòd sic: vt d. l. & eleganter. nec contrà per eandem legem circa principium.

l ¶ Æquum est. quia vbi dolus dat causam contractui, nullus est: ff. de dolo. l. & eleganter.

m ¶ Sicut. Præmittit duas regulas. Ab initio cuilibet liberum est contrahere, vel non: eo celebrato, alter contrahentiũ altero inuito obligationi semel constitutæ renunciare non potest: & ergo cum aliquo cõtraxisti vel vendendo, vel locando: eo inuito, ab obligatione recedere non potes. VIV.

a ¶ Sicut initio. Aristoteles 5. Ethic. [illegible] At ex post facto sunt necessarij contractus. CVIAC.

b ¶ Renunciare semel. Symmachus inquit: Vna est iuris, & legum, bonæ fidei contractum non posse rescindi. CVIAC.

i ¶ Aduersario nobis non consentiente. Interdum tamen voluntate resolui contractus potest, vt si id actum sit, aut id ferat contractus natura, vt societas, mandatum, depositum, precarium, datum ob rem. CVIACIVS.

c Delegatio debitoris fit per stipulationem.

c ¶ Nominibus. id est, actionibus.

d ¶ Nec delegatio. scilicet debitoris, quæ ᶜ fit per stipulationem: vt ff. de noua. l. j. ... l. delegare §. j.

e ¶ Contestatio. contra debitorem mandata actione: vt ¶. de noua. l. iij. & hic est alius modus delegandi. his enim duobus modis fit: vt ff. de noua. l. delegare. §. j.

ā ¶ Litis contestatio. Et est pro delegatione. l. decem ... ff. de nouat. CVIAC.

f ¶ Marito. sponso non: vt ff. de iure do. l. stipulationem.

d Actionis directæ, & vtilis an sit eadem substantia.

¶ Sed quæritur, ᵈ an eadem sit substantia vtilis, & directæ actionis? Respond. quòd Ioan. dicit, arg. contra. ff. de procur. l. non solum. §. sed interdum. & de iniuriis l. nam & post. §. infamandum. ADDITIO. Vide de hac quæstione per Bart. in l. j. ff. [illegible] col. versi. quare vtriusque [illegible] vtilis, & directa, &c.

g ¶ Emerit. in quem transit sine cessione vtilis: vt hic. & ¶. de hered. vel act. vend. l. emptor. & ff. de pact. l. si cum emptore. Et idem est in quibusdam aliis, quos notaui. ¶. l. proxi. ¶ Hic ergo casibus statim competit vtilis: sed facta cessione competit directa nomine cedentis. vt enim in vindicatione ᵉ rei corporalis non transit dominium, nisi facta traditione: vt ¶. de rei vendi. l. fictum. sic ille cui venditur nomen, vel cui datur in dotem, non habet directam, nisi facta cessione: vt ¶. quando fisc. vel priua. l. fin. vtilem tamen in casibus: vt dixi. Sed quia non propriè ᶠ dicitur traditio incorporalium: vt ff. de acquir. poss. l. j. in princip. ideò nomine cedentis, non suo intentat directam: vt ff. pro socio. l. 9. & 19.

e Legendum, mandante.

f Traditio incorporalium impropriè dicitur.

OB causam.] CAIVS. An ex contractu domini locatoris fundum colonus conueniri possit, quæritur? Dicitur, quòd non, solutis pensionibus conuentis. VIVIAN.

g ¶ Colonos. Qui debitores debitoris sunt. CVIAC.

ð ¶ Ex placito. Græci vertunt, [illegible] CVIAC.

g Coloni an possint conueniri pro debito locatoris.

h ¶ Satisfacientes. alioquin ᵍ conuenientur coloni, condemnato prius locatore: vt ¶. quando fisc. vel priua. l. 9. iij. & iv. & ff. pro socio l. 9. & 19.

i ¶ Perquàm. id est, valdè.

k BOnam fidem. In lege ista ponitur quædã regula circa actiones, & obligationes: quæ talis est, In omni contractu bona fides exigitur, non tamen omnes actiones sunt bonæ fidei. VIV.

a ¶ Bonam fidem. Quæ & integra fides dicitur l. 9. ¶. de suffrag. & sincera l. 9. ¶. si propter publicas pensitat. CVIAC.

ℓ ¶ In contractibus considerari. Id dicitur in l. bona fides ff. depositi. Vtraque est accipienda de contractibus bonæ fidei, vt in his iudex obseruet, quod dari, vel fieri bona fide oporteat. CVIAC.

l ¶ Æquum est. exemplum: vt ff. depo. l. bona fides.

h Bona fides quæ exigitur in contractibus. i Et qualiter [illegible]

¶ Et nota, in ʰ bonæ fidei contractibus exigitur, vt cesset dolus ad eorum essentiam: vt ff. de dolo. l. & eleganter. in princ. & de contrahen. empt. l. dominum. in fin. nisi quando incidenter dolus in contractibus [illegible] iuris quoad effectum, ⁱ siue incidat dolus, siue det causam: vt ff. de verbor. oblig. l. si quis cùm aliter. & plenè

Codex.

precarium, datum ob rem. CVIACIVS.

n ¶ Non consentiente. contrà ¶. de commun. seruo manu. l. [illegible] vbi dissentiente socio potest mandari.

o ¶ Quapropter. quod dixit in genere, nunc dicit in specie.

p ¶ Mentionem. contrà ff. de condict. ob cau. da. l. si pecuniam. in pri.

q ¶ Minimè posse vt ª & ff. commo. l. in commodato. §. sicut. & ¶. de rescind. vend. l. de contractu. & ¶. de transact. l. quamuis. & ¶. de contrahen. empt. l. non idcirco. & ff. manuat. l. si mandauero. §. si- cut. & ff. de cur. fur. l. cuius bonis. in princip. & ff. nau. cau. l. j. §. j. & ff. de iudic. l. interdum. §. fenoer. & ¶. de donat. l. si quis argentum. §. fin. & ¶. ad Vellea. l. si mulier. §. fin autem. & l. fin.

a Inuito aduersario à obtenta [illegible] perfectio non recedi potest.

¶ Et sic colligo ex prædictis, quòd qui ᵇ ex voluntate imponit sibi necessitatem, non est ei subueniendum: vt ff. qui satisdare cog. l. si fideiussor. §. penult.

b Necessitati sibi impositæ non subuenitur.

¶ Et nota hic duas regulas: Prima, quòd nemo compellitur contrahere. quod fallit ᶜ in casibus: vt notatur ¶. de iure delibe. l. nec emere. 2. Secunda, quòd facto contractu nemo discedit, altero inuito: quæ fallit ᵈ vt dato ob causam: vt ff. de condict. cau. dat. l. dedi. §. j. & l. si pecuniam. §. fin. [Sed distingue, ᵉ an sit contractus innominatus gratia tua, vel mea, & tua. & tunc obtinet quod hic dicit, an mea tantùm: & tunc quod ibi dicit. sic ff. de pact. l. si cùm fundum. secundùm quosdam.] Item fallit in actione mandati: vt ff. manda. l. si mandauero. §. j. & l. si quis alteri. §. qui suscepit mandatum. & in actione pro socio: ff. pro so. l. verum. §. fin. Sed specialia sunt. Vel dic secundò, quod in casibus prædictis non erat nata actio, nascitur ᶠ enim mandati ex renunciatione facta re non integra: vel si interfit: vt d. l. si mandauero. & Insti. mand. §. fin. Item pro socio, ex renunciatione intempestiua, vel finita societate: vt d. l. verum. §. fin. & ¶. pro soc. l. tamdiu. & ff. pro socio. l. sed & socius. §. fin. Vel aliter, licèt socius renunciet, tamen remanet obligatus, sicut potest emptor renunciare contractui, sed tamen tenetur ad interesse. Item ad illam mandati dic, quòd non nascitur nisi quando res est non integra: vel quando interfit, vt prædixi. vnde reuocando prius non se eximit ab obligatione, cùm ei non tenetur: vt ff. de verb. oblig. l. decem. Item nec obstat ff. depo. l. j. §. penult. & ff. de preca. l. cum precario. quia precario ʰ concedens, vel deponens ⁱ, non se obligat, vt non reuocet. 3. Sed vt dic tertiò, secundum Azo. quòd prædicta ratio, quòd actio non sit nata, non valet: quia non de actione, sed obligatione hic tractatur: quam cõstat notam in casibus prædictis. Sed plus dico: quia actio ᵏ depositi nascitur ante dolum commissum: vt ff. depos. l. j. §. idem Pomponius quærit. & §. est autem. Et idem in conditionibus, sed secùs in pro socio. Est ergo illa ratio differentiæ: quia in mandato non damnificatur dominus, vel procurator: vt ff. mand. l. si procuratorem. §. mandati. In conditione verò ob causam ideò [illegible], quia is, cui dedi non obligauit me, vel secundo contractum ex parte sua [illegible] ratio: quia agitur ad interesse. In deposito, & precario respondetur, vt dixi: & eodem modo respondetur ad illam, ff. si cer. peta. l. qui pecuniam.

c Inuitus contrahere quis interdum cogitur.

d Inuito aduersario [illegible] discedere possumus à contractu, interd.

e Contractus [illegible] quando resolui possit, pœnitentiæ locus conceditur.

f Mandati actio nascitur ex renunciatione facta re non integra, vel si interest.

g Renunciare mandato, & societati, an, & quando inuito aduersario possit.

h Precario concedens potest precario quandoque renunciare.

i Depositum potest is, qui deposuit, quandoque reuocare.

k Depositi actio nascitur ante dolum commissum.

480/C.IV.K.5-4, 813-814
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si in solutum.] CASVS. Si debitor meus in decem, ius, quòd habes in debitorem tuum, in solutum mihi dederit, pignora tibi obligata persequi per hypothecariam actionem possum. & hoc in prima. Si verò ab accipientibus creditoribus, à quibus fuit pecunia numerata, ea reuocare non potero. & hoc in secunda. VIVIAN.

a ¶ *Persequere per* hypothecariam. sed & personalem habes vsiteare ad suos conseqentia, & ita colligit Baldus.

a ¶ *Persequere per* * hypothecariam. sed & personalem habes vsiteare ad suos conseqentia, & ita colligit Baldus.

¶ Ex differt hoc ab inferiori lege proxima: quia ibi cauit, hic in solutum accepit: item hic accepit in solutum specialiter, vel generaliter ius pignoris: ibi non. ADDITIO. Adiecimus, quòd suis illius glosse non placet Doctoribus, valentibus, & concludentibus, quòd cessa personali actione, etiam hypothecaria eius accessoria intelligitur cessa.

¶ el. Mantica.

a ¶ *Persiere.* Aliàs *priorem*, non sensu Cuiac. *non* Scriptor. CVIAC.

b ¶ *Perficie.* vt] *qui pe. in pign. hac. l. fi generaliter. &] fi antiquior creditor. l. i. & fi.*

c ¶ *A creditore.*] CASVS. Si comparasti actionem à Titio: pignora, quæ Titius habebat obligata, possum vindicare ab his, qui ea possident, & ea distrahere possum: nisi illi, qui possident, soluant quod mihi debetur. & hoc in prima. Si verò possidentes pignora erant potiores, & vendiderint, aut etiam longi temporis præscriptione rei sue, qui emerunt, nauat neque vindicare & per hoc, neque distrahere possum. VIVIAN.

* Rudolph.

c ¶ *A creditore.* similiter alicuius.

d ¶ *Comparasti.* an idem, si fuerit datum nomen pignori? Respond. vtique. cùm enim b habet principalem velleum, & accessoriam habet: vt]. *de hæred. vent. l. postquam.*

b Principalem vel allionem habere. & accessoriam habet.

¶ *A creditore.*

e ¶ *Vindica.* per hypothecariam.

f ¶ *Ea eius.* scilicet creditoris vendentis.

g ¶ *Non transferam.* id est, non subiaceat.

h ¶ *Iure communi.* secundùm c formam, quam habes]. *de iur. do. imp. l. fin. & facit*]. *de hæred. vent. Lampsac. & l. ex nomine. & fi. de hæred. vendit. Lampsac. nomine.*

i ¶ *Comparauerant.* sic]. *ad Macedo. l. fi permiserunt.* ACCVRS.

k ¶ *Vel longi temporis præscriptione.* hypothecaria durat d quandoque decem annis inter præsentes, viginti inter absentes, quandoque triginta annis, vbi scilicet deficit titulus, quandoque quadraginta duraturi] *fi adiuer. creditores l. & fi. de præscrip. longi temp. l. fi. & l. dum taxat fi.*

d ¶ *Longi temporis præscriptione.* Actio Seriana tollitur præscriptione longi temporis, si ea vinat bonæ fidei possessor. Nam cùm malæ fidei possessor est, nouisti triginta annis tollitur, cùm debitor quadraginta. *Lib. xxi. fi.*]. *de præscrip. triginta annor.* CVIAC.

l ¶ *Perhibentur.* licèt à posterioribus emerint.

Si quidem.] CASVS. Diligebam quemdam, scilicet Seium, ea affectione, qua parere filium diligit sanè: permisi, volens ei donare, vt acciperet pecuniam à procuratore meo: ille volens me remunerare, mandauit procuratori suo, vt mihi pecuniam restituerem antequàm acciperem, decessit Seius: an decem, quæ dedi Seio, repetere possim, vel à procuratore petere, eo quòd mandauit sibi Seius mihi dandam, quæritur? Respond. Quòd non repetam ab heredibus, cùm perfecta donatio non reuocetur: nec à procuratore petere potero: quia morte mandantis finitum est mandatum. & hoc in prima. Si verò Seio mutuatus eam, possem ab heredibus petere: & hoc nisi aliquem debitorem mihi delegauerit, à quo fuerim filio pulsatus illam pecuniam mihi reddi. VIVIAN.

¶ Vide scripta ad l. 1. *eod.* CVIAC.

y ¶ *Et. quem affectione patris.* sharmo opposuitur l. 3. *eod.* & l. illa]. *de donat.* Vide notata ad eam legem, & scripta hic. CVIAC.

m ¶ *Permisisti.* donando eidem: & sic etiam de facto habuit.

n ¶ *Accipere permisisti.* Illàque acceperit. Ita puncatum hic, vt sit perfecta donatio, aliquin est imperfectaaqp. *l. permisisti. ff. de reb. cred.* CVIAC.

n ¶ *Ante perceptionem.* id est, antequàm perciperes à procuratore.

o ¶ *Nec.* nunc soluit.

p ¶ *A procuratore.* cùm morte * mandantis q. nitum sit mandatum. vt *ff. de leg. ff. l. cum pater. §. plenum & de donat. l. 3. §. fi pecuniam.*

* Mandatum nihilominus non finitur. Dorch.

¶ Sed contrà]. *de donat. l. illam.* vbi dicit non finiri mortè. Solquidem dicit, quòd illa corrigit hanc. 1. Alii dicunt ita, quòd decessit ille, cui mandatum fuit adhuc: hic ille, qui mandauit. cui solemnè est contrà *Instit. mandati. §. item si adhuc, &c. 3.* Tertij dicunt, quòd hic nò transdauit illi cui volebat donare. sed procuratori, quem volebat dare: ibi verò illi, cui volebat dare, mandauit. 4. Tu dic, quòd hic nihil mihi donauit, vel cessit. sed permisit, vel mandauit, vt pecuniam à suo procuratore accipere. vnde sicut expressè poteri reuocare: vt *ff. de donat. qui fecerunt.* ita hic tacitè, licet eo mortuo. 5. Alii tamen à alia ratione dicunt hic agi, non illa, quòd morte fit finitum

† reperiet.

* Illam.

b Idem fentit Bliot. de Mantica apud Bald. hic.

mandatum: sed illa, quia iure antiquo hoc traditione donatio non valebat: nec ab herede poterat peti: sic in affione donata non valebat sine mandato, vel etiam cum mandato, sed reuocata, vel Seius quod nihil d est, quantum ad hanc legem.

c Quod tamen prior mandat, et hodie, obtinet. Ergò illam 3. refert d. dorsarch.

q ¶ *Dedi.* fi. sic non fuit donatio.

r ¶ *Nec à do ego.* id est, à procuratore.

s ¶ *Nec à delegato.* Si stipulatio fuisset interposita, non in heredem, sed in procuratorem competet actio mutuatione facta. CVIACVS.

t ¶ *Eum.* scilicet cui manu dedisti.

u ¶ *Petere.* Per condictionem. CVIAC.

Neganti.] CASVS. Si mutuatus mihi decem, & negem tibi me esse creditum, non debes me armata manu ad solutionem compellere, sed petere debes coram iudice: & ne non probaste quod intendis, vel si propter exceptionem et remotum, absoluar: à probatorij, condemnabit me iudex: & per executionem rei iudicatæ compellendus ero ad solutionem. VIVIAN.

x ¶ *Neganti.* scilicet se debere.

* ¶ *Negantis.* Continganda *lex xii.]. de exceptioni iudi. quæ haiusi prior parteiii.* CVIAC.

u ¶ *Tereri.* sic *ff. quod metus cau. Lexius.*

x ¶ *Exceptione.* Etiam post impletam, & fundatam interlocutionem. & ad hoc]. *de rei vendic. l. cum. 4. & de edend. l. qui accusare. &]. de excepti. l. fi quidem.*

d Vbi plicalia vide.

a ¶ *Reme*

480/C.IV.K.5-4, 815-816
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Remedia. vt ff. de re iudi. l. à diuo.

A Diuersus.] CAEVS. Mutuasti tibi pecuniam, pignus mihi obligasti: non ideo quòd corpi pignus vindicare, tollitur personalis actio: sed si pretium pignoris ad debitum non sufficit, pro residua quaeritate debita te potero conuenire. VIVIA.

a ¶ Elotia pignoribus. Haec lex abrogatur, Nou. 4. l. 11. CYIAC.

b ¶ Integra. vt]. de diffrac. pign. l. hypothecae. & de nouo de cuque. l. fin. circa fin. & de pig. l. 5. & l. fine. quasi si pro mutuo & ff. l. cum. pata. Loredan. q. & ff. de deficult. pign. l. quotiens. & ff. de pecul. l. si ex duobus. circa princ. & l. quasi. §. si mutuo. Imm.] CAEVS. Si colono non in rem suam decem mutuasti, à me petere non potestis: nec mihi praeiudicatis praesentia actioris meri. id est, casu liberatis, quo magis tibi obligor. VIVIA.

c ¶ Rem suam. id est, colonorum. non si domini, sicut esset: vt infra quod cum ne. l. in qui.

d ¶ A domino praedij. Si tamen colonis in rem dominii creditis pecuniam, aut in rem domini versa est, competit in dominum actio neg. gest. Vide sentiam ad l. 13. §. ff. cert. pet. CYIAC.

d ¶ Allerit. casu liberat. 2. Vel quia b subscriptio vt nulla: vt ff. de eo quod l. mutua. & contra l. eo. l. 19.

e ¶ Alterum ipsum. Imò nec subscriptio obligaret, l. 14. ff. cert. pet. CYI.

O Res alienum.] CAEVS. Ob res alienum quod contrahi, me facto pollra ab solutendo an ego liber, ferus creditoris fieri compelli possim, quaritur? Respond. quòd non, vel dic compellendus seruire. & sic accipitur seruire proprie, possimodum improprie. retinè dic, seruire liberos, id est filios obligari. VIVIA.

f ¶ Ob res alienum. Haec l. ambigua est. Nam vel hoc dicit, ne filii pro patrem debito addicantur creditoribus, vel ne debitores liberi non cogantur seruire creditoribus ob res alienum. Sic Graeci vertunt, ὅτι μὴ ἐξεστιν τοῖς ἐκγόνοις τοῖς ἐκείνου χρεωφειλέταις δίκην ὑπόκειν. parauit tamè vtramque interpretationem verbis legis comprehendi. Greg. c. Rescript. cap. 56. & lib. 2. cap. 50. Iustinian. Nou. 134. Arele. in lib. de Thebis. Vide in rem l. de parrib. qui filios distraxer. CYIAC.

e ¶ Res alienum. Res f alienum dicimus quod nos alis debemus. Res suum e vel nostra quoque nobis alij debent: vt ff. de verb. significat. l. cedere. §. si

b Subscriptio vt nulla, non obligatur vel etiam principalis.

c Rem suam.

d Res alienum.

e Res suum.

f Res alienum.

g Legendum e pro cum.

h Seruitus fit ad tempus obligatur quis potest, non in perpetuum.

i Ob res alienum.

g ¶ Seruire. id est, liberos fieri. 2. Vel retine proprium significationem sed repetitur f inflatio. infra de cap. l. fin. &]. communa de mu. l. 1. §. ip. & cum aliquis se obligat ad g seruiendum vsque ad aliquod tempus. Vel die. id est, filios obligari vt]. qua res pig. oblig. l. quotiens. sed hoc fallit secundùm B. vt arg. infra de pign. act. l. 6. p.

h ¶ A debitis.] CAEVS. Haec autem non corrigit l. Codicis, sed addit, & imponit poenam vtri creditori, qui compellit debitorem vt pro debito fiat seruus cuiusquis perdit debitum. Item cogitur tantundem dare ipsi debitori, vel eius parentibus, tertio patitur creditor talia facinus poenam corporalem. VIVIA.

i ¶ Creditor cadit. Si eum seruire compellat.

k ¶ Retento. id est, illi qui fuit retentus vt. etiam si pater consensisset: vt arg. ff. quo ve pignoribus pignus.

l ¶ Parentibus. agentibus nomine retenti, in quorum potestate est retentus 2. Vel die parentibus qui sustentissent, retentis: idem tamen si extraneus succurrisset. sed de parentibus dicit ideò, quia frequentius fit. Vel tertiò, si retentus vellet reuisitare, parentes possunt petere: quia ei videtur fieri iniuria. ff. de libe. exh. l. 4. & 15. & 19. ¶ An autem his legibus potest renuntiari? Resp. non: vt nec in matrimonio. vt fine probab. Ac. §. 1. eod. vbi aliis incipit, fine debitor fine credi.

F Im cui.] CAEVS. Si decem mutuasti tibi, & de his vestes comparasti, an adversus vendentem vestium actionem habes, quaeritur? Resp. quòd non: sed contra me cui mutuasti, agere debes. VIVIA.

m ¶ Vide scripta ad l. 13. §. si cum pecuniae. lib. 3. de hered. a. 1. p. CYIAC.

k ¶ Mercedem. suis vendidit.

l ¶ Abstulisse. id est, accepisse à debitore tantic 11. ff. de fur. l. qui vsu. in principio.

m ¶ Actionem. vt infra depositi. l. fi. & supra ff. cum pata. l. non adversus. & ff. de condic. indebi. l. hic fili.

E St in arbitrio.] CAEVS. Titius obligatus mihi pignus propecunia quam ei mutuaui, & pignus distraxit, & vendidit, in electione mea est, vtrum conuenire Titium actione personali, an agere hypothecaria adversus compositorem pignoris, aut possessor pignoris tanti se posse praescriptione longi temporis. VIVIA.

n ¶ Est in arbitrio. Hoc priuilegio non fruitur. l. 1. infra de conuen. ff. deb. nec Reipubl. l. 5. vbi. ff. de administ. rer. ad ciuit. sed hac aliaquasi Iustin. hodie, cùm fiscus priuato aequetur. Nou. 6. & Nou. 134. CYIAC.

n ¶ Actione. fiscibus editurum.

o ¶ Pignora. vt]. de pign. l. quotiens personali. & l. distractis. & l. debitorem. & l. pignoratione. & de pecu. & Sabin. exter. l. 3. & arg. infra de fideiuss. l. 1. & hoc in pignore expresso: secus si in tacito etiam iure venit. Ac ff. de iure fis. l. Mafim. & est simile]. de seruitu. de ma. l. 14. & 19. &]. de pign. l. 9.

p ¶ Longi temporis. de hoc vt dic. l. ex l. fi. à creditore.

Fideiussor.] CAEVS. Haec autem corrigit legem Codicis, quia priùs debet conuenire fideiussores & debitores, quàm pignoris possessores. VIVIA.

q ¶ Possessores. Haec est cloeta in auctor. de fideiuss. ad hoc aliàs ad hon. edi. vnp. quae est]. de pign. auch. hac ste. 1. B. dicit quòd haec corrigitur. 3. Ic & Ios. dicunt quòd ista de Iurisp. secundum istà. Vel quòd ita dicit, verum est si possessor habeat causam à debitore.

Cc 3 aliorum

480/C.IV.K.5-4, 817-818
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aliquin contrà. 4. Sed hoc non placet, ideo quia dolus * actoris componi nostre non debet cùm conueniatur: vt *ff. de except. doli. l. apud. §. fi. cum.* Vel dic vt placet ibi dicere.

ADDITIO. Balduis hic dicit nonabiliter ipsam auth. non habere locum si extraneus possessor non sibi, sed debitori possidet pignus. Nam tunc poterit ipse non excusso principali aut eius fideiussore conuenirì: quia effectus iudicij fundatur contra principalem: ex quo non tà ipse possessor, quàm principalis eius nomine possidet, videtur conuenirì, arg. *l. §. T. vbi in rem ac.*

VT ACTIONES & ab heredi. &c.

b Cõtinuatio.

Dixit b nouiss superiori de adiectiib. Sed quia quadam ab heredib. incipiunt, & contra heredes, idcò de ea dicit: & alia priùs nata pretendunturcontra heredes, & heredibus vt], & heredib. act. per totum.

CVM stipulationes.] CAESVS. Olim stipulatio post mortem alicuius contrahentium cœcepta vel pridie quàm moreretur, non valebat. Verbi gratia: si stipuler me aliquid datum post mortē tuam, non valebat: tamen quare non valebat, erat illa quia actio contra heredem & ab herede incipere non poterat. Qua antiquitatem emendatit Imperator, dicens quod stipulatio sic concepta valeat: & quod actiones incipiant competere heredi, & adiuuetur heredem inde propter nimiam subtilitatē verborum voluentes contrahentium impediatur. VIVIA.

a ¶ *Contractus.* Sic ergo inuit stipulationem esse contractum, c sed impropriè: vt *ff. de verb. sign. l. Labeo. 9.* Idem tenuit in legatis, sed illa fuit ex quasi d contractu: vt *Instit. de oblig. quæ ex quasi contra. §. hæres.*

b ¶ *Post mortem.* alterius cœrahentium. Verbi gratia: si promisiam me daturum x.] post * mortem tuam, vel legò tibi decē post mortē tuam, quod pro eodem est, ac si, heredi tuo legāt: habes hac cæpta *Institut. de inutil. stipul. §. post mortem. & §. sequ. & Institut. de leg. §. post mortem. & infra de contrahen. stipula. leg. sequ. ipsum.*

c ¶ *Antiquitas.* cui videbatur eā facto contrahentium inter ipsos incipere debere obligationem: sed hoc fallebat in stipulatione conditionali, etiam olim: vt *Instit. de verbo oblig. §. ex conditionali.*

a ¶ *Stipulatio est contractus impropriè.*

d *Legata quasi contractibus numerantur.*

e *Stipulatio quia post mortem fuerit, est inutilis, & prius dicit quàm mortuus.*

* *Dele Glossa* usque ad hoc verbum, *Sed in Institut. de contrahen. stipula.* in Access. Nā conditionalis stipulatio ex potestate temporis in actu pr. & idcò vel cessit non est, vt contractus in *Institut. ibidem.*

Stipulatio & legatum post mortem collatum incipit ab herede: & hac vsque hucusque legis, remota regula antiquorum. BALD. Vel sic: *Obligationes tam ex contractibus, quàm ex vltima voluntate possunt ab herede incipere actiui & passiui, remota antiqua regula hũ contrariæ.* SALYC.

Imp. INSTITVANVS A. Iuanni P. P.

QVm stipulationes, & legata, & alios contractus * post mortem * compositos antiquitas * quidem respuebat a, nos autem pro communi § hominum vtilitate recepimus d: consentaneum erat etiam illam * regulā, qua vetustas, vtebatur, more humano emendare. Ab heredibus enim incipere actiones, vel contra heredes f, veteres non concedebant, contemplatione stipulationum cæterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitij materiā relinquamus, & ipsam regulam de medio tollere, vt licet & ab heredibus, & contra heredes incipere actiones [& obligationes:] * ne propter nimiā subtilitatem * verborum ¶ *l* latitudo * voluntatis contrahentiū impediatur. Dat. XV. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ VV. CC.

NE VXOR PRO MARITO, VEL MARITVS pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.

TITVLVS XII.

TAntum abest vt aliud pro alio conuenirì possit, vt quæ pro colono dominus vel conuenit. l. 3. & 11. E. tit. 10 *nec pro debitore a ad quem pertinet pertinet* Lpo mult. *cod. nec conuenit pro coniuge, nec mater pro filio, nec quisquam pro necessario filio persona,* vt hoc tit. & sequens. *vt vos sic ollim excipiendam ab illa certissima regula, Ne alterius contractu nemiem obligari.* l. penult. hoc tit. *id est, ex suo quisque contractu obligari, non ex alterio. Nam & pater pro filio fundi, & dominus pro serno conuiuer non obligatur, non iure praetoris in solidum, sed in peculium dumtaxat. & quia in peculium tamen, idem mater in hoc tit. non iuuetur etiam patrem, nec tit. lequ. filio emancipato filiumfamilias.* CVIAC.

Vxor cõuenta ex contractu mariti, non habet necessè cõtractū infrangere, quia sine valeat, sine nō, ex eo conuenire non potest. BALDVS. Vel sic: *Maluer ex contractu mariti nō potest cõuenirì, nisi ex interessione à qua iuuatur à Velleiano.* SALYC.

I. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Asiepondeta.*

ERuftra ¶ disputas * b de contractibus cum marito tuo habitis, vtrùmne *conuenire sic est in alio, etiam qui valde conuenili videtur:* vt hoc tit. & seq.

Ruffra disputat.] CAESVS. An ex contractu mariti possit conuenirì vxor, quæritur? Respond. fruftra disputat mulier, tenuit ei contractus iuris cum marito ipso iure, vel non, quia ex contractu mariti non conuenietur, propter senatusiū. Velleia. VIVIA.

a ¶ *Illam.* non solùm rem mutare: & ad hoc *in authen. de non alie. §. fiscum. colla. 9.*

b ¶ *Regulā quæ vetustas.* Regula hæc iuris antiqui extat in *l. vlt. Cod. Theod. de donatis inter vir. & vxor.* quam hac lex directè abrogat, abrogatur & illā ante per consequentiā *l. 11. C. de contrah. stipul.* Vide eo loco notata. Ideo autem hac constit. equa fuit, quia nouæ constitutiones, quæ iura veteris abrogāt, suae fieri cēt accipiendæ. CVIAC.

c ¶ *Vel contra heredes.* vt E defunctus ad diem certum sub pœna pecuniam promittit: etiam ante diem mortuo nec dum heredinate adita committitur pœna: vt *§. de verb. oblige. l. ad diem. & §. de non. fe. l. §. & ad hoc §. de verb. oblige. l. quadcunque.* §. 5. imò pœnæ prædictæ cæpla vt modò notaui in alia glo. alterius contrahentium, &c.

¶ Et cause tibi, quia alitex * dicitur post mortē incipere actio in stipulatione, & aliter in legato. In stipulatione enim dicitur incipere, non quia nulla fuerit ante mortem, sed quia non incipit esse effectiuè *ff. de mise. l. si per imprudentiam. §. non minus.* sed vbi mihi legas post mortem meam, nunquam mihi debetur, sed heredi meo tantùm quasi ex sua persona: vt *§. de non. l. qui à pupilo. & §. de act. & oblig. l. obligationum fori. §. 1. & §. quando dies. leg. cod. l. reg.* ¶ Item hoc l. est contra *§. de act. & obli. Iubi hoc.* Sed ibi nō potest velle heres, quia nec à principio se fuisse valet promittere, si volam, vt ibi dicit. a. Vel ibi nō est inutilis ex ratione, quia actio non potest ab herede vel contra heredem incipere: sed quia ab initio sic fui natura inutilis est sic concepta, si volam.

¶ Item nota. *de prebenda* * non vacante: vt dic. *supra de pact. l. fin. & facit §. ad leg. Falcid. l. pannales. circa princip. ibi nec contractum est, &c.*

k ¶ *Subtilitatem*, sic]. *pro * sic. l. de servitute. & §. quæ. ad pign. vel hypoth. fol. l. fcent. §. si debitori. item ad hoc §. de contrahe pecun. l. pro. propte fud.*

l ¶ *Latitudinē verbor.* Horum nempe cū contrahitur, vel cùm mortuus erit. CVIAC.

NE VXOR PRO marito, &c.

Lichet hæres pro defuncto conueniatur: vt E. tit. 3. ad

* Sic reperi in meis manuscriptis: alias abtitle i. fuit.

* Sic reffirmi ex manuscriptis.

§ Conc. cū hac *l. 17. dicatur, sequ. ex ea parte se. Iuan. C. C. super hoc dictum ex ea de rescript.*

* *Addition.*

480/C.IV.K.5-4, 819-820
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sed proprio nomine.* id est, ad vtilitatem feminæ: *infrà hoc l. consultus.*

a ¶ *Propter senatusconsultum.* At hodie ipso iure nata est mulier, si pro marito Edijsitisti, si pro alio, excepe. Vellei. Mon. 154. Cvia.

b ¶ *Senatusconsultum.* Velleianum: vt & *l. ad Vellei. l. fraetre.*

a ¶ *Senatusconsultum Velleianum* mulieri esse interdictum, non intelligi (quemadmodum Anthon. ff. quæ mulier, de quæ taf ad Vellei. nam, hinc obligari Balbus dixit) non.

Quæ maritorum.] Cavs. Si maritus alicuius mulieris aliquod crimen commisit, propter quod omnia bona sua confiscari, & interea bona eiusdem occupantur à marito possessio: cum leges malint vt ob delictum maritorum vxores inquietentur, procurantur Cæsares qui cognoscit inter pupillum & filiũ, prohibent mulierem ex occupatione ad se pertinente esse dominũ, cũ facit filiũ esse heres. Vvtea.

† *Inquietentur.*

b ¶ *Maritorum culpam.* Delibam. Cvjac.

c ¶ *Vxores.* vt *l. de donat. inter vir. & vxor. l. rei. & l. ad leg. Iuliam. de vi. l. j. & l. de pu. l. familiam.* sed hoc fallit in casu, C. propter principali necessitatem, propter quã consentit dotem *infrà quando non. pign. ta. contra. l. facta. & de pignor. l. j. l. ij.* non autem aliæ res vxoris: vt *infrà de pri. f. fol. l. dotem.* Sed & maritus ob culpam [b] vxoris obtenuerit in casu: vt *ff. de offic. procon. l. adjutores.* §. *profecti.* Vel ibi ob suam propriam: vt ibi dixi.

c Dicit in pio accipit.

y ¶ *Sive.* Vxoris fallitur. Cvjac.

d ¶ *Occupata sunt.* nomine mariti qui eas possidebat.

e ¶ *Probaueris.* fallitur in mulier.

f ¶ *Inquietet.* id est, faciet tibi redditi, vt hoc publicum ius ferunt, ne mulieres pro altero inquietentur.

Cum te possidimus.] Cavs. Pro filiis tuis centum in dotem non dedisti, sed ad se sustentandam prædium adsignasti: maritus ex administratione tutelæ vel manere cuiscuis alicuius factus est debitor meus: numquid praetaxatus illium debito possit capi illud prædium quod in dote non erat, quæritur? Dicitur quòd non: quia licet ante mater pro obligatione filij fui obligari tenerat: ita nec maritus pro vxore, à pollicitatione non obligatur. certissimum enim est, &c.

g ¶ *Possidimus.* id est, res possidimus.

h ¶ *In dotem.* *. maximè, nam idem tunc nisi in casuris *infrà in dotalibus. Item quod non pig. &c. l. fama.*

i ¶ *Extra dotem.* At res in dotem datæ & tacito pignori sunt. *l. j. in quib. cas. pig. ob* civi. mutuo, non autem paraphernæ. Cvj.

k ¶ *Civilium munerum.* Excipitur dos quæ tuetur filio ob munera vel honores gestum à marito. ea enim tuetur filius constante matrimonio. Cvjac.

l ¶ *Munerum.* vt tutelæ.

m ¶ *Conferre.* vt *l. ad municipal. l. Lucius. §. idem respondit conferre.* nisi in casu vt *ff. de offic. procon. l. adjutores. §. j.* & nisi [d] solitus modo pro eo se obligauerit. & hoc est quod subiicit, *nisi ipse, &c.*

n ¶ *Nomine.* nisi * pater pro filio, dominus pro seruo, heres pro defuncto: & hoc idco, quia pro vna persona censentur: vt *l. si de proprio nomine.* id est, ad vtilitatem feminæ *infrà hoc l. consultus.*

a ¶ *Propter senatusconsultum.* At hodie ipso iure nata est mulier, si pro marito Edijsitisti, si pro alio, excepe. Vellei. Mon. 154. Cvia.

b ¶ *Senatusconsultum.* Velleianum: vt & *l. ad Vellei. l. fraetre.*

iure fleterint, an minimè: cùm tibi sufficiat, si proprio nomine * nullum contractum habuisti, quo minùs pro merito tuo cõuenirì possit, quod nec si fuisse pro eo intercessisses, quãquã à te propter senatusconsultũ [a] exigi iure potuisset. Dat. prid. Id. April. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Pro debito mariti non potest fieri missio in bona vxoris: tamen si maritus possidebat, habet vxor probare se dominam. h. d. nat. secundum Bald. & Salyc.

II. *Idem AA. Terentio* †.

Ob maritorum culpam [b], vxores inquietari leges vetant [c]. Proinde rationalis noster,] si res [y] quæ à fisco occupatæ sunt [d], dominij tui esse probaueris [e], ius publicum sequetur [f]. Dat. III. Non. Septemb. Diocletiano & Maximiano AA. Coss.

Res tradita ad sustentationem filiæ, non præsumuntur esse dotales, sed extra dotem. h. d. nat. secundum Bald. nec possunt capipro debito mariti. Salyc.

III. *Idem AA. & CC. Carpophoro.*

Cum te possessiones [g] non in dotem [h] pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam extra dotis [i] causam filiæ tuæ prædia adsignasse proponas: ciuilium munerũ [k] vel onerum † municipalium obtentu, ex persona mariti [l] eius, quomodo [m] matres ex persona filiorũ interpellari [n] nõ possunt: cùm neque maritũ [ζ] pro vxoris obligatione conuenirì posse cõstet [o], nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est, ex alterius contractu neminem * obligari. III. Id. Septemb. Sirmij, AA. Coss.

Gratuita solutio partis non grauat in solutionem alterius partis. h. d. nat. secundum Bald. Vel sic: *Licet mater solverit partem debitis filij sui, nõ propterea potest compelli ad solutionem residui.* Salyc.

IIII. *Idem AA. & CC. Philothero.*

Cvm te * ideo ex persona filij tui commemores cõueniri, quòd [p] pro debitis eius aliquid [q] insuliste [a] videaris defensionibus tuis vti [r] apud eum cuius super eare notio est, minimè prohiberis: vti ad solutionem alieni debiti vrgeri te non patiatur. Dat. X. Kal. Sept. Tiriano & Nepotiano Coss.

IN AVTHENTIC. VT non fiant pig. pro aliis. §. j. colla. v. consist. v.

Qui pro debito vnius sua authoritate gravat aliam, punitur in quadruplum, & cadit à iure suo. Bald. Salyc.

Sed omninò qui aliũ pro alio secũdùm formam [s] pignorationis, exigit, totum id ipsum [t] quicquid fit, in quadruplũ vim passo reddet: nec nõ & ab actione pro quatalis pessumi, cadet.

NE FILIVS PRO PATRE, VEL PATER pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel † seruus pro domino conueniatur.

TITVLVS XLI.

a ¶ *Insuliste.* id est, ad vtilitatem feminæ *infrà hoc l. consultus.*

a ¶ *Insuliste de inuerit. fideiud. §. si vero qui. & §. post mortem. & infrà de mandat. & alia fideiud. §. de in auth. de iureiur. & ma. pradis. §. coll. v. i.* Vel potest dicere hanc regula de iure ciuili obtineri, non prætorio.

Cum te.] Cavs. Cùm mater ex contractu filij, si filius fuerit non soluendo, partem debiti soluerit: an super residuo eo præterito quod debitum agnouit pars soluendo, cõuenirì possit, quæritur? Respond. quòd non, & hoc probat ex obscura ratione. Vvtean.

o ¶ *Cum te.* ff. matter.

p ¶ *Quod.* pro *quia*, debita filij tui soluisti, cũ non teneteris, volebant creditores te cogere ad totum soluendum.

q ¶ *Aliquid.* partem soluendo.

r ¶ *Aliquid* inutiliter. Vide not. ad *l. j. infrà de fideiussorib. & ad l. 1. ff. de* [b] vide scripta *ibi.* Item scripta ad *Lg. de infortia.* Cvjac.

† *Seruitute.*

* Dicit in pio accipit.

y ¶ Vti. nec alter pro altero conueniatur.

¶ Nec obstet quòd aliquid est solutum vel *hic, & ff. de offer. l. cum de non non. infrà. & ff. de offer. l. cum de non creditor. & infrà de excepti. non l. voluntarii. & ff. de pact. l. si ceria annua.*

¶ Sed contra. *infrà ad leg. Falcid. auth. sed cum tuiuor.* Solu. hic nullo modo est debitum: ibi ciuilium & naturalium, vel saltem naturaliter.

¶ Item contra *l. de fideiussorib. l. j.* Sol. vt ibi. Anovyo. Solutio fit, ibi heres fuit naturaliter obligatus, & coadiuuat fusor alimentorum, & vltimæ voluntatis cũm diuitia præfiscuse, qua vilis est in futurum velle solutæ.

Sed omnino.] Cavs. Si tibi Anglico vel Hispano mutuo pecuniam: vel fam spoliatus in Anglia vel Hispania vel Tuscia: non propterea ſ inuitati alios Anglicos vel Hispanos, vel Tuscos, debeo eos pignorare in ciuitate ista: nec hoc mihi licet facere, imò omnino prohibeor hoc facere: & ſ contra facio, debeo punirì, & condemnari in quadruplum eius quod pignorasti: insuper eadem ab actione mea. Hoc dicit ista authentica.

† ¶ *Seruum.* id est, vt quæ accipiat, habeat loco pignoris. idemque magis ſ accipiat, vt habeat in solutum. Aliud puto, scilicet quòd nõ habeat locum pœna hanc legis, ſ à debitore ista aliũdeitate debitum vel indebitum auferam: [b] nunc enim ius tantũm quod habeo in re, vt quia obligatur mihi pro re, vt quia debita est, amittor per edictum diui Marciscf per constitutionem ſ quis in tantum, licèt ius non habeam, ex alio tamen pariter pœnam & est pro me, vt tamẽm ius quod habeam, perdam, non autem quadruplum *ff. de his quibus vt indig. l. respiciunt, vt infrà de pœna. l. sanctum.* Alij putant me semper debere tadere à debito, & non tamẽm pignus occupatum perdam. arg. *ff. quod metus causa. l. ait.* Sed cautiores * seruant contra hanc authen.

Additio. Supplex, concedendo repetitionem. Huius occasione Bald. hic pertractat facetiẽ materiam repetitionum: quam quidem ad longum tractat Bartolus *in rubrica de repetitionib.* & Ioan. *And. in c. non debet. alienis. de reg. iur. lib. vi. in nouellis.* Item Pet. de Ancha. *in cap. de iniur. lib. vi.* & notissimè Iocinus in *consil. suo cccxxi. incip. cum in præsenti consultatione. in 3. parte.*

† *Id ipsum.* scilicet quod est exactum.

NE FILIVS [d] PRO PATRE, &c.

Patrebatur

480/C.IV.K.5-4, 821-822
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Putabatur ratione patrocinii, vel filiaticia, vel libertinitatis aliquem conuenirí quod temere.

¶ *Cum hi, qui in multis casibus iuris eadem persona esse consueuerunt, alij pro alijs ad obligantur, modis minime extraneus pro extraneis, nisi heres fit aut accessor. Olim tamen vsurpatum erat, vt vsurarius pro conuiciatio teneretur. Hodie non.* Non. Iuft. 51. & 134. & l. 1. §. vt nullus ex vicariis pro alien. lib. 11. *de his Cassianorum* lib. 4. variarum. *obligationibus patronus, si nõ fit heres, euanescunt: vsur mariticiae debitis non tenentur, & eadem ad filiationes trahit extraneos, cum abfolutae iura conuendis.* Cyiac.

NEque.] Casvs. Si cum filio fuit effecto contractu, peruenum ei mutuo patrem, nisi specialiter se obligauerit pro filio, non habet eum obligatum. & hoc in patre. Si verò filiofamilias in potestate existit fine iussu patris mutuo fit: quæritur est in peculio, vel quatenus in eum patris versum est, patrem habebit obligatum: vt *infra ad Macedonianum, l. Zenodorus.* Si ergo frater eum decũ à creditore accepit mutuo, & creditor eargit ea à patre eius, recuperare illa tu heres poterit per conditionem indebiti & hoc, quia nomine eius soluit. Si verò nomine filij, non repetet. 2 ¶ *In penultimo.* hic assume quod dicit]. *amplius, &c.* & ab eo exigitur, *si filius iussu, &c.* & si neque *contra senatusconsult. &c.* nam tũc filiofamilias secundo casu nihil tenetur: *infra ad Macedon. l. si filius iussu. & Infra: quod cum eo. §. fin. non contra.* Macedon. autem poteſt accipi multis modis: vt]. *ad Macedon. l. Zenodorus.* In primo autem, filius quidem cum iussu, tenetur in solidum pater.

b ¶ *Sine iussu.* nec aliud intercaetera, quo similiter in solidum eneri poſſit, velut in rem versio, vel prapofito tabernæ, vel negotiationi: quod si factum esset, tenetur in solidum.

c ¶ *Extorta.* suffoniebris, a non per vim, tunc cum cadere à iure fuerit. *§ quod met. causa l. extorta.*

d ¶ *Extorta est.* Si metu illato extorta est, competit actio quod met. caus. condictio indebiti non competit: quia sciens solvit: si fundus bus, creditoribus erit actio de dolo. *l. 14. § de dolo.* Cyiac.

d ¶ *Recuperabit.* per condictionem indebiti: & hoc quia nomine suo solvit: si verò nomine filij, nõ reperet: vt *§ de condict. indeb. l. fin. quæ est contra & pro hac solutione est § de confess. pen. l. 1. in fin. & l. 5. & ad hoc § fi cert. pen. l. fi filiusfamilias. & § ad Macedo. l. sed & § pater §. 3.*

NEque.] Casvs. Si pater tuus ob administrationem mandatam factus est debitor, pari ratione, & est non solumodo an tu sui iuris effectus, conuenit pro eo possis, quæritur: Dicunt quidam.

e ¶ *Patrem vestrum.* vivũ adhuc quia si mortuus esset, eius successione delata ad vos, poſſet vos conuenire, non * quasi filios, sed quasi heredes vt *l. de filiofam. l.*).

f ¶ *Emancipatus.* Idũ in exheredatis. Cyiac.

g ¶ *Inquisitionem.* Ac cõuenti poſſunt ex causa principali. *l. 1. de primip.* Cyiac.

f ¶ *Prouidebit.* vt]. *de primip. l. fin. lib. 12.*

C.] *filiusfamilias.*]C Aesvs. An pater pro filio decurione creato, eo mortuo, si filius debitor factus fuerit, conuenirí poſſit, quæritur? Dicitur quod non, si eo in anno factus fuerit decurio.

g ¶ *Si filiusfamilias inuitu.* si enim patre fuerat, tenetur in solidũ pater: vt *§. ad municip. l. quæstion. &]. libro decimo de filiofamil. & quæ adiuuat pro eo pa. in l.*).

J ¶ Inuito patre. id est, contradicente. Cyiac.

h ¶ *Non poſſe.* nisi de peculio: vt]. *quod cum ea l. & § de peculio. l. 13. §. final. & l. fugam. & cuiusq quando præsu. non est mens l. fi pater.* Ex dilogachie vt dicimus,]. *quod cum ea l.*).

Patrem.] Casvs. An patre superstite obligatio ratione debiti principalis, pari quod acceptaſit aliquid mutuo ratione parti mutuatis, filius conuenirí debeat, quæritur? Dicitur quod non. Et dico notãter, superstite: quia si esset heres, tunc teneretur vt heres.

i ¶ *Nomine.* Excipe primoli casibus. Cyiac.

j ¶ *Personali.* reali fortasse, sic, si eum peculij patri obligasset.

k EX patroni. tempore contractus.

l ¶ *Vel domini.* tempore contractus, & facit *§. de actio. de obligatio. l. seruus & l. de iudic. l. libro decimo. & de noxa. l.*).

C ¶ *Vel serui.* Quia seruus nõ est *subiect. §. de exceptio.*, id est, sui capax. Graeci hic. Cyiac.

Habita.] b Cassvs in hac authen. talis est: Imperator primo præcipit quod scholares securè vadant ad loca studiorum, & nullus eis iniurias inferat, & reddit rationem ibi, *dignum enim, &c.* & ratione rationis ibi, *quoniam, &c.* denuò monendo ne scholares damnum patiantur pro delictis vel debitis commissis ab alijs: imponendo pœnam temporaribus hanc l. Tertiò dat electionem scolaribus, sub quo velint conuenirí. Quartò iubet hanc l. poni in titulo, ne pater pro filio, litteræ satis planæ est de se.

m ¶ *Examinationem.* sicque erit lex solennis: vt *§ de legi. & constitu. l. humanum.*

n ¶ *Sacratissimi legum.* Nov. * leges sacratissimi *supra de legi. & constitu. l. legi, &.*

a ¶ Filius pater mortuo vt filius nõ poteſt conuenirí pro patre, sed vt heres.

b ¶ *Pontifices ecclesiastica poſſunt esse in eos filius principij Frederici.* Bal. sic per Canonistas in c. nõ est vox. de vsur. quia licet eis prohibetur vsura, & in discretis fecularibus notorietatem vitabunt: poſſunt tamen vitabunt tamen vsuras exercere. Cyiac.

c Vide in hac Authentica Oldendorp. & Schaffnam.

d Leges sacratissimæ habentur.

e Specie

480/C.IV.K.5-4, 823-824
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Speciali.* Nam licet omnes debeant ab iniuriis defendi: hi maximè, ne videantur negligi.
¶ Sed an pedagia [a] soluant? Resp. non: arg. ff. de leg. l. si quando. Item quia in vsum proprium ferunt libros, & alia. in fi. ... vecti. & commiss. l. vniuersi. Item quia nõ est consuetum: vt ff. de pub. & vecti. l. cuiq. in fin.

a ¶ *Corporis iniurias sine causa.* id est, angarias. l. 2. §. de mun. Cyiac.
b ¶ *Audax.* Audacia in malam sic §. vnde vi. l. si quis in tantam. & ff. si pars hered. pe. l. 1. in fin. & de liberis & posthumis. l. Gallus. §. videndum, in fine.
c ¶ *Scholaribus.* cuiuslibet facultatis: vt supra. & subaudi maximè, nec enim licet alicui alij inferre iniuriam, sed ideo de his dicit specialiter, ne videantur negligi: vt ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum. Item quod dicit iniuriam quasi dicat vindicando se sed ad defensionem sic, cum moderamine: vt insti. vnde vi. l. j.
d ¶ *Ex peruersa consuetudine.* ¶ Not. peruersam consuetudinem [c] non seruandam. sic & in auth. vt nul. iudi. §. j. colla. ix. & in noua constit. Frider. de sta. et con. li. eccle. edi. §. j. colla. x.
e ¶ *Ex peruersa consuetudine.* Nouell. const. 15. Vide scripta hic. & ad Nou. 52. & not. ad Rub. ead. Cyiac.
e ¶ Si litem. largè [d] ponitur pro ciuili & criminali, licet alibi tantū pro pecuniaria: vt ff. de iusti. l. j. & hoc patet ex eo quod supra dixit, vbi propria auctoritate vindicari prohibuit. sic & causa licet dicatur criminalis, vt d. l. j. quandoque pro ciuili ponitur: vt C. de iurisd. om. iudi. l. in criminali. Sed per scholares & doctores renunciatum est Bononiæ quantum ad criminales: & sic seruatur, exceptis clericis, qui suo non poterant priuilegio renunciare, vt C. de episcop. & cler. auth. statuimus.
f ¶ *Optione.* id est, electione.
¶ Et not. quòd in contractibus alternatiuorum [*] electio reiest ff. de iure do. l. plerumque. in fin. Sed in iudicii actoris: vt ff. de no. ope nun. l. stipulatio. §. Item in dubio dicto vt ff. de iud. l. si quis intentione. vel si duabus actionibus agere possit eius est electio. Item conuenire sub quo iudice vult: vt ff. de iudic. l. quod legatur. & l. si fideicommissum. hoc autem fallit hic fauore scholarium.
¶ An autem ex quo elegit, variare [f] possit? videtur quòd sic vsque ad litis contestationem, sicut actor: vt ff. de iurisd. om. iudi. l. si conuenerit. & ff. solut. matrimo. l. si cum dotem. §. si autem tempore. Additio. Hoc intelligas verum, quòd scholaris possit variare, scilicet semel, & non pluries. l. non vtique §. j. ff. de eo quod cer. loc. pro quo facit, quia, vnū eligendo videtur recusare alium, quare ad alium redire non potest. auth. offeratur. C. de lit. contest.
g ¶ *Dominus* legum, quia alias preceptor appellatur: vt ff. de dam. infect. l. si alterius. alias magister: vt ff. de arbi. l. qualem. alias est l. dicere. §. Cassius.
h ¶ *Vel magistro* alterius facultatis.
i ¶ *Dedimus.* per hanc constitutionem. Sed nõnne etiam iure veteri hoc idem erat? vt idem in proœmio ff. §. in Berytensium! Respon. non: quia ibi tantùm de legum professoribus dicit. Itē non dicit, quòd optio est scholaris, vt hic dicit.

bus literarum exercētur studia, tam ipsi, quàm eorum nuncij veniant, & in eis securè habitent. Dignum namque existimamus, vt cùm omnes bona facientes, nostram laudem & protectionē omnimodò mereantur, quorum scientia totus illuminatur mundus, & ad obediendum Deo & nobis eius ministris, vita subiectorum informatur, quadam speciali [a] dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, vitam suam multis periculis exponunt, & à vilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferendū est) corporales iniurias sine causa [a] perferūt? Hac igitur generali & in perpetuum valitura lege decernimus, vt nullus de cætero tam audax [b] inueniatur, qui aliquam scholaribus [c] iniuriā inferre præsumat, nec † ob alterius cuiuscunque prouinciæ delictum siue debitū (quod aliquando ex peruersa cōsuetudine [d] [e] factum audiuimus) aliquod damnum eis inferat: scituris huiusmodi sacræ constitutionis temeratoribus, & etiam ipsis locorū rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionē rerum ablatarum ab omnibus exigendā in quadruplū: notāque infamiæ eis ipso iure irroganda, dignitate sua se carituros [*] in perpetuum. Verumtamen si litem [*] eis quispiam super aliquo negotio mouere voluerit: huius rei optione [f] data scholaribus, eos coram domino [g] vel magistro [h] † suo, vel ipsius ciuitatis episcopo, quibus hanc iurisdictionem dedimus [i], conueniat. Qui verò ad alium iudicē eos trahere tentauerit [k]: etiā si causa [y] iustissima fuerit, à tali conamine cadat [l]. Hanc autem legem inter imperiales constitutiones, scilicet sub titulo, Ne filius pro patre, &c. [d] inseri iussimus. Dat. apud Roncalias [e], anno Domini M. clviij. mense Nouembri.

Item cùm dederit in hoc iurisdictionem prædictis, nunquid poterunt delegare? [a] videtur quòd non: vt ff. de offic. eius cui manda. est iurisd. l. j. §. qua verò. [*] Sed dic quòd sic potest, quia nō cōceditur alicui eo quòd de maioribus sit, sed cuilibet etiam grammaticæ vnde competit iure magistratus. nam pro eo quòd regimē iuris potest delegari: vt in dicta l. vlt. §. qua verò. Sed olim non cùm tantùm legū professoribus erat concessū ideo quia de maioribus sunt.
¶ Item nunquid potestatem [b] potest eligere scholaris? Resp. sic, quia sic erat olim in scholaribus legum: vt in proœmio ff. §. pe. & quia quilibet sibi contrahens sic de eius foro ratione contractus, nisi per priuilegium eximeretur, vt clerici: vt in auth. de san. epis. §. at nemo. colla. ix.
k ¶ *Tentauerit.* Nunquid domum lite contestata? Videtur quòd sic: quia [c] tūc videtur verē tractum: vt ff. rem ra. ha. l. amplius. & arg. ff. quod quisque iur. l. j. in fi. & ne quis eum qui in ius vo. l. j. §. j. Econtrà videtur quòd sola [d] citatio sufficiat: quia dicit, tētauerit, licēt ille nō venerit: vt C. de episc. & cle. l. si quis non dicam. Sol. nō [*] amisit actor causam post citationem solam factā coram perstare, sed si demū priuilegio allegato instet. nā priùs videtur vocari vt sciatur an velit priuilegiū allegare: vt ff. de iudi. l. si quis ex aliena. Si verò vocatur corā eo quē constat nō esse iudicē, tunc nec venire tenetur vocatus, vt ff. de iurisd. om. iudi. l. fin. & actor causā amittit: vt hic. & C. de iur. om. iudi. l. in criminali. ¶ Itē an potest petitore [f] vocati videtur quòd nō in alterius iniuriam: vt ff. de reg. iur. l. nemo potest. Sed arg. contra ff. de in ius voc. l. quæsitum. Sed ibi nō amittat actor actionē, vnde remittit eū patrono: & ei remittitur pœna. ¶ Item quid si ipsōr g reus subit iudiciū? Respond. non punitur actor: l. quæstum.

Contrahēs in statuta libertate nō cōuenitur postea liber factus h. d. vel magistratus: Illud quod est in potēstia, nō dispanit de actu. Bald.

¶ Item an est dilatoria, vt [h] tantùm ante litis contest. possit opponi? Resp. sic, cùm hic loci, vt insti. de excep. §. fin.
¶ Item quid si vocans errauit in facto vel iure? Resp. videtur ei parcitur ff. de iur. & fac. igno. l. error. in fine.
[y] ¶ *Etiamsi causa.* Legendum, vt causa, etiamsi iusta fuerit, cadat pro tali conamine. Cyiac.
l ¶ *Cadat*, alias est depriuetur. ¶ Sed [l] an ipso iure, vel per sententiam? Resp. per sententiam, quia dicit depriuetur vel cadat: & sic intellige C. de iur. om. iudi. l. in criminali.
¶ Sed à quo est danda? Resp. à iudice actoris si illud iudiciū fuit declinatum: vel si non, idem iudex poterit, cùm & hoc sit sui rei.
¶ Sed qua actione? Resp. condictione ex hac lege: vt C. de condic. ex lege. l. j. vel officio iudicis.
¶ Item quid si [k] iudex se iudicem pronunciauit? Resp. appellabitur ab eius sententia.
d ¶ *Ne filius pro patre.* Legendum ne alius pro alieno. Cyiac.
e ¶ *Apud Roncalias.* Ciuitas est iuxta Padum fluuium. Cyiac.

1. Impp. Severus & Antoninus AA. Iuuentiano [*].

AN SERVVS PRO [*] SVO FACTO post manumissionem teneatur.

TITVLVS XIV.

AC nec idem ipsi quidem tenetur pro facto, si renascatur & nouum homo fiat quod manumissione contingit. Nam de eo quod quis contraxit vel gessit in seruitute, post libertatem nulla ei vel in eum actio est, nisi connexum id sit cum eo, quod post libertatem gessit. Hoc enim casu prius tempus trahitur ad posterius. l. rutorem. ff. de adminis. tut. l. 17. ff. de negot. gest. aliaquin nulla ex antegestis in manumissum actio est, quia nec vlla fuit ab initio. Nam obligatur naturaliter quam seruus suscipere videtur, nullam actionem parit. Quamobrem in tractatu de solutionibus quo docemur id quod debitur ex pluribus causis indistinctè solui, in antiquiorem contractum cadere, rectè dicitur in manumisso non esse antiquiorem contractum eo quem fecerit post libertatem solet habere cum patrono de operis. l. in liberto. ff. de solut. quia scilicet contractus habiti in seruitute pro nullis habentur. & fallit interpretes contractū vel quasi contractum, quia actionum ex delicto veniendi obligationes cum capite ambulant. l. noxalia. § iniuriarum. ff. de cap. min. l. 4. hoc tit. Cyi.

AN SERVVS PRO SVO FACTO POST manumissionem teneatur.

¶ Factum hic significat contractum vel delictum. Cyiac.

Seruus

Marginal notes:
a Pedagia soluere an teneantur scholares.
b Audacia in malam partē sumitur.
c Consuetudo peruersa non est seruanda.
† A iure repressaliarū an studiosi hic priuilegiati, et immunes, vt & clerici ... vide Gregorij ... Caietani de Repressaliis ... Martini Laudensis in tract. de Repressaliis ...
a In alternatiuis ... actoris.
f Studiosis in iudice eligēdo an variare liceat.
a Iurisdictio scholastica delegari possit.
* Dele hæc omnia (sed dic quòd sic) vsque ad hunc locū (sed olim non) & pro his repone, non potest delegare, cùm non competat iure imperij. l. mandatam. ff. de off. eius cui mandat. Cuiac.
b Studiosi potestatem eligere possint in iudicem.
* irrogata dignitate careant in perpetuum.
† Concordat cum Gl. super verbo, consuetudine, ...
c Litis contestatione videtur aliquis venisse in ius tractus.
d Citatio ... perfecta & in ...
e Citans scholarem ad iudicem ... an & quomodo causa amittat.
* alias, ea.
f Citans scholarē ad iudicē vetitū an possit puniri.
g Iniuria non fit volenti.
h Dilatoriæ exceptiones antequam ... possint opponi.
* al. Iuliano.
i Verba quæ ipso iure pœnā imponunt, & quæ sententiam requirunt. adde Roman. sing. 1. & 2. & Commend. sing. 7. Marchesanū ...
Bal. in l. 1. ... in quo pœna ...
k Si iudex pronunciat se competentē, sententia interlocutoria ... à qua potest appellari. ... adde Lancellottum ...

Seruus liber factus, alius bonus videbatur vt ff. de solu. l. qui res. §. vtcum. & idem videtur ne possit commodo de re quod in seruitute fecit,

QVamvis] CAYVS. Si seruo meo sub conditione libertatem dedi: & ea pendente conditione cum aliquo contraxi: postea extitit conditio: & ita liber effectus est: nunquid cum liberum effectum poteo conuenire de contractu celebrato dum erat statuliber? Resp. quòd non.

a ¶ *Statuliber.* Videbatur liber: vt *ff. de ex noxa. caus. agit. l. fi. & ff. de pa. l. mortu. §. fin.* sed a tamen seruus est: vt *ff. de statuliber. l. statuliberi.* ¶ Vide sicut seruus non teneritur ex antecedentibus *l. pecus. & l. de neg. gest. l. fi. cognati.* ita & ille nõ tenetur. Sed fallit b in casu quidem teneatur de dolo: vt *ff. de dolo. l. & elegantiori. §. seruus pactiones. & de fideiusson. lib. l. fi. parti* c *& l. de liber. leg. l. Aurelius. §. Stichus. & ff. quarum rerum actio. l. §. eq. 1.* Item in alio quem habes *infrà eo. l. promissa. §.* Item in alio, *ff.* d *de neg. gest. l. cum alium. & l. diuus. §. Scaeuola. 2.* Item in alio, *ff. depo. l. si apud filium.* (Sed ibi ex poenitentia deponente) e. Ita fallit in malefacio & quasi: vt *Inst. de noxa. §. omnia. & facit ff. de aqu. libor. l. vt iurisiurandi.*

a Statuliber est seruus.

b Statuliber quinque casibus tenetur ex antecedentibus.

c Hanc sententiam non admittit Bartolus.

d Hanc quoque exceptionem non probat Bart.

a ¶ *Cum statuliber.* Sine cessatione est seruus, fuit ex statuliberto, non habes cum eo actionem post libertatem. Statuliberi in contractibus comparantur seruis, in delictis liberis. CVIAC.

¶ al. Herm.

Redditoribus.] CAYVS. Seruo meo pecuniam mutuasti, an adstrictus es manumisso pecuniam suo ei non legato agere possit, quaeritur? Resp. quòd non, idem est si legato: vt *ff. de do. prae. l. §. §. per contrarium.*

b ¶ *Manumisso.* Idem ergo si est legatum, vt hic innuit. & sic est contra. *ff. de do. prae. l. §. §. per contrarium.* vbi a dicit libertum conuenit, & est ei peculium legatum. Sed secundum Iac. & B. & R. non conuenitur eo cum liberto: ab initio: vt hic conuenitur tamen infecto eritu, fuerit quia si heredes aliquid praeteriuerit, conuenient eo cum liberto: vt *ibi, arg. ff. de vsur. res iudic. l. fin. §. fin.* Sed hoc non placet: quia sic nec aliud esset in liberto eorum quàm in eo filio exheredato, cui dos est praelegata, quod esse debet: vt ibi dicitur. Dic ergo quòd ibi fuit directhi libertas relicta, & peculium legatum: vnde nullo tempore dominium serui vel peculii habuit heres: & sic tantum manumissus tenetur hic autem per fideicommissum vnde cum potuit heres dando retinere, & non fecit, merito ipse teneatur, & nõ manumissus: vt *arg. ff. de trib. act. l. quod in herede. §. fin. & de peric. leg. l. fi. seruus.* hypothecaria tamen, si res pecuniae fuerit obligata, tempore tenetur manumissus. & facit *ff. de act. & obligat. l. seruus.*

a Libertus ex pollicitatione tenebatur in seruitute & dos, pecunia fuit legata.

a ¶ *Non esse legatum.* Nam si legatum proponeretur, contra esset dicendum, *l. §. per contrarium, & ff. de do. prae.* & ideo hic sic maximè, quasi idem praestat non fit peculio legato. Sed opponitur *l. fi. seruus. ff. de per leg. l. 1. §. nam seruus. ff. quando de peculio.* quae etiam legato peculio dat actionem intra annum in heredem. Vide fol. in non. ad eas. CVIAC.

PRomisse.] CAYVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam vt eam manumittereis, & manumisisti, & ab eo manumisso reddi stipulatus non es: an eam petere possis, quaeritur? Dicitur quòd sic per act. in factum. quod est speciale.

c ¶ *Promisse.* Secus si promisisset operas quas non tuer promisso, nisi post manumissionem: vt *ff. de libe. causa. l. fin. & de op. libor. l. vt iusiurandi. & de manumissis. l. seruum iuramento.*

d ¶ *Pactum fallum.* quae a extraordinaria est. & sic loquitur *ff. quae re. actl. non da. l. §. §. & arg. ff. si quis cautio. li. esse inf. fin. l.*

¶ Sed contra *ff. de dolo. l. & elegantior. §. seruus.* vbi de dolo datur. Sed. ibi actio promissi seruus dominus.

f ¶ *Per in factum actionem.* Praetoriam, subsidiariam act. de dolo. Verum videtur dandam actionem praeterpetis verbis ex *de re facta.* sed idem non datur, quia ille seruus fuit, cui contrahit, nec ex contractu habito cum seruo, in eum post manumiss. actio est, argumento *l. 1. §. penult. ff. de except. rei iud.* CVIAC.

e Actio in factum extraordinaria de subsidiaria, quae datur in, sed actionis praecipitis verbis

a *Seruus.*

LIbo.] CAYVS. Si mutilia ceu seruitutis vsque tibi furtum fecerit, an eam manumissam possea furti conuenire possis, quaeritur? Dicitur quòd sic: cum eam dum adhuc ancilla erat, conuenire nõ poteris. & ea manumissa, nota caput sequitur, id est, manumissam, quo caput est effecta, nota sequitur.

e ¶ *Seruitutis temporis.* Signatur contra. *de noxa. l. 1.* Sed non est contrariquia hic non dominio, sed extraneo subiacet.

f ¶ *Ob huiusmodi.* furtum.

g ¶ *Non poterit sed dominus.*

a ¶ *Caput nota.* Solae actiones caput sequuntur: actio furti noxalis est, non autem condictio furtiua. Et idem illa non tenetur seruus manumissus. *l. quod ad alia. ff. de condict. furtiua.* Furti actione tenetur. CVIAC.

b ¶ *Furti actione tenetur.* ¶ Sed hic furti actio vsde adstrictus? Respon. de ex furto in seruitute commisso. nam quae debentur in dominum nostalter, nunc competit in libertum. & sic de b persona in personam facit saltum: vt *hic, & ff. de capi. domi. l. aurelio. §. interiorum. & T. de noxa. l. 1. & ff. de act. & obligat. l. seruus. & de noxa. l. qui ex plurib.* At condictio furtiua non datur, nisi liber conuellet: vt *ff. de condict. fur. l. quod ad alia.*

c *Vt ait aliquis.*] CAYVS. Malim seruum suum colonum manumisit adempto ei peculiuan ob reliqua quae tempore seruitutis contraxit, res quae post manumissionem acquisiuit mulier, requiritur posse rei vindicationem vel hypo. proponendo, quaeritur? Dicitur quòd non: quia nec profanaliter super hoc poterit conuenire.

¶ *Adempto peculio.* Quid si damnet peculium manumissis. respon. conuenirì posset: qua non intelligitur esse peculii, quod sibi domino debebatur: vt *ff. de pecu. l. sed si damnum. §. peculium. alibi. l. peculium autem. & l. si mutuo. §. quod autem.* Aliò. Vel subaudi. maximè adeuno. eam rursus idem effecit: vt *eod. l. & g.*

d ¶ *Non esse legatum.* Nam si legatum proponeretur, contra esset dicendum, *l. §. per contrarium, & ff. de do. prae.* & ideo hic sic maximè, quasi idem praestat non fit peculio legato. Sed opponitur *l. fi. seruus. ff. de per leg. l. 1. §. nam seruus. ff. quando de peculio.* quae etiam legato peculio dat actionem intra annum in heredem. Vide fol. in non. ad eas. CVIAC.

PRomisse.] CAYVS. Si seruus tuus promisit tibi pecuniam vt eam manumittereis, & manumisisti, & ab eo manumisso reddi stipulatus non es: an eam petere possis, quaeritur? Dicitur quòd sic per act. in factum. quod est speciale.

e ¶ *Promisse.* Secus si promisisset operas quas non tuer promisso, nisi post manumissionem: vt *ff. de libe. causa. l. fin. & de op. libor. l. vt iusiurandi. & de manumissis. l. seruum iuramento.*

f ¶ *Promisse.* Vide scripta ad *l. 14. ff. de verb. obl. & ad l. vlt. §. ad.* CVIAC.

¶ Ex

480/C.IV.K.5-4, 827-828
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS DEBITORIS SVI DEBITORES conuenire * possit, vel debeat.

TITVLVS XV.

ET hoc titulo offendit creditorem quoque debitoris sui conuenire non posse sine mandato debitoris sui actione in personam. Conuenire tamen eum & exigere posse actione Seruiana, iure tacito, vel manifesta pignora, quæ ipse dixit hic cauisum fisco à primo, quod fiscus qui omnium bonorum, etiam nominum semper habet tacitam hypothecam, prius excutere debet principalem debitorem quam nomen debitoris sui. Denique hoc tit. primum liberum habet arbitrium conuenientiæ quem voluerit, principalem debitorem, aut principalem debitore debitorem. si expressim nomine debitoris pignori obligata sint. Dicitur etiam pignora commentitiæ ab eo quod capitur indicati exequendi gratia, quemadmodum iure conuentionis nomen pignori obligatum persequitur primum, etiam si debitor solutus sit, nec tamen capit nomen pignoris ex causa iudicati, si alia sint bona quæ pignori capi possint. CVIAC.

Res tutoris non possunt in temtam capi pro debito pupilli. BALD. & SALYC.

I. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valerianæ †.

PRopter res alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet [b], pignori capi non oportet [a]. PP. VI. Kal. Iunij, Laterano & Rufino Coss.

Si debitor condemnatus aliàs solueredo non est, an subsidium veniat ad nomina debitorum ipsius, & in ipsis nominibus fit executio exempla indicati. BALD.

II. Imp. ANTONIN. A. Marco.

SI in causa * iudicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est quod sine quæstione [d] pignoris loco capi & distrahi possit: debitores eius conuenti [e], ad solutionem auctoritate præsidis prouinciæ compelluntur.

Per officium procuratoris Cæsaris, debitores debitoris fisci compelluntur soluere debitum fisco si fateantur. BALD.

III. Imp. GORDIANVS A. Primanio †.

SI debitum [g] non inficiantur hi [f] quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis: potest videri non esse iniquum quod desideras, vt ad solutionem per officium procuratoris compellantur [h]. nam si quæstio aliqua referatur [i] id concedi non oportere, etiam ipse perspicis. PP. VI. Kalend. Feb. Sabino & Venusto Coss.

Contra debitorem debitoris fisci non agit, nisi conseruprincipalem eius debitorem non esse solueredo. BALD. & SALYC.

IV. Imp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. & CC. Eufemo.

NOn prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem [a] extendi oportere, nisi patuerit [b] principales reos idoneos non esse [c], certissimi iuris est. 6. XII. Kalend. Maij, AA. Coss.

Dare nomen in solutum credit venire, non autem mandat directas, nisi hoc specificet. BALD.

V. Idem AA. & CC. Nouio.

IN solutum nomine dato [1], non aliter nisi mandatis [m] actionibus ex persona sui debitoris [n] adiuuatis eius debitores creditor experiri potest: suo autem nomine [o], vtili actione redditi vetor. dat. Kalend. Ianuarij, CC. Coss.

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS DEBITORIS SVI DEBITORES conuenire * possit, vel debeat.

Generaliter prohibuit supra aliam pro alia conuenire: hic permisit in casu.

DEpiper.] CAYVS. Pupillus tenetur tibi in decemuir res patrimonii bona pupilli non tenentis pignori capi possint, quæritur? Dicitur quod non.

b ¶ Nihil res bona sine tenet. Idem si tenetur, licet hypothecaria pro ea posset teneri tiled nec ipse pupillo tenetur ipse, licet mali gerat, nisi sunt tutela: vt *ff. de administ. tut. l. pro officio. & facit ff. de reiudicat. iudicat. l. fi. c ¶ Non oportet.* per iudicem.

SI in causa] CAYVS. Titius debitor habeat, tenetur mihi in decem: qui cum mihi condemnatur, est non solueredo: debitorem suum conuenire possim, quæritur? Dicitur quod sic: & ad solutionem compellitur.

d ¶ Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g ¶ Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

h ¶ Compellantur. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

i Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

*a ¶ Et distingue hic, si * seruus deliquit in seruitute: si quidem in dominum, non tenetur liber: vt *hic. & in extraneum, tenetur: vt supra de noxa §. omnes. si ex contractu, & quidem omnes fuit quæstio, & ibi solutere potuit & non solut, tenetur: aliàs non: vt supra de neg. gest. l. si negotia. & ff. de regulis iur. l. quod quis.* nisi in casu

b Tenetur. *c Nihil res bona sine tenet.* Idem si tenetur, licet hypothecaria pro ea posset teneri tiled nec ipse pupillo tenetur ipse, licet mali gerat, nisi sunt tutela: vt *ff. de administ. tut. l. pro officio. & facit ff. de reiudicat. iudicat. l. fi.*

d ad. Valerianæ.

e Debitorum debitoris conuenire possit.

a Debitorum debitoris conuenire possit.

b Vitiari fiscus, qui se laudet ci. mentiri, & dicant omnes res esse suas mobiles & immobiles

c Non oportet. per iudicem.

d Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g Debitorum debitoris conuenire possit.

h Tradition *i Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.*

a ad. Valerianæ.

b Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

c Non oportet. per iudicem.

d Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

h Tradition *i Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.*

a Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

b Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

c Non oportet. per iudicem.

d Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

h Tradition *i Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.*

a Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

b Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

c Non oportet. per iudicem.

d Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

h Tradition *i Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.*

a Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

b Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

c Non oportet. per iudicem.

d Sine quæstione. Vetiant eum vitiri, & dicant * omnes res esse suas mobiles & immobiles

e ¶ Conuenti. officio iudicis: vt *hic, & ff. de re iudic. l. à diuo. §. fiscus & ibi Bald. & debet dici, & infrà de dol. de probatio. praes. pign. l. & de conuen. in cuius l. etiam & supra de act. & obligat. l. ab causam.* hoc tamen si quo v. plus à quo Bald. & ibi ad. & ideò vocat. *de fideiusso. cap. hos patri. §. fi.*

f Fateantur. *d Monitus & rectum corpo. rali iam similitudo.*

g Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.

h Tradition *i Debitorum debitoris iam fiscus conuenire possit.*

480/C.IV.K.5-4, 829-830
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HEREDITARIIS ACTIONIBVS.

TITVLVS XVI.

QVod hactenus varie demonstratum est non venori aliam personam, sed in herede locum non habet, qui cum sit successor totius universi, necesse est vt pro defuncti tenacior actionibus hereditariis, & ex factionem mera aequa incommoda quæ defunctus sustinuisset, & commoda quæque frueretur vsuam. Actiones hereditariæ sunt quæ competunt ex persona vel in personam defuncti, & transeunt in heredem. Nam quæ competunt ab herede vel in heredem, vt actiones legatorum, hereditariæ non hereditatis, vel hereditariæ licet vt hereditatis. Et hereditariæ ff. de obligat. & actio. & praetorib. solas actiones in personam hereditarias dicimus, non actiones in rem. Et solas heredes, debitores, & creditores hereditarios et XII. tab. & plures sine diuisis actionibus pro hereditariis personibus, obligatorias vt dicit Ulpianus, non debitores hereditarios, id est, quorum nomina in hereditate fuerunt. Debitor vel creditor hereditarius modo heres est debitoris vel creditoris, modo debitor vel creditor defuncti, & post adiitam hereditatem heredis. CVIAC.

Creditor debitori pro parte succedens pro aliis partibus contra heredes agit: & si res obligata teneat, auocat ab eis. hoc dicit nota secundum BALD. Vel sic: *Alter ex coheredibus pro pecunia sibi à debitore debita potest cõuenire coheredes pro nata, & prosequi pignora.* SAL.

1. Imp. GORDIANVS A. Hermoni.

PEcuniam quã tibi à matre * debitam fuisse dicis, ab heredibus eius coheredibus tuis pro parte tibi * cõpetente * petere debes. Sed & res si quæ tibi ob idem debitum obligatæ sunt, persequi nõ prohiberis [d]. PP. XI. Kal. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Personales actiones passiuæ inter heredes diuidunter pro portionibus hereditariis: reales verò possessorem sequuntur passiuæ. hoc dicit nec secundum BALD. & SALYC.

11. Imp. DIOCLES A. Thelemacho.

PRo hereditariis partibus heredes onera hereditaria agnoscere etiam in fisci rationibus placuit * : nisi intercedat pignus vel hypotheca, tunc enim possessor obligatæ rei conueniendus est. PP. XIIII. Kal. Nouemb. Æmiliano & Aquilino Coss.

Actio de dote contra heredes, non citra debitores mariti deriuo debet. b. d. secundum BALD. & SALYC.

III. Imp. DIOCLETIA & MAXIM. AA. & CC. Adamo.

HEredem mariti quondam tui de dote tibi reddenda cõuenire personalem enim actionem contra debitores hereditarios tibi decerni frustrà * postulas [f]. PP. XIIII. Kal. Maij. AA. Coss.

Actio debitoris non infringit ius creditoris. BALD.

IV. Idem AA. & CC. Crispo.

SVb pretextu ætatis pupilli debitoris hereditarij * creditorum exactionem [b] differri non posse, nimis euidens * est. vnde cùm te tutorem peroponas: quemadmodum à pupillis creditoribus eiusdem ætatis, sicut in heredem, vt fiat obligatus, non agit hypothecaria cum effectu: ita in eamdem heres fiat pro aliis secundum Anonym.

Pro hereditariis.] CAEVA. Si debitor meus duos heredes in Hispania, eosque ex viij. aliisque ex viij. vacias pro portionibus hereditariis non conuenire debeo. Si verò pignora mihi obligata aliquis eorum possidet, non tantum habeo obligatum, & hypothecaria eam in solidum conuenire potero. *Plaucius. vt l. de pact. & pactis & l. cum pat. l. j. & supra famil. erciscun. l. ex qua. & l. de usur. debit. l. si ex. & l. si vnus ex plurib. l. j. & ff. de rei vindica. l. si possessor fundi.* Sed hoc fallit in casibus 1. Primò quando indiuisum est in obligatione quo casu quilibet tenetur in solidum: *ff. de verbo. obligat. in executione §. 4. 2. Secundò* [c] res quæ debet restitui ab vno, tenetur in solidum: *ff. commod. l. si heres & ff. de pignori. l. fideiu. 3.* Tertiò, in pollicitatione facta ob honorem apud reipub. tunc enim pollicitantur in solidum, item heres eius in solidum tenetur, facta verò pollicitatione sine causa, ob id quòd opus promissum cœpit esse, si bona liberalitas non fuit solutio ad totum opus: extraneus heres in quantum pecunia peruenit; defuncti, liberi verò defuncti in decimam tenentur: *vt ff. de polli. l. j. & sed si quidem. & l. ex pollicitatione. 4.* Quarò, in alimentis quæ pro voluntate iudicis vel defuncti, vel ab vno in solidum, vel à pluribus partibus designatis petuntur: *vt ff. de al. & cib. leg. in pr. & §. j.* Quinto, si testator legauerit ab vno herede creditori hereditario causa debiti cõpensandi: tunc enim heres ille vsque ad quidquid in legati onus aeris alieni sufficiebit: *vt ff. de leg. ij. l. cum ab vno. 4.* Sexto, in fideiussione quæ * non tantùm in heredes pro hereditariis portionibus, sed etiam in virum ad quem aliquid peruenit nomine dotis, instituitur pro rata portione eius quã lucratur [b] est de dote, vt esset lucratus est vir cõtum: in hereditate fuit ec. ipse conuenitur pro tertia, & heredes pro duabus: *vt ff. de rei. l. quæstio. & l. cuiusq. & l. Cassius.* * Item fallit in casu quodam mirabili, quem habes *ff. ad leg. Falcid. l. qui fundum §. si res ex parte.* & hoc in personalibus. Reales autem eorum possidentem sunt per infiuentiam: *vt ff. ad verbo. l. de re. §. fin. & hic* subiicit.

HEredem.] CAEVA Ana mulier stipulata dotem sibi reddi dimortio vel morte soluto matrimonio, si marius decessit, debitores hereditarios defuncti ab personali pro dote sibi reddenda cõuenire possit, quæritur: Dicitur quòd non sed heredem defuncti conueniet. *§ ¶ Decerni frustrà.* Vitiis actiones decernuntur. Inque dum hic ait actionem non decerni contra debitores, negat contra illos dari vitiem: tamen agit iure cessit hypothecæ. *l. 3. ff. de obligat. & actio.* CVIAC. *¶ Publicin.* vt infrà *eo. l. & ff. solut. mat. l. dotis.*

Sed videtur etiam contra debitores eam posse experiri: idem omnia bona mariti sine tacit pro dote obligatur: *infra de rei vind. ad in princ.* ergo & nomina. Instituer ergo actione vitiem contra debitores: *vt ff. de pign. act. l. si commenterit. 9. in princ. & infra quæ res pig. obligi. poss. l. nemo.* Sed potest dici aliud in expressa obligatione, & aliud in tacitam: & aliàs est differentia: *vt l. de act. & obligat. l. & ff. de iure fisc. l. confessio.* secundùm Anon. Vel dic quòd hic denegat personalem cõtra debitores: sed hypothecariam eam ergo heredit dicens: pro à te decerni quæ debes viro vel heredi eiusque dico iure hypothecario nomen tui debitoris sed eius obligationis mihi obligatum non autem dicet quòd ita et personali obligatione obligatus: sed & personali potest eam conuenire debitore priùs condemnato: *vt supra tit. l. 4.*

Item quod dicit, decerni, secundùm veteri iura dicit, secundùm quæ actiones decernebantur [d] à prætore hodie contra: *vt supra de formula l. j. & 4.*

SVb pretextu.] CAEVS. Titius mihi tenebatur in x. decessit, & filium impuberem heredem instituit cum periculo debiti hereditarii: petentis ætatis in tempus puberatis differri debeat, quæritur: Dicitur quòd non sed tutor mihi satisfacien.

g ¶ *Hereditary.* id est, qui hoc * ipso debitor est, quod heres est: alius aliter accipitur, id est, qui debet hereditati.

3 Debitoris hereditary. Id est, heredis: Heredes: sunt debitoris, & creditores hereditarii, Iaque hic debitor heredis significat. CVI.

h ¶ *Kaudiam.* id est, petitionem.

i ¶ *Eadem est.* vt & *Tamen l. si stil. & de non num. pecu. l. si iuro in fine. & ff. de negotiis gestis l. Nostrum §. 1. & ff. quod ex consensu*

a Adiitione sunt debitum ex tum sit existimatur cõdition debitoris pars succedere.

b Radit. mali Tac. de Arcis. & Pitij. Cum Rantius non semper tenetur de pecuniis hereditariis.

c Hic casus dicunt diuersus à superiori, quoniam non petitori quod ab Individui est, id ex pro parte, nõ poterit cõtinui: *ff. de dupoli. & tamen Bartolus ita.*

d Adiitione hoc dic nõ determinat addit l. 1. 3. *ff. de vulgar. & ad* modo vitim accõmodari dicunt: *l. 3. ff. de aqua & aqua plu. l. Gaius. ff. fideiu. mar. l. ff. procurator. 21. ff. de procuratoribus.* cõtinet tpis dicitur esse aliquis potest quod heres fi

480/C.IV.K.5-4, 831-832
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in pof.ant.l.apud Iuliamum. & hoc nisi fieret ei quæstio fiatur, & bonorum, vel fiatas tantùm: vt ff. de Curib. edict.l.iij.§.i. & l.de bono §.ita dumtaxat in principio. ACCRESIUS.

z ¶ Creditoribus hereditariis.

b ¶ Emit. vendendo de bonis eorundem.

VT debitum.] CARVS. Debitor meus a centum me heredem instituit: pecunia hereditas ita ad Titium novo se tum primò connexione ad centum: an petitio mea per confusionem fit sublata quod iuris sit, quæritur? Respond. quòd non possum. eum convenire ad centum, & quasi præpostera petitione urgendus non sum. Vel sic: Socer meus debebat mihi centum: qui decedens instituit me heredem, & Titium: petere solo nota centum à Titio cohærede meo? dico, nolo esse heres: debet inquiri, an velim esse heres, aut non: & posset debeo totum petere? sed non petere: si non sum heres, sed si pro parte sum heres, partem debiti poteto petere petitione pro parte mea debiti confusa.

c ¶ Adiuam hereditatem. scilicet acceptam adeas, vel repudiet.

d ¶ Salutem. a possessione rerum hereditariarum, qui te dicebat, vel negabat heredem.

¶ Sed ait eo, quòd petit debitum, videtur renunciasse hereditati? Respond. non: quia expressè reservat sibi quæstionem hereditatis: vt ff. de cond. ind. l. ij. qua si solverit.

e ¶ Præpostera. * id est, perposterè: quod postponendum est: quod est abiciendum: vt ff. de excus. l. fundi. & l. fundum. nisi in casu vt ff. de test. l. prospexit. ¶ Item nota matrem eadem præponendam sic & ff. de vulg. l. per minorem.

¶ Item nota, quòd idem hic servatur ordo: quia vna prodest ex alia: aliàs autem servatur ordo, vel quia præiudicialis sit vna: vt Instit. de act. T. præiudiciales. vel quia electione tollantur: vt ff. de evicc. l. quod in heredem. §. aliquo. vel quia sint contrariæ: vt ff. si servum vindic. si omn. mat. l. i. e ¶ Per confusionem. Pro ea parte, qua esset heres sic. C VIAC.

f ¶ Non amittitur. vt l. de pact. l. dotalis. & ff. de Iudicij. l. generaliter. & l. hæres à debitore §. i. & l. i. pecc.

S I adulta.] CARVS. Titius gessit tutelam alicuius pupilli: & Nactus est debitor ex male administratione in tutrix: pupillum cum duobus aliis heredem instituit, non prohibendo ne à coheredibus debitum peteret pro duobus partibus: curator pupilli facti adulti coheredes convenire potest, cùm vltra suam tertiam debiti petitio non sit confusa. hoc in prima. Si verò curator petat relicti testatoris ob hoc, quòd petitio pro parte tertia heredis fit confusa, non est audiendus quia si hæc petit, magis petit contra vtilitatem pupilli, quàm pro vtilitate pupilli. & hoc in secunda. Si verò coheredes soluere solo non fint, petere poterit curator, et bona coheredis separatur à bonis testatoris, & adulto satisfiat. & hoc in tertia.

g ¶ Hæc ad ea. testatore.

h ¶ Prohibita est animo compensandi: quia tunc non posset petere debitum, ea quo hereditatem velit vt] de l. vt. inf. l. ij. compensandi. vt ff. de lib. leg. l. vacat. &]. de fideicom. l. cum necessarium.

i ¶ Pro hæs. id est, solo vacua.

Codex.

k ¶ Cum vacua. id est, ad damnum.

l ¶ Non confundatur. vt] de mag. gest. l. ij. ab eo. &] de bon. auct. iudic. poss. l. ij. vers. ad legem falcid. l. Liber. &]. de conscript. iudic. l. ij. pater.

m ¶ Adeunt. ad adulum. id est, contra eius vtilitatem facis, si hoc facis: nam alius accipiet hereditatem: & est sic]. de bo. possess. vt amiga. l. Petis.

n ¶ Si quidem. duo timebat. Primò, ne adulta adeunte coheredes non teneretur. Secundò, dato quòd teneatur, timebat portiones earum absorberi per propriis eorum creditores: sed vtrosque timorem removet.

o ¶ Obligant. adultæ tutæ.

p ¶ Probentur. scilicet solutæ proprii creditoribus eorum, & hereditatis. vel dic: Probentur tam suis creditoribus, quàm adultæ.

q ¶ Separatione. scilicet bonorum defuncti à bonis adeuntis coheredum: quam separationem * postulant à prætore, vel prædè creditores hereditarij: & ita hoc adultæ hic postulat:] de bon. auct. iudic. poss. l. ij. vers. dilitores. & datur causa cognita, scilicet si creditores ab herede non nouerint, vel efluxa, vel dilatiffores non acceperint: vel si hereditatis, & bonorum heredis confusio facta non fuerit: vel si quinquennium non transierit: vt ff. de separat. l. i. §. illud. & §. prætend. & §. quod dictis. Sed creditores heredis non postulant separationem bonorum heredis à bonis hereditatis vt ff. de separat. l. i. §. quæsitum.

r ¶ Damnum. & sic prodest ei adulta fecisti testamentum: vel fallem non obesti.

s ¶ Pacisceretur. in vtrumque poniatur.

Creditores.] CARVS. Si debitor meus me heredem in centum instituit, & multa legauit: an adeuntis legatarius adeuntis heredem? Dicitur, quòd non: sed adeuntis heredem. & hoc vult lex duodecim tabularum.

t ¶ Creditores hereditarios. habuit ergo legatarius * non esse hereditarios creditores, sed certè immò fuit. ¶ ff. de edil. & edict. & hereditatis actione. ubi cùm inter eos & creditores est controversia vt ibi,] ff. de separationibus l. creditoribus.

u ¶ Non habere personam. Sed habere vel hypotheca. vel condictiones indebiti l. vbi. §. fin. autem creditores] de usu. dotis. C VIAC.

v ¶ Affirmem. vt ff. de cor. pecc. l. ij.]. de hæc. inf. l. quæsitum. & ff. ad T. vbi. l. l. § ff. hæres. Sed contra] de hæc. dotis. l. fin. §. & ff. profectum. * Solu. ibi heres nè est solutio: ita sic vel falsa: et ibi.

¶ Item facias vim in eo, quod dicit, personam. nam hypothecaria agere possunt contra legatarios, si res legata sunt obligatæ vt] de dona. inter vir. l. de rebus. &]. de donationib. l. ere. eiusd. v ¶ Lex duodecim tabularum. vt ff. l. de pact. l. pactio. & fund. erosum l. licet. & l. ea.

x ¶ Lex ij. tab. Vide scripta ad l. superà. ff. cert. pet. C VIAC.

y ¶ Mais res. scilicet solutionis debitæ.

EX DELICTIS † DEFVNCTORVM IN quantum heredes conveniantur.

TITVLVS XVII.

ET rerum hereditariæ actiones sunt, quæ ex contractibus, vel quasi ex contractibus defuncti nascuntur. Nam ex delictis in heredes actiones non transmittuntur, nisi in fructu consecutus, vel res indecens adeuntis defunctum quæ ipse heres ex re sua tenetur in solidum heres pro parte, pro ea tantùm parte, pro qua heres est l. 3. de cond. furt. l. 2. in fin. ff. de pract. lip. Quia si magna conditarum fuerit defunctus, magna sic consecutus cum ex non tenetur ex maleficio defuncti heres, nisi quatenus ex eo re locupletior ad eum heredem peruenit delitor male sua sollum est, quamuis peruenerit, & in id tenetur calculi potius quàm delicti ratione, ne ex alieno damno, alienique fructu locupletior fiat. in heredem. l. Sabinus. ff. de dolo. Delictorum appellatione non publica crimina intelliguntur, quæ, accepta personalem habeam actionem, quærit? Dicitur, quòd non: sed adeuntis heredem. & hoc vult lex duodecim tabularum.

t ¶ Creditores hereditarios. habuit ergo legatarius * non esse hereditarios creditores, sed certè immò fuit. ¶ ff. de edil. & edict. & hereditatis actione. ubi cùm inter eos & creditores est controversia vt ibi,] ff. de separationibus l. creditoribus.

u ¶ Non habere personam. Sed habere vel hypotheca. vel condictiones indebiti l. vbi. §. fin. autem creditores] de usu. dotis. C VIAC.

v ¶ Affirmem. vt ff. de cor. pecc. l. ij.]. de hæc. inf. l. quæsitum. & ff. ad T. vbi. l. l. § ff. hæres. Sed contra] de hæc. dotis. l. fin. §. & ff. profectum. * Solu. ibi heres nè est solutio: ita sic vel falsa: et ibi.

¶ Item facias vim in eo, quod dicit, personam. nam hypothecaria agere possunt contra legatarios, si res legata sunt obligatæ vt] de dona. inter vir. l. de rebus. &]. de donationib. l. ere. eiusd.

x ¶ Lex duodecim tabularum. vt ff. l. de pact. l. pactio. & fund. erosum l. licet. & l. ea.

y ¶ Lex ij. tab. Vide scripta ad l. superà. ff. cert. pet. C VIAC.

z ¶ Mais res. scilicet solutionis debitæ.

EX DELICTIS † DEFVNCTORVM, &c.
In quantum heredes ex contractibus defunctorum, vel quasi teneantur, dicit mais in quantum ex delicto eundi.

D d

Pyf.]

480/C.IV.K.5-4, 833-834
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Actiones ex delicto post litem contestatam transeunt ad heredes: sed ante litem contestatam non transeunt, nisi quatenus ad eos peruenit. BALD.

Impp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Macedoni.

Post a liis contestationem eo, qui vim fecit [a], vel concussionem [b] intulit, vel aliquid deliquit [c], defuncto: successores eius in solidum [d], alioquin [e] in quantum ad eos peruenit, conueniri, iuris absolutissimi est: ne alieno scelere ditentur [f]. Dat. V. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

[Glossa:] [Post li]tis.] CASVS. Si vim mihi fecisti, rem meam rapiendo, an heres tuus ex delicto à te commisso teneatur, quaeritur? Dicitur, quòd non regulariter, nisi tecum fuerit litem contestatus, vel aliquid ad heredem occasione delicti tui peruenisset.

a ¶ Post litis. Pertinet haec lex ad actionem quod metus causa. Itaque hic non accipe vim pro rapina, sed vt in edicto, quod metus causa & concussionem accipe pro metu. Vide supra ad l. quod diximus ff. quod met. caus. Dic igitur, qui vim fecit, id est, coëgit: vel concussionem, id est, terrorem. Pleudoplauτus in Querulo: Eam, ait, consuli paruissent ita voluerunt, vel si voluntibus affectibus decedat, contestata lite heredibus datur actio. CVIACIVS.

a ¶ Qui vim fecit. rapiendo [a] mobilem rem, vel [b] inuadendo immobilem: vt Instit. vi bo. rapt. §. sed modum.

¶ Malè: hoc enim casu competeret actio vi bonorum raptorum, aut condictio furtiua, etiam lite non côtestata. Omissam in glossa magna T. rit. proximi. [Sic in interdicto vnde vi.] vsque ad verba, [nec obstat.] dele omnia, & repone, Malè: vtconstat ex l. in honorariis ff. de oblig. & act. & l. 9. T. vnde vi. Nec facit pro ea l. 1. §. vlt. ff. de vi & vi arm. vt constabit ex notatis ad illum §. In eadem glossa ab his verbis, [Item fallit si interueniat confusio.] vsque ad finem glossae, dele omnia, & repone, Malè. Hic Accursius tractauit de criminibus, quòd putaret hic actum criminaliter: quod si verum esset, non transmitteretur. CVIAC.

b ¶ Vel concussionem. Da exemplum, vt T. quod met. caus. l. si per impressionem. & de condict. ob tur. cau. l. quod exitandi. & dic, quod in [c] factum datur actio ad repetendum: vt ff. de concuss. l. j.

c ¶ Deliquit. extra [d] contractum: vt inferendo dolum, vel metum. ACCVRSIVS.

d ¶ In solidum. vt & ff. de reg. iur. l. omnes actiones. & Instit. de perpe. & tem. act. §. penult.

e ¶ Alioquin. id est, si lis non est contestata.

f ¶ Ne alieno ditentur. turpia enim [e] lucra ab herede sunt extorquenda: vt ff. de calum. l. in heredem. & quod met. cau. T. videamus.

¶ Et diligenter distingue hic, an detur actio ex delicto, vel quasi: an ex contractu, vel quasi.

¶ Primo casu dic, quòd actiones heredibus actorum dantur: vt Instit. de perpe. & temp. act. §. sed heredibus. 1. Nisi quando dantur ad vindictam, vt in actione iniuriarum: vt ff. de colla. bon. l. cum emancipati §. emancipatus. 2. Et in actione in factum, quae datur contra libertum temerè vocantem in ius patronum sine venia. vt ff. de in ius voc. l. penult. vbi dicitur, quòd heredi non competit. 3. Et idem in popularibus actionibus: vt ff. de his qui deiec. vel effu. l. si vero plures. §. quia autem. Non ita in actione in factum de calumniatoribus: nam illa datur, aut quia mihi abest, aut quia aliquid ad te peruenit: vt ff. de calum. l. hac actio. potest tamen dici speciale in ea: ne detur heredibus eius, qui dedit pecuniam, cùm habeat condictionem ob turpem causam.

¶ Econtrà regulariter non dantur contra [f] heredes, nisi in quantum sed eos peruenit: vt hic, & Instit. de perpe. & temp. act. §. non omnes. & T. de fur. l. furti. Sed hoc fallit in actione vi bonorum raptorum, quae etiam in id, quod ad eos peruenit, non datur: sed condictio furtiua: vt ff. vi bon. rapt. l. 2. §. fin. quae est contra. 2. Item in interdicto vnde vi, quod in heredem non datur, etiam de eo, quod peruenit, sed in factum: vt ff. de vi & vi armat. l. j. §. fin. Nec obstat, quòd hic dicit de vi quia hic non dicit dari vi bonorum raptorum, vel interdictum vnde vi: immò dicit, vim fecit, vel aliquid deliquit: innuens, quòd criminalis erat causa de vi. & sic dabitur hic in factum, vel condictio furtiua, vel secundùm P. praetor non dat, vt in illis legibus: sed de aequitate datur in id, quod peruenit: vt ibi, 3. Itē fallit in condictione furtiua, quae datur etiam si non peruenit: vt ff. de condict. fur. l. in condictione & l. si pro fure. §. fin. Sed dic eam [a] non esse ex maleficio, sed ex variis figuris causarū: vt notatur in d. l. si pro fure. in fin. 4. Item fallit ff. quod quisque iu. l. 19. §. quod autem. Sed ibi priuilegium dabatur heredi: sic ergo & poena praeterrà non actio ibi contra heredem datur, sed exceptione remouetur. 5. Item fallit, si lis est contestata, vt hic, & d. regula iuris: vt ff. de reg. iur. l. omnes actiones. 6. Item fallit ff. ad legem Iul. rep. l. 9. Sed ibi lis erat contestata. In alio tamen est ibi speciale: quia ibi contestatione non perpetuatur, nisi vsque ad annum, vt ibi dicitur. Vel erat publicū crimen, de quo dicam statim: sed in duobus casibus non perpetuatur contestatione: vt ff. ne de statu defunct. l. 1. §. sed interdum. & T. de dolo l. fin.

¶ Si [b] autem sit ex contractu, [c] vel quasi, regulariter datur heredi: nisi in duobus casibus vbi non transit etiam lite contestata in heredem: vt T. de rei vxor. act. l. 1. §. videamus igitur. & ff. de operis libert. l. si operarum iudicio. Item in alio casu, scilicet in condictione, in qua reuocatur donatio, quae non datur heredi: vt T. de reuoc. do. l. 1. & l. his solis.

¶ Item contra [d] heredes dantur similiter, regulariter etiam ex doli clausula: vt ff. de act. & oblig. l. ex contractibus. & l. ex deposito. & de verbor. oblig. l. ex parte. §. fin. Sed hoc fallit, cùm dolus testatoris dedit causam contractui: & ad heredem doloso aliquid non peruenit: vt Instit. de perpe. & temp. act. §. aliquando 1. Item fallit in actione in factum, quae datur contra mensorem: vt ff. si mensor fal. mo. di. l. 19. §. penult. & §. fin. 3. Item in actione tributoria: vt ff. de trib. l. illud. §. penu. & §. fin. 4. Item in actione ex stipulatu compensari pro iudicio sibi promo, quòd quis contumeliatur iniuriarum: vt ff. si quis cau. l. si eam. §. qui iniuriarum. 5. Item fallit, si interueniat confusio: de qua dixi T. eo. l. 4.

¶ In publicis [e] autem criminibus nec heredibus dantur, nec contra heredes etiam lite contestata: vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. & T. si reus vel accu. mor. fu. l. fin. nisi in quinque casibus. 1. Primus est legis Iuliae maiestatis in duobus capitulis eiusdem legis: vt ff. ad legem Iul. ma. l. fin. 2. Secundus est, crimen haereseos: T. de haeret. l. in. & de apostat. l. apostatarum. 3. Tertius est, crimen repetundarum. 4. Quartus, de residuis. 5. Quintus, peculatus: vt ff. ad legem Iul. pecu. l. fin. [f] Et facit T. rerum amo. l. de rebus, & de magistra. con. l. in heredes. & ff. de poen. l. fummum. §. 1 quar. & de rebus l. quod in heredem §. inter. ACCVRS.

[Glossa ad titulum:] quidusdam, in heredem non transeunt: etiamsi ex eis cum defuncto lis contestata sit, modò sequuta etiam condemnatio non fuerit: l. ex iudiciorum ff. de accus. Sed priuata delicta, ex quibus forensi sed ciuiles actiones dantur, veluti furti, iniuriarum, vi bonorum raptorum, damni iniuria, de dolo malo, quod metus causa, ad quam propriè pertinet constitutio huius tituli, condictio furtiua, in factum ex edicto de calumniatoribus, vel ex edicto de alienatione iudicij mutandi causa facta, vel de adando, fortè corrupti, arborum furtim caesarum, & de incendio, ruina, naufragio, & de eo, qui sciens pro libero venit, & alia quaedam. Item quae quasi ex delicto dantur. l. Iulianus. ff. de iud. l. vlt. §. haec iudicia. ff. nau. caup. l. 5. §. haec autem. ff. de his qui deiec. vel effu. & aliquando quae ex contractu & ex maleficio quoque versantur. §. aliquando. Instit. de perpe & temp. act. CVIAC.

DE CONSTITVTA PECVNIA 8.
TITVLVS XVIII.

A Titulo decimo anuum conditori Codicis huius fuit generalia praecepta tradere de obligationibus & actionibus & postquam egit specialiter de hereditariis actionibus quibus includitur omne genus actionum in personam, voluit & de constituta pecunia specialem titulum ponere, cum quid ea continetur etiam omne genus debitarum pecuniarum, tum etiam quid dubitabatur, an actio constitutae pecuniae quasi poenalis, secundum superiorem titulum non esset danda in heredem, nisi post litem contestatam: quod definitur l. 1. & 2. huius tit. & l. 18. §. 4 in ff. eod. Est autem constituta pecunia, pecunia debita à se, vel ab alio, quam certo die se soluturum constituerit: [illegible] genus conuentionis olim receptum dicebatur apud mensarios: & actio, quae ex ea re competebat, actio receptitia, quatenus ad mensam argentariam contrahentibus, vt adhuc plerumque solebat argentarius recipiebat soluturum se quod hic, vel illo causisset: & erat negotium ciuile, & actio ciuilis. Hodie constitutum appellatur, & est vera praetoria obligatio, quae contrahitur etiam per epistolam: vt in l. quidam. ff. eod. hoc modo: Quae L. Titius mutua accepit à te, ea penes me habeo. vel, vt in epistola D. Pauli ad Philemonem. Quae te laesit is, Philemon, aut quod is tibi debet, mihi imputato, ego Paulus manu mea scripsi, ego reddam. Denique sic modo constituendi & secundum ius vetus verum conditum rei nomine, quae in mutui causam veniunt, & actio erat annalisque de causa dari agri videbatur à praetore, & magis coërcenda improbitatis, quam ad diem conditum [illegible], quasi ex delicto sine [illegible] constituto diei adiicitur, vel inesse intelligitur, quam quod modus confessus videretur fallere obligationi: ac proinde quasi poenalis ex parte rei haec actio videbatur non esse danda in heredem rei. Quod non obtinuit, & meritò igitur proximis superioribus titulis decimosexto, & decimoseptimo de hereditariis actionibus adiunctus hic est, vt & hanc actionem sciremus hereditariam esse. CVIACIVS.

DE CONSTITVTA PECVNIA.

Non solum hereditaria, sed etiam hac actione quis conuenitur alieno nomine: & ideò de hac hic ponit.

a ¶ In constitutum veniunt pecuniae tantùm, id est, ea, quae pondere, numero, & mensura constant res: constitutae pecuniae à Iustiniano dicuntur [illegible] in Nouell. CVIAC.

[Marginalia:]

a Rapere, & inuadere differunt.

b Vis & rapiendo, vel inuadendo.

c Concussione turpia, in factum actione peruenit ab heredibus.

d Delinquitur extra contractum.

e Lucra turpia heredibus extorquenda.

f Actiones ex delicto, quibus casibus nō dantur heredi.

Actiones ex delicto quibus dantur contra heredes, regulariter dantur in id, quod ad heredem peruenit. Item quando vero non dantur in id, quod ad heredem peruenit, sed nisi lite contestata. Adde Bar. vlt. l. 1. ff. de pri. mare delict. Decium in l. vnic. ff. de reg. iur.

a Condictio furtiua nō ex maleficio, sed ex variis causarum figuris.

b Aliud iure Canonico, c. vlt. extr. de sepult. c. in literis, de rapt. & c. fin. de vsuris c. 9. de pignoribus. Vide Simon. [illegible]

c Actiones ex contractu, vel quasi, certis casibus non dantur heredi.

d Actiones ex contractu, vel quasi, certis casibus contra heredes non dantur.

e In criminalibus causis actio regulariter heredi, & in heredem non datur, certis tamen casibus datur: vt hac glossa.

f Vide gloss. in verbo, maiestatis in l. ex iudiciorum ff. de accus. qua poena vbi notat.

480/C.IV.K.5-4, 835-836
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si pro alione.] Casvs. Tencharis Titio in decem : constituisse solsorum et illa decem : non solùm adversùs me, sed & heredem meum competit actio.

a ¶ *Constituisse.* modo pecto fuit stipulatione : vt *Inst. de actio. §. de pecunia.*

a ¶ *Sed etiam adversùs.* Quæ de re veteres dubitasse dicunt *l. item illa. §. ivre. ff. eod.* Vide notata ad eam. Cviac.

Si quando.] Casvs. Lex non dicit, quibus verbis se constituit solutorum : sed ambiguitas distinguit, an aliquis dicat, satisfaciam tibi pro illo : & tunc tenetur in solidum : an dicat : satisfaciam tibi pro illo : & tunc tenetur in solidum : an dicat : satisfaciam tibi à me, & ab illo, & illo : & tunc tenetur pro parte. Aut satisfaciet tibi à me, vel ab illo : & tunc tenetur in solidum, nominato non consentiente : aut satisfaciet tibi verbo impersonali prolato : & tunc in nullo tenetur.

b ¶ *Promisi.* vt & in lege Codicis dicitur.

b ¶ *Promisi.* si autem dixit, *satisfaciet*, impersonaliter, non tenetur.

c ¶ *Solus* alium ergo non obligat. nam non * potest quis alium constituere : *ff. ad l. Aquil. qui. §. sed si quis constituerit. & Instit. de inutil. stipul. §. si quis alium. & de duob. reis. l. hic verbo.* Sic contrà aliis non potest constituire : *ff. eod. l. item qui. §. Iuliamus. lib. 21. scribit. & arg. ff. de verbor. oblig. l. si mihi & Titio in princ.*

¶ Item adiectus. si dixerit, satisfaciet tibi, hoc non valet : vt *in corpore.* nam personæ * loquentis generali sermone ad continetur : vt *ff. locat. l. qui in solum. §. fin. & ¶. de solut. l. impuberis.*

d ¶ Quia facti fuit dare rei, districtum est, si dixerit, satisfaciet tibi à me & à Titio. Cviac.

Receptitia.] Casvs. Olim habebant locum duæ actiones, scil. receptitia, & de constituta : sed solùm locum habebant in his, quæ pondere, numero, mensurâve constituunt, & durabant vsque ad annum. Item inter veteres erat dubitatio, an in debito cõditionali, velin die, consenteret actio facta constituto : & receptitia locũ habebat quando aliquis constituebat se solutorum illud, quod nullo modo debebatur. Modo verò ampliat naturam actionis de constituta : quod locum habet in omnibus rebus, quæ in stipulatum deduci possunt, siue sint mobiles, puta liber, vel seruus : vel immobiles, putà fundus : vel se motuentes, et equus : & durat vsque ad triginta annos : & locum habet in debito tam puro, quam conditionali, receptitia de certo locum non habente. & hæc in prima. An heredibus : & in heredes detur actio de constituta, quæritur ? Dicitur, quòd sic : ex illo, quod nullo modo debitum est, constituentem non licet eum obstare per receptitiam, & pro illo debito soluto condictio proponebatur ad repetendum, & nomine pecuniæ continebat omnes res, cùm in eam possint cadere : & veteres omnes res nomine pecuniæ designabant. & hactia secunda. Si verò argentarij, vel campsores consuetudinem habent in contractando pro alia alia obseruetur. & hoc in tertia.

Qui si pro alio constituit solutorum, obligat & si, & successores. Bald.

1. *Imp.* Gordianvs A. *Iulio.*

SI pro alieno debito te solutorum cõstituisti *, pecuniæ cõstitutæ actio non solùm adversùs te, sed etiã adversùs a heredes tuos perpetuò competit. Dat. VII. Kalend. Iul. Sirmij, CC. Coss.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appell. cog. §. ad hæc aliud. coll. viij. constit. xj.

Illa authentica est valdè vtilis, & notabilis. Personale cõstitutum tenet quoad constituentem, si vnus est, in solidum : si autem plures sint nominati copulatiuè, pro parte virili : si autem disiunctiuè, tunc etiam in solidum : sed impersonale constitutum non valet. hæc dicit notabiliter, sic audiuit Bald.

SI quando quis pro se, vel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit, vel spoponderit, sic dicens : Satisfaciam tibi : tenetur pro quantitate, quam promisit b. Sin autem sic dixerit : Satisfiet à me & ab illo, & illo : illis quidem, quos nominauit, non consentientibus, solus pro rata tantùm portione persoluet. Sin autem dixerit : Satisfiet, verbo impersonaliter prolato : non tenebitur. Sin autem sic dixerit : Erit tibi satisfactũ aut à me, aut ab illo, illo, quem nominauit, non consentiente, solus c in solidum tenebitur d.

In quacumque re debita res constituatur, non in indebita. Item actio de pecunia constituta dari per triginta annos, & transmitti iure iuris. Item statuta artificum inter se sunt valida. Bald. Vel sic : *Actio de constituta alium non competebat, nisi quando res constituta consistebant in pondere, numero, vel mensura : & non durabat nisi annos : & pro aliis rebus dabatur actio receptitia : hodiè verò pro omnibus rebus, & speciebus in cõstitutum deductis datur actio de constituta, sublata receptitia : cùm omnes species in pecuniam convertì possint : & durat spatio triginta annorum : & debitum etiam in diem, vel sub conditione potest constitui, & datur heredibus, & contra heredes, dum tamen debitum sit constitutum. Et statuta ab argentariis, & mercatoribus inter eos sunt firmanda.* Saltc.

11. *Imp.* Iustinianvs A. *Iuuenti* † P.P.

RECepcitia actione cessante, quæ solennibus verbis ? composita, inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cãm igitur præfata pecuniæ cõstitutæ actio in his tantummodò casibus à veteribus conclusa est, vt exigeretur res, quæ pondere, numero, mensura * consistunt, in aliis autem rebus nullam haberet communionem e : & neque in omnibus casibus longæua * esset constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur f : & dubitaretur, an pro debito sub cõditione, vel in diem constituto g eam possibile esset fieri h, & an purè constituta pecunia contracta valeret i : hæc apertissima k lege definimus, vt liceat omnibus constituere non solùm res, quæ pondere, numero, mensura cõstituunt, sed etiam alias omnes, siue mobiles, siue immobiles, siue sese mouentes, siue instrumenta l, vel alias quascumque res, quas in stipulationem possunt homines deducere : neque m sit in quocumque casu annalis : sed siue pro se quis constituat, siue pro alio, sit & ipsa in tali vitæ mensura, in qua omnes personales actiones positæ sunt, id est, in annorum metis triginta n : & liceat * pro debito purè ? †, vel in diem, vel sub condione ¶ constituit : vt non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatem : suis tamen naturalibus priuilegiis minimè defraudata sit ‡, sed & heredibus, & contra heredes ‡ cõpetat : vt neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat Reipublica in hujusmodi casibus adminiculo : sed sit pe-

ADDITIO. Tu dicas, quòd licèt si iuris communis, quòd non semper debeat qui purè tenetur, debet eum statim venire patrimonio dabantur induciæ pro solutio indicit : vt in *d. quod dicimus.* tamen est priuilegij in ista actione, quòd illud tempus induciarum est à lege limitatum ipsa, et à iudice præcisus tempus constituti non potest.

† ¶ *Contra heredes.* vt *l. eod. l.*

a Longæuum perpetuũ, id dicit ab. 1. Longæuus, id est vna generatio, quasi longæuus.

† Iuliano.

* Mensura sunt.

b Præstitum non intercedit personalis adiectio, sive ei bona, sive ei mala fide de quo vide Bald. *tract. de pregin. part. 4. §. 1. vbi quidam exceptiones adfert.*

c Personalis adiectio certum casibus eligum sexis non datur.

d Constituit in diem, & sub cõditione potest quod quod potest debetur, et nõ contra.

† puro nell in diem, vel condiscipuli. in omnibus.

e Actio de constituta pecunia in quibus sit priuilegia.

f Et modo pecuniæ datur in vitam actio.

480/C.IV.K.5-4, 837-838
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cuniæ constitutæ actio per nostram constitutionem sibi in omnia * sufficiens: ita tamen, vt hoc ei inhæreat, vt pro [iam †] debito b fiat constitutum: cùm secundùm antiquam receptiam actionem res exigebatur, etiam si* quid non fuerat debitum: cùm satis absurdum, & tam nostris temporibus, quàm iustis legibus contrarium sit †, permittere per actionem receptitiam res indebitas * consequi, & iterum c multas propobere conditiones d, quæ & pecunias indebitas e, & promissiones corrumpi f, & rescissi definiunt. Vt non erubescat igitur tale legum iurgiũ, hoc tantummodò constituatur, quod debitum est: & omnia quæ de receptitia in diuersis libris legumlatorum * posita sunt, aboleantur: & sic pecuniæ constitutæ actio omnes casus complectens, qui & per stipulationem possunt explicari. Et neminem moueat, quòd sub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definimus: cùm & in antiquis libris prudentium licè constituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantùm per eam exigebantur, sed omnes res, quæ pondere, numero, mensura constitutæ erant. Sed & possibile est omnes res in pecuniam conuerti g. Si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expressa est in constituendis rebus ponatur †: quid distat à nomine ipsius pecuniæ. Sed vt subtilitati eorũ satisfiat, qui non sensum, sed vana nominum vocabula h amplecti desiderant, ita omnes † res veniant in constitutam [actionem *,] tanquam si fuisset ipsa pecunia constituta: cùm etiam veteres pecuniæ i appellatione omnes res significari definiunt, & huiusmodi vocabulum, & in libris iuris auctorum, & in alia antiqua prudentia g manifestissimè inuentum sit. His videlicet, quæ argenti distractores j †, & alij negotiatores indefensè † cõstituerint, in sua firmitate secundùm morem eiusque actibus obtinentem durantibus. Dat. X. Kal. Mart. post consulatum Lampadij, & Orestæ VV. CC.

Beneficium diuisionis, quod competit pluribus fideiussoribus, competit pluribus creditoribus, pro alio. & de similibus idem est iudicium. BALD.

III. *Idem A. Iuuenti* P.P.

Diui Hadriani epistolam *, quæ de periculo diuidendo inter mandatores, & fideiussores loquitur a, locum habere in his etiam, qui pecuniis pro aliis b simul constituunt, necessariam est. Æquitatis * enim ratio diuersas species actionis excludere nullo modo c debet. Dat. Kalend. Nouembr. post Lampadij, & Orestæ VV.CC. consularum.

DE PROBATIONIBVS.

TITVLVS XIX.

ET hic quoque titulus pertinet ad generalia præcepta, & commuda omnium actionum. Nam omnes suos actores, reos, vt dicitur, indubitata probationis fide apud iudicem comparentium liquet esse, quæ in iudicium adducuntur. Hoc verò quis probare debet, actor, an reus, in singulis actionibus quæri, & disputari solet, & per singulas quoque actiones hoc titulo aut bonæ vel explicanda gressa, non per omnia quidem: quia enim res aperta, & multiplex nimis, sed certos qualiter in personam, & in rem. Probatio autem est incertarum fide legitima fides quam facit iudici actor, vel reus, vel vtrique. Hi duo præcipua sunt maximaque probationum genera, instrumenta, & personæ: vt Nolandri in. Rubrica. & l. 1. 1. de fide instrum. l. 1. 3. de dis. Addi possunt argumenta, signa, indicia: l. 1. 2. hoc titi. l. 10. ff. arbi. tut. & indicia certaque iure non respuuntur: l. indicia. 3. decret. vind. l. 13. ff. de iur. indicia indubitata, & omnis iuris claritas: l. vlt. hoc tit. & plerumque probationes, quæ dicuntur sine adminiculis, diuinissimæ, vel manifestissimæ, vel apertissimæ, hæc iudicia, rationesque dicuntur: vt l. penult. ff. de contrah. stip. l. 1. ff. de in lit. iur. l. 1. §. pretorea. ff. de fiduc. tut. l. liberta. §. vlt. ff. de tut. test. l. plenè. §. 1. de leg. 1. & hæ sunt quoque legitimarum probationum. Illegitima sunt referuntur; admonitiones, exempli larcinus priuata. Nam & furnus aperuit priuatim non obligare Titium Maurum aut, & alia cura sunt antiqua monumenta fumum ara, vel facta in conspectumque quasi instrumenta publica, sicut cursus publicus, tabula alia iura, de quorum fide non ambiguur, & alia professionis confinalia, vel eiusmodi notaria emuntia, vel affirmationes, aut nominationes nuda. Etiam confirmantur per se solam non esse legitima probationis genus, alioquin iuratorum altera fieret res infinitas non modò, quàm iuratorum, vel testium: l. cum qui. ff. de iureiur. non ergo esse adminiculum iuramentum, & illegitima probationes vt edicta Imperiorum, nec ut alius effectus sua diuersitas vsu. Id ut cum affirmatio Rhetoris pauum, sicut tabellas, & perfidum affinctus, & multiplicandum, ut citiatorum. CVIACIVS.

Sicut alter tenetur probare sui intentionem, ita reus suam exceptionem. CV.BA. & P. DE CASTR. 1. *Imp.* SEVER. & ANT. AA. *Emption.*

VT creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere ¶ cogitur: ita

DIal. CASVT. Epistola diui Hadriani loquuntur tantùm de fideiussoribus: vt si quatuor pro aliquo fideiusserint, petentem impetrare beneficium diuisionis: quilibet pro parte tenetur. dicit, quòd * epistola illa locum habeat etiam in his, qui constituunt se pro aliis solutoros: nam quilibet in solidum tenetur: præsertim tamen breuiscula epistola. ex quo enim est eadem æquitas fideiussoribus, quæ in constituentibus: idem obseruatur.

m ¶ *Diui Hadriani epistolam*, vt *l. de fideiussl. fideiussor.* hoc est reuera vbi iuri solutorũ.

n ¶ *Legatum vt infra. de fideiussl. l. ad plures.* & ¶. *de fideiussl. l. inter fideiussores.* & *l. ff. plures.* sed quãdoquidem non distinguit inter se: vt *l. cot. pap. fal. fer. l.* ¶ *Qui pecuniam pro alio.* Idem beneficium dat ipsi fideiussori duobus reis, qui reus vio fideiusserit. Id duobus reis promittere de N. nel 98. CVIAC.

o ¶ *Nulla mora.* Idem ergo in rerum, & contractum *ff. de rer. & reali. dict. l. 3.* ¶. *nihil rendemus.*

¶ Item eorũ, vbi eadem * æquitas, ibi idem ius: vt ff. *de leg. & senatusc. l. non vt ait. de* ¶ *ad legem Falcid. l. fin. & ff. ad legem Aquil. l. Illud.*

DE PROBATIONIBVS.

In prædictis, & infra dicendis quæ est probationis: & idem de hoc pensat. Et est probatio, vel dictio per argumentum ipsum. & dicitur secundum ¶ *à* probè *adverbio, probè enim agit, qui probat hoc, quod intendit.*

QVIS creditor.] CASVT. Si creditor à me petit pecuniam, & negem ipsam numeratãm: probare debet se numerasse, concessio si eam me solutie dicam, & negem: debeo probare pecuniam esse solutam.

¶ *Pro.* id est, licet. A. CVIAC.

¶ *Implere.* id est, b probare, siue debitor negat, siue dubitet: vt *dic. & l. de non numer. pec. l. 3.* ¶ *ex causa. & l. interrata. & l. 3. de fid. con. edic. & l. non designata.*

¶ *Implere cogitur.* Idem est, si reus cogitur exceptione doli ob non numeratam pecuniam: *l. 1.* ¶. *de non numer. pecu.* Idem autem non probat, quia nota negatio est. Morbus tamen Bizantinus, qui excipit de non numerata pecunia, probare debet ex Leg. *habiter. ff. de non numer. pecu.* CVIAC.

a ¶ *Iur*

480/C.IV.K.5-4, 839-840
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Rursum.* Id est, contrà.

b ¶ *Eam rei probationem.* Idem in *l. ult. ff. de fid.* Ceterùm hæc appellatio non est appellanda exceptio: nam non est exceptio, nisi fit & quæ causa actionis, quæ est negatio solutæ pecuniæ, hoc non est exceptio, sed actionem esse negatio. CYIAC.

b ¶ *Prætiorè debet.* Fiet negotiorum conditor solutum, fore debitori: vt *l. fin. & ff. eod. l. in stipulationibus. & T. de rei vind. Limitatio.* Ex eorum sententia hæc duabus rationibus. Primò, quia debet habere lucrum ille, qui affinis sic & omnino *ff. de reg. iur. l. secundum naturam.* Secundò, quia qui dicit, debet probare: vt *ff. eod. l. si incumbit.* quando-quidem tamen solutum præsumitur, * est debitor non probavit *ff. eod. l. fi chirographum.*

Professione.] CAYA. Titius possidet fundum pertinentem ad me: conscaire eum debeo rei vindicatione ad fundum, & probare de dominio quod ei non probasset, fundus remanebit apud Titium.

a ¶ Hæc res pertinet ad rei vindicationem, in qua actor probat, non reus: imò nec tituliam suæ possessionis possessor dicere cogitur *l. ult. T. de petit. hered.* Vide notata ad eum. CYIAC.

c ¶ *Possessione.* id est, res possessio.

d ¶ *Judicium.* duos libelle, & alia facienda: vt *T. de lit. contest. mutione. efferatur.* A. CURZIUS.

e ¶ *Ad se pertinere.* vt *T. de edend. l. qui necessitate. & de rei vindic. l. fin. & mpha. eod. l. actor. & l. fructus. & supra de pert. here. l. cogi. & ff. eod. l. quinquagenaria.*

f ¶ *Cessante.* vel quia nolit, vel quia non possit.

g ¶ *Dominium.* id est, possessio, secundùm Iuan. vt *T. de rei vindi. l. quæsitum. & ff. de vendor. sportf. Limerdum.* a. Sed P. dicit propriè posse, & præsumi possessorem * dominum: vt dicens *l. eum ran.*). Tertij dicunt, quòd spontè reus probatur fit dominium: vt *ff. eod. Limen.*

h ¶ *Remanent.* de facto.

EX persona.] CAYA. Aut mater, & duo alij gesserunt tutelam eiusdem pupilli: & ex mala administratione facti sunt debitores pupilli: aut falsati eorum, & decessit, ut heredis solitio: alij facti sunt non solendo: vult pupillus factus iam adultus, ut heredem sui mei ad ductata conscire: dicit alios contutores sui mei fuisse solendo tempore depositæ administrationis: unde filio imputet pupillus, qui tantum superfuit contutores: dicitur, quòd si probem hoc, non debeo conscire nisi ex persona collegæ sui mei: & dingit fingit actor heredem ad me heredem.

j ¶ Hæc res pertinet ad actionem tutelæ, quæ competit finita tutela: idem est in iis, qui penes hosteos: *l. Imperatores. ff. ad municip.* CYIAC.

l ¶ *Aut.* cuius effis heredes. Et dic utrumque, id est, aut, & collegam administrasse, & eorum pro sua parte satisfecisse. a. Vel dic, collegam tantùm administrasse, & illum suum tenere: quia non petit eum conscire: quo tale etiam magistratui primò * contumaciter, quàm aut: & si tempore depositi officij fuerit solendo collega, non teneatur magistratus, nec ille: * vt *hic. ff. de magistr. conve. l. §. §. magistratus. & in tut. & ratio. ff. l. §. nunc traditum. & §. vt per adeb. ff. eod. l. non est necesse. ff. l. in quibus* [illegible] *per la. con. hodierni in l. fin. de de dicto. in l.*)

k ¶ *Cyllendarius.* hoc ideò, quia ex * præsenti præsumitur in præteritum: sic *T. de adoal. l. si qui a.* Vel dic, quia reus dicit, aliud negat: vt *T. eod. l. actor.*

l ¶ *Cyllendarius.* Hic in, cum quo agitur, ideò probat, quia hæc

rursum * debitor, qui solutam affirmat, eius rei probationem a præstare debet *. PP. pridie Kalend. Iulij, Dextro II. & Prisco Coss.

Agens rei vindicatione probare debet se dominum: alias res adjudicatur, & dominus esse præsumitur. BALD. SAL. & PAVL. DE CASTR.

II. *Imp.* ANTONIN. A. *Antiqua.*

POssessiones a *, quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum * persequere. Non † enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere *: cùm re in probatione cessante *, dominium * apud eum remaneat b. PP. XV. Kalend. Decembr. Leto, & Cerealie Coss.

Si collega fuit solendo tempore depositæ officij, alter collega non potest conscriri, nec eum heres. BALD. Vel sic: *Ex præsenti statu præsumitur in præteritum, & qualis quis hodie reperitur, præsumitur fuisse, nisi probetur contrarium. & ad hoc allegatur. Item allegatur, quod ex persona tuteris, qui erat solendo tempore finiti officij, non potest quis conscriri. hoc dicit secundum* PAVL. DE CASTR.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Leona* *, *& Lupo.*

EX persona > college sui l vestri conscriri non debe-

tis, si eumdem collegam tempore depositi officij solendo fuisse oltenderitis k. d †. PP. V. Kalend. Ianuar. Pompeiano, & Peligno Coss.

Dominium potest probari non per instrumentum, quàm per testes. hoc dicit. vel per alia indicia. PAVL. DE CASTR.

IV. *Idem A. Vim.*

PRopietaria a dominium b non tantùm instrumento emptionis m, sed & quibuscumque aliis c legitimis * probationibus ostenditur. PP. Kalend. Novembr. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Scriptura privata sine aliis adminiculis non sufficit ad probationem plenam inducendam. hoc dicit. & vt differat à lege sequenti, pone casum in scriptura privata debitoris, vltra quam agitur. Lex autem sequens, & lex exemplo. inquiunt in scriptura privata ipsius agentis, vt non faciat fidem pro se, sed nec scriptura privata contractis facias fidem contra se, nisi habeas alia adminicula. PAVL. DE CASTR.

V. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS *Caes. Sorrento* *.

INstrumenta a domestica *, seu privata testatio, seu adnotatio d, & non aliis quoque e adminiculis adiuuentur,

tio, non solitis causis, ex quo: an per se sufficiant ad debitæ probationem, quæritur: Dicitur, quòd non: & cum aliis probationibus valent.

a ¶ *Instrumenta.* Ar olim soli expensi latio fidem faciebat. Gell. *lib. xvi. cap. 4.* Vide scripta *ad l. ip. Cod. de rebus credit. & lib.* CYIACYS.

b ¶ *Instrumenta domestica.* id est, privata, non à tabellione facta, sed à confitente, sive ab alio: vt *ff. in fine*, debeo tibi decem. & dicantur domestica, quasi in domo mea scripta.

¶ Et est notandum, quòd primo posit gerere, * postrò duas species, quæ sunt hic, scilicet testatio, f quando interveniunt testes: sic & *l. ult. l. 1. & ff. de reg. iur. l. Nostrum. & ff. eod. l. fin. in principio.* Adnotatio, g quando fiat sed testibus, & semper, sine causa, aliàs valet in mutuo post biennium, in aliis causis fiatim: vt *l. de non numer. pecu. l. in contractibus in principio. & l. generaliter. & ff. ex quib. caus. maj. l. necessa. l. fi. quia.*

3 ¶ *Adnotatio.* Non etiam ¶ solus agit ex fide, aut ex confessione testatoris: *l. vi. & vii.*] *de commodat. ff. de dolo.* Hæc autem lex quinta est de scripturis privatis, quibus sibi quis debitorem confitetur, non de syngrapha, quæ fides fit: *l. vii. T. ff. com. pecu.* Et est de ratiocinibus expensi, hæ fidem non faciunt. At ex ratiocinibus accepti, res fidem facit solutionis: *l. vi. supra, de rebus creditis.* CYIAC.

4 ¶ *Aliis quoque.* aliis tres * sive testes inscripti: ergo cum f aliis probant.

¶ Et hic nota, quæ non profuit Regula, multa iuuant: vt *hic. & T. l. penes. & ex quibus caus. l. necessa. l. fi. quia supra.* nec debet iudex aliquem f animum ad eam (quem probationem: vt *ff. de testi. l. ip. §. ex fundum.* Argumen. contra. *T. qui mutuum tu. l. tutor. in fin.*

ADDITIO. Dic, quòd quando plura tendant ad fundan-

gula non profuit. Adde Cropolum *vol. de Iuriscon. consult. prudentiæ* 3.

f Probationem ad eum (primum iudex animum Eum aliquem non debet

Codex.

a Dominium vide est in vi. subsuda.

b Dama facit enim plenam probationem in la lis. in qualibus memoria habetur ad petitorii rei, vt quæstio, quia hæc probant de dominio antiquissimo rei, qui memoria non est reformam. In hoc locum sufficit Lanfrancus in repet. *l. adoptatio. ff. de adoptat. in. §. fi. de usufr. quem. l. cum ex filio. §. cum ex filio. ff. de usufr. ad l. Falcidiam.* Sed *ff. de fundo dotali* [illegible] dicit in plerisque quæ reperitur. *l. ult. ff. de rei vindicatione.* cum alia probatione: quæ cessa habet effectu conditionali, & impugnandi. Secundum Bald. P. & Bartolus in addit. ad *Bald. hic* fitia etiam probat ex superficiali dominium, secundum Bald. & ipsa est simpliciter gloria, [illegible] gloss. *l. quæsitum.*

* Sorrento.

c Dominium est difficile probatione: probatur instrumentis, testibus, vt hic: instrumentis, indiciis, cum tituliis, recognitione. Vide Menoch. *de arbitr. iud. centuria 1. casu 45.*

d Instrumentum domesticum dicitur quod proprie alio testium instrumentis utilibus, alia sine utilibus. & fiat, est non [illegible] fiant.

e Verbalia probatiò fit tantùm [illegible] utilibus.

f Adnotatio domestica fit sine utilibus: quæ si fiat cum testibus, non valet, nisi mutuatur ut.

g Adnotatio privata mutuatur utilibus probat.

h Mutuo tantum, quæ fin-

480/C.IV.K.5-4, 841-842
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dum diuersa, ruse procedit contrarium: quapdo autem tendunt ad perficiendum vnum totum, tunc procedunt ista iura secundum Bartol. in l. j. §. idem Cornelia ff. de quæstion.

R*Ationes.*] Cassv. Si scripsi in rationibus meis Titium debere mihi decem. hæ rationes ad probationem non sufficiunt. idem est, si dicam in testamento, quòd debeam Titio decem, & debeam, non præiudicantur per hos heredibus quod verum est, si ego testator non iurasti: quia si iurasti heredes teneantur seruare iuramentum meum: aliquotiens amittunt omnia, quæ sibi relicta sunt: & fiet hoc iuramentum præiudicet heredi, non tamen præiudicat creditoribus hoc dixit cum authentica sequentur.

a ¶ *Rationes.* quæ * sunt, dic. vt *ff. de adim. l. ff. quæ.* § *rationem.*

b ¶ *Rationes.* Nec ex probatione rationibus testatoris, nec ex scriptura testamenti fiunt probatio debiti. Cvtac.

b ¶ *Defuncti.* idcò, quia credebatur, quòd si quid esset ibi falsum, remouisset testator.

c ¶ *Ex sententia iuris est:* id est, sicut superiori casu non operatur aliquod præiudicium debitoribus: sic & in sequenti non parat eis securitatem: quod obtinet vt in authentica hic posita.

d ¶ *Si in vltima voluntate.* Malè. Id confirmari putant *Nouell. Iustin.* Nam ex Nouella opinantur creditoribus, cùm testator dixit, meum se habere in bonis. At hæc lex sexta opinatur debitoribus, id est, iis, quos heredes debituros esse dicunt, ipsi autem indicantur, vt ne defuncti dicto, aut scripto commententur. Hoc tamen ex ea Nouella colligi potest, quòd si testator scripserit Titium sibi debere centum, qui debeat ducentos: non posse ab eo petij nisi centum, si eam religione iurifiandi id scripserit. Summa est: testatoris iurata bonorum præscriptio creditoribus non nocet, heredibus nocet, debitoribus prodest. Cvtac.

d ¶ *Quantitatem.* hoc limitat authentica, quam hic significanquis si iurasse defunctus, heres eius plus non potest petere, sed plus hominis potest exigere.

e ¶ Et dic *quantitatem.* scilicet decem, cùm sibi deberentur viginti. Aliud, & dixit *centum*, secundùm Hot. Sed Azo dicit idem, etiamsi dixit *centum*: * quia errore id videtur dixisse, cùm per heredem aliter esse probetur, nisi iurassetvel in *authent. quod obtinet.* vel nisi fuerit scitum vt *ff. de pact. l. vnic. & ff. de fid. cons. adiec. l. j. in fin.*

f ¶ Et nota hic, quòd enunciatione * voluntatem deficientium, id est, morientium, non sunt pro lege seruandæ, nisi probentur vt *ff. ad Syllan. l. j. §. fin. & l. j.* & habet hoc etiam *l. commania vtrumque. ad. l. fripiatur. & ff. ad Syllan. l. ej. §. j. & j. de testam. l. cuiusdam testamenti. & ff. de leg. j. l. Titia. §. Cæsar. & l. antepenult. §. quisque. & ff. mod. test. l. j.* Sed in casu seruantur voluntates enunciatæ: vt *ff. ad Syllan. l. j. §. fin. & l. j.* sed dispositiones * voluntates deficientium seruantur: vt in *authent. de nupt. §. disponat. eod. tit.*

Q*Uod obtinet.* scilicet quòd defuncti voluntas non perimi dicat veritati: sed si iurat, præiudicat, in casu scilicet, quando testator iurasset nil se habere in bonis plus, quàm nominauerit: & ita ex hoc parentur præiudicium heredibus sed creditoribus minimè.

¶ An autem extraneo debitori parantur securitas per iusiurandum defuncti, quæritur? Quidam dicunt, quòd non. Tu dic, quòd sic. & gratia exemplì de heredibus dicit, qui habebant aliquas res defuncti.

f ¶ *Debitis suis.* vt *infr. de fideiussoribus authent. hoc amplius.*

g ¶ *Comparabitur.* etiam si iurauerit.

Adhvc. Quia licet heredes neccesse habeant stare iuramento testatoris, non tamen creditores eius. idem dicit glossa super verbo, *non prosunt in fin. in cap. iuratum. de iureiurando.*

E*xemplo.*] Cassv. Sicut sicut, sine aliud quilibet in rationibus suis scribat quòd sibi deb. tum firmon tamen hæc scriptura creditori.

¶ Nota ex hac lege singulariter, secundùm Paul. hic, quòd scriptura priuata, & ad vsitatem ligi, non facit plenam fidem.

h ¶ *Perniciosum est.* ratio, quare domestais non creditur instrumentis. Similis ratio est *ff. de pœna. l. ff. quæ aliquod §. quæ adiuntur.*

i ¶ *Neque sicum.* licet priuilegiatus sit. & facit *ff. de iuramentis. adi. l. de iuram. §. j.* Alcyat.

k *Fraudem.*] *Exigatur.* in probanda intentione, licet in exceptione probanda sic: vt *l. ad l. j. & l. de adim. Legat. necessare & l. ad l. adiec.*

C*Vm.*] Cassv. Si dico me minorem, quia voluerat sibi à tutela, sed fortè quia nolo liberari à curatoribus, de ætate probare debeo.

l ¶ *Cum ex.* soluas à cura liberari.

m ¶ *Proponas.* adiecendo te velle restitui, secundùm quosdam quod non placet *, quia & maior petit restitui intra quadriennium. quare dic, vt dixi *ff. de minor. l. de ætate.* Vel dic, nolebat * à curatoribus liberari.

n ¶ *Probare.* testibus, vel instrumentis, vel etiam corporis aspectu: *ff. de minor. l. minor viginti quinque annis, adiec.* ¶ Est ergo aliud in ætate, quàm in dominio, vbi quis præsumitur dominus, qui aliquando fuit vel *dic, & l. ad l. Iul.* non autem sic præsumitur minor, qui aliquando fuit vel *dic.* & est ratio, quia solus temporis cursus facit minorem, non autem mutat dominium. Et differunt sic in ætate, vtrum intendendo qui dicat minor: vt quia velit à curatoribus liberari: & tunc probat: vt *ff. de minor. l. minor viginti quinque annis, adiec.* an negando, * puta cùm curatores volunt finire curatam, dicentes eum factum puberem, & tunc non probat. Secundò si dicat se minorem, probat: quod vel hoc modo probat, quòd tempore contractus fuit minor: vt *l. de in integr. restit. minor. l. ff. minorem.*

Adiecvtio. Dicas breuiter ex mente Doctorum, quòd ille debet semper probare ætatem, qui eam allegat: sic adiec ad fundandam intentionem suam, hæc ætas ad fundandam exceptionem: de quo est casus, vt dicit Bartol. ibi in *l. si minorem. §. de in integr. restit.*

o ¶ *Ætas probare.* Ætas variis modis probatur, de quibus vide Scripsa ad *l. 1. ff. eod.* Cvtac.

Neque

480/C.IV.K.5-4, 843-844

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Neque natales.] Cassv. Si de possessione seruitutis in libertatem pronuntiaueris filia tua ancilla: an sufficiat ad probandum eam liberam, si instrumentum natiuitatis tuæ offendat, quo probatum est ingenuam te esse, vel aliquando fuisse adeptam honores, quæritur? Dicitur, quòd non: quia bene potest esse, quòd sis ingenua: filia verò ancilla, putà si eam ex matre ancilla suscepisti: quæ casu partus ventrem sequitur. Vivian.

¶ Natales. * id est, natiuitatem, seu scripturam, qua natiuitatis aliquis, quibus continetur quo patre sit natus, & qua matre, & quibus consilibus.

b ¶ Ingenuitate. & est ratio, quia conditio matris inspicitur in liberis.

c ¶ Cum nihil. probabilitatis, vel necessitatis, cùm partus ventrem b sequatur: vt ff. de rei vendic. l. partum. & ff. de fla. ho. l. & seruum. §. fin. & §. de lib. cau. l. ami. licet sit arg. contrà §. ne de fla. defun. l. si pater.

¶ Et nota hic arg. quòd non probat hoc esse, quod ad hoc contingit abesse: facile c fieri, & frequenter: sic §. eod. l. ad probationem domini. & l. ad probationem furtiuitis vt §. vnde cognati. i. penult. si verò sint duo talia, quorum vnum non est sine altero, vel tale est, vel non est sine altero frequenter: vno probato, probatur & reliquum: vt §. eod. l. sine possidetis. & l. cum proximo. & l. matrem. nam & potest mater libera fuisse, & filij serui esse, sed non præsumitur: vt §. eod. l. matrem. & idem in aula matrona, & cæteris vsque ad sextum gradum, in quo fit computatio cognationum: vt §. de libert. causa l. eos. In aula, & possunt etiam maternis contrà: quia fœminarum conditio eatenus hic est spectanda.

Si scripsum. [Cassv. Si amita tua, quæ est soror patris tui, testamentum fecerit, & extraneum instituerit: si testamentum probare possit esse falsum, vel institutum non capacem (de hereditate agere poterit. Vivian.

¶ Hæc lex pertinet ad petitionem hereditatis. Cvtac.

d ¶ Scripsum. quod fatis est inuenim pro eo. fuit possidetur, sive petat.

e ¶ Alia ratione. forte quia non sit expas præsumitur enim capax. vt §. eod. l. ab ea parte. vel non sit solenne testamentum, vel falsum.

Additio. Illud exemplum est bonum in se, sed quoad litteram non quia litera præsupponit veritatem fidei. Bald. & Salycet.

f ¶ Aperte patet. possident idem probatur. & ad idem §. de iur. & facti ignor. l. si pupil. Arg. contra ff. de public. & quæremque. §. fin. & §. de insti. testa. l. libert. & §. de codicil. l. non redintlas. & ff. eod. l. qui dam. * & notaquod hic agitur petitione hereditatis.

Cum res.] Cassv. Si fundum a patre tuo emptum Seius possideret, & eum per vindicationem petere velles, si instrumenta emptionalia non haberes, sed alias probationes, quibus probare possis patrem tuum emisse, & pretium numerasse, & in vacuam possessionem inductum fuisse, & venditorem dominum fuisse: tunc fatisfacit. & is et P. hæc quæstio non exigebat, tamen dixit, quòd vindicare possit, licèt non esset res: quia contractus cum firmitatem habet ex solennitate verborum, & scripturæ interuentione, & aliis administrandis aliquando enim internosis scriptura, non vt contractus per eam firmitatem, & substantiam obtineat: sed solùm ad memoriam rei memoriam. Vivian.

g ¶ Cum res. id est, obligationes: vt Instit. de rebus corp. & dicitur cum, * ponitur pro quando. nam quando

¶ Seu de re, quod contingit esse accidit. a L. si ante. de fide instrum. l. non semper. infr. de libertate conser.

b Liberi sequuntur hominem patrem sed in libertate, vel seruitute sequuntur conditionem matris. Paul.

c Vide in hanc locti. Bartol. dum in loco, & commentar. in codicillorum. in proœm. & pulchra dictum. Ad de Rabbi. crali. de profrept. 1. puer. 1. q. 1. n. 20. 21. vbi tradit, quod si sint duo talia, quorum vnum non est sine altero, vel tale esse, non probato probari de alio.

d Ita legis allegatio in qua non fuit commutio, sed concordatio. Bald. & Salycet.

redtorem prouinciæ agere potes f S. V. Kalend. Maij, Heraclia, AA. & CC. Coss.

Etiam sine instrumentis potest probari dominium probando ciuilem emptionem cum pretij numeratione, & vacua possessionis traditione. hæc dicit secundum Balvvm, & Salyc.

XII. Idem AA. & CC. Chresia *.

Cvm res g non instrumentis geruntur, sed in hæc † rei gestæ testimonium h conferatur: factam emptionem i, & in vacuam k possessionem inductum patrem tuum, pretiumque numeratum l, quibus m potes iure proditis probationibus docere debes. Dat. V. Non. Octob. AA. & Coss.

Litera per quam quis mulierem quandam sibi sororem appellat, eam veri sororem non faciunt, sed probant, sua prælumia faciunt: aliter tamen rem se habere probare potest. hæc dicit primò. Item rescriptum, quo datur arbiter ad diuidendam hereditatem inter duas, velut fratrem & sororem, & non quam coheredes, non præiudicat absenti. Salyc. Vel sic: *Per literas adfirmatas consanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur, si simpliciter propter aliud suam emisse.* Pavl. de Castr.

XIII. Idem AA. & CC. Infirm.

Non epistolis * necessitudo consanguinitatis n, vel vsucapiis, vel specificatis, vel aliis similibus modis: vt Instit. de re. di. §. singulorum. vsque in fin. tit. & hic suppleas hanc legem. Vel dic, quòd hic agebatur contra venditorem, vel eius heredem, qui non negabat venditorem fuisse dominum: quia sic fuerit, o vel antenatiuis turpitudinem allegare: quod non potest: §. de for. pugna da. ma. l. §. creditoribus. sed forte dicebat petentem non solutum: quare hoc est probandum per emptorem.

¶ Item dicit P. hic quòd ex ipso, quòd quis possidet, p vel possidetis, dominus præsumitur & vendicat, q à possessione cadit: & pro eo §. eod. l. ex ea. quod non placuit vt de pign. l. qui non dum. §. quod dicitur. & de publi. l. eum. §. Publicianæ. Et non obstat §. de agri. & cens. l. §. colimi. lib. xj. quia ibi speciale. Vel agitur ibi tantùm de possessione restituenda, non dominio.

¶ Nunquam. non ergo Publicianam intendit. vt ff. de publi. l. de prædo. sed dicebam in rem vt l. de rei vin. l. quartum.

m ¶ Quibus. de hoc erat quæstio: quia solis instrumentis videbantur probari. sed non est ita vt hic. & §. eod. l. proprietatem.

Non epistolis.] Cassv. Si alicui ancillæ epistolam misisti, in qua eam sororem vocasti, illam credens sororem tuam esse: illa postea iudicem, qui diuidere iuset te & ipsum bona hereditatis diuisit, vel non, non cuio: si postea apparet eam ancillam esse, an ibi per epistolam, in qua eam sororem vocasti, præiudicasti, quæritur? Dicitur, quòd non: nec diuisio facta per iudicem præiudicauit, cùm non per epistolam soror fiat, sed per consanguinitatem, vel per adoptionem.

n ¶ Consanguinitatem. Quod hic vocat consanguinitatem, infra eadem lege, vocat fraternitatem. semper in his liberis consanguineus, id est, frater. Cvtac.

a Adeste quod alicui fortè, facilè tacere, & frequentes obesse fuit, non præsumitur contrario adesse.

* id. Chresia.

b Nuda traditio non transfert dominii.

c Vacua possessio quid.

i Id.

d Sed ad præsumptionem. Bald. dicit: qui præsumit. §. de offi. rectorum.

e Placentini opinio, inter Bertolo, Baldo, & Cardi.

f Ad dominij probationem quæ sufficit.

g Dic, quòd ita tita sufficiunt ad probandum dominium contra venditorem, vel eius heredem, ad contra extraneos, vel possessionem fuisse requiritur, quod probetur venditorem fuisse dominum.

h Diuidit dominiali ex probatione quatenus probatur debet: traditio, traditionem, pretij numeratione, & quod dia possidentis. Illud aut dos, indicia adhibitis definitis: vt post Bald. Tartaum, Castrensem, tradit de Memoria.

* Conf. l. 1. n. 2. propterea, & prima dicit per illam legem, nò sufficit ad probationem libertatis. si quis illegitimus filium suum nomiet, nisi etiam vt filius habeatur sit ab eo.

l Videtur quibus modis domina res vendens fuisse probetur.

Aliud quæ cum habeo, nil potest mihi obstare, quod non fuerit dominus.

l Ex possessione præsumi, vel præsumia vtrum quis præsumatur.

480/C.IV.K.5-4, 845-846
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

natalitate : vt ¶. *de lib. can. l. pe-*
ruenit.

a ¶ *Natalibus.* id est, natiuitate.

b ¶ *Coniungitur.* vt b ¶. *de testa. Luque profitis.* neque liber fit per epistolam: vt arg. ¶. *de liber. cons. indemnat.* nec coheresvel hæ sibi sit: vt ¶. *de pact. l. epistolam.*

¶ Et quod dicit, non coniungitur epistolis, c dic, quod nec re vera, neque ad præiudicium, secundum quosdam. Nec obstat ¶. *eod. l. quidam. in fin.* quia ibi non probant heredes fratres defuncti: quia erant in possessione d filiationis. Alij, vt ia. quod ad præiudicium valeat epistolæ, donec contrarium probetur: vt arg. ¶. *de lib. eg. l.* ¶. ¶. *Iniquum.* alias est ¶. *quod semaniſ. de Affidum consulo.* sed videtur, dicit ia. quod per epistolam probetur: vt ¶. *eod. l. fin. reg.* Sola. non probant plenè epistolæ: vt *hic.* sed semiplenè: vt *ibi.* & sic cum alijs prout. ¶. ¶. ¶. e Epistolæ sententiæ. hoc est, cum alijs probant.

c ¶ *Adulterio adsentum.* id est, contra illum, qui eam ancillam vocaverat fornicem.

d ¶ *Pro ancilla.* à procuratore ancillæ, quem constituit procuratorem ad petendum judicium familiæ ercicundæ: ideo quia soror nominata erat secundùm Aso. & sic dico erant pro ea.

e ¶ *Emofin.* nec est amplius aliquid factum.

f ¶ *Pro coherede.* à procuratore ancillæ, quasi ipsa esset coheres. Aso. & dic, quòd hic erat in possessione fraternitatis: & ideò frater probat.

NOn medio. CASSA. Nuntiai Titium in domo mea cæsquam filium, & eum filium nominabam: non prædicentur mihi per talem adseverationem, si meus filius non sit.

g ¶ *Non medio.* filius petebat paterna beneficia à patre: hic negat filium. ACCVRSIVS.

h ¶ *Adseverationem.* adseveratio, f est sine interrogatione aliquid verum, falsumve affirmare: aliquoties si interrogatus respondeat, est hoc proferri, vel professio.

i ¶ *Professione.* scilicet falsa.

k ¶ *Confessione.* vnde videbatur prætiudicium veritati fieri per talem confessionem, id est, vt vitrà non quæratur, an filius sit. ACCVRSIVS.

l ¶ *Confiteantur.* vt & dixi T. *l. pueri in principio.*

m ¶ *Alienum.* scilicet filium.

n ¶ *Dicere.* cùm ille quasi g possideat filiationem, & quæstio est, verum filius sit illius, vel alienus. sic & T. *l. pueri.* erat in possessione fraternitatis. Sed secundùm Iaco. non erat ita, sed dicebat se constitutum fuisse extra iudicium plenum alicui fieri prætiudicium.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando fuit principaliter facta propter filiationem: facta g propter aliud, vt est de mente Salyrondo quo per Bartol. *in l. ¶. ¶. idem per contrarium. ¶. de alim. libor.*

Vt sim.] CASSA. Dutilli frichum ad domum eum per vim, vt sic seruiret tibi: postea fugit: an ob hoc, quòd tibi seruierit, & ita dicis te esse in possessione seruitutis illius, probare debeat se esse liberum, quæritur: Dicitur, quòd non, sed h dicat se liberum, debet iudex inquirere, an bona fide, an dolo sit in possessione. & dolo, quod præsumitur, quia usfugit, debet probare se liberum: si bona fide, quod præsumitur ex violentia sibi facta, debet probare ipsum esse seruum eum.

o ¶ *Vi eum.* id est, violenta possessio, quam habet in seruo.

a ¶ *Vi eum.* Vide scripta ad *l. vsq. ¶. eod.* CVIAC.

b ¶ *Eum prohiscuum.* Titius probare debet, cùm Caius est in possessione libertatis. CVIAC.

p ¶ *Mentiri prodest.* iusta tamen prodest. & sic infert, *cùm igitur.* &c. vel planè. & hæc verior.

q ¶ *Professuis.* quod facit contra te.

r ¶ *Verum.* hoc autem pro te.

s ¶ *In possessione.* scilicet an ille per violentiam detinuit te: quo casu præsumetur, quòd bona fide sit in possessione libertatis: an non per violentiam, & tunc præsumetur mala fide. Vel aliter, id est, an fugerit: quo casu præsumitur a eum te bona fide remisisse non fugerit. & tunc præsumitur mala fide te remisisse. Sed non placet: quia de fuga constitutur: & sic certa est: & ideò non inquirit. & hac eadem ratione non placet secunda expeditio. ¶. Vel tertia subaudi, & post inquiratur, an violenter te amerit te: & tunc licèt aufugeris de domo Senoni, & sic in possessione libertatis sis dolo malo: & ideò videtur ideò sis stantandum: quod esset, si esses in possessione servitutis: vt *l. vbi causa fac. agi debeat. l.* ¶. ¶. *de lib. cau. l. eam qua.* quia tamen seruus istum iniqum non habuit, contumdum possidendo naturalis non debet: vt ¶. *eod. l. ¶. quia liberum.* & super huiusmodi questione pronuntiabitur. vt *hic.* ¶. ¶. *de lib. cau. l. liberis.* ¶. *fin.* & ¶. *eo d. l. ¶. filius.*

Sive possidetis.] CASSA. Titius habebat quatuor filios: duos emancipatos, duos in potestate: decessit in potestate potestate constitutis iustitiis heredibus his, quos in potestate habebat, emancipatis præteritis, vel exheredatis: & ita nihil eis dedisse videtur: emancipati dicunt quòddam prædium ad se pertinere, causa donationis in eos factæ à patre, dicitur, quòd si possederent prædiam, & alij in potestate petant: qui in potestate non sunt, habent probare prædium ad se pertinere. Si in contrarium, adhuc debent probare emancipati dominium prædij ad se pertinere ex causa donationis in eos facta à patre.

¶ Non ex illa lege, quæ semper allegatur ad hoc, vbi qui k semel probarat fuisse dominus, præsumitur semper durasse dominus vsque ad mortem: vel si viuit, præsumitur hodie esse dominus, nisi contrarium probetur. PAVL.

t ¶ *Patris.* vnde t scilicet, vel quo titulo sui filia.

u ¶ *Sine ipsis.* præterita forte, vel exheredatis.

z ¶ *Confiteri.* l per quod præsumuntur esse vestra. Qui l enim fuit dominus, adhuc dominus præsumitur, vel eius hæredes *hic, & ¶. de reg. iur. l. quod nostrum. & reg.* ¶. *in. authent. si tutor. & l. de servis Latinis.* & notatur, ¶. *finium regun.* t *l. in scandalis.* licèt ¶ in statu: vt & ¶. *de in integr. restit. minor. l.* ¶ *minorem.* & dixi ¶. *eod. l. cum te.* Vel dic contrà, vt notatur, & bonè ibi colligitur *in l.* ¶ *minorem.*

¶ Qui in possessione: k Idem secundùm P. & H. *vt infra, de pign. act. l.* ¶. *creditor. & ¶. ad exhib. l. non ignorabit.* Sed Iaco. non idem: quia facilius amittitur possessio, quàm dominium: vt ¶. *de acquir. poss. l.* ¶ *qui vt.* ¶. *differentia.* & non obstat lex, ¶. *creditor.* quia habuit causam à me, ut ille, *non ignorabit.* quia probatur, quòd tempore litis consultata erat apud possidentem rem. 1. Vel distinguitur, quando tractabitur de commodo possidentis *tius ag. granatur. hoc dicit secundùm* BALD. Vel sic: *Ex statu præcedenti colligitur eos incumbat eum probando in præsenti.* SAL.

XX. *Idem AA. & CC. Antonio.*

VIs eius * a, qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis b seruo minimè prodest P. Cùm igitur aufugisse te de domo Seueri profiteaeris c: verùm d nec ab illo iusto initio *, sed per violentiam adseueras te esse detentum: inquisito prius, an in possessione e libertatis sine dolo malo constitutus sis, tunc etiam onus probationis quis debeat subire, per huiusmodi eventum declarabitur. Dat. VI. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Dominium patris præsumitur continuatum in filium heredem, non in eum, qui se prætendit dematarium. BALD. Vel sic: *Filius emancipatus adseruere rem sibi donatam à patre, debet illud probare: sine ipse petat ab herede possidente, sine heres ab eo possidente petat.* SALYC.

XXI. *Idem AA. & CC. Philippo, & Sebastiano.* f

SIue possidetis prædia, quæ à patre communi sibi fratres emancipati donata contendentes vindicant, ipsis incumbit facti g probationis necessitas. Siue ipsis h ea prædia quasi à patre vestro sibi donata tenentibus, vos coheredes constituti i

a Bona fide præsumitur in possessione.

b Vide Mathefilanus *fing. 113.*

c Dic potius, detentum præsumitur. Ita manuscripta exemplaribus, *Philippo, & Sebastiano.*

d Dic: verum vbique ad adsiduitatem, & pro ea ponere: Mais interpretari potuit, ideò possidendi præsumitur dominii, quòd præsumptio quasi quæ debet adferre continuitatem possessionis. Sed ideò probat Tit. quia probatio pro alibi. Vide Ertia ad *l. eod.* Cuiac.

e Præsumitur hodie dominus, qui antè dominus fuit.

f Præsumitur hodie esse, qui antè esse non profuit, quæ fuit potestas causa in titeas mutatur.

g Quæ non tempore eadem esse præsumitur.

h Præsumendus ad eli hodie possidet qui antea longo tempore possidebat: vt hic. adde *l. l. l. in verb. fin. cap. de Lucanis.* ¶. *in verb. fin. ff. ex fin. fin.* ¶ *paulo ante, quoniam in modico interuallo non præsumitur commutatio naturalis.*

480/C.IV.K.5-4, 847-848
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

possessionis: vt quia dicat se vsucapisse, & tunc sit vera opinio Pla. aut de incommodo: vt quia contumitur rei vindicatione, & tunc est vera opinio Iou. * p. Vel potest dici quod vbi à me vindicat, non presumor possidere, licèt aliquando possedi. sed contra & dico me vsucapisse, presumor quòd tempore litis concessitæ erat apud possessorem: sed ecce vera constat, quòd non presumor ideo nó possidere hodie, quòd aliquando non possedi. ⁹ vt ff. de except. rei iudi. l. si rem. & l. si quis adeo. habendum. & ff. rem ra. habet. l. procurator. in principio.

ADDITIO. Potest aperiòs dicere ex mente Iac de Arenis, què sequitur hic Salycet. quòd si quis probat se possidisse, fuit iam RAMIS, non presumitur ex hoc quòd hodie possideat. sed ¶ quis probat se possedisse iam est mensis, vel fuit annus, presumetur etiam hodie possidere: quia in modico interuallo non presumitur interuenisse mutatio.

a ¶ Petitis. fidiles fundatis. & sequentia tenent verba responsionis. vel petitis hoc, scilicet vt ante tempus, &c.

b ¶ Facile fuit. sic ergo reus probat. & causam suis titulum dicere cogitur. & sic est contra. supra de re vindicanda. l. res. & de petitis hereditatis. l. cap. & supra eodem. l. fructus. & infra eod. l. actor. & omnes tractantes de tali materia. Solar. ideo probat, quia præsumptio est pro actore: vt hic. aliàs non, vt ibi.

c Mulier quæ domum deliberat, fingitur superstite eius arbitrio contumeliosa.

d Præsumitur adoptiua pro matrimonio, ad quæ dubitatio vitij.

e Ex circumstantiis & conseruatione ei mulieri libera præsumit lex matrimonioli.

h Tunc qui non facit testamentum tot filiorum. Ex spiritu scriptura præsumitur diuinitus prophetis. h Hic est præsumptio iuris tantum: ideo admittitur probatio in contrarium. Angel. hic. & Ioannes Lil.

i Hic est filius, non præsumitur pro Bal. Fra de Salyc. in fine quia manumissio hic allegatur, & alia modis non erat quæ tantum. Bart. & Salyc.

¶ mentur.

g Præsumitur lex super hoc dum. l. fructus. & infra eod. l. actor. & omnes tractantes de tali materia. Solar. ideo probat, quia præsumptio est pro actore: vt hic. aliàs non, vt ibi.

e Mulier quæ domum deliberat, fingitur superstite eius arbitrio contumeliosa.

f Præsumitur adoptiua pro matrimonio, ad quæ dubitatio vitij.

g Ex circumstantiis & conseruatione ei mulieri libera præsumit lex matrimonioli.

h Tunc qui non facit testamentum tot filiorum. Ex spiritu scriptura præsumitur diuinitus prophetis. h Hic est præsumptio iuris tantum: ideo admittitur probatio in contrarium. Angel. hic. & Ioannes Lil.

i Hic est filius, non præsumitur pro Bal. Fra de Salyc. in fine quia manumissio hic allegatur, & alia modis non erat quæ tantum. Bart. & Salyc.

ab illiteratus quod non præsumitur possidere, nisi habuerit causam et ut dicitur, vel nisi tempore litis cœnsitus possidere. Bart. Paul. Ioh. de Angel.

b Sed idio cafa Bandum est probationis, quam debet facere ille qui dicit. Bart.

parti peritiæ *: vt intentionem veritam non constituisse detegant, vnde domini facti sunt *, emergente quæstione docere compellitentur. Dat. X. Kalend. Feb. AA. Coss.

Probatio concludens ex tempore, requirit probationem illius temporis: & probatio non concludens, non est probatio. b. d. nat. secundum BALD. Vel sic: *Non sufficit probari quòd quæstio facta non moueatur fratribus, vt præsumatur quæ intermittit, sed quòd mater fuerit libera ante eius partum.* BALD. Vel sic: *Qui fundat intentionem suam in tempore agendo vel excipiendo, debet tempus probare ad hoc semper allegatum.* PAVL. de CAST.

XVII. *Idem AA. & CC. Paulina.*

MAtrem tuã ᵉ consecutam libertatem, ac te pòst editam, vt ingenua probari possis, ostendi conuenit ᵈ. Quòd enim fratribus tuis nulla moueatur † quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest ᵉ. Dat. V. Id. Feb. AA. Coss.

Statur instrumento donec probetur contrarium. BALD. *Ex plus valet quod agitur, quàm id quod instrumento inseritur, sin scriptum conscriptum.* SALYCET.

XVIII. *Idem AA. & CC. Philemoni.*

EXceptione † dilatoriam ᵃ opponi quidem initio, probari verò postquam actor monstrauerit quod adfuerat, oportet. Data XIII. Kal. April. Nicomediæ, CC. Coss.

IN AVTHENTIC. de testibus. §. quia verò multi. colla. vij. const. ij.

Ista est ratio. Post dictum testificata testisi productis non procedit, sed si nõ constat testificata dicam, trina productio fiet: postq:

ex ancilla nata nomen in fideicommissaria libertate: vt infr. ad Orfitian. fin.

¶ Item nota, quòd hic ideo probat, quia aliquando fuit mater, ancilla: quod non placet: quia probato de manumissione modo, quare magis nata præsumeretur ante manumissionem, quàm post: sic enim deteriùs præsumeretur, quod esse non debet: vt ff. ex Senat. de usure. Dic ergo quòd ideo probat se posse * editum, quia erat in possessione libertatis. & ad hoc arguit. T. de pub. her. l. ij. & de rei vind. l. quoties.

ADDITIO. Ita glos. ibi, sic ergo, hinc inquiror, & filia erat adfirmi: sed si erat ita, prout litera iuuat dic quòd ¶ constituat se probatricem, debet etiam probare ingenuitatem, secundum Bald. Paul. & Salycet.

c ¶ Potest. neque quo ad necessitatem, neque quo ad probabilitatem: vt ff. de libe. cau. l. modiu.

Vm precibus.] CAVS. Fecit Seius scribi in instrumento quòd fratili Corneliano ei dederat, cùm de Sempronio intelligeret: vel debuit scribi quòd cõmodauerat. & scriptum est quòd dederat: an per tale instrumentum præiudicetur, quæritur? Dicitur, quòd si probare possit hoc esse scriptum contra voluntatem eam, tibi non præiudicat.

¶ Hæc lex pertinet ad rei vindicationem. probatio probationes collinat, vt in l. vij. supra eodem. CYIAC.

f ¶ A in domum. cùm de alio intelligeret fando, vel cùm deberet scribi, commode: scriptum est, domo, vel loco.

g ¶ Ad nomen. nodum ad rei veritatem: vt supra de fertis. l. à nulla. ACCVRS.

h ¶ Operur. ¶ Præsumitur ᵇ enim interim pro instrumento: vt in auct. de fide inst. §. sed verò moriuntur. ad fin. Sed probatio * in contrarium admittitur, vt plus * valeat veritas, quàm scriptura vt hic. & ff. plus valet quod agitur. & ff. si quis alteri, vel sibi. l. cum proposset. & de reb. aliis non alien. l. deliberante. & de conuenit. l. ij. & de dona. l. non ignorans. & ff. de except. l. qui agnatus. Sed * contra ᵇ in hoc iur. l. fin. §. i. & de testif. vel. Inqu. l. ij. aij. Solar. illa (specialia sunt) ᵈ & facit extra de probat. testim. fin. & ibi not.

EXceptionem.] CAVS. Mutauit, & pactum fecit de non petendo tibi vsque ad annum, cùm se dilatoria illa exceptio, initio opponenda est, & probanda postquam actor fundauerit intentionem suam: & verum est quòd probare potes præsidium exceptionem, nisi dicentis testificata vel dicta mentorum testium: & hoc dicit nathanat.

a ¶ Dilatorium. Dilatoria exceptio in ipso limine litis opponenda est. Sym. fab. c. qui ff. quod accipiendum puto de ea, quæ defertur ex causa, in qua quærunt de actore, reo, vel iudice, ex quibus constat iudicium. Nam defendat exceptio ex causa, in qua non quærunt de his personis, vt exceptio pacti opponi potest, tantum post litem inchoatam, idque vetus quidam interpres notauit ad hanc l. Ac peremptæ exceptiones opponi possunt quouis tempore, modò ante sententiam veraque probari debet, postquam actor probauit intentionem suam. CVIAC.

¶ *Exceptione dilatoriam.* Alia enim est peremptoria, alia dilatoria, quod dic per exemplum vt *Inst. de exce. §. appellantur.*

¶ Peremptoria potest * opponi, & probari quandocunque ante sententiam: siquidem possit, vt actor monstrauerit intentionem suam ᵇ vt supra de except. d. quidam. & ff. sententiæ rescind. non posse. l. peremptoriæ. & ff. de prescrip. longi temp. d. noscer. & extra de ord. cognit. cap. ij. Hæc tamen lex, & alia de excep. videntur velle quòd reus debeat eam constituere ante probationem actoris: sed puto, quòd illa constitutio ex voluntate fiat, non ex necessitate)

480/C.IV.K.5-4, 849-850
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 851-852

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

AD probationem.] CAUSA. Si Glyconem de possessione libertatis in servitutem pertinentem sufficit probare quod servus fuerit, ideo quia mater sua, quæ est libera, & servus sui aliquo praestiterunt servitium vel manifestum liberum non matris & patris confessus Glycon vt sui servus possit praetendere: & esse potest quod Glycon sit liber factus ex eadem matre, fuerit suo servus existens.

§ ¶ Ad probationem, quæ domino incumbit, cum ex libertate petitur in servitutem, aliàs secus si ex servitute in libertatem petatur: vt L. ad l. marcian.

b ¶ Matrem, quæ erat libera. Auct.

c ¶ Non sufficit. vt §. de liberi eius. Libertatem in §. de inspe. mod. §. Nam cùm liberi quandoque servitia faciunt manifestiarum §. de usufr. & habit. l. servitum, §. Proculus. & Inst. de usufr. & habit. §. Acc.

d ¶ Commentitia. id est, confinxerit matrem & servitia sicilicet qui fuit ingenui, non praetendit filii: vt L. de transfuit. l. transfuitque matrem.

e ¶ Matrem suam. etiam ancilla.

f ¶ Prohibetur. vt infra de libe. non l. multa. & l. ant. hic tamen servus petulantius.

AGIT.] CAUSA. Si hodie à te petit, nec probo, quia non possum: & petit quòd tu probes contrarium, sci. quòd ad me non pertinentia sint audiendum, quæritur? & dicitur quòd facilium negantur, sic. & intelligendum rerum naturam, & secundùm solitum cursum cursorum.

§ ¶ Adhuc adhoc vt * accipe etiam pro accusatore: vt §. and. l. §. & pro reo b excipiente affirmarie: vt §. in l. ius exceptionis non negatur c: vt §. de non nocu. posit. l. §. in commun.

h ¶ Non adstringit. quandoque tamen ab actore præsumpsionem pro se habente in rem transferitur d probationes: l. ad l. fun. publiciæ. & infra de donat. inter vir. & vxor. Latium. quandoque eximit à reo in actorem: vt §. in l. § pedium. & l. § chirographum. & l. item de iudiciis in prin. & §. 1. & idem in accusatore & in accusato, fiditem quòd transferatur probatio de vno in alium: vt infra ad leg. Iul. de adulti. l. § hi qui. & in authent. vt si non de mala. §. quia verò ita comparantur. vbi. sup. & L. de appell. & item l. § quæ per calumniam.

i ¶ Cùm per rerum naturam. id est, per solitò cursum cursorum. confuetudinem enim alterum naturam appellamus: vt §. de libe. & publiciani. l. § quia publiciana. in prin. quæ est vt negans probare non debeat, sed affirmans. Alii, vt Ir. dicunt per rerum naturam: vt affirmantem: quia quod affirmatur, est: & ita potest probari per differentiam & species. sed illud quòd negatur, non est: & sic non potest probari, cùm non habeat species vel differentiam. Sed certè licèt sit verum quòd illud quod non est, non probatur per species vel differentias: tamen probatur per alia k, vt per condiciones, vt puta §. de contrah. & commit. stipul. l. quæsitum in fin. & L. ad l. rem pertinet.

ADDITIO. Dic melius, quòd negantis facti infinitè tempore & loco non limitati non est probatio: negantis tamen facti finiti tempore & loco limitati, est probatio. SALYC.

k ¶ Factum. secus §. inst l: vt §. in l. ab eo posse. Imò non secus, quia idem probat negans l. ita, quia est præsumptio pro actore, quòd rem non liberat, vt §. in quod eum metu. Iustum. §. 1. & in facto, & sic pro actore præsumptio, transferitur in rem probatio: vt diximus modò. Item hæc regula, quòd reus non probet, fingunt contraria: quæ diximus §. in §. & distinguit vt ibi, & quæstiones hic quas fecimus ad eorum in mente. In casu b tamen inter negantem probare, vt cùm intro me non confirmo alicuius malignitatis: vt in mach. de here. & Vat. §. fructus fuer. cod. & vt non habere vxorem: vt in mach. de fund. appij. in prim. colon. &c. & sic. T. de his qui sui vel suspic. l. fin. § fundo. Sed hæc non sunt facienda probationis \ sed consilium purgationis.

ADDITIO. Adhuc quòd triplex est negatiuum: aliàs facti, & qualitatis: vt notatur plenè per glos. in vers. per rerum naturam, per c. ibi. l. quærit de iudiciis. vbi dicitur quòd negantes iuris bene probantur: vt §. de probat. l. ab eo posse §. l. Facti negantes pura & simplex probari non possit directè: vel indirectè: nisi affirmando. Negatiua verò qualitatis potest probari ab eo qui dicit, hic non est legitimus, &c. ibi vide.

m ¶ Factum negantis. hic tamen multæ negationes, quæ effectu affirmationes sunt. vt de adl. negatorio. Theop. scribit in §. aqua. Inst. de act. Exemplum sunt ff. l. 9. §. de cadicil. & l. 1. §. hoc iu. & l. 14. §. de comitab. stipul. Cuiac.

VBERIMA.] CAUSA. Si scripturam adhuc aliquam suspectam reliquerit, & ea vias faciat: adhuc eam probaverit vetum, vt fallatur criminandus. Vel sic: Si præterea scripturam de falso accusaverit: nil probet eam falsam, potiùs quam fabricaverit ipse si eo probaverit, patietur tanquam fallatrix. Secùs cùm ratione commissionis, id est, ad memoriam reducunt accusando fallatrix, primò cùm commiserunt, fallere proferendo tanquam mendacem: quia mendacem proferit simpliciter suspectus.

¶ Commingendo hac lex cum l. vnic. infra quando cited. ad crim. quæst. Vtrique conflitur, pertinet ad crimen falsi, vt docet C. Th. in qua d. l. vnic. ponitur inter sic. ad leg. Cor. de falsi. & ut. de falsis monetis. & iudicat etiam claritè I. per. CUIAC.

l ¶ Qui scripserunt. id est, qui dicunt, vel ad probandum intentionem adducunt.

m ¶ Suspectus. n vel ratione personæ: quia b aliàs fecit malas scripturas, qui istam compositis vt arg. §. de nov. l. §. vnic. & de re mili. l. non omnes. §. de Barbaria. & infra de falsis. & secus. l. § aliquid. ibi. n. Vel ratione chartæ ipsius, vt quia sit abrasa, vel c quia vitiata. arg. infra de edict. diui Hadria. colla. l. § in prim. & hic.

n ¶ Commenisserunt. confingunt d id est, ad memoriam reducunt, accusando fallacem. nam nil probent, quodcùm e pacientur personam vt §. in l. § fin. Vel dicit commenisserunt, fallacem profecundo & vendendo f com. & mercium. quia mendacem proferunt & suspectus. & ad hoc §. in l. § fin. § fin. & Lindicus. & §. ad legem Cornel. de falsi. l. mutiam. & §. de falsi. l. ubi. & §. fin. & secundùm hanc causam est hic spectatio, quòd hæc accusatione quis dicunt non vt §. in §. 1. medium. & §. ad legem Iuliam de adulter. l. § 5. § publica. & de suspecti. tutor. §. prætorem. & concord. contrà de confess. cap. 9.

CAUSA.] CAUSA. Si aliquem accusare voluerit de crimine Superbiæ: adhuc debet probationes hæc clariores, fallacia per vrbes, &c. indicia ad probationem sufficientia, per se, vel cum aliis.

¶ Coniungenda. l. per §. de calum. ex quo ad hanc adde subtilissimum ex C. T. hoc. CUIAC.

o Documentis. id est, instrumentis, quibus crimina plerumque probantur. CUIAC.

p ¶ Ad indicia. per se sufficientibus, vel cum aliis, cùm multa fiat diligentia cùm debet fieri examinatio vbi de hominis fallacia tractatur: vt hic. & infra de poena. l. qui sententiam. & de appel. l. addictio. non autem ex præsumptionibus quæ fundatæ est, &c. vt §. de poena. l. ab homine.

q ¶ Et luce. fallacia meridiana. hoc tamen fallit: vt infra d. ad leg. Iuliam de adult. l. § qui. & in mach. vt si non de mala. §. fin. cell. sup. & nota in toto illo generali + dolum præsumi.

r ¶ Luce clariores. sic Cic. pro Calio. CUIAC.

480/C.IV.K.5-4, 853-854
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE TESTIBVS.

Diuiſio in genera de probat. nam per ſuaſion : & primò de rebus probationis. ADDITIO. *Tria ſunt probationum genera: Teſtes, instrumenta, & indicia. Teſtes admittuntur, ſi de facto quæritur. Si de iure & qualitate, res admittuntur ex hic.* CYIAC.

C. Ubi.] CARPZ. poſitur tribus modis in hacl. Primò ſic : Si quis aliquem de poſſeſſione libertatis in ſeruitutem petierit, & ille reliquerit libertatem ſibi ſeruitutem petierit, & ille reliquerit libertatem : quia ſpontè fuerit vult in ſe transfuſit: cous probandi, ſed teſtes non habent ad per inſtrumentum vel alia argumenta poſſit probare ſe liberam, quæritur ? Dicitur quòd fiet quia non *ſolo*, id eſt, non ſolummodò, &c. alia enim ſicut teſtes ſufficiſt ad probationem. 1. Secundò pone caſum ſicili ſeruus tuus fugit à te, & eum dolo malo in poſſeſſione libertatis exiſtentem petierit : neceſſitas probandi ſe liberum eſſe, ei incumbit, cùm ſolo malo ſit in libertatis poſſeſſione. Si per teſtes probare non poſſit, probet per inſtrumenta. Tertiò ſic, ſi ſeruus de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem proclamauerit, & teſtes non habet: probet per inſtrumenta aliaſ aliis indicia (quod intendit) ſe eſſe liberum. & ſic dic, defendere, lugere. & ſic reus dicitur facere controuerſiam, ſed improprè, ut aliàs *ſ. de procur. Laus ſallem.*

a ¶ Si nihil. in reo * poſcit poni, & ſic probat ex voluntate : vt *ſ. de probat. Lorea.* Vel dic neceſſitate, cùm erat dolo malo in poſſeſſione ingenuitatis : vt *ſ. de lib. cons. l. liberis. §. ſi quis.* Vel quod iſ actor probauerat: vnde incumbebat ipſi probatio exceptionis : vt *ſ. de prob. l. in exceptionibus.* & ad hoc multum facit litera. a Vel dic in actore, & poneret *defendere* b pro *agere*: vt *ſ. de his qui no infa. l. forti. §. ſi quis.* & *ſ. de re iud. l. ſupra §. 3.* & ſecundùm hoc reus facit controuerſiam : vt & alibi *ſ. de procu. l. controuerſiam. §. ſi ſtatua.*

b ¶ *Defende.* ſcilicet per traditionem. ſcilicet eo modo age tanquam defendendo te. Vel hoc imperando non dicit, ſed tanſitiuè do, ſcilicèt quod iuſtra acer & tunc exponit *ſolo*, id eſt, ſolummodò *ſ. de reſp. de hæ. §* Vel *dic ſolo*, & nihil aliud ius, quod facit generalem exclusionem, vel ſpecialem & ſic eſt ſolla.

c ¶ Soli. id eſt, ſolummodò : vt *ſ. de reſp. & hæd. l. 9. & de vulga. & ſubſtitutio. l. qui liberos. in prop. & ibi. Non ea ſolo* * *pone vinos homines*, & teſtibus ergo & aliis probationibus probaqe de Haec: vt hic, & *infra tit. l. Quæcum.* &] *de liber. cau. l. nec amiſſa.* Vel dic *ſolo*, cùm non reddunt rationem ſui dicti, quam debent facere manifeſtam: vt *in auth. ut. 1. de licet. ibi, nec etiam confiam. ſyn. cellat. vij.* videtur tamen quòd ſimpler affirmando, vel negando eius rei de qua dubitatur, ſufficiat ſine reddicione cauſæ : vt *in authent. ut ſi. mat. & matr. §. quod autem à nobis. coll. viij. & ſ. de condictio & domin. l. cum tale. §. ſoliſum. & in authent. de ſacro. eccleſiſ. in princ. coll. iii. & de alia & emphiteuſ. §. prudentibus. & §. etiam ſuper. coll. iii.* ACCVR.

ADDITIO. Dic quòd teſtis teneat cauſam ſui dicti dicere ſi interrogatur, aliàs non. glo. & Bart. *in l. ſolo.] in iii.*

E Tiam iure *ciuili.*] CARPZ. Non ſolùm de iure naturali, ſed ciuili domeſticum reprobatur teſtimonium. vnde illos qui de familia tua ſunt, in teſtimonium producere non potes.

e ¶ Etiam iure. Etiam, propterea hoc ſonſo, multa teſtimonia improbat iuſ ciuile atque etiam domeſtica. CYIAC.

d ¶ Etiam iure ciuili. non ſolùm naturali : vt *ſ. de li. penal.* 1. Vel dic, non ſolùm pecunio. & ſpec domeſtici * vt *ſ. de his qui ad eccl. confuſ. fin. §. ſi. & ſ. de pacti. l. conſiderandum. §. ſiuria. &] de quæſtionibus. l. problem. & qui non. non poſ. l. penult.*

¶ Quidin vero & extra * Die quòd ſint domeſtici * : arg. *ſ. de quæ cautio. l. ſed & ſ. §. prætereà. & ſ. de iudi. l. iuratum. & ad l. Cl. §. ſ. vii.* ¶ Quid ſi petam * domeſticum aduerſarij producti ſortè cogetur : quia fauore mei ſortè impediebatur : arg. *ſ. de leg. & conſtit. l. quod ſaluere.* ſicut dicunt de aduocatis *ſ. in l. fin.*

ADDITIO. Hoc intelligè ſecundùm Paul. de Caſt. hic, quàdo ſubeſt ſola ratio domeſticitatis : ſecùs ſi etiam reuerentia ſubeſſet: quia eſſet libertas aduerſarij, vel vxor, vel etiam concubina *f*, ſecundùm Bald. hic.

f ¶ *Domeſtici.* Domeſtices teſtes ſic rectè definit Theodorus Balſamo in *c. 11. Concilij Carthaginenſis.* Domeſtici teſtes ſunt qui in eadem domo cohabitant, & quibus imperare poſſumus. CYIAC.

Sola.] CARPZ. Si pereo à te fundum : & ſuper dominio fundi indicus teſtes : ſi dicham eorum ſit andum, patà quia dicant fundum ad me pertinere: ſi non adiciant cauſam quomodo ſciant ad me pertinere : non valet huiuſmodi teſtimonium : & ſic ſuam teſtationi pertinentem dicti ſui debent facere manifeſtam. Vel dic : fuit teſtimonium non coram iudice. vel ſola, id eſt, ſine ſententia iudicis : quia iudex poſſet non ſuri ſententiam vel dic ſola, vt dicitur in glo.

e ¶ Sola. ſola ſine ſententia, ſola extra iudicium, ſola ſine adiectione cauſæ. ACCVR.

e ¶ Sola. à ſuo iuramento. vt] *in l. interfuerunt. in princ.* 1. Vel ſola à præſentia iudicis vt *in auth. vt defun. ſeu ſu. §. diud. coll. vi.*] Vel Sola * à ſententia iudicis ſequentis vt *l. de mali. l. proponendum.* 4. Vel ſola, patà ſecrè vicinis fuerit pronuntiatum vt] *in l. ſupra. de l. quod mot. cau. l. mutuum.* 5. Vel ſolam dicit ſcripturam depoſitionis teſtis ante publicationem, quæ quidè eiam in ſe teſtes non continent, quibus præſentibus aliquid teſtificati fuerant, non habet vim coràm iudice f. 6. ¶ Dicet quis Nonne eo ipſo quòd tabellio dicta teſtis ſcribit, publica fam : Reſp. non vt *ſ. ad l. ſ. §. item dum.* ſed tunc eam iudex ordinario audiuit, à tabellione dicta teſtium coràm teſtibus recipiantur ad eternam rei memoriam, ſecùdum H. non tamen intelligentis quid dicunt. & citata parte aduerſa. 7. Vel ſolam dicit à fine redditione cauſæ, qui interrogatus dicere debet: vt *dic. de in auth. de haer. de fid. §. ſi cum alio. coll. i. & de fund opid. §. 1. coll. iii. & in auth. in §. & licite. coll. vij. & in auth. vt lis mot. & matr. §. quod autem à nobis. coll. vij. & ſ. de transact. l. cum in §. in cauſa.* Sed argu. contrà *ſ. de condit. & domin. l. cum tale. §. ſoliſum.* E. Sin autem non interrogetur de cauſa, ſtabo dicto ſuo : quia non debet eſſe verboſus. *ſ. de probat. in prop. & ſ. l. fin.* Dicunt ſi interrogetur, dicere debet : vt arg. *ſ. de iureiur. l. iuſiurandum. & ad ſc. §. qui iuſiurandum. & ſ. de iureiur. nauc. l. de pupilla. §. qui quæ. & ſ. de damn. infect. l. 1. q.*

ADDITIO. Intelligè præcedentia, quando teſtis depoſit ſuper eo quod cadit ſub ſenſu corporis. & verò depoſuit ſuper eo quod cadit ſolùm ſub iudicio intellectus : reputa dicit Tiraqu dominum illius fundi : tunc ſemper debet reddere cauſam ſui dicti eiam non interrogatus : vt Innoc. *in c. cauſam quæ. extr. de iu.* & ſequuntur omnes doctores.

f ¶ *Teſtamentum.* Contrà *l. de ſacra. eccl. auth. hæ. ius.* vbi dicitur, quòd testamentum non oportet dicere, vbi, vel quæ ecclesia debeat : ſed quod tantùm debeat. & hoc eſt ideo, quia nihil ſibi prodeſt. Solut. ſi quæratur, tenetur dicere, aliàs non.

g ¶ *Sola teſtamentum.* Nudum & priuatum, quæ obligationes non habet. CYIAC.

Ita.]

DE TESTIBVS.
TITVLVS XX.

A Generali titulo de probationibus tranſitum fuit ad probationem ſpecies ſumptam, ex primitiuis agit de fide teſtium, hinc de tit. ſeq. de fide inſtrum. Ab fide ex plurimis teſtibus conſtat, vel ex conuerſi, vel ſi nihil conuerſi, vt lex ex de vendit. ſumendis, & de ſpecie conuiuia, ſaltem ex duobus: hoc verò etiam ex inſtrumentis CYIAC.

1. ΑΓΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ Α. * Σπίτομοι.

ΚΑΤΑ γεγραμμένα μαρτυρία, ἀγραφοι μαρτυρία ἢ ἀπροσφόρητος.

Id eſt, contra ſcriptum teſtimonium, non ſcriptum teſtimonium non ferunt.

Ingenuitas poteſt proberi nõ ſolùm per teſtes, ſed etiam per inſtrumenta & alia argumenta ſiu præſumptiuæ. h. d. ſecundùm ea quæ legitur duobus modis. PAVL. DE CASTR.

1. Imp. ALEXAND. A. *Corpo.*

SI tibi * controuerſia ingenuitatis fiat : defende b cauſam tuam inſtrumentis & argumentis quib. potes ¶. Soli * etenim teſtes ad ingenuitatis probationem non ſufficiunt. PP. X. Kalend. Maij, Maximo II. & Æliano Coss.

*Domeſtica * teſtimonia repellantur.* ¶ BALD. & SALYCET.

11. Imp. VALERIAN. & GALLIENI AA. *Rufo.*

ETiam iure *a* ciuili *d* domeſtici β teſtimonij fides improbatur. PP. III. Kal. Septemb. Valeriano III. & Gallieno II. AA. Coss.

Iſta eſt not lex, & hoc habet in effectu: Dullum teſtis ſine reddicione cauſæ non probat, niſi alia adminiculis apparent eſſe probatum. BALD.

IIII. Imp. CARVS, CARINVS, & NVMERIANVS AAA. *Valerio.*

SOla * † teſtatione *f* ‡ probatam, nec aliis legitimis adminiculis cauſam appeobatam, nullius eſſe momenti, certũ eſt. PP. VIII. Kalend. Decemb. Caro & Carino AA. Coss.

Veritas eſt propenenda gratia & potentatus : & teſtes debent eſſe verſimiliter talia quæ probrant & probrant veritatem, hoc dicit not. BALD. Vel ſic: *Teſtes debent præponere veritatem gratiæ & potentiæ.* SALYCET.

V. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Candido.*

480/C.IV.K.5-4, 855-856
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 857-858

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 859-860

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ΚΕΦΑΛ. α΄. ΤΙΤΟΚΡΑΤΟΣ. **
Epitome.

Ο † τὰ ψευδῆ μαρτυρήσας, πρὸς τῶν ἐν τῷ δικαστηρίῳ, δίκαιος ἦν ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀκούειν, εἰ μὴ καὶ τὸν τῆς ἀρχῆς † μαρτυρίας ὑποπεσὼν ψευδοδίκης, βασανίσας ὑπέστησεν. ἐν δὲ βυλαῖς ὁ εἰς † ψευδῆς μαρτυρίας κρεμασθεὶς, πολλοὶς κινήσας κ̄ τὸ ψευδομαρτυρεῖν. λυμεῶνες γὰρ αὐτοὶ πάντων τῶν † ἀληθείας ζηλωτῶν, ὅρκῳ τὸ κ̄ τῶν δεῖν † νόμων ἀγωνιζόμενοι πρωΐας ὑφίστασθαι, εἰ δὲ κ̄ ἐν αὐτῷ τῷ ἀγῶνι τὸν ἀληθινὸν λέγοντα ψευδόμενοι. ἐλεγχθεὶς, ἔργον ἔσται † δικαζόντων. ἡ δὲ πάντας † ὑπερεκφεύγειν ἐκείνην ἀν τὸ ἐμβριθέστερον, ἀλλὰ, κρεμασθεὶς κὶ τὸν, ἐν οἷς οἱ λοιποὶ, καὶ πρωΐας ὑποδεικνύον αὐτὸν, φυλακιζόμενον πάντων † ἐν τῷ γεωμυθολογίᾳ εἶδε † τὸ ψευδομαρτυρεῖν.

Latinè per Ant. Contium.

QVi falsa testificatus est, primùm peiorat, secundò vt falsi scriptor conuenitur & in ipso momento testimonij dati suspectus mendacij, tormentis publicitus. Si autem velit is qui ex falso testimonio condemnatus est ciuiliter agere contra falsò testatum, accipiet ab ipso omne quod sustinuit damnum, ad hæc etiũ sustinebit ille legibus definitam pœnam. Si verò & in ipsa primitiua causa mẽtius conuincatur, officium esto iudicis, aut in omnem intemeratam litem ipsi (contra quem testatus est) condemnare ipsum, aut in minorem, & pœnis supponere illum, ferustis omnibus iam sanctis de falsis testibus.*

Periurus ipse delinquens in officio testificationis nisi vt de fisci indiciis & quo testificatur: non habet aliquod priuilegium, nec immunitatem propter quam possit euitare pœnam pro mala indicia emphoendam. b. d. secundum BALD.

ΚΕΦ. Ἰωσ. Ζήνων. *Ἀναστ. Ρ.Ρ.*

NVllum penitus, cùm semel ad iudicem quemlibet, licẽt non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus: armatam fortè militiã, vel quamliber aliã fori præscripionem * ad euadendum iudicia motum, quem vel testimonij verborum improbitas [b], vel sei qualitas * flagitauerit, posse prætendere præcipimus [d], sed omnes qui in ciuili * scilicet causa suum præbent testimonium, separato, & tanquam ante iudicium interim deposito exceptionis fori priuilegio, huiusmodi præsidio [f] denudatos, ita ad iudicantis iterare secretum [g], vt quicumque e aures eius offenderint, non dubitent sibimet formidandum: data cunctis iudicibus absque vllo præscriptionis obstaculo (sicut sæpe dictum est) in testes quorum voces falsitate vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti animadertendi [h] licentia. Dat. XII. Kal. Iun. Decio & Longino Coss.

ΚΕ. ΤΙΤΟΚΡΑΤΟΣ. **.

Η διάπτυξις ἀναλύσεως τῆς κατὰ αὐτὸς διαγνώσεως τῶν ἐξαιτουμένων ἐξουσίαν ἔχουσι τοῖς τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν ὑποβαλόντας σωφρονεῖν τοῦ λοιποῦ, ἐὰν ἰδίαν ἀδικήσωσι τὴν ἀκόαν βασανιζόμενοι, ἢ ἐὰν σωμάτων ἀνεκτοῖς τὴν κατάγνωσιν δίδοις κολάσεως, καὶ λῆψ ὁ ἀφαιρεθεὶς. ὃ δέομαι τοῦτο ἀπαγορεύειν. εἰ δὲ ζήτοιν πρὸς αὐτὸ ὁ μάρτυς περιβεβλημένος, ἢ μὲ δικαίῳ ὑπὸ τῶν ἐξαιτουμένων ἀφαιρεῖται πρὸς ἢ ἀμφοτέρα ἢ πάντα αὐτοῦ τὸν ὑπόδικον ἢ αὐτὸ ὁ πάντα μὲν ὑπόστασιν, ἢ τοιαῦτα ἀκούσῃ ἀξιώσεις ἐμφανιζόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρχοντα, ἢ λαμπρὸ ὁ ἀέρχων ἀπηλλάγη. τὸν αὐτὸ † μαρτύρων ἀναφέρειν, μὴ ἀξιοῦν τὰ πάγκαλα πλάνας κατεγνῶσι καὶ † μαρτύρων ἢ περὶ αὐτοῦ † μαρτύρων ἐξίστασθαι κατέχει τὸν αὐτοπλεῖν † βρεκόνων ὁ ἀναλύσι ἢ μὴ τὸν † μαρτύρων ἐξίστασθαι ἀλήθειαν τὰ πάγκαλα ζήτησιν τοῖς πεπαιδευμένοις ἀξιοῦν κατεγνῶσθαι τὰ λοιπὰ δ πάγκαλα. ὥστε † ἐξετασθεῖν ἀξιοῦν ὁ ἄνω τοῖς μαρτυρίας κρίνων, οἷς ἀφεῖναι ἐκ τῆς τοῦτος ἐξαιτεῖν, τοῦτον ἢ κατὰ μόνον φόβῳ κατεγνῶσθαι δικαίως) κατεκλείσαι τοῖς δεσπόταις † καὶ αὐτοῖς ἀγανακτοῦσιν, οἷς ἀκοὴ ἐκείνοις ἐλέγξαι μαρτύρασιν. Ἐὰν δὲ ἐν ἴδιον ἀκούσῃ περὶ συγκλήσεως ἀκαιρίαν κινοῦσιν λόγον αὐτὸν μὲ δὴ συγκλεῖ ἐλεγχθεῖν ἐξαιρεῖν, ταῦτον ἐκκαλεῖσθαι τὸν πρωΐαν, ἵνα καὶ τοῖς ἀκροάσεις δεῖ συγκλῆς, κοινὸν ὁ ὀξὺ ἀδικεῖν δίκαιον, τὰ τῆς ἐκείνου ἐξαιρεῖσθαι τοῖς αὐτοῖ † συγκλεῖσας κατεκλείς. μᾶλλον ὁ ἐκείνοις τῶν τὸ αὐτοῖμον ἐξαιρεῖν κατεφρόνησε λεγόντων, ὅτι καὶ μὴ δουλεύοντα κατὰ πάντας ἐγὼ μὲν κληρονομεῖν αὐτὸν ἐστιν ὁ δὲ ἐξελθὼν τολμοῦσι, κοινὸν ὁ ἀξιοῦν. ἢ ἀκαιρίαν ἐξαιρεῖν σύνεστιν τοῖς τὸ κοινὸν ἐμφανῶν εἰς κοινῶν μὴ δὴ συγκλεῖ † ἀξιοῦσιν, τοῦτο λέγε, ἐὰν ἢ ἐπιστολὴ, ἀδικεῖν κληρονομεῖν. λεκτὸν δὲ μὲ † τοῦτο ἔχον δρᾶσαι ὁ ὃς αγκάνεις ἀπορεῖν ἐξαιρεῖν τοῦτας κατεγνῶσι χρεῖα † ἐν τῷ δικαστῇ μαρτύρων πάντα τοῖς μὲ δὲν δικαιοῦσθαι πρὸς αὐτοῦς ἐπιστολὴ, ἢ δὲ δὲν δικαιοῦσθαι τοιοῦτο ὅτι ὄντα κοινὸν λέγειν, ἔστοις γὰρ ὑπόκρισιν ἀκούσαντο λύ, τε τὸ ἐν ἀδικίᾳ μαρτύρων. ἐπιφέρῃ † ὁ ἄνω κατεφάλαιον ὁ λέγοντες τοιοῦτον. Ἐὰν τις ἐν ὑποκρίσεσι ὁ ἐν ἀμφιλλαῖς αὐτοκρατόρων, ἀκούσαι ἔχῃ τοῦ τοῦ κρίσεις, καὶ διὰ τὸ τὸν κτῆμα κινεῖν μαρτυρεῖν, κ' ἀν ἄνω φέρῃ ἐπιτρεφθῆναι, εἰ γὰρ μὲ τοῦτο κτῆμα βλάπτοντα ὁ ἀνθρώπος † ἀπὸ μαρτυρίας.

Latini

480/C.IV.K.5-4, 861-862

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si quis.] CASVS. In Scæuola quum habebam cum Titio, produxi testes pro me: in alia causa quæ habetur Seium cōtra me, eosdem testes produxit contra me: an eos reprobare possim, quæritur, dicendo eos infames? Dicitur quōd non: nisi postquam retulerunt pro me testimonium, interpretatiui inimici me, & eos capitales inimicitiæ: & nisi velim adfigere temeritatem in dictis eorum, vel nisi probem eos corruptos per pecuniam. ACCVRSIVS.

a ¶ *Adversus eum.* ff. de testat. ff. l. 1 *Pomponius.*). ACCVRS.

b ¶ *In alia.* nam ibi eadem non producuntur plures? *ff. ea. l. produxi.* & *l. ult. §. 3.* Et non distinguitur an ab eodem contra quē fuerunt primō producti tan ab alio postea producātur, cum sit eadem ratio: vt *ff. de testib. obligl. l. à Titio in fi. §. ult.* & *ff. ad leg. Aquil. l. idem.*

c ¶ *Excipere.* id est, excipiendo repellere.

d ¶ Hoc idem, quia approbasse * videtur extra personas, licēt inhabiles: vt *ff. ad leg. Iul. de adult. l. si vxor. §. fi.* (licēt fit arg. cōtra. *ff. de testib. testim. l. Papinianus. §. ult. nec.*) Vel quia qui fertur pro se, fieri & contra fit: vt *l. qui prouocat. ad hoc & l. de reb. cred. l. generaliter. §. 3. & §. fin. eo.* erit ergo idem & si fit seruus hic testis, recipe, *ff. de adul. l. si vxor. §. vlt.* vbi dicitur quōd mores non potest quis probare quos approbasti.

e ¶ *Excipere.* Gal. *reprobet.* Ergo vt testes in alia causa semel probatē reprobare queunt: ita nec eos probare fort possunt, quos semel excepero & refutatero. *l. 13. ind.* CYIAC.

f ¶ *Nisi ofendere inimicitias.* Leg. capitales * vt *l. a. ult. ff. testa.* Idem dico si quælibet alia nova improbitatis causa: non sic si mera antiqua: vt *ff. qui pos. leg. l. si à pat. §. fin. & l. sep. & ff. de interrog. ac. l. de atrox. §. ex causa.* cum eadem * fit ratio æquitatis: vt *l. de quæst. pace. l. fi.* licet quidam dicant speciale in his tribus exceptionibus. ACCVRS.

g ¶ *Testimonium.* d secundo dictum.

h ¶ *Arguere.* alligando contrarietatem in dictis eorum.

i ¶ Et sic post * apertam indicantur testes ad reprobationem alioquin: *l. antiqua. ff. testa.* in fine vt hic faciunt. Item

Latinè per Antonium Contium.

CONstitutio consequenter superiori permittit dictētis * potestatē castigationi competenti subiiciendi falsos testes, & vt si peiuræ fortunæ & plebeiæ sint, possint tormentis subiici, aut si cognoscant auferiore rem egere punitione, etiā per Prætorem plebis castigari. quod si cingulum fortē inductus sit testis, & nō poterit à dictetā castigari, tunc referat ad magistratum mittens ad eum causam & hypothesin quæ omnem rem ei Infinuet. & huiusmodi relatio sine dāno insinuetur apud magistratum, & pastea magistratus iusciplens de testibus relationē, si inuenint rem perfectē iudicatam, ex [de depositione] testium, & iis quæ ad ipsos testes spectant difcullis, proferat definitiū & perfectū sententiam. sin cognoscat & post testium examinationem rem adhuc aliqua discussione egere, tunc iterum transmittat relequum negotium ad dictetam. Debet autem ita ea quæ ad testimonia pertinent iudicare, vt dictum est in superiore constitutione, hoc est, nullam fori præscriptionem possint obicere ad effugiendā iustam horum indignationem. vt qui semel sponte elegerint testimonium perhibere. ¶ Si autē quis suum adversarium de cognatione poposcerit probationes, dicens ipsum non esse cognatum, si comunicatur mendacij, hanc recipiat pœnam, vt tametsi re vera sit cognatus, perdat ea quæ sunt ab intestato iura, erga eum à quo poposcit de cognatione probationes. Magis autem possūt hæc prærogatiua facilē cōtempnibilis esse potest, quoliber fortē dicēte, Et si in ferat autem non vindicauerto, non tamen omninò successurus ei sum. fortē enim testatus decedat, iubet constitutio eum qui poscit generis probationē interim ante omnia iurare, quōd existimans non esse cognatum, hanc adiuratium, hoc allegat, & si quidem eum peperā iurasse † cōtingat, poterit succedere. Cæterum post hoc iusiurandū debet is à quo petuntur probationes eas exhibere. ¶ Opuset autem in huiusmodi demonstratione testib. quinque, si non supperant instrumenta ad probationē idonea: si verò supperant instrumenta idonea, contenti sumus tribus testibus: quod si instrumentum eiusmodi sit quod vice omniò sufficiat, si fortē monumentum erat publicum, tunc non egemus testibus. Addit autem & aliud capitulum, constitutio, nempe hoc. ¶ Si quis in actis & instrumento testimonii perhibuerit, necessitatem habeat omnibus modis & lite super ipsa rē mota, testificari, quamuis aliud forti præscribat. Nisi enim hoc dicamus, lediturus qui rogauerat ipsius testimonium.

videtur huic l. contra *ff. ead. l. produxi.* secundum vsū illius Liuellistium. Sed ibi primō contra se, posita pro se: vnde videtur redempta. hic contra. Hoc nihil est dicere: nam ibi duo casus sunt idem sibi confidentes. vnde dic quōd hic producentur ab alio, non ab alio cōtra quem primō deposiuerant. Vel hic in alia lite, vt in principio huius L. lib. in eadem.

a ¶ *Corruptos esse.* Potest & falsos dicere Novella quadam Constantini. CYIAC.

g ¶ *Offendere.* vt falsum dicant in secundo testimonio.

Eadem Latinè per Antonium Contium.

CONstitutio iubet non solùm in criminalibus causis, sed etiam in pecuniariis, quemlibet cogi testificari quæ scit, cum iureiurandi * datione, aut iurare, quod descit. Exceptis personis eorum qui ex legibus prohibentur testificari, & eorum qui sunt illustres & supra illos, nisi sacra forma † fiat. & si quidē degunt in regia vrbe, per propriam vocem testificentur, si verò abiint, mitti partium procuratores vt deponant coram eis quæ sciunt, aut abiurent quæ nesciunt nēpe. & iam in testimoniis quæ in monumentis fiuntur, iiddem personis excepeis. Omnibus autem huiusmodi rebus interlocutiones & productiones indemnes * esse testib. †

Formam vel approbasti personam testis in vna alia, format & approbat eam in omni alia similis: nisi nouæ informandi causa superuenerit. SAL. *Et est commune hoc lex iuris quæstionij.* c.fi quis testibus. SALYCET. Vel sic: *Contra personam testis, quem quis semel produxit, non potest opponere, nisi causa de nouo euenerit: sed contra eum dicta sic hoc dicit, secundum Bart. Nauus casus quem tenemus.* PAVL. DE CASTR.

IVS. Imp. IVSTINIANVS A. *Menna Pref. prat.*

SI quis testibus vtis fuerit, indēque testēi adiūrātus eum * in alia b lite producantur: non licebit ei personas eorum excipere c: nisi offenderit inimicitias d inter se & illos postea emersisse *, ex quibus testes repelli leges præcipiunt: non adimenda tcilicet ei licentia, ex ipsis depositionibus testimonium * eorum arguere f. Sed & si liquidis probationibus datione vel promissione pecuniarum eos corruptos esse g offenderit h: etiam eam allegationem integram ei seruari præcipimus. Dat. VII. Kalend. Iun. D.N. Iustiniano A. II. Cos.

Quando debitum est contractum in scriptis, eius solutio probanda est per scripturam, vel quoque testes idoneos qui deponant quomodo fuerunt præsentes solutioni, sed perdita scriptura & casu probato, duo testes de vera numeratione deponentes sufficiant. BALD. & SAL.

Testium

480/C.IV.K.5-4, 863-864
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Testium facilitatem.] CASVS. Accepi à Titio decem mutuo, interveniente scriptura: postea dico me totam pecuniam, vel partem soluisse: econtra asserit creditor, quod nec qualiter solutionem factam probare possim, quaeritur? Dicitur, quod per quinque testes, qui interfuisse solutioni factae, vel per scripturam factam à creditore de solutione. Sed si obligatio contracta est sine scriptis, licebit mihi probare per duos testes solutionem fore factam. & hoc in prima. Ista, quae dicta sunt, locum habent in futuris temporibus post legem istam: & non in pecunia, quae dicitur soluta ante legem istam. & hoc dicitur in secunda. Si verò dico super solutione scripturã me amisisse, probabo amissionem per testes, & solutionem debiti. & hoc in tertia. Et isti testes debent rogari, sive interesse quando creditor confitetur sibi solutam pecuniam. & hoc dicit authent. rogati.

XVIII. Idem A. Menna P.P.

Testium facilitatem, per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecantes: omnibus praedisimus, [ut] qui in scriptis à se debita retulerint, non facilè audiantur, si dicant, omnis debiti, vel partis solutionem sine scriptis se fecisse, velinque viles, & forsitan redemptos testes super huiusmodi solutione producere: nisi quinque testes idonei, & summae, atque integrae opinionis praestò fuerint solutioni celebratae, hique cum sacramenti religione deposuerint sub praesentia sua debitum esse solutum: ut scientes omnes ita ea statuta esse, non aliter debitum, vel partem eius persoluant, nisi vel securitatem in scriptis capiant, vel observaverint praefatam testium probationem: his scilicet, qui iam sine scriptis debitum, vel partem eius soluerint, à praesenti sanctione meritò excipiendis. Sin verò facta quidem [per scripturam] securitas sit, fortuito autem casu vel incendij, vel naufragij, vel alterius infortunij perempta, tunc liceat his, qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, etiam debiti solutionem per testes probare, damnúmque ex amissione instrumenti effugere. Data Kalend. Iun. D.N. Iustiniano A.II. Cos.

a ¶ Testium facilitatem. nam quandoque magis occultãt veritatẽ, quam dicant: ut in authent. [illegible] in princip. coll. vij. constit. ij.

b ¶ Omnibus. scilicet debitoribus. & hoc si quantitas excedat quinquaginta aureos. aliàs sufficiunt duo: ut non de rebus exiguis maximae adstrictiones hominibus fiant: ut in authent. de fide instru. §. ut autem coll. vi.

c ¶ In scriptis. adiunge debita. & dicitur, in scriptis, quando est [illegible] ut non aliter valeant contractus: ut [illegible] contractus. 1. Vel secundum aliter. quocumque modo sit actum, ut hic inde scriptura.

d ¶ Retulerint. id est, soluerint.

e ¶ Non facilè. id est, quod esset facile, & leue: & ideo nullo modo [illegible] quod sequitur, ponitur exceptiuè. 1. Vel dic, non facilè, quia quandoque & sic ponitur expositiuè: ut ff. de procura. l. quaecumque. in fin. & l. seq. Item videtur, quod tres sufficiant: ut supra. [illegible] l. fin. sed & ibi scripturam recipiebat à creditore: hic non. ACCVRS.

a ¶ Si dicant, omnis. Hoc casu de auditione testimonium non sufficit, quod tamen valet in quaestione de finibus, & de operibus. l. si arbiter. ff. de probat. CVIAC.

f ¶ Super huiusmodi. quinque testes idonei.

g ¶ Praestò sic ergo de [illegible] scientia debent reddere testimonium: ut ibi. [illegible] in authent. de haere. & fal. §. si verò [illegible] coll. j. De auditu autem alieno non, nisi in casu atque pluralis accendat: ut ff. de aqua plu. arcen. l. [illegible] & de probatio. l. si arbiter. & in causa matrimonij [illegible] (quod hodie est correctum [illegible]) aliter observatur in sacramento calumniae: ut C. de iure calum. [illegible] in authent. ut hi qui obl. se habere perhi. res minorum. §. ut autem coll. vj.

¶ Item non exigo ut dicant, Nos vidimus: sic enim de alieno visu testificarentur, quod esset durum, qualiter enim vnus scit si alius vidit? sed dicat, talis fuit praesens: nec inveniatur varietas temporis: ut in Daniele de varietate loci dicitur de Susanna: per quod non creditur: ut [illegible]

¶ Item nota, quod quandoque de credulitate testis auditur: ut ff. de test. [illegible] l. [illegible] in princ.

¶ De tempore autem, & vestibus & similibus in solutionibus non quaeritur, nisi quando videntur suspecti & tunc fieri ff. ad

Codex.

Sil. l. [illegible] sic enim dicit quod in anno flagitium sit admissum.

¶ Sed de loco sic, ut dixi de Susanna.

¶ Item nota. in solutione quinque testes necessarios: ut hic. & in confessione: ut in authen. rogati. C. eod. & in codicillis: ut C. de codicillis. l. fin. in fin. §. Et in donatione causa mortis: ut C. de donat. causa mor. l. fin. §. Sed alibi: ut in authent. de fi. de instru. § [illegible] coll. vi. Item septem in testamentis: ut C. de testa. l. hac consultissima. Quandoque octo: ut C. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. Quandoque quindecim: ut cum aliquis est promovendus inter agentes in rebus: ut C. de proxi. sacr. scrin. l. [illegible] Quandoque tres: ut C. [illegible] l. fin. regulariter duo: ut ff. eod. ubi autem numerus non sufficit: ut C. eod. l. iurisiurandi in fin.

f ¶ Nisi quinque testes, & praestò fuerint. At cum scriptura et apocha intervenerit, aut si maior sit summa, tres requiruntur testes. l. eod. [illegible] Vide scripta ibid. CVIAC.

h ¶ Sacramenti. id est, iurisiurandi.

i ¶ Statuta. scilicet per hanc legem.

k ¶ In scriptis. scilicet per apocham: ut C. [illegible] l. plures tam [illegible] &c. ut ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale.

l ¶ Hic. scilicet excipiendi: posse etiam duobus testibus probare. ACCVRS.

m ¶ Quidam. id est, olim ante hanc legem.

n ¶ Securitas. sic scilicet in scriptis.

¶ Per scripturam [illegible] Apocha [illegible] CVIAC.

o ¶ Infortunij. sunt enim multi fortuiti casus: ut Instit. quibus mo. re contra. oblig. l. item hu.

p ¶ Probantibus. sic ergo qui casum dicit, eum probet: ut C. de test. l. [illegible] Sed nota, quod duo probet, scilicet casum, & debiti solutionem. & sic est contra, [illegible] l. ff. de possessione. ubi sufficit probare furtum. Solu. ibi delicto adversarij amissum erat: hic non.

q ¶ Per testes. scilicet duos: ut ff. eod. l. ubi.

IN AVTHENTIC. de testib. §. & licet. coll. vij. constit. ij.

Ista authentica addit duo legi Codicis secundum veterum intellectum: Primò, quid testes, de quibus illa lex loquitur, debent esse rogati, & non fortuiti, sicut in testamentis. Secundum est, ut quod ibi dicitur, quod quandoque quis vult probare solutionẽ debiti: de quo apparet per instrumentum, locum habeat, & in eo, qui vult probare cõfessionẽ creditoris de recepto: licet quidam aliter intelligant: ut in gloss. PAVL. DE CASTR.

Rogati, ut in testamentis, non fortuiti, vel transeuntes veniant. Idem est si post solutionem rogati intersint cõfessioni creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

Testes absentes possunt cogi venire ad testificandum, etiam in causa pecuniaria: & postquam venerint, possunt detineri per quindecim dies cum satisdatione de non recedendo, si voluerint saltem ea praestare: vel si noluerint, cũ iuramento: aliàs violentia non debet eis fieri, & intra dictos quindecim dies debent iurare, parte adversa praesente vel citata & deponere dicta [illegible] & iudex in hoc debet esse sollicitus. quod si factum non fuerit, possunt propria auctoritate recedere & sine licentia iudicis: & iudex, qui fuerit negligens, debet puniri. hoc dicit ista lex singularis PAVL. DE CASTR.

r Rogati ab eo, qui introducit eos: ut in authent. eod. [illegible] §. & licet in fin. §.

¶ Opponitur ad finem ff. eod. Vide solu. in not. ad eam, & scripta ibi. CVIAC.

f ¶ Ut in testamentis. de quo constat etiam veteri iure: ut ff. de testa. l. heredes. [illegible] C. de codicill. l. fin. in fin.

¶ Nota ergo quatuor casus, in quibus sunt rogati: tres sunt hic, & quartus est ff. de diver. l. [illegible] aliàs regulariter est contrarium ff. eod. l. ad fidem. Alij exigunt hodie semper rogatos, per hanc authenticam, & malè.

¶ Transeuntes. [illegible] CVIAC.

t ¶ Confessioni. in corpore authentica non aperitur, quod sint quinque necessarij: & sic duo sufficiunt secundum Ioan. ut ff. eod. l. ubi. Sed Azo contra: nam ex quo in solutione sic effertur & in confessione, cum sit eadem ratio. H. verò distinguit, ut rogati sufficiunt duo, non rogati sint quinque, siue sit solutio, siue confessio. ¶ Item nota, quod secundum istam legem testium, & authenticam hanc videtur quod confessio extra iudicium valeat. sed hoc est ad liberandum: aliud ad obligandum.

¶ Item, an contra confessionem istam possit veniri intra triginta dies? Respond. sic: ut C. de non nume. pecu. l. in contractibus §. j. Vel distingue: aut fuerit confessio solemnis, id est, coram testibus habitis: & tunc non possit venire contra: ut hic. an non, & tunc possit: ut ibi.

a Testis loco rogetur de loco.

b Testium numerus quis requiratur: duo, quinque, septem, octo, quindecim requiri.

c Casum probare debet, qui eum allegat.

d Debiti solutio [illegible] per quinque [illegible] CVIAC.

e Testes rogati in quibus [illegible]

f Testes rogati in quibus casibus, & negotiis esse debeant, vide [illegible]

g Testes quot rogati debeant in confessione soluti mutui.

h Argumentum à solutione ad confessionem solut.

i Adversus confessionem soluti debiti creditor possit opponere exceptionem non numeratae pecuniae intra triginta dies [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 865-866
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si quando inuitos.] CARVS. In causa, quam habebam cum Titio in ciuitate Bononiensi, produci testes Mutinæ: si dubito de eorum retectis, si velint dare fideiussores de stando in ciuitate Bononiensi, donec ferant testimonium, possunt, si volunt: vel si non possunt dare fideiussores, aut nolunt, iuret, quòd non recedent: aut quod dic sit assignata * comparebunt ad ferendum testimonium veritati. & alli testes togi possunt, quòd habunt quosque depositorium, & eorum iuramento necessario standum erit: quia si pro principali causa crediture eis, multo magis hic. & hoc in prima. Non autem compellendi sunt stare vltra quindecim dies, intra quos citabit partem adversam, vt praeiudicium fit quando dicunt testimonium si non veniat. iudex audire debet ipsos: & elapsis quindecim diebus poterunt reuerti ad propria sine licentia iudicis, nec redire compelluntur. & hoc in secunda. Si verò per iudicem fletis, quo minùs testimonium dicant, damnum, quod propter hoc altera pars passa fuerit, refarciet ei ex suis facultatibus. & hoc in tertia. Et hanc legem intelligo in casibus iam expressis: non autem in praeterita.

a Testis nõ debet fs vinculo adstrictus, sed vt ciues expedita, sicut à iudice compellitur, aliàs habetur pro suspecto. Partic. Cempe, de probat. cauſ. Vide Tiraquellum in formatum, ex verbis citatis.

† Id. derrabere di separabere.

b Testes iuriti cogitur, & obedit. 1. de c. p. ... super testis. testimon. ... de reff. cred. * Contra, in ... Gramatica.

a ¶ Si quando inuitos ergo * iuriti cogantur: vt hic, & ff. de testes. exhibend. l. lect. §. exhibere. & quemadmodum testes apud. l. cum ab inuito. & ... ff. si quis caus. l. 5. §. 1. & ff. ex quibus cau. maio. l. sed & §. 5. fin. & hoc capit ignorantiam: arg. Instit. de satisdat. in §. penultimam & hoc est mouet publicam: vt d. l. 5. §. 1. & quæ cautionibus. colligitur. Nec obstat ff. quemadmodum testa. apu. l. sed si qui ex signatores. quæ est contra. vbi non videntur cogi, quia ibi stant absentes, & alterius prouincie. Vel aliud est in recognitione figillorum testamenti, quæ potest etiam fieri domi: vt ibi. & aliud in testibus, qui coram iudice debent cogi venire: vt hic. 3. Vel coram eo, cui delegat in alia prouincia, lege sta nemo, præterquam in criminali: vbi tantùm coram eo debent venire: vt in authent. cod. §. & quotiens. & ff. cod. l. 29. §. infra.

¶ Item ideò dicit, si quando, quia quadam voluerunt administrare, qui inuiti non cogantur: vt ff. cod. l. inuiti. ¿. & 9.

¶ De prouocatis * autem quando cogantur, habes in authent. cod. §. excepto.

b ¶ Causis. in criminalibus nam cùm quidam excusantur vt inuiti non dicant, cestat alios compelli: vt ff. cod. l. 19. § lege. & l. 10. & 11.

¶ Item dic, causis, filiicet corpis, nõ aut litem contestatam, nisi in casu. & hoc dicit authentica, ibid. & si quis. quam lege hic.

c Fructuarius, si quando cogatur testimonio ferre.

d Hæc dicta, de corpore, id est, multa dicta pecunia ad casipidium fatidicationem & diuinis mentibus. & ita intuetur. Infra. quæ alibi non ita. l. 21. infra. de adm. tut. Cujac. e De prædiis quinque dicit ad de Dion. vel. ff. de praescriptione. qui non. 3.

e ¶ Ex nostra lege. Erat lex decimaquarta huius tituli Græcaque deest. Vide scripta ad l. 4. § 7. cod. & nos pos. l. 29. eod. Cujac.

f ¶ Sua possitus. permanfura in iudicio, donec dicant testimonium, quod dicere debent.

g ¶ Sine damno. id est, sine coactione. 6

h ¶ Non carcerali. Hæc in ciuilibus: vnde argumentum est ceo in criminalibus causis diutius detineri, & carcere concludi. Cujac.

i ¶ Ad vltà magis. sic ff. de pact. cum tam. super dot. l. hæc lege. & ff. ne filiusf. de donat. l. 1. & in Liberda dicitur, quòd socius, qui credidit socio eorum negotium, non potest cum eo inire duellum.

k ¶ Difficultatis, vt ff. quemad. testa. apu. l. sed si quis ex signatoribus.

l ¶ Non amplius id est, non vltra quindecim * dies.

i ¶ Coërceatur. id est, parent iudicibus.

> ¶ Tantum quindecim dies. Vide c. 109. de praescrip. Cujac.

XIV. Idem A. Iuliano P.P.

Si quando inuitos * testes in pecuniariis causis * ex nostra lege * a aliquis trahere † maluerit, si quidem sua sponte fideiussorem suæ personæ d sine damno * præstare velint, hoc fieri sin autem noluerint, non carceraliſ g custodia detrudi, sed iuramento eos committi censemus. Si enim pro toto litis certamine iureiurando testium credendum esse putauerint hi, qui eos produxerint: multò magis h præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent. Sed cùm minimè oporteat testes in huiusmodi casibus protelari, & pro alienis commodis suas incuriæ difficultates i: disponimus non amplius k testes obseruare l cõpelli iudices, postquàm fuerint admoniti, nisi tantùm quindecim dies m, intra quos iudices prouideant, quatenùs cognitionem * suscipiant, in qua testes necessarij visi fuerint: vt omninò licentia eis concedatur, & alterutra n parte cessante, & minimè eos o obseruare * volente p, si per executores admoniti venire noluerint q, testes accipere, & alterutra parte præsente r, quæ eos introducit s, testimonia eorum capere. His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere à iudice, nullam habente licentiam eos, postquàm abfuerint †, iterum retrahere t. Ipsum autem iudicem, si per eum fletetur, quo minùs testimonium præstetur, pari læsæ omnem iacturam u pro huiusmodi causa illatam: ex suis facultatibus refarcire disponimus. Dat. XII. Kalend. April. Lampadio, & Orestæ Coss.

IN AVTHENTIC. de testib. §. & hoc verò quia multoties. coll. vij. constit. ij.

Testes ante litem contestatam quandoque recipiuntur, & publicantur parte citata legitimè: & valent ad æternam rei memoriam. hoc dicit notabiliter, secundum BALD. Vel sic: *Testes ad æternam rei memoriam possunt recipi etiam ante litem contestatam si de facili possunt mori, vel in remotis sunt se absentauri: parte aduersa legitimè citata.* SALYC.

Sed & si quis * ab aliquo alì quid patiatur contra leges x, aut aliter læsus, aut damnum patiens, & testes apud iudicem producere voluerit, & cùm testimonia publicare y, aduersarius moneatur à iudice, & sic eo præsente a iudex attestationes recipiat. Quòd si venire noluerit, etiam eo absente attestationes b recipiat, & perinde valebunt, ac si eo præsente receptæ fuissent: nec opponere poterit, quòd ex vna c parte * datæ sunt.

m ¶ Cognitionem. id est, testimonium, per quod cognoscent causam.

l ¶ Et alterutra. vel ea, quæ postulauit produci: vel ea, contra quam postulati sunt.

n ¶ Bene. scilicet iudices.

o ¶ Obseruare, id est, obedire. & est mala Grammatica.

p ¶ Volente. si ergo velint adesse, præsentibus ipso est proferendæ probationes: hic, & in authent. hic postea. & l. 10. l. indices. & authent. apud. 3. in decre. q. 4. in prima. ex vt. & si est etiam in iuramento calumniæ: vt ff. de iura. calumn. l. 4. §. fi. autem. sed hoc facto non poterit putes produci, cùm dicitur fuit testificaturus: T. de probat. authent. ut qui semel. 1. Vel dic, quòd iuramentum fit in præsentia, & sic penalicha intelligantur. Dictum * autem testis secreto recipiatur, vt per Danielem est indictum: * & sic approbat consuetudo generalis: arg. pro hoc T. eod. l. nullum. Item licet hic abiens ex altera parte recipiatur, retinatur tamen licentia obiiciendi in dicta eorum: vt T. eod. l. fin. §. 3. & fin.

q ¶ Alterutra parte præsente. Nam regularitter testes, vt & acta omnia fieri debit vtraque parte præsente: Zonaras, & Balsamon c. Decem & Sectar. lib. 3. t. xx. & lib. 4. c. xxxvij. Cujac.

r ¶ Introducit. fuit fit ille, qui primò produxit, sue contra quam producti fuerint, qui modò eos producere videtur, cùm petit, vt iudex eos recipiat. si autem vtraque pars esset absent non contraheretur eremodicium: nec testes testificaretur.

s ¶ Retrahere. ne leges fuit indibito: vt T. de lo. quæ lib. 1. fin. §. vbi autem pueriis. & ff. de aedil. l. emdi. quæ. 3. fin. aliàs in pre, adeqnare.

t ¶ Omnem iuriurum. fecit enim litem suam: vt Instit. de obligat. ex quasi delict. §. 1.

Sed & si quis.] CARVS in hac authentica talis est: si Titius Maius i subiecerit contra legem, quia nõ soluit quod mihi soluere tenebatur: & ego testes comino, quos producere volo, antequam ei moueam controuersiã, forte quia abfuturi sũt, vel decorũ mente timeatur: iudex debet citare * partem aduersam, vt præsũt ũt quãdo producẽtur. Si venire noluerit iudex audiet eos, & attestationes valebũt, perinde ac si aduersarius fuisset præsens: nec obiicere poterit, quòd vna parte præsente receptæ sunt. ¶ Contra legem. vt quia nõ soluitur quod debetur, cùm leges fuãs vnicuique tribui voluerint: Instit. de iustit. & iure. §. iuris præcepta. vel contra petitur a eo quod non debet.

u ¶ Publicare. id est, per publicã manũ authenticari: nõ tamẽ in aperto, quia sic nõ possent postea produci testes: vt T. vt prout. authent. ut qui semel. 1. Alij dicũt illã habere locũ quãdo indemnitas litis cõtestatæ ante. Sic ergo licet regularitter posit fieri ab iudice: hic tamẽ quãdo potest facile non esset. & sic hoc intelligo per id quod est ff. ad legi Aquil. in l. 3. & T. de iure. pup. l. pupillus. & T. de testa. l. qui testamẽta. & ad id ff. eod. Laurent.

x ¶ Sed aliquo præiudicet. id est, vt videat testes introduci: non vt deproberentur audiri. Cujac.

y ¶ Attestationes. id est, iuramentum non dictum 1. Vel dic attestationes, scilicet facũdas, debet enim videre, & audire qui fuit testificatum. 1. Alij dicunt, quòd etiam dicta: vt necessè modò fuerit: si quando. prima vetiet.

z ¶ Ex vna parte. potestque 1. Cujac.

a ¶ Pars parte. quæ producẽ: nõ valet, nisi altera parte vocata, vt hic. & ff. si quando. l. eod. Accvs.

Cum

480/C.IV.K.5-4, 867-868
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CVm apud.] CAESA. In causa, quam habebant adversarii Titium, compromiserunt in arbitrum, & sub poena: producti testes arbitros tulit sententiam sed melius putarent: aut propter publicationem vobis stare sententiae, & solam poenam consentiam, & volo habere regressum adversus eum coram iudice ordinario: an testes producti coram arbitro, possint produci coram iudice? distinguitur: aut omnes stant superstites, aut nullus, aut quidam. Primo casu ita, contra quem testes producantur, aliqui velit adhibere, quod producantur, an velit stare testimoniis scriptis coram arbitro. 2. Secundo casu necesse, habet illi contra quem producuntur, credere scripturae, in qua dicta testium redigebantur. 3. Tertio, quaesitum ad mortuos, credere iudicis coram quamdiu ad viventes, stat habet electionem, an velit, quod iterum producantur: an quod iterat dictis coram, salua semper omni allegatione contra dicta coram in omnibus casibus praedictis. VIVIAN.

a ¶ Haec lex continet exceptionem eius sententiae, qua dicitur, semel producti testes, & interrogatos iterum non interrogari. Contingit et l. penul. C. de recept. arbit. & ex hac reple illius fabl. script. CYIAC.

a Compromisserit] indicta pro delegatio.

a ¶ Cum apud compromisserit, id est, delegaverit. ff. de bon. lib. iudicium. Solutio. 2. Vel dic proprie post, id est, arbitrum, à quibus licet recedere, soluta poena & ante sententiam, & post: vt ff. de arbit. l. si quis non. 3. b ¶ In iudicio. scilicet ordinario.

b Arbitrii] sic, seu legitime & ab eo discedere, solum tamen prius poenam, aliquo vel aliorum, vel poli sententiam.

β ¶ In iudicio. Vide Barrab. in l. ut. ff. ad legem Cornel. de falsis. CYIAC. c ¶ Coërcuerit. quod scilicet per pactum conservetur arg. ff. de re iudic. l. si consortes.

c Testes, qui testimonia deposuerunt, ad iudicii pertinebit, iterum testes iterare debent. & licuit testes in causis appellationis, iterum adhibere, & super omnia testimonia, vel capitulo producentur.

† Ex, codice Gregoriano, [illegible]

Testibus † examinatis cuiq arbitri, non tantum quis stare coram iudice, si velit: sed potest petere eos iterum examinari, si velit, sed si sint mortui, vel requiritur vlterior examinatio: sed fiddam est eis, sicut si coram iudice fuissent recepti, salua tamen iure opponendi citra perfidiam, & dolum. hoc dicit ista lex singularis, quae non est alibi, nisi in l. penult. ff. de arbitris. Tamen illa declaratur, & limitatur per glam. PAVL. DE CASTR.

EX. Idem A. Iuliano P.P.

CVm apud compromissarios * iudices a testes fuissent producti, variatum erat, virum deberet eorum depositionibus in iudicio b ß litigator vel, an non esset audiendus. Sancimus igitur, si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, hoc obseruari *. Sin autem nihil conuenum est in huiusmodi casibus: si quidem superstites testes, licentiam habere eum, contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusauerit, concedere testes d iterum e † adduci, & non opponi f eis, quod iam testimonium suum dederint, vel si hoc concedere minimè maluerit, depositiones eorum quasi factas g accipere: omni iure legitimo, quod ei competit aduersus eas, seruato h: Sin autem ab hac hac omnes subtracti i sint: tunc necessitatem ei imponi, fide scripturae approbata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas k accipere. Si verò * res permixtae fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuentes: tunc insuperstitum quidem testimonii eandem electionem seruari litigatori l, adversus quem testimonia proferuntur: in morientium m autem personas depositiones eorum non esse respiendas: omni (secundùm quod iam praediximus ™) adversus eas & testes legitimo iure, quod ei competit, adversus quem proferuntur, integro reseruato. Data VI. Kalend. April. Lampadio, & Orestis Cons.

DE † FIDE INSTRVMENTORVM *, ET amissione ™ eorum, [& de apochis *] & antapochis faciendis, & de his, quae sine scriptura fieri possunt.

TITVLVS XXI.

IN reuocandis litibus eandem vim habent tam fides instrumentorum, quàm interlocutiones iudicum. 1. 1. hoc tit. & idem instrumentorum sive quae ex data fit, vel impetita per iudicem, vel per compromissarium litigatorum. Ludovic. Lean quidam. hoc tit. & instrumentorum vel publicarum, vel priuatarum. Et priuata quae fidei facit, instrumentis dicit chirographa, singrafos, accepitationes, apochas, antapochas, & instrumenta factitia iudicum vocat. Publica autem secundum, quae conficiunt alia iudicum, vel monachorum, & cartas monumenta, & alia indicantia, quorum tamen amissionem, vel corruptionem omnia iura in hac titulo ignoscit non nihil nocere dicunt, vel publicis rationibus habentibus alias probationes. Nam & sine his omnia negotia rectè administrantur, & perficiuntur, nisi aliud commutatum. Contractus hoc tit. Ex in hac titulo una confusione de antapocha facienda, quae nomine significatur praefatis debitoris facta creditori, vel domino, quae singula facitur de vsura, quae solent creditores, vel de profundum, aut redditum, quae nomine solue. Et apocha vero, & antapocha sunt professiones solutae pecuniae, sed apocha debitori datur à creditore, antapocha creditori à debitore, vt scilicet quidquid ex forma creditor eum erit dimittit, obtulere possit solutione vsurarum, vel redituum incorruptum fuisse praestigiosum integrum annum, si forte eum debitor oppone creditori dimittendo, aliquo casu. Non solutio vsurarum, vel pensionum, quam vnique creditor probaturus est, per antapocham incorruptum praestigiosum integrum annum l. penult. § vlt. ff. de praescript. triginta annor. & redit Gratt. ad l. plum. hoc tit. Aliquando vlo quinquam longior. § Sive ex notario. Et etiam per antapocha exemptam apocha falsorum à debitore, & creditori datum. Antapocha formula hac est l. Titius fateor me C. Seio centum illudir. dia ter solutos annui redituis nomine, quem ei debeo fundum, vel possessionem illam, vel ter vsurarum nomine ab creditum mihi pecuniam. CYIAC.

Probatio debitus per creditorem, debet iudex ad solutionem compellere debitorem, non obstante instrumenti amissione. SALYC. Vel sic: Perditio instrumenti non nocet, si potest fieri probatio per testes, vel alios modos legitimos. Et sic loquitur de secunda parte rubricae, de qua loquuntur multae alia leges. PAVL. DE CASTR.

1. Imp. ANTONINVS A. Marcho.

MEbitores † tuos quibuscunque ? rationibus debere tibi pecuniam si probaueris, ad solutionem compelles ¶ adimus praeses prouinciae: nec obesse ' tibi amissio instrumentorum, si modò manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. V. Id.* Septembr. Antonino A.IV. & Balbino Cons.

Sententia lata contra vnè quod instrumenti sic falsum, non praeiudicat consorti eadè instrumento vsùs: sed bene potest accusari, & per se conuinci. hoc dicit vna habititer secundum BALD. Vel sic, Aliter ex creditoribus potest vni instrumento, de quo alter fuit condemnatus de falso. Et sibi non praeiudicat illa sentiens, licet per nemorum eorum fuit appellatum ab ea. SALYC.

Codex.

a Tertio, quia testes producti, variatum erat, virum deberet eorum depositionibus in iudicio ß litigator vel, an non esset audiendus. Sancimus igitur, si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi causa statutum est, hoc obseruari. Sin autem nihil conuenum est in huiusmodi casibus: si quidem superstites testes, licentiam habere eum, contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusauerit, concedere testes d iterum e † adduci, & non opponi f eis, quod iam testimonium suum dederint, vel si hoc concedere minimè maluerit, depositiones eorum quasi factas g accipere: omni iure legitimo, quod ei competit aduersus eas, seruato h: Sin autem ab hac hac omnes subtracti i sint: tunc necessitatem ei imponi, fide scripturae approbata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas k accipere. Si verò * res permixtae fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuentes: tunc insuperstitum quidem testimonii eandem electionem seruari litigatori l, adversus quem testimonia proferuntur: in morientium m autem personas depositiones eorum non esse respiendas: omni (secundùm quod iam praediximus ™) adversus eas & testes legitimo iure, quod ei competit, adversus quem proferuntur, integro reseruato. Data VI. Kalend. April. Lampadio, & Orestis Cons.

n ¶ DE FIDE & amissione, instrumentorum, &c.

De probatione * vinae vnae Aliter, loquitur de probatione mortua, id est, per scripturam.

o ¶ Et amissione. id est, perditione.

p ¶ Quibusquinque. scilicet rationes: ™ non enim ad vnum speciem probationis, &c. vt ff. de iuris. Lib. 5. amissum. arg. l. de rebus. l. de re vind. l. indicia.

q ¶ Compelles. capita ™ pignoribus, secundùm ordinem iuriure ff. de re iudicata l. 1. diuus §.

r ¶ Non obstat. ¶ Non ad necessitatem amissionem, si aliàs probet: vt §. ord. l. scias. & l. furtum. & l. si secundum. & l. amissionis. & l. eum instrumentis. & l. ad edictum. & §. de iure dot. l. cum vna. & l. familia. erciscun. l. non tacit. & §. ind. l. in re. & de pign. l. mutuatione. & l. de pact. l. pactum quod dotis.

s Debitor probat illum liquidè in gl., capite pignoribus.

t Instrumenti amissio ad nocet, si aliunde res probari potest.

* Proprium in codice Gregoriano Deus Optimus, et illa nominat simulat appellantur.

480/C.IV.K.5-4, 869-870
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*I veteris.*] CASVS. Duo erant creditores stipulandi eiusdem debitoris, & habebant instrumentum: vnus creditorum volebat agere ex instrumento illo: debitor verò accusabat illud instrumentum de falso, & obtinuit: alius non appellauit, vult alius creditor agere ex eodem instrumento, ex quo erat alius condemnatus: quaeritur, an possit? Respond. certè potest, cùm sententia lata inter alios, huic praeiudicare non potuit. sed si debitor vult accusare instrumentum de falso, subiicere se debet poenae talionis.

a ¶ *Si veteris.* si id est, quamuis: vel propriè lege.

b ¶ *Alius.* vel coheres, vel correus stipulandi. vel cùm essent duo creditores, secerunt sibi cauteri in eadem charta, ita quòd quilibet creditor sibi in certa quantitate separata cauebat: vt ℑ. *si certum peta. l. an quod.*

c ¶ *Victus est.* arg. ff. *de vi & vi arma. l. nam postea.* *Falsi victus est.* Idem dici non potest de testibus *l. sij.* § *lege ff. de testib.* CVIAC.

d ¶ *Paratus.* scilicet debitor, à quo, &c.

¶ Et quod dicit, *si ita visum fuerit*: ideò dicit, quia & ciuiliter posset agere excipiendo, vel actione in factum: vt ℑ. *de transact. l. si ex falsis.* de quo dic, vt ibi dici. Alij dicunt non posse ciuiliter agi, donec viuit delinquens, et posse de crimine criminaliter accusari: vt dixi ℑ. *eod. l. fin. circa princ.* ACCVRS.

e ¶ *Visum fuerit.* ¶ Nota generale dictum, *vel inter alios, &c.*

f ¶ *Reum facere.* id est, accusare, eo quòd falsò veteris: ℑ *si reus vel accus. mor. l. sij.* Vel quia dicat te fecisse, vel fecisse fieri.

¶ 21. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano ¶.

SI veteris * instrumento, de quo alius [b] accusatus falsi victus est [c] a, & paratus [d] est (si ita visum fuerit [e]) à quo pecuniam petis, eiusdem criminis te reum facere [f], & discrimen [g] periculi [h] [poenæ *] legis Corneliæ subire: non oberit [i] sententia, à qua nec is, contra quem data est, appellauit: nec tu, qui tunc crimini [k] non eras subiectus, appellare debuisti [l]. PP. III. Kalend. Octobr. Maximo II. & Æliano Coss.

Qui renunciat vsui instrumenti suspecti, tacitè videtur fateri instrumentum falsum: nec potest iteratò producere hoc dicit notabiliter, & non est alibi. BALD.

¶ 21. Idem A. Æliano.

SI aduersarius tuus apud acta præsidis prouinciæ, cùm fides instrumenti, quod proferebat, in dubium reuocaretur [m] non vsurum se [n] contestatus est: vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione [o] eius constitit [p], negotium denuò reparetur. PP. III. Non. Decembr. Maximo II. & Æliano Coss.

Si debitor fisci amisso instrumentum solutionis, procurator fisci tenetur ei ostendere librum rationum. SALYC.

¶ V. Imp. GORDIANVS A. Marciano.

ILlatæ [q] dispensatori [r] pecuniæ, si ob amissorum instrumentorum [s] casum probatione deficeris, inspectio rationum [t] fiscalium fidem demonstrabit [u]. Dat. II. Id. Februar. Gordiano A. & Auiola Coss.

Qui allegat instrumentum casu perditum, debet probare: & nisi probet casum, nõ patrocinatur ei allegatio casus: saluum tamen est sibi probadi per alias species probationis. h. d. not. BAL. Vel sic: *Si creditor dicat se perdidisse casu instrumentum debiti, nõ debet propterea qui dicuntur debitores ad solutionem vrgeri: nisi creditor probet casum, & tenorem instrumenti. h. d.* SAL. Vel sic: *De perditione instrumenti nõ statur simplici verbo hoc asserentis, sed habet necesse hoc probare.* PAVL. de CAST.

¶ V. Idem A. Prisco ¶. & Marco militibus.

SIcut iniquum est, instrumentis vi ignis consumptis [x], debitores quantitatum debitarum renuere solutionem [y]: ita non statim casum conquerentibus facilè [z] credendum est. intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, vel [a] aliis argumentis, probare [debere ¶] fidem [*] precibus vestris adesse. PP. III. Kal. Iun. Sabino II. & Venusto Coss.

Locet sit per dictũ instrumentũ manumissionis: potest tamē probari manumissio per testes. PAVL. de CAS.

g ¶ *Et discrimen.* supple, *paratus est.* & sic, *discrimen*, id est, damnum.

h ¶ *Periculi.* scilicet poenæ: quod infligitur per poenam legis Corneliæ *de falsis.* quæ [b] est deportatio, & omnium bonorum publicatio in libero: in seruo vltimum supplicium: vt ff. *ad legem Cornel. de fals. l. s.* §. *fin.*

¶ Sed qui solùm vtitur, [c] & non fecit, an patitur eandem poenam? Dico, quòd sic: sed potest euadere abstinēdo ab vsu: vt ℑ. *ad legem Cornel. de fals. l. si falsos. s.* Vel dic veritã decreuio tantum relegandum, qui vtitur, nisi desistat: vt ff. *de fal. l. falsi* §. *ordine.*

¶ Item nota, quòd ex hac litera dicunt quidam debere [d] inscribere accusantem in libello se subiturum eandem poenã, quam & reus, si nõ probauerit: se ℑ *eod. l. fin. & ff. de accu. l. libellorum.* Nos dicimus non esse necessarie nihilominus patietur similitudinem supplicij: vt ℑ. *de adua. diuer. iudi. l. j. & ff. de testib. l. ij.* § *idē diuus.*

¶ Item contrà ad finem huius l. ff. *de inoffic. testa. l. Papinianus.* §. *fin.* quae est contrà: vbi [e] præiudicatur legatariis inter illos, si contrà testamentum pronunciatur. Solu. ex testamento pendet petitio omnium, quæ in eo scripta sunt: quo infirmato, cætera nihil valent: sed ex instrumento non pendet petitio debiti. Sed huic solutioni est arg. contrà ff. *de except. rei iudic. l. j.* vbi idē in testamento dicit, quòd hic in instrumento debiti: quòd aliis non præiudicat. Sed dic, quòd ibi nullum, vel iniustũ dicebatur, vbi iudex nihil noui facit, sed declarat quod est. at in querela inofficiosi testamenti nouum facit quia rescindit & facit heredem, qui nõ est, & defuncte qui est: vt d. l. *Papinianus in fin. & ff. de vulga. substitu. l. in fals sis animo.* Alij soluunt, quòd ibi fictus ex sententia: hic non quod in idem recidit. [f]. Alij, quod ibi legatariis, [f] non autem coheredibus præiudicatur. & sic non est arg. contra ℑ. *de inofficiosi testament. l. cum duobus.*

¶ Sed contrà ℑ. *de petitio. heredi. l. fin.* §. *fin.* Sed solu. vt ibi.

¶ Itē cōtra ℑ. *de his quibus vt indig. l. Prilla. in fin.* Sed ibi expone, *reconciliatio*, id est, retractare iniurias. Vel ibi transactio. hic sententia.

¶ Item quæro, an idem in teste, vt semel [g] falsum dicens, non repellatur, si ab alio producatur? Respond. si iudex notauit illum falsum, non idem quod hic. aliàs si simpliciter suo dicto non credidit, contrà: [a] vt ff. *ad Turpil. l. j.* §. j. & ff. *de his qui not. infa. l. Lucius.*

i ¶ *Non oberit.* quia res inter alios, &c. vt hic, & ff. *de re iudica. l. sæpe.* & ℑ *res inter alios. & ij.* vt hic, & ff *de re iudica. per totum.*

k ¶ *Crimini.* id est, criminationi.

l ¶ *Debuisti.* ex necessitate. potuisti tamen: vt ff. *de appella. l. à sententia. & l. ab executore.* §. j.

S*I aduersarius.*] CASVS. Debebat mihi Titius quindecim: habebam instrumentum, & testes: volebam eum conuenire ex instrumento: fortè dicebat Titius instrumentum esse falsum, vel reuocabatur in dubium, an valeat instrumentum, vel non, dicebam me nolle eo vti, & sic ei renunciaui postea poenitui, & volebam eo vti an possim quaeritur? Dicitur, quòd non.

m ¶ *Reuocaretur.* aliud foret si non reuocaretur: licèt diceret se non vsurum.

n ¶ *Non vsurum se.* aliis abundantibus probationibus.

o ¶ *Professione.* cui magis [b] credendum est, quàm alicui instrumento.

p ¶ *Constitit.* vt ℑ. *de confes. l. j.*

¶ An autem de [c] falso possit accusari? Dic, quòd non: vt ℑ. *ad legem Cornel. de fals. l. si falsos.*

ILlatæ.] CASVS. Tenebaris fisco soluisti, & à procuratore fisci recepisti instrumentum de soluto: alio instrumento in rationibus fiscalibus, in quibus scribebatur solutum, penes eum remanente, tu eum amisisti: si procuratorem conuenire velis, ac si non soluisses, & solutionem probare non possis quòd penes eum de soluto remansit: an inspiciendi faciendu sit tibi copia, quæritur? Respond. quòd sic.

q ¶ *Illatæ.* id est, solutæ.

r ¶ *Dispensatori.* id est, procuratori fisci.

s ¶ *Instrumentorum.* notabile, quòd quis contra se [d] exhibere teneatur contrà ℑ. *de testi. l. animi grauis.* ACCVRS.

t ¶ *Deficeris.* secus si probationes habebas: vt ff. *de eden. l. si. & l. si quis.* §. *præterea.*

¶ *Inspectio rationum.* Vide scripta ad *l. v.* ℑ. *de proba.* CVIAC.

u ¶ *Demonstrabit.* et desiderare eas exhiberi tibi: vt ℑ. *de eden. l. procurator. & l. non est. & l. instum.*

S*Icut iniquum.*] CASVS. Tenebaris mihi in decem: habebam instrumentum: igne consumptum est: an à debito liberatis, quæritur? Respond. quòd non: nec mihi facilè debet credi de amissione nisi probem. vnde si per instrumenta probare non possum quod intendo saltem aliis probationibus vti debeo ad faciendam fidem.

x ¶ *Solutionem.* vt ℑ. *eod. l. j.*

y ¶ *Facilè.* sed si crederetur ei, quòd amiserit, quid prodesset? Respond. in duobus prodesset. Illud enim in casu recipitur, cùm est amissum instrumentum per aduersarium: vt ℑ. *de probat. l. si de possessione.* Item in alio prodest, vt exsuperetur solenitate quinque testium: vt ℑ. *eo.* §. *l. testium in fin.* Sed hic si probet creditor per duos testes se amisisse instrumentum, in quo obtinebatur, quòd Titius debebat decem, & ipsi audierunt legi: quare probatur debitum magis, quàm per quoddam exemplum, cui non creditur, nisi [z] originale ostendatur: vt ℑ. *de edendo. authent. si quis & ff. eod. l. quicumque.* Sed [a] dic, quòd erit præsumptio, si hoc probet. vt possit deferri iuramentum. Alij dicunt hoc sufficere: arg. *d. l. si de possessione.*

z ¶ *Vel.* pro saltem.

a ¶ *Fidem.* id est, veritatem.

[Marginal notes, left:] ¶ al. *Meliano.* al. *Mauiliano.* — * Decst in quibusdam, non malè. — a Res inter alios acta aliis non præiudicat. — b Legis Cornelia de falsis, quæ poena sit. — c Falso instrumento vtendo quæ poena. — d Accusator veriatur se in libello infcribere debere: si falsitatẽ nõ probaverit. Glossa hic inf. Vide Bartoli in l. si ãn ff. de accusa. Bald. hic notat subscriptionẽ in criminalibus causis necessariam, et non in ciuilibus. — e Testamento si infirmatur, præiudicium legatariis generatur. — f Sententia lata contra heredem, noceat legatariis: at non coheredibus, qui non æqualem eodem testamento habent. — g Testis semel reprobatus in vna causa, an possit per alium in alia causa produci. [illegible]

[Marginal notes, right:] a Baldus contrarium putat, asserens, qui semel falsũ dixit, testimonium posteà dicere non posse, vt poenã periuri, & ideò infamem. — b Confessioni aduersarij magis creditur, quàm instrumento. Et vt loquitur dicitur, confessio aduersarij, in se omnẽ fidem cuiuscunque instrumenti superat. — c Falsi quis accusatur vel quia falsũ ipse fabricauit, vel quia falsũ palam vtitur. aliud est, & præsumitur falsũ vsus quia is est, qui negat vsurum se instrumento, cuius fides in dubiũ reuocata sit: in iudicio/ [illegible] di enim falsi præsumptio non inducit criminalẽ condemnationẽ: quoniam ex præsumptione nemo criminaliter damnandus est. — † Amilio Prisc. ex Cod. Gregor. [illegible] — * Assumptis al. consumptis, vt in Cod. Gregor. — ¶ Deest in manuscriptis, & Cod. Greg. — d Exhibere quis contra se tenetur. — e Exemplum nullam fidem facit, nisi producto conspecto prius originali causa sufficit deperditum. Vide Ripam l. admonendi, nu. [illegible] — f Testes deponentes de tenore instrumenti cui consciendo non fuerint præsentes, sed quòd viderunt faciunt semiplenam probationem: adeò vt possit illis deferri iuramentum in supplementum probationis. Lanfrancus incipe. in l. admonendi, num. [illegible] ff. de iureiur. Vel imò si per testes probetur amissio instrumenti, id sufficiens erit, vt possit deferri iuramentum in supplementum probationis & sic amissum instrumentũ potest probari per testes, ita vt sufficiat ad condemnationẽ, [illegible] Lanfranc. [illegible]

Eia

480/C.IV.K.5-4, 871-872
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Statum suum.] Cassv. Manumissionis suæ instrumentum amissum ob hoc status suus periclitatur.

a ¶ Certi iuris est, si alia sint probationes, vt R. eod. l. j. nam & sine instrumento de statu probari: vt T. eis. j. l. j. & T. de libe. cau. Luc. amissa, & T. de nupt. l. j. vicina.

Cui filiorum.] Cassv. Principes quidam dimisit à militia, concessit, & in scriptura polastis priuilegia, quæ priuilegia continentur honestè dimissis à militia contendi: an ei obstet amissio instrumentorum, quibus continebantur priuilegia, quominus vtatur priuilegiis veteranorum, quæritur? Respond. quòd non, si alias habet probationes de missione honesta.

b ¶ Si filiorum Diuus dimissionem contulit, vel fecit. Accvrs.

VI. Imp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. & CC. Lucido.

Statum tuum, militari professione perdita, mutilatum non esse, certi iuris est *. Dat. XIII. Kalend. Februar. Nicomediæ, Maximo I. I. & Aquilino Coss.

Aliquem esse militia perfunctum, & per ciuitatem habere priuilegia veteranorum: amissis instrumentis, vel inde nõ confestim potest probari per testes. Bald.

VII. Idem AA. & CC. Zenino.

Si solennibus stipendiis honestè * sacramento solutus es: licèt super huiusmodi re instrumenta (vt dicis) facta perdita sint †: tamen si aliis ‡ euidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum priuilegia ‖ etiam te vtuntur ‖ posse, dubium non est. Dat. XV. Kalend. Iun. Maximo II. & Aquilino Coss.

Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit vsufructuario. Bald. Vel sic: *Facta fructuarijs præiudicat proprietario probanti de suo dominio.* Salvc.

VIII. Idem AA. & CC. Alexandro *.

Si constiterit proprietatem ‖ possessionis, de qua agitur, apud vos esse pronunciabit iudex ex persona fructuarij nullum ‖ præiudicium dominio ‖ vestro comparari propter amissionem instrumentorum. Dat. XV. Kal. Mart. Diocletiano I. I. & Maximiano AA. Coss.

Licet nõ interueniat instrumentum, tamen dimissio valet. Bald.

IX. Idem AA. & CC. Archeno.

In instrumentis etiã nõ interuenientibus, semel diuisio rectè ‖ facta nõ habetur † irrita *. PP. VII. Kal. Iul. AA. Coss.

Ea quæ possunt celebrari sine instrumentorum confectione, non perdunt vires ex instrumentorum amissione. Bald. Vel sic: *Venditio valet etiam sine scriptura: & amissio instrumento non vitiatur, si aliter probetur.* Salvc.

X. Idem AA. & CC. Victorino.

Cum instrumentis * etiam non interuenientibus venditio facta rata manet: consequenter amissis etiam, quæ intercesserant, non tolli substantiam veritatis placuit. Dat. VIII. Kalend. Nouembr. Retinaß. AA. Coss.

Perditio illius potest emancipatio probari per testes: hoc dicit secundum Bald.

XI. Idem AA. & CC. Thaogeno *.

Emancipatione facta, ea, ab eorum tenor non existat *: si tamen aliis indubitis probationibus, vel ex personis ‖, vel ex instrumentorum incorrupta fide ¶ factum esse emancipationem probari possit: eorum in veritate veritas conuelli non solet ‖. Dat. III. Id. Nouembr. AA. Coss.

Breui est, & leuis. Vetus possessionis traditio potest probari sublato & instrumento. Bald.

XII. Idem AA. & CC. Dionysio.

Non idcirco minus in vacuam indoctus prædij possessionem donationis causa, quòd eius facti prætermissum ‖ instrumentum adsenzaretur, hanc obtinere potes. Dat. Id. Decembr. Nicomediæ AA. Coss.

Non debet credi protestatus super re, quod non apparet. Bald.

XIII. Idem AA. & CC. Lonuio.

Apud eos *, qui rem gestam * ignorauerunt, amissorum

a ¶ Cum instrumento. ratio est sequentium: sic & T. de probat. l. idem res.

¶ sed quid si conuenerit, vt in scriptis fierent, sed amissa fuerit? Respond. satis est secundum iuri: vnde non nullitas substantia veritatis: vt T. eis. j. l. rescriptum. in fin. sed * in testamentis fieri, vbi amissio testamenti in scriptis deficit probatio, secundum quosdam. a. Vel idem, si tamen sit publicum: vt T. de infin. l. j. & facit T. eod. l. j. & T. de emancipa. l. j. Accvrs.

b Testamentum in scriptis per diu, non deficit probatio, modò sit publicum. ‖ habetur.

Ed disparium.] Cassv. Si interuenisse scriptura filium tuum emancipasti: si per testes, vel alia instrumenta obtidere potestis emancipationem inter facta: quomodò valeat, amissio scripturæ non obest.

¶ Accipe hanc legem de emancipatione legitima, quæ fit ex duodecim tabellis. Rectè etiam sine actis. Vbi enim omissio instrumentorum, nec actorum nihil noceret, nec omissio nocet. Cvjac.

c Thaogeni.

d ¶ Non existat. quia amissa fuit. Esse * hic enim non valeret: T. de adopt. l. fin. & de emancipa. l. cuiusmodi. in fin. Quidam tamen dicunt esse scripturæ fieri posse per legem illam, & T. de emancipa. l. j. & l. Lucrium. loquitur in absente emancipato, & alia loquitur in adoptione.

e Emancipatio non valeret sine scriptura.

Addit 1. Paul. de Castr. hic dicit primam expositionem, hæc opinionem hanc glossæ tenendam, reprobata ratione de quod etiam Bartol. hic dicit esse rationi, propter l. ne in arbitrio. l. de arbit. dic. quemadmodum dicit. arrit. de probat.

f Ex testibus.

g ¶ Re persona. id est, ex testibus.

h ¶ Fide. potè primam scripturam actum fuisse.

i ¶ Non solet. vt T. eod. l. j. Non idcirco.] Cassv. Si prædium mihi donasti, & in vacuam possessionem prædij me induxistis idcirco, minùs valeret donatio, scriptura non interue-

k Vacua possessio dicitur quando alius non possidet, nec est in possessione.

l Scripturæ quibus cæteris non requiruntur.

nienit, quæritur? Dicitur, quòd non, nec retractari potest.

¶ In vacuam. quando * nec alius possidet, nec est in possessione: vt T. de acquir. l. j. §. j. & l. ij. Accvrs.

¶ Prouocatum. vt T. de acqui. poss. Lucium. & de emptoribus. acqu. Lucio idcirco. & T. de rei vendic. l. quotiens. & T. de donat. l. quæsitum.

Apud eos.] Cassv. Mutuasti tibi decem: confectum est instrumentum: amisi illud, vocasti vicinos, & coram eis protestatus sum de amissione instrumenti: an huiusmodi protestatio valeat, vel prodest ad debitum quantitatis probationem, vel ad probationem amissionis, quæritur? Dicitur, quòd non. & sic dic, quòd apud eos, id est, vicinos. Vel sic, coram iudice, coram quo te volebam conuenire, protestatus sum me instrumenta amisisse, qui de veritate contractus ignorauitum mihi profe illa necessaria, quæritur? Dicitur, quòd non. & sic dic, apud eos, id est, iudices.

m Iudex sufficiens non ex alia, & proba tantum debet.

n ¶ Apud eos. scilicet iudices, secundùm M. & sic est argumentum a contrario sensu, quòd secundùm * confessionem debeat iudicari. a. Vel dic, apud eos, scilicet vt T. quod met. cau. l. nemo. & T. de transact. l. si mater.).

o ¶ Gestam. id est, amissionem. a. Vel dic, id est, veritatem contractus.

480/C.IV.K.5-4, 873-874
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Scripturæ.] CALVI. * Volo probare fundum Titianum sed me petitore postulatis ratione: prodeant instrumentum, quo continetur, quòd illum fundum emi, & mihi traditus est in solidum. Item prodeat aliud instrumentum, quòd in illo eodem die fuit mihi constitutus vlusfructus in eodem prædio. Dicitur, quòd tales scripturæ sint diuersæ, imò potius aduersæ: vnde non profuse mihi. Est enim impossibile, quòd eodem tempore sim dominus in totum, & habeam vlusfructum tantùm formalem, aliàs posse exemplum ad legem illam, & dic vt in glossa.

a ¶ Scripturæ. fallicet publicæ ambæ. si autem altera est priuata, tunc b publicæ, cum fit dignior: vt §. de contrahen. stipula. l. opinamur. in fin. Posse eidem in diuersis, ita quòd non adsentis directò, nec per medium: ex esse profecto duo instrumenta, in quorum vno continetur me fructuarium: in altero me proprietarium, quòd non placet: quia vtrumque * potest esse verum, si diuersis temporibus ad me peruenerit vlusfructus, & proprietas: sed eodem tempore non possum esse vlusfructuarius formalis & vlusfructu, & proprietarius: cùm sua res nemini seruiat: vt patet ex definitione vlusfructus: vt Instit. de vsufruct. in principio. sed secundùm hoc esset exemplum in aduersis directò. nam directè fequitur, si sum vlusfructuarius: ergo non proprietarius, & econtrà. Posse ergo, quòd profecto verum, quo continetur me instrumentò emisse: aliud, quo continetur, quòd cum vxore mea eandem rem emi, formaliter, & eadem die, & alis testibus præsentibus. Vel in vno me emisse, in alio mihi donatum fuisse, & eadem die: quod non est verisimile, & ideò neutrum valet, vt hic. Potest etiam poni in diuersis, ita quòd aduersè non directò, sed per medium: vt si produco vnum, quo conuincor, quòd decem mihi promisisti Romæ: aliud, quod dicit te promisisse mihi decem Romæ: & habent eandem distinctiones statur per legem illam, & cum dico, homo est animal, & homo non est substantia: hæc diuersa, ita quòd aduersa, non directè, sed per medium. Sed quidam dicant Iean. in diuersis tantùm legitè legem illam, ita quòd non in aduersis. quod falsum est. sed dicit, quòd in eis poterat intelligi, absolutè tamen & in aduersis: vt dixi. si hæc sint in contrarias per obliquum: multò magis si sint directè contrariæ, sibi derogant, vt in primo exemplo, quando dicitur eodem tempore me vlusfructuarium, & proprietarium. sed quidam contra, & dicunt standum digniori.

¶ Prædicta autem seruantur, quando ab eadem parte producuntur: vt ff. Si autem vnum ab vna parte producitur, aliud ab alia, statur digniori: vt §. de contrahen. stipu. l. opinamur. in fin.

¶ Et nota, quòd non potest aptari pro concor. hoc l. §. de reg. iur. vbi repugnantia: quia ibi * eadem scriptura sibi erat contraria.

¶ Item intelligimus illam de repugnantia b perpetuitatis roborum: vt §. de condit. instit. l. §. Titius. vel tamen potest §. de vsu & vsuf. l. per seruum. §. fin. cf. l. vsus pars. eb. de serui. l. vsus. sed quidam (vt ff. Intelligimus eam in testamento duobus codicibus scripto: vt dicitur Instit. de vsufr. §. fin. & in vno continetur Stichum legatum Titio, & in alio legatum Stichum centum valet, sed si in eodem esset talis diuersitas, tunc distinguo, vt diximus §. de vsufr. l. §. vnum.

¶ Item contrà hoc l. §. ex probat. cum de actum. Solu. vt ibi.

¶ An autem idem in vtribus diuersis, vel contrariis dictantibus ex vna parte producitur? idè arg. §. eod. l. in conuenendo. B. contra, quia potest fili prouidere quod nè est in vtribus. 2. Vel aliud in vtribus: idè quia videntur ab vtraque parte producti, licet vna pars mentat. Vnde sicut in instrumentis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testibus pluribus, & melioribus habitur: vt §. de instit. ab eorum §. fi. testes & l. ep. §. fi. cf. in multis de testib. §. fi. cum quadam. cod. cap.

ADDITIO. Adiuncta, quòd hæc lex habet locum non solùm in actore, sed etiam in reo: non licet reo posse vti contrariis defensionibus: l. nemo ex hoc §. de reg. iur. tamè non potest vti contrariis probationibus. vt dicit Ia. And. in cap. ex parte. cum eod. tit.

a ¶ Scripturæ. diuersis. Nil è quæ iudici multi videntur esse mutatis exemplo testium: Nouell. de testib. Cuiac.

b ¶ In conuenendo.] Matthæus illius legis vsitatæ doctores eam legitè, quam canonistæ in cap. cum Iudex. extr. eod. tit.

c ¶ Eandem vim. Regulariter enim omni casu, quibus plus possunt

a Instrumenta repugnantia non probant.

b Testes diuersi, sed concordes dicunt, ea probant.

c Testes diuersi, & instrumentum in vtrisque fiat effectus. adde gl. in c. cum non sit. de rescript. in c. per vestras. de testibus. prout

ΕΙ ἐκ ἑκατέρου μέρους ἐν ἀμφοτέροις ἐστὶν ἰδίᾳ ἀποφάσει τὸ γεγραμμένον τὸ ἑτέρῳ χρόνῳ, οἱ μὲν δὶς συγκρίσεσι ἐλεχθέν, ταύτῃ δὲ ἑτέρᾳ ἀποφάσει χρήσις ἡ ἀπόδοσις ἀμφοῖν τὴν γραμμάτων κυρίαν. διόπερ ἀν τὸν λόγῳ ἀποτίμα τοῦ ἐκάστου ὑπὲρ ἀμοῖ ὁ φιλόδικος καὶ NN. Εἰὰν ἡ ἀνωνύμου γράφῃ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ συμβολαίου ἐγγράφῳ, ἢ ἐν ἑτέροις τινὲς μάρτυρουσιν τὴ ἀλαθίνῃ τότε αὐτὸν ἀτὲς τοῦ ὑπόπτειν ἢ καὶ NN. οὐδὲ παρέρεται ἀμφοῖν ἔχοντα πρὸς τὸ ἀπόδοσιν ἢ ἢ ἀκαρεῖας ἀξιόγραφα. λέγουσι ὅτι κἂν τὸ ἀνωνύμου ἐπιγέγραπται ἐλέσθαι ἐν τὸ αὐτοῦ

multò magis si sint directè contrariæ, sibi derogant, vt in primo exemplo, quando dicitur eodem tempore me vlusfructuarium, & proprietarium. sed quidam contra, & dicunt standum digniori.

¶ Et nota, quòd non potest aptari pro concor. hoc l. §. de reg. iur. vbi repugnantia: quia ibi * eadem scriptura sibi erat contraria.

¶ Item intelligimus illam de repugnantia b perpetuitatis roborum: vt §. de condit. instit. l. §. Titius. vel tamen potest §. de vsu & vsuf. l. per seruum. §. fin. cf. l. vsus pars. eb. de serui. l. vsus. sed quidam (vt ff. Intelligimus eam in testamento duobus codicibus scripto: vt dicitur Instit. de vsufr. §. fin. & in vno continetur Stichum legatum Titio, & in alio legatum Stichum centum valet, sed si in eodem esset talis diuersitas, tunc distinguo, vt diximus §. de vsufr. l. §. vnum.

¶ Item contrà hoc l. §. ex probat. cum de actum. Solu. vt ibi.

¶ An autem idem in vtribus diuersis, vel contrariis dictantibus ex vna parte producitur? idè arg. §. eod. l. in conuenendo. B. contra, quia potest fili prouidere quod nè est in vtribus. 2. Vel aliud in vtribus: idè quia videntur ab vtraque parte producti, licet vna pars mentat. Vnde sicut in instrumentis à diuersis partibus prolatis statur digniori, ita in testibus pluribus, & melioribus habitur: vt §. de instit. ab eorum §. fi. testes & l. ep. §. fi. cf. in multis de testib. §. fi. cum quadam. cod. cap.

ADDITIO. Adiuncta, quòd hæc lex habet locum non solùm in actore, sed etiam in reo: non licet reo posse vti contrariis defensionibus: l. nemo ex hoc §. de reg. iur. tamè non potest vti contrariis probationibus. vt dicit Ia. And. in cap. ex parte. cum eod. tit.

a ¶ Scripturæ. diuersis. Nil è quæ iudici multi videntur esse mutatis exemplo testium: Nouell. de testib. Cuiac.

b ¶ In conuenendo.] Matthæus illius legis vsitatæ doctores eam legitè, quam canonistæ in cap. cum Iudex. extr. eod. tit.

c ¶ Eandem vim. Regulariter enim omni casu, quibus plus possunt

a Instrumenta repugnantia non probant.

b Testes diuersi, sed concordes dicunt, ea probant.

c Testes diuersi, & instrumentum in vtrisque fiat effectus. adde gl. in c. cum non sit. de rescript. in c. per vestras. de testibus. prout

Scripturæ] Scripturæ * diuersis a fidem sibi inuicem derogantes, ab vna eadémque parte prolatæ, nihil firmitatis habere poterit*. Dat. IV. Kalend. Maij. Viminacij, CC. Coss.

Tantum † valet instrumentum ad probandum, quantum depositiones testium: & conuenit, hoc dicit, & ita lex ponit regulam, quæ fallit in multis casibus, in quibus ad probationem, quæ peruenit per testes in cap. j. de censib. lib. vj. & in specu. de instru. edit. §. restat. secundùm PAVL. DE CASTR.

IMP. CONSTANTINVS A. ad populum.

IN excercendis * litibus eandem vim ſ obtinent tam fides instrumentorum, quàm depositiones testium. Dat. Romæ, XII. Kalend. Aug. Gallicano, & Basso Coss.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ Imperator A. ** Episcopo.

ΕΑν ἐκ ἑκατέρου μέρους ἐν ἀμφοτέροις ἐστὶν ἰδίᾳ ἀποφάσει τὸ γεγραμμένον τὸ ἑτέρῳ χρόνῳ, οἱ μὲν δὶς συγκρίσεσι ἐλεχθέν, ταύτῃ δὲ ἑτέρᾳ ἀποφάσει χρήσις ἡ ἀπόδοσις ἀμφοῖν τὴν γραμμάτων κυρίαν. διόπερ ἀν τὸν λόγῳ ἀποτίμα τοῦ ἐκάστου ὑπὲρ ἀμοῖ ὁ φιλόδικος καὶ NN. Εἰὰν ἡ ἀνωνύμου γράφῃ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ συμβολαίου ἐγγράφῳ, ἢ ἐν ἑτέροις τινὲς μάρτυρουσιν τὴ ἀλαθίνῃ τότε αὐτὸν ἀτὲς τοῦ ὑπόπτειν ἢ καὶ NN. οὐδὲ παρέρεται ἀμφοῖν ἔχοντα πρὸς τὸ ἀπόδοσιν ἢ ἢ ἀκαρεῖας ἀξιόγραφα. λέγουσι ὅτι κἂν τὸ ἀνωνύμου ἐπιγέγραπται ἐλέσθαι ἐν τὸ αὐτοῦ

instrumentis, quàm testes. De quib. vide script. ad l. j. T. ver. pens. Cuiac.

b ¶ In conuenendo. tantum valent duo * testes, quantum iuste

480/C.IV.K.5-4, 875-876
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Eadem Latinè per Antonium Contium.

SI consentius † quis negauerit manum propriam prolatam in libello, aut alia charta, si quidem ex comparatione * is conuincatur, hoc est, alia ejus prolata manu, & comparata cum ea, quæ est in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio solidarum † viginti quatuor. Si verò aut tabellio productus fuerit, apud quem instrumentum scriptum est, aut alij quidam testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter pœnam viginti quatuor aureorum non possit habere licentiam obiicendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, vt dicat, quamuis instrumentum factum fuerit, ea tamen, quæ in eo scripta sunt, non fuisse data: sed omnimodò condemnetur, etiam si nihil ipse reuera solutum est. Hęc quidem obtineant, si conueniatur quis ex proprio contractu. Si verò tutor est, aut curator vnius earum, quæ sub cura esse solent personarum, masculini, aut fœminæ, secundùm constitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, & manum propriam prolatam in contractu eorum, qui sub tutela, aut cura sunt, inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione conuincantur mentiri, præstent ipsi viginti quatuor aureos: si verò ex productione tabellionis, aut testium, pecuniæ quidem non numeratæ excepcio ne admittatur his, qui sub tutela, vel cura sunt. (neque enim peccarunt illi) sed ipsi tutores, aut curatores alios viginti quatuor aureos pœnæ nomine dent actori, habentibus hi, qui sub tutela, aut cura sunt, sibam sibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum est ipsos ex alienis peccatis damno affici. Hæc de reis conuentis vbi dixit Constitutio, transitum fecit & ad agentium personam. Iubens, vt si actor manum propriam inficietur positam in charta contra ipsum prolata fortè in ea, quæ de susceptio dicitur confessione, & ipse similiter, si quidem ex sola comparatione conuincatur, præter viginti quatuor * aureorum verò ex productione tabellionis, aut testium, tunc modis omnibus imputet, & agnoscat cõtenta in illa charta, etiam si reuerà non sunt accepta ab ipso. Hæc si propio nomine agat. Si verò tutor est, aut curator, dat quidem duplam pœnam viginti quatuor aureorum: si verò, qui sub tutela, aut cura est, possit obiicere probationi † exceptionem non numeratæ pecuniæ.

Ex contractu in scripto non oritur nec, nisi completo scriptura nuda, & sine voce in forma, in qua fieri cõsueuit: & contractus absolutus, id est, pro perfecto habetur inter personas, quarum dum dilatur locus est pœnitentiæ, & licetè est recedere à proposito, salua quidem procedentibus arrhis arrha perdantur ex pœnitentia. Et hac lex dat formã nõ solum solum, sed & præterea, & perfectumque & nudum sũ sopita transactione, vel sponsalia, & nulla cõtractibus verò sũ sponsalia, in quibus, seruari debet statuta veterũ: sic hic natura hoc dicit secundum BALD.

XVII. Imp. IUSTINIAN. A. *Menna* PP. P.

COntractus * vẽditionum, vel permutationũ, vel donationũ, quas b intimationem est necessariũ dationis * etiã arrharũ vel alterius cuiuscũq; causę, [quas camẽ †] in scriptis d fieri placuit: transactionum * etiam quas in instrumento f recipi cõueniunt aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in mundũ g & recepta, subscriptionibusque partium confirmata, essi per tabellionem cõscribantur, etiam ab ipso completa, & postrembò à partibus absoluta h sint: vt nulli liceat priũs, quàm hæc ita præcesserint, vel à scheda conscripta [sicè literas vnius partis, vel ambarum habeat] vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum, vel absoluum, aliquod iur i sibi ex eodem contractu, vel transactione vindicare: adeò vt nec illud in huiusmodi venditionibus licet dicere, quod pretio statuto necessitas venditori imponatur, vel contractum venditionis perficere k, vel id, quod emptoris l interest, ei persoluere. Quæ tam in posteà conficiendis instrumẽtis, quàm ad rem tradendam vt notatur *J. de act. empt. l. § traditam.* ¶ Item quid si tradat venditor ante mandam complenam: an dominio transferatur? Bal. Adiungendo dicit, quòd non, sed postea

480/C.IV.K.5-4, 877-878
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

moriqui conditionem dicho, quod fieri notatur *l. de soffra. l. emi-*
g Dominium *ea. & pro hoc, quod transeat dominium* ¶ ex iusti contractu,
in transitu ex contra- *est. § de dolo. l. ff. eligantur in princip.* Item in contractu conditio-
ctu rapitur. *nalium ff. de iure dot. l. secu. 1. §. fin. l. seq. & l. stipulationem. & ¶ de*
dona. inter vir. l. cum vxorem.

¶ Item, quomodo res repetere, cum non possit rem petere? Respond. conditio res conditione sine causa. Nec obstat quod dicere solemus, ex contractu acquisito traditum nõ posse condici: quia non est contractus nominatus, cum non sit adhuc perfectus, sed tantum initiatus.

¶ Sed de vacatione potest quæri: si dominus non est tradens, an causam vacatoris præstet? Respond. non, nec mirum nam cum sponsa tradit sponso res, licet conditionalis sit traditio: vt *ff. de iure do. l. pleraque. § fi. nam.* sit tamen res sponsi, si hæc nunc tradar: vel nisi apparent quod actum fit, sed non vlscapit dotem, nisi post nuptias sequentes: vt *ff. de vsucap. pro don. l. ij. & ij.*

a ¶ *Iam scripta.* ante legem illam.

b ¶ *Emptionibus.* secunda exceptio.

c ¶ *Reddere,* conditione ex hac lege, vel officio iudicis vel actione ex eo contractu: vt *ff. de actio. empt. l. ea emptio. §. si qui vnus. & de contrahen. empt. l. sed Cassius. §. i.*

¶ Et intelligo dari desertum ex empto, cum contractus tenuit, volens, quando oli tenuit: quia mendum non erat completum. Sed quidam non dant actionem ex eo contractu, hoc casu.

¶ Item si quis passus damnum arrhaliud interesse, emerat ad interesse? Respond. non, secundum M. & Azonem. Ita est ratio, quia in dacione arrharum videor ponere spem meliorig. *ff. de procurio. l. & hoc. §. item qui. & l. de emen rei indi. l. si cuiusq. & l. de iure delibe. l. semper iuris. l. fin. tacit. postquam. & §. fin. autem hoc aliquis. & l. de rebus credit. l. generaliter. §. sine mora. & ¶ emendamus. tacit. qui. l. ff. de §. quia. de l. de pactis de l. fin. §. l. & l. de pecun. l. mutuas. & ff. de actio. & obligat. l. obligationum.* sed. §. fin. vbi tacitè fit novatio. An ergo agatur ad arrhas, an ad interesse? Item, & in ea disputatur arrha? sed H. dicit, si agitur ad arrhas, ab hominis potest agi ad interesse: & fortè quod consequenta est pro poena, id est, arrhas, in interesse computabitur: quia cum possit petere legalem, & conventionalis petita vna videtur in residuo tantum agi. *ff. vt in. supr. l.*

d ¶ *Repetitione.* de re quæ, venditore contento hac poena, secundum nos, vt modò dixi in emptore.

¶ Et nota secundum H. quod non dico referre quantum ad ista, an sit data arrha, locus pœnæ, & arrha, vel arrha circumquaque illud ad aliud interesse: vt dicetur *l. quando licet ab emptio. de l. l. & ij.*

¶ *Videtur.* J. Cassvs. Habebam casum cum Titio Bononiensi: erant testes: nouerunt de causa Mutinæ. Dicitur, quod iudex illius ciuitatis, totum quo ventilatur quæstio, potest mittere litigantes Mutinam, vel procuratores suos: & ibi testes ferent testimonium præsentes vtraque parte: quæ est eorum iudice Mutinensi: & postea negotium ad priores iudices reuertetur. Et quod ita possint iudices facere, probatur per quandam constitutionem Græcam, quam non habemus. *

¶ Idem est si profero instrumentum, quod dicitur suspectum: quia si testes alibi sint, per quos probare possim veritatem huius instrumenti, debet iudex permittere, vt accedam ad locum, in quo testes degant, & ibi recipiantur eorum testimonia, quæ postea ad priorem iudicem referentur.

e ¶ *Iudices.* Scilicet habemus, vel sancimus, subaudi vel volumus: quod est infra: & incipe constructum, ea quæ.

f ¶ *Vrbe.* Roma veteri, vel nouæ, per excellentiam: vt *Instit. de iure nat. §. sed quoniam.* Accvrs.

g ¶ *Dispositionem.* id est, ad similitudinem eorũ quæ statuimus *supra de iuramento calumn. l. ij. §. fin. autem & de rel. credit. l. penul. §. fin.* & secundum hoc subaudi, ea: & subaudi, sancimus iudices, &c. Vel veritas dic, statuimus in Græca lege, quam non habemus. Accvrs.

a ¶ *Secundum ea quæ disposuimus. in l. vno.* licite Græca, de qua vide scripta ad *l. q. T. de penul. & notata post l. eij. eod. tit.* Cvtac.

h ¶ *Vel procuratores.* aliis, vel *procuratoribus.* & tunc plana est. aliis, vel *per procuratores.* & tunc dic, vel, pro etiam, vel saltem.

i ¶ *Depositionibus.* id est, instrumenta: non autem dictus, vt diximus T. *de testib. l. penuli.*

k ¶ *Res.* id est, negotium. & hoc vt facilior fit probatio: vt *ff. de rei vin. l. fin. & ff. de iuris. rei. non. l. ne quid. §. de hac.* & vt testes à fuit non noscuerint negotia: vt *ff. quemad. testa. aper. l. sed & ff. quæ ex fr. quæ.*

¶ *Requirantur.* quia suspecta videntur prima facie: vt *l. de probat. l. penuli.* vide per testes abfentes vult dare fidem instrumento.

¶ *Similia.* Scilicet eum dicta est T. *penul. vel fin.* j. vt possint destinare litigantes, vel procuratores eorum.

n ¶ *Sententia.* interlocutoria: vt *ff. de arbit. l. qualem. §. fin.*

o ¶ *Minus.* id est, non.

p ¶ *Priorem iudicem* respectu eius, apud quem sunt accusationes prolectæ, dicitur prior iudex.

A Pud. J. Cassvs. Hæc generaliter sunt vera, quæ dicta sunt, sine pertinet testes de prouincia in prouinciam, &c. & quod dicit est, quod iudex illius ciuitatis debet parere mittere ad locum, in q quibus testes degunt, habet loci in causis ciuilibus. In criminalibus debet duci testes coti iudice, coti quo causa vertitur, qui potest eos subiicere tormentis, & eos inuenerit vacillantes.

¶ Et nota, quod dicit q testium non debent manifestari alicui de partibus sed debent claudi sub sigillo iudicis, qui recepit eorum dicta: & debent ista testimonia sic recepta referari ad priorem iudicem.

q ¶ *Emptorem.* id est, conliarium, & subaudi, recipiantur testes. Sed contrà videtur *in contrarium. vt def. fin. §. illud. ff. vt.* vbi dicit non demandari testium receptionem. Sed dic, habetur iurisdictionem potest demandari: vt *hic.* non habemus, non vt ibi.

s. Vel ibi testes erant præsentes hic non.

r ¶ *Exceptis.* quia vacillantes: vt *ff. de quæst.* r *Lex libero. in princ. & l. vnica. §. testes. & T. de rep. l. mulierem. & in authen. de testib. §. j. col. vij. confit. ij.*

Tiere.

a Ea enim ut supra de testib.

b Arrha, quibus adiunctis, conditionaliter, non petuntur. Cuiacius vide *de actio. empt. l. ea emptio. hanc glossam §. si qui vnus. & de contrahen. empt. l. sed Cassius. §. i.*

c Arrhas perdens ad aliud interesse non tenetur. d Hic opinio videtur esse quoq; tamen Angel. *Instit. de empt.* contrarii, hoc est, secundum, amplius non facit de illa diuisa addere, quam vide.

e Ibi Bulgar. & Io. *ff. Instit. de empt.*

480/C.IV.K.5-4, 879-880
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

PLaeres.] CAEVS. Locasti tibi fundum, convenisti vt daren mihi nomine, anno certam pensionem, puta a primo anno solui ti, secundo & tertio, &c. vsque ad xx. an. de hac solutione feci tibi scripturam, in qua confessus sum quòd tantum recepi nomine solutionum, & ei subscripsi: & tibi & non mihi parta est fecunitas. elapsis xxx. annis tuuisti, nec aliquid recompensionis gratia solutis, qualiter mihi succurrendo fit, quaeritur? Dicitur quòd duplici via: una est, vt restitutam eadem illius apocha quam dedi tibi & vt in ea te subscribas. vel si faciam apocham de recepto, poslum petere vt faciat antapocham de solato: in qua continetur quòd à me talem fundum recepisti sub annua pensione: & quoties anno tantum solutis nomine pensionis, & hoc deo non faciam, nullam generabitur mihi praeiudicium si habeam alias probationes, cùm id quod pro me introductum est, in latinem meà non debeat renouari. Haec quae dicta sunt in colono, possunt intelligi in debitore qui tenetur mihi in c. sub clausula, & per xxx. an. vsuras solutis, & ei de recepto feci apocham, & eandem dicat perscriptisse contra me in personali actione, quia mihi competunt spacio triginta annorum.

a ¶ Contingit *l. Iubemus. ff. de agris, & censit. lib. xi.* Vide scripta ad *l. debitor. §. ad S.C. Trebell.* & not. ad *l. eos. infra de vsur.* CYIAC.

a ¶ *Plures.* C. debitores vel colonis vel fabricis.

b ¶ *Apocha.* ¶ Apocha * est de recepto puta confitetur me recepisse tantum: & à creditore fit, & datur debitori: *ff. de condic. indeb. l. fin. §. Titius. & ff. de fur. l. quae tabulae. §. apocha. & de accepti. l. fi accepto latum. §. i.* ¶ Antapocha * vero est de soluto, & à debitore fit in hunc modum: Confitetur me tantum vsurarum nomine vel pensionis solutis, & creditori datur & dicitur ab *anti*: quia fit ante apocham, secundùm Ioan. 1. Alii, vt B. dicunt antapocham scripturam debitoris, scilicet qua confitetur se debere, quod dicimus apocha: & dicunt ab *anti*, quod est contra quia fit contra primam obligationem: vt quia dicitur confitetur me debere, quam vocant apocham.] Tertii vt Ia. * dicunt quòd creditor scribit duas apochas, & dat eas debitori, vt vnam sibi retineat, & in alia se subscribat, & reddat eam creditori quod non placet vt *hac l. §. i.*

β ¶ *Apocha.* Apocha est professio solutae pecuniae, dicitur & scriptura, ἀπόδοξις, ἀμφοφόρια, ἀντιβόλαιον, ἐπιστολὴ, ἀπολογία. CYIACVS.

γ ¶ *Pro vsuranum.* Si per 30. an. cessatum fuerit in vsuris persolandis, non si in pensionibus. CYIAC.

c ¶ *Perscripsi.* à dominis.

d ¶ *Ita.* scilicet apocha.

e ¶ *Facilius* per negotiorum * enim res fit dubia vt *hic & §. quidam ad lib. quinta. nam lic Lip. & de acquirendo possess. l. nemo.*

f ¶ *Temporalem.* Imò est perpetua *, quae est xxx. * annorum: sed *l.* vel xx. * esset temporalis: sed expone temporalem, id est, certam habentem es tempore. ¶ Item not. hic quòd annua * praestatione praescribitur xxx. * an. quod est contra M. * vt plenè dicens *infra de praescrip. xxx. an. l. cum necessimi. §. fin.* ¶ Item arg. huius *l.* dicunt quidam, quòd ſ xxx. an. cessat * in solutione colonus, fit domino praeiudicium, & amittit possessionem: sed aliud ſ solutio: vt *l. de praescript. xxx. an. Lmalb. & ff. de vsur. l. cum quidam. §. dicunt.* Sed non * non distinguentes an solueritur vt *ff. de acqu. possess. l. quaeritur. §. i.* vel NOTE *l. de praescriptis xxx. an. l. 3. & ff. de vsur. l. cum quidam. §. dicunt. & dicitur l. mali.*

δ ¶ *Temporalem praescriptorem.* Vide not. ad *l. ant. inf. de vsuris.* CYIACVS.

ε ¶ *Si voluerit à qui.* scilicet dominus, vel creditor.

ζ ¶ *Exemplar.* scilicet apocha.

η ¶ Id est, ἀνάπαλιν. CYIAC.

ι ¶ *Eius.* scilicet debitoris. Et dicitur apocha * illa scriptura facta in praiudicium creditoris. Antapocha quam facit dominus in praiudicium colonii vel debitoris.

k ¶ *Imponenda.* * per conditionem ex hac l. ¶ Et die reddere, id est, daturus *ff. de verb. signi. l. verbum reddendi.* 1. Vel dic propriè: quia primò debitor facit antapochà continentem tantùm se solutile, & creditori dedit: & creditor subscripsit, & debitori reddidit, repetit ergo nunc illam antapocham, cùm & pro eo faciat in eo quod creditor subscripserat, dummodo det debitori apocham: vel facit apocham, in qua faciat debitorem subscribere, & non repetet antapocham.

λ ¶ *Reddere.* id est, dare. CYIAC.

l ¶ *Regulariter.* vt *l. de lege, & consti. l. quod saepe. & l. de fideiss. tempo. l. generaliter. §. i. & ff. de leg. & senatus. con. l. nulla.* ACCVRSIVS.

¶ Hac l. non abrogatur per Nou. 73. CYIAC.

Comparationes. Ista lex est solennis, & habet materiam istructam, idea diuiditur in tres partes, quia primò praemittit proomium. Secundò ponit statutum de causis. Tertiò ponit statutum de modis. Secundò ibi, *Videlicet.* Tertia ibi, *Omnes.* CAEVS. Olim fiebat comparatio fiat Emitiudo de priuata scriptura ad publicam: per quam multae falsitates commitebantur: vt ſ Titius tenebatur Seio in x. & in instrumento confessus fuerit Seio in x. & tenuit: ille negabat se instrumentum scripsisse: fiebant comparationes ad illam priuatam scripturam per alium similem scripturam. Modo verò non fit comparatio literarum ex priuata scriptura, nisi ipse priuata scriptura super quo vult probare, habeant subscriptionem trium testium: & qui superstites sint, iurent quòd ipsi interfuerunt quando instrumentum fuit factum: & iurent se subscripsisse omnes, vel saltem duo. Aliquotiò si iam decesserit, non * procedet comparatio, nec aliter faciendo est iuramen comparatio, etiam ſ aliquis proferat instrumentum, quo continetur quòd debeas mihi x. ad probandum illud quo continetur quòd debeam tibi xx. faciendo est etiam comparatio de instrumento publico ad instrumentum publicum, & de fouoris ad aliud fouoris. & hoc in prima parte. Qui verò petunt comparationem, vel illi qui eam facere debent, iuratà parte in scriptura iurabit quòd neque lucri gratia, neque odio fuit ita, neque fieri petunt comparationem hoc iudicandi, sed bona fide. & hoc in secunda. habet autem locum hac lex in omnibus iudiciis, & tantùm in futuris negotiis, non praeteritis. & hoc in tertia.

¶ Haec Leon abrogatur per Nou. 73. CYIAC.

m ¶ *Comparationes.* * id est, affirmationes.

n ¶ *Comparationes.* id est, collationes *l. vbi ſ. de fal.* in Nou. *di.* CONTRA ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ, ΑΝΑΓΡΑΦΑΣ. CYIAC.

o ¶ *Publicè.* i. apud iudicem, vel per publicam personam. ACCVRSIVS.

p ¶ *Instrumentis, quae non fuerunt publicè.* Instrumentorum alia sunt publica, id est, publicè confecta, & tabellionibus qui ex conficiuntur partium contractus conscribunt, quae in Nou. dicuntur ἀδιφόρα, forensia & publicè confecta, hic & in *l. scripturae, infra qui potest. in pig.* Alia sunt priuata, quae & dicuntur χειρόγραφα & ἀνεξόφορα, & *in d. scripturae.* ibi ἀφόρα, vt & in Nou. 117. & 140. Ear vide, & notad *l. scripturae.* & scripta hic. CYIAC.

p ¶ *In iudicio.* in iudicii plaeti est. In contractibus dic ita, quod emebam à te, & tu ostendetes mihi instrumentum emptionis: quod

a Addit Glos. *supra, vel. in verbo, apocha.*

b Cons. cum hoc dicto Glo. *super verbo, antapocha in c. scripturae. in mul. intra de reple.*

c Hoc Caelsis non probat.

d De comparatione scripturarum extraneae vt, in Affiliam ac. in Menochi §. 2. de arbitra. Ouiac. 3. cons. 114. Zabarel. 2. Rafaelicum 13.

480/C.IV.K.5-4, 881-882
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quod offerris, & ego habeo illud suspectum: tu probas per quasdam alias literas: & sic falsitas in contractibus committitur.

a ¶ *Sancimus.* ¶ Non proprie forsitan * periculum eriendum aliquid prohibet: *sic l. de rescrib. Generaliter, in princ. & §. qui falsitatis, eod. l. §. fin. & ex re vendit. l. §. vers. cum l. praedicti. & non con. l. §. §.*

a ¶ *Nisi etiam testium.* Itaque dicas esse ex Nov. 40. aliis 30. quibus fit comparatio, etiamsi testes nulli sint. Cujac.

b ¶ *Subscriptionem.* hodie idem & si non subscripserint, si tamen interrogati testes: *vt in authent. ea. tit. §. §. & §. §. quinque quinquagenas. vi.* secundum Hal. Vel veniat hic loquitur de priusquam scriptura, ex qua fit comparatio: & quia per eam nisi vincere vel insurgere alium, ideo magis solentis & authentica debet esse: ibi de ea ad quam. Igitur hic super summa maiore 30. sortunt: vade etiam ita exigantur ibi vt iurent: hic duo sufficiant, vt hic subiicit. ACCVRS.

c ¶ *Vt prius* quam comparatio fiat.

d ¶ *Locum.* Sic, id est, subscriptionis.

e ¶ *Sermonem* fiunt.

f ¶ *Deponentibus.* id est, iurantibus.

g ¶ *Duobus.* scilicet testibus. ¶ & facit pro b M. qui dicit solennitatem testamenti posse per duos testes probari: ibi sequens exigantur in compositione quod dicimus infra *de bona possessione contra l. fin.*

h ¶ *Testium* quos literas fecerunt alibi: & constat eos testes hic, ex eo quod subiicit, comparatio efficiatur.

¶ Sed quare tenet ad primam non sit recta via? Respondeo in tertio non tantum literae cum testium subscriptione. ¶ Et ac hic, & ex eo quod subiicit, *comparatio efficiatur*, secundum hanc l. plenam fidem haberi comparationi, sed per authent. non sufficit sola comparatio quia oportet argumento alio eam iuari: vt *in authent. eod. §. §. quo quinque vnde. & §. fed & §. quae aut omnia. & §. operae dicunt iudicantes. & §. §. vers. nulla. & §. §. vers. vnde aliquod contingere. & §. §. vers. mortuorum.* & videtur commune: iudici ut plenam facit fidem comparatio. sed illud in publicis, in privatis secus quia ibi aliud exigitur argumentum. & sic potest his legere *authent. ut §. antecedens.* &c. & ibi plenè de hoc disputatur. ACCVRS.

i ¶ *Comparatio.* scilicet literarum contrahentium & subscribentium quod si non inveniantur tales subscriptiones, fiat quod habetur valutive *in authent. ut §. §. vers. nulla. harum.* ACCVRS.

k ¶ *Aliam.* aliis est *non aliam*: & hac quoque plaga & aliis, *particulariter*: & tunc dicit est, naturali ingenio accusari: vel *non-valentem*, id est, simpliciter sacrata literarum tantum inspecta. Variatio enim plerumque in litteris etiam eisdem inventur ex variis *exemplaribus in authent. ut §. §.* ACCVRS.

l ¶ *In sermone fiunt.* hoc referunt ad id quod suprà dictum est *ut* privata scriptura non fieri comparationem, nisi habeat subscriptionem trium testium: sicut, &c. vt quia profers contra me instrumentum à Titio factum, quo confiteris quod mihi debes 2. vt approbes aliud quod ab eodem factum, quo confiteris me debere tibi centum? Vel dic, emptor nondum numeravit pecuniam, instrumentum venditionis profert, vt res traditur tibi: venditor negat eam scripsisse: vnde emptor producit priorem debiti instrumentum: in quo casu magis pro se quam contra se facit. Sed hoc responsum corrigitur per *authent. ad hoc.* Cujac.

¶ Item non hic ex eo quod dicit, *dicit*, &c. & si partes essent coniunctae comparationem quod etiam confessis partium non posset aliter fieri comparatio, nisi secundum leges: vt arg. *§. de possessione. l. quae probatur.*

m ¶ *In sermone.* id est, eorum quae conficiuntur in foro, id est, in iudicibus acta quae fiunt per tabellionem, & generaliter quae forma publica habetur sic dicta, quia ita vocantur in foro.

n ¶ Sed quaeritur an forensis instrumento non scripto per manum publicam, sic fides adhibenda vt publico? Respond. non. Sed arg. contra *infra de donat. l. in donationibus.*

o ¶ *Forensibus vel publicis.* Forensia & publica idem sunt. Vel hoc loco est *ignorantia iuris, sic* tit. *de optione vel electione legata.* Cujac.

n ¶ *Omnes autem.* Ex quibus instrumentis debeant fieri comparationes, distinguunt nunc autem quomodo.

o ¶ *Ab his.* scilicet petitis * scripturibus, quibus iudex committitur arg. *§. de re milit. l. semel. iuris. ff. & in authentic. de non alienando. §. quod autem. collat.* §. Iurant * autem duo alii, hodie scilicet qui iudicis instrumentum ad comparationem, & qui petit eam fieri, quod non aliam habeant probationem veniunt ad comparationem: recitata eam aliquid egerint, quod possit veritatem obfuscare *in auth. ut §. §. vers. nihil.* & sic quod est mirabile in hoc casu, his * de causa iurantur. & est speciale. sed regulariter coram ea petitione auth. vt in *authent. de his qui ingrediuntur ad appellandum. §. fin. coll.* p. ¶ *Scriptis.* id * est, audientiis, sic dicit: quia in scriniis, id est, in pretorio principis sunt iura: vt *§. de refer. l. omnes.* Vel quia consuetum ibi esse scrinia: vt patet in palatio Bononiae.

p ¶ *Hic qui comparationem.* Vt Praefecturi, Magistriani, Vicariani, & omnes apparitores publici. Cujac.

q ¶ *Scriniis.* Scrinia erant 4. memoriae, dispositionum, epistolarum, libellorum. Scrinia sunt *Justinian.* Cujac.

A D hoc, ex his literis quibus adulteriis tuus vtitur, & profert: rectè petis examinationem ¶ fieri. Item & charta quae profertur ex archivo † publico r, testimonium publicum s habet.

A D hoc.] CASVS. Dictum est in l. superiori quòd potest fieri comparatio privatae scripturae ad privatam habentem subscriptionem trium testium, & ex publico & ex forensi instrumento. *adde* autem duos modos. Pone quòd Titius profert scripturam contra me à te scriptam, quam dico repugnare ego profero aliam contra eum, quam dico ab eo Titio esse scriptam. dicit quòd bene potest fieri comparatio. Item si aliquod instrumentum de archivo publico vel scrinio profero, fit comparatio ex alia scriptura quae prodigitur ex archivo publico.

q ¶ *Examinationem* per comparationes literarum, *quia* prodicis literas tuas vel alterius contra me: ego eas confiteor. Vel ea probat, & induco aliam privatam contra te, quam dico vel te vel eundem fecisse, & id probo per comparationes literarum, quas contra me induxisti. Ideo corrigitur hic *l. comparationem*, in eo quod dicit, *licet in sermone fiunt.* &c. Alij dicunt quòd & hic est antethasis, id est, vitium vitium praesumtia.

ADDITIO. Dicas cum Paulo de Castro quòd l. C. in nulla corrigitur in quantum dicitur, *licet in sermone fiunt.* sed loquitur in alio casu quam illa authentica, quae loquitur quando vna scriptura producebatur contra me per te, & alia per me contra te. At l. C. loquitur quando vtraque producebatur ab eadem parte eoque casu non potest fieri comparatio quia potest fabelle manifesta fraus. ita dicit ipse Paul. T. l. proxi.

r ¶ *Publica* id est, * ea in qua reponuntur publicè scripturae: vt *§. de pann. l. mercis. §. fulgi.*

s ¶ *Testimonium publicum.* Non dico quòd publica sit, vel manu publica factaque sit nihil adderet, sed t habet publicum testimonium: eo ipso quòd confirmat magistratus, ex archivo eum esse vel eo ipso, quòd talia erant signa in ea, qualia solent fieri, fitlicet manu confectaria: vel *§. de mu. §. fin. in fundum. §. quoniam.* Patet ex praedictis * quinque generibus scripturae fieri comparationes, scilicet ex privatis subscriptis, ex publicis, ex forensibus t, & ex his duabus quae sunt in hac authentica. ¶ Sed an cuilibet u & à quolibet, vel contra quemlibet? Respon. fecundum Ioan. fic, cum simpliciter dicatur ea fieri. Sed Hugo rectum contrarium. Sic ergo dicit, privatas ad privatam tantùm probandam vel improbandam. Item forensis ad forensem tantùm probandam vel improbandam: sic de publico & alia, non autem publici ad forensis, vel econtrario privatas ad publicum vel contra, cum enim esset diversa forma fuit propter. Sed Ano dicit, quando ex vno genere ad aliud, sicut eadem forma: vt ecce forensis & publicum: nam forensis potest formam habere publicam. ADDITIO. Adverte quòd opinio Ioan. videtur esse petorum diversorum generum posse fieri comparationem, cum

a Parvis petentibus omnium prohibentur.

b Principalis.

c Officiatur.

d Sic in quibusdam aliis vt videtur non habetur.

e Comparationem praemisit.

f Comparatio videtur facta tantummodo adhibito indicis adde Menochium: de arbitr. quaest.

g Dicit hoc vel in illud non respiciens compositum per mod. ad hoc. Cujac.

h Comparatio formari nisi partium consensu non potest hoc nisi secundum leges.

i Forensis instrumentum, & vide dictum, de spon. num. 6.

k Forensibus vel publicis.

480/C.IV.K.5-4, 883-884
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IN AVTHENTIC. DE instru.cau.& fide.§.oportet. & §.sequen.coll.vj. constit.iij.

Ex duobus concurrentibus, scilicet, quod chirallus sit fullus in civitate, & excedat libram auri, si produce scheduam manu sua scriptam de tali contractu, quam negat, non creditur sibi comparationi sine alio argumento, id est sine testificatione testium deponentium quod viderint eam per te scribi, licet non interfuerint citrallus, quod alium nil requiritur, sed sibi comparationis sufficiat, vt in l. C. quæ tamen per hanc corrigitur in hoc. PAVL. DE CASTR.

AT si contractus fiat in civitate [1], & vnâ libram auri excesserit: omnimodò collationi [b] adsit argumentum [a] quodlibet, nec credatur ei soli [d].

Instrumentum cuius fides semel est approbata, debet iterù produci si adversarius dicit se velle & posse redarguere illud de falsitate & si nõ producatur habetur pro falso: nisi alle qui non producit, si per dolum fallitur iuratur: vel nisi sit lata sententia definitiva, quæ in rem iudicatam transiuit, hæc dicit nota. secundum BALD. Vel sic: *Postquam instrumento publico vel privato in iudicio producto quis fidem imposuerit, non cogitur illud iterato producere licite de falsitate in cõtra quem productum fuit, velit id redarguere: nisi persona iuret quod credit se falsum illud posse probare: quia tũc cogitur iterum illud coram iudice exhibere producere: nisi causa sit iam finita: & ex tunc sententia: nisi iurat quod instrumentum sit causa deperditum sine eius dolo vel culpa. & si hoc sacramentum prestare noluerit, instrumento nulla fides in causa adhibenda erit. b. d. tota lex ista.* SALYC.

XXI. *Idem A. Iuliano P.P.*

CVm quidam † instrumentum [a] protulerit, vel aliam chartulam [b], eique fidem imposuerit [c], postea autem persona cõtra quam illa chartula vel Instrumentũ prolatum est, quasi [e] falsum [h] hoc conflitutum redarguere nitatur: ne diutiũs dubitetur vtrũ necessitatem ei qui protulit, imponi oportear repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides iam approbata: sancimus, si quid tale euenisse, eum qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramentũ præstare, quod existimans [i] se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad huiusmodi veniat † petitionem. Quid enim si cũm nosse deperditam esse chartam, vel fortè concrematam, vel alio modo deminutam, hanc requirit adimulans & ad difficultatem productionis respiciens, huiusmodi faciat petitionem? Et postquam hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inscriptionem pagina [k] apud competentem iudicem deposita: tunc necessitatem imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari.

¶ Sin autem dicat non esse sibi possibile eam ostẽdere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta [l] sit: tunc subeat sacramẽtum [l], quòd nec habeat eam

[a] Comparatio litterarum facta ex priori produci, & ea esse efficiax.

[b] Comparatio litterarum quando fit hodie.

[c] In scriptis instrumentum quando dicitur adde Glossa in verbo, in scriptis supra eod.

[d] Comparatio quilibet fit hodie.

[1] *Vt in quidam.* CAPYT. Petebam à te x. proculi instrumentum. apparuit suspectum. dedi ei fidem per duos testes. vt illud iterum producam, vt illud possit accusare de falso: an sit audiendus, quæritur? Respond. quòd si sic iures propter calumniam hoc te non petere & quòd credis illud te posse arguere de falsitate: casu inscriptione facta in qua obligabis te ad penam rationis nisi probaseris apud iudicem, compellar ad iterum producendum. & hoc in prima. Si verò dixi me illud producere non posse, quia perdidi, & illud non habeo non aliter sum audiendus quàm si iterum me illud producere non possit. & hoc in secunda. Si verò volim iurare, nullam penam sustinebo aliam, nisi quòd scriptura illa exibeatur, & petende erit ac si confecta non fuisset. & hoc in tertia. Quod autem dicit, si, quòd possit petere iterato produci instrumentum cum solemnitate præstita, verum est: sicque ad sententiam, sed post non. & hoc in quarta.

a ¶ *Instrumentum.* publicum.

b ¶ *Chartulam.* quamcunque etiam priuatam quando est prodiscibilis.

c ¶ *Imposuerit.* cũm apparere suspectum: vt l. *eod. l. iudicem. & l. de probat. l. penultimæ.* Vel dic, imposuerit, scilicet producendo.

d ¶ *Fuerit semel.*

e ¶ *Falsum.* scilicet accusando nam etiam excipiendo [a] dicere possit.

f ¶ *Existimans.* ¶ Nota quòd sufficit semel [b] exhibuisse, nisi iuratus non subuocauerit causa id se postulare. sed hodie non iuratur, cùm semel se iuratum: vt in *authen. de his, qui ingred. ad appell. §. fin. coll. v.* Vel vtilis hæc est ali. causa à prima: quia hæc est criminalis.

g ¶ Et sic nos. in criminalibus [c] de calumnia iurare: vt *diuinum. l. de iur. calum. l. j. in prim.* & est simile iuramentum *§. ad authen. l. obseruare.*

ADDITIO. Ab his verbis, *Et sic nos in criminalibus*, vsque ad finem, dele omnia, & pro his repone: Imò non iuratur cùm sufficit inscriptio, & ex ea pœna calumniæ, vt rectè notat Mart. ad *l. j. inp. de iur propter cal.* & iusiurandum præstatur ante accusationem falsi ab eo qui petit instrumentum iterum exhiberi. Bton igitur in criminali, sed in civili. Nec obstat consil. Imo. Hero. n. *in tit. de adm. in II. Lomb. col.* cuius meminit Honorius. *in a. c. de iur. cal.* qui sit clericus hoc nullo modo iurare, ex *L. clericum clericus sup. de appell. de cler.* CYTAC.

h ¶ *Falsum.* quæ inscriptiones debent fieri ab accusatoribus, vt dixi *supra eod. l. q. & criminaliter* hic agitur.

¶ Sed quidam fiscuus hic arg. quòd licet [d] de crimine possit agi criminaliter, quia vicit qui dicitur commisisse crimen, non agitur civiliter & pro eis, *l. de Curb. edilis l. j. & l. cùm causa §. fin. l. j. & l. j. & ex sol. inpens. l. j. & quæ ab l. j. & l. j. cùm causa §. fin. & l. ad leg. Cornel. de fal. l. damnatis. & l. fin. & l. de transact. l. fi ex falsis. & dixi l. eod. l. q.*

i ¶ *Existimans.* [e] quia præsumitur [f] quòd habeat eam, cùm habuerit semper fieri contractus: vt *l. ad edictũ l. non ignorabit.*

¶ Item non sufficit, si iurat: facit in creditore: vt *infra de pign. actil. si creditor.* quia ille ex contractu tenetur de dolo & lata culpa & leui: hic non. Item creditor libentius ea probatur hic autem non fecit tale emolumentum de ideo sufficit & iurat

a Excipiens de falsis citra instrumentum congruit si fuit dicitur & prig fiant iniuriam. v. Quod. Fuga. *leg. adm.* b Semel exhibuisse sufficit.

c In criminalibus de calumnia non iurant.

d Quilibet de ciuitate potest agi, ex qui dicit commisisse. & dicitur adhuc iuratum. e Cum. e. quia fuit. cum gl. v. nosse de prob.

f Præsumitur quilibet contractum cum habere apud eũ & esse contractum habuit.

480/C.IV.K.5-4, 885-886
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& est simile huic infrà de nov. op. nunt. l. fin. §. fin. autem dubitatio. ¶ Item not. hic quod adhoc * non probante cogitur reus se defendere per sacramentum alioquin contra eum pronunciatur. vt infrà l. de probat. l. pen.

a ¶ Dolo. De culpa * enim in fuis non tenetur: vt infrà eod. l. actorem. §. 1. in fi. a ¶ Neque enim videtur. Vide notata ad l. pen. §. fin. sacramentum. l. de rei. vind. Cyrac.

b ¶ Subtili reverentia. vt l. de condic. indebiti. l. quæ sub condictione. eorum pronunt.

c ¶ Subtili reverentia. superficiosè. l. de condic. indeb. Cyrac.

d ¶ Per solitam. vt per in integrum restitutionem, vel supplicationem factam à præfectis prætorio.

e ¶ Retractationē. Quæ vicè appellationis obtinet. l. vtil. l. de temp. app. Cyracius.

f ¶ Et fortia. vt ff. de transact. l. fratres. & In fine de pac. ta fi. vera prin. & l. de appel. & cum l. sed. lib. xi. Sed videntur post sententiam audiri vt l. fin. infra. l. 3. & quæ sunt edita solet. hic non soli instrumento habeat fidem iudex sic. Vel hic, quando ab initio fuit de hoc quæstio, ibi quando non. & hæc vera. Anonymo. Dulcissimque solet. & pro iis reponit hanc. Post sententiā maximè suspensam, non cogitur qui producere, potest tamen secure fatli. Sic refert Cyrac. consilium hanc leg. cum vt infrà l. ex fali. infra. Cyrac.

* quoad. vel.

† Tom edidit Aug. Gothofr. pedita Cod. lib. 10. obiter. Qui in loco fi quis forsit non tale quid pari ius, cuncta est in intentio tali affectus. nolit hoc actus in accogari. fi etiam huiusmodi enim proba dicunt pedita fidem hæres eorum iudice conquirunt post Bart. notat Cuiacius in Impetum Tr. de in iure. reg. l. fi. quæ. infr. de transfug.

dem chartulam, nec alij eam dederit, nec apud alium voluntate eius constitura fit, nec dolo malo fecerit * quo minùs appareat ea, sed re vera ipsa chartula sine omni dolo * sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit †. & si tale fubeat sacramentum, ab huiusmodi necessitate relaxetur.

¶ Quòd si prædictū iusiurandū subire minimè maluerit: tūc quasi falsi chartula nullas habeat vires adversùs eum contra quē prolata est, sed * sit penitus evacuata. Neq; enim viteriùs a pœnam produci contra eos qui nō iuraverint, volumus: sed fortitan quidā subtili reverentia b pretenti, nec verum sacramentum præstare patiuntur. ¶ Eandem autem copiam ei * præstamus, donec causa apud iudicem ventilatur. Si enim iam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem suspensa est, neque per solitam d retractationem e adhoc lis vivere speratur: tunc satis durum est huiusmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum causæ retractentur, & sopita * iā negotia per huiusmodi viam iterū aperiantur, & contrarium aliquid nostro eueniat * propositio. Dat. V. Kal. Mart. Lampadio & Orestes VV. CC. Cons.

XXII. ὁ αὐτὸς Α. * † *

epitome.

Ἐὰν τις ἀναπείθῃ ὃν διαγραφὴν ἀναφέρῃ ἢ ἀμφισβητῇ, εἰ μὲν κατ' ἄκρον ἄκρον, συμβαλλόμενον ἢ ἄκρον, παραστήσας τὴν ἀναφορὰν εἰς ὃν τοῦτο βλάπτει ἀποδείξῃ. ὁ δὲ ἀπιστῶν τῷ χάρτῃ ἀφαιρείσθω, ἀλλ' εἰς ὃν ἀφῇ. εἰ δὲ τοῦ ἰδίου κέρδους μόνου ἕνεκα βλαπτόμενος. ἀλλὰ τὸ ὁ μὲν ἀναφέρων τὸν ἀλλότριον εἰδὼς ἄν· ὁ δὲ ἀναφέρων, ἀνεπαίδευτος ἢ ἀλλοτρίας μαρτυρίας μὴ οἴδε· ἢ ἀναγκαζόμενος ἀναφέρειν τὴν μαρτυρίαν, οὐδὲν ἢ κτῇ ἢ λαμβάνῃ μαρτυρόμενος, ἀναγκαίοις μαρτυρίας, οὐδὲ ἢ ἀναγκαζόμενος ἀναφέρειν τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἂν μὴ ὁ συμβολαιοῦν ἀναπείθῃ· ἀφαιρεῖσθαι, ὅτι μὴ ἀφῇ τὸ εἰλικρινὲς τῆς ἢ ἐλπίζει λαμβάνειν, ἢ τὰ ἀφῇ φιλίαν ἢ μίσος· ἢ· ἐκ τῶν συμβολαίων βλαπτόντες, ἀκύρους τοὺς ἀναφερομένους αὐτοῖς παραπαίοντες. ἀλλ' εἰ μὴ τις ἐπιμένοι) μὴ ἔχειν τὸ ζητούμενον δικαίωμα, μόνῃ δίκαις ἀναγκαζέσθω ἀναφέρειν ἔστι μὴ ἔχῃ. εἰ δὲ ἀλλ' ἀνάγκῃ τὸν τοιοῦτον ἔχοντα ὑπόχρεω πάντως ἀναγκαζέσθω ἀναφέρειν τὸ ὅτι ζητούμενον δικαίωμα. εἰ δὲ ἕκαστον ὑπαναχωρεῖ, οὐς μᾶλλον ἡμίσεια μόνα ἀποστερεῖται τὸ δικαίωμα βιαζόμενος, πολὺ τοῦ ὅλου συμβεβηκότος ζημίαν τοῦ δικαίου ὁ δικαίωμα· οὐκοῦν κατακλείεται. ἢ αὖθις κρείττων ἢ οὐς ἢ ἀγωνοθετοῦντα βρέβεια, ἢ ἢ πολὺ ἑτέρων ἴσως συνοπτίζεσθαι, ἀπερ ἢς ὑπόκειται ἀποκρυπτόμενοι αἱ κῇ ἢ ἢ ἢς πολλοὺς ἔχοντας συνεπιδικάσαντα, ἀλλὰ καθ' ἑτέρων ἔσται. ἐκείνοι ἢ ἀναγκαζόμενον ἀναφέρειν πολλοὺς ἢ ἀκριβεστέρας, οἱ τοῦ μαρτυρεῖν καθὰ πᾶσι· ἀναγκαζόμενοι. καθ' ἢ ἢ ἀποδόσιν ἀλλοῖα τις μὴ μαρτυρῇ, κῇ τοῦτον ἢ τε ἀποκρυβῆναι πολλοὺς, ἢ ἀκριβεστέρας ἢ ἑτέρου ἢ τοσοῦτον ἀναγκαζόμενος, πτόλλοι δι' ἀνὰ ἐν τῷ νόμῳ οἱ μὲν ἀναγκαζόμενοι κατὰ πᾶσι μαρτυρεῖν, ἀκοῦσαι, ἢ ἐκείνοι καθ' ἢν ἢν ἀναγκαζόμενοι τοὺς μαρτυρεῖν, οὐδὲν ἢ ἔξεστι ἀλλοῖς ἀναγκαζόμενον ἀναφέρειν ἀκριβεστέρας ἀκριβεστέρας εἰ μὴ ἐν ἀστοῖ τοῦ δικαστηρίου παρὰ ἢ κοσμητὴ ἢ τοῦ ἔθνους, ἢ τότε ἢ ἀναλαμβάνῃ τὴν ζητούντα· ἡδέως ἢ ἀφικνούμενοι ἢ πολλοὺς ἢ ἀκριβεστέρας ἔχει ἢ γνῶσις κῇ τοῦ ἐπιφέρειν αὐτοῖς πρὸς ἀπαξ μόνον. εἰ δὲ ἀπαξ ἀφικνούμενοι· ἢ συμβολαῖον, ὅπου ζήλοι ἢ ἑτέρου· ἡδέως τοῦ ἀφικνούμενοι αὐτοῖ. ὁ τοῦτο ἀδόμενα· εἰ δίλογον φανῇ τοῦ δικαστῇ τὸ ἢ ἑτέρου ἀφικνεῖσθαι ἢ χάρτου, ὁ δὲ ἀφικνούσας αὐτὸν, ἢ δὲ ἀφικόμενον ἀπαρνεῖται· ἢ ἑτέρου ἀφικνούμενος, λόγων κατηλαλούσας τὸν χάρτου, ἢ ἀλλοις ἀφὶς μὴ ἔχῃ· δίκαιόν ἢ τοῦτο ἀφικνοῦσι· ὅρκῳ μόνῳ τοῦτο αὐτὸ πιστεύω, ἢ μαθὼν ἀναγκαζόσθω ἀφαίρεσιν αὐτοῦ, τοῦτον κρατοῦντα οἱ μόνον ἐν τῇ βασιλικῇ πόλει, οὐδὲ ἢ ἐν ἄλλῃ τῇ πολιτείᾳ.

Eadem Latinè per Antonium Caetium.

SI quis requisitus in iudicio producere instrumẽtum non cõtra seipsum, sed cõtra alium aliquem, confiteretur autem alteri, recusat id producere veluti exinde dãnum metuens, qui verò petit chartã produci, dicat nihil ipsũ exinde lædi, sed vel pecunias accepisse ab his qui conueniendi sunt ex producto instrumẽto aut alia quãpiam obiicere causam, se verò magno damno affectum iri, si non proferatur instrumentũ. Vult quidem constitutio eum qui habet instrumentũ producere illud, si nihil ex exhibitione eius damni passurus est. Si verò re vera dãnũm illi adfert, si producatur instrumẽtum, non cogi eum offerre aut exhibere illi quando ei magis expedit abscõdere illud quãm publicare. Si verò is qui instrumẽto egeat, adfirmet, nihil illi damni passurum, sacramentũ det solũm, quòd putani sibi propeiam fidem dãno fore ex instrumẽti oblatione, idcieco recusãt exhibere, vt autẽ non illud ipsum, nõ * lucrari promissa sibi ad non exhibendã chartam damnũ propeium puteret

Aliam & mutatam permutatiõnẽ vide de in adiicione Godofredi Ed. antecedens restituimus, ad lib. 10. obiter. Cuiacij. n.a.

* vel quod non lucrari.

480/C.IV.K.5-4, 887-888
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

putet, curiosiùs & abundantiùs præster iusiurandum, dicens se non accipiendæ pecuniæ causa aut alterius rei, ad nō adhibendā chartā, aut quia habeat promissionem dationis, neque propter metum illius contra quem quæritur instrumēti editio, neq; propter amicitiam eius recusat chartæ oblationem, sed quod directò circa propriū patrimonium euidēs damnū est sensurus. Sicut enim qui putat scire se veritatē de aliqua causa, cogitur & inuitus ad testimoniū: & neque si promissionē habet ob non dicendum testimonium, neque si cōtra amicum vadit dicturus illud, propterea rectè recusat testimonium, sic neque qui instrumentū poscitur proferre, neque ob acceptionem aliquā secutam vel speratā, neque ob amicitiam eius qui lædendus est ex instrumento, potest oblationem eius recusare. Sed si quidem quis iurauerit se non habere quæsitum instrumentum, neque omninò cogendus est proferre quod non habet. Si verò non sustinet tale iusiurandum præstare, omninò cogatur proferre desideratū instrumentum. si verò seipsum occultet, vt neque iuret, neq; producat instrumētum, omne ex eo euēturum damnum ei qui eget instrumento, de domo [a] soluat. Iisdem obtinētibus & in argentariorū breuibus aut huiusmodi quæ ab aliis quibusdā cōficiuntur, si quæ quis desiderat offerri, non contra eorum confectores, sed contra alios quosdam, illi cogatur proferre pyctacia seu instrumenta, qui & testificari contra aliquem cogi possunt: contra quas enim personas inuitus quis nō dicit testimonium, cōtra hos neque exhibere pyctacia aut instrumenta aut aliud quid cogitur. Manifesti sunt autem ex legibus hi, qui non coguntur contra aliquos testimonium dicere inuiti, & illi cōtra quos non cogitur quidam testificari, nemini autē licet aliter cogere proferre instrumenta, nisi in ipso iudicio in quo mouetur causa, & tunc sumptu desiderātis fieri exhibitionem pyctacij aut instrumentorum. Oportet verò fieri editionem ipsorum semel tantùm. Si autem semel exhibito instrumento postulet, & iterum fieri exhibitionem is qui eo indiget, si iusta causa videatur iudici cur iterum edi debeat charta, is verò qui accepit eā, recuset secūdariā oblationē, dicēs perdidisse chartam aut alio quouis modo non habere facultatē eius exhibēdæ, sacramēto solo hoc ipsum committatur, & nō amplius cogatur proferre illud. his obtinentibus non solùm in hac regia vrbe, sed & in omni reip. nostræ loco.

PLVS [a] VALERE † QVOD AGITVR, quàm quod simulatè concipitur.

TITVLVS XXII.

Pars est tituli superioris, vt plus valeat veritas rei gestæ quàm instrumenta confecta & simulata, quæ magis atque magis comprobatur id quod superior titulus iam fuit comprobaturus, non minus valere rem gestam quamcumque quid instrumenta ea de re confecta nulla sint, & instrumenta non fieri, vt res valeat, sed vt facilius probari possit, atque eius fides & memoria diuturnior, denique propter res esse literas, non propter literas res: & instrumenta nihil aliud esse quàm testimonia factorum. l. 11. ff. de pignor. CVIAC.

Veritas præualet scripturæ & simulationi. SALYC.

I. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Rufino.*

IN cōtractibus [a] rei veritas [b] potius quàm scriptura perspici [a] debet.

Cum obiicitur simulatio: debet inquiri veritas facti. BALD. Vel sic: *Simulatio allegata apud iudicem est probanda.* SALYC.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. *Seuerio.*

ACta simulata [c] †, velut non ipse, sed eius [d] vxor [g] comparauerit, veritatis substantiam mutare non possunt [e]. Quæstio itaque facti [f], per iudicem vel [g] præsidem prouinciæ examinabitur. Dat. X. Kalend. Maij, CC. Coss.

Contractus emptionis intelligitur esse factus causa pignoris: maximè quando apponitur pactum de reuendendo. BART.

III. *Iidem AA. & CC. Maximo.*

EMptione [a] [b] pignoris causa [c] facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur. Dat. Kalend. Maij, Sirmij CC. Coss.

Breuis est, & in ista est simulatio de persona ad personam, & ideo inspicitur vera persona, non simulata. SALYC. Vel sic: *Persona quæ verè contraxit, attenditur, non quæ simulatè fingitur.* SALYC.

IV. *Iidem AA. & CC. Dacia.*

SI quis gestum à se, aliū egisse [†] scribi [a] fecerit: plus actū quàm scriptum valet. Dat. VIII. Kalend. Decemb. CC. Coss.

PLVS VALERE quod agitur, &c.

Quia per scripturam de quo dictum est, aliud fingitur quàm sit veritas de eo quod præualeat.

a ¶ *Plus.* Id est, verā veritas per scripturas obscurari nequit, & sic pertinet etiam hic titul. ad instrumenta. CVIAC.

IN *contractibus.*] CASVS. Erat fundum: confectū est instrumentum, nō me, sed vxorem meā emisse: nunquid veritas præferatur scripturæ, quæritur? Resp. quòd sic: quia in cōtractib^a, &c.

a ¶ *In contractibus.* Præmittit aphorismū [a] generalem, specialem subiiciens postea. ¶ Et pone casum, vt ff. *quod met. caus.* l. *si per impressionem.* & ff. *ad sc. macedonianum.* l. *si filiusfamilias* 3. §. *pen.* & l. *sed Iulianus* §. *mancei.* & *de leg.* 3. l. *qui quartam.* & *de haere. instit.* l. *quæsitū.* §. & *de don. inter vir. & vxo.* l. *si sponsus.* §. *circa.* & ff. *de proba.* l. *cum proribus.* & l. *ad probationē.* *seruitutis* & ff. *de emancip.* l. 1. & §. & ff. *de dona.* l. *non ignorant.* & ff. *de transact.* l. *cum* ea & ff. *de contrahen. empt.* l. *iij.* & ff. *si cer. pet.* l. *si ex pretio.* ¶ Sed videtur huic l. cōtra [b] ff. *ar. ra.* l. *fin.* Sed ibi speciale, sicut & ff. *de vsufr. le.* l. *si aliq.* secundùm Io. Vel ibi nō constabat aliud actum secundùm R. & Item fallit hæc regula ff. *ad Vell.* l. *antiqua.* Ibi speciale. 3. Sic & in re iudicata fallit vt ff. *de re iud.* l. *res iudicata.* 4. Et in iureiurando: vt ff. *de iureiur.* l. *sed & si possessori.* §. *item si.* Et in transactione: vt ff. *de iureiur.* l. *q.* 6. Et in repudiatione hereditatis: vt ff. *de acquir. here.* l. *is qui putat.* ¶ Et in casibus illis vbi fit ius ex sententia: vt ff. *de inoff. test.* l. *Papinianus* §. *fin.* & *de sta. ho.* l. *ingenuum.* & *de lib. ag.* l. 1. §. *si.* & l. *q.* & *iij. in pri.* 7. Item & fallit hæc regula in obligatione literarum post biennium: vt ff. *de non nu. pec.* l. *si interadū.* Item fallit, vt ff. *de lega.* 3. l. *iij.* & *de fun. leg.* l. *Labeo.*

b ¶ *Veritas.* Hoc verum est vbi paratus est probare contrarium.

ACta.] CASVS. Tutor rem pupilli nomine nō pot(est): & si simulat vxorem emisse, magis inspicienda est veritas, quàm quòd simulatē actum esse dicatur nullum fuisse conditionem.

c ¶ *Acta simulata.* forsè tutor erat, qui administrabat: ideòque rem pupilli emere nō poterit. sed facit per vxorē. ff. *de* auth. tut. l. 5. §. *pupillus.* & *de cōtrah. emp.* l. *si in emptione* §. *fin.* 2. Vel in dignitate erat: vt ff. *de contrahen. emptio.* l. *non licet.* 3. Vel pone ff. *quod met. cau.* l. *si per impressionem.* 4. Item etiam, vt ff. *pro socio* l. *cū duobus.* & ff. *si quis alt. vel sibi* l. *mutuā.* & ff. *ad Vell.* l. *si cū pater.*

d ¶ *Sed eius.* ad idē ff. *de contrahen. empt.* l. *nō licet.*

g ¶ *Sed eius vxor.* Idem etiam iuris est, si vxoris nomine emero & in instrumento eius nomen inscripsero, mihi tamen rem gessero, ex Iustin. edicto 4. pen. CVIAC.

e ¶ *Non possunt.* neque in rei veritate, neque in præiudicio, & sic hæc simulatio [a] de persona in personā: vt ff. *ea.* l. *si quis gessum.* alias à causa in causam: vt ff. *l. proxi.*

f ¶ *Quæstio itaque facti.* id est, quæ sit rei veritas. CVIACIVS.

g ¶ *Per iudicem*, vel. Non per iurisdictionalitatem. CVIAC.

EMptione.] CASVS. Accepi x. à te mutuo sub vsuris, & obligaui pignus: tu timens ne diceretis vsurarias, vel ne posses vsuras petere iure casui obstāte, fecisti scribi in instrumento contractum emptionis & venditionis interuenisse, cùm intercessit pignoris obligatio. vnde non scriptura, sed gestum erit inspiciendum.

f ¶ *Emptione.* Simulatè creditor emptionem: & sic fecit fieri instrumentum, cùm esset pignus [b]: vt si ad diem redderetur pecunia, res esset inempta. non valet, cùm sit in fraudē legis commissa: vt ff. *de pac. pigno.* l. *iij.* & *iij.* Vel fraudes volait lucrari, ne teneretur computare in sortem. Vel non videri vltra legitimum vsuram eos esse. Vel euitare iura canonum quæ de vsuris reperendis dicūt: hæc quidem non valent sed simulata. ¶ Quid autem si hoc iurauit? [c] Resp. idem: vt ff. *de legi.* & *contra.* l. *non dubium.* in fin. & facit ff. *de contrahen. empt.* l. *si ancillam.*

a ¶ *Pignoris causa.* id est, pignus contrahitur non emptio. CVIAC.

SI quis.] CASVS. Mutuasti mihi x. quia maiores vsuras stipulari non poteras, supposuisti Titium, qui possit maiores vsuras stipulari, & stipulatus est: & in instrumento Titius non tua persona comprehensa fuit. Actum, non scriptura, inspiciendum est. Vel pone casum vt in gloss.

g ¶ *Scribi.* Mutuatus fui x. sequi

a Veritas præualet scripturæ.

b Scriptura in contractibus præualet veritati. & quæ pro veritate habentur.

a de fun., vt in l. Labeo, de con. vend.

a apud. al. pr. grou.

b adde l. a. inf. si quis alteri vel sibi.

a Simulatio sit de persona ad personam: de causa ad causam. adde Glo. supra in l. non dubium, & in l. nemo non, de legibus.

† Adde huic titulo tractatum Cepolæ, de simulatione contractuum. Aegid. decis. 134. Cotta in Memoral. in verbo, Contractus simulatus. & an lucrum ipsum intercipiendum contractui simulato valeat. vide Afflictum decis. &c.

b Vide in hunc locū Cepolam tractatu de simulat. contr. præsum. 1. num. 33.

c Iuramento contractus simulatus non firmatur: Sic pegus de dote parte 1. q. 13. vide tamen Cepolam tract. de simulat. contract. præsump. 7. numer. 41. 46.

e Exemplum fume ex l. ilx ... de pign. & l. ad mon... de cont. emp. & vend.

† gessisse.

480/C.IV.K.5-4, 889-890
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

u.fecì alium fcribi in fraudem vfurarum vt ff. de vsuris. not. §. fin. 5. Vel pone in vendente, qui faciebat alios vendere: ficut & fuprà eodem l.4. pofui in emente, & fic differt hæc ab illa. 5. Vel illa fpecialior: hæc generaliter. a. Vel ibi publica charta fuit: hic non. & facit infrà fi quis alteri vel fibi. l. cū proponas. & infrà ad Velleian. l. fi vt. & infrà de donat. inter vir. & vxor. l. fi filij.

f ¶ Commodati. ff. commo. l. fi ut damno.
g ¶ Fatuti. non eft contra naturam contractus, fed præter.
h ¶ Sufcepiffe. fpeciali pacto, non generali: vt dixi ff. fi quis cau. l. fed & fi. §. quæfitum.
i ¶ Conuentionis. contractus enim, &c. vt ff. depof. l. 1. §. fi conuenie. & facit ff. loca. l. fi domum. & de contra. empt. l. fi quis fundum.

S*i falfum.*] Carvs. Procurator tuus cū deberet locare domum mandato tuo, vendidit eā, & fecit te fubfcribere, cùm crederes locationē, fed erat venditio: nec vt vēditio, quia non cogitafti, nec vt locatio valet, cùm percipiens in hoc non confenfit. ff. de contrahen. empt. l. in venditionibus. & infrà de dona. l. vxr ignorante. & de rebus alie. non alie. l. 4. & manda. l. cùm mandati. & ff. de tranfact. l. cùm Aquiliana.

a ¶ *Si falfum.* Quia falfum eft me vendidiffe. Cviacivs.

a ¶ *Falsa.* inftrumētum locationis tu credebas factum de locatione, & fuit factū de emptione.

β ¶ *Subfcribere te. leg. fubfcribere te non volebas, fed fidem non habenti.* & Græcorum more repetitio. *Tibi.* id eft, cùm nō relegiffes inftrumentū. Ter. in Hecyra, vt *non fit peccare mihi*. &c. Cic. *Huic errato nulla venia.* Lerenti. Cviac.

b ¶ *Non relegentem.* f. inftrumentum.

c ¶ *In vtroq.* Locōtractu: nam in venditione non cōfenfit qui fubfcripfit: in locatione non cōfenfit qui accepit. fed fupr. *ead.* l. 1. vtroque cōfenfit veritati, & ideo valet.

γ ¶ *Confenfu deficiente.* Nam ego locare volui: Titius noluit conducere. Ego vendere nolui: Titius voluit emere. Scriptura non conciliat voluntatis naturas diffidentes. Cviac.

Erronea fubfcriptio vitiat actum. Bald. Vel fic: *Subfcribens fe instrumento quod non legit, putans continere id quod mandauit, vel quod fibi perfuafum extitit, cùm aliud contineat: fibi non præiudicat.* Salyc.

v. *Iidem AA. & CC. Vallerii.*

SI falfum a inftrumentum emptionis confcriptum tibi, velut a locationis †, quam fieri mandaueras *, fubfcribere tē non relegentem b, fed fidem habentem, fuafit: neutrum contractum (in vtroque c alterutrius confenfu deficiente γ) conftitiffe, procul dubio eft. Dat. XIII. Kalend. Ian. CC. Coss.

a Cōmodatarius vt teneatur de cafu, nō eft contra naturam cōmodati, fed præter.
b Quod non venit de natura cōtractus quæ ponitur in pacto.
c Vel pacti fpecialis, non generalis commodatarius de cafu teneri poteft.
† De contractus emphyteutici fimulatione, & de eius probatione, vide Afflictum decif. [illegible]
* al. *fubfcribente non volente, fed fidem habente fuafit.* &c. al. *fubfcribere te ad notitia*, fed prior lectio verior.

DE COMMODATO.

Titvlvs XXIII.

E*Xpofitis generalibus præceptis de obligationibus & actionibus, incipit modò de his tractare per fpecies fingulas: ac primùm de actione commodati, quafi proxima actioni creditæ pecuniæ, quam propofuit initio huius libri. Nam & fub titulo de reb. cred. legimus præterea editū fuiffe de commodato, & de pignor. l. 1. ff. de reb. cred. & mox de pignore etiam agitur tit. feq. Commodatum eft mutuum ad vfum. Mutuum eft commodatum ad abufum: Vel commodatum eft contractus quo quis rem fuam dat gratuitò vtendam alteri ad tempus, vel vfus temporalis rei gratuitò conceffus. Dico gratuitò: nam originem commodatum trahit ab amicitia, & omnis caritas atque amicitia gratuita eft. Explere autem vfu in quam rei commodata eft alteri, ex ea conuentione domino competit actio commodati directa: vt fi tradidero tibi feruum meum pignori obligandum creditori tuo, foluta pecunia creditori, quia pignoris obligatio extincta eft fini[illegible]que vfus rei in quem eam hominem tibi commodaueram, ftatim mihi competit de eo homine recipiendo actio commodati directa, & viciffim tibi contraria de recipiendis impenfis maioribus, in morem fuga forte ob morbum, vel fugam eius.* Cviac.

Commodatarius de cafu fortuito non tenetur fecundum fimplicem naturam contractus fed fecundum naturam expreffa conuentionis potefl teneri de cafu fortuito. Bald. Vel fic: *Commodatarius non tenetur de cafu fortuito, nifi fe adftrinxerit pacto.* Salyc.

1. *Impp.* Dioclet. & Maximian. AA. *Sotiæ* †.

EA quidem quæ vi maiore d β auferuntur, detrimento eorum quibus res commodantur, imputari non folent *. Sed cùm is qui à te commodari e fibi bouem poftulabat, hoftilis incurfionis contemplatione periculum amiffionis, ac fortunam futuri g damni in fe fufcepiffe h proponatur: præfes prouinciæ, fi probaueris eum indemnitatem tibi promififfe: placitum conuentionis i implere eum compellet. Dat. VI. Kalend. Iun. ipfis AA. Coss.

Qui intentat certam fpeciem contractus, debet probare formam ex qua refultat illa fpecies. Bald. Vel fic: *Commodator debet probare vfum finitum ad quem commodauit. hoc dicit fecundum vnam lect.* Vel fic: *Deducens certam fpeciem contractus in iudicio, debet illam probare, fi negatur. h. d. fecundum aliam lect.* Salyc.

11. *Iidem AA. Aulizano* *.

CVm eum qui temporalis miniſterij l cauſa fuſcepit k ancillam, ad reſtitutionem eius bona fides vrgeat: confequens eft focerum tuum l huius rei m cauſa tradidiffe ancillam, adito præfide prouinciæ probare: vt fidem fuſceptam is aduerfus quem fupplicas, compellatur n agnofcere. Dat. prid. Non. Nouemb. ipfis AA. Coss.

Commodatarius tenetur reſtituere rem fibi commodatam ad pignerandū poſtquam fatisfecit debitum. Bald. Vel fic: *Res ad pignorandum commodata, extenuato debito eſt reſtituenda.* Salyc.

111. *Iidem AA. Saturia.*

DE reſtituendis rebus quas [marito o] obligandas pro fe dederas *, poſtquam p debitum fuerit extenuatum q, commodati r actionem etiam aduerfus heredes eius exercere potes. Dat. III. Id. April. Sirmij, ipfis AA. Coss.

Breue eſt, & ideo non fummatur. Salyc.

C*Vm eum.*] Carvs. Ancillam fcilicet huius l. ponitur in gl. fed clariùs dic fic: Cōmodaui tibi ancillam vfque ad annum ad faciendum certum miniſterium puta lanificiū. aduenit ante tēpore non vis eam reſtituere: quia dicis lanificiū non effe completum. qualiter mihi fuccurratur, quæritur. Refp. quòd probabo me ancillam vfque ad tempus tradidiffe: & eam recuperabo.

ι ¶ *Temporalis miniſterij.* Sic Iſidorus lib. 5. Commodatum eft id quod iuris noſtri eft, & ad alios temporaliter tranſlatum eft. Cviac.

k ¶ *Suſcepit* ex commodatione à focero tuo. gener pro focero facit verba.

l ¶ *Socerum tuum.* adito præfide, &c. quod eft I.

¶ *Sed cur* d probat hic focer, imò commodatarius, qui affirmat ad certum vfum & tempus fibi commodatum. Refp. hic conſtabat ancillam cōmodatam ad certum vfum, puta lanificium: fed dicebat commodator quod ad certum vſque cōmodauerat. hoc probare debet: quia cōtra e eum præfumitur quòd vfque ad finē miniſterij commodauerit, fecundū Io. & fic ante tempus non debet reuocare, quod effet vfu finito: vt ff. commo. l. in commodato. §. ficut. Et dic quòd ancilla erat commodantis, vel aliena: non curo. ff. ea l. ita vt fi fur. Vel aliter dicas quòd ille cōmodatarius dicebat focerum fuum ei donaffe f. Nec obſtabit I. de prob. ad fine. quia ibi reali, hic perfonali actione agitur eo contractu.

m ¶ *Huius rei.* id eſt, ad certum tempus g.

n ¶ *Compellatur.* fcilicet commodatarius.

D*E reſtituēda.*] Carvs. Commodaui tibi codicem, vt pro te eum obligares, foluto debito aduerfùs te * & aduerfùs heredē tuum pro reſtituendo agam commodati.

o ¶ *Dederas.* Calicū.

d An commodantis, an verò commodatarij fit vfum rei commodatæ finitum probare.
e Alias ei.

e Nō eſt commodatum, niſi vfum aliquem temporis expreſſo vel tacitè definitum contineat.

f Malè, nec enim donatio præfumitur.

g Vel perfonæ miniſterij videtur enim cōmodatarius miniſterio ancillæ abuſus in hac lege.
* deeſt in quibuſdam.

d ¶ *Vi maiore.* cui * reſiſti non poteſt: ff. quod metus cauſa. l. 5.
β ¶ *Quæ vi maiore.* Idem eſt, fi res æſtimata data fit. l. 5. §. 1. ff. co. Alioquin præſtatur exactiſſima diligentia. Cviac.
e ¶ *Non folent.* iure contractus h niſi vitio eius caſus interuenerit: vt ff. eo. l. in rebus. in princ. & l. fi vt certo. §. quod verò & §. feq. & inſtitut. qui. mod. re cont. oblig. §. item is.
f ¶ *Commodari.* Caius. Commodaui tibi equum: fine culpa tua periit cafu fortuito. an teneatis, quæritur: Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò vt duceres ad bellum tibi commodaui, & pepigi vt tenereris fi ibi periiſſet, tenebaris. & hoc in fecunda.

a Vis maior dicitur cui reſiſti nō poteſt.
b Cafus commodatario, ex vi ipſius contractus non imputatur: ſed tunc demum cùm in culpa fuit & cafui occaſionis dedit.

† *Sotia.*

p ¶ *Poſtquam.* vel antè quandoque, vt ſtatim dicam.
q ¶ *Extenuatum.* id eſt, ſolutum.
r ¶ *Commodati.* Diſtingue: h ergo aliam rem meam obligo pro alio, aut trado illi vt obliget, aut ego obligo pro illo. & fi trado: aut gratis, & tunc datur actio commodati vt hic. aut non gratis, & tunc præſcriptis verbis, vel locati: vt ff. de præſcriptis verb. l. naturalis. §. fin. Si autem obligo pro alio, aut pro præſente: & tunc agitur mandati: vt ff. mandati. l. qui fidem. aut pro abſente: & tunc nego. geſt. vt ff. eod. l. fi vt certo. §. nunc videndum. & §. rem tibi. & ff. manda.

h Quæ actio competat commodanti aduerſus commodatarium ſi rem aliquam illi commodauit vt pigneraret ſuo nomine.

480/C.IV.K.5-4, 891-892
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mandat l.ex mandato. Sed cùm ego obligari agam pign.act. contra creditorem soluta pecunia. Agitur autem his actionibus, cùm * transactum est tempus ad quod obligari passus sum rem, aut si objectum non sit expectatum, agam cùm dia * est in solutione cessatum. vel facilè * solutio est debitori vt f. mandat. l. actiones.

PRAETEXTU.] CASTR. Debebam tibi decem. commodaui tibi equum. praetexta debiti non vis equum restituere. non probabiliter recusas eum restituere mihi.

a ¶ Praetexta. nisi forte rit expressas fuit commodati.

a ¶ Praetextu. id est, sub obtentu compensationis. Eadem verba sunt in l. 1. infra de nauat. & l. 1. & 3 §. ne filius vel Rubrik. vbi supponunt certam debiti causam semper. CVIAC.

b ¶ Debiti. à cómodante commodatario soluti. ¶ Non probabiliter recusat cómodatarius restituere rem commodatam, 1. nisi * debitum sit liquidum *. 2. & commodatarius teneatur nó in specie, sed ad aestimationem propter rei deteriorationem, siue ad interesse. 3. & idem è cómodatum * cóstitit in pecunia, vt * dicunt apparere. & ita loquitur l. de compensa. l. fin. & Institut. de actib. in bona fide. 4. & nó propter impéfat probabiliter in re factus: nam tunc retinet: vt ff. end. l. in re bona §. pecunia. & de acquirend. poss. l. si quis rem. hoc & alibi de condict. indeb. l. si non seruum. l. si centum. ADDITIO. Quod hac glos. supra dicit de pecunia cómodata, intelligo verum, si commodata sit vt quantitas: secus verò si vt species: quia tunc de ea indicatur vt de specie. l. planè §. 3. & l. fed & si certus. ff de lege.)

* Commodati. Videntur compositores pro commodati, perperam legisse commodati. Commodatum depositum, l. 1. ff. depositi. CVIAC.

DE PIGNERATITIA actione.

c ¶ Vide not. ad rub. ff. de. Pignus hic est, quo quisè creditori obligatur realiter possessionis, vt in ea causa sit, quod ad exsolutum. CVIAC.

d ¶ Minus l. sententia hac est, ex lib. 1. Anon. tit. 1. & Harmen. lib. 5. tit. 5. vt fructus ex pignore percepti imputentur in sortem, & si aequarint sortem dissoluitur obligatio & pignus redditur, si superant sortem, vt superflui reddantur. Haec l. & 2. & 3 eodem ordine collocatae sunt apud Harm. lib. 5. tit. 5. CVIAC.

Vod ex operis.] CASTR. Obligauit tibi ancillam, vel fundum pro 2. quae mihi mutuaui. quod ex operis eius, vel fructibus fundi lucratus es computabis tibi in debitum: si verò fundum deteriorem fecisti, tenaberis ad damnum refarciendum, vel ad debitum exonerandum admissa compensatione in eo quo res deterior facta est, per actiones. pigno. hoc dicit cum l. sequens.

¶ Adde quae in causam pignoris computentur. CVIAC.

c ¶ Dicit. à debitor.

d ¶ Percepium est. vel percipi * potest: vt l. praesi. l. fin. & l. de diffractis pign. l. fundum. & de pign. l. si dominium. * g. an quidam cum pigno. ca. contra. l. cum debitor. & l. de pact. pign. l. 1.

e ¶ Relevabit. * vt ff. de pign. act. l. si pignore in pericip. *

1 CREDITOR.] Percepi vsui. Haec res nisi fit facta deteriorem, & si fit res, quae vsu fit deterior, vt vestis: nam tunc pignore si vtitur, furtum facit l. si pignore. ff. de fur. CVIAC.

f ¶ Debiti. quia fidem adhibuisse debuit: vade negligentia nocet ei. ff. commodat. l. 1. §. 1. vbi dicitur, res * quae deteriorata redditur, reddi non videtur.

g ¶ Necesse habet. * vt l. praesi. & l. de vsur. l. ex praedia.

h ¶ Confinit. dolo vel culpa. 1. facinoso quod facere non debuit. vel omittendo quod facere debuit. secus si seruos pro maleficiis coercuit: vt ff. no. l. obligatur. in fin.

i ¶ Obligatur. vel ad dimum relarciendum, vel ad debitum exonerandum: admissa compensatione in eo quo res deterior facta est: vt l. creditor.

PALLIUM.] CASTR. Obligasti mihi rem tuam pro 2. conuenit vt eam distraherem pecunia non soluta sua dicam pallium illud debitori praeiudicet quo minùs agat pignoratitia, ad id quod excedit debitii, & pro maiori pecunia se vendiuum vel quominùs adiuuatur actio pignoratitia, si non vendidi vel dedi pro 2. cùm esset obligata pro 2. vel dolo vendidi, vel ante diem? Dicitur quod non.

k ¶ Pallium. quod vestes: vt infra de pact. pign. l. et ff. de pigno. l. si fundum.

l ¶ Debiti. tale pallium non adimit quo creditor posse petere.

m ¶ Adimum. si forte creditori plus * vendidisses: vt l. quamuis. in fin. & l. sequenti. & infra de iure dot. impe. l. fin. & si vero creditor. Vel indum * vendidit, vel malè vendidit, vel dolo malo, vel * ante diem: vt infra si vendi. pigner. l. 1.

n ¶ Vel hypotheca. Durat enim pignoratitia non tantùm de pignore: sed & de hypotheca, cuius

a Pignoris certa, hoc est, debitum minimum ex fructibus, quorum pignore creditor percepit & percipere potest: vt hoc colligas: Creditorem cogi fructuoso pignoris percipere.

b id est, contentabit.

* Adde, nisi fit contractus vrgens. CVIAC.

c Quod deteriorem creditor, reddi non videtur.

d Adde Socinii regula 3.

e Pignore ex consensione per conditionem vendito, fructus ipsi debito si adhuc manet pignoratitia, minimum vt à creditore consequatur hypothecam pignoris vendit, si id, id quod vltra debitum quantitatem conditionem est et pignoris ad dictum. Eadem adhuc vt debitor potest si pignus malè vendidit.

f Pignus non vtilitatem superimponit debitori: & contineat oblata Glossione, etiâ si pecuniam vendendi pignoris signetur creditori.

g Hoc sortilitio est probanonis quibus illud. Id notum, quod percipi potest probari potest ex cùmuni aestimatione, timiture non potuisse tuto iudicari, aut aestimari, vel id lucram, potuisse fieri.

h id est, adhuc & audiuerit, fructus & vulgaris fabrica dicitur: id à tamen est mutabitur nulli si ad id idiota iuris sit pecunia, vt conquisita hacenódiu pignoris possit, tunc perfecta est conditionalis vendito. Et ideo cùm res non sit integra, sed dicit non potuit offerre, & agere pig. l. si bonae. §. vt ff. de pig. l. Tituo. ff. ei. Ac ceffio vel dominio fuerunt fata ratione perficiuntur, & ideo antequam ea interceffuit, debitori est interpretatio.

i Sitve

480/C.IV.K.5-4, 893-894
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Non vitio id poterit, qui dolo aut culpa tam antiqui.

a ¶ Sine vitio. id * est. sine dolo, vel culpa lata, vel leuiore quibus teneatur creditor: vt Instit. quibus mo. re contrahit. in §. fin. & ff. ad l. f. cum vendoret. §. fin. & C. l. ut. & C. de pign. l. f. sine.

b ¶ Perdiderit & his dominio cessa amisit.

c ¶ Non cogitat, & ad debitum tenetur debitor: vt C. eod. l. praei. in fin.

d ¶ Sed si culpa rem. Lotus. CVIAC.

d ¶ Deprehenditur. tenetur de dolo & culpa lata & leui.

e ¶ Manifestis. b non manifestissimis c, sed in criminis hoc obtinet: vt V. de probat. l. fiunt.

f ¶ Rationibus. & hoc ideo probatur, quia contrarium non monstratur.

g ¶ Se perdidisse. d hoc probare debet secundum omnes, sc. quod perdidit pignus: vt C. de usufr. l. publicati. & C. de rescid. l. si fundum. in fin. & de fide instrum. l. sicut.

h Amissionem pignoris probat qui probat debitor culpam, ut creditor, ut debitor.

i Debitor culpam creditoris probare te gitur, probata a creditore pignoris amissione.

k Aliquid probatum institigere eo ipso quod contrarium non probatur. ¶ vel.

l Probare id nemo cogitur, quod probatio non iniuria.

m Sine vitio. id * est. sine dolo, vel culpa lata, vel leuiore quibus teneatur creditor: vt Instit. quibus mo. re contrahit. in §. fin. & ff. ad l. f. cum vendoret. §. fin. & C. l. ut. & C. de pign. l. f. sine.

n ¶ Perdidisse & his dominio cessa amisit.

o ¶ Non cogitur, & ad debitum tenetur debitor: vt C. eod. l. praei. in fin.

p ¶ Sed si culpa rem. Lotus. CVIAC.

q ¶ Deprehenditur. tenetur de dolo & culpa lata & leui.

r ¶ Manifestis. b non manifestissimis c, sed in criminis hoc obtinet: vt V. de probat. l. fiunt.

s ¶ Rationibus. & hoc ideo probatur, quia contrarium non monstratur.

t ¶ Se perdidisse. d hoc probare debet secundum omnes, sc. quod perdidit pignus: vt C. de usufr. l. publicati. & C. de rescid. l. si fundum. in fin. & de fide instrum. l. sicut.

u ¶ Sed an e sine culpa se perdidisse probare debeat, sub iudice lis est. verbum Horatij. Bul. enim distinguebat an debitor confiteatur amissum: vt tunc ipse debitor probet culpa: aut differat. & tunc creditor probet amissionem: & per consequens causam amissionis probare debet, scilicet sine culpa se perdidisse. & pro ff. locati. l. si quis fundum. adiic. §. quia domum. §. Imperator. & C. de poen. cant. l. si vetor. & ff. de excepti. rei iu. l. si rem. Sed M. & Io. & H. & Alo & non contradicimus. Dicimus enim indifinite debitorem e probare debere culpam: vt ff. de probat. l. quotiens. §. de la. & de admin. tut. l. chirographa. in fin. §. refunf. & de leg. 3. domina. aliàs l. cum sic legatur. §. fructus. & infrà eo. l. §. nulla.

¶ Nec obstat dicta l. ff. locat. l. si quis domum. §. imperator. nec illa. si rem. quia ibi probat eo ipso v quod non probatur contrarium: vt infrà qui mutat. non possunt. l. fin. lib. 2. 3. Item pro nobis, quia potest vnus esse sine altero. potest enim creditor probare amissionem: nec tamen sine culpa. 3. Item quia tantum debej facere confessio debitoris creditoris amissionem, quantum & si creditor probasset, nec plus, nec minus. ff. de usufr. l. qui de usufructu. in fin. 4. Item nec debet creditor in x eo probando gravari, quo probato non deberet relevative E. de probat. ad probationem.). Ad Lauterb. ff. notar. C. de periculo tut. tel. vt ff. fideiussorib. C. Tutis. Incundius. ff.

¶ Item arg. contra hoc l. C. de fid. instru. l. fin. Sed ibi falsa.

ADDITIO. Limita opinionem istius glos. habere veritatem in his casibus fortuitis k qui de facili & frequenter euenisse cum culpa possit fieri: sed vis hostium, impetus aquarum, & similes, pro quo allegat Salyc. hic l. f. mercis. §. culpa. ff. locat. & l. pen. in princ. ff. actio mutui. fecit in aliis casibus fortuitis, qui sine culpa praestarpotest de facili non euenisse: vt est furtum, & similes.

Qva fortuitus.] CAYVS. Si creditor pignus sibi obligatum casu fortuito perdidit, vel per furtum, non tenebitur, nisi hoc commiserit, vt si per casum fortuitum aut alio modo amiserit pignus, non tenetur debitor solvere debitum.

h ¶ Latronum. l. qui palam hominem spoliant: vt C. depositi l. 1. & in auth. vt nulli iudic. §. prouide. col. 2. in furto autem dic vt ff. pro socio l. cum duobus §. damna.

i ¶ Praestarent. m vt ff. de pign. l. f. inter. §. quicquid. & C. de pign. l. f. cum vendoret. §. fin. & de man. fid. l. fideiussor. & ff. de fideiussf. l. amissis. in principio. & C. de pact. de comm. l. mutis. & C. locat. l. 3. & 11. & ff. de contrahen. empt. l. f. Sabinus. §. fin. & de periculo & commodo rei venditae. l. hoc ita verum. §. fin. & ff. commod. l. f. ut certo. §. nunc videndum. & ff. de regula iuris. l. contractus. & de administ. rerum ad ciuit. pertin. l. 4. §. f. ne tempore. & de praescriptis verbis. l. f. sibi rem. 9. refun. C. mandat. l. 8. procuratoris.

k ¶ Indemnatur. vt Instit. quibus modis re contrahitur obligatio. §. fin. & C. de pign. l. f. sine. & C. eod. l. pignus.

l ¶ Plaueris. specialiter & incontinenti: vt V. de neg. gest. l. negotium.

Obligari.] CAYVS. Obligari fundum vel domum destruxili. an damni ratio sit habenda, quaerit: Resp. quòd sic: & compensabitur in debiti quantitatem. & hoc in prima. Idem est si dolo deterioratli: quia act. pign. tenebitur m vt talem restituat qualem recepit. & hoc in secunda. Si quis verò fumpsit vilis vel necessarios in re pignorata fecerit, cui exigere poterit. & hoc in tertia.

m ¶ Creditor qui fundus. Nota quòd hypotheca est n in re immobili, pignus in re mobili. o ¶ Pignori vel hypotheca. Vide notae. ad l. 4. supr. eod. CVIAC.

p ¶ In rationem debiti. Deinde hic vox debiti. sic Graci εἰς λόγον τοῦ χρέους, non dicit damnum esse debito compensari, sed damnum in pignoratitium iudicium venire. CVIAC.

n ¶ Debiti. i. in compensationem debiti.

o ¶ Et ff. dolo. Augustus notat, aliàs legi, esse non dolo. Sic Harm. ad leg. pol. quod dilu. Sed negatio non est in Harm. lefio namque contingit, non dolo aut culpa creditoris, eo nomine non competit pignoratitia. CVIAC.

p ¶ Vel culpa. Leui, non leuissima. CVIAC.

q ¶ Fecerit. aliàs non sed & superà fecit deterioremdo. & facit ff. eod. l. elegantur. §. fin.

p ¶ Necessarios & vilioes: vt ff. eod. l. f. necessarios. & C. de pign. l. in summa. moderatione. q ¶ Tamen: vt ff. eod. l. f. sumes.

(1) Nulla] CAYVS. Damnum sine culpa creditoris rem amissorum non ad creditorem, sed ad debitorem pertinet. & hoc in prima. Si verò creditor simulat se amisisse cum non amiserit & possidet, debitor adiuvatur eum experiatur pignoratitia actione. & hoc in secunda.

q ¶ Nulla culpa. r in faciendo: segnitia in omittendo nam de vtraque tenetur: vt ff. eod. l. f. sumes. & l. elegantiae.

r ¶ Perimit. vt ff. eod. l. f. creditor. in princ. & C. quae fortuita. & C. de pign. l. f. eod. & l. f. sumes.

s ¶ Reposuit posset. & facit C. de distr. pig. l. & qui sub imagine.

Pignus.] CAYVS. Cùm pignus in bonis debitoris remanet: si perit sine culpa creditoris, debitori t non creditori perit dicitur. si ergo librum tuum mihi obligasti. & in hospito depositus, & periit tibi, non mihi periit: & nihilominùs habeo adversùs te debiti perfectionem.

t ¶ In bonis id est u dominio: vt hic. & ff. de distract. pign. l. rescriptum. in princ. & ff. de a dil. edic. l. quia fit. fugitiuus. §. pignori. & ff. qui ex. à quibus ma. lib. non fiunt. l. 9. in fine.

u ¶ Idque. non est bona ratio adde ergo, cùm creditoris culpa non interuenerit.

* Sic in omnibus hunc locum apud Mancipiorum loco legitur negotiorum a Quintianus. dum certiores de casu ea pecunia ment. pecu. fit. adde Gl. l. 3. infra. supra ca. prox.

b Mora fiunt libertis adiicio ne pignoratitia.

c Hypotheca & pignus differunt.

d Incendentes fumpsit non negotiorum.

e Culpa & negatio differunt.

f Ex perit domino.

g Pignus est in dominio debitoris nec enim pignoris creditoris: sed nomen sibi domini.

480/C.IV.K.5-4, 895-896
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

perire *, in dubium non venit. Cùm igitur adfecuras in horreis b pignora deposita, consequens est, secundùm ius perpetuum a pignoribus debitori perceuendis (si tamen in horreis, quibus & alij solebant publicè c vel, res depositæ sint, personalem actionem debiti reposcendi causa integram e habere. PP. VI. Non Maij, Mediolani. AA. Cos.

Soluto debito, vel oblato & consignato legitimè, creditor possidens pignus conuenere potest à debitore duplici via: scilicet per vindicationem, & pignoratitia directa. Contra autem si debitor possidet, nec debitum sit solutum, vel legitimè consignatum: conuenitur à creditore hypothecaria, præscriptione longi temporis non obstante in aliquo casuum prædictorum. BALD. Vel sic: *Debito verò soluto vel oblato consignato & deposito, debitor à vindicando pignore non potest submouere longi temporis præscriptione: tamen agere rei vindicatione, debet probare causam sua intentionis: & creditor excipiens de pignore, vel agens hypothecaria debet probare suam exceptionem, vel hypothecaria actionem, à qua debitor liberatur, si probet debitum solutum vel oblatum & depositum.* SALYC.

2. *Idem AA. & CC. Apollodoro.*

NEc creditores g, nec qui his * successerunt h, adtentis debitores pignori quondam res nexas petentes, reddita iure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata & consignata & deposita c, longi temporis † f præscriptione muniri possunt g, vnde intelligis quòd si originem i, k rei † probare potes: aduersario tenente vindicare dominium debes l. Vt autem creditor pignoris defensione se tueri * possit, extorquetur ei necessitas probandi m debiti: vel si tu n tentas per vindicationem * pignoris hoc idem inducitur o: & tibi † non erit difficilis p, vel solutione, vel oblatione q atque solenni depositione pignoris liberatio. Dat. Nonis Maij, ipsis CC. & COSS.

Pigneratitia competit soluto debito, hoc primò. Creditor non potest hypothecaria sine pactis vel iudicis decreto euadere. hoc dicit secundò. BALD.

2. *Idem AA. & CC. Aminiano.*

PIgnoris causa res obligatas r, soluto debito restitui debere pigneratitiæ actionis natura declarat s. quo iure, si titulo t pignoris obligatas * mancipia, per eandem actionem u vti potes: nec creditor citra † consentionem x, vel prædiali y, † iussionem debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest. D. V. Kal. Ian. Sirmij, ipsis CC. & COSS.

Fructus externum sortem: quod intelligo quando eum sorte recipiunt familiarem, vel à principio, vt pecus domui: vel ex pactitatis, quæ sunt consumpti: vel quasi pecus commuti, sta quod non possunt differri. BAL. Vel sic: *Creditor fructus perceptos computat*

vsur. l. accepta. ALCYAT.

PIgnoris. IC. CASYS. Soluto debito, res obligata per actionem pignoratitiam restituenda est. Ergo mancipium ab hi obligati, & debitum solutum: per actionem pignoratitiam potest recuperare. an verò si non solutum, propria auctoritate possit restituere mihi obligata? respondeo, quòd non, nisi breui ab eorum consensu: vel iussu iudicis interuenientes.

f ¶ Obligatus. & tradita.

g ¶ Dictum. vt infra de lai. pign. l. in. in fin. ¶ Et quid dicit, soluto, dic vel aliis satisfactum: g. ex l. si non. §. omnes.

h ¶ Tituli. non est totalis, sed dic, id est, modificatione possidendi.

i ¶ Obligati. id est, traditi.

k ¶ Adhuc. pignoratitiam, non tua auctoritate.

l ¶ Consentiendum. vel prædialem. Legendum & prædiali iussione. Quæ si intercedit, licebit creditori res auferre, non tantùm debitori, sed & cuilibet possessori. argumento l. 16. g. de condict. caus. Sin autem, vim facit. l. 3. §. de vi bon. rapt. Exigitur ergo consensio, & auctoritas prædiali. Et ideò Graci de legata quasi conditio, & iussio satisfacit. Interdum tamen sola prædialis iussio sufficit, & pignore causa indicati capto. CYRAC.

m ¶ Vt prædialem. per quam licet citò fore possessorem si suffisset

480/C.IV.K.5-4, 897-898
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

horum interuentu, & creditor abstulerit sua auctoritate retineri. Iulia de vi, & incidit in edictum diui Marci vt *ff. quod metus causa. Lectus. & l. in* Item vi bonorum raptorum. & res est mobilis vt *l. vi bon. rapt. l. vi.* Quamuis autem ex conuentione licet sibi fieri ratum facilius fuerit cum iudicis authoritate: vt *l. conuenta. l. de pign. l. creditores.*

¶ Item adhuc contra *ff. de damno infecti l. vtique.* sed ibi inquilinus erat suspectus ac recedere. Vel ibi locator quo damnodo etiam prius [b] videretur habere possessionem pignoratitiam, vade merito sua authoritate capiret arg. *ff. in qui. can. pignus. in. contrahitur. l. ff deferentia.*

[b] Reffectus de fuga capi potest, hoc fol. Vt operatur fuga in actione in priorem. [b] Hoc dicit, ibi non est recognitio noua possessionis, sed confessio veteris.

QVo minus.] CAVT. Si praedium mihi obligatu, & certo foucio x. vel xx. ann. fructus percepi: an facta compensatione fructuū & deboni, vsque ad concurrentem quātitatem, & residuo soluto vel oblato, consignato & deposito, me restitutore noleme sibi praedium pignoratum, obtinere posse longi temporis praescriptio, quaeritur. Dicitur quod non. VIV.

a ¶ *Fructuum.* Vide Scriptores ad *pr. tit. T. de pign. actione.* CVIAC.

a ¶ *Accepit.* vt *T. eo. l. i.*

b ¶ *Si per creditorem solutum fuerit, quemadmodum solueretur.* Hoc fiat verba edicti *de pign. actione. sic in l. vlt. §. de iniuria pign. & l. accepta.*] *de pign.* Eadem verba fiunt in edicto de constituta pecunia. *l. ff. de §. ait ff. de const. pecunia.* CVIAC.

b ¶ *Solueretur.* consignatione tamen eius facta: vt dixi *supra ad l. nec creditores in fin.*

c ¶ *Oblato, consignato & deposito.* Tria haec sunt insinuatio curiosiam, & obtempera scriptis, & sufficiunt praecedentia. CVIAC.

c Pignus solum debitor ut posit petere, ad obtinere praescriptione longi temporis.

c ¶ *Durante.* nec perdita nec diminutaliis non tenetur nisi in culpa fuerit: vt *supra ad l. creditor qui fundos.*

d ¶ *Spatio longi temporis.* Vide notat. *supra ad l. 3. eodem.* CVIAC.

d ¶ *Defendetur* fol. creditori vt dixi *supra ad l. nec creditores. & Varia ff de vsur. l. deposito.*

d Obtinuerit.

DE INSTITORIA ET EXERCITORIA ACTIONE.

Dicit[a] qualiter ex nostris contractibus: nunc qualiter ex alienis. & de duobus generibus contractuum praemisit, in quibus in solidum tenemur. Vel dicit de pignore quod est accessorium: nunc de alia accessoria. Et enim in contractibus seruo vel filio obligatis principalis, naturalis & civilis, vel naturalis tantum.

a ¶ *Dicit.*] CAVT. Si seruum tuum alicui stationi praepositi ad eundem frumentarii, vel vendendi quaeritet, quae *in seruum, & residuo soluto pignus tenetur restituere: non longi temporis praescriptionem posse opponere.* SALVCET.

XII. *Idem AA. & CC. Heriofo.*

QVo minus fructuū a quo creditor ex rebus obligatis accepit [a], habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factum fuerit quominus soluereturs [b], [oblato, & consignato, & deposito [c].] pignora quae in eadem causa durant [d], restituat debitori nullo spacio longi temporis [e] defendituc [f]. D. XII. Kalend. Decembr. CC. Coss.

a Fructus debentur in emolumentis, & sine his obtinet actionem.

DE INSTITORIA ET EXERCITORIA ACTIONE †.

TITVLVS XXV.

POst actionem commodati & pignoratitiam quae ex nostris contractibus nobis, vel in nos dantur, proponuntur actiones quae ex ipsorum vel alios contractibus aliorum hominum, velut institorum, quos mercaturae faciendae, vel magisterum, quae nauis occupanda praepositumus, etiam si sui iuris sint familiae nobis & in nos dantur, dicta scilicet, exercitoria ex contractibus magistrorum, & institoria ex contractibus institorum. Nec enim vnum negotii sunt actiones, sed negotiorum & contractuum omnium, vt quae vtrique de peculio, de in rem verso, quod ipsis, vtiam pertinent ad contractus omnes. Institor est qui alienae mercis institor mercatorum, qui distinguatur in classes & in genera, vel aliter rerum non qui eum praepositi & mandat. l. 1. D. eod. ex actio institoria eum qui praepositi tenet in solidum actione institoria, non quod eius praecipui sibi [a] aliquid qui cum institore contrahit, tum etiam quod ad eum negotiorum quaestus omnis redeat, & si aliter rem suam seruare non possit, vel si institor qui est sui iuris non sit solutus, quod in subsidium ei detur actio vtilis in eo, qui eum institore contrahentem, l. 1. & 1. D. eod. l. 3. D. de pecul. Hoc contra regulam iuris, qua vetat per liberum personam nobis nō adquiri actionem, quod & in exercitoria locum habet. l. 1. §. Sed è contrario D. de exerc. act. Exercitor autem est dominus vel possessor nauis, qui eam per magistrum naui praepositum exercet & percipit omnes reditus & obuentiones eius. Magister institor est nomi praepositus & similiter actio exercitoria, institoria, item & ad similitudinem institoria comparata datur, l. 4. hoc tit. & retro institoria exercitoria. nam & si qui institorem praepositi, pabulorum officinam, mensam, negotiationem exercere dicitur. Habebat. §. Si duo. l. vlt. D. eod. l. 1. C. Th. de habit. col. nec tamen in pere vsquam confundantur, commutantur hae actionum nomina vel magistri & institoris, etiam ab Hermite qua separata legimus alio loco, sed vocat institor, seu nauis Hispaniae magister. & separatim tantis in iure consulit quod non ipsum regula corrupta actio constitut, nec enim est actio institoria ex contractu subinstitoris: & est tamen exercitoria ex contractu submagistri, sicut si exercitor qui magistrum naui praepositi, prohibuerit aliquem naui praeponi. hoc exercitor vtilitas & necessitas mercatorum: cuilibet ratio facit vt poter tenetur in solidum, cuius voluntate filius exercuit nauem peculiarem, ex contractu filij vel magistri à filio naui impositi, qui si mercis peculiaris filius exercuit voluntate nati scientes se non tenetur in solidum, sed in rationem venit vna cum caeteris creditoribus peculiaribus. Institoria actio nomen habet ab re qui praepositus est negotiationi: Exercitoria ab re qui praepositi, quia à praepositi non potest formari nomen elegans. magisterium enim actionis nomen inelegans est. CVIACIVS.

a ¶ *Seruum.* nam & [a] seruus & omnes pedisant est institorum: vt *ff. eo. l. sed & si quis mutuum rem. §. parte.*

a Qui possunt esse institores.

i ¶ *Officio alicui.* Id est, officium. CVIAC.

f *Vel.* pro, id est.

g ¶ *Negotiationi.* dominicae, non peculiari, quando non institoria, sed tributoria sibi vindicat locum: vt *ff. eo. l. sed & si pecuniam. §. pen.*

h ¶ *Sacrat.* id est, accipere mutuum.

i ¶ *Si permissum.* tacite vel expresse.

k ¶ *Permissum* à *n.* Quod videtur, cum caetera praepositorum. CVIACIVS.

k ¶ *Prohetur.* quod fieri intelligitur quando ad emendas merces eum praepositi: nisi nominatim hoc prohibueris: vt *ff. de institor. l. rationaque. §. non tamen. & §. sequitur. & ff. ad Macedon. l. sed Iulianus. §. interdum. & argument. ff. de exercit. action. l. §. non autem.*

¶ Et non quod ad [b] hoc vt ista actio locum habeat, tria concurrere oportet, vt in exercitoria, scilicet quod ei mutuaueris pecuniam, in eam causam, in quam est praepositus, expressim vel tacite. l. 1. item quod fuisse cum praepositum in eam causam: licet la. in hoc contradicit. 1. item quod in eo loco mutuet, vbi res ex pecunia tua comparanda reperiuntur: vt *ff de exercit. l. §. non autem. & l. fin.*

b Exercitoria locum habet tribus conditionibus.

l ¶ *Propositi.* de in rem verso: *l. 3. proxi.*

DE INSTITORIA ET EXERCITORIA ACTIONE.

1. *Imp.* ANTONINVS *A. Hermoti.*

SEruus [a] tuus peculiam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligauit, si cum eum officio alicui [b] vel negotiationi exercendae praeponeres [c], etiam, vt id faceres, [d] ei permissum [e] à te probetur [f]. Quod si haec actio locum non habet: si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eam rem praepositi [l], cogeris exoluere. PP. VIII. Kalend. Septemb. Duobus & Aspris Coss.

Ex contractibus seruorum de peculio damnatus tenetur: nisi alia ratio augeat obligationem, vt praepositio vel versio in rem domini. BALD. & SAL.

a ¶ *Seruus.* Scilicet dominorum.

n ¶ *Posse.* Scilicet dominos. ACCVRSIVS.

o ¶ *Dubium non est.* ad hoc concor. *ff. eo. l. cuiusque in princ. & si non est dominus soluendo, conuenitur institor si est homo liber: vt ff. de institor. l. 1. in fin. & l. 4.* ACCVRS.

Ex contractibus.] CAVT. Seruo meo pecuniam mutuasti, & in rem meam versa est praepositi seruum alicui negotiationi, & in eam causam mutuasti ei habebis me obligatum in solidum, licet aliàs de contractibus seruorum domini dumtaxat de peculio tenentur.

m ¶ *Seruus.* Scilicet dominorum.

n ¶ *Posse.* Scilicet dominos. ACCVRSIVS.

o ¶ *Dubium non est.* ad hoc concor. *ff. eo. l. cuiusque in princ.* & si non est dominus soluendo, conuenitur institor si est homo liber: vt *ff. de institor. l. 1. in fin. & l. 4.* ACCVRS.

Institoria.] CAVT. Si heres seruum tuum quem annis nummulariis

480/C.IV.K.5-4, 899-900
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIVM GESTVM esse dicetur, vel de peculio, siue, quod iussu, aut de in rem verso.

TITVLVS XXVI.

QVOD CVM EO qui in aliena. &c.

480/C.IV.K.5-4, 901-902
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Pater. agnoscente*, vel non: vt dixi.
a ¶ *De peculio, & in rem verso.* Si ipse non agnouerit tutelã. Cvi.
b ¶ *In rem verso*, contra ff. de tut. l. si filium. & ibi sciuit & cõsensit: hic non, & ibi publicam authoritate & vtilitate, vt decurionibus.
β ¶ *Quod si voluntate.* Hæc pars sic intelligenda est, vt ponamus illo filio tutore dato, Remp. in se periculũ recepisse, vt in l. 1. §. 1. ff. de magist. conu. tacitum itaque patrem pupillo nõ obligat in solidum. Taciturnitas patrem obligat Reip. in solidum. Cviac.
γ ¶ *A magistratibus.* id est à decurionibus. Cviac.
c ¶ *Tutor constitutus.* id est, filius primò factus decurio. ¶ Duobus ergo casibus propter tutelam à filio factam tenetur pater in solidum. quando à iudice datur & agnouit pater, vt d. l. si filium. 1. Item & quando à iudice: sed prius erat factus decurio voluntate patris, vt hic. 3. Item aliis duobus tenetur de peculio, & de in rem verso, scilic. quando à testatore agnouit pater, vel non: vt d. l. Lucius. 4. Item quãdo à iudice, & pater non agnouerit: vt d. l. si filium.
δ ¶ *Satisfacere.* Reip. vel curiæ, quæ tenetur pupillo. vt §. de magist. conu. Vide scripta ad tit. Sup. ne fil. pro patre. Cviac.
d ¶ *Id onus.* s. tutelæ. nam placuit. &c. vt Inst. de excu. tu. in prin.
e ¶ *Munerum ciuilium.* quæ sunt publica [a] authoritate & vtilitate, vt consulatus & præfectura. nam & ibi pater tenetur in solidum: quia fideiubere videtur: vt ff. ad municip. l. quæritum. & familiæ erciscundæ. l. si filio alibi. l. si vnu. §. idem scribit. scilicet quantum ad rempublicam. si autem magistratus existit malum datet tutorem, & sic alium à republica lederet, de peculio teneretur pater: vt ff. de pec. l. sq. § fin. & de magistrati conuen. l. j. § fina. [e] Si autem munus est publicam autoritate, sed vtilitate priuatum, vt tutela: sic vt dictum est.

† *indultum. al. indulsit. referi.*
a *Pater quatenus admonitus & quot casibus tenetur pro filio suo tutore.*

† *Munia.*
* *vel, quo cum fit contracta.*

† *& si paterna.*

b *Muneris alia authoritate & vtilitate publica (vt consulatus & præfectura) alia publica authoritate, vtilitate verò priuata: vt tutela.*

pater [a] tutelæ, vel negotiorum gestorum iudicio de peculio & de in rem verso [a b] conueniendus est. Quod si voluntate [β] eius filius decurio sit creatus, & à magistratibus [γ] tutor constitutus [c]: pater in solidum satisfacere [δ] cogitur: cùm id onus [d] exemplo cæterorum munerum ciuilium [e] introductum [*] intelligatur. Dat. VII. Id. Nouembr. Dextro II. & Prisco Coss.

Actio naturaliter formata in solidum, ex accidenti moderatur quatenus quis facere possit. Bal. Vel sic: *Si filiusfamilias qui patris vel propria voluntate cõtraxit, ab hereditate patris se abstinuit: in quantum facere potest, dumtaxat conueniri debet.* Salyc.

II. *Iidem AA. Annio* †.

E Ius rei nomine de qua [*] cum filiofamilias contractum est, siue sua voluntate [f], siue eius [g] in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rem patris ea pecunia redacta est: si † paterna [h] hereditate [s] abstinuit, actionem, nisi in id quod facere possit [ζ i], non dari [k], perpetui edicti interpretatione [a l] declaratum est. PP. VIII. Kalend. Decembr. Dextro II. & Prisco Coss.

Paria sunt mãdare & subscribere. hoc dicit text. cum glos. Et sic not. quòd subscriptio domini habet vim mandati. Bal. Vel sic: *Ex contractu celebrato cum seruo, etiam domino iussu, tenetur dominus de in rem verso.* Sal.

c *Hic aliter consulitur.* Cuiac. lib. 13. obs. c. 34.

E [*Ius rei.*] Casvs. Si cum filiofamil. contraxeris siue voluntate patris, vel cum patris voluntate: siue illa pecunia versa est in peculium filij, siue in rem patris, & pater decessit filio herede instituto, & ab hereditate abstineat: in id quod facere potest deducto ne egeat, filius conuenietur.
f ¶ *Voluntate.* scilicet tantum.
g ¶ *Siue eius.* subaudi, siue & eius.
h ¶ *Si paterna.* quasi dicat, non solùm si viuo patre fuit emancipatus. sunt enim sex [d] casus in quibus in quantum facere potest condemnatur: vt ff. eod. l. sq. & de minor. l. sq. § sed vtrum. & de fideius. l. si dubitetur. § filiusfamilias.
s ¶ *Hereditate.* Aut si minimum tantam partem habuit. l. 1. ff. eod. Cviac.
ζ ¶ *Nisi in id quod facere possit.* Rationem vide in scriptis hic, & not. ad l. 3. §. sed an etiam ff. eod. Cviac.
i ¶ *Possit.* deducto ne egeat: vt ff. de reg. iur. l. in condemnatione. Item & hoc posse [e] facere dicitur, quod commodè potest: vt ff. de verbo. signif. l. Nepos Proculo. 2. Alij dicunt in quantum patitur patrimonium, vt in eo qui cessit bonis: vt Insti. de act. § fin.
¶ Sed quod secundùm eos habent hi priuilegia mit. elp. vt si vltra centesimas post condemnationem non currant contra eos, quæ currentur si in solidum damnarentur. quod non placet. sed in parentibus & patronis, quibus [f] sunt alimenta præstanda, dicunt idem quòd non, scilicet condemnari, deducto ne egeant.
k ¶ *Non dari.* habita ratione ne egeant: vt ff. de pecul. l. si filium.
a ¶ *Interpretatione.* Id est, sermone & tenore. Nam verba huius l. 2. sunt verba edicti: vt constat ex l. 1. ff. eod. Et hæc edicti verba locum habere, siue filius sui iuris fiat capitis diminutione, vt emancipatione, aut sine capitis diminutione, aut morte, sacerdotio, dignitate, imò etsi non fiat sui iuris. l. 2. ff. eod. Cviac.
l ¶ *Interpretatione.* id est, sententia. sed & verba dicuntur: vt ff. eod. l. 4.

d *Filiusfa. in sex casibus in quantũ facere potest condemnatur.*

e *Posse facere quis dicitur quod cõmodè facere potest.*

f *Alimẽta sunt parentibus & patronis præstanda.*

III. *Imp. Antonin. A. Arriano.*

E Tiam si non mandante, neque iubente [m], neque subscribente [n] domina, pecuniam mutuam seruo † Priscæ dedisti: tamen ea quantitas si in rem dominæ eius iussis erogationibus [s] versa est, de in rem verso apud suum iudicem eam conueni: consecuturus secundùm iuris formam id quod tibi deberi [o] apparuerit. Dat. III. Kal. Iul. Læto & Cereale Coss.

Nuncius seu merus minister ex contractu nullatenus obligatur, & vtrum sit nudus minister, cognoscitur ex causa & forma. Bald. Vel sic: *Filius vt patris nuncius recipiens pecuniam patris debitam, vel creditam, non obligatur.* Sal.

IV. *Idem A. Lucio.*

S I ex contractu patris iussu eius mutuam pecuniam accepisti [p], ; eque eius hereditate abstines: frustrà vereris [q] ne à creditoribus eius conueniaris. Dat. V. Kalend. Ianuar. Messala & Sabino Coss.

Filiusfamilias potest fideiubere pro alio si sit ætatis legitimæ. Bal. *Et tenetur in solidum: pater verò de peculio tantum.* Salycet.

V. *Imp. Alexander A. Asclepiadi.*

N Vlla res prohibet filiosfamilias si pro aliis maiores vigintiquinque annis fideiusserint, actione [r] competenti aduersùs eos teneri. Sed si dum-

E [*Tiam.*] Casvs. Si seruo, domino nec mandante, nec iubente, nec contractui subscribẽte, pecuniam mutuauerat: & in rẽ eius versa est: de in rem verso habebis obligatam dominum. Vivian.
m ¶ *Neque iubente.* vel etiam tacitè [a] habente, quibus casibus habet locum quod iussu: vt ff. quod iussu. l. j. in princ. & §. si ratum. ¶ Nota hic differentiam esse inter iussum [b] & mandatum: vt in authen. vt nulli iud. §. & hoc verò iubemus, colla. ix. & dixi ff. quod iussu. l. j. in principio.
¶ Item quòd dicit, mandante, dic siue seruo, siue contrahenti cum eo: licèt P. dicerit contrahenti cum seruo tantùm facto iussu, habere locũ quod iussu. Sed contra est, ff. quod iussu. l. j. in pri.
n ¶ *Subscribente.* per [c] quod videtur [d] iubere: vt ff. quod iussu. l. j. §. sed & si seruo. ¶ Quid autem si prohibuisset? Respondetur, nihilominus tenetur de peculio, vt ff. de pecul. l. si quis seruum §. etiam. Accvrs.
β ¶ *Pecuniam mutuam seruo.* Vide scripta ad l. 14. C. si certum pet. Cviac.
s ¶ *Iussis erogationibus.* Vt agrum colendo, seruum vestiendo. Nam volupt. non imput. l. 3. ff. de in rem verso. Paulus 2. Sent. tit. 9. Cviac.
o ¶ *Deberi.* vt & ff. de in rem verso. l. j. in prin.
S [*I ex contractu.*] Casvs. Mutuasti decem filio Titij iubente Titio, & tradidisti ei vt ministro vel nuncio. Titius decessit filio herede instituto, sed ab hereditate abstinente. nunquid filius ex contractu patris tenebitur? Dicitur quòd non.
p ¶ *Accepisti.* vt nuncius vel minister: vt ff. quod iussu. l. fin. in principio. Et arg. ff. de procura. l. q. locat [e] si obligando iussu patris: quia tunc in solidum teneretur viuo patre, adeò vt nec posset restitui in integrum: vt ff. de in integrum restitut. mino. l. ij. § sed vtrum. si abstineret damnaretur in quantum facere posset: vt ff. quod cum eo. l. pater.
Additio. Aduertas secundùm Salycetum hic, cognosci [f] quòd iste filius, vt nuncius patris accepit pecuniam mutuo, ex eo quia pater fuit ille qui contraxit: sic filius capiendo illam pecuniam ad hoc missus, voluit [g] patrem solum obligatum esse. ex [h] causa enim cognoscimus aliquem esse nuncium, vt quia vult dominum solum obligari: pro quo facit l. fin. ff. quod iussu. & l. fin. ff. de institor.
¶ Item ex forma nunciandi, quia scilicet verba sunt concepta in persona mittentis.
q ¶ *Vereris.* qui non succedit, non tenetur: vt hic, & ¶ arb. tu. l. cum.
N [*Vlla.*] Casvs. Si filiusfam. maior xxv. an. apud creditorem tuum pro te fideiussit an teneatur, quæritur? Dicitur quòd sic, & hoc in prima. Et si cum patre de peculio agatur, vtetur filius defensionibus suis, sed quibus, non aperit: & hoc in secunda. Tu dic deducendo quod filio debetur, vel aliis qui sunt in potestate. Aliter intelligitur hæc secunda pars, sed dic vt in glos.
r ¶ *Actione.* ex stipulatu & in solidum dum est in potestate: vt ff. de iud. l. cum ex contractibus. & de obl. & oblig. l. filiusfamilias ex omnib. & de fideius. l. si dubitatur. § filiusf. & ¶ de fideius. l. filius. & i in hoc

a *Actio quod iussu, datur etiam ex ratihabitione.*

b *Iussus & mandati differentia.*

c *Subscribens dominus contractui à seruo suo inito iubere videtur.*
d *Iussus & tacitè, non tantùm expressè.*

e *Iussu patris obligatus filius patre viuo tenetur in solidũ ita vt non possit restitui: eo mortuo, si se paternæ hæreditati abstinuerit, conuenitur in quantum facere potest.*
f *Vt nuncius pecuniam mutuam accipere filius intelligitur, quoties ex eius contractu non cepit.*
g *Nuncius ne capiendæ pecuniæ in dubio non vult ex accepto obligari.*
h *Nuncium ex causa & forma nunciandi deprehendimus.*
i *Filiusfam. & seruus differũt in multis.*

480/C.IV.K.5-4, 903-904
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in hoc differt à seruo, qui fideiubere non potest. Item differunt in compromisso. Item in iudicio: vt ff. de pecul. l. ij. §. si seruus. & §. sed si filius. Item in Macedoniano: vt Insti. quod cum eo §. j. & §. penult. Item seruus ex negotio non tenetur, sed filius sic: vt ff. de neg. gest. l. cum [illegible] & quod cum eo per totum tit.

a ¶ Tecum. ô pater, vteris quidem tu defensionibus deducendo quod tibi debetur, vel aliis qui sunt in potestate tua: vt ff. de pecul. l. sed si dānum §. proinde. Itē quia lapsus sit annus ab emancipatione filij: vt ff. quando act. de pecu. est an. l. j. in princ. 2. Vel dic, tecum ô fili, cùm velis defendere patrem. 3. Vel dic quòd conuenieris, vt heres patris: & tunc his duobus modis eadem sunt defensiones, vt in primo casu. 4. Vel dic quartò, filium suo nomine conueniri. & effect de peculio, id est, propter peculium, aut ex stipulatu, & dic defensionibus, scil. senatusconsulti Maced. Vel quia sibi inuicem aliquid debeatur.

a ¶ Defensionibus. Exempla harum defensionum sunt in l. j. ff. de in rem verso, & in l. pen. §. eod. & in l. j. §. ex furtiua. ff. de peculio, & l. seruus quando de act. empt. & in l. vlt. & tit. ff. de [illegible]. Cuiacius.

S I seruus.] Castr. Seruo meo mutuasti decem & in locum vsurarum concessit tibi sine voluntate mea habitationem cuiusdam domus meae: nunquid mihi praeiudicauit? Dicitur quòd non: sed eundem ingredientem expellere potero.

a ¶ In vsurarum vicem. Hac lex de [illegible] loquitur. Cuiac.

b ¶ Hospitiū. id est, facultatem habitandi: vt ff. quod iussu. l. dominum. & §. si alia. res pign. da. sit. l. [illegible] & arg. §. de pro[illegible]. l. praetor. & §. sed l. si liberam. §. quid si non.

c ¶ Non obligauerit. vt necesse habeat parere.

d ¶ Et ingrediens tua auctoritate, & defenderis per vti possidetis interdictum. ¶ sed nónne seruus dominum suum possessione priuauerit: vt ff. de acqu. poss. l. peregrè. §. quòd [illegible] ergo faceret sua auctoritate, incideret in l. si quis in tantum vt §. unde vi. l. si quis in tantum. Solu. hic incontinenti post obligationem serui venit dominus, arg. ff. de vi & vi arm. l. j. §. cum igitur. Vel dic, non erat hic res peculiaris, sed dominica: vnde dominus per se possidebat. per vim ergo ingrediendo magis suam retinere quàm alienam dicitur inuadere: vt ff. de vi & vi arm. l. j. §. vi possidere. 3. Vel tertiò dic quòd peculiaris erat, sed seruus noluit dominum possessione priuare: quod ex eo patet, quia ad habitandum tantùm concessit: alias auferret vt d. l. peregrè. Accursius.

d ¶ Ingrediens. scilicet tu.

y ¶ Contra vim. Momenti beneficio, aut interdicto vti possidetis. Cuiac.

E I qui.] Castr. Quantum duret actio de peculio, & de in rem verso, intendit haec lex dicere: & loquitur prima pars in seruo, secunda in libero. dicit ergo in hac parte generaliter quòd qui cum seruo alieno contraxit, quandiu superest seruus, vel post mortem eius intra annum, habet dominum obligatum de peculio. sed si in rem domini versum est, habet dominum perpetuò obligatum de in rem verso. Si verò seruus decessit, vel alienatus sit, vel manumissus, & annus nondum excessit, aduersus eum qui habet peculium agere potest, & hoc in secunda. Si verò cum procuratore meo contraxisti, & fidem eius mutuando pecuniam secutus es, nullam aduersus me habebis act. nisi in rē meam versum sit, vel contractum factum cum eo ratum habuero, & hoc in tertia.

† V. Accursi ad hanc legem in Summa tit. de acquir. poss. num. 12.
* decrit in omnibus & reliquis Codicibus.
a Hospitium pro facultate habitandi.
† Possidet. b Seruus an possit dominum possessione priuare.

taxat de peculio tecum a agatur: defensionibus a, si quae tibi competunt, vteris. PP. VI. Id. Decembr. Maximo II. & Aeliano Coss.

Seruus in praeiudicium domini non transfert possessionē rei dominicae: & de facto immissum dominus potest expellere. Bald.

VI. *Impp.* Valerianus, & Gallienus AA. & Valeria. *Cas. Marrone.*

S I † seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua in vsurarum vicem a habitandi facultatem [creditori *] concessit: nullo iure aduersarius tuus hospitium b ex hac causa sibi vindicat, cùm te serui factum non obligauerit c: & ingrediens d rem tuā, contra vim y eius auctoritate competentis iudicis protegēris. Dat. XII. Kal. Iul. Aemiliano & Basso Coss.

Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio, quae post mortē serui, vel eius statu mutato durat anno: & si aliquid est versum in vtilitatē domini, datur de in rem verso, quae durat perpetuò. Ex contractu verò cū libero gesto nō obligatur dominus, nisi pecunia in eius vtilitatem sit versa, vel ratum habuerit. Sal. Vel sic: *Actio de peculio est perpetua quamsique viuit seruus, & est in eiusdem potestate, licet sit praetoria, quia est rei persecutoria, non poenalis: sed mortuo seruo, manumisso vel alienato, efficitur annalis à tempore mortis, manumissionis vel alienationis. Actio verò de in rem verso semper est perpetua, etiam post manumissionem vel alienationem. h. d. vsque ad §. alioquin, secundùm* Paul. de Castr.

VII. *Impp.* Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. *Crescenti* ǂ.

E I qui seruo e alieno dat pecuniam mutuam, quandiu superest seruus f, item post mortem eius intra annum d' g de peculio in dominū competere actionem: vel si in rem domini versa sit haec quātitas, post annum etiam esse honorariam h actionem non est ambigui iuris. Quapropter i si quidem in rem domini pecunia versa est: heredes eius conuenire potes de ea summa, quae in rē ipsius processit. Si verò hoc probari non potuerit: consequens est, vt superstite quidem seruo dominū de peculio cōuenias: vel si iam seruus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excessit, de peculio quondam aduersùs eum k experiri possis.

Supra locutus est Imperator de contractu celebrato cū seruo alieno, an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & vsque ad quantum. hic loquitur quando cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuum auctoritate illius cuius negotiū gerit: an dominus teneatur, & quando? Et respondetur quòd si dans mutuum, non habuit respectum ad dominum, sed ad illum cum quo cōtrahebat, ille solus tenetur, & non dominus, nisi in duobus casibus: scilicet si pecunia fuisset in rem domini versa: vel si dominus habuisset ratum contractum. hoc dicit. & reputatur singularē. Paul. de Castr.

Alioquin si cum libero l rei *eius agente ǂ cuius precibus meminisiti, contractum habuisti, & eius personā m elegisti: peruides † contra dominum ǂ nullā te habuisse actionē, nisi vel in rē eius pecunia processit, vel [illegible]

curatore *, vel negotiorum gestore alicuius, vel tutore, vel curatore. Non dicas possesso bona fide: quia tunc distinguetur, an in peculium, quod ad se, an quòd ad bonae fidei possessorem pertinet, vertisset: vt ff. de pecul. l. j. §. fin. & l. ij. & l. hinc quaeritur. §. penult.

ǂ ¶ Agente. Procuratore aut gestore. Cuiac.

l ¶ Eius personam. Id est, domini, vt cum eo ageres ex contractu. Sic l. j. suprà de neg. act. Vide not. ad l. si seruus. infrà de fideicom. miss. liber. Cuiacius.

m ¶ Et eius personam. scilicet tantùm secundùm not. 1. Alij dicunt etiam domini contemplatione fecisti.

ǂ ¶ Contra dominum. Dominū hic referre oportet ad gestorem, vt sit dominus rei vel contractus. vt in l. 2. §. tit. proxime. Cuiac.

ǂ ¶ Eius pecunia processit. Quo casu dominus tenetur non de in rem verso, quia actio illa datur tantùm ex contractu seruorum hominum & reorum, qui sunt in potestate, nec condictione ex mutuo. l. j. suprà si certum pet. sed act. neg. gest. vtili, non directa, quia non eius contemplatione pecunia credita est in rem versa, id est, ipse gestus [illegible] neg. gest. Itaque finis huius l. non est accipiendus

e ¶ Si qui seruo. Intentio huius Legis ostendere quantum duret actio de peculio, & de in rem verso.

f ¶ Superest seruus. manens in eadem causa, & hoc nisi actio praescriptione aliqua communi tollatur.

d' ¶ Intra annum. Nisi peculiaris actio, quae agitur in peculium, breuiori tempore concludatur. l. pen. ff. quando de pecul. actio annalis. Idem est in l. pen. §. pen. ff. de [illegible]. Sic accipe, quod dicitur in l. 2. §. final. ff. de capit. minut. Cuiac.

g ¶ Intra annum. hoc si actio maiori tempore alias finienda esset: aliòquin limitabitur suo tempore: puta seruo viuente fieri per xxix. annos & dimidium, quòd non consumi dominium. postea enim non agam intra annum, sed intra sex menses tunc mortuo seruo. Item hoc verum est cùm pura erat obligatio, alioquin contra: vt ff. quando actio de pec. est an. l. j. §. annus. & l. cum post.

h ¶ Esse honorariam. scilicet de in rem verso.

i ¶ Quapropter. quod dixit in genere: dicit in specie.

k ¶ Aduersùs eum. scilicet qui habet peculium, vt venditorem, qui habet pretium peculij & serui. Et sic primò est conueniendus, & postea ipse emptor: vt ff. de pecul. l. si creditor. §. j. & l. si ex duobus §. fin. & l. sequent. & l. hinc quaeritur. §. penult.

l ¶ Cum libero Non conditionali. Cuiac.

l ¶ Cum libero. vt pro[illegible]

* Aut.
† prouide.
a Hoc exemplum verum quidem est, sed non conuenit legi, quia tum inhabitatio non requiritur, cuius tamen hac lege fit mentio.

Codex. Ff 3

480/C.IV.K.5-4, 905-906
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

percipiendas de his personis, de quibus est l. vel, quæ dicuntur nostis hominibus, [illegible]. Vide scripta ad l. 13. §. si cum pat. Cyrac.

a ¶ Rerum habeat. his enim duobus casibus vetitis actio negotiorum gestorum habebit locum contra dominum, secundum Gallicum: ut ff. de re. dis. non ab. l. j. & j. de rei vind. l. mater. non directa, quæ non eius nomine dedisti: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fed si ego. Alij dicunt hic habere locum vtilem conditionem certi. & ad hoc quod tenetur, supra de procura. l. si procurator. & 3. tit. 3. l. j. mutuum. ¶ Sed videtur etiam hic dubitari, quibus dominum non teneri: vt 3. pistor. vel ut. re. l. si creditor. & 3. l. si cor pet. l. cum qui. Sabin. il la secundum illam: Vel non datur in dominum actio à principio: sed ex postfacto fit, tuo habito, vel in rem eius versio, vt hic, quod in idem cū prima recidit. ¶ Sed quomodo [a] potest haberi ratum, cum eius nomine non dederim? Respon. etsi ego non dedi eius nomine, ipse tamen accepit eius nomine: & ideò sua ratihabitione quæritur ei proprietas pecuniæ: vt ff. de neg. gest. l. j. §. ego. & hic retinetur cum re ipsa quasi finem negotium videatur, facta tali versione, & per talem ratihabitionem: vt ff. de neg. gest. l. j. pupilli. §. item quæritur.

a. Vel die, secundùm alios, quòd licèt non egerim, vt eam haberem obligatam, non tamen egi contrarium, scilicet vt non haberem eam obligatam, differant enim hæc inter se. Et distingue circa hoc. vt supra ff. cor pet. l. cum qui pecuniam.

[a] Rarò an habere possit dominus quod suo nomine non fit gestū.

[b] Mandat. Sic in contrario cum a. dicimus quod iussio.

[c] Iubendi ac fideiubendi differentia.

[d] Pacto ex contractu fit in fideiussione tantùm & mandatis vel iussio, vel fideiussio.

SI mandastì mihi vt contraherem cum filio tuo, vel iussu tuo contraxinon solùm in sortem, sed etiam in vsuras, si pro sorte & vsuris te obligasti, teneberis vt soluas, ad hoc vt pignora tua & tuo nomine obligata liberentur. & hoc in prima. Sed si tu pater pro filio tuo fideiussisti, quando accipiebat pecuniam mutuo, indubitanter te pater ex illa obligatione pœnitet conuenirì vt fideiussor. & hoc in secunda.

[b] Insertio ubi ius legis hæc pœnitere debet. l. mandator. Cyrac.

a ¶ Si mandator. Vide scripta ad l. 1. supra eod. Cyrac.

b ¶ Obligasti. fideiudiendi, maximè. nam idem & si simpliciter accepta fit, vt ff. locat. l. quare in fin. versum.

c ¶ Iure deteriorem. obligatur scilicet tua. & tua voluntate: vt & infra mand. l. si rei [b]. non autem videtur permittere vt obligetur ipso quod mandat mutuari: vt ff. quod iussu. l. dominum.

d ¶ Ex eo obligatione. ex stipulatu, sicut extraneus teneretur. Est enim aliud iubere [c], & aliud fideiubere: vt ff. quod iussu. l. j. §. quod ergo. & fideiussorie. ¶ Et nota [d] in hac 1. tres casus quibus pater teneretur in solidum: cum mandauit, & cum iussit, & cum fideiussit. vnde patet quòd aliud est cùm mandauit alicui quòd contraheret cum filio, quo casu tenetur ex mandatis: quod iussit, & est in re dominica, sed in peculiari solùm quòd iussit: & aliud cùm filio iussit, quia tunc tenetur quod iussit, non mandati, sive in re peculiari, sive in dominica: tenetur etiam de in rem verso. Sed P. aliter dixit, contra eum tamen est, vt ff. quod iussu. l. j. in princ.

[a] Et Diogenes. alias Dioginis.

SI [a] mandatur [a] pro filio tuo exstitisti, vel iussu tuo cum eo, quem in potestate tunc habuisti, contractum esse intelligis & sorti & vsuris te patere oportere, si te his omnibus obligasti [b]: vt res quæ pignoris iure detinentur [c], liberari possint.

Quòd si fideiussor creditæ pecuniæ intercessisti: teneri te ex ea obligatione [d] explicati iuris est. Dat. III. Kal. Maij. CC. Cos.

Filiusfamilias ex contractu licito tenetur in solidum, & liberatur à potestate per emancipationem, ex illo conuenitur solùm, quatenus facere potest, & idem de morte patris, dummodo heres non existat. Sal. Vel sic: *Filiusfamilias ex iusto contractu in solidum obligatur, & etiam conuenitur viuente patre, & durante paterna potestate: sed ea soluta non tenetur, nisi quatenus facere potest, nisi sit heres patris in solidum, vel pro magna parte, quia tunc tenetur in solidum.* Pavl. de Castr.

[a] Rerum dominicam. id est, specialiter. aliàs frustrà diceret de libera administratione. nam & hæc [e] peculiaris est dominica [d].

[b] Res ignorantis. vel scienti, sed prohibente.

[c] Non habent. quandoque transfert [e] aliquis quod non habet, vt dixi supra. quod sit. lites §. j.

[d] Scientibus. scilicet non habere liberam administrationem. sic fiunt malæ fidei qui emunt. Accvrs.

[e] Initium. i. [f] initium vel causam vsucapiendi sic ponitur J. de prescrip. xxx. an. l. j.

[f] Fuit. quia non habent iustum initium.

[g] Prescriptionem scilicet in [g] immobilibus.

[h] Iubiqua. quia nō ignorauerunt conditionem eorum. Accvrs.

[i] Etiam fuerit. vt [h] pro rebus mobilibus: vt J. de fuer. l. j. & l. ne quis. nam pro immobilib. non fit fuerum vt Institut. de vsucap. §. quod autem. ¶ Sic ergo distingue: quia si contrahe cum seruo habente liberam [i] administrationem: & bona fide, quod iussu domini contrahit: res quæque mihi tradita dominium acquirō, vel vsucapiēdi causam mihi parō vt ff. quod iussu l. j. §. ff. iussu. & in prin. huius l. & ff. de pig. act. l. si commenti. §. j. ff. & ff. de rei vind. l. ff. quia hæc §. ff. & de acqui. poss. l. ff. seruum. si autē non habet liberam,

[a] Fideiubere pro patre, & filio: pro filio patre: pro domino seruum posuit. [b] Sed j.

[b] Mentis, & bonorum possessio, Actiones ei hereditas redituræ est ex senatusconsulto Trebelliano hereditatis.

[c] Peculiaris res etiam dominica.

[d] Dominicum etiam adiunxit id quod seruus in peculio habet.

[e] Transferre non quia possit quod ipse non habet, sed de Gaiani legis modo. to. ff. de acqu. rerum domin.

[f] Initium potendo vel causa vsucapiēdi.

[g] Præscriptio in immobilibus propriè locum habet.

[h] In omnibus certè, vel pro fuero addit est.

[i] Fuerum sit rei mobilis, et nō immobilis. i. seruus liberū peculij administrationē habens dominiū transferre in emptorem potest, de vsucapiendi conditionem, neque nomine dominum adiuuat quod iussu obligere: non habens liberū peculij administrationem, dominiū non transfert, eo tamen casu dominū seruū obligat adiuuat de peculio.

[a] Rem alienam. Caius. Filius suus in potestate constitutus apud creditorem suum fideiussit pro te, vel cum aliquo contraxit licèt non accipiendo pecuniam mutuo contra Maced. non solùm dum est in potestate, sed etiam si per mortem tuam sui iuris sit effectus, tenebitur pro tuta. & si tibi heres extitit, tenebitur in solidum: si non, in quantum facere potest. idem si per emancipationem sui iuris sit effectus, vt scilicet conuenirì possit in quantum, &c.

[a] Ex alterius. hoc dicit propter Macedonianū, quia tunc nullo tempore conuenitur aliquo modo: vt J. eo. d. Aqua.

[b] In solum suscepti. fideiubendo [a] enim pro eo teneris, vt hic, & J. de fideiuss. l. filiusfamilias. & ff. de fideiuss. l. fi debitor. §. filiusfamilias. & ff. quæ fortuna. regula. l. filiusfam. §. & filius. & eousque pater pro filio, & dominus pro seruore J. l. pro. & ff. quod iussu. l. j. §. quod ergo. si autem solùm filius pro patre, teneretur de in eō verso pater mutuanti in hac causa vt ff. de in rem verso. l. de in pater. & l. 1. §. j.

[b] Hæres extitisti. vel [b] bonorum possessor, vel ex Trebelliano. ¶ Et de in parte non modica, fallitur ad minus in legitimam vt ff. ad l. ff. & l. ad. in pen. & l. 1. §. j.

[c] In quantum facere potes. Vide scripta ad l. 1. & 3. eod. Cyrac.

[d] Formam. hoc priuilegium perdit filius vtilis ex causis vt ff. ad l. ne. §. j. & vt pro in fin.

[e] Similiter. id est, in quantum facere potest vt ff. precion.

[f] Liberum. Caius. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas quæ habebat in peculio, cum seruo vendidisset, traditum reprobare non potes. & hoc in prima. si verò seruus non habens liberam peculij administrationem, res aliquas peculiares distraxerit, nec dominium transfert, nec ementibus seruum conditionem non ignorantib. potest eas vsucapiendi, si res fuit immobilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui scitens res mobiles à seruo emit, furti tenetur, & hoc in tertia.

[g] Si liberum. ff. de peculio principium.

[a] Ex alterius. hoc dicit propter Macedonianū, quia tunc nullo tempore conuenitur aliquo modo: vt J. eo d. Aqua.

[b] In solum suscepti. fideiubendo [a] enim pro eo teneris, vt hic, & J. de fideiuss. l. filiusfamilias. & ff. de fideiuss. l. fi debitor. §. filiusfamilias. & ff. quæ fortuna. regula. l. filiusfam. §. & filius. & eousque pater pro filio, & dominus pro seruore J. l. pro. & ff. quod iussu. l. j. §. quod ergo. si autem solùm filius pro patre, teneretur de in eō verso pater mutuanti in hac causa vt ff. de in rem verso. l. de in pater. & l. 1. §. j.

[c] Hæres extitisti. vel [b] bonorum possessor, vel ex Trebelliano. ¶ Et de in parte non modica, fallitur ad minus in legitimam vt ff. ad l. ff. & l. ad. in pen. & l. 1. §. j.

[d] In quantum facere potes. Vide scripta ad l. 1. & 3. eod. Cyrac.

[e] Formam. hoc priuilegium perdit filius vtilis ex causis vt ff. ad l. ne. §. j. & vt pro in fin.

[f] Similiter. id est, in quantum facere potest vt ff. precion.

[g] Liberum. Caius. Si seruus tuus liberam habens peculij administrationem, equas quæ habebat in peculio, cum seruo vendidisset, traditum reprobare non potes. & hoc in prima. si verò seruus non habens liberam peculij administrationem, res aliquas peculiares distraxerit, nec dominium transfert, nec ementibus seruum conditionem non ignorantib. potest eas vsucapiendi, si res fuit immobilis. & hoc in secunda. Emptor autem qui scitens res mobiles à seruo emit, furti tenetur, & hoc in tertia.

[h] Si liberum. ff. de peculio principium.

480/C.IV.K.5-4, 907-908
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

liberum, dominium non quæro: vt *in §. rerum. huius l. & ff. quod iussu. l. dominum.* ego tamen de peculio: vt *ff. de pecul. l. ff. quæ sunt.* §. *fin.* *. Et si procedas, & quæras, an ementi causa vlucapiendi quæratur. hoc casu dico, si res incidit in vitium furti (quod est furtum cum feruus amouet furandi animo, si ei res dominica: vt *ff. de furtis. fugi. l.*). si verò peculiaris, cùm tradita est scienti, vel ignoranti: vt *ff. de furt. l. interdum. §. ff. res.*) certè non vlucapitur: *Infra de vlucapio. §. fortius.* si autem non incidit, & emptor putat feruum habere ius distrahendi, & sic est bona fide: vt *ff. de verbor. sign. l. bona fide*, vlucapit: vt *ff. de vlucap. ff. seruus.*

Vt ne ancilla. CASTR.

Cum ancilla tua impubere contrahit mutuando et c. an habeo te obligatam, quæritur? Respond. quòd ita, quatenus ex ea pecunia locupletatus es, & ea superfluit, & ea mortua iura annum vtilem habe. ho contra te actionem.

a ¶ *Cum ancilla.* scilicet non pubere, secundùm Ir. vt *ff. de pecu. l.). §. ff cum impubere.*

b ¶ *Quatenus.* scilicet civili nec etiam naturali sine tutoris auctoritate: vt *ff. de obl. & obligl. pupillus.*

c ¶ *Locupletatus.* ¶ Nota ergo quæsitus d casus vbi de peculio datur in quantum est locupletatus, & ob in plus. i. Primus, vt *hic. 2.* Secundus, vt in maleficiis: vt *ff. de pœn. l. licet. §. ex furtum confs.* 3. Tertius, si mutuam pecuniam accipiat seruus ad lædendum: vt *ff. de alien. iudi. fin. §.*). 4. Quartus, *ff. de neg. gest. l. ff. pupilli. §. fed si ego in fin §.* Vel secundùm alios loquitur hic etiam in matere impubere. ¶ Et quòd dicit, *in quantum locupletior*, &c. id est, detracto quod domino debetur.

d ¶ *Casus.* sic communis præscriptio obstat: vt dicit *T. in l. ei qui.*

Dominum. CASTR. Si seruus tuus fecit mihi obligatus, an tu mihi per seruum tuum obligeris, quæritur? Resp. quòd dominus per seruum obligari non potest. verumtamen habeo actionem et act. de peculio si nihil est versum in rem tuam. sed primò assumpsit, tuitus illas duas actio, deducitur id quod huius tuus debuit cibi: autem in rem tuam fuerit versum, perpetuò de in rem verso dabitur contra te actio.

e ¶ *Non possit.* scilicet iure civili, sed * prætorio sic, ex ea causa ex qua seruus civiliter teneretur & esset liber: vt *ff. de pec. l. non solum. §. fina.*

* ¶ *Deducta solum.* Hinc definitio peculij: de qua vide notata *ff. de pec.* & scripta ad *l. §. supra not.* CYIAC.

f ¶ *Domino debet.* Item his f qui sunt in eius potestate, vel quorum rationem vel cutam gerit: vt *ff. de pec. l. fed. §. dominum. §.* alias *l. peculium autem deducitur, & de tribu. l.*). *in princ.* Item pro socio: vt *ff. de pec. l. §. necessit. §. ff. & l. sq.* seruus in quibusdam aliis qui videntur fieri, quia vnus consortes non deducit alij debitum: vt *ff. de pecu. l. fed in empto. & l. sq.* Item cùm agitur de peculio, non æstimatur seruus in sui peculio: vt *ff. de pec. l. depositi. §. Sicilus.*

C.T.1.31.1. Dominum. CASTR. Si seruo tuo colono mutuari 2. nec iussu, quòd ei mutuarem tu habeam te obligatum quod iussu. quæritur? Respond. quòd non. vnde à seruo fideiussorem accipere debeo. & licet non detur in prædictis casibus quod iussu: dabitur tamen vtilis & efficax de peculio.

Codex.

a Hoc intelligo in rebus peculiaribus non prædictis ad vtendum, quando tales res ad vtendum traditæ possit alienari sine consensu libertæ. pro quo fit *Latin. interpretum. non de ff. de rei.*

b ¶ *Adhio de peculio quibus casibus detur in quantum est locupletatus. non in plus.* * *Lathom. vl. Lathom.*

c Secus obstat dominum obligari non possit civiliter. sed iure prætorio & quoadeo. d In actione de peculio quæ fiunt deducitur.

e ¶ *Dominus.* Huic Leonis gnada est *l. vlt. §. ff. ad rem pignor. dat. & l. 1. ne liceat pot. sup. de prædiis. seq. pec.* quæ omnes sunt partes edicti Honorij & Theodosij, quod pertinebat ad creditam pecuniam. CYIAC.

g ¶ *Si certum.* idem si incertum, secundùm Bal.

h ¶ *Numerari.* vel aliqua contrahe: vt *ff. ad Vell. l. ff. dominus.*

i ¶ *Præuperius.* generaliter, vel specialiter, vel mandauerint, vel subscripserint, vel ratum habuerint. *ff. quod iussu. l. §. de l. dominum.*

k ¶ *Seruus.* non calliditioni. Alios * est calliditio domini.

a Calliditio, alias domini.

l ¶ *Vt qui seruo.* generalè est: sequentia sunt specialia: & omnia in seruis. Dic ergo colono suo & conductori, scilicet seruo, qui conductus & laboribus prædia ad opus domini.

m ¶ *Procuratori.* ad vnam negotium: aliter ad omnia.

n ¶ *Conductori.* id est, dominos per alios colentes: vel non obligatur vllo modo dominus secundùm quosdam: nec seruus ciuiliter, sed naturaliter sic.

o ¶ *Non possit.* etiam de peculio secundùm Ios. quod non placet: vt *in §. huius l. & ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam.* & hic dicas non posse, si licet quod iussu.

p ¶ *Adhibuerit.* l. seruum.

q ¶ *Mandauerit.* vt sic ei reddatur. b non ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicant: vt *hic. & ff. mandat. l. ff. verò non remanendi. 1. cum quidd. & infrà de lib. caus. l. mandatum. & de fideicom. libert. verb. & l. de probat. l. non ipsorum.*

b Barbatia commendatitia adiuncta non obligant.

r ¶ *Specialiter.* id est, expressim c, sicut exponitur secundùm Azo. *T. de negot. l. negotium.* nam generalis iussus sufficit: vt *ff. quod iussu. l. §. §.* licet quidam contra per hoc verbum *specialiter.* ¶ Item per hoc quod *l. de actore & procuratore* generali & speciali dicitur, & per hoc quod dicit, non agi quod iussu: colligo quòd generale mandatum d de gerendo negotio, non præiudicat domino vt teneatur quod iussu: nisi & liberam concedat administrationem, vt & in procuratore dicimus: vt *ff. de procur. l. procurator cui generaliter libera*, vel nisi dicat, quodcunque voluerit, &c. vt *ff. quod iussu. l. §. §. iussum.*

c Expressim dicitur quod videtur sub generalitate verborum. Iuxta *l. Prætor* ... *ff. de ...* non tamen.

d Mandatum generale in prædiis dominio.

s ¶ *Tenere non possit.* quod iussu.

t ¶ *Mutuari.* quo ad actionem quod iussu.

u ¶ *Creditores.* ¶ Nota. pecuniam in hoc quòd amittunt pecuniam sic concellam.

v ¶ *Credita pecunia.* nam illi teneretur: vt *Infra de fideiuss. §.*).

x ¶ *Vt si liber à rationibus.* vt quia deducto eo quod dominus debetur, aliquid superest de peculio suo & postquam reddiderit rationem domino de omnibus quæ gessit. Alij enim fatetur dicunt hoc casu seruum de peculio conuentari, quando liber est à rationibus.

z ¶ *Vtilis.* efficax. Alij dicunt idèo vtilem, quia tempore mentis credebatur peculium, cùm non erat: quia non erat à domino concessum, quod non placet. ¶ Et no. quòd quidam habent hic aliam quæ incipit: *si quis cum filio.* quæ hic esse non debet.

h ¶ *Dominus.* Huic Leonis gnada est *l. vlt. §. ff. ad rem pignor. dat. & l. 1. ne liceat pot. sup. de prædiis. seq. pec.* quæ omnes sunt partes edicti Honorij & Theodosij, quod pertinebat ad creditam pecuniam. CYIAC.

g ¶ *Si certum.* idem si incertum, secundùm Bal.

h ¶ *Numerari.* vel aliqua contrahe: vt *ff. ad Vell. l. ff. dominus.*

i ¶ *Præuperius.* generaliter, vel specialiter, vel mandauerint, vel subscripserint, vel ratum habuerint. *ff. quod iussu. l. §. de l. dominum.*

k ¶ *Seruus.* non calliditioni. Alios * est calliditio domini.

a Calliditio, alias domini.

l ¶ *Vt qui seruo.* generalè est: sequentia sunt specialia: & omnia in seruis. Dic ergo colono suo & conductori, scilicet seruo, qui conductus & laboribus prædia ad opus domini.

m ¶ *Procuratori.* ad vnam negotium: aliter ad omnia.

n ¶ *Conductori.* id est, dominos per alios colentes: vel non obligatur vllo modo dominus secundùm quosdam: nec seruus ciuiliter, sed naturaliter sic.

o ¶ *Non possit.* etiam de peculio secundùm Ios. quod non placet: vt *in §. huius l. & ff. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam.* & hic dicas non posse, si licet quod iussu.

p ¶ *Adhibuerit.* l. seruum.

q ¶ *Mandauerit.* vt sic ei reddatur. b non ergo huiusmodi epistolæ ei præiudicant: vt *hic. & ff. mandat. l. ff. verò non remanendi. 1. cum quidd. & infrà de lib. caus. l. mandatum. & de fideicom. libert. verb. & l. de probat. l. non ipsorum.*

b Barbatia commendatitia adiuncta non obligant.

r ¶ *Specialiter.* id est, expressim c, sicut exponitur secundùm Azo. *T. de negot. l. negotium.* nam generalis iussus sufficit: vt *ff. quod iussu. l. §. §.* licet quidam contra per hoc verbum *specialiter.* ¶ Item per hoc quod *l. de actore & procuratore* generali & speciali dicitur, & per hoc quod dicit, non agi quod iussu: colligo quòd generale mandatum d de gerendo negotio, non præiudicat domino vt teneatur quod iussu: nisi & liberam concedat administrationem, vt & in procuratore dicimus: vt *ff. de procur. l. procurator cui generaliter libera*, vel nisi dicat, quodcunque voluerit, &c. vt *ff. quod iussu. l. §. §. iussum.*

c Expressim dicitur quod videtur sub generalitate verborum. Iuxta *l. Prætor* ... *ff. de ...* non tamen.

d Mandatum generale in prædiis dominio.

s ¶ *Tenere non possit.* quod iussu.

t ¶ *Mutuari.* quo ad actionem quod iussu.

u ¶ *Creditores.* ¶ Nota. pecuniam in hoc quòd amittunt pecuniam sic concellam.

v ¶ *Credita pecunia.* nam illi teneretur: vt *Infra de fideiuss. §.*).

x ¶ *Vt si liber à rationibus.* vt quia deducto eo quod dominus debetur, aliquid superest de peculio suo & postquam reddiderit rationem domino de omnibus quæ gessit. Alij enim fatetur dicunt hoc casu seruum de peculio conuentari, quando liber est à rationibus.

z ¶ *Vtilis.* efficax. Alij dicunt idèo vtilem, quia tempore mentis credebatur peculium, cùm non erat: quia non erat à domino concessum, quod non placet. ¶ Et no. quòd quidam habent hic aliam quæ incipit: *si quis cum filio.* quæ hic esse non debet.

480/C.IV.K.5-4, 909-910
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Dicit *qualiter per alios obligemur: nunc qualiter loquemur.*

a ¶ Hic tit. est possitum de acquis. oblig. non dominio aut possessione. Cyiac.

Xcepta.] Casvs. Certum est quòd per liberam personam quæ non est iuri nostro subdita, nihil nobis acquirat: causa tamen possessionis nobis acquiritur per procuratorem, & hoc in prima. Si verò procurator meus prædium meum vendit Titio, & pactum inter eos factum est, subsecuta stipulatione, vt à pretium fiat die non solutorum, iureque esset, & licuerit mihi rem vindicare: an possim agere ex pacto quod interposuit procurator meus cum Titio, quæritur? Dicitur quòd non: nec habeo ratione pacti, seu stipulationis vindicationem prædii, si in eodem diem de quo fuit antequam esset vendito. & hoc in secunda. An autem servus meus per traditionem mihi acquirere possit, quæritur? Respond. quòd sic: & hoc in tertia.

a ¶ *Excepta possessione causa.* Causa [b] causata [c] possessionis est dominii & vsucapiendi conditio: nam tradita possessione vel sequitur dominium, vel conditio vsucapiendi: & hæc duo per procuratorem quærunur. scilicet possessio & dominium etiam [d] ignorantis: sed [e] conditio vsucapiendi tantum sentit: *ut hic, & Insti. de §. ea hic, & j. de acqui. poss. l. j. & l. per procuratorem.* Item possessio, scilicet, continuata per retinentem, vel 2. vel 22. anorum est causa causans mediata dominii quærendi: vt *ff. de vsucap. l. ij.* Item dic, & excepta possessione: quia [f] de ipsa, sola per procuratorem quæritur, quando non plus est per eum dictum: vt *d. §. ea hic, & ff. de acqui. poss. l. j. §. per procuratorem, & Commentariis. §. j.*, Dicitur etiam ecitiva quo ad aliquid causa [g] causans dominium possessionis. nam quia [h] sum dominus, vindico possessionem: vt *Insti. de acquir. §. alia.* Alij dicunt: solam possessionem quæri per procuratorem, & per [i] possessionem dominium: *d. §. ea hic.* & exponunt excepta causa possessionis, id est, possessione, quod non placet, immo & dominium [k] quæritur per procuratorem: vt ibi dici.

Addit o. Dele omnia vsque ad hæc verba. *Item dic, & excepta.* dele etiam hinc, *quando non plus est penes dantem.* & hæc ad hoc, *quod non plus est, nisi de dominium.* Opponit autem sic, recte. Cvi.

a ¶ *Excepta possessione causa.* id est, possessione obligatio excepta non est, ergo per procuratorem obligatio non acquiritur, nec dominium. Cvi.

b ¶ *Non est subdita.* nam tunc sicut effecit *Insti. ea §. j. & sq. & ff. de acq. re. de l. etiam mutua, & de verb. oblig. l. servus venatus.*

c ¶ *Nihil acquiri possit.* Nec obligationem, nec dominium. Cvi.

d ¶ *Redintegrare.* scilicet vendicionis rescissionem: vt si pecunia soluerunt, res [l] sit integra, & domino tradetur secundum Io. vel dominus rem vindicaret. 2. Vel dic *redintegrare*, redintegrando a, & sic tempus pro tempore. & sic est pactum legitimum, diuersis. & dic sunt fecit stipulationem, vt fabulis sine pactum, vt prædiis. hic procurator concepit verba eius in persona domini, vel etiam in sua: sed donationem in persona domini. hæc quidem possito non quærit domino dominium vel possessionem: & sic non agit, sed procurator intendet rei vindicationem secundò quasdia quod ei placet, vt ille habeat in rem, qui prius non fuerat dominus. Dic ergo, non valet domino, vt personalem habeat actionem ex stipulatione, sed vendit ex pacto de re integra: vt *j. de pact. inter emptor. & commissoria.* nè ex illo vt domino vendatur, vel vt licet ei vindicare: quia etiè actionem non dicet emptorem personaliter obligatum: vt *Insti. de act. §. j.* Alij dicit quòd non fuit hic pactum legis commissoriæ, sed alienatio rei dandæ pactio. & quod dicit, vindicationem, id est, actionem vel restitutionem. & sic ex illo iure agit dominus.

b ¶ *Redintegrare rei vindicationem*, id est, restitutionem rei, quoniam in, verbi gratia, pacificitur qui legem commissoriam dare. quòdquidem ex ea commutione solet vendituri dari vindicatio rei. *l. vlt. ff. de leg. commissoria. l. §. j. de pact. inter empt.* Sic restituit. id est, vt sibi emptor solaretur pretiū intra certū diē, resolueretur venditio, & restituerentur omnia. Est ex eo actio ex empto, ex stipulata, & vindicatio si soluto pretio. *d. vlt.* sed neque actio in personā, nec in rē mihi per procuratorē acquiritur. Sic etiā loquitur Paul. *de vs. fruct. tit. 7.* Cyiac.

c ¶ *Nulla.* de facto iuris, sed de acquirere fa, secundū M. quod Io. nō placeret hic, *& ff. de vsufr. l. ij. quæ statutum. §. pe. & quod vt, aut dam. l. ij. in pra. & ff. de caufi. pecu. l. ij. licet. & j. ff. quæ stat. vel fd. Libon per ea.* nisi [a] in galibus positis. *Insti. de emptio. & vend. §. ij quæ obl.* vbi fallit hæc regula. Et dic quòd nec procuratori est quæstio, aut eius interest vt *ff. de verb. obli. l. stipulatio ita. §. pen. & sequ.* ¶ Item nota hic personalia [b] iura. i. personales actiones non ita acquiri per alterū vt realia [c]. i. certè vt res vindicatio, i. dominū [d], vel possessio [e]. & est ratio: quia personalia. i. iura & actiones magis sunt ossibus obligatis inhærent *ff. de pac.*

l. quia ergo. & ff. pro suo. l. ij. & sq.

a ¶ *Servus autem res traditas.* Ergo non tradita procuratoribus, contra Accurs. obligatio mihi acquiritur per procuratorem, aut gestorem tantum *ex mutuo*, aut promisso, idque vtilitatis gratia. *Ufi corri. §. si nummos. ff. de condic. indeb.* Cyiac.

b ¶ *Res traditas.* animo transferendi & hoc idcò, quia nihil proprium habere potest: vt *Insti. ea §. item verba acquirunt.*

Semper liberam.] Casvs. Si procurator meus pecuniam meo nomine mutuauit Seio, an habeam condictionem certi ex mutuo ad pecuniam repetendam, quæritur? dicitur quòd sic. & hoc erat secundum antiquitas. & hoc in prima. Si verò pignora pro mea pecunia mutuata supposita fuerunt agere possim hypothecaria, quæritur, & dicitur quòd secundum antiquos non possem hodie possum agere pro pignore. etiam non concessa mihi actione à procuratore meo.

b ¶ *Cum per liberam.* Extra hunc casum mutui aut promissi obligamur aut actio per liberam personam nobis non acquiritur. Retineatur quidem & considerantur, vt *in l. per procuratorem. ff. de procurat. & l. ij. quæ statutum. ff. de vsufru. sic.* & patetur per eundem. Cyiac.

c ¶ *Numerationem.* aliàs rationem.

d ¶ *Condictio.* vt *ff. de cer. pet. l. certi condicti. §. si nummos. 2. ff. cer. pet. & infortia. & ff. de condic. indeb. l. ij. per ignorantiam.*

e ¶ *Acquiri*

PER QVAS PERSONAS NOBIS ACQVIRATVR.

TITVLVS XXVII.

Quemadmodum ex contractibus eorum qui sunt in nostra potestate tit. 15. & 16. similiterque posterum in non varias actiones: dare, sic per eos nos intelligere quod hic tit. praefatur, & ex contractibus eorum nobis obligationes: adquiri & actiones. Vt hoc est perspicuum, vt quodquid acquiritur filius, vel servus. id sui dominium sic sine possessione sua obligatum confestim adquirat patri, vel domino, & obligationes non tantum civiles, sed etiam naturales. Idrater. D. de cond. ind. *Certum qui in nostra potestate non sunt, per nos, vel per procuratorem, nec pelleremur, nec interim nulla nobis acquiritur actio, praetorquam ex causa credita pecunia, in quo & plurimque alia singulariter praeposita sunt, siquidem ex creditis sit nostro nomine, & obligando ex alia causa utilis in subsidium, vt dicit tit. 15. & per eorum certis ex causis l. 2. 4. j. quam. ex fac. tut. At possessionem receptam est per procuratorem fundatur vsucapiendi ratione, quia est etiam causa per eum acquirendi actiones creditae pecuniae & pignoratitia, acquiri nobis posse vtiamnobis nec eorum habentibus, ne denuo per possessionem dominium & res procuratori à domino nostro nomine traditae sit. Contra possessionem autem per eum dominium non adquiri, id est, proprietatem.* Cyiacivs.

Per procuratorem quaeritur causa possessionis, non obligatio personalis. Idcò pactis legis commissoria vel addictionis in diem à procuratore interpositis, nulla queritur obligatio domino. Salyc. Vel *sic: Per procuratorem acquiri potest dominio ea possessio, quam etiā dominium, sed actio personalis, vel obligatio non potest acquiri sine eossione. hac dicit, secundum intelligi.* Pavl. de Castr.

1. Imp. Diocletianvs & Maximianvs AA.
Marcello *.

Xcepta possessionis causa [a] ā, per liberā personam, quæ alterius iuri non est subdita [b], nihil acquiri posse [c], indubitati + iuris est. Si igitur procurator non sibi, sed ei cuius negotia administrabat, redintegrare [d] rei vindicationem [e] pactus est, idque pactum etiam stipulatio insecuta est: nulla [f] domino obligatio acquisita est. Servus autem res traditas [g], dominis acquirunnur *. Dat. Kalendis Iul. ipsis & Coss.

Quæsita personali sine cessione, similiter quæritur hypothecaria. Bald. Vel sic: *Quando per liberam personam alteri acquiritur obligatio personalis, vt in mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiam hypothecaria. hoc dicit, licit ante hanc libet non esset, sed venithas ordinda: quæ cessio hodie non est faciendo.* Pavl. de Castro.

1. 1. Imp. Ivstinianvs A. Iuliano *praefecto praetorio.*

Cvm per liberam [a] personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, acquiratur quidem ei cuius nomine pecunia credita est, per huiusmodi numerationem [b] conditio [c]: non autem hypothēca, vel pignus eorum quæ procuratori data vel suppolita sunt, dominis contra-

a Stipulati alteri certis conditionibus possunt.

b Personalia iura non in adquiritur vt realia, & cur.

c Realia iura quæ.

d Dominium est res realis.

e Possessio res est realis.

480/C.IV.K.5-4, 911-912
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Acquirit.* & ideo talium necessaria erat cessio.

b ¶ *Si enim.* hæc ratio non est generalis: quia in multis casibus est actio condendanea * tamen competit ipso iure: *ff. de negot. gest. l. pecuniæ quoque §. & si possessio.* sed hoc in mensis locis habet. sed pro hac ratione est, quia quod b natu est in principali, & in accessorio esse debet: vt *l. de usufr. l. un. in princ.* & *ff. de reg. iur. l. Cum principalis.* ¶ Sed contra *ff. de pig. act. l. Solutam. §. fi.* vbi dicit hypothecariam * non queri per procuratorem. Solu. hic corrigit. 1. Vel sic dicit plerumque propriæ hæc causam. 3. Vel dicitur non, vt ibi: sed vultis sic, vt *hic, & arg. supra ad eod. l. §. ceterum.*

c ¶ *Hypothecariam.* q.d. non est ratio quare in hoc casu similiter non queratur hypothecaria d sine aliqua cessione, sicut & principalis. ¶ Item non obst. *eod. l. §.* quia hic speciale circa pecuniam nummum: vt *§. §. cet. par. l. singularia.* Accvrs.

d ¶ *Acquisitum.* quasi dicerent, bene debet habere.

S*i duo vel.*] Cavsa siduus l. ponitur in gl. sed clarius dic quod habebam secum seruum communem, iussi ei vt stipularetur ex mea causa pecuniam domui meæ: stipulatus est non mihi iuberui, sed tibi, non acquirit tibi, sed mihi. Si verò stipulari iussi non ex re mea, sed tua & stipulatus est tibi: plus valet in persona tua. Idem est siue ad neutrum pertinet, vt si stipulatus sit aliquid ex operis tuis, tunc præterea nominatio. Vel dic secundò, refert an iussi stipulari simpliciter, hoc modo: vade & stipulatus sit, quo casu & tibi stipulatur, tibi acquirit. an mihi, & meo nomine, & mihi tunc acquirit, & non nominato. prima pars places Iou. & secunda M.

e ¶ *Si duo.* dic casum. Duo habet seruum communem, vnus iussit, sed alteri est stipulatus. quæ prætulit? Et respondeo, si causa spectat ad habentem, vt ad suæ domus pecuniam, tunc vnus dicem 2 prætulit iussio. si ad nominantem pertinet, vel ad neutrum, prætulit nominatio *: vt *ff. de stip. ser. l. prætulit. §. fin. & ff. de usufr. l. adhær. eiusd. l. §. seruus. §. si duo.* ¶ Quod ergo dicit, *quod enim*, &c. non corrigit principium. & hoc secundum Iou. Iri. & B. sed nō videtur velle, quia ex re vnius potest alteri quærire *ff. de stipul. serui. l. §. ex re. §. i.* Alij dicunt corrigi principium per finem. 3. Tu potes tertiò dicere secundum antiquos, vt

* Coniunctio dicit multis in fineis, aut in non-compositis adhic ipso iure.

b Principalis & accessoria eadem res, idcoque iuris.

c Hypothecaria res vnius quæritur per procuratorem per solutionem.

* quæri non ab initio quærendum, in personali actione.

d Sine cessione actionē hypothecariam procuratore dominus adquirere potest, vt de principali: vt idem ius sit in accessoria, quod in principali.

a Nominatio facta fuit vt aliquid ex re tua dominum pertineret adquirere ad te fil. Ego hoc fecit vt vna facem. *ff. de adquir. rer. dom. de nomin.*

* *Actionem condendanea.* Obedire dominō tenetur secundum te mea.

b Mobilia dicitur quod fuit non immota.

c Dubitationis & erroris distinctio.

d *Adhuc.* ¶ Sic in consilio mutatur: Hoc ad bell. eod. tit. potest legitimum. quod autem fed receptus bellis defendi potest.

e Duplicem & nominatione & iussione.

f Iussio & nominatione & nominatio.

g Nominatio & nominatione.

h Nominatio.

i Nominatio.

k Nominationi.

l Nominatio.

m Nominatio.

n Nominatio.

o Nominatio.

ratio ad illum dominum pertinet adquirere ad te fil. Ego hoc fecit vt vna facem. *ff. de adquir. rer. dom. de nomin.*

ratione talium necessaria erat cessio.

b ¶ *Si enim.* hæc ratio non est generalis: quia in multis casibus est actio condendanea * tamen competit ipso iure: *ff. de negot. gest. l. pecuniæ quoque §. & si possessio.* sed hoc in mensis locis habet. sed pro hac ratione est, quia quod b natu est in principali, & in accessorio esse debet: vt *l. de usufr. l. un. in princ.* & *ff. de reg. iur. l. Cum principalis.* ¶ Sed contra *ff. de pig. act. l. Solutam. §. fi.* vbi dicit hypothecariam * non queri per procuratorem. Solu. hic corrigit. 1. Vel sic dicit plerumque propriæ hæc causam. 3. Vel dicitur non, vt ibi: sed vultis sic, vt *hic, & arg. supra ad eod. l. §. ceterum.*

c ¶ *Hypothecariam.* q.d. non est ratio quare in hoc casu similiter non queratur hypothecaria d sine aliqua cessione, sicut & principalis. ¶ Item non obst. *eod. l. §.* quia hic speciale circa pecuniam nummum: vt *§. §. cet. par. l. singularia.* Accvrs.

d ¶ *Acquisitum.* quasi dicerent, bene debet habere.

S*i duo vel.*] Cavsa siduus l. ponitur in gl. sed clarius dic quod habebam secum seruum communem, iussi ei vt stipularetur ex mea causa pecuniam domui meæ: stipulatus est non mihi iuberui, sed tibi, non acquirit tibi, sed mihi. Si verò stipulari iussi non ex re mea, sed tua & stipulatus est tibi: plus valet in persona tua. Idem est siue ad neutrum pertinet, vt si stipulatus sit aliquid ex operis tuis, tunc præterea nominatio. Vel dic secundò, refert an iussi stipulari simpliciter, hoc modo: vade & stipulatus sit, quo casu & tibi stipulatur, tibi acquirit. an mihi, & meo nomine, & mihi tunc acquirit, & non nominato. prima pars places Iou. & secunda M.

e ¶ *Si duo.* dic casum. Duo habet seruum communem, vnus iussit, sed alteri est stipulatus. quæ prætulit? Et respondeo, si causa spectat ad habentem, vt ad suæ domus pecuniam, tunc vnus dicem 2 prætulit iussio. si ad nominantem pertinet, vel ad neutrum, prætulit nominatio *: vt *ff. de stip. ser. l. prætulit. §. fin. & ff. de usufr. l. adhær. eiusd. l. §. seruus. §. si duo.* ¶ Quod ergo dicit, *quod enim*, &c. non corrigit principium. & hoc secundum Iou. Iri. & B. sed nō videtur velle, quia ex re vnius potest alteri quærire *ff. de stipul. serui. l. §. ex re. §. i.* Alij dicunt corrigi principium per finem. 3. Tu potes tertiò dicere secundum antiquos, vt

ratione patrefamilias arbitretur, nō repellitur exceptione fi natura filius propter iusta ignorantia patrem. l. d. nos secundum

dixit Arc. An simpliciter iubeam stipulari, & ipse alium nominat: & tunc quæritur nominatio: vt *ff. de stipulat. l. ab, fin. autem.* &c. an iussi stipulari & mihi & meo nomine, & tunc mihi quærit, licet alium nominetur hæc Ldiffinguere videtur.

a ¶ *Si duo.* Summa huius l. vltim. est, quod vnus ex dominis simpliciter iubet sibi stipulari, plus valet iussum quam nomen. Cum simpliciter, plus valet nomen, quam iussum. Cravsvs.

f ¶ *Vt suo nomine.* qui seruus naturaliter domino debet obedire *: cum causa spectat ad habentē, secundum primos. vel planè secundum Arc.

g ¶ *Iussum.* quia loquebatur cum vnus iussit, & alium non nominauit.

h ¶ *Et nescit.* aliud est, ignorare, aliud nescire, vt hic l. distinguere videtur. Additio. Et dicas quōd nescire b dicitur, quod scire non tenetur: ignorare verò, quod scire debemus: vt dicit *gl. in l. de fideiu. ff. de usu.* quæ gla. infiper ponit differentiam inter dubitationem c, & errorem.

i ¶ *Quod enim.* dicit acquiri habenti cum ad eam causa pertinet: sin autem ad nominatum tantum, vel ad neutri nominato tantum quærit. & hoc fallacia, *quod enim.* &c. secundum primos. & accipe hic infra, *sin autem.* &c. vsque ad finem. & poltea forte, *quod enim.* &c. vbi ipse dicit tacitè obiectionē quasi nominario non prætulerat iussi: sed aequaliter, per regulam antiquam, cui respondeo, vel secundum Arc. verè in hoc casu ei qui iussit, medeni opus fuit, quia veteres regulæ hoc præterierunt, quia loquebatur cum vnus iussit, & alium non nominauit: vel e contra.

k ¶ *Alioquin.* id est, non succumbere.

l ¶ *Nominationi.* id est, tantum d valet iussio sine nominatione alterius, quantum nominatio si fuerit vtrumque, & non ex re habenti, secundum primos.

m ¶ *Fuerit.* etiam ex re alterius secundum primos vel dic simpliciter secundum Arc.

n ¶ *Dominum.* & causa non pertinet ad habentem secundum primos.

o ¶ *Heredem iussum.* cum habentis non interest naturalium: sine cum causa ad eum non spectat, secundum G. Iouan. & B. 1. Vel dic secundum Arc. cum non iussit vt sibi stipularetur, sed simpliciter iussit.

AD SENATVSCONSVLTVM Macedonianum.

TITVLVS XXVIII.

Nullatenus ex l. vlt. tit. 14. creditori nullam esse actionem creditæ pecuniæ, si eam crediderit filio alicuius vel constituentis filio spectanti iussu domini, qui contrarie est voluit vnus: nam hoc olim obtinuit tantum in filiafamil. ex S.C. Macedoniano, de quo est hoc titulus, aliquis tamen non à Consulis, vel ceteris S.C. sed vt legi Scantinia, & S.C. Papeiano, ab eo in eximi adhuc hoc fallit, vel qui legi consulto dicit. Eadem id Iussio auctore Vespasiano sanctum fuisse, Tacitus auctore D. Claudio. Cyiac.

Mutuatis filiisfamiliis quæ probabili BALD. Vel sic: *Si filiusfamilias mutuatur filiis suis esse mutuanti, hoc iusta ratione credere si dicentis, cessat beneficium senatusconsulti Macedonum.* Salycet.

480/C.IV.K.5-4, 913-914
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

AD SENATVSCONSVLTVM MACEDO.

Dixit l. sic ij etiam patrem teneri pro filio: nunc etiam filii dicit non teneri cum effectu propter Macedonianum senatusconsultum.

S*I filiusfam.*] C a s v s. Filiusfamil. dicens se suiiuris esse, pecuniam mutuasti. an non obstante exceptione senatusconsulti Macedoniani eam repetere possis, quaeritur? dicitur quod sic, si probare possis te iusta ratione credidisse, s. quia sic agebat, sic contrahebat, &c. ac si paterfa. fuisset: vt ff. eo. l. si quis.

a ¶ *Iusta ratione.* non vana simplicitate deceptus, nec ignorantia iuris: quia paterfamilias publicè videbatur: & sic agebat, & sic contrahebat, &c. vt ff. eo. l. si quis.

b ¶ *Edocere potes.* quod edocere * eo ipso quod contrarium non probatur: vt &]. *qui mili. non pos. l. si lib. itaque.* & hoc quia praesumitur ignorantia: vt ff. *de proba. l. verius.* Idē quia dolus obiicitur: vt ff. *de probat. l. quotiens. §. qui dolo.* ¶ Idē nota hic, propter mendacium [illegible] quem grauari: vt *hic*, & ff. *de rei vend. l. si.* &]. *qui po. in pig. hab.* [illegible] & ff. *quod. cum eo. l. sed &* [illegible] & *Locum.* &]. *si minor se maio. dix. l. j.* & *seq.*

Z*Enodorus.*] C a s v s. Lex ista ponit quinque casus quibus cessat senatuscons. Macedon. & dicit: filiusfam. cùm videretur sui iuris esse, quia sic agebat, &c. mutuo accepit pecuniā, vel voluntate patris, vel accepit in rem patris, & conuertit in rem patris: aut in eam rem quae patris oneribus incumberet: vel sui iuris effectus animo nouandi promisit, vel aliàs agnouit, pucā soluendo debitum vel partem debiti: an locum habeat senatusc. quaeritur? Resp. quòd non. Vic.

c ¶ *Videretur.* aliàs videbatur. sic * enim agebat, &c. vt ff. eod. l. iij.

d ¶ *Voluntate.* praecedente vel sequente: vt]. eo. l. j. vel etiam tantùm sciente, & non contradicente: vt ff. eo. l. si tamen. & l. si filiusfamilias patre absente. ad hoc]. *ne filius pro patre l. ij.* & ff. *de mino. l. iij. §. sed vtrum.* ¶ Item patre accipe qui eū habeat in potestate: vt ff. eo. l. filium. A d d i t i o. Addas cum Bal. hic cessare etiam hoc senatuscons. si filiusfa. consueuit accipere pecuniam mutuo, & pater consueuit soluere, ex tali enim consuetudine praesumitur patris voluntas: vt *l. Titianus. ff. quod cum eo.* & *l. vel vniuersorum. ff. de pig. act.* quae facit cessare Macedo. vt *in hac l.*

e ¶ *Incumberet.* vt dotet [d] sororem suam: vt ff. eo. l. *item si filiusf.* §. *sed* & *si filius.* & *l. filiusf.*

f ¶ *Nouatione.* non per ignorantiam facta: aliōquin in factum excipiendum erit: vt ff. eod. l. fin. A c c v r s.

a ¶ *Vel aliàs agnouit.* Idē est in exceptione non num. pec. C y i.

g ¶ *Agnouit debitum.* soluendo [e] partem debiti, vel vsuras: vt ff. eo. l. *sed Iulianus. §. j. & l. seq.* Aliud [f] si pignus dederit: quia tūc non in quantitate pignoris videtur approbare. sic ff. eod. l. *sed & si pater. in princ.* & est ratio quare aliud in solutione partis debiti, & aliud in datione pignoris: vt ibi dixi. A c c v r s.

S*I filiusfam.*] C a s v s. Vendidi filiofa. librum, & ita erat venditio, & non mutuum in veritate: & in mutuo locum habet Macedo. non in venditione, stipulatus sum precium cum vsuris mihi reddi. an petenti mihi pretiū condictione certi, quia per talem actio. repetitur mutuum, posset mihi opponi exceptio Macedon. quaeritur? Respondeo quòd non: quia initium obligationis, quae erat ex causa venditionis nata, potius inspiciendum est, quàm titulus actionis, id est, quàm condictio certi quae consueuit dari ad mutuum.

h ¶ *Dubium est.* nisi factum sit in fraudem: vt ff. eo. l. *si filiusfam.* §. j. & *l. sed Iulianus. §. mutui. §. sed si fraus.*

i ¶ *Origo.* id est, vtrum ab initio sit mutuum vel alius contractus, non [a] autem titulus: quia licèt eadē venditori ad precium per stipulationem promissum detur actio, vel actionis titulus, quae mutuanti datur, scilicet certi condictio: vt ff. *si cert. petat. l. certi condictio. in princ.* tamen origo [b] inspicitur, vt *hic*, & ff. *de fi. demõst. l. tutor.* & *de donat. l. qui id quod.* & *de leg. ij. l. cū filius. §. heres meus.* & *suprà si certum pet. l. si ex precio.* & ff. *manda. l. si procuratorem. in princip.* ¶ Sed arg. contra. ff. *de pecu. l. licet. §. idem scribit.* A d d i t i o. Dicas quòd ibi titulus posterioris obligationis non dependet à causa originalis obligationis: ideo ibi causa originalis non attenditur, hic verò contrà.

β ¶ *Origo enim.* Causa. C y i a c.

γ ¶ *Titulus actionis.* id est, certi condictio. C y i a c i v s.

S*I permittente.* [C a s v s. Si filiofamil. permittente patre pecuniam mutuasti, & rem patris in pignus accepisti, an cesset Macedon. quaeritur? Respon. quòd sic, & habebis act. hypothec. ad persequendum pignus, cùm eidem filius heres extitit, & nullus alius creditor potior te sit in ordine, & in tempore.

δ ¶ *Si permittente.* Ergo à contrario non permittente non datur hypothecaria. C y i a c.

k ¶ *Patre.* qui filium habebat in potestate, aliàs non: vt ff. eo. l. filium. & hac permissio inducit quod iussu: vt ff. *quod iussu l. j. §. si ratum.*

l ¶ *Perfectio.* mala illatio videtur: non enim ideo quod praecepit dari pecuniam, permittit rem obligari: vt ff. *quod iussu. l. dominum.* Respondeo hic vtrumque permisit: & ideo benè dicit infrà *praesertim*, &c. Vel dic non permisit obligare rem: sed quia successit patri, confirmatur pignus, vt sublicit: & secundùm hoc abundat *praesertim*.

ε ¶ *Cum & eidem.* Vide scripta ad l. 6. *suprà quod cum eo.* C y i a c i v s.

m ¶ *Heres extiterit.* quo casu pignus [c] conualescit, etsi ante non valebat, quia sine voluntate patris erat obligatum: vt ff. *de pign. l. si Titio.* & *de condict. indebiti l. si non fortem §. si filium.* &]. *quod cum eo l. si mandatu.*

n ¶ *Modò.* Malè videtur positum illud *modò*: nam etsi potior sit alius, hic tamen agit: vt]. *qui potio. in pigno. hab. l. si prior. §. si simpliciter.* sed sic continua: datur persecutio contra omnem modum.

o ¶ *Potior.* vt in dote reddenda, & similibus, nam etiam tunc aduersùs posteriorem denegaretur: vt d. l. *si prior. §. si simpliciter.* & *suprà de actionib.* & *obliga. l. si à creditore.* & *infrà qui po. in pign. ha. l. licet.*

M*acedoniani.*] C a s v s. Filiofamilias degenti in scholis pecuniam mutuasti, an cesset Macedonia. quaeritur? Respondetur quòd sic, si ad eam quantitatem mutuasti quam pater erat erogaturus, id est, mutuus erogaret. & hoc in prima, & hic in prima casu competit actio de in rem verso. In secundo de peculio, id est, si in viles tantùm & non necessarios sumptus credidum

I. Imp. Aelivs Pertinax A. *Attilio.*

S*I filius [familiàs] cùm in potestate patris esset, mutuā à te pecuniam accepit, cùm se patremfamiliàs diceret, eiúsque adfirmationi credidisse te iusta ratione* [a] † *edocere potes* [b]: *exceptio ei denegabitur. PP. X. K. April. Falcone & Claro Coss.*

Enumerat quinque casus in quibus cessat senatusconsultum Macedonianum. h. d. vn. hac l. B a l d.

II. Imp. Sever. & Ant. AA. *Sophia.*

Z*Enodorus si cùm sui iuris esse publicè videretur* [c], *aut patris voluntate* [d] *contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quae patris oneribus incumberet* [e], *vel suae potestatis constitutus nouatione* [f] *facta fidem suam obligauit, vel aliàs agnouit* [a] *debitum* [g]: *non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. V. Kal. Mart. Saturnino & Gallo Coss.*

Si obligatio est licita in origine, est simpliciter licita in actibus cõsecutiuis. B a l d. *Vel sic: Senatusconsultum Macedonianum locum habet quādo à principio filiofamiliàs est mutuatū, non quando precium ex venditione in mutuum est conuersum.* S a l y c e t. *Vel sic: In alio contractu quàm mutui nõ habet locū exceptio Macedoniani. h. d. secundùm* P a v l. d e C a s t r.

III. Iidem AA. *Marcino.*

[a] S*I filiusfamiliàs aliquid mercatus, precium stipulanti venditori cum vsurarum accessione spondeat: non esse locum senatusconsulto quo foenerare* [*] *filiisfamiliàs est prohibitū, nemini dubium est* [h]. *origo* [i] *enim* [β] *potius obligationis, quàm titulus actionis* [γ] *considerandus est. PP. Idibus Mart. Saturnino & Gallo Coss.*

Filius consentiente patre potest mutuum accipere, & rem patris obligare: & inter creditores prioritas & ordo praelationem inducunt. h. d. secundùm B a l d. *Et est idem casus qui habetur suprà eod. in l.*]. *in quo cessat senatusconsultum Macedonianū, quando est factum patre permittente. h. d. secundùm* P a v l. d e C a s t.

IIII. Iidem AA. *Cyrillo.*

S*I permittente* [δ] *patre* [k], *filiofamiliàs pecuniā mutuam dedisti: senatusconsulti potestas non interuenit. Et ideo persecutio* [l] *pignoris quod in bonis patris fuit, non denegabitur: praesertim cùm & eidem* [ε] *filius heres extiterit* [m]: *modò* [n] *si nullus alius iure cõuentionis, [vel ratione temporis & ordinis potior* [o] *apparuerit. PP. XII. Kal. Maij, Fabiano & Mutiano Coss.*

Ratione legationis & studiorum potest mutuari filiusfamiliàs vsque ad debitū & consuetum modum. B a l d. *Vel sic: Ex causā legationis & studiorū potest mutuari filiusfamilias vsque ad debitū modum, & tenetur filius & pater in solidū. ex mutuo verò ex causa peculiari recepto, pater tenetur alliter de peculio tantùm: quia post mortem filij durat anno vtili, nisi patris iussu intercesserit: quia tunc pater perpetuò tenetur.* S a l y c.

V. Imp. A l e x a n d. A. *Musa* [*].

Marginal notes:
¶ Syndicus si vult se excusare quòd ignorauit intellectum esse cõtractum, nunquam mittitur, nisi ostendat de diligenti inquisitione, vt est doctrina [illegible] Bald. hic [illegible].
a Probare in [illegible] qui praesumptionem pro se habet [illegible] commissum non est probatum [illegible].
b Mendacium quis punitur.
* al. *foenerare.* al. *foenerari.*
c Consuetudinis ratione praesumitur voluntas.
d Dotare filiā pater cogitur.
e Transactione debiti agnitione qui soluit partem debiti vel vsuras.
f Pignus dans pro aliquo nõ videtur eius debiti integrū agnoscere, sed ad summã quantitatē qua pignorat.
a Tituli & originis debitū differentia.
b Origo an & quando inspiciatur.
* *Septimio Musa.*
c Pignus quod initio non valuit traditū ab patris aut postea successione conualescere posse.

ditam est. In tertio quod iussa ex contractu filij in patrem post mortem filij dabitur actio de peculio, si nondum annus excessit, & hoc in secunda. Si verò in rem patris versa est, post mortem filij perpetuò dabitur. & hoc in tertia.

a ¶ *Macedoniani.* Exstat eisdem verbis *in C. Gregor. lib.* 3. *tit.* 1. inscribitur, *Septimia Musa* subscribitur, *PP. pridie Kal. Martij.* CVIAC.

Macedoniani a senatuscōsulti auctoritas petitionē [a] eius pecuniæ non impedit, quæ filiofamilias studiorum vel legationis causa alibi degēti, ad necessarios sumptus, quos patris pietas non recusaret [b], credita est. Sed ex contractu filij post mortem eius de peculio actio in patrem cōpetere ita demum poterit, si anni vtilis spacium à petitionem nō impedit. Sanè si iussu patris datum mutuum probetur: nec in quos vsus versa sit pecunia, disquiri necesse est, sed perpetua [c] † in patrem etiā mortuo filio est actio. PP. Prid. Kal. Maij. Agricola & Clementino [*] Coss.

Beneficium Macedoniani facit patrē de peculio efficaciter non teneri: & in dispositione legali statuta in filio locum habent in nepote, vbi est eadem ratio. SAL. Vel sic: *Ex mutuo facto filiofamilias non datur actio de peculio contra patrem. Item senatusconsultum quod loquitur in filiis, habet etiam locum in nepotibus constitutis in potestate.* PAVL. DE CASTR.

VI. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS *Cæs.* *Theopompo.*

Si filius [g] tuus in potestate tua agens, contra senatuscōsultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam: actio de peculio aduersus te [d] eo nomine efficaciter dirigi [e] nequaquam [f] potest. Quod senatusconsulti auxilium licèt filiifamilias [g] meminerit, & ad nepotes & pronepotes porrigitur [h]. PP. VI. Non. Martij. Philippo A. & Titiano Coss.

Mutuum factū filiofamilias reddilitatur patre ratū habente: quia ratihabitio retro singitur. BALD.

Vel sic: Ratihabitio patris Macedonianū excludit: & filiusfa. miles Macedoniano non iuuatur. SAL.

VII. *Imp.* IVSTINIANVS *A. Iuliano præfecto prætorio.*

Si filiusfamilias citra patris iussionem, vel mandatum, vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit: veterē ambiguitatem decidentes, sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris vel mandatu [*] filiusfamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur [i] †: ita & si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi [k] contractum: cùm testimonium paternum respuere satis iniquum [l] sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali mandato patris, vel consensui non esse absimilem: cùm nostra nouella lege [m] generaliter omnis [a] ratihabitio prorsus retrotrahatur, & confirmet [*] ea quæ ab initio subsecuta sunt. Et hæc quidē de priuatis [*] hominibus facienda sunt. Sin autē miles filiusfamilias pecuniam creditā acceperit, siue sine mandato, siue consensu vel voluntate vel ratihabitione patris: stare oportet contractum: nulla differētia introducēda ob quam causam pecunię credita, vel vbi consumptæ sint. In pluribus enim iuris articulis filiifamilias milites non absimiles videntur hominibus qui sui iuris [*] sunt: & ex præsumptione [p] omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in causas † castrenses. Dat. XII. Kal. Aug. Lampadio & Oresta VV. CC. Coss.

AD SENATVSCONSVLTVM Velleianum.

TITVLVS XXIX.

Proximum est Macedoniano Velleianum: nam vtroque S.C. subsistit exactio creditæ pecuniæ. S.C. Macedoniano, si credita sit filiof. quod Impp. produxere etiā ad feminam & conditionalē hominem: S.C. Velleiano, si credita sit mulieri non in rē suā consumptura pecuniā, sed mutandatura alij, pro qua ipsa eam pecuniam mutuā rogauit, & generaliter intercessiones mulierum omnes infirmantur S.C. Velleiano [illegible] *rursus intercessiones sua sponte suscepta, non decreto prætoris.* L. 1. [illegible] *inde.* prom. CVIAC.

b ¶ *Non recusaret,* i. non deberet recusare non deberet: vt [illegible] ¶ Sed nōnne idem & si non abijt filius, & in necessarios sumptus ei credatur? Resp. idem videtur: arg. [illegible] Sed miraculosè loquitur hæc lex. In principio enim innuit patrem teneri in solidū viuo filio: in secundo casu de peculio. Quare dic quòd in solidum tenetur quando sumptus [*] fuit talis, quē necesse habuit pater facere: vt [b] libros emere, ex quo ad scholas mittat. Si verò non habebat necesse, verùm propter filij dilectionem paterna pietas non recusaret, vt libros comperire, & literas deaurare: tunc de peculio tenetur etiam eo viuo, & secundùm hoc loquitur supr. [illegible] ibi enim est creditum filiofamilias senatusconsulto permittente: nec tenetur pater amplius quā de peculio.

c ¶ *Si anni vtilis spatiū.* Vide cap 10. *de præscript.* CVIAC.

e ¶ *Perpetua.* [illegible]

¶ *Si filius.*] CASTR. Si filiusfamilias contra senatusconsult. Macedon. pecuniam mutuasset: aduersus patrem de peculio actionē non habebat. & hoc in prima. An autem illud senatusconsult. tam ad alios, quàm ad filios extendatur, quæritur? Respond. quòd sic, ad nepotes & pronepotes: licèt de filio sanctum fuisset Macedonianum. & hoc in secunda.

g ¶ *Si filius.* Vide scripsit ad [illegible] *pro patre.* T. CVIAC.

d ¶ *Aduersus te.* vel [*] fideiussores, vel mandatores eius, nisi [d] animo donandi intercesserint: vt [illegible]

e ¶ *Dirigi.* i. creditorequi sciuit vel scire potuit eum esse filiifamilias, cui credebat alias [*] Macedon. non obstat: vt [illegible]

f ¶ *Nequaquam potest.* quod est verum etiam si paterfamilias esset cùm se obligauit, & postea filiusfamilias factus accipiat: vt [illegible]

g ¶ *Filiifamilias.* cuiuscunque [f] dignitatis licèt in militie fecus [illegible]

h ¶ *Porrigitur.* ad filios & ad [h] filiasfamilias similiter: vt [illegible] circa & [illegible] ¶ Nec obstat quod dicitur in Velleiano, quia illud fauore: vt [illegible] & hoc odio creditoris inducitur: vt [illegible] *pater.* § *non solum.*

i ¶ *Constitueretur.* vt [illegible]

k ¶ *Huiusmodi.* scilicet legis.

l ¶ *Iniquum.* arg. [illegible]

m ¶ *Nouella lege.* vt [illegible] ¶ Et not. regulam [a] hîc: vt [illegible] Sed fallit in casibus: vt [illegible] ¶ Sed an inuito & contradicente filio possit pater habere ratum, vt sic teneatur etiā filius? Videtur quòd non: vt [illegible] Sed contra puto per hanc legem.

¶ *Generaliter omnis.* id est, sublata differentia facti vel iuris, de qua to Iurisconsulti differentiabant. [illegible] quam hic intelligit. CVIAC.

n ¶ *Et confirmet.* infrà *de dona. inter vi. & vxo.* [illegible]

o ¶ *Sui iuris.* vt in Macedoniano: vt hîc, & [illegible] & in testamento: vt [illegible]

p ¶ *Ex præsumptione.* quæ est iuris [b] & de iure: vt & aliàs [illegible] ¶ An autem possit [c] renunciare filiusfamilias Macedoniano, cùm mulier possit Velleiano: vt [illegible] Respon. minimè: cùm enim remissio [d] est donatio [e], & donare [f] non potest: vt [illegible] ¶ Nec obstat quod dicitur in Velleiano, quia illud fauore [illegible]

Marginal notes: Ex C. Greg. [illegible] — † de perpetua in Cod. Greg. [illegible] — * Cod. Gregor. Clementiano. — a In necessarios filij causa factis pater non cogitur agere [illegible] — b Liberis filio emere cogi [illegible] — * mandatu. — † confirmaretur. — a Ratihabitio generaliter retrotrahitur. — * id est, pagani. — b Præsumptio iuris & de iure. — † causas castrenses. — c Renunciari Macedoniano [illegible] — d Remissio [illegible] donatio [illegible] — f Donare filiusfamilias non potest.

AD SENATVSCONSVLT. VELLEIAN.

Sicut filiusfamilias & pater eius habent exceptionem ex superiori senatusconsulto: ita mulier ex hoc senatusconsulto Velleiano quod sic [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 917-918
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nunquam est à Velleio consulto, qui fecit mulier huius constitutum. Videndum ergo vbi habeat locum, & quando cesset, & quod sit eius officium vel circa mulierem, vel circa creditorem, quod dicit, & contra quos, & an bodie locū habeat S.C. Velleianum. AZO. ¶ Est de intercessionibus mulierum. Intercessio est, si se vel sua obligat pro alio, vt fideiubeat, constituat, mandet, in iudicio pro alio intercessisse, si res suas pro alio pignori obliget. *l.19. ff. eod.* CYIAC.

Vlterius.] CASVS. Si mulier pro alio hæresset, & nouando animo in se obligationem suscepit, non erat par propter Velleia. & hoc in prima. Nec habet locum repetitio si mulier non obligata pro alio soluit, tanquam velens ei donare. & hoc in secunda.

a ¶ *Suscipiunt.* participando, ita quòd prima manet: quod fit tribus modis mandando, fideiubendo, constituendo.

b ¶ *Transferunt.* ab initio se obligando pro alio: vel ex postfacto, transfrendo in se animo nouandi: vt *l. eod. & senatusconsultum.*

a ¶ *Non ignorent.* Ignorare autem potest eam plus mulierem varie, vt in casu hic ab Accurs. posito. item in specie *l. si fideiussores. ff. eod.* item *l. 3. & 7. ff. eod.* item *l. vsu receptum. ff. non. ff. eod.* item *l. 4. in princip. & l. 11. ff. eod.* CYIAC.

c ¶ *Si non ignorent.* scilicet ipsæ ellæ fœminæ, sed scient si ignorent, quia ¹ sunt vellitæ vellitæ *ff. ad Velleianum.* Vel dic, scient, scilicet eas intercedere: nam scient si ignorent eas intercedere: vt *ff. si fideiussores & l. vsu receptum. in fin. princ.* ¶ Et not. quòd sint ambo scitis, scilicet creditor & ipsa, sive creditor tantùm, sive ambo ignorēt, subuenitur mulieri: vt *ff. ad l. vsu receptum.* non sic in quarto casu. cùm ipsa scit, & creditor ignorat: vt hic dicitur. Item not. quòd vbicunque iuramēto renunciatur, nō excipitur: vt *ff. eod. l. fin. & l. pauli. & ad Maced. l. omnes. ff. & l. de pact. l. si quis in conscribendo & l. quando non in off. suo potest. eodem. mari. & uxo.*

b ¶ *Prouinciam exibuerint.* Vlterò: Et hoc verum est, si se solutis donandi animo, sive quasi gnees negotium alienum: sive rē suam vendiderit, & ex pretio solueris, vel emporem delegaueris. *l. 3. §. solutio pro alio non est intercedere.* CYIAC.

c ¶ *Repetitio.* Opponitur: *l. vlt. §. item si. ff. eod.* Vide not. ad eam vbi est solutio. CYIAC.

d ¶ *Nulla est.* fideiubenti enim & non donanti securitis fenatus, vt *hic. & ff. ff. l. fed. ff. eod.* est ² enim auxilium: & gratia tantum. vt *d. l. fed. & ego. & ff. de donat. inter vir. & vxo. l. si stipulatus.* ¶ Sed quare si ab initio solutus pro alio, non repetit, vt hic, sed si intercessit prius & soluat post, repetit? Respond. quia primo casu videtur donare secundo non: vt *l. eod. quamuis.*

Rusticis.] CASVS. Si mulier pro debito suo obligatur, non iuratur per Velleia. & hoc in prima. Sed si pro creditore sui se obligat alii: vel creditor mulieris delegat eam alteri creditori, mulier non iuratur. v. g. mulier tenebatur Seio in x. Seius eadem legauit Sempronio creditori suo: non habet locum Velleianum.

e ¶ *Obligauerit.* non tamen animo nouandi: & ita in tem fauor: quare tenetur, vt *hic. & ff. eod. l. fed. & cum. & l. aliquando. in prin. & l. debitor. & supra ne vxor pro ma. l. in prin.*

f ¶ *Dolum.* animo nouandi. ACCVRS.

Si dum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipit x. mutuo, an locum habet Velleia. quæritur? Resp. quòd sic. vnde fiue mulier intercedat pro extraneo, sive pro filio, locus est Velleia. vt *hic. & ff. eod. l. 3. §. eod.*

III. *Idem A. Seruan.*

SI cùm ipse mutuā pecuniam accipiens g, mater tua contra amplissimi ordinis cōsultum fidem suā interposuit: exceptione se tueri potest h. PP. III. Id. Aug. Anton. A. IIII. & Balbino Cons.

Mulier iuratur cū aliena obligationem in se transtulit, vel bona sua pro alio obligauit: nō si res obligata pro alio soluit. SAL. Vel sic: *ipsa lex vult idem in effectu, quod lex prima, quòd mulieri succurritur quando intercedit: non quando rem suam vendit, & pecuniam pro alio soluit nulla præcedente intercessione.* PAVL. DE CAST.

IIII. *Imp.* ALEX. A. *Alexandria* ¶.

SEnatusconsultum locū habet siue eam obligationem quæ in alterius persona constitit, mulier in se transtulit i, vel participauit: siue cum aliis pecuniam acciperet, ipsa se ab initio d, k ream constituit. quod in rerum earum l habitis pro aliis obligationibus admissum est m. Sed si prædia tua annis maior viginti quinque vēdidisti, & pro marito pecuniam soluisti n: deficit o auxilium S.C. PP. VI. Ka. Ian. Maximo II. & Ælian. Cons.

Maritus non potest obligare vxorem non consentiente: & hoc de iure communi: nec si consultus expresse: & hoc de iure specialis. Si tamen obligat vxorem aferendo eas proprias vxore profente & dolose tacente, tenet obligatio. h. d. ne. secundum BALD.

V. *Idem A. Papilla* *.

SI fine p volūtate tua r res tua à marito tuo pignori datæ sunt, non tenentur s. Quòd si consensisti obligationi, scienter creditrice: auxilio senatusconsulti vti potes t. Quòd si patientia præstitisti, vt quasi suas res maritus obligaret, decipere voluisti mutuum u pecunia dantem:

a Verba effectu pro pronunciabus rebus intendam vitipatenat.

b Fideiubent pro filio mater nō potest.

c Dubitandū tutio esse potest, quod ex fideiubentes pro filio petita causa fideiubent si. dicetur. Verum dici potest hæsitandi potiuus nō esse causa, sed pertinaz.

d Fideiubent pro patre filia non potest.

e Alexandria.

f Papilla al. Papula.

g Dotali mulieri nō datur beneficio Velleiani.

h Donatio inter virum & vxorem facta valet.

i Verbum effectus quādoque plus operatur quā expectatur.

a ¶ *Consul.*

l. debitor. & supra ne vxor pro ma. l. in prin.

f ¶ *Dolum.* animo nouandi. ACCVRS.

Si dum.] CASVS. Si filius matre fideiubente accipit x. mutuo, an locum habet Velleia. quæritur? Resp. quòd sic. vnde siue mulier intercedat pro extraneo, sive pro filio, locus est Velleia. vt *hic. & ff. eod. l. 3. §. eod.*

g ¶ *Accipiens.* id est, accipere velles.

h ¶ *Potest.* sic ergo matri h non fideiubet pro filio vt *hic.* Nec etiam filia d pro patre: vt *l. eod. l. si pecuniam.*

Senatusconsultū] CASVS. Mulier iuratur senatusconsulto, quòdo per nouationē alienam transfert in se obligationem: vt si Titius debeat mihi centū, postea promisit mulier se mihi ea solutura, vel principaliter, vtibi gratia: Volebat ipsa fideiubere: sed creditor volebat principalem debitorem eam esse: postea mādauit mihi quòd pro ea fideiuberē. in hoc casu mulier iuratur. & hoc in prima. vel si participauerit alias pecuniā, pura alio pecuniam acciperēt, ipsa se obligauit principaliter, vtibi gratia: Mulier volebat fideiubere pro me, creditor eam recipere volebat, vnde principaliter se obligauit, & ego fideiussi, & habeo pecuniam. Item si mulier res suas pro alio obligauit, iuratur per Velleia. & hoc in secunda. Si verò mulier maior viginti quinq; annis prædia sua pignorata vēdidit, & pecuniā creditori marito soluit, non iuratur & hoc in tertia. Vt.

i ¶ *Participauit.* vel participauit fideiubendo. ACC.

k ¶ *Ipsa se ab initio.* l. 19. *ff. eod. l. 1. §. eod.* CYIACVS.

l ¶ *Ab initio.* accipiēdo ipsa mutuum. quo casu datur iustitia: vt *ff. ea. l. quamuis. §. si eam effem.*

m ¶ *Rerum.* l. mulierum.

n ¶ *Admissum est.* vt & ipse res non tenentur cum effecta: vt *l. prima.* ACCVRS.

o ¶ *Solutis.* quod est vetum, fialiter ēllet non venditura.

p ¶ *Deficit.* Quia donationē f inter virum & vxorem se facta non valet: vt *ff. de don. inter vir. & vxo. l. si ferulus. §. si vxor.* Item hæc resp. est contra *ff. eod. l. fi. item si mulier.* Sed. hi vendidit creditori viri mulier & hoc fraus hoc à creditore quatio. hic ipsam iuratur aliis emptorē. Item

q ¶ *Si fine voluntate.*] CASVS. Maritus obligauit res vxoris sua, cū non consentiente, non tenentur res, & hoc in prima. Si verò consensit marito obligānti, & creditor sciebat res mulieris esse, iuratur senatusconsultum & hoc in secunda. Si verò mulier tacuit cùm maritus res suas obligaret, vt deciperet creditorem qui pecuniam præstitit, non iuratur. & hoc in tertia.

r ¶ *Si fine.* Hac pertinet *l. 10. ff. de pign. act. & l. 113. de diff. pign.* CYIACVS.

s ¶ *Si fine voluntate tua.* id est, inuita vel ignorante.

t ¶ *Non tenentur.* de iure etiam communi hoc est: vt *hic. & l. ne vxor pro ma. l. & l. qua res pign. obligare. pot. l. qui filius. in fi.*

u ¶ *Vti potes.* & ita iure speciali: vt *l. 1. princ. & ff. ea. l. quamuis. in princip.*

f ¶ *Mutuum.* No. quòd plus g operatur tacitus consensus quàm expressus: vt *ff. de procur. l. filiusfamilias. §. vxoreni.*

g ¶ *Consul.*

480/C.IV.K.5-4, 919-920
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Consulto est, vt ff. eo l.* ¶ *& ¶ ff. aliena pign. da. fi. ff. probatur.* ¶ Sed * solet hic quærique posset rem suam obligare pro alterius, vt tibi pecuniam iuram, vt hic, non autem vendere vt tibi pecuniam? Resp. Pignus ita contrahitur, sed vendito contrahitur, quod non placet: quia & pignus contrahitur consensu: vt *ff. de pign. act. l. 9. 1.* Dic ergo quia b per obligationem res agitur, vt in ipsa re ius creditori quæratur, quod * fieri non potest, nisi velitur eo casu fit. Meritò ergo cū patitur d, videtur suum accommodare cōsensum, sine quo obligatio aliter esse nulla. At venditio e etiam contradictione nu fieri potest, & tenaci inter eos: quia id non agitur per contractum, vt ius in re quæratur: sed vt alter alteri obligatus de euictione: vt *ff. de actio. empt. l. ex empto. in prin.* Meritò ergo cum non impedit contractum contradictio nuda, nec prætensio profit contractui: vt *ff. de re iud. l. sæpe. §. 3.* ¶ Sed arg. contrà, fieliet quòd videtur euidentius, est *ff. de notit. l. quidam ex parte.* Sed ibi partem pretij accepit. & dic vt ibi.

S*I mater.*] CAYVS. Volebat mater rem suam filij suirator dabitabat ne sustineret damnum si ipsa non bene administrasset. mulier ad hoc vt administrationem haberet, promisit indemnitatem, vt si propter suam malam administrationem res matris aliquid damni prestaret filio, ipsa ei alia matri refunderet: & pignora dedit & fideiussores. in hoc casu res pignorata, nec fideiussores teneantur. & hoc in prima. Si verò tutor volebat se excusare, & mulier promisit tum insolvendum conservare & eo quod impideret in rem pupilli, an hoc casu teneatur, quæritur? Resp. quòd sic. & hoc in secunda. Si verò petiit tutorem filio, & pro tutore fideiussit, quia omne periculum in se recipit, hoc casu teneatur senatusconsulto Velleia. quia videtur intercedere. & hoc in tertia. VIVIAN.

a ¶ *Si mater. Paul. lib. 1. Sent. tit. 11.* CYIACVS.

b ¶ *Gerere.* id est, gerere vellet.

c ¶ *promisit* propere hoc vt diminuerent eum gerere, si ipsi cessarent. ACCVS.

β ¶ Opponitur huic §. *l. quæsitis §. 7. ff. eod.* Rectè solutè Bulg. in glos. reprehendunt. Vide not. ad §. 1. *l. quæsitis.* CYIAC.

d ¶ *Reprehendere* quasi pro pupillo filio & sic intuetur, vt hic.

¶ Sed contra, *ff. eo l. quæsitis §. 1. & l. Lucius in pr.* Sol. refert an promiserit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor, & tunc fatetur obligationem tutoris 1. Vel ecdem promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit ei pupillus, & tunc fatetur obligationem pupilli: & in utroque est intercessio, & sic non tenetur vt hic. Aut promisit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit pupillo. vel contra promisit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutori. in utroque cessat Velleianum, et in legibus contrariis & hoc est quod dicit Bol. & T. tollunt contrariam opinia Crefert * vt dixi, dicat mulier promittit quod debet vel debebit: & tunc non intercedit in contrariis. an promittit quod debet vel debebit tibi pupillo: tunc est intercedere hic dicitur.

γ ¶ *Auxilio senatusconsulti.* Quia tunc non suam rem, sed pupilli gessit. CYIAC.

e ¶ *Insuper.* pro tutoribus intercedens.

f ¶ *Tutor.* nisi specialiter fuerit compromissum decreto prætoris, matris periculo dari: vt *ff. ne indemni. pro l. fi.*

S*i fiem.*] CAYVS. Si creditor accepit à marito prædium vxoris pignori, fiemi illud ad mulierem pertinere, & vendidit an prædiscant mulieri, quæritur? Resp. quòd nō nec heres mulieris necesse habet refundere pretium emptori, si velit prædium vindicare.

g ¶ *Dubitam. Cuiacii.*

h ¶ *Vendidit.* Creditor.

i ¶ *Nequeant.* vt *ff. ff. de res vindic. Credentes.*

k ¶ *Nec cōl.* Si filio qui successit matri cujus prædium à marito suo tuloque parte obligatum fuit, licet ea cōfessiuare.

l ¶ *Precio.* vt *ff. l. de res vindi. l. si mancipium & l. mater.*

m ¶ *Emptori.* loquitur filio mulieris.

S*I paternam.*] CAYVS. Sciat habuit duos filios, & duas filias emancipatas. tenebatur Titio in centum. filij & filiæ animo novandi receperant in se paternā obligationem, & promiserent redderè Titio prædicta centū & redimere pignora patris obligata. an filiæ per beneficium Velleia. ab obligatione liberentur, & ita remanent filij obligati pro mediietate: & si ita sit, qualiter succurretur Titio quæritur? Resp. quòd restituitur actio in patrem pro ea parte quā filiæ se obligaverunt. & hic in prima. Item pignora quæ obligaverat, remanent obligata pro parte filiorum. & hoc in secunda. Illa verò quæ fuerunt in prima obligatione, eximuntur, quarenus eximuntur, quatenus adiuvatur patrem redit actio pro portionibus filiarum.

a ¶ *Remanentes* hoc nihil ad rem nam * in potestate positas potest filiabere pro parte: vt *l. quod eum ex l. fi ex alio. & l. de deiuf. l. filiæfa.* * *ff. & qui satisfi. reg. l. 9. §. 1. & fiem.*

o ¶ *Tenent.* pro eorum virili. ¶ Sed videtur in solidum: vt *ff. de fideiu. l. fi. l. 2. tum in prim.* Sol. hic intercellerunt non constitutionibus se debere in solidum, *vade* pro partibus teneantur: vt *ff. de duo. re. l. eos. §. fin. ibi in solidum se res constituerunt.* et fideiussores teneantur in solidum semper, etiam si hoc nō fit dictū: vt *ff. de fideiu. §. fi. ff. pluris.* Vel aliter, & hic & ibi in solidū tenebantur, sed ibi in solidum exempta fuit femina, cūm in totum fideiussit, hic pro parte fuit exempta: vt *ff. eod. l. cum vnum. in fi. & l. seq.*

p ¶ *In id commoti.* Restituta in eum personali actione, sed & data hypothecaria *l. quadam. l. aliquando. ff. eod.* Vide not. ad *l. quidam. in fin.* CYIAC.

q ¶ *Consumti.* fuitque restituta in eum primaactione, quæ fabrata erat novatione.

r ¶ *Accepta.* Cuiacius. ¶ Et sic not. b omnes acceptorum in totum, licet principale pro parte tollatur per Velleianum.

s ¶ *In priore.* quando parte se obligaverat.

t ¶ *Per restituta eum.* De qua vide scripta hic, & no. ad §. *Mortuo l. 8. ff. eod.* CYIAC.

t ¶ *Eamus.* Pro parte ergo filiorum, quia tenuit novatio eum effectu, non tamen pignora, vt *hic* tenuit, *& ff. de noxal. Lucius. & l. alium. & l. etiam ab chirographo. in pignor. 1. 1.* sed pro parte filiarum non tenuit cum effectu: vade adhuc pro ea parte tenentur: vt *hic, & ff. eodem l. aliquando. §.* & efficatio aequare. & hoc casu novatione * non tollunt pignus: quia non fuit

tunc

480/C.IV.K.5-4, 921-922

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

renoit eum effectu. Vel dic non fuit nouata principalis, flatim enim quod fuit personalis directa extincta per nouationem, fuit eius loco à tere suppositi restitutoria [a], vade omni tempore interuenit principalis directa, vel vidis restitutoria, & sic hypothecaria non extinguitur: vt *d. l. aliquando §. j. & l. debitrix §. pen.*

a Vellianum ita habet respondit, restituerit, restituerit, & infirmiorem. de duobus hic agitur: de eo vide *l. fi non sep. eod.*

Q Vamuis.] CASTR. Mulier si soluat pro alio, non iuuatur, quia videtur donare: sed si fideiussit, & postea soluit, sic. ACCVRS.

a ¶ *Quamuis.* Vide nov. ad *l. vic. vsum. §. vtile ff. eo.* CVIAC.

a ¶ *Ignoram.* sci. iur vel factum, credes se interfecisse, cum non interfecisse: vt *ff. de condict. indebit. l. qui exceptionem. in princip.* Ieges si scisses, quia tunc non repetis: vt *ff. de condi. indeb. l. j. & de reg. iur. l. cuius.*

a ¶ *Repetitio.* Aliud est in Macedoniano. *l. qui exceptionem. ff. de condic. indeb.* CVIAC.

b ¶ *Repetitio.* id est, condictio indebiti.

S *I adiuerserum.*] CASTR. Si quis locauit rē non marito, sed mulieri, mulier non veniet auxilio Vellei. sed si locauit marito, & ipsa intercessit, vel in se recepit obligationem, iuuatur.

c ¶ *Negotium.* conductionis, & sine fraude.

d ¶ *Reliqua:* debita.

e ¶ *Contrahit.* Lin obligationem deducta.

f ¶ *Recusare.* vt *ff. locat. conductio in fi. & ff. eod. l. Seia mancipia.*

g ¶ *Secutus est.* scienter intercedere. ACCVRS.

E Tiam.] CASTR. Mulier habebat omnia bona mariti tacitè obligata pro dote sua. si ergo constante matrimonio ius hypothecæ seu pignoris marito remisit, an ei succurratur per Vell. quæritur? Dicitur quod nō, duobus rationibus videbatur contrarium. Primò per Vellei. quo succurritur mulieri. Ipse propter remissionem fadam interi virum & vxorē, quæ videtur donatio, non tenet: ergo nec remissio, contrarium est ¶ rium.

b ¶ *Etiam.* Mouet, quod extraneis pleraque concedantur quæ non concedunturconiugibus. *Paul. & Theodof. de fideiuss. vt extraneo possum donare, non coniugi.* pignus tamen ibi obligatum vxor viro remittere potest. Remissio pignoris non est donatio *l. si pignus. ff. quæ in fraud. credit. nec intercessio l. inferum. infra eod.* CVIAC.

b ¶ *Etiam.* dubitatio huius l. fuit, quia omnia bona viri mulier tacitè obligata tenet. ANDREA. Et intelligas hanc l. & *l. inferum. infra eodem.* in mulierie sui iuris secus verò si esset filiafamilias, quia tunc non faceret præiudicium patri nec tibi, donec fuerit in potestate. ita dicit Alexand. de Imo. *in addit. sua ad Bart. in d. l. inferum.* pro quo allegat notata *in l. vj. §. quod si in parte. ff. fol. ma.* Secundò intelligas & hanc *l. inferum.* quando maritus in aliis rebus remanet solutus, vel tacitè per Bart. *in d. l. inferum.*

b ¶ *Hypothecarum.* excepta his quæ specialiter ob dotem obligantur, secundum quosdam.

c Donat marito nō videtur mulier quæ renuntiat iuri hypothecæ.

c ¶ *Remisit.* duabus [b] rationibus videbatur contra. 1. & propter Vellei. quo succurritur mulieribus, *sicut* & rem suam obligant pro alio, sed tamen hic secuit: vt *ff. eod. quamuis in prin.* 2. & propter donationem quæ fit inter virum & vxorem. Sed nec hoc nocet: quia non [c] ditur donatio: vt *hic, & ff. quibus mod. pignus. vel hypo. solu. l. j. & l. Lucius & ff. quæ in fraud. credit. l. fi pignus. & de leg. ij. l. vij. §. fin.* Et loquitur hæc l. quando [a] remisit vir generaliter. nam quando fit alii contrahenti cum viro, vel in re sua, vel certis, loquitur *l. eod. Lubertus.*

Mulier potest pro alio soluere cum intercessione: sicut si per prius intercesserat. BALD. Vel sic: *Si mulier pro alio nulla precedente promissione vel intercessione soluit, non iuuatur Vellei. vt reperat ab eo cui soluit: sicut si precedente promissione vel intercessione ipsum.* PAVL. DE CASTR.

S *I dotare.*] CASTR. Si mulier non fita sua genero suo dotem constituit, & pro ea res suas obligatas in iuuetur per senatusconf. Vel quæritur? Respon. quod non. & hoc respondent iuriperiti.

d ¶ *Si dotare.* Idem est, si pro alio dotem promisit. *l. vdi. ff. eod.* Idem etiam receptum est secundum Vellei. *l. pen. ff. eod.* Quamuis vtrumque sit intercedere. CVIAC.

1 ¶ *Velim.* fi mater.

m ¶ *Causam.* *l. dotis.*

n ¶ *Putauerunt.* fauore dotis est hic speciale: vt *infra eod. Ignoraniter. & ff. de condict. indeb. l. cum hic. §. penult.* similiter sunt & alii casus in quibus cessat Vellei. ut *dicitur infra eod. l. generaliter.*

S *I fuerit.*] CASTR. Mulier accepit pecuniam mutuam, vt eam daret vico fiducie creditoribus iuuatur beneficio, quæritur? Dicitur quod non.

t ¶ *Si fuerit.* Opponitur *l. j. vt. vsuri. & l. Seia. §. vlti. ff. eodem.* Verū *in l. fi vt.* quia pecunia egebat, eam ipse non negauit à fœneratore, sed vxorem suppofuit, quæ rogauit, & mox eā sibi crederet in fraudem Senatusconsultisti fraudem si ignoraueric creditor, non obstabit exceptio: aliàs obstabit *in l. Seia.* Cuius rei obligatione mulier intercessit apud primum, eiusdem rei obligatione statim contraxit cum secundo. & eandem rem obligauit. Hæc mutatio proprietas & eiusdem rei obligatio argumentum est fraudis. At in hac l. 13. mulier restera sibi mutuam pecuniam fumsit, in vsum tamen mariti. Scientia hoc casu nihil obest creditori, quia ab initio mulier sibi dantaxat rem contrahit. CVIACIVS.

t Posse.

o ¶ *Eidem vori.* id est, ipsa rei veritate, non in fraudem accipiantur.

p ¶ *Tota quantitas.* id est, tota quantitas quæ fuerat data fuit.

q ¶ *Pauper.* id [b] est, fenatorum. sed iure ciuili quo impediantur donationes inter virum & vxorem, iuuatis inquantum ex pauperie, & ipse est locupletior: vt *ff. de donat. inter virum & vxor. l. j. & l. si spensus. §. vera.*

b Pauper pro fenatoribus

r ¶ *Ignoranem.* imò videtur eam iuuati, si creditor fesit: vt *ff. eod. l. Seia. §. fi.* quæ est contrà. Sed hic finit eam accipere, vt marito donaret: ibi vt fit vel rem suam pro viro obligatam liberaret. Item secus vbi daret marito, cùm mulierem mandasse pro alio leiret. nam tunc iuuatur: vt *ff. arg. contra ff. eod. l. Seia. §. fi. mutuo eo ipso. & l. si fideiussores. & l. quamquam.* 2. Vel die quod *in l. Seia.* eo animo accepit ab initio [c], vt solueret in causam mariti: hic non sed poslea mutauit voluntatem, secundum Bd. 3. Vel refert ibi scienciam ad illam intercessionem quam fecit patiendo virum obligare rem suam, quæ est intercessio vt *ff. eod. fi. Seia.* hic autem ad mutuum factum mulieri. 4. Vel ibi fuit fraus facta Senatusconsulto: quia tam fideiubent pro marito, creditor malit mulieri dare pecuniam: vt *ff. eod. quamuis. §. fi. cum ego. & l. quidam.* hic non fuit hæc fi ius.

c Initium intelligitur non ratus, quando fit intercessio.

d Hinc solutionem probat Bartol. & Bald. poli non dotiaris.

M Vlierum.] CASTR. Mulier fideiubens pro alio non teneretur: Mas autem fideiussor eius, si primò fideiussit, & de illa desinit

480/C.IV.K.5-4, 923-924
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

deiussione fideiussorem dedit, tenetur, quaeritur? Respon. quod non. sed si ei successit pro quo intercessit, non iuuatur.
a ¶ *Posse intercedere.* cum effectu.
b ¶ *Fideiussorem.* etiam si animo donandi intercesserit: vt *ff. eod. l. si mulier. §. si ab ea* Accurs.
c ¶ *Marito.* pro quo intercessit.
d ¶ *Non extitit.* si autem extitit, aut intercessit sic à principio, vel ex post facto, quod principaliter tenebatur: & tunc tenetur, & exceptionem amittit: vt *ff. de fi. l. Stichū. §. aditio.* aut accessoriè: & tunc tollitur accessoria, & remanet principalis: vt *ff. de fideiu. l. generaliter. in princ.*

SI vero.] Cast. Mulier volebat intercedere pro marito suo creditore nolēte eam recipere, mandauit Titio vt pro ea fideiuberet & fideiussit, an tenetur, quaeritur? Dicitur quod non. sed ei consuetu dabitur exceptio Velleian.
e ¶ *Succurritur.* vt *ff. eod. l. si mulier. §. §. & l. si fideiussores.*

SI mulier.] Cast. Tenetur mihi Titius in x. animo nouandi accepi mulierem quae in se recepit obligationem: an iuuetur per senatusconsultū? Dicitur quod sic. sed an in veterem debitorem mihi detur actio, quaeritur? Dicitur quod sic.
f ¶ *Suscepit.* animo nouandi, vel ab initio: vt *l. an l. senatusconsulto.*
g ¶ *Rescissoria*, id est, restitutoria datur: quae fuisset prius dabatur. s. Vel institoria, id est, quae erat danda: vt & *ff. eod. l. quamuis §. quotiens. & §. si mulieri heres. & §. si cum essem.* & hoc verū est etiam si creditor sciuit mulierem non teneri: non tamen eam decepit: vt *ff. eo. l. quidā. & de fideiu. l. si Titium.* Item est verum etiam sub conditione ea obligata. nam etiam interim hac actione agitur: vt *ff. eo. l. si aliquando. §. §.*
a ¶ *Rescissoria actio.* Quae sic ideo dicitur, quia datur rescissa intercessione mulieris *l. vlt. §. vlt. ff. eod.* Dicitur etiā restitutoria in & vtilis. Vide not. ad l. 8. §. *Marcellus. ff. eod.* Cuiac.

SI cum.] Cast. Callistratus accepit pecuniam mutuo, & inde factum est instrumentum, quod vxor sua non ipse accepit mutuam pecuniam: an mulier iuuetur? Respond. quod cessante exceptione Velleian magis respiciendum est, quod actum est, quam quod scriptum est: & ita vir tenetur: vxor verò non tenebitur.
h ¶ *Eam.* scilicet veterem, quam ipso iure tuta est: quia non [a] est recurrendum ad extraordinariam iudicium: vt *ff. de mino. l. in causa. §. in principio.*
i ¶ *Simulata.* vt supra *plus valet quod agitur &c. l. j. & l. actio. & l. si quis.*

FOEminis.] Cast. Si mulier animo nouādi transferat in se obligationem quam Titius tenebatur Seio: sibi succurritur, nisi Seium decepisset, quo casu si ipsa excipiat de Velleiano, replicabit Seius de dolo.
k ¶ *Veteres.* per [a] nouationem transferendo in se veterem obligationem, vel suscipiendo iudicium, vel patiendo se delegari: vt *ff. de noua. l. delegare. §. & ff. de sol. l. solutionem.* Vel dic veteres, fideiubendo, constituendo, vel etiam mandando: vt *ff. mand. l. si vero non remunerandi. §. si post creditam.* ¶ Item quod subiicit, *nouas* [b], putà cum erat contracturus cū alio, creditor elegit mulierem in fraudem senatusconsulti: vt *l. j. prox.* & in primo casu datur restitutoria: in secundo institoria: id est, actio quae in creditorem habetur, vel erat danda: vt *ff. eo. l. quāuis. §. si cum essem. & §. quotiens.*
g ¶ *Vel nouas.* Vide notat. ad §. 1. l. 13. infrà eod. Cuiac.
l ¶ *Nisi creditor.* vt & *ff. eod. l. §. & de regulis iuris. l. in eo quod plus. §. fin. & de excep. do. l. apud Celsum. §. Marcellus. in fin. §.* Vel nisi similis sit causa, vt dicetur infra *eod. l. fin.*
m ¶ *Deceptus sit.* quia deceptis [c] & non decipientibus iura subueniunt: vt *ff. eod. l. §.* Sed & si vterque sciuit, non dico cessare senatusconsul. vt quidā dicunt: quia non videtur celatus, &c. vt *ff. de actio. empti. l. j. §. fin. Et.*
n ¶ *Constitutum est.* A Pio & Seuero *l. 2. ff. eod.* Cuiac.

CVm ad eas.] Cast. Si fideiubeat mulier etiam quando per calliditatem creditoris obligat se, non tenetur. verbi gratia, creditor alteri masculo pecuniam mutuo proponebat, & foemina pro masculo debebat intercedere. postea noluit eam accipere pro fideiussore, sed fecit quod mulier constituit se ream & principalem debitricem, quamuis alius pecuniam reciperet. an iuuetur, quaeritur? Dicitur quod sic.
n ¶ *Etiam obligationes.* non solùm ad eas quando intercedit in veteres: [illegible]
d ¶ *Edicto perpetuo. l. 1. in prin. adde ff. eod.* Vide not. ibidem. Cuiac.
o ¶ *Perpetuo.* id est, generali.
p ¶ *Defendi potes.* scilicet tu mulier? vt *ff. eod. l. quamuis.* aliàs *l. non petens. §. si cum essem.* Accurs.

* adstringeres.

† cautum, in omnibus.

Kal. Septem. ipsis AA. & Coss.

Exceptio Velleiani competit etiam fideiussori, nisi successeris principali. Sal. Vel sic: *Exceptio Velleiani competens mulieri competit etiam fideiussori suo, & mādatori, vel ei cui ipsi mandauit. h. d. cum l. seq.* Paul. de Castr.

xiv. *Iidem AA. & CC. Basilissae.*

MVlierem contra senatusconsulti Velleiani auctoritatem non posse intercedere [a]: eadémque exceptione fideiussorem [b] eius vti posse iuris auctoritas probat. Vnde si mater tua marito [c] quondam suo heres non extitit [d], satis idoneae exceptionis remedio tuta es. PP. VII. Kal. Apr. Byzan. CC. Coss.

Qui mandato mulieris pro alio promisit, ab ipso initio efficaciter non tenetur. Bald.

xv. *Iidem AA. & CC. Agrippinae.*

SI vxor pro marito contra senatusconsultum intercessura, te rogauit mandatorio nomine, vt pro ea tuam fidem obstringeres [*]: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuae adhaesit † securitas [e], qua conuentus defendi potes. PP. XVIII. Kalen. Iul. Sirmij. CC. Coss.

Muliere subducta, datur in antiquum debitorem rescissoria. Bal. Vel sic: *Si mulier alienā obligationem in se trāsfulit animo nouandi: creditori cōtra debitorē restituitur vtilis actio prima: sicut sup. eo. l. si paternā. in fi.* Paul. de Cast.

xvi. *Iidem AA. & CC. Rufino.*

SI mulier alienam suscepit [f] obligationē: cùm ei per exceptionem Velleiani senatuscō-sulti succurratur, creditori contra priores debitores rescissoria [g] actio [a] datur. PP. XVII. Kal. Feb. Sirmij. CC. Coss.

Si nomē vxoris simulatè est appositum in instrumēto loco vitē obligatis est ipso iure nulla ratione simulationis, vnde non est hic locus exceptioni Velleiani, sed nullitati ipso iure. Bald.

xvii. *Iidem AA. & CC. Alex. & aliis.*

SI cùm pater vester à Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, velut hanc, eius vxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatū ex senatusconsulto venientem peruenire necesse est: cùm eam [h] veritatis substantia constituta potius † quàm simulata [i] gesta tueatur. III. Id. Mart. CC. Coss.

Mulieri creditorem decipienti, non datur exceptio Velleiani. Paul. de Cast.

xviii. *Iidem AA. & CC. Eutiae.*

FOEminis alienas vel veteres [k] vel nouas [g] obligationes aliqua ratione suscipientibus subuenitur: nisi creditor [l] aliqua ratione per mulierem deceptus sit [m]. nam tunc replicatione doli, senatusconsulti exceptionem remoueri, constitutum est [n]. Dat. V. Id. Nouemb. Antiochiae CC. Coss.

Mulier etiam si in eius persona obligatio sumat exordium, iuuatur beneficio Velleiani. Bald. Vel sic: *Mulier iuuatur Velleiano, si creditor potius eligat cum ea contrahere, quā cum masculo.* Sal.

xix. *Iidem AA. & CC. Faustinae.*

CVm ad eas etiam obligationes [n], quae ex mulieris persona calliditate creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum quod de intercessione foeminarum factum est, pertinere edicto perpetuo [d] [o] declaratur: si tamen creditor qui contrahere cum alio proposuerat, mulieris personā elegit exceptione contra petitores secūdùm ea quae asseueras, defendi potes [p]. Dat. XVIII. Kalen. Ian. Nicomediae. CC. Coss.

Exceptio Velleiani trāsmittitur ad heredem. Bald. & Sal.

xx. *Iidem AA. & CC. Theodorianae.*

HEredes quoque mulieris aduersus creditores eadem exceptione quae ex senatusconsulto introducta est, vti posse dubium [q] non est [r]. Dat. IX. Kal. Ianua. ipsis CC. Coss.

Generalis renunciatio restringitur ad contractum super quo interponitur. Bald.

xxi. *Imp. Anastasius A. Celeri magistro officiorum.*

HEredes.] Cast. Non solùm mulier si intercessit iuuatur, sed & eius heredes.
q ¶ *Dubium.* apud sapientes.
r ¶ *Dubium non est.* & ideo restitutoria datur similiter in heredes: vt *ff. eod. l. hac actione.* ¶ Sed videtur exceptionem non dari heredi, cùm persona facit locum beneficio: vt *ff. de reg. iur. l. in omnibus. §.* sed hoc speciale. s. Vel aliter hoc non est speciale, quia illud beneficium [d] est reale: & ideo transfertur cum re. & quod sit reale, dicit *ff. de excep. l. exceptiones. §.*

a Veteres obligationes. quae.

b Nouas obligationes quae. † alias *posse* quam.

c Deceptis subueniendū est.

a Ipso iure nulla, non est recurrendum ad extraordinariū iudicium.

d Exceptio Velleiani realis.

480/C.IV.K.5-4, 925-926
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IVbemus] CARVS. Certum est quòd mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote sua pone ergo quòd aliquis vult cõtrahere cum marito alicuius mulieris, sed dubitat cõtrahere, quia sunt omnia bona sua tacitè obligata mulieri. an ipsa possit renunciare [a] iuri hypothecæ vel pignoris, quæritur? Respon. quòd sic. sed tamen si renunciasit in vno cõtractu vel duobus, etiam verbis generalibus, non debet hanc renunciationem trahi ad alias personas, nec ad alias res vel alios contractus, nisi de quibus actum est. & hæc quæ dicta sunt locum habent contractibus futuris & præteritis nondum sopitis.

a ¶ *Iubemus.* Sententia est, vel debitori factum remissionem generalem à muliere, non nocere aliis, qui eandem rem obligarunt, vt pignus obligatum à primo & secundo remissum est primo, non videtur remissum secundo. Obstat huic leg. *l. Paulus 13. ff. quib. mod. pign. sol.* Vide not. ad eam leg. & scripta huius. CYIAC.

b ¶ *Certis personis.* contrahentibus cum viro.

b ¶ *Cuiusdam.* vt & habet *l. ead. l. vetiam.*

β ¶ *Eadem renunciatio.* Remissio facta ex vna causa, non videtur facta ex alia. CYIAC.

c ¶ *Coarctetur.* arg. contra generalitatem, vt nõ trahatur [b] nisi ad ea specialia de quibus est cogitatũ: vt *ff. de transact. Locus Appellatio. & l. qui cum tutoribus. & supr. de transact. l. si de certa. & ff. quibus mod. pig. vel hypothec. solu. l. Paulus. in primo.*

d ¶ *Præterudentibus.* scilicet contrahentibus.

[a] Si conficiant mariti alienandi debitori, non videtur ei remisisse: aliud, puta ut id de quo agitur, expressisset. & hi ad satisfactionem ad de quo agitur ad Gl. *l. supra de transact. pignoris & ex Gl. supr. Paulus in ff. quibus mod. pignus vel hypothec.* Generalitas trahitur ad tempus, de quibus est cogitatum.

[b] Ac nulli in vno leg. propterea esset quidam legatum mutatum.

[c] Cont. cap. hac quoti. Gloss. Super verbo, alia. in e. per vnum. vsfra. xxiii de vsf.

IVbemus] CARVS. Licet antiquitus dicit qualiter mulieris præudicare si renunciet iuri hypothec. quod habet in rebus mariti. hæc authentici. addit quod aliquando præiudicat sibi de dominio alicuius rei sibi donatæ. pone quòd ego vel alius pro me dedit nomine sponsalitium sponsæ meæ fundum: quæritur an illud prædium possim alienare? Dicitur quòd non, etsi mulier consentiat: quia si alienò, habebit rei vindic. soluto matrimonio, vel me ad inopiam vergente. Si verò mulier post biennium effluxit alienationi quã habet ratam, sibi præiudicat, si habeam alias res ex quibus satis fiat ei pro prædio illo. si non habeam, non præiudicatur ei: ego autem obligor ils qui mecum contrahunt. hoc in donatione: non ita in dote. ideo enim prædiagia dotis manent integra, quia dos alienati non potest. VIVIANVS.

c ¶ *Donatio.* supple, & pactum de ea lucranda. aliàs malè diceret statim ita dari mulieri sui vindicationem soluto matrimonio, cùm deberet redire ad virum, vt dos ad mulierem: vt]. *de pact. conuent. auctent. apparitor.*

ſ ¶ *Immobile.* in rebus vxoris mobilibus stabo iuri vsugi.

g ¶ *Neque obligare.* cùm mulieri est obligatum pro dote.a. Vel ergo contractu mulieris cõsensus nihil proficit quo minus detinus mulieri in rem actionem [b] in sponsalitia [c] largitate soluta matrimonio: nisi & fectidò post biennium profiteatur, & aliæ res viro sint, ex quibus ei consuli possit. Absque his [k] enim neque si frequenter consentiat, lædetur: vir tamen obligabitur in aliis rebus suis huius obligationis seu alienationis occasione, quæ quantum ad mulierem pro non dicta & pro non scripta habetur. & multo magis [l] idem in dotibus locum habet, vt non aliquid immobile [m] pro ea [n] alienetur vel obligetur: omnibus tamen privilegiis dotis datis, in sua firmitate durantibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius.

Secunda intercessio mulieris post biennii fluxu, auferit mulieri beneficium Vellejani. BALD. & SALYCET. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano præfecto.*

1 SI mulier [y] perfectæ ætatis [a] constituta, post intercessionem vel cautionem [β] conscripserit, vel pignus aut intercessorem præstiterit: sancimus antiqua legum varietate cessante, si quidem intra biennale à iuge tempus post priorem cautionem numerandum, pro eadem causa fecerit cautionem, vel pignus aut intercessorem dederit: nihil sibi præiudicare quòd adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam iacturam incideritq. Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi imputet, si quod sæpius cogitare poterat & cuitare, nõ fecit, sed vitio firmauit. Videtur enim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se alligare, sed pro sua causa aliquid agere: & tam ex secunda cautione [γ] sese obnoxia facere inquantum hoc fecit, quàm pignus aut intercessorem voluit dare.

IN AVTHENTIC. VT nulli iudi. lic. ha. loci serua. §. & illud colla. ix. const. ix.

Alienationes siue obligationes res dotales propter nuptias mulier cõsentire nõ potest nisi certa firma hic expressa, & in causa quæ dos est sibi futura non obstante consensu vel renunciatione. hoc primò. In dote autẽ non solum est dicta prohibitio, sed maior: quia si voluerit renunciare, dos esset perdita. & hoc in re immobili. Tertiò dicitur, quòd perhaec mulier sui iuris quatenus privilegia dotis: quia venit ad priuilegia ampliandæ, non minuendæ. SAL.

Siue à me [a], siue ab alio pro me fiet donatio [b] propter nuptias: quod ea ex causa est immobile [c], neque alienare valeo, neque obligare [d] in hoc

[a] Donatio propter nuptias est in dotem mutata.

[b] Dotis dominium est viri.

[c] Sponsalitia largitas est proprietas pro donatione propter nuptias.

[d] Sponsalitia largitas propria dicitur, quæ fit ante matrimonium.

[e] Adde Glos. *l. Iuliano. & cum hoc. in verbo alienare, infra de rei vxoriæ act.*

[f] Ratio est quia tales res dotem constituunt, vnde tutam retentam habetur alienatio. C. *Alienatione. §. res pro. Ead. Tit. Iulianus. post triennium. in quo præsumitur tacita ratificatio. C. l. 3. adhuc. vbi. quod bene non.*

[g] Cautionis verba nuda prædicta intelligitur. x. tamen Rebuff. *Iura. 1. 2. de fide. cauent. ex Glos. ad.*

[h] Et hoc est quod ab interpretib. dicunt confessionem quasi nuncupatiuè. dicunt confessionem.

sipost biennium dedisset creditori, benè teneretur.

y ¶ *Si mulier.* Nouell. 61. & 134. CYIACIVS.

a ¶ *Perfecta ætate.* xxx. an. vt]. *de his qui se ætat. l. fin.*

β ¶ *Cautionem.* Quoniam Græci vocant *ἐνεχυρὸν ὁλὸν*, *in l. cum mercifons.]. de præscrip. verbis annor. & Nou. 61.* CYIAC.

γ ¶ *Vel cautionem.* nomine cautionis intelligitur nuda promissio.]. *de verb. signifi. l. sponsione.*

δ ¶ *Intra biennale.* Vide cap. 11. *de præscrip.* CYIAC.

ε ¶ *Iuudere.* vt *ff. de minor. l. 13. §. 1.*

ζ ¶ *Cautione.* plus ergo duæ [h] confessiones operantur quã vna: vt]. *de pluris petit. l. 1. in fine.]. de præscrip. xxx. an. l. cum mercifons.*

480/C.IV.K.5-4, 927-928
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mi. § sed & fugin. & Tit. 1. Lin. contractibus §. 1.

SI quis.] CAYVS. In omnibus l. dictum est quod post bienniũ confitendo mulier sibi præiudicat confitendo quod prius fecerat. aut ponit casum quando non præiudicat, nisi pluribus vicibus approbet quod fecerat. pone ergo quòd Titius volebat alienare fabdauciũ vnguis fuæ, quod ni esset lunò loquatur in conditione pro quo intercessit, &c. *ipse consulit in publico instrumẽto: an sibi præiudicet* quærit? Dicitur quòd non. a ¶ *Mulierum* *. Ipso iure, etiam si intercessit: vt *supra de legi. & senatusc. Lium dubium.* ¶ Et not. quòd argum. huius l. sempiterni quidem *eadem. eadem*: sed hodie non tenetur, nisi probetur manifestè pecuniam in vtilitatem mulieris conuersam: & sic dicunt b hodie non habere locum Velleianũ. quia aut non est vera, & non tenetur *ipso iure* vera est vera, & ipso iure tenetur cum effectu. quòd non placet: quia etiã per pulleiusem *auction. de herediũ ab intestat. §. ex his. colla.* ie. renunciatur c Velleiano: ergo locum habet. Et ergo quod hic dicit, speciale i eãm d pro vno intercedit ea ratione qua & donationes prohibitæ sunt, scilicet ne mutuo amore, *de c. §. de dona. inter virũ & vxo. l. 1. p. & ij. in princip.* Vel secundùm B. potest intelligi hæc authen. eo casu loqui eãm mulier in instrumento publicè confessus, & à tribus testibus fabligato confessa est se pretium receptisse pro intercessione, olim enim tunc cessabat Velleianus, vt *infra l. antiqua* hodie nõ vt *ibi.* nisi probetur illud pretium in vtilitatem eius esse versum. & sic in aliquo corrigitur *l. antiqua*, per authen. illam.

a ¶ *Sine semel, fin.* Et etiam si posset intercessum interim cessisse, vt Gregi notant, & Hartmenop. CYLAC.

ANtiqua]C. CAYVS. Si mulier accepit pecuniam vt fideiubet, non tenetur. & hoc in prima. vel si obtenderat publicum instrumentum tribus testibus fabligatum, in quo contenetur mulierem pro fideiussione pecuniam accepisse: instrumẽto flabitur & hoc in secunda. Si verò hoc fecerit, aut debet eãdem probare mulierẽ accepisse pecuniam, & non tenetur, aut si non probet, mulieri fuerunt vsi. & hoc in tertia. Si verò alicui mulieri inopi pecuniam dedi, vt pro me intercederet, & intercessit: si consensiuit a creditore, nõ tenetur. Et si ab ea aliquid accipiat, potest reddati petere a me. & hoc in quarta. Si verò mulier velit se obligare pro alio fideiubendo pro eo: nõ aliter tenetur, nisi intercedat in instrumento publicè confesso & à tribus testibus fabligato. & hoc in quinta.

Cotta.

b ¶ *Hodie.* id est, dispositiones ex iure prodeũtur.

c ¶ *Renũc.* id est, per similitudinem.

d ¶ *Accipiam.* & hoc non negat.

e ¶ *Sed si quidem.* Si constet eam aliquid accepisse, non tenetur. si verò de hoc dubium sit, sic probatur vt sequitur.

f ¶ *Ipse credendum.* An administrat probatio in contrarium? Respond. non, quia præsumptio * est certa & de iure contra quam non recipitur probatio: vt & *l. adeo. vel l. fin. & l. cum.* ¶ Et sic non obstat *in fide contrahen. & commissipsula l. quoniam. & l. non prosc. l. in contractibus in princip. & supra de probat. l. cum de precibus. & l. de do. can. non ma. l. fin. qua sunt contra.* ¶ Sed nec obest ei quod dicit *l. in verb. fin. auct. super vsu. repub.* nam ibi vult fugiati hoc contra. *l. en. §. fin.* quia ibi in primo dicto secundum B. nihil accepit. Et est ratio quare hic non potest probari contrarium: quia per huiusmodi confessionem à iure speciali receditur, scilicet à beneficio Velleiani: quod facilius fit quàm si à communi iure velles recedere sicut erat in cõtracta legibus vt *in auctio. de non alien. §. quia verò verisimile. infra vel. §. 1.* Aliq dicant quòd hoc esset probari quòd non potest probari cõtrarium: quia tellus fabligauerant: sicut si non fabligauerant: vt in consilio 1. Tertiò dicant non probari contrarium. scilicet per duos testes: cùm & instrumentum b vacuo habeat duos testes: vt *supra de fide instrument. l. conuenit.* sed per tres, vel per plures sic, vt in cõtrario. ACCVRS.

g ¶ *Obtendere eum.* cùm ipsa negat.

h ¶ *Auxilium.* Velleianum scilicet: sed hodie ipso iure fatur illaficat *§ sed §. se autem.*

i ¶ *Antiquam actionem.* quando nõ est fabulata: vel si est fabulata, vel nõ nata: tunc nouam patit: vt *§ si in § quamuis. §. quoniam. & §. si cum effectum.*

k ¶ *Eum.* debitorem. l ¶ *Tenuerit.* scilicet creditori.

m ¶ *Vel si.* scilicet creditori.

n ¶ *Vel si aliunde parari.* Id est, nouam velitem instituit. Notat hic hãbitatum duo genera actionum velitum. Si vetustam sustepit, actio in veterem debitorem actio instituitur eum

a Mulierum pro ipso tenet. de hac dictum. ac v. Cinfeth. in singular. auctorum.

b Velleianum hodie locum habet.

c Renuncient Velleiano pro vsu.

d Fideiubere pro matre nõ potest mulier ex iniuria, quia prohibetur illi donare.

e Probatio contra pretiũ. *l. in omnibus. de iure regulariter nõ admittitur vt hic. v. tenet Socinus regul. 374. in ad non. plus. ad. qua ex contractum esset: adde Gloss. l. in contractibus. supra de probat. in reformatione tit. tenuit. Tiro.*

f Ipse credendum.

g Sed si quidem.

h Auxilium.

i Antiquam actionem.

k Eum.

l Tenuerit.

m Vel si.

n Vel si aliunde parari.

o Ne autem. Bulg. * dicit hanc §. nihil innouat in his casibus vbi Velleianum mulieribus olim non succurebat: sed in illis tantũ, vbi ab obligatione hac eas eximebat in quibus nisi hic intercessio fiat in scriptis, seruatur ipso iure illafic: sed si fiat in

Gg scriptis

480/C.IV.K.5-4, 929-930

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

intercesso hoc modo, tunc opt exceptionis. & sic principium huius legis non corrigitur per hanc §. sed due sequentes leges, scilicet, & generaliter quæ post illam sunt. s. Sed M. * dicit hoc §. generaliter loqui, cum dicit interessione sic facta omnia mulierum, quæ de interessionibus causa fuit vetustis legibus vel senatus. & sic nisi sic interceßerat in instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato: ipso iure esset ratum in illis casibus vbi olim non inuabatur: & sic corrigit hic finis huius legis principium. & debet esse hæc vbinia in hoc tit. secundum eum: et sic duæ sequentes per hanc corrigunturſi autem interceßerat, sic vt hic dicit, tunc in illis casibus vbi olim non inuabatur, nec hodie iuuatur. in quibus olim inuabatur, & hodie iuuatur, similiter, nō ipso iure, sed per exceptionē Velleiani. § Prima opinio verior est.

a ¶ *Sin autem.* Hoc est nouum. Nam alias ratione expromissoris, etiamsi non sit soluendo, tollitur obligatio debitoris. Id ergo non est porrigendū ad alios casus L. C. Adde etiam ex Nou. 134. & pro marito interceßerit. His duobus casibus exceptis necessaria est exceptio. CYIAC.

VXORVM] CAEVE. Seruus tuus promisit tibi centum vt eū manumitteres. mulier fideiussit pro eo. an iuuetur, quæritur? Dicitur quōd non hoc est fauore libertatis.

b ¶ *In hoc casu.* Id est in dotibus, l. 12. & vbi. hic CYIAC.

a ¶ *Fauore imperantis.* fauore libertatis b: vt & argumentor. *ff. ad l. aliquando in princip. & ad hoc supra an for. ex suo fac. l. promisse.*

b ¶ *Fideiubere libertatis fauore mulier potest.*

* *prohiberet.*

b ¶ *Peruenit. sic ff. de adi. empt. l. emptorem. §. fine.*

GENERALITER] CAEVE Si masculus vel hominis pro aliqua promisit dotē: mulier promittit an iuuetur quæritur? Dicitur quōd nō, & hoc in fauorem dotis.

c ¶ *Et antiquus iuris ciuilis.* Hanc etiam fauorem dotium non hic L. Iurisconsulti fuisse docet L. 12. Iup. eod. Vide scripta ad eam. CYIAC.

c ¶ *Sapiens mulier,* vt c. eodē paßim oriatur actio vt *infrà de dot. promiss. ad conditional. s.* ita in tacita stipulatione & tacita hypotheca, vt *infrà de rei vxor. actio §. 1. & §. 3.* Item vtin ea prætetatur aliis creditoribus: vt *infrà qui po. in pign. hab. l. 1. in.*

d ¶ *Sanctissime.* Scut enim, &c. vt *supra de act. & obligat. l. fcini.*

c ¶ *Cessante.* Cessat * ergo Velleianum fauore dotis b: vt *hic. & T. eod. l. si dotem. 2.* Item libertatis: vt *T. l. proc. 3.* Item si emanciet vt *ff. eo. l. fin. §. pen. 4.* ¶ Item si accipiat pretium pro intercessione: vt *T. l. antiqua. 3.* Item si decipiat: vt *ff. eo. l. si decipiendi. 6.* Item si secundo cauetur: vt *supra eod. l. si mulier. 9.* vnde verius

a Velleianum cessat nouum edictum.

b Vide Bald. Nonnulli in vulgo vnde dicit parum a principio. 48.

ciū posse pro aliis se obligare, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiant homines à mulliere pro aliis confessionem. nūc etenim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de interessionibus fœminarum, vel veteribus legibus cauta, vel ab imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem * extra eandem obseruationem mulieres acceperint † intercedentes, pro nihilo habeatur huiusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec cōfecta, nec penitus scripta: vt nec senatusconsulti auxilium imploretur, sed si libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsequuto.

Mulier intercedens pro libertate, teneatur efficacter libertatem fauere? & ad fideiuſ. BALD. Vel sic: *Fauor libertatis facit cessare Velleianum.* Vel sic: *Mulier intercedens pro seruo vt consequatur libertatem, non iuuatur Velleiano.* SALYC.

XXIIII. *Idem A. Iuliano P.P.*

VTerentur ambiguitatem decidentes, sancimus, si quis vt seruo suo manumissionē imponat, mulierē acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facienē: si in libertatem seruum perduxerit *, siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit, teneri eam rectè omnimodo, senatusconsultum Velleianum in hoc casu § tacere imperantes *. Satis etenim acerbum est, & pietatis ratio-

* *Creditor non præsumitur numeraſſe nisi probet, siue pignoratiua cōuentatur, siue hypothecaria agat.* BALD. & SALYC.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. *Hilario* †.

ni contrarium, dominum seruil qui credidit mulieri, siue soli, siue post serui promissionem †, & libertatem seruo imponere, & suum famulum perdere b, & ea minimè accipere, quibus fretus ad eiusmodi venit liberalitatem.

Si maior ætate masculus vel fœmina decē pro muliere promiserit, Velleianum cessabit. SALYC. Vel sic: *Mulier intercedens pro dote etiā vnde palle, efficacter obligatur. hoc dicit.* Vel sic: *Dotis fauore cessat Velleianum hoc dicit.*

XXV. *Idem A. ad populū vrbis Constantinopol. & omnes pro prouinciis.*

GENERALITER sancimus, vt si quis maior viginti quinque annis, siue masculus, siue fœmina, dotem pollicitus sit, vel sponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est: omnimodo compellatur suam confessionem adimplere, neque enim ferendum est quasi casu fortuito interueniente mulierem fieri indotatam, & sic, à viro forsitan repelli, & distrahi matrimonium. Cùm enim scimus, fauore dotium & antiquos iuris conditores ‡ seueritatem legis sæpius mollire *: meritò & nos ad huiusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit: necesse est eum vel eam suis promissionibus satisfacere *: vt quod ab initio sponte scripsit, aut in pollicitationem † deductum est, hoc ab inuitis postea compleatur omni auctoritate Velleiani senatusconsulti in hac causa cessante *.

DE NON NVMERATA PECVNIA*. TITVLVS XXX.

DIuinitus hæc creditis infirmari & C. *Vbi creditor & 2. C. Mutuo dotium. hoc verò sit non ipso iure, sed opposita exceptione 5. C. huius vel alius, quæ si forsit omittatur, creditis exactio erit.* l. tantū. D. ad Maced. l. Pap. D. de pub. in rem actū. l. 18. D. de cauſ. *In hoc vt properantur rerum geſtae exceptionis, quæ etiam ſi creditori petentiſ, id eſt ſi fortuitu mihi pecuniam mutuam dauam in chirographo cauere me eam pecuniam accepiſſe, vel ſi mea eam quæ debebatur, mihi ſolutam ita fuerat apocha cauere mihi eā pecuniam ſolutā fuiſſe, ne verò ipſa pecuniam non accepero fuiſſe etiam, chirographū vtrumque infirmabo, poſita qui exceptione exceptione non numerata pecunia, quæ non eſt perpetua vt ſuperius, ſed temporaria, nempe biennalis contra chirographum creditæ pecuniæ, & non ſtrictu contra chirographum ſolutum. Sic enim apocha appellatur in Lexdeiuoc. D. de act. empt. Et prudentior exceptionis huius exceptione etiam ad alia negotia, vt ea ſi agatur poſſe opponi exceptio non numerata, non ſoluta, non debita res pecuniae.*

SI pecuniā tibi non esse numeratā, atque ideò fraudē cautionem emisse adseris b, & pi-

c ¶ *Cessante.* Cessat * ergo Velleianum fauore dotis b: vt *hic. & T. eod. l. si dotem. 2.* Item libertatis: vt *T. l. proc. 3.* Item si emanciet vt *ff. eo. l. fin. §. pen. 4.* ¶ Item si accipiat pretium pro intercessione: vt *T. l. antiqua. 3.* Item si decipiat: vt *ff. eo. l. si decipiendi. 6.* Item si secundo cauetur: vt *supra eod. l. si mulier. 9.* vnde verius

Cessante in suis mulier fœmineda tenetur. Pro libertate, pro dote teneatur: & si Decipiat, pro eium capiat, emancipata fœmina. 7. Item sapiens, si in rem suam: vt *ff. eo. l. si aliquando. in princip. & 3. eo. l. 9. in fin. 8.* Idem si succedat ei pro quo intercessit: vt *ff. eo. l. quamuis. 5. plane si mihi. 3.* Potest addi & nouus, vt si mulier intercessit pro me in decem, & solui ei pradicta decem, si contestatur ex fideiussione, non opponet exceptionem. vt *ff. eod. l. si mulier.* contra senatusconsultum Velleianum pro me.

DE NON NVMERATA PECVNIA.

Superioribus senatusconsultis subuenitur ciuiliter & naturaliter obligatis rationē pactali: hic ciuiliter tantū obligatis succurritur rationē naturali. Et non quōd nō numerata pecunia detinetur etiam ex stipulatione creditoris vt] *eod. L. in contrahibus. §. fin.*

SI pecuniam] CAEVE. Obligasti me Titio instrumento, spe futuræ numerationis: fecit instrumentum de reddendo pecuniam, & pignora dedi vel obligasti. Titius non numerat: vade vole pignus repetere an possim, quæritur? Dicitur quōd sic, si probē me pignus dedisse, cùm creditor negat pignus datum, & pecuniam mihi numeratam non fuisse, quod probatur eo ipso, quōd non probatur contrarium. & hoc in prima. Si verò creditor confitetur pignus constitutum, & pecuniam esse creditam, oportet quōd probet pecuniam fuisse numeratā, si vult agere hypothecaria adiuuante me debitorem possidentem pignus. & hoc in secunda.

¶ Hæc l. repetita est in *l. cum ſi pig. conuent. numer.* CYIAC.

f ¶ *Fraſtra.* benè dicit frustra quia licet ciuiliter obligetur, habet exceptionem exceptionatiuā]. *eo. l. in obtrahēdus in prin.* etiam si promiserit vt]. *eo. l. cum vtrū.*

g ¶ *Contineat.* id est, simpliciter promittentem.

h ¶ *Adfeiat.* id est, adfirmat dicit. 2. Vel dic adfeiat, id est, probat, quod est ex ipsiusqōd non probatur contrarium: nam creditori incumbit

* Id est, de exceptione non num. pec. quā Graci vocant ἐνστασιν.

† Pollicitatum.

a Alias. *fine pro fine promissione.*

b Probari res in dubio intelligitur secundū se ipsa quōd contrarium nō probatur. CYIAC.

480/C.IV.K.5-4, 931-932
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

incumbit onus probandi quòd numeravit: vt infrà eod. l. si ex cautione. vt & Ç. de probat. l. j. similis probatio est Ç. qui mi. non pos. l. super scrib. lib. xij. & ff. de iure doti. l. dotem j.

a ¶ Exceptio non num. pec. ex hac l. datur, non solùm contra cautionem creditæ pecuniæ ex mutuo & stipulatu, sed hypothecaria, & tunc concluditur biennio. l. 1. C. Hermo. de cont. & nõ numerat. pec. CVIAC.

a ¶ Datum. id est, traditum.

b ¶ In rem. scilicet pignoraticia propter rem: vt ff. de pignor. act. l. solutam. [illegible]

gnus datum a [a] probaturus es: in rem [b] experiri [c] potes. nam intentio [d] dati pignoris, nec numeratæ [e] pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. Eademque ratione veritas seruetur, si te [f] possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit [g]. PP. Kal. Septemb. Latera. & Ruffino Coss. L. R.

Exceptio non numeratæ pecuniæ opposita reflectitur passiuè, idem operatur quo ad partem, quod si opponeretur respectu totius ad totum. h. d. [illegible] BALD. Vel sic: *Exceptio non numeratæ pecuniæ sicut potest opponi pro tota quantitate confessata & non numerata, ita pro parte nõ numerata.* PAVL.

II. Imp. ANTONINVS A. Mauriano.

MInorem [h] pecuniam te accepisse, & maiorem cautionẽ interposuisse, si apud eũ qui super ea re cogniturus est constiterit [i]: nihil vltra quàm accepisti, cum vsuris in stipulatum deductis restituere te iubebit.

[illegible]

Renunciantis ex cautione mutui confessati, opponenti alteri exceptionem non numeratæ pecuniæ vel doli desinitur debet absolui alterum non probante numerationem. BALD. Vel sic: *Si creditori agenti opponatur exceptio non numeratæ pecuniæ, creditor debet probare numerationem, aliàs reus absoluitur.* SALYC.

III. Idem A. Demetrio [a].

SI ex cautione [k] tua, licèt hypotheca data, conueniri cœperis: exceptione opposita [l], seu doli [l] seu non numeratæ pecuniæ [m], compellitur petitor probare [n] pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur [o].

Qui ex interuallo cautionis præterita debitum agnoscit: non potest opponere exceptionem nõ numeratæ pecuniæ. BALD. & SALYC. Vel sic: *Soluens scienter partem totius debiti confessati: non potest pro residuo opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ.*

IIII. Idem A. Bassiano.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 933-934
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CVm fidem cautionis agnoscens, etiam solutionem portionis debiti, vel vsurarum a feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimium tardè querelam deferre*.

IN AVTHENTIC. DE trien. & semiss. §. studium verò. colla. iij. conflit. v.

Qui propriam scripturam vel numerationē in ea contentam negat, reus, aliter vel curator, de mendacio clausilla, pœna hic inferta punitur: a qua relaxatur, si delato ei iuramento fatetur. h. d. not. BALD. Vel sic: *Leges huius titu. prouidit ei qui confessus est si recepisse quod non recepit, vel quod asserit se non recepisse. Ista verò auth. prouidet cōtra eū qui econuerso negat se recepisse, quod verē recepit: vel negat scripturam suam manu propria, in qua continetur numeratio vel receptio.* PAVL. DE CASTR.

CONTRA.] CASTR. LEX Codicis dicit de eo qui agnouit fidem scripturæ: Authent. posuit contrarium, scilicet quando debitor non agnouit scripturam: sed negat, dicens: Ego obligatus sum Titio in instrumento, in quo confessus fuit me 2. recepisse. Titius contendit me ex illa propria scriptura mea: & ego nego illam, quærisse, vtrum sim punitus? Respond. quòd si Titius probet me scripsisse, & pecuniam se numeraſſe per ſcriptum, aut per instrumentum, in duplum punitur: ſecus ſi mihi detulit iuramentū, & confiteor ipſum numeraſſe, & poſtea dico me ſoluiſſe: non prodeſt mihi ſolutio quam feci, ſed debeo ſoluere totam quantitatem quam petit. Si verò creditor negat propriam ſcripturam, de ſoluta eadem pœna puniatur, forma ſacramenti præcedente: idem eſt ſi curator adulti negat ſcripturam in cauſa adulti: quia curator puniſit, non adultus.

b ¶ *Contrà id eſt, contrario.*

c ¶ *Proprium.* id eſt, propria manu * eſtam, negans ſe ſcripſiſſe.

d ¶ Sed quid ſi publicam aliquit abnegat eſſe publicam? Reſpon. non habet locum b hæc authen.

e ¶ *Abnegat.* ſi ſcripturam & numerationē negat, obtinet quod hic dicit: idem ſi numerationem tantum in ſcriptura contentam, dummodo obligatio literis ſit contracta.

f ¶ *Vel numerationem* contentam in illa, ſcilicet ſcriptura.

g ¶ *In duplum.* actione ex ex contractu: & eſt pœna ſimpli ſi præcedente numeratio fuit, non, eſt pœna duplicis *in cor authent.*

h ¶ *Sacramento illato.* à debitore actori: vel contra ab actore reo, qui confiteretur potius quàm inter ſed non iuraret hic, cùm probatio ſit numeratio.

i ¶ *Confiteatur.* ſic *§. de iureiur. l. cum qui in prin.*

k ¶ *Iuramento.* ſic *ſupra de iudi. l. propositum. §. q.*

l ¶ *Numeratione.* propria ſcriptura contenta. Vel dic etiam ſcripturæ.

m ¶ *Nulla ſolutio.* Sed cùm ſublata erat omnis obligatio ſolutione eius quod debetur: vt *Inſtitu. quibus mod. tolli obligat. in principio.* qua actione hic duplum vel ſimplum exigitur? Reſpond. certi conditione, vel prima vtilitqua ſingitur non ſoluiſſe, propter mendacium. 1. Vel venire conditione ex hac lege. ¶ Item nota, tres ſorte pœnam per inficiationem * vbi nil debetur: ſecus in lege Aquiliæ *§. de interrogat. actio. l. confiſcandum. & ad leg. Aquilia. Cuiac Notatum. §. fin.* 1. Item nota propter inficiationē creſcere condemnationem: vt *Inſtitu. de obligat. quæ ex quaſi contractu. §. fi. & ſupra ad l. Aquiliā. l. contra negantem.*

¶ Item nota quem puniri de mendacio b: vt *§. de rei vindi. l. pe. & inſtitu qui pot. in pig. habentur. item poſſeſſor. in fin.*

¶ Item quod dicit, omnino in ſolidum exigitur, id eſt, tantundem & ſic habet duplum, cùm vnū ſit ſimplum ipſum debitum. 2. Vel dic exigi duplum, præter ipſum debitum quod eſt in ſoluiſſum.

n ¶ *Literæ.* quibus continetur de ſolutione ſibi facta, quæ dicitur apocha: vt *ſupra de fide inſtru. l. plures.*

o ¶ *Abnegat.* ſi ſcripturam & numerationem negat, obtinet quod hic dicit, idem ſi ſcripturam tantùm. idem ſi numerationem ſcriptura contētam, dūmodo obligatio literis ſit contracta.

p ¶ *Et pœna**. id eſt, vt certar pecunia. & in tantundem de ſuo tēdēmnetur conditione ex hac l. niſi iuramentum ſit delatum.

q ¶ *Carcere.* ſic *l. vnde vi. l. mentiriter. & l. de iudi. l. propositum. §. fin.*

r ¶ *Diuerſus.*] CASTR. Si ita petit à me, non ex cauſa mutui, ſed ex alia cauſa præcedente, puta venditionis, tūc non debet inquiri, an ea numeratum ſit, ſed an cauſa quæ præceſſit, fuerit vēditio vera, necne. Vel pone caſum vt in glos. magna. ACCVRS.

s ¶ *Adiuratio.* Vide ſcripta *ad l. 9. ſup. ſi cert. pet.* CVIAC.

t ¶ *Non numerata.* *ἀπογραφῶν.* CVIAC.

v ¶ *Quaſi.* veritatis * expreſſitum eſt.

x ¶ *Pecunia petitur* quia dicit creditor mutuatum, & ex ea cauſa petit, cùm mutuata non ſit: & ideò ex ea cauſa peti non poteſt propter hanc exceptionem.

y ¶ *Debiti.* puta venditionis, vel prudentiæ.

z ¶ *In chirographum.* Idem in ſtipulationem. CVIAC.

a ¶ *Debiti.* Obligationis. CVIAC.

b ¶ *Præuiſſeris.* Dic quòd decem mihi debebat ex venditione. vel vt contraxeris et accepiſti ea decem à me ex cauſa mutui * tūtē non requiritur modò an fuit numerata, vel fuerit debita ex cauſa præcedente, vel non, et hic ſed bene inquiritur an hæc ſecunda confeſſio fuerit ſtipulatione vallata, vt ſic ex agi poſſit an non, & ſic non poſſeſſet *l. ſi certum pete. l. ſi non ſimpliciter. & l. ſi ex pacto.* quæ ſunt contra *& ſupra de duobus reis. l. 9.* Tria enim ſunt ſubaudienda, præter ea numeratio [& hæc non probatur.]. Præcedēs cauſa debiti [hæc ſic inquiritur, vt hic ſolemnitas contractionis [& hæc ſic vt in contractu] & ita loquitur, vel quæritur de obligatione ſecundū hic non quæritur de cauſa debiti, præceſſerit vel non.

c ¶ Vel ſic ſecundūm M. quòd hic erat parata pecunia ad ſolvendum, ibi non. ¶ Vel hic fuit confeſſus debitum præcedēs ſe debere ex cauſa locationis vel emptionis. & ſic alia quām mutuā quare inconiteneri ſibi prætendit: vt *ſupra ad l. generali. ter.* Ibi ex cauſa mutui, quod 2 alia debebatur.

d ¶ Vel ſecundūm Im. nic chirographum fuit ad probationem ſuffuminū ad obligationem, vt ceteo agatur, ſed et præcedente

e Inficiatione pœna creſcit, & condemnatio.

f Mendacium punitur.

g Negans pecuniam ſibi in iure expreſſa, quæ loco quæritur an inquietanti dolus, vel lata culpa, an vera ſufficiat lenior & quod ſi quis mentiatur citra aliam non ſolitam & in ſolidum 2. Contra in Numerat. in verbo Mēdat. & in verbo Negat.

h Quaſi particula expreſſitatis expreſſitum.

i Probant conditiones eandem præcaſſiſſe cui mutuat pecunia tanquam ex mutuo, eſt fortis ei debitum ex alio cum tradita.

480/C.IV.K.5-4, 935-936
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

deas debitum posse probari. ibi verò sicbat chirographum ad obligationem, vt ex eo agatur. ¶ Item qui hanc præcedentem eandem probat Respon. secundùm Iun. præfentitur pro adhere propter hanc cautionem, ex l. J. *in generalitate*. & probat mutuum intercessisse: vt habet in exemplo *l. de pupillum. l. inj.*

Fuerit.] CARVT. Titius confessus erat se recepisse decē à Sempronio ex causa mutuo dato quodā sabbatino pro & debitore, puta Seio. non numeratis Sempronio pecuniis: an Seio detur exceptio non numer. pecu. si convenatur? Respon. quòd non, sed die verità quòd interuenit numeratio.

a ¶ *Subsistere te debitorem.* Id est, exponuisse: hoc ita, & pro creditore exponuisse, nam & si solaetur, indebiti conditionem nō habet, secus si pro alio. *l. quamvis §. incumbit. ff. ad Vellaeum.* CVIAC.

b ¶ *Indiscrete.* sicut si nec illi erat numerata. vt *J. ad l. eos mādaturi.*

c ¶ *quasi.* CARVT. Confessus sui me recepisse à te decem mutuo. non recepi, quia non numeratis: quaeritur mihi sufficiatne querelam? Respon. quòd confiteri scripsimus in qua confessus sui per conditi. & ne causa: vel te agente excipiam de non numerata pecunia.

b ¶ *Causa.* id est, reddere promisistis. *l. pecuniam quam, &c.*

c ¶ *Per conditionem* fuisset sine causa: vt *ff. de condict. sine caus. l. qui sine. & l. de condict. indeb. l. cum & solute. & de condic. ex leg. l. fin. & J. de statuli. l. si fundum. & de filia l. fin.*

d ¶ *Obligationem.* Chirographum. CVIAC.

e ¶ *Intra.* CARVT. Si Seio competit exceptio cōs numer. pecu. intra biennium decessit, reddatur tempus quod superfuerit defuncto, debitor heredi. & hoc in primis. si verò intra biennium consultatus fuerit

Item, perpetuabitur & perpetuō heredi dabitur. & hoc in secunda. Si verò post biennium decesserit, nec intra illud tempus eam opposuerit, heredi etiam pupillo non dabitur.

e ¶ *Tempus.* olim quinque an. hodie biennium: vt *Cod. tit. end. §.*

fateris) in eius vicem, qui erat obligatus, subsistuerit te debitorem a *.

Obligatio chirographi nō numeratæ pecuniæ conducitur. BAL. Vel sic: *Qui confessus est se futura numerationis, & reddere promisit: potest intra biennium eidem obligationem, si contra eum non agatur: & si agatur, sufficit quòd obiciat exceptionem non numeratæ pecuniæ.* PAVL. DE CASTR.

VT L. *Idem A. Iuliano & Aureliano* *.

SI quasi accepeuri mutuam pecuniam adversario cautistis b, quæ numerata non est: per conditionem * obligationem ā repetere, etsi d actor non petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ adversùs agentem vti potestis.

Exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur ad heredē, nisi cōpere sit facta. BALD. & *opposita facta per defunctū prodest heredi.* SALYCET. *Idem A. Matrono.*

SI intra legitimum definitū tempus e, qui cautionē exposuit, nulla querimonia vtus defunctus est: reliquum tēpus eius heredes habebit tam adversùs creditorē, quàm adversùs eius heredem. Sin autem questus est, exceptio non numeratæ pecuniæ heredi f & adversùs heredem eius perpetuò † competit. Sin verò legitimum tempus excessit, in querimoniam g creditore minimè deducto, omnino heres eius h, etiam si pupillus i sit, debitum soluere compelliuntur.

Qui partem accepit, non tenetur ad solidum, sed damnatur ad accepto, damnando accepto tempore competenti. BALD. Vel sic: *Si post*

nalis. & sic est contra. *l. de quibus can. in integr. restit. non est ne l. fin.* Sola. hic totū biennium concessit contra defunctum: vt hic apertè dicit 2. Vel dic secundùm quosdam, licet non concessisset, idem cum defiendat ex parte defuncti: vt *ff. de min. l. Rescriptum.* Vel solue vt ibi. ¶ Item not. priuilegiatum * succedentem non priuilegiato, nō habere priuilegium. vt *C. de hered. act. l. fili pretente. & J. de his quib. ut indig. l. Pulla.*

a Priuilegium decedens ad priuilegiatum, non habet priuilegium.

cautionem fallam ex causa futura numerationis, partem damnatur quātitatis confessatæ recepera: creditori tutam petenti potest exceptio obstari, si tempora compegnia non sint elapsa. SALYCET.

CVm vltra hoc quod accepit, re obligari neminem posse confiet 1: & si stipulatione interposita, placita creditor non dederit: in factum b J. esse dandam exceptionem conuenit, si necdum tempus intra quod huius rei querela deferri debet, transitiuel si intra hoc in testando 1 iuri pariturum sit: nihil vltra hoc quod accepili, fortis à te nomine[adiras rector vel] præses prouinciæ exigi patietur.

Exceptio negatiua non requiritur probationem, sicut in affirmatiua. BALD. Vel sic: *Exceptio solutionis debitæ etiam vltra biennium poterit opponi, & affirmatiui, non negatiui incumbit onus probandi.* SALYC. *Idem A. A. Matrono.* *

ADiuentatio debitum solutum contendentis m, temporis diuturnitate non excluditur n: nec huic obloquitur o, quòd excepto non numeratæ pecuniæ certa die non delata querela prius euanescat p cùm inter eum q qui factum adfuerās onus subiit r probationis, & negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est s, & ob hoc ad peritorem eius rei necessitatem transferentem, magna sit differentia.

Exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi contra transactionem. BAL. Vel sic: *Pactis ex transactione, non obiciatur exceptio non numeratæ pecuniæ.* SALYC.

dic quòd eadem est hæc exceptio. & exceptio non numeratæ pecuniæ, secundum Iul. 3. Vel verius vbi sine stipulatione, habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ. vbi verò cum stipulatione: hæc in factum locum habet.

a ¶ *In factum.* Vide scripta ad *l. 1. ff. de probat.* CVIAC.

b ¶ *In solutum.* id est, proutsandem: vt *l. J. pour. dist.*

A *Diuentatio.* CARVT. Si affirmo me solusse pecuniam quam mutuatus, vique ad triginta annos probare possum me solisse, si dico mihi non numerata pecunia vltra biennium, non potero opponere exceptionem non num. pecu. & hic casus non est contrarius superiori, in priori casu affirmo & idcō incumbit mihi probatio: in alio nego. vnde non mihi, sed creditori incumbit probatio.

m ¶ *Contendentis.* debitoris.

n ¶ *Non excludatur.* vt *ff. de except. doli l. pacti. §. fin.*

o ¶ *Obloquitur* id est, contra loquitur: id est contradicit.

p ¶ *Euanescat.* quia pro eo vetum, vt scilicet non probetur contra eum sit aliud scilicet, vt biennio dare teneāt. ACCVRS.

q ¶ *Cum inter eum.* scilicet *magna sit, &c.* vt in fine.

r ¶ *Subiit.* vt *C. de probat. l. J.* d

s ¶ *Probatio nulla.* Vide scripta *ad l. 1. ff. de prob.* Cic. in partitionibus. Nemo eius, quod negat factum, aut potest, aut debet, aut solet probationem reddere. Item in Antonium. Vide etiam scripta ad *L. 1. de probationibus.* CVIAC.

t ¶ *Nulla est.* vt *C. de prob. l. alter.* similes quidē sunt eique vtrique

d Pulla non prædiuitur, ad quod etiam allegari solet, in dubio. §. fere vide cuius. quemadmodo hoc sit quæritur.

480/C.IV.K.5-4, 937-938
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

negat se debere. sed differunt: quia alter factum negat, alter asserit, secundùm Ira.

SI *transactionis.*] CARVE. Petebas à me decem: nonaquequm Seraz in debrit ac tenere: transigi, & quinque stipulasti promisi si consensus me, ne pudim obiicere excep. non num. pecu. quaeritur? Respon. quòd non, quia ex quo promisisti per stipulationem, ne causa transactionis illa quinque deberent, intercessisse numeratio, vel non.

a ¶ *Exceptione non numerata.* Nam nec poterit condicere *l. 1. sup. de cond. indeb.* CYIAC.

a ¶ *Non posse.* quia fuit causa hoc ipso quòd à lite discedimus: *l. de transact. l. 3. & l. de condict. indeb. l. in summa. circa prin.*

TAm *mandatori.*] CARVE. Mandasti mihi, vt mutuarem Titio decem: Titius confessus est in instrumento se decem recepisse, cùm tamè non recepert. quia non numeravi, & pro eo Seius fideiussit. an tibi licat vi dotear excep. non nume. pec. quaeritur? Respon. quòd sic: & etiam eius fideiussori.

b ¶ *Competit.* Inuito etiam reo principali fiat in alio, dumtodo rei cohaerant. non personae: *l. de fideiuss. l. ne persona. & l. si stipulatus esse. & l. de pac. l. fin. & l. de except. l. omnes exceptiones. & infrà ead. l. penult.* Sed ex cuius persona? Respon. debitoris. Item aunquid post biennium? Resp. non. Item aunquid numeratio posita facta fuit, vt fideiussori? exceptio auferatur? Videtur quòd non: *vt l. de pact. l. fin.* Sed dico contra: quia fingitur non competisse exceptionem numeratio ne facta. Item aunquid hoc dices, si etiam iam opposuit exceptionem fideiussor? respond. vtique. Sed nonne licuit renouare mandatum, vel renunciare? Resp. Aliud est renouare sine renunciatio mandatum, & aliud hanc exceptionem opponere.

GEneraliter.] CARVE. Debeo tibi decem ex causa legati, vel venditionis, vel alia, non cuiusmodi interessit scripsera. vel interessit, & in illa confessus sum me tibi debere decem si conuenias me, & instrumentum offendas mihi: an habeas necessè probare ex qua causa promisi tibi decè, quaeritur? Dicitur quòd non. facia enim est si offendas instrumentò prioris confessionis, vnde compellendus sum ad solutionem, nisi probem quòd verum non fuit quod eram confessus verbi gratia. Si confessus sum me tibi debere x. ex causa legati, & per falsum instrumentum, & testamentum in quo tibi legatum dicis, retum vel validum non est: non teneor tibi soluere. aliis sic: quia absurdum esset venire contra confessionem propriam.

c ¶ *Generaliter.* Vide scripta ad *tit. de probatio. sup. ad l. 1.* CYIAC.

c ¶ *Scripsi.* Quid si b sine scriptis fiat huiusmodi confessio? Quidam dicunt quòd non habet locum hac: Sed secundùm Iom. fecisqua in fin. dicit, *Indignum est*, &c. Sed an tunc poterit probare contrarium per testes? Respon. *sic argum. l. de reg. iur. l. nihil tam.*

d ¶ *Defraudandibus.* vt ex venditione vel locatione, vel etiam ex maleficio.

e ¶ *Eamque.* scilicet venditionis, vel etiam ex maleficio, vt dixi. & sic alia quàm mutui, quia tunc biennium expectaretur: *vt in fid. l. prox.* vel dotis: quia tunc tempora seruantur quae habes ta. *fid. de dote cauta non nume. l. fin. & authent. de pactis.* Item not. caution e exceptio & eam nulla exprimeretur cautio non valeret: vt *de probat. l. dum. de indebito. §. 3. & l. de dona. l. vnde rem.* Sed an stipulatio ¶ valeat sine causa? Poteà dici quòd sic, secundùm quosdam: sed nisi causa probetur, *vt ad Sil. in fin. §. de do. ex. c. l. § 5.*

e ¶ *Eamque causam.* Excipe casum §. vbi. *Nov. 136.* CYIAC.

f ¶ *Scripta.* ad testibus. & sic est cóntra. *l. de fid. cautio. l. in contrahendis.* Sed hic speciale est & alias *l. si minor. si ma. dix. l. sup. in fin.* Alij dicunt etiam per testes, quòd non placet. Item an per contrariam scripturà tollatur talis obligatio literarum: puta scribo illi non debere vel non scripsisse? Puto sic per regulam iuris: vt *l. de reg. iur. l. nihil tam.* Item an etiam vltra biennii admittitur? Resp. sic, secundùm quosdam: vt *l. ad Silanianum. & est* etiā sicut dim Pil. ratio, quia statim tenetur, nisi contrà probetur: Sed hoc fallit in casibus vbi non potest probari contrarium. Primus est *l. arb. tut. l. 5.* licet ibi erat priuata scriptura, vel fuerat pupillorū. Item in alio fallit: vel *sic. l. antiquus. §. 1.* Sed ibi recedunt à iure speciali quod est facilius quàm à iure communi: vt *dic.* Sed quid si creditor obliterat sibi soluto ex alia causa quā mutuātur statim sibi pro indicetur an denuò possit ri gitur dies, vt *l. 1. prout. §. sup.* ? Et videtur posse xxx. dies, cùm hic adstrat causam confessionis: creditor non. sed potest dici secundùm alios idē in liberatione quod in obligatione, vt statim prindicet prima placet. Andis v. Intelligas hanc Idiotem se debere probari per scripturā alia, &c. procedere eo casu quo quis esset ita instructus esse verū & causā in eo apposita fuisse de partium voluntate appositam: sicut si dicit eum esse veram. Ita limitat hanc l. Imo *l. in c. cum contingat. verbi de iuratur. in xxvi. charta.*

2 ¶ *Argumenta scripta inserta.* Id saepe fit, vt scripturam non nisi subornatur. *Nov. 90. 1. pen.]. de contrah. sup. l. 3. sup. §. mi. nor si minor. dixit.* Vide scrip. ad *l. 30. ff. de vurd. vel. & vel. l. 5. ff. de reg.* CYIAC.

§ ¶ *Religiosus.* not. fidē b iudici faciendam: c vt diximus *ff. de adm. l. pen. nam.* ¶ Et hoc plenè scias, dic eīm quis confessus d extra iur. aut pro se, vt aliam sibi debere, & tenè non valet: vt *l. de probat. l. exemplo.* aut contra se, & tunc vel ad liberandum. & sic post xxx. dies sibi praeindicat, nō petita, nisi in casibus: vt *l. 1. prout. §. sup. ff. §. 3.* Aut se alij obligādo: quo casu subsistit quia aut certam causam non adiecit, & nō valet: vt *ff. de prob. l. dum de indebito. §. 3.* vel adiecit certā: & tunc vel numerationis, vt mutui, vel aliam: e numerationis, competit exceptio debitori intra biennium: & nō creditor probet, cadit à causa: post biennium verò non audiuntur: *vt infra l. penult. in principio.* quia biennium pro numeratione est: & secundùm quosdam obligatio post biennium efficitur naturalis & ciuilis, quae erat antè tantùm ciuilis: sed secundùm f non etiam post biennium ciuilis tantùm, sed tamen efficitur habet naturalis: vt in ea quae possunt ex sententia: vt *super de re. cred. l. adiuri. & ff. de condic. indeb. l. Italicus.* Item secundùm Iacob. & non, etiam post biennium admittitur debitor ad probandum: vt diximus in simili casu *supra ead. l. fi. ex cautione.* sin autem alia est causa quàm numerationis, puta venditionis, tunc seruat l. istam.

¶ Item in dote cruta *infra de dote cauta l. fin. & authen. de pactis.*

¶ Item not. quòd licet hic dicatur literarum obligatio: non tamen sola g scriptura obligat, sed necessaria est ratio intellectualis obligandi: & sic dicit lex *ff. de action. & obligatio l. non figura.* non autem per locum vel causa doctrinae *dicendo* obligatur: vt *ead. tit. l. obligationum substantia §. fin.* ¶ Item not. quòd licet quis scribat se debere alicui non h inirra causā non obligatur: non enim plus facit scriptura quàm faceret stipulatio. Vnde sic dicendo: debeo tibi decem, non obligatur: quia alij. at cùm scribat confessi se accepisse mutuam pecuniam, obligatio oritur: cum licet sed excepto opponitur intra biennium, nisi contrarium probetur: vt *Inst. de §. 1.*

h ¶ *Quemquam.* vt puta quia non fuit vera venditio, sed donatio: tamen placuit eis aliqua de causa vt comprehendereturin scriptis, vt vendito, vel locatè cum Titius emere, placuit aliqua de causā Seiam in chirographo ponit: quo probato, praesumes veritatē vt *tit. de S. plus. vale quod agitur l. 1. & 3. & l. fi. quae.*

i ¶ *Indignum.* Igitur in hac specie non competit exceptio non numeratae pecuniae. *l. 1. bonus tit.* CYIAC.

i ¶ *Indignum.* vt supra *de rebus cre. l. fi. quae infirmandum. & ff. de dol. l. quidam. in fin. scripsero.* ¶ Sed aliqui contra *ff. de confess. l. 1. & pomponius. ff. sed nec impubem.* ¶ Quod aut sic b huiusmodi confessio fiat in vltima k voluntate, dilingue, aut dicit testator, lego tibi decem quae debeo, & ex non capax. & sic omnino non valet quia in fraudem dictum videtur: vt *ff. de probat. qui testamentum.* si verò capere potest, & iuro, valet, etiam si nil debeo: vt *ff. de legat. 3. l. cum qui. §. eodem.* & non iurat, sed quantum

a Speciale in facilius tollitur, quàm cōmune.

b Confessio non numerata potest quod Marcellus, *inquit, vt. lib. 1 habere* etiam parte in obligatione nō tantum ore proprio facta, sed praesupta, vera ex contra nuncia, vt & statuit dicit testamentum habet pro cōfessio his adde *per tot. de probationibus.*

c Fides iudici faciendā.

d Dic quid Gomezolla probatio ff. ter nolles, dolet facti pro vtique parte, secundùm Alios.

e Confessione eorum quia obligatur, an non, & quomodo inde cōpetat. v. Gloss. *l. fid. fin. §. ad ff. de iuramen.*

f Ratio, quia tacitè habet naturalis *in 18. ff. de nouat. ad.*

g Ex chirographo post biennium cīuilis tantum ceteris obligatio quā tamen effectū habet naturalis obligationis.

h Solus scriptura non obligat, & cur.

i Sine causa intuos obligatur.

k Confessio testatoris constituit tantū ex diuitiis bonis nō aut vitiis habeatur, vtiā. Comunicetur ex fin confessione testamē. tatis posita cō tatui, adde Bart. *in l. non per dicendum §. cōtinetur, verpl. tum sumus ad confessum. ff. de testamentis.*

l Speciale iuris. Bart. *in l. non per dicendum §. cōtinetur, verpl. tum sumus ad confessum. ff. de testamentis.*

m Ratio, quia non plus facit scriptura quam faceret stipulatio.

n Legatum an valeat si testator dixit, lego vtā aliquē decem.

480/C.IV.K.5-4, 939-940
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tatem exprimo, adhuc valet vt fideicommissum: tamen non vatet, vt debitum, cùm nil debeatur: vt *infra de fid. com. admit. l. cf. §. de ff. de legat. 3. l. Lucius Titius. §. quisquis. §.* fortè si non exprimo, sed dico quod debeo, lego tibi, & nil debeo: quia non valet: vt *ff. de lib. in. l. Digni. §. contra. de de legat. l. l. ff. fic. §. j.* Si autem contra dixi, confitetur mihi solatum, vel dari, tale soluit mihi, & idèo ab eo petit solutio: deinde velle omittere. *§. de fid. comis. adic. leg. l. j.*

XXV. *Imp.* IVSTINIANVS. *Menna P.P.*

IN contractibus in quibus pecuniæ vel aliæ res * numeratæ vel datæ esse conscribuntur [a], non intra quinquennium, (quod antea constitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem obiicere possit, qui accepisse pecunias, vel alias res scripsus sit, vel successor eius: sed intra solum biennium [b] continuum [c]: vt eo elapso, nullo modo [d] querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his * scilicet qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in posterum licèt biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio posituris [e].

Hæc est secunda pars, in qua permittitur res casus in quibus cessat exceptio non numerat. pecu. Primò quando cautio fit ex causa depositi: quod intelige dummodo non sit falla fraus de contractu ad contractum: videlicet si cùm tacitè agereturquod esset mutuum, fuit appositum nomen depositi. Secundò, quando publicus officialis cifiteatur se recepisse publicas functiones. Tertiò, quando dicem vetro promissam mariti-

a Contra. Glo. in. l. j. contra. super verbo, obligationi. contra de fide.

ta auth. concess qui propriam.

d ¶ Nullo modo. nec si velit probare non numeratam pecuniam secundum quosdam: vt *l. in. §. alia. fed* In contra. ¶ Quid * autem si creditor bene confitetur se non numeratse? Dicam iudicem debere absolutam cùm debeat stare confessioni [h] creditoris dicta se. sed H. est contra. ¶ Item pone post hominem pecuniam creditorem numeratse. Dic tunc id agi, vt ex fola scriptura obligatio tenatur, & magis implendo prioris obligationis gratia numeratio est intelligenda fieri: vt *ff. de numerat. l. cum cautio.*

¶ Item quod ſi renuciavit [i] exceptioni non numeratæ pecuniæ: an poteſt ſubſtantialis opponere exceptionē doli, vel in ſubſtan, vel conditionem ſine causa? Dicunt Iomn. & Ang. & H. non. Sed alii [k] contra: vt dixi *ſupra l. ſi ex cautione.*

e ¶ *Hæc.* ſcilicet hominibus.

f ¶ *Publicis* quales ſunt minores, & abſentes ex iuſta cauſa, qui [l] vt minores hodie ipſo iure iuuantur: vt *l. in quibus cau. in integ. reſtit. non eſt neceſſ. l. ſi.*

g ¶ *Secretariis.* id eſt, apochis, quas ſcilicet mittit depoſitarius, *in Authent. quæ ſupra.* Cvtac.

g ¶ *Sed quemadm. ſecretariis.* id eſt, inſtrumentis, in quibus creditores ſcribunt ſe accepiſſe debitum, id eſt, apochis.

h ¶ *Depoſitarum* cùm hæcles non diſtinguat, ea loquatur in depoſito vel depoſitario, nec ego diſtinguo. nam ſiue depoſitarius ſit hæc, ſtatim ſibi præiudicat: vt *§. l. proxi.* ſiue depoſitarius ſit accepiſſe, & tunc ſtatim ſibi præiudicat: vt hic. Sed in depoſitario videtur quòd hodie ſint reſtes tres neceſſarij, qui ſubſcribant huiuſmodi inſtrumentis: vt *in auth. de fid. inſtr. §. i. col. vi.* Sed ibi loquitur quando contractus ſit in ſcripto, vel ibi non conſtabat ſcripturam depoſitarij eſſe. & ideò tres exiguntur. 2. Vel ibi erat priuata, hic publica. 3. Vel ibi vtes ex hac comparatio ad aliam improbandam.

i ¶ *Liniquitas.* ſcilicet contradictorem.

k ¶ *Prius computata.* Id ſit ſaluo depoſito, at non idem dicemus de apocha redditi depoſiti: Nam illi opponitur exceptio non redditi depoſiti. Cvtac.

l ¶ *Iniqua.* Hæc pars repetita eſt *l. de apocha publ. l. 10.* Cvtac.

m ¶ *Functionum.* vt ſi procurator ſiſci vel adminiſtrator publicas functiones ſolutas fateatur in notum, vel in partem: vt *l. de apocha pu. l. ſi. tab. 2.*

n ¶ *Conſcribuntur dotalium inſtrumentorum.* Eſt quidem locus exceptioni non numer. pec. aut non traditæ dotis, cùm tabulæ nuptiales conſcriptæ ſunt, quibus dicitur dotem datam. *l. 3. inſr. de dote cauſ. non num. & l. vlt. eod.* Nov. 100. Sed ſi præterea apocha contra maritum ſe dotem accepiſſe, contra eam hæc exceptio non opponitur dotium ſaluee. Cvtac.

o ¶ *Exponuntur.* à viro confitente dotē ſibi ſolutā, quæ non eſt.

o ¶ *Pactas.* nec illam quæ conſeſſitur bienio vel aliam.

¶ Sed eſt contra? *cod. l. ſi. fin in fin.* Sola hic fatendum * confeſſionem, quæ valet: plus quam vna: vt *ſupra de pign. pact. l. 3. & T. tit. l. ſi mulier 9.* Sed in l. contraria, vna tantùm 2. Vel hic propter manu ſcripta instrumenta, ibi non. 3. Vel hic loquitur cùm maritus ſcripſit ſibi ſolutā dotē ab, cùm mulier ſcripſit ſibi reddatam ſolutio matrimonio. ¶ Item non hic tres cauſas vbi cōfeſſio [h] de recepto ſtatim præiudicat. Eſt & quartum vt ſi procurator ſiſci confiteatur pœna rerum ſiſci venditarum ſe recepiſſe: vt *infra de quadrienn. præſcriptione. Lauren. §. fin. l.* ac quia gra-

b Tripus hoc in de modiſ.

c Vide quæſtiones in Gl. Aurelian. regula, in verbo. conſiſtum. ſup. de teſt.

i Cornutus confeſſionem plus valere de operatione quam vna: nec enim in gropa nere confeſſione præſiſtere demandi. v.

Campegi de dotis part. 5. 11.

k Cuiſtiſſe de recepto ſtatim præiudicat in quinque caſibus ſignatis.

480/C.IV.K.5-4, 941-942
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Super cæteris verò securitatibus * quæ super priuatis debitis à creditore conscribuntur partem debiti sortis vel vsurarum nomine soluram esse significantes, vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes [b], vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitij promittentes [c], vel si qua alterius cuiuscunque contractus gratia, in quo numeratio pecuniarum, vel dario certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit, depensas esse pecunias, vel alias res, vel partem earum significantes: intra triginta [a] tantummodo dies [d] post huiusmodi securitatis expositionem * connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse obiici: vt si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat [e] qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum non esse sibi solutas pecunias, vel alias res dicere.

Quarta pars. Elapso termino iuris, non est manifesta turpitudine nolle iurare, nec iusiurandum referre. BALD. Vel sic: *Vbi exceptio non numeratæ pecuniæ non potest opponi: ibi non potest iuramentum deferri.* SALYC.

Illo ſ videlicet semper obseruando, vt in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, vel ab initio, vel post taxatum tempus elapsum: in his, nec iusiurandum offerre [g] liceat.

Quinta pars. Querela non numeratæ pecuniæ in scripto est proponenda coram iudice loci contractus: & absente aduersario, & etiam sine citatione sola propositio præscriptionem interrumpit. BALD. Vel sic: *Ad perpetuandam querelam non numeratæ pecuniæ peruenitur hoc ordine, vt eo absente qui dicitur numerasse, vel etiam præsente, sed administrationem iurisdictionis habente, querela fiat coram iudice loci: vel nullo iudice ibi existente coram episcopo: eo verò præsente, vel administrationem iurisdictionis non habente, eadem fieri debet querela: & hæc omnia in scripto, & intra tempora querelæ præfata.* SALYC.

In omni verò tempore [h] quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit cui talis exceptio competit, vel denuntiationibus scripto missis querelam nõ numeratæ pecuniæ manifestare ei qui numeraſſe eam, vel alias res dediſſe instrumento scriptus est. vel si abesse eum in locis in quibus contractus * factus est, contigerit, in hac quidem alma vrbe apud quemliber ordinarium iudicẽ, in prouinciis verò apud viros clarissimos rectores earum vel defensores locorum [i], eandem querelam manifestare, eóqmodo perpetuã sibi exceptionem efficere [k]. Sed † si præsens † quidem sit qui pecunias numeraſſe, vel alias res reddidiſſe scriptus est, aliquam verò administrationem in hac alma vrbe vel in prouinciis gerat, vt difficile esse videatur denuntiationẽ ei mittere: licentiam datus ei qui memorata exceptione [m] vti velit, alios iudices adire, vel in hac alma vrbe, vel in prouinciis, & per eos ei manifestare cui exceptionẽ huiusmodi obiiciẽ, fatẽam à se super non numerata pecunia querelam esse. Quòd si in prouinciis, vel non sit alius administrator ciuilis vel militaris, vel propter aliquam causam difficile sit ei qui memoratam querelam opponit adire eum, & eaquæ dicta sunt facere, licentiam ei damus per virum venerendissimum episcopum eandẽ suam exceptionẽ creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere. Quæ ſ etiam in exceptione non numeratæ doris locum habere certum est. D. Kal. Iul. Constantinop. D. Iust. A. II. Coss.

IN AVTHENTIC. DE tempore non solu. pecu. super do. §. sin autem. coll. vij. const. x.

HAnc autem querelam * in scripto fieri oportet: & si quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, vel omnimodo ei qui dotem conscripsit [o], innotescere.

Vt omni creditori & quibuslibet ipsius possessor, vel potiùs potiũ ciuili tantũ creditori opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ eius debitore absente vel contradicente in qua si succumbat, deficiat vel eius intercessoribus non præiudicet. h. d. nec ab. secundum BALD.

XX. Idem A. Menna P.P.

SI cui [p] non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio etiam eo superſedente tali auxilio [q] vti vel præsente [r], vel absente, creditores eius † (sine ipsi conueniantur, vtpote res eius detinentes, ab his qui debita [s] eius exigunt, cui competit huiusmodi exceptio, vel dotis vel alterius causæ nomine: siue

a De prescriptione 30. dierum v. Dynum eod. de praescriptione.

b Instrumenti praefatio est probatio. An illud sit verũ, vide latissime vbi omnes Bip. in rep. cod. De proba.

a ¶ *Super securitatibus.* quæ à creditoribus de solmo debito fiunt.

b ¶ *Demonstrantes.* scilicet securitates.

c ¶ *Promittentes.* scilicet securitates.

d ¶ *Intra 30.* Vide *cap. 30. de praescrip. & in fab.* CVIAC.

e ¶ *Triginta* * *dies.* Sed ante triginta dies quis probabit? Quidã quòd creditor probabit non solutum. 2. Alij quòd debitor solutum, sicut creditor numerasset: vt *T. eod. l. fi. ex consensu. Ibi pro hoc T. de proba. l. j.* quod est verius.

e ¶ *Expositionem.* scilicet connumerandos.

f ¶ *Nec ei liceat.* aut. contrà la. ab eo quod dixi *T. eod. fi. ex consensu.*

g ¶ *Illo.* Vide scripta *ad L. 10. sup. de reb. cred.* CVI.

g ¶ *Observa.* & hoc est contractus dicit la. manifestè. nam & iuramẽti praestatio est probatio [b] vt *T. de iure delib. l. fin. §. licentia dando.* Inde si iurasti me furtum nõ fecisse, nulla alia via de meo furto quaerit: vt *ff. de iureiur. l. si duo patrem §. idem Iulianus. & l. qui iurasse. §. si pater.* & hic nulla via venire posit contra: nec ergo teneor respondere ad interrogationes factas de hauriendi materia. Sed potest respondere ad id quod de iureiurando hic dicit quòd sit nouum ius & secundò id loquitur hoc quæ habes *supra de iureiur. l. generaliter §. fin. eaues.*

h ¶ *In omni verò tempore.* scilicet biennij, vel triginta dierum.

i ¶ *Locorum.* vbi est contractus factus.

k ¶ *Efficere.* vt & E. *eo. l. fi. intra. & l. eiam edictu.*

l ¶ *Si præsens.* hoc habes *supra de exp. audiens l. §. præsens. & l. fin. & T. de an. excep. vel perfectum.*

m ¶ *Exceptione.* vt sicut superiores perpetuãtur, sic & hæc. & sic bene sequitur *eadem hæc autem.* quæ est de tempore non solutæ pecu. super do. §. *solu.* vers. ¶ Et secundum hoc est contra T. *eo. l. §. j. Solu.* vt ibi.

n ¶ Item contra T. *de do. eau. l. fi.* 50. vt ibi.

o ¶ Concordat cum hac huius legis, *l. vlt. T. de dot. cau. non num.* CVIAC.

Hanc autem.] CASTR. In hac authentica dicitur quòd querela nõ numeratæ dotis debet fieri in scriptis * & ita si vult maritus eam opponere, vocet mulierem quæ dotem dedit: vel eũ qui pro ea dotem constituit, quã exceptionem sibi in scriptis offerens.

a Glossa. Nouell. Vocatur omnes in breuiat. ff.

n ¶ *Hanc autem querelam.* scilicet, non numeratæ dotis, hoc idem [b] intelligit la. in exceptione nõ numeratæ pecuniæ: cùm eadem [c] sit ratio: vt *T. eod. l. fed. fin.*

b Argumentũ ab exceptione doris non numeratæ, ad exceptionẽ non numeratæ pecuniæ.

c Vbi eadem ratio, ibi idem esse debet.

o ¶ *Conscripsit.* id est, qui scriptus est dedisse.

Si eam.] CASTR. Scitis mutuauit Titio decem, & ei obligauit res suas: vel forte missus fuerat in possessionem bonorum ipso non solutorum. ibi idem Titius obligauit se Sempronio spe futuræ numerationis, sed non numerauit: vult Sempronius conuenire creditores Titij, qui habent pignus, vel conuentionale vel iudiciale, an possint opponere except. non num. pecu.? Dicitur quòd sic. si tamẽ creditores succumbant, quia Sempronius adeuitat obligationẽ, nõ prædicat Titio: quia res inter alios acta. &c.

p ¶ *Item.* si debitor nõ vult excipere de nõ numerata pecunia contra ciuilem creditorem, creditores veri exceptione vtuntur.

q ¶ *Tali auxilio.* sic *ff. de cliera cond. l. fi. pof. mortem §. fi. & de sepul. l. §. sed si quis.*

r ¶ *Vel præsente.* sed notare vti, vel latitante.

s ¶ *Creditores.* l. vti: qui eiũ iam fuit missi in possessionem bonorum debitoris, conueniantur à ciuilibus.

t ¶ *Debita.* scilicet pecuniam quam non numerauerat. imò certè & si

† eius pecu.

480/C.IV.K.5-4, 943-944
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

si neque agant, neque conueniantur: sed debitor conueniatur: arg. *l. de appel. si perfectorio.*

a ¶ *Contra alios.* Siquidem creditores, qui possidentur: *vbi, & ff. de condic. indeb. l. creditores.*

b ¶ *Aliquam actionem.* puta hypothecariam ex obligatione: vel contra alios * possidentes aliquam actionem b ipsi mouerit) [possint] in examinando negocio suis aduersariis eandem non numeratæ pecuniæ exceptionē opponere: nec eo prohibeantur quōd principalis debitor ea nūquam vsus sit: ita tamen, vt neque principali debitori, neque fideiussori c * eius aliquod præiudicii generetur, si is qui eam exceptionem opposuerit, victus fuerit. sed possint illi postea, si conueniantur, intra statuta scilicet tempora, eadem se exceptione tueri.

Confessus spe futuræ numerationis, siue contractus sit mutuus, gratuitus, siue vsurarum, etiā apposito iu-

ramento, habet exceptionem nō numeratæ pecuniæ. BALD. Vel sic: *Iuramentum de reddendo fideiussori cautioni, non impedit exceptionem non numer. pecu. opponi.* SALYC.

XVI. *Idem A. Iuuenti P. P.*

INdubitati iuris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere & in talibus nominibus, vel fœneratitiis, vel aliis cautionibus, quæ etiā sacramenti d * a habent mentionem e. Quæ enim differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusiurandum positum est, siue non, tam in fœneratitiis cautionibus, quàm in aliis instrumentis quæ talem exceptionem recipiunt?

DE COMPENSATIONIBVS.

TITVLVS XXXI.

Et & quæcumque res exceptionis quæ ius creditori præiudicat, nempe, si pensata pecunia dicatur L. in exceptionibus. D. de prob. *Compensatio enim dum in fieri debet, non habet ipso iure, sed per exceptionem dari mali.* § in bonæ fidei. ff. de act. *Compensatio est compensatio vice mutua debitæ quantitatis. Vel ab sumptis aut debitis eius quæ petitur: quam tandem placuit, si modo liquetur de debito fieri ipso iure, & generaliter instrumenta dedaltuum, repetitionem retentionemque quorumlibet tam in actionibus in rem quàm in actionibus in personam.* L. sic. hoc tit. *quam ea in re fieri æquitas suadet nonnunquam.* CVIAC.

Fisco ex diuersis stationibus non opponitur compensatio. BALD.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Diuersis* †.

T senatus f consuit & lege rescriptum est g compensationi in causa fiscali h ita demum locum esse, si eadem statio i quod debeat, quæ petit. Atque hoc iuris propter confusionē y k diuersorum officiorum tenaciter seruandum est. Si quid autem tibi ex ea statione, cuius mentionem fecisti, deberi constiterit quàm primùm recipies.

Ex causa iudicati sicut non concedetur, ita nec compensatio ipsum admittitur, & exceptio compensationis potest opponi in executione sententiæ. BALD.

1. *Idem A. Asclepiade* *.

EX causa quidem iudicati si debitum † solutum repeti nō poteſt l, ea propter nec compensatio j eius admiti potest m. Eum verò qui iudicati conuenitur, compensationem pecuniæ sibi debitæ implorare posse, nemini dubium est.

Hic numerantur casus in quibus cessat compensatio ipso iure in effectum. BALD. Vel sic: *Debitor reipublicæ potest ex compensationem obicere, nisi sit debitor ex aliqua de causis hic subscriptis.* SALYC.

III. *Imp.* ALEXAND. A. *Capitoni.*

IN ea, quæ reipublicæ n te debere fateris, compensari ea quæ [inuicem †] ab eadem tibi debeneur, is cuius de ea re notio est ζ, iubebit o: si neque beam, quōd in certas res (et pars ad emendā frumenti deputatur, vel si debeam fideicommissi aliquod, vel legati, & ipsa aliquid debeat in omnibus his non habet locum compensatio.

s ¶ *Inter.* Si datur *in l. auferetur. §. vt dubitetur. ff. de iure fisci.* CVIACVS.

n ¶ *In ea quæ reipublicæ.* scilicet Romanorum: Vel *sic* idem in qualibet ciuitate: vt arg. *ff. ex quibus cau. ma. l. sed & ff. per pretorem. §. fi. & l. legata. & ff. de publica. l. sed & in §.*

ζ ¶ *Is cuius de ea re notio est.* id est, præses, non procurator Cæsaris, vt Accursius, cùm loquatur de ciuitate, non de fisco. CVIACVS.

o ¶ *Iubebit.* vt procurator * Cæsaris, vt *ff. si adiuer. fisc. l. 3.* Et d not. generaliter fisco compensari. vt *hic, & l. 2. l. 3. §.* modò qui fisco compensat, intra duos menses probat suum debitum: vt *ff. de vt. fis. §. adiuer. fisc. l. auferetur. §. qui compensationem.* sed hæc compensatio est in casibus qui sunt hic, quorum quidam sunt etiam *ff. de l. idem. & l. ob negotium. & d. l. de iure fisc. l. auferetur. §. vt à debitoribus* Item fallit *l. 2. §.*

a Fideiussor enim obligatur tantum ex accessit.

c ¶ *Fideiussor.* Accedit ergo fideiussor tantū obligationi tantū, vt hic, licet quidam contradicant. ¶ Et quod dicit, præiudicia, scilicet plerūque quia res inter alios, &c. vt] *res inter alios actæ. & arg. ff. de inverog. act. l. 3. defensor. in princ.* generatim tamen quale, quale præiudicium: vnde appellare possunt: vt *d. l. si perfectorio.*

I Nduitati.] CASVS. Obligasi me Titio spe futuræ numerationis iuratus me solutarū, si iuratū, ao mihi comperat exceptio non numer. pecu. quantum? Dicitur quōd sic.

d ¶ *Iuramenti.* vt confiteor me debere decem, quæ iuro me rediturū.

b Iuramento quandoque in eis iuris conditio. e quidem cum ei *super* verbo, *obligatio, cum & iuramento.* e Iuramentum intelligitur se, quod in natura sum ollus super quo intercessit. addē Tiraquel. in *retrah. de conf. p. 3. num. 14.*

f ad *Diuersis.*

DE COMPENSATIONIBVS.

g ¶ Vide scripta hic. & notata ad prin. eiusdem tit. ff. CVIAC.

f T *senatus.*] CASVS. Si fiscus habeat duos stationarios. & vnus mutuatur mihi 2. & alius mihi decem debet: an, hinc inde locum habeat compensatio? Resp. quōd non propter confusionem, scilicet ne cōfundātur diuersa officia stationum. & hoc in primis. Si verò stationarius qui petit à me decē, debet mihi decem, poteſt fieri compensatio. & hoc in secunda. ¶ Ad hanc fit Græci: fiscus in diuersis prouinciis habet procuratores rerum suarum. & dicitur vnaquæque procuratio statio. Quod alia statio mihi debet, id alteri compensare non possum. Ratio notatur in l. propter diuersitatem officiorum, id est, ne confundantur procurationes, vel rationes catholicorum. Sic Græci, qui semper procuratores Cæsaris vocant catholicos. CVIAC.

f ¶ Senatus. cuius nomen non habemus.

g ¶ *Rescripsimus.* id. à principibus.

h ¶ *In causa fiscali.* si à fisco petatur, eodēque creditore, vel fiscus petat, idēque debitore.

β ¶ *Eadem statio.* Fiscivnicus est fiscus, varia sunt stationes fisci, id est, mansiones, in quibus constituit officia. CVIAC.

y ¶ *Propter confusionem.* Idem tradit *l. 3. ff. ne fisc. rem. quam trad. emit.* Quod vna à fisci statio deliraste, non potest altera remaneare. Nouella 91. CVIAC.

k ¶ *Confusionem.* Cū vitandam, vt & illud *Nemo quisque habeat* a *Confusio vitanda.* b 1. Cor. 9.

d ¶ *Statio.* Liber enim fiscus sans stationes. & ergo vna d debet fisco x qui fisco debitor alii, non compensamus: vt hic. fiscus autem si fiscus fuerit tali debitori, qui & creditor est: quia iotum extinguitur *ff. de fid. l. 4. §.* Vide notata l. 1. CVIAC.

d ¶ *Nequa*

480/C.IV.K.5-4, 945-946
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Neque ex Kalendario.* Id est, quæ sit fœnori destinata. huius est procurator Kalendarii. *l. vlt. ff. de administr. rerum ad ciui. pert. & hic de curat. Kal. C. Theod.* Cviac.

a Kalendarium quo libro nomina … b Adde Kalendis quibusque [illegible]

a ¶ *Ex Kalendario.* liber ª est rationum nominum, sic dictus, quia in Kalendis ᵇ siebant reuocationes debitorum: vt *ff. de leg. iij. l. qui filium.*

b ¶ *Ex vectigalibus.* scilicet soluendis pro rebus vehendis: vt *infra de vectigal. l. vniuersi.*

c ¶ *Pecunia.* vt & *¶. eod. si ex venditione.*

d ¶ *Tributorum.* quæ pro prædiis vel capitibus præstantur.

e ¶ *Alimentorum.* statutorum alicui seruienti reipublicæ.

f ¶ *Statutis sumptibus.* Vt refectione viarum, pontium, &c. Cviac.

g ¶ *Seruit.* id est, quæ si soluantur, statutum est in quos vsus illa expendantur.

h ¶ *Ciuitatis.* At si priuati fideicommissi debitor sit, compensatur. *l. j. eod.* Cviac.

i ¶ *Ciuitatis.* scilicet cuiuslibet: vt modò dixi.

ex Kalendario a ª, neque ex vectigalibus ᵇ, neque ex frumenti vel olei publici pecunia ᶜ, neque tributorum ᵈ, neque alimentorum ᵉ, neque eius qui ᶠ statutis sumptibus ᵍ seruit ʰ, neque fideicommissi ciuitatis ⁱ debitor sis.

Compensatio fit vsque ad concurrentem quantitatem ipso iure, & impedit cursum vsurarum. Bald. Vel sic: *Vbi quantitas debetur, hincinde compensatio fit ipso iure ad concurrentem quantitatem, & pro ea rata impeditur cursus vsurarum.* Salyc.

IV. *Idem A. Luciano.*

SI constat pecuniam inuicem deberi: ipso iure ᵇ pro soluto compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab vtraque parte debetur, vtique quo ad concurrentes † quantitates: eiúsque solius quod amplius apud alterum est, vsuræ debentur ᵍ, si modò petitio earum subsistit ⁱ.

Non solùm actio, sed & officium iudicis, quod olim pro fideicommisso propenebatur, potest per exceptionem compensationis excludi. h. d. coniunctà l. pecuniæ verbum. §. fi. ff. de verb. sig. Bald. Vel sic: *Debitum ex testamento potest compensari. & eius quod potest in compensationem deduci, non debentur vsuræ.* Salyc.

V. *Idem A. Honorato.*

SI constat.] Casvs. Si debeam tibi decem, tu mihi alia decem, ipso iure fit compensatio. Si verò debeo tibi decem, & tu mihi duodecim, opponam tibi compensationem vsque ad concurrentem quantitatem: de vsuris residuis, si aliquo iure debeantur, integra manente petitione.

¶ Hanc l. & seq. l. 9. intelligit Vlp. in *l. cum alter. ff. eod.* cùm ait, constitutum id à Diuo Seuero, id est, Alex. Seuero, sic *ind. verum. §. 1. ff. de minor.* Cviac.

b ¶ *Ipso iure.* Vide not. ad *l. 1. ff. eo.* Cviac.

h ¶ *Ipso iure.* Not. pro Bl. quòd ipso iure ᶜ fit compensatio, etsi non opponatur ab homine: vt *hic & infrà eodem. l. fin. & Instit. de act. §. in bonæ fidei.* Sed Io. dicit eam fieri tunc demum cùm ab homine ᵈ opposita fuerit: vt *ff. eo. l. j. & ij. & l. quod Labeo.* nam si ius ipsum compensaret, non esset in hominis potestate cum quo debito compensaretur: quod tamen lex dicit ᵉ: *ff. eod. l. si quid. & l. verum. & l. quod Labeo.* Item dicit lex eum malè agere, cui obstat compensatio: vt *ff. eo. l. verum.* vnde patet esse actionem: sed eidi exceptionem: vt *ff. quando dies vsusfruct. leg. ced. l. 5. §. fi.* Quod autem dicitur alicubi fieri eam ipso iure ᶠ verum est si ab homine opponatur: hoc tamen fallit in delictis, vbi ipso iure fit: vt *ff. eo. l. si ambo. §. quotiens.* Item ad inhibendam cursum vsurarum, vel pœnam committendam, vel pignus liberandum: vt *hic, & ¶. l. pœnis & ¶. de fide l. … & ff. eod. cùm alter.* cùm enim debeantur ex mora, nulla est mora vbi est exceptio: vt *ff. si cer. pe. l. lecta. in fi.* ergo non currunt.

i ¶ *Vsura debentur.* Vt ex mora, aut ex stipulatu. Cviac.

i ¶ *Subsistit.* quod est in bonæ fidei iudicio ex mora: in stricti iuris ʰ ex stipulatione: vt *ff. de nego. gest. l. quia tantundem & ¶. eo. j. l. in bonæ fidei. & suprà in quib. cau. in integr. restitut. non est ne. l. in minorem.*

ETiamsi.] Casvs. Debebat Titio x. legauit tibi duodecim: si à te petat decem, an vsque ad concurrentem quantitatem possit fieri compensatio, quæritur. Respond. quòd sic ⁱ, vsurarum exclusa petitione: nam vsurarum in id quod est amplius debito integra manebit petitio.

ζ ¶ *Etiamsi fideicommissum.* Quia etsi integram quantitatem solueam, tamen competit condictio indebiti. *l. si ambo. ff. eodem.* Hæc l. est de act. ex testamento, quæ est stricta, & tamen ipso iure fit compensatio. Vide scripta hic, & not. ad *l. postea quam ff. eo. tit.* Cviac.

k ¶ *Etiamsi fideicommissum.* quod à sola liberalitate olim pendebat: vnde non videbatur compensari: sed hodie etiam actionis iure: vt *Instit. de fideicommiss. hered. in princip. & ¶. communia de leg. l. omne verbum.*

c Compensatio ipso iure fiat necne, etiam si non opponatur ab homine, contra … Martini & Ioannis sententia.

d Compensatio nisi opponatur ab homine, ipso iure non fit … g Dic hoc quæstionem … hic Accursium, vide scripta hic, & notat. ad l. postquam ff. eod. … Martini hic Accursius … Ioannis …

f Compensatio ipso iure fit in delictis.

g Moram non admittit qui exceptionem tuetur.

h Vsura debebitur in bonæ fidei iudiciis, ex mora; in stricti iuris iudiciis, ex stipulatione.

l Compensatio peti poterit … quod … [illegible]

l ¶ *Debuisse.* quod peti poterat, vel solutû non repeti: *ff. eo. l. etiam.*

m ¶ *Eius.* id est, petitio vsurarum eius fideicommissi quod amplius &c. vt *suprà l. proxi.*

NEque scriptura.] Casvs. Cõfessus fui me recepisse ab vxore mea centû nomine dotis, nec recepi illa, postea ex causa futuri diuortij surripuit mihi res, propter quas teneretur mihi in alia centum. celebrato diuortio petit à me c. ex confessione dotis. quæritur mihi succurratur. quæritur: Respon. quòd intra tempus habeo exceptionem non numer. pecu. quo elapso habebit locum compensatio. sed hoc non placet propter contrarium hic signatum. Si verò non ex scriptura illa, sed ex alia causa teneatur sibi in c. tunc fiet compensatio istorum c. ad alia c. quæ mihi debet, eo quòd res amouit. & sic possunt esse duo casus. Vel dic quòd sit vnus tantùm, secundùm Accur. & hæc verior. Quatuor modis aliis dic casum vt notatur in gloss.

ETiamsi fideicommissum ζ ᵏ tibi ex eius bonis deberi cõstat, cui debuisse ˡ te minorem quantitatem dicis: æquitas compensationis, vsurarum excludit computationem. Petitio autem eius ᵐ quod amplius tibi deberi probaueris, sola relinquitur.

Cautio, sed non recepta non possunt compensari: nec quia tenetur soluere vbi potest compensari. Salyc. Vel sic: *Si petitur id quod non debetur, obiicitur exceptio intentionis: sed si id quod debetur, obiicitur exceptio compensationis. h. d. in effectu secundùm omnem intellectû glo. quæ legitur multis modis propter duo contraria.* Pavl. de Cast.

VI. *Idem A. Palladianí.*

NEque ᵖ scriptura ⁿ qua cautum est accepta quæ negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit, & compensationis † æquitatem iure postulas, non enim prius exolui quod debere te confiteris, æquum est, quàm petitioni mutuæ responsum ᵒ fuerit, eo magis quod ea te persequi dicis quæ à muliere diuortij causa amota quereris ᵒ. PP. Dat. V. Kalend. Decemb. Alex. A. III. & Dione Coss.

Venditor petens precium patitur compensationem: fallit in fisco. Pavl. de Cast. post Salyc.

VII. *Idem A. Eutycho †.*

SI ex venditione precium venditori debetur: compen-

n ¶ *Neque.* Apud eundẽ iudicem sæpè instituuntur mutuæ petitiones, vt *hic, & l. Lucius ff. mandati. l. 15. de except. rei iud. l. 14. de procurat. l. 1. §. vlt. de extraord. cogn. l. si idem. §. 1. de iurisd. l. j. §. vlt. ff. quæ sententia sine appel. rescind.* Opponitur *l. vnic. §. taceat. ¶. de rei vxor. act.* vbi dicitur, ob res amotas cõpensationem non fieri. Vide scripta *hic*, & not. ad eam leg. Cviac.

n ¶ *Neque scriptura.* Pone sic casum, vt tollas contrarium: quòd Titius confessus fuit se recepisse x. ex causa mutui à Seia, cum nil accepisset: postea cepit ab vxore sua propria in veritate ex causa mutui decẽ. Primo obiicit Seia exceptionem, & hoc vsque illuc, *& compensationis, &c.* Secundo casu obiicit compensationẽ rerum in rebus amotis, & hoc vsque in fi. l. Vel dic, quòd scripsit se x. accepisse mutuo ab vxore, cùm nil recepit: intra biennium quidem habet exceptionem contra vxorem, & hoc vsque illuc, *& compensationis, &c.* post biennium non: sed compensat in res amotas. & hoc vsque in fin. l. Vel tertio confessus fuit decem se recepisse ab vxore ex causa mutui, cùm v. tantùm acciperet: in illis quinque habet exceptionem: vt in prin. in aliis quinque quæ verè accepit, obiicit compensationem ad res amotas: vt & ¶. *de non numerata pecunia. l. minorem.* & secũdùm has tres expositiones non est contra *infrà de rei vxo. act. §. sed nec ob res amotas.* cùm ibi de dote loquatur, hic non. a Vel quarto dic etiam in dotis confessione hic loqui: & dic in confessione fuisse centum, in datione quinquaginta fuerunt: pro quinquaginta non datis habet locum exceptio non numeratæ dotis: vt in prin. pro aliis obiicit cõpensationem ad res amotas. Nec obstat prædicta l. contraria: quia nec hic dicit retentionem fieri dotis perpetuam ob res amotas, sed maritum non debere prius soluere quod debet, quàm responsum fuerit mutuæ petitioni: & postquam responsum fuerit, & res amotas fuisse constiterit, compensatio locum habebit. Vel dic quòd scripsit se cẽtum in dotem accepisse cùm nihil receperit, & idem intra tempora statuta, *¶. de do. cau. l. fi. & auth. ibi posita,* obiicit exceptionem: vt *hic in prin.* postea obiicit compensationem: & sic non obstat contrarium: quia hic non fuit dos vere numerata, ibi sic. 5. Vel hic dos erat in pecunia, ibi in specie. 6. Vel hic res dotales non extabant, ibi sic. arg. *ff. si cer. peta. l. cum fundum. §. j.* Si quæras qualiter sit hic compensatio specieī ª ad quantitatem. Dic amotam fuisse pecuniam vel frumentum, vel aliud quod in quantitate consistit. Vel dic, hic erant amota consumpta: vnde ad æstimationem ventum fuit.

o ¶ *Quereris.* vt & *infrà rerum amotarum. l. j.*

SI ex venditione.] Casvs. Ex causa legati debebam tibi x. tu mihi x. ex causa venditionis. quia tibi rem vendidi, nec precium

† alias, & contra … [illegible]

ᵒ Contra … glo. 1. … [illegible]

† … al. …

a Compensatio speciei ad quantitatem cur hic fiat.

480/C.IV.K.5-4, 947-948
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cium ſoluiſſem hiſcſode adminiſtrat? compenſatio, quæritur? Reſpond. quòd ſic. & hoc in primis. Si verò fiſcus tem mihi vendidit pro 2. & mihi ex alia cauſa tenetur in 2. ſi petat fiſc. REOR potero opponere compenſationem. & hoc in ſecunda.

a ¶ *Prohibentur.* vt diximus *T. ord. Lib.*

S*I propter.*] CARVI. Si mulier prædiſi petiuerat ad fiſcum ſuum, iniuſto filio ſuo vino tradidit, & ex eo fructus perceptſ & conſumpti, & rationes illorum fructuum factus ſit debitor filij in c. & poſtea ipſa deceſſit filio hæredem inſtituto, relictis viro e. nomine legati: an marito petenti ex cauſa legati, poſſit filius obiicere compenſationem eorum quæ debet vtiliter, quæritur? Dicimus quòd ſic.

a ¶ *Si propter fructus.* Qua ex cauſa tenetur etiam conditione ſine cauſa. *l. 3. T. de condict. ex leg.* CVIAC.

b ¶ *Percepta.* & conſumpta.

c ¶ *Matre ea.* cuius ex bonis.

d ¶ *Mutuo.* id eſt, mutuum.

E*Ius.* Pone caſum vt *in glos. ſeq.*

e ¶ *Eius.* Vt ſi decem à te petam, & ex mutuatis quidam caiego debeo decet quæ vtiſ cauſa velit mihi remittere, vt tibi remittam: non compellor quidem: vt *ff. ad l. in rem. §. 1.* & facit *in ed. tit. l. ſi cum mulier.* ¶ Sed hæc fallunt b in procuratore in rem ſuam: vt *ff. ad l. in rem. in principio.* in fideiuſſore, qui poteſt obiicere compenſationem in eo quod ſibi debetur, vel reo principali: vt *ff. ad l. 1.* ſimiliter ſocius quod debetur ſocio: vt *ff. de duobus reis fin. l. 3. §. duo.* item & in alio caſu: vt *ff. ad l. ſi cum filiafam. §. 3.* ¶ Quod ergo hic dicit *aliq.* dic omnino alij. Accurſius. ADOTTO. Addas etiam quòd exceptio compenſationis oſtiuus venditori, poteſt opponi emptori. ita determinat Dyn. *in cap. de qui in can. in fin. de regul. iur. lib. vi.*

b ¶ *Rem quod.* Niſi cauſam, id. Ar ſi mutuum agas vt procurator fiſci ita Afra, id compenſabo, quod Afrana ſtatio debet, non quod alterà. *l. 1. ſupra eod.* item ſi agas vt tutor, id compenſabo, quod pupillus mihi debet, non quod tutor: *l. pen. eodem.* Si agas vt procurator in rem alienam, id tantùm compenſabo, quod dominus mihi debet. Si tuo nomine, quod tu mihi debes. *l. ſi in rem. ff. de procurat. Accipe cauſas. l. in rem in principio. eodem.* Idem *Lup. & vt. ff. eodem. & l. 2. ff. de duobus reis.* CVIAC.

Q*uæ mea.*] CARVI. Vendidiſti mihi prædium pro decem, & dicebas illud liberum à ſeruitute: erat tamen obligatum Titio pro 2. ſi Titio agenti hypothecaria, ſolui debeam, an tibi agenti ex emptione ad pretium, poſſim obiicere compenſationem, quæritur? Reſpond. quòd ſic.

c Vbidem ſunt duæ liberum eundem vtrumque, non modò à ſeruitutib. ſed à creditoribus. adde *l. 1. ff. de publ. & ciuil. & l. 1. ff. de cauſ.*

d ¶ *Quæ mea.* Idem ſi liberum dixerit, arg. *l. 5.*] *de edict.* CVIACVS.

e ¶ *Quæ mea liberum.* ſcilicet à ſeruitutibus, erat tamen obligatus eundem creditori.

f ¶ *Obligatum.* ſcil. perſonali, pro qua hic etiam fundus erat, creditori venditoris obligatus.

g ¶ *Solaſſe.* ſcil. proponis te emporem ſoluiſſe creditori venditoris hypothecario, agenti.

h ¶ *Dubium.* ſcil. pretium quod debetur ex venditione.

i ¶ *Indebitè.* quantum ad tradebitè tamen quantum ad vendiderem. alioquin ſi à nemo deberetur compenſationem obiicere non poſſet, inò indebitum repeteres. & facit *ff. de rei vind. l. emptor. & l. de eum. Libon. tab.*

tum patris pupilli ex adminiſtratione principali. BALD. Vel ſic: *Si magiſtratus qui tuterem pupilli nominauit, aliquid pro debito patrono pupilli ſolui: poteſt hoc pupillo contra eum, licèt in ſubſidium ſagenti compenſare: & ſi in plus tutor minus ide neus tenetur, illud nominator ſoluere cogitur.* SALYC.

XI. *Idem AA. Iuliano & Paulo 2.*

S*I* tutores pupillis officio magiſtratus k vigente nominaſſis, ac pro his l propter onus primipili ℣ pecuniam ſoluiſſis m, ſuperſtitioſam gericis ſolicitudinem ne ab ipſis conuenti n, hanc eis imputare minimè poſſitis, vel à vobis quiſquam amplius exigatur, ſi tantum o quantum eis tutores debuerunt, vel vos o nomine ipſorum maiorē quantitatem dediſſe proberur.

Qui partem debiti compenſat, aliam autem partem offerit, conſignat & deponit: poteſt pignus vindicare. BALD. ET SALYC.

XII. *Idem AA. Cornelianus.*

TNuicem debiti compenſatione habita, ſi quid amplius debeas, ſoluens, vel accipere creditore nolente offerens, & conſignatum deponens, de pignoribus agere potes p.

Quod debetur reipublicæ, nō poteſt compenſari cum eo quod officiale debet ſingulari priuata & ſingulari perſona. BALD. Vel ſic: *Si compenſatio fiſcalis in cauſa publica non teneat: ad ſuum debitū quo compenſatio agere poteſt.* SALYC.

XIII. *Idem AA. & CC. Baſſo.*

S*I* velut q ita in id debitum, quod ſolennium publicarum penſitationum nomine debueras ϑ, compenſaturo tibi nihil te petiturum r poſtea Mutuno s ¶ ſcripſiſti: reddi-

k ¶ *Officio magiſtratus.* Dationatorum. CVIACVS.

l ¶ *Pro his.* ſcilicet pupillis.

℣ ¶ *Propter onus primipili.* A parte gralis, quem exerarum ante. Vide ſcripta ad *l. 3. T. de condict. ex leg.* primipili onus ſolum ſequitur, etiamſi non ſit hæres patris. CVIACVS.

m ¶ *Soluiſſis.* Fuerat enim eorum pater primipilarius, ex cuius mala adminiſtratione pupilli conebantur.

n ¶ *Conuenti.* vt *Inſtitut. de ſatiſda. reos. §. penult. & infra, de magiſtrat. l. 1.*

o ¶ *Vel nos.* repete, vel ſi proberur non deficit nomine ipſorum maiorem quam. &c. quaſi dicerer, duo tantùm ejusdem tutores ex debuerant, fuit id quod pro eis ſoluiſtis, fiat plus, obiicietis compenſationem. aliàs ſi minus, obiicietis vſque ad concurrentem quantitatem tantùm vel *ſupra eod. l. ſi conſtat. & Lucian.*

I*Nuicem.*] CARVI. Mutuoſi tibi decem, & dediſſi mihi pignora. tenebar tibi in v. facta compenſatione vſque ad concurrentem quantitatem, reſidua pars debiti ſoluet, vel me retinere nolente conſignabo x & depones vel offerat vtare: & poſtea poterit agere pigno. ac ad recuperandum pignora.

p ¶ *Agere poſſe.* pignoraticia actione, vel in rem: vt *l. de hominibus pignori. §. reddita. & ſupra de pigno. actio. l. nec creditores. & l. quotidiana.* ſed ad pignoratitiam ſuffuerat ſola oblatio in indicio: vt *ff. de pign. act. l. 3. ſi res alienam. §. 3.*

S*I velut.* Pone caſum vt in glosa.

q ¶ *Si velut.* Qui dicit ſi non compenſaturum, non scio remittit creditum, qui dicit ſi actuarum, id antitis. CVIAC.

r ¶ *Debuerat.* Fisco. CVIAC.

s ¶ *Nihil in pecuniam.* Soluiſti. CVIAC.

t ¶ *Mutuno.* Procuratori Cæſaris. CVIAC.

u ¶ *Mutuum.* qui tunc diſperſatur erat reipublicæ, & mihi decem debebat proprio nomine, & ego ſibi decē nomine publico: compenſatio ſecum, tandem eo mutuo compenſatio non valuit, quia erat in aliquo de ſpecialibus cauſis poſita *T. ex Lin. ea. §.* ſi conſtat ſui ſolutere ſequenti adminiſtratori, agam ego ad meum debitum. ſed ſi compenſatio mutuiſſet, quod poſſita ſoluiſſem,

v ¶ *Si pro parte.* Si obiicietis, conſignatio & depoſitio a. pro parte compenſationem plena liberatio indicitur. vide plura apud Bloguſtinum. *tract. de pignorib. part. 1. number. 9. part. 1. number. 8*

480/C.IV.K.5-4, 949-950
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vt indebitum condicerem: vt *§ ond. §. ambo. & l. pefun. l. reffun.*

a ¶ *Reddita.* scilicet solutis a te alij disponatori.

b ¶ *Repetere.* Quia nec poterat compensare. CVIAC.

Compensationes.] CARPZ. Tam in actionibus realibus, quam in personalibus admittitur compensatio. In realibus fieri possunt: equi meum, & culpa tua perit, cuiusmodi mihi ad æstimationemque fi fuerit in xx. & debeas tibi xxx. hinc inde fit compensatio. In personalibus sic: Si debeas ex causa mutui x. & ego tibi alio x. fit compensatio: si debeam ex utraque parte sit liquidum. Si autem ex vna parte sit obscurum, non erit locus compensationi: sed cognoscetur de causa, & hoc in secundo. Si verò debeas mihi x. ex causa depositi, quia apud te rem meam deposuisti: & ego tibi ex alia causa debeo x. non fiet compensatio. & hoc in tertia. Si verò possessionem meam fuit mobilem per vim occupasti, & distracta est materia ad æstimationem: quæ si fecerit in x. ego te alia causa teneat tibi in xx. hinc inde non fiet compensatio odio prædonis. & hoc in quarta.

a ¶ *Ex omnibus actionibus.* Ita scripta quam bone fidei, quod & ante fuerat receptum nostri constitutionem D. Marcian. *in bona fide Instit. de actio.* Vide cuiac. *ad l. 21. fend.* CVIAC.

b ¶ *Actionibus* vbi quantitas hinc inde debetur, & non obstat receptio: vt *§. ond. l. quæsumque & supra eod. l. si confess.* secus si hinc de specie debetur, vel ab altera parte species, ab altera quantitas: vt *§. de pign. actio. l. si commoriens. §. respon. & §. de condic. indeb. l. si non fortem. §. si certum. & de impens. in res dot. l. quod dicitur. in princip. & supra de rei vind. l. si ex permutatione.* & idem si hinc inde debetur pecunia: sed vt species, nam non fit compensatio: vt *§. de pecul. l. si creditor. §. 1.*

c ¶ *Quid est ergo quod hic subiicit?* vindicationi opponi compensationem? Respond. desist res posse hic prætari dolo vel culpa possidentis: vnde venitur ad æstimationem & fit compensatio. res ipsa non debetur tamen dicitur esse in obligatione sine petitione: vt *§. de rerum. oblig. l. si fornum. §. ant. fin. & l. ejusdem. §. si non.*

d ¶ *Quæ est.* Quæ ex diuersis causis dicitur esse, quæ esse possit.

e ¶ *In generis obligationibus compensatio non locum habet.*

tis [a] his quæ venerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio [a], sed ante debiti competit exactio.

Debiti ad debitum admittitur compensatio. fallit in rebus casibus, scilicet quando debitum petitum est liquidum, exceptio autem obscura: & tunc non debet iudex exceptionem admittere, sed reservare excipiendi ius petendi. Item quando debetur ex causa depositi. Item quando debetur ex causa rapinæ vel sortis. BALD.

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuanni P.P.

COmpensationes ex omnibus actionibus [a] [b] ipso iure fieri sancimus, nulla differentia in re, vel personalibus actionibus inter se observanda. Ita tamen compensationes obici iubemus, si causa [c] ex qua compensatur [c], liquida sit, & non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui

sed si non. ¶ Item quod subiicit, ipso iure, dic vt diximus *T. ex. l. si confess.*

c ¶ *Si causa* scilicet secunda, ex qua compensatur.

[c] ¶ *Si causa ex qua compensatur.* Hoc etiam ante obtinuit. *l. si habes. §. ond. l. quæsumque. §. ex. & l. 6. in princip. §. ond.* CVIAC.

d ¶ *Consistit est.* per se stes, non per confessionem [a]. arg. *§. de iure. l. cum qui. in princip. & in §. de rebus. l. nemo ex hæ.*

e ¶ *Indagineum.* ¶ Not. *§. ond. exile. l. sig. & ibidem & §. de offic. proconsul. l. si quid erit.* & potest [b] dici exposcere maiorem indagineum vel examinationem, si intra duos menses non potest probari: vt *§. de iure fisci. l. auferrem. §. qui compensationem.* Vel officio [c] iudicis sibi. & illud speciale in fisco.

f ¶ *Terminali.* id est, definitiua.

g ¶ *Depositi.* scilicet directa, secus si contrariaria: quia tunc non de fide rupta agitur: vt arg. *l. Iulianus. de act. §. in bona fide.* vbi dicit, *sed præcepta contract.* Vel dic. secundum B. idem in vtraque: si ergo est in hac specie, ergo secus in commodato. & sic ibi fit compensatio. ¶ Sed contra *supra de comm. l. sub pretextu.* Sed ibi non compensatione, sed restitutione vti volebat. ¶ Ista quod dicit in commodato & cæteris personalibus, vbi species petuntur, fieri compensationem, illigo semper si res desit posse restitui. In actione autem in rem dicimus *supra eod. Lex prior.*

h ¶ *Secundum rationem sanctionem.* Tit. 12. lib. 2. *Cent. Fend.* iudicet & hoc ante Justin. obtinuisse. Hoc etiam pertinet *l. vltim. T. commod.* vide *ibid.* CVIAC.

b ¶ *Sanctionem.* *§. depositi. l. penult.*

i ¶ *Possessionem* mobilem vel immobilem. & intelligo quando ad æstimationem fuisset petentum: alias nullum esset dubium. Item ratione pœnæ in qua est quantitas: vt *supra eod. tit. l. si quis in tantum.* Item ratione rerum mobilium amissarum: vt *§. de tit. & stat. l. 1. §. restituendi.* Habetur ergo hæc locum sive conditione ex lege, sive actione in rem, sive intentione agatur ad hæsitandi possessionem: & hoc odio huius possessoris. ¶ Sed ut com-

a Compensationem de liquido ut non liquidi quod dicitur non admittit locum nisi habet quidem aliquidum esse dictum, vide non apparet nisi per actus vel per alias probationes legitimas, sed per confessionem. *l. 1. §. de reg. iur.* & Bartolus respondit sit. Indagineum indagineum, respicere id dicitur quod intra duos menses probari nō potest, ut ceteri id officio iudicis definitur. CIuiqidum & non liquidum vt compensatio fiat vel ut fiat officio iudicis definitur. v. Menochium. *1. de arbit. iud. cons. 1. consq.*

d Compensatione fieri quibus cessat atque obstetur.

DE VSVRIS.

TITVLVS XXXII.

Hic liber quartus qui est de contractibus & de actionibus in personam cupit à contractu mutuo quæ omnium rationum necessaria in hac sententia conferta religione iurisiurandi bonorum gratia, ex qua sæpe quæsi de creditis certis pecunia datur actio, & quo debitor iurandum iuramento se credidisse, & quia ad creditis pecunia commune contractum actionem in personam, quod est condictione nomen fecit suum, hoc idem liber libertas conditor mutuo quasi capit conditionem negotiorum actionis alia negotia, ex quibus aquæ datur actio non aliunde quam commutatione, id est condictio quasi ex mutuo, vel ex permutatione, vt condictio indebiti, condictio ob non dati & similes, & propositis generalibus præceptis pertinentibus ad actionem creditæ pecuniæ & ad exemplum aliæ prodactæ ad alias actiones, etiam huic negotio creditæ, sive mutuatitia pecunia immissa actione commodati, & pignoratitia, sive fiducia de rebus creditis etiam præter edicendum de commodato & pignore, quod commodatio mutuum adeo proximum est, vt & nomina sæpe permutentur, & commodatum dicatur mutuum, retrique mutuum commodatum, & quod pignus accessit fit creditori non obligatio in totum creditori, cum fiducia actionem quibus potest, vel domini iure bonorum quasi accessiones tenentur ex creditis vel alia contractibus Sicutum aut servorum. l. 8. servum. §. an filiaf. D. de ver. obl. & causis etiam reddita, quibus sine creditis permutatur, tandem extrema clausula est de vsura, qua nihil etiam sic et aliud quam accessionis creditæ pecuniæ post hoc, id est, post hanc tractatum de vsura, sic ordine progrediuntur cæteri contractus omnes, nec vlla tam amplior ordinis interruptio erit, quasi posset videri fuisse superioribus titulis, re quam præmisimus non animatum fuisse. Vsura est creditæ pecuniæ creditæ qui debetur à tempore contractus, vel à tempore mora in diem quo ea pecunia solueretur, vel quo is reddere pecuniam negaverit. Rodius, vt in l. Titius. D. de præst. vel l. alimentis. D. de actio. leg. Et à tempore contractus, quod sæpius dicitur. Vel à tempore mora in bona fide iudicia omnibus & stricta quidem, etiam si reuera nihil interfit actoris. Et in diem quo ea pecunia solueretur, vt l. Iulia. D. de reb. cred. vel à reddita sortem æquaverit. nam vsura vbi æquaverit sortem, quod sæpius vsura permaneret, desinitur de sorte. l. si non sortem. §. supra. D. de cond. ind. CVIAC.

Vsura per stipulationem promissa, probata interrogatione præcedente & responsione seq. debentur iure optimo. BALD. Vel sic: *Probata solemni stipulatione vsu-*

ra. §. ond. l. si ambo. vbi in delictis fit compensatio. Sed ibi in aliis delictis, vel ibi erat hinc inde delictum, hic non? Et nota ¶ hic casum vbi cessat compensatio primò odio rei. l. item in deposito eadem ratione: vt *l. pecuniæ. §. pen. l. item eadem ratione: vt §. ond. ob negotium. 4.* Item etiamsi cessat fauore, vt in filiis in casibus qui sunt *T. ex. l. in. §. 1.* Item cessat quando species est debitaqui dici *in principio huius. l. 1.* Item quando res exposcit maiorem inquisitionem vt *l. ond. l. §. 5.* ACCVRS.

rarum, licet in instrumento scripta non sit, vsura debetur. SALYC.

1. Imp. ANTONINVS PIVS A. Eunuch.

DT

480/C.IV.K.5-4, 951-952
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE VSVRIS [a].

Dici hoc [b] *vsque qualiter alteris interesse minuitur compensationibus vel aliis exceptionibus: nunc qualiter augeatur.*

[a] *Quibus casibus accipere aliquid vltra sortem possit.* [b] *Sociorum regula.* [c] *Continuatio.*

a [[illegible]] *interrogatione.*] CASVS. Mutuasti mihi decem, & vsuras solemniter stipulatus es: sed non interuenit stipulatio, an nihilominus debeantur vsurae quaeritur? Respon. quòd sic, si fuerint promissae vsque ad legitimum modum.

a ¶ *Si interrogatione.* Stipulatio exigitur in auro, argento, nummis. In aliis rebus quae mensura constant, vt oleo, vino, frumento, etiam pactum sufficit *l. 12.]. eod.* CVIAC.

a ¶ *Si interrogatione*, quae stipulationibus poni solet: vt *Instit. de verb. oblig. in princ.*

b ¶ *Recte.* id est, secundùm modum regionis: vt legitimus modus vsurarum non offendatur: vt *ff. eod. l. j. in princ.* & *]. eo. l. eos. §. super.* ¶ Et nota hîc, qui solemnitatem [d] dicit, eam probet: vt *ff. de Publici. l. quacumque. §. fin.*

c ¶ *Non sit.* nam tunc praesumeretur [e] omnia solemniter acta: vt *Inst. de fideius. §. fi.* & *]. de contrah. stipu. l. j.* & *ff. de pac. l. iurisgentium §. quod fere.* Sic ergo refert an testes dicant [f] aliquem promisisse, & non valet, nisi dicant praecessisse interrogationem: vt hîc. & aliud si instrumento hoc dicatur: vt dixi secundùm Ioan. sed G. etiam in testibus dicit idem. arg. *ff. de reb. dub. l. quotiens. §.*

SI interrogatione [a] praecedente promissio vsurarum rectè [b] facta probetur: licèt instrumento conscripta non sit [c], tamen optimo iure [g] [d] debentur.

Emptor ex die traditionis possessionis tenetur venditori ad vsuras precij non numerati: nec sufficit ipsum precium minus solemniter deposuisse. BALD.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucio.

VSuras [y] emptor, cui possessio rei tradita est [e], si precium venditori non obtulerit: quamuis pecuniam obsignatam in depositi [f] causam habuerit, aequitatis ratione praestare cogitur.

Si vsura nudo pacto promittantur, nō oritur actio: sed si soluantur, nec datur repetitio, nec sit extenuatio sortis. BALD. Vel sic: *In contractibus stricti iuris citra vinculum stipulationis vsura non debentur: nudo tamen pacto consensu non repetuntur, nec extenuant sortem.* SALYC.

III. Iidem AA. Iuliano.

QVamuis vsurae foenebris pecuniae [g] citra vinculum stipulationis peti non possint: tamen ex pacti [h] conuentione solutae [i], neque vt indebitae repetuntur, neque in sortem accepto ferendae sunt [l].

Pignus obligatum pro minoribus vsuris, non potest retineri pro maioribus ex posteriori contractu nascentibus ad hoc allegatur. BAL. Vel sic: *Pro vsuris etiam nudo pacto conuentis tempore traditionis pignorum, possunt pignora retineri: non pro earum augmento postea conuento, nisi specialiter dictum sit.* SALYC.

IV. Iidem AA. Honorio [a].

PEr retentionem pignoris vsuras seruari posse [k] de quibus praestandis conuenit [i], licèt stipulatio interposita non sit meritò constitutum est [l], & rationem habet: cùm pignora conuentione pacti [ζ] etiam vsuris obstricta sint [m]. Sed enim † in causa de qua agis, haec ratio cessat, si quidem tempore contractus [n] de minoribus vsuris pendendis conuenit [o]: postea autem cùm se debitor praestaturum maiores repromisit [p], non potest videri rata [q] pignoris retentio.

d ¶ *Optimo iure.* Optimum ius vocat quod latum est, & expeditius, sicut optimum ius possessionis *in l. fideiussor. §. parum. ff. eod.* & optimum ius legati. Vlp. *in frag. tit. 24.* Vide & C. *ibid.* CVIACIVS.

d ¶ *Optimo iure*, quod moribus inductum rebusque receptum est, secundùm Ir. & Vel dic secundùm B. deberi [g] vsuras bono [h] iure, vt pacto nudo quidē non peti, sed retineri possunt: vt *]. eo. l. iij. 3.* Item meliori, vt officio iudicis, sic enim venit in bonae fidei iudiciis: vt *infrà eod. l. in bona fidei.* Item optimo, per stipulationem: vt hîc. Vel tertio dic optimo, id est, vtilissimo, est enim vtile accipienti & danti: vt arg. *Inst. quib. mo. re contra. oblig. §. fin.* Sic ergo secundùm B. ius [i] aliud bonum: vt *ff. de vsur. l. j.* aliud melius: vt *suprà de procu. l. exigendi.* aliud optimum: vt hîc. & *de verb. oblig. l. vbi autem.* non distinxit: vt dictum *]. eo. authen. ad haec.*

e ¶ *Vsuras.*] CASVS. Rem mihi vendidisti & tradidisti: sed precium tibi non numeraui: vsurae ex mora an debeantur, quaeritur? Respond. quòd sic, nec obstat quominus debeantur, cùm penes me aut aliam habui precium non legitimè depositum: quia non prius oblatum.

e ¶ *Vsuras.* Vide scripta ad *l. 10. de pign. act.* T. Sola depositio non sistit vsuras, nisi in casu *l. vendit. §. 2. ff. eod.* nec sola oblatio, *l. 6. l. 19. infrà eo.* Quae sola oblatio non efficit: depositio etiam sola non efficit. At quae oblatio sola efficit, multo magis praestabit depositio & obsignatio. Cur autem vsurae ante traditionem non currant ex die contractus, fructus rei venditae pertinent ad emptorem, vide in no. ad *l. fructus.]. de act. empti.* & scripta ibi. CVIAC.

e ¶ *Tradita est.* secus si tradita non esset, vt hîc, & *]. de actio. emp. l. curabit.* & *ff. de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.* & *ff. eod. l. liberalitatis. §. fina.* Sed cùm fructus pertineant ad emptorem ex tempore contractus: vt *]. de act. empt. l. fructus*, sicque possit eos percipere & percepisse, videtur semper teneri ad vsuras: vt *ff. de act. empt. l. Iulianus. §. possessionem.* & *de regu. iur. l. qui alienum.* & *l. qui potest.* Respond. hoc non potest obiicere venditor, qui ipse percepit. ¶ An autem hîc vsura sit illicita etiam iure canonico? Respondetur secundùm Azo. & H. non: quia loco [k] interesse praestatur & fructuum: vt hîc. & arg. *ff. pro socio l. socium qui mer.* ADDITIO. Hoc tenet etiam gloss. *in c. conquestus. extra de vsuris.* & sequitur ibi Abbas, & communiter canonistae. alioquin etiam quosdam casus in quibus est licita, ponit eadem gloss. *in prin.* & plures ponuntur *in c. 14. q. 3. in summa.*

f ¶ *Depositi.* imò videtur liberatus: vt *]. eod. l. acceptam.* & *ff. eodem. l. Lucius. §. 3.* Sed dic quòd hîc deposuit sortem sine vsuris: vt *]. de b. com. pig. impo. non poss. l. fin. 2.* Vel deposuit, scilicet apud se vel alium, non tamen legitimè. & haec melior.

g [[illegible]] *Foenebris.*] CASVS. Mutuasti mihi centum pacto incontinenti apposito, cùm certo de vsuris praestandis, an debeantur, quaeritur? Respond. quod non: sed si solui, non repetam, nec in sortem sunt accepto ferenda si ex pacto debeantur.

g ¶ *Pecuniae.* Hoc nomen pecuniae [a] strictè accipe: vt non contineat caetera in quibus estimatio, alias esset contra *]. eo. l. frumenti.* ¶ Ité fallit hoc in duobus casib. vt *ff. eo. l. eos.* & *de naut. fo. l. periculi.* ¶ Ité est verum quod hîc dicit, etiam si pactum de eis praestandis incontinenti apponatur: vt *ff. de praescrip. verb. l. Titius.* sic & alibi pactum [b] incontinenti appositum non parit actionem: vt *ff. de rebi. l. quid si locum.* & *]. de iure de. l. unic.* Regulariter contra etiam in strictis iuris iudiciis: vt *ff. si cer. petat. l. lecta.* Sed in bonae [c] fidei contractib. nō solùm ex pacto incontinenti facto debentur vsurae, sed etiam ex mora. *]. de pact. inter empt. l. in initio.* & *ff. eod. l. cùm quidam. §. ex locato.* & *]. eo. l. in bonae fidei.* & *suprà de pact. l. in bonae fidei.* & *ff. depos. l. Lucius.* & *l. Publia. §. Lucius.* & *§. Titius.* & *ff. manda. l. qui negotia.* & *de in rem verso. l. si pro patre. §. in rem.*

h ¶ *Ex pacti.* scilicet nudi.

i ¶ *Solutae.* nomine vsurarum. secus si simpliciter: quia tunc in sortem imputantur: vt *ff. de solu. l. in his. §. eidem autem.* sed secus vbi etiam ciuiliter debetur vsura. nunc enim prius in vsuras solutum accipitur: vt *]. eod. l. si vsuras.* Sed ex venditione pignoris redacta pecunia, etiam in naturale debitum potest retineri. *ff. de solu. l. Pomdus respondit non idem. §. j.*

l ¶ *Ferendae sunt.* Quia natura debentur ex pacto. Eadem ratione per retentionem pignoris seruabuntur, vt *l. 4.* & *22. eod.* CVIACIVS.

PEr retentionem.] CASVS. Si mihi x. mutuasti, & pignus dedi, & conueni pacto nudo de praestandis vsuris retinebis pignus quousque soluerim vsuras. & hoc in primo. Si verò promisi minores vsuras, puta quatuor, & pignus dedi, & postea sequenti die conueni vt soluerem maiores vsuras, puta viij. den. an habeas retentionem pignoris pro maioribus, quaeritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda.

k ¶ *Posse.* etiam à fisco successore talis debitoris: vt *]. de vsur. fis. l. 1. lib. 10.*

i ¶ *Conuenit.* Pacto ex peti non possunt, tamen seruari possunt, per retentionem hypothecae, si modò & in eas vsuras pignus acceptum sit, & non excedant modum legitimum. At quae excedunt, non possunt seruari per retentionem pignoris. *l. pen. C. mandat. l. penult.* & vide scripta ad *l. 4. ff. de naut. foen.* & hîc. CVIACIVS.

l ¶ *Constitutum est.* vt *ff. de pig. l. grege. §. fi.* & *de pig. act. l. solutum. §. fine autem.* & *]. eo. l. pignoribus.*

ζ ¶ *Conuentione pacti.* Nisi nominatim dictum sit, vt fint duntaxat in sortem. Gr. ad *l. necessario. §. vlt. ff. de pig. act.* CYIAC.

m ¶ *Obstricta sint.* scilicet nominatim.

n ¶ *Contractus.* pro quo datum fuit pignus.

o ¶ *Conuenit.* nudo pacto & cum pignore.

p ¶ *Repromisit.* nudo pacto. sed pro his maioribus pignus obligatum non fuit.

q ¶ *Rata.* aliâs rationalis [illegible]. Sed videtur quòd sic: quia tacitè fit repetitum: vt *Inst. ad leg. Aquiliā §. ac ne plurimi.* & *ff. de verbo. oblig. l. Titia. §. idem respondit. j.* & *ff. de condict. indeb. l. cùm fornus.* sed hoc est speciale odio vsurarum. a. Vel dic quòd ex interuallo conuenit de maioribus. arg. *ff. de adi. leg. l. si tibi certum.* Item etsi non sit rata actio, videtur tamen habere retentionem: vt *infrà etiam ob chiro. pe. l. j.* quod hîc negat. Sed hîc naturaliter tantùm

[Marginal notes, partly legible:]
a *Recte facta promissio vsurarum quando intelligatur.* d *Solemnitatem proponens debet* [illegible] e *In instrumentis publicis praesumitur solemnitas.* f *Et sic potest probari per testes quod in instrumentis deficit.* [illegible] g *Vsurae debentur iure bono, meliori & optimo.* h *Bono iure debentur, quod pactum* [illegible] k *Vsura est licita etiam de iure canonico* [illegible]
a *Pecunia verbum in* [illegible] *strictè accipitur.* * *Numeraria.* b *Pactum incontinenti appositum* [illegible] *non parit:* [illegible] c *Vsurae debentur ex pacto incontinenti apposito, & ex mora in contractu bonae fidei* [illegible] † *Si enim* [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 953-954
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tantum debita erat, vel hic odio vsurarum.

a ¶ *Pignora retinetur.* Quoniam nec in acceptum est pignus, nec pro minoribus quorum minorum commutio maiorum consumtione sublata est. CVIAC.

b ¶ *Retinetur.* pro maiori vsura, vel dic pro minori.

c ¶ *Adiectionem.* alias adhonorem: & aliis cautionem.

d ¶ *Transactur.* Et prior vsurarum commutio per posteriorem sublata fit. CVIAC.

A *Diuersus.*] CASVS. Mutuaſti mihi x. & promiſi tibi vſuras maiores per ſtipulationem poſſea conuenit de dandis maioribus. an ſi per certos annos minores receptiſti, in maioribus tibi praeiudicaſti quo minus eas petere poſſit, quaeritur? Reſpondeo ſic.

e ¶ *Adiuersus.* hic fatetur promiſſe maiores, ſed ſoluere minores.

f ¶ *Per certos annos.* decem vel viginti. vt *ff. ad. l. qui ſemiſſe.* vel v. vel vj. vel ſecundum Aiio. triennio. arg. *C. de ſolutionibus l. i.*

g ¶ *Pacti.* Cracii: vt *C. ne l. quantum.* ¶ Sed cum quis praiudicet [a] ſibi minores accipiendo, vt *hic dicit*, quare debiuit [b] non praiudicat ſibi dando maiores: vt *ff. de ſolu. debet.* ſoluere *l. creditor §. fin.* Reſpondeo *ibi non petit vt ff. de actib. & obligat. l. de vsuras.*

h ¶ *Defuisſere ciuitatis.* Quod dicendum nõ eſt remiſiſſe vſuras, verũm ita eueniſſe, vt ſoluentes minores, quare tacitè pactum videtur cum Reſpub. ne ſoluantur maiores. Sic non obſtat *l. 17. ff. de pact.* in multis articulis eadem cauſa Reip. & priuatorum. vt *hic, & l. Paulus, ff. quib. mod. pig. ſol.* CVIAC.

i ¶ *Creditoris.* ſic ergo remiſerat tacitè vſuras maiores. & ſic eſt cõtra *ff. de pact. l. imperatores.* ſed ibi [c] expreſſè, hic ſolubus eram tacitè: vt *ff. de praescr. p. credit. po. l. filiusfamilias.* A. *contrahitur.* ſic & contra tacitè remittit non expreſſè: vt *in authen. de ſanctiſſ. episcop. §. ſi verò intra in fin. tit. colla. ix. & in auth. vt clam de app. coll. §. ſi verò liberi, collatio 3.* Vel dic quod ibi erat liquidum, hic non: vt arg. *ſupra de transact. l. praefis. 3.* Vel teritè hic ciuitas fuccefferat creditori, vnde debet vti eius iure: vt *ff. ea l. cum quidam. §. fiſcus.* vel eorum propria erat pecunia, non ciuitatis. Vel idem ibi non poſſunt petere maiores, ſed alii defuisſere, ſucceſſores eorum poſſunt [d] vt *ff. de publica. l. ciuitatis §. eorum rerum.*

k ¶ *Ex cautione.* qua cauerat amita pupillorum, cui pupilli vel ſui ſucceſſerunt.

Creditoris.] CASVS. Mulier mutuaſit mihi decem ſub pignore, & vſuras ſtipulata eſt: obtulit pecuniam ſi illa poſſit accipere, qualiter mihi ſaeuiretur, quaeritur? Reſpond. quod configrabo, & deponam in eadem ſacram, & ea eodem tempore non currant vſurae. & hoc in prima. haec vera ſunt quando mulier praeſtat eſt. ſi verò abſens eſt interpellabo praeſidem.

a Vſuras minores petit, ſibi praeiudicat.

b Vſuras minores quae debent, ſoluere *l. creditor §. fin.* Reſpondeo non petit vt *ff. de actib. & oblig. l. de vsuras.*

c Expreſſè in minoribus tacitè poſſum de re petendis ea. ſed ibi expreſſè, hic ſolubus eram tacitè: vt *ff. de praescr. p. credit. po. l. filiusfamilias.* A. *contrahitur.* ſic & contra tacitè remittit non expreſſè: vt *in authen. de ſanctiſſ. episcop. §. ſi verò intra in fin. tit. colla. ix. & in auth. vt clam de app. coll. §. ſi verò liberi, collatio 3.* Vel dic quod ibi erat liquidum, hic non: vt arg. *ſupra de transact. l. praefis. 3.* Vel teritè hic ciuitas fuccefferat creditori, vnde debet vti eius iure: vt *ff. ea l. cum quidam. §. fiſcus.* vel eorum propria erat pecunia, non ciuitatis. Vel idem ibi non poſſunt petere maiores, ſed alii defuisſere, ſucceſſores eorum poſſunt [d] vt *ff. de publica. l. ciuitatis §. eorum rerum.*

d Vel dic minoribus ciuitatis non poſſit quidem fuere poſtum expenſum de non petendis omnino vſuris, ſed tamen eas omittere poſſe recipiendo maiores.

e Vide ſupra ad *l. 2. ad. de ad. fin. tit. de pign. act.* CVIAC.

f ¶ *Non cogatur,* quia ipſe iure eſt liberatus: vt *ſupra eodem l. accepta.* & hoc niſi idem debitor fuerit in mora et accipiendo pecuniam depoſitam: vt *infra eo l. accepta. in fin. & ff. ea l. debitor.* qua fiat contra.

g ¶ *Praeſidem.* vt *ff. T. tit. ij. in contractibus. §. penali.*

Creditor] CASVS. Decem mihi mutuaſti per annũ vel biennium vſuras ſolutas mihi praeiudicauerim, quo magis in posterum ſoluere tenear, quaeritur? Reſpond. quod nonnec ex tali ſolutione probabis me ad vſuras ferari temporis retenti, niſi per inſtrumentum vel alio modo vſuras in ſtipulatum deductas probaueris. VIVIAN.

h ¶ *Creditor.* Idem in *l. opera. ff. de oper. libert.* Sed obſtat *l. 6. ff. ſed. & l. 1. infra de fideiuſſ.* vide not. ad eas. CVIAC.

i ¶ *Incendio.* vt & *ſupra de probat. l.*

k ¶ *A ſquando.* minus tamen rationis, vt non contradicat *infra de fideiuſſ.*] ſecundum M. quod non placet. ſed illud fauore alimentorũ, hoc odio vſurarum.

m ¶ *Conſtituant.* imò videtur quod ſic: vt *ſaepe dictum de iure iur. ſi.* ¶ Sed ibi petebantur promiſſa, quae promiſſio ex diuersa praeſtatione probatur. hic autem tantũm ex eo quod praeſtitur erant, & plenè dici de hoc *ſupra de pact. ſi certa.*

Q *Vemadmodum.*] CASVS. Si debitor à creditore minores vſuras ſtipulatus eſt: & niſi intra certa tempora ſoluerit minores, eſuraui vt ſed. tur maiores: & eo elapſo receptis minores: an in maioribus ſibi praeiudicauit, quaeritur? Reſp. quod illic debebantur eo in quorum exactione & ſolutione perſeuerauerit. VIVIAN.

n ¶ *Licitum.* & certum, alias non valet promiſſio: vt *ff. ea l. ante. §. fi.*

o ¶ *Poſt tempus.* quo potuit petere maiores.

¶ Et not. quod differt haec lex ab illa lege, *aduerſus §. in.* quia ibi non fuerſit promiſſa minores vſuras, ſed tantũ petite & exactae. ¶ Item not. quod vnum iur. eli. gendo [a], alij renunciare videtur: vt *ff. de iure deiur. l. 4. & ff. ea l. pecunia. §. 1. & l. qui ſemiſſe.*

Q *Per M.*] CASVS. Titius mutuaſit mihi x. & minores vſuras ſtipulatus eſt: conuenit de praestandis maioribus, & ſua die minores nõ ſolueram. Titius decesſit relictis pupillis heredibus: minores intra tempus tutores nominare accipere, ex quo per me non fletit, maiores vſuras non exigere. & hoc in prima. Si verò depoſui & conſignaui ſorem ſolemniter, ex eo quod depoſui, vſuras amplius ſolutas non compellar & hoc in ſecunda. VIVIAN.

p ¶ *Per mutuum.* idem ſi morte creditoris mutuo fuit cui ſoluerunt vt *ff. ea l. pecunia. §. 1.*

q ¶ *Vſuras maiores.* promiſſa. ſi in minoribus ceſſaret. ¶ Et ſic not. quod ſola [b] oblatione impediuntur vſurae, quae tandem [c] cuperent currere ſic & in poena [d] non commiſſae vt *ff. de arbit. l. Gaius. in fi.* ſicus in his quae iam currere coepiſſent: quia ibi non ſufficit oblatio. vel etiam priuata depoſitio: vt *T. eod. l. 4.* ſed eſt neceſſaria conſignatio & ſolemnis depoſitio. vt *hic ſubicit. T. ea. l. ſi creditori & T. ea l. accepta. & T. de fid. l. obſignatione. & ff. de adim. vel. cuter pro pupillo. §. 1. & ff. de mil. ait praetor. §.*

r ¶ *Non cogantur.* ope exceptionis.

s ¶ *Quod ſi etiam.* Vide alios obliationis effectus in ſcriptis ad *l. 1. ſupra eodem.* CVIAC.

t ¶ *Depoſuiſſe* & obtuliſſe, & ſolemniter, vt modò dixi. ¶ Item quid in aliis rebus debitis? Reſpond. vt *T. ea l. accepta.*

V *Vsura.*] CASVS. Mutuaſti mihi centum, & ea reſtitui poſt annũ & omni anno ſolui xx. nomine vſurarũ, in capite decimi anni cõputo omnes vſuras quae ſolui diuersis temporibus, & in eo eas excedere fouì in duplum: & ſic volo vſuras repetere quaſi

a Electione ex vitio obliquat aliud.

b Obiectione mali impediuntur vſurae ceteris, dũ inchoatur configuratione & depoſitione

c Vide hanc legem circumſtantias, & alter conditionem quidem vnuerſis temporibus ſe ſunt apud Africanum 1. Pergm. 14.

d Vide hanc legem circumſtantias, & alter conditionem quidem vnuerſis temporibus ſe ſunt apud Africanum 1. Pergm. 14.

480/C.IV.K.5-4, 955-956
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quaſi maiores conſtitui non poſſint, quæritur? Reſp. quod non: nec eſt ita facienda computatio in capite decimi anni, imò cuiuſlibet anni per ſe, & facta ſic computatione, debes perpendi an vſura excedat ſortem, an non. VIVIAN.

¶ Hanc l. abrogat Iuſtin. per Nou. 121. 138. & 160. conſtitutionem, que vt vſuræ ſolutæ per partes connumerentur, & in duplū cōputentur, & ne excedat duplum. Videſis. ad l. 4. ff. de naut. fœn. & ſcripta hic. CVI.

a ¶ *Vſura.* nec minores, nec maiores.

b ¶ *Soluta.* vel etiā ſoluendæ, & quod dicit, per tēpora, id eſt, per plures annos: et & accipitur in Daniele de [a] Antichriſto [b] *Regnabit Antichriſtus per tempus & tempora, & dimidium temporis*, id eſt, annū & duos annos, & dimidiū anni. nam etiam tātum prædicauit Chriſtus in terra. & dic ut debeo, quorum nomine vſuras per longum tempus ſolui, repetere vſuras quaſi vltra duplū præſtitas non poſſum: quia quæ ſunt vltra duplū vel vltra legitimum modū, in capite anni dēputādum eſt.

a ¶ *Ad dupli.* Quod excedere pœnas nequit, aut vſura. CVIAC.

c ¶ *Dupli.* vſurarum legitimarū, imò ſortis: vt ¶ eod. l. eos § ſuper. ECC.

d ¶ *Tempore ſolutionis.* faciendæ pro vno anno.

e ¶ *Computationē.* i. quātitatem ſortis: vt ff. de naut. fœn. l. nihil & pœnalis.

E*X prædiis.*] CASVS. Obligaui tibi prædiū pro decē. ea tibi obtuli, te accipere nolente conſignaui & depoſui, ex eo tempore, quo obtuli, vſura quæ incepit currere, deſinet currere: & fructus poſt oblationem percepti demin[u]unt ſortem. vel ſic: Conueni vt darem tibi vſuras à Paſcha in antea. ante Paſcha obtuli, per oblationem ſolam curſus vſurarum futuri temporis impeditur. & quod dicit, exonerari debitum ſortis, intellige ſcilicet ab vſura futura: cūm non erat dictum vt debitor perciperet fructus nomine vſurarum. In ſecundo caſu prima poſitio verior eſt. VIVIAN.

¶ Hæc l. eſt de ἀντιχρήσει. Nam ſi non fuerit contracta ἀντίχρησις, fructus à creditore quandocumque percepti, minuunt ſortem l. 1. C. de diſtr. pig. CVIAC.

f ¶ *Fructus.* qui ex conuentione [e] loco [d] vſurarum percipiebantur: vt ¶ eo. l. ſi ea lege & ſecundum hunc caſum fuit hic oblatio, conſignatio, & depoſitio ſortis, vt vſura quæ [c] currere cœperat, deſinat: vt ¶ ut l. acceptam. ¶ Sed ſecundum hoc nōne ipſo iure eſt liberatus: non ergo dicitur debitum exonerari propter fructus? R. ſpon. conuenit eum poſtea in ſuos vſus. 2. Vel dic ſecundò quòd ſola oblatio ſuit hic & futuras, quæ non cœperant currere, impedit: vt ¶ ad l. ſi per te. ſtant enim conuenit à certa die in antea: & quod dicit, debitum ſortis exonerari, ſcilicet ab ipſa vſura futura, ſi ante diem aduenientem obtulit. & ſecundùm hoc nil de fructibus erat dictum, vel quòd non perciperet creditor vice vſurarum certa die in antea. 3. Vel dic tertiò nullas hic fuiſſe vſuras. & quod dicit, poſt oblationem exonerari ſubaudi, maximè. nam idem & ante: vt ¶ de pig. act. l. ij. & tunc dic debitum ſortis, id eſt, debitum quod eſt ſors.

g ¶ *Exonerari.* ἀντίχρησις eſt multo grauior quàm vſura, & ideo facilius ſinitur. Vide ſcripta ad l. 2. C. eod. CVIAC.

F*rumenti.*] CASVS. Si pro x. corbibus frumenti, quos tibi mutuaui, nudo pacto conueniſti mihi xij dare: an præſtare teneris, quæritur? Reſpond. quòd ſic.

g ¶ *Acceſſio.* non enim propriè poteſt dici vſura.

y ¶ *Etiam ex nudo pacto.* Hoc in iis, quæ menſura conſtant, ad mittitur ob incertum earum pretium. At pecuniæ, auri, argenti, vſuræ, non niſi ex ſtipulatione debentur. l. ij. C. eod. CVIAC.

h ¶ *Pacto.* dummodo intra legitimum modum: vt infrà eo. l. eos § cæteros. ¶ Sed qua actione? Reſp. per condictionem triticariam: vt ff. de tritica. l. j. vel dic condictione ex hac l. & facit ¶ eo. l. alas. ¶ Item not. hic ex [a] nudo pacto deberi vſuram: vt ff. eo. l. etiam. & de nau. fœ. l. periculi. Sed regulariter contrà: vt ¶ eo. l. quamuis. ¶ Item no. quòd ex nudo pacto hic oritur actio. quod ſpeciale eſt, vt diximus ſuprà de pac. l. legem.

[Margin notes: a Daniel. 12. cap. b Antichriſtus regnabit per tres annos cum dimidio. — † In ſcriptis exemplaribus additur negatio, non. Alciat. in ... — e Quod excedere pœnas nequit, aut vſura. CVIAC. d Fructus loco vſurarum percipere licet. e v. Glo. in l. ſi per te ... (hoc tit.) hic vſura ... — a Vſuræ aliquando debentur ex nudo pacto: regulariter autem nudo pacto non debentur. — * ſolis. — † dupl. — b Vſura in bonæ fidei iudiciis debentur ut præſtantur ex mora. c Vſuræ cum ſorte vna actione petuntur in bonæ fidei iudiciis. — * Caſus hic ſemper defendus eſt. CVIA.]

appareuerit, in vſuras non conuenieris.

Computatio vſurarum fit in fine cuiuſlibet anni. BALD. Vel ſic: *Licèt plures præſtationes vſurarum per plures annos factæ in vnū collectæ excedant duplum veræ ſortis: non propterea indicantur illegitimæ: quia non coaceruatio, ſed ſingulorum annorum præſtatio debet conſiderari.* SALYC.

X. *Idem A. Donato.*

VSuræ [a] per tempora ſolutæ [b] non proficiunt reo ad dupli [c] [*] computationem. Tunc enim vltra ſortis ſummam vſuræ † non exiguntur, quotiens tempore ſolutionis [d] ſumma vſurarum excedit eam computationem [e].

Per oblationem impediuntur vſuræ, & per fructuum acceptionem extenuatur ſors, ſcilicet fructibus conſumptis. BALD.

XI. *Idem A. Pupilio.*

EX prædiis pignori obligatis creditor poſt oblatā ſibi iure pecuniam, quam nō ſuſcepit: ſi fructus [f] accepit, exonerari [g] ſortis debitum certum eſt.

Ex nudo pacto in frumento vel hordeo venit acceſſio. Sed quo iure petatur? Dic ſi pactum fuit incontinenti appoſitum, per actionem præſcriptis verbis, vel per aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariam, ſi acceſſio non eſt in pecunia: vel actione in factum ſiue acceſſio ſit in pecunia, ſiue non, vel condictione ex lege. BALD.

XII. *Imp. ALEXANDER A. Tyranno.*

FRumenti vel hordei mutuo dati acceſſio [g] etiam ex nudo pacto [y] [h] præſtanda eſt.

In bonæ fidei iudiciis veniūt vſuræ ex mora: quæ ſepito iudicio principali, peti non poſſunt. BALD.

XIII. *Idem A. Euſtochio.*

IN bonæ fidei [i] [∂] iudiciis (quale eſt negotiorum etiam geſtorum [k]) vſurarum rationem [l] haberi [m] certum eſt. Sed ſi finitum eſt iudiciū ſententia: quamuis minoris [n] condemnatio facta eſt non adiectis vſuris, nec prouocatio ſecuta [*] eſt: ſinita retractanda [o] non ſunt: nec eius temporis quod poſt rem iudicatam fluxerit [p], vſuræ vllo iure poſtulantur, niſi ex cauſa iudicati [q].

Habitatio domus pignoratæ non dicitur excedere modū legitimum vſurarum, ſicut in locatione ſi pluris eſt à creditore locata. BALD.

XIV. *Idem A. Aurelio.*

SI ea [ζ] pactione vxor tua mutuam pecuniā dedit, vt vice vſurarum [domum †] inhabitaret, pactóque ita vt conuenit vſa eſt, non etiam locando domum penſionem redegit [η]: referri quæſtionem, quaſi plus domus redigeret ſi locaretur, quàm vſurarum legitimarum ratio colligi, minimè oportet. Licèt enim

I*N bonæ fidei.*] CASVS. Tenebaris mihi ad x. actione neg. geſt. quia geſſeras negotia mea: fuiſti in mora, & cōueni te inde ex cōdēnatus es ad x. & de vſuris nihil dicitur: an poſſim poſtea vſuras quærere? Dicitur quod nō, niſi à ſententia fuerit appellatū: nec eas quę currerent à tēpore latæ ſententiæ ante quadrimeſtre, quod datur condemnatis ſed eo elapſo niſi iudicatis ſatisfac. vſuras cēteſimas petere poterō. VIVIAN.

i ¶ *In bonæ fidei.* & in his quæ naturam habent bonæ fidei: vt ¶ in quib. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſſ. in minorum.

∂ ¶ *In bonæ fidei.* Hoc ideo, quia veniunt officio iudicis. Officium iudicis ſeruit actioni. Vbi autē quę ſunt actio, ſinita iudicis finita eſt, quæ ſuerant vſuræ ſeruari non poſſunt, nec cōtra tentari poteſt, ex l. negotiorum. ¶ de appell. peti poſſe vſuras in bonæ fidei iudiciis quarū inde rationem nō habuit: ſed ibi primā enim fuerat condemnatus in ſortē, & in vſuras, eiſque ſoluiſſet, ſi nō appellaſſet. Prior ſententia interpretatione trahetur ad vſuras ſecuti temporis, & ob id dicitur dari vtilis actio in ea l. cōdemnatum fuiſſe in vſuras ea lex non dicit. at quæ ſolent fieri ea facile ſupplemus. CVIAC.

k ¶ *Geſtorum.* vt Inſti. de obl. § actionum.

l ¶ *Rationem.* id eſt, emolumentum habere.

m ¶ *Haberi.* officio [b] iudicis ex mora: vt ff eod. l. mora. § in bonæ fidei. & ff locati l. quaero. & ff. de neg. geſt. l. quia tantundem. & ¶ depoſiti l. vſura. & ¶ hoc l. ciuiliter.

n ¶ *Minoris.* propter vſuram de qua non dicit: vt hic ſubdicit.

o ¶ *Retractanda.* quia [c] in bonæ fidei iudiciis non eſt alia actio ſortis, & alia vſurarum: vt ¶ depoſiti l. ii. & ff. de actio. empt. l. qui per colluſionem. ¶ ſ. ſecus ſi alia actione deberentur vt in ſtricti iuris iudiciis vbi per ſtipulationem debentur: vt ¶ de iudi. l. j. & ff. de eo quod certo loco. l. eorum.

p ¶ *Quod poſt rem iudicatam fluxerit.* Intermedii. CVIAC.

q ¶ *Niſi ex cauſa iudicati.* i. niſi poſt quatuor menſes quando currat centeſimæ: vt ¶ de vſur. rei iud. l. 2. & ſ. Sed M. dicit etiam medio tempore currere, ſi antea fuerat debitor in mora per l. ff. eod. l. in fideicommiſſ. in prin. quod non placet: quia ibi in fructibus dicit, qui ſunt acceſſio naturalis: ſecus autem in cæſis, vt dixi, niſi quando appellaſſet fruſtratoriè: vt ff. eod. l. iuris.

SI *ea pactione.*] CASVS. Mulier aliquo mutuauit mihi x. nomine vſurarum, permiſi vt habitaret in domo mea: quæ inhabitauit, nec alij locauit. poſtea comperio quòd ſi alij locaſſem, xx. percipere potuiſſem: vnde quia nō debet niſi x. nomine vſurarum, volo repetere: quæritur, an poſſim? dicitur quòd nō: quia videtur ei locaſſe viliori pretio quàm alij poteit [*]. VIVIAN.

ζ ¶ *Si ea.* Eſt de ἀντιχρήσει, vt & l. 17. eod. Vide ſcripta ad inic. tit. ¶ de pig. act. ἀντίχρησις eſt conuentio, qua ita ſit, vt fructus rei pignoratæ creditor retineat vſurarum vice, aut domum pignoratam inhabitet gratis. ἀντίχρησις non eſt vſura, ſed vſuræ vice, & ob id hæc lex, & l. 11. & 17. ponuntur ſub hoc tit. Et Harmeno. lib. 3. tit. 5. hanc l. ponit ſub tit. περὶ ἀντιχρήσεως, vbi rectè hanc l. explicat, vt & hic Ioannes. Idem eſt in agro. Tacita ἀντίχρησις eſt ad modum legitimum, non expreſſa l. 17. C. eod. In gl. dele caſum integrum, qui ponitur initio, & eſt Viu. CVIAC.

η ¶ *Redegit.* ſecus ergo ſi locaſſet, & penſiones maiores legitimis vſuris percepiſſet. ſic enim in fraudem legitimæ vſuræ videtur factum

480/C.IV.K.5-4, 957-958
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Codicis Liber quartus.

XVI. Imp. Gordianus A. Claudio.

Cum allegas a vnorem tuam ita confinione mille aureorum [numero] quaeritare sumpsisse, vt si intra diem certū debito satis non fecisset, cum pœna quadrupli redderet * quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus illius vltra c pœnam legitimarum vsurarum, posse procedere.

Fructus nomine vsurarum promissi, non possunt vltra dictum modum peti. Bald. Vel sic: *Fructuum nomine vsurarum promissum, non potest peti vltra legitimum modum.* Salic.

XVII. Idem A. Sulpicio.

Cum non frumentum, sed pecuniam fœnoei te accepisse alleges, vt certa modiacio tritici præstaretur *: ac nisi in modius sua die fuisset oblatus, mensurarū additamentis in fraudem legitimarum vsurarum d vberiore forte * potuerit * contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vitiis conducta b habitario videtur.

Hæc lex habet notabilem materiam, & hoc intendit: Pœna vsurarum in contractibus mutui, videtur vsuras hic vsurarum. & vtile pœnitentiæ non videtur. Bald. *Idēo quantum excedit legitimum modum, non valet.* Salic.

XVIII. Idem A. Sulpicio.

Si ex lege * possessionē maceratus apud creditorem suum obligauit, vt fructus in vicem vsurarum consequeretur: obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum fructuum

a Hæc Authentica non in omni hoc loco, sed in rusticis & agricolis vtilem locum habet.

b Habitica ipsa tenui vt Emptio quæstionis.

c Vsuras quas vnum stipulatus fuerat.

* Fœnori al. Fœnorum.

d Vsura vel hæc: nisi modo fuisset fœnus.

e Legem stipulationis inferior adhiberet ad poenam, vel a. d. c.

f Pœnitiffo contra ius naturæ, neque stipulatione, neque pactione, neque interuento contrahi potest.

g Fœnus naturam multa habet speciatim.

a Lex fœnoris inf. de usuris. Sed hic fortasse habet in locatione & conductione simpliciter dictum in dict. l. habitatio. ff. de locat. cond. * pœna.

¶ Condicta.

* reddiderit.

b Ex confinio deducitur præsumptio, præsumitur ex eius conuia aliquem ex eo quod ita fuerit conuiuatus. c. Cupiditatis. de pœnit. distinct. prolatum ta. c Fructuum fruus non fuerit in eis qui lata ignorabit, & fuit simpliciter, v. Capitis mult. de pœnit. consult. cap. 6. principali. non tod. d Fraudē præsumitur ex quæstione pœnæ.

e Inde vitiatur hæc Authentica non prohibitur. Sed potiū dicitur de Ecclesiasticis modiis in Monachis vitiatis tabernis fraudi quæsti, contrahit, fabricatis Imperatoris Monachis de non suis vitiis. Barthol. Ugo. ff. Lex orbes & ad verbis ipsum dicet.

f Arist. & Sipiadi fructus qui adhic Glo. Nouella 34. in verbis arbitrio, hinc nolit, vt cap. ad. Gl. g. Nouella.

i Siliqua quid, in ca. Ind. Mo nelle in verbis siliquam.

a ¶ Xem

vberiore forte * potuerit * contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vitiis conducta b habitario videtur.

Hæc lex habet notabilem materiam, & hoc intendit: Pœna vsurarum in contractibus mutui, videtur vsuras hic vsurarum. & vtile pœnitentiæ non videtur. Bald. *Idēo quantum excedit legitimum modum, non valet.* Salic.

¶ *Cum allegas.* Hæc pertinet l. 13. §. *Idēm Pap. ff. de alil. empt.* Cvi. ¶ *Pœna quadrupli.* Vide scripta ad l. 1. *ff. de usur. fum. & ad l. 2. §. fin.* Cviac.

c ¶ Vltra, superfluo ergo detracto stipulatio vsuras habebit: vt *hic, & ff. ad l. quæsita. in pœna.* ¶ Et nota, quid Hottlegis hanc Lō. ado valit erat persona, quæ b estaurerit fœnerari, quod fecit, contra talem præsumptionē non admittam probationem, in alia autem dantib gratis pecuniam, & maximē c ius ignorantibus, hoc pactū non reprobaret: vt *arg. ff. ad l. qui semel. fr. §. fin. & ff. de pact. dotal. l. verum. §. fin. & de pign. actio. l. vel vnum. fum. & de re mil. l. non omnes.* ¶ *Barbaria.* 1. Alii vt Ioan. non distinguit sic foliata fœnerari, vel ad. nam semper fraudem præsumit d ex quæstione pœnæ: vt *hic. & ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. idem Papin. responsis. ff. & ff. ad l. pœnam. & l. pecunia.* Nec obstat *d. l. qui semel.* quia ibi ex negligētia, hic ex promissione pecuniæ vsuras. & hoc vbi pœna adiicitur quæritur, secus si promisit species vel facta quæ tunc tota peteretur: *ff. de actionib. emp. l. Lucius. & ff. de rem. dall. l. promissio.* Sed secundum non, qui dicunt de vitiis correctis e per *auth. de Eccles. tit. ad. in* qualiter de hac pœna iudicabimus, cum nec pœnā, vt dixi, nec vsuras iudicemus? Resp. eudemnabo in tantam quantitatem nomine pœnæ, quanta est legitima vsura, quod non placet: quia sic semper posset quis stipulari nomine pœnæ etiam vsuras. Iet non f rebus, sed verbis lex imponeretur, quod esse non debet: vt *J. eadem de leg. l. 3. in fin.* dic ergo quantum interest. Acvrs.

g ¶ *Pœnam leg. vsurarum.* Quæ olim fuit contestata, aut duplum. Cviac.

Cum non.] Carvs. Matrafli mihi pecuniam: & animo fœnandi stipulor frumentum mihi reddi vsque ad certam mensuram, & si ipsa die non solutum, stipulatus es in fraudem legitimarum vsurarum additamentum. tibi petuari obstat exceptio. Vivian.

d ¶ *Præterea* nomine sortis in stipulatione deducta, & animo nouandi obligationem pecuniæ.

e ¶ *Imprudam.* quantum ad additamentum. Ir. Sequitur autem ad hæc quæ est in eor *autem eveden. ag. cell.* ro. quam quidem legum super *l. frumenti* alij super legem. *alex.*

A D hæc.] Carvs huius authentic. sic ponitur: Si volo mutuare agricolæ pecuniam vel fructus, possum pacisci vt in fine anni pro modio reddat totum cumbem frumenti. Si autem maiorem vsuram addenerem in stipulatione: cado ab actione mea ipso iure, vel ope exceptionis: & terra proponens obligata, vel aliquid aliud pignori datum, non tenebitur. Vivian.

f ¶ *Aridos.* e vt frumentum & hordeum, & idem * in liquidis: vt *ex. supra eod. Lidon.* Vel verius in alia manuscripta lex antiqua.

g ¶ *Siliquam* i quid si siliqua, dic vt non. *supra de apisc. & vlur. auctis fed hodie.*

h ¶ *Cadat.* ipso iure, vel per exceptionem: quod verius est. Item non, quod hanc authent. Al. & quidam alij intellexerit in * omnibus hominibus, non solum in agricolis: quia tex. in cor. fe generaliter quam tabrica b: fœnus & alias est infra *etiam ob chirog. pec. l. 1.* nam etiam ad aliam quam ad pecuniam trahitur ibi in *text. in proc.* sed secundum eos corrigitur *infra hoc Iulian.* vbi vsura octauam permittebatur. Item & lex *infra eodem l. ex.* vbi maiorem permittit vsuram, quam fit siliqua pro solido. a. Tu die secundum Ang. & H. & Ioan. quod tantum in rusticis loquitur: hæc authent. & ideo in ceteris fœnus lege illas nam & alias fœnumitur rusticis plus quam aliis: vt *infra de usf. l. fina.* ¶ Et distingue * circa hoc an maiores quis pecuniam ad numerum, an aliud quod consistat pondere, numero, vel mensura. primo casu si stipulatur in pecunia vsuras, potest intra legitimū modum, non vltra: vt *J. ex. l. ex.* sed in rusticis vsquead siliquam: hic si autem stipulatur nomine vsurarū aliud quod consistat pondere, numero, & mensura: si quidem ternum, non valet vltra legitimū modum: vt *hic, & l. hinc non fumtum.* 1. primo. si autem incertum modum tunc etiam vltra legitimum, & vltra ordinem: vt *J. prox. & l. ex. l. si ex.* & est ratio: quia in incertitudine se possitvet *ff. de nau. fœ. l. periculi.* nam potest esse quod plus aut minus percipiat quam sōr credat. & hæc fœnus in rusticis & aliis. Secido casu, Quando mutuatis quod est pondere, numero, & mensura: tunc & stipulatur vsuras, sue accessiones illius rei pro quālitate illa, vltra centesimam etiam potest stipulari: quia tanto minus potest: tunc valere, quod non excedat. vnde tatione incertitudinis valet vel invalet in hac l. vt *J. ea d. alia* solis rusticis vsque ad octauam modii: vt *hic.* ¶ Sed iure d nouo secundum Ioan. & Ang. & non non solūm in rusticis, & non solūm in minorandis vsuris vel accessionibus, sed ex toto tollantur vsuræ: vt *in auth. de usur. tit. §. 1. col. ix.* vbi dicit fœnandas regulas sanctorū quatuor conciliorum fœnus esse prohibitū in Nicæno cc. 1. cap. *dispa. c. quia non.* 1. Item si nulla lex diceret, adhuc non valeret: etiam fiat contra legem Dei, & inferior * non potest tollere legem superioris: vt *ff. ad Trebel. l. ille à quo §. compositum, & de aed. l. non magistratus.* Item Christus ad Paulum dixit: *Dorum est vobis vsura fœnoris exigere.* Item contra naturam est vt fœnus tollat legē dominū suiuis: *J. de pedil. l. fœnus* non ergo stipulatio', non pignus, non iuramentū de his pœnitentiis: vt *l. de leg. & const. l. non dubium.*] Et probat etiam fœnus multum, quia dicit Iuliani: *in auth. de nuptiis.* 1. est de suis vtilitatis. vnde iam quasi pernicialis videtur de eo quod permiserat eas. nam pubtitiona prioribus derogant: vt *ff. de iure codi. l. diuus. §. fest. & de leg. 1. ff. mulier & tibi. §. fin. 4.* Nec obstat huic opinioni *in auth. de usur. non est. in.* quia est posit illam *de nuptiis tit.* & permittit vsuras quia speciale * est in nauticis fœnoris, in quo etiam iure veteri multa erant specialia, propter periculū quod fuerit creditor: & quod mundo pactio, & quod fine stipulatione debeatur: vt *ff. de naut. fœ. l. periculi. & J. ad l. ex. §. 1. p.* Sed contra: *in auth. de usur. tit. §. fin. autem diplomatum.* Solu. ibi speciale duplici fœnore, scilicet vsuras voluntaria, & in legato ad piis causis relicto.

C *ex lege.*] Carvs. Maltar obligatis mihi vinum: & in vicem vsurarum consumit vt recipiatur vindemiam, & plus temulentiam fœnoris fiat ex fructibus, quam etiam licita vsura, an illud reuocari possit, quæritur? Dicitur quōd non: quia poterat euenire quōd nihil possum. ter: & camera aereile haberet fiare consumtionis, & propter incertum non erit reuocanda. Vivian.

d ¶ *Si ex lege. vbi obligatus.* Vide scripta ad initium tit. Cviacvs.

a ¶ Xem

a ¶ *Non possunt.* contrarium non postulaturus si modicum percepisset: vt *l. de fideiub. l. ff pro pecunia.* & hoc intelligit Ioan. quidubitari poterat, verum tantū percipiatur, an minus quia, usuria * quandoque minus, quandoque tantum accipiatur: cum indubitabile videtur communi opinione, etiam si aliter posset contingere: tamen rescindetur placita, secundum Ioan. vt arg. *l. de dea. l. obtinuit. §. fi. & arg. l. an. Lab. & l. ea l. fi. ea.*

a *Placita non possunt.* Hoc si contingerit, alia fructus non omnibus supra legitimum modum. Tacita derogatio est ad modum legitimum, non autem expressa. CVIAC.

[*Indebitas.*] CASVS. Mutuasti tibi decem, sic contenti de vsuris. si solutis, an eas vt indebitas reperire possis, quaeristi? Respon. distinguatur: aut eas vsuras ante forte solutis, aut post. si ante, in sortem imputabuntur: si post, reperet per condict. indeb. VIV.

b ¶ *Indebitas* vtroque iure. *§ ¶ Indebitas vsuras.* Civiliter & naturaliter. Idem Paul. 1. *fine. tit. de vsur.* CVIAC.

c ¶ *Non poterint.* tunc enim solutae minuerent sortem: & sic non repetentur: vt *§. de condict. indeb. l. si ad sort. in prin.* ¶ *Tamen.* quia non distinguitur solutae ante vel post quo ad hoc: quia locto creditori non eadem ante, vel post solutae: sed ante solutae cedunt sorti, & postea fors soluta reconficitur: sed post solutae ipsae eadem conducunt: vt *hic, & §. de condict. indebit. l. si una sortem. in prin.* Item non refert fit pro eis pignus obligatum vel non: & hoc quando vtroque casu fiere indebitae. si autem nullo pacto fiunt debitae, tunc retinentur, vt *l. ead. l. quamvis §. & l. per retentionem. & §. eodem l. si vsuras. & l. pignoribus. & §. de solu. l. in his. §. imperator. & l. creditor §. cum de sorte.* ACVRS.

b ¶ *Vsuras non variantur.* Nam veteres illi hac re inter se pugnabant. Omnes quidem imputationem admittebant nondum sorte solata, repetitionem alii admittebant, alii non, quia vsuras, cum indebitae fiant, tamen ex iusta causa soluuntur, nempe ob moram, quam ob causam etiam bonae potest in debito deposita conditio non est, *l. penu. §. de condict. indeb.* At vsuras indebitae conditio est. CVIAC.

A Creditore b.] CASVS. Mutuasti tibi quinque sub vsuris accepto pignore: rebus illis sortem mihi, sed nihil restipere, vt curias vsurarum non inhibeantur, quaeritur, qualiter tibi succurrat? Dicitur quod consignabis & depones in publicum locum, pro in eodem locum: & ex tunc periculum erit mei creditoris, & iur pignoris solutur, & nil tenebaris. & hoc in prima. Et idē de traiectitia pecunia obtinebitur: & hoc in formula. Quam autem actione persequi possim pecuniam à depositario, vel a debitore? dic in fine quod actione vtili sed non aperte quae actio illa sit, vide dict. de pignoris vel in rem. VIVIAN.

c ¶ *Accessum mutuo.* Idem c in omni debito, quod potest consignari d fecus in eo quod consignari non potest: vel *de dona. inter vir. & vxor. arbit. dict. data.* ¶ Quid ergo faciet debitor speciei quae consignari non potest? Resp. offerat. & si quidem res oblata pecunia perat, fi est in specie, iure ipso debitor liberatur: si in genere, per exceptionem, secundum Ioan. vt *§. de solu. l. qui decem. in prin.*

d ¶ *Cum vsuras.* hoc idem, quia rerum e debitum debet offerre, vt curiam vsurarum inhibeat, vt *hic, & §. ex l. Lucius §. Lucius. vbi* b in vsu. calib. Primus quando hoc actum est, vt *§. ex Lucius §. Lucius.* Secundus quidem non est liquidum: vt *§. cum pa. l. quidam.* Tertius in liberatione: vt *§. de fideiu. l. item horas §. item §. decem.*

e ¶ *Post constitutionem.* id est, post tertiam vocationem, & denuntiationem: fiat & alibi *§. de legis. & condict. §. & l. ead. l. §. & hoc* congruit f loco & tempori: vt *§. de solu. l. si solutum. & de vsur. vbi l. qui Romae. & l. de solut. l. obligationum. §. fed sic dicunt.*

f ¶ *Offerat.* Vide scripta ad *Lin. sup. de pig. actio. & ad l. 1. sup. eod.* CVIACVS.

g ¶ *Inhibeatur.* Quid mirū? ipse enim iure omnis obligatio tolli videtur: vt *§. de solu. l. obligationum. & §. mandat. l. qui mutuam.*

§.] Nec obstat quōd non sit directum dominium creditoris: vel non datur ei directa rei vindicatio, sed vtilis: vt *§. de fideiuss. l.* Nam nihilominus ipso iure est debitor liberatus: fecit & heres credendo actionem legatorio nomine, liberatur ab actione ex testamento, non tamen à se separari potest actio ex eodem.

XII. *Idem A. Hyrcanio* a.

ACceptam mutuo * sortem cum vsuris f licitis creditoribus post contestationem g † offerat, si eis non suspiciant *: consignatam in publico deponere, vt curias legitimarum vsurarum inhibeatur h: (in hoc autem casu i publicum intelligi oportet vel saccarissimas aedes, vel vbi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit] quo subsecuto, etiam periculo k debitor liberabitur, & ius pignorum tollitur l: cum Seruiana m etiam actio manifestè declarat pignoris inhiberi persecutionem vel soluris pecuniis, vel si per creditorem steterit quo minus soluatur n *. Quod etiā in traiectitiis o fieri oportet: creditori scilicet actione vtili ad exactionem earum non aduersus debitorem, nisi fortè eas receperit *, sed contra depositarium p, vel ipsas competente pecunias q.

Mandatur & fideiusser conuenis vltra legitimum modum vsurarum, sunt ipso iure satisfecit rem principalis. BALD.

f pro facia. l. iij. in princi. & de pecu. l. quid ergo. Idem in muliere, quae fundum in dotem promisit, nam dando eum liberatur: licet domina remaneat secundum quosdam: vt *infra de iure de l. in rebus.* Idem in eo qui soluit illi procuratori à quo est revocatus mandatum. nam liberatur, licet non efficiatur dominus pecuniae creditor: vt *§. de solu. l. vero procuratori. §. fed & § quae mandantis & l. item quia. §. fi de debitoribus.* Sed B. dicit dominium transire in dominum propter praecedens mandatum. Vel dicas non ipso iure, sed per exceptionem tolli: vt *in §. l. diuus.* Item hoc verum fuit vsura per stipulationem, sine officio iudicis debitor. Sed quidam dicunt, vt Ioan. tunc sola oblatione tolli, quod reprobo: vt *§. ead. l. 1. & l. ex praedio.* Item hoc etiam in curentibus: nam quae * nondum reperiunt curere, etiam sola oblatione tollunturur *supra ead. l. §. per se.*

g ¶ *In hoc autem casu.* Id est *hoc casu* dicit. nam aliis aliter accipitur publici h nomen: vt *§ ne quid in loco publ. l. §. publici.* & aliter *Iustin. de rerum diuisio. §. 1.*

h ¶ *Tertiam.* secundo: sed sola * oblatio liberat secundum distinctionem quam in prin. legis dixi.

i ¶ *Tollitur.* vt *§. if quidem mod. pig. vel hypo. fol. l. item liberatio. §. qui parentes. & l. Paulus. §. 1.* Si quaeris in indicat pignoratitiam actionem sola oblatio distinguitur an fiat in iudicio & tunc agis pignoratitia an non, & tunc non licet posse debitor creditorem petentem repellere: vt *§. de pign. act. l. si rem alienam. §. fin. & d. l. item liberatio §. 1.*

m ¶ *Cum Seruiana.* id est, quasi Seruiana, quae hypothecaria vocatur: vt *Instit. de act. §. item Seruiana.*

n ¶ *Si per creditorem fuerit quo minus soluatur.* Illicite verba fiunt: vt *in l. vbi sup. de pig. act.* Vide not. & scripta ad eam *l.* CVIAC.

o ¶ *Intraiectitiis.* vt *§. de pig. act. l. adiuta §. fin. & d. l. item liberatio. §. 1. & l. de iure pig. §. fin. & pig. §. fi. dominium. & l. creditor.*

p ¶ *In traiectitiis.* vt debitor offerendo, consignando, & deponendo liberetur, de quibus dicet] *ut §. l. §.*

q ¶ *Actione vtili.* depositi vel in rem, & sic non *ipso* ille eum transfertur dominium directum.

r ¶ *Non receperit.* & hoc casu loquitur *§. ead. l. debitor. in fin.* ¶ Sed quae actione cū ipse consentitur? Prima non cum sublata est ipso iure, vade in perpetuum, &c. vt *§. de solu. l. quinto. §. nemo. & §. depositi l. 1. §. sacrilegium. & alij.* vtili in rem. vel ad exhibendum. Iure quilibet aliud vt fabricit. g Vel dic etiam prima consentiri, & fingitur non facta depositio, cum non daturatio: vt *§. de in rem ver. l. si pro parte. §. verum.* 3. Vel terrō dicas tolli per exceptionem, quae excepto sit inefficax cum debitor recipit pecuniam.

s ¶ *Sed contra depositarium.* vtili depositi.

t ¶ *Pecuniae.* id est, possidentem pecuniae vtili in rem.

u ¶ Colligo ergo ex praedictis oblationem * & consignationem & depositionem ipso iure, vel per exceptionem tollere omnem obligationem.

v ¶ At, deposito sola * tribuit, vt *supra ead. l. §. in fin.* nisi cum non est cui offeratur: vt *§. ad. l. §. creditori. in fin.* ¶ Item oblatio si sola vsuras futuras impedit. 1. ¶ Id pecunia commendam impedit: vt *§. ead. l. §. per se. & §. de nebul. Cellius in fin.* nō illae quae cupiant currere: vt *§. de minor. vsu. l. vsuras pro pupillo. §. 1.* 3. Item sola oblatio tollit pignus, vt dict. 4. Item iniuriam facit esse creditoris: vt *§. de verb. obl. §. fortasse. §. sequitur.* 5. Item in duobus casibus sola oblatio liberat debitorem à debitoris] *de rendi. in for. l. §. &] de solu. & arc. l. lib. 2.* ¶ Sed quare sola oblatio non tollit curiam vsurarum inchoatarum, & tamen facit transire

a Vsuras quae cupiant currere, non solutae sola oblatione.

b Quaeri vt. vbi licet nouellaris obligatio & depositio, fieri debet depositio in aede sacra aut apud nominatum à iudice. v. Magistratum *l. vtil. de pigner. act. 1. 2. ad. 1. part. 1. 2. ad.*

c Oblatio sola debet, an indicat pignoratitiam obligationem.

d Seruiana, pro quod Seruiana.

e Obligationis, consignationis & depositionis sensu effectus est vt eorum ipso iure tollant omnem obligatio.

f Deposito sola solutio quae sit effectus.

g Obligationis solutae effectus est, vt curiam vsurarum inchoatarum cessentem.

480/C.IV.K.5-4, 961-962
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

incertum? Respon. non possunt consignari & deponi illa, super quibus etiamnunc de incertis: & ideo sufficit oblatio. Item & si quandoque possunt, tamen in vsura est sola oblatio, cùm verò decima de incerto, est oblatio, & sequitur incertus nam & in pœnaria si sequatur incertus, non tenetur debitor: vt *ff. de solu. Lpus decem. in prin.*

Confitentibus.] CARYS. Si mihi mutuasti x. & vsuras vltra legitimum modum stipulatus es: & solùm mihi, sed & fideiussori meo subuenisset. VIVIAN.

a ¶ *Certum modum.* De hoc modo vsurarum vide nos. ad *L. 26. §. ad.* CYIAC.

b ¶ *Mandatoribus etiam, vel fideiussoribus.* Sic & alia quibusdam in casibus iure antiquo mitius agebatur cum eo, quàm cum fideiussore, aut mandatore, vt in *l. vlt. §. vlt. infra de vsur. res. ind.* CYIAC.

c ¶ *Quibus.* Constitutionibus. & facit *L. de ad mun. pert. L. cum mandatori, & §. ind. L. ex in prin. & L. de except. l. omnes.*

d ¶ *Quasi.* pro certè.

e ¶ *Vti potest.* vt §. *de fide.* l. Sed contra *ff. eod. l.* vbi dicitur quòd prouisor solutio intelligenda est.

Si vsuras.] CARYS. Mutuasti decem sub vsuris accepto pignore: quinque solutis, ante in quem casum accipere: illa quinque dictum est, dicitur quòd creditor habet electionem computandi in vsuras. VIVIAN.

d ¶ *Consensere.* per stipulationem. Vel dic, nudo pacto, sed dictum erat quòd pignus pro eis tenerentur: alioquin solo pacto promisse sine pignore, si solauerit sine delignatione, in sortem tantum debet eligere creditor: vt *ff. de solu. L. in his. §. imperator. & l. Paulus respon. non idem. §. 1.*

e ¶ *Incertumne.* quæ enim incertitudo videtur, *&c. vt hic, & ff. si cert. pet. l. Iulian. & l. de pall. l. potest.*

f ¶ *In vsuras.* Et tam in vsuras, quarum retentio, quàm quarum petitio, *l. in his §. pen. ff. de sol.* Vide scripta hic. CYIAC.

g ¶ *Reculatum.* vt §. *de solu. l. 1. & ff. de pignor. act. l. cum de fortis.* Imò videtur etiam in pignore debitum, *& sic in Cartum, vt ff. de solu. l. 3. §. de iij.* Sol. Secundùm quosdam grauius debitum est vsuræ quàm sortis: magis inuitè quis soluit, quod ad fi non permisit quod non placeret nam & cùm quis suo nomine debet. item & fideiussorio nomine, si soluit, indistinctè videtur solutum in dariorem causam: & durius est quod suo nomine, quàm quod alieno: vt *ff. de solu. l. de magis.* Dic ergo ibi loqui cùm ex pluribus causis est debitor. hic cùm ex vna partim principaliter, partim accessoriè. ACCVRS.

Pignoribus.] CARYS. Mutuasti tibi x. & obligasti pignus, & actum est vt pro vsuris pignus tenetur. si ea solenniter stipulatus non sum, vsuras legitimas petere non possum: posa non conuenerat per stipulationem: habeo tamen retentionem pignoris pro eis: & hoc in prima. Si verò dictum non erat quòd pignus pro eis teneretur, nihil amplius forte petere possum nec habeo retentionem pignoris, sed ad restitutionem pignoris compellendus sum. & hoc in secunda. VIVIAN.

h ¶ *Pignoribus.* Vide non. ad *L. 4. sup. eod.* CYIAC.

i ¶ *Pacto.* Licitum est nomine pignoris pactum, cùm hoc dictum est vt pignus pro eis vsuris teneatur: vt *hic, & supra eo. L. per retentionem.*

k ¶ *Verum.* lege ita: Hoc scil. est verum iure constituto iam dudum, *scilicet in d. L. per retentionem. & ff. de pign. l. quæ §. fin. &c.*

l ¶ *Paulo.* vt per pignoris retentionem possint seruari.

m ¶ *Consensisse.* nudo pacto, cùm sine stipulatione peti non possit, sic n nec vsura: vt *ff. eod. l. quæ mutuo.*).

n ¶ *Amplius posse.* scilicet soluere.

Non considerabitur quod casualiter contingit: & illud quod habet in se potentiam plus vel minus, non dicitur excedere modum. BALD. Vel sic: *Ratione incertitudinis concedetur, quod aliàs non concederetur.* SALYC.

XXIII. *Idem A. Iuliani.*

OLeo quidem, vel quibuscunque fructibus mutuo datis o, incerti precij ratio additamenta vsurarum eiusdem materiæ fuerit admitti.

Mater gerens negotia filij, tenetur ad vsuras pecuniæ quam administrauit. BAL. *vel quam potuit fœnerare.* SAL.

XXIV. *Idem A. Glaucia* *.

SI mater tua maior annis constituta, negotia quæ ad te pertinent, gesserit: cùm omnem diligentiam p ¶ præstare debeat: vsuras pecuniæ eius quam administrasse fuerit compellebatur q, præstare compelli potest r.

Species æstimata recipit vsuras. BALD. Vel sic: *Species potest dari æstimate, vt eius æstimatio conuertatur in numerum: & tunc creditor potest stipulari vsuras.* SALYC.

XXV. *Imp. CONSTAN. ad populum.*

PRo auro & argento s & vestes t facto chirographo licitas u solui vel promitti vsuras iussimus.

Ita lex est notabilis: & licit sit correcta in quantum permittit vsuras, tamen bona notabilia extrahuntur ex ea, & principium hoc dicit in summa, Debitor tutus præscriptione in principali debito, vel reprincipali, est etiam tutus in vsuris cum fructibus. h. d. vsque ad §. super. BALD.

a Qui incertitudinem sunt limitis ex vsuras.

b Vsura quam debitum.

c Tenetur solui non quod ad non pertinuit.

d In durioram causam fieri solutio iusti, sigitur.

e Durius solutum quàm alienum nomine.

a Hi vide Bartolum.

b Potest & vsura limitando, nostra autem modo pacto deferuit.

m ¶ *Solutionem.* id est, restitutionem.

Leo quidem.] CARYS. Mutuasti tibi oleum, vt cantundem cum accessione in eadem restituta in fine anni redderes: an valeat talis contractus, quæritur? Dicitur quòd sic: sicut hæc accessio excedit legitimum modum vsurarum. & hoc ratione incerti precij & incerti exitus introductum est.

n ¶ *Glos.* Ergo propter incertum frumenti pretium sit nonnisiquam, vt frumento credito eiusdem materiæ accessiones supra legitimum modum admittantur. Vide scripta ad *L. 1. Iouian. vital.* Additamenta vsurarum *minime vsque ad* * *vtrumque.* Et hac ratione Nov. 33. §1. 34. pecunia credita agricolis permitti vsuras mineres, frumento credito contesimas. CYIAC.

o ¶ *Mutuo dato.* ita vt tantundem olei cum accessione in eadem materia redderet, vsq. ad legitimum modum. Idem etiam si sit solutio in pecunia, & valebit etiam vsq. ad legitimum modum, vsque ad duplum propter incertitudinem *, nampotestis esse quòd longè minus valebit tunc oleum, vel longè plus, quàm nunc. & facit *L. ex l. frumenti.*

p ¶ *Mater.* CARYS. Mater tua gerens negotia tua, pecuniam tuam fœnori non dedisti dare consuetisti, & non dedit, tenebitur. VIV.

o ¶ *Diligentiam.* regulariter: vt *L. de neg. gest. l. cuiori.*

q ¶ *Omnem diligentiam.* Idem in procuratore exigit *L. 3. inf. mandat.* Vide scripta ad *L. 4. tit. vlt.* CYIAC.

p ¶ *Compellere.* & ipse dominus conseruetur fœnerare: vt *ff. ad l. qui seruiliter. §. fin.* Item hoc si potuerit fœnerare. Item præstat etiam sic periculum nominum, aut subinò suas substantias amittere: vt *ff. de neg. gest. l. ut qui mutuo. §. fi. & Litis. §. 1.* ACCVRS.

r ¶ *Compelli potest.* Et quidem si solitus erat illas eam fœnerari alias non. *L. 13. §. vlt. ff. eod.* CYIACVS.

s ¶ *Pro auro.*] CARYS. Volebam à te accipere decem mutuo: non habebantur aurum æstimatum dedisti: & contentus es æstimationem cum vsuris reddere. an valeat hæc conuentio, & debeantur vsuræ, quæritur? & quòd sic. & hoc dicit imperator: vt solui & promiti possint vsuræ.

q ¶ *Pro auro, & argento.* hoc æstimatio * omnibus quæ consistunt pondere, numero, vel mensura.

t ¶ *Ac vestes.* æstimatis datis vt solidatis æstimatione: & *L. ff. aere, pecu. ff. pro mutuo.* nè speciarij * non præstarent vsuras, nisi in casibus vt *ff. ad l. in fœnoris. in fine. item quidem §. fin. & de pecuniarel. l. res furtiuæ §. fin.* Vel fortè etiam si in illis casibus fuerint species æstimatæ: arg. *infra de fideiuss. mag. l. hac edictali. §. hac illud.*

u ¶ *Licitas.* Id est, valgatas. CYIAC.

V. Q.] CARYS. Mutuasti tibi decem pignus obligasti: finsiti per triginta annos vel quadragintas, quòd nec solutis sortem, nec vsuras: nec pignus petisti. certum est quod conditio certi ex mutuo sublata est spatio triginta annorum. sed numquid pecunia vsurarum similiter sit sublata, quæritur? Respon. videbatur quòd non, nisi vsurarum illarum quæ pecuniæ perissent,

d Legendum æstimatione omnia.

e Species vsura quasi. licet non perdatur. sed certa tantum certibus.

480/C.IV.K.5-4, 963-964
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

iam elapsum sit spatium triginta annorum, nec perij, puta si vsuras primi anni & secundi nolui petere, sed vsuras sequentium annorum petij: quia eis nondum praescribitur per triginta annos, numquid possum petere? Ad hoc respon. quòd non: quia extincta est accessoria de vsuris, actione principali de mutuo extincta. & hoc in prima. In secunda dicit, quòd illustres, & qui super eos sunt, possunt stipulari vsuras, vsque ad tertiam centesimae: [illegible] mensis erit quatuor: mercatores possunt stipulari vsque ad bessem centesimae: qui si mutuarunt triginta suo periculo, possunt stipulari centesimam, quae aequiparatur sorti in annum. & hoc ideò est, quia pecunia talis periculo mutuantis est, puta cùm quis stipulatur decem pro libra. Alij possunt stipulari vsque ad mediam centesimae: quia si mutuaui xx. possum stipulari x. creditores non debent detrahere de foro. & hoc in tertia. Item per interpositam personam non debent maiores vsuras stipulari. & hoc in quarta. vnde illa lex rectè loquitur cùm non mercator agricolae: secus si mutuaretur agricolae: vt [illegible] ad hoc.

a ¶ *Eos.* scilicet iubemus.

a ¶ *Triginta vel quadraginta.* Triginta si personalis sit actio. 40. si sit hypothecaria. Sublata tamen personali non semper tollitur hypothecaria, & si superstat hypothecaria, vsurae nihilominus petuntur. *l. debitor. ff. ad Trebell. l.* [illegible] *& l. C. de luitio. pign.* At [illegible] *nam.* Nam si non tollitur praescriptione 30. aut 40. annorum, vt dictum est in *l. 18. sup. de fide instrum.* CVIACIVS.

b ¶ *Vel quadraginta.* hoc refertur ad hypothecariam, vel etiam ad personalem, facta in ea contestatione litis: vt *C. de praescript. xxx. an. l. fin.* ¶ Sed quid si hypothecaria sit sublata decem vel viginti annis? quare non agit pro vsura, cùm principalis obligatio durent vt in contrario casu: vt *C. de luit. pign. l. intelligunt.* Resp. [illegible] hoc verum, cùm pro vsura pignora teneantur. s. Vel intellige hanc l. quando praescriptione quadraginta annorum tollitur hypothecaria. ¶ Item cur tollitur accessoria obligatio vsurarum per aliam accessoriam sublatam: imò (vt dicunt vetera) principalis, scilicet vsurarum petitio, quae est principalis quo ad pignus quod pro eis tenetur? Resp. hanc sola ratio non est sufficiens, sed [illegible]: quia ex stipulatione agitur ad vsuram, obstat praescriptio xxx. an. quae responsio valet, cùm xxx. annis vel quadraginta an. tollitur hypothecaria.

a ¶ *Principali enim.* Idem dicitur *in l. si quis in empt. C. de praescr. 30. an. & l. 5. C. de fide instr.* Sed obstat *l. 59. debitor. ff. ad Trebell.* Dicendum hic idem sublata actione principali tolli vsurarum petitionem praescriptione 30. ann. quia personalis est actio. realis autem actio, vt hypothecaria, diuturnior est, & tollitur sola praescriptione 40. ann. *l. cùm notissimi. infra de praescript. 30. ann.* Vide scripta *ad d. l. debitor. & ad d. l. plures.* CVIAC.

c ¶ *Superuacuum est.* vt *ff. de reg. iur. l. cùm principalis. & ff. de* [illegible] *C. de praescript. xxx. ann. l. si quis emptionis. §. fin.* ¶ Sed contra *C.* in praedicto tit. *l. cùm notissimi. §. in his etiam.* vbi dicit, ea intra cui vtcumque anni incipere praescriptionem.

† Sola hic odio vsurarum. Vel verius, vt ibi.

¶ Item contra. *C. de luit. pig. l. intelligunt.* Solu. de alio accessorio ibi & de alio hic. Item distingue hic, an vsurae debentur iudicis officio: & tunc sine tollantur principali praescriptione: vt [illegible] *ff. depositi l. 24.* [illegible] *quod certi loco.* [illegible] principalis

XXVI. Imp. IVSTINIANVS A. Menae P.P.

XXVI. Imp. IVSTINIANVS A. Menae P.P.

EOs * qui principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta a annorum siue personali, siue hypothecaria ceciderunt: iubemus * non posse super vsuris vel fructibus praeteriti temporis aliquam mouere quaestionem, dicendo ex hisdem temporibus eas velle sibi persolui, quae non ad triginta vel quadraginta b praeteritos annos referuntur, allegando † singulis annis earum actiones nasci. principali enim a actione * nō subsistente †, satis superuacuum c est, super vsuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

Modus vsurarum hic taxatur: & non valet consuetudo quae grauiores vsuras permitteret: & feneratores non possunt aliquo praetextu fraudare taxationē huius legis, nec per interpositam personam circumuenire. Et si dubitatur an persona sit interposita, necne, defertur iuramentum purgationis. h.d. notanter vsque ad fin. BALD. Vel sic: *Modus vsurarum hic taxatur secundum varietatem personarum: nec consuetudo vel conuentio contraria est seruanda: & si dubitetur, an in fraudem persona sit interposita vel non: ad sacramentum purgationis recurritur.* SAL.

1. ¶ Super vsurarum verò quantitate etiam generalem d sanctionem facere necessarium esse duximus, veterem, duram & grauissimam earum molem ad mediocritatem y deducentes. Ideóque iubemus ∂ illustribus quidem personis, siue eas praecedentibus e, minimè licere vltra tertiam partem ζ f centesimae, vsurarum nomine in quocunque contractu vili vel maximo stipulari. Illos verò qui ergasteriis a g praesunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, vsque ad bessem centesimae [vsurarum nomine in quocunque contractu *] suam stipulationem moderari. In traiectitiis ϑ autem contractibus, vel specierum ι h foenori dationibus, vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licèt veteribus legibus κ hoc erat concessum. Caeteros autem λ omnes homines dimidiam μ tantummodo centesimae vsurarum nomine i posse stipulari: & eam quantitatem vsurarum etiam in aliis omnibus casibus ν nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem vsurae exigi solent k: nec liceat iudici memoratā augere taxationē occasio-

per praescriptionem tollitur, & accessoria, vt *hic.* secus si per sententiam vel solutionem sortis: vt *d. l. emit Capua.*

d ¶ *Etiam generalem* non solum singula exponere.

y ¶ *Ad mediocritatem.* Modus vsurarum vulgaris olim fuit centesima. Vide scripta ad *l. 8. sup. si cert. pet.* In senatoribus fuit semis. *l. 3. C. Theod. eo.* Hoc in pecunia. Nam fructuum vsura olim fuit quartacentesima. *l. 3. C. Theod. eod.* nostrica vsura etiam supra duplum exigi poterit. CVIAC.

∂ ¶ *Ideóque iubemus.* Post Iust. Basil. omnino sustulit vsuras. Nou. 83. Leo. postea permisit trientes. *Nou.* 87. CVIAC.

e ¶ *Illustribus quidem personis.* Vt consulibus & patriciis. CVIAC.

e ¶ *Praecedentibus.* vt superillustrib. 2. Vel dic illustres qui tantum dignitatē habēt. sed si administrationem habent: tunc dicuntur eos praecedere. Et not. materiam huius legis comprehendi in versibus:

Discant illustres stipulari posse trientes.
Et mercatores sibi possunt quaerere besses.
Quarum semisses possunt communiter omnes.
Ex traiectitiis vnus centesima fiunt.

ζ ¶ *Vltra tertiam partem.* Trientes vsuras adde Ecclesias non praestare, nisi quadrantes, ex *Nou.* 7. Agricolas trientes etiam argentariis, ex *Nou.* 23. CVIAC.

f ¶ *Tertiam partem centes.* sors est duodecim, vsura sit in anno quatuor, sed & si octo, tunc est bessis. si aequiparatur sorti, tunc est centesima.

a ¶ *Illos verò qui ergasteriis.* Negotiatores & argentarios. Hoc etiam declarat *Nou.* 136. *& edictum* 9. vbi vult deberi besses, etiamsi vsurarum modum non diserint. CVIACIVS.

g ¶ *Ergasteriis.* id est, stationib. ab ergo, quod est opera, & stare, quod est statio: vt *C. de epis. & cleri. l.* [illegible]

ϑ ¶ *In traiectitiis.* Vide scripta ad *rubr. ff. de naut. foenor.* CVIAC.

ι ¶ *Vel specierum.* Id est, fructuum, vt rectè Graeci. Idem in vsuris tit. CVIACIVS.

h ¶ *Vel specierum.* datarum aestimatarum. vel pone exemplum: vt *C. ad l. Rhod.* Et dic specierum datarum vt traiiciantur. Item etiam est traiectitia, vt si piscatori detur pecunia in apparatū vel athletae, vt se exerceat: vt *ff. de naut. foen. l. periculi.* ¶ Nota ergo quatuor casibus vsurā centesimā praestari in traiectitia vel quasi: vt *hic.* 2. Item in accessione frumenti, vel vini, vel hordei: vt *C.* [illegible] *l. frumenti.* 3. Item post tempus quadrimestre: vt *C. de vsur. rei iudic. l. 2.* Item in pupillari pecunia cùm accepta. *ff. de* [illegible] *qui fine.* Item in quincunce *ff. pro soc. l. cum duobus.* [illegible] *& C. de* [illegible] *l. si vt proponis.* 4. Item in foenore: vt *C.* [illegible] ¶ Item not. quòd quandoque lex statuit aliam certum modum extra generalitatem quae hic est, vt semisse: vt *C. de his, qui.* [illegible] *l. in fin.* Item quartam centesimae: vt [illegible] *C. de sacrosan. eccle.* Item in agricolis siliquam: vt *C. ne* [illegible]

κ ¶ *Veteribus legibus.* Vt apud Paulum *lib.* 2. *sent. tit.* 14. CVIAC.

λ ¶ *Caeteros autem.* Vt & fiscus. CVIAC.

μ ¶ *Dimidiam.* Semisses vsuras, quas Plin. li. 14. C. tit. 4. vocat ciuiles & modicas leges. CVIAC.

i ¶ *Vsurarum nomine.* etiam filius: vt *C. de vsur. fisc. l. fin. lib.* x.

ν ¶ *In aliis omnibus casibus.* Vide scripta ad *l. 8. sup. si cer. pet.* Quin & notatur infamia. *l. improbū. sup.* quibus ex caus. infa. & olim damnabatur in quadruplum. *l.* 2. *C. Theod. eod.* Alson. Pol. in [illegible] CVIAC.

k ¶ *Exigi solent.* vt in bonae fidei iudiciis: vt *C. eod. l. in bonae fidei.* vel in legatis & fideicommissis: vt *C. in qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. in minorum.* Vel dic vt *supra eod. l. frumenti. & ff. eo. l.* [illegible]

* deest in nonnullis.

† & asserendo.

* Principali sublata tollitur accessoria. Gl. vide *C. si delegatio.* [illegible]

† al. cessante.

* In scriptis [illegible] fanā habetur.

a Vsura an tollitur principali obligatione sublata. b Vbi [illegible]

[illegible]

* Dele hanc Gl. l. & exponunt. Nam [illegible] dicitur an fructibus. d Principalis sublata per praescriptionem vtrā [illegible]

a Vsuram vide quae scripsi [illegible] in Gl. [illegible] in verbo, centesima.

b Dele hanc etymologiam. Rectius ab [illegible] & [illegible] CVIAC.

c Vsura centesima est in [illegible] casibus praestanda.

d Vsurarum variae species.

e Hominum appellatione filium etiam intelligi ex hac Gl. [illegible] Baldus.

a ¶ Consu-

480/C.IV.K.5-4, 965-966
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Consuetudinis.* vt & *l. quæ sic longa consuetudo. l. 4.* Hoc verum nisi tantortia sequi consuetudinem, quod non placet, vt *l. de legib. & constit. l. non dubium.* Sed minus possunt occasione consuetudinis *. Item vbi simpliciter vsuræ legitimæ sunt promissæ, debentur lesiones quæ in similitate sæpe accidunt. *l. de administ. tut. l. nauer.* quæ. ex *caeteris.* licet sit arg. cont. *l. ex l. quod in stipulatione.*

b ¶ *De superflua.* an. vtile non vitiari per inutile.

c ¶ *Compellatur.* vt *l. de condic. indeb. l. si non fecerit. in prin.* & facit *l. ex l. vsuras. & l. placuit. & l. Cæter. & l. in prin.*

d ¶ *Sesquanum.* i. centũ nummorum nummum, vt vnum pŏtem esset, & cũ sua familia gaudeat.

e ¶ *Vel sportularum.* * quæ forte, vt dicit quidam, dabant cursoribus pro hac petitia petitibus vel libellionibus pro cautione scribenda.

a Idem Italy. vsuras ad sed. vsuris i. ex ra vsur.

b Vtile per inutile non vitiatur.

c Sportulæ quibus dabant.

d Cursores debent pro instrumentis dabere.

e ¶ *Alias medior subsistant.* Vt illustres, argentarios, & per eos acquirant bellet. CVIAC.

f ¶ *Interdictum est.* nam quidam possunt stipulari quam abjvt *l. ex l. 5. super.* Sit ergo hic fraus * de persona ad personam. & facit ad hoc *ff. de leg. & fideicomiss. l. contra legem. & ff. de audit. test. l. populus. §. fin.*

g ¶ *Sacramenti.* nota vt dixi *l. de his qui ad sacrosanctus. l. profecti. §. fiscalis.* sed hodie non valent vt dixi *l. ex. auctum. ad Iul.*

f Vsura de persona ad personam.

g Tenebantur penalia sacramenta ad tantumdem pugnantia, & obligat. quod valet constitutio episcopi admittens facile probationem in probando aliquem obligatum sed malitiam.

DE vsuris.) CARVS. Lex superior prouisa in futuris nũ præteritis negotiis locũ habet: vt si alio ante legem istam stipulatus est vltra modum taxatum, præcedens lex vires habet. & fecundũ eam fit exactio. & hoc in prima. In secunda dicit quod nullus debet stipulari vltra duplũ fortis: sicut olim fieri consuetum: nec pignora quorum octaphione cõsuetũ erat olim vltra duplum stipulari, nullo modo hodie procedit, nec vltra duplum tenetur. & hoc in secũda. Hæc quæ dicta sunt, sunt obseruãda in bona fide contractibus: & in aliis quibus vsura deficitur vel exigunitur. & hod in vtrũq. VIVIANS.

h ¶ *De vsura.* Vide scripta ad *l. 10 sup. eo.* CVIAC.

i ¶ *Statutum.* supra *l. proxima.*

k ¶ *Excessum.* & sic legitimum modum excedat & sic in parte fornatur, & in parte nõ. & pone exemplum *ff. de leg. & fideicomiss. l. cum dat.*

l ¶ *Vsura duplum.* Verum vsuræ centesimæ definitio est, quæ reddit in centenos quotannis duodecim solidos. Quod mensibus singulos solidos in centenos. At Arianus *in LL. C. Theod. de vsuris.* quem sequitur Iust. *in Nov. 32.* & Leo *in Nov. 84.* definiit quæ reddit quotannis nes filiquas in singulos solidos. Solidus habet 24. filiquas. Sed *Nov. 120.* secundum hanc definit, vsura centesima est quæ reddit quotannis in centenos solidos 12. solidos & 12. filiquas. i. solidos 12. & semis, Nov. Leonis 84. & Iust. 32. At pugnat vetus illa definitio cum hac, nam illa in centesima constituit 13. solidos in centenos, hæc 12. solidos & 12. filiquas. Dicendum ita, fuisse traditam illam definitionem centesimæ remandandi numeri causa. Insuluit postea & alia definitio, quam tradit Harm. li. 3. quæ in singulas libras in 72. solidos (nec enim solidis constat libra. *l. quotiescumque de fiscalibus lib. 29.*) quotannis reddit duodecim. Dicta autem etiam tunc fuit centesima, quoniam centesima fuit es vsuraram. nam reddebat 12. Alium vocamus quodcunque constat 12. Sic centesimam accepimus pro asse, quod constaret 12. licet non redderentur in centenos. At olim centesima vsura dicebatur, quod olim fortis centesima pars erat vsura nẗ. Nam vsuræ accipebantur in mensibus dabantur Kalendis, redigebantur libbas *l. si ex plurib. §. vlt. infra de fideiu.* Tullius in Catil. Horat. Vide scripta ad *rubr. ff. de usur. fruct. & ad hanc l. fiscus.* CVIACVS.

k ¶ *Exigi.* per retentionem pignoris.

l ¶ *Quod & in bona fide iudicia.* In quibus olim ex more regionum arbitrio iudicis definiebantur *l. 1. & 37. ff. eo. l. 10. & 12. ff. mand.* At id hodie non licet supra modum. CVIAC.

m ¶ *Conseruan.* vt & *infra mandat. l. precy.* & facit *l. 1. proc.*

VT nullo.] CARVS. Vt vsura vsurarum non exigatur, veteribus legibus fuerat constitutũ, sed non ad plenum: quia olim si mutuari 1. pecuniam redigere vsuras in sortem puta fors erat 8. vsura 9. poterant redigere in sortem 2. & 7. & ita esset 27. & illorum 27. poterant stipulari vsuras: sed hoc erat obscuræ verba, & non fortem: ideo fiebat interpretatio, vt nullo modo vsura præteriti vel futuri temporis, in sortem redigatur, sed maneat vsura super vsura: non fiat incrementum vsurarum suscipiat, sed fortis tantũ accedat vsuraram incrementum.

n ¶ *Constitutum fuerat.* vt & * *l. ex. l. placuit & de condict. indeb. l. si non fuerit in prin. & l. ex qui. eau. insum. ere. Lamprehum.*

o ¶ *Vsuras in sortem.* Hæc Ambrosius in lib. de Tybia vocat vsuraram incrementa. Basilius vsurarũ. Vide Ambrosium & Sidon. lib. 3. Epist. CVIACVS.

p ¶ *Tantas summas vsuras.* Exigebantur etiam olim vsuræ vsurarum in condemnationem datarum. *l. 1. Cod. Theodos. de vsur. rei iud.* quod abrogatur *l. 3. C. eod. tit.* Pitrus etiam vsuræ peti non possunt. At mulier possunt *l. 1. C. de vsuris sic lib. 10. & l. vlt. ff. de magist. conuen.* CVIAC.

q ¶ *Fuerit.* quod esse non debeat: *commenta de leg. l. 4. in fin.* vt scilicet, vsuræ præteritæ vel futuræ pariant vsuras: vt *& infra de vsur. rei iudic. l. fin.* Sed si vsura præterita fit obsoleta in præsentia, & postea ex causa mutui concessa, valet: nam duo actus creduntur interuenire: vt *ff. si cert. petat l. fin.*

† Iniquum aequae finis constitutus iniquitatem sed malitiam.

* Vsuram fuerit.

† Vsuras.

* Vsuras vsurarum exigi non possunt.

† Vsuras in sortem veri possunt & pignoris obiata in possessione, & postea ex causa mutuo pecunia concessa est, & pecunia possessorum hoc enim casu duo actus incrementum constituunt. dicitur rebrakes. neque hic constitutum pro: & Bald. arg. *l. quæ sic longa ff. de substitut.*

480/C.IV.K.5-4, 967-968
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE NAVTICO fœnore.

DE NAVICO FOENORE.
TITVLVS XXXIIL

DEPOSITI, VEL CONTRA.
TITVLVS XXXIV.

480/C.IV.K.5-4, 969-970
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

emp. fub. Et quod differat actio depositi ab actione de receptis, vide illum *tit. nauc. caup. fab.* Vide not. ad l. 3. §. *ex hoc. ibi tit. & scripta hic.* CVIAC. VS.

I incursu.] CASVS. Si vestes ponas me depositasti, & eas furtum casu, puta latronum incursu amisi, & sui interfectus: non solum ego qui de dolo tantùm, & lata culpa teneor, liberabor, sed etiam heres meus, & nisi consequatur vtilem me furtum casum recidet, scilicet specialiter, & hoc in prima. Si verò praetexit latrocinii heres falso adfeuerans eas esse amissas, cùi apud eum constituta sint: vel dolo eas possidere desit: non solùm depositi, sed ad exhibendum actio & rei vindi. tibi competit. & hoc in secunda. ¶ Not. ex hac lege secundùm Baldum, quòd non est bona consequentia: fuit à latronibus interfectus, ergo derobatus: quia poteſt esse verum hoc altero: quod tenet mentis, secundùm eundem.

a ¶ *Vel alia fortuita.* Innuit latrocinium * esse fortuitum casum, quod verum est: vt *ff. pro soc. l. cum duobus. §. damna. & l. de pignora. actio. l. quæ fortuita. & Instit. quibus modis re contrah. obligat. §. item si. & l. commod.*]. Et est latrocinium palam, maximè in Siria: furtum est clàm: vt *in mutuat. vt nul. iud. l. de colla. in.* ¶ Sed an furtum b sit fortuitus casus? Videtur quòd nè: cùm non videatur fieri sine culpa, vt *dicto §. damna.* sed certè imò quandoque est: vt *l. de furtis. l. cum. qui. §. idem fortiùs.* ADDITIO. Dicas quando furtum fit à persona domestica, vel ab eo de quo diligentissimus homo non suffit suspicari: tunc adscribitur casui fortuito: vt *dicto §. idem fortiùs.* aliàs secus.

b *Transitum.* eidémque depositarium, & vel erat nomen proprium, vel quia intersectus fuit à latronibus.

c ¶ *Culpam.* quæ c dolo comparatur. vt *ff. eod. l. quod Herma.* & fatis *ff. de regul. iur. Iuris. nilum.* & si quid dolo actum, non agit furtum sed si culpa. sic vt *ff. de fur. l. cum §. si apud. & §. idem fortiùs.*

d ¶ *Conuenit.* tunc enim servatur consentio: vt *dicit. & ff. eod. l. §. si conuenit.* In d alia enim casibus teneat vltra dolum, & latam culpam: vt *ff. eo. l. §. fupra. 1.* Vel pretium accepi pro custodia: vt *ff. commod. l. si vt certo. §. nunc videndum.* §. Item si gratia accipiamus sic depositum: vt *ff. si certum pet. l. si quis nec.* e. Item si mora praecedat casum: vt *ff. eod. l. si in dolum. §. fina. 1.* Item si culpa vel dolus praecesserit casum: vt *ff. eod. l. quod Herma. & ff. commodat. l. si vt certo. §. commodatum, & ff. de condic. furt. qui furtum. & ff. eodem. l. qui furtum. & ff. eod. l. §. si rem.*

e ¶ *Commiſſ.* quod falsò adscrit commissum: vt *l. de pign. actio. l. si nulla in fin. & l. si creditor.*

f ¶ *In rem vindicatio.* Intenque condictio & furti actio. *l. 3. §. ex.* CVIACVS.

f ¶ *Competit.* & si agat in rem, probat se dominum, & quatenus referatur ei de dominioret distinxit *supra de pign. actio. l. rei vindicat.* Item agitur etiam in factum in casu: vt *ff. de rei vind. l. cum autem.*

g ¶ VSVRA. Depositi * pecuniam, & diu mansit apud te: eam petito. si contradicis, tenearis vsuras ex mora. Item si est species depositae, venit fructus, & omnis causa, & partus: vt *ff. eo. l. 3. §. hanc actionem. & de vsur. l. vsuraram. 3.*

h ¶ *In caeteris.* vt *ff. de vsur. l. mora. §. in bona fidei. & l. de vsur. l. in bona fidei. & Instit. de actio. §. actionem.*

a Casum pertiti.

b Furtum an sit casus fortuitus.

c Dolus.

d Depositarius aliquando tenetur de casu vltra dolum & culpam.

e Mora.

f Principale vbi non tenet, nec accessorium. Et vicissim in a. §. designo. in med.

g Depositarius vsuras et depositum an furtum faciat.

h Vsuras.

i Fructus.

k Plagiarius. cum pecunia numerata sit.

l ¶ *Gratuitò.* scilicet depositarius.

m ¶ *Quod fuit.* Distinguitur: aut b signatum, aut numeratum. si signatum, tenetur furti ad duplum. *ff. eo. l. si secundum.* si numeratum, tantundem tenetur reddere.

n ¶ *Obnoxium.* Loquitur ergo cùm clausa est deposita: aliquotiò si aperta, videtur concedere vt vtatur: vt *ff. eo. l. dic. §. 1.* Item si expressè concedat ab initio, agitur tamen, vt sic depositumve *ff. eo. l. 1. mense. & l. si secundum. §. 1.* aliàs in dubio esset mutuum ex tunc: vt *ff. cert. pet. l. quod si ab extra.*

o ¶ *Rem furti delito.* Et conditione quoque furti teneat. CVIAC. Si depositi.] CASVS. Si Pecuniam penes me depositi, & ea vsus fuero: quin ad vsuras teneat, & non solùm ad eas quibus fuero vsus, dubium non est. & hoc in prima. Si verò iudicio depositi in sortem tantùm fuero condemnatus, propter vsuras posthac experiri non poterit: quia sortis & vsurarum non duæ actiones sunt, sed vna. VIVIANVS.

¶ Vide scripta ad *Lit. 1. de vsur.* CVIAC.

o ¶ *Vsus est.* cùm esset clausa: vt *supra* dixi *1. prox.*

l ¶ Vsuras debere praestare. Officio iudicis, non ipso iure. CVIACVS.

p ¶ *Verorum.* Quod est verum in vsuris * quæ petuntur ex officio iudicis in bona fidei iudiciis. & illa lex contra. *l. de eo quod certo loc. l. certum.* loquitur in vsuris debitis ex stipulatione, & dicit quòd diuersa sunt stipulationes, & diuersa iudicia: quia tunc possunt petiri tam post sententiam: vt *ibi. & de except. rei iudi. l. si in iudicio. & supra de iudi. l. 3.*

q ¶ *Ex qua.* scilicet actione.

r ¶ *Iterata actio.* Opponitur *l. euidenter. ff. de exc. rei iu.* Vide notand. cum l. & scripta hic. CVIAC.

s ¶ *Exceptione.* Prodest ergo exceptio rei iudicatæ condemnato. &

Casus verus, non casus praetexitur liberat debitorem, etiam si interficiatur. BALD. Vel sic: *Periculum depositi contingens casu non dolo vel lata culpa depositary, spectat ad deponentem.* SALYG.

1. Imp. ALEXANDER A. *Mesium.*

SI † incursu latronum vel alio fortuito * casu ornamenta deposita apud interfectum b perierint: detrimentum ad heredem eius qui depositum accepit, qui dolum solum & latam culpam *(si non aliud specialiter conuenit d)* praestare debuit, non pertinet. Quòd si praetextu latrocinij commissi e, vel alterius fortuiti casus, res quæ in possessione heredis sunt, vel quas dolo desiit possidere, non restituuntur: tum depositi, quàm ad exhibendum actio, sed & in rem vindicatio f competit. [PP. VII. Kal. Iul. Maximiano II. & Vibano Coss.]

In actione depositi vsura venit ex mora. BALD. & SAL. *quod intelligo in quantitatibus: secus si in specie: vt* ff. de vsur. l. in fideicommissi. §. fin. BALD.

11. Imp. GORDIANVS A. *Gessi* *.

VSURE * in depositi actione sicut in caeteris b bonæ fidei iudiciis, ex mora venire ß solent i.

Depositarius vtendo fecit furtum: & si non conuenitur furti sed depositi, debet agere furtiuam exceptione. BALD. Vel sic: *Si depositarius vtatur re deposita inuito deponente, furtum facit: & ß non conuenitur furti, sed depositi, debet congratulari excitori.* SAL.

111. *Idem A. Authoro* *.

SI depositi experiaris, non immeritò etiam vsuras tibi restitui flagitabis *: cùm tibi debeat gratulari l, quòd furti m eum actione non facias obnoxium *. Siquidem qui rem depositam inuito domino sciens prudensque in vsu suos conuerterit, etiam furti delicto n succedit.

Lata definitiua officium iudicis in actoriis compleuit. BALD. *concordat* SAL.

1v. *Idem A. Timoteo.*

SI deposita † pecunia in, qui eam suscepit, vsus est *: non dubium est etiam vsuras debere praestare o. Sed si cùm depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est, vltrà non potes propter vsuras experiri. Non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum *, sed vna: ex qua q condemnatione facta, iterata actio r rei iudicatæ exceptione s repellitur.

Instrumenta apud fiduciarium deposita per conductorem & locatorem, debet de iure reddi conductori sublata satisdatione. BALD. Vel sic: *Sequester tenetur restituere sequestrum ei de quo altum fuit simplicè conductiones. Item debitor pofquam solutus est, licet non reddiderit instrumentum debiti.* PAVL. DE CAST.

& sic est contra. *ff. de excepti. rei iudicat. l. iudicium & l. fi. in fi.* §. Sed non prodesset et in quo est condemnatus, sed in quo fingitur absolutus, fol. de vsura. Sed hoc non placet Ioan. vt *ff. de neg. gest. l. si autem* §. *fin.* Vel dic, non prodest autrequam solutae condemnationem: vt ibi posita. Sic: vt *hic & ff. de excepti. rei iud. l. si quis ei iuram.* §. *planè.* nec hoc placet: quia nec hic solutae vsuras. 3. Dic ergo quòd hac est ratio, quia non potest durare accessorium * sine principali. vt *hic, ff. de vsur. l. in bona fide & l. ses in principio.* & secundùm hoc iniqua actione vsurarum repellitur exceptione rei iudicatae, scilic. illatae. & distingue vt & ibi dixi. ¶ Sed adeò officium per se etiam exercetur vt in restitutione minorum. quare ergo hic nō durat post sententiam? Resp. triplex * est officium, vnum quod principaliter intendit, per quod restitutiones petuntur: vt *ff. de mi. l. quod si minor.* §. *fin.* & falsaria confituuntur adiunctis: vt *ff. de vsu. reg. l. fi.* §. *in hereditatis.* Est aliud quod inhæret arbitrariis, & hoc potest petente actione principali: vt *ff. de ea quæ cere. in. l. ratione, & l. fin.* nisi in casu: vt *ff. ad edict. l. 1.* §. *1. item Iulianus.* Est tertium quod inhæret actionibus bonæ fidei: & hoc similiter cum actione petit: vt *hic, & ff. de rei vind. l. qui per violentiam* §. *1. & l. de vsu. l. in bona fide.*

ADDITIO. Hoc intelligo in vsuris actionis bonæ fidei, secus verò in fructibus: quia illi semper iure actionis * vel vsu tgl. *in verb.* BONÆ FIDEI. *eorpo fin. in* § *actionum Instit. de actio.*

PROPTER | CAEVS. Ego ex causa conductionis fundi debebam tibi decē. solui tibi quinque, & instrumenta conditionis depositi apud quendam, eo pacto, vt solera reddua pecunia, illa instrumenta mihi redderentur: soluo reliquam quantitatem pecuniæ quam debebam, nec instrumenta recipi: qualiter mihi subveniretur? Respon. soluta à me pecunia quæ debebatur ex pacto, pedaneè petere instrumenta deposita ab eo apud quem sunt in sequestro. a ¶ *Propter.* loquitur eolono qui summis colit, & parum solutat, & de reliquo caverat, & apud communem amicum instrumentum deposuerat.

b ¶ *Adiunctis.* locatore.

c ¶ *Conditione.* Scilic. domino, qui solverat parvum, & de commoni conferuo apud alium depositarium instrumentum.

d ¶ *Ea.* instrumenta

e ¶ *Sequestrum.* Sequestratio est lex depositi, vt *dicit, parvum* & lex pignoris quæ idò à Gallis dicitur *mort gage.* sic fidacia, sic addictio in diem emptionis lex est, & hæ quoniam formam contractum, idò nomen proprium habent. CYIAC.

f ¶ *Consumere.* depositi sequestraria d: vt *ff. in Afin.* §. *cum sequestra.* vel præscriptis verbis vt *ff. de præscript. verb. l. apud.* & facit *l. prætri.* ACCVRS.

g ¶ *Patium.* CAEVS. Si ego & tu instrumenta transactionum vel alia ad nos spectantia apud aliquem commendauimus, fides depositi servanda est: & ideò illa instrumenta debebit reddere alterutri: hic vel ambobus. sicut non consumuntur.

h ¶ *Habet.* vel per actionem depositi, vel per actionem præscriptis verborum *V. Lprætri. & ff. de dolo l. si alienum. in prin.* & hoc nisi sit imposita lex: vt *ff. de præscript. verb. l. si rem.* §. *fin.*

DEFIDERIVM.] CAEVS. Si pecuniam quam petes te deposuisti, vel mutuasti: & inde factum fit instrumentum, quo

V. Imp. VALERIANVS, & GALLIENVS AA. & *Valeriano Caes. Claudiano.*

PROPTER * instrumenta quidem quæ te deposuisse cum adversario tuo dicis, vt residua pecunia quæ ex conditione c debebatur, soluta, ea d recuperes: si id quod placuerat impleti, sequestrum e potes conuenire f. Quamuis autem hæc reddita non fuerint: tamen adversùs eum à quo fundum conduxeras, si omne quod ex contractu debebatur, reddidisti: ipsis solutionibus tutus es g.

Sequester instrumentorum tenetur ea reddere in casu reddendi. BAL. Vel sic: *Sequester tenetur servare legem à parvibus sibi datam.* SALYC.

VI. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Aureliano.*

SI penes quem veramque partem transactionis E vel alia instrumenta commendasse * diciis: legem quæ hæc suscepit, seruare necesse habet h.

Per instrumentum fallum inter te & Titium, in quo continetur quòd tu mutuatis es centum, quæ tibi deposuerum probatur depositum inter te & me hoc dicit. & esse difficile reperire ipsum casum alibi. BAL. Vel sic: *Depositarius tenetur deponito, nō illi cui pecuniā depositam credidit.* SALYC.

VII. Idem AA. *Attico.*

DEFIDERIVM à tuum cum rationibus iuris non con-

a Accessorium sine principali durare non potest.

b Officium iudicis est triplex.

c Si est, depositio, vt infra. CYIAC.

d Fructus hic adhibitis vsuris vel vsu tgl. Cipegius tamen distinguit fructus vsuris actionis indicia, conuenientia, & diuersa. vsuf. de diuers. reg. 47.

e Depositarius debet in depositum restituendo de solitudine.

f Dicit in rebus manscriptis, & secundum effectum interpretandi, id est, depositum, non Harmenop. 4. 1. 11. 2.

g Consumere.

h Habet.

i ¶ *Non congruit.* quod plerumque tunsis.

k ¶ *Arguit.* id est, arguit probat, cùm sit publicum: vt *in auth. de fide instr.* §. *fi vers. nuncupatiu. vel.* vj. Et dic quòd depositarius pecuniæ mutuatus eam alii, vel depositarat apud aliam fortè hoc pacto, vt illatim cùm deponens reperetur, redderet pecuniā: nunc autem dicit depositarius contentiosum debitorem cui mutuasti illam pecuniam, vt instrumentum dicit, non sit. quod dicere non potest vt *hic, & ff. l. prætri.* & *T. de act. & oblig. l. eum & l. si cui. per l. non adversus, & ff. de condic. indeb. l. hi fidei.*

CIA.] CAEVS. Si pecuniam apud te deposui, & alii mutuasti. si fecisti contentiosum, scilicet de custodiendo, & restituendo, non solùm te tenebitur, sed etiam is qui tibi fuccessit. & hoc in prima parte. An autem adversus eum cui mutuasti, actio mihi competat quærimur? Respond. quòd si extiterit, adversus possessores habeo in rem actionem. & hoc in secunda.

l ¶ *Eos nomine.* Sed etsi deponentis, id est, domini nomine mutuum dederit pecuniam: quamvis dominus quæratur directa condictione, tamen improbare nomine depositarium eligere, arg. *l. sup. fi cert. pet.* CYIAC.

m ¶ *Suscepta fide.* secundùm quam custodire * & reflituere debet, vt plenè diximus *supra l. prox.*

n ¶ *Vindicatione.* vt *supra ad exhib. l. si ea.*

o ¶ *Rei vindicatione.* Tenebitur etiam directa condictione ex cellione, aut ex stipulatione, si ea interuenit, aut ad exhibēdum, si mala fide summi conscripti fuit. *arg. l. repetitio. in fin. de reb. creditis. vel ex condictione.* & depositarius non fit heredis. CYIAC.

CVM *heredibus.* JC. AYIA. Decessit paterfamilias: iacuere hereditate, servus hereditarius qualiam responsos Titium deposuit: an futurus heres pro reb. illis depositis habet actionem adversus successores depositarij, quæritur? Dicitur quòd sic. VIVIANVS.

p ¶ *Cum heredibus.* Accipe casum quibus exiguimus factum pro socio, vt in *Libertatis. 1. de acquirend. dom. l. vsufr. ff. de fep. serv. l. 1.* §. *dim. quand. dies vsufr. ced. leg. l. qui servus in fin. ff. de obligat. & act. l. pergis.* §. 1. *de neg. pest.* alias hereditas iacente semper pro domina est. CYIAC.

q ¶ *Pertinuit dominio.* vt *ff. de acquirend. rerum dom. l. hereditas. & Instit. de stipulatione servorum. in principio & de hered. inst.* §. *servus autem alienus. ff. de noxa. l. noxalis.* §. *in fin.*

r ¶ *Dominii.* Leg. *domino.* vt est in scripsit. Id etiam confirmat *l. 40. ff. de hered. instit.* vbi est hereditatem esse dominum. *l. denique.* §. *qualiter. quod vi aut clam.* Graci *ad l. 13. ff. ad leg. Aquil.* CYIAC.

s ¶ *Hereditario.* Hereditarius servus semper dicitur iacente hereditate, nec dum adita. CYIAC.

t ¶ *Servus.* Servus hereditarius * depositi: agit heres pedita succesiones

b Hereditas pertinuit dominio defuncti.

c Heres depositum à servo hereditario petere potest.

gruit i. nam si custodiam pecuniæ suscepisti, quam aliis à te [mutuo ¶] datam, conscriptum instrumentum quo hanc tibi reddi profiteris, arguit k, solutionem eius competentem improbè reculat.

Allio depositi personalis debitori non sequitur debitorem. BALD. Vel sic: *Allio depositi vt personalis, competit contra depositarium, & eius heredem, non contra singularem eius rei debitorem.* SALYCET.

VIII. Idem AA. *Alexandro* ¶.

SI is qui depositam à te pecuniam accepit, eam suo nomine l, vel cuiuslibet alterius mutuo dedit tam ipsum de implenda suscepta fide m, quàm eius successores teneri tibi, certissimum est. Adversùs eum autem qui accepit, nulla actio tibi competit, nisi nummi extent. tunc enim contra possidentem vel rei vindicatione n, potes.

Hereditas sustinet vicem personæ defuncti. BALD. & SALY. *& quod si interim quæritur heredibus petitio adventitia quæstum intelligitur.* SALYC. Vel sic: *Ex contractu servi hereditarij acquiritur actio hereditati servi, & per eam petitio heredi.* PAVL. DE CASTR.

IX. Idem AA. *Menophilo, & cæteris.*

CVM hereditas o personā domini p sustineat: ab heredi tario, servo q prisisque patri ve-

a Depositarius debet in deposito restituendo de solitudine.

b Hereditas pertinuit dominio defuncti.

c Heres depositum à servo hereditario petere potest.

480/C.IV.K.5-4, 973-974
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

succedens depositi: vt hic, & ff. eod. l. j. §. idem ff. furtum. & ff. de act. & obligat. l. qui à furtum.

a ¶ Successerit. hi enim erant emancipati, vel faisfed sub conditione potestatiua instituti: alioquin non hereditati, sed ipse videtur actio quarta, secundùm quosdam *. ARGITTIO. Et hac glos. habet quod vbi est suus b heres, ibi nunquam fiet heredipetitio: quia existimatur c sui heredis indutiæ continuationem dominij fieri ali. quo modo: vt ff. de liberis & posth. l. in fine. Hæc ex Balbo hic.

b ¶ Propriis. hoc, nisi bona fide eidem seruo a. liberato vel manumisso solutum sit: vt ff. eod. l. quod furtum.

Qui depositum.] CÆPEL. Si quis conuenitur directa actione depositi, & suo nomine condemnatur eo quod rem depositam non reddit, notatur infamia. VIVIAN.

m ¶ Qui depositum. Diretta depositi actio est factiuia, non contraria, & si quis suo nomine damnetur. Nam si procuratorio, vel hereditario, l. 1. d. in actionibus ff. de hoc qui nec. infam. CRACINUS.

c ¶ Suo nomine non hereditario *, tutorio, curatorio, procuratorio, vt ff. de his qui in. inf. f. furti. §. qui alienum. & l. j. d. l. furtum.

d Alieno nomine condemnatur heredes, tutores, curatores, procuratores.

n ¶ Cum infamia. Quæ actiones sunt famosæ, & quæ penales, quæ non, vide hic scripta. CUIAC.

Si decem penes me deposuisti, & tu mihi reposeris in decem: vbi reposeri depositum, an compensationem obijcere possim, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò eem aliquam penes te deposui, & tu apud me hinc inde: quo minus depositum repetatur, nulla obstabit compensatio. & hoc in secunda. Si verò eem quam penes te deposui, quo minus mihi restituas, contradixerit aliquis: fiduciante me de seruando te indemnem, mihi eam restituere debes. & hoc in tertia. ¶ Non, primò ex hac l. secundùm Baldum hic, quòd depositi ad depositum non fit compensatio: cum hoc ad utilitatem restituantis: non sim effectus liquidum propter non liquidum: sed referuaretur hoc quod est probandum: quod tenet mentis, secundùm eundem. 2. No. secundò ibi prima fronte quia illud quod restituitur, debet de proximo reddi: & dicitur prima facie restitui. facit quod not. in c. debitores. extra de usuris. BALDUS.

d ¶ Tutorem. aliàs poterit titulus pro causa, qua dominium vel possessio transferitur: hic de vsucapione quæramus, vel de publiciana, vel de petitione hereditatis, quæ non datur contra titulo possidentem: vt infrà in quib. caus. cess long. temp. præscrip. l. hereditatem. Sed hic pro detentione ponitur: & ideò non impedire petitionem hereditatis: vt ff. de peti. hered. & non tantum.

* Depositi nomine agere, non potest obliti excepto dominij, quod est, & quando vsuram fit, vt Bellomanus 1. suppon. 6.

o ¶ Nullâque compensatione. Vide scripta ad tit. de commodato, & de compensat. Sic desinit pecunia frumentaria non vitur compensatione, ne tam necessaria pecunia moram accipiat. l. 2. §. frumentariam ff. de administr. rerum ad ciuit. pertinentium. CUI.

p ¶ Compensationem. in 1010.

q ¶ Deductionem. in parten.

r ¶ Exceptionem. hoc ad vtramque referitur: & ad hoc supra de compen. l. fina. & Institut. de actio. §. in bona fide. & ff. ad exhibend. l. ij. §. illudem.

s ¶ Sed nonne * saltem propter impensas habet retentionem? P. * Sic, sicut in commodato: vt ff. commodat. l. in rebus §. fina. & ff. de acquirend. possess. l. ff. quia res. Sed Iaon. contra per literam istam.

b ¶ Opponat. nec spoliatio opponi potest in deposito secundùm quosdam. Alij contra * * extra de rerum cognit. c. ij. & ibi de hoc in glos. hic patet similè ad leg. istam, extra eisdem de deposito. c. bona fidei. extra. ff. eod.

i ¶ Cum. pro quando, si ¶ autem pro quia poneretur: mala esset causa, vel ratio.

k ¶ Non concessa. à iure vel sine permissu dominicipse enim permittere potest: vt ff. eo. l. j. §. ff. concessit. reddetur ergo cuilibet c etiam prædonic vt ff. eo. l. j. §. ff. prædo. nisi apud dominum deposuit non dominus: vt ff. eo. l. bona fidei. §. fina.

l ¶ Ad possidum. vt & ff. eod. l. j. §. est autem. & §. quod autem. & de publ. l. corrigendum. §. fine autem.

m ¶ Ab vtraque. cùm d duobus idem priuilegium datur, vtrique iusum contra alium exercet: vt hic. & ff. ex qui. cau. ma. l. fin.

n ¶ Qui primus. vt ff. de indi. l. qui prior.

o ¶ Quod si in scripto. idè ¶ hæc scriptæ, vt pateat vt argu. supra de pub. hered. l. fin.

p ¶ Vel fraudem. depositarij.

q ¶ Affirmauerit. depositarius.

r ¶ Cautela idonea. Vt caueat depositarius fidiudata. Hæc denuntiatio seu attestatio confirmatur ex l. vbi ff. de lege commiss. cùque vtitur. CUIAC.

s ¶ Prædica. depositario à deponente, & cum testisfortibus recitar in authen. ne. in fi. colla. vij.

t ¶ Sed cùm non fuerat litem contestatus denunciare, non videtur danda cautio: vt ff. si cui plus quàm per leg. Falcidiam. l. hæ autem. j. respon. & §. hæc cautio. Sed forte speciale est in depositario, qui recipit gratia deponentis cautum, vt ei caueatur ante litem contestatam. 2. Vel melius dic nec ibi cauetur tantum post litem contestatam, immò post contestationem: sed contemporalis etiam non litem contestatam facta caueatur: vt in ead. cau. l. ij. §. ff. legatorum.

¶ Sed ad quid fiet hæc cautio, cùm ille qui denuntiauit, nullam habeat actionem de iure? ergo non videtur interponi debere vt ff. de procurat. l. non cogendum. §. fina. & ff. ex in possess. leg. l. si à qua. §. denuo? Respond. poterit vel malitè cauetur vel vinci, vel saltem facietexpensas. 2. Vel dic etiam cauet, vt probet ibi restitutum debitè. vt ff. de eo quod. l. si à qua. & de peti. hered. l. penali. ¶ Item videtur quod de iure communi debeat cauere: vt ff. de eden. l. quadam. §. ie autem? Respon. hic restituit ei à quo causam habuit idèò non est in culpa: hodie autem non prestantur huiusmodi cautio. aut cerantur haiusmodi interdictiones per authen. quam lege hic: sed iam. ibi.

Sed iam.] CALVS. In lege Codicis dictum est, quòd non potest interdici restitutio depositi, sed debet depositum restitui: & postea eum qui depositit, potuit in apud quem depositum erat, conuenire quandocunque voluerit: & è contradicat, & ille qui deposuit, damnum aliquod patiatur, contradicens damnum debet reficere: immò ad tertiam & ad centesimam vsuras tenebitur, & pœnam eandem sustinebit qui interdicerig colono ne pecuniam solut: & magistratui ne mitteret ex publico ministrantibus debitas prabendas: quæ passet

* Dele hæc, Fide. fiant in commodato. vt quæ ad illam forum, sed in contra sed subtitio ed finem, & nihil. CUI.

* Dele præcipiè omnique, alij omne: & ad fin. addite hæc, l. qui res. ead. CUIAC.

a Depositum [poni] excepto potest obcio b. si, pro quo

c Depositum etiam nudendum prædoni deponenti. * rebus.

d Priuilegium contra priuilegium, penalegio vtitur.

† vel quando.

† Contradictio depositi nisi bonitatis, vt maximum permittit conuenientes ac translitia vel calcitis facta in medicio vel in tumultuosis: nam contractuale vel tal cedit. l. pof. vna. ff. de re iud. vel lendi nauigium. l. cum mora. supra de usuris. sed tamen quod de deposito hic dictum est, intelligi oportet de depositio nomine, de quo apparet pij, pol dicam in Institutionib.

e Depositum propter impensas non habet retentionem.

* Marsilio. fugit.

480/C.IV.K.5-4, 975-976
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

paces cuiller appellantur in corpore.

¶ Hæc Nov. non abrogatur denuntiatio, aut eius vis minuitur, sed ea indicat poenam denuntiationibus tribus tantùm casibus, non ideo tamen est minus efficax. CVIAC.

a ¶ *Cautum per auth. in end. tit. §. ad. 13.*

b ¶ *Extrinsecus.* ex hoc videtur colligi quod est *ff. de rei vind. l. officium. & ff. ad l. Aquil. fuer.* vbi dicit dominum admitti ad vindicandum. Solut. dicunt quidam hic extrinsecus, id est, præter rei dominum, vel eum qui habet iur in re. Sed Ioan. dicit denuntiationem simpliciter non admittit: vt liceat si vindicare vel in iudicio, potest. Dic ergo extrinsecus, id est, præter depositorem.

c ¶ *Non subfiscata.* id est, restituendae: sed certè & ea non subfiscata cùm civilitè & naturaliter possidet depositum, vt *ff. ad l. Iul. §. vel.*

d ¶ *Damnum* quodcunque fortuito casu.

e ¶ *Prestabitur.* à denuntiatore, *l. depositi: vt in corp. §. nomine.*

f ¶ *Vsurarum.* si est in pecunia vel auro depositum: & idem si in speciebus nam æstimantur, & æstimationis datur vsura deponenti: vt *in corp. §. 1. fin. & supra de vsur. Leges.*

g ¶ *Vel publica persona.* id est, magistratus. *Infra. de Aedil. cur. §. penult. in solutis alicui prædandum, quam ex publico deberet habere: vt in cor. §. hoc autem.*

h ¶ *Fama.* Id est, vitia. CVIACVS.

Vsuranum.] CAIVS 9. 1. Si tem tiam ponere me depositasti, & decessisti heredibus relistis: & vnus egerit depositi adversus me: & partem suam consecutus est: & alij agere ex negligentia superfederunt: & postea factus fuerit non solvendo, an coheredes adversus coheredem, qui partem suam consecutus est, habeant regressum, vt pari illam communicet, quæsitum? Resp. quod non. ¶ *Si quis certum.* Idem est in *l. Lucius §. sum. reciprocand. Cuiac.*

b ¶ *Confesti.* f. in specient aut quantitatem.

i ¶ *Fortunam.* vt quia factus est non solvendo, dolo & lata culpa.

k ¶ *Coheredes.* f. coheres, reprehendi negligenti.

l ¶ *In facto.* dicitibili, cè dicunt suam partem accepisse: vel accepit æstimationem partis. Si autem decè hominem puta) esset depositi: nec quisque posset vnà restitui, cùm in quolibet meditatus remansit. Sed forsan * in quantitatibus vt *ff. de fideiub. l. cum Titium & Pamphilus. & ff. ad l. 5. §. pecunia.* & per hoc est: quia & quis rogatus restituere hereditatem retenta certa quantitate, illam totam retinet de portione sua. Sed si b rogetur restituere totum prædio, alia portio prædij à coherede qui dominium habet accipere: vt *ff. ad Trebell. l. deducta. §. mutuum accepit. & de leg. 3. l. cum pater in princ.*

a Quantitate & specient depositæ differtur.

b Hereditatem rogatus restituere retenta quantitate vel prædio, quid remanet.

Sed iam cautum * est, ne quis extrinsecus b depositario interdicat depositi restitutionem, qua subfecuta c, depositor possidens pulsari poterit ab eo qui interdixit. Si contra factum fuerit: damnum d quodcunque accideret eiqui vim passus est, præstabitur * ab eo qui interdixit, nec non & tertia centesima vsurarum f nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio. Quibus pœnis subiacet, qui vel inquilino dationem pensionis, vel publicæ personæ g pœnis h interdicit administrationem.

Iste est metabolus lex. & hoc dicit: Si vnus ex heredib. deponentis recipit solummodo pertinens quæ sibi competit: quæquid postea cètera debitori accidat, coheredibus non tenetur. BALD. ET SALYCET.

TIT. *Idem A. Iuuenti præfecto.*

SVperuacuum veterum differentiam è medio tollentes, si quis certum ɔ pondus auri vel argenti confecti k vel in massa constituti deposuerit, & plures fecipserit heredes: & vnus ex his contingentem sibi portionem à depositario acceperit, alter superfederit, vel aliis fortuito casu impeditus hoc facere nõ potuerit, & postea depositarius in aduersam inciderit fortunam l, vel sine dolo depositum perdiderit: iancimus, non esse coheredi eius licentiam venire contra tum coheredem suum, & ex eius parte auellere, quod ipse ex sua parte consequi minimè potuit, quasi eo quod coheres accepit, communi constituto: cùm si certæ pecuniæ depositæ fuerint, & suam partem vnus ex coheredibus acceperit, nemini veniat in dubium benè eum accepisse partem suam, & non debere alij partem attingere. Nobis enim non videtur esse homo obnoxius k, neque in massa, neque in specie l: neque in pecunia numerata, qui sua partem suscepit: ne industria pœnas desidiæ soluat m. Si enim & alius heres tempora opportuna quemadmodum coheres eius obseruasset: & suum vtrque recuperet, & sequentibus alienationibus minimè locus relinqueretur *.

MANDATI n, VEL CONTRA.

TITVLVS XXXV.

Depositum vt contrahitur facti mutuum, commodatum, pignus. Mandatum autem contrahitur nudo consensu: vno rogante & altero recipiente id id quod rogatur datum fuitur ire. Mandatū igitur est commissum, quo is qui quod rogatur procurandum animo id se recipit gratuito datum fuitur ire. Hæc duo verba Rogo & Recipio, *sicut stipulationem perficiunt mandatū.* l. 1. D. eod. Iquidam. D. de her. inst. l. 1. §. except. D. quæ res. act. non det. l. si negotium. l. si serui nat. D. de neg. gest. *& refert Virgilius.* Idem etiam in dictis dabantur *& mando verbum est procurandi. Mandatum libere hominis: imperatum vilior ant serui.* Cicero 1. de Orat. *si mandatum aliquid procurari de agricultura vel impendendi vilius sit. Addit in* procuratoris animo, *propter* l. de mqu. §. 6. quis D. eo & l. a. de procur. *Vinculum autem seruis indicat & ex hoc magnitis esse affinitatis vinculum, quam inuenire duobus ciuibus: si fuisse mandatu morte vel capitis minutione mandatorum rem nondum secta competere, & procurator ignorans mortem domini mandatū exiguum.* l. 1. tit. 9. 1. D. eod. *si hereditas ex parte mandantem vel fundi hereditarium emerit, & emerit siquis post mortem meam.* l. qui negotia §. cum heres D. eod. *vt non ab re dubitetur eum ex actio mandati detetur in hereditatem, qua non cognitio in defunctum: legimus enim Cicerone 1. ad Herennium M. Drusum prætorem reddidisse iudicium, Quod cum heredi mandati agereturSex. Iulium non reddidisse.* CVIAC.

Procurator pecuniam suam in utilitatem domini reposit per alienorum mandati: de salario autem preterit est notio. BALD.

1. *Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Leonidæ.*

DIuersis eum cuius negotia gesta sunt o, de pecunia quam de propriis

a Vigilare & cuique iuris. & cons. filii super verbo circumdatus in mandat. l. cum alium. mere de fideiu. & mandat.

b Iniuria fiunt iuris constituta.

MANDATI, VEL contra.

Repositum supra de contractibus qui vt contrahuntur, vt de deposito, & pignore, & indebito, & mutuo, & commodato. Nunc videamus de contractibus in quibus sola consensu nascitur obligatio. Et quia inter ea celeriorem est contractus mandati: trahit enim originem ex officio & amicitia. Idem prius videndum est de mandato. Videndum quid sit mandatum, & vnde dicatur mandatum, qualiter contrahitur, & inter quas personas & in quibus rebus, & quot modis, & quando nascitur actio mandati directa, vel contraria, & quando competat, & in quantum, & quales sint. Ata.

¶ Directa quæ mandanti datur, contraria quæ procuratori, vel mandatario. Vtraque est bonæ fidei. In vtrumque vsura veniunt ex mora arbitrio iudicis. Sed directa tantùm est famosa. CVIAC.

n ¶ Mandati. vel aliis, de mandato.

DIuersis.] CAIVS. Si mandato tuo negotia tua gessi, & aliqua impendi, vel pecuniam mutuo accepi: vt in ea impendendi non solùm iustum, sed etiã vsuras, actione mandati consequi possim? & Gaiarium quod mihi promisti, mihi restituere possidebit? iudex. VIVIANVS.

o ¶ *Gesta sunt.* cum mandato.

p ¶ *Opidum.* quos fore certare confuaetrinet *ff. de vsu. Leges. senatus. §. fi.*

q ¶ *Aiunt.* sub vsuris.

r ¶ *Et vsuras.* etiam sine mora: vt *ff. eod. l. si verò non remunerando. §. si mihi.*

s ¶ *Salario.* certo & promisso * animo remunerandi laborem: vt *ff. eo. l. si remunerandi. in princ.*

t ¶ *Salario.* Mandatum mercedem non recipit vel quodcunque mercedis loco, salarium tamen recipit, vt *hic, & Lucianeus §. idem Labeo. ff. eod.* Vt procuratorem, sic mandatorem quidam salariatii fuit. CVIAC.

c Tollit ex modo pacto salarium deberi potest. alibi: *l. filia cum. ff. ad. Sociatus regul. 3.*

* Vsuraque.

v ¶ *Apud prædem.* Id est, vt ali *l. salarium. ff. eod.* extra ordinem. Vide not. ad eam. CVIAC.

x ¶ *Prohibitum.* verum fuerit licitum, vel non certè, vel incertum.

480/C.IV.K.5-4, 977-978
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Et ut plenè videatur est incertum, & non valet: ut ff. de act. empt. l. salarium. & ff. eod. l. qui mutuam. §. salarium. * incertum: & tunc non erat alias facturus, & tunc pro eo inconditenti promisso agitur mandati contraria informata, ut hic. si ex intervallo, tunc agitur extraordinaria. ut ff. eod. l. salarium. Si autem non erat alias facturus, nec tale factum consueuit locari: & tunc est locatio: ut ff. eod. l. j. aut non: & tunc est contractus innominatus, & agitur praescriptis verbis: ut ff. de praescriptis verb. l. naturalis. §. at cum do. & hoc quando est licitum. Si autem medium vel quotam partem litis pacificatur, tunc non valet, & punitur: ut ff. eod. l. salarium. & l. si remunerandi. §. Mauritius. & supra de postu. l. si qui. Sed quaero, an hoc salarium procurator possit excedere certum amtem, ut dicitur de advocatis? Respond. non: nam advocati & procuratores dici possunt: ut ff. de var. & extr. cog. l. j. §. advocatos. & §. [illegible]

Cum ex causa.] CASVS. Si pater tuus apud creditorem pro me fideiussit, & pignora obligavit, & pecuniam solvit, & decessit: habebis tu adversus me mandati actionem, per quam non solum pecuniam, sed pignus consequi poteris. VIVIAN.

a ¶ Patrem. [illegible] idem si tu heres eius solueris: ut ff. eod. l. heredem.

b ¶ Pecuniam. & eius usuras.

c ¶ Pignora. puta res paterna tui creditori ab ipso patre obligatas debitore mandante: ut ff. commod. l. si ut certo. §. plane si ego. 1. Vel secundùm alios, à debitore obligata, patre tuo ad hoc ei commodante: & hoc casu agitur commodati: ut ff. commo. l. si ut certo. §. nunc videndum. in princ. unde lite contest. in actione mandati pro pecunia, videtur & super commodato actio contestata: ut infra de annu. except. l. fina. 3. Vel tertio dic ora debitoris fuisse obligata creditori. nam non cogeris creditori solvere: nisi tibi cesserit hypothecariam contra debitorem: ut j. de fideiuss. l. ij. & sic iure exceptionis consequeris pignora. 4. Vel quarto debitor obligavit patri tuo pro fideiussione quaedam pignora, quae consequeris hypothecaria à debitore. Et secundùm hos tres intellectus haec dictio quo, facit simplicem relationem cum non mandati, sed alio auxilio pignora petantur: ut & infra de inter. l. adminimum. 5. Vel dic quinto quòd cum fideiussit illius debitoris mandato, incontinenti quaedam patri tuo debitor pro fideiussione obligavit: ex quo pacto & hypothecaria, & praescriptis verbis actio nascitur: & mandati actio informata: ut ff. de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. & j. de pact. inter empt. & vendi. l. ij. ADDITIO. A principio dele omnia usque ad haec verba, vel quarto debitor. & adde, haec quarta Accursii interpretatio recta est. CVIAC.

a ¶ Sed etiam pignora. Si pignoribus pro te cavero, habebis hypothecariam. Sic accipe hanc l. l. ex l. 8. j. eod. Dividendae sunt actiones, ut rectè quarto loco. ACCVRS.

Si pater tuus.] CASVS. Pater filio suo emancipato mandavit ut adversùs debitores experiretur: nunquid si pater praesens venerit, experiri possit, quaeritur? Dicitur quod sic, re integra, alioquin si res integra non est: quod per patrem actum est, non rescinditur. VIV.

a ¶ Si pater. Vide scripta ad l. 1. C. de obl. & act. CVIAC.

d ¶ Si pater tuus. Id est, quamvis.

e ¶ Sui iuris. id est, tui iuris.

f ¶ Mandavit. ad exercitium tantum.

> ¶ Re integra. Nam hoc genere mandatum revocatum videtur. CVIAC.

g ¶ Re integra. ut ff. eo. l. si vero non remunerandi. §. si mandavero exigendam. & Instit. manda. §. pen. lite verò contestata non potest: nisi intervenias aliquid horum, per quod repellantur procuratores: ut ff. de procu. l. post litem. cum vj. ll. seq. & j. de procu. l. procuratoribus. ¶ Sed quid si faceret hunc filium procuratorem in rem suam. Tunc dicitur j. de nova. l. iij.

ad pignora persequenda. BAL. Vel sic: *Fideiussori pro pecunia absoluta, à principali recuperanda, & pro pignoribus consequendis, competit actio mandati.* SALYC.

II. Iidem AA. Marcello *.

Cum ex causa fideiussionis pecuniam patrem a tuum exsoluisse proponas, habes mandati actionem: qua non solùm pecuniam b, sed etiam pignora c in obligationem † deducta, potes consequi.

Mandatum alienum non excludis mandanti re integra ab agendo. BALD. Vel sic: *Mandans alteri actiones, potest hoc nõ obstante integra experiri.* PAVL. de CAST.

III. Iidem AA. Germano.

Si pater à tuus d tibi sui e iuris f constituto actionẽ adversùs debitores suos mandavit f: potuit & ipse praesens adversùs eos re integra g experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem actũ est, rescindi id nulla ratio patitur.

Procurator repetit sumptus litis, etiam si in causa succubuerit. BAL.

IIII. Imp. ALEXAND. A. Palmeratio.

Etiam si contrariam sententiam reportaverunt h qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt: si tamen nihil culpa tua factum est †, sumptus quos in litẽ probabili ratione feceras *, contraria mandati i actione petere potes.

Procurator qui neglexit mandato bonorum possessionem non petiit, tenetur domino. BALD.

V. Idem A. Gallieno.

Si maritus sororis tuae tibi procuranti petere bonorum possessionem noluerit †, cum ipso tibi congrediendum est k: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse l te ut peteretur bonorum possessio, eumque neglexisse arguas.

Qui patitur pro se alium fideiubere, videtur mandare. BALD. ET SAL.

VI. Imp. GORDIAN. A. Sestilio.

Si fideiussor pro reo patiente m fidem suam adstrinxerit: mandati cum eo post exsolutam * pecuniam vel factam condemnationem potest actionem exercere.

Mutuans ex mandato alterius, obligat sibi recipientem tanquam principalem ex eo contractu: & mandantem tanquam accessorium per actionem mandati. BALD.

VII. Idem A. Aureliano *.

Si literas n eius secutus, qui pecuniae actor † fuerit ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti: tam condictio adversùs eum o qui à te mutuũ sumpsit, [illegible]

Etiam.] CASVS. Duo habentes controversiam cum Titio, egerunt, & succubuerunt: appellaverunt, & in causa appellationis procuratorem constituerunt, & procurator in causa appellationis, sine culpa sua succubuit. an sumptus quos fecit rationabiliter, consequi possit, quaeritur? Resp. quod sic, contrario iudicio mandati. VIVIAN.

h ¶ Reportaverunt. domini ergo videtur damnatus, secundùm M. Io. contra, ut dicitur j. de sen. & interlo. l. j. & quod dicit, reportaverunt: quia tu procurator fuisti damnatus.

i ¶ Mandati. Fuit ergo procurator cum mandato: sicque repetit sumptus: ut hic. & ff. ea. l. qui mutuam. §. fi. & j. eod. l. si contra licitum. in fi. secus si sine mandato defendisset. nam tunc demum si obtineret, repetit sumptus: non aliàs, quasi nõ utiliter gesserit: ut ff. eod. [illegible] tamen. §. sin hac. & quae est contra. Sed si hic procurator sua culpa damnificavit dominum in 2. & sui sumptibus melioravit in 1. an haec 2. [illegible] vel compenset? videtur quod non: ut ff. de nego. gest. l. [illegible] & de [illegible]

j ¶ Petere potes. At quaestor non repetit sumptus, nisi vicerit. l. [illegible] §. in hac. 2. ff. eod. [illegible] CVIAC.

Si maritus.] CASVS. Maritus tuae sororis gessit tua negotia ut procurator: mandasti ei ut peteret bonorum possessionẽ tibi debitam: non petiit, & amisisti: an adversùs eum experiri possis, quaeritur? Dicitur quod sic. sed qua actione, non aperit. tu dic mandati ad interesse. VIVIAN.

k ¶ Congrediendum est. actione mandati ad interesse: ut ff. mand. l. si procuratorem. §. mandati. Erat autem dubitatio, quia sicut beneficia non potest dari per procuratorem: ut ff. de acquirenda here. l. Paulus. sic videbatur in bonorum possessione, sed est contra: quia haec petitur per procuratorem: ut hic. & ff. de bono. possess. l. iij. §. acquirere.

l ¶ Si mandasse. Sic & restitutio ex S. C. Trebell. rectè tantum fit speciali procuratori. l. qui ita. ff. ad Trebell. CVIAC.

l ¶ Mandasse. specialiter, ut dicunt. arg. ff. de mi. l. illud. §. si talis. & sic est in iussis: ut ff. de acqui. here. l. si quis mihi. §. sed verum. Sed contra puto. nam cum à gestore sine mandato petita possint haberi ratae: ut ff. ad Trebell. l. servus inuitis. circa prin. & de bon. possess. l. iij. §. [illegible] multo magis per procuratorem generaliter peti potest.

Si fideiussor.] CASVS. Si pro me praesente & patiente fideiussisti: licet non mandavi ut fideiuberes, & soluisti: habebis adversùs me mandati act. ut tibi indemnitatem praestem. VIVIA.

ξ ¶ Reo patiente. Patientia mandato comparatur, ut & ratihabitio. CVIAC.

m ¶ Patiente. est ergo tacitum mandatum & expressum. & ex utroque datur actio mandati: ut hic. & ff. eo. l. si remunerandi. §. si passus. & l. qui fide. & l. qui patitur. & de reg. iur. l. semper qui. & contra, nisi contradixerit, vel animo donandi fideiuberet, vel in rem suam, vel in turpem rem, vel contra bonos mores: ut ff. eo. l. si remunerandi. §. si passus. & l. si vero non vi. §. si adolescens. & l. si pro te.

Si literas.] CASVS. Mandasti tibi per epistolam, ut mutuares Titio decem: & mutuasti tam me quam Titium habebis obligatum. unde contra mandantem habes actionem mandati: & contra accipientem certi condictionem ex mutuo. VIVIAN.

n ¶ Si literas. publicas vel privatas, quibus mandavit ut crederes ei pecuniam, non ut commendatum eum haberes: ut ff. eo. l. si vero. §. cum quidam. & §. quod cum ex l. ultima.

o ¶ Si literas. Vide scripta ad l. 15. C. si cert. pet. CVIAC.

o ¶ Adversus eum. si non potest satisfacere accipiens, & debet cedi actiones huic mandati contra accipientem: ut ff. de fideiuss. l. si mandatu. & ff. eod. l. si quis aliud. §. fin. ¶ Et distingue hic [illegible]

a Hoc intelligas verum ut competat procuratori actio ex promisso, [illegible] ex suo officio constituat [illegible] salarii [illegible] [illegible] Salyc. [illegible]
* Marcellino.
† obligationem.
b Datur actio mandati ad consequendum [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]
* aliàs [illegible]
c Salarii [illegible]
d Procuratores ad litem sive [illegible] advocati dici possunt.
† Advocatus [illegible] nihil [illegible]
e Fideiussor non [illegible] [illegible] hypothecariam contra debitorem.
f Cedi hypothecaria actio potest.
g Hypothecaria datur adversus debitorem.

* al. fuerit.
a Procurator cum mandato [illegible] condemnatus, sumptus repetit: sine mandato, condemnatus non repetit, quia non utiliter gessit.
† victus.
b Contra [illegible] [illegible] procurator.
* adstrinxerit.
* Aurelio.
† al. auctor. sed rectius actor, i. dispensator. Cuiac. tamen legendum putat auctor, id est, à quo pecunia originem habuit.
c Hereditas per procuratorem adiri non potest.
d Literae [illegible] [illegible] [illegible] obligant, inde vim habet mandati. [illegible] advocatoriae potius quàm dispositivae. l. [illegible] ff. de fideiussoribus.
e Fideiussor vel mandator [illegible] non potest conveniri, nisi discusso principali.
f Quia accepit pro se, non ut procurator: quod tamen [illegible] [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 979-980
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 981-982
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

præiudicasti quominus eum vindicare possis, quæritur? Dicitur quòd non.

a ¶ Contra l. * citra. sic T. de Iudaeis. l. ... ianum.

b ¶ Tantum. qui erat vt certo precio venderet: vt ff. eod. l. diligenter. Vel vt certæ personæ venderet: vt ff. de contrahen. empt. l. non serua.

c ¶ Non potuit. non ergo nocet domino procurator, siue pro parte se fallat, quia excedit mandatum: siue extoto, vt hic, & ff. de ... l. etiam procurator. §. fin. & pro emptore. l. qui fundum. & procurator. & ... non ... & ... ff. de precar. l. si precario. & l. si procurator.

A Procuratore.] CASVS. De dolo & culpa, non casu fortuito, tenetur procurator.

a ¶ A procuratore. Idem à gestore exigit. l. si mancipium. ff. de vsufr. & §. 1. Inst. de oblig. quæ ex quasi contr. CYIAC.

d ¶ Et omnem culpam. De dolo & lata culpa & leui * tenetur secundùm quosdam vt hic, & ff. eod. l. si procuratorem. §. dolo. & l. dolum. & ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secundùm Io. & B. & Azo. etiam de leuissima culpa tenetur, vt hic. nam qui omne d dicit, nihil omisit. Sed Od. & M. contra: vt dicsct ... ¶ Nec obstat primæ opinioni, l. de leuissima. ff. eod. l. ... in prin. vbi dicit nihil amplius quàm bonam fidem ... exponere. l. nihil quod sit melius. nam * nil melius est bona fide. 2. Vel ibi tenetur procurator, & omnia fecerat, & sola restabat traditio facienda, in qua sufficit bona fides, quæ fit in traditione. ¶ Item nec obstat ff. de reg. iur. l. contractus. quia ibi non tenetur quis de leuissima tenetur. ADDITIO. Quòd autem procurator teneatur de leuissima culpa, tenet Cy. hic post Ia. de Are. & etiam Dy. in cap. contractus. de reg. iur. lib. vj. & dicunt rationem esse tacitam adsertionem industriæ suscipientis mandatum: cùm procurator propter solam industriam eligatur. ergo, &c. vt arg. ff. de edil. edic. l. si quid venditor.

fide habita præstare necesse est.

Contra tenorē mandati non valet quod procurator facit. BALD. Vel sic: *Procurator nō firmato mādato, non præiudicat domino.* SAL.

XII. Iidem AA. Firmo.

CVm † mandati negotij cōtractum certam accepisse legem adsseueres: eam integram secundùm bonam fidem custodiri conuenit. Vnde si contra a mandati tenorem b procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem postea ratam habuisti, dominium tibi auferri * non potuit c.

* *Procurator tenetur etiam de leuissima culpa.* BALD. Vel sic: *Procurator de dolo & omni culpa tenetur, non de casu fortuito.* SAL.

XIII. Iidem AA. Eufemo.

A Procuratore a † dolum & omnem culpam d, non etiam improuisum e casum præstandum esse, iuris auctoritate manifestè declaratur.

Quod vni soluitur plurium voluntate, omnibus videtur esse solutum. BALD. Vel sic: *Si is qui mādare alterius rem emit, & illam ei tradidit pro precio quod soluit: mādati agitur.* SALYCET. Vel sic: *Quod vni traditur de mandato alterius, etiam illi traditum videtur.* PAVL. DE CASTR.

XIIII. Iidem AA. Hermiano.

SI secundū mandatum Triphonis & Felicis equos tua pecunia f comparatos, vel in solutum à proprio g debitore tibi traditos, vni de his vtriusq; voluntate dedisti: ad parendum placitis h eos mandati iudicio conuentos, bona fides vrget.

e ¶ Improuisum. nisi f specialiter cōuenit, vt & T. dep. l. 1. & de pig. act. l. quæ fortuitis. & de neg. gest. l. negotium. & T. cōmo. l. 1. 2. Vel nisi culpa præcedat casum: vt ff. commo. l. ... §. sed interdum. §. Item nisi fuerit in mora: vt ff. depo. l. si in Asia. §. fin.

SI secundum.] CASVS. Titio & Seio pecunia tua equos comparasti: vel in solutum à debitore tuo accepisti & alteri eorum de voluntate vtriusque tradidisti, vt tibi restituatur quod nomine equorum à te proficiscebatur, mādati eos habebis obligatos.

f ¶ Tua pecunia comparatos illorum mandato. sic & ff. eod. l. si fundum. & l. qui negotia. §. fin.

g ¶ A proprio. scilicet tuo, subaudi.

h ¶ Placitis. s. vt restituatur tibi quod equorum nomine à te fuit profectum. ¶ Sed nōnne videtur illi mihi mandare de re mea vendenda ... & sic non valet? vt ... Resp. immò de aliena, vt eam eis acquiram quod fecisti quo facto mihi abest.

MAndatum.] CASVS. Mandasti mihi vt fundum tibi emerem, antequam autem donarem, decessisti an expiret mandatum, quæritur? Dicitur quod sic.

a ¶ Mandatum. Idem est in mandato iurisdictionis. l. 1. ff. de iurisd. CYIAC.

? ¶ Domini. Mandatoris. CYIAC.

i ¶ Finitur. & vt Inst. eod. §. item si adhuc. & ff. de solut. l. fin. Item non re integra aliàs etiam secus: vt ff. de inst. l. si quis mancipijs. §.

sim. & ff. de arbit. l. arbiter. ¶ Sed quando dicitur res a integra. Respon. in causis, ante litis contestationem: vt ff. de vsufr. ... in negotiis autem potest quæri an inceperit aliquid, vel paraverit ... vt patet ff. de pol. l. ... & de con... dubi. ... ¶ Et tunc ergo reuocari non potest, ne ei sit suum officium damnosum: vt ff. de furt. l. si seruus communis. §. quod vero. ¶ Sed licet mandati morte finiatur (vt hic dicit) tamen si ignorans b mandatarius eū mortuum, re adhuc integra aliquid fecit, potest agere contra heredē, ne iusta & probabilis ignorantia eum damno afficiat: vt Inst. eodem. §. item si adhuc. & ff. eod. l. inter. circa princ. a. Item quod hic dicit, est verum, nisi sit c tale mandatum quod suscipiat initium a morte testatoris, vt de sepulchro: vt ff. eod. l. si vero. §. fina. ACCVRS.

Ista lex licet sit breuis, habet tamen materiam opulentam, & quia breuis est, ipsam summat. BALD.

XV. Iidem AA. Procario *.

MAndatum a re integra domini ? morte finitur i d.

? *Si mandatum non impletur, ad interesse agitur.* BALD. & SAL.

XVI. Iidem AA. Frumio †.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta k, quanti interest l mandatoris, tenetur.

XVII. Iidem AA. Gorgonio.

SAlarium † incertæ pollicitationis m peti non potest n.

Licèt contractus principalis sit stricti iuris, accessoriis tamē potest esse bona fidei, & veniunt vsuræ. BALD. Vel sic: *Mandator ab eo pro quo intercessit, nō tantùm quod soluit repetit: sed etiam vsuras ex mora.* SAL. Vel sic: *Qui mandat aliquid mutuari, si soluit mandatario, repetit ab eo cui mutuum est solutum, pro quo videtur mandator intercessisse.* PAVL. DE CASTR.

XVIII. Iidem AA. Tusciano.

POst solutionem o à se factā qui dari mutuo mandauit: ab eo pro quo intercessit, vel successoribus eius, quod solutum est, etiam cum vsuris p post moram rectè postulat q.

Vsura vltra licitum modū non possunt deberi, etiam si per stipulationem fuerint promissæ: vel pro eis datum fuerit pignus. PAVL. DE CASTRO.

d ¶ Finitur. Excipitur si mandati sit actio ex causa venditionis aut donationis, & mandator sine herede non decesserit. Vide scripta ad l. 1. T. de alt. & hic alias casus est in l. 12. §. vel ff. eo. CYI.

AD comparandas.] CASVS. Si mandaui tibi vt ex pecunia mea merces emeres, nec emeris: si pecuniam in vsus tuos cōuerteris, quanti mea interest, iudicio mandati mihi condemnaberis. ACCVRS.

k ¶ Rupta. quia carius emit, quam potuerit: vel etiam in suam vtilitatem conuertit.

l ¶ Interest. d quanti scilicet tunc cùm agitur interest. Nam si nil interest nil agitur, licèt aliquando interfuerit: vt ff. eo. l. procuratoris. §. mādaui. secus in argentario, vbi sufficit semel interfuisse: vt ff. de edem. l. vbi. §. 1. & similiter secus in eo qui promisit iudicio sisti. ff. si quis caut. l. quo autem. §. fina.

SAlarium.] CASVS. Pro expediendis negotiis meis promisi salarium, sed incertum, dicendo sic: Remunerabo laborem tuum, nonquid tale salarium peti possit, quæritur? Resp. quòd non. ACCVRS.

m ¶ Incerta pollicitationis. re & genere. nam si re tantùm, valeret: vt promisso equi in genere, secundùm Io. Item si diceret, faciam te militem, non est incertum, secundùm Io.

n ¶ Peti non potest. sed solutum retineri potest. ¶ Et quid dicis, pollicitationis e, ideo dicit: quia si esset in stipulatione deductū (licèt incertum) forsan posset agi ex stipulatu, secundùm Hug. Sed Azo dicit etiam tunc non valere: & de pollicitatione ideo dicit, quia salarium plerumque offertur à domino nulla interrogatione facta: sed solutō dicet dominus, ita & ita faciam tibi. & qua actione peteret salarium, dixi T. eod. l. ...

POst.] CASVS. Mandasti Titio vt mutuaret x. Semp. soluisti Titio illa x. tam Sempronium, quàm eius heredes ad sortem & ad vsuras ex mora actione mandati conuenire poteris.

o ¶ Post solutionem. mandator soluit, & conuenit cum cui mutuari mandauit, & eius heredes, & quod dicit, post solutionem, scilicet non antè: nisi in casibus: vt dixi T. eo. l. si procu.

p ¶ Cum vsuris. ex mora vel communi iure debitis: vt in bonæ fidei iudiciis: vt ff. eo. l. si vero non re. §. si mihi & T. eo. l. 1. & T. proc. & T. depo. l. 4. ¶ Sed contra. ff. eo. l. inter. §. procurator. vbi dicit nihil plus venire nisi quod solum. sed ibi supple: nisi ratio vsurarum emergat, vt ibi.

q ¶ Postulat. actione mandati.

Procq

a contra pro sit. lva.

b Procurator siue pro parte, siue in totum excedat mandatum non nocet.

† al. incipit, Si mandat.

* auferre.

c Procurator an teneatur de dolo & culpa lata & leui tantùm, an etiam de leuissima.

† Concor. Gl. ... super verbo, ... in ... de reg. iur.

d Deme qui dicit, nihil excipit.

a Mandatum ... & bona fide nihil melius.

f Casus fortuiti & ... procuratorem.

g Mandatum negotiorum morte mandantis finitur: vt hic, & l. & quod ... tamen contrarium apud ... Marsil. singul. ... Guidonem Papa ... Mourum ... & seq.

a Res integra quando dicatur in causis & negotiis.

* Procario.

b Mandatum morte mandantis an & quando non finiatur.

† Frumio.

c Mandatum ... alter mandatum perficiendum post mortem mandatoris, morte mandatoris non finitur similes sunt Gl. de quib. scripsi ad l. vlt. ff. de ... * l. qui mutuā. §. 1. §. ... ff. de ... in mandato ... l. qui ... §. ... ff. eodem. Semper ... ad verbum. vide not. ad ... & l. 7. ff. eod. CYIAC.

d Mandans in libello suo petere non debet à mandatario id quanti ... quoniam ... ei nullam ... sed simpliciter agit ad id quod sua interest ... quoniam.

e Etiam ex pacto nudo salarium debetur ...

480/C.IV.K.5-4, 983-984
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

PRecij rerum]CAVV. Mandasti tibi vt res meas venderes & stipulatus sum vsuras vltra legitimam modum, puta res fideiss pro libra: & pignus dedisti: & vendidisti res meas ad pretium mihi tenebatis & ad vsuras legitimas, & pignora vltra legitimum modum vsurarum non mutuauerat. VIVIANVS.

a ¶ *Precij.* Vide scripta ad *l.10 ff. de vsuris. & l.4. ff. de nauc. fen.* CYIAC.

a ¶ Precij rerum accepisti res venderedas à me, reddea pretiũ & vsuras legitimas, ab vltra sicut in mora fuerit, reliis stipulationem sibi dedistis: & licet pignora pro his sint obligata: quia non valet quod sequitur ex eo, vel ob id: vt *l. de legab. & mulier. l. non dubium.*

B ¶ Vltra licitum, id est, duplum. CYIAC.

Solemn.] CAVS. Habebam causam cõtra Titium ad certum, cõsenti tibi dare dimidium vt esset procurator meus in causa facili, an iudicio mandati agere possit ad 30. quæritur ? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò mandatum gratuitum suscepisti, & impendisti impensas. VIV.

γ ¶ *Litis incertum.* Idem est in adhoccnis. *l.1. §. fi cum de extraor. cogn.* CV.

b ¶ *Rationẽ.* partem dimidium litis pacisceõdo secundũm quosdam, vel quancũcunque quantum vis dictum *l. de pactis. l. si qui redemisti dico*, modica pecunia data vel nulla: sed ideo, quia procurabat eius causã, fecisti tibi cõsenti. ¶ Et no. contra licitum, nec enim licet procuratori vel advocatori *supra de pactis. l. litium. & ff. eod. l. si remuneratoriũ. §. fine. ff. de pactis l. semptus.*

b Procuratori pacisceõs de quota litis, non potest petere quæ voluerit expendisse. * Cicer. pro Roscio Amerino.

c ¶ *Profiteperis.* Quid autem si de suo impendisti, & vellent ? Resp. nihil repetis ex pacto de quota parte litis facto pro expensis vel actione mandati informata, licet inconsulti fuerit pactum factum de quota lis: quia alienũ pactum non informat: nec etiam officio iudicis, quod saepe illicitis non est implicandum: nec actione negotiorum gestorum, & hoc probatur ex eo quod subiicit, *quod si gratuitum.* &c. Quidam tamen dicunt contrariam dari negotiorum gestorum pro expensis quarumcũ vtiliter impendis.

d ¶ *Quod si gratuitum.* Aliàs non. Humanius tamen est iure actgerit, si quid impendeti. CYIAC.

d ¶ *Publicãs.* vt *§ eod. l. §. qui alienũ. §. fi. & l. 1. ad l.*

IN re.] CAVS. Mandasti tibi vt gereres negotia mea: intercepisti mandatum. fidelium adhibuisti in gerendo, non solũm in pecunia ad interesse mihi condemnabaris sed & efficieris infamis: quia suas res posset quilibet administrare posset valere alienas autem non nisi cauãdisse officio. VIVIANS.

e ¶ *In re mandata*, id est, negotio mandato.

f ¶ Iudam fallere est periculum.

g ¶ *Consistentia* immò cùm contineat interesse vt *§ si fi procuratorem. §. mandati*, continet incertum ? : vt & alibi praescripsis verbis dicitur hoc respectu incertæ: vt] *de rerum permut. l. rebus.* Sed dic, id est, pertinentem ad actionem mandati dati, vel etiam est certissima ? inspecto fine: quia index condicat: vt *Inspicat. de actio. §. cessare.*

h ¶ *Explicationis* id est, fama: sic accipitur *§ de vsu cap. l. pe.* Ã natus ergo mandati directa. est infamis: vt *l. 6. & § de his qui notantur. l. 1. §. qui pro facto & l. fami §. mandati.* ANDREAS. familiaris hoc quando est damnatus propter dolum suum, sicut verò si propter culpam esset damnatus: vt dicit gl. *ex delicto. §. qui pro facto.*

i ¶ *Arbiter.* fuisset existens, disposuit ? proprie enim non potest arbiter quis esse in sua re: vt *§ de arbit. l. pen. &* est similis huic *§ fideiss. mat. l. 10. num. 1. dicet.*

k ¶ *Ex propria.* quadam enim facimus initi ? vt *§ de act. empti. l. Iulianus. §. idem Cripsus.* quadam nec volentes facimus, vt reflamentum, si Dominus minorem ætatis esset: vt *Instit. quibus non est permissum. §. fin. §. preterea.* & ad idem *Institut. de his qui sunt sui vel alien. iur. §. fin.*

l ¶ *Rectiũ.* id ? est, rectissimũ, secundũm Iu. & B. *sic Iustit. quib. non est permissũ. eod. §. item.* & venit ergo secundũm eos in actione mandati etiam leuissima culpa. *T. eod. de procuratore. & aug. institut. §. fin.* sicut ibi, *Caetera, sanctis decretis. id est*, maxima, sine sanctissima aliàs secundũm M. distinguo vtrum gratia mandantis titium interesset mãdatum: & tũc praestabitur dolus & lata culpa tãtùm. an mandatari tantùm: & tunc leuissima, sicut in commodato distinguitur, *§. commodat. l. vt certa §. contrahãt. & l. in rebus.*

m ¶ *Curauitur* id est, geri debere.

n ¶ *Neglectum.* cùm incepit fuerit, & desistit. Ioan.

o ¶ *Declinatum.* cùm ab initio commisit. Vel potest contra secundũm Ann. & verumque dicũ ponitur pro eodem.

Per diuersa.]CAVS. Olim ã aliquis habebat actionem adversus aliam, & dubitabat adversus eum movere actionem, poterat vendere alicui: ita quòd is vel dare modica quantitate pecuniæ, vel nulla, agnos. vade multa mala per talem cessionẽ contingebant. Statuit igitur imperator Analastasius, quòd nullo talem actionem vendat: quia praesumitur quòd sic simulata & non vera venditio. redimens ergo litem quæ est centum pro x. x. non poterit agere nisi pro xx. & sdaris. In cuibusdã tamen cõtractibus poterõ fieri cessio: puta inter cohaerides. poterõ enim venit nomen sui debitoris in solutum, agit iure cessio: vel si patiatur creditor continuari super pignoribus sibi obligatis, poterõ petere vt dolosus cedat ei act. vel si patiat actionem à non domino super re quam possidet: possum petere vt mihi cedatur in fructuũ vel superficiarij: vt sic possim me tueri adversus verum dominum. vel sic: Si possideo rem in emphyteusin: possum petere vt dominus mihi cedat actionem suam. Item legatarij possunt petere sibi fieri cessionem ab herede. In vltima parte dicit, quòd si titulo donationis cedatur actio, bonè tenet cessio.

p ¶ *Per diuersa.* In primo casu fuit simulatio, in secundo praesumitur à secundo quinque excipiuntur.

q ¶ *Iubiamus* id est, iubiamus. *§. & infra de praescrip. verb. an. l. in prima.*

r ¶ *Praestare.* nouũ iuris clausulã quo cessione facienda: vt *infra l. precij in prima.*

s ¶ *Liquorum.* debitores puta.

t ¶ *Vexationibus.* in plus petendo.

u ¶ *Cum certum.* audacter hoc dicat, *cum certum.* &c. dic certã ? praesumptione iuris: vt *§ de probatio. Licet de indebito. & § de actionibus Licet §. ter. §. & § l. fin. & l. fin.* non tamen statur huic praesumptioni, nisi aliàs probetur simulatio.

x ¶ *Pro indubitato.* dicuntur indubitata ?, in quibus adversarius non negat, aliàs est dubia. ¶ per negationem: vt *§. qui ad lib. proclam. non licet l. 1. §. fi. §.*

y ¶ *Iura fun.* id est ?, sibi debita. ¶ Et largè ? pone vindicare, vt etiam continet actionem personalem.

z ¶ *Velle.* id est, magis praesumitur quòd ei commiserit, vt quod confiscatus fuerit, partim reddat, & partim retineat. Vel dic quem cedere praedicto modo minori pretio.

a ¶ *Commoda* fictitia. fictitium.

b ¶ *Dubium* praesumptiuè.

c ¶ *Redemptores litium.* Harmenop. redemptorem ceffit definit, qui pecuniam dedit, vt sibi reddatur actio. CYIAC.

a Advocatis procuratoribus non licet pactũ de quota litis.

b Procuratori pacisceõs de quota litis, non potest petere quæ voluerit expendisse * Cicer. pro Roscio Amerino.

c Inconsultum eorum excusat.

d Confiscatio aliquid dicit, non inspecto fine.

e Arbitrium est res propria dispositio. vt Hanochius *de arbitr. cedit. n. 4.*

f Quidã facimus inviti quædam non faciunt etiam volentes.

g Consistentia certum.

h Explicationis.

i Arbiter.

k Ex propria.

l Redemptores litium.

a Cessio

b Contra aliquid dici potest iuris praesumptione.

c Iubiamus quæ dicuntur.

d Dubia res efficitur per acquisitionem.

e Suum petit debitorem.

f Vindicatio intitulata legal facitione continet actionem personalem.

a ¶ *Cessionem.* pro nihilo vel modico facta ab dolo vel fraude, vel simulatione aliqua.

b ¶ *Solutarum.* Nota in hoc fortè est via et fit necessè precium solutum vt *l. de rei vindicatione. l. quotiens.* Item hoc de vsuris videtur corrigi *l. i. prout.* Sed dic vt ibi.

c ¶ *Et vsurarum eius.* Et si quis act. ex stipulatione emerit res. à debitore, non recipiet nisi eas tam cum competentibus tamen vsuris. CYNAC.

d ¶ *Vendiderit.* quæ si vera esset, valeret cessio: vt per totum tit. *de hered. vel act. vendi.* Sed hic loquitur secundùm ANO. & bene, cùm parua pecunia emit, & animo vexandi. quare solum quod dedit, repeti permittit hæc lex, sicut ob iniqua causa fit cessio, & non animo vexandi.

d ¶ *Inferam.* scilic. pro tota actione.

e ¶ *Contingit.* quando aliquis familiæ erciscundæ: vt *l. de litig. l. fin. & ff. fami. erciscun. l. pleni.* licet pro hac cessione detur minus quàm cessio fit.

f ¶ *Et his.* cessionibus exceptis quæcùnque creditori scilicet accepti pro debito, quod est *l. & cū nomen* sui debitoris eiusdem plus debentis à debitore suo accipit in solutum. 2. Vel dic, creditor cedit actionem fideiussori etiam minus solutori: vt *l. de fideiussori. l. si fideiussores. §. idem rescr.* Vel tertiò pone quòd rem tuam quam possideo, obligasti Titio creditori tuo, & ego facio mihi credi iur suum pro minore pecunia quàm ei debeatur in illa res, vel sine cessione res tuas: & secundùm hæc *duo* exempla accipe, id est, *facit. sic ff. de dam. infecti l. Proculus.* 4. Vel pone quòd ille qui nomine meo est stipulatus cum mandato vel sine mandato, non mihi cessit.

g ¶ *Et qui res.* Hæc est aliud exemplum vbi tener cessio, pura accepit quis pro re quā possidet, iur emphyteuticarij vel fructuarij, vel superficiarij, vel similia, re tuatur se à domino: licèt valeat plus vel minus quod dat cedenti, quàm illud in quo vult se tueatur. 2. Vel dic cùm cinerem domui meæ ruinam ex domo tua accepi à te iur quod habet in domo tua pura rei vindicationem: dedi tibi minus quàm valet iur cessum. quod non placet: quia verbis tantum fit hæc exposito. 3. Vel tertio in re quam possideo, habet Publicianam: imperio à vero domino vt credat mihi iur domini, modicum sibi dando: vt contra te tueat me vt *ff. de Publicia. l. pen. & fina.*

h ¶ *Qui res alienas.* Vt si quis possidens vsufructum emphyteuticum, quod in re habet, hic ex æquo respondere non debet, quod vice mutua possidum est, sed valeat ex alle. CYNAC.

h ¶ *Præter hæc.* scilicet cessionibus exceptis, quæ inter legatarios, &c. & pone pluribus legatum nomen. tunc enim & ipsi inter se cedant actiones minimo dato, & ab herede petant sibi credi directam. ACCVRS.

i ¶ *Dubitatur.* id est, actiones personales, vt dixi modò in exemplo.

k ¶ *Vel actiones.* scilicet in rem.

l ¶ *Sed res.* scilicet heredis *nam si testatoris, non esset necesse cedere legatario rei vindicationem, cùm statim ab adita hereditate dominus fiat: vt l. communia de legat. I.*

m ¶ *Pro hac.* scilicet relictis.

n ¶ *Ratione.* id est, non intercedente aliquo præiudicium casium exceptorum.

o ¶ *Magis.* quàm verus actionis emptor.

p ¶ *Pecunia.* pauciis ab eo cui facta est cessio, illi scilicet qui cedit. Alij dicunt contra prædicta à cedente illi cui fit cessio quod non placet.

q ¶ *Per donationem.* scilicet verum.

r ¶ *Quem alio consf.* Lex alia videtur sibi ipsi contraria. Si enim alienarum videri eos esse, qui tales cessiones.[a] in se conici cupiunt: ita tamen, vt si quis datis pecuniis huiusmodi iubierit cessionem, vique ad ipsam tantùmodo solutarum[b] pecuniarum quantitatem, & vsurarum eius[c] actiones exercere permittatur: licèt instrumento cessionis, venditionis[d] nomen inserturn[e] sit: exceptis scilicet cessionibus, quas inter coheredes pro actionibus hereditatis fieri contingit[f] *: & his[g], quæcunque vel creditor, vel is qui res[h] alienas † à possidet, pro debito, seu rerum apud se constitutarum mundinine ac tuitione accepit[i]: nécnon his[k] quas inter legatarios seu fideicommissarios, quibus debita[l] vel actiones[k] seu res[l] aliæ relictæ sunt, pro his[m] fieri necesse sit. Nulla etenim tali ratione[n] ‡ intercedente, redempeor (sicuti superiùs declarari est) magis[o] existit, qui[p] alienas pecunias[p] præstitis subiit actiones. Si autem per donationem[q] cessio facta est: sicut omnes huiusmodi legi locum non esse, sed antiqua iura esse seruanda: vt cessiones tam pro exceptis & specialiter enumeratis, quàm aliis causis[r] factæ seu faciendæ, secundùm actionum quæcunque cessæ sunt vel fuerint tenorem, sine quadam imminutione † obtineant.

Hæc est no. lex, quæ venit ad præcedentem declarationi: & hoc intellexi in summa: Si alius est pro parte vendita, est pro parte donata: præsumitur cessio simulata: idem si filius cuiusdam donationis sit appositus, tamen cùi aliquid sit datum nomine pracij. Hic ergo casibus cessionarius non agit nisi quatenus re ipsa persolvit cedens etiam propter sua fraudem alienae privatur. & licèt de rigore ipse sanctio deberet retortalis: tamen de æquitate non tractatur retro: sed ad futura tantum porrigitur. b. d. secundùm BALD.

EXTITI. *Imp.* IVSTINIAN. *A. Ioanni pref. pract.*

A B Anastasio[a] diuæ memoriæ principe iustissima constitutio conscripta est[a], tam humanitatis quàm beneuolentiæ plena: vt ne quis alienū subeat debitum cessione in eum facta, & ne amplius à debitore conseguatur his[b] quæ præstitit[c] cessionis auctori: exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illa sanctione continentur. Sed cùm hi qui circa lites moeantur[d], eandem piam dispositionem in sua natura remanere minimè concesserint, inuenientes machinationē vt partem † quidem debiti vēditionis[e] titulo transferant in alium creditorem, relliquam autem partem per colonam intelligo quod primò debeat fieri instrumentum vendictionis vel donationis, & possea subsequi cessio: vt nō videatur fuisse facta, hic autem fuerat prius cessio facta, & postea instrumentum emptionis, & ideo aliud est. 4. Vel verius, mutatis deficiens facit simulatum, sed affectus non facit nō simulatum, si aliud sit quod facit simulari, vt puruus precii: & hoc casu non admittitur actio, sed agit qui cessit: cùm cessio non tenuerit, vel ex paruissimo precii erat simulata. 5. Inf. tertiò præsumitur simulata, si actio sit iusto pretio pro parte vēdita, & pro alia parte donata: & hic agit is qui emit, in tanto quanto deficit in cessione nullus agit: nec is qui cessit, nec is cui cessum est: vt *l. prout.* licèt aliud sit cum modica pecunia data pro tali actione, facta est cessio: et modò dixi, sed in casibus non præsumitur simulatio quando ex æquo precium datum fit pro cessione, qui hac lege continentur, & distinguit hic 1. vt *l. in illum pacti.* ANOTI. Nullus potest dubitare, præsumi cessi cessionē simulatā quando precium pro quo facta est cessio, nō apparet in veritate solutū: hoc secundum eam intuitur *in hac res. sancta gl. in verb. filius. I. & l. prout ibi. vere contractis re ipsa persolvit.* ex quo concludatur secundùm eundē non sufficere fin instrumentū cessionis cedens sibi solatum esse confiteatur, nisi reuera sibi solutum probetur. quod verum est quantum ad eum contra quem cedunt sed contra ipsum cedentem nocere illa cessio[f].

A B *Anastasio.* [C A V S A. In superiori lege fuerat improbatus Anastasius: vt nō fieret vēditio quæ daba erat: sed quia quidā volentes peruertere cessum illius 30. pro parte vēdbant hoc prohibet Iustin. dicēs quod ille cui cessa est actio, sic non potest agere nisi pro ea quantitate quā dedit pro solido fiet cessio. inutilitquia nec ille qui cessit, potest agere, nec ille cui cessa est. si verò ex causa donationis veller cedere quis actī bene poset. in futuris negotiis non in præteritis locum habet hæc l. VIVIAN.

[a] ¶ *Constitutionem.* de l. superiore dicit.

[b] ¶ *Præstitit.* pro tali actione *cedenda.*

[c] ¶ *Morentur.* qui si omnia nolla nouerunt: vt *in auth. de exhib. §. illud quoque. coll. 9.*

[d] ¶ *Vendictionis.* iusto precio facta.

[e] ¶ *Per*

a Validam in exceptis casibus & aliis, vt habuerit eis in speciebus.

b Simulata cessio non obstantibus pactantibus quando non fit dissolutio rei diuersis tū cedentes collitigant quoque simulata ex pacti modicitate, & nomen contractus non tenetur cessionis dolis, & facto pro parte vendita, pro parte donata. T. commentarius.

a Cūiter. cum hac *l. sed quum illo q. extra de distributi. mat. cessis.*

b *l. cōfiteor cum quam pro prædicto.*

c Cōdictus sem qui contestatus vbi se habet ipse domum, nō cōtum nomina domi, præsumitur cessio simulata, nisi quod ad cedentem dominum. d Nonnisi ex repto, tamen quinq; accepit, videtur quantum potest restituere deducti sexiphi. Quod in eventibus, quando in debentes debitis locū habere videtur. *Vivianus ad Cl. l. in verbis, nō fient. ff. de capite. minis.* Campegian. *rescr. de dos. pacto n. 5. 41.*

e Est de mente Sal. *in d. gl. cel.* Cessio cessio debet habere pretium vsuale. I. Pinelli. quem fieri inhaerens iuris cessio, in cessionarium ratio, sed non si bona cedit. Italy. *in filio.* g. Adiuncta & procuratorem omnia ratio la cognita habent hinc colligant. Pomp. de contractu. *de cessione iuramentum* eis remitti nō possit. e Gin. I. *pignoribus. §. pactum, in verbis* tuitio. *Sapra de* [illegible] Vel dicit.

a ¶ Per colonatum. quæ dicit colonatum, eàm verò & iusto pretio vendebat autem, & mera liberalitate alii partem donat? Respon. quia nõ donatur partem, sed aliam donatarius emerat. finalis colon ¶. de non Ed. l. Lugum in fin.

b ¶ Partem. hic tangit tertium casum, quē infra apertiùs declarabit.

c ¶ plus ut satisfiunt. imò confestim ut v. l. pecuniæ in fin.

d ¶ Si quæ. sed credidit.

e ¶ Quando quia aliàs non erat donatarius, sed aliā partē emisset sed hic taceba t, & sic redit ad primū. vt aliquid addat.

f ¶ Particulatim. i. partem actionis.

g ¶ Vt nihil amplius. Hoc de sorte intelligendū est. Nam & compensatio vsuras recipit. l. pecuniā. I. Quod verò cēs plus debitor, non erit credibilis. Nam abditum fraudationem, sed intro debonitis cedat. C. v. a c.

h ¶ Perfidiam. & etiam vsuras: V. l. prout ciuiqu. quæ est contra. Vel hæc heredis illi, vel vertiori his tribus casibus tāntùm fortem petit, scilicet quando pro parte vendidit, pro parte donauit alteri diuisiū, item quando per interpositam personam hēt. item quando aliquid occultè dat, vt ex causa donationis tota sibi reddatur: vt l. pecuniā. & superior les loquitur quōdo modicum assignatur pro cessione tota facta pro illo modico pretio, tunc & pretium & vinas penit emptor, vt ibi.

i ¶ Pro ea parte. h. cōdicit, & eius cui credit. Sic & in possessione fortiori tradita, vt ¶ de aqua pluviā. l. quod non. §. fortiori.

¶ Et hoc. C. quod verò solemnis fuit.

k ¶ Malefin. ex aliquo.

l ¶ An hic hēs locum in alio casu di-bus tamen quinto pro permutatione. tantum. & de finibus alterius locum. Fabrum de Mensis quod de comp. l. quod pecu. in. fin.

m ¶ Non. ut ita.

n ¶ Legum ciuilitate quæsuerat.

SI SERVVS EXTERO SE EMI MANDAVERIT.

Audiſſi generaliter ſi de mandato: nunc audi ſpecialiter in quibus caſu, ſcil. cum ſeruus extero ſe emi mandauerit. ¶ Et mandauerat * dici in hac l. ſcil. an ſeruus vnde mandatum. Item an alius dator ipſi domino ex venditione, licit mandauerit ſe emuſſe. Sed an ſolutio ad mentem peculiarium liberari emptorem. Sed an aqua de emulſa ſit de pretio. In primo dicit nullū eſſe mandatum. In ſecundo dant dominio actionem vt ādiāt. In tertio quōd emptor ab liberatur. In quarto de utroque agi non poſſe. Dic ergo ſi ſeruus extero, &c.

[C.] ſi ſeruus extero ſe emi mandauerit

ratam * cedant donationem generaliter Anaſtaſianæ conſtitutioni ſubuenientes, ſancimus, nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, & vendidione actionū habita, partem [b] autem donationis titulo videri transferre: ſed ſi voluerit debitum totum purè donare, & per donationem actiones tranſferre non occultè, nec per arres clandeſtinas pecunias ſuſcipere, publicè autem ſimulatā donationem celebrare, ſed vndique puram & non diſſimulatam facere donationem. huiuſmodi enim ceſſionibus non aduerſamur [c]. Si quis [d] autem occultè e aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit † particulatim [f] actiones, partem autem donare ſimulat, vel ipſi qui emptionem actionis [partim] ſubit, vel fortitan alij [g] per ſuppoſitam perſonam quia & hoc ſæpius perpetrari eſſe didicimus] huiuſmodi machinationem penitus amputamus, vt nihil amplius a accipiat, quàm ipſe vero contractu re ipſa perſoluit [h]: ſed omne quod ſuperfluum eſt, & per figuratam donationem tranſlatū, inutile eſſe ex vtraque parte [i] conſtemus: & neque ei qui ceſſit actiones, neque ei qui eas ſuſcipere curauit, aliquid lucriv. l. fieri vel remanere, vel aliquā contra debitorem vel res ad eū pertinentes eſſe vtrique eorū actionem. Sed & ſi quis donationem quidem omnis debiti facere adſimulauerit, vt videatur eſſe ita donatio, aliquid autem occultè ſuſceperit: & in hoc caſu tantummodo exactionem fortiri [eius] quod datum eſſe cōpoberunt: & ſi hoc [k] à debitore perſoluatur: nulla contra eum vel ſubſtantiam eius ex diſſimulata donatione oriatur moleſtia [l]. Et iuſtum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anaſtaſianis temporibus, impertiri, ex quibus enim lex data eſt, quam homines abſtetè * lacerandā eſſe exiſtimauerunt. Sed ne videamur in tanta temporum noſtrorum beneuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris poſt præſentem legē caſibus hæc obſeruari cēſemus: vt omne quod contra legem Anaſtaſianam excogitatum eſt, hoc in poſterum noſtro perſtruatur remedio.

ΕΞΙΣ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Α^ΟΥ. *Epiſtola.*

[illegible]

Latiné.

Præſens conſtitutio emendatiuè facta eſt ex Anaſtaſij diua constitutione, quæ iuſta eſt de ceſſionibus, quæque vult, vt qui pecuniam dederit, actiones ceſſi nihil earum amplius exigi permittit quam quod in ipſa debitor [illegible] autem in ea qualibet perſonam carpitur, præcipit & iiſdem pecuniis hanc legem obſeruari, neque ſuperiori legis exceptione vti, ſed vt ſaepiùs pecuniis accipiat ut vitetur. Quōd ſi donatio ſimpliciter adimatur fac, ſed tabet, ceſſionem donationem cauſa habitam valere, nil fieri circumuentionē autem iuſta ſit.

SI SERVVS EXTERO SE EMI MANDAVERIT. TITVLVS XXXVI.

[illegible]

Hæc l. conſtituit difficilia reperiri, & in materia ſeruorum eſt quotidiana: & h. d. Si ſeruus de ſe emendo mandat extraneo: mandatum in ſua ſuabus ſtatim parti adimum aliquam. Si autem mandare ſingulatim contractus emptionis: ſubſtituendi actio mutuo de aquirere, non ex ſola mandato, ſed emptionis ſuperdies contractus. & mandatarius iubing. emptor ſolendo pretium de peculiarib. ſibi ſibi administrabit à ſeruo, non liberatur à pretio: idēo mandatarius potest ad pretium conuenire: non tamen ad rē & pretium, contractibus obſtantis, quia non ſunt produci duo contractibus ad effectum. h. d. nec ſuſtinēt B a c. p. Vel ſic: *Mandatum ſeruo mandantis ſe extra.*

Titio de ſe emendo, & manumittendo. Ex iſto themate tres elicuntur quæſtiones. Prima eſt an valeat mandatum? Reſp. quōd non, nec inſpecta perſona ſeruī, neque inſpecta domini. ſeruī nōquia cùm liber homo de ſe emendo non poteſt mandare, multo minus nec ſeruus ex perſona ſua. domini non: quia qui mandat res ſuas à ſe emi, inutiliter mandat: quia cùm mandat de emendo, à ſeipſo videtur emere: ſed nulla eſt empio ſuæ rei. Secundò quæritur, an ex tali mādato dominus habeat actionem mandati, et tibi reddatur ſeruus, vel habeat actionem ex venditione ad conſequendā pretium? Reſp. quōd mandati. Tertiò quæritur, an emptor ſolando numos peculiare, liberatus ſit? Dicitur quōd nō. Quartò quæritur, an poſſit intentare ſtrauque? Dicitur quōd non: quia eōtraria ſunt: quia per actionem mandati conſequeris ſeruum: per actionem ex venditione pretium eius, & ſic emptor tenebit ſeruum. ſed illa [a] non poſſunt ſimul ſtare, vt conſequaris pretium & conſequaris ſeruum.

¶ Extero. pro hoc quod dicit extero, intelligas quemlibet alium à domino & ſeruo.

¶ Extero. Extremum ſi. ut extraneum dic omnem præter dominum.

¶ Sed quid * ſi domino mandat? Reſp. non valet: quia à ſeipſo non poteſt emere, item non ab alio cum ſuam [b] vt ſi de emptio. emp. l. ſuo rei. ¶ Sed quid ſi ſeruus plurium, vni dominorum mandet de ſe emendo ab alio? Item quid ſi eem vnius mandet alij emere? Videtur quōd valeat: vt ſi de acuipi. l. ex iniuria §. accepto. Sed pato quōd nō: cùm non ſi extraneo mandet, valeat vt hic dicit, ſcilicet de ſe emendo.

m ¶ Mandauerit. liber non poſſit hoc mādare, multo minus ſeruus.

n ¶ Quia hic liber. Atque ſeruus acquirentur regulariter ex perſona ſeruī valere. L. ex ſi mandat. ſ. de ſeruit. leg. l. de heriter. §. ſeruus. de leg. 1. Cvtac.

o ¶ Non poteſt. ſcilicet de ſe emendo: & ſic multo * minus ſeruus: vt hic, & ſi quidem ad liberandum non licet. l. penul. in princip. & de libe. conſt. l. ordinem §. fi in.

¶ Item aut dicit tenere mandatum ſecundum ius naturale, quo eſt liber. & ſic non valet, cùm nec liber mandet: vt dixi.

* Mere conſtitutione reſtituit Cuiacius lib. xx. obſer. cap. ult.

* Ratione pretio & mad. ſuo non poſſunt.

b Extraneus pro quolibet alio præter dominum & ſeruum.

c Seruus ſi mandet domino ſuo de ſe emendo, nihil valet.

d Extraneo à ſeipſo nemo poteſt.

e Extraneo aliquis non ſuum nemo poteſt.

f Seruus nihil ſibi, quod liberum hominē nō eſt permiſcet.

† Ad hanc ipſam v. Aurel. lib. in ſtatutis

480/C.IV.K.5-4, 989-990
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ve dari. Item secundum eos ciuile pecunialio habetur: vt *ff. de reg. iur. l. quod attinet.*

a ¶ *Qui mandat.* cùm * idem inscriberet venditor & emptor, quod esset non poterit: vt *ff. de rerum permut. l.*

b ¶ *Insuitiuer.* quia iam sequeretur quòd idem esset venditor & emptor. in casu tamen valet, vt in credendo qui possidebat pignus. *f. ma. ff. mandatum. §. 4. ff. de.*

c ¶ *Rationem.* scilicet æquitatis, quæ * præuales regori iuriuet *l. de mil. l. placuit.*

d ¶ *Ex ipso mandato.* scilicet solo, id est, per consequens de æquitate. Sed mandatum fit tamile: vel fit propter mandatum dari ex illo contracta.

d ¶ *Ex ipso mandato.* nullo alio secuto, sed alio secuto, scilicet venditione, datur actio ex mandato, vt subicit secundum hoc. Sic & alias vna * stipulatio præstat alij robur: vt *Institut. de mutuat. stipul. §. aliam.* Sed hic tanto plus, quia cũ sequens causa, scilicet venditio sit bonæ fidei, & præcedit causa mandatiacta sequens vt ex prima detur actio, quod in stipulatione non est ita. ¶ Et quod hic subiicit, *propter mandatum, ex consortio fieri*, id est, ex mandato propter aliam contractum. Similis consortio fiere est *l. communi dividundo. l. 1.* Alij vt P. dicunt ex ipsa venditione dari mandatum: hic innuit pro quo est: quia & aliis ex pacto * inconnitatis appellio datur actio ex contracta præcedenti vel sequenti: vt *infra de pact. inter empt. & vend. l. 5.* Bul. etiam dicit ex *se* dari actionem mandati, scilicet ab imperatore vno, cùm non datur per l. ex dicto mandato. sed prima placet.

e ¶ *Ignorans.* tetur & scitet: quia tunc recipiendo suum pretium sibi imputet, & emptor liberatur. Vel dic fere & scitat: quia tunc sibi præiudicat in seruo, vt non possit agere mandati.

f ¶ *Solati.* vbi scilicet venditori.

g ¶ *Per huiusmodi solutionem* id est, per huiusmodi solutionem. nam emptor * tenetur facere filiumnon ait ignorantia: vt *ff. de act. empt. & vend. l. ex empto. §. 5.* ¶ Sed quare non conceditur vt ex peculio solutat, sicut & vbi manumissus est ex dolo: vt *ff. de peculiat. l. peculiorio. §. & parui?* Resp. quia ibi voluit testator aliquid dari, scilicet illum non habere aliud patrimonium, videtur permittere: vt *ff. de man. test. l. si quis incepto. & ff. de condit. institut. l. qui sub conditione. & l. ex conditione. in fin. l. cum patrimonio.* at hic nihil potest videri permisisse, cùm & mandatum à seruo emanauerit. Alij distinguunt, an simpliciter mandat seruus se emi, an se emi sub nomine, & manumitti. Primo casu non potest dare peculiares nummos: vt *hic.* Secundo sic, vt in dicta *l. de peculio.* quod non placet. nam hic geritur contractus venditionis inter dominum & emptorem: vnde debet secundum commune ius facere sũmos capientis, per *d. l. ex empto. §. 1.* Sed in hoc casu esset tunc vis: quia primò non posset agere contra emptorem vt manumittatur: vt *ff. de man. l. cùp. §. fi. ad ignoro.* nec alius fiere nomine liberti: at in secundo ipse seruus constituit aduersus emptorem vt manumittatur: vt *ff. de iudic. l. vna.* & etiam ipse vendit ratione affectionis: vt *ff. mandat. l. cùm seruus.* & pronuntiatur liberandus, non liber: vt *ff. de manu. l. cùp. in prin. & ff. de iudi. l. qui fi.*

h ¶ *Nec tamen.* hic mutat personam.

i ¶ *De mancipio.* scilicet consequenda, vt statim dicet.

k ¶ *Empto.* id est, vendit: vt *ff. de act. empt. l. venit.* Contra *ff. de act. empt. & vend. l. ex empto.* vbi dicitur quod iniquissimum est vt re & precio careat. ACCVRS.

a ¶ *Et empti.* id est, venditi. sic actio ex vendito pro ex empto, ex locato pro ex conducto, & contra. Vide not. ad *l. 1. §. 5. ff. procurator. ff. de act. empt. & scripta ad l. 1. ff. de præsc. verb.* C V I A C.

I ¶ *Contrarias actiones.* Dic quod loquitur de actione mandati ad ancillam consequendam, secundùm Ioan. sicut & si emi aliquem mandasset, & hoc iuxit dicit, *consequendo*: quæ licet sit neutri generis, concipit tamen fœminini: & idem iuxit postea cùm dicit, *vrúnne mancipiũ*, &c. Alia actio est ex vendito ad pretium, quæ fuit contraria: cùm per vna adiuratur emptori seruus: per aliam apud eum remanet. ¶ Et sic nota contrarias * actiones non posse quem exercere: vt *infra de fur. l. 1.* ¶ Sed contra hoc quod dicit dari actionem mandati ad ancillam persequendam, videtur esse contra: quia contraria non dantur emptori contra me, vt recipiam, si solim. si ergo contraria accidatur, ergo nec directa: quia vtrò utrique esse solent: vt *Institut. de obli. quæ ex quasi con in princi.* & hæc hoc *ff. man. l. seruus meus.* Sed dic, esse solere regulariter. fallit autem in hoc casu: vt hic & ibi dicitur, & in *ad. tit. l. pecuniæ.* 2. Alij, vt P. dicunt, mandati agi vt manumittatur, & tunc erit contrarietas, cùm & de pretium, & quòd manumittatur consequeretur venditor, duplici dãno emptor afficeretur: quod non placet: quia aut non interest mea ratione affectionis alicuius manumiti: & tũc non datur directa mandati, cùm non interfuit *ff. ex l. 5. procuratorem. §. mandati.* & sic non est contrarietas, cùm nõ sit actio mandati: aut interest, & tunc vtraque actio fit, scilicet mandati & ex vendito ad pretium, quæ fuit contraria. Præterea est contra Pyr. quod sequitur *fundi.* &c. Nam aperte dicit agi ad ancillam consequendam, sed ipse dicit res vindicandas quod non placet: quia si res vindicatione agerent, aut est pretium emptoris solutum. & sic agi non potest: aut si peculiare vel nullum, erit in rapotorie arbitrio offerre pretium: vt *ff. mun. l. diligenter. §. 4.* ac hic dicit in venditorio esse arbitrio. ACCVRS.

a ¶ *Contrarias actiones.* Nam repugnat rei emptæ pretium petere, & rem emptam restituere. CIIAC.

m ¶ *Mancipium* actionem mandati.

n ¶ *Pretium.* actione ex vendito.

PRO SOCIO.

TITVLVS XXXVII.

POSITI contractum mandati, datur fiducia, qui & sola consensu perficitur, & quæ ex re objecti actio pro facto quæ ex utraque parte directa est, non ex vna directa, ex altera contraria, vt Commodati, pignoratitia, depositi, mandati, tutela, negotiorum gestorum, quia fiducium nominum per conditio est, nec alius aliquid est. In illa autem societate proprietas est contentio quæ inter duos plures ve res aut verba aut nude consensu conficiuntur legitima communio omnium rerum vel unius rei ad tempus quod voluerint contrahentes, aut indiuisio in ea cõmunione permanere. Societatem non dicit esse commutationem, sed per societatem dari commutationem rerum suam inter & dominos. l. 1. §. pluit. D. de tut. & rat. dist. & inter quos dicitur societas. l. verum. D. pro soc. quæ nomine etiam communitas significatur vt in Panegyrico Plinianum: Fratrum nomine & communitas apparet, & æqualitas dignitatis. Quinti. decl. 310. Sacra res est vocitatur quadam fraternitas animorum. Eiusdem dicit societatem contrahi nude consensu. nec enim res ipsa traditio est, neque traditio, nec mancipatio, sed quasi ex interuentu dominia rerum fiunt communicantur nude consensu. l. 1. D. eo. & longè alia ratio est mancipationis expressa, quæ non sit sub conditione. Societas fit sub conditione. l. pen. hoc tit. quia de re cuius dominium proprie ex quod societas mancipatio inest & in emptione fundi vt quia emptio imaginaria id est, mancipatio non recipit conditionem, sed societas in emptione nudo imaginaria venditio subiicitur est. l. contractus. D. de obl. & act. & consequenter placet etiam sub conditione contrahi venditionem posse l. licet. D. locat. §. emptio. fall. de empt. & vend. Non deferent nisi societas scriptura, aut verborum proprietatem, i. propriam solemnemque formulam. l. 1. D. de obl. & act. quamquam, & non verbaque interuenire nihil vetat. l. 4. D. eod. tit. CVIAC.

Valet societas in qua vnus pecuniam confert, alter operam. BALD. *concor.* SALYCET.

1. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Auerdo.*

SOCIETATEM, vno pecuniam * conferente, alio operam *, posse contrahi, magis obtinuit ° †.

inseritur, nec fiant contrarie: vt *ff. mand. l. cùm seruus.* Præterea est contra Pyr. quod sequitur *fundi.* &c. Nam aperte dicit agi ad ancillam consequendam, sed ipse dicit res vindicandas quod non placet: quia si res vindicatione agerent, aut est pretium emptoris solutum. & sic agi non potest: aut si peculiare vel nullum, erit in rapotorie arbitrio offerre pretium: vt *ff. mun. l. diligenter. §. 4.* ac hic dicit in venditorio esse arbitrio. ACCVRS.

a ¶ *Contrarias actiones.* Nam repugnat rei emptæ pretium petere, & rem emptam restituere. CIIAC.

m ¶ *Mancipium* actionem mandati.

n ¶ *Pretium.* actione ex vendito.

PRO SOCIO.

> *Hæc actio dicitur pro facto, quòd plerumque datur de re, quod posset fieri pro facto.* I. actione. §. 1. posit. *ff. eod. Hæc actio est vtere cutrique directa, bona fidei, & fiducia, ex iuris vsura ex more. Societas est communio pro indiuiso, re, verbis, aut consensu contracta.* CVIAC.

[S] Societatem.] CASVS. Titius cum Seio contraxit societatem vt Titius præstet operam, Seius pecuniam: & lucrum esset cõmune, an sic cõtrahi posse societas, quæritur? Dicitur quod sic.

o ¶ *Pecuniam* in communi causa.

p ¶ Obtinuit, quia sæpe opera alicuius pro pecunia valet: vt *Institut. eod. §. 3.* & si parti adiecta non fuerint, æquales in lucro & damno spectantur: vt *f. eod. l. si non fuerint.*

¶ Sed

480/C.IV.K.5-4, 991-992
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed quæro, an ille, qui pecuniam contulit, debeat habere capitale salvum in duplione societatis, id est, sortem & lucrum tantùm ex ea prouenient, communicare? Ioh. distinguit, an ab initio sic dedit pecuniam, vt communicaret, an vt sua remaneret? In primo casu communicatur: in secundo non.

¶ Quid si hoc non apparet? Respond. in dubio præsumitur communicata: vt *ff. eod. l. j. §. 1. & l. 9.* Iuris in alia sententia contraria, & quæ eundem aliarum consuendo, solicet quòd in dubio non præsumatur communicata. * Item quid si hic fuit res amissa, an tantundem debeat reponere, & an sit commune periculum? Respond. non est commune periculum, vt ille, qui operam posuerat, aliquid conferat: sed finita est societas interempcione rerum: vt *ff. eod. l. verum. §. interuenit.* & citra pecuniam conferuit exhibere operam, quam modò non habet.

a Tac. de Arb. dicit, quòd in dubio nò præsumitur pecunia communicata: & idò fabula eam habere debet is, qui eam contulit. Alia quæ, vt dicit hic P. Inquirere, quid præstari operam habuerit, & aliqua dumtaxat & sic offerimus aequalitas, quod esse non debet.

† parere.

Cum proponas.] CAYVS. Si eundem fundum cum Titio obtraxisti societatem: & tibi, & ei traditus est fundus, solutio pretio à eman ideò quasi ex ea emptione pecunia pretium soluisti, ad te solùm pertinere debeat, quæritur? Dicitur, quòd non: sed ad vtrumque vestrùm: & iudicio societatis consequeris id, quod pro eo solusti.

b Societas vel hoc ipso videtur contrahi, quòd cuiusque fundus communicatur. e ad bona fide. ad idem citabitur. quæ aequum rationem eum dependere inter socios fundi pro socio. &c. ratione.

a ¶ *Contando dominio.* id est, animo, vt in eo socii sint: vt *ff. eod. l. vt fr. 1.* Alii dicunt, non insulte. quia & alia prædia communia ibidem conditia habebant: vt *ff. eod. l. cum duobus in principio.* AGOVES.

b ¶ *Dominio* licèt solant pretium, & prædium.

b ¶ *Pretium* vt *ff. de aequat. vendi. l. traditio.*

c ¶ *Numeratum.* vnde tibi soli dominium adhibebat quæstum.

d ¶ *Consequeris.* aliud est in socio retinere commodum insolatum: vt *ff. eod. l. cum duobus.* aliud est *l. si fratres §. idem rationem, socius. &c.*

c Vnde id fuit de abortiuo non mente professui vt in dubio certis propriis pecuniis: Idcoque qui pecunia eti ea fuerit vult, remetur pecunia potest: nedderet nisi aliud pactum. addit Bod. plum dicit. ta. ad Societas ut hæredes ex. & quidde traditur. d Societas licèt non transeat ad hæredem, tamen quod bona sit corpora negotia conflamentur & exercentur, cum sic commodumi facerent.

Cum in societatis.] CAYVS. Si eundem fundum cum Titio societatem contraxisti: & ante quàm ad te locum peruenisset, in fata decessisti, hæredi relicto: an heres iudicio societatis partem lucri, quæ ad te spectabat, posset postulare? Dicitur, quòd sic.

e ¶ *Vides.* filiter bona: vt *l. de act. & obligat. l. bonum.*

f ¶ *Æquitatis.* id est, bonæ fidei.

g ¶ *Eiusdem compendia.* non solùm oneris, & aequaliter, vt subiicit, sed contractum fit: vt *ff. eod. l. si non fuerint. in principio.*

h ¶ *Participasse.* id est, partem habuisse in societate salinarum.

i ¶ *Tibi.* agenti actione pro socio.

k ¶ *Præcipiet.* licèt enim non fit socius, quia non * transit societas ad hæredem, etiam si sic dictum: vt *ff. eod. l. nemo.* (nisi in vestigialibus: vt *ff. eod. l. adeò*) tamen cuiusdam * successor est: vt *hic, & ff. eod. l. verum. §. in hæredem.* & agis pro socio: vt *hic.* & incepta negotia debent consummare: vt *ff. eod. l. hæres socij.*

Ementes prædium communiter, videntur tacitè contraxisse societatem tam ea, quàm emerunt, supperstandorum propter rem. hoc dicit notabiliter, secundum BALD. Vel sic: *Fundus emptus communiter à duobus, vtrique in possessionem indiuiso, communis efficitur: & pensiones solutæ ab eorum altero tuæ cum pretio possunt pro altiuni pro socio.* SALYC.

11. *Idem AA. & CC. Parentis.*

CVm proponas te prædium coniuncto dominio * cum patrono † eo comparasse, in possessionémque tamte, quàm ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominium fundi ad vtrumque pertineat ‡. Sanè quia pretium à te solo numeratum *, & solennibus pensitationibus, cessante socio satisfactum esse dicis: iudicio societatis id, quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris *.

Societatis commoda transeunt ad hæredem. BALD. *Et hoc verum, etiam si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.*

12. *Idem AA. & CC. Villarum.*

CVm in societatis contractibus fides * * exiberet, commeniàque æquitatis f rationibus etiam compendia g æqualiter inter socios diuidi, præsertim prouinciæ si partem tuum salinarum societatem participasse h, & non recepta commonit compendij portione, rebus humanis exemptum esse perspexerit: commodum societatis, quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi i præcipiet k.

Causa testati, vel intestati non pertinet ad contractum. BALD. Vel sic: *Non refert, an socius decesserit testatus, vel intestatus: quia heres*

1 *Si societatis.* Duo confinentes se socios omnium bonorum indiuisorum promisserunt diuidere pro æqualibus partibus, Vel cùm de hoc esset controuersia, antùm transigendi fecerunt, eandem promissionem per stipulationem: quæ stipulatio hoc casu est necessaria, cùm iure transactionis pactum interponatur: vt *ff. de pactis l. diuisionem conuenta tenetur servare.* SALYC.

13. *Idem AA. & CC. Celsi.*

SI societatis l a iure, vel transactionis stipulatione subdita, bonorum omnium æquis partibus inter te & Titium † diuisionem rectè fieri placuit: quominùs hæc rata seruentur, nihil interest, vtrùm testatus, qui fuerit obligatus, an intestatus *, rebus sit humanis exemptus.

Durat societas ad beneplacitum socorum. BALD. & SALYC.

14. *Idem AA. & CC. Theodori.*

TAmdiù societas b durat, quamdiù consentius partis integer perseuerat *. Proinde si iam tibi pro socio nata est * actio: eam inferre apud eum, cuius super ea re notio est, non prohiberis.

Societas potest contrahi sub qualibet conditione: quæ voluntates contrahentium sunt seruanda. BAL.

15. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuanni P.P.*

DE societate apud veteres ? dubitatum est, si sub conditione, contrahi potest: putà si ille consulfuerit, societatem esse contractum. Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem, huiusmodi causa veneiretur, sancimus societatem contrahi posse non solùm purè, sed etiam sub conditione. Voluntates 4 enim legitimè contrahentium omnimodò conseruandæ sunt.

Curator furiosi potest renunciare societati furiosi: & qui habet auctoritatem legitimam in contractu, habet etiam in dissolutio. BALD.

16. *Idem A. Iuanni P.P.*

priuata, si expediat ab ea non recedit: & opus fit sic agi, vt tali casu, & nascatur, & intereatur, etiam societate durante.

¶ Item prædicta vera sunt, si agitur ad personales præstationes hæc indè: si autem vt res non communis communicetur, etiam ea durante agi potest: vt *ff. eod. l. ij. & communi dividundo l. j.*

DE *societate.*] CAYVS. An sub conditione possint contrahere societatem, quæritur? Dicitur, quòd licèt: apud veteres, fuisset ante iura Digestorum de hoc esset dubitatum. vnde tam pact. quam sub conditione contrahi potest.

¶ *De societate apud veteres* ante leges Digestorum. nam etiam per eas poterit contrahi *sub* * conditione: vt *ff. eod. l. j.*

¶ *Si sub conditione.* Cæteri quoque cæcuntur conditionem recipiunt. sed in societate ideò dubitatur: quia ea dominii transferat, & quæ ex interuallo manipatio, quæ diem vel conditionem non recipit: *l. actum. §. de reg. iur.* Vide scripta hic. CYIAC.

¶ *Valuanuu.* vt *ff. depos. l. j. §. si commiat.*

† Nouum.

a Personales obligationes hæsium commuseri.

b Actio pro socio quando subsistit.

c Societas sub conditione nouell contrahi.

480/C.IV.K.5-4, 993-994
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ancimus.] CARVT. An curator furiosi dissolvere possit societatem, quam contraxit furiosus ante furorem, quæritur? Dicitur, quod licet socius furiosi societati renunciare possit: licet olim esset dubitatum apud veteres. vade scias curatori in aliis contractibus habet legitimam administrationem, ita in societate dissolvenda. VIVIAN.

¶ Hæc lex coniungi videtur cum *l. vult. §. de iure fisci*. Itaque hic pro *Iuanus*, videtur legendum, *Iulianus*. CVIAC.

a ¶ *Dissolvere*, renunciando [b] aliis socii, vel alii renunciando curatori: sic per peculiarorum etiam generalem *vt §. end. l. actione. §. renunciari.*

b ¶ *Ab socio* curatori.

a Societatem dissolvere furiosi curator potest.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & ¶ venditione.

TITVLVS XXXVIII.

Emptio quoque, & venditio nudo consensu perficitur, licet faciendo, & ex corporalibus parte directum actionem quia nec pecunia est causa emptionis, quia in venditione, vel contra. Id autem emptio contractus, quo id agitur, vt dare certa pecunia summa quæ ab alio corpus, vel ius, quod venderet fuit. Vel commutatio habitis rei, verbis certa pecunia. Vel mercatio pretij cum merce. Vnde fuit summoti verba ad & vniuersa emere dicebant pro summa, vt Rebus adunatus, & contra, summa pro emere. M. Tullius. Quare ego non affirmo, tanti sumpsisti. & Horatius.

Quæ parvo sumi sequeratur, oblonia caprae.

Vnde vindicandi verbo, quia venditio non est, si hoc agatur, ne emptio rem venditi & traditam vendere sibi quasi suam. Magnum est hoc locum, augue adeo disputatur in Stoicis plures, fieri illa inuita, qui fuit de mutua. nam & hic duo negotia, mutuum, & emptio frequentatur in hac facultate civili, & hoc quidem titulo proponatur regula, quidem præcipit consistit emptio, venditio posse emptionem, venditionem perfici nudo consensu, id est, fiatum, vt commenti de re certa, & pretio certo. Pretium certum vt sit, requiri. Id est incertum in furiosi l. 1. ff. de res per fid. & actio ex ea negotio venditi ex empto venditio, non directa. Imaginariam conditionem, aut simulatam non valere, vt conditionem scilicet, valere vt donationem, si frum legitimo quæstio non sit, vel vt transactionem, si hoc agebatur l. 5. hoc tit. Item ca. V. de transact. Res sua emptionem non valere. At possessionis rei sua valere. l. 14. §. ult. ff. eod. Sicut rei sua ducimus conditionem non esse, possessionis rei sua conditionem esse. Insuper neque emere, neque vendere, rei suam esse, non emptionem cum venditione vendit insuper, nisi forte vendas pignoris confertur l. 1. & 3. ff. de distr. pig. & in causa l. ita vt. §. vlt. ff. mandat. & l. 15. ff. de fid. lib. Et ex quidem regula commutatio etiam sunt alia contractibus, & forte qua permutatur de vno contractu: quia summa sunt principia, & naturalia, permutat etiam ad alios. CVIAC.

b Abiens ex eniam donari, in stipulatione dedit, & promisit potest: non est ignoratio actiis stipulationis et esse prætionem.

c ¶ *Credentur*, vt [b] *& si quis alterri vel fit. fin. fit & donatio*: vt ¶. *de donat. l. dare. in fin.* & stipulatione *fide emdie fur. l. parui.*

Emptionem.] CASTR. An furiosus venditionem rei celebrare possit, quæritur? Dicitur, quod non quia non potest consentire non sine consensu contrahitur venditio. Si verò dificulta habeat interuallia, puta quia sit furiosus in affatur, respicias in vero, & rem suam vendat: si maior sit viginti quinque annis, tenet venditio. Item & alius quilibet contractus potest celebrare. VIVIA.

d ¶ *Defuerare*. vt *Instit. ne de princip.* Si ergo interuenit error vel [e] in contractu, vel in pretio, vel in corpore, vel in qualitate, id valet contractus: vt *§. end. l. in venditione. Idem si in substitutione. l. end. vt. l. aliquando. §. ita. Idem si in essentia: vt §. end. l. domum.*

e Quibus modis fiunt in venditione, & emptione adiuncta.

e ¶ *Consensum*, vade nec vendere, nec emere potest: quandoque tamen tacitè [f] videtur consentire: vt *§. fin. mat. l. §. §.*

f Furiosus tacitè consentiendo consentit.

f ¶ *Contractus*, & *actus*, quæ vali, quæ non infirmantur propter superueniens [g] furorem: vt *hic, & ¶. de cur. furio l. cum alio & qui infra. fin. pos. l. fideiussum. & §. de fideiuss. l. furor.*

g Superuenit, fiunt non infirmat nihil contractus obligationes.

Si donationis.] CASTR. Donasti tibi prædium hoc pacto, vt mittores mihi alimenta: & fiosi venditionem interuenisse non quod simulatum est, sed quod verè gestum est, compellere furiosum actione præscriptis verbis vende actione præscriptis verbis vende i. ita, compellere fuisse eadem actione præscriptis verbis. VIVI.

g ¶ *Si donationis*, quæ verè fit.

h ¶ *Deficit*, quia plus valet quod agitur.

i ¶ *In suo defectu substantiæ*. Vt & locatio *l. fiunt §. locatio. & locatio l. vt §. pro suum.* CVI.

i ¶ *Substantiæ*. substantia [a] emptionis est consensus: vt *§. pretij*, non autem consensus in venditione, qui licet vobis emptionem expiraliit, cordetamen aliud tapiunc vt *§. de rebus dubiis l. in ambiguis*. & hoc quando in totum agebatur, vt esset donatio. *§.* verò pretio vilioci, valet venditio, adi inter vicam & vaccein: vt *§. end. l. cum in venditione. & l. §. quia donationis.*

¶ Item nota hic simulatum [b] contractum non tenere: vt *§. plus vt. quod agi per vicam. & §. end. l. mnda. & de reg. iur. l. simulatio.* ACCURS.

k ¶ *Vt*. ibi fuit contractus nuncupatus à muliere, fuliert de vi facias.

l ¶ *Alteri* id est, hoc pacto vt vt alat.

m ¶ *Possidet*. olim [d] stipulationes si interposita, hodie etiam nudo pacto: vt *Instit. de donatio. §. perficiuntur*. Vel perfecta dicitur, id est, impleta traditione: vt *§. de act. empt. l. §. quia alienum. §. de act. & obligat. l. §. quidem.*

¶ Facile autem dicit, quia propter ingratitudinem [e] revocatur quadoquinq] *de rerum dis l. fin. §. Perfecta donatio*. Perfectum donationem dicit, quia donatarius fructus inductus in possessionem. *l. vt. & vt. l. end.* Nã donatio non fit solo consensu, ex consilio. D. Pij. Hæc fit res emitiuat. Iustin. CVIAC.

a ¶ *Contractus*. actione [f] præscriptis verbis: vt *§. de re permu. l. rebus. & §. de pact. l. in traditionibus. & §. de donatio. l. legem.* Vel conditione ob causam: vt *§. de præscript. verb. l. naturalis. §. fin. autem rem do. & §. de condict. ob. caus. l. & §. vt propanis.* Vel etiam vi rei vindicationem, vbi sub modo fuerint donata: vt *§. de qua sub modo. l. §.* valet ergo vt donatio: vt *§. end. l. semper.* ACCURS.

b ¶ *Vt ne*.] CARVT. Berta donauit tibi aliquas res: an valeat emptio, si ab herede suo posset eas compauare, quæritur? Dicitur quod non quia sua res, &c. & hoc in prima. Si verò eondam tradidisset, valeret. Item rationes iuris, quod habet filius [g] *Berta*. fcilicet filio Bertæ.

[a] Emptionis substantia est consensus.

[b] Dueli in contractibus.

[b] Emptio pro vino valet, vili inter vicam & vaccam.

[c] Simulatum contractus nil tenet, neque subsistunt habet.

[d] Donatio tria distinguit, intuitu hodierna in modo pacto perficitur, & consilio, non vt antè, vel olim duobus ultimis modis, dispositione, vel traditione.

[e] Donatio ex causa perfecta propter ingratitudinem revocatur.

[f] Factum non obstinatum contingit ipsud in genere, vel per scriptis verbis actione, vel ob dictione ob causam, vel vi vili actione.

[g] vel. emptionis defectu substantiæ.

Vt valet venditio rei etiam existentis in alio loco, quàm vbi contractus celebratur. BALD. Vel sic: *Non vitiatur venditio, quatenus sic constituta in alio loco, quàm vbi contrahitur.* SALYC.

1. Imp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Paulo.

Venditiones etiã in alio loco *a*, quàm in quo possessiones constitutæ sunt, fiant: non ideò irritæ esse credunturus [b].

Vbi non est consensus, ibi deficit substantia emptionis, & venditionis. BART. Vel sic: *Furiosus non potest vendere propter defectum consensus: nisi tempore deliridi interuallis.* SALYC.

11. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Amio.

Emptionem, & venditionem consensum desiderare [c], nec furiosi vllum esse consensum [d], manifestum est. Intermissionis autem tempore curiosos maiores viginti quinque annis venditiones, & alios quoslibet contractus [e] posse facere non ambigitur.

Si non valet quod age vt agi

valet vt valere potest. BALD. Vel sic: *Contractus vera donationis prætulit simulatæ venditionis: & pallium de alimentis præstandis ei adiectum, seruandum est.* SALYC. Vel sic, & clariùs: *Si fiat donatio reuera, & simulatur seri venditio, valet donatio: nec potest rescindi propter simulationem venditionis. Donatarius tamen debet implere modum, vel conditionem appositam in donatione.* PAVL. DE CASTR.

111. Idem AA. Valerio.

Sidonationis [f] causa, venditionis simulatus contractus est: emptio in sui deficit [g] substantia [h]. Sane si in possessionem rei, sub specie venditionis, causa donationis, vt re [i] alere [k], indusificificet perfecta [m] donatio [n] facilè rescindi non potest, ita legi, quam tuis rebus donans dixisti, parere commenit [o].

Nemo potest emere rem suam, nisi quatenus ab eo possit aliquo remedio eximi, hoc dari notabiliter, secundum BALD. *circa dat.* SAL.

IV. Idem AA. Lucinio.

Cum res tibi donatas [p] ab herede [q] donatricis [r] tibi

in rebus aliis putà, potest agere insificio: quo casu si insificio fa reperiatur, donatio facta à Berta, valebit emptio.

o ¶ *Donatus*. à Berta fuppile, & traditas: vepaire statim.

p ¶ *Herede*. fcilicet filio Bertæ.

a ¶ Distra

480/C.IV.K.5-4, 995-996
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Distractas* id est, venditas sic strictè positum: vt ff. de Publicia. l. si ego. §. pater. l. vlt. respon.

a Possessio pro donato.

a ¶ *Duplicari tibi titulū.* l. vlt.]. sit duplicari dominium. CVIAC.

b ¶ *Possessionis.* id est, dominij: arg. ff. de verbor. signif. l. interdum. & possidere benè potest quis ex pluribus causis: vt ff. de acquiren. possess. l. iij. §. ex pluribus. ff. de reg. iur. l. non vt ex pluribus.

distractas a esse proponas: intelligere debueras duplicari tibi titulum a possessionis b non potuisse †: sed ex donatione, & traditione dominium factum [te] frustrà emisse: cùm rei propriæ emptio non possit consistere c: At tunc demùm tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur d. Sanè quoniam omnia bona e tibi ab ea donata, & tradita dicis: ad hoc & à filio facta venditio rerum maternarum afferre, perfecta etiam donatione poterit defensionē, ne vel exemplo inofficiosi testamenti possit hæc auocare e.

Hæc est notabilis lex, & hoc dicit: Tam tutor, quàm vxor eius potest rem pupilli emere palam, & bona fide. BALD. & SALYC.

V. *Iidem AA. Gratiæ.*

CVm ipse tutor f g nihil ex bonis pupilli, quæ distrahi possunt, comparare h palàm, & bona fide i prohibeatur k ζ, multò magis vxor eius hoc facere potest.

Res perfecta non vitiatur, licèt perueniat ad casum, à quo nō possit oriri. BALD. Vel sic: *Donatio antè facta non irritatur, licèt matrimonium inter donatorem & donatricem posteà sequatur.* SALYC.

c ¶ *Rei propriæ emptio.* Vt nec locatio, pignus, donatio, precarium, depositum. CVIAC.

† Quod enim meum est amplius meū fieri non potest. & concor. [illegible]

c ¶ *Consistere.* nota, sine scienter, b siue ignoranter: vt]. eod. l. si mater. & ff. eod. l. sua rei. & de pigno. act. l. debitor. nisi ratione possessionis: vel nisi sub conditione, vel ratione iuris, quod habeat venditor in eare: vt ff. eod. l. si in emptione §. rei suæ. & l. qui taberuas. & de lega. j. l. Lucerna. §. j. Insti. de leg. §. si eos fundum. & idem erit in vltimo casu huius legis. nam ratione iuris querelæ valet venditio.

b Emere rem suam quis sciēs, vel ignorans non potest: nisi certis casibus: vt hic.

¶ Et potest reddi ratio, c quare rei suæ emptio non valeat: quia statim vt facta est venditio, committitur actio ex empto pro euictione: quia & vbi res aliena venditur, si posteà emptor eius dominus fiat, actio de euictione committitur: vt ff. de euictio. l. si vendiderim. Cùm ergo hic emptor ab initio sit dominus, statim committitur contra venditorem actio de euictione, & emptor tenetur ad pretium: sicque inuicem compensatione facta causa minuendarum litium, nulla venditio censetur: arg. ff. de compen. l. j. & v.

c Emptio suæ rei quare non valeat.

d ¶ *Demonstretur.* quod esse potest: quia tua erat vxor: vnde d non valuit inter virum & vxorem donatio: vt ff. de dona. inter vi. & vxo. l. j. & hoc si reuocauit antequàm confirmaretur: vt]. de dona. inter vi. & vxo. l. donationes. j.

d Donatio inter virum & vxorē non valet.

e ¶ *Omnia bona.* Vide l. ix.]. de inoffic. testa. CVIAC.

e ¶ *Auocare.* quatenus immoderata donatio est querela e scilicet inofficiosæ donationis: vt]. de inofficio. dona. l. si donationibus.

e Donatio immodica reuocari potest.

¶ Et nota hic, quòd ratione iuris valet venditio: quod & in legato est: vt ff. de lega. j. l. si domus §. fin. sed non semper: vt ff. de lega. ij. l. Maximi. § penult. quamquàm & hic potest dici, quòd non valeat venditio: sed qui emit, habet exceptionem.

¶ Sed si emit, putans esse vendentis: & sic potest repetere pretiū: vt ff. eod. l. sua rei. Nunquid habet exceptionem pro re, vt non reddatur? Non puto, quia sic f postularet contraria: quæ non audirentur: scilicet vt habeat rem, quasi valeat venditio: & repetat pretium, quasi non valeat venditio: vt arg.]. ad sc. l. j. in fin.

f Contraria postulans, non audiendus.

CVm ipse] CASVS. An res pupilli, quæ distrahi necesse est propter æs alienum patris bona fide, & palam emere tutor possit, quæritur? Respond. quòd sic, & multò magis vxor sua.

f ¶ *Cùm ipse tutor.* auctoritate contutoris.

d ¶ *Cùm ipse tutor.* Huc pertinet l. v.]. *tutor.* ff. *pro empt.* CVIAC.

g ¶ *Comparare.* comparare immobilia g non potest: mobilia autem palam potest: vt ff. eod. l. si emptione. quæ pro contraria signatur.

g Immobilia, & mobilia in comparando differentia.

i ¶ *Palam & bona fide.* Id est, ex auctione. Sic accipe l. v. ff. pro empt. Sic comes rerum priuatarum, & palatini patronatusque fisci possunt emere non fisci ex auctione, non aliter. l. vlt.]. de fide iustru. & iure hasta fisc. quæ est Græca. CVIAC.

h ¶ *Prohibeatur.* immò prohibetur: h vt ff. eod. l. si in emptione. §. fin. quæ est contrà. Solut. ibi administrabat, hic non. secundùm Azo. arg. ff. de autho. tuto. l. Lucius. Sed hoc non placet: vt ff. rem pupilli faluam fo. l. vlt. §. illud. 2. Vel hic emit à pupillo cum auctoritate contutoris: arg. ff. de auctori. tutor. l. vti. & v. §. sed & si rem. valuit enim auctoritas sufficit, licèt plures sint: vt]. de auctori. tuto. l. fin. ibi verò se auctore 3. Vel dic, quòd palàm potest: vt hic. aliàs non: vt ibi: arg. ff. de adminis. tuto. l. non existimo. & de autho. Codex.

h Rem à pupillo an, & quomodo possit tutor.

tuto. l. pupillus. §. simil. & de vicu mate l. fin. sic &]. de dona. l. donatio sine §. in comprehendo. & habent hæc locum in omni officio publico, vel priuato: alias poniturt ff. eod. l. non licet.

¶ Item opponitur huic solutioni proxima secundæ ff. de admini. tuto. l. tutor rerum. in fin. vbi dicit pupillum rem vindicare non posse, quam sibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideò, quia res pupilli erat vsucapta ab herede tutoris. 2. Vel non ideò, quia emptio valeat: sed quia bona fide fructus, siue animalia inde nata ita percepere: vnde fecit suos. 3. Vel dic, ibi non potest vindicare, nisi reddat pretium, quod in suam vtilitatem peruenit: arg. contra]. de prædi. mi. l. si prædium. Vel ibi palàm egit.

* *Ipsius.*

¶ Et nota, quòd vbi ex tutoris parte tantùm oritur obligatio, se auctore obligatur tutori: vt ff. de adminis. tuto. l. quotiens. §. non tantùm.

ζ ¶ *Prohibetur.* Non obstat l. tutor rerum. ff. de adminis. tut. Nam ibi tutor non emit, sed extraneus, quo non soluto se rem retinuit. CVIAC.

VI. *Iidem AA. Lucretiæ.*

SI Gaudentius i in matrem tuam titulo venditionis k, sine quadam fraude l dominium mancipij transtulit: non idcircò quòd posteà inter eos matrimonium, & diuortium sequutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum est m: quod vindicare n, te matri tuæ successisse probans, minimè prohiberis.

Figmentum veritati non præstat impedimentum. BALD.

VII. *Iidem AA. Pisoni* *.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione à secundo marito posteà se simulauit o accepisse: tituli falsi figmentum * † [donationis *] dominium ei duplicare a vel auferre non potuit *.

In contractibus nominatis non habet locum conditio ob causam. BALD. Vel clariùs: *Licèt pretium non soluatur, non agit venditor cōdictione ob causam ad repetitionē rei, sed actione ex vendito ad ipsū pretium.* PAVL. DE CASTR.

VIII. *Iidem AA. Diogeni.*

SI non donationis causa, sed verè vineas distraxisti p, nec pretium numeratum est, actio q tibi pretij, non eorum,

SI Gaudentius.] CASVS. Si Berta mancipium, minoris, putà decem, cùm valeret viginta, vendidisti animo donandi propter affectum quem habes de ea ducenda: posteà cum ea nullum contraxisti matrimonium, quia ratione consanguinitatis distractum est: an præiudicet ei, vel eius heredi, quominùs mancipium vindicare possis, quæritur? Dicitur, quòd non.

† Fictione ipsa valet: [illegible] hoc est, simper in deuiendo consensu fit id inspicimus, quod actum sit, non quod simulatum. Itaque, qui rē suā ab alio, aliquo titulo recognoscit, ad prædicem ei talia recognitio.
* Donū in retentione, nihil.

i ¶ *Si Gaudentius.* proprium nomen.

k ¶ *Venditionis.* aliàs, *donationis*: & tunc plana. aliàs, *venditionis*: & tunc dic facta minori pretio animo donādi: quæ valet inter cæteros, sed non inter coniuges: vt ff. eod. l. si quis donationis.

a ¶ *Titulo venditionis.* Donatio valet, quia facta est ante nuptias: & ideò post facta diuortio non potest reuocari. l. penult. in princ. ff. de donat. inter vi. & vxo. CVIAC.

l ¶ *Fraude.* à matre tua commissa.

m ¶ *Derogatum est.* quod videbatur, cùm a peruenerit in eum statum, à quo incipere non potest: vt arg. ff. de verbor. obl. l. plurib. §. & si placeat. 2. Vel quia non durauit b causa, propter cuius ipse facta fuerit: arg. ff. de in rē verso l. si pro patre. §. verū sed nihil minùs valet: vt hic, & ff. de don. inter vi. & vxo. l. si inter extraneos.

a Atque hic habemus videtur actus perfectus si possit perfectionem peruenit ad casū, à quo incipere non potuit.
b Durare causa debet.

n ¶ *Vindicare.* ab omni possidente.

SI ancillam.] CASVS. Si mater tua ancillam comparauit, & à marito suo simulauit titulo donationis accepisse, an tibi præiudicauit, putà quia dicat maritum sibi donasse, constāte matrimonio: & ideò velit maritus ancillam à te reuocare: an possit, quæritur? Dicitur, quòd non. VIVIA.

o ¶ *Se simulauit.* Et ideò diuortio facto eam maritus non reuocabit, quando simulata est donatio, quæ vt dominio mulieris nihil adiecit, sic nec detrahet. CVIAC.

* ¶ *Figmentum.* Nam non videris ex caussa empt. & donat. possidere, cùm non valeat venditio. CVIAC.

a ¶ *Dominium ei duplicari.* Lex quarta ait duplicari titulum possessionis. CVIAC.

o ¶ *Non potuit.* quia dicit maritus se donasse, constante matrimonio: & ideò velit eam tibi auferre. & facit]. eod. l. cùm res. &]. plus vale. quod agi. l. j. & de reg. iur. l. non vt ex pluribus.

SI non.] CASVS. Vineam mihi vendidisti, nec pretium solui: an vineam repetere possis, quæritur? Dicitur, quòd nō, sed actione ex vendito agere potes ad pretium.

¶ Huc pertinet lex trigesima sexta, & trigesima octaua, ff. eod. CVIAC.

p ¶ *Distraxisti.* id est, vendidisti.

q ¶ *Actio.* sibi habita de pretio.

480/C.IV.K.5-4, 997-998
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Competit.* vt T. *de rei vind. l. vniuersa.* & T. *de rescin. vend. l. ex venditione.* & hoc quando fides est habita de pretio. aliàs potest rei vindicari: vt ff. *eod. l. quod vendidi.* & ff. *de tribut. l. procuratoris.* §. *penult.* & *Instit. de rerum diui.* §. *venditae.* Et dic, quòd volebat repetere condictione ob causam: sed non * habet locum in contractibus nominatis: vt ff. *de rerum permu. l. j.*

a Condictio ob causam locum non habet in contractibus nominatis.

quae dedisti, repetitio competit [a].

Sine pretio contractus venditionis non habet substantiam. BALD. Vel sic: *Sine pretio non est venditio, nec pretiũ conuentum non solutum facit possessorem iniustum, & ex venditione simulata pretium nõ petitur: nec res tradita repetitur si agebatur, vt donaretur.* SALYC. Vel sic: *In emptorem transit dominium, facta traditione: licèt pretium non sit solutum, si fuerit habita fides de pretio: nisi venditio sit inualida, quia non fuerit conuentũ de certo pretio: & si fuit facta animo donandi, pretium peti non potest.* PAVL DE CASTR.

II. Iidem AA. Seuero.

EMpti fides [b], ac venditi sine quantitate [c], nulla est. Placito autem pretio non numerato [d], sed solùm tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus [e]: nec idcircò is, qui comparauit: minùs rectè possidet [f], quòd soluta summa, quam dari conuenerat, negatur. Sed [&] si donationis gratia praedij factam venditionem [g] † traditio sequatur [h]: actione pretij nulla competente, perficitur donatio.

Contractus potest esse nullus duplici causa, & vtraque potest eadem libello proponi. hoc dicit notabiliter textus, cum glossa, secũdùm BALD. Vel sic: *Si mulier simulatè emit rem suam tanquam mariti, non praeiudicat sibi.* SALYC. Vel sic: *Emptio rei suae non valet, nec praeiudicat ementi.* PAVLVS DE CASTR.

I. Iidem AA. Gorgio *.

SI mater tua velut ex patris [cui [i]] bonis praedium suum comparauit: cùm rei propriae non consistat emptio [k] [a], & hanc simulatam [l] proponas: huiusmodi placitum mutare sub-

EMpti.] CASVS. Sine pretio nulla consistit emptio. & hoc in primo. Si verò pretium constituatur, nec soluatur, & res tradatur: non ob hoc minùs tenebit venditio: sed agetur ad pretium. & hoc in secunda. Si verò venditor pretium sibi solutum negaret, non ob hoc minùs possideat quis, quòd comparauit. & hoc in tertia. Si verò aliquis praedium sibi donauit, simulauit autem se vendere: si subsequuta fuerit traditio, non agetur ad pretium: quia perfecta est donatio. & hoc in quarta.

b ¶ *Empti fides,* ab vtroque contrahentium habita.

c ¶ *Sine quantitate.* id est, [b] pretio, & certo: vt *Instit. eod.* §. *pretium.* nec sine re, quae vtique, valet venditio, nisi [c] in fructibus, & alea, & similibus: vt ff. *eod. l. nec emptio.*

d ¶ *Non numerato.* fide tamen habita.

e ¶ *Irritus.* non enim est pretij numeratio, sed conuentio, &c. vt ff. *eod. l. 1.* §. *1.*

f ¶ *Rectè possidet.* cùm à venditore habeat, vel eius voluntate expressa, vel tacita, aliàs secus: vt T. *de acquir. poss. l. minus.* & ff. *de acquiren. poss. l. si ex stipulatione.* Et [d] dic, quòd hic fuit habita [d] fides de pretio à venditore.

g ¶ *Factam venditionem.* simulatam tamen.

h ¶ *Sequatur.* hoc iure veteri. hodie etiã nudo pacto fit donatio: vt T. *de dona. l. si quis argentum.* §. *fin.*

SI mater.] CASVS. Mulier volens dare pecuniã viro suo; quod non potuit, cùm non valeat donatio inter virum & vxorem; simulauit se emere praedium suum proprium à marito, & pretium ei dedit: an mulieri, vel eius heredi per talem venditionem praeiudicatur, quominùs praedium repetere possit, quaeritur? Dicitur, quòd non.

i ¶ *Patris tui.* mariti sui.

k ¶ *Emptio.* vt & ff. *eod. l. suae rei.* & *l. si dubitet.* nisi ratione possessionis *: vt ff. *eod. l. si in emptione.* §. *rei suae.* vel sub conditione: vt ff. *eod. l. Lucius.* & ff. *de leg. 1. l. Lucius.* §. 1. & arg. ff. *de verbor. obl. l. nemo.* & *l. Lucius.* & nisi per alium [f]: vt ff. *manda. l. si mandauero.* §. *si tibi.* & nisi ratione partis alienam: vt ff. *de in diem addic. l. quod si vna.* in *fin.* Sed quidam ibi intelligunt sub conditione, quae existente, res non sit nostra.

a ¶ *Consistat emptio.* Sic nec locatio, precarium, pignus, depositum, donatio. CVIAC.

l ¶ *Simulatam.* & ideò pro infecta quoque habendam: vt T. *plus vale. quod agi.* Dupliti ergo ratione non valet.

m ¶ *Substantiam veritatis.* cùm fuerit simulata.

n ¶ *Non potuit.* cùm sua erat: T. *eod. l. si ancillam.*

b In emptione pretium, & quidem certũ esse debet.

c Vendi fructus, alea, & his similia possunt sine re, hoc est, certã nihil percipiatur.

† al. *falso numerato.* & rectè.

d Fidei de pretio habitae is est effectus, vt in emptorem etiam rei venditae dominium transeat.

* *Orelano.*

e Hoc verum quando per aliquod remedium possessionis emptor non potest à venditore possessionem recuperare; & idem Bar. & Bald. in *l. si in emptione* §. *rei suae.* *in gl. allegata.*

f Intellige quòd videns poterat inuito domino id distrahere: tùm emptio rei suae per alium celebrata non valet. Cyn. & Bald. in *l. vnica. super. glos. an.*

stantiam veritatis [m], & ei nocere non potuit [n].

Contractus non redduntur in inuitum. BALD. & SALYC.

XI. Iidem AA. Pateriae †.

INuitum comparare [a], vel distrahere postulantis desiderium, iniustam causam non continet [o].

Fideiussor non est de substantia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam instrumentum, nec etiam poenitentia, quanquam incontinenti post actum perfectum sequuta inualidat ipsum contractum. hoc dicit notabiliter. BALD. Vel sic: *Fideiussor de euictione non est de substantia emptionis, nec instrumentum tradita possessionis: & idem certum omissio non vitiat: nec post emptionem factam locus est poenitentiae, etiamsi pretium non sit solutum: sed pro eo soluendo agi potest.* SALYC.

XII. Iidem AA. Paterno *.

NOn idcircò minùs [p] emptio perfecta est, quòd emptor fideiussorem non accepit [q], vel instrumentum testationis vacuae possessionis omissum est [r]. nam secundùm consensum auctoris in possessionem ingressus, rectè possidet [f] †. pretium sanè, si eo nomine satisfactum non probetur, peti potest [s]. nec enim, licèt incontinenti facta, poenitentiae contestatio [u] consensu finita rescindit [x].

Contractus in alterius contrahentium voluntatem collatus, non intelligitur efficaciter celebratus. SALYC. Vel sic: *Contractus vltrò, citròque obligatorius non potest conferri in voluntatem, vel arbitrium alterius ex contrahentibus: & si contrà fiat, non valet.* PAVL. DE CASTR.

XIII. Iidem AA. Iuliano *.

IN vendentis [y], vel ementis voluntatem collata con-

INuitum.] CASVS. An rem meam vitiosam per iudicem me possis compellere emere, quaeritur? Dicitur, quòd non. econtrà si rem vitiosam haberem, & tu eam desiderares: non posset me compellere, vt tibi vendam.

a ¶ *Inuitũ comparare.* Contractũ, συγχ... ait Aristoteles v. *Ethic.* Vide scripta ad l. v. T. *de obl. & act.* CVIAC.

o ¶ *Non continet.* vt & T. *de iure delib. l. nec emere.* & T. *de actio. & oblig. l. sicut.* & T. *loca. l. inuitos.* & T. *de nupt. l. neque ab initio.* & ff. *de pign. act. l. quamuis.* & T. *de Iudaeis. l. nemo exterus.* & T. *eod. l. dudum.* Sed prima * fallit in casibus vbi quis cogitur comparare: vt ff. *de actio. empt. l. Iulianus.* §. *idem Celsus.* & ff. *de lega. 1. l. & si aquae.* & ff. *communi diuidun. l. communi diuidundo.* §. §. *fin.* & *Instit. de leg.* §. *non solum.* 2. Item & secunda [b] fallit nam quandoque quis distrahere cogitur: vt T. *de communi ser. ma. l. 1.* licèt quidam ibi dicant, quòd iam erat liber: vnde etiam non fuerunt, non dicitur cogi vendere rem suam, sicut aestimationem recipiat. Item fallit ff. *de legat. 1. l. & si aquae.* & *Instit. de his qui sunt sui vel alie. iur.* §. *fin.* & ff. *de relig. l. si quis sepulchrum.* & T. *de patribus qui fil. dist. l. 2.* in *fin.* & ff. *de actio. emp. l. Iulianus.* §. *idem Celsus.* & T. *eod. l. dudum.*

NOn idcircò.] CASVS. Si mihi praedium vendidisti, non ob hoc minùs tenebit venditio, quod fideiussorem nomine euictionis non accepi: vel instrumentum venditionis nõ interuenit: quia sufficit, quòd consensu tuo sim introductus in vacuam possessionem. & hoc in prima. Si verò pretium tibi adhuc non solui, petere poteris: nec facto contractu interueniente consensu, si poenitueris, minùs valebit venditio. & hoc in vltima.

p ¶ *Non idcircò minùs.* fallit in seruo communi manumisso.

q ¶ *Non accepit. de euictione,* cùm nec dandus est, nisi [s] actum esset: vt ff. *de euict. l. emptori.* & ff. *de praes. stip. l. 3.* §. *stipularis.*

r ¶ *Omissum est.* vt T. *de fide instru. l. non idcircò.* & T. *de rei vind. l. quoniam.* & T. *de commun. re. alie. l. fin.* & T. *de proba. l. cùm res.*

f ¶ *Possidet.* vt T. *de acquiren. poss. l. minus.* & ff. *de acquiren. poss. l. si ex stipulatione.* & T. *si quis alteri vel sibi. l. si emancipata.*

s ¶ *Peti potest.* vt *d. l. quoniam.* & *in eod. tit. l. tertiale.*

u * *Contestatio.* id est, * coram testibus protestatio.

x ¶ *Rescindit.* T. *de transact. l. quamuis.* & *de act.* & *oblig. l. sicut.* & ff. *certum petatur. l. in quod.*

IN vendentis.] CASVS. Vendo tibi, si emere volueris, vel ego voluero: non valet emptio. Vel pone casum, vt in glossa.

y ¶ *In vendentis.* quidam non intelligentes ponunt casum: Vendo tibi talẽ rem pro * quanto volueris, vel quanti aestimaueris: qui casus est ff. *eod. l. quod saepe.* §. 1. 2. Tu dic, quòd ipsa commercium, id est, contractus, qui est emptio, & venditio, fuit hic positum in arbitrium alterius: vt si volueris sic emere: & ff. *de act.* & *obl. l. sub hac.* & *de verbor. oblig. l. stipulatio.* §. *fin.*

† Paterna. al. Paterno.

a Emere inuitum cogimus.

b Vendere inuitum cogimus.

* al. Paterno.

† al. *pro praedio praesumitur, possessio.* CVIAC.

* Vel sic: *Contractus collatus in arbitrium alterius contrahentium non valet nec emend. ex parte* Contradicta quidam hoc notant: sed fuit. De quo Alex. & Socin. in l. ff. *solutio.* Afflict. decis. 257. nu. 10. vbi dicit, promissionem in arbitrium petitoris posse ex canonibus sequi tare.

r Tiliano.

c Fideiussor nõ est necessarius in venditione, & emptione, nisi specialiter sic, vt daretur.

d Contestatio pro testã testibus protestatione.

e Vbi fuit collatum arbitrio emptoris, vel alterius tertij, non valere.

¶ Sed

480/C.IV.K.5-4, 999-1000
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed videtur contrà *Infra. eod. §. emptio.* vbi dicit remere. Solu-
tiuad * est, cùm dicit: Vendo quanti voluerit: vt *ibi.* aliud. Si vo-
luerit: vt *ibi.* 1. Alij, vt R. quòd vbi expressè dixi, quanti fuerit
arbitratuerunt non valet. At vbi vel à re facta fuit, vt si vo-
luerit emere, valet: fiet & si dicerem, ſi Capitolium aſcenderis:
quia expressa ᵇ nocent:
vt *ſi de condit. & demonſt.*
l. commentaria. & de le-
gat. 1. fideicommiſſa. §. ſi
fideicommiſſum. Sic ergo dicit hic *Iustinianus*,
ſcilicet expressa. 5. Alij,
quòd ibi fuit collatum
in arbitrium alterius
concrahentium: ᶜ vt
boni viri arbitrio. 4.
Ioan. verò dicit, quòd
ibi fuit inſtitutio parè
facta, ſed resoluitur ſub
conditione. Hic autem
facta fuit ſub conditio-
ne. 3. Tu die, ᵈ ſi pre-
tium conferatur in al-
terius arbitrium. non
valet: vt *ff. eod. l. quod*
ſupr. §. 1. (& idem ſi
commercium: ᵉ *vt hic.*)
Pareò res ᶠ ipſa con-
ferunt: vt *Infra. eod. §.*
emptio. Si autem in ex-
tranei arbitrium pre-
tium conferatur, ſi qui-
dem innominati, non
valet: niſi in caſu vt *ff.*
loca. l. ſi mercem. & de
pigno. l. ſi fundum. §. fin. Si
autem nominati, valet,
ſi ipſe fuerit arbitratus:
alias non nec recurritur
ad arbitrium boni viri
vt arg. *J. eod. l. fin.* Si au-
tem arbitretur, ſed ma-
lè, recurritur ad arbi-
trium boni viri: vt arg.
ff. pro ſocio. l. ſi ita coniu.
& l. ſocietatem mercium.
Accidentale autem, id
eſt, accidens aliquod,
quod non eſt de ſub-
ſtantia contractus, ſiue
in alterius contrahentium arbitrium, ſiue extranei conferatur, ſicut
in ſocietate, ita in ven-
ditione ad boni viri ar-
bitrium recurritur, ſiue
arbitretur, ſiue non: vt
ff. eod. l. hoc venditio. &
pro ſocio. l. ſi ita coniu. & l.
ſocietatem mercium. Quod
dixi in venditione, ſcrua
etiam in locatione: vt arg. *J. eod. l. fin. in fi.* In ſtricti ᵍ verò iuris
iudiciis non recurritur ad alterius arbitrium: vt *ff. de verbor. obl.*
l. ſi quis arbitratu quòd poteſt dici, ſi non arbitretur aliis ſic: vt
ff. de operis lib. l. ſi liberum. Porrò in ʰ arbitrium proni iterutis,
ſi conferatur tacitè,) valet: vt ſi aſcenderis Capitolium: vt *d. l. de*
emptio & demonſt. l. commentaria. ſi expressè: vt ſi, vel volet, vel
voluerit, non valet: ſed ſi cùm voluerit, vel voluerit, fiet: *ff. de verb.*
obligationibus. §. ſi ita. & l. Titia. §. fin. & l. ſi quis ſtipulatus. &
de actio. & obligat. l. ſub hac.
¶ Sed quid ſi dicam, volo tibi vendere rem illam pro decem ni-
ta dicat, ego volo emere pro decem: an res contracta vendito?
Videtur, quòd non, nam ſi dicam, volo aſcendere arborem, non
ſequitur quòd aſcendam. Sed certè hoc valet, cùm ſolo conſen-
ſu contrahatur: ac ibi neceſſe eſt, vt aſcendam: & clarum eſt, quòd
non aſcendit, licèt ſic dicat: ſed hoc non eſt clarum cum non
conſentire nam & hic verba ſolecenniſſim relinquuntur: *In-*
ſtit. de ſingulis re. per fideicommiſſ. eoli. §. fin. & mandatum contrahi-
tur: *ff. de man. l.*).
¶ Item quid ſi dicam, rem meam vellem vendere tibi pro de-
cem: & tu dicis, ego vellem emere. Reſpond. hoc non valet: quia
ponitur verbum preteriti imperfecti, quod rem imperfectam ſi-
gnificat.
¶ Item quid ſi dicam, vendo tibi pro decem, & vis? & ego cuio, ſi
vis? Reſpond. hoc non valet, ſecundùm Ant. per legem illam. 1.
Alij, vt H. quòd ſic: & hac ita intelligitur quando in futurum
apponitur conditio voluntatis.
¶ Sed argumen. contrà *ff. de condictio. indebiti. l. ſi Titius.*

Codex.

ADDITIO. Videas ſimilem glossam *in Lin perſonam. §. generaliter.*
ff. de reg. iur.
a ¶ *Adstringi necessitate contrahentes.* Reſpicit ad definitionem
obligationis *in d. paper. filium. ff. ad legem Falcidiam.* CYIAC.
b ¶ Loquitur de Illyrico Occidentali, vt de Orientali *in l. vbi J.*
de annu. & reb. CYIAC.

Pretium rei vendita per tertium
arbitratorem definitum, ſeu de-
claratum cogitur emptor ſoluere, &
non arbitratus ea non tenet venditio:
quod etiam in locatione ſeruari
mandatur hac dicit. Vel breuiùs:
Si pretium ad tertij arbitrium com-
mittitur: illo non arbitrante, contra-
ctus redditur nullus, nec à perſona
receditur: & illo arbitrante firma-
tur. SALYC. Vel ſic: *Si pretium committatur in arbitrium, vel*
declarationem tertij, ſequuta decla-
ratione valet contractus: ſed ea non
ſequuta, nè valet, tanquam defecta
conditione, ſub qua conſtitut contra-
ctus celebratus, nec eſt curandum,
an illi fuerit commiſſa declaratio
tanquàm amico communi, & ſic fue-
rit habitus reſpectus ad perſonam
eius: ac tanquam in arbitrium boni
viri, & ſic fuerit habitus reſpectus
ad id, quod facere debet, vel facere
boni vir: quia nè ſequuta declara-
tione, neuter caſu valet contractus,
nec recedatur ab eius perſona, vt
per alium bonum virum declaratio
fiat. hoc dicit iſta lex ſingularis,
quæ quare dic allegatur. PAVL. DE CASTR.

XV. *Imp.* IVSTINIANVS A.
Iuliano P. P.

SVper ζ rebus venundandis,
ſi quis rem ita comparauerit,
vt res vendita eſſet quanti *
Titius æſtimauerit, magna du-
bitatio exorta eſt multis anti-
quæ prudentię cultoribus quam
decidentes, ſancimus, cùm hu-
iuſmodi conuentio ſuper ven-
ditione procedat, quanti † il-
le æſtimauerit, ſub hac con-
l. nemo extorq.
¶ *Niſi hæc forsè à teſtatore ſic dicta,* vel ab eo, qui rem tibi de-
dit, adiecta, vel ſcripta: vt *J. de re alien. vel alien. l. fin.* Vel ſi emphy-
ſeuta velit vendere emporemata * (ſcil. meliorationes: præ-
ſertim quidem dominus, extraneo: vt *J. de iure emphyteu. l. 3.* Item
in iudicio communi diuidundo poſt litem contestatam. & in iu-
dicio familiæ erciſcundæ poſt mortem testatoris: ſed alienatio-
nes voluntariæ extraneis ſunt interdictæ: vt *J. communi diuidun-*
d. l. in fin. & ff. familiæ erciſcundæ. Vel *dic, niſi hæc ſolle-*
cite quam habes *J. lib. 2. non licere habitatoribus metropolis. l. 1.*
ADDITIO: Hæc exempla non placent. Cyac. quia hic loquitur
de prohibitione in perſona tantùm) poſſe exempli de lege vnica.
C. ne Christianam mon. 2. Vel *dic, ſecundùm Bald. niſi lex,* id eſt,
ſpecialis conditio loci, vel municipale ſtatutum hoc prohibet:
quia ſtatuta valent: vt *J. conſtituere. de in integr. reſtit.*
¶ *Niſi lex ſpecialior.* Hæc Tribonianus addit propter *l. vbi J.*
habita. mat. lic. & §. cohæredes Lege Rom. ff. de verbor. obligat. CYIAC.
SVper.) CASTR. Olim ſi aliquis res ſuas vendere, quanti Ti-
tius deſiderat: dubitatio erat, an valeret talis venditio. Dicit
Imperator, quòd ſi venditio facta fuit ſub illa conditione, ante de-
ſiderabitio, putà quia Titius pretiũ definitio: emptor ad pretiũ,
venditor ad rem tradendã tenebitur, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcri-
pto celebrata fuerit venditio. Si non definiat, nũ valebit: remota
diuinatione, an ſit collatum arbitriũ in certã perſonam, an in vi-
rum bonum. & hæc eadem dici poſſunt in locatione, & conditio-
ne, cùm penſio in alicuius arbitrium conferatur. VIVIAN.
¶ *Super.* Vide ſcripta ad *Latin. de verbor. obligat.* CYIAC.

Tit. 1 Tit.

a Vendo quãti voluerit. & ſi voluerit, dabitur.
b Expressa quãdoque nocent: non ex pressis non nocent.
f al. quo.
c Venditio ex pacto conferri in alterius contrahentis vel tertiũ arbitrium.
d Venditionis pretium in alterius conuentio arbitrio relinquitur ad pretiũ, licèt ipsa venditio conferri possit. In extraneum iuxta mineti arbitrium collatũ pretiũ, non ratio in nomina ti, valet, ſi in ſimile arbitrium. Quod ſi mala arbitrium non recurrendum ad pretiũ arbitrium vijs bonã. Videlicet verò accidentalia ad alterius fiue contrahentis, fiue extranei arbitrium differri potest.
e Commerciũ quemlibet in alterius arbitrium conferri potest.
f In arbitrium alterius fiue contrahentis, fiue extranei, quãdoquidem arbitratus bonus fidei eius mensuratio, & accidentalia pollint conferri.
g Ad arbitrij alterius ad ipsorum in stricti iuris iudicia, ea non adhibetur, qui ciuilitas est.
h In arbitrium pronitentia non tollitur ó ferri tacitè potest, expressè non potest.
i Tacitè. & expressè differri in alterius arbitrium quid ſit.

Codex.

a ¶ *Adstringi necessitate contrahentes.* Reſpicit ad definitionem
obligationis *in d. paper filium. ff. ad legem Falcidiam.* CYIAC.
b ¶ Loquitur de Illyrico Occidentali, vt de Orientali *in l. vbi J.*
de annu. & reb. CYIAC.
Vdam.) CASTR. Olim ſi res ncã vendere voluerit: non extraneo, ſed cõfanguineo, ſi comparare voleat, habebam necesse vendere. Item ſi dictum erat conferre in aliquem, & vnus volebat vendere rem illam: non poterat, quandiu conſortes volebat emere: & ſi alius voebat, conſortes poterat offerre pretium, & rem recuperare: quod notauit Imperator per hanc legem, dicens, quòd quilibet cuicumque voluerit rem ſuam diſtrahere potestatem ſit ſpecialiter hoc prohibere: quaeliter hoc factat, nũ aperit. tu die, ſi teſtator alicui rem legauit, ne extra familiã alienetur quo caſu voluerat ſua tanquã lex ſeruanda eſt, ſi voluerat non fuerit nuda.
¶ Hæc lex tollit aut ex-
plicitus. At opponitur *l.*
1. J. non licere hab. & id
obseruatur inter vinos.
CYIAC.
c ¶ *Dudũ.* Ius illud vetus senatorum eſt per Novel. C. ef. Rom. quam refert Harmenop. *lib.*
ij. tit. ij. & per conſtitut.
Fridec. & hoc hodie. Ea
iure vtimur, non hac
lege. CYIAC.
d ¶ *Proximus.* id eſt, cõſanguineis.
e ¶ *Conſortibũſque.* licèt non conſanguineis.
f ¶ *Ad emptione remorum.* Vt hodie fit. CYIAC.
g ¶ *Inuiti* vẽdere et, cui noluit, vendere tamen voluit.
h ¶ *Emporem.* vt *J. de commodato re. eiusm. l.*
falsa. & J. de dona. l. per-
tinum. & J. communi di-
uidun. l.). *& de Iudaei.*
f. mercis ff. loca.
* Potest fieri editio ad arbitrium tertii. Vide Tiraqu. *de retract. §. 3. gl. 1. num. 18.*
† Hæc verba tandũdo: Vtilitatem ex *l. mercis ff. loca.*
* Emporema quid ſignificet.

Hist. Sem. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1001-1002
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Permittere.* sive bonè sive malè se arbitratus, secundùm Ant. 2. Tu dic, si malè, recurrisse ad arbitrium boni viri : vt *ff. pro socio l. si ita coire, & l. si societatem meam.* Idem dico in strictis iuris iudiciis : vt *ff. de aqu. lib. l. si liberum,* 4. licèt alij contrà : vt *ff. de verbor. oblig. l. si quis arbitratus.* 3. Tertij dicunt, vt F. quòd si emisse dimidiam iusti pretij, petat decepta rescindi concaptum eo modo, quo è ipsemet rescindere contrahens fuisse decepta, & hoc officio iudicis, vel actione ex eo contractu, data emptori electione: vt *J. de rescin. vend. l. 4.* & hoc cùm non doluit fecit: aliàs tenetur de dolo, & non potest agi contra contrahentem: quia ad participantem dolum, sec. est decepto vltra dimidium.

a ¶ Sine sine scriptis. Vide scripta ad *l. penult. T. de fide instrm.* CVIAC.

b ¶ *Lege.* vt *l. de fide instrm. l. consultus.*

c ¶ *Pro subdolo.* vt nec ad alterius arbitrium recuratur, & in simili casu loquitur *ff. de verbor. oblig. l. si quis arbitratus.* hoc tamen fallit in duobus casibus. Primus *J. de dotis * promis. l. 13. & ff. de iur. dot. l. cùm pof. §. ganer.* secundus est *ff. eod. l. hac venditione,* vbi Et est tertius *J. commodat. de leg. l. fin. §. 5.*

ADDITIO. Et hoc fatendum ex tanto non arbitrio mentiri ad arbitrij boni vtut, id est, iudicis quod ad legem pertinet. Ita fuisse excedit. Tiraquell. loc. 149 priusquam certis

b Et est certis, quia ibi fuit facta obiectio super accidentibus contra ductiuis super pretio, quod est de substantia. Paul.

d ¶ *In boni viri arbitrio.* At in ceteris bonæ fidei contractibus, præterquàm in emptioni, & locatione arbitrium accipimus, pro arbitratu boni viri. CVIAC.

e ¶ *Venerint.* nam distinguebant veteres, vtrùm in pretium certum, an vt in bonum virum in eum consentirent.

e ¶ *Quia hoc* id est, per consortiarum scire.

f ¶ *Locum habere.* vt & *ff. locat. l. si merces, in principio, & Instit. locat. in principio. ibi, si merces.*

g ¶ Sed an sic cognoscat arbitratori illi, in quem sic arbitrium est collatum? Respond. sic, f. cum pœna, vel pignoribus cautum sit stari eius arbitrio, & ipse recepit ad definiendum aliàs non, sicut & arbiter: vt *ff. de arbit. l. 19. §. nonnulli, & l. Iustigatores §. 1. & Lum. disponemus.* §. 1. sed illo non arbitrante vnus alterum compellere non poterit ad eligendum alterum.

ADDITIO. Vt ibi liquet ex, & quando pretio collato in arbitrium boni viri, ab eius persona recedatur, distinguendum est: post Bartol. in *l. si quis arbitratus ff. de verbor. oblig.* Aut fuit arbitratus iniquè, & recedetur ab eius persona: *l. si liberum, 4. ff. de oper. lib. hæc enim sententia.* Aut æquè fuit arbitratus, & tunc aut fuit venditor & contrahentibus, & recedetur: *l. hac venditio ff. eod.* Aut fuit tertius, & tunc aut fuit assumptus super contractu perficiendo, & non recedetur ab eius persona: vt *ibi, cum similibus.* Aut super contractu perfecto, & in aliquo accessorio, & recedetur à persona eiusmodi *hodiernum. ff. eod.*

d Hanc consuetudinem sequitur Cardinal. & Bald.

DE HEREDITATE, VEL ACTIONE vendita.

Dicit d *de venditione rerum corporalium, non incorporalium*

Æris alienum.] CAPVT. Hereditate nomine fisci vendita emptor tenetur ad onera, & ad aes alienum, & hoc est speciale in fisco: secùs in peculio vendito hereditatis.

p ¶ *Nomine fisci.* At excepto fisco, hereditatis creditoribus in emptorem non vtiles quidem actiones dari: quia id nulla lege, aut senatusconsulto est traditum. CVIAC.

q ¶ *Venerit.* à procuratore fisci.

h ¶ *Fiscum.* speciale* est hic: secùs & quando vendit bona vacantia : vt *ff. de iure fisci. l. cum qui bona vacantia,* aliàs non: vt *J. eod. l. penult.*

¶ Sed quid si emptor ad est solutus? Respon. b æquum est in fiscum dari actionem: arg. *ff. de eo, per quem fac. est. l. fin. in principio.*

¶ Item hoc legi est contra. *J. de quæst. præsc. l. 3. & Instit. de actione. §. fin.* Solu. c hæc per illas corrigitur. 1. Vel aliud d est in hereditate peculiaria fisci, ne teneatur pluribus actionibus : vt *ibi*, & aliud est in venditione singularium rerum. 3. Est & aliud speciale in fisco : vt qui emit hereditatem ab eo qui vacantem, teneatur petitione hereditatis: *ff. de peti. hered. l. nec solum.* aliàs *l. etiam si putaret. §. item si quis.* e cùm alterius rei datum sit tantùm emptor vt *J. de quæstion. præscript. l. fin. 4.* Dicunt tamen quidam hic, ita demùm teneri emptorem, si fiscus fecisset. 2. Alij ita demùm, si ignorasset. 4. Alij non distinguunt.

f ¶ *Nec fiscum.* Idem dicitur in *l. cum qui bona. ff. de iure fisc.* Sed etiam obstat *l. 3. & 13. §. & nemo. J. de quæstion. præscript.* Vide solut. in text. ad eum. & scriptis hic. CVIAC.

R*atio.*] CAPVT. Delata erat alicui hereditas, cum adiit, & mihi vendidit: quis creditoribus hereditatis, & legatariis respondere tenetur, quæritur? Resp. quòd tu venditor : & ages adiutus me actione ex vendito. & hoc in prima. Si verò fuisset

a Approbatur per Odo. Cyn. Bald. & Fent. T. reformanda.

b Idem Cyn. & intelligo, quòd fiscus tunc teneretur in quantum ad ea pertinet, & non vltrà. Bal.

c Hoc est falsum, quia legi contrahio est emendanda. vbi, aliàs posset esse vera. Ang. Ioc.

d Dic, quòd aut fiscus venditor fuerit simplicitè, & tunc ad posset res ab emptore auferri, & tunc ad legatarios, & tunc ea causa : & tunc potest illa res ab emptore auferri. & sic loquitur ibi S. Cyn. & ante. & Bald. Ioc.

de suscipiendis actionibus, & de seruando te indemnem : an creditoribus hereditatis, & legatariis respondere teneat, quæritur? Respond. quòd non : verumtamen è non solùm ex forma pacti, poterit venditor me reconuenire ad interesse.

¶ *Iura.* id est, legis duodecim tabularum, & iuris prætorij quæ volunt, vt heredes creditoribus hereditatis teneantur: vt *J. de heredi. act. l. fin. & de pacti l. pactis.* nec idcò quia vendunt, desinunt heredes esse, vel teneri : vt *ibi, & J. de reuo. hæ. quæ in fraud. cred. l. 1. & ff. de leg. 3. l. quæcumque heres. & arg. ff. de iure de. l. ff. mulier. §. 1.*

g ¶ *Te.* scilicet venditorem.

h ¶ *Te respondere.* non emptor, nisi factus sit tu non f solutendo: arg. *ff. de leg. 3. l. plenè, 4. §. qui negotium. & ff. de fun. dot. l. ff. mortuo fundum.*

¶ Sed quare non sic creditores possunt emptores conuenire, vt emptor debitoris? Respond. vtitur de suo potest facere quod ei placet, & sic actiones transferre contra debitores: sed de alieno nequaquà: vt *ff. de neg. gest. l. solutio. & ff. de noua. l. 3. Stichi. §. fin.*

i ¶ *Te respondere.* Actio ex vendito, aut ex stipulatu, si quid præstitisti, dedisti, solusti hereditatis nomine. si nihil dum præstitisti, ages cum emptore, vt te defendat, aut eximat. CVIAC.

e Vide Gulden. non Pegn. de, 45. reg.

DE HEREDITATE, VEL ACTIONE VENDITA. TITVLVS XXXIX.

Quod dici aut non tantùm corporis emptionem esse, sed iuris, id patefacit hic titulus. Hereditatis enim, & actionum nomina iuris sit, hereditas ius successionis vniuersæ defunctæ, actio ius petendi in iudicio, quod suum est & emptori quidè in rem etiam antè confirmam datur vtilis actio in rem, si heredibus, vel in rem actio vbi dine fici. tit. hoc tit. *emptori verò corporis antè traditionem nulla in rem actio est. Item venditor corporis si obligat ab euictione non venditor hereditatis, vel actionum. Satis enim est, si præstet hereditatem esse, vel actionem esse quali qualem.* CVIAC.

Fiscus hereditate vendita non teneatur creditoribus hereditariis respondere, sed emptor est conuenendus ab eis. h. d. necessitatem. BALD. Vel sic: *Speciale est in fisco hereditatem vendente, vt è creditoribus hereditariis conuenantur emptor, & non ipse.* SALYC. Vel sic: *Quando fiscus vendit hereditatem, creditores hereditarij non debent molestare fiscum, sed emptorem, & est speciale in fisco.* PAVL. DE CASTR.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. *Gemanio.*

Es alienum hereditate nomine fisci, vendita a, ad onus emptoris bonorum pertinere, nec fiscum b, c creditoribus hereditariis respondere, certum, & absolutum est.

Heres, & non emptor hereditatis à creditoribus conuenitur heredi tamen ab eis, in quem sic arbitrium est collatum? Respond. sic, f. cum pœna, vel pignoribus cautum sit stari eius arbitrio, & ipse recepit ad definiendum aliàs non, sicut & arbiter: vt ff. de arbit. l. 19. §. nonnulli, & l. Iustigatores §. 1. & Lum. disponemus. §. 1. sed illo non arbitrante vnus alterum compellere non poterit ad eligendum alterum.

Ad eum. id est, legis duodecim tabularum, & iuris prætorij quæ volunt, vt heredes creditoribus hereditariis teneantur: vt *J. de heredi. act. l. fin. & de pacti l. pactis.* nec idcò quia vendunt, desinunt heredes esse, vel teneri : vt *ibi, & J. de reuo. hæ. quæ in fraud. cred. l. 1. & ff. de leg. 3. l. quæcumque heres. & arg. ff. de iure de. l. ff. mulier. §. 1.*

Te. scilicet venditorem.

Te respondere. non emptor, nisi factus sit tu non f solutendo: arg. *ff. de leg. 3. l. plenè, 4. §. qui negotium. & ff. de fun. dot. l. ff. mortuo fundum.*

Te respondere. Actio ex vendito, aut ex stipulatu, si quid præstitisti, dedisti, solusti hereditatis nomine. si nihil dum præstitisti, ages cum emptore, vt te defendat, aut eximat. CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 1003-1004
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Suo ordine.* libello dato, & actione ex vendito, vel negotiorum gestorum: vt *ff. eod. l. ij §. fine. & de procurat. l. item §. ait.*
b ¶ *Vt facia tibi detur.* de suscipiendis actionibus, vel de firmando indemnem: sic & *ff. de iudic. l. in omnibus.* quæ est contra. 1. Alij dicunt, quòd hoc non petitur hic satisfiat, scilicet cum fideiussore: quod non potest: sed cauetur de indemnitate *facere ibi.*
m ¶ *Nam vt facia tibi detur.* Emptor compellitur quidem cauere, id est, repromittere. Sic nihil obstat *l. vbi. ff. de iudic.* cuius nec est similis species: nam non satisfiabit emptor, nisi initio ita conuenerit. *pecdta. ff. de contrahen. empt.* Cyac.
c ¶ *Comprehensum.* nec natura contractus ea est.
s ¶ *Comprehensum.* Nominatim. Cyac.
d ¶ *Cogi.* Iponte potest: vt *E. de pactis l. ij.*
e ¶ *Non posse.* à creditoribus: sed à te sic, ratenus, vt vel actionem satisfiat, vel quanti tua interest praestet: vt *ff. de denat. l. hereditatem. ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. hæres. 1.* Alij dicunt speciale in donatione, sicut in fideiussor *l. eod. l. j. §.* Vide Cuiac. a Vide Guidonem Papæ *de ref. actio.*

cui hereditatem venundedisti, tu experiaris suo ordine *. Nam vt sans tibi detur ♦ m, sed desideras: quoniam eo tempore, quo venundabatur hereditas, hoc non est comprehensum ♦ s. Quamuis enim ea lege emerit, vt creditoribus hereditatis satisfaciat: excipere tamen actiones hereditarias iniurias cogi ♦ non potest *.

Actionem suam potest quis cedere contra insiciantem, & ignorantem debitorem. BALD. & SALYC.

III. Imp. ALEXAND. A. Timotheo.

NOmini † venditio ♦ etiam ignorante, vel inuito eo, aduersùs quem actiones mandantur, conetabi solet.

Deceptus in contractu dolo adversarij, non cogitur adimplere contractum. BALD. & SALYC.

I V. Idem A. Diogeni.

QVi nondum certas de quantitate hereditatis ♦ persuadente emptore quasi exiguam quantitatem ♦ b eam vendidit: bonæ fidei iudicio conuenit ♦, vt res tradat ♦, vel actiones mandet, non compellitur. [nam] suo quoque iure eorum persecutionem ♦ k habet ♦ l.

Emptor hereditatis mandatis actionibus habet directas, quas constituere possum.

f ¶ *Nomine venditio.* id est, actionis venditio: sit etiam ignorante debitore, vel inuito, cuius nomen venditur: sine parte debeat, sine non: vt *hic & ff. de deleg. l. ij. & ff. eod. l. nomine eorum.* Sicut b est in delegatione, quæ sit constituente demum debitore: vt *ff. de nouat. l.* Quid ideò est, vt dicunt, quia ibi nullæ reliquæ actiones penes delegantem remanent. Tu dic clarius, c quòd delegatio sit per nouationem, aut per stipulationem: ut stipulatio tantùm à praestare, & volente contrahitur: vt *ff. de verbor. obligat. l. j. in principio.*

Q V.] CAYVS. Erat hereditas mihi delata: diebus eam nõ esse bonam: vende vel minori pretio eam tibi vendidi: vel cùm nec esset venditurus, dolo inducti me ad vendendum: & non tradidi, an tradere compellendus sim, quæritur? Respond. quòd non: sed si tradidi, repetam, & à quolibet possidente res hereditarias persequi potero.

g ¶ *Quæ mandantur certus.* fecit ♦ contrahere: *ff. de act. empt. l. j. in fin.* Sed minime semper ♦ videtur certatur:] *de rescin. vend. l. quæ quæ.* est contra. Sola speciale in hereditate: vt *ff. de reg. iur. l. quæ in alienis.*
h ¶ *Quantitatem.* scilicet continent hereditas.
i ¶ *Et dic, solo* ♦ *dante* causam contractus & ipso iure non valet. Vel incidenter ♦ & tunc actione ex eo contractu, vel exceptione pugnatur: vt *hic, & ff. de dol. l. ij. dolo affirmauerit. in principio, & de actio. empt. l. Iulianus §. ij. vendidit. & §. per circumuen.* Et dilunque hic, vt dicunt: *Ex quali. con. ma. l. in contractibus.*
l ¶ *Consentiri.* id est, consentiri.
m ¶ *Vt res tradat.* Quia dolus dedit causam contractui. Vide similia hic, & *ad tit. de rescin. vend.* Cyac.
n ¶ *Rem persequendi.* quæ fuit in hereditate, vel actione de dolo, ipsa dolo, vel dolus dedit causam vel petitione hereditatis, vel rei vindicatione ab extraneis possidentibus res hereditarias.
l ¶ *Habet.* scilicet venditor.
o ¶ *Perfectionem habet.* Id est, vindicationem. Hoc ita, ♦ aliàs venditorat non esset sed ♦ venditore persuasit, vt minori pretio venderet, valet venditio, sed venditori datur actio in id, quod interest: *l. ij. quis affirmauerit ff. de dolo.* Cyac.

E Mptor] CAYVS. Si emptio, ab herede hereditatem sibi delatam: habeas cedit tibi actiones, habes vtiles, & exercitium directuria actionum: ♦ non cedit, habet vtiles actiones sine omni cessione.

cipit in perfinem mandatorij: sed non mandatis actionibus habet vtiles. BALD.

V. Idem A. Onesimo *.

EMptor ♦ hereditatis, actionibus mandatis m ♦, eo iure vti debet ♦, quo is, cuius persona fungitur ♦: quamuis vtiles ♦ etiam adversùs debitores hereditarios actiones n emptori tribui placuit.

Posterior in titulo; sed prior in possessione, prior in dominio praeferitur. BALD. Vel sic: *Ex sola traditione hereditatis dominium rerum possessarum nõ transferitur: adeò nõ prohibetur illas alteri vendere, & tradere, licèt teneatur priori emptori ad interesse.* SAL. Vel sic: *Vendiuer antequàm tradat, ♦ dominum. & ideò alteri vendendo, & tradendo transfert dominium: ♦ sic secundus emptor in eo erit potior, quàm primus.* concor. l. quotiens. E. de rei vind. PAV. DE CASTR.

V I. Idem A. Pompeio.

QVi tibi hereditatem vendidit, antequam res hereditatis traderet ♦, dominus earum perseuerauit ♦: & ideò ♦ vendendo eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quòniam contractus fidem fregit: ex empto actione conuenitur, quanti tua interest, praestare ♦ cogitur ♦.

a ¶ *Emptor.* Vide scripta ad *tit. A. ait. Pr. V. Ib.* Cyac. in ¶ *Mandatis.* fiduciae directis: nam vtiles habet sine cessione ex natura cõtractus, vt]. *deliberis.* in directis ergo est procuratio in re suam. ♦ Emptor.
♦ ¶ *Mandatis.* Cessis. Cyac.
♦ ¶ *Et iure vti debet.* Directus habet actiones ex cessione quas & tibi credi potest. Cyac.
m ¶ *Mandatis.* agit ergo directa nomine mandantis. nec enim separata est à mandante: vt *ff. pro suo. l. ij. & de pecul. quæ reprehsa.* Vide etiam post cessionem potest venditor agere, nisi in tribus casibus: vt *]. de nouat. l. ij.*
¶ Iura quæ poterant venditori exceptiones oppere, & illi oppetant.
¶ Item ♦ cessione facta directae, an fiducia vtilis deficiat? Respond. Iosnon: & sic competit vtilis, & directa: nec sunt duæ, sed vna duas habens qualitates, alterum iure contractus, alterum iure cessionis. 1. Alij dicunt, fiduciae similitudinem, facta cessione directae quamcunque tamen exercent, poto eli, secundùm Iosn. Iurare de calumnia, cùm sit principalis persona & suum negotium gerat: vt *E. de prouer. l. qui filiaedilis.* j. Alij distinguunt, an vtilem iuramentum, vel directum.
¶ Item huiusmodi cessio inutilis videtur, cùm & sine cessione detur vtilis: vt hic fabricis, *& ff. de pacti. l. ii. & emptor. & ff. de pecunia. l. ei qui. &]. de act. & obligat. l. mensulam. & l. ii. & creditore. &]. de leg. Lex legata.* aliàs actiones facto heredis vendentis sine quæstione quo casu necessaria est cessio, vt in Trebellianica restitutione: vt *ff. ad Trebel. l. ij. hæres necessarius.*
♦ ¶ *Quamuis vtilis.* sine cessione habet vtiles. Cyac.
o ¶ *Actiones* etiam sine cessione. Et aeua, adversùs debitores. Id tamen pato adversùs possessores singularium rerum illius hereditatis, dummodò non contra venditorem, qui vnique dominus remanebit: vt *]. pensit. & pedit agenda* praeferri emptori nisi in tribus casibus: vt dixi.
¶ Quid autem ♦ ego à Titio, tu à me emisti hereditatem: an vtrique nostrum, an prior tantùm habet vtiles actiones? Et dic, quòd vltimus emptor.
Q V.] CAYVS. Hereditatem mihi vendidisti: ♦ non tradidisti, adhuc dominus perseuerasti: sed ♦ alij vendidisti, quod possisti, actione ex empto ad interesse mihi tenebaris.
¶ Contingit *l. ij]. de his qui à non domino manum.* Cyac.
p ¶ *Tradere.* quod facere debet, ♦ potestatis quam obligatoria cedere debet earum rerum perfectionem: vt *ff. eod. l. ij. §. perseuerasse.*
q ¶ *Perseuerasse.* vt *]. de act. empt. l. ij. ancillam. & l. ij. pecu. &]. de his qui à non domino. l. qui tibi. & ff. de act. empt. l. quanti. & l. de rei vind. l. quotiens. & l. sequens.*
q ¶ *Perseuerasse.* vt *]. de pacti. l. transitionibus.* & rationibus dominia transferantur, & non nudis pactis.
r ¶ *Et ideò.* bona ratio est: vt *ff. de acquiren. rerum do. l. ita dicis.*
¶ Sed hoc qualiter, cùm vtilis competebat emptori? Respond. vt *E. l. prout.*
t ¶ *Praestare.* Nota pro opinione Ioan. contra M. vt venditor ♦ praestando interesse liberetur: vt *]. de act. empt. l. ij. rationibus.*

b Nomen vtili potest, ignorante debitore, & vtili inuito, nõ aut delegat. c Tu etiam fac clarius, quòd delegatio sit per nouationem, aut per stipulationem: ut stipulatio tantùm à praestare, & volente contrahitur: vt *ff. de verbor. obligat. l. j. in principio.*
d Interest de hereditatis quantitatem, id est, solutionem plenam, semper comparatione. e Dolus dantur causam contractibus, contractibus, contractibus iuris iure non valet.
f Dolus inducit in contractibus actione ex eo contractu, vel exceptione pugnatur.
a Vide Guidonem Papæ *de ref. actio.*
b Venditor non ♦ quidem praestitit id, quod emptorem iuste est, liberetur.

480/C.IV.K.5-4, 1005-1006
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ADDITIO. Dic hoc verum, si venditor non habet facultatem rei tradendæ: aliàs precisè potestis cogi tradere: glos. in §. proinde. In fin. de empt. & vend. Bart. in l. 1. §. de act. empt. Bart. & Ias. in l. stipulationes non dividuntur §. de verbor. oblig. Bald. & Paul. in l. si traditio §. de act. empt. & Ias. in §. actionum. Instit. de act. & Angel. hic.

POSTQUAM.] CASTR.

Olim tantùm corpora obligabantur: sed postea deinceps est ad hæc, vt actiones obligentur. Si ergo actionem, quam habebas adversùs debitorem tuum, mihi vendidisti, habeo velim actionem.

a ¶ Postquam. Hæc ex causa etiam in debitorem debitoris datur actio personalis, sed nominisle oportet. l. pensili. §. mandati. CYIAC.

¶ Nomina. a Ordo constituendi in bonis de bitoris.

a ¶ Postquam ea decursum est. Prius * fuit in vsu tantùm mobilia impignorari, deinde etiam ad immobilia ventum est, tertiò ad nomina, sicut fit in executione: vt §. de re iudic. l. 8. divus. §. 1. Vt ergo iure tuetur creditorem, vt agendo contra debitorem non exigat, & eadem pignoris loco teneat, vel compensetur vt §. quæ res cum responsum sign. actij pos. l. nemen. & ff. l. in qui ex diversis rationibus debit.

* al. nominis et eiusmodi vendition. non vsitata adhuc non compert. (sc. compensetur vt §. quæ res cum responsum sign. actij pos. l. nemen. & ff. l. in qui ex diversis rationibus debit.

Quæ vous nomen, non properavit efficiuntur dominus rei debitæ: sed agit ad illum adhuc personalis. BALD. Vel sic: Ex venditione nominis transiit vsitis, & etiam exercitium directæ, si creditor, tam ad debitum quàm ad pignoratum autem dominium rerum pignoratarum. PAUL. DE CAST.

VIII. Idem AA. & CC. Iuliano †.

QVÆ RES VENDI* NON POSSVNT: & quæ vendere, vel mercari † vetantur.

TITVLVS XL.

DIVersæ sunt partes huius titulipriuna, quæ res venire nè possit, id est, quæ emi possunt, non venditionis generis purpura est, quam priuati vendere nè possunt: l. 1. emere possunt de publico iure vendere, quæ vendere, vel emere vetantur: in quibus verbis verisimile vel, pro subdistinctione accipitur est: vt sit quæ res vendi, & emi prohibita sint, in quibus verisimile sunt omnia mobilia, & fructus publici omnia: l. 3. & 4. hæ etiam sententiæ adamantur. Nam vt lex communis potestas Romanis & Barbaris, id est, Persis, ac vltra suas leges definire inter se negotiorum sine commercium l. 4. & l. vlt. ff. de com. & mercatu communis hæc ipsa opinor, vt sicut Romani sententiam à Barbaris emere non possunt sine commercium, nec intra eos fieri, vt efficiant l. 1. etiam nondè rerum ciuilis Persis ad Romanos pertinent sed, & Persis ad suam libertatem vtuntur, vt Papinianus in Aureliano ait libertatem suam libertatem fuisse, & lex Rhodia, illum in suum ius genere, & l. emptori. §. 1. ff. de euict. vnusquisque sortem pretium esse rem, quod de hac tantum dicitur, pro quibus autem dependitur ad summa. Ita vero non Barbaris possunt vendere aliquam emitti commercium. Pertinent autem legitimum, qui vendere de rebus suum titulum est, non de personis certe pertinent mercari, pro emere, mercari enim, emere, & vendere est. CYIAC.

b Instrumenti c ¶ Vetantur quia scriptis b vendendo videtur remittere quæ videtur.

¶ Hypotheca.

d ¶ Vt contineat. Vide notata, & scripta ad l. 1. l. de oblig. & action. CYIAC.

¶ Vetantur quia scriptis b vendendo videtur remittere quæ videtur.

y ¶ Vetantur emptori. vide directas ex cessione, si modò res sit integra: vt §. de mandat. CYIAC.

d ¶ Vel ipsi aliis, vel ipsi: & tunc vel, pro eisem, aliis, vel ipsi: & tunc construe: & dicto vel, non ponitur simplicitè sed ex responsum est, scilicet à sapientibus, secundùm hæc lecturam, aliis deficit vitiumque: & tunc plurium est.

d ¶ Vel ipsi creditori. Legendum, vel ipsi creditori. id est, velis dare velut ipsi creditori, accommodare ad exemplum eius, qui creditori competit, tam in personam, quàm hypothecariam. Vide scripta ad §. l. de oblig. & act. CYIAC.

EX nomine.] CASTR. Mutuasti tibi decem, & pignus obligatisti: iste, quod adeuersus te habeo, vendidero Titiano dominium pignoris ad emptorem pertinebit, quæritur? Dicitur, quod nomine pignoris perfectatio datur ei, aut procuratori in rem suam constituto: directa nomine cedentis, velis nomine suo, ad exemplum mei creditoris.

e Accessionem nominis vendit, vt in ipso nomine compreheadit.

e ¶ Dominium rerum, quæ sunt accessione* nominis vendisti, scilicet autem si ipsum pignus per te creditor vendere vt §. infra. quibus alis lex. §. 1.

f ¶ Facta subaudi, datur directa personalis, vel hypothecaria.

g ¶ Constituta sunt. vt dixi § l. proxi.

h ¶ Perfectio. quæ directè fuerat creditoris, scilicet hypothecaria.

CEDAT.] CASTR. 1. Certum est, quòd personalis actio vendi potest per supradicta: an similiter in rem actio, quæritur? vt si habeam contra te rei vindicationem pro re mea: an eam vendere possim, quæritur? Respond. quòd sic, cùm nomen actionis non tantùm ad personales, sed & ad reales extendatur.

i ¶ Redemerit. id est, emerit.

k ¶ Concedatur. vt de T. eod. l. nominis. & l. postquam. & l. ex nominis.

l ¶ Etiam cum qui in rem. De actione in rem idèò datur: quia sola venditio non transfert de dominio actionem. CYIAC.

l ¶ Facultate. licèt non videatur sic acquiri vitis in rem, quæ datur ratione dominij vtilis, aiò traditio intercesserit: idem tamen est, vt dicit.

l ¶ Facultate. fallit in actione iniuriarum.

m ¶ Omnium. largissimè accepto vocabulo: quia nomen * actionis conuenit etiam iudicis officium: vt §. de act. & obl. l. actionum verba. aliàs strictiùs: vt in eod. tit. de act. & oblig. l. actio in fin.

n ¶ Patet. iurisprudentibus dictribus posse velem actionem intendere cum, qui emit actionem.

¶ Item ex hypothecaria sine personali posse vedi alii creditori, vel non creditori? Respond. non, cùm sit accessoria: vnde sine principali non transit. Item sequeretur, quòd è agetes principali cedent, quòd alius perderet hypothecariâ cessam.

o ¶ Differentiam. quia vbi b res non distinguit, nec nos distinguere debemus: §. de Publicis. in rem act. l. de pretio.

p ¶ Intendere potest* ergo cedi & personalis, & realis: & semper vtilis dabitur procuratori in rem suam suo nomine directa nomine cedentis. Sed fallit d in actione iniuriarum: quæ nec aere litis contestationem potest cedi, cùm non sit in bonis: vt §. de inter. l. iniuriarum. in. nec potest facta litigiosa. vt §. de litis. l. 9. secundùm Io. Vel forte potest aere: & quod * dicitur, non est in bonis, verum est, vt transeat ad heredem: vnusquisque nobis tamen cedimus alii.

¶ Item pone me possidere eodem meum, & vendo tibi actionem in rem competentem mihi nomine eodem: nihil quidem agitur. Si verò dixi competitorum, valet, & est spes vendita: & ages quidò alias experit possidere eodem meum: & ita video vendidisse, quòd & mihi competit.

¶ Item nota hic, quòd verbum legis indefinitè f prolatum generaliter accipiendum est vt §. de leg. prædian. l. 4. §. 1. Idem in verbo legantis. vt §. de aur. & argen. leg. l. 1. & l. Pomponius. & idè in verbo contrahentis vt §. quæ res pign. vel pos. l. fin. Arg. contrà l. de transact. §. de corra. & §. de transact. l. qui cè necessitas. in princip. & in fin. & l. cum Aquiliana.

ADDITIO. Dic, quòd ibi ex mente proferentis verba generalia erant restringenda: quæ mens colligitur ex expeditione rei, vel causæ. Bartol. in l. §. de contra. allega. in glos.

* pronunciat.

* al. actione nomen, officium iudicis continet.

f affirmat, vt dict.

b Diffinguere non debemus vbi lex non distinguit. Bargeri. * vacuo.

§ Contrahentes contractus.

c Cessio cuiusl. libet actionis ab potest fieri.

d Iniuriarum actio aere litis contestationem cedi potest. aliàs gestum, vel dicit vel inuentum, vt §. de inuent.

e Iniuriarum actio in bonis nobis nè est, vt ad heredem transfer: in bonis tamen nostris est, quamuis tamen ad alios pertinet. Adde glos. l. 1. §. 1.

f Generaliter prolata sunt, & restringenda, vt hic, & generalitè accipiendum.

QVÆ RES VENDI NON POSSVNT: ET quæ vendere, vel mercari vetantur.

Ex prædictis videbatur omnes res posse vendi, & quidnatur: quod hic remouet.

480/C.IV.K.5-4, 1007-1008
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Fœnda.] CASVS. Si priuatus quis lanam vel sericum ex quibus vestis imperialis fit, vendiderit: non solùm in publicationem bonorum incidit habitus, sed capitali supplicio subiiciatur.

a ¶ Fœnda. Id est, tingenda. Fœnus enim color est.

a ¶ Fœnda. Id est, tingenda. ut ff. l. j. de vsufr. hab. l. vlt. C. Theod. de mon. leg. CVIAC.

β ¶ Purpura. Purpura alia est blatta, alia oxyblatta colore antiore & speciosior. Ergo discrimine separatur Perdrota ab Oxypedero. Cocci vlus incredibilis non est, cùm non sit purpura. Ipse enim ait. l. vlt. ff. de leg. At Nov. Leonis 18. permittit priuatis vestibus purpuram praetexere, multo magis licebit sericum. Nã purpura non semper fuit pretiosior, holosericum auro non. ex. 4. o. l. Rhodia. CVIAC.

+ al. habent Theodof. & vetusti.

* sic appellatur purpura. l. 2. C. T. de conf. sericarij.

§ In serico. scilicet, quae sit purpura de serico, sive de lana.

† al. Sericum vel Sericum. sed l. vtrobique. serici vestimenta. Holosericum sericum purpura Imperiali. † vestis Magistri. l. sericum. de leg. 4. dicitur & Imperialis à Vopisc. CVIAC.

§ Vel in lana. Ar. l. penult. inf. de vsufrh. habit. purpuræ vlum tantum in serico interdicit. CVIACVS.

* Coriandrum.

¶ Nollet posse habere. Ad vlum principis tingenda purpura ius est & Imperialibus tantum certis personis, quæ dicitur Rafori. Sic Sarmatius fecit ne Neronem interdiuisse vlum Amethistini & Tyrij coloris. l. purpuræ, & matronam vlum non tantum vestis, sed & bonis exuisse. CVIAC.

c Matricis. quod T. vellus appellat.

b Quæ ex matrice fiunt.

d ¶ Deferrentur. hoc accusatio * post mortem concedi videtur: vt ff. de his qui, vt indig. l. 1.

e Accusat. post mortem poli mortem post.

Prohibentur vendi purpura, quibus principes vtuntur cum sedent in maiestate: & priuatus hoc faciens, punitur vt hic. BALD. Vel sic: Nullus priuatus potest de colore purpureo tingere, nec mercari, nec etiam vellus muricis vendere sub pena capitis, & publicationis bonorum. SALYC.

I. Impp. GRATIANVS †. VALEN. & THEOD. AAA. Fœnus vestis sericarum sacrilegium.

VEstis * atque distrahenda purpura α, vel in serico b, vel in lana γ, quæ blatta vel oxyblatta* atque hyacinthina † dicitur, facultatem nullus possit habere δ priuatus. Sin autem aliquis supradicti muricis * vellus vendiderit, fortunarum suarum & capitis sciat se subiturum esse discrimen ε.

Istam l. non firmam Pisani, qui emunt sericum à Barbaris hoc dicit hac l. BALD.

II. Idem AAA. Turiabunde * dari Mesopotamia.

COmpatandi serici à Barbaris facultatem omnibus (sicut iam præceptum est*) præter comitem commerciorum η, etiamnum iubemus auferri.

NE fromentum.] CASVS. Si frumentum exercitui principis mittatur, nullus nisi de exercitu principis comparare potest: quia si aliter factum fuerit: si est honestior, deportabitur: inferior capite punietur.

b ¶ Proscriptionis. id * est, deportationis

Non licet frumentum publici cannui emere in litteribus: & est ratio, ne detur materia delinquendi & portandi ad hostes, secundum Oldra. Vel sic: Non licet frumentum publicis cannuis alibi quàm in locis ordinatis emere. SALYC.

III. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Sinaum & populum.

QVia nonnumquam ζ in diuersis litteribus distrahi publici canonis ζ frumenta θ dicuntur, vendentes & ementes sciant capitali poenæ κ se esse subdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui missum non potest quis emere sub pena hac subiecta. SALYC.

IV. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Fœnilo † P.P.

NE framentum quod denuntiatum exercitui mittitur, in prædam lucriumque vertatur: hac sanctione decernimus, vt quicunque hoc fuerint foetè mercati, honestiores quidem stylum proscriptionis λ, [& * omnium bonorum amissionem] incurrant: inferiores ι autem vilioresque personæ capitali † supplicio θ subiaceant.

c Pœna gladii infligitur infrajacentibus.

† Fœnilos.

QVÆ RES EXPORTARI NON DEBEANT.

TITVLVS XLI.

Exercitum hoc commune inter Romanos & Barbaros, hostes populi Romani vel Persas, Indos, Æthiopas, Gethas, Vandalos ne legatione fieri, aut inducias tempore illi vendere, vt emant ferrum saltem vel insultum, & exportet quod vel in l. 1. huius tit. capitulo affert etiam Procopius refert l. de bell. Pers. hoc verba, ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἔθνει Ῥωμαίων ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτρέπειν, ἵνα μὴ ἐξεστῶν ἐμπορεύεσθαι τὸν σίδηρον, ἀλλὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀνοῖξαι τῶν πολεμίων ἐν τῷ ἔθνει ἔστιν, τῶν ἀνωτέρω λόγῳ ἐπιτρεπόντων τοῦτο. ἐπὶ δὲ τῶν ἐν τῷ ἔθνει Ἰνδῶν. Item ne vinum, ne oleum, ne ferrum quod exportetur, ac ne depositaria quidem causa hos liceat ad Barbaros posse transferri, ne possint illatis eorum dolendos frequentes incursiones fines Romanorum. hos enim modo Longobardos legimus à Mauricio in Italiam fuisse pellectos. Exportare est transfere extra fines Rom. Imperij, vt in orat. pro Flacco. Exportari autem non oportere Senatus iudicauit, quod confirmat l. 1. de com. & nec ipsa autem exportari prohibentur, & emi vendique facta prohibentur, aut merces prouisio iste ordere. CVIAC.

Nullum liquamen potest transferri ad Barbaros, quantumcunque modicum, etiam causa degustandi.

I. Impp. VALENS & GRAT. AA. ad Theodorum magistrum militum.

AD Barbaricum λ, transferendi vini, olei, & liquaminis ι, a nullam quisquam θ habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut vlus commerciorum κ.

Non licet vendere arma hostibus populi Romani, nec eorum legatis, sub pena capitis, & confiscationis bonorum. SALYC.

II. Imp. MARCIAN. A. Anio * P.P.P.

NEmo alienigenis ο Barbarit cuiuscumque gentis ad hanc vrbem facratissimam sub legationis specie, vel sub quocunque alio colore venientibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus, vel locis, loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios π, vel alterius cuiuscunque generis arma ρ, audeat genundare. nulla

d Hæc lex Quidoni transferendam ad Barbaricum prohibitus ad arida remedium. Alcim. 1. de verb. signif. e Rationis dominus legem vendi pudiam.

* al. Confusatio P.P.

f Alienigenis pro hostibus populi Romani.

o ¶ Alienigenis id est, hostibus populi Romani. ACCURS.

π ¶ Gladios. id est, ferros, spathas, quæ dicuntur ωμοφόρια in Nov. de armis. Vegetius lib. 2. c. 15. CVIAC.

ρ ¶ Cuiuscunque generis arma. Addit ut in l. ferrum. ff. de Publ. ne Barbaris vendantur cocci, framenta, falsa, grave pœna capitis, quam Leo in Nov. 63. mutauit in pœnam quadrupli. CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 1009-1010
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EVNVCHIS.

Tollitur non fuci ondo: vel si fuitli furtive, confiscabitur, ideoque non alienandis. & sic connexi non prestitur.

Hic eunuchi non prouocantur vt fabulosi, sed pro castratis accipiuntur, vt & origine in Imp. constit. Hic autem confiscabitur eunuchus vendissimus est. Celebrauit I. Domitiani, Hadriani, Nerua, l.4. ff. ad leg. Corn. de sicar. Item l. C. l. 5. & lipsi illo tit. CVIAC.

[*quis.*] CALVS. In diuione Romana si aliquis potest hac lege seruum suum eunuchum facit, capite puniatur & seruus applicetur fisco vnà cum loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante.

b ¶ *Eunuchus.* etiam seruos vt castratos probat.

c ¶ *Capite.* secularis * enim l. Cornelia de sicariis: vt *ff. ad leg. Corn. de sicar. l. 1. ff. & l. 2.* licet in quibusdã seruis pro b melioribus quo ad quadam reputentur: vt *ff. ad legem Aquiliam. l. 3. seruum seruum §. & ff. pauperum.* quæ est contra.

d ¶ *Confiscando.* Ad tit *Mon. 1. §. 1. libert.* Et tit No. Leonis 60. quæ derogatur 144. CVIAC.

[*Romæ.*] CALVS. Siue in Romano, siue in Barbarico solo seruii Romani eunuchi fiant: nulli comparandi eos licentia tribuatur: & qui comparent, pœna grauissima puniantur: & tabellio qui in strumentum venditionis scripsit, simili pœna puniatur. Qui eolaunam vel aliquid aliud nomine vectigalis illorum eunuchorum fecerit, certa pœna fiscum petiasset: & qui hæc commiserit, pœna mortis puniatur. & hoc in prima. Eunuchos autem factos extra solum Romanum apud Barbaricum genus cuiliber comparandi licentia tribuatur. & hoc in seruanda.

d ¶ *Mamum.* sc. seruos, nam postea dicit, ad dominium cuiusquam. M.

e ¶ *Eunuchos factos.* Præter constit. ne fiant eunuchi, ores fiant excepe. Vsum ponit Iustinianus Marcyr 1. *Apologia*, cum pœnitentia præsidis. Aliam ponit Zonaras *in Clem. cap. 1. 4.* propter

a Castrando fiunt eunuchi fuci: et pœna capitalis.

b Eunuchi castrati: qui accipitur for hanc pœnam fiscum.

c ¶ *Fuci.* Non licuit etiam primatis habere seruaria. *l. cd. §. 1. magnat. ff. de pœnis.* CVIAC.

e ¶ *Tolli.* etiã nesciam fabricandarum fraudium vt *infra de pœnis l. 1. in. & fiscis infra de seruorum & iumentorum confis. lib. 10.*

perversis illidem tela, nihil penitus ferri a vel facti iam, vel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. Perniciosum nàque Romano imperio, & proditioni proximum est, barbaros, quos indigere conuenit, telis * eos vt validiores reddantur, instruere. Si quis autem aliquod armorum genus quorumcumque † nationum Barbaris alienigenis contra patriæ nostræ interdicta vbicumque vendiderit: bona eius vniuersa protinus fisco addici *, ipsum quoque capitalem pœnam subire decernimus.

† *quorumcumque.*

DE EVNVCHIS †.

TITVLVS XLII.

Etiam hoc titulo ostenditur, Romani eunuchos factos neque emi, neque vendi posse, eadem pœna irrogata emptori & venditori. l. 1. et ff. plerumque commun. ciuium emptores & venditores si quid vanum contra legem. l. 1. ff. ad leg. Pub. l. 1. §. de capite. lib. 10.] de cur. pub. eadem tabellioni, eadem stipulatori sine publicatione. Barbarorum eunuchorum usi commercium, & eunuchorum qui facti sunt Barbarico orbi, in Romano eunuchorum fuerit capitale esse. CVIAC.

Tanquam homicida puniter ille qui castrat aliquem. BALD. Vel sic: *Facienti quem eunuchum puniter capite & tam seruus quàm locus confiscabitur vbi sciente domino eunuchus efficitur.* SALVC.

1. Imp. CONSTANTINVS A. *Aurelio duci Mesopotamiæ.*

Si quis post hanc sanctionem in orbe Romano eunuchos b fecerit, capite * puniatur: mancipio tali, necnon etiam loco vbi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante, confiscando d.

Subditis Romano imperio in loco nulla possint fieri eunuchi: ne facti in aliquem alienari, pœna capitis imminente contrafacientibus, & rebellionis quæ instrumentum alienationis conscripserit. Barbari autem Romano imperio non subditi, & extra Romanum imperii non facti sint vbique possunt vendi. SALV.

11. Imp. LEO A. *Vitaliano* * P.P.

Ossuæ gentis homines d, siue in Barbaro, siue in Romano solo eunuchos factos, nullatenus quolibet modo ad dominium cuiusquam transferri iubemus: pœna grauissima * statuenda aduersus eos qui hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione e videlicet qui huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienationis instrumenta cõscripsérit, & eo qui odaunam a vel aliquid vectigalis causa pro his susceperit, eidẽ pœnæ subiciendo. Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca f nostro imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus, vel quibuscumque aliis emendi in commerciis, & vendendi vbi voluerint ζ, tribuimus facultatem.

DE PATRIBVS QVI FILIOS SVOS DISTRAXERVNT.

TITVLVS XLIII.

Additur in hoc titulo à patribus liberos non posse vendi in seruitutem, vel donari, vel pignori obligari, nec sub prætextu ignorantiæ accipientis, nisi tamen paupertate compulsi, cum nemo pater obligetur. l. minor. §. pater. ff. de cond. & demonstr. nemo alienari posse sanguinolentorum alicubi, id adhuc ¶ non pro vno. Alienatio hist. l. cap. 7. nullus potest causa, si nec tam mori pater possit, nec velit aliis quis quam, imò nec ex ea causa vendituri prædicare libertatem, cum vnicuique quæ in libertate publica conferre licuit cum pacto vel solutum tam faciliter adscriptis in libertatem, vel patri offerre L. 1. ff. de lib. cons. vel etiam idem ipse posse se adscriptis, libertatem, vel patri offerre L. 1. ff. de lib. cons. vel etiam idem ipse posse se adscriptis, obliata mancipia vbicumque, aut pretio non quanti emptus est, sed quanti adscriptus tempore, pro aliquibus fine adscriptus quinta, de quo Nov. Valentiniani cod. tit. CVIAC.

Pater vel alius parentes non potest filios distrahere affectu tanquam seruitutis, vel alterius nexus libertatem impedientes. BALD. Vel sic: *Parentes nõ possunt liberos alienare quoquo titulo, etiam pignoris.* SALV.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Papiniano* *.

Liberos à parentibus, neque venditionis g, neque donationis titulo, neque pignoris iure e, aut alio quolibet modo, neque sub prætextu ignorantiæ h accipientis †, in alium transferri posse, manifestissimi iuris est.

Hæc est nec Iov. Præter nimium pauperiem egestatemque patere vendere potest & pignorare filium & filiam: qui tamen possunt ad ingenuitatem prouiamare satisfacientes creditori, vel quanti bona est vendituri emptori. l. d. Vel sic: Propter nimiam paupertatem & fame † necessitatem potest pater vendere filium & filiam: sed pretium pretio obiato, vel alio aqui bono mancipio pretium, in pretium libertatem reperi potest.

11. Imp. CONSTANTIN. A. *prouinciabus subiectis.*

Si quis propter nimiã § paupertatem egestatesq; victus causa filiũ filiãve sanguinolẽtus ¶, * morbũ in eam pœnam incumbentem. *Nov. Leonis 60.* Tenta ponitur *hoc l.* CVIAC.

e ¶ *Pœna grauissima.* mortis *: vt *ff. de pœnis. l. vlt. secundum H.*

f ¶ *Tabellione.* Sic etiã *Lindenbrog. in hac tabellione. Cod. SS. Reil.* CVI.

g ¶ *Odaunam.* Hinc nec mercatis clatarii vectigal fuisse odaunam. *l. 7. infra de vectigal. l. 7.]. Iacobi. Sacrm.* refert Caligulã exegisse odaunã ex quibusdã diuiriis. CVIAC.

h ¶ *Extra loca.* apparet ergo * in locis nostri imperij fieri non posse. & facit ad hanc *l. 7. de vectig. l. ex prædiorum.*

ζ ¶ *Vendendi vbi voluerint.* Paulus *lib. quinto. sententiarum. l. 7.* CVIAC.

DE PATRIBVS qui filios, &c.

Et hic conditi ad idem ad quod superiores.

[*liberos.*] CALVS. Nullus titulo donationis, vel editionis, vel pignoris iure filium alicuius suscipiat à patrem: excusabitur & prætendat ignorantiam: scilicet quia eum esse liberum ignorauit: ne ad alia transferrãtur tributor emptori facultas.

g ¶ *Vendituma.* ¶ Nec, nullo titulo cõtrahi super filio, quin liberi homo fuit *l. ult. ff. quæ res pignori obligari possit. l. quæ filius. ff. de partis pecuniis. l. ubi ait. & §. de emptione. l. 1. in fine & parer. ff. quæ res pign. obl. poss. l. 8.*

* ¶ *Magnæ pignoris iure.* Recipere egestatis causa *l. 1. C. Th. de alim. quæ imp. pater.* Aliquoti creditor, qui scienter pignori acceperit, relegatur. *l. vlt. §. quæ res pignori. non possunt.* CVIAC.

h *Ignorantia.* emptoris. ACCVRS.

§ pater. Si pater filiũ suum facinis causa distraxit, certè eius seruitio vti potest emptor: quia verè seruus eius est, in hoc casu valuit venditione: ita et pater vel ipse filius ei redimere potest. Sic oblato emptori pretio, aut dato alio mancipio pro filio.

i ¶ *Propter nimiã.* Quod parentes concedãt, non vt filii consulat, sed vt liberis. & nec ipse alterse posse, & educatore alios delit. CVIAC.

† ¶ *Sanguinolentus.* alias *sanguinolentus:* alias *sanguinolentus.* prima melior est: & subaudi aliãd est pater sanguinis, id est, ut gaine fuit capitalitter punitus secundũ Anto. & Hadrianis causa fuerit quare vbiat *.

* ¶ *Sanguinolentus.* Id est, recepit

a Pœna grauissima pro pœna mortis. Sanctis Glossa in *l. 1. inf. de sicariis.*

* *vl. ad filium adiuta.*

† Addit Noual. lam 144. de iis qui eunuchos faciunt. & Cap. 6. 1. *ff. ad Corn. de sicar.*

b Permittitur in eius, prohibitum in alio videtur.

* *vl. Iouiniano* P.P.

c Nemo liber non est in commercio.

d Iuxta priuat. et seripsit in vetis ad bonis iuvam.

e Dele totum quod praecedit quod illud, aliter fingunt. In textum vlt. ms. verba, ut infra. CVIAC.

f Vide Marcil. fugit 1. 1.

* Legendum, sanguinolentus: id est, morte aut quod ad hoc statutum fingitur manifestus: & ut appellantur

ζ C. Th. de cap. pœn.

480/C.IV.K.5-4, 1011-1012
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

recens natus, l. 1. C. Th. de exposit. & vit. suſp. Donatus in illa Terentij verba, Sitne pater natus eſt. A matre ſanguinolentus, non puber, ſed ſtirpe dici poteſt. & Prudentius contra Symmachum, quos ſanguinolentos edendi mores annat. Cuiac.

a ¶ Considere. An pignorare poterit eodem caſu? Reſpon. ſic a, cùm b licitar quòd minus eſt: vt §. 1 de reg. iur. l. non dubito.

¶ Sed quidam contra.

¶ Item an hoc licet mari? Reſpond. non, c arg. l. de transact. l. transactione.

¶ Item nunquid propter eliam ſimilem caſum neceſſariò permittetur? Reſp. non d, cùm hoc non inueniam e.

¶ Quare ergo datur pro obſidibus & ea aliqua cauſa? Reſpond. vſurpatum eſt f.

¶ Item an efficitur ſervus? Quidam quòd nò, ſed ſervitij vt infra cum mutatio de mutu. l. 1. §. 1. Sed Ioan. dicit verò eum ſervum factũ. Nec miror: ſi dominus liberare cogitat: quia hoc ſit & aliàs vt ſupra de act. emt. l. mutuum. & Inſtitut. de mutu. §. dominus. & §. de cap. & poſtlim. tuetur. l. ſin. Idem dico de filiis ex filia vendita natis. Item ad hoc infra de lib. caus. l. cum quidam. & infra de emtit. l. §. ſide. Item pro hoc hei litera, ad ingenuitatem propium reputere.

a ¶ Cuidam. Sic & profiliuarum redemptionem fecit publicam. l. vlt. infra de pet. Cuiac.

β ¶ Ad ingenuitatem. Ergo vendito illa ingenuitam non praiudicat. Paulus lib. 3. Sent. tit. 1. cuiuſdam alij pretium vendi ſolutur. l. 1. C. Theod. tit. Alij volunt reddi cum adiectione ſeruentur. Nov. Valentin. ad tit. Cuiac.

b ¶ Offerat. & conſiguet, ſi non vult acciperere. l. de commun. ſervitut. §. 3.

c ¶ Pereſt vulere. ſi eſſet ſervuriſtiſta? enim pretia petentia ſuſta eſt ſidejuſſorem. de praeferti. ſint vitium affinis a nemo ter, non ex praetentio.

vendiderit a: venditione in hoc tantummodo caſu valente, emptor obtinendi eius ſeruitij habeat facultatem: liceat autem ipſi qui vẽdidit, vel qui alienatus

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

Titvlvs XLIV.

Et hoc quidem de rebus quæ vendere vel emere vetantur. Nunc eſt dicere diſtribuendæ, reſoluendæ, reuocandæ venditionis quæ cauſa fiat probabiles vel improbabiles: & ſunt improbabiles quidem multæ ea in hoc titulo enumerantur, probabiles paucæ. diſſolui enim reſiſtit eſt contractus habitus bona fide, & vt ait l. 6. de act. emp. non facit venditi actio datur ad reſcindendam venditionem. Nec mali ut ſuperiores propriæ cauſæ tres reſcindendæ venditionis, adferunda liberatio quam prudentiæ optimæ, ſubiicitur hic tit. quæ alia exponuntur probabiles cauſæ, ſi venalia forsitan vnum numero vinctus bona ſua vendiderit, & partium reliquerit, ſi peruit. hoc tit. ſi palatini aliqui ſortem aliquid conuertit ex rebus principis principe quarum ſunt ſub comitis administrationes. vt ſi. hoc tit. Item ſi in pretio vendatur res immobilis, vel etiam mobilis ſerui. ſi adimendum pretiuſ ſit, fundamentum ſit ſupra dimidium iuſti pretij. l. 1. & 2. nec tamen omnino reſcindi videtur venditio ex hoc cauſa, cùm opus dictur emptori, vel reddibenda rei, vel ſupplendi iuſti pretij, vel l. 1. §. ſi quis in fraud. ff. ſi quid in fraud. pat. & alia ex mentio affinitate ex vendere ſuccum quadrantem, vt & omnes reſcuentur alienum, ſin ſuat Nov. R. contra de reſcind. vend. ſed aliqua mentum eſt, reſciſſionem ex hac cauſa dari venditori, non emptori. Reſcindendi tantum eſt duplex. Nam vel ipſe iure reſcindi dicitur, vt l. hoc modo. ff. de condic. & demonſtrat. l. 1. ff. qui & à quib. manu. & in tit. quæ ſent. ſine app. reſcind. cr. emp. l. inter contra. ff. de lib. & poſtlim. & rauocari. l. ſi liberta. ff. de iur. patr. l. 1. §. quinta. non poſſ. vel de poſſeſſ. adiuuat ex emptor venditor indicijque ſententia. Cuiac.

Reſcinditur venditio ſolta per metum, maximè ſi pretium reſtituatur. Bald. *concord.* Salyc.

1. *Imp.* Alexand. A. *Marcini.*

Si pater tuus, per vim a coactus domum vendidit, ratum non habebitur b, quod non bona fide geſtum eſt. malæ fidei † enim emptio irrita eſt c ζ. Aditus itaque nomine tuo & præſes prouinciæ, auctoritatem ſuam interponet: maximè d cùm paratum te proponas id quod pretij nomine illatum eſt, emptori refundere e.

Iſta eſt ſumma lex, & habet materiam ſingularè & nos & h. d. V. hi re ipſa venditur vltra dimidia ſu-

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

Dicit qualiter contrahentes vendito: non qualiter reſcindatur alterne contrahentium iniuria.

1. *Idem.* Iulianus. Patre tuo per metum coactus rem ſuam vendidit, & pretium accepit. aeroquam actio quod metus cauſa intentaretur, deceſſit, an tu qui eiuſdem eſſi, poſſis quod metus cauſa agere ad rehabendam rem? Dicitur quòd ita, oblato à te pretio.

a ¶ Si pater tuus. Vide ſcripta ad l. 2. ſup. de actiij. & act. Cuiac.

b ¶ Per vim. Iniuriam compulſionem. nam de alia dicere non poteſt hic, & hoc quando cadit in hominem conſtantem: vt ff. quod met. cau. l. metum autem tum.

c ¶ Per vim. Dolus cauſam dans contractui bonæ fidei etiam vitiat ipſo iure, itemque vis & metus. nam & in his dolus ineſt. Idem ſemper actio de dolo, vt, aut metus concurrit. l. item ſi non, §. enim qui. ff. quod met. cau. Vide etiam not. ad l. 2. §. ſi ver. de act. Cuiacius.

d ¶ Non habebitur. apud iudicem: vt & l. de transact. l. interpoſitum. & l. de actiij. pro ff. l. in fin. & ff. de reg. iur. l. nihil confuſum.

e ¶ Rauocari non habebitur. Cùm ipſe iure dos vitiet rapiatur. quid opus fuit reſciſſione? Vide notas ad l. 5. §. ad. & ſupra hic. Cuiac.

f ¶ Iniria eſt. id eſt, Iniuriada a per actionem quod met. cauſa. Alij b diſtinguunt ac metus dat cauſam contractui, vel nouat in dolo ſimpliciter, &c. & metus in ſe habere dolum: vt ff. quod met. cau. l. eum qui. & ſu intelligit quòd hic dederit cauſam. & eodem modo intelligitur ff. quod met. cau. l. ſi metu. §. ſi dec. Sed vetius eſt ſpecialis in dote.

ζ ¶ Iniria eſt. Malae fidei emptio non eſt emptio: at malae fidei ſtipulatio eſt ſtipulatio. Cuiac.

g ¶ Ratum. ita ie, vel ab alio pro te.

h ¶ Maximè idem dicit maximè: quia & ſi non offerret, adire præſidem poſſet: neceſſe c tamen habere offerre poſſet in lite, ſicut & diximus T. de transact. l. ſi maior annu. & ad hoc l. de his quæ vi. ſpo. l. ſi vi. ff. de reput. l. 1. 2. Vel dic d quòd abundat maximè, & aliàs l. de mu. tuf. l. ſi ſe emtum. ff. de ſtipul. cum d. l. dum mater. 1. Vel dic e tertiò vt ad hoc reſpicitur: quia licet detur ti actio, quàm non ſit paratus pretium refundere: non tamen irritanda eſt emptio, niſi demũ redeat à te pretio reſtituatur dominus. f. Vel dic quartò f referri hoc ad caſum quando venditio extorta eſt per improbitatem, vbi non reſtituitur pretium: vt T. quod met. cauſa. l. ſi per improbitatem.

a ¶ Reſpondere. Vide notas. ad l. 2. de pen. ſup. quod met. cauſ. Cuiacius.

Rem.] Calvs. Si rem quæ emtum valebat, pro vl. venditi, an reſtituendo poſſit venditorem, quaeritur? Reſpond. quòd de rigore iuris, non: de æquitate, ſic, refuſo pretio quod acceptiſ: in tantum ve emptor elegat veſta ſolutere iuſti pretium, & habere rem: vel rem reſtituere refuſo ſibi pretio quod dedit. quod quando ſit minus pretium, in ſin. dicit illud ſolitum quod eſt minus dimidia iuſti pretij.

a ¶ Rem. Hic eſt non potendum, rem dolo venditam. Nam cum etiamſi res non veniente minoris, datur reſtitutio pretij. Sed pone in re ipſa fraudem eſſe. Cuiac.

b ¶ Nonnunquam eſt. ſecus de rigore iuris a, cùm licite contrahentib. ſolo decipere: vt ff. de minor. l. in cauſſa. §. 3. pen. Sed ille rigor mitigatur, cùm eſt minorità b decepta: licet & quando inſit dolus.

c ¶ Auditorium. Graeci hac l. 2. putant venditionem reſcindi officio prætoris, ſi ſupra dimidiam iuſti pretij ſtatus intermittit, intra quadriennium tantùm, atque ita referunt ſcriptam in foro. Et ſic quoque fuit definitum Nov. Romani ſtatuerit. Iuſtinian. Vide cap. 23. de praefinip. Vide etiam ſcripta hic. Nec mirum cùm ſit reſtitutio. Cuiac.

d ¶ Iudicis. Id eſt, præſidis extra ordinem. Ordinaria dantur ex vendito. Cuiac.

k ¶ Iudicis. ¶ Sed qua actione? Quidam i officio iudicis per hanc l. de ſupra ex quib. cau. ma. Lex contractibus. & vique k ad xxx. annum, quod non poſſit eſſe, cùm intra quadriennium l. ad plus debentes dari officium iudicis: vt l. de camp. in integr. reſtit. l. ſuper annum. 1. Tu dic iure actionis, ſcilicet ex eo contractu cum ab bone fidei contractibus veniant ex de quibus nec eſt actum, nec cogitatum: vt infra de actio. empt. l. ſi.

l ¶ Nec obſtat quod quadriennio reſcindi. nam etiam ad m reſcindendam datur actio ex venditione ff. de contrahen. empt. l. ſed Caſſius.

g Et omnia ſuplicium Pro. & Cy. licet ritera mutant. Bart. Bald. Salyc. Ang. & Tua. h An id iure emtiſ licet n. Tiraquel. ad lege contrah. Gl. 1. num. 28.

i Emoventia de corporibus ex dotibus profanatum.

k Quidò hac lex habere locum, vt. notamus regula 1226. & 434.

l ut mutua prius diſtinctio. vt diſtinctio.

m ut reſcindam.

n quod ſerbatur petit s. Contractum ſupra ſu.

k Praeſtibitur venditio legis ſtrunda Cod. de reſcindendam venditione minima annis, vt & cautio adhuc habeat per ſuccubitus de quo vſque ad quod Bal. non de praeſcriptionib. q. parte 4. quod 23.

l Quatenque caſu officium iudicis requiritur ad reſcindendum contractum iuris quatenus iuris quatenus.

m Ad reſcindendum dantur ſen cipetur etiam actio ipſa ex venditio.

480/C.IV.K.5-4, 1013-1014
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Celsus, §. si fundus annua. in qua actione cesset officium iudex. sic & aliàs ff. quod met. causa. l. metum autem praesentem. §. ex hoc edicto. In stricti iuris autem iudiciis obstaret exceptio doli: vt ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. quamquam posset dici ibi loqui cùm stipulatio interposita fuit super contractu bonae fidei. Illud autem constat, in aliis bonae fidei contractibus a habere locum legem istam b. ¶ Item quid si iste venditor iurauerit c se nullo modo venire contra venditionem? Resp. P. quòd nihilominus tunc habebit locum quod hic dicitur: quia non praeiurat agit vt venditio rescindatur. Nos contrà: quia quodammodo videtur agere ad rescissionem, arg. ff. de condic. indeb. l. qua sub conditione. §. si quis sub. Secus dico in minore qui iurauit cùm ibi iuramentũ operetur tantum, quòd videatur maior: nisi & ipse iurasset etiam occasione minoris precij non venire contra: quod semper praesumo, cùm sciat vires suae rei: vt]. sed. l. quisquis. & ff. de act. empt. l. j. ¶ Item quid si ipse emptor rem iam alij vendiderat & tradiderat? Dico nihilominus habere locũ quod hic dicitur: quia per eum factum est quo minus habeat. arg. ff. de rei vend. l. si hominem. in princ. & ff. de verb. oblig. l. si seruum. §. idemque.

elegerit a, quod deest iusto precio, recipias. Minus autẽ precij esse videtur, si nec dimidia β pars [veri] † precij soluta sit.

Neque priuato, neque fisco licitum est recedere à contractu perfecto. Bald. Salyc. *addit, altero inuito.*

III. *Idem AA. Mariano.*

De contractu venditionis & emptionis iure perfecto, alterutro γ inuito nullo recedi tempore bona fides patitur b, nec ex rescripto c nostro, quo iure fiscum d nostrum vti, saepe constitutum est.

Per instrumentum emptionis quondam factae non probatur quod posterior emptio sit iniusta: nec propterea praesumitur mala fidei. Bald. Vel sic: *Ad rescindendam venditionem non sufficit probare quòd vt pluris fuerit empta quàm sit vendita.* Salyc.

IV. *Idem AA. Rodanio* *.

Ad rescindendam venditionem, & malae fidei probationem hoc solum non sufficit, quòd magno precio fundũ com-

paratum, minoris distractum e esse commemoras.

Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid fictum est ex eo, vel ob eum. Bald. Vel sic: *Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide, & mutuo consensu.* Salyc.

V. *Idem AA. Rufo.*

Si dolo f ζ aduersarij ε deceptum h venditionem i praedij te fecisse, praeses prouinciae aditus animaduerterit: sciens contrarium esse dolum bonae fidei (quae in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit k. Quòd si iure perfecta venditio est à maiore vigintiquinque annis ζ: intelligere debes, consensu mutuo perfectam venditionem resolui non posse l.

Licet quis velit reddere duplum, non rescinditur venditio perfecta. Bald. Vel sic: *Venditio non rescinditur, licet precium duplicatum offeratur.* Salyc.

VI. *Idem AA. Gratiano* †.

Non est m probabilis causa propter quam rescindi cõ-

---

secus si fortuito casu periisset penes illum emptorem: quia tunc sufficit tenere preciolum quod habet: vt ff. de iure dot. l. si res. §. j. Alij dicunt & tunc eum teneri, cùm alternatiuè ad duo teneba-tur: vt ff. de contrahen. empt. l. si in emptione. §. pen. Sed certè imò res tantum erat in obligatione: vnde ea perempta non debet ampliùs teneri: vt ff. de verb. oblig. l. si ex legati. ¶ Item habet locum lex ista eodem scilicet decepto emptore vt rem recipiat. ¶ Sed quae d est haec dimidia? Dic in emptore deceptus si res valet decem, emit pro xvi. licèt alij dicant, emit pro xxj. quod non placet: quia tunc non dimidiam iusti precij, sed duplum egreditur. In venditore si res valet decem, vendidit pro quatuor. Et probantur haec in ff. huius l. &]. de l. si voluntate. &]. si maior. l. j. Et sic not. quòd summa captio euitatur: vt ff. de auro & argen. lega. l. si vnum. ¶ Sed qualiter sciam quando excedit? Resp. non per hoc quòd duo vel tres volunt tantum dare, quoniam precia rerum non constituuntur ex affectione singulorum: vt ff. ad leg. Falc. l. precia. & ff. ad leg. Aquil. l. si seruum meum. Dic e ergo inspici venditiones factas locorum existentium iuxta illam, item rei qualitatem, & redituum quantitatem: vt]. sed l. si quos. & in auth. de alien. & emphyt. §. sanctissimus. coll. ix. & de non alien. §. quia verò Leonis quidem. & §. si verò alienatus. coll. ij. & ff. de rebus eorum. l. penult. [illegible] & de leg. ij. l. Gaius. §. Titius. & ff. de vsur. & l. non intelligitur. & l. diui fratres. & ad leg. Falc. l. ix. in princ. & l. precia. & hoc in immobilibus. In mobilibus autem rebus, vt frumento, est precium certum. ¶ Sed arg. contra ff. de condict. fur. l. si seruum. in fi. j. responso. & ff. ad leg. Falcid. l. in leg. [illegible] & l. in quantitate. §. magna f.

α ¶ *Elegerit.* est ergo in potestate emptoris. & idem dico econtrà emptore decepto esse in potestate venditoris. Et distingue supra vt quib. cau. ma. l. in contractibus.

ε ¶ *Elegerit.* Eadem electio datur in Fauiana actione. Itaque ea non est planè rescissoria. Sic & emptori subuenitur, si dimidio pluris emerit, eadem data electione venditori. Cuiac.

β ¶ *Nec dimidia.* Huc pertinet l. 1.]. si maior factus ratum habuerit. Haec autem l. etiam ad emptorem trahitur à Constan. Epist. tit. [illegible] Vbi ait, etiam fructus compensari cum vlteria precij. Vide scripta ad l. 1. sup. de vsuris, & hic. Haec l. 1. & l. 8.]. eo. omnium consensu sunt de maiorib. Quid in minoribus? Vide notata ad l. 1.]. eo. Cuiac.

De contractu.] Casus. Si contractum venditionis celebrasti, & perfectus est tempore inuito ab eo recedere non potes, nec rescriptum si impetres vt rescindatur, valebit sicut etiam eodem iure vtuntur.

γ ¶ *Alterutro.* Vide scripta ad l. 4.]. de oblig. & action. Cuiac.

b ¶ *Patitur.* fallit in actione redhibitoria. a. Item in aliis tribus, scilicet lege commissoria, & pacto addictionis in diem, & manus iniectione. Sed his tribus casibus contrahens semel. sic voluit H. arg. ff. de aqua plu. arcen. l. in diem.

c ¶ *Non ex rescripto.* vt]. de rei vind. inuitis. &]. de emanc. li. l. nec enim. &]. de aed. & abl. l. fiscus.

d ¶ *Fiscum.* ¶ No. fiscum a vti iure priuatis: vt & plenè dicimus]. de petit. heredi. l. j. Accursius.

Ad rescindendam.] Casus. Fundum pro centum emptum vendidi, postea pro xl. volo rescindere venditionem: quasi dolus interuenisset, pro hoc quòd plus emi, & minus vendidi. an possim, quaeritur? Dicitur quòd non: nec sufficit ad probandum dolum, quòd pluris emptum minoris venditi: quia potest esse quòd tunc quando vendidit fuit mihi, plus valuit quàm nũc quando ego vendidi.

e ¶ *Distractum.* etiam si constet precium duplicari. H. quia diligentia possessoris res melioratur, & negligentia deterioratur: vt ff. de iure [illegible] l. [illegible] §. diui.

Si dolo. Casus. Si per dolum dantem causam contractui, rem tuam quam aliàs non eras distracturus, vendidisti, officio iudicis rescindetur. Si verò dolus non interuenerit, & venditio mutuo consensu perfecta est: non rescindetur emptore inuito, si maior xxv. annis distraxisti.

f ¶ *Si dolo.* dante h causam contractui: aliàs non rescinderetur, sed ad supplementum ageretur: vt ff. de dolo. l. & eleganter. circa princip.

ζ ¶ *Si dolo.* Vide scripta ad l. 4.]. de oblig. Cuiac.

g ¶ *Aduersarij.* secus si dolo tertij. quia tunc agitur actione de dolo contra illum tertium, si aliter non posset: nec esset falsa venditori parti quia emptor non fuit conscius doli, quia tunc teneretur ex vendito vel si fuit, non est soluendo: vt dicta l. & eleganter.

h ¶ *Deceptum.* id est, induxisti me dolo ad vendendum rem quam vendere nolebam: non valet. sed si non fuit dolus, & etiam maior, valet venditio.

i ¶ *Venditionem.* sc. rescissionem ostendit de facto: vel secundò si praecessit venditio vt infirma, sequitur venditio vt infirmanda.

ι ¶ *Rescindi venditionem.* Data igitur & tradita reuocabuntur vindicatione. l. metum. ff. quod metus causa. & cõdict. sine causa: aut etiam erit actio de dolo. l. 4.]. de hered. & act. vend. aut extra ordinem praeses prouinciae rescindet. Sed cùm dolus, vis, aut metus contractum bonae fidei ipso iure vitiet, quid opus fuit rescissione? Rerum venditio duo significat: venditionem solam & nudam, & venditionem cum rei traditione & alienatione. Venditio sola, cui dolus, vis, metus causam dedit, nulla est ipso iure: at venditio & traditio quibus dolus causam dedit, egent rescissione vt rescindatur traditio quae interuenit. Vide scripta ad princ. huius tit. Cuiac.

k ¶ *Rescindi venditionem iubebit.* sc. officio suo, vel condictione indebiti, si puta nec obligatũ tradidisti: vel actione de dolo proposita secundùm quosdã. 1. Tu dic actione ex vẽdito, quae datur ad rescindendũ etiam non traditam: vt ff. de act. empt. l. ex empto. §. si quis vina. & de contrah. empt. l. sed Celsus. §. si fundus annua. d Et rescinditur catenus quatenus de facto processit: & ibi decepto datur actio, non doloso, cùm ipso iure nullus sit in eius praeiudiciũ d: sic &]. de praed. mi. l. & fi. [illegible] Vel dic ex venditione ad supplementum, cùm vellet stare contractui: vt notatur in l. & eleganter.

ζ ¶ *A maiore xxv. annis.* Nam à maiore xxv. annis etiamsi dolus absit, vacuis ex causis venditio rescinditur. Cuiac.

l ¶ *Non posse altero inuito.*]. quando lice. ab empt. disc. l. perfecta. in si. & facit]. de praescriptis long. temp. l. si fraude. & ff. de praescript. l. [illegible]

Non est.] Casus. Vendidisti mihi rem pro xvij. rescind. venditionẽ offerẽdo mihi duplũ precij. an sit audiẽdus quaeritur? Dicitur quòd nõ: quia hęc nõ est causa probabilis rescindẽdi.

m ¶ *Non est.* Triplex poterat esse causa quare venditor vellet rescindere

480/C.IV.K.5-4, 1015-1016
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

rescindere venditionem offerendo duplum precij emptori, scilicet quia deceptus fuerat in dimidia iusti precij. (Sed certè hoc licet fuerit contrahentibus, non tamen vltrà pertendant.) t. Item quia res non erat melior facta, quàm fuerat tempore contractus, ¶ Item quia affectionem habet in ea venditione ad pretia rerum secundùm veritatem, non ex affectione singulorum vel vtilitate suae aestimanda: vt *ff. ad leg. Falcid. l. pretia & l. procedunt. & ff. ad leg. Aquiliam l. ff. furtum mouet.*

a ¶ *Duplum.* vel etiam decuplum. ACCVRS.

R*Atio.*] CALVS. Dao militer res vendiderunt. volebant imperare restitutum, vt licetet eis rescindere venditionē obloco pretio. Dicit Imperator quod non fuit audiēdi, & ob rapedit eis rescindere venditionem cùm ali similiter possent imperare restitutū ad rescindendas suas venditiones quas fecerunt cū eis: fuit ficus fuerit, sive priuatus qui eis aliquid vendidisset: quia eadem lege vti possunt.

b ¶ *Factus iure.* cùm adfuit quae adesse oportet, & abfuit quae abesse oportet.

c ¶ *Vsque etiam incertè.* Iequitur quibusdā mitibus & sic est *Instit. de leg. Falc. §.*

d ¶ *Permutatur.* per restipsi quia priuilegium erat milliens vel pro priuilegio petebant.

e ¶ *Conuenientiam.* quia quod quisque *iur. &c. vt ff. quod quisque iur. l. j. in principio. & l. de fundi. & l. expon. l. fin. & infra de stipul. re. alia l. portionem.*

¶ Sed si concederetur tale rescipisum, ideoque nullum esset *, cùm ex toto absorberet ius alterius: vt *l. de precio imperatoris quo debebatur ius alterius, non valet.*

f ¶ *Quod quisque iur. l. ij. in fin. g. rescip. & §. fi. & pro quo.* Et quòd in prima lege dicit, Iequitur cùm iuret non fudolous fuit factum, quod non placet: quia in dicta l. ij. benè valet, licet impertans non fuerit eo ofes. g. Tertiò dicunt quòd hic petebatur vt fiat generale ius. *4.* Quarto quòd petebatur vt concederet non obstante lege aliqua, vel ex certa scientia: quibus casibus valeret, prima verior.

a ¶ *Eadem lege conuenientiam.* Ex edicto, *quod quisque iure.* CVI. *f.* ¶ *Vsque, vt ff. quod quisque iur. l. j. §. fin. & 5. de precibus imperatori offerendis. l. j.*

S*Ti voluntatem.*] CALVS. Filius tuus te consentiente vendidit fundum pro parua pecunia: vis rescindere venditionem propter parua pecuniam, an possis, quaeritur? Dicitur quòd non: quia ad hoc vt possis rescindere contractum, probare debes filium tuum dolo inducitum ad vendendum, vel metu quia non est rescindenda venditio propter paruam precij: quia hoc confiteretur facere emptores, cùm vèditures primò differant vendere magno precio & emptores offerant paruam quantitatem, & postea maiorē, & vendentes detrahunt de eo quod petierāt, & ita contendunt inuicem, & postea confitentur: & sic propter exiguitatem precij non poterit rescindi venditio, nisi probet filium suum deceptum vltra dimidiam iusti precij.

d ¶ *Iustum.* Sic etiam legendum *iustitia vel dictum. ff. de dolo.* CVI.

e ¶ *Argui debet.* id est, arguēt probari

f ¶ *Dotis.* hac b enim dao inducent actionem quod metus causa. *ff. de transact. l. interpretatio. & ad hoc ff. de dotis pag. l. & qui sub imagine.*

i ¶ *Hic enim solum.* ideo ad hoc quod dari probandum et reuisito.

j ¶ *Quod paulo minore.* In hoc contractu licet se naturaliter in precio circumscribere. *Lex consf. §. idem Pomponius. ff. de minor.* Iqnorāntes Non. 47. CVIAC.

k ¶ *Tuum. vt ff. de pact. l. j. §.*

l ¶ *Vltam rationem.* cùm licetet * contrahentibus iuste *ff. &c. vt hic. & ff. de mine. l. in causa. g. §. pro ff. filius. Lucus ff. pro. ciuil. quemadmodum. & ff. de contrahen. empt. l. res bona.*

m ¶ *Vel flatim.* audo venditoris verbo.

n ¶ *Disputationem.* coram iudice.

o ¶ *Minor dimidia.* Maioris igitur non faborinitur nisi circumscriptio supra dimidiū iusti precij. Sed si grande damnū minoris esse videatur, etiāsi id infra dimidium iusti precij consistat fortè, quia ignorans quanti fuit res esse vendidit, fuborinetur *ff. l. j. hic l. j. ff. de prad. min.* CVIAC.

p ¶ *Iusti proij.* de hac dicti *l. ad l. p.*

q ¶ *Tempore venditionis.* Nec vt *ff. de iur. fisc. l. ij. §. sive fructus.*

q ¶ *Pretium.* per legem *l. ad l. q.*

P*Retij.*] CALVS. Vendidisti mihi fundum pro decem: dedi tibi equum in solutum. vis rescindere contractum ne pretiatur. quia quantitatem cōuentam non solui. an possis, quaeritur? Respon. quòd non.

r ¶ *Confitentibus.* Iustitia * enim non soluitur aliud pro alio: vt *ff. de cons. pec. l. q. §. mutuo. & infrà de fideiu. cum à qui.* Sed aurū à dicitur in venditione debere interuenire precium: vt *Institut. de contrahen. empt. §. item precium.* Sed tamen non quaeā numerationem: vt *ff. de contrahen. empt. l. inter. §. fine pretio.*

D*Olum.*] CALVS. Dolo tuo intercaisinte vendidi tibi rem pro 2. quae valebat 25. volo rescindere contractum quasi dolus commissus in dando parcum precium. an possim, quaeritur? Respond. quòd dolus qualitate facti, non exiguitate precij, probatur: quia etiam si intercessisset, non adamissi eam agere possum qui rem 2 ut habuit, para secundum emptorem: sed contra te restituat in integrum propter dolum tuum, qui incidit in contractum. VIVIAN.

f ¶ *Qualitate.* puta f quòd emptor plura dicit de re quae vendituit, vsuperando eam, diffimulando praeterea, tuncinendo satisfacit vt *ff. de act. empt. l. j. & Lucius. §. fi vendidit. & §. per conspicuum. & § idem Iulianus. & ad hoc ff. de minori. l. dii praetor. §. proinde. & l. de dolo l. eadem.*

s ¶ *Non quantitate proij.* vt *f. supra & ad rescindendum.* Sed licet non prosit valeat, valet tamen cum alia, & sic solutio contrā. *ff. de transactio l. cum hi. §. modo.*

a ¶ *Probari* aliquid debet in venditione.

b Metus causa abiit licet ob metum mortis vel cruciatus.

c *Consultorum* cōtractus minorum & principalis partes contrahentes. Iuris consultorum, ipsum esse contractum, hinc colligit Bald.

d *Imperatoris.* Dicitur in principio: si est contrahentibus.

e *Id. metum vi.* vtrumque dicit.

f *Dominique.*

g *Iudex l. idem. supra. de dolo.*

h *Rescissionem principis quo debebatur ius alterius, non valet.*

i *Conuenit fine effectu aliud abiit.*

k *Aliis venundatum.*

l *emptorem.*

m *Iudex dolus aliud pro alio non potest.*

n *Id. quod ff.*

o *Venditio non valet: sine pretio.*

p *Probatur dolus in venditione inuitus esse, ex certis & adiitus.*

q *Probatur id dominus contractus fieri sine laesione esse ex precij exiguitate: de que v. Cipolam. vel. de fundum. ciuitatis. Ex fine cuio pinquit A. B. consistere in quibus ex 4. ex dictibus fiet, hinc colligit Gold. Tapa fugel. 1 ep.*

r *Transactio.*

480/C.IV.K.5-4, 1017-1018
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Transactio.* sive sit emptor, sive sit alius eius voluntate.
b ¶ *Rei vindicatio.* tenuit ergo contractus, & sic fuit dolus incidentes * *ff. de dolo l. & elegenter. in prin.* Idem videtur & si dedit causam contractui : vt *eodem l.*
c ¶ *In integrum.* Ergo facta à maiori venditio rescindatur ad aliquid : facta à minore rescinditur in totum. *l. j. ff. ad sfc.* CVIAC.
d ¶ *Restituere.* iure actionis: vt] *de act. empt. l. j.* & plenè dixi *l. ex qui. quem. ma. l. in extraordin.*
β ¶ *Restituit.* Æstimationis rei scilicet, vt datur actio ex vendito, quanti pluris hereditas valet, *l. i. ff. de dolo. l. Iulianus. §. per contrarium. ff. de act. empt.* CVIAC.
d ¶ *Competit.* actione ex vendito, vt rescindatur.

V *Venditor.*] CASVS. Si Titius comparauit à me rē aliquā, & dolo me induxit, potiùs agere adueratio ipsum, si probauero ipsum dolum tempore contractus adhibuisse: nec sufficit illum dolum commisisse. & hoc in prima. Sed si vēdidi Titio fundū pro centum & in instrumento venditionis scripsum sit quòd emit pro ce. non propter hoc rescinditur venditio. & hoc in secunda. Si tamen Titius adhuc precii non persoluit, agere possum vt soluas : vel si per errorem facta fuerit compensatio, possum hoc non obstante petere pretium. verbi gratia : Titius tenebatur mihi dare centū ex causa venditionis. ipse dicebat quòd debebā ei alia centum ex causa mutui, cùm in veritate non debebā : & sic per errorem facta est compensatio: qua non obstante agere possum ex vendito ad pretium. VIVIAN.
γ ¶ *Venditor.* Id est, venditor post venditionem de dolo emptoris queri potest, si dolum sciens tempore contractus. secùs est, si dolum animadvertens vendidisset, scienter dolus non inferetur. CVIAC.
e ¶ *Fallam.* Id est, machinationem. CVIAC.
f ¶ *Queri potest.* sc. venditor : quasi diceret b, dolus sciens non inferitur, sed ignorantiam vt *hic. ff. de regula iuris. l. nemo videtur. & l. de transact. l. cum donatione.* & hoc venditore decepto.
g ¶ Idem est econtra c in emptore decepto, vt subiicit : nam si pater tuus cùm aliquid emeret, confessus est de precio maiore cauere quàm res valeat, infra tamen dimidiam iusti precij: licèt venditor dolum commiserit, tamen emptor non potest conqueri, d quatenus vbi e fuit consensus & conscientia, abest dolus.
h ¶ *Consuerat.* id est, conuenieus erat.
i ¶ *Sanè.* nunc redit ad primum, quando venditor fuit deceptus, & dicit quòd agitur ad precium non solutum: & est idem vt si cautum fuit vt compensaretur illud precium cum eo quod dicebatur à venditore debitum emptori, cùm non esset.
k ¶ *Postulatur.* per venditorem.

N *On idcirco.*] CASVS. Tenebaris fisco ob munus publicum in decem, vel alij priuato, non euro: vendidisti mihi pradium non viliori quàm esset dimidia iusti precij, vt sic fisco satisfacerem: vis rescindere venditionem, quasi pro vigente debito & sumptibus distraxeris : an sic audiendus, quaeritur ? Dicitur quòd non : sed abstinere debes à tali petitione illicita : & precium petere, si nondum solutum est, potes. VIVIAN.

Intercessisse probatum : non adeò eum in quē emptor dominium transtulit a, *rei vindicatio* b *venditori : sed contra illum cum quo contraxerat, in integrum* c *restitutio* d *β cōpetit* e.

Scienti non infertur dolus : & licèt precium non sit vtique quaque conuenienc, contractus tenet. BALD. *concor.* SALYC.

XI. *Idem AA. Magna.*

V Enditor γ factum * δ emptoris quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit quo id ageretur, & consensit, de dolo queri potest f. Igitur cùm g patrem tuum, vt maius comprehenderetur instrumento precii, quàm rei quæ distrahebatur, esse consenerat E, consensisse profitearis, propter hoc solùm de circumscriptione frustra queritur. Sanè h si placitum precium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti i per errorem facti compensari cautum fuerit: hoc reddi rectè postulatur k.

Necessitas rei familiaris contractum inofficiosum non reddit, & sapiens est qui non petit illicita. BALD. Vel sic: *Venditio facta vsiori precio propter munus publicum vel vrgens debitum, non rescinditur.* SALYC.

XII. *Idem AA. Antimbo* †.

N On idcirco minus venditio fundi, quòd hunc ad munus sumptibus necessariis vrgentibus, non viliore * precio l, vel vrgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet m. [Ab] illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac precium, si non integrum solutum est, petendo, facies consultius.

Prouisatio non habentis ius prouisendi, non officit contractui. BALD. Vel sic : *Denunciatio vel prouisatio facta ab eo qui non habet denunciandi ius vel prouisandi, non officit contractui.* SALYC.

XIII. *Idem AA. & CC. Nice.*

S I maior * annis viginti quinque fundum distraxistiproptet hoc solum, quòd ementi, ne compararet, fecer tuus denunciauit n ζ, emptionem [factam] à te rescindi bona fides non patitur.

Licèt non firmetur modum, non renouatur venditio : sed agitur ad modum implendum, & æquipollent. BALD. Vel sic: *Venditio non rescinditur ex eo quòd emptor non soluit tributum respublicæ prout conuenit : sed emptor tenetur venditori ad interesse.* SALYC.

XIV. *Idem AA. & CC. Bassiæ* †.

E A conditione * distractis prædiis, vt quod reipublicæ debebatur p, qui comparauit, restitueret : venditor à se celebrata solutione q, quanti interest, expetiri r potest : non ex eo quòd emptor non satis conuentioni fecit, contractus irritus constituitur s.

Impute sibi ille qui vendidit rem quinc precium ignorauit: quia non debuit esse tam negligens & stupidus. BALD. Vel sic : *Venditio facta paulo viliori precio, non rescinditur prætextu ignorantiæ qualitatis rei emtæ precij.* SALYC.

XV. *Imppp.* GRATIANVS, VALENS, & THEOD. AAA. *ad Hypacium P.P.*

Q Visquis * maior † ‡ ætate prædia etiā procul posita * fideiussore : vt *T. mun. l. si pro eo.*
r ¶ *Expetiri potest.* vt] *de re permu. l. rebus. & de dona. l. legem.*
s ¶ *Constituatur.* Imò videtur quòd sic : vt *infrà de pact. inter empt. & vend. l. cùm te.* Sed hic erat alius venditurus, ibi non, & eodem modo solue aliud contrarium *infrà de condict. ob caus. dat. l. si vt propania.*

Q *Visquis.*] CASVS. Si prædia alibi sita mihi vendidisti, eo præterea quòd ignoraueris vires illorum prædiorum, quia procul erant sita, rescindi potest venditio, quæritur ? Respond. quòd non : quia nullus debet ignorare vires patrimonij sui. VIVIAN.

t ¶ *Quisquis maior.* & verò minor b, aut nulla esset ipso iure venditio facta sine decreto, aut daretur restitutio : vt *infrà de pract. minor. l. si quidem.* nisi minima * esset deceptio: vt *ff. de in integrum restit. l. sita.*
i ¶ *Quisquis maior.* Nam si minor vendidit rem suam viliori pretio, etiamsi ea res non excedat dimidiam, minori subueniretur. *l. si quid.*] *de pract. min.* non tamen dabitur emptori electio, quæ datur in *l. 2. supra eod.* Quæ in re fallitur. Accurtius, nam iure non esset plena restitutio, minori autem datur plenissima restitutio ex edicto de minoribus. Itémque ei datur rei vindicatio. Vide scripta ad *d. l. 2.* CVIAC.
u ¶ *Procul posita.* ad hoc est arg. contra] *de fol. mon. l. 1. §. denum.*

a Dolus alius incidit in contractum, alius dat causam contractui.

¶ *Ignorantia.*

β *minoris pretij, fortiùs negotium.*

a Denunciatio ab eo qui non denunciandi non habet. vt hic Guido Papæ pugnat. 200.

b *Venditio facta à minore non fit quomodo nō tenetur.*

c Vbi magna & enormis deceptio fit in facto, ibi error incumbit si prestantiam. v. Balbum ad *l. 146.*

¶ *Rapiuda.*

480/C.IV.K.5-4, 1019-1020
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Paulo vilioris.* fecus ergo si vtra dimidiam esset decepta: vt *l. ad l. ij.* licet quidam dicant idem: & tunc hæc lex præsumat eum scientem *: & sic donare. Item loquitur hæc lex cùm reipsa est deceptus. nam si dolo aduersarij, fecus esset: quia licet ita sit in culpa, ille est in dolo *, qui præponderat: vt *ff. ad*

b Scienti verò rei suæ pretij, qui eam vilioris pretio distrahit, donare hypocrisi intelligitur.

b Dolus præponderat culpæ.

distraxerit: paulo vilioris * precij nomine, repetitionis rei vendidæ copiam minimè consequatur: neque enim inanibus immorari ᵇ sinatur obiectis, vt vires * locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumẽta ᵈ antè debuerat *. Dat. VI. Kal. † Maij, Merobaude II. & Saturnino Coss.

Publicum exactor debet res vendere gratiùs: neque in subhastationibus fraudem committere. BALD. & SAL. Vel sic: *Fundus debitoris reipublicæ vendendus ab exactore debet subhastari: & secundùm qualitatem eius, & redituum quantitatem æstimari, ne fraus fiat debitori, aliter venditio facta rescindetur.* SALYC.

XVI. *Impp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Magistrum* * *vicariam Asiæ.*

SI quos † debitorũ mole depressos necessitas publicæ ᶠ rationis adstringit proprias distrahere ᵍ facultates: rei qualitas ᵃ, & rediruũ quantitas æstimetur ᵇ: nec sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur, vt possessionibus viliore precio distractis ᵝ, plus exactor ex gratia ⁱ, quàm debitor ex pretio consequatur. Hi postremò sub empti titulo perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumeraueritᵏ

c Paris fuit, & fuire debent.

† Diuus.

d Mortis præsumitur ignorare vires sui patrimonij.

e Magistrum C.T. & vet.

† C. Eius.19.p.

HI qui] CARVS. Si adstrictus curiæ, ne eatur civilis mancipia, ad alium locum se transferat, & res suas distrahat, & post vendat occultè: nil sibi ponderis huiusmodi fuga, & emptor conscius amissione pretij mulctabitur. VIVIAN.

p ¶ Contingit *l. vlt. T. de delict. & l. pa. ff. de quæstionibus.* cuius ex his emendanda est subscriptio. Contingit etiam huic *l. 1. ff. de decurionibus.* in qua hoc additur, curialibus profugis, si intra annum euocati redierint, bona vendita reddi, post annum curiæ suæ addicti. CVIACIVS.

l ¶ *Munera.* sci. personalia.

m ¶ *Destituunt.* sc. officia, vt decuriones, vel similes: vt *T. de advocat. diuer. iudicio l. 1. §.* Soccultè vendunt res suas, hoc quidem nõ licet: vt *hic & l. qui bona. pos. l. propter. & §. ad munera l. 1. eodem. & de mun. & ho. l. 1. §. qui. & l. de decur. l. §. ad magistratum lib. x.*

Pal. Impp. Gratian. & Theod. A.A.A. *ad* Sale. PP. post. *alia in C. Imp. 1.2.*

n ¶ *Furtim.* id est, sine auctione, sine decreto. *l. 1. T. de prædiis min.* CVIAC.

o ¶ *Consilium.* vt *ff. § qua in fraud. credi. l. § de iure in fraudem* socis ignoratis: vt *ff. pro empt. l. qui fundi. §. prouenatur.* & datur pretium hoc fisco.

q ¶ Hic gubernat res priuatas principis. CVI.

VEstium.] CARVS. Prohibetur hac l. ne filiusfamilias principis à priuatis hominibus vestes, argentum, aut mancipia emant. licèt alij priuati hoc facere possint, quod si fecerint, ademptione pretij mulctentur. VIVIAN.

ζ ¶ *Vestium, aurì.* Hæ sunt priuatæ res principis. Eas Palatini emere vetantur, cùm tamen administrant. Si etiam tutor rem pupilli: procurator, gerbor, rem domini. *l. si emptione. de contrah. empt.* CVIAC.

† alias, emerunde.

o ¶ *Commendarum.* negotiandi causa: vt *ff. de commer. & mer. l. inbiliores.* B.

p ¶ *A priuatis.* i. à comitatensibus priuatarũ est, à procuratore fisi. Vel verius à quibuslibet priuatis hominibus *.

* Dele totum hunc glos. CVIAC.

r ¶ *A priuatis mediis.* Intelligit res priuatas principis, quas hic commes gubernabat, vt Rufinian. in epist. ad Ecdoll. *τὰ κοίφοντα τοῖς ἀφανίζουσι κεφαλαίοις κεφάλαια.* CVIAC.

s ¶ *Ademptio* seu pretij ablatio & sumitur ex redditibus ipsius rei.

t Ex redditibus rei colligitur eius verum pretium.

g Debitoris fisci res, quemadmodum vendi debent.

h Venditio inerudè reiicitur ratione modicæ iniquitatis.

c Vide quæ scripsi *ad Cod. I. consortes §. vel de secundis nuptiis.*

d Cõtinuatio.

QVANDO LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE.

TITVLVS XLV.

ET *de alia probabili & legitima causa rescindendæ venditionis, quæ in hoc titulo proponitur, pactum & mutuum consensus contrahentium, secundùm regulam, vt primi quisque contractus est, sic rescindatur, & hoc si res sit integra, id est, si vendens rei tradita, aut pretium numeratum sit, licèt venditori arra data sit, vel emptori datum fideiussor, vt solebat, de re vendenda,* vt l. 1. C. de rescind. vend. l. Seichum. §. vlt. *ff.* de solut. l. 11. *T.* de contrah. empt. *hodie sufficit nudo consensu,* l. emptor. *T.* de act. empt. *Emtio apta vel data fideiussore non dissoluitur eam, sed traditio rei, vel numeratio pretij facit, vel parta.* l. 1. hoc tit. *Res ita ff. se integra, priusquam aliquid ex alterutra parte solueretur, commutari vt displicuerit ab vtraque parte, facium ipso iure vtrique liberatur, & arra restituitur ex emptio iudicio,* l. ex empto. §. ir qui rina. *ff.* de act. empt. l. 3. *T.* eod. l. 1. *atque ita venuit, vt pactum*

e Ademptio seu pretij ablatio & sumitur ex redditibus ipsius rei.

f Ex redditibus rei colligitur eius verum pretium.

g Debitoris fisci res, quemadmodum vendi debent.

h Venditio inerudè reiicitur ratione modicæ iniquitatis.

a ¶ *Ratione.* *l. § fraudem. in princ. ff. de lege. ff.* CVIAC.

b ¶ *Ademptio.* Nota fieri æstimationem * rei secundùm redituũ * rei. *vt ff. de iur. fisci. l. 1. §. diuo Pertin. & in authen. de alienat. & emptyr. §. & hoc autem. col. in.* ¶ Item non, quòd ad hoc vt res alicuius propter publicum debitum vendatur, oportet quòd dic fit in solutione cessatum. 2. Item quòd facta sit subhastatio. 3. Item vt detur plus offerenti, & bona fide ementi, & iusto precio. 4. Item auctoritas præsidis vt habet *hic. & T. ff. propter public. pond. l. 1. & T. ff. adiur. fisci l. edicto. & T. de fide instru. & aut. hoc fisci. l. 4. & de iur. fisci. l. 1. in lib. x. & ff. ad l. Iuliam.* ¶ Item not. hac l. quòd rescindatur venditio etiam ratione modicæ * iniquitatis.

d ¶ *Dispensatio.* à Cæsarianis, aut procuratore Cæsaris. CVIAC.

i ¶ *Ex gratia.* consequitur enim gratia. & ad hoc *ff. de iniur. ff. quæ in princ.*

k ¶ *Accipiens.* id est, venditione quæ vtrique augeat etiam vel pretium, & alteri rem.

l ¶ *Publica.* quia obligati erant communi vel reipublicæ.

g ¶ *Dispensatore.* per exactorem.

a ¶ *Ratione.* *l. § fraudem. in princ. ff. de lege. ff.* CVIAC.

b ¶ *Ademptio.* Nota fieri æstimationem * rei secundùm redituũ * rei. *vt ff. de iur. fisci. l. 1. §. diuo Pertin. & in authen. de alienat. & emptyr. §. & hoc autem. col. in.* ¶ Item non, quòd ad hoc vt res alicuius propter publicum debitum vendatur, oportet quòd dic fit in solutione cessatum. 2. Item quòd facta sit subhastatio. 3. Item vt detur plus offerenti, & bona fide ementi, & iusto precio. 4. Item auctoritas præsidis vt habet *hic. & T. ff. propter public. pond. l. 1. & T. ff. adiur. fisci l. edicto. & T. de fide instru. & aut. hoc fisci. l. 4. & de iur. fisci. l. 1. in lib. x. & ff. ad l. Iuliam.* ¶ Item not. hac l. quòd rescindatur venditio etiam ratione modicæ * iniquitatis.

d ¶ *Dispensatio.* à Cæsarianis, aut procuratore Cæsaris. CVIAC.

i ¶ *Ex gratia.* consequitur enim gratia. & ad hoc *ff. de iniur. ff. quæ in princ.*

k ¶ *Accipiens.* id est, venditione quæ vtrique augeat etiam vel pretium, & alteri rem.

f ¶ *Publica.* quia obligati erant communi vel reipublicæ.

g ¶ *Dispensatore.* per exactorem.

h Palatium quis dicatur.

i Palatium quis dicatur.

l ¶ *Ex redditibus.* Palatini * non venditorem. Azo.

m ¶ *Ademptio.* id est, venditor vt innocens non punitur.

QVANDO LICEAT AB EMPTIONE, &c.

Quando d *altera parte iuncta discedere à venditione, dicit: nunc quando vtraque volente, audi.* ACCVRSIVS.

Re quidem

480/C.IV.K.5-4, 1021-1022
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

R. quidem integra.] CARVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec pretium mihi numerasti ab emptione recedere possimus communi consensu, quaeritur? Dicitur quod sic. Si verò incrementi ad rei vel pretij, vel alterius quod res non integram facit, ab emptione recedi non potest nuda voluntate, nisi cõsortes adsint interesserit: puta si fortuitam rē: tu mihi pretium quo casu resolutur emptio. VIVIAN.

a ¶ Re quidem integra. Res est integra, si nec pretium, nec pars pretij soluta sit, nec res tradita, etiamsi fideiussor datus sit, aut fabula stipulatio, aut arra data. *l. prox. sup. infra eod.* CVIACVS.

a ¶ Integra scilicet [a] vere. hoc est, neque pretio soluto, neque traditione: *Iulianus, quod. mod. rel. dig. §. fin.* Vel quod, vt quia homo venditus mortuus sit: quo casu pro tradito habetur: vt *l. ea. l. cum emptor §. fin.* hoc in vero pretio rei: secus in arrhis ¶ *l. prox.* In satisdatione autem & iudicio dicitur res integra esse litem contestatam: vt *l. de iurisdic. omnium iud. l. de quia. ff. de precar. Lotus litem.*

b ¶ Recedi. ita quod res non sit tradita.

c ¶ *Pacti.* vt *ff. de pact. l. convenitis §. adeo. ff. Lex emptorem in prin. ff. supra de transact. l. si discessit.*

d ¶ *Bonam.* bona ratio. *ff. de re. iu. Nihil tam naturale.*

e ¶ *Post traditionem.* sc. res, & pretij, vel alterutrius tantùm.

f ¶ *Resolui.* nec parit actionem, vt retro redatur quod est datum, etiã si incertumsi fiat: vt *ff. de pact. ad emptionem. l. ff. l. pretium. fin.* sed videtur quod debeat tibi compensare exceptio, si rem voluerit tradere, contra me pretium petere, quod vtique verum est secundùm quosdã. quod non placet vt ¶ *prox. dixi.* & dixi *ff. de pactis. l. ad emptionem in fine.*

g ¶ *Non actio.* non est bona exceptio. quia res non voluntate nuda, sed actus resolvit.

¶ Et dicunt quidam quod hic actus est secunda quædam venditio: & debet [b] emptor eodem pretio recondere venditori: arg. *ff. de contrahen. empt. l. pactis in fin. & ff. eod. l. 4.* quod non placet: quia tunc esset duo contractus & non dicemur secunda emptio resolvere primam, sed duæ efficent: vt *ff. de emptio. l. fin.* Res ergo similis actus si retradat rem, & ille pretium: id est, retraditio rei, & retraditio pretij: quo facto ipso iure resolvitur: licet quidam dicant ipso ad effectum tantùm [c].

h ¶ *Rem agere.* id est, in contrarium ducere eam, fallere ab esse ad non esse.

Perfectam.] CARVS. Si rem mihi vendidisti, nec tradidisti, nec tibi pretium numerasti contrario consensu re adhuc integra resolui potest venditio: & si arras dedi, repetere potero: sed quæ actione, non aperitur: ita dic conditione sine causa vel ex empto & hoc in prima. Si verò partem pretij soluti ab emptione non possum recedere: nec pretium quod dedi, repetam, sed actionem habebo ad ea quæ in venditione præstari consueuit. VIVIAN.

i ¶ *Perfectam emptionem.* quantum [d] ad obligationem. Vide tam de pura, quàm de conditionali dicit: & sic dicitur perfecta.

Sicut emptio & venditio sub confusio contrahitur, ita sub diffusio distrahitur, nisi à traditione fiunt effectum: quo casu nisi retrahatur, non distrahitur. BALD. Vel sic: *Res integra contrario consensu ab emptione disceditur: re verò non integra, actus pensis similis requiritur.* SALVC.

1. Imp. GORDIANVS A. Rufino.

RE † quidē integra [a] ab emptione, & venditione, vtriusque partis consensu recedi [b] potest [c]. Etenim [d] quod consensu cõtractum est, contrariæ voluntatis aliniculo dissoluitur [e]. At enim post traditionem [f] interpositam nuda voluntas non resoluit [g] emptionem, si non actus [h] quoque priori similis retro agens [i] venditionem interceserit.

Per dationem arrarum res non desinit esse integra, sed per solutionem partis pretij desinit esse integra. BALD. Vel sic: *Nudo consensu re integra ab emptione discedatur: & arra data representatur: sed quia parte pretij soluta res iā est integra, idcò nudo consensu non recedit, sed vt res tradatur agitur.* SALVC.

11. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Felici.

PEr fectam emptionem [i] atque venditionem re integra tantùm pacto & consensu [k] posse dissolui constat. Ergo si quidem arræ nomine aurum datum sit: potest hoc solùm secundùm fidem pacti recuperare [l]. Sin verò partem [m] pretij persoluisti: ad ea quæ venditorem ex venditione oportet præstare [n], magis actionem [o], quàm ad pretij quantitatem, quam te dedisse significas, habet.

a Arra quæ sit ratione specialis ab emptore, contradictione consensu.

b Arra data loco pretij & ornatum, facit vt res non sit integra.

c Arrarum nomine quod datur in dubio præsumitur ut ipsaque modo dari esse pro arris videatur & pretio. Angelus *hoc. de empt. et p.*

d Arra dando non facit rem non esse integrā vt hic, nisi fiat in parte pretij, vt *supra eod.*

e Pactum non dicunt exceptionem interdum non parit.

f Pactiones publicæ quæ dicuntur.

g Cessare in solutione vel hoc ante tempus, vt pentatur contra cessantem debet.

SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES, VENDITIO FVERIT CELEBRATA.

TITVLVS XLVI.

ET alia in hac sic. *si propter tributa publica sub hasta venierint bona debitoris per ambitionem & gratiam minus iusto pretio in dubiosa fraudem, venditio nec quidquam eis de refundendo: sicut obiecta penitus debita, qui cessus fuit etiam exceptio supra iuste generali.* l. 1. de. §. de iur. Ff. l. CVIAC.

Venditio solemniter facta, ab creditoribus non revocatur, licet à debitore vel creditore tributum publicum offeratur. BALD. Vel sic: *Venditio solemniter facta per fiscum, ab creditoribus tributorum non refundi tur per priorem dominum, nec per eius creditorem.* SALVC.

1. Imp. ANTONINVS A. Materno.

VEnditionem ob tributorum cessationem [a] factam [b] reuocari non

Quia se venditio quandoque propter publicas pensiones non solutas. vt ff. habes l. de tributis. vend. l. 5. quod. Idcò dicit dicit. ff. quando refundatur quod si, si non est solemniter facta ¶ *ea. l. ff. dicuntur* [c] *publica pensitationes annua conditiones tributorum, vel tributum, vel annuum, quæ à certis personis debebantur. Sic, sed & ea quæ ad vicorum vel pontium reficiendum pertinebant sunt, à possessoribus* ¶ *ea. l. fin.*

a ¶ Sapplendus est, ne rescindatur. CVIAC.

Venditionem.] CARVS. Possidebam prædium tributarium. cessasti in solutione tributorum, exactor tributi prædium fatisatur venditionem me posthea offerente pretium posse prædium recuperare, quæritur? Resp. quod non, idem est in creditore cui obligatur illud prædium: quia tributorum causa est potior, quàm causa alicuius creditoris. vide propter hoc, quia cessasti in solutione tributorum, bona sunt obligata. VIVIAN.

b ¶ *Ob tributorum cessationem.* Hic adde quæ dicuntur *in l. 1. ff. de fide infirm. & iur. hast. §. fi. lib. 10.* CVIAC.

c ¶ *Cessationem factam.* ¶ Quantum [d] tempus sufficiat cessasse, non est lege expressum: & ideo dari potest secundùm Ant. & H. quod

480/C.IV.K.5-4, 1023-1024
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

H. quibd biennium debeat transire, sicut in colono priuatim ff. locat. l. quare §. inter. & licet in emphyteuta ecclesiastica reiuc in anthent. de alie. ty emphyteu. §. ff. verb. quia locatur, sicut in emphyteuta priuati triennium sit: vt ff. de iure emphyteu. l. 4. 1. Alij dicunt, illatum ex quo est cessatum, per hanc legem, & seq.] de well. & cum. Lib. tiem & pro eis est quod dicitur. pupillo remitti possunt, postquam cessatum est intra triginta dies: vt ff. de pubic. l. Imperatores §. 1. quasi specialis sit in eo. a ¶ Non oportet. vt ff. de remiss. pign. l. si hypothecam. & ff. si antiquior res pignori tenuit. l. 1. & de quaest. praefer. l. 1. & ff. & de distra. pig. l. si prior.

a Tributorum causa dicunt praeferre creditoribus, agentibus adiectos ipsam praedium tributariam.

b Creditores, nisi a pociore esset temporis: vt ff. de priuile. fisc. l. 4. & eas pr. in pigno. hac. l. si fundum. & ff. qui prior in pigno. l. 1. pignus.

c ¶ Esse. quia silentes tacuerunt.

b De hac tertia hypotheca vide Bogefaciam. cod. de praeferibus part. 1. numeri. 4. et 15. in. Demum cofis.

d ¶ Obligata ab. ratioli. b vt ff. in quibus cau. pign. ta. contra. l. 1. Et sit mutata necessaria in hac vocabulo: et dicimus Lex reficin. vendi. l. ff quae.

S. deferta.] Cavse. Si praedium confiscatur, quod possidebam, quia cessant in solutione tributorum, coparasti: an venditio consecli profit, quaeritur? Utrum quod non. & hoc in prima. Si verò in vendatione praedii authoritas non interfuit, ita non est habenda venditio: sed retinacati poterit praedium cum fructibus. & hoc in Gvenda: & hac omnia fieri debet praesente eo, qui primò emi praedium illud tributarium. & hoc in tertia. Vivianvs.

e Collationem. quia collatum conferre ad vias reficiendas.

e Reliqua tributorum di cuntur, cum eium nihil est solutum.

f ¶ Vel reliqua. reliqua dicuntur non soli cum aliquid est solutum, sed & cum nihil: vt ff. de verb. signific. Lex verborum. g ¶ Ignoscere fide. & quod publicè hic fabbafterer.

g ¶ Ignoscere fide. Vide scripta ad l. 1. 1. de edict. & edil. Vivac.

h ¶ Solemnior. fcilicet facta fabbafatione.

h ¶ Solemnior. Id est, fabbafata, & annotatione qualiata. Tertull. apolog. Cvlacivs.

i ¶ Authentica. licet ipsto pretio, & solemniter facta fit. Idémque est & si quid illorum deficiat, quae sunt necessaria: et dicimus l. 1. proxi.

k ¶ Renuncia. cum fructibus: l. de fide instru. & iure hasta fisc. l. 1. 4. & pretio. l. ult.

l ¶ Consulatur. fcilicet a dominio.

m ¶ Praestare ea. priore emptore. quae enim causa & cognitionem deficeant, praefentibus partibus agenda sunt: vt ff. de mine. l. in causa. l. 1. & ff. ex consc. §. fin.

d Quae causa cognitionem deficeant, praefentibus partibus agenda sunt.

C. qui fundum.] Cavse. Si in solutione tributi, quam pro praedio tributario solutre tenebaris, cessasti, & praedium solemniter distrahatur, vel mancipium, vel alia res quae cumque: vel quia cessasti in solutione vectigal, quae debebantur officialibus Reipublicae omni anno: an illa venditio infirmari possit, quaeritur? Respond. quòd non. & hoc in prima. nisi minor pupilli, nec curatoris authoritas intercessit: nec refert procuratore fit, qui cognoscit inter priuatum & fiscum: an praesis pronuncianteve interloquendo, vt minorem censum debuisse, & in solutione cessasse. Vivia.

n ¶ Solemnior. fcilicet fisco.

o ¶ Sub hasta. id est, fabbafatione facta, & annotatione praefidi, & iusto pretio.

p ¶ Mancipia. vigintiquinque annis.

q ¶ Sin autem minor. Hic locus singularis est, ne minoris indefensi ob cessationem tributorum distrahatur. Cvlacivs.

q ¶ Infensa. libello. vel dicit est, renuncio.

r ¶ Personam. id est, tributum: sed pupillo pecunia commissi remittatur, si intra triginta dies vectigal solutum: vt ff. de publicanis. l. Imperatores. §. 1. Sed videtur solum iudicem posse: vt ff. de minor. l. Praetor. §. permittitur etiam quae est contra. Sola. maior solemnitas exigitur in alienatione rei minoris, quàm si ei solutum: vt ff. de minor. l. quod si minor. §. fin.

s ¶ Summa rei. id est, procuratori Caesaris. t ¶ Officium summae rei procuratoris. Officialis procuratoris summae rei sunt Caesariani. Nil procuratoris summae rei est procuratoris Caesaris. Sic in inscript. l. dominicis. Codi causa fisc. & Rubrica lib. 7. c. 13. Officiales verò rectoris protinciae sunt cohortales. Cvlacivs.

t ¶ Protinciae. id est, officium, alias, officio sui.

u ¶ Propofuerit. id est, solui inferis in furatum. & sic authoritatem praestitit vendicipti.

s Vale igitur Accursius decernam indicia non sapiente debebit ab interpretatione rationis, vel causa: vt ff. de Iure. n. 1. praefidis. supra. ad Sabaufiana. monetum. Constantia est glossa. l. 3. curatorum habent. sup. ff. de magis. ratio. ita plenius de hac quaestione dici.

b Rectè hac Accursius. & Azo: & consilium per inscriptionem l. 7. supr. Sic cum ff. hinc.

c Quod si fuerit, vendit: et profectionis. iustum. Theofil. ad eos. Papinianus l. refus. ex Ar.

SINE CENSV, VEL RELIQVIS FVNDVM comparari non posse *.

TITVLVS XLVII.

HOc titulo notatur etiam alia causa rescindendae alienationis, si quis fundum debitorem census, vel reliquos census quasi suos, ut Respublica, amat, aut vendat ea lege, vt eum censat, vel reliquorum sequentur emptorem. Nam venditione rescissa, emptor pretium, & venditor fundum amittit, cuique redditi in eruium: vt l. 1. Cod. Theodos. de cons. empt. Census vocat tributa, vectigalia, publicas possessiones: quod omnes agrorum non personarum. l. Imperatores. ff. de publica. l. 3. §. de aun. & trib. & Novell. Theodosii, ut ordo dicit, neque eccles. Cassiodorus 4. Var. Iubet & varia tributa, quae non est agrorum vna sed vnaquaque, sibi potest census addi, vbi eulorum possessori vt l. 1. §. de aliis. Et eum annuum agrum, qui sunt censui consecrandi id est, qui iure vectigali eum, & vendi possunt. & mutuer hac eadem causa rescindenda venditione vt l. vlt. §. de fund. rei pri. quo vt magis opportuit ad hanc rem pertinere, sumpta est ex Novell. Theodosii de rescin. vend. rei domin. Et de rescindenda venditione hactenus. Cvlacivs.

Promittens soluere tributa rei in dotem data, non tenetur ex promissione re ad dotantem reuersa. Bald. Vel sic: Pactum de tributis soluendis per mulierem ex re dotali euanescit soluto matrimonio, re mulieri restituta. Salycetvs.

1. Imp. Alexander A. Capitoni.

X conuentione † quidem, qua pactam non eam tuam cum patrem, pactiones contrarias penitus illaesas, non esse inter emptorem & venditorem seruandas. Cvlacivs.

X conuentione.] Cavse. Mulier marito fundum dedit in dotem tributarium inaestimatum: & consentit, vt ipsa

480/C.IV.K.5-4, 1025-1026
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

onera hereditaria agnoscere: decessit maritus, & illa in solutione tributorum cessauit: an heres viri adversus eā, vt solueat tributa, agere possit, quæritur? Dicitur, quòd non: ac hoc in secunda. VIVIAN.

a ¶ **Fundum.** inæstimatum.

a ¶ *Vt ipsa tributa.* Fiscus autem ea pro suo iure à pauper possessore exigit. CYIACIVS.

b ¶ *Agnoscere.* id est, solueret. ACCVR.

c ¶ *Agnoscere.* Disertissimè ille, si inter debitorem & creditorem consensuerit, vt debitor, non creditor pignoris tributa agnoscerit. Erit enim fiscus exigit nihilominùs possessorem: ita est tamen inter ipsos consensus. Diversitatis causam vide in notatis ad *l. iuser. §. de publ.* CYIACIVS.

c ¶ *Non pauper.* quia filiam matrimonium, ita a dos, & de dote pactum personis eorum cohaereat, aut transit ad heredes, secundùm Ir. quæ ratio non placet. L. Alij dicunt idcò non valere, quia priuatorum pactio publicum ledi non oportet. §. Tu dic ratio, quia fisci nihil interest, secundùm ASO. & soluto matrimonio dos redeat ad virum, aliàs ad mulierem.

d ¶ *Etiam si pauper.* quia possidens tenetur reddere tributum de iure publico: vade pactio privatorum, &c. *§. de publ. l. iur publicum.* & hac ratione soluto matrimonio desinit esse dotalis, fiscus quando inæstimatus datus est. Contra *l. de publ. l. ex commutatione.*

e ¶ *Sed est fundus.* Dicentem quoque est, si mulier fundum alteri pignoratum dederit in dotem æstimatum. Nam tunc agit heres mariti, vt fundum mulier liberet ex commutatione, si non sit datus æstimatus. non agitur, vt maliat ex pactione cessum agnoscat. Hæc duo non restringunt constitutiones. Alia autem: sed Tribonianus partè restripsit, quæ pertinebat ad possessorem tributorum, posset in hoc *tit.* I. Alitram, quæ pertinebat ad pactionem, et vnor debitoris solutus efficat, non maritus, posset *tit. Lat. §. de publ.* Quam ex hic constat non pugnare cum hac *l.* Vide notata ad eam & scripta hic. CYIACIVS.

e ¶ *Æstimatum.* Quo modo emptio, & venditio contrahitur: *l. plerumque §. de iure dot.* CYIACIVS.

e ¶ *Ex commutatione.* hoc est contra. *l. de publ. l. ex commutatione.* Solu. dicunt quidam, quòd ea vendito non detur: vt *tit. sed ex* emptio: vt *tit. §. for ex fi. emt. mun. l. i.* Alij dicunt, quòd non valet, scilicet in præiudicium fisci, sed pactum in fic. quod fiscus potest. §. Vel dic secundùm Sa. quòd fuit hic facta æstimatio, vt scitur quanto minùs valuerint: *§. de iure dot. §. inter. his, fuit vera æstimatio.* 4. Vel solue, vt ibi. §. Vel dic, antequam solueret fiscus, vxor agere.

f ¶ *Ex venditio.* id est, ex empto. Sic contrà ex empto, id est, ex vendito, & ex locato, id est, ex conducto, & contrà. Vide notata ad *legem Iuliam §. si procurator §. de act. empt.* & scripta *hic.* CYIACIVS.

RESCRIPTVM. Possidebam prædium censuale, vendidi hoc pacto, vt ego sufficiam onera tributorum solutorum: an valeat talis contractus, quæritur? Dicitur, quòd non: sed ea non obstante tenebitur emptor ad solutionem tributorum: cùm cum censualem nec vendere fiat licitum. nec emere cuiquam sit permissum. VIVIAN.

g ¶ *Rei annonariæ.* Vide *L. 4. Codex. Theodos. de commerciis, empt.* CYIACIVS.

f ¶ *Emolumenta.* non minuenda.

g ¶ *Causam.* contigendam.

h ¶ *Reliquorum.* id est, tributorum remanentium ad solvendum.

i ¶ *Reliqua eorum.* cùm pars solita est.

k ¶ *Hactenus vt nihil solut.* ACCVR.

l ¶ *Pro religiosis.* scilicet pro præstitis.

m ¶ *Pauperibus.* etiam præstiti temporis: vt *§. de public. l. Imperatores.* & *exp. §. 1. c. si quis locum.*

n ¶ *Agnoscere.* id est, solvere.

o ¶ *Vel vendere.* in præiudicium fisci: vt *§. de publ. l. inter debitorem.* sed inter se agant possessor venditor solutis fisco: vt *§. de publ. Capitalia. §. publicum.* non autem prius: vt *L. 1. posses.*

¶ Sequitur authentica, *sed & periculum.* quæ est *de mandat. prin. §. non permittas itaque.* coll. *ij.* quæ addit huic legi.

Sed & periculum. CAVS. Hæc authentica addit ad legem Codicis & dicit, quòd venditor prædij tributarij potest in se suscipere periculum solvendi tributa illius prædij quod vendidit: nò cogitur, si contra emptorem non esse sufficientem: quia tunc venditor cogitur coram iudice confiteri, id est, promittere, quòd periculo suo se talia venditio prædij, id est, quòd ibi ipse fabitus solutus non tributorum. VIV.

p ¶ *Restipere.* scilicet venditor de solvendis tributis.

q ¶ *Potest.* id est, debet, vt colligitur in corpore, vbi est, *capit.* & ita hic *§. Reficiatur.* prædiorum pro quibus fisco tributa præstantur. ACCVR.

r ¶ *Omnes.* ex hac generalitate latentur provinciales quasi Italica prædia non solùm provincialia dent tributa: & pro eis *Inpin. de re dom. §. per traditionem.*

r ¶ *Sed certè hoc in* provincialibus locis tantùm intelligitur: licet & cùm dico, omnis homo diligit filium suum: inferitur ad habentes filios & illos, omnis homo videt quod ipse videri referitur ad videntes, sic, omnis homo timet in matrimoniis, qui ibi sunt. Item mulier præferitur omnibus creditoribus verum est talibus, quales est ipsa, id est, hypothecas tacitas, non etiam

Titiano Cos. vel, Dat. Kalend. Iul. Agrippina, Constantino A. V. & Licinio CC. Cos.

IN AVTHENTIC. de manda. prin. §. non permittas itaque. coll. iij. constit. iv.

Ista est notabilis authentica per quam patet, quòd si emptor non est sufficiens ad solvendum veteres collectas impositas venditori: quod si fiscus recurrit contra venditorem, licet non possideat, ob hoc venditor teneatur præstare, & promittere iterum contractum. hoc dicit ista authentica notabilis secundò BALD. Vel sic: *Prædia tributaria nò possunt vendi sine decreto: idò venditor diligenter debet examinare, an emptor sit idoneus, & solvendo: & si reperit eum minùs idoneum, non debet auferare, nisi venditor in se suscipiat eum tributorum, hoc dicit notabiliter.* SAL.

SEd & periculum in se recipere potest, si examinatione ante traditionem facta emptor minùs idoneus inventus fuerit: tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium tributorum.

Qui possident prædia tributarum, teneantur solvere tributa, & publicas perstationes, non obstante pacto inter emptorem & venditorem apposito, & pro libra, quæ reperitur apud venditorem, teneatur emptor, licèt in ipsum emptio translata non fuerit. BALD. Vel sic: *Possessores prædiorum tenentur ad tributa, & publicas perstationes, non obstante conventione contraria cum suo auctore: licèt professio non possessoris non sit verum facta.* SAL.

III. Imp. IVLIANVS A. Secundo P.P.

OMnes t pro his agris, quos possidet, publicas

t ¶ *Pro his agris.* id est, debet, vt colligitur in corpore, vbi est, *capit.* & ita hic *§. Reficiatur.* prædiorum pro quibus fisco tributa præstantur. ACCVR.

OMNES. CASTR. Si possideam prædium censuale: nec dare, nec vendere potero hoc pacto, vt penes me omnia onera tributaria redeant: sed talis pactio nullius is momentum mihi prodeat scriptura, in qua confessus eram me possidere censum pro tali agro, vt penes me redeant: nec ad emptorem translatetur, vt non possidendo pro possidere cogatur. VIVIAN.

480/C.IV.K.5-4, 1027-1028
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PERICVLO, ET COMMODO rei vendit.

TITVLVS XLVIIII.

Equitur nunc infortuna, cuius sit periculum, & commodum rei venditæ, emptori, an venditori. Periculi nomine significatur omne incommodum, quod rei venditæ contingit, hominis mors, furtum, incendium: agri sterilitas, diluvium, vastatio, aut mucor. Id verò, si non ex præstito emptore oriatur, ignorante emptore, sed ex profusi post perfectam venditionem, & traditionem, prouidentiæ periculum ad emptorem: aliis ex pretio, quod solui, amittit, & quod non solui, exigi potest. Idem venditori, si ante traditionem. Sed aliam sententiam esse sequendam mortui me docent in L. I. fundus, ff. loca. Idemque dici potest de periculo euictionis, quod re illata contingit, licet L. Omnis res. alia periculo assiduos emptori, periculum euictionis dicit ex præstito contingere, non contingere interim euictio, aut emptoris culpa laudato damnoque venditori. CIIAC.

Perfecta contractu commodum, & incommodum est emptoris: tamen si ex causa antecedenti res euincatur, ratione euictionis agetur, si fuerit denuncatum vendatori, vt adesset causæ: & emptor non fuit ex contumacia condemnatus. BALD. Vel sic: *Emptione perfecta, res periculi, vel incommodi pertinet ad emptorem: nisi ex causa antecedente res sit euicta præcedente denuncciatione legitima.* SAL.

1 *Imp.* ALEXAND. *A. Apollonio* †.

Ost perfectam * venditionem b omne commodum c, & incõmodum, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet d. Adhoc e enim ex his tantùm causis suo ordine tenetur, quæ ex præcedente tempore causam euictionis parant f: & ita, si ei denuncianti, vt adesset causæ, ab eo, qui euicit, ab emptore contra eum ¶ pronunciatum est g, & non adfuerit h, & non absente i emptore k contra eum ¶ pronunciatum est.

Cum tamen venditur ad mensuram, antequam mensuretur, periculum non ante pertinet ad venditorem. Cum autem res vendicatur ad mensuram, sed vt certum corpus: tunc statim periculum est emptoris. & quod dictum est de vino, idem in oleo, frumento, & cæteris similibus post venditionem deterioratio, vel penitus corruptio. BALD. *concor.* SALYC.

11. *Idem A. Iuliano.*

CVm * conuenit, vt singulæ * amphoræ a vini certo pretio vaneant b: antequam tradantur c, imperfecta * etiam tunc venditione, periculum vini mutati emptoris, qui mortum * mensuræ faciendæ adfuit d, vt causæ agendæ adfuit e, & non absente e emptore f contra eum ¶ pronunciatum est.

Id non adfuisse, mentitur. CVIACIVS.

p ¶ *Emptore.* nam g h absente vt contumax damnatus esset, venditorem non gravat: vt *ff. de euict. l. si iudicio*, idem si fuerit præsens, sed iudicio iniuria damnatus: *vt in eod. tit. l. si per imperatorem. & ff. de euict. l. emptor fundi.* ACCVRS.

q ¶ *Contra eum.* scilicet emptorem: vt *in principio litis.*

C. *Vin conuenit.*) CARPZ. Cùm quis vtrique vinum, referr an in *Specie, quia de, Vendo tibi vinum, quod est in cellario illo, an in quantitate, vt, Vendo tibi decem cados vini.* Primo casu è vinum mortuum, damnum ad emptorem pertinebit. Secundo casu ad venditorem, si emptor non fuerit in mora accipiendi. & illa vera sunt non solùm in vino, sed etiam in oleo, & frumento. VIVIAN.

r ¶ *Singula.* id est, vniuersum vinum, quod habebat.

s ¶ *Vt singula amphoræ.* Id est, ad mensuram: quod est contrarium superiori. Cùm superiore venit, perfecta est venditio, cùm ad mensuram, cùm adtentum est.) *ead. l. i. & ff. ead. l. quod fuit §. in iis. ff. de contrahen. empt.* CVIAC.

t ¶ *Vnaquæ.* & sic fit venditio in quantitate, *sive* in genere, quod idem i est.

u ¶ *Tradantur.* specialiter aliàs erit ante traditionem: vt *l. I. princ.*

x ¶ *Imperfecta.* quatenùs ad periculum, non quatenùs ad obligationem. i. Vel imperfecta, quia tantùm inest condictio, si adimplenum fuerit: *ff. de contrahen. empt. l. quod fuit §. in his.*

y ¶ *Mortum.* nam ex tunc emptoris esset periculum: vt *hic, & ff. ead. l. si per emptorem. in fin.*

480/C.IV.K.5-4, 1029-1030
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cum autem.* nunc dicit quando in specie.
b ¶ *Et claues.* ad maiorem euidentiam dicit, idem tamen & si non traderentur, cum idem iuris sit, quod in caeteris rebus. vt *ff. l. quod saepe §. in his.* sed & clauium traditio facit, vt vinum traditum videatur: vt *ff. de contrahen. empt. l. clauibus* plenè dicas hic de hac materia, vt diximus *ff. eod. l. j. in princip.*

ADDITIO. Addas etiam gloss. in verbo, *fuerim* in §. *cum autem.* *Instit. de empt. & vend.*

c ¶ *Et claues temporibus.* Haec verba ex abundanti addita sunt: quia ita conuenerat, vt recte. ACCVRS. Nam & clauibus non traditis periculum pertinet ad emptorem, si modò vinum degustatum sit. CVIAC.

Dolum.] CASVS. Dolus venditoris emptori non nocet, vt concordet cum titulo, sic pone casum: Aliquis mihi vendidit vinum, & asseuerauit bonitatem vini, dicens, vinum esse tale, quod posset durare vsque ad nouum annum, imò quòd posset portari vltra mare sine periculo: vinum illud mutatur circa Pascha an periculum spectet ad se venditorem, an ad emptorem, quaeritur? Dicitur, quòd ad venditorem: quia dolus venditoris, bona fide emptori nocere non debet. VIV.

e ¶ *Dolum.* vt & de eo scriptum est, qui sciens bonitatem vini non duraturam, hoc celauit emptorem: vt *ff. eod. l. si vinum quo.* Item hoc dicit quantum ad rei periculum, non quantum ad euictionem. Si tamen dolo eius res periit, ei periit, & non emptori. Vel pone venditorem in vino vendito lethiferum immisisse succum, vel repudiasse hereditatem quae ad substitutum erat delata. Si postea vendit heres hereditatem rem alteri: & conueniatur emptor à substituto, non nocet emptori mala fides venditoris, cùm non habuit rem ex lucratiua causa: vt *ff. de acceptil. doli l. apud Celsum, §. de auctoris.*

f ¶ Item quod dicit, *dolum*, intellige nisi sit talis, qui rem afficiat: vt *Instit. de vsucapionibus, §. furtiua.* Item intellige dolum in contrahendo aduersus emptorem interpositum. Item potest poni: *ff. de peric. l. summa. §. emptor. & de actio. empt. l. j. §. j. & l. fere aequam. & ff. de diuer. praescrip. l. an verum. & ff. de Publicia. l. quacumque. §. fin. & ff. quae in fraudem credit. l. qui autem, §. hoc edictum.*

g ¶ *Dolum.* Huius legis sententia latior est, quàm quae ad hunc titulum adstringi possit: eius exemplum aptius est *in l. ix ff. qui in fraud. credit.* CVIAC.

d ¶ *Emptori* qui nihil doli fecit in emptione contra venditorem: dicitur & alio modo bonae fidei, qui credit rem esse venditoris: vt *ff. de verbor. signif. l. bona fidei.*

Cum inter.] CASVS. Si rem mihi vendidisti, nec in mora tradendi extiteris, si pereat, periculo meo perit. VIVIAN.

c ¶ *Sine scriptis.* hoc à compositoribus est additum ex *l. 2. de fide instru. l. contractus.*

r ¶ *Sine scriptis.* Nam si placuerit, vt fiat scriptio, tum perficitur, cùm id completum est: & sed ante completionem instrumenti periculum pertinet ad venditorem, post ad emptorem. CVI.

l ¶ *Non venit* vt *ff. eod. l. j. & ff. eod. l. lectio & l. si per emptorem.*

Cum speciem.] CASVS. Si equum mihi vendidisti, nec tradidisti, & igne consumptus est: si pura est venditio, non ad te, sed ad me damnum periculi. VIVIAN.

g ¶ *Speciem.* scilicet certam.

h ¶ *Suspenderat.* alioquin periculum peremptionis ad venditorem, deteriorationis ad emptorem pertinet: vt *ff. eod. l. quod si pendente,* alias *l. necessario §. plane si pendente.*

i ¶ *Amissa rei periculum.* id est, peremptae rei interitus. Nam si res adhuc non esset tempore conditionis, emptio nulla est, nec pretium debetur: sed si deterior facta sit, damnum est emptoris indistinctè, quia tempus conditionis retrotrahitur ad tempus contractus *l. necessario ff. eod.* CVIAC.

l ¶ *Ta.* venditorem. & hoc nisi culpa, vel mora, vel pactum aliud induxerit dixi *ff. eod. l. j. §. 1.* Vel nisi venditoris vitio acciderit, vel ab eo prouideri potuerit: vt *ff. eod. l. si vendita.*

Mortis.] CASVS. Vendidi ancillam: antequam traderem, decessit: an nihilominus ad pretium teneatis, quaeritur? Respond. quòd sic, si non fui in mora tradendi. VIVIAN.

k ¶ *Mortis.* qui debet aliquid certum alicui, vt Stichum: si eo non existente in mora, decedat Stichus casu, ipso iure liberatur, vt *hic*, & *ff. de resoln. vend. l. cum am... per & de rei vind. l. cum autem & ff. eod. l. j.* etiam si interest eo casu, quo non interisset penes eum, cui debetur, secundùm Io. & nos: vt *arg. ff. de legat. j. l. cum res. §. fin.* Contrà si in mora sit debitor, indistinctè tenetur de casu per eandem legem: licèt quidam contrà in eo vitioque casu.

l ¶ Sed si debet quis hominem in genere, & offeret Stichum ei, cui obligatus est, & ille noluit recipere: Stichus postea moritur casu, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur: vt *ff. de solu. l. qui decem. in princip.*

l ¶ *Ex praeterito.* quando tenetur aedilitia actione vt *ff. de aedil. edi. l. ... nisi erat manifestum: vt ff. de contrahen. empt. l. ea quae.*

m ¶ *Recusas.* vt *ff. de contrahen. empt. l. si in emptione. §. penult.*

non interposuit, non fuit. Cùm autem vniuersum, quod in horreis erat positum, venisse sine mensura, & claues[b] emptoribus a traditas alleges: post † perfectam venditionem quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Haec omnia locum habent non solùm si vinum, sed etiam si oleum, vel frumentum, vel his similia venierint, & ea aut deteriorata, aut penitùs corrupta fuerint.

Dicit hic Nicolaus de Matar. quòd hanc legem & quae scripta sunt per eam, intelligere non possit. BAL.

III. *Idem A. Diophanto †.*

Dolum[c] auctoris, bonae fidei emptori[d] non nocere, certi iuris est.

Emptione perfecta, nisi mora interueniat, periculum est emptoris. BALD. Vel sic: *Perfecta emptione ad emptorem spectat periculum rei venditae, nisi mora venditoris praecesserit.* SALYC.

IV. *Imp. GORDIANVS A. Siluae*.*

Cum inter emptorem & venditorem [contracta † sine scriptis[e], inito,] de pretio conuenit, moráque venditoris in traditione nō intercessit: periculo emptoris rem distractam esse, in dubium non venit[f].

Casus incendij, emptione perfecta, mercis emptoris periculo. BALD. Vel sic: *Si emptio est pura, periculum incendij spectat ad emptorem.* SAL.

V. *Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Latino.*

Cum speciem[g] venditam per violentiam ignis absumptam dicas: si venditionem nulla conditio suspenderat[h], amissae rei periculum[i] te[l] non adstringit.

Venditor interitu speciei liberatur ab actione ex empto: & nihilominus emptor tenetur ei ad pretium. BALD. Vel sic: *Si perit ancilla sine venditoris culpa, vel mora, & sine praeterito latente eius vitio, periculum spectat ad emptorem: ideò compellitur ad pretij solutionem.* SALYC.

VI. *Iidem AA. Cornelio*.*

Mortis[k] † casus ancillae distractae, etiam ante traditionem sine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet: & hoc nō ex praeterito[l] vitio rebus humanis exempta, solutionem pretij emptor non rectè recusat[m].

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. TITVLVS XLIX.

Ex contractu emptionis, & venditionis contrahentes inuicem obligantur de eo, quod alterum alteri ex aequo & bono praestare oportet, emptor tenetur actione venditi, quae actio pretij dicitur: l. 8. & 9. C. de con. empt. l. 7. hoc tit. venditor actione empti de re tradenda. Vtraque nomen habet ab eo, cui competit, & praecipuè dicitur actio empti, vel actio venditi planè autem, & perfectè empti venditi, vel ex empto venditoue: vt l. & si vno ff. eod. & venditi empti, vel ex vendito empto. & illa quidem praecipuè non tantum si à posteriori, sed etiam à priori: vt l. 1. 2. & ser. ... ff. emi mand. actio empti, id est, venditi empti: & l. sed hoc nomine, l. si cùm venditor. §. si secundus. ff. de euict. actio ex vendito, id est, ex empto vendito. CVIAC.

Licet emptor non soluat pretium, nō potest ab eo res tradita vendicari, sed ad pretium est agendum. BALD. Vel sic: *Venditor ad pretium non soluto potest agere, non rem traditam vendicare.* SAL.

I. *Imp. ANTONINVS A. Deliana*.*

Duersùs eum, cui agrum vendidisti, iudicio[n] venditi constitue. Nec enim tibi in rem actio[o] cum emptorem liberatur.

DE ACTIONIBVS EMPTI, ET VENDITI.

Quia pretium valeret venditionem, nisi actiones darentur idest de eis dicit.

Aduersus eum.] CASVS. Praedium mihi vendidisti, & tradidisti: si pretium non numeraui an praedium à me vindicare possis, quaeritur? Respond. quòd non, sed agere ad pretium actione ex vendito. VIVIANVS.

n ¶ *Iudicio.* id est, actione: sic & *ff. de minor. l. in causa, §. interdù.*

o ¶ *Consiste.* scilicet ad pretium.

p ¶ *In rem actio.* Vindicatio: quia mutatum est dominium re tradita mutandi domini causa. CVIAC.

2 ¶ Cum

480/C.IV.K.5-4, 1031-1032
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Competit. vt & T. de rei vindi. l. in ciuile. & de contrahen. empt. l. non idcirco.
¶ Sed contrà, ff. de tribu. l. procuratoris. §. penult. & Instit. de re. diuis. §. venditæ. Solu. hic fuit fides habita de pretio, vel erat solutum: sed ad aliud agebatur, cùm ad multa agatur hac actione. Alij intelligunt hanc legem, quòd emptori, cui tradita fuit res, reuendidit venditori, sed non retradidit: vnde personaliter agitur contra eum. Et quod dicit, venditi, id a est, empti, secundùm eos: sic ff. de act. empt. l. iulianus. ac ibi & rei vindicatio competit: sed potest agere actione venditi.

V Enditi.] Casus. Fundum vendidi pro centum: numerasti quinquaginta: ad alia quinquaginta actionem habeo ex vendito. & hoc in prima. Si verò credebam me tibi debere quinquaginta, cùm non debebam: & compensauimus: posteà apparuit me nihil tibi debuisse: an non obstante compensatione possim agere ad partem pretij residuam? Respond. quòd sic. & hoc in secunda. Si quos verò fructus percepisti ante venditionem, teneris mihi restituere per actionem ex vendito: quia fructus, qui percepti sunt ante venditionem, non accedunt venditioni. & hoc in tertia. Vel pone casum, vt in glossa.

...prore, qui personaliter tibi sit obligatus compertt a.

Residuum pretij potest peti non obstante refutatione, vel compensatione erronea. Et si emptor occupat fructus ad se non pertinentes, restituere tenetur. Baldvs. concor. Sal.

II. Impp. Valerianvs, & Gallienvs AA. & Valerianvs Cæs. Domitiano f.

1 V Enditi b actionem ad recipiendum residuum pretium intendere aduersario tuo c poteris. Nec quod in compensationem venerit, quasi & tu inuicem deberes d, id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu e (in quo maiores etiam vigintiquinque annis officio iudicis in his, quæ dolo f omissa sunt, adiuuantur) iusto errore * te ductum, vel fraude aduersarij captum, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse g monstraueris. Fructus quoque g perceptos h ante venditionem i contractam, quos cùm venditioni non accessissent, eumdem emptorem inuasisse k proponis, eo-

b ¶ Venditi. id est, ex vendito. quod idem est: vt ff. de act. empt. l. Iulianus §. ex vendito.
c ¶ Aduersario tuo. id est, contra aduersarium tuum, id est, emptorem.
d ¶ Deberes. emptori: cùm reuerà non deberes: puta quia primò illi aliquid debuisti, sed procurator tuus illi soluit: quam solutionem tacentè emptor negabat: vnde tu credens ei, illud compensasti, quod debebat tibi ex venditione: H. & facit l. de rescin. vend. l. venditor in fin.
e ¶ In bona fidei contractu. maximè. nam & in stricti h iuris similiter adiuuantur, saltem doli exceptione opposita: vt ff. de verbor. oblig. l. si quis cùm aliter. Sed ideò dicit, bona fidei, quia c in eis habet locum magis officium iudicis, quam in alijs: vt Instit. de actio. §. in bonæ fidei & T. de transact. l. ag.
f ¶ Dolo. interuedente, vel ex proposito, vel ex ipsa re: vt & T. ex quibus cau. ma. l. in contractibus. & T. commu. vtriusque iudi. l. maioribus. & ff. de iure de. l. iure successum. §. fin. & ff. de pact. l. si cùm m. Accvrs.
* ¶ Iusto errore. Error facti excusabit venditorem l. ij. T. de rescin. vend. Cviacivs.
g ¶ Pepigisse. id est, d pacto remisisse, scilicet compensando.
g ¶ Fructus quoque. Idem est, si seruus vanierit siue peculio: l. quoties. ff. de contrahen. empt. Quin & dabitur ei vindicatio quoque fructuum, vt & peculij. Cviacivs.
h ¶ Perceptos. licèt in fundo sint.
i ¶ Ante venditionem. solo enim tempore venditionis cohærentes, vel posteà percepti accedunt: vt T. eod. l. fructus. & ff. eod. l. ex empto.
k ¶ Inuasisse. id e est, cepisse vt probatur Instit. vi bo. rapt. §. quod non solùm. sicut exponitur T. de rei vendic. l. dominum.
l ¶ Eodem iudicio. sed cùm hi fructus venditionem non attingant: vt ff. eod. l. fundi. §. si vaca. quomodo venit fructus in actione ex vendito? Respond. imò multa f veniunt, de quibus non est actum, nec cogitatum: vt ff. de contrahen. empt. l. quoties. & l. fin. & de edil. edict. l. j. §. causa. & de dolo l. & aliquando. §. ad solum. 2. Alij dicunt, quòd à parte hoc erat actum, ne venirent fructus. 3. Alij dicunt, eodem iudicio, id est, coram eodem iudice sed alia actione, id est, rei vindicatione, secundùm P. 4. Alij, velut vi bo. rapt.
p ¶ Eodem iudicio. Quia occupati sunt quasi venditi. Cviac.
E X arrali pacto.] Casvs. Volebam emere rem à Titio: dedi annulum pro arra: Titius cecidit à possessione annuli: quamquid vindicare poterit, quæritur? Dicitur, quòd non: sed per triticariam condictionem petet, vnde non ex eo, quòd conuenit,

vt detur pro arra, ex tali pacto arrali competit tibi rei vindicatio pro annulo. Vel retento primo casu dic, quòd conuenit, quòd annulus mihi restitueretur soluto pretio: an tum reperere possim pretio soluto, quæritur? Dicitur, quòd sic, personali actione præscriptis verbis, non in rem ex empto aliter dicatur. Sed non... dis consensit poni. dic vt notatur in glossa. Accvrs.

dem iudicio l repoſces.

Ex arrali contractu oritur actio personalis, non in rem. Bald. Vel sic: *Datum arrarum nomine repetitur personali actione.* Salycetvs.

III. Impp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. Sempadone f.

E X arrali pacto m personalis duntaxat actio pacifcentibus præparatur n.

*Venditor ex mora traditionis tenetur ad interesse emptoris iuxta arbitrium * iudicis de causa cognoscentis. hoc dicit notabiliter, secundùm* Bald. & Sal.

IV. Iidem AA. Matiano.

S I traditio rei venditæ iuxta n emptionis contractum procacia o venditoris non fiat: quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in condemnationis taxationem p deducere curabit.

Emptor, qui percepit fructus rei em. ta, tenetur ad vsuras pretij non soluti. Bald & Salyc.

V. Iidem AA. Decimo *.

C Vrabit præses prouinciæ compellere emptorem, qui

m ¶ Ex arrali pacto. annulum emptori dedi pro arris: venditor à possessione cecidit: non potest vindicare, sed ratione possessionis adducere per triticariam. Sed nec qui dedit, vindicat quasi ex contractu illo, vel pacto: sed quia alius erat dominus & hoc si annuli dominium non transtulit. i. Alij dicunt, si dedi arram, non ideò sum rei emptæ dominus, sed personaliter ex empto agam. & hoc innuit verbum, præparatur. nam non dicit, nascitur. j. Vel dic tertiò, in datione arræ conuenit, vt mihi redderetur pretio soluto: personaliter quidem agam præscriptis verbis, non in rem ex pacto, licèt quia alias eram dominus, possum vindicare: vel si nihil conuenit, repetam per condictionem sine causa, & per actionem ex empto: vt ff. eod. l. ex empto. §. si quis a. Vel secundùm P. loquitur de tacito pacto, quod semper intelligitur super arris, scilicet vt emptor pœnitens perdat, venditor duplum reddat: ex quo pacto tacitè personalis nascitur obligatio, & actio: vt T. de fide instru. l. contractus.
¶ Sed opponitur, si dedi arram hoc pacto, vt si pœniteam sit tua: odeone venditor dominus factus ex hoc pacto vindicat, si à possessione cadat? Sed certè non ex pacto, sed ex traditione, & possessione, & dominio: nam solum pactum hoc non operatur.
n ¶ Præparatur. Id est, paratur, formatur: non ergo realis, id est, vindicatio. pacta enim, citròque formant actionem ex empto, & vendito. Cviacivs.
S I traditio.] Casus. Emi fundum à Titio, nec vult ex sua superbia tradere: qualiter mihi succurratur? Respond. quòd condemnabitur mihi non præcisè ad rem, sed ad interesse.
n ¶ Iuxta. id est, secundùm quod conuenit.
o ¶ Procacia. id a est, contumacia. habet b enim venditor rem, nec tradidit: & sic condemnatur hic in c interesse. & arg. est contra Mar. vt notatur T. de hered. vendi. l. qui tibi, & notatur ff. eod. l. j.
Additio. Dicas post Bartol. in l. j. ff. eod. & gloss. in verbo, tradatur in §. pretium Insti. de empt. & vendi. quòd si venditor habet d facultatem rei tradendæ, tenetur præcisè eam tradere. si verò non habet facultatem rei tradendæ, liberatur soluendo interesse. hæc est communis omnium penè Doctorum distinctio. Item de quo interesse hîc dicat, vide ibidem in notatis per glossam, quæ incipit, nisi vana respicis, &c.
¶ Illud nota etiam hîc, quòd emptori obijcitur e exceptio, nisi pretium soluat: vt ff. eod. l. Iulianus. §. offerri. & econtrà emptor obijcit venditori, nisi rem tradat: vt ff. eod. l. qui pendentem. Quid ergo si f vterque de alio timeat? Pedixit sequestrum: vterque vel arg. ff. de solu. l. si soluturus. Sed ibi vtroque contrahentium volente, vel ibi iudice iubente facta fuit sequestratio. est enim regulariter prohibita: vt T. de proh. sequestr. l. j. Dic ergo, quòd priùs agens offerat, vt modò dixi: vt arg. ff. de edil. edict. l. ædiles etiam. §. fin. & T. eod. l. si pater tuus in fin.
p ¶ Taxationem. per se, vel per emptoris sacramentum factam.
C Vrabit præses.] Casvs. Minor vigintiquinque annis vendidit mihi prædium, ex quo fructus percepi: partem pretij solui, partem non solui: teneor ad pretium, & ad vsuras partis pretij non soluti à tempore traditionis factæ. & hoc duplici ratione: tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis. Vlpianvs.
q ¶ Coniunge l. ij. T. quib. in cauf. resti. in integ. non est necess. Vide scripta ad Laurin. §. fructus ff. de leg. j. & hîc. Cviacivs.

a Venditi id est, pro empti iudicio.
b alias additur, ff.
c puta: eodem iudicio.
h Vel in strictis iuris iudiciis locum habet doli exceptio.
c Officio iudicis in bonæ fidei iudiciis latius patet, quàm in strictis iuris iudiciis.
d Pactis pro pacto remittere.
e Inuasisse dicitur, qui rapit.
f In venditione multa veniunt, de quibus non est actum.
l Arrapalco.
* al. Decimo.
a Procacia pro contumacia.
b Cùm vel dicitur effectus, & rem habens, nec tradat.
c Cùm non condemnatur in id, quod aduersarij interest.
d Venditor est soluendo pretium habens tenetur ad præcisè tradere: non habens, liberatur solutione eius, quod interest.
e Exceptionem mutuam inter venditorem & emptorem considera. Nec enim venditor emptori rem tradere cogitur, nisi emptor pretium soluerit: nec emptor pretium soluere nisi venditor rem ei tradat.
f Vbi a iure cautelae pro pactionis remedium emergentis. Similis glossa est in l. 1 . §. finali, de arbitris.

480/C.IV.K.5-4, 1033-1034
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cum vsuris.* Vide ad l.9. T. de vsuris. Subscriptio hæc addenda est ad finem, PP. IV. Kalend. Octobr. ipsis III. & IV. AA. Conss. CVIACIVS.

a ¶ *Restituere.* hoc quando ipse emptor percepit: secus si ipse venditor percepit, & emptori consequitur: vt arg. ff. de pign. act. l. si pignore. §. si prædo. secundum Oc. & quosdam alios: quod non placet. sed sic esset ac si ageret emptor ad fructus, & venditor ageret ad vsuras: [illegible] quoniam rem non tradidit. nam diceret emptor, vt culpent alij, &c. & ff. de iure do. l. cum in fundo. §. quod si [illegible]. & pro hoc est quod diximus ff. eod. l. Iulianus. §. ex vendito. ACCVRS.

b ¶ *Ratio.* quæ adeò infra est, vtcùm quasi interesse petantur vsuræ: de vsuris etiam iure communi obtineat quod hic dicit, secundùm AZONEM.

c ¶ *Nulla.* vt T. in quib. caus. in integ. resti. non est necess. l. in minorum. sed contrà T. de pact. inter empt. & vend. l. in mora. sed expone, vt ibi.

d ¶ *Intercesserit.* de iure communi.

a Interesse ratione pretij non soluti habet respectu ad fructus ex empto [illegible] ciuili, quod [illegible] contra bonam fidem est vt emptor [illegible] fructus [illegible] pretio [illegible]. ff. de act. emp. [illegible].

nactus possessionem fructus percepit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris ^a restituere ^a: quas & perceptorum fructuum ratio ^b, & minoris ætatis fauor, licèt nulla ^c mora intercesserit ^d, generauit.

Venditi actio non competit ad contractum rescindendum, nisi renascitur suam originem ex conuentione. BALD. & SALYC.

VI. *Iidem AA. Nonatio.*

¹ VEnditi actio, si non ab initio aliud ^e conuenit, non facilè ^f ad rescindendam perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit.

Emptor soluens venditori ignoranti nummos proprios ipsius venditoris, non liberatur. BAL. Vel sic: *Venditor non præiudicat sibi, si ignoranter propriam pecuniã nomine pretij recipiat.* SALYC.

VII. *Iidem AA. Diodoro.*

SI seruo distraxisti, ac pretiũ de peculio eorum, quod ad te pertinebat, nesciens ^g vnde solueretur, accepisti: cõsequens est integram te habere actionẽ pretij: cùm proprij venditoris nummi soluti non præstent ^h emptori liberationem.

Emptor re non tradita nõ efficitur dominus, etiam si gerat se pro domino soluendo tributa, vel etiam collectas pro ipsa: & ideò non potest vendicare sed potest agere personali ex empto, vt induceretur in vacuam possessionem, pretio persoluto. BALD. Vel sic: *Ante rei traditionem aliquid ius reale non transfertur in emptorem: nec solutio vectigalis probat traditio-*

e ¶ *Venditi.*] CASTR. Venditi actio venditi non ad rescindendam venditionem, sed ad pretium competit: nisi hoc conuenerit, vt est in emptione, siue pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem: vel si vltra dimidiam iusti pretij fuerit venditor deceptus. VIVIAN.

e ¶ *Aliud.* nam quandoque aliud conuenit, per quod agatur ^b hac actione etiam ad destruendam emptionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem, & in simili: vt ff. de leg. commiss. l. si fundus. & T. de pact. inter empt. & vend. l. 1. & 2. & l. cum te. & ff. eod. l. ex empto. §. is qui vina. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. si fundum.

b Actione ex empto agitur nonnumquam ad destruendam ipsam actionem, vt in pacto legis commissoriæ, & addictionis in diem.

f ¶ *Non facilè.* nam quandoque datur etiam ad destruendam, & etiam ^a si nihil sit actum: vt T. de rescin. vend. l. 4. & ff. eod. l. ex empto. §. si quis virginem. & argum. T. quod met. caus. l. si vel. & ff. eod. l. si hæres. sed in illis duabus vltimis non agitur ex vendito.

g ¶ *Non facilè.* Actio ex vendito interdum rescissoria est, vt ex empto: cuius locus est singularis, sed non facilè datur, id est, non nisi ex iustissima causa. CVIAC.

a Atque hæc [illegible]

SI seruis] CASTR. Seruum mihi vendidisti, nummos peculiares quos mihi subministrauit seruus tuus, tibi solui an sim liberatus, quæritur? Dicitur quòd non, quia peculium serui erat [illegible] actionem habes ex vendito ad pretium.

g ¶ *Nesciens* aliquin ^d donare videtur emptori, & ei solutum videretur: vt ff. depos. l. 1. §. eleganter. & ff. de reg. iuris. l. cuius per errorem.

h ¶ *Non præstant.* vt & T. si [illegible]. & ff. mand. l. si procuratorem. §. si liber homo. in fin. & l. si mandatum. §. 3. si mandatorem. & l. cum seruum emero. & de act. empt. l. ex empto. §. emptor. Sed contra, ff. de manu. l. 10. §. pretiū. Solu. hic habeat locum constitutio, vt seruus ad libertatem perueniat, solutis peculiaribus nummis, nihilominus tamen emptor remanet obligatus: vt d. l. ff. manda. l. cum seruum.

SI pater.] CASTR. Pater tuus portionem prædij, quod cum Titio habebat commune, vendidit Seio sed eum in vacuam possessionem non induxit. & sic adhuc dominus remansit. si tributum pro prædio solutum sit à Seio, tanquam esset suum, non propterea mutabitur veritas: subiicit quòd pater tuus domi-

num personam. & hoc in secunda. Si verò ex empto is conuenit ex empto à Seio, vt eum inducat in possessionem vacuam prouidebit præses, an pretium sit solutum: quòd si non fuerit, solui tibi iubebit. & hoc in tertia.

? ¶ Coniunge l. 4. T. de commer. vel alie. CVIAC.

num: ideò rem non potest vindicare, sed ex empto, vt res tradatur, potest agere: pretium tamen compellitur soluere. SAL.

VIII. *Iidem AA. Eusebio.*

SI pater tuus venũdedit portionem suam, nec induxit in vacuam ⁱ possessionem prædij: ius omne penes se eum retinuisse certum est ^k. Neque enim velut traditionis factæ vectigal exolutum, si simulatum factum intercessit, veritatem mutare potuit ^l. Quapropter aditus præses prouinciæ si animaduerterit in vacuam possessionem neque patrem tuum ^m, neque successores eius emptores, vel heredes ipsius † quocunque loco ⁿ factos induxisse: non dubitabit nihil esse translatum prouinciale. Et si te ex empto ad inducendum eum in vacuam possessionem prædij perseuerit conueniri: existimabit ° an pretium sit solutum: ac si reperierit non esse pretio satisfactum †, hoc restitui * tibi prouidebit.

Si venditor asserit minus tributum deberi, cum maius debitum fiscaretur emptori ignoranti ad interesse: sciens autem non tenetur. SAL.

IX. *Iidem AA. Antipatro.*

SI minor à venditore, siue sciente, siue ignorante dicebatur capitatio ᵖ ↄ prædij venditi, & maior inuenta sit: in tantum conuenitur, in quantum ᵈ si scilicet emptor ab initio, minus daret ᑫ pretij. Sin verò huiusmodi onus, & grauamen functionis cognouisset ʳ s,

i ¶ *In vacuam.* demonstratiuè, non causatiuè dicit. sufficit ^a enim ad dominij translationem etiam in non vacuam induci, secundùm nos: vt de fun. do. l. si fundum. & notatur T. de proba. l. [illegible] & dicitur vacua: vt ff. eod. l. 9.

a Dominij translatio non requirit vacuæ possessionis traditionem.

k ¶ *Certum est.* vt & T. de hered. vend. l. qui tibi. & T. de his qui à non do. l. qui sibi.

l ¶ *Potuit.* vt T. de rei vend. l. solemnibus. & ff. de acquiren. rer. do. l. [illegible]. & T. de dona. l. si functionem.

m ¶ *Patrem tuum.* id est, venditorem.

n ¶ *Quocunque loco.* id est, quocunque gradu. sunt enim multi gradus heredum: vt Instit. de vulga. substit. in princip.

† *tum.*

o ¶ *Hoc restitui.* id est, dari, vel solui & interim tenebis rem loco pignoris: vt ff. eod. l. Iulianus. §. offerri. & de hoc dixi T. eod. l. si tradita.

* *æstimabit.*

SI minor.] CASTR. Vendidisti mihi fundum tributarium, sciens, vel ignoranter non curo, dicebas quòd non debebat nisi quinque nomine tributi, & debebat decem: agam ex empto quanto minùs emissem. & hoc in prima. Si verò sciens huiusmodi onus, illud sibi, cõtra te nulla mihi dabitur actio. & hoc in secunda.

† *venditorem.*

p ¶ *Capitatio.* id est, ᵇ tributum, siue reditus.

ↄ ¶ *Capitatio.* Id est, censum, tributum. Græci verunt, [illegible], id quod præstatur pro colonis, & animalibus, quæ sunt in fundo: quæ dicitur fructio animalium. l. cum satis. T. de agricol. & cens. & capitatio: vid. siue cens. vel reliq. fund. Cod. Theodos. & Sidon. Apoll. & Ammian. CVIAC.

b Capitatio pro tributo, & reditu.

ᵈ ¶ *In quantum.* Est actio ex empto æstimatoria quanto minoris, l. 10. Sic contrà est ex vendito quando pluris. l. Iulianus. §. per contrarium ff. eod. Et est rescissoria, & redhibitoria. l. ex empto. §. redhibitionem. ff. de act. empti. CVIAC.

q ¶ *Minùs daret.* id est, dedisset.

¶ Sed contrà imò non videtur teneri, quando ignorauit: vt ff. eod. l. si sterilis. §. 1. quæ est contrà. Solu. hic scire potuit venditor, ibi non: quia hereditarium fuit: arg. ff. de reg. iuris. l. qui in alterius. Vel dic (quod est verius secundùm P.) quòd hic adsueuerunt: arg. ff. eod. l. Iulianus. §. 1. 3. Vel non refert, verùm fuerit sciens, an ignorans, quantùm ad hoc, vt agatur quanto minoris emisset emptor: vt hic, & ff. de ædil. edict. l. quæriens. Sed ʳ quantùm ad actionem ex empto, quæ pro toto ad interesse datur, interest: quia sciens tenetur in totum, sed non ignorans: vt inst. de ædil. ed. l. 1. & ff. de contrahen. empt. l. Labeo. quæ sunt contrà. & de hac materia diximus ff. eod. l. Iulianus. §. 1. in gloss. ibi videtur, &c.

c Actio quanto minoris, & ex empto, differunt.

¶ Item nota differentiam ᵈ inter actionem quanto minoris ciuilem, de qua hic dicit & prætoriam, quæ datur quanto minoris: tenet: vt ff. de ædil. edict. l. quid si nolit. §. si plures.

d Actionis quanto minoris ciuilis, & prætoriæ differentia.

r ¶ *Cognouisset.* emptor.

s ¶ *Cognouisset.* In emptore distinguemus, sciuerit, ad ea l. Imperatores ff. de publica. Non in venditore. Sed opponitur l. si sterilis. §. 1. ff. eod. Sed in specie l. ix. dicit minorem capitationem & ideò venditor tenetur ex dicto. At in l. si sterilis. venditor nihil dixit & ideò non tenetur nisi ex scientia. CVIAC.

a ¶ *Nullam.*

480/C.IV.K.5-4, 1035-1036
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Nullum*, scilicet nomine illius grauaminis, quia dolus, &c. vt *l. de transact. Libro decimo, & ff. de act. empt. l. j. §. j. & j. de iure dot. l. j. & nostra & ita vendit l. j. sequ.*

C*Vm venditorem.*] CAEVA. Iniuriarum quoddam ad contumeliosum cum Beatrio, vt mihi vnderet carnes non fecit quod consensit, sed ab alio emi maiore pretio : quasi mea interfuit eas tunc præstitum fuisse quando eas præstari consensit, nouebat enim mihi Beatrius.

b ¶ *Interfe.* etiam si aliae paratus sit tradere : quia debuit dare, & tradere, & tunc tradere : *sic ff. de actio. l. Colon.* & ita plerique in hoc interesse : quia carnes eius tunc : non in hoc, quod non habuit familia quid manducaretur : *ff. end. l. ff. florida. §. item per vbiterum.*

c ¶ *Ancillam.*] CAEVA. Ancillam mihi vendidisti, & traditiffitradiione facta eam manumisisti : an hoc facere possitis, quaeritur? Respond. quod non quia ancillae per traditionem facta alienae libertatem dare non possuisti. Sed quid si nondum ancillam tradidisti, & dominus perseuerasti? Respond. non retrahitur manumissio : sed tenebaris mihi ad interesse.

d ¶ *Non potest.* vt ff. *de his qui à non dom. ma. l. ff. in vndia.*

e ¶ *Plene iure.* Sic dicitur *de l. quatuor. ff. qui & à quib. man. lib. non sunt.* de seruo pignori obligato manumisso. At qui sicut erat plenio iure dominus, præstabat tantum lucrum, aut delitiam. CYIAC.

d ¶ *Non prohibetur.* vt ff. *de his qui à non dom. ma. l. ff. ep. & sq.* & hoc etiam emit priuatus. Secus si Ecclesia : vt *l. de fauentiani. ccclef. l. fin.* Sed & hanc seruum * sub conditione legatum non potest manumittere : vt *ff. qui & à quibus l. generaliter.* nec alienare :] *nemo de legat. fin. §. fide quos & ff. de legat. j. l. seruo legato. §. j.*

* Seruum sub conditione legatum, non potest manumittere.

f ¶ *Tibi personali.* Ex empto. CYIAC.

g ¶ *Competente.* vt *supra, de heredi. vend. l. qui tibi.* & facit *ff. de manumissis. l. eum qui.*

S*Iue.*] CAEVA. Si vendo tibi domum cordos ex tali fegore, post venditionem perfectam, commodum, & incommodum ad te emporem pertinebit. Sed si vendo tibi vinum, nec trado, tempor tibi ad interesse, non tantum ad pretium, quod fabulis.

h ¶ *Contum.* in specie.

i ¶ *Pertinet.* nam secundum naturam est, &c. vt *ff. de reg. iur. l. secundum naturam.*

¶ Et dic, *certum*, scilicet in specie.

b Vini venditi certum est periculum.

¶ Item dic, b cum vinum venditur in specie, secundum lo. & P. post degustationem, emptoris est periculum : cum verò in quantitate, post degustationem, & mensurationem habitam est periculum emptoris, nisi vinum vendat in auctione : *ff. de periculo, & commo. rei vend. l. ff. quia vinum. §. ff. in mensione. & ff. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. in hac.* Aere mensurationem itaque, & degustationem periculum est venditoris. Omne inquam periculum, sue acoris, sue mucoris, sue effusionis : nisi emptor periculum in se susceperit, vt dixi : vel nisi fuerit in mora degustandi : sed licet & tunc, scilicet ante degustationem, & mensurationem sit periculum venditoris transfert tamen in emptorem, vt dixi, offerendo, & detrectando ei, vt degustet, & metiatur, periculum acoris, & mucoris, aut effusionis : sed omne periculum est emptoris post degustationem, & mensurationem, sed non post degustationem tantum, nisi periculum demonstrationis tantum : *sed ante* degustationem omne periculum est venditoris : & sic non est ratio eadem contrariorum, post degustationem omne periculum sit emptoris : *sic ff. de neg. gest. l. ff. qui negotia alienna gerunt, &c.* & hoc secundum omnes, excepto Azone, qui aliter dixit : vt diximus *supra, tit. j. l. ff.*

ACCVRSIVS.

k ¶ *Vtpote.* id est, *sicut.*

l ¶ *Qualitatis.* id * est, boonitatis : vt est Campanie.

¶ Et nota, quòd hoc fuit in gracia, * quod pecunia non potest : *ff. ad legem Falcid. l. in vniuersum. §. j. incerta.*

* id est, bo.

a Qualitas pon bonitas

m ¶ *Sic certa qualitatis.* Vt optimum : quo casu gustum non exigimus. CYIACVS.

b Gracia pecunia non potest.

k ¶ *Quantitatis.* scilicet de illa vinum, sed de hoc vase, nec solum consensum, vel commune, sed etiam singulare petitur interesse : vt *ff. end. l. j.*

l ¶ *Quanti interest.* Quod interest, non exigitur ad modum pretij, sed æstimatur arbitrio iudicis, & plerumque egreditur vini pretium. *l. j. ff. end.* CYIAC.

c Emptor in emendo.

m ¶ *Quanti interest.* Post perfectam venditionem fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur solutare tributa. & hoc in prima venditor non potest petere nisi pretium : nisi emptor fuerit in mora, quo casu petere vtitur.

* emptor.

¶ Vide scripta ad *l. ff. Cod. de vsuris.* Sed hoc ita procedit, si vel pars pretij numerata fit. Paulus *ff. seruum ut. vsuf.* Quo dicis pro parte, & tota pretij fructus pertinent ad emptorem ex die contractus : *arg. l. vlt. §. vlt. ff. de fundo dot.* Si verum solutis omnes fructus illi debentur. Si nihil solutis fructus ad eum non pertinent : quia compensantur cum vsuris pretij. Idem est, cum fundus restituitur, reticula venditione per restitutionem tunc enim fructus compensantur cum vsuris pretij, Paulus ; *fructus sic de mon.* Idem ait, cum fructus interuenit supra dimidium iusti pretij. Hactenus. *lib. ij. epist. tit. ij.* CYIACVS.

n ¶ *Perfectum.* ad * quod plura sunt necessaria : T. tit. j. l. j.

c Perfectus est vendito vendicionis vendendo dicatur.

o ¶ *Commum.* vt *ff. end. l. Iulianus. §. si fundum.* nisi venditor exceptitio : *ff. de contrahen. empt. l. qui fundum. §. fundi.*

o ¶ *Commum.* vt *ff. de act. emp. l. ff. ep. & sq.*

p ¶ *Ab si mora.* idem si non fuerit in mora : vt *T. end. l. curabit.* cum habeat fructus : vel pactio vt] *de pact. inter empt. & vend. l. in initio.*

¶ Sed cum possit venditor petere pretium, ergo habere videtur, vt *ff. de reg. iuris. l. qui actionem.* Sed respond. hoc non posse dicere emptor, cum habeat, vel petat fructus : vt diximus *T. end. l. curabit.*

q ¶ *Exigere potest* vt in *ff. de periculo, & commo. rei vend. l. fin. & de vsur. l. mora. §. in bona fide.*

E*mptor*] CAEVA. Qui vendit seruum, debet promittere, quòd non sit fugitiuus, & quòd sit sanus, & quòd non sit furo, & quòd sit non furatus, & quòd eum tradet.

d Cuius de traditio facta qualitatem pedis non ponit.

r ¶ *Tradendi.* sed quomodo * cuetur de tradendo, cùm statim debeant tradi? Respond. fortè post certum tempus tradi debebant vt *ff. de iudic. l. in conuentum.*

¶ Seruum intempestiuè vendit, corpora sibi reprouari nihil potuit.

s ¶ *Seruum.* quòd adhæ. & sic de corporali, * & animi vitio

480/C.IV.K.5-4, 1037-1038
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

enterutive ff. ad Leg. Corn. §. sicarium. & §. equimalum. Sed heres non cuiert de corporis vitio pro ioruo legatorum ff. de leg. 3. ff. à fideiciuiss. §. hoc.

a Quomodo quis dicatur.

a ¶ Erroneique. ero * dicitur, qui in re negotiorum rorum expendit. Qui sine fugitiui, & erroneo, habet ff. de adil. edict. l. quod fit fugitiuum. in princ. & §. erroneum.

b Nom. Schol. qui dicuntur.

b ¶ Nosa furtiua. id est, quod * eorum nomine dominus noxalitur non teneatur, vel quia non quam commiserunt delictum, vel quia est satisfactum: vt ff. de adil. edict. l. quod fit fugitiuum. §. quod autem adiici. sed & domino fecerit furtum, non tenetur ait dicentes, vel promittentes ff. de adil. edict. l. ff. furtum. & l. quod ff. eodit. §. 1.

c Reprimi. Nam in hoc contractu exigitur nuda cautio, non satisdatio. CYIACIVS.

VLtra modum.] CAESVS. Si vendo frumentum pro quinque, non possum petere nisi quinque, nisi emptor fuerit in mora, vel nisi aliud convenit, vel dic, si vendam ad certam mensuram, putà decem corbes: vltra petere non possum, nisi, &c. & tunc verum interest.

† Pars? ab Emptore est prom. Vide nota Gil. in l. 2. ff. de usur. & nomen. ex. Cod. Cyiac.

c ¶ Vltra modum. id est, quantitatem.

d Modus pro quantitate.

d ¶ Citra pactum. Ar & mora facta sit in traditione tritici, ex mora exigitur amplior frumenti modus. Qui locus est singularis ad dubitandum, quòd licet in actionem ex vendito veniant vltra ex mora: sic & hæc lex probat dari posse actum, quo veniant vltra actione ex emptoque duntaxat, citra pactum. CYIACIVS.

d Mora venit in actionem etiam quod interest.

d ¶ Reipsa petit. vt E. eod. l. fructus. Sed facta ¶ mora venit interesse.

POst perfectam.] CAESVS. Si pecunia mihi vendidisti datam, ratasque tibi suspetibus, & quos bona fide fecisti, restituere debes.

e Vendito vt perfecta dicatur, plura requiruntur.

e ¶ Perfectam. ad quod plura * sunt necessaria: vt j. eit. pecuni. l. j. tituiuus.

f Iniuria facta emptori ad eo est vendituri.

f ¶ Necessitum est. vt & ff. eod. l. Iulianus. §. praterea.

EXpulsis.] GAYVS. Si prædium mihi vendidisti, & de euictione mihi promisisti: de eo quòd vi expulsus sum à Titio, non agam contra te de euictione: sed adiuvabo Titium interdicto vade vi, vel adiione in factum, quæ datur loco euictionis interdicti.

g ¶ Negotia. hodie etiam si habuerit, antiquitus ff. vende vi. l. ff. quæ in tantum.

g ¶ Alienum emptorem. Ex emptoque tamen daretur ex causa euictionis, re ablata. CYIAC.

h ¶ Probatio. nam iniuria, quæ fit emptori, f non è nocere vendituri ff. de eodit. l. ff. per imprudentiam. circa principi.

Ecloga ad gl. l. 1. ff. de inofficio. testam. ubi ibid. ff. de adiudic. l. ff. per imprudentiam. circa principi.

i ¶ Ad inofficiosum. non ibid., quin possit vel interdicto vade vi agi, vel actione in factum, vt fabricis: sed ideò, quia fabricis est antiqua solemnitas: vt Instit. de interdicti. §. fin. potest etiam per constitutionem, si quis in tantum ff. vende vi. reptiri. Sed & rei vindicationem & in hac & succubantis, aget de euictione: vt ff. de eodit. l. eodem. §. simile.

k Interdicto. Vade vi. CYIAC.

l Sine actione permissa. Nam possessionem reptimus vel per actionem, vel per interdictum: l. j. §. restituere. ff. vti possidetis. CYIACIVS.

* Non idit in Interdict. Ed.

SI QVIS ALTERI, vel sibi sub alterius nomine, &c.

Regulariter venditionis supra posita, nunc ponit specialia.

† Hermiana. vt & Sempr.

l ¶ Si quis alteri. fulcit emerit: quod est ff. de hæc habes]. cod. l. mulierem. in vet. & veob.

m ¶ Vel sibi. de hac habes]. in d. l. mulierem. ab. in contractu est. Gyc. & in verbis quòd & ita quidem similis.

SI pecunia patris.] CAESVS. Si mater tua ex pecunia patris fundum comparavit sua nomine, & tibi traditur est: ei si acquisitus fundus, quæritur? Respondi, matri. sed ita, qui patri tuo successit, ad pecuniam eam convenire potestis. sed quæ actione, non apparet. si dic, negotiorum gestorum, si gessit negotia patris: vel mandati, si mandatum interessit.

* Adde Cortiuum Sig. compr. Adde gl. l. Fundatio. §. Lex vetus, vsuum.

n ¶ Si pecunia patris. fecisse tui.

¶ Si pecunia. Vide notata ad Lex. 7. de donatio. inter vir. & vxor. & scripta hic. CYIAC.

o ¶ Confusum. vt & ff. eod. l. pecuni. & ff. de donatio. inter virum & vxor. l. ff. de tran. & ff. de res vindica. l. ff. ex ea. & ff. de probat. l. ad probationem. & ff. communia vtrinq; iud. l. ff. pertinent. etiam si forsitan ex omnium bonorum: vt ff. de admini. tut. l. Titium. §. alterum. & ff. pro socio. l. ff. quæ solutionem. sed hoc fallit * in quatuor casibus. 1. Vxor. ff. de res vindica. l. ff. ex pro. pone. 2. Miles, ff. testam. Lauretur. & ff. quando res pedi. vel l. ff. (& idem in Prælatis videtur. qui emit ex pecunia Ecclesiæ.) 3. Item idem si vir ex pecunia dotali emerit res aliquas voluntate vxoris: vt ff. de usu dot. l. ita. & l. ex ea. (hic tamen concursu voluntatis verisimile videtur

* Ratione rei quibus casibus non fac. res, sed res, cuius pecunia emptus est.

propter numerationem ? pro ij existimas, cuilibet ¶ contende ?

Donatio facta filio in potestate, confirmatur emancipatione, si res sui filio tradita, vel reperitur in possessione de voluntate patris tacita, vel expressa. BALD. Vel sic: Si pater tradit filio vnum spatium fundum, quem emit cum nummis, dum erat in potestate, vel cum filius possidere: donatio perficitur, & emancipato dominium acquirit. SALYCETVS.

dominium in vxorem transire.] 4. Item & si vxor donatoria matrimo pecuniam, & illam ex illa rem emerit, non solutendo est. nam datur mulieri vetia in rem actionis ff. de donatio. inter virum & vxor. l. vxor mariti.

p ¶ Propter numerationem. à patre tuo factum.

q ¶ Cuiuiuer. si negotia gessit, negotiorum gestorum, vel mandatalia si donauit vir, conditione sine causa, vel ex iniusta causa, vel rei vindicatione, si extarent eas hic filius heres patris, sed mater vinebat: & fuit reuocata donatio per virum, ne mortis confirmetur. ACCVR.

480/C.IV.K.5-4, 1039-1040
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si emancipatis.] CARVS. Filio tuo in potestate tua constituto praedium emisti, & emancipato tradidisti an sibi fit acquirendi dominium, quaeritur? Resp. quod fic, idem est si tu pater fuisti cum in potestate fundi esse.

a ¶ *Se emancipaverit.* aliis locis, vt & *T. de inofficio. test. l. ij. & de probat. l. suae possidetur. & J. de donat. l. suae.*

b ¶ *Valuerunt.* quod sufficiunt *J. de acquirend. poss. l. minus. & T. de contrah. emp. l. non idcirco in prin.* ACCVRS.

Mancipia.] CARVS. Si mater tua tuo nomine & fratris, cui scilicet fratri successisti, fundum comparavit, & tibi fratrique tuo tradiuit scilicet in instrumento venditionis continetur quod ipsa pecunia sua comparavit ipsum, tu non abiecisti fundum persequi potestis.

c ¶ *Fratris tui.* scilicet nomine.

d ¶ *Empta.* scil. à matre vestro nomine.

e ¶ *Continetur.* hoc enim non probat sua: vt *de T. de probat. l. ad probationem*).

Quamuis.] CARVS. Si matrina fundum comparauit: & in instrumento scribi fecerit, quod socrus sua emerit, cum in veritate non emit: magis inspicitur quod in veritate actum est, quàm quod simulatè conceptum est. vade illa nec tetum, nec partem fundi vindicare potest.

a ¶ *Quamuis.* Nam plerique nolunt nominis sua publicari. *l. papillus. §. de auctor. tutor. l. penul. J. de contrah. stipul. nihil. Inst.* CVIAC.

f ¶ *Inscriptum.* id est, inscribi fecerit. sic *§. de his qui not. infa. l. furti §. mandati. 1.* Vel dic propriè, vt tamen emptus secundùm vtramque expositionem. & aliud apparet, & aliud simulatur: & *§. plus valere quod agi. l. §. pen. & §. l. pecunia. & l. mulierem.* Instrumento b tamen fiat prima c facie: vt *T. de probatio. l. chm pecunia.*

g ¶ *Tetum.* Ita.

h ¶ *Tabulas.* id est, scripturam.

Cum propria.] CARVS. Ex pecunia tua, & tuo nomine fundum comparasti: in instrumento venditionis nomen vxoris causa honoris inscribi fecisti: illa instrumentum sarcipait, & in filiam fundum tanquam suum cuiusdam donationis transtulit, nunquid tibi praejudicatur, quaeritur? Resp. quod non: sed post occupatis fructus quos percepit, aestimationem taxata. si probaueris se emisse, & gratia honoris instrumento nomen eius inseruisse.

i ¶ *Chm propria pecunia.* ad remouendum vt de pecunia non tetarit, vel quia sic forte euenerat d.

k ¶ *Accommodasse.* forte causa honoris vel forte alia ratione fi-

mili, quae habitus *§. de auct. tut. l. papillus. §. fundi §. quidem. & J. de contract. & mor. Lombdorus.*

l ¶ *Suae datisi casus.*

m ¶ *Habere.* hoc quod sequitur donationem, &c.

n ¶ *Filiam suam.* ex alio viro. ACCVRS.

12. Imp. ALEXAND. A. *Sapiens & alii.*

SI emiscipatis * vobis fundos quos nomine vestro cùm in potestate agereris, pater emerat, tradidit, vel in possessione eorum voluntate b patris fuistis, dominium acquisistis.

Numeratis pretium alio emente, non quaeris sibi dominium. h. d. nisi nomen emptoris fuerit appositè simulatè. BALD. Vel sic: *Mandato non quaeritur dominium, licet numeraueris pretium.* SALYCET.

13. *Idem A. Patruus* *.

Mancipia quorum meministi, (si vt proponis) nomine tuo, isemque fratris tui c, cui successisti, empta d, vobis tradita sunt, licèt instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur e, persequi ea more iudiciorum non prohiberis.

Probata simulatione nihil prodest habere pecuniam in instrumentum: tamen in dubio non praesumitur simulatio. h. d. text. cum glo. BALD.

14. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. Caes. Cypriano.

QVamuis a instrumeto emptionis socrus nomen inscripteris f: tamen si possessionem tenens g dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamuis ipsa cõtractus tabulas h habeat, reformidas.

Si vir emit in veritate facit apponi nomen vxoris in instrumento simulatè, ac quaeritur vtro, non vtrum: & vxor possidere tenetur restituere rem cum fructibus ex tempore à iudice. BALD. Vel sic: *Si maritus de vxore confecit instrumentum emptionis scribi fecit in persona vxoris, & vxor contra fidem rem emptam contulit in filium, non praeiudicatur marito petenti rem cum fructibus restitui, probata simulatione instrumenti.* SALYCET.

15. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Eos.

CVm propria pecunia i tua te comparanee possessionem † quondam vxoris tuae nomẽ tantummodò accommodasse k dicas, eãdemque occasione custodiae suae l commissorũ instrumẽtorum contra bonam fidem proprietatẽ eiusdem fundi vsurpasse dicas: rector prouinciẽ pro sua exercitatione cognitum * habens m, donationem † à nõ domina vxore tua in filium suam n collatam, nullum praeiudicũ dominio tuo attulisse: docenti o tibi veritatem precibus tuis adsistere, restituere eandem possessionem, habita etiam fructuum taxatione p, curabit.

Hac lex est multum singularis, & h. d. Res empta per vxorem de pecunia viri, efficitur vxoris: tenetur tamen viro quatenus de pretio est locupletata. sed res empta per virum apposito nomine vxoris in instrumẽto pertinet ad virum, qui in se concepit contractũ virum, sed si vir non concepit cõtractum in se, sed in persona vxoris abstitit, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: sed tamen traditio facta ex eo transfert dominũ. h. d. nat. secundum BALD. Vel sic: *Si vxor emit sibi fundum de pecunia quam vir numeraui sibi, fundus vxoris efficitur, & marium pecuniam ab ea reposit, quatenus locupletior existat, sicut si marium emerit sibi, sed nomen vxoris in instrumento fecerit scribi: quia tunc fundus efficitur marisi veritate actus, & nõ scriptura: & vbi vir procurator vxoris concepit verba cõtractus in persona vxoris, contractus est nullus: & ideo neutri eorum competit actio, sed in traditione facta ex eo in cui traditur, pertinet in dominio habetur.* SAL.

16. *Idem AA. Diomfio.*

MVlti q intereſt, vtrũne vxore tua comparãs pecuniam numerasti r, eique possessio tradita est: an contractu emptionis à te nomine tuo habito s tantum vxoris nomen pòst instrumentis inscribi fecerit. Nam t si quidem u vxore tua nomine tuo emit, eique res tradita est, nec in te quicquam de his processit nõ nisi de precio s adtersùs eã, in quantum to pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem. Quòd si tu quidem emisti x, & tibi tradita est possessio, tantùm autem nomẽ vxoris quòdam tuae instrumento inscriptum esse res gesta y potior quàm scriptura z habe-

o ¶ *Docuerit.* quod operaret te facere, eiam latis si pro ea, instrumento contineri eam emisse: vt *ibi. & T. de probat. l. chm precibus. & T. plus valere. quod agi. l. adhi. & J. de donat. inter vir. & vx. l. §. filij. & J. de contrah. & commit. stipu. l. §. cum.*

p ¶ *Taxatione.* id est, aestimatione taxata.

Filium.] CARVS. Vxor mea comparauit praedium, & filii tradidit fait, ego autem numerani vendituri pecuniam. cui acquisitum sit dominium illius praedij, quaeritur? Respon. quod vxori. si enim solui pretium pro ea, videor ei pretium donasse: sed recuperabo quatenus fuit pauperior, & ipsa locupletior. & hoc in prima. Si verò ego comparaui, & mihi traditum est: fed tamen scribi in instrumento quod vxor mea emit: mihi erit acquisitum dominium. sed quid si non vt nunciar, sed vt procuratae voluit negotiũ gerere vxoris meae, dixi sic vendituri, Vendis vxori meae tale praedũ? & ipse respondisti? Vendo: cui sit acquisitio actio ex empto, quaeritur? Respond. quod non mihi, quia nobis: nec vxori, quia non potest: quia alteri pacisci, &c. ille tamen cui facta est traditio, potior erit in dominio fundi: & hoc in tertia.

q ¶ *Matrimon.* vtes casus posit. ACCVRS.

r ¶ *Numeraſti.* scil. ipsi mulieri vt emeret, voluit tu vir ei donare. & sic habeat locum sequentia. aliis si vendituri numeraſſet similiter voluerat donare, in solidum reseruatur: vt *§. de don. inter vir. & vxor. l. quod autem. §. si vxor. & l. si cum mulier. & J. de donat. inter virum & vxo. l. & si de tua.*

s ¶ *Habere.* & te pecuniam non tetarare.

t ¶ *Nam.* id est ad primum.

u ¶ *Nam si quidem.* Non habes rei vindicationẽ. Soli enim pupilli & rei licet si ex eorum pecunia res empta sit à tutore vel procuratore, vtilem vindicationem habent. At non siquidem res pecunia dotali empta sit, vxori datur vtilis vindicatio, nisi in subsidiam. *l. res quae. §. de iure dot.* CVIAC.

a ¶ *De precio.* non ergo petet rem: vt & diximus *T. ad l. quantum. & de rei vind. l. §. ex ea pecunia.*

x ¶ *Si tu quidem emisti.* redit ad secundum.

y ¶ *Res pitha.* id est, veritas.

z ¶ *Scriptura.* Sed iustius statur scriptura: vt *T. de probat. l. chm precibus.*

a Scriptura in dubio statur, tamen res dum emptoris probatur.

480/C.IV.K.5-4, 1041-1042
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

prouisum & infrà de contrahen. stipul. l. quinquam. in fin. continebatur enim in instrumento venum & venumdare, vel venum tantùm, cùm ea tantùm emerit & ad hoc spec. sed. l. quamuis. & l. prouis & l. Non ea quod agitur. adm. &] de contrahen. & commit. stipulat. l. cùm tanta. Si autem de vino tantùm contemptatur, sed nomen vinoris tantùm effet profitum, vt quia dixisset vin. vendis mihi & Berta vinoris mea emenit meum nomine, sed non ita, vt dixit M. quia tunc satis patet similitudo. & hoc secunda modo intelligunt quidam hoc responsum.

a ¶ *Comparasti.* sine mãdato, vel etiã cum mandato: sed tamen procuratoris, non vinoris) ne exceptat officium, & ipse mentit) & non procuratoris concepit verba in emptione. fuisset fac. vendis illi.

b ¶ *Ipsum.* per hec verba, vendis vinoris meum.

c ¶ *Adhuc.* aliud enim in mancio est.

d ¶ *Potes.* Nota quod possum *, nolo. & quod volo, non possum. *Sic &] de dona. l. fine emancipatio &]. de iure do. l. § penuc.* ¶ Item nota quod omnis actio * est procuratoris largè, *sed* non conuertitur: vt *§ de procurat. l. § §.* Hic tamen strictè accipitur actio, & est mutatio vetus * pro & negotiã domini & in persona domini. debet concipere verba contractus: & domino quæri videtur per ipsum, non per alium. & concipit verba sic: vendis * illi: vt *§ de emptio. in l. qui mutuam. § fin. & l. seq. & de contrahen. emp. l. §. § fin.* Si autem sicut mutuat, vendis mihi: & sic in sua persona concipiat verba, valet vt tibi quæratur, sed domino tenetur mandati. Secundùm Hug. quasi mala fuerit mandatum, arg. *dicta l. § de procu. l. § §.* Si * autem est procurator, tunc verba contractus debet concipere in sua persona, & sibi quærit: vt] *I. prout in fin. & § de emptio per l. eum qui. § indicium quoque ind. in fin.* Sed domino cedere tenetur: vt *§ de acquir. possess. § possessio quoque. §. nec possessio.* Si autem in persona domini, non valet sic: quia non valet, nec dominus, quia non potest. Alteri enim stipulari, Ro. vt *§ de verb. obleg. § stipulatio ipsa. l. alteri.* & sic hic loquitur. *& § de contrah. emp. l. fundus. & de emptio. pum. l. fed & § filio §. 1.* Sed M. dixit alteri per alterum quæri vnlem actionem: vt *argo § de act. emp. l. In domum. §. § procurator.* & quod hic dicit, intelligitur non quæri dominio l. Iuriscons. §. Quod non placet, & in *d. l. Indicium.* idco est, quia debatur in dominum vnius instituta, vnde iniquum erat aliã & sibi daretur ex eiusdem persona actio. Regularitor: ergo non quæritur actio per alterum, aliã in rebus quæ non. *Infrà de mutuo. stipu. l. § quia alij.* Sed dominium & possessio facit V. *per quam persp. nob. in qui l.* Specialiter autem est in quibusdam, vt in eiusdemque personam conscipiatur verba, quæratur dominio vt in tutore, & curatore, & adhore: vt *§ de emptio. pum. l. non qui. § fin.* Item in seruo & etiam in filio quæritur ad profectiũm peculiarum: *Infrà de stipu. serui. § fin.*

e ¶ *Tradita est.* vt ab eo qui habet ius vendendi: vt *& T. de rei vind. l. quotiens.* ¶ Sed qualiter in dominio eris potior, cùm contractus in vnãm personã tenuit: vt *hic, & modo traditio* non transfert dominium: vt *§ de acquir. rerum do. l. nunquam?* Respond. dic dominii, id est, possessionis, sic *§ de verbo. signif. l. interdum.* Tu dic quòd ex inutili contractu nasci dominium: vt *& § de dola. l. & alegatur in prima.* & dici *I. de fide infirm. Lenatus. dum.* ¶ Sed quo modo obligatio non contrahitur, sed possessio & dominium transfertur ex inutili contractu? R. esp. obligatio * iuris est vinculum ex legitima tantùm contractu nascitur obligatio: possessio verò facti, idéoque sine obligatione quæritur: vt arg. *§ ex quasi ex maleficio. l. denique.*

Cum per eos.] CARVS. Si filius meus vel seruus solitus à Titio tuo nomine compauerit, nec ille fidem seruauit, quia tradere noluit agam aduersus eum actione ex empto per me, vel per procuratorem meum. & hoc in prima. Si verò aliquis tanquam procurator, quia ei mandasti, nomine tuo fundum compauerit: si vendiens non tradat, agit. sed conuenit, sed per actiones mandati conlequar vtipsi cedas mihi actionem qui habet adiectitiã vendiorum. & hoc in secunda.

a ¶ *Cum per eos qui negotia.* Per procuratorem alias acquiritur dominium, aliàs possessio, vtilis vtrumque, vt dixi *l. 1. T. per quas persp. nob. acquir.* At per procuratorem actio ex empto nobis nõ acquiritur per mandatum aut epistolam acquiritur *I. ob. infr. end.* Cuiac.

f ¶ *Proprium.* quia non vult tradere.

g ¶ *Contrahentium.* absolutè absolutè.

h ¶ *Cui mandauerit.* id est, mandabis quia procuratorem & adde quod est in fin. *ad compensation. &c.*

i ¶ *Habuerunt.* sin nominat alius non valet: vt *T. I. proxi.*

k ¶ *Vel quidem.* potestatem cui cogitur actione mandati vt cedat actionem contra vendiorem cuiusi: vt *hic. & § de vsufruc. I. quæri. & § de acquirenda possessione. I. possessio §. & § possessio. & § mand. I. denique.* ¶ Item nota, hic quid ex alterius, edictu alteri non quærimur actio: licèt M. dixerit hoc verum de diuersis: vt & distinct. *I. ne I. prout.*

Violentia.] CARVS. Si pecunia mea tua nomine fundum compauerit, & tua nomine compauerit vt Titius ad partem pecuniæ quæ sua erat, sed non et dabitur ad fundum in rem actio. & hoc in secunda.

l ¶ *Quærit vt T. end. l.* distinct. & facit] *de distrac. pignor. l. § mandatum. &] de pignor. l. pecuniam ex ea. & § pro fin. l. § quia.*

m ¶ *De rebus.* id est, de pecunia contemptibus.

a ¶ *Commendo.* pro socio, vel conditione sine causa: vel alia generali conditione.

o ¶ *Consilium.* pro * sen positiuo positus.

p ¶ *Non compauit.* aliã fit socius omnium bonorum: vt *T. commun. vtrumque indic. l. § partum.* secundùm H. quod non placet, imò ad communicandum agitur vt *id.*

Nihil prohibet.] CARVS. Si procurator meus fundum nomine Titii compauerit, & ingressus ipse vendiior gestiuit in animo vt mihi quæreretur, mihi acquirium vti dominium. & hoc in prima. An autem inter absentes vel per epistolã vel auscium contrahi possit venditio quæritur? R. esp. quòd sic. & hoc in secunda.

q ¶ *Nihil prohibet, alterum.* procuratorem, qui * ignorat dominum quæritur: *§ de acquir. rer. dom. l. § procurator.* Sic ergo ambo hoc gestiuit, sed vendiior tãdem mihi acquirit: vt *hic, & § de donat. I. quæsitum.* idem si solus procurator hoc gestiuit: vt *§ de acquir. possess. l.* Liber qua de ferme, scrat in negotiorum gestiuit, qui non acquirit, vt *§ de neg. gest. l. § ego.* ACCVRS.

r ¶ *In alium.* cuius nomine empta est.

s ¶ *Prouisque.* Cum eius qui procũ numerauit, quàm vendentis.

t ¶ *Confirmate.* vt *§ de contrah. empt. l. § §. & § de contrah. empt. l. & infrà. de obleg. quæ ex consensu.*

u ¶ *Velari per mandati.* Et quæritur actio ex empto dominio: quia mandat aut epistola non contrahitur, sed tantùm dominium contrahitur. At procurator cùm contrahat dominio, non quærit actionem ex empto, cùm sit liber homo. CVIAC.

DE

480/C.IV.K.5-4, 1043-1044

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE REBUS ALIENIS NON alienandis, &c.

Audisti alterius factum alteri non prodesse: modo modo non obesse. Idem prorsus continetur in tit. [illegible] quibus alienare licet vel non. CVIAC.

DE REBVS ALIENIS NON ALIENANDIS, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca.

TITVLVS LI.

A*Liud est vendere, aliud alienare. Vendere est consensu vel nuda conuentione contrahitur. Alienare est dominium transferre, quod fit traditione rei sua, non traditione rei alienae, vendi tamen res aliena potest, & vendita si sit, utrinque obligatio contrahitur, sed sane illicita venditio est*, vt ait l. 1. tit. seq. *nec sit iure*, l. 3. supra de rei vind. *iure firmo. Nam & emptori res a domino per vindicationem antequam vsuceperit etiam pretio non oblato, & postquam vsuceperit venditori pretium auferri potest*, l. 1. hoc tit. l. 1. §. de in lit. dan. tut. l. 4. §. de fur. *nec ob maxime quia ita hic titulus accipi potest, de rebus alienis non vendendis vel alienandis secundum constitutiones sub eo positas, vel in solutum dandis* l. 4. hoc tit. *Nil & datio in solutum pro venditione est* l. 4. §. de euict. vt in l. 1. §. de iur. emphyt. *alienationis verbo significatur venditio: denique prohibet hoc tit. venditionem rei alienae, quod secunda parte huius tit. producitur etiam ad manumissionem, emphyteusim, seruitutum impositionem, vsusfructus dationem, pignus, hypothecam.* l. vlt. CVIAC.

Emptor rei alienae tenetur restituere domino, nisi probet quo iure emit, vel nisi praescripserit: quo casu emptor securus est, sed venditor domino tenetur condictione ad precium. BALD. Vel sic: *Emens rem alienam scienter, non vsucapit: & domino restituere tenetur. emens vero ignoranter, vsucapit: ideo post vsucapionem dominus agit solum de precio contra venditorem* SAL.

I. Imp. ALEXAND. A. Caniano †.

SI praesidi prouinciae probatu fuerit [a], Iulianum nullo iure [b] munitu seruos [c] tuos scientibus [d] vendidisse, restituere tibi emptores seruos iubebit [e]. Quod si ignorauerint [f], & eorum facti sunt [g] precium [h] eorum Iulianum tibi soluere iubebit [i].

Venditio mariti sigillantis sigillo vxoris, non efficit vxori, quo non nouit quid sigillaretur. BALD. Vel sic: *Vxor quae venditioni rei suae factae per maritum ignoranter apposuit sigillum suum, sibi non praeiudicat.* BALD.

II. Imp. GORDIAN. A. Gratiae.

DIstrahente marito rem tui iuris, si consensum ei non accommodasti [k]: licet sigillo tuo venditionis instrumentum fraude conquisita [l] signaueris eius modi tamen commentum emptori vsucapione, non subsecuta, vel longi temporis praescriptione minime munito, nullam praestitisse securitatem potest.

Non potest heres iure hereditario vel proprio venire contra factum defuncti. & si venit & euincit, tenetur de euictione ad interesse. BALD. & concor. SALYCET.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Valeriano.

VEnditrici succedenti [m] hereditario iure perfectam recte [n] venditionem rescindere, ac dominium reuocare non licet [o]. Sed & si haec ex persona sua vindicet: vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris, tueri: vel euicta re, si defensione [p] monstrata vti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri [q].

Mater pro debito filij non potest res filij dare in solutum, nisi filium ratificet BALD. Vel sic: *Mater pro debito filij non habet potestatem dandi res illius in solutum creditori, nisi illo consentiente, vel ratum habente.* SALYCET.

IV. Idem AA. Afrobili †.

MAncipia patris, qui fundum a Philippo conduxerat, successione tibi quaesita, [illegible]

[S] *I praesidi.*] CASVS. Si seruum meum Titio scienti vendidisti: an eum vindicare possim, quaeritur? Respon. quod sic. & hoc in prima. Si vero ignorans meum esse, emerit & vsuceperit, ut precium recuperabo: sed nos aperit qua actione: tu dic actione nego. gest. habendo ratam venditionem: & hoc in secunda. ACCVRS.

a ¶ *Si praesidi prouinciae probatum fuerit.* ¶ Nota iudici [a] faciendam fidem: vt & ff. de proba. l. quinquagesima in fin.

b ¶ *Iure.* dominij, vel creditoris, vel officij publici, vel priuati: & hoc praesumitur [b], nisi contrarium probetur. sic §. qui militia. non possunt. l. super seruis. lib. xij. Vel verbum [probatum] ad hoc non refertur, sed ad verbum sciendi: & nisi probaretur scientia, ignorantes praesumerentur: vt ff. de probat. l. verius. & Instit. de leg. §. non solum.

c ¶ *Seruos.* si munitur vt tutor pupilli, curator publicorum per vsucapionem: & in creditore fallit. ACCVRS.

d ¶ *Scientibus.* scilicet emptoribus cum non haberet ius vendendi. AZO.

e ¶ *Iubebit.* per rei vindicationem: non ad precium, cum suo nomine non sit facta venditio, vnde [d] nec potest habere ratum. vt ff. de praeca. l. si seruus. & de neg. gest. l. pupillus. §. sed si ego. nisi in subsidium et praescripta [f] vel vsucapta: vt ff. fiatim. vel perempta, vt ff. de neg. gest. l. fin. Mutuum dixit ante vsucapionem completam dati actione negotiorum gestorum: vt inst. T. de rei vind. l. mater. & hoc cum a nullo habet causam is qui vendidit: vel habet, sed lucratiuam. alias si habet, sed non lucratiuam, cum quoniam ab illo quam suo nisi [illegible] ad precium etiam in subsidium: vt ff. si cert. per l. si eum seruum. ACCVRS.

f ¶ *Ignorauerint.* quia se procuratorem dicebat.

g ¶ *Facti.* scilicet vsucapione. ACCVRS.

g ¶ *Et eorum facti sunt.* Per vsucapionem. CVIAC.

h ¶ *Precium.* in subsidium agit per actionem negotiorum gestorum. ff. de neg. gest. l. vlt.

i ¶ *Iubebit.* per actionem negotiorum gestorum, habendo ratum in subsidium: vt hic, & T. de rei vindic. l. mater. & §. si vend. pign. agat. l. seruus. & ff. depositi. l. sed & si non sit heres. & de neg. gest. l. si. & §. eit. j. l. j.

DIstrahente.] CASVS. Si fundum vendiderit maritus non consentiente vendidisti: & fingens instrumentum venditionis esse instrumentum locationis vel epistolam, vxorem suam induxisti vt illa sigillum suum apponeret: non praeiudicabit mulieri quo magis emptor teneatur: nisi sit secuta praescriptio, vel vsucapio, si res erat mobilis.

k ¶ *Si consensum.* Scienti noceret, & pro consensu haberetur. CVIACIVS.

k ¶ *Non accommodasti.* licet tamen maior erat.

l ¶ *Compositio.* quia dicebat vir se locasse: vt T. plus vel quam est. l. fin. vel quia dicebat esse epistolam. & ad hoc, supr. de probatio l. cum precibus & sume a contrario [a]: ergo si sciuit apponendo sigillum [b], videtur habere ratum, quod est notandum. vt supra de epist. & sic. si qua per calumniam. & ff. rel. ha. l. ne fasciatio. ¶ Sed argu. contra ff. de pig. act. l. Gaius. sed hic ignorabat: ibi sciebat ius suum vbique durare.

m ¶ *Vsucapione.* In Italia praescriptio in prouinciis. Vide scripta & notata ad l. 1. §. *tom. proxi.* CVIAC.

VEnditrici.] CASVS. Si mulier rem tuam vendidit, & ei successisti, rata est venditio: nec reuocare poteris & vindicanti tibi obiicies exceptionem de dolo. & si hac exceptione vti nolueris, & euincas rem, agere aduersus te ex empto ad hoc quod sua interest, vel ex stipulatione ad duplum nomine euictionis.

¶ Confer l. 14. T. de rei vind. CVIAC.

m ¶ *Venditrici succedenti.* id est, heredi venditricis, qui ei succedit iure hereditario.

n ¶ *Recte.* Dupliciter potest intelligi haec l. nam venditrix non domina succedit domino rei, & sic ex sua persona. Si non domino vult vindicare. 2. Vel verius contra, dominae rei succedit venditrici, non dominae. & sic secundum vtrumque modum non domina vendidit: & secundum casum habes, ff. de eui. l. Seia. Sed primus est in l. vindicantem. & construe diuersis modis.

o ¶ *Non licet.* ea ratione, quia rei non fuerat defuncti, secundum quosdam.

p ¶ *Defensione.* i. praedicta exceptione doli.

q ¶ *Poteris experiri.* l. Seia. ff. de euict. CVIAC.

q ¶ *Experiri.* actione ex empto potest etiam agere ex stipulatu ad duplum: vt & ff. de euic. l. vindicantem. & l. seq. & l. Seia. & §. de lib. caus. l. si ab eo. & de euic. l. siue possessio. & T. de rei vind. l. cum a matre. & de rusticus. mili. l. quae a patre. & aliud in herede fideiussoris qui suo iure vindicat: infra de euict. l. fin. non autem ipse fideiussor: vt in eod. titul. l. exceptione. ¶ Sed si omisit exceptionem sua culpa, est condemnandus: nihil ergo debet consequi: vt ff. de euict. l. si rem. §. 1. ff. dupla. & de reg. iur. l. quod quis ex sua. Respond. hanc culpam non potest sibi venditor imputare, cum et ea lucrum senserit, id est, rem: vt ff. de iur. dot. l. cum in fundo. §. quod si mulier. ¶ Sed si omisit exceptionem, & sic sciens reddidit, ergo non debet repetere: vt ff. de condict. indeb. l. j. quae est contra. Solut. hic habet emptor actionem ex empto & exceptionem: vnde restituendo rem solam exceptioni renunciare videtur: remanet ergo sibi actio, maxime cum sciat ius suum vbique durare: vt ff. quibus modis pign. vel hypot. sol. l. si cum. §. non videtur. Sed in l. contra. solam exceptionem habet vel iuris habet: quam cum soluendo perdit, nil remanet. Item & si opposuit, & non est admissa exceptio, adhuc agit: vt ff. de euict. l. sed & si exceptio. nec potest venditor dicere pro se factam emptori iniuriam: vt ff. de legat. 3. l. si seruus plurium. §. fin. ACCVRSIVS.

MAncipia.] CASVS. Pater tuus conduxit fundum a Titio & in illo fundo agriculturae causa mancipia duxit: decessit, et indi-

a ¶ *Iudici fidem faciendam.*

b *Praesumitur venditor non iure vendidisse, nisi probetur contrarium.*

c *Praesumitur ignorantia: nisi probetur scientia.*

† *Caniano.* al. *Carinano.*

d *Ratum habere nemo potest, quod suo nomine factum non est.*

e *In subsidium quis agere potest, cum [illegible] via non permissa.*

f *Praescriptio vel perempta a rei domino conditio ad rem, quasi locum in [illegible] succedat loco rei.*

† *Gratiae.*

a *V. Fraudem in [illegible] a contrario [illegible]*

b *Sigillum instrumento apponens, id videtur ratum habere.*

† *Afrobilio.*

c *Sciens exceptionem renunciare videtur ei remittere, si modo nullam aliam habeat remedij, quam exceptionis: si praeter hanc exceptionem, habeat actionem, ob quam sciens ut [illegible] restituens, videtur [illegible] l. 1. ff. de condict. indeb. [illegible] certum. a. debitore [illegible] l. [illegible] ff. de condict. indeb.*

480/C.IV.K.5-4, 1045-1046
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1047-1048
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

res, non autem prohibentur res vendi: cum ille non impediat pignori accipere. casus est in *d. lege quoties. in fin. alle.* Ratio, quia licet accipiat pignori, per hoc non consentit vt ipse accipiat sibi in solutum, vel in emptorem, sed quod alij vendat pro suo debito: quod non est prohibitum. hoc tamen limita singulariter, vt per Bart. hic.

a ¶ Vide scripta ad §. *dominus i. feminae. ff. de legat. 1.* Cyiac.

b ¶ *Auctoritas.* quæ permittit res dotales, si mulieri expedit, alienari: vt *ff. de iure dot. l. fin.* Item id ecclesiasticum: vt *de sacrosanct. ecclesiis. hoc num.* Item rei minoris: vt *ff. de pradis. min. l. ad.*

b ¶ *Iuraretur.* ¶ gratuitaliter. ¶ Vide scripta ad § *coheredes. l. qui Roma ff. de verb. oblig.* & not. ad *l. qui fundum. ff. de contrah. empt.* & scripta ad *l. 3. T. de emptio. vel conscriptio. dat.* Cyiac.

c ¶ *Permittit.* ¶ Specialiter in aliqua particula vel casu.

DE COMMVNIUM RERUM ALIENATIONE.

Si nulla.] Carve. Si duo coheredes id habeant communum, & vnus in solidi eã vendat coheredi ignorante: an partem suam vindicare possit? Distinguitur: aut emptor præscribit, aut non. si sic, non potest. & hoc in prima & hæc sunt vera non solum in emptore coheredis, sed & in herede emptoris, & herede coheredis.

a ¶ *Nulla.* Hoc pertinet *l. 1. ff. pro dote.* locus est in specie *l. 21. T. fami. ercis.* Cyiacvs.

b ¶ *Vel dominii.* Præterquam in prouincia vsucapio in Italia, vt recitat Fulgos. *hic.* & in *l. 1. T. de prae.* Cyiacvs.

d ¶ *Possessionis.* & rerum mobilium quæ in eo erant, propter quas mentionem fecit de vsucapione. Vel quod dicit de possessione, & ad mobilem rem & ad immobilem potest referri. Accvrsivs.

e ¶ *Partem rei.* parvo hic sarcesset: qui partem sarcesset cum [illegible] alijs eiusdem cohæredib. partui non erat hæc res communis huic.

f ¶ *In re alia.* quæ quidem longo tempore collitur: vt ¶. *in quib. caus. fung. temp. præscrip. l. hereditatem.* ¶ Sed contra in codex. vt *l. vnic.* Sed ibi solut.

g ¶ *Iam id est, vsucapio vel præscriptio.*

h ¶ *Arbitrium est.* ¶ supple vel non consentiendi, & dic actione negotiorum gestorum in subsidium: vt T. *de l. 1. l. 3.* & hoc si pro parte potest expedire alijs familiæ erciscundæ: vt *T. de neg. gest. l. si ab vno.* & dici T. *fami. erciscun. l. in familia.*

i ¶ *Communendi.* Actione familiæ erciscundæ. *l. item. §. si coheredes. ff. fami. ercis.* Cyiac.

Minus.] Carve. Inter duos casus posui hæc les differentiam: cum quis habet rem communem cum aliquo, aut

Sublique modo a & seruitutes minimè imponi, nec emphyteuseos contractus, nisi in his tãtummodò casibus, in quibus constitutionum auctoritas *, vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit b, aliquid tale fieri permiserit c ¶.

DE COMMVNIVM RERVM ALIENATIONE*.

TITVLVS LII.

Hæc autem tertiam partem facit rivali superiori, vt quæ de rebus alienis non vendendis vel alienandis dictæ sunt, eædem & de parte intelligantur. si vnus rei pars sit mea, pars aliena, quæ in fisco locum non habent. Nemo quippe sibi res suas, vel quæ res alienam emit à fisco perinde atque si vsucapisset, & dominus est, nequaquam sibi res suas quadrantem dominetur, & idem igitur erit si fiscus vendat rem quam habet cum priuato communem. l. 1. hoc tit. l. 1. ff. de vendit. fiscorum pr. cum. Cyiac.

Qui vendit rem communem, non præsumitur consortii, nisi fiscum vsucapiens vel præscriptione, quæ vsucapiæ in subsidio tenetur ad partem precij. Bald. Vel sic: *Vendens rem communem non præsumitur sicut quin partem suam possit vindicare, nisi res sit vsucapta vel præscripta: & tunc contra fiscum potest agere ad pretium.* Sal.

I. Imp. Anton. A. Apolodoro.

Si nulla § vsucapionis prærogatiua, vel diuini, illenti præcripto emptorem possessionis d, quam à coheredibus parui rei e distractam suggeris, pro portione tua munit: in rem actio f incolumis perseuerat. at si receptum iure § securitatem emptori præstiterit: arbitrium est h tibi liberum consentiendi i eos, qui pro portione tua satis illicitam venditionem celebrauerunt.

Rationi communionis potest fiscus suam rem efficaciter vendere: sicut in priuato, etiam si pretium in fisci utilitatem conuertit. Bald. Vel sic: *Si fiscus rem communem vendat, præsumitur fiscus: si ipsi priuatus vendat: licet emptor de voluntate venditoris fisco pretium solutum.* Salyc.

II. Idem A. Terentiano ¶.

Vbiam. interest k vtrũ coheredes tui l possessionem communem distraxerunt an verò fiscus cũm partis dominus esset, soliditatem iuxta proprium priuilegium h vendidit. Etenim si à fisco facta sit venditio fidem eius infringi, minimè rationis est. Si verò coheredes soliditatem vendiderunt: licèt emptor ab his delegatus partem precij fisco soluerit l, alterámque in cautionem deduxerit: tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt plurib. vt singulis: vnusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. Bald. Vel sic: *Pars rei communis potest vendi etiã extraneo ante initiatum iudicium communi dividendo.* Sal.

III. Imp. Diocletian. & Maximian. AA. Basilio.

Alio tibi m persuasum est n, cõmunis prædij portionem pro indiuiso antequam cõmuni diuidundo o iudicium dicetur, tantùm locio, non etiam extraneo o posse distrahi.

Alienatio pro parte non valet: Bald. Vel sic: *Mala pars rei suæ alienate potest vindicare: sed non sicq; partem, etiam si pro illa offerat pretium.* Sal.

IV. Idem AA. Pisone militi.

Portionem quidem tuam o militantis fratris tuus alienare non potuit eius p autem partem pecco q soluto tibi restitui postulare, nec militari gratiam conuenit r.

Vbi res proparte cuiuscũq; pro parte debetur vendito. Bald. Vel sic: *Emisti etiam res parte: emptor.*] Carve. Si habeam rem communem cum militte, partem suam alienare non possum.

a ¶ *Non etiam extraneo.* Vide nos. & scripta ad *l. pen. T. de contrahen. empt.* Cyiac.

o ¶ *Tuam.* id est, tui.

p ¶ *Eius.* scilicet fratris non militis.

q ¶ *Precio.* quia tua conscientia esse debet.

r ¶ *Gratiam conuenit.* vt & T. *communia vtrinsque iud. l. fi fratri & ar. T. de rejudic. vna l. 1. num.*

Si maior.]

a ¶ Vide scripta ad *l. pen. T. de contrahen. empt.* Cyiac.

b ¶ *Alienam interdixit.* *l. 1. de vendit. res fisc.* Gifcii ad hanc l. notant ex *l. 2. infra de quad. prescript.* si fiscus rem alienam vendiderit, emptor securus erit. Sed in fiscum danda est actio sexta quadriennium. Sed si priuatus vendiderit, emptor securus non erit, etiamsi precium ad fiscum peruenerit. Cyiac.

c ¶ *Tui priuati.*

d ¶ *Propriæ priuilegium.* quod e est vt oratione modica partis conuenire possit vendere. Vel quia melius vendit suam partem. Vel quia indiuisa est vt *l. de vend. re. ff. l. 1.* *fabr.* Si autem nullam habebit partem, aut suam certe, cum habet locum *nos. de quadrien. præscript. l. fin.* Si scit alienationem pro quod præiudicet domino, nam si ideo præiudicat, quia partem habet: ergo b § partem non habet, non præiudicat. Accvrsivs.

e ¶ Fiscus alienam rem vendendo, ex se quando dominio non pertinet.

b De argument. à contrario. Rationem in hac à contrario sensu.

f ¶ *Solutio.* & ita videbatur consensisse venditionem non posse infringi: quia pretium fiscus habet: vt *sup. sed tamen secus est: vt ff. de vsuru. l. item quidem §. si debitum. & ff. de iure fisc. l. fiscus.* Accvrs.

Filio.] Carve. Si habebam rem communem cum Titio: an alij quam Titio partem meam pro indiuiso antequam diuidatur, possem vendere, quæritur? Resp. quidam quod non sed malè perlati erant.

g ¶ *Fulcitiri.* Consenge l. 8. T. *de nil. empt.* Cyiacvs.

m ¶ *Persuasum est.* vt T. *de contrahen. empt. Idem. & infra de iur. do. l. non dubium.* Accvrsivs.

n ¶ *Antequam communia diuidendo.* post accepum namque iudicium locio non conferentibus, alienare prohibetur: vt T. *communi diuid. l. 1.* c sed in familiæ erciscundæ etiam post mortem cõtroversium: quia similè est petitioni hereditatis: vt *T. de petit. here. l. denun. & l. fol. & § ligat. § si ante litem.*

c Ab hac regula, sed ratione, quia ex ea, quæ ad fin. gl. dicit non in, & eiusque hæc adde. l. 1. T. de iur. ff. l. 1. item. ff. ad rhodia. de iac. de legatis. idem est in iudicio fam. erciscundæ Cyi.

o Diuidendo.

480/C.IV.K.5-4, 1049-1050
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si maior.] Cavsa. Dii peccatum mihi & tibi obnoxiosum, Titio credenti cui proprium vendidisti: parte mea cuiusdiu, licet de evictione nihil consensisti, emptori ad interesse tenebaris. Accvrs.

a ¶ Mortuum, quia ¶ fideiuss. non tenetur aliqua actione: vt ¶ de auctl. l. si fundum. nisi stipulatione professus: vt supra eodem. vtrumque sub. l. si fideiuss. & ¶ de dol. mand. l. apud Cellum. ¶. item Labeo scribit. 1. Alii dicunt etiam fideiussorem agere, faltem ad pretia, per l. ¶. de act. empt. l. ex empto. ¶. qui autem. quod non placet, & in alioquin sic loquitur.

b ¶ Consensisti. Agitur ergo [a] de evictione, licet non consensisti: vt ¶. de auctl. l. ult. debitorem. & ¶. de evict. l. ¶. & fusius supra de contrahen. empt. l. non idcirco.

c ¶ Emptori. Consensus actionis ex empto pertinet ad Accvrs.

a Rei litigiosae venditae de hac, tamen non reperiet pro promissione.

REM ALIENAM gerentibus, &c.

Sed tamen tutor conducere vectigal de fisco non debet: vt ¶. actutor vel cu. vec. con. l. ¶.

Non est.] Cavsa. Tutor vel curator finito tutela vel curatione a pupillo conductus & administratio ex mala administratione tutela in certum, an res sua distrahere possit, quaerit? Resp. quod sic: sed est sua causa, scilicet pignoris. Tacite enim res pupillo obligatur: & obligare potest tam fisco quam privato, cum sua tamen causa.

d ¶ Vel curatoribus & multis aliis procuratoribus, qui privatum habent officium.

e ¶ Sua causa. scilicet pignoris. ¶ Sane enim tacite obligata pupillo & adulto: vt ¶. de administr. tut. l. pro officio.

f ¶ Et quod dicit de alienatione, idem [b] est de obligatione: vt subdicit. Accvrs.

g ¶ Cum sua causa. i. ob causa pignoris contracti cum pupillo. Cvjac. f ¶ Quod. vt ¶. de in rem. l. res. §. ¶. & infr. de distra. pig. l. si debitor. & ¶. de contrah. empt. l. diversis.

b Argumentum ab alienatione ad obligationem.

c Tutori pupillorum est concludendi fidei depositae nomine, ut tutorem mihi dari. 1 De pactis conventis. l. 1. ¶. qui pac. se pign. Ac praeterea chirographa pignoris condoris. Cujac.

v. Cujacium tract. de fiduciis conventis. ¶. 1 Pomponius. vt ¶. qui pac. se pign. hab. l. si pignus. ¶. c tamen depositio offi-

pter qui ignorantes emit, agit ad interesse: licet sibi non professus de evictione. Salvcet.

v. Idem AA. & CC. Gloriosissimo.

Si maior annis viginti quinque veluti proprio, noluerit [a] communis cui fratribus tuis praedia distraxisti licet nullo instrumento intercesserit, nec quicquam specialiter consenserit [b]: alienae portionis cuidione secura, quasi interest, emptori [c] solues.

REM ALIENAM GERENTIBVS NON interdici rerum suarum alienatione.

Tituvvs LIII.

Constitutio huius tituli docet rei sua venditionem esse etiam administranti res alienas, velut tutori & curatori, in eorum bona pupillor, vel adulorum habet tacitam hypothecam, sive ex causa administrationis vendantur sive non, vel ulterior cum sua causa ipsa est mere hypothecaria. Et quia res venditionem recipit, eam etiam recipere pignorationem, vt l. 9. §. 1. ff. de pign. nec interest cui pignori detur, sive an privato. Nam sicut cui specialiter res una obligatur, ab habet tacitam hypothecam in caetera bona debitoris, l. vbi ¶. de pac. con. Et similiter donationem tutori non interdicitur, nec testamentum faciens, l. 17. ¶. de administ. tut. Cujac.

Rationes officii malis gesti non interdicuntur vendatur: sed cum sua causa res transferuntur. Bald. Vel sic: *Tutores vel curatores administrationem durante non prohibentur res suas alienare, nec ea fieri: licet sive ex ea causa iam condemnati.* Salvcet.

Impp. Severus & Antoninus AA. Publicio.

Non est interdictum tutoribus vel curatoribus [a], etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt constituti, cum sua causa [b] res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere [c] obligare fisco nostro. nam & priuato [d] potuisset [e].

DE PACTIS INTER EMPTOREM ET venditorem compositis.

Tituvvs LIV.

Hoc tit. est de pactis quae adiiciuntur emptioni, venditioni ex consensu, id est, semper conventus, l. penult. hoc tit. inuic conventus, l. 1. vel tempore traditionis. Lex traditionibus. ff. de pact. Omne traditio quae fit ex causa conventus est. emptio videlicet conventus principalis, vel tamen alij conventus accessorij, vel ut aere dando & traditio rei vendita, ex quo ex non alia actio datur, quia ex pactis ex principali conventu emptio fiduciae & stipulatio, non aliae ex pactis quae ex adiiciuntur velut ex pactis arrali vel ex mutationis lege. Hae vero pacta vt fiant variatae varias efficiunt actiones conventus formam. Non si quaeras quae sit obligatio, vel locationis, vel depositi, vel alterius formae, possim dare certam aliquo perpetuam, quod ex pactorum omnia ex conventu & qualitate pactorum consentiatur enim formam & actionem ipsam ex conventu. Denique si conventus legem dant, aequa ideo erit lege dicuntur & conditiones pactum in iure, ergo emptionis & venditionis, vel emptionis & venditionis vt l. hoc tit. conmissoria conditio, ut ff. venditio facta lege commissoria, vt si intra diem pretium, vel pretij pars reliqua ab solutum fit res venditae vitio, res sua maneat, & venditor commutatur aere non reddito. qua re mem. Imp. Antoninus disputabat. & Cicero 12. ad Att. ne fiti inopiam vitiari. Praeterhaec & hac in hoc tit. proponitur, vt emptor praestet vsuras pretij ut tempore conventae: idem si ut venditor praestet, quod qui conditionis vitium, dicunt, fructuarium, l. 15. l. de act. empt. & vt in pretium pretij redat si quid fac vel omnino ab emptione. Et vt venditori quandoque vel intra certum tempus redimere liceat rem venditam, quibus ex causis omnibus est actio empti aut venditi in id quod interest, vel ex venditio rescindatur, nullaque est proprijs verbis. Cujac.

Propter mora ex pacto emptor arras perdit, & res traditam restituere tenetur. Bald. Vel sic: *Pactum vt emptor perdat arras, & res restituat, si intra tempus conventum non solut pretium: est seruandum.* Salvcet.

1. Imp. Antoninus A. Diotimo.

Si a lege praedii vendidisti, vt nisi intra certum tempus pretium fuisset exolutum, emptrix arras perderet [a], & dominium ad te pertineret [b] fides contractus [c] seruanda est [d].

Pactum pactum de retrocedendo de [e], & ex emptione venundit fructus, Bald. Vel sic: *Pactum vt emptor per dies certos pretium esserat, est validum: & ex eo datur actio pretium offerenti, & consignanti: & habetur vasse fructuum perceptorum, post obligationem.* Sal.

11. Imp. Alexander A. Chrysio.

Si fundum parentes tui ea lege vendiderint, vt sint ipsi, siue heredes [a] eorum emptori pretium quandocumque [b], vel intra certa tempora obtulissent, restituerentur [c], tempus pactio satisfacere conditioni dictae, heres emptoris non potest [d] vt contractus fides seruetur, actio praestare nunc accepta rationem reddat, cum fisco contrahat, tamen l. Cod. de falsa, si adhuc viuit ille cuius tutela est administratio vel curatio alias: vt ff. de fal. l. 3. §. tutores. Sed si cum priuato, tenetur crimine Bellinatus, quod subsidiarium est: vt ff. de mi. fal. l. ¶. §. fin. & ff. de pig. act. l. tutor. §. ¶. & contr. ff. de ac. empt. l. ¶. lu. ¶. ff. de his qui in pri. cre. In. fac. l. ¶. pertinet. Accvrs.

DE PACTIS INTER emptorem & venditorem, &c.

Quando venditio fit sub pactum appunctuatur pactum de hac dicit, vel pactum. l. 1. ¶. Cavsa. Vendidisti mihi praedium ea lege vt si fructuum tempore pretium ad solutum, atque quasi dedi, mitterem, & res tibi restituerem: an valeat talis pactus, quaeritur? Resp. quod sic.

b ¶ Amne perderet. in hoc facit ff. de leg. com. l. de lege. & potest hic dicere distinctionem pactorum, quam nos. l. de pactis. l. in bona fide.

c ¶ Pretium. id est, restituerent tibi. similis expositio ponitur l. de dona. inter vir. l. si cum aere nuptiae. & l. de aere dotis. l. si fundum. & l. si fuerit. ¶ Et sic patet quod non est pactio [b]. commissoria, vbi ipso iure redit dominium: sed si per hoc verba, res sit emptori & l. ex commissoria.

d ¶ Fides contractus. Nec videtur pacto mutari dominium quod nunquam translatum est. Cujacvs.

e ¶ Seruanda est. per actionem ex vendito informatam, vel praescriptis verbis: vt l. penult. & eundem eorum habes [c] l. de locat. locat facit supra de condict. ob. caus. l. 9. & ff. de lege com. l. fin.

f ¶ Fundum.] Cavsa. Pater tuus vendidit Titio fundi hac pacto, et quandoquidem pretij illi refunderet, sei heres, vel intra certa tempora, restituerent ei fundum offerente te, qui es heres patris, pecuniam, & Titius vel heres eius fundum non restituat, agere potes praescriptis verbis vt fides seruetur.

1 ¶ Ea lege. i. pacto. Et non quod nec hic est pactum l. commissoria. [a] sine heredes. hoc ad fati necessitatem dici: vt ff. de probat. l. ¶ pactum.

g ¶ Restituerent. scilicet fundus.

h ¶ Tempus pecunia. scilicet

a Pretium ad vsuras alia ut fiat.

b Pactio legis commissoria, vt ff. de pactis pignorum.

c Administrat heredes ad restitutionem, ut tenetur de iis in pacto restitutionis conventa facta non facta. Tituj. in. l. de venditio. b. b. Cujac.

d Sine heredes quandoque sit in pactis ad hoc pertinentibus.

480/C.IV.K.5-4, 1051-1052
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

licet venditore, vel heede venditoris.

a ¶ *Adito præscriptis verbis.* Olim dabatur tantùm actio præscriptis verbis, *l. si hæres. ff. de præscr. verb.* Vide non. de scriptis ad tam. l. Hic est. commissoria & alia pactis adjectis ex vendito & præscriptis verbis, *l. si fundum. ff. de leg. commiss.* CYIAC.

a ¶ *Ex vendito.* subintuita ACCVRS.

b ¶ *Dabitur.* Sic ergo nota duas actiones dari ex hoc pacto inconsistenti oppidio: vt & *l. de præscript. verb. l. rubrum. & de donatio. l. legem. & de tem. dat. l. assa. & ff. de actio. empt. l. si furiosus. §. fi. & ibi. & infra quæ de dep. agit. ff.* l. 1. *& ff. de præscript. verbis. l. fi vir. & ff. de contrahen. empt. l. qui funiam. in tabl. cel. & ff. de pact. l. interpretationem. §. fed cum multis.*

c ¶ *Oblatam.* & consignatam. & depositam: vt *l. ord. l. fi. & in. & ff. de lege commiss. l. fin.*

d ¶ *Quæ post oblatam.* Ergo hoc demum casu ex oblatione pretij, id est, ex mora fructus emptor præstabit. Medij fructus compensabuntur cum vsuris. CYIAC.

e ¶ *Prorsus.* ad hoc est *ff. de lege commiss. l. si fundum. in princ. & l. lege.*

Vsu lege.] CAYVS. Fundum mihi vendidisti, & pretium pecij solui hoc pacto, vt si intra annum redituum pactum pecij nõ offerem, quòd prædium ad te reuerteretur. si non soluis vt conueni, an rei vindicationē habes pro prædio, quæritur? Resp. quòd non, sed actionem personalem ex vendito, quia transtulisti dominium: aut precarij possessionem vsque ad id tempus mihi tradidisti: quo casu competit tibi in rem actio, quia apud te dominium remansit.

e ¶ *Qui ex lege.* nec hic fuit pactum legis commissoriæ.

f ¶ *Si non precarii.* Hoc enim plerumque fit. *l. 1. §. possessionem. ff. de act. empt.* Solet etiam fundo ad diem addicto is ab emptore certa mercede conduci. *l. 13. §. Arrilla. ff. quod vi aut clam.* CYIA.

g ¶ *Tradidit.* sed puta, sin autem precario tradidisset, dominium apud se retineret: vt *ff. de præcar. l. & habet. §. item quæ.*

h ¶ *Vindicationem.* quia verbis legis commissoriæ nõ est vsus, scilicet quòd esset res inempractuae enim bene vindicares vt *l. precij. & ff. de rei vind. l. fi. quæ hoc. & est fin. supra de vendit. ad eum l. ac lege.*

i ¶ *Commissoria.*] CAYVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto vt si statuta die pretium non solueram, quòd esset iustum, non soluo: sed eo elapso pretium eius vsuris petitiuis deris recessisti à priuilegio Lcommissoriæ: vnde prædium vindicare non poterit. ACCVRS.

k ¶ *Non vindicationem.* potest ergo vindicare, vt *hic. & ff. de rei vind. l. fi. quæ hoc. & de lege commiss. l. fin.* Sed contra. *l. de pactis. l. traditionibus. & ff. de pact. l. ab emptione. in fi.* vbi dicit, nudis pactis non transferri dominium. Sed dic speciale pactum Lcommissoriæ. ¶ Item not. non esse licitum variare: vt *ff. end. l. pactum. & l. de lege. in fin. & de minor. l. Rescriptum.* ¶ Item not. quòd quilibet suo priuilegio potest renunciare. sic *l. de pact. l. pen.* ¶ Item quòd qui eligit vnum ex contractibus, alij renunciasse videtur: vt *ff. de obligat. actio. l. mutuo.*

l ¶ *Vsurarum.* ex pacto inconsistenti oppidio debitarum, vel ex mora: vt *l. pecu. & facit ff. de donat. cau. mor. l. fi. mortis. ff. & ff. de tem. dat. in. princ. l. 3.* ACCVRS.

Pretio.] CAYVS. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt statuta die pretio non soluto, teneret tibi ad vsuras. si non solus

a Vsura expressa incertis oppidis debent poliri.

luti tibi vsuras pensitaret: non immeritò existimas etiam eas tibi, adito præside prouinciæ, ab emptore præstari debere. Nam si initio cõtractus non es pactus: si corperis exercitij deberi ex mora dictarat m vsuras: tam ab ipso debitore, quàm ab eo n qui in omnem o causam empti suam fidē adiuinxit, de iure postulabis.

Si non fuerint substantiale pactũ, reseindatur quic quid est actũ. Substantiale est, quod causam contractus dat. BALD. Vel sic: *Si nõ implectur id propter quod fundus exiguo pretio venditus fuit, potest venditor illum petere sibi restitui cum fructibus.* SALYCET.

VI. Imp. CARVS, CARINVS, & NVMERIANVS AAA. Romulo p.

CVm te pa fundum tuũ certæ rei contemplatione q inter vos habita, exiguo pecio in alium trástulisse commemores: poterit tibi ea res non esse fraudi r: quando s non impleta promissi fide, dominij tui ius in suam causam reuerti conueniat t. Et ideo aditus competens iudex, fundũ, cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine vlla iudicatione sua auctoritate perficiet u: pecipuè cùm & adsensa pars pecipis nummis suis nullam passa videri possit iniuriam.

Dilatio quæ tum cõtractus perimit, nõ potest concedi per rescriptũ in forma communis imperratum: si autem nõ permisit, sed prorogat sic. BALD. Vel sic: *Pactum quòd res sit exempta pretio reddere, est vitandum, nec tollitur rescripto. & contra si habentem sufficit obligatio & depositio.* SAL.

VII. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. Menesio v.

transiti & non expositi me, sed te abscõdidi. Vnde agere ex vendito, vt rem mihi restituas, quia hoc consecutus fuerat: vel quòd aliàs non essem distraturus, aut fecisses quod consensi: ideo minori pretio vendidi, an reiciendo venditionem possim, quæritur? Resp. quòd si, refuso tibi pretio quod dedisti: quia pretio refuso rem illam videris passus iniuriam.

p ¶ *Cum te.* pone sic casum: Dabo tibi fundum pro centum, si dederis mihi equum.

q ¶ *Cum te.* Est & conditio ob causam dat. Vide scripta ad *l. 1. ff. de condict. ob causam dat.* CYIAC.

q ¶ *Contemplatione.* dante causam contractui.

r ¶ *Fraudi.* id est, damno.

s ¶ *Quando.* pro quia.

t ¶ *Conueniat.* Imò videtur ad interesse tantùm agi: vt *l. de rei vind. l. ex conditione.* quæ est contra. Sed hic duo concurrunt, vt aliquid fieret: quod si non fieret, quòd res restituerentur: ita vsi tantùm. 2. Vel verius hic causam dedit contractui hæc consentio, quia aliàs non erat contractus: ibi sic.

u ¶ *Perficiet.* id est, principiet per actionem ex vendito: vt arg. *ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. fi. & l. fed Cassius. §. 1. & l. fundi perficiet.*

480/C.IV.K.5-4, 1053-1054
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI à te cõparauit is cuius meministi: & conuenit, vt si intra certum tempus soluta[a] fuerit data quãtitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem[a] rescripto nostro nõ iure petis[b]. Sed si se subtrahat, vt iure dominij eãdem rem retineat denunciationis & obsignationis depositionisque remedio cõtra fraudem[c] potes iuri tuo consulere.

Illa conuentio rata habetur, quæ tempore contractus celebratur, nisi postea resiliatur. BALD. Vel sic: *Pacta sunt seruanda, nisi contrario pacto tollantur.* SALYC.

IIII. Iidem AA. & CC. Auxanoni [illegible].

TEmpore[d] contractus inter emptorem & venditorem habitam conuentionem integram seruari, si ab ea posteriore pacto[e] non recedatur, certum est.

Valet pactum quòd in loco vendito non possit monumentũ construi, vel capella ædificari, quia propè monumentũ & ecclesiam sæpe conuersantur inimici. BALD. Vel sic: *Pactum ne res vt tradita monumẽtũ construatur, vel ne iuri humano exi matur, est seruandum.* SAL.

IX. IVSTINIAN. A. Ioanni P.P.

SI quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis[f] contractu, vt nouo domino[g] nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi cõcesso, monumẽtum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere[h]: sancimus, licèt hoc apud veteres[*] dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum, & immutilatum permanere[i]. Forsitan enim multum eius interest, nec ei vicinus nõ solùm à quo nollet, aggregaretur[k], sed etiam pro quo specialiter interdictũ est. Cùm etenim venditor, vel alter † alienator non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus[l] conuentione: quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

SI SERVVS EXPORTANDVS VÆNEAT.

TITVLVS LV.

SEquuntur pactiones quæ propriè in mancipiorũ venditionibus addi solent, vnaq; in hoc titulo, altera in sequenti, & duæ in 57. In hoc tit. vt seruus qui venit, exportetur, quod est, vt aliquò ex ea vrbe vel prouincia amoueatur vbi venit, quæ de re venditores cauere solent, vel quod ipsi eadē lege seruos emerint, & stipulanti promiserint pœnam ni exportaretur, l. 7. ff. de seru. export. vel odio seruorum quorũ conspectum ferre non possunt, vt citra vẽditionem etiam legitimè à domino pœna causa ex vrbe in villam seruus ablegari. [illegible] ff. de [illegible] autem lege venditor Græcis est [illegible] Demost. in Timocratem [illegible] in epistola [illegible] Dio [illegible] Et læsa dicitur non tam emptor, quàm ipse seruus, sicut illa ne manumittatur, tit. 57 dicitur apta & colligata esse personæ serui, l. pen. vel vt manumittatur, vel vt non prostituatur, igitur neque ibi morari seruus ille possit, neque manumissi, vnde exportari iubetur, l. 4. § in illis, ff. de manum. aut si ibi manumittatur, seruus sit fisci, alibi possit manumitti: [illegible] hac lege manumitti vetatur, sed rursus post manumissionem si redeat vnde exportatus est, quia nec in emptorem iam [illegible] est aditus nec in manumissum manus iniectio, [illegible] in perpetuam seruitutem fisci sub eadem lege, ne ibi moretur vbi venijt, aut vt priori domino manus iniectio sit, si sibi lege venditionis manus iniectionem excepit aliquando pœnam tantum stipulatur, & hoc casu si non pareatur legi venditionis, pœna committitur venditori & seruus fisco. CVIAC.

Emptor serui exportati potest eũ manumittere, antequàm veniat contra pactum, cõ [illegible] : & tamen contrauenieens fisci seruituti subijcitur: quia ad fiscũ pertinet delicta punire. vnde omne delictũ fiscum habet vltorem. BALD. Vel sic: *Seruus venditus exportandus (& sic, ne certo loco moretur: aliàs liceat vẽditori manus inijcere) potest exportatus (& sic non rupta fide conuentionis) manumitti, & tunc manumissus ad locum prohibitum non potest accedere: aliàs in seruitutem deducitur, & à fisco vendicatur ante tamen manumissionem si sit contra factum, habet dominus manus iniectionem.* SALYCETVS.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Potenup.

LEge vẽditionis exportata[m] mãcipia sub denũciatione[n] manus iniiciẽdæ, libertatem ab emptore, [illegible] est, manus iniectio non denegatur.

m ¶ *Exportata.* i. exportanda sic l. de legi. & consti. l. j.
n ¶ *Denunciatione.* id est, conuentione.

parem, & l. de contrah. empt. l. si non donationis. & l. de dona. l. lege. Vel per conditionem ex hac l. non autem per conditionem ob causam, quæ in[a] contractibus nominatis locum non habet: vt ff. de condict. cau. data. l. fin. ACCVRS.

SI à te.] CASTR. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, vt si statuto die, putà infra annũ, precium mihi redderes, quòd esset inemptum, an possis impetrare rescriptum, vt in longius tempus liceat soluere? Respond. non concessum erat. Si verò nolui recipere oblatum à te precium: offeres, depones, & consignabis. VIVIAN.

a ¶ *Soluta.*[b] id est, reddita à venditore emptori. ACCVRS.

a ¶ *Remitti hanc conuentionem.* sc. vt post constitutã diem pecuniã emptori auferre, & venditionem resoluere liceat. Iam enim nõ dilatoria, sed peremptoria exceptio, remitti postularetur. Itaque non obstat l. 1. *suprà de precibus Imper. off.* CVIAC.

b ¶ *Petis.* tu venditor. petebas enim, vt quod tibi licebat vsque ad annum, posses facere vsque ad biennium, scilicet reddere pecuniam, & recipere rem. & sic est contrà. *l. de preci. Impe. offe. l. quoniam.* Sol. hic ad actionem petebatur: ibi ad exceptionem. 2. Vel hic magnũ, ibi paruum tempus petebatur. 3. Vel hic noluit princeps indulgere.

c ¶ *Contra fraudem.* emptoris nolentis recipere quod debet: vt hic, & l. *quando decreto opus non est. l. 5.* occurritur dico per oblationem & consignationem & depositionem: vt hic, & l. *de iur. emphy. l. 2. in fin.*

TEmpore.] CASTR. Pacta quæ inter emptorem & venditorem tempore contractus incontinenti antè vel pòst apposita sunt: vt quòd Edixissem mihi dares nomine euictionis, obseruanda sunt: nisi vt recedi possit, pactis conuentis.

d ¶ *Tempore.* id est, incontinenti antè vel pòst: vt l. *de pactis l. petens. & l. in bonæ fidei. & ff. de pactis in emptionibus.* [illegible] *& l. de rebus alien. non alie. l. fin.*

e ¶ *Pacto.* vt suprà de pactis. l. pacta. & argu. l. de vsur. l. aduersus. & l. quidam. ACCVRSIVS.

SI quis.] CASTR. Vendidisti mihi prædium hoc pacto, ne liceret mihi in eo facere monumentum: an valeat tale pactum, quæritur? Respon. quòd licèt olim dubitaretur an valeret: dicit tamen Imperator valere. potest enim tua interesse ne fit monumentum, ne occasione monumenti inimici tui veniant ad domum tuam, quæ iuxta fundum illũ est. vnde valebit pactum.

e ¶ *Hac l.* derogatur *l. penult. ff. de pact.* Eliquo ex 30. decis. Vide scripta ad 9. *cohæredes l. qui Romæ ff. de verb. oblig.* CVIAC.
f ¶ *Vel alienationis.* i. aliàs, nam & venditio alienatio est.
g ¶ *Nouo domino.* id est, emptori.
h ¶ *Eximere* scilicet dedicando.

i ¶ *Permanere.* Immò[a] duabus rationibus videtur non valere. 1. Prima: quia non interest, per l. ff. de pact. l. nemo, quæ est contrà. Sed hic valet pactum, vt posses agere ad interesse, secùs tamen alienatio tamen valet: vt ubi: Vel hic in contractu: & sic in re quæ erat [illegible], ibi non. 2. Secunda[b] est: quia his non fuit stipulatio: vt ff. de relig. l. quod si locum. quæ est cõtra. Sol. hic erat locus purus: ibi iam religiosus, vel religioni destinatus. Vel hic corrigit, vel hic fuit stipulatio. ¶ Sed an agetur ex hoc stipulatione vel pacto? Quidam quòd non, cùm pecuniariter non interest. sic & aliàs ex inutili stipulatione non agitur: vt ff. de verbor. obligatio. l. Titia. Quod non placet: immò pecuniariter potest † interesse propter frequentiam hominum, vel aliquorum inimicorum qui ad locum illum venirent. & hoc sublicit forsitan enim, &c. ACCVRS.

k ¶ *Vicinus non solum.* Sæpe vicini interest, aut nullum, aut non probatum vicinum habere. l. 1. § si quis aliter. ff. si quis in fraud. patron. l. quod sæpe § vlt. ff. de contrah. empt. CVIAC.

k ¶ *Aggregaretur.* quod esset quando pactũ fuisset de non alienando. ACCVRS.

l ¶ *Fretus.* tali casu repetet rem actione ex vendito, reddito precio: vt l. s. d. l. cum te non rei vindicatione: vt dixi l. de rebus alien. non alieng. l. fin.

SI SERVVS EXportandus væneat.

Specialia quædam pacta fiunt in venditionibus seruorum: ideo de his dicit. Hic tenet & duo sequentes continentur sub tit. ff. de seruis exportand. CVIAC.

LEge vænditionis.] CASTR. Seruum mihi vendidisti hac l. vt exportaretur intra annum: & nisi exportaretur, quòd liceret tibi manumittere: ante tempus tum manumissi, tenet manumissio sed elapso tempore nisi exportetur, redigetur in seruitutem: & fisco applicabitur. Si verò non manumissi, nec exportatus

a ¶ Ante

a ¶ Cõdictio ob causam non habet locum in contractibus nominatis.

b Soluere pro reddere.

† Auxanoni.

a Pacta incontinenti apposita dicuntur adesse emptioni. [illegible] pactum [illegible] adesse [illegible] ex interuallo post emptionem.

a Pactum, vt emptor locum emptum non faciat religiosum, an valeat.

b Potest & alia ratio adferri, nimirũ huiusmodi pactũ videri religioni contrarium.

* Intellige Pomponium quem & corrige l. 61. ff. de pactis.

† alter.

480/C.IV.K.5-4, 1055-1056
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Antequam fides* poſtea non: vt *l. 10. Lancilla.*
b ¶ *Pauiscitur.* recidatur ergo in ſeruitutem. & ipſo iure factus dominio fiſci vindicat fiſcus. vt & tacitum fideicommiſſum: vt *l. ad leg. Falcid. Letium.*
c ¶ *Eadem lege.* Nam ſi fiſcus vendat, ſimili pacto vendet, vt in loco prohibito non moretur.
¶ Sed ſi permiſſa emptoris qui emit à fiſco, moratur in loco prohibito: cui datur manus iniectio primo vendituri, an fisco? Videtur quod fiſco. alias * enim homo videtur. cùm noxiis ſit mancipatus vt *ff. de fid. l. qui vt §. ered.* 1. Sed Io. & Azo dicunt quod primo vendituri: ſic ſi per plures manus ambulauerit, ſemper primo eſt potior: ſicut & in legede ſeruo non prohibendo dicitur: vt *eodem. l. ſi Titius. & de contrahen. empt. l. ſi quis ſed hoc.* cùm non eius voluntate permanerit ad libertatem, ſicut nec perdituri conditio fiunt: vt *ff. de conſtit. pec. l. & idem.* ſed ceſſante tempore actionis *d. l. qui vt. §. mutum. & de verborum obli. l. item ſtipulatum. §. ſuorum.*
d ¶ *Venum.* ad fiſcum. Accvrs.
e ¶ *Exuperat.* vel exempſit intelligitur: vt *l. 10. l. fin.*
f ¶ *Ante.* id eſt, fracta fide, quod in locis prohibitis non moretur.
g ¶ *Demgatur.* ipſo iure ex pacto reducuntur * dominio in venditorem: ſicut in pacto l. commiſſoria, ſecundùm H. 2. Vel demum manus iniecta, ſecundùm Io. & Azo vt *l. 3. pro. in princ.* Accvrs.
S ¶ VT.] Caeve. Venditi tibi ſeruum vt exportaretur, falua mihi manus iniectione. ſi non exportaretur: tum non exportaſti. manus iniciam. ſi verò non retinuiſti mihi manum iniectionem, ſed ſum ſtipulatus poenam ſi non exportaretur: petam poenam. & ſeruus conſiſtatur. & hoc verum eſt, niſi domini voluntate in loco prædicto moram fecerit.
h ¶ *Vt poſſet.* ſi contra legem factum ſuerit *l. 3. pro. in fin.*
i ¶ *Omiſſi.* iniectionem manus.
k ¶ *Commiſſus eſt.* ſi contra factũ ſit, ad quem ſiſcum ſpectat poenæ delicta. & ſuccedere deſiderantibus vt *ff. de iure fiſc. l. Lucius.* Venditor autem vtrumque habere non poteſt, niſi hoc actum eſſet, vt habeatur poenam & ſeruum: vt *ff. de euict. l. qui ſidem. & ff. de except. do. l. apud Celſum. §. Lelius. & l. item. l. 1.*
¶ Item caue quia dixit, ſtipulatus. nam ſi tantùm pactus eſſet de poena, ſicut incontinenti, non valeret, niſi ſua intereſſet: quod non inſpicitur intereſſe ſua vel non, quando ſtipulatio interuenit: vt *hic. & ff. l. 1. ſeruus.*
d ¶ *Ad domini* quoadam renuncianc * enim ſuo iuri potuit. *ff. de pactis. l. pactum.* 1. Vel dic poteſtatis ſcilicet. nã ſi ſine eius voluntate moretur, non committitur poena vt *ff. eodem. l. 3. & l. 8. l. 1. ſeruus.*
m ¶ *Valuerunt* poenitentia dacũ.
n ¶ *Ad domini voluntatem.* Si enim citra voluntatẽ domini venit ſuibam ſerui, non primum emptorem dominũ, non eſt eiusm actio ex ſtipulatu, non ex emptio, ſed fiſco locus ſit. Cvtac.
A ¶ Nolla.] Caeve. Si ancilla tibi vendidi hoc pacto, vt exportaretur: nec exportata eſt. & eam manumiſiſti, non valet manumiſſio: & interueniente fiſci procuratore, qui diſcernes inter ſiſcum & priuatum an ancilla debeat publicari vel non; ſiſco applicabitur.
a ¶ *Exportanda.* hoc pacto vt extra aliquem locum ſtaret: puta extra Bononiam.
o ¶ *Ad te.* venditore, vel quolibet deferente: vt *ff. de iure fiſc. l. 3.* & eſt procurator Cæſaris iudex in hac cauſa: cùm iple vendente ſibi non eſt pactus maius * iniectionem, ſed tantùm dicit, exponeretur: vt *l. 1. pro. §. reſpon.* Accvrs.
M Quoque.] Caeve. Si ſeruum dominum ſuum vendidit hoc pacto, vt exporetur, & emptor eum de facto manumiſit? poſtea dominus ſeruum accuſauerit, & probauerit: capitali pœna ſeruus plectatur. pendente verò lite quoſque dominus de intentione ſua probauerit, habendus erit pro libero.
p ¶ *Mouer. & bonũ debuit mouere.*
q ¶ *Aduerſus eum.* Scilicet ſeruum.
r ¶ *In exemplum.* Scilicet ordinarij criminis poniente hic extra ordinem. a. Vel dic in exemplum, vt ſcilicet alij terreantur *: ſic *ff. de abi. pue. l. 1. in fin. & de poena. l. 3. quæ aliquid. §. qui abſtinent.*
¶ *Deprehendiuer.* Scilicet libertinitatis.
¶ Et ſic not. quo * ſtare te iniuentu, ne omnebo, donec constituatur videbo: vt *hic, & infra de iuge. mu. l. pauuli. & ff. de offic. proco. l. Barbarum.* Sed in cauſa libertatis & ſeruitutis, & etiam dum agitur vtram ſeruus ſit in poſſeſſione ſeruitutis, necne: habetur pro libero interim, & ſic alio ſtatu quam prius erat: vt *ff. de liberaliu. l. ordinata.* & eſt ratio: quia ibi aliàs non poſſet eſſe in iudicio: hic verò poteſt, quia liber.
Q *Vt exportandus.*] Caeve. Si ſeruum tuũ mihi vendidiſti hac lege vt à ciuitate Bononia exportaretur in ciuitate Romana ſtare poſſit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem ſi conuenit vt exporterur de Hiſpania, ſed aliquo alia prouincia: quòd ſcilicet in Italia non moraburur.
r ¶ *Nec in vrbe* tum quia maior & non * debet frui maioribus *eui eſt interdictum* minoribus vt *eodem. l. cui paſtio. & de minor. dic. & relega. l. relegatorum. §. fin. & ff. de ſuna. l. qui indigne.* Item quia Roma communis eſt patria: vt *ff. ad municip. l. Roma.* Accvrs. *
s ¶ *Nec in vrbe.* Idem in relegato tradi Calliſtratus in *l. 1. §. 1. de iure. & relegat.* Vide not. ad fin. hũ. & maximè ad *l. 1. §. conſtituimus. de iu.* Cvtac.
t ¶ *In Italia.* hoc ex ratione quam modò dixi.
¶ Et non quod tribus locis videtur hic prohibitus, ſcilicet illo, & ſua patria tum omni maiori loco, vt *hic. & ff. de ſ. ſi erat* pomerio interdictum, nec in ciuitate moraretur vt *ff. ad l. cui paſtio. ſed* minoribus vti poteſt prohibitus maioribus tamen ſua patria, quæ quidem ad eũ eſt, pro maiori habetur: vt *ff. de off. proſ. vrb. §. fin.* quæ tamen quantum ad alios non eſt maior: & ideo non videbatur prohibitus vt *d. relegatorum. §. conſtituimus.* Vel dic vt ibi.
y ¶ *Nec in Italia.* Ita quoque in pœnis teſte Suetonio in Claud. c. 23. Claudius ſtatuit, vt quibus prouinciis interdicuntur, à iudice Roma & Italia tuta interdicantur. Cvtac.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 1057-1058
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, NE PROSTITVATVR.

TITVLVS LVI.

IN hoc tit. ne ancilla quæ venit, hædetur in turpi quæstu, vel herè & pudicè viuerit, & prostituere vt ciuilium libera fiat, vel vt venaliter in eam sit manus iniectio, & vt tunc si fuerit remittat ipse iure libera fit sine patrono, quæ venditorem patronum habuit, si non accepit manus iniectionem hoc tantum causa vt libera fieret, quia pudicè voluit etiam si fuit vt venaliter, vt inuitus l. 1. huius tit. & prudentia pudicitiam in libertatem, quod pudicitia & libertatis fauor extinxit hæc contraria pudicitiæ vt prostituatur, est contra bonos mores, & ideo nec sequenda est. CYIAC.

Vendita ne prostituatur, si contrario, redit ad venditorem: nisi consenserit eam prostitui. nam tunc si libera. & si personam emptor non prostituit, sed secundum vel tertium res redit ad primum, non ad immediatum venditorem. BALD. Vel sic: *Si ancilla est vendita ea pacto ne prostituatur (aliàs venditori licuit eam abducere, vel manus iniecere) ea prostituta, licet ei abducere eam nisi consenserit, quia tunc ad libertatem perducitur, & hæc habent locum si per plures emptores transierit.* SAL.

1. Imp. ALEXANDER A. Seuero.

REfectus vrbi a * * amicus noster, ea quæ ita venit, vt si prostituta fuisset, abducendi potestas esset ei cui b secundum constitutionē diui Hadriani c id comperit: abducendi impertiet facultatem d. Quòd si eum potientiam e accommodasse contra legē f quam ipse dixerat g, vt in turpi quæstu h, mulier haberetur, animaduerterit: libertate cōpetente i secundùm interpretationem eiusdem principis, perduci eam ad prætorem cuius de liberali causa iurisdictio est, vt ibi lis ordiretur k habebit. Nec enim † tenor legis l quam semel cōprehendit m, intermittitur, quòd dominium per plures emptorum personas ad primum n qui prostituit, sine lege simili peruenit.

Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum prostituta, & de hoc inquirere ex mero officio. BALD. Vel sic: *Ancillam contra legem venditionis prostituta, quia tenetur vt prostituta libera esse debeat, debet iudex facere exhibere, etsi pactū negetur, cum ipsiūs iudice cognoscatur, nec curatur quod pactum sit in scripturā redactum, dummodo de eo constet.* SALYC.

11. Idem A. Seuero P.P. *

MVlierem o quam ita venisse (allegas, ne prostituereturr: aut si prostituta fuerit, libera esset: per officium emitare p exhiberi apud tribunal q oportet: vt si controuersia r referatur de pacto, (quod tamen s si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa t apud eum cuius de ea re notio est. Hæc autem lex u & nisi v

enim habet locum constitutio diui Hadriani vbi vendo vel ex qualibet causa trado ne prostituatur, & hoc erit ancillam in libertatem. Vbi autem tenuit manus iniectionem, tunc eam seruo mihi, aut ego confessum prostituoni: vt hic. Et etiam edictum diui Vespasiani, cùm ego ancillam emptam ne prostituerem, alteri vendo sine fraudi legis: vt *l. de iure patro. l. diuus Vespasianus.* 3. Et constitutio diui Marci & Commodi missa ad Aufidium Victorinum, vt si dego vel vendo seruū vt manumittat, vel si precium do, non pecuniam in spetie, vt manumittat, cuiare seruum: vt *l. vt. l. 1. & 4. & l. si in qui & l. de constitutione can. de. l. dedi. 4. sed si cōd. & l. si pecuniam.* 5.). & si certum tempus adiicitur, eo elapso cōstituto inducit libertatem: si potuit manumitti. Si verò dico, manumittat quando voles, indaetur libertas te mortuo. Si verò quando poterit, se & seruo præsente post duos menses, aliosque post quatuor inducitur libertas. Si verò vt manumittat simpliciter, dicunt quidam idem quod in casu pœni. Supra dixi, ergo pothquam potuisti manumittere, & cessasti: vt & *l. de præscript. verb. l. manumissio. 4. si cum ex. & vna sine mo. ad libert. per. l. Lucius.* 4. Est & quarta constitutio diui Marci & Commodi in semestribus: cùm trado seruum vt post tempus fit liber, non comprehendendo facta manumittendi *l. si. l. 1. & de seruo. export. l. fin.* 3. Est & constitutio diui Seueri & Antonini ad Vibium Maximum, cùm seruus mandat vt ematur fata tamen quasi tamen habet *l. de manu. l. sed. & de indic. l. qui se.* ACCVR.

MVlierem] CAYVS. Si ancillam mihi vendidisti hoc pacto vt non prostituatur, & si contra fiet, quòd libera efficiat: si prostituatur, & controuersia fuerit quòd tale pactum non interfuerit, officio iudicis exhibere compelleris, & ea libera. & licèt hoc pactum in scriptis non redigatur, non ob hoc minus valet.

a Cōlumnio.

b Mancipia ad fuit pudicè turpide.

c vrbi, in omnibus.

d Aduersus pudicitiam non licet.

e Adiuvetur pudicitiam non licet.

f Aduersus pudicitiam non licet.

g Aduersus in casibus libertatis hodie nō fuit in vsu.

h Seruis ad libertatem non frequentè ad ea conditiones auxiliantur.

i Mauritius non quod fecerat non debuo, nec dimo. Cl. in pr. pater seruis, vt prostituantur. vt est dig.

a ¶ Præfectus vrbi. Idem dicit in *l. 7. fin.* Hoc inter *l. 1. & 2. tit.* quòd *de l. 1. & l. ne prostituatur.* videtur illi excepit manus iniectionem, quam si remittat, ancilla fit libera *in l. 2.* non excipit manus iniectionem, ind addidit, vt prostituta libera fieret. CYIAC.

b ¶ Præfectus vrbi. cuius officium b est seruiae mancipia prostituitur: vt *§ de offa. præfect. vrbi. l. §. hoc quoque effectum.*

b ¶ Si eui. scilicet venditori.

c ¶ D. Adriani. Iciam que Seuiri & Antonini. *l. 7. § qui sine manu. ad lib.* CYIAC.

c ¶ Facultatem. si contra pacta fuerit factum, vel in eius fraudem: vt *§ ar. l. fin.* ACCVR.

d ¶ Pecuniam. Ex hac quoque causa patet amittit patriam potestatē, creditor iur pignoris, dominium domuitis. CYI.

d ¶ Contra legem. id est, contrariorum.

e ¶ Dixerat. cōtra suum ergo * pactum venire non potest: vt *hic. & § comm. l. in commodato.*

f ¶ seruo. & ideo, quia hoc gratia mancipi fuit pactum, vade ii ei hic fauor auferri non potest, sic & *§ de contra. stat. l. § pub. ment. in fin.* sed aliud in pacto superiori: vt *l. sine pecun. l. 2. in fin.* & aliud in pacto inferiori tit. vt *§ ne pecunia l. fin.* quia in illis legibus pactum fuit gratia venditoris.

g ¶ Vt in turpi quæstu. Ex causa hoc: l. facta libera est, sine patrono, *l. sed si hac lege. § de in iur vac.* CYIAC.

h ¶ Competentia. non tamen iur patroni habetur: *§ de in iur vac. l. sed & § 3. prostituta. & § de contrahen. empt. l. § quis sub hac.*

i ¶ Ordinetur. per adiectores d, qui hodie non fuerunt *§ de adiec. tit. l. 1. in principio.*

k ¶ Ad primum. id est, qui primò prostituit, non dico qui primò emit. ¶ Et nota quòd i pactum primi differat à pacto secundi venditoris: quia primum de manus iniectione, secundum quod sit libera vel conditā, semper praualet libertatis pactum, eius fauore *§ ord. l. § Tiuius.*

l ¶ Et placet nam hic de huiusmodi e constitutionibus primùm

a ¶ Hinc

480/C.IV.K.5-4, 1059-1060
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tabulis a venditionis inserta sit, quamuis epistola * vel sine scriptis & facta b ostendatur, valet.

Satis videtur prospexisse, quæ in caupona tenetur, & in pallio non debet commisceri fraus. BALD. Vel sic: *Ancilla quæ nõ debet ex pallio prospexisse, nõ debet miam in caupona retineri.* SALYC.

III. *Idem A. Aurelio.*

EAm quæ ita venit, ne corpore quæstũ faceretinec in caupona sub specie ministrandi * prostitui, ne fraus † legi dicæ fiat d, oportet.

SI MANCIPIVM ITA FVERIT ALIENATVM VT MANVMITTATVR, vel contrà.

TITVLVS LVII.

Si hoc simulo dat, vt non manumittatur, quo servum perpetuo addicit servitutiadde, vel manumittatur intra certum tempus, vt apud Iustinianum in Aug. & Diocles LIII. vel vt manumittatur, prius perfuncto officio emptoris, ipse suus liber fit & veriqueparitiori superaccessum est adhere significationem pactum, quia neque de unquam pertinente, neque hic non pertinente ad libertatem potest: & rectè in re, alienatum, non pactione verisque pactus hoc tenet, non tantum venditum, sed etiam donatum, vel alienatum nisi quemque gravet. CYIAC.

Constitutio disponens in favorem libertatis in venditione, trahitur ad donationem ex interpretatione extensiva, & potest disponens pœnitere, sed non heres eius, & qui habet libertatem, non debet petere se liberari, sed in libertate defendi. BALD. Vel sic: *Servum alteri donatum & traditum, vt certo tempore transacto ad libertatem perducat: tempore transacto liber efficitur, nisi donator interim mutaverit voluntatem.* SALYC.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Parthenio* g.

SI † Patroclus posteaquam te Hermiæ donationis causa dedit lege dicta, vt si quindecim annis cõtinuis * servuisses, ad libertatem perdiceretis, ita vt cluis Romanus i * esses tempore peracto: si modò Patroclus non contrariæ voluntatis k fuerat †, aut etiam si iam decesserat *, ad libertatem pervenisti: quoniam placuit ? non solum ad vendos, sed etiam ad donatos l ? eam legem, vt manumittereẽtur, pertinere. Nec te potuit, semel transito dominio in Hermiam, postea alij Patroclus vendere m: & ideo non de præstandâ tibi libertate, (quã ex constitutione l iam fueras adeptus) litigare debuisti, sed libertatem quam obtinueras, defendere n.

Quod non fit per hominem, reputatur à lege. Vel sic: *Servum vendit vt manumittatur, ad libertatem perducitur, si differatur.* SALYC.

II. *Idem A. Eurychiano liberto.*

SI ea lege Creiles * * servum suum, sed o naturalem filium †, venundedit *, vt emptor eum manumitteret: quamvis non est manumissus, ex constitutione diuorum Marci & Cõmodi ad Aufidiũ Victorinum, liber est r.

Pallum effendi operatur idem quod pallum fendi: hoc dicit nõ. Et similiter pallum, non impedit dispositionem legalem: vt in ver. nec obest. BALD. Vel sic: *Ancilla vendita vt certo tempore elapso sit libera: ex transacto libera efficitur licet pallum non contraxerit pallum emptoris in manumittendo debere intervenire: idem potest ex ea natus est ingenuus.* SALYC.

III. *Idem A. Iuliano* †.

SI Iulia * Saturnino puellam nomine Firmam agentem tũc annos septem, hac lege vendiderit, vt cùm haberet annos viginti quinque t, libera esset: quamvis facta ab emptore prestandæ libertatis pacto non sit infirmum *, sed vt libera esset, expressum: tamen constitutioni diuorum Marci & Commodi in rescriptis ζ scripræ locus est *: ide boque impleto vicesimo quinto anno Firma libera facta est: nec obest ei quod vicesimo septimo anno manumissa est ?, quæ

SI Iun.] CASTVS. Filium tuum naturalem servum, quem ex ancilla tua sustulisti, Titio hoc pacto vendidisti, vt intra menses eum manumitteret, & non manumisit, ex constitutione diui Marci, & Cõmodi liber erit. VIVIANS.

a ¶ *Crispus.* maior XXV. an. vt *ff. de minor. l. verum. §. quid si minor.* Aug. Sed certè immò videtur idẽ & si minor tam erat filius: vt *Instit. qui ma. non poss. §. eadem.*

o ¶ *Sed pro &c.*

p ¶ *Filium.* id est, qui erat filius.

q ¶ *Vendidisti.* intra duos annos.

r ¶ *Ad Aufidiũ.* Hic Aufidius Victorinus fuit proconsulus vel, vel est Capitolin. in Marco. CYI.

s ¶ *Liber est.* vt *hic, & l. pressi. & ff. de in ius vo. l. sed si hæ leges. in princ.*

SI Iulia.] CASTVS. Vendidisti mihi servum suum septennem hoc pacto, vt cùm veniret ad XXV. annum, ad libertatem perveniret, ille non manumittatur nunquam perducitur ad libertatem? Certè sic, ex constitutione diuorum Marci & Commodi & licet manumissa non fuerit, quod ex eo potest prudishi atque natè est, ingenuum est. VIVIA.

t ¶ *Si Iulia.* propriè est nomen fœminæ.

v ¶ *Vt cùm haberet annos xxv.* Debitatio erat quia ad videbatur pacisi vt manumitteretur.

a ¶ *Infirmum.* scilicet vt manumitteretur.

ζ ¶ *In rescriptis.* Senestrix vocat libri constitutionis D. Mar. Cyi.

x ¶ *Locus est.* scilicet ex interpretatione. sed propriè locum habet constitutio diui Hadriani: *ff. ad l. fun.* sed vbi comprehendere factum manumittendi directè, hanc constitutio locum habet: vt *d. l. fin. & l. no ... Jug.*

y ¶ *Manumissa est.* de facto: vt *Instit. de ingenuis §. fin.* ACCVRS.

480/C.IV.K.5-4, 1061-1062
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si ie.] CAVSA. Vendidisti mihi ancillam vt infrà manifestum est manumiserunt. non mea culpa mea ei non nocet, cùm manumittere potuisquia ex constitutione libera erit. & filij poliea nati erant ingenui.

a ¶ Si is qui. Hoc pertinet l. 31. §. vlt. ff. de liber. causa. CYIAC.

a ¶ Si is qui prouid. pena dominis tuis.

b ¶ Libertate donetur. Non pertinet tamē cōstitu. Marci & Commodi ad seruū iuggarū, vt manumittatur l. si fundum sub conditione §. seruum §. de leg. 1. CYIAC.

b ¶ Manifestum est. vt & §. de ma. l. si quis ab aliquo. de lib. caus. l. Paulus. Sed contrà §. de condit. causa da. l. 3. §. sed si ceb. & §. de praescript. verbis. l. mutatis. in ac cbm do. in quibus dicit non fieri liberum die adiectione. Sed, ibi [a] dabatur pecunia vt [b] species, hic vt quātum. 2. Vel solue vt in qualibet earum dixi. ADDITIO. Dicas clariùs post commaniter dictorum in d. §. sed si ceb. Dedi ibi pecuniam, vt liberum tuū manumitteres, quem per illam pecuniam à te emisti vt cum manumiseres intra certum tempus, apud te dimisi. tunc efficiebatur per legē fit liberi vt ibi. Si verò pecuniam simpliciter dedi, vt seruum tuum manumiseres intra certum tempus, non tamen ceteroquin eum elapso illo tempore non fit liber a lege. ita loquitur d. §. sed si ceb. & d. §. ne cùm de. l. ulti. per gloss. Si autem deberetur vtrūm emerim vel non, tunc distinguit Bart. in d. §. sed §. ceb. aut dedi eam in sacculo, scilicet et speciem, & non presumitur empto. aut dedi pecuniam numeratam, tunc si illa pecunia correspondet vero pretio seruī, presumitur emptio: si non correspondet, sed est minus, non presumitur emptio: sed est contractus innominatus, ita vt habeat locum res. in d. §. sed §. ceb. vt in d. §. ne cùm do. ACCVRS.

a ¶ Pecun. & deberet.

b ¶ Opinatio. vt & §. de fiduc. bo. l. Mercatus.

Ea quidem.] CAVSA. Mihi manciplum vendidisti hoc pacto, ne manumittam, & si contra factum esset, stipulatus es certam nomine penae si manumisi, an agere possis ad penam? Dicimus quòd non: quia non tenuit manumissio, nec si me coram procuratore fisci vocaueris ad penam, coram eo respondebo: cùm non sit competens iudex.

a ¶ Vendidi ea lege ne manumittantur ita manumitti possunt duobus modis Vno si mortē domini vindicauerint: alterū si sola manumissio in domesticis d. Id. di enim aliter legis. e Atque ita, cuiquis fuit ita hac mancipatus. f Alienam non possum vendere, sed nō sic meam alienam manumittere.

b ¶ Causam. quia licet fuerit pena apposita, non tamen committitur, vt exigatur si contra factum effectum non habeat manumissio: vt §. 1. penult. sic & §. vt leg. an. ca. l. licit. Sed hoc fallit si etiam de facto noluit manumittere: vt §. de turbanda obligatio. l. qui Roma. §. Flaminius. Sed si ea lege donasti vel vendidi, ne tu alienares, poterit quidem alienare, sed agam conditione ob causam ad interesse, vel ad pretium: vt supra de condictio. ob caus. l. ea lege. quæ est contra. sed aliud in alienatione quæ facta est, vt & §. de noxa. fur. l. conflata. Vnde enim rem [c] alienam vendere possumus, non solum noxam sed prohibiram: vt §. de contrahen. empt. vel l. rem alienam. Item incide in penam ex solo facto: vt supra de transactio. l. vbi pactum. si manumissio est nulla, vt hic, & §. eodem. l. si condiciones. nisi in ea sit: vt §. de condictio. indebiti. l. mulier. §. penult. Vnde quia est nulla, non possumus alienam seruum manumittere: vt infra de his qui à non domino. l. vnica. Est & alia ratio: quia liberum semel præstita, difficile tenetur: vt Institut. quibus ex caus. manumit. non pos. §. semel. alienatio facile. vnde facilius [d] contrà prohibitionem fit alienatio, quam manumissio: vt arg. §. de app. l. nec causae. Aliis tamen distinguitur, an in contrahendo vel tradendo tantùm fit pactum appositum quod non placet: vt dicimus de rebus alie. non alie. l. pua.

c ¶ Procuratoris fisci, coram quo agebat priuatus contra priuatum ad penam, eo quòd contrauenerat manumittēdo: sed hic non est competens iudex, vt subdit: vt T. de iurisdic. omn. iudi. l. 1.

d ¶ Officium procuratoris. Procurator Cæsaris nō est competens iudex inter priuatos. Lex consulta §. de appell. l. 1. T. de iurisdi. l. 1. §. supra vbi causa fisci. sed vicem publicæ sustinent, & Lex consulta. l. 3. §. sup. vbi causa fisci. l. 1. T. de pen. l. non valet. T. ad leg. Falcid. l. 1. T. de pedam. iudic. CYIAC.

e ¶ Liceat. repete, & cum.

f ¶ Factum id est, de facto tantùm.

m ¶ Non continent. dic licitas illas esse in quibus vtilitas hoc pactum cum emptore fecit: vt T. de l. penal. & habetur hic, non continent. 2. Vel si non habet, repete supra positum & sic vtilitas ostet, & emptor consentiret his licetis. 2. Vel dic secundò quòd licitas minebat procuratore fisci ad contractum, quibus decebantur [e] manumissis, vetitas respondere ad petitam, aliàs non venias. 3. Tertiò quòd in licitis procuratoris fisci reperiuntur forma pacti, de quo pacto inferto hic dicit, & hoc si habes, non, vel subaudias, non. Si verò non habet, dic quòd non manumisi, sed alij vendidi, & ille manumisi: hic non teneror, si de re rationem fuit dictum, vt non manumittere, & repete, & qua ratione licet ad te, &c. perfpici non potest.

Si quidem.] CAVSA. Ancillam mihi vendidisti ea lege et intra annum manumiserem: & si manumissa non esset, centum aurei præstarentur, si non manumisi eam, cùm ex constitutione ad libertatem peruenit, an ad penam agere possis, quæritur? Dicitur quòd sic, aliàs intra illud tēpus voluntate tua fuerit mutata.

a ¶ Proferentur. nomine penæ.

b ¶ Conditio. ex constitutione: vt §. de manu. l. cùm minor.

c ¶ Pecunia. id est, pena

d ¶ Quasi rapta fide. Penalis illa stipulatio superflua est, e den repetit fructus emptoris ex costit. Marci & Commodi. CYIAC.

e ¶ Radi petatur. imò videtur quòd sic: vt §. de verb. oblig. l. qui Roma. §. Flaminius. & §. ea l. seruus ex lege in fin. Sed in vtraque illarum fuit & de certo modo manumittendi dictum, scilicet vindictaliter non. & certè quandoque de facto solo cogitatur: vt §. de condic. ingrat. l. mulier. §. pen.

e ¶ Non mutata. potest enim mutare vt hic & §. de condic. ingrat. l. mulier. §. pe. & §. 9. ¶ Sed contrà §. ead. l. quæsitum. Sed ibi fuit contractus nominatus, hic innominatus. imò die vt §. eodem. l. §. quis. Item arg. contrà T. de l. l. 1. §. respon.

e ¶ Non mutata conditione. Opponitur l. quæsitum §. de fere. expen. vbi vide subas. Opponitur etiam l. 1. §. quæsitum mun. ad lib. parens. vbi vide scripta. CYIAC.

De

480/C.IV.K.5-4, 1063-1064
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE ÆDILITIIS ACTIONIBVS.

TITVLVS LVIII.

DE ÆDILITIIS ACTIONIBVS.

Titulus LVIII.

Cum proponas.] Cavs. Si seruus quem comparasti, post annum fugit, cessat redhibitoria quoque redhibitoria vj. mensibus, & quanto minoris anno fuisset.

§ ¶ Aut. cuiusque à tempore venditionis, vt ff. eodem. l. secundum in fin. nisi fuerit emptor ignorans, vt statim dicetur.

§ ¶ Congrid. redhibitoria, vel quanto minoris, ex empto vero, ciuili, cum sit perpetua, agere potest: si ante venditionem quoque tale vitium non abfuit, alioquin non agit: posteriores enim casus ad emptorem pertinent vt ff. l. 1. pr. & seqq. de periculo & com. re vend. l. 1. & ff. de ædil. edict. l. ædilis. l. in principio & l. actiones.

§ Sex menses. vitium. § & quod subiicit de anno, die vtili: vt ff. eod. l. secundum. infra. & ff. de exceptio. rei iudicatæ. l. 11. 6. nisi ego vel quo ad quod, scilicet quia domini fuisti carentiam illud tempus: non vt enim videtur exponendi potestatem habuisse, qui ignorauit: vt ff. eod. l. cum sit. Idcoque à Redhibitoria, tempore scientiæ, cuius tempus cuique benefitum.

§ Continuum tempus, vbi intelligitur, nisi si velit audiretur. Gl. & Bal. Mouffl. l. 1. c. 8. dual quoque, in vent. quod.

§ Et cum quod quandoque redhibitoria intra duos menses quam minoris, sex mensibus fiuitur. Equando ob hoc ipsum agitur: quia non cauetur vt ff. eod. si venditor.

¶ Quanto minoris. Æstimationem: & si emptor tempore fit exclusus redhibitoria, competit æstimatoria l. 28. §. 2. ff. eodem. Cvtac.

¶ Conclusio. tamen actione ex empto potest agere.

Si apud.] Cavs. Si seruus ad venditore non fugit, venditor non tenetur. Si verò venditor promiserit in posterum non fuit vitiosum, quamuis videatur impossibile promissio, tamen tenetur. Si verò fugiat ad venditorem: iuxta rei qualitatem perfecta dabit sententiam.

b ¶ Dominum. melius posset adfingari super illo verbo, non dicuntur: quia tunc concur rei vindicatione à fuit dominum in ipsum dando, ff. de re vindica. l. 3. pr. & agere. Sed autem non fuerit dominus, tenetur Publiciana, licet quidem & esse dens et rei vindicatione, dicuntur quo licere et referre qualitatem dominij: et dicimus supra de non na poca. l. 1. & ad hoc ff. de contrah. empt. l. 3. cum fundum §. 3. & secundum hoc pone casum vt in vltima parte legis.

§ Intervenire. sollicit seruus, qui nunquam antè fugerat.

m ¶ Periculum. vt & arg. l. 1. pr. eod.

n ¶ Impossibile. quia fortum alienum, & ideo propter multum difficultatem quasi impossibile habetur. sed exponi, id est, difficile. vt ff. de his qui deuer. vel effu. l. cum fundi. alias agi non potest: vt ff. de reg. iur. l. impossibilium.

o Adionis ex empto & ædilitiarum sententiando.

p Ex empto ciuilis actio, perpetua. Prætoria, temporalis.

q Experiendi potestatem habuisse non videtur qui ignorauit.

r Redhibitoria, & quanto minoris, cessat quoque quibusque benefitum.

s Fuisti alienis possessori sed bonæ fidei.

t Impossibile pro difficili.

480/C.IV.K.5-4, 1065-1066
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed quomodo valet, cùm alienũ factũ nõ possit promittere? *ff. de verb. ob. l. stipulatio. §. in princ.* Resp. videtur promittere se curaturũ hoc esse, & similibus. & sic est non simplex absolutũ: vt *ff. de verb. obliga. l. inter stipulãt. in princ.* Vel promittit duplũ. Aliud si fieret vinculum vt *ff. de non l. quod dicitur.* Vel videtur promittere interesse si fiat: vt *ff. de emp. l. si ita quis.*

a ¶ *Antecedentis.* vt *ff. l. de pec. l. in bona fide. & l. quoties. & §. de reper. l. si vi fuerit. & ff. de for. cohab. prudi. l. si hominem. & de emp. l. Lucius.*

b ¶ *Pacti.* fallitur nõdũ.

c ¶ *Repetitam.* nisi pactum aliud fuerit: vt supra dictum est. ACCVRS.

d ¶ *Curabit.* quia si dolo venditoris fugit, qui eũ corrupit, teneatur ferũ corrupti. Item & rei vindicatione, vel Publiciana teneatur: *in principio. & facit ad hãc l. l. de actiõnibus. & claris. leg. l. non mortuorum. §. fin.*

S*I prædium.*] CARVS. Si prædium sub conditione emas, vt si displicuerit, resoluatur venditio: redhibitoria locum habet. Idem est si habebat pestiferas vel lethiferas herbas.

e ¶ *Displicuerit.* scilicet intra tempus præfinitum, quod is perpetuũ consumire potest. & si quidem nihil de tempore consumsit intra dies 15. vilis, potes redhiberi per actionem in factum, vtrũ non nisi causa cognita: vt *ff. eo. l. quid si nolit. §. quod sic.*

f ¶ Et datur b hæc actio in factum, in quinque casibus. 1. Primus est vt modò dixi. 2. Secundus si venditor nõ prouocaũt de his quibus iubet ædiles pronunciari fuisse de natione vel familiabus: vt *ff. eod. l. quid si nolit. §. qui manciple. 3.* Inf si non caueric de his, de quibus caueri iubetur: vt *ff. eo. l. si venditor.* nisi intra dies octo vitales vel fex, vt ibi dicitur. 4. Inf ad pretium', cùm fuerit facta redhibitio sine iudicio: vt *ff. eod. l. quid si nolit. §. in factum.* 5. Item propter ornamenta intra 15. dies ad redhibendum, nisi ornamenta deteriora: *ff. eod. l. ædiles. 4. in princ. & §. vendendi. 6.* Potest fieri & fexies, scilicet cùm venterunt pro nouitio est venditus: vt *ff. eod. l. præcipiunt ædiles. & l. fin. §. quoties.*

g ¶ *Sub conditione.* scilicet resolutiua: vt argu. *ff. de contrah. empt. l. iq. & l. si fundus. de contrahen. empt. §. fin.* ACCVRS.

h ¶ *Redhibitorium.* id est, in factum.

¶ Graui vertunt *vnpoëra*, id est, reddere, restituere. Nã emptor debet eum exhibere, aut cauere de eo restituendo. CVIAC.

i ¶ *Compotes.* Ex ea conuentione. CVIAC.

k ¶ *Et si pestifera.* Venenũ habens, *si fundus fuerit pestilens. id est, pestilentia seu lethiferas habens herbas.* Pestibulas videtur vocasse

secundùm fidem antecedentis * vel incontinenti secuti pacti b experiri posse non ambigitur. Posteriores enim casus non vendictoris, sed emptoris periculum expectant c. Verũ cùm seruum quem comparauerat, ad eum qui distraxerat, redisse contendis: competens iudex perspectis omnibus, pro repetita rei qualitate profere curabit d sententiam.

Res quandoque redhibetur ob pestilem, quandoque ob vitium: vt fundus pestifer. BALD. Vel sic: *Vt hi fundus venditur sub conditione displicentiæ, eo displicente potest agi redhibitoria. & idem si sine pacto venditerit, sed herbas pestiferas fecit.* SALYC.

IV. *Idem AA. Falsa.*

SI prædium quis sub ea lege comparauit, vt si displicuerit e, inemptum sit: id, vtpote sub conditione f venditum, resolui, & redhibitorium g actionem aduersus venditorem competere pestiferas *Latium. ff. eod.* CVIAC.

h ¶ *Per eandem.* simplex sit relationem non ad in factum quæ ad redhibendum datur: sed ad aliam, scilicet ex empto redhibitorium & sic pro vera redhibitione hic ponitur *supra nouiter ff. eodem. l. eiusdem.*

petere i, palam est. Idem obseruatur & si pestibilis k fundus, id est, pestibiles * herbas vel lethiferas habens, ignorante emptore distractus sit. nam & in hoc etiam casu per eandem b actionem eum quoque redhibendum esse constat.

In redhibitoria actione debet probare emptor seruum fugitiuum esse. SALYC.

V. *Impp.* GRATIAN. VALENTINIAN. & THEOD. AAA. *Nerbonio* P. V. ¶

HAbito semel bonæ fidei contractu, mancipióque suscepto, & precio soluto, ita domum repetendi l precij potestas est ei, qui mancipium comparauit, largiendaſsi illud m quod dixerit fugitiuum, poterit exhibere n. Hoc enim non solùm in barbaris o, sed etiam in prouincialibus * seruis iure præscriptum est. Dat. III. Kal. Iul. CP. Honorio A. IX. & Eudoxio V.C. Coss.

DE MONOPOLIIS, ET CONVENTV NEGOTIATORVM ILLICITO, VEL ARTIFICIO * ergolaborum, necnon balnearorum prohibitis, & pactionibus illicitis.

TITVLVS LIX.

Sic emendandus est titulus & sunt eius res partes. Prima, de monopolio. Vt inter verba Græca, deficiente Latino, vt Suetonius scribit Tiberiũ in senatu obiecisse seruanda Græca, adeò vt monopolium nominaret, priùs vocatum pestilentiũ quod si hi verba peregrina vtendum esset. Et est monopolium vendendi certa merce iure, quod vnus ceteros homines sibi vendicant, permissa principis solemne vestigalia, vt Strabo 17. de Ægypti moribus scribit vel superiorem Augustum vel Tiberium, vt ait Suetonius. Id verò omnimodò improbat constituens bonos ciues, vt nec ipsi permissa principis iniuriamur cuiusquam cuiusque mercis monopolium exercere permittat, prospicit in eam qui exercuerit, pœna deportationis. & inter merces numerantur, quorum plerumque monopolium exercent falsahar, vestes, & pisces, & pectines quibus solitè comantur: diducuntúrque capilli, & derimuntur, quorũ cura expolianturque vultus, in quibus fraus & monopolia, vt nominantur Plinio scribente lib. 8. magnum lucrum inuenit. Secunda pars est, de conuentu negotiatorum illicito, id est, de conuentione illicita quæ inter se quasi conspiratione facta negotiatores pactiuntur in populi perniciem, ne minori vili vendant merces suas ex quod statuerint, & vnanimiter conuenit. Tertia est, de aliis artificum, fabrorum, officiatorum, & ergolaborum: id est, redemptorum qui opus conducunt faciendum, & balnearorum dispositis pactionibus, quod vt ne quis opus quod alter incœperat, abstineat, de quibus omnibus est l. 1. tit. 9. lib. 5. de ædilitio edicto. Tertia pars est quæ ad hunc monopolium, hoc titulo supposita fuit: nam in veteribus libris adnotatum lege hoc titulo de esse Confiteorium Græcum. CVIAC.

Primò prohibet monopolia generaliter, secundò defendit ad duplicem speciem. Primò quãdo super precis rerum. Secundò quando super operis. Tertiò dicit trãsferferes flatuis illicitè non puniri. Quartò mandat contra flatuentes inquiri. Quintò emptori parum facientibus comminciuit. Sextò punit parum primatis

bus collegiorũ. Septimò punit negligentes iudicum, parentes patrui per paragraphos. BALD. Vel sic: *Conditiones inter negotiatores, & artifices, ne quis eorũ minores precio ab eis taxato res vidat: vel ne per vnũ incboatũ per alium expediatur seu perficiatur, nũ à iure reprobata & puniũ hic flatuitis subiecta.* SALYC.

que Latina. Suetonius in Tiberio cap. 71. Monopolia est, vt si quis claroria emat frustra ad solas cuantum vendat, vt de Iouenne Zidão refert Pomponius lib. 2. de bello Perfico. Vnde ait nisi Aristi. 1. Pol. c. 7. cuiusque & refund. conuertere monopolia. Ad primatis id non licet. CVIAC.

Indeque]

480/C.IV.K.5-4, 1067-1068
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

I[ubemus.] CVIAC. Prohibet ne alicuius speciei mercatores super rebus vendendis, vel ad certum pretium etiam impetrato rescripto monopolium audeant exercere. Nec cuiusquam operis artifices super incoeptis operibus non complendis. si contra fiat, sine iudiciariis sumptibus denuncietur. Facientes monopolium, spoliati bonis, in exilium damnentur. Aliarum professionum primates, qui hic nominantur, in quadraginta libris auri puniuntur. Si praeses in puniendo venalitate, vel dissimulatione remissus fuerit, in quinquaginta libris auri punitur.

a ¶ *Pectinum.* pecten est conchilii genus. CVIAC.

a ¶ *Echini.* id est, thorei. Vel dic quod echinus est parvus piscis semipedalis.

¶ Vide Plin. lib. 8 c. 56. CVIAC.

b ¶ *Venundentur.* Iustum est enim unicuique sua committere [illegible]

c ¶ *Ergolabi.* i. [illegible] redemptores operum mancipes.

β ¶ *Ut ne quis.* Idem ab eodem Zenone constitutum est in Nov. [illegible] in fin. CVIAC.

γ ¶ *Data licentia.* Idem constitutum est in l. [illegible] ff. de ad. princ. CVIAC.

d ¶ *Implere.* contra hanc artifices faciunt in multis locis.

e ¶ *Omniaque.* repete, data licentia.

f ¶ *Denunciandi.* sic ff. de [illegible]

g ¶ *Constringere.* forte quod neminem doceat, nisi tantum det.

a Pectinum genus piscis est [illegible] (dicit Hostien.) [illegible]

a Monopolii poena.

† [illegible]

b Ergolabi [illegible] redemptores & [illegible]

c Dele gloss. [illegible]

1. Imp. Zeno A. Constantino P. P. †

IVbemus ne quis cuiuscumque vestis, vel piscis, vel pectinum a forte aut echini a, vel cuiuslibet alterius ad victum vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel cuiuslibet materiae, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito aut in posterum eliciendo rescripto, aut pragmatica sanctione, vel sacra nostrae pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conventionibus coniuret †, aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris quam inter se statuerint, venundentur b. Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi c, aliorumque diversorum operum professores & balneatores, penitus arceantur pacta inter se componere, ut ne quis β, quod alteri commissum sit opus, impleat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat: data licentia γ unicuique ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere d, omniaque e huiusmodi facinora denunciandi f sine ulla formidine, & sine iudiciariis sumptibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus, perpetuitate damnetur exilii. Caeterarum praeterea professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis, aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint convenientes huiusmodi sese pactis constringere g: quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus: officio tuae sedis quinquaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis monopoliis, & interdictis corporum pactionibus commissam forte (si hoc evenerit) saluberrimae nostrae dispositionis condemnationem, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum.

h ¶ *Licentiam.* quam necessario non a vetando amittunt: ut ff. ex l. [illegible]

i ¶ *Conveniant.* de impetrato rescriptum dicit. caeterum alii ibi contrahentes cum his qui habent ibi pergulam vel hortum, possunt conveniri eodem: ut ff. de iudic. l. haeres. § proinde. Et dicit hic mercibus i. occasione mercium: & sic subaudi in sequentibus.

k ¶ *Venalitiis.* i. servis.

† ¶ *Venalitiis.* Venales seu venalitii sunt servi, qui separatur a mercibus. l. mercis. de verb. sign. l. 1. ff. de aedil. edict. sunt ipsi mangones, ut l. ult. ff. de aedil. edict. CVIAC.

l ¶ *Locorum.* ut exigant aliquid ratione locorum. habent enim grande commodum ex eo, quod propter forum b terra copiam impinguatur. ff. de aqua plu. arc. l. 3. in fin.

† ¶ *Locorum.* Quo nomine olim exigebatur siliqua quarta. Cassiod. lib. 4. var. CVIAC.

* ¶ Sub praetextu. Sic in l. ult. C. de commodato, & l. 1. & 3. C. ne fiscus vel respubl. CVIAC.

a Nundinas ad mittuntur ad vetando per denunciam.

b Forum impinguat terram.

DE NVNDINIS a, ET MERCATIBVS.
TITVLVS LX.

Si Consistorio tituli, ut legum facit, non mercationibus. Nundinae sunt [illegible] & celebriores mercatus, qui habentur certis statisque diebus maxime [illegible] mercatorum in his locis quibus ius eis habendi datum est longa consuetudine, aut beneficio principis, vel Senatus, vel Consulum, vel ut est in Nov. Valentin. & Mart. de siliquarum exactionibus. [illegible] praesente moderatore provinciae. Quod autem scribit Festus, nundinarum diebus [illegible] feriarum, nec ex licuisse agere cum populo, ne interpellarentur nundinatores, id intermissum [illegible] abrogatum lege Hortensia, ut [illegible] refert. Constitutio huius tituli [illegible] ne qui ibi conveniant, interpellentur privati debiti causa, ut l. 3. § ult. ff. de fer. & ne quid etiam ex mercibus, aut venalibus [illegible] negotiatorum, & ex quaestu temporali locorum in quibus exponunt merces, exigantur, intra nundinarum dies, quos [illegible] plures indicat Leonis qui ff. de verb. oblig. quod immunitatem solis venientibus dederat Constantinus l. 1. C. de veter. & ex supradicta Nov. Valentin. & Mart. nundinae etiam praebentur [illegible] siliquatica quadam. Mercatus ad ita sunt celebres ut nundinae. Mercatus sunt parvae nundinae, in [illegible]. Mercatus unius civitatis aut vici, Nundinae unius provinciae vel imperii. CVIAC.

DE NVNDINIS, &c.

Occasione emendi undique quandoque quis impetrat a principe nundinas, id est, ut celebrentur generale forum in aliquibus villa vel possessione, & ideo de hoc ponit.

a ¶ Nundinas Graeci vocant [illegible], non ferias. Et sunt olim nundinarum dies erant feriati, ut rustici convenirent. Festus. Post lex Hortensia voluit esse fastos. Macrob. lib. 1 cap. 16. Constitutio haec restituit ius antiquum. CVIAC.

Q[ui exercendorum.] CVIAC. Qui nundinas aut mercatum impetrant, nullum eo venientem conveniant ratione mercium aut ratione loci temporali quaestum faciant: vel ratione privati debiti aliquam molestiam faciant.

ζ ¶ *Qui exercendorum.* Quod l. 1. infra de vet. dat veteranis, id haec lex dat omnibus. CVIAC.

Illi quibus sunt nundinae, non possunt venientes ad nundinas causa debiti arrestare, nec merces eorum sequestrare, nec aliquam partem mercium ratione territorii accipere, nec aliquod datium imponere, vel pedagium, vel gabellam. nundinantes enim liberi sunt, tempore nundinarum in accessu, mora, & recessu. BAL. Vel sic: *Tempore nundinarum negotiatores & alii ad nundinas concurrentes, non possunt ibi ex ante gesto conveniri.* SALYC.

1. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Probum P. P.

QVi exercendorum mercatuum aut nundinarum licentiam h vel veterum indulto, vel nostra auctoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, ut nullum in mercatibus atque nundinis ex negotiatorum mercibus conveniant i, vel venalitiis k, * aut locorum l † temporali quaestu & commodo privata exactione sectentur, vel sub praetextu * privati debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre.

* venalibus.

DE VECTIGALIBVS, & commissis.
TITVLVS LXI.

Etiam hic titulus pertinet ad negotium emptionis & venditionis, de quo ut sumus dicere a titul. 38. ad [illegible]. Vectigalia sunt praestatio quae debentur fisco vel Reip. ex mercibus, aut venalibus quae huc [illegible]. Omne est mercium aut mercatorum, ad & qui mercatores non sunt, quae sunt ex merce [illegible] vectigal per hoc quae [illegible] in transitu [illegible], l. cum in plures. § pen. Cloac. Seneca 1. de tranq. vitae. Capiuntur & in pontibus quibusdam pro transitu dari [illegible] l. si quis pro uxore ff. de don. inter vir. & uxor. Et rursus maxime est peregrinarum mercium, qui importantur, ut l. ult. § species ff. de pub. quod [illegible] inscripsit [illegible], vel etiam quae exportantur ad peregrinos. Et [illegible] l. 1. C. de eunuch. l. 7. C. de loc. l. 7. & 8. hoc tit. [illegible] ut l. 3 indicat, exigitur per stationarios, & urbanos milites, qui solent portitoribus, vel [illegible] assidere [illegible], ut Dio declarat 34. de quibus est accipienda [illegible] l. miles ff. ex quib. caus. mai. Commissum autem est mercium vectigalium in fiscum quae ad publicanum professa non sunt. Vel poena omissae professionis, publicatio scilicet mercium, aut venalium improfessorum & nomen ex eo, quod in legem censoriam, qua locationes vectigalium portitoribus indicitur, committat is qui professionem omisit. Varro de re rust. Ad publicanum profitentur ne in legem censoriam committant. CVIAC.

c ¶ Hunc tit. [illegible]

d ¶ *Quia* a *vectigalia rerum venalium, vel quocumque modo quaesitarum, [illegible] de una civitate in aliam, praestatur vectigal [illegible] ut l. [illegible] ex praestatione. & dicuntur [illegible] vel [illegible] ut l. [illegible] ff. [illegible] hoc dicit. Et dicitur vectigal: quia praestatur de rebus quae vehuntur.*

¶ *In hoc tit. vectigalia proprie dicuntur ea, quae mercatores & venalitii [illegible] vel reipub. inferunt pro* [illegible] *mercium l. 4. & 7. C. eo. l. 15. C. Th. de naufr. ut portoria, & quae Iustinianus in edicto de Alexandrin. vocat [illegible] vectigalium. Strabo lib. ult. facit duo genera [illegible] mercium, quae importantur, & [illegible] quae exportantur.* CVIAC.

c Hunc tit. [illegible] vel [illegible] ponendi, vel exigendi vectigalia: [illegible] de gabellis locatione & [illegible] qui [illegible] vectigal possunt [illegible] modo agit de [illegible] gabellariis [illegible] in [illegible] gabella, qui [illegible] vel [illegible] ad vectigalia [illegible] de gabellis rerum inanimatarum, [illegible] verum [illegible] de [illegible] gabellarum. Constitutio.

d Vectigal unde dicatur.

Libertas praestita ante motam quaestionem commissi, non revocatur praetextu vectigalis non soluti. SALYC.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valerino.

480/C.IV.K.5-4, 1069-1070
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Casum po-nit.

a SI iure.* Dic casum quòd ex aliquo seruo delata erat præstanda octaua: vt ¶. eo. l. ex præstatione. sed licet octaua sit fisci, & ordinis, tamen potest manumitti, cùm vnus sociorum alios etiam inuitis manumittit: vt ¶. de com. ser. ma. l. j. Vel sic quòd aliquis conduxit vectigal à fisco: pro quo hic seruus, & cætera bona fisco tacitè sunt obligata: vt ¶. in qui. cau. pign. contra. l. j. potest tamen manumitti, licet sit specialiter & expressè: vt ¶. de ser. pign. da. ma. l. 4. & 14. Sed primo casu videtur contrà ff. de publica. l. commissa. vbi totus videtur fisci factus. Sol. ibi fuit omissa professio: hic adsed facta professione nō soluit: quo casu non totum habet fiscus, sed eius octaua duplicatur: vt ff. eo. l. fin. §. diui quoque fratres. 1. Vel ibi in §. diui. etiam professio fuerat omissa: sed multum intererat domini, seruū non perdere, cùm fortè vxorem corrupit, vel rationes reddere debebat. ADDITIO. Potes breuiter & clarius dicere post Dynum & Bartol. in d. l. commissa. dum quæritur an propter vectigal non solutum res tota incidat in commissum, aut quis omisit scienter profiteri. & si debere tantum nomine vectigalis fisco: vel ciuitati, & soluere & tota res incidit in cōmissum. d l. commissa. aut professus est, sed non soluit & tunc solùm octaua pars publicatur aut ignoranter omisit profiteri, & tunc si fuit deceptus per publicanum, duplicatur octaua parsvt d. §. diui quoque fratres.

b Vectigali non soluto, an tota res incidat in commissum.

† Lamia.

*al. ne dimis-sa.

† De locatione & conductione vectigalium, vt Bertachinum in tract. de gabellis parte 1. & 4. vt decundem ibi 4. parte q. vlt. tradit quomodo agant & conueniantur mācipes vectigalium seu vectigalarij.

c Bona nō incorporea, sed aliquam delata tamquā vacantia, seu ex causa publica ta tunc in bo-[illegible] cōmissa propter vectigal non solutum præscribitur contra fiscum quinque annis, adeò vt vlt. vindicari non possit, vt Bal. in tract. de præscrip. 4. parte 2. par. 1. no. 4.

d Litiscontestatione perpetuatur actio.

b ¶ Ante quæstionē. nam post manumitti nō potuisset factus litigiosus: vt ¶. de litis l. 4. in fin.

NEque commissum.] CAPVS. Post quinquennium c, nisi sit lis contestata pro cōmisso res vindicari nō potest. & si res non extat, nec dolo extare desiit, non potest pretium peti.

e ¶ Neque commissum. Ergo in causa commissi aduersus fiscum quinquennij præscriptio datur. At in causa vacantium bonorū quadriennij. Cæterùm exceptis his causis, in quibus minora tempora custodiri specialiter constitutum est in omnibus causis rationario fisci ad fiscū, 20. annorū præscriptio durauit: l. 1. §. diuus. ff. de iure fisc. Vide cap. 24. de præscript. CVIAC.

c ¶ Non est. nam si esset, perpetuata d esset actio: vt ¶. de præscript. xxx. anno. l. fin.

d ¶ Nec dolo. vel lata culpa: vt ff. si mensor falsum modum dixe. l. j. §. lata. non leui, sicut etiam in deposito: quia sicut ibi gratia deponentis tantùm, ita hic tantùm gratia fisci erat.

¶ Item nec quòd quinquennio tollitur rei vindicatio fisci, & sic videtur contra ff. de diuer. præscrip. l. in omnibus. Sed in litera ibi soluitur, nisi minora tempora, &c. ¶ Item contra infrà de præscript. xxx. ann. l. omnes. Sed de hiis dixi ¶. de sacrosa. eccle. l. vlt.

g ¶ Post petest. Item nec si seruus commissus sine bona fide manumissus sit ante litem. l. 1. & ead. CVIAC.

OMnibus] CAPVS. Pœna recognitionis omissæ super vectigalibus est militibus remissa.

SI iure a manumissus es ante quæstionem b commotam: statum tuum vectigalis nomine conuelli non est æquum.

Res quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti. BALD. Vel sic: *Commissum non petitur post quinquennium: nec etiam antè peti potest pretium rei sine dolo perempta, quæ cecidit in commissum.* SAL.

I I. Idem AA. Lamiæ †.

NEque commissum e quod ante quinquennium factū dicitur, si lite res anticipata non est c, vindicari potest: neque pro re quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non exstat, nec dolo d suppressa est, pretium peti potest g.

Licèt milites non incidant in cōmissum, tamē soluere tenētur omissum. BALD. Vel sic: *Miles ob professionem omissa n priuilegiatur ne incidat in commissum.* SAL.

I I I. Idem AA. Ingenuo militi.

OMnibus y militibus nostris prospeximus, ne ob * omissas professiones z pœna commissi teneretur a. Proinde deposito f hoc metu, si qua portoria g debere te apparuerit, exolue h.

Quando fiscus vendit vel locat† prouentus vectigalium, debent concedi plus offerenti, si tamen idonei caueat. Item non debet vendi vel locari pro minori spatio triennij. Item non debet interrumpi prestatio, id est, nec vnum momentum vltra debitum dandum est emptori vel cōductori ad soluendum fisco. Item finito triennio de nouo bannientur, id est, subhastantur, & vēduntur BALD. Vel sic: *Locatio vectigalium debet fieri per triennū: & ei qui plus obtulerit in licitatione tēpore statuto debet cōcedi: & omnino tempore statuto soluendum est, & triennio finito ad nouam locationem debet procedi.* SAL.

y ¶ Omnibus militibus. Idem est datum pupillis si modò soluant intra 30 dies. l. imper. de publica. ex causa etiam minoribus. l. si ex causa §. vlt. ff. de minor. CVIAC.

z ¶ Ob omissas professiones. At alij non professi incidunt in commissum seu [illegible]. CVIAC.

IV. Imp. CONSTANTINVS A. ad Rufum.

PEnes * illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit i: ita vt non minus quàm triennij fine l locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tēpus exigēdis vectigalibus præstitutum, quo peracto tempore licitationum sors conductionūmque recreari † oportet, ac simili modo aliis collocari.

Non soluitur gabella de eo quod pro vsu proprio, nec de eo quod ad fiscum portatur, nec de instrumētis ruralibus: sed si causa negotiationis, soluitur. Quid ergo si dubitetur? Resp. recurrendum est ad iudicia. BALD Vel sic: *Pro rebus quæ portantur ad fiscum, vel proprij vsus causa, vel gratia ruris exercendi: non debet vectigal solui.* SAL.

V. Idem A. Menandro.

VNiuersi prouinciales pro his rebus quas ad vsum k proprium k vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia reuehunt l, nullum vectigal à stationariis exigantur. ea verò, quæ extra prædictas causas, vel negotiationis gratia portantur, solitæ [præstationi *, vel] pensitationi subiugamus. capitali pœna proposita stationariis n, & vrbanis militib. & cæteris portionis quorū auaritia id tētari firmatur.

Nullus est immunis à soluione vectigaliū, etiā si super immunitate proferat principis rescriptū: quia præsumitur obreptitium. SAL.

VI. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Florentinum † comitem sacrarum largitionum.

OMnium rerum: ac personarum quæ priuatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. Hoc ideò dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia vel cætera huiusmodi quæ inferri fisco moris est,

e ¶ Tenetantur. eō hoc† sit militis priuilegium, apparet aliud esse in priuatorum hic. & ff. eod. l. j. §. diuus quoque Pius. Item & pro vectigali non præstito: vt ff. eadem l. Imperatores. & ff. de min. l. si ex causa. §. si in commissum. Item ex illicita detractione: vt ff. eadem l. cotem. §. dominus. Item ex illicita exportione: vt infrà eodem l. si quis.

f Item exponit professiones h, id est, scripturas quibus continetur se tantùm debere nomine vectigalis, & nomine tali rei.

f ¶ Deposito. id est, omisso.

g ¶ Portoria. id est, vectigalia.

h ¶ Exolue. tu miles.

PEnes illum] CAPVS. Remaneant vectigalia penes illum qui plus dabit, & durent per triennium locatio, postea renouetur.

i ¶ Extiterit. si modò benè caueat: vt ff. eod. l. licitatio. in princip. & de iure fisci. l. non intelligitur. §. cum quinquennium. & ¶. de. prox. l. fin.

l ¶ Triennij fine. Vide cap. 12. de præscript. Olim locabantur in quinquennium à Censoribus. Varro quarto de lingua lati. na. i rum quinquennium. ff. de iure fisci. CVIAC.

VNiuersi.]CAPVS. Pro rebus quæ ad vsum proprium vel ad fiscum vel ruris gratia vehuntur, vectigal non detur: capitalis pœna stationariis, si contra fecerint, infertur.

k ¶ Quas ad vsum. Vnde in vetere inscript. Romæ quicquid vsuarium inuenitur, ansarij non debet. Ansarium & foricularium sūt impositiones vrbis Romæ. CVIAC.

k ¶ Proprium. scilicet vitæ suæ & familiæ necessariis: vt ff. de vsu & hab. l. 9. §. j. & l. plenum. §. j. d

l ¶ Reuehunt. id est, deportant ad culturam agrorum. &c. & vehe. Excipiuntur etiam quædam alia: vt ff. eod. l. fiscus. §. earum & §. res. & §. fiscus. & ¶. eod. l. omnium. in fin. & l. 4. legatis.

¶ Sed quid si gratia domus faciendæ, vel reficiendæ, vel alicuius operis inferantur? Respond. per hanc legem non videntur excepta. ACCVRS.

n ¶ Stationarie. Stationarios hic, & in l. 4. ¶. de dignit. Græci interpretantur, [illegible]. Verius tamen est esse apparitores, seu milites, quorum interuentu publicani exigant vectigalia. CVIAC.

† ¶ Legendum, Impp. VALENTINIANVS, & VALENS. CVIAC.

OMnium rerum.] CAPVS. Omnium rerum, ac personarum priuatarum circa vectigalia est æqua conditio, vt omnes soluant, exceptis nauicularis.

† ¶ Omnium. Principiū huius legis sumptum est ex l. 14. Cod. Theodos. de immun. concess. i. pennit. & vlt. ¶. eod. l. 15. ¶. de compens. CVI.

a ¶ Concessa

a Miles ob nō professas merces, vectigal præstitū, aliās delationē non patitur. *C. T. 4. 12. 2.

l remanet. Cons.

h Professiones vectigalii & portoriorum.

g Portoria pro vectigalibus.

* Inclusa desunt in omnibus.

† al. Florum, al. Florentium vt in Cod. aj alij.

d Adde. Sed opponitur l. 12. §. penult. diuer. de pub. vide not. ad eam. Cons.

480/C.IV.K.5-4, 1071-1072
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Concessa. id est, remissa, Erch. ad Lib. 8 in auth. de monacha. h. hinc nasceretur solui. est l. 6. § de asses. & mil. Lamoni l. 8. x. e ¶ Si quis Fuit hanc l. sumptus est ex L. 14. C. Theo. de nauic. Cuiac.

b ¶ Non parua familia est de ratione ¶ nulla enim prorsus sunt damnosa filius, idcò non valent: vt l. de prec. imperat. offe. l. 19.

c Dum Rom. est Iudex, inferior pro principis tempore non pertinet, quod iurisdicio diuersa est, & obliqua, vt l. pacisceris mihi. Iurisdictio est Iudicis obnoxiam.

d Adde, de l. 1. cuf. cod. & l. 1. cuf. cum Cuiac. ¶ Lege supra de auctorit.

† Confundunt in vectigalibus fatisfacta ferunda & spe dando.

e Deuota gratia.

d Cõmercium non est cum legatis habitis.

e Cõsuari qui. Cuiac. l. 1. de [illegible] Cuiac. l. 1. ad edic. de Iurisdict. l. 1. legitimo edicto Iuli. Sic Iulipho ilb. 1. de [illegible] Alexandri Alabarchia. Vetigal Alabarchia est, quod pro ut dicitur pro eorum, vel eis [illegible] Alabarchorum, quod in Ægypto vectigalia exegit, non quia [illegible] Cuiac. † Augustani [illegible] Cuiac. † Augustani [illegible] quod in [illegible] Ægypto [illegible] loco.

* profuisse in [illegible]. * [illegible]

¶ [illegible]

fibi adferant esse concessa *. Si quis a ergo peiuratorum huiusmodi exscriptione nitatur, cassa eadem sit. Vectigalia enim non parua functio est b, quæ debet ab omnibus qui negotiationis seu transcendarà mercium habet curam, æqua ratione dependi: exceptis nauicularis, cùm sibi gerere rem probabuntur.

Nomine vectigalis filiatur oltanea, à qua nullus est immunis. SALV.

VII. *Idem AA. & GRATIANUS A. ad Archibaum comitem Orientis.*

EX præstatione * vectigalium nullius omninò nomine quicquam minuatur, quin octauas * à more solito † constituatas omne hominum genus quod commerciis voluerit interesse, dependat: nulla super hoc militarium personarum exceptione facienda *.

Ambassiatorum pro rebus quæ portant non sui vsus gratia ad locum ad quem vadant, tenentur soluere vectigal: non pro his quæ portant de loco vnde venerunt. SALVC.

VIII. *Impp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *Palladio com. sacrar. largit.*

A Legatis * gentium denuntiarum *, ex his tantùm speciebus quas de locis propriis vnde cõueniunt, huc deportant, octauarij ‡ vectigal accipiant. quas verò ex Romano solo, quæ sunt tamen lege concessæ b, ad propria deferunt, has habeant à præstatione immunes ac liberas.

Licit gabella non soluatur, tamen curandum est ne ad hostes aromata deferantur. h. d. tex. cum gl. BALD. Vel sic: *Licit vectigal hodie per Ægyptum non soluatur, tamen traducto animaliam olim prohibita non permittitur.* SALVC.

IX. *Idem AAA. eidem comiti sacrar. largit.*

VSurpationem totius licentiæ ' suinmouemus circa vectigal Arabarchiæ * per Ægyptum, atque Augustanæ † & conditionum, ubique super traductione animalium (quæ sine prohibitione * a solita minimè permitenda est) temeritatis † per licentiam vindicari cõcedimus.

Quod coreditor eximari ad angustias sumptuum relevandas, firmum esse debet. BALD. Vel sic: *Quisibet eximat vectigalia sibi concessa pro suis cursis imponere potest.* SALVC.

X. *Impp.* ARCADIUS & HONORIUS AA. *Rufino* * P.P.

VEctigalia quæcũque quelibet ciuitates ζ sibi ac suis curiis ad angustiarũ suarum solatia quæsierunt b, sine illa functionibus curialiũ ordinum profutura sunt, siue quibuscunque aliis earundem ciuitatum vtibus designantur: firma his, atque ad habendum perpetua † manere præcipimus, neque vllam contrariam supplicantium super his molestiam foemidari l.

Salinarij si omnes salinæ, vel potest mercatari vel vendi sine corum licentia: & pœna est ipsis applicanda. BALD. Fa. ff. de act. empt. l. creditor. Vel sic: *Nemini licet vendere sal sine licentia publicanorum, aliàs sal, & pretium cadit in commissum, & publicanis debetur.* SALVC.

XI. *Idem AA. Lampadio P.P.*

SI quis sine persona mancipum *, id est, salinarum conductorum, sales emerit ‡, vendereve tentauerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo: sales ipsi vnà cum eorum precio mancipibus addicantur.

Rescripta contra conuentiones & statuta vectigalium, non valent. SALVC.

XII. *Impp.* HONORIUS & THEOD. AA. *Cassio* * *comiti sacrarum largitionum.*

QVicquid contra vectigales * largitionalium * titulorum *, vel pragmaticæ, vel sacris adnotationibus fuerit elicitum, effectu & viribus carere censemus.

Tertia pars gabellarum & pedagiorum pertinet ad ciuitatem; duæ verò ad fiscum imperij. BALD. Vel sic: *Vectigalia filiui duas partes habet fiscus tertiam ciuitas vel municipium, nisi fit vectigal principis reservatum.* SALVC.

XIII. *Imp.* THEOD. & VALENT. AA. *Florentiano P.P.*

EXcerpis his vectigalibus quæ ad sacrum * patrimonium a nostrum quocumque tempore peruenerunt, cæteræ * reipublicæ ciuitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis quæ pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, referentur: cùm duas portiones ærario ' nostro confecti prisca institutio disposuerat. atque hanc tertiam habemus adeo in ditione vrbium municipiũque consistere, vt propriij compendij curam non in alieno potius quàm in suo arbitrio nouerint constitutam. Designata igitur consortium * portionis ‡ cæterus iuri ordinum ciuitatũque obnoxium manet, vt etiam locandi λ quæri sua interest, licenciam sibi nouerint contributam.

VECTIGALIA NOVA instituti non possunt μ.

TITVLVS LXII.

L l 3 Non

k ¶ Ringsferunt. à * principe.

l ¶ Formidari. infrà de passione public. l. 1. lib. 4. contra H.

m Si quis.] Manifestum. genitiui casus pluralis nauarri & non legitur.

n ¶ Mancipum. Mancipes dicuntur publicani, quibũ fabiata manu demonstrant se esse auctores emptionis. Sic l. de mancipibus, id est, publicanis. CUIAC.

o ¶ Sales emerit. Vide scripta ad tit. supra qua res expor. non debent. CUIACIUS.

* Quicquid contra vectigalium id est, eos qui pratium vectigalibus exigendis. Aso.

p ¶ Largitionalium. quia largitione principis vel alterius conferuntur sunt hanc potestatem. Aso. & facit infrà tit. 1. l. non solent. & non legitur.

q ¶ Largitionalium titulorum. Sacri thesauri, sacri erarij, quòd est propriè fiscus, idcòque rescriptum est ad comitem sacrarum largitionum. CUIAC.

P Excepis.] ad sacrum. Illa enim tantùm principi reservantur.

* Sacrum patrimonium. Hac pertinet l. 18. C. Theod. de operis publ. lib. 10. supra eod. l. 1. de diu. prad. eod. CUIAC.

q ¶ Catena. vectigalia.

r ¶ Ærario. Sic ergo dab b partes fisco, tertia ciuitati, vel ordini ciuitatis dare: vt hic. & est sic l. de opere. pu. l. ne filiudefiens. & in auth. de cod. §. inhonest. cod. in. & l. de diuo. pradiis. eod. & eod. l. 14. in fin. lit. 21.

s ¶ Consortium. id est, contributio.

t ¶ Portionis. id est, certas partis, quæ singulis adiugantur ciuitatibus. Aso. & non legitur hæc in fabulis.

λ ¶ Vt etiam locandi. Censores olim locabant vectigalia, iude lex centoria, id est, locationis, quam ceteri dicit locandis publicis. l. in sup. ff. de verb. sig. Cic. pro com. fab. hatta. l. 4. sup. eod. CUIACIUS.

VECTIGALIA NOVA, &c.

μ ¶ Nova vectigalia instituta non ceuerat l. Iulia de ambitu. l. 1. ff. de annon. l. vnic. ff. de public. CUIACIUS.

* Praesidi posse ius indigali, vectigalia.

† Principis concessa ciuitatibus, instituenda ciuitatibus, & perpetua.

b Vectigalia quibus fiscus applicanda.

* Ciuitatibus

480/C.IV.K.5-4, 1073-1074
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NOn quidem.] CAVE. Nova vectigalia non instituuntur propter ius ciuitatis, hoc in prima l. hoc decreto ciuium, hoc in secunda. Nec inconsulto principe. hoc in tertia. si vltra modum constitutum constitutionem peccaverint, pœna est satis.

a ¶ *Non quidem.* Concer. *ff. ad leg. Iuliam ambitus. l. 1. & ff. ad legē Iuliam de vi pub. l. fi. & ff. de alimen. l. hi quos. & ff. de excusat. l. plures. & ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. 1. & ff. de cons. l. forma. §. 1. & non legitur in Scholio.*

b VEctigalia. Tacit. *ff. de publica. l. liberorum alias* l. vectigalia. & idem est in ecclesiis per Concilium Lateranen. vt *xii. prohibemus. extra de cons.* & non legitur hæc in Scholio.

c NOn fideat.] *In consulto principum. ad hoc ff. de leg. & senatusconsul. l. & idem. & de const. prin. l. in rebus. & ff. in l. 1. quisquis.*

d ¶ *Restituat cum pœna: vt ff. de publi. l. lucterio. §. quod illicitè. & ff. de furt. l. nium. & ff. ex quibus caus. infamia incurr. l. 1. & ff. ad l. 10. de suspectis. l. 1. & de cura non. l. placet. & ff. de const. l. pro quæstore. ad. ad.*

e ¶ *Restituat indebita.* In duplum ex *edicto de publi.* CVIAC.

f ¶ Vide eum mendola fit inscriptio, & pro *profectis provinciæ*, legendum fit *profisci*: monet quod sit, *gratiarum*, quod dici solet de præfide, aut procuratore Cæsaris: & vnde sufficit præsentia præfidis prouinciæ. Itaque Græci hæc verba, *ἐπιδημεῖν τοῖς ἐπιτρόποις*. CVIAC.

g Confirmatio hæc vectigalia firmanda.

* SI prouincialium.] *Confirmationem. ff. de verborum signif. l. omnes. g.* & facit ad hæc l. *ff. de adi. prætor. l. per prætorem. & ff. de publi. l. lucrio. §. quod illicitè. & ff. de publicanis. §. fin. & ff. ad l. Iuliam de vi pu. l. fin. & l. 2. §. 1. ff.* & non legitur.

DE COMMERCIIS, & mercatoribus.

h *Secunda P.P. C.T. de emp. vectig. §. 1. & Nouella mercatis imponenda. l. 1. supra de epis. audien.*

i ¶ Inserte sic: *Imp. Valentis, & Valens, Secundo, &c.* CVIAC.

NEgotiatores.] CAVE. Negotiatores domus principis, & aliorum potentiorū debent monetis vti falsuar:

Pars est vitali superiori, & relata quoque in Digesta sub eadem titula, l. vectigali, de publ. vt vectigalia nova sine præcepto principis non imponantur. Nouæ, quæ abhorrent à prisca consuetudine, l. vt. hoc ti. l. 4. & vlt. l. locatio. §. earum. ff. eod. Et ex senatusconsulto qui aliter nouæ vectigalia instituit, tenetur lege Iulia de ambitu, qui exigit, lege Iulia de vi publica. CVIAC.

In arduis principe communicare examinationem, & sibi reservare deliberationem: vt hic, & non prudentiam regni. BALD. Vel sic: *Si expedit alicui ciuitati nouum vectigal imponere, præfis debet principi pro licentia obtinenda referere.* SALYC.

I. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. *Filiorum* †.

NOn quidē * emere permittenda * est nouorum vectigalium exactio: sed si adeo tenuis est patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, allega præsidi prouinciæ quæ in libellum contulisti: qui re diligenter inspecta, vtilitatem communem ineuitus, scribet nobis quæ compererit: & an habenda sit ratio vestri, & quæ nos existimabimus.

Ciuitates quæ sunt sub principe, non possunt imponere noua datia: & imposita non debent solui, & soluta vt vel simplicitate, debent restitui. hoc dicit cum sig. BALD. Vel sic: *Sola ciuitatum decreta non sufficiunt ad noua vectigalia instituenda.* SALYC.

II. *Idem* AA. *Cottilliano.*

VEctigalia[h] noua nec decreto ciuitatū instituī possunt.

Vectigal illicitum non debet exigi: & exactum debet restitui. SALYC.

III. Imp. GALLIEN. & VALERIAN. AA. *Tusco & alia.*

NOn solent noua vectigalia inconsultis principibus * instituī †. Ego & exigi aliquid quod illicitè poscatur, competens iudex vetabit: & id quod exactum videtur si contra rationem iuris extortum est, restitui * iubebit a.

Vectigal non debet exigi vltra antiquam consuetudinem, vel vltra fixuram à principe, sub pœna perpetui exilij. SALYC.

IV. CONSTANTINVS A. ad *Falicem præfectum prætorio b.*

SI prouincialium nostrorum querela de cōductorum auiditate exiterit, & probarum fuerit vltra antiquam consuetudinem *, & nostræ terminos iussionis aliquid eos flagitasse: reiuniri cristinis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus * autem tuis, vel eorum qui tue grauitati succedunt, licitationis cura feruetur.

DE COMMERCIIS, ET MERCATORIBVS.

TITVLVS LXIII.

Commercium est mutuus vendendi aliquid inuicem inter quos & permercium dicitur. Sed & commercium apud Cicerōnem duobus locis est eum quod mercatores suffitunt pro facultate exercendi commercij, mercaria scilicet facultas, sine instructio mercium, negotiorum, de qua l. 1. Omne mercatorum, non mercium. Porrò mercium non mercium, non mercatorum. Et mercatores sunt non subditorum & potentiorum, quos mercatorum fuerit non indecorum, cum sit contrahere institorum, sed illicitum est, quod plebis sit cum ea difficile commercium l. 3. Sed aliq perpaucos vetles Reipubl. cohercere, aut negotiationem exercere plerumque per institores amplam & copiosam, non emptores, aut vendentes per circulos, vel angiportus, vel compitorum, sed quasi mercatores mercium magnam copiam: quod pace esse auctore dic Horatij verisimile. Nec satis est cara pisces auertere mensis: nam & veteratorē sibi interpretantur auertere, emere, & ita l. 3. §. item si quis solitus. ff. de pen. leg. *Mercatores separantur ab his qui eadem vtuntur, aut dat vendunt, faciunt minuantur.* CVIAC.

Benignè & salua congrua benefactis sua compellendi hominis ad fit'ccum fiscalium. BALD. Vel sic: *Negotiatores principis, & aliam mercatores debent benigni manere vt vectigalia & debitae pensiones soluant.* SALYC.

I. Imp. VALENS & VALENT. AA. ad *Iulianum comitem Orientis* †.

NEgotiatores ſi qui ad domum nostram d pertinent, porēctiorum quoque homines necessitatem e debitam pensionum (vt honestas postulat) agnoscere monentur f: vt per cunctos qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis * fiat & fiat effectus tolerabilis agnoscendæ deuotionis.

¶ Est de iustralia aureo collatione, vt docet l. 1. C. Theod. de iustr. aurei col. Hæc fiebat quarto quoque anno, id est, singulis lustris, cōque omnes negotiatores, & ob id à Lampridio in Alexād. dictus aurum negotiatorum. Dicitur etiam χρυσοῦς à Zonara, & Eusebio in Anastasio, qui id fastalia. Eius duæ ll. desideranta, in ea *ipsa de iustr. aurei collat.* CVIACVS.

d ¶ *Ad domum nostram.* Constituit, vt mercatores, qui percipient, ad fiscum domum, aut potentiorum, etiam hanc collationem agnoscant. Idem etiam constituerat supra *de Epiſcop. aud.* sed eam transformauit Tribonianus. Vide not. ad eam. CVIAC.

e ¶ *Hominum.* De his vide scripta ad l. 1. *de iure emphyt.* & DOL. ad pr. feud. CVIAC.

f ¶ *Noscitarum.* aliis necessitate debeat pensionem.

g ¶ *Mercatorum.* Hic benigno exigentes debent etiam à quolibet negotiatore ad domum principis pertinente.

h ¶ *Deuotionis.* C. debiti sunt vectigalia sine alcuius: quia cum efficacia benigno. & cum instantia humanè cōsenciendi fiant vt solutiones ff. *de vsuris. l. fi. Aed.* AED.

i ¶ *Effectus.* aliis *effectus* & alias *effectus.*

k NOn solum.] *Iudicii.* & hic BONUS * est dolus: vt *ff. de a dolo. l. 1. §. non fiat.* Et ita hi barbari hostes populi Romani vt *ff. de capt. l. ubi.* Subiecti * enim imperio deuoti dicuntur: vt *C. in. q. l. à legatis. & facit xxi. q. 1. c. vnicè. ¶ Aurum pro mancipio.* Sed solutio debet in argento aut aur. CVIAC.

a ¶ *Ad Barbaricum.* Id est, Barbarorum solum & Persarum. CVIAC.

l ¶ *Retorsum.* ad hoc l. *de prætor. stip. l. 1. & ad legem Iul. de vi. l. furtum. in fin. & ff. ad Tit. l. 1. in fin. & ff.*

Licitum est ab hostibus furari, & prædari. BALDVS. Vel sic: *Cum hostibus populi Romani vel sacri imperij non licet mercari. b. d. secundum glos.* SALYC.

II. Imp. GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. *Tatiano comiti sacr. larg.*

NOn solūm barbaris aurum minimè præbeatur, sed etiam si apud eos inuentum fuerit, subiili * auferatur ingenio †. Sed si vlterijs aurum pro mancipiis ζ vel quibuscumque speciebus ad Barbaricum * fuerit translatum à mercatoribus: non iam damnis, sed suppliciis subiugentur. Et si id iudex repertum non vindicatigerere vt conscius criminosa feltinat.

Alij sunt nobiles, alij ignobiles, alij denuo: vnde vetus

* Tolerabile fiat.

* Mercatores non licet aurum ponere ad Barbaros pro mancipiis vel speciebus antiquitus, & quod aurum debet ab eis subiiciū ingenio auferri.

† Vide text. & Pancirol. in 2. *supra de indulgentiis* cent. 2. gr.

* Subhastationibus & licitationibus publicis, publici officiales interesse debent.

a Dicunt quod dolo. l. 1. §. non fiat. Et ita hi barbari hostes populi Romani.

b Debes adorare hos hostes bonos esse.

480/C.IV.K.5-4, 1075-1076
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& ff. de sep. vio. l. iij §. divus Hadrianus. & ff. de mens. l. in delictis. & l. in omnibus. cq. infra de prin. fisc. l. j. lib. xcq. & ff. de bo. quæ mens. infra l. quid ergo. §. j. & in decret. distinct. lxxxiv. c. nemo. & lxxxvi. c. fœniunis. & q. q. xcq. c. negligens. & xcvi. c. infra. qui potest. & q. xcq. c. prætrum.

a ¶ Nobiliores. facit *l. decus. l. milites. & in decret. xcvi. q. iij. c. clerici. & T. de rescin. vend. l. fin. & ff. de mulie. in l. ne. §. populus.*

e ¶ *Mobiliores.* Item nec milites. *l. j. infra neq. ne. mil.* Vide not. ad eam. CVIAC.

g ¶ Hic no nfpore, quo Tiberd. fundus peccuffit eum Perfis. apud Artaxam ciuitatē Armeniæ Rempubl. genebat. nefte Socrates *lib. v. in principio.* CVIAC.

Mercatores.] CAEVS. Prohibet ne vltra certa loca mercatores fint, & pœnas imponit mercatoribus & iudicibus fi contra fint, excipiuntur legati, nifi fub fpecie legationis diu morentur in prouinciis. VIVIAN.

b ¶ *Perfarum regi.* qui non erat fubiectus Romano imperio tempore huius l. fed incepit tempore Iuftiniani: vt *in authentic. de hæred. & Falcid. in princ. coll.*).

c ¶ *Commeantiqui.* habent enim in fua cura limites cuftodire. ALIA.

d ¶ *Commeantes.* qui non debent permitti redire, fi diuitiofefiefcant. ALIA. & non legitur.

e ¶ *Cuiffanes omni ambitione.* loquitur de mercatoribus peritinentibus ad domū principis, de quibus loquitur *fupra in l.*).

f ¶ *Collegiorum.* quia* de eorum collegio vel corpore erant.

g ¶ *Collegiorum.* In dicta lege præfcribitur, decuriarum nomina: hic collegiorum, qui etiam *mechanicos*, dicuntur. Hi funt. (vt eft in antiqua defcriptione Conftantin.) qui ex diuerfis corporibus ordinati fuerint incēdiorum cafibus fubuenire, & ideō Symmachus in epiftola ait: *Per hos fortuita mentur incendia.* CVIAC.

h ¶ *Inhibitorandi.* vltra præfixū numerum. fic *& fupra de fuccefiondi ab. l. non plures.* & non legitur.

i ¶ *Ex eadem qua illi.* fic *l. j. fupra de collig.* ait eos eligi debere primum cuiufque corporis iudicio. Hi erant *interpretes*, & erant mercatores, vt ait interpretatio Graeca ftatuel collegio mercatorū cauffa. CVIAC.

h Si qui. facit T. *eod. l. mercatores.* & non legitur.

i ¶ *Comite commerciorum.* De quo vide not. & fcripta ad *l. 2. fupra quæ res eius non poffunt.* CVIAC.

non dicitur nobilitas, nec diuitiæ. IAC. BVT. *& qui fuerit artem mechanicæ, non poteſt eſſe nobilitatem. eſt hic not.* BALD. Vel fic: *Potentiores & nobiliores debent fe à negotiationibus abſtinere, vt plebeij facilius poſſint negotiari.* SALY.

III. *Imp.* HONO. & THEOD. AA. *Theodoro P. P.*

NObiliores * a natalibus, & honorum luce cōſpicuos, & patrimonio ditiores, pernicioſum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius ſit emendi vendendique commercium.

Non eſt licitum mercatoriis cauſſa commeantibus cum gentibus non gratis populo Romano: nec credantur Romani exploratores arcanorum regni alieni. Et nos. panam hic imponi ſubditis de eo quod fecerint extra territorium patriæ. BALD. Vel ſic: *Dum Imperator iniuſſit ſordida cum rege Perſarum, ſtatuit quod extra certa loca hic nominata ſubditis Romani imperii non poſſint mercari à Perſis: nec contra, aliàs puniuntur ipſi, & iudices per quorum iuramenta limitum; excipit legatos Perſarum, qui tempore ſua legationis mercari dicuntur commutandas.* SALYC.

IV. *Idem AA. Anthemio P. P. &c.*

MErcatores tam imperio noſtro, quàm Perſarum regi * b ſubiectos vltra ea loca in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod non conuenit) ſcrutentur arcana. Nullus igitur poſt hac imperio noſtro ſubiectus vltra Niſibin, Callinicum, & Artaxatam emendi ſeu vendendi ſpecies cauſſa proficiſci audeat: nec præter memoratas ciuitates cum Perſa merces exiſtimet commutandas. Scienſe vtroque qui contrahit, & ſpecies quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, ſacro erario noſtro vindicandas: & præter earum rerum ac pretij amiſſionē, quōd fuerit numeratum, vel commutatum, exilij ſe pœnæ ſempiternæ ſubdendum: non defutura contra iudices, eorūmque apparitores, per ſingulos contractus qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Perſa commeauerint * *: exceptis videlicet his qui legatorum Perſarum quolibet tempore ad noſtram clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra præfinita eiſdem loca mercandi copiam non negamus: niſi ſub ſpecie legationis diutius in qualibet prouincia reſidentes, nec legati reditum ad propria comitentur d. Hos enim mercaturæ inſiſtentes, non immeritò vna cum his cum quibus cōtraxerint ſeu refecerint, pœna huius ſanctionis perſequetur.

Mercatores ad domum principis pertinēs debent eſſe centesimi, qui à numeribus perſonalibus ſunt immunes. SALYC.

V. *Idem AA. Mario* †.

CEſſante omni ambitione *, omni licentia quingentorum ſexaginta trium collegiatorum f ‡ numerus maneat, nullique his addendi, mutandive vel in defuncti locum ſubdituendi ‡ pateat copia: ita, vt iudicio tuæ ſedis ſub ipſorum præſentia corporatorum, in eorum locum quos humani ſubtraxerint caſus, ex eodem quo illi g fuerant corpore ſubrogentur: nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinii immunitate conceſſa. Dat. VII. Kal. Septemb. Eudoxiopoli, Honor. A. VIII. & Th. Coss.

Tranſgredientes ciuitatis prohibitæ, vel negotiationis prohibitæ ſuſcipientes, cuiuſcumque ſint dignitatis, puniuntur pœna exilij, & publicatione bonorum. quod not.

VI. *Idem AA. Maximo * comiti ſacrarum largitionum.*

SI qui h inclytæ † nominatim veruſtis legibus ciuitates tranſgredientes ipſi, vel peregrinos negotiatores ſine comite commerciorum i ſuſcipientes fuerint deprehenſi: nec proſcriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlteriùs euadent. Ergo omnes pariter, ſiue priuati, ſiue cuiuſpiam dignitatis, ſiue in militia conſtituti, ſciant ſibi aut ab huiuſmodi temeritate penitus abſtinendum, aut ſuprà dicta ſupplicia ſubeundum.

DE RERVM PERMVTATIONE, & præſcriptis verbis ζ.

TITVLVS LXIV.

AMbiguo tractatur de empcione venditione, datione contractus qui emptioni venditioni proximus & ſimilis fuit. Permutatio, Locatio, Emphyteuſis: & permutatio in primis quæ ipſa originem dedit emptioni venditioni, atque ideo dicitur vicem emptionis obtinere, l. 1. & vicinia emptionis, l. 1. ff. eod. & inſtar emptionis in Nouel. Valentin. de conf. his quæ admiſſ. Et ſunt multa habet communia cum emptione: ſed & differentia quædam, quæ perſequitur Paulus in l. 1. ff. eod. Permutatio fit rebus, Empcio non fit rebus. l. penult. hoc tit. Sed res in vna parte, & pretio interueniente ex altera. Permutatio eſt mutatio domini, l. ſcribis ff. de auro & argen. leg. empcio non ſemper rei dominium mutat: empcio eſt mutatio rei cum pretio. Permutatio eſt negotium de re res, datio rei pro re, vel rerum pecunia pro re, vel l. vlt. ff. de cond. ob. ne enim omnia pecunia pro pretio accipitur, vt dum dominio pecunia datur, vt ſe rerum

a Collegiati qui.

* commeantes

a Illa ciuitatis non plures Cyn. & Salyc.

b Permutatio quare non dicatur contractus nominatus.

† al. P. V. Iuro l. 4. fupra de fe. quia inter nominatos reſiduit miſſi.

i Comite commerciorum.

h Inclytæ. In omnibus veteribus.

480/C.IV.K.5-4, 1077-1078
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Leon. Ita lex est valde stulta. secundum Bart. Bald. Angel. & Iul. hic, & secundum Bald. in l. si res propinam. & ff. de condict. ob causam. sed hoc quod licet * in contractu permutationis regulariter sit bonus permutatio: tamen ᵇ quando res venalis permutatur: non habet locum permutatio: & * per consequens nec edictio ob causam

a In permutatione regulariter locus est permutatio.

b In permutatione locus est secundum eosdem. & si habet permutatio res venalis permutatur.

c Adde Glos. in verbo, quod.

d Allio ex eo quo vellit ad exemplum dicebat.

* Theofil.

e Sequitur ex Cyn. hic. Bald. & Salyc.

f De hac materia vide hic. in l. c. & ibi Panor. in cap. de re quæ. & ff. quæ.

g Comparatur quod sit. adde Tiraquell. prefat. de retract. gentil. n. 4.

h Imò fuit Cyn. Bald. & Salyc.

i Vellit ad actionem ex empto. Bart.

k Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

l De hac materia Accurs. quæ sint permutationes. & ff. eod.

m Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

n De hac materia Accurs. quæ sint permutationes. & ff. eod.

o Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

p De hac materia Accurs. quæ sint permutationes. & ff. eod.

q Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

r Adde Glos. in verbo, quod. & ff. eod.

¶ Sit, inquit. Hoc organum emptionis prosimilis est, quam vilem aliud genus, quia rem venalem habet, & quia rem pro precio accepi, & ideo id agi videtur, non vt agatur condictio. sed vt agatur de euictione. CVIAC.

a ¶ *Venalem possidimus.* Patruus tuus venalem possessionē habebat pro vigintis: pater tuus voluit emere, dedit et nomine precii alium possessionē, sed non tantā quā tantē, dicens, bene sufficiet tibi pro precio rei tua quam venalem habes. Possessio itaque quā pater tuus accepit, euicta est. tu qui es heres patris, agas ad adipiscendā ex empto actionē, id est, actione præscriptis verbis. 1. Vel vnū ex empto ad ᵈ exemplum dicetur: nam non fuit emptio, cūm non fuit pretium certūmve permutatio, cūm patruus propositū vendendi habere, & nomine precii rem accepisse, ei si cūm eō haberet propositum vendendi, permutasse: euicta reagere præscriptis verbis, vel conditione ob causam.

b ¶ Tantā. ex quo apparet non fuisse emptionem, aliāve enim se-

c ¶ *Comparari.* quantum ad hoc quōd alter vendere affectauerat. 1. Vel dic quōd *comparari* est verbum generale: vt *ff. de contrah. empt. l. 1. §. permuta.*

d ¶ *Exemplum est.* §. cōtra iniuria iudicii, vel culpa patris, quia fuerat aliena: ergo non fuit permutatio ᵉ: vt *ff. eod. l. 1. §. item emptio.* vbi dicit impedit. ACCVRSIVS.

e ¶ *Ad exemplum ex empto.* Id est, in factum præscriptis verbis. Nam præscript. verb. actiones omnes fiunt ad exemplum, aliās actionis ex empto, aliās locati, aliās mandati, aliās commodati. CVIAC.

a ¶ *Intercessit.* non etiam quod dedisti. ex quo apparet non fuisse permutationem, sed aliam contractum incognitum similem emptioni, & permutationi, & debuisse vtile ex empto secundūm R. & ATH. vel præscriptis verbis ᵇ, secundūm H. & est ad hoc *l. de emptio. l. si prædium. & l. si permutatione.*

b ¶ *Præscriptis est.* cauē dicit, prætiūm: nam & in re aliena consistit permutatio ᶜ donec euincitur: licēt Podius contrā videatur sentire: vt *ff. eod. l. item si.*

c ¶ *Pecuniaria.* per conditionem ob causam. ¶ Et non. quōd aut datur pretium pro re, & est emptio: aut species pro specie, & tunc aut incerta pro incerta: vt bonum pro aliquo: aut incerta pro certa, aut certa pro incerta: vt oleum pro frumento in permutat. *l. in l. emptionem.* & his rebus cōstat est contractus innominatus generaliter: de vt des: vt habes hoc *ff. de præscr. verb. l. autem ita. §. 1. & §.* aut certa pro certa, & tunc est permutatio: vt *l. si res Lucanum.* quæ & ipsa est in nominatus ᵈ contractus, & ᵉ fit nudo pacto: sed non nascitur actio, nisi re ex altera parte secuta: sicut & in generali de vt des. Et hac ratione dicitur contineri permutatio sub illo generali, do vt des. & facit *ff. locati. l. de hac dist.*

d Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

e Id est, ex tempore de permutando, sed non potest ad implendum diem contractus tradendo rem alienam. Cyn. Salyc.

f ¶ *Reformi possibilis.* Aut vero agis præscrip. verbis. CVIAC.

PERMUTATIONEM.] CAYS. Cūm emptione fuit audimus habet contractus permutationis. & est bona fidei.

h ¶ *Bonæ fidei.* scilicet, in specie. Vel dic, id est, sincere inspecta. fic *ff. de furtis. l. quæstum.*

i ¶ *Contractum.* vt *Infti. de obl. & actionum.*

k ¶ *Commutat.* vt *ff. quæ res cauſa in possē. l. fin.*

¶ In hoc ergo consistit ᵇ: quia vtraque est bonæ fidei: vt *dicto §. actionū.* Item ex vtraque parte causa vlcapiendi *ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo.* Ex vtraque parte præstatur euictio: vt *l. 1. princ.* Ex vtraque fit redhibitio: vt *ff. de edil. edic. l. Sibendum. §. pendit.* Item in vtraque prohibitur fraudatio fieri: vt *ff. eod. l. §.*

¶ Sed differūt ᶜ in multis. primō, quia vendito fit consensus, sed permutatio ex rei traditione: vt *infra eod. l. ex placito. 1.* Item in venditione aliter est emptor, & aliter est venditor: sed in permutatione nō discernitur: vt *ff. eodem. l. 3.* Item in venditione emptor facit pretiū accipientis: sed venditor non: sed in permutatione videtur quōd vtrque habeat facere accipientis, secundūm Podium, vt *ff. eod. l. in fine.* Ideō ᵈ in venditione non transfertur dominium nisi pretio solūto: licēt res tradita sit. secūs ᵉ in alio contractibus: & sic secūs in permutatione, vt *Infti. de rerum diuisi. §. per traditionem. & §. vendita.* & facit *supra commentio versus in de. l. 1.* ADDITIO. Vtit hac glosa fin. quōd §. *vendita. Infti. de rerum diuisi.* solūm loquatur in contractu emptionis & venditionis, & non in alis. hoc ipsum nisi vsq; glos. vsuca *in l. traditionibus. supra de pactis.* Sed adverte quōd gl. in verbo *remanſit in l. 1. hoc propinam. supra de dolo.* & glos. in verbo, *facere. in l. si furtum. §. locum. ff. de furtis.* tunc contrarium: quod sequitur ibi Bart. reprobata hac glossa. & glos. *in §. traditionibus.* pro quo allegat text. *in l. 1. §. ff. de pignor. actio.*

EX placito.] CAYS. Consensū circūm de permutando prædio meo cum tuo si non intercessit traditio, non nascitur actio ex stipulatio interrumpti, quia nunc possit agi ex stipulatione.

2 ¶ *Ex placito.* Vide scripta ad *l. 16. ff. de fid. infirm.* & not. ad *l. 1. ff. eod.* & scripta hic. CVIAC.

1 ¶ *Nulla re secuta.* Sed re secuta tunc quid ex illo pacto, an vel traditione actio oritur? Dico ex pacto: licēt in ᵍ mutuo & similibus ex ipsa rei traditione nascatur actio: vt hac l. manifestē probatur. & *ff. de pacti. l. iurisgentium. §. fin. & in aliam in fine. §. 2.* Idem probatur & in actione de peculio, licēt enim seruus debeat contentū: ē tamen duo tantūm fuit in peculio, ad illa duo tantūm est obligatus: vt *ff. de peculio. l. quotiens. §. ff. eod.*

¶ Quid ergo si pactus augeatur et peculium? ʰ Adhuc potest agere eodem seruo: vt *ff. de pacti. l. quæsitum. §. in qui.*

g In mutuo ipsa rei qualitatione nascitur actio.

h Peculium si minus sit quā debitum seruo, quid iuris.

¶ Sed

480/C.IV.K.5-4, 1079-1080
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed vade agit, vel ex qua causa? Certè ex eadem ex qua primò egit. nec enim ex incremento pecuniæ actio nascitur: sed agitur ex vetere contractu. Hoc enim ad alias nostras sententias pertinet. Dicimus enim quod ex * ob rem dato dotem intro, hodie datur actio: et parit in matrim: vt *ff. de fideiussoribus. l. si quis pro eo. §. si nemini* actionem competere a: nisi stipulatio subiecta * ex verborum obligatione quæsierit partibus actionem.

Conditio ob causam non datur contra singularem personam successoris: nec alia præscriptis verbis: quia personalis actio non sequitur fundum. BALD. Vel sic: *Si res ex causa permutationis tradita, alteri vendatur, nec recipiens impleat conventa: contra emptorem nulla actio competit, sed contra eum qui recepit, vt impleat conventa, vel vt restituat data.* SALYCETVS.

IV. *Idem* AA. & CC. *eidem Leonis.*

CVm precibus tuis expresseris placitiū inter te & alium permutationibus intercessisse, eimque fundum à te datum vēdidisse: contra emptorem quidem te nullam [b] habere actionem perspicis *, cùm ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutationis non negas. Sed si secundùm fidem placiti stipulatio subiecta est: successores eiusdem cum quo contractum habuisti, conuenire non prohiberis [c]. Si verò nulla stipulatio intercessit: præscriptis verbis actio † est, vt vel fides placiti tibi seruetur [d], vel quod alterius accipiendi fundi gratia dediti, causa non secuta restituatur *.

Ista verba, hac conditione, vt non secuta conditione, sed modum, & ex illo contractu oritur actio præscriptis verbis. hac dicit.

Bald. Vel sic: *Qui impleuit permutationem: potest agere contra non impletem præscriptis verbis vt impleat: vel per conditionem ob causam vt data restituat.* SALYCET.

V. *Idem* AA. & CC. *Theodosius.*

QVoniam adseueras * patrem tuum ei contra quem peruos fundi, hac conditione dedisse fundum, vt inuicem domum certam acciperet: adiutus præses prouinciæ placitis eum parere: vel si causam propter quam fundus datus est, sequi non perspexerit †, conditionis ratione [a] datum [à te] restituere, sicut postulas, iubebis [b].

Alio præscriptis verbis ex incerto contractu nascitur, id est, ex contractu nominis incerti. BALD. Vel sic: *Res tradita vt impleatur conuenta, præscriptis verbis alio competit.* SALYC.

VI. *Idem* AA. & CC. *Prisco.*

REbus certa lege [a] traditis, si huic non pareatur, præscriptis verbis incertam [b] ciuilem dandam actionem, iuris auctoritas demonstrat [c].

Generis ad genus non est emptio, sed contractus innominatus: & idem causa non secuta, habet locum conditio ob causam. BALD. Vel sic: *Emptio non est sine pretio: idem si frumentum datur pro oleo, est permutatio.* SALYC.

VII. *Idem* AA. & CC. *Tiuoribus.*

EMptionem rebus fieri non posse [a], pridem placuit [d] *.

a ¶ Ex citatis dotium iuris hodie datur actio.

b Actio præscriptis verbis, vbi habet locum.

c Malè hæc de ea Azuut. vt ad l. precium pecunia. Inter permutantes non nominatus idem eius de vt den. §. si. l. 2. §. quod §. ex præscrip. verb. Cyac.

d In factum actio quibus casibus locum obtineat.

e ¶ Sed in factum actio competit. Cyac.

f ¶ Sumatur. sciliicet vt tradat quod conuenit, per hæc præscripta verbis actionem: vt *hic, & ff. eod. l. naturalis. §. 3.* Sed an præcisè? Videtur quòd sic: vt *hic, & ff. eod. l. si in fin.* Sed dico contra. & subaudi hic, nisi velit interesse præstare: vt *hic, & Institut. de denat. §. 3.* Item quæro. si ex causa permutationis tradidi rem, & idem non habui de illa, sed Titius petrahum dandi: an transfert dominium? videtur quòd non, argum. *Instit. de rerum diuis. §. nonnulla.* Alij dicunt aliud in permutatione, quàm in venditione.

ADDITIO. De hac dicas, vt diei *Z. ad l. 3.*

g ¶ *Restituatur.* per conditionem ob causam da causa non secuta: vt *hic, & ff. ad l. naturalis. §. 1. & l. ad l. prætes.*

QVoniam.] CASTR. Conuenit rerum de permutando domum rerum cum tua: tradidi rerum: non facit quod conuenit, agit præscripto. verb. vel conditione sine causa ad repetendum quod dedi.

h ¶ *Conditionis ratione.* Lege vt Haloander *conditionis* ratione. Nam & edictio à Cicero dicitur *lege quibusdam*, sic dicitur exceptionis ratione. *l. hereditas. §. de peculio. hereditatis.* Vide nos ad eū, & scripta hic. CYAC.

i ¶ *Iubebis.* vt *Z. l. prætes.* Item est ad l. illa quod nos *Z. ad l. 1.*

REbus.] CASTR. Si conuenit inter aliquos de permutandis aliquibus rebus vt fierat commutatio, vel vt præstetur interesse, agetur præscripto. verb.

a ¶ *Lege.* id est, *pacto. sic §. depositi. l. 3. §. si commodat.*

b ¶ *Incertum.* quia continet interesse: quod est * incertum: prima facie. licet postea certificetur: vt *Instit. de actio. §. nunc.* sic & stipulatio dicitur incerta, eo quòd incertum continetur in ea: vt *§. de verb. obligat. l. sibi autem non.* Item ciuilis hæc dicitur: quia ex æquitate ciuili datur. vbicumque enim ex æquitate ciuili [b] actio datur, præscriptis verbis dicitur: vt per exemplum dicas: vt *§. ad l. aquilium. §. si sibi polliceas. §. l. quia actionum. §. l. dolo.* Non tamen nego quia in factum & præscriptis verbis quandoque fiat idem: vt dicimus *supra eod. l. ex placito.* Item contra huic *l. §. de pact. l. §. si sibi. in primo.* Sed ibi de ex obligatione quæ contrahitur re: vt *ibi* dixi. & eodem modo solo. *§. certum petatur. Leg. §. 1.*

c ¶ *Non prohiberis.* vt *Z. de pact. l. §. pactis.*

d ¶ *Fides placiti.* Nam olim hæc de re fuit controuersia inter Proculianos & Sabinianos. *l. 1. §. de contrahen. empt.* CYAC.

k ¶ *Placuit.* vt *§. de contrahen. empt. l. 1.* & de rebus, id est, speciebus ab vtraque parte interceptantibus.

e Res pro specie.

f ad. alterna.

g ¶ *Iubebis.* vt *Z. l. prætes.* Item est ad l. illa quod nos *Z. ad l. 1.*

h Actio præscriptis verbis, vbi habet locum.

i ¶ *Dementiam.* vt *infra de donat. quæ sub mo. l. 1. & de donat. l. legem. & l. cum res. & de pact. de l. legem. & Z. de act. empt. l. 1. & de contrahend. empt. l. §. donationis. & supra de pact. l. legem. & §. de pa. l. in traditionibus.*

EMptionem.] CASTR. Si rem meam cum ea permutauero: emptio non est. Si igitur conuenit vt darem tibi decem corbes frumenti, & tu mihi decem cados olei: si stipulatio secuta non fuerit, & decem corbes tradidi, nec illas placuit: repetam conditione sine causa quod dedi.

m ¶ *Rebus fieri non posse.* Ac permutatio fit rebus. CYAC.

n ¶ *Placuit.* vt *§. de contrahen. empt. l. 1.* & de rebus, id est, speciebus ab vtraque parte interceptantibus.

o ¶ *Idem*

480/C.IV.K.5-4, 1081-1082
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Igitur cùm fruméti certam mo-
diationē Callimacho & Acama-
to te dediſſe, vt tibi repræſentēt
olei deſignatum pondus, adſe-
uerare: ſi placitis citra ſtipula-
tionis ſolemnitatem * non exhibe-
ant fidem; quantum dediſti,
cauſa non ſecuta a condicere
pro deſiderio tuo potes b.

Ex conditione ob cauſam finem, oritur præſcriptis verbis. Item habet locum condictio ob cauſam tanquam in contractu innominato: ſicut ſi cauſa ſit impoſita. hoc dicit text. cum gloſſ. & not. hanc le-

DE LOCATO, ET CONDVCTO.

TITVLVS LXV.

Locationis & conductionis conuentione eſt etiam ſimilis emptionis & venditionis, vt pertinacia: quod varia exempla demonſtrari poſſe, quæ quia nota ſunt, relinquo. Locatio eſt mercatio vſus, vel fructus, vel opera cum pretio: vſus in domo, fructus in fundo, opera in homine. Et verſus inter hæc duo genera locationis diſcrimina eſt, nam qui dat aliquid vendit vel fructum, pretium accipit, qui dat ali quid faciendum, pretium dat, & vtrique tamen dicitur locare: qui dat vendendum fructum vel faciendum, conducitur: vtrique accipit. Et qui faciendum, pleraque etiam rerum accipit, qui vendendum vel fructum, rerum tantum accipit, nunquam dat, ſed pretium aliquando pro mercede. CVIAC.

Locator horreo nō tenetur de caſu fortuito vel violento: ſi bona tenetur de culpa præſumpta. BALD.

1. IMP. ANTONINVS A. *Agrippino.*

DOminus † horreorum periculū vis maioris a, vel effractura latronū, conductori præſtare non cogitur 2. His ceſſantibus c, ſi quid extrinſecus * ex depoſitis rebus, illæſis b horreis, perierit: damnum depoſitarum d rerum ei reſarcire debet.

Faber qui præſtitit operam, & non recipit mercedem, potest mercedem cum vſura. BALD. Vel ſic: *In locato venitur vſura ex mora.* SALYC.

† Ex Tuali Ex. ſpecialiter li. 2. vt dicitur in ſing. verborum beneficio.

a Caſum non præſtat conductor.

Dominus.] CARVE. Locati tibi horreum vt in eo framentum caſū repoſueres: repoſuiſti, & latroūi incuria vel alio fortuito caſu amiſiti, quæ quæ horreum non erat clauſum. periculum rerum repoſitarum ad me non pertinebit. Sed ſi non fracta vel nō laeſa horreria, dominus horreorum teneretur.

a *Periculum vis maioris.* Caſus fortuitus eſt, qui præuideri, præcauari, cui reſiſti non potuit. Fortum non eſt caſus fortuitus, vt nec effractura. CVIAC.

c *Latrones.* qui effracto horreo ſuripuerint ibi poſita.

b *Præſtare non oportet.* Idem ſeruatur in depoſito interueniente mercede. CVIAC.

d *Hic coſtumbus.* & alia ſimilibus caſibus fortuitis, quē non præſtantur illicrui ſimilis alio iudicio bonæ fideiut *hic, & ff. ad. Lābonianū in princ. & Loc. conducto §. 1. & 1. perinde. & 1. ſed & de damno & l. de habitatore, & l. de pig. act. l. qua ſeruitia, & depoſ. l. 1. & ff. commod. l. ad. ex. & ff. de actio. emp. l. ff. ea res. Sed hoc caſu debet exhibere cuſtodiem † ind. l. 10.*

e *Extrinſecus.* id eſt, non vitio ipſarum rerum depoſitarum. 2. Vel dic, id eſt, extra has cauſas, fortuitorum ſuliicet caſuum. Et dic mercede, ſcilicet interueniente, ſecundēm Iren. vt *ff. ind. l. qui mercedem.*

b *Illæſis.* Per quod præſumitur dominus in culpa prima facie, ſcilicet eius culpa periſſe res. Et diſtingue hic ſecundēm Iren. vt diximus *ff. ne. l. dominus.* ¶ Item not. quod dicitur vulgo, ſcilicet an quid de ſuo perdiderit, qui rem commodatam vel depoſitam perdidit, pro quo eſt *ff. commod. l. ſi vt certa. §. quod vero.* ACCVRS.

d *Depoſitarum.* id eſt, poſitarum in dictis horreis. nec enim fuit depoſitum, imo mercede data dominus horreorum retinet dictas merces in horreis ſuis. & ſic fuit locatio, non depoſitum: vt *ff. depoſ. l. 1. §. ſi quis ſeruum. in ſecundo dicto.* & verū contrā depoſitum, non teneтur de ſolo dolo & lata culpa vt *ff. depoſ. l. 1.* niſi in certis caſibus qui not. *ff. depoſ. l. 1. §. ſupe.*

Duerſus.] CARVE. Si faber opus faciendum à me conduxit, nec pretio ſibi mercedem operæ aget ex conducto ad intereſſe. Sed eaequal veniret vſura ex opere fecit in aeteris bona fide iudicio? Reſpond. quod ſic.

gem. BALD. Vel ſic: *Ex pactis in traditione rei appoſitis tanquam veſtitus, agitur præſcriptis verbis vt conuentio impleatur.* SALYC.

VIII. *Idem AA. & CC. Paulino.*

EA lege rebus donatis Candido, vt, quod placuerat, meſtruum ſeu annuum tibi præſtare: cùm huiuſmodi conuentio non nudi pacti nomine cenſeatur, ſed rebus propriis dictæ legis ſubſtantia * muniatur: ad implendum tibi placitum (ſicut poſtulas) præcriptis verbis competit * actio.

DE LOCATO, ET CONDVCTO.

TITVLVS LXV.

Locationis & conductionis conuentione eſt etiam ſimilis emptionis & venditionis, vt pertinacia: quod varia exempla demonſtrari poſſe, quæ quia nota ſunt, relinquo. Locatio eſt mercatio vſus, vel fructus, vel opera cum pretio: vſus in domo, fructus in fundo, opera in homine. Et verſus inter hæc duo genera locationis diſcrimina eſt, nam qui dat aliquid vendit vel fructum, pretium accipit, qui dat ali quid faciendum, pretium dat, & vtrique tamen dicitur locare: qui dat vendendum fructum vel faciendum, conducitur: vtrique accipit. Et qui faciendum, pleraque etiam rerum accipit, qui vendendum vel fructum, rerum tantum accipit, nunquam dat, ſed pretium aliquando pro mercede. CVIAC.

II. *Idem A. Epiſcopo.*

ADuerſus eos à quibus extruenda ædificia conduxiſti *, ex conducto actione contendens † eo iudicio 1, quod eſt bonæ fidei, debitum cum vſuris ** 2 ſoluis * conſequēris.

Inquilinum qui ſibi penſionem, non poteſt per dominum durante locatione expelli, niſi propter neceſſitatem domini, vel propter neceſſitatem reſtitutionem rei, vel culpam inquilini abſentis. b. d. not. BALD.

III. *Idem A. Callimorphonio.*

ÆDes *, quam te conductam habere dicis, ſi penſionem ζ * domino inſolidum ¶ quis locat operas fuas ad faciendū tuū domū vna mercede, inſpiciendi qualitatē perſonæ quā ſi ſi forte locatus pauper, qui non poſſet tuū domū perfecre, niſi mutuatum des tibi pecuniā: tunc enim videtur tacitē actū, vt eiū ante opus perfecti ſibi pecuniū mutuatio præbeas, *vt ff. vt ſemper. l. 6. §. ſi. ſed. ad.* ſi è contrario hoc eſſet: vt *l. quod ſi nolit §. qui eſt. ff. de ædil. edi.*

ÆDE.] CARVE. Si domum tuam mihi locauerim me inuitum expellere poſſis, quæritur? Reſpond. quod non, niſi in ſalutione perſonis domus ceſſaretur: vel eam habitare voluerit, vel reficere: aut in domo malè fuerim verſatus, putā deliruendo patiens, vel tectum.

a Locatio operarum ſuas quando poſſit mercedem petere.

* Quod ſi in emphyteuſim data eſt, vide Marſil. ſingul. 1.

* Solius vſurā, dicunt quē in regione frequentatur.

* Epiſt.

† confiſtere.

b Locatio operarum ſuas quando poſſit mercedem petere.

* Quod ſi in emphyteuſim data eſt, vide Marſil. ſingul. 1.

* Hanc modū loquendi admiſit Valerius Probus. Alcuinus à Pont. d. Iun. 14.

1 ¶ *Malè.* Non poſſunt ab contractu diſcedere, niſi re integra. Res autem videtur integra iuta tantum. *l. penult.*] quæ Græca eſt, & deeſt. Vide ſcripta ad fin. huius tit. CVIAC.

o ¶ *Malè.* id eſt, *de ede.* vel id eſt, *edis.* ſic & ibi 4: Sermonem quem audiſtis non eſt meus: alij habent, *infaſie.*

ζ ¶ *Si penſionem.* Ergo ſi non inferat penſionem, conductor poteſt expelli. *l. 10. §. vbi ff. de pabl.* Hoc ita niſi malit locator vſuras accipere. Sed vſuræ currunt ſtatim ex mora. Ius eiicienditū eſt demum poſt biennium. *l. quare. §. nam l. cum dominus, ff. ind.* Emphyteuticarius expellitur triennium. CVIAC.

p ¶ *Penſionem.* in pecunia conſiſtentem. aliàs ſi partiarius eſt, vel in alia re conſiſtat merces, agitur pro ſocio, vel præſcriptis verbis: *vt ff. depoſ. l. 1. §. ſi quis ſeruum. & ff. locat. l. ſi merces. §. nec mutat. & ff. commoda. dicti. l. ſi commoda. in fin.*

q ¶ *Inſtitutum.* nam particularitē non ſufficit: vt *ff. de vſufr. l. ſeruo.*

480/C.IV.K.5-4, 1083-1084
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tuum. § *Lucius, & ff. de rebus dub. l. 1. §. ff. eum domum.* cum non minima incommoda habeat particularis solatio: *vt ff. fami. erciscu. l. plane.*

a ¶ *Solo.* ff. Scilicet de facto. Idem dicas si petatur fit solatio: *vt ff. mun. l. Aliquando. §. 1. & 2.* cum proximus est dandus: *vt in auth. vt cunctis indum. de §. fin. vel. vsq. fol.* cessare per biennium oportet, quando fuit actum vt non expellerentur: *vt ff. locat. & conduc. l. quatenus. §. inter.* ACCVRS.

b ¶ *Necessarium.* intelligo quando post locationem ex inopinato superuenit necessitas: vt quo alias domus, quam habitabat, corruat: vel vxorem duxit[b]. Secus autem & si post conductus hoc prouidere potuisset: *vt in pref. leg. l. §. n. & quo. §. fin. & l. seq. & ff. de inter. act. l. de actione §. ex causa. & code modo dicas in seq. casu.*

c ¶ *Corrigere.* *domum.* hoc tamen fine dubio dicas esse iniquitas procedit: scilicet duobus his casibus, scilicet primo & secundo in tertio autem opinio est, si prorata remittatur ei merces, vel restituatur. & intelligo tunc cum necessaria fuerit refectio, aliàs ad omne incommodum inquilini tenetur locator: *vt ff. end. l. qui in fundum, in prin. & l. de fuc. depositis. in prin.* ACCVRSIVS.

d ¶ *Corrigere.* Id est, reficere. Graci [illegible]. Sed refectione perfecta nullus in ea habitabit. *l. fi. dem. §. cum inquilina ff. vsi possidetis.* CVIACIVS.

e ¶ *Verisne et.* hoc casu dicunt quidam * nihil deminuendam de mercede quasi conpensatione eius faciendo cum damno. Non contra[e], si cum dominus vel locator possit conuenire inquilinum pro damno dato in re locata, actione locativa: *in authent. de ad. & emphyt. §. vero qui. colon. in. & ff. in quibus cau. pignus. in. contra. l. non solum.* alias Pomponius sed & actione legis Aquiliæ, *vt ff. end. l. §. vulneraverit.*

f Sunt b ergo quatuor casus, quibus expelli potest inquilinus & etiam colonus: quorum primus ille fuit, si non solvit pensionem, sed & nullus illorum interuenit, potest restitui colonus & inquilinus[b]: *vt ff. vsi possidet. l. fi. dem. §. cum inquilinus. & de vi, & vi armata. l. colonus.*

¶ Sed quæro, quo tempore est solaendas? respon. quidam legere videntur: esse in principio & si non solvit, expellatur: *vt hic l. & supra de iudi. l. properandum. §. in honorariis.* Quidam in medio, sicut in salario quod solvit dat patronus suo: *vt sup. de adm. diuin. indicum. l. per hanc. §. fructuum nomi.* Quidam in fin. sicut & cum aliquid debetur in diem: *vt de vere oblig. l. qui hoc anno. & ff. de mutuando. l. §. fi. pecuniæ.* Tu dic[f], primò lectum quod actum est, quod si non apparet, tunc fetus morem regionis: *vt ff. de fam. erc. & infr. leg. l. Idem de lanione. §. aliquam.* quod si nec apparet, tunc quod minimum est, id est, in hoc anno: *vt ff. de reg. iur. l. semper in obscuris. & l. semper in stipulationibus.* Sed hoc non reperitur peculiare conductori poterit, si tamen non solent, posse expelli secundum Azo. vt hic dicitur, maximè post tempus solutæ mercedis: adeò vt si possum promittere, & expellere non teneatur: *vt ff. de l. quæro. §. inter.* Alij[f] vt Bttg. dicunt quòd demum tempore conductionis finito potest expelli: quia tantum debet conductor pitat adimplere ex fide parte: *vt ff. de actio. empti. l. Idem. §. affert.* Sic & conductor non potest agere, nisi solvat totam pensionem: *vt ff. de mutuando l. i.* Sed certè tunc ex ratione potest expelli, quia tempus[g] fit finitum: *vt dicitur l. pedaturæ. §. cum inquilinus. & l. ne eas.* nisi contrarium esset actum, *vt in* quibusdi alis casibus: *vt ibi dicit. & facit ff. end. l. quod si domus.* ADDITIO. Concor cum hac *l. penult. in §. fin. auth. vt cit. cinctis.*

h ¶ *Versata et.* Hæc de re est epistola Symmachi, quæ confirmat Actarij sententiam. CVIAC.

Ex dui.] CAIVS. Si horreum tibi locaui, vt in eo fructuum meum reponerem, & custodes exhibui: de furtuio eius non teneor: nisi aliud conuenisset quod vt fac, prouidebit prefectus. & hoc in primis. Si verò conuenerit vt custodiam præstarem: eam adhibere debeo. & hoc in secunda.

a Hanc Gloss. tractat Bald. Ang. & Salyc.

b Hanc Gloss. vltiqué ad l. 6. equitatur Bald. & Salyc.

c Domo locata [illegible] conditionem potest dici cogere ius quatenus ad locationem vt [illegible] Gloss. in l. 8. dom. §. cum [illegible] Constantinus. Ang. vt Ancharanus Angus. [illegible] & Bonacursus eum Bald. & Salyc. [illegible] & vellet, possuit inquilinus et restituere Gloss. P. in Codicem. [illegible] ff. de.

e Hoc potest opinari cum Ioannes P. & Cyn.

f Idem Cyn. Bald. & Salyc. & Adde ad hoc verba, ut cit. [illegible] & mala vtrum et conduc. [illegible] expelli possit. Sed & varium domini domi. non teneri domus [illegible] & vt hic vellet Antarl. & ind. ad hoc vtrib. eius de gland. *De de prend. fructus.* Olim Kal. Italia erat [illegible] Ang. hic [illegible] & Cyn. & Imperialem in quarantia [illegible] expelli potuit.

g Idem Cyn. Bald. & Salyc. & Hanc tenet Bart. Bal. Ang. & Salyc. hic.

h Idem tenent Bt. Cyn. Bald. & Salyc.

i Tri dicendi [illegible] opinantur, vide Iafo. in l. 6. de [illegible] & [illegible] ff. Conf. [illegible] C ¶ *Deforcientibus.* hominibus conductoribus horrea.

y ¶ *Custodes exhibere.* Exhibere punienda aut corquendos, *l. dominus. § end.* Exhibentur autem apud præfectum vigilum, *l. 3. § ff. milites. ff. de offic. præfect. vigil.* aut apud præfectum vrbi. Nà ille Eraciis Clarus, cuius meminit *d. § ff. milites.* præfectus vrbi fuit, teste Gellio lib. 1. *cap.* 12. Cuius enim res est præsertim, à præfecto vigilum remittuntur ad præfectum vrbi. *d. l. 3. §. 1. l. vbi. & de offic. præfect. vigil.* CVIAC.

f ¶ *Nec vlora.* quàm vt custodes exhibeant cùm domini depositorum eorum temporis depositionis fecibuit per custodes horea exterteri.

g ¶ *Qui si maiorem.* Vide simpta ad *l. 1. ff. de iurisd.* Hinc colligo præfectum maiorem non habere animadversionem, non quilibet præfect habain merum imperium. *l. 2. ff. de offi. rect. prouinc.* Sic ex *l. ff. quid erit. de offi. proconf.* colligitur legatum proconsulis non habere maiorem animadversionem. CVIACIVS.

i ¶ *Vlpianum prof. prætorio.* Lampridius in Alexandro scribit, alios dicere Vlpianum fuisse præfectum prætorio sub Alexandro, alios sub Heliogabalo. Sed hic locus aperte docet eum sub Alexandro præfectum prætorio fuisse. Dicitur & sub eodem præfectus annonæ. *l. 4. § de contrab. & commit. stipulat.* & antea, vt *ind. l. dini. ff. de iure patronatus.* in consulibus duabus amici Imp. dicuntur. CVIAC.

k ¶ *Forensem.* in scientia & etiam.

l ¶ *Curabit.* Sic & *ff. de offi. præfect. vigil. l. 1. §. de lege. §. 1. hic quidem.*

m ¶ *Sed quia.* prædicta fecundum naturam contractus, sed quia, sic, sic & *ff. commodati. l. 1. & ff. end. l. § quis domum. §. Iuliamus.*

n ¶ *Idem* fecisset custodiam: & de hac materia dic plenè vt *ff. de dominus horreorum.* ACCVRS.

Ceteri iura.] CAIVS. Inscetia à colono domino solentur loco pignoris tantùm retinebantur: ab inquilino inscetia omninò tacitè fuit obligata: hæc dominus ex fiscus inscetia fitit non.

l ¶ *Voluerunt.* id est, dominus scierunt: Tiensit.

C ¶ *In qua voluerunt.* Hic poterit differentia inter colonum & inquilinum, quæ etiam probatur in *l. 1. & vbi. T. in quibus causis pignus tacitè. l. 2. & 7. vbi Ni. l. 4. ff. de pacti.* Differentia ratio est hæc, quia in locatione prædij cessit, valgò consentit fiebat, vt ibi nata tantùm locatori pignori obligarentur. *l. ff. ferunt. §. locanti. ff. de fur.* Hic non exigitur expressa consensio. Sed dicendum voluerunt vt scriptis nomine conventionem specialem adsignificari, vt *& in l. Pomponius. ff. in quibus causis pign.* Porrò non tantùm generali pacto, vt si conuenerit, vt inscetia & illata pignori essent, res colonj pignoris iure teneretur, sed etiam specialè. Quo pacto etiam ea, quæ inducta non fuer, teneretur *ff. non inducta. T. in quibus causis pign. §. non videtur. de interdict.* CVIAC.

m ¶ *Induxerint.* vt ibi perperàd fiet quandò inhabitauerint: vt *ff. de pignor. l. debitor. & ff. in quib. caus. pignus tac. l. ex iure.*

n ¶ *Nam ea quoque.* aliàs hæc quoque, quæ inducuntur domino ignorante, & est ratio, quia sæpè talia inducuntur, quæ non vult conductor fieri à locatore: quod de lenì non accidit in rusticitate non nisi ignoro & arana & familia infrantinam perennam, quæ non sudent operare: vt *l. de agric. & censit. l. dominus prædiorum. libr. vj. & hic, ad Lilium T. in quib. caus. pign. tac. l. Idem. & ff. de pact. l. item quia conuentum. & ff. in qu. caus. pign. tac. l. in prædio.*

¶ Sed quid si in domum vel in fundum conductum res alienas quis inferat domino rei ficiente, & non contradicente? Videtur, quòd sint obligatæ: vt arg. *ff. de pign. act. l. aliena. in prin.*

ADDITIO. Ita gl. ff. tag. secundum Iafo. *§. item Seruiana, in vsq. ad Iuffin. de act.* ad hoc quòd in ipso quòd ille cuius res fuit, scit & patitur res suas per conductorem inferri in domum conductam videtur per hoc consentire, adeo quòd res illatæ in domum fuit tacitè obligatæ & hanc glo. sequitur ibi Iaf. Iuffin Sal. B. & Ang. dicant ibi contrarium.

Nemo.]

e Vide Socinl regula 150. Fac. cacubum. *d. ad. Nuyssanus. 1. 7. nemo. 9.* hoc casu quemadmodum indicatur tertio hypothecaria, vt. de Hospitalitiis *de pignoribus 2. parte. q. nemo. 112. & pignoribus.*

f 12. ff. pactis, vt tuitè hanc legi interpretatur est Fortunatus Garlatus in commentat. *ad timl. de pactis*, vadit hanc interpretationem Ioannes in *pactis, ff. pignoris* Franc. Duaren.

g Quid in emphyteuseos, an eorum bona pro canone simpliciter obligata? vide Bergianum *ad de pign. 2. parte. q. nemo. 112.*

480/C.IV.K.5-4, 1085-1086
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nemo.] Cayv. Si conduxi domum an alij locare possim, quaritur? Respond. quòd sic.

a ¶ Nemo. Idem potest is, qui non accipit in [illegible]. Vide scripta ad L. 14. supra de usur. Cvtac.

a ¶ Nemo prohibetur. b alij æquè idoneo, & ad eandem vsum. arg. ff. de vsufru. Legatario. §. fin. & l. fol. & si quid l. mancipiorum. & de vsu & hab. Item alioqui per nouissimi saneciones dominus possessionem suam: vt ff. de acquir. poss. l. qui vsuscapere. l. fin. ff. locat. & conduc. l. si cui locauerit. & l. cum ex plures. & l. si ibi.

a Tuncquam dicit solentes non principali sedet, liberet ut principalis dominus.

b ¶ Alij locare. Et hoc dicitur aliocate. Cvtac.

Si vectigal.] Cayv. Si vectigal in quinquennium à principe cõdusisti, & fideiussorem dedisti: finito autem tempore cõductionis tu illud iterum conduxisti ac renouata conductione ignorante fideiussore, pro pensione futuri temporis fideiussor tenetur, quaritur? Dicitur quòd non. & est arg. quòd è scholaris pro scholari fideiserit, & postea ignorante fideiussore fuit nouatio, & fideiussor non tenetur.

b ¶ Ignorantem. Sic dictum, quia odium est mentibus pro vectigali affunctuare: vt sup. de vectig. l. à legatis. & l. ex prefectione.

c ¶ Vectigal affunctum. Sic in l. 3. supra de cõmerc. & l. 3. supra de vectigal. Iustin. in Colegiale. Vide scripta ad tit. de commerc. Cvtac.

d ¶ In quinquennium. Hodie fit in triennium. Cvtac.

c ¶ Conducere pro certa mercede singulis annis, vt ipse minutatim colligat. & b talis conductor dicitur publicanus: vt ff. de publica. l. 1. §. hic nimirum.

d ¶ Deinceps. Videtur ergo quòd c iniuna possit retineri idem conductus, quod videtur verum, si non possit alij fic commodè locari vt hic. & ff. de public. Lectio in §. fin. d Sed contra in eod. titu. l. licitatio. §. 1. Sed ibi æquè commodè poterat locari alij, sed plus est contra ff. de iure fisci. l. 1. §. cum quinquennium. vbi dicit non detineri inuitum: etiam si non sit commodè possit locari alij. Sola illa corrigit illam de publica. & hic voluit fuit detentus secundùm Azo. & Hug. Vel de rigore loquitur hic & illa de publica. alia de iure fisci, de æquitate, quòd in idem recidit. Vel verius in illa de publica. maximos percepterat fructus publicanus, ita quòd rem fortè debilitaverat, & properata cognitor re conducere: & hic dicos sponte retentum. Accvrsius.

e ¶ Non ignorabit. vt argum. ff. de pact. l. fin. & ff. eod. Item quaritur. §. fin. Sed licèt de futuro non teneatur, ab de præterito tenetur? Quidam quòd non post tempus, quasi videatur nouatio omnem primam obligationem, & ipse fideiussor retinendo conductorem post tempus arguit. ff. de fideiuss. l. 3. §. 1. & de pecul. & habet. § cum quis. Tu dic quòd sic, arg. ff. mun. l. qui mutuam. §. non idem. & ff. de administr. rerum. l. Lucius. q. in prior.

Iste.] Cayv. Locasti tibi fundum in quinquennium pro singulis annis o conbitos fructuati. vnus annus fuit sterilis, an illo anno à solutione pensionis relenari debes quaritur? Dicitur quòd sic. nisi aliud conuenerit, vel nisi sterilitas præcedentium annorum possit compensari cum sterilitate illius anni.

f ¶ Quantitatem non erat partiarius hic colonus: quia tunc omne damnum & lucrum esset commune g: vt ff. eod. l. si mercis. §. si vero. sed erat in summis mercis, & sic propriè conductor dicitur: vel in certa quantitate frumenti, vt xx. corbium, vbi agitur per proprios verbis: vt ff. depos. l. 1. §. quia fermum. Et erat dubitatio legis quia annus erat mercis conditus: & è nihil percipiens, videbatur teneri h. Vel erat dubitatio in eo: quia cum certa erat mercis, sicut non crescebat, licèt multos habeat fructus: sic nec diminuit videbatur, licèt paucos vel nullos colligeret.

g ¶ Vt mea regione. Legendum sine parenthesi, aut mea regione, atque ita rectè legit Harm. lib. 3. Epist. vt sit sensus, si conductione non est expressum, vel si mos regionis non postulabat: alioquin hæc lex 8. probaret, ea quæ fuit mercit, non venire in iudicium bonæ fidei, contra l. quod si nolit. §. quia ff. de edilit. edict. aliàs lex diceret, conservationem solatio regionis non sufficere. Malè, vt dixerit l. 1. §. hic. Cvtac.

h ¶ Postulabat. scilicet expressè. si autem nil subaudiretur, sed esset mos quòd non teneretur colonus his casibus etiam si nihil esset dictum, superflùò diceret hic: si tamen expressum non est, &c. vt ff. de regul. iur. l. semper in stipulationibus. Alij hæc verba adaptant infrà ibi, repentina non probabantur, et non regionis postulabat, & hic omittunt.

i ¶ Lac. aliàs labe, & aliàs lue. & est nomen, & significat quandam pestem siue corruptionem ex aliquo elemento prouenientem. Aliàs est verbum: & habet k multas significationes. Vide vestus:

Crux lacit, ut crepo, sua mala, pignus amore tenebasque.

Ac lus pignus, crura parare, loco tenebrae.

Dicitur & laere quando salitur ouis.

l ¶ Sterilitate. Quando dicitur sterilitas m quandam quando nec semen recolligitur: vt arg. ff. de conduct. §. sed si ff. labe. & l. si vero anno. §. ubicumque. Sed Iuan. dicit infuti vulgi opinionem.

¶ Item quando n dicitur esse vbertas, vt sic recompensetur sterilem annum? dicunt quando his tantum habuit, quantum fit solitus habere. Sed Iuan. dicit o quando tantum habuit, & facta compensatione vtrinque, neuter dicatur sterilis.

¶ Sed si neutrum annus fuerit sterilis, tunquid ex præcedentibus fiet compensatio? Respon. fc. vt fic teneatur pro re solutre, si dominus ignorabit vbertatem præcedentium, quando remisit pro hoc anno sterili. Si autem fiuit, non teneatur remittere? si remisit, videtur donare inconuocabiliter: vt ff. eod. l. si ex conductis. aliàs l. si vno anno. §. quod certum. & ff. de tit. leg. l. ex ea. & de annuis legat. l. per annum. §. vnd.

Addit: o. Dicas cum Bart. hic, quem sequitur Abbas in c. pater sterilitatem. i. rejoc. certè ex quod tunc dicitur sterilitas, vt fiat omissio pro tota, quando colonus accipit tam modicos fructus, vt solutendo pensionem remaneat decepta vbra diuidium tuti pecuniæ: est enim contractus bonæ fidei: & bona fides non patitur quem ita decipi: vt l. 3. §. de rescind. vend. pro quo facit ille textus. ibi, minimum tui iuste bonam fidem, &c.

h ¶ Rationem tui postulantis remittendam. vel vt non praestet: vt ff. eod. l. ex conductis. aliàs l. si vno anno. §. vbicumque.

i ¶ Bonam fidem. & idem lex percipitur ff. eod. l. ex conductis. §. fi vero.

m ¶ Significat. fortè enim hic indicatum, sed altera pars appellaverat.

Est pistorum.] Cayv. Locasti mihi fundum, postea vendidisti eo inuito emptore possit colonus ibi eo morari, quaritur? Dicitur quòd non, nisi hoc pacto conuenerit inter emptorem & venditorem, vt in ea conductione liceat ei morari.

n ¶ Emptorem. p quidam habent, emptorem & bene: alij emptori, & tunc habet duos casus, vt sciliet emptor non fiet colonus, vel econtrà emptori colonus non fiet. sed primus intellectus est verus propter exceptionem, nisi ex lege, &c. sed & secundus est verus licèt non per Latum, sed per aliam: vt ff. eod. l. qui fundum. Accvrs.

q ¶ Emptorem. Idem est in legatario. Latini propinatur. de legat. 1. Idem in fideicomisario. arbitrio. de vsufruct. Cvtac.

o ¶ Colono colonus r in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de aedil. pact. l. ne piguora. s An idem ergo in inquilino? Resp. fc. i. locuandum bonum. vt ff. eod. l. si mercis. §. fi. & ff. de act. empti. l. Iulianus. §. pen. Sed non idem in milio in possessionem à pretore, qui fiat colono debitoris: vt ff. de he. aut. indi. possidem. l. in venditione. §. 1. Item non

a Lac. varias significationes habet.

b Sterilitas quando dicitur.

c Vt. emptori quod fo. non ff. fiat colonus.

d Vbertas quando dicitur.

e Hac opinio est magni pondoris: quia sic modicè quid faceret, vt vere vacaretur sterilis dici non posset. dic ergò melius vt per Salyc. hic.

f Emptor non teneatur fiere colonus.

g Ad hanc legem Romanam. fog. 61. Gotof. Papa Ant. Cato. 1. 2. & Sup. Sociali ex regio Iuris. Ir. fog. 117. Domnellum regio mpon. 1. 10.

h Colonus & in quilino differentia.

480/C.IV.K.5-4, 1087-1088
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1089-1090
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hendam, & frumentum vehendum dicuntur conducere: & sic locare & conducere dicuntur.

a ¶ *Annua.* publicae.

b ¶ *Accepta pecunia.* cauté dicit, accepta pecunia: aliàs * non est locatio: vt *ff. depositi l. 1. §. ff. qui servanda.* ¶ Item cauté dicit, accepta: nam sicut ᵇ emptor domum soluto pretio cogit venditorem ad rem tradendam, sic & hi conductores fundorum inferendi accepta pecunia cogentur fundum adimplere: vt *ff. de act. empt. l. Iulianus §. offerri. & ff. locati. l. 9. in fine.*

S *I de fundo.*] CASTV. Mihi fundum locasti, demum me expulisti, agam ex conducto ad interesse: & si pœnam promisisti si me expelleres, agam ad pœnam.

c ¶ *Ex conducto.* ad interesse, in quo venit etiam lucrum: vt *ff. ead. l. ff. fundum. §. fin.* Item & agit ex conducto, si quid vilior vel necessarij sit impensum: vt *ff. ead. de mense. §. 1. & l. penult. in prin.* ¶ An autem per constitutionem ᶜ, si quis in tantam, vel interdicto aliqto fuerit ratus colono contra dominũ? Respond. non videtur, cùm nullam habeat possessionem de qua sit expulsus: nec potest dici quòd iniustorum interuertat possessionem: & sic incipit sibi possidere conductor: & sic secundo expulsus agat, per *l. ff. de vi & vi armis. l. 1. §. qui à me vi.* quia hæc iniustorum fiunt: vt *in ead. tit. l. 1. §. nam igitur.* ¶ Item an possit restituere domino? Respon. vt distinxi? *ex l. emptorem.* ¶ Item an & extra extraneum agit interdicto, si ab eo repellatur? Respond. & prius possessionem interuertat domino, sic aliàs nòn: *de vi & vi armis. l. colonus. & l. cùm fundum.*

¶ Sed an eo ipso videtur interuertere, quòd intuitus expellitur? Resp. non, cum non sibi, sed domino semper possidere incumbat.

d ¶ *Placuit* interpolita stipulatione vt omnes probandi interesse exterteretur: *ff. de verb. oblig. §. pen.*

e ¶ *Retinere potes.* scilicet exactum. Vel dic retinere mercedem loco pœnæ: & hoc nisi in cellbus quos habemus *supra ead. l.* altero tamen debet esse contentus, nisi fit aliunde pacto manerent rato: vt *ff. de accept. de Lapide Calfam §. Labeo. & ff. de transact. l. qui fidem.*

L *Egem.*] CASTV. Locasti mihi fundum pro x. & ea solui: plus petere non potes. Si verò in conductione te contenente remansi tempore locationis finito: eandem conductionem videor renouasse, pigneribus remanentibus in causa conductionis, quæ fuerant in prima conductione vel locatione.

f ¶ *Operas.* hic & *ff. ea. l. si mercei. §. conductor. & ff. de contrah. empt. l. pulla.*

d Hoc idem de vectig. quia in prædio cultum fructus nõ per aliquos quibus parte vti, sed in fine in vrbanis fructus non percipiuntur, nisi domino quæ liber ante pet.

g ¶ *Repofsi.* hoc in primis locationibus, aliàs secus: vt *infra de adm. & poled. l. 9.*

h ¶ *Tacite consensu.* in sequentem annum, nisi interim dominus fuerit conpertus vel decesserit: vt *ff. ea. l. qui ad certum.*

i ¶ *Cum vinculo.* sic *ff. locati. per l. 3. quæ res causam. §. pen.* & hoc nisi fuerit res aliena illata. nam tunc exigitur notitia domini conscientia. In vrbanis * autem prædiis intelligitur secundò facta, quæ res inhabitantur, nisi in scriptis aliter comprehensum sit: vt *ff. ea. l. item quæritur §. qui implete.*

k ¶ *Renouare videtur.* Non tamen illiterè Edictis suis. CVIACVS.

nomine * inferendum, accepta pecunia ᵇ fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

Conductor indebitè expulsus, debitè potest pœnam promissam: & repetere in fructibus, si sit apposita clausula, vt maneret pactis: & si non aliunde pensionem, potest eam retinere pro pœna: & gratis fruitur fructibus conductor. BALD.

XV. *Idem AA. & CC. Euphrosina.*

SI de fundo à locatore expulsa es, [cum * eo] agere ex conducto ᶜ potes: pœnámque à locatore, quam præstiturupta conuentionis fide placuit ᵈ, exigere ac retinere potes ᵉ.

Pallum servatur, & tacite consensu conductio renouatur. BALD. Vel sic: *Qui remanet vltra suum tempus in re conducta, videtur de nouo conduxisse.* SAL.

XVI. *Idem AA. & CC. Timotheo.*

LEgem quidem conductionis seruari oportet ᶠ, nec pensionum nomine ampliùs quàm conuenit repoci ᵍ. Sin autem tempus quo locatus fundus fuerit, sit exactũ, & in eadem locatione conductor permanserit: tacito consensu ʰ eandem locationem vnà cum vinculo ⁱ pignoris tenouare videtur ᵏ.

Conductor indilatè tenetur soluere pensionem, & vsuras ex mora. BALD.

XVII. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS *AA. Hesaiæ* *.

PRæses prouinciæ ea quæ ex locatione debentur exol-

P *Rofsa.*] CASTV. Si domum mihi locasti, nec pensionem suam dare soluisti: tenebor ad vsuras ex mora: sicut in cæteris bonæ fidei contractibus.

q ¶ *Sine mora.* Statim, non expectato biennio, vt in retentione interdorum in *edict. l. cum dominus ff. eodem.*

k ¶ *Cùm sit bonæ fidei.* vt *Institu. de act. §. actionum. & supra ea. l. 9. & l. emptorem.*

l ¶ *Vsuras.* vt *supra ea. l. 9. & ff. ea. Lepare. & de vsur. l. cùm quidam. §. ea locata.*

E *Xcepto.*] CASTV. Locasti mihi fundum in triennium. primo anno erat sterilis: duobus annis sequentibus fertilis. subducto tempore sterilitatis in residui temporis pensionem sum obligatus.

m ¶ *Excepto.* nisi ex vberitate aliorum annorum possit recompensari, vel nisi specialis pacto spectet ad eum periculum: quod seruandum esset: vt *l. ea. l. legem. & l. licet.* ¶ Et dic quòd colonus ᵇ de sterilitate potest queri: vt *tit. & plenè diximus l. ead. lib. cit.* non autem de exigendo: vt *ff. ea. l. ea conduta. §. cum quidam.*

n ¶ *Bonæ bicultorum.* quia omnia edunt.

o ¶ *Leuissimum.* ¶ In *lib. 11. cap. 19.* peruicium seu edacitatem locustarum vocat Deũ ipsum. CVIACVS.

o ¶ *Fructus.* id est merces propter fructus sequentis temporis. nam non potest intelligi de partario colono, ità de eo qui nummis colit: vt *l. ea. l. si mercei. §. ea mercis. 2.* Vel sic: hic contractus innominatus dicitur, scilicet vt darer certam mercedem fructuum singulis annis, puta decem corbes frumenti, quocunque fructus perciperet: begnibus annis, hoc 2. fuit xx. fuit xl. vnde ᶜ cùm hic contractus sit similis locationi, eadem ᵈ æquitas est in illo seruanda, quæ in illo: vt ergo. *ff. depositi. l. 1. §. si quis seruum. & de præscriptis verbis. l. naturalis §. fin.*

p ¶ *Conseruandum* *. de præstandis pensionibus, quando enim certa merces non exprimitur, datur quantum solet ex consuetudine dari: vt *hic. & argum. ff. de dam. infect. l. 5. finis. in principio. & de adil. edi. l. quod. §. mixti. §. quæ adiudan. & infra ad Legem. ff. eodem. Lex conductio. §. si ea temporalis.*

C *ITOR.*] CASTV. Pacta quæ fiunt in locatione, seruanda sunt. si ergo locauerint duo mihi fundum, & vnus pensionem pro parte sua mihi remiserit: alij non peniaciatur quoniam pacum suum exigere possit.

q ¶ *Fides vt supra eod. Legem.* maximè autem ideò dicit, quia & quædam non dicta seruantur, si modò bonum & æquum sit: vt *Instit. de obli. ex consensu in §. & T. ea. l. prætor. in fin. & ff. eod. l. ex eod. in pen.*

r ¶ *Fides contractus.* Fides contractus consistit in eo, quod aliam est, aut quod non regionis est. CVIACVS.

s ¶ *Specialiter.* repete maximè: & sic cõtra propriè poniten. 2. Vel dic *contra* ᶠ pro *præter*: vt *ff. de publ. l. publicè.* & eodem modo subaudi *maximè.*

t ¶ *Contra legem.* melius dixisset, *præter legem.* nec ē enim contra legem aliquam sit, aliquis conuenit ei quod pro se introductum sit, potest enim de iure hoc fieri: vt *supra de publ. l. 5. quæ in conscribendo.* & prodest hoc notare propter id quod diximus *T. de publ. l. 1.*

v Item non hic quòd res ʰ inter alios. Ex. vt & T. *l. res inter alios. & T. de publ. l. 5. actionum. & ff. de publ. l. 5. venus. §. publicè. qua.*

a Locatio non est sine pecunia, atque ita locationis nomen in pecunia esse debet.

b Emptionis & conductionis similitudo.

c Colono ad furentur contra dominum per illoquod iniustè fiunt.

d Placuit.

e Retinere potes.

f Operas. hic & *ff. ea. l. si mercei. §. conductor. & ff. de contrah. empt. l. pulla.*

g Repofsi.

h Tacite consensu.

i Cum vinculo.

k Renouare videtur.

a Actio locati datur locatori contra conductorem ad colligendũ mercedem promissũ in numerata pecunia, & ab eis vsura, debentur etiam vsuræ.

b Colonus de sterilitate non de exigendo quæri potest.

c Vinculũ idem indicium, vel dicuntur æquitas.

d Adde quæ Gregil. in Gl. 1. §. vin. 21. inf. ca. e v. Fructuũ in loco ab effect. n. 1. hinc etiam colligitur retractus simplicitas erbitrarius, iudicij celebrantes ex conscientia fieri in illo loco. v. tandem Rotterdam d. mu. n. 3.

f Contra. pro præter.

g Renouatione fieri pro se introductio contra legem non facit.

h Adde inter alios, alias nõ pœnaliter.

480/C.IV.K.5-4, 1091-1092
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVi rem.]CAVVA. Si rem meam quam putabam esse tua, locasti mihi, non valet locatio, nec in te dominium est translatum.

a ¶ *Existimans.* Idem si scienti *. *Sed facilitatem facti notavit: sed non Lad probationem. Sed possessionem perdere scimus vt ff. de acquirend. poss. l. si rem aliquam. & l. quod mea. in prin. & ff. de res vind. l. quidam mulier. & de vsucap. l. vt à quo. & facit ad l. illam de acq. §. vt de l. ff. procurator. & ff. de rei vindic. l. inter officium. & ff. eod. l. non solum. & supra de rei vind. l. vt cod. & infra de dom. inter vir. & vxor. l. fin. & ff. de reg. iur. l. neque pignus.*

* ¶ *Existimans alienam.* Si scienti rem suam esse ita sibi persuadeat, si animum alienandi habuerit. *Lquadam mulier. ff. de rei vindic.* CVIAC.

XX. *Idem AA. Compahro.*

QVi rem propriam conduxit existimans * alienam, dominium non transfert, sed inefficacem conductionis contractum facit.

In contractu locationis nõ habet locum pœnitentia, etiam si non sit proprie locatio, sed contractus innominatus. BAL. Vel sic: *A conductione contracta non recedetur, licèt ab alio plus offeratur.* SAL.

XXI. *Idem AA. & CC. Antonio.*

SI olei certa ponderatione fructus anni locasti a *, de contractu bona fide + habito propter hoc solum b, quòd alter maiorem obtulit c pondere rationem, recedi non oportet.

Qui promisit operas, tenetur firmare bonam fidem. BALD.

XXII. *Idem AA. & CC. Papinianus.*

SI hi contra quos supplicas, facta locatione certi temporis suas tibi locauerint operas, quatenus bona fides patitur, causa cognita competens iudex conuentionem seruari a iubebit *.

*Per instrumenta locationis non probatur dominium *. Et qui rem propriam à se possessam conduxit: non mutat sibi possessionis causam.* BALD. Vel sic: *Locatio non † sufficit ad probandum dominium contra conductorem, qui petitus de dominio corpis litigare.* SAL.

XXIII. *Idem AA. & CC. Profiss *.*

AD probationem]CAVVA. Rem meam mihi locasti vindicaturi, & probare dominium ad te pertinere per hoc quòd mihi locasti: ius ad probationem hoc sufficiat, quæritur? Respon. quòd non. Non enim sufficit ad probandum dominium, probare me conduxisse.

i ¶ *Ad probationem.* ad probandum quòd res sit alicuius pertinens, non sufficit probare se locasse aut emisse ad defendendum se conduxisse, sed alio modo oportet probari locatio, vel conductio dominium, * *vt hic. & infra de lib. cau. l. ad probationem. & ff. eod. l. non solet.* & ideò hoc vel vindicantem, non Beati. & ejusdem conductor probet se dominium, patet quòd contractus suis nullus, cum rei sua non sit locatio: *vt ff. depositi. l. qui rem. & de usufructu l. vt à quo.* Dic ergo ad probationem, sufficit quando pene, suae defensionem quando possidet.

ADDITIO. Quia facta locatione conductor restituit, & postea agit rei vindicatione. Saly.

k ¶ *Dominii propri.* conducentis.

l ¶ *Emantis.* Idem in scientes, vt distinxit *T. ad. Lqui rem.*

m ¶ *Vellet suorie.* qui locauit.

n ¶ *Magn.* electiuè ponitur.

o ¶ *Nemo enim.* Ad hæc petunt *l. 1. infra. de aqua pluu. publ.* Hic autem secunda interpretatio Accursii verisima est, quoniam dubitant ignorant conducit, neque eam rem corpit pro alimo possidere, nec aute pro suo possidere incepit, quibus in questione possessionis vincitur: quia rem pro alio no possidet, quam ibi solet mutare non potest, *Lnon solum. §. quod unigo. ff. de vsucap.* CVIACIVS.

p ¶ *Nemo enim sibi iure possessionem.* dic possessionem, id est, proprietatem: sic *ff. de verbo. significat. l. incertum.* & sic est plana. 1. Aliqui. hoc dici sic esse in dominio nam locus est impossessione, quam conductor non potest sibi commutare, sed colonario * iure tenet. quod non placet: *vt ff. de vsucap. l. in à quo.*

: Alii contra * vt locator qui possidebat pro prædione vel pro possidere, non idem incipit pro suo possidere per colonum. Vel quærit non potest possidere locatori prædicta locatio ad probationem sui iuris: quia non potest sibi mutare causam suae possessionis. nam nec vllus alius potest. 3. Vel quærit non tantat alias cum locatio tenet: hæc autem mutat quia non tenet locatio: *vt ff. de vsucap. Lit à quo.* & de hac mutatione quasi possessionis plenè dicit *infra de acquirend. poss. l. cum nemo.* Et ad hoc quòd etiam * non conducit, est *supra de in. & fo. aqua. l. non videtur. & T. de l. quo rem. & infra de præscrip. long. temp. Lnec pecunia.*

CONTractus]CAVVA. Fundum mihi locasti, non idèo quia non interunt instrumentum, minus est habendus tanus locationis contractus: nec vxorem meam conducere, nisi in posterus tempus de nouo conduxerit.

q ¶ *Heredes conductoris, est non interuenerunt. vt & supra de fid. instrumen. l. si conditionis.* & est ratio, quia cum nudo conductio contrahatur, neque verba eoque scripturæ desiderantur: *vt ff. eod. l. 1.*

q ¶ *Non vxorem. sic & T. ad Vell. l. si adoriseriu. & supra ne vxor pro me L.*

480/C.IV.K.5-4, 1093-1094
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ S I *quis conductionis.*] Pone casum quòd vendidi tibi rem meam: *vel fructus*, vel conflavera me tuo nomine possidere, quam tibi postea loco, agam finito tempore locationis contra te conditione ex hac l. & poterò vindicabo rem tuam. Ita similiter duæ regulæ videntur obstare: vna quę dicit, cui damnis actionem, multo magis exceptionem: vt *ff. de superfic. l. 1. §. quod autem ait prætor.* Et alia, dolo fecit qui petit, quod restituturus est. Sed hoc expressè sic ordinat lex. Vel vbi lex nō ordinat, sic habet locum prædictę regulę, & idem poterit dici in omnibus, qui alieno nomine tenent: vt in tutore, curatore, gestore, depositario, commodatario, vsuario, & vsufructuario, si non est in his aliqua iusta causa retinendi: vt *tenet Gregorius Bart. hic.*

b *Opinari. & Hermogen.* vitia lex reprehendit secundum Bart. hic.

SI quis † conductionis * titulo agrum vel aliam quancunque rem accepit: possessionem prius restituere b debet, & tunc de proprietate litigare.

Enunciatis instrumentis si examinatur dubium. BALD. Vel sic: *Impleta fide conductionis finita ago potest contra locatorem, vt rem vel adreptam restituat.* SALVC.

XXVI. *Idem AA. & CC. Optimo & Hermogeni* ?.

SI conductionis * implestis fidem c: eiusdem res gratia factum instrumentum euanuit d. Quòd si quid vestrum in fundo e fuit, vel vi direptum f est: hoc restitui è vobis præses prouinciæ iubebit.

Si filiorum pro colono tuo, & in mihi promisitis per stipulationem: teneris efficaciter. sicut si vnde pacto fideiubes. BAL. Vel sic: *Vbi nudum pactum non sufficeret, stipulatio prodest.* SALVC. Vel sic: *Pactum coherentia traditionis non vitiatur, quando cum tertio & non cum recipiente interponitur.* SAL.

XXVII. *Idem AA. & CC. Nerori.*

SI tibi h a quæ pro colono conducti g prædij prorogaturi i * dominus fundi stipulari dare spopondit, competens iudex reddi tibi iubebit k. Nam si conuentio placiti sine y ficti l : ex nudo m pacto perficis actionem iure nostro n nasci non potest.

In contractu locationis non venient sarcienda fortuita. BALD. Vel sic: *Conductor locatori & econtra teneretur de dolo & culpa, non de casu.* SALVCET.

XXVIII. *Idem AA. & CC. eidem Nerori.*

b ¶ *Principio dele hanc glossam ad hanc vocem, vel aliquid in margine.* Cui. d *Tiberinus. vsqueadeo Bar. Ang. & Salyc. hic. & est textus in contrarium in l. quæ rem ff. depos.*

c ¶ *Hanc tenetur Sal. hic, secundum Inc. de Ann. & Ang. hic.*

b ¶ *Instituere.* conditione e ex hac l. vt dixi. *Sic* & aliis actionibus ciuili agitur possessorio: vt *ff. de condict. indebiti. l. indebiti §. 3. & de rerum l. 4.* vel etiam ex locato d agitur hic ad possessionem: vt *ff. locati l. vsidamus.* ¶ *qui vinum. & argum. l. de aed. empt. l. si in fin.* & secundum hoc tractat in Inst.: vt *ff. end. l. ff. cum §. 3.* & tunc pœna *Lendulfiana.* ¶ *sed* habebit locum, nisi restituam causam habeat retinendi: vt *ff. de acquirend. pos. l. ff. quæ rem. & de vi & vi arm. Lodomar. in fin.* Sed opponitur, non tenuit locatio cui proprie, sicque non poterit agi ex locato. Respond. interim dum est dubium vtrum teneat vel non, agi potest, vel etiam si sit certum, tamen agitur, sicut & agitur pignoratitia actione vbi etiam conflat non tenere pignus: vt *ff. de pign. act. l. ff. rem. §. 6. in quoque* sicut si agitur rei vindicatione quia tunc poterit excipi: vt *l. ad l. ad probationem.* ¶ Sed videtur huic Lentius. ¶ *de agr. & censit. l. Lisibon. lib. 2.* vbi dicit fructus sequestrandos, & de possessione causandum, si dominum apparebit melius ius habere. per quod patet quòd non statim reddet. Sola illa hanc corrigit. 2. Vel hic e conflabat de locatione: ibi non, sed ab alio fecit domino se habere dicebat conductor, vnde cum ipse seruiam pro eo vellet: poterit de hoc iure secum litigare: licet alias non posset secum litigare: vt ¶. *in quibus casibus rem. l. 1. & ff. lib. 2. & infra de agri. & cens. Lesum facit. lib. 2. §.* Vel secundum Inc. licet domino ibi non restituat ilatum, tamen non ebetur ei: quia colonus tenetur probare nihilominus alter esse non eius qui se dominum esse dicit. 4. Vel hic locatior de perpetuo conditio hic non. & hæc vera f. ¶ vel hic possessorio, ibi petitorio perebatur: nam redeat ibi probabatur, & prædium penes colonum esse videbat.

f ¶ *Hanc tenuit Ar. & Salyc.*

¶ Item secundo est contra. *ff. depositi. l. bona fides.* vbi depositati non restituat, sed domino vero. Sola. ibi petitorio, sciliet depositi hic possessorio, conditione sciliet ex hac l. agitur. 2. Vel ibi erat fur vel prædo hic bonæ fidei possessor. 3. Vel ibi inconsenti parata erat dominus probare: hic non. arg. *ff. ad exhibend. l. ff. § ibidem.* quam difficultatem Iuranis non admittit, quando lex expressim ordinat vt prius restituatur possessio: vel causa possessionis prius agatur, & postea proprietatis. 4. Vel ibi conflabat alium dominum, hic non.

¶ Item contra. *ff. de regul. iur. Lin condemnatione. §. fructus. & de concept. dotis l. dotis.* Item & *ff. de reg. iur. l. omnes. §. 1. & de superfic. l. 1. §. quod autem ait ibi, cui damnum adimam, &c.* Sed illa *ff.* in petitorio, non in possessorio intelligenda sunt *cui damnum, &c.* & est ad Liliam *supra de rei vind. l. ordinary. & infra de interdict. l. interdi.* Sed ibi dicit, *hodie conflat*, &c. vt not. *infra de edicto diui Hadri. rubra. l. ff.* ADDITIO. Colligo hic paucam diffinitionem ex verbis in hac glosf. allega. dum quæritur, an conductor possit locatori referre q: actionem dominij: quia aut de locatione est dubium, & potest opponi exceptio dominij: vt *l. Lisibon.* aut conflat de locatione: & tunc si locator agit conditione ex hac l. non potest excipi de dominio, vt *ibi.* & verò agit actione ex contractu, tunc aut obstitit conductor de dominio proprio, & potest, quia illa exceptio perimit in totum iur agentis: vel *ad probationem. supra* en aut obstitit de dominio tertij: & tũc si ille ortius ibi adstat & agit. & tunc potest vt *l. bona fides. §. fin. ff. depos.* alias non potest.

g ¶ *Iuranis.* id est, *iurandum* debente litisdis. hoc est, sum est prædicare. Græci vertunt ὑπόμνημα.

h ¶ *Si conditione.* CASVS. Locatti mihi fundum, & mercedem solutis instrumentum locationis euanuit: si aliquid in fundo à me inductum est, & tu locatore illud surrepueris, debitor mihi rei vind. vel vi bona, rapta, aut ex conducto, vtilled mihi restituas.

i ¶ *Prorogati.* id est, *prorogatum* debente litisdis. hoc est, sum est prædicare. Græci vertunt ὑπόμνημα.

k ¶ *Iubebit.* scilicet conditione certi ex stipulatione: vt *ff. si certum pete. l. si quis certum.*

l ¶ *Placiti sine.* id est, vsque ad pactum fieri. *l. ff. de iusiurand. l. sum. iurisd.* id est, si non fit inibi pactum: Nam si fuerit stipulatio, ex stipulatu, si constituendi animus, de constituto est actio. CVIAC.

m ¶ *Ex nudo pacto.* Quod sit pactum nudum nocui *ff. de pact. l. iurisgentium. §. sed cum nulla.* Vide scripta ad *l. 2. ff. de præsc. verb.* CVIAC.

n ¶ *Iure nostro.* scil. ciuili sed prætorio sufficit de constituto, si eo animo pacti efficaciat agere negotiorum gestorum contra colonus. ¶ Sic ergo non obstat *instit. de act. §. de constit.* 2. Vel in hoc secundo casu inutiliter fuisset stipulatus, cum vellent stipulari velles & ideò nec ex stipulatu. quod notabili, agere potuit: vt *ff. de constit. pe. l. 1. §. nam.*

o ¶ Et adhuc quæritur quomodo præscriptis verbis non agitur, cum inconsentiens fuerit pactum factum: vt *supra de pact. l. Lugum. & Lucum propinquo. & ff. supra de re permut. l. rebus.* & respon. secundum P. speciale: sicut & alias *ff. de reb. & sum. fu. l. quod si Iuno. & ff. de iure de. Lucio.* Sed mirum quare hoc dixerit: nam pactum vel factum quod fui vicinitate vellitur, inter contrahentes deben, quod hic non fuit: sed alio solutat & pro alio, & adhuc ab alio pactiebatur reddi tibi: sic ergo non potest vellitri, & hoc

p ¶ *Potest opponi* [illegible] non vellitur non cohaerentia. quando vendit ad vellitrem tertio

q ¶ *Idd. Ang. hic. Ba. & Ang. in capitulo de GLL.*

480/C.IV.K.5-4, 1095-1096

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& hoc placet. Tertij dicis hic ex internallo appositi. 4. Quanti, quòd ibi in contractu, hic in distractu, & facit ad l. illam ff. de pact. [illegible], sed cum nulla. & ☞ de pactis cen. l. 2.

IN iudicio.] CARVL. In locato & conducto venit dolus & lata culpa & leuis, non casus fortuitus. VIVIANVS.

a ¶ Dolum. vt ibi.

a ¶ Et custodiam. Custodiæ verbo indicat etiam leuissimam culpam venire hic, & l. 1. §. sed & custodiam. ff. de [illegible] & commo. vel vend. [illegible] b ¶ Custodiam. vt ibi, & potest contingere in conductore culpa circa custodiam, vt ff. nau. cau. sta. l. nauta. Circa locatorem, quia rem alienam locauit, vt ff. eod. l. si quis domum. vel vitiosã, vt in l. sed addes §. 1. & l. cum in plures. §. ferramentum. Sed licet ex natura contractus veniat custodia, non tamen leuissima culpa venit, vt ff. nau. cau. sta. l. idem §. sed si gratis. Si tamen specialiter promittatur custodia: etiam leuissima culpa venit, secundum Io. vt ff. eod. l. qui mercedem.

c ¶ Casum. Sic enim propter casum remissio mercedis, & sic neque locatori imputatur, quia aliàs teneretur ad interesse, vt ff. eod. l. si fundus. Azo. & hoc nisi ex pacto speciali, arg. ☞ de neg. gest. l. negotium. & facit ☞ commo. l. 1. & ☞ man. l. à procuratore. & de pig. act. l. creditor.

C Vm conductorem.] CARVL. Scholaris conduxit hospitium integrum, destruxit hospitium: nunquid tenetur redintegrare, quæritur? Resp. quod sic, si viuit: & eo mortuo heredes eius. Nam tenetur conductor si fecerit rem deteriorem, ad interesse, & possit etiam expelli.

d ¶ Heredes. videbatur quod non, quia maleficium erat: sed nõ est inter vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ex depositi. ACCVRS.

e ¶ Ratione. Curialia restituantur, qualia fuerunt tempore conductionis, vel praestet quanti sua interest.

C Vrialis.] GREEN. Si aliquis curialis est adstrictus curiæ, non potest esse conductor vel fideiussor siue mandator conductoris: & si contra facit, ex illo contractu nulla oritur actio.

¶ Sumpta est ex Nou. Theod. ne curialis, vt l. non dubium. ☞ de ☞. quam coniunge cum hac. Subscriptionem hanc adde: Dat. 17. Id. April. CP. Theod. A. xvij. & Fest. Coss. CVIAC.

a ¶ Curialis. Decurialis est l. 2. §. 1. de admi. rerum ad ciuit. pert. l. [illegible] de decur. l. 19. C. Theo. eo. l. 1. ☞ qua ad conduct. præd. fisc. CVIACIVS.

f ¶ Neque procurator. velut qui certa mercede sibi præstita cum domino conuenit vt à cæteris conductoribus ipse exigat, secundum quæstum. 2. Vel dic simpliciter, sicut & in clericis, vt in auth. de sanct. epis. §. alienum. col. 9. & facit ☞ l. proxi.

g ¶ Neque conductor. si tamen in conductione successit alij, iure seruatur, vt ff. de decu. l. 4.

y ¶ Nec fideiussor. Sic clericus qui prohibetur conducere, prohibetur pro alio fideiubere. Nouell. 120. cum cla. 10. CVIAC.

h ¶ Locatori. scilicet seruati, vt ff. eod. l. si ignorans. & facit infra Codex.

a Locator tenetur de dolo lata & leui culpa, non autem de leuissima, nisi culpa ad custodiam esset ordinata, & ibi [illegible].

a Lege 1. in [illegible] de decurion. [illegible]

† Conc. [illegible] Mercedis remissio fit propter casum.

IN iudicio tam locati, quàm conducti, dolum a & custodiam a b, non etiam casum c, cui resisti nõ potest, venire constat.

Destructa per conductorem, debent refieri per eum, & eius heredem. SAL.

XXIX. Idem AA. & CC. Iuliano.

CVm cõductorem ædificia quæ suscepit integra, destruxisse proponis: hæc etiam heredes d eius præses prouinciæ instaurare, ædificiorum inter vos habita ratione e iubebit.

Qui prohibetur esse principalis, prohibetur esse accessorius. BALD. Vel sic: *Curiales non possunt aliena prædia conducere: nec pro conductoribus fideiubere.* SAL.

XXX. Impp. Theod. & Valent. AA. Florentino præfecto prætorio.

CVrialis a ã neque procurator f, neque cõductor g alienarum rerũ, nec fideiussor y † aut mandator conductoris existat: alioquin nullam obligationem neque locatori h, neq; conductori i ex huiusmodi contractu competere sancimus.

Milites non debẽt omittere vsũ armorũ, nec esse graues vicinis eorum. h. d. Et illi qui aluntur à republica, debent militare pro ipsa, non contra ipsam vel honorem ipsius tenemere. BALD. Vel sic: *Milites debent se abstinere à conductionibus, nisi gratia sui vsus.* SAL.

XXXI. Imp. LEO Aspari Magistro militum.

MIlites nostros, alienarum rerum conductores k seu procuratores l, aut fideiussores vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne omisso armorum vsu, ad opus rurestre se conferant, & vicinis graues præsumptione cinguli militaris existant. Armis m autem, non priuatis negotiis occupentur: vt numeris n & signis suis inglobati

inhærentes, rempublicam à qua aluntur, ab omni bellorum o necessitate defendant †.

Non tenetur dominus reuocare eidem si non vult: nisi per pactum in scriptis factum adstrinxerit se ad refirmandum. nam tunc compellitur: & alij locare non potest. h. d. & est valdè no. lex pro contractibus emphyteoticis, in quibus omittitur reuocatio. BALD. Vel sic: *Dominus potest locare rem alij cùm fuerit finita locatio primi. nec debet primus secundo conductori molestiam vel litem inferre, sub pœna hic subiecta.* SALYC.

XXXII. Imp. ZENO Adamantio P. P.

NE cui a liceat qui aliquã domũ alienam, vel locum aut ergasterium nomine conductionis accepit, alteri qui post eum p domini voluntate ad eandem q conductionem accessit, litem inferre r, quasi rem illicitam, aut agenti damnosam tentauerit: sed petere facultatem dominis domos suas vel ergasteria, vel loca cui voluerint locandi s ipsis nihilominus qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis conseruandis: nisi fortè pacta t per scripturam specialiter inita cum dominis, vel cum his qui postea conduxerint, legibus u videlicet cognita, agentis x intentionibus suffragentur.

Quòd si quishuiusmodi controuersiam faciat iussionibus interdictam crediderit commouendam: si priuatus est, acriter cæsus exilij subeat pœnam: si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

Qui rem conductam non relinquit ante condemnatoriam sententiam, postea tenetur etiam ad eius æstimationem quasi inuasor. BAL. idem SALYCET.

M Ilites.] CARVL. Milites armatæ militiæ prohibentur conducere res alienas, & esse fideiussores conductorum, siue procuratores, siue mandatores eorum: & debẽt dare operam armis, non agriculturis, siue priuatis negotiis: ita vt non defendant, & rempublicam à qua aluntur.

¶ Coniunge l. milites. ☞ de re milit. CVIAC.

k ¶ Conductores. Sed an stabulum pro equis suis, vel alia ad militiam facientia poterit conducere? Respon. sic, & hoc de iure tantum prohibetur: ☞ sublicet ne [illegible] [illegible] & idem in domo reficienda dico, non habitanda. vt ☞ eo. l. fin. in princ. nam & miles punitur, vt ☞ eo. tit. l. vlt. sed locanti & ignoranti parcitur. vt ff. eo. l. si ignorans.

l ¶ Procuratores. vt & ☞ de procur. l. milites [illegible] si in b rem suam. vt in eo. l. qui stipendia. & ff. de procur. l. filiusfamilias. §. veterani. & qui satisd. cog. l. de die. §. 3. &c. & nisi pro necessariis in causa liberali, vt ff. de lib. cau. l. 3. §. miles. 3. Vel nisi pro suo matrimonio, vt ad l. filiusfamil. §. veterani. & idem de c milite cœlestis militiæ, quod hic de seculari dicit, vt in auth. de sanct. episcop. §. alienum col. 9. idem in scholaribus, vt ☞ de stud. l. fin. lib. 11.

m ¶ Armis. sic infra de iure delib. l. fin. in prin. & supra de cond. ob causam. l. si militem. & infra de re milit. l. milites. 2. lib. 12. & 11. q. 3. per totum. ACCV.

n ¶ Vt numeris. quorum quidam dicuntur militia, alij cohors, alij vexillatio, manipulus, legio d, cuneus, ala, vt ff. de his qui not. infa. l. 2. circa princip.

o ¶ Ab omni bellorum. Idem cautum est de fabricensib. leg. vlt. infr. de fabric. qui sunt quasi milites. CYIACIVS.

N Ecui.] CARVS. Si alicui conduxerim domum meam vel ergasterium vsque ad annũ, & in sequenti anno nolo ei locare, sed alij, an possit mihi, aut illi cui locaui, aliquam quæstionem mouere? Resp. quòd non. & si contra fecerit, si vilis persona est, verberatur: & in exilium mittitur: si nobilis, punitur in decem lib. auri.

o ¶ Ne cui. scil. sancimus.

p ¶ Post eum t i. finita eius conductione f.

q ¶ Ad eandem. i. eiusdem rei.

r ¶ Inferre. alioquin si dãnum per hoc dominus habuerit: agit de dolo vel in factum, vt ff. de dolo. l. rem quandam. & secundum Io. quod non potest stare, cùm habeat actionem ex locato, vt ☞. l. prox. In l. autẽ illa rem quandam nõ habebat locũ aliud auxiliũ.

s ¶ Locandi tempore prioris locationis finito: fallit tamen hoc in prædiis fiscalibus. ☞ de loca. præ. fisc. l. compertũ. §. prædia. §. fin. lib. 11. Item fallit in scholarib. vt auth. de hon. & ciuib. [illegible] in rescripto h.

t ¶ Pacta. vt non liceat alij locare, donec iste conductam habere vellet, & tantum dare quantum alius. Et no. per scripturam specialem, vt ☞ tit. 1. l. 1.

u ¶ Legibus. non vi, vel dolo, vel metu.

x ¶ Agentis. scil. prioris.

f Sic clerici prohibentur possidere ecclesiã, in qua habet beneficium. [illegible] & concor. huic l. [illegible]

a Quid dicitur militem res alienas conducere vel posse, salis si miles quid conducit sui vsus gratis, aut pro omnibus ad militiam pertinentibus, vt hic. adde l. [illegible]

b Miles procurator in quibus causis esse possit.

c Imò Nouis Marcello refert quod legio olim decem cohortibus, & cohors rursus diuidebatur in quinquagintã manipulos. ab autem manipulos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad quos milites. v. Capitũ Tholosanũ & ibi Auctorem [illegible] [illegible] [illegible] e Vel ad finire, sed collatã secunda [illegible] in tempus finita prioris. Cyn. & Ang. & Bal. [illegible]

g Ratio est in prud. [illegible], quia [illegible] incendũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod excipit de [illegible] exceptio est ab interpretatione [illegible] verborum huius legis. [illegible] [illegible]

h Dominus domus locator potest durare prima locatione, alteri dictã domum locare pro tempore futuro inchoando.

480/C.IV.K.5-4, 1097-1098
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Conductores.] CALVI. Si conducis à me rem aliquam, vel precario concedo tibi rem aliquam, finito tempore conductionis debes mihi reddere, & viceversa, aut heredes tui si non viuis. Si autem in hac tui heredes differant vsque ad sententiam definitiuam, competens iudex non solùm in re, sed in æstimatione tui debet te condemnare.

¶ Hæc l. pendet ex l. *pen.* ff. *vende.* vel. Ex qua ad hanc est addenda subscriptio, D. v. Kal. April. CP. Theodorico & Venantio Coss. Ante l. *vbi.* deest Graeca constitutio, cuius sententia hæc est, semper ex libro, cui titulus est *μισθῶν* & *μισθώσεων*. Conductio perficitur & locatori & conductori intra annum licere locationem in Italia & in prouincia, nec incidere in pœnam ex transgressione, nisi initio contractus ab eo necessitate. CYIAC.

a ¶ *Prouincia.* Sic de vtraque loquitur alia, quæ dicit idem *infrà, vende vel. Locat. ab vs.* & quæ hic desunt, ibi suppli.

b ¶ *Valeantur.* f. iure, vt T. *f. pretii.*

c ¶ *Æstimationem.* ex pœnitentia actione locati, vt T. *ed. l. vidimus* §. *qui vinum.* & *l. si cui* §. *qui seruum.* Sed hæc æstimatio conditione ex hac l. proponenda est post definitiam sententiam, secundum quod, vt iuxta hæc lex, non tantæ demum est in obligatione. Sed haec, dicet aliquis ante, fieliceet sub illa conditione si quis dilaberit restituere vsque ad sententiam. Sed obiciatur *l. de iudic. l. non quemadmodum.* Sed respondetur, quòd illud est verum in principalibus: sed hæc æstimatio est accessoria.

d Bald. refpondet illi conclusioni, & dicit, licit actionem, PIPINI. per Sententiam aliter atque in Leggeden.

e Actionem duo sub conditione in omnem libertatem proponi poslunt, vt hic, de quo dixi pleniùs ad l. qui de conflaui 10. vel *l. de conf. pecun.* ff. Et Antonius Corn.

f Bald. Bald.

XXXIII. *Idem A. Sabiniano P. P.*

CONductores * alienarum rerum, seu alienam cuiuslibet rei possessionem precario detinentes, seu heredes eorum, si non eam dominis recuperare volentibus b restituerint, sed litem vsque ad definitiuam sententiam expectauerint: non solùm rem locatam, sed etiam æstimationem c eius victrici parti ad similitudinem inuasoris alienæ possessionis præbere compellantur.

XXXIV. †A'ΤΤΟΚΡΑΤΟΡ* fortè ΞΙΝΟΝ. vel A'ΝΑΣΤΑΣΙΟΣ **. epitome ex Basilic.

Ἐ Κατέχῃ ἢ μίσθωσις ἐπιτρέψει καὶ τὴν μισθώσασαν, ἐξεστὶ τοῦ μισθώσαντος ἐντὸς ἐνιαυτοῦ λύειν τὴν μίσθωσιν καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν παντὶ τῇ ἐπαρχίᾳ. καὶ μὴ ἐνδέχεται παρεύρεσιν εἰς ἐν ὑστέρᾳ βασιλείᾳ, εἰ μὴ ἄρα ἐν ἀρχῇ ἢ συναλλάγματος ἀπώλεσεν τὴν τοῦ τοῦ συμβόλου ἢ ἀγράφου ἀνώτερος.

Eadem Latinè.

VTrique cõstitutio permitte & locatori & conductori licere intra annum rescindere locationem, & in Italia & in omnibus prouinciis, & non dare pœnæ velut ex violatione seu transgressione, nisi vtique in initio contractus renuntiauerunt huic legi per pactum, aut sine scripto renuntiauerint.

Hæc quoq; legis argumentum refert Iuliannus epitomator in Diffinis de conflaticie, quod inter fragmenta veterum iur. consultorum à Pithoeo edium fuit. Nempe hoc cauere, vt liceat intra annum sine pœna à contractu in conductum hoc recedere.

Signa vnterualia dicuntur vsfrucia, hodie debet imperator in Italia verecundari de tãta fama, quæ tenet gloriam nominis, sed non honestè, & iam extraneum imperium dicit in Italia: nam in sua maiestate confundi non potest, vt in authent. quomodo oportet. §. fi col. 1. BA. D. Vel hic: *Milites prohibentur à conductione rerum alienarum, aliàtum ipsi, quàm locatores puniuntur pœna hac scripta vel infra: & quilibet potest eos accusare.* SALYCETVS.

XXXV. *Imp. IVSTINIAN. A. ad Senatum.*

LIcet retro principes d multa de militibus qui alienas possessiones vel domos conductionis titulo procurandas e suscipiunt, sanxerint manifestum est: tamen quia res sic est contempcatve neque interminarionis sacratissimæ constitutionis f milites memores, ad huiusmodi sordida audant venire ministeria, & relictis studiis publicis, signisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum peruenire, & armorum atrocitatem non in hostes ostẽdere, sed contra vicinos, & fortitas etiam aduersus ipsos miseros colonos quos procurandos g susceperunt commertere h: necessarium duximus ad hanc sacratissimam venire constitutionem, altius & plenius huiusmodi causam corrigẽtes. Iubemus itaque omnes omnino qui sub armis militant, siue maiores, siue minores, (Milites a autem appellamus tam eos qui sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam, quã qui in vndecim decuriis scholis i ¶ taxati sũt, nec nõ eos qui sub diuersis optionibus k *federatorum nomine sunt decorati) saltem in postetum l ab omni conductione alienarum rerũ temperare: seruaturo quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto vel aliqua sententia cadãt militia m, & non sic regressus eis ad militiam gradum, neque beneficio imperiali, neque consensu vel permissu iudicis, sub quo tolerandam fortiti sunt militiã: ne dum alicuas res conductionis titulo elis gubernandas existimant, suas militias suamque opinionem amittant, ex militibus paganì, ex decoratis infames constituti n: & quod post huiusmodi cõductionẽ, (quam penitus interdicimus) à publico susceperint o, & hoc * sine aliqua mora vel procrastinatione reddere compellantur: scilicet ioris & ipsis qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio contra eos concedatur: vel p quilibet alienæ appetens constitutus q militem procuratorem elegerit r, & à suis cadat redditibus s.*

Patet autem omnibus huiusmodi copia apud competentes iudices accusationis, vt qui in hac causa delator existat, laudandus t magis quàm vituperandus intelligatur: pœna quam contra milites nostrorum ¶ præceptorum contemptores, & ipsos qui eis conductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

a Bald. Bald.

b ¶ *Conservare.* attenuare.

c ¶ *Mitem autem.* Nuncti sunt militum, quemadmodum fecit scriptorum, scholæ scholarium. Vide c. 17. tit. *de præsori.* CYIACIVS.

d ¶ *Vnderim decuriis scholis.* Scholas decem refert Marianus, *de militia Rom. Imp.* Scutariorum primam, secundam, tertiam, agentium in rebus, quartam. Armaturorum seniorum quintam, armaturorum iuniorum, sextam, Gentilium seniorum, septimam, Gentilium iuniorum octauam, Scutariorum sagittariorum nonam, Scutariorum Clibanariorum decimam fuit & vndecima Fabricensium. CYIACIVS.

e ¶ *Procurandas.* i. qui domesticis temporibus militabant pro mercede. Vel diuisionibus. i. electionibus. alias optionibus: vt *in authen. vt nemo miles, neque federatus per rotam*, vel *l.* 2. & facit ad l. illam *in authe. vt li. mo. & auia.* §. *quod autem.* vel 3.

f ¶ *Iudicum in pœnam.* f. iure in præterito non ita fecerint.

g ¶ *Cadant militia.* ipso iure.

h ¶ *Infames constituti.* ipso iure.

i ¶ *Suscipiant.* nomine dispositionem vel administrationem.

o ¶ *Et hoc.* id est, non solùm a militia cadent, sed etiam hæc percepta reddent, & hoc conditione ex hac lege, vel conditione tacitè.

p ¶ *Quilibet.*

q ¶ *Constituerit.* scilicet actor qui alienam petit, ibi tamen debitum.

r ¶ *Elegerit.* cedendo ei actionem, quod est verum, vt *supra ne lice pedi.* 1. & 2.

s ¶ *Et à suis cadat redditibus.* ille qui cessit. Vel *de*, qui locauit. & facit *in authen. de militi.* tit. §. *autem.* vel 9.

t ¶ *Laudandus.* sic *l. de opsis. & sic laudis, in fi.*

DE IVRE EMphyteutico.

Videbatur contractus emphyteuticus similis locationi, sed nõ est, vt Inst. de loca. & con. §. adeo. & idem tit. de locatio pœnæ vicinus tit. ofi.

ADDITIO. *Et sic contractus emphyteuticus hoc pacto non ab initio datur certis quantitate pecuniæ, deinde effluxisse modici annos plus in recognitionem potest detrahi dominij.*

† *infra eum principium.*

480/C.IV.K.5-4, 1099-1100
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mini, quàm in fructuum percipiendorum recompensationem. ita dicit Iason de Mayno in l. j. J. at.
¶ *Vide notas ad* princ. tit. supra de rerum permut. *Vectigalis ager idem est, quod Emphyteuticarius. Vide scripta hic. & not. ad Rub.* ff. si ager vectigal. id est, Emphyteut. *Opponitur* l. etiam j. de praedijs minorum. *Vide notat. ad eam. Vectigales fundi alij suscipiuntur iure priuato, alij iure emphyteutico, alij iure perpetuo. Quamuis autem etiam priuatorum praedia hodie dantur in emphyteusin, tamen in vete iure vectigales dicuntur sola praedia ciuitatum, quod ea sola in emphyteusin dantur. Vide locus in* l. 1. ff. si ager vectigal. *Conductio temporaria quid differat ab emphyteusi temporaria, vide not. ad* l. 3. ff. si ager vectig. *emphyteusis maximè contrahitur, vt res fiat melior ab emphyteuticario, & possideat iure dominij sub praestatione canonis. Haec est vera definitio, quod & ratio nominis indicat, aperiè significatur omne genus meliorationis. Nam & domus dantur in emphyteusin. Quid differ superficiarius ab emphyteuticario, vide not. ad* rubr. ff. de superficiebus. *libellarium contractum volit quidam vocant emphyteuticarium, sed nouum. Nou. Leonis 13. Quid hic differat ab emphyteusi, docebit eius definitio, quam vide in scriptis ad* l. 1. hic. *Vide & not.* ad tit. supra tit. 1. *Feudorum emphyteusis quoque hoc differt à precario, quod in illo meliorationum nulla promissio sit: dominium, vel quasi dominiū non transfertur in accipientem, sed vsusfructus tantum penso annuo non praestatur semper.* l. 14. Cod. de iur. Cviacivs.

remanet penes dominum, sed alienatio est actus per quem dominium transfertur: vt *j. de fund. dot. l. j.* Item in venditione est pretium, & certum, & in quantitate, hic autem & in specie, & praeterea per singulos annos soluitur: vt *Instit. de contrahen. empt. §. pretium. & §. seq. & locat. & conduc. §. adeo*: Item hic necessaria est scriptura: vt *hac l.* quod in alienatione vel locatione non est opus, & in multis alijs: vt curiosus lector poterit reperire.

¶ Sed opponitur. quia [a] etiam alienationis vocabulo continetur, scilicet donatio in emphyteusim: vt *in authen. de non alie. §. alienationis. col. 9. & ff. de reb. alien. non alie. l. fin. quae sunt contra.* Solu. non continetur appellatione alienationis si propriè & strictè accipias, vt [b] est dominij translatio vt *hic*. sed largè sic, vt *ibi*.

a Alienationis late appellatione continetur emphyteusis seu in emphyteusim datio.

b Alienat. proprie qui dominium transfert.

DE IVRE EMPHYTEVTICO.

TITVLVS LXVI.

Emphyteusis quoque licet proprium hunc contractum Zeno fecerit, id est, separatum ab emptione & à conductione, tamen similis est vel emptioni vel conductioni, §. adeo. Inst. de loca. *vndique confusa persoluere, & hac ratione adscribi emphyteusis iure gentium possit non minus quàm emptio & locatio. Graecum est nomen tritum pro Latino nobis, vt hypotheca, arra, proxeneta, parapherna & alia quaedam, quo significatur insitio surculi in arbore, non plantatio: hoc enim est Aristoteli ἀναφύτευσις vel ἐμφύτευσις, illud φυτεία. & insitionis tamen nomine Latine hic contractus significatur.* No. Valerio de praed. pill. *Et est contractus quo dominus fundi sui deserti forte & squalidi vsum & fructum plenissimum & quasi dominium alteri concedit, ea lege vt inserendo, plantando, arando, poliendo, colendo meliorem eum & fructuosiorem faciat, proque eo pendat pretium seu vectigal annuum.* Cviacivs.

Contractus emphyteuticus propriam habet naturam atque figuram, exigitque scripturam, & propter particulare damnum emphyteuta non liberatur à canone. Bald. Vel sic: *Contractus emphyteuticus est contractus per se distinctus à conductione & locatione: & debet fieri in scriptis cum pactis in eo initis. Et si de casu fortuito nihil est conuentum, tunc si res pereat tota, liberatur emphyteuta: non si pereat pro parte.* Salycet.

1. *Imp.* Zeno A. *Sebastiano praefecto praetorio.*

IVs emphyteuticarium [a] neque conductionis [a b], neque alienationis [c] esse titulis adiiciendum [d] sed hoc ius tertium esse constituimus, ab vtriusque memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum: conceptionem [d] item definitionémque [e] habere propriam, & iustum esse validúmque contractum, in quo cuncta [f] quae inter vtrasque contrahentium partes super omnibus, vel etiam fortuitis casibus [g], pactionibus scriptura [h] interueniente habitis placuerint, firma illibatáque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri [i], ita † vt si interdum ea quae fortuitis casibus eueniunt, pactorum non fuerint [k] conuentione concepta: si quidem tanta emerserit clades, quae prorsus etiam ipsius rei quae per emphyteusin data est, faciat interitum: hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino, qui quod fatalitate [l] ingruebat [k], etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. Sin verò particulare [l] vel

a ¶ *Alienationis.* id est, venditionis, quod quidam putabant quasi praedium datum in emphyteusin. videatur emi, vt pretij loco sit vectigal *in §. adeo. Instit. de locat.* Hoc verbum Iustin. vertit venditiones. Vide notata ad eum §. ad scripta ad *tit. sup. de reb. alien. non alien.* Cviac.

d ¶ *Conceptionem.* in animo contrahentium, vel in verbis. Accvrsivs.

e ¶ *Definitionémque.* scilicet in lege, hoc est, obseruationem specialiter definitam. ¶ Et ideò Graeci ad *Leg. hoc iure, ff. de iust. & iure.* dum l. ait quaedam obligationes esse iuris ciuilis: exemplum ponunt in act. ex stipul. acqui. & emphyteusi. Hunc contractum Zeno fecit proprium, vt Iustinianus donationem propter nuptias. Nec obstat quod scribitur de Bizantiis qui fertilia praedia ad tempus, fertilia in perpetuum vendebant. Nam etsi hoc genere negotij vsi sint, nunquam tamen habuere pro speciali contractu. Cviac.

† Hic contractus dicitur singularis secundum Bal. & Princip. Contractum ad hunc facit speciem.

Pr.] Casvs. Emphyteuticus contractus, id est, meliorationis, neque est venditio, neque locatio, &c. & si quis in non modicum tempus, imò in perpetuum concedit mihi fundum vt faciam domum, vt ibi plantem, &c. & reditum sibi annuum reddam: & si inter me & dominum fiat aliquod pactum, illud seruandum est, verbi gratia: Si conuenit scriptura interueniente, quod si flumen auferat totum fundum, vt damnum pertineat ad aliquem nostrûm. Si verò non contingit, distinguitur: aut totus fundus perit, aut pars fundi. primo casu damnum respicit dominum: secundo casu me emphyteutam.

a ¶ *Ius emphyteuticarium.* id est, contractus emphyteuticus qui qualiter fiat, habes *Instit. locat. §. adeo.* Circa quem contractum hunc tria naturalia siue tacita pacta. Primum habes in fin. huius l. Secundum habes *j. eod. l. 2. §. 1.* Tertium habes *j. ea. l. fin. §.* Et etiam dicit ille textus, ius emphyteuticarium vt hoc patet quòd emphyteuta [a] habet ius in re, per quod à locatore [b] differt: vt *ff. de leg. j. l. si domus. §. fin.*

a Emphyteuta ius habet in re. b Emphyteuta differt à conductore.

a ¶ *Conductionis.* Potest tamen defendi emphyteusin genus quoddam proprium esse locationis conductionis, quo quasi dominium transfertur in accipientem, sicut in *l. in tantum. ff. locat.* Est locatio, licet dominium maneat, & sic saepe in ff. emphyteusis dicitur locatio. Cviac.

b ¶ *Neque conductionis.* quia non solet locatio [c] mutare dominium: vt *ff. locat. l. non solet.* At hic sic transit vtile dominium, & naturalis possessio, & sic constituitur in re: vt *ff. si ager vect. l. j. §. fin.* Item hoc ius in rebus soli tantum constituitur.

c ¶ *Alienationis* [d], quia hic ex quibusdam causis potest res auocari: vt *j. ea. l. 3. & fin.* Item quia dominium, scilicet directum Codex.

c Locatio non mutat dominium, vt hic, nisi sit in perpetuum, vel longum tempus. d Qui dat in emphyteusin non alienat.

f ¶ *Cuncta.* puta pacta.

g ¶ *Super omnibus, vel etiam fortuitis casibus.* veluti de euictione, & de alienatione, & caeteris causis.

h ¶ *Scriptura.* Nota. hunc [c] contractum fieri debere in scriptis [d]: sic & alibi: licet contra regulariter: vt not. *supra de pact. l. pactum quod bona.* Vel dic hoc dici de pactis, non de contractu. 3. Vel non prohibet sine scriptis fieri, licèt dicatur fieri in scriptis.

Additio. Falsa est haec opinio, licet consuetudine confirmetur: ait Bo. Ang. &c.

¶ Dele à principio vsque ad haec verba: *Vel non prohibet* & reponatur additionem. Rectè: Quod ex eo confirmatur, quod amissio instrumenti emphyteutici non nocet, ergo nec omissio, at in libellario contractu, necessaria est scriptura, de quo vide scripta hic. Cviac.

c Dedicata ecclesia dominum ve ne riore, posse, domus est ecclesia, vel alio casu fortuito est destructa: nihilominus tamen tenetur ecclesiae me aliorum, vt per hanc tex. d Scriptura perfici debet emphyteusis.

i ¶ *Custodiri.* per condictionem ex l. ista Zenonis, vel praescriptis verbis. Additio. Haec vltima opinio rectè à plerisque reiecta est priore probata.

k ¶ *Pactorum non fuerint.* *l. 8. sup. de locato.* Cviac.

l ¶ *Quod fatalitate.* Vis ergo maior, vt grando, procellae, desolatio hostium pertinet ad emphyteuticarium nescius est in locatore. Verùm ante hanc const. idem videtur fuisse in emphyteuta, quod in conductore. *l. 15. §. Papin. ff. locat.* Cviac.

k ¶ *Ingruebat.* id est, irruebat.

l ¶ *Sin verò.* At si fuas releuat tributis praedia ob sterilitatem. *l. fisci ff. de censib. l. 1. inf. de alluuio.* Cviac.

l ¶ *Particulare.* scilicet mediatatis: arg. *ff. de verb. signif. l. nomen filia*

480/C.IV.K.5-4, 1101-1102
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fiilorum §. penultim. & de vsufruct. l. etiam partis. secundùm M. quod B. non placet. Sed dicit particulare dum non sit totius rei, id est, dummodo non sit tota res extincta, quamuis maior pars perierit, damnum pertinet ad emphyteuticarium: vt *Inst. loca. §. adeo. infra. §.* alioquin non complecteretur omnes casus, hæc l. quod facere vult, cum subditur aduersatiua. *sin verò particulare,* &c. hoc placet [a]. ¶ Sed videtur distinguendum: vt *ff. de contrahen. empt. l. domū.* Sed ibi ante contractum periit. si verò post, semper esset emptoris periculum, vt in venditione: vt *Insti. de contrahen. emp. §. cum autem.* ¶ Item contra. huic dicto *C. de allu. & palu. l. ij.* Sed est speciale in tributis, vt aucto vel diminuto prædio augeatur vel diminuatur pensio: vt ibi. Additio. quia tributa pro modo agri debentur.

a ¶ *Emphyteuticarius.* quia emolumentum si quod accessit, fortè iure alluuionis, ad eum spectat. ¶ Sed quid contra si augeatur res [b], an augeatur pensio? Resp. [c] potest distingui sit apparens vel latens augmentum, vt alluuionis ad instar fructuarij: vt *ff. de vsufruct. l. item si fundi. §. sed si insulam.*

a Et hoc dicit Bal. Salyc. Albe. & Iaf.

b Verùm vt emphyteuticarius nulla pensio [illegible] sic augeat. c Hæc Gl. distinctio placet B. B. Salyc. & Ia. nec debet distingui.

aliud leue contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia: hoc emphyteuticarius [a] suis partibus non dubitet adscribendum.

Pacta emphyteutica seruanda sunt: quibus cessantibus seruanda est natura contractus: quæ est, vt si per triennium canon non soluatur, possit dominus expellere emphyteutam, nisi steterit per dominum, & emphyteuta deposuerit censum. Bald. Vel sic: *Pacta inita inter dominum & emphyteutam, sunt seruanda: & maximè super reiectione emphyteutæ. Et si de eius reiectione nihil fuerit conuentum, potest expelli si nō soluerit per triennium, nulla meliorationis vel alicuius pœnæ habita ratione: nisi per dominum steterit quo minus solutionem receperit: & emphyteuta consignauerit, & deposuerit.* Salycetus.

II. *Imp.* Iustinianus A. *Demostheni* P. P.

IN emphyteuticariis contractibus sancimus, si quidem aliquæ [a] pactiones [b] in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ: easdem & in omnibus aliis capitulis [c] obseruari, & de reiectione eius qui emphyteusin susceperit, si solitam pensionem [α], vel publicarum functionum apochas non præstiterit [d]. Sin autem [β] nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totū triennium [γ] [e] neque pecunias soluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit [f]: volenti [g] ei licere eum à prædiis emphyteuticariis repellere [δ] [h]: nulla ei in posterum allegatione no-

IN *emphyteuticariis.*] Casus. Dictum est supra ad quem debet spectare periculum rei datæ in emphyteusim. hic dicit quòd pacta si quæ fiunt siue sint de natura contractus, siue de extrinsecis, debeant seruari. & si non fiant, debet emphyteuta soluere singulis annis pensionem, & debet reddere apochas domino in quibus confitetur se soluisse: & si in solutione per triennium cessauerit, dominus poterit eum expellere, nec ei resistere poterit dicendo se fundum meliorasse, & posuisse emponemata, id est, aliqua ædificia, allegando quòd dominus pœnæ se subiecerit si emphyteutam expelleret. Item nec emphyteuta poterit obiicere domino quòd pensionem non petiit, quia offerre debuit, & si dominus nolit accipere, debet consignare & deponere.

b ¶ *Pactiones.* præter illas quæ ex natura rei contractus tacitè intelliguntur. Accursius.

c ¶ *Capitulis.* scilicet vel super interitu: vt *suprà l. proxi.* vel alienatione: vt *infrà l. proxi.* vel super aliis, vel etiam super reiiciendo emphyteutam, puta si non soluat per quinquennium, vel decennium, vt subiicit, & de reiectione, &c.

α ¶ *Si solitam pensionem.* Quia fiscus tributa exigit, tam à domino, quàm ab emphyteuticario. Cviac.

d ¶ *Apochas non præstiterit.* id est, pensio soluebatur domino, & functio fisco pro eodem fundo, & emphyteuta qui suscipiebat apocham à fisco, id est, confessionem de solutione *& suprà de fide instrum. l. plures.* debebat eam domino dare in vnoquoque anno. alias si non redderet per triennium, expelli potest, vt hic. Et hoc ea ratione, quia posset esse quòd res ad dominum rediret, & fiscus peteret etiam præteritas functiones: *ff. de publica. l. Imperatores in princip.* Si ergo habuit dominus apocham factam emphyteutæ à publicano, tuebitur se contra eundem publicanum. Vel dic, apocham cum subscriptione sua: vt *d. l. plures.*

β ¶ *Sin autem.* Idem est in emphyteuta ciuitatis. Cviac.

γ ¶ *Per totum triennium.* Ideo expectatur triennium, quia quasi dominus est, imò moribus nostris non aufertur nisi ex condemnatione. Vide scripta ad *l. 3. sup. sin. præc.* At locator & emphyteuta Ecclesiasticus post biennij cessationem expellitur. *Nou.* 120. Cviac.

e ¶ *Triennium* [d]. in emphyteuta ecclesiæ [e] biennium: vt *C. de sacrosanct. eccle. authen. qui rem.* idem in colono priuati, quod hic, scilicet de biennio [f] distinctum: vt *ff. loca. l. quæro. §. inter.*

f ¶ *Reddiderit.* cum subscriptione sua: vt *d. l. plures.* vel aliter vt modò dixi. Accurs.

g ¶ *Volenti.* quasi vellet ad pensionem tantum agere, ex l. Zenonis posse.

δ ¶ *Repellere.* Sic contra, si dominus per triennium moram faciat in accipiendo canone, hoc cedit lucro emphyteuticarij. Et in hanc rem Eustachius in *lib. de temporibus*, citat *l.* 31. *C. de episc. audientia*, quæ desit in eo tit. Et verò sola oblatio emphyteuticarium liberat à præstatione canonis præterit, si hoc dominus malit. *Nou.* 120. arg. *l.* 1. *C. de suscep. l.* 4. *C. de col. fund. patrim.*

d Contra eum hac Gl. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

e Emphyteuta priuati cessans in solutione canonis, per triennium cadit à iure suo. Ecclesiæ verò, biennio. Contra in moment. in verbo, Emphyteuta priuati.

f Intellige secundum distinctionem Bar. in l. [illegible] [illegible] [illegible] refert hic Ias. [illegible].

At à periculo deiectionis sola oblatio non liberat, nisi pecuniam deposuerit & obsignauerit. Cviac.

h ¶ *Repellere.* per se, huius [a] l. auctoritate: sed melius si iudicis auctoritate fiat per libellum [b], cùm possideat: vt arg. *C. de pig. l. creditores.* secundùm M. & B. nec pertimescat crimen, si faciat per se, cum sibi arbitrium violentiæ sciat esse concessum: vt *C. de metatis l. decurionum. li. xij. & ad idem ff. de pigno. l. Iure vectigali.* Si tamen inreuersa possessione, suo nomine cœpit possidere emphyteuta, non deiicies eum sua auctoritate [c]: vt *ff. de vi & vi arma. l. colonus.* secundùm Io.

¶ Sed quid si [d] fuerit pactum dominus, vt non liceat ei emphyteutam repellere, etiam si pensionem non soluat? Respondeo pactum formidum [e], arg. *C. de pact. l. penult.* quia iuri pro me introducto, renunciare possum. Alij distinguunt an conueniatur ne omnimodo liceat, & tunc non valet: an vsque ad certum tempus, & tunc sic: vt *ff. communi diui. l. in hoc. §. si conueniat.* Sed est arg. contra quòd tale pactum non valeat: vt *ff. de prec. l. cum precario.* Sed prima est verior, & est pro ea *ff. depo. l. j. §. si conuenias.* ¶ Item si triennio elapso dominus accipiat pensionem omnium annorum quibus est cessatū, an amodò poterit deiici? Resp. non [f], arg. *ff. de lege commiss. l. post diem.* Duorum enim alterum poterat facere dominus, vel deiicere, vel pensionem petere: vt *in authen. de alie. & emphy. §. si verò quis locator. col. ix.* eligendo ergo vnum, alteri renunciasse videtur: vt *d. l. post diem. & l. si fundum §. j. in eo. tit.* ¶ Item quis probabit, vtrum emphyteuta se soluisse, an dominus sibi non fuisse solutum? Respon. emphyteuta: vt arg. *C. de proba. l. j.* quod faciat per testes [g], vel instrumenta, vel confessionem. Vel quòd trib. continuis annis proximis soluerit, per quod præsumitur [h] retro soluisse semper: vt *C. de apochis pu. l. pe. lib. x.* ¶ Item quid si emphyteuta promisit pœnam si non soluerit pensionem, an poterit deiici? Videtur quod non. quasi per pœnam renunciauerit dominus deiectioni, arg. *C. de pact. conu. l. fin.* Tu dic contra [i], nec quòd fauore domini, scilic. pœna, est introductum, &c. *C. de legi. & consti. l. quod fauore. & d. l. C. de pactis con.* loquitur in priuilegiis, quæ facilius quàm iura communia tolluntur. Sed tamen vtrumque, scilicet eum deiicere, & pœnam petere nō potest, nisi hoc actum sit vt vtrumque possit fieri: vt *ff. de except. doli. l. apud Celsum. §. Labeo. & C. de trā. sact. l. cū proponas. & de verb. obl. l. stipulatio ista. in fin.* ¶ Item si semel pœna est exacta, si iterum fiet per aliud triennium quòd non soluat, an iterum poterit exigi? Respon. non [k]: vt arg. *ff. de op. l. si duo §. fin.* Nec obstat etiam si sic dictum rato manente contractu: quia non comprehendit pœnæ stipulationem: quia non est contractus [l]: vt *ff. de except. do. l. apud Celsum. §. Labeo.* nisi expressè esset dictum, rato manente, &c. vt quoties cessauerit, toties in pœnam incidat: vt *d. l. si duo. §. fin.* ¶ Item si promisit pœnam rato [m] manente, &c. & petiit pœnam, & vult nihilominus deiicere, an potest? Resp. sic [n]: arg. *ff. de transa. l. qui fidem. & l. pacta. & C. de pactis l. cum proponas. §.* In fauorem enim domini dictum est quòd contractus debeat ratus manere. & pro hoc est arg. *ff. de reg. iur. l. cum par. & C. de transact. l. si quis maior.* ¶ Item quid si emphyteuta faciat alium emphyteutam suum vel plures, & cessans in solutione canonis: quod auxilium datur domino? Quidam dant ei condictionem ex l. Ioan. dicit quòd vindicat dominium suum à secundo emphyteuta: & si ille cœpit de iure emphyteutico, quòd repliceret: quia non debet ei fides seruari, &c. vt *C. de pactis l. cum proponas §. & ff. vsufruct. quēadmodum c. l. si vsusfr. nomine.* Sicque poterit consequi pensionem. ¶ Item quid si aliquis non emphyteuta possidens fundum pro quo xl. [o] annis soluit pensionem, deiiciatur nunc? Respon. non potest deiici: sed præsumo [p] emphyteuticum contractum celebratū fuisse: vt arg. *C. de fundis patrimo. l. fi. & l. cum emphyteuticū.*

non dub. [illegible] Gl. [illegible] [illegible] [illegible] secundùm distinctionem quam refert hic Ias. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] emphyteuta possit [illegible] [illegible] obiectione pensionis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Gl. sequuntur omnes doct. indifferenter prout refert Ias. [illegible] o Quadraginta anni requiruntur ad præscribendum ius emphyteuticum. Alij 30. alij 10. annos sufficere existimant, de quo vide Bald. [illegible] p Vide plura apud Bald. tract. de præscrip. 3. parte 1. q. 10. num. 15. & 34. vbi de [illegible] [illegible] & subiectionis [illegible].

480/C.IV.K.5-4, 1103-1104
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nisi lib. xj. A D D I T T O. Aute hac verba, *si tamen interuenerit*, ponit idem *in l. penult. supra de locat.* Et infra dele hæc omnia, *Ratione angitur ff. de leg. com. l. post diem.* Et rapone, imò posse eum dicit aperire ad *Nouell.* 120. Nec obstat *d. l. post diem.* Nam idem venditor petito pretio non agit Locatitia, quia secum ipse pugnat. Nam dum agit ex vendictione, ratum facit, dum Locatitia, irritam. At hic secum nihil pugnat. & *l. ab. Rescript. Emphyteuta.* Adde *l. 11. ff. de probat. l. vbi infra de solut.* Et paulo post ibi, vel *quod tribus mensibus, &c.* Adde: Idem in conferred. Bochon. *tit. 18. ff. ibi*, vel *l. de apacha pub. Legend.* argumento *l. &c.* Et inf. dele hæc omnia, *videtur quod ob quæ. &c.* usque, *Tu dic ut ita.* Ad finem eiusdem glos. adde hæc. His addit, an abutens emphyteutico prædio rapiat possit? Die posse. *Nou. 120. l. 8. l. de locat.* CYIAC.

a ¶ *Meliorationes.* Nam his hac stipulatione pœnæ hic casus semper videntur exceptus. *l. quare. §. inter. ff. locati.* CYIAC.

β ¶ *Emponemata.* aliàs emphyteumata * exponunt aliqui, i. ædificia, vel fiant meliorationes. γ ¶ *Vel eorum quæ emponemata.* Pro, vel, *legge, id est.* At pro *emphyteumata* planè legendum *ἐμφυτεύματα & hoc Græcum.* CYI. γ ¶ *Pœna opponenda.* Vt stipulatio pœnæ nè tollat stipulationem fortis, sic nec commissi. Emphyteutiarius sifci ob canonem non solutum non incidit in commissum. *l. 1. infra de fundo.* CYIACVS.

b ¶ *Vel pœna opponenda* promissa à domino & emphyteuta expellere: vt *ff. l. 1. quare. §. inter.* Et dic quòd *emponema.* Græcè, Latinè distinct meliorationes: vt *hic* dicit, & *l. 2. penul. in princ.*

δ ¶ *Voluerit. Nou. 120.* CYIAC.

ε ¶ *Repellendo.* Emphyteuta cuius mora facit ius rem. CYIAC.

ζ ¶ *Anteriore lege.* Iste lege *l. magnam. ff. de contrah. stipul.* quæ est edita eodem anno, quo hæc, *sed* 5 die mense Aprili, hæc Septembri. Adde hanc subscript. Dat. XV. Kalend. Octob. Chalced. Decio V. C. III. Cons. CYIAC.

η ¶ *Cautum est.* vt *l. de contrahen. stipul. l. magnam.* & facit *ff. de usufr. l. pecunia. §. usufructuarum.* & *ff. de adi. leg. l. liberto. §. manumisso.* & *ff. de leg. com. l. si fundus. §. fine.* Fallit tamen in casu, vt in operis libertorum, quæ videntur debere peti coram iudice ad hoc vt stipulatio committatur: vt *ff. de opera libert. l. cum patronus.* Vel ibi non fuerat dies præfinitus. ¶ Sed quo tempore anni fiat solutio? Respon. secundùm quod actum est: aliàs etiam inter mes vicen potuit fieri, dummodo ante Kalendas Ianuarij: vt *l. de usl. fun. pa. l. placuit. lib. xij.* ¶ Post citat. *l. magnam*, adde, *pro 10.* Illudem dele hæc omnia, *Fallit tamen in casu si. usque, vel ibi non.* & adde in verbis: Operæ officiales non debentur in diem, sed tunc *incipiens deberi*, cum peti coepitum, vt *ibi* fecunda lege *Ant.* CYIAC.

θ ¶ *Et secundùm legem.* Ita quòd amodò in suos vsus non conuertat: vt *supr. de vsu. l. accepto. & infra qui potiores in pign. h. l. 3.* ¶ Sed videtur quòd sola obtatio sufficiat, cùm velit pœnam exitare tantum, quod quidam dicunt, *arg. infra de fideiub. & arra. l. libb. 2. & l. de contrah. infra l. 8. & ff. de origine l. Cassius in fine.* Hic ergo subaudit *depositio*, fecitert maximè. Alij dicunt quòd est hic specialis vt sola obtatio non liberet etiam à pœna ademptorum. ¶ Sed quid si ille qui solutare debuit, ignorauit, quia heres ᵇ est acceptorius? *ff. de reg. iur. l. qui in alterius.* & sic nò fuisse: an possit dici? Respondeo, de stricto iure fecit *ff. de verborum obli. l. 2. in fine. §. in hac. & l. ad diem. & ff. de nouatio. fauore. l. 8.* sed dabitur ᶜ restitutio ex clausula generali vt *ff. ex quibus. mai. l. 1. in fine. §. 9. fin.* Sed de æquitate ᵈ non potest dici: quia non cedit tempus ignoranti: vt *ff. quod vi aut clam. l. semper. §. hoc interdicto. & ff. de calum. l. 2. penu. & de adi. ed. l. cum fra. & ff. quando ap. fer. l. 3. §. 1. & ff. si quis impe. esse dic. l. 4.* sed in illis legib. de vsufr. anno dicitur. & facit ad finem huius *l. infra de pignor. Lendato.* ¶ Dele hæc, *Ex causa quæ. ff. ex quib. caus. maior. l. 1. in fin.* Et repone, dabitur quidem restitutio, non vi illius clausulæ, *sed* ex causa ab iustum errorem, *l. 4. ff. de restitut. in integ. §. 8. quæ agens. Infra. de alienat. iud.* CYIAC.

Vm] CARVS. Aterpi ab aliquo fundum in emphyteusin ad non modicum tempus: adhibeat in eo fundo: velo ædificium vendere: quæritur, an possim? Dicitur quòd sic, si hoc continuatur in instrumento emphyteuseos. Si nihil dictum sit, non possum fine consensu domini: nec etiam ius si quod habeam in re, non habita voluntate domini vendere possum. & si velo vendere, debeo denuntiare domino. & si dominus velit tantum dare quantum alius, ille præferatur. Et si inquadam mensis dominus nolit emere, posteo vendere eiusque voluntas non tamè illi est dominus prohibuerit vendere: para quia dixit: do tibi fundum in emphyteusin hac lege, ne licet tibi vendere domum, si dominus ædificaneris, Titio. Si verò alij vendidero, dominus non potestis contradicere tuæ: imò emptorem necesse habet in possessionem mittere, non per procuratorem, sed per scipsum, vel per litteras suas, per quas offendat se velle ipsum mitti in possess. dirigendas in ciuitate magistro ceniur, vel in pomœria præfecto prouinciæ, quemquæ dixerit in poss. & pro hac indictione, vel renouatione efficatur emphyteuseos, non plus habebit dominus, quàm quinquagesimam rei date in emphyteusin. Sin autem dominus hoc modo post duos mensis facere noluerit: licentia datur ex hac l. ipsi emphyteutæ emptorem ducere in poss. domino inuito. & & aliter fiat quàm hac l. constituitur, ego eadem à iure.

¶ Vide scripta ad §. cohæredes, *l. qui Romæ, ff. de verb. obligat.* CYIACVS.

τ ¶ *Voluerit.* tacita quasi ex natura contractus.

ι ¶ *Emponemata.* inde est * emponematographi: de quibus dicunt *infra de dotar. l. si quis lib. x.* Dubantur * enim olim sterilis in emphyteusin sola quia diligentia emphyteutæ fiebant fertilia. sed hodie ad id venitam est, vt omnia deantur in ecclesiasticis autem domus quæ congrua videntur œconomo: vt *l. de sacrosanct. eccl. perpetua. & multum. ff. quæ.* ACCVRS.

κ ¶ Alienare hic accipitur strictè, pro vendere: vt *& in §. adeo. Inst. de locat. l. 1. τ. ιε.* Nam in *d. §. adeo.* est vendere pro verbo alienationis, quod est *in d. l. 1. sup.* CYIAC.

λ ¶ *Consensum.* sufficit expressum.

μ ¶ *Dependium.* ad hæc adiunct tertes, qui probent * amissionem & quod in eo continebatur, imò ipsum pactum: aliosque aliud esse: vt *supra de fide instru. l. in exercendis.* Vel secundùm quod dum: idem quia scriptura non ita probatur: quod nihil est: quia etiam tunc sufficiunt probari interuenisse instrumentum, & amissum, & quod in eo continetur: vt *supra de fide instru. l. annuis. §. pactum.*

ν ¶ *Consensu domini.* Domini principalis quem Græci vocant [illegible] Doctores dicebant dominium. CYIAC.

ξ ¶ *Aliis vendere.* vendere ᵒ, & ius emphyteuticum transferre, idem est sequaliter quæstum. ¶ Sed an donare? Et. quòd non: quia de alienatione hic fit mentio. Sed certè imò ᵖ potest etiam fine domini consensu: vt *l. de fund. pup. l. 3. lib. x). & Inst. loca. §. adeo. & arg. l. de prad. curialium. l. fin.* ¶ Item an pignorare ᵗ? idem dicam quod in donat: vt *ff. de pign. actio. l. nauis. §. final. & de pign. l. ter.* ¶ Sed cùm donat, quatinus dominus petat pensionem à locando emphyteuta? Respon. proponat rei vindicationem nil solutæ pensionis: vt *ff. vsufruct. quemadmodum cau. l. 3. vsufructuarium.* ¶ Item an in vendione debeat contineri, salvo iure dominij: an simpliciter quòd ius emphyteuticum vendat? Peto libertam sufficere. ¶ Item si primus ᵗ emphyteuta vendiderit, & secundus velit nunc vendere, cuius requiratur consensus, domini, vel emphyteutæ primi? Quidam dicunt emphyteutæ primi,

Mm 3 quia

ᵃ emphyteuta.

ᵇ Hæres non facitur id ad quod institutus est. ff. de testamentis. l. 8. quod probationes ignoratur. v. Anton. Corset. sing. Nouv. Sententia. 1. 1. adiunct. ff. de legat. 2.

ᶜ Minori restitutum solutum cautum hinc colligit: dicit ad *l. cum filiusfam. 40. §. fin. in fin. ff. de verbor. obli.*

ᵈ Et ita filius contra obtinuit v. Gold. *Pape. dec. 147.*

ᵉ al. posse.

ᶠ Nuga: nam infrà legitur *Emponemata.*

ᵍ In emphyteusim quæ hodie deuoni.

ʰ Probari ædificia infrauerit utilitas posset.

ⁱ Vendiciatis prohibito vetetur contestatio, & non denotio sit pignum. vt hic Gl. adde Gloss. & quod thesaurus Scipio. l. 1. §. 1. *ff. quæ res pign.* Cappa. lup. l. 1. *infr. de vsfruct. pecun. n. 16.*

ᵏ Emphyteuta potest ius suum quatus iuri. ᵒ al. donare.

ᵖ Contrarium tenet tamen Bart. hic, non obstante *d. l. 1.* & hoc videtur verius.

ᵗ An & contractus aliud emphyteuticum? Baldus ex pat. Centenalis [illegible] Commentaria *l. 10. §. de rei. alienat.*

ᵗ al. ut, ut vel ius reprehens consensum non operatur, Ita.

ᵗ Emphyteuta emphyteuseos & ius suum.

480/C.IV.K.5-4, 1105-1106
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quia ab eo causam habet. s. Tu dic domini: quia hæc lex dicit domini consensum requirit: & primus emphyteuta definit dominus esse alienando, nec possidet civiliter, nec naturaliter: vede etiam non est quærendo voluntas. Præterea à domino qui indulsit eam in possessionem, videtur habere causam. argumentum *ff. de religio. l. §. §. & ad Silanianum. l. §. §. & supra deposit. auctor. sed non eorum est.*

ADDITIO. Illam glossam in omnibus sequitur Bartol. Bald. & Salyceius, & est de mente aliorum. ACCVRS.

¶ Dole hæc: *Item. quod non quia & de alienatione hic se mouetur.* & repone post citationem legum in contractu fenerationis. Nisi ſ donationem prohibeas, nisi consensione dominorum, in totum prohibeas: quia dominus sibi potius velit donare quàm alteriusque ita alienationi æquam consentiet. Poterit & permutare inconsulto domino, quia non potest dominus eandem rem auferre, pro qua emphyteuticarius ius suũ dat. Sed potest dominus idem pretium offerre, & ideo vendere non potest ius inconsulto domino. Potest etiam ei seruitutem & vsufructum imponere, *l. 1. §. 1. quib. mod. vsufruct. amitit.*

a ¶ *Accipere.* confirmãdo. ACCVRS.

a ¶ *Cipere.* Habet dominus ius *aggregationis* in emphyteuta, in feudo ius retractus. CVIAC.

β ¶ *Sin autem dominus.* Videas *l. 3. de præscr.* CVIA.

pere * precia melioratiorum quæ inuenerunt, sed eos deludãt, & ex hoc commodum emphyteutæ depereat: disponimus attestationẽ domino transmitti, & prædicere quanetũ precium ab alio reuera accipi potest. Et si quidem dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatem, quantam ipse † reuera emphyteuta ab alio accipere potest: ipsum dominum omnimodo hæc comparare *. Sin autem duorũ β mensium spacium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, vbi voluerit, & sine consensu domini meliorationes suas vendere. his tamẽ personis, quæ non solent in emphyteuticis contractibus vetari [b] ad huiusmodi venire emptionẽ. Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundũ præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam: vel si ius emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed concessas, & idoneas ad soluendam emphyteuticum canonem, transponere [c] emphyteutam maluerit: non contradicere [d], sed nouum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se [e], vel per litteras suas, vel (si hoc non potuerint, vel noluerint) per depositionem [f] in hac quidem ciuitate apud virum clarissimum magistrum censuum γ, vel præsentibus tabularijs per attestationem ξ, in prouincijs autem per præsides vel defensores celebrãdam. Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarũ propter hoc efflagitent: (quod vsque ad præsens tempus perperam cognouimus) non amplius eis licebit pro subscriptione [ſuas] vel depositione, nisi quinquagesimam partem precij [h], vel æstimationis [i] loci qui ad aliam personam transfertur, accipere [k]. Si autem nouum emphyteutã, vel emptorẽ meliorationis suscipere minimẽ dominus maluerit, & attestatione facta, intra duos mẽses hoc facere supersederit: liceat emphyteutæ, etiam non consentientibus dominis ad alios suum ius, vel emphyteumata † trãsferre. Sin autem aliter fuerit versatus [l], quã nostra constitutio disposuit, iure emphyteutico cadat [m].

b ¶ *Venari* apponitur enim quandoque in contractibus emphyteuticis, ut Titius, vel Seius, vel alia persona quam nominat, debeat accedere ad emptionem illius rei. Vel dic * de hoc, vt dicitur *supra tit. l. Emptatis. & l. licet. & supra de sacrosanct. eccles. authentic. quod cuique.* Item ad hoc *l. de contrahen. empt. Lebedum.*

c ¶ *Transponere.* permutando.

d ¶ *Non contradicere.* scilicet confirmãdo dominum.

e ¶ *Per ſ. sic l. de his qui vt ind. imp. l. ſ. & supra de decur. l. nullus qui non sit.*

f ¶ *Per depositionem.* id est, qualemcunque scripturam, qua ostendat se velle nouum emphyteutam suscipere.

γ ¶ *Magistrum censuum.* Apud quem fiebant pactorum & contractuum publicationes, & insinuationes. Iterato in Vrbe tantũm: & postea vocatus est *Sporta*, *Nou. Leo. 44.* CVIAC.

ξ ¶ *Per attestationem.* id est [a], scripturam cum testibus.

h ¶ *Partem precij.* quando vendit.

i ¶ *Æstimationis.* quando alio titulo transfertur, & hoc dicitur hodie pro renouatione dari.

k ¶ *Accipere à nouo emphyteuta.*

l ¶ *Versatus.* scilicet emphyteuta.

m ¶ *Cadat ipso iure.*

¶ Quicquid ergo contra legem illam fiet, poterit dominus rem vindicare, aliud in fructuario [n]: *ſ. de vsufruct. l. cui vsufructus.*

* Hic dominus institutus videtur magis placere Bart. Bald. Salyceius. & lac. Ioc. primus ita ceteris.

a Attestatio, pro scriptura testibus confirmata.

c Idem Iac. & est sing. secundum eundem.

d Idem Bart. Bald. Salyc. & Iason.

† emptorem.

e Idem Iac. & est de mente aliorum.

Codicis

480/C.IV.K.5-4, 1107-1108
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE SPONSALIBVS, ET ARRIS sponsalitiis & proseneticis.

Codicis Domini Iustiniani SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRÆLECTIONE,

LIBER QVINTVS.

DE SPONSALIBVS, ET ARRIS sponsalitiis & proseneticis.

TITVLVS I.

Cæpit hic ipse hos libros edidisse. Codicis, vt quæ omissis conuentibus liberis superiore, perseqnatur, & ultimum prædicto ex eis ac præcipuo matrimonio contractum, qui etiam modo consensu perficitur, vt superiores aliquot, & quæ tamen ipsius regnij natura facit ne euolutur: nec enim dantur ad matrimonium pertinentia: facium vt placuit primus secunda de matrimonio. Sunt multi contractus qui vel eum præcedunt vel cóo complectuntur est, cum sequuntur: vel modo præcedunt, modo sequuntur, vel qui penitus dirimunt ea conuentiones, velutis diuortium. Sed qui ad eum confirmandum & confirmandum spectant, sunt, Data dotis vel promissio, quæ præcedere & sequi, matrimonium potest, & sæpe præcedit, nondum nupta, aut sponsalia, quæ nec dos propriè. Donatio ante nuptias quæ etiam præcedit, sicut etiam sequi potest, & ab id matura nomine dicitur donatio propter nuptias. Sponsalia quæ præcedunt. Arrarum quoque datio quæ præcedit. Sponsalia de quibus est prima pars huius tituli, dotis conuentiones, nuptias, per se vel per stipulam, vel per interpositam personam, interuenientibus, pertinentium, quæ non fiunt per alium, sed per stipulationem vel alium facientes, & secundum ius naturale accipit quod est in l. 1. D. eod. Sponsalia esse inter eos promissionem & conuentionem nuptiarum, non facta erat nouerunt, quæ non sic promissio & conuentio de nuptiis contrahendis, non contractus velut sicut adiuncta & repromissionem, quæ nomine stipulationis plerumque non de causis fiunt propriè stipulantes: facta non certa fidem fecerunt, sed alio loco non iudicia, nudum consensum. Patet enim lætitiam promittendi aut repromittendi verbum, minus, nec est repromittere quidem spondere. Prætereunt qui quantulæ conuenient inuenit etiam si ex eo non nascuntur obligatio. Spondere qui promittunt stipulanti, quod est sponsionem iure concedere, & remedium quod promissionibus inferma adhibetur. Ut cuiuslibet pars est de arra sponsalitia, & arrarum datio contractus. l. contractus. l. de l. 1. ff. quæ adhibetur emptio aut vel locationi vel sponsalibus, præter emptionem vel locationem, in stipulatione & matrimoniam iuratur autem ab emptore venditori & à conductore locatori, vel à locatore conductori, vel ab sponsa sponso vinculo & quasi arrhatores concinnus dicit: sunt, per in omnibus iuris est, vt emptio emptione vel locatione redimantur, maximè si corpus certum dictum sit arra nomine vel impetrantur ut pretio sit in numeratio conspiant, & ei si exemplo facere nuptias vt arra sponsalitia redimantur vel impetrentur in donationem propter nuptias. Et vel si culpa emptoris vel locatoris aut conductoris vel sponsi vel stipulatoris emptio vel locatio vel matrimonia, arrae amittat, quod & pœnis inferri solebat. l. vii. D. lege com. Si culpa videtur vel locatoris aut conductoris qui arrae accepit vel sponsa culpa, in duplum restituat, exceptuantur casus certi in l. pen. hæres tit. & aliis tit. seq. Tertia pars vinculi est de prætereuntia, quæ vetera significantur pramia quæ debentur accessibus sine consideratione: sponsalium aut consistere. Ita modo impedit l. vii. quæ excepta Obs. XI. pro quantitate data, & donatione propter nuptias, & hæc amplius cessit, ne vetera sponsalitiorum ex hac causa prouocantur pro posse, quod & philanthropia dicitur l. 1. ff. de pœna. in quo philanthropia est & ius per sponsalia cuiusdam Dual. 4. Argumentum indubitatum, & 1. Mater d. 1. ab tutorum ex Institutione. Cvi.

a Continuaque.

b Proseneticum quod dicunt Aliqui in a. desunt l. 2. 3. legis, proseneticum, quod vide.

1 ¶ Vide con. ad initium tit. ff. eod. & scripta ad l. 1. C. de iuuenili, fiqual. Cvtac.

2 ¶ Arra est quod pecuniarum, vt reliqua ex fide contractionis sequitur. Cvtac.

3 ¶ Proseneticum b. id est, salutaria, quæ dantur proseneticis: vt Ede pouer. l. 1. sed de hac nihil dicitur in supra Accvrs. ¶ Dotis est in l. vii. ff. eod. Hi sunt, quibus pacisci mandant, vendantur si habuisse mariti. Ignorat. ff. de rem. nupt. Hi dicuntur interpretes in l. 1. C. Th. de nup. & Græcè ἐμπολεμοῦσιν, & est datum salarium ἐμπολεμοῦσιν. l. vii. ff. de pœnis. Sed de modo eccl. Græca confirmatio, quæ desideratur in hoc titulo: cui tamen summa extat apud Harmen. lib. 4. tit. in hanc sententiam: vt illi interpretes nuptiarum non petant ἐμπολεμοῦσιν obtinentem, nisi nominatim de eo consenserit. Infoque vt non commentis possit de ἐμπολεμοῦσιν contra vicesimam partem dotis aut donationis propter nupt. Cvtac.

4 ¶ Sponsalia. Vide cap. 31. de professis. Cvtac.

5 ¶ Sponsalia. Vide cap. 1. de sponsal. Cvtac.

6 ¶ In eadem prouincia, sed si in alia, posset ius annuere: vt l. de re. v. l. & hoc si abesse sit ex probabili causa tantum. Si verò absent sit ex probabili & necessaria causa, expectatur donec adsit: vt l. sed l. sape. quæ est contra.

7 ¶ Nuptiæ. In illo est, dantur, neque in pecunia, neque in fama. Vetetes enim pro damno, hoc vt ff. de adul. sed l. cum autem. §. excepto. Anvtio. Cuia huius l. maximum vide d. de dis. & c. b. sicut ut dictum. & quæ ibi notantur per gl. & doctores, eum ind.

8 ¶ Ara. hæc eadem pignora vocantur l. ut. d. l.

9 ¶ Vide scripta ad l. 1. sopra de sponsalibus. Cvtac.

10 ¶ Redituri. pœna ex vtraque parte cessante.

11 ¶ Nuptia. quæ nunc pœnitentiam tempore sponsalitiorum.

12 ¶ Defunctæ persona interuenit: oblatum, vel non: licet in donatione propter nuptias secutus

a Sponsalia.

b Hæc ipsa Tit. 1. ¶ hanc Iustinianus sic redigitur sed inscriptio. ¶ 1. Sponsalia. l. ult. d. eod.

Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alij nubere. BALD.

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. *Anonymo* *.

LIS desponsatæ b ¶ renunciare conditioni c, & nubere alij, non prohibentur.

Sponsa sponsum abfuit: in tentur per biennium expectare: quæ elapsa, alteri nubere impune. BALD. Vel sic: *Comprehendendo vtramque lectionem b. d. Sponsa per verba de futuro, debet expectare sponsum, usque ad tempus conuentum: & si non sit conuentum, usque ad tempus legitimum, intra quod illo non venente, potest intra sine metu arrarum alij nubere.* SALYCETVS.

2. Impp. CONSTANTINVS A. & CONSTANS C. ad *Pacianum præfectum vrbi.*

Sis * qui puellam fuit nuptiis pactus est, intra biennium > exequi nuptias d, in eadem prouincia e degens superfedere it: enique spatij fine decursis, in alterius postea coniunctionem f puella peruenerit: nihil fraudis g ei fit, quæ nuptias maturando, vota sua diutius elodi ¶ non passa est. Dat. pcid. Id. Apr. Martianop. Pacariano & Hilariano Cons.

Obligationem purificatam, sequentis casus accursu non resistit, sicut in obligatione purificanda. BALD. Vel sic: *Casus non facit quem perdere de res sponsalitias, nisi culpa alterius casum præcedat, quod est.* SALYC.

3. Impp. GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. *Eurropio* P.P.

ARris a sponsaliorum nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, quæ data sunt iubemus restitui b: nisi causam vt nuptiæ non celebrarentur, defuncta b persona iam præbuit

* CT. 1. 4. 3.

¶ Iub.

480/C.IV.K.5-4, 1109-1110
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible] *si à sponsa.* committebatur ergo hoc casu pœna heredi. sic & [illegible] *veterum.*
a ¶ *Probabit.* & ideo tunc amittit arras.

SI pater.] C A s v s. Pater de filiæ nuptiis si pactum fecerit, post eius mortem filiæ tutor vel curator non potest transigere, vel mutare quod pater fecerat.

b ¶ *De filiæ nuptiis.* de tali, quem ipse recusare non poterat: vt ff. [illegible] *sed an quis.*

c ¶ *Firmum.* habita ratione vel comparatione eius quod pater fecit. & quod tutor vult. & sic non obstat ff. *de verbor. obli. l. Titia.* [illegible]

d ¶ *Destinatum.* alias *destinatum.* & alias *definitum.* & hoc nisi puella iure recuset, sicut est in tutore. ff. *de consp.* [illegible] *qualicunque.* A C C V R S I V S.

e ¶ *Defensore.* id est, tutore, vel curatore.

f ¶ *Commoda.* sc. pecuniaria tractanda: non autē de maritando eam.

¶ In coniunctione ergo puellæ non quæritur consilium tutoris, sed ipsius puellæ: quæ si culpa verecūdiæ non eliget, iudicis erit deliberare: vt [illegible] *de nupt.* [illegible] *de ritu nupt.* [illegible] secundum quosdam. Sed alias in curatore dicunt illa, si puella, dicit quod ipse solus non potest constituere sponsalia, sed certè cum aliis debet aduocari: vt [illegible] *de nupt.* [illegible] A C C V R S.

g ¶ *Ipsius fœminæ.* contrahentis tutori vel curatori: & fac. ad Listam. *infra* [illegible] *de nupt.* [illegible] *de Iuliam.*

MVlier.Casvs.] Mulier sui iuris constituta, si maior, vel post veniam impetratam arras recepit, & non copulat: in duplum tenetur. Si minor, siue per se, vel tutorem vel cur. fecerit: in simplum. Si pater, vel mater, vel auus & maiores susceperint, in duplum tenentur. hæc vera, si sine causa destitit. Si verò aliquod impedimentum emerserit, aut [illegible] & hoc sibi imputet: si ignorabat, reddat quod suscepit. Et de hoc idem in sponso quod in sponsa dictum est, quadrupli pœna reiecta, vt fuit olim, nisi aliter sit ex pacto: cautio verò pœnalis interuenire non potest.

buit[a]. D.XV. Kal. Iul. Thes. Gratiano A.V. & Theod. A.I. Coss.

Promissio paterna circa liberos, est maioris efficaciæ, quàm tutoris, etiam si paterna sit expressa per modū vltimæ voluntatis. hoc vltimū tamen non dicit textus. B A L D.

Vel sic: *Tutor vel curator non poterit dissoluere sponsalia contracta per patrem puellæ.* S A L Y C E T.

1 *Impp.* Honorivs & Theod. AA. *ad Marianum* P.P.

SI pater † pactum de filiæ nuptiis[b] iniit, & humana sorte cōsumptus, ad vota[c] non potuerit peruenire: id inter sponsum & spōsam firmum[c] rationque permaneat, quod à patre docebitur destinatū[d]: nihilque permittatur † habere momenti, quòd cum defensore[e], ad quem minoris commoda[f] pertinebāt, docebitur fuisse transactū. Periniquum est enim, vt contra paternam voluntatem redempti[*] fortassis tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cùm plerunque etiam ipsius fœminæ[g] aduersus commoda propria inueniatur laborare consilium. Data III. Non. Nouem. Honorio XIII. Theod. X. AA. Coss.

Quæ contraxit sponsalia, & ea non vult exequi si est ætatis legitimæ, arras quas recepit, restituet duplicatas: si minor solum quas recepit Si autem pater, vel auus, vel alius ascendens receperunt, & per eos stetit: ipsi restituant duplicatas, nisi legibus, vel moribus, vel alia ex causa probabili de nouo in initium perueniat, vel mulier emergente sponsalia non mittantur executioni. & olim erat pœna quadrupli, hodie dupli, nisi partes de quadruplo vel triplo conuenerint: extra quam pœnam partes pacisci non possunt. B A L D.

2 Leo & Anthem. AA. *Erythrio* P.P.

MVlier[h] iuris sui constituta, arrarum spōsalitium nomine vsque ad duplum[a] tenecatur, id est, in id quod accepit[i],

& aliud tantundem, nec amplius, si post completum vicesimumquintum annum, vel post impetratam veniam ætatis, atque in competenti iudicio comprobatam, huiusmodi arras suscepit. In simplum[k] autem, id est, tantummodo in id quod accepit, si minoris ætatis est: siue virgo, siue vidua sit, siue per se, siue per tutorem[k], aut curatorem, vel aliam personam easdem arras acceperit. Patrem verò, vel matrem legitimæ ætatis constitutos, siue simul[l], siue separatim[m] arras pro filia susceperint: auum etiam, vel proauum, si pro nepte[n], vel pronepte, in duplū tantummodo conuenit teneri[o]. Quæ ita custodiri censemus, si non propter personam[p], vel conditionem[q], vel aliam causam[r] legibus vel generalib. cōstitutionibus[s] interdictā, futurum matrimoniū constare prohibetur[t]: tunc enim quasi nullo facto, vtpote sine causa easdem arras præstitas, tantummodo reddi[v] cōsequens esse præcipimus. His illud[*] quoq;[x] adiecimus †, vt etiam si legibus prohibitæ non sint separatæ nuptiæ: post arras autē sponsalitias sponsa coniugium spōsi propter turpem, vel prodigā, vel impudicam conuersationem, aut religionis[y] vel sectæ[z] diuersitatem recusauerit, vel eo quod quasi vir coitum (ex quo spes soboliś oritur) facere[a] non potuerit, vel ob aliam iustam excusationis causam, si quidem probatum fuerit ante datās easdem arras sponsalitias hoc idem mulierem vel parentes[b] eius cognouisse: sibi depeant imputare[c]. Sin verò horum ignari sponsalitias arras susceperint, vel post arras datas aliqua iusta causa pœnitentiæ interuenerit: illdem tantummodò redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. Quæ omnia[d]

[illegible] *vnde vel. matrimonium.* & [illegible] *de iudi. l. properandum* [illegible] *fugi. l. quicunque.* nam vt patris sic[a] & tutoris est officium pupillam dotare: vt [illegible] *de do. pro.* [illegible] Sed hoc quod subiicit, fallit [illegible] *l. quæ est contraria.* A C C V R S.

p ¶ *Personam.* quia sit turpis, meretrix, vel similis, & alter nobilis: vt ff. *de ritu nup. l. lege.* & sic non obstat [illegible]

q ¶ *Vel conditionem.* vt quia est filia senatoris, & ille libertus, vel hæreticus, vel Iudæus, vt ff. *de ritu nup. l. lege.* & [illegible]

r ¶ *Aliam causam.* velut cognationē, vel mortem alterius.

s ¶ *Generalibus constitutionibus.* vt in tutoribus, & curatoribus: vt [illegible] *de interdict. matrimo.* [illegible] & Deo dicatis: vt [illegible] *de episc. & cleri.* [illegible] & de sacro fonte susceptis: vt [illegible] *de nupt.* [illegible]

t ¶ *Prohibetur.* inter eos qui de facto contraxerunt sponsalia.

v ¶ *Tantummodo reddi.* condictione ob causam, vel sine causa: & hoc quando ignorauit accipiens: vt [illegible] *de condictio. ob caus.* [illegible] alias in duplum. arg. [illegible] & hoc in accipiente. In dante autem si quidē ignorauit, prædicto modo repetit: si sciuit, nō repetit propter scelus suum, sed ei sit iura caduca. Alij dicunt quod etiam tunc repetit, quasi nulla fuerit causa: vt ff. *de condict.* [illegible] Sed illam legem intelligimus in ignorante, vt ibi diximus, & ff. *de donat. inter virum & vxorem.* [illegible] & infra *de incest. nupt.* [illegible] & ff. *de ritu nupt.* [illegible] & [illegible] *de condic.* [illegible]

x ¶ *His illud quoque.* scilicet exceptionibus prædictis, & facit *supra de episc.* [illegible]

y ¶ *Religionis.* quia non vult iacere in pennis, vel bibere vinum. A C C V R S I V S.

z ¶ *Sectæ.* quia Pataranus est.

a ¶ *Facere.* facit [illegible] *de repud.* [illegible] & [illegible]

b ¶ *Vel parentes.* Alterius ergo scientia[c] alteri nocet.

¶ Et sic est contra ff. *de iure & facti igno. l.* [illegible] Sed solutio [illegible] *de episc.* [illegible] *l. si legibus.*

c ¶ *Imputare.* vt in duplum arrarum teneantur. Scienti[d] enim dolus, &c. vt ff. *de* [illegible] & ff. *de reg. iur.* [illegible] *fraudatur.* & [illegible]

d ¶ *Quæ omnia.* dicit quando mulier accepit arras à sponso, nunc econtra quando sponsus à muliere. & similiter distinguitur in dante & accipiente: vt *supra.*

A D D I T I O. Sponsa nunquam dat arras: semper sponsus, quod malè sensit Accursius. Sed si culpa sponsæ dissoluantur sponsalia, tunc ipsa olim arrarum acceptarum nomine tenebatur in quadruplum, *l. 1. Cod. Theodos. si rector prouinciæ,* vel *ad eum pertinentes sponsal. Cod. Theodos. si nuptiæ ex rescripto pet. l. 6. Cod. Theodos. de sponsal.* Hodie tantùm dupli arrarum nomine, vt docet hic locus. Vide scripta ad l. [illegible] Cuiac.

a ¶ Vide scripta ad l. 16. [illegible] *de side instrum.* Cviac.

h ¶ *Mulier.* præstante causam vt nuptiæ non celebrentur.

a ¶ *Vsque ad duplum.* Olim fuit pœna quadrupli *l.* 10. *C. Theod. si rector prouinciæ l.* 1. *C. Theod. si nuptiæ ex rescripto pet. l.* 6. *C. Theod. de spons.* [illegible] Cviac.

i ¶ *Quod accepit.* seruatur ergo ipso iure illæsa minor à pœna. s. Vel dic, prohibetur in integrum restitutione.

k ¶ *In simplum.* Idem seruatur in specie *l.* 3. ff. *de ritu nupt.* Cviac.

k ¶ *Per tutorem.* quia qui per[d] alium accepit, &c. vt ff. *de admini. tuto. l. cum* [illegible]

l ¶ *Simul.* cum filia.

m ¶ *Separatim.* id est, sine filia.

n ¶ *Pro nepte.* scil. susceperint.

o ¶ *Conuenit teneri.* idem dicam in tutore vel curatore: sic infra

[Marginalia:]

a Per verba de futuro. Hoc etiam potest pater spōsalia de pupillo per filio contrahere, nisi ipsa contradicat vel rationem [illegible]

b Huiusmodi dicta destinatio plerumque fit à patre in testamento. [illegible]

† [illegible]

* [illegible]

† Tutor [illegible]

† Tutores [illegible]

e Puella facit [illegible]

d Per aliū qui facit, ipse facere videtur.

a Tutor pupillam dotare tenetur.

Hoc iā si ex in tēpus fallunt: Si enim [illegible] non tenentur mulier. Harmenop. [illegible]

h Nuptiæ non condictione inter parentes & filiā habitam.

* [illegible]

† Hæc pars [illegible]

c Scientia vnius, an alteri noceat.

d Scienti dolus nō fit, neque iniuria.

a ¶ Desini

480/C.IV.K.5-4, 1111-1112
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Definita erat nam prebatur, cum non erat promissa.
b ¶ Placuerit non errando & sic non obstat ff. si quis caut. sed & ff. quia. §. fi. vel hic speciale. ¶ Item non pœnam * stare vsque ad quadruplum. de quo plenè diximus infrà de sententiis pro eo quod interest l. j.

c ¶ Definitionem. definitio legis est, arras in duplum reddi, nisi de pœna vsque ad quadruplum placuerit.
α ¶ Si cautio pœnam. Tamē ex Nou. Leonis philosophi 18 præter arras pœna addi potest. Cuiac.
d ¶ Nullas vires. vt & ff. de in auct. stipul. l. ij. & de verb. oblig. l. Titia. & l. stipulatio hoc modo. & ff. de nupt. l. neque ab initio.
e ¶ Præstat. præterquam à duplo arrarum, vel à pœna quadrupli pacto comprehensa ne simpli contrahatur, vt hic prouinciæ dixit. & ff. eo. l. [illegible]. Inter alios tamen quā inter eos qui nuptias volunt cōtrahere, non erit hæc libertas: vt si promittat mihi x. si filia tua non nupserit filio, aut illi: & dicit libera sint matrimonia ab obseruatione pœnæ: tamen si quis filiam suam instituat, si nupserit tibi, non prius sit heres, quàm tibi nupserit, vel tu tecū, neque enim inhonesta vel reiicienda est illa conditio: vt ff. de condit. & demon. l. Titio centum. §. j. & ff. de instit. & substit. l. & Lucprahendi. Additio. Videas de hac materia plenè per Abbatem in cap. Gemma mulier. extr. e. & Bart. in l. Titia. in princ. ff. de verb. oblig.
β ¶ Vide aliam versionem Leunclaij in editione Godofredi: & nostram dedimus, ad lib. 11. obseru. Cuiacij cap. 18.

similli modo etiā de sponsis super recipiendis necne arris præstitis custodiri censemus. Quadrupli videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita erat [a], in qua & arrarum quantitas imputabatur, cessante: nisi specialiter aliud ex communi consensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit [b]. Extra definitionem [c] autem huius legis si cautio pœnam [α] stipulationis continens fuerit interposita, ex vtraque parte nullas vires [d] habebit, cum in cōtrahendis nuptiis libera potestas [e] esse debeat. Dat. Kalen. Iul. Martiano & Zeno. Coss.

VL. † ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ [β].

Η † [illegible]

Eadem Latinè per Ant. Cont. Imp.***

Constitutio † vult eum qui conciliator est matrimonij, maximè quidem nihil accipere. Si verò omnino accipere audet, si quidem nihil pactus est ea de re, nihil prorsus accipere: si verò pactus est, ne accipiat vltra vicesimam dotis aut donationis propter nuptias portionem, si dos vsque ad ducentas auri libras sit, minus autem si velit, accipere id promittit ipsi. Si verò quantæcunque quantitatis dos sit, supra decem auri libras non permittit proxenetæ capere, neque si perfecta † est dos vel donatio propter nuptias. Si verò supra hæc pactus fuerit quis, ne exigitor, sed & quod solutum fuerit redditor, & siue pecunias, siue res; siue aliud quod accepit, siue data est ei cautio debiti, siue omnino accepit quid mobile aut immobile, aut se mouens, mouendis actionibus non solùm contra eum qui accepit, sed & contra eius hæredes: & non solum ab eo qui dedit, sed & ab eius hæredibus definita decem auri librarum pœna his qui contra hæc facere tentauerint.

si fuit coacta contrahere, arras retinet. Et si postea deposito officio mulier cum talibus voluerit facere matrimonium, benè quidem. Et nota quòd hic vocat arras [a] pignora.
¶ Vide lib. 4. Obseruat. cap. 12. vbi hūc l. conciliator cum l. si quis officium. ff. de ritu nupt. Cuiac.

a Arra pro pignore.

f ¶ Mutauerint voluntatem. durante officio, secundùm M.
g ¶ Non modò. id est, non solummodo.
γ ¶ Pœnā statuta. In C. Theodos. additum erat quæ quadruplum statuit. Cuiac.
δ ¶ Pignora. Arras: vt ff. §. vlt. Cuiac.
h ¶ Pignora. hoc appellauit arras titulo superiori: & non est vis in nomine. ¶ Sed huic videtur contra. ff. de [illegible] l. §. quæ ita. Solut. vt ibi. ¶ Item econtrà. ff. de ritu nupt. l. quis officium. Vbi dicit in simplum reddi. Sol. ibi finito officio manente voluntatem, hic eo durante. Vel hæc lex loquitur, quādo per potentiam vel blanditiam [c] induxit eam ad sponsalia. ¶ Et not. hic deficere regulam quæ est ff. ex. si. de spon. l. oratio. nam hic sunt sponsalia, sed matrimonium non potest esse: vt d. l. ff. quis officium.
i ¶ Administrantes. nisi in patria sua id exerceant: vt ff. de ritu nupt. Lau.
k ¶ Quibus. subaudi pro quibus, &c. & sic nota ex [d] illorum facto ita demum administratorem damnificari, si operam dederit, non aliàs.
l ¶ Impleri. si de nouo consentiant: vt ff. de ritu nupt. l. eos qui.
m ¶ Postea. i. honore depositio. ¶ Et sic not. quòd rector prouinciæ in [e] prouincia quā regit, potest habere cōcubinam: vt ff. de concub. l. ij. Item filias in matrimonium collocare: vt ff. de ritu nupt. l. si quis officium. §. fin. j. Item sponsalia cōtrahere, sed non ducere vxorem. si tamen deposito officio de nouo consentiant, iustæ nuptiæ fiunt: vt in eodem tit. Lau.

† Cicer. Hermoneg. & episcop. [illegible] & Cuiac. ob. [illegible] Accurs. Augustin. in collectione Græcarū constitutionum.

b Potens principaliter [illegible] habere [illegible] ff. [illegible]
† Prostibulis [illegible] c Mercenarius [illegible] Bartol. [illegible] Lucas de Penna [illegible] Panorm. [illegible] Stephan. [illegible]
d v. Cornelius [illegible]
* Sic in vno manuscr. nec minus [illegible] habent sponsalia [illegible]
e Rector prouinciæ in ipsa prouincia cum honore potest.

SI RECTOR prouinciæ, &c.
Dicit de sponsalibus in genere, mox in specie.

SI quis. Casus. In potestate publica constitutus seu positus, vt rector prouinciæ, vel proconsul, vel eius filius, vel cōsiliarius, aut domesticus, qui mulieri, aut suis parentibus, aut eius tutori vel curatori potest esse terribilis: si cum ea sponsalia contraxerit, tenent sponsalia. Sed si mulier velit postea pœnitere, hoc sibi licebit, & arras non reddet duplicatas. imò

SI RECTOR PROVINCIÆ, VEL ad eum pertinentes sponsalitia dederint *.

TITVLVS II.

Sponsalia in hoc titulo sunt arræ sponsalitiæ, vt Græci ἀρραβῶνας & pignora, vt l. 6. Cod. Theod. de sponsal. l. vlt. ff. de iug. man. l. 1. ff. de nupt. et rel. pot. Hieronymus in virginitatis laude. Humanorum sponsaliorum pignoribus subarramur. Et sciendum est rector prouinciæ vel alium qui officium in prouincia administrat [illegible] ... Constitutio si ea in re operam dederit is qui officium publicum in prouincia gerit. Cuiac.

Rector prouinciæ, vel assessor, cui ipse prebet fauorem, perdit arras quas pro matrimonio contrahendo dedit sponsa renuente: sed finito officio matrimonium contrahi non est prohibitum. Bald.

1 Impp. Grat. Valent. & Theod. AAA. Eutropio P.P.

† C. T. [illegible]

SI quis † in potestate publica positus, atque honore administrandarum prouinciarum, qui parentibus aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis quæ matrimonium contracturæ sunt, potest esse terribilis, arras sponsalitias dederit: iubemus vt deinceps siue parentes siue eædem mutauerint voluntatem [f]: non modò [g] iuris laqueis liberentur, pœnæque [γ] statutæ [γ] expertes sint: sed extrinsecus data pignora [δ] [h] lucratiua habeant, si ea non putent esse reddenda. quod ita latè patere volumus, vt non solum circa administrantes [i], sed etiam circa administrantium filios, nepotes, ac propinquos, & participes, id est, consiliarios, domesticósque locū habeat, quibus [k] tamen administrator operam dederit. Impleri [l] autem id postea [m] matrimonii non vetamus, quod tempore

qui, si verò post depositum officiũ mulier noluerit nuptias contrahere, distinguitur: fuerit volens, vel coacta contrahere sponsalia, primo casu reddit arras: vt d. l. si quis officium, si coacta, lucratur eas, vt hic. ADDITIO. Tu dicas quod licèt de iure ciuili prohibeatur matrimonium inter istas personas hac l. expressas, de iure tamen canonico [quod obseruandum est, & praeualet in matrimonijs] contrahitur inter eas: vt dicit Abbas extrà de cog. leg. super eod. & sequuntur communiter omnes.

de non tenetur [illegible] quod sponsa [illegible] Sed contra [illegible] Sed ibi interuenit scriptura, hic non. Imò ibi morte donantis fuit donatio confirmata: hic diuortio, vel morte donatarie fuit dissolutum matrimonium.

tempore potestatis ob eas personas de quibus locuti sumus, arris fuerat obligatum, si sponsarum consensus accedat. Dat.

XV. Kal. Iul. Thessalonicae, DD. NN. Gratiano A. V. & Theodosio A. I. Coss.

DE DONATIONIBVS ANTE NVPTIAS [a], vel propter nuptias, & sponsalitiis †.

TITVLVS III.

DE DONATIONIBus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis.

Dixit de praeludio nuptiarum in duobus proximis titulis, sequitur de nuptiis. sed quia huiusmodi donationes praecedit: ideo de eis praemittitur. & dicitur ante nuptias, & propter nuptias idem: vt [illegible] & fit in recompensationem dotis. Sponsalitia verò est simplex donatio quam sponsus facit sponsae & econtra: vt infrà eod. l. cùm te. & aliis pluribus.

a ¶ His de donat. ante nup. veteres non vtebantur, ideo in ff. nusquam earũ fit mentio. In vsum autem venerũt temporibus Leonis & Zenonis Impp. nec quicquam commune habent cum hypobolo, Theoretro dotalitio, & his donat. quae hodie fiunt à marito contemplatione matrimonij. CVIACIVS.

Priores constitutiones huius tituli sunt de sponsalitiis, id est, muneribus sponsalitiis quae dat sponsus aut sponsae vel socrus sponsa vel socero, vel contra sponsi sponsa, quae & sponsalitia dicuntur [illegible] & multum distant ab arris. Nam ea sponsa soli dantur, & secuta nuptia redduntur, vt dicit, munera sponsalitia remanent apud eũ qui accepit, nisi aliud conuenerit, & rursus non secutis nuptiis culpa sponsa, regulariter arra redduntur in duplum & ex constitutione in quadruplum, munera redduntur in simplum, si per eum qui accepit factum sit quo minus nuptia contraherentur: si per eum qui dedit, non redduntur l. 5. hoc tit. Item mortua sponsa vel sponso ante nuptias contractas arra redduntur l. 3. tit. 1. mortuo autem sponso munera non redduntur si ea liberalitatis causa obtulerit in sponsam, id est, vt nulla casu ad se heredesue suos reuerterentur. Ls. tibi hoc tit. l. 1. D. de don. vel si contemplatione futuri matrimonij & titulo sponsalium praeteruissa hac dum differentia quam statuit l. 2. C. Th. eod. hodie dicimus non interueniente osculo, ea donatori reddi, imò & interueniente osculo si sponsa donauerit non etiam si sponsus: nec enim integra ea heredibus sponsi reddi oportet, sed semissem tantum ex l. quasi hoc osculi munere ius sponsalium, & qui osculum accepit quasi maritus sit aut verò plus quàm sponsus, nec tamen satis est vt Fabius ait decl. 279. maritum tantum osculo putari. Posteriores autem quatuor constitutiones huius tit. sunt de donatione ante nuptias qua dicebatur olim, hodie qua dicitur donatio propter nuptias: quia hoc singulare habet, vt & constante matrimonio fieri & augeri possit sicut dos, l. pen. de [illegible] Martianus Capella IX. Arcanus prisci iuris assertor consultitur responsaque regal vetet eam matrimonio copulata dotem dicere foeminam viro nullis legibus prohiberi. Nec enim vt ait hoc vt simplex ea & mera donatio est. sed contrahitur quasi propter dotē & propter nuptias, vt No. 18. & 119. & quasi ad vicem sui in creatura dotem, atque donatio propter nuptias est contractus, quae quid dotem contra viri [illegible] vel amassi, exemam [illegible] sponsalitia largitas dicitur. l. 4. [illegible] de locat. nup. & sponsal. l. 2. eo. l. praedia. [illegible] de praed. min. & No. Valent. de epi. [illegible] & in constitutionib. Graeci [illegible] Igitur sponsalium nomen commune est repromissionis futuri matrimonij, quam Alciatus vocat [illegible] & donationis propter nuptias & sponsalitia largitati, id est, muneribus sponsalitiis & arris. CVIAC.

Donatio ante nuptias potest in dotem cõuerti nisi donatio in tẽpus matrimonij sit collata. BALD. Vel sic: Simpliciter donata à sponso sponsa possunt in dotẽ conuerti, sin retro dari: nisi fuerint collata in tempus prohibitum matrimonij. SALYC.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Merulae.

Virum interest, si ea [a] quae donat [b] vir futurus, tradiderit vxori [c], & postea in dotem acceperit: an verò donandi animo dotem auxerit [d], vt videatur accepisse quod non accepit. priore enim casu donatio non impeditur [e], & res quae in ea causa sunt dotis efficitur, iudicio de dote peti possunt: posteriore autem casu nihil actum † est [f] donatione: & quod in dotem datum non est, repeti non potest.

Qui probat se dedisse munera parentib. sponsa sub finali causa matrimonij contrahendi, ea repetit qualitercunque matrimonio non contracto. BALD. Vel sic: Donatio facta ob causam nuptiarum, causa non secuta repetitur. SALYC.

II. Imp. ALEXAND. A. Attalo.

Si praesidi prouinciae probaueris, vt Eutychiam vxorem duceres [g], munera te parentibus eius dedisse: nisi Eutychia tibi nupserit [h], tibi restitui quod dedisti, iubebit.

Mulier quae virum in dote circumuenit, donationem hac contemplatione factam non repetit à viro, nec ab eius herede. BALD. Vel sic: Mulier ex pollicitatione vel promissione sibi agenti, obstat exceptio doli; si causa ob quam facta fuit, secuta non extitit. SALYC.

III. Idem A. Marcella [*].

Pollicitatione [i] à fratre quondam tuo sponsalium causa facta [k] etsi † in stipulationẽ deducta [l] sit, ideo in praestanda non fuit, quoniam in dote vxor maritum fefellit [m], exceptio-

M Vlierem.] CASVS. Sponsae meae futurae dedi centum, contraxi cũ ea matrimonium: & dedit mihi in dotem illa c. Dicitur quòd solutio matrimonio illa potest petere ass. de dote, sed si non dedisset nisi tantum c. & ego confessus sum recepisse cc. soluto matrimonio non potuit repetere nisi centum.

a ¶ Si ea. Chona.

b ¶ Quae donat. simpliciter.

c ¶ Tradiderit vxori. & sic perfecta [a] est donatio, idē [b] & si promisisset sic vt teneatur: vt arg. ff. de donat. inter virum & vxo. l. cù. §. fin. & l. fugam. licèt sit arg. contra. ff. de don. inter vir. & vxor. l. Papinianus. ACCVRS.

d ¶ Auxerit. solo pacto, confitendo recepisse ea. cum nihil vel minus receperit. hoc quidem pactio iure vxori etiam (quia nudum) non erat obligatoriũ: vt [illegible] de don. l. si quis argentum. §. fin.

e ¶ Non impeditur. quia completa [d] est donatio ante nuptias: & sic [e] in dotem dari possunt, & tanquam in dotem data repetuntur, vt subiicit. & [illegible] eod. l. si constante. & de secun. nup. l. generaliter. & ff. de Public. l. cùm sponsus in princ.

f ¶ Nihil actum est quia in [f] id tempus excurrit dotis confirmatio, & sic donatio eo tempore quo coniugales esse incipiunt, vt-

a Donatio per fictam traditionem.
b Donat. & tradat vel promittat: sic vt teneatur, ante nuptias quis vxori futurae, nihil interest.
Alterutro enim casu maritus potest et traditione iure acceptam vel sibi promissam in dotem mutuo dare.
c Dotis maioris quàm data sit confessio non obligat confitentem.
d Donatio ante nuptias pro re sic [illegible] inter coniuges.
e Donatio ante nuptias vxori futurae à futuro marito in dotẽ vxoris marito ab vxore dari potest: & tanquam in dotẽ data repeti.
f al. antiqua.
† Donatio inter coniuges, vt & inter personas prohibitas morte donatoris confirmatur, si ita dictione munitae fuit tale donatio: aliàs morte soluta firmatur donatio, non intercedente ea dictione verũ vel [illegible] si Capitem ex [illegible] ipse pro donat.

S I praesidi.] CASVS. Volebam puellã quãdam vxorem ducere: & ideo dedi munera parentibus suis: postea noluit mihi illam dare: an munera quae dedi, repetere possum, quaeritur? Resp. quòd sic.

g ¶ Vxorẽ duceres. hoc expresso, aliàs quin contra. ff. de condict. cau. da. l. ij. & l. si quis quasi & [illegible] de condict. ob cau. l. si repetendi. l. Alij dicunt etiam non expresso: quia tacitè intelligitur: vt [illegible] eod. l. cùm veterum. Sed certè ibi tacitè intelligebatur ab vtraque parte, quod etiam aliàs vbicunque sufficeret ad repetendum, vt diximus [illegible] de condict. ob cau. dat. l. si repetendi. ¶ Sed quid si conster mea confessione me donasse: adiecta tamen causam matrimonij in donatione fuisse expressam: ipsi verò dicunt me simpliciter donasse: quis probabit, vel pro quo praesumetur? Respondeo: si agam conditione ob causam, mihi incũbit onus probandi causam: si conditione sine causa, oportet quòd probem simpliciter factum: quia non praesumitur donatio: vt ff. de proba. l. cùm de indebito. §. j. nisi coniunctio personarum aliud inducat: vt ff. illo tit. l. Procula.

h ¶ Nupserit. quocunque operam dante. ¶ Et sic not. argum. non [a] referre per quem fiat, sic ff. de verbor. obligat. l. cum seruus. & hoc argumentum facit ad multa.

i ¶ Pollicitatione. Forte, quòd frater tuus, cui successisti ratione dotis promisit sponsa suae stipulanti aliquid sponsalium causa, cùm dos ei data non fuerit. licèt tenebaris stricto iure: exceptione tamen te defendere poterit, quae tibi quoque proficiet si eius nomine conueniaris: ad quod est ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. & hoc quando ab initio dos debuit promitti, quae promissa vel confecta non fuit. & idem dico si fuit promissa & data: sed [b] dicebat mulier fundum valere centum, qui vix decem valebat, nam fallere nunc dolo facit: vt arg. ff. de doli exceptio. l. ij. §. j. & [illegible] & [illegible] & generaliter.

k ¶ Facta sponsa suae & hac causa expressa. ACCVRSIVS.

l ¶ Deducta. i. conuenta per pollicitationem.

m ¶ Idem nunc respondet.

n ¶ Maritum fefellit. Cùm inductus esset spe & opinione dotis. Har. lib. 4. tit. 5. CVIAC.

* lib. 8. Basil. tit. 1. Harmenop. lib. 4. tit. 5.
† Sponsalitiis donationibus, quae à donationibus propter nuptias differunt.

a Per quẽ fiat res nihil interest.

* Marcella legẽdum, vxore fratris & heredi Sponsi, vt suggerit Graeci [illegible] huius constitutionis.
† etiam.
b Conditio si donasse, sed sub conditione, tunc hoc probare quòd sub conditione donauit.

480/C.IV.K.5-4, 1115-1116
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Exceptionem. ob causam enim dotis facta fuit promissio.

Quod sponsa.] CASTR. Rem ductura quidam in matrimonium: dedi etiam eam sub tali condizione, vt eius fierem post contractum matrimonium. Dicitur quòd talis donatio non valet: quia ante matrimonium nolui in eam transferre dominium: & post contractũ matrimonium non possum ei donare.

* Inebria de-fuit nobis.

* Quod sponsa. Huius iuris rationem affert Harm. lib. 4. epist. tit. 3. CYNAC.

b ¶ Sine effectu. quia nec ante matrimonium transit dominium, quia noluit: nec post, quia non potuit: vt ff. de donat. inter virum & vxorem. Libro hic statim. §. fi sponsus. & infrà de donat. inter virum & vxorem. l. à marito. sic & ff. de matrimonij. infra l. liberos. in principio. sic ergo quod potuit, voluit: & quod voluit, non potuit: vt hic, & §. si quis alterv. vel fili. l. mutuum. & ff. de rebus dubiis. l. in ambiguo. Sed contra illa quæ conferuntur in tripare soluti matrimonij, videtur vi donatio causa mortis: vt ff. de donat. inter virum & vxor. l. fi eum. §. fin. & l. sequens.

§ Possibile. Pars l. eum qui infrà ad l. Iul. de adulter. vende ad hanc l. Sapientia est solicitipatia. CYNAC.

Ea quæ.] CASTR. Quidam falsum fuit immemor, cum esset in Hispania, voluit ibi quãdam ducere vxorem, cum tamen in Francia aliam vxorem haberet: & promisit huic secundæ aliquid nomine dotis: an illud petere possit? Respondeo quòd non.

c ¶ Caldebrin. quia sit gibus se coribus. l. a flue vxore.

d ¶ Matrimoniorum. id est, vxorem.

e ¶ Non potest. vt & infrà ad l. Iuliam de adulter. l. eum in fin. & facit infrà de testamen. l. neque pro fisco. in fine. & infrà de inoff. test. l. ¶. & ¶. de rendich. ob turpem causam. l. mercedem. & inf. de incert. stipu. l. ¶. ¶ Item not. quòd ex eo quod hic dicit non posse peti, colligunt quidam argum. ergo nec retineri si accepit. sed non valet: vt ff. de condict. indebiti. l. ex quibusdam. Neque b enim paria sunt promesso & dato per omnia. nam si dedero meretrici, non repetam: si non solui, non seruor. ergo qui soluit debet, non repetit. sed licet hic, si mulier iustum accepit: vt ff. de inter vir. & vxor. l. Iulius hic statim. §. fin. & facit ff. de leg. 1. l. fin. nam & ibi non valet relictum vt coniugi quæ continet non est: licet nec hic donatio. ACCVRS.

b Promissio & dotis non differunt.

Cum in te.] CASTR. Ea die qua quis vxorem ducit, donat ei aliquid possitne valet reuocare, dicent donationem non valere, quia inter maritum & vxorem donatio non valet. mulier e contrario dicit quòd iuũ valet: quia non accepit vt vxor, sed vt sponsa quæritur quid iuris sit? R. ly. imperator distinguendo aut dedit vir cum iam vxorem domum duxisset, & non valet: aut antequam eam duxisset domum, & valet: quia primo casu censetur iam vxor, secundo verò non.

c Donatio facta in via dum ducitur sponsa ad domum mariti, valet: secũdo enim videtur se ipsa effecit in locum sponsæ. Campegian. de dot. part. 1. 13.

f ¶ Simpliciter donationem. ad differentiam propter nuptias donationis, quæ multiplex est. prodest enim ex liberalitate quadrimodo, nem ex dote.

g ¶ Ad mariti. eodem enim die & vir & sponsus esse potest.

h ¶ Ante nuptias. & hic vtor: vt supra eodem. l. ¶. & ff. de iur. do. l. dotis. ¶. & infra eodem. l. si non. & ff. de Publicis. l. cum sponsus. §. pejor. ¶ Sed quid si in via, scilicet cum fortè in domum viri ducebatur? R. esp. Mem si fieret in domo sponsæ h. arg. ff. de ob. in nupt. l. denique Cinna. & facit ff. de don. inter virum & vxor. l. interest. & l. pen. in prin. & §. virginal.

i ¶ Retrahi. quia prohibita est inter virum & vxorem donatio: vt ff. de don. inter virum & vxorem. l. j. §. ¶. retrahitur ergo rei vindicatione si extat. si consumpta est, condictione sine causa, quatenus locupletior facta est: vt ff. de donat. inter virum & vxor. l. penali. §. fin. & l. Quod autem. & l. si sponsus. §. fin. & l. sequens.

¶ Et nota quòd furiat quidam hic colligunt quòd secũdũm leges vindicatio fit necessaria ad matrimonium, secus secũdũm canones. quod non placet: vt ff. de regul. iu. vera. l. nuptias. & in auctor. de nupt. §. nuptias. vbi iis & ff. de don. inter virum & vxorem. l. penali. & dicta l. denique. & de ritu nuptiarum. l. matrem. & facit ad legem istam.]. de inofficio nupt. libert.

Si cum ante.] CASTR. Titius ducturus Seiã in vxorem, dedit ei centum ante nuptias hoc pacto, vt si contingeret matrimonium dissolui, ipsa illa centum redderet, si matrimonium dissolutum est, potest heres Titij illa centum petere.

k ¶ Munera. simplicia, quæ in tabulis dari consueuerant: vt ff. de verb. signif. l. munus.

l ¶ Dotemque. tibi puellæ. ACCVRS.

m ¶ Sors. quia mors alterius eorum incertum est.

n ¶ Remanerent. id est, redderetur. & ex hoc verbo erat dubitatio: cùm stipulatio dandum vel faciendum debeat contineri. quod hic non fuit, sed ponitur improprie, vt dixi, & sic infrà de iure dot. l. etiam §. sen.

¶ Et sic nota sensum magis d quàm verba testamenti inspici: & plus quod actũ, quàm quod dictum est, intuendum: vt ff. de adimen. leg. l. ¶.

d Sensum potius quàm verba testamenti inspicimus.

o ¶ Conditio. & ff. de contrah. empt. l. fed Cassius. sic & qui e stipulatur animal esse & viuere, intellegit stipulari videtur: vt ff. de evict. l. si in quo. ACCVRS.

e Stipulatur animal esse & viuere, quia stipulatur.

p ¶ Accepit. adeundo vel recipiendo ex constitutione Trebellianica.

q ¶ Cecidit est, à quo defuncto.

r ¶ Pofiolem. adhuc præscriptis verbis, & ¶. de pact. inter empt. & vend. l. ¶. & facit ff. de pact. de. l. inter fœuerum.

Si ante.] CASTR. Titius maior vigintiquinque annis dedit sponsæ suæ fundũ aliquem in dotem: & eam induxit in possessionem: vsiz postmodum illum fundum alienare, quæritur, vtrum possit? Dicitur quòd non, & non est oppositum aliquod pactum quòd aliquo casu reuertereter ad ipsum virum.

f ¶ Matrimonium. contractum.

g ¶ Maior. secus si minor: vt §. de pr. di. minor. l. prædia.

h ¶ Fundum. scilicet fundum.

i ¶ Alienare. id est, alienare non potuit.

k ¶ Potuisse. vipote quòd alienatum est factum. sic & infrà de donat. inter vir. & vxor. l. si quidem. & ff. de donat. l. & supra de rei vind. Lapsuriens.

¶ Intellige hoc legem secundũm determinationem legis. ad. Lilem vetterum. 1. Vel loquitur hic quando fuit dictum vt nullo casu reperetur.

Cum

480/C.IV.K.5-4, 1117-1118
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cum te.] CASVS. Dicitur in hac lege quòd donatio propter nuptias legitimè facta, non potest rescindi per rescriptum principis.

a ¶ Oportet. vt * infrà de revocand. donat. l. si apud. & l. si donationem. & T. de transactis. l. quæsitum. & T. de condict. ob caus. l. si repetendi.

Si filia.] CASVS. Titius filiæ Seii sponsæ suæ mancipium dedit: Seius etiam Titio iumenta quædam liberalitatis causa dedit. cõtracto matrimonio Titius per vim abiabit: dicit imperator quòd ille Titius debet restituere id quod per vim abiabit vxori suæ.

b ¶ Donatio. simpliciter, non contemplatione matrimonii, vt non abiret. infrà eod. l. cùm veterum. ¶ Sic dic in donatione dan b. inspici secundùm ius & voluntatem. Vel si fuit hac donatio contemplatione matrimonii, dices corrigi per legem illam, cùm veterum. ADDITVS. Prior verior, vt euitetur correctio: vt in auctent. quib. mo. nat. cf. fil. fui. Authen. relat. vig. & arg. supra de emptio. de. Lynice.

c ¶ Nec nupsit secutus. id est, non secutus: vt se ner, negatio negat, quod includitur in dictione secutus, non in verbo abiabit, sicut apponitur nec, pro & non.

d ¶ Rapiuit. per actionem vi bonorum raptorum. l. si quis in rem. l. unde vi. & secundùm primò casum die quòd simpliciter donatio non reuocatur, licèt matrimonium non sequatur. ff. de don. l. j.

Si sibi.] CASVS. Sponsus sponsæ suæ res proprias donauit, conferendo in eam spõsalitium largitatem: postea spõsus capitus est ab hostibus: nunquid donatio propter hoc efficiatur irrita? Respon. quòd non.

e ¶ Si sibi. in præcedenti lege simpliciter fuit facta donatio, non sub conditione futuorum nuptiarum. similiter & in hac, & in sequenti lege. Vel dic sub conditione illa matrimonij: sed secuto matrimonio fuit impleta. infra l. prout. § fi. mater.

f ¶ Proprias. sui sponsi.

g ¶ Donatio. hoc intuitatur infrà eodem. l. cùm veterum. & l. si à sponsa. Vel dic vno dependitio modis duobus intelligi hanc legem.

Si mater.] CASVS. Mater sponsæ sponsi filiæ suæ donauit prædia, & eam in vacuum possessionem induxit. postea secutæ fuerunt nuptiæ, sed tandem diuortio solutæ nunquid mater potest illam donationem reuocare? Certè non. & hoc est verum in sponsalitia largitate facta in donatione propter nuptias.

h ¶ Si mater. exponit hanc legem vt dixi T. l. prout. & facit T. de condict. ob caus. de l. si repetendi. & ff. de vsur. l. cùm quidam. § denique.

a Rescriptum non potest rescindi nec per sedia donatio.

b Donatio ante nuptias, duo vitia inspicienda, tempus & voluntas.

c Donatio facta, non secuta nuptiis, non potest.

12. Idem AA. & CC. Iuliano.

CVm te sponsæ filij tui quædam donasse confitearis: perfectam donationem rescindi nec nostro oportet * rescripto, quam tua voluntas iurisque auctoritas fecit ratam.

Ablatum de facto non inducit permissionem auferendi de facto sed ciuili remedio opus est. BALD. Vel sic: *Donatio simplex facta sponsæ non reuocatur, licèt matrimonium non sequatur. id est. de quo quid iuris, dicetur* infrà eo. l. cùm veterum. SALYCET.

13. Idem AA. & CC. Diuoto.

SI filiæ tuæ sponsus, ei mancipium donauit b, ac tu in eum iumenta liberalitatis ratione contulisti, nec nuptiis secutis c, contra iuris rationẽ, quod dederat abstulit: non inuicem datorũ restitutio, sed eius quod illicitè rapuit, repetitio d competit.

Mors accidentalis gladij, simpliciem donationem non rescindit. BALD. Vel sic: *Mors sponsi non facit donationem sponsalitiam reuocari.* SALYCET.

14. Idem AA. & CC. Nea.

SI tibi e res proprias f liberalitatis causa sponsus tuus tradidit: eo quòd ab hostibus postea interfectus est, irrita donatio g fieri non potest.

Quod simpliciter donatur, simpliciter valet. BALD. Vel sic: *Donatio facta à socru si perfecta est, non reuocatur.* SAL.

15. Idem AA. & CC. Timotheo *, & Cleriano.

SI † mater h vestra filiæ suæ sponso vel marito i prædia sine vlla repetendi lege donauit: & eum in vacuum possessionem induxit: nupciis diuortio solutis perfecta non dissoluitur donatio.

Sponsus rem donatam sponsæ sequentibus creditoribus obligare non potest. BALD. Vel sic: *Creditor agens contra donatarium hypothecaria, debet probare suã hypothecam tempore praecessisse. si ergo non apparet vtrum res fuerit prius donata Titio, quàm obligata Seio, Seius agit hypothecaria succumbit: quia ne probat rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis.* BALD. Vel sic: *Creditor agens hypothecaria, debet probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis.* SALYCET.

16. Idem AA. & CC. Alexandro ‡.

DE rebus in sponsam donationis gratia collatis, creditores mariti facti, si non prius obligatas eas sibi probent †, cum conuenire minimè possunt k.

Mater confitentes donatorii rei suæ venire contra non potest, rem prius retinere offerendo. BALD. Vel sic: *Filius potest donare rem matris ea confitente. & donatio sponsalitia potest retro in dotem dari: nec mater volens pretium dare, audiatur.* SALYCE.

17. Idem AA. & CC. Aurelio *.

SI consentiente matre sua l sponsus filiæ tuæ mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æstimatis m, in matrimonio pòst decessit: mater eas démque heres eius pretium offerens, restitutionem eorum improbè n recusat *.

Donatio inter sponsos præsumitur esse largitas sponsalitia: & matrimonio non secuto donatum redditur donatori: nisi per ipsum donatorem fuerit quod matrimonio non sequatur. BALD. Vel sic: *Simplex donatio sponsalitia intelligitur bodie ob causam futuri matrimonij facta: & si per quem fuerit ne matrimonium fiat, non repetit quod dedit: & eniam sibi datum restituet.* SALYC.

18. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum P.V.

CVm * veterum sententia o displicerat, quæ donationes ¶ in spõsam nuptiis quoque non secutis decretis valere: ea tunc quod donatum est. Idem obseruetur quando sponsa donat sponso. ACCVRS.

p ¶ Cùm veterum sententia. quæ deprehenditur *supra eodem. l. si filia. & l. si tibi.* idcòque illæ ad hanc trahendæ sunt. nam per has duas leges Constantini debemus intelligere omnes alias leges illius tituli, quæ indifinitè dicunt valere, & non reuocari donationes inter sponsos. Alij dicunt: quòd alia leges huius tituli loquuntur quando causa liberalitatis tantum, & non matrimonij facta est donatio. prima placet secundùm Imp. Item nota quod hæc lex loquitur quando fiat per alterum. & sexto per secutum, nunc loquitur T. eod. l. si tibi res. Item & loquitur hic vbi non est ex mera liberalitate donatio, sed contemplatione matrimonij: quod semper præsumitur, nisi in contrarium sit actum.

q ¶ Donationes. filiiter factas.

* Timotheo & Dioscoro dicit Lanzon.

† Donationes facta maiori à contemplatione matrimonij, manent mutatis per contemplationem matrimonij fuitq; restituenda. Authentica. vnde hæc. c. 1. fiduciaria. § arrogat. ff. de vulgar.

e ¶ Si tibi. in præcedenti lege simpliciter fuit facta donatio, non sub conditione futurarum nuptiarum. similiter & in hac, & in sequenti lege. Vel dic sub conditione illa matrimonij: sed secuto matrimonio fuit impleta. infra l. prout. § fi. mater.

f ¶ Proprias. sui sponsi.

g ¶ Donatio. hoc intuitatur infrà eodem. l. cùm veterum. & l. si à sponsa. Vel dic vno dependitio modis duobus intelligi hanc legem.

h ¶ Si mater. exponit hanc legem vt dixi T. l. prout. & facit T. de condict. ob caus. de l. si repetendi. & ff. de vsur. l. cùm quidam. § denique.

i ¶ Mariio. nam sponsus donat gratiosè, sed c non socrus: vt ff. de donatio. inter vir. & vxorem. l. si. § socrus. & l. cùm hic statum. § ratio. & T. de don. inter vir. & vxor. l. si in.

k ¶ Mariorum pignus. quia heredes, non sunt obligati in rem personali actione conuenientur: vt T. de heredit. vel act. vendi. l. fin. & infrà de don. l. ante. & infrà de iure dot. l. hoc iure. hoc verum, nisi aut essent eis obligata, vt hic, & infrà de don. inter vir. & vxor. l. si quidem. & in alio, scilicet quando in fraudem eorum esset facta: vt T. de reuo. don. quæ in fraud. cre. l. j. & ff. quæ in fraud. cre. l. j. §. j.

l ¶ Consentiente.] CASVS. Sponsus filiæ matre de consensu matris suæ mancipia matri in sponsum contulit. secutis nuptiis eadem mancipia inæstimata recepit in dotem. decessit maritus, & ei mater cuiusdè heres. mater vult offerre mancipiorum æstimationem, & ea reuocare. potestne? Certè non. ACCVRS.

l ¶ Mater sua. cuius erant mancipia: & idcò eius exigitur consensus. m ¶ Non æstimatis. abiis æstimatis repetetur: vt infrà de iure dot. l. quotiens. & l. cùm decem.

n ¶ Improbè. restituere ergo mancipia mater sponsæ marti sponsi, non eorum pretium.

o ¶ Recusat. repetit ergo sponsa vt hic. & ff. de Public. l. cùm sponsus. in principio. Item id id quod dicit, confitentur, facit ff. de euict. l. quidam.

CVm veterum.] CAVTELA. Olim si sponsus dabat sponsæ, valebat donatio, etiam si non fuerit completum matrimonium. hodie si sponsus donat sponsæ, vel reciprocè, semper intelligitur dare sub conditione, si matrimonium sequatur. Sed si sponsus donat sponsæ, & parentes sponsi nolunt perficere matrimonium, tunc sponsa non tenetur restituere donationem quam accepit, sed promissam pecuniam potest. si verò pater sponsæ noluerit vt perficiatur matrimonium: tunc sponsus & heredes sponsi repetere possunt.

p ¶ Adhæ

* C. 1. q. 2.

* C. 1. q. 2.

* Aurelio.

480/C.IV.K.5-4, 1119-1120
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Affinitatis.* id est, matrimonij [a]: quod n. est adfinitas, sed causa adfinitatis: vt ʃ. *de gradibus cognat. l. non facile.* §. *adfines.*
b ¶ *Siue non ita.* id est, dicere, siue nominatim expressit causa matrimonij se dare, siue non.
c ¶ *Sibi ipsi.* cum sui iuris sunt.
d ¶ *Noluerint.* sine causa.
e ¶ *Refedit.* de his quæ se daturum obligauit.
f ¶ *Transferatur.* conditione ex hac lege.
g ¶ *Per conditionem.* ex hac lege.
h ¶ *In rem.* quæ [h] oritur ex tacito pacto. Tacitè enim videntur pacisci de reddendo si matrimonium non sequatur per factum accipientis. sic & ʃ. *de iure dot. l. si palam.* sicut [e] pro expresso nasceretur: vt ʃ. *de don. quæ sub mo. l. j.* & ij. Accvrs.

S*I à sponso.*] Cviac. Si sponsus dedit sponsæ, distinguitur: aut interuenit osculum, aut non. Primo casu si moriatur sponsus vel sponsa, medietas rerum donatarũ remanet penes sponsam, medietas penes heredes. In secundo casu non valet donatio, siue sponsus, siue sponsa moriatur. ¶ Sed quid econtra si sponsa donauit sponso? quod rarò accidit. Certè hoc casu si interuenerit osculum, vel non, solida donatio reuocatur.
i ¶ *Osculo.* quod mulier [d] dicitur dare, non accipere [e]: & gratia viri, non mulieris interuenit. Accvrs.
k ¶ *Iure.* ciuili, vel prætorio.
l ¶ *Non interueniente.* vel interueniente quidem: sed fuit illicitum, matrimonio non secuto iuris prohibitione.
m ¶ *Rarò accidit.* quia [f] auara est, auarissimũ [t] enim genus est mulierum: vt ʃ. *ad Velle. l. sed si ego. in fi.* & ʃ. *de don. inter vir. & vxo. l. si sponsus.* §. j. & quia largacior: vt ʃ. *de his qui ve. æta. impe. l. ij.* §. *feminas.*
M*Inoribus.*] Cviac. Mulier minor xxv. annis patre destituta, recepit donationem tantæ quantitatis, quæ requirebat insinuationem: nunquid donatio illa sine insinuatione facta valebit? Certè sic. Accvrs.
n ¶ *Minoribus ætate.* Videlicet xxv. an. Cviac.
o ¶ *Donatione.* licet sit vltra ccc. solidos: vt ʃ. *de don. l. sancimus.* §. aliàs quòd. secus si esset maior: vt hic, & ʃ. *de iur. do. l. fin.* §. *simili.* Sed hodie idem si esset maior: quia si pacta lucri cedant parti ma-
Codex.

quæ largiendi animo inter sponsos & sponsas iure celebrantur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus: vt siue adfinitatis [a] coeundæ causa, siue non ita [b], vel in potestate patris degentes, vel vllo modo proprij iuris constituti, tanquam futuri causa matrimonij aliquid sibi ipsi [c], vel consensu parentum mutuo largiantur: si quidem sponsus, vel parentes † eius sortiri filium noluerint [d] * vxorem: id quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur traditum: & si quid apud donatorem resedit [e], ad sponsam & heredes eius summotis ambagib. transferatur [f]. Quod si sponsa, vel is in cuius agit potestate causam non contrahendi matrimonij præbuerit: tunc sponso eiúsque heredib. sine aliqua deminutione per cõditionẽ [g] †, aut per vtilem actionẽ in rem [h] redhibeantur. Quæ similiter obseruari oportet & si ex parte sponsæ in sponsum donatio facta sit. Dat. XVI. Kalen. Nouẽb. PP. XVI. Kal. Sept. Romæ Constantino A. V. & Licinio Coss.

Dictum est suprà in l. præcedenti quando per pœnitentiam matrimonium non contrahitur: sequebatur videre quid iuris quando per casũ. & nunc determinat hæc l. quòd quando sponsus donauit sponsæ, & non interuenit osculum, repetitur omne datum: sed si interuenerit osculum, repetitur dimidia pars: aliam lucratur sponsa ratione osculi. Bald.

XVI. *Idem A. ad Tiberianum vicarium Hispaniarum.*

SI à sponso * rebus sponsæ donatis interueniente osculo [i], ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partẽ rerum donatarũ ad superstitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ heredes cuiuslibet gradus sint, & quocunque iure [k] successerint: vt donatio stare pro parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videatur. Osculo † verò non interueniente [l], siue sponsus siue sponsa obierit, totam infirmari donationem, & donatori sponso vel heredibus eius restitui.

Quòd si sponsa, interueniente vel non interueniente osculo, donationis titulo (quod rarò accidit [m]) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hunc vel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam, siue eius successores, donatarum rerum dominium transferatur. Accep. XIII. Kal. Maij, Hispali, Nepotiano & Pacato * Coss.

Minor in potestate patris constituta, maximè si patris auxilio est destituta, puta quia pater abest: non tenetur insinuare donationem ante nuptias. Bald. *Vel sic: Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate, non indiget insinuatione.* Salyc.

XVII. *Impp. Theod. & Valent. AA. Mario P. P.*

MInoribus † ætate [n] fœminis, etiam actorum testificatione inanes nuptias donatione [o] ad eas facta, omissa: si patris auxilio destitutæ sint, iustè consulitur, vt firma donatio sit. Dat. X. Kal. Mart. Constantinop. Tauro & Felice Coss.

Licèt pater transeat ad secunda vota, vel etiam mater: non tenentur tamen reseruare filiis primi matrimonij donationem propter nuptias quam recuperauerit pater: nec dotem quã recuperauerit mater soluto matrimonio. Vel sic; & breuius: *Quod ad alterum ex coniugibus reuertitur de eo quod dedit, non tenetur filiis primi matrimonij reseruare.* Bald.

XVIII. *Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.*

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migrauerit nuptias, vel non migrauerit: nihil omnino filiis prioris coniugij ex donatione * ante nuptias, quam ipse vel alius pro ipso vxori quondam eius matri communium liberorum donauerit, seruare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio extantibus, post secundas nuptias, multòque amplius si non fuerit alteri marito sociata, nihil [p] iisdem filiis ex dote quàm patri eorum ipsa, vel alius pro ea obtulerit, seruare compellitur.

Constante matrimonio dos & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari: & hypotheca ex die augmenti contrahi: & econtrario possunt dos & donatio minui, nisi illa deminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonij. Bald. & Salyc.

XIX. *Imp. Ivstinvs A. Archelao P. P.*

SI constante matrimonio cõsiliũ augendæ dotis inierit, vel vxor fortè, vel eius nomine quilibet alius: nihilo minus marito

liceris, non [illegible] insinuatio omissa sed [illegible] ea nocet viro ad lucrum dotis: vt ʃ. *de* [illegible] *ad decursum est.*
S*I liberis.*] Cviac. Paterfamilias habuit primam vxorem, & ex ea suscepit liberos, & dotem lucratus est ex pacto, vxore præmortua, nunquid tenetur seruare dotem liberis primi matrimonij? Certè non, si non conuolat ad secundas nuptias. Idem econtra est in muliere, cui donata est donatio propter nuptias à viro. Accvrs.
o ¶ *Ex donatione.* ad se reuersa, vt debet: quod est not. per l. istam quia sicut [a] dos [b] ad mulierem, ita [c] donatio ad virum redit soluto matrimonio: vt hic dicitur. Item dubitatio legis erat seruãdum quosdam quia si vir lucraretur dotem ex pacto, teneretur seruare. sic ex morte mulieris lucrari videtur donationẽ, sed potiùs magis videtur rehabere suam. sic econtra dicas in muliere. Accv.
p ¶ *Nihil.* cum habeat alia bona ex quib. possit relinquere vnicuique filio tantum, quantũ dat secundo viro in dotẽ. & sic soluitur contrariũ quod est ʃ. *de secũd. nup. l. hac edictali in prin.* Aliud autẽ si apud maritũ aliquid ex dote remanserit, vel apud vxorẽ ex donatione: quia seruare cogeretur: vt ʃ. *de secũd. nupt. l. fœminæ.*
S*I constante.*] Cviac. Mulier copulauit sibi Titium in maritũ, & paruã dedit dotẽ, & ille paruã donationẽ. an illa postea cõstante matrimonio possit augendo [illegible], vel ille donationem? Et resp. quod sic. Item si illa vult augere dotẽ, ille donationẽ facere potest, vt æqualis sit quantitas cũ dotis, quã donationis. Et pacta quæ apponuntur de nõ reddẽda dote, vel retinenda illa, debebunt obseruari in donatione: & bona T[illegible] [illegible] obligata pro illa quantitate quã mulier adiecit, ab eo tẽpore quo aucta est dos. Et sicut vir & vxor possunt augere dotẽ & donationẽ cõstãte matrimonio, ita possunt deminuere, nisi in casu verbi gratia, Mariæ vel vxor suscepit filios ex primo matrimonio: vult cõuolare ad secũdũ matrimoniũ, tũc si vult mulier dotẽ vel partẽ dotis dare marito: nõ potest: nisi tantũ det vnicuique filiorũ quos suscepit ex primo matrimonio, quãtũ dat illi

secundo marito. & hoc casu mulier nõ potest deminuere dotẽ in fraudem
N n

fiat eadem filiabus iure praefamenos extra eam quod aliud agat, & aliud agere simulet. ponit enim quod mulier dedit causa dotis marito c. si vult modo deminuere dotem, non potest.

a ¶ *Interdictae esse.* iuxta citatis: vt *ff. de donationibus inter vir. & vxor. l. ij.* sed ibi de simplici donatione.

b ¶ *Indulgendum.* id est, remittendam * aliquid de rigore iuris: sic *ff. de tempor. appellat. l. final. in fine.* ACCVRS.

c ¶ *Pigrius.* sic *ff. de bon. quæ lib. l. constitutionis. §. proficiendum.*

d ¶ *Mallum esse.* fidelicet ab initio.

e ¶ *Eiusdem quantitatis.* vt *Instit. de donat. §. est & aliud.*

f ¶ Et dic quantitatis b, id est, quantitate iure ipso: sed hodie etiam quantitatis vt *ff. de pact. con. l. ex morte. & l. legg. & in authent. a quotiens.* secundum quosdam, quod non placet. & illæ leges ad pactum hæri intelliguntur: hæc ad constituendam dotem & donationem.

f ¶ *Statuere modo.* in principio huius legis vbi dicitur indulgeri sibi pacta: & § nil dicatur, erit & illud seruandum, quod in principali erat: vt *ff. de pact. de l. inter socerum. §. g.*

g ¶ *Initio fuit.* eam dos constituebatur.

h ¶ *Referantur.* sic & *ff. de secund. nupt. l. hac edictali. §. fin. & ff. de in. de l. mariti.* & mutuo. aliaquin contrarie vt *ff. si dos constitutio matrimonii f. vnica.* quæ est contra. Vel dic, hic non erat dos pactiua, sed promissa d, & per pactum remissa.

a ¶ *Hic casibus.* idem repetitur *in Nov. 22. §. quæ vero dotis.* CYIAC.

b ¶ *Machinari.* sed quomodo aliquis possit machinari, eam quantam sit datum secundo coniugi nomine dotis vel donationis, spectetur tempus c mortis huiusmodi parentis: vt *in authent. de nupt. §. quia vero dotis.* collat. 10. ¶ Respon. nihilominus & tempus contractii matrimonii. Inspicitur enim vtrumque. si enim tempore contracti matrimonii fuerint 2. in dotem data sub pacto de lucrando, tempore autem mortis hiusdem potentis fiat deminutio in vna tantum, tempus contractii matrimonii spectatur.

si vero omnia contra, inspicitur tempus mortis hiusdem. ergo idem dicit hic, quia ait per hoc, id est, per eadem deminutionem quoq; licetur, seu pro marito cuilibet alij, tanto donationem ante nuptias additamento maiorem facere, quanto dotis augetur titulus. Nec obstat in huiusmodi munificentiis interdictas esse * liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendū b est namque consensui cōmuni patrimonie cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius c constituatur augmentum. Idemque licere præcipiatur etiam in his matrimoniis, in quibus interdum accidit ante nuptias quidem donationem nullam esse d, solam verò dotem marito mulierem obeuisse: vt etiam tunc muliere dotem augente, licet marito quoque donationem in vxorem suam eiusdem quantitatis e facere, quantum aucta dos continere dignoscitur: pactis videlicet de redhibitione vel retentione auctæ dotis vel donationis (peuit partes consenserint) pro iam statuto modo f ineundis, sine iniungendis veteribus pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, & dote principaliter constituenda inita sunt g. Iura etiam hypothecarum, quæ in augenda dote vel donatione fuerint, ex eo tempore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, & non ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tēpora referantur h.

Sed & si econtrario maritus & vxor ad deminuēdam dotem & ante nuptias donationem consenserint: licere eis ad similitudinem deminutionis quæ in dote fit: etiam ante nuptias minuere donationem: vt pacta de amborum deminutionibus ineunda, firma * & legitima esse intelligamus: excepis videlicet his casibus a, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundas migraverit nuptias: aut vxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus*, secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio, vel à parte mariti, vel à parte mulieris, vel ab vtraque (si hoc etiam acciderit) interdictam esse deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne aliquid aduersus filios prioris matrimonii filij prioris matrimonii gravetur, qui debent renocare quod plus est: vt *ff. de secundis nupt. l. hac edictali. §. fin vers. plus quam fuerunt ff.* Ille autem ideo vult deminuere, vt fraudet filios prioris matrimonii, vt non possint renocare, scilicet filij: cum iam tempore mortis non inuentantur plus in dote, & sic debeat communicari cum filiis & secundi, & primi matrimonii, secundum H.

Sequitur authentica, *sed iam necesse, &c.* quæ legitur super principio huius legis, & est ex corpore *de equalitate dot. §. aliud collat. vij.*

Sed iam.] CAVTELA. Hic dicit quod si mulier auxit dotē, maritus potest augere donationem: & si vir non teneatur aliqua debitio, tunc possunt augeri donationes, vel de rebus mobilibus. Si verò maritus gravetur ate alienio, tum debeat augere dotem, & donationem de rebus immobilibus: quia tamen si mulier haberet prædia, & res immobiles: & augeret dotem de rebus mobilibus, non * gauderet aliquo priuilegio.

i ¶ *Calebare.* non ergo in voluntate eius, vt erat per legem. *§. consumo*, sed ex necessitate.

m ¶ *Aere.* magno b.

n ¶ *Augmentum.* dotis.

o ¶ *Aes alienum sit.* magnæ auctoritatis.

p ¶ *Suspicio.* alioquin aliud esset. ¶ Item hoc erit propter priores creditores c, non propter sequentes: vt videtur. sed certè eadem d fraus adhibita sit sequentes possit conuenire.

q ¶ *Aduersus alios creditores.* præcedentes, vel etiam sequentes, secundum H. & B. & Azo. & ACCVRS.

CVM multa] CAVTELA. Olim si donatio fiebat vltra quingentos solidos, non valebat sine insinuatione: quia ille qui donabat, debebat notificare præsidi, & impetrare licentiam donandi. vnde mariti decipiebant vxores: quia non insinuabant donationes: vt sic pro infectis haberentur. Et sicut dos potest constituai constitutio matrimonio, ita & donatio propter nuptias: quæ licet fiant constante matrimonio, non debent dici simpliciter donationes, sed propter nuptias: & tamen debet donatio esse maior in quantitate quam dos. & si fuerint aliqua pacta inter virū & vxorem, pura de dote vel donatione faciendo: illa obseruentur. sed si super dotis non fuit pactum, sed super dote fit, nunc intelligi repetitū in donatione propter nuptias. Pacta tamē quæ fuerunt

a De signor iuris aliquid mutandum.

b Quantitas pro quantitate.

c Dos constante matrimonio certis casibus fieri potest. e casibus illis in GILL. in verbis dos detur, *in ff. filiis prioris matrimonii.*

d Dos promissa, etiam constante matrimonio vxori à viro annuari potest: licet accepta non possit et fieri, nisi certis casibus, v. Bartolus. *fugit. ff.*

e v. similem Cinc. Mant. *de nupt. §. in fi. in verbis non ab initio.*

* redhibitione 23. Mod.

a Dotem constitutam in rebus mobilibus prædium fuisse in fraudē creditorum. hinc colligit Compegna *de dot. part. 1. q. 22. n. 8.* Infra eius alienatione gratiam debere non intelligitur, qui pactum quantitatem dotis, liaque ex ea ratione vt fugitiuus rapi possit negat Socin. *regula, de hiis fugiunt* 72. fol. 8. tito *dotis quantitas* 22. Bartolus augmentum dotis vxori posse constituere. de quo vide Compegnam *de dot. part. 1. n. 6. & 7. & sequen.*

* Dotis constitutio facta à marito constante matrimonio, non præsumitur conditionibus verisimilibus, vel probabilibus, sed ipsi viro. v. Alciat. *dot. ant. n. 2. adde Bartolus. ar. 294 [illegible] Compegnam de dot. part. 1. n. 11.*

d Fiunt cum omnis possit aduersus creditores prohibitos. & dotem in quibus dotis: vide colligit Bart. *in 1. ad Pauler. §. 1. g. [illegible] in fine.* Idiotum renuntiatum dotis etiam fuerit conditionibus.

† Calcar. explicat in cons. [illegible] ad Mentellum 22.

480/C.IV.K.5-4, 1123-1124
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ſtiae de dote lucranda, vel donat, intelligi debent in partibus, & non in quantitatibus. verbi gratia: Mulier dedit mihi dotem sex. & fecit pactum de dote lucranda pro tertia: & ego dedi pro donat. xv. & fecit pactum ſimile vtor. habebo decem ab ea: & illa lucrabitur quinque. Si autem mulier fecit mihi pactũ de lucranda tertia parte dotis, & ego de lucranda parte quarta donationis propter nupt. tunc illa tertia deducetur ad quartam. Item donatio ante & poſt matrimonium poteſt infirmari.

a ¶ *Interueniendibus ſuperſedebant.* vſque dum fieret matrimonium per verba de praeſenti. ¶ Et nota tria vitia olim, ſcilicet quia fiebat ante nuptias donatio hæc, non poſt. 2. Secundum, quia vocabatur ante nuptias. 3. Tertium, quia ante, non poſt matrimonium contractum poterat infirmari. & duo vltima naſcuntur ex primo. primum per Iuſtinum eſt ſublatum: vt *ſuprà l. proxima.* ſecundum tollitur hic vſque illuc, *ſi igitur & nomine*, &c. tertium tollitur ¶. §. *penult.*

b ¶ *Lucrentur.* ſic pacta dotalia credebant parti viri.

c ¶ *Vxores autem.* quæ debuerant facere infirmationem, quod in dote non erat opus, cuiuſcunque quantitatis eſſet.

d ¶ *Emendata ſit & in ſtitutionibus de donationibus. §. eſt & aliud.* & poſſet dici de infirmatione, non tamen planè, niſi quid poteſt fieri etiam matrimonio conſtante: vt *infrà eod. l. ſi. dem. § fin.* ſed *authent. ab decurſum*, &c. planè dicet. ¶ Et not. tria in hac lege. Primo qualiter ponbat per multa ſimilia quæ habet cum dote donatio, quòd etiam hoc habeat, vt etiam conſtante matrimonio fieri poſſit: vt dicetur laſtinus. & ſic propter nuptias vocetur, & hæc ſunt duo vitia quæ dixi, 2. ſecundo de pactione lucrorum, de quo non dicetur in prin. 3. Tertiò de infirmatione.

e ¶ *Rem.* id eſt, quæſtionem omiſſæ infirmationis. nam dicat an poſſit fieri conſtante matrimonio: quia hæc eſt ſolura ¶. *l. prox.* ſed nouas rationes dicit.

debant, vt infectæ maneant, & ipſi quidem dotis commoda lucrentur, vxores autem ſine nuptiali remedio relinquuntur; ſancimus nomine prius emendato, ita rem corrigi, & non ante nuptias donationem eandem vocari, ſed propter nuptias donationem. Quare enim dotem quidem etiam conſtante matrimonio mulieri marito dare conceditur: donationem autem marito, niſi ante nuptias facere non permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis poteſt inueniri: cum melius erat mulieribus propter fragilitatem ſexus, quàm maribus ſubueniri: ſicut enim dos propter nuptias fit, & ſine nuptiis quidem nulla dos intelligitur, ſine dote autem nuptiæ poſſunt celebrari: ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet eſſe aperta licentia, & conſtante matrimonio talem donationem facere: quia quaſi antipherna hæc poſſunt intelligi, & non ſimplex donatio. Ideò enim & antiqui iuris conditores inter donationes etiam dotes connumerant. Si igitur & nomine & ſubſtantia nihil diſtat à dote ante nuptias donatio: quare non etiam ea ſimili modo & matrimonio contracto dabitur? Sancimus itaque omnes licentiam habere, ſiue prius quàm matrimonia contraxerint, ſiue poſtea, donationes mulieribus dare propter dotis donationem: vt non ſimplices donationes intelligantur, ſed propter dotem & propter nuptias factæ.

IN AVTHENT. VT immo. ante nupt. do. §. ſi quis. colla. v. conſtit. xiv.

Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri. BALD.

f ¶ *Quare.* Breuè dico ſic vocari, cum fiat & poſt. & meritò ſit poſt. *quare enim*, &c.

g ¶ *Fit.* Etiam conſtante matrimonio.

h ¶ *Nuptiis.* Quia nuptiæ ſunt cauſa cauſans: ſed dos eſt cauſa cauſata. ergo deficiente cauſa cauſante, deficit & cauſa quæ debet cauſari.

i ¶ *Nulla dos.* Sic & *ff. de iur. dot. l. iij. & in authent. de trien. & ſemiſſ. § ſed nec coll. iij.*

k ¶ *Sine dote autem.* Arg. contra *in decre. xxx q. v. c. nullum ſine dote.*

l ¶ *Celebrari.* Et ſic eſt ſimiliter in donatione.

m ¶ *Facere.* Scilicet ſicut eſt in dote.

n ¶ *Quia quaſi antipherna.* Eodem enim iure eſt, eadémque pacta recipit donatio propter nuptias, quæ dos ipſa. Vide Vlpianum *in fragment. in titul. vj.* CVIAC.

a Donatio propter nuptias olim tria habebat vitia.

b Donationis propter nuptias & dotis in multis eſt ſimilitudo.

c Donatio propter nuptias fieri poteſt etiam conſtante matrimonio.

d Dotis & donationis propter nuptias pacta æqualia eſſe debent.

e Infirmari ante vel poſt matrimonium poteſt donatio propter nuptias.

f Donatio propter nuptias, ordine diuerſo quàm ante nuptias.

† Infirmatio poteſt fieri poſt donationem. *vide Cuidonem Papæ deciſ. 553.*

g Dotis & donationis propter nuptias. Nec enim dos eſt vbi non ſunt nuptiæ.

h Cauſa cauſans dotis nuptiæ ſunt: cauſata dos ipſa.

i Cauſa cauſante deficiente, deficit cauſa cauſata.

k Dotem nuptiæ regulariter neceſſariò non requirunt, poſſunt enim eſſe nuptiæ ſine dote, vt & ſine donatione propter nuptias.

l Dotis & donationis ſimilitudo.

m Nuptiæ ſine dote & donatione propter nuptias eſſe poſſunt.

n Dos vt & donatio propter nuptias fieri poteſt conſtante matrimonio.

Codex.

a ¶ *Antipherna.* Contra dotem: ab ἀντί, quod eſt contra: & φερνή, id eſt, dos. quaſi contra dotem datio, vt & hæc donatio eſt.

o ¶ *Antiqui iuris.* Dicentis quòd alia eſt ſimplex donatio: alia ob cauſam, ſicut eſt dos, & hæc donatio: vt *ff. de dona. l. j.*

p ¶ *Nomine.* Quia ambæ dicuntur donationes.

PErmiſſa eſt & in rem actio pro tali donatione mulieri aduerſus omnes poſſeſſores.

Finis authentica.

Sequitur textus Codicis.

Simplices etenim donationes non propter nuptias fiunt, ſed propter nuptias vetitæ ſunt: & propter alias cauſas, & libidines forſitan, vel vitiat patris egeſtatem, non propter ipſarum nuptiarum affectionem efficiuntur.

Si igitur dote iam præſtita, maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita tamen, vt dotis quantitatem non excedant, & hoc ipſum ſignificauerit, quod non ſimplicem faciat donationem, ſed propter dotem iam conſcriptam & ipſe ad donationem venerit: licebit hoc ei facere: & ſupponatur pactis dotalibus huiuſmodi donatio: & ſi quidem hoc ſpecialiter fuerit expreſſum, pacta conuenta ſeruari oportet. Sin autem donatio quidem talis facta ſit, vtpote dotali inſtrumento antecedente, nulla autem pacta tali donationi poſt nuptias inferantur: ex ipſa videatur hoc eſſe pactum, vt ſecundum dotales conuentiones intelligantur & in tali donatione pacta fuiſſe conuenta: vt æquis paſſibus vtraque ambulet, tam dos, quàm donatio: ita tamen, vt Leoniana conſtitutio (quæ ſuper exæquatione pactionum loquitur, non in quantitate, ſed in partibus) maneat in his caſibus intacta: & non ſolum ea immutilata cuſtodiatur, ſed etiam noſtra quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes. Diſparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucrari. ſi autem in dote prius data fuit aliquod appoſitum, in donatione poſtea data nullum: quod erat in dote, intelligetur in donatione: & hoc ſubicit: ſi ergo pactum eſt expreſſum, etiam inæquale, valet: vt hic, *pacta conuenta*, &c.

q ¶ *Et ſubſtantia.* quia vtraque fit propter nuptias, & propter vtramque datur rei vindicatio. & hoc dicit *authent. permiſſa eſt*, &c. quam hic lege.

r ¶ PErmiſſa eſt, &c. Hæc authentica ſumitur *in authentic. vt immo. ante nupt. do. collat. v. & in authent. de æqualit. do. § aliud. collat. vij.* quam habes ¶. *de iure do. authent. donatio*nem.

ſ ¶ *Alias cauſas.* ne mutuo amore ſpolientur: & ne melior fiat pauperior: aut deterior fiat ditior: vt *ff. de don. inter vi. & vxo. l. j. § & iij. in prin.*

t ¶ *Efficiuntur.* ſicut ſic hic.

u ¶ *Si igitur.* nunc ſecunda pars incipit.

β ¶ *Vt dotis quantitatem.* Poteſt enim poſt nupt. dote minor donatio propter nupt. conſtitui. *l. 20. ſuprà.* Verùm ex *Nou. 97.* vtriuſque quantitas æqualis eſſe debet, & æquale lucrum. CVIAC.

z ¶ *Quantitatem non excedant.* Immo videtur poſſe excedere: vt *infrà de pact. dot. l. ex morte.* quam & confirmat *infrà eo. l. §. ita tamen.* &c. Sol. vbi à principio conſtituuntur dos & donatio, poſſunt inæqualiter conſtitui: vt ibi. vbi ex poſtfacto conſtituitur alterum, ſecus: vt hic. Sed hodie ſemper æqualiter: vt *in authent. æqualitas.* quæ eſt ſuper *l. contrariam.*

γ ¶ *Et ſi quidem.* Ergo donatio propter nuptias ſequitur pacta nuptialia, etiamſi hoc ſpecialiter expreſſum ſit, id eſt, vt ea ſupponatur pactis dotalibus, ſed etſi non fuerit ſpecialiter dictum, habetur pro expreſſo. CVIAC.

y ¶ *Expreſſum.* quia pacta ſunt facta in donatione.

x ¶ *Oportet.* ſcilicet quotam partem dotis, vel donationis debeant lu-

z ¶ Sed contra *infrà de pact. conuen. l. ex morte.* vbi ſaltem in quantitate exigit æqualitatem. Solu. hæc corrigit: quod non placet. Immo hæc illam confirmat: vt *infrà § ita tamen*, &c. Dic ergo quòd hic dicit quando ex poſtfacto conſtituitur, ibi ab initio vtraque. Sed authentica dicit vbique ſeruari æqualitatem etiam in quantitate, & non ſolum in quotitate, quæ authentica ibi ponitur. *æqualitas*, &c.

a ¶ *Æquis paſſibus.* Quantum ad pactum.

b ¶ *Leoniana.* Vt *infrà de pact. con. l. ex morte.*

c ¶ *Partibus.* Quota. quæ corrigitur per authenticam ibi poſitam.

d ¶ *Sed etiam noſtra.* Vt *in eod. tit. l. lege.* Ambæ tamen dicunt

a Ἀντιφερνὴ quid.

b Donationũ alia ſimplex: alia ob cauſam.

c Donationũ ſpecies dos & donatio propter nuptias.

d Vindicatio dos & donatio propter nuptias potiũ.

e Donatio quare eſt inter coniuges prohibita.

f Dos & donatio an poſſint conſtitui inæqualiter.

g Dotis & donationis propter nuptias æqualitas ſeruanda, non modò in quotitate, ſed & in quantitate.

480/C.IV.K.5-4, 1125-1126
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quandò ab initio est vtraque constituta, vt modò dixi.

a ¶ *Minorem.* Si [a] maius reducitur ad minus: ergo [b] aliquod ad nullum, si super aliquo eorum sit nullum, cum id quod nullum sit, minus sit: vt ff. *de tribu. l. illud. §. minus.* quod est falsum: immo nullum ad aliquod: vt *supra eod. l. §. si autem donatio,* &c. sic & aliàs fallit argumentum prædictum: vt si instituam te heredem in vj. vnciis: & alium simpliciter: habet pactum vacantem. si verò nulla vacet, quia primus in xij. vnciis sit institutus, alius in medietate tantum: priori ademptum videtur, & secundo datum. sic & in legato: vt *infrà de lega. l. cum quæsitio.*

a Maius ad minus reduci potest.
b Ad nullum aliquod reduci non potest: licèt nullum ad aliquod reduci possit.

eri partem ad minorem [a] deducendam esse censeamus, vt eodem modo vterque minorem partem lucretur.

IN AVTHENT. VT exact. instan. do. §. illud. collat. vij. constit. v.

Nota, est valde: & dicit quòd dos data meretur donationem propter nuptias coæqualem sibi in quantitate, & quotitate, & pactis, ita intellige gloss. Secundò dicit quòd si mulier non dedit dotem, sed promisit, & vult dare & offerre: deponit & consignat, si res consignabilis est: vel offert tantum si immobilis: (quod simile est danti) & promeretur donationem sed si differt dotis præstationem, non meretur propter nuptias præstationem, aliàs largitionem. BALD.

DOs data.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd maritus potest facere donationem. Authentica imponit ei necessitatem facere donationem. & mulier si velit soluere dotem, & maritus eam nolit accipere, potest eam consignare, & deponere coram iudice & coram testibus: dicit mulier se esse paratam soluere secundum pactum quod fecit de lucranda donatione.

b ¶ *Meretur.* Id est, debebit eam mulier lucrari soluto matrimonio: licet [c] nullum pactum de ea vel eius quota parte lucranda fuerit factum. quod non placet. Imò est dicendum quod sicut mulier constituit dotem, ita & maritus debet donationem propter nuptias constituere. & sicut [d] dos ad mulierem soluto matrimonio redit, nisi pactum sit de lucrando: vt *infrà de rei vxo. act. §. illo ferendabis.* sic & donatio redit ad maritum: cum lex illa, *cum multa,* dicat dotem [e] & donationem propter nuptias æquis passibus ambulare.

¶ Sed cur meretur vxor, cum ipsa non [f] lucretur eam, nisi ex pacto speciali: vt d. §. *illo.* nec fructus [g] habeat? Respond. vt securior sit in dote. nam res suas vir alienat consentiente vxore: vt *suprà ad Vell. l. etiam.* quod non est in donatione: vt *in authen. ibi posita, siue à me,* &c.

¶ Sed qua actione agitur vt fiat donatio? Respond. condictione ex hac l. sed Azo dixit quòd agit mulier condictione, vt sibi tradatur, non autem vt constituatur: quia ipso [h] iure est constituta in simili quantitate qua est dos.

c Donationem propter nuptias ipso iure constitutam esse in simili dotis quantitate, hinc colligunt: quod tamen ab Accursio impugnatur. de quo vide Compegium de dote parte 1. quæst. 4. & 10.
d Vide Gloss. &c. quod ibi scripsi. Nou. at. in verbo, donatio.
e Dotis & donationis propter nuptias fere similitudo.
f Donationem propter nuptias soluto matrimonio vxor non lucratur, nisi ex pacto speciali: vt hic adde Gl. Nouell. vt cum mulier &c. in verbo, donatio.
g Vxor non lucratur fructus donationis propter nuptias, secus vir dotis. adde Gl. Nou. &c. in verbo, præcipiat. & Bart. Nouell. vt immobilia, coll. &c.
h Data dote ipso iure constituta intelligitur donatio propter nuptias, vt hic. adde Bart. Nouell. de æqualit. dot. coll. &c. in pr.

c ¶ *Res mobilis.* nam aliter non fit depositio: vt arg. ff. *quando & quibus quarta pars. l. ij. lib. x.*

d ¶ *Exactio.* ¶ Sed quid si non fuit constituta donatio, nec petita constitui, sed facto diuortio petit eam constitui, & lucrari pro tertia, cum dotem dedisset: & de ea lucranda pro tertia sit factum pactum? Respond. non potest agere: sed sibi imputabat quare constante matrimonio non fecit sibi fieri donationem.

DOs data donationem propter nuptias meretur [b], præterea si pars mulieris dotem soluere sit parata, cùm ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur: cùmque sit res mobilis [c], signaculo imposito recondat: aut ingrediens iudicium hoc petat fieri, vt parti viri denuncietur: & sic nequaquam declinanda est donationis exactio [d]. At si per dilationem dos viro non detur: etiam donatio prorsus denegetur.

Finis authenticæ.

Sequitur textus Codicis.

Similique modo [e] si facta quidem fuerit talis donatio, quæ antea quidem ante nuptias vocabatur, nunc autem propter nuptias [a], non autem fuerit actis interuenientibus insinuata: licebit etiam constante matrimonio eam insinuare, nullo penitus obstaculo ex nuptiarum interuentu faciendo. si enim licet eas post nuptias concedatur: multo magis insinuari. Similique modo & ea constitutio, quã pro augendis tam dotibus, quàm ante nuptias donationibus fecimus [f], intacta illibatáque conseruetur: omnibus videlicet quæ de simplicibus donationibus inter maritum & vxorem constante matrimonio, vel à vete-

¶ Item nunquid pactum de lucranda dimidia parte dotis valebit, cum nullum fiat in donatione? Respond. sic. Alij contra: cum dicat lex ista, *cum multa, disparibus enim,* &c. & minus [a] dicitur, esse nihil sit: vt ff. *de rei. l. illud. §. pen.* & ff. *de verb. signif. l. minus.* Sed contra eos est C. *ea. l. §. si autem donatio,* &c.

a Minus dicitur esse esse nihil sit.

ribus [g], vel à nobis statuta sunt, in suo robore duraturis.

IN AVTHENT. VT spon. lar. in princip. colla. ix. consti. ij. & in authent. vt fra. filij. §. illud quoque. colla. ix. const. viij.

Ista authentica continet ius positiuum. Primò præmittit quoddam præambulum, scilicet quod donatio propter nuptias est specialis contractus, id est, proprius, distinctus, & validus & iustus. Secundò subdit, quòd vbi facta est donatio propter nuptias in qua est appositum pactũ de lucrando, consimile pacto dotis: mulier quæ non insinuat donationẽ propter nuptias, non meretur pœnam quia existente conditione lucratur, sed vir qui non insinuat, meretur pœnam, quia sibi non prodest pactũ lucrandæ dotis. BALD.

EO decursum est, vt sponsalitia [h] largitas specialis [i] sit contractus, nec insinuationem [k] desideret, etiamsi ab alio detur, licèt in viri personam [l] donatio fiat, quatenus [m] ipse in hunc contractum conscribat. hoc quantum ad mulierem [n]. At si vir, vel alius, qui dederit eam, non insinuet: cùm ea sit quantitas [o], & pacta decalium concedant parti [p] viri: nullam super eis habeat vir actionem.

PAter donationem propter nuptias, quam contulit in vxorem, non cogitur seruare liberis prioris matrimonij, etsi ad secundas nuptias migrauerit. aliud est si apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit. Illud enim seruare liberis prioris matrimonij debet.

IN AVTHENT. DE æqualita. do. §. aliud. collat. vij. const. viij.

NVnc inhibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonij, quorum vnicuique, etiam cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secundæ vxori. ita etiam à parte vxoris.

e ¶ *Similique modo.* tertia pars legis. & refertur ad princ. l.

a ¶ *Nunc a. propter nuptias.* Idem tamen Iustin. in Nou. 1. sæpe vocat *antenuptiales donationes.* CVIAC.

f ¶ *Fecimus.* Supra l. prox. videtur enim fecisse, cum fecerit pater eius. z. Vel dic [b] quod fecit aliam quam non habemus, similem illi.

b L. si constante. supra eod. quia non Cæsar erat cum patre Iustino Augusto, & Imperator appellabatur.

g ¶ *A veteribus.* vt ff. *de donat. inter virum & vxorem. per totum.* & *infra de donat. inter virum & vxor. per totum.*

EO decursum.] CASVS. Lex antiqua dicit quòd maritus debet insinuare donationem. Authentic. dicit quòd non est necesse vt insinuetur, siue maritus fecerit donationem in vxorem, siue econuersò. & quod dixi, non est necesse vt insinuetur, verum est quo ad mulierem: quia si vxor fecit ei pactum de lucranda dote, maritus petere non potest dotem, si non est insinuata.

h ¶ *Sponsalitia.* Id [c] est, donatio propter nuptias, & sic impropriè dicitur: sed propriè illa quam sponsus sponsæ, vel econtra dat & facit.

c Sponsalitia largitas impropriè & propriè sumpta quid. similia est Gl. Nou. &c. in pr.

i ¶ *Specialis.* quia quoddam speciale in ea seruatur, vt subiicit: nec enim insinuationem [d], &c. olim contra, nisi in casu: vt *suprà eod. l. minoribus.*

d Donatio propter nuptias insinuationem olim requirebat, nisi in vno casu, quoties scilicet mulierculi donabatur etiam minor. Hodie nullo casu insinuatio requiritur: vt hic, & Gl. d. Nou. 119. in pr. Sponsalitia verò largitas requirit. Gl. in l. 1. in verbo ante nuptias. sup. si aduersus donationem. Bart. in d. Nou. vt sponsalitia largitas.

k ¶ *Insinuationem quæ* [e] exigitur in donatione excedente quingentos solidos: vt ff. *de donat. l. pen. & fin.*

e Insinuatio requiritur in donatione excedente quingentos solidos.

l ¶ *In viri personam.* scilicet nomine viri fiat mulieri.

m ¶ *Quatenus.* id est, eo pacto vt conscribat scilicet maritus in hunc contractum, id est, donationem propter nuptias, id est, dicere hoc pacto, vt fiat insinuatio, vel vt subscribat maritus.

n ¶ *Quantum ad mulierem.* vt insinuatio non sit necessaria.

o ¶ *Cùm ea sit quantitas.* quia excedit quingentos solidos.

p ¶ *Concedant parti.* dicit enim quòd fecerat pactum vir de lucranda dote, quæ erat mille, & sic vltra quingenta, si mulier scilicet prædecederet: & mulier deberet lucrari donationem propter nuptias, si vir prædecederet, quæ similiter erat in mille: lucrabitur ergo mulier donationem si vir prædecedat, licet non interuenerit insinuatio. at econtra si vxor prædecedat non lucrabitur vir de dote, si donatio nõ est insinuata.

NVnc.] CASVS. Lex Codicis dicit quòd constante matrimonio potest dos minui. ista authentic. corrigit dicens

480/C.IV.K.5-4, 1127-1128
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dicens quod hodie illud est prohibitum, secundò dicit quòd maritus vel vxor tenetur dare vni filiorum primi matrimonij tantum quantum dat vir mulieri, vel mulier viro.

f ¶ *Congruum.* scilicet [a] extra ordinem suo officio secundùm quosdam.

g ¶ *Odiosa.* iure [b] ciuili, sed non naturali.

h ¶ *Mortis.* propter reuerentiam personarum. & fatis *ff. de sponsalibus filia. & l. cogs.*

a Congruit ex fitnatu & consuetudine ponitur, qui extra ordinem permittit, licet de statuto & consuetudine non constet.

b Odio ut ius ciuile potius esse reformanda quàm ad ius naturale, hinc colligit Bald.

DE NVPTIIS.

Dixit de prouentibus nuptiarum, scilicet sponsalibus, sequitur nunc de nuptiis. Vel sic: *Praemissis preparatoriis nuptiarum, pone de nuptiis.* ARB.

¶ 14 ex. Sarra. ext. 2. Matrim. lib. 4. tit. 4. c. 22.

Vm de nuptiis.] CASVS. Mulier quædam habebat filium minorē duodecim annis, cuius malitia sæpiùs attentata reliquit tota mutata: vnde mater & pater filius puellæ suspicabatur tractabile de marito et tradendo, super quo diligēto fuerūt discordes quæritur quid hoc casu agendum sit? Respond. quod reuocandum est ad prudentem prouinciæ: & ille qui filio iudicare videbitur, præferetur in subendo cum puella. VIVIA.

a ¶ *De nuptiis.* futuris, aliàs si non esset pupilla, non haberet tutorē, & eius voluntas quæreretur *ff. eo. l. in coniunctione. & l. cum in coniunctione.* 1. Alii dicunt quòd hæc puella nolebat suam voluptatem dicere, cultu verecundiæ: *d. l. in coniunctione.* quod tamen non placet, cùm & ipsi in adulta dicat.

b ¶ *Matrem & propinquos.* Ergo si mortuo patre filia minor 25. annis fuerit desponsata sit, matris consensum & propinquorum exigimus propter suam imbecillitatem. Quod, si hoc apparet, primam obtinuit in pupilla, tum in viduis, deinde in virginibus puberibus: *l. 1. ff. de ob. 20.*] *ad.* CVIAC.

c ¶ *Adiuvit.* per quod fidetur eorum discordia. *sic & Inst. de sponsalibus. §. sin autem & ff. de admin. tut. l. 19. §. fineli.*

SI nupsit.] CASVS. Filia familias contraxit nuptias consentiente patre: pater in instrumento dotali non subscripsit. nūquid nuptiæ sunt legitimè contractæ? Respond. quòd sic. VIVIAN.

c ¶ *Non subscripsit.* hoc vitium quandoque hoddie contra: *vt in auth. sed non iure.* quæ est]. *ss.*

Liberum.] CASVS. Liberum non potest contrahere nuptias cum patrona, vel patroni filia, vel coniuge, vel neptæ, vel proneptæ: & contrarii, nuptiæ non valent: vide de hoc potestis arcuiari, & sustinebit pœnas indicantis. VIVIAN.

d ¶ *Coniugem.* quondam.

e ¶ *Accusare patrem.* quicunque fit, sicut de stupro, vel adulterio, vel sacrilegium: vel in esset talis fœminam vt *ff. ad. Iulian. de vita nupt. l. 8. parens.* quæ est contra.

f ¶ *Congruum.* scilicet [a] extra ordinem suo officio secundùm quosdam.

g ¶ *Odiosa.* iure [b] ciuili, sed non naturali.

h ¶ *Mortis.* propter reuerentiam personarum. & fatis *ff. eo. l. sponsalia filia. & l. cogs.*

DE NVPTIIS †.

TITVLVS IV.

EXpiscia contrahebat hic qui ante nuptias fieri solent, consequens est vt tradat de nuptiis, sine matrimonio ipso. Matrimonium nudo consensu perficitur. Non neque verba, neque scriptura proprietatem desiderat; neque dotem, neque concubitus, neque pompam aut deductionem in domum mariti. l. pen. D. de don. int. vir. & vxor. l. 11. hoc tit. quæ sunt quidem per consequentiam matrimonij propria, sed reliqua non principalia quæ rem nequaquam conficiunt. Nupta igitur sine matrimonium est consensus, quo si vtrque vnus, mentem & sententiam ad fidelem quandoque iudicium procreandam spontaneo animo vnitque, vt in vna domo eiusdem vnum viuendi faciliter. Hæc est nuptiarū definitio vera. In idioticis et nomine significantur consortia corporis, vt apud Petronium, illa nocte qua nupsisti fecerunt. & in *Aliqui Latini de vita Alexandri* ille semper deposito conformoque lecto nuptias agit. *Vel sollemnitas & celebritas nuptiarum, & ea nuptiæ in conditionibus accipi vult l. 1. 2. 4. hoc tit. In hoc autem tit. permittuntur nuptiæ quædam quæ alias fuere prohibitæ, vel cum quinquagenaria, cum alienata, cum consobrina, sed & prohibentur varia ex causis, si filius sui filiæ nuptias faciat sine auctoritate patris qui modo auctor esse possit. Si puella sui iuris sine patris auctoritate, quia ad matrem cōtrahendum, sicut ad breuiscati adeundum puella cum patris auctoritas non sufficit. Si liberum patronum, aut patroni vxorem, filiam, neptem ducat. Si quis ex ea prouincia in qua officium administrat, si sacrilegium ac hæresim quam filiolam vocamus.* CVIAC.

Quando super maritanda puella discordant consanguinei & tutor, arbitrium iudicis est necessarium: qui debet eligere quod est vtilius puellæ, & non pati quod est inutile. BALD.

1. *Imp.* SEVERVS. & ANTONINVS AA. *Pontio* *.

QVm de nuptiis * puellæ quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos a de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium b præsidis prouinciæ necessarium est.

Etiam sine subscriptione patrem valet consensus patris in nuptiis per filium celebrandis. BAL.

2. *Idem AA. Proptiana.*

SI nuptiis pater tuus consensit: nihil obest tibi quòd in instrumento ad matrimonium pertinenti non subscripsit c.

Illicitum matrimonium potest coram suo iudice seculari accusari, & pœna arbitraria imponitur contrahenti. BALD. Vel sic: *Liberum nec patronam, nec eius filiam, neptem vel proneptem potest ducere in vxorem.* SALYC.

3. *Idem AA. Valeria.*

LIberum qui patronam, seu patroni filiū, vel coniugē d, vel neptem, vel proneptem vxorem ducere ausus est: apud competentem iudicem accusare poterit e, moribus temporum meorum congruentem f sententiam daturum, quæ huiusmodi coniunctiones odiosas g

* Pontio. al. Pater.

Liberi.] CASVS. Filius tuus illū quæ fuit tua concubina, in vxorem ducere nō potest? si contra fecerit, filiorum commixtio, & lege Iulia de stupro teneris. VIVIAN.

i ¶ *Patres.* nec concubinas habere: vt *ff. de concub. l. 1. § penult.*

k ¶ *Nisi pollicitus.* propter affinitatem. Sed cessat contra, non videtur affinitas, cùm [a] dicitur affinitas regularitas personarū ex nuptiis contractarum, omni carte parteria, at hæc nō peperit ex nuptiis, sed cessē sic impedire matrimonij propter illicitam consunctiōē, licet per affinitatē: & sic est hic illicita coniunctio: vt *ff. ad l. simpe.* Sed & hic potest dici affinitas: vt *xxvi. q. 5. c. de incestis.* ADDITIO. Adiectus quōd de iure canonico, non solūm ex illicito coitu, sed etiā ex nefario osculo affinitas impediens matrimonium contrahendum, & dirimentiam contractum: vt *in c. diffinitum. & cap. pen. extra de ea qui cognos consanguin. vxo. fue. & c. per tuas. extra de probat.* vnde secundùm canones sic definitur: Affinitas est profinitas proximitas ex coitu prouenitis, omni carens parentela sanguinis, de quo vide latius per Ia. And. in declaratione arboris affinitatis in principio.

C ¶ *Vt proponis.*] CASVS. Titius pater filii sciti, & non contradicente contraxit matrimonium cum Berta, ex qua procreauit filium: nūquid ipse filius erit ante suo iudice ut post? Resp. quòd sic, & eum agnoscere tenetur. VIVIAN.

a ¶ *Sit* (*vt proponis*) *pater.* Hæc l. accipi debet de patre absente, &c. CYNAC.

l ¶ *Non contradicente.* Id tenetur in patre filii subiecti. *§. de sponsalibus. §. 1. ¶ Et nota.* arg. hic quia non * consensit. *sic ff. furti ad nauicup. final. § in fin. & ad Maced. l. sed Iulianus §. incertum. & l. § filiusfamilias. & ff. nau. caup. l. fin. & ff. ad Vellei. nam. l. ff. fine.* ¶ Sed arg contra *ff. de furt. l. qui vas. §. ff. condictione.*

* In antiquis ff. exemplis ita scriptis erat: Hoc non dicit. sapiens fuisse ne operatur.

e Affinitate definitio.

E ¶ *Si contra mandata.*] CASVS. Si præses prouinciæ dimisit suo præsidate contraxit nuptias cum filii subditi: illæ nuptiæ non valent. verumtamen si sponsa deposito officio remansit in eadem voluntate, non consensu interueniente legitimum erit matrimonium, secundùm canonum Paul: prudentissimus. VIVIAN.

480/C.IV.K.5-4, 1129-1130
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ETsi contra mandata * principũ contractũ sit * in prouincia consentiẽte muliere matrimonium: tamen post depositum * officium, si in eadem voluntate perseuerauerit, iusteq; nuptiæ efficiuntur: & ideo postea liberos * suscepitos †, natosque ex iusto matrimonio, legitimos esse, responsum viri prudentissimi Pauli declarat * a.

Solemnitas requisita in actu faciendo requiritur in eo reparando, vel reficiendo. BALD. Vel sic: *Ex consensu patris necessarius est in matrimonio contrahendo à principio, sic in dissolute reparando.* SALYC.

VII. *Idem A. Apro.*

1 SI (vt proponis) post querelam de marito à filia tua ad te delatam, dissolutum est matrimonium, nec te consentiente ad eundem regressa est: quinus legitima coniunctio est cessante patris voluntate, in cuius est potestate, atque ideo non petente * * filia petitionem dotis repetere non prohiberis.

Auctoritas curatoris in nuptiis adulta nil operatur, quia persona curatoris non datur. BALD. Vel sic: *Non curatorum, vel consanguineorum, sed filium puella conferre in eius nuptiis spectatur.* SALYC.

VIII. *Idem A. Romano.*

IN copulandis nuptiis, nec curatoris (qui solam rei familiaris sustinet administrationem) nec cognatorũ f vel affinũ vlla auctoritas potest interuenire, sed spectanda est eius voluntas §, de cuius tractatur coniunctione.

Ista lex tractat duo. Primò de matrimonio præsumendo. Secundò de simulatione præsumenda. & dicit quod natus ex ea, quæ est vel præsumitur vxor, est natus de domo patris, præsumitur legitimus. BAL. Vel sic: *Ad præsumendum matrimonium nõ sunt necessaria instrumenta nuptiarum, nec ad probationem filiationis est necessarium instrumentum natiuitatis: sed quod probetur natus ex ea cum qua dicitur esse legitimum matrimonium, & in domo viciniæ fuisse.* SAL.

IX. *Imp. PROBO A. Fortunato.*

SI vicinis vel aliis fcientibus vxore liberorum procreandorum causa domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est: quamuis neque nupciales tabulæ, neque ad natam filiam h pertinentes i fasciæ fuerinũ ideo minus veritas matrimonij, aut susceptæ filiæ, suam habet potestatem * *.

Dignitas accidentalis contrario accidente resoluitur: sed nõ ea quæ ex natali radice procedit. BALD. Vel sic: *Mulier nobilitatem quæ acquisiuit propter virum, statim perdit cum alteri inferiori nubit.* SALYC.

X. *Imps. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Paulina.*

CVm te k non ex senatore patre procreatam, sed ob matrimonium cũ senatore contractũ, clarissimæ m fœminæ nomen adeptam dicant: claritas quæ beneficio mariti tibi parata est, si secundi ordinis n virum postea fortita es: redacta ad prioris dignitatis o statum, deposita est.

Maritus repetit suam vxorem etiam à patre: maximè cum pater retinet eam reluctantem. BALD.

XI. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

SI inuita ? † detineretur vxor tua à parentibus suis: interpellatus rector prouinciæ amicus noster, exhibita q muliere, voluntatem eius secutus, deuiderio tuo medebitur.

[*In copulandis.*] CARVS. Si puella est adulta, & agitur de nupt. præstantibus contrahendis, voluntas puellæ, si eam velit exprimere, requiritur: non curatoris, cuius officii est, administrare, aut subere: nec requiritur confensus propinquorũ suorũ. VIVIAN.

f ¶ *Nec cognatorum.* ex necessitate.

g ¶ *Eius voluntas.* cùm vult eam exprimere, aliosquin præsidis: vt *l. 2. t. vel aliud in tutore, quàm in curatore. & est sic §. de appell. l. cum in vna. §. Adiec. & facit §. vt. l. secundum. & l. de fund. l. §. patrem.*

§ Et not. curatorem * principaliter dari rebus, sed contra in tutoribus *Instit. qui da. tut. pof. §. curat.*

[*Si vicinis.*] CARVS. Contrahi matrimonium cum Berta nullis confestis decãbus instrumentis, pothea mihi nati sint filijes eamon feci natalitia instrumẽta filiorum confestibi, an sit legitima vxor, & liberi ex ea nati legitimi, quæritur? Respond. quòd sic. VIVIAN.

h ¶ *Ad natam filiam.* ex tali matrimonio.

i ¶ *Pertinentes.* scilicet tabulæ, quæ dicuntur nuptiales: & *fasciæ nuptiales, quæ per virum.*

k ¶ *Puellam.* nisi in contrarium sit actum, quod ex concubinam scilicet eam habeat: vt *§ de concubi. l. in concubinatu.* Vel placè dic et distinguo *§ de vitio nupt. Lib. libera.* ¶ Et not. prohibitorem * filiationis, sic & *§. de his qui sunt sui vel alien. nat. l. filium. & §. de probat. l. §. & §. de infl. l. 2. & §. de vit. vin. l. indicia.* vere * enim probari non potest de patre: vt *§ de condit. & demon. l. Lucius.*

CVm te.] CARVS. Si aliqua non est filia senatoris, sed vxorẽ matrimo senatore nubat homini inferioris honoris, deriuat clarissima esse.

l ¶ *Cum te.* differentia est inter eam quæ fortita est nomen fœminæ clarissimæ per patrem senatorem. & eam quæ propter maritum. Nam primo casu retinet dignitatem etiam si se nupta viro ordinis inferioris, dum tamen non plebeio. sed in secundo casu retinet, fiet vidua * vel obtabit non tamen vito inferioris ordinis, nisi & tunc consularem dignitatem inspectet à principe: vt *§ de sponsa. l. fœmina. & l. fin. in principio. &] de inofficio. l. fin. lib. 2. & de dignitate. l. mulieres. lib. 12. & in auth. de nupt. §. non tamen. collat. 9. & § de annuis. l. filij. §. vidua.*

m ¶ *Clarissima.* id est, illustris.

n ¶ *Secundi ordinis.* id est *, plebeij. secundùm M. 1. Vel verius simpliciter, id est, inferioris.

o ¶ *Dignitatis.* & quam antea habebas.

[*Si inuita.*] CARVS. Si mulier sua voluntate, aut inuita à parentibus suis se iniuste detineret: adi præsidem prouinciæ, qui eos cogat vt patiantur eam ad se redire. VIVIAN.

p ¶ *Si inuita.* maximè: nam si esset volens, esset idem.

q ¶ *Exhibita.* per * intermediũ de libero homine exhibendo: vt *l. de libe exhibendo. l. §. ad instar.* Item & exile * de liberis exhibendis: vt *§ de lib. exhib. l. imo.* & sic referatur *l. imo.* ad titulum sub quo posita est, licet quidam contra.

Nec

a ¶ *Mandata.* differentia est inter mandata principum & constitutiones: nam constitutio generalis est nomen ad omnes leges imperatoris pertinent. Mandatum verò est constitutio qua cauetur quo modo rector prouinciæ debeat se habere in prouincia quam administrat: vt *in authent. de mandat. principum prouinciæ. §. ij.*

b ¶ *Contractum sit.* Cũ administratore, qui nũ sit oriundus inde. non enim qui in sua patria militat, prohibetur ibi ducere vxorem: vt *§ eo. l. §. qui officium. & l. eos.* qui concubinam autem potest habere: vt *§ de concubi. l. §.*

c ¶ *Post depositum.* Nota hic quòd post depositũ officium opus est nouo consensu. licet est in minore xii. annis nupta, & loco vxoris habita, quæ fuisset legitimo tempore impleto fit vxor, etiã sine nouo consensu: vt arg. *§ de sponsal. quæstum. & de donat. inter virum & vxorem. l. cùm hic. §. fin. in fin. & § de vitio nupt. Lap.*

ADDITIO. Ti dicas de hoc vt *in c. 1. §. idem quoque. de desponsat. impub. l. vi.*

d ¶ *Postea liberos.* Quid si non? Respond. non sunt legitimi. arg. *§. de statu homi. l. Paulus.* secus in natis ex concubina: vt *Instit. de nupt. §. fin.* Sed cur hoc? Resp. quia concubinatus nomen per legem accipit: vt *§ de concub. l. in concubinatu.* Sed alij contra dicerũt. Sed quare non inspiciur initium contractus, vt ita nullum sit matrimonium: vt & aliàs. *§. de mandat. l. §. pomponius.* §. 1. *& de pol. l. 2. §. item si servus hereditarius?* Respõd. non concedo vt contra legem inchoatum euadat esse: sed de cono in cipit hic finita administratione. & sic non obstat *§. de legib. & con. l. non dubit.* Alij respondẽ illi l. quod loquitur in perpetuo prohibitis: quod hic non est. concordantiæ suæ hæc *l. §. quemcumque pro. pol. l. & §. si redire pro l. 1. & §. de vitio nupt. l. qui eo proximus in prin. & § de donat. inter vir. & vxor. l. donationes.*

e ¶ Adiicitur hæc Gordiani constitutio: Idem A. Rationalibus. Manifestum est, nuptias contra mandata contractas, dotem, quæ data illo tempore, cùm iusta fuerit, iuxta sententiam D. Seueri, fieri educam, nec si consensu postea cœpisse videatur matrimonium, in præteritum commissio vitio potest nocere. D. Kalend. Aprilis Antiochiæ Gordiano A. & Aviola Cons. Vide *lib. 1. eiusdem mutatum cap. 11.* CYIAC.

[*Si vis proponis.*] CARVS. Filia mea habebat maritum cum quo consentiebat matrimonium me confentiente eundem cõque filia de marito suo, fuit celebratum dissentium: postea reconciliata est suo marito me inuito: ei competit repetitio dotis, quæritur? Resp. quòd tibi patri: quia licet filia tua te inuito non potest matrimonium contrahere: sed nec marito reconciliari. VIVIAN.

e ¶ *Non proponis.* imò etiam contradicente, quod aliàs non esset: vt *l. de rei vxo. act. l. de hoc ex rei. & § fin. ma. l. § § fin. & l. de tem. & l. voluntas. & facit § de servo hom. l. Paulus. vt § ex. l. aquilia. q. ante. & ij cap. parum. Sed contra xxiij. q. v. & facit ratio de rapt. & cõsensu. & § de pact. de l. cõ maritum. §. Item.* ADDIT. Dicas quod de iure canonico valet matrimonia etiã sine consensu patrum: vt *d. c. non consen. & d. c. sponsus. 8. adiungo per glos.*

a Curatores tutoribus pupillorum principaliter datur. *cuncta.*

b In vno matrimonio, repugnat: vbi enim confortium duplex, de nullum matrimonium verum dicitur, sicut repugnum est.

c Probari vel posse filiatio.

d Probari pater vxor non potest.

e Concord. ex parte B. in fin. cuius de fin. comp. vbi Papa vocat regnum Angliæ, quæ vxor nihil de Angliæ

f Secundus ordo pro plebeio vel pro inferiori

g Exhibere mouere generis petit vehementer immobilitas.

h Immobilitas vide de libertis exhibendis.

480/C.IV.K.5-4, 1131-1132
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nec filium.] CARVE. Filiut non potest cogi à patre inuito vxorem ducere. similiter ipse inuito patre non debet sibi vxorem eligere. VIVIAN.

a ¶ Permittit, vt filius non cogatur. & l. si pater.

b ¶ Iura prouide quæ sunt lata in pro vxore. & facit xxvij. qu. j. c. non omnis. §. cum ergo dicitur. & q. vij. c. arg. contra. xxvij. qu. j. c.

Neque.] CARVE. Si inter me & mulierem instrumentum dotale confectum est, & ego non consensi in eam per verba de præsenti, non fecisti dotale instrumentum ad confirmationem matrimonij: & licèt sit matrimonium contractũ, non propter hoc exigitur instrumentum dotale. VIVIAN.

† 32. q. 2. c. filiam.

c ¶ Contraxerunt. Nam * plus valet quod verè est gestum, quam scriptũ: vt l. de eo qui fuit. l. dubitatur. §. verum. & supra plus vale. quod agi. interim b tamen fiatur scripturæ publicæ: vt supra de probat. l. cum precibus.

a Scripturæ præponitur veritas.

b Scripturæ fiatur, instrumentum publicum probetur veritas in contractibus.

d ¶ Instrumenta. non c enim dotibus, sed affectu matrimonium contrahitur: vt l. de repud. iniuriam.

c Dotibus matrimonii non contrahitur, sed affectu.

e ¶ Inritum est. nisi in casu l. an. cit. authentic. sed nunc iure Iteri & in aliis vt l. ad authentic. maxima. & in alio secundum quosdam: vt Institut. de nupt. §. fin. quod non placet: vt ibi diximus.

Neque ab initio.] CARVE. Sicut aliquis ab initio non cogitur matrimonium contrahere matrimonium, ita contractũ matrimonium si dissentio dissoluitur, non cogitur reconciliare. VIVIAN.

f ¶ Disponendi. sicut in contractibus, vt l. de actionib. & obligat. l. si cui.

g ¶ Matrimonij. quam habet ab initio.

d Stipulatio penalis in matrimonio non valet.

h ¶ Necessitatem. f. d diximus vir vxori promittit decem, si vxoram diuortiis à me non valet: vt l. de verb. obli. l. stipulatio stata. & l. Titius. & ibi: de conditio. stip. l. libera. & l. de stipu. l. fin. in fin. sed contra. §. de dona inter virum & vxorem. l. ea quæ Sotio. ibi pecunia promissa à stipulante: sed licet non valeat penalis stipulatio, pœnam tamen legalem habet, qui fuit causa diuortij vt §. de repud. l. iniuriam.

* Titius.

† In generali regula permittitur, non contineretur status specialiter prohibitus.

Vxorem.] CARVE. Patronus regulariter libertam suam in vxorem accipere potest, nisi patronus esset de his personis, quæ prohibentur contrahere cum liberta sua, puta qua senator, vel senatoris filius. VIVIAN.

i ¶ Ex his persona. puta senator vel senatoris filius: vt l. de vita nupt. l. lex iulia. sed contra non potest: vt l. ad libertum. & dic vt ibi. & ratio in propinqui est.

Codex.

Filius non cogitur inuitus ad aliquam vxorem ducendam, sed quam vult, dum tamen patris consensus accedat. BALD.

XII. *Idem AA. & CC. Sabino.*

Nec † filiam quidem familias inuitum ad vxorem ducendam cogi, legum disciplina permiſit *. igitur sicut deliberas, obsequutis iuris præceptis b sociare coniugio tuo, quam voluerit, non impedierit: ita tamen, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

Per instrumenta confecta super dote, non contrahitur matrimonium, sicut & sine instrumentis matrimonium contrahitur: & per indicia probari potest. BALD.

XIII. *Idem AA. & CC. Onesimo.*

1 Neque sine nuptiis instrumenta facta ad probationem matrimonij sunt idonea, diuersum veritate concinente c: neque non interpositis instrumentis d, iure contractum matrimonium irritum est e: cùm omissa quoque scriptura, cætera nuptiarum indicia non sint irrita.

Matrimonium debet esse liberum, ad hoc allegatur. BALD. Vel sic: *Matrimonium debet esse liberum in contrahendo, & etiam inuicem diuertendo. b. d.* Vel sic: *In contrahendo & dissoluendo contractum matrimonij, exigitur libera voluntas.* BART.

XIIII. *Idem AA. & CC. Titio.*

2 Neque ab initio matrimonium contrahere, neque dissociatum reconciliare quisquam cogi potest: vnde intelligi liberam facultatem contrahendi atque distrahendi f matrimonij g transferri ad necessitatem h non oportere.

Manumissor potest accipere in vxorem suam libertam. BALD. Vel sic: *Patronus potest libertam suam in vxorem ducere, nisi sit in personis expressis prohibitis.* SALY.

XV. *Idem AA. & CC. Tiriano* *.

Vxorem libertam sui manumissori, si † non sit ex his personis i quæ specialiter prohibentur, ducere non est interdictum: & ex eo matrimonio iustos patri filios nasci, certissimum est.

Sed nouo iure.] CARVE. Si liberam mulierem, cum qua non prohibeor contrahere, domi teneo: videor eam in vxorem retinere: nisi ab initio protestor quòd teneo eam vt concubinam: vt l. ad l. Iliam. Sed si tenaxer teneri libertam in domo sua, nunquam præsumitur sua vxor, nisi instituisset dotale instrumentum in quo contineretur: confitior me accepisse à nali mulierem tantum in dotem, cum qua matrimonia contraxi. Et est casus in quo requiritur dotale instrumentum, contra hoc quod dicitur l. de Longpar. fin. VIVIAN.

k ¶ Cum liberta. idem econtra, secundùm H. vt liberta cum filia senatoris.

l ¶ Dotalibus. id est, nuptialib. & est specialè: sed regulariter contra l. de Longpar. fin.

Patrem.] CARVE. Titius filium suum expoluit, id est, in locum publicum positi fecit. ego misericordia motus eam filium nuntiandam suscepi, ita quòd adoptio facta est: nunc volo quòd filia Titii nubat filio meo: Titius non vult. an omnes stangnos quos feci in ea nutrienda, possum à Titio recuperare, quæritur? Resp. quòd sic. Vnde quamuis pietas videatur inhibere repetitionem, tamen quia nolvult quod sua filia nubat meo filio, sumptus factos recuperabo.

m ¶ Expoluit. fecit in hospitali.

n ¶ Filia tua desideratis. habendi tui desiderata.

o ¶ Quidlibet poterit.

p ¶ Reuocatur. conscientiæ. ¶ Sed videtur quòd patria possitat se soluta & sic ei econtra l. de infantibus expositis. §. & sic etiam circa contentam eius pater viri potest eam dare filio suo. quod quidam concedunt. 1. Vel dic * aliud in seruo & liberto quã filio: vt in prædicto l.

q ¶ Iulianus regulariter * contra vt l. de neg. gest. l. i. & §. & l. de mandat. l. cum ab §. pen.

† Ex Cod. Gorgo. 1. 2. in de nupt. vt notatur in frag. vetustum. 1. 2.

a Expoluerit filiud & filia desponsatam amitit: quare pariam potestatem non amittit.

† Inclusa dantur in Gergoriano.

b Minorem potuisse causa pro filius regulariter non interpretatur.

r Nupsit prohibitis in instituum inter ascendentes & descendentes.

IN AVTHENT. VT liberti de cetero. §. si quis autem. col. vj. constit. vj.

Nulla dignitas prohibet cum libertis nuptias contrahi. ratio est: quia redditi sunt liberti hodie ad ius ingenuorum. BALD. Vel sic: *Hodie quilibet potest matrimonia contrahere cum liberta.* SALYC.

Sed nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta k nuptias contrahi dotalibus l instrumentis confectis.

Hic ponitur vnus casus in quo alimentis pietatis causa data repetitio possunt. BALD. Vel sic: *Si pater qui filiam expoluit, non consentit nuptiis contrahendis cum filio nutritoris: tenetur impensam alimentorum soluere.* SALYC.

XVI. *Idem AA. & CC. Rhodoni.*

Patrem qui filiã expoluit m, hanc nunc adulcam sumptibus & labore tuo factam, matrimonio coniungi filio tuo desideranti * fuisse voto cõuenit: qui n si renitatur o, alimentorum solutioni p in hoc solummodo casu parere debet.

Hæc lex ponit quæ sunt personæ cum quibus matrimonium non consistit. BALD.

XVII. *Exemplum adulti Diuiti & Mauriani, Nobiliss. Cæsarum.*

Nemini † licet contrahere matrimonium cum filia, nepta, vel proneptæ a: itémque cum matre, auia, vel proauia, & ex latere amita ac materterra, sorore, sororis filia, & ex ea nepte: [præterea † fratris cum filia, & ex ea nepte] itémque ex affinibus priuigna, nouerca, noru, socru, cæterisque quæ iure antiquo b prohibentur, à quibus cunctos volumus se abstinere.

Positur hic forma qualiter viduæ debent contrahere matrimonium, & qualiter virgines, & de quorum consensu. Adiuncta causa, quia illa forma non est substantialis quantum ad substantiam matrimonij, sed est quædam forma consensus quædam instituta publica honestatis. BALD.

XVIII. *Impp. VALENTIN. VALENS. & GRATIAN. AAA. ad Senatum.*

† ¶ Antiquo. nisi sint in septimo gradu: vt in decre. xxxv. quæst. 5. c. progenum. & c. consanguinitate. & c. in nouitatem. & inf. nuptiis.

ADDITIO. Hodie prohibitio solùm extenditur ad quartam gradum inclusiuè. c. non debet extra de consanguin. & affin.

Viduam.] CARVE. Si mulier aliqua est vidua, & habeat patrem sit emancipata, vel in potestate patris, & est

480/C.IV.K.5-4, 1133-1134
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

est intra xxv. an. si vult contrahere nuptias, debet contrahere cum patris voluntate. Sed quid si filia vidua vult sibi eligere vnũ maritum pater vult alium? Certè si æquè bonus sit ille quẽ vult eligere mulier, sicut pater, stabitur iudicio mulieris. Sed quid si mulier vidua non habeat patrem, & tractatur de eligẽdo marito, quorũ consensus requiratur, quæritur? Respon. Agnatorũ & cognatorum qui non sunt ei successuri ab intestato quia isti non videntur suspecti. Vivia.

a ¶ *Vidua.* contra filiam potest ducere sine consensu patris. *l. filius emancipatus. ff. de ritu nupt.* Vide scripta ad *tit. de sponsal.* Cviac.

b ¶ *Sententia.* id est, scientia, non autẽ consensus est necessarius. Vel dic quòd est consilium quod hæc lex dicit, cùm emancipata sine patre possit hoc facere: vt *ff. eod. l. filius emancipatus. & de contra tab. l. [illegible] §. si emancipatus.* & arg. *l. eod. l. in coniunctione.* Sic est *l. de iure empt. l. fin.*

b ¶ *Delecta.* id est, deliberatione, alias, delectum.

β ¶ *Voluntas patris. l. cog. matris.* Cviac.

γ ¶ *Vt in virginũ coniunctionibus.* Tribonianus hæc adscripsit. Nã, vt ex C. Theod. apparet, scriptum erat, vt in pupillarum. Imperatores autem intelligebãt *l. 1. huius tit.* Cviac.

c ¶ *Habendo examini. i.* ad habendum examen.

d ¶ *Pares.* si verò impares, potiores debet ei dici vt meliorem eligat.

e ¶ *Suspicio.* sic & *l. vlt. pupil. educ. l. 1. & 2. & l. [illegible] sed iam necesse est.*

f ¶ *Succedere.* id est, ad deliberationẽ admitti.

Viduæ a intra quintum & vicesimum annum degentes, etiamsi emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris sententia b non conueniant. Quòd si in contentionis c delecta mulieris voluntas patris β repugnat sententiæ, & propinquorum: placet admodum (vt in virginum coniunctionibus γ sancitum est) habendo examini c auctoritatem quoque iudiciariæ cognitionis adiungi: vt si pares d sint genere ac moribus competitores, is potior existimetur, quem sibi consulens mulier approbauerit. Sed ne fortè hi qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur, etiã honestas nuptias impediant: si huius rei suspicio e præcesserit, eorum volumus auctoritatem iudiciúmque succedere f, ad quos etiamsi fatalis sors intercesserit, tamen hereditatis commodum peruenire non possit. Dat. XVII. Kalend. August. Gratiano A. II. & Probo Coss.

Inter consobrinos consistit matrimonium: dicit Glos. iure Romano, sed non diuino: & ideo nati ex consobrinis sunt incestuosi, & non succedunt, secundum Cy. & Bal.

XIX. *Impp.* Arcad. *&* Honor. AA. *Eutychiano P.P.*

Celebrandis inter consobrinos a matrimoniis licentia legis huius salubritate indulta est, vt reuocata prisci iuris auctoritate g, restinctisque calumniarum fomentis h, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus i, siue ex duabus sororibus k, siue ex fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi, legitimi l, & suis patribus successores habeantur. Dat. Stilicone II. & Anthemio Coss.

In matrimonio per filiam contrahẽdo patris expectatur arbitrium, suúsque consensus exigitur. sed si patre caret, matris & propinquorũ est iudicium requirendum: quibus non extantibus si puella curatorem habet, ipso & propinquis adsistentibus, si puella cultu verecundiæ sponsum sibi non eligit, iudici est deliberare permissum. Bald.

XX. *Impp.* Honor. *&* Theod. AA. *ad Theodorum P.P.*

In coniunctione filiarum in sacris positarum, patris expectetur arbitrium. Sed si sui iuris puella sit, intra quintum & vicesimum annum constituta: ipsius m quoque adsensus explorentur. Si patris auxilio destituta: matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium. Si verò vtroque orbata parente, sub curatoris defensione constituta sit, & inter honestos competitores matrimonij oriatur fortè certamen, vt quæratur cui potissimum puella iungenda sit: si puella cultu verecundiæ propriam noluerit voluntatem depromere coram positis propinquis, iudici deliberare permissum est cui melius adulta societur.

Dictio à, includit terminum à quo: & dictio, vsque, includit terminum ad quem. h. d. Vel sic: *Dictio à, & dictio vsque, permutat inclusiuè, nam includunt suas extremitates: vt hic dicit Oldra. ergo hac l. à caligato milite vsque ad protectoris personam inclusiuè sine aliqua solemnitate scripturarum matrimoniũ est permissum.* Bald. Vel sic: *Milites etiam caligati sine antiqua solemnitate possunt nuptias contrahere.* Salyc.

XXI. *Impp.* Theod. *&* Valent. AA. Basso P.P.

A Caligato a a milite vsque ad protectoris b personam sine aliqua solennitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi coniugij permittimus facultatem.

Pompa matrimonij non facit adesse matrimonium. Bald.

XXII. *Idem AA. Hierio P.P.*

¶ *Coniunge l. 6. [illegible] quæ adde ad hanc subscript.* Cviac.

d ¶ *Inter consobrinas.* Veteribus Romanorũ legib. omnino prohibitæ erant inter cognatos nuptiæ, vt non liceret sobrinam ducere, quæ est septimo gradu. Tacitus *lib. duodecimo Annal. &* Plutarchus *in problemat.* Iure ciuili Iust. in linea transuersa, quæ non habet rationem parentum & filiorum, nuptiæ secundo & tertio gradu prohibentur, in quarto permittuntur: vt hic, & *§. duorum Inst. de nupt. l. 3. de ritu nupt.* At iure C. Theod. in quarto prohibentur nuptiæ. *l. Theodosij magni,* cuius meminit Augustinus *lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 16.* Et Ambros. *in epist. ad Paternum,* Victor *in vita Theodosij magni,* tantum pudori tribuit, vt nuptias cõsobrinarum prohiberet tanquam sororum. Ea lex non extat in C. Theod. sed confirmata est à filiis in *C. Theod. l. [illegible] de incest. nupt.* Postea iidem patris legem abrogarunt per hanc *in l. celebrandis.* Temporibus tamen Iust. capta Roma à Gothis Romani legi-

C *Elebrãdis.*] Casus. Licet inter ascendentes & descendentes & collaterales nuptiæ sint prohibitæ, tamen inter consobrinos nuptiæ sunt permissæ. Sunt autem consobrini ex duobus fratribus nati: sicut cõsobrini ex duabus sororibus nati. Hæc lex hodie non seruatur iure canonico. Vivian.

bus Theodosij vtebantur. Et constat ex Cassiodoro, qui tunc viuit (*lib. 7. variarum*) eas nuptias tunc peti solitas ex rescripto, *& C. Theod. si nupt. ex rescrip. pet.* Impp. Græci, qui secuti sunt Iustinianum vsque ad 7 gradum, prohibebant nuptias, vt constat ex *lib. 28. [illegible]. 3.* Qui liber [illegible], editus est à Leone Philosopho [illegible] Harmenop. circa annũ Christi 690. Postremi Impp. Græci, vt Manuel Com. prohibitionem extendunt ad octauum vsque gradũ. Is imperauit ann. Christi 1160. Quo tempore Gratianus edidit suam Rapsodiam, quæ prohibitio consentit cũ prohibitione Pontificũ 35. *quæst. 2. & 3.* Idem cautum est Concilio Constantinop. VI. & Agath. [illegible] Primus Innocentius veterem prohibitionem, quæ erat vsque ad septimum gradum, reuocauit ad quartum, canonicum. Cviac.

g ¶ *Auctoritate.* quæ idem quod hæc lex statuebat.

h ¶ *Fomentis.* quæ erãt media iuris prudentia.

i ¶ *Fratribus.* hi sunt patrueles.

k ¶ *Sororibus.* hi sunt consobrini: vt *Insti. de gradi. §. quarto gradu.*

l ¶ *Legitimi.* hoc est verum iure a fori: vt *hic, & ff. eod. l. [illegible]. & l. non solum §. 1. & Institut. eo. §. duorum.* sed non iure poli: vt *extra. q. 3. cap. [illegible].*

In coniunctione.] Casus. Si filia quæ est in potestate patris, vult contrahere nuptias: debet cõtrahere cum voluntate patris: sed si est sui iuris, & est destituta patre & matre, non requiritur consensus eorum, sed ipsius. sed si non vult declarare suũ arbitrium, tunc recurritur ad propinquos. Vivian.

m ¶ *Ipsius.* patrisfamilias.

A *Caligato.*] Casus. Notum plebeij possunt contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis, imò & milites.

n ¶ *Caligato.* caligatus dicitur ille, qui habet ocreas ferreas.

o ¶ *Protectoris.* id b est, policis, qui regit & protegit armatos milites. z. Vel caligatum c vocat, id est, infimum & obscurum: vt *in authenti. qui. mo. natura. eff. legitim. §. quisquis. collat. 7.* Protector d ergo erit maior, quasi dicat à minore vsque ad maiorem. 3. Vel tertiò, est militia pedestris, & equestris. Pedestres e milites dicuntur, qui habent caligas de corio: & hi dicuntur f caligati milites. Equestres g, qui in equis vadunt. ¶ Et nota, quod hodie est ius generale quod hæc lex dicit, vt sine solemnitate scripturæ & aliarum quæ dicuntur *infrà l. proxi.* contrahatur matrimonium. Accvrs.

Si donationum.] Casus. Quidam contraxit matrimonium cum aliqua muliere, nec donauit ei propter nuptias, nec fecit fieri dotale instrumentũ, & pompam nuptiarum dimisit, propterea

a Inter consobrinos iure fori valet matrimonium, non iure poli.

b Id est, ab infimo vsque ad supremum militiæ gradum. nam caligatus miles primo gradu [illegible], deinde sequentibus omnibus incrementis gradibus ascendit, vsque ad summum protectorum gradũ conscendebant, quorum maxima erat prærogatiua alioquin propter vt ei notitia vtriusque imperij & militaris imperatorũ distribuit.

b mali. Protectores sunt qui protegendi corporis imperatorum curã gerunt: vt *infra de domestic. & protector. l. 1.*

c Caligatum militẽ infimum vel obscurum, a quo scripsit ad l. 2. in fin. ff. de custodia reorum.

d Protector quia dicuntur.

e Pedestres milites qui dicuntur.

f Pulsum. Hos enim caligati sunt qui habẽt caligas de corio, vt patet Ammianus. Caligati à caligis militaribus peregrinatum militant calciamentis: vnde Caligula dictus. Tacit. & Suetonius.

g Equestres milites qui.

480/C.IV.K.5-4, 1135-1136
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI donationum * ante nuptias, vel dotis instrumenta * defuerint, pompa * etiam, aliique nuptiarum celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse, rediè aliàs inito matrimonio, firmitatem, vel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri, inter pares honestate personas nulla lege impediente consortium, quod ipsorum consensu, atque amicorum † fide firmatur. Dat. X. Kalend. Mar. Constantinop. Felice & Tauro Coss.

Clementia docet principem, reflectere natalibus suum obstetrix maculam, infestis parentum insect filii post concepti, inter paru etiam sine dotalibus instrumentis conflitis matrimonium. hoc dicit lex in longa. Lucab. de Arte. BALD.

XXIIII. Imp. IVSTINIAN. A. Demosthen. PP.

IMperialis benevolentiæ proprium hoc esse indicantes, vt omni tempore subiectorũ commoda tam investigare, quàm eis mederi procuremus: cuplus quoque mulierum, per quos indignam honore conversationem imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione subleuandos esse constituimus: minisque eis spem melioris conditionis adimere: vt ad eam * respicientes ‡, improbitatem & mala honestam electionem facilius derelinquant. Nam ita * credimus Dei benevolentiam, & circa genus humanum ni-mium clementiam (quantum nostræ naturæ possibile est) imitari ‡, qui quotidianis hominum peccatis semper ignoscere digatur, & poenitentiam sufcipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subiectos imperio non etiam facere differamus: nulla venia digni esse videbimur. Itaque si cum insultum se †, seruos quidem libertate donos possit per diuinum indulgentiam natalibus suis restitui, pòtique huiusmodi principale beneficium ita degere, quasi nunquam seruissent, sed ingenui nati essent * * mulieres autem quæ scenicæ ‡ quidem ludis sese aere inuiscuerunt, poslea verò spera mala conditione ad meliorem migrauere sententiam, & inhonestam professionem effugerunt, nullum † spem principalis habere beneficij, quod eas ad illum statum reducerent, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari poterunt.

Scenica mulier ad frugem meliorem vita reuertens, possunt impetrare à principe vt ei liceat cum cæteris matrimonium contrahere: quo impetrato, ad priſtinum statum inestimatur redulta: & numen scenicorum desinunt habere, & matrimonium cum eis potest contrahi imponi: & filij ex eis nati erunt legitimi: possunt tamen ariam post impetratum à contrahendo se abstinere. SALYC.

Præsenti sanctione clementissimus principale beneficium eis sub ea * lege condonamus, vt si derelicta mala & inhonesta conuersatione cõmodiorem vitam amplexæ fuerint, honestaque sese dederint: liceat eis nostro supplicare numini, vt diuinos afatum sine dubio mereantur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum: his, qui eis coniungendi sint, nullo timore tenendis, ne scilicet ‡ perseuerantes legum infirmum esse videatur tale coniugium, sed ita validum huiusmodi permanere matrimonium confidentibus, quasi nulla præcedente inhonesta vita vxores eas duxerint: sine dignitate ‡ penitus sint, sine alio modo * * scenicas in matrimonium ducere prohibeantur: dum tamen dotalibus * * omnimodo instrumentis non sine scriptis tale probetur coniugium. Nam omni macula * penitus diuipa, & quasi suis natalibus huiusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum * inhonestum eis inherere de cætero volumus, neque differitiam aliquam eas habere cũ his quæ nihil simile peccauerunt. Sed & liberos ex tali matrimonio procreandos, suos & legitimos patri esse: licit alios ex priore matrimonio legitimos habeat: vt bona eius tam ab intestato quàm ex testamento illi quoque sine vllo impedimẽto percipere possint. Sed & si tales mulieres post diuinum rescriptum ad pecces earum datum, ad matrimonium venire distulerint ¶, solum eis nihilominus existimationẽ seruari præcipimus tam in aliis omnibus, quàm ad transmittendum quidem voluerint suum subſtantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab aliis relictam, vel ab intestato delatam hereditatem.

IN AVTHENTIC. scenicas non solùm si fuerint sed & si fuerint. §. ſ. col. v. conſti. iv.

480/C.IV.K.5-4, 1137-1138
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

firmetur. hæc authentic. dicit, quòd si mulier scenica iurauit non relinquere illam vitam, & vult postea pœnitere, potest hoc facere, nec deseriendo illam vitam peierauit: quia tale sacramentum est illicitum. VVIZAN.

a ¶ *Quod eis.* aliàs *sic*, & aliàs *hæc*.

b ¶ *Permittitur.* Sic & aliàs ex permissione legis deseritur sacramentum ratione peiurii: vt *ff. de obs. l. mulier. 1.* & aliàs ratione taciræ conditionis, vt *suprà de non nu. pecu. l. fin. 3.* Item & aliàs quia contra leges fiat: vt *suprà de legibus & confirm. l. non dubium.* & *ff. de leg. 1. l. si quis imaginem §. fin.* & *ff. de pœnis. l. iurisdictionem. 5.* & *generaliter. 4.* & aliàs habet, Melius est votum fluxæ promissionis non implere, quàm crimen admittere. Item tolerabilius est iuramentum non implere, quàm turpiter facere: vt *in decre. xxx. quæstio. iu. ca. 1.* & *cap. nouisquisque.*

c ¶ *Pœna* decem librarum scriptæ *infra ea auctoris.* ¶ Et not. quòd b iura debet continere iuramentum, veritatem, iustitiam, & iudicium. quorum si quod defuerit, periurus est qui fecit: vt *xxx. quæst. 4. c. ad maiorem.* & hic nulla fuit discretio, nullum iudicium. de hoc dicitur *extra de iureiurando c. 1.* & *§. Christus.*

d ¶ *Similes meretrices.* ad sui petitionem.

e ¶ *Dignitatem.* à principe sibi datam.

f ¶ *Habent.* per priuilegium principis.

g ¶ *Vtroneam.* scilicet sine administratione. nè cū administratione non possunt habere: vt *ff. de regis iuris l. 4. nisi* forte diceres, non a obstante lege aliqua. Et ita exemplum quando sine administratione, quia concessit quod esset illustris vel similia: vt *ff. de fœna. l. fœna.*

h ¶ *Donationem* id est d, concessionem dignitatis. sic & dicitur donari libertas: vt *Institut. de lib. §. 1.*

i ¶ *Primus oportet.* ¶ *ex.* quòd hoc ipso quod cēdebat dignitas e, videtur remitti infamia: cùm omne id per quod pertenitur ad illud videtur esse remissum: vt *ff. de dignit. l. 4. lib. xij.*

k ¶ *Hic illud.*] Nota *fin.* ¶ arg. quòd non est dicendus sacerdotis filius vel regis, qui antequam f esset pater sacerdos vel rex, natus est: sicut *hic.* & econtra qui nascitur postquam mater desinit esse sacerdos, & est sic *ff. de succe.*

a Iuramentum iustis ex causis negligi potest.

b Iuramentum hæc tria continere debet, veritatem, iustitiam, iudicium.

c Maximus dignitatibus pro senatoribus, & illustri.

d Donari pro donari.

e Infamia remittitur in religiosis, qui dignitatem amittunt.

f Regis filius non est dicendus qui natus est antequam Rex esset: quia quo diuine vitam non le Cuius *§. de pœnis* [illegible]

nere in illo vitio & in illo opprobrio & libidinis infamia, nunquid iuramentum impediat quin possit priuilegium imperiale? Determinat quod iuramentum non valet, quia est illicitum: & dicitur quod potius est puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm ille qui iurat. BALD.

QVod eis * permittitur b etiamsi iurauerint in tali professione se perseueraturas: quia legibus expressum est illicite rei iusiurandum seruari non oportere: & pœna c periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exigit.

Finis authentica. Sequitur textus Codicis.

Qui consequitur dignitatem, tacite videtur restituta ad famam. BALD. Vel sic: *Si mulieribus scenicis vel quibuscumque aliis imperator dignitatis titulum concessit, videtur cum omni macula & impedimento dispensare.* SALYC.

Similes verò tale merentibus d ab imperatore beneficium mulieribus illas etiam esse volumus, quæ dignitatem e aliquam habent f, etsi non serenissimo principi supplicauerint, vtroneam g tamen donationem h ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate & aliâ etiam omnem maculâ per quam certis hominibus legitimè coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet i.

Non dicitur scenica filia, quæ concepta est absterso macula: sed tantùm illa, quæ nata est vigente macula. BALD. Vel sic: *Filia nata post priuilegium matris concessum, illo potiuntur priuilegio: non prius nata, nisi pro illis fuerat supplicatum.* SALYC.

His illud adiungimus, vt & filiæ huiusmodi mulierum, si quidem post expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ sint k: non videantur scenicarum esse filiæ, nec subiacere legibus quæ prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin verò antè procreatæ sint, liceat eis preces offerentibus inuictissimo principi, sacrum sine obstaculo vllo mereri rescriptum: per quod eis ita nubere permittatur, quasi non sint scenicæ matris filiæ: nec iam prohibeantur illis copulari, quibus scenicæ filias vel dignitatis vel alterius causæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamē omnimodo dotalia inter eos etiā instrumenta conficiātur. Sed & si à scenica matre procreata, quæ vsque ad mortem suam in eadem professione duraverit, post eius obitū preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi licentiam sibi condonantem: istam quoque posse sine metu priorū legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scenicæ filiam vxorem ducere prohibebantur.

Remotis veteribus legibus, quæ disponebant matrimonia sine dotalibus instrumentis inter impares honestate personas non valere: statuit imperator eas valere: exceptis nefariis, incestis, & aliis prohibitis. BALD. Vel sic: *Matrimonia inter pares possunt fieri etiam sine dotalibus instrumentis, sicut si personæ sint impares.* SALYC.

Imò etiam illud l remouendum l esse censemus, quod in priscis legibus (licèt obscuriùs) constitutum est, vt matrimonia inter impares m honestate personas contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his verò etiam non intercedentibus, omnimodo firma sint sine aliqua distinctione personarum, si modò liberæ sint & ingenuæ mulieres, nullâque nefariarum n vel incestarum o coniunctionum suberit suspicio. Nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut & illos qui præteritatum legum sanctione specialiter vetiti sunt: exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus: legitimique matrimonij iure muniri præcipimus.

IN AVTHENT. VT lic. ma. & auiæ. §. quia verò legem. colla. viij. constit. vlti.

Maximis dignitatibus præditi debent matrimonia cōtrahere cum dotalibus instrumentis: excipiuntur ab ipsa solemnitate Barbari subiecti Romano imperio. BALD.

MAximis decorati p dignitatibus vsque ad illustres q ¶ non nisi dotalibus r instrumentis conscriptis, ritè contrahunt nuptias: licèt antè contractas s retineant, exceptis Barbaris t: reliqui omnes affectu solo u rectè contrahunt matrimonium.

Sequitur textus C.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta post imperium Iustiniani, non ante. BALD.

His itaque per hàc generalem legem ita constitutis, & de cætero conferendis præteritas etiam

l. in delictis. §. 1. & *ff. quod iussu. l. fi. interra. §. fi. inf. fin.* & *ff. ad l. Cornelium de sal. l. de re. qui* & *ff. de mili. test. l. Titius.* & *ff. de decur. l. 4. §. in fine.* & *l. de decur. l. fine. lib. x.* Sed arg. contra. *ff. de condit. & demon. l. si conditio.* Item arg. pro & contra. *ff. de pœnis. l. mitis. §. ipsa.* Die vt ibi.

l ¶ *Illam remouendam.* à dubitatione.

m ¶ *Impares.* * vt inter clarissimum & illustrem, & inter illustrem & superillustrem.

a Inter pares facile matrimonium pertinetur, non inter impares & inæquales. v. Tiraquell. *ad legem connubiali parte quinta. Gloss. 36.*

n ¶ *Nefariorum.* quando inter ascendentes & descendentes.

o ¶ *Incestorū.* inter collaterales vel affines.

Maximis.] CASTR. In l. Codicis dicebatur: Si mulier scenica imperatoris à principe quòd possit contrahere nuptias: poterit cōtrahere dotalibus instrumentis interuenientibus. Hæc authen. dicit quæ sunt personæ quæ debent contrahere nuptias sine dotalibus instrumentis. Nā regulariter inferiores personæ possunt contrahere nuptias sine dotalib' instrumentis. Fallit in maximis decoratis dignitate & certæ aliæ personæ solo affectu nuptias cōtrahunt, exceptis Barbaris. VVIZAN.

p ¶ *Decorati.* vt b superillustres.

b Maximis dignitatibus pro superillustri, & illustri.

q ¶ *Maximis.*] *illustres.* Quos hic Iustin. vocat illustres. Theoph. *lib. 4. Instit. tit. 4.* Græci *in lib. Basil. tit. de nupt.* vocāt [illegible] locum ille Theophili adferunt ab interpret. *Basil.* Sed in non exat apud Theophil. Horum meminit Harmenop. *li. 4. tit. 4.* [illegible] *pag.* CYIAC.

q ¶ *Ad illustres.* descendūt & inclusiuè. nam & ipsi maximis decorantur dignitatibus.

r ¶ *Dotalibus.* id est, instrumentis nuptialibus. Nam dos non est opus, vt dici *Z. ea. l. ¶ Sed* arg. contra *in authent. quib. mo. nat. iust. li. 5. hoc erga. col. vij.* Item s & alias in tribus casibus exigitur scriptura, qui sunt in hac l. Est & quartus *Z. in authentic. sed nunc inter.* regulariter t contra: vt *Z. ea. l. neque sine.* & *hic subnot.*

c Scriptis quibus casibus exigitur scriptura in nuptiis.

d Scriptura regulariter non requiritur.

s ¶ *Ante contractas.* C. ante dignitatem adeptam in corpore.

t ¶ *Barbaris.* id est, subiectis nostræ reipu. quibus solo affectu sine aliqua scriptura licet contrahere nuptias: licèt maximis decoratis dignitatibus.

u ¶ *Affectu solo.* Nota obiiciat *Iustiniani cod. §. fina.* quia illud quo

480/C.IV.K.5-4, 1139-1140
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ad hoc vt filij fiant legitimi, non quo ad substantiam matrimonij.

a ¶ *Subiecta.* id est, deinceps.

b ¶ *Inuitissimo.* Si prædictum privilegium impetrarit.

Ancimus.] CASTRENSIS promisso muliori dare vel fatere sub his verbis, cùm nuptias contraxerit, non intelligimus cum est viri potens, sed cum vxorie ad actū nuptiarum. Nota circa hic notabilem legē, quōd non satisfit huic conditioni, quando fit desponsatio, per verba de præsenti, quod probatur hac l. sed *ex quo vota, &c.* vocum enim nuptiarum procedit quando fit desponsatio per verba de præsenti. & sic dicetur conditio impleta, licēt nondum sit facta consumatio per carnis copulam. ita dicit Bartol. hic, & idem latius *in l. Titia concubam. §. Titio genere in pe. quæ §. de condit. & demonstra. per l. cui fuerit. de lib. leg.*

m ¶ *Nuptiarum accedat festinatio.* id est, *nupturia.* CYIAC.

a Subaudi conditionis, cum Bartolo, non omnium.

c ¶ *Festinatio* *. vt *§. de testa. manu. l. cum testator. & arg. §. de his qui sunt. aut. impe. l. fina. & §. de la herede. l. §. mater.*

¶ Arg. contra *infrà de fideicommissario libera. l. fideicommissaria.* Sed filij fuerunt certum temporis hic autem nō. Item filij fuerunt libertatis.

¶ Item argu. contra *infrà de instit. & substit. & restituendum sub cond. fuit l. §. mater.*

d ¶ *Mediocrem.* aliàs est in textu, *melioremm.*

Si furiosi.] CASTRENSIS. Hanc l. habetis *§. de epis. aud. l. tam dementia. de* vult hac l. hoc dicere. Sicut filius & filia mōre capti possunt nuptias contrahere, ita filius furiosi: sed quomodo hoc potest esse cum in nuptiis filij requiratur consensus patris? Resp. quōd debet contrahere cum consensu curatoris mente capti, & proinquorum: & de eorum consensu debebit dos & donatio constitui arbitrio rectoris patrimonij, vel arbitrio episcopi loci. & pro isto consilio sine scriptura non debet furiosus aliquid dare: quia non debet amplius affligi.

g *mediocrem.*

e ¶ *Consiuri sunt.* remanent enim in potestate vt *§. de hac qui sui, vel alie. iur. sunt. l. pater.*

f ¶ *Nuptias.* vt *infrà eod. §. i.*

g ¶ *Aliam.* repete, *reuoluit.* VIVIANUS.

h ¶ *Adiuuantes.* repete, conditores antiqui iuris, *adiuuantes.*

i ¶ *Antiquum.* affirmatione, repete conditores, *da.* quod est].

k ¶ *Quam moderationem.* sic *§. de iur. dot. l. quæ res. & §. de epis. audien. l. tam dementia.* ¶ Sed

b Foecilius nō amittunt furiosi.

Ancimus.] Si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualiscūque pacto, quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum, vel non faciendum concipitur, & sine nuptiarum tempus dixerit, sine nuptias nominauerit: non aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [non] extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedat festinitas *a*: & non esse tēpus inspiciendum in quo nuptiarum ætas vel fœminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post quartum decimum annum compleritum: sed ex quo vota nupciarum re ipsa processerint. sic enim & antiqui iuris contentio diriminetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem *d* † modum tandem perueniemt.

Filia vel filij furiosi vel mente capti sine consensu patris matrimonium contrahere possunt: & dotem & donationem ante nuptias cum auctoritate curatoris constituere: & gratia debet procedere, ne afflictio detur afflictio. BALD. & SALYC.

XXV. *Idem A. Iuliano P.P.*

Si furiosi parentis liberi, in cuius potestate constituti * sunt, nuptias *f* possint contrahere, apud veteres agitabatur. & quidem filiam furiosi marito posse copulari, omnes penè iuris antiqui conditores admiserunt. sufficere enim putauerunt si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur. & Vlpianus quidem retulit constitutionē Imperatoris Marci quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente captis: quid si idem fe * filius patris curator, quod potest: vt *§. de curat. fur. l. §. Respon.* specialis ad hoc dabitur: vt arg. *§. de iure de l. sine generalia.* quo minus enim curatore detur habenti curatorem, regula iuris non est impedimento: vt *§. de tut. & curat. de ad hu. leuanti. §. fina.* vel * aliter die quōd prædicta fiant auctore prætore vel iudice: vt & quando debitor soluere vult minori: vt *§. de minor. l. ait prætor. §. i. & facit ad l. illi. §. de leg. ag. l. filia. & §. in. l. §. respon. & l. §. ita. & l. §. filiam.*

a Cursus esse potest patris filius.

b Donare non filia cuiusdā filiam patris potest: nō qui dare patris sed auctoritate, sed iudicis.

† *al. & ita dicitur, ex ius emergere. al. & aliā dab. ex iur emergere.*

ADDITIO. Nota ex hac glosf. quōd filiafamil. potest donare causa mortis patri in cuius est potestate, nō auctoritate patris, sed iudicis. quod nota pro limitatione glos. rem acquirit. *l. §. de mortis mo. secundum Andr. Barba.*

Si quis alumnam.] CASTRENSIS. Si ego nutriui aliquam puellam ancillam vel libertam, vel aliqua nutriuit me cum illa non prohibeor nuptias cōtrahere: quia licet ad illam habeam affectionem, non tamen prohibeatur nuptias inter me & illam: eam tamen quam suscepi de sacro fonte ducere non possum. VIVIANUS.

† Sequens haec conditionalis pars non publica fuit sed *§. de epis. aud. l. tam dementia.*

l ¶ *Alumnam.* id est, quam ipse aluit cum sua esset ancilla, & inde eā manumisit: vt fabricit. & facit *Infitut. qui ma. non possunt. §. eadem.*

c Alumnus quē dicitur Hartmo *lib. 4. tit. 6. c. 7.*

m ¶ *Loco filia.* scilicet adoptiue, quam *d* etiam non licet ducere: vt *Infitu. eod. §. & hac eden.* 2. Vel hic dicit quando aluit vt filiam. *X. in prin.* alius fuit eū ex. 3. Vel aluit vt ancillā. & facit *xxiv. q. 2. c. si quis ancillā. & §. ad l. Iul. repetun. l. §. & §. & sacrif. fuji. de episcopis.* Harmenop. *lib. 4. epis. tit. 6.* citans aliā legem Græcā quæ prohibitionem istā nuptiarū propter hāc cognationē spiritualem extēdit vsque ad tertiū gradum. *In lib. quoque Anthu. de* nuptiis prohibitis citatur eadē lex. Vnde puto eam fuisse Græcā quandam constitutionē, quæ desit in C. Iustinian. Item in II. Concilio Cōstantinop. prohibetur nuptiæ inter *duodecipatrem, filiofacerpatrem, & facerpatrem*, id est, baptizatū *c. 43.* CYIAC.

d Matrimonia filiorum inter educantur alumnam.

XXVI. *Idem A. Iuliano P.P.*

Si quis alumnam l suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit: dubitabatur apud antiquos, vtrūnne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse veritum matrimonium censemus, si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula * expectamus: quare prædictas nuptias inhibendas existimemus. nec enim homo sic impius inueniur, vt quam ab initio loco filiæ *m* habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignam esse postea suo putauit matrimonio. Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, sive alumna sit, sive non, à sacrosancto suscepit baptismate *n*: cum

* Copulatione in omnibus manuscr.

480/C.IV.K.5-4, 1141-1142
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cùm nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quàm huiusmodi nexus, per quem Deo mediante * animæ eorum copulatæ sunt.

Potest quis accipere vxorem sexagenariam, vel decrepita antè constituatum. BALD.

XXVII. *Idem A. Iuuenti P. P.*

Ancimus † nuptias quæ inter masculos & fœminas maiores vel minores sexagenariis a vel quinquagenariis β lege Iulia vel Papia prohibitæ sunt, homines volentes γ contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nupcias impediri.

Nonne dignitas mariti vel faceri matrimonium non dissoluit: quia felicitas viri debet vxori prodesse, & similiter felicitas vxoris debet viro prodesse. BALD.

Vel sic: *Res perfecta & consummata non variatur, licèt veniat ad casum à quo non potest incipere.* SALYC.

XXVIII. *Idem A. Iuuenti P. P.*

Si libertam quis vxorem habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an sobiatur matrimonium, apud Vlpianum quærebatur, quia lex Papia inter senatores & libertas stare connubia non patitur ε. Nos igitur Dei sequentes iudicium, non patimur in vno eodémque connubio, mariti felicitatem vxori fieri infortunium: vt quantum vir in altum tollatur, tantum & coniux eius decrescat ζ, imò magis penitus depereat. absit itaque à nostro tempore huiusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium, & vxor mariro concrescat, & senetur eius fulgorem, stabèque maneat matrimonium ex huiusmodi superuentu minimè deminoratum η. Simili modo si priuati hominis filia ad liberti venisset connubium, & postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus: tacent Papiæ legis crudelissima sanctio: & neque per hunc modum dissoluatur θ matrimonium inter facti senatoris filiam & libertum, ne faceri prosperitas sine genero inueniatur. Melius enim est legis Papiæ seueritatem in vtroque casu compescere, quàm eam sequendo, hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris & mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna. cùm enim * ex vna ι radice † vitium nascitur, consequens est vt vna lege tollatur.

Sumptu ex collectione Graeca constitutionum ecclesiasticarum per AVT. AVGVST.

XXIX. Ο αὐτὸς βασιλεὺς τοῖς φωτοφόροις καὶ θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις.

Εἴδον ἐπιστάμενοι διὰ τοῦτο οὐδὲν ἐνίστερον, οὐδὲ ἄπαξ γυναῖκα θέλοι ἀ ἀνθρώπων οἱ ἐνοικοῦντες ἀ ἐφεξῆς τῶν ἀνθρώπων καθήκοντα, οὐδ' ἀποστερεῖν βουλεύεσθαι πολλὰν τὰς ἰφιστὰς ἢ αὐτὰς, ἃς ἔστιν ἀνὴρ τῶν χρόνων ἐστὶν ἐμπλεῖν θέλειν τὴν ἀπόστασιν, ἀλλ' οὐτ τοῦτο γίνεται πολλὴν ταῦτα αὐτὴ τὴ τῶν λαμπρυνόντων τῶν ἐπιφανῶν αἰχμῶν τῶν ἐν τοῖς πόλεσι διαφέρεσθαι βλαβεῖν ἀνδρῶν ἔστε δὲ τοῦ τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων ἀνδρῶν ἐμμένειν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αἰχμῶν, ἐφ' ἑκάστης ἀγόν ἀφὶς ἑαυτὸς τὰς βουλεύσεις ἀ τοῦ ἀπαλλάττεσθαι ἢ ἐγκαίνια καλοῦσιν καὶ ἐνμοῖραι μῆν αὐτῇ φωνὴν ἢ νόμον, εἰπὼν δὲ ἢ φίλους ἐξελαύνον. οὐδὲ ἡ τοῦ ἐπιφανοῦ τῶν ἰδίων αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τὸ τοῦ ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐγκαίνια καὶ μὴ συξήμενο ἀδικεῖν ἀ μὴ γίνεται, ἀφὶς τοῦτο ἐκεῖνο μόνον ἐὰν τοῦ βασιλέων ἐστὶ ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀφιστάναι ἐξεπτοῦσθαι ἀκοῦσαι τῇ ἐγκίνων καθόλου λαμβάνει, ἡ δὲ τῶν ἀπαλλαττομένων τοιαύτας γυναῖκας ἐπιθέμενος ἐξ ἐνηβόνων ἀφὶς ἀφὶς γαμεῖν χρόνον κίνησον, ἐφ' ἐν τὴ ἐξαίνων. τοῖς σωματάτοις αἴτιος οἱ τοῦτος λαμβάνοντες ἀπεκρεμάζεσι, μόνον δυμίνας βασιλεῖς ἀντιγεγραμμένοι, ἀλλὰ καὶ ἐξαίνων γυναῖκα ἀφελόμενος γαμεῖν μόνον τοιαῦτα ἐκείνων ἐν τῷ ἀφὶς ἀφὶς μεταξὺ αὐτὸν γαμεῖν τὸ αὐτὸ ἐφ' ἀφὶ τῇ ἐν ἐκείνῳ τῇ ἀλλοῖον ἀξιοκαλεῖν. τὸν μὲν ἀγκρίνοντα ἀξιοῦσθαι ἐν τῷ ἀφιστῇ βιβλίῳ τῇ ἀφὶς ἀξιοῦσθαι· τὸν δὲ τοῦτο ἡμεῖς ἀκριβεῖς ἀκούειν βιβλίον ἀφὶς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἀντιγεγραμμένον τοῦτο ἀκούειν. ἐπειδὴ δὲ ἐξεῖναι τῇ τῶν φωτεινὰς κεφαλαίοις καὶ ἀμὶν τοῦ φωτοφόρου τῆς θεοφιλεστάτης ἐπιστάσεως ταῦτα φωνῶν ἀξιοῦν τὸν ἀνὴρ ἐκείνου ἀφιστάναι πολιτεύεσθαι ἐν τῷ μεγάλῳ Διὸς ἐξ βασιλεῖ ἀγκαλεῖσθαι ἢ τι τοῦτο αἰξηθέντα λογίζεσθαι. Δατ. Kal. Nouemb. CP. DN. Iustinian. PP. A. & Paulino Coss.

Latinè per Antonium Contium.

Idem A. vbique terrarum constituti episcopis.

Scram fecimus constitutionem, nemini permittentes, neque inuitam mulierem ancillam aut liberam, in scenam, aut orchestram pertrahere, neque conuerti volentem, prohibere eam eius fideiussores, quasi super hoc ipso certum auri modum promissum repetendo, sed si quid tale factum fuerit, prohiberi hanc & clarissimis prouinciarũ præsidibus & à ciuitatum religiosissimis episcopis constituimus, dantes licentiam religiosissimis episcopis vnà cum clarissimis prouinciæ præsidis, etiam inuitos trahere ad se eos qui compulerint, aut qui mutari seu conuerti ab ea actione prohibuerint, & publicam quidem fieri eorum substantiam, ipsos verò ciuitate expelli. Si verò qui pro-

480/C.IV.K.5-4, 1143-1144
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non habeat.* Aliquin id pro flupro habetur. *Non.* 11. §. *huiusmodi leg.* Iunge *l.* 19. §. *de nupt.* & ex hac adde subscripta. Cuiac.

a ¶ *Non habeat.* dicentiam tamen setet: vt *ff. de repu. l. fin. in prin.* vnde * non committitur adulterium cum ea quæ diuertium fecit.

b Diuertium factum esse potest, & tamen aliquando prius matrimonium durare: vt hic in liberis quæ à patrono, redemque manumisso diuertit.

Adulterium non committitur cum ea quæ diuertium fecit.

Nimirum.] Cavv. In hac l. præcipit imperator, quòd nullus fabiethus Romanus imperio habeat duas vxores: & filiabeat vnam de iure, aliam de facto, vtrinque nuptiæ fuisse inuitlex, & eo ipso iure efficitur infamis. Viv.

c ¶ *Binas vxores.* vel sponsas c, vel alteram coniugem, & aliam sponsam: vt *ff. de his qui not. infa. l.* 1. §. 8. & *l. quod ex* § 3. & *l. de dona. ante nupt. l. ex qua.*

Digesta vxore, non de duas vxores vel sponsas, vel vxorem coniugem, aliud sponsam habere non licet.

d ¶ *In edicto.* non est bona ratio: quia nubentia tempus luctus infamatur: vt *ff. de fer. nupt. l.* 1. tenet tamen matrimonium: vt *in auctent. de repti. & ea quæ pa.* §. *fin. colla. vi.* sed est ratio, quia prohibentur à lege vt *hic.* & *Instit. de.* §. *affinitatis.* & *ff. de adult. l. exen.*

Non ancilla.] Cavv. Si liber homo velit ancillam ducere in vxorem: de iure hoc esse non potest, cum ea tamen posse esse contubernium. Item decuriones non possunt cum ancilla contubernium contrahere: & è contra fecerint cum in alioqua villa vel prædio: si quinciam regit, ipse sit qui eas compulerit, aut à prædicta actione conuertionem seu resipiscentiam prohibuerit, damus licentiam & solos religiosissimos Episcopos adire eam quæ talia patitur, aut eius fideiussorem, hanc verò Episcopum, aduersari magistratui habenti, & non permittere iniustè agere, aut si minus fuerint ad id exequendum potentes, indicare id nostro imperio, vt à nobis competens exercetur pœna, fideiussionibus simul liberandis & fideiussoribus indemnibus conseruandis, licentiam dantes conuertis huiusmodi mulieribus liberis & ingenuis existentibus ad matrimonium transire legitimum, etiam si contigerint honestissimis dignitatibus qui illas duxerint decorari, non amplius indigentibus imperialibus rescriptis, sed sua potestate nuptias celebrantibus, nuptialibus nimirum instrumentis omnimodo inter ipsos factis, eadémque & de filiabus scenicarum constituentes. Hanc autem dictam constitutionem, & in quinto libro omnium constitutionum huius scilicet nostræ pietatis cognominis libri, ad ciuiles magistratus rescripsam posuimus. Quoniam enim opportebat per præsentem sanctionem & vobis vbique terrarum positis religiosissimis Episcopis hæc facere manifesta, propterea congregantes quæ ad ipsam pertinent, expositione latiore sancita, etiam eandem diuinam constitutionem fecimus etiam ad vos, vt sacerdotalem conseruantes reuerentiam & continentiæ studiosi, hæc custodiatis, tam magni Dei metum, quàm imperialem indignationem, si quid horum prætermiseritis, considerantes. Dat. Kalend. Nouemb. CP. DN. Iust. PP. A. & Paulino Coss.

DE † INCESTIS ET inutilibus nuptiis.

Titvlvs V.

A Diuersis in hac titulo & alia causa prohibendarum nuptiarum & præmetatis etiam quadam quæ fuere tit. superiore; in hac titulo propriè explicantur maximè de incestis nuptiis. Tvr. l. 13. §. penult. *quæ conuabuntur inter cognatos, vel inter affines, & vel fuit nefaria, vt quæ fuit incesta iure gentium, inter parentes & liberos in infinitum, & ex adfinitate inter vitricum & priuignam, aut priuignum & filiam, inter priuignum & socrum, inter socrum & nurum, inter gnatum & filiam. Nam & fratres, aut nouerca non alio nomine dicendæ est quàm mater: nec alio priuignus, aut nurus quàm filia. Et adeo quidem nefaria sunt ea connubia, vt nec concubinam, vel filiam patris, aut filij, aut fieri ducere liceat, vel fratris aut concubina filiam. Non fuerunt nefaria dici quæ incesta sunt sure ciuili, velaui cum socru, socrus filia, vel nepti, cum amita, vel matertera, cum amita magna, vel matertera magna, hodie & cum fratris filia, vel nepte, & ex adfinitate cum vxore fratris, & cum socru vxoris, quamquam & hæ violare conatæ fuerint.* l. 1. §. D. de quæst. *Nemque olim incesta fuerunt nuptiæ cum fratris filia, vel nepte, & cum adfinitate conubia præter priuignæ, nurus, socrus.* l. 4. §. hoc itaque. D. de gr. & *Et adhuc quæ ciuile superiore religi potest, etiam sed hoc titulo repetitur, non esse senatusi conubium cum liberina, aut scenica, aut fœmina mulieres, inuitae & dispares nuptias esse, sic dicit vt lege* l. 1. C. Theod. de coelib. *incesta contingit appari inæquale. Itemque si liberta inuita patrono alij transferat, si quæ vxorem habet alterum ducere, si inter seruos iniuant, vel cum serui, vt Plautus Colina. Quod illae est fœdus nuptiæ. &c. Idem si inter Latinos, quia nec nuptiæ incestæ, nec dos est nisi inter ciues Romanos.* §. sed & si quis.]. de lat. lib. vol. Cuiac.

Liberta vxor patroni non potest diuertere inuita patrono, & cum alio contrahere matrimonium. Bald.

1. *Imp.* Alexander a. *Amphiqiæ* *.

Liberta, eadémque vxor tua, si à te inuito discessit, conubium cum alio non habeat a *, si modò vxorem eam habere velis b.

Binas habens seu tenens vxores, est infamis. Bald.

12. *Imp.* Diocles. & Maxim. aa. *Sebastiana* †.

Neminé qui sub ditione * sit Rom. nominis, binas vxores c habere posse, vulgo patet: cùm etiam in edicto d Prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

Inter liberum & seruam matrimonium non consistit: & filij qui nascuntur ex serua, dicuntur serui: quia sequuntur conditionem matris. Hic primò. Decurio qui contraxit matrimonium cum serua, deportatur: bona eius confiscantur: puniuntur actores & procuratores locorum scientes, qui passi sunt in domibus deuiantarum seruam huiusmodi libidinem exercere: puniuntur etiam dominus si fuit sciens, & non denunciauit: & in publicatione fundi veniunt accessoria, mancipia: & pecora illi fundo deputata: & magis puniuntur delictum commissum in ciuitate, quàm in agro. h. d. hac lex. Bald.

III. *Imp.* Constantinus a. *Patrolo.*

Cvm ancilla * non potest esse conubium *, nam et * huiusmodi contubernio serui nascuntur: idéque præcipimus ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruorum ducente conflagrant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nescientibus, alienæ fuerit seruæ coniunctus: & mulierem in metallum detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionem in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati, cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerit liberatus, nullóque † habeat liberos vel parentes, vel etiam propinquos, qui secundùm legum ordinem ad eius successionem vocentur. Quòd si actores vel procuratores loci in quo flagitium admissum est, fuerint conscij, vel competentem facinus promere noluerint: metallo eos conuenit implicari. Si verò dominus loci hoc fieri permisit, vel publica cognitam celauit b: si quidem in agro id factum est dem fecerint procuratoribus domini nescientibus: mulier damnatur in metallum, decurio damnatur in insulam si fuerit sui iuris. omnibus bonis suis confiscatis, si non habebat aliquos propinquos ab intestato. Si autem fecerint procuratoribus domini scientibus ipsi damnantur in metallum. Si autem dominus fundi fecerit, & permiserit: si patitur fieri in prædio rustico: quæ fant in illo prædio, tota cum prædio confiscantur. Si autem patitur fieri in prædio vrbano: quia facinus intra parietes domesticos commissum est, pœna augetur: quia dimidia pars bonorum eorum confiscatur. Viviani.

e ¶ *Conubium* id * est, matrimonium. conubium & coniugium idem fuit, nisi in casu, vbi etiam quod matrimonium non est, dicitur conubium. *ff. de vit. nupt. l. in vr.* §. *hæc capui.*

f ¶ *Nam ex dre.* bona ratio: vt *inst. de pa. pa. in pr.* appellabitur ergo conubernium g: vt]. *ad leg. Iul. de adult. l. fruit.* Item hoc iure fori, focus iure poli: vt *extra de coniugio fin.* c.].

g ¶ *Nullique.* repete, & ff. Accvr.

h ¶ *Cognitum celauit.* & not. hac & seq. tantundem esse siue quid sciam ab initio esse, siue * postea sciam, ff poetas. ¶ Sed arg. contra. *ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. fabri* xxxiv. q. 1. *cap. ij. & infra de vsu. mancipa. l.* 1. §. *quod de in rebus. & ff. de vsur. l. qui sciti.* §. *fin.* ¶ Item fume hic arg. quòd patitur d et qui delictum cognitum à se patiatur. *sic infra de his qui si dif. l.* 1. *lib. 10. & infra l. prouid. dicos.*

a Conubium pro matrimonio.

b Conubernij quid sit. *Isidor. c. c. fin. vbi* matrimonia concubitus per sacerdotes dicuntur conubernia. *contra de cler. coniuga.*

c Patria ex & quando fit ab initio & post fuit.

d Denunciatio delictum ignoriorum.

* Amphiqiæ.

† Sebastiana ff.

* conducat.

* Cellis.

480/C.IV.K.5-4, 1145-1146
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *In cisitare.* Sic & in lege Mosaica distinguebatur, fieret adultorium in cisitare, vel ipsi rure.

b ¶ *Augmento.* Imò in casa non augetur, si fundus in villa vbi hæc factum est, gratiæ valeat, quàm alia sua bona. Ad quod Io. dicit quod nunc non vocat fundus publicarcitur, sed id tenue quod est minus dimidia. hæc enim lex augere potuit vobis. Alii dicunt contra, & rationi mutiquod decuriones plus habeant extra cisitatem, quàm intra: & sic de eo non cauere legislatores: vt *ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.*

c ¶ *Domesticos.* fa. *l. de fal. mo. l. 3. & ad leg. de adul. l. Grandum.* ACCVRS.

QVi contra.] CARD. In hac leg. dicitur quæ pœna imponatur ei qui incestas nuptias & inutiles contrahit. Et dicit quòd si aliquis contrahit nuptias contra legum præcepta, vel constitutiones principum, illæ nuptiæ non valent: & dos data, & donatio propter nuptias debent confiscari. nam & dos & donatio pateretur accipientis vt indignos, & fisco applicentur. Falli si matrum, vel fœminæ, vel vtrique eorum iusto errore facti prohibitas nuptias contrahant: quo casu nec dos nec donatio propter nuptias publicetur. Item fallit, si vir vel mulier fuerit minores 25. annis, quod est verò, si cum vel eroorum suum cognouerint, vel peruenerint ad vigiatisquinque ann. ipsi facientes prohibitas nuptias dissolutiæ: aliàs dos & donatio propter nuptias confiscantur. Vt. *§ ¶ Quod contra legem. vt ff. de ritu nup. l. lege Papia.* e ¶ *Mandata.* vt *§. sic.*). *l. cf. ff. contra.*

d ¶ *Constitutionesque.* vt *Rub. Ff. cf. & cisitar. l. si quis non dixerit. & l. ex proxo. & l. sic.*). *l. si quis alimentum. §. fi.* Item quidoque contra senatusconsultum: vt *§. sic.* §.

e ¶ *Donatum.* quod hodie dicitur propter nuptias.

f ¶ *Datum.* scilicet pro dote. ACCVRS.

g ¶ *Liberalitatem.* extra dotem & donationem propter nuptias.

h ¶ *Fisco vindicari.* vt *ff. de ritu nup. l. incestu. & infra de nupt. §. adulterium.* ¶ Et hoc cum vtrique scientes contraxit. si autem à scientes ignorantes detur, apud ignorantem remanet: vt probatur *ff. de lege. l. 1. §. fin. & de donat. inter vir. & vxo. l. cum his. §. fin.* 1. Vel dic aliud esse cum relinquitur ei ex testamento. Nam tunc ex testamento quandam pupilla suæ quam duxit, nil potest capere, præsumitur enim eam decepisse. illa autem quantis ex testamento eius potest: vt *d. l. de lege. l. 1. §. & ff. de ritu nup. l. præsentium.* ¶ Item arg. contra *ff. de condic. sine caus. l. mutuando.* vbi restituitur dotis. Sol. ibi nec de facto secutum fuit, vel hic vt ibi. ¶ Idem contra.] *in l. ff. inter* vbi fuit iure restituitur dotis. Sol. ibi speciale. 2. Vel hic de matrimonio prohibito legibus. ibi fornicationis. 3. Vel ibi loquitur cum tutor donat pupillæ: hic economo. 4. Vel hic de spontalitia largitate: ibi de dote. 5. Vel ibi in minore xxv. annis.

i ¶ *Errore auorum.* Id est, iustissimo vel fortissimo. ¶ Et dicat hic homines, quod hæc lex propter errorem ⁵ facti iusti & continuum excusat. Si ⁶ verò in iure, quantum ad pœnam incestus malet in totum relinquat, & idem in mare qui sic errat in iure civili: quia capitalis poste contrahere cum pupilla. Si autem in iure gentium, in aliquo sublatum, non in totum: vt *§ ad leg. Iul. de adul. ff. adulterii. §. nonnunquam. in fin. ibi, cum in adulterio, &c. & §. superum. in fi §. 5.* ¶ Rit tamen arg. contra *§. sic. l. 2.* Sed certè ibi ⁶ dicit rectiùs contractum, vnde præsumitur scientia: sicut & palam ⁸, quando bona fides præsumeretur: vt *§ de ritu nup. l. fin.*

¶ Item quid erit de filiis ipsorum? Respond. non est eautum in lege. Sed dico esse legitimos ⁹, si vtrique ignorauit, licet nullum fit matrimonium: fiat & in adoptiuis contingit, qui sunt legitimi sine matrimonio. & hoc dicitur

placuit, si aut errore cõperto *, aut vbi ad legitimos peruenerint annos, coniunctionem hujusmodi sine vlla procrastinatione ° diremerint.

In vetori testamento tenebatur quis dimere vxorem fratris ex mortuo: & debebat si impunere certum nomen. Imperator dicit hic contrarium: quia relictam fratris alter frater non ducit eam in vxorem. nec potest duas sorores successiuè habere in vxores. hoc dicit. Vel sic: *Fratris premortui vxorem, vel vxoris premortuæ sororem non licet ducere in vxorem: licet premortui fratris vxor virgo permanserit.* SALYC.

v. *Idem AAA. Cynegio.*

FRatris ⁷ † vxorem ducendi, vel duabus sororibus coniungendi, penitus licentiam summouemus, nec dissoluto quocunque modo coniugio.

Incestas nuptias contrahentes non perdant ipso iure proprias facultates: tamen in hoc puniuntur: quia non possunt testari: nec possunt habere successores, nisi personæ hoc dictantes: quibus non existentibus succedit fiscus. BALD.

vi. *Imp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Eutychiano P.P.*

SI quis incesti * vetitique ¹ coniugij sese nuptiis funestarrit, proprias, quandiu vixerit, teneat facultates: sed neque vxorem, neque filios ex ea editos habere crediatur ². Nihil prorsus prædictis neque per interpositam † quidem personam vel donet superstes, vel moriturus * derelinquat. dos ⁵ qua forte solemniter aut dam aut nostra lege in petitione hereditatis: vt *§ de petitione. l. fed & si lege. §. consulebat.* Item & in vsucapione partus incipiente cognoscere quòd mater fit furtiua, interrumpitur vsucapio: vt *§ pro fun. l. penult. in principio.*

o ¶ *Procrastinatione.* Sic *in decret. 1. quæst. 1. cap. confess.* ACCVRS.

FRatris] CARDS. In lista dicitur quòd quis non potest eam ducere in vxorem quæ fuit vxor fratris sui. Item si aliquis habuit vxorem sororem, non potest aliam ducere primo mortua. VIVIAN.

p ¶ *Frater.* Facit *infra. in §. affinitatis. & l. ad l. penult. & fine.*

SI quis.] CARDS. Aliquis contraxit incestas nuptias, non amittit bona dum vixit: sed filii illegitimi erunt: nec pater ei aliqua dare debet, nec in testamento, nec inter viuos, nec per se, nec per interpositas personas & dos ⁵ qua confiscata est, confiscabitur: & ⁶ contrahens incestas nupt. testamentum facere, non potest relinquere extraneis, filiis tamen quos suscepit ex primo matrimonio, potest relinquere, & aspondere, & promoptibus, patri, & matri, & suo & auæ, fratri & sorori: ⁷ si tamen aliquis eorum conditum dederit vt constabatur tale matrimonium, non habebit aliquid de hereditate, sed ille qui est in secundo gradu. VIVIAN.

q ¶ *Patrique.* Propter incestum. & sic specialiter de incestis tantum. Et dicitur ceritus, id est, singulum Veneris. vnde incestus, id est, est nata libido. Vel dic vetiti generaliter: vt ad secundam partem rubricæ referatur.

r ¶ *Habere crediatur.* Vt *in authentic. quibus res na. ff. §. final. col. vij.* Sed per decret. Alexand. permittitur quòd sine legitimi eo casu

a Pelam quæ gratuitam magnam exaltationem pœnam fieret, ne quis delinquitur vi detrat. *l. ob. ff. de testa. Ad autem* aliam pœnam gratia pœnam fieret, vt iuris, ita fuit ignorantiam. v. Menoch. *c. de adul. consan. vers. 144. n. 12.*

b Permittunt matrimonium volunt ad legitimationem filiorum, hoc est, legitimam habent vtique coniugum. E vero, que ignorant impedimentum matrimonij, sin matrem, id est, hoc est, qui ignorant vt poll haec Gleffon, Baldum, Cynum, Salpert Bartolum, Alexandrum, Odofredum vtrer Dumal. regula, *Omnis habentes matrimonio* & in gradu prohibito, ipsa non bona ipsorum desinat publicipti. fuit est, ut ex, *ff. pro legate.* Capella in *§. n. 31. infra de emptio.*

c Error affectatus in eo esse intelligitur qui cum filie potuit, filie nolitet.

d Ignorant iuridicum punitur.

e Offerunt & aut habum fieri pugnantia iuridicum ignorantiam.

f Bona ab initio fides in verbum fallitur.

g Pars per aperta ex eo falsiorum, adde *Marsil. Sigul. 144.* & ita ex incestu coniugio antiquo nulla vita, neque dotalis relinquit ⁵ pupillæ; nec vetiam ab aut. Aliud in Bartol v. *Matrid. de sing. Cod. in §. infra de naturali. à vers.*

h Mortuus. in vers. & C. Th. *infra.*

i Superstitem filiorum nomen.

a ¶ *Incestus.* In quinque vel ad. & sic legi hoc loco ait Alberic. de *Rosate. in de filiorum nom.*

b Error accidentalis, id est, iustissimus.

c Error iuris iustus & continuus excusat.

d Error iuris iustus accidentalis omni modo iustificantque non in totum.

e Cum quæ gratiæ fundatorum præsumuntur & in illis præsumitur dolus, nisi vt non prodi excusatio *Simplicitatis* & authentic. v. Thesaurum *de pœna. cap. 1. n. 11.* adde Gl. *l. 1. infr. de interdicto matrimonio.*

casu quo permittitur stare matrimonium : vt *extra qui fil. sint legi.e.xx tunere & ff.de vis.nupt.l.qui in provincia.* §.i.

a ¶ *Testandi.* Imposuit ergo necessitat in personas extra testati. fic & ¶ *de secun.nupt. l.vij.* §. *fin.* & ¶ *de sororsanct.nulla.nubant.ff.quæ.* ACCVRSIVS.

b ¶ *Gradu.* nisi sit aliqui in eodem gradu cum eo qui excludunt: & est ad l.illa *xxxvi.q.vij. c.quidam.* & ¶ *de nuptiis. quæ for.proprio.li.i.* & ¶ *de secun.nup.l.hoc edictalio.* & ff.*de ren nupt. l. semper.*

¶ Item intelige hanc secundùm ea quæ notauimus ¶ *l.qui contra.* id est, quando scienter.

¶ Item sunt & aliæ pœnæ quas patiuntur prædicti. vnde vide *authent. incestus.* quæ est ex tita. *de incest.nup.c.illa.*

¶ *Nouellas.*] CAIVS. Lex Codicis dicit quòd qui incestas contrahit nuptias, retinet bona. Authen.corrigit, dicens quòd bona illius confiscantur, si non habet filios naturalis: quia substantia eius desoluitur ad filios, & pater debet alì à filiis: & si nullus est qui tale contrahit matrimonium, amittit singulum, & mittetur in exilium: si vilis est, verberabitur. VIVIAN.

c ¶ *Imaginat.* Et hanc & sequentè authen. intelexerant quidà tantùm de veritis * iure sanguinis. secus si aliàs fuit vetitus : vt cum ancilla alicuius quod est vetitis: vt *supra vid.l.cum ancilla.* vnde eius filium dicunt naturalem : quod non placet : imò largè hanc & proximam authent. accipe, quocumque modo fiat inuitus, arg. *in corpore humani. authè. & supra eodem.l.qui contra.* & *ff.quæ incestis.* propriè autem qualiter accipiatur, not. *supra eodem, in rubrica.*

d ¶ *Confiscatio.* fiscus si non habet filios legitimos : vt *infra proxim.*

¶ Sed videtur quòd etiam alij excludunt fiscum : vt *in authent. vt nulli indi.h. fine. colle.ex.* Iudi. illa hanc corrigit vel aliter vt plenè dicetur *infra de in. dotiff. authent. bona.*

e ¶ *Cingulo*, id est, dignitatis. ACCVRS.

f ¶ *Scienter.* secus si ignoranter, & idem in nauc : sed non ita ad plenum, vt plenè dixi. *supra eodem.l.qui contra legum.*

g ¶ *Subsannia sic amissa.* Redit ad primum casum quòdsi vir delinquit.

h ¶ *Effectis.* ipso iure, vel hoc ipso quod pater supplicio dolorat est. Ad hanc expositionem pertinet quod dicitur in corpore, *poterunt mox illi accipiunt successionem, &c.*

peomissa fuerit : iuxta ius antiquum fisci nostri commodis cedat, testamento suo extraneis nihil derelinquat : sed (siue testato siue intestato) legibus ei & iure succedant, si qui fuerit ex iusto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est, de descendentibus, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem, pater, mater, auus, auia : de latere, frater, soror, patruus, amita. Testandi * sanè ita demum habeat facultatem, vt his tantummodo personis, pro iure ac legum quod voluerit arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore manifaximus : ita tamen, vt ab hereditate defuncti penitus arceatur, si quis ex his quos memorauimus, in contrahendis incestis nuptiis consilium iniisse monstrabitur : successuro in locum illius, qui post eum gradu b proximus inuenitur ¶. Ea sanè quæ de viris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese cõsortiis commaculauerint, custodiantur. Memoratis verò personis non extantibus, nostro fisco locus pateat. Dat. VI. Id. Decembr. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

¶ Quod si ex illo incestuosis. Authè sedit hoc substitui ab a. uo, dictum ad *l.vti.ff. de vulgar. & vulgar.* v. Cocinnata *fing. Mar.*

* Nuptiis sine vetitis ex fisco vetitis.

IN AVTHENT. DE incestis & nefastis nuptiis. §. j. colla.ij.conflig.fina.

Iste authent. dicit quòd bona contrahentium incestas nuptias ipsi facto sunt confiscata. Item dicit quòd filij eorum legitimi ipsi facto sunt effecti sui iuris. Item dicit quòd isti debent poni in exilio. Item dicit quod licet pater sit exul, filium tamen debet eum alere. BALD

INcestas * nuptias contrahentis pœna est confiscatio b bonorum tam cæterorum, quàm dotis, exilium etiam, & cingulo * (si quo ponitur) spoliatio, verberatio quinque, si vilis est: fœmina quoque talis scienter f peccante, simili pœna subiuganda. substantia sic amissa g liberis hoc ipso illicitis effectis h, si quos habet legitimos, applicetur i: vt tamen pater ab eis alatur : quibus non extantibus fisco deferatur k.

i ¶ *Applicetur.* scilicet substantia.

k ¶ *Deferatur.* ipso iure.

EX complexu] CAIVS. Authen. *incestus.* dicit quòd substantia patris deferetur filiis. Authen. hac addit dicens, quòd filiis natis de incestuoso matrimonio non est danda patris substantia, nec ab eo alimentum. VIVIAN.

IN AVTHENTIC. qui. mod.nat effi. fai.§. fin. colla.vij.confli.j.

Nefarij, incestuosi, & spurij non succedunt nec alunturb. d. in c. cùm haberet. extra de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium, *dicitur quod spurij sint alendi de æquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefarijs, incestuosis, sed in spurijs simplicitèr.* BALD.

EX complexu nefario l aut incesto seu damnato liberi nec naturales m sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni * beneficio, vt nec alantur a à patre.

Pauper si aliàs est dignus, non dicitur vilis & abiectus persona, sed illa persona dicitur vilis, quæ malis moribus vilescunt. BALD. Vel sic: *Pauperiae vel diuitiis non facium quem ignobilem vel nobilem esse, sed status, conditio, vel vilitas, & commendatio vitæ.* SALVC.

VII. Imp. VALENTIN. & MARTIA. AA. *Palladio profecto prætorio.*

HVmilem * * vel abiectam fœminam minimè eam iudicamus intelligi, quæ licèt ¶ pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. vnde licere fatuimus senatoribus, & quibuscũque amplissimis dignitatibus prædictis p, ex ingenuis parentibus natas, quamuis pauperes, in matrimonium sibi accipere, nullámque inter ingenuas & opulentiores sex diuitiis & opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles verò abiectásque personas eas tantummodo mulieres esse censemus, ancillam, ancillæ filiam : libertam, libertæ filiam : scenicam, scenicæ filiam : tabernariam, tabernarij vel lenonis aut arenarij filiam : aut eam quæ mercimoniis publicè præfuit. ideòque huiusmodi inhibuisse nupcias senatoribus harum fœminarum, quas modò enumeranimus, æquum est. Dat. prid.Non.Aprill. Constantinop. Aëtio, & Asterio ¶ Coss.

Vxorem fratris, & virginem frater superitus non potest ducere in vxorem, sin obstante consuetudine Ægypti, vel rescripto principis, hoc dicit tum l.seq. quæ incipit, ab incestis.

VIII. Imp. ZENO A. *Epimio* P.P.

m ¶ *Nec naturales.* quales * sunt ex concubinatu, qui sunt naturales tantùm: & legitimi tantùm, vt adoptiui : legitimi & naturales, vt ex vxore. nec legitimi nec naturales, vt instituti. de quibus hic dicitur.

n ¶ *Indigni.* & maternæ : quod est verò quando coitus per legem poterat accusari. aliàs adi: vt si ex meretrice : quo casu matri, non patri succedit: vt *ingenui de suc. reg.* §. *vnico. & ff. de ad iur vid.quisque.in fin. & l.quia.* ¶ Sed quid si adoptatus hac l. concessit imperator talem fieri legitimum ? Respondetur : vt arg. *infra de reform. authen. hoc inter.* cum nullus ei legum imponere potuerit : vt *ff. de arb. l. nam magistratus.* ACCVRS.

a ¶ *Vt nec alantur.* At iure canonico alendi sunt ab eo qui duxit in matri. quam polluit. CVIAC.

HVmilem] CAIVS. Senator vel filius senatoris prohibetur efferatare nuptias cum humili persona : vt *pu.* ta cum ancilla, aut eius filia : cum fornica, aut eius filia : aut cum illa quæ lenocinium exercet. VIVIAN.

o ¶ *Humilem.* quia inhibitum erat senatoribus efferatare nuptias cum humilioribus fœminis : vt *ff. de ren nupt. l. legi Papia.* ¶ Quæ sunt intelligenda humiles b, quæ ex hac lex dicit quæ innouatur per *authent. vt filius. de ca.h.ff. quæ incest. coll.vij.* per * quam authent. licet senatoribus ducere libertas, dotalibus instrumentis confecta, sed per authent. *vt licent matri & auiæ.* §. *quia verò legi dudum. coll.vij.* generaliter permittitur idem de omnibus humilioribus personis. ACCVRS.

p ¶ *Prædicti.* id est, ornatis. ACCVRS.

q ¶ *Opulentiores.* id est, dicere non refert, si sint ingenuæ an sint diuites pecunia, an sint opulentæ fortuna, id est, bona conuersatione vel bonis moribus. & facit *in decretis. vij. dist. c. legimus.*

T. Inst.] CAIVS. In l. illa dicitur quòd in terra Ægypti erat talis lex, quod si contraxerant matrimonia per

* Filiorũ alii naturales, alii legitimi tantùm, alij legitimi, & naturales, alij neq; legitimi nec naturales.

* Pars hæius constitutionis ità posita fuit vt. *De in. dotiff. lege fin. & ff. lege fin.* Sed tamen integra inserta est in Mar. tiani typis excusa.

† Et ingenua licet pauperes, tamen ingenuæ est, vt sic. Quid, bellum dicitur ne nobilitatem quæreris ? v. Quid Papa dicitur.

b Humiles fœminæ quas dicunt. c Senatores ea possunt. & familiæ humiliorum contrahere.

† Studio repositorum est ex Nouella Martiani.

480/C.IV.K.5-4, 1149-1150
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

verba de præsenti cũ sorore vna, & ante contractum matrimonij volebam contrahere cum alia sorore, potera hoc facere. Sed hæc lex hodie est correcta. VIVIAN.
a ¶ *Quidam Ægyptiorum.* Ex l. Moisaica cap. 25. *Deuteron.* CVIAC.
a ¶ *Antiquarum.* ¶ *ex l. quicumque.* & l. *si quis incesti.* & est ad illam l. ¶. *ex l. fratris.* & ¶. l. *penult.* & ¶. *de dona. ante nupt. l. cum in te.* ACCVRS.

A *B incestis.*] CAIVS. In hac l. imperator reprobat leges & constitutiones quorundam vsurpatorũ Romani imperij, qui suis legib. & constitutionib. incestas nuptias cõtrahi permiserunt. Vnde Imperator omnes leges & cõstitutiones tyranni tollit, & præcipit incestas nuptias non contrahi etiã ex authoritate imperiali rescripti. VIVIAN.
b ¶ *Ab incestis.* ¶ *l. prox.* & *l. fratris* & ¶. *si imp. ex* [illegible] *incestis.* ¶ Item nec rescripti permissio illicitum matrimonium, nullius esse momenti.
c ¶ *Nam accipe decennium, quod est* ¶.

L Icet quidam Ægyptiorum a idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulauerint, quod post illorum mortem mansisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet quod certis legum conditoribus placuit, cùm corpore non conuenerint, nuptias non videri re esse contractas, & huiusmodi connubia tunc temporis celebrata, firmata sunt: tamẽ præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ contractæ fuerint, eas earúmque contractores, & ex his progenitos, antiquarum [a] legum tenori subiacere, nec ad exemplum Ægyptiorum (de quibus suprà dictum est) eas videri fuisse firmas, vel esse firmandas.

Rescriptum permittens incestuosum matrimonium, est ipso iure nullum. SALYC.

IX. *Imp.* ANASTASIVS A. *Senatori* P.P.

A B incestis [b] nuptiis vniuersi qui nostro reguntur imperio, nouerint temperandum. nã [c] rescripta quoque omnia, vel pragmaticas formas, aut constitutiones impias, quæ quibusdam personis tyrãnidis tempore permiserunt scelesto contubernio matrimonij nomẽ imponere, vt fratris filiam, vel sororis, vel eam quæ cum fratre quõdam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimã turpissimo cõsortio liceret amplecti, aut vt alia huiusmodi committerẽtur, viribus carere decernimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licentia corroboretur.

DE INTERDICTO MATRIMONIO inter pupillam & tutorem seu curatorem, filiósque eorum.

TITVLVS VI.

IN hoc titulo proponitur alia species inutilium prohibitarúmque nuptiarum ex Oratione Marci & Commodi, & S.C. quo cauetur ne tutor vel curator, ne tutoris curatorisve filius ducat impunè eam quæ pupilla sua fuit, vel patris sui antequàm rationes reddita fuerint & præterierint tempora restitutionis in integrum, intra quæ etiam si reddita essent rationes retractari possent. Nam causa qua Senatum mouit fuit suspicio fraudis. Plerúmque enim tutores vel curatores huiusmodi nuptias appetunt, vt puella ducta in familiam suam fraudem administrationis suæ tegant, vt rationes intermittant vel cohibeant prorsus illas à retractando, dum tardat rationes à marito exigere vel siccere, qua ratio etiam efficit ne tutori permittatur adoptio pupilli, vel pupilla aut mariti pupilla. Hæc autem prohibitio consistit in tutoribus & curatoribus & liberis eorum, nec enim porrigitur ad eos qui pro tutore vel pro curatore negotia gerunt, non ad procuratorem, non ad gestorem. l. vlt. hoc tit. aliaquin pariculum & omnia qui rationibus reddendis obnoxius esset, prohibebatur sibi vel filio suo coniungere eam cui obligatus esset. l. pen. §. pen. D. de rit. nup. & obseruandum prohibitioni causam dedisse non tantum rationes ne cohiberentur, sed & vim & potestatem, quam tutor habet vel curator, qua fretus est facile huiusmodi conciliare nuptias, venerationem & memoriam pristinæ aut præsentis potestatis, rationum potentatus. l. præfect. D. eod. qua nulla est in procuratore, procuratore, gestore voluntario. CVIAC.

DE INTERDICTO matrimonio, &c.

Dixit qualiter ratione aliquius matrimonia prohibentur: nunc autem qualiter ratione officij.

S *Enatusconsulto.*] CAIVS. Tutor vel eius filius per senatusconsultum prohibetur contrahere nuptias cũ pupilla sua: nec excusatur prætextu rusticitatis. VIVIAN.
d ¶ *Senatusconsulti.* cuius nomen non habemus, & prohibet [a] matrimonium inter tutorem vel eius filium, & pupillam: vt hic, & ¶. *de ritu nupt. l. senatus.* & *de spon. l. tutor.* ADDITIO. Aduertas tamen quòd matrimonium inter illas personas cõtractum, de iure canonico tenet, vt dicit Abbas *supra de cogn. leg. super hoc.* ACCVRS.
d ¶ *Rusticitatis & imperitia.* Hæc quidem iuris ignorantia non nocet, sed etiam non prodest, quo minus sit locus Senatusc. CVIAC.
e ¶ *Non oportet.* Nota errorem [b] vel imperitiã nõ excusare. ¶ Et sic est contra ¶. *de adulte. l. si adulterium.* §. *super.* & §. *nõnumquam.* ibi enim videtur quòd iure ciuili error excusat à pœna incestus, in totum: etiam marem nedũ fœminam. Sed dic, speciale hoc casu. 2. Vel hic clam vnde [d] à iure præsumitur scientia: vt ¶. *de rit. nup. l. fin.* locus

a Matrimonium [illegible] tutorem [illegible] filium & pupillã prohibetur [illegible] ciuili, vt hic, non tamen Canonico.
b [illegible] à pœna.
c Ignorantia [illegible] quando [illegible] rusticitas non tamen excusatur. Florentiæ, [illegible] Rusticitas non excusat, [illegible] Rusticus vel [illegible] contra [illegible] excusandus est, [illegible] Rustici [illegible] in iure [illegible] addo [illegible]
d Clamquid [illegible]

Rusticitas vel imperitia non excusat. BALD. Vel sic: *Inter pupillam & tutoris filium prohibitum est matrimonium: nec prætextu ignorantia excusatur,* SALYC.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Marino.*

S Enatusconsulti [d] auctoritatem quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatum est, circumueniri rusticitatis † & imperitiæ [e] velamentis non oportet [e].

Inter matrem pupilla, & eius tutorem non est prohibitum matrimonium: & loquitur expressè hic quod vitricus potest esse tutor priuigna sua. BALD.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Byrrho.*

M Atri pupillæ cum tutore filiæ suæ vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur [f].

Matrimonium ritè contractum ex superuenienti casu retractari non debet. BALD. Vel sic: *Soceri non prohibetur dari curator nurui: nec cura superueniens dirimit matrimonium legitimè contractum inter adultam & filium curatoris.* SALYC.

III. *Idem A. Rogatiano.*

C Vm proponas, ei quam matrimonio tuo lunctam suggeris, post liberos susceptos [g] curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in potestate habuisse [h]: cum ritè contractum matrimonium ex post facto vitiari non potuerit, iustam interpretationem mereere non debes, ne liberi quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti videantur [i]. Vt autem omnis scropulus [k] auferatur: insistere pater tuus debet, nec non & vxor tua, vt alius loco eius detur. habebit [l] enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus [m].

Appellatione filiorum etiam naturales filij continentur. BALD. Vel sic: *Inter filium liberti, & pupillam cuius ipse libertus est tutor, prohibetur matrimonium,* SALYCETVS.

IV. *Imp.* PHILIPPVS A. *Higina.*

L Ibertinum qui filio suo naturali, quem in seruitute

consor. huic l. *suprà de in ius vocan. l.* 9. Sed arg. contra ¶. *de his qui sibi adscri. l. senatus.* & *l. penult.* & ¶. *de incestis, communi ind. l. si quis id.* §. *dolo.* & *de adenal.* [illegible] *nol.* & *suprà cit.* [illegible] *l. qui contra.*
f ¶ M *Atre pupilla.*] *Non prohibetur.* nam priuignæ [a] suæ tutor quis esse potest: vt infrà de contrario iud. [illegible] *l. fin.*

a Vitricus potest esse tutor priuigna sua.

C *Vm proponas.*] CAIVS. Contraxi matrimonium cum aliqua muliere ex qua suscepi liberos: ista erat minor XXV. an. postea pater meus fuit ei datus curator nunquid matrimonium dissoluitur? Certè non: sed vt omnis scrupulus cesset, dandus est ei alius curator. VIVIAN.
g ¶ *Susceptos.* maximè. nam idem & non susceptis liberis. sic & ¶. *de ritu nup. l. qui in prouincia,* §. 1. ACCVRS.
h ¶ *Habuisse.* idem esset & si in potestate esset: vt ¶. *de rit. nup. l. non est.* ACCVRS.
i ¶ *Videantur.* quod enim legitimè [b] fit, &c. vt ¶. *de admini. tut. l. sancimus.*

b Legitimè factum retractari non debet.

k ¶ *Omnis scrupulus.* de iure, & de facto nam tractu temporis diceretur fortè curatorem datũ ante matrimonium, & factis ¶. *de regu. iur. l. qui dubitationis.* & ¶. *eod. l. penultim.* §. 4. & *infrà de excus. tute. l. licet.* & *l. amplissimi.* ACCVRSIVS.
l ¶ *Habebit.* scilicet vxor tua.
m ¶ *Substitutus.* etiam à patre tuo.

L *Ibertinum.*] CAIVS. Libertus qui fuit tutor filiæ patroni, prohibetur illam ducere in vxorem finita tutela & etiam filius eius. VIVIAN.

480/C.IV.K.5-4, 1151-1152
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Suscepto.* suae libertati. ACCVRS.

b ¶ *Non operiet.* Et relegatur ut *ff. de rito nupt. l. libertum.* §. *in prima.* & facit *l. de nupt. l. libertum.* ACCVRSIVS.

C *Tratorum.*] CASTR. Possumus quod fui tutores aut curatores alicubi adulti: numquid filiam eorum illi adulto posuerit matrimonio copulare? Quidam dicebant quod non: sed fallebant: quia non timebit pupillus ab vxore, & hæredes vxoris reposcere rationem.

c ¶ *Falsò.* quia bene potest fieri vt tutor filiam suam pupillo, & curator adulto copulet: vt *ibi, ff. de rito nuptia. l. puberum.* §. §. *inter.* &c. Et ratio est, quia non est hic tutor vt teneat pupillum ab vxore & hæredibus tutoris reposcere rationem: quod esset contra: arg. *ff. de rito nupt. l. si quis officium.* in *principio.* & §. *sina.* &]. *l. prima.* & *l. si inter.* & in l. ult. in cito pretii. *Infra. de infirmando.* v. Rantzaudus in hoc *commentario.* Harmenopulus in *c. vi. t. 4.* n. *Sarcelin.*

¶ Vt hic ut nil possit pupilli adulum filio, vel filio suo collocare. l. 1. *inf. eod.* n. Vide quæst. in *Sigebert. Gl.* 1. *Lucian. n. 16.* * al. *dum Philippe.* ¶ *Compem.* al. *magnet.*

a Contestatione in eius disputatio, in alio disputat esse investigatur & si quid intra dicta, *per contrahendo ff. de rito nuptiarum.* & *principio.* & §. *sina.* &]. *l. prima.* & *l. si inter.* & in l. ult. in cito pretii. *Infra. de infirmando.* v. Rantzaudus in hoc *commentario.* Harmenopulus *c. vi. t. 4.* n. *Sarcelin.*

b Cibello extraordinario non indicum.] non sit infamis, nec sit Codex.

uinure susceperat *, potest manumisso pupillam suam, eandemque patroni sui filiam in matrimonio collocauit, ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nupcis interdicendum putauit, pertinere dubitari non oportet *.

Curator adulto suo potest in vxorem filiam suam dare. ¶ BAL.

V. *Imp.* * PHILIPPVS A. & PHILIPPVS *Caes. Apulei.*

CVratorem adulto suo filiam suam nupcui † collocare non posse, falsò * ibi persuasum est.

Ista lex determinat spatium temporis quod debet intervenire ad hoc vt filius tuteris vel curatoribus possit contrahere matrimonium cum pupilla, vel adulta: quia debet esse lapsum tempus xxv. annorum, & vltra annos. Item quod ratio administrationis sit reddita. BALD. Vel *sic: Non reddita ratione, vel etiam reddita non potest filius tuteris matrimonium contrahere cum pupilla, dummodo ipsa xxv. annos excesserit: nisi pater puellæ hoc dispensarit.* SALYC.

V. *Imp.* VALERIANVS & GALLIENVS AA. *Lucio* *.

SI patris [a] tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel post redditam nondum exacto quinto & vicesimo anno [a], neque veili anno, vxorem duxisse nec matrimonium cum ea habuisse, nec filiũ ex huiusmodi coniunctione procreasse videri potes. Sanè si hoc pater puellæ cùm decederet, postulauit: & nuptiæ ritè contractæ, & filius videtur iure susceptus *.

Tutor vel curator qui pupillam vel adultam suam sibi vel filio suo collocat matrimonio: ipse fidei se insamie ex dolosa præsumptio. nã ideo præsumitur clarissimus, vt non reddat rationem administrationis ratione fiduciæ commissæ. BALD.

VII. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. *Paragraphis* †.

SI tutor vel curator pupillam vel adultam quondam suam sibi vel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia [b] contra eum, veluti confessum [b] de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit, & dos data [β] * per conditionem repeti potest.

Lex paruulis dispensat de tutore & curatore: intelligitur de tutore & procuratore vero, & non fidei. BALD. Vel *sic: Prohibito fidei de tutore vel curatore, non excendetur ad procuratorem sine negotiorum gestorem.* SALYC.

VIII. *Imp.* LEO & ANTHEMIVS AA. *Rogatiano* P.P. *.

SI quis tutoris vel curatoris nomine vsurpato, ad est, pro tutore seu curatore negotiorũve gestore res pupillæ administrauerit, eãque sibi filióve suo copulauerit: tales nuptias stare, & non ad exemplum [c] tutorum infamari sanctimonie ex huiusmodi fabili vel maligno tractatu, matrimonia, seu proles ex his progenita, vel dos super his data vel promissa, aliquam lesionem vel calumniam patiantur.

SI QVACVNQVE PRÆDITVS POTESTATE, VEL AD EVM PERTINENTES, AD suppositarium iurisdictionis suæ aspirare tentauerint nuptias.

TITVLVS VII.

Si facie huius tituli eadem ratio quæ in superiori, prohibet nuptias ratio potestatis. d. l. prol. & pariter etiam consortes, si in quibus prouincie officium administrat, nuptias aspiraverit mulieri, aut virgini tenaci ea vel parentibus eius, & ipsi vel parentes quos minus, nec promissis concessis, forum habuisse consortium iuramentum sacrilegium eius qui aliquibus ad nuptias eliciendas, & hoc differt hic tit. à titulo 1. quod ille est de sponsalibus, hic de nupcis, & à 1. s. de nupt. quod illa fit de interdicto matrimonio, hic titulus de pena contracti interdicti matrimonii. Tamquam etiamsi est. CVIACIVS.

Qui sibi subiectam ratione iurisdictionis per notam vel aerarium tutatur vxorem accipere, pariter pena x. librarum auri, & perdit officium sibi dignitatem sine spe recuperationis: quam si deinde vsurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit & tam mulier, quam alij de domo mulieris ab eius iurisdictione exiuuentur in omnibus quæstionibus similibus & criminalibus: & alium iudicem sortiuntur. hoc dicit, & est nat. rer. BALD.

I. *Imp.* GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. *Theodoro* P.P.

I quis † ordinaria vel qualibet prædicus potestate, circa nuptias inuiei præiudicium, sed si in iuro, & ob dolum, efficitur infamis. Secus & ob culpam: *Infra: de sponsalibus. §. suspectus. ff. de his qui not. infa. l. quæsitum. ff. de iuriss. all. l. 3. §. fin.*

β ¶ *Dos data.* Vide nat. *ad Lucian. hic facium. in fin. ff. de donat. inter vir. & vxor.* & scripta ad *l. 1. ff. de his quæ. vt indig.* CVIAC.

b ¶ *Dos data.* Contra. *Tit. l. qui contrà.* Solutrib. ¶ Item contor. *huic leg. ff. de rito nup. l. si ab liberum in princip. ff. de sponsal. l. tutor. ff. de excusat. tutorum. l. amplissimi.* &]. *de donatio. inter virum & vxorem. l. si ex voluntate. ff. de donat. inter virum & vxorem. Lucian. hic facium. §. Spali.*

¶ Item facit contra T. *de conditi. ob causam. l. 3.* ACCVRS.

SI quis.] CASTR. Licèt illi qui in vetitate fuit tutor, vel eius filius, prohibetur contrahere nuptias cũ illa cuius fuit tutor: non tamen ille qui gessit negotia pupillæ, aut eius filius. VIVIAN.

c ¶ *Et non ad exemplum.* est & alia * differentia: quia cuipiam de dolo tuteris si pupillus ex locupletior, non etiam de dolo procuratoris: vt *ff. de doli excepti. l. apud. §. illa etiam.* & §. *sequenti.* ¶ Sed opponitur, cùm hic prouinet tuentur vtrumque de his quæ gessisse hic diuersum.

¶ Item concor. *T. si rector prouinciæ. l. 3. ff. de regul. iur. Lex ambigua.*

¶ Item non quòd licet [b] sed hic eadem æquitas quæ in lege superiori: non tamen idem ius.

¶ Aequa contra. *f. ad leg. Aquiliam. l. illud.* & *de verb. oblig. l. à Titio.*

ADDITIO. Dicas quòd non est tanta ratio: quia ibi prætutor non habet tantam potestatem in pupillum, quantam habet verus tutor.

SI QVACVNQVE præditus, &c.

Hic propter officium si cui in sibi superiori matrimonium prohibetur. Item hic de nupcis, sæpè à subdit provincia, cpr. de sponsalibus dicit.

I. *quis.*] CAS. Rectè. Cur prouinciæ vel iudex ordinarius alicuius loci volunt habere aliquem in vxorem: & cùm ipsa renuisset, ibi & fatti parentibus mittere seruere incolæ, quo pœna sit parientibus, quæritur? Respond. quòd patitur pœnam librarũ auri, & priuatur dignitate sua: quam in-

a Tribunus. b Tutorum & prouinciæ differtur.

b Ius nil semper idem ubi eadem est æquitas.

† C. 7. n. 2.

480/C.IV.K.5-4, 1153-1154
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

era biennium recuperare non poterit: & hoc casu mulier poterit eum recusare, & vocatum, si fuerit in eodem delicto, alias non.

a ¶ Ipso. scilicet mulieribus.

b ¶ Sorte. id est, conditionis, si mulier subsaudi.

c ¶ Non peregerit, scilic. de iure.

d ¶ Attamen. sic & ff. de excusat. tut. l. fin. & ff. de epis. & cler. l. quis non dicam. ¶ Sed arg. contrà ff. quod quisque iur. l. j. in fin. Salu. vt ibi.

e ¶ Vsurpauerit. Illum honorem.

f ¶ Biennium. scil. continuum.

g ¶ Constituta. scilicet retuerit.

h ¶ Existere. ¶ hic specialiter conceditur declinari ordinarius iudex, ergo regularitèr prohibetur vt ff. ad municip. l. 1. & de hac diximus ff. de iudic. l. operissima. circa medium lege.

i ¶ Domus eius. scilicet mulieris quæ circumuicina est.

k ¶ Vicarii. illius iudicis.

l ¶ Vel similis. vel uti legitur procuratoris.

m ¶ Professurum. scilicet vobis. & facit ff. de nup. l. ex sponsa.

† fuerunt, vt in Cod. Th. & matutis, sed in aliis libris emendatum est fuerunt.

* Sic reposui ex manuscrip. est antea pro quam legitur, tuerunt ambiru.

a Non ordinario iudicis regularitèr declinari non potest.

SI NVPTIÆ EX RESCRIPTO PETANTVR.

Quæ scilicet aliàs non valerent: vel etiam quæ aliàs valerent.

Vide.] Cæsvs. In l. ista prohibet Imperator edictali prohibitæ nuptias, & imponit ei qui contrahit pœnæ. Vbi dicit quòd filij nati ex eis nupsis, non erant legitimi. Si tamen quis impetrauerit rescriptum, quòd si contraxerit sponsalia cum aliqua prohibita, eai dederit arras, quòd erit ibi sufficiens: hoc casu valebit rescriptum. Vvlgaris.

n ¶ Quidem. loquitur de his quæ non possunt reuocari de qui impetrat: sufficit pœnam quam hic dicit, nisi in casu què excipit. s. Potest etiam *celebrata, impleantur: vel data nomine arrarum reddantur.* Salycetvs.

† Hermenegildus in ms. & Cod. Th.

1. Imp. † Honorius & Theodos. AA. Theodoro P.P. pract.

Vidam n ° vetusti iuris ordine ° pretermisso, obreptione precũ nuptias quas se intelligunt non noueri, à nobis existimare postulandas, sæpe habere puellæ consensũ contingentes ᵖ, quapropter tale sponsalium genus præsentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias precum subreptione meruerit: amissionẽ bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat: & amisso iure matrimonij, quod prohibita vsurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione suscepori iustos non habiturum, nec vnquam postulare indulgentiæ annotationisve indulto efficacem se velit effectum meruisse: exceptis his qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum implere † desiderant, vel sponsalia, hoc est, arrarum data nomine, reddi sibi ᵍ præcepto legum cum statuta pœna deposcunt. Dat. Kal. Februariis, Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss.

ipsis * vel parentibus earũ contrahendas { siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, denique cuiuscunque sortis ᵇ) occasione potestatis vtatur, & minacem ferunorem † suum inuitis his quorum vellitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur. hũc licèt prohibitas nuptias non peregerit ᶜ, attamen ᵈ pro tali conamine mulæ liberum auri decẽ obnoxium statuimus: & cùm honore abierit ᵉ, peractam dignitatem vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, vt si circa honorem eum quo mulẽ vsus est, vindicandum, nostris statutis parere noluerit: eã pronunciam in qua sibi vsurpauerit ᶠ, habitare per iuge biennium ᵍ non sinatur. Illo videlicet adiiciendo, vt & in potestate ipsius * vel parentibus earũ contrahendas { siue pupillæ, siue apud patrem virgines, siue viduæ erunt, siue sui iuris viduæ, denique cuiuscunque sortis ᵇ) occasione potestatis vtatur, & minacem ferunorem † suum inuitis his quorum vellitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegatur. hũc licèt prohibitas nuptias non peregerit ᶜ, attamen ᵈ pro tali conamine mulæ liberum auri decẽ obnoxium statuimus: & cùm honore abierit ᵉ, peractam dignitatem vsurpare prohibemus: tali scilicet pœna, vt si circa honorem eum quo mulẽ vsus est, vindicandum, nostris statutis parere noluerit: eã pronunciam in qua sibi vsurpauerit ᶠ, habitare per iuge biennium ᵍ non sinatur. Illo videlicet adiiciendo, vt & in potestate adhuc constituto ʰ, liceat personæ, quam huiusmodi ambitu circumuenire tentauerit, confestim contestatione proposita, cũ sua suorũmq; domo iurisdictionẽ eius euitare ʰ: cuiusuis hoc vniuscuiusq; ciuitatis defensoribus & eiusdem iudicis appariitoribus. Et quidem si hæc peauitas ordinarij iudicis extiterit vniuersa domus eius ⁱ ratio, atque omnis vel ciuilia vel criminalia negotia, quamdiu idem in administratione fuerit, vicarioᵏ cõpetant. Sin autẽ vicarius, vel similis ˡ potestatis, vim in huiusmodi matrimonio cõtrahendo mollieuri vicissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autẽ erũt vtriq; suspecti ad illustrem pęfecturam ᵐ specialiter taliũ domorum quamdiu ibidem administrauerint, tuitio pertineat.

SI NVPTIÆ EX RESCRIPTO PETANTVR. TITVLVS VIII.

Et tabina hoc hic offendiscur, ne etiam nuptiæ inanes & illicitæ esse, quæ ex rescripto, quod vtique subreptitè præsumitur, petuntur, absque consensu puellæ si nuptiæ fratris, aut sororis filij, vel etiam hodie confobrinæ. Olim consobrinæ permissæ sunt ex rescripto, l. 1. C. Theod. eod. & imperio bonofaciæ fœminæ, l. 13. S. de nupt. & consulque rescripto: formula extat apud Cassiodorum VII. Var. & pupilla sua, vel patruelis, pœnal. T. tit. 6. & procedebat ex rescripto petitur etiam desponsa nolit vel arrarum duplum l. 1. Cvjac.

Η' ἀξιόπιστος βίβλος μαθόντα ἐκφεύγειν δικαίου καὶ τοῦ γάμου τὴν βασιλικὴν ἀνάληψιν. ἐπειδὴ φασὶ καὶ ἀνεψιὰν καὶ ἀνεψιὸν ἐξεστὶν οὐ τιτόμβρις κ' δὲ συγγενεῖς. ὥστε ἀνεψιὰς περὶ αὐτῶν. Id est.

Hæc constitutio vult nomine procurare sibi nuptias per rescriptũ principis: deinde inquit publicẽtur bona, & liberi ex eo matrimonio geniti non sunt legitimi: & veniam ab eo habebit.

Non valet rescriptum obreptiuum, vel de illicitis impetratum. Bald. Vel sic: *Per rescriptum principis mulier inuita nõ contrahit nuptias: & impetrantis bona publicantur sine ipso vxore, & filij nati extranei sunt non sunt legitimi: impetrantes tamen permittit, ita vt sponsalia patris confirmã celebrata, impleantur: vel data nomine arrarum reddantur.* Salycetvs.

† Hermenegildus in ms. & Cod. Th.

1. Imp. † Honorius & Theodos. AA. Theodoro P.P. pract.

Vidam n ° vetusti iuris ordine ° pretermisso, obreptione precũ nuptias quas se intelligunt non noueri, à nobis existimare postulandas, sæpe habere puellæ consensũ contingentes ᵖ, quapropter tale sponsalium genus præsentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias precum subreptione meruerit: amissionẽ bonorum, & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat: & amisso iure matrimonij, quod prohibita vsurpatione meruerit, filios se ex hac coniunctione suscepori iustos non habiturum, nec vnquam postulare indulgentiæ annotationisve indulto efficacem se velit effectum meruisse: exceptis his qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum implere † desiderant, vel sponsalia, hoc est, arrarum data nomine, reddi sibi ᵍ præcepto legum cum statuta pœna deposcunt. Dat. Kal. Februariis, Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss.

Idem dicit in effectu, quod lex præcedens. Vel quod in l. præcedenti dixit in genere, hic dixit in specie. Bald. Vel sic: *Rescriptum per quod concessa nuptia concedantur, non est impetrandum: nec impetratum est firmandum.* Salyc.

† implere, vt in Cod. Th.

11. Imp. Zeno A. Basilio P.P.

Nefandissimum scelus fratris sororisve filiæ nuptiarum, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum est ᶜ, iterato præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Precandi quoque in posterum super tali coniugio (imò potiùs contagio) cunctis licentiam denegamus ᶠ: vt vnusquisque cognoscat impetrationem quoque rei cuius est denegata petitio, nec si per subreptionem posit hanc diem obtinuerit, sibimet profuturam.

DE SECVNDIS NVPTIIS.

Diuisi de primis, sequitur nunc de secundis nuptiis, quas * omnes vbiorie-ri dicuntur. & sic quòd contrahuntur eodem modo, de sed multa considerantur primis, quæ non secundis contrahentibus dantur.

* Secundas nuptias etiam tertias, & deinceps.

DE SECVNDIS NVPTIIS. TITVLVS IX.

Non sine causa secundæ nuptiæ illicitarum vicinitatem sequuntur, quippe cum paruæ admodum sint, licèt ne quarta quidem aut quinta illicita sint l. 4. infrà de bonis quæ lib. adquir. quæ

ᶜ Matrimonia liberi edendi dicuntur.

ᵇ Matrimonii inter pratiud & fobrinam non conditio.

480/C.IV.K.5-4, 1155-1156
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S[i qua.] CVIAC. Si mulier marito mortuo nubat intra annum luctus, fit infamis: & secundo viro non potest dare in dotem nisi tertiam partem bonorum suorum, nec in testamento relinquere. Item nec ex testamento alicuius aliquid capere poterit, vel iure legati, vel institutionis, & ea quae auferuntur mulieri dantur heredibus illius testatoris, & nisi dantur fisco. Si verò maritus prior aliquid ei reliquerat, auferetur mulieri, & applicabitur proximioribus de cognatione primi viri, vt filio & filiae, secundò nepoti [illegible] tertiò patri & matri, quartò, auo & auiae, quintò, fratri & sorori, post illos vocatur fiscus. poterit autem succedere agnatus vsque ad tertium gradum, siue ex testamento, siue ab intestato: vltrà non. & sic habes ex hac l. v. poenas quae imponuntur mulierib. conuolantibus ad secundas nuptias intra annū luctus. Sed hodie secundùm canones impunè intra annum luctus nubere possunt. VIVIAN.

vindicari tantùm ab heredibus ex testamento vel ab intestato venientibus.

i ¶ *Immaturum.* id est, valde maturum.

o ¶ *Edicto praetoris.* Et i. Iustin. sub tit. de bonorum possess. §. 3. CVIAC.

quia quasi quodammodo illicita esse videntur. Et ex his quidem filia immaturitatis reprehensionem habet, ut quae foemina fuit intra anni luctum [illegible] *temperantia, ut quae facit post annum luctus* [illegible] *liberis ex nuptiis superioribus*, l. 3. & caeteris legibus tit. huius. *Nam nisi quasi legitima sit* [illegible] *incontinentia* [illegible] *legibus coercetur, & immaturitas quidem in foemina tantum, intemperantia in foemina & in mare, ut prioris matrimonij liberis* [illegible] *à quibus plerumque, ut eleganter Ambrosius ait* [illegible] *Hexaëm.* [illegible] *parentes* [illegible] *filiae posterioris copula, neglectis autem his qui ex priore* [illegible] *sunt, & eleganter* [illegible] *de adm. tut.* [illegible] *non solum* [illegible] *Homerus Odyssea* [illegible]

[Greek verses illegible]

Et Quint. [illegible] *matrimoniorum non aliunde quàm de damno pietatis* [illegible] *esse.*

Et inde constitutiones in hoc tit. de coërcenda liberalitate parentum erga secundum, secundàmve coniugem, ne plus ei dent, donent, relinquant, quàm cui ex liberis prioris matrimonij minimum dederint, donauerint, reliquerint ex bonis quae [illegible] *quaesierunt quàm à priore coniuge. Nam eorum quae habuerunt à priore coniuge proprietatem seruant liberis prioris matrimonij,* [illegible] *terra parentum bona liberis* [illegible] *sunt. In parte propriam hoc est, ut sit* [illegible] *bonorum legitimus administrator* [illegible] *necessitate* [illegible]. *Caetera sunt communia in parentibus vtriusque sexus.* CVIAC.

h ¶ *Enumeratis.* qui sunt cognati: vt in authen. de nupt. §. prima si quidem. coll. iiij.

l ¶ *Ascendentibus.* patre, matre, auo, & auia.

m ¶ *Descendentibus.* filio, filia, nepote, nepte,

n ¶ *Ex latere.* fratre, sorore. qui omnes in secundo gradu sunt.

o ¶ *Seruatis.* vt primò qui sunt in primo gradu, admittantur. ¶ Sed an primò sit linea descendens, quàm ascendens? Dic [illegible] vt in auth. de her. ab intest. §. 1. coll. ix. ¶ Sed an frater & soror, auus & auia admittantur simul, eo quòd pares sunt in gradu? Puto quòd sic secundùm Azo.

p ¶ *Praesumi.* id est, capi. ¶ Sed quare citius à extraneo quàm datur, non praesumitur à fisco, aliis deficientibus? Resp. quia maior est indignatio primi viri si ad secunda vota transeat, quàm si extraneus [illegible] ¶ Idē si habet substitutum, an excludat fiscū? Resp. sic, arg.] *de cadu. toll.* l. j. §. *in primo. & l. pen. sect.*

q ¶ *Ab intestato.* multo magis ex testamento: vt [illegible]

r ¶ *Legitimas.* quando sunt sui, vel agnati.

s ¶ *Honorarias.* quando emancipati vel cognati. ¶ Sed cùm hodie statim nubere possit secundùm canones: vt *in decret.* [illegible] *c. Euphemiā.* aliàs *Paulum* an patiatur ista poenas? Resp. quòd nō: arg. *in auth. constit. quae de dignit.* [illegible] vi ¶ Isti nota quòd eadem poenae imponuntur parienti intra tempus luctus & ei quae sponte sacramento deserit filiorum tutelam.

ADDITIO. Addas quòd poena quae imponitur mulieri eo quòd nimis festinanter nubit, de qua in hac l. &] l. prox. hodiè sublata per dictū Apostoli j. Corinth. vij. de qua in cap. [illegible] Poena verò quae imponitur ideo quia nubis secūdò, de qua in

† v. exceptionem apud [illegible] Contrarium hoc [illegible] [illegible]

a ¶ *Festinatione.* Nubendo intra annum à tempore mortis primi viri.

b ¶ *Sit infamis.* vt ff. *de his qui not. infam.* l. j. nisi à principe impetret [illegible] ff. *ideo tit.* l. *solet.* vel postea vt *insti. ad Tertull.* [illegible] *qua* vel nisi decubuerit intra annum, cum vir non est lugendus, nam haec duo sunt necessaria: vt ff. *de his qui no. infam.* l. *liberorum.* §. 1.

c ¶ *Vltra tertiam partem.* Minus autem quandoque sic: quia filij eam coartant, quorum cuique, &c. vt] *eo. tit.* l. *hac edictali.*

d ¶ *Testamento.* Nec etiam inter viuos, secundùm H. ne inueniatur via qua fiat contra legem: vt] *eod.* l. *hac edictali, in princ.*

¶ Sed quid si in solidum faciat eum heredem? si dicas habere tantum cōtradicit haec lex. si dicas tertiam: ergo erit pro b parte intestata & pro parte testata: quod esse non debet: vt ff. *de regul. iur.* l. *vij.* Solu. secundùm Ioan. in solidum [illegible] sed tenetur restituere venientibus ab intestato, quod vltra tertiam habet: vel fiscus aufert quasi indigno. licet enim acceperit, non tamen fuit capax: vt ff. *de verb. signif.* l. *aliud.* [illegible] Idem in eo qui necem defuncti non vindicat. heres enim est sed aufertur hereditas ei: vt ff. *de vulga. pupillari.* l. *ex facto.* §. *Iulianus. & ad Trebell.* l. [illegible] *hi qui fac. & ff. de adqu. l. si arrogator.* Alij dicerent hic speciale, vt pro parte testetur, & pro parte intestatus quis decedat. sic & ff. *de inoff. testa.* l. *Lucius.*

e ¶ *Relictorum.* ab alio quàm à primo viro.

f ¶ *Causa donationum.* Non idem fortè in ea quae fit inter viuos. arg. ff. *de pe.* l. *interpretatione.*

g ¶ *Ab intestato.* quando fuit sola intestata. & dic, quotcunque gradu sint etiam vsque ad decimum: nisi quando à viro priore fuerunt relicta: vt subsistit, *quanquam hoc.* &c.

h ¶ *Suprema.* vel inter viuos: vt *infrà* l. *prox.* Sed tunc dicam

Mulier nubens secundo viro intra tempus luctus, punitur † poenis hac lege expressis. BALD.

1. Impp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

S I qua mulier a nequaquam luctus religionem priori viro nuptiarū festinatione a praestiterit: ex iure quidē notissimo sit infamis b: praeterea secundo viro vltra tertiam partē c bonorum in dotem non det: neq; ei ex testamento d plus quā tertiam partem relinquat. Omnium praeterea hereditatum, legatorum, fideicommissorum, suprema voluntate relictorum e, mortis causa donationum f sit expers. haec namq; omnia ab heredibus, vel coheredibus aut ab intestato g succedentibus vindicari iubemus: ne in his in quibus correctionem morum inducimus, fisci videamur habere rationem. His etiam amittendis, quae prior maritus ei suprema h voluntate reliquerit: quanquam haec quae mulieri à priore viro relinquuntur, & per immaturū i matrimonium vacuata esse cœperunt, primo à decem personis edicto praetoris k enumeratis l, id est, ascendentibus m, & descendentibus, ex latere n autem vsque ad secundum gradum scilicet gradibus seruatis o, deinde praesumi p à fisco iubemus. Eandem quoque mulierem infamē redditam, hereditatis † ab intestato q, vel legitimas r, vel honorarias s, non vltra tertium gradum sinimus vindicare.

IN AVTHENTIC. DE nupt. §. si autem tutelam. coll. iiij. constit. j. & secunda pars huius authenticae habetur collatio. iiij. constitut. vj. de restitut. & ea quae parit in xj. mense. §. finali.

Vidua quae intra annum luctus parit, & certū est quod non ex priore viro, patitur omnes poenas quas patitur nubēs intra annum luctus, hoc primò. Item mater, quae suscepta liberorum tutela, contra sacramentū denuò nubit nō petito tutore, & ratione non reddita: similiter patitur omnes poenas quas patitur nubens intra annum luctus. BALD.

E Isdem poenis t subiicitur etiam ea quae parit u intra

l *famina.* & aliis ll. huius tit. non est sublata. ita dicunt communiter omnes canonistae *in d. c. pe. & fin.* de quo vide commēt Abba. *in d. c. fin.*

E [Isdem.] CVIAC. Addit legi authentica, quòd sicut mulier quae nubit intra annū luctus, quinque poenis punitur: sic mulier quae peperit post x. menses intra annum ex alio quàm ex marito, iisdem poenis punitur. sic punitur illa quae suscepit tutelam filiorum suorum & iurauit non conuolare ad secundas nuptias quandiu filij essent impuberes: & antequam redderet rationem administrationis, & peteret filiis tutorem, relicto sacramento secundò nupsit. VIVIAN.

t ¶ *Eisdem poenis.* quas patitur illa quae intra annum nubit: vt in] *l. & q. l. huius tit.*

u ¶ *Parit.* Idem si non pariat, sed t stuprum committat: vt *in authen. de restit. & ea quae parit.* §. *fin. coll. vj.*

† hereditatem,

a Igitur ex hac Gloss. mulier nubens intra annum luctus [illegible] Contrarium [illegible] [illegible]

c Vide Gl. [illegible] in [illegible] vidua [illegible] luctus annum [illegible] legari & [illegible] Gloss. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1157-1158
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

luctus tempus, si modò indubitatum sit sobolē hanc ex defuncto non existere *. nam & vsufructu antenuptialis donationis priuatur b. Item & ea, quæ suscepta liberorum tutela, contra sacramentum c, secundò nubit, non priùs tutorem † petens, & rationem reddens, & exoneratis omne quidquid debet. Sed hodie vltiore iure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptiis à tutela repellitur.

Hic prosequitur materiam l. j. superà eodem: & dicit quòd olim mulier tenebatur lugere virum per menses decē, & intra istud tempus decē mensium non debebat nubere: hodie sunt addati duo mēses, & sic annus luctus per duodecim menses est constitutus. BALD. Vel sic: *Tempus luctus intra quod mulier non potest nubere, est annus: intra quem nubens, vltra famosam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita.* SALYC.

11. *Idem AAA. Eutropio P.P.*

SI qua ex fœminis a * perdito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (parium enim tempus post decem menses β † secundum adiicimus 4, tametsi * id ipsum exiguum putemus) probrosis inuita notis, honestioris nobilisque personæ decore f & iure peiuetur, atque omnia quæ de prioris mariti bonis, vel iure sponsalitiū g *, vel iudicio defuncti cōiugis consecuta fuerat, amittat h. Dat. III. Kalend. Iun. Constantin. Eucherio & Syagrio Coss.

Iste lex est singul. & hoc dicit: Mulier transiens ad secunda vota, quicquid ex facultatibus primi viri lucratiuo titulo consecuta est, teneatur morsuos liberis communibus reseruare, vel alteri viri quem elegit contemplatione meritorum, alienatione in extraneam personā penitus vetita. hoc dicit primò. Et si aliquis ex filiis primi matrimonij decedat, id quod mater per successionem eius consequitur, fratribus remanentibus similiter reseruare teneatur, alienatione penitus interdicta. Sed si nullus alius filius superest, mater filia morsuos succedit liberis, & pleno iure, & de bonis ex tali successione prouenientibus potest liberè disponere & testari. BALD. Vel sic: *Mulier transiens ad secunda vota, teneatur reseruare filios primi matrimonij, vel vos ex eis lucra omnia à primo viro peruenta, etiam si donationem propter nuptias alius dederat ei pro vxore, sed hoc hodie non vos tantum potest relinquere, sed inter omnes distribuitur. hoc dicit cum autem, sequentibus.* SALYC.

III. *Idem Flero † P.P.*

FOemina i * quę suscepeis ex priore matrimonio filios k, ad secundas post tempus luctui statutū l transierint nuptias: quicquid ex facultatibus † priorum maritorum sponsalitium iure m, quicquid etiam nuptiarum n sollennitate perceperint, aut quicquid mortis causa donationibus factis, aut testamento iure directo, aut fideicommissi vel legati titulo, vel cuiuslibet munificæ liberalitatis præmio ex bonis (vt dictum est) priorum maritorum fuerint adfecutæ: id totum ita vt perceperint, integrum ad filios quos ex præcedente coniugio habuerint, transmittant, vel ad quemliber ex filiis (dummodo o ex his tantùm [sit *] quos tali successione dignissimos p iudicamus) in quem contemplatione meritorum liberalitatis suæ iudicium mater crediderit dirigendum. Nec quicquam eadem fœminæ ex iisdem facultatibus alienādum in quemliber extraneam personā, vel successionem ex alterius matrimonij coniunctione susceptam, præsumantq; atque q habeant potestatem possidendi tantùm atque fruendi in diem vitæ, non etiam alienandi facultate concessa. Nam si quid ex eiidem rebus in alium quemliber fuerit ab ea translatum: ex maternis redinegrabitur r facultatibus, quā illibata ad eos quos statuimus liberos bona & incorrupta peruenianę.

Mulier transiens ad secunda vota, succedit filiis primi viri ex testamento, vel ab intestato, vt possit possidere talia bona dicere vsus: tamen extra filios superstites illius matrimonij alienandi potestatem non habet. b.d. primò. Et si tantum erat filius qui decessit, vel si plures: & omnes decesserunt: tunc habet plenum & liberum dominium, etiam alienandi quamlibet potestatem. BALD. Vel sic: *Mulier transiens ad secunda vota, teneatur aliis filiis ex primo matrimonio reseruare quæsita ex successione liberorum dicti matrimonij: & ex hoc nulla superstite pro libito de bonis illis potest disponere.* SALYC.

Illud etiam addimus huic legi †, vt si aliquis ex eiidem filiis quos ex priore matrimonio suscepeus esse constabit, fortè decesserit matre iam secundis nuptiis funestata, aliis etiam ex eo

* Matre non succedit filius nisi natus post mortem patris, secundò nubens. v. Authent. de usufructu.

a * Glos. in l. annum. de iure delib. in testamento. sup. ad Trebell.

c * Sacramentum hodie * non iuratur: vt in authent. vt sine probat. matres. coll. vij.

¶ Sed an eadem pœna habeat locum? Quod videtur per d. authen. vt sine probat. secundum Io. 1. Alij dicunt cessare, cùm propter tria hæc pœna imponitur vno tempore vnde hæc fumitur, scilicet de nup. coll. xij.

* d. T. 1. 1. 1.

¶ Si qua.] CARPZ. Si mulier intra annum nubat, infamis fit, & amittat quidquid habuit à marito vel ex testamento, vel per donationes vinos. VETER.

e ¶ Ex fœminis. Viri enim vxores non lugent. CVIAC.

* Donationis propter nuptias. Hic hoc verbū significat ea, quæ hoc de. Vt.

f ¶ Post 10 menses. Quia olim luctus paragrafo fœminis cessitum erat. In Pandectis autem legitimi temporis tantùm mēsis fit, vt in l. 11. ff. de his qui notant. inf. Sic Seneca de ciffidatione: Maiores 10 mensium spatium luctui vir præstituerunt. Theodosius h. lege addicit duos mēses. Inde eam secuti auctores immutarunt annui luctus. Sed Apollo. lib. 4. epist. Apuleius lib. 8. Vide C. 5. 9. de professio. CVIAC. Adeò minus nam olim fuerit 2. menses seruabitur: vnde pro tam modico tempore non videbatur pœnire.

e ¶ Tametsi. id est, quāuis. ACCVRS.

f ¶ Decore. hoc nisi aut decubuerit: vt ff. de his qui in testi. liberorum. §. secundùm M. sed ibi non † erat lugendus. alias non sufficit parere, cùm & alia sit ratio, scilicet ne qua suspicio, &c. vt ff. in auth. de refut. & ea quæ pariū §. fin. coll. vj. ACCVRS.

Mater autem luctus mulier viuam non lugendi habens † propter nubere potest: & lugidum habuerit, non potest, vt euitā peperit, vt euitā peperit. v. Authen. de nup. in. 22. §.

g ¶ Sponsalium. de quo non diuertit les procedere. ACCVRS.

h ¶ Amittat. per sententiam. matrimonium tamquam iuste: vt in authen. de refut. cuc ergo legitimè factum

i ¶ Fœmina. quę ad secundas nuptias transierit. Ratione ipsorum, sed animi festinantia * puniuerit in auth. de nup. §. prima fugiēdum. coll. xij. & fac. superà ex quo. non infem. ver. l. decreto.

FOemina] CARPZ. Superiores leges dicunt qualiter puniatur mulier quæ intra tempus luctus nubit, hæc loquitur qualiter puniatur illa quæ nubit post annū demissa affectione liberorum: dicit quòd talis mulier quicquid habuerit ex primo marito, siue in testamento, siue inter viuos, reseruabit filiis primi matrimonij, nec poterit aliquid alienare: & si quid alienet, cogitur restituere tantum de suo proprio tenamento vsufructū apud eandem institerit. Item si quis de filiis primi matrimonij decedat potuit succedere filio id tamē quod percepit de successione, debet restituere filiis primi matrimonij. Si verò aliqui filij nō sint ex primo matrimonio, quia omnes decesserunt, quicquid iuris percepit ex successione filij, vel filiorum, gloso iure habebit.

¶ Nō, ex hoc textu ibi, *successionem*, quòd illud primum dictum respicit principium habet l. & vult dicere quod vbi non sunt filij primi matrimonij, ibi non sunt pœnæ. concor. §. sed verò expediter. infra. refun. in authen. de nupt. coll. iij. & ita notatur hic in d. §. huius l. secundùm Bald.

† Sic in manuscr. & C.I. p. 8. 2. perperam antea legebatur Theodosio PP.

* Festinatio animi puniuit hic & in d. l. decreto in §. ex quibus. coll. infamia.

* Hæc lex potest singularis, secundùm Bal. hic.

† vide exceptioē & limitationē apud Crotanum. p. 8. 2. vide etiam canonē pro pœna & matre, vt restituat pœnam habita. constitutionis apud Cujacium, nouella 158.

* deest in vet. & Cod. T.

b Pro transitu ad secunda vota, vnus non profit ea quæ habuit à primo. ABBAS. dec. 16. in fin.

c A. lex prima supr. eod.

k ¶ Filios. fecit si non haberet filios cùm cessset causa prohibitionis, scilicet amor filiorum: vt in authen. vt d. §. ante vt expediter. & §. prima fugiēdum. coll. xij. & infra in fin. ACCVRS.

l ¶ Statuerunt. id est, autem nam & si ante maiorem patitur pœnam: vt sup. l. primi & l. j.

m ¶ Sponsalium iure. i. simplicis donationis, vel propter nuptias.

n ¶ Nuptiarum. vt lucrum donationis propter nuptias c.

o ¶ Dummodo. interpositio est.

p ¶ Digni sunt. quia sunt capaces. ACCVRS.

q ¶ Atque pro sed.

r ¶ Redinegrabitur. l. c. & consumptis fructibus, alias vindicantur vt l. proxi. & l. generaliter. & facit l. ad Trebell. l. mater. & l. ni. pecu. l. j. & de ind. vid. l. ambiguitatē. & l. ad l. Iul. mod. de vsufruc.

s ¶ Sponsalia

480/C.IV.K.5-4, 1159-1160
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Successionem. Scilicet filij: quia mater successit filio.
b ¶ Possessione dotis. causa vetuti & fructuum & superiori dist. 2. Alij vt Azo dicunt in plena proprietate, & idem * in viro: vt in authent. nupta verum quod ex dote sed. vers.
¶ Et nota quòd ex hac l. & alia, *Quod Tutrix l. mater*. distinguitur *, videtur autem mortem filij, vel potè, vt notat *in dicta l. mater*. A. CURSIVS.
¶ Sequitur authent. *in donatione*, &c. & est ex quarto in filio quarto tantum do incipiendo similiter in matrem, posset petere ea quæ parti secundis secundò nupturum. b si filius moriatur matre vitente, & ea possessa habet, succedit matre in possessione legis. & *C. de succ. sanct. eccl. authen. si quæ.*
¶ Item ad id quod dicit hæc lex, *fœmina*, credideris distinguendum, id est, eligendum eorum de filijs: quod corrigitur per auth. *Iuxtam quæ sequitur*, & est *de nupt. §. si verò expectet coll. ij.*

[*In donatione.*] CASES. Authentica illa addit ad legem Codicis. Nam lex C. dicebat quòd si mulier consolat ad secundas nuptias, perdit donationē propter nuptias, & perdit lucrum existimatum. Sed hæc authent. addit, & dicit quòd si maritus non dedit donationem propter nuptias mulieri, sed aliquid pro vito dedit, illud lucrum perdit quantum ad proprietatem, si consolat ad secundas nuptias.

LVCRVM. CASVS. Hæc authent. corrigit l. C. Nam l. C. dicebat. Si mulier consolatur ad secundas nuptias, post annum dimissa affectione filiorum lucrata est aliquid ex primo matrimonio, illud lucrum potest dividere inter liberos primi matrimonij vel omnibus viribus, vel cui elegerit. sed hæc hodie est correctum. & vult hæc authent. vel saltem per ipsam l. dividatur inter liberos æqualiter: non autem vult quòd mater habeat licentiam dividendi. VIVIANS.

EX *testamento.*] CASVS. Lex Codicis dicit quòd mulier potest succedere filio suo: sed non dicit qualiter: quod aperit auth. quia succedit ex testamento sicut quilibet institutus, & ab intestato: & si filius habuit aliqua bona à patre, mulier non habebit nisi vsumfructum: sic alia habuit filius non à patre, habet mulier plenum: sic hic tamen ita, si mater non intentetur ingrata erga liberos.
c ¶ *Ex testamento.* hæc authent. partim est ex titulo *de non eligendo secundò nubere. §. cum igitur colla.* j. partim ex titulo *de nupt. §. hæc ut colla. ij.*

d ¶ *Quibus, hoscque* est ex vtroque.
e ¶ *Filij*, quem solum habebat.
f ¶ *Nuptias* hoc ex illo de non eligendo. & quod sibi dicit, *sed eorum, hic* vsque in fi. est de nupt. & ad hoc quod dicit succedere ab intestato simpliciter, est contra proximum auth. *Sed de si quis*. vbi aliter succedit. Sed dic, ibi circa donationem ante nuptias, hic circa alia. quòd non placet, cùm & hic de illa donatione dicat, vt hic in fin. 2. Alij quòd ibi fuit ab extraneo facta donatio, hic à viro. 3. Vel verius, illa in donatione, & quando appositum fuit postea: hic generaliter, & quando nullum pactum fuit factum de lucrando.
g ¶ *Redeat.* scilicet à viro habitis: vt nubens fœcundò amittat iura proprietatis: vt *in authent. de nup. §. si verò expectet. colla. iij.*

SED *de si quis.*] CASVS. Lex Codicis dicit quòd quicquid percepit mulier ex primo matrimonio quocunque tempore, compellitur reservare filijs primi matrimonij, hoc autem in donatione propter nupt. dilungit aut pacta est mulier de lucranda donatione, aut non. Si non, restituet eam filijs. Si verò sic, non semper restituet: quia pone quòd sit pacta de lucranda tertia parte donationis si maritus decederet sine liberis: si autem existentibus, pacta est de lucranda donatione tota. mortuus est maritus existentibus liberis, & ita exiuit conditio habet ergo mulier totam donationem pleno iure secundum pactum. consolat ad secundum matrimonium, & ita amittit proprietatē, si aliquis ex filijs primi matrimonij sine filijs decederet, mulier succederet ei in tertiam partem eius partis quæ contingebat filium ex donatione, alia duæ partes dantur heredibus defuncti: & si mulier aliquid de rebus illis alienauerit, pro tertia parte confirmatur alienatio. sed si esset filio sed hoc tertia iniuriam firmaretur alienatio in totum. Vel posse casum vt in glo. Cliquens. VIVIANVS.
h ¶ *Sed de si quis*, hæc est *de non eligendo §. hoc autem. & eiusdem de nup. §. quantum infinitum.* ¶ Et dic * casum. Pactum fuit vt si vir prædecederet, vxor lucrifaceret tertia

i Casum posuit indeterminate.

k Mater sine matre nunquam filij, sine post. succedere in sola relictæ bonorum parentum filij defuncti: in quibus forsitan plenum iure vel ab alia fratribus defunctis. * Authentica. Nuptias non.

SED & si quis * ex his partem donationis propter nuptias, liberis filijque non extantibus, & idem de vino dictum est: posset fortè tribus relictis liberis decessisse maritus, & posset decessisse vxor ex liberis, sicut habuit totam tertiam partem si omnes decederent, sic debet lucrari tertiam partem partionis contingentis decedentem. Quam lecturam quidam improbant: quia liberis existentibus deficit conditio. nec potest omnino lucrari mater: sed tu approba vetus omissis tit. *de mulieri quæ post mortem mariti. nullam post hanc.*

480/C.IV.K.5-4, 1161-1162
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de his quæ ad secund. nupt. l. nulla licentia. Et dic quantum acquiritur, id est, acquiri posse ex pacto, &c. & ad dictam opinionem respondè: quia si omnes decederent, perinde haberetur ac si à principio nullus matri fuisset. quod ergo est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. *l. quæ de tota, ff. de rei vindicatione.* Negari tamen non potest quin hæc authorisio contra ius commune dicat. Alii exigunt hic addi, quòd pactum fuit de lucrando aliquid in casu existentium liberorum, partè tantùm donationem quam amisit habendo. Sic & ponitur in nouellis in titulo *de matteris quæ post mortem mariti l. nullam post hanc.* Contra quod est. *Ede verborum obligat. §. si ita quis stipulatur. & §. indice. ff. eod. Libam quærebatur*, si enim commiserint pactum in vna tassa, non debet posita committi in alia. Ad quod dicat, quòd duo fuisse pacta: vel aliter, primo casu committitur ex vi pacti, secundo ex vi legis: magis quàm ex vi pacti. j. Tertij ponant, quòd pacta est lucrari tertiam partem in casu non existentium liberorum, in casu existentium liberorum nihil, sed totum dictum est permanere penes filios. Cui opponitur, quòd malè dicerete reddere dominium, cùm nunquam fuerit penes eum: & eodem modo primæ positioni opponitur. Sed dic quòd fuit falsè contractum matrimonio, & amisit eo soluto.

¶ Item & per hoc tollitur alia quæstio, si fuit pactũ de tertia lucranda in casu liberorũ existentium, & de tota in casu non existentium liberorum, & extiterunt, & sic tertiam lucratus, quam subcubo posita amittit. & tunc si decedant omnes, totam lucratur: sic ergo post plus cedit, quàm primò habebat. malè ergo pertitur, *redit.* Sed dic habito respectu, vt dixi, quando matrimonium durabat.

¶ Item quid si simpliciter pepigit de lucrando? Resp. in veritate casum videtur pepigisse.

¶ Item quod cedentia ei plus pepigit in casum existentium, partè tantùm & minùs in casum non existentium, partè tantùm? Dic & amisit habendo, quòd recuperare potuit ex secundo pacto secundum formam eius. Licet in maioribus id quod ex primo, hic ergo hæc fuit pacta, ab initio nullos filios extare, & ex post facto deficere omnes: vt in authent. vade hæc seminar. & idem si vnus decedat: vt quod * iuris est in toto quo ad totum: idem seruetur in parte quo ad partem: vt *in authent. de nupt. §. quæcunque informat. colla. 4.* quod est notabile & rationabile, & non aliter ratione, eàm adhuc aliqui fiat de liberis.

a ¶ *Redit.* scilicet filius ex primo matrimonio natus.

b ¶ *Redit ad matrem.* quod habuerat tempore matrimonij in donatione, secundùm primam & tertiam casum: & quod amisit per solutionem matrimonij: nam vt dos ad b vxorem, sic donatio ad virum: redit soluto matrimonio: vt ¶ *de rei vxor. actio §. illa.* nam æquia c pactibus ambulant. 1. Vel secundùm alium casum dic, redit quod amiserat per secundum matrimonium, cùm illud habebat ex pacto existentium liberorum.

c ¶ *Quia sibi*, ergo matri, cùm ipsa sit hæres. malè ergo fiat hæc authen. Sed dic quòd aliter intelligatur, & matri solam legitimam dimiserat. 1. Vel dic speciale in hac donatione, vt non plus debeat habere mater, etiam si ei succedat.

d ¶ *Hæredibus.* ex testamento, vel ab intestato: vt in corpore. ACCVRS.

e ¶ *Alienauerit.* mulier.

f ¶ *Retraxerit.* pata filio instituto.

g ¶ *Redit.* cùm nihil est alienatum.

* præmoriatur absque progenie: redit ad matrem b dominium quantum acquiritur ex pacto non existentium liberorum: reflexionem autem concediturquibuslibet c defunctis heredibus d. Si quid ergo ex his alienauerit e: pro suprascripta portione confirmatur alienatio. quare si sola hæres extiterit: f in solidum ad ipsam redit g, vel alienationem sequitur.

Ex quocunque coniugio susceptis filij à suis parentibus collatæ sponsaliciæ largitatem sibi vindicant præcipuam. BALD. Vel sic: *Sicut mulier quæ transit ad secunda vota, tenetur reformare liberis illius matrimonij sponsaliciũ largitatem, quam vir primus ei contulit, ita mulier quæ transit ad secunda vota, sponsaliciam largitatem ex donatione secundi viri ad eam delatam tenetur filiis secundi viri reformare: siue ad tertium maritum transiat, siue non. Sed si mulier decedens, transmittit ad liberos disponendo de eis prout vult. Ab intestato verò contra filios non primi quàm secundi mariti matrimonij succedunt pro numero liberorum.* BALD.

IV. Imp. HONORIVS & THEOD. AA. *Martiano P. P.*

CVm † aliis * sanctionibus i iussimus materna bona integra ad liberos peruenire, quod tamen mulier mariti largitate k percepit, id ex eo tantùm liberi coniugio procreati sibi specialiter tanquam paternũ * nouerint patrimonij vindicandum. Iraque l si habens m filios ad secundas nuptias fortasse transferit: sponsaliciam largitatem, quam vir secundus contulit in vxorem, tantummodò filij, qui ex secundo matrimonio susceptí sunt, pro soliditate possideant, nec prosit n liberis ex priore susceptis matrimonio, quòd mulier ad tertia minimè vota migrauerit. Quòd si posterior vir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit: quicquid ab eo ex sponsalium largitate vxor fuerit consecuta, id sibi o iurique suo sciat esse collatum, etiamsi ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceatur. Ad maternas p sanè veniens vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque suscepta viro q, pro debita sibi portione vt à matre r, vel spontanea largitate, vel per testamentum eius fuerit collata s, possideat. Non enim hac lege id præcipuè cõstitudendum esse decernimus t †, vt ex quocunque coniugio susceptí filij u, patrum suorum sponsalitias retineant facultates. Dat. iij. Nouemb. Ran. Hon. XIII. & Theodosio X. AA. Coss.

Sicut mater transiens ad secunda vota, lucra prioris matrimonij tenetur reformare filiis eiusdem matrimonij: ita vir transiens ad secunda vota tenetur reformare filiis eiusdem matrimonij lucra dotis: alimentis fiscalitate penitus interdicta, administratione tamen permissa patri dum viuat, & etiam pecuniae eligendi, ac eiusdem dimidendi, hoc dicit usque ad §. in his autem. BALD.

a Mulier fecidò nubens primis filiis iniuriam facit.

b Lucra nuptialia secundi matrimonij mater possit cum monstrare filiis primi matrimonij.

cundùm Bal. 1. Vel hic loquitur cùm filij secundi matrimonij versusque parentis hereditatem adeunt: ibi illius tantùm qui iuriffecerat donationem vel dotem, & ideo ibi prædicti filij secundi matrimonij habent eam donationem vel dotem simul cum liberis prioris matrimonij secundùm Ioan. ACCVRS.

o ¶ *Id sibi.* quasi dicat, mulier liberè habet etiam si donator, id est, vir secundus ex alia vxore filios habebat.

p ¶ *Ad maternas.* lege sic, sanè omnis posteritas ex quocunque viro suscepta possidet lucrum, fabuadi, veniens ad matrem: veniens dico ex hoc titulo, scilicet donationis propter nuptias, vel ex aliquo alio, scilicet simplicis donationis inter sponsos 2. Vel sic: Omnis posteritas veniens ad maternas facultates quæ obseruent matri ex hoc vel ex alio titulo. quod in idem recidit. In aliis autem lucris à donatione propter nuptias, & de dote & sponsalitia largitate loquitur dictus §. *eadem.* & ibi plenè dicen.

q ¶ *Suscepta vro.* scilicet in prima, vel in tertio secundùm quosdam, vt non obstet §. *eadem.* & cum ibi: quia non sunt filij ex hoc coniugio in quo habuit lucrum, sed ex alio viri primi vel posteriori.

r ¶ *Vt à matre.* quasi dicat, ita habebant sicut mater voles. verbum enim, *vt*, denotat veritatem.

s ¶ *Collata.* scilicet portio.

t ¶ *Decernimus.* in principio legis.

u ¶ *Susceptí filij.* 1. sunt filij, aliàs omnes posteritati, vt *hoc §. in principio §.*

† Pars l. CV. 1. 2. pars l. 2. *supra de sponsali. vel. supr. filius matrem. l. 2. ff. eod. tem.*

* in quibuslibet legitimi matrimonij quod pum indicium.

† Præcipuum, & aliàs, *dotrinum.*

Generaliter.]

480/C.IV.K.5-4, 1163-1164
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

G*eneraliter.*] CAIVS. Sicut aliter consulatus ad secundas nuptias contrahit, eligitur esterrare quidquid percepit à primo marito, filius primi matrimonij ita vt consulatus ad secundum matrimonium, omnia quæ habuit ex prima vxore, compellitur relinquere filijs primi matrimonij, & filij habeat dominium illarum rerum: & si mortua parte rei ab aliquo possideatur, filij eas possunt vindicare, si extant: & si non extarent res, haberent condictionem sine causa. pater autem dum viuit, possidebit res illas, & in morte relinquet filijs sui sicut vult, nec eas alienat. Inde filij primi matrimonij possunt petere ea quæ pater vel mater lucrati sunt ex primo matrimonio, siue velint adire hereditatem patris vel matris post decedentis, siue non, adire tamen debent hereditatem illius qui posterius mortuus. Si autem vir vel mulier ad matrimonium secundum non conuolat, potest facere de rebus illis ad arbitrium suum, quæ habuit primo matrimonio, si tamen non alienarent, filij post mortem parentum poterunt vindicare. VIVIAN.

2 ¶ *Generaliter.* id est, siue mulier nubat intra annum, siue post. Item siue maior, siue minor. ACCVRS.

ADOPTIO. Contingit l. j.]. *de bon. quæ liber.* & ex illa adde ad hæc scriptis. CVIAC.

b ¶ *Quæcunque casu.* quod est quando secundò nubit: vt *supra eodem l. feminæ. & l. primi.* Item & quando non nubit. si non alienauit vel consumpsit:]. *hoc l. in fin.* ACCVRS.

c ¶ *Mulierem.* migrantem ad secundas nuptias. ACCVRS.

d ¶ *Quæ ea,* subaudi. ACCVRS.

e ¶ *Donata.* sponsæ simpliciter, quod possea dicitur in dotem: vt *hic. & T. de donatio. ante nupt. l.*]. *& l. si confiteatur.*

f ¶ *Redigantur.* vt fetuantur filijs primi matrimonij vtri lucrante. ACCVRS.

g ¶ *Vindicabunt.* vt & *infra de bona quæ li. l. quæ nunquam. & infra. li. de furcifer. ante l. interdum. & infra de rebuend. consulis. §. finali.*

h ¶ *Reigent.* conditione ex hac l. secundum loos. vel etiam sine causa. *argo causa. T. de condic. sine causa l. pen.* ACCVRS.

i ¶ *Suo nomine.* bene? dicit suo nomine: quia filij nomine petent, vt sequitur. ACCVRS.

k ¶ *Vtilem.* imò & non vtilem: quia erubescit lex, &c. vt *authentic. de nupt. sed quod sancitum est, colle. iij.*

m ¶ *Dimidendi quoque.* Hoc abrogatur in *Nou. 2. & 22.* CVIAC. CODEX.

v. *Imp.* THEOD. & VALENTINIANVS AA. *Florentio P.P.*

GEneraliter * * censemus, quocunque † casu [b] constitutiones ante hanc legē mulierem [c] liberis communibus, morte mariti matrimonio dissoluto, quæ [d] de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt: iisdem casibus maritum quoque quæ de bonis mulieris ad eū deuoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, cōmunibus liberis seruare. Nec interest, si alter pro marito donationē ante nuptias vel pro muliere dotem crediderit offerendā. Hoc obseruari præcipimus, licēt res ante nuptias donatæ [e] (vt adolet * fieri) in dotem à muliere redigantur [f].

Dominium autem rerū quæ liberis per huius legis, vel præteritarum constitutionum auctoritatem seruantur, ad liberos pertinere decernimus. Itaque defuncto eo qui eas liberis seruabat †, extantes ab omni possessore liberi vindicabunt [g], consumptas verò ab heredibus eius exigent [h], qui eas seruare debuerant. Alienandi sanè, vel obligandi suo nomine [i] eas res quæ liberis seruari præcepta sunt, eis qui reseruaturi sunt, alienopra licentia est. Negotia verò liberorum patri vtiliter [k] administrare cōcedimus. Diuidendi quoque [m] res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, vel eligendi quem volueritne, licēti nō denegamus [l].

Lucrā quæ debent reseruari filijs primi matrimonij, pertinent ad eos, siue sint heredes præmortuis siue lucrantis. h.d. vsque ad §. illud. BALD. Vel sic: *Hæc lucra debentur liberis, si hereditatem primi parentis non adierint: dummodo heredes existant secundi maritij hodie verò etiamsi mortui eorum existant heredes, dummodo non fuerint ingrati, hoc dicit cum* authent. hæres. SALYCET.

In his autem casibus, in quibus res vt paternas matre liberis communibus seruare præcepta est: (hoc est, vbi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit *) vel vbi † res vt maternas patrem liberis communibus seruare censuimus: (hoc est, vbi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venerit) si hereditatem eius parentis qui prior mortuus est [n], non adierint liberi: licebit eis tanquam eius tantūm res suerint, qui posterior moritur [o], eas sibimet vindicare, scilicēt si eius qui posterior moritur, hereditatem crediderint adeundam: ne quod fauore * liberorum inductum est, quibusdam casibus ad læsionem [p] eorum videatur inuertum.

INAVTHENT. DE nupt. §. si verò expectet. & §. quoniam infirmat. & §. soluto. coll. iiij. const. j.

HÆ * res [q] lucro cedunt liberis, licēt heredes nō sint patris, aut matris, aut vtriusque [r], nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

Finis authentica: sequitur text. Codicis.

Quæ non transiit ad secunda vota, quæ si iuera liberē alienare, & consumere: si verò non alienat, nec consumit, possunt liberi illam matrimonij tanquam restituta vindicare. BALD.

Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inferendum: vt eo quoque casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam à marito peruenient, vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt: hoc est, vbi primum matrimonium alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundas nuptias peruenit: si res vel maritus, vel vxor, hoc est, qui superstes est, non consumpserit, vel alienauerit (quod eis [s] ad secundas nuptias non venientibus, quasi rerum dominis concessum esse non dubium est) liberis liceat [t] res à parte profectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipere. Dat. VII. Idi. Sept. C P. Theo. A. XVIII. & Festo Coss.

IN AVTHENTIC. neque virum quod ex dona. §. propterea igitur. coll. viij. const. fin.

Illa authent. dicit quod lucrum detur & donationis propter nuptias omnino est refrenandum filijs illius matrimonij, siue matrimonium dissoluatur morte, siue diuortio. BALD.

* Hoc erat dubium, vt matrimonio inter nuptias res ex matre vxori; vtrū verò esset vtile vtrique in dotem eā relinquere, & restituere. *de Exhibendis Gaiatis lib. 18. Iustinian. tit. 19.* CVIAC.

† *reliquatur* vet. & Nouell. Th.

* *gl. vnic. vt. de Nouell. lib.*

† *al. ab vt matrimonio parentum ad vtrū matrimonio res parentum.*

o ¶ *Fauore.* vt ea bona seruentur eis, tanquam primò mortui parentis fuissent.

p ¶ *Ad læsionem.* quod vtique fieret, si ipsi non possent ea bona habere nisi potius adita hereditate defuncti parentis danetur. fauore enim eorum inductum est, vt liceat eis res quas mater accepit à parte vt paternas vel quas pater à matre, vt maternas vindicare. hoc autē ad eorum læsionem posset retorqueri: quia si nō adirent hereditatem patris mortuatis qui debet: videretur quod non possint vindicare res suas vt paternas: quod hic removet. nam hic (vt sic dicam) aditio omissa non efficit quo minùs hic adeuniatur: ei simile dicitur *ff. de cont. e tab. l. non tantum. §. si emancipatus.* & facit ad hoc *Tab. legi. & confl. l. quod fauore. & de fide instru. l. plane. &]. de res vxoria actione §. illa.* Quod autem hic dicitur, *si vel non,* &c. inuenat authentica quia hæ res lucro cedant liberis, licēt non sint heredes patris vel matris, vel non sint heredes vtriusque: idem & si neutrius sint, dummodo non sint ingrati circa vtrumque, vel saltem circa posteriōr decedentem: vnde sequitur *authent. hæ res.*

HÆ res.] CAIVS. LEX Cadicia dicit quōd filius potest petere ea quæ pater vel mater lucratus est ex primo matrimonio, & si non adeat hereditatem patris vel matris qui posteriōr decessit. Hæc auth. corrigit hanc distinctionē, dicens quōd filij debent habere res, siue velint adire hereditatem parentū, siue non.

q ¶ *Hæ res.* Hæc auth. est ex auth. *de nupt. §. si verò expectet. & §. quoniam infirmat. & §. soluto. & §. PRIMISI. colla iij.* ACCVRS.

r ¶ *Vtriusque.* nisi ingrati existerint, si nō est in testatio *in auth. de nupt. §. & sæpe hæ quoque lucra. & §. si quis enim ex hac.*

s ¶ *Quod ei.* scil. alienare vel consumere, & facit]. *in l. hac edictali. §. fin.*

t ¶ *Liberis licear.* sed hodie non potest consumere vel alienare. & sic sequitur alia auth. vnra, quæ & ipsa in aliquo corrigitur: & sic sequitur alia authen. *§. cuncta,* quæ ambas lege, & non comitas quod dicit T. *eodem in authen. sed & §. quia.*

480/C.IV.K.5-4, 1165-1166
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VXore.] CASVS. Lex C. dicit quòd mater connolans ad secundum matrimonium, non potest alienare res quas habuit ex primo matrimonio. authen. confirmat hoc modo: quia si maritus aliquid lucratus est ex dotis cognitione seruare filio, siue consolet ad secundum matrimonium, siue non. & si mulier aliquid lucrata est ex donatione propter nuptias à marito: compellitur reseruare filio, siue consolet ad secundas nuptias, siue non. & prædicta habeat locum non solùm cùm matrimonium vxoris vel mariti solutum, sed etiam in diuortio. Nam quædam est constitutio quæ loquitur super his lucris. VVLTANVS.

a ¶ *Ex dote.* Non corrigitur hic lex verus in aliis rebus nisi in dote & donatione propter nuptias.

b ¶ *Omnimodò.* id est, siue contraxit secundum matrimonium, siue non. ACCVRSIVS.

c ¶ *Sponsalitia.* id est, propter nuptias donatione. ACCVRSIVS.

d ¶ *Aliter.* diuortio. ACCVRSIVS.

e ¶ *Constitutio.* vt *J. ad. quintum.*

I tamen.] CASVS. Authent. hæc contrariatur cum superiori lege, & dicit quòd mater quæ non consolat ad secundum matrimonium, potest habere vsilem portionem cum filiis suis in donatione propter nuptias: & idem in patre.

f ¶ *Si tamen.* Hæc est ex corpore, *vt fratrum filij.* § *quia verò maiores. colliciur.*

HAec *solidali*.] CASVS. Superiorem legem loquuntur qualiter permanent mulier & vir secundò nubentes in rebus quas lucrati sunt ex primo matrimonio, cùm consolant ad secundum matrimonium. mulier non in vltima voluntate, nec inter viuos potest plus secundo marito dare vel relinquere, quàm dat vni ex filijs primi matrimonij. Idem est in aliis, & in aliis: & verò plus detur secundo marito, vel secundæ vxori: quod plus datum est, non valebit. Item mulier proprietatem eorum quæ lucrata est à primo marito, perdit: vsumfructum tamen retinet in rebus immobilibus. mobiles verò res æstimabuerit, & habebit vsumfructi & fructibus secundum fructum hic poscam, alioquin res remanebit penes filios: & filij satisfabant matri de tertia parte constitutæ obligationis solutæ matri, quæ constituitur pro rebus quas mater lucrata est, si nec filius, nec mater decesserit. mulier habebit vsumfructus, & bona mulieris tacitè erant obligata pro rebus illis: & si nec vir nec mulier consoluerit ad secundas nuptias, alienare poterunt ea quæ habent ex primo matrimonio: sed si non alienant, filij prioris matrimonij interuis parentibus vindicabant, licet hereditatem parentum non adierint.

g ¶ *Hæc solidali.* * id est, generali. Et not. quòd hæc fuit quæ dicit conferre, nec inter viuos cõscribendis donationibus, (quæ etsi cõstante matrimonio ciuili iure interdictæ sint, morte tamẽ donatoris ex certa causa ¹ confirmari solent) quàm filio[h], vel filiæ, si vnus vel vna extiterit. Quòd si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus minimè plus quàm ad vnumquemq; eorum peruenit, ad eosq; liceat vitricũ nouercámve trãsferri. Sin autem nõ æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ trãsferint* facultates: tunc quoque non liceat plus eorum nouercæ vel vitrico testamẽto relinquere, vel donare, seu dotis vel ante nuptias donationis titulo cõferre, quã filius vel filia habet, cui minor portio vltima voluntate derelicta ¹ vel data ᵐ fuerit, aut donata ⁿ: ita tamen, vt quarta pars quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, nisi ex his causis quæ de inofficioso excludunt querelam.

Quã obseruationem in personis etiã aui, vel auiæ ᵖ, proaui & proauiæ, nepotũ vel nepotiũ, item pronepotũ & pronepotium, siue in potestate, siue emancipati emancipæve sint, ex paterna vel materna linea venientibus, custodiri cõfemus. Sin verò plus quàm statutum est, aliquid nouerca vel vitrico relictum, vel donatum, aut datum fuerit: id quod plus relictũ, vel donatum, aut datum fuerit: tanquam non scriptum neque derelictum, vel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorum ᵍ, & inter eas diuidi ʳ iubemus omni circumscriptione, si qua per interpositam personam vel alio quocunque ˢ modo fuerit excogitata, cessante.

Mater transeunte ad secundas nuptias, donec viuit, rerum mobilũ lucratarũ percipit cõmoda, alienatione penitus interdicta. Immobilium verò proprietatem satisfactione, & facta affirmatione, vsumfructũ habet. Si autẽ non vult, vel non potest satisfacere: facultas satisfaciendi conferatur ad filios, qui debent satisfacere matri pro vsufructu affirmationis medij temporis: quæ satisfactione præstita, filij possint liberare alienare, neutraverò satisfacere propter impuberũ, vel dissimulationis bona nisi ea quæ dat secundo viro, siue habeantur in authen. de nup. §. illud solũ nup.

f ¶ *Aliquo quocunque*: eiũ finget se vendere, eiũ donet.

a ¶ *Potest de quibus hic loquitur authen. de nuptiis. §. quia verò iudic. potest fieri conuertibilem quoniam illæ potest reseruare ad filiorum libertatem: omnes verò potest non res reseruare ad filiorum filiorũ, siue fratrũ. v. Authen. de nupt. inf.*

b *Sic verò non agit per ad liberos memoratis in modo transferre.*

c Ob causam dos & donationem ante nuptias dati dicunt.

d ¶ *Nisi ex his causis.* hoc à compositoribus est additum. Nec obstat *J. ad. I. eiũ aperuissent.* quæ hoc quasi nouum inducit. ACCVRS.

e ¶ *Aui vel auiæ.* nam auus meus qui nouerca magnam iniuriã, tantum mihi dabit, quantum illi magna nouerca: quod intelligo si & pater meus præcessisset. ACCVRS.

f ¶ *Liberorum.* primi matrimonij. Sed per *J. ad. I. quoniam.* etiam secundi matrimonij: sed tertio iure redeunt ad illud: vt in auth. posita ibi, ad eos solos, &c.

g ¶ *Diuidi.* Sed pone quod mulier quę transiuit ad secũda vota, eam tantum ᵗ habet in bonis, & ea dat secundo viro: numquid totum reuocabitur filij primi matrimonij? Videtur quòd sic: cùm appellatione pluriũ ᵘ de totum comprehendatur. *ergo J. de bon. iustum. I. §. & J. de verbor. significat. I. eorumq.* sicut & minũ ᵛ dicitur dare quando nil datur: vt *J. de reiũ. I. illud. §. minus. & J. de verbor. significat. I. minus.* Solut. dicũ quòd reuocare, vt sint æquales cum secundo viro.

¶ Item not. quòd hæc lex intelligitur quando fecit pactum cum secundo, vtro de lucrando, aliàs non habet locum quod hic dicitur: vt dicunt *J. si autem. dotem. I.* Item inquitur hac lex siue non habeat

h *Tertia de nupt. §. quia verò iudic. potest fieri conuertibilem quoniam illæ potest reseruare ad filiorum libertatem: omnes verò potest non res reseruare ad filiorum filiorũ, siue fratrũ. v. Authen. de nupt. inf.*

i ¶ *Derelicta.* scilicet vltima voluntate.

m ¶ *Data.* inter viuos. ACCVRS.

n ¶ *Donata.* ob causam vt dos *. & donatio ante nuptias: & infertur hoc tempore mortis habuit in auth. de nupt. §. quia verò hæc tertia. de nup. & facit *J. de inofficiosis I. & supra de donat. ante nupt. I. si constante. §. fin.*

o ¶ *Nisi ex his causis.* hoc à compositoribus est additum. Nec obstat *J. ad. I. eiũ aperuissent.* quæ hoc quasi nouum inducit. ACCVRS.

p ¶ *Aui vel auiæ.* nam auus meus qui nouerca magnam iniuriã, tantum mihi dabit, quantum illi magna nouerca: quod intelligo si & pater meus præcessisset. ACCVRS.

q ¶ *Liberorum.* primi matrimonij. Sed per *J. ad. I. quoniam.* etiam secundi matrimonij: sed tertio iure redeunt ad illud: vt in auth. posita ibi, ad eos solos, &c.

r ¶ *Diuidi.* Sed pone quod mulier quę transiuit ad secũda vota, eam tantum ᵗ habet in bonis, & ea dat secundo viro: numquid totum reuocabitur filij primi matrimonij? Videtur quòd sic: cùm appellatione pluriũ ᵘ de totum comprehendatur. *ergo J. de bon. iustum. I. §. & J. de verbor. significat. I. eorumq.* sicut & minũ ᵛ dicitur dare quando nil datur: vt *J. de reiũ. I. illud. §. minus. & J. de verbor. significat. I. minus.* Solut. dicũ quòd reuocare, vt sint æquales cum secundo viro.

¶ Item not. quòd hæc lex intelligitur quando fecit pactum cum secundo, vtro de lucrando, aliàs non habet locum quod hic dicitur: vt dicunt *J. si autem. dotem. I.* Item inquitur hac lex siue non habeat

s ¶ *Potest vel mater dare omnia bona primi in diuortio vel donationem propter nuptias secundo viro: vel fratribus vel sororibus vel filiabus de merito sui placiuit ad appetitus pudet de incisio est pecto vnde, tu ?? hæreret plus consort quod ille liberorum cui mater mitterem ad parentelam. v. J. quoniam.*

t Hoc dat: qui tantum dat.

u Matres dat, qui nihil dat.

480/C.IV.K.5-4, 1167-1168
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nē, res remanent apud matrem donec viuit: pro quarum restitutione sunt taciti obligata bona matris praesentia & futura: & ipsa mater posterioribus praefertur creditoribus: & hoc si transit ad secunda vota. Si autem liberorum affectione, vel castitate seruata non migrauit ad secunda vota, remanet domina plene iure: & habet alienandi potestatem: tamen si non alienat, licebit liberis extantia vindicare. BALD. Vel sic: *Si mulier transit ad secunda vota, proprietas rerum à primo viro prouenientium in liberos primi matrimonij transfertur: & ipsa vsufructuaria efficitur, quae pro mobilib. tenetur satisdare forma hic scripta: & ea non satisdante, possessio transfertur in filios satisdantes: & neutro satisdante, possessio remanet penes matrem: omnibus liberis morientibus, proprietas redit ad matrem.* SALYC.

His [a] illud adiungimus, vt mulier in his casibus [b], in quibus ante nuptias donationes, ceteras etiā res à marito ad se deuolutas, secundùm priorum legum statuta [h] liberis communibus, vt paternas, seruare cōpellitur. hoc est, vbi morte mariti matrimonio dissoluto ad alias nuptias venerit, immobiliū rerum & mancipiorum [c], annonarum quoque ciuilium [d] vsufructu duntaxat vitae suae temporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. Mobilium verò rerum, iustis preciis aestimatione habita per † eos quos vtraque pars elegerit arbitros iudicaturos, interposito [e] sacramento [e], simili modo vsumfructum habeat, si idoneam fideiussionem [f] praebuerit, quòd eaedem res mobiles, vel earum precium filiis & filiabus ex eodem matrimonio procreatis, vel post mortem eorum nepotibus & neptibus omnibus, siue ex iisdem liberis procreatis, siue vno vnáve superstite mori contigerit secundùm legum modum [h] restituat. vel certè si fideiussionem idoneam praestare distulerit, aut nequiuerit: praedictae res mobiles nondum matri à liberis traditae, apud eosdem manebūt. Solutae verò eidem matri, vel ab eadem detentae restituentur liberis, si tamen ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet †, quòd eidem superstiti [i] pro vsufructu earundem rerum mobilium, vel precio quo taxatae sunt, vsurarum nomine centesimae partem tertium annuis quibuscunque temporibus praestare non different: ita tamē, vt in eadem fideiussione hoc quoque caueatur, quòd à filiis filiabúsve, vel ex his progenitis liberis si ante eandem matrem omnes eos obire contigerit, omnes res [k] praedictae mobiles secundùm legum moderationem matri, vt ad eamdem luctuosum lucrū redeat, restituantur [l]. Erit itaque [a] licitum vtrilibet [m] parti, quae fideiussionem praebuerit, si sibi cōmodum esse perspexerit [n], his rebus mobilibus vti frui, easdémque dare [o] mutuo [o], vel obligare, vel vendere, vt ex his maximè [p] liberi acquirentes possint materno affectui [q] sine suo incōmodo deseruire. Sin autem vtraque pars praedictam fideiussionem dissimulauerit, aut fortè auferre nequiuerit: eaedem res apud mulierem vsque in diem vitae suae manebunt [r].

IN AVTHENTIC. de non eligen. §. aliud. coll. j. constitut. ij. & in authent. de nupt. §. & quia parum. collat. iiij. constit. j.

Haec auth. vult quòd si maritus aurum, vel pecuniā certam promisit ex causa donationis propter nuptias, & non soluit: quòd si in substantia viri non reperiatur quātitas auri vel argenti promissa, quòd mulier valens illā exigere: quia ex pacto est lucrata, non possit illā exigere ab heredibus: nec compellātur substantiā vendere: sed teneantur heredes cautionem vsurarum praestare: secus si quantitas illa est reperta in heredit. SALYC.

SEd si aurum fuerit in donatione propter nuptias [s] scriptum, cautio vsurarum exponitur, non autem aurum exigitur [t]: nisi fortè viri substantia habeat aurum, & caetera quae scripta fuēre.

Finita authentica, sequitur textus Codicis.

Bona matris ad secunda vota transeuntis sunt obligata filiis pro rebus ab eorum patre ad matrem peruentis à die qua res illa ad matrem peruenerunt: & ideo si illas aliena[?] filij vindicare poterunt vt potiora. SALYCET.

Omnibus videlicet iisdē maritalibus [x] facultatibus [x], his etiam [y] quas habet habiturave est, tanquam si iure pignoris [z] vel hypothecae suppositae sint, super eadem ante nuptias donatione vel rebus aliis ad eam ex mariti substantia deuolutis, ex eo die, quo eaedem res ad eam peruenerint, liberis obligatis: vt si quis post traditas [a] matri, vel detentas ab ea res (si ita cōtigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quae se repetitis nuptiis copulauerit: in vindicandis [b]

a ¶ *His.* [illegible] praedictis.
b ¶ *Statuta.* vt [illegible] *famina* & [illegible] & *l. generaliter.*
c ¶ *Mancipiorum.* quando [illegible] immobilia [a]: vt ff. *de donat. causa praescript. l. longi.*
d ¶ *Ciuilium.* quae [b] de publico dantur annuatim, vt in auth. de non [illegible] *de annon. ciuic. lib. xj.*
¶ Item not. quòd hic loquitur de morte soluto matrimonio. nam secus si per diuortium: quia tunc aliam poenam patitur: vt [illegible] *de repud.* & [illegible] *l. [illegible]. §. hac nisi.* & §. *si vero.*
e ¶ *Sacramento.* à partibus, non ab arbitris, secundùm H. nec obstat authent. [illegible] *de rece. arbit.* [illegible] Vel dic etiam ab arbitro [c]: quia non est verè arbiter, sed arbitrator. ACCVRS.
f ¶ *Fideiussionem.* quam non praestare potest pro bonis maternis: vt [illegible] *de bon. quae lib. l. cum oportet. §. cum autem hypothecam.* & [illegible] §. *ille procul dubio.* Vel fortè aliud est in casu isto, & in patre. Item non [d] aliter facit fructus suos: vt ff. *de vsufr. leg. l. [illegible]* ACCVRS.
g ¶ *Contigerit.* [illegible] matrem.
h ¶ *Legum modum.* vt ipsae si extant, etiam de-[illegible] aestimentur.
i ¶ *Superstiti.* i. dum viuit.
k ¶ *Omnes res.* Item si vnus de pluribus decedat, habet locū pactum appositum in casu non existentium filiorum: vt *in auth. [illegible] §. sed si quidem nobis [illegible].* secundum [illegible] & [illegible] minus [illegible] aliqui liberi habent suā vtiutur [illegible] vt in auth. eod. §. & [illegible]. Sed hoc quidem nobis prodest secundùm Ioa. vt scilicet tanto minus non restituat. ACCVRSIVS.
l ¶ *Restituantur.* conditione ex lege, vel rei vindicatione, si extant: vel ex stipulatione, quae interponitur.
¶ Sic ergo est aliquis sollicitus [e] de hereditate viuentis. Sed arg. contra. ff. *de vulga. [illegible] l. [illegible] §. [illegible].* Sed ideo est hoc, quia ab ea processerunt, & quodammodo, scilicet per vsumfructū adhuc sunt sua. ACCVRSIVS.
m ¶ *Erit itaque.* Haec huius constitutionis pars corrigitur *in Nou.* [illegible] *Illud verò* CVIACIVS.
m ¶ *Vtrilibet.* primò matri, postea filiis.
n ¶ [illegible] sui vult.
o ¶ *Mutuo.* id est, pro mutuo.
p ¶ *Maximè.* quia ipsi habent dominium: & mater posset idem facere, si satisdedisset, cùm ad proprium teneatur.
q ¶ *Affectui.* scilicet in vsuris praedictis.
r ¶ *Manebunt.* Sed quid si ambo sint parati satisdare, sicut & aliâs: vt infrà *de vsufr. [illegible] l. fin.* Respond. potest dici meliorem conditionē possidentis. Vel meliùs, mater praefertur, quae fructuaria est. argum. pro hoc est quod hic in cōtrario casu statuitur. Sed argum. contra ff. *vsufructuarius quemadmodum caue. l. si vsufructus nomine* [r] *satis. in auth. de nupt. §. sin autem [illegible].* vide [illegible].

SEd si aurum.] CASVS. Lex codicis dicebat quòd in omnibus rebus mobilibus si mulier volebat dare fideiussores de rebus restituendis filiis cùm moreretur, poterat illis rebus vti & frui. Haec authent. corrigit l. codicis in aliquo: & dicit quòd si mulier acceperit centum in donationē propter nuptias in auro, & promissio marito ea [illegible] lucrata sit: si ad secundas nuptias postea conuolauerit, dicta centum à filiis primi matrimonij etiam datis fideiussoribus non exiget, sed filij praestabunt cautionem de praestanda tertia parte centesimae illius anni. ACCVRS.
s ¶ *In donatione propter nuptias.* quam mulier lucrata est ex pacto. ACCVRS.
t ¶ *Aurum exigitur.* scilicet in solutione facienda. ACCVRS.
u ¶ *Maritalibus.* id est, sui viri pro quibus sunt obligata alia bona mulieris à primo viro habita. & dic vt [illegible] *eod. l. si quis §. in illa.*
x ¶ *Facultatibus.* idem in viros: vt infrà *eodem l. si quis. §. in illa.* & dic, id est, iuris habitis à viro. & sic videntur interim filij, non domini. Vel dic verius eos dominos, & non habere hypothecam: vt infrà *eodem l. si qua poena.* in fin. ibi, *extra memorata,* &c. & subaudi hic, pro eis. ACCVRS.
y ¶ *His etiam.* id est, facultatibus.
z ¶ *Pignoris.* expressè scilicet.
a ¶ *Traditas* à filiis, &c. & est etiam ad legem illam, [illegible] *de bon. quae lib. l. cum oportet. §. fin.* & supra *de donat. ante nupt. l. si constante. §. pactis.* & [illegible] *de pact. conuē. l. fin.*
b ¶ *In vindicandis.* per hypothecariam.

a In immobilibus bonis ut in quibus mancipia continentur.
b Ciuiles annonae.
c [illegible] communi [illegible] eorum [illegible] aestimandum, [illegible] debet.
d Vsufructuarius non facit fructus suos, nisi praestita cautione de [illegible] arbitrio boni viri [illegible] dubitatur.
† Quidam [illegible]
† Depositarius de periculo [illegible] debent [illegible]
e Vsurarium [illegible] [illegible] quis [illegible] [illegible]
† Al. quae [illegible] debent.
r [illegible] praestiterit.

480/C.IV.K.5-4, 1169-1170
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Prælibabuntur.* vt T. *eod. l. generaliter. §. fi.* ACCVRS.

b ¶ *Patrimonium.* primò decedentium. nam posteriùs decedentium adire debeat : vt T. *eod. l. generaliter.* quod & ipsam recipit correctionem: vt *in auctorat. ibi ipsa, ha vo. &c.* Item nouo iure nec patri quod ex dote est, nec mater quod ex ante nuptias donatione, lucrari : nisi partem pro numero liberorum sibi competentem in aliam transferre poteri: vt *in auctorat. vt fratr. fil. vidua. in.* quæ est T. *eod l. generaliter. auctorat. si tempus.* Item facit *in auth. de nupt. §. filiorum. colla. viij. &]. de bo. quæ li. l. cum oportet. §. fin autem.*

IN quibus.] CASTR. Si pater vel mater ad secundas nuptias conuolauerit, lucra quæ habet ex primo matrimonio, cogitur reseruare filiis primi matrimonij. si non fuerint filii, restituet nepotibus, & non fratribus defuncti, & qui ex filiis decesserit. Nota ex hac l. ibi: *portionem.* quòd beneficia vidua secundùm lineam sanguinis & potius sequuntur lineam descendente, quam transuersalem. secundùm Bald. hic. ADOIT. Hæc constitutio non abrogatur in Nouell. 2. Dat enim electionē filio primi matrimonij, non matri. CYIAC.

c ¶ *Præcipit fieri.* vt T. *eod. l. fructuum. & l. generaliter. in primo.*

d ¶ *Dubitabatur.* vel debetur, si in ceteros secundarū nuptiarum puellas fuisset & hoc nō facta electione à patre. ACCVRS.

e ¶ *Permittere decernimus.* hoc intelligo salvo pacto non existentium liberorum : nam solēm relinquam concedatur filiis intestatis existentibus vbiū, *& in auth. de nup. §. profiteamur. & §. hoc autem. col. 3.* Sed per alia *de nupt. §. quoniam confirmat. colla. viij.* redituri ad legem illam : vt *superiū auctorat. fin. & si quis. vbi, ab ipsa progenie, &c.*

¶ Item nota quod dubitatio huius legis est & erat, quia cùm donatio propter nuptias proceffierat ex subiectione patris, mortuo filio ad liberos alios videbatur pertinere, scilicet ad fratres defuncti, ad quos etiam bona patris pertinebant. Sed non est ita : quia in perpetuum decessit ab alio, quod ad hanc deuenit, secundùm Iouinem. E autem hæ liberis decedentes : quod patris fit dicit *auth. l. eod. sed & si quis ex hu.* ACCVRS.

f ¶ *Eligendi.* ⁴ eligere ex eis filiis de suis filiis, sicut & pater & mater potest eligere : vt *hic. & i. eod. l. fructus. & l. generaliter. §. nepotes.* Sed an ita cogitatur in iisdem suppositis rebus posteriores habeantur : liberis qui ex eodem matrimonio procreati sunt, & nepotibus neptibusque, qui ex iisdem liberis geniti sunt, sine dubio præponendis.

Pater vel mater nō transfis ad secūda vota, potest de lucris nuptialibus disponere pro libito: & eo vel ea non disponente possunt filij vindicare, licet hereditatem primi parentis repudiauerint. SALVC.

Sin verò liberorum suorum affectione seruata, pater mæreve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir his quæ de bonis vxoris ad ferransfeunt, neque mulier rebus quæ ex substantia mariti ad se peruenerūt, pro suo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocunque iure vel modo alienare, vel pignoris iure seu hypothecæ, si voluerint, obligare, vtpote domini earū, prohibebuntur [a]. Extantes autem prædictas res, si non fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vindicare, etiam non adeuntibus hereditatem paternam [b]. Dat. II. Kalend. Martias, Martino, & Zenone Coss.

Ista lex & principii sequentis, tendunt ad idē, & d. d. Quod debet per lucrantem filiis reseruari: si alter filiorum decedit cū liberis, alter verò adhuc viuit: liberi moriendo succedunt loco sui genitoris, & non fratres: cū tamen electū sit reseruare. BALD. Vel sic: *Filium reassumere ad descendentis sui vsum. dicendi lucrū sibi prouenisse propter transitū quem parens fecit ad secunda vota, ascendentibus & collateralibus exclusis.* SALVC.

VII. Imp. ZENO A. *Sebastiano* P. P.

IN quibus casibus pater dotem, mater ante nuptias donationē, vel alias res ad se ex altera parte deuoluras, filiis vtriusque sexus seruare præcepti sūt [c]: si quem ex filiis vel filiabus ante patris vel matris obitum mori cōtigerit (siue ante secūdas nuptias, siue postea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre suo adhuc viuo, vel matre superstite, derelictis : portionēque defuncto filio, vel filiæ debebatur [d], vel lucrum ex ea, non ad fratres vel sorores mortui, sed ad filios eius, vel filias, vel nepotes vtriusque sexus, aut pronepotes, auis vel proauis superstitibus, peruenire [e] decernimus: eligendi [f] videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kal. Mar. Ello V. C. Coss.

Sicut non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parentes: & quatenus liberi excēsi ex vno filio præmortuo, vnius loco habentur. h. d. vsque ad §. Illud etiam. addenda principium illius l. ad finem summary l. præcedentis. Item additur hic quōd omnes nepotes ex vno filio, ad vnā partem vocentur, & patruus ad alterum. BALD.

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. *Menna* P. P.

SI [g] quis prioris matrimonij filiorum ante [h] secundas nuptias patris vel matris mortuus fuerit, filiis à se, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis : partem eius non ad fratres, vel si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem, vel matrem eius pertinere, sed ad filios, vel nepotes vel pronepotes eiusdem mortuę personæ, lancimus : vt siue vnus siue plures sint, cum [i] tantummodo patrem vindicare possint, quæ mortuo competit [k].

Ista §. habetur etiam in superioribus: & dicit quōd lucratus, qui nouerca ausus ad secunda vota, potest de ipso lucro disponere & alienare. si verò nō disponit nec alienat: in defectū prouisionis hominis succedit prouisio legalis reseruans hæc lucra filiis & nepotibus. BALD.

Illud [l] etiam certa sanctione definire censemus, vt si quis vel si qua ex alio matrimonio filius procreatis, minimè ad secundas nuptias venerit, eodem modo liceat quidem genitori vel genitrici res ex priore coniugio [m] sibi acquisitas, quomodo voluerit, alienare, vel administrare. si quæ verò earum minimè sint alienatæ, possint liberi etiam non adeuntes paternam [n] vel maternam hereditatem eas vindicare.

Iste §. continuatur ad præcedentia sic: dictum est supra quod lucratur, qui non transit ad secunda vota, potest liberi alienare ea lucratur. modo posset dubitari, utrum heredē instituendo siue filium, siue extraneum, intelligatur alienare? Respond. quod sine specialiter relinquat, sine heredem instituat, alienasse videtur. BALD.

Certum esse [o] sanctimus [p], quòd etiam illa de cætero videbitur earundē fuisse rerum alienario, quæ in testamento genimus: eligendi [q] videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kal. Mar. Ello V. C. Coss.

Sicut non succedunt fratres, sed liberi, ita nec parentes: & quatenus liberi excēsi ex vno filio præmortuo, vnius loco habentur. h. d. vsque ad §. Illud etiam. addenda principium illius l. ad finem summary l. præcedentis. Item additur hic quōd omnes nepotes ex vno filio, ad vnā partem vocentur, & patruus ad alterum. BALD.

[a] Lucra quæ quis seruare debet: filij, de hac Senatus auctoritas ex eis defunctis. ACCVRS.

[b] *Eligendi.* ⁴ eligere ex filiis de suis filiis, sicut & pater & mater potest eligere : vt *hic. & i. eod. l. fructus. & l. generaliter. §. nepotes.* Sed an ita cogitatur in

[c] *Quæ.*] CASTR. Si pater vel mater convolauerit ad secundas nuptias, cogitur reseruare filiis ex primo matrimonio. Et ē non superstes, reseruet nepotibus, non fratribus. [ALLVD.] Si pater vel mater non conuolet ad secundas nuptias, potest alienare, siue specialiter concedat, puta legata faciendo siue generaliter, instituēdo heredem : & si non alienauit, filij poterunt vindicare, etiam si non adierint hereditatem patris aut matris post decedentes : adire tamen debent hereditatem patris vel matris qui posteriùs decessit. [ALLVD.] Hic à fortiori constatur : In superioribus dictum est quōd filij primi matrimonij possunt vindicare ea quæ pater vel mater habuit ex primo matrimonio, etsi non adierint hereditatem patris, vel matris sed hac licentia non conceditur filiis secundi matrimonij : quia non possunt vindicare in totum lucra quæ habuit pater vel mater ex secundo matrimonio : sed pro parte filij primi matrimonij vindicant. [ALLVD] Sicut omnia bona matris, ita omnia bona patris tacitè sunt obligata filiis pro his quæ pater lucratus est ex primo matrimonio, & pro aliis rebus quæ ad filios pertinent. ACCVRS.

[d] ¶ *Aut.* idē & post : vt *i. l. proc. §. fi.* ACCVRS.

[e] ¶ *Conquirit.* id est, cōquirere poterat : *sic ff. de fideiūb. l. Lucius.* & hoc nō facta electione à patre. & habes idē quod hic, *l. fructus.*

[f] ¶ *Illud.* hæc eadē sunt T. *eo. l. generaliter. in fin. & l. hac edictali. in fin.*

[g] ¶ *Ex priore coniugio.* quo ad differentiam secundi quod cōtrahit potest, sed contractum non est.

[h] ¶ *Patrem.* i. eius parentis qui primò decessit : adeant tamen hereditatem eius qui posteriùs moriatur, etiam qui est lucratus : vt *sup. eo. l. generaliter. §. in hac. lucri. auctorat. ha vo.* contingit ibi posita.

[i] ¶ *Certum esse.* Ergo heredem ex alio scriptum sequuntur triumphalia lucra. Verūm hoc intuitum est in Nouell. 2. nisi scilicet filij ingressi probentur. CYIAC.

[m] ¶ *Sanctimus.* id est, sanciemus

[n] Et ita existit. vnus Bald. hic verificatū, etiam ius eligendi ille cuius. Item & nepotibus quæ, tum cum nepotibus defunctus. *Bald.*

[o] Filij pariter vel pronepotes hereditatis loco patris vel matris : si non fratres.

[p] Nepotes ex vno filio ad vnam partem vocantur : patruus eorum ad alterum. Et hic omnes qui ex vno tantum habent filiorum pronepotes, vnum locum habebunt. facit hic *C. de fideiūb. §. de dō. & donat.*

[q] Certum sanciemus.

480/C.IV.K.5-4, 1171-1172
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ſtentem: aliis ſtirpem.

a ¶ Specialem id eſt * partialiter.

b ¶ Inſtituendo. Cin tocum. nam b alienatio eſt, &c. vt *dicit de ſum. dat. j.* & eſt ſimile, quia inſtituendo heredem videtur alienare: *ff. de legat. j. pate. §. ſimile. & de verb. obligat. §. ita quia pro* c *inſtitutio. §. en lege.*

¶ Sed arg. contra. *ff. de ſumd. dotis. l. cum ff. de aliment. l. ex hoc edicto. §. ſed heredem.*

ADOVTIO. Dic, aut prohibitio alienationis eſt facta ſimpliciter, & non intelligitur prohibita tranſmiſſio ad heredem reſtituentem, vel legitimum. ita loquitur *d. l. ff. de ſum. dotis.* Aut eſt facta limitatiuè: & tunc ſi limitatio eſt facta circa modum, puta quòd non fiat alienatio fraudulenta vel dolo: & tunc etiam non videtur prohibita tranſmiſſio ad heredem, quia in ea ceſſat dolus. ita loquitur *l. ex hoc edicto. in §. ſed heredem.* Cailey. Si autem prohibitio eſt facta limitatiuè reſpectu perſonæ in quam poteſt alienari, tunc vltra illam perſonam prohibitio eſt generalis. Ita loquitur *l. pen. in §. fratre. ff. de leg. j.* & hic cum familiibus, de qua diſtinctione vide latius per Bart. *in d. §. fratre.*

NVnc.] CAIVS. Lex Codicis dicit quòd patet videtur alienare ſi aliquem inſtituat: & ſic generaliter hæc authen. corrigit: quia niſi ſpecialiter concedat aliquid lucra, quæ habet ex primo matrimonio, præſumitur conſeruare talia lucra filiis primi matrimonij.

c ¶ *Nunc autem.* ſic ergo immutat auth. quod dicit lex illa: quia per authen. præſumitur parens talia lucra conſeruare liberis, niſi expreſſè transponat in alios, licèt generaliter bona aliqui dimittat. & ſic ſpeciale d derogat generali. & eſt ſic *ff. de leg. j. I. vnum. §. filiæſſum.* Sed in quibus rebus habeat locum hæc authent. dicbum eſt. nam authent. *de nupt. §. ſolum.* parenti ad ſecundas nuptias non venienti permittit liberum ſuum lucrum alienandi donem, vel donationem propter nuptias quam contigit authent. *nuptæ verum quod ex dote eſt. vt ſupra eodem auth. nuptæ.* quæ etiam innouatur per authent. *vt fratr. ff. vt. ſup. eod. authent. §. nunc.* vnde poteſt dici quòd hæc auth. non loquitur in illis portione quam lucratur parens ex pacto non exiſtentium liberorum, & in aliis lucris quæ non ſunt dos, vel donatio propter nuptias.

¶ Item eſt arga. contra hæc auth. *ff. de nupt. non de. l. quidam.* Sed illud reputaniter eſt verum, hoc euaſuitur.

d ¶ *Talem.* Dic caſum ſic: Conceſſum eſt filiis primi matrimonij vindicare lucra primi matrimonij, etiam non adeuntibus patrem vel matrem hereditatè: ſed talem licentiam filij ſecundi matrimonij non paſſi intentam per tertium matrimonium non habent, ſcilicet vt ſoli in lucra habeant, ſi filij primi matrimonij extant: ideoque pro parte ſunt heredes ſecundi matrimonij. ſed ſecundum hanc caſum eſt contrarie *ſupra eod. l. cum alia.* Solutio trahitur ad illam, & ſecundum illam intelligitur ſecundum M. 1. Vel hic loquitur de ſimplici donatione, quæ debet diuidi inter liberos primi matrimonij & ſecundi: ſupra verò de donatio. propter nupt. quam propriam habere debent. 2. Vel melius: ibi adeunt filij ſecundi matrimonij hereditatem: & ſic habentur principaliter. adeuntes dico parentis à quo lucram paſſum eſt, id eſt, hereditatè primò mortui parentis, id eſt, ſecundi matrimonij. hi repudiantes filij ſecundi matrimonij hereditatem præmortui parentis, ſed adierunt lucratis. 4. Vel ibi de ſpoliatio largitate tantùm, hic de alio, ſecundùm H. 5. Sed vt hoc contrarium ratio, dic * ſic caſum ſecundùm tenorem Bartæ primum vitium, quo mortuo ſuſcepta liberis lucrata eſt ex primo decem. accepit ſecundum, & eo mortuo ſuſcepta liberis lucrata eſt eodem modo viuenti filij primi matrimonij non adeunt patris hereditatem, ſed matrem tantùm poſſunt morientis habere præcipua della decem, quæ ex patre ſuo matre lucrata eſt filij ſecundi matrimonij ſi non adeat patris hereditatè à quo mater lucrata eſt, ſed tantùm matris, ad quam cum filiis primi matrimonij adminiſtratur, ſuntque dicta viuenti cũ ſupradictis filiis primi matrimonij. ſecùs ſi adiuerint vtrumque parentis hereditatem filij ſecundi matrimonij: quia tunc in ſolidum lucratur illa ꝛc. & ſic loquitur illa dicta lex, cum aliis. & ita ibi adeuerunt vtrumque hic vnus filiorum lucrãtis. Quod dictum eſt in matre, idem in patre. & idem dicunt in filiis primi matrimonij: ſi tantùm poſterius decedenti ſuccedant, vt pro parte vindicent lucra primi matrimonij, pro qua ſunt heredes cum filiis ſecundi matrimonij. Sed Ioan. contra. in hoc. ſunt enim iniuriati primi per ſecundum matrimonium, & ideo vindicant in ſolidum ex quæcũque parte ſunt heredes. filij autem ſecũdi matrimonij non patiuntur iniuriam. & hoc ſecundùm has leges: nam per authent. fecit vel non fecit iniuriam, integram tamen ſeruat: vt per authent. *nuptæ verum quod ex dote eſt. vbi* vij. quæ authent. in nuptialibus lucris tantùm loquitur, vt ex rubrica apparet. vt ex rubrica apparet. *ff. de verb. ſignif. vbi* Cuiac. hic. Salyc. quod nota. Ioan. filiis primi matrimonij, filij ſecũdi matrimonij, habebant hereditatem in præiudicij filiorum tertij matrimonij.

e ¶ *Filius.* ſecundi matrimonij.

f ¶ *Adeuntes.* & hoc in diuerſis caſibus ſecundùm has leges: vt prius diximus, ſed hodie licèt nullatenus: vt *in auth. hæ res. §. ex.*

g ¶ *Vel matrem.* b Diliges primò matrem, ſed ſecundi dicit *l. ad d generalem. §. de leg.*

h ¶ *Vindicantes.* ipſi ſoli.

i ¶ *Secundo tere.* id eſt, tertio. omne c enim matrimonium poteſt dici ſecundum, quod prius non ſequitur. Vel ſorti reſpectu ſecundi quod eſt primum poſt d ſecundum. & ſic de aliis: vt *in auth. de hære. & Fal. § mordanum. in fi.*

k ¶ *Iuis.* id eſt, parentis.

l ¶ *Hereditatem.* ad quam venit hæredem.

m ¶ *Ex parte* quod ita eſſe poſſe ſi ſi fiorit, &c.

n ¶ *Ex nouiori matrimonio.* Non ratione poſteriorie, quia contrarium non fuit. Sic iniro habent l. poſtea matrimonium dicitur licèt poſſ id aliud non ſic. CYACIVS.

o ¶ *Poſt ſunt.* Qui ſcilicet adeunt. Verùm ex Nouell. 22. etiam qui non adeunt, ad lucra nupialia veniunt. CYIAC.

p ¶ *Acquiritur id eſt,* acquirere poterunt, quod dicit non eius parentis à quo venit lucram, ſecundùm caſum Ioan.

q ¶ *Vtrum.* ſcilicet illum *l. ad d hæc edictali §. nondum.* vbi dicitur quod hic ſcribit vſque ibi *parte.*

r ¶ *Illius etiam parte.* non ſolum ſuperioris. Et dic quòd ſupra

pro

* Valentiſilis alienatio id operatur quod ſpecialis.

b Mendo in diuinis eſt ꝛc. Ioannes hæpel aliquem hæredem inſtituit. aliquant inſtituit ſi gitur.

* Inſtituatur eſt alienatio. contrarium tamen dicitur in ſu. ita dicitur per generalem inſtituendum non intelligi alienationem Eſtium Iacci nuptiale.

* Mater. § et vtrique matrimonio ſpiritus, qualiter illud tenere ſi ſine diuidit tot?

* Hypotheca tacita tenetur bona eſt ſecura.

* Mora bonæ vtrum in ſingulari eſtatu vtrumque

* Primum dicit ſi tenere potiſt aut quod aliud non eſt, ex notat. Old. *conſil. 40. col. 2.* tenet eſt *ex. ſuſpp. de verb. ſignif.* vide dicit hic Salyc. quod nota. Ioan. filiis primi matrimonij, filij ſecũdi matrimonij, habebant hereditatem in præiudicij filiorum tertij matrimonij.

c Matrimonium bicubiuud hic appellat, quidem pater ſecundum dotem pertrud quando matrem Iacrum donationem propter nuptias.

d Secundum matrimonium dici poteſt, ꝛc. matrimonium primi ſequitur.

§ Ita hæc tacita hypotheca. Magdalena *conſil. de pign. 3. parte 2. nu. 1.* ac ſpecialiter ad reuocant per generalem prohibitionem. d Specialia ex magnat generalibus.

480/C.IV.K.5-4, 1173-1174

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pro conseruatione hæreditatis: hic pro conseruatione rerum matrimonium.

a ¶ *Iure hypothecæ.* cùm res obligata* transeat cum sua causa, vt §. *de defensoribus pignor. l. si debitor.*

¶ Quod autem hic de patre dicit, simpliciter veram est quòd filiis eiusdem potestate constituti, non debent perseuerare eius administrationem: vt *in auctorit. de nupt. §. & ita circa finem, & §. de bonis quæ liberi l. fin.* sed b ipse suspectus habeatur de fraude, vel de alienando: vt *§. ad Trebellianum l. imperator Hadrianus.* Sed in matre non est ita simpliciter administrandum. nam nihil prohibet eius administrationem petiri in prædictis lucris c, & facit *infra de bona mater l. j. & de bonis quæ li. Libon. operis. §. non autem. & §. fin.*

Quoniam.] Cæsvs. Mater non potest plus dare secundo marito, quàm dat vni ex filiis primi matrimonij: & si dat plus, non valet: quia seruabitur filiis primi matrimonij: vt *T. eod. l. hac edictali* hæc lex corrigit illam, dicens quòd id quod plus datum est, pertinet tã ad filios primi matrimonij, quàm secundi. Si verò mater sine causa repudiauit patrem, hæredatur pater dotem, & compellitur filia eam seruare.

b ¶ *Quoniam præterea.* vt *supr. eod. l. hac edictali. & de donatis ante nupt. l. si constante. §. fin.*

c ¶ *Liberis.* abiatiui absoluti.

d ¶ *Memoria facta.* Cæ ipsi aliquid habeant.

e ¶ *Ad eos qui ex secundis.* Verùm ex Nouæ. 22. §. *commodissimè.* superfluum adiicitur tantùm liberis prioris matrimonij. Cvtac.

e ¶ *Pertinere.* sic ergo per hanc legem corrigitur illa lex, *hæc edictali. in prin.* sed hæc corrigitur per auth. quam hic habes, *ad ea facies etiam,* &c.

f ¶ *Ad hæc.* i. intra hæc.

g ¶ *Iuramentum subiundi,* sanctiunt.

h ¶ *Causam requiri.* sc. à qua parte, vel quare fit mutum.

Adeo.] Cæsvs. Id, Aliquid plus datum est secundo marito, vel secundæ vxori, quàm vni ex liberis prioris matrimonij) reuocatum filiis filiis prioris matrimonij aut eorũ sobolis non etiam filiis secundi matrimonij adiudicabitur. atque in hoc corrigitur *l. quoniam præterea.* quæ extra memorata lucra, vel maternas res sunt, iis hypothecæ * integrum iisdem manere filiis. Dat. III. Id. Decemb. D N. Iustiniano A. II. Cos.

Ipsa lex concernit l. hac edictali. *& hoc dicit: Totũ quod vltra modum secundo coniugi datur vel relinquitur, tanquam non datum liberis utriusque matrimonij applicetur, in hoc corrigitur lex,* hac edictali, §. si verò. *quæ decrebat quòd applicabatur filium filiis offensis per transitum ad secunda vota, hodie corrigitur hac lex, & redit ad* l. hac edictali. *per auth.* de nupt. §. optimè. verific. & hoc decernens. *& per auth.* ad eos, *hic appositam, vnde corrigens corrigitur, & ad prisinum statum iuris reducitur.* Bald.

12. *Idem A. Menna* P. P.

Quoniam præterea legem omnia quæ liberis c ex priore matrimonio procreatis, muliere quidem secundo marito, vir autem secundæ vxori dotis vel ante nuptias donationis nomine, vel aliò quocũque modo dederit, vel reliquerit, his ampliores, quæ vni filio, vel filiæ ex anteriore † matrimonio progenitis danda vel relinquenda sunt, reuocata ad solos filios, vel filias ex anteriore matrimonio natos peruenire constituerunt, nullâque in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorũ mentio facta d est: hoc quoque corrigentes, omnia quæ memorato modo reuocantur, non solùm ad filios prioris matrimonij, sed etiam ad eos qui ex secundis nupciis e nati fuerint, pertinere f, & in capita inter omnes diuidenda * sancimus.

Statuta in lucris nuptialib. matrimonio morte soluto, locum habẽt etiam si soluatur diuortio. Sal.

Ad hæc g, lucra quæ marito vel vxori ex dote, vel ante nuptias donatione occasione repudij accedunt, indistinctè post secundas eorum nupcias liberis ex priore coniugio procreatis ad similitudinem matrimonij morte dissoluti seruarit, nec de cætero repudij causam requirẽ h, vel aliam in ea [re † exquisitionem] fieri. Dat. Idib. Aprill. Constantino. Decio V.C. Cos.

IN AVTHENTIC. de nupt. §. j. & §. nec illud. & §. optimè. colla. iiij. const. j.

Ipsa auth. corrigit l. Codicis, & redit ad legem, hac edictali. Et ratio ipsaque filii iniuriam passi debent consequi lucrum in recompensationem iniuriæ. Salyc.

Ad eos i solos etiam nunc pertinet: & si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur.

Ne natura inuersa esset, liberi qui sunt verè ingrati, nõ habent beneficium l. hac edictali. Bald. Vel sic: *Liberi ingrati non admittuntur ad partẽ lucri, quod debetur filiis primi matrimonij: ex eo quia plus debere sit datum vel relictum secundo coniugi.* Salyceivs.

1. *Idem A. Demosthení* P. P.

Cvm apertissimè legibus k caueatur ingratos liberos à maiorum funerum hereditate meritò esse repellendos: si hoc l idem m in suis elogiis n cõscripserint, & reuera hoc fuerit reuelatum o, reclamare videtur huiusmodi sanctioni p diualis cõstitutio q Leonis inclitæ recordationis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis conscripsit. Nam cùm necessitas r est patri, vel matri, qui ad secunda vota migrauerit, tantùm præstare per quamcunque causam secundo marito, vel nouercæ, quantum filio s vel filiæ ex anterioribus nuptiis progenitis, qui partem minimam habituris est, reliquerit: maxima iniquitas ex hac sanctione cõtra genitores efficiebatur: liberi enimis scilicet quòd omnimodò aliquid sibi à genitoribus suis etiam nolentibus relinquendum est, & tantum, quantum secundus maritus, vel nouerca acceperit: omni licentia & laciniis suos genitores iniuriis adficiebant. Quapropter sancimus, ingratos reuera liberos, neque hoc beneficium, quod diualis Constitutio Leonis augustæ memoriæ eis præstitit, in posterum posse sibi vindicare t, sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro repellit. Quam obseruationem in personis etiam aui & auiæ, proaui & proauiæ, neporũ, vel nepotũ, siẽ proneporũ, vel proutepitiũ, siue in potestate, siue emãcipati emancipatæve sint, ex paterna vel materna linea venientibus, custodici censemus. Sed quemadmodum genitoribus prouidimus, ita & innocuam posteritatẽ nullis affici iniuriis patimur: vt non genitores, qui sese secundis nupciis deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione eos ingratos vocare concedãtur. Eos etenim liberos huiusmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipsa ingratei circa suam antiquitatem u ab heredi-

i ¶ *Ad eos.* Hæc auth. fuerunt in authent. *de nupt. §. primò. & §. nec illud. collat. iiij.* & hic redeunt ad legẽ illam veterem. Item si nihil datum fuit filiis prioris matrimonij, & aliquid datum fuerit secundo marito, vel vxori, tota restituitur filiis illis: ita * quòd filij secundi matrimonij quarta debita nõ fraudẽtur. 2. Vel aliter. vt not. *supra eod. l. hac edictali. circa principium.* Vnde b mirer etiam quare quæritur hic quidam, vtrùm filij primi matrimonij habeant querelam, si nihil est eis datum. cùm enim habeant cõdictionem ex hac authent. non habet locum querela: vt *Instit. de institu. substitu. §. tantum autem. &c.*

Cvm apertissimè.] Cæsvs. Si mater vel pater consulat ad secundum matrimonium, non potest plus dare secundo marito, vel secundæ vxori, quàm vni ex filiis primi matrimonij, vt dicit lex Leonis, hoc distinguit hanc legem: quia aut filij sunt ingrati, aut non. Primo casu locum non habet hæc lex Leonis. Secundo casu sic, quia non repellentur. Vivian.

k ¶ *Legibus.* vt *supra de institu. substitu. l. liberi. & l. omnibus.*

l ¶ *Sic hoc.* id est, causam ingratitudinis.

m ¶ *Idem.* scilicet parentes.

n ¶ *In suis elogiis.* si exiret causa ingratitudinis nõ fuit expressa, non licet parentibus exhæredare: vt *infra de liberis præterit. authent. non licet.*

o ¶ *Reuelatum.* id est, ab hæredibus probatum.

p ¶ *Sanctioni.* i. statuto veterum legum.

q ¶ *Constitutio.* quam habes *C. eod. l. hac edictali in prin.*

r ¶ ¶ *Necessitas.* scilicet si aliquid vult dare: quasi diceret, non plus.

s ¶ *Genitori suo.* hyllerion pecteron. sic & *Institut. de lege Aquil. §. iniuria.*

t ¶ *Vindicare.* imò & illa conuenit rehæreditare. sed die illud à compositoribus additum: vel illud verum in quarta, non autem in beneficio legis Leonis.

u ¶ *Suam antiquitatem.* id est d, maiores suos.

¶ Et potest hic legi authentica, quæ dicit sic: Mater tamen filio donans, si ad secundas nupcias venerit, non potest occasione ingratitudinis reuocare, nisi ex tribus causis. Si filius vitæ matris insidiatus: aut

manus

a Obligata res transeat cũ sua causa.

b Rationibus reddendis petere rationes: non conuenit, sed in eorum administrationem (vbi adueniens filiorũ administrationi) inquirere, nisi suspicabitur administratores. Hoc enim casu potest petiri: conditione adiungi: quòd si prædicta petierit pro tributi interdici administrationis. Bellovisus in *conferend. dilectus* c. 1. n. 2.

c Rationem matre cogitat reddere malet administratio ancilla propterea locum quæ pertinent ad filios: et non circa administrationem vsufructus non ridem hæredem qui est matris ipsius.

† Prove, in omnibus

* diuidi.

† vel, pro inquisitione

480/C.IV.K.5-4, 1175-1176
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

manus impiat inferat: nec circa totius substantiae ablationem agere aliquid adversus eam debet, ut in auth. ... mater coll. iiij.

bus genitorum liquidis † & indubitatis probationibus convicti fuerint ex eiusmodi casibus qui antea priscis legibus enumerati sunt. Dat. XV. Kal. Octobr. Chalcedone, Decio V.C. Coss.

X I.

Ὁ δευτερογαμήσας τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου κέρδη τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπεργλαμβανομέ- των, ἔχειν καὶ ἐκδικεῖν παρὰ τῶν ἐχόντων.

Latinè.

Secundò nubens, prioris matrimonij lucra filiis ipsius praemortuis habeat, & vindicet ab his qui ea habent.

XII ** XIII. **

[illegible] Argumentum seu epitome ex Graecis ut notat Cuiacius ad Nov. 2.

VVlt ad heredes filiorũ defunctorum peruenire proprietatem lucrorum nuptialium (etiãsi illi sint extranei heredes testamento scripti) eo deducto quod in casum spectat, id est, orbitatis, parentem lucrari conuenit. quod etiã pro rata obseruatur uno ex pluribus filiis ante parentẽ mortuo. Nam pars quae ei competebat, transit ad heredes eius, siue fratres sint, siue extranei, deducto tantum eo pro rata, quod apud parentem ex casu orbitatis siue mortis liberorum remanere debet.

SI SECVNDO NVPSERIT MVLIER cui maritus usumfructum reliquit.

TITVLVS X.

Hic titulus est etiam de secundis nuptiis, & videri redundans ad titulum superiorem quo suppleatur quod illic deest. Nã de hoc quidem constat ex illo, mulierẽ cui primus maritus rerum quarundam fuerit plenam proprietatẽ dedit, vel donauit, vel reliquit, si post mortem eius alij nuptum se contulerit, statim amittere earũ verò proprietatem nudam, & usumfructum solum retinere, sed ex illo etiam non constat quid sit dicendum si prior maritus uxori quae secundò nupsit dederit, vel reliquerit usumfructum rerum suarum quam constitutio huius tituli confestim restitui vult liberis prioris matrimonij. Hoc idem probauerant Arcadius & Honorius, & alij peruenerunt ad maritum, cui uxor legasset usumfructum rerum suarum, sed abrogatur à Iustiniano Nouell. [illegible] CVIACIVS.

Mulier transiens ad secunda vota, usumfructum sibi relictũ à primo marito perdit: & liberis prioris matrimonij restituitur: & si est in mora expressa vel tacita restituendi, condẽnatur ad omnes fructus quos percepit indebitè: secus si fuerat lucrata plenum dominium: nã tũc usumfructum non perdit. BALD.

I. *Impp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Tatianum P.P.*

SI usumfructum maritus rerum suarum decedens uxori reliquerit, eaque in secundas nuptias conforciumque cõuenerit: usumfructũ qui a ex priore marito consecuta fuerit, amittat: atq; eũ filiis ᵇ ex eo die quo nupserit, maturè restituat.

Quòd si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiae, nec muniat (eos) tutoris auxilium, ac per huiusmodi occasionem mater, quae relicta fuerant, usurpauerit: omnia legitimè reperantur ᵉ, & cum compendiis ᵇ fructibus ad liquidũ deducta ratione restituet.

Haec † de usufructu, quem vir extremam constituens voluntatem, de rebus propriis uxori reliquerit. De usufructu verò rerum ante nuptias donatarum, ea obseruari ᶜ, quae anteriores constitutiones decreuerunt, sancimus. Dat. Idib. Martiis, Arc. A. II. & Rufino Coss.

IN AVTHENT. DE nupt. §. si verò solùm. collat. iiij. Constitut. j.

Ista authentic. secundum unam lecturam legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur in usufructu relicto uxori. In secunda loquitur in usufructu qui datur inter viuos, vel per se, vel cum proprietate, secunda ibi, sed usufructus. BALD.

HOc locum ᵈ habet si datus vel relictus fuerit ea lege, ut ex secundis nuptiis interiret: alioquin perseuerat, siue relictus ᵉ esset, siue donatus ᶠ, quibus casibus licuit ᵍ. Sed usufructus in dote, siue ante nuptias donatione lege permissus nõ potest à testatore derogari ʰ.

DE DOTIS PROMISSIONE, & nuda pollicitatione.

TITVLVS XI.

MAtrimonium dicere Graeci [illegible] nos autem malumus etiam ad contractum quàm pollicitum dicere. Nunc sequitur contractus alius, qui & antecedere potest, nempe dotis datio, l. cõtractus. ff. de reg. iur. vel stipulatio, promissio, dotis, vel pollicitatio, qua pro contracta habetur, quia ipsa pacta, & ex pollicitatione ...

SI SECVNDO nupserit mulier, cui maritus usumfructũ reliquit.

De poenis secundò nubentium dixit suprà titu. 9. generaliter: nunc specialiter in casu uno.

SI usumfructum JC. [illegible] Si vir uxori suae usumfructum rerũ suarum reliquerit in ultima voluntate, & illa ad secundas nuptias conuolauerit: an usumfructum retinere possit, quaeritur? Dicitur quòd non. sed filiis restituet. quòd si filius fuerit impubes, & propter aetatis imbecillitatem usumfructũ non petierit, nec tutorem habuit, & mater usumfructum usurpauerit: tum eam fructibus quos percepit restituere usufructu rerum donatarum ante nuptias suum obtinente similiter. VIVIAN.

a ¶ *Usumfructum quem.* Hodie ex Nou. [illegible] Hoc ita verum est, si usufructus relictus sit sub hac conditione ut si secundas conuenerit nuptias, eum perdat. CVIAC.

a ¶ *Filiis. legitimae aetatis.* ACCVR.

b ¶ *Et cum compendiis.* id est, perceptis tantùm, non percipiendis secundum quosdam. & sic intelligunt quod dicitur *sup. de usufruct. l. si pater.*

c ¶ *Ea obseruari* ut proprietas amittatur usufructu retento, si secundò nupserit: ut & *suprà* [illegible] *hac edictali.* [illegible] *femina.*

HOc locum.] CAPIT. Lex codicis dicit quòd si maritus reliquerit uxori usumfructum, perdit illum si ad secundas nuptias conuolauerit. Haec authentic. distinguit: aut vir dixit expressè quod perdat si ad secunda vota migrauerit, & perdet. aut nihil de hoc dixit: & non perdet, licet secundò nubat.

d ¶ *Hoc locum.* id est, talis usufructus amissio.

e ¶ *Relictus.* per legatum, vel fideicommissum.

f ¶ *Donatus.* inter viuos.

g ¶ *Licuit.* scilicet constante matrimonio: quod dic per exempla: ut *ff. de dona. inter vir. & uxor.* [illegible]

* Quadam exceptione habent. [illegible]

[illegible] *ult. & marit.* [illegible] *l. quod si vir.* & *l. quod adquisiuit.*

h ¶ *Derogari.* argum. in authentic. *constitutio quae de dignitatib.* §. *pen. collat.* vj. & est ratio in superiori casu: quia conditio non nubendi secundò, non est in viduis improbata, sed in virgine sic: ut [illegible] *de indicta viduit.* [illegible] *in authen. cui relictũ.* Item aliud est fortè in usufructu aliarum lucrorum, quibus potest derogare testator.

¶ Sed quid si ᵃ dicat vir, relinquo eam dominam & usuariam: vel dominã & usufructuariã quid habebit mulier per talia legata? Videtur quòd nil: ut *ff. de re iud. l. ubi repugnantia.* E contrà quòd sic, ut sint duo legata, scilicet plenae proprietatis, & usufructus: ut *ff. de usufruct. legat. l. si Titio fundus.* unde cùm proprietatem non habeat: quia testator alium instituit, habebit usumfructum per l. illã, sicut & alias dicitur, lego usumfructum habitationis: nam usum habitationis videtur legasse: ut *sup. de usufruct. l. ult.* [illegible] Alij dicunt eo plus quòd heredes inter fideicommissi restituere heredes dicantur: sed secundùm consuetudinem ᵇ sic, & hic cùm dicitur dominam & usufructuariam, debet habere alimenta ᶜ. ¶ Sed an in extraneis instituis habeat locum eadem cõsideratio? Quidã quòd nõ, alij quòd sic: sed de iure videtur quòd sic: ut *ff. de legat.* [illegible] [illegible] Ex hoc quòd ei: quia plenis filiis, quàm extraneis heredibus debetur: ut [illegible] *de codicil.* [illegible] praedictus tamen usufructus non valet ultra dodrantem: ut *ff. de usufruct.* [illegible] & *ff. ad leg. Falcid. l. heredibus.* [illegible] ad hoc [illegible] *l. fin.* & not. in authent. *de trien. & semis.* [illegible] & expressè *ff. de usufruct. leg. l. uxori.* [illegible] Sed an idem in extraneis institutis? Dico idem. Vel dic quod nunc quia alia ratio est: ut [illegible] *de codicil. l. fin.* Sed argum. contrà *ff. de leg.* & *fund. consul. l. de quib.* [illegible]

DE DOTIS PROmissione, & nuda pollicitatione.

Dictum est de nuptiis, tam primis quàm secundis: nunc vero quae dos accedere solet: ea ratione de eius promissione vel pollicitatione

a *Mulier dominam, & usuariam, vel usufructuariam relictã, quid habere debet.*

† CE. [illegible]

b Alibi legitur hic: *sed secundum istam* [illegible] *debet habere alimenta.*

c Si testator si heres habeat proprium dominium, [illegible] relinquere, [illegible] videtur illi relinquere dominium, sed alimenta [illegible] [illegible] ut in domo qui habuit [illegible] & [illegible] [illegible] Capel. in Theolog. [illegible] ubi etiam quaeri [illegible] legatum [illegible] uxori posteriori & secundae etiam [illegible] videatur.

480/C.IV.K.5-4, 1177-1178
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Dos incerta ¶ re & genere, ex pacto nudo non potest petere, etsi non fit nudum sit pactum in scriptura redactum. BALD. Vel sic: *Dos specialia circa idem non possunt concurrere. hoc dicit, & ad hoc semper allegatur.* SAL.

4. *Imp.* ALEXANDER A. *Claudio.* *

RUSTICA a existimas actionem tibi cõpetere, quasi promissa dos tibi, nec præstita sit, cũm neque species ulla, neque quantitas promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptum, quòd ea quæ nubebat, dotem dare promiserit. PP. Kalen. Aug. Pompeiano & Peligno COSS.

Qui promittit vsuras dotis, tenetur ipsam dotis promittere. BALD.

5. *Imp.* GORDIA. *Herodoto P. P.*

SI pro dote promissa vsuras dare fecerit tuus spondit: id quod deberi ostenderis * cõpetens iudex solui tibi præcipiet d PP. XII. Kal. Septembr. Pio & Pontiano COSS.

Qui committit se in arbitrium stipulatoris, videtur se committere tanquam in arbitrium boni viri. BALD. *Ernem si promittens sit extraneus.* SAL.

III. *Idem A. Claudio [P. P.]*

SI quum ea quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet is, cuius * meministi, dotem † tibi non addita quantitate, sed quodcũque arbitratus * fuisse, pro ea daturum se ritè promisit, nec in hoc ad sortem debitur ex tacito pacto actio. arg. l. an. l. si volumus. Et si hoc approbet, procedit arg. glossæ, & poterit tolerari. Iacob.

d ¶ *Præcipio.* proposita certi conditione * ex stipulatu, si tamen vir subeas onera matrimonij, secus si parte malitiosè ¶ *de iur. dot. cum pact. §. in dotem. cum §. de receptis de l. pacto.* An autem dicendum sit idem si ipsutus stipulatio exhibeat, quæritur quod satis dici possit: et esse iniquè habeat fructus b, & vsuras. alias non.

SI *quam ea.*] CASTR. Si parte pro filia marito nõ certam dotem, sed qualem ipse arbitratus esset, promisit, ant fuit placitum condict. ob. tit ex stipul. compellerat eam declarare aliquam tenerentur ad arbitrium boni viri.

ADDITIO. Vide scripta ad l. 13. *§. de verb. oblig.* CYIAC.

e ¶ *Arbitratus.* c. §. is qui dotem promisit.

f ¶ *Affirmas.* L. actione. quia certi conditione ex stipulatu.

g ¶ *Videtur.* fatore dotis etiam certa d intelligitur quantitas quæ sciliceet colligitur ex e facultatibus & secundum dignitatem vitiri *§. de iure dot. l. quare, & l. dum pact. §. gener. &* sic est cõtra. l. 2. c. l. Sed ibi solutio hic est ad arbitrium boni viri tertiorum, & sic à f persona recedit: et *§. de reg. iur. l. in personam. §. generaliter & § pro socio l. §. fecunet l. & §. de contrahen. empto. l. hæ vendit.* & hæc faciunt ad quæstionem etiæ qui se cum pignoribus cõpromisit inoffensum. Sed arguentes, et à persona non recedatur. *§. de vsu. ob. l. §. qui arbitr. & § pro socio l. §. in actione.*

SI *voluerunt.*] CASTR. Pater pro filia cõtum dedit nomine dotis: fecit cõtici instrumentum, quo continebatur matrimonium fuisse confessum se recepisse et. tacit videtur pactum de dotis et. & ex matrimonio petere potest.

a ¶ Bal. *Nonel. vsuras de dote petere et. mutuo.*

b ¶ Bal. *Nonel. in vsuf. de dote petere vs.*

* *Responsio.*

c *Verbum, dotis* non facit arbitrium boni viri. Gaufredus. e Marchiana 1. *de arbit.* g. p. 22. d Certa quantitas intelligitur fuisse dotis. e *Dotis* non est. *Dotis* quantitas colligitur ex facul. verbus & dignitate viri.

f *Vsuras* à persona arbitri recedit posset.

h ¶ *Promisit.* id est, petere ex virtute & animo simulandi hæc fecisse dicitur. ut *§. facinus ignobiles olim nobiles accipiunt. §. Ne notis mirabilem fictionem.* cui est arg. contra in matrio. vi *§. fi vero. pactum. l. qui pecunam. & facit. §. de non numer. pec. l. in contractibus. §. sed quæstum. & §. de rei vindic. ob. l. venia. circa princ. & §. ff.* hoc speciale in dote.

i ¶ *Confusuum.* ipsetur ex prima stipulatione: & ex explicatur de confessione, replicabitur de tacito pacto.

SI *pater.*] CASTR. Pater pro filia promisit dotem marito filia, & decessit ab heredem patris filia pro dote convenire poterit quotiens? Dicitur quòd non. sed marito. ADDITIO.

k ¶ Vide scripta ad *l. forma legatis §. §. infamis §. de legat.* CYIAC.

l ¶ *Socrus.* Sciliicet fuit id est, patris tui. sed si non es heres æqualiter cum fratribus de eas est, ista dos solendam ve *§. de collat. de. l. §. pen. & §. de collat. l. §.*

l ¶ *Actio.* locus in legato: et *§. de leg. iij. §. fideicommissa §. secundi. secundum lo. §. de leg. i. §. forma legatis §. §. infamis.* ADDITIO. Actio ex testamento ei datur, cuius commodo legatur. Actio ex stipulatu nõ datur ei cuius nomine promittitur. Sic etiã refert Isaac. Thalesius Graecus interpres Anthon. Cyr.

AD exactionem.] CASTR. An dotis constitutio stipulatione non intercessione, & ita ante pacto soni posset, quæritur? Dicitur

480/C.IV.K.5-4, 1179-1180
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Dicitur quòd fit res in ea ando pacto agi potest: quod est speciale in dote.

a ¶ *Si stipulatio.* Specialè * ex ea ando b pacto oriatur actio: vt *hic, & infrà de donatis. l. si quis argentum.* Sed regulariter contra, vt *supra locati. l. si nisi.* Sed hodie singitur inesse stipulationem: *infrà de rei vxor. actio. circa principio.* Est & secundum speciale in dote. *supra eodem l. ij.* Item tertium. *supra eodem l. si voluerunt.* & facit *infrà de testamentis. l. quoniam indignum. & supra de non numer. pecun. l. generaliter. & infra. de verbor. obligatio. §. in hac. & supra ad Vellean. l. generaliter.* ACCVRSIVS.

* Sic in meis manuscrip.

b Dos audito pacto] Cæterùm si pactum sit de dote, non agitur de bonis paternis: vide Cuiac. in meis notis. Sed omnino vide Ioannem Campeg. in tr. de dot. parte 1. quæst. 18. & in hac loc. autem Affitta dos? Cæterùm.

c Dotem ex pactis nuptialibus agere non possunt nisi cogantur ad id fieri. Sed & pactum de dotis lex.

d Dotem ex pactis nuptialibus agere non possunt nisi ab ipso filio habeat: vide decretum Iustinianum si ex testamento, vt pacta. Bald. Salyeret. Ioannem de Speculatoribus notat Cæpeg. de dot. parte 1. quæst. 18. Idem etiam esse in donationibus. Bart. eopaiti.

e Dotem filia dicitur habere pater origo potest sede Bald. ac. id est, sua substantia.

f ¶ Intelligi 4. Geus præstantes in suo * materno: argum. *ff de negot. gest l. Rejectum.* nam ibi non compellitur aeta dare alimenta: quia non potest sufficientes manere hoc autem fit dotare filiis filiis sufficiant filii.

g ¶ Pro vna persona. vt plus de matere substantia dare videantur.

h ¶ Ex *sua liberalitate.* id est, sua substantia.

i ¶ Intelligi 4. Geus præstantes in suo * materno: argum. *ff de negot. gest l. Rejectum.* nam ibi non compellitur aeta dare alimenta: quia non potest sufficientes manere hoc autem fit dotare filiis filiis sufficiant filii.

k ¶ *Patrem* esse officium. vt *ff de rem. nup. l. qui liberos.* non matrem: vt *infrà eod. §. l. neque mater.* nisi quando esset hæretica: vt *supra de hæresis. l. cognoscant.*

¶ Quid absque ô extraneus * dotem pro muliere promitit, de cuius patrimonio videtur promittere: de suo, vel mulieris, sive patris mulieris? Respond. mulieris vel patris, quasi tutor

fernus: siue scripta fuerint, siue non, etiam si stipulatio * † in pollicitatione rerum dotalium minimè fuerit subsecuta. Dat. Kalen. Mart. Constantinop. Felice & Tauro Coss.

Pater simpliciter donando filiæ non exprimendo de quo patrimonio, videtur dotasse de proprio patrimonio ipsius patris. si verò expressit quod dotabat de proprio patrimonio & filia: tunc si est filiandis, intelligitur dotasse de proprio, si verò non est filiandis, intelligitur dotasse de patrimonio filiæ. l. d. ipso l. singul. & vnica, & vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani. BALD.

VII. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni P.P.

SI pater dotè pro filia simpliciter b dederit c, vel pro * filio ante nuptias donationem fecerit d, habeat autè filius vel in potestate constitutus, vel fortè emancipatus res maternas, vel ex alio modo tales, quæ acquisitionem effugiunt e, quarum vsufructus solus apud patrem remanet, vel quocunque modo poterat quasdam actiones contra patrem habere f: dubitabatur apud veteres, verùmne videretur pater ex ipso debito, dotis vel ante nuptias donationis fecisse promissionem vel donationem, vt sole ab huiusmodi nexu liberaretur debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotem vel ante nuptias donationem dare suggesserit. Et in tali dubitatione multa pars legum latorum sese diuisit: alio etiam incremento huiusmodi quæstioni addito, si fortè dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis & maternis dotem vel ante nuptias donationem dare: vtrùm pro dimi-

dia parte videatur datio vel promissio facta esse, an pro tota portione g vtriusque substitiæ. Vtramque igitur dubitationem certo fini tradentes, sancimus, si quidem nihil addendum existimauerit, sed simpliciter dotem vel ante nuptias donationē dederit, vel promiserit: ex sua liberalitate h hoc fecisse intelligi i, debito in sua figura remanente. Neq; enim leges incognitæ sūt, quibus cautum est, omninò patrem esse officium k, dotem vel ante nuptias donationē pro sua dare progenie. Liberalitas itaque talis remanet vera l & irreuocabilis, vt puto † nomine & liberalitas & debitū suum sequantur fortunam. Vbi autem ex rebus tam suis, quàm maternis *, vel aliis, quæ non acquiruntur, vel ex suis debitis dixerit se fecisse huiusmodi liberalitatem: tunc si quidem penitus inopia * tentus est: ex illis videri rebus dotè vel ante nuptias donationem esse datam, quæ ad filios vel filias pertinent n. Si verò & ipse substitiam idoneam * possidet: in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur r. Poterat ¶ enim secundum suas vires, dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare, & consentire * filiis suis, quādo voluerint, partem, vel fortè totam suā substantiam quam habent, paternæ liberalitati * pro dote, vel ante nuptias donationne aggregare: vt reuera appareat quod ipse velit dare, & quid de substantia filiorum prodicaturus: nedum effuso sermone sese iactet, in promptum incidat sui periculum *. Dat. Kal. Nouemb. Lampadio & Orestis Coss.

DE IVRE DOTIVM.

TITVLVS XII.

Dotis quibus modis contrahatur dotis obligatio. Nunc tractare incipit de iure dotium. id est de iure iudicium. MODVS DOTIVM. vel de dotibus. & fitis in Digestis dotium omne conclusum titulis scribitur. Dotis conclusio est perpetua, quod vere nisi qui dat, sic contrahatur, vt semper apud maritum sit, quidem verba significantia ex dotis causa dominium adquirit maritis. Nec enim causa contractuum separatis, velut locationis, commodati, pignoris, dominium mutant, sed causa perpetua, velut, emptionis, donationis, dotis. vt quod sequitur. l. 1. ff. eod. Reipsa incertis mulieres dotes suas salutas habere propter quam nubere possint. & vt significat Liberalis. ff. de reb. auct. iud. poss. quia ex eadem libra semper est: non mutatur tantum vt annus sed etiam mutatur. vt ciuis permittitur habere possit. & videtur in ea pro solidaga. Paulus scripsit suam dotem, arrorum vero diuum esse creatum ex humana. S. Dal. quia vtrumque significantia vero ad pertinet, vt intelligatur dotis causam esse principaliorem, sunt adhuc atque principium, sunt vero addidit et conuenit maximum Imp. Iustinianus fuerit, quod olim habuit inter traditores chirographarios, eadem quoque dotis inter hypothecarios, primum in rebus ipsis detulit, deinde in extera etiam mariti rebus. Cujac.

Vbi existentia dotis incipit à promissione, se euellit potest ago de euictione sed vbi incipit à traditione: de euictione nō agitur, nisi res alienam sit data, vel dotis dotis dotis, vel traditio intercesserit. BALD.

gerat negotium, nisi aliud probetur. argum. *ff de negot. gest. l. Nationes. & ff de administra. tut. l. cum pupillo minorem. §. & de legat 19. l. vxorem. §. pater.*

l ¶ Vere non fitta, quod pater iactet se dare dotem, & de substantia filiæ dotem: vt *infrà eod. l. infra.*

m ¶ *Maternis.* filio defuncti.

n ¶ *Pertinent.* Sed hoc quid prodest patri tam esse hoc non præsumentem, nam non condemnatur pater, nisi in quantum facere potest: vt *ff. de re iudic. l. sed hoc sic.* Resp. prodest, quia si † & pater. pereatur hoc casu ad melioré fortunam, non poterit conuenirī, cùm tam solutum est marito, secus autem si de suo professuerit eam promisisse.

o ¶ *Idemque.* Soliter tātum vel talem ex qua commodè poterat hanc dotem pro filia dare. & accipe commodè, id est, secundum dignitatem & facultatem suam: vt *ff. de testamen. signis. l. super Proculo. & ff. de iure dot. Lepore.* Sed in casu superiori indifinitè videtur sonare de suo dare, quando scilicet simpliciter promisit. sed & ibi poto quod secundūm mensuram substitiæ suæ tenetur: superflua verò de bona filij & filiæ intelligitur promissum. nec mirum verisimile est, quod vitra se obligauerit pater. argum. *ff de rebus. l. si pupillus.* Sed forte tuore dotis poteſt hic dici contrarium: quia hæc lex videtur velle notare discretionem inter primum & secundum casum.

p ¶ Intelligitur. scilicet totum.

q ¶ *Poterat.* ratio vtrisque.

r ¶ *Conficiere.* repete, & poterat, &c.

s ¶ *Liberalitas.* id est, si quod pater dedit.

t ¶ *Periculum.* & sic qui se iactauit, se obligat. *ff. de stipul. 38. pupil. l. si arborem. 1. pupillum. & ff. de regul. iur. l. in antiqua.* Argum. contra. *ff de contrahend. empt. l. in qua.*

DE IVRE dotium.

De * dotis promissione, & de priuilegio circa promissionem dotis conuenientia dictum est: sequitur videre de iure dotium, id est, de iure quod circa dotis promissio & traditio est indultum. ACC.

a Continuatio.

480/C.IV.K.5-4, 1181-1182
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Vista.] CAYVS. Pater pro filia dedit fundum in dotem. Postea cuidam est. an maritus possit agere de euictione, quæritur? Distinguitur: an incipit dos à datione, aut à promissione. si à promissione, scilicet quòd promittebat de re præstanda, agere ex stipulatu. si à donatione, aut erat æstimata, aut non. Primo casu agere actione ex empto vtili ad interesse. secundo casu, aut interest bona fides danti, aut non. si sic: non aget. si non: aut interest mala fides, scilicet mulieris danti, aut extranei dantis pro ea. Primo casu datur actio in factum. secundo casu, actio de dolo.

a ¶ *Pollicitatio.* cum interrogatione præcedente: *ff. de pollicit. l. 1.*

b ¶ *Vel promissio.* cum interrogatione: & dic de dote danda tam hic, quàm in superiori casu. 2. Vel quæ est melior, de tradenda: quo casu potest ad interesse agi, quod non esset in superiori casu, sed ad ablationem tantùm: vt *ff. de verb. oblig. l. si fundum tradi.* 3. Vel vtrùm scilicet de euictione prestanda. ACCVRS.

a ¶ *Pollicitatio vel promissio.* Semper simpliciter, *si actio vel promissio.* Et paulò pòst: *ex stipulatu vel stipulatione.* Nec dum enim ex pollicitatione dotis erat actio, cùm & ex pactis & pollicitationibus, præscripta vel ius actio, non condictio dari solent. Vide scripta ad rubr. *ff. de verb. oblig.* & *ad tit. 6. Prog. Vlpian.* CVIAC.

c ¶ *Conditione.* scilicet certi. 2. Vel dic conditione ex hac lege.

¶ Et nota, quòd ex nudo pacto datur hic actio, prout ad pollicitationem respiciit: & sic nonnis. arg. *l. de pactis. Lex commissoria.*

d ¶ *Sic stipulatione.* id est, certi conditionat, quæ datur ex stipulatione, quasi nec sit datum, cùm sit euictum: vt *ff. de verb. oblig. l. cùm autem. §. fin. & ff. de rer permut. l.*

e ¶ *Interrogata.* E ¶ à datione dos cœpit, sic & in donatione distinguitur, an ¶ teneatur de euictione donator, vel non, per legem istam.

ADDITIO. Vide gloss. *in verb.* venditionis. *in fine. §. perficiunur. Institut. de emptione.*

f ¶ *Ex empto.* quia æstimatio ¶ facit emptionem: vt *ff. ex. l. plerumque. & l. quotiens. & l. de pactis. Lex commissoria.*

g ¶ *Mutua.* iure veteri. & facit *ff. de adil. edict. l. ad res. & de donatio. l. de ipso.* Sed hodie secundum Rom. ex stipulatu competit: quia semper fingitur intervenisse: vt *infrà de re vxor. adl. §. l.* Sed non contra ¶, nec enim ibi dicitur quòd detur ex stipulatu: sed quòd rebus euictis tanta est hypotheca constituta, vt ibi dicitur.

h ¶ *Interposita.* vnpote quia res aliena data est.

i ¶ *Adimere non.* scilicet extraneum dotem constituentem, non autem contra mulierem, vt subiicit.

k ¶ *Tamen.* vt *Iuvenis annotat l. diuortij.*

l ¶ *In factum.* id est, nemine doli datur in factum. & sic intelligenda quod est *ff. end. l. cùm post. §. cùm res.* Sic ergo ex prædictis colige, cùm datur res in dotem: aut æstimata, aut non. Primo casu, aut sic æstimatio vt pretium restituatur, & tunc est vendatio: & re euicta ex empto competit eius ad interesse: *l. end l. quotiens.* ¶ Aut ideò, vt apparet in quantum res deteriorata vt ex pretio quo æstimata res est, restituatur: vt *infrà end. l. si mutuo. & ff. end. dotis l. cùm post §. cùm res.* quo casu idem est ac si non esset æstimata. Itaque cùm non est æstimata: aut initium capit dos à datione, aut à promissione. si à datione aut promissione est de euictione, & agitur ex stipulatu re euicta. aut non est promissum, & tunc vel bona fides danti interpatit, vel mala. si bona, re euicta non agitur. si mala, agitur de dolo adversus extraneum dantem. sed si mulier vel pater eius dedit, agitur actione in factum in defunctum famosæ actionis de dolo. Vbi autem res fuit dos incipit à promissione, re euicta agitur ex stipulatu, ac si data non esset, vt modò dicitur.

11. Imp. ANTON. A. *Alfenianò* *.

SI stipulatio de restituenda portione dotis datæ subiecta est ¶, conditióque eius ¶ extitit: habet ex ea actionem is in cuius personam vtiliter cóceptæ cómissaq; est, secundùm quod * si Polla ¶ soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem, eò quòd mater vestra donandi ¶ animo passa est partem dimidiam dotis post obitū matris filiam stipulari ¶: metuere non debet doli exceptionem, quòd ¶ matri suæ, quæ pactum interposuit, heres ex minore ¶ quàm dimidia portione extitit: nisi liquidò probatū fuerit, matrē eius mutasse dotis pacti voluntatem, contentámque esse ¶ voluisse filiam suam proportione hereditatis prælegationibus, maritúmque suum exactione liberari voluisse. PP. Dat. III. Kalend. August. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Seruus dotalis potest per virum in testamento & inter viuos manumitti. BALD. & SALYC.

111. Imp. ALEXANDER A. *Euphemio* †.

ETsi * dotis exactio, defuncta in matrimonio filia, potuisset ad patrem pertinere * dotalibus ¶ tamen seruis maritus testamento directam & fideicommissam ¶ libertatem iure dedit, & præsita reuocari nō debuit *: cùm & inter viuos res aliquid de dote propter hereditatem. & secundùm hæc dotis expositionem improprè ponitur *prælegationibus*: id est, beneficia dotis. cùm non esset in testamento relicta, sed inter viuos data, id est, concessum ius petendæ dotis. sed ideò dicitur prælegatio, quia in tempus mortis fuit concessum ius petendi, & sic mortis causa donatio vel capio, sicque simile legato: vt *infrà de donatio. causa mor. l. fin.* ¶. Vel dic tertiò secundùm Iosum, *prælegationibus*, id est, quibusdā rebus quas ibi prælegauit: prælegationibus dico valentibus pro portione hereditaria. nā non valet prælegatio pro ea parte pro qua est heres, sed pro partibus coheredū: vt *ff. de legat. l. Magnum vtilis. §. fi.* & hoc intelligo Falcidia ipsi filiæ. Colligo ergo hic, quòd ita demum reuocatur mater, si aliquid pro hoc reliquit quod accipit filia. hc est contra. *ff. de legat. ij. Licet quis testandi. §. mutuum.* vbi sola pœnitentia reuocat. Solum. hic valuerat filiæ donatio inter viuos: ibi non, sed pro se matre. vnde hic non potest suam constituta * sola pœnitentia in alterius mutare iniuriam. idem ¶ si esset mota donatio causa mortis: quia sola pœnitentia posset reuocari, & solo nudo pacto esset inita, & sic inualida iure veteri, vt *ff. de donatio. l. fin. & facit ff. de dote prælegat. l. Seia. & de alimen. legat. l. penult. & filiæ. matrimonio. l. qua dotis. & de pact. dot. l. cùm marito. §. fin. & T. hereditis. actio. l. si adiecta. & §. de donatio. quæ sub mo. l. quotiens.*

ET *Sabina.*] CAYVS. Pater pro filia manciipam dedit in dotem, & maritus in testamento suo reliquit fideicommissū libertatem. an pater ad quem dotis exactio pertinet, possit libertatem reuocare, quæritur? Distinct quòd non, cùm maritus etiam inter viuos poterat cum manumittere.

S *stipulatio.*] CAYVS. Mater familias duas habēs filias, Seiam & Pollam: pro Seia dedit centum in dotem, & passa est Pollam stipulari medium partē dotis sibi rebū, animo donandi causa mortis in casu defuncti matrimonii mortuo matre. decessit mater, Polla instituta hærede pro tertia. si dissoluatur matrimonium vel diuortio, vel morte: an possit petere medietatem dotis sibi redditi: aut tertiam, sicut fuit in tertia instituta? Respond. quòd poterit petere medietatem: nisi probetur matrem mutasse voluntatem.

m ¶ *Subinde est.* scilicet pacto præcedenti facto per eodem.

n ¶ *Eius.* stipulationis, quia solatium matrimonium est.

o ¶ *Secundùm quod.* dixit in genere: nunc in specie.

p ¶ *Si Polla.* quo qua mater dedisse dicitur.

q ¶ *Donandi.* causa * mortis, vel vetitas mortis causa capionis: quod est b ac ¶ inter viuos.

r ¶ *Stipulari.* & aliam hæreditatem sit.

s ¶ *Quòd id est, quia.*

t ¶ *Ex minore.* quàm dimidia, per quod videbatur in tantam stipulationem etiam dotis deminutam.

u ¶ *Consumdmque est.* id est, voluisse filiā contentam esse eiusdem * partis dotis, cuius & hereditatis. n. Vel dic quod volait quòd non habeat *legatum*, sed pro parte dotis, ut hereditatis, ut ex pro legato.

a Dotis conditio & exportatio à traditione dotis euicta, non prabet actionem. Cum prg. de dotis. per. 1. q. 10.

b Donatio ex contractu de re euictione.

c Mutuum facit emptionem.

d Mutuum facit emptionem.

e Dos promittitur, fingitur promissio vna stipulatio. Sic cū contrahit Gl. Mi quæ respondet ad contribuendum Gl. 1. §. *Infra de re vxoria. adl.* in verb. promittitur adde Cl. pignor. de dotis. per. 1. q. 13.

f Dotis dia, an mutuum de mutuum.

* Alfenianò.

* Sic in emendatis.

† Libertatem.

* Constituta.

a Remanent *fog. 119.*

b Donatione inter viuos & mortis causa capionis fundatio.

† Emptionis.

† Libertatem in testamento.

c Prælegatione quid in hac lege, an pars dotis, an hereditis, an ex pro legato.

d Prælegatio non valet pro ea parte quæ est heres, sed pro partibus coheredū.

e Conditione inserta in aliquo inuenit non licet.

f Donatio cum sit mortis sola pœnitentia inuitati potest.

480/C.IV.K.5-4, 1183-1184

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

maritus l. dotalium. ¶ Item no. hic maritum * dominum esse rei dotalium: & ff. *de rei vindic. l. dos.* & *dicit*]. *ind. l. in reb.* Nec obstat ff. *filia mater. l. ff. conflentis* §. *fi meritum.* vbi dicuntur dotales res ita alienari, id est, non vti, sed illud propter spem, non vtan. Inde est quod vir iubet seruos dotali hereditatem adire vel repudiare. Sed M. & P. dicit virum reddere exuiniterum quatenus vsque ad id adest: per quod etiam probatur quod vir est dominus: vt ff. *solu. matri. seruus dotalis in fin.* nec mirandum si quod seruus dotalis acquirit non ex re viri vel operis sua, venit vir restituat: vt ff. *de acquirend. hereditate l. adiciu.* nam & idem est in seruo vendito, qui nulli heres, de quo constat quod fuit factus emptoris: vt ff. *de edil. edic. l. ff. generaliter.*

a Dotis dominum an penes maritum.

NVlla.] CARVS. Omnia quæ habet mulier, potest dare in dotem: & hoc nulla lege prohibitum est. VERSA. ff. *Prohibita est imperatoris* ff. *ere. l. mulier bona.* Nec obstat §. *de iure dot.* quia nō reuocatur ibi, quia omnia dedit, sed quia insufficiens erat pro filia. Inf. rodē modo nō obstat §. *de seruo. nupt. l. hoc edictali. in prin.* quia & ibi non idem, quia omnia, sed quia iniuriam fecit filiæ primi matrimonij. Item eodem modo non obstat ff. *ff. adiun. dot. l. §. ff. de min. l. ff. ex causa §. in dotis.* quia & ibi non quia omnia, sed quia non erat vir dignus tam magnam dotem habere, & sic lesa. ¶ Item nec obstat quod dicitur quod immobilia * non possunt à minore alienari: & de ver. in dotem dari, quia illud est falsum: quia possunt ex hac causa alienari: ff. *ff. l. Vetus. ff. de admini. tut. l. hæ quæ tutores.* &]. *de prædi. mi. l. prædia. ff.*]. *si mo. fac. in. in. l. fin. §. fin.* Sed arge. est contra *in eo tit. de prædi. mi. l. ob. ex.* Sed & hoc posito tamen non quia omnia, sed quia huiusmodi res prohibita esset alienatio. & idem si datum est aliquid ex lege vt non alienet. Item nec obstat ff. *ff. l. iure succursum.* §. *fin.* quia ibi alia decepcio [non quia omnia, si modō maritus esset dignus] restitutionem indecit. & eodem modo respondeo ad ea quæ dicuntur ff. *ff. l. fi res* §.

b Dotis data omnia bona mulieris, non tamen hoc pro omnipotē data dicit. sed quod insufficiens in præiudicium filiæ bonum, sed quod merito, nisi dotis in dignio data.

c Dotis casu minor potest immobilia alienare, mobilia tamen, hæreditas non omnia.

d ¶ *Immobilia* dotis duobus modis.

e ¶ *Minorem* dotis.

f ¶ *Dominium.* * ex hoc colligitur * quod quando instituta fuit, non traditi dominium quod est falsum vt dicit]. *ind. in reb.*

g ¶ *Consensit.* Nota ergo duplici * modo fieri æstimationem: vno vt hic: alio vt]. *in. l. fi inter virum.*

h ¶ *Retinebit.* fabandi maritus.

i ¶ *Offerat.* vbi ergo est dictum cuius eorum fit electio illius erit vt]. *de fun. de. l.*]. si nihil est dictum, viri est electio vt ff. *in. l. pluranque in fin.* ¶ Item videtur contrà ff. *in. l. fi res.* §.]. vbi iudicandi videtur arbitrio viri. sed hoc secundum illam.

¶ Item contrà]. *de vsufruct. l. interrog.* Solu. hoc est fauore mulieris vel lege legum illam, vt ibi notatur.

AVE.] CARVS. Differentiam assignat inter patrem dantem, & extraneum quia pater inconsiderati non potest pacisci tantum sibi reddi, aliàs inconsiderate stipulando: nec Codex.

manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio liberam habeat maritus facultatem. PP. VI. Id. Decemb. Antonino & Alexandro Cons.

Breuis est, & per se patent. dicit enim quod mulier marito suo potest dare in dotem omnia bona sua. quod intelligo non solum præsentia, sed & futura, si de futuris cauetur expressè: aliàs in vniuersali dispositione translatiua dominij futura non venient.

IIII. *Idem A. Valenti.*

NVlla lege prohibitum est * vxori res bona e in dotem marito fœmitam dare. PP. IIII. Id. Iulij, Maximo II. & Æliano Cons.

Si res æstimata est in dotem data: saluo matrimonio res retinetur per virum, si æstimatio offeratur. BALD. Vel sic: *Æstimatio facit emptionem: sed marito habet electionem, restituat rem vel pretium.* SALYCET.

V. *Idem A. Iuuia.*

QVotiens res æstimatæ in dotem dantur: maritus dominium * confecutus summæ velut præcij debitor efficitur. Si itaque non consentit * vt soluto matrimonio restituereretur, & iure æstimatæ sunt, retinebit h eas, si pecuniam tibi offerat i. Dat. III. Id. April. Alexandro A. II. & Marcello Cons.

Extraneus dotem, ex modo pactis inconsiderate apposito sibi alienam *nem quærit: pater verò consanguineum patris & filiæ sibi modo pacto confidere nō potest.* BALD. Vel sic: *Pater ex modo pacto inconsiderati apposito super dote professili sibi restituenda, agere non potest: mater verò & extranea sic. hoc dicit.* Vel sic: *Pater dotem filiæ non potest sibi quærere actionem, nisi per stipulationem: cæteri etiam possunt ex modo pacto.* SALYC.

VI. *Imp.* MAXIMINVS A. *Sulpicio.*

AVis tua f], eorum quæ pro filia tua g in dotem dedit, etsi verborum obligatio non intercessit, actionem h ex fide conuentionis i ad te, si res extitisti, transmittere potuit. Nec enim eadem causa est patris & matris pacificentium: quippe matris k pactum actionem præscriptis verbis constituit, patris l dotis actionem * profectitiæ m nomine competentem * conuentione § simplici n minimè creditur, innouisse P. Dat. III. Id. Febru. Maximino A. & Africano Cons.

Ius filiæ quæsitum facto patris, non potest ex post facto ea non consentiente matre. BALD. Vel sic: *Pater stipulando dotem sibi restituendam ex intervallo, non præiudicat filiæ non consentiente.* SALYC.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Matri.*

CVm à socero tuo pro vxore dos tibi daretur, si ea in stipulationē deducta nō est sub actionem sibi & filiæ quæsitam simplici pacto poterit innocuere. extraneus verò vtiliter sibi pactiuit inconsiderati dotem reddi: & habet actionem præscrip. verb.

f ¶ *Filia tua.* Differentia * est inter patrem dantem dotem pro filia, & extraneum. nam pater etiam inconsiderati b non potest pacisci vt sibi tantùm reddatur sine stipulatione: quia officium * patronatus est dotare filiam, cùm exire sibi & filiæ quærere actionem, non potest simplici pacto innouare. At extraneus vtiliter pacisceret sibi reddi inconsiderati, & etiam adhuc præscriptis verbis: non autem informatus verbis, quæ nulla est.

g ¶ *Filia tua.* id * est, pro repugn fiat, & sic pro extraneus]. *ind. §. extraneum.* nam idem in quolibet extraneus]. *en. l. fi datum.* &]. *de pact. con. l.*

h ¶ *Actionem.* Solum præscriptis verbis: vt ff. *de rerum perm. l. rubra.* & ff. *de pact. l. in traditione.* &]. *de pact. inter emp. & vend. l. q.*

i ¶ *Conuentione.* inconsiderati adhibitæ, quæ valet, vt dixi: sed non est idem in pacto patris, vtrè non idem, quippe matris. &c.

k ¶ *Matris.* idem in aliis, vt in solito casu: & idem in quolibet * qui non habet professam dotem in professione, qui omnes dicuntur extraneus]. *dir. §. extraneum.*

l ¶ *Patris.* fabandi. sed.

m ¶ *Profectitia.* profectitium * dotem facit non ius potestatis, sed patris nomen, si modò vt pater dederit: vt ff. *ff. l. profectitia* §. *fin.* & ff. *ff. pater.*

n ¶ *Conuentione.* id est, conpenitum. nam nō

a Patris & extranei dotis differentia.

b Patre vel inconsiderati apposito pactum dotis à filia sibi reddi stipulari non potest.

c Dotem filiæ officium est patronum.

d Filia pro patre.

e Contentum. *ne. l. mater. di. hoc. non dic. super verba.* quod mutum, quia pactum facta]. *pactis de f. infrum.*

f Rei vxoris actionem ex ipsa se vxoris nuptiis, qui ad contractus nominatos iuris patrum, filium & matrem, qui intelligitur per si contractum non iuris matrum.

g Extraneus dicitur qui pactum dotalis non habet in potestate.

h Prohibita dos non contineb dicitur quæ pactis dotis, sed quæ propriè non adeo vt pactum dotis.

i Pactis vel inconsiderati appositis quidquid non actum adhibe.

k Pater dotem dotat pro filia sibi, filiam non pactis adiunct sibi approprian simplici pacto fieri consentit.

l Pater vel inconsiderati appositis quidquid non actum adhibe.

m Pater dotem dotat pro filia sibi, filiam non pactis adiunct sibi approprian simplici pacto fieri consentit.

n ¶ *Pactum*

480/C.IV.K.5-4, 1185-1186
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Pacifcendo.* vt sibi soli redditur.
b ¶ *Non potest.* vt ff. *eo. l. post mortem & de pact. dot. l. cum dot. socus si autem vt ff. solu. matrim. l. quoties.*
c ¶ *Sola.* vel nisi fuit facta emancipatione, vel morte patris vt *l. ante. §. vsdeumus.* vel quia pater fit corpa pestiosa, aut abiicatur vt *ff. solu. matrimo. l. si ante dotem. §. eo tempore.* & facit *ff. de minor. l. ij. §. sed verum. in fin. §.* & facit pater non facit filiæ conditionem deteriorem, vt hic sic nec filia patrizat vt *ff. solut. matrimo. l. ij. §. item si contubernio.* Econtra si fiat pactum ab aliquo extraneo, vt probe, dic vt dicimus *ff. de pact. dot. l. cum dot. in glos. cui non, &c. & de pact. l. & hoc dic. §. filia.*

¶ Et facit ad Lilium in eo quod [a] quædam pacta super dote non valent, vt quæ ad id sufficiunt. *ff. de pact. dotis. l. si pater. §. ex pactis. & l. ij. & §. in. l. quamvis. & l. l. pater.*

a Pacta quædam super dote non valent.

F. Fiam.] Casus. Mater pro filia dedit dotem, nec tam stipulata est sibi reddi: sed vt eam sequeretur, vel ad eam pertineret in casu soluti matrimonii morte vel diuortio. licet illa non fuerit via verbis, dotem sibi reddi, an ob hoc minus sibi sit ex stipulatu pro dote actio? Dicitur quod non: & eadem actione non solum dotē repetet, sed & dotis augmentum. Vivian.

d ¶ *Sequeretur.* sic *l. de diuortiorum inter nuptias l. si cum mori. & ff. de pactis. l. cuiusquam. §. fin.* ¶ Et not. arga. insum [b], non verba spectari. *sic & ff. de adimendis legat. l. ij. §. condicio. & de contrahen. emptione. l. sed Cassius. & §. de libera prætor. l. ij. & ff. de pact. l. cuiusq. rescript. Arg. contra ff. de pact. l. cuiusq. prædium. §. verumque.*

b Scrutari spectari potius quam verba.

e ¶ Cui. [c] Cautioni. f ¶ *Addiramus.* vt fiant accessiones, vel etiam aliquod separatum augmentum: quod intelligit Ioan. & super hoc inconuenienti fuerit pactum, alias non. sed certe & idem videtur etiam si nullum pactum speciale fiat super augmento: vt *ff. de pactis dot. l. inter §. cum igitur. & §. de donat. ante nupt. l. conflatum. §. pactis.*

c Augendum dotis eodem principio mentis quæ de ipsa dote, vt hic. Quid aut si fuerint vir lamentatus vel etiam pactum dotis, an hoc locus etiam in augmento. In Compegio vndec. de dos pers. § 10.

Dotis.] Casus. Pater pro filia dedit dotem: marius postea contractis cum filio. & factus est vtis debitor, quis pateri debeat in bonis mariti, quæritur? Dicitur quod mulier. Vivian.

g ¶ *Magis ergo filius & fœmina paribus passibus ambulant: ende qui prior est tempore, potior est in iure vt hic. & §. de priuileg. fisci. l. ij. & facit ff. ex quib. caus. maio. l. fin. & §. qui potior. in pign. hab. l. ij.* hoc autem nisi in principali causa, nam tunc etiam res dotales originaliter pro tali debitore vt *§. in quib. causis pig. re. contra. l. fiscus. & de principali l. vnica lib. xij.* liberi etiam si non sint heredes, conuertuntur: vt *§. de principali. l. fin. lib. xij.*

h ¶ *Cui posset.* Secus est si antiq. *l. i. §. de priuileg. fisci.* Cyrac.

C Vm dotem.] Casus. Pater pro filia dotis nomine fundum dedit marito affimatum. si euincitur, an vt talia præbenda quæ præstanda sunt, maritus habeat actionem ex empto, quæritur? Dicitur quod sic: & commodum dotis ad maritum pertinebit, & tanetiam ad æstimationem tenebitur. Vivian.

Additio. Pacta mutant formas contractuum. Vide scripta ad *l. i. i. ff. de præscript. verb.* Cyrac.

i ¶ *Per pactum.* pactis enim, quæ initio contractus ex continuatio adiuuantur, formam & legem dant contractui, & ex ipso contractu dant actiones. non parient autem actiones, sed propria nomine legis appellantur: cæteræ contractis consentiri, vel ei inclieverant est. Vide scrip. *obs. l. i. §. i.* Cyrac.

h ¶ *Ex empto.* vt præstantur quæ præstanda sunt etiam euictiones & *l. de pactis. l. ex commodato.*

¶ Sed an etiam ipsa habet ex vendito soluto matrimonio ad æstimationem dotis? Non puto. nec enim simplex vendito est: vt *ff. eod. l. quotiens.* nec est abiectus ex altera tantum parte dari ex empto, & altera ex stipulatu pro dotis vti sequ. *ff. mandat. l. prosl.*

i ¶ *Quæ enim.* Argumentatur [d] a relatione, vel a communitate accidentalibus. non ex est emptio, ergo precium: & econtra. Accvrs.

k ¶ *Fiant.* hoc è post matrimonium, non ante: vt *§. eod. l. plerumque. §. si autē.*

D E hoc.] Casus. Pater pro filia qualiter dedit in dotem, & diruptæ sit, id est, abiatæ per vim vel raptæ. an maritus habeat, an vxor actionem contra raptorem, quæritur? Dicitur quod vir. Vivian.

l ¶ *De diruptæ.* id est, vt abiata.

m ¶ *Mariti.* vt potē dominiv. *l. de re vxoria. l. dotis.*

n ¶ *Actionem.* vi bonorum raptorum, vel furti.

E X *pecunia.*] Casus. Si maritus ex pecunia dotali fundū emat, & suo nomine: cui acquirit, quæritur? Dicitur quod non mulieri, sed viro quia actio ex empto acquiri mulieri non potest: & pro parte refidua dotis pro dote habet actionem, & partem recipit. dum tamen de ea parte non fuerit à muliere transactum. Vivian.

Additio. ¶ Græci in lib. *Basil.* xxxiii *inscriptio*, non inuenio esse inter hanc legem, & *leges quæ sunt.* quo loco res adferunt substitutes, quarum primorum probantur, pedes ut vestiffima est: vt dicam *ed. res quæ.* locum habere & maritus solutando non sit, id est, si pecuniam dotalem reddere sequeat, vxor tunc habet vindicationem donēdum rei ex dotali pecunia comparatæ quasi dotalis rei. Nam dotis est vindicatio. Vindicationem directam illic Græci dicunt respectu hypothecariæ vindicationis. Triplex est vindicatio, proprietatis, vsufructus, pignoris. Proprietatis vindicatio respectu alicuius dicitur directa, si vellitur experiamur, alia quasi vindicationes sunt. Eundem solutionem probat Cyr. Vide etiam scripta ad *ff. C. §. quæ alteri vel sibi.* Cyrac.

o ¶ *Comparatus.* nomine suo.

p ¶ *Non vili quæritur.* vt *§. de seruo pign. da. mutuo. l. hic.* nisi [e] hoc agereitur ab vxore, & viro, vt dos fiteat, & vile esset malieriui *eodem. l. res quæ ex dotali. & l. ita constante.* quæ sunt contra. Sic econtra speciebus vendere, scilicet lapidibus sit pecunia dotalis hoc agitur, & mulieri est vile: vt *ff. eo. l. si ex lapidicinis.* ex pecunia

f ¶ *§. pen. ff. de pact. dotis.* ac fiduciali actione.

g Emptio & pretium relationis sunt, sed restitutio est pretium commutatione nominis emptionis. *Inst. de emp. in pr. vers. pretium.*

h v. Rutcuiff. in hac à commutatione accidentibus. & pro. & sic lex possimus pro ex quod commutatio & frequentat. cuiter. adde Bald. *vers. de priuilegio. 3. pars l. 3. §. 2. n. 40.*

e Potest dotis nata fuerit, hoc ipsum dotis, nisi hoc expressit adhibet nomen vindicationis, vt pretium fuerit, & ex pretium, sic pretium mulieri est vile. vide Campegium *vers. de dos pers. l. 3. n.*

pecunia autem minoris vel militis res empta conflet quòd est militis vel minoris: vt l. de rei vind. l. fi vt propriæ. & l. quando ex fa. tut. l. q.

a ¶ Acquirere. etiam si eius nomine emisserit & l. f. quæ alio, vel filio. l. mutuò. & l. n. l. f. pecu. aut nomen acquirit accipit: l. filius matri. l. Gaius.

b ¶ Prouideris. sic & l. de fur. l. poß deuolum. ADDITIO. Intelligas hanc legem veram, si aliundè mulieri confulli potest: aliàquin in subsidium bene posset ad rem agere vt l. cum matri. in fin. de dona. inter virum & vxorem.

S I à matre.] CAPVT. De fabilantis filiorum dotem dedit mater viro, & non intercessit stipulatio vel pollicitatio, an sibi in dotem datis & à filiis suis agere possit maritus de euictione? est, quòd non. VIVIAN.

c ¶ Nullam. nec ad dominij translationem, nec ad hoc vt de euictione praestet quæ dedit, cùm accipiens fuerit scienter l. de auctio. l. fi fundum.

d ¶ Pollicitatio. quæ sufficit in dote constituenda: vt l. etc. l. Lucius. & quando fit incipit dos, agitur de euictione vt l. eod. l.

e ¶ Stipulatio. sciliceet de euictione, etiã si incepit à traditione. & dos eiusmodi non fuit aestimata. nam tunc agitur vsili ex emptione l. eo l. l. & l. cum dotem.

N Eque mater.] CAPVT. An mater compellitur si dare dotem pro filia, quæritur? Dicitur quòd non, nisi ex magna & probabili causa, vel lege specialiter expressa: & hoc in primis. an vxor maritus bona vxoris ea iniuria posit dare in dotem pro filia, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda. VIVIAN.

f ¶ Causa. vt quia sit begnitrica, filia vxor ordinaverit l. de hæredi. Leopoldinus.

g ¶ Facultatem. sed de suis proprijs habet necessitatem vt l. in pro. l. fin.

C Vm citra.] CAPVT. An citra collationem instrumenti dotalis dos à matre solata matrimonio repeti possit, quæritur? Respond. quòd sicuti sibi oberit quòd instrumenti dotalis non interuenerit vel si interuenit, & amissum sit, non oberit quo minùs repetat si alias habeat probationes. VIVIAN.

h ¶ Probãti per testes, vel alias probationes, vel præsumptiones d. Codex.

rium vxori actionem empti possit acquirere *: ac dotis tantùm actio sibi ¶ competit. Vnde ablatus præses prouinciæ, si non se transgressum reperiret, sed ex maiore parte dotem consecutam, residuum restitui prouidebit b. Dat. VIII. Kalend. Maij, Heraclia, AA. Cons.

Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua, & accipiens non competit actio nomine euictionis, si fuit scienter, nisi pactum vel stipulatio intercesserit de euictione praestanda. BALD. Vel sic: *Mater non potest in praeiudicium filiorum vendere pro sua dote res eorum.* SALYC.

XIII. *Idem AA. & CC. Catulo & Sotero.*

S I à matre vestra superstite aliquid ad vos pertinens, in dotè scienti vitrico vestro datũ esse intelligitis nullam c firmitatem iuris dationem habere, si neque pollicitatio d, neque stipulatio e intercessit. Dat. prid. Kalen. Maij, Heraclia AA. Cons.

Mater non cogitur dotare filiã nisi ex rationabili causa, & nisi ex causis expressis in iure. Item pater ex bonis vxoris sua non potest dotare filiam communem non consentiente vxore. BALD. Vel sic: *Mater non cogitur dotare filiam nisi ex causa: pater sic: sed non potest de alterio, damno inuito, quod not.* SALYC.

XIIII. *Idem AA. & Cassiliß.*

N Eque mater pro filia dotem dare cogitur, nisi ex magna & probabili causa f, vel lege specialiter expressa: neque pater de bonis vxoris suæ inuitæ vllam dandi habet facultatem g. Dat. Non. Nouemb. Philippopoli, AA. Cons.

Amissis instrumentorũ non praeiudicat dos: quia fabilantia datur etiam sine instrumentis constitit, dummodo probetur per testes, vel legitimas praesumptiones. h. d. cum glos. BALD. Vel sic: *Amissis instrumentorum dotalium non nocet si alia sint probationes.* SALY.

XV. *Idem AA. & CC. Vlpiano.*

C Vm citra fidem etiam instrumentorum datum dotem aliunde probami h, post diuortium quondam vxoris tuæ secundùm bonam fidem restitui debere constet: amissis i etiam instrumentis sine dubio cæteris probationum indicis iure petendi, non habentur irrita. Dat. VIII. Kalend. Aug. Sirmij, AA. Cons.

Soror habens bona indiuisa cum fratre, potest partem suam in dotem dare etiam fratre ignorante vel inuito. BALD. Vel sic: *Communio non impedit partem pro indiuisa dari in dotem.* SALY.

XVI. *Idem AA. & CC. Æmilio.*

A Nte diuisionem sorore tua intestato patri etiam ipsa succedens, pro indiuiso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur k. Dat. Non. Iul. Sirmij, CC. Cons.

Dans proprietatem in dotem retenta vsufructu, non potest in praeiudicium proprietarij vendere, vel alio modo disponere. BALD.

XVII. *Idem AA. & CC. Sabino.*

R Es quas l vsufructu m sibi dedutto, socrus in dotem dedit, vendendo auferre tibi n potest. Dat. Non. Iulij, Sirmij, CC. Cons.

Si vir ab vxore recipit eadem proprietatem cum pacto de lucrando à socru vsumfructum: solet matrimo. morte mulieris, nihil restituit: socru si vsumfructum non recipit in dotem: quia tunc ei non prodest pactum de lucrando. BAL. Vel sic: *Proprietas potest dari in dotem ab vxore, & vsufructus pro eadem à socru: & pactum tunc de lucrando initum cum vxore, mortuo in vtroque: morte autem conducentis non extinguitur vsufructus formalis.* SALYC.

XVIII. *Idem AA. Menefrato.*

S I socrus tua fundum dedutto vsufructu vxori tuæ o donauit, tibique in dotem vxor quidem proprietatem, socrus autem vsumfructum dedit p: vxore tua rebus humanis in matrimonio exempta, fundum q apud te remansisse secundùm placiti r inter vos fidem, non ambigitur. Nam si acceptura certum quid annuum, filiæ suæ vsumfructum locauit, mortua conductrice, vsusfructus s extingui minimè potuit. Dat. XIV. Kalend. Ianuarij, Sirmij, CC. Cons.

Ex stipulatione dotemis non queritur alteri alius: sed si illemet sibi stipuletur de voluntate dotantis, alius queritur. sed si in testamento eam exercere prohibetur, cùm sit heres institutus à dotante: salua Falcidia parendum est voluntati. BALD. Vel sic: *Ex pacto vel stipulatione patris non queritur alteri filia emancipata, & ratum potest grauare heredi ne aliquid sua agat, salua tamen Falcidia. h. d. secundum leg. glo.* SALYC.

i ¶ Amissis. sic in venditionem vt l. de fide instrumentorum. l. cum instrumento. & in libertate data. l. de libera. confal. scriptu. & facit l. de rei vindic. l. indicia b. & l. cibus. super. & de probat. ad probationem. l. ¶ f. de fide instrum. l. in re. & l. de nap. l. neque fine.

A Mic dotis.] CAPVT. Dum socrus succedens patri ab intestato, an altera portionem quam habet in fundo quod pro indiuiso, ante factam diuisionem posit dare in dotem, quæritur? Dicitur quòd faciat non est diuisus. VIVIAN.

k ¶ Prohibetur. vt l. commu. diuid. l. ¶. & de conuenien. emptr. l. dotem. & de commu. re. alien. l. falsa. Item hoc casu etiam lite contestata vxor l. de litig. l. fin. in fin.

R Es.] CAPVT. Si pater pro filia fundum in dotem dedit, deducta pro se vsufructu, & eam vendat: an filiæ praiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

l ¶ Quas. id est, quarum.

m ¶ Vsufructu. qui fructus cedit lucro dotis: vt l. eod. l. ¶.

n ¶ Sed contrà l. de pact. dot. l. ¶. Sed hic dedixit vsumfructum, ibi fructum. IACOB.

o ¶ Tibi. marito pro filia tua.

S I socrus.] CAPVT. Socrus dedit filiæ suæ vxori meæ fundum dedutto vsufructu. vxor mea dedit mihi eum in dotem, & socrus vsumfructum, & fecit mihi pactum vxor mea & socrus de dote lucrãda si vxor prædecederet. prædecessit vxor. an fundus plenè iure penes me remanere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. si verò socrus filiæ suæ locasset vsumfructum mortua filia, ad socrum reuertitur. VIVIAN.

p ¶ Vxori tua. scilicet filiæ suæ. & vxori donatis. ALVER.

q ¶ Dedit. donando vel faciendo simile pactum de lucrando, sicut & vxor fecit super proprietate. & dedit causalem, quamuis ipsa habeat formalem.

r ¶ Pendum. id est, plena proprietate.

s ¶ Placiti. de lucrando. & hoc cùm socrus dedit vsumfructum genero suo. fecit autem si retinuit, & filio suo cauit. & hoc fabilein: & sic fuit duo casus: & hoc secundo est contrà l. de vsufructu. l. si damnum. Scilu. vt ibi.

f ¶ Vsufructus. scilicet formalis.

Cum

480/C.IV.K.5-4, 1189-1190
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cum patrem.] CAYVS. Pater duas habens filias, Seiam, quæ erat in potestate, & Titiam pro Titia dedit tibi ornatum in dotem, & pactus est vt matrimonio post mortem suam soluto, quod medietas dotis ad Seiam peraueniret, pater fecit testamentum, & Seiam eam quibusdam aliis heredem instituit, & prohibuit Seiam aliquid à te

¶ *Adilles.* petere pro dote an Seia possit agere de dote, quæritur? Distinguitur, Aut pater stipulatus est, & non aget filia: quia alius, &c. aut ipse stipulatus est, & aget ea-

¶ *Sana.* tenus quatenus est instituta: & non in plus: quia in eo quod plus est, obstaret exceptio falsa causa retentionis Falcidiæ: verbi gratia, Quadragintà habuit ex institutione, & quadraginta ei debebantur ex stipulatione dotis. si agat, repelletur exceptione in XXX. & x. sibi retinebit ex Falcidia. VAVIAN.

¶ Vide not. ad *l. si genero. §. ad.* CVIAC.

a ¶ *Suam.* id est, patris.

b ¶ *Eadem* filia non si morte genari solaretur matrimonium, non noceret filiæ *pactum* patris: vt *§. vt. §. quamvis.*

c ¶ *Amnia.* proprium nomen est filiæ emancipatæ non neptis.

d ¶ *Pactum.* ita quòd stipulatus, vt statim inquit.

e ¶ *Nec Amniam.* reputo, & proponat patrem fuisse le non velle Amniam aliquid petere ex stipulatione patris. ACCVRS.

f ¶ *Adilia.* feliciter dicta. sic & *§. vt. §. quamvis. & l. pactum. & §. si quis alio. vel sibi. l. mulierum.* vellit sic, si non esset testamentum. sic & *§. vt. §. pater pro filia. & §. de do. quæ sub mode. l. quæsiti.*

¶ *Quid de pactis exactis, cũ non solutæ sint illi dos. v. Connoctiam fec. 12.*

a ¶ *Si verò ex verborum.* Ex stipulat. nascitur verb. obligat. CVIAC.

g ¶ *Tibi.* genero.

h ¶ *Prohibuit.* potuit enim dissolle gratia cohendum: vt *§. de lege. ig. l. fideicommissa. §. verodum.* Item gratia tui, qui eras gener, vt hic dicitur.

i ¶ *Accepta.* pactà accepit quadragintà ex institutione, cùm totidem ei debebantur ex sua stipulatione. in triginta patiatur exceptionem quæ concurrunt cum eo quod superest deducta quarta, in qua non potuit gratuitò dè fabricinis. *§. ad legem Falcidiam. l. quod de bona. §. ita.* dicit ipse heres posse se in ea gravari vt *§. ad legem Falcid. l. posse.* Vel & hic posset gravari, & hoc exceptiò dicitur quòd animo compensandi dimittitur vt *§. ad legem Falcid. l. §. debitor.* Hodie * autem conflat quòd potest vt *§. ad legem Falcidiam. notiuus, sed cum cofuter.* & facit *§. ad l. §. stipulatus.* & contrariam ibi dictum & hic dici pudet vt *§. de leg. ap. l. cum quis. §. mapiuum.* & falsus vt ibi.

a Falcidia locum habet quoties hæres institutus ab debetur.

k ¶ *Falcidia.* iure institutionis.

Ex oneribus.] CAYVS. Fructus dotis lucro cedunt marito propter onus matrimonij quod sustinet. Si verò constante matrimonio eos vxori dedit, reuocabit maritus eamque quæ locupletior facta est, & vir pauperior. VIVIAN.

¶ Vide *l. 8. §. de donat. inter virum & vxorem.* CVIAC.

¶ *Pro oneribus matrimonij.* quæ * sunt plura, & sustinet ea vir: vt *§. fil. matrimo. l. §. cum donat. §. sin autem in sponsiones. & §. de donatio. inter virum & vxor. l. §. quia pro vxore. in princ. & §. l. & §. fin. l. dotis fructus. & l. quamvis. in fin. & de dol. exceptio. l. fin. in prin. & §. fumi. arcifi. l. §. filia. & l. §. maritus.*

b Matrimonij onera sunt plura.

XIX. *Idem* AA. & CC. *Adilii* †.

CVm patrem pro filia dotem tibi dantè, si post mortem suam * in matrimonio constituta rebus humanis eadem * eximatur, partem dimidiam dotis Amniæ * reddi, pactum d proponas: post verò testamento facto, cum aliis etiam Amniam heredem scripsisse, nec Amniam * quicquam ex stipulatu petere velle fassisse: si quidem hanc sibi reddi secundùm fidem pacti stipulatam Amniam non probetur, ex alieno pacto non peritus ei vlla competit actio f. Si verò ex verborum e concepcione sibi Amnia quæsiuit obligationem, ac tibi g testatorem prosperasse probetur h: contra eam ex stipulatu post euentum conditionis petentem quatenus accepit i ex defuncti voluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salua Falcidia k) vti potes. Dat. XIII. Kalend. Februar. Sirmij, CC. Coss.

Fructus dotis pertinent ad maritum onera matrimonij sustinentem: quæ si vxori concedit, reperit ab vxore quatenus vxor locupletior effecta est. BALD. Vel sic: *Fructus dotis cedunt lucro mariti, nec possunt vxori denari.* SALY.

XX. *Idem* AA. & CC. *Victorio* †.

PRo oneribus matrimonij l maritì lucro fructus * totius m dotis esse, quos ipse cepit: vel si vxori caperè * donationis causa permisit, eum, in quantum locupletior * facta est, posse agere, manifestissimi iuris est. Dat. V. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Cos.

Cùm res in dotem data æstimatur, ita vt res sub eadem æstimatione reddatur, ipsa res est in dotem, non æstimatio: si tamen res est deteriorata, debet restitui etiam æstimatione taxata. BAL. Vel sic: *Res dotalis æstimata, deteriorationis gratia repetitur soluto matrimonio, & non æstimatio.* SALYC.

XXI. *Idem* AA. & CC. *ad Germanum* †.

SI inter virum & vxorem pactum sit interpositum, vt si matrimonium intra quinquennij fortè tempora quoquo modo esset dissolutum, species æstimatæ F doti datæ, precijs quibus æstimatæ sunt, redderentur: manifestum est non precia speciorum dari, sed ipsas species debere restitui eolem in placitis speciorum reddendarum idcirco preciorum nomen videatur annexum, ne si species aliqua deminuta ¶ fuisset aut perdita, alio precio quàm quo taxata fuerat, reposceretur. Dat. Non. August. Agrippinæ, CC. Coss.

Pater rem quam pro filia dedit in dotem, nec recepit, alienare non potest. BALD.

XXII. *Idem* AA. & CC. *Liliana.*

REm quam pater in dotem genero pro filia dedit, nec recepit *, alienare non potest *. Dat. V. Kalend. Decemb. iisdem CC. Coss.

Vxor non potest vendere prædium dotale, nec vendenti consentire, marito non consentente. BAL. Vel sic: *Prædium dotale non potest mulier constante matrimonio alienare.* SALYC.

XXIII. *Idem* AA. & CC. *Diogni.*

SI prædium vxor tua dotale * venundedit: sponte necne contractum ratum habuerit, nihil interest *. cùm rei tibi quæ-

n ¶ *Tuam.* nisi fortè fœtus dotales quæsuit aliquid extra res mariti, vel operam suam, quod quæsuit mulieri.

a ¶ *Copere.* feliciter fructus.

o ¶ *Locupletior.* & ipse pauperior: vt *§. si quis alteri vel sibi. l. mutuum.* vbi ergo ipsa vxor & sui ex eis locupletata est, non repetet vir: vt *§. nr. §. l. fructus. & de donat. inter virum & vxorem. l. §. fructibus. & §. de donatio. inter virum & vxo. l. §. quia pro vxore.* quæ sunt contrà.

¶ Sed videtur fructus posse donari, nec repeti etiam in quo est locupletiores *§. de donat. inter virum & vxorem. l. de fructibus. & §. de vsu. l. fructus.* quæ sunt contrà. Sed ibi rem donando donat fructus, licèt iure non teneat donatio hic autem principaliter fructus.

† Germano al. Germanum.

Inter.] CAYVS. Mulier dedit vineã marito in dotem: & pacta est vrsù cafu soluti matrimonij, in eadem bonitate, & eodem precio quo tunc æstimabatur, sibi redderetur. an maritus soluto matrimonio vineam retinere possit, & precium reddere quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

p ¶ *Æstimata.* non tamen vt æstimatio * facerent emptionem, sed vt scirent an esset deteriores: vt *§. ea. §. plerumque. §. pen. & l. cum pofl. §. cum res. & §. solu. matrimo. l. §. æstimatæ. & §. de vsufr. l. interrog. & §. solu. matri. l. dotium. & arg. §. de æstima. actio. l. in §. de vsufru. quemadmodum. l. §. rell.*

a Æstimatio dicitur facere emptionem. v. Bacum *l. 20 de* Obligat. Capoium *ad* pr. *dict.*

b Pactum gratiosum dotis in domum, habetur pro empto, sed ad dotali, vt hic, & *§. quanto. §. pen. ad.* quod falsi. & magis est id est id solutio, nec enim non desiti esse dotalis, nec potuit alienari sed obligari à vita. Balbus *in Lucrof. super de vsufr.* Cuiacius *fog. in hunc titulum* colligit in dubio Iudicandi fundo alienatum profuna a. Capoium *mall. de fruct. sub prædiorum.* Donneau *de* deprædiis differentia.

¶ *Quid de potestate, cũ non solutæ sint illi dos. v. Connoctiam fec. 12.*

¶ *Quod* Deprædiis quæ dicuntur. c Dotis constitutione deteriori, potest mulieris fieri non potest. d Deteriori prædio dicitur quod inefficiendi maxima ab vxore datur adde Gloss. Nerol. *v. constitutio. vi. in verbis in dotis.* e Dotalis rei alienatio etiã intuita à emptore potest revocari de iure ciuili. *de iure Canonico.*

¶ *Dominus.* id est, efficacia * quod esse potest: vt *§. de fun. dotali. §. fundum.* deprædia * verò, quæ in rerum natura desinit esse, & hoc dolo vel culpa viri, arga ad hæc expeditiones, *§. de petit. hereditatis. l. deperditum.*

REm quam.] CAYVS. Pater pro filia dedit rem inæstimatam in dotem, & postea non fuit ei restituta. quia non fuit solutum matrimonium. genere constante matrimonio rem illam alienauitne quid valet talis alienatio, quæritur? Respon. quòd non. VIVIAN.

¶ *Non recepit.* seeus si recepit, quia tunc alienare potest, vt inmani. *sed hodie contrà vt §. nr. l. in authent. sed quamuis.* 2. Vel dic quòd non sumitur hic arg. à contrario. quod in idem recidit.

¶ *Non potest.* cùm non sit suum, nec dotis potest conditione * facere deteriorem: vt *§. l. post nuptias. & §. de donatio. l. §. si maritus.*] CAYVS. An vxor prædium dotale inæstimatum sponte vel coactè inuito viro alienare possit, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

¶ *Dotale inæstimatum* f, cuius alienationem inhibet lex Iulia de dotali: vt *§. nr. §. & ea lex. & Inst. quod alia lex. in prin.*

¶ *Nihil interest.* & posset ipsa venire contra sententiam eiusdem *l. vt §. de leg. & con. l. non dubium. & §. de ag. & con. l. quæ mulierem. l. §. 2.* Aliud dicunt quidam esse iudic pro confirmatione. Fideiussit, *sententia pubertatis sponte facta. si pro §. si adver. vendi.* sed certè sententiam fecisset cum laboris

480/C.IV.K.5-4, 1191-1192
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

maiorem : at maior contrahentes : ergo & post sacramentum cum erat minor, venire contra. sic etiam sibi non prosit dicat, se eum dolo lo. Vel dic etiam cum non ignorasti, obligatus ut verum scienti, vel ignoranti: vendidit mulier. si scienti, nullatenus tenetur de euictione. si ignoranti, obligatur emptori de euictione, licet res eius non fuit, nec eam habere possit. fiet in re sacra vendita dicitur: *ff. de contrah. empt. l. & libri. & Instit. de contrahen. empti. §. fin.* ADDITIO. Hæc quæstio est dictis de iure canonico *In c. cum venisset. extra de iureiur. in antiq. & in cap. licet. eod. titul. lib. vi.* vbi dicitur quod mulier debet omnino fidem iuramentum seruare.

a ¶ *Dominium.* [ioc. vt]. *l. in rebus.*

S*I dotem.*] CASVS. Si patronus pro libertæ eiusem dedit in dotem, nec pactus est ea sibi reddi in casu solutimonio. & propter culpam mulieris solutum est matrimonium, vade vt debet dotem lucrari an patronus eam dotem repetere possit, quæritur? Dicitur quod non, nec si post diffol. matr. propter ingratitudinem eam in seruitutem reuocasset. VIVIAN.

b ¶ *Matrimonia.* pacto vero apposito culpa libertæ non nocet: vt *in auth. de nupt. §. ipsi quoque quadam. coll. iv.*

c ¶ *Profuscia.* fic erpo fit vasia, vt vel reddi, vel in pœnam ei auferri possit per maritum.

d ¶ *Fuisse.* postquam culpam dissolutij commisit. ¶ Sed quid si antè? Respond. idem, si modò in seruitutem tunc non fit reuocata, cum fit diuortium. facium fuit culpa.

¶ Sed an idem fit in patre, si non fit stipulatus sibi reddi? Respond. vtique: licet lex prouideat ei: quia & filia prouidet, & tamen amittit, & sibi imputet quod non fuerit stipulatus, secundum H. arg. *dicta* auctori. *de nupt.*

¶ Et nota de amissione dotis: sicut *ff. de repud. & diuor. Leon. Gaufr. & ff. solu. matri. l. Lucius.* Item facit *ff. eod. l. cum pat. §. pœnam.*

S*I mulier.*] * CASVS. Mulier quæ dotem dederat, cùm vellet de ea testari, stipulata est à marito sibi reddi, vt ea ea testaretur. licet decedat ab intestato, stipulatio tamen committitur: quia non fuit conditio apposita, sed causa efficiens vel impulsiua: vt in tali exemplo: Dedi tibi denum vt emeres scyphum. licet non emeris, non reddes mihi decem: quia causa hæc fuit impulsiua, quia impellebar me ad dandum tibi decem: & idco, siue decessit testata, siue intestata, debet reddi dos. VIVIAN.

e ¶ *Mulier.* quæ dotem dederat cùm vellet de ea testari, stipulata est eam à viro sibi reddi, vt ea in ea testaretur. licet intestata sit mortua, tamen stipulatio committitur: non enim fuit hæc conditio, sed causa fecit: impulsiua vel efficiens, non finalis. cùm enim fcires eam velle testari super dote, promisisti ei: fecit * dedit tibi decem vt eam caligas. tam licet non eras, non reddes decem, quia hæc impulsiua causa fuit: *vt ff. de donatio. l. q. §. fi. & l. seq.* Rifiuse hic arg. ad quæstiones humanas. Si * concedam tibi duos pedes terræ vt tibi proficias aquam, an tibi eorum proprietas vel vsus concessus videtur? Et videtur quòd proprietas, ea quòdeum fuit conditio proiciendi, sed causa dandi. a. Item ad hæredes pertinent vt * habeatur in vsu aliqui religiosi: vt proprietas data videatur, quasi non conditio, sed causa fit inferta.

f ¶ *Dari.* id est, reddi sub hoc modo, vt hic dicitur, &c.

g ¶ *Testari.* per quod dicit vir tacitum pactum intercessisse quòd ipse testetur: nisi ipsa testetur.

h ¶ *Cum.* pro quia: vt sit ratio sequentis, non conditio, *&c.* nam quia hæc ordinatio significat tempus antecedens mortem, si dicatur esse conditionem, nunquam impleretur stipulatio, cùm non possit ante mortem fieri matrimonium. & sic nec dos redderet: vt *ff. si des conditione matr. l. j. & sic facit ff. de reg. Iur. regula iuris. & de contrah. stipu. l. secundum.* Alij dicunt ideo non valere stipulationem tam, quia post mortem stipulari videbatur. hodie contrà quia valet: vt *Institut. de inutil. stipu. §. post mortem.* quod non placet.

i ¶ *Morte.* id est, mortem.

k ¶ *Significet.* vel dic. i. significans. vel facias §. ibi, *confiata, &c.*

l ¶ *Consum.* id est, modum, & dic impulsiuam, non finalem.

m ¶ *Profiscit.* hæredibus scilicet mulieris ab intestato venientibus. videbatur enim sub conditione facta stipulatio, scilicet si testata esset: & ideo intestata mortua conditione deficiente stipulatio euanuisse pertinaretur, sed non est conditio, quæ si deficiat, obsit. sed ideo fecit, vt fecerint esset: sic & stipulatur mulier dotem reddi: & tamen sine stipulatione habet actionem: & hic etiam sine stipulatione potuit de ea testari.

S*I genero.*] CASVS. Pater dans dotem pro filia, stipulatus est eam reddi in casu dissolutimatri. extraneo, puta filio emancipato. videtur enim eam non repetere: quia non potest: quia stipulari alteri quis non potest, nec pater, quia noluit sibi quærere actionem. VIVIAN.

¶ Hæc l. loquitur de extraneo, non de filio: vt *l. cum patrem. I. eod.* Vide scripta ad *l. 18. in fin. de verb. oblig.* CYIAC.

n ¶ *Extraneo.* puta filio emancipato. ferens si esset in potestate: quia eadem vox patris & filij intelligitur: vt *Instit. de inutil. stipu. §. si verb.* licet sit arg. contrà *ff. de pact. dotis. l. cum dos.* vbi non est eadem vox.

o ¶ *Voluerit.* fecit & I. *ff. quæ ad vel sibi. l. mulierem. & ff. de reb. dub. l. in ambiguis.*

p ¶ *Affirmem.* directam strictis iure: sed ex æquitate habet vsum: vt *l. si a. j. pactum. & l. pater. & ff. fil. mat. l. Cum.* n. Vel dic quòd nullam habet hic extraneus, cùm esset tacita, quæ redditur in fine illius *l. Cum.* Licet & consuetudinem sed mater habet ex Edibi datamen? *int. §. mercedis. & §. extraneum.* qui nascitur ex numeratione: vt & aliis, vt *ff. si cer. pet. Lucri condictio. §. fi. numero.*

L*ibi des.*] CASVS. Vir pactus cum muliere habente prædia tributaria. alia quàm ipsa dotalia, de dote lucranda, si decedat mulier: ad quem debeat pertinere omne præditorum tributariorum, quæritur? Respond. quòd ad heredes mulieris. VIVIAN.

q ¶ *Licet des iure.*] *vende vir. auth. prætorum.* r Vel dic iure. i. pacto.

s ¶ *Successores.* scilicet mulieris.

t ¶ *Proficiscentibus.* quæ non ex rebus dotalibus debentur. aliàs secus: vt *supra sum. vel tali. l. annuas. & ff. de pub. l. Imperatores. in prin.* Sed funerari tam ex dote quàm ex alis hereditaria rebus debet: vt *ff. de reli. & sump. funer. l. Cæsar.* & facit *ff. de donat. inter vir. & vxor. l. de reb.*

u Dicit hic Cyr. poli Cyr. id probat ibi arg. à contrario sensu. si enim pœnam tuerer vsu. & matrimonii fieri tum dotis. vir pœnere qui solutquinc. Iustinian dotem: quod dictum Gaufrier. Id fuit. & vide quæ ibi notauit.

480/C.IV.K.5-4, 1193-1194
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

M*Plier.*] CAVVS. An mulier minor an. incrementum curatore generali vel speciali ad hoc dato dotem constituere possit, quæritur? Dicitur quòd sic, & licèt in creatione faciendo, id est, cùm ipse fuerit creatus curator, fideiussorem dederit in minorem quancunque quàm dos sit non propter hoc minus valebit dotis constitutio.

Idem obseruandum est in donat. propter nupt. vbi scilicet curatore adhibito fieri debeat. VTIANA.

a ¶ *Curatore.* ad hoc dato: vt *ff. eo. l. sane generalis.* & facit *Instit. de cur. §. item mutis.* & *l. de administ. tut. l. fi curatore.*

b ¶ *Pecuniæ.* fc. à marito.

c ¶ *Ipse.* scilicet curator.

d ¶ *Profuturæ.* forte, quia tunc parum erat minoris pretiositatem. vel dic hic minor: alias curator erat dicet.

e ¶ *Antè nuptias.* facit hoc *l. si adiuer. dotem l. 1.*

V *Bi adhuc.*] CAVVS.

An conflatur matrimo. si vir ad inopiam vergat, mulier dotem repetere possit, quæritur? Dicitur quòd fic. & si maneat res mariti, adversus creditores mariti agentes habebit exceptionem. Si non tenet: agit adversus creditores qui tenent res viri, si ipsa sit prior tempore, seu potiorem iure privilegii legis. & hoc in prima. Nullam verò habet licentiam alienandi res mariti, sed ex fructibus eorum tam ipsa, quàm vir, quàm eorum conjunctes filij debent sustentari. & hoc in secunda. Creditores verò habebunt maritum obligatum personaliter: & adversus eum, & ad vbertorum fortunam peruenire agere poterunt. & hoc in tertia. Si qua autem pacta inter virum & vxorem de dote intercesserunt, ad illa obligentur. & hoc in quarta. VTIANA.

¶ Hæc *l. duobus annis* ante *l. vbi.* ¶ *qui pet. in pig.* Iulia ch. CVIAC.

f ¶ *Ad inopiam.* habet tamen vt sibi possit mulier consulere in dote & donatione propter nuptias, & cæteris rebus, vt subiicit: & sic est contrarium. *ff. solo matrimonio l. si conflante in principio.* vbi dicit inde demum agi, quando euidentissimè apparet mariti facultates non sufficere, scilicet & creditoribus solutis priùs, vel [illegible] ecce facultas non sufficit si fol. ceteris priùs, præuenire ergo ipsa, & sic non est contra. aliàs si demum cùm nihil habeat, deberet agi. nullam esset legis constitutio, quia tunc in quaestem facere posset, debet damnari: vt *Institut. de actio. §. item quotiens* petere quotiens donationem & alias res, vt hic subiicit: cùm nec dotem possit cum effectu exigere: hodie autem conflat prius & possit agi, scilicet quando vir egens * malè vti suis substantiis: vt *authent. de equali. dot. §. illud collat.* tq. quod in spiam secundùm * opinionem * vulgi d. arg. *ff. de fundo instruct. l. cum de taxatione. §. ofiam.*

¶ Sed quid in socio * qui recepit dotem, & egit ad inopiam? Dico idem * quod in viro. arg. *ff. de verb. obli. l. à Titio. in fin.* & ¶ *ad leg. Falc. l. fin.*

¶ Item quid si ambo * renuerunt, scilicet socer & vir, & alter vergit ad inopiam? R. sup. iure illo non potest, cùm altre sit solendo: sed hodie per auth. contra, cùm malè vti tam inchoatum sit.

¶ Ex prædictis colligo casum quo exigitur dos * ianim vira etiam conflante matrimonio. Est & alius casus. *Eo. l. quemadmodum. §. 3.* Sunt & alij vbi sponsa potest solutio: non autem cogitur: vt *ff. eo l. matrim. §. manente.* & *ff. solu. matri. l. quamvis.* & *l. fin. ff. de reg. iuris* contrà vt] *ff. de conflante matrimonio per totum.*

¶ Sed pone in nostro casu virum velle dare fideiussorem * de dote restituenda vxori solutio matrimonio: nonquid mutabit exactionem dotis ad præsens? quod videtur vt arg. *ff. solute matrim. l. si conflante. §. quæritur.* & *ff. qui satisdare cogun. l. si fideiussor. §. fin.* Sed dico contra: quia] dicit quòd retinere debet ad sustentationem sui & vxoris.

¶ Item licèt dotem non possit petere conflante matrimonio si non vergat ad inopiam, an tamen pignus petere potest? quod videtur: vt *ff. de pignor. leg. 1. quæsitum.* Sed dico contra *: vt *ff. de distract. pign. l. cum solendo.* & *quibus modis pignus vel hypoth. solu. l. fideiussor. §. si pecuniam.* ACCVRS.

g ¶ *Vnde.* agendo personali, item reali: vt] *l. præsti. §. omnia.* Item hypothecaria: vt subiicit. & ¶ *de dot. ante nuptias. l. si conflante. §. ante nuptias.*

h ¶ *Respon.* fc. mariti.

i ¶ *Suppeditat.* id est, obligatur ex consortione * vel lege pro d dote: vt *ibi.* &]. *de rei vx. actio. §.*]. Item pro donatione ante nuptias: vt subiicit. & ¶ *de don. ante nuptias. l. si conflante. §. ante nuptias.* (licèt in alia non * fit priuilegium donatio vt dos: vt] *qui pe. in pig. l. fin. §. fin.* quæ est contra.) Item etiam pro aliis rebus extra dotem. k paraphernis: vt subiicit. &]. *de pall. constant. l. fin.*

k ¶ *Vxoris.* scilicet mariti.

a ¶ *Secundum creditorum.* Hodie mulier præfertur omnibus creditoribus & hypothecariis. *l. vbi.*] *qui pet. in pign.* CVIAC.

l ¶ *Secundum legum distinctionem.* hoc est, contra alios in tem, contra virum hypothecaria secundùm quosdam. quod non placet. Sed dic tam esse distinctionem quæ sequitur, sed ita tam, &c. vbi etiam triplex est opinio: vt plenè distinguitur] *qui pet. in pign. l. fin.*

m ¶ *Vindicare per* * hypothecariam, secundum Azonem.

n ¶ *Qui non poterat.* contra g sicut enim vel cæteros priuilegiatos priores tempore vel liberos prioris matrimonij non exercet hoc priuilegium: vt *Lanfranc. de authen. ità potest.*] *qui pet. in pign. hab.* &] *de priuilegiis. §. si.* Item contra h extraneos professores rerum viri non agitur nisi priùs viro excusso: vt *auth. de fideiuss. §. sed neque enim.*

o ¶ *Ex media.* non tamen per omnia idem, vt subiicit, *ita tamen*, &c.

p ¶ *Dotium.* non per culpam vxoris. aliàs non repeteret: vt]. *de repu. Lanfranc.* P.

q ¶ *Mulier.* Quid de viro & alienatis, & de euictione promisso? Certè tenetur de euictione: non tamen prædicat mulieri alienatio, quia renouatur: vt] *de prædi. minor. l. fin.*

r ¶ *Res vx.* hoc dicit in re viri data et in solutum pro dote, scilicet cùm egerit actione personali.

s ¶ *Conflatur.* quod posset si verè esset solutum.

t ¶ *Ad sustentationem.* fic ergo fructus * donationis sicut dotis seruant viro, non fic in fructu paraphernalium.

¶ Item per hoc quod aliud * ab vxore, patet eam damnandum hoc casu in solidum *, cùm non possit agere.

v ¶ *Abiciatur.* id est, in totum consumatur secundùm Ioan. aliàs poniatur in malo vsu: vt *ff. de vsu. & hab. l. plenum. §. 4.*

¶ Quid autem si maritus efficiatur dives, an restituere * debeat? Respond. non, secundùm H. cùm ex causa iusta est soluta.

z ¶ *Tenere.* quia pacta facta erant de lucrando, sequitur authen. *de nuptiis. hæc quæ est in authent. de equali. dot. §. illud. collat. vq.* & legitur super princ. l. ACCVRS.

DONATIONEM.]

a Dotis restitutionem (qui bon calibus ad eum cogi possit) maritus non tenetur facultatem dare.

b Neque dotis neque pignoris conflatio matrimonio maritus viuus repetere potest.

c Mariti res obligantur consortione vel lege.

d Dotis, donationis ante nuptias, & paraphernalium vxoris bona mariti obligantur.

e Donatio propter nuptias non ita priuilegiata est, vt dos.

f Hypothecaria pro dote etiam constante matrimonio, cessis omnibus aliis sacri conquiritur.

g Dotis nullis est priuilegiis obnoxia. Secùs, vel priuilegiata priorita temporis, vel liberos prioris matrimonij.

h Dotis nomine agit adversus creditores mariti, nisi vxor prius discussis, vt sic, & vsque rationem cuique exitus. adversus vendentes res. de cess. vsuri in Consort. Trabaf. Rub. de minor. quinq. ann.

i Mariti.

j Fructus donationis propter nuptias & dotis mariti. Creditores conflatus matrimonio: vt ad fructus paraphernalium.

k Theodosius Gratian. iuncti pres ait in extrema huius legis parte si, quod mulier possit remolere hæ quæ filii constituerent hypothecis.

l Mulier sa. vigo. Alendus eo vxore.

m Deus à vino superius conflatum. matrimonio ob eius inopiam. dixit, id est, si potest fulcimentum non dotem, vt hic. ad de Tiraquellum vxor. de mort. ta.

480/C.IV.K.5-4, 1195-1196

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

IN AVTHENT. DE æquali. dot. §. illud. collat. vij. constit. viij.

Marito vergente ad inopiam mulier donationem propter nuptias vindicat vt domina. SAL.

DOnationem quoque propter nuptias in hoc casu ª constante matrimonio vindicare potest ᵇ.

Lex solennis. In vindicatione & hypothecaria rerum dotalium vel quasi, mulier omnibus aliis creditoribus anteferatur: quia venit ad rem propriam vel quasi: & ei non currit præscriptio nisi ex tempore, ex quo potuit actionem mouere. & quod potest per veritatem introduci, facit fictionem cessare. BALD. Vel sic: *Mulieri etiam soluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam æstimatis competit rei vindicatio & hypothecaria: in quibus præfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præscriptio antequam agere possit, soluto vel constante matrimonio.* SALYC.

XXX. *Idem A. Demosthení P.P.*

IN rebus dotalibus ª ᵃ siue mobilibus siue immobilibus seu se mouentibus (si tamen extant) siue æstimatæ ᵈ siue inæstimatæ sint, mulierem in his vindicandis † omnem habere post dissolutum matrimonium prærogatiuam ᵉ [iubemus ᶠ] & neminem creditorum mariti, qui anteriores ᶠ sunt, posse sibi potiorem causam in his per hypothecam vindicare, cùm eædem res & ab initio vxoris fuerint, & naturaliter in eius permanserint dominio. Non enim quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas ᵍ deleta vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionem ʰ in huiusmodi rebus quasi propriis habere, & hypothecariam omnibus anteriorem possidere ⁱ: vt siue ex naturali iure ᵏ eiusdem mulieris res esse intelligantur, siue secundùm legum subtilitatem ad mariti substantiam peruenisse [videan-

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1197-1198
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

secundùm omnes, quòd viri sunt de iure gratiam & similiter *ff. de l. cibum pell. §. in decem. & T. ad l. aquiliam.* Idèò etiam in hic habeat vxor actionem in rem in subsidium: vt dixi. ACCVRS.

a ¶ *Vtramque viam.* scilicet vt sua dotis vxorem dominam, praferant in rei vindicatione: sive virum dicas dominum, dicam praferri in hypothecaria in eiusdem rei: vt dixi.

b ¶ *Omnia.* dixi habere eam in rem & hypothecariam, hoc verum, nisi exceptione repellatur: quod fieri potest ex tempore quo potuit dos reperti. & hoc dicit. ACCVRS.

c ¶ *Exceptio.* impropriè * ponitur quo ad vsucapionem de qua sequitur: cùm per eam dominium quæratur directè: vt *ff. de vsucapionib. l. vsucapio est.*

d ¶ *Vsucapionem.* scilicet: tribui in rebus mobilibus datis in dotem. sed videtur etiam soluto matrimonio quòd remanerant dotales: vt *ff. de fun. do. l. eiusm.* & sic non vsucapiuntur: vt *in eodem titu. l. ff. fundi.* sed *dic* illam l. etiã loq. qui tantùm in eo casu, qui est in eodem titu. si maritus fuerit, vbi vir factus est heres, & sic solutum matrimonii: non tamen dominus alienat: ferùs est si alio modo soluatur: quia desinunt esse dotales, & possunt vsucapi: vt *hic.* 1. Vel hic vnum est speciale b pro muliere, vt etiam constante matrimonio agat propter iniuriam viri. sic & aliud est contra eam, vt vsucapiatur res dotalis soluto matrimonio. arga. *ff. de iurisdi. l. eum qui. in princip.* 3. Vel tertiò hic habet locum in re æstimata data quæ non est dotalis proprié, & tamen vindicat vxor sub subsidio: vt *in prin. hu. iud. l. dotium*: quæ vindicatio vsucapione tollitur. 4. Vel quartò loquitur hic eo casu quãdo scilicet alienatio permittitur: quod fit quandoque: vt *ff. de fund. dot. l. 1.* & vt eodem in casu vsucapio permittatur. 5. Vel quintò, quòd hic est diffunctus, cuius aliata pars est vera: vt *ff. de verbo. significat. l. hoc verbo, dle mar. &c.* quia sequens, non prima de vsucapione. 6. Vel sextò loquitur de mobilibus æstimatisque etiam constante matrimonio possunt alienari, & sic vsucapiri *ff. solut. matrim. l. 1.* De rebus autem viri * excepta hic non dixit. eàm in eis non habeat vxor nisi hypothecam, quæ vsucapione triennij non tollitur: vt *T. de pigno. l. vsucapio.*

e ¶ *Sive per vsumfructu.* exemplum de rei vindicatione inter præsentes & absentes: & hypothecaria contra extraneum habentem titulum, vel non habentem titulum: vt *T. de præscript. long. tempo. l. fin. & T. ff. adiuv. cred. l. ff. 6.*

f ¶ *Maiore.* vt hypotheca contra ipsam maritam, quæ al. ondarat. & *T. de præscript. xxx. ann. l. cum mediocri. circa princ.*

g ¶ *Vel minore.* xv. annis. quod dicit *T. de præscript. long. tempo. pertinet. quod ff. quæ quæ ipsiam.*

h ¶ *Minore.* vt de arg. *T. de mina. except. l. 1. § fin. & d. l. cibum mediocri. § illud. & de his qui lib. l. quæ tamque. & de in. ma. mulier. agi.*

i ¶ *Clarioris.* cùm ex tunc agere possit: vt *T. l. præsi.*

k ¶ *Fidei diuortij.* nam olim eo casu quando vergebat ad inopiam, fingebatur diuortium, vt sic agereturæ ad dotem. quod hodie non est quia ex fide nunc dicitur.

CVm quidam.] CAEVS. Si quis extraneus olim dabat dotem magnam, id est, vltra quingentos aureos pro aliqua, & non fuit stipulatus dotem sibi reddi, sed adhibuit quandam mulierem vt stipularetur dotem sibi reddi, & ita poterat eam accipere sine omni infinuatione. sed si illa mulier stipularetur dotem sibi reddi sol. matrimonio, non poterat agere, quia non erat infinuatio: & sine infinuatione donatio non valet, cùm excederet summam quingentorum solidorum secundùm quosdam: licèt litera dicat contrà. sed oportebat vt cederet mulier actionem illi qui pro ea dotè dederat, & ita remanebat aliquòdo mulier indotata. Dicit ergo Imperator quòd hodie si mulier dedit, habet actionem. si non dedit ipsa, sed alius, habet actionem, nisi ille qui dedit dotem pro ea stipulatus est ea sibi reddi: nec necesse est quòd interueniat infinuatio. Idem est in donatione propter nuptias. & si quis dedit sponsæ meæ donationem, solat. matrim. reperto donat. vel mulier si fecit pactum de lucranda donat. neque dedit, pro me poterit repetere, nisi in initio donationis stipulatus est eam sibi reddi. Item si mulier promisit dotem in rebus immobilibus si non tradatur intra biennium, possit retinebitur ad fructus, pensiones, & alias obligationes. si verò in pecunia, tenebitur ad vsuras ex tertia centesima. Si verò alia res mobiles fuit & æstimata, idem erit, & debetur æstimatio cuiuslibet rei dotalis, nec omnes adunati & æstimari debent. Si verò res mobiles non fuerint æstimatæ, non debetur vsura, nisi lis contestata. & potest agere maritus pro dote etiam ante biennium. VVLGAR.

I ¶ *Cum quidem dotis.* dotis donatio fit & in virum qui accepit & in vxorem pro qua datur. ¶ Sic ergo nec cùm extraneus dat dotem alicui marito pro vxore eius, quantum ad mulierem dicitur donatio: & idèo non exigitur infinuatio quo ad eum.

m ¶ *Retinent.* scilicet alij. nam etiam prædicti extranei fuerunt *T. ad l. §. ACCVRS.*

n ¶ *Res.* scilicet dotes quæ fuerint sine vllis monumentis valent.

o ¶ *Obseruatum.* id est, sine infinuatione.

p ¶ *Casus.* *Gilleno dotis redibendæ in casu si dotalis vir.*

q ¶ *Particulares casus.* veluti post mortem mariti.

r ¶ *Non facta.* id est, non perfecta. nam quo ad eam non valebat, cùm non erat infinuata.

s ¶ *Monumenta.* à s. facta.

t ¶ *Per cessionem.* i. ipsa coniuratur cedere actionem donanti adversus maritum, cùm * ipsa agere non posset, vt non perdatur dos, quod est mirum, sic & aliis aliis vehuit ea persona mea eo iure quo ego vti non possumus: *ff. eum qui. habent. l. procurator. § ff. procurator.* sic & fideiussor agit iure cessionis quo cedens agere non posset, cùm sit ei solutum: vt *de fideiuss. l. cum & qui fit. & ff. Vtilis l. quæsitis. § plenè. ff. mili. & ff. de pecul. l. quod debetur. & ff. de vsufruct. l. quod mutuo. sed arg. contrà ff. de pecul. l. ff. hæredi. § nec autem.*

a ¶ *Res.* scilicet exactas.

z ¶ *Matrimonij.* id est, finiti.

y ¶ *Monumentis.* id est, infinuationibus.

z ¶ *Indigere.* cùm non excedit legitimam summam, aliàs secus: vt *T. eo. §. fin autem minor.* secundùm ACCO. 2. Vel die secundùm H. hoc in dote etiam si excedit 6. sed in donatione propter nuptias sit quod dicitur ibi.

a ¶ *In omni persona.* scilicet vxoris & mariti.

a ¶ *Stipulatus*

¶ Dotalis rerum dominium extinctum est, non vsucapiuntur.

+ Tacitè desinit in qualitatem.

a Exceptio inconuenientia & fidei improprè dicitur exceptio.

¶ Cancer. *Super verbo, si forsan. in fin. in parte vt. Pro. vacat de regis.*

+ Spiritualiter, legendum, vt adnotatur in prælectione.

b Aliis de dote non suscitant constante matrimonio, nisi in casu Iuniorie, vt in v. plura apud Jod. Campegi. *ord. de dot. parte 3. q. 17.*

* al. *obtinere* hæc formula sæpe.

* al. *dot in omni persona.*

* Dos quæ ab extraneo datur, mulieris tantùm donatio est simplex, idèoque infinuatione indiget: cæterùm indiscretè vacuitatis sed omnis respectu donatio est ob causam, idèoque eius respectu nõ indiget infinuatione, addit Campegianus *ord. de dot. parte 1. qu. 10. & quæstionibus.*

b Cessionarij plerique vtuntur eo iure quo cedit vti non possit.

c Donatio propter dotem mulieris etiam si excedat legitimam, non egit infinuatione. v. eamen Rald. *Hinoll. de don. parte 6. prælim. q. 7. & 42. n. 2.*

480/C.IV.K.5-4, 1199-1200
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ipsam dotem suam habere (cùm fortuitus casus hoc lucrũ ei addiderit) & firmiter hoc apud † eam permansereminsi ipse qui ab initio dotẽ dedit, sibi dari in huiusmodi casum stipulatus sit *. tunc etenim cùm neque ab initio suspicio aliquorum liberorum concurrit*, sed sibi omnem rẽ ille qui dotẽ dedit pepigerit: huiusmodi tractatus habere locum non potest, atqui in aliis omnibus casibus, in quibus ipse non est stipulatus, tristitiæ suæ ° mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis.

Donatio propter nuptias excedens legitimam, summam debet insinuari: & insinuatio facta cum principali prodest ei cui in conscribendo esset donatum. SALVC.

Simili quoque modo si quis extraneorum, (id est, qui est pro quo dat, non in potestate ‡ habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & necessaria monumenta adhiberit: cùm excedat summam legitimã donatio, vel non minor * materfamilias nuptura sicmon solũm ad eam ‡ cui ante nuptias donatio datur, monumẽta suam adhibeant firmitatem, sed etiam ad illum pro quo dedit: vt si lucrum ei ex dotalibus pactis accesserit ‡, hoc non cedat donatori, sed in suum lucrum hoc maritus convertat, firmũque & irrevocabile habeat: nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, ne & in præfato casu simile ‡ anteriori vitium oriatur. Sin autem minor quantitas sit, vel ita res gesta sit, vt monumentorum ex omni parte nulla sit vtilitas ‡: tunc & donatio ad vtrãque personam valeat ‡, & maritus casum lucretur: nisi & hic donator eam sibi stipulatus sit *.

Singularis §. est & quotidianum. Cursus biennij in præstatione dotis neglecta mora induci, & decursum vsurarum vsque ad tertiam partem centesimæ, hoc dicit principaliter. BALD. Vel sic: *Extraneus qui dotem promisit, per lapsum biennij à tempore contracti matrimonij, sine alia interpellatione constituitur in mora, vt teneatur ad fructus & vsuras hac lege expressa: nec propterea prohibetur maritus dotem suæ burosum petere, etiam si promisser se patiturum vsuras & accessiones solvere.* SALVC.

Præterea sancimus, si † quis ‡ in dotem vel prædia, vel certum redditum, vel ædes, vel panes ciuiles spoponderit ‡ vel promiserit *: si ex tempore matrimonij ° biennium ‡ transactum sit illico redituum vel pensionum, necnon panis ciuilis quæstum ‡ eum præstare, etiam si non fuerint adhuc res principales ‡ traditæ. & si tota dos in auro sit, itidem post biennium ‡ vsuras vsque ad tertium partem centesimæ præstari. Sin autem aliæ res præter immobiles vel auri fuerint in dotẽ datæ, siue in argento ‡, siue in mulieribus ornamentis, siue in veste, siue in aliis quibuscũque ‡: si quidem æstimatæ ‡ fuerint, simili modo post biennium ‡ & earum vsuras ‡ ex tertia parte centesimæ * currere, æstimatione * earum (quia & hoc apertiùs declarari oportet) ea intelligenda, quæ pro singulis speciebus facta est, vel pro vnoquoque genere dotalis ‡ pecuniæ, id est, pro argento, vel ornamentis, vel veste, vel aliis speciebus: & non esse expectandam post singulas æstimationes vnam coadunationem ‡ totius calculi: quod fatis scrupulosum, & per nimiam subtilitatem perniciosum est.

Sin autem minimè res mobiles fuerint æstimatæ post biennium obseruasi, quæ leges post litem contestatam ‡ pro omnibus huiusmodi rebus definiunt.

Sin verò res permixtæ fuerint: & partim in auro, partim in aliis rebus mobilibus vel immobilibus: pro iam facta diuisione omnia procedere: licentia minimè denegãda marito, quando voluerit, dotem petere. Nec is qui debet, pater sibi licentiam esse, reditus, vel pensiones, vel vsuras, vel alias accessiones soluenti † dotis solutionem protelare: sed siue ante biennium, siue postea voluerit dotem pars mariti petere: queat & secundùm leges eam exigere. Dat. XII. Kal. April. Lampadio & Oreste VV.CC. Coss.

DE REI VXORIÆ ACTIONE IN ex stipulatu ‡ actionem transfusa, & de natura dotibus præstita.

TITVLVS XIII.

Hic titulus est etiam de iure datium, aut vertibile, de reponenda dotis singularis liber, quo omnes hæsitationes circa dotis reponendæ casus, vel facere fili, aut actiones filia competentes dos actionem, aliis rei vxoriæ, & ex stipulatu, & stipulatio interrogatio, extraneus ex stipulatu tacitum, omnes q. obnitis actione rei vxoriæ, dotem reponere actione ex stipulatu, sic facere, & vxor ex stipulatione tacita extraneus tantum ex stipulatione, vel pactum extra ipsa facitis initio dando, vel promittendo datis, & facere ipsi ex stipulatione expressa fuerint, non pactum, si dotem filii reddi voluerit non adiuncta persona filia, & dotis non esse filia pro matrimonio. Ad retinendi actionem Inhibitione quæ mulieri iure erat. Nam & ex ea multis pingere reuinet, quam ex actione rei vxoriæ. Nec bona fides eam facit, quod valuit sic actori actio bona fides quam frustra, sed ne haberet ex iudicio

Pp 3

* al. Sed actionis suæ tempore & ita expressis declarare oportet: cum intelligendum, quo pro Rei

DE REI VXORIÆ actione in ex stipulatu actionẽ transfusa, & de natura dotibus præstita.

*Sicut in quinto alio titulo rei * considerantur principaliter, scilicet contractio, obligatio, & actio: sic in dote, ideique prius contractionem: vt in titulo de dotis promissione, scilicet obligationem, vel T. tit.]. nunc ponit actiones. Sic enim naturaliter debet disponi. Et nota quod olim duæ dabantur actiones tam vxori pro petenda dote, quam vxori pro repetitio dotis, sicut ex stipulatu, & rei vxoriæ. sed hoc tolli demonstrat quod in ea vtile erat, actionem ex stipulatu quam reformat. & iuxta rationes abrogatas in principio, quasi dicitur ei, quod volit mulier, & omnia non intendat. & ipse ad exemplificandum sua rationem, dicit, etc.*

‡ Dos habetur sub conditione tacita.

‡ Stipulatio.

a ¶ *In ex stipulatu.* Id est, incerti condict. ea enim dos certa petitur. CVIACIVS.

480/C.IV.K.5-4, 1201-1202
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Rem.] Casvs. Crederet aliquis quòd Imperator non tractaret de arduis rebus, sed minimis. sed non est verũ: quia in praesenti constitutione de arduis tractat: quia intendit ostendere per quam actionem dos solut. matrimo. repetatur: & qua actio. maritus petat eam sibi reddi, ex quo semel constituta est. Olim duabus actionibus petebatur: vel rei vxo. actione, vel ex stipulatu. hodie sublata est rei vxoriae actio, remanet actio ex stipulatu, & si quid vtilitatis habebat illa, hoc in actionẽ ex stipulatu trãslatũ est: & omnes dotes petuntur actio. ex stipul. siue interuenerit stipulatio, siue non: quia & si nõ interuenit, praesumitur interuenisse: & si interuenit, sed inutilis, puta inter absentes, praesumitur vtilis: & ex contrario, nec mireris quòd dico agi actione ex stipulatu, licèt non interuenit stipulatio: quia hoc ideo est scilicet, quòd ex nudo pacto nõ datur actio: vt quando conueni tecum de permutando codice: si interuenit rei traditio, vel stipulatio, agitur iam ex pacto vestito: vel da exemplum, & melius, vt hic notatur. sed mulier habet omnia bona mariti tacitè obligata pro dote: licèt de hoc nihil dictũ fuerit: sicut pupillus habet omnia bona tutoris tacitè obligata, & tacitè hypothecata. Item non solùm mulieri datur pro dote, sed viro in bonis mulieris: & hoc siue dos fuerit profectitia, seu aduenticia, siue data à muliere, siue data ab alio. Nec refert vtrùm dos sit promissa in scriptis, aut non. & hoc actione ex stipulatu transfusa in eam rei vxo. actio. & sicut illa erat bo. fid. ita & ista. [Scilicet.] Olim si maritus in testamento suo reliquerat vxori aliqua legata, mulier non poterat petere, si volebat petere dotem vel econuerso, hodie vtramque petere potest: nisi maritus dixit contrarium. Item maritus non potest retinere dotem propter malos mores mulieris: ne propter hoc inter eos fieret diuortium. Item nec vertur retentione dotis propter res quas amouit mulier: sed conuenit eam actione rerũ amotarum. Item non vertur retentione dotis si filios habeat ex vxore, quia pater filios suos alere debet, & filias dotare. Item nec vertur retentione dotis propter impensas in fundo dotali factas. sed si accepit fundum in dotem & pattem dotis in re immobili & quantitate, puta centum & impendit x. in fundo diminuetur dos data in x. & hoc quando facit necessarias expensas. si verò vtiles, consequetur eas per actio. mandati si mulier mandauit siue nego. gesto. si non mandauit, voluptuariae non repetuntur, sed tollitur quod fecit, sine laesione prioris status rei, & si voluntate vxoris facit eas: si verò mulier decedat, heredes eius repetant dotem: nisi maritus fecisset pactum de dote lucranda. [Cvm avtem.] Olim repetebatur dos soluto matrimonio annua, bima, trima die, si vir conueniebatur rei vxo. act. & condemnabatur in quantum facere potuit per actionem autem ex stipulatu, statim & in solidum. hodie in quantum facere potest, conuenietur deducto ne egeat: & si pauper est, non dotem reddere potest, promittat de dote tota restituenda, cùm ad pinguiorem fortunam peruenerit: & si est immobilis, statim restituetur, mobilis elapso anno: & si non restituat, tenebitur ad vsuras vsque ad tertiam centesimae, & fructus rerum immobilium debent mulieri restitui. & si mulier fuerit heres instituta, de iure detrahet Falcidiam, & primò deducet dotem suam. [Cvm qvae.] Dicta sunt quae sunt propria tam in rei vxoriae actione, quam ex stipulatu. hic intendit dicere, quòd quae erant communia tunc, nunc sunt accommodanda actioni ex stipulatu tantùm. dicit ergo quòd si mulier ancillas dedit in dotem, & pepererint: soluto matrimonio, si inaestimatae sunt, mulieri debent restitui cum partu per actionem ex stipulatu: item quicquid serui acquisierint extra res mariti, & operas suas. Foetus verò animalium, & quicquid fructuum nomine continetur, ad maritum pertinebit pro tempore matrimonii: & fructus vltimi anni in quo matrimonium separatum est, habebit maritus pro ea parte anni pro qua fuerit in matrimonio. De fructibus autem rerum aestimatarum nihil mulieri restituetur: cùm earum cõmodum & periculũ ad virum spectet. Si verò pater viri dotem à muliere perceperit, & virum cũ aliis heredem instituit: detrahet vir dotem de hereditate, & cauebit caeteris coheredibus de seruãdo eos indemnes, scilicet quòd à muliere non conuenientur. Si verò mulier fuerit heres instituta, siue exheredata siue emancipata à patre, vel auo, habebit dotem praecipuam, & sic excludit querelam inofficiosi: & conferetur si decedat intestatus, vel ex testamento, si pater voluerit. & haec erant cõmunia vtriusque actionis. [Accedit.] Olim si extraneus dabat dotem pro muliere, actione rei vxoriae poterat dotẽ repetere, scilicet mulier: nisi fuisset stipulatus dotem sibi reddi. non ita erat in actione ex stipulatu. sed hoc habet hodie rei vxo. actio. scilicet quod mulier habeat semper dotis repetitionem: nisi ille extraneus fuerit stipulatus sibi † reddi. Extraneus autem omnis ille est intelligendus, qui non habet personã dotantis in sua potestate, vt est pater. Item pater olim actione rei vxoriae non poterat solus dotem repetere non consentiente filia. & si pater antequam conuenisset in iudicio actionem mouerat de dote: vel licet lis fuisset contestata, ad heredem eam non transmittebat, sed ad filiam, quasi proprium patrimonium, quod non erat in actio. ex stipulatu: quia in ea solus pater agere poterat filiae consensu non expectato, & transmittebatur actio ad heredem: quod hodie locum non habet: sed naturam rei vxoriae actionis in hoc casu sibi vindicat actio ex stipulatu. [Et cvm.] In hoc §. lex Iulia prohibet fundum dotalem alienari à viro, & hypothecari, etiam consentiente muliere: quod locum habet non solùm in Italia, sed in omni terra. nec contradicit huic lex quae dicit, quòd mulieres possunt renunciare iuri hypothecarum, *suprà ad Velleia. l. fin.* quia loquitur ibi quando mulier renunciauerat iuri quod habet in bonis mariti tacitè sibi obligatis. Item si aliqua pacta fuerint in cõstitutione dotis, puta de dote lucranda, vel similia: illa debent seruari: dum tamen legibus non sint contraria. Et si bona gratia separetur matrimonium, non admittitur. *infrà de repudi. l. consensu.* & haec lex locum habet in futuris negotiis, non in praeteritis. Vbicvm.

iudicio bonae fidei quidquam quod nunc sit etiam bonae fidei. Atque ita cum bona fidei [illegible] *fecit, vt ne* [illegible] *stricti pro dotibus amitteret mulierem, quae in iudicio stricti* [illegible]*. Denique nullam fecit actionem bonae fidei, & stricti iuris. actionem ex stipulatu de dote repetenda, quae confusio similis ab eodem inducta est* [illegible]*, Trebelliani, & Senatuscon. Pegasiani. Quae verò fecerat ex propria natura actionis ex stipulatu, haec ferè sunt, vt non si* [illegible] *alteratur, vt post diuortium mortua muliere ante moram nec aduenticia dos cedat lucro mariti, vt retentionibus dotis ex quinque causis nullus sit locus, vt mortua muliere in matrimonio, si pater* [illegible] *dos profectitia non cedat lucro mariti. Ex natura actionis rei vxoriae hae, vt dotem à parente datam vindicet* [illegible]*, & per* [illegible] *liberi retineant titulo praecipui, siue ex parte scripti, siue emancipati, aut exheredati sint, coheredibus praestita cautione* [illegible] *de indemnitate, & vt de dote profectitia, vel aduenticia diuortio facto, aut mortuo marito agat pater adiuncta filia, vel si pater non sit, aut desierit esse,* [illegible] *naturalis, vel ciuilis, aut, vel post litem contestatam sola filia,* [illegible] *ciuili, vt l. i.* [illegible] *solut. matrimo. Et vt maritus hactenus damnetur, quatenus facultates, non in solidum. Et ex his verbis quae communia erant vtrique actioni hoc seruat, vt prædia dotalia reddantur statim, vt dote in aestimata fructus ne reddantur nisi pro rata temporis, quo nouissimo anno mulier nupta non fuit. Et hoc addit noui, vt dotes quae consistunt in rebus mobilibus, tam animalibus, quàm his quae anima carent, & in rebus incorporalibus reddat maritus, heredes eius intra annum, explicanda pecunia gratia, quia plerumque harum rerum pretia reddantur si constante matrimonio alienata, vel manumissa fuerint. Et his subiicitur de fundo dotali non alienando vel obligando, ne consentiente quidem muliere, aut remittente hypothecam quam habet in rebus dotalibus, sublata differentia Italiae & prouinciarum, constitutio noua.* Cviacivs.

Pro dote competit actio ex stipulatu, etiam si stipulatio non interuenerit, vel interuenerit inutiliter. hoc dicit vsque ad §. & vt pleniùs. Bald.

Ivstinianvs A. *ad populum vrbis Constantinopolitanae, & ad vniuersos prouinciales.*

Rem in praesenti non minimum aggredimur, sed in omni penè corpore a iuris effusam, tam super rei vxoriae actione, quàm ex stipulatu: earũ cõmuniones & differentias resecantes †, & in vnum tramitem ex stipulatu actionis totum rei vxoriae ius, quod dignum esse valere cẽsemus concludẽtes. Rei vxoriae itaq; actione sublata, sancimus, omnes dotes b per ex stipulatu actionem exigi c, siue scripta fuerit stipulatio, siue non d: vt intelligatur re ipsa e stipulatio esse subsecuta f. Eodémque modo g & si inutiliter h facta est stipulatio:

† *Resecãtes.* sed in pluribus, *refrenantes.* & sic legunt Graeci.

a ¶ *Corpore.* Nota corpus a iuris, in quo articuli iuris continentur, sicut corpus humanum vbi membra continentur.

b ¶ *Omnes dotes.* siue à parte viri, siue à parte mulieris: licèt de parte viri possit dubitari. Item siue certa est, siue incerta: quod est notandum, cùm ad incerta tantùm alias detur ex stipulatu actio: vt *Inst. de verb. oblig. in princ.* licèt & hic quidam dent condictionem certi, si certa est.

c ¶ *Exigi.* id est, peti, vel repeti.

d ¶ *Siue non.* quia nec promissa.

e ¶ *Re ipsa.* id est, eo quòd est.

f ¶ *Subsecuta.* scilicet conuentionem.

¶ Sic ergo nota dari b stipulationem vbi non est. sic & ff. de adop. l. his verbis. & ff. de damn. infect. l. si finita. §. eleganter. & in authent. vt nulli iudi. §. super hoc autem iubemus. colla. ix. & ff. si cui plus quàm per legem Falcidiam. l. nisi. §. item. & de fideiuss. [illegible] clum assendimus. § fin.

g ¶ *Eodemque modo.* scilicet dos petatur ex stipulatu.

h ¶ *Inutiliter.* a inspecto iure communi: vt quia inter absentes, vel ex interuallo, vel inepta conceptione, non autem ex dissensu: putà dixit vir, promittis cẽtum in dotem? mulier dixit, promitto aureos.

a Corpus iuris quod sit.

b Dotis stipulationem tacitam marito etiam competere hinc colligit Campeg. *de dote parte* [illegible]

c Quaeries adhuc possit gesti siue interuentu alicuius personae, si ille interueniat & sit inutilis, ad vitiat aliam, v. Mantuanum *a parte* [illegible] *quando aliquid* [illegible] *acquiritur de necessitate si id exprimitur non vitiat aliam.* [illegible]

a ¶ Rem

480/C.IV.K.5-4, 1203-1204
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Eam. scilicet actionem. & sic *ff. de rebus dubiis. l. quotiens in adimendo.*

a ¶ *Si enim.* Huius sententiæ quærit Accursius exemplum. Græci hoc tradunt apistiam: Stipulatio post mortem collata est inutilis. Quidam sic est stipulatum, promittis decem post hominis fine vsuro, sine morione

adiuuari enim est a magis, quam euanescere oportet. Si enim cum a vna in instrumento stipulatio valida inueniatur, aliis etiã inutilibus suam nosciturpræstare fortitudinem b: quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat legitimum? Est enim consentaneum nobis, qui censemus c vbi stipulatio suppositia non est, intelligi eam fuisse adhibitam: multo magis d etiam si inutilis est, validam eam effici e.

Pro dote bona sunt tacita † obligata. h. d. vsq; ad §. sed & §. Bal.

¶ Et vt plenius f dotibus subueniatur, quemadmodum in administratione pupillarũ rerum g, & in aliis multis iuris articulis h tacitas hypothecas inesse accipimus: ita & in huiusmodi actione damnis ex vtroque latere i hypothecam k, siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda, vel rebus dotalibus euictis l: siue ipsæ principales personæ dotes dederint vel promiserint, vel susceperint, siue aliæ pro his personæ, & dos siue adiuncticia siue profectitia sit, secũdum veteris iuris nominationem m. Ita enim & imperitis hominum & rusticitas nihil eis poterit afferre præiudicij: cũm nos illis ignorantibus & neficũtibus in hoc casu nostram induximus præsidentiam n. Sicut enim & stipulationes & hypothecæ inesse dotibus intelliguntur o, & inutiles stipulationes emendantur, sic & in posterum causa inueniretur valida & perfecta, quasi omnibus dotalibus instrumẽtis à prudentissimis viris confectis. Et nemo putet nos hoc sancire in his tantummodo dotibus, quæ instrumentis receptæ sunt. Nihil enim prohibet & si sine scripsis p dos vel detur, vel promittatur, vel suscipiatur: simili modo intelligi factã stipulationem & hypothecã ex vtraque parte, quasi fuerit scripta. Et natura quidem ex stipulatu actionis hæc intelligitur, re vxoris in posterum cessante q.

Actio ex stipulatu pro dote, est bonæ fidei: item actio rei vxoriæ est sublata: tamen quod erat vtile in ea, transfusum est in actionem ex stipulatu. hoc dicit vsque ad §. primũm itaque. Bald.

¶ Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionẽ stricto iure esse

b De hac certa hypothecæ v. plenissime Nicolaus Lamb. *de pignorib. c. 2. parte 2. quæst. 1. in fin. & fin.* Bald. Nic. *in eodem de dote, parte 6. quæst. 3.*

c Institutio inutilis non dicuntur per vsum.

d Argumentum à maiori. e Consent. *Gloss. in c. cum quidam, super verbo dicitur. post vsum. contra de pacti.*

d Actio hypothecaria est realis.

e Actio hypothecaria quasi habet naturam in rem vnam, obligam ad præstandũ dotem, non actio prædiaria, vt præsentet exceptio; quemadmodum vendens in bona mariti priuilegiata est. v. Cuiacium *de dot. parte 1. q. 10.*

f *et rei vxoriæ actione adhuc.* f Dotali in euicti: et & qualiter cessabit præstatio euictio.

5. Tertij dicunt hic dari hypothecariam indistinctã: non autem personalem. Media placet.

m ¶ *Nominuerunt.* Remanet a min nomen dotis profectitia & adiunctitia: vt *ff. de iur. dot. l. profectitia in prin. & §. si quis rem.*

n ¶ *Præsidentiam.* dando actionem ex stipulatu b, & tacitam hypothecam. Accvrs.

o ¶ *Intelliguntur.* ipso iuren: *l. qui pro se pro pign. dat. l. fin. §. ad hæc. ff. de iur. dot. de aqua. de §. quæ vero & huiusmodi. & arg. l. de iur. & fac. igno. l. fin. & de dote præleg. Lud. contra.* Accvrs.

p ¶ *Sine scripsis.* vt & *l. de iure do. l. cum citra.*

q ¶ *Vtraque.* nam non numeratur inter naturam bonæ fidei fuit: vt *l. ff. de actib. & actionib.*

r ¶ *Et non ut bonæ fid.* ad differentiam stricti iuris. Accvrs.

s ¶ *Beneficium.* erit ergo hoc casu bona fides: vt *hic, & Infra. de actib. §. fuerat.*

t ¶ *Eamdem.* id est, efficitur.

v ¶ *Ex stipulatu.* id est, ab actione ex stipulatu.

x ¶ *Manent.* id est, remanent.

y ¶ *Actionis.* rei vxoriæ. Ex prædictis ergo colligit quinque c specialia. 1. Primum, quod intelligitur stipulatio vbi non est. 2. Secundum, vbi est inutilis, fit vtilis. 3. Item quia datur ex stipulatu etiam ad certa. 4. Item quod est bonæ fidei. 5. Quintum etiam de hypotheca tacita.

z ¶ *Primum.* quia sua naturalia retinet, & alia nancifcitur: itaque fit naturalis expositanus.

a ¶ *Additum.* quod non habemus: sed cauebatur in eo, vt si maritus vxori aliquid in vltima reliquerit voluerit esset contenta alterutro, scilicet vel dote, vel legato: quod in actione ex stipulatu non erat. Accvrs.

b ¶ *De alterutro.* alternando tantum.

c ¶ *Addidit.* Scilicet mulierem esse alterutro contentam. & sic *ff. fam. ercisc. l. fi filius. §. pen. & de dote prælegata. Lubanus quæ §. l. & ¶ de reprad. l. tabularum.*

¶ Sed argum. contra. *ff. de adimen. leg. l. adeoque. adde l. Titia. §. quæ filius. & ff. solu. mat. l. fi cum dotem. §. fi pater. Sed ibi tradit dicit contra.*

d ¶ *Manent.* id est, transfert. Accvrs.

e ¶ *Iam.* iam competens mulieri.

f ¶ *Ad successores.* verisqui patris: mulieris filiæ, vt repetere possint, & mariti vt restituere debeant. Sed primum fallit in casu quem habes *j. end. l. hæc ex rei vxoria.* vbi non repetit hæres patris mulieris.

g ¶ *Mora.* in antiqui legibus insertas: vt *j. eo. §. euictio.*

a Dos alia profectitia, alia adiunctitia.

b Dos promissa, tacitam ad stipulationem mariti promissa. de quo v. Campegium *de dotis parte 1. quæst. 37.* stipulatio contractus GK. *l. in verbo mutuo, super de iure dotium.*

† etiam.

c Actio ex stipulatu pro dote quinque specialia habet.

* quod ab initio habuerit.

d Actio ex stipulatu pro dote datur etiam ad certa. Campegius *de dot. parte 1. quæst. 34.*

† cuius meminit *l. ob. C. T. de usuris. v. 1. 1. 1. Obsp. cap. 16.* Cuiac.

e videtur intelligendum: nam id est, transfert.

† aliis autem mortem non manifestantibus, vt ait Vlpianus *in fragmentis.*

480/C.IV.K.5-4, 1205-1206
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Dotis retentio olim propter quæsitos conquerebat.

a ¶ *Tacent.* Et nota hic quinque * casus in quibus conqueritur retentio in actione rei vxoriæ, sed hodie non conqueritur ob mores, ob res donatas, ob res amotas, ob liberos, ob impensas. ACCVRS.

b ¶ *Mores.* & malos mores, quorum vnus non sufficeret: vt ob venialibus, non criminalibus: vt si quotidie se inebriet, non tamen fraegit matrimonialem pudorem. & facit *l. de repud. l. fin. in fin.*

c ¶ *Introducto.* scilicet diuortio: vt *l. de repud. l. consensu.*

d ¶ *Causa.* C rationabilis.

e ¶ *Donatas.* scilicet vxori à viro.

f ¶ *Discessum.* cùm res donata extat, sed vtilem cùm est mutata conditio, sive cum est exinde: vt *ff. de don. inter vir. & vxo. l. si filiusfam. §. fi. & l. fag. & l. vxor mariti. in fin. & l. vsufrum. & l. mulier.* & facit *l. de condict. ex lege. l. iij. & ff. de dote prælat. l. dote.*

g ¶ *Nec remotis.* ex spectatibus, si species existentes si quantitas sit, compensatur: & sic non est contra *l. rer. amot. l. & ff. de mortis. l. donatis. §. ad donationes.* & eodem modo soluitur aliud contra *l. de compens. Lapegue.* Vel solue vt *ibi.*

¶ Nec compensatio. Sed opponitur. *l. 6. C. de compens.* Verùm hoc est nouæ decisio. Deinde ibi mulier non egit de dote, sed ex stipulatu. Sic nec obstat *l. §. 7. rerum amotarum.* Vide scripta ad *dict.* & CVIAC.

h ¶ *Amotarum.* vt *l. de don. quæ tibi. l. fin. & ibi Salyc. quæ non fiunt.* ACCVRS.

i ¶ *Solue.* Subaudiuntur quidam, scilicet Gaillard *, & diuortio soluatur matrimonium. aliàs si morte mulieris, dicunt retineri dotem. sed B. & Ioann. contrà, cùm hæc lex dicat indeterminatè: vt *ff. de iur. dot. l. iure succursum est. & l. de re quæ tibi. l. fi. & ff. solut. matri. l. dos.* vbi de hoc etiam dicitur. Sed prima opinio seruatur.

k ¶ *Mortatur.* vt *l. de re quæ tibi. l. fin. & ipsum autem fiunt.*

l ¶ *Mores mariti.* hoc conferre ad hæc quod dicit Ecclesiæ moribus.

m ¶ *Conqueritur.* quas habet *l. de repu. per totum.*

n ¶ *Idonea.* vt *ff. de don. prælog. l. dos.*

o ¶ *Minuere quantitatem.* vt *ff. de rei vxo. l. diuo. & ff. de berpin. in re. do. fa. l. 6. §. l. & l. penult. & Infin. de act. §. nam si de dote.* quod intelligo cùm in quantitate consistit quod deminuitur: vt quia fundus & pecunia in dotem, expensa quidem in fundo facta minuit pecuniam. si autem fundus tantum, nec in parte desinit esse dotalis nisi tanta sit expensa, quanti est fundus, tunc desinit esse dotalis, nisi intra annum impensas marito obtulerit: interim autem manet dotalis, & sic quod pignus: an desinit esse dotalis, & incipiat esse dos? & mulier laat: quidam tenuerunt primam, pro quibus est hoc exemplum, si habeo domum quæ valet centum, & debito centum, verum est me habere domum valentem centum, non tamen habeo in bonis centum. Scæuola tenuit secundam opinionem, vt habet hoc *ff. de iur. dot. l. si a qui. §. quod dicitur. & ff. de impens. in res dot. fact. l. quod dicitur.* ACCVRS.

p ¶ *Pecuniam.* vt *ff. de impens. in res dotales facta. l. pro voluptaria.* aliàs etiam talia reperiuntur ex voluntate domini facta: vt *ff. de in rem ver. l. quod si fecerit. §. fi. & mutuat. & de rei vindic. l. domum.*

q ¶ *Lite.* hoc speciale in dote: vt *ff. de impensis in res dotales facta. l. pro voluptaria.* alias etiam talia reperiuntur ex voluntate domini facta: vt *ff. de in rem ver. l. quod si fecerit. §. fi. & mutuat. & de rei vindic. l. domum.*

r ¶ *Vt sit.* refert se ad omnia prædicta.

s ¶ *Pactionibus.* id est, pacto facto de dote lucrando si prædecedat vxor. hæ plurales * pro singulari ponitur: vt *ff. de orig. iur. l. 4. §. ex actis.* Item * est aliud casus quo remanet apud virum propter adulterium: vt *l. ad leg. Iul. de adul. l. fin.*

t ¶ *Cum autem.* in prædictis quidem tantum naturam exercet hæc actio ex stipulatu, sed in exactione datur ei ius rei. vxoriæ actionis vt in * quantum fieri potest, dumetur: quod intelligitur deducto * vt agatur: vt *ff. de reg. iur. l. in condemnatione perfectorum.* ACCVRS.

v ¶ *Illæ.* in vtroque malè, quod illico, & quod in solidum.

x ¶ *Annua bina.* Id * est, primo anno tertia, secundo tertia, & in tertio tertia: vt *ff. de pact. do. l. aliud. & ff. de ann. legat. l. 4. in prin. & sic ff. de iur. do. l. cum in fundo. §. penult.* ACCVRS.

a ¶ *In quantum maritus.* Actione rei vxoriæ mulier petebat non eorum pecuniam, sed quanto melius æquius est dari. Cuius rei vestigium est in *l. pen. §. vltim. ff. solut. mat.* Cic. *pro Rosc. Com.* CVIAC.

y ¶ *Pignum.* sumptum ab actione rei vxoriæ. ACCVRS.

z ¶ *Pacto.* de remittendo dotis, vel de modo vel de tempore restitutionis dotalium rerum: vt *ff. de pact. de l. de dot. & sequentibus.* Illud autem non valet, quod remittat maritus in solidum: vt *ff. solut. matrim. l. alia. §. 1.* ACCVRS.

a ¶ *Maritali.* vt *ff. ff. solut. matri. l. alia. §. fin. & l. maritum. & ff. de re iudi. l. fiunt qui in id. & Infin. de act. §. item si de dote.*

b ¶ *Verisimile est.* in deminuendo substantiam suam, vt dixit. idem si in re dotali dissipanda damnum commisit: & aliàs non est solutendo, licet in eo quod aliàs non sit solutendo, commiserit dolum: vt *ff. solut. matri. l. fin. §. 1. & ibi dous.* Et hos duos casus comprehendit hic secundum Iaon. quibus vxorem in solidum.

c ¶ *Cautione.* forte cum fideiussore: vt arg. *ff. solut. matri. l. si confiteatur. §. quotiens. sed tunc dic simpliciter: vt ff. pro so. l. verum. §. item videndum.* secus in actione de peculio vbi non fit etiam cautio vt *ff. de peculio. l. quotiens. §. fi. simul.*

d ¶ *Dotem.* Poft solutum matrimonium computandum. ACCVRS.

e ¶ *Incorporalibus.* vt in nominibus: quandoque tamen incorporalia æquipparantur immobilibus: vt *l. de prescript. longi temp. l. fi. in fin. & ff. de iure dotium. l. dotis. §. 1.*

a Plurale pro singulari. in vtrumque ponitur.

b Dos apud viri remorsus adulterium retenta, vel si ita pactè est.

c Dotis nomine continetur in quantum fieri potest.

d Qui in quantum fieri potest condemnatur, ita condemnatur, vt se condemnari ignorat.

f Propter filii (indeti) mortem.

g Non tantùm dotis dos, quantum matrimonio durante, & finito habet in quod *l. 10. §. 1. cum Gil. super verba* [illegible] *de obligat. quæ ex quasi. Romanus* [illegible] *l. Annua bina* [illegible] *quod.*

h Sic enim & Iaon. tenere debet *l. penult. vt ff. solut. de penult. l. verum §. 1. cum quantum. ff. pro socio. Hoc est, sic hoc est, solutum copium pecuniam.*

i Dos solum mortis nomine conferens in rebus immobilibus exigitur fieri: in mobilibus poft solut, vt *ff. de iur. dotium pecuniam.* tamen hæredes viri tenentur mulierem alere in compensationem fructuum, si alit. de non habet vnde si alat. *Gl. in l. dotium in pr. ff. solut. Gl. finale. ingrediendo verba ipsius dotis.* sed quid si hæres dotis vellit dotem restituere ante poftiat: & si poftiat an licet illis detrahere interusurium? quæ ita pecunia hæ quod si hæredes poft mortem fine in mora, an mulier poftiat aliquid accipere prælatum? *Constantinus in nouembris in verbo, dos solutio matrimonio* Item quid si ex immobilibus vnaquæ vendita est mobiles compensat. *Bonagrata pag. 133. arg. Iaon. in fundo. §. fundus. ff. de iure dotium debere dotem restituti.*

480/C.IV.K.5-4, 1207-1208
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Commune.* scilicet de immobilibus.
b ¶ *Vsuræ æstimationis.* sic & T. *xiij. §fin. §. proinde.* & subauditur, non solùm res principales.
c ¶ *Restituendæ.* vel si malit, pertinet vsuram æstimationis: modò dixi. Vel forte superiora locum habent cùm res deteriorat esse culpa mariti: sic quando extraheretur, secundùm Azonem.

¶ Sed quid erit hodie vbi* soluitur matrimonium per consanguinitatem? numquid statim reddetur dos, vel post annum, nam non? respondet dicentium, cùm non fuerit matrimonium: nec ergo dos? Respon. statim, nisi quæ *C. de cond. ob causam. l. i.*

¶ Item quid si cibus æstimatis ᵈ datis in dotem maritus seruauit si hic electionem quod potest? Respond. eligat, quod si non faciat, transferetur electio in vxorem: vt *ff. de solut. l. i. & ff. de iure dot. plerumque §. fin.*

¶ Item quid si dos constitit in rebus mobilibus tantùm: vnde interim ᵉ si alet mulier? Respond. de alio ᵉ suis bonis, arguit *ff. de vsuris, in pref. mil. l. vsuraum.* Sed quid si nil aliud habet. Si quidem sint heredes patris communes filij, ipsi alant matrem: vt *ff. de b. qua lib. l. fin. §. ipsum autem.* Sed quid si extranei sint heredes vel dimittio est solutio matrimonium? Videtur ᵍ vir vel heredes eius teneantur alere, ex quo habent deorum: vt *ff. de vsuris, in pref. mil. l. §. mulier. & l. curator.* & arg. *ff. ad Trebel. imperator & ff. si in pref. leg. l. pen. & l. vsu. pl. vbi adhuc.* Præterea pro dotis fructibus mulieri dabat alimenta: ergo & hodie alat eam, cùm penes se habeat, arguit *ut notant. quod non. vsu. ff. si i. §. pen. col. vers. & in authen. de restitu. §. quinto. colla. vi. & ff. de liber. agno. l. §. quæ de libera. §. si vel pater.* Item adhuc videtur durare primò, cùm non posset habere secundò: vt arg. pro hoc *ff. de rep. l. fin. vers. in auth. de nupt. §. filiorum nil in. versu. pro hoc ff. solut. matri. l. §. si non dotem §. fin. autem.* quasi fiat dotis onus alimenta vxoris: econtra dilatio legalis debet esse vtilis vtiq; vt arg. *ff. rem. pot. l. bella. & ff. de iudic. l. ij. §. in omnibus. & authent. confir. qua de dignita. §. penult. colla. vi.* Solu. Dissimiliter quidem, an habeat alia bona vnde se alat, vel non: vt primo casu non alatur, secundo sic: vt *ff. de vsur. in pref. mil. l. vsuraum.* ADDITIO. Hæc tenent communiter doctores in *l. diuortio in prin. ff. solut. matrim.* Nic. alias tractantur de dedecore monoriæ mariti, quòd mulier cogeretur mendicare. Et fabdit ibi Bart. quòd mulier tenetur iuste ipsum annum operari in domo heredum, à quibus suscepit alimenta, ad vel tractum heredum, per *§. fin. inulta glos. ff. de opt. leg.* De quo die latius vt per eundem Bart. vbi supra.
d ¶ *Ipsum.* quia in prioribus capitulis sic vtitur natura actio ex stipulatu iste petitionis dotis exigitur in sequenti vsque iure remouentis. Hug. 1. Vel secundùm Azo. quia pœnæ potest, vt modò dixi, petat & hoc casu, scilicet dedecendo.
e ¶ *Emersuri.* iste eum & legatarios.
f ¶ *Dotium.* vt & *ff. ad leg. Falcid. l. pater in prin. & T. xiij. §. fiendum.* licet actione hereditatis actio sit confusa: vt *§. de bered. vend. l. §. §. fin. & T. ad legem Falcid. l. liert.*

pro casu in terminis. h. d. vsque ad §. cautione. BALD. Vel sic: *Partus ancillarum dotalium & etiam per seruos dotales quæsita extra operas eorum, vel res mariti, pertinent ad mulierem, sicut vero & fructus pertinent ad maritum: sed pro rata temporis vltimi anni vertuis diuidendi, si dos sit inæstimata. & si ipsere diuisione alter filierij dotem vxoris vel earum detinuerit, prætiuum cautionis de defendendo prestare tenetur coheredibus.* SALYC.

¶ Cùmque ex stipulatu actio in his casibus ᵏ quos enumeraulmus, propriâ naturam habeat ˡ: necessarium est in sequenti tractatu ea exponere, quæ vel communia ᵐ sunt vtriusque actionis, vel quæ in solam ex stipulatu ⁿ actionem colligi oportet: vel propria quidem rei vxoriæ actionis, exinde autem ex stipulatu actioni accommodâda. Itaque partus dotalium ancillarum, id est, quæ æstimatæ ᵒ non sunt, vel quæ serui dotales ex quacûque causa (nisi ex re mariti, vel operis sui), acquisierunt ᵖ: ad mulierem pertinere ᵍ vtraque actio ᵒ similiter voluit. Fœtus autem iumentorum, & omnia quæ fructuum nomine continentur, ad locum mariti pertinent pro tempore matrimonij ʳ, siue æstimata, siue non æstimata sint. Sed & nouissimi anni in quo matrimonium soluitur, fructus pro rata ˢ temporis portione ᵗ vtrique parti debere adiudicari, commune vtriusque actionis est, in rebus scilicet non æstimatis. Æstimatarum enim rerum maritus quasi emptor, & commodum sentiat, & dispendium subeat, & periculum expectet ᵘ.

Percipiens dotem, tenetur coheredibus ferre indemnem. h. d. vsque ad §. videamus igitur. BALD.

¶ Cautione videlicet defensionis in specie in qua dotem suæ vxoris vel natus ˣ in familiæ ercisciundæ iudicio præcipuam

g ¶ *Debita.* vt & *§. ad leg. Falc. l. in impensis.*
h ¶ *Ex his.* scilicet omni debito deducto.
i ¶ *Deducere.* scilicet de legatis.
k ¶ *In his casibus.* sed non in omnibus: vt *§. en. Lenedin.*
l ¶ *Habent.* i. retinent.
m ¶ *Communia.* hoc vsque ad *§. videamus.*
n ¶ *Ex stipulatu.* hoc in *§. videamus.*
o ¶ *Æstimata.* quæ ᵃ vel etiam dicentur dotales: vt *§. en. §. & cum lex.* & idem dicas si sint æstimata: sed obscuri vt soluto matrimonio redduntur vxori nò seruata electione viro vt *§. solutio matri. l. i.* alias secus: vt *§. de iure dot. l. si mulierem. & facit §. de iure dot. l. plerumque. §. si serui.* ARO.
p ¶ *Acquisierunt.* affinitatur ᵇ ergo matrem fructuarium: vt *§. de pecu. l. bona quæ ex. §. pœnæ. & §. quæ quæsita.*
q ¶ *Pertinere.* non quòd sint sua, sed facta viri restituantur hac actione: vt *hic. & §. de arg. bered. l. adim. & §. de iure dot. l. §. legata.* sic largè dicitur pertinere: vt *§. de vsu. §. pa. l. verbum pertinere.*
r ¶ *Matrimonij.* vt & T. *xiij. l. pro emptione.*
s ¶ *Temporis portione.* fructus dotis mariti sic: sed ex quo & vsque ad quod vsque, videndum.
t ¶ Et in die quòd duo ᶜ sunt necessaria vt incipiat esse viri, scilicet matrimonium esse facto, & dotem traditam, nà ante matrimonium fructus capit angèt dotem, & non fiant viri: vt *§. solut. matrim. l. §. ante.* & postea dotis dominum ex traditione: vt *§. solut. matri. l. de diuisione.* Sequitur vtique, & quòd non vtique matrimonij vtique ad vltimum annum, & vltimi anni fructus diuidunturpro rata: vt *§. per ostensionem vltimi anni dotis*, habeat vir beficm fructuum, vxor trientem. & incipit vltimus annus habita ratione ad primum, vt & pri-

a Dos reddi debet, matrimonio pugnet consanguinitatem dissoluto, vel vt loquitur interpretes, in dote petentia matrimonium non habere dilationem quæ competit vsuraria restitutioni vere dotis de quo. *§. Rationem. à Vel. le mall. de dote. ann. 99.*
b Diuortium non est vel nullum fuit matrimonio.
c Dos æstimata, soluto matrimonio superstite ab vxore & in vxore patrie, vel data filiæ: vnde matrem cogeret sic dicto vel ipsam dotem restituere, vel vtra alimentaret.
d Soluto matrimonio dotis mariti in mobilibus, videlicet, rem fiere ex alio bonis iuste dotis restituenda alterne vxoriæ: & alia bona non habeat, à liberis. imò & ab extraneis hæredibus mariti habenda.
e Dotis mobilibus, sed in mobilibus bonis coniugis sui dotis, hæredes mariti mulieri annum sed quæ dotis restituenda. Item, si alia bona mulier habeat ex quibus sic acti: quod Tuchus. Respond. quòd filiis inutile dos hæc loco repudiandi iuxta vsum arg. *Clod. in l. §. solum.*
f Addit Glos. *§. diuortio. ff. solut. matrim.*

480/C.IV.K.5-4, 1209-1210

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

idémque pater, qui est filius ad eumdem: vt *hic, & ff. famil. ercisc. l. si filia §. 1. & ff. de iur. dot. l. si in §. 1. & ff. famil. ercisc. l. 4.*

a ¶ *Proprium naturam*, non quòd sub eo modo sit mentio: sed cùm natura sui in singulos competat, ne sine causa omittatur, præstanda est causa: *de facti ff. de dot. prælig. l. 3. §. Cassius.*

b ¶ *Videamus igitur*, quis proprie ex stipulatu, & communia verisque vsibus vtrique videamus.

c ¶ *Decesserit* lite etiam mota: vt *l. sed. §. & hoc* ex rei vxoriæ actione.

d ¶ *Exheredata*, etiam bene: vt *ff. de collat. de l. si pater pro filia, & ff. pro soc. l. si socius §. verum.*

e ¶ *Alienam*, vt *& supra famil. ercisc. l. 1. & ff. si vnus ex plurib. de. vel eo l. 1. & §.*

f ¶ *Præsumam*, affirmo, cùmque iuris æquissimum.

g ¶ *Pater*. Nunquid enim hoc verum esset, quando pater expressè fuit stipulatus, quòd restituat: *& ff. solu. matri. l. quotiens. in fin.* Videtur quòd sic: *arg. supra, l. illa precaui in fine, & notabat. sed quæritur.*

h ¶ *Recepit*, vt fecisset filia emancipata habeat dotem præcipuam.

i ¶ *Excludere*, vt supra *de inofficio. testam. l. quotiens.*

k ¶ *Maximè*, nam & si non sufficit, non dicinofficioso testamento, sed ad supplementum agitur condictione ex l. vt *supra de inofficio. testam. l. commodo.* Sed hodie a Institutionibus debet habere quartam, vt testamentum valeat, vt in *eod. vt. vt cum de appell. reg. §. aliud colla. viij.* Isti in alio corrigitur: quæ hodie ad trientem & semissem agitur: *in authent. de triente & semisse §. colla. ij.*

l ¶ *Non restatur*. Scilicet fieri collationem. hoc autem & § non dicit, dummodo non dicat contrarium: vt *supra de colla. authent. ut inofficiosi testam. l. cum de matrim. & de pecul. l. si cum aui infofi. filiamab. c. plura de hoc in hac lege quæ sunt in fine.*

m ¶ *Valeant*, in primo casu quo ad actionem ex stipulatu.

n ¶ *Fuerit*, inconcinnè in ipsa donatione: vt *supra de iure deliberandi. l. si dotem. & l. de. §. 1. & ff. de pactis de l. de res. §. 1. & ff. solut. matrim. l. si cum dotem.* vade fingitur nec nata mulierem *ff. de noxal. l. cum enim.*

¶ Sed quid si extraneus cùm poscit sibi dotem, nil est pactum? sed postea eli ex interpallo dat, vsit inconcinnè? quæsit certissimi sibi: sed autem nolit? Videtur b secundùm Hu. quòd extraneus possit, quasi tempus donationis inspiciatur, per *dictum il. & argum. ff. de pactis in traditionibus, & solut. matrim. l. quotiens.* & hoc quidam dicunt. Sed Ioan. contra: quia sibi imponit quòd ab initio nil petigit. Item lex videtur expressa *l. 1. §. 1. & merito.*

filius defuncti detrahit, secundùm propriam naturam * ex stipulatu actionis coherediibus suis præstanda.

Alius ex stipulatu pro dote pro filiabus compacta, per patrii obitum consolidatur in filiâ emancipatam, etiam exheredatam. hoc dicit vsque ad §. quo à nobis. BALD. Vel sic: *Si filia efficiatur sui iuris morte patris vel emancipatione, alius de dote consolidatur in eius persona, etiam si à patre fuerit exheredata: & dos cessetur, & in legitima persona computatur.* SALYC.

¶ Videamus igitur b quali incremento ei de rei vxoriæ actione accedente, foemari decet ex stipulatu actionem. Cùmque iuris certi atque indubitati sit, si parens per virilem sexum ascendendo, dote pro filia vel nepte præfata emancipauerit eam, vel ipse decesserit c, in rei vxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiam si fuerit exheredata d: (quod non erat in ex stipulatu actione: ibi enim velut aliæ actiones e in omnes coheredes actio diuidebatur) æquissimam f nobis visum g est, & in ex stipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, esi emancipata vel exheredata sit, vel cum aliis heredibus scripta.

Dos † imputatur filiæ in legitimam. hoc dicit. Vel sic: *Dos quæ ad filiam reuertitur, ei in legitimam imputatur. hoc dicit vsque ad §.* accedit. BALD.

¶ Quo à nobis recepto h, & aliæ multæ species prompsum accipiente exitum: cùm dos posset & de inofficioso actionem excludere i (maximè k si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamilias decesserit, & testamento facto quando hoc testatur l dixerit. quæ omnia ex stipulatu actio à rei vxoriæ actione accepit.

Extraneus dari dotem, nisi sibi pacisceatur, dare m efficitur, & videtur mulier tacitè stipulata. hoc dicit vsque ad §. cùm lex. BALD. Vel sic: *Extraneus dotem dari vel promitti pro muliere, efficitur ei dare, nisi stipulatus vel pactus fuerit sibi reddi: & extraneus dicitur quo non habet in potestate.* SALYC.

¶ Accedit ei & alia species ab rei vxoriæ actione, si quando etenim extraneus dotem dabat, nulla stipulatione vel pacto pro restitutione eius in suam personam facto: quisquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionem: quod antea in ex stipulatu actione non erat. Stipulatione autem, vel pacto interposito, stipulator, vel is qui pacisceatur, habebat vel ex stipulatu, vel præscriptis verbis ciuilem actionem. In præsenti autem non sic esse volumus n, sed si non specialiter extraneus dotem dando in suam personâ dotem stipulatus sit, vel pactum fecerit o: tunc præsumatur o mulierem ipsam stipulationem fecisse, vt ei dos ex huiusmodi casu accedat. Neque p enim in hac specie volumus videri extraneum tacitam stipulationem fecisse: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc adiorsus mulieres ¶ conuertatur. Imò magis in huiusmodi dotibus quæ ab extraneis dátur, vel promittuntur, ipsa mulier fecisse videatur tacitam stipulationem: nisi expressim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit, vel stipulatus: tùm domisse magis mulieri, quàm sibi aliquod ius ferusse extraneus non stipulando videatur. Extraneum autem intelligimus omnem citra parentem per virilem sexum ascendentem, & in potestate r dotatam † personam [non] habentem. Parenti enim taciam s ex stipulatu actionem damus.

Alius ex stipulatu pro dote consolidatur in persona filiæ, sicut alius rei vxoriæ mortuo patre. SALYC.

¶ Et hoc ex rei vxoriæ actione simili modo ex stipulatu actioni accommodidum est. si quando etenim post dissolutum matrimonium dos à patre eius petebatur: si quidè rei vxoriæ fuerat actio, non poterat solus pater sine consensu filiæ suæ agere. & si necdum actione mota ab hac luce fuerat suberactus, & si lis contestata t esset ad filiam quasi peoprium patrimonium * dos reuertebatur: quod non erat in ex stipulatu actione. ibi enim & solus actionem habet, tenetur filiæ seruare * pro alio vino: ideo poterat hic authentica, *sed quæritur.*

u ¶ *Patrimonium*. sic *ff. de minori. l. 1. §. sed verum. in fin. §. & T. ff. l. Lin. reliq.* ACCVAS.

in fine. Item ex promissione fit dos. vade iam vir non pacto non est gratandus: vt *ff. de condict. ex dat. l. si donaturus. & pro hoc ff. solut. matrim. l. 4. in princ.*

o ¶ *Præsumatur*, id est, fingatur. super id etiam quod est certum, fingitur *. super incerto præsumitur.

p ¶ *Neque*. scilicet vt tacita sit stipulatio.

q ¶ *Mulieres*. quod esset si extraneo tacita stipulatio quæreretur: quod esse non debetur *hic, & supra de leg. & confiscat. l. quod fauore. & de fide instru. l. plures. & de pecun. l. non ea minus. & de secund. nupt. Iquemadmodum. & ff. de minor. l. si iudex. & facit ff. de pact. dotis l. cum dos.*

r ¶ *In potestate*. Videtur ergo duo necessitate: quod sit de alienis dotibus, & quòd habeat in potestate: sed videtur sufficere primum *ff. de iure deliberandi. l. professiuis. §. pen. & ff. de reg. iu. l. si filia. & ff. de euict. l. pater filiam. & filiæ maximè l. si ab hostibus. & l. filia mea.* quæ sunt contra. Solu. secundùm Io. ibi pater fuit stipulatus dotem, quam pro emancipata dabat. 2. Vel secundùm alios legs hic *& pater habentem de.* Rec. sicut est pater adoptiuus. & prima pars capitis sic dicendum, sine habeat in potestate, sive non.

s ¶ *Tacitam*. ¶ Sed quid si stipulatur? videtur non valere propter tacitam. Sed dic Iuggi tacitam non natam, licèt sit natam: *ff. de nouat. l. cùm enim.* 1. Alij dicunt nec natam, quia nec b omnis natiuitio obligat: vt *ff. de iure iura. l. non omnis.*

t ¶ *Lis contestata*. Nota speciale c, etiam lite contestata non transire actionem ad heredem: vt *hic, & infra de pact. l. 1. §. & supra de l. §. vsdem. 1.* Et secundùs: vt *ff. de qualiti. & qiorum. ind.* regulariter contra: vt *infra de pecu. & temp. actio. 3. pr.*

¶ Item ad confusam dic quòd pater d filia dotem in confusione agit: vt *hic, & ff. de solut. l. qui hominem. & ff. pecun. & l. si cum Cæs. & ff. solut. matri. l. 4. §. 1. & ff. de iure dot. l. post mortem.* vbi causen semper e videtur confessire, nisi causam habeat contradicendi, & contradicat: vt *ff. solut. mat. l. 4. §. volunteas. & l. dotem.* Sed & ipsa filia suæ f patre quandoque agit: vt *ff. solut. matri l. si cum dotem. §. ex tempore. & §. seq.* sed licèt pater exigat, non b Non omnis naturalis obligat.

c Quibus casibus lite contestata non transit à filio ad heredem.

d Dicendi pro Sed. Iudicium. Se in cura dum manutiip. & ita Gratianus quoque legendi.

e Pater filia consentiunt agit ad dotem.

f Filia pratiuum ut confirmatur pater agit de dote in fili existimque cum medicet.

g Filia certis rationibus agit de dote sui patris.

h Pater exactè pro filia dotem petere non possunt, nisi pro filia dotem petere.

Sed

480/C.IV.K.5-4, 1211-1212
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sed quæsitis.] CAVS. Lex Codicis dicit quòd pater poteſt pro dote agere. hæc authen. addit quòd ſi agat, debet eam dare filiæ ſuæ, ſi vult dotem habere. nè poteſt enim eam pater deminuere, niſi forte ſubſtantia patris aliquo caſu deminuta fuiſſet: quia tunc pater filiam ſuam, in quantum poſſet, poſſunt facultates ſuæ, dotare poſſet.

a ¶ *Dominantur*, promiſſam autem dotem primo viro, licet ei deminuere ſecundo viro ante matrimonium, vel poſt inconcubitum: vt *ff. ſolut. matrim. l. quotiens.* Si autem patre viuente filia non nubat: quidem inſtituatur cũ extraneis, percipiet dotẽ ſi cum ſtatibus, conferet dotem: vt *C. commune de collatione ſuccſſ. ad l. fin.*

b ¶ *Mensuram.* niſi habeat contra velle patris: vt *ſupra de nuptiis. l. ſi ut proponis.*

c ¶ *Patrimonia.* quam ipſe pater debet probare: vt *in corpore eiuſ. & arg. ff. de teſtamentis. l. poſſeſſionis.* Si autem ipſa dedit prior: tamendem viro dare debet ſecundo: vt *ff. de iur. dot. l. dot.* §. Si extraneus, qui ſi poſtea ſibi reddi, dedit primo viro, non eſt dos ſecundo viuente *ff. de iur. dot. l. ſipulationem. & l. ſequens.* niſi contineat dotem: vt *eod. ff. de pactis dot. l. cum maritus* §. Tritic. ACCVRS.

d ¶ *Et cum lex.* e dato dicta legis habiæ recitat.

e ¶ *In prouincialibus.* ex differentia enim locorum, &c. vt *ſupra de nuptiis in interp. reſpo. l. ſuperuacuum.*

f ¶ *Cum autem.* in loco contra, & in alienatione non videtur conſignandum. ſed & ibi corrigo. ACCVRS.

g ¶ *Dominantur.* vt *ſupra eod. l.* ACCVRS.

h ¶ *Fidiuerit.* quod potuit ex conſentiente.

i ¶ *Hypothecas.* quas habet in rebus viri: quarum hypothecarum ipſi poteſt renuntiare: vt ſubiicit. *ff. ſupra de vſufructu.*

k Lolia lus uetiam.

l Renunciatur hypothecæ quæ habet in bonis mariti: vnde poteſt, vt *hic, & in Chef. Lothomm ſupra ad Velleianum. & in Nouell. vt commodius c. 1. in verbis verbalibus.*

k Mulier ante ſibi prouidens ſi marito alienato fundi dotalis conſentiebat, conſenſu filiæ non expectato: & ſi decedebat, ad ſuos heredes tranſmittebat, ſed rei vxoriæ ius & in ex ſtipulatu actionem tranſponere, ſatis humanum, ſatis pium, ſatis vtile matrimoniis eſt.

IN † AVTHENT. DE æquæ. dot. §. quia verò iam. colla. vij. conſtit. viij.

Patri dotem filia ad ſi re verſum ea domus nubente, non licet ei eſt minuere: niſi ſuæ patrimonium ſortuis ſortit deminutum. BALD. & SALYC.

SED quamuis dos poteſtatis ſiue pactionis iure ad patrẽ redeat: nõ tamen licet ei filia denuò nubente deminuere * priorem dotis menſuram *, niſi fortè ſubſtitia ſua decreſcat aliqua fortuita * clade: tunc enim amplius ſecundo marito in dotem præſtare non cogitur, niſi quantum facultates eius patiuntur.

Finis Authent. ſequitur ſecunda legis Codicis.

Res dotalis non poteſt obligari, vel alienari etiam mulieris accedente conſenſu: licèt in alijs rebus mariti mulier poſſit renunciare iuri hypothecarum. BALD. Vel ſic: *Fundus dotalis vbique poſitus, non poteſt alienari vel obligari etiam conſentiente muliere.* SALYC.

Et cùm lex * Iulia fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri à marito non conſentiente muliere, hypothecam autem, nec ſi mulier conſentiebat, interrogati ſumus, ſi oporteat huiuſmodi ſanctionẽ non ſuper Italicis tantummodo fundis, ſed pro omnibus locum habere.

Placet itaque nobis eandem obſeruationem non tantùm in Italicis fundis, ſed etiam in prouincialibus * extendi. Cùm autem ſ hypothecam ei etiam ex hac lege donauimus: ſufficiens habet remediũ mulier, & ſi matrius ſuoũ alienare voluerit *. Sed nè & conſenſu mulieris hypothecæ * eius minuantur, neceſſarium eſt & in hac parte mulieribus ſubuenire: hoc tantummodo addito *, vt fundum dotalem non ſolùm hypothecæ titulo dare nec conſentiente muliere maritus poſſit, ſed nec alienare *: ne fragilitate naturæ ſuæ in pœnitentiam deducatur inopiam. Licèt enim Anaſtaſiana lex * de conſentiendo. mulieribus, vel ſuo iuri renuncianti bus loquatur: tamen eam intelligi oportet in rebus mariti, vel dotis quidem æſtimatis, in quibus dominium & periculum mariti eſt. In fundo autem non * æſtimato, qui & dotalis propriè nuncupatur *, maneat ius intactum, ex lege quidem Iulia imperfectum, ex noſtra autem auctoritate plenum, æque in omnibus terris effuſum †, non tantùm Italicis, & ſola hypotheca concluſum.

Pallia dotalia, quæ dotis conditionem deteriorem non reddant, ſunt ſeruanda. hoc dicit vſque ad fin. BALD. Vel ſic: *Pallia dotalia quæ non ſunt contra legem, ſunt obſeruanda, & hæc lex corrigit omnes alias ſibi contrarias: & ſibi locum vindicat in dotibus poſt hanc conſtitutionem datis, vel promiſſis, non antè.* SALYC.

¶ Sed quid de mobilibus *? Videtur quod permittat, eo quod de immobilibus tenet. arg. *ff. de iudiciis. l. cum pro.* Item pro hoc * quod ſeruum dotalem manumittit: vt *l. de ſer. pignori data manumiſſ. l.* ſ. Vel dic ſpeciale libertatis fauore. concor. *Inſtit. quib. alie. is. in princ.*

m ¶ *Anaſtaſiana lex.* quam habemus *ſupra ad Vellei. l. habemus.*

n ¶ *Nuncupatur.* vt *T. eod.* §. *itaque partus.*

o ¶ *Contra legem.* quod niſi ſpecialiter * poſito notaris dotis inuentari. & quæ valent, & quæ nõ habet *ff. de pactis dotalib. l. ſi pater dotem. per totam legem. & Lab. dot. & Lifgonnoti.* ACCVRS.

p ¶ *Re Theodoſiana.* vt *T. de repud. l. ſi conſenſu.*

q ¶ *Vel noſtra lege.* vt *T. de repu. l. In.*

r ¶ *Anaſtaſiana.* vt *T. de repu. l. ſi conſenſu.*

DE PACTIS conuentis non ſuper dote, quàm ſuper donatione, &c.

*Dicit * de conſtitutione & obligatione & alienatione dotium, & donationum propter*

* *Infirmatio.*

† *Effuſum & non tantum in Italia, ſed in omnibus, & non ſolum in hypothecis, ſed etiam in reliquis omnibus.*

a Dotalia non mobilia poſſunt alienari, vt hic, maximè ſi aperitus eſt ſolutando Glo. *Inſtit. quib. alienare is in verbis, dotalia poſſit.* & intuend. mutatis cõtentis interpretatio. Glo. *Nouellas commodius. ti. in verbis, vtilibus in fidejuſſ. inſtitutionib. ſed ſecundum in rebus mobilibus aliénatis quæ dotalia ſerunt.* ad poſſunt. Glo. *ff. in dotis. fin. & in in verbis, & multo magis. ad Sepatum. & conſenſu. ad reſpondi l. pecu. & vb. dot. l. ſi conſenſu. dot.*

b Prohibet in eos circumſcriptum, permiſſum in alio eſt dotem.

c Dotalit ſeruum, ſuæ poteſt manumittere, aequa ita alienare.

d Dotis nomen mulier ſpecialiter poſſit mutare non poteſt.

e Calumnia.

DE PACTIS CONVENTIS TAM ſuper dote, quàm ſuper donatione ante nuptias, & paraphernis.

TITVLVS XIV.

VT contractus emptionis venditionis libri quarti, & ſtipulationes quæ ex eo naſcuntur, habeantur titulus de pactis, quod hæ ſolent legem dare emptori venditori, ita propriè contractibus dotium hæc libri, & obligationes quæ de reperanda dote componunt, dotis titulus de pactis dotalibus, ex quibus eſt actio præſcriptis verbis. l. 1. T. de iure dot. & titu proxi. §. accedit. videlicet negotia ita geſta ab extraneis dotis datum pro muliere. De re dotalis. Nec enim ut ſuppetit actio rei vxoriæ, cum mulier pro qua dotis datum, contraſſe intelligatur, non ipſe. l. 3. in fin. hoc tit. nec actio ex ſtipulatu, cum tacita ex ſtipulatu non ſit: ſed quaſi ex nouo negotio vtile, præſcriptis verbis, ad exemplum rei vxoriæ, vel efficax conditio certi. Et ex hoc quidem pactis alia titulis ſunt, alia inutilia, quæ Conſtitutionis ſacra operis diſcernunt. De pactis conuentis ſuper donationibus ante nuptias. ff. l. 3. & pen. Retinet ſimilem veterem appellationem, quia

480/C.IV.K.5-4, 1213-1214
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

propter nuptias: *super quibus quia sunt quædam pacta de his dotis, & de paraphernis: quod dicitur* * *à parte quod est uxoris, & pharna quod est dos, quasi iuxta dotem, scilicet quod vxor præter dotem secum ducit:* vt ff. de iure dotium. l. si ego §. dotis. & supra de donatio. ante nuptias l. fin. in princ.

a Paraphernalia vocat dotem.

Egem.] CASVS. Dare quis dotem pro alumna sua. pactus est cum sibi reddi in casu si fiat matrimonium. an ex tali pacto agi possit, quæritur? Respon. quod sic. videbatur quod adquis est nudi pactum: quod verum non est, quia interuenit pecunia numeratio.

a ¶ *Legem*, id est. pactionem, vt tibi dos redderetur in casu dotis reddendæ.

b ¶ *Pro alumna.* scilicet quam abaliis.

c ¶ *Tabet. vt ff. de pactis. iurisgentium. §. quæsumd.* d ¶ *Ex pacto.* scilicet nudo.

e ¶ *Hoc.* id est, hanc regulam.

f ¶ *Diximus.* Habuit locum.

g ¶ *Nudum.* quod b vel iniur multis modis: vt notatur *supra de pactis. l. legem* quorum vnus hic sequitur.

h ¶ *Dictur.* vt fait in multis casis.

b Nudo pacto verbum tantum deest.

¶ *id. Mota.*

* Hæc lex legem, est *Legem, sed. de pact. vide supra ad l. si pro de tel. inpr.* Cuiac.

i ¶ *Pactis.* id est, efficax.

k ¶ *Condictio.* scilicet certi generalis, quæ c ad omnia certa datur: vt *ff. certum petatur. l. certi condictio. in principio.* 1. Vel poit est, præcisi verbis: vt *ff. de dotis ad exemplo dotis. l. legem.* quæ cum sit personalis, condictio dicitur: vt *Instit. de actio. §. appellamus.* hæc autem vera, nisi in casibus quos notaui *ff. de usur. l. ait.*

c Condictio generalis scripsit verba: vt *ff. de dotis ad exemplo dotis.*

† Id est, repetitio, inquit Theophan. l. dos autem ab vtilem esse id. Diuod, quia non est cautio, sed & abiuer. per caempto cautio actionis petere: ipsi iam data id eundem facta adiet.

l ¶ *Pactis id est, efficax.*

m ¶ *Vtile est condictio.* id est, præscriptis verbis, quæ vtilis dicitur, quia non est cautio, sed actio per condictionis indicta. Cuiac.

Fructus.] CASVS. Fecit maritus pactum cum vxore de fructibus fundi dotalis, vt *se* fructique alerent. cæpit triennio vnde vir peteret. an fructus quos mulier medio tempore fuscepit, repetere possit, quæritur? Dicitur quod non. Vel dic secundò quod dicitur fructus percepit, & ex eis vxorem & eius familiam alebat. si dissolutus matrimonium, vtiquid mulier potuit repetere fructus? Dicitur quod non. & hoc casu loquitur vno primo, pactus mulieri.

* Pactum de fructibus dotalibus dandum.

l ¶ *Tuis.* & mulier. & sic vir non potest à te quasi donum: vt *ff. ind. l. vt in fin. & l. si pater. §. ex pactis. & ff. de donat. inter virū & vxor. l. si quæ pro vxore. §. fin.* sed contra *supra donat. dot. i pro conuiuio.* Solut. vt ibi.

Ipsa lex est de verbo ad verbum supra de pact. & hoc dicit: Pactis nudis etiam super dote non sunt firmanda: & non dicitur nudum quod coherentia contractus sine traditionis est vestitum. SALYC.

I. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nun T.

Egem * * quam dixisti cùm dotem pro alumna b daret, ferari oportet: nec obesse tibi debet, quod dici solet *, ex pacto d actionem non nasci. nunc enim hoc † dicimus f cùm pactum nudum g est: aliquin cùm pecunia datur h, & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis i est condictio k, † P. P. VII. Kalendas Febr. Albino & Æmiliano Coss.

Maritus adignore debet fructus dotis vxori pro suis alimentis: nec potest eos condicere. BALD. Vel sic: *Fructus dotis ex pacto versi in alimenta mulieris, non possunt repeti.* SALYC.

II. Imp. ANTONINVS A. Theodoro.

FRuctus prædiorum in dotem datorum, si secundùm pactum * simpribus tuis l tuorúmque seruierunt: reperi non posse m, ambigere non debes. Dat XI. Kalend. April. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Pactum de dote retinenda pretextu liberorum ipsi mulieri detum repetenti non obest. BALD. Vel sic: *Pactum contra fiuorem dotis non valet.* Vel sic: *Pater mulieri non potest pactis vt viro premortuo liberis existentibus pars dotis retineatur pro liberis.* SALYC.

III. Imp. GORDIANVS A. Tryphoni.

1. Vel dic quòd viro loquitur: & quod dicis secundùm pactum, scilicet tuicum & quod subtiteit, seruiuerunt: idem dicit, quia secus si non seruiuerunt: vt *ff. de excepti. dol. l. fin. in princ.* prima placet. & facit *ff. de pactis dot. l. quarto. in ¶ Pactis.* per matrium.

QVamuis pater † tuus cùm te nuptui collocaret *, pactus sit, vt si matrimonium superstitibus filiis communibus in matrimonio decessisset, pars dotis liberorum nomine retineretur, eiusmodi tamen conuentio, quò minus actionem integræ dotis habeas, proficere non potest n. Dat. VI. Id. Ian. Gordiano A. & Auiola Coss.

Ex pacto matris filia non quæritur alio. BALD. Vel sic: *Pactum matris non prodest filio etiam in dote restituenda, vt contra patrem detur actio: sed propria filij stipulatio sic.* SALYC.

IV. Idem A. Agatho.

PActum dotale, quo matrem conuenisse cum patre tuo o proponis, vt si in matrimonio decessisset, tibi & fratribus tuis dos restitueretur p: si stipulatio ex persona vestra, cùm in potestate patris constituti non effectis q, minùs legitima r intercessit: defuncta ea in matrimonio, actionem s vobis t quærere non potuit. Sed si obligatione verborum citè intercedente, dotis petitionem habere potuisti *, maximè * y si adhuc vinculis potestatis patriæ non antigeris, petitionem exequi non prohiberis. PP. V. Id. Iun. Sabino & Venusto Coss.

Pactum inutile non habet vim pacti, nec tam vltima voluntatis. BALD. Vel sic: *Pactum de futura successione non valet etiam inter maritum & vxorem. h. d. secundùm gl.* Vel sic: *Pactum vt bona mulieris post eius mortem pertinant ad maritum, non valet.* SALYC.

V. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Claudio.

QVæsitis.] CASVS. Pater data dotem pro filia, pactus est cum marito de danda medietate dotis filiis decè donat marito in matrimonio. an valeat pactum? Dicitur quòd nō, sed pater, vel filia quod veritas est totam dotem repetere potest.

n ¶ *Nuptui collocaret.* data prius dote & sic ex intervallo. secus si in ipsa donatione: vt *ff. de pactis. l. quarto. & supra de iure dotium. l. cum à fratre* 2. Vel veritas hic de adventitia dicit. 3. Vel pactum, non stipulatio fuit: vt *supra de iure dot. l. antè.* quia mutuor denuo datur.

† Pactum patris non nocet filiis in actionibus dotis.

o ¶ *Non potest.* scilicet hæredibus viri: vt *ff. eo. l. 4.* & est ratio vt *ff. iniur. l. i. & ff. de in. de l. 4.*

PActum.] CASVS. Mulier pacta est cū marito de reddenda dote filio cōmori antecipato à patre. si in matrimonio decesserit, an filius dotem petere possit, quæritur? Distinguitur: aut filius stipulatus est cum filii reddi, aut non. si sic, reperet, nec tamen ex pacto mulieris filio fit actio quæsita, si non, non reperet.

p ¶ *Cum patre tuo.* cui est data dos constante matrimonio.

q ¶ *Dos restituetur.* aunt vel olim data.

r ¶ *Non effecto.* & ideo * a parte stipulatoi potuit fieri.

s Emtio parte stipulati potest.

t ¶ *Minus legitima.* quia fuerit nulla.

u ¶ *Actionem.* directam, sed vtilem b sic: vt *l. pater. & ff. solut. matri. l. Cum.* 2. Alij dicunt speciale in anno & repete propter rationē quæ redditur in dicta. *l. Cum.*

b Matre actionem vtilem.

x ¶ *Actionem vobis.* Nisi vtilem. *l. 7. §. ad.* Cuiac.

y ¶ *Potuisti.* ex vestra stipulatione. sic dicit ex pacto mulieris: vt *de mortis causa. l. fin.*

z ¶ *Maximè abundat.* ne sic cōtra *Instit. de mut. stipu. §. item inutilis.* sic & *supra de mu. ut. l. fin. §. 2.* 2. Alij quòd hic erat 4 donatio vtilis, super qua tenebat stipulatio inter patrem & filium. 3. Vel secundùm R. erat hic dos ex peculio tali tuo, vel quasi: qui dixit quòd etiam in potestate manens filius hanc poterit stipulari, & cautrix pecuniæ eam vendere non habuit pactum.

c Maximè particula multos libris abundat. vt Mi.

d Obligatio vtilis inter patrem & filium consistit in adventitiis.

y ¶ *Maximè.* Id est, ita dicitur. Cuiac.

Herodius.]

480/C.IV.K.5-4, 1215-1216
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Hæreditas] Cæterum ibidem l. posterior in glo. magna, sed clarius dic quod mulier pacta est cum marito, vt post mortem liberorum mulier omnia bona sua ad eum perueniant. deinde mulier relicta heredibus ex testamento, vel ab intestato mariti vult vindicare illam hereditatem, oblatadem instrumentum doalis in quo continetur pactitia: numquid potest? Dicitur quod non: quia hereditas testamento non pactis datur. 2. Vel dic: Pactum fuit inter virum & vxorem, vt bona mulieris ad Titium post mortem suam perueniret iure testamenti petere hereditatem non potest: quia res mulieris ei institutio nec iure pacti, quia alteri pactisti, &c.

d Vide scripta ad l. 16. ff. de verb. oblig. Cuiac.

a ¶ Extraneis. Extraneis appellat eum qui ab intestato non succedit.

b Interpositum inter virum & vxorem dic pactum factum, vt bona mulieris ad te tertium extraneum pertineant post mortem mulieris: & hoc quidem non valet iure testamenti, vt hic nec iure pacti: vt supra l. penul. 1. Vel dic secundò, vt ad te scilicet virum pertineat. & hoc idem non valet iure doris, quasi in id tempus constituta quo matrimonio defecit: sicut nec vsufructus post mortem fructuarij constituitur: vt ff. de vsufruct. l. Titia cum moritur: nec etiam valet iure testamenti, cum non interuenerit testamentum, sed pactum: vt hic: quæ differunt, cum alterum scilicet testamentum posse mutari ex sola voluntate volantate, alterum non. Item alterum scilicet pactum diminuit heredem obligatum: quod non eodem modo fecit testamentum. Item alterum ex voluntate, alterum ex duorum ad minus volantate pendet, alterum fuit traditione tritiffert dominium, alterum non. Accvrs.

c ¶ Tibi scilicet extraneo secundum primam casum. 1. Vel dic, tibi vita. secundum alium.

d ¶ Nulla actione neque reali, neque personali. Item neque directo, neque iure Edicti omissi. Item nec vt cum, nec vt cibi debita, vt fiant cum. & facit sup. de pact. l. Item. Si autem à muliere bona eius post mortem suam aliquis stipulatur, valet, vt supra vt all. ad hered. l.).

e ¶ Successores eius. id est, heredes mulieris non agere contra virum ad obseruandum pactum. Accvrs.

a non omnis pactio, habet dicit.

b ad prin inclusa, rationis.

a Extraneus pro eo qui ab intestato non succedit.

b Interpositum.

† Secus filia, quam sup. ad.

b Testamento & pactum hoc stipulatur differunt.

† Quia aliud scilicet stipulatur, & aliud stipulatur filio patre vel matre, vel matrem patri, pactitia. Sabyl.

Si conuenit] Cæterum. Pater ex fac dant dotem pro filia cõsenit, vt si filia in matrimonio decederet, quod dos penet marium remanere: an valeat pactio? Dicitur quod sic: quia potest pater conditionem suam in hoc casu deteriorem facere per tale pactum: cum ei soli competebat dotis repetitio.

f ¶ Si conuenit scilicet inter socerum & marium. Accvrs.

g ¶ Refundum. vt ff. solu. matri. l. quotiens. 1. de iure dot. l. cum à socro. & ff. eod. l. cum dos. & facit supra eo. l. quotiens. & ff. solu. matrim. l. g.

Pater.] Cæterum. Si pater pro filia habente genero dotem dederit, & pactus est cum in casu solati matrimonij morte filiæ, filij prioris matrimonij restituendam petere possit, quæritur? Dicitur quod sic: non actione directa, sed vtili ex ex Codice.

Hæreditas extraneis * testamento * datur. Cùm igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum ᵇ esse vice testamenti, vt post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo tibi * non sunt obligata: intelligis nulla [re actione ᵈ *] posse conuenire heredes seu successores eius ᵉ, vt tibi restituantur, quæ nullo modo debentur. PP. Non. Februar. ipsis AA. & Coss.

Pater potest iuris sui præindicare per pactum in dote quam dedit pro filia. Bald. Vel sic: *Pactum inter eum cum parte filiam dotante, vt ea mortua in matrimonio iuris cedat, lucro, valet.* Salyc.

VI. *Idem AA. & CC. Rufo.*

Si conuenit ᶠ vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes marium remaneret: profectitia doris repetitionem huiusmodi pactum inhibuisse exploratum iuris est: cùm deteriorem causam dotis, in quem casum soli patri † repetitio competit, pacto posse fieri, auctoritate iuris sæpissime sit responsum 8. Dat. V. Non. Maij. ipsis AA. Coss.

Ex stipulatione sui potest quæ ri nepotibus suis. Bald. Vel sic: *Auus paternus potest stipulari dotem restitui nepotibus mortua filia in matrimonio.* Sal.

VII. *Idem AA. & CC. Philon.*

Pater pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus ᵇ pactus restitui: licet his actionem ᶜ quærere non potuit †, tamen vtilis eis ex æquitate accõmodabitur actio ᵈ. Dat. XIII. Kal. Ianuarij. Nicomediæ, CC. Coss.

f Vide non. de scrip. ad l. 1. ff. ad Trebell. quam hæc Lopponens. Cuiac.

h ¶ Nepotibus. ex natis, ex alio matrimonio, alij ex eodem matrimonio: quod est difficile, vt filij suum patrem sic habeant obligatum. 2. Vel dic, ex alio matrimonio habuerat eos. 3. Vel dic de nepotibus ex filio, quos & in potestate habet, quibus quærit vtilem: vt ff. de verb. oblig. l. quotiens. 5. g.

Adoptio illam lectiram teneo hic Barto. dicens eam esse veram, superiorem verò falsam: quia ex alienadentes ex linea materna nõ queritur actio vtilis, nec directa.

i ¶ Alterum. scilicet defectum.

k ¶ Alia. vt Alia l. quotiens. & facit supra ad exhibend. ff. eo. & infra de don. quæ sub modo l. quotiens. & ff. solu. matrim. l. Cuiac. ¶ Sed contra. sup. de iure dotium l. ff. geneu. Solu. vt ibi. ¶ Item sumat hic argum. quidam quod vtilis actio non nascitur, sed actum moderat, vel ex equitate datur. & est pro eis ff. rem pupili salvam fore. Item quæst. vbi non nascitur ipso iure, sed datur: licet potest dici dari, sive accõmodari, & etiam nasci quandoque.

Hæ dotis.] Cæterum. Ac maritus de rebus mulieris paraphernalibus quas extra dotem habet, mulierem cõtrahentem pro suo arbitrio disponere posse, quæritur? Dicitur quod nondicet alias res arbitrio viri gubernandas commitat: cum & ipsa marito commititur gubernanda.

l ¶ Paraphernæ. Gallicè peculium appellat, vt ff. de iure dotium l. ff. eg.

† Paraphernalium bonorum domina est.

† Secus filia quam sup. ad.

† Quia aliud scilicet stipulatur, & aliud stipulatur filio patre vel matre, vel matrem patri, pactitia. Sabyl.

a Vtilem quod bona pupillarum.

b Vtilem quia ad bonum pupilli.

Vir in paraphernalibus † nullam habet ius, nec exercitiũ, nec prohibere. Vel sic: *Vir non habet administrationem rerum paraphernalium, si vxor contradicit.* Bald. Vel sic: *In rebus paraphernis mulieris prohibente vir se non potest immiscere.* Salyc.

VIII. *Imp. Theod. & Valent. AA. Hermiliæ P.P.*

Hac lege decernimus, vt vir in his rebus quas extra dotem mulier habet, quas Græci paraphernas ᵃ dicunt, nullam vxore prohibente habeat commemorationem, nec aliquam ei necessitatem imponat. Quamuis enim bonum * erit mulierem quæ seipsam marito committit, resetium eiusdem pati arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum æquitatis cultores esse fautores *, nullo modo (vt dictum est) mulieri prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. Dat. Idib. *

Æqualitas est seruanda in pactis appositis de lucrando super dote, & donatione propter nuptias faciendam l. C. quantitate, secundum authen. etiam quantitatis, secundum confiscandam neutro modo. h. d. tezz. C. & authen. cum gl. hq. Item ille qui dat vel promittit dotem pro muliere, tacit donare, & ipsi mulieri prouidere videtur, nisi sibi restitui paciscatur. Bald. Vel sic: *Pacta de lucranda super dote & donatione propter nuptias interposita debent esse æqualia in quanto, non in quanto, & quæcunque dos vel donatio detur: hodie verò in his authent. æqualitas seruatur.* Salyc.

IX. *Imp. Leo & Anthemius AA. Nicostrato P.P.*

§. *dotis autem causa.* Accvrs.

m ¶ Bonum. vt ff. de inof. testam. & infra. ad Sidonij. de donat. l. g.

n ¶ Et sic non aliud bonum, & aliud æquum. & * æquum præferuntur sup. de iudiciis. l. placuit. & quidquid bonum præferuntur in vitacapione: vt ff. de vsucapionibus. l. quæ plenè dixi ff. de infirm. & nerv. l. in prima. ¶ Item nota hic non cogi ᵇ quem ad bonum. sic & ff. de in litem iurando. l. cohæredes. §. sed neque. Arg. contra supra de Iudaeis. l. calcolarum. & ff. de periculo & commo. rei vend. l. 1. §. dicet.

o ¶ Fautores. vt ff. de ea quod cert. loc. dari oport. l. quod ff. Sabinij. §. ff. Ac. Ex mora.] Cæterum. Si maritus facit donationem in mulierem propter nuptias, & ipsa ei dotem dat non refert an dotis quantitas sit maior vel minor, quam quantitas donationis, vel econtrario. & hoc in primis. Pacta tamen quæ fiunt de dote lucranda, vel donatione propter nuptias, debent æqualia esse in partibus: quia si maritus pacisatur de lucranda tertia parte dotis, mulier potest pacisci de lucranda tertia parte donationis propter nuptias. & hoc in secunda. Nec refert quis dedit dotem, an pater vel mater, vel ipsamet

480/C.IV.K.5-4, 1217-1218
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mulier, vel extraneus, nec quis pro marito donationem propter nuptias fecerit, &c. & hoc in tertia. Si verò extraneus pro muliere dotem dederit: ipsa eam repetere possit: nisi ille tempore donationis vel promissionis pactus sit, vel stipulatus eam sibi reddi. & hoc in quarta.

¶ Huius constitutionis, vt & sequentis sententia refertur in *Nou.* 11. §. *quod autem superest.* Cviac.

a ¶ *Eandem partem.* id est, totam: hoc est, in quotitate, non in quantitate vt subiicit.

b ¶ *Ex dote.* si praemoritur mulier.

c ¶ *Donatione.* si vir praemoritur.

d ¶ *Similiter.* scilicet licebit offerre minorem quantitatem, vel maiorem, cùm mulier mille obtulerit: quae sunt vera ab initio. augmenta enim post contractum matrimonium facienda aequalia debent esse: vt *supra de don. ante nuptias. l. si constante.* quae est contra. *& l. fin. §. fin autem.* Alij dicunt quòd haec trahitur ad illam. Sed hodie ᵃ etiam ab initio debet esse aequalitas. & sic sequitur *authent. aequalitas.*

e ¶ *Obseruandum quantitas* non sit necesse quòd constitutio sit aequalis, tamen pacta lucri debent esse aequalia.

f ¶ *Quantam.* id est, quotam.

g ¶ *Tantam.* id est, totam.

¶ Malè obiiciunt *l. vlt. §. si igitur. supra de donat. ante nuptias.* Cviac.

h ¶ *Pactum* scilicet paciscendo non eandem partem. Vel secundum alios pone exemplum eius pacti quod est *supra d. l. quamuis.* Accvrs.

i ¶ *Inualidum hoc esse.* hoc per *l. inf. proxi.* corrigitur: quia maius ad minus reducitur, & sic valet.

k ¶ *Ducturo.* viro.

l ¶ *Offerre.* sic *ff. de donationibus inter virum & vxorem. l. vj. §. final. & ff. de admini. tuto. l. tutor eorum. §. post sic.* Accvrs.

m ¶ *Is qui.* pater scilicet, vel quilibet extraneus quicunque est, licet ei dicere legem suae rei: vt *l. de rescind.* ... *& ff. solut. matrimon. l. si cum dotem. in princip. & supra de iure do. l. final. §. 1.*

n ¶ *Oblationis.* quando ante matrimonium obtulit: vt *supra* dixi. siue stipulationis tempore, quando postea dicerentur. & sic ipsorum dationis nō possit sibi pacisci, qui ante simpliciter promiserat: vt & dicimus *sup. eo. l. §. accedit.*

Æ *Qualitas.*] Casvs. Lex Codicis dicit quòd potest esse inaequalitas in dote & donatione: auth. dicit quòd quantitates debent esse aequales, & pacta debēt esse aequalia, & in augmento, & in omnibus: quia sicut augetur dos, ita debet augeri donatio propter nuptias.

o ¶ *In lucris.* vt tantum ex pacto lucretur vnus quantum & alius.

p ¶ *Praestatione.* id est, datione quae ab initio fit. Accvrs.

q ¶ *Constitutione.* cum promittitur, non tamen adhuc datur.

r ¶ *Pari.* scilicet quantitate. hoc etiam de augmentis olim erat: vt *ff. de dona. ante nupt. l. si constante. & l. fi. §. fin autem.* Sed cùm hodie vel nulla sit donatio vel alia forma, vel minor: dices hanc authen. per consuetudinem tolli ᵃ, aut eam loqui tunc tantum, quando pacta lucrorum fiunt. caeterùm nulla etiā donatione facta, dos cōstituta tenet.

S *Ed quae.*] Casvs. Lex Codicis dicit quòd maius pactum deducitur ad minus. Authent. determinat, dicēs quòd hoc verum est quando mulier promisit dotem, & tradidit, sed si non dedit, nihil de donatione lucrabitur. Item si promisit centum, & dederit quinquaginta, pro quinquaginta donationem lucrabitur.

L *Ege Leonis.*] Casvs. Si pacta de lucranda dote vel donatione sint inaequalia, maius lucrum reducitur ad minus.

s ¶ *Lege Leonis.* quae est *supr.* proxi.

t ¶ *Adiiciente* imò dicit ibi in vers. *& si pactum.* quod nullum est. Sed dic quod non dicit aliquid scilicet de hoc quòd maius reducatur ad minus. Vel secundùm alios dicit ibi id pactum nullum, quod contra legem est, quale est *supr. ea. l. quamuis.* Accvrs.

u ¶ *Clara.* ᵇ cum nihil sit legi ita proprium: vt *in auth. de tes. imper. §. nos igitur omnia. coll. viij.*

x ¶ *Deduci.* Quid si in dotem nihil est pactus maritus vt lucrari possit, vel nulla est dos data, nec promissa: at donatio propter nuptias est data, & de ea lucranda pactū interpositum fuit? Dicūt quidā pactū ᶜ aliquid reduci ad nullū: quasi quod nullum est, sit minus: vt *ff. de verb. sig. l. minus.* Sed lo. dicit quòd valet, & nullū ᵈ reducitur ad aliquid & cōtra eos & pro Io. est *ff. de do. ante nup. l. §. fin aut. donatio.* ¶ Itē videtur contra hanc *l. C. de don. ante nup. l. fi. §. similique modo.* Sol. vt ibi. Accvrsivs.

S *I mulier.*] Casvs. Si mulier extra dotem cautiones siue instrumenta in quibus quinquaginta continebātur sibi debita, marito tradidit ᵉ an aduersus debitores agere possit, quaeritur? Respond. quòd sic, muliere volente: nec sanidabit

---

EX morte cuiuscunque personae, siue mariti, siue mulieris, eandem partem ᵃ, non pecuniae quantitatē, tam virum ex dote ᵇ, quàm mulierem ex ante nuptias donatione ᶜ lucrari decernimus: veluti si maritus mille solidorum † ante nuptias donationem confecerit, licebit mulieri & minoris & amplioris quantitatis dotem offerre, & marito similiter ᵈ ante nuptias donationem.

Hoc tamen ᵉ obseruandum est, vt quantam ᶠ partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione si priorem maritum mori contigerit, tantam ᵍ & maritus ex dote partem, non pecuniae quantitatem stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. & si pactum contra veritum ʰ fuerit subsecutum: infirmum atque inualidum hoc esse ⁱ, vt nulla ex eo procedere possit exactio, praecipimus. Eadem custodiri censemus siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus vxorem sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nuptrae dederit, seu promiserit. Similique modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se, sui iuris videlicet constituta, siue quilibet alius pro ea vxorem ducturo ᵏ dotem dederit, seu promiserit: quoniam & alio pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre ˡ. Quod adeo verum est, vt & ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrū suū repostat: nisi fortè is qui ᵐ eam obtulerit, statim (id est, tempore oblationis ⁿ † *, seu promissionis †) stipulatus vel pactus sit, vt sibi dos praedicta reddatur. D. XV. Kal. Septemb. Anthemio A. II. Coss.

IN AVTHENTIC. DE aequa. do. §. j. collat. vij. constitu. viij.

Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet esse aequalitas, tam in constituēda, quàm in eius augmento, quàm etiam in pactis de lucrādo. h. d. hodie per cōsuetudinē derogatur, quia vel nulla datur donatio, vel minor. Sal.

ÆQualitas omnimodo seruanda est in dote & in donatione antenuptiali, non tantum in lucris ᵒ exinde prouenturis, sed etiam in praestatione ᵖ & constitutione ᵠ vtriusque. Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab vtraque parte celebretur, pari ʳ scilicet quantitate: ne vel eo modo subuertatur aequalitas.

IN AVTHENT. DE non eli. † secundo nubentes. §. fin. collat. j. constit. ij.

SEd quae nihil ex dote conscripta praestitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. Item quae minus quàm professa est, dedit: pro quantitate praestita & lucrum sentiat.

Pactum inaequale reducitur ad aequale per modū diminutionis, non per modum augmenti: non tamen reducitur per modum annihilationis secundum gl. quia res debet interpretari vt valeat, nō vt pereat. Bald. *Vel sic: Maius pactum de lucrando super dote vel donatione non inualidatur, sed ad paritatem cum minori reducitur.* Salycet.

x. Imp. Ivstin. A. Menae P. P.

LEge Leonis ˢ diuae memoriae, pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adiiciente ᵗ quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatum sit: nos omnia clara ᵘ esse cupientes, praecipimus disparibus eis factis ˣ, maiorem lucri partem ad minorem deduci ˣ, vt eo modo vterque minorem partem lucretur. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio V. C. Coss.

Maritus potest mouere actiones paraphernales, quarū sibi sunt tradita instrumēta, & exigere debita: pro quib. restituendis bona sua sunt tacitè obligata: licet vsuras inde perceptas possit in suam & vxoris vtilitatē conuertere: nisi mulier aliter sibi prospexerit: quia prouisio hominis facit cessare prouisionē legis. h. d. & nō habemus hūc casum alibi. Bald. *Vel sic: Ex sola traditione paraphernalium dicitur maritus solius procurator ad exigendum sidea agens non cauet de rato, & vsuras potest in communem vsum conuertere: sortem verò debet seruare: & vbi mulier sibi de hypotheca non prouidet, lex ei tacitam hypothecam in bonis viri concedit: & maritus in his eandem diligentiam debet adhibere, quam in rebus suis. h. d. & not.* Salycet.

Marginal notes:

† extremum.

* partem.

a Doris & donationis propter nuptias debet esse aequalitas.

† quando incipit à traditione.

* al. exigere.

† quando incipit à conditione.

f Nouell. 2.

a Socinus regula 108. putat prohiberi inaequalitatem constante matrimonio, & non ante contractum matrimonium. Tamen contra apud Cuiacium ... constituit conuenire ante matrimonium si sint pacta inaequalia.

a Pactum nullum reducitur ad aliquod.

b Legis proprium vt sit aperta. v. 16. dictum q. 1. 1.

c Pactum aliquid reducitur ad nullū.

d Baldus ... putat verum Glos. in ... quidā pro ... legem ... quid ... in nullo ...

e Traditio instrumentorum includit mandatum de agendo.

DE DOTE CAVTA NON NVMERATA. TITVLVS XV.

Cautionem nudam sine tenore inventam dotalium instrumentorum, vt ab l. j. de bon. proscriptorum non facere, vt l. 1. sup. de don. an nup. non fullam donationem animo rem desiderare dationem necessaliam. Fullam donandi animo & legitimi & ex S. C. confirmatam morte mariti, si fuerit facta facta sorte mariti matrimonio pro dote habere. l. 1. Cautione facta obiici praefiniendum anni numerandi à facto matrimonio. l. 3. quem Non. 100. nulla immemoria. CYIAC.

Dos nuda confessione non constituitur, sed numeratione. BALD. Vel sic: *Dos confessata nõ numerata, effectualiter repeti non potest.* SALY.

1. *Imp.* SEVERI & ANTONINI AA. & CC. *Diocletio.*

IOtem numeratio,[b] nõ scriptura dotalis instrumenti[i] facit [m]; & ideo non ignoras ita domum te ad petitionem datis admitti posse, si dotem à te re ipsa datam probaueris es. Dat. XIII. Kal. Aug. Chilone & Libone Coss.

1. Vel cautiones [a] appellas ejus secutæ vir confitendo sibi factum à debitoribus mulieris, quod non placet, quia illæ debitores habent, non vir.

g ¶ Et. scilicet viro, scilicet quod mulier de cætero non molestet eam petendo ab eo fore cautiones nunc sibi traditas, vel eusebit [b] ei se omnia ab eo receptile confitendo.

h ¶ Dolum. quod abfit, vel si adfuerit, interesse præstetur. Et nec. lesæ culpam hic tantum vocare, sed in alio procuratore, etiã leuissimã: vt *l. mandat. l. de procuratore.*

DE DOTE CAVTA NON NUMERATA.

Dictum est supra de dote profitea. sed quia sæpe inuenitur dos cauta à marito, quia confessus est se sibi numeratam vel receptam, cum non sit, petit de dote cauta & non numerata. ARO.

i ¶ Cauta, à viro, non numerata à muliere. 2. *Vel secundo cauta à muliere, cum ab ea specie suaiandi, & non solutio & nõ numerata solutio à muliere, & ab ea quantitate. & hoc cognoscitur in instrumento dotis promissionis. 3. Vel tertio dicendum quod aute confectionem dotalis instrumenti confessus sum sibi solutã, sed exceptionem triginta dierum. & autem post. nulla stipulatione capiatur: vt supra de non numerata pecun. l. in contractibus §. 2. Sed bodie forma auct. & l. fin. in fi. huius titulo.*

IOtem.] CASTR. Si mulier dotem protestit marito, nec tradidit, & confessus fit poll in instrumento in dotem se receptile, quod non receperit: an mulier adueritas eam agere possit, quæritur? Dicitur quod non: quia numeratio, &c. ACCERS.

¶ Vide not. ad *l. 1. §. 1. de fin. supra de non numerat. pecun.* & scripta ad *finem eius tit.* Idem dicitur in Nou. 109. & *l. vlt. l. ord.* CYIAC.

k ¶ *Numeratio*, vel datio si species sit, quæ dari possit, & repeti.

l ¶ *Instrumenti*, priuatorum. *argument. infra arbit. tuto. l. final.* Sed ex die: aut confessio ibi continetur *supra de non numerata pecun. l. fi. in concinne.* ¶ Item an [a] probet qui excipit? Respond. [a] Probatione non? excipit qui excipit.

m ¶ *Facit.* sed secundum hoc omnes Bononienses errant in confessione datis. Sed die quod consuetudo exceptionis alias non valet nisi præscriptum sit: vt *infr. l. fi. & authentic. ubi possit.* etiam si ante matrimonium: vt *supra de dona. ante nupcias l. j. & l. quod spousa.* ACCERS.

Quod de fur.] CASTR. Mulier dedit CC. marito: maritus animo donandi confessus [e] fuit in instrumento se receptile CCC. dotalis: maritus confitetur matrimonio, & ita morte eius confessus est donatio ac mulier augmentum dotis fecit. Quæ vir confessus est receptile, possit petere ab hæredibus mariti, quæritur? Dicitur quod sic.

n ¶ *Confessum.* vt per traditionem vel stipulationem.

o ¶ *Reuocauit.* expressim vel tacitè: vt per discretiam. vt *ff. de donat. inter vir. & vxor. l. & ideo. §. j.*

[e] Dos confessa animo donandi, mortis confirmatur: ipse furum ex donatione ceteris non confessus.

[f] Mania.

480/C.IV.K.5-4, 1221-1222
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem obiit: ab heredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita [a] est, peti potest [b]. PP. Non. Decemb. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra annum à die matrimonij morte vel repudio dissoluti. Bald.

III. Imp. Iustinianus A. Menna P.P.

IN dotibus, quas datas esse dotalibus instrumentis [c] conscribi moris est, cùm adhuc nulla datio, sed pollicitatio [d] tantum subsecuta sit, liceat non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere †, nō solū marito cōtra vxorem, vel eius heredes [e], morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed etiā heredibus mariti cuius morte [f] dissolutum est matrimoniū: socero [g] etiā, vel eius heredibus [h], si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit, omnique [i] personæ [k], quā dotem suscepisse vnà † cum marito conscribitur & eius similiter heredibus: ita tamen, vt intra annum [l] [k] tantū continuū à morte mariti, vel mulieris, vel missione repudij computandum, ea licentia detur. Dat. Kalen. Iun. D.N. Iustiniano A. II. Coss.

IN AVTHENT. DE temp. non sol. pe. super dote. §. generaliter. colla. vij. constit. 2.

Annus de quo in l. C. non corrigitur, quando ante bienniū matrimonium soluitur: hoc primo. Quod si durat vltra biennium, & nō excedit decennium, locus est querelæ vsque ad tres menses, & biennium computatur in his annis: hoc secūdo. Quod si matrimoniū dissoluatur post decēniū, querela denegatur: hoc tertio. Et minori currit hoc tēpus, idest restitutio est necessaria. Bal.

QVod [l] locum habet, si intra biennium soluatur matrimonium. si autem vltra biennium vsque ad decimum annum [m] extendatur: & ipsi [n] marito, & heredi eius intra tres mēses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit [o]: omnino querela denegatur, permissa restitutione in integrum præfinita, & specialiter si minor ætas [p] interuenit.

DE DONATIONIBVS INTER VIrum & vxorem, à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

TITVLVS XVI.

QVæstio de re varia multis partibus constat, inter quas vna est de donationibus inter virum & vxorem propter quas erat relatus titulus, & hanc partem hic tit. exequitur, denique superioris tituli l. 1. prædicere occupauit cautionem dotis non acceptæ factam vxori donandi animo, confirmari morte mariti, quod est ex S. C. siue Oratione Seueri & Antonini, qua & Constitutio dicitur generali nomine l. 3. hoc ti. *quæ si interueniat Falcidia, ita accipienda est, vt confirmetur donatio pro dodrante tantum.* d. l. 1. & l. 14. hoc ti. *Donatio enim inter maritos reparatur donationi causa mortis post S. C. excepto vno casu, si donator in seruitutem redigatur quo donatio inter maritos confirmatur, donatio causa mortis inter alios infirmatur, ab initio autem donationes inter virum & vxorem ipso iure non valent, ne mutuo quidem* l. cum hic status. §. si ambo, D. eod. *& reuocantur pœnitentia tacita vel manifesta per vindicationem aut venditionem non in solidum, sed in quantum locupletior est, ea re factus factáve est qui quæve donatum accepit.* l. pen. C. Th. de tr. don. *& hac etiam ratione quæ locupletiorē non faciunt donatarium permissæ sunt, exemplū autē S. C. siue Orat. … Seueri & Antonini fecit vt ubi Iustinianus statueret in donationibus à parentibus collatis in filiosfa. vt filiis, vt morte confirmarentur & naturali igitur … ciuili morte ex ipsa donationis inter maritos & donatore mortuo apud hostes non iam ex S. C. vel exemplo S. C. sed ex lege Cornelia testamentaria vel post mortem donatoris, donatario postliminio reuerso, à Iustiniano noui producta vtraque fictione ad donationes inter virum & vxorem* l. vlt. hoc tit. l. 16 tit. de confirmatione donationis inter patrem & filiumfam. quod idem Iustinianus statuit ante non constare, veterem regulam quæ ex possessio ni vult conualescere quod ab initio non valuit. & hoc fecit si quando sit etiam si ex lege certa vel incerta, id est, incognita, nulla, vel valitur non docuiss. Inde verò cum dubitatio nasceretur, verū donator si legaret quod donasset, id iure confirmationis caperetur, an iure legati. & conflaret capiatur confirmationis post S. C. l. 14. hoc tit. nec verbum igitur Lego semper fuisse legatum, vti nec verbum Dono donationem. l. ex condicto §. Pap. hoc. Idem Iustinianus ab hac definitione vnum casum excepit. Si donatio infirmata non esset, & differentiam perfecit inter ius confirmationis & legati. Ius legati non retro trahi. Ius confirmationis retro trahi, & generaliter idem definit omnem confirmationem vel ratihabitionem retro trahi, sublata differentia veterum, inter ea quæ sunt iuris, & ea quæ sunt facti, nam ea quæ sunt iuris retro trahebantur, nō ea quæ sunt facti.* arg. l. 7. D. de iure cod. *Et hoc tantum est quod de ratihabitione hic tit. habet, & de donatione parentum erga liberos suos vna lege nona Iustiniani comprehensum* l. 15. Cyiacivs.

Licet fiscus occupet bona vt vacantia, tamē donatio facta in vxorem vires non perdit. Bald. Vel sic: *Donatio inter coniuges confirmatur morte donatoris etiam sine herede morientis.* Sal.

a ¶ *Munita.* id est, confirmata morte donantis. Vel ideo dicit, quatenus, propter legē Falcidiam, quæ eā minuit: vt ¶. *ad legem Falcid. l. in donationibus.*

b ¶ *Peti potest.* id est, mulier petet ab heredibus mariti. vt ff. *de dona. inter vir. & vxor. l. si quis vxori.* ¶ Sed contra ¶ *de dona. ante nup. l. j. §. responsa.* Sol. ibi [a] diuortio solutum fuit matrimonium: hic morte. 2. vel ibi non interuenit scriptura: hic sic. ¶ Item & primum respon. eius est contra. quia dicit quòd ab initio valuit. Sed ibi ante matrimoniū fuit facta donatio: hic post. ¶ Item contra. ff. *de dona. inter vir. & vxor. l. Papinianus.* vbi dicit tales [b] donationes non confirmari morte, quæ per stipulationem sunt factæ. Sed illud accipe quando post stipulationem non fuit secuta traditio aliqua, vel [c] aliud pro traditione habeatur: hic sic: quia aliquid vir animo donandi promisit vxori, & hoc acceptum tulit ei postea, & tunc ipse in dotem adscripsit: ex quo datum mulieri, & ab ea postea in dotem traditū videtur. Vel solue vt ibi. Accvrsivs.

IN *dotibus.*] Casus. Si mulier promisit dotem, nec tradidit, si maritus scripsit se dotem recepisse tam ipse quàm heredes sui possunt opponere excep. non nu. do. intra annum post solutionem matrimonij, postea non. Vivian.

¶ Coniunge finem l. 14. *suprà de non num. pecun.* Vide not. ad §. 1. d. l. 14. Cviac.

c ¶ *Instrumentis.* priuatis [d], non publicis: nec sic contra ei quod dicitur *supra eo. l.* j. nam hic dicit datas.

d ¶ *Pollicitatio:* solius scilicet offerentis promissio. vt ff. *de pollic. l. pactum.* quæ sufficit hoc casu, vt *suprà de dote promiss. l. ad exactionem.*

e ¶ *Heredes.* scilicet vxoris. Accvrs.

f ¶ *Cuius morte.* scilicet mariti.

g ¶ *Socero.* id est, patre viri.

h ¶ *Vel eius heredibus.* scilicet liceat opponere exceptionem, sed secundum hoc errant omnes Bononienses, cum confiteantur in instrumento dotem accepisse & sic non valet: vt *hac l.* dicitur. Sed dic quòd & ipsi renuncient exceptioni non numeratæ dotis, & tunc valet: aliàs non valeret talis confessio: vt *hac l.* dicitur, nisi præscriptio temporis cucurrisset: vt *infrà eod. l. fin. & in authen. ibi signata.* Nec valet quod quidam dicit, quod aut est confessio facta ante matrimonij: & tunc valet, aut post, & tunc non valet, cum eius confessio ante matrimonium facta trahatur ad tempus matrimonij: vt *suprà de dona. ante nup. l. j. & l. quod sponsa.* quæ sunt vera quando confessio fuit facta in instrumento dotali, vel ante. secus autem si post: quia postea non excipit: vt in contrario *supra de non numer. pecun. l. in contractibus* §. j.

i ¶ *Personæ.* licet opponere hanc exceptionem: vt *suprà de episcopali audientia. l. si præsens. in fine.*

a ¶ *Intra annum.* Hoc Iustinianus procedere ait, si biennio durauerit matrimonium, alioqui aut nulla competeret exceptio, aut intra tres menses tantùm. Vide *cap. 10. de prescrip.* Cviacivs.

k ¶ *Annum.* in hoc tempore opponendi aliter distinguitur hodie.

QVod locum [a].] Casvs. Lex Codicis dicit quòd post annum opponi non potest exceptio non num. do. Authentic. hæc determinat quòd potest opponi exceptio intra annum, quādo matrimonium durauit per biennium. Si vsque ad decem annos opponitur exceptio non num. dotis intra tres menses, postea vero non: nisi essent talis personæ, quæ petere possent in integrum restitui, sicut minor, & reipubl. causa absens.

l ¶ *Quod.* scilicet vt exceptio vsque ad annum tantum detur soluto matrimonio.

m ¶ *Decimum annum.* nondum completum.

n ¶ *Ipsi.* Soluto scilicet matrimonio. sic cō dotante quoque tempore decennij opponi potest.

o ¶ *Transcurrerit.* & supple, & matrimoniū postea soluatur, & idē si non soluatur: nam nullo modo etiam durante matrimonio videtur posse opponi post decennium, licèt superiores præscriptiones currant demum soluto eo.

p ¶ *Si minor ætas.* circa quam sunt multa specialia: vt diximus *suprà de temp. in integr. restitut. authentic. si minor.*

a Donatio, matrimonio per diuortium soluto, tacitè non confirmatur per mortem, tacitè additamenti.

† Concor. Gl. *super verbo, cōfessionem,* in c. si cautio, extra de fide instru.

b Donatio inter coniuges morte confirmatur, si traditio interuenit vera vel ficta. & Coper. *lam in l. 4. infr. de donat.*

c Al. vnū de niqne persona.

† Plures rei principaliter obligari esse possunt pro dote. Neque obstat textus cum subscriptores dotium dotem, quia ibi non tenetur principaliter obligari. Pas. sunt duo rei interuenire, at nō fideiussores.

d Donatio inter coniuges etiam fiducialiter propter morte confirmatur, vt & verò. Pro sumptu in religiosque sint confusæ matrimonio maritus obligatur se dotē recepisse. Hoc testimonii confessio facta sui cuius donandi & confirmat maritus, quoniam confessio recepisse vim habet ficta traditionis. Cuius 4. fin. § donare, quod. &

d Licet in instrumento priuato continetur à tempore solutum esse, potest tamen ob dotis exceptio non numeratæ pecuniæ dotis probare contra, tur pecuniam numeratam.

a Hæc authen. limitatur tēpus opponendæ exceptionis nō numeratæ dotis.

480/C.IV.K.5-4, 1223-1224
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE DONATIONIBVS INTER VIR. &c.

Dixit T. de donationib. propter nuptias, quæ valent propter matrimonium. Nunc de simplicibus, quæ propter matrimonium non valent, nisi fiant rata per confirmationem mortis, vel aliam: & est ratio prohibitionis multiplex. vt ff. eo. l. i. ii. & iii. in princ.

I. Imp. Antonin. A. Tryphonæ.

BOna quondam mariti tui fiscus si nemine ei successore existente vt vacantia [a] occupauerit: donationes ab eo factæ [b], si vsque ad finem vitæ in eadem voluntate permansit, reuocari non possunt [c]. PP. III. Id. Ianuar. Duobus & Aspris Coss.

Miles nō potest donare focariæ, id est, concubinæ. Bald. Vel sic: *Miles armata militia non potest donare concubinæ.* Salyc.

II. Idem A. Marco militi.

SI ancillam nummis tuis cōparatam esse præsidi prouinciæ probaueris [d], donationisque causa focariæ tuæ nomine instrumentum emptionis esse conscriptum [e]: eam tibi restitui iubebit. Nam licèt cessante iure [f] matrimonij donatio perfici potuerit: milites tamen meos à focariis suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. PP. XII. Kal. Mart. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Donatio facta ab vxore, confirmatur morte: & si erat in patria potestate, etiam patris mors requiritur: dicit à principio confirmat: & donatio facta à socero in generum quondam, statim perficitur. Bald. & Salycet.

III. Idem A. Epicteto.

DOnatio mancipiorum aliarúmque rerum, quas tibi ab vxore tua donatas dicis: si modò suæ potestatis, cùm donaret, fuit, vel patris sui voluntate id fecit [h] & in eadem voluntate [i] donationis vsque ad vltimum diem vitæ perseuerauit [k]: & ex mea & ex diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem eius facta est [l] donatio à quondam socero tuo: etiā inter viuos, [m] ea perfici potuit. PP. IIII. Non. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Donatio facta inter socerum vel nurū eius subiectos, nō valet. Sal.

IIII. Idem A. [*] Claudiano.

NEc [†] inter eas [†] quidem personas, quarū iuri subiecti sunt [n] vir & vxor, qui quæve [*] in eorum potestate sunt, donationes iure ciuili fieri possunt. PP. III. Id. Aug. Duobus & Aspris Coss.

Donatio inter coniuges diuortio infirmatur: vel eorum respectu inter prohibitos diuortio infirmatur. Bald. Vel sic: *Donatio genero [†] facta à socero, non confirmatur huius morte, matrimonio cum filia durante.* Sal.

V. Imp. Alexand. Quintilla.

SI (vt proponis) pater tuus in cuius potestate fuisti, marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isque [p] matrimonio durante vita functus est, ac postea à marito diuertisti: quod gestū est, non valet [q]. PP. Id. Febr. Albino & Maximo Coss.

Licet vir deponat rem nomine vxoris, non perdit dominium: & donatio facta vxori, si vxor præmoritur, reuocatur. Item quicquid acquirit vxor [†] constante matrimonio, de bonis mariti præsumitur. Bald. concor. Sal.

VI. Idem A. Nepotiano.

ETiam si vxoris tuæ nomine [r] res quæ tui iuris fuerant, depositæ sunt: causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi [s] donasse te vxori res tuas ex hoc quis intelligat [t], cùm donatio in matrimonio facta, prius mortua ea quæ liberalitaté excepit [v] [*], irrita sit [x]. Nec est [y] ignotū, quòd cum probari nō possit vnde vxor matrimonij tempore honestè quæsierit, de mariti bonis eam habuisse, veteres iuris auctores meritò crediderint [z] [†]. PP. No. Decemb.

Bona.] Casvs. Maritus constante matrimonio vxori suæ donationem fecit: decessit nullo [a] herede relicto, vnde fiscus omnia bona sua quasi vacantia occupauit: an fiscus donationem factam à viro mortis confirmatā reuocare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Vivian.

a ¶ Vacantia. Sed quomodo, cum [b] fisco vxor præfertur? vt j. vnde vir, & vxor. l. i. Resp. nolebat hic vxor succedere.

b ¶ Facta. te, & non solùm à promissione: vt ff. eo. l. Papinianus.

c ¶ Non possunt. cessante hoc casu priuilegio fisci. & facit ad legem illam ff. de lega. i. l. quidā. §. quæsitum. & l. filium. §. qui instituere.

SI ancillam.] Casvs. Miles ancillā quam comparauit, concubinæ suæ dedit, confecto instrumento emptionali in persona focariæ: an donatio reuocari possit, quæritur? Dicitur quod licet donatio teneret, quia inter virū & vxorē non est celebrata, tamen ad fauorem militis reuocare poterit. Vivia.

d ¶ Probaueris. ô miles. Accvr.

e ¶ Conscriptum. & pōst ei traditum, & sic aliās dominium trāsfert: vt j. de don. l. emptionū. Sed hic propter militiam secus.

f ¶ Iure quia potest esse nullū matrimonium inter ipsum & focariam, propter hoc videtur quòd donatio ei facta valeat. Accvrs.

g ¶ Potuerit de communi iure: vt ff. de donationi. l. adfectionis. & l. donationes. in princ. quæ sunt contra. hic tamen non propter militiā, vt fabricis. & facit ff. eod. l. maritum. & l. si pradia. & l. si quis alicui vel filii. l. ult. proprietatis. & plus valere quòd agitur. l. si quis. &c. T. de rei vin. l. si ut proponis. & j. eod. l. si filij. Additio. Addas secundūm Richar. Malumb. idem in clerico, quod hic de milite dicitur: quod sequitur Bart. hic, & in l. adfectionis. & ff. de dona. & idem in l. miles ita & mulier. ff. de milit. testa. & in l. miles, in princ. ff. de re iudic. vbi addit idem in aduocato: quia hi tres [d] æquiparantur, scilicet clericus, aduocatus, & miles armatæ militiæ. facit glos. q. in dicta l. miles ff. de re iudi. Prædicta limitat Pet. de Ancha. consil. [illegible] nisi tales personæ donarent propter meretricem quibus si constaret aliter, quàm per assertionem donantis, valeret donatio. ita consuluit ipse pro concubina cuiusdam sacerdotis.

DOnatio.] Casvs. Si vxor donat marito, aut est sui iuris, aut non, si est, & in eadem voluntate perseuerat vsque ad mortem, conualescit donatio. secundo casu si voluntate patris facta est donatio, valet, nec reuocatur. & hoc in prima. Si verò mortua filia socer in generum donationem fecerit: non solum morte confirmatur, sed etiam inter viuos perfici potest. Vivia.

h ¶ Id fecit. cum esset in potestate.

i ¶ In eadem voluntate. hoc quando sola matrimonij ratione fuit inualida.

k ¶ Perseuerauit. quòd [a] fecisse forsitan videtur omnino, si non reuocauit. Item perseuerauit dico ipsa & pater, si in eius erat potestate: vt ff. eod. l. cum hic status. §. oratio non solum. Item timeo ne cum patris voluntate in cuius potestate sit, fit donatio, patrem quoque præmori oporteat, sicut est cum ipse pater donat. vt j. eod. l. si vt proponis.

l ¶ Facta est. tibi quondam coniuncto.

m ¶ Etiam inter viuos. non solum oportet demum morte cōfirmari.

NEc inter eas.] Casvs. An pater viri, vel pater vxoris possit dare patri, quæritur? Dicitur quod non: nec qui est in eadem potestate cū viro, dare puta frater, potest vxori, vel econuerso: quia videntur sibi ad inuicem dare vir & vxor: vt ff. eod. l. j. Vivian.

n ¶ Subiecti sunt. vt inter soceros. Sed [b] socerus nurui potest, & econtra: quia non vertitur ibi ius potestatis: vt ff. eo. l. i. §. socrus.

o ¶ Qui quæve. aliās qui vel quæ, &c. puta sorores & filios, [*] qui sunt in potestate. Qui ergo tangit virum per potestatem (quod tribus cōtingit modis) vxori non potest donare: vt hic, & ff. eod. l. iij. §. qui in eiusdem.

SI vt.] Casvs. Titius marito filiæ suæ instrumentum quo habebat debitorem sibi obligatum, donauit, decessit Titius, diuertit filia, an filia reuocare possit donationem, quæritur? Dicitur quòd sic: quia diuortio subsecuto donatio non est confirmata morte Titij.

p ¶ Isque. scilicet pater tuus.

q ¶ Non valet. quia causa propter quam solet huiusmodi donatio cōfirmari, non est secuta: vt ff. eod. l. sed interim. §. fin.

ETiam.] Casvs. Deposui quandam rem penes te nomine vxoris meæ vt ei restitueretur. an possim illam repetere, quæritur? Dicitur quòd sic: cùm per illa verba non auferatur mihi dominium, nec præsumatur res acquisita mulieri aliunde, quàm ex rebus meis: si inter res mulieris inueniatur.

r ¶ Nomine. quia dicisti, reddes vxori: vel, eius nomine depono, vel, sua sunt: vel similia.

s ¶ Etsi. pro etiam.

t ¶ Intelligat. quia fortè animum habuisti donandi, quando dixisti prædicta, vnde aliās valeret: vt ff. de don. l. donationes. §. species.

u ¶ Excepit. id est, accepit.

x ¶ Irrita sit. sine spe confirmationis: vt ff. eod. l. cum hic status. §. si diuortium. sed & ab initio fuit irrita, fuit tamen spes confirmandi. Similis duplicitas est: vt ff. de acquir. re. do. l. quæsitum. in fin.

y ¶ Nec est. supra asserebat mulier sibi donatas à viro: nunc illud negat, sed aliās dicit se acquisiuisse.

z ¶ Meritò crediderint. hoc gratia [d] vitandæ suspicionis turpis quæstus: vt ff. eo. l. Quintus. sic & in prælato. vt S. de episcopis & clericis. auth. licentiam. secus in tutore: vt in ar. contra. j. arbi. tut.

a Donationes inter virum & vxorem non perquirunt assensionem heredis donatis.

b Donatio inter virum & vxorem prohibita est v. tamen exceptiones apud Menoch. [illegible] consil. 204. vbi tenet hanc regulam locum nō habere in donatione reciproca. vt in l. si pater pueris [illegible] & in donatione, instrumento confirmata. Comment. sing. 2 passe quoque locum non habere [illegible] donatio marito vt doceret & [illegible] communis [illegible] Clarum [illegible] donatio inter virum & vxorem valeat & quid in donatione causa mortis vel [illegible] remuneratoria vel in compensationem [illegible]. Item an confirmetur morte donantis & alia quæ ibi dicuntur vide.

c Vxor præfertur fisco in successione.

d Clericus, aduocatus, miles comparantur.

a Confirmatio superueniens validat inualidū. v. Marsilium singul. [illegible]

* al. Alexander Claudiano, [illegible]

† In quibusdā codicib. hæc l. [illegible] legitur [illegible]

b Socrus nurui, & econtra donare possunt.

† Donatio inter generū & socerum non valet.

* Donatio facta [illegible] hoc valet in casu patris non valet. arg. huius l. [illegible] filia sit in domo mariti, vt post Bald. refert Corsetus singular. Donatio.

† quid in vidua [illegible] marito [illegible] aliquid acquisierit, quid in concubina, prælatis, Thesaurariis, curatoribus, vtrum valide, an præsumantur ea quæsisse ex bonis mariti, amica, Ecclesiæ, principis, pupilli, minoris, v. Cond. in verbo concubina [illegible] Comment. sing. 2 vbi Conti. [illegible] hanc præsumptionē locum nō habere in muliere quæ publicè negotiatur [illegible] mariti [illegible] quid donatum est à cō[illegible] quæ aliter [illegible] mariti bona administrauit, qua ante matrimonii quæsiuit [illegible] maritum possidebant habet Alexander [illegible] plurimis v. apud [illegible] Surdus Nuptialis lib. [illegible] ad finem [illegible] de Alciatum plenissimè hunc locum explicantem [illegible] præsump. [illegible]

* accepit in omnibus manusc.

d Quæstus turpis suspicio est vitanda.

† crediderint, in omnibus.

480/C.IV.K.5-4, 1225-1226
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. si defunctus. in filio autem dic, vt diximus ¶. *de bonis qua lib. l. cum oportet. circa prim.* & facit ¶. *de probat. sine possessione, etc.*

C *Ex voluntate.*] CASVS. Si voluntate patris filio tutoris pupilla nupserit, & contraxerit matrimonio in eum donationem fecisse non valet donatio & hoc in prima. Si verò patre contradicente, licet donatio retenerit, quia matrimonium nullum fuit, tamen quia mulier fecit quod facere non debet, mulieri vtilis dabitur actio ad donationem revocandam.

Patre nolente mortui.

b ¶ *Non est. & sic retinet matrimonii, quod non alias retineret, nisi esset vir. vt hic, & ¶. de interdicto matr. l. si pater. ff. l. pen. & ff. de rit. nup. l. non est. & l. ff. solum. §. de illo.* & vbicunque esset, haberet locum quod hic dicit.

c ¶ *Non valuit.* voluntate patris cessante.

d ¶ *Vtiles actiones.* Non tamen à fisco vendicantur. Vide scripta ad rub. *ff. de his qua vi indig. & ad l. 1. de mi. & vox. ad Leum hic statim. ff. hoc tit.* CYACIVS.

d ¶ *Vtiles actiones.* rei vindicatio, & conditio sine causa: vt *ff. ord. l. si spon. §. fin. & seq. l.*

¶ Sed videtur non donasse, sed fisco composse restitutionem: vt *ff. ad l. cum hic statim. §. fin.* Solu. ibi scilicet donationem non tenere, hic creditur tenere.

¶ Item not. hic quòd non * debet esse melioris conditionis, qui delinquitur *ff. ad l. 1. §. 1. & de aqua. l. non solum. & quod vi, aut clam. l. ferum. & in author. de restitut. & ea quæ pe. §. fina. colla. 10.*

* Delinquens melioris conditionis esse non debet.

† *assumpsit.*

S *I fructus.*] CASVS. Mulier marito suo fundũ dedit in dotem, pariter marito illa fructus percepit constante matrimonio, & cõsumpsit. an dimortio facto eos restituere debeat, quærimus? & dicitur quòd non: sed quæcunque facta sit locupletior, conuenirì potest.

e ¶ *Consumsit.* nec locupletior facta est: vt hic ionosè fecim, vt quia alait se, & fame: quod vir facturus erat: vt *supra de pact. con. l. fructus. & ff. ad l. si quis pro vxore §. fin.*

f ¶ *Restituere tibi poss.* Vsurat tamen & fructus, quos facto suo percepit ex re donata, sibi acquirit. *l. 4. ff. de vsuris.* CYIAC.

g ¶ *Locupletior* quod est, & tanendum de suo esset erogatura: vt *ff. de petit. hered. l. fed. & si large, §. consulsit. & §. seq. & §. quod autem. & ff. de solu. l. in pupilla.* quod insiciatur tempore litis contestatæ: vt *ff. eo. l. quod autem in prin.* Sic ergo habes hic non tenere donationem fructuum: vt *l. de iure dotium l. pro oneribus.* Sed contra *ff. eo. l. de fructibus. & ff. de vsur. l. fructus.* Solu. hic ipsos fructus donauit, ibi autem prædia, & credidit tenere donationem: alias nec eo casu teneret in fructibus: vt *ff. de acquirenda poss. l. quod vsum. & ff. eo. l. si vxor.* Sic. Item quod dicit, locupletior: iudicandi, & vt pauperior: vt *ff. ad l. inq. & l. si spon. §. consulsit. & §. si maritus.* & facit ¶ *de cons. mat. l.*

E *Tsi de tua.*] CASVS. Maritus de pecunia sua prædium vxori comparauit, non ad maritum, sed ad mulierem pertinebit pecuniæ tamen repetitionem habebit ipse, siue negotium gerens vxoris pecuniam numerauit, siue dona sua in eam contulerit, quantum pretij emptor tradiderit, vxori conuenietur. primo casu nego. gest. secundo casu condict. sine causa in solidum quatenus facta est locupletior.

Alexandr. A. III. & Dion. Coss.

Vxor illicita viro donare non potest effectualiter, nec etiam potest illa donatio confirmari, hoc dicit. & nos hunc nouellum casum. BALD. Vel sic: *Donatio inter coniuges vetus non tenet, inter putatiuos verò licet tenet ipso iure, non tamen in effectu quia reuocari potest.* SALYC.

VIII. *Idem A. Theodora.*

S I ex voluntate patris tui * filio tutoris nupta es * collata in maritum donatio ipso iure irrita est. Sed si matrimonii iure non valuit *: licet ipso iure donatio tenuerit: quia tamen * indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici: vtiles actiones « « super renouandis his tibi competunt. PP. Kalend. Octob. Lupo & Maximo Cos.

Fructus cõsumpti ex causa donationis, non venient restituendi: sed extantes sic. hoc dicit ista lex. BAL. Vel sic: *Etiã fructus donatis non valet inter coniuges: & extinti renouatur, quatenus recipiens locupletior efficitur.* SALY.

IX. *Idem A. Leoni.*

S I fructus eorum prædiorum quæ in dotem accepisti, matrimonij tempore vxorem tuam percipere passus es, eósque vxor tua consumpsit * † restitui tibi post à diuortium oportere, nulla ratione contendis. Sin autem ex his locupletior ‡ facta est: in tantum potest conueniri. PP. V. Kalend. Octob. Maximo, & Paterno Coss.

Licet maritus emat rem vxori de pecunia sua: tamen quærit vxori dominium. BALD. Vel sic: *Dominium rerum comparatarum de pecunia vxori vxoris nomine, pertinet ad eam si ei fuerit tradita: pecunia tamen tuta repetitur, si fecit vt gestor: & si vt donator, quatenus est locupletior.* SALYC.

IX. *Imp.* GORDIAN. A. *Origini.*

E *Tsi de tua pecunia mancipia vxori tuæ comparata sunt* ¶: tamen si ei tradita sunt, eorum dominium nõ ad te, sed ad eam pertinet ‖: pecuniæ autẽ tantummodo repetitionem habes ‖, siue negotium eius gerẽs numerationem fecisti, siue in eam donationẽ conferens quãtitatem precij largitus es ‖. Etenim vel in solidum ‖, vel quatenus locupletior facta est, actione cum ea competenti ‖ experiri poteris. PP. VII. Kal. Octob. Pio & Pontiano Coss.

Spoliatus ante omnia est restituendus ¶, *& sub prætextu criminis nõ debet quis inuadere possessionẽ alterius de facto. l. d.* Vel sic: *Obiectum crimine nõ impedit quin spoliatus ante omnia sit restituendus.* BAL. Vel sic: *Spoliatus ante omnia est restituendus: & separatim separata debet esse res.* SAL.

X. *Idem A. Valeriano* ‖.

I S I maritus† quondam vxoris tuæ ‖, cùm sui iuris * esset, in eam prædia vel cætera donationis titulo contulit, & in ea voluntate vsque ad mortem suam duraui, ex oratione * diui Seueri confirmata est donatio. At si eas res pater defuncti ‖ iniuriosè abstulit: per præsidem prouinciæ eas restituere cogetur *. Nec enim quasi maleficiis eius sit maritus extinctus, crimen * intendens, sub prætextu accusationis ‖, quæ donata sunt, auferre debuit: dum causa liberalitatis à criminatione * separata sit *. PP. VII. Kalend. Febr. Ariana & Pappo Coss.

Donatio inter virum & vxorem non confirmatur ad agendum sed ad possidendum. BART. Vel sic: *Ex promissione alicuius animi vel mentis facta coniuge non agitur, licet soluta repetitio non detur.* SALYC.

¶ Vide scripta ad tituli. *supra ff. quæ alienari vel ff. ff.* CYIAC.

g ¶ *Comparata sunt.* à tej vt.] *ac l. ff. ff.*, & multò magis si ab ipsa.

h ¶ *Pertinet.* vt & *supra ff. quæ alienari vel ff. l. mulierem.*

‖ ¶ *Repetitionem habes.* Dabitur actio personalis pecuniæ nomine, aut condictio si eam maritus vxori credidit, vel negotiorum gestorum, si negotium vxoris gerens eam numerauit creditori: vel condictio sine causa si eam pecuniam donauit vxori. CYIACVS.

i ¶ *Largitus es.* vendiqui. ACCVRS.

k ¶ *In solidum.* id est, non quatenus est locupletior: sed tamen in quantum facere potest, ne fit contra. *ff. de re iudica. l. nec tantum.* & hoc quando genera eius negotium emisti & numerasti. si autem animo donandi, tunc in quantum locupletior facta est: quod est in eo quod valent mancipia cum vir emit. si autem mulier emit, tunc in tantũ in quantum eam aere alieno liberauit, cum fiscus soluit vendituri. si verò mulieri numerauit, & ipsa soluit vendituri: tunc teneatur mulier in quantum mancipia valent: vt *ff. ne fi cum vxore. & l. quod autem. §. si maritus. & l. eleganter. & §. si vxorem. & l. si id quod. §. si ea dotem.*

l ¶ *Competenti.* (negotiorum gestorum primo casu, alterò condictione sine causa. ¶ Sed quid si dubiteret voluerit donare, vel eius negotium gereret? Resp. ex modo & genere expensæ æstimanda sunt. quod dic, vt *ff. ad l. vxorem.*

S *I maritus.*] CASVS. Maritus cuiusdã mulieris dedit ei quædam prædia constante matrimonio, & in eadẽ voluitate vtq; ad mortẽ pertinuerãs decessit: cõsiderata erat donatio, & hæc secundo nupsit. pater primi mariti illa prædia occupauit. an teneatur? Dicitur quòd sic, facilione vi bo. rapto. Si verò pater dicat mulierem maritum interfecisse; an eo ipso quod accusatur, debeat mulier amittere prædia, quæritur? Dicitur quòd non: quia separata est causa donationis ab actione criminis.

† *Vxori suæ.* scilicet nunc.

m ¶ *Vxori suæ.* scilicet per emancipationem.

n ¶ *Sui iuris.* scilicet per emancipationem.

o ¶ *Ex mortem.* quam habet *ff. ad l. cum hic statim. §. 1.*

p ¶ *Defuncti.* primi viri.

q ¶ *Cognitor.* actione * vi bo. rapt. vel condict. fur. vel interdict. vade vi, quod etiam ad mobilia occasione immobilium detur: vt *ff. de vi & vi ar. l. 1. §. si fundus à qua.*

r ¶ *Crimen.* id est, criminalem accusationẽ legis Corneliæ de sica.

s ¶ *Accusationis.* iudicium iam, vel etiam facinoris.

t ¶ *Separata.* id est, non est verisimile quòd crimen commisit quæ liberalitatem accepit: vt *arg. infra de quæstionibus. l. nec fi mori.*

† adde Cortil. in mercatorib. hic, vt in vxore suspecta & in vetro spoliatus. Socin. regul. 179. quæ incipit. *spoliatum.* adde *l. si quis ad si fraudem. infra. ad l. Iul. de vi. ad. vi in secunda supra de infir. spoliat.* * Vtiles.

‖ Hæc lex *ff. mortuus.* & lex *fine. ff. de spoliatis* tit. * omnino.

* Vxor suspecta de adulterio sed fortiliter, non ob id potest petiuit dotem suam de filio, nec per vim, sed regulariter cautio cognitio, & si spoliatur ante omnia debet restitui. Cortesia in mercatorib. n. 30. vxor suspecta de adulterio.

480/C.IV.K.5-4, 1227-1228
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mori. Vel secundo separata sit, id est, non debuit praeterea crimine vel accusationis criminalis liberalitatem sua auctoritate auferre, cùm sit alia haec, & alia illa causa. ¶ Et sic nota generale, secretorum * secreta, id est, separatorum b separata debet esse ratio. sic & ff. de mortis causa l. Papinianus §. 9. & ff. de collat. l. fin. & ff. familia erciscunda. l. Non consequitur. §. 1. & ff. de edicto diui Hadriani tollendo. l. 1. Licet autem sua auctoritate auferre non debuerit: tamen si accusauerit & ferenti condemnari, auferetur liberalitas vt indigno: vt infrà de his quibus vt indignis. l. 1. & de re. dal. fin. & ff. soluto matrimonio. l. si ab hostibus §. 1. & ff. de his quibus vt indignis. l. indignum. & facit ff. de tabu. exhiben. l. 1. §. hoc interdictum.

c. Criminalis quaestio an & quando ciuilis praecedat. adde Gil. l. vb. infrà de testamenta. numero. in verbo materiali.

¶ Sed nonne c praecedit criminalis quaestio ciuilem: vt supra de ordine cuiq. l. fina. Respondeatur, secundum duas expositiones quas dedi, non dixi quae praecedat, & sic dices quod criminalis secundum illam legem. 2. Vel dic quòd licet praeponatur criminalis, tamen ea pendente, & causa liberalitatis, quae est ciuilis, agitur. 2. Vel dic, in modum exceptionis opponebatur crimen, q. d. non potes agere ad res donatas, cum eas occideris. sed haec replicat dicens iam prius suas factas, & sic non praecedit: vt ff. de ordine iud. l. penult.

S Iteri cessat.] Casvs. Si maritus singulis annis vel mensibus promisit vxori suae donare aliquid: illud mulier penete non potest: sic & si maritus ex ea causa soluit vxori quod promisit, & vxor consumpsit: soluto matrimonio & eo consumpto nulla competit repetitio marito.

a ¶ Sicut cessat. vt ff. eod. l. si id quod §. fina. quod potest intelligi per actionem, scilicet ex stipulata. sed & in factum potest vt & arg. ff. de pact. dot. Liber. §. cauetur. confirmatur tamen morte annui promissio vt & ff. eod. l. si stipulatio fuerit. quod intelligitur tantum, non futuri temporis. vt in eod. tit. l. Papinianus.

b ¶ Erogatione. id est, consumpti. alioquin esset repetitio quatenus alter locupletior, & alter pauperior est effectus, secundum quosdam.

c ¶ Non dare. nisi sit immodicum: vt ff. eo l. ex annuo.

S I maritus.] Casvs. Si vir constante matrimonio vxori fundum dederit, & eundem postea obligauerit, vel alij donauerit vel vendiderit: videtur donationem reuocasse.

d ¶ Remanere esse. nisi voluerit vir eam remanere: vt ff. eod. l. cum hic fuerit. §. si maritus. ¶ Sed contra Institut. de legat. §. si rem. & §. eidem seruiunt. vbi legatum non reuocatur per sequentem obligationem vel alienationem. Solu. donatio d odiosa e est: legatum econtra fauorabile. Item donatio non tenetur ab initio, sed legatum fieri ideo facilius donatio reuocatur.

d Donatio inter virum & vxorem facilius reuocatur quàm aliae: & facilius quàm legatum.

e Donationes odiosae: legata fauorabilia.

S I quidem.] Casvs. Si vir donat vxori in casu litis: si primò donat, & postea obligat, non tenet obligationem potest vir mulieri derogare. si primò obligat, postea donat: saluo iure pignoris transmittit in pignoris fuerit praescriptum.

e ¶ Possessione. id est f, dominij: ff. de vsu. leg. 1. interdum.

f Possessio pro dominio.

f ¶ Iure. puta eo casu quo valeat constante matrimonio, vt statim dicet. Accvrsvs.

g ¶ Saluo iure vt & supra de donat. ante nupt. l. de reb. & infrà de remi. pig. l. penult. & de distra. pigno. l. si debitor. & ff. de don. l. fina. §. j. & ff. de conuertend. empt. l. alienatio.

Codex.

XI. Idem A. Maximo.

Sicut cessat * petitio quantitatis, quam de suo marius vxori in menses singulos, vel annos singulos, propriij vsus eius gratia promittit: ita & ex ea causa nummi soluti erogatique † b non dari c repetitionem manifestum est. PP. V. Kal. Iul. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Specialiter obligatio renouat donationem inter virum & vxorem. Bald. Vel sic: Propter specialem hypothecam renouatur donatio facta vxori, seu inter coniuges. Sal.

XII. Idem A. Secundino.

1. S I maritus tuus creditores sortitus, post factam in te donationem, fundum quem ex donatione iuri tuo vindicas, iisdem specialiter obligauit: eandem obligationem defensionis tuae firmitatem interrumpere *, intelligere debes: cùm sit manifestum, non solum huiusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam esse d à viro in mulierem factam donationem. PP. III. Kal. Februarij, Ariano & Pappo Coss.

Obligatio non impedit translationem dominij, sed dominij translatio praecedens impedit obligationem. Bal. Vel sic: Donatio valida facta vxori non praeiudicat creditori anteriori, sed sequenti. Sal.

XIII. Imp. Diocles. & Maximian. AA. Rufino.

S I quidè ante donationē possessionis e in te iure f (vt dicis) à marito collatam, praedium

* interrumpere.

b ¶ Iure vtatur a, veluti b praescriptio. 2. Vel quia sibi ius in re debita dixit, vt ff. quod metus causa. l. extat. 3. Vel quia oblatum recusat: vt ff. de solutionibus l. qui diem. 4. Vel quia aliud pro alio pignorauit: vt in authent. vt non fiant pignorationes. §. 1. colle. v. 1. Vel quia creditor consensit: vt ff. quibus modis pignus vel hypo. sol. l. secundum. in prin.

i ¶ Quod f. vnde dicit contra. Accvrs.

k ¶ Ante nuptias. id est, ante contractum matrimonium.

l ¶ Facta est. vnde a statim valet: vt & supra de donat. ante nupt. l. si ante. & ff. eo l. inter eos.

m ¶ Procedere potest. vt intra annum: vt d supra eo. l. sicut 2. Vel causa dignitatis: vt ff. eod. l. quod adiicitur. 3. Vel manumissionis causa: vt ff. eod. l. quod autem. §. fin. 4. Vel causa religionis vel pietatis: vt ff. eo. l. sponsus. §. concessa. vsque ad §. fin.

n ¶ Non posse. quia ea demum, &c. vt infr. quem pig. obliq. posf. l. quidam. & infra de alienat. pig. fit. per totum.

Ex verbis quae.] Casvs. Titius constante matrimonio dedit quoddam praedium vxori suae. & in testamento suo donationem confirmauit, dicens sic illud praedium quod dedi, confirmo vxori meae, vel sibi habeto. an haec liberalitas censeri debeat legatum habito respectu ad tempus donationis: vt primo casu possit petere aestimationem praedij ab heredibus, secundo casu praedium, quaeritur? Respon. quòd illa verba non habent vim legati vel fideicommissi, sed tantum illis verbis videtur confirmasse praecedentem donationem, & ita videtur ei confirmasse dominium eiusdem praedij.

¶ Obstat l. si quaeritur. 109. de leg. 1. Sed ea lex est de eo iure quod obtinet ante constitut. D. Antonini. Vide notata & scripta ad l. si quando.

Cvlacvs.

o ¶ Inferuntur. generaliter loquitur.

p ¶ Legatum. significandum & retinendum.

q ¶ Sed ita demum. id est, non quotiens talia verba inferuntur in testamento, totiens legatum & fideicommissum peti potest.

r ¶ Vnde. ad quam voluntatem cognoscendam non potest commodius attingi, quàm inspectis verbis testamenti superioris, & inferioribus: & quis hoc est, igitur ludit, &c. Sic ergo licet verba quae ad legatum vel fideicommissum pertinent alias sint idonea, quae posita sunt in testamento, non tamen ad petendum sufficiunt, nisi constiterit testatorem voluntate relinquendi illa posuisse. Sed econtra si sint inepta ad legatum & fideicommissum, valet si probetur testatorem ita voluisse: vt ff. de leg. 1. nō aliter.

s Vtilitas defendi cognoscitur inspectis verbis superioribus & inferioribus.

t ¶ Non iura. nam cognita f voluntate scietur quod iuris erit. Item secundariò quaeritur est iuris, quid praesumitur in dubio quando non apparet voluntas testatoris.

f Voluntate defuncti cognita quid iuris de ea sit: hoc est, iusta de ea iustitia, quotiuis.

t Cum igitur. &c. quia ita voluntas testatoris spectanda est.

u ¶ Testamento. ergo cùm maritus tuus in testamento cauit de conferuanda tibi proprietate rerum prius tibi ab eo donatarum, non per hoc legauit, vel fideicommissum reliquisse tibi videtur: sed quod donauerat confirmasse. nam cum maritus, qui quaedam iure, quaedam non iure donauerat vxori, legat ei ea quae vxius donationem ad illa spectat legatum, quae iure donata sunt, nec enim est opus: sed ad alia non iure donata: vt ff. de leg. 1. l. si quando quis.

x ¶ Lege. nunc in specie.

y ¶ Animaduertimus. ex superioribus & inferioribus verbis: vt & argu.

Qq 4

a Priore tempore: nō semper potest in iure.

b Donatarius vbique possession, creditori donatoris licet potiorem vtpotè quibus caeli. excludat.

* deest in ver.

a Donatio ante nuptias inter futuros coniuges facta statim valet.

d Donatio confirmor matrimonio quibus casibus inter coniuges facta valeat.

480/C.IV.K.5-4, 1229-1230
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

argu. ff. de lega. 1. l. si forma plurium §. fin.

a ¶ Verborum. quæ inserta fuerant in testamento, per quæ verumque petere volebat & erant talia. Res à me tibi donatas habeto vel tibi sufficiant: vt ff. de legatis iij. l. fideicommissa. §. si quis ita. & sic volebat & res & earum æstimationem habere. sic & supra de caducis tollendis. l. j. §. vbi autem legatarij. & ff. de legat. 1. l. si pluribus & sic dico non valere nec esse fideicommissum quantum ad æstimationem præstandam: sed est fideicommissum quantum ad ipsas res: & eas habebis iure legati, non iure donationis: vt ff. de legatis 1. l. si quando. vbi autem per tacitam voluntatem confirmatur donatio in testamento, puta quia non reuocatur: habeat eas iure donationis.

b ¶ Relictum. scilicet æstimationis rei donatæ, sed intercedit fideicommissum si donatarius contentatur: vt ff. de legatis iij. l. vxori. §. final. licèt sit argu. contra. ff. de libe. leg. l. pariter. 1. Vel aliter dic quòd nec in re sit fideicommissum: vt not. contra & infra ea. l. Lucc. ... & l. ... [illegible]

c ¶ Senatusconsulti. Trebelliani, secundum quosdam: vel facti Fuluio Æmiliano & Numidio Albino consulibus: vt ff. ... [illegible]

d ¶ Custodiendæ. liberalitati, &c. hæc lex argumen. ad * confirmationem priuilegiorum quòd nihil nouum dare videatur Imperator, vel Papa si vetera indulta confirmet & roboret: vt arg. ff. de lega. 1. l. legata. Sed videtur hæc differentia nulla quo ad effectum, scilicet siue donet tunc, siue primam confirmare videatur. Resp. imò est differentia: quia posset reuocari in dubium verum prius donasset, vel non.

¶ Et not. hic quòd Imperator b interpretatur voluntatem defuncti, cuius solius est interpretari voluntatem. nam & iura interpretari est eius: vt ... de leg. & con. l. fin. cum & hæc voluntates pro iure seruentur, vt in auth. de nupt. §. disponat. coll. iiij. & ff. ad leg. Fal. l. j. in prin.

e ¶ Potuit. i. vsque ad dodrantem: vt ... ad l. Fal. l. in donationibus.

Si non.] Casus. Si maritus volens donare vxori constante matrimonio, & sciens se non posse, finxit se vendere. & in eadem voluntate vsque ad mortem perseuerauit: ex bonis mariti debitoris fisci ex primipilari administratione fisco satisfieri non possit: an ad ea quæ donauit vxori, pecuniæ repeti possit quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si reuocauit donationem: quia tunc non erunt res illæ factæ vxoris, sed in hereditate remanserunt: & ex eis & aliis bonis satisfiet fisco.

f ¶ Si non verum. nomen infinitum est, id est, simulatum: venditio ergo non fuit, quia voluit donatio non, quia non potuit. si tamen voluntas esse venditionem, sed pretio minori animo donandi, non valet quatenus ex dono locupletior est: vt ff. sol. matr. l. si sponsus. §. circa.

g ¶ Contulit. Postea quàm incepit esse obnoxius ob primipilariam administrationem, & sic erat iam res obligata fisco: & ideo in sua causa remansit: vt ... ea. l. si quidem.

¶ Sed quid si antè tunc forte contra: vt ... ea. l. interpositis. sed expone quod ibi dicitur, vt dices ibi. In venditione autem vera si ante fecit, aliud dicam quàm in donatione.

h ¶ Persona. id est, ex bonis quæ remanserunt apud patrem vestrū.

i ¶ Ob primipilum. ad quod tenetur filius etiam si non est heres: vt infra de primipil. l. fin. lib. xij.

n ¶ Ob primipili causam indemnitati. Alia primipili priuilegia vide in scriptis ... ad l. 1. de condit. ex leg. Cyiac.

k ¶ Perseuerauerit. quo casu morte confirmatur hæc donatio.

l ¶ Pecuniam. quam debet ex primipilaria administratione.

m ¶ Ex bonis. reliquit, aliter enim non peruenitur ad earum ... pignoris possessionem: vt hic. & ff. de iure fisci l. ... & ... de conu. fisci debito. l. j. lib. xj. Aliud autem in expressa hypotheca secundùm has leges: vt ... de pignoribus l. ... & l. persecutionem. Alij subaudiunt hic maximè, si non sufficiunt bona debitoris. Hodie autem vbilibet prius debitor conueniatur: vt in auth. de fideiuss. §. sed neque. col. j. & facit ... in quibus caus. pi. tacitè contra. l. fatis.

n ¶ Relictis. si ex bonis quæ remanserunt patri vestro, non potest satisfieri fisco suppleatur de bonis datis matri vestræ à patre vestro. Accurs.

Si filij.] Casus. Maritus filium habens emancipatum prædium comparauit: & instrumento emptionis fecit comprehendi nomen vxoris. ea mortua ex eius successione voluit filius vindicare prædium: an possit, quæritur? Distinguitur: vtrum honoris causa fecerit comprehendi nomen vxoris: aut vt ei donaret. in dubio præsumitur maritū donasse, & si maritus non probet se non animo donandi nomen vxoris comprehendisse, nihil iuris habebit in prædio filius. si verò probet, cedet filio prædiū, & pretiū patri. vel pone casū aliter vt in glos. Vivia.

o ¶ Si filij tui. habeo ex vxore duos filios emancipatos: qua mortua filij adierunt hereditatem eius: inter me & illos oritur lis de quibusdā prædiis, quæ ego mea, illi matris fuisse contendebant: quoniā instrumentum emptionis factum erat in persona matris. Cum ego itaque illa prædia cōparauero nomine vxoris, non animo donandi, sed volens ei facere honorem, passus sum nomen eius poni in instrumento, vel cum meo, vel eius nomine meum: postea illa prædia mea facta vindicare. Si verò volens ei donare, reperam pecuniam, non prædia, quia dominium prædiorum translatum fuit in vxorem. sed reperam pecuniam: quia illa donatio non fuit confirmata morte mea, quia superstes vxori: nisi sit non. soluendo mulier: quo casu habeo vtilem in rem ad fundum: vt ff. eo. l. cum maritus. in fin.

p ¶ Proba. cum * pro eis sit publicū b instrumentum, cui statur c donec probetur contrarium. ¶ Sed quomodo negatiuam c probo? ... de proba. l. cum precibus. ... de prob. l. actor. Resp. non probo me non donasse, sed hoc, scilicet per d possessionem rerum, &c. dominum me effectū, me dico vsum duntaxat titulo nominis eius. Alij volunt dicere, vt H. ex ista, & ... de leg. iij. l. vxori §. fin. & ... fam. ercis. l. filia. quod præsumatur vir animo donandi fecisse, nisi contrarium probetur. vnde & vxorem suā dicebat si ponere nomine, sed non requod non placet, nisi ex quātitate precii modica. & quia ipse sic dicens, hoc præsumam: vt ff. eo. l. ... Additio. Tu dicas post Bart. hic: Quando nomen vxoris inseritur in instrumento: ipsi marito rei traditur, non vxori præsumitur non animo donandi. ita intelligitur iste textus secundum eum, si diligenter inspiciatur: & sic etiam secundum eundem debet intelligi l. filia. ... familia erciscunda. Sed si alicuius nomine emitur, & sibi traditur, præsumitur donatio, ita intelligit dictus Bart. sicut illam l. quod nota.

q ¶ Nomine vxoris tuæ. Nam plerique in tabulis nolunt nomina sua inscribi. l. pupillus. ff. de auct. tu. l. ... ... de contrah. stipulat. & in edict. Iust. Vide script. ad tit. si quis alteri, vel sibi. Cyiac.

q ¶ Iniuria. quia intulerunt, vel quia non iure intrant vel forsan auctoritate * sua ingressi sunt in possessionem. & facit ... si quis alteri vel sibi l. ... & ... l. cum proprio. Accurs.

r ¶ Pecunia. non rei: quia mulier non à me: sed ab alio dominium consecuta est: vt diximus ... ea. l. nisi de ...

De his.]

* absolute. [illegible]

† liberalitatem.

* potuit, dominium mortis tempore esse addictum ... [illegible]

a Principes ... donando priuilegia vetera, nihil nouum dant.

b Testatorum voluntatem princeps interpretari potest.

c Non verum, pro simulato.

d Mariti ... [illegible]

* nulla dubitatio est in ... [illegible]

† Præsumptio simulationis probatur non tantum ex actibus præcedentibus, sed etiā sequentibus: & est c. ... secundum Salyc.

a Probare in instrumento, qui publico instrumento ... [illegible]

b Instrumento publico statur, donec contrarium probetur.

c Probari an & quomodo possit negatiua.

d Dominium acquirimus per rerum possessionem, seu vsū.

e Iniuriam facit qui auctoritate sua possessionem alterius ingreditur.

natione dominium tibi reseruasse *, securitatiq; tuæ ad obtinendam proprietatem cauisse: inditorum verborum a conceptio non fideicommissum relictum b ostendit, sed ex senatusconsulti c auctoritate liberalitatem† mariti tui, cui d custodiendæ etiam moriens prospexerit, quatenus firmare potuit e dominium, mortis tempore tibi esse addictum *. PP. III. Non. Octo. ipsis & AA. Coss.

Prætextu donationis vxor non potest defendere rē donatam quominus fiscus agat in subsidium: sed prætextu donationis infirmatæ, nullo modo defenditur causa. Bal. Vel sic: *Ex re donata vxori, licet per contractum venditionis simulatæ, satisfieri debet fisco creditori mariti ex officio primipili, residuo remanente vxori, nisi fuisset reuocatio facta.* Salyc.

XV. *Iidem AA. Iustinæ & aliis.*

Si non verum f contractum pater vester gessit, sed sub specie venditionis donationem possessionis in matrem vestram contulit g, nec ex bonis quæ in persona h patris vestri permansisse videbantur, ob primipili i indemnitati a fiscali satisfieri potuit, licet in eadem donandi voluntate perseuerauerit k: ex eadem tamen possessione ad supplendam pecuniam l, quæ ex bonis m ab eo relictis n colligi nequiuerit, conferendum est. Quòd si liberalitatis tenorem mutata voluntate pater tuus interrupit: in hereditate eius dominium resedisse nulli dubium est *. PP. IIII. Kal. Feb. Tyberiano & Dione Coss.

Præsumitur emptio simulata, si est appositus titulus in persona vxoris, & traditio est facta ipsi marito. secus si traditio & titulus in persona vxoris concurrunt: quia tunc ei acquiritur dominiū. Bal. Vel sic: *Si maritus honoris gratia nomen vxoris adscribi fecit in instrumento emptionis fundi quod fecit, ipsum fundum potest vindicare. aliàs si donandi animo: solum pretium quod soluit, potest repetere.* Salyc.

XVI. *Iidem AA. Theodoro.*

Si filij tui o emancipati matris hereditatem sibi acquisierunt: proba p apud præsidem prouinciæ non donandi animo te nomine vxoris tuæ q prædia comparasse, sed nominis duntaxat eius titulo vsum †, per possessionem rerum à venditoribus tibi traditarum dominum esse effectum, vt comprehensa filiorum tuorum iniuria, proprietatis ius incolume perseueret. Nam si largiendi proposito id te fecisse constiterit: pecuniæ r tibi persecutio competit. PP. VI. Id. Mart. Tyberiano & Dione Coss.

480/C.IV.K.5-4, 1231-1232
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE his.] CASTRE. Si mulier extra domum res in domum mariti intulit, R. eas maritus confiteatur? quatenus maritus vel eius heres teneatur, quæritur? Distinguitur inter mulier eas donauit: & quatenus heres locupletior factus est, conuenietur, aut non: & tunc in solidum.

a ¶ Fuit. fortiori maritus tenet. ACCVRS.

b ¶ Operare actione retentionem amouerunt, vel edictione sine causa, vel deposiri, vel mandati, vel exhibendum: & fabrisattoum, vt posit Bolon scribit Cocin. feng. tat. adde l. pleraque. to. ff. de aere dotis.

Maritis.] CASTRE. Maritus donauit vxori constante matrimonio domum: nec habitat, nec ex post facto, id est, traditione facta, si discordia intercessit, vel persona accipiens prius decedat, vel donatio fuerit reuocata, valet.

c ¶ Transferri posse. nisi in casibus quos diximus supra eod. l. fundum. & nisi in rata fuerit matrimonii donatio: vt est mortis causa donatio: vt ff. eod. l. ff cum. §. fin. & l. quæ in hoc. licet est eccentia: vt supra de do. ante nupt. l. quod spontè.

d ¶ Interceserit. nisi expressim fuerit conditum: quatio sub disorti tempore secundum R. imò tunc non confirmatur, sed donatio noua constituitur secundum Iom. vt ff. eo. l. ff. uxorem. §. fin. & l. seq. ¶ Item hoc quando non bona gratia factum est disorti. aliquam distinguunt: vt ff. eod. l. cum hic factum. §. ff. disortium. in dubio tamen semper præsumitur reuocata: vt ff. de aur. & argen. le. l. 4. in fi. & l. 15.

e ¶ Exempta. vel etiam simul: vt ff. de rebus dub. l. ff inter virum.

f ¶ Reuocata. expressè vel tacitè: vt ff. supra eod. l. ff maritus vxor. & his duobus modis etiam donatio causa mortis reuocatur: vt infra de donat. §. ff.

Si constante.] CASTRE. Constante matrimonio an mater filio emancipato possit donare, quæritur? Dicitur quod sic.

g ¶ Tibi emancipato, vel non habenti patrem, & habet liberos non habente filios vel filias in potestate: vt Inst. de adop. §. fœmina. & est sic ff. eod. l. 15. §. fœmina.

¶ Sed quid si est in potestate viri mariti, hoc est, sui patris? Videtur hodie tenere, cum hæsimodi adventitia patri non quærant: vt infra de bon. quæ lib. l. cum oportet. Sed dic contra: cum adhuc remaneat ratio, ut maiori amore, &c. vt ff. eod. l. 1. & ff.

Rediit.] CASTRE. Maritus volens donare vxori prædium quod Titio obligatum, solum Titio debitum, & fuit is non solutus & voluit vt daret vxori suæ prædicit & dixit se vendidisse & quatinus confessus non valet donatio, nec simulatio. VIVIAN.

h ¶ Nihil. neque pro parte, neque pro toto.

i ¶ Potuit. vt vendito non, quia a nolebat: vt donatio non quia non poterat: vt l. eod. l. ff non venum. & facit ¶ plus contra quod agitur l. 3. & de transactionibus l. cum ea. & infra l. eod. probationum. & ff certum pet. ff. ex pacto in fin.

k ¶ Interdictum. vt ff. eo. l. 3. ACCVRS.

l ¶ Excepta. vt & T. eo. l. hæreditate.

Si proprio.] CASTRE. Mulier marito antiquiori pecuniam pro viro, animo donandi soluit: an competat sibi repetitio? Dicitur quod non: nisi ex ea pecunia factus fuerit vir locupletior, vel dignitas inde empta marito fuerit.

m ¶ Contractibus. & si non intercessit.

n ¶ Cum hæc. aliàs, cum hæc: & tunc plana. aliàs, cum nec: & tunc fabuli, mutuoli. ad nec tunc repetitur: vt ff. eod. l. cum adoptando. Hodie tamen non licet donare causa dignitatis: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. 8.

Mortis.] CASTRE. Mas constante matrimonio potest mortis donare vxori suæ mancipium ad manumittendum, quæritur? Dicitur quod sic.

o ¶ Potuit. quo casu simul definit & incipit esse mulieris: vt ff. eod. l. quod autem. §. pecuniæ. licet in acceptatione simul oritur & extinguitur obligatio: vt ff. de nouat. l. ff stichum. §. fin. & ideo quia non sit statim accipiatur, sed demum cum manumittit, non habet hic locum constitutio diuos fratrum ad Auffidium Victorinum: vt in dicto §. ff. eod. Adde quod dicitur in eo l. quod autem in fin. & ff. eod. l. seq.

¶ Item quid si donat vt post eorum obitus manumittat? dicunt quidam non tenere: vt ff. de donat. l. Arrio. Non contra vt dicta l. quod autem in fin. interim tamen antequam manumittat, potest reuocare expressè vel tacitè: vt supra eod. ff quidem. & facit infra de bon. quæ lib. l. fin. §. fin. & ff. de re. vin. l. nemo prædo. locupletior. & ff. solu. ma l. quid si vir.

Si in.] CASTRE. Videtur alicui quod si eum socer non potest donare vxori, ita nec socrus. contrarium tamen est verum: nec si potiretur, valet primentia, quo magis reuocetur donatio.

p ¶ Si te in vacuum. alter olim non proficiebatur donatio. Ato. & fatiatiue dicitur quod sic erat, quia vacua erat: vt plenè dixi T. de probat. l. cum res.

q ¶ Socrus tua. vxori loquitur.

r ¶ Profecit. vt T. de rem. do. l. possessionem. & arg. T. de res alie. ind. de. sic l. quo prædium. & est ratio quod hic tenet, quia non tangunt se per potestatem: vt ff. eod. l. §. sterni. & T. eod. l. ff confiscatus.

a Vendito nè fit nil. à vendere & confiscatus.

b Donatio nè fabitur, si ab eo facta est cui lege donandi inhibita est.

c Donare causa dignitatis adipiscendæ non licet, vt hic, nisi fortè vel ipse sua principione dignitas, quo de agitur, sit venalis.

d Obligatio quandoque simul oritur & extinguitur.

e Manumittendo.

f nec, vel & tacitè, sic enim in nostro impressa mano 1545.

g Quid vxori marito donatum ad eum deducitur, nè videtur id donare in domo patris: quia res deducuntur ad locum petitionis habitat ac fit effic in loco Potest ex valere hæsimodi donatio, v. Cosin. feng. Donatio inter vir. & vxorem.

* prijsum.

480/C.IV.K.5-4, 1233-1234
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Rei vxorii.] Cavt. Si maritus vxori constante matrimonio [ante mortem donandi eradiderit, sicut mortis causa naturali confirmatur donatio, sic si similiter moriatur quia seruus pœnæ efficitur. Si verò deportetur, in pendenti erit donatio, quia nec matrimonium dissoluitur. vnde si maritus in ea voluntate vsque in finem vitæ perseuerauit, morte eius confirmatur donatio : nullo adiectus eam fisco seruato regestis.

Licet vir damnetur ad vltimum supplicium, non incorporantur fisco res vxoris à viro donatæ. sed si vir superuiuat, interim donatio pendet. Bald. Vel sic: *Donatio coniugalis confirmatur morte donatris naturali vel casuali ex qua liberos perdit, non si perdit ciuitas tantum liberate manente : quia tunc mors naturalis expectatur, nisi prius reuocetur. hoc dicit, & est multum not.* Salyc.

a ¶ *Quibus.* parentum vel extraneorum ex testamento, vel ab intestato, etiali vel prætorio iure.

b ¶ *Mortuo.* naturaliter.

c ¶ *In seruitem condictum.* At hodie ex Nouell. nec deportatione, nec damnatione in metallum quisquam seruus efficitur : ergo nec ita modo matrimonio solutus. Cvacyvs.

d ¶ *Deducta.* vt in metallum vel *Instituit quoque*

† C. Ty. 4. 1. *mo. lin. pa. po. fol. §. seruo.*

a Mortuus ciuiliter conditus in metallum damnatus.

sed hoc casu videtur donatum reuocari, non confirmari, quod hic dicitur *ff. eo. L. hoc ius. §. si donator seruus.* quæ est contra. Solo ibi fuit factus seruus hominis vir, hic pœnæ.

¶ Sed hoc cur tam varie? Respond. quia est ibi qui potest reuocare, scilicet dominus: sed hodie ex delicto non debet quia damnari, vt sit seruus pœnæ. & sic sequitur *auth. sed hodie.* quam hic lege.

d ¶ *Addingi.* vt *& superè ne vxor pro mori L. de mortuum. &] ad leg. Iulianam de vi pu. L. & infrà de penal. Aph. L.*

e ¶ *Integra legum.* nulla lege per hoc immutata, vel contradicente : quia & si pater vel auus erit, vsumfructum habebit.

f ¶ *Confirmanda.* sic. vt *in fide de tem. prescript. L. §. quæ post hæc.*

g ¶ *Natura.* id est, naturalis dissolutio animæ & corporis.

h ¶ *Vel deportatio.* quæ succedit hodie loco aquæ & ignis: *secundum ea quæ dixi supra de adq.*

i ¶ *Inde pendentia.* vt *argu. de leg. §. l. cum pater. §. hæ reuocant.* An ergo poterit interim reuocare? Resp. sic : vt *§. ad L. fidi §. mors. §. L. & hæ* liberoti. & arg. *ff. ad Trebell. Lex falcidi. §. quæ.*

k ¶ *Dissoluitur.* vt *& §. de bo. dam. L. fidi & §. si.* morte vxor affectionem : vt *infrà tit. 1. L.* ¶ Vltimò hic distinguo triplicem [b] donationem, scilicet causa mortis, & inter coniuges, & inter vxores. Prima non valet, siue fuit ante testam., siue post testam : ante damnationem siue post. cùm etiam testamentum rumpatur, & omnia publicentur : vt *§. de donat. causa mor. L. §. si aliquæ. & §. ad. L. hoc hic. §. si moriatur. in §. §.* Secunda si quidem ante testam. distinguitur, quæ pœna subiaceat, vt vel confirmetur, vel in pendenti remaneat, vt hic : *L. § post testam.* non valet : vt *hic. & dicta L. cum hic. §. si maritus.* post damnationem omnino non tenet. Tertia scilicet inter viuos, valet ante testam. vt *§. de bo. ea. profer. L. pen.* idem & post testam : vt *§. de donat. L. post contractum.* nisi in crimine læsæ maiestatis: vt] *ad L. Iul. maiest. L. pen. & §.* post damnationem autem non valet : vt *d. L. post contractum. in §.* ¶ Ex prædictis patet quòd donatio inter coniuges non assimilatur omnino donationi causa mortis, nec inter viuos.

b Donatio duplex triplex.

l ¶ *Ed hodie.*] Notan. id est, ingenuus natus.

m ¶ *Ex supplicio.* id est, ex pœna alicuius supplicij. olim enim seruus : & ideo matrimonium non dissoluitur n.

Donationes inter viuos, quæ sine morte confirmantur, irritantur retro: sed illæ quæ confirmantur in vltima voluntate, quæ per mortis inter viuos valere non possunt, non habent irritum retro. Bald. Vel sic : *Si donationes sunt inualidæ ratione potestatis vel matrimonij, confirmantur morte & confirmatæ habitur retro. Si autem sunt inualidæ, quia summam excedant legitimam, expressa confirmatio in morte requiritur, nec retrorahitur.* Sal.

XXV. Imp. Iustinianvs A. *Menna P.P.*

Donationes quas parentes in liberos o cuiuscũque seruus in potestate sua constitutos conferunt, vel vxor in suum maritum, vel maritus in suam vxorem, vel alteruter eorum p in alium personam q cui constante matrimonio donare non licet, vel aliæ r personæ in eam cui s donare non poterant: ita firmas esse per silentium t donatoris vel donatricis sancimus, si vsque ad quantitatem legitimam u, vel eam excedentes, actis fuerint intimatæ. Nam amplioris quantitatis donationem minimè intimatam x, nec per silentium eius qui donauit, confirmari concedimus y. Sin verò specialiter eas in suprema voluntate donator vel donatrix confirmauerit, sine vlla distinctione z ratæ habebuntur : ita tamen, vt si quidem vltra lege finitam quantitatem expositæ, minimè in actis intimatæ fuerint : specialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eadem donationes confirmatæ sunt. Si verò vel non amplior sit donatio, vel cùm amplior esset, in actis intimata sit : tunc & silentium donatoris vel donatricis, & specialis confirmatio ad illud tempus referatur a, quo donatio conferipta sit : fiant & alias ratihabitiones b, quas donatio contingit non valere, sed inter coniuges non valent, iuris publicitione.

p ¶ *Eorum.* scilic. coniugum.

q ¶ *Personam.* quæ sit ex coniunctis per potestatem : vt filio mariti : vel vxoris seruo. & de his habes *L. ad Leg. Iuliam.*

r ¶ *Alia.* puta filij, vel serui.

s ¶ *Cui.* in potestate viri vel vxoris sit.

t ¶ *Per silentium.* quo confirmantur: vt *§ ad L. cum hic. §. 1. & §. ad senatus* Accvrsvs.

u ¶ *Legitimam.* scilicet quingentorum aureorum hodie : vt] *de donat. L. penult.*

x *Intimatam.* id est, in actis non redactam.

y ¶ *Confirmari concedimus.* cum duobus certat administratis : scilicet ratione personæ, & ratione rei. Accvrs.

z ¶ *Distinctione.* excedant legitimam quantitatem, vel non. & hoc inte relidi, non donationis, cum excedit legitimam summam.

a ¶ *Referatur.* quantum ad fructus & pœnas, & vt de damno

data

fa post damnationem autem non valet : vt *d. L. post contractum. in §.* ¶ Ex prædictis patet quòd donatio inter coniuges non assimilatur omnino donationi causa mortis, nec inter viuos.

l ¶ *Ed hodie.*] Notan. id est, ingenuus natus.

m ¶ *Ex supplicio.* id est, ex pœna alicuius supplicij. olim enim seruus : & ideo matrimonium non dissoluitur n.

¶ Sed ex lex sic correcta *§ de pœn. L. qui vltimo.*

Respon. non n, quia hæc auctent. super viuentibus b dicit. Item hæc auctent. de bent natis est intelligẽda, vt in corpore inuiatur, vnde hæ lumiter, scilicet *in auctent. de nup. §. quod autem. colloq. & liberis* licet nõ per hanc authentiam : tamen peralium : vt *liberi de extero colla. vj.* dicuntur bene nati.

n ¶ *Non dissoluitur.* quod fecit propter inæqualitatem si alter fuerit seruus, secundum leges, vt in corpore : sed non sic secundũ canones.

Donationes.] C. XXV. Si maritus dedit vxori constante matrimonio vel conuersis, licet ab initio donatio non tenuit: confirmatur tamen morte, si subtollat infra quantitatem legitimam.

o ¶ *In liberos.* Gratia filiorum & de his dicit, *quæ* iuris impossibilitate ab initio non valent, sed inter coniuges non valent, iuris publicitione.

p ¶ *Eorum.* scilic. coniugum.

q ¶ *Personam.* quæ sit ex coniunctis per potestatem : vt filio mariti : vel vxoris seruo. & de his habes *L. ad Leg. Iuliam.*

r ¶ *Alia.* puta filij, vel serui.

s ¶ *Cui.* in potestate viri vel vxoris sit.

t ¶ *Per silentium.* quo confirmantur: vt *§ ad L. cum hic. §. 1. & §. ad senatus* Accvrsvs.

u ¶ *Legitimam.* scilicet quingentorum aureorum hodie : vt] *de donat. L. penult.*

x *Intimatam.* id est, in actis non redactam.

y ¶ *Confirmari concedimus.* cum duobus certat administratis : scilicet ratione personæ, & ratione rei. Accvrs.

z ¶ *Distinctione.* excedant legitimam quantitatem, vel non. & hoc inte relidi, non donationis, cum excedit legitimam summam.

a ¶ *Referatur.* quantum ad fructus & pœnas, & vt de damno

data

e Responde ius fecidum. Sed propter iudicium sic sicut quæ sic fuerit specialis : tamen decisio generalis est. ergo. *Sic. L. 1. §. generaliter. §. de leg. propter imbecillitatem. L. 1. quæ vero. §. de appell. & alia. & infrà de supers. leg. L. rescripti.* per quas videntur illud constitutum.

b Ingressus fecit pœnam, quia sic seruus : illud in his qui damnati ad mortem. Sed cum fieret supplicio, vt hic Bar. *Mon. de nupti. §. quod autem.*

c Vide Iulium Clarum *a. fin. cons. 8. Ann. n. 8.* Hi quidem an possit possit donare filio in potestate, fieri ex possit vide dotare in consuetudine mutuo, in prædium consuetudinis, vel diuitij causa. Ad hæc rerum huiusmodi do mortis mortis vel testamento confirmetur.

480/C.IV.K.5-4, 1235-1236
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dato in re non remanere: vt hic, & ff. de leg. ij. Lemn. pater. §. pater filio. & ff. de donat. causa mort. l. ij. mortis causa iuter virum. non quotiens ad dominium vt arg. ff. fiumel. orti l. filia. & sic non obstat supra de insinuatis dona. l. ij. vbi dicit huiusmodi donationes haberi praecipue iudicio familiae erciscundae: quod non esset, nisi dominium apud testatorem resedisset: vt ff. famil. erciscun. l. ij. quod. & T. eod. l. ij. non verum. in fin. & hoc secundum Ioan. a. Vel solue vt abi. 3. Alij dicunt etiam dominium esse fuisse donatarij. Ratione huius legis, licet non peteretur expressè transferri tunc: quasi plus operetur filio, quàm veritas vt arg. ff. de iolenta. l. fab. condicione. & ff. eod. l. fin. formam. Item nota contra P. facere legem illa, qui dixit, vbi expressè confirmatur esse relictis: vbi tamen, & fictaciè habere vim relicti. Si enim esset relictum non trahereturat tempo. Item differt a relicto vel à donatione causa mortis in alio: vt not. supra eod. l. vn. in distinctione ibi posita. & facit T. ad leg. Falcid. l. in donationibus habet ergo vim relicti vbi testator hoc voluit, aliàs non: vt T. eod. l. ad curiae. Item est contra T. de collat. l. ij. donatione. vbi non retenuabitur, non etiam vt ex nõ valet: sed ibi vt haberet in peculiũ fuit donatum: non autem simpliciter quod hoc erat. ACCVRS.

a ¶ Rationibusque. vt pater qui filiam filij accipientis mortuum habet tutum: vt T. ad Maceed. l. ff. vbi plura dedimus similia. & facit T. de nupt. l. ij. contra. & ff. de ofl. proconf. l. ad seruare. §. fin. & T. de donat. l. data.

b ¶ In matrib. l. de centro.

a ¶ Subtilem diuisionem. Quidam enim aiunt rationibusque confirmatur ea tantum, quae fuerit facta, vt gestionem, possessionem, actionem: non ea quae fuerit ioria. Iustinianus vult omnia illa confirmare. Itaque inde potest contari, hereditatem quam filius iniusu patris adire et acquiri, si adiuoneam tatem poter habuerit. l. i. §. qui admit. Hic locus citatur l. l. Iul. ad Maced. Videscripta ad eum in CYIAC.

¶ Posse. fortè defunctum habitur verum vir donaro erraba: in facto, credens rem donatam non valere vltra legitimã summam. a. Vel verius, quia credebat valere donationem.

DONATIONES.] CAVS. Si princeps donet vxori constante matrimonio, vel testatorio, indifficultè valebit donatio fuit fuerit expressa vel tacitio confirmata, fuit non.

b ¶ Sanciimus. & ita contractus imperialis est lex. Sic T. de bona quae liber. l. cum multa. & de quod praescripsi. l. fin. in fi. & in mich. de non alien. §. fructus. eod. §.

S. vnus.] CAVS. Si vir donauit vxori, & postea capiatur ab hostibus, & ibi decedat, an confirmetur donatio, quaeritur. Dicitur quòd fic. & hoc in prima. Idem est si vxor donet, deinde illa capiatur ab hostibus, & ibi decedat: quia perinde affimabitur donatio ac si domi decessisset.

c ¶ Augusto. id est imperiali.

f ¶ Imitatio. sic T. de nupt. l. imperialis circa princ. & facit ff. ad l. cum hic. §. fi. ambo. A. CYIAC.

DE REPVDIIS, & IVDICIO.

CAPVT I. quod liceat, solubile esse in actib. de nupt. §. deinceps collat. iii. sic & post legemina matrimoniorum de solutione dicit.

ARIMINENSIS.] CAVS. Si maritus deporetur, non dissoluitur matrimonium, si propter furtum matrimonium viri, mulier affectionem suam non mutauit. An autem constante matrimonio possit dotem repetere? Resp: quòd licet non iure fritho, de aequitate tamen sibi concedenda est: nec laudabile propositi foli, fecisset quòd non vult discretere à marito, ei erit impedimento quo minùs repetat dotem à filio bona occupante.

g ¶ Vel aqua & igni. vel, pro. ad ultimam pro eodem ponitur: vt ff. ad L. Iul. peculi. l. ij.

h ¶ Non soluitur. Si constat matrimonium: ergo habet filios in potestate natos, & nascituros: vt infra. de pat. po. in princ. sed contra probatur: quia si prius habebat, amittit: vt infra quib. caus. iur. pat. potestas. Solui §. est autem. Item quia potestas patria, propria est Romanorum ciuium: vt ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. ut in potestate. Sed hic citatur amittere. ¶ apodis dicitur: vt ff. de leg. vj. l. §. deportatis. & §. hi quidem. & ff. de pun. l. quidam. Non ergo habet ius patriae potestatis? Respond. ad hoc, quòd est specialis casus, vbi natus ex matrimonio non est in potestate. & quod generaliter dicitur in potestate nati, intelligere qui. do nullus mutauit conditionem. ¶ Item videtur matrimonium solui: vt ff. fil. matrim. l. ij. quae sic. Repetatur. Solu. ibi affectionem mutauit mulier repudiando eum vt hic fabricit:

i ¶ Affectionem. quam habet vxor erga virum.

k ¶ Non competit. muliri ipso iure, quia matrimonium durat, sed de aequitate agit. & petit à filio: vt fabricit. & est specialis casus, quod donatur

a Deum imitantur principes humanitate.

b Differtè quoque potest quod Liberi possit.

c Si nihil aliud non poniatur. ff. hic in consilio.

c Sic pro id est.

d Apodis dicitur. sic qui est sine cuistate.

e Potestate patris quae ex filia qui adiuoranc, licet fit ex matrimonio natus.

f Donatio constante matrimonio non petitur.

DE REPVDIIS, ET IVDICIO de moribus sublato.

TITVLVS XVII.

PAPA alia quaestione de re vxoris fuit de moribus coniugum qui diuortio contum dedissent. quaeriam propter mores eius reuertit ex dote atque erat actio de moribus Sed actio retinet à Iustiniano in l. vlt. quamvis sufficiant poena iniuriae repudij obprobrij. Lefilinis, & restituam quoque posse subiuiis fortis in tit. 13. §. tantat. Sed quia non nisi facto diuortio restituni locus erat vel actiones de moribus, etiam vtrum fabiaca sic, refides tamen adhuc in facto de diuortio, de quib. est hic vt ad repudium nomen generale est, quo & diuortio significatur & repudio inter sponsos. & de his est l. 1. extra de diuortiis. Diuortia vel repudium & separatio matrimonium. Repudio est diuortio vel renuntiatio sponsalium. Placet vetere formula repudiando vxorem impudica, quae est in satyrico Personij: Quia fidei violatae violatis, & comunem amicitiam, res tuas omnes olle, & alium locum quem polluit quaere. Leges autem suae repudia antè No. 117. ex l. 9. hoc sit facta elementi confusio non inuenit aliter impuni sine iusto & legitima causa. Solum Flamines matrimonium non nisi morte dirimi potuit, antiquitus Festo & Gellio. Inter nos vsus olim sacra vetuit, & primum Constantinus repudia permisit Eusebius scribit in panegyrico. CYIAC.

Deportatio nõ facit solutio matrimonii, nec vxor per dit dotem ob deportationem mariti. b. d. BALD. Vel sic: *Deportatione vxor sua amissione ciuitatis matrimonium non soluitur: dos tamen de aequitate reportatur. b. d.* SALYC.

1. ALEXAND. A. *Abrutiana* *.

ATRIMONIVM quidem deportatione, vel aquae & ignis g interdictione non soluitur h. si casus in quem maritus incidit, non mutet vxoris affectionem i, Ideòque dotis exactio k ipso iure non competit l. sed indotatum m eam esse, cuius laudandum propositum est, nec ratio aequitatis l, nec exempla permiuant. P P. Non. Nouembr. Alexandr. A. III. & Dione Coss.

matrimonio petatur. sic & T. de iure dot. l. vbi. ¶ Sed contra ff. de dot. dam. l. fol. & ff. vbi dotem mortè interuenientè egitur. Solu. ibi mulier fuit deportata: hic vis.

m ¶ Sed indotatum. De dote actio non competit constante matrimonio, excepto hoc casu, & illo qui est inuito l. 14. §. fol. mortem. CYIAC.

l ¶ Aequitatis. insudente filio bona: & per consequens est aequam

* Exiimo. id Abrutiana.

a Cinnaffus imperialis est lex.

480/C.IV.K.5-4, 1237-1238

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aequum eum teneri, vt ¶ *ad leg. Iul. de vi l. j. & ff. ad mun. l. ff. mercio in princ.* & facit *in auth. de nup. §. deportacio. col. iij. & ff. de capt. l. non vt à patre. & §. vi | Liber. venerc. & ff. ad l. j.*

Liberum.] CASTE. Si filia tua cum aliquo sponsalia contraxerit, illo peregrinante, nec intra triennium reuertente, ne nubendi tempus amittat, potest cum alio contrahere, quaeritur? Dicitur quod sic: quia & si sponsus praesens fuisset, potest mulier sibi misericorditer nuptum repudij.

a ¶ *Filia tua.* ô matter. ACCURS.

b ¶ *Tres peregrinationis annos.* Vides *l. sepe. ff. de sponsal.* Vide *cap. xi. de praescript.* CYIAC.

c ¶ *Facere.* cum alio etiam non misso repudio, secundum *R.*

d ¶ *Remittere.* praesente eo. & hoc est post biennium vt *ff. de sponsa. l. ij.* Dic ergo si non est ratio data, quandocunque potest mittere repudiū: vt *ff. de sponsa. l.* sed ea data aute biennium inter praesentes, aute triennium inter absentes, non potest quia pactatur poenā arrarum, secundū quod post stipulatae sunt: vt *hic, & dd. ff. de sponsa. l. ij. & l. ij.* & hoc quando non est iusta causa vltra differendi. alias enim vltra triennium expectare *ff. de sponsa. l. sepe.* & hoc in sponsalibus. vxor enim cum certum sit virum viuere, non nubit: si verò incertum, quinquennium expectat à tempore captiuitatis: vt *ff. ad l. Cornel.*

ADDITIO. Dicas de hoc vt *in eo. de praesentia. extrà de sponsa. & in e. dominus ac redemptor. super de secun. nupt.*

Patrem.] CASTE. Pater dedit dotem pro filia, & stipulatus est eam sibi reddi solum matrimonio mortuo, malim tuaire se velle discretere à matrio sine culpa mariti, sed sua vt sic matrim dotem lacrarentur: an talis dolus filiae obsit patri, quaeritur? Dicitur quod non: quia talis fraus principi displicet: & ideo firmitatem non habebit, quia cautum ex diuinis & interpretatione consilii fuerunt ad potest in sponsalia nuptiis locum habere stipulatio.

b *Reddi.* pro. dicit.

c Reddi facti discretur, quae fuerit solutionis.

Mulier non tenetur sponsum vltra triennium expectare: ideo potest poterit nubere sine poena hoc dicti. SALYC.

II. Imp. VALERIANVS, & GALLIEN. AA. & Valerian. Cas. Paulina.

Liberum est filiae tuae [a], si sponsum suum post tres peregrinationis annos a expectandum sibi vltra nō putet [b], omissa spe huius coniunctionis, matrimonium facere [b]: ne opportunum nubendi tempus amittat: cùm posset nuncium remittere [c] etiam si praesente illo consilium mutare voluisset. P P. VII. Kalend. April. Æmiliano & Basso Coss.

Diuortium fraudulentum non impedit pallium in casum mortis collatum. BALD. Vel sic: *Pallium repudium non nocet tertio decimo stipulato sibi reddi matrimonio morte defuncti.* SALYC.

III. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Tullio.

Vbiū non est omnia omnino quae consilio rectè [a] geruntur, iure, meritoque effectu & firmitate niti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti, & ex morte [b] eius repetitionem stipulatus es, circumscribendi autē tui causa ficto repudio matrimonium breui tempore rescissum est: res dotales quas ante nuptias obtulisti, praeses prouinciae recipere te non dubitabit [c]. Certum est enim daturum operam moderatorem prouinciae, vt quae cōtra fas gesta sunt, fructū calliditatis obtinere non possint [d]: cùm nobis huiusmodi commenta displicant. Imaginarios enim nuncios, id est, repudia, nullius esse momenti, siue nuptiis fingant se renunciasse, siue sponsalibus, etiam veteribus iuris auctoribus placuit †. Dat. II. Kal. Septembr. Tiberiade, AA. & CC. Coss.

IV. Idem AA. & CC. Prisci.

Filiae diuortium in potestate patris non est [a]. Dat. III. Kal. Ianuar. Siemij, CC. Coss.

Diuortium filia non est in potestate patris, nisi ex magna & iusta causa: & si fuerit emancipata, tunc modo. BALD. & SALYC.

V. Idem AA. & CC. Sabyno.

Dissentientis patris, qui initio consensit matrimonio, cum marito concordāte vxore filiafamilias ratam non habeat [a] voluntatem diuus ¶ Marcus pater noster religiosissimus imperator constituit: nisi magna & iusta causa interueniente hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris praecipit constitutio. Emancipatae verò filiae pater diuortium in arbitrio suo non habet [b]. Dat. V. Kalen. Septemb. Nicomediae, CC. Coss.

IN AVTHENTIC. de nuptiis. §. est quoque. coll. iiij. constit. j.

Filiafamiliās non potest dissolvere matrimonium nisi pater consentiens emancipatus sit. SAL.

Contra [a] si filiafamilias dissentiant parente nolente, quid iuris sit exprimit noua constitutio de nuptiis, scilicet ne [b] matrimonia dissentiantur in legitimos [c] parentum [d] qui doē vel ante nuptias donationē obtulerint aut susceperint soli, aut cum filiis: quia sicuti in contrahendo matrimonio consensus parentum exigitur, ita & in dissoluendo [e].

Cuius ad domum valet, licit in eius moriatur non peruenerit. h. d. xxx. cum glos. SALYC.

VI. Idem AA. & CC. Phebo.

Licet repudij libellus non fuerit traditus vel cognitus marito [a], dissoluitur matrimonium. Dat. XVIII. Kalen. Ianua. Nicomediae, CC. Coss.

Mulier quae de marito per quadriennium nouit non habuit, potest nubere, adulterij & caetera parere enim. SALYC.

VII. Imp. CONSTANT. A. Dalmatio.

Vxor † quae in militiā profecto marito, post interuallum annorū quatuor [a], nullum suspicatis [b] eius potuit habere † iudicium: atque ideo de nuptiis alia [c] cogitauit, nec se quatuor annos reuersa, ita vt vxor ad secundas nuptias conuolare, & ducere sub quo militabat marito, consulat de marito: an possit, quaeritur? Dicitur quod sic: nec dicetur, in legem Iul. de adulte. incidisse: nec dotem amittit: nec clandestinas nuptias dicitur contraxisse: nisi mulier habuit conscientiam aliusi uiri: quo casu furtiue efficit nuptia.

a ¶ *Amorum quatuor.* Infra. pro hoc quadriennio substituit decennium *in Nou. 22.* Et potest pro decennio intimum tempus, vt docet subiecta auth. CYIAC.

b ¶ *Non est.* vt *supra de iuris. eodem l. filia.* nec [c] petitiuē ¶ *de donat. inter vir. & vxor. l. cum hic statum. §. si socer. & l. l. pecci.* sed sponsalia dirimere potest pater: vt ¶ *de spon. Lin. penultima.*

Dissentiens.] CASTE. An pater qui ab initio consensit in matrimonium filiae suae, quam habebat in potestate, intra ea posset id dissoluere, quaeritur? Dicitur quod non, nisi ex iusta causa suum sponsum repudiauerit. Sed penatum quod filia secuta voluntatem patris diuertit à marito: an possit cogere eam inuitam pater redire? Dicitur quod non: filia vero emancipata matrimonium nullo modo dissoluere potest pater. [a] *Non habent.* nec [b] nec concordantia matrimonia pater dirimere: vt *ff. de h. erdit. l. i. §. fi. & supra de iuris. eodem. l. filia. & l. cum in. & dixi l. i. proxi.*

c ¶ *Non habet.* facit l. *de nupt. l. fi vt proposui. §. Et ad priac. Lapsuter auct. nouerca, &c.* quae est ex corpore *de nup. §. est quoque coll. iij.*

Contra.] CASTE. Lex Codicis dicit quod inuita filia pater nō potest matrimonium dissoluere: at e contrario si filia vult renunciare matrimonio in praeiudicium patris, qui dedit dotem: an possit? Dicit authentica quod non potest: quia licet in coniungendo matrimonio necessarius consensus parentum exigitur, ita in dissoluendo.

[a] ¶ *Contra.* id est, contra ad legem.

[b] ¶ *Legitimis.* vt fuit l. *ad l. dubium.*

[c] ¶ *Parentum.* Contra est l. *de iure dot. l. si dotem Solue vt dic.*

[d] ¶ *Dissoluendo.* nouarum horum iure canonum obtinuerunt.

[e] *Iem.*] CASTE. Dissiuuit mulier sponso libellum repudij, sed ad eum non peruenit, sed ad sponsi patrem, vel ad eum, qui erat in potestate sponsi, an dissoluantur sponsalia? Dicitur quod sic.

p ¶ *Marito.* id. ab vxore: fuit [a] tamē traditus alicui de sua familia quam habet in potestate, vel in eius potestate ipse sit: vt *ff. ad l. ij. in fin. & d causa debet mori: vt* ¶ *ad Lenonem.*

Vxor.] CASTE. Si marito in militiam profecto, nec etiam ut

a Diuortium filia nō est in potestate patris: potest nisi vel matrimonio spōsalia non poterit dirimere.

b Hic & Marci & Diocletiani constitutiones cituit *Lab. ad ed. & Nouell. 22. §. ff. pragm.*

c Vere iustae nuptiae libertatem dissoluere non potest.

a Constitutio de his qui matrimonia iuraunt, &c.

† Hic recitat Scutigis Nouell. 22. 22. 24.

† *cognitum.* Non. 22. 22. 24.

a Familia mea Herbium repudij iudicii fuerit.

b Causa in filiabus repudij intimanda.

a ¶ Diuortio.

480/C.IV.K.5-4, 1239-1240
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Dum.sub quo militavit.*
b ¶ *Consensi,in quarendo virum an viueret.*
c ¶ *Amissionem.imo recuperabit eam ab heredibus.*
d ¶ *Putata.ab aliquo.* Nota ergo * adulterium non fieri sine dolo & mala conscientia. *Sic ff de adul.l.mulier.§.pen.& l.pen.* Et tamen antè nupsit quàm libello ducem * super hoc suo voto cōsuerit b, non † viderur nupsisse furtiuas, nec datis amissionem * sustinere, nec capitali pœnæ esse obnoxia, quæ post tā magni temporis iugitatē nō remeré, nec clancuiū, sed publicè contestatione deposita nupsisse firmatur. Idēque obseruandū est, vt si adulterij suspicio nulla sit, nec coniunctio furtiua deregatur: nullum periculum ab his quorum coniugio erant copulæ, verumtam cum si conscientia maritalis torti furtim esset violata d, disciplinæ ratio pœnam cōgruam flagitaret. Dat. Nesso † Feliciano & Titiano Coss.

IN AVTHENT. VT lic.ms.& autic.§.quod autem à nobis.coll.viij. constit.fina.

Hodie mulier habens virum in expeditione militiæ, non potest licite nubere etiam si diu eum expectauerit: nisi formam huius legis seruauerit. SAL.

HOdie * quantiscunque * annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neque literas neque responsum ab eo acceperit. Sed si mortuum audierit: non prius nubat quàm per se vel per alium, cum sub quo militabat, adiens, interrogauerit si pro veritate mortuus est: vt apud gesta deponatur cum iureiurando, si mortuus sit: quo subsecuto, post annum * nubat. Si verò præter hæc nupserit: tam ipsa, quàm qui eam duxerit, velut adulteri

a ¶ Adulterium non fit sine dolo.
b Adulterium non commititur qui contracta, quæ fieri potuerunt. Nā hic dicitur adulter esse non dolo fieri, si quod ei obest qui ignorans delinquit.
† Dolus potest vel probatur per publica r. vel quæ. Cas? in verbo, violata. Ant. in rubric. non ff. fin. rub.
† Magis.
* Cum hac auth. consuetudine quam e quantum fragmentum in §. pœna. super verbo, pro diuina non aliter in. non consigli. c. in prædicta de spon. & ma.
e Fingitur plerumque nūtiatio, vel mutuum, quod verum & certum est. Dueiin.

mito libello repudij prius, vel nisi aliqua ex causis in præfenti Lex expressis incidit: & hoc suaue libertati. Si ergo maritus vel vxor in aliqua earum incidere timuerit alter ab altero discedere potest: si nec vita earum interueniente mulier à viro discutat, vel de aliqua maritum accusauerit, non puniantur. Sed qui iurauerit, si falso iurasse conuincatur: si mitista mōdatur, decem libras auri soluet illi quem mortuum fuisse mentitus est: ea licentiam habente, si voluerit, suam vxorem recipere b.

Matrimonium non potest ab altero coniugij dissolui sine causa legitima hic expressa: & vxor contra facienti, data perdit: & donationem propter nuptias restituat: nec extra quinquennium nubere potest. Vir autem contra facienti datè restituit, & donationē perdit. Et ad probationē causæ admittuntur domestici, & alias inhabiles: iurēq; debet iuramentum liberis reformare, & pœnis contra hanc legem inuentis sunt ipsis iure nulla. SALVC.

VIII. *Imp.* TIBER. & VALENTIN. AA. *Narsiæ* P.P.

COnsensu l a licita matrimonia posse † contrahi, contracta non nisi mitto repudio * dissolui si præcipimus. Solutionem enim matrimonij difficiliorem l debere esse, fauor imperat liberorum m. Causas autem repudij hac salubberrima lege apertius * designamus. Sicut enim sine iusta causa dissolui matrimonia iusto liquet prohibemus: ita aduersa necessitate pressum o vel pressam r, quamuis insultu q, attamē necessario auxilio expimus liberari. Si qua p igitur maritum suum adulterum s r, aut homicidam, aut veneficum, vel certē contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condēnatum inuenerit, si sepulcrum prædictum inciderit, nullam obtinentem firmitatē. ¶ Notetur hic libi *conferens.* quōd nihil est quod tam exasperet vxorem, nisi improbitas viri. 2. Nota secundo ibi *fauorem*, de fauore: & vide quod *sint, in c. de pœn. in clem.* vbi habes gl. magistrum. 3. Nota tertio ibi, *indignum*, quōd debet carere consulibus, quo si iudicat indignum. 4. Quarto nota ibi, *adeant*, à contrario sensu, quōd si filius adeat, *non* potest consortes fieri patris quod dic vt ¶ *de rer. vsu. l. cum à magno.* Bald. hic.

† Vide Alciatum c. *Parentes.* vbi sententiā definit quōd diuortia propter sterilitatem non licentiantur.

† Vide Alciatum c. *Parentes.* vbi sententiā definit quōd diuortia propter sterilitatem non licentiantur.

† Magis.

Quia hac auth. consuetudine quantum in §. pœna. super verbo, pro diuina non aliter in. non consigli. c. in prædicta de spon. & ma.

e Fingitur plerumque nūtiatio, vel mutuum, quōd verum & certum est. Dueiin.

f ¶ *Post annum.computandum a tempore iuramentiet in corpore. Sed contra ff de his qui ne. infam.l.genere.* §. *sed cum tempus.* vbi statim assumit & deponit legabeis. Solp. hæc corrigit: vel ibi esset certum, hic dubium, licet iuratum sit per vxorem.

g ¶ *Commentator. Vt dare credi, & iurare.l.3.contra.* Solu. de alio iuramento dicit.

h ¶ *Recipere.* Quomodo hoc, cum legislator contrahere i Resp. fingitur * non contractum vel nullum: licet verum & rectum fuerit.

Consensu. Primo ponit causidum, & rationem legis condēdæ vtique ibi, *Si quæ igitur.* Secundo enumerat causas propter quas vxor potest discedere à viro, vtique ibi, *vir quoque.* Tertio enumerat causas propter quas vir discedere potest, vtique ibi, *hæc nisi.* Quarto ponit dominorum sine causa vel causam nō probantes, vtique ibi, *probant.* Quinto ponit per quas personas, & quo modo probari possit, vtique ibi, *si verò.* Sexto prouidet liberis inuenientibus, vtique ibi, *poluerit.* Septimo annullat pœnas huic legi contrarias vtique ad fi. *Italy.* CARVS. Licet solo consensu contrahatur matrimonium, non tamen solo consensu dissoluetur: si

a Indulsoria pœna.
b Diuortium sequens ceteris, hæc prædicti.
c Dissolui quam contrahere.
m ¶ *Liberorum.arg.ff.de vim. nupt.l qui in principio.*
n ¶ *Aperius.quam olim esset.*
o ¶ *Pressum.virum.*
p ¶ *Pressam.vxorem.*
q ¶ *Insultu.l.multo omnes fuit informatio.nam spes fuit indiuiduitis *.vt Inst.de pu.pat.in princ.* Sed aliquid sinistrum esset, quōd & causam dat dissolui: quōd in præsentia sequens * ostium fieri debet: vt *ff.ad.l.mulier.*
r ¶ *Si quæ.* Huius consilium exprefsit Inst.in Nou.22. Cet. p ¶ *Adulterii.* Hæc olim causa satis non erat. Lx.C.Th.de Cuias.
r ¶ *Adulterum.* videtur contrarium ei quod dicitur xxxij. q.5.c.1. quæquid

480/C.IV.K.5-4, 1241-1242
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quinquiē. & in Libero si quis vxorē suā commiserit l. nulli licet. vbi dicit ex alia causa non dirimi, nisi causa fornicationis, & ad hoc *in auc. de nup. §. moneo. & si quis. & §. rursus. & §. verb. col. vij.*

a ¶ *Repudiorum disolutorem.* Vel potiusquam. Cvtac.

b ¶ *Abalienatos.* id est, abigentes.

c ¶ *Sua.* mulieris.

d ¶ *Sed exterorum.*

e ¶ *Verberibus.* ad hoc spectat auth. *sed nouo iure, & ea quæ est in auth. vt filium. & au. §. si quis in sua domo. & §. consiliarii. & §. si quis autem prædicam. col. vij.*

f ¶ Sed nouo.] *Hoc fortasse.* vsque verberibus effectis.

g ¶ *Aperiuntur* quam olim essent.

h ¶ *Adulterum* quidē non potest eum accusare, nisi se inferibat, vt *in auth. vt si ma. & au. §. quia verò plurimum. col. vij.*

i ¶ *Poria.* nisi fuerit apud propinquos parentes, vel apud se de quomodo litteratum poſſit esse agere adulterium ma. ſtiſ. v. Tiraqueau l. 1. ſigna. conubial. Glo. 1. 2. Cotta in ſecunda ſuāt. in verb. affectu maiorēſ. & in verbo vt ſi ſuor adulterio verberata.

k ¶ *Conſiliarii* in conſilio ſuo ſed ſi ſuorum. nihil. * al. *mei* ſed

l ¶ *Obſeruauerint*, qui si diuertant ſine causa.

m ¶ *Nec intra quinquennium.* Quod in viro tantū ſeruatur. Verūm ex *Nouell.* 117. miſſa repudio ſtatim ei licebit cum alia contrahere: vxori poſt annum tantū, ne ſint ſimiliaquinto confuſio. Cvtac.

n ¶ *Poſt annum.* vt *l. de ſponſa. nuptiis. l. 9.*

l ¶ *Interdicta.* l. *ead. l. 9. vir quoque.*

m ¶ *Sibi habere.* vt tamē accuſando eā de adulterio inferibat. vt lucretur dotem vt *ſuperiori §.* dixi. ¶ Sed quomodo concaſu dotē habebit cū ipſa cū ſuo patrimonio vel tota vel parte retradūtur in monaſterij, & reſiduū dantur aſcendentibus, vel deſcendentibus: vt *in auth. vel. ead. §. adulterā. vel in.* Ratio illud intelligēdo de alia ſubſtantia præter dotē. Cui reſpondeo obiiat quōd eſt in fine eius authentic. & c. § enim ex auctoritate legis lucraretur maritus totum, cur dicetur dotalia pacta ſeruari. cū & ſine his totū lucraretur: vt hic, ſed vir eligit? Dic ergo ſeruandū quod etiam dos ea vtuſtor debet monaſterio applicari: quia inde debet ſuſtentari: ea autē mortua dos debet dari viro ſecū, vt hic: vel ſecūdum pactum, vt ibi. & hoc innuit finis dictæ authen. Vel certē hic loquitur cum cauſam agendo conditione ſine cauſa vt liberetur probar de crimine. ibi cum ecclaualiter inſtituta acceſſariūne. ¶ Inſe quid dicet vbi ſoluitur matrimonium ratione adfinitatis vel conſanguinitatis & poſſit vtſi vir dotem retinere, quia dicitur vxorem adulterium commiſiſſe? Illa ſe excuſet, quōd non fuerit vxor. & ſic nec matrimonium pro vico eſt. *ſi de dona. inter vi. & vxo. l. ij. §.*) Sed dic contra: vt *in auth. de nup. §. ſi verò ad mora. col. vij. & ſi verum. ead. l. in conuiuiis.* Item pone patrem dotalē filiam: ab propter filiæ delictum perdit pater dotem? quōd videtur, quāſi pecuniam non valeat quo minus pena huius legis ſeruetur: vt *l. ead. l. in fin.* ¶ Augum. contra *ſ. de poſt. de. l. cum dos. & l. in l. dubium. & mitiorē. contra ſi filij*, &c. & diui I. *de vere dot. l. ſi dotem.* ACCVRS.

n ¶ *Sin autem alitur.* id eſt, ſine aliqua de prædictis cauſis. ¶ Et nota hic quōd olim ¶ libera erant matrimonia, & ſi. ne cauſa etiam altera parte inaita poterant diuimi: vt *infrā eodem l. penultim. & infrā de nupti. ſigna. l. ij. §. de verb. obligat. l. 1. vna. 2.* Secundo tempore ex certis cauſis permittitur diremi mido libello repudij: vt *hac l. Cod.* cui & alia cauſa adiecta ſunt tempore ſequenti: vt *infrā l. penultim.* quæ etiam referuntur *in authen. de nup. & infrā l. in cauſis. & l. fin.* 3. Tertio iure abbreuiatæ ſunt, & pauciores quam fuit in codice: vt *in authentic. de nupt. §. per nouellarum. cum ſequentibus. & §. minores. colla. vij.* 4. Quarto iure adhuc pauciores: vt *in authen. vt ſi ma. & amic. §. quia verò plurimum. col. vij.* 5. Quinto iure, vt canonum, omnes reſectæ ſunt: niſi adfinitatis, vbi non diuimitur: ſed nullum fuiſſe declarantur.

o ¶ *Plagio.* b *Subandi alioſ.*

p ¶ *Ad alterum.* i. vel à viro, vel ab vxore.

q ¶ *Rationem.* vt ſerqi ſab quæſtionem mittantur. & eſt ſic *infrā de iure delibe l. fin. §. licentia domin. & infrā de quæſtio. l. & de adulter. l. vxor. & l. in adulterij. & l. fin. & §. de reſtit. l. ſerui. & infrā de adulter. l. l. lex qua. & in authen. de hered. & Tabel. §. ſi verò adjunc. codic. l. & §. qui & à quibus à prætorij* quæ facitur etiam ad id, quod dicit, ex quæ domi geruntur, &c. Sed argumentum *ſupra de aſſ. l. etiam.*

r ¶ *Si maior.* ſcil. temerè libellum miſerit.

s ¶ *Conſenſum.* haiat edicti nouiſſimi & *infrā. ead. l. §. ead.*

t ¶ *Illaſtime ſeruata.* aliiſ per authen. videtur: vt *l. de ſecund. nup. mult. liberum.* ſecundum Ioan. 1. Vel ibi in aliis verbis dicit ſecundūm H. & A. 10. & concordat hæc l. *de ſecundis nupt. l. generaliter.*

u ¶ *Ipſum filios.*

x ¶ *Dotiſmonio.* id eſt, propter

* al. *dom. ſua.*

* Cuiac. eſt hoc §. c. c. conſi. l. vt ſi. non *ſeruet.*

* Matrimonij in hoc diuinoi poſſit.

* *Adiecta.*

* Sic in plurib. que monaſter. poſſit, propend. in alibi legitur plagio. vel plaetus.

* Contum in monachis in vetus vsus a. trocinet ſuo beneficio.

* Quo dotal. poſſunt probari per dimiſſiones ſuas: vt hic vtuſque quidam colligunt vtalibi poſſe reſtituta eſſe pro dotium. o. Adfilii *dotium* ſuum: vt hic vbi in eſſe dotis. Mono. *dotium* a *dotium* ſuo. 1. vel in ead.

* Hæc virtus hodie ſubſtitutā eſt per *Ant. in cap. 1.*

* *Ex illam in virot? Iuſ. ma. gna ad legi d. ad. par. 1. Glo. mon. ad. infr.*

480/C.IV.K.5-4, 1243-1244
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

propter metum detrimenti. Accvr.
a ¶ *Contrarias.* vt quia pepigit de non perdenda dote, licet delinquat: nam per hoc ad delinquendum inuitaretur: vt ff. *de pact. dot. l. conuenire.* & facit *sup. de pact. l. pacta quae contra leges.*

S*I constante.*] Casvs. Si maritus & vxor consenserint de dissoluendo matrimonio, mulier non expectabit vsque ad quinque annos: sed post annum poterit consolari ad secundas nuptias, si nulla causa interuenerit ex illis quae in *l. consensu.* continentur. Accvrs.
b ¶ *Si constante.* haec est Anastasij superior Theodosij: sequentes duae Iustiniani: de quibus omnibus meminit ff. *de vol. vxo. ad. in l. fi.* Sed hodie haec lex corrigitur: & sic sequitur *authen. quod hodie, &c.* quae est vt *lic. ma. & aui.* §. *quia vero ex consensu. collat. viij.* & facit ff. *de nupt. l. nuque ad mors.*
c ¶ *Communi consensu.* in hoc differt à superiori lege: quia supra propter delictum alterius. Acc.
a ¶ *Post annum.* Vide ca. *de praescrip.* Cviac.

Q*Vod hodie.*] Casvs. Lex Codicis permittebat matrimonium separari consensu. Haec authent. prohibet, nisi castitatis amore: quod si post diuortium aliquis eorum nubat, vel luxuriosè viuat: filij eorum debent habere omnem eorum substantiam, & ipsi puniri.
d ¶ *Quod hodie.* vt mutuo consensu matrimonium separetur quod per *l. codicis si constante,* permittebatur.
e ¶ *Hoc fiat.* puta quòd ambo ingrediuntur monasterium vel Ecclesiam vouentes castitatem *, vel alter tantùm ingreditur: & qui in seculo remanet, castitatem vouet. & facit *in authent. de nup.* §. *per occasionem. coll. iiij.* Azo.
Additio. Videas de hoc *extra de conuersione coniug. per totum titulum.*
f ¶ *Tradenda sunt. l. ho...* & *donationes.*
g ¶ *Proprietatem amittentibus.* Nota ergo quòd licet ingrediatur monasterium pater vel mater, non tamen continuò eorum substantia traditur filiis: sed expectatur mors vel delictum eorum: vt hic dicitur. de his autem bonis aliter disponitur per aliam authenticam, vt *nulli ind.* §. *quia vero aliqui.* & facit *in eadem aut.* vt *li. ma. & auia* §. *praedicto. collatio. viij.*

* legum, legitur in omnibus manuscriptis legum aduersarias & iniquitas.

a Omnino videtur contra ... Vbi dicitur posse dissolui matrimonium praesumptum ob euentum copulam.

S*I constante* b matrimonio, communi consensu c tam viri quàm mulieris repudium fit missum, quo nulla causa continetur quae consultissimae constitutioni diuae memoriae Theodosij & Valentiniani inserta est: licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annum a ad secundas nuptias conuolare. Dat. XV. Kal. Mart. Anastasio A. II. Cons.

IN AVTHENT. VT liceat matri & auiae. §. quia verò ex consensu. colla. viij. consti. fina.

Communi consensu nō dissoluitur matrimonium, nisi religionis & castitatis causa. Sal.

Q*Vod hodie* d non licet, nisi castitatis concupiscentia hoc fiat e: tam dote, quàm ante nuptias donatione filiis conferuatis. Quę si alias postea nuptias contrahere, vel luxuriosè viuere inueniantur: liberis tradendę sunt f earum facultates: delinquentibus earum proprietatem amittentibus g. Filiis autem non extantibus, fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis subiiciantur pœnis.

Propter impotentiam coitus potest imponi diuortiū fieri prius triennio transacto. h. d. cum auth. Sal.

Inre ipso matrimonium potest dissolui mutuo consensu vxoris & mariti. Sal.

x. Imp. Ivstinianvs A. Menae PP.

I*N causis iamdudum specialiter definitis, ex quibus rectè mittuntur repudia, illam addimus, vt si maritus vxori ab initio h matrimonij vsque ad duos i annos continuos computandos coire minimè propter naturalem k imbecillitatem valeat: possit mulier l vel eius parentes sine periculo dotis amittendae repudium marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidem marito seruetur. Dat. III. Id. Decemb. D N. Iustiniano A. II. Cons.

IN AVTHENT. DE nupt. §. per occasionem. col. iiij. constit. j.

S*Ed hodie non biennium solum, sed triennium enumerari volumus ex ipso tempore copulationis computandum.

Sola consensu etiam absque dote contrahitur matrimonium. & repudiās vxorem indotatam sine causa, punitur in quarta bonorū mulieri applicāda: ita tamen quod centum libras auri non excedat. & idem econtra in vxore indotata virum repudiante. & hoc lucrū debet conseruari liberis eiusdem matrimonij, si extant, & iudicium de moribus est sublatum: & alia causa ad diuortium sunt addita. Salyc.

xi. Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

I*Vbemus, vt quicunque mulierem cum voluntate parentum, aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali affectione * in matrimonium acceperit: etiam si dotalia instrumenta β non intercesserint, nec dos data fuerit; tanquam si cum instrumentis m dotalibus matrimonium processisset, firmum coniugium eorum habeatur. Non enim dotibus, sed affectu n matrimonia contrahuntur. Si quis autem eā quam sine dote vxorem acceperat, à coniugio suo repellere voluerit: non aliter ei hoc facere liceat, nisi talis culpa intercesserit, quae nostris legibus o condemnatur. Si verò sine culpa eam reiecerit, vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit: compellatur ei quartam partem propriae substantiae pro rata portione persoluere: vt si quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir substantiam habeat, centum libras auri mulieri praestet, & nihil amplius, etsi quantamcunque substantiam possideat. Si verò minus quadringētis libris auri pro[prie]tatis substātia eius

h ¶ *Ab initio.* Sed quid si ab initio coiit, sed post biennium vel amplius non potuit? idem est quàm hic dicit, secūdùm quosdam.
I*N causis.*] Casvs. Si maritus cum vxore sua tempore contracti matrimonij per continuum biennium steterit, nec propter naturae imbecillitatem eam cognouerit, poterit vxor ei repudium mittere: nec dotem amittet: nec vir donationem propter nuptias. hodie expectare debet per triennium. Item nec post triennium hoc licet. Vivianvs.
i ¶ *Ad duos.* hodie tres: vt in auth. hic posita quae incipit *sed hodie, &c.* quae est *de nupt.* §. *per occasionem colla. iiij.*
k ¶ *Naturalem.* vel propter facturas aliquas: aliàs *frostratas aliquam.* Accvrs.
l ¶ *Mulier.* Item an contra vir possit inuita vxore dirimere? videtur quòd sic: quia si primò non cognouerat nec conatus fuerat cognoscere mulierem, non imputatur ei: quia nemo peccare cogitur. ante ergo quàm haberet vxorem, non potuit scire an posset cognoscere eā, necne. Item videtur nec tenuisse matrimonium, cum sit castratus a: vt ff. *de iure dot. l. si. ferma.* quae est contra. Sol. ibi naturaliter, hic ex casu superueniente infirmitatis, vel alio. & facit in auth. vt *li. matri & auia* §. *praedicto. coll. viij.* & *extra de frigi. & malo. c. laudabilem.* & *eodem tit. c. j. in fi.* ¶ Sed contra *in fin. c. iiij. & viij. & xxxiij. quaest. j. c. quod autem.* & c. *si per sortiarias.*

a Castratus enim contrahere matrimonium non potest.

I*Vbemus.*] Casvs. Si maritus sine causa ab vxore diuertat, amittit dotem: & illa donationem, si diuertat. Si verò dos vel donatio nō fuerit cōstituta, & diuertat sine causa legibus expressa, dimittet quartam partem bonorum suorum: vt si habeat quadringenta libri vel argēti, dimittet ei centum: si verò minus habeat, deducto aere alieno quartam habebit in qualibet re, etiam in minima. Idē si mulier sine causa diuertat, vel ipsa causam praebuerit diuertendi, nā quarta pars bonorum eius viro reseruabitur, cùm erat indotata. & si filij extant, lucro illorum cedet illa quarta pars ad similitudinē dotis vel donationis propter nuptias. [Ivven.] Si mulier indotata ope vel industria abortū fecerit, item si stuprat b cum hominibus causa libidinis intererit inuito marito, item si vindicet marito de contrahendo cum alio deliberauerit, cū vir dimittere possit: & dimittet ei mulier quartam partem bonorum illae [illegible] cupari possunt inter alias causas propter quas vir diuertere potest à muliere, & retinere dotem & donationem propter nuptias, iudicio de moribus mulieris hodie quiescente. olim enim, propter malos mores & leues poterat maritus diuertere à muliere. Accvrs.

* affectu.

b Stuprat ... causa cum ... ipsa maritus repudiare possit.

β ¶ *Etiamsi dotalia.* Hoc idem Iust. mutauit *in Nou. 74.* At in Nou. 17 mutat sententiam aliquatenus. Cviacivs.
m ¶ *Cum instrumentis.* vt & *supra de nupt. l. neque sine.* & *l. si vicinia.*
n ¶ *Affectu.* vt ff. & C. *de donat. ante nupt. l. fi.* & ff. *de regu. iur. l. nuptias.* & *de donat. inter vir. & vxor. l. cum hic* §. *si mulier.* & *in auth. de nupt.* §. *nuptias itaque. coll. iiij.* contra arg. *aut.* q. v. c. *nullam.*
o ¶ *Nostris legibus.* ff. *l. prox.* & C. *eod. l. consensu.* quam *l. consensu.* [illegible]

c Matrimonia non dotibus, sed affectu contrahuntur.

480/C.IV.K.5-4, 1245-1246
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

stiam facit per approbationem : vt §. *de vsuri. iura conclusum. l. 1. §. meritò.* ACCVRS.

a ¶ *Pura.id* * est, dedando aere alieno : vt §. *de iure dotium. l. mulier hoc semper.*

b ¶ Ad minimam.id est, in quibuscunque etiam minima habet quartam. ACCVRS. Alij fic id est, si parum substantiam habeat : & tunc non petatur in quarta illa. ACCVR.

c ¶ *Æquas lance.* non b ergo debent ad imperia iudicarit, *& xxxv. q. 3. §. quia.* Hodie autē vir hac quartam nō habet, & vir ut res liberos habeat, sed pro numero liberorum : vt *in auth. vt lic. ma. & auth. §. quia verò quadrdnl. tuq; quæ hanc corrigit : sed illa corrigitur per aliam : vt fiunt. §. §. fin. eod. in. & sic* redimus ad hanc legem. ACCVRS.

d ¶ *Dotata sunt.* vt *l. 1. l. confensio. §. fin. & eadem* que hic, habet *in auth. de nupt. §. si quis enim dotavit. & in auth. quod. non ma. cap. leg. §. fi. col. vi.* & facit *l. de iusiur. nu. l. quoniam. §. fi.* ACCVRS.

e ¶ *Inter culpas.* hac vtrē culpas refert *in auth. de nup. §. hac itaq. & ad idē xxxv. q. 2. aliquando.*

f ¶ Contra.id est, transiuit de habendo aliam virum. ACCVRS.

a Pura subtrahtis, quæ de dotio aere alieno sapiunt.

b Pura & pro nō debet ad imperia iudicari, hoc est pura & pro mi: eadem æquitas esse debet.

* Inclusa desunt in omnibus editionibus non enim hic de culpa viri agitur.

* al. gendar.

f ¶ nupt.

fortè iniuria quarta pars computatione facta puræ * substantiæ eius vsque ad minimam b quantitatem mulieri detur. Eodem modo seruādo & in mulieribus quæ indotatæ constituunt, si sine culpa mariti constitutionibus cognita eos repudiauerint, vel ipsæ culpam innocenti marito præbuerint: vt ex vtraque parte æqua lance c & æquitas & pœna seruetur : hoc lucro quartæ partis, filiis quidem non extantibus, ipsi viro & mulieri competentre, & ab his quomodo voluerint disponendi: filiis autem & deinceps personis ex eodem matrimonio intervenientibus, ei seruando ad similitudinem dotis, & propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt d. Inter culpas * autem [viri * &] vxoris constitutionibus enumeratas, & has adiicimus, si fortè vxor sua ope vel industria abortum fecerit, vel ita luxuriosa est, vt commune lauacrum cum viris libidinis causa habere audeat e: vel dum est in matrimonio, alium maritum sibi fieri conata f fuerit & in his enim calibus f locū habere constitutiones sancimus, quæ de culpa tam mariti, quàm vxoris loquuntur : vt quemadmodum vel donatio propter nuptias perit, ita & mulieris indotatæ in quartam partem, quam & viris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculum sustineant iudicio g de moribus quod antea quidem in antiquis legibus a positum erat, non autem frequentabatur) penitus abolito h. Omnibus enim causis requisitis, & perfectis, quas antiquitas introduxebat, nihil validum præter eas, quas anteriores constitutiones, & præsens dispositio introduxit, inuenimus. D. XII. Kal. Decemb. DN. Iustiniano A. II. Coss.

g ¶ *Iudicio* nunc vitiat de vitiosa parte rubricæ. ACCVRS.

h ¶ *In antiqua legislatione. l. vlt. Cod. Theod. de incest. nupt. frag. Vlp. ex d.* CVIACVS.

h ¶ *Abolito.* quod fuerat illud indocum, ignoramus. Sed dicamus quod multi a multi mores & lenitates, vt inebriationes *, & similes, induxerunt solutionem matrimonij quod hodie non est : vt b *hic, & §. de rei vxo. ad l. 1. rem. in prin. §. sacrat. & §. solo matri. Leos indicata.* §. 3. in §. 6.

a Diuortij causa olim fuerat quem hodie non iam.

b Electuarij vsus olim fuit propter matrimonia.

ANOTATO. Intelligas quòd illud iudicium de moribus est sublatum quoniam ad detractionem seu compensationem dotis. Non autem est sublatum quin maritus adhuc possit vxorem malè morigeratam castigare : vt *vq. q. 1. in fine. vbi ma. moderatè tamen vt ab* notatur per gl.). & *xxiij. q. iij. c. dum ipse.*

SOLVTO MATRIMONIO, &c.

De solutione matrimonij dixi, postquā dos repetitur, sic de hac dicamus: & dic petatur.id est repetatur.sic ff. de pign. act. l. petitio. vel *petitur pro repetitur.* ACCVRS.

Eadem Latinè per Auit. Concium.

Idem A.**.

SAepe filiisfamiliis cum suis vxoribus, ex quæ suis partibus damnosa sunt machinātes, repudium miserūt ipsis, nullam habentes iustam causam, sed tantum vt parentes ipsorum cōueniant ad restitutionem dotis quam acceperunt & donationes propter nuptias, quam pro ipsis fecerunt : manserunt autem ipsi liberati scilicet matrimonio, suis vxoribus cohabitantes clam. Vnde præsens constituto vult, neque filiosfamilias, filios sui iuris, neque masculos, neque fœminas posse dissoluere propria matrimonia in fraudem patrum vel matrum, qui dotes aut donationes propter nuptias dederant aut acceperunt, sed sicut in constitutione matrimonij expectamus parrum consensum, ita non dissoluantur matrimonia liberorum, absque consensu illorum. Si verò missum fuerit præter parentum consensum repudium, non competere contra ipsos dotis aut donationis propter nuptias repetitionem, siue ipsi dederint, siue susceperint, sed ipse filius aut filia qui miserit sine causa repudium, subiiciatur huiusmodi persecutioni & negotio : absurdum est enim patrem quidem absque sententia filij non posse soluere matrimonium, liberis autem permitti fortè & minoribus XXV. annis, & neque quod ipsis expedit scientibus, aut pessima voluntate erga parentes vsis, soluere absque consensu eorum proprium matrimonium.

SOLVTO MATRIMONIO quemadmodum dos peratur.

TITVVS XVIII.

Hic titulus est de ipsa repetitione & solutione dotis siue de iudicio recuperandæ dotis quod solutio matrimonio competit aliquando dotalis, aliquando vtilis vt l. 3. & non in solidum adversus maritum, sed quatenus facere potest, adversus heredem eius in solidum l. 8. & 9. ac rursus in parrem si maritus illiusfa. dos data sit non in solidum, sed in peculium si ipse patrisfamilias sponsaq; aliquando non res ipsa dotalis petit, sed pretium, aliquando etiam partem ancillarum vendit, si non maritus, sed mulieris peculium fuerit, non etiam fructus. nec solum patrem dotem suæ filiæ quæ superstes sit repetere, nec in emancipatrice dotem esse filia vt peculium. l. 1. & 7. & ad hanc ferè modum sudoque dotem repeti hic tit. dotet. Ai eadem de re fuit tit. 13. An hic igitur superfluunt minimè vero. aliquin erit eadē superfluum tit. 12. de fundo dotali, quoniam eadem titulo omne ferè sunt de fundo dotali expressum est. Verum affirmandum est in ex tit. 13. ea tamē expressa de repetitione dotis quæ nonne Iustinianus fecit partim probata, partim improbata iure actionis rei vxoriæ, & ipsa etiam actione publicana, & recepta sola ex stipulatu, & mulieri secundaque dotis tacita stipulatione, & mulieri etiam tacita hypotheca. & similiter ea tantum expressa de fundo dotali quæ ipse fecit nota, publicana differentia locorum, quam indaxerat lex Iulia, & differtia alienationis & hypothecæ. Cetera quæ de repetitione dotis vel fundo dotali Constitutionibus prodita sunt, confirmari nominatim in d. tit. 13. §. pro. & cetera de fundo dotali sunt in titul. 13. cetera de repetitione dotis in hac titulo. Imperfectum esset hic liber siue tractatus de dotis, si continuet ea tantum quæ de iure dotium Iustinianus fecit nota, non etiam vetera quæ non mutauit. CVIAC.

Quidde agitur de ipsa re data in dotem reddenda, æstima-

480/C.IV.K.5-4, 1247-1248
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1249-1250
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pertenit vt T. *de rei-vxor. l. §. accedit* & melius in §. *proinde dolosis circumscriptis.*) CASVS. Si maritus res sibi datas in dotem æstimauerit, & multorum circumsenerit æstimando minori pretio, quàm valuerint: filij si eas possidebit, habebunt exceptionem. multo magis actionem ad æstimationem, non autem ad res si extant: & hoc in primis.

Si verò vir dicat se circumsentum in æstimatione à muliere facta vtra in illum pretium, non tenebitur nisi ad veram æstimationem. & hoc in secunda. Illa locum habet, cùm res extant. si verò pretij in dotali instrumento comprehensum fit, considerabitur si vir doloso non fuerit versatus. & hoc in tertia.

a ¶ *Proinde.* id est, ergo.

b ¶ *Dolosis* quo casu debet probari dolus commissus: vt *ff. de iure do. l. iure. §. fin. & l. quib. ex caus. maior. l. restituitur.*

c ¶ *Circumdederit.* vel heredes mariti.

d ¶ *Quando.* id est, quia.

e ¶ *Opitulatur.* Nota cui datur exceptio, eidem datur & actio: quod tamen fallit in multis: vt *ff. de condic. indeb. Lex quidem.*

f ¶ *Debet.* faciendo ipsa propria restitui.

g ¶ *Inflam* arg. ad hoc, quod cùm emptor se grauatum allegat infiam pretium restituendum sit.

h ¶ *Compellatur.* fit extet res, siue non.

i ¶ *Locum habent.* quod hic vsque in finem dicit, referendum ad id scilicet, *Proinde si dolosis arribus,* &c. & hic partitur maritus in hoc casu, vt licet dolo mariti circumuenta sit vxor: tamen quando res adhuc extant, non teneatur ad iustam æstimationem communem præstandam sed ad conuentam. Alij legunt superiorem literam sic: *proinde si maritus dolosis arribus,* &c. & sic ibi referuntur ad subauditum casum, yet ibi ad verbum, *maritus*: scilicet quando non fuit vir in dolo. hoc enim placet: sed si fuit in dolo, etiam ad iustam teneatur æstimationem: vt *ff. de iure do. l. si res. §. Scæuola.* & in hoc casu, scilicet quando non fuit vir in dolo, generaliter accipiat mulier illam conuentam æstimationem: etiamsi sit minùs dimidia iusti pretij: cùm si æstimatio facta non esset, nihil haberet: vt *ff. de iure dot. l. si res. §. quod si. duæ seq. & §. cæterùm.* Tollit ergo hæc lex: id est, finis huius legis, cùm vir fuit in dolo: vt dixi *suprà.* Item & cùm mulier est minor: vt *d. l. si res. §. adimpto.* Item & quando inuenebat tempore donationis emptorem plus offerentem: vt *eod. l. §. res. §. plenè.* Sed illud intelligo in minore, non maiore: vt *eod. l. subiecitur, idque dumtaxat,* &c. Item in quarto, quando filia est minor mulier, & extat res: non restituitur, vt iustam æstimationem habeat: vt *dicta l. §. res. §. mulier.* & hoc si in æstimatione sit decepta. si autem in hoc quod dedit illam rem, aliàs non datura, tunc ad ipsam rem: vel si non extat, ad iustam æstimationem: vt *in d. l. §. res. §.* ACCVRS.

In dote agitur ad recipiendum. BAL. Vel sic: *Tam mariti quàm vxoris in rei dotalis æstimatione decepto succurritur.* SALVC.

VI. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. *Alexandria* † & *Nicomedi.*

SI circumscripta matre vestra, viliore pretio dotales res æstimatæ sunt: quid super huiusmodi contractuum vitio statuatur sit, vulgo patet. Proinde * si dolosis ᵇ arribus mariti circumuentam matrem vestram, inque * ea æstimatione circumscriptam, apud præsidem prouinciæ euidentibus probationibus ostenderitis *: quando ᶜ vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opituletur *: sciet quatenus religionem iudicationis suæ temperare debeat ᵈ. Sin autem etiam maritus in æstimatione grauatum se alleget: veritate examinata, non amplius, quàm pretium iustum ᵉ restituere compelletur ᵇ †. Hæc tum locum habent, ᶠ cùm res in natura sunt: si tamẽ extinctæ sint: pretiũ, quod dotali instrumento inditum * est, considerabitur. PP. VII. Kalend. Nouemb. ipsis AA. Coss.

Pater non potest adimere filiæ dotem. BALD. Vel sic: *Pater auferre potest filiæ profectitia, quæ non sunt dotalia.* SAL.

VII. *Idem* AA. & CC. *Ernio* †.

FIliæ pecuniam ᵏ adimere, quam habes in potestate, minimè prohibereris. Nam si pro ea dotem dedisti: hanc constante matrimonio, ne consentiente quidẽ ipsa: matrimonio autem dissoluto: eadem inuita repetere non potest ˡ. S. V. Id. Februar. Sirmij, CC. Coss.

Pinguior fortuna mariti facit quod potest dotis commoriri ad relictum dotis. BAL. Vel sic: *Exceptio ne quis teneatur vltrà, quàm facere possit, non prodest ei, qui pecunia domus factus est: nec ad heredes transit.* SAL.

VIII. *Idem* AA. & CC. *Sallustio.*

NEc maritus, licèt post diuortium in quantum facere ᵐ possit, condemnandus est, postea idoneus factus, qui non reddiderit integrũ. residui probabiliter solutionem recusat *. At cùm eius heredes * in solidum conuenendus ᵇ non ambigatur ᶜ: ne cum his soluendo factis experiri non possis, superstitiosam geris sollicitudinem. Dat. XIII. Kalend. April. Sirmij, CC. Coss.

Soluto matrimonio dominium rei dotalis reuertitur ipsi vxori: sed non possessio: & adeò non potest ingredi eam sine iudicis auctoritate. BAL. Vel sic: *Quæ non debet propria auctoritate ingredi possessionẽ rei sibi restituendæ: sed actionem sibi competentem intentare.* SAL.

IX. *Idem* AA. & CC. *Martia.*

DOtis actione successores mariti super eo, quod ei dotis nomine fuerat datum, cõuenire debes ᵃ. Ingrediendi enim possessionem rerum dotalium heredibus mariti non consentientibus, sine auctoritate competentis iudicis nullam habes facultatem ᵇ. S. Dat. VIII. Kalend. Nouemb. CC. Coss.

Socer, qui recipit dotem profilia, tenetur eam restituere. BALD. Vel sic: *Pater recipiens dotem profilia, ad eam restituendam tenetur in solidum, non de peculio.* SAL.

X. *Idem* AA. & CC. *Epigono* *.

SI socero ᵃ filiæ tuæ dotem dedisti: licèt in eius positus potestate gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio: sed in solidum ᵇ à te consentiente filia †, conuentum eum satisfacere oportet. S. VII. Id. Nouembr. Heraclie, CC. Coss.

Quando mulier superuixit, restitue dotis debet ei fieri integraliter. BAL. Vel sic: *Mortuo viro res dotis integra restitui mulieri.* SAL.

XI. *Imp.* * HONOR. & THEOD. AA. *Martiniano* P.P.

SI constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte conque patet mariti, non quatenus est peculium sed in solidũ pro dote restituenda conuenitur, consentiente filia.

a ¶ *Si socero.* qui est pater generi.

b ¶ *In solidum.* habita tamẽ ratione ne egeat vt *ff. de re iud. l. non tamẽ. & l. licet.* & facit *ff. fid. mu. l. si id dotis. §. pe. & l. 3. & de pec. l. depositi. §. 3. & §. de rei vx. act. §. extraneus. de ff. fa. mu. l. fideiu. §. in pe.*

C *Consentiente.*] CASVS. Si vir constante matr. in fata concessit, mulier dotem de bonis suis profectiũ petere potest nec heredes

ᵃ *Alexandria.*

ᵇ *Iniqua æstimatio.*

ᶜ *Dolosis circumscriptis.*

ᵈ *Compellatur.*

ᵉ *Indicium sic id confirmabitur.*

ᶠ *Maritis.*

ᵍ *Inflam.*

ʰ *compellatur.*

ⁱ *Locum habent.*

ᵏ *Maritis.*

ˡ *Ernio.*

ᵐ *Epigono.*

ᵃ *Dotis nomine* nec cõuenitur *Martia* pater in solidũ: habita tamen ratione egestatis.

480/C.IV.K.5-4, 1251-1252
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

heredes defuncti aliquid sibi poterunt vindicare.

a ¶ *Data dicitur*, i. à datione cœpisse.

b ¶ *Vel promissa*, i. à promissione cœpisse. si enim tantùm esset promissa, non reperiretur.

c ¶ *Facultatibus*. maximè vt l. de rei vxo. eff. §. *accedit*.

d ¶ *Vindicare*. id est, retinere.

SI DOS CONSTANTE, &c.

Quia non solum solutio matrimonio reddetur dotis l. tit. §. Sed etiam durante quoque[c], *idèo de hoc dicit. In quo dicit efficaci matrimonio matrimoni dotem restituit ex causa necessaria quandoque, & quandoque ex causa probabili, & quandoque sine causa*[d] *necessaria, vt cùm maritus sit non solvendo vt l. de iure dot. l. vbi. Vel cùm maritus deportatur, & vxor retinet officium vt l. de repu. l. I. Ex causa probabili vt in casibus commoratis, ff. de iure dot. l. mater. §. matrono, & ff. fol. ma. l. quàtis & l. seq. Superiori ergo casu ex necessitate, secundo ex voluntate vxor reddit. Sine causa autem reddiret in hoc tit. & tunc quia donatio prohibetur, redatur vxor.*

c Dos etiã ob matrimonio quæ durante quoque tempore redditur.

d Dos ex necessitate quibus casibus redditur ob matrimonio.

e Dos ex causa probabili quibus casibus restituitur ob diuortium matrimonio.

f Dos sine causa quibus casibus restituitur non vxore matrimonio.

g Pars l. 4. *supra de pactis*. l. 4. *in fine de fideiuss. & vt l. sup. eo. proxi.*

Si constante) Casvs. Maritus constante matrimonio reddidit matrimoni: non valet redditio: quia inflar habet donationis, quæ prohibetur fieri inter virum, & vxorem. Si ergo ex decessit, ab eo tempore, quo maritus dotem reddidit, fructus dotis marito restituerent ob dotem, ita tamen ne proprietatem alienet maritus: sed salua sit liberis ex eo natis.

¶ Hæc l. cum præced. constantibus legantur in Cod. Theod. & verò discrepæ fuit à compositoribus, vt docet inscriptio, vt eademque debet esse subscriptio. Hanc constitutionem Iustin. confirmat, & interpretatur Nov. 22. §. *pone autem*. Cvjac.

e ¶ *Legitima*. quæ multa tantùm *ff. de iure dot. l. mulier. §. manente*.

g ¶ *Legitimæ stare*. Nisi certus de casibus *l. 10. ff. de iur. matrim. l. 13. ff. de iure dot.* Cvjac.

f ¶ *Perfuisse*. i. præsumitur vt in *auth. de nup. §. dotes. colla. 14.*

g ¶ *Ob fructibus*. mala fide percepti. alioquin contra: vt *ff. de vsufru. l. fructus percipiunt. & ff. de augur. fol. l. quod vxor vxo. & ff. de damnatio vt. Codex.*

sumpsit: dos quæ data dicitur, *vel promissa* [b] ex eius vxoris facultatibus [c], ad eandem reuertatur: nihilque sibi ex hoc defuncti heres audeat vindicare [d] quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Dat. Non. † Decemb. Rauennæ, Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

SI DOS CONSTANTE MATRIMONIO soluta fuerit.

TITVLVS XIX.

Commodissimè iam vt hanc vtilem superiori nam l. vt. superioris tituli, & hoc illum titulo, partes dou sunt vnum, nisi simpliciter Constitutionis: vt confert ex Cod. Theod. l. 6. constante. de do. Lex vltima superioris tituli est de mariti mortuo: hic verò de vxore mortua: & vt mariti mortui, dos redit ad mulierem, nihilque ex eo heredes mariti sibi vindicare possunt ex d. l. vt. ita ex hoc lege, vxore mortua, contra generalem definitionem superioris tituli, vt dos soluta tantùm matrimonio perierit, vel solutum, excepta certa causa: quia repræsentatum dotis perfuisse est instar donationis obtinere, quæ inter maritum prohibita est, si maritus constante matrimonio dotem mulieri soluerit absque legitima causa: quia ea solutio præmatura pro donatione est, nihil ex eo dos heredes mulieris sibi vindicare possunt sed marito adeptus eis est reposita dotis est fructibus omnibus, quæque sibi percepit fuit à dos solutione. Iura enim vetant, mortua vxore, dos adventitia, vel profectitia, si non sit pater, lucro mariti cedit, liberis communibus seruata proprietate quasi hæredi matrimonii, adeò vt nec à liberis ea adquirere possit, nisi si ex matrimonio separatus. Iura nam, quo mortua vxore dos non cedit lucro mariti, & redatur heredibus mulieris. §. illo proculdubio. titul. 13. non potest esse locus Constitutioni huius tit. nisi forsan commodè intermedio decedit dos mortua vxore lucro mariti cedens: & ita hanc Constitutionem accipit Iustinianus in Nouell. 22. ex nimirum inflexa, & accommodata ad iur. quod esset vnum forte de duobus: quæ argumenta contendere seruire possit quamquam hæc vel Pandectarum libro contra sunt, exceptis dotis fructibus nostra iure, quæ Iustinianus corrigebat. Sed ad efficere tand vbique, vnumque sunt handquaquam possit. Illud non omittam in specie hanc lege, non ratione facile liberis, & heredes mulieris retinent solutæ heredes facerat mulier, liberis substituerat, relicta portione legitima portionis. Cvjac.

Dos constante matrimonio non potest vxori restitui: restituta eius fructibus interim perceptis repetitur. Salvc.

1. Impp. Honor. & Theod. AA. *Marinoro P. P.*

Si constante * matrimonio à marito vxori dos sine causa legitima [a] refusa est: [quod legib. stare [a] nõ potest: quia dotis ut ita ex proprietas eiusdem liberis ex eadem fulcepeis competens, alienari contra leges à marito non possit. Dat. V. Non. Nou. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

NE † FIDEIVSSORES VEL MANDATORES dotium dentur.

TITVLVS XX.

Petitur enim hic titulus ad superiorem & solutionem dotis, vt maritus, vel facit, vel profitur, qui dotem accepit, dotis seruanda, & solutanda soluto matrimonio mulieri non cogatur, fideiussorem dare, vel mandatorem, cuius fulcire mandatu vxor dotem dat non, quia sit adeptus fideiussorem, vel mandatorem mariti repetitur soluto matrimonio, dotis recuperanda gratia, & vbi maritus dederit fideiussorem, vel mandatorem, id non obiicitur quia hoc obligatum contractus imponebant, l. 1. Cod. Theodos. de fideiuss. & ratio Constitutionum hæc est, quia cùm mulier tradat marito suum animum, & omnem vitam, vel fuerit, cuius filiam nupsit, & plerumque etiam paraphernæ adfundum offer fidei eius ex eis, si non commiserit dotem quæ & in bona mariti est, vel ei iam commissa, & heredes ea, & defuerat: fidi alienam, si fidem habere: fidei alienæ magis, quàm amicitiæ: fidique communi. Dotis nuptiis facere posse dari fideiussorem dotis, vel post nuptias, non manente matrimonio. Hæc de re monuit me scribere ad Africanum lib. 4. Cvjac.

Satisfactio pro dote conseruandæ, non debet dari: & si est data, non tenet. Bald. Vel sic: *A parte vxori fideiussor, vel mandator non debet dari vxori pro dote conseruanda.* Salvcet.

1. Impp. Gratianvs, Valentin. & Theod. AAA. *Cynegio P.P.*

Siue ex iure, siue ex consuetudine [a] lex proficiscitur, vt vir vxori fideiussorem [b] seruandæ dotis exhibeat, tamen eam iubemus abolere. Dat. VIII. Nonas Septembr. Eucherio, & Syagrio Coss.

480/C.IV.K.5-4, 1253-1254
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dicatur: vt arg. ¶ *de dona. ante nupt. l. si ante.* Sed tu dic idem, quod iam in viro, cùm in eum casum obligatio conferatur: vt ¶ *de don. ante nupt. l. quod fundo.* ¶ Item an possit solutum matrimonii poterit dari? Resp. fieri vt ¶ *solu. mat. l. si constante.* ¶ *quotiens.* & *de ex. op. Lex. reprehen. 9. reffun.* & ¶ *de rei vxo. act. l. cum autem in exactione.* ¶ Item an alius potest pro * vxore dotem accipere, & se obligaret quòd videtur: vt ¶ *de dot. non l. 5.* contra, quòd videtur ¶ *de prae. Potest.* Dici: vt cum vxor accipiens teneatur: vt ibi, solus accipiens non: vt ut ¶ *prae.* immò tenet vtrobique, cùm non est satisfactio: nisi quando alterum est accessorium. ¶ Item si extraneus [b] dat dotem & stipulatur, an poterit accipere? quod videtur: quia de vxore, & vxore hic dicitur. 1. Vel forte idem quod in vxore dante, vel patre eius, cùm eadem sit æquitas: vt arg. ¶ *ad l. Falc. l. fin.* ¶ Item si ipse vir * dat, an teneatur fideiussor? Videtur quòd nõ, per *l. si fundum* & *sequentem.* 1. Sed quidam dicunt vt dari non oporteat, dator tamen teneatur: sicut in tutore testamentario, qui fideiussor non tenetur: tamen vt ¶ *de fideiuss. l. Gracch.* & *de tutore.* 3. Alij sic distinguunt, an ab extraneo, an à clarissimo detur: arg. ¶ *si quis cum l. fid.* & ¶ *pecu. § fin.* 4. Alij sic distinguit an detur pro dote danda ab vxore viro, vel restituenda [d] à viro vxori: & tunc dicunt teneri: vt ¶ *de vxo. dot. l. cum dotis.* An verò detur pro ea ferenda quasi maritus sic se habeat in administratione patrimonij sui, vt non sit inops: & tunc non teneretur: & sic loquitur hic titulus. nam dicit hic, *ferenda*, quæ opinio est probabilior: & sic dicat in citatur ifta. 3. Sed Azo dixit, & aor. nullo modo teneri: vt ¶ *de leg. & confid. l. non dubium.* & ¶ *de fideiuss. l. cum lex.*

¶ Item an poteſt renunciari [e] huic titulo? quod dicam quidam in genere tali regula, ¶ *de pac. l. si quis in conferendo.* Sed Azo dicit quòd non in primis ex ipsa rubrica, quæ prohibitoria est: vt ¶ *ne quid in loco. l. si in principio* & *9. reffun.* sicut & aliàs *sup. ne Chirofis. man. &* aliàs ¶ *ne quis in suo casu.* in quibus casibus non poteſt renunciari: ergo hic. est enim bonum arg. [f] ex rubrica: vt ¶ *si. ver. pact. l. 1.*

¶ Item sicut prohibet rubrica vino ne detur & venus venti, ne accipiat. si ergo contra fiat, non valet [h]: vt *supe. de leg. non fit. l. non dubium.* & ¶ *de dona. inter virum & vxorem. l. 19. §. fcimdum.* Item & pro hoc, ¶ *de auctor. l. sed si in forum.* ¶ *si quis vadet.*

[a] Fideiussor Aliis ab eo, ¶ pro minori vno, ac eius, & eo pro eodem.

[b] Fideiussor dot. vt extraneus dotem dari, ab extraneo dot. accipere, & vtrũ dari poſſit an nõ.

[c] Fideiussor dari: restituat, & vel conferendo vxori à marito dotem vt extraneus. vt fiat hanc Glossa.

[d] Vide Bartol. Ma. de sup. 2. §. sup quoque.

[e] Pact. l. 6. sup. de compromiss.

[f] Vide Bartol. dam in loco de ordine Iudiciorum. Rubrica prohibitoria opinatum. indicit argumentum.

[g] Idq. ob dictum contrariantem. vide Fabianũ de Monte vbi de ord. 3. quæst. principali num. 5.

[h] Eidem si ad dotes pertinentia.

11. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

GEnerali † definitione confirmationem * priſtinam ampliantes, ſancimus nullam eſſe ſatisdationem, vel mandatum [b] pro dote exigendum vel à marito, vel à patre eius, vel ab omnibus, qui dotem ſuſcipiunt. < Si enim credendam é mulier ſeſe, ſuámque dotem patri * mariti exiſtimauit: quare fideiuſſor, vel alius intercessor exigitur, vt cauſa perfidiæ in conubio eorum generetur? Dat. X. Kal. Aug. Lampadio, & Oreſte VV. CC. Cons.

RERVM AMOTARVM.

TITVLVS XXI.

De actio petitione plenè dictum est, sed quia in ea sæpè rerũ amotarum obiicitur compensatio. vt ¶ *eo. l. 1. suppositi de rerum amotione, & earum actione, quæ dicitur rerũ amotarũ. Azo.* ¶ *Hæc * actio datur cùm mulier amouit conſilio domini, & fecerit diuertium ſi vxor.* ¶ *eod. l. rerum. 11. & ſic cùm non fuit diuertium, hoc de iure commune nõ habet locum niſi vtilis, quando cauſa ſeparationis mariti, vel diuertij amouit, & fecerit non fuit: vt* ¶ *eod. l. 6 mulier. nec poteſt dici habere locum vbi ratione ſanguinis ſe ſeparatitiorum ab eo tenuerit matrimonium: vt* ¶ *eod. l. 8 cõsobrina. ſaltem autem actio cessat, ſed dicam locum, niſi pro conuentione poſtea facta, ex ſponte matrimonij: vt* ¶ *eod. l. 1.* & *3.* & *10. in princ.*

Compensationis. ¶ Ad vx. Si mulier res mariti ſuſtipiat, & diuertat, poſſet dotem petere an vt poſſit compensatis res amotas cum dote, quæritur? Resp. quòd ſic. aliquotiè mulier res amotas reſtituat, nõ audiatur.

¶ Conius. *l. 6. ſupe. de compenſat.* & ex hac adde ad illam ſubſcriptionem. Videbi. Cvtac. ¶ *Conſtituit.* teneri ex alia cauſa, quàm dotis. ¶ *Tu iuris, quia vel tuo ſunt, vel tuo periculo: vt* ¶ *eod. l. 5. conuenim.* ¶ *ſi. & conc. ſupe. de compen. l. neque.* Sed contrà ¶ *de rei vxo. act.* ¶ *ſed neque id tu.* Sol. hic ex alia cauſa, quàm dotis vir debebat: vel hæc per illam contingitur. 1. Vel hic de dote in quantitate: ibi autem in ſpecie.

Diuortij causa * rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur actio [a]. Constante etenim matrimonio neutri † eorum neque pœnalis, [b] neque famosa [i] actio competit: ſed de dãno in factum [k] datur actio. Dat. V. Kalend. Octobr. ipſis AA. Coss.

Diuortij.] Cavtv. Dicitur in hac l. quòd facto diuortio, rerum amotarum actio daturqua matrimonio conſtante famoſa, nec pœnalis alterutri eorum competit actio: ded in factum pro damnis datur. ¶ *Permittitur actio.* Iacuto diuortio. vt ¶ *eo. l. rerum.* 9. non autem durante matrimonio: vt hic ſubicit, *conſtante.* &c.

¶ *Neque pœnalis.* eſt matrimonio ceſſat. Sed quidam dicunt quòd in caſu datur ad quadruplum: vt ¶ *eod. l. ad ſ.* quod non placet: imò rei perſecutionem continet: vt ¶ *eod. l. ſi mulier.* ¶ *hæc actio.* Sed ideò dicitur pœnalis: qu a tantum in litem: & ſic ex plus agitur, quàm ſit apud amotantem: vt ¶ *eod. l. ſi cum dot.* ¶ *fin.* & *l. ſeq.* & *damnum*, quod maritus haſquit, venit, vt ¶ *eod. l. ſi conuenum.* ¶ *pen.* & *l. ſi mulier.* ¶ *rerum.* & *l. pen.* ¶ Item vt. quòd dicit non dari pœnalem, eſt contrà ¶ *ad leg. Aquil. l. ſi ſeruum ſeruum.* ¶ *ſi item mortuum.* nam actio legis Aquilia pœnalis eſt: vt *Inſti. ad leg. Aquil. ſi. hic autè verba.* Sol. in ſimplum datur eo caſu: ſicut & act. furti corrupti datur eo caſu in ſimplum: vt ¶ *de fur. con. l. fin.* ¶ Item contrà ¶ *de fur. l. fin.* ¶ *fin.* vbi etiam rerum amotarum datur conſtante matrimonio. Sol. vt ibi. & idem inter patrem & filiam quantum ad famoſam, non quantum ad pœnalem: vt ¶ *de fur. l. ſi quis vxori.* ¶.

[a] Actio rerum amotarũ quòdo detur.

[b] Pœnali.

[c] Actio rerum amotarum eſt pœnalis.

[i] *Famoſa actio.* vt furti. hæc autem non eſt famoſa: quia eiũ in quondam vxorem non daretur: vt ¶ *eod. l. 3* & ¶.

[k] *In ſimplum.* generalis [l], quæ ex variis cauſis eſt indicta: vt ¶ *de fura.*

[l] Actio ſeruitutis ſolo ex variis cauſis indicta.

480/C.IV.K.5-4, 1255-1256
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de furtofanil. Ecclo l. fumtuum. & T. de iure dot. l. j. vel in factum subsidiaria * leg. Aquil. quæ in simplum datur: hic autem nihilominus & dicta habet locum.

a In factum actio subsidiaria legis Aquiliæ.
† al. Quartino.

De rebus.] Casvs. Si vxor tua tenuit, & à te diuertit: heredes eius non in solidum: sed in quantum ad eos peruenerit, conuenire poteris: & si res amotæ extent, eas poteris vindicare.

a ¶ Peruenit. Est enim ex delicto: vt ff. sol. l. si mulier. §. hæc actio & pœnalis, vt diximus S. l. proxi. & ideò sic datur: vt hic, & S. ex delict. def. l. j. & S. de fur. l. quamuis. Sed videtur dari in solidum: sicut condictio furtiua: vt ff. re. l. rerum amotarum. §. si post quam est contrà. Sed non per omnia condictioni assimilatur.

Successores mulieris tenentur actione rerū amotarū, quatenus ad eos peruenit. Bal. Vel sic: Actio rerum amotarū datur contra heredes, quatenus ad eos peruenit. Sa.

III. Idem AA. & CC. Quartino †.

De rebus, quas diuortij causa quondam vxorem tuam abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum: sed in quantum ad eos peruenit *: quòd si res extent, dominij vindicatione vti non prohiberis. Dat. V. No. Decemb. ipsis AA. Coss.

NE PRO DOTE MVLIERIS, BONA QVONDAM MARITI ADDICANTVR: id est, in solidum dentur *.

Titvlvs XXII.

Longè alia est ratio huius tituli, ac fuit superioris: nam viui mariti pudori parcit mulier ex titulo superiore, si de rebus agat diuortij causa à marito subreptis: quæ & viuo marito parcit si agat de dote, dum eum non condemnat in solidum: sed quatenus facere potest. Marito autem mortuo, iudicio dotis heredem eius condemnat in solidum, l. mariti. ff. sol. matr. & ex hoc titulo, non parcit pudori mortui: quoniam si nullus mariti heres existat ex illa parte edicti. Citi heres non extabit, mittitur in possessionem bonorum omnium mariti dotis seruandæ causa, quo genere non transfertur possessio sed tantum praetoria pignoris. Adsistitur, deinde transactis aliquot diebus, intra quos si res exigat, iteratur bonis constituti potest bona proscribuntur, & ex consensu creditorum, creato magistro bonis vendendis publicè venaunt sub hasta, lege dicta venditioni soluenda ab emptore dote integra, aut partis, & bona addicuntur emptori, qui licitatione vicerit, atque emptor bonorum similis est bonorum possessori, & satis facere cogitur mulieri pro rata dotis, & cæteris creditoribus: nam his ordo omnibus creditoribus prodest, l. cū vocat. ff. de reb. auct. iud. poss. Hic est ordo iudicij perpetui, quo vtitur creditor quilibet, l. 6. S. cod. & fuggillat nomē mariti, vel alterius debitoris: nec enim hoc ordine neglecto, iure postulat qui forum sibi pro dote, vel alio debito addici bona debitoris. Denique hoc ordine seruato quem noster Theophilus et rectissimè exposuit in tit. de succ. subl. quæ sieb. per bon. vend. mulier indemnis damno seruatur, secundum ius, quod obtinuit, antequam dedisset Iustinianus tacitam hypothecam: quatenus, inquit, successionis modus patitur, in l. 4. S. qui bon. ced. poss. quatenus substantia patitur, & est vbi enim primo loco successor est heres, aut bonorum possessor posteriore successio, bonorum emptio, vt in suprascripto tit. de succ. sub. & successor bonorum emptor qui similis est bonorum possessori, & bona igitur in hoc proposito dicimus non deducto ære alieno, vt in lege Falcidia: sed cum sua causa, vt in edicto de bonorū possessionibus ex testamento, vel ab intestato. Addicere bona, est ea collocare penes mulierem, vel alium creditorem, vel alium quemlibet ex alia causa, eúmque eorum bonorum possessorem facere quem vnique prætor tuetur quasi dominum. Est enim addicere prætorium. Cviacivs.

* alii. ne pro dote mulieri bona mariti addicantur: id est, in solidum dentur.

In dote exigenda debet iuris ordo seruari, non citra solemnitatem debent vxori bona addici. Sal.

Impp. Diocle. & Maximian. AA. Apollinariæ.

Vt vxori pro dote addicantur [b] bona quondam mariti, iure prohibitum est. Sanè si nullo relicto successore non idoneus decessit: secundùm iuris formam [c], quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. V. Non. Decembr. AA. Coss.

NE PRO DOTE mulieris, &c.

Satis patet continuatio ex præcedentibus clara.

Vt vxori.] Casvs. Si soluto matrimonio morte viri mulier petat non obseruando iuris ordinem sibi addici bona mariti iure dominij pro dote: non est audienda. sed si decedente marito non soluendo, & sine successore, petit se mitti in possessio. bon. suorum causa rei seruandæ, debitore non sibi respondente, per l. ij. ff. quibus ex causis in poss. ea. & distractis bonis, consulatur ex edicto de bonis auctoritate iud. possid. & si tempore non fuerit inuentus: vel inuentus quidem, sed minùs idoneus: dabuntur mulieri bona in solutum, per l. fin. S. de iur. do. impe. & ff. de re iudi. l. à diuo. §. exequantur. & est hæc forma iuris, de qua fecit mentionem lex proxima. Vvianvs.

b ¶ Addicantur. citra ordinem iuris. sic & S. de iure do. impe. l. j. in fin. & de bo. auct. iudi. poss. l. si pro debito. & l. in possessionem. & S. de poss. l. si pu. illo, quo penam. in fin. Acc.

c ¶ Iuris formam. quæ [b] est, vt mittatur in possessionem causa rei seruandæ, debitore non respondente, ex titulo ff. qui. ex cau. in possess. ea. l. ij. & distractis bonis consulatur sibi: quod fit per alium titulum ff. de bon. auct. iud. possidendo. Immò per eundem titu. vt l. Fabirius. §. j. quòd si non inueniatur emptorem, vel minùs idoneum, etiam sibi tunc dabuntur in solutum: vt & S. de iure do. impe. l. fin. & ff. de re iudi. l. à diuo. §. exequantur. Codex.

b. Creditori aduersus debitorem non respondentem, hæc habet remedia: sed tamen ordine. Mittitur primò in possessionem bonorum debitoris, causa rei seruandæ: postea bona eiusdē distrahit. Postremò, si tempore aliquis non reperiatur, aut reperiatur quidem, sed non idoneus, in solutum possit accipere bona debitoris.

DE FVNDO DOTALI.

Titvlvs XXIII.

Lex Iulia scripta est de fundo dotali: sed pertinet etiā ad ædes: ut lex 13. tal. ut. quæ vsucapionem fundi vetat esse biennium: vt etiam interdictum. Et si possideri fundo eum est de ædibus: sed pertinet etiam ad fundum, l. 1. 4. penult. ff. vti poss. non ad superficiem solam, l. 3. & sed si supra. ff. eod. & idcirco de superficie proprium interdictum proponitur quasi vti possidetis in titu. de superf. & vt lex Iulia non pertinet ad superficiem, l. si ex lapidicinis. ff. de iure dot. quæ vetat maritum rei dotalis, quæ sola continetur si ea res vel inæstimata sit, vel etiam æstimata, electione mulieri seruata repetendi rei vel æstimationis, non habere alienationem quo nomine significatur omnis translatio dominij. l. 1. [illegible] dando, per quam ad diuisionem peruenitur, l. 2. hoc titu. Lex castrensi §. 1. ff. de castr. pec. & videndum hoc in re quod nouo iure Iustinianus introduxerit suo loco titul. 13. Cviac.

Vbi electio est reseruata mulieri, fundus dotalis, licet æstimatus, non potest alienari. Salvc.

I. Impp. Severvs, & Antoninvs AA. Diduæ.

Si æstimata prædia in dotem data sunt, & conuenit, vt electio [d] mulieri seruetur: nihilominùs lex Iulia [e] locum habet. Est autem [f] alienatio [a], omnis actus, per quem dominium transfertur. PP. Dat. XII. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Maritus non prouocat ad diuisionem fundi dotalis: sed prouocatur. Bal. Vel sic: Alienatio fundi dotalis voluntaria est prohibita: non necessaria. Salvc.

II. Imp. Gordianvs A. Domitio.

Martii [g], qui fundū communem cum alio in do-

DE FVNDO dotali.

Specialiter de re inæstimata in dotem data dicit.

Si æstimata.] Casvs. Si mulier prædium æstimatum ei in dotem dederit, & conuenerit, vt soluto matrimonio eligere velit prædium, vel æstimationem exigere: vir alienare non poterit obstante lege Iulia de fundo dotali, quæ vetat fundum inæstimatum datum alienari. & hoc in prima. alienationis verbo continetur omnis actus, per quem transfertur dominiū. h. d.

d ¶ Electio. rei, vel æstimationis: secus si esset viri: vt ff. eod. l. quòd si fundus.

e ¶ Lex Iulia. quæ vetat fundum [a] inæstimatum in dotē datum alienari: vt in auth. vt in. ma. & ante. §. illud. & S. de rei vxo. act. l. & cum lex. & ff. eo. l. si fundum. nam & hic pro non æstimato habetur: vt ff. de iure do. l. plerumque §. fin.

f ¶ Est autem. Benè dicit non posse alienari. Est autē, &c. & cōuerte literā: id [b] est, omnis actus, per quē dominiū transfertur, est alienatio: vt emptio, & donatio: & est sic ff. de fur. lib. l. fundus liberi à coteris seruis. §. j. in fin. Quandoque etiā largiùs dicitur alienatio, & obligatione: S. de reb. alie. non alie. l. fin. & extrā de reb. Eccle. nō alie. c. nulli. ¶ Imò videtur contrà. S. de v. suf. l. interest. Sol. ibi vera fuit æstimatio illo vltimo casu, quare tunc obligatio. Imò contrà S. de fur. pign. de. ma. l. j. Solu. speciale ibi in libertate. & facit S. de iure do. l. quo nib. & ff. de iure do. l. cum in fundo & Instit. quib. alie. licet, vel non in princ.

a ¶ Est enim alienatio. Sic Seneca lib. 2. de benef. c. 10. Alienationem definit rei suæ, & iuris sui in alium translationem. Et Festus alienatum vocat, quod alienum factum est. Vide scripta ad l. 28. de verb. signif. Sic etiam Cicero in Top. definit abalienationem. Vide scripta suprà ad tit. de reb. alien. non alie. Cvi.

Martii.] Casvs. Mulier partem fundi, quā habebat cōmunem cum Titio pro indiuiso, dedit in dotem, & inæstimatam: nō potest vir prouocare ad communi diuidūdo iudicium: quia forsè adiudicaretur Titio, & sic alienaretur, quod vetat lex Iul. sed Titius potest maritū prouocare ad iudiciū cōmuni diuidundo.

g ¶ Martii. idem est in ff. sol. matr. l. dos. & S. de bo. quæ libe. l. non sine ratione. Accvr.

* alii. ne pro dote mulieri bona mariti addicantur: id est, in solidum dentur.

a Dotalis fundus inæstimatus alienari non potest.

b Alienatio est omnis actus, per quem dominium transfertur.

480/C.IV.K.5-4, 1257-1258
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non possunt.* Idem * in minore: vt]. *de praediis minor. Inter omnes* & *Ecclesia, vt not.*]. *de sacrosan. eccl. of. Lindomus.* & hoc ideò quia ex necessitate fieret quædam alienatio: vt]. *de condic. furt. l. & ideò.* & *l. eleganter.* Sic ergo insinuatio communione desineret. regularitur contrà: vt no.]. *communi dividendo l. fin.* in casibus autem alienatur: vt]. *eod. l. 1.* &]. *de iure dot. l. ita constante.* &]. *eod. l. fundum.*

a Diuisionem qui petere nõ possint.

¶ *et alimenti.*

DIVORTIO FACTO, apud quem, &c.

Ex præcedentibus patet enarratur.

Iste.] CASVS. Si qua lege, vel constitutione non cauetur apud quem solemo matrimonio liberi versaque fœtus ali debeant tamen cõsiderabit competent iudex. scil. vt masculi penes patrem, & fœminæ penes matrem alantur. VIVIA.

b ¶ *Inter parentes.* sc. vt apud matrem filia, apud patrem filij sint: vt & alibi,]. *de custo. vel quæmad. tutam.*

c ¶ *Alimentis.* tallem diuidendorum, nisi ex aliqua causa in contrariam mouearur: vt]. *de libe. exhibend. l. 1.* §. *in hoc interdicto.* & differt hic ab illo,]. *vbi pupill.* &c. quia hic viuit pater: ibi decessit.

d ¶ *Morari.* adulti.

e ¶ *Nutriri.* pupilli. vel potest esse quod alibi b morentur, & alibi nutriantur. & facit *notaq. quæ]. c. definitum.* Per authent. autem plenius dicetur, quæ sequitur,]. *pater.* &c. quæ est, vt dicunt *ma. & notat.* §. *illud. coll. viij.*

b Pupilli alibi morari, alibi nutriri poſſunt.

S*i pater.*]CASVS. Hæc authent. clarifficat l. C. de dicit quod celebrato diuortio, ſi maritus dedit causam diuortio, & ad secundas nuptias matri non consolauit, liberi debent educari expensis mariti apud matrem. Similiter eò ma ſi mater præſtitit causam diuortij, liberi debent educari expensis matris apud patrem, ſi eſt locupleſ: ſed ſi pater non eſt idoneus, non tenetur filios alere. imò apud matrem locupletem debent ali. nam & filij locupletes tenentur matrem egenti alere. & quod dictum eſt de matre alenda, & filiis indigentibus: idem per omnia ſeruatur in omnibus aſcendentibus, & deſcendentibus indigentibus alendis.

* Cor. 12. q. 4. *Mater vero.*

b Diuortio facto culpa mulieris.] Iteri ai. Idã ſunt apud parentes expensis mulieris locupletis. & noſtrũ vide Glossa 1 *alimenta* in *ſup. de negotiis.* Iacob. in *Nouella* 38 *Iustin. mater.* cap. 3. b *Abſint quoque.* ¶ *vel tutiam.*

b ¶ *Diuortij.* quæ multa ſunt, vt dicimus ſi *de repu. l. omnem.* §. 5.

c ¶ *Matrem.* imò vbi pater vult vt:]. *de non. inſp. l. 3.* §. *apud eum.* ſed nõ decellitur, hic non. ſem hic præſtitit causam diuortij.

d ¶ *Matris locupletis expenſis.* Hæc verba, *matris locupletis, &c.* non ſunt in corpore: ſed *Iit adiectitia:* ſi habeas ea, *Abſint pater,* &c. vt referatur ad primam dictum: ſcilic. quando apud patrem expenſis patris debent ali: ſi autem ea verba ponitur: *dic, niſi,* &c. referri ad primam, & proximam: vt ſit ſenſus, *ſi* mater præſtat causam ſubeundi tunc apud patrem à matre alantur: *niſi,* &c. quia tunc præſtat mater. idem & licèt ipſi poſſint peruocari. PP. V. Non. Octob. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

DIVORTIO FACTO, APVD QVEM liberi morari, vel educari debeant *.

TITVLVS XXIV.

Pater alia huius mulieris fuit de liberis, quorum propter liberos fœtorum, vel quorumcumque reuocio erat ex dote, alendorum communium liberorum causa: vt tit. 13. Lrem. §. Illud. & inde quærebatur, diuortio facto, apud quem morari, & educari debeant: & Constitutio huius rei ab hoc ponit in arbitrio iudicis. vt l. 3. tit. seq. nec probat vt per sexum liberorum diuisio fiat inter parentes. Vel, subdistinctio est. CVIACIVS.

In arbitrio iudicis est apud quē alantur liberi facto diuortio. hodie firmatur authent. hic posita. SAL.

Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Calestino.*

Licèt neque nostra, neque diuorum parentum nostrorum vlla cõstitutione cauetur, vt per sexum liberorum inter parentes b diuisio celebretur: competens tamen iudex æstimabit c vtrùm apud patrem, an apud matrem matrimonio separato filij morari d, ac nutriri e debeant. S. VIII. Kalend. Iul. Veronæ, CC. Coss.

IN AVTHENT. VT liceat matri, & autè. §. illud. coll. viij. confit. fin.

Mater potest petere quod pater alimentet filium. BALD. *& sensu mentis.*

SI pater causam diuortij ſ præſtiterit, apud matrem z ad ſecundas nupcias nõ venientem liberi mutuantur patris expenſis. Si verò contrà, tũc apud patrem, matris locupletis expenſis h: niſi pater minùs idoneus ſit: tunc enim apud matrem locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filij matrem alere cogunturegentemcita iuſtum decernimus & à matre filios paſci. Quod de matre, & filiis indigentibus dictum eſt, hoc quoque in omnibus aſcendentibus, & deſcendentibus i perſonis vtriuſque naturæ decernimus obſeruari.

DE ALENDIS LIBERIS †. ac parentibus.

TITVLVS XXV.

Iſidor vtiam quærebatur à patre, an à matre an communiter alendi eſſent: & deſiniuitur, depoſito à matrema, ſine eadem eſſe alendos à patre pro modo facultatum, etiam emancipatos, vt ff. de agn. lib. & cuic cauſa, vt eadem lex ait, quod eſt dimiſſum, parentes vtriuſque ſexus eſſe alendos à liberis: quia patri, & matri pietas æqualis debetur. 1. 4. ff. de cur. fur. CVIAC.

Filij diuites tenentur alere parentes, hoc dicit cum Iſeq. SAL.

1. Imp. ANTONINVS PIVS A. Rufo.

PArentum * neceſſitatibus b liberos ſuccurrere iuſtum eſt. Sine die, & conſule.

* Cor. 12. q. 4. *Mater vero.*

b Diuortio facto culpa mulieris.] Iteri ai. Idã ſunt apud parentes expenſis mulieris locupletis. & noſtrũ vide Glossa 1 *alimenta* in *ſup. de negotiis.* Iacob. in *Nouella* 38 *Iustin. mater.* cap. 3. b *Abſint quoque.* ¶ *vel tutiam.*

11. *Diui fratres & AA. Caleri.*

COmpetens i iudex à filio te ali iubebit, ſi in ea facultate eſt, vt tibi alimenta præſtare poſſit. Dat. Idib. April. ipſis & Coss.

Mater agere poſſit contra matrimum, vt alat filium. SALY.

111. *Idem AA. Tiriana* †.

Pater iudicii officio tenetur alere filium non iuratum: & vbi negatur filius, debet de filiatione prius conſtare. SAL.

11. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Sallina.*

SI patrem tuum officio debito promerueris o: patrem pietatem tibi non denegabit p.

Liberi. ACCVRSIVS.

¶¶ *Non denegabit.* præſtando alimenta.

Enumindis.

DE ALENDIS liberis, &c.

Hic tractant parentes, & non diuortiantur, vel alter eos mouerunt & dicit hinc inde alimenta præſtanda.

Arcinum.]CASVS. Filij patrem vergentem ad inopiam alere tenentur. & hoc protodebit iudex, ſi facultates filij ſuppeteant. & hoc dicit l. ſequens.

k ¶ *Parentum neceſſitatibus.* id * eſt, alimentis: vt]. *de bon. quæ li. l. 5. §. vſum autem.* & *de pa. poto l. filia.* & *l. mer. ſi. num.* non autem in aere alieno: vt]. *de li. eg. l. ſi quis à liberis.* §. *parentes.*

¶ An autem frater fratrem? Videtur quòd ſic: vt arg.]. *de tu.* & *re. de.*]. 5. 1. &]. *vbi pa. edu. l. quæ filium.* & fac.]. 1. *pren.*

¶ C*ompetens.* facit]. *l. pren.*

S*i competens.*]CASVS. Si pater non vult filium ſuum alere, poſſet mater filium ſuum eſſe: & vt præſter ſibi alimenta, cõpellet eam competens iudex: & pendẽte lite filius commanit: quia ſicut pater eum filium eſſe non ſeuam, apud quem educari debeat: ſiſtitur an apud patrem, iudex æſtimabit.

m ¶ *Ex Claudio.* marito: vt no.]. *l. pren.*

n ¶ *Si.* ſcil. matri triennio: aliàs mater debet eum alere: vt]. *de pa. pa. l. mer filium.* & fac.]. *de hæred. l. reguminum.* ACCVRS.

S*i patrem.*]CASVS. Pater filium ſuum, & ei obſequioſus extiterit, alere tenetur. & hoc in prima. Si noluerit, compelletur à iudice pro modo facultatum ſuarum filio præſtare alimenta. & hoc in ſecunda. Si pater dicat eum filium ſuum non eſſe, in primis an ſit filius inquiretur.

o ¶ *Promeruerit.* Ergo propter * ingratitudinem * poſſunt denegari alimenta. 1. Vel ſi filius patrem deſuerit: vt]. *eod. l. ſi quis à liberis.* §. *ſi quis ex his. in fin.* & omne probandi videtur inuenione patriv ar.]. *de iu. eff. l. Lenuinnodo.* licèt ſit arg. contrà *in eod. tit.*

a *et apud quem ſit enumerandi.*

b Tantum non eſt ſuum aliis alieni, quibus alimentandum.

c Pater fratri alios tenetur: vt]. *de iu. l. 5. §. 1. eod. & ut in. qui filium.*]. *de pupillis educan.* vt & dicitur, dicit in *l. cum plures.*]. *de alimentis.*

d *à parentibus, & parentibus à liberis.*

e *à ingratitudinis causa alimenta filio à patre denegari poſſunt.*

f Alioquin propter inquietudinem filio à patre denegari poſſunt: & generaliter ex omni causa, ex qua poſſunt alimentum denegari di. ad Gl. *l. 4. §. illum. infra.*]. *eod.*

480/C.IV.K.5-4, 1259-1260
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quod si sponte nõ fecerit: adiitus competens iudex alimenta eo modo facultatum præstari tibi iubebit. Quòd si patrem se negabit: quæstionem istam in primis idem iudex examinabit *.PP.Nos. Februar. Lateran. 20.& Rufino Coss.

DE CONCVBINIS.
TITVLVS XXVI.

Explicitis tractatis de dotibus, dotur nunc de concubinis: nam & si non dotis in concubina quæsita iuram habeat, non diuerij, nec rerum amicarum, l.fi concubina.ff.rerum amotarum, nec rerum donatarum, l.donationes.ff.de donat. nec ex quibus causis donationes inter dictas, ex his vnique causis etiam concubinatus interdicitur, l.1.& 3.§ vlt.ff.eod. tamen concubina rerum amicarum, vt Iulianus ait Nouell.18.& ab concubinatu concubinæque quemadmodum, vt Zenas ait, leguitur, vel quemadmodum Hebraei philosophi, & conuiuium sed inæquale, l.1.tit. leg. nec per concubinatum superum cuiusdam commitit, l.3.ff.eod.l.duplum.ff.ad leg.Iuliam.de adult.& vt lege Iulia de adulteriis tenetur vxor sua concubina, l.fi vxor.ff.eod.& vt secunda vxor patruelis concubina filia quasi nuptiæ est, vt non vxorem ducere non possit, l.4.ff.de nupt. & vt vxori vxorem superducere non licet, l.1.ff.de inc.nupt. ita nec concubinam superduci hanc meritò consentiens est, Lex ea.§.1.de vsub. obligl.3.§.3. contra. de nuptiis. Denique concubinatus legitima concubitio est, & sponsalitium non, l.fi qua.ff.ad Senatusconsul. Orf. Constitutionibus tamen nouis sequentis permisso magis, quàm prohibet, quæ naturales liberi filiis incapaces faciunt: capaces quidem erant illi, concubinatus per omnia habito pro legitima connubiorum, & Constitutionibus illis vbiqui legitima incepertatio est, vt secunda nuptia, & vetam legitimum vocum, ac tandem damnata Lutra Nouel.91. in desuetudinem abiit. CYIACVS.

DE CONCVBINIS.

Ennon.] CASVS. Vir constãte matrimonio concubinam habere non debet. ACCVRS.

b ¶ Nemini. facit l.commodum de mann.l.fin.eod. vbi vxor concubinam: vt ait mult. de trim. & fr. §.confiderationem. circ.fr. ref.sig. ACCVRS.

a Vt nil eo. quentia vxam concubinam habere cuiili permittam.

a ¶ Hotomanus in verbo, concubine, credit maritis ante hanc constitutionem non licuisse concubinas habere: malit vt docet Paulus 2. fin.ac.tit. & l.1.1.§ mulier.ff.de verb. obligl.& l. Iulia. ff. de diuorc. Vide scripta ad d. §. mulier. CYIACVS.

† Mulier legi permittit fornicationem ita.t. mulie.infra.c.8.

DE NATVRALIBVS.&c.

Hi prouenient ex concubina: idem hodi sequuntur tituli.

c Ennon.] Euendo non loquitur de sacerdotio. Lgrabyterio.ideo de quadam dignitate.fic exposit ignotum per ignotia, secundum Ioan.

d ¶ Suspicio vt ab vxore vel a concubina.nã

Non licet maritis concubinam habere. hoc dicit. & in hoc Imperator fixit vxoribus. SAL.

Imp. CONSTANTINVS A. *ad Populum.*

NEmini b † licentia cõcedatur, constante matrimonio, concubinam penes se habere. Dat. XVIII.Kalend.Iul.Constantinis patre, & filio Coss.

DE NATVRALIBVS LIBERIS, ET MATRIBVS eorum, & ex quibus causis iusti efficiuntur.
TITVLVS XXVII.

Matres sequuntur liberi: nam in hoc titulo naturales liberi dicuntur, qui ex concubina nascuntur & vulgi liberi: nam & de nupciis naturalibus est in hoc tit. l.vlcim. & ratione vulgi: Et matribus eorum quasi liberi naturales, & matres eorum in causa sequendi ex bona patria naturali fama in eorum patrimonia admittuntur: nam inter vxorem quidem matris causa, & iam ab vltima voluntate, quidem ab intestato, l.2.& 3. hoc tit.& Nouell.18.& 89. Alias naturales comparati adoptiuis iusti, & statim liberi fuerunt: alias comparati iusti ex concubinatu propriis. Qui autem ex supra nominatis, vel ex concubitoria, vel ex diuisis matrimonia, neque legitimi, neque naturales sunt vt l.1.hoc tit.l.44.ff.de ep.& cle. & patrem certum non habent. Naturales patrem habent: nec tamen proprii patrem id est non patrem similem, & inde l.1.§.qui non. non poll.quem patrem tuum appellas: quia talem fuisset legi patrem non appellat, nam pater proprii est quem iustis nuptiis dumtaxat, l.3.ff.de in iur. vocand. & infrundum est, l.7.hoc tit.non simpliciter patrem naturali dumtaxat nomen patris, sed iuris naturalis est, nomen iusti patrimonii & filii naturali non succedit l.3.§.quod & in hiis. hoc tit. ac prorsus filiorum nihil capere possunt ex bona eius, quem patrem dicunt. Naturales certa personis capacitatem habent. Et filiorum nullo modo iusti efficiuntur. Naturales certa modo, velum deuertuntur, & concubina ducta in matrimonium, & rescripto principis. CYIAC.

Nati ex concubinis vilissimis, & patribus in dignitate posita, sunt filiorum, & incapaces iam per viam vltimæ voluntatis, quam contrahitur. Et quod eis auferitur, quibusdam personis applicatur: quibus resistentibus, negligentibus, vel non existentibus fisco locus aperitur. Item nec ipse concubinæ aliquid potest relinqui, vel donari, vel fideicomisso vendi, vel concedi. BALD. Vel sic: *In dignitate posita non possunt nuptias contrahere cum persona hic nominata: alias nascuntur infamia: nec valet matrimonium: & collata liberis ex tali coniugio, vel etiam talibus vxoribus, renuncianur per legitimas personas, quibus negligentibus venit fisco: hodie vero tantum matrimonium, & collata non renuncantur.* BAL.

1. Imp. CONSTANTINVS A. *ad Gregorium.*

SEnatores, seu † præfectos*, vel quos in ciuitatibus duumvirilitas, vel sacerdotij < : id est, Phœniciarchiæ, vel Syriarchiæ ornamenta condecorant: placet maculâ subire infamiæ, & alienos à Romanis legibus fieri, si ex ancilla, vel ancillæ filia: vel liberta, vel liberæ filia: vel scenica, vel scenicæ filia: vel tabernaria, vel tabernariæ filia: vel bumili, vel abiecta[persona] † vel lenonis, aut arenarij filia, vel quæ mercimoniis publicè præfuit, susceptos d filios in numero legitimorum habere voluerint, aut proprio iudicio, aut nostri prærogatiuis rescripti e *: ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit (seu filios legitimos, seu naturales dixerit) eorum retractum legitimæ soboli redditur, aut fratri, aut sorori, aut patri, aut matri. Sed de [ſi] † vxori tali quodcunque datum quoliber genere fuerit, vel emptione collatum: etiam hoc retractum redditi præcipimus. Ipsas etiam, quarum venenia f inficiuntur * animi perditorum (si quid quærantur g, vel commendatum dicitur, quod his reddendum est, quibus iussimus, aut fisco † nostro) tormentis subiici h iubemus. Sine itaque per ipsum donatum est, qui pater dicitur, vel per alium, siue per interpositam personam, siue ab eo emptum, vel ab alio, siue ipsorum nomine comparatum, statim retracti redditur quibus iussimus: si non existant, fisci iuribus vindicetur. Quòd si existant, & in præsentia rerum constituti agere noluerint, pacto, i vel iureiurando exclusi, sortum sine mora fiscus inuadat. Quibus tacentibus, & dissimulantibus, ad defensionem k fiscalem donorum mensium tempora liminentur: intra quæ si non retraxerint, vel propter retrahendum rectorem prouinciæ [non †] interpellauerint: quicquid talibus filiis, vel vxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus * nostrer inuadat, donatas, vel commendatas m res sub pœna n quadru-

non naturales fuit: & facit l.de incest.nup.l.homicidam.

e ¶ Rescripti. Quid si dicit non * obstante lege aliqua? Resp. tenet: vt arg. ff.de leg.sep.l.fi quis in princip.

f ¶ Venenia. vt veneno occidatur corpus: sic animus illarum concuiatione. ACCVR.

g ¶ Si quid quæritur. interpretio est.

h ¶ Subiici. si dubitetur an apud eas fiat tales res*. ACCVRS.

i ¶ Sortitum. fellicet prædictæ personæ, quæ tempore possunt.

k ¶ Pacto. quod fecerant post mortem defuncti: non antè non valet: vt ff. de capt. & postli. reuer. l.nec ne. & ff.de adquir.hæred.l.qui sepulchrum. Alij non distinguunt ante, vel postea fecerunt. & idem de iuramento dicas, quo iurarunt & non petitura. ¶ Si no. *mihi*: quia nolle < dicit, quod non possum, meo facto impediuit. valuit enim pactum: quia licet pacta non possit pacisci, extraneus possunt: sed fiscus suffers.

l ¶ Ad defensionem. i.ad defendendum se à fisco, & ad fiscum vincendum, si intra duos menses agunt: aliàs expellunt. vt subiicit.

m ¶ Commendatas. alij, vt dicunt concubinas, vel filios. ACCVRS.

n ¶ Pœna. talibus filiis, & concubinis inferendæ, non forte alij detinenti tales res: & facit l.de iure fisci.l qui in contrahendo. lib.6. ACCVRS.

a Ciuitatis, nã obstante lege aliqua.

b Vel fortè quia filiorum intelligunter fellicet bonis antici. vide Cottum in commentariis in verbo, cicatrina.

c Nolle dicit, quod non possum.

† hanc legem cum eius subscriptione dictur fastidiosus Nouell.1.e rumque strategi, & iterum in Nouell.13.§.de indulsis.c. Vlpian.ex pag.10. ex Nouell. apparet hic legendum est & indicis Nou. Marciani, de mu. Iouan. perfect.ff.ex.l. Ex rescripto. vnus Gaius. * perfectissimus conditus. † dicit.

* decimam hanc rescripti vide apud Cuiacium ob. 7. vbi notum.

† dicit.

* alias. interfecionem.

† et ante 6 non exibant: dici nostri iuribus vindicet quod si diffidentia, &c.

* Ex hoc loco Lamb. de Bellouisi vmbrid. dic Gloffam in l. qui ipsum ff. de probat. vbi dicitur parentes posse vendere filios spuria.

† al. dicit. al. non dicit.

* Quando vel liquet ex filii spuria adminiscuntur ad reliquum quidem posliminio hic examinandum, ex hoc certissimis filiis, vel nati filios.

480/C.IV.K.5-4, 1261-1262

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

† *Sed.*

a ¶ *Quæstione.* torquentur enim concubinæ: vt *T. dicit*: Sed hodie hæc constitutio est abolita: vt *in auth. quib. mod. nat. effi. fui. §. fin. coll. vij.* quia huiusmodi fœminæ cũ omnibus possunt cõtrahere: *T. de nupt. auth. sed nunc iure. & authen. matrimoniis.* & hic habetur quidam *authen. sed nunc iure huiusmodi mulieres.* ACCVRSIVS.

b *Concubina cum omnibus possunt contrahere.*

MAtro.] CAEVS. Si Titius habeat matrem & filios naturales & legitimos: quid naturalibus liberis ex concubina, & cõcubina relinquere possit, quæritur? Respond. quod vnciam, & soli concubinæ, si liberos naturales ex ea non habet, fœminam si vltrà relinquat, nullatenus legitimis, vel matri.

b ¶ *Matro.* alicuius, qui habet filios naturales. ACCVRS.

c ¶ *Vel legitimis filiis.* His deficientibus potest pater naturalibus filiis quadrantẽ relinquere, *l. i. C. Theod. de.* verũ Iustin. *l. 8. Imitar. tit.* hunc quadrantem in fœminam mutauit. CYIAC.

e ¶ *Genitrici.* concubinæ scilicet.

d ¶ *Fœminam.* Quid si soli filij sic fœminam, alij dicant vnciam. Sed licet directè non capiẽt vltraque tamen pupillaris substitutionis tota habere poterunt, quod tamen ex bonis patris non fuit: vt *§. de vulg. substitu. l. fi in qui. Sed per authen. desinuitur hæc lex, quæ sequitur, nunc soli, &c.* quæ est in auth. *qui. mo. nat. effi. fui. §. ne igitur. coll. vij.*

e *vel. fœminam vnciam relinquat.*

NPar.] CAEVS. Lex Codicis dicit, siue testator habeat matrem, siue filios legitimos, potest relinquere naturalibus tantũm vnciam, concubinæ tantũm fœminam. Auth. ista corrigit l. C. in hoc, quod dicit de matre substituendo filij legitimi tantũm impedunt naturalem non matrem.

e ¶ *Soli liberi.* quod accipe in infinitum b vt *§. de verb. sig. Liberorum.* l. est in corpore vnde fuerint, dicat filios. ACCVRSIVS.

b Liberi in infinitum intelligunt.

f ¶ *Naturales.* filiorum tantũm.

g ¶ *Matro.* defuncti.

SI quis.] CAEVS. Legem istam sique ad *l. fœminatim.* possitis videre per vos vnde l. ista posit casum qualiter §. hanc naturalem posse efficere legitimam, vt mihi succedat. nam si sum liber homo, & non habeo legitimam sobolem: si volo ipsam ut-pli testera † quæstione * perquirens. Dat. XII. Kalend. Aug. Carthagine, Nepociano, & Facundo Coss.

IN AVTHENTIC. VT li. ma. & auiz. §. quia verò legem. coll. viij. const. §.

SEd nouo iure huiusmodi mulieres cum omnibus hominibus cõtrahere nuptias possunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus: dum tamen dotalia instrumenta super hoc conficiantur ab illustribus. Reliqui verò citra eos, qui maioribus decorati sunt dignitatibus, solo adfectu nuptias contrahere possunt: dum tamen liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Iure ista si quis habet matrem, vel filios legitimos, non potest naturalibus, & eorum matri relinquere vltra vnciam. Et, ipsis naturalibus non existentibus, solam fœminicam concubina potest relinquere, & vltra relictum redit ad successores. SALYC.

II. *Imp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Anthemio* P.P.

MAtre h, vel legitimis filiis a, vel nepotibus, aut pronepotibus cuiuscunque sexus, vno, pluribúsve existẽtibus: bonorũ suorum vnam tantũm vnciam pater naturalibus filiis, seu filiabus, eorúmque genitrici c: vel si sola sit concubina, fœminiciam d largiendi, vel relinquendi habeat potestatẽ. Quicquid verò vltra modum cõcessum relictum sit legitimis filiis, vel matri, vel cæteris successoribus * iure reddatur. Dat. Id. Nouemb. Stilicone II. & Anthemio Coss.

* *Sunt filii iure reddatur.*

IN AVTHENTIC. quib. mod. nat. effi. fui. §. ne igitur. coll. vij. const. §.

NVnc soli liberi e naturales f, & legitimi ad hunc modum coarctant: non etiam mater g.

Filij naturales legitimantur, si per patrem principali curiæ offerantur, & si pater in testamẽto ordinet, quod sui filij naturales efficiũtur curiales: & ipsi hoc non habent ratũ & postea mutauitur paterna bona possidere, seu alienare, compellantur curia deseruire: quia ex posteriori possessione per sumitur fraus, quod est notabile. Filia si est naturalis, efficitur capax, si in vxorem vire traditur. BAL. Vel sic: *Pater, qui filius naturalis tradidit curiæ propriæ ciuitatis, vel in, quæ sit caput prouinciæ: quando eorum habet ex regia vrbe, potest illos in filiolum heredes instituere: nec potest illis conditionem curialem recusare, si reperiantur paterna bona possidere: & idem si filiam naturalem alicui curiali tradidit in matrimonium.* SALYC.

III. *Imp.* THEOD. & VALENT. AA. *ad Apollinarium* P.P.

S † quis [naturalem * duntaxat fœcunditatem sortitur,] seu liber i ipse, seu curiæ sit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos, quémve maluerit, eius ciuitatis curiæ, vnde ipse oritur, & in solidum k heredes scribendi liberam ei cõcedimus facultatem l. Quòd si cui non ex vrbe: sed ex vico, vel possessione qualibet oriundo, naturales liberi cõtigerint, eósque velit sub definitione prædicta curiæ splẽdore honestare, & hereditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille, vel possessio censetur l. Quòd si alterutram regalium ciuitatum m patriam sortiatur: sit ei liberum susceptam ex inæquali coniugio n sobolẽ, cuiuscunque ciuitatis decurionibus * immiscere: dũmodò ciuitas, quæ eligitur, totius prouinciæ teneat principatũ o. Indignũ enim est, vt qui sacratissimæ vrbis vbere gloriatur, naturales suos non illustris ordine ciuitatis illuminet. Et hoc, siue postrema definiat voluntate, siue donatione cuiuslibet quantitatis in liberos naturales pater conferat q. Et quod de subeundæ sortes curiali, seu testamento, seu actorum fide constituit, ita ratum esse, stabilitérque volumus obseruari, vt siue abstinendo ab hereditatibus, siue abdicando donationes, naturales liberi curialem voluerint euitare fortunam, posteáque paternarũ opum vel in solidum, vel ex parte reperti fuerint possessores licet eas alienauerint r, omnimodo ad conditionem, in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam inuiti cogãtur accedere s. Sed & si filiam naturalẽ, vel filias habuit, & eam vel eas curiali, vel curialib. ciuitatis, ex qua oriundus est, vel sub qua vicus, vel possessio, vnde oritur, cõstitit, vel eius ciuitatis, quæ principatũ totius prouinciæ tenet, matrimonio collocauit: hæc eadẽ in persona eius, vel earũ ad exemplum marium obtinebunt. Quid. n. interest t verùm per filios, an per generos commoditatibus ciuitatum consulatur? & vtrùm nouos lex faciat curiales, an foueat, quos inuenit? Dat. XII. Kal. Ian. Constantin. Eudoxio, † & Dioscoro Coss.

† *Ex Nouella Theod. de iu. de nouo Iuuentum.*

* Indicio deabi. in vet. mus. & perpetuã fiant addita. Hoc ex ignoratio Acrum. plusque detrahendo fieri: aliosqui enim pugnaturus cum *l. de mancipiis. §. vt. ssp. cod.* Quæ obtinetur, vt non solum si soli fiat naturales filij: sed etiã fiat legitimi ex nulla matrimonio falsoqui: naturales tamẽ curiales fadi, sit legitimi. Quæ pugna ratione, ipsa nõ est. Suspicor potius ex verba hic vsurdi. ab Meloand. ex Mon. Theod. *de filiis decurionũ.*

a Hoc supernatum ab *l. 8.* hac hypothesis, quæ cuiũ tamẽ in parte malum legitimos habeant. Liberos ex vili, vel viro fortitur origine ex loco, vel villa, vel vicus illa habet.

chiepiscopis metrãnis quæ.

d Legitimum per obtinendi curiæ non fœcundis fuerit, fiat, nec aliud cognosci: vt hoc aliud in legitimum per latisquam matrimonii. *Nouella de nuptiis, in. §. de Barbel.* b Professiuæ repudiatio fœminiarum & qui incapax ex repudiatum, nequeunt ex publica possidere, *l. 1. C. de repud. vend.*

e Per filios, an per generos parens cõsultus nihil interest.

f *Mentio.* & Fatum VV. CC. Cuj. & Nouell. in Theodosi. fin.

a *Quemam*

480/C.IV.K.5-4, 1263-1264
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

* Quoniam desideria. hæc loquitur de superiori materia: sed in specie.

a ¶ Principalem. Id est, Cæsarem. C V I A C.

b ¶ Consulere facultas. quia prius consuebatur se dari curiæ: alioquin permittebatur si hereditatem repudiare, & eosdem conditionem: vt L. penul.

c ¶ Hæreditè. proprium nomen est filij.

d ¶ Cæsaris. sc. Bulfronæ *: vt in auth. de §. primus disqui. vbi hæc casus referitur.

Dic.] C A S S V S. Hæc lex ponit aliam modum legitimandi: & dicit, Si ex concubina habeo filium naturalem: contraho matrimonium cum ea, illi efficiuntur filij: fiunt nati ante contractum matrimonium, fiat post: Et ad istam Leonodat. infra. de nupt. in fin.

e ¶ Confiteantur. hic fuit primus Imperat. Christianus. Et non legitur hæc lex: & habet locum secundum sua tempora, quando facta fuit: hodie autem aliter effert infra ad Libon. eod.

f ¶ Indo matrimonio. Ide est in l. pren. Verum in Nov. 5. vbi hanc iuri derogatur. C V I A C.

f ¶ Vbinam. Hæc Anastasij, & superior Zenonis non valent quia secundum sua tempora loquuntur: vt in authen. e §. vnum. ad. vq. sed sequens lex, quæ est Justiniani: vt in authen. e §. adoptiuum. cessatur ergo hæc per sequentem, secundum Iu. & nihil valet. & facit §. de rem. nupt. l. in liberis. ACCVRS.

g ¶ Pro loco habeantur. pro concubina, quæ retinetur, ac si esset vxor: secundum quod hæc lex loquitur: secundum sua tempora dicit enim, in præsenti aliqua. &c. L. Vel aliter verè erat effecta vxor, & habebatur loco vxoris. Nec obstat, quod dicit. in pallium nuptiarum quisque mulierem dotalem, &c. non potest esse, quod cum copulatur cum filij, non fecit dotalia instrumenta: sed si modò facit, idem est. ACCVRS.

h ¶ In arrogationem hoc, vt dicit, contingit per §. adoptiuum. & infra per L. penuim §. in posterum. & per auctem. quod. mod. na. est. leg. §. & non sic in. tunc. ordin. vij.

Acceptis non intelligitur accepere emolumenta annexum: immò hoc casu emolumentum est irrepudiabile: vnde qui iuxta ordinationem patris acceptauit decorationem: hereditatem ex contemplatione relictam repudiare nō potest. B A L D. Vel sic: *Naturalis per patrem curia deputatus, si non agnoscit, hereditatem patris non potest repudiare.* S A L T C.

IV. Imp. L E O. & A N T H E M I V S A A. Armasio P.P.

Quoniam desideria * mortuorum ex † arbitrio viuentium non fine iusta ratione colligimus: & is, qui naturalem filium habens, hortantibus legibus vltrò ad instar legitimi filij municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalem a: manifestauit, nortúmque fecit sine dubio possessione certissima facultatum suarum omnium elegisse se adfectione debita successore: cùm certè huiusmodi personis adeò sacratissima constitutione subuentum sit, vt nec renunciidi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hereditates, aut donationes in fraudē curiæ concedatur facultas b: sed muneribus patriæ suscepcis, patrimonia subire cogantur: nullā è diuerso calumniantium vocem penitus patiemur admittitised ipsum Philocalum *, & paternorum bonorum omnia ab intestato heredem, & nostræ * ciuitatis curiæ principalem iniuncta vel iniungenda sibi munera subire, ex eóque genitos, vel nascituros filios similiter paternæ conditioni subiacere præcipimus. Et huiusmodi formā in omnibus casibus quæ simil iter in quocunque ciuitatis d ordine, curiæque contigerint: in posterum decernimus obseruari. Dat. Kalend. Ian. Constantinop. Iordane, & Seuero Coss.

Per subsequens matrimonium possunt legitimari liberi iam procreati. Quod olim erat in contrario statutum à Constantino, corrigitur, & filium præterita casus reformatur. h.d. Ista lex est correcta per l. cùm quis. infrà eod. B A L D. Vel sic: *Iure ille qui poterat concubinam ducere in vxorem, & ex ea liberos habebat, nec ei vlla proles legitima exstabat: & liberi efficiebantur legitimi, & in potestate: & poterant succedere ex testamento, vel ab intestato atiā cum fratrib. postea matri: sicut si prolem ex concubina non haberet.* S A L.

V. Imp. Z E N O A. Sebastiano P.P.

Dilai Constantini *, qui veneranda Christianorum fide Romanum nouauit imperium: super ingenuis cōcubinis ducendis vxoribus, filiis quinetiam ex eisdem vel ante matrimonium, vel postēà progenitis, suis, ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem renouantes, iubemus eos, qui ante † hanc legem, ingenuarum mulierum nuptiis minimē intercedentibus electo conubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quibus nulla videlicet vxor est, nulla ex iusto matrimonio ß legitima proles suscepta, si voluerint eas vxores ducere, quæ anteà fuerant concubinæ: tam coniugium legitimum cum huiusmodi mulieribus ingenuis (vt dictū est) posse contrahere, quàm filios vtriusque sexus ex earundem mulierum priore conubernio procreatos, mox postquam nuptiæ cum matribus eorum fuerint celebratæ, suos patri, & in potestate fieri: & cum his, qui postēà ex eadem matrimonio susceptí fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quàm ab intestato petere hereditatem paternam: pactis, quæ matrimonij tempore super dotibus *, vel ante nupcias donationis rebus subiecta fuerint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus: vt vnà cum fratribus suis postēà ex eisdem parentibus fortè progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis, & ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minùs pactorum emolumenta percipiant †. Hi verò, qui tempore huius sacratissimæ † recipiant. sanctionis necdū prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerint, minimè huiuslegis beneficio perfruantur: cùm liceat eisdem mulieres sibi priùs iure matrimonij copulare, non extraneas legitimis liberis, aut vxoribus, & legitimos filios (vt poteē nuptiis præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint, vt iusti, ac legitimi posteà videanevr, magnopere postulare. Dat. X. Kalend. Mart. Basilio II. & Armasio Coss.

Per arrogationem potest filius naturalis legitimari. hoc est correctum per legem sequentem: quia per hoc aperitur via hiudim. h.d. sum l. sequen. B A L D. Vel sic: *Anastasius Imperator permisit per hanc legem naturalibus liberis quibus nihil dari, & relinqui non existente legitima proles: ac etiam dicit quod propter consequens matrimonium, & per arrogationem legitimantur.* S A L T C E T.

VI. Imp. A N A S T A S I V S A. Sergio P.P.

Ivbemus f eos, quibus nullis legitimis existentibus liberis, in præsenti aliquas mulieres vxoris loco habentur g, ex his sibi progenitos, seu procreandos, suos & in potestate, legitimosque habere: proprietásque substantias ad eos vel per vltimas voluntates, vel per donationes, seu alios legi cognitos titulos (si voluerint) transferre: ab intestato quoque ad eorum hereditatem vocandos, nec aliquas quæstiones, seu altercationes exercendi sub qualibet allutio, subtilisque legum, vel constitutionum occasione super his, vel agnatis, seu cognatis genitoris eorum, vel quibusdam aliis superesse facultatem in posterum nihilominus quisquis huiusmodi mulierem vxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro eius sobole similē, eandemque formam custodiri: ne admittat ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium acquirendi. Filios insuper, & filias iam per diuinos adfatus à patribus suis in arrogationem h susceptos, vel susceptas, huius prouidentissimæ nostræ legis beneficio & iussione potiri censemus. Dat. Kalend. April. Anastasio A. IV. & Agapito * Coss.

Lex quæ cessatur, intelligitur cessari quo ad futuram non quo ad præteritum. B A L D. Vel sic: *Hæc lex prouide decreuit præcedentem, dicens quod illa non vindicat sibi locū in liberis.*

a Legrodum Rofrum.

§ Voluentes intentium colligi ex arbitrio aliorum mortuorum, hinc colligitur sed falsus: cum potius hoc dicatur, voluntatem defunctorum colligi ex arbitrio, & conformitate eorum: cum in vita esserit de quo vide Simonel de Praesumptionibus. & interpretatione voluntatis. p.

b Adoptiuum fuit primus Imperat. Christianus.

* al. Bulfro: vt legis latitudinem cuiusque hanc legem in Mo. ad. 2. 3. quantum ad Annon. apud Bouellum Ad. 12. & in Bibliotheca omni concilij. sed Adalbertus Bulfronis. clarissimi in Sy. ein Pisan. ex collectar. qui hic intelligendum potis. e hodiernum fuit potius Iulianus dicit.

* al. Bulfro.

* al. Anastasio. * al. Agap.

LEgem.] CASVS. Hæc lex confirmat l. vnicam. & dicit quòd sicut nati ex libero matrimonio, sunt naturales, & legitimi: ita nati ex concubina, siue contrahio matrimonii cum ea, siue imperio à principe, vt legitimi sunt.

a ¶ *Legem.* & hæc est inutilis: nisi abrogaret præcedentem, secundùm le. ACCVRS.

b ¶ *Vide lex cuiusdam ad leg. Iul. maiest. l. qui ejusdem.* ACCVRSIVS.

c ¶ *Aliàs iura familiæ.* fubleuabit.

d ¶ *Præterea.* fubleuabit. ACCVRS.

e ¶ *Per arrogationes, & adoptiones.*

f ¶ *Non effatis.* fubleuabunt. & est *l. de priuil. fisci l. l. lib. xij.*

g ¶ *Machinationibus.* aliàs imaginationibus.

h ¶ *Flagitiis.* id est, flagitioso coitu.

HVmanitatis.] CASVS. In l. illa dicitur, ¶ quòd olim in quadam antiqua l. contineberur liquidè naturales filij cum matre sui poterint succedere ex testamento vsque ad tres vncias: hodie vsque ad sex vncias: quod corrigitur per *auth. licet, limitatam l. super l. matre. eod. tit.* quæ auth. à pluribus hic legitur. ACCVRS.

i ¶ *Humanitatis.* Contor.] *de confir. nat. l. naturalis. & in authent. de triens. & semis. §. complebo rumor. coll. ij. & infra de testibus & substitut. l. penultima & in auth. eod. §. diffinita. coll. vij.*

k ¶ *Leges. l. 1. C. Theod. eod.* CVIAC.

l ¶ *Sine vnciis.* Idè Iust. *in Nouell. 89.* hoc casu naturalibus dat ius obtinendæ affinitatis tamen vt si ceteri parentes superfint, illi legitimi fiantur. ¶ aerium ab inestato legitimis liberis, aut vxore legitima existit, filij naturales nihil consequuntur: sed eis alimenta tantùm boni viri arbitratu præstantur. Quòd si illi non essent, in testamento filij naturales succedunt vna cum matre quæ in virilem portionem vocatur. Et autem si decesserit, aut domo eiecta sit, integrum sibi retinent filij naturales: quod verò ex alio superest, cognatis vel filio seruatur secundùm ordinem successionum. *Nouell. 89. & 19.* CVIAC.

† Venis diguas est, qui aliàs motio habetur. Contigit glos. *in l. cum nepos. super verbo. in. mutuum. in fine de pecu.*

LIbè.] CASVS. Hæc authent. legitimi fuerunt hac lege confirmata tamen lege superiori illa, *Nouellarum.* Dicit ergo quòd Titius, qui non habet filios legitimos, non

heris ex donatione coitus. Secundò cassa: illam in ea, quòd dixerat naturales in effect legitimos per arrogationem: statuens quòd illud obtineat vsque ad diem præsentis legis, non posteà. SALYCETVS.

VEI. Imp. IVSTINIANVS A. *Mennæ P.P.*

LEgem [a] Anastasij diuinæ recordationis, quæ super naturalibus filiis emissa est, in his valere tantùm casibus cócedimus, qui nunc vsque subsecuti sunt, pro eiusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus, vel posteà contractibus tamen, vt non aliunde progeniris subuenisse credatur, quam non ex nefario, nec incestu coniugio. Naturalibus insuper filiis, vel filiabus ex cuiuslibet mulieris cupidine non incesta, non nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem, seu per adoptionē sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequàm eadem lex irrepserit, siue post eandem legem vsque ad præsentem diem, non sine ratione duximus suffragandum: vt adoptio, seu arrogatio firma permaneat, nullius prorsus improbanda quæstionibus, quasi quod imperauerunt, lege quadam interdictā sit: quoniam & si qua prius talis emergebat dubitatio, reminēda fuit, mouentes misericordia, qua indigni non sunt, qui alieno † laborant vitio [b]. Sint itaque post eandem arrogationem, seu adoptionem sui, & in potestate patrū: successionēsque tam ab intestato, quàm ex testamento capiāt, prout in arrogatis, seu adoptatis constitutum est. In posterum verò sciant omnes legitimis matrimoniis legitimam sibi posteritatem quærēdam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Iniusta namque libidinum desideria nulla de cætero venia defendet: nullum subleuabit nouum admóniculum præter anteriorum dispositionum ordinem: nō antè lata sanctio [c], quam ex hoc die resecandam pia suggerit ratio: non arrogationū, vel adopeionum præteritus [d], quæ [e] vt eriās minimè feréde sunt: non affutiæ [f], siue diuinis adfectandæ literis, siue quibusdam illicitis ambiēdæ machinationibus fi: cùm nimis sit indignum, nimis item impium, flagitiis [h] præsidia quærere, vt & petulantiæ seruire liceat, & iura, nomēque patris, quod eis denegatum est, id alterio legis colore præsumant. Dat. V. Id. Nouemb. Iustino A. & Eutherico * Coss.

Hæc lex tractat de successione naturalium, & dicit ad quem modum possunt capere, amplians iuc antiquum: sed mirè amplificatur per auth. licèt hic positum. BALD. Vel sic: *Iura ista nō extinguuntur matre, neque liberis legitimis, & naturalibus, permittitur patri inter viuos, vel in vltima voluntate filiis naturalibus cuiū, dare vsque ad sex vncias tantùm: ab intestato verò in nihilum possunt succedere.* SALYCETVS.

VEI. Imp. IVSTINIANVS A. *Mennæ P.P.*

HVmanitatis [i] iniuria naturalibus patribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima sobole, vel matre subsistente, naturalem, vel naturales filios, matrēmque eorum non tantùm ex tribus vnciis (quod præteritæ leges [k] permiserūt:) sed etiam ex duplo portione: id est, sex vnciis [l] heredes scribere: vel licèt ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habeāt: ex suprema tamen eius voluntate permittatur eis vsque ad prædictas sex vncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hereditatem eius capere: ita tamen, vt memoratam sex vnciarum quantitatem in omnibus naturalibus filiis, & matre eorū minimè testatoe excedat: quam & in legatis, & in fideicommissis eh relinquendis, & dotibus, & donationibus tam aliis, quàm ante nuptias, vsque ad sex vnciarū æstimationem liberam similiter naturalibus eorum patribus damus potestatem. Hæc autem in futuris tantummodò testamentis, vel vltimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kalend. Ian. Constantinop. D. N. Iustiniano A. II. Coss.

IN AVTHENTIC. quibusmodis natu. effi. fui. §. si verò filios. & §. fin. collat. vij. constit. j.

LIcèt patri sine legitima prole, seu parentē, cui relinqui necesse est decedenti, naturalibus totam substantiam suam vel inter viuos largiri, vel in testamento transmittere. Quòd si parentes donatar ei superfint: legitima [b] parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. Ab intestato [i] verò cùm desint soboles ciuilis, nec superfit coniunx [m] legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affecta coniuncta: in duas paternæ substantiæ vncias [n] succedant, vt matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Huiusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: siue legitimi extant, & succedunt: siue coniuge viua quilibet alij sunt heredes. Hi ergo & parentibus parem [o] præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex damnato † sunt coitu, omni prorsus beneficio [p] includantur.

parentes: pareft relinquere bastardis totam suam substantiam, fiat in testamento, siue intestato. & verò tantùm habeat parentes, eis relinquat quartam debitam iure naturæ: relinquam dare potest filijs naturalibus. si decedat ab intestato, non habens filios legitimos, nec vxorem: quia in fata concessis naturalis filij succedunt in duas vncias hereditatis paternæ, & mater succedit cum eis virilem: & si legitimos filios habeat, & vxor eius viuat: filij naturales debent ali de bonis paternis: quia & ipsi cum alere debent, si contingeret ipsam vergere ad inopiam.

k ¶ *Legitima.* quæ est hodie tertia: vt *in auth. de triens. & semis §. j. collat. ij.*

l ¶ *Ab intestato.* fecit *in auth. de triens. & semis §. considerantes.* ACCVRS.

m ¶ *Coniunx legitima.* De ea qui ad thorum, cùm cognatis extitibus nihil ex successione vindicare possit: vt *l. vnde vir, & vxor l. l.* Respon. licèt non capiat: parat tamen naturalibus impedimenta, ne capiant: & sic fallit hæc regula, si coniux * coniunctum, &c. vt *§. de diuort. nouipr. præscript. l. de successionibus.* Nam naturales [b] §. lij repellunt agnatos, quantum est in duobus vnciis: vt hic subiicit: & agnati vincunt vxorem: vt *d. l. l.*] *vnde vir, & vxor.* & tamen naturales nō vincunt vxorem: immò vincuntur ab ea: vt *hic, & eodem corp.* † *§ quæ igitur habeat.* 1. hic & alias fallit dicta regula. *§. qui pro in pignor. hac. l. Claudius. & in auth. de equali. de. §. hæ consequens. colla. vij. & §. ad Trebell. l. 5. §. obiciatur. & l. aquilionem. §. si ex filia. & §. de iniuff. test. l. penult.*

a ¶ *Beneficia.* etiam imperiali, nisi dicat nō obstante hac lege. arg. *§. de lege. vij. l. §. quia. in princ.*

* Regula, *§. vnica vnum. cum. ita. quibus casibus fallat.*

b Radius vel ex ea, *quod ita. a. n. de vulg. conquis.*

† Contra Gl. *ex. vij. in principio. super verbo. ex. §. ex. de vsuris.*

* Sicut ipse pater vel aliter filiam aliter filium potest.

† Filii naturales patre largiente possunt non spectare ut hæc. Iuste nouell. consensio. sup. cum habeat. ut. de ex quo. *Sicut in nouellis.* [illegible] *ad alimentum.* [illegible] *ad legitimi.* [illegible] *quod ita ei relinquatur.* [illegible] *non nuncio ad legitimi.* [illegible] *sed ad patris hereditatem. Quia cuiū existimatur.* [illegible] *Patrem hereditatem non posse.* [illegible] *vt spurio nequit posse.* [illegible] *vide Glos. in §. legitimam. §. 4.*

* Apud chronographos appellatur Eutharicus.

Legitima

480/C.IV.K.5-4, 1267-1268
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[a] Cōmunis rerum. Cælis omnium rerum.

[b] ¶ Licet illustrem. esti naturales sint illustres: non tamen desinunt esse curiales: hoc si dignitas sola sine administratione sint illustres: vt ¶. de decur. l. fin. lib. x.

[a] ¶ Naturali. Dicersum est, si filij naturales per nuptias legitimi facti essent. Nov. 12. §. vlt. Cv. SALYCETVS.

[c] ¶ Ipsi legitimi. ad hoc in auth. quib. mo. nat. effi. §. fi. filium. coll. vij. ¶ Præterquam si quarqui sint extra in. infra quando. & qui. quarta pars de. l. j. lib. x. ACCVRS.

[e] ¶ Compellantur. In authen. quib. mo. nat. effi. §. fi. qui autem legitimi. §. fi. qui autem legitimi. ed. 6. sicendum. 2. Vel dic quod illa per hanc distinguitur.

[f] ¶ Maternus eius. Immò videtur quòd nulla differentia facta bonorum, vnde ad eam perueniunt: siquidem habent tres partes, & illi cognati quartam: vt in authentica. ed. 6. sicendum. 2. Vel dic quòd illa per hanc distinguitur.

[g] ¶ qui pofteà. id est, post hanc.

[h] ¶ Cum qua.] CASTR. Habebas mulierem quamdiu in concubinam, & ex illa filios: postea eam ex contractibus matrimonium, & filios susceptos, & dotalia conscripta sunt instrumenta: ex per subsequens matrimonium filij postea nati legitimentur? Dicitur quòd sic: & filij nati post matrimonium debent gratias referre filio primò nato: quia illi fuerunt causa quare illi essent futuri legitimi: vel quare patri pattà concubinam accepit in vxorem.

[i] ¶ Cui qua. Haec cōsti. confirmat l. 6. §. ut. Pertb. hæc l. & quæ proximè sequitur, pertinet ad futura, & præteritis, vt contrarius Nov. 74. CYIAC.

Filius legitimatus per oblationem curiæ decedenti ab intestato succedunt eius liberi, pertinent quarta curiæ danda, si dicti eius liberi non sint curiales: nisi tamen postquàm eorum pater fuit oblatus curiæ, efficiantur curiales. SALYC.

Sed si quidem iste naturalis filius, siue postquàm legitimus successor patri effectus† sit, siue in antecedente tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius successionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse, præterquam si quarta[a] portio bonorum eius eidem curiæ debeatur, eò quòd nullus fortè ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet obseruando: vt hi, quos iste naturalis filius, posteaquam fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuiones sine dubio sint, & curialia peragere munia compellantur *.

† fortu.

Si legitimatus per oblationem curiæ, decedat sine liberis, succedat mater in tertia, in reliquam curiæ. Si verò mater non superest, succedit in paternis curiæ: cognati in reliquis: & si eius cognatus curia si esset, omnia etiam paterna ad curiam deuoluenda habebit: etiam si casu si mater superest, ad omnia bona extra substantiam patris quæsita cum cæteris succedit. SALYCETVS.

Si verò sine liberis cuiuscunque gradus intestatus decesserit: si quidem matre superstite: tertiam quidem partem bonorum eius matrem habere: duas verò alias partes curiam, cui à patre datus est. Sin autem mater quidem defuncti non superest: alij verò cognati ex materna linea descendentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad eius vocentur successionē: tunc ea quidem, quæ à patre naturali ad eum peruenerint, eidem curiæ competere. Si quid verò filio posteà legitimo successori effecto, vel à matre sua, vel aliúde quocunque legitimo modo acquisitum sit: hoc ad proximos maternos eius[f] cognatos peruenire. Illo videlicet obseruando, vt sine matre eius superstite, siue ea ante filium mortua, aliquis ex eius genere eiusdem curiæ fortunam subire paratus sit: liceat ei offerenti se eidem curiæ, bona mortui, quæ de substantia patris ad eum peruenerant, capere, munique peragere curialia: quo accedente, mater defuncti (si adhuc superest) non solùm tertiam partem eorum, quæ extra paternam substantiam filius eius aliunde acquisierit: sed etiam omnia ea, vel ipsa sola, vel cum coheredibus suis capiat.

Hac lege statuta non habent locum in iam mortuis: sed morituris. SAL.

Ea verò, quæ de successione naturalis filij post curialem conditionem morientis constituimus, non tantùm in his locum habere debent, qui posteà g à patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiam in illis, qui iam dati sunt, si tamen adhuc superstant. Quòd si ante præsentem sanctionem mortui sunt, minimè ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extendimus.

Etiam habens filios legitimos, potest naturalem curiæ tradere: sed non potest eo plus relinquere, vel donare: quàm vni ex filiis legitimis, & naturalibus, cui minus dederit. SALYC.

Et quoniam omnimodò fauendum est curiis ciuitatum: illud etiam in hanc partem addendum esse censemus, vt liceat patribus naturales filios curiæ patriæ suæ tradere, non solùm nulla eis legitima sobole existente: sed etiam si filios, vel alios liberos ex legitimis matrimonijs procreatos habeant, & eo modo naturales quoque filios sibi legitimos successores efficere: ita tamen, vt minimè eisdem patribus liceat per donationem, vel vltimam voluntatem amplius eidem filio naturali dare, vel relinquere, quàm vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui minima portio data, vel relicta sit. Dat. Kalend. Iun. DN. Iustiniano A. II. Cos.

Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogenitis, & succedunt æqualiter cum liberis postea nascituris. BALD. CONCOR. SAL.

2. Idem A. Demosthenei P.P.

CVm quis g à muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictum, cuiúsque consuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minimè dotalibus instrumentis compositis: posteà autem ex eadem adfectione etiam ad nupitalia peruenerit instrumenta, & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreauerit: ne posteriores liberi, qui post dotē editi sunt, sibi omne paternum patrimonium vindicare audeant, quasi iusti, & in potestate effecti, fratres suos, qui ante dotem fuerant nati, ab hereditate paterna repellentes: huiusmodi iniquitatem amputandam * censemus. Cùm enim adfectio prioris sobolis & ad dotalia instrumenta efficienda, & ad posteriorem filiorum

* al. non ipsa. rodum.

480/C.IV.K.5-4, 1269-1270
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Ex iisdem matrimoniis.* scilicet parentibus. & sicut *Instit. de nupt. §. fin. & ff. l. prima. & quod ex nat. & Instit. de hered. quæ ab intest. §. j.* & not. quòd hæc lex non distinguit, habeat legitimos, vel non.

b NVper *legem.* superiorem proximam.

c ¶ *Nuptiarum.* dic vt diximus *Instit. de nupt. in fin.* ACCVRS.

d ¶ *Tabenda.* id est, habenda. ACCVRS.

e ¶ *Prolitas.* vt *Instituit. de inofficio. §. i. & ff. de filiis. & mancipatorum. §. ff quæ pro.*

QVod iur.] CAYVS. Lex Codicis dicit, quod filij nati ante matrimonium, fiant legitimi per subsequens matrimonium: quod verum est, etiã si ex vxore sua prænorma, vel à qua legitimè per diuortium diuorterat, habeat Titius legitimos quia si prouò habuit vxorẽ, & ex ea filios, cum his filij naturales possunt legitimari per principem.

f ¶ *Quod iur.* hæc auth. est *in authent. de incest. nup. §. dubitatum. colla. ij.* ACCVRS.

g *Sed nova.*] CAYVS. Stilla videtur distinguere primam authent. quia si ista cõcubina ancilla fuit, & filios habuit legitimos ante matrimonium: per subsequens matrimonij non possunt legitimari.

g ¶ *Sed nova constitutio.* scilicet *in auth. de nat. & fil. §. pen. in fin. coll. ij.*

NOua alia.] CAYVS. Hæc loquitur tam de ancilla, quàm de libera: quia si aliquis desponset ancillam suã, & manumittatur: filij nati ex ea legitimantur. ACCVRS.

h ¶ *Nouæ alia constitutio.* vj. quæ est, vt *liberti de cetero. §. si quis autem. coll. vj.*

PRæterea.] CAYVS. Ponit aliam modum hac auth. qualiter pater potest legitimare filios; vt sic sibi succedant. & dicit quòd pater potest supplicare principi, vt eos legitimet, si nõ vult mulierem ducere vxorẽ: vtpote quia deliquit, vel mortua est, vel latet, vel aliàs matrimonia impediatur. ACCVRS.

[Tem.] CAYVS. Ista Auth. ponit alium modum qualiter filij possint succedere patri, dicens quòd pater potest dicere in testamẽto suo quod vult filios suos esse legitimos, & sibi succedere: & filij debent ostendere testamentũ patris principi, & sic fiunt heredes, & voluntatem patris

i ¶ *Et prolitis.*

k *Secũd.*

l ¶ *Adhuc.* *nouæ.*

m ¶ *Ex iisdem matrimoniis.* &c.

n Indistincta Iust. ex sic fit in hac lege nominatim concessit, vt ex quarumcũq; personarum vxoribus ex classibus, vt probabile est, & compositis ibus detinebitur.

o ¶ *Ex iisdem matrimoniis.* &c.

p *Secũd.*

q ¶ *Nouæ alia constitutio.* vj. quæ est, vt *liberti de cetero. §. si quis autem. coll. vj.*

r Ex Bilin arti. culo matrimonii, necessitas tamẽ tenet ma trimonia hu iusmodi: sed erit legitima: cui ipsi filiorũ & habentur quasi posthumi, ante pro pe tibunis: ut *l. si quis posthumus. ff. de liberis.* Pom. Dum. ma rg. 11.

rum edendam progeniem præstiterit † occasionem: quomodo non est iniquissimum, ipsam stirpẽ secũdæ posteritatis [priorem *]quasi iniustam excludere, cùm gratias agere fratribus suis posteriores debeãt, quorum beneficio ipsi sunt iusti filij, & nomen, & ordinem consecuti ††

Neque enim verisimile est, eũ, qui posteà vel donationem, vel dotem conscripserit, ab initio talem adfectionem circa mulierem non habuisse, quæ eam dignam esse vxoris nomine faciebat. Quapropter sãcimus in huiusmodi casibus omnes liberos, siue ante dotalia instrumẽta edi ti sint, siue posteà: vnã, eadẽque lance trutinari, & omnes filios suos in potestate suis existere genitoribus, vt nec prior, nec iunior vllo habeatur discrimine: sed qui ex iisdẽ matrimoniis ** procreati sunt, simili perfruatur fortuna †. Dat. XV. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V.C. Cons.

Ista lex tollit dubiũ, quod insurgit ex lege præcedenti: & hoc insidet: Per sequens matrimonium filij nati ex concubina legitimantur, etsi ex eo matrimonio nullus posteà nascatur, vel natus viuens non reperiatur: sepore mortis patris: & si antè nati legitimantur, multò magis qui erant in utero tempore matrimonij: & tempus conceptionis, vel nativitatis inspicitur, prout liberis est vtilius. SALYC.

XI. *Idem A. Iuliano P.P.*

NVper legem [b] conscripsimus, qua iussimus, si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio adfectione maritali (eam tamen, cum qua poterat habere cõnubium) & ex ea liberos sustulerit: posteà verò adfectione procedente, etiã nuptialia [c] instrumẽta cum ea fecerit, filiõsque, vel filias habuerit: non solùm secundos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate esse patribus, sed etiam anteriores, qui & his, qui posteà nati sunt, occasionem legitimi nominis præstiterunt. Quam legem quidam putauerunt sic interpretari, siue nõ progeniti fuerint post dotem conscripta liberi, siue iam ab hac luce subtracti: non anteriores filios iustos haberi, nisi vtroque tempore viuentes, & superstites liberi inuenirẽtur: quorum superuacuam subtilitatem penitus inhibendam cẽsemus. Sufficat enim talem adfectionem habuisse *, vt post liberorum editionem, & dotalia efficiant instrumenta, & spem tollendæ [d] sobolis habeant: licèt enim hoc, quod speratum est, ad effectum non peruenerit: nihil anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur: & multò magis si quis mulierem, quam in contubernio suo habuerat, prægnantem fecerit: posteà autem adhuc grauida muliere constituta dotalia fecerit instrumenta, & puer, vel puella editus, vel edita sit iusta patri soboles nascatur, & in potestate efficiatur, & heres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. Satis enim absurdum est, si filij post dotem progeniti anterioribus liberis adiutorij adferant, & ipsum puerum, vel puellam sibi opitulari non posse. Et generaliter definimus, & quod super huiusmodi casibus variabatur, definitione certa concludimus: vt semper in huiusmodi quæstionibus, in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur: & hoc fauore facimus liberorũ, vt † editionis tempus statuamus esse inspectandum: exceptis his tantummodò casibus, in quibus conceptionem magis approbari infantium conditionis vtilitas [e] expostulat. Dat. XV. Ka. Apr. Lampadio, & Orestes VV. CC. Coss.

IN AVTHENTIC. DE INCESTIS nupt. §. dubitatum. coll. ij. constit. vj.

Filij legitimi non impediunt naturales legitimari per sequens matrimonium. h. d. nisi illi naturales essent nati ex ancilla: vt in auth. sed noua: quod tamen permittitur, si dotalia conficiantur instrumenta: vt in auth. noua alia. quæ corrigit auth. sed noua, & authent. sed noua, *limitat* authent. quod iur. SALVEST.

QVod iur [f] locum habet & si ante hoc consortium legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè, vel ea mortua.

IN AVTHENT. DE TRIEN. ET semis. §. penult. coll. iij. constit. v.

SEd noua constitutio [g] non permittit hoc in ancilla, nisi ei, qui sine legitimis aliis reperitur.

IN AVTHENT. VT LIBER. DE CÆ. §. si quis autem. colla. vj. constit. vj.

NOua alia constitutio [h] hoc generaliter inducere videtur & in his, qui ex ancilla sunt *, vt ex ipsa dotis inscriptione simul & libertas tribuatur, & ius suorum.

IN AVTHENT. QVIB. MO. NA. EFFI. legi. §. si verò is, qui. & §. sed & aliud. colla. vj. constit. j.

Bastardi non possunt legitimari à comite existentibus legitimis: quod credo verum, nisi consortiorũ legitimis. BALD. Vel sic: *Hæc auth. addit, idem dici generaliter, quod sui natura est repetitiuum, & ampliatiuum: quasi dicat, eodem per sequens matrimonium, vt in auth. præcedentibus: sed etiam sine matrimonio per rescriptum principis naturalis legitimantur.* SALYC.

PRæterea † qui legitimam non habet prolem: sed ex huiusmodi consuetudine duntaxat naturales: potest eos, precibus principi datis, legitimos sibi constituere: & sine matrimonio, si mulier iam defuncta sit, vel deliquerit, vel occulteur, vel aliis venire prohibeatur, vel quoquo modo matrimonium impediatur, vt facerdotio.

IN AVTHENTIC. QVIB. MO. NAT. effi. legiti. §. illud autem. coll. vj. constit. j.

Hic addatur nouus modus, per quem filij legitimantur. BALD. & SALYC.

ITem sine legitimis [i] decedens, in testamento scribens velle se naturales filios fore legitimos successores, licentiam habeat, vt post mortem eius filij principi supplicent, testamentum ostendentes, & principis, & legis dono fiant heredes: si tamen filij [k] voluntatem patris

l ¶ *Et sine legitima.* &c. *quæ est quod. mod. nat. effi. legi. §. illud. coll. vj.*

k ¶ *Filij. sic V. de testam. l. si quis maior. ff.*

m ¶ *Quodam autem casu.* habet. *fin. vt. qui de cetero legitimi. & liberi cum tribus.* &c. *in fauorem. quia filij. non se exhaurient.*

† De matrimoniis autem. vide. repetitiones: Gabr. ad *fin. ff. de lib. & posth.* & est in Bondelib. conformalitibus. Fidelem. *pri. de fin. fund.* quod. nullus non. potest legitimare bastardũ sine consensu domini directi, & legitimatus hæredem.

480/C.IV.K.5-4, 1271-1272
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de lega. j. d. cum pater. §. liberos. & de regu. iur. l. cum pater. §. fili.

Si quis.] Cæsa. Hæc Authent. ponit adhuc aliam modum, per quem filii succedant tanquam legitimi: dicens quod si quis habet masculum, quæ potest esse vxor, & dicat in instrumento publico, vel privato cum subscriptione trium testis fide dignorum, quod vult filios naturales suos esse, & legitimos, erit sic testatio. quod si de vno filiorum dicat se ipsum esse & legitimam: quasi filij ex matre masculi natiquam erant legitimi.

a ¶ *Si quis.* * sine legitimis. Venia in corpore non aperit habetur legitimos vel ad. Amittit. Dicas quod legitimatio nil prodest, existentibus legitimis, nisi in duobus casibus. l. quando fit per oblationem curiæ, & per matrimonium: vt *in authen. quib. mo. nat. effi. §. generalem. collat. 7.*

b ¶ Cæsa. sic *sup. de di. versis vt l. ex sup. de adopt. diuersi. indicium l. testamenta.* & hic est casus vbi b non inter alios acta, aliis prodest.

c Cibum.] Itaque tantum dabit cibum, nam ad omnia dicas responderi.

d ¶ *Consequentia.* quia nec filius nec nepos legitimus est nec vt subsit in duobus vltimis casibus.

e ¶ *Extendimus* & sic nepos filio patris vita.

f ¶ *Aperimus.* Nota ergo bastardos non succedere cognatis patris: vt in *authen. c. §. filium quib. colla. 7.* ¶ Sed quid si d ex spurio habeo naturalem, vel legitimum nepotem? Vel quid si mulier habeat nepotem ex naturali, vel spurio, vel contra: ex legitimo filio habeat nepotem naturalem? Potest responderi vt in naturali: vt distinguatur habeat legitimam sobolem, vel non: & facit]. *ad Oseas. c. j. Iustiti.*

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

Dicit de constitutione: nunc de quasi constitutione. Vel dicit qualiter vnum pater efficiat filio in testamento, & quomodo qualiter matrem in tutela.

Vnum dicis.] Cæsa. Si patronus liberos tutorem in testamento dedit, cum nō teneat datio, sicut tutor tutelā non administret, non tenebitur. & vnde figmus gesti, tenebitur ergo gesti actione.

patris amplectantur quod generaliter obseruatur: sed si alij quidem volunt legitimi fieri, alij non volentes sunt: ceteri in iure naturali remaneant.

IN AVTHENT. VT licet matri, & cæsq. §. ad hoc autem. col. viij. confit. fi.

Hic addatur alius modus legitimandi naturales, qui est in se mirabilis, & ideo bene notandus. Sal.

Si pitis * liberos habens naturales ex muliere libera, quæ vxor ei noluerit esse, dicat † in instrumento sive publice, sive privatim manu conscripto, habente subscriptionem trium testis fide dignorum, sive in testamento, sive in alio monimento hos suos esse, nec adscriptis naturales: hujusmodi filij vt legitimi successores erunt. Et si vni ex multis filiis testimonium quodlibet ex prædictis modis præbuerit: cæteris * ex eadem muliere natis ad legitima iura sufficiet.

In odoslis appellatione filij nō continetur nepos, si racio ody quia erat in filia, cessat in nepote. l. d. hæcles nec. Vel sic: *Pbo si mentis de filio respolla certa qualitate, nō continetur nepos, qui est alterius qualitatis.* Bal. Vel sic: *Licit iure sīe pater prohibetur totum relinquere naturali filio nō tamē prohibetur nepoti naturali, ex legitimo natorum nepoti legitimo, ex naturali natorum nepoti naturali, ex natorali natorum nulla sobol sobol sobolem legitimam successionem ab intestato, remanēt iura antiqua in suo statu.* Sal.

Eit. *Idem R. Iuonni P. P.*

Vidam, qui iustum filium habebat, nepos accessit naturalis. Si nepotis nomen huiusmodi sobolis legibus accōmodādum esset, quærebatur. Volebat enim tali naturali nepoti ex suo legitimo filio iam defuncto progenito totam suam substantiam relinquere, quasi sacris cōstitutionibus tantūmodo in filiis naturalibus prohibētibus totum patrimonium, siue quantā partem voluerit eis relinquere, & certo siue partes eorum cōclaudentibus. Huiusmodi autem dubitatio & in alia [dubitationis] specie ventilata est. Quid enim si ex naturali filio nepotem habeat aut legitimum patri suo, vel naturalem? In omnibus iaque talibus dubitationibus * cū nulla legitima cōsequentia d in huiusmodi personis custodiatur: sed interuentu sobolis naturalis nullum ius legitimū subesse potest, vt necessitas relinquēdi aliquid eis ex legibus imminentis: cum eis quantum voluerint suæ substantiæ in eos conferre, scilicet nulla legitima sobole subsistēte. Filiis enim naturalibus relinqui constitutionēs quantum voluerint, idē probauerūt: quia vitium pateratum refrenādum † esse existimauerunt. In nepotibus autem non eadem obseruatio in præfatis speciebus custodienda est, vbi legitima soboles minimē facit impedimentū. Ex enim subsistente, veterum constitutionum tenorem in naturalibus filiis statutum, & in nepotes extendimus e. Sed hoc in his tāummodō sancimus, in quibus voluntate aliquid cōsecuti sunt. Iura enim ab intestato in aui successionem nemini eorum penitus aperimus f: & hæc nō solum ea accedere cōsecutus à substantia aui paterni naturalis: sed etiam prouui, vel eius cognationis: si quis saltem huiusmodi vocabulum in tam degeneres hominēs extendere maluerit. Dat. Kalend. Nouembr. Lampadio, & Orestis VV. CC. Cons.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

TIT. XXVIII.

Explicata controuersia matrimonij, & dotium, & aliorum, qui id genus contractuum præcedunt, vel sequuntur, incipit tractare de alio genere contractuum, qui contractibus adnumeratur. l. contractus. ff. de reg. iur. ex cōtractibus. ff. de obligat. & act. *quia ipsi pupillus tutelam habuit cum tutore non contrahit. l. vlt. ff. item pup. fol. foc. nomen tutoris ex administratione sua tutoris quasi ex contractu, & per eandem administrationem inter eum, & pupillum nascitur actio vtrorum, directa, & contraria.* §. tutores. In hac de obligat. quæ quasi ex contr. *Tutela autem nomen, cum dicit tutelam esse contractū, tutela gubernatio, & administratio vel curatio, vt cum in re aliqua dicunt tutelam restituere id est, administrationem tutelæ restituere dicunt: non tutelam simpliciter non est contractus: sed vsu, & peculiar. & ex sententia definitio. Est autem alia tutela legitima, alia datiua. Et datiua, alia testamentaria. alia Atiliana: nam & duci testamento datiui dicitur, vt Pomponius ait lib. Reg. ex. de tut. & dati à prætore, qui Atiliani appellantur in tit. de Atiliano. l. dubitat. ff. rem pup. fol. hoc l. vlt. §. de leg. tut. Idē autem primus vt. ff. de testamentaria tutela. quæ hac penalis. & vt in hereditatibus sic in tutela prior est tutela testamentaria, cū qui sub conditione. ff. eod. Cvtac.*

Tutor nō legitimē datus in testamento, non tenetur, si non immiscet se administrationi: si autē se immiscet, tenetur actione negotiorum gestorū. h. d. ipse l. Bald. Vel sic: *Tutor minus legitimē datus non copitur administrare: sponte tamen administrans, tenetur actione negotiorum gestorum, & non tutela.* Salyc.

I. Imp. Severvs, & Antoni. AA. Sperato *.

Quem dicis i tibi tutorem in testamento h patronus datum, si administrationi se non immiscuit ¶, nulla actione tibi teneatur: neque † ad solutionem

g ¶ *Quam dicis.* ¶ Potest * quasi hic in prima lege, quare tutor à iudice non potest dari sub conditione: vt *ff. de tutela. l. mas. §. sed à testatore sic: vt Instituqui da. ta. pu. §. ad certum?* Resp. quia præsumendum est quod patri bene facit eum dando sub conditione: & multam confidit lex in eo, adeō quōd non quam fuisset tutor alio datus, rem pupilli saluam fore: vt *Instit. de satisdā. tut. §. 1.* Vel dic actum esse legitimum in iudice, qui non recipit diem, vel conditionem: vt *ff. de regul. iur. l. actus legitimi.* Hæ. ¶ Item an tutor datus in testamento pupillo, facto inuentario possit consumere debitorem pupillarem nomine pupilli? Videtur quōd non. nā videtur hic esse perplexio. nam non potest esse tutor, nisi adeatur hereditas: vt *ff. de tutela. tuto l. si nemo.*]. nec adire hereditas, etiam si sit lucrosa, sine tutoris authoritate: vt *Inst. de auct. tut. §. neque.* Sed dic quōd iudex iudicis adeat: vt *ff. de iure delib. l. si infanti. in fi.* vel dicas tutorem ad adeundū vt *l. de adoptat. l. cum quidam.* ¶ Inde an tutor institutus datus, & cōfirmatus, sit testamentarius, vel datiuus? Dic vt]. ut. *l. ff.* Hug. ¶ Item b dat tutorem pater in testamēto facto coram quatuor testibus, an valeat datio? Videtur quōd sic: quia potest testari quoquo modo vult inter liberos, sed tutor est in hereditate: ergo, est decedat ab intestato, ex voto peracuit ad tut. Io. Item quāde plures sint tutores dati in testamento, & omnes decedant: vocantur legitimi. Sed si remouantur vt suspecti, tunc datiui: vt not.] *ad Lin magna glo.* ¶ Sed quæ est ratio discretiatis? Resp. quia quando sunt remoti, remanent reliquiæ: vt adhuc quasi videatur adesse tutor: vt] *in quod. tangit. ha. tut. l. Iulii.* ¶ Iste si suis dei tutorem ad poni, & instituat eum an valeat datio? Videtur enim quōd non quia lex semper dicit de matre, quæ eam instituit: vt]. *ad. l. mater.* Sed quōd dicit de matre, idem est in aliis.

a ¶ Tutor à iudice sub conditione dari non potest, licēt à testatore posit, & not.

† Secundum legendum: vt in notitia editionis anni 1560.

b Tutor datus facto in testamento, non valet.

a ¶ *Item.* b *In testamento.* quo

* Sapienti.

480/C.IV.K.5-4, 1273-1274
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

alios, non te instituit: & id in patronos vt *ff. ex l. quæ cautela, § fin.* secus si te instituisset: vt *l. ex l. mater. & ff. de confir. tu. l. si patronus.*

a ¶ *Ideque enim.* Bona ratione vsus habet necesse se excusare: vt *ff. eod. l. 1. § ff. de excusat. tut. l. sive operæ, § hæc de his. & ff. de appell. nominandis, &c. sic ff. de negot. pro tut. l. 1. § sed verum. in principio.*

b ¶ *Ignoro.* Scienti se non tenet. & sic de gestis tàtum tenetur: quia sufficit, &c. vt *supr. de negot. gestis l. tutoris.* nisi cum administrat omnia gesta: vt *ff. de negotiis gestis. l. 5. pupilli. § fin. & l. 1. mandati. § fin.* Itaque putabat se teneri tenetur actione tutelæ. *l. ex l. mater. in fin. & l. 6.* gratuitus tenetur, & aliis modò fuerat gestum: vt *ff. de ne, qui pro tu. l. 3. § penult. & de administr. tutor. l. tutores. § qui fi.* & vtili negotiorum gestorum, secundum Iu. vt *ff. de negotiis gestis l. 1. § hæc actione. & l. 3. quæ dare tutor pos. l. mulier.* Vel secundum non nisi tenuerit actio negotiorum gestorum cum actione protutelæ: vt dixi *in l. 1. § ff. de negot. gest. § hæc actione.* ¶ Item nobis quod qui non tenetur: si incipiat, tenetur: sic & *ff. de pecun. l. 1. & ff. commod. in commodato. §. fient.* ¶ Item nobis, quod triplex est tutela, testamentaria, legitima & datiua. de prima hic tit. & sequẽs dicunt: de secunda l. tu. ij. de testis in sequentibus: quia quandò locum habet testamentaria, nõ habet locum legitima. Item testamentaria, & datiua simul concurrit quandoque: vt *infra. tit. l. 1. § 1. proxima.* Sed legitima nũquam habet locum cum testamentaria, neque tutela legitima cum datiua. Siue ergo nullus est datus in testamento, siue plures dati fuerint omnes decesserint: succedit tutor legitimus, si verò vnus eorum decessit, loco eius cõstituitur datiuus. Ut cæteri non sufficiant: quia quando locũ habet testamentaria, non habet locum legitima. Similiter fili ordinati data, interim datur datiuus: & non spernitur conditio extranea, habet locum legitima. Sed si testamento datus est excusatus, vel vt suspectus remotus, venit datiuus: vt *ff. de tutor. l. 5. quæ sub conditione.* At vbi habet locũ legitima tutela, datur à iudice ipso iure nullus est: vt *ff. de tutor. ex. l. 1. § tutor respondit. § 1. & l. 1. qui dat. tut. l. 5. § fratres.* Et prædictis ergo colligitur, quòd datiua tutela adminiculo testamentaria excludit legitimam: quod non potest facere per se. & facit *l. de negot. gest. l. ut tutorem.*

E *Tsi à patre.*] CARVS. Filio suo pater tutorem dedit in testamento: idcirco in codicillis dedit alii, an videatur primò repudiasse? & ita quòd non nisi hoc expressè dixisset testator.

c ¶ *Codicillis.* testamento confirmatis: vt *ff. ex l. 1. § 1.* ARIO. Quod hodie semper verum est, vt confirmati videantur: *Instit. de codicill. § 1.*

d ¶ *Tutor erit.* cum iã videbatur: quia tutorem habens, &c. vt *l. quæ pat. l. antepen. & Instit. de curat. § interdum.* sed non potest eodem tempore dari videtur: si eodem testamento, quo constat plures dari posse secundùm Iuan. Adita ergo hereditate fiet tutor ab vno herede, ineptè tutela omnium: vt *ff. eo. l. 5. num.*). Adita ergo nullus erat prior: & sic non potest dici vnum ante alium. Item adhuc videbatur, posteriorem dando, priorem removeri: vt *de prætor. l. 5. quia cum § fin.* quæ est contra. sed aliud in procuratore, quod petantur est officium: vel idem: quia in omnibus ibi: vnus ante alium: hic autem non: cùm ab adita hereditate omnes incipiant hic esse tutores. & facit *ff. de admin. legat. l. ultimo. § quæ filius. & infra de testam. l. sanctum.*

Si tutorem.] CARVS. Si pater filiis dedit tutorem in testamento. & vnus ad adultam ætatem peruenitur fratris sui pupilli debeat esse tutor. & datus in testamẽto remoueri, quæritur? Dicitur quòd non. sed secũdùm hæc nulla est dubitatio legitimè quia minor vigintiquinque annis tutor esse nõ potest: vt *l. de legitimo.*

enim a iure datus tutor fuit. quod si administrauerit sponte b res tuas: experiri adiectus cum actione negotiorum gestorum potes. PP. Kalend. Aug. Apto, & Maximo Coss.

Quæ eodem tempore confirmãtur simul, fieri videntur. Vel sic: *Pater dando posteriorem tutorem non intelligitur remouere priorem. b.d.* BALD. Vel sic: *Tutor testamentarius non excluditur per codicillarium datum ex postfacto: sed simul tutores erunt ambo.* SALY.

11. *Imp.* ANTONINVS A. *Sabiniano* *.

ETsi à patre tuo testamento iure tibi tutor datus, eo ipsore quo heres extitisti, in rebus humanis fuit: tamen codicillis c alius tutor testè datus est, & vterque propter voluntatem testatoris tutor erit d: nisi testamento datum pater alium codicillis dando reprobauerit: tunc enim posterior solus tutor erit. Dat. Id. April. Duobus, & Aspris, Coss.

Frater impuberis tutorem testamentarium non excludit. BALD. Vel sic: *Tutela testamentaria non cedit legitimæ.* SALY.

12. *Imp.* ALEXANDER A. *Gordio,*) *alias.*

SI tutores testamento vobis dati sunt: quanquam vnus vestrũm suæ ætatis factus sit: id

Lvtè. Dic ergo fili vnus filiorum habebat xvj. ann. alius xiij. qui alio pupillo remanente peruenit ad xxv. an tunc fit tutor fratris, qui fuerat datus in testamento?

e ¶ *Ad eum.* factum adultum sed qui erat, remanet. ¶ Sed quid miri, cùm hic erat minor xxv. annis: vt *l. de legit. tut. l. fin.* Respondeo, potuit esse tutor minor sed excusabat se, si volebat: vt *hic, & Instituit. de excusa. tutu. §. sicut minor.* sic ergo hodie insulsi est hæc lex.

a. Vel dic quòd alter habebat vnum medium: alter tredecim minos & dimidium, quibus datus est tutor: maior creuit, ita quòd factus est xxv. annorum. adhuc tamen alter est pupillus, & remanet tutor idem: & hoc cum testamento datus fuit: fertè si à iudice: vt *ff. de tut. & rat. distrahen. l. si tutor respondit. §. 1.* & plenè dixi *l. eod. l. in fin.*

¶ Et non quòd dicit, fuit ætatis id est, adultus, secũdùm primum casum: vel minor xxv. ann. secũdùm alia. quòd probatur *l. de his, qui veniam ætatis impetra. l. fi.*

Mitior.] CARVS. Mas mater filio suo impuberi tutorem dare potest, quæritur? Distinguitur: aut instituit eum heredem, aut non. Primo casu potest: sed confirmabitur à iudice: sed sine inquisitione. Si verò dedit, nec instituit, nec tutor confirmatus: & tunc cum inquisitione non tenet datio.

f ¶ *Non potest.* vt & *ff. de confirm. tutu. l. 1. i. ex fine & infra eod. l. 1. & de lega. 1. l. pen. §. mater. & ff. eod. l. 1. § 1. in fine.* & est ratio quia non b habet in potestate filio, quod est necesse, vt matri datio in testamento: vt *Instit. de tut. § permissum.*

g ¶ *Instituerit* sed hoc quibus extraneus possit: vt *ff. de confirm. tut. l. 1. parentes.* Iuo non sed confirmatur cum inquisitione. matri verò datus tenet c per se, secundùm quosdam, *arg. infra eod. tit. l. fin.* vel sine inquisitione hoc casu confirmatur. Sed videtur contrà etiam quando instituit: scilicet quòd non potest dare: vt *ff. de leg. 1. pen. §. mater.* Solu. hæc illam corrigit. 2. Vel dic exponi, non potest. scilicet alia quando non instituit: vt sic concedere cum principio illius. §. Vel non potest, vt ibi, quia egetur confirmatione, quæ omnino fit.

h ¶ *Fuit.* non dicit quòd sit necesse: sed solet, & expediat pupillo, non aliàs: vt *ff. eo l. 1. § 1. & de inquiri.* diligenter: ergo inquirit. & in patrono, cùm non instituit: vt *ff. ex l. quæ cautelam. §. fin.* Sed cùm instituit, nulla est, vel non tenet.

i ¶ *Nulla* verò id est, neque pupillo herede instituto, neque confirmato. cùm non fuit instituta.

Si pupillorum.] CARVS. Pater filio suo impuberi tutorem dedit quendam libertum. & ipse alienum seruum redimit, & manumittit. & tum tutorem dedit filio: eo redempto solùmmodò alius erit tutor. & illo facto libero aliàs egetur curatore quia tutorem habenti tutor dari non debet.

k ¶ *Voluerit.* quia potuerit: vt *Instituit. qui testa. dare pos. § 1.* & *l. de fideicom. lib. l. fi. § non adstringe.*

l ¶ Data à testatore eodem testamento, vel codicillis, secũdùm Iuan. 1. Vel dic, à iudice.

m ¶ Sed nunc oppones, quòd datione testamentaria non habet locum datio. Sed resp. esse verum, quando testamentaria tenuit ab adita hereditate, vt cum liber datur: sed secus cùm testatus, quem oportet prius maiorem. Sed alia ratione non placet: quia non adstringitur tutor: sed solus esset, cùm ille interim datus deberet deinere: vt *Instit. de Attil. tut. §. 1.* Prima ergo placet d.

n ¶ *Sit curatorem* non tutorem, vt extra opinionem: quia habebat tutorem, &c. vt *l. qui pat. tut. l. antep. & Instit. de curat. § interdum.* 2. Vel dic secũdùm Iuan. etiam tutorem: quia eodem tempore

480/C.IV.K.5-4, 1275-1276
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tempore dari videtur: vt *sup. eod. l. 5. §. 1.* Tertij dicunt idcò curatores; quia in minis solennis voluntate fuit datus: quod non placet: quia fructuà dicitur debere redimi, & manumitti. & facit *l. 21. §. 1. sup. proxima.*

Sibi] CAYVS. Patrono filio suo aureculum tutorem dedit: an valeat datio? Valet quia conuenitur tam de gestis, quàm de negectis, & actione tutelæ, nisi se excusaverit. a ¶ *Si non parer.* non sic in matre: vt *l. 18. §. 1.* b ¶ *Negletis* vt &] *§ 1 tit. non pertinet. l. 4. & ff. de tut. auct. l. si quis tutor. §. quarto.*

Vtela] CAYS. Finita tutela potest adultus tutorem conuenire iudicio tutelæ ad id, quod sibi ex administratione debetur & hoc in prima. An autem in testamento dari possit curator quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in secunda.

c ¶ *Iubeat* finita tutela, non prius, vt *ff. de tut. & rat. distr. l. mis. in prin.*

d ¶ *Non ambigitur.* Sed confirmatur? *L. de aqu. poss. l. curatorem. & Infra. de curat. §. dantur.*

Vtores] CAYVS. Non solùm per verba Latina: sed etiam per Græca dari in testamento potest tutor.

a ¶ *Græcis verbis. In Nou. Theod. de tutela.* Vide scripta ad tit. 27. *Dosp. Pupil.* CYIAC.

d ¶ *Legitimis.* id * est. Latinis & facit *l. de tut. l. hæc clarissimum. in fine.*

* al. Domus.

* Legitimis verbis pro Latinis.

DE CONFIRMANDO TVTORE.

Hoc est opus quando datio non tenet omnino per se.

T Estamento.] CAYVS. Tutor à matre in testamento datus, se excusare non habet necesse, cùm datio non tenet: datus tamen à iudice confirmatur, & tutelam administrabit, *vel se excusabit.* VVLTA.

f ¶ Dari. antequàm tutor dicatur, possum se excusare, si voluerit *ff. de excusa. tut. l. iurisdictio. §. fin.*

g ¶ *Non habent.* quia non tenet datio: vt & *T. tit. l. mater.* sed focus si pater dat: quia debet se excusare: vt *supra tit. §. si non pater.*

h ¶ *Se quidem inquisitione.* secus cùm pater minori legitimè dat: vt *Infra. de tut. §. fin. & ff. eod. l. si filia.*

¶ Sed quare magis inquiritur à matre datus? Respond. quia fragile, & mutabile est muliebris consilium. & ad hoc. *ff. de testam. mil. l. pater. & ff. qui pet. tut. l. fin. in prin.*

* Mulierum consilium est fragile.

adiungi oportet. PP. III. Kalen. Mart. Secundo, & Domato Coss.

Tutor rectè datus, tenetur etiam de negligentia. SALVC.

VI. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMI. AA. & CC. *Domna* *.

SI tibi pater * aureoculum testamento rectè tutorem dedit, nec is excusatus est: eum tutelæ iudicio tam de administratis, quàm de negletis b (cùm administrari debeat) apud competentem iudicem conueni, secundùm bonam fidem tibi satisfacere iusturum. Subsc. Non. Apr. Sirmij, CC. Coss.

Tutor rectè datus in testamento, non curator, licèt confirmetur. SALVC.

VII. *Idem* AA. & CC. *Triphona.*

TVtelæ † [actione] contra tutorem mota, quem in testamento patris, in cuius fuisti potestate, datum proponis: reddi tibi si quid debetur, competens iudex aditus iubebit c. Curatorè enim inutiliter in testamento dari nò ambigitur d. Dat. XVII. Kalend. Maij Sirmij, CC. Coss.

VIII. *Imp.* THEOD. & VALENT. AA. *Florentio* P.P.

TVtores * etiã Græcis verbis a licet in testamentis relinquere: vt ita tutores dari videantur, ac si legitimis b verbis eos testator dedisset. Dat. prid. Id. Septembr. Theodo. C. A. VII. & Festo Coss.

DE CONFIRMANDO TVTORE. TITVLVS XXIX.

Hic titulus est etiam de tutore testamento datus: sed non iure datus, velut à patre filio emancipato aut matre, vel extraneo: quia eos tantùm tutores confirmat lex 11. tabul. quos parens nominatim dedit his, quos in suis heredibus habuit: ita quam, solet lege obseruare datis non improbè, vt heredes testamentarios: quandoquidè confirmare tutelam testamentariam, vt l. 10. ff. de test. tut. est fauore testis. Et sola lex ipsorum, non Senatus, non principis, vt heredis, facit non tutorem. Verùm qui non iure datus fuit à patre filio emancipato, confirmatur decreto prætoris sine inquisitione, etiamsi ex heredaco datus fuit: datus autem à matre, vel extraneo nè aliter confirmetur, quàm ex inquisitione, & ita demùm si heredis infirmis datus fuit. Nec enim mater, aut extraneus præsumitur diligentiam eam, quam heredem non instituit. l. 4. ff. eod. ac proinde nec præsumitur ita bene pro suo tutela consulere. Citò pater præsumitur semper bene consulere, quam ipse filio certum tutorem si fit de probate fide, non addubium, vt Menander dixit: [illegible] ipse sibi heres alterius, id est vitæ: etiam filio adoptato, quem possit adoptando bona mente Confirmatur etiam tutor à patre datus filio suo: imò sed testamento, vel per epistolam, aut fideicommissi verba, l. 1. hoc tit. l. 1. ff. eod. & curator testamento datus à patre, quod etiam non fit iure: quia lex 12. tabul. de tutela loquitur, non de curatore confirmari solet, l. 2. Confirmati, Attalani patris, sunt quidem tutelæ monitarij. Vel testamento destituti, aut nominati patris, quàm iuris. CYIAC.

Tutor inutiliter datus excusatione non indiget: nisi ex die confirmationis. Cum excusatione summatim concordat l. Gaius testamento. ff. de excusa. tut. BALD. & SAL.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Prisco.*

TEstamẽto matris tutores dati f, excusare se necesse non habent g, nisi decreto secundùm voluntatem defunctæ. ff: quidem inquisitione h habita, dati fuerint. PP. III. No. Martij, Iuliano II. & Crispino Coss.

Tutor rotilius à patre in testamento nõ fuit, vel in epistola, non est tutor: nisi confirmetur per iudicẽ: nec cedunt ei tempora excusationum proponendarum hoc die. BALD. Vel sic: *Nec epistola, nec testamento imperfecto datur tutor legitimè: idèò excusationis tempus nõ cedit, antequàm confirmetur.* SAL.

II. *Idem* A. *Valerio.*

NEque per epistolam, neque ex imperfecto testamento tutorem rectè dari, indubitati iuris est. Sed voluntas patris in constituendis i tutoribus vel curatoribus in huiusmodi casibus à iudice, ad cuius officii hæc res pertinet, seruari solet k. Secundùm quæ vereri non debes, ne tempus, l antequam confirmareris, tibi cesserit. PP. VIII. Id. August. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Tutor confirmẽdus non impedit, quin interim alium possit dari: & dato potest confirmandus adiungi. d. BALD. Vel sic: *Antequam tutor inutiliter à patre datus confirmetur, potest per iudicẽ de alio prouideri, vt per eũ gesta valeant.* Vel sic: *Legitimè facta non reuocantur: & confirmatio tuteris consistit in deliberatione iudicis: quia omnino est confirmandus.* SALVC.

III. *Idem* A. *Sossano* P.P.

SI (vt proponis) pupillo, cuius meminisli, pater inutiliter testamento tutores dedit, & petiusquàd hi confirmarentur, alij ab eo m, cuius interest * †, dati sunt: id quidẽ, quod iure gestum est, reuocari non potest *. An autẽ qui iudicium patris habẽt, sedeat: vt *ff. eod. l. nouerali. §. 1.*

a ¶ *Non potest.* sic *l. de administ. l. sanciimus. §. & ad leg. Iul. de adult.*

Nepos.] CAYVS. Si tutor in testamento † datus, non tenet datio: confirmari tamen potest à iudice, tempus tamen legi datum ad excusandum se, non cedet nisi confirmationem.

i ¶ *In constituendis.* id est, confirmandis.

k ¶ *Solet.* fine inquisitione: vt *ff. eod. § filio. & Infra. de tut. § fin.* Sed hodie videtur hæc lex contra: vt *l. de stella. l. hæc consultissima. §. ex imperfecto. & § similis ercisum. l. fin.* quòd quidam dicunt: alij tamen contra. ¶ Item * an erit testamentaria, vel dativa? Videtur quòd testamentaria: vt *ff. eod. l. 4. & de curat. fur. l. si furiosus pubers.* Sed dic dativa: vt argum. *ff. de verb. sign. l. lege. & in authen. de defun. civitis §. interim. col. 9.* hinc est quòd si mater interuenit ex *auth. ¶ quando mu. tut. est. authentic. matri.* præferatur hæc: nec obst. quòd dicitur omninodo estimandas: vt *d. l. Iustum. de tutela, in fin.* quia exponitur ibidem secundùm bona id est, fine inquisitione: non autem omninodo, id est, semper: & sic in eam pro mutat *l. 3. pensat.*

ADDITIO. Tu dicas doctiores cõmentatores tenere talem tutorem esse testamentarium, & procedendum legitimo: de quo per Bart. in *L. 3. § eod. tit.* ¶ An autem rationem matris tutori legitimam expellat? Dic secundùm Bald. quòd non: vt *l. qui per. mu. l. item à maioribus.*

l ¶ *Tempus.* quinquaginta dierum: quod datur ad contestandas excusationis causas: quod cessit ex quo incipit tenere decretum. quatuor autem menses continui ad peragendum negotium ex die nominationis: vt *ff. de excusa. tutor. l. quinquaginta.*

SI vt proponis] CAYVS. Si in testamento imperfecto tutor datus: & antequàm confirmetur, iudex alii dedit: posterior est tutor. an autem qui cum patre litigant, possint esse curatores? Prouidebit cõpetens iudex pro vtilitate pupillorum.

m ¶ *Ab eo.* scilicet magistratu.

n ¶ *Interest.* Quatuor enim adeliæ debẽt: quod is det, qui iurisdictionem habet: quòd illi, cui dati possit: & is detur, cuius dandi sit facultas: & pro tribunali, qui dat.

† al. Tutelæ actione mota, & tunc tutela finitam sibi tutela.

* Pars l. hæc consultissima. *infra. de testamento.*

* Tutor in testamento inuitè datus: iniuste tamen confirmatur, ac dicitur testamentarius.

480/C.IV.K.5-4, 1277-1278
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

adult. l. Generibus. & hoc licet alii erant confirmandi: sic & *§ de mun. l. in integrum, & § mulieri.*

a ¶ *Curatores.* non dixit tutores ac obiter regula *§. quæ ex. tut. antiqua.* 2. Vel dic: id est, tutores: & fac. *§. de offic. tut. l. ex sententia, & §. vit. l. § pupillorum, & quæ ne. in l. § 1. proxi.*

NAturalibus. CAYE. Nan parci filia suo naturali tutore in his rebus, quas vsque ad modum lege definitum dedit inter viuos, vel reliquerit in vltima voluntate, dare possit, quæritur? Dicitur tamen à iudice confirmabitur.

¶ Consonge *l. vbrim. §. quando mulier, est, sunge.* Hanc l. intelligi Iustinian. *Nou. 89.* dum sit, se quidem de naturalibus liberis scripsisse in *tit. de succession.* CYAC.

b ¶ *Quicunque.* inter viuos, vel in vltima voluntate: *vt in auth. quib. mod. natu. effic. fui. §. pen. vel* ⁊ ⁊. secus si nihil dederit: *vt § ead. l. naturali in princ.*

c ¶ *Modum.* *l.* vnam vnciam, vel sex, vel bodie in totum: *vt §. de natu. lib. l. 4. in auth. nunc fili. bient in l. humanitatis, & in auth. licet.* & fuerit ¶ *quando non te. effic. l. 4.* sed opponit, vbinam ⁴ dicere certis rebus hic? & ergo est cœtus *§. de infin. vulg. l. certorum, & l. quia persona, & infin. qui infin. da. nat. pup. §. certa.* Resp. dari etiam res. C. secundariis, non principaliter: *vt Institu. de succ. vulg. §. datum.* vel non datur etiam rei, sed fieri certæ: sed res, quæ continet iuris: *vt §. 15. pamus.*

¶ *al. ordinare.*

a Tunc an possit dari omnes res.

DE LEGITIMA tutela.

Deficiente testamentaria succedit hæc: vt Instit. de leg. ag. tut. in prin. & *hanc nemo dat: sed lex: vt §. ead. l. legitima, in prin.*

AD annulos.] CAYEVS. In hac l. dicit Imperator, quod frater patris, qui est agnatus, tutor de iure duodecim tabularum esse potest.

d ¶ *Ad annuculos.* qui sunt matris fratres: & sic cognati.

e ¶ *Patruus.* qui sunt agnati: & idem in his, qui sunt de nouo sortiti ius agnationis: *vt §. de leg. hered. l. fin. §. fin.* sed b eum iure prætorio admittantur cognati ad successionem eodem iure & ad tutelam, quærit Iust. quod videtur, arg. *Instit. de leg. pæto. tu.*

b Cognati an hodie admittantur ad tutelam.

curatores ⁵ eidem pupillo constitui debeant, aditus competes iudex perspectis vtilitatibus eius æstimabit. PP. III. Id. April. Modesto, & Probo Coss.

Tutor datus filio naturali (etiã in testamento non solẗ) est confirmandus si patris affectio erga filiũ naturalem ostendatur ex eo, quod ei aliquid reliquerit b. d. BALD. Vel sic: *Tutor datus à patre filio naturali, debet petere se confirmari: & confirmatus solum habet administrationem in prouentu à patre.* SALYC.

IV. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P. P.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiam patribus eorũ in his rebus, quas quocunque ⁶ modo eis dederint, vel reliquerint (scilicẗ intra præfinitum nostris legibus modum ⁷) & tutorem eis relinquere: qui debet apud competentẗ iudicem cõfirmari ¶, & ita res gerere pupillares. Dat. XV. Kal. April. Constãtinop. Lampadio, & Orestę Coss.

DE LEGITIMA tutela.

TITVLVS XXX.

TEstamentaria tutela succedit legitima. Hæc non datur. *l. 5. ff. eod. sed lege deferitur ipso iure, & deficientibus tutoribus testamentariis, pupilli quæ sit ipsius status, vel suus ipse sui tutor, non cognati (agnatus enim lex nũ nouit) sed conpagnatui fratres, vel adq agnati, qui proximi sunt adhœrebit pupilli ab intestato: id est, si pupilli patri nõ fuerit substitutus pupillarem. Testamentaria est diuina, legitima non est diuina. Legitima propriẗ est legitima. Testamentaria non improprie: vt hæredum l. legr. ff. de verb. legrad. quæ dun sunt lege inuersa: propriẗ solum, & non improprie, l. 1. ff. de suis, & leg. hæt. legitima est abiudicata legitima. Testamentaria ex eo modo sumque Atrabiana. Nam solus tutorem facit, vel Senatus, aut principes, aut populi ius, non prætor: sed prætor tutores dari iubente lege, vel Senatu, vel principe, vel morte permittente. Nec vllũ extat prætoris edictum, quo fiat tutor. Non est igitur edictũ prætoris lege similẗ, Senatusconsultum est legi similẗ, Constitutio principis lege similẗ. §. quæ autem. Instit. de hon. poss. Item non dicimus de edicto prætoris sed hoc tantum non medicam obiimus iura authoritatem partem iuris est non lege. Nec mirum si curator tutori datus ex edicto, nõ tutor, l. 1. tutel. ff. de tut. & cur. As Non & de iusto constituendo edicere nõ potuit prætor: vt qui hereditam facere non potest, honorum tamen possessorem facit, quem in omnibus tutor hereditarius: sic qui tutorem facere non potest: curatorem tamen facit, quem solet tutorem loco. Et in summa tutorum origo est ex lege, vel alio iure, quod vsqueeo legis obtinuit. Curatorem, qui pubertãm dantur, & aliquando impuberibus, vel furiosis, aut vanis, origo est in iure prætoris, excepto curatoribus furiosorum, & prodigorũ, qui sed legitimi sunt, non dicimus. Et vt de legitima tutela modo dicam, alia ex lege directẗ defertur, vt quæ agnatis deferitur, alia per consequentiam hereditatem, vt quæ patrono deferitur, vel parentibus manumissoribus. l. 1. ff. eod. §. 1. de dol. & quæ extraneis manumissoribus: id est patri adoptatiuo, cui pater se tuitatis filium mancipauit, vt liberatur, quæ propriẗ tutela fiduciaria dicitur: quia hac lege fiduciaque contra filii pacto naturali mancipat emptori, quæ pater fiduciarius dicitur, vt eum manumittat: & sic fiduciaria quoq; tutela dicebatur: cum pater naturalis in emancipatione manumisso extraneo, quia contrahit fiduciam, vt emptor filium mancipatum sibi remancipet patri naturali manumittendũ. Sed hodie fiduciarij tutoris munus consistit, non in patre manumisso: quia receptum est, vt pacto legitimus appellatur, exemplo patroni, fiduciarius non pater fiduciarius sed in liberis non fraudem pupilli manumissi. l. 4. ff. eod. Et rursus legitima tutela, alia est principalis, alia cessicia id est, quã legitimus tutor fœmina puberem alteri cedit in iure qua regimentum morte, & capitis demutatione cessit tutrix, vel eius qui cessit, vt mandat: ut quidlibet. Ut mandatum. §. mandat. l. cum quis in prin. ff. de tut. l. post litem ff. de procur. sicinque cessio tutoris alij cedentis tutelam: quia cessionis priuata renuntiatio videtur, & secunda cessio non valet. Cessionis enim aliam cessionem facere, vt procurator aliam procuratorem facere non potest. Potest autem tutrix in iure cedi tutela legitima, matrilaterali tutrix & tutela non masculorum sed fœminarum puberũ, quæ erant olim in perpetua tutela quasi mariti in manum conuenissent. Nam conuentione in manum mulier sit in potestate viri, & generaliter, neque masculus, neque fœmina, qui, quæ in manu, potestate, mancipio alterius est, & in tutela potest esse pupillare, & in dominio suui, cuiusi liberum, est homo sui iuris: tu liber homo in l. nicti. ff. ex quib. causis maior. Sed quia lex Claudia sustulit tutelas legitimas fœminarum puberũ, ne scilicet essent in perpetua tutela, & hodie quæque esset cessicia tutela, & impuberis tutrix fœmina, vt mariti legitimi tutores sunt consanguinei, vel alij agnati, l. 3. hoc tit. l. 1. C. Th. de tut. & cur. cred. Dico, agnati. Nam cognati, neque hereditas, neque cura, vel tutela legitima deferitur. Sed excipe fratrem emancipatum, qui vt ad legitimam hereditatẗ vocatur ex Constitutione Anastasij: ita æquum est vt vocetur ad curam, & tutelam legitimam. l. 4. hoc tit. l. 1. de cur. fur. § 1. Instit. de luc. cog. secundũm regulã Quã hereditas, ei & tutela redit: & contrà, quæ tamen vitiantur, si fœmina bonis interdicat: vel minor 25. ann. Nam & si ad fœminam, vel marem minorem 25. annis legitima pupilli hereditas redeat: non tamen redit eiusem tutela. Nam hi tantũm sunt idonei tutores, vel curatores, dativi, vel legitimi, qui maiores sunt 25. annis, vt l. vlt. huius tit. ancoquam eximi ipso iure legitimi tutores, & per alios admittuntur tutela omne periculum adimentes, fraudulenti, vel tamen eiusem bona immobilia tacita iure eximi obligata pupilli, vel adulterini habent tacitam hypothecam in bonis tutoris sui. CYACEVS.

Agnatis non deferitur legitima tutela. b. d. lex ista, sed agnatis. sic. BALD. Vel sic: *Tutela legitima ex lege 12. tabul. deferebatur ad agnatos, non ad cognatos: & sic ad patruos non ad auunculos.* SALYC.

Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Fermina.

DO auunculos ⁸ nec masculorũ tutelę ex lege XII. tab. deferantur: cũm soldmodò patruis ⁹, non se excusauerint, id ius tributum sit. PP. VIII. Kal. Ian. ipsis AA. IV. & III. Coss.

IN AVTHENT. DE HERED. AB intest. §. ex his. collat. ix. constit.)

Hodie tutela legitima deferitur si, ordinem ordinem successionis: vt sic proximior vocetur, dum tamen sit idoneus: & pluribus existentibus in eodem gradu, magis idoneus commitatur administratio alterum periculo, & eius curam hypotheca bonorum. SALYCET.

SIcut hereditas agnatione non inspecta proximior deferitur: sic & tutelæ onus comitatur emolumentum: si masculi & perfectæ sint ætatis ¹, & nulla lege prohibentur suscipere ². Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam vocantur: iubemus communiter apud iudicem cõuenientibus, vnum, vel plures eligi ³, & eum, vel eos administrare: vt magis idoneo, vel idoneis committatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur: & substantiis eorum minoribus tacitè subiacentibus ⁴ eo huiusmodi gubernationę.

Etiam

480/C.IV.K.5-4, 1279-1280
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

A Dagnatos.] CAPVT. Tutor pupilli debet esse agnatus, nisi maximam, vel medianam capitis passus fuerit.

a ¶ *Capitis deminutionis*. maximam, vel medianam, vel minimam, si est legitima tutela: vt *Instit. quib. mod. tut. fin. § fin & capitis & § de cap. deminut. Liberalis in princ.* & vt]. *ad S. frater.*

Constitutione.] CAPVT. Claudius statuit, vt agnatus vocaretur ad tutelam fœminarum: cõstitutione cuius cessante statuit Imperator, vt non solum patruus: sed frater ad legitimam pupillorum tutelam vocetur. VIVIANVS.

* Ella estat C. Th. 3. 17. 2.

b ¶ *Lege Claudia*. Lex Claudia legitimas fœminarum tutelas sustulerat. Vlp. *in frag. tit. 11.* CYIAC.

b ¶ *Sublata*. quæ alios filios, alios filiabus tutores esse volebat.

c ¶ *Iure* quod est in fratre etiã posit capitis deminutionem vt]. *d. pruet.*

Frater.] CAPVT. An frater emancipatus non obstante emancipatione ad legitimã fratris sui tutatr debeat tutela, quæritur? Dicitur quòd sic: nisi iusta causa possit se excusare. nec ob hoc, quod è emancipatus, vel capite minutus se potestis excusare.

β ¶ *Frater emancipatus*. Cõfer *l. 8.]. de curat. fur.* CYIAC.

d ¶ *Antecedere*. excipe hodie filium fratris, qui cum eo admittitur: vt]. *de leg. hered. ab. cessante.*

e ¶ *Legitimã*. Sed controvertitur potestate retinetur est fiducialiter: vt *Instit. de fiduc. tutel.* §]. & *l. sic. ff. de leg. hered. l. de emancipatis, & l. manumissum* 1. &]. *de curat. fur. l. ne iuvetur.* Sed efficit ff. *de inofficio. test. l. fratres.* vbi dicit tolli agnationem. & sic non erit legitimus: sed hæc corrigit. Ita facit *Instit. de leg. agn. tut.* § *fin. & in fin. de leg. agn. tut.* § *fin.* & *in fin.* AGNATIO. Emancipati fratribus fuerint est, qui fuit in patris potestate, ipso iure non sunt tutores sed constitutione effecimus legitimi. CYIAC.

γ ¶ *Aliunde*. ab. Quod ante hanc constitutionem licuit. CYIACVS.

Nemo.] CAPVT. Minor xxv. ann. tutor esse non potest. obstante minori ætatem à legitima successione propter hoc excludi debeat, quæritur? Dicitur quòd non.

δ ¶ *Annum implent*. vt *Institut. de fid. tutel. instit. & de excusat. tutor.* § *temp. minor.* &]. *de legi.* Codex.

Etiam minima capitis deminutio iure ipso excludit à tute. hoc dicit cum gls. SALYC.

11. *Idem* AA. & CC. *Aristodoro.*

A Dagnatos pupilli iure legitimo solicitudinem tutelæ petiuere, nisi capitis deminutionem * sustinuerint, manifestissimum est. S. III. Non. April. AA. COSS.

Etiam ad pupillarem tutelã vocantur masculi, reiecta contraria constitutione Constantini. h. d. quã tamen non habemus. SALYC.

111. *Imp.* LEO A. *Eyphrio P.P.*

Constitutione diuæ memoriæ Cõstantini *, lege Claudia ª sublata ᵇ, pro antiqui iuris auctoritate, saluo manente agnationis iure ª tam cõsanguineos, id est, frater, quàm patruus, cæterique legitimi ad pupillarem fœminarum tutelam vocantur. Dat. Kal. Iul. Martiano, & Zenone COSS.

Frater emancipatus est legitimus tutor alterius fratris impotestate retenti, & filiorũ eius. h. d. BAL. Vel ficiliter *frater emãcipatus vocatur ad legitimã fratris, & sororis hereditatem, sic ad eorum tutelã.* SAL.

IV. *Imp.* ANTONINVS *h. Polycarpo P.P.*

FRater emancipatus β, qui in germani sui, vel sororis successione omnes inferiores, seu proximiores gradus: non tantùm cognatorum, sed etiam agnatorũ antecedere ª à nobis pro nostra dispositione iussus est: etiam ad legitimam * fratrum, & sororum, nè non liberorum fraterũ tutelã quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munius sit, vocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienum ab γ huiusmodi onere semetipsum esse contendere suscimus. Dat. Kal. Apr. Ioanne, & Paulino COSS.

Qui non est legitima ætatis, tutor esse non potest: & à successione propter hãc causam nõ repellitur. h. d. BALD. Vel sic: *Minor xxv. annis non vocatur ad tutelam, vel curãtorem ipsi indigent. tutore, vel curatore.* Vel breuiùs: *Qui non est ætatis perfectæ, non potest tutor, vel curator esse.* SALYC.

V. *Imp.* IVSTINIANVS *h. Demosthenei P. P.*

NEmo neque frater, neque alius legitimus † in tutelam siue ingenui, siue liberti vocetur, antequàm quinquum, & vicesimum suæ ætatis annum impleat ª. Imminet enim cuique pro sua tantummodo administratione periculum, ne alieno onere alius prægrauetur ε. Sic enim & pupillis, & adultis cõpetens gubernatio inducetur, & naturalis ordo per omnis conseruabitur. Cui enim ferendum est * eundem esse tutorem, & sub tutela constitui † & iterùm eundem esse curatorem, & sub cura agere ᵇ? Hæc certè & nominum, & rerum fœda confusio est. Discretis δ itaque omnibus, vel dativi, vel legitimi ª fiant tutores vel curatores hi, qui talis ætatis sunt, cui ª suarum rerũ administratio committitur, quorũque res possint plenissimo iure hypothecarũ teneri ᵇ. Omnibus, quæ de successionibus tã ingenuorum, quàm liberorum † prioribus legibus disposita sunt, in suo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsentis legis sanctione accepturis: minimè in libertorum successionibus videantur ex eo, quòd ad tutelæ grauamen non veniunt, successionis emolumẽtũ amittere ᵇ. Recitata septies in nouo * cõsistorio palatij Iustin. D. III. Kal. Nou. Dec. V. C. Cons.

QVI PETANT TVTORES, VEL CVRATORES.

TITVLVS XXXI.

Post testamentariae, & legitimae, dictorum de tutoribus, vel curatoribus, qui dantur à praetore vel ex lege Atilia, vel ex Senatusconsulto, vel moribus, aut à praesidibus provinciarum ex lege Iulia, & Titia, qui petantur, & dantur: non quoque excipiunt ipso iure, vel legitimae datae, vel testamentario nomine petentur, in primis dicit, qui tutores, vel curatores petere possunt, aut debent. Et dabitur quid primum tutores petere liberi liberi parentes, & mater, aeque, mater liberis suis, quibusque vel curatores puberibus. Et si esset tutores, aut curatores impuberibus petere, possunt tutores liberi ab deferrit alisquam partes ab deferrit pietatis. Possunt petere vel amici, ius & adiuvarig in litem. L. vlt. § ne autem. ff. de admin. tut. l. 1. & 2. hoc ti. Et petere omnes, adire nominibus plurium qui [illegible] & [illegible] possunt & ex eis vnus eligi magistratum, vt hi in Episcopis ordãs, Nov. 123. & apud Cors. Tacitã, partitis tres nominant, & ex eis vnum eligi flaminã diolem. CYIAC.

Minor debet admaneri, quid potest curatorem ad hoc: & si admonitus nõ potest, etiam absentes eidem, & iniuste dabitur. h. d. SAL. Vel sic: *Olim cum adulto litigare, debet ipsum admonere: & ipse adultus potest petere curatorem sibi dari.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Chrysantho.*

DMone * adolescentem, adueſus quem cõsistere vis, vt curatores tibi dari postulet, cum quibus secundùm iuris formam consistas * †: qui si in petendis his cessabit: potes * tu competentibus]. *fin. in fin. &]. qui acceptorum lib. n. l. cum filius.*

§ ¶ *Adire prægrauetur*. licitè minor.

h ¶ *Sub cura agere*. quãdoque tamen vnus curatur, & alius fideiussor constituitur: *ff. de neg. gest. Leo facite.*

i ¶ *Discretis*.]*Dativi, vel legitimi.* Id est. Atiliani & Fabiani. Vide scripta ad tit. 23. *frag. Vlp.* CYIAC.

k ¶ *Cui id est, quibus*. vel cui, scilicet ætati.

l ¶ *Tuori*. Aug. *Sunt* quòd ª * minor accipiat dotem, non obligantur bona eius tacitè: fieri nec hic. quod quidam dicunt. Alii quòd sic ᵇ † cùm sit legalis obligatio aliàs non fiat decretum. Hanc quæstionem dedit Bartolus *in repetitione l. fi. confessus. ff. solutum matrimonio in tertia modo reponendi. in verbo. quæritur quare, pone quid mutuum.* vbi confutat dicti dotem minori, quod obligationem bonorum expressam 'recipiat cum iuramento, per *authent. sacramenta puberum. ff. adiuv. vend.*

m ¶ *Admittere*. nam fallit hac regula: vbi est successione, &c. vt *Instit. de leg. parte. tutel. h. fin.*

† *Sine fideiussione. Instit. de fideiussoribus* §. vlt.

a Dotem accipit, minor, an sit bona tacitè obligetur.

b Bona minoris sunt tacitè obligata pro dote, licet nõ in testamento tamen authentica, *ut. hodie.* decretum: quia lex obligatio est legalis. Ita necessitas, & consequitur ratione permissa, et ex consensu tipulatione refert Tiraq. *ad legem connubial.* Gl. 1. *n. 101. & seq.* * Contra c. *in decretis cum Gl. 1. de ex. & qua. cura.*

QVI PETANT TVTORES VEL CVRATORES

Venit nunc ad dicendum: & primò quærendo quis petat eum dari.

† *al. liberorum*: & non mali.

Dmone.] CAPVT. Si quis habens minorem sibi obligatum velit cum consensu: si curator è nõ habet, admonet eum, vt curatorem petat: quòd si non petierit, adire poterit iudicem, & petere vt si detur curator.

n ¶ *Admone*. si vis nec enim puniretur, si non petat: nisi quia si sententia definitiua daretur pro te, non tenetur: *sed pro de pecun. l. non ab minor.* Venditio autem fieri potest ex interlocutoria, vel definitiua de iure lata, si non deberetur: licèt facta si esset pupillus: vt *ff. de hon. auct. ind. poss. l. si minor. & ff. quibus ex caus. in possess. eo. l. apud Iulianum.* Alij autem puniẽtur, si non petant in successione, & in aliis: vt *ff. qui pet. tut. l. fi. &]. de admon. eo. l. sanctum. ff. de admon. tut. l. sanctum. & § ne autem. & in fide de legi. hered. l. sciens.* & facit *ff. de minor. l. ait prætor.* § *permittitur.*

o ¶ *Consultus. alias consultus. alias consultus.*

p ¶ *Pater*. non autem cogitis, vt dixi per *d.]. fi minor.*

* *Lege Iuniano Constitutione. c. Adrianicia non imponit necessitatem. adde l. admonendi. ff. de in iure. adde Extrav. de ex. de offenso. cap. 1. n. 23.*

† Sic in manu scripto codice, pretereà quidã legit *consistere quibus* verbis significare cum aliquo in iudicio litigare.

480/C.IV.K.5-4, 1281-1282
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Officio suo.* quod est, vt si litigat cum tutore, non * alter detur curator nisi postulant pupilli: vt *ff. de tut. & cur. l. non omnis.* & *Cod. eod.* si cum alio, datur iniuria: vt *Inst. de curat. §. item omnis.*

Patroni.] CAEVS. Libertus filiis patroni sui tutorem petere debet, quod si non fecerit, punietur.

b ¶ *Nomina.* scilicet tutorum.

c ¶ *Ex quibus.* id est, propter quas supradictas: scilicet adtinentes, & nominatim petitionis. s. Vel dic ex quibus nominatis.

d ¶ *Indum.* emendatis enim verberibus: vt *ff. eod. l. 4. §. liberti.* & etiam in seruitutem reuocaris, vt dicunt quidam. *ff. de iur. patron. l. iugratus.* & *ff. de libert. & ser. lib. l. 8 manumissus.* & sic est obiecta] *de lib. eau. l. fili.* Sed dic, referre inter necessitatem obsequium, & nõ necessitatem: vt hic dicimus.

b Liberto nõ potest tutorem filio petere, quemadmodũ punietur.

IN locum.] CAEVS. Si tutor pupilli decedit, vel relegatus: petenda matre alius ei per competentem iudicem substituendus est.

e ¶ *Filio.* matri loquitur.

f ¶ *Pupilla.* ô mater, & est, ad hoc, *ff. ad Treb. l. 9. §. si mater non petierit. & ff. eodem. l. 9.* & *infra de administr. tutor. l. fin.*

SI filius.] CAEVS. Creditor potest petere tutorem filiis debitoris, si consanguineos non habet, qui petant.

g ¶ *Ex ipso.* scilicet creditor.

h ¶ *Curare.* cauè dicit, *curare.* nam primò rogare debet eos, qui possunt petere vt petant: vt *ff. eodem l. 6. §. si quidem a liberis.*

* al. Dionisius.

Alius.] CAEVS. An Mater potest filius tutorem petere possit, quaeritur? Dicitur quòd sic.

i ¶ *Non prohibetur.* Sed nec cogitat praecisè: sed caetaneè: vt *ff. de legibus l. 1. scienti.*

MATER.] CAEVS. Mater filio suo tutorem petere debet: an autem filio curatorem habet necesse petere, quaeritur? Dicitur quòd non: cùm ipse talis sit, qui sibi ipsi curatorem petere possit, si ea qualitas exposcat.

¶ Contingit *l. 1. infra quando mul. tut. esse fan. poss.* CVIAC.

k ¶ *Matera pietas.* id est, materna pietas.

l ¶ *Debet.* ô mulier. & facit *ff. ad Treb. l. 9. §. si mater non petierit.* & *§. sequens.*

m ¶ *Et obseruare.* repete, & materna pietas instruere te potest: quid obseruare debes: ne quid, &c. id est, quòd illi, qui petiti, & dati tem iudicem adire, vt in dandis curatoribus officio suo * fungatur. PP. II. Non. Febr. Messala, & Sabino Coss.

Libertus coniuncta petere tutores filiis patroni, sibi nec periculo deferri obsequij. SAL.

II. *Idem A. Epaphroditi.*

PATRONI tui filij si eius aetatis sunt, vt res eorum per tutores administrari debeant: cura adire praetorem, & nomina b edere, ex quibus c tutores constituantur: ne si cessaueris obsequij deferri periculum subeas d. PP. III. Non. Iul. Messala, & Sabino Coss.

Tutore mortuo, mater pupilli debet petere alium dari. b. d.

III. *Idem A. Aiolonta.*

IN locum tutoris defuncti, vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filiis e tuis idoneum ex eadem prouincia à iudice competente, postula f: qui fecundùm officium suum vtilitatibus eorum prouidebit. PP. IV. Id. Iul. Leto II. & Cereale Coss.

Creditor in subsidium potest tutorẽ dari pupilli debitoris sui. SAL.

IV. *Idem A. Dionisio* *.

SI filiis debitoris tui non sunt necessarij, qui tutores petant: potes & ipse g cutare h, vt accipiant, per quos legitimè defendantur. PP. III. Id. Iul. Leto II. & Cereale Coss.

V. *Imp. ALEXANDER A. Fusciano.*

A Mitra tutores petere filiis fratris sui non prohibetur i. PP. V. Kal. Iul. Maximo II. & Æliano Coss.

Mater debet tutores petere filiis suis, & inuestigare qualiter administrent: non auiti curatores. SAL.

VI. *Idem A. Otacilia* †.

MATRIS pietas k instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes l. Sed & obseruare m ne quid secus*, quàm oportet, in re filij tui pupilli agatur.

Petendi autem filiis curatores necessitas matribus imposita non est n: cùm pubertes minores annis viginti quinque ipsi sibi curatores, si res eorum exigit, petere debeant o. PP. X. Kalend. Octobr. Iuliano II. & Crispino Coss.

Volens reddere rationem administrationis, adulto potest petere curatorem dari, cui reddatur ratio. SALYG.

fuae, administrasse n. & beneficia *ff. de administr. tutor. l. fina. §. personam.*

n ¶ *Non est.* nisi eo casu quando impuberi petitur: vt *ff. qui pet. tutor. l.*

o ¶ *Debeant.* non alias: vt *ff. eodem l. 3. §. curatores.*

VII. *Imp. GORDIANVS A. Dionysio.*

ADIONE eam, quae quondam pupilla tua fuit, cùm eam non tantùm viri potentem esse, sed etiam nupsisse proponas, vt sibi petat curatorem p. quòd si ea † petere neglexerit: quo maturius possis rationẽ reddere administrationis, adito eo cuius super ea re notio est, petere curatorem non vetaberis q. PP. VI. Id. Ianua. Gordiano A. & Aviola Coss.

Ei, qui adhibuit diligentiam, quae debuit adhibere, casus fortuitus nõ debet obesse. b. d. BALD. Vel sic: *Impedimentis superueniens in persona procuratoris ad tutorem petendum missi excusat mandatum.* SAL.

VIII. *Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Maesio.*

CVM à matribus sedulum r petendi s tutoris officium exigatur, nec * formiti casus impedimentis t adscribantur, proponaque procuratorem, qui ad petendum pupillo tutorem à matre fuerat constitutus, à latronibus interfectum, petitionem † ex necessitate demoratum esse, ab hereditatis successione matrem repelli u, cuius nullum vitium intercessisse affectis, perquàm durum est*. PP. V. Id. Mart. Tiberiano, & Dione Coss.

Habenti tutorem mater non potest. hoc dicit. BALD. Vel sic: *Non imputatur matri, si non petat tutorem filio habenti.* SAL.

IX. *Idem AA. Asclepiodoto.*

CVM iure habenti tutorem tutor dari non possit x: intelligis matrem nõ officium pietatis in petendo tutorem deseruisse †: sed iure monitam meritò filio suo tutorem non postulare y. S. III. Non. Aprill. Byzantij AA. Coss.

Negligente matre possunt agnati pupilla eius petere tutorem dari. SAL.

X. *Idem AA. & CC. Prisco.*

NEpotibus fratris tui, si eorum mater in petendis tutoribus debito non fungitur officio, petere tutores solenniter potes *. S. pridi. Kal. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Mater debet petere tutorem filia naturali, sicut legitimis: aliàs eis non succedit. b. d. BALD. Vel sic: *Mater nuda filio naturali tantùm tenetur petere tutorem dari, nec ignorantia iuris excusatur.* SAL.

a Glo. singulare. Sed vide Bart. per text. in *l. 9. ff. de admin. tut.* Bal. in *l. 3. eod. tit. in verb. quod si petierit.*

* al. omn.

A DIONE.] CAEVS. Mater malit procuratorem ad petendum tutorem filio suo, qui à latronibus interfectus est interim: decesse pupillus: nunquid videbitur non petisse? & sic excludi debeat à successione filij, quaeritur? Dicitur quòd non, cùm nõ sitet per eam sed per fortuitum casum, qui praeuideri non potest.

p ¶ *Curatorem.* aliàs tacesse indicio temeria: vt *ff. de admini. tut. l. ita autem. §. fin.*

q ¶ *Non vetaberis.* cui reddere rationem vel potes offerre, & consignare, & deponere: vt *ff. de min. l. ait praetor. §. 1. & facit ff. de tutor. l. qui habent. §. si pupillus.*

† al. omn.

CVM à matribus.] CAEVS. Si mater filio suo habenti tutorem, tutorem non petat: & deceffit pupillus: an si excludẽda ab eius successione, quaeritur? Dicitur quòd non: quia habenti tutorem tutor dari non debet.

r ¶ *Sedulum.* id est, continuum.

s ¶ *Petendi.* non accendi de suspecto: vt *ff. eo. l. fina. §. f.*

t ¶ *Impedimentis.* id est, lectionibus. Eius qui impediti sunt: & sic *ff. de administr. re. ad ciui. pert. l. 5. §. si extempore.* & *§. de appel. l. praefes.*

u ¶ *Repelli.* sic & si minor esset: *ff. si adulter. dat. l. licet.* sed licet repellatur quando. f. non habet iustam causam: vt *hic & ff. ad Treb. l. 4. §. si mater non petierit.* Sed commodum tamẽ à patre relictum non peditis vt *ff. eod. l. 8. §. verò.* Sed hodie videtur etiã illud amittere: vt *ff. de leg. habere. l. scienti.* & *ad Treb. Lanuel.* & facit *ff. eod. l. 9.* vel dic vt in *l. scienti.*

* Ex quibus quis iniuria petitus, adeoque illi imputatur. dicunt. contrar. *dig. 9. l. ad non verb. circa. non. cum Glos. ff. super verbo mitis.*

† al. negligit.

x ¶ *Non possit.* vt *ff. qui dat. tut. pup. l. 3. §. forma.* & *Inst. de curat. §. interdum.* & *§. in quibus casib. tu. ha. tutor da. pu. l. licet.* vbi plenè discet. sed habenti tutorem datus curator: vt *ff. de tutor. & cur. da. ab hos. l. tutoris. §. curatorem.*

y ¶ *Non postulare.* cùm aliam habetur.

* *Rogabis.*] CAEVS. Si frater tuus habeat nepotes ex filio: & mater eius tutorem nõ petiuerit an tutorem petere possit, quaeritur? Dicitur quòd sic.

z ¶ *Potest.* nõ tamẽ obest, si non petierit, cùm eorũ mater te praetulerit: vt *ff. ad Treb. l. 4. §. fin.*

Matres.]

480/C.IV.K.5-4, 1283-1284
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

MATERI. J CAEVA. Non solùm legitimis filiis: sed & naturalibus maior tutorem petere debet: & si non petierit prætendens ignorantiam iuris, non audiendus: nec legis pœnam effugiet.

a ¶ *Professus.* quia est error * in iure naturalis: vt *l. de iu. in ius vo. l. j. ff. si quid in fraud. pa. l. j. pecunia heres in prin. & sic* non ob. *ff. de iur. & fac. ignor. error est iuris ignorantia. & ff. de condict. l. j. §. si qui verb. in fin.* Vel die quòd ignorantia iuris aeque nam à lucro: vt *hic.* nec obstat ei in omnimodo. & facit *l. de iu. & fa. ign. l. j.*

VBI PETANTVR tutores, vel curatores, &c.

Quis qui petit: nunc vbi.

MARVL. *Aegistratus.* J CAEVA. Ibi pari debet tutor: vbi pupillus habet domicilium: vel ibi vbi pater suus erat oriundus, vel vbi facultates suæ constitutæ sunt: si verò alibi sit: reduci debet ad patriam suam: & ibi tutor peteret.

b ¶ *Patris.* sic *ff. ad municip. l. j. & l. sunt qui. §. filius. ff. de munus. & orig. l. filius. & l. origine. lib. x.*

c ¶ *Facultates.* vt *ff. de verb. l. cum. lib. x.* ¶ Sed quid si habet facultates in diversis locis? Respondet similiter loci debui suam tutorem. *ff. de tut. & cur. da. ab ho. l. populis.*

d ¶ *Tutor perpetuus.* id est, etiam perpetui. Vide not. *ad l. perpetuum. C. de pig. act.* CVIAC. *ff. Cuiabam.* de ea certa, secundum ATO.

e ¶ *Tutor maneat.*

f ¶ *Vbi morantur.* non * tamen ibi domicilium habitabilis ratione domicilii possunt ibi dari, sed secundùm ATO 2. Vel dic secundùm H. etiã ratione domicilii non posse dari, nisi sint ibi familiares quia Romæ, vbi est patria communis, non poterit dari tutor, si facultates sint in provinciis: *l. l. pupilli.*

ANTHON. Tu dicas, quod iudex originis, vel domicilij poterit dare tutorem, cuius administratio pertineat ad omnia bona. *l. magna pars. §. illud. ff. de re. iu.* & est casus in *l. propter litem. §. licet. ff. de rem. iud.* ita tenet Bar. hic, & Iason in *l. pupilli. ff. de tu. & curat. da. ab ho. solutis* contentis quod firmat hæc glo. *de dicto l. pupilli.*

k ¶ Dicunt per se, vel per patrem.

l ¶ Suam. quæ est ratione originis, vel facultatum. Codex.

a ¶ Tutor in possit dare in loco originis, & pupilli in non habeat domicilium.

* CVIAC. ¶ nota, sic in manuscri. propter autorem in Cod. Th. legitur P.F. * nota, vt in manuscri. propter id autem legitur in C. Th. *ff. de fin.*

22. *Imp.* ZENO A. *Diuiduro P.P.*

MATERI naturalibus etiam filiis ad similitudinẽ eorum, qui ex iustis, ac legitimis nuptiis sunt procreati, petendorũ tutorũ necessitatẽ * subiacere, nulla eis ignorantia iuris ad eximenda legibus, vel sacris constitutionibus definita, si petitionẽ tutorum minùs curauerint, profutura *. Dat. Kalen. Septemb. Constantin. Zenone A. II. Cons.

VBI PETANTVR TVTORES, VEL CVRATORES.

TITVLVS XXXII.

QVi vbi petant tutores, aut curatores, ex patria à magistratibus in patria pupilli, vel iuuenis, ex quaque patria: (nam à patre patria dicitur) originem ducit, vel vbi patrimonium habet (quod nomen etiam à patre deducitur. *Et legatur Constantin. hoc titul. de magistratibus municipalibus. Nã & hi tutorum, vel curatorum datione habuerunt. l. j. ff. de tut. & cur. dat.* CVIAC.

In loco originis, vel domicilij constituitur tutor, & curator minoribus: non vbi non habent originem, vel domicilium. l. d. BALD. Vel sic: *Ibi tutor vel curator debet poni: vbi pupillus originẽ trahit: vel maiorem partem facultatum habet, & domicilium.* SALYC.

Imp. ANTONIN. A. *Aristobulo.*

Agistratus eius ciuitatis, vnde filij suiorig nẽ per cõditionem patris * ducunt, vel vbi eorum sunt facultates *, tutores, vel curatores his quamprimùm secũdùm formam perpetuam a dare curabunt ‡. Quòd si filij cui * neque possident quicquam in prouincia, vbi morantur ‡, neque inde originem ducunt: restituti apud patriam suam b, & vbi patrimonium ‡ habent morabuntur, & ibi defensores legitimos sortienent †. PP. Kalend. Octobr. LATO II. & Cereale Coss.

DE TVTORIBVS, VEL CVRATORIBVS illustrium, vel clarissimarum personarum.

TITVLVS XXXIII.

*Nunc incipit tractare qui dare, & qui dari tutores, aut curatores possint, & potissimùm in hoc tit. qui dare, & qui dari illustrium, vel clarissimorum: & in ti. seq. quo relatur qui caeteris. De illustribus ff. l. j. vt q. rationem, cur certa ciuitatis sua illustrii non sint, cuiores dicuntur illustrii, senatoribus id est, illustrium senatorũ liberis impuberibus, sui iuris. De clarissimis ff. l. j. Mã inuitis eius non ff. legendũ, illustribus sed illustres Prof. vbi vt vbinãq; Codices habbitur Codices Theo. vt l. 1. §. quæ mul. tut. ff. Caterũ fatur in indage clarissimorum nunũ accipiat, sed illustres Non. 71. & l. 2. vbi sen. vel clar. vt scilicet ciporbendat tres gradus dignitatis senatoria, illustres, spectabiles, & clarissimi, & vocres liberorũ, eorũdem vtiã senatores sint dignitate. Est enim clarissimatũ nomen generale, & speciale. Et est sententia l. 1. clarissimissima, quo eiam pertinebat etiam ad pleberos: sed addita mulier sublimitatis ad conuenientiam cancion. ad clarissimorũ ordinẽ, l. vl. §. sed si quidẽ nobilis. J. de cur. fur. Et scilicet clarissimi pubertatis, vel impuberibus, si defecerint tutoribus, vel legitimi tutores, aut curatores, vel testamentari sint, in vrbe tutores, aut curatores effiniuntur ex quoũque ordine senatorio, vel equestri, ab illustri Prof. vrbi, qui est princeps senatus, adhibito in consilio to. senatorũ, & prætore tutelari, hoc ordine, vt prius nominentur plures, deinde vnus idoneus: prouideatur sententia prof. vrbi, & ipse publicè sollicitet decreuerunt prodatur, insuperatur, confirmatur autem prætore tutelari Sententia procedit decretũ. vel. vlt. J. de magistr. con. l. tutores. ff. de conf. tut. In prouinciis tutorũ clarissimi tutores, vel procuratores dantur, aut nominentur dando à praesidibus decretis decurionum, parcialis eorum, qui prouinciae administrationem iamdũ in vrbe, vel offert ex eis. de mag. con. magistratum, vel officiorum eorum tutela administrationis periculum non agnoscant. CVIAC.

Non existente testamentario, vel legitimo tutore, vel curatore dandus illustri in vrbe Romana nominandus, est per decem ex senatoribus eligendus, & per præfectum vrbis, & per eos nominatus, ab ipso præfecto confirmatur: & ei sic confirmato per prætorem decernitur administratione illi tenentur in subsidium propter illius malam administrationẽ. In prouinciis veri tutores, vel curatores clarissimarũ personarum nominantur per curatores, qui in subsidium ex nominatione tenentur. SAL.

L. Imp. * VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Procuab P.V.*

ILlustribus b * præfectus vrbi adhibitis decem viris à numero senatus amplissimi, & prætore clarissimo viro, qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores, curatoresve ex quolibet * ordine idoneos faciat retentari m †: & sanè id libero iudicio, expertisque damni * constituent iudicantes. Et si in regendis pupillaribus subsidiis singuli creandorum * pares * esse nõ possunt, plures ¶ ad hoc secundũ veteres leges cõtenient adiuocarient quem certus ille administrandis negotiis pupillorũ dignissimum iudicabit, sola sententia obtinear præfectura * super cuius nomine *, solennitate senatus, postrèa per prætorem interponatur decretũ ‡. Itaque hoc

5 f

i ¶ *Et vbi patrimonium.* i. facultates: & die, *&.* pro, vel.

DE TVTORIBVS, vel curatoribus illustrium, &c.

Quia in illustribus, & clarissimis pupillis Romanis sportulis quadam sententiae dicit.

Illustribus.] CAEVA. Pupillis Romæ illustribus Præfectus vrbi vel a senatoribus, & prætore dabit curator: & si ille solus nõ sufficiat, plures vocabit ad tutelam: & quem senatores, & prætor elegerint, confirmabit præfectus: de concedenda administratione si decretum prætetis interponetur: nec actione in factum subsidiaria tenebitur. de his pupillis verò quibus tutores in testamento dati non sunt. vel legitimi non superstites, hæc, quæ dicta sunt, intelligi debent de legibus, quæ præcipiant, ne ces pupilli alienentur, vel obligetur, & res tutorum sint cia tacite obligatæ sub obtinsibus fimitatem in prouincia. an curiales illustrũ pupillis tutores dari cum periculo suarum facultatum scilicet si non idoneum eligant, teneantur? Respo. quòd sic.

k ¶ *Illustribus.* sublicet Romanis.

l ¶ *Ex qualibet.* id est, quouis ordine.

m ¶ *Retentari.* id est, creati, vel id est retineri. aliis præsentari.

n ¶ *Expensique damni.* quod aliis magistratus minores expectant per subsidiariam actione in factum: qui illi non teneantur: *vt Inst. de satisd. tut. §. fin. & ff. de admin. tu. l. Mensium.*

o ¶ *Singuli creandorum.* id est, nullus solus.

p ¶ *Pares.* id est, sufficientesve *ff. de neg. gest. l. sed an vtrũ §. j.*

q ¶ *Plures.* vel * tamen cõtinuar administratio quandoque: *vt ff. de admin. tut. l. ij. §. penul. & Inst. de satisd. tut. §. j. & ij. & in auth. de hæ. ab intest. §. fin. col. ij.*

r ¶ *Præfectura.* illi enim eligunt: & hic solus confirmat.

s ¶ *Nomine.* id est, nominationem.

t ¶ *Decretum.* scilicet facto de sumptibus in pupillum facta: vt *J. de admin. tut. l. ij. §.* Vel vt tradatur ei administratio: vt *in authen. vt hi, qui ab ho. par. res mun. §. fin. col. vi.*

u ¶ Et sic habes hic quòd primò * eligitur. Secundò confirmatur. Tertiò decretum. de administratione

a Tutela administratio quando; vel tutorum constituitur.

¶ Si pupilli, id est, minores. id. curator.

b Tutores, & curatores illustrium personarum quorum fideicommissa eligantur.

¶ Si id. dicuntur: vel ibi defensores legitimos sortiantur.

480/C.IV.K.5-4, 1285-1286
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pistrationes interpositui. fic & ¶. *de magi. conuel. fin.*

a ¶ *A mera.* quia non dabitur in eos actio subsidiaria.

b ¶ *Prudentiam.* prudenti perfecti cum aliis.

c ¶ *Neque testamentarij, fic* ¶ *qui da. tu. vel curat. pupil. l. si furere.*

d ¶ *Gaudentur.* testamentarij, vel legitimi idoneitatem.

e ¶ *Causa fiunt:* vt res eorum non possint alienari, vel obligari: & res tutorum fint eis obligatæ facint, & fimilia.

f ¶ *Curiales.* fcilicet cuiufcunque prouinciæ fit dicti quia confilia publicis fumpt incertitia.

g ¶ *Discrimina.* fic ergo ipfi tenentur : vt & ¶. *de magistratib. conuo. l. adiuro fin.*

Generali.] Cæsvs. Adfirictus curiæ, illuftri perfonæ tutor datus non eft. Vivianvs.

h ¶ *Nec qui id* eft, nec aliquis.

i ¶ *Vacantur.* quia non profpicerentur pupillis illuftribus, cum eorum bona fint fifco obligata.

QVI DARE TVTORES vel CVRATORES poffint, &c.

Dicit qui poffunt præpo re, & vel dari tutores qui dare & qui dari.

Vm tibi.] Cæsvs. Si minori xxv annorum mouatur quæftio an ad defenfionem fuã dari fibi debeat tutor, vel curator, quæritur? Dicitur quod fic: cũ prudentiæ liberali caufa pro libero fit habenda.

a ¶ *Ætate.* quia minori et xxv. an & mouatur tibi quæftio ftatus.

b ¶ *Conftituere.* fic effe liberum.

m ¶ *Quo magis.* i. quò minus: fic *l. de iudi. l. proponendi. §. fi. & l. quæritis.*

n ¶ *quæ interim.* i. poftquam caufa liberalis eft ordinata vfque ad fententiam. & hoc quo ad plura. quò ad quædam tamen non: et *in. infra de lib. caufa. l. fin.*

¶ Sed cũm ómnium ordinata caufa liberali, datur curator, per quẽ ordinatur caufa liberalis Refp. fic ordinatio ante litis contefticationem, & eorum iudice, deinde datur curator, & fic fit litis contefta tio. ¶ Sed pone quòd ferur fententia cũ ita ipfum: an fuerit curator, vel curator ille, qui fuit datus? Videtur quòd ad quia ita demũ tenet datio, fi liber inueniatur : vt *ff. de nat. fuor. dat. ad l. 2. q. qui* Sed Ioan dicit quòd fic, ratione incertitudinis fcitur & aliis ratione debit cognofcit iudex vt ita fit iudex, vel nouvt *ff. de iudic. l. fi quis ex diuina.* & caufa modo remoti à metu [a], qui confilio affuerint, permanebunt; & paruulæ, adulifque clariffimis iuffa defenfio fub hac peudentiam [b] deliberatione peruenier. Quòd tamẽ circa eorum perfonas cenfuiffe nos palam eft, quibus neque teftamẽtarij [c] defenfores, neque legitimi vita, ætate, facultatibus fuppetũt. Nam vbi fortẽ huiufmodi homines offerunture [d]; fi nihil ad defenfionẽ fuis priuilegiis comparabunt, vt teneri paffint, iure profcribimus. Cæterũm alia, quæ in caufis minorum antiquis legibus cauta funt, manere intemerata decernimus. In prouinciis autem curiales [f] in nominandis tutoribus, & curatoribus clariffimarum perfonarũ exhibeant debitam cautionem, & difcriminis [g] fui memoria cognofcãt indemnitati nimirum obnoxias etiam fuas deinceps effe facultates. D. III. Kalen. Ian. Mediolani, Timafio, & Promoto Coss.

Occupati circa maiora, non vacantur ad minora. h. d. Bal. Vel fic: *Curiales tutores dari illuftribus prohibentur.* Sal.

11. Impp. Valentin. Theod. & Arcad. AAA. *Aureliano* P.V.

Generali lege profpectum eft, ne qui [b] ad illuftrium fenatorum tutelam curialibus occupati neceffitatibus vocentur [i] †. Dat. VIII. Kalen. Auguft. Theodofio A. III. & Abundantio Coss.

QVI DARE TVTORES, VEL CVRATORES poffint, & qui dari non poffint.

Tituvs XXXIV.

Decreti tit. fuperiore *fpecialiter, qui dare, & qui dari tutores, vel curatores poffint illuftrium vel clariffimæ perfonæ. In hoc tit. dicit generaliter, qui dare, & qui dari curatores poffint, vel non poffint: quæ duæ quæftiones: & illam vtilitas cui dari poffint. Nec enim potest eft quifquam dare, nifi fit, cui dare poffit: ac proinde quidem in tutorem habetur tutor dari non poteft. l. 9. & 10. qui dare propre tit. 38. Nec homini non fubiecti interfectione fua. Nã & fi tutores dantur nõ fit conditione: tamẽ quia non dicuntur effectum conditio eius in dando tutore, l. 18. de iurisdict. & in curatore dando magistratũ nominatim, non prouincialem fituare oportet: tutorem, & interfectionis fua, l. 3. hoc tit. l. 3. 7. qui per. tut. Et ad hæc quæftiones, cui dari poffint etiam pertinent l. 11. 12. Nam & fi ciuilis hic fit, qui dare, & qui dari: cum vbi hæ quæritur, confequens eft etiam id quæri, cui dari poffint. l. mancipia §. vlt. & de cond. ob. Sunt ea tres quæftiones: ingenia inter fe, atque connexa. Et illa, qui dari poffint, vel non poffint, facilima eft.* Cvlacius.

Retinere dubitationis etiam fenem potest dari curator ad litem. h. dicit. Bald. Vel fic: *Et cui nouetur quæftio ftatus, dari potest tutor vel curator, non obftante litis pendentia.* Salvc.

1. Imp. Alexander A. *Amphibalo* [a].

Vm tibi in ea ætate [b] conftituto, vt fi de ftatu [fuo †] conftaret [l], per tutores, fiue curatores negotia tua adminiftrari deberent, libertatis controuerfiam fieri allegas: nõ ideò oportuit impediri, quò magis [m] liberali caufa ordinata: quia interim [n] pro libero habebaris, curator tibi daretur, per quem defendi caufa tua poteft. PP. Kal. Nouemb. Alexand. A. Coss.

Hæc loquitur de curatore generali, qui in rebus vxoris dari nõ potest: sed curator ad lites bene potest esse mariti. h. d. Bald. Vel fic: *Maritus non potest esse curator vxoris.* Salvc.

11. *Idem A. Archemisio.*

Maritus etiã rebus vxoris fuæ debet affectionem: tamen curator ei creari non poteft [o]. PP. Kalen. Iul. Fulco II. & Dexto Coss.

Carens vifu non potest esse curator. hoc dicit. Bald. *Secus si omnino oculum tantum amissit: vt in glos.* Salvcet.

12. Imp. Philippvs A. *Dolueri.*

Lvminibus [p] captum curatorem haberi debere falsò tibi perfuafum eft. PP. XIII. Kal. Aug. Peregrino, & Æmiliano Coss.

Vbi est defectus personæ: ibi non potest quis sibi vindicare nomẽ tutelæ, vel curæ sed simpliciter gestionis. h. d. Bal. Vel fic: *Miles armata militia non potest esse tutor, vel curator.* Salvc.

13. *Idem A. Emerito.*

Militiæ armatæ [q] muneribus occupatus, neque fi legitimus fit, neque fi ex teftamento datus fuerit, nec alio modo, etfi voluerit [r], tutor, vel curator fieri poteft: fed fi etiore ductus, res adminiftrauerit negotiorum geftorum [f] actione conuenitur. PP. X. Kal. Aug. Peregrino, & Æmiliano Coss.

liberalis fimiliter repetatione dubij inter feruum, & dominum: aliàs fi non tenetur datio tutoris, nec fententia tenetur quafi contra minorem indefenfum lata, vel per non legitimam perfonam defenfam. ¶ Nec *ob. d. l. 2. q. 1.* quia non tenet vt ibi dicitur eft, vfque ad puberatem : vt aliàs quilibet curator datus pupillo; tenet tamen vfque ad fententiam. fi autẽ pronuntiet liber, tenet vfq; ad ætatem adultæ ætatis, fi detur pupillo: vel vfque ad xxv. ann. fi detur adulto: vt in *tit. l. curatorib.* cũm verò pronuntiatur feruus, tunc vfque ad fententiam: vt dixi. ¶ Item nõne debuit hæc quæftio ftatus in ætate pubertatis differiri? *ff. de Curb. edic. l. 1. §. 3. Refpon.* hic expediebat pupillo : vt *in prædicta l. §. dicit. 2.* Vel fortè hic erat pubes. & facit *ff. de tut. & curato. ea. ob. hu. l. fi impubes in princip.*

Maritus.] Cæsvs. Ad maritus vxori fuæ minori xxv ann. curator creari poffit, quæritur? Dicitur quòd non. Vivianvs.

a ¶ *Non potest.* vt *ff. de curat. fur. l. tutorem.* & idẽ in tutr. *ff. de excu. tut. l. iuste.* & *Lampridius.* Sed videtur tenere datio, cũm ipfe debeat fe excufare : vt *Infra de excu. tu. §. pen.* & ¶. *de exc. tu. l. iuste.* Sed dic impoprit dicitur excufat, cũm ei vellet curator effe, non poffet. & eft tanto : quia fi malè gerat vir, vxor propter affectionem remouetur.

Vxoribus.] Cæsvs. An ofbaeq; vtroque iuuine curator dari debeat, quæritur? Dicitur quòd non.

p ¶ *Luminibus.* cauté dicit in plurali : vt ¶. *qui morbo. l.* fecũs & vnum oculum tantum amiffe. vt ¶. *de exc. tu. l. fuiter.*

Militia.] Cæsvs. An Æmilio poffit effe tutor? dicitur quòd non: nec legitimus : nec dari debet in teftamento: quòd fi eundũ fe poffe effe tutorem & res pupilli adminiftrauerit, nõ actione tutelæ (quia nõ poteft effe tutor) fed act. negot. gefto. pupillo teneretur. Vivianvs.

¶ *Militia armata.* ad differentiam [b] inermis: vt *l. de epifc. & cle. auth. presbyterum. q.*

r ¶ *Voluerit.* vt *Infra. de mun. tut. §. idem qui militia & inf. de leg. l. ab administratione.* & facit *supra hoc l. militet. & de*

prom. l. ius domum.

f ¶ *Negotiorum gestorum.* vt & ¶. *de tutam. tut. l. 3. & de neg. gest. l. curatorem*

a Mulieres quæ non possunt esse curatores vxoris suæ.

b Militia armata & inermis differentia.

480/C.IV.K.5-4, 1287-1288
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

curatorem. & ff. de negotiis gestis l. [illegible] § hac actione. Item & proue- [illegible] ff. de eo, qui pro tuto. l. [illegible] § quia tamen. sed in hoc potest dici contra: vt in au. l. si quis quasi. Accvrs.

Neque à præside.] Casvs. Si præses, & magistratus hominem non suæ iurisdictionis nominauerit ad tutelam, non tenet nominatio: nec tenebitur, si tutelam non administrauit.

a ¶ Municipalibus. eiusdem prouinciæ. Hug.

b ¶ Ex alia. scilicet alterius prouinciæ, quando à præside: vt ff. qui petunt tuto. l. in locum. nisi quando non inueniatur in ea prouincia idoneus: vt ff. de tuto. & cu. da. ab his. l. diuus.

c ¶ Pertinet. vt aliqua actione teneatur: vt arg. ff. de appella. l. nominationum. si verò sponte gessit, tenetur negotiorum gestorum: vt ff. l. proxima. Item not. sicut in testamentario, quàm hic dicitur in datiuo: vt ff. de iusto. tut. l. quare. in prin. sed tamen poterit excusari: vt ff. de excus. tut. l. [illegible] & facit ff. de tut. & cura. da. ab his. l. [illegible] & ff. [illegible] Sed quæ est ratio diuersitatis? Dic quia in dando à iudice concurrere debent quatuor: vt not. supra de confir. tut. l. si vt proponis.

Quod dicis.] Casvs. Si mater filiis tutorem non petit, creditor adire potest iudicem, & petere, vt iudex eis det tutorem.

¶ Coniunge l. [illegible] ff. de prod. min. Cviac.

d ¶ Quod dicis. O tu creditor.

e ¶ Etiam ipse. scilicet præses iubere non prohibetur. &c. sic ergo magistratus dat tutores iussu præsidis: sic & Instit. de Attil. tut. § penul.

¶ Sed contrà ff. de tute. & cura. dat. ab his. l. nec mandante. nam est mixti imperij datio tutoris: vt ff. de iuris. l. mandat. tutoris quæ est similiter contrà. Solu. non [h] potest delegari non habenti iurisdictionē: sed habenti sic. hodie verò potest dare magistratus municipalis sine iussu præsidis cū episcopo tamen: vt Instit. de Attil. tut. § penul. Vel refert inter iubere, & mādare, siue legare.

f ¶ Nomina. quod melius est, & ita sic corrige. i. Vel dic secundùm distinctionem facultatum: vt Inst. de Attil. tut. § sed autem.

g ¶ Mittere. mittere autem debet nomina tutorum præsidi alterius prouinciæ cùm in sua idonei non reperiuntur: vt ff. de tutorib. & cura. dat. ab his l. tut. dandi & l. diuus.

h ¶ Ab ipso. scilicet præside.

i ¶ Decreto. scilicet suo præsidis, quo dabit eum tutorem: vel quo concedet ei administrationem.

In seruili.] Casvs. Præses, vel iudex seruum tutorem dare non potest. Vivia.

k ¶ A præside. à testatore secus: Instit. qui testa. da. tut. pos. § [illegible]

Creditorem.] Casvs. Creditor pupilli potest tutor eius esse, nec petitionem debiti amittit sed sibi soluere tenetur. Viv.

a ¶ Creditorem. Huic legi derogatur per Nouell. Iust. 72. Cvi.

l ¶ Petitionem. totum, quæ ei debebat pupillus, cui datus ipse tutor est.

m ¶ Non ambigitur. vt & ff. de contrahen. empt. l. si filius. § [illegible] & ff. de excus. tu. l. neque & ff. de admini. tuto. l. quotiens. § sed. vbi etiam ponitur, si sibi non soluat, eam posse: vt Instit. de excu. tut. § item propter litem. & ff. de in litem iura. tu. l. sin. & ff. de admin. tut. l. ita autem. § debitor. Sed hodie contrà.

Minoris.] Casvs. Auth. corrigit l. in eo, quod dicit, quòd creditor pupilli potest esse tutor eius: & si tutor ab initio creditor pupilli non fuerat: sed postea factus sit forte pupillus successit ei, qui erat obligatus tutori: tunc alius debet adiungi illi tutori. Ab initio autem debet tutor iurare se debitorem, vel creditorem non esse pupillo: quia si iurat, amittit actionem: si debitor est, licèt soluat, non liberatur: & si tutori cedatur actio aduersus pupillum, tutor eam exercere non poterit, nec ille, qui

Tutor non potest dari à iudice, qui non est suppositus iurisdictioni suæ. Salycet.

v. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Almidiano †.

Neque à præside alterius prouinciæ, neque à magistratibus municipalibus [a] tutorem ortum ex alia [b] ciuitate, nec domicilium, vbi nominatur, habentem, iure dari posse ab eo, cuius iurisdictioni subiectus nō est, certissimi iuris est. Neque cessario iniuncti perperam officij, ad periculum eius pertinet [c]. S. XII. Kal. Maij, AA. Coss.

Matre negligente filiis tutorem petere: alij ad petendum admittuntur: & potest præses tam per se, quàm per magistratum eis tutorem dare. Salyc.

vi. Iidem AA. & CC. Lamotio.

Quòd dicis [d] matrem filiis tutorem nolle petere, super hac re adi præsidem prouinciæ: qui si eam neglexisse perspexerit [e]: etiam ipse [e] magistratus dare tutores, vel nomina [f] mittere [g], vt ab ipso [h] decreto [i] tribui possint, iubere non prohibetur †. PP. II. Kalend. Maij, AA. Coss.

Seruus non potest dari à iudice tutor, vel curator. Sal.

vii. Iidem AA. & CC. Rufo.

tessi: quia facit contra ius. Vivian.

a ¶ Debitor. Sed quid si est in modica [a] quantitate debitor? Resp. non per hoc prohibetur: vt ff. de excu. tu. l. non tantum. in princ. & de vem. [illegible] in fin. & de pupi. [illegible] § quia. & de leg. [illegible] ibi, maximè si modica, &c.

In seruili conditione constitutum tutorem, vel curatorem à præside [k] dari non posse, nullam habet iuris dubitationem. S. II. Non. Iul. Philippopoli, AA. Coss.

Iure ipso creditor potest esse tutor debitoris, & sibi soluere, tutela durante. Sal.

viii. Iidem AA. & CC. Rudolpho.

Creditorem [a] debitoribus tutorem datum, non tantum petitionem [l] non amittere, sed etiam ipsum sibi posse soluere, non ambigitur [m]. PP. V. Non. Iun. CC. Coss.

IN AVTHENT. VT hi, qui ob. se hu. per. §. sed & si quis. colla. vj. constit. ij.

Creditor, vel debitor minoris non debet eius curā suscipere: & si suscipiat, & taceat, creditor actionem perdit. Si debitor taceat, solutione interim facta non liberatur: & si post administrationem susceptam creditor, vel debitor eius efficiatur, curator ei adiungitur: & si cessionem aliquatēn contra minorem receperit, illa vti non poterit: sed minoris lucro cedit. Salyc.

Minoris debitor [n], vel is, cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione [o] prohibetur [p]. Nam & antè curator, si minoris creditor [q]

¶ Excipitur [b] mater, & auia: vt ff. [illegible] Authent. ad hac.

¶ Item quid si rem minoris possideat [c], vel econtra rem eius minor: vnde sit vindicatio cōpetit inter eos? videtur non per hoc prohiberi: vt Instit. de auth. tut. § si. & quia non est obligatio, nec actio: vt Instit. de actio. in princip. & ff. si vsus. [illegible] Quidam tamen contrà: quia instrumēta pertinentia ad talia, posset subtrahere: vt in corpore. § [illegible] ¶ Item quid [d] si habet res communes secum? Non videtur prohiberi: vt ff. de excu. tut. l. quadrus. Sed per authenticā hanc potest contradici. ¶ Item quid si est naturale tantum debitum inter eos? Videtur prohiberi: quia deduci potest: vt ff. de neg. gest. l. [illegible] qui natura. & impedit donationem: vt ff. de dona. l. [illegible] § si quis [illegible] Econtrà quòd non: quia non dicitur creditor: vt ff. de verb. sig. l. creditor. & hoc placet: neque potest deducere: vt arg. ff. de pet. hereditat. l. si quid possessor. in prin. [illegible] &c. Item quid si est naturale debitum inter eos? Videtur prohiberi. Accvr.

o ¶ A curatione. similiter [*] & à tutela [f]: vt in nouella, [illegible] qui tuto. vel cura. pupill. & in auth. [illegible] § sed & si quis. ibi, sed nominaui tutorem, &c. &

quia est eadem [g] ratio prohibitionis, arg. ff. ad leg. Falcid. l. fin. & colligitur in auth. vt sine prohi. matres debi. & credi. § [illegible] & in verbi. colla. vij. ¶ An ergo in omni tutela est hoc verum. Quidam quòd sic, quia generaliter dicit. Alij excipiūt testamentariam quia fides, &c. vt Instit. de fiducia. tu. § [illegible] & ff. de tut. [illegible] in fin. & ff. de epi. aus. l. de creationibus. Sed certè eadem ratione datum ex inquisitione debent excipere: quia & eius fides est approbata: Instit. de satisda. tut. § [illegible] & sic in solis legitimis, & datiuis sine inquisitione haberet locum hæc auth. quod M. concedit. Sed prima placet, vt omnes, etiam [h] testamentarios comprehendat. Nec ob. quasi videatur fides approbata, &c. quia illud verum, quo ad facultationem vitandam: non quo ad ea, quæ hac constitutione dicuntur, eò maximè tunc hæc constitutio fuerit cogitata. Id est eo, quòd excipitur mater tantum, & auia: vt ff. [illegible] auth. ad hoc. relinquitur in ceteris aliis loqui in auth. de non alie. § vt autem. collat. & videatur expressim in corpore § & hoc [illegible] [illegible] Adderem quod in testamentario tutore Oldrad. quem sequitur Bart. hic, sic distinguit, aut testator, qui dedit talem tutorem, sciebat ipsum esse debitorem, vel creditorem: & tunc potest esse tutor: quia fides eius, &c. aut ignorauit: & tunc vera est opinio illius glossæ, quia non potest videri approbasse fidem eius, quē talē ignorabat: arg. l. mater. & ff. de inofficio. testa. vide latius Bart. hic in ver. quæro an ista auth. habeat locum, &c.

p ¶ Prohibetur. ergo si vellet, non admittitur: vt hic. Sed ff. dicitur quòd admittatur: sed [i] amittit debitum. vnde dicunt quidam non prohiberi, quando dimittit debitum: & sic est magis excusatio, quàm prohibitio: imò reiicitur, si fecerit ab initio: vel admissus perdit debitum.

q ¶ Creditor. Quid si malè administrauit, & sic factus est debitor vel econtrà de suo impendit, & sic factus est creditor? Resp. in talibus non habet locum hæc authent. sed quando obuenit tutori hereditas debitoris, vel creditoris minoris, vel minori obuenit hereditas debitoris creditoris tutoris: vt tunc curator adiungatur: vt in corpore. § sed & si quis.

[illegible] videtur, dum ipsum tutelam susceperit: vt hic. & Sylvester in § item propter. Inst. de excusat. tut. quod neque videtur Mynsinger in l. [illegible]

a Tutor, vel curator alterius esse nemo propter modicum debitum prohibetur: vt [illegible] Monachus [illegible] Lopez [illegible] Menochius [illegible]

b Tutelam, vel curationem, & alia, liberi debitores, aut conditiones, liberali genere [illegible] Nouel. [illegible]

c Idem [illegible] Bart. [illegible]

e Pupilli eadem est ratio: [illegible]

e Rotterdam. [illegible] f Cura [illegible] Burg. de [illegible] Menoch. [illegible]

g Tutor, curatorque pupilli, adultive esse non potest qui eius creditor est, vel debitor.

h Tutor siue testamentarius esse possit, is, qui creditor vel debitor est pupilli & non possit [illegible] Accurs. Verum [illegible] Guido Papa [illegible] Bossianus [illegible] Brunus [illegible] Mynsinger [illegible]

i Tutor esse potest, etiam creditor pupilli, si modo creditor [illegible]

a ¶ Non

480/C.IV.K.5-4, 1289-1290
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non sine adiunctio.* Ergo cum adiuncto sic.ita quod[a] ab initio valet,non vitiatur,licèt in eum casum perueniat,à quo incipere non potest:vt *Instit.de leg. §. contrarià.* Sed arg.contrà *ff. ad legem Aquiliam.l.qui in eum casum.*

b ¶ *Hoc autem.*ne sit licitum cuilibet eundem tutelam ab initio.

¶ Sed quid si paratus est soluere,quod debet minori? Adhuc videtur repelli quasi suspectus: quia se ingerit: arg. *ff. de procur.l.qua omnia.* Ecótrà quòd non:vt *ff.de iure immu.l.semper. §.conductores. & de vsufr. l.cum fructuarius.* Potest distingui an est idoneus, vel non.arg.*ff.ad leg.Cor. de fal.l.vnici. §.j.& de test.tute.l.eas sententia.* Vel potest distingui an se offerat etiam ad tutelam, vel non: arg. *ff.de condit. & demonst.l. hac conditio.j.*

¶ Item quid si debitum erat ei singulis annis?videtur quòd pro annis, quibus fuit tutor,amittat debitú:pro sequentibus recuperat: vt *ff. de condit.& demonst.l.pater. §.fin.* Alij distinguunt, debeat ex stipulatione, vel legato:vt primo casu totum perdat, quasi vna stipulatio sit:secundo valeát prædicta:quia plura sunt legata: arg. *ff.de dona.causa mor.l.si.natur.§.fin.* ¶ Item quid si conditionale debitum est? Respon.idem,quod in puro.

c ¶ *Credere.*sic *T. de iura. calum.l.ij.§.j.*secùs aliàs: vt *ff. rerum amo. l. Marcellus.*& in telle: vt *T.de test.l.testium.*

d ¶ *Iacturam.* hoc si sciuit: aliàs secùs: argum. *T.de cod.l.generali.lib.x. & ff.si liber ingr. esse dic. l.ij.*

¶ Item quid si posteà sciuit? Respond. tenetur denunciare:aliàs perdit: arg.*T.de inoff.test.l.qui contrà.* Arg. contra *ff. de bo. lib. l. qui cùm maior.* Vel potest dici vt remoueatur ab administratione.

e ¶ *Redhibitione.* Id est, solutione debiti.

f ¶ *Alia.* vt quia aliud pro alio soluat.

g ¶ *Solutione.* speciale: aliàs contrà: vt *Institu. quibus modis tollitur obligatio.in princ.*

h ¶ *Suscipiat.* durante cura, vel ea finita: vt in *corpo.§. quòd si quis. & in nouel. qui tuto. vel cura, pupil. c.nulli.* & etiam forte post redditam rationem: licèt sit arg. contra *T. de interdicto ma.l.si patris.* Sed ibi cessat ratio prohibitionis hic non. ¶ Item an hæc auth.habeat locum in administrante tantùm? quod videtur: quia tam in rubrica, quàm in eiusdem corpore de gubernatione in pluribus locis facit mentionem. Sed potest dici contrà,cùm omnes teneantur: vt *ff. de fid.l.quòd si forte.§.j.* Accursius.

i ¶ *Agere debet.* sic *T.ne si.pa.l.j.& ij.*

S *I fororis.*] Casus. Filiis sororis tuæ datus erat tutor patruus eorum:postea iudex volebat eis dare tutorem contra regulam iuris,qua dicitur, quòd *habenti tutorem,&c.* an eo se excusante teneberis ex datione, quæritur?dicitur quòd non.

k ¶ *Constituto.* à lege.

l ¶ *Datus.* tu,qui es auunculus,& datus es à iudice,vel in testamento minus solenni.

a Ita de quod valet, non vitiatur, licèt in eum casum perueniat, à quo incipere non possit.

efficiatur, non sine adiuncto[a] curatore administrabit. Hoc autem[b] ab initio vel probet, vel iuret se credere[c] minorē obligatum, vel res eius habere. Nam si taceat, actionis sustinebit iacturam[d]. Item si debitor taceat: nec redhibitione[e], nec alia,[f] tempore curationis, solutione[g] iuuabitur. Sed si actionis cessionem aduersus minorem susciplat[h], nec post curam quidem depositam ea permittitur vti: nec is, qui cesserit, agere debet[i], cùm in legem commiserit, licèt cessio pro iustis causis facta sit: sed minor lucrabitur. His valentibus in omni cura, prodigorum fortè, aut furiosorum, aut dementium, & omnium, quas introducunt leges.

Habenti legitimum tutorem non potest dari datiuus.h.d. Bal. Vel sic: *Habenti tutorem legitimum non debet dari datiuus: nec datus tenetur administrare.* Sal.

IX. *Iidem AA. & CC.Maximiano.*

SI sororis tuæ filiis tutore legitimo patruo constituto[k], nec vllo excusato priuilegio, tutor datus[l] es, cùm habenti tutorem alium dari iura[m] prohibeant: necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, non ambigitur. S.III.Kal.Febr. Sirmij, CC. Coss.

In locum tutoris, vel curatoris non potest alius, nisi causa cognita subrogari,h.d. Bal. Vel sic: *Propter absentiam curatoris alius nō adiūgitur,nec substituitur,nisi ille remotus:& curator ante suam absentiam debet actorem constituere, ne damnum incurrat.* Saly.

X. *Iidem AA. & CC.Florentino militi.*

CVratorem[n] * habenti neque adiungi, [o] nisi causa cognita, neque in locum eius alium substitui, nisi antè priore remoto, ambigui iuris non est. te quoque[p] † absfuturum, damni,

** Sic repetit in glossa. Iu. nostro tamen in vno codice ad..... alterum .... in..*

¶ Et not.hic legitimam superare datiuam regulariter:sed fallit: vt *ff.de testa.tute.l.si quis sub conditione.*

m ¶ *Iura.* vt & *T.quib.ex cau.tut.ha.l.licèt.*

C *Vratorem.*] Casus. Habenti tutorem vel datiuum, vel legitimum, alius eo non remoto subrogari non potest: idem est in curatore. Si ergo in absentia curatoris alicuius adulti te iudex curatorem dederit: non te: sed primus tenebitur: quia actorem periculo suo debuit constituere. Vivian.

n ¶ *Curatorem.* aliàs tutorem.

o ¶ *Neque adiungi.* scil. alium vel actorem, vel curatorem, vel tutorem. Alb. licèt regula iuris non sit impedimento, quò minùs habenti curatorem curator detur: vt *ff.de tut.& cur. da.ab his.l.tutori.§.j.*

p ¶ *Te quoque.* scilicet priorem curatorem.

q ¶ *Medio.* postquã cœpisti abesse, donec reuertaris.

r ¶ *Debueras.* antequam abesses.& hoc si necessitate impediebaris, secundùm quosdam.l.Tu dic etiam ex voluntate, dummodò aliqua iusta causa sit: vt *hic. & ff.de adm.tu.l. curator.in prin. & facit Inst.de vsura.§.fin. & T.eo. l. curator. & de cur.vel cur. qui satis non dedit.l.ij.*

I *N vniuersis.*] Casus. Minor non habet legitimam personam stādi in iudicio, nisi generalem, vel specialem habeat curatorē vel veniam obtenta ætatis. Vivia.

s ¶ *Litibus.* nisi in possessione momentaria: vt *T.qui leg.pers. l.momentanea.*

t ¶ *Iustam.* l.litigandi: vt *ff.de re iudic.l.gilla.§.contrà.& T.si aduer.rem iudic.l.cùm & minores. & T.qui leg.per.l.ij.*

u ¶ *Gratia.* puta data venia ætatis: vt & *supr. de tempo.in integr.resti. l.eos, qua.§.j.*

x ¶ *Statuta.* hac lege.

C *Vrator.*] Casus. An curator in litem datus minori, si litem fuerit contest. eam deferere possit, & sibi alium, qui litem peragat, possit curatorem subrogare, quæritur? Dicitur quòd non.

y ¶ *A se.* Et si quis curator datus adolescenti cœpit agere causas ipsius: & dicat posteà quòd quidam alius meliùs debet esse procurator: & sub tali prætextu velit deserere administrationem, tenetur. *T.de admini.tut.l.fin.in princ.*

quod medio[q] tempore negotiis pupillaribus contigit, esse succedaneum: cùm actorem periculo tuo constituere debueras[r]: nec iure magistratum in absentia tua alium creasse certum est. PP.III.Kal.April.CC.Coss.

Iudicium debet legitimè inchoari ad hoc, vt possit iuridicè terminari h.d. Bald. Vel sic: *Minor non habet legitimam personā standi in iudicio:ideò ei debet dari curator generalis,vel ad litem.* Sal.

XI. *Impp.* Constan.* A. & Const. Cæs.ad Bassum P.P.* †

IN vniuersis litibus[s] placet non priùs puberem iustam[t] habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia[u], aut in litem fuerit curator datus: vt iuxta præcedentia nostræ pietatis statuta[x] legitimè initiatæ litis agitata in iudiciis controuersia finiatur. Dat. III. Id. Octob. Aquileiæ, Constant. A.& Licinio Coss.

Curator generalis nō potest in lite mota fieri ordinari specialē curatorem.h.d. Bal. Vel sic: *Curator generalis non potest deserere litem inchoatam, nec administrationem generalem propter speciale.* Sal.

XII. *Impp.* Valentinian. Gratiani.& Theod.AAA. *Eutropio.*

CVrator adolescenti ordinatus, post inchoatam litem non potest sub prætextu specialis curatoris à se[y] nominati aut litem contestatam deferere, aut ab administratione se subtrahere. D.IV.Kal.Octob.Constantinop.Eucherio,& Syagrio Coss.

Principis colonus,nec alius priuilegiatus debet tutor dari. Sal.

XIII. *Impp Honor. & Theod. AA. Monaxio P.V.*

NE magistratuum vlteriùs procedat licentia, pleniùs designamus, ne patrimonialem[z] colonū, siue aliū[a], qui priuilegio

N *E magistratuum.*] Casus. An magistratus colonum principis patrimonialem compellere possit ad suscipiendam tutelam, quæritur? Dicitur quòd non: nec alium, qui habeat priuilegium, quo se possit excusare. Vivianus.

z ¶ *Patrimonialem.* scilicet[a] priuatæ rei Cæsaris.nam[b] fiscalis non excusatur: vt *T.de excusat.tut.l.coloni.*quæ est contrà, [c]Vel hic de perpetuo:ibi de temporali colono, qui potest se remouere à cultura.

a ¶ *Alium.* vt militem: vt *T.eo.l.militia armata.* Et not.quòd his casibus[d] ipso iure non tenet datio: sed quando potest datus se excusare, tenet decretum:nisi se excuset.hic, & si vellet,non potest.& facit *ff.de iure immu.l.semper.§.coloni.& §.conductores.*

¶ Item

* al. *Constantinus, Constantius, & Constans.* † P.P. in C.T. l.15.1.

a Colonus patrimonialis quis.

b Coloni patrimonialis à fiscali differentia.

c Tutores, qui lege prohibentur tutores esse, dari à iudice nō possunt: & hoc quidem casu ipso iure non tenet datio: quod si simpliciter ius se excusandi habent, dari possunt:sed & dati,nisi se excusauerint, tutores esse coguntur.

480/C.IV.K.5-4, 1291-1292
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVANDO MVLIER TVTELÆ OFFICIO fungi potest †.

TITVLVS XXXV.

Et masculorum quoque feminam tutorem, aut curatorem dari nõ posse, quæ alium perpetua tutela, aut prætura vel curatione habetur. Sed l. 1. & 3. matrem dari liberis vinde quæsita posse introducerunt certis conditionibus, quarum & facilis cognitio est formul. ac iuris nostri, & manifesti, quæ huic rei adiungantur, vel derogantur est. Et quod in matre idem in auia. Et hi verb. qui tutores, aut curatores dari non possunt, huius conditionis sunt, vt nonsit non habeant se excusare, & periculum esse non ad eos non pertinet, & ne valentes quidem administrare. CVIAC.

Mulier de iure communi non potest tutela officio fungi. SAL.

I. Imp. ALEXANDER A. Otacilia *

Vtelam administrare, virile munus est: & vltra sexum fœminæ infirmitatis tale officium est ᵇ. PP. X. Kalend. Octob. Iuliano II. & Crispino Coss.

Olim mater non poterat esse tutrix: nisi per priuilegium impetrarat, & renunciarat secundis nuptiis, & Velleiano, & omni alio auxilio: cũ habuerat hoc locum in matribus tam legitimarum, quam bastardarũ. hoc dicit cum. l. seq. BAL.

Vel sic: *Mater ætate maior, ad tutelam filij iure ipso non poterat pervenire, existente testamentario, vel legitima: & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare quod ad secundas non transibat nuptias: & si postea secundas iniit nuptias, bona huius secundi mariti obligantur filijs pro administratione tutelæ: & quando mater secundas prælegit nuptias, de alio tutore per iudicem filijs debet prouideri.* SAL.

II. Imppp. VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P.P. †

MAtres, * quæ amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant ᶜ: priusquam confirmatio ᵈ officij talis in eas iure eueniat, fateantur in actis ᵉ sacramẽto præstito, ad alias se nupcias non venire. Sanè in optione huiuscemodi nulla cogantur: sed libera in conditiones, quas præstituimus, voluntate descendat. nã si maluerint alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent. Sed † ne sit facilis in eas ᶠ post tutelam iure suscepta irruptio: bona eius primitũs, qui tutelam gerentis ᵍ affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus ʰ parvulorum præcipimus ⁱ: ne quid incuria ᵏ, ne quid fraude depereat. His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior est ˡ, nunc demũm petendæ tutelæ ius habeat, cũm tutor vel testamentarius, vel legitimus * defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere summouetur, vel ne suis quidem pro animi, aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus ᵐ inueniatur. Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore ⁿ, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices, qui in prouinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt. Dat. XII. Kalend. Febru. Mediolani, Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss.

IN AVTHENT. DE *hered. ab intestat. §. ex his. coll. ix. constit. j.*

Mater, & auia renunciãs iuri actio nuptiis, & Velleiano, (si extantibus testamentariis præferuntur legitimis & datiuis, fœminis alias interdictis. SAL.

MAtri *, & auiæ * secundũ ordinẽ tutelã ¶ etiã ante agnatos subire permittimus,

officium. Dat. * Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

QVANDO MVLIER TVTELÆ OFFICIO fungi potest †.

TITVLVS XXXV.

Mulier de iure communi non potest tutela officio fungi. SAL.

Vtelam administrare, virile munus est: & vltra sexum fœminæ infirmitatis tale officium est ᵇ. PP. X. Kalend. Octob. Iuliano II. & Crispino Coss.

Olim mater non poterat esse tutrix: nisi per priuilegium impetrarat, & renunciarat secundis nuptiis, & Velleiano, & omni alio auxilio: cũ habuerat hoc locum in matribus tam legitimarum, quam bastardarũ. hoc dicit cum. l. seq. BAL.

Vel sic: *Mater ætate maior, ad tutelam filij iure ipso non poterat pervenire, existente testamentario, vel legitima: & eis deficientibus si volebat hoc impetrare, debebat iurare quod ad secundas non transibat nuptias: & si postea secundas iniit nuptias, bona huius secundi mariti obligantur filijs pro administratione tutelæ: & quando mater secundas prælegit nuptias, de alio tutore per iudicem filijs debet prouideri.* SAL.

II. Imppp. VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. AAA. Tatiano P.P. †

MAtres, * quæ amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant ᶜ: priusquam confirmatio ᵈ officij talis in eas iure eueniat, fateantur in actis ᵉ sacramẽto præstito, ad alias se nupcias non venire. Sanè in optione huiuscemodi nulla cogantur: sed libera in conditiones, quas præstituimus, voluntate descendat. nã si maluerint alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent. Sed † ne sit facilis in eas ᶠ post tutelam iure suscepta irruptio: bona eius primitũs, qui tutelam gerentis ᵍ affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus ʰ parvulorum præcipimus ⁱ: ne quid incuria ᵏ, ne quid fraude depereat. His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior est ˡ, nunc demũm petendæ tutelæ ius habeat, cũm tutor vel testamentarius, vel legitimus * defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere summouetur, vel ne suis quidem pro animi, aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus ᵐ inueniatur. Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore ⁿ, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices, qui in prouinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt. Dat. XII. Kalend. Febru. Mediolani, Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss.

IN AVTHENT. DE *hered. ab intestat. §. ex his. coll. ix. constit. j.*

Mater, & auia renunciãs iuri actio nuptiis, & Velleiano, (si extantibus testamentariis præferuntur legitimis & datiuis, fœminis alias interdictis. SAL.

MAtri *, & auiæ * secundũ ordinẽ tutelã ¶ etiã ante agnatos subire permittimus,

a Tutores, nisi testamentarii, testamentarii, vt ecce fœmi: vt *supra eodem l. in formali.* Item non municipes: vt *ff. de tut. & cur. de ab hac l. ij. & de testa. tut. l. quæ in principio.*

a ¶ *Nuncupatione.* id est, nominatione.

QVANDO MVLIER tutelæ officio fungi potest.

Quod quandoque permittitur. vt J. eod. l. ij. & iij. *regulariter contra.* vt J. eod. l. j.

Tutelam.] CAPVT. Ad administrandã tutelã pupillorum masculus, non fœmina vocabitur: quia tale munus excedit infirmitatem eius sexus. VVLTAN. ¶ Cõsiniũ. *l. 1. §. qui petunt tut. vel cur.* CVIACVS.

b ¶ *Officium est.* vt & *ff. de iustit. & iure. nostro.* nisi à principe impetrauerit *ff. de tut. l. fin.* & facit *ad l. filiam ff. de reg. iur. l. ij. & de postu. l. j. §. fœmam. & de edend. l. pu. & ad Vellein. l. j. & l. de actil. fin. & ff. de fin. hæred. l. in matre.* Sed contrà *ff. de neg. gest. l. quia alienæ. §. quamquam.* Sed ibi non fuit tutrix, licèt pater eam rogauerit de filia.

M *Atres.*] CAPVT. Mulier si vult administrare tutelam filiorum, potest, si hoc impetrauerit à principe, & ei confirmetur: antequam enim fiat confirmatio, iurare debet se non venturam ad secũdas nupt. quo fulcitum, si vobis, omnia bona mariti secũdi erũt obligata pupillo. Ab initio autem electionẽ habet vel tuberet, & non administrarem excusarè. Tunc demum autem mulier ad tutelam administrat, cũ nullus tutor testamentarius, neque legitimus superest, vel remouentur vt suspectus, vel se excusaut propter animi, vel corporis impedimentum: & tunc si mulier magis velit cuberet, quàm eius tutrix audienda est: & præfectus cum prætore, tutorem dabit: in prouinciis rectores earum, seu iudices ex inquisitione tutores dabunt. VVLTANVS.

c ¶ *Petulant.* à principe, vel præside prouinciæ: vt & *ff. de in ius. fin.*

d ¶ *Confirmatio.* i. antequã firmetur potest genere per decretum *in aut. vt hi, qui obl. §. fin. coll. vij.*

e ¶ *Actis.* in sua prouincia. & est *ff. de his qui notan. aut infa.*

f ¶ *In eos.* scilicet nuptiat.

g ¶ *Gerentis.* scilicet mulieris.

h ¶ *Rationibus.* ᵇ scilicet præteritis.

i ¶ *Præcipimus.* vt & J. *in quib. casu. pig. tacita.* l. *ff. mater. & in auth. de nup. §. ñ autem tutelam. col. iij.*

k ¶ *Incuria.* id est, per negligentiam.

l ¶ *Maior est.* vt *ff. de legi. tu. l. fin.*

m ¶ *Idoneus.* cũm non est idoneus, non videtur esse vt *ff. quod metus causa institutum. l. j. §. quidem.* Et no. quòd per auth. hic po-

Codex.

nia, tutelam administrare non debens. Sed † ne sit facilis in eas ᶠ post tutelam iure suscepta irruptio: bona eius primitũs, qui tutelam gerentis ᵍ affectauerit nuptias, in obligationem venire, & teneri obnoxia rationibus ʰ parvulorum præcipimus ⁱ: ne quid incuria ᵏ, ne quid fraude depereat. His illud adiungimus, vt mulier si ætate maior est ˡ, nunc demũm petendæ tutelæ ius habeat, cũm tutor vel testamentarius, vel legitimus * defuerit, vel priuilegio à tutela excusetur, vel suspecti genere summouetur, vel ne suis quidem pro animi, aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus ᵐ inueniatur. Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demum vir illustris præfectus vrbi, accito prætore ⁿ, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices, qui in prouinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt. Dat. XII. Kalend. Febru. Mediolani, Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss.

IN AVTHENT. DE *hered. ab intestat. §. ex his. coll. ix. constit. j.*

Mater, & auia renunciãs iuri actio nuptiis, & Velleiano, (si extantibus testamentariis præferuntur legitimis & datiuis, fœminis alias interdictis. SAL.

MAtri *, & auiæ * secundũ ordinẽ tutelã ¶ etiã ante agnatos subire permittimus,

officium. Dat. * Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

M *Atres.*] CAPVT. Dicitur in l. Codicis, quòd mulier tunc demum admittitur ad tutelam, cũm nullus alius legitimus eũ præcedit: hic dicit, quòd † al. *fœmaque* matter, & auia præcedunt tutores legitimos, & mater prius, quàm auia admittitur: hoc tamen ita, si coram iudice renuncient secundis nupt. & senatusconsulto Velleiano. & soli testamentarij eũ præcedunt: datiui autem, & legitimi eũ sequuntur.

a ¶ *Matres.* legitimæ, vel naturales: vt *in authent. vt fine probi §. j. in fin. §. 1. col. vij. & J. de Ius. in fin.* ¶ Sed quid si est mater, & pater? Dicunt præferri patrem quasi legitimũ: vt *in l. j. & l. fin. in fin.* ¶ Item quid ᵇ si est auia, & auia? Dicunt quidam ambos admittendos: cũm non sit cautũ quòd auia per legitimos repellatur secũdũm hoc si erit mater, & auia, præponunt suos patronos. cũm sit legitimus: sed si erit pater, & auia, æqualiter admittuntur: cũm ille vt legitimus, illa per authen. admittatur. Nec obst. quod dicit in fin. hic, *solas testamentarias eas præcedunt:* quia est falsus, i. non legitimi transactorales, superiores autem administrantur vt olim: vt *in cor. hæres auth. ubi hæ enim formatæ, &c.* & benè probatur *in Nouel. ea tit.*

a ¶ *Auia.* hoc est auoũ de auia: mater enim etiam per legem Codicis admittebatur.

b ¶ *Secundum ordinem.* cũm primò ᶜ mater, secũdò auia admittatur.

c ¶ *Tutelam.* ¶ An idem in cura? Quod videtur ᵈ: vt *in auctorit. vt fine probi. §. quia vero mater. hæres & §. quia vero mater. col. vij.* Ita eadem ᵉ est æquitas, vt ᶠ *ad leg. Falc. l. fin.* Item authen. illa, *vt fine probi.* ma generaliter prohibet à tutela, & à cura credentem, & debitorem minorem: ergo & illa, vt *fine prohibitione*, &c. generaliter videtur excipere, vt ex illius contextu euidenter apparet, scilicet *vt fine prohibitione*, &c. & probatur in authentic. *de filia ante data infra. na. §. cum consulat. colla. ij.* Sed contrà J. *de cur. fur. Licet repudiauerit.* Sed potest dici correcta per illam authen. *vt fine prohibitione*, vel in curatore fatuoli specialiter est vel aliter esset non poterat, quia & fœtus minor erat. & sic prima placet opinio.

c ¶ *Permittimus.* ergo non cogitur ᵉ: vt *hic, & in l. j. §. si. ibi, sed in optione, &c. & in l. fin. circa prin. & in auth. vt licitum & auia in prin. colla. vij.* licèt quidam dixerant contrà.

¶ Item numquid est legitima, vel datiua? Videtur legitima: vt J.

a Tutela pupilli deferendi masculi, potest auia.

b Mater potest esse tutrix, & curatrix filiorum.

d Vbi eadem est ratio, ad eqs. ius hic eadem esse debet ratio, & dispositio. vide Bartol. *in hoc à fortiori.*

e Mater nõ cogitur suscipere tutelã filiorum. adde Glos. *Auoll. pa. in verb. habeat.*

480/C.IV.K.5-4, 1293-1294
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ad Trebell. Limnum. Tenuitā datius, cùm legitimi per l. Codicis eum præcedebant: *vt l. 4. & fin. in fin.* præterea lex non dat, nisi se offerat, vt hic colligitur quod non fit in legitimis: vt *ff. de leg. tut. Legitimos in primis* præterea non compellitur, nec periculum patitur. & non subsequitur vt hic colligitur: quare potest dici non esse datiuum, nec legitimam: sed extraordinariam, nisi dicas legitimam: id est, secundū legem à iudice datam: sed videtur legitima: vt *in auth. de here. ab intestato §. ex his. coll. 10. & auth. prof. pupill. §. 3. de apost. & clerr.* ¶ *Inter gesta.* id est, coram iudice, scriptura inde facta.

b ¶ *Velleiani.* & omni alio auxilio: vt *in auth. vt sine probi. mat. §. quia verò col. vij.* quæ renuciatio quo ad matrimonium non valeat: *in prædictis §. sed* quo ad Velleianum. sic: vt *ad Vell. l. 3. §. pen.* ¶ Sed quibus hæc prodest renuntiatio, cū pro nemine fideiubeat? sed pro se T. *ad Vellei. l. 3. mater. in princ.* Respondeō creditoribus pupilli promittar, pro pupillo intercedere videtur. ¶ Sed quomodo ex abstentibus facta iudici prodeat? Resp. ex actio quærentur a ex stipulatione iudicis absenti, melius magis explicatio: vt ff. proponat Velleianum, replicet b adversari. i. credinos de renuntiatione: vt *ff. rem pup. sal. fo. l. non quæ.*

¶ Sit contrà. hunc auth. *§. de procur. l. 1. numer.* Sed hic specialè.

c ¶ *Testamentorii.* ¶ Quid ergo si ipsa eum alio data fuit in testamento? Videtur quòd ipsa non debeat confirmari, vel dari tutrix: quia testamentarius eam præcedentem dicit eam datiuā, non testamentariam. Et eam dicat confirmatam c tutorem datiuum, non testamentariam: vt *not. Infra. de tut. §. fin. & T. de confir. tut. l. 4. & par. l. 8. de testis. sq. l. 1. sqq. & in auth. de defun. cons. §. incertum collat. 3.* Sed quidam de plano videtur eam repelli hoc casu. sed Mihi videtur eam admitti. & quòd hic dicit, quòd testamentarij eam repellant, loquitur quando ipsa non est data in testamento. Pro prima opi. est *ff. de testis. vul. Liber nostro.* Pro secunda est in corpore ibi. *defuncti namque &c.* & hoc placet. ¶ Item quid si sola est data? Resp. non est tutrix, nisi à iudice confirmetur: *ff. de nupt. §. quod aliunde, § quemquam* secundùm Azo. Alii dicunt contrà pro 1 huius cit. & sic dicant tutricem datam in testamento. Vel quòd ibi non fuit data tutrix. licet pater eam de filiis rogauerit sed & S. dixerat, non confirmaterat vt ex illa datione: sed quasi non esset data, dabitur per hanc auth. secundùm quosdam. Prima placet, vt si est data, confirmetur. arg. in corpore, ibi, *defuncti namque voluntas. &c.* nec ob. *ff. de tut. vul. l. 1. vers. nostro.* quia in hoc fit controlla. ¶ Item quid si datus est à iudice tutor matre ignorante? Videtur non tenere datio, quasi perperam fit decretum interpositum: *vt ar. ff. de re. eo. qui l. magis. §. si ex alienum. & de tut. & curat. dat. ab hoc l. sciro. aperte. & T. qui do. in. pest. l. 5. sororis.* Sed contrà est. vt T. *de confir. tut. l. 5. vt propono.*

¶ Eraquod dicit de testamentariis, dic etiam de legitimis afferendis: vt modò notauimus glo. *legitima, vel naturali.*

Sacramentum.] CAVS. Lex Cod. dicit quòd mulier debet iurare. Auth. dicit quòd non: *sed* è contrario ad secundas nuptias, repellitur à tutela. Auth. *ad hæc.* addit ei, quod lex C. dicit, dicens quòd si aliquod debitum contrahatur inter maiū, & pupilli, tamē potest remanere tutrix. hoc dicit auth. hæc, & sequens. d ¶ *Non exigitur.* de non habendo. & sic contrariatur iura, quæ dicunt id exigi: *vt in l. 4. C. & l. 1. fin. & in auth. de nup. §. si autem tutelam. colla. 10.* & alia plura.

e ¶ *Circulis secundis nuptis.* * Quid si aliis innuptis? est Resp. est idem: arg. *in auth. de repti. & ea. que. §. fin. coll. 10. & in auth. de nupt. §. si autem tutelam colla. 10.* *ff. §. tutela.* Sed ad quos redibit? hoc casu? Dic ad datiuum, instar eius, qui in locum suspecti, vel remoti datur: vt *ff. de tut. l. 5. quæ sub condicione.* Sed & dicitur quòd ipsamet petat.] *in quib. casu. pign. ta. am. l. pe. & in auth. de nup. §. si autē tutelam.*

g ¶ Contrà. aliàs tutela: cum remanerit sui, & sup fuit obligare filios: vt T. *in l. 3. & in d. auth. de nup. §. si autem tutelam.*

h Ad hæc.] *Non iuris mentum.* Idem intelligo in aetate, & suos: quia affectionis ratio suspicionem remouet: vt *ff. de rit. nupt. l. non solum. §. denuò.*

i ¶ *Durante.* secus in alio tutore: vt T. *tit. 1. auth. minorū, &c.*

S. Pater.] CAVS. Pater filio suo naturali vnam vnciam de bonis suis relinquere potest: & si non det tutorem, an maior eius possit esse tutrix? Dicitur quòd sic, præsito ab ea sacramēto, quòd ad secundas nuptias non conuolabit: & debet renuntiare omni auxilio legitimo, & beneficio senatusconsulti Velleiani, his, quæ in superiori lege sacramenta dicta sunt, obseruādis. ¶ a matre nullo existente tutore filioū legitimorū nascitur potest tutelā: multò magis potest esse tutrix filij sui naturalis, cū in hoc casu deficiāt legitimi. VIVIA. ¶ Contingit eam *L. vii. T. de confir. tut.* Hanc Lex intelligit lect. *in Nov. 89.* dicit sic, si de naturalibus liberis tractatur, *ut ad alios transeat, quasi ad alios transeat, id est, in testis de tut.* CVIACIVS.

k ¶ *Secundum nostram constitutionem.* quæ est T. *de confirmando tut. l. 5.*

l ¶ *Prædicta sunt.* quæ possunt prouisione: vt *Ad nam. lib. 1. num. 4. minori.* ¶ An autem & (puti) mater tutelam possit petere? quod videtur: quia quantum ad eam non id desideratur: *Infra de suscep. liberorū, & ad Orf. §. manifestū.* Item an alii cognati, * qui vocantur ad successionem, iure prætorio vocentur & ad tutelam dic vt T. *de leg. tut. l. 1.* Hodie autem conflat eos vocari iure nouo: vt *in auth. de here. ab intest. §. ex his. coll. 10.*

m ¶ *Velleiani præsidio.* Nouella 94. & 114. Vide scripta ad *tit. C. ad Senatusconsultum Velleianum circa medium.* CVIACIVS.

n ¶ *A cetera.* vt *in auth. de nup. §. si verò mater. coll. 10. & in auth. vt sine prob. matres deb. cpere. §. quatenus multa. coll. vij.* Et facit hoc ad generalē renuntiationē: vt eo. *ff. §. quæ cum. l. sed & §. §. quæ sed.*

n ¶ *Consentiente.* vt T. *l. precari.*

IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM VEL curatorem habenti, tutor vel curator dari potest.

TITVLVS XXXVI.

omnia facienda, quæ in legitimis sunt cauta. SAL.

EEE. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano P.P.*

SI pater * secūdum nostram constitutionem k naturalibus liberis in his rebus, quæ ab eo in eos profectæ sunt l, tutorem non reliquerit: mater autem voluerit eorum (sive masculi sint, sive fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenùs actis sub competente iudice interuenientibus, iuramentum antè præstet, quòd ad nuptias nō peruenient: sed pudicitiam suam intactam conseruet, & renunciet senatusconsulto Velleiani præsidio m, omnique alio legitimo auxilio n, suāmque substantiam supponat: & ita filiorum suorum, vel filiarum naturalium tutricem eam existere sinemus. Omnibus, quæ pro matribus, & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus constitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruandis. Si enim in filiis iustis, in quibus & testamentaria, & legitima sunt tutelæ: & tamen matribus, his deficientibus, ad prouidentiam filiorum suorum venire conceditur o: multò magis in his casibus, vbi legitima tutela euanescit: saltem aliàs eis dare humanissimum est. Data XV. Kal. April. Constantinop. Lampadio, & Orestes VV. CC. Cons.

Tutor confirmatus, vel datus: id est testamentarius.

a Ex stipulatione iudicis quærere absentis, & replicatio.

b Renuncia. sic Velleiani quæ effectū habet.

c Tutor confirmatus, vel datus: id est testamentarius.

d Cognati iure nouo vocantur ad successionem.

e Renuncia. generalis extinguit hic: sed tamē potest specialis expressa de hac generali renuncianione, vide Glossam in *l. 1. in fin. §. 3. quæ condicit.* Tertullianus in forma centum plures non, sed in verba, ab vsq; omnia legitimi.

IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM, vel curatorem, &c.

Dic vel, pro id est: nam nullum casum sub hac rubr. ponit, quo habeat tutorem dari tutor, secundum quosdam: sed certè potest. ff. de excu. tut. l. propter liberi. *& dator intelligi.*]. eod. l. *propter. Item mihi videntur quòd non iure vbicunque hic legitimi tutorem habenti tutor daberur, non tutor dari, sed curator in adiungitur:* vt Institut. de auct. tut. §. fin. *Mag.*

480/C.IV.K.5-4, 1295-1296
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. in locum.] CASVS. Tutor erat reipublicæ causa absens, interim datus est tutor: eo reverso suscipit tutelam: consulisse tamen fuisset curator, si faciet eum compelli per iudicem: vt admittat: tum poß. suscipiat.

a ¶ *Ad tempus.* hoc non expressis: aliquin contra: vt *ff. de regulis iur. l. adiem.*

b ¶ *Iubet.* curatores: vt *Institi. de cur. §. cum in locum.* sed tutores possunt dari, si hoc iudici fedeat: vt *ff. de tut. l. quæsitum, & de suß. tut. l. §. §. si quis adfuerint.* licet quidam exponant in l. illa, tutori, curatori.

c ¶ *Pertinente.* nec enim vetationi aliquam anni habet: vt *Institi. de excusat. §. item si,* qui reipublicæ nec etiam fuit huius tutelæ propter abfinentiam: & sic modo est eadem, nec interim quasi libera eam excusare: nec potest consentiri interim directa actione tutelæ: vt *ff. de suspect. tut. l. §. quod si quis, & de excusat. tut. l. Titius.* sed vtili hic: vt *ff. de tut. & rat. distrah. l. si tutor reipublicæ in prin. & ff. de suspect. tut. l. §. si quis adfuerint.* sensus autem, si locum eius, qui adhuc non est tutor: quia in datum, vel sub conditione datus sit: alias derut: quia ille desinit administrare eundem tutorem *. Vel dic: vt *Institi. de distribuendo tutore, §. 1.*

d ¶ *Consultus.* id est, consuluit. ne quasi de culpa, si deferat, redargui possitvt arg. *ff. de admin. tut. l. autem, §. qui si,* vel certionatio necessario impuberis: vt *ff. de eo, qui pro tu. negot. gest. l. 1. in fin.* Alii dicunt, quidem vehementer, arg. *l. de auctoritate tut. l. ij.*

e ¶ *Compellatur.* capris pignoribus: vt *Institi. de suspect. tut. §. pen.* & facit *ff. de periculo l. fin.*

PUPILLUS.] CASVS. Si pupillus plures habeat tutores, & vnus se excusabit: in locum eius subrogabitur alius, qui vltra tempora pubertatis administrare non cogetur: licet curator detur, non tutor.

f ¶ *Dare.* scilicet curatorem, vel tutorem: vt *ff. de tutelam. tut. l. §. quæ sub conditione, §. fin.*

g ¶ *Non adstringere.* vt *l. quando tut. vel curator, ff. de suspect. l. 1. & ff. de tut. & curat. da. ad tut. l. curatorem.*

PROPTER.] CASVS. Si pupillus tutorem habet, diffusum habet patrimonium, & in pluribus locis constitutum: si solus non sufficiat, adiungi poterit ei curator.

h ¶ *Confluentem.* in eadem tamen provincia, aliis etiam tutor ei

Nullo eximo iam T. ex l. 9. tit. 34. & l. 9. tit. 31. tutorem habenti, curator dari non posse, quæ regula iuris dicitur. Lvcius. *ff. de tut. & cur. da. & eo tamen sæpe audiemus, & Paulus in admodum singulari facit lib. 4. Sententiar. in de fid. lib. & d. Lvcius. quæ commodis l. 8. & qui per aut. ex lib. 7. differentiarum Modestin. sed exponent differentiæ inter tutorem, & curatorem, & non regulam aperte dicens non pertinere ad curatorem, sed ad tutorem tantum. An tuta quia adhuc legitima semel sanctum sit, quale est adeiti tutoris ex inquisitione, atque decretet. An quia publicum est in tutoris portitione, & nemo potest esse in duorum potestatem vt sic excusaque pecunia in solidum, nisi pro vno habeantur, vt cum sunt consanguinei dari duo, plurésve tutores,* l. 1. mul. *ff. de tut. & cur. da. Curatoris autem multo est periculo in personam. Sed hanc regula exceptione plenaq. indulsit sæpe ex Senatusc. Nam in locum abfentis Reipubl. causa licet tutor esse non definat, alius tutor dari potest,* l. 1. hoc tit. l. 4. § 8. *ff. de suspectis tutoribus.* l. 8. tutor Resp. de tut. & curatoris da. *Et in locum remoti, licet adhuc pupillo tutores sint, vel prædo se legitimum, & in locum defuncti, licet alius tutores habeat superstites,* l. tutorem 7. en. pa. l. 4. hoc tit. l. 1.]. de tut. vel cur. qui fatiri non ded. *Et in locum excusati similiter, vel deportati,* l. 1. hac tit. l. 8. quis habeat conditione, *ff. de relig. tut. vel relegati.* l. 4. hoc tit. l. 7. qui pet. tut. *vel furiosi, muti, surdi,* pen. *ff. de tut. nec tamen ideo sequitur, quia eorum loco curator dari possit, vt proponitur. d. l. 1. licet ex Senatusc. patuerit, ex debuerit alius tutor dari: sed curator ille cessat ex tutore. Nec enim datur tutor pubertatem & tutela, sine pro tutela, cum tutori quidem attribuatur.* l. 3.]. arb. tut. *Rego exemplo abfentis Reipubl. causa, & excusati in eximo tutore licet dari alius tutor potest, & curator quoque vt in locum relegati etiam curator,* l. tutor 4. vbi *ff. de exc. tut. l. 14. § quod ergo. ff. de fol. vel adter,* l. sine herede, 5. vbi *de admin. tut. ff. & in locum furiosi,* l. 1. *ff. de curat. & in locum quoque tutor, vel curator, vt dicentur tit. 44. Et ita quidem sunt causæ, in quibus tutorem habenti curator datur, & quidem l. 1. 4. in allegat. 18. 3. & 5. sunt causæ, in quibus curator adiungitur tutorem habenti, quibus fere placet etiam tutorem adiungi posse in alio loco.*] propter locum, in fin. *ff. de curatoribus. Et in summa quibus tutor, & curator, & tutoris, & rectè emendatio in rubrica, in quibus tutor vt l. 1. hoc tit. & in Lvcius tit. 34. & tutorem habenti, non tutorem, vel curatorem, adiungam regulam superiorem rubricæ sæpe tutorem tutorem in curatorem.* VIVE.

Curator datus in locum abfentis, eo reverso deponit officii. hoc dicit. BALD. Vel hic: *Tutor, vel curator, datus loco abfentis reipublicæ causa desinit illo reverso.* SALYC.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Tiberiano.* * *& Rufo.*

SI in locum eius tutoris ad tempus [a] dati effis [b], qui reipublicæ causa aberat, ipsque iam finito munere, quod ei iniunctum est, abesse desiit, quin ad eius officium, cuiusque pertinebit [c] negotia pupilli, ambigere non debetis. Sed cõsultis [d] fecerittis, si præsidem prouinciæ virum clarissimum adieritis, vt is ad administrationem tutelæ compellatur [e]. PP. VIII. Kal. Aug. Antonino A. III. I. & Balbino Coss.

Curator datus in locum tutoris, tutoris datus curator: quæritur datur tutor. B. d. BALD. Vel sic: *Curator datus impubers, nõ datur post pubertatem.* B. d. BAL. Vel sic: *In locum tutoris excusati potest curator datus cessante officium finitur pubertate pupilli.* SALYC.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Valeriano.*

PONTIUS quidem, & debuit competentes iudex in locum excusati tutoris †, licet pupillus alios quoscunque haberet tutores *, curatorem dare [f]. Quamvis autem curatore cum alio in locum excusati tutoris substitutus sis: tamen periculo administrationis vltra pubertatis tempora nõ adstringeris [g]. PP. V. Id. Iun. Modesto, & Probo Coss.

Curator adiungitur causa congruo. h. d. BALD. Vel sic: *Propter latè iudicem, seu diffusionem patrimonij curator potest adiungi tutori.* SALYC.

III. *Idem A. Hyla.*

PROPTER [a] latè diffusum [b] in diuersis locis constitutum [c] patrimonii, vel quòd solus administrationi nõ sufficiat, an tibi tutelã administranti adiungi aliquos curatores [d] oportet, præfes prouinciæ, si te nõ sufficientem deprehenderit, æstimabit. PP. VIII. Id. Decemb. Pompeiano, & Peligno Coss.

Loco tutoris remoti, defuncti, vel relegati, alius debet substitui. SALYC.

IV. *Imp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Zuphiæ.*

LICET tutore habẽti tutor dari non potest [a]: tamen certis ex causis alius idoneus substitui semẽtia competentis iudicis loco in locum suspecti, qui conuictus, ac remotus est, & in locum excusati †, vel defuncti *, vel relegati † tutoris. PP. Id. Mart. Secundari II. & Donato Coss.

Licet alius adiungatur, primus non liberatur. BALD. Vel sic: *Propter augmentum facultatum tutori curator solet adiungi: curatamen non tenetur de gestis à curatore existente solutanda tempore finite tutelæ.* SAL.

V. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Zenoni.*

CVM ob augmentũ facultãtũ curatores adiũgi soleant

a ¶ Tutor dicuntur dari habenti tutorem.

b ¶ Tutor habet cur. non, vt curator in tutor adiungi potest.

† sic in omnibus iuris quæ non poto administrationem quærebam, vt hic legatur. sed pertinet sed nec negotia pupilli depicam. hic eundem. nam *l. de auctor. l. in reputatione.* ¶ Item quæ est ratio, quòd habenti curatorem potest alius curator adiungi: vt *ff. de tut. & cura. da. ad hac. l. vlti. §. §. & non habenti tutorem tutori Resp.* Ex prædictis ratio colligitur.

1 ¶ Excusati. ad tempus, secũdũm quosdam, quod non placet.

m ¶ *Defuncti.* similiter. *Cum ob.*] CASVS. Cũm pupillo habenti tutorem obtuit aliquod augmentũ, quã hereditas, ratione cuius datus erat adiungitur.

SSS 3 curator,

480/C.IV.K.5-4, 1297-1298
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

curator, vel adiunctus: aut quid ideò primùm definit esse tutor, quòd alius sibi adiunctus est? Dicitur quòd non: & si adiunctus tempore finitæ tutelæ si soluisset: licèt postea factus sit ut ad idoneus, periculum ad primam tutorem non pertinebit. VIVIAN.

a § Non prius. Quam adsumpsit denuò: hæc est falsa. Dic ergo non prius. scilicet per hoc, quàm si non adsumpserit arg. *ff. de admin. tut. l. quotiens* §. *fi.* & non curatores sed & tutores dari possunt: dicit *l. ad l. propter.*

b § Dati. *l. prius.*

c § Si tu. sc. curator, vel tutor adiunctus tibi tutori.

d § Finita tutela. vade non poterat fieri suspectus à te, cùm solvendo esset: *infrà de dolo tut. l. 4.*

e § Temporis periculum. quo factus est non solvendo. & facit *supra de probat. Lex persona.*

f § Ad te. tutorem. prius est enim consentiendus, qui administrat augmentum, quàm primò dati, qui non gesserunt augmentum, etiamsi antè desiit esse solvendo: *hic, & l. fi tut. non pot. l. fin. de dolo tut. l.* & *l. fin.* Sed contrà *ff. de admin. tut. l. Lucius* §. §. *Sempron. in fin.* §. vbi & non gesserunt dicit ab initio consentire: sed ibi nullo modo erat datus, vel erat à se: vt *infrà de dolo tut. l. 4. in fin.* hic autem quodammodò ab ipso iudice, vel à lege nam adiunctus postea, prima bona administrare non solet: vt *d. quotiens* §. *confiat.*

a Seu fuerat incertaria, antequàm tutores debent ad administrationem. Primò, vt intelligat res cum decreto. Secundò, vt fideiussiones. Tertiò, vt iuratos. Quartò, vt in certiori. Quintò, vt ex pecunia pupillari detrahantur pro pupillo suscipere. Sextò, vt ex inquisitione domus, vel prædiorum tutorum. § ita tutores vendant aliquod commodè pupilli, tutor suspicione. Sed etiam non incertaneis grime possit: atque ita gesta vt hic: l. vb. *infr. de admin. qui ad fiscum.* tutor. *ff. de admin. ff. de dolo par. res mi.* § quæ tui addit Gothofr. Vapa 60. 30. b Curatoris appellatione tutor etiam comprehendit. c Rodolfi Gilbert. 32. 1. 2. 3. de tutelis, pecunia.

DE ADMINISTRATIONE TVTORVM, vel curatorum ¶, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.

TITVLVS XXXVII.

Dari volui præmissimis loco, de curatore furioso generaliter, de testamentariis, de legitimis, de his, qui petuntur, qui dantur, qui dari possunt, & à quibus dari, vel petri, & vbi. Sequitur iam, vt dicam de officiis officiali administrationis tutelæ, vel curæ, ex quo procedabitur officiis, virorum adiunctum nisi. Deinde, & contrariam, tutela inter tutorem, & pupillum: vnde negotiorum gestorum inter adolescentem, & curatorem, cuius nomine bona tuerum, & curatorum esse tuitio obligata, & pupilla, & adolescens. L. 10. hæc tit. § & ex plenius. ff. de rei vxo. act. l. 1. f. rem al. gest. l. vit. ff. de leg. tut. l. vit. § incertatis.] *de cur. fur. non tantùm si id fecerint, quod facere non debent: sed & si id non fecerint, quod facere debent.* § 1. in princ. ff. de tut. & rat. distr. *Nam & qui non facit, quod facere debet, videtur id non fecisse: & diminutio eius, vel negligentia, dolus, vel culpa pro facto, pro contractu, pro gestione, vel administratione est, sicut dicitur, dolum esse, qui id fecisset, pro professione esse: & qui facit, quod facere non debet, non facere videtur: id est, quale administratio pro officione est.*] qui non facit. ff. de reg. iur. *Et breuiter officium tutoris, vel curatoris est, neque præterminere vnitas, neque admittere omnibus.* l. 17. *Tde eip. aed. Pars autem prima officij, & administrationis est inuentarij conficitur. secunda depositio pecuniæ ad proximorum rationum comparationem: aut si bona conditio non suppetat pradij comparandi pecunia funeratio. Cæterorum rerum omnium diligens custodia ex edicto Constantini, abrogata auctionandi necessitate. Summa verò æquæ practipua: Defensio pupillorum in iudicio, adolescentum, furiosorum, & cæterorum, quibus curatores dari solent.* L. vit. hæc tit. l. 30. ff. eo. Cvtac.

DE ADMINISTRATIONE tutorũ, vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda. *Lege eadem. nouissimè. cum decretis. hic super rubrica, quale dicit de pecunia pupillari fœnerandã: sed aliq legunt.* l. eo. l. 1. vel *l. de vsur. pup. to. legis.* l. eod. in fin. *aliq* l. eo. l. tutores.

Nouissimè.] CAYV. Lex C. dicit, quòd tutor debet fœnerare pecuniam pupilli: quòd si fœneret, præbetur pupilli de mutuo, nisi in mobilibus esset substantia: quia tunc esset fœnerandum quàm sufficeret ad expensas pupilli & futilia eius illa pecunia, quæ non fœneratur, diligenter custodienda est. si tota non sufficit ad expensas pupilli fœnerabitur.

E ¶ *Nouissimè.* sumitur ex corpore, vt *hic, qui ob. ff. de admin. ff. de dolo par. res mi.* § *quæ tui. autem. cod. vij.* & distinguitur ibi plenius, verùm pupillus habeat sufficientem redituũ prædiorum, vt tunc non fœneretur aliàs sic.

b § *A curatore.* largè b ponitur, etiam vt comprehendat tutores.

i ¶ *Periculo.* etiam fortuiti casus: quia c culpa præcessit casum, aliàs periculum id est, culpa tantùm præstatur: vt *l. arb. tut. l. 1.* & *infrà eo. l. deliberatur.* ¶ Sed numquid vsura ad eum pertinet

Videtur quòd fecit *ff. de reg. iur. l. fœmellam naturam.* Sed arguo contrà *ff. de neg. gest. l. fi negotia.*

F Rustrà.] CAYV. Tutor pupilli malè administrauit res pupillares: facto eo adulto, dicitur esse ei curator, qui timet administrare curam adulti, ne succedat in periculũ administrationis temporis præcedentis: dicit Imperator quòd frustrà timet: sed curam administret: & faciat quod interest tutoris, pupilli, & sua: & tutorem ex malè administratis cõsuetisi: & quilibet interfit iudicum, nõ aperiles: ea die pupilli interest, ne lapsu temporis fiat debitor non solutendo: tunc is interest, vt contentiosè, & iniuriosè ab vsurarũ curfu, ne per negligentiam incidat in neg. gest. act. VIVIANUS.

k § *Pretio temporis.* quo pupillus fuit: quòd vindebatur: quia successerat in administrationes: sic & in periculo: sed nõ est verum: *fac. l. quando ex fac. tut. l. 1.* & *supra de prob. Lex persona.*

l ¶ *Omnium partium.* ff. tutorum adolescentis, & vestra. nam tutoris interest, ne processu temporis fiat immensus. vel melius, vt liberetur, & in vsuris non grauetur: vt *supra ff. adiut. tut. l. 1.* Adolescentis interest, ne processu temporis fiat tutor non solutendo: vel veritas, vt fiunt habeat: vt *l. de vsur. pu. l. 1.* & *l. 4.* & *ij.* Interest & vestra, ne incidatis in actionem negotiorum gestorum, quasi ex negligentia: vt *l. eod. l. Adolescentes.*

A Duersus.] CAYV. Si ex duobus curatoribus alterius adulti alter alterum nondum finita curatione administrationis ire velit cõuenire, an possit, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

m § *Non potest.* vt redditat rationem totius administrationis: vt *supra eod. Lectiones.* & *ff. de administr. tut. l. alter.*

¶ Sed contrà *ff. de tut. & rat. distr. l. vij.* §. *cum furiosi.* Sed ibi furiosi nõ adolescentis erat curator: & est serio: vt ibi notatur. ¶ Item contrà *in eod. tit. ff. cum adiut. aliàs, si cum curare.* §. *cum curatore. ff. cum pup. fal. fi. Lucius quasi.* §. *hæc stipulationem.* Sed ibi non vt ratio totius administrationis redditur, agitur per actionem negotiorum gestorum: sed ex stipulatione cum pup. fal. fo. ¶ Item contrà *ff. de admini. tut. Lucius curatore,* Item contrà *in eod. tit. l. fi cum adiut.* Sed non ibi agitur negotiorum gestorũ, vt ratio reddatur totius administrationis: sed furti, vel damni iniuriarum. ¶ Item contrà *ff. de contra. actio tut. l.* 3. §. *finita.* Sed ibi de contraria, non directa dicit: sed & non de tota administrationis ratione ibi tractatur: sed tantùm de quodam imposito ab ipso curatore sed certè imò de directa ibi dicit. n. Sed dic, vt in *L. cum curatore.* modò not. 3. Vel ibi in prætutelæ contra-

l. ad. & curatorem. & de pecunia fœnerandã. & deponendã.

m. al. Ego ipse pupillum.

n. al. Ego ipse pupillum.

480/C.IV.K.5-4, 1299-1300
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Expensæ legitimæ in pupillum factæ, veniunt in rationibus computandæ, licet per iudicium id non fuerint decretæ. SALYC.

III. Imp. ANTONINVS A. Eunomio.

SVmptus in pupillum tuum necessariò *, & ex iustis, honestisque causis, iudicio b, qui super ea re cognoscere est, à probabuntur c facti: accepto ferentur d, etiam si prætoris decretum de damnis eis non sit interpositum e, id namque, quod à tutoribus, siue curatoribus bona fide erogatur: potius iustitia, quàm alienæ auctoritate f firmatur. PP. XIV. Kalen. Septemb. Duobus, & Alpheis Coss.

Libertus tutor debet à te exigere quod debuit: aliàs remouetur vt suspectus, & venit puniendus. SAL.

IV. Idem A. Proculo.

NIsi eam pecuniam, quam constiterit libertum pater. num tutorem filiæ tuæ g rationi eius debere, vel deposuerit, vel in prædiorum cõparationem h conuerterit: remittitur ad præfectum vrbi, secundùm ea, quæ constituta sunt, arbitrio eius puniendus i. PP. X. I. Kal. Octobr. Anto. A. IV. & Balbino Coss.

Tutores quandò non cassè reuocant solutere adulto, cũ pauj. et auctoritate præsidis, vel eius præcep. Vel sic: *Nõ debet detrectare solutio debiti, quæ potest tuti fieri.* SAL.

V. Idem A. Rufino.

FRustrà tutores quondam adolescentium, quorum curam administras, iudicatum k facere detrectant l, cùm exacta pecunia possit auctoritate præsidis m in depositi n causam haberi. PP. Kalen. Iun. Leto II. & Cerealis Coss.

Sub prætextu, vel velamine officij, non debet calumnia commiti. SAL. Vel sic: *Tutores, vel curatores, qui iustam causam litigãdi non habuerint, licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expensis condemnari.* SALYC.

VI. Imp. ALEXAND. A. Pacenio.

NOn est * ignorum, tutores, vel curatores adolescentium, si nomine pupillorum, vel adultorum (licentes calumniosas instituant actiones, eo nomine condemnari o oportere: ne sub prætexto nominis eorum p propter suas simulates q securè lites suas r exercere possè existimentur. PP. VI. Id. Maij Max. II. & Æliano Coss.

Contra firmam datam à solutore, non debet tutor rem pupilli vendere. SALYC.

VII. Idem A. Valerio.

TVtelam pupillorũ tuorum sic administrare debes, ne adificiũ, quod his relictum est, contra formam alienandi testamento datam vendas s. PP. VI. Id. Iul. Max. II. & Æliano Coss.

Ignorare se tuto em datum, non tenetur: sciare verò sic: & de negotio ignoratio potest cum alio de gestis verò ab alio conuenirì potest, gerendorũ prius exercitio. SALYC.

VIII. Idem A. Aprili.

ET si scisses t te curatorẽ datum, nec administrasses: cæteris curatoribus, & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando u, contra te actio dari non potest. Sin autem nescisses te curatorem datum: etiam si soluendo cæteri non sint, damni periculum ad te non redundat †. PP. VII. Kalend. Decembr. Alexandro A. III. & Diore Coss.

Nat. Bibl. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1301-1302
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Si curatores habes. A adulta.

Sb ¶ *Moderatum.* secundùm furiosam, & dignitatem: vt *ff. de iure dot. l. quare. & l. bona post §. genus.* Et si a vera, quàm velitat mulieris facultas, constituatur, non valet ipso iure. Si autem vera vires, valet: sed restitutio locum habet: vt *ff. de minor. §. si causa. § in dotis.*

b Pro an poſſit per curatorem conſtituta adulta vinc. vaga.

c ¶ *Cogantur.* fèliicet pro dote, & impendia etiam faciant nuptiarum: vt *ff. de l. curator.*

C *Liberis.*] Caeve. Si liberitur adulti eiusdem curator, secundùm adulti, manumiserit fine eius consensu, vel ab alio per fraudem manumisi passus fuerit, refarcire ei damnum: vel pro modo admissi delicti punitur in corpore. Vivianus.

d ¶ *Lapsa sit.* quia manumisisti secundùm aliquem eo cõsulente: vt *T. §. adeo. libro I. quæ restabit.* Vel aliàs malè gesse aliquid: de culpa quidem tenetur vsiti negotiorũ gestorum iure communi, de dolo etiam criminaliter extraordinariò: vt *hic subiicit, & dicta l. quæ restabit. & Inst. de suspect. tut. §. liberum. & T. eo. l. ult.* Item nota secundùm quosdam ex hac Lege *T. eod. l. si tutores.* quòd aliud est dolus, fraudulentia, & aliud culpa. sed non convertitur.

e ¶ *Debit.* & curatore tenetur in defectum.

S I bonam.] Caeve. Si tutor in causa pupilli, si bona fuerit non appellauerit, sententia lata contra pupillum, vel appellationem interposita eã non prosequi non excusatio iudicio tutelæ pupillo conferetur pro indemnitate pupilli conferuanda. Vivian.

f ¶ *Si bonam.* in b mala fecis: vt *supra eodem. l. non est. & ff. eod. l. quæsitum. § planè.* & etiam facit *ff. de excusat. l. Hermanus Modestinus. & ff. eodem. l. si prouocauerit. §. si ignorauit.* Sed in dubio c præsumitur mala: vt in *d. l. Hermanus.*

g ¶ *Iudicem.* vt & *T. §. si tutor, cui. supra. l. fin.*

D E his.] Caeve. Tutor ex mala administratione factus est debitor pupilli in centum, decessit pup. fuscet ée ei mulier: vult convenire tutorem, an possit distinguitur: aut est maior annis, & non potest sine tutore: nec numerus liberorum in hoc casu ætatem supplebit: vt si habeat xxij annos, & tres liberos: si maior, potest. Vivianus.

h ¶ *Rerum.* fèliicet pupillorum.

i ¶ *Successisti.* (pupilli, qui habent tutorem, vel curatores.

d Maior annis alij vetustij fol. b.

¶ Et dic, de his: fèliicet agere debes: & hoc si es maior d vetè, non solũ, geqpot liberos. Vel dic, successisti pupilli, qui habet tutorem: & adulto, qui habet curatorem: quod in idem recidit. 3. Tertij dicunt, quòd agis contra tuum curatorem, qui conuenit tutorem, vel curatorem eius, cui successisti: quæ vltima non consonat litteræ.

k ¶ *Implètti.* verè: vt *hic.* vel etiam sibi e: vt *T. qui dare tutor. post l. in vniuersis.*

l ¶ *Fœmina.* nec matribus h, nisi ad honores: vt *supra de in integr. restitut. mi. l. ex tempore. & ff. de minor. Leg. & ff. de mun. & hon. l. ad respublicam.*

si intra ætatem legitimam fint constitutæ. PP. III. Non. Octob. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Tutor agens pro pupilla, non tenetur cauere de rato. hoc dicit ius gilo. Salycetus.

XIII. *Idem A. Longino.*

I Tutores debita pupillaria, seu deposita repoſcentes, ad satisdationem m cõpelli non possè, manifestum est. PP. VIII. Kalend. Maij, Ariano, & Pappo Coss.

Durante administratione curator non cogitur rationem reddere. Salyc.

XIIII. *Imp.* Philippus A. & Philippus C. *Clemenci.*

R Ationes curæ administratæ ante impletum quintum & vicesimum n annum, durante officio petsi iure § non possè o, manifestum est. PP. Prid. Non. August. Philippo A. II. & Titiano Coss.

Subscribens si tanquam curator, proprio nomine non tenetur. Bald. Vel sic: *De eo, quod quis fecit, vt tutor, vel vt curator, non potest conuenirì: nisi proprio nomine se obligauerit.* Salyc.

XV. *Imp.* Diocletianus, & Maximianus AA. *Licinio.*

S I nõ subscripsisti quasi fideiussor: frustrà vereris ne ex ea intercessione p, quæ q signasti, vt curator r, olim liberatus (vt affirmas) sententia præsidis, ex officio curatoris conuenirì possis ¶. PP. Pridie Non. Mart. Diocletian. III. & Maximiano AA. Coss.

Tutor non habet potestatem donandi, nisi ex consilio a iure permissis: aliàs non prabet iustam causam possidendi. Salyc.

XVI. *Idem AA. & CC. Proculo.*

N On omni titulo res s pupilli potestatem alienandi tutores habent: sed administrationis tantùm causa distrahères, quæ eis venundare licet, iustam causam possidendi t comparandi, liberatus à cura generalium. Alij dicunt, quòd post curam finitam subscripsit.

p ¶ *Curator.* dum curator erat. & sic concordè huic l. *3. quando ex fideiussione. §. pater.*

q ¶ *Conuenirì possis.* à creditore. sic & *T. §. cum pupil. mutuo. & T. de fideiussoribus. §. pater.*

N On omni.] Caeve. Tutor res pupilli distrahere non potest: quasdam tamen distrahere potest: non autem donare: sed si donauerit, eas pupillus poterit vindicare. Vivia.

r ¶ *Causam possidendi,* vt animalia superacua, & vestes detritas: vt

e Tutor an possit cogi rationem reddere officio durante.

f al. quam.

g al. reuera.

h Matrona ex annis qui. b Liberorum fœcũdiora ad suppler. annũ maiorem, nisi ad honores.

a Tutor dominus rō. cum bonis administrare non spoliet.

b Tutor de rebus pupilli alienare non potest.

c Donat. fere ut supra do tutor testatur: vide res §. cum tutor. & §. de testam. & ea dicta l. 1. in pr. Accvs.

D. de successione.] Calvs. An tutor pupilli testamentum facere possit, quæritur? Dicitur quod sic: & de bonis suis in alium donationis titulo transferre. Videatur quod non: quia omnia bona sua iniciit sunt obligata pupillo: contrarium tamen est verum.

b ¶ De successione sua facere tutorem.

c ¶ Prohibentur. cum è suo tutore: vt & §. rem alie. ge. l. unica. & §. de usurpat. empt. l. alienatio.

D. Mutuum.] Calvs. An tutor pupilli possit distrahere pignora eius debitoris? Dicitur quod sic: si primò debitoris exigerit debitum, quod solutum. Vvlcanvs. vel defensio, vel rationes, & reliqua varia ex dictis tutoribus.

a Tutor nomine pupillorum suorum à debitoribus eorum dum solut. fuerit, tenetur exigere: alias tutor de eorum periculo.

* al. Fideiussor.

f Fideiussor debitoris, ea non fideiussit tutori pupilli, credens debitorem pecuniam debitori pupilli, iure liberationis. * aliud in eo, qui heredibus v. Negotiorum. de pignor. l. per. e. mandat. in pr. & §. 1. 2.

* & pertinentis, consensu ad hoc, alio dato à tutore, vel curatore: à lulio ex v. Negotiorum de pignor. l. per. e. mandat. in pr. & §. 1. 2.

vbi etiā explicat à quo tempore incipiat hypotheca in bonis tutorū, curatorum, pertinentium & eorum debitorum. g Fideiussio extinta bona pupillo tacite obligantur.

vt infrā eod. l. hoc quæ & facit, quando dicitur, dominus * est tutor, cum bonis administrationem cum spoliatus fuerit pro empt. l. qui fundum §. si tutor.

¶ Nulla ratione vt & §. eod. l. tutor ad utilitatem. & l. cum plures. §. 4. & ¶ si ma fa re he. l. §. & §. de offic. proconsul. Cas. l. 1. §. si rem. Sed tibus præstant. Cùm itaque donandi † nulla ratione * res eorum, quorum administrant negotia, poterit arem habeant: vindicare dominium à possidentibus non prohiberis. Dat. X. Kal. Maij Heraclæ. AA. Coss.

Tutela officium non prohibet tutorem testari, nec sine donare. Sal.

XVII. *Idem AA. & CC. Martiali.*

De successione sua b tutores frustrà timēt: cùm his, qui curatem administrauerunt, testamenti factio nō denegetur, nec de bonis suis donare aliquid prohibeantur * S. XVI. Kal. Nouembr. Sirmij, AA. Coss.

Periculum nominum spectat ad tutorem: idèo debet esse sollicitus, vt solutum, & eis denunciare, & pecunia secundum iura pignora vendere. Salvc.

XVIII. *Idem AA. & CC. Eustrico.*

Debitoribus pupillæ pro officij ratione tutorem te cōstituturum adiecerant, ad te nominum periculo pertinente d, pactæ solutioni denuncia. Qui si satis non fecerint: in venditione pignorum vti communi iure e potes. S. Prid. Kal. Ianu. Sirmij, AA. Coss.

Tutor potest dari in absentia. Bal. Vel sic: *Tutor datus sistit: & si non excusāt tenetur.* Salvc.

XIX. *Idem AA. & CC. Vindiciano.*

Tvtor, licèt absens, decreto datus, si sciens solennitere se non excusauerit f, administrationi constitutur obnoxius §. S. III. Id. Febr. Sirmij, CC. Coss.

*Bona tutoris † & curatoris * sunt tacitè obligata, etiam si non suscepisset tutelam necessariam, nec vnquam aliquid promisisset.* Bald. Vel sic: *Bona tutoris, vel curatoris pro gestis, & non gestis sunt tacitè obligata pupillo, vel adulto.* Sal.

d Donat. in tutor vitio, vel testamento sua bona citò, qui tutelā administrāt: & potest esse tutorem nec vt pupillis, quasi administrare hoc est, vt pupillis administrare est, successores, vel defuncti, rationes, & reliqua varia ex dictis tutoribus.

e Tutor nomine pupillorum à debitoribus eorum dum solut. fuerit, tenetur exigere: alias tutor de eorum periculo.

* al. Fideiussor.

f Fideiussor debitoris, ea non fideiussit tutori pupilli, credens debitorem pecuniam debitori pupilli, iure liberationis. * aliud in eo, qui heredibus v. Negotiorum. de pignor. l. per. e. mandat. in pr. & §. 1. 2.

* & pertinentis, consensu ad hoc, alio dato à tutore, vel curatore: à lulio ex v. Negotiorum de pignor. l. per. e. mandat. in pr. & §. 1. 2.

vbi etiā explicat à quo tempore incipiat hypotheca in bonis tutorū, curatorum, pertinentium & eorum debitorum. g Fideiussio extinta bona pupillo tacite obligantur.

h ¶ Tutor. Id est, non qualiter & sic improprie: vt §. de reg. iur. Iura videntur sic improprie ponitur: vt Infra. ad leg. Aquil. §. illud. id. iuram hereditatis quoque amissa, &c.

XX. *Imp. Constantinus A. Euphemiæ *.*

Pro officio † administrationis tutoris, vel curatoris bona, si debitores h existant, tanquam pignoris titulo obligata i, minores sibimet vindicare minimè prohibentur. Idem est & si tutor, * vel curator quis constituatur, res minorum non administrauerit. Dat. VII. Kalend. April. Treueris, Volusiano, & Anniano Coss.

Tutor non implens conditionem testam pupillo tenetur ad interesse. Salvc.

XXI. *Idem A. Maximo P.P.*

Pvpillorum *, seu minorum defensores, si per eos donationum conditio l neglecta est, rei amissę * periculi præstent. Dat. III. Kal. Febr. † Romæ, Sabino, & Rufino Coss.

Bona pupillorum, quæ possunt servando servari, non debent alienari: nisi causa necessitatis precedente inquisitione, & causa probatione, & subsecuta decreti interpositione. Bald. Vel sic: *Immobilia & mobilia, quæ servando servantur (præter animalia superuacua) non possunt tutores, vel curatores alienare, etiam in causam datis sine decreto iudicis.* Sal.

XXII. *Idem A. ad populum.*

Ex quæ * tutores, † curatorēsque necessitate adstrinxit, vt aurum * argentum, gemmas, vestes, cæteraque mobilia pretiosa, vrbana etiā prædia, & † mancipia, domos, balnea, hortea, atque omnia, quæ intra ciuitatem sunt venderēt, omnisque ad nummos redigerent, præter prædia, & mancipia rustica, multum minorum vtilitati aduersa est. Præcipimus itaque, vt hæc omnia nulli tutorū, curatorūmve liceat vendere, nisi hac forte

h Item nec. quod † si tutor, vel alius non quærantur: & per hoc retentur pupillo: vt & §. arbit. nam l. quicquid. & arg. §. eod. l. §. incerta. & §. de inter. l. sed & si tunam. §. 5. & arg. §. de fer. fugitiuus l. vt. & §. de usu fru. l. fin. §. 3. Sed non facit, vt quæstio pereat: vt §. eodem l. Lucius. & §. fin. & sic infrā de aug. pupil. fin.

¶ Et facit hæc ad quæstionem, si tutor indusit testatorem, vt sibi relinquerit, quod pupillo relinquebat. Item an & hoc casu petit restitui? Respond. sic. habet enim electionem verūm contra tutorem velit agere: vt hic: vel petat restitui: vt supra. §. tutor, vel curator tutorum. Latum.

i Ex, quæ.] Calvs. Lex quædam præcipiebat, vt omnia bona pupilli per tutorem distraherentur, & redigerentur in pecuniam, & illa furiosi daretur, præter prædia rustica: quæ lex erat aduersa vtilitati pupill. præcipit Imperator, vt bona pupilli immobilia, siue mobilia non distraherentur, nisi hoc daretur in causam, vel donationem propter nupt. & in huiusmodi alienatione necessè est, vt interponatur iudicis decretum. Item prohibet, ne fructum alimentorum: & causam fabricandi: quia solitet si boni sint, custodiente dominum, & res pupilli: & ne in his fraudem tutor committat: si sint mali, poterunt corrupti, vt dicant veritatem de his, quæ in domo pupilli continentur: & cultus est, si serui apud pupil. morentur, quam exiuanto seruiant, & fugiant: quorum fugarum negligentia adscribitur. Domus pupilli vendi non debet: quia patet pupilli ibi tituli.

* al. Fideiussor.

k Item nec. quod † si tutor, vel alius non quærantur: & per hoc retentur pupillo: vt & §. arbit. nam l. quicquid. & arg. §. eod. l. §. incerta. & §. de inter. l. sed & si tunam. §. 5. & arg. §. de fer. fugitiuus l. vt. & §. de usu fru. l. fin. §. 3. Sed non facit, vt quæstio pereat: vt §. eodem l. Lucius. & §. fin. & sic infrā de aug. pupil. fin.

¶ Et facit hæc ad quæstionem, si tutor indusit testatorem, vt sibi relinquerit, quod pupillo relinquebat. Item an & hoc casu petit restitui? Respond. sic. habet enim electionem verūm contra tutorem velit agere: vt hic: vel petat restitui: vt supra. §. tutor, vel curator tutorum. Latum.

l ¶ Conditio. quia non implenti conditionem, sub qua donatum erat minori.

m ¶ Res amissę id * est, non qualiter & sic improprie: vt §. de reg. iur. Iura videntur sic improprie ponitur: vt Infra. ad leg. Aquil. §. illud. id. iuram hereditatis quoque amissa, &c.

n ¶ Tutor pupillo non mutat, sed facit, vt non possit. o Ex quarum adhibitione.

* al. Pudore.

† C.T. 3.10.1.

v Negotiorum. d. pignor. l. pertinentis. e. mandat. d. l.

* C.T. 3.10.1.

† al. Mutatis. ex Cod. Th.

* Id est, mutatio D. Stuart. l. §. de rebus eorum. † An hoc loco habeat in parte alienatur adhibita fide? ex aliqua necessitate hanc in Summario. de hoc, quæstio. in parte. Contrarii tamen Cod. Iustit. Romanus supp. l. pupillorum. §. si quis. §. de tut. verum fortasse tamen tutori posse esse decretum decretum, v. Salon. in l. fructum. & n. §. § sunt. * quo non ne pecunia non investigetur: est enim ex eo nomen genere, quæ fit: quando tutores non possunt, nisi deliberatione tutorum vel magistratuum pupillorum. † dotis in res.

* Id est, mutatio D. Stuart. l. §. de rebus eorum. † An hoc loco habeat in parte alienatur adhibita fide? ex aliqua necessitate hanc in Summario. de hoc, quæstio. in parte. Contrarii tamen Cod. Iustit. Romanus supp. l. pupillorum. §. si quis. §. de tut. verum fortasse tamen tutori posse esse decretum decretum, v. Salon. in l. fructum. & n. §. § sunt. * quo non ne pecunia non investigetur: est enim ex eo nomen genere, quæ fit: quando tutores non possunt, nisi deliberatione tutorum vel magistratuum pupillorum. † dotis in res.

¶ Constitutio legem vltim. infrā quando decreto opus non est. Ex qua apparet in subscriptione legendum, Et Constantio Cæsare I V. Cos. Cvtac.

2 ¶ Leg.

480/C.IV.K.5-4, 1305-1306
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Lege* scilicet per iudiciarium auctoritatem.

b ¶ *Vendere, vel pignorare.* putà ob res alienum. Item pro * iudicio fieri potest obligari minoris substantia: vt *l. cod. l. fin. §. de fideiussoribus.*

c ¶ *Vel in dotem.* b nota dotem confirmi à minore in immobili tre eli * decretorie est & in donatione propter nuptias: vt *l. si mat. §. l. l. §. §.* ¶ Sed contra in vtroq. *l. de prad. min. l. cod. ac.* vbi propter ac alienatum tantum permittitur. Item ad donationem necessitatem : est contra *in cod. tit. l. prædia.* Scilicet, prædicta intelligito dote, & donatione à parte minoris promissa: & sic est ait aliam : de nouo autem constituere non potest minor, vt in contrariis. hoc non placet: quia si pater propriis suis in dotem dederit eis alij dotem constituere, vt Panormitanus. *Nouyonk. dubitg. 40. num. 3.*

d ¶ *Donatione.* & similiter in placet: quia si pater propriis suis in dotem dederit eis alij dotem constituere, vt Panormitanus. *de quo puncto o. quinti. Lex Iulia. in. 1. genuinum omnes. fusius. §. cupid. decretorum. de prædis.*

e ¶ *Vel.* necessitate. vt al. *donatione.*

necessitate, & lege *, qua rusticum prædium, atque mancipiũ vendere, vel pignorare *, vel [in donationem *] propter nuptias, vel in dotem * dare in præteritum † licebat: scilicet per inquisitionem d iudicis, & probationem causæ *, interpositionémque decreti, vt fraudi locus non sit. Ante omnia f igitur vrbana mancipia quæ * totius supellectilis notitiam gerũt †, semper e in hereditate, & in domo retineantur *. nam boni serui fraudem fieri prohibebunt: mali, si res exegerit sub quæstione positi, poterunt prodere veritatem: atque ita omnia obseruabunt, vt nec inuentarii minuere *, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat; quod h in vestes, margaritis, gemmis, & vasculis, cæterisque supellectili * necessarium est. Et tolerabilius est (si ita k coniecerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis: quorum fuga potiùs tutori adscribitur, siue negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam, siue duricia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur l: sed magis diligentiores vt hæc lex per hoc * quoque melior antiqua fit. Tũc enim * remota * seruorum custodia, etiam vita minorum sæpiùs prodebatur.

Nec verò domum vendere liceat, in qua defecit p pater *, minor creuit, in * qua maiorum imagines aut non videre suas, aut reuulsas videre, sæpe est luctuosum. Ergo & domus *, & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permanent: nullúmque ædificij genus, quod integrum hereditas dabat, collapsum * tutoris fraude depereat. Sed & si parens, vel ille, cuiuscunque * heres est minor, reliquerit defoemarum ædificium: tutor testificatione * operis ipsius, & multorum fide, id reficere cogatur. ita enim annui redicus plus minoribus conferent, quàm per fraudes precia * deminuta r. Serui etiam qui aliqua fuisse arte præditi, operas suas commodo minoris inferant *: & reliqui, qui in vsu minoris domini esse non poterunt, quibusque ses nulla est, partim labore suo *, partim alimoniarum taxatione b pascantur.

Lex enim c non solùm contra tutores d: sed etiam contra fœminas * immoderatas, atque intemperantes prospexit minoribus: quæ plerũque nouis maritis non solùm res filiorum: sed etiam vitam f addicunt. Huic † accedit g, quòd ipsius pecuniæ [in qua robur omne patrimonium] fœnerandi vsus vix disuturus, vix cõtinuus, & stabilis est: quo subsecuto, intercidente sæpè pecunia *, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. Iam h ergo † vendicio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis i his duntaxat vestibus, quæ detritæ vsu, seu corruptæ seruando seruari non potuerint. Animalia quoque superuacua, quamuis minoris, quin væneant, non vetamus. Dat. Id. Mar. Constantin. Constant. A. VII. & Constant. C. Coss.

Tempus soluendi canonem, ipsi iure non currit minoribus. h. d. secundum glossam: quod est notari retendum. BALD. Vel sic: *Impetrent tutori, si res emphyteuticæ propter causam non solutam redit ad dominum.* SALYC.

RUBR. *Idem A. Valeri.*

SI tutoris, * vel curatoris culpa, vel dolo b, eò, quòd vectigal prædii a emphyteuticæ impositum minimè dependere voluissent l, minoris [prædii †] fuerit amissum m: damnum n, quod ei contigit, ex substantia

a Iudex incompetens iudicare secundum consuetudinem.

b Artificij, aut artis non est herbam vendere, sed propositum, vt sui lapides deficere. Idemque qui hæc faciant; non sunt artifices dicibili. *x. 3. cons. sing. 250.*

* Alias, per quem pecunia.

* hæc pars extra textum sub tit. quando decretum ipso non cadit.

a Ladex incompetens iudicare secundum consuetudinem.

b Artificij, aut artis non est herbam vendere, sed propositum, vt sui lapides deficere. Idemque qui hæc faciant; non sunt artifices dicibili. *x. 3. cons. sing. 250.*

† al. Hoc.

* C. 7. 39. 1.

† Deinde ita vel.

a ¶ *Dominus.* posteà.

b ¶ *Infirmat.* seruando minori, vel locando alij.

c ¶ *Labore suo.* faciendo b herbam vaccalem, deferendo lapides: nec enim hæ artes sunt.

b ¶ *Taxatione.* facta à defunctorum iudice, vel ipse minor, siue tutor taxabit aliquid pro alimentis.

c ¶ *Lex enim.* diximus dicibili * 3. cons. sing. 250. ne alienentur serui: & hoc propter duplex commodum minoris, & hoc subitis: lex enim, &c.

d ¶ *Tutores.* minoribus iudicantes.

e ¶ *Fœminas.* matres.

f ¶ *Vitam.* id est, res, de quibus debeat viuere liberi.

g ¶ *Hoc accedit.* scilicet admissioni antiquæ † al. Hoc. legis: idest, si administrat. Vel hoc rationi, quòd seruantur serui, vt minori præcaueat: maximè in pecunia, quæ clam fauìè possit auferri.

h ¶ *Iam.* Id est, prædictis rationibus.

i ¶ *Rerum.* & excipe fructus: & reditus: vt *l. cod. sanctimus. §. §. fin. &* pro his non datur restitutio: vt *§. de minor. l. §. fin. §. idem statuit. &* ¶ *l. cod.*

S. *tutoris.*] CARVS. Si pupillus habeat prædium in emphyteusi, pro quo soluere tenetur fisco annuum censum, & in solutione per biennii, vel triennium cessaverit per culpa tutoris, & prædium à pupillo auferatur: dominus, quod fendit pupillus, tutor refarciret.

k ¶ *Vel dolo.* quæ differunt dicit *l. cod. l. fi. §. fin.*

* C. 7. 39. 1.

l deestis vel.

a ¶ *Vectigal.* Id est, de emphyteuticario cistatus, aut priuati, non de fisci: vt malè Accurs. putat. Nam hic ob vectigal soluendum non incidit in commissum. Vide sentia ad *l. 1. T. de iure emphyteuticario. C.*

b ¶ *Vel.* Id est, de emphyteuticario cistatus, aut priuati, non de fisci: vt malè Accurs. putat. Nam hic ob vectigal soluendum non incidit in commissum. Vide sentia ad *l. 1. T. de iure emphyteuticario. C.*

* T. A. C.

l ¶ *Voluissent.* l. fisco: fuisset per triennium: vt *T. de iure emphyt. l. 4.* Sed si intra triginta dies offerant quod amissionem, occupant pro minoribus: vt *§. de publicis. l. Imperatores.* extinxe ergo sic amittitur: sed potest * restitui in integrum: vt *§. de mun. l. §. in causis. §. fin.* Hodie verò ipso iure * seruatur illa sententia: *l. ex quod. cum in integr. restitu. non est necess. l. fin.* Item contra *l. de fun. pu. l. §. lib. 3.* Sed ibi loquitur de prædio, ex quo vectigal præstabatur Cæsari: hic fisco. ACVARIVS.

m ¶ *Amissum.* Cprædium, quod exactor tributorum alij vendidit cum solennitate, quam habet fagri, *§. propter pud. pu. l. 4.*

n ¶ *Damnum.* scilicet amissi prædij: sed hodie cum iuratur illatus ipso iure: de alio damno oportet dici, si velis eum tueri: quod potest esse in expensis factis pro reparando prædio, vel deteriora

480/C.IV.K.5-4, 1307-1308
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tationaiione ipsius. 1. Alii tamen dixerunt, quòd non restituitur hoc casu, nec servatur ipso iure illa fatio: vt *l. de fide instru. & iure hu. §. fi. l. ibi.* & quod non placet.

a ¶ *Rationes necessi est.* vt & augum. *l. vnde vi l. nuntiatione, & l. arbit. cum l. quadrupedi.* ¶ sed aliud in damno amissa cautionis rei obligatis solutis: quia non teneatur cautio: *l. ex. l. sine heredis §. i.* Vel dic idem, si tamen culpa possit tuteri imputari.

T Vtores.] Duplicitur Tutorum partes. Primò prouidet circa inuentarij confectionem. Secundò circa rerum locationem. Tertiò circa pecuniorum emptionem. Secunda ibi, *autem.* tertia ibi, *ita tamen.* SALYCE. CASVS. Tutor vel curator statim, ex quo dati sunt, debent facere inuentarium in præsentia tabellionis: in quo debent scribere omnes res, & omnia instrumenta, quæ inueniuntur in hereditate pupilli: & auri, & argentum debet in secuto loco reponi, & de mobilibus rebus debent comparare prædia: & si idonea prædia non inueniuntur pecunia debent adefuisse. VIVIAN.

b ¶ *Mox.* vt statuitur: vt in adiione hereditatis a Tutor nec *l. de iure deliberandi §. fi.* adiuare hereditatem, quod non placet. Sed dicendum est quòd * primam potestatem est, ita tamen: nisi iustissima causa adiuuaret vt *l. de iure deliberandi §. fi. l. ibi.* & ad hoc *l. de fideiuss. & mandat. & l. ad Trebel. l. i. §. confessum & d. l. iure.*

* Hæc cōditio cautionis cō sideranda & accommodanda est. Ita tamen ut Institutiones, *tit. quib. modis tut. vel cur. fin. desinat.* vbi ait se et ad cōfulum Cæsaris: ita educatis: sciplis erlaggiffione Tabellionum. d Inuentarij facienda, ut non possit dari cuiq; vnco mobilione.

e Inuentarium mercis debet fieri in præsentia iudicis. f Tabellioni officialibus necessitatem inuentarium reliquit rum potest pro auctore v. Gord. Papa dicit ipse: *nam ita licet testatori conditori inuentarij uenos vt thesaurarius in de legatis, de dotibus.*

g Cuiatio ad locum cognitor Tomo ad ch. facere omnia indiscriminatim Iura.

h Ad cōfidiū autem tendunt multi sic cōfidi, ali quis vel Lex vel cōdictio ad publicum bonum: nutij edit *l. cum quidam d. cert.*

i Et ita, *Mar.* *Bartolus* generaliter aliquo tempore tamen.

k Tuor an ad administrare *pot* fit inuentario adhibi offerdo.

a Tutor nec *l. de iure deliberandi §. fi.* adiuare hereditatem. Ita dicit tamen. est tamen non potest: quod Ipsidem non adhuiuant vi. de Bald. hic.

* *l. ad Iulianum.*

b ¶ *Mox.* vt statuitur: vt in adiione hereditatis *l. de iure deliberandi §. fi.* quod non placet. Sed dicendum est quòd * primam potestatem est, ita tamen: nisi iustissima causa adiuuaret vt *l. de iure deliberandi §. fi. l. ibi.* & ad hoc *l. de fideiuss. & mandat. & l. ad Trebel. l. i. §. confessum & d. l. iure.*

¶ Item cōditio cō sideranda & accommodanda est. Institutiones, *tit. quib. modis tut. vel cur. fin. desinat.* vbi ait se et ad cōfulum Cæsaris. ACCVRS.

¶ Item de quatuor mensibus potest induci. *supra de apelat. & cler. mobent. presbyteri q.* Ante b ipsi hæc confectum administrare non debet, nisi quod sic, quod nec modicum sustinent dilationem, vt *d. l. tutor, qui reprehensum in princ. & ad.* ACCVRS.

c ¶ *Ordinari.* adita c tamen hereditate intra tempus statutum: vt *l. de iure deliberandi §. fi.*

d ¶ *Publicorum personarum.* id est, tabularioribus & ita exponitur *supra de apelat. & clerc. l. orphanotrophus.* sufficit d tamen vnus tabellio. Sed quia pluralitas dicitur, *notarii*, vel *curatores* debitum git pluraliter *personarum publicarum.* vel plurale pro singulari positum: *sic supra de hu. qui in Ecclesia n. l. i. & d. l. orphanotrophus.* Vel appellat publicas personas id est, tabellionem, & magistratum: id est, ordinariam iudicem, qui debet interesse, quod patet: quia lex dicit ex inventario posse constitui debitores. ergo patet quod apud iudicem facta fuit infinuatio: alias enim et non crediderunt: vt *l. ad Libropaphos & in authent. vt fem. Lang. §. & infra per. est in.* Item & pro hoc, quod dicitur, decreto ei concedi curam, & acta inde fieri, & inventorium praeberi: vt *infra de curat. fur. l. fin. & l. fed. cum. & in authent. vt hi, qui ab. fi. ha. per. vel mi. §. fin. ibi.* vt & *l. arbit. tut. l. fin.* & hoc in omni tutore testamentario, legitimo, & datiuo intelligendum est: vt testatur remissi f confectionem inventarij: vt *infra arbit. tut. l. fin.*

e ¶ *Infirmantur.* Et nec b est necesse vocari creditores: secus vero in herede: quia ipse habet beneficia duo propter inventarium, scil. Falcidiae & quia creditoribus pro viribus hereditatis tantum tenetur, ac ipsos immisit pariter omnes, secundum Ioan.

¶ Item potest compelli vna vice, & inter plures vices fieri, secundum quod iniuriae res: vt *infra de curat. fur. l. fin. §. vel.*

f ¶ *Consulum.* aliquo vt suspecti removeretur. Idem si pecunia ad emptionem prædiorum non depositaretur: vt *l. de suspect. tut. l. ij. §. tutor, qui reperiuntur.*

adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, vt prius sententia h iudicialis sine omni dāno a i celebrata hoc permiserique subfecuto, si & iudex hoc pronunciauerit m, & debitor persoluerit: sequitur huiusmodi causam † plenissima n securitas, vt nemo in posterum inquietetur. Nō enim debet, quod fit, & secundum leges ab initio actū est, ex alio eventu rescindi. * Non autē hanc legem extendimus etiā in his solutionibus, quæ vel ex reditibus, vel ex pensionibus o, vel aliis huiusmodi p causis pupillo, vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex funeratitia forsitan cautione, vel aliis similibus q causis solutionem facere, & se liberare desiderat: tunc enim eam subeiiratem obseruari censemus. Da. X. Kal. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

Licèt tutor interponat auctoritatem pupillo, vel curator adulto cum suis curator non perdit. BAL.

Vel fic: *Si * tutor, vel curator auctoritatem præstat pupillo, vel adulto adeuanti hereditatem ex testamento, in qua tutor ipse, vel curator est præteritus, vel exheredatus, sibi non præiudicat, quamuis testamentum expugnare possit.* SALYCE.

XXV. *Idem A. Iuuenal P.P.*

CVm quædam mulier testamento condito filiū suum præterisset r: idem autem filius, qui præteritus erat, vel fratris, vel extranei esset tutor, vel curator, qui scriptus à matre tutoris fuerat heres: in præsenti specie manifestissimè erat, fiare tutorem, vel curatorem in præcipiti loco: siue enim auctoritatem fisi, vel consensum de adeida † hereditate præstare pupillo, aut adulto minimè voluerit, ne ex hac causa sua iura aliquod patiantur præiudicium, (sæpe enim * imminet

a Inuentarium debet augeri sicut augeatur bona, & fructus pupilli.

b Mortuus est dicitur de lapidibus.

† id est, solutionem. *Infra* adiuuat *vel non.*

g ¶ *Non mutatur.* facilè: vt metalla h mutantur. verè enim omnia mutantur: vt *in authent. de non alie. §. vt autem. colla. 9.* quæ ergo facilè mutantur, vt fructus, *& infra ad. l. fin. & ad hoc in authen. vt hi, qui ab fi. ha. per §. prouisum colla. vi.*

h ¶ *Vtendi.* vt ipse pupillus stipuletur, vel eius tutor, vel curator in subsidium: vt *Lex Lapatrius. in princ. & de electionem pupilli, possit eligere nomina, vel pecuniam: vt in ed. titu. d. Iulianus quæritur.* ACCVRS.

Ancimus.] GAIVS. Debitor pupilli si velit solvere tutori, necessaria est iudicis auctoritas ad hoc, vt plenissimè consequatur securitatem. & hoc in primo. hoc, quod dictum est, quòd in solutione faciendā sit necessaria iudicis auctoritas, fallit in solutione redituum, & pensionum. VIVIAN.

i ¶ *Procedente.* Sine disputatione.

k ¶ Sententia. præceptiua. vel præcepto.

l ¶ *Sine omni damno.* Sic & in *l. pen. T. de rescindendo & l. vlt. §. vlt. T. de bon. auct. iud. poss. §. ex ea constitutione, infra. quod. edum. Iul. vel non.* Vide Iulianum ad *d. l. pen.* CVIAC.

l ¶ *Damno.* id est, sine omni dispendio.

m ¶ *Pronunciauerit.* vt solueret.

n ¶ *Plenissima.* Sive iurisdictionis tutor, & iudex, sive iudex tantum: vt *hic, & §. de minor. l. ad præter. §. permittitur.*

o ¶ *Reditibus.* *Sic infra ad leg. Iuliam de adulter. l. Gracchus. & xxvj. distinct. c. decimas. in fine. & infra lib. x. de usur. in. l. vnica. & T. de emptione l. ij.*

p ¶ *Accedunt.* vt semper operetur fieri cum iudice: quia fallit in reditibus, & pensionibus vt *hic*, & in vsuris: vt *infra de usuris l. constantinus.* Item in Trebellianis restitutione: vt *infra ad Trebell. l. fideicomm.*

q ¶ *Pensionibus* in pecunia *sed superior in alia.* ACCVRS.

r ¶ *Alia hereditatis.* vt in vsuraria *d. l. confiscationem.* & partiario colono.

s ¶ *Alia similibus.* vt ex venditione, & distingue, vt diximus T. *si adeat. fideic. l. i.* & facit *l. ad l. Lucius §. si vicis.*

t ¶ *Tutela.*

CVm quidam.] CAIVS. Si mater filium suū præterierit, & pupillum retinuerunt, cuius tutor est filius, instituerit heredem qualiter filio succurrat, quæritur: quia nisi hereditatem pupillo acquirat, rescindit ab. tum. si acquirat, & nomine pupilli, præiudicat ibi in adiione inofficiosæ querelæ. Respond. quòd adire, id est, pupilli adeuanti auctoritatem præstare debet: & sic tutela agit de inofficiosa. VIVIANVS.

s ¶ *Præterisset.* quod gro exheredatione habetur: vt *Iustin. de exhered. l. i. §. mater.*

a ¶ *Tutela*

480/C.IV.K.5-4, 1309-1310
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Tutela cùm tutore est.
b ¶ Negotiorum gestorum. cùm est curator: vt *suprà de negot. gest. l. curatores.*
c ¶ Perdit * nec. sic & *§. de inutil. stipulat. l. nihil & l. fin.*
d ¶ Hypotheca. quia pro hac mala administratione, eorum bona

pericolum tutelæ [a], vel vtilis negotiorum gestorum [b] actionis, ne pupillus, vel adultus, vtpotè ex illius tarditate læsus, litem ei ingeret) sine huiusmodi timore perceritus auctor fuerit pupillo vel adulto, periculũ emergebat: nam alij consentit, ipse sua iura perdit [c]: videbatur etenim confirmare matris suæ iudicium, quod oppugnandum esse existimabat: & nullæ aliæ insuper species occurrunt, ex quibus verendum est tutori, vel curatori circa suas res prætuditicium [parari*] putà in hypothecis [d], & aliis variis casibus *. Inuenimus autem generaliter definitum, post officium depositum omnes actiones, quas tutor vel curator ex necessitate officij subierit, in quandam pupillũ, vel adultum transferri [e]: quare tam optimo exẽplo argumentati [f], nẽnon & aliis omnibus casibus *, in quibus veteres tutore, vel curatore ne præiudicium ei aliquod fiat, timorem eius remouemus. Damus igitur eis cum summa fiducia res pupillorum, vel adulterũ gubernare [g]: scituris quòd lex nostra sua eis iura immutilata reseruat [h], nihil ex eiusmodi auctoritate, vel consensu præiudicij subituris. Dat. X. Kalen. Septembr. Constantinopol. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Hæc lex glossat l. sancimus supra eo. *& hæc intendit* l. sancimus. Iup. eod. in fin. *quæ sequitur de fideiussoria cautione: habet locum in principali debito, non in vsuris: quia illæ possunt solui sine iudice: sicut pensiones, & annua reditus: damnondo etiam in vnum collatæ non excedant summam c. solidorum: nec biennij metas.* SALVC.

XXVII. *Idem A. Iuuenti P.P.*

COnstitutionem, [a] quã nuper fecimus disponentes quemadmodum debẽt solutio-

* deest multi.

e ¶ Tutela causis. videlicet extra vsuras, & alias accessiones. 2. Vel dic, quòd ẽdidit minor non tutoris, vel curatoris, quam timet non reuocare & contrà timet reuocare. 3. Vel dic, quòd tutor vel curator vendidit res minoris, contra quam venditionem timet posse restitutionẽ. 4. Vel dic, quòd minor emit vel alia, modò acquisiuit ab alio rem tutoris vel curatoris: quã si non reuocet: tutor, vel curator, timet sibi præiudicari. & alia possunt poni exempla plura, in quibus omnibus habet locum hæc lex.
f ¶ Transferri. vt & §. *quidũ ex fac. tut. vel cur. l. & §. de vsu. aud. l. §. fin. §. curator & §. §. quæ cum l. §.* fecũs in procuratore: vt *§. de procura. l. procurator, qui pro auctoribus. & §. mandat. l. seruum Titij.*
g ¶ Argumentari primo facie videtur bonum arg. sed & melius subaudiur, optimum est, secundũ bonũ. sic scilicet: ideò cùm finita est tutela, transeunt actiones in pupillum, ut b actiones sit ei damnosum: vt arg. *§. quemadmodum vsfa. aqu. l. §. quia ex.* ergo & cùm hic eadem fit ratio c idem ius dicendum est. ACCVRSIVS.
h ¶ *Quibusdam.* & sic vtchoriare prædicta adiecio: sed quantum ad curatorem est contra *§. de vsu. l. cum in vna. §. tutor.*

b Officia fol. actum ad idem esse videntur.

c Vbi quod tutor, vel curator: ibi eadem esse debet ratio qui posset plus Iuuenibus in hoc ẽ simile.

Sed ibi erat specialis curator ad aliud, hic generalis ad omnia. Vel hic in adulto, ibi in pupillo, cui poterit prouideri per tutorem. ACCVRSIVS.
i ¶ Referunt. cùm ex necessitate officij faciant: vt *§. de inofficio. testamen. l. adiuncto §. tutores. & l. filius. & §. de bo. quæ. vt indign. l. tutorem. & l. post legatum §. admonitum. & infra de inofficio. testam. §. §. tutor.* Sed aliud in eo, qui ex voluntate: vt *§. de inofficio. testam. l. fin.* ACCVRSIVS.

Constitutionem.] CASSI. Suprà *eod. l. sancimus* cautum est, qualiter debitor soluendo plenissimam consequitur securitatem de solutione retitutam, & pensionum: hic addit, quòd in solutione vsurarum sine interpositione decreti iudicis fieri potest: & plenè consequitur debitor securitatem, quæ non excedat summam c. solid. neque tempus biennale, quo casu decretum iudicis in secutiqate talium vsurarum esset interponendum ad hoc, vt plenè debeat consequi securitatem. VIVIANVS.
a ¶ Constitutionem quæ est, *suprà eod. l. sancimus.*
b ¶ Annua in vsuras. vt & ipse possit solui sine iudice, & sequitur plenissima securitas.
c ¶ Et eorum solidorum. hanc adiectionem intelige secundùm Iuan etiam in pensionibus, & restitutatij contrà. Item ex vtrusque est necesse: scilicet vt excedant c. solidos, & biennium quod fatit vt. detur vt arg. *§. de verb. obligat. l. si quis ita stipulatus fuerit x. aureos. & §. de condit. instit. l. si hæredi plures.* ¶ Item quòd dicit summam, dic quod non fant, quot faciant summam. lic & *§. de pact. §. plures.* Sed argum. contrà *suprà de vsur. l. vsuras.* ACCVRSIVS.

Sancimus. CASSI. Si tutor, vel curator pupillorum contractarũt, quam quis habet contra eos, non defendat, vel eorum causam non agat: remouebitur à tutela cum infamia: & tenebitur pupillo ad omne damnum. Si verò incœperit agere, vel defendere: & procedente lite, qui litem inchoauerat, fatius fuerit furiosus: debet præstari à matre, vel à propinquis curator, & ordinandus est à iudice: & à matre, & à propinquis solicitandus est, vt omni diligentia causam agat. Si verò curator se excusat: tunc alius, & in consensu periculum procedit timoresi & sic omittetur ad defensionem pupilli, quòd non satisfabit de rato, nec iudicatum solui: vt *suprà eo. l.* tutores. sed iudicio filius per hanc satisfactionem poterit res pupilli obligari sine decreto iudicis. Cùm verò commiserit, tutor pecuniam coram iudice, & in scriptis, quòd pupillum diligenter, & sine dilatione defendat. Licebit autem tutori, vel curatori fructus distrahere sine decreto: vt vinum, frumentum, & similia: & pecunia ex venditione fructuum redacta, vsq; cum alia rebus per eos administrabitur.
n ¶ Pensionum. vt prodigorum, & amentium, & aliorum similium: vt

Infra de curat. §. sij.
m ¶ Suspectum. satisfaciendo iudicio filij: & sic iam inchoauerant: vt *§. qui dare tutor. vel curat. l. curator;* idem ẽ nihil incœpisset: quia incipere tenentur vt fabricit, *& l. eod. §. pensiones. & supr. de procura. l. neque. & l. ij.*
p ¶ Hoc manus fecisset defendendi. ¶ Sed contra *§. de auctor. tut. l. §. §. tutor.* sed aliud in contractibus, vbi non cognitor auctoritabile in iudicij.
q ¶ *Amouentur* vt * *§. eod. Item autem. §. pupillo.* 2. Idem si inuenitur fuere differatur vt *l. vbi tut. l. fin.* [*infra.* r Idem si non fuerit tutor vt *§. de tut. vel curator. qui non satisf. l.* 2. Idem ẽ non tiendo dicant alimenta non posse dari. vel pecuniam detrahi non possunt. ad emptionem prædiorum vt *§. de suspect. tut. l. ij. §. tutor. qui. & §. tutores.*
s ¶ Existimarique id est. facta.

t al. cultibus.

a Tutores. multi ex eis tenuerunt

a ¶ Sed

480/C.IV.K.5-4, 1311-1312
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sed cb. si quis.* hic 4. Inquirit de maiore effectu facinoris, cui debet dari curator.

b ¶ *Admonitus.* id est, in iudicio vocatus ab alioquo.

c ¶ *Cautelam.* iudicio Lib.

d ¶ *Per procuratorem.* tunc enim procurator * proficeret etiam in facto furiosi, vt innuitur.

e ¶ *Adhoc.* id est, eius, qui agebat contra eum, quem verisimile est velle profequi. sed & idem si actor esset furiosus factus, & rem vellet prosequi. ACCVRS.

f ¶ *Pupillo.* vt * liberti, qui nisi petant tutores, accusatores vindicari: vt *l. qui petant tutores. l. 4. & l. de iure patron. l. iniquum. & l. qui pet. nat. l. 4. § liberti.*

g ¶ *Sua substantia.* vt matre, quæ repellitur à successione filij: vt *l. qui petant tut. l. 4. § sane autem.* ¶ Sed certè imò non sufficit periculum suæ substantiæ: nisi ponat quòd petit minor infortunium, & decretis fuit comprehensum eius periculo dari: vt *infra. l. 4. & pro eo in o. petitio. de iure. & al. decretis* quibus addicta est.

h Liberti nisi petant non pro libertis patronorum, accusantur, vt ingrati.

a Tutor debet admonere de periculo curatorem: vt *l. ad. l. sive autem. §. si tutor pupillum.*

b ¶ *Ordinaverint.* id est, ordinari fecerint: sic *l. de lis. qui in infa. l. furti. §. mandati.*

c ¶ *Preparare.* id est, iaciare, vt dentur, quos petierint: & quòd inventarium faciant, & quòd iterata & sic preparant, non * autem compellitur matri accusare vel suspectum: vt *l. qui pet. tut. vel curat. l. fin. § fin.*

d ¶ *Ordinare.* id est, ordinandos postulare.

e ¶ *In ipsis posse.* id est, in quibus tenetur, debeant declarare se subiacere, &c. vt *l. eodem l. §. autem autem.* ACCVRS.

f ¶ *Declarantes.* hi, qui de non tenetur.

g ¶ *Tutore.* id est, fabitutorem.

h ¶ *Sic autem tales personas,* minorum, furiosorum, dementium, & similium. ACCVRS. Codex.

... Sed & si quis * ex quadam interpellatione admonitus *, pro litis instructione consortem cautelam c exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem d suscepit, vel dementes, vel furiosus factus fuerit: sanctimus continuò curatorem ei in competenti iudicio ordinari, cura, & prouisione tam iudicis, † sub quo lis vertitur †, quàm cognitorum, & propinquorum, & actoris *, si voluerit: vt non ab eo instituta lis diutiùs protrahatur: necessitatem habente creato curatore defensionem subire, & cætera litis * adimplere.

Ad curam eius, qui tenetur petere tutorem ordinari pupillo, sufficit etiam facere petitis, & ordinari compelli, vt pupillum defendant in lite. Et si contingat illum removeri, debet facere alium idoneum substituti. SALVC.

Personis etiam, quæ periculo f proprio, vel suæ substantiæ g tutores, vel curatores petierunt (siue matres sortè fuerint, siue quidam alij,) compellendis, eos, quos ordinaverint * tutores, vel curatores, præparare i talem subire defensionem: vel si illi noluerint hoc facere, & propter huiusmodi defensionis recusationem à tutela, vel curatione remouentur: necessitatem imponimus memoratis personis alios tutores, vel curatores ordinare * in ipsis gestis, l in quibus tutores, vel curatores creantur, ex sua confessione declarantes m talem subire * defensionem.

Ne autem tales personæ * sine prouisione debita relinquantur, vel contra eos agentium iura diutiùs protelentur: sanctimus continuò: id est, post recusationem p defensionis, in casibus videlicet, in quibus (sicut dictum est q) hoc fieri possit, creationem † aliorum tutorum, vel curatorum celebraricognatis, aliisque propinquis, & amicis, vel creditoribus, vel aliis, r quorum interest, adeuntibus vel admonentibus eos s, qui secundùm leges ius habent tutores, vel curatores constituere.

Tutores, vel curatores non tenentur de iudicio solvendo satisdare: sed tantùm de iudicio sisti: & in eam causam bona eorum possunt sine decreto obligari. SALVC.

Defensionem autem, & nomen eius in hoc casu t apertius declarantes, ne fortè putaverint tutores, vel curatores grauamen sibimet imponi: illam decernimus defensionem eos subire, quæ non satisdatione pro eventu litis constituitur u: sed vt tantummodò liceat secundùm legum ordinem pro pupillo, vel adulto, aliisque personis * instruant v: licentiam ex hac nostra auctoritate habentes, sine decreto res, quarum gubernationem gerunt, pro cautela x litis subfignare *

Tutores, & curatores semper sine decretorum debent specialiter, & expressim promittere, quòd defensionem minorum suspiciant sine vllâ dilatione. SALVC.

Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum, & adultorum, aliarumque personarum penitus amputantes, sancimus omnes tutores, vel curatores non aliis creari, nisi prius cum aliis b solennibus verbis, quæ pro gubernatione rerum tam in gestis, * quàm in cautionibus c ab his conferibuntur e, & hoc specialiter † expresserint, quòd omnimodo sine vlla dilatione defensionem pro pupillis, & adultis, aliisque f supra memoratis personis subire eos necesse est.

Tutores, & curatores possunt vendere fructus rerum minorum sine decreto pro precio tunc currente in loco, in quo distrahuntur. SALVC.

Hisque adiicimus *, nullam neque in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes, tutoribus, & omnibus curatoribus licere g fructus, siue qui ex redibus prædiorum colliguntur, siue qui ex substantia personarum, quarum gubernationem habent, inuenti fuerint id est, vinum †, & oleum, & frumentum, vel cuiuscunque speciei sunt, sine decreto h distrahere iusto precio i, quod in his locis, in quibus venditio celebratur, tunc temporis * noscitur obtinere: & quæ ex venditione eorundem fructuum colliguntur pecuniæ, cum alia pupillorum, vel adultorum, aliarumque personarum k substantia administrentur. Dat. XII. Kalend. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis, VV. CC.

a ¶ *Interfatione.* & repudiando propter eiusmodi, vt suspicit: ante enim iusdem tutoris aliud, cum habenti * tutorem, &c. vt *l. in quibus casibus. hab. tut. l. Iuv. Accvrs.*

b ¶ *Dictum est.* T. *eodem l. in principio. & §. prox.* sufficere quando non defendant.

c ¶ *Vel alia.* putà matre, & liberis vt *l. qui petant tutores. l. 4. § sane autem quidem. & vt T. proc §.*

d ¶ *Ius.* scilicet iudicet. ACCVRS.

e ¶ *In hoc casu.* quando nemo in iudicio aliij datur.

f ¶ *Confitiuior.* Iudicatum * solui *, & de tutoribus & T. *eo. l. tutores.*, licetin in parte defendente filiam, qui sufficit de hiis: *l. qui satisdare cogantur. l. Sane.* quæ est contra. cùm hic sanè officium non debeat esse diuisum filij: vt *arg. l. ex quibus causis maiores. l. vxoribus.* Vel defendebat ibi confitendo in se iudicium: hic non fa. Vel dic vt de. ACCVRS.

g ¶ *Infirmat.* iudicia filiorum causa: sed aliud in orphanotrophis, qui nec de hoc cauent: vt *l. de Episcopis. & Clericis. l. orphanotrophes.*

h ¶ *Pro cautela.* id est, iudicio filii: vt dixi.

i ¶ *Indiquam.* id est, obligare *, hic ponitur *l. de contractibus. l. semper. l. conductores.* ¶ *Et hic non specialiter*, cum minoris immobili sine decreto obligari, vel alienari non debet intelligi.

b ¶ *Cum alia.* quæ non sunt in vsu.

c ¶ *In gestis.* id est, apud iudicem inter acta.

d ¶ *In cautionibus.* id est, chartulis.

e ¶ *Conscribantur.* vt cum pupilli, vel adulti saluum fore, & ad hoc *l. de Episcop. audientia. l. de creationibus.* ACCVRS.

f ¶ *Aliisque.* furiosis, vel mente captis.

g ¶ *Licere.* * Immò & cogitur: aliquam speciat ad eam pertinentem vt *§ ut. l. fin.*

h ¶ *Sine decreto.* vt T. *quando decret. opus non est. l. fin. & T. eodem. l. hoc, quæ. in fin.*

i ¶ *Pretio.* Quid si iniusto? respond. non licuisse vendicio: nisi fortè, vel gratia interueniente: vt *l. de minori. l. de §. fin. §. idem faciunt.*

k ¶ *Aliarum personarum.* vt furiosorum, & mente captorum.

a Tutorem habenti non datur.

b Tutor, vel curator non satisdat iudicium sisti.

c Con. Gl. in fo. in mandata. secunda pauc.

d Tutor debet cognoscere in infinitum tutelæ, quibus agere vtilia, & præterniente inutilia vsque colligunt vitiari infinitum tutelæ, si id omittat fuerit. v. Cortesiq. de pignoribus. ¶ Tutor illi, tingit fatti in litiis, ratione alienare quod bona pupilli sine decreto.

e Minoris res immobilis quandoque sine decreto alienare.

f al. adiunc.

g Tutores, & curatores possunt vendere fructus pupilli quoties vult: sic vt non cogant ad res vendibiles expectare annorum curationem quemadmodum etiam non cogunt minores ad alia loca ubi plurimi vendunt: fructus, hinc quoque minori efficitur lucrum vendendo fructus. Hinc quoque minori efficitur lucrum vendendo.

DE PERICVLO tutorum, & curatorum.

T t a ¶ Et

480/C.IV.K.5-4, 1313-1314
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PERICVLO TVTORVM, vel curatorum.

TITVLVS XXXVIII.

Administrationem omnimodam est periculum. Nam si quid per causam administrationis nuptiis, vel gyla perperam amisit minor, aut non adquisivit, tutor vel curator ex nomine minorem indemnem dumne praestat: hoc est, damni periculum agnosse secundum regulam. l. un. §. in. proc. *Ut sarcitat damnum qui debet, quod & alia lege multa in ea re demonstrant.* L. E. I. L. R. A. L. A. *Non specialiter datur post eiusm hic titulus de periculo, ut idem repetatur: sed ut intelligatur periculum administrationis non semper ad tutorem, vel curatorem redundare: non enim administrationis reliqua, qui in alia provincia tutelam pupilli administrant,* l. 1. *non si rem forsitan damnum contingat negotia pupillarium sine dolo, aut culpa tutoris, vel curatoris,* l. 3. & 4. *tutoris subiacentem sa turnum, non periculum temporis, quo negotia se tutorem datum,* l. 5. *non periculum suorum temporis,* l. ult. hoc est, l. Iustinian. §. 1. D. eod. *sicut nec praesentis temporis,* l. 1. T. tit. proxi. *Et ne intelligatur non tantum tutores, & curatores ex periculo administrationis obstringi, qui dari sunt administrandi causa: sed etiam eos, qui dari sunt auctoritatis causa, vel tutores alios, vel curatores instituunt de fortuna pupilli, quoties dantur plenaque libertis, qui adhuc sub tutorum dominio, & nondum totum familia tutorum, negotia, bona, suppellectilem,* l. 1. hoc tit. CVIAC.

Etiam ad tutorem datum causa notitiae pertinet periculum, si alios administratores non instituit, vel si pellat gerere permisit. BALD. Vel sic: *Tutores instituunt, vel notitiae causa dati, licit non administrent, tenentur de dolo, & culpa: et etiam tenentur alio modo suppletes facere.* SALYC.

1. *Imp.* ALEXAND. A. *Quanto* [a].

ET qui notitiae causa liberti tutores [b] dantur, quamvis soli administrandarum negotiorum pupillorum, siue adulterum facultatem intendunt non accipiant propter tenuitatem sui patrimonij [c] periculo tamen omnes sunt obligati: siue ea, quae scire debent, ex vilitate eorum tutores, [d] siue curatores: dissimulauerint, siue fraudem aliquam adhibuerint [e], vel cum alijs participauerint: aut cum suspectos facere deberent, vel in officio muneris, vel debito obsequio cessauerint. PP. X. Kalend. Febr. Alexandro A. II. & Marcello COSS.

Tutor omnis provinciae non tenetur de facto tutoris alterius provinciae. BALD. Vel sic: *Si administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, periculum omnis non pertinet. ad alium. h. d. cum glos.* SALYC.

11. *Idem A. Saturo.*

AD eos, qui in alia provincia tutelam administrant, periculum administrationis ex persona tutorum, qui in alia provincia res pupilli gerunt, non porrigitur [f]. PP. Non. Iul. Alexandro A. II. & Marcello COSS.

Tutor, qui fortuit non fortuanda, tenetur de periculo casus fortuiti. BALD. Vel sic: *Periculum casus fortuiti spectat. ad tutorem, si culpa praecedat casum: non aliàs. h. d. cum sequent.* SALYC.

III. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS *Caes. Gordiano.*

SI res pupillares, quas in [g] horreo conditas habere, aut etiam venundare [h] debuisti, in hospitio tuo [i] (vt asseris) vi ignis absumptae sunt: culpam, seu negligentiam tuam, non ad tuũ damnum: sed ad pupilli cui spectare dispendium, minus probabili [k] ratione deposcis. PP. III. Kalend. April. Philippo A. & Titiano COSS.

Tutor, sin curator non tenetur de casu fortuito. BALD.

IV. *Idem A. & C. Flaro.*

TVtoribus, vel curatoribus fortuitos casus, aduersus quos cauere non potuit, imputari non oportere, saepè rescriptum est. [l]. PP. XII. Kalend. Septemb. Philippo A. & Titiano COSS.

Probationes iuris, & de iure sunt liquidae. BALD. Vel sic: *Negligentia non adscribitur ignoranti, nec periculum temporis ignoti.* SALYC.

V. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. A A. *Senato.*

SI tutor petitus [m], vel testamento datus, tutorem se constitutum esse non ex remissioris [n] negligentiae vitio: sed iustae ignorationis [o] ratione non didicisti, idque liquidis probationibus [p] ostenderis [q]: periculo eiusdem temporis, quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. III. Id. Septemb. ipsis IV. & III. A A. COSS.

Tutela finito finitur periculum administrationis. BALD.

VI. *Idem A A. Epiffeno.*

TEmporis, quod insequitur [r] post tutelae translationẽ [s], administrationis officio finito, ad eos, qui fuerunt tutores, gerendae rei non pertinere [t]

[a] ¶ *Et qui petitis.* Patres [a] testamento duos viros prudentes & locupletes filio tutores dedit: quia ipsi non aequarunt facultatem eius, edixerit eis contutores duos liberos fuos, qui res suas monerent: non [b] vt administrarent, vel non vt in solidum: sed vt alior in administratione instrueret: & quod ab eis generetur, insficiente: tenerentur ita que illi: sicut & illi: sive dissimulauerint scire, siue fraudem adhibuerint per se tantum, vel participauerint cum alijs, vel suspectos facere omiserint, fieri enim non administrent: debent tamen insplere qualiter alij administrant.

[a] *Quanto.*

[b] *Tutores.* Supple vel curatores, et fabricit, qui dati in testamento confirmantur: Instit. *de curat. §. dantur.*

[c] *Participauerint.* Sic Instit. *de curatib. tutor. §. sed & propter.* alij autem ofuce accipiunt in solidum: vt *l. de multis, profunde. l. fin.* & facit *ff. de fideiol. quod si fideiol.* §. 1. *& ff. de admini. tut. l. ip. §.* & Instit. *de fideiusso. tutorum, vel curat. §.*

[d] ¶ *Tutores.* pretilli liberti.

[e] ¶ *Adhibuerint.* sine dissimulatione [e], & fali.

AD ea.] CAEVE. Patrifamil. latum habens patrimonium in duobus prouinciis, eunum in ea dede tutorem, & alium in alia. degens in ea prouincia, non tenebatur pro hac, quae gesuerat in alia prouincia: nec conuenieb.

[f] ¶ *Non porrigitur.* Ciuilis [f] administratione à testatore, vel à iudice: vt *l. de diuidenda tutela. l. q.*

SI ea.] CAEVE. Si tutores pupilli in loco non tuto pulcerit, & per incendium perierint: inebitur: quod suo damno: non pupilli perierunt. VIVIAM.

[g] ¶ *Venundare.* & his duobus modis damnũ fortuitu casus existari poscit. ARG. vt *l. de pign. act. l. pignus. & ff. de damn. infect. l. cuique.*

[h] ¶ *Tui.* Ibi omnia facile corruptiuai.

[i] ¶ *Absumptae.* & sic fortuito casu: vnde videbatur se non teneri vt *l. ut. l. proc.* tenetur tamen: quia prouidere potuisti.

[k] ¶ *Probabili.* id est, minus improbabili. talia enim per contractum resolueuntur: vt *l. de transact. l. fratris.*

TVtoribus.] CAEVE. An tutor de lucrumsuo sit tenetur, quaritur? Dicitur quod non: quia prouideri non poterat. VIVIAM.

[l] ¶ *Rescriptum est. vt ff. eo. l. si tu. & T. de peg. act. l. qui fortuito. & §. pro fol. l. cum duobus §. damn. & T. de neg. gest. l. negotia.*

SI tutor.] CAEVE. Sine Tutor à testatore petatur, siue in testamento detur, & ignorat se datum esse, quae periunt, antequam fiiere se datum, ad periculum fili non pertinebunt, si probauerit se nesciuisse: quod probare eo ipso, quod id probaret contrariũ vel non probabile: & vult: quia nec praesumetur scire: quia forte non interfuit in testamento: vel ad datum fuam non fuerat denunciatum. VIVIAM.

[m] ¶ *Petitus.* à matre, vel ab alijs personis, quae petere debent tutores pupilli.

[n] ¶ *Remissioris.* id est, mutpur. ACCVS.

[o] ¶ *Ignorationis.* Regularior tamen pupillus id probare debet: vide Sicpta ad *l. 6. ff. de proh. CVI.* & ¶ *Probationibus.* Nihil obstat *l. 6. ff. de admini.* Nũ vtrinq; probationes admini potuit in specie §. 3. *l. 1. ff. de proh. CVIAC.* ¶ *Obstendeis.* admittat non iustus secundũ P. L. Vel dic probas [a] quando praesumpto scientiae est offensa, vt quia interfuisti testamento: vel [b] publicè [c] celebatur, & ad domũ tuã fuerat denunciatũ: *ff. de iuris, & fac. qua. l. nec sapie.* y. Vel dic, probas [d] eo ipso, & contrariũ non probatur: & hoc idcò, vt nullus contrarius *ff. eo. l. quidè dicit. l. 6. & l. fin.* vbi dicit pupilli probare & vt nollas aliud, quod dicit peraffami [e] ignorantiam, vel *ff. de proh. l. certus.* & Iuni. quod dicit negantẽ [f] nõ probare: vt *l. de proh. l. actor.* Nec obstat, quod dicit hic, liquidis: quia probationes [g] legum liquidissimae sunt: & concord. *l. de adm. tut. l. & ff. fiscus. & ff. de fideiu. tut. l. q.*

Temporis.] CAEVE. Tutor finita tutela de aere gestis teneturnon de his, quae poterat fuae gerendo: in contrario e contrario: quia non de gestis, sed de gerendis tenetur. VIVIAM.

[p] ¶ *Tempori.* quod insequitur. nec praecedentis temporis periculum spectat ad curatorem: vt *l. de admini. tut. l.*

[q] ¶ *Translationem.* quando enim quis desinit esse tut. transfert ad pupillum & actionem, & omnia, quae contracta erant in administratione.

[r] ¶ *Non pertinere.* vt *ff. de admini. tut. l. 2 necessitas. §. 3. & l. cum pupillo. in principio. & ff. de quae cau. l. fin. & §. 1. ver. l. 3. & supra in quibus cau. l. 1. ver.*

[a] Tutor, qui dicit de igno. tutio, quod fuerit datus, an probare debeat.

[b] Praesumitur scientia in his, quae publicè fiunt: alias ignorantia praesumitur. v. Gemmatorii *decis. 18. num. 6. dicit Giac. 1. 2. in verb. ex hac ff. de reqner. vsu.* e tenuitis latus causa intimidi, vel alia tutta ratione impediuit, hoc fiiemus ludice, est nulla: & autem ignorabat ius dicit, nato: Sed nesciuisse tamen mirri excusatum ab infirmo, nisi fiiem esset, vel notorium de ipsa intimat: quia tunc non requiritur municipalis. v. Bald. *decis. 1.*

[c] Claros ad dicunt, praesumunt scilicet existimatum. v. Bald. *decis. 1.*

[d] Probans is intelligitur, qui praesumptionem pro se habet, cuius contrariũ probari non potest: *de quo v. Gilad. & quod dicit Bald. & quod ad l. fiscus. & ff. de adquir. hered. adque Capolum in 1. a. recept. de vsufrug. pro omnes. 1. 2. q.*

[e] *al. remissi. al. remissi. ad.*

[f] Probanda fiiteria est quantum praesumitur ignorantia.

[g] Regula non probat, nisi contrarium fit praesumptio.

[h] Probationes legum liquidissimae.

pericalum, rationis est. S. V.] Kalend. Decemb. C C. Coss.

QVANDO EX FACTO TVTORIS, vel curatoris minores agere, vel conuenirí possint.

TITVLVS XXXIX.

Hic simulac minor est de administratione tutoris, vel curatoris. Nam ex hoc, quam citò tutor minoris nomine, si condemnetur, dicat minorem conuenirí vtili actione iudicati, l. 1. hoc tit. & ex mutuo vtili actione creditor pecuniæ, si tutor pupilli nomine mutuam pecuniam accepérit, simúque conuertérit in rem pupilli, l. 3. hoc tit. l. 1. §. de cur. fur. Et ex diuisis dicit minorem agere actione ex stipulatu de pecunia sua credita à tutore, vel curatore, l. 1. & locati ex locatione prædiorum suorum à tutore, vel curatore facta, l. 4. quæ omnia administrationis nomine continentur. Regulariter pupilli per tutorem non adquirunt actio, l. vlt. hoc tit. l. solutum. §. per liberum. D. de pign. act. Sed ex his omnibus adquiritur vtilis vt l. 1. hoc tit. l. 1. D. eod. quia pecunia, aut prædia eius fuerunt, non dicitur: quia suo nomine tutor mutuatus, vel locauit: siúnquam suprà locatio nomine pupilli. Creditóres autem nomine pupilli & quælibet alius non mutuátur, l. 1. §. per quæ per. no. ad. tam pupillorum, quàm pecuniam suam tuto singulari. At qui fuit ex iudicio pupillus conuenitur ex facto tutoris, vtili iudicio conuenitur: quia tutor liquatur, vel mutuam pecuniam sumpsit nomine pupilli, l. 1. §. de cur. fur. non directo: quia non ipse contraxit. CVIAC.

Sententia lata contra tutorem, vel curatorem, finito officio non mandatur executioni in eos: sed in dominum principalem. l. 1. BALD. *Nisi debitum commiserint, vel nominerint: vt in glos.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Septimio* *.

TVLIANA, cuius tibi curatores condemnati fuerunt, ii XXV. annum ætatis egressi est: actio iudicati vtilis aduersus ipsam, bonáque eius [tibi] exercenda est *. Nam tutores, curatoréque finito officio non esse conuenendos b ex administratione pupillorum, vel adolescentium, sæpè decretũ est. PP. VIII. Kalend. Iul. Romæ, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Ex stipulatione tutoris superiore pupilli, pupilla quæritur vtilis actio. SALYC.

2. *Imp.* ALEXAND. A. *Seuerino.*

ET si tutores tui, cùm pecuniam pupillorum crederent, ipsi stipulati sunt c: vtilis actio d tibi dabitur.

Lex præcedens diuis de acquirendo: hæc diuis de obligando. BALD. Vel sic: *Si pecunia mutuò sumpta per tutorem, in vtilitatem*

pupilli est conuersa, in pupillum competit actio. SALYC.

3. *Imp.* GORDIANVS A. *Prudentiano.*

SI in re minoris pecunia prosecta sit, quæ curatori, vel tutori eius nomine minoris mutuò data est: meritò personalis e in eundem minorem actio danda est. PP. Non. Septembr. Gordiano A. & Auiola Coss.

Si finito officio tutor persistat in administratione, ipse tenetur: & ex eius contractu vtilis actio domino quæritur. SALYC.

4. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN AA. & CC. *Maximiano.*

SI hi, qui te in pupillari ætate constitutis tutores fecerint, postea in administratione perseuerantes, vel curatores constituti, tua prædia locauerunt: eos competenter conueni f: sed & ex eorum contractu vtilis tibi quæri potuit g contra successores conductoris actio. S. III. Non. Mar. AA. Coss.

5. *Idem* AA. & CC. *Omnibus.*

PEr tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis h quæri † non potest. Dat. Idib. Decemb. CC. Coss.

SI EX PLVRIBVS TVTORIBVS, VEL curatoribus omnes, vel vnus agere * pro minore, vel conuenirí possint.

TITVLVS XL.

Cùm ne conuenit cùm inter tutores, vel curatores non est diuisa administratio, Decium habere debere, quod per vnum gestum est. l. 1. in princ. D. eod. *nec ex reo est causa pupillaris defensio, quam adsentiendo alius tutor excusatus est.* l. 1. hoc tit. *maximè si tuendum, aut ex inquisitione dari fuerint,* l. vlt. §. de iudic. pupill. *denuntiari tamen in omnibus debet.* l. 1. C. Th. de diu. rel. *Ius autem diuisæ administratio per prouincias à rescriptis, vel à iudice, vel à tutoribus ipsis, nihil refert: cuilibet in sua quisque prouincia causam pupillari agere debere: non in alienam. nec enim vnquam agit tutor rerum huius prouinciæ ex contractu pertinente ad aliam prouinciam,* l. vel in parte. D. eod. *& tamen si agat ex contractu huius prouinciæ, putaret si vlcisci compensatio ex contractu alterius prouinciæ,* l. inter. D. eod. *& eadem ratione cum tutore rerum huius prouinciæ vrgebitur alterius prouinciæ vtili agere. rationique eidem soluat tutor huius prouinciæ,* l. Titium.

a Conditione vetti ex mutuo à tutore contracto pupillus conuenitur, si ea pecunia versa est in rem ipsius pupilli.

b Pignus obligari ab minori non potest: nisi cum decreto.

c Actione de in rem verso tenetur tutor minor. Ex ciuilis, ciuilem, & hypothecaria à pupillo ad Kalendam vsque, dicit ad Gloss. in *infra vsq. vt.* Sed & à minorib. ad Kalendam, vel puberem conferit, vt hinc colligo: Tutoribus in loco *à minoribus ad Kalendam.*

c Minor, & Kalendis illis penal. pupillis fiunt: vt adde Gl. vbi dixi in l. *Respond. de pignor. act. vbi* [illegible]

d Quæri potest. vt *hic arg. infra de curat. fur. l. 1.*

e Personalis. vt *de pecuniis. l. ex facto §. plenè. & arga. de actil. l. illud. §. 1.* & eodem casu potest ne minoris pignori obligari: vt *de pign. act. l. tutor. in principio.* Secundùm Hu. Sed & illa intelligitur cum b decreto: vt *ibi tut. & dicitur* ¶. *de cura furi. l. g.* ¶ Item quòd c dicit hic in minore: idem d dic in Ecclesia e: vt *supra de sponsali. Ecclesi. auctho. hoc iure perpetuum.* & in quitate: vt *ff. si cert. pet. l. tutor.* & facit *supra ff. tutor.* vel curator: *l. si creditor.* & quòd ibi notatur. *ff. de in rem verso. l. pater. §. seruus. ff. de minor. l. tutor. §. fin.*

f Sic.] CAYVS. Si ratione finita tutela in administratione perseuerauerit: puta locando prædia pupil. an actione vtili tutor conueniatur? Respond. quòd sic: & ex eius contractu adalto acquisita est actio. VIVIAN.

g ¶ Conueni. vtili tutela: vt ¶. *arbit. tut. l. tutor.*

¶ Sed quæreres, cùm non in tutor? Respond. propter præcedentem totam. arg. *ff. de fideiussor. l. cùm quis. §. 1.* & facit *ff. de reg. iur. l. semper.* Secundùm quod B. posit ibi casum.

h ¶ Per tutores.] Ex *consilio.* Fallitur cùm in rem pupilli contrahit: non in fraudem.

480/C.IV.K.5-4, 1317-1318
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quid * *si vnus confiscatus, alter negat? Dic vt dici consueuit.* ff. de procuratore. l. pluribus.

ADDITIO. *Continua hanc rubricam secundum Salycetum sic: Quis tutores, vel curatores, de quibus dictum est, concipi queadmodum esse plures vnum pupilli, vel adulti, & dedicatur si vnus ex pluribus agere, vel conuenirl possit: idcò sequitur hac rubrica. Et materiam huius rubri. vide per Baldum in l. cum magistratus infrà quando prouocare non est necesse.*

1 Circulatio.

B vno.] CASTRE. Si pupillus plures habeat tutores: an vnus eorum pupillis alij defendere noluerint, possit defendere, quaritur? Respondetur, quod sic. VIVIAN.

a ¶ *Ab vno.* loquitur hic quando non diuisa est administratio: vel est diuisa à principe: quod est idem: vt *infrà de diuid. tut. l. ij. arg. infrà l. prox.* loquitur quando est diuisa à testatore, vel à iudice. primo ergo casu vnus auctoritas sufficit, quisquis ille sit. nisi tale sit factum, quod ipsam tutelam diffoluat: vt *hic, & infrà de suspect. profan. l. fin.*

b ¶ *Noluerint.* vel etiam non potuerint: & ad hoc *ff. de administr. tut. l. decretum. §. fund. & l. ij. §. ij. & infrà de suspect. profan. l. fund.* sed si omnes vellent agere, vel conuenirl, possent. Sed an idem? in pluribus consultum, vt vnus solus agat quod videtur, vt *hic.* Ecomnia quibus non. cum omnes de calumnia iurent: vt *supra de iuramento calum. l. ij. §. hoc etiam.* Sed primo placet, nec est absurdum, quod omnes iurent: sed vnus agat: quia & agit procurator, & iurat dominus: vt *ff. de iuramento. calumn. l. ij. §. fin. versic.*

SI diuisum.] CASTRE. Si in duabus prouinciis tutores tutorum suos diuisissent in vna, alios in alia causa agat. VIVIAN.

c ¶ *Si diuisum.* à testatore, vel iudice.

d ¶ *Nisi tutorum omnibus.* Vel alicui eorum: vt *supra l. prouinciae.* 2. Vel idcò tutorum: quasi dicat non alibi, qui in alia prouincia administrant. 3. Vel idcò dicit, *omnibus*: quia vno citato, & non respondente, conuenitur alius: qui si nec *ipse* defendat, citatur tertius: & sic de singulis, si plures sint: quia & ignari vocantur: vt & *ff. quibus ex causis in possessionem ea. l. hac autem.* non quin vnus bene possit agere, & conuenire, etiam solus: vt *ff. l. proximo.*

e ¶ *Diffinuit.* scilicet libellus petitionis, vel conuentionis.

f ¶ *Ad iudicia.* alterius prouinciæ: vt & *infrà de diui. tut. l. ij. & infrà de auctori. profand. l. fund. in princip. & ff. de administrat. tut. l. ij. §. fin.*

* C.T. 1. 4. 5.

NE TVTOR, vel curator vectigalia conducat.

Competent.] CASTRE. Tutor tenebatur pupillo ex mala administratione in c. vult conducere vectigal: an sit admittendus, quaritur? Dicitur quòd non, & hoc in prima. Si verò diserit se non tenerl pupillo, cùm tenetur, & sic ad conductionem accesserit: & pupillo satisfecerit, & sicò: in crimine non fuit. & hoc in secunda. Si verò primò sicò tenetur, deinde tutelam suscipiat: à periculo falsi excusabitur.

g ¶ *Reddiderunt.* nil deceptit ille, cuius tutela, vel cura est administrata. Item fretis si hereditatis iure successit in contractum fiscalem: licet vinas in, cuius tutela, vel cura administrata est: vt *ff. ad legem Corn. de falsis. l. i. §. ij. dicam principio. & §. fid. & ff. in rem.*

h ¶ *Falsi crimine.* in quod incidit. nam conducendo * videtur se dicere non esse curatorem, vel ex ea causa non teneri: & sic crimine falsi teneris: vt *hic, & ff. ad legem Cornel. de falsis. l. ij. §. tutores.* Sed videtur vtraque via agi: vt *infrà quando ciuile actio præcedat. l. ij.* Sola. ibi fuit actum: hic vtra falsi factum est. & est sic in crimine stellionatus: vt *infrà de crimine stellionat. l. ij.* & in falsi monetæ: vt *ff. de falsi. l. qui falsam.* & in crimine iniectus: à quo liberatur, si ante sententiam illicitam conuentionem dirimit: vt *ff. ad legem Iuliam de adulter. l. si adulterium cum incesto. §. fratres.* Alij: vt Azo, M. & P. dicunt, quòd publica accusatio, & ciuilis actio concurrunt: vt in *l. conuenia.* sed priuata accusatio, & ciuilis actio non: vt *hic.* Et exponunt hic *falsi:*

i ¶ Nitgat. Ne conuiluis negotiis.

a Tutor vectigal conducendo, se magno periculo periculo.

* d. titu. de edi.

Pluræ ex tutoribus potest causam defendere alijs negligentibus. SALY. Vel sic: *Quibus tutorum habet officium in solidum. h. d. nisi sit diuisum quo ad iur. vel administrationem. h. d. cum l. seq.* BALD.

1. Imp. ANTONINVS A. *Castro militi.*

B vno * ex tutoribus, vel curatoribus causam posse minorum defendi, cùm alij tutores, vel curatores eam defendere noluerint b, ignorare non debes. P P. Non. Nouemb. Messala, & Sabino COSS.

Quando administratio est diuisa à testatore, vel à iudice, non debet vnus pro rebus ad administrationem alterius spectantibus conuenirl. SALYC.

11. Imp. CONSTANT. A. & LICINIVS C. *ad Syrmachum.*

SI diuisum * * administrationis periculum per prouincias sit: his tantùm omnibus a insinuari b conuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ, vel curæ officium sustinent: ne de alijs prouinciis defensores minorum ad iudicia c perducantur. D. Prid. Non. Feb. Constantino A. & Licinio Caes. COSS.

NE TVTOR, VEL CVRATOR vectigalia † conducat.

TITVLVS XLI.

QVi suspicitur sic tutela administratio non euertere ex alia causa longè grauiore, concurre in hoc sic. ne tutores, vel curatores fisci vectigal conducant, antequam purge cum fisci minoribus fecerint: quod iuris l. i. §. ex illa. D. ad leg. Cor. de falsis. & l. i. verrucul. D. hoc. dicens esse ex confiscatione Seueri, & Antonini, & non causam habere conductionem vectigalium fiscalium quemlibet alium contractum fiscium, & condictionem etiam prædiorum Cæsaris. Et non prohibiuisse duo rescripta superiorum principum, ne tutela administratio, & obligatio euertatur ex causa fiscali, vt l. locatio. §. debitores. D. de publ. Aliter respicit fiscum, ne principale tempus in hypotheca pratum pupilli, nihil fisci, qui etiam habet tacitam hypothecam in bonis omnibus debitoris, superfit ex bonis publicanis, quæ fuerunt fisci, fuerunt pupilli. Denique ex Constitutione antiquiori fraudem, ne quis fisci ferat hoc in re: & dolo malo versatum iuerunt in tutanda hypotheca priori, quæ ex tutela causa defuncti, dum accedit ad conductionem vectigalium, vel alium contractum habet cum fisco prædicta in hanc causam lege Cornelia, cessit tamen falsi: quia obreptit & surpuit fisco. Sed vt cessent in alia Constitutione Antonini pacta sub hac lit. quæ incidit tutor, vel curator in crimen falsi ex hac causa, si cum fisco, quem pupilli satisfecerint, facili tamen imperabile à principe. Tutius est petere tutelam: vel. Dicens. §. planè. D. ad leg. Corn. de falsi. *quia satisfactio sola non solutio pecuniæ semel commissum. l. pen. D. de vi bon. rap. l. qui ex morte. D. de fur. & hoc si tutela vertitur fuerit conditione vectigalia non si vertitur fuerit conductio, potest tutor si curator periculo falsi: & vt Basilicis interpretantur vltima verba hoc in lege: ἐνεστῶτος ἢ ἀποκαταστάσεως ἐμβαίνοντος: & additur tutor in d. §. ex illa. quia Constitutio Seueri, & Antonini voluit excludere, & euitare fraudem fisci: quæ multa est, cùm fiscus prior est in hypotheca, nec admittit excusationem tutelæ, tempore qui contraxisset cum fisco, vt excusaretur à tutela. Loquitur enim generaliter de re, qui contraxit cum fisco: non vt hoc Antonini specialiter de publicanis. Et excusatur quidem à tutela, vel cura procuratur Cæsaris, & publicanus, & conductor etiam prædiorum fisci, vel Cæsaris, nisi adsint tali domino eius tutorum tutelam obire possit. Sed non etiam quicunque contraxit cum fisco & obligatus est. Et quod in hac qualitate crimine falsi obiectum crimen stellionatus, ne si tutor, vel curator redimere vectigalia fisci, stellionatus sit: non solum, quantum potest longè summouere, neque enim est stellionatus, nisi cum quis disimulata priori obligatione rem eandem alij obligauit fraudulenter: quia defuit Constitutio, quæ ad hunc casum pertinent legem Cornelium. & in proposito casu, cùm quæ cessit fiscum generalium hypothecam tutor suo pupillo, vel adolescenti portam in sua bona, est Constitutio Seueri, & Antonini, quæ ad eum pertinet legem Cornelium. Pertinet tamen stellionatus, vt falsarius, si falsarius omnibus, l. i. de ex. stell.* CVIAC.

Tutor, vel curator prohibetur vectigalia conducere tutela non finita, vel rationes non reddita, sub pena falsi: quam tutor si fuerit satisfecerit vtrique: ante tutelam verò conducens excusatur à periculo. SALYC. Vel sic: *Periculosa est ista lex contra tutores, & curatores, qui omnes gabellam communis: & est stricta iuris: quia videntur bona sua pluribus in solidum obligare: quod in hoc casu. crimen falsi: in alio crimen stellionatus: vt infrà de crim. stell. l. ij.* in fin. BALD.

1. Imp. ANTONINVS A. Scæuo.

COMPETENS iudex non ignorat non esse admittendos ad vectigalia conducenda eos, qui pupillorum, vel adolescentium tutelam, seu curam administrant, vel qui eius administrationis rationem nondum reddiderunt g. Sed quamuis contra interdictum ad vectigal conducendum accesserit: tamen quoniam vltrò me adiit *, si tam vectigali, quam pupillis satisfecerit, falsi crimine h carebit. Cùm

480/C.IV.K.5-4, 1319-1320
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Id eſt,crimini ſtellionatus,quod hic locum habere dicunt : quaſi obligetres obligatas : quod non placet : tum quia hic eſt titulus criminis: ſcilicet falſi : vt hic dicit. & ff. ad leg. Cor. de fal. l. i. §. autem. vnde colligitur ſtellionatus & facit ff. de cri. ſtel. l. iij. tum quia etiam expreſſe dicit lex de accuſatione primati delicti, quod concurrit cũ actione civili : vt ſtatim vt in ſi, contrario. quamquam ipſi dicunt ibi de furto, ex quo naſcitur publica accuſatio : ſcilicet & quia furtipiaſtellium, vel ſerui alterius prima ergo placet, licet ſi primato obligat, benè habet locum crimen ſtellionatus : vt ff. de pign. act. l. autor. §. fin. & d. l. iuſ. de cri. ſtel.

a ¶ *Periculo.* ſcilicet falſi: ſed quidam dicunt : id eſt, tutelæ, vt eam fubire non tractatur : quod non placet : vt ff. de excuſat. tut. Lotlini. Inſtit. contrà hoc Lod primam partem l. i. non alimentis l. i. Sed ſpeciale eſt ſuere in contractu vectigalis. Vel ibi non dicit, quòd hoc crimine non tenetur.

† Tuteris

DE TVTORE, VEL CVRATORE, qui, &c.

Qui nondum.] CAVS. An minor à curatore minus idoneo ſatisfatibus, non moribus, antequam officium curæ compleuerit, poſſit exigere ſatisfactionem, quærituit? Dicitur quòd ſic: & antequam agat cum iudice, quòd non idoneum dedit tutorem : alioquin niſi ſatisfecerit, removebitur.

b ¶ *Ab his.* ſcilicet curatoribus.

c ¶ *Idoneos.* ſacultatibus: nam & moribus, removendi eſſent, vt ſuſpecti: vt *Inſtit. de ſuſpectis tut. §. pen. & §. fin.* ¶ Et nota teſtamentarii tutores non ſatiſdare vt *Inſtit. de ſatiſd. tut. §. j.* etiam non rectè datur, qui conſcriptus eſt *ff. de conſirmatorio tut. l. i. §. Idem in duitiis tutore*, vel curatore dato ex inquiſitione ; vt ibidem : ſed in dato ſine inquiſitione, ſtellionatus, vel bonæ ex conſtitutione Græca, quæ refertur *Inſtit. de Atrit. tut. §. pen.* omnis datuus tenetur ſatiſdare : in teſtamentariis nihil innovatur.

d ¶ *Admoniſo.* admoniſtrabitur enim magiſtratus vti cum curatoribus, vt non ſatiſdaretur.

Fiat.] CAVS. Si ex pluribus tutoribus vnus caution ſuperſtes fuerit : an debeat ſatiſ-

Cod.tu.

autem ſiſco te iam obſtrictum, poſtea tutorem eſſe factum dicas, periculo * te excuſare po-

a Satiſdare id pupilli ſaluum fore qui tutores testantur: addè Gl. Non. ut qui obligatur. *§. pen. fin. in ſi. obligatur.*
* al. *Pupillum.*
† al. *Ex eum tutorem*, fic in vetuſt. manuſc.

teris. PP. VIII. Kal. Aug. Romæ Antonino A. IV. & Balbino Coss.

DE TVTORE, VEL CVRATORE, qui ſatis non dedit.

TITVLVS XLII.

EX hoc tit. intelligimus non habere poteſtatem adminiſtrandi tutorem, vel curatorem legitimum, aut petitum, & datum ſimpliciter ſine inquiſitione : niſi ſatiſdederit non pupilli, vel adulti ſaluum fore : & quidquid geſſit, non prius ſatiſdatione, vel iuramento, vel alimentis, vel ærn. poſſidemus agnoſcendo nomine pupilli, vel alio quocunque modo, ipſe iure auctum eſſe. l. 5. & 7. non eadem eſt conditio tutoris teſtamento dati, vel non iure dati : ſed confirmati decreto prætoris, vel præſidis. Hic enim non ſatiſdat: etiam ſi confirmatus ſit ſine inquiſitione, l. 4. vt puta cum à patre datus eſſet filio emancipato : quia approbatio patris pro ſatiſdatione, vel inquiſitione eſt : eadem quoque conditio eſt petiti tutoris, & dati, vel confirmati ex inquiſitione : quandoquidem pronunciatum eſt l. 1. D. de conſ. tut. & generaliter quicunque ex inquiſitione aliquis, non ſatiſdat, l. vlt. §. item referiptorum. D. de adm. rer. ad cit. per. ſed ſi plures tutores, vel curatores dati ſint teſtamento, vel ex inquiſitione : ex edicto prætoris, qui ex eo obtulerit ſatiſdationem, cauſa cognita, ſolus adminiſtrationem ſuſcipit, l. 4. vel ſi plures ſuere offerant, idemque proferitur, l. 12. D. teſt. tut. CVIAC.

Tutor non admittitur, niſi legitimi ſatiſdederit: & qui non vult ſatiſdare, removetur. Item non recipit tutor adminiſtrationem, antequam ſatiſdat, niſi ſit teſtamentarius, vel confirmatus, vel datus ex inquiſitione. BALD. Vel ſic: *Tutor, vel curator, qui non ſatiſdedit, cùm debet adminiſtrare prohibetur, & ad ſatiſdandum compellitur.* SALYC.

1. *Impp.* VALERIA. & GALLIEN. AA. *Tito.* † *& Flaviano.*

Et nondum vobis ætas legitima completa eſt : ſatiſdationem ab his, b quos minùs idoneos * curatores vobis ab aduerſario * cùm magiſtratu fungeretur, datos dicitis, poſtulare. Prohibentur enim ab adminiſtratione, niſi ſecuritati veſtræ ſatiſdatione peſpexerint. P P. Non. Iul. Æmiliano, & Baſſo Coss.

Tutor non ſatiſdans inopia, removetur à tutela ſive infamia metuens ſi fraude : & in locum defuncti idoneus debet ſubrogari : quæ à defuncti hereditate tenetur rationem exigere. SALYC.

11. *Idem* AA. & VALER. C. *Rufino* *.

Eum † tutorem, qui ſuperſtes eſt *, ſi ſecundùm oratiſdis præceptum, & ſatis formam ſatis non dat : remoueri à tutela, ſi inopia f hoc faciat, ſine infamiæ fraude, etiam cum metu, aditus rector proximæ iubebit, & in locum defunctorum ſalios idoneos ſubſtituti præcipit: præſertim cùm patrimonium pupilli noua hereditate auctum eſſe proponas. Tutores autem dati * ab heredibus eorum, quos deceſſiſſe dicis, rationem tutelæ dare, quæritis? Reſpond. quòd ſic. & ſi auſit : quia nobilis eſt, remouebitur: ſed infamia ſi auere per fraudem, remouebitur eam rota infamia, & in locum defunctorum alij ſurrogabuntur: maximè tamen ſi patrimonium pupilli ſit auctum, & illi tutores conuenient heredes defunctorum.

e ¶ *Suſpect.* alia defunctis.

f ¶ *Si inopia.* ſola * paupertas non remouet eũ, ſi aliàs eſt diligens : ſed ceſſatio ſatiſdationis propter inopiam : vt *ff. de ſuſpect. tut. l. ſuſpectum. & Inſtit. de ſuſpect. tut. §. fin.* & hic dicitur.

g ¶ *Defunctorum.* aliàs eſt in litera, *deſuntorum*: aliis *defunctorum*.

h ¶ Dati. de nouo in loco eum defunctorum.

† *Nondum.*] CAVS. Tutor neque ex teſtamento, neque ex inquiſitione datus ſatiſdabit. ſi verò prius egerit tutor alterius generis nomine pupilli, & ſuccubuerit, quàm ſatiſdederitque principalibus pupillo talis ſententia : neque habet neceſſe petere beneficium reſtitutionis.

i ¶ *Teſtamento.* vel ex inquiſitione : vt *§. penult. & facit Inſtit. de ſatiſd. tut. vel ex §. j. & 7. de opi. aud. l. de creationibus.*

k ¶ *Si igitur tutor*, ſiſtiteri legitimus, vel ſimpliciter datus.

l ¶ *Non potuit.* iſtud habes de verbo ad verbum 7. *in quibus cau. in integ. reſt. non eſt mens. l. ſi tutor.* ACCVRS.

m ¶ *Iniria ſuae.* vt *ff. de minor. l. in cauſa. 9. in principio.*

Non omnium.] CAVS. Non omnium tutorum par conditio eſt. qui enim dati in teſtamento ſunt, vel ex inquiſitione, non ſatiſdant : alij ſatiſdare debent rem pupil. ſaluam fore.

n ¶ *Non omnium.* quaſi dicat, quorundam ſic: quorundam non.

o ¶ *Quæpropter.* id eſt, quare hoc ? Reſpond. cùm, &c. ACCVRS.

p ¶ *Cùm.* id eſt, quia.

q ¶ *Teſtamentarij.* quem conſtat non ſatiſdare : vt *Inſtit. de ſatiſdat. §. j.*

r ¶ *Confirmatum.* vt habes exemplum *Inſtit. de tut. §. fin.*

s ¶ *Inquiſitione.* vt *d. §. j. Inſt. de ſatiſd. tut. vel ex. & arg. ff. de cura. fur. l. honorem. & facit ſ. de cur. fur. l. fin. §. j.*

t ¶ *Non onerari.* ſi vnus eſt : ſecùs ſi plures, vt fabricit, vbi ſatiſdare inuiti : ſed ibi vnus ex pluribus debet adminiſtrare.

* al. *Tertullo.*

Tu 4

* Tutor pupillorum ſolum non conuenitur à iudice.

* al. *Hymilio.*

* al. *Tertullo.*

* Dedit.

480/C.IV.K.5-4, 1321-1322

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Dotis. hanc satisdationem praestat tutor concursori, quando ipse solus debet administrare. ACCVRS.

b ¶ Iamdudum obtinuit. vt *§. de satisd. tutor. l. satisdationis datio, §. & Instit. de satisdat. tutor. §. ij. & §. de administ. tutor. l. ij. & de tutor. l. qui iniuria. §. qui in alienum.*

TVTOR.] CARVE. An tutor neque in testamento, nec ex inquisitione datus possit rem pupilli alienare, antequam satisfecerit, quaeritur? Dicitur quòd non: sed nondum praestita satisdatione potest bona possidere, pupillo delatam postquà electus est. c ¶ Nihil omnino. aliàs, nihilominùs.

d ¶ Pertef. vt *§. Item l. in dubiis. & §. de rebus eorum, qui sub tutela. l. qui negat. & de ea. fin. Longifin. §. j. & §.*

e ¶ Aperte clarat. etiam si non satisfecerit: quia quaerit, non dominium: vt *§. qui admit. ad bon. possid. l. innatum.* Inuit & ita damnum esse potest: & ideò dic electus, post satisdationem fecisse: vt *§. eod. l. in dubiis.*

DE SVSPECTIS tutoribus, vel curatoribus.

Vnde oritur accusatio de suspectis, & quis accusare, & qui accusari habet. Instit. de in publ. de §. j. & ij. & infrà de accusat. vt puto: sed & sine accusatore potest procedi: vt §. eo. Lib. §. praeterea.

[illegible] *Iberum.*] CARVE. Tutorem filij sui an accusare possit de suspecto parte, quaeritur? Dicitur quòd sic, nondùm finita tutela: qui finito consentiet eam actione tutela pro malè administratio. ACCVRS.

f ¶ Tuam. ò mater.

g ¶ Pubertate. vel alio modo. ACCVRS.

h ¶ *Tuitam non ag.* Tic ergo * locus est accusationi, cùm non est locus tutelae actioni: & contrà vbi est locus actioni tutelae, non est locus accusationi: vt *hic & §. eo. Lib. §. quare praef. & §. fi quis obiecerit.* Item in casu etiam finita tutela locus est accusationi: vt si dicas fuit ad tempus: & ea finita, à iudice est iterum datus: & non habet consortem, qui priori tutelae nomine cum conuenit. nam accusabitur de suspecto pro prima administratione: vt etiam in hac malè praesumatur eam adiutam, & infametur [b]; vt *§. eod. Lib. §. idem erit quaerendum. & §. eorum. & §. quod §. quia.* ACCVS.

a Tutela adhic, & accusatio non se compatiuntur.

b Infamia non fit, cùm nemo officia Iudicis Gallet de Ludo in fugit.

Tutores.] CARVE. Quando curator pupilli saluam fore dedit *, in administratione praeferri iamdudum obtinuit [b]. S. Idib. Decem. Nicomediae, C. C. COSS.

Tutor antequam satisfat, officium non exercet, nisi circa tempora peritura, vel ea, quae negotia praeiudicium afferre non possunt, hoc dicit hac lex valde nota. BALD. v. *Imp.* CONSTANTI. & MAXIMIA. AA. *Seuero, & Maximo* CC.

TVTOR, qui satisdationem, cùm satisdare debuit, minimè interposuit: nihil omnino c ex bonis pupilli alienare potest [d]. Posteaquam autem ad tutelae administrationem electus est † : & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse, & caetera eius, quae tempore urgerentur, persequi debuisse, apertè claret *. Dat. XI. Kalend. Ianuar. Constantino, & Maximiano, AA. COSS.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS, vel curatoribus.

TITVLVS XLIIII.

RELIQUI superiori hic titulo applicitum est, non qui, cùm satisdare debet, non satisdat: vel compellitur ad satisdationem, §. poss. Instit. de satisdat. tut. vel remouetur quasi suspectus, sine infamia, si inopia gratia hoc fecit: cum infamia, si dolo malo, l. 1. & l. 2. tit. proxi. sicut si qui cessat, vel compellitur ad administrationem, vel si in eadem contumacia perseuerat, remouetur tamquam suspectus, l. 2. & 3. hoc tit. vt delicti cùm administrare debet, & non administrat. nam non administrare simpliciter per se, non est vitium, l. 4. & vl. D. eod. quid enim si honeratus sit tutor? quid si maxima causa deuenit quod si dicis ipse iure nulla? Continetur etiam vicinitatis iudicis superioris, aliquos satisdationem non exigit à tutore dato testamento patris, & tamen posse eum suspectum postulari, si res pupilli fraudulenter administrare conspiratur, l. 4. hoc tit. & ideò hinc quoque tutore satisdationis: non etiam crimine suspecti. Hac verò suspecti, vel suspicionis actio: vt l. 1. §. de dis. tut. nulla alia in re locum habet, quàm in causa mutatum, vel alterum, quibus curatores dari solent ex XII. tab. Fauore curatorum perseuerantes comparatur, & predicta omnibus eiusdem curatoris: & nonnunquam multoribus: quia & eadem fauore curatorum agunt, videlicet praeuari suspectum quam habet, tutorem remouere licet: & statim tutor, qui suspecti postulatus est, abstinere debet administratione: curatore interim dato ad administrationem, l. 7. non tutor: quia damnatione non postulationem definit esse tutor: & hoc adhuc tutor est nunquam, non finita tutela: adhuc quàm tutela adhuc, cui tutor est finita: non mutatur tutela, l. 1. & l. pen. CVIAC.

Finito officio non potest peti remuneratio. BALD. Vel sic: *Tutor durante tutela accusatur de suspecto: & ea finita conuenitur tutela iudicio.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Demitrio* †.

IBERVM tuum [f], & tutorem filij tui, si fraudulenter res eius administrare existimas; suspectum facere potes, modò si officium eius pubertate [g] pupilli finitum non est [h]. Nam si eo iure tutor esse desiit, in iudicio tutelae conuenendus est. PP. Idib. August. Romae, Duobus, & Aspris COSS.

Periculum curae neglecta stultae ad curatores: & testantes graeue fraude, vel dolo, possunt remouari, vt suspecti.

II. *Idem A. Longino.*

CVratores quidem sun periculo, quando tardiùs ad eos tutela [i] transferatur, cessant [k]. Quòd si in fraudem * id esse factum [l] existimas, suspectos eos postula [m]: qui si summouerit meruerint, in locum eorum alios accipies. PP. Idib. Ianuar. Laeto II. & Cereale COSS.

Tutores posunt compelli ad administrandum: & in contumacia perseuerantes remouentur vt suspecti. SALYC.

III. *Imp.* ALEXAND. *A. Fortunato.*

PRaeses prouinciae tutores filiorum tuorum, strictioribus * remediis adhibitis omnimodo administrationis officium compellet agnoscere. Quòd si in eadem contumacia perseuerauerint * : suspectos postulare *, vt alij in locum eorum praeeantur, non prohiberis. PP. Idib. Ianu. Alexandro A. III. & Dione COSS.

IIII. *Idem A. Theodo* *.

ETiam testamento [n] patris tutorem datum suspectum postulare potes †, si fraudem tutoris argueris. PP. VIII. Kalend. Ian. Maximo II. & Paterno COSS.

In tutore principaliter attenditur persona, secundariò patrimonium. BALD. Vel sic: *Non inopia solùm, sed fraus, & sagacitas tutorem reddunt suspectum.* SALYC.

V. *Idem A. Aslepiadi.*

IN postulandis suspectis tutoribus, seu curatoribus non vires patrimoniorum principaliter [o]: sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. PP. VI. Kal. Ianuar. Maximo II. & Paterno COSS.

f ad. Demitio.

g Tutela adhic, & accusatio non se compatiuntur.

h ad. fraude.

i Tutores.

k Curatores.

l Tutores non sunt.

m Tutores non possunt.

n Tutor non potest suspectus postulari.

o Principalitè.

† additur in quibusdam lib. & suspicionis.

a Tutor non potest suspectus postulari.

b Rauad. pro multa. Sullon dicit. vt. vid. autem, multah, aut hauaum non impond. cuiquam pro falsa conuenacia, vt quia fuit citatus ad domum Eius procuratorem.

† ab. pofu.

c Principalitè non quod non operatur: aliquadtamen operatur.

d Diuisi suffibis conuenitur adminis. tuorum certe quam pupil.

a Pauperum tuendum prodest.

tum * operatur perpetuat: vt *ff. de priui. credi l. si creditores.*

Pletatis.] CAYVS. An frater filiorum fratris tutorem arguere possit de suspecto, quæritur? Dicitur quod sic: & hoc est officium pietatis. & hoc in primis. Sed verò fraudem non committit sed iniqui fuerit, adiungentur ei alius. & hoc in secunda. Non solùm frater, & matrem: sed cognati, & extranei possunt petere, vt tutor suspectus remoueatur. VIVIAN.

a ¶ *Imperando.* nec illis prodest facilitatem vt *Inst. an. l. p. & l. con l. suspectus. & l. quia.*

b ¶ *Admonendo.* quod facere debet: vt *ff. l. de pupil. tut. de di. propter nouitatem, &c.*

c ¶ *Remouendi.* id est, pertrahere remouentur: vt *ff. de tu. qui in casu l. furiosi. l. mendaci.*

d ¶ *Permittitur.* vt non puerum, & matrem.

e ¶ *Concedatur.* vt *Inst. eo. l. consequens. & ff. eo. l. §. consequens. & l. imperandum. in princ.*

EVm, quem.] CAYVS. Tutor pendente actione de suspecto non debet administrare: sed alius interim, qui res pupilli administrabit, subrogabitur. VIVIAN.

f ¶ *Iudicio.* vt *ff. de fideiu. quod si fideiu. l. & ar. gu. l. de edil. cogni. l. fin. & l. de fin. pat. l. fin. & l. de re mi. l. qui statim. & l. de ed. & l. quia autem.* & dic quod ibi notatur.

g ¶ *Ordinandus est.* filiorum curator: quia habentibus. Arc. vt *l. in quibus causis. l. licet.* ACCVRS.

SI non.] CAYVS. An tutor contutorem sui possit accusare de suspecto, & remouere ab administratione, quæritur? Dicitur quod sic: sed si petat, vt sibi concedatur administratio tutelæ, antequam accusauerit, non est audiendus. vel dic secus: vt non in glos.

h ¶ *Tutelam.* id est, rationem tutelæ. perdet enim à contutore rationem tutelæ, hoc fieri non potest dari curatorem: vt *hic. & l. de admin. tut. l. ff. & ff. de admin. ut. l. cum plures. in princ. accesit* igitur eum de suspecto, & remouetur.

b Negligentia quo sensu cuiusfamia.

SVspectus.] CAYVS. An tutor remouetur si infamis, quæritur? Dicitur: aut remouetur ob dolum, & est infamis: aut ob culpam, & tunc non est infamis. VIVIAN.

i ¶ Ob negligentiam quæ est [b] lata culpa. ¶ Sed quid si ob * latam culpam est remotus? Dicunt quidam quod est infamis: vt *ff. eo. l. impedendi. §. ff. furiosi.* Tu dic contrà: vt *Institut. eod. §. suspectus autem remouetur.*

Codex.

debet ergo iudex dicere an propter dolum, vel non, remouetur eum. quod si non dicit, non erit infamis, facta interpretatione benigniori. vt *ff. eo. l. hæ enim. in prin. & §. l. & ang. de pœna. l. si pupilli. 1.* Possit tamen dici quod an de dolo tantùm intelligatur: vt nunc etiam non expressa causa videatur ob dolum remotus, & sic infamis intelligatur: vt arg. *ff. de exceptione rei iud. l. si res iudicatam. & d. l. hæ enim.* quæ videtur contrà iuris, quod dicit, quod simpliciter remotus non est infamis: intelligatur * quidem ex officio remouebatur, non [b] accusatus: vel obiciebatur dolus, & culpa: non dolus tantùm. & facit *l. ff. §. l. & eum.*

a Pauloque quidem non condemnatus est inquisitum, & opinatum, quique ex accusatione. de quo v. Gl. A. p. puerum in urbe. *ff. furiosi. ff. eod. vbi. dicit.* b Infamiam non incurrit, qui ex officio iudicis damnatur: addit Gl. in *l. de eodem notiorum.*

DE IN LITEM dando tutores, vel curatore.

Cùm tutor datur, fideiu curator: vt Iust. de auctor. tut. §. fin. & idem de utroque dicit. Vel dic secundùm legi, vt curator detur, qui & tutor à quando dicitur non autem sic vna tutor, ob certa res non datur: vel est. qui est. de tu. pot. §. certe. nisi in casu vt ff. de tut. & curato. da. ab his. l. impuberi. Quando autem iniuria, & quando postulanti detur, dicimus l. qui po. tu. l. ii.

SI quæ.] CAYVS. Si pupillus plures habet tutores, & vnus habet causam cum pupillo: alij tutores cum defendant. & verò vnum habent tutorem, & ille habeat causam cum pupillo, petet ordinari contutorem. VIVIAN.

m ¶ *Si quæ.* Vide scripta *ad vt. c. frag. Pip. Cuiac.*

k ¶ *Habet.* vt quia res vindicationem contra eum habet: fertur in personali hodie: vt *ff. qui de. tu. pot. authent. mutuo.*

l ¶ *Litis.* quæ est inter tutorem & pupillum: vt *Inst. de auctor. tut. §. fin.* ACCVRS.

AN rideat.] CAYVS. Illius l. pecuniæ in fine sed clarius dic sic: Duo mutui fratres, Seius, & Maurius habentes fundum communem: Seius fundum vendidit in fiduciam, & decedens Maurius dedit tutorem filio suo an Maurius fundum vendere possit pro parte sua, quæritur? Videtur quòd non possit. Prima ratio est: quia *§. agat* Maurius, emptor communis pa. de euictione ad duplum, & Maurius habet necesse defendere pupillum suum: alioquin facere contra officium suum. Alia ratio est, quòd si vendent, poterit obiciere compensationem pupil. quia pone quòd pars fundi valeat 1. & debeat 2. tutor ea admi-

e

DE IN LITEM DANDO TVTORE, vel curatore. TITVLVS XLIV.

Si hoc tit. agitur de tutore, vel curatore, ad quem non omnium rerum pupillarium administratio pertinet: sed vnius rei tantùm: id est, vnius litis defensio, vel quam pupillus intendit tutori ex causa mutui vel tutor pupilli sui: nec enim ipsi res, litisve suam pupillo longe inferiori, vel contiguum esse possit. l. 1. De auct. tut. Rege mentibus receptæ est: vt Vlp. scribit lib. Reg. vt tutorem vnum habentes in eam litem specialis tutor detur, qui vnius pupilli curatur: qui præterea tutor dicitur: quia hac sola causa à proprio tutore datur, sine legitimo in indicio extraordinario non tutor: sed curator datur. §. vlt. Inst. de auct. tut. l. 4. 5. Ide est. iure igitur ordinario tutor, iure extraordinario curator, & vtrumque iure datur l. 3. dum sit, tutor, vel curator. Et sunt liberum est vel tutorem dare iure ordinario, vel curatorem iure ordinario: sicut in alio casu, quibus tutorem habentes tutor datur, & curator dari dicitur, vt dicit tit. 16. Et l. 4. ad litem tutorem dari affirmat, negantes ad iure ordinario: cuiusque mani est l. 7. de excusat. Et l. vlt. tutorem quidem ex solemnitate iuris ad litem dandum esse tutorem, iuxta Curatorem. D. de auct. tut. & l. cum in vno. D. de appell. Sunt dum agitur litem, legitimo & ordinario iure: tutor iure: quia plurimque agitur iuris ordinem omisso solemnium formula. suffecit curatorem. CVIAG.

Tutor potest agere contra pupilli alio contutore cuilibet: & si nullum contutorem habet, debetur ei curator ad litem illam defendendam. SAL.

1. Imp. ANTONINVS A. Milinde *.

SI quas a petitionibus adversus pupillos tuos habes [k]: diligere eas potes adsistentibus, cumque defendentibus contutoribus tuis: cùm & si alios tutores non habeant, ad hoc genus litis [l] defendendæ curatores accipere deberent. PP. XIII. Kalend. Aug. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Tutores pupilli eius pater vendidit fundum secum communem, confusionis facit, si tutela duraret patris fundum non vendidit: si tamen vult vindicare, debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat adversus ipsum tutorem fundum vindicantem. SAL.

Tt

e Iniuria

m

n

o

480/C.IV.K.5-4, 1325-1326
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nistrationes: sed compensatio. Si verò Maurus nihil debeat, conuenitur pu. finita tutela est. tutelæ contraria, si poteſt agere pro parte fundi: conſtituto tamen curatore. VIVIAN.

a ¶ *Ex eo rés.* Tu, * & frater tuus habebatis fundum paternum communem in ſolidum: cum frater vendidit Titio, & de duplæ promiſit: qui frater deceſſit, & tu es tutor filij ſui pupilli: & vis vindicare paternum tuum fundi, tenebatur pupillum in cauſa euictionis defendere: & cùm damnum dupli habeat per te, ei tenebaris. vende quotiens eſt, quòd vel compenſando, vel agendo aliàs tibi conſulas: ſed & vindicare potes petito curatore pupillo, qui in cauſa euictionis defendat emptorem. dic ergo, *an ná.* ſolitur tutori.

b ¶ *Officium.* arg. *ff. ſi ſer. vindic. l. actio. & ff. de condic. indebiti. l. ſi tutor à fiuere. & de admi. tut. l. gerentes. §. item ſi temporali.*

c ¶ *Quantitatem.* in duplum, vel in intereſſe ſortè nomine euictionis.

d ¶ *Laudatus.* ab emptore, vt defendat rem.

e ¶ *Cùm aut.* ne timeat damnum, *cum*, &c.

f ¶ *Compenſatione.* cùm & tu aliquid pupillo debebas.

g ¶ *Aut contraria.* id eſt, quando nihil debet pupillo, & hoc finita tutela: vt *ff. de contra. & vti. act. l. 1. §. fructus & §. quid tamen ſi tibi.* & ſi partem pretij tantùm conſequeris. & ita eſt cbotta *ff. re. amo. l. non enim.* Sed hic fortè habebat rem venalem: vel hic non præcipit: ſed ſi vult maius malum euitare.

h ¶ *Impediatur.* Fortè quia lapſa tanti temporis renouaretur ius tuum in dubium: vt ſic officium tuum non ſit tibi damnoſum: vt *ff. quibus ex cau. ma. l. indebitè. & e. ex officio. de præſcriptis.*

i ¶ *Vindicantem.* ab emptore: & ſic defendat hic curator emptorem contra tutorem vindicantem: vt *Inſtitut. de actio. tut. §. ſi. & xij. ff. de negot. geſt. l. ut qui. §. cùm ma.* Alij dicunt dandum curatorem, qui ſtatim agat contra tutorem ratione damni illati, pro eo, quod tutor vindicat.

AD *protegendum.*] CAESS. Tutor, vel curator datus ad vnum negotium, vel rationem, illius nomine tantùm tenebitur.

k ¶ *Sine curatore.* ſibandi: id eſt, Alexander, ſiue Paris, &c. nam tutor certa rei non poteſt dari: vt not. *ſuprà in rubrica.*

l ¶ *Administrationis.* alterius, quàm illius, quam geſſit.

m ¶ *Negotij:* id eſt, cauſæ.

n ¶ *Negotium.* ad quod ſuiſti datus: & ſic in ſpecie loquitur: ſed ſupra in genere: & facit *ff. de admin. tut. l. gerentes. §. conſtat.*

AD *litem.*] CAESS. Si curator datus ad litem, & inſpectam faciat: à contutoribus ſuis exigere poteſt.

o ¶ *Tutor.* ſecundariò, non principaliter: vt *Inſtitut. qui teſta. tut. de. poſſunt. §. certa. & de excuſ. tut. §. dantur:* ſed in cauſa tuam principaliter: vt not. *in rubric.* o. Vel dic tutor: id * eſt, curator: *ſic ponitur ſuprà de poſſeſſ. rem. Curatores. & de condic. & da. l. poſtea. §. condictionem.* ADDITIO. Vel dicas quòd litera ſtat proprié, & referas illa verba, *ad litem, ad verbum, erogaſſi*: vt ſit ſenſus, & tutor datus: ſcilicet quomodocunque, quid bona fide erogaſſi ad litem, &c. ita dicit Chriſtophorus Porcus *in §. certa autem rei. Inſtitut. qui teſtament. tut. dari poſſunt.*

p ¶ *A contutoribus.* vel proprié: vel, id eſt, à concutoribus.

q ¶ *Potes.* per vtilem *neg. geſt. vel ff. de neg. geſt. Lex ſacta. & §. de contra. ea. tut. l. 9.*

Sine ea.] CAESS. Si tu tutor fratris tui filius: noluiſti adminiſtrare, ſitque multas eſſe controuerſias inter te, & fratrem tuum. Dicitur quòd non eſt tibi timendum: quia potuit pupillus non & dubitat ſibi curator ad litem, & pendente lite, ſi hereditas aliqua ei obuenias, poterit præſtare authoritatem adeundi eam. VIVIAN.

r ¶ *Dicis.* ne iat, quod habes, perdas.

s ¶ *Procuratore.* ſolitur ex voluntate.

t ¶ *Curatore ad litem.* Modò cùm iudicia ſint extraordinaria: olim eſt ordinaria erant. Vide Vlpian. *in frag. tit. 11. §. mortuo.* & ſcripta à me ibi. CVIAC.

u ¶ *Iure.* ſolitur vt ſatisfacet rem pupilli ſaluam fore. ACCVR.

v ¶ *Vbi tutor exigitur.* id eſt, reconuenitur à pupillo, quo caſu tenetur ſaluum fore pecuniam. a. Vel dic tutor: id * eſt, curator: vt ferè per totum hunc titulum. & ſecundum hoc exigitur: id eſt, neceſſarius eſt: quod eſt ſemper in tali cauſa. Vel dic tertiò exigitur tutor: vt quia dicebat pupillus hereditatem quandam ad ſe pertinere, quam & adire volebat: quod cum curatore facere non poteſt: ſed econtrà tutor ad ſe pertinere dicit: quare datur tutor, cuius auctoritate adeat: vt *ff. de op. l. cùm in vna. §. tutor. & ff. de auct. tut. l. curatores. & tunc etiam in hoc ſatisfit ſolemnitati iuris, vt detur tutor: & facit ff. de tut. l. qui habet. §. ſi pupillus. & facit Inſtit. de cura. §. hic. & ſuprà qui dari tut. poſ. l. creditorem.* Sed hodie contrà: vt *in auctent. ut poſſit.*

DE EO, QVI PRO TVTORE negotia geſſit.

TITVLVS XLV.

Et hoc ita oſtenditur non tantùm inſtitutum tutorem, vel curatorem tuteri ex adminiſtratione: ſed etiam eum, qui quaſi tutor, vel curator aliquid geſſit, cùm non eſſet tutor, aut eſſe non poſſet vt miles, aut mulier, aut datus à mulierc. & quaſi tutor prouocatio adiuuat, quaſi pro tutore negotiorum geſtorum, l. 1. & 4. ſup. de teſt. tut. l. 2. ſup. qui dar. tut. *Quaſi curator, vtili negotiorum geſtorum, quo tutor curator tuetur & in ſolidum curatorem defendat.* CVIAC.

Mulier, quæ tutrix eſſe non poteſt, ſi ſe gerat vt tutrix, actione protinctis tenetur. SALYC.

1. Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Marcello.*

ETIAM mulieres, * ſi res pupillares pro tutore y adminiſtrauerint, ad præſtandam ratio-

DE EO, QVI PRO TVTORE negotia geſſit.

Cùm tutor non ſit: vt ff. eo. l. 1. circa principio.

Tutem.] CAESS. Mulier credens ſe tutricem filij tui, adminiſtrauit res pu. & mali, cùm tutrix non eſſet: an conuenti poſſit, quæritur? Dicitur quòd ſic.

z ¶ *Etiam mulieres.* matres, vel alias.

y ¶ *Pro tutore.* id eſt, quaſi tutrices, cùm non ſint. ¶ Et ſic not. quòd qui * non eſt, nec eſſe poteſt tutor, tenetur procuratelæ: vt *in eſſet: vt hic: & ſeruatis: vt ff. eodem l. 3. §. penult.* ſed fecit ſi ille, in cuius bonis geritur, non poteſt habere: vt quia ſit pubes: vt *ſed l. 3. §. ſi quis quaſi.* Et poteſt quæri, quæ ſit ratio diuerſitatis: vel poteſt dici idem, ſi talia gerit pro tutore, qui nullo modo poſſet eſſe tutor, vt non habeat locum procuratio: vt ¶. *qui tam. de poſſ. l. initia.* at mulier, & ſeruus quandoque poſſunt ſer tutorem Azo. & H. quod non placet: quia non eſt verum in ſeruo remanentes ſeruo.

z ¶ *Tuemur.*

a Cùm pupilli.

b Aut. & ſed dubitaui, ſi ille verba dicit longaui: ſunt ſum tamen di ſunguent. v. Bart. *Mandat. ex quasi: mulier indebitè in pro. non. ip.*

c Tutor pro curatore.

d Tutor pro curatore quandoque.

e Pro curatore, qui cur. eſt, nec eſſe poteſt tutor.

480/C.IV.K.5-4, 1327-1328
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nem tenentur [a]. PP. Æmiliano, & Basso Cons.

Exceptio, quod mandatum non sit sufficiens, vel non sit legitimum, potest opponi in quacunque parte iudicij: sicut & exceptio falsi procuratorij, hoc dicit cum gloss. BALD. Vel sic: *Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte iudicij.* SALYC.

21. *Impp.* DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. *Maro.*

NOn velliet [b] nominatus tutor pupillorum nomine [c] agendo, licèt ex eorum persona iniunctas [d] impleat intentiones [e], exceptione [f], si tutor non est, summouetur. D. Non. Decemb. CC. Cons.

SI MATER INDEMNITATEM PROMISIT.

TITVLVS XLVI.

Hic titulus est de periculo administrationis: quod interdum suscipit mater pro matrimonio secundarum nuptiarum, vel tutoris eius. Et quidem si pupilla pro tutore, vel tutori pro pupilla, sua dumtaxat securitatem promisit, non tenetur est quia infirmatur S.C. Velleiano, l. 1. nisi specialiter decreto comprehensum sit, periculo matris, quia tutorem petit, tutorem dari, l. 1. Sed si tutori pro tutore ipso indemnitatem promisit, fortè dum cupit tutorem filio permittere administrationem rerum filij sui tutoris, mai in partum, intercessit non est quia nisi si pro alio non obligat, & idcirco ex ea re nihil innouatur S.C. Velleiano, l. 1. hoc tit. l. 1. C. mater. T. ad Vell. l. tutor. l. quamuis, §. 1. D. eod. ac si pupillus finita tutela elegerit tutorem, indemnum tutorem damnos profitebitur mater. Dun. elegerit. nam & cum matre ei est, non quidem ut fideiusor tutoris, l. tutorem]. adh. 1. 91. sed negotiorum gestorum actio, l. si mater. l. de vsur. & hoc electio in l. 1. significatur verbo, vel tut. Et hoc l. 1. correspondet ei hoc sententiae Pauli, Mulier qua pro tutoribus, l. 1. tit. ad S. C. Vell. CVIAC.

Licèt mater petierit tutorem dari filio eius periculo non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit iudicio decreto, h. d. cum l. fin. SALYC.

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Bruto.*

QVo potiùs [g] periculo magistratus tutores, quos petiti [h], dedeunt: quàm tu contra fcius conditionem alicui [i] ex ea obligatione obstricta es, quòd tuo periculo impores filiis tuis dari postulasti [k]. PP. III. Idus Martij, Maximo III. & Vrbano Cons.

Tutor matri pupilli, vel eius administrationem commitenti, ab eis indemnitatem promittentes, officio fiscio conuenitur: & ipse ab eis conseruabitur indemnis. SALYC.

21. *Impp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. *Alexandri, & Menandro.*

QVidam [a] pupillorum vel tutorij [m] à matre, iémque

SI CONTRA MATRIS voluntatem tutor datus sit.

TITVLVS XLVII.

Hic titulus respicit ad 21. à quo propius abest, & tuli, ut rationalis commentum, qui dicit est contra matris voluntatem voluntatem id est, quem filio impubere heredi instituere nemini mater tutorem dari vetuit. & hoc ignorans fecit pater, si quem dederit, vt se cognita repellat: & quamadmodum matre voluntatem filiae in tutore confirmando, quem mater dedit filio heredi instituendo habita inspiciunt tutores, l. 4. C. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt. & in reprobando eo, quem mater reprobauit, matris sequuntur voluntatem: sed, vt filium, ex inspicitione tutoris, & filij infamia reprobari, atque remoui. Adhuc Trebonianus excepitorum, nisi ab vt iam fundum in tutela administrat: consultus fuerit: tunc enim remouetur cum infamia: vt l. vlt. §. 11. 14. & L. 11. tit. 45. Prouenit in hoc titulo est ultima voluntas. CVIAC.

I contra matris [n] voluntatem [o] Fulcinium filio communi [p] tutorem datum probaueris: eum fine damno existimationis à tutela remouendum pretor decernet: quo re-

[a] Adhio pecuniae aequa, & tutelae priuilegium est.

[a] ¶ *Tenentur.* actione * pecuniae, quae est penitiegitia: vt tutelae: vt *ff. de priuilegia credit. l. dotimus.* §. 1. & ante etiam habentiam intendatur: vt *ff. eod. l. 1. §. cum ex eo* parcit res minoris distrahere: vt *ff. de rebus eo. l. qui magis.*

NOn vellet.] CAYVS. Romo. non habebat tutorem: mater eius petit tutorem Matinen. inuitisse fuit petitus: verumtamen si administrat, & contentat debitores pupillares: an possit ei obiici, quod non sit de iure tutor, quaeritur? Dicunt quòd sic, si mater indemnitatem non promisit.

[b] Velliet. vt de alienis pecuniis.

[c] ¶ *Nomine.* adversus debitores.

[d] ¶ *Iniunctas.* à iudice.

[e] ¶ *Intentiones.* non habita conditione.

[f] ¶ *Exceptione.* etiam possitum constitutam: quia similis est exceptioni falsi procuratoris: vt *ff. de procur. l. licèt.* & idem in praetaxa [k], vt possit repelli, si quoque modo possit vitiari eius electio, vt exceptione repellatur. Item facit *ff. de administ. tut. l. vulg.*

[k] Pupillarem repetit pupilli, si plus electi in aliqualiter vitiari possit.

SI MATER INDEMNITATEM promisit.

RVFO.] CAYVS. Mater petit tutorem dari filio suo, & periculo suo: iudex matrem dedit tutorem, nonquid pupillus matrem suam conuenire potest, quaeritur? Dicitur quòd non: sed iudicem, qui non idoneum dedit.

[g] ¶ *Suo periculo.* electione.

[h] ¶ *Quos petiti.* à matre. AGVTS.

[i] ¶ *Alicui.* vel pupillo pro tutorio debito: vel tutori pro eo, quod pupillus debebit: & hoc propter Velleianum: facta à tutori promissio, quod debebit pupillo, vel cuiuis pupillo, quod debebit tutori: quia tunc cessat: vel, *vt infra l. proxima. & T. ad Vellianum.*

[k] *matre.* dixit, hoc nisi dolosè petit non idoneum vt *ff. ad Trebell. l. 5. non solum.*

[l] ¶ *Pupillarli.* nisi decretum hoc esse cognitum: vt & *l. 1. in fin.* item *tutis T. de administ. tut. l. 1. per. fin.* contra. Solu. vel ali.

QVidam.] CAYVS. Mater, vel aunt maternus petit à tutoribus

Contra matris voluntatem tutor filio dari non potest. BALD. Vel sic: *Tutor datus à iudice, vel à patre contra voluntatem matris praesumitur, ab officio removebitur: nec infamia notabitur, nisi de fraude conuenitur. h. d. m.* SALYC.

1. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Tertio.*

suo materno † administrata, eorumque nomine indemnitatem vobis promisisse [n] adiuerantis. Quę si ita sunt, & idem pupilli legitimae aetatis effecti, non aduersus matrem [o] suam, neque autum: sed contra vos conuenedi malunt: non immeritò indemnitatem ab his praestari desiderabitis, quos & administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. IIII. Idus Iul. Praesente, & Albino Cons.

III. *Impp.* DIOCLETV. & MAXIMIAN. AA. *Catano.*

OB tutorem non idoneum à matre petitum, frustrà vobis eam teneri contendistis, cùm non, nisi speciliter eius periculo dari decreto [p] fuerit comprehensum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Kalend. Decemb. AA. Cons.

† potest

SI CONTRA matris voluntatem tutor datus sit.

Contra.] CAYVS. Mater decedens prohibuit ne Titius filio suo tutor daretur: nihilominùs eum pater dedit: nunquid poterit reuocari, quaeritur? Dicitur quòd sic: sed non erit infamia. VIVIAN.

[n] ¶ *Contra matris.* praedecedentis.

[o] ¶ *Voluntatem.* prohibentem ne aliquo tempore fieret tutor filij sui. AGVTS.

[p] ¶ *Filio communi.* sed cum patri liquatur quolibet tutorem habeat: Respondit, de filio naturali dari secundùm Azo. vel patrem eum de legitimo dari: scilicet emancipato, eum patri non posse esse tutor aliqua ex causa, nam filiadex dei. Vel tutrix eum: si non est emancipatus & pater det

480/C.IV.K.5-4, 1329-1330
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

prohibitum à matre, non erit quidem tutor: vnde de alio pater prouideat. & secundùm hoc dic, quod alij: non patri dirigit sermonem. & quod dicit, *communi*: scilicet Tiij dantis, & Bertii prohibentis. sicque erit melior conditio prohibentis: vt & *ff. communi div. l. habemus.*

a ¶ *Rescripto.* scilicet quæ diuis cum remoueri sine infamia. ACCVRS. FLOREN.

b ¶ *Si in fraude.* vt & *C. de fideiß. vn. l. fi.*

c ¶ *Non suffragabitur.* sic & monachus licet in minoribus ordinib. constitutus, in quibus alius fi non esset monachus, potest habere vxorem: monachus non habet: vt *in authen. de monac. §. si verò relinquam: vers. quod si fa. dit. col. 3.* & facit *ad l. ff. de confirma. tu. l. vsitatum.*

VT CAVSÆ POST pubertatem adsit tutor.

Vtens.] CASVS. Pendente cuiusdam pupilli tutor egit, & succubuit, & appellauit: omnia alia potest eum habet, & factus est pup. adultus: nunquid causam appellationis prosequi tutor debet? Dicitur quòd sic.

a ¶ *Tutores.* vel eorum heredes: vt *ff. de hered. tut. l. fi. & de appell. l. tutor.*

e ¶ *Transactionem.* scilicet fi transactionem: vt *ff. de appell. l. tutor. & ff. si pendente appell. mori tutor. l. i. in fin.*

f ¶ *Causam.* cuperam antequam finirem tutela pubertate: vt *idem erat, & ff. de admin. tut. l. non mutat. §. fi tutor. & ff. de neg. gest. l. non & seruum. §. fi vnus. & l. arbit. tut. l. tutor post pubertem.* secùs videtur in curatore post xxv. an. vt *ff. de appell. l. nepotinam. §. fin.* sed magis dic idem vt *ff. de admin. tut. l. ita autem §. fin.* & illa *de appell.* longitur quando non habebat curator quondam instrumenta: sed minor factus maior: & fecit ad hoc: *l. I. de peric. tut. l. fin. & ff. rem pupil. sol. fol. l. fi. & ff. de admin. tut. l. à tutoribus. §. 1.* ¶ Item nec hic arg. quod procurator, & adocatus sine aliquo salario causam appellationis agere debent: quod fo. non placet.

g ¶ *Affori.* sic ergo qui appellat, probat: quod est falsum: vt not. *infra de appell. l. hi, qui.* vide glos. *in c. in præsentia, super verbo, standum, extra de renunciation.*

h ¶ *Hi.* Tutores quondam.

VBI PVPILLI educari debeant.

Vtrum.] CASVS. Si inter matrem, & pupillum, & tutorem, & alios consanguineos se controuersia apud quem educari debeat pupillus: & mater ad secundas nuptias non conuolauerit, præferenda est. si autem ad secundas nuptias conuolauerit, & orta fuerit quæstio inter matrem, & tutores, seu consanguineos super tutela pupillorum: debet adiri præses prouinciæ qui inspecta qualitate personarum, & conditione perpendet: & si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille accessit habebit hoc facere.

a ¶ *Educatio pupillorum.* Iustin. *in Nou. 22. §. porrò & final.* CYIAC.

i ¶ *Nulli magis.* quia in illis est affectus *, &c. vt *ff. de curat. fu. l. fi. respon.*

k ¶ *Si non vitricum*[k], &c. quia tunc etiam filiorum vitum ei addicere: vt *ff. de admin. tut. l. lite. qua §. lite enim.*

¶ Sed nonne potest esse tutor * vitricus? Respond. sic: vt *ff. de curator. in. tu. l. fin.* Sed respond. non [d] per hoc apud eum, vel eam * debent educari. Alij dicunt quòd à [f] patre potest dari tutor; non à iudice.

l ¶ *Secundò autem.* retinero eodem casu quando secundò nupsit: aliis nulla super hoc ferat deliberatio sed indifferè matri committeretur: vt *I. e.l.* Vel hic quando mater non appetit: sed alij dicit contrariam, & tutor alij: vel terciò superà non stetur quæstio inter tutorem, & matrem, & cognatos, hic sic. primo placet: vt *in authent. de nupt. §. eiusdem quoque. vers. sig. rempha.*).

m ¶ *Qualitate.* vt tamen non sit apud eos, qui prædicitur esse infidelitatis: vt *ff. ead. l. fi disseruatur.*

n ¶ *Conditione.* vt *ff. eo. l. i. & facit ff. de leg. i. ff. seruus plurimum fin.*

o ¶ *Necessitatem.* secùs in curatore bonorum: vt *ff. de cur. bonis dan. l. i. §. quærit.*

p ¶ *Ex ipso successionis.* vt *ff. de testam. l. iudex. §. fed*

Fiunt est differentia inter hanc tituluin, & illam superà, dicentio facto: quia ibi diuortio facto non matrimonium: hic mortu patris.

PP. XIII. Kal. Mart. Lateranio, & Rufino Coss.

VT CAVSÆ POST PVBERTATEM adsit tutor.

TITVLVS · XLVIII.

Vtile finitur pubertate: periculum autem administrationis non antè finitur, quàm tutor rationes reddiderit, & rationem omnem curatori restituerit. L. vlt. *I. de per. tut. & fortunis quoque pupilli, si quæ quæ fol. liberatur fuerit. l. 15. T. de adm. tut. Et non transfuit omnia, qui decimo instrumenta litis sua confilio capta. Ergo periculum eius hæc ad eum pertinet: non ad curatorem.* CYIAC.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarem ætatem, si instrumenta curatori non reddiderit. SALVC.

1. Imp. PHILIPPVS A. Dextro.

TVTORES, [a] qui necdum administrationem ad curatores transtulerunt *, defensioni causarum [c] pupillarium adsistere oportere sæpè rescriptum est. Et idèo si (vt proponis) instrumenta, quibus asseri [e] possunt causæ prouocationis, etiamnum hi, [b] quorum meministi, apud se detinent: aditus præses prouinciæ periculi sui eos admoneri præcipiet. PP. XII. Kalend. Nouembr. Philippo A. & Titiano Coss.

VBI PVPILLI EDVCARI * DEBEANT.

TITVLVS XLIX.

Pater administrationis præcipuæ, si nequit pupillaris suellus, ab defunctæ conuiuæ pupillaris. Si parentum, educatio: quo nomine non tantùm vitius significatur, & vitricum, & habitatio. L. vlt. D. de alim. *leg. fed etiam infinitis matrem, & liberalium artium.* l. 1. in fin. *educatio ingenij, vt in Comœdia: Sed, & pupili dictum, æque adultum ingenium. Educantur verò plerumque apud matrem vidduam: vel si ne de re non licet remanere iuxta tutores, matrem, & cognatos, apud eam, quem educatorem decreuerit præses, aut præfes.* l. 1. *qui vtique non decernit tamen educatorem eum, qui pupilli successionem speret.* L. *licet eodem rationis ad non redierit curatio legitima. Nec autem differt hic vti. à 14. quòd hic est de liberis arbitrio patris, ille de habenibus parentum.* CYIAC.

Pupilli educari debent apud matrem: nisi ad secunda vota transierit. BALD. Vel dic: *Quando de transitu matris ad secunda vota est controuersia, iudicis commiseritur arbitrio: & omni alimentandi pupillum est necessarium.*

1. Imp. ALEXANDER A. Dionysiodoro.

DVCATIO pupillorum [a] tutorum nulli magis, [i] quàm matri eorum, si non vitricum [k] eis induxerit, committenda est. Quando autem [l] iterè cam, & cognatos, & tutores super hoc orta fuerit dubitatio: adeat præses prouinciæ, inspecta personarum qualitate, [m] & coniunctione [n], perpendet vbi puer educari debeat. Sin autem affirmauerit apud quem educari debeat: in necessitatem [o] habebit hoc facere, quod [p] præses iusserit. PP. VII. Id. Febr. Maximo II. & Æliano Coss.

Vbi pupillus educatur, est in iudicis arbitrio: de re tamen, qui si succedere debet, est iustè suffecit. SALVC.

11. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gratio.

VTrùm nepos tuus * ex filia apud te: an apud patruum suum moratri debeat, ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe successionis [p] propior sit, affirmabitur. Script. XVIII. Kalendas Nouembr. Nicomediæ, CC. Coss.

DE ALIMENTIS PVPILLO præstandis.

TITVLVS L.

Confiquens eos decere alimenta conferuis pupilli, vel adulti. & prestari sine omni arbitrio tutoris, vel arbitrio præsesis, aut præfecti per modo sororum, aliqui de facto ei, hæsique parentes, quæ pupillus ex ædilis Carbonianus, vel sua iura, controuersia fuit. l. 1. *& aliquando tutoris esse decreto magistratus ex conscioni tutoris, vel operatura arbitrio: nec enim posse minores præbi recursu sunt sumptus, quibus*

Ducatio.] CASVS. Si inter matrem, & pupillum, & tutorem, & alios consanguineos se controuersia apud quem educari debeat pupillus: & mater ad secundas nuptias non conuolauerit, præferenda est. si autem ad secundas nuptias conuolauerit, & orta fuerit quæstio inter matrem, & tutores, seu consanguineos super tutela pupillorum: debet adiri præses prouinciæ qui inspecta qualitate personarum, & conditione perpendet: & si iudex decreuerit apud quem educari debeat, ille accessit habebit hoc facere.

a ¶ *Educatio pupillorum.* Iustin. *in Nou. 22. §. porrò & final.* CYIAC.

i ¶ *Nulli magis.* quia in illis est affectus *, &c. vt *ff. de curat. fu. l. fi. respon.*

k ¶ *Si non vitricum*[k], &c. quia tunc etiam filiorum vitum ei addicere: vt *ff. de admin. tut. l. lite. qua §. lite enim.*

¶ Sed nonne potest esse tutor * vitricus? Respond. sic: vt *ff. de curator. in. tu. l. fin.* Sed respond. non [d] per hoc apud eum, vel eam * debent educari. Alij dicunt quòd à [f] patre potest dari tutor; non à iudice.

l ¶ *Secundò autem.* retinero eodem casu quando secundò nupsit: aliis nulla super hoc ferat deliberatio sed indifferè matri committeretur: vt *I. e.l.* Vel hic quando mater non appetit: sed alij dicit contrariam, & tutor alij: vel terciò superà non stetur quæstio inter tutorem, & matrem, & cognatos, hic sic. primo placet: vt *in authent. de nupt. §. eiusdem quoque. vers. sig. rempha.*).

m ¶ *Qualitate.* vt tamen non sit apud eos, qui prædicitur esse infidelitatis: vt *ff. ead. l. fi disseruatur.*

n ¶ *Coniunctione.* vt *ff. eo. l. i. & facit ff. de leg. i. ff. seruus plurimum fin.*

o ¶ *Necessitatem.* secùs in curatore bonorum: vt *ff. de cur. bonis dan. l. i. §. quærit.*

p ¶ *Ex ipso successionis.* vt *ff. de testam. l. iudex. §. fed*

480/C.IV.K.5-4, 1331-1332
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fed ne ex ff. ex l. j. & l. pen. Sed hodie contra, secundùm quosdam : vt *ex authent. de hered. ab intest. §. ex his, coll. ix.* quod non placet : quia licet qui petit se in successione debeat esse tutor : non tamen educator.

DE ALIMENTIS pupillo præstandis.

Pupillus.] Cæsar. In hac lege dicit imperator quòd à tutore nolit præstare pupillo alimenta, compellitur per iudicem, etiam si de facta pupilli mentatur quæstio, quia quia fit tutoris, vel de bonis fit controuersia.

a ¶ Fungetur. vt * *Infit. de suffrab. tut. §. si quis tutor. & §. fin. & ff. de suspect. tut. l. iv. §. tutor, qui ad alimenta.* & hoc etiam testatur dicens *ff. de test. l. ij.* & etiam non quadrantefire tempus exequitur sententiam, vt *ff. de re iudic. l. ij.*

b ¶ *Idem est.* vt debeant ei præstari alimenta : vt *ff. de Curio. edil. l. v. & ff. de Curb. edill. l. ij.*

Quod plerumque.] Cæsar. Aliquando petitur à iudice, vt constituatur alimenta pupillo, vel adulto : aliquando tutores (hominibus) sit alimenta, & impensas facturas fine auctoritate iudicis : quia nolunt declarare facultates pupilli : inde possunt sufficere damnum : an tales sumptus reponere possint, quæritur ? Dicitur quòd sicquia repetit sumptus factos in alimentis, & in magistris instituendis pupillum. nec enim dicit se vitiosè vetera.

c ¶ *Quod plerumque.* vel quandoque non potest decerni.

d ¶ *Prætoris.* qui arbitretur, secundùm quod legitur *ff. eod. l. ij.*

e ¶ *Mulcant.* quia postea pupillus dicetur quod mutus esset capitulum. Accvrs.

f ¶ *Tuerata.* Sic *ff. quando, & qui quam pars l. v. & l. ii. n.*

g ¶ *Patrimonij.* delitiet diuulgentur.

h ¶ *Designari* id est, in scripturam redigi.

i ¶ *Arbitratur.* Sic *ff. de administ. tut. l. hæc quæ.*

k ¶ *Merciforia.* id est, ministra.

l ¶ *Non probat.* Sic *supra de magis. pupil. l. v. & facit ff. de magis. pupil. l. Neferunt, & de administ. tut. l. cum plures.* j.

m ¶ *Venit.* vt b lapsus.

ARBITRIVM TVTELÆ.

Id est, actio : quæ fit adiudicandi, quæ arbitraria dicuntur sunt liberaliter, bona fide facta. l. j. §. *de adim. tut. nisi ex aliam, quàm tutorem fecisse probent.* Lv. Cvlac.

Tutor iudicio officii cogitur alimenta præstare pupillo : licet pendeat quæstio de statu suo. Salvc.

1. Imp. Antoninvs A. Faustino.

Pupillus, si ei alimenta à tutore suo non præstantur, præsidem prouinciæ adeat : qui, ne in alimentorum præstatione mora fiat, partibus suis fungetur *. Idem est b & si de facta pupilli, seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat. PP. VI. Id. Iul. Romæ, Læto II. & Cereale Coss.

Pupillus præsumitur alimentarum à tutore, & non præsumitur de minis tutoris, vel sine sumptibus fluuisse. Bald. Vel sic : *Tutori confidetur, vt alimenta pupillo præstanda faciat tutori à prætore : si tamen non fecerit, ea, quæ legitimè in eius alimentis impendit, præsumitur & in dubio præsumitur ablata à tutore.* Salvc.

II. Imp. Alexandri A. Rufidio.

Quod plerumque * postulatur, vt arbitrio prætoris d alimenta pro modo facultatum pupillis, vel iuuenibus constituantur : pro officio suo, qui aliena negotia gerunt, ne apud iudicem controuersiæ habeant*, fiatur. Cæterùm si bonus vir, & innocens tutor arbitrio suo aliis pupillos : (quod interdum etiam necesse est fieri, ne fecerta f patrimonij, & *suspecti* as alimum [pandatur *] quod melius est interim taceri, quàm cùm de modo bonorum quæritur, vltrò proferri, & apud acta ius dicentis contra vtilitatem pupillorum designari h ¶) non dubiè accepto ferre debebunt ea, quæ vir bonus arbitratur : merito ad exhibitionem educationis, ministeria h, studiique erogata esse. Nec ferendus est iuuenis, qui cùm præsens esset, studiisque erudiens, atque alitus esset : si ea per alium se consecutum non probet i : sumptus recusset, quasi vento m vitæ, aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. PP. Non. Decembr. Maximo I I. & Aliano Coss.

ARBITRIVM TVTELÆ.

TITVLVS LI.

Actio iam de contractu ipso dicit : id est, officio & administratione tutelæ. Nunc Vlpianus ad actionem, quæ ex contractu nascitur, quam vocat arbitrium tutelæ, quod huius iudicij partibus omnis fit in arbitrio iudicantis, qui ex officio tutelæ rationibus ex bona fide factum quid tuerunt pupillo prodiant, aut repetant, & pro fuso repetant. Et est huic iudicio, sive arbitrio locus in tutorem. Videntur etiam dari in tutorem pupilli, l. j. hoc tit. & est ratio cur & in eum datur, quia tutoris officio obtinet, falsum prætexta. nam & furiosi tutor : sic tutorem pupilli se probare falsè disponi affirmat, l. i. j. tit. 40. l. i. ff. tit. 36. l. tutorem. D. de tut. & cur. ha. & in ea sententia videntur fuisse veteres quidam, vt Theoleiam ait in hanc l. j. ψ ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀμφοτέρων ἐν τοῖς ἀναῤῥήσεσι τὸν τοιοῦτον κατέχουσιν, ἔστι τὸν ἀδικοῦντα ἐγκρίνουσι. quibus accedat d. l. j. Sed verum est ait Vlp. l. i. §. fi curatio. D. de eo qui pro tut. officio tutela, vel prætexta affirmat. Cæterùm in hac tit. etiam agitur de toti negotiorum gestorum, quæ curator tenetur, l. v. & vlt. Et in tutorque tenetur id, quod interest, l. 4. hoc tit. vt reddant rationes administrationis, & quidquid reliquorum nomine debent, qui negotia gesserunt. l. 9. quidquid dolo, aut culpa eorum iactæ, vel iuui mutuo amiserunt, vel non adquisierunt, l. 7. excepto casu l. 1. nemorum in nominibus pecuniæ exigendis, quæ in re remisser tutorum negligentia, & nimia rusticitas : id est, lata culpa arguitur : vt & in casu l. tutor. §. competit. D. de adm. tut. Et vtrique est bona fidei, & principalitatis, & perpetua, & in vtrique vsura venit, vtrique data est tacita hypotheca, vtrique datur iuratio, & in iuratum, in vtrique erit fructus l. 4. In vtrique tutoris, quod post finem officium gesum est, cum est administrationis commissum, & in vtrique contrarij publicum fidem sequimur. Cvlac.

In prætiudicium tutoris non fiatur æstimationi bonorum, quam testator in suo testamento fecit, vel dicit se habere. Vel sic : *Verba enumeratione testatoris non inducunt dispositionem in prætiudicium tutorum.* Bald. Vel sic : *Non secundum testatoris æstimationem : sed secundum veritatem tenetur tutor reddere rationem.* Salc.

1. Imp. Antoninvs A. Leni.

Vt tutelæ administratæ ratio a à te peri cœperit : neque veritati, neque iustis probationibus officit, quòd (vt dicis) testator modum patrimonij sui verbis testamenti ampliauit, vel minuit o. PP. V. Kalend. Octob. Duobus, & Aspris Coss.

In exigendis nominibus debitorum tutor tenetur tantum de lata culpa. Salvc.

II. Idem A. Prafectino *.

Omnia paternorum debitorum si idonea fuerint initio suscepta tutelæ p, & per latam culpam q tutoris minus idones tempore tutelæ esse cœperunt : iudex, qui super ea re datus fuerit, dispicient, & si palam dolo tutoris, vel manifesta negligentia r cessatum est, tutelæ iudicio damnum, quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandum esse, statuere curabit. PP. Non. Iul. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Alimentis est alicui vtrium petat seu emptum ex peculio suo.

DE ALIMENTIS pupillo præstandis.

a Alimentorum pretiosa quæ habent singularia.

b Lapsus ex mente visitis.

a Vel hæ, scrutatim. Aut non hoc tituli, Arbitrium tutelæ quale sit, exponunt, nisi ut tutorem detur, in quem, ad quid.

b Omnimodo videndus est ita hic & ff. allegatus, & alibi loan. de Pla. quia est mendosa textus.

* deest in omnibus, præter b.

† alias, offerunt.

h Ministeria ea voluntatem defunctorum non sunt : sed dispositiones. de quo v. plurimum Gloss. & quæ ibidem Scriptores in l. tutores. 6. supra de probationibus.

c Tutor officiosè de dicto, & lata culpa, falsum tutorem.

d Negligentia manifesta, id est quod lata culpa.

* al. Prafectio

Si curator.] CARVS. Iudex præcipit restoci, vt de pecunia pup. comparet prædia: & ille sibi, non pupillo comparavit: in electione pupilli est vel petere prædia empta de pecunia sua: vel pecuniam cum vsuris contestinia.

a ¶ *Curator.* scilicet tenetur tibi, secundùm ARO. vel id est *curatorem*: sic *infrà de fideiussorib. l. nam, quam fiat.*

b ¶ *Rigo.* habuisti, ergo.

c ¶ *Gessisse.* & sic prædium potere: vt & *ff. mandat ex facti. par. l. ij.* & facit *C. de rei vindic. l. si vt proponis.*

d ¶ *Legitimam.* id est, maximam, sine controversia: vt *ff. de negot. gest. l. qui sine & ff. de usur. pupil. l. j.* & pro hac pecunia, & vsuris erat eadem res obligata: vt *ff. de fide pign. dict. mun. l. si tutor.*

e ¶ *Implebit.* data sibi electione.

Fim. qui.] CARVS. Filium tuum impuberem heredem instituisti, & tutor abstinuit ab hereditate pupilli, & dimicatus est tantùm in c. putà hereditas valebat mille, & in nonagenis remanebant creditoribus: pupillus ergo adversus tutorem ad interesse, quòd erat in c. & ei condemnatus est tutor, quòd per culpam suam fecit eum abstinere: aut quid creditores poterunt conuenire pupillum actio. hereditaria, quæritur? Dicitur quòd non: quia hoc, quod confecutus est nomine transactionis, non videtur confecutus nomine hereditatis. Vel pone casum alter, vt in glos.

f ¶ *Eum, qui.* Tutores a abstinuerunt pupillum ab hereditate paterna minus consultè: tenentur ergo hoc nomine: vade b videtur quòd pupillus quid conferyat potest à tutoribus propter hoc, quòd creditores hereditarij valeant eum conuenire. Sed dicitur hic contrà: quia consequitur quod interest eum non esse abstentum: & illud est deducto quæ alienat.

g ¶ *Fermam.* quæ est, vt antequam de hereditate quid amouerat, abstinuit: non potest: vt *ff. de acquir. hereditat. l. ff. fermam. §. praeter ait.*

h ¶ *Scandat.* vt & *C. quod cum eo l. si ex compactis & ff. de rescindendis his quæ in fraud. creditorum. l. ij.* sed hoc fallit in casibus: vt *infrà de principiis. l. fin. lib. 10. & quando* inferuerat abstinentes accepit pecuniam à filiofilioro: vt *ff. de acquirendo hereditate. l. pro herede. §. Papinian. scribit.*

Item si aliquid ex hereditate amouit: vt *dicta l. si fermam.* Item si per suppositam personam bona patris mouerat: vt *ff. de acquir. hereditat. l. fi. n. qui bona.*

i ¶ *Facit.* vt magis tenerat actionibus hereditariis.

k ¶ *Nihil.* eorum.

l ¶ *In ea actione.* tutelæ. q. d. hoc venit in actione tutelæ, quod interest rationem abstentionis: quod est ere alieno deductio: non quod malè gessit, vel administrauit res hereditarias: quod fecit fortè non adeundo, vel in adeundo: sed per restitutionem eam dimisit, vel etiam nihil administrauit: quia tunc ipsam hereditatem adire videtur.

v. Imp. GORDIANVS A. Vitorino.

OMnes tutores, seu heredes eorum, qui administrauerunt tutelam *, ad eundem iudicem ire debere iampridem constitutum est *. Cùm igitur patrem tuum cum alio tutelam administrasse allegas: præses prouinciæ eundem iudicem adversus te, atque heredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quisque * condemnari debeat examinatorum. PP. X. Kalend. Augusti, Pio, & Pontiano Coss.

Minor potest approbare contra filium, qui non tenet, si † vult, & ad reliquum pretium agere contra administratorem. BALD. Vel sic: *In christiane minorie est ratificare venditionem inualidam à tutore factam, & pretium inde (licet vilior, si sit venditum) iure communi petere ab ipso vendente, & posset ad alios peruenire: & si omnes tutores pariter vendiderint, vnus in solidum conuenirri potest: sed eo conuenito, sunt contra alios edenda actiones.* SALYC.

vi. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gemini, † & alii.

CVm interdicitur ¶ venditionis vitium ¶, etiam precij fraude tutor vester cumulasse proponatur, non dubitabit præses prouinciæ, quando venditionem confirmare voluistis ¶, residuum pretium * cum vsuris venditæ à tutore possessionis celeriter vobis restitui ¶ iubere. Quòd autem petitis ab heredibus eius *, qui vendidit, pretium vobis exolui, superfluo à nobis * desideratis: quis nec præsidis experientiam possit hoc latere, tutores, qui gesserunt, sive eorum heredes, ob ea negotia, quæ per eos administrata sunt, principali loco conuenirri debere: cæteris ob culpæ rationem non seruati detrimenti periculo subsistunis ¶: vel si pariter administrasse doceantur, etiam adversus vnum, liberum experiundi arbitrium competere: ita vt actiones, quas adversus alios habetis, ad electum transferantur ¶ *. PP. IV. Kalend. Septemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

m ¶ *Transegisti.* & aliquid ex ea transactione habes, quod occasione hereditaria habes.

OMnes.] CARVS. Tam tutores, si plures habet pupillus, quàm eorum heredes, coram eodem iudice conuenienti sunt. Si igitur pater tuus cum alio tutore administrauerit, & vtrique decessit: idem iudex pu. debetur adversus ex, & heredem eorum.

n ¶ *Tutelam.* scilicet eandem.

o ¶ *Confessionem est.* ne a diuidatur confessionis causa: vt *ff. de qui in ad eum in. in l. ij. & ij. & superè de iudi. l. licet. & l. nulli. & ff. de lib. con. l. ff. perier. & de edon. l. ff. quæ. §. j. infra.*

Cum interdicitur.] CARVS. Tutor in duobus peccauit, tum quia vendidit rem pupilli: tum quia paruo precio, & de precio aliquid subtraxit: si minor vult habere eandem venditionem, potest repetere precium, quod recepit tutor: & si tutor vnam partem precij pupillo restituerit, vel pretio minus iusto vendiderit: residui precij necessaria est restitutio: quia iuro communi tutor est: & illos, qui gesserunt, potest conuenire, cùm plures habeit tutores: & si omnes gesserunt, potest eligere vnum ex tutoribus, & conuenire eum: pupillus tamen cedet act. quam habet adversus alios. VIVIANVS.

p ¶ *Interdictis.* à lege: vt *ff. de re eorum l. j.*

q ¶ *Vitium.* vel quia sibi retineat: vel quia gratiosè vendidit minus, quàm valet.

r ¶ *Voluistis.* nam & insciente patrem: vt *ff. de admini. tutor. l. idem plaeet. §. j.* & facit *ff. de negot. gest. l. Pomponius j.*

s ¶ *Residuum pretium.* habebat enim pupillus partem precij, & aliam petere vult à tutore, quam apud se cuiusc retinuerat. Vel dic, residuum iustæ æstimationis. & confirmaferat pupillus quòd fuerat alienata, non autem pro tali precio.

t ¶ *Restitui.* à tutore, vel ab emptore, si non solvit.

v ¶ *Ab heredibus eius.* scilicet tutoris.

x ¶ *Ad nulla.* cùm superfluum sit, &c. vt *ff. de thesauris l. j. in fine. lib. 10. & ff. ad municip. l. j.*

y ¶ *Subsistunis.* si non est solvendo, qui administrauit: vt plenè dicit *ff. de dolo. tut. l. ij.*

z ¶ *Transferantur.* vt & *ff. de tut. & ra. dist. l. cùm pupillus. & infra*

a Cautum potest.

* alias, in ea qua ex. &c.

b Minor qui se ab hereditate paterna abstinuit, ab creditoris hereditaris conuenitur potest.

* al. ab minor.

* al. transfegisti.

† al. Septimio & Gemino.

* al. transfe-rantur.

480/C.IV.K.5-4, 1335-1336
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

infrà de fideiuss. l. ij. & suprà hoc. l. si diuisa.

QVicquid. Hæc lex plana est: ideò pœnæ casum per se ipsum. a ¶ Tenet. non * leuissima. & de exemplum *ff. si ser. pet. l. peculium.* Item rationem debet conficere, & confectas exhibere: vt *ff. de tut. & ra. distrah. l. j. §. ea officia.* quandoque lata culpa tantùm venit: vt dixi *T. de. l. nemine.*

b ¶ *Non adquisierint.* eàm conditio quærendi existeret: vt & *l. de administr. tut. l. pupillorum. & ff. ad legem Aquiliam. l. inde Marcellus. §. idem Iulianus. & l. si furiosus mutum.* vel efficiat: vt *ff. de administr. tut. l. sine herede. §. Modestinus. & §. idem respondetur.* ¶ Sed quid b si aliquis velit relinquere aliquid pupillo, & tutor fecit sibi relinqui non videtur teneri: arg. *ff. de inter. Institutorum. §. si quid autem.* non enim contra suam utilitatem tenetur ei prouidere: vt *ff. de in litem iurando. l. videamus. §. sed nec tutorem. & mag. ff. de administr. tut. l. Lucius. §. Sempronius.* Sed arg. contrà *ff. de administ. pro tut. Tutor secundùm dignitatem. §. non est. & est quæstio Sabiniana.* c. ACCVRS.

c ¶ *Vide. vt suprà de negot. gest. Tutoris.*

T Vtoris.] CAEVA. Actio tutelæ, penalis est: si ergo finem pet x. vel xx. aureos quod non egi, an repellar præscriptione? Dicitur quòd non.

a ¶ *Præscriptis.* Vide c. §. *de præscrip.* CVIAC.

d ¶ *Prohibet.* vt & *infrà quidam non obstat longi temporis præscrip. l. negot. & suprà de auctor. pecun. l. j.*

T Vtorem.] CAEVA. Tamen finita tutela constituendus est, vt rationem reddat, & reliqua defunat: id est, quæ remanserunt penes eum ex administratione. Si verò dicat se non esse constituendum quia cessit matri administrationem, & illa indemnitatem sibi promisit: & ita mater debet consuetudinem sit sudendus, quæritur? Dicitur quòd non: sed tutorem constituit minor, & tutor matrem ex stipulatu.

e ¶ *Rationem* gestorum.

f ¶ *Reliquorum.* scilicet non gestorum, secundùm Hugo. quòd non placet, imò rationem, computando: reliquorum, *reddendo:* vt *ff. de condit. & demon. l. cum filium.*

g ¶ *Promisse.* tenetur enim cessante Velleiano, cùm fuerit gerat negotium: vt & *T. ff. mater indem. promis. l. quidam.*

h ¶ *Ex stipulatione.* directa vtilis tamen datur secundùm quosdam, quod non placet: nisi quando priùs condemnaretur tutor: vt *ff. de re iudicata. l. à diuo. §. sic quoque.*

S Defunctus.] CAEVA. Tutor in initio quando erat tutor datus, erat pauper: prædicit tutela factus est dicet: vult pupillos vindicare prædia, quæ compauit sibi tutor, tanquam empta de bonis pupilli: numquid potest, quæritur? Dicitur quòd non, quia non sufficit ad probationem, quòd ex bonis fuit factus fortè dicet: quia ab initio gestionis pauper erat.

i ¶ *Item quòd.* verè alius: nam, &c.

k ¶ *Quæritur.* * vt & *T. de iusti. l. fin. in principio.* ¶ Et est arg. quòd ea, quæ * acquirit filius, non acquirit pupil. Sed arg. contrà *T. de epis. & clerr. authent. Item. & de donatio. * inter virum. & vxorem. l. etiam.*

T Vtor.] CAEVA. Dum tutor tutela tutor Inchoauit ædificare domum: finita tutela conuentis completis, ad alia gerenda non accessit: de non gestis nõ tenebitur.

l ¶ *Administratione* omnia. vtique tempore pupillaris ætatis cœpit facere domum, post eandem autem completam perfecit domum, non tenetur ad alia. x. Vel dic post finitam administrationi: fecisset alter (subaudi) transactionem faciam ad curatorem nam & in conuenia administratione non teneatur vt *ff. de administr. tut. l. à tutoribus §. & sic discrepant* paschalis. Sed è contrario, negotiorum gestorum, non tutela teneretur: tàm non teneatur administrare. & facit *ff. de negot. gest. l. eum alium.*

m ¶ *Perseuerauerit.* Quidam intelligunt hoc in principio, sive fit conuentio, sive non: dummodò edicant perseuerat, quòd non placet: sed in conuentio tantùm dicit, vt teneant in tutela iudicio alia in actione negotiorum gestorum: vt *ff. de tu. & ra. distrah. l. si tutor pupil.* Et dic quòd perseuerare d teneat tutor, & curator in conuenia antetransactionem: non posit: vt *hic, & T. ut con. post pu. l. vnica. & ff. de administr. tutorum. l. ita autem §. pe. & §. fin. & l. tutorem. pen. §. tutelam. dic, sic enim, &c. & ff. de app. l. tutor. & T. de peri. tut. l. temporis.* ¶ Sed quid è in conuentio cessaui ad tempus, & postea resumpsit ante transactionem? Dicam in tutela iudicium venire cùm petere teneatur: vt dictum est. ACCVRS.

n ¶ T Vtela actio.] Heredibus. sed alitet quam pupillo: vt *ff. de administr. tut. l. ex plurib.* VIVIAN.

o ¶ *Successoribus.* sed alitet, quàm in tutoribus: vt *ff. de heredibus tutor. per totum.*

V Eteris.] CAEVA. Si tutor extra iudicium confiteretur plus esse in bonis, quàm sit, vt pupillus sit cum adulta muliere contractuos matrimonium: tibi non præiudicat. & hoc in primis. Si verò tutor is in testatio scripserit c. esse in hereditate, cùm non sit nisi l. præsumetur sibi, quia creditur publico instrumento. & hoc in secundis. Non autem accedit tutor ad administrandas res pupillares, nisi priùs facto inventario: nisi tutator præceperit inventa

potest: sed tutelæ contra eius successores tibi competit actio. Debium autem alias iudiciis comprobari oportet. nam quòd i neque ipse, neque vxor eius quicquam ante administrationem habuerunt: non idoneè huius continet iudicium. Nec enim pauperibus industria, vel augmentũ patrimonij, quod laboribus, & multis casibus quæritur k, interdicendum est. S. X. Kalend. Febr. Sirmij, Cæsaribus Cons.

Tutor tenetur etiam post tempus tutelæ transactæ. BALD. Vel sic: *Administrata post finitam tutelam, prioribus connexa, teneantur in actione tutelæ.* SALYC.

XI. *Idem AA. & CC. Clarissimo* *.

T Vtor post puberem † ætatem puellæ, si in administratione conneza l perseuerauerit m: tutelæ actione totius temporis rationem præstare cogitur. Sin autem post finitam administrationem in hiidem rebus minimè se immiscuerit: temporis, quod insequitur, periculum ad eum non pertinet. S. Kalend. Decembr. Anchialo, Cæsaribus Cons.

Vide per se hanc l. SALYC.

XII. *Idem AA. & CC. Quintilio.*

T Vtelæ actio tã heredibus *, quàm etiam contra successores * competit. S. X. Kal. Decemb. Sirmij, Cæsaribus Cons.

Confessio tutoris extra inuentarii, non præiudicat veritati: sed confessio facta per inuentarium, adeò præiudicat, quòd non potest contra probari, hæc primò. Tutores nõ potest administratio deserere, nisi inuentario facto. Item qui non facit inuentarium, reputatur suspectus, & debet removeri, & punire. BALD. Vel sic: *Confessio professionis maioreum esse quàm sit, non præiudicat pupilli, quam sit, non præiudicat sibi, nisi inuentarium fuit factum: quia tunc probatio in contrarium non admittitur.* SALYC.

XIII. *Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano P.P.*

V Eteris iuris dubitationem decidentes, sancimus, si quidem tutor, vel curator pro sub-

a Lex prædicti aliquem heredi pert.

b Filius familiarum ac quam petit.

c Adde Gl. f. ex l. de Lege Falcidia, dicit: si fi. quæ est Eng. fecundũ Bart. ex l. plus quam. 108. ex ea, quæ ibi limitem hic ex probat. vide tamen Alex. in addit. ad Bart. in l. domo. §. de in dom.

* al. Christiano.

† fic in plerisque. al. pubertatem.

d Tutor tenetur in tutela iudicio petitionem.

480/C.IV.K.5-4, 1337-1338
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

inuentarium non fieri, & hoc in tertia. Si verò inuentarium non fecerit, remouebitur, vt suspectus, & erit infamis. nec beneficio principali erit absolutus & alias poenis legitimis subiacebitur.

a ¶ Dixerit. confitendo extra ius, & extra inuentarium.

b ¶ Eam. substantiam.

c ¶ Addiuisse T. de ob. pupill. l. fi.

d ¶ Causam. quia sic credebat fortè.

e ¶ Praeiudicare. non ergo valet confessio extra ius, & sic subaudi facit ff. de interrogatoriis, add. l. fi. in fin.

f ¶ Substantia. vt & T. de iuris. & facti ignoran. l. eum falsa.

g ¶ Inscripserit. sic ergo non b audiuit probatio in contrarium: vt T. ad Velleianum Lantigna §. fi. & in auctent. vt licitat. ma. & aliis §. ad hoc. cod. vsq. conf. vsq.

h ¶ Sed contra T. de probation. Libon pecuniam. Solutis in patrimonio, & volente, vel ipsamet scribente sic scripturam est: ibi eo ignorante quid scribere tut. 1. Vel speciale est: quia cum magna solemnitate fit inuentarium. & hoc etiam modo solitur T. plus valere quod agi. l. i. & T. fi quis al. vel fide. l. cum propria. quae sunt contra.

i ¶ Patiatur. sibi ergo praeiudicat, si patitur: vt hic, & ff. de hered. tutor l. cum offendimus §. fi. & facit T. de hoc iudic. l. fina.

k ¶ Vindicare. nisi res perituras: vt ff. de administr. tutor. l. tutor, qui reperiuntur. l. i.

l ¶ Nolentem. quo ipso praesumitur dolo fecerit nisi febit aliquo causa necessaria: vt d. l. tutor. in principio.

m ¶ Suspecti. violenta b est hac praesumptio: vt ff. de suspect. tutoribus l. ij. §. tutor. & poenas alias habent, vt subiicit: quia in vinculis detrudunturvt d. l. ij. §. tutores. & hoc nisi c aliquo vinculo necessitudinis, vel affinitatis sint pupillo contutrices ff. de suspect. tut. l. ij. tutor. Vel illud intelligo cùm ob aliam causam remouentur vt suspectus. Vel die vt ibi. Accvas.

DE DIVIDENDA TVTELA, ET PRO quas parte quisque tutorum conueniatur.

TITVLVS LII.

Hic vir. est de diuisione administrationis, & actione tutelae, & pro quae parte actio diuidatur inter tutores: & diuidere trahit etiam secum non diuidere: sicut facere non facere: id est, vbi de vno traditur, necesse est eiusdem tradari de altero. Igitur quoties omnes hae ab portiere, vt fratrum cum plures tutores sint, aut curatores (nam & tutores ad se pertinebunt curatores) pro qua parte in singulos agi possint, aut quando in vnum ex pluribus in solidum Diuidere est agere pro parte in singulos Non diuidere est agere in solidum in vnum? multis. Sic autem distinguendum. Aut diuisa est administratio in partes, vel in regiones, sive prouincias: aut indiuisa. Si diuisa à testatore, vel à iudice: adhuc etiam tutela diuidetur, vt pro ea tantum parte quisque conueniatur, qua ei attributa est, non pro parte collegarum, nisi dolus eius, aut culpa arguatur, quod collegam suspectum non fecerit, aut tardius excusse sum fuerit, aut inferior fuerit, l. i. §. i. hoc tit. l. fi duo T. de admin. tut. Iuliano interrogatus in collatione, quam fecit Iudaeis, & synagogis quaestionem hanc: Nisi aut cum aperiebat contutorem remouere, vt suspectum: omnino non remouit aut tardius remouit. Sin autem diuisa sit tutorum conuentione sine iudice singula tenentur in solidum cum hac conditione, vt quem pupillus elegerit, eiusdem adiunctus fuit administrat alius. l. 2. in fi. hoc tit. quia conuentio tutorum non potest in fundum pupilli diuidere officium tutelae, periculumque commune. l. 3. hoc tit. Denique pertinet omnia formantur diuisione facta ex tutorum conuentione: atque si pro indiuisa omnes tutelam administrassent: qua omni diligentia explicabo. Si diuisa sit administratio tutorum conuentione: vel omnino indiuisa: aut communiter omnes tutelam gesserunt pro diuisa ex conuentione: vel pro indiuisa: aut nulli, aut quidam gesserunt, quidam cessauerunt. Si omnes pariter pro indiuisa sine conuentione, vel pro diuisa ex conuentione, vel nulli, eligere pupillus potest cum qua expetatur in solidum esse adiunctus adiunctus alius. l. 2. in pr. hoc tit. l. 6. l. 11. pro. nisi omnes solidum fuerunt litis contestata tempore. hoc enim casu ii, quem eligit pupillus, possit exceptione defendere petit adiunctum diuisi inter omnes, exemplo epistola. Adriani pro vicinibus pertinebat aut pro tutia eius quod quisque gesserit. l. 2. §. nunc tradetur. D. de tut. & rat. distr. Vel si omnes electo pupillus agat cum omnibus, & condemnet omnes, aequa pertinebunt sententia diuidatur inter eos pro portionibus virilibus, l. 3. §. fi pl. vn. Ien. Sed si tempore litis contestata omnes solidum non fuerunt, si omnes fuerit solidum pateri non solendo, sic solum conuenitur in solidum: vel l. 2. D. de quib. tut. ad eund. iud. cat. cessa adiunctus adiunctus collegae. l. ex plurib. D. de adm. tut. vel sine cessione datae tutelae, d. §. nunc tradetur. l. 2. tit. 38. & hoc vbi omnes conuenitur ex culpa communi. nam si ex propria culpa. l. 3. ff. de cond. ind. quisque ex dolo communi, ex communitate communi: id est, cessationem omnium improba: quia dolo nulla est fraudem, ut neque cedantur directa, neque dentur utiles, l. 1. §. plane. D. de tut. & rat. distr. l. fi plures D. de adm. tut. Ad hae solendum non fiunt omnari idoneum propter non idoneum. prius obiectum existimabam esse, qui dicitur non esse idoneus, & fideiussor, & magistratus municipalis, qui non dedit non exactis satisdationem. l. 1. cetes. §. pen. D. cod. & si ab hac rem pupillus seruare non potest, tum demum id ad contutorem idoneum: & tamen tutelam cessa est, quae idoneus factum in solidum conuenitur inconcusso magistratu, si ob id conuenitur, quod contutorem suspectum fecere, aut satis exigere superfedit, l. 1. & 2. D. de mag. con. l. 1. §. vltimo ad eb. D. de tut. & rat. distr. in quo ipsum fuit solendo contutori, perfidiae reddito: sic ipsi Graci, Latinique, quibus in Vlr. & in illo Iuliani collatione discretio negotium, mali in eodem exemplari Vlr. tranctio in fidelitate illo loco, vt & ipse Iuliano legit, & Graci. Si contutor ob hoc conuenitur, &c. Quid autem si quidam tamen perfecit, alq cessauerint? Prius: contutorum, qui gesserunt, si solendo fuit tempore finis tutelae, l. 4. §. tit. proxi. l. 3. hoc tit. l. 2. §. de hered. act. l. 1. §. fi tut. Reip. cum abf. Sane est fuisse solendo ex tempore: nam si potest fuit non solendo, hoc euenire, ab curatorum: non contutorum, qui cessauerunt, periculo cedit. l. 1. hoc tit. Si non solendo ex tempore non fuit, neque diuisionis eorum, neque magistratus: non conuenitur nisi adiunctus tutelae, qui non gesserunt: quia sic periculo cessauerunt, l. 4. §. 1. D. rem pup. fal. fol. tres tutores. D. de adm. tut. Verum hic ordo non feruatur in re, quod dolo communi peritit, l. 1. §. fi tut. non gesti. tutores. §. in eum. D. de adm. tut. Cviac.

Si tutor, qui tenebatur per prius, tempore officij depositi est solendo: collega non tenetur. Bald. Vel sic: *Tutor non tenetur ex delicto contutoris, qui fuit solendo tempore depositae, sive finita administrationis.* Salvc.

1. Imp. Gordianvs A. Cipriano.

Si post finitum administrationis officium collegae tui indemnitati praestandae idonei fuerint*; posteaque dum non conueniuntur, minus idonei effecti sunt: vicium alienae cessationis ad dispendium tuum pertinere, iuris ratio non patitur*. PP. VI. Id. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Cos.

Vbi administratio non est diuisa, omnes tutores tenentur aequi principaliter, & per primo sed vbi est diuisa à testatore,

480/C.IV.K.5-4, 1339-1340
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Iun: & ff. eum pu. fal. fo. l. fin. & T. in quib. cau. hab. tut. l. fin.

Si diuisa.] CAYVS. Si pupillus plures habeat tutores: aut facta est diuisio inter eos à iudice, vel à testatore: aut non: si non electionē habet pupillus facta tutela quem velit conuenire, & in solidum: cessione tamen consentionis, & exactionis sibi competentia adiuersus alios contutores suos facta. & hoc in prima. Si facta est à iudice, aut à testatore, aut à fe: ipsis duab. primis casibus vnus ex alterius administratione non tenebitur: nisi per dolum alium suspectum remouerit non fecerit: vel tardē remouerit, cūm alter factus fuerit non soluendo: vel si accusauerit de suspecto, & collusit patiendo le superari propter aliquam pecuniā quantitatem: & si dicat curatorem non administrasse: quia per hoc non excusabitur: quia & de non administratis tenebitur, & hoc in secunda. Si verò ipsi inter se diuiserunt, perinde est quasi diuisio facta non esset: & quilibet in solidum conuenietur: & vno nomine, & exacto eadem sibi pu. actio adiuersus alium. & hoc in tertia. VIVEAN.

a ¶ *Eos prouincia.* Sicut ergo vbi diuersarū prouinciarum fuerint: vt *T. de pupil. tutel. & ff. vnus ex plur. tu. l. 4. & ff. de cur. bo. dan. l. 5. §. 1.*

b ¶ *Eligere.* vt *T. tit. 1. l. cum interdictis. & arg. ff. de co. fu. dan. l. 19.* Vel à die, si omnes administrarit, aut nullus: habet electionem pupillus: si vnus administrauit, & alius non: in administratio primò educatus, qui gessit: secundò magistratus: deinde alius: at in non gestis omnes teneatur: vt *ff. de nat. mag. l. fin. & ff. de administ. tut. l. 1. §. item in ea. & T. de hered. tut. l. pater.*

c ¶ *Facienda.* Item alia duo beneficia habet: scilicet vt actio diuidatur: & vetis (etiam non cessa) detur: vt *ff. de tut. & ra. dist. l. 5. nam tralatitium. & T. de iudic. in tut. l. 5.* sed fideiussoribus tutoris detur, statuit vt *ff. eum pu. fal. fo. l. 5. §. 1.* sed à cessione pluries fideiussores: alter vnius tutoris, alter alterius tutoris: non denegatur ei hoc beneficium: vt *ff. de hered. tut. l. pupillus.* nec obstat lex sequens, *ff. fideiussores*: quia pupillus accepit nouum cautionem: & se sibi fecit praiudicium.

¶ Et nota quòd primum, & vltimum beneficium non dantur dolosè: sed medium de diuidenda actione sic: vt *ff. de tut. & ra. dist. l. 5. §. nam tralatitium. & de administ. tut. l. si plures.* secundùm H. licēt Azo non concessit.

d ¶ *Diuidulta.* ablatiui absoluti.

e ¶ *Prodiderunt.* idem si vnus non instruat alterum super eo, quod alter nescit ad suā petitionem pertinere: vt *ff. de administr. tut. l. Titium. §. tutores.* Idem si non curgit satisdationem tem pupil. fal. fo. cūm videret eum fori non soluendo: vt *ff. de administ. tut. l. res tutoris. §. fin.*

f ¶ *Non administrasse.* nam aliquando possunt accusari de suspecto: vt *Instit. de satisdat. tut. §. suspectus autem est.*

g ¶ *In solidum.* aliud in plurimis administrationibus reipub. vt *instit. de cens. l. 1. & l. quoniam. lib. x. & qui gessiquo ex. can. l. 1. & 3. & fin. lib. 10.* & facit *ff. de neg. gest. l. cum alicui. & ff. de administ. tut. l. Lucius. §. Sempronij. & §. maximè. in fin. & ff. ad municip. l. imperatores. & arg. ff. de administr. tut. l. si pupillus alienum.*

¶ Ex prædictis colligi: quia *aqua est diuisa à testatore, vel à iudice: & tunc non teneretur vnus pro altero, nisi in tribus casibus hic posita, & duobus additis. Si à nullo, vel à se ipsis est diuisa: omnes administrent, sic nullus, omnes teneantur in solidum: vt in pluribus locis. l. ff. in principio.* si vnus gessit, alter non: tunc primò gerens, secundò magistratus, tertiò non gerens: nisi quòdo debuit non gerens facere aliam suspectam: vel tardè fecit, vel collusit: vt *T. si tutor non pe. l. 1. & ff. de cessis, & rationibus distrahend. l. 3. vsque adeò. & T. de cessis pupillorum. l. 3.* Aliud in concursu bonorum: vt *ff. de curat. bo. dando. l. 3. §. 3.* quia voluntariè constituit: vt *in eod. l. 3. quatenus.* vbi tunc quo dici non in solidum teneri. Triplex igitur remedū aliis: sed delicta vnum tantum: secundùm Azo. sed nec vnum quidem: vt modò no. & de hac materia dic. *T. de rem. iudicatum. l. 1. & ff. §. nam tralatitium.* & facit *T. de locat. & cond. l. 3. diuisa. in fin.*

Tit.] CAYVS. Contenit inter duos tutores, vt vnus administrarit, alius nō. Pacto illud non prædicat, quōminus quē velit, conuenias pupillus, vel quōminùs periculum ad vtrūque pertineat: nisi quōd prius conueniatur, qui administrauit, si solatio fit: vel eius heres.

h ¶ *Licet iuramento conuenisse.* Sic *T. de pact. l. debitorem. & l. pacta. & ff. de ad. vt. ad ci. parti. l. 3. §. ius reip.*

i ¶ *Non ambiguo.* vt *instit*

a Tutores pupillo obligati, quo ordine conuenientur.

b Tutela diuisa à testatore, vel à iudice, vnus tutor nō teneatur pro altero, nisi certis casibus, & triplex diuisa, nulla: vel omnib. administrantibus, omnes in solidum teneantur: vno gerente, primò gerendo: secundò magistratus: tertiò non gerens: vbi non gerens debuit collegam suspectū postulare. idque vel tardè, vel omnino non fecit. Hic enim casus, si omnia iuxta, qui non gessit, conuenendus est.

c Curatores bonorum, & tutores, concursus pupilli differentia.

DE IN LITEM IVRANDO.

TITVLVS LIII.

Hæc titulus est de iureiurando in litem arbitrio tutelæ à iudice dilato adolescentis vel curatoris eius: quod nihil aliud est, quàm æstimatio religiosa eorum, de quo agit adolescens, vel pupilli, adolescentis vnus, aut curator aduersus tutorem, aut curatorem. Vel pretium, quod pauit res sua, iurans quanti eam rem faciat: aut tutela agit, vel vtili negotiorum gestorum ex curatione causa. Rem enim, & litem, & id, quod interest promittit dicimus. Hæc verò aut à iudice æstimatur iusta pretia: si dolus abest, & lata culpa eius, qui id agitur. l. 1. in fi. hoc tit. vel ab altero iurato: si dolus, aut lata culpa aduersarij rei, de qua agitur, non reprehendatur, vel non exhibeatur: & vtraque genere sit vera vendicatio rei, sine litis: primo iusto pretio, secundò eiusdem simplo, & omnimodo condendi aduersarij causa ob dolum eius, vel latam culpam. Nec enim iudex id deferet ob lauam culpam, l. vilicanus. in fin. D. eod. l. 4. huius tit. nondum percepto metu hac ob in cuiusmodi iurari in litem, si commodatum, aut aliquo instrumento, aut pabulum exhibere nolit: quia non potest hoc non dolo malo facere: vt l. 1. §. 1. D. de adm. tut. l. 6. tutor. D. eod. Rem ex dolo tutoris, vel lata culpa, quæ vulgò præsumitur esse dolus, adhiri in iureum iusiurandum in litem deferri: in heredem autem tutoris omnimodo adhiri tutelæ ex dolo tutoris non deferri iusiurandum in litem nisi in fuerit constitutum cum defuncto, sed ex dolo proprio tantum, vel ex lata culpa, l. 1. §. 1. hoc tit. l. 4. §. 1. D. de hd. tut. & hæc est sententia l. 4. huius tit. Dico in heredem ex dolo defuncti non iurari in litem. Non dico heredem tutelæ non teneri ex dolo defuncti: teneatur enim in solidum, eiusque sibi ad eum pertinuerit, l. ex deposito. D. de obl. & act. maximè ex eo dolo, quo res tutoris demonstrat, & obligandæ, sententiam teneri ex alio quolibet, nisi in fuerit constitutum cum defuncto, quæ est sententia l. 1. tit. fin. & ita latius explicata, & correcta fuisse ex Basil. Obj. C. XIII. contra negantem, quam in eam sententiam, atque in l. 1. D. de mag. con. innuerunt commentatores, qui dixerunt imperitorum opinatu, ex lata culpa defuncti heredem tutelæ non teneri, qui teneatur ex delicto quod patrato est, ne si dicerem ex contractu defuncti heredem non teneri: nisi ob delictum defuncti, ac prius de delicti successorem non tenetur esse: non obligationes, atque contractus: ex ea l. 1. adiudicanda est interpretatio ad §. aliquando. Instit. de perp. & temp. act. non dicto exemplo ex §. planè. Instit. de act. quia ex speciali actio depositi, iam si panelus, magis ex delicto videtur esse: non ex Iquitatum. in fin. D. de pecc. Nam quod ibi de contractibus de peccunia: idem l. 4. tit. fin. de actione tutelæ, quæ tamen ex id id quod ad eum non peruenit, heredem teneri confiteri: vbi de lata defuncti damnum pupilli rebus attulit, & argumentum à contrario sensu non valet. CVIAC.

Contra heredem tutoris ob dolum, vel latam culpam instrumentis non restituentem, iurari in litem. SALYC.

cusso, si tut. nub. poss. l. 4. & l. sic.] l. cum tutor dicitur. & ff. admin. tut. l. cum tutores. &] ff. tut. resp. l.]. & quod non ab. ligerum.

DE IN LITEM IVRANDO.

Quia in actione tutelæ culpam specialiter agitur in litem : vel]. cod. l. actio. quod aliter non est : vt ff. eod. l. fin. & l. videamus. §. fin. & l. in actionibus. §. l. idem pertinet ad titulum.

1. Imp. ALEXANDER, & ANTONINVS A. Aristoni.

DIVERSVS * heredes tutoris ad transferendam tutelam * iudicem accipiens, tenore litis [b] instrumenta ad puberem pertinentia [c] restitui desiderabis [d]. Quòd si dolo * non exhibentur : in litem iurandi tibi facultas erit, modò si quondam [f] pupillo debitam adfectionem ad vincula quoque religionis extendere voluerit [g]. PP. Kalend. Aug. Antonino II. & Geta II. Coss.

Nemo invitus iurat in litem : & contra heredem tutoris, etiamsi sit heres heredis, ob dolum, vel latam culpam non restituentem iuratur in litem : & ubi dolus, & lata culpa cessant, aliter per iudicem de veritate inquiritur. SALYC.

II. Imp. ANTONIN. A. Iuaro.

IS, qui rationem tutelæ, seu curæ reposcit [h], inuitus in litem iurare compelli non potest : sed volens ita ijrenium [i] audiendus est, si heres per longam successionem [k] tutoris instrumenta pupillaria dolo, vel circumueniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin verò neque dolus [l], neque lata culpa [m], neque fraus heredis comminiciturque sa iusiiurandi facultate, iudex de veritate cognoscere quae etiam argumentis * liquidis investigari potest. PP. XI. Kal. Octobr. Duobus, & Afpris Coss.

Pupillus, vel adultus non potest liquidum debitum gratis remittere. BALD. Vel sic : *Minor non potest remittere pallo condemnationem fi-*

a Hanc constitutionem citat Vivian. l. 4. ff. eod. tit.

b ¶ *Diuersus.*] CARVS. Si heres tutoris res, vel instrumenta minoris deuenerit finita tutela, & dicat esse eaemque aduersus eum, vt restituat. Si verò dolo, vel culpa lata instrumenta non exhibeat : poterit curator aduersus eum iurare in litem, pro quanto nollet instrumentis carere, vel sibi non exhibita fuisse. VIVIAN.

a ¶ *Tutelam.* id est, tutelarem administrationem in te curatorem, qui & quondam cum alio fuisti tutor.

b ¶ *Litis.* & sententiæ, ne sit contra *ff. ad exhibendum Legis. §. fin.* Vel illud in actibus, vel in rem scriptis : hoc in personalibus, vt tempus litis sufficiat : vt *ibi not.*

c ¶ *Pertinentia.* vel quia sua, vel sibi debita, vel ab eo possessa : vt *ff. de verb. signif. l. verbum pertinere.*

d ¶ *Desiderabis.* tu curator.

e ¶ *Dolo.* vel culpa, licèt finita sit tutela. vt *ff. eod. l. actio.* maximè post litis contest. commissa : vt *ff. de pecu. l. quæsitum. §. si fructuarius.*

f ¶ *Quondam.* cuius & tutor fuisti, & nunc curator es.

g ¶ *Voluerit.* non enim cogeris & mater : non admittitur etiam volens : sed ipse adulum, & vult, potest : vt *ff. eodem l. videamus in principio.* & facit *ad principio. l. 2. arbit. tut. l. secula.*

I. 5. qui.] CARVS. Cuiusut reposcent rationem tutoris ab heredes tutoris, non compellitur iurare in litem : sed si vult, potest, si heres, aut heres heredis instrumenta pupilli quondam dolo, vel lata culpa exhibere detrectat. & hoc in prima. Si verò dolus, vel culpa non interuenit, non iurabitur in litem : sed iudex de veritate inquirit.

h ¶ *Reposcit.* nomine minoris, fiue curat. fiue curatore fit, & contra curatorem, vel curatorem, vel eorum heredes agit : & idem si ipsemet agerit authoritate minoris, vel curatoris.

i ¶ *Ita demum.* hoc verbo, *ita demum*, determinatur verbum *dolo*, quod est infra : & *subaudis*, vel lata culpa : & similis remota determinatio est *ff. de fur. l. si vendidero. §. fi Tritan. 2.* Vel *subaudi*, maximè heres remotus, nam idem si est primus, & est simile subaudium. *ff. pro suo l. si non fuerit. §.].*

k ¶ *Per longam successionem.* fortè quia est heres heredis tutoris.

l ¶ *Neque dolus.* dolus palam, & etiam committitur : sed fraus palam : vt *ff. de pacti l. transigentium. §. dolo.*

m ¶ *Culpa.* Tutoris secundùm quosdam, vel veritas heredis.

¶ Et no quòd ex * lata culpa etiam heredis, secundùm non iuratur in litem vt *ff. de Agram. à contra.* fumitur : sed adversus tutorem eiusdem de lesi [b]. & fic non ob.] *eod. l. actio.* quæ est contra.

1. Alii dicunt ex dolo, & lata culpa tutoris iurari in litem : sed ex dolo tantum heredis per hoc, quod modò dixit, dolo. Et quod

ble subiacit de lata culpa. sentiendum non ando inter dolum, & latam culpam : dicit idem, vtinotat vt tunc iuretur, si lata culpa committatur ab herede : sic *ff. fideiuss. mandat. l. 4. §.].* Sed prima placet.

a ¶ *Argumentis.* non solùm iureiurando, quod est species * probationis : quod tamen aliter, & poli potest tantum. licet quidam dicant hodie contra : vt not. *ff. eod. l. videamus. §. pen. & l. de iud. motiuum poli iusiurandum.*

¶ *Vinum.*] CARVS. Duobus administratione rerum iuuenis, vnus administrasse, alius cessauit : qui gessit, dicebat minorem damnificatum fuisse in centum per hoc, quòd alius non gessit : & iurauit adversus eum in litem : & iudex condemnauit eum in centum : minor cùm centenas fortè sciis ei pactum de non petendo : nunquid ei nocent, quæritur? Dicitur quòd non : eò quòd non interuenit curatoris authoritas. Vel sic : Petit socius, vt transfigeretur super praedicta summa an possit fieri transactio, quæritur? Dicitur quòd non. prima pactio verior est.

o ¶ *Summa.* id est, quantitas.

p ¶ *Confessus.* scilicet in restituendis rebus adulti.

q ¶ *Pacto.* quia gratis non valet, cùm sit minor : vt *supra de pacti. l. pactum conuentum.* nec transigendo [c], cùm sit res certa : vt *supra de transact. l. ff. de certa. & l. ff. cum fa cognita. & ff. de transact. l. & pact. §. final. & ff. de condict. indeb. l. elegantiores. §. ff. quæ pact.* sed & effet maior, valeret pactum, & notatur : vt *ff. de re iudic. l. 10. §. si ex conuentione.*

ALio iure.] CARVS. Alio iure teneret tutor, alio iure heres eius : quia adversus tutorem, si instrumenta non exhibeat dolo, lata culpa, vel leui, iuratur in litem : adversus heredem non : nisi in. dolo, vel lata culpa non exhibeat. & hoc in prima. Si verò lis cum tutore fuerit contestata : in transferenda actione in heredem, præfes partibus fuis fungetur : & nisi instrumenta exhibeantur, non ignorabit qualiter procedet. sed non aperit qua actione. Tu dic quòd deferet iuramentum heredi : sicut poterat deferre defuncto : vt *ff. de iured. iuris. l. cum affirmamus. & l. vii.*

r ¶ *Alio iure est.* id est, teneretur.

s ¶ *Non prefertur.* dolo, vel lata culpa, vel leui : alioquin, id est, si non per leuem, non esset aliud in tutore, quàm in herede, pro cuius lata culpa iuratur : & sic est speciale, vt propter culpam iuretur : aliàs contra : vt *ff. eo. l. videamus. §. fin.*

t ¶ *Dolo malo.* fapple vel lata culpam : *l. eod. l. ut. qui.* Vel legent ibi aut. Item de dolo ipsius heredis dicit : non defuncti : quia tunc non iuratur in litem contra heredem pro dolo defuncti sed communiter interesse petiturve] *l. proxima.*

¶ Sed cùm * propter latam culpam, vel leuem iuratur, an veniat singulare interesse in facti cognitione indifaria sine alia probatione fieri & quando propter dolum iuratur? Refpond. commune interesse venire : vt *ff. eod. l. 1. §. 1.* secundùm Azo. & facia est à probatione relevari.

v ¶ *Moderari.* ita deferendo iuramentum contra heredem, vt petatur contra defunctum deferri : vt *ff. de fideiuss. & nomin. & iur. l. cum affirmamus. & l. fin.*

a Iuraturus in litem ex lata culpa heredis.

b Iuratur in litem adversus tutorem etiam ex lata culpa.

a Iuraturus in litem ob dolum heredis.

b Iuratur in litem ob dolum heredis.

c Iuratur in litem ob lata culpa.

d Iurat in litem adversus heredem ex dolo defuncti nò potest : sed continuare interesse petitur.

e Iurat in litem ob latam culpam, vel leuem, interesse continuare conquirere non licet.

Licèt.

480/C.IV.K.5-4, 1343-1344
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Licet.] CAVTA. Si tutor inventarium non fecit, & decessit: adversus heredem in litem non tenebitur, sed conveniri potest de dolo defuncti ad commune interesse.

a ¶ *Placuerit.* Apparet * hic quòd propter dolū defuncti non intratur adversus heredem in litem: sed ob suam heredis: vt *l. ut. l. si quis, & l. alia* litem adversus * tutorem ipsum ex tali dolo intentare: *vel reprehensum. in princ.* 1. Alii dicunt tamen defunctum in culpa fuisse. nam & si in dolo, etiam adversus heredem ob dolum defuncti intratur.

DE HEREDIBVS tutorum, vel curatorum.

Rogo.] CAVTA. De negligentia tutoris, quæ dolo non comparatur: an heredes eius conveniri possint, quæritur? Respon. quòd ob id nisi lis fuerit contestata cum defuncto, vel aliquid ad eum pervenerit ex bonis pup. vel cùm pupillo acquirere potuitatis esset: vt *l. mand. l. si procurator. §. vlt.*

b ¶ Ob negligentiam. filiæ defuncti.

c ¶ *Non oportet.* ex * dolo ergo defuncti, & lata culpa heres tenetur: nō leui: vt *hic, & supra de neg. gest. Curatorio. & ff. eod. l. fin. §. 1. & de act. & obligat. Lex duplex. & l. ex contractibus & arg. ff. de non. conse. l. non simplicitur & infra de non. conse. l. in heredem.* nisi in tribus casibus vt subiicit.

d ¶ *Inchoata. vt supr. tit. l. alia. in fin. & ff. eod. l. fin.*

e ¶ *Lucrum.* vt T. *eod. l. fin. & ff. de calum. l. in heredem.*

f ¶ *Profitum sit.* vt quod potuit pupilli quærere tutor, alii permisit: vt *ff. mand. l. si procurator. §. fin.* Lucrum d enim est ex alieno. &c. vt *ff. de fur. l. si pignora. §. 1.*

Deinde.] CAVTA. Si plures dati sint tutores alicui & quidam gesserunt, & quidam non. Non gerens, vel eorum heredes tenentur: prout tamen consuetudo fūr. qui gesserunt.

g ¶ *Vel velli. vel* e non id est, nam velli f non directa teneretur, qui non gesserit *ff. vt pup. fal. fol. l. non quæ. §. 1.* Vel dic tutela: scilicet velli. Vel velli: scilicet negotiorū gestorum contra heredem contraxerit. *T. de neg. gest. Curatori.*

h ¶ *Postea.* eiam ex dolo, vel lata culpa tantū defuncti heres tenetur: vt *l. 1. proc.* apparet quòd cessatio g est dolus, vel lata culpa: vt *hic, & T. tit. §. 4.*

i ¶ *Responsum est.* vt T. *tit 4. l. Licet. & l. arb. tut. l. cum interdicta. & T. de administ. tut. l. & ff. sof-*

a Tutori in litē adversus heredē non potest propter dolū defuncti: sed ob sui heredis tantum. b Tutori in litē adversus nō eorum poterit ob eorum dolo.

c Heres tenetur ex dolo, & lata culpa defuncti non nisi, nisi tribus casibus.

e ¶ Hanc negotiorum gestorum dicit esse actionem, vel Cuiac. vel. ex l. 1. ff. de negotiorum. g al. gratis.

e al. Velvi. d Lucrum est ex alieno largiri.

e al. gro. id est. f Tutor, qui non gessit, tenetur tutelæ actione velli non directa.

g Cessatio est dolus, vel lata culpa.

v. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Arthemidoro.*

Licet adversus heredes ob non factum inventarium iusiurandum in actione tutelæ præterminti placuerit * : iudicem tamen datum * velut ex dolo tutoris aliis iudiciis instructum, adversus eos ferre sententiam convenit. S. VIII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

DE HEREDIBVS TVTORVM, vel curatorum.

TITVLVS LIIII.

Quod dicit supra titulo generali Arb. tut. tutelæ actionem dari heredi, & in heredem.] pro id specialiter exequitur in hoc tit. quod actio tutelæ, qua heredi, vel in heredi datur, ita iure sit, quam qua datur tutori, cui in tutori. Nā ut iam occupanti dicere titulo superiori proximo.] pro. ex dolo in tutorem iuratur in litis fed non in heredem tutoris ex eodem tutoris dolo. & actio tutelæ, qua pupilli heredi competit, non est principialis. Lex pluribus D. de adm. tut. l. dabimus D. de reb. auct. iud. poss. l. 1. §. idem principes. D. ad leg. Cornel. de sal. *& in heredem tutoris non est famosa.* l. furti. §. fi quis alieno. & §. pen. D. de his, qui not. inf. *Heredum nomine intelliguntur etiam heredes heredum.* l. 1. T. tit. proxim. CVIAC.

Heredes tutoris non tenentur ex levi culpa tutoris, hoc dicit totum esse sic. BALD. Vel sic: *Heredes tutoris non tenentur ex levi culpa defuncti: nisi in tribus casibus hic expressis. h. d.* SALYC.

1. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Fusiano.*

HEREDES tutorum ob negligentiam [b], quæ [non] † latæ culpæ cōparari possit, condemnari non oportet: si non contra tutorem lis inchoata [d] est, neque ex damno pupilli locum [e] captatum, aut gratia [f] præstitum sit [g]. PP. VI. Id. Mart. Lucerano, & Rufino Coss.

De non posse à tutore teneri eius heres. h. d. SALYCET.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Valentino, & Maximo.*

PAter vester tutor, vel curator datus, si se non excusavit, non idcō vos minus heredes eius tutelæ vel velli [a] iudicio convenire potestis [b], quōd cum tutelam, seu curam non administrasse dicitis, nam & cessationis ratio reddenda est. Pisis

sit. & ff. sus. crimp. cum. l.

Deinde.] CAVTA. Si tutor in causa pupilli contraxit & fideiussorem non idoneum accepit: putā quia minuatur pecunia pupil. an teneatur eo nomine, quæritur? Dicitur quod hic. Vel dic Aliquis fideiussit pro Titio apud Seium. Seius filio suo fideiussoré dedit: nouerit si a sospito non exegerit Titio facto non solacado, vel Titium non cōuenit: potest pupillus ex causa fideiussioris actione tutelæ cum conuenire, eō quōd conuenire si sit prima actio in actionem tutelæ.

k ¶ *Adversus heredes.* qui si nostri sint, & legitimæ matris debent explicare quæ per defunctum inchoata sunt: vt *ff. eod. l. 1.*

l ¶ *Fideiussione.* putā quia malum fideiussorem accepit in causam pupilli: nam teneatur eo nomine. 1. Vel aliter: quia cūm * debuit exigere alios debitores pupilli, & seipsum debet exigere: & si non fecit, desolatior in actionem tutelæ prima actione *ff. de admin. tut. l. quotiens. §. 1.* etiam si prima erat finita tempore: vt *d. quotiens. & ff. de fideiuss. tut. l. tutor datus. & ff. de neg. gest. l. dominus. §. pen. & §. fin. & l. qui sine.* ACVTVS.

Heredes.] CAVTA. Si ad tutoris heredes, vel curatores aliquid ex re pupilli vel adulti pervenisset id restituere debeant, quæritur? Dicitur quōd sic: & sine administratore tutore vel curatore fit, non tenetur. VIVIAN.

m ¶ *Cognatur.* vt T. *eod. l. 1.*

n ¶ *Ambigendum.* vt T. *eod. l. pater.* & facit T. *arb. tut. l. tutela.*

SI TVTOR, VEL CVRATOR NON GESSERIT.

TITVLVS LV.

De hac titulum, vere sumpsit quod dicit titulo generali, l. 6. etiam eum qui nihil gessit actionem tutelæ tenere: vtrō fideiussit, non directe, & excusse petitio ex qui gessit. l. 1. hoc est in prima parte. l. 8. l. de admin. tut. l. 1. §. 2. tit. proxim. *Si nemo gessit quem non apparet quis prior, quis posterior sit: quia ff. eodē d. tutem acta par, vel culpa Lata, perinde omnes tenentur, ac si communiter tutelam indistincte gessissent.* l. 1. vt secundo parte. *Si hi autē alij gesserunt, alij vel gesserūt post eos, qui gesserunt, si solvendo, aut minus solvendo inventi fuerint, conveniuntur, qui non gesserunt vel culpa nomine, quōd suspectos contuerunt non fecerunt,* l. 1. §. fin. *Vel si forte contrarii tutorum parentes fuerint, qui solus tutelam gessit, quōd non ei postulaverint tutorem adiungi, aliis ex qua ratione professuerint rebus pupilli.* l. 1. CVIACIVS.

Qui non admittitur ad accusandū, potest esse procurator inquisitionis, & potest implorare officium iudicis in locū deficientis accusatoris, quand est notorū dignū. BALD. Vel sic: *Tutores etiā nō gerenti imputantur, si concurratorem suspectū nō fecit: & liberius, qui nō potest patronū de suspecto accusare nō prohibetur iudicis officiū implorare.* SAL.

Vo

*Tutori à se vel ab alio debent exigere.

b Contiuatio.

a ¶ *Debuerunt.*

480/C.IV.K.5-4, 1345-1346
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Debuerunt.* vt ¶. *l. prox.* & ¶. *de test. tut. l. si tibi pater.* & *ff. de vi- su. nupt. l. si qua tutor.* §. *quinetiã.* licet enim gessisse videntur & qui per alium gerit: vt *ff. de admin. tut. l. cin autem.* §. *gessisse.* & *l. tres tutores.* & *ff. de fideiuss. tut. l.* 5. nihilominus tamen contrarium *ff. mand. l. si procuratorem.* §. *si tutores.*

Quia in actione tutelæ vsurarum fit condemnatio: de vsuris pupillaribus supponit. Azo.

b ¶ *Pupillaribus.* Pupillares dicuntur, quas pro conditione suæ personæ poterit pupillus stipulari secundùm modum, qui est suprà *de vsur. l. eos.*

Imp. Alexander A. Zetico.

Certum est non solùm eos, qui gesserunt: sed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ teneri, etiam in ea, quæ à contutoribus seruari non potuerunt: si modò cũ eos suspectos facere deberent, id officium omiserunt. Tu autem etsi contra patronum tuum famosam actionem instituere non potuisti: prouidere tamen, ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum, cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti. PP. II. Id. Decemb. Maximo II. & Æliano Coss.

Contutor pro gestis à contutore idoneo non tenetur in subsidium: pro neglectis ab vtroque pariter tenetur cum illis. Salyc.

II. Idem A. Iusto.

Qui se non immiscuerunt tutelæ, vel curæ ex persona eorum, qui gesserunt, & idonei sunt, non onerantur. Si qua verò sunt, quæ cùm geri debuerint omissa sunt: latæ culpæ ratio omnes æqualiter tenet. PP. VIII. Kalend. Maij, Iuliano II. & Crispino Coss.

DE VSVRIS PVPILLARIBVS.

TITVLVS LVI.

Etiam hoc titulo specialiter resumit, quod attigit generali l. 7. in tutela arbitrio venire vsus ac contutimus, vel ex consilio Iustiniani sumpsisse, si pecuniam pupillarem tutor in suos vsus conuerterit, l. 1. & ex causa relata in l. 7. §. quæ tit. D. de admin. tut. Ex cæteris tenere secundũ morẽ regionis à die, quo in officio pecuniarum ... condemnationis, aut reddita tutela ... Et ea sunt vsuræ pupillares, quas tutor debet, non tantùm si ea sua persona ... si ex persona contutoris, quid suspectum admonuerit, d. l. 7. § pen. hoc tit. Verum etiam pecunia ... quam tutor non habuit, vel sua non ... quæ non habuit prædia, quæ compararet, in actione tutelæ vsuræ non veniunt l. 3. hoc tit. l. cùm plures. § vlt. D. de adm. tut. Illud notandum vsurarum pupillarium cursum impedir duobus modis: Oblatione pecuniæ, & obsignatione, & depositione, l. 1. in fin. D. de vsur. l. 28. § 1. D. de administ. tut. Et oblatione per denunciationem facta saepius, & ad extremum apud alium ... à tutore ... facta si paratum esse parem rationem cum pupillo facere, siue denunciatione, & depositione l. 4. hoc tit. Cvias.

Si tutor pecuniam pupilli in vsus suos conuertit, ad vsuras tenetur. Salyc.

I. Imp. Antoninus A. Crescentino.

Tutorem, vel curatorem pecuniæ, quam in vsus suos conuertit, legitimas vsuras præstare debere, olim placuit. PP. Non. Iun. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Tutor tenetur ad vsuras, etiam eius, quod à contutore debetur, vel pro contutore debet. Sal.

II. Imp. Alexand. A. Ampliato.

Eius, quod ex causa tutelæ debetur, vsuras præstari oportere, dubium non est: quamuis aliis pro participe muneris necessarias solutionis inrogetur: quia non id aliàs contingit, quàm si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit. PP. XIII. Kalen. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Non imputatur tutori, si non potuit negotiari cum pecunia pupillari: sed tenetur eam mortuam. Bal. *Vel sic: Si tutori non potest culpa imputari, ad vsuras non tenetur.* Sal.

III. Idem A. Vitalio.

Si pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neque in emptionem possessionum conuertere potuisti per ignorabit iudex vsuras eius à te exigi non oportere. PP. Id. April. Modesto, & Probo Coss.

Obligatus ad rationem reddendam, aduersa parte nolente agere, potest petere testes recipi ad æternam rei memoriam: per quos fiet probatio sui iuris, h. d. secundum vnam lecturam. Et item quòd assignatur aduersario terminus ad agendum hoc dicit secundum aliam sed

b ¶ *Non potuerunt.* dic, vt dixi suprà *de proba. l. ex persona.* & ¶. *si tutor vel c. l. 3.* Vide *l. 6.* ¶. *de fideiuss. tut.* vbi similia verba habentur.

c ¶ *Omiserunt.* hic dic, sicut dixi ¶. *de dini. tu. l. 9.*

d ¶ *Patronum tuum.* qui & contutor erat.

e ¶ *Actionem.* id est, accusationem de suspecto: nam actionem pecuniariam etiam famosam pupilli nomine potest intendere: vt *ff. de in ius vocand. l. quæsitum.* quæ est contra. 2. Vel dic proprie: & non potest scilicet suo nomine intendere: nisi ex magna causa: vt *ff. de in ius vocan. l. sed si hac lege.* §. *fin.* sed nomine pupilli secus in contrarium. 3. Vel dic: non potest accusare; scilicet per libellum sed implorando officium iudicis, sic, vt subiicit: quod dic vt in *summa de ob. patro. præstan.*

f ¶ *Potuisti.* implorando per officium iudicis, vt ille remoueatur, & alius detur: etiam sine accusatione hoc fieri posse: vt *ff. de suspe. tut. l. 3.* §. *præterea.* Sed quidam dicunt hic peti curatorem non eum remoueri, cùm sit coniunctus pupillo necessitudinis vinculo: vt *ff. de suspe. tut. l. si tutor, in princ.* quòd non placet: quia non pupilli, sed contutoris erat patronus: sed tamen posset legi in patrono pupilli.

Qui se.] Casvs. Si duo tutores dati sunt pupillo, & vnus gerat, alius non: ille, qui non gerit, non tenetur, si alter, qui gessit, idoneus est. Si verò aliqua sunt, quæ à nullo eorum gesta fuerunt: vterque periculum commune portet. Vivianvs.

g ¶ *Tenet.* nisi erant appendicia eorum quæ gesta fuerunt: *ff. de admi. tu. l. tres tutores.* in ea. & facit ¶. *l. prox. in pr.* & *de dini. tut. l. fin.* & *ff. rem pup. sal. fo. l. 2. vel quasi.* §. *si quo procurator.* ¶ Et nota cùm quis ad tutelam vocatur iure, & non tenetur, si se non immiscuit: aliàs sic, negotiorũ gestorum vt ¶. *de testa. tut. l. 3.* Aut vtiliter: & tunc si non habet excusationem, tenetur ex quo scit se nominatum: nisi alius gerat, vt ¶. *de admin. tut. l.* & *si fidem.* Si habetur excusatio eã intra legitimum tempus: & tunc non tenetur: aut non exequitur eam intra legitimum tempus: & sic pro toto tempore tenetur, si iussus est administrare: *ff. de excusa. tut. l. si is qui tres.*

Pecuniam. Casvs. An tutor, vel curator, qui pecuniam pupilli, vel adulti in vsus suos conuertit, ad legitimas teneatur vsuras, quæritur? Dicitur quòd sic. Vivian.

h ¶ *Legitimas.* id est, pupillares, nõ minus & tamen more regionis: de hoc sicut palam conuenit: & sic loquitur *ff. de adm. tut. l. contra qui.* §. *qua autẽ sunt.* 2. Vel dic *legitimas.* i. centesimas: vt quãdo conuertit eã: vt *ff. de adm. tut. l. non existimo.* & *ff. de neg. gest. l. si fine.* 3. Et omnes dicuntur legitimæ, quod est, à lege statutum: & facit ¶. *eod. tu. l. 19.* & *depositi. l. si depositi.* ¶ Et not. quòd quandoque præstãtur centesimæ, quandoque pupillares, ita vt nõ minuatur per cõsuetudinẽ regionis: vt patet per d. l. *ff. de adm. tu. l. tutor, qui repertorium.* §. *si post.* vsque in fi.

Eius.] Casvs. Si plures sunt tutores, & vnus vel ex persona sua: quia gessit, & male: vel omisit, cũ gerere debuit: vel ex alterius persona, qui soluendo nõ est, cõueniatur, & nõ soluat: an teneatur ad vsuras, quæritur? Dicitur quòd sic: sed videtur quòd ex persona alterius vsuras soluere nõ debeat: quia euenit vt ab alio vsuræ præstentur, si cõtutorẽ suspectũ non fecerit, cũ facere poterat. Vivian.

k ¶ *Dubium non est.* vt *ff. rem pup. sal. fore. l. si postea.*

l ¶ *Muneris.* qui, cùm suspectus remoueri debuit, remotus non est.

m ¶ *Solutionis.* sortis, & vsurarum.

n ¶ *Quia non.* id scilicet, vt vsuræ præstentur pro alio, &c. vt hic, & *ff. de adm. tut. l. tutor, qui repertorium.* §. *pen.* Accvrs.

o ¶ *Imputari possit.* hoc potest admitti diuisa tutela à testatore, vel iudicem: ¶. *de dini. tut. l. 9.* Si autẽ nõ erat diuisa, & omnes gesserunt, vt hic erant omnes tenentur in solidum, etiam si nõ debuit, vel potuit remouere vt suspectum.

Si pecuniam.] Casvs. Si tutor pecuniã pupilli fœnerare, vel in emptionẽ prædiorũ idoneè collocare nõ potuit: an ad vsuras pecuniæ, si eã depositã teneatur, quæritur? Dicitur quòd non. Vivianvs.

p ¶ *Idoneis hominibus.*

Leg. idoneis nominib. Sic in *l. creditor.* *ff. de solut.* & *l. D. Seuerus.* *ff. ad leg. Falc.* Vide scripta ad tit. *C. ad S.C. Macedonianum.* Cvi.

q ¶ *Conuertere potuisti.* quod credidi nõ est, si nomen suũ dedit vt *ff. de admin. tu. l. cũ plures.* §. 5. & *l. seq.* §. *ab eo.* & *l. sin. in eo. tit. l. tres aut depositionem in pr.* & *in aut. vt hi, qui obl.* §. *quod si nobis. col. vi.* *Populus.*]

DE VSVRIS PVPILLARIBVS.

a ¶ *Debuerunt.* vt ¶. *l. prox.* & ¶. *de test. tut.*

Marginal notes: a Gessisse videntur & qui per alium gerit. — b Actio pro suspecti accusatione. — c Tutor suspectus quidem sine accusatione remouetur. — d Tutor datus pupillo ... si quando non ... — e Tutor immiscens ... non tenetur ... si non habens excusationem ... — f Tutor vtiliter datus non habens excusationem, & ea quem intra legitimum ... — a Continuatio. — b Pupillares vsuræ quæ dicantur. — c Legitimæ vsuræ pro pupillaribus, vel centesimis, vel his, quæ à lege constituta. — d Præsumitur pupillaris pecuniæ ... occupare posse, qui ... fœnori.

480/C.IV.K.5-4, 1347-1348
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Pupillus agere vobiscum actione tutelæ compelli non potest [a]. Verùm aduersus futuram calumniam, vt & si quid ei debetis, cursus inhibeatur vsurarum denunciationibus frequenter [b] interpositis, ad iudicium eum prouocate: ac si rem dissimulatione proferat [c], actis apud præsidem prouinciæ factis †, voluntatis [d] vestræ rationem declarate: quo facto tam vobis ipsis, quàm securitati filiorum vestrorum consuletis. Quod & in curatoribus locum habet. PP. III. Kalend. Septemb. Sirmij, CC. Coss.

Pupillus.] Cvias. Si tutor finita tutela credat se debere pupillo pecuniã, & pupillus nolit eum conuenire, vel rationes audire administrationis propter cursum vsurarum, an possit adultum compellere, vel saltem compelli, vt eum conueniat, quæritur? Dicitur quòd non: sed sæpiùs debet facere pupillum ad iudicium citari, vt sic magis contumax præsumatur, & sic ei securitas possit prouideri: qualiter autem hoc fieri debeat, non aperit. ergo dic, quòd offerre debet: si nõ acceptat, declaret hoc iudici, & actor consignet, & deponat, & sic inhibetur vsurarum cursus. Idem est in curatore obseruandum. Vivianvs.

a ¶ Compelli non potest. vt suprà vt nemo inuit. l. j. sed fallit in casibus: vt ibi not.

b ¶ Frequenter. vt ex hoc magis contumax præsumatur.

c ¶ Proferat. id est, differat.

d ¶ Voluntatis. quæ est: quia vultis soluere. ¶ Et quod subiicit: quo facto: supple & depositis solenniter: vt ¶ de præscriptionibus. l. si rem. 1. Vel dic quæ voluntas est, quod vultis producere testes [a] ad perpetuam memoriam qualiter nihil debetis: vel si debetis, qualiter offertis: vt futura vsura impediatur: & pro hoc est quod subiicit, actis etiam, &c. vt in authentic. de testib. §. penultim. coll. vij. j. Tertium etiam est consilium, vt petat à iudice, vt statuat tempus pupillo, vltra quod non audiat eum agentem: vt in- frà de ingenu. ma. l. diffamari. & ff. quibus ex caus. ma. l. sed & si. §. ait prætor.

a Testes producti ad perpetuam memoriam possunt.

primam notabiliorem puto. Bal. Vel sic: Tutor non potest pupillum suum quandam compellere, vt agat contra eũ: sed denũciationibus factis potest coram præside ea ad quæ tenetur, deponere: & pro depositis nõ current vsuræ. hoc dicit secundum aliam lecturam: & hoc intendit: Reus nõ potest compellere eum, qui suũ se dicit creditorem, vt agat: sed potest eum testes facere examinari ad perpetuam rei memoriã, vel potest petere, vt ei præfigatur tempus, vltra quod non audiatur. Sal.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Dicario, & Aurelio.

hodie. Sed hodie contrà: vt in authen. de fideiuss. §. [illegible]

¶ Diuidere. inter reũ, & fideiussores: vt ¶. de duo. re. l. reos. in princ. sed fideiussores contra pupillum non habent beneficia. [illegible] ff. rem pup. sal. fo. l. sin.

g ¶ Apud [illegible] quòd [illegible]

Non est.] Cvias. Si tutor contrariat pupillo, & soluat: liberatur fideiussor. Si verò fideiubeat pro tutore refert: an simpliciter an interueniente stipulatione rem pup. sal. fore. primo casu tutore soluente liberatur fideiussor: secundo casu tutore satisfaciente, non dicitur liberatus: sed non incidisse in obligationẽ. vel primo casu obligatur fideiussor in tutorem, secundo in id tantùm, quid à tutore seruari nõ potest. Vivian.

h ¶ Liberari. vt Instit. quib. mod. toll. oblig. in pr. & ¶. de fideiuss. l. si [illegible] in fine.

i ¶ Simpliciter. sic dicens, pro isto fideiubeo. Accvrsivs.

k ¶ Planè. Sed nõnne idẽ in primo casu, quod in his duobus est? Resp. non: quia primo ab initio fuit obligatus dicque postea liberatur. sed in his non fuit obligatus: dicque non liberari sed non incidere in obligationem dicitur, nisi in id, quod deest: vt ibi: & ¶. de ver. obl. l. decem. Accvrs.

a ¶ Stipulatio. Hinc pẽdet ratio l. 10. ff. rem pupil. saluam fore. Idem obtinet in specie l. 52. §. penul. ff. de fideiuss. & l. 2. in f. ff. de adminis. tutor. ad ciuitatem pertinent. Cviac.

b ¶ Obligatus. Vide scripta ad l. 116. ff. de verb. oblig. Cviac.

[illegible] & [illegible] fideiussorum [illegible]

† Testes, & probatio [illegible] publicam [illegible]. Gloss. l. in causis. de fide instrum.

h Liberari, & non incidere in obligationẽ differunt.

DE FIDEIVSSORIBVS TVTORVM, vel curatorum.

Titvlvs LVII.

His titulus ostendit de tutela, vel cura nõ tantùm agi cum tutore arbitrio tutela, vel vtili negotiorum gestorum cum curatore: sed etiam cum fideiussoribus eorum actione ex stipulatu, qui & ipsi vsurarum pupillarium nomine tenentur, l. 10. rem pup. sal. fo. Et electionem adolescenti esse cum ipso tutore agere velit: an cum fideiussore eius, vel diuisis actionibus partim cum tutore, partim cum fideiussore, vt in solidum cum vtroque, ne bis idem consequatur, l. 1. hoc tit. l. 3. §. 1. D. de duob. reis. l. grege. §. etiam. D. de pig. quam electionem omnibus creditoribus ademit Iustinianus No. 4. quæ de causa in Basil. non extat Constitutionum huius tituli quæ sunt de electione, & notanda distinctio l. 2. in quæstione illa, An electo tutore fideiussor liberetur. Multũ enim interest simpliciter acceptus sit, an in eam causam. Cviac.

Cum tutore, & cum fideiussore non potest pupillus in solidum agere. Sal.

I. Imp. Alexander A. Felici.

Eligere debes [e] vtrùm cum ipsis tutoribus, vel curatoribus, seu heredibus eorum an cum his qui pro ipsis se obligauerunt, agere debeas, vel (si ita mallis) diuidere [f] actionem. Nam in solidum & cum reo, & cum fideiussoribus agi iure non potest. PP. X. Kalend. Febr. Iuliano II. & Crispino Coss.

Ista lex probat, quòd fideiussor tutoris potest se obligare sub duabus formis: scilicet simpliciter & in defectũ tutoris: & vtraque forma bona est: licèt prima sit pura, secũda conditionalis: quod est notabile, & ideò dicitur instrumentum: & si dictus tutor non soluerit, tu ei fideiussor promissa de suo soluere, & adimplere. Bal. Vel sic: Pro ea parte, quã tutor soluit, liberatur fideiussor suus: siue sit simpliciter acceptus, siue rem pupilli saluam fore, vel indemnitatem promisit. Sal.

II. Idem A. Prisco.

Non est ambigui iuris, electo reo, & soluente, fideiussorem liberari [h]: & ideò si simpliciter [i] acceptus est fideiussor in id, quod tutor, seu curator debiturus esset: cùm proponas tutorem seu curatorem condemnatum soluisse, quid dubium est, fideiussorem liberatum esse? Planè [k] si stipulatio rem saluam pupillo fore, interposita est: vel cautum est in id, quòd à tutore, vel curatore seruari non potest, manet fideiussor obligatus [a] ad supplendam tibi indemnitatem. PP. VII. Kal. August. Fusco II. & Dextro Coss.

De fideivssoribus tutorum vel curatorum.

Eligere.] Cvias. Finita tutela pupillus habet eligere vtrùm velit agere cum tutoribus, seu curatoribus, vel cum eorum heredibus, vel cum fideiussoribus eorum, vel velit agere pro parte cum tutoribus, vel cum curatoribus, vel cum heredibus eorum: & pro parte cum eorum fideiussoribus. Si autem velit omnes in solidum conuenire: hoc sibi non licebit. Vivianvs.

e ¶ Eligere debet. vt l. de act. & oblig. l. est in arbitrio. Codic.

DE CONTRARIO IVDICIO TVTELÆ.

Titvlvs LVIII.

Cum de iudicio tutelæ directo dictum sit, quod pupillo competit, ad contrarium veniendum est, quod tutori in pupillum datur finita tutela. In eo venit, quod tutor impendit de suo in rem pupilli, l. 3. hoc tit. vel etiã quod pupillus ei debuit ex causa tutelæ versuram, l. 1. §. de in lit. iur. cũ & quodcunque ex iudicio tutor consequi potest, id etiã consequitur directo consequitur iure compensationis, d. l. 1. & 3. Illud notandum est ex l. 1. & 2. in contrarium iudicium nõ venire, vt tutori qui soluit pro contutore condemnato in solidum, pupillus cedat actiones suas aduersus condemnatum, quia post solutionem eius extincta sit tutelæ obligatio, nulla pupillo superest actio, quam cedat: sed si, qui soluit, in condemnatum est actio negotiorũ gestorum. Ante solutionem vero ceditur actio tutori, qui omne, quod ex causa tutelæ debetur, soluere paratus est pro se, & pro collega: vel in solutione ipsa si conuenerit, vt solutõ tutori cederentur actiones aduersus collegas, l. 1. hoc tit. l. Modestinus. D. de solut. l. cum is, qui. D. de fideiuss. vel siue cessio ei datur vtilis quasi ex cessione præsumpta, l. 1. supra de oblig. & actio. siue tutore condemnato ex communi culpa, cedenda ei sint actiones in collegas, quod condemnatus consequatur in actione iudicati per exceptionem doli mali: vel siue cessione, dantur vtiles, vt dixi titulo 52. quod vtique verum est, etiamsi

De contrario iudicio tutelæ.

I pro contutore.] Cvias. Si finita tutela pupillus vnum de tutoribus ob cõmunem dolũ conuenerit, & condemnari fecerit, & aliis pro condemnato soluerit: si postea alia de velit, vt pupillus cedat sibi act. aduersus contutores contrario iudicio tutelæ ad id faciendum posse pupillũ cõuenire, quæritur? Dicitur quòd

480/C.IV.K.5-4, 1349-1350
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

non. Si verò solueris, vt redderetur ei actio: hoc casu videtur actionem emisisse vt ea sibi cederetur, poterit pupillum cõpenire. VIVIAN.

a ¶ *Indemnatus*. id est, absolutus propter commune delictum, vel eorum tantùm, cùm te diuisim administrastem suspectum fuisse debuerit, secundùm quosdam. ACCVRSIVS.

b ¶ *Actio*. scilicet contra eum, qui iam per solutionem tuam liberatus est: tuo tamen nomine vellem habere. *I. depos.* secundùm Iva. ACCVRSIVS.

c ¶ *Amisti*. dicendo, *indeb.* solisti, vt cedas actionem.

d ¶ *Eam*. id est, tuam.

e ¶ *Datus*. scilicet tu.

f ¶ *Heredis*. contutoris.

g ¶ *Commoueri*. vt *ff. de fideiu. l. indefensum*. ¶ Et sic quæ est inutilis cedenti, esse videtur, cui cessa est vt *f. mandata. l. Papinianus. & ff. de cessi. l. si possessor in princ. & fac. ff. de mu. ren. l. q. & infr. & facit §. de fideiu. l. nulla*.

Si tem.] CASVS. Duo serui tutores, qui malè administrabant bona pupilli, contra vnum, qui erat absens, agit, & in solidum condemnari fecit: hic ille sciens se condemnatum, nec appellauit, & sic acquirit ex solutione: ipse condemnatus conuenit pupillum, vt sibi cedat act. adversus contutorem: vel si non cedat, conuenit tutorem vtili neg. gest. act. vel tutelæ. VIVIAN.

h ¶ *Si non ex propria culpa*. Duo[c] erant tutores puellæ: vnus, qui erat absens electus à pupilla, in solidum fuit condemnatus. ACCVRSIVS.

b ¶ *Non ex propria culpa*. idem [d] & ex proprio dolo, vt actio ei non cedatur: vt *ff. de tut. & ra. distr. l. j. §. nunc vtrum. sic & ff. pro suo. l. cum duobus. §. fin. sic & procurator*, qui solus in pœnam suam delictum: vt *ff. de procur. l. qui proprio. §. idem consilio*.

i ¶ *Abiens*. cùm constabat eum malam fouere causam: aliquia cõtra: vt *ff. de eui. l. si debit. & l. si per imprudentiam*. Vel dic quòd fuit absens[e] ex iusta & probabili causa.

k Caperit. opponitur ergo hanc exceptio condemnatam actionem etiam post sententiam [f] vt *hic, & ff. de fideiuss. l. si fideiussor*.

l ¶ *Mandari*. pro parte non in solidum: vt *ff. de actionibus emti & indefensum non post litem contestatam condemnatus sit, qua sententia valet*, l. vit.]. quem. & quæ. tut. *& in sententia adpromissori ex fide bonitatis non appellauerit*, l. 1. hoc tit. *Recte ex communi culpa. Nam si ex propria, nulla re in posset esse actio in collegio: neque item ex clamati delictoque si sua nouissimi fuerit*. CVIAC.

Actio existente cedi non potest. BALD. Vel sic: *Post solutionem simpliciter fieri non potest, nec valet cessio: sicut si solutum cũ pulla, vt cedatur*. SAL.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Sirmiani.

I pro contutore iudicato [a] pecuniam soluisti: nullam iudicium tibi contra pupillum competit vt delegetur tibi aduersus liberatum actio [b]. Quòd si nomen emisti[c]: in rem suam [d] [e] procuratore datus [e], heredes [f] iudicati † poteris conuenire. PP. VII. Kalen. Mart. Fabiano, & Mutiano Cos.

Vbi probationes sunt liquida, condemnatus in absentia non præsumitur condemnatus ex contumacia: sed propter malam causam. BALD. Vel sic: *Tutor non ex propria sed contutoris culpa condemnatus solutio, habet beneficium cessionis, & vtile actionis*. SAL.

II. Imp. ANTONINVS A. Primiciae.

Si non ex propria culpa [h] solus pupillæ condemnatus es: sed absens[i], & indefensus acquieuisti: cùm ex causa iudicati satisfacere coperit [k], actiones aduersus contutores tuos mandari[l] tibi à pupilla desideres, vel vtili actione [m] [n] vtebaris. PP. II. Id. Octob. Duobus, & Aspris Cos.

Pro illa parte, ad quam pupillus succedit, tutores extinguuntur actio tutelæ, & non in plures, quæ erogata à tutore bona fide possunt per coheredem pupillo compensari, vel contrario iudicio repeti.

III. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIA. AA. Thessali.

Si pater tuus, quem priuigni sui tutelam administrasse proponis, testamento rectè facto pupillo etiam quondam suo herede instituto, decessisse quoniam non nisi pro portione hereditaria tutelæ petitionem cõfusione constet extinguì [o]: pro residua parte succedentem patri, tutelæ te conuenit apud cõpetentem iudicem reddere rationem: qui secundùm bonam fidem, eorum etiam, quæ patri tuum in rem [p] eius erogasse dicis admissa compensatione [q], reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem. Quòd si sciens amplius in rem suam erogasum, agendum propterea tutelæ non putauerit: eum contrario iudicio conuenire potes [r]. S. XVIII. Kalen. Ianuarij, C.C. Cos.

DE AVCTORITATE PRÆSTANDA. TITVLVS LIX.

Explicatis actionibus, quæ ex administratione negotiorum nascuntur, dat titulum de auctoritate tutorum: quoniam ab administratione tutores separabant auctoritatem, vt Vlp. lib. Regularum. Dum ait pupillorum, pupillarumque tutores & negotia gerere, & auctoritatem interponere: mulieres nacem tutores, aut fieri, quod autem tutelam lex Claudia sublulisse, auctoritatem dantes ei, & causam de auctoritate non minùs, quàm de administratione rationem reddit tutor conuenitur tutela iudicio. l. si tutor. D. eod. & recipiendum etiam abesse sine tutoris auctoritate pupillum tutori obligatur contrario iudicio. l. 1. D. de cons. tut. act. qui aliq non obligantur sine tutoris auctoritate, nisi in quantùm locupletior factus est ex obligatione. D. Pij cùm tamen aliam sibi solam obligare posse. Duæ auctoritates in hoc titulo tollimus Constitutiones nostræ. Vna, vt in minoribus causis necessaria sit auctoritas tutoris, vel curatoris. l. 4. Iure enim vtuti vt cum fœmis est criminale iudicium, & cum minoribus sine tutoris, vel curatoris auctoritate. & ipsi accusantibus sufficit affectum, & præsentia tutoris, vel curatoris. l. 2. D. de accusat. l. 7. § ad leg. Iul. de adult. & Paulus p. fent. tit. 11. nec testamentum aliò sine auctoritate habet. Aliam est, vt si plures sint tutores: in omni re vnius auctoritas sufficiat indistinctè, præterquàm si pupillus in adoptioni detur: quod iure fit ex obligatione Ancorum adhibita auctoritate omnium tutorum. nec sic in vnius potestate fuisse tutelæ. l. 1. hoc tit. Iure enim vtuti id esset omnia tutorum condicio est. Ex testamentarii, vel dotis per inopsiciant vnius auctoritate sufficit. licet in litibus litem denuntiari omnibus ipsi pl. tam indemnis tutelæ, quàm dotis hæ omnibus, quibus contentum pars vna attributa est. l. C. Th. de dot. vel ed ff. l. 1. § ex plaut. con. Rs. Legitimorum nacem omnium, vel dotarum ex inopsiciens auctoritas necessaria esse videtur Vlp. eod. lib. duo. Sed l. 5. huius tit. in hac causa vnus omnium tutorum parem esse constituit, vt sufficiat ipso arrogantium omnis in nulla alia omnes auctoritatem suam accommodare debeat. In hoc, inquam, confistit quòd in alia differentia est: vt in satisdationes mere, quod fideiussor. l. dicam legitimo, & dari sine inopsiciens, & in ipso affirmi satisdatio, quia ex testamento D. Trionis pupilla conspicit in magistratus municipales, & hæc habet in legitimis dumtaxat tutoribus, & in his qui dari sunt sine inopsiciens. Auctoritas est approbatio tutoris expressa, qua interponitur perfectio ex quod pupillus ex præsenti gesta. Hoc enim præsentia, & tacitumitas tutoris auctoritatem imitatur. CVIAC.

Pupillus potest sibi stipulari sine tutore: sed non alienum retinere. hoc dicit cum l. sequen. SALYC.

ra. ff. de fideiuss. l. si pupillus. & de admin. tut. l. si plures. in fin.

m ¶ *Desiderabis*. Cõtrà *V. I. proc. vbi* non mandatur à pupillo. Sed ibi solutit, hic non.

n ¶ *Vtili actione*. scilicet neg. gest. vel tutelæ, secundùm Azo. sic & *ff. de negot. gest. l. ex facto. & supra si cert. pet. l. si absente. & ff. de act. & obli. l. in fa. facit in Rdiscribitur vt ff. de fideiuss. l. vt fideiuss.*

o ¶ *Vel vtili actione*. Quę à Diuo Pio data est, *l. 1. vel Inst. Tut. t. de actio. & obli. cum A. & rationibus distrahendis*. CVIAC.

Si pater.] CASVS. Pater tuus administratione tutelam priuigni sui & ex mala administratione timebatur pupillo priuigno in cccc. decesse priuigno, & te heredibus institutis & ita cõfusione extincta est actio reliqua tc. à te poterit petitio fieri: pater aliqua in rem priuigni impendit: ergo ad conuentiem quantitatem compellabo. Si verò quotquot impendit, & in cccc. tãtùm tenebatur, nec agere velit, plus fecit quàm debitum fit: potest eum conuenire contrario iudicio in id, quod superest deducto debito. VIVIAN.

o ¶ *Propenia*. Nu. tirirum[a] posse esse tutorem priuigni, non tamen apud eum ali: vt *hic, & supra vbi pu. ren. de. l. 1.*

p ¶ *Eringui*. vt *supra de negot. gest. l. si ab eo. & de hered. ac. l. si adulta. & infra ad legem Falcid. l. licet. & supra de tri. vindic. l. cum à patre*.

q ¶ *Compensatione*. *Et supra communi diui. l. ing. in fi. & ff. commo. l. in rebus. §. fine*.

r ¶ *Potes*. *Sic ff. commo. l. in commodati. §. j.*

Viuiens pupilli tutor et si potest Vlpi Cotta in memoribus in tutela, vtiliter potest ei non posset adde similes Gaius crimen à tutore l. 1. *supra* vbi pupil. adcusari debuerit.

DE AVCTORITATE PRÆSTANDA.

De tutoribus & curatoribus dictum est: & quia oportet eos auctoritatem præstare minoribus in his, quæ agunt, vel pacciuntur in præsentiam suam, petit de auctoritate præstanda. ff. 26.

Equa tutoris.] CASVS. Si pupillus sine tutoris auctoritate stipulatus aliquid sibi dari, vel fieri: an valeat stipulatio, quæritur? dicitur quòd sic. VIVIAN.

a ¶ *Stipu-*

480/C.IV.K.5-4, 1351-1352
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Antoniano.*

NEque tutoris a, neque curatoris absentia quicquam stipulationi pro pupillo b, vel adulto habitæ nocet. Sine die, AA. COSS.

II. *Iidem AA. & CC. Seuero.*

NEque actiones † sine tutoris b auctoritate in ætate pupillari constitutus remittendo, quicquam amittere poteris c. S. XVII. Kalend. Maij, CC. COSS.

Emens à pupillo sine tutore, non præscribit. SAL.

III. *Iidem AA. & CC. Caio.*

EVm, qui à pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparauit, longi temporis spacium non defendit d. S. III. Kalend. Decemb. CC. COSS.

Minor non potest esse in iudicio criminali sine tutoris, vel curatoris auctoritate. SAL.

IIII. *Imp.* IVSTINIAN. A. *Ioanni* * P.P.

CLarum posteritati facientes, sancimus omnino † debere & agentibus, & pulsatis in criminalibus causis minoribus vigintiquinque annis adesse tutores, vel curatores, in quibus casibus * adultos, & pupillos leges accusari concedunt e: cum cautius, & melius sit cum suasione perfectissima & responsa f facere minores, litémque inferre g, ne ex sua imperitia, vel iuuenili calore aliquid vel dicant, vel taceant: quod si fuisset prolatum, vel nô expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo h eos eripere. Dat. X. Kal. Mart. Constantinopo. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

In omnibus actibus sufficit auctoritas vnius tutoris, nisi administratio sit diuisa: & nisi auctoretur super eo, quod finit officium. BAL. Vel sic: *In gerendis à minoribus, sufficit vnius tutoris, vel curatoris auctoritas interposita super his, quæ spectant ad eius administrationem: nisi sit actus, per quem tutela finiatur: quia tunc omnium consensus exigitur.* SAL.

V. *Idem A. Ioanni P.P.*

VEterem dubitationem g amputantes, per quam testamentarij quidem, vel per inquisitionem dati tutoris, & i * vnius auctoritas sufficiebat, licèt plures fuerant: non tamen diuersis regionibus destinati, legitimi autem, vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur k: sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue ex lege vocati, siue à iudice, vel ex inquisitione, vel simpliciter dati, vnius tutoris auctoritatem pro omnibus tutoribus sufficere l: vbi nondum diuisa est administratio vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus: ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus, vel regionibus auctoritatem pupillo præstare: quia in hoc casu nô absimiles m esse testamentariis, & per inquisitionem datis legitimos, & simpliciter datos iubemus, eò quòd fideiussionis onere] prægrauantur n, & subsidiariæ actionis adminiculû speratur o. Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si nô res, quæ agitur, solutionem faciat ipsius tutelæ: vt putà si pupillus in arrogationê se dare desiderat. Etenim absurdum est p solui tutelam non consentiente: sed forsitan ignorante eo, qui tutor fuerat ordinatus. Tunc etenim siue testamentarij, siue per inquisitionem dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam auctoritatem præstare: vt quod omnes similiter q tangit, ab omnibus cûprobetur. Quæ omnia simili modo & in curatoribus obseruari oportet. Da. Kalend. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

QVANDO TVTORES, VEL CVRAtores esse desinant.

TITVLVS LX.

LEx vltima superioris tituli cum decreuisset arrogatione pupilli finiri tutelam, vel curam, addatur hoc tit. & pubertate eam finiri, vel ætate legitima, cuius definitio ex annis sumitur: non voluntate pupilli sola: quia inuitus tutela continetur. CVIACIVS.

Finitur officium adiuncti simul cum officio eius, cui adiungitur. BALD. Vel sic: *Finito officio eius, cui quis adiungitur: finitur & eius, qui adiungitur.* SAL.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Hermola* *.

[illegible] administrationê tutelæ pupillus potest petere, vt sibi adiungatur tutor, qui eo tempore quo tutela finiatur, ab officio curæ eximitur:

---

a ¶ *Neque tutoris.* Hæc l. i. repetita est ind. 7. [illegible] *de contrah. & commit. stip.* Et hæc illius inscriptio, & subscriptio restitui debet. CVIAC.

b ¶ *Pro pupillo.* nisi sit infans: vt ff. *de verborum oblig. l. mulier.* Excepto vno casu: vt ff. *rem pupil. sal. fore. l. seruum.* & *Inst. de auct. tut. in prin.* & [illegible] *de contrah. stip. l. neque.*

NEque actiones.] CAIVS. Si pupillus aduersus aliquem act. habeat tam sine tutoris auctoritate eam remittere posse, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

b ¶ *Tutoris.* non solùm domini.

c ¶ *Poteris.* quandoque tamen prodesse sibi potest: vt *Instit. de auct. tut. §. neque.*

EVm, qui.] CAIVS. Si à pupillo sine tutoris auctoritate distractum fundû comparasti: eum præscribere non potuisti. VIVIAN.

d ¶ *Non defendit.* vt [illegible] *de vsucap. pro empto. l. ult. qui.* & ff. *si certû peta. l. nam omnis. §. si pupillus.* Sed certè ibidem videtur quòd sic: vt ff. *pro emp. l. ij. §. si à pupillo.* quæ est obie. Solu. Distingue *, cùm quis emit aliquid à pupillo sine tutore. scit eum impuberem: sine credat eum esse tutore, siue non: cum error est in iure, non vsucapit: vt ff. *de vsucap. l. nunquid.* Si verò putat b puberê: aut est mobilis c res, quæ emitur, & aliena & vsucapitur: & sic loquitur contrarium: aut immobilis: & tunc non vsucapitur, cùm nô possit alienari: vt ibi. Sin autem est pupilli etiam mobilis, non vsucapitur: vt ff. *de vsuca. l. vbi.* & ff. *de acq. re. domi. l. bonæ fidei.* ACCVR.

CLarum.] CAIVS. In hac l. dicit imperator, quòd tam in ciuili causa, quàm in criminali, si pupillus, vel adultus conueniatur, vel conueniat, interuenire debet tutor, vel curator ad hoc, vt teneat, quod actum est: ne dicat pupillus quod sibi nocuit vel tacuit, quod sibi prodest. VIVIAN.

e ¶ *Concedunt.* quod est in omni crimine, excepto minime excessiue: ff. *de regulis iuris. l. pupillum.* & *de iniur. l. iij. §. fina.* & *Instit. de oblig. ex delict. §. fin.* & ff. *de fur. l. impuberem.* & ff. *de adul. l. si minor.*

f ¶ *Responsa.* quando conueniuntur.

g ¶ *Inferre.* cùm pulsat, quod facerit in accusando, prosequendo suam, vel suorum iniuriam: vt ff. *de accusa. l. ij.* & *l. hi tamen.* & *infra de adult. l. propter.* ACCVRSIVS.

h ¶ *Calculo.* id est, sententia, non * ergo valet sententia ipso iure sine tutoris auctoritate in iudicio: vt *hic,* & *suprà si aduer. rem iudi. l. etiam minoribus,* & *qui le. per. l. ij.* Sed contractus valet, licèt rescindatur. Primum fallit in iudicio momentaneæ possessionis: vt [illegible] *qui le. per. l. fina.* ACCVRS.

VEterem.] CAIVS. Olim si plures erât tutores dati in testamento, vel à iudice, vel à lege, vel ex inquisitione, vnius dati in testamento auctoritas sufficiebat: si plures erât legitimi, non valebat, sed omniû sufficiebat auctoritas: hodie verò nulla erit differentia cuiuscunque generis sint tutores: dû tamê administratio nô sit diuisa: tûc enim quilibet pro sua regione, seu parte præstabit auctoritatê: nisi ita de factû fuerit, per quod soluitur tutela: v. g. Pupillus vult se dare alicui in arrogationem: finitur tutela. vnde in hoc casu omnes tutores debent præstare auctoritatê: non vnus sufficit: quia quod omnes tangit, &c. VIVI.

g ¶ *Veterê dubitationem.* Vide Vlp. in frag. tit. vlt. in fin. CVIAC. *

i ¶ *Et.* pro, etiam.

k ¶ *Compellebantur.* cuius distinctionis ratio arg. [illegible] *de tu. vel cura. qui sa. nô de. l. non omnium.* ACCV.

l ¶ *Sufficere b.* vt & [illegible] *vtrum ex plu. l. j.* & ff. *de cura. fur. l. cû filio. §. fi. arg.* ff. *de offic. procons. l. j. §. j.*

m ¶ *Absimiles.* sed similes.

n ¶ *Prægrauantur.* vt & ff. *ind. sol. l. iij. §. si tutor.* & *de cura. bo. dan. l. q. §. j.* ACCVRSIVS.

o ¶ *Speratur.* in ipsos magistratus: vt *Instit. de satisda. §. penult.*

p ¶ *Absurdû est.* vt d & ff. *de adop. l. quid ne.* & *l. nam ita.* & *de aqua plu. arcen. l. in concedendo.* & *l. si autem plures.* & ff. *de re iud. l. duo ex tribus.* & [illegible] *de appel. l. nominatores.* & [illegible] *de omni agr. de-ser. l. quicunque desertum. in fi. lib. xj.* & *extrà de temp. ord. c. si archiepiscopus.* & *de officio archid. c. ad hæc.* Sed fallit hoc vbicunque consensus d tacitus sufficit: & facit [illegible] *de cura. furi. l. fina.*

q ¶ *Similiter.* i. æqualiter.

QVANDO TVtores &c.

Quia actis tutela demum finito tutela nescitur, & interuenitur, vt dicit [illegible] *l. arb. tut.* videamus quando tutores, vel curatores desinant esse. ACC.

SI curatorem.] CAI. Si tutor non sufficit ad [illegible]

---

a Stipulatio in pupillum [illegible] sine tutoris auctoritate, non valet.

† al. incipit. *Nec actiones.*

* al. *Seruo.*

* al. *vt quid.*

* al. *Seuero.*

† al. *omnimode.*

a Pupillus alienans rem aliquam sine tutore, an prodest vsucapiendi conditionem.

* al. *caussis.*

b Vsucapere id pupilli nô potest etiam is qui eum putat puberem esse. Hoc est, qui ignorat impuberem. adde Gl. *l. vlt. C. de vsucap. pro emptore.* & *de Capreolanos.*

c adde Gloss. *l. 1. C. si pupill.* *l. ff. de vsucap. pro emptore.*

b Et sic quilibet eorum habet administrationem in solidum.

c Approbari ab omnibus debet, quod omnes tangit. Concord. extra de reg. iur. cap. quod omnes. & c. [illegible]

d Tacitus [illegible] sufficit, vt habeatur pro approbante, qui taceat non reprobando.

* *Hermola.*

480/C.IV.K.5-4, 1353-1354

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

extinitur: hoc est, cùm tempus pubertatis aduenerit: quo peruento, dandus est sibi alius curator propter ætatis infirmitatem. VIVIAN. [illegible]

SI curatores tutoribus adiuncti sunt:[a] pubertate pupilli, tam tutorum, quàm curatorum adiunctorum officium finiri[b], ideóque alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos[c], manifestissimum est. PP. IIII. Kalend. Aug. Romæ, Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Pupillus non potest cassare tutorem. SAL.

II. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC. *Menippo*[*].

TVtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri certissimum est[d]. S. XIII. Kal. Febru. Cæsaribus Coss.

III. Imp. Iustinianus A. *Menna* P.P.

INdecoram obseruationem in examinanda marium pubertate resecantes[a], iubemus quemadmodum † fœminæ post impletos duodecim annos [β] omnimodo pubescere † iudicantur: ita & mares post excessum quatuordecim annorum puberes existimentur: indagatione corporis inhonesta cessante[e]. Dat. VIII. Idus April. Constantinop. Decio V.C. Coss.

DE ACTORE A TVTORE, SEV curatore dando.

TITVLVS LXI.

ET [illegible] *finiri absentia tutoris sola, ut tutor, vel curator alius dari ob eam solam* [illegible] *possit* [illegible] D. de tut. & cur. da. *Sed dari alterum à tutore, vel curatore. Dari dicitur à tutore, vel curatore, quoniam decreto prætoris, aut præsidis postulante tutore, & eius periculo datur plerumque litium* [illegible] *aliquis tutor profecturus, & aliquamdiu absuturus est.* [illegible] D. de adm. tut. [illegible] *vel curator* [illegible] *procuratorem etiam relinquere non potest ex sua persona* [illegible] *vel nesciat fieri*, §. vlt. Inst. de cur. l. decreto. D. de admin. tut. *Igitur necesse est alterum constitui alterum ad lites, aliud alterum ad cætera negotia*, l. [illegible] D. de tutel. CVIAC.

Etiam pater tutor filij non constituit procuratorem: sed actorem ante litem contestatam. BALD. Vel sic: *Tutor pro rebus pupilli petendis non constituit procuratorem sed actorem.* SALYCET.

Impp. Diocletianus, & Maximianus, AA. & CC. *Alphocrationi.*

SI sui iuris[f] constituti filij tui, matri successerunt: licèt te tutorem eorum esse probetur: tamen non per procuratorem[g], sed actorem decreto constitutum à te[h], res eorum te absente peti conuenit[i]. S. Non. Ian. Sirmij, CC. Coss.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM, & curatorum, & de temporibus earum.

TITVLVS LXII.

FInitis tamen tutelam plerumque excusatione, de qua etiam [illegible] *fit in titulis superioribus, tutorem iure datum, ut qua* [illegible] *suo periculo cessare* [illegible] *non excusaverit*, [illegible] D. de leg. tut. [illegible] *& non iure datum non indigere excusatione*, [illegible] *tempus est tandem ut dicat & de temporibus earum, quæ duæ sunt partes tituli huius. Excusatio est allegatio vacationis, seu immunitatis à tutela, vel curatione, quam habet aliquis ex priuilegio, vel ex iusta causa.* [illegible] *Altera pars est de temporibus excusationum* [illegible] *Cui*[illegible] *CVIAC.*

Spado non excusatur à tutela. SALYC.

I. Impp. Seuerus, & Antoninus AA. *Amilio.*

FAlsa † suasione credis te propterea quòd spado[k] sis, immunitatem à tutelis habere. PP. Kal. Maij, Chilone, & Libone Coss.

Curator generaliter, & simpliciter datus, intelligitur etiam datus ad bona extra prouinciam sita: sed de facili ab illis obtinebit liberationem. SALYC.

II. Iidem AA. *Hebentiano, & Cassiano.*

[illegible]

SI curatores. CASVS. Alicui erat datus generaliter curator generaliter: minor habet patrimonium suum tam in Italia, quàm in prouincia:

480/C.IV.K.5-4, 1355-1356
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

an curator Italicus possit se excusare, ne sit curator in prouincia? Dicitur quòd sic: quo facto dandus est sibi curator in prouincia. VIVIANVS.

a ¶ *Dati estis.* à principe, vel ab alio eo mandante: vel à testatore: vt *C. eod. l. testamento.* aliàs non posset is ab eodem iudice tam in Italia, quàm in prouincia dari: cùm in Italia praetor, in prouincia praeses debeat dare: vt *ff. de tut. & curat. datis ab. l. pupillo.*

b ¶ *Generaliter.* vt *Instit. de excusationibus tut. & curat. §. datus. & ff. de excus. & argum. leg. l. Plautius.*

c ¶ *Liberet.* quod facere debet, cùm sit is in Italia: vt *infrà eodem. l. testamento. & ff. eod. l. illud* [illegible] *& l. propter §. licèt.*

d ¶ *Fuerit.* id est, fuerit is liberati à prouinciali administratione. *a.* Vel, id est, si tantùm Italicarum decreto munus est iniunctum.

Curatores à quibus dari possint.

Commissiones simpliciter vt [illegible]

SI curatores a dati estis b generaliter, nec decreto significatum est Italicarum tantùm rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competentem iudicem, vt vos à prouinciali administratione liberet c: quod si factum fuerit d, petent sibi in prouincia curatores adolescentes. PP. VIII. Kalend. Septembr. Chilone, & Libone COSS.

Ingenuus excusatur à tutela libertini: & si excusatio reiiciatur, debet appellare: aliàs tenetur. SAL.

III. *Idem AA. Crispino.*

EXcusationis e quidem iustae, si ingenuus f libertino tutor datus es, certa causa est. Sed cùm te praeses prouinciae audiendum non putauerit propter praescriptionem, quasi tardiùs f adires, nec à decreto prouocaueris g: intelligis parendum esse sententiae. PP. Idib. Mart. Albino, & Aeliano COSS.

Si maritus ignorans curator detur vxori, excusatur à poena senatusconsulti: dum tamen alium petat subsitui. SAL.

E ¶ *Xcusationis.*] CASVS. Ingenuus excusationem habet, ne liberto detur tutor: sed cùm aliquis praetendat hanc exceptionem, & iudex eum repellat quasi tardè praetendisset, nisi appellet, habet necesse parère sententiae. VIVIA.

e ¶ *Ingenuus.* idem si libertus, si modò impetrauit ius aureorum annulorum: vt *ff. eod. l. cùm ex oratione.* liberi h ergo erant tutores aliorum libertorum: vt *ff. de tut. & cura. da. ab. l. pupillo §. liberti.* sed econtrà libertus i non se excusat à tutela patroni: vt *C. eod. l. nec senatorum. & Libertos.*

f ¶ *Quasi tardiùs.* non vsque ad quinquaginta dies.

g ¶ *Prouocaueris.* quod possit: vt *ff. quando app. sit. l. j. §. si quis tutor.*

hanc Leitur professiones, l. j. ff. eo. tit.

h Liberti libertorum tutores erant.

i Libertus se excusare à tutela patroni non posse: videtur tamen distinctionem [illegible] *l. c. supra eod.*

al. constitutum, perpetuum.

IIII. *Imp.* ANTONINVS *A. Agatho Damoni.*

AMplissimi ordinis a consulto b qui pupillam suam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur h: & tamen infamis constituitur i. Sed si tu Demetriae, cùm eam in matrimonio haberes, absens, & ignorans curator constitutus es, potes esse securus k: dum tamen alius subsituatur. Non enim debet ignorantia maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus quaeri. PP. XI. Kal. Iul. Sabino, & Aemiliano † COSS.

A ¶ *Mplissimi.*] CASVS. Si tutor contrahit cum pupilla nuptias, non est matrimonium: & erit infamis: si verò aliquis vxorem habens minorem: cùm absens esset, datus sit ei curator: an impediatur matrimonium, quaeritur? Dicitur quòd non: sed debet ei alius subsitui. non enim debet ipsemet maritus remanere in cura per hoc, quòd dicit se ignorasse curatorem datum. VIVIANVS.

a ¶ *Amplissimi ordinis.* Idem in *l. libertum. ff. de ritu nupt.* Et in testamento Sempronij Thusidani militis: *Gaius Thusidanus quia pupillam, cuius tutelam gessit, contra decretum amplissimi ordinis vxorem duxit, exheres esto.* Vide scripta ad *l. 2. ff. de iis, qui. vt indig.* CVIAC.

h ¶ *Non intelligitur.* tum d quia contra legem: tum quia pupilla est adhuc: vt *hic. & ff. de adult. l. qui pupillam.*

i ¶ *Constituitur.* vt *C. de interdi. matrimo. l. si tutor.* ¶ Et nota factum e infamare, licèt de iure non teneat: vt *infrà de adult. l. eum, qui. & ff. de his, qui not. infa. l. quid ergo §. cùm autem. & arg. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. si quis legatum in princ. & arg. ff. de rit. nupt. l. palam. §. pen. in fine.*

k ¶ *Securus.* vt non videtur matrimonium, nec infamerit: *dum tamen, &c.* & hoc ex voluntate: vt *C. de interd. matri. l. cùm proponas.* secundùm quosdam. sed illud quo ad matrimonium: quia nihilominùs durat: vt dicit *l. cùm proponas. & ff. de rit. nupt. l. pen. §. sed videamus.* sed infamiâ non curat, nisi curatorem petat: vt *hic, & C. eo. l. licèt.* & ad hoc, quod alterû petat, facit *ff. de administ.*

d Pupillam vxorem ducens, non nuptias contrahere nogetur.

e Infamia [illegible] *quando contrahitur ex facto, quod tamen non tenet.*

Libertus nullam habet excusationem à tutela, vel cura filiorum patroni: & ideò licèt fuerit eorum tutor, non prohibetur eis esse curator. SAL.

V. *Imp.* ALEXANDER *A. Basilio* a.

LIbertos l à tutela, vel cura liberorum patroni, seu patronae nullam excusationem m impetrare posse, amplissimus ordo auctore diuo Marco censuit. Et ideò nec illud eis prodesse debet, quòd minùs curatores etiam inuiti, patroni, seu patronae liberis dentur, quòd eorundem tutelam administrauerunt n.

Terminus ad excusandum se, non labitur ignoranti. BALD. Vel sic: *Tutores, vel curatores dati habent quinquaginta dies ad se excusandum, qui incipiunt currere à tempore scientiae. Et si excusatio reiicitur, debet appellari.* SALYCETVS.

VI. *Idem A. Maximiano.*

QVinquaginta dies o, qui praefiniti sunt ad professionem p excusationis iis, qui tutores, seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum praetoris, aut testamentum parentis notum factum fuerit p ei, qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio q, * quae hoc induxit, sanxit. Sed si quis in eius temporis computatione ab eo, cuius de ea re notio fuerit, iniuriam passus r, non prouocauit s:

tut. Libertos. §. qui se. & de eo, qui pro tuto. l. j. §. fin. & C. de administr. tut. l. fin. §. porrò. Item sunt argu. hac *ff. de mor. infa. l. j. §. fin. & ff. de sepul. viol. l. sepulchri.*

l ¶ *Libertos.* sponte a manumissos: sed ex necessitate b manumissi possunt se excusare: vt *ff. eod. l. libertum. §. pen. & l. quamquam.*

m ¶ *Nullam excusationem.* nec propter numerum liberorum, vel aliam. ACCVRS.

n ¶ *Administrauerunt.* propter hoc aliàs excusaretur: vt *ff. eo. l. curatoribus.* libertus non: vt *illis.* ¶ Item nota. arg. quòd clericus, qui beneficium habet ab Ecclesia, c ab onere sibi iniuncto se excusare non debeat, cùm & ipsa loco d pupillae sit: vt arg. *de admin. dicur. indiciorum. l. ij.*

Q ¶ *Vinquaginta.*] CASVS. Certum est, quòd L. dies datur volenti se excusare à cura, vel tutela: sed à quo tempore incipiant currere, quaeritur? Dicitur quòd ab eo tempore, ex quo quis scit se datû tutorê, vel curatorem. si tamen nô admisit eius excusationem: quia si intra L. dies non venit, nec appellauit, videtur acquieuisse iudicis sententiae. VIVIAN.

o ¶ *Quinquaginta dies.* vide *cap. 12. de praescrip.* CVIACIVS.

p ¶ *Professionem* a id est, protestationê apud tribunal: vt *ff. eo. l. scire. §. scire autem oportet.* & habet locum hoc, si est intra centum miliaria: si verò vltra, pro vigenti miliaribus habet vnum diem, & ampliùs xxx. dies, dum non minus sint, quàm quinquaginta: vt *Instit. eo. §. qui autem excusare. & ff. eo. l. scire. §. aliud.*

p ¶ *Factum fuerit.* quia in facie, vel ad domû ei per praetorem sit dictum: vt & *ff. eo. l. scire. §. quinquaginta.* ¶ Et sic praesumitur ignorare, nisi probetur per talia scientia & dictum: *l. de pon. tuto. l. penul.* ACCVRS.

q ¶ *Constitutio.* Marci e dicta *l. scire. §. aliud. in prin. & C. eod. l. tutores.* Ad peragendum negotium quatuor menses datur ex die nominationis: vt *ff. eo. l. quinquaginta.* Sed opponitur: si praedicta currunt à tempore scientiae, & ista à tempore nominationis: ergo priùs debebit quandoque negotium terminari, quàm inchoari, si ponas post quatuor menses sciuisse. Quare dic f quatuor menses currere à die nominationis: scilicet & scientiae: sic & tempus sex mensium, quod datur agenti redhibitoria, datur ex tempore venditionis: vt *ff. de aedil. ed. l. sciendum. §. fin.* subaudiendum est, & scientiae vitij, vel morbi: vt *ff. de tri. l. cum fin.* Vel si dicetes statim currere menses quatuor ante scientiam: restituatur enim ex generali clausula, vt *ff. ex qui. cau. ma. l. j. in fin. & arg. ff. quod vi, aut clam. l. semper. §. hoc interdictum.* prima verior. ACCVRSIVS.

r ¶ *Passus.* quia s iudex eius accusationem non admisit: quia in eo quinquaginta dierum erraret: non dicas quòd in calculo errauerit, & error sit in sententia expressus: quia tunc sententia non valeret ipso iure: vt *ff. quae senten. sine ap. l. j. in princ.* ACCVRS.

s ¶ *Non prouocauit.* quod fieri potest: sed non à nominatione: vt *ff. quando ap. sit. l. j. §. si quis tutor. & C. eo. l. tutores.* Sed aliud in aliis nominationibus munerum, quae sunt publica auctoritate, & vtilitate: vt *infrà de appell. l. his, qui.* nisi in casu vt *infrà quando prouo. non est ne. l. ij.*

a Libertorum sponte, & necessitate manumissorum differentia.

b Liberti sponte manumissi excusare se possunt à tutela patronorum.

[illegible]

c Ecclesia est loco pupillae.

al. [illegible]

d Argumentum à pupillo ad Ecclesiam, [illegible]

e Intelligendi [illegible] *sit ignorantia.*

D. Marci filius.

f Tempus excusationis datis [illegible] *quando incipit currere.*

g Casum [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1357-1358
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Acquiescere.* Nec, ut de tutione *excusatio (sic T. de postul l. j. & de erro. adoc. l. f. & delinquar: ve dici f. & non qui l. q.*

N ¶ Eque à tutela.] CARVE. Eo pertinent, quòd quis se debitor, vel creditor pupilli, vel adulti, à tutela, vel cura se excusare non potest, sed aliud debet sibi adiungere curatorem est, & velit pupillum connivere, defendat eum adiunctus. VIVIA.

b ¶ *Datur ergò, et & T. ord. l. quod vero, & ¶ qui da. tu. pup. Loredditorem.* etiam si his mora sit: nisi de maioris parte bonorum sit: vt *Institu. ord. §. item pro pter.* Sed hodie contra: vt in authent. vt *de qui obli. §. Locile vo.*

c ¶ *Defendatur:* vt *Instit. de auctor. tu. §. fin. & T. de iudic. dem. tut. l.*

d ¶ Coloni.] Cliulibus. b tutelis, quæ civilis sanctè est, à iure civili indictum: *T. de tut. l. j.* Sed & contra ¶ T. *qui da. tut. pup. l. f.* sed ibi in colono Cæsaris. 1. Vel dic: vt ibi dixi. ¶ Item contrà ¶ *T. de iure omnium. l. semper. §. condictitius.* Solus ab aliis muneribus non tutelis excusatur. 3. Vel ibi de conductore vectigalis c: hic alicuius prædiorum est verius, secundùm ATZ.

e ¶ Fuerit.] *Amisit,* vnum: secùs & amittit. vt *infrà qui mor. l. j. & T. qui da. tut. l. tumultuosus.* ¶ *j. eod. l. post suscepta.*

f ¶ *Non poss. sic T. de mun. l. verum. 6. ex facto.*

g ¶ Exactores.] *Tamen tempore.* etiã postquam desit. habeat tamen idem. quod non placet: sed dic tamen: id est, interim, dum tractat. Et idem in omni eo, cui principes curam alicuius rei mandarit: vt *T. eod. l. gemere. & l. manifesti. & Instit. eo. l. item diuus Marcus.* sed fortè in absentiæ & reipublicæ causa, qui quandoque ad annum, quandoque ad plus, quandoque in perpetuum excusatur vt *T. eo. l. fed & milites. & Instit. eod. §. item lit. qui tut.*

h ¶ *Oneribus.* aliis.

T ¶ Estamento.] CARVE. Si pupillus habeat patrimonium in Italia, & in provincia: tutor ei datus simpliciter intra 1. diem excusationem habebit: secùs quòd vtrobique domicilium non habet, proponere debet, quòd à tempore fuerit, videtur dationi confessus & vtrusque patrimonij erit tutor: sed propter farum patrimonium poterit adiungi curator. VIVIAN.

¶ *Pollicitus debuisti. & habuisse: vt T. eod. l. dud. & T. eod. l. j. & T. qui dat. tut. pos. l. neque à præfecto.*

b ¶ *Diffusum patrimonium.* in eadem provincia, vade et.

¶ *Estimatio. vt & T. in quibus cau. habeat. l. ij. in fin.*

V Oluntarie.] CARVE. Si quis habebat excusationem: & voluntariè, sea sponte suscepit tutelã non propter hoc contra acquiescere * rebus iudicatis debet. PP. II. Non. Maij, Iuliano II. & Crispino Coss.

Iure iste debitum, vel creditum non excusat à tutela: sed aliunde fieri adiungi. SAL.

VII. *Idem A. Antonio* m.

NEque à tutela, ¶ neque à cura ideò quis excusatur, quòd creditor, sive debitor eius est, cui tutor, sive curator datus est n: sed participem in munere habere debet, vt si res exegerit, is, qui alieno auxilio egeat, defendatur o. PP. III. Id. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Colonus fisci non excusatur à tutela. SALYCET.

VIII. *Idem A. Maximo.*

COloni, id est, conductores prædiorum ad fiscum pertinentium, hoc nomine excusationem à muneribus ciuilibus p non habent: idèòque iniunctæ tutelæ munere fungi debent. PP. III. Kalend. Februar. Fusco, & Dextro Coss.

Mancipius non excusatur à tutela, vel cura. SALYC.

IX. *Idem A. Romano.*

FRater tuus non ideò à tutela, vel cura excusari debet, quòd oculum amisit q: proinde intelligi munus susceptum eum deferere non posse r. PP. Kalend. Febr. Modesto, & Probo Coss.

Exactor tributorum durante tempore exactionis excusatur à tutela, vel cura. SAL.

X. *Idem A. Crispino.*

EXactores tributorum tanto tempore s, quanto rationè tributariam tractaverint, non solùm ab oneribus t, sed etiam à tutelis vacationem habent, dubitare non debuisti. Dat. Idibus August. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Tutor testamentarius teneatur bona administrare, etiam extra provinciam constituta, nisi ab hoc fit excusatus: propter tamen insufficientiam curator adiungatur. SAL.

XI. *Idem A. Hilo.*

TEstamento * tutor datus, vt à bonis his excusaretur, quæ pupilli cui in alia prouincia, quàm vnde es, vbique moraris, possident: intra quinquagesimum diem pollutare debuisti u. Quod si facere cessasti, excusatio quidem temporis præscriptione summoueretur: sed propter latè diffusum patrimonium x an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, præses prouinciæ, si te insufficientem deprehenderit, æstimabit y. PP. VIII. Id. Decembe. Pompeiano, & Peligno Coss.

Habens priuilegium circa plura, per alium ¶ contrarium in vno alio specialiter factum non perdit in alio. BALD. Vel fic: *Per vnum alium contrarium quis non perdit in alio priuilegium, habens effectum reuocabilem, & successiuum.* SAL.

XII. *Imp. Gordianus A. Valeriano.*

VOluntarie * ¶ tutelæ munera priuilegio * nihil derogant. PP. VI. Kal. Nouembr. Pio, & Pontiano Coss.

Liberti non excusantur à tutela: quia gerunt patronorum negotia: nisi patronus sit senator: & tunc vnus tantùm excusatur. SAL.

XIII. *Idem A. Apollinari.*

NE senatorum quidem liberti, nedum * cæterorum, properarè quia patronorum negotia gerunt * à muneribus ciuilibus habent immunitatem: tantummodò etenim vnus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, à tutela, sive cura vacationem habet z. PP. X. Kal. Februar. Gordiano A, & Aniola Coss.

Qui nominat aliquem ad mancipandum, vt eum redimere faciat, criminaliter punitur: qui verò nominat, vt liberetur, ad expensas eius faciendas similiter tenetur. SAL.

XIIII. *Idem A. Heraclidæ.*

SEuerior ¶ præses prouinciæ exequetur, si animadverterit auunculum tuum propterea nominari * tutorem, vt metu huiusmodi creationis à magistratibus damnabitur: *ff. ad leg. Iul. repet. l. ij. & iij.* Item condictione ob turpem causam, quando accipiebat pecuniam ob hoc: & concussionis crimine: vt *Eadem edit. ob tut. cau. l. quod autem.* & filio verò in fallum de calumnia non videtur habere locum: quia non nominauit per pecuniam: licèt quidam dicant contrà.

t ¶ *Nominari.* à Titio putà.

a ¶ Cognoscere.

a Tutor est excusatus ipso iure acquiescitur.

* al. Antonino.

¶ hæc l. contrà est per Nouell. 72.

b Cliulibus muneribus. ff. fortasse tutelis. c Tutela iure ciuili indolep. d Colono fisci non excusatur: sed mulcatur Cæsaris.

e Colono fisci in l. munerib. propterea à tutelis, excusatur.

f Colono fisci, gaudum à tutelis non excusatur.

g Aliàs rei publicæ causa, vt excusatur à tutela, interdum ad annum, quandoque vltra annum, quandoque in perpetuum.

h Muneribus, i. propter. *fisci in dubio infra cui ind.*

¶ al. Pisonem vel

¶ Tutor habet excusationem à tutelis vel sponte suscipiat, non propter hoc negatur ei tutam accipere.

¶ Vnum amittere priuilegio per alium contrarium. vide Cassid. Pan. c. 1. de appellat. cum si conclusum.

¶ al. Pisonem vel

¶ al. Pisonem vel

480/C.IV.K.5-4, 1359-1360
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Cognitor. ex officio iudicis, vel actione in factum generali: vt *ff. de tutor. vna. l. ij. §.* ¶ *infra de decretis l.ij. in fine. & de sumpt. re. cu. l. fili.* a.

Quoquam.] CASTR. Nominatus ad tutelam volebat se excusare: iudex non admisit excusationem suam, & ideò appellauit: pendente appellatione factus est pater an causa appellationis agitari debeat, quæritur? Dicitur quòd sic, propter periculum medij temporis, quod obstitit post appellationem: vt si apparetur quòd malitiosè cessauit, tenetur: aliquin non. VIVIANUS.

b ¶ Decretum. per sententiam iudicis.

c ¶ *Elegimus.* quod potest facere: vt *ff. qui. tut. sint. ap. l. ij. §. item cum contra sororem.*

d ¶ Examinandam ff. ratione præteriti temporis, vt ¶ apparet quòd per militiam cessauerit, tenetur: aliquin non. VIVIANUS.

e ¶ *Elegimus.* quod potest facere: vt *ff. qui. tut. sint. ap. l. ij. §. item cum contra sororem.*

d ¶ Examinandam ff. ratione præteriti temporis, vt ¶ apparet quòd per militiam cessauerit, tenetur: aliquin non. VIVIANUS.

† Appellat potest, §. in. fine tu. adhibere nō admittere.

f ¶ Vel aliqua.] CASTR. Nominatus ad tutelam, dicebat se controuersiam habere cum pupillo super omnibus bonis, ait excusatio, & petit hoc volebat se excusare: an hoc sufficiat, quæritur? Dicitur quòd sic, si habet excusationem, & intra l. dies eā opponat: vt *Instit. eodem. §. item propter litem. & ff. eod. l. propter in fin.* VIVIA.

g ¶ *Insuper.* quia admittet excusationē? rō: vt *ff. eo §. item propter. & ff. eo. l. propter.*

Lite.] CASTR. Cum Lemonio annis si matrimonium contraxisti, & ei pater tuus datus fuerit curator: si se non excusset, non solùm offendit oriundem diui Marci, qui curator, quòd fuerit non debet esse curator vnius filij, sed infamia efficitur. VIVIAN.

h ¶ *Licet oratione.* quæ prohibuit tutorem * dare suam pupillam filio suo in vxorem.

a Tutor filiam pupillo suo in vxorem ponere prohibetur.

i *Excusare.* vt admittitur; à decreto enim non se excusat, cùm non tenetur ipsum: vt *supra qui dare tut. ff. l. maiorem.*

b Pariter eadem est ratio: vt ibi iura idem fit: vbi eadem æquitas. vide Bartolum: in *l. ij.*

k ¶ *Tutorem.* quæ est, vt etiam si priùs est vxor, non possit esse curator, licet verba de ea, quæ erat priùs pupilla, dicant. ¶ Et sic nat. vbi eadem æquitas *l. fil. l. fin.*

l ¶ *Labem pudoris.* id est, efficiatur infamis: & facit *ff. de interdicto matr. inuenis. l. ij. & l. ampliùs.*

Tutores.] CASTR. Nominatus ad tutelam, vel curam, & excusationem fuam habet, oppidum non habet necesse: sed eam proponat intra l. dies, an autem sufficiat, quòd testator reliquit vxori suæ vsumfructum omnium bonorum suorum, & pupillus ni. hil habet, quæritur? Dicitur quòd non: quia pupillus, non rei principaliter datur tutor: vt *Instit. qui da. tut. ff.* VIVIAN.

† al. monstrat.

k ¶ *Corrigimus iuris est.* vt *Institut. eodem. §. qui autem excusare. & ff. eod. l. quinquagesima.*

l ¶ *Præscriptum est.* vt & *Cod. l. quinquagesima.*

m ¶ *Idemque.* cùm principaliter * pupillus tutor detur: vt *Instit. qui testa. da. tut. ff. §. certa. & ff. de administr. tutor. l. cum plures. §. ij.* Item de hoc vsufructu non possunt hodie fraudari: vt *C. de inofficiosis testam. monstrum.*

* Tutor principaliter pupillus datur.

Nuptiarum.] CASTR. Nominatus ad tutelā volebat se excusare per hoc, quòd habebat matrem pupilli obligatam contrario iudicio tutelæ: quia aliquando fuerat tutor, & in eam impendebat tanquid sufficit talis excusatio, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

n ¶ Filia. [Bertr.

o ¶ *Contraria tutela iudicio.* vt quia dictum fuerit, vel succesfisti ei, quòd eius fuerit tutor. Ac.

* Quod hodie prohibetur, *nuptias. Nouell. 22. cap. 22. & 23.*

Præter.] CASTR. Si pupilli alienatur tutelam administrastis: deinde ne facto adulto, curator nominatus fuisti: an possis te excusare per hoc, quòd erat tutor? Dicitur quòd sic: & eam opponere ab eo tempore, quo fuisti te curatorem nominatum. VIVIAN.

p ¶ *Dies.* qui currit à die confirmationis: vt *ff. eo l. Cuius.*

q ¶ *Potest.* vt *Instit. eod. §. qui tutelam. & ff. eod. l. Cuius.* sed fallit in liberto: vt *Cod. l. liberos.*

Vbi vxor.] CASTR. Cum habebat fratres vterinos: si datus fuerit eis tutor, non potest se excusare per hoc, quòd habent eum alias aliquantes, cum dotis tutatore posse diuisio fieri. VIVIA.

r ¶ *Fuisse.* vt * *Institut. de satis. tut. §. fin. & l. ex lege duo. tu. l. ij. & §. fin.* facit *l. eod. l. tempus à tutela.* ¶ Et potest * dici, quòd nec per auth. illi, *minori.* quæ est *supra qui da. tut. ff.* contingitur hæc, cùm de personali obligatione loquatur. ADITIO. Contrarium tenet *glos. in. tutel. item quod. ff. habet recidiuum fitum*, &c. *in dictis auth.* *minori.* quam gl. in hoc communiter sterat Bart. quia in communione oritur quidā quasi contractus producens obligationem, & actionem communi dividendo: & sic potest dici debitor, & creditor: & per consequens non potest hodie esse tutor, vel curator per dictam auth. *minori.* vbi latiùs vide de hoc per eundem Bart. *in tut. quæritur glos. quid si habet, &c.* Tutor.

† al. monstrat.

b Tutor, vel curator ex officio iudicis habet vim commutandi cum pupillo, fin. dictis.

† al. quinquagesima. e Tutor non cum pupillo, quod dicitur, quod dicitur, habet vim commutandi cum pupillo, tunc non tenetur excusandus. Ideò etiam non admittitur ff. eriam fuerit Gin. in *auth. minori. ff. qui dari tut.* & hoc esse communem opinionem scitis. Contra in *mercatis. in verb. Commentum. formam in fin. indice. in verbis.*

480/C.IV.K.5-4, 1361-1362
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si tutor.] CAVSA. Si nominatus ad tutelam se excuset, & cùm excusatione sua fuerit absolutus penulum administrationis ad eum spectare debeat, quæritur? Dicitur quòd non. VVLG.

a ¶ Absolutus enim iniustè, dummodò non per malitiam: & sic sententia quodammodo facit ius.

HVmanitatis.] CAVSA. Nominatus ad tutelam, vel curam, si velit se excusare per hoc, quòd pupillus sibi habeat cum sorore sua, quòd præsumi posset, quòd ratione adfectionis pateretur se superari, an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd fe, & si donandus est alter tutor, qui propter adfectionē defendere pupillum non impediatur.

b ¶ Affectum. scilicet suscipiendarum.

c ¶ Necessitates. cùm ipse pupillus sit debitor fortunitum, vel filiorum fororis.

d ¶ Tutela. quam habes, æqua non excusas te, vt l. ad. neque.

e ¶ Suscipias. ex hac litera videtur solui quod quæritur: an qui possit compelli postulare contra fratrem, vel sororem, vel eorum filios item an vasallus sit excusaturus, si domino suo non parent contra fratrem, vel sororem vel eorum filios.

f ¶ Tutorem. & sic datur alius tutorem est alium habeat tutorem, vel detur curator.

g ¶ Adfectu. hic consanguinitas induxit suspicionem: sic & ff. de inter. libr. Cornelia & ff. de iurisdict. omnium iudi. l. qui iurisdictioni. & arg. ff. de procurat. l. mei administ. quandoque contra retinuerunt vt ff. de rem. aug. l. non solum. §. de ilo. ACCVRS.

h ¶ Prætorum. quo suffoverhac fiant: ipso enim iure dativo tutori: & facit ff. de lib. can. l. ff. filium. ACCVRS.

i ¶ EXcusationem.] Obligantur. sic & infrà de excus. tutor. l. p. & ff. ad. l. non cumulan. §. ex. & §. 6. ¶ Et sunt nauicularij b, qui publicas naues faciunt, vel conducunt: vt ff. de iur. immun. l. semper. §. nauicularios. cp. §. immunitatem. q. § ei. ACCVRS.

k ¶ VTrū.] Sanctum. Etiam si incœperunt iam administrare: vt ff. ad l. iuliam peculatus de publicis. & ff. de minor. l. tutorem. §. ex falsis. & infrà de filium. l. fin. lib. 10. cp. ACCVRS.

a Consanguinitas suspicionem quandoque induxit, quibusque motum.

b Nauicularij qui sint.

* Aliud per. Legitimus, vel jam.

SI TVTOR, VEL CVRATOR FALSIS allegationibus excusatus sit.

TITVLVS LXIII.

EXcusatio recepta liberat periculo cessationis. L. 1. t. 1. tit. prox. infr. vt hic tit. Confirmatur, si falsis allegationibus circumuenta religione inducentis recepta sit. Tutori allegando non ut ipse tutelam, quam iam susceperit, l. 1. hoc tit. Decretum enim non sententia dicitur ex falsis instrumentis, testimoniis, allegationibus, facti refundunt. l. 5. ff. de prædi. min. & lib. 8. tit. 6 eq. fal. instr. Lqui testamento. D. de exc. C VIAC.

Excusatio concessa ob falsas allegationes, ipso iure non tenet. BAL. Vel sic: *Approbata excusatione ex falsis allegationibus interposita, non prodest tutori: & idcò periculum tutelæ spectat ad eum.* SALYCETVS.

1. Imp. ALEXANDER A. Symmachio, & Diuiano.

SI absentibus[1] necessariis[a] personis, vel his, quæ sua sponte[b] vos defendere volebant, non competentibus[c] allegationibus, qui vobis tutores, aut curatores dati erant, liberati esse à munere[d] iussi sunt: ne eis circumuenisse iudicis religionem profit[e], præses prouinciæ audiet vos: & si iniustum[f] decretum extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronunciabit, ex quo dati sunt[g]. PP. XII. Kalend. Maij, Maximo II. & Æliano Coss.

Post suspectam administrationem frustrà quæ si se excusat. SALYCETVS.

II. Imp. PHILIPPVS, & PHILIPP. C. Aedilicum[h].

TVtores, quos posteaquàm bona pupillorum administrauerunt, à præside prouinciæ quasi re integra excusari se impetrasse adiuerunt, periculum administrationis euitare minimè posse manifestum est[i]. PP. XIV. Kalend. Iun. Philippo A. & Titiano Coss.

Excusatio per ambitiosam obtenta, non prodest. SALYC.

III. Idem AA. & CC. Olympio.

SI (vt proponis) pars diuersa ab administratione tutelæ, seu curæ tuæ, inémque fratris tui, ambitione[a] potius, quàm iuris ratione se excusauit: periculo iniuncti muneris minimè liberata[b] est. Sine die, & consule.

consulti dedimus, præsorem[k] adiri oportet: vt & iusto tuo desiderio, & pupilli ipsius commodo consulatur. S. VI. Kalend. Februa. Sirmij, Tusco, & Anulino Coss.

Nauicularij excusantur à tutela extraordinaria: non earum, qui sunt de corpore suo. SALYC.

XXIX. Imp. ARCADIVS, & HONOR. AA. Floriano P.P.

EXcusationem[a] nauicularis tutelæ, siue curæ hactenùs ipsis tribuimus, vt in huiusmodi officiis minoribus sui tantùm corporis obligentur[b]. Dat. III. Nonas Mart. Mediolani, AA. Coss.

Consiliarij principis excusantur à tutela. SALYC.

XXV. Imp. AVGVSTVS A. Anicio præfecto fauri cubiculi.

VIros clarissimos sacri nostri palatij silentiarios circa latus nostrum militantes, de cutelis, & curationibus excusari † sancimus[k]. Dat. Kalen. Ian. Ioanne, & Asclepione Coss.

i ¶ Si absentibus. maximè: vt ff. de re iudica. l. actio. §. cuncta.

m ¶ Necessariis. id est, consanguineis: vt ff. de iuris. & iur. l. fina. vel curatoribus, qui in talem causam dantur: vt Instit. de auctor. tutor. §. fin. ACCVRSIVS.

n ¶ Spontè. quicunque sint: arg. ff. quæ in fra. in pup. l. hæc autem. in principio.

o ¶ Non competentibus. id est, falsis, vel iniustis.

p ¶ Profit. sic ff. de iurisdic. l. manifestum. q. & l. si contra eum. cui vel pupil. l. & ff. non competit.

q ¶ Et si iniustum. id est, iniustè, vel iniustum sic ff. de re iudi. l. ita. §. condemnatum.

r ¶ Ex quo dati sunt. vt Institut. de excusa. tut. §. fin. & l. de prædi. mi. l. & ff. prædi. & arg. l. sin. l. quamquam. & ff. de admin. tutor. l. 1. §. proq. & l. quidam. §. fin. & facit ff. de mi. l. tutorum. §. ex falsis. & ff. de rit. nupt. l. ff. quæ tutor. in prima.

s ¶ Ambitiosa. quia iudici dignitatem promisit, vt gratiosiùs daret sententiam.

t ¶ Sic excusatus clericus à residentia beneficij, si quando est in seruitio principis: vt cùm tutor. de cler. non cogi.

u Tutoris semper etiam administrationem quibusque detentos liceat.

* al. Aedilium.

b Breuitas ostenditur non omnino liberari, sed non prætiudicari.

k Iustitia fulta: allegationibus pretextis, excusatori potest, fiat de facto quæstionem, fiat ad facti quæstionem vt sic.

* CC. 1055.

a Tutor. Sed quia tutor.] CAVSA. Si tutor, vel curator postquàm iuratus administrauit, se excusauerit, non valet excusatio, licèt legitima fuisset. VIVIANVS.

b ¶ Manifestè. id est, licèt enim legitimam habeat excusationem, amittit eam, si coperit administrare: vt ff. de excusa. tut. l. non tantum. §. tutores. nisi in casibus. Primus. Instit. eo. §. pe. Secundus. ff. de minor. l. tutorum. §. ex facto. Tertius. Instit. eo. §. Quartus. ff. eo. l. interpretes. Aliàs in l. post suspectam. ¶ Item nos: quod etiàm vera sit excusatio, & non iusta, non prodest: & est speciale fauore minoris, vt fentencia b contra iuuenes lata non præiudicet vt hic, & ff. ad l. pauli. §. quinquagenarie. ¶ Ist nos: quòd potuerit c falsa allegationis indistinctè remittatur sententia, fiat fiat de facto quæstionem, fiat non: vt hic, quòd iterus est aliàs si prius fuit de facto quæstion: vt l. de fide in. fr. l. fin. fin.

* al. Iterum.

SI TVTOR, VEL curator falsis allegationibus, &c.

SI absentibus.] C. A. vus. Nominatus ad tutela absentibus parentibus pupilli, qui eum debebant defendere, falsam excusationem pre-

480/C.IV.K.5-4, 1363-1364
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI TVTOR, VEL CVRATOR reipublicæ causa aberit.

TITVLVS LXIV.

Quod diximus supeiore, l. 1. non nisi se integra excusationibus locum esse, ab eo excipit causam nouam, qua contingere potest tutelam inchoatam: si tutorem Rep. causa abesse operetur, quo ex causa ad ea tutela excusatur, donec redeat, & à noua tutela pro premio impuisa in Rem. opera anni excusationem habet. CYIAC.

A tutela, suspecta debet tutor petere se excusari, si sit absuturus reipublicæ causa: alias periculum spectat ad ipsum: & reuersa à noua tutela suscipienda habet vacationem per annum. h. d. totus tit. SALYC.

1. Imp. GORDIAN. A. Orinio.

QVi tutores, vel curatores dati, reipublicæ causa absuturi sunt, ad tempus *se excusare debent à tutela [b], ne etiam medij temporis periculo obstringantur [c]. Quod quidem si ita fecisti: eius interualli, quo absuisti, periculum non debes pertimescere. Quòd si id prætermisisti [d]: vt pictore loco in consentiatur, qui administrauit, de † iure postulabis [e]. PP. Idib. Mart. Gordiano A. & Auiola Coss.

b ¶ *A tutela.* & petere e vacationem v. d. §. & facit *l. de excus. tutor. l. simplicem.*

c ¶ *Prætermisisti.* id est, ad tempus non te excusasti.

d ¶ *Postulabis.* hic dicit *supra* § *non posse.*]. Nec est contra *Insti. de rer. §. fin.* quia ibi de adhibendo dicit consultum periculo abiecti: hic de excusatione.

CERTVM.] CAYVS. qui absit reipublicæ causa, & excusatus est, datur annus, vt à tutela se excusset. Vel habet excusationem à noua tutela à tempore reuersionis. VIVIAN.

e ¶ *Certum est vt Insti. eo. §. item hi, qui reipublicæ.*

2. Idem A. Regino *.

CERTVM est * eos, qui reipublicæ causa abesse desierint, ab omni noua tutela anno vacare debere. PP. V. Kalend. Mar. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

DE EXCVSATIONIBVS VETERANORVM.

TITVLVS LXV.

Præmia nauata in Rem opera, & pro premio igitur impleta militia. Nam & militer Rep. causa absunt, & maiorem quoque remunerationem habent stipendia consulta, quam cæteri qui absuerunt ex alia causa, qui post reversum anni tutelæ vacationem habent. Qui verò vacua stipendia in militia meruerunt, nec sunt dimissi cum infamia, in perpetuum excusantur à tutela, & curationibus, & cæteris muneribus ciuilibus præterquam ab vna tutela, vel cura filiorum consortum, aut vna cura militis: à qua tamen etiam anni vacationem habent: vt l. 1. §. D. eod. Hi sunt veterani, quibus de aliis priuilegiis concessa sunt in pace, & in militia, & in successionibus. CYIAC.

Veterani excusantur à tutela præterquàm filiorum veteranorum, vel cum milicum sacrificio: & vnam tantùm tunc suscipere compellantur. SALYC.

1. Imp. ANTONIN. A. Severino.

VI cassaria missione [a] sacramento post viginti [b] stipedia soluuntur, & integram famam retinent: ad publica priuilegia veterania concessa pertinent [c]. PP. VII. Idib. August. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Licet lex, vel statuti dicat, quòd aliquis non possit compelli: debet intelligi, cum vtitur suis desiderijs: aliàs potest cogi. BALD.

2. Imp. GORDIANVS A. Celsi veterano.

QVod placuit veteranos ratione modò conuetarani filiorum, seu militum, & quidem vnam tutelam, seu curam eodem tempore administrare compelli: idcò pertinet, vt si alia dati fuerint, intra solennia tempora causas excusationis ad competentem iudicem deferant †. PP. III. Kal. Iul. Gordiano, & Auiola Coss.

QVI NVMERO LIBERORVM SE EXCVSANT.

TITVLVS LXVI.

Reputatur alia specialis excusationis causa, si Romanus tres liberos habens incolatus, vel Italus quatuor, vel provincialis quinque. Hi & hic numerus excusat à cæteris muneribus ciuilibus, & liberorum nomine continetur etiam nepotes ex filio ab auo defuncto, vel ex filia non ex filio superstite. A. hoc tit. 1. I. de his, qui sui lib. CYI.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinque in provincia, excusant parentes à tutela: & mortui non computantur, neque nepotes ex filio superstite. h. d. totus tit. quod nat. SALYC.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Meredianus.

VI ad tutelam [a], vel curam vocantur, Romæ quidem trium liberorum incolumium numero, de quorum etiam statu non ambigitur: in Italia verò quatuor: in prouinciis autem quinque, habent excusationem. PP. Non. Apr. Geta, & Plautiano Coss.

2. Imp. ANTONINVS A. Marcello.

NEque filia amissa numero prodeat ad declinanda municipalia munera, neque nepotes [b] numerantur, quoeum pater superest: cũ suo nomine patri prosint †. Dat. Id. Iun. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

QVI MORBO SE EXCVSANT.

TITVLVS LXVII.

Et alia ob morbum, si vnter post suspicam tutelam cum capitis vulnerum, vel mente, vel lingua, vel auribus, aut incolumitate patrimonij. Nam ab incolumi qui hic morbo affecti sunt, non tutorem adeat, vt tutores, vel curatores dari possint. Ac hic ipsi se curare iussi sunt. Et morbi nomine significatur etiam caecitas, & surditas: vt in tit. de ædil. ed. vt vetti Galenus definiuit, morbum esse causam, qua impedimur actiones, cuius corporis: vel alicui certis partis, vitiata mutatam longam naturam. CYIAC.

Propter morbos hic scriptos qui excusatur à tutela, vel cura. SALYCETVS.

480/C.IV.K.5-4, 1365-1366
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Sabino.

VMINIBVS captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut perpetua valetudine tentus, tutelæ, seu curæ excusationem haberet. PP. XIII. Kalendas April. Præsente, & Albino Coss.

QVI ÆTATE SE EXCVSANT. TITVLVS LXVIII.

ET alia ob eiusmodi longævam, quæ fortasse excedit annos LXX. vt & legendum [illegible] diximus in l. vlt. ff. qui ex sec. & placet, quod aut desiderabit [illegible] vt in Basil. & libro quibusdam, etiam subiungunt mortuum, an contra id effecisse titulo superiorum, aut bonis superiori. CVIAC.

Septuagenarius excusatur à tutela, & cura. SALVCETVS.

Imp. SEVERVS, & ANT. AA. *Severo.*

ATER tuus, si maior est annis septuaginta [b] ad tutelam, seu curam euocatus, excusare se solenniter potest. P. P. V. Idus Septembr. Chilone, & Libone Coss.

QVI NVMERO TVTELARVM SE EXCVSANT. TITVLVS LXIX.

Equitur species alia excusationis, vt à quarta tutela, vel curatione etiam ab alia munere cessetur, l. 5. de excusat. non excusamur non dico quandiu tres tutelas, sed quandiu trium tutelarum onera sustinemus. Hæc enim quatuor tutelæ nunc est. Et ad extremum exposita variis excusationum causis, ab scholiaste iam ipse tractatus, notatur in Constitutione huius tit. imperfectus dum sic excusationum species nihil proferre. vel l. 1. §. vlt. D. de var. mun. CVIAC.

Plura imperfecta non faciunt vnum perfectum. ad hoc allegatur. BAL. Vel sic: *Tria onera tutelaria non adiecta, excusationem præbent à quacunque, quandiu durant: & duæ imperfectæ excusationes diuersi generis non faciunt vnam perfectam.* SALYC.

Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Pompeiano* *.

SI tres [c] tutelas, vel curas eodem tempore non defunctorie [d] susceptas administras: onere quartæ tutelæ, seu curationis pupillorum, seu adolescentium non grauaberis. Finito autem officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentium, aliæ subditui possunt licet: nondum ratio tutelæ, seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ diuersæ species vacationis, licet permiscæ, ad excusationem non proficiunt [e]. Scire igitur debes eum, qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationem non mereri. PP. IV. Idus Octobr. Antonino A. II. & Geta II. Coss.

DE CVRATORE FVRIOSI, VEL PRODIGI. TITVLVS LXX.

Hic similiter ostendit etiam finita tutela, & cura minorum, curatorem dari posse. Amittentibus XIV. an. si mente lapsi, aut furiosi sint, vel si ex quasi prodigia prædia bona interdixerit, & sui iuris sint. Nam homini alieni iuris nunquam tutor, vel curator datur. Hic verò perfectus æquans, & grandior ingressus curatores fieri ex XII. tab. & vsqueadi fiuitur ex constitutione Anastasij, l. 1. sed hodie perfectus etiam à pretore dari certum, l. 1. l. 1. sapè. D. tod. l. vt. §. his quorum testamentum hoc tit. & dari ab eodem semper fieri adolescentibus, & minoribus XIV. an. qui magnitu sua superessit non potuerunt: vidiri furdis, mutis, caecis, furiosis, debilibus, aut perpetua capitis aegrotis, non etiam furiosis, & prodigis, sic eloquitur dicit Pl. lib. v. R. eg. tit. de curatoribus, prodigis aut furiosis ingenuis vel amentato patris hereditas fertis quin hic tamen ab insanis fuisset: an minus legitimus: & prodigis liberis sui ex testamento, sine ab intestato patri naturali heredes existerent: quia & his lex XII. tab. dabat curatorem, quia nec vlla iura patri heredes fieri potuerunt, qui nec potuerunt, nec mentem caudum habere: videlicet ut ipsorum cognatos in formatione controlla cum similibus nulla est. CVIAC.

Furiosi causa naturali insperiuit causa accidentalis. BALD. Vel sic: *Post XXV. annum datur curator furiosi, vel prodigi.* SALYC.

I. *Imp.* ANTON. A. *Maximiano* *.

VRATORES impletæ [f] legitimæ ætate prodigis [g], vel furiosis [h] solent [i] tribui. PP. IV. Kal. Aug. Messala, & Sabino Coss.

Iura loquentia de minoribus, extendunter ad furiosos, & prodigos. BALD. Vel sic: *Res furiosi non alienantur sine decreto: sicut res pupilli.* SALYC.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Antonio* *.

ORationis [k] diui Seueri beneficiũ, quo, possessiones rusticas sine decreto pecũdis pupillorum, seu adolescentium distrahi, vel obligari prohibitũ est, non iniuria etiam ad agnationis [l] ... [illegible]

a Excusare à munere impositi, qui se excusari vellit munere, id quod munere, gerere non potest.

b Septuagenarius.

c Tutelas duas.

d Dictum.

e Non faciunt vnum perfectum.

f Impletæ legitimæ ætatis.

g Prodigi dicitur, qui neque temperat, neque finem habent expendendi.

h Furiosis, alienatibus, prodigis curatores dantur.

i Prodigus potest testificari bonorum, ut ei detur curatorem, ut possit contrahere.

k Prodigus dicitur, in curatione agnationis esse.

l Furiosi, & amentes non habentes testificandi.

480/C.IV.K.5-4, 1367-1368
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

circa principium. quod oratio pertinet quo ad verba, & quo ad sententiam ad curatorem, & curatorem solū ad curatorem furiosi sola sententia: & hoc dicunt quidam. Sed tu dic, quo ad sententiam intelligi hoc prædictū: vt d. l. ff. de cur. fu. l. & intellige de curatore non quo ad verba: vt ff. de cur. fu. l. qui in pu.

a ¶ *Ad agnatum.* cuiuscunque curatorem: & idem in aliis rebus, quæ prohibentur alienari, vt C. *de admin. tut. l. lex, quæ.* secundum H. & forte idem in præscriptione.a & aliis b beneficiis, c quæ minoribus dantur: vt C. *in quib. cau. resti. in integ. non est ne. l. fi.*

b ¶ *Non consistit.* Sed contra ff. *eo. l. pignus.* vbi dicit posse obligari. Sed ibi cum d decreto intellige.

c ¶ *Personalem.* vt supra *quando ex fac. tut. l. si in rem. & C. de vsucap. pro emp. l. cum.* sed & contentiosum pignoris habere: vt ff. *de rebus cor. l. si pupillorum. & § pen. & l. si fundum. § fi. & C. eo. l. vtile.*

SI *pater.*] CAS. In hac l. dicitur, quòd filius patri mente capto curatorem petere debet: per quem si quid alienatum est, reuocari possit. Ac c.

d ¶ *Pete ei.* sed & * eos potest esse curator: vt ff. *eo. l. in fin. & l. q.* [illegible]. ACCVRS.

e ¶ *Possit.* per iudicem. ACCVRS.

CVm *repudiante.*] CASVS. Si maritus vxorem suam à patre emancipatam, furiosam repudiauerit: & mater eius pactum fecerit de non reddenda dote, vel aliis rebus filiam præiudicet, quæritur? Dicitur quòd non. Vel pone casū aliter vt in glossa.

f ¶ *Cum repudiante.* Delata sunt heredibus viro, & vxori furiosæ: mater eius repudiauit: non potest sed vt sic. Idē quod non placet: sed de repudio matrimonii dicit. ACCVRSIVS.

g ¶ *Constitutum.* Idē multo magis de ea, quæ est in potestate: sed de hac dubitatur: quia plus iuris mater in ea habere videtur, quàm in ea, quæ est in potestate.

h ¶ *Maritum.* aliàs marito, secundum Ioan. & tunc vxorem marito, [illegible]. Vel [illegible] & tūc dic, repudiauit hereditatem mariti secū institutum, vt eam heredi tamen sibi haberet.

i ¶ *Repudiare potuit.* hereditatem, secundū Io. s. Tu dic id est, vxorem: scilicet non furiosam. s. Vel f dic etiam furiosam, si modò furor tantus est, vt tolerari non possit: vt ff. *sol. matri. l. si cum dotem. § si maritus. & ff. de repud. l. Iulianus.*

k ¶ *Defensio.* sic ff. *de neg. gest. l. qui aliena. § quanquam. & ff. de reg. iur. l. femina.* nisi forte matri: vt l. *quando mu. tu. offic. fun. pos.* [illegible]

a Præscriptionum beneficio collata minoribus, etiam quasi minoribus, pupillis, furiosis, & prodigis [illegible]

b Minorum priuilegia, ad quasi minores furiosos, prodigos, & similes extenduntur [illegible]

† Ex mente legis [illegible]

[illegible] cum * furiosi porrigitur.

Si igitur citra decretum præsidis fundus mente capti, etiam ab agnato eius tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit b: vtilem tamen aduersus eum personalem c actionem, si ob eius vtilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Kal. Ia. Pio, & Pōt. Coss.

Ad petitionem filij datur curator patri mente capto. BALD. Vel sic: *Per procuratorem furiosi, vel mente capti, potest restitutio peti.* SAL.

III. *Idem A. Aureliæ.*

SI pater tuus mentis compos non est, pete ei d curatores, per quos, si quid gestū est, quod reuocari oportet, causa cognita in pristinum statum restitui possit e. PP. VII. Id. April. Gordiano A. & Auiola Coss.

Mater non potest administrare res filij furiosi, vel mente capti, nec filium obligare. BAL. Vel sic: *Furiosi nulla est repudiatio matrimonij: nec mater præiudicat filio, si nō sit eius administratrix.* SALYC.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. *AA. Asclepiadoti.*

CVm repudiante f † furiosa filii iuris constitutum maritum g, qui solus repudiare potuit h, quædam mater eius furiosæ marito quondam eius instrumēta confecisse significaris, intelligis nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cūm eius ad eam iure non pertinuerit defensio k. S. Idib. April. Byzantij. AA. Coss.

Frater est legitimus curator fratris furiosi, vel mente capti. BALD. Vel sic: *Fratres emancipati, qui hodie vocantur ad successionem fratrum, eis furentibus sunt curatores legitimi.* SAL.

V. *Imp.* ANASTASIVS *A. ad populum.*

NE lucrum a quidē antea l indebitæ successionis emācipato, vel emancipatis deputasse, nihil verò de oneribus cutelæ m prospexisse videamur, curatores nihilominus eos n pro duodecim o tabularum lege furiosis fratribus, & sororibus, vtpote legitimos existere *, hac legis sanctione decernimus.

Curator furiosi habentis dilucida interualla, dicitur curator etiā, dū ipse habet dilucida interualla: sed administrare nō potest: vnā est ergo cura cōtinua: sed administratio est discontinua. BAL. Vel sic: *Curator datus furioso habēti dilucida interualla nō desinit curator esse tēpore, quo ille sana mentis efficitur: sed exercitium administrationis sibi non competit: & potest tūc ille, cui curator est datus, omnia per se agere: sed furore superueniente exercitium restituitur curatori.* SAL.

VI. *Imp.* IVSTINIANVS *A. ad Iulianum P.P.*

CVm aliis quidem hominibus continuum furoris infortunium accidat a; alios autem morbus non sine leuamēto aggrediatur †: sed in quibusdam temporibus quædam eis intermissio perueniat, & in hoc ipso multa sit differentia, vt quibusdam breues induciæ, aliis maiores ab huiusmodi vitio inducantur: antiquitas disputabat, vtrū ne in mediis furoris interuallis permaneret ei curatoris intercessio: an cum furore quiescente finita, iterū morbo adueniente redintegraretur. Nos itaque eius ambiguitatem decidentes, sancimus (cūm incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, siue ex longo, siue ex * propinquo spacio, & impossibile p est & in confinio furoris, & sanitatis eum sæpiùs constitui, & post longum tempus sub eadem esse varietate, vt in quibusdam videatur etiam penè furor esse remotus q) curatoris creationem non r esse finiendam: sed manere quidem eā, donec talis furiosus viuit s: quia non est penè tēpus, in quo huiusmodi morbus desperatur: sed per interualla, quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere: sed ipsum posse furiosum, dum sapit, & hereditatem adire, & omnia alia facere, quæ sanis hominibus competunt t. Sin autem furor stimulis u suis iterū eum accenderit: curatorem in cōtractu x suo coniungi y, vt nomen quidē curatoris in omne tempus habeat: effectum autem, quotiens morbus redierit: ne crebra z, vel quasi indiscreta fiat curatoris creatio, & frequēter tam nascatur, quàm desinere videatur. Dat. Kalend. Septemb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

NE *lucrum.*] CASVS. Olim si pater duos habens filios, vnum emanciparet: ille fratri suo succedere non poterat: hodie secus est: quia emancipatus succedere potest: vnde cūm emolumentum sentit, onus debet sentire, quod vocabitur ad curationem fratris sui furiosi.

a ¶ *Ne lucrum.* Idem ex eodem Anastasio proponitur in l. 4. C. *de leg. tut.* CVIAC.

l ¶ *Antea.* i. ante nostra tempora scilicet per l. xij. tab. sed per Iustinian. succedit: vt C. *de legi. here. l. fin. in fi.*

m ¶ *Tutela.* Immò & de tutela dicemus *in d. l. de leg. here. l. fin. §.* vnde dic tutelam, i. curam furiosorum eum fuisse. Vel nihil videmur dixisse, nisi plenè dicamus: vt C. *eod. ad Sil. l. pen. in fin.* & facit l. *de leg. tu. l. frater.* & C. *de leg. her. l. de emancipatis.* † al. accidit.

n ¶ *Eos.* emancipatos.

o ¶ *Duodecim.* i. ac si lege xij. tab. vocarentur.

CVm *aliis.* Primò * disputatio antiqua. Secundò decisio noua, distinguendo. Secūda ibi, *nos itaque* Salyc. CASVS. Cūm quis furiosus est, aut perpetuò, aut ad tempus: primo casu curator administrare debet continuè: nec eius cura finitur. Si autem dilucida habeat interualla, interim debeat cessare curator. Dicitur quòd curatura est cōtinuata: sed in dilucido interuallo hereditatem adire, vel cōtrahere potest sine auctoritate curatoris. ACCVRS.

a Diuisio. † al. aggrediatur, al. aggrediens.

p ¶ *Impossibile.* id b est, difficile: sic ff. *de his, qui deiec. vel effu. l. 4.*

b Impossibile pro difficili. * al. ex propinquo.

q ¶ *Remotus.* sed non est. ACCVRS.

r ¶ *Non.* Contrà ff. *eod. l. 3. § 1.* vbi dicit durare & finiri cū furore. Sed hoc corrigit. 2. Vel ibi quo ad effectum & sic secundum illum. 3. Vel ibi nō habebat interualla.

s ¶ *Competunt.* vt testamentum: vt C. *qui testam. fac. possunt. l. furiosum.* ACCVRS.

t ¶ *Stimulis.* id est, cum stimulis.

u ¶ *In contractu.* quem habuit tempore sanæ mentis, vt per traditionem, vel quid simile impleatur à curatore: non autem intelligas de eo, quem habet tēpore furoris: quia de solus curator sufficit: vt ff. *de cu. fu. l. in negotiis.* 2. Vel loquitur secundū quorundam opinionē, quæ tangitur C. *de pact. § fin. autem in alia. prope finem* § 3. Vel dic contractus à curatore faciendos. ACCVRS. † al. contract.

x ¶ *Crebra.* ¶ nota aliquid constitui nimia c frequentia d vitandæ causa: sic C. *de bonis, quæ lib. l. fi. § pen.* vt sic infinitum.

c Nimium euitandum. d Frequentia nimia eucaq. aliquid vitatur. e Infinitum vitandum.

tur * curator: vt C. *de furios.* [illegible]. ACCVRS.

CVm *furiosus.*] CASVS. In hac l. vsque ad fin. talis est: Si furiosus est in patris potestate, administrabit bona filij castrensia, vel quasi: nec dabitur furioso curator. Si verò pater moriatur furio-

480/C.IV.K.5-4, 1369-1370
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

furiosum potest instituere heredem, & ei substituere: vt §. de impub. & aliis substitu. l. vnum. & si furiosus moriatur, transmittit hereditatem ad eos, qui ei succedent ab intestato: si furiosi deferatur aliqui heredibus, curator eius potest agnoscere bonorũ possessionem, & hereditate adire. Et si datus fuerit curator in testamento patris, ad satisfiabit de bene administrando: si non fit datus in testamento, sed à judice, vel à lege: quia est proximus agnatus: tunc non cogitur satisdare, si idoneum habent substantiam: iuratur tamen coram episcopo, & tribus primatibus, quòd bonè administrabit bona furiosi, & faciet inuentarium. Si verò non habeat idoneam substantiam dabit fideiussores, & cõstituitur apud praesidẽ procuratie. Et omnia, quæ acquirunt furiosi ex causa legati, vel ex quacũque causa, deberant administrare: & si aliquo modo fuerint furiosi retinebit eam, si velit vel repudiabit. Si verò moriatur in furore pertinunt bona ad eos, ad quos essent peruenturæ, si nunquã furiosus fuisset. Si verò curator discedat, alius in locum eius substituetur. Habeat autem hac lex locũ in furiosi negotiis non prodigorum. Accvs.

¶ Cominaccio l. vii. T. pro furio. Vide scripta ad eũdem, quæ, &c in hac, tractatur de offic. curat. furiosi. C v r a c i v s.

a ¶ *In furia.* Cuiacius.

b ¶ *Curatorem.* alii fideiussor à patre. sed nec pater est curator: sed legitimus administrator: quidoq; cum eis principaliter, quos non vult agnoscere pater, datur curator: sic §. *de ha. quæ lib. l. fin. §. fin. in auth. vt de. mat. & auia. in princ. colla.* vij. vel ibi fanc mensis etas. Accvs.

c ¶ *Vel adire.* vt ex quibus hereditas. A c c v s.

d ¶ *Obnuntiat.* per ferum, vel per legatarium cum acquirunt agnoscentibus, rogo & furiosi. Accvs.

e ¶ *Compete.* vt in administratio.

f ¶ *Patrem.* *Sic* §. *de rescin. emancip. l. de creditoribus* §. *de cura minori. l. vii. quinto* §. *quod autem. emancip.*

g ¶ *Creditorib.* quam habet §. *de imp. & al. sub. l. hoministe.*

h ¶ *Sui iuris fit.* filiius nunc: non tunc cùm moriebatur pater. alioquin suus heres esse non potest.

i ¶ *Quasi debitor.* vt §. *de rescind. l. fin. §. penult. & §. de imp. iuren. desp. l. i. lib. 10.*

k ¶ *Suus heres.* vt sic statim curator possit administrare non autem dicat quòd sic fit heres ipso iure, vt statim teneatur creditoribus & non possit abstinere: & sic quod eius fiunce esset indictum in eius lesionem redundaret. Est ergo nomine sed non re vt dicimus: in eo, qui est sui & abiuncti *supra §. vt si ab hered. abst. l.* vnde interim decedens non transmittit fiscus nec infans vt §. *de iure deliberandi. l. i. infanti.* §. *fin. vers. vel non fu.* Sed arg. contra prædicta. *Inst. de hereditat. quæ ab intestato.* §. *postliminii.* & §. *de fun. & legis. l. apud hostes.* & §. *de aquiprin. bonorũ. l. necessariam.*

l ¶ *Admittit debitor.* scilicet vel non. nam §. *de suc. ord. l. i. §. furiosi.* dicitur, quòd curator * furiosi non potest repudiare bonorum possessionem, quia sec delata est: sed ē non est delata, ergo curatore eam petere nõ potest. Sed contrà dicitur, quòd potest petere. §. *de bonorum possessione. Instit. l. i. in prin.* Sed prima ᶜ intelligitur: non videtur delata, vt possit repudiari: quia non potest, sed potest. l. 2. Vel potest petere, vt fit bonorũ possessor defuncti: non autem de iure, licet de facto videatur intelligi. §. *de bonorũ possi. l. non est ambiguum.* nam cum dicit veniens, ᵈ & furiosam contra filiũ administrat in bonorũ possessione de possessione ᵉ facti est intelligendũ. nam si de bonorum possessione iuris intelligeres, multi alij filios præterirũt: vt *infra vnde vir. & vxor. l. 1. §.* Vel gratia exemplũ de iuri thi dicit. quoquod ergo olim furiosi, hodie ᶠ potest petere curatore nomine furiosi bonorũ possessionem, & facti: & facti est ᵍ iuris, & facti: & facti est ᵍ bonorũ possessionem per legem iliam hicè quidã dicant de facto et quæstionem: et dicit § *eadem. §. tali itaque.* ¶ Sed cũ factus sit bonorum possessor, & possea insipiscat, & nolit habere ac remanere heres? quòd videntur quia si semel è est heres, &c. vt §. *de mun. l. & si heres.* § *sed quid Papinianus.* ʰ per quæcũq; insolentiam, vel furorem factus sit, vel memoria defuncti diminuta: vt §. *de vulga. substi. l. in substitutione. & lex sotta. in §. & Inst. de hered. qua ab intest. l. per cõtrarium.* Sed dic, quòd dimittere potest: & perinde erit, ac si non fuisset agnita: vel §. *pen.* § *fin. eiusdem tit.* Ecce & qui appellat, & non prosequitur.

m ¶ *Ex decretis.* quia opportunit petere adire prætorem, & solitis verbis petere, & ipsam prætor decernere: & dictur decretalis. sed quòd sic dicitur, concedatur ed. Ope petentis motus: & sic dicitur edictalis: vt §. *de bon. poss. l. n. §. proinde. & §. de servi. edi. l. 1. §. decretalis. & §. si tab. testam.* Hoc vtiũ per Constantinum vtraque solemnitas est sublata: & sine petitione hereditatis modo modò coram iudice dicebat se selle bonorum possessorem esse: nec est opus eam decretivel *hic* fiducie, & § *qui admit. ad bonor. poss. l. 3.* Quidam tamen dicunt per Constantinum solam solemnitatem petendi sublatam non decretum.

n ¶ *Cum patria.* Cuiacius.

o ¶ *Confessionem.* ditta l. i. *qui admit. ad bona poss. l. fin.*

p ¶ *Antique.* Iulianus solemn. ¶ Sed nunquid secundũm Hug. hodie intentar testamenta per solam agnitionem, cùm dicant intestadem per contra tab non irritum *ipso iure?* Respon. idem vt *hic* intuit.

q ¶ *Quemadmodum.* cum fideiussione, vel fine, vel hypotheca, vel eniam quo.

r ¶ *Rebus* mobilibus, vel immobilibus: vel pro quibus.

s ¶ *Cumque curator.* diue testamento, vel aliter datus.

a Curator furiosi bonorum possessionem petere potest.

b Repudiari, petere non potest, quod nec dum est delatum.

c Bonorum possessio defertur, & furiosus deferre potest: et non vt repudiat.

d In bonorum possessione editi: & furiosus administrat contra filium.

e Possessionis est facti, alia iuris.

f Curator furiosi bonorum potest petere nomine furiosi.

g Immo possessionem iuris, & facti.

h Fortasse hoc fatuor: hereditas est.

i Bonorum possessionem acquirit sine nomine furiosus consideratus, & quemadmodum repudiare possit, an verò vel intestatus heres remanere? *vt infra.*

k Bonorum possessio & decretum decernitur, & edicitur.

l Edito, vel pro quibus petitione.

2 ¶ Tum

480/C.IV.K.5-4, 1371-1372
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Tum. id est, simul cum curatoris creatione.

b ¶ Vel furiosi. vel prodigo, vel §. ff. l. penult. §. rescript.

c ¶ Permittimus. post confirmationem iubeit, & decernam: vt fabricio, & supra de confirmando tutor. l. 1. & §. ff. eod. l. penult. prin.

d ¶ Primordiis. hoc exponunt: supra de appellationibus. l. de creationibus. vbi fanè hæc de verbo ad verbum.

e ¶ Sacrosanctis Euangeliis. idem faciunt hodie omnes curatores, & tutores. & sic lege hic authen. quod nunc generale, &c. quæ est in authen. ne hi qui obligat. nec §. penultimo. vij. ACCVRSIVS.

QVod nunc.] CARVS. Dicit lex C. quòd curator furiosi debet iurare coram Episcopo, & primatibus, quòd bonè administrabit. hæc authen. amplior hoc esse verò in omnibus curatoribus: quòd licèat iuramento sè rectè administraturos: nō tamē propter hoc iuramentum extrahuntur à rationibus reddendis.

a Hypocheram. sacrum in bonis tutorum pupillis curatorum vnde fiscus habeat hypocharam. hinc fiscus cognitor.

b Testimonio gaurenum.

f ¶ Tutorum, quorum res hypothecatæ * sunt: vt supra de admin. tut. l. pro officio. ¶ Ex facit ad inventarium b: vt supra de admini. tut. l. tutores. §. & supra arbi. tuta. l. fin. §. fin. ¶ Item facit ad testimonium c pactorum supr. de inst. vel contrah. qui facit non dat. Lin. dubiol. & Instituta de satisdatio. tutor. §. 1. & §. de testamen. tut. l. testamento. tutor. §. in prin. ACCVRS.

g ¶ Agnatum vocauerit. vt Instit. de curat. §. cum furiosi. & 20. §. de legitim. l. legitimi. Sed & testamentis solum quandoque vocat, vt per eum solutatur condemnatus: vt §. eod. l. curator.

h ¶ Idem. quod pro eodem est, ac si cessaret: vt §. quod cuique vocat. l. 1. & quidem.

i ¶ Nobilis sit furiosi. sic C. de curat. & curat. furiosi. prolo. l.

k ¶ Propositis. & tactis. ACCVRS.

l ¶ Eadem observatione. quæ est dicta in tutiate Romana.

m ¶ Accedat. Sic ergo curator d ad hereditatem: & sic est contra §. de appel. l. cum in vna. §. fina. hoc. vbi in curatore pupilli dicit. 1. Vel solus. vt ibi plenè dicemus.

n ¶ Sed an fit * adeat, vt furiosus. Sed lege? Dici quòd sic. T. eod. §. fin. eod. ex alia. in glossis. vel non, &c. §. Alij dicunt quòd non: hæres: fideiussorem præstet cautelam: necessarium nobis visum est, vt humano generi consulentes, omnem quidem obscuritatem, & inextricabilem circuitum tollamus: compendioso autem, & dilucido remedio totum cōpleclamur. Ex priuis de creatione curatoris, qui furiosis vtriusque sexus datur sancimus: nunc * & aliis certum finem imponimus.

Et si quidem parens curatorem furiosi, vel furiosæ * in vltimo elogio heredibus instituit vel exheredatis dederit: vbi & fideiussionē cessare necesse est, paterno testimonio, pro eius satisdatione sufficiente: ipse, qui datus est ad curationem peruenit: sita tamen, vt in hac florentissima ciuitate apud vrbicariam præfecturam deducaturin prouincia autem apud præsidē eius: præsente etiam tam viro religiosissimo locorum antistite, quàm tribus primatibus d: & actis interuenientibus, tactis sacrosanctis Euangeliis e, edicat omnia se rectè, & cum vtilitate furiosi agere: & neque prætermittere ea, quæ vtilia furiosio esse putauerit, neque admittere quæ inutilia existimauerit.

IN AVTHENTIC. *vt hi, qui obligat. §. penult. col. vij. ex sylva.*

QVod nunc generale est cir ca omnes curatores, vt iuraent quidem: non tamen à rationibus sint exempti. Idem est in tutore.

Sequitur textus Codicis.

Et inuentario cum omni subtilitate publicè scripto, res suscipiat, & eas secundùm sui opinionem disponit sub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum, f & curatorum adulti.

Sin autem testamentum quidem parens eius non confecerit: lex autem curatorem vtpotè agnatum vocauerit g, vel eo cessante, aut non idoneo h fortitan existente, ex iudiciali electione curatorem ei dare * necesse fuerit: tunc secundùm præfatam diuisionem in hac quidem florentissima ciuitate apud gloriosissimam vrbicariam præfecturam creatio procedat. Sed si quidem nobilis sit furiosi i persona: etiam florentissimo senatu conuocando, vt ex inquisitione curator optimus, atque integræ opinionis nominetur. Sin verò non talis persona sit: etiam solo viro gloriosissimo præfecto vbi præsidente hoc procedat. Et si quidem curator substantiam idoneam possideat: & sufficientē ad fidē gubernationis etiā sine aliqua satisdatione nominationē eius procedere. Sin autem non talis eius census inueniatur: tunc fideiussio, in quantum possibile est, ab eo exploretur, creatione omni modo facta scripturis propositis k in omni causa celebranda: ipso autem curatore, cuiuscunque vel substantiæ, vel dignitatis est, præstatum sacramentum pro vtilitate rebus gerendis præstante, & inuentarium publicè conscribente, quatenus possint vtilique res furiosi vtiliter gubernari. In prouinciis etiam his omnibus obseruandis, vt apud præsidem cuiuscunque prouinciæ: & virum religiosissimum episcopum ciuitatis, nēcnon res primates, moniorata creatio procedat: eadem obseruatione l & pro inuentario, & satisdatione, & hypotheca rerum curatoris, modis omnibus adhibenda.

Curator furiosi postquam iurauit, & satisfecit, & promsit permittenda, & recepit administrationem per decretum, potest agnoscere bonorum possessionem delatam furiosi, & bona ea cautione penitus retinere in inuentario addere, salua iure repudiandi, & accepandi furiosi. si respuerit, sed si in furore decedit: ex acceptatione curatoris ni se transtulisse bonorum possessionis: legatum autem bona transmittere ad heredem furiosi. h. d. BALD. Vel sic: *Hereditas furiosi delata potest per eius curatorē adiri: sic vt si furiosus efficiatur sane mente, possit eam sibi retinere, vel respuere: & si respuerit, vel in furore decesserit, ad substituta deuoluatur: & si nullus sit substitutus, deuoluatur ad eos, qui succederent, si furiosus in medio non fuisset: legata vero ad eius heredes transmittit cum potestate repudiandi. h. d. vsque ad §.* sin autem curator. SALVC.

¶ Tali itaque ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid posteà ad furiosum peruenerit, siue ex hereditate, vel successione, vel legato vel fideicommisso, vel aliquocunque modo, hoc furioso accedat m: & cum alia eius substantia manibus curatoris reuolatur n, inuentario etiam super his omnibus rebus fideliter facēdo: & sub eius cura custodiatur: quatenus si quidem respuerit furiosus, & acquisitionē admiserit, ipsi restituatur. Sin autē in furore dié suum finierit, vel ad sanitatem peruenis eam repudiauerit: liquidò successio est, ad eos referatur (volentes tamen *) id est, vel ad substitutum, vel ab intestato heredes *, vel ad nostrum ærarium: eo scilicet obseruando, vt hi veniant ad successionem, qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei, ad cuius bona vocabuntur, si non in medio esset furiosus: omni satisdatione, vel cautione o, quam per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores induxerunt, radicitus excisa: legatis autem proculdubiò, & fideicommissis, cæterisque acquisitionibus furioso acquirendis q, & substantiæ eius aggregandis.

Sin

a Furiosi adquirit potest, quod potest ignorauit.

b Cedere. & transferre actiones in satisdatio capitis curatoris qui furiosi nomine hereditatem adit.

c Certum tamen hereditatis adquirere etiam dominium ipsi furiosi adquirit.

d Autem, pro nobile mutatione.

e Differentia heredum, & legati.

f Per sent. Gordian. tolle. videtur dicit. quod per administrationem, non quoque sit facta dominium: & idio legata à furiosi peculiari, & alibi non transferuntur in eis tamen, tamquam ipsi, non est inventaria. libere dominum, sicut. patet.

a Vt. dani.

d Curatore furiosi adire hereditatem potest nomine furiosi.

e Furiosi curatore adire hereditatem nomine ipsius furiosi, an facias cum heredem.

480/C.IV.K.5-4, 1373-1374
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible] legatum hoc contra: sed heredem non: vt ff. *man. l. si hereditatem.* & ideo ad suum heredem transmittit legata, licet in furore decedat: vt *hic dicit.* ACCVRS.

a ¶ *Ea.* legata.

b ¶ *Remouerunt.* sic ff. *de leg. & confess. l. leges.* ACCVRSIVS.

c ¶ *Introducta.* quam ignoramus.

Sin autem ipse resipuerit, & ea a admittere noluerit, & apertè hæc respuerit, vel heres eius hoc fecerit: à substantia eius illicò separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eū deuoluta: & per legitimum tramitem ambulantibus, substantiam furiosi neque prægrauantibus, neque adiuuantibus.

Quod est dictum in creatione curatoris à principio, idem intelligitur in subrogatione loco creati. hoc dicit. BAL. Vel sic: *Mortuo curatore furiosi, vel eo vt suspecto remoto, debet alius subrogari. hoc dicit vsque ad* §. hęc autem. SAL.

¶ Sin autē curator furiosi secundùm nostram legem nominatus decesserit: sub eodem modo eadémque obseruatione alius creabitur, quemadmodum & si suspectus reperiatur, alter surrogetur: quod & veteribus legibus placuit.

Dispositio legis huius habet locum in curatoribus post hanc l. creandis: non in prius creatis. hoc dicit vsque ad finem. SALYC.

¶ Hæc autem omnia, quæ de creationibus curatorum per nostram definitionem introducta sunt, futuris casibus imponantur: & neque antea facti curatores remoueantur b, neque aliquid eis nouum accedat: sed antiquo ordine statuti in antiquos (quantum ad creationem) permaneant terminos, cautione videlicet, vel satisdatione, quæ antiquitus fuerat introducta c, super posteà venientibus ad furiosos successionibus minimè præstanda. D. Kalend. Septem. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

[illegible] *in sena[illegible] recitatam: vt ff. eod. l.* 1. ACCVRS.

g ¶ *Solet.* scil. intra quadriennium.

h ¶ *Diuersa parte.* vt ff. *de mino. l. in causa.* 1. §. *causa. & l. verum.* §. *sciendum.*

i ¶ *Dispiciet.* & hæc cognitio potest a delegari: vt l. *vlt. & apud quem.* l. *si secus in decreto* b [illegible] per alienatione interponendoret arg. ff. *de transf. ad. l. cum hi.* §. *si prætor.* & [illegible] *Lipens.*

a Restitutionis causa agitari præsente aduersario debet.

b Decretum super alienatione bonorum minoris delegari alteri nō potest.

NOn est.] CASVS. Si tutor pupill. licèt alij obligatum distrahat possessionem sine decreto, ipso iure non tenebit alienatio: nec restitutio in integrū est necessaria. & hoc in prima. Si verò creditor, minore non soluente, iure creditoris sine decreto distrahat, valet venditio: sed si fraudem in venditione commisit, restituetur minor. & hoc in secunda. ACCVRS.

k ¶ *Vendiderunt.* credentes sibi licere, quod creditori licebat: cūm c ergo ipso iure nō d teneat sine decreto: vt ff. *eo. l.* 1. ergo cessat restitutio: vt ff. *de mino. l. in causa.* §. *in principio.*

l ¶ *Quòd si creditores.* Qui iure facere possunt sine decreto, licèt tutores cum decreto: vt ff. *eod. l.* 1. §. *si communis. & l. si pupillorum* §. 1.

m ¶ *Beneficium.* scilicet restitutionis contra emptorem. ACCVRS.

n ¶ *Doceatur.* Idem si enorme damnum fuerit passus: licèt non interuenerit fraus: vt l. *si aduer. vendi. pigno. l.* 1. quæ est contrà. pro minimo autem non datur restitutio: vt ff. *de in integrum restitu. l. scio.* Et potes hic referre quæ dicimus suprà *si aduer. vend. pigno. l.* 9.

c Restitutione non est opus aduersus ea quæ ipso iure nulla sūt.

d Decretum necessarium est in alienatione immobilium minoris.

DE PRÆDIIS, & aliis rebus minorum, &c.

Dictum a *est* ff. *qualiter prouidéatur minoribus circa tutorem, vel curatorem: nūc autē ponit qualiter prouideatur eis circa conseruationem rerum ipsorum: sicque imprimitur rubrica*: De prædiis, vel aliis rebus minorum sine decreto non alienādis. AZO.

a Cōtinuatio.

DE PRÆDIIS, ET ALIIS REBVS MINORVM sine decreto † non alienandis, vel obligandis.

TITVLVS LXXI.

IN hoc titulo proponitur Oratio Seueri, & Antonini, & S.C. de non alienandis, vel pignorandis prædiis [illegible] *sine decreto prætoris, vel præsidis, quod iam [illegible] ad tutores, quib. curatores dari* [illegible] *C. de ad[illegible]* [illegible] CVIACIVS.

Venditis.] CASVS. Pater obligauit prædium minoris, vel suum hoc pacto: vt si sua die pecuniā non soluerent, liceret ei vendere: & decessit, & successit ei minor: non satisfaciente sua die minore creditor prædium distraxit: vult minor reuocare prædiū quasi alienatum contra senatuscō. quo cauetur, quòd prædium minoris sine decreto alienari nō debet: an sit audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si tamen creditor viliori precio vendidit, quā prædiū valeret: poterit eadem eū restituere, vt sibi iustum pretium restituatur. Et quod dicitur in Senatuscōsulto locū habet, cūm minor ipse prædium vendidit sine decreto: vel quòd minor non soluit, missus est in poss. alicuius prædij ex causa iudicati distraxit.

† Quæ sunt solennitates, & quibus casib. possunt vendi sine decreto: vide Menochium l. *de arb. iu.* [illegible]

Per viam secundi decreti possūt adulti res alienari. hoc dicit. Vel sic: *Prohibitio alienationis rerum minoris sine decreto, non extēditur ad alienationes necessarias: sed ex causa datur restitutio.* SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Minutiano.*

VEnditio quidem prædij, quod iure pignoris d, vel in causa iudicati captum, & distractum est e, ad senatusconsultum: f quod de non alienandis prædiis pupillorum, vel adolescentium nisi auctore prætore, vel præside prouinciæ factum est, non pertinet: sed si etiamnum in ea ætate es, cui subueniri solet g: aditus competens iudex, an te in integrum restituere debeat præsente diuersa parte h causa cognita dispiciet i. PP. XIII. Kal. Decemb. Duobus, & Aspris Coss.

d ¶ *Pignoris.* scilicet conuentionalis, vel cum decreto ob æs alienum obligatum. 1. Vel dic, quòd vocatus noluit venire ad causam: vel causa de damno infecto, vel pro legato: vt ff. *eod. l.* [illegible] §. 4. Et quod subiicit, ex causa iudicati, dic nec restitui, nisi e ex causa: vt quia graue f damnum habet: vt ff. *de minoribus. l. si ex causa.* & sic ex necessitate g permittitur: quod aliàs non permitteretur: vt arg. ff. *de fund. dot. l.* 3. Vel pone econtrà exemplum: quia alterius prædium pupillo est obligatū: quod venditur: vt ff. *eo. l. magis.* §. 3.

e ¶ *Distractum est.* à creditore.

f ¶ *Senatusconsultum.* id est, orationem im[illegible]

b Restitui an, & quatenus possit minor aduersus venditionem pignorum: sine eius pignoris venditio [illegible]

e Restitui ad. [illegible]

d [illegible]

e Necessitas [illegible]

f Senatusconsultum pro oratione principis.

Quando cōtractus non tenet ipso iure, nō debet peti in integrum restitutio. h.d. Qui habent viam explicatam, non debent petere viam implicatam. h.d. BALD. Vel sic: *Vbi venditio pignoris est ipso iure nulla, restitutio ratione ætatis non est ipso iure necessaria: secus si sit aliqua: & si interuenit læsio non modica: vel fraus cum emptore sit participata.* SAL.

CVm emancipatis] CASVS. An pater filij sui emancipati minoris prædium minori acquisitum, sine decreto alienare possit, quæritur? Dicitur quòd non, etiam si tunc quando suum esse, vendidisset, non vt pupillare.

11. *Imp.* GORDIANVS A. *Claudio, & aliis* †.

NOn est vobis necessaria a in integrum restitutio, si tutores, vel curatores vestri possessionem, licèt pignori nexam, vendiderunt k sine decreto. Quòd si creditores l id fecerunt: ita demùm iuxta formam edicti beneficium m tibi impertietur, si fraudulenta venditione participante consilio emptoris *, damnum tibi inflictum esse doceatur n. PP. III. Kalend.

† *al. & Aplondio.*

a Contra [illegible]

* *al. emptores.*

480/C.IV.K.5-4, 1375-1376
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Kal.Feb.Gordiano A. & Aviola Cos.

Pater non potest alienare rem filij sine decreto.h.d. BALD. Vel sic: *Pater curator filij non potest prædia alienare sine decreto.* SALYC.

III. *Impp.* VALENTIN. & GALLIE. AA. *Theodosiano, & alio.*

CVm emancipatis vobis prædium acquisitum foret [a], alienari à patre, eodémque curatore [b] sine præsidis auctoritate non potuit: maximè si tanquàm suum [c] esset, non tanquàm pupillare, vendiderit: itaque illibata vobis persecutio eius manet. PP. III. Non. Ian. Tusco, & Basso Cos.

Adiutor frater non potest alienare in fratrem maiorem sine decreto rem prohibitam alienari. h. d. BALD. Vel sic: *Immobilia minorum nullo tuitio alienantur sine decreto, ideo tradita vindicantur: redditio tamen, quæ acceperunt.* SALYC.

IV. *Idem AA. Mithridati.*

NOn solùm per venditionem rustica prædia, vel suburbana pupilli, vel adolescentes alienare prohibentur [d]: sed † neque transactionis [e] ratione, neque permutatione, & multò magis donatione, vel alio quoquo modo extranseunte fine decreto à domino suo possunt [f]. Igitur & tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti [g], vindicare eum potes: sed & si quid inuicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo [h] restituere debes. PP. XV. Kalen. Maij, Seculari II. & Donato Cos.

Decretum ex falsa causa alienationi interpositum, non tenet. h. d. BALD. Vel sic: *Decretum ex falsa causa interpositum, est ipso iure nullum; ideo illo non obstante, non tenet alienatio.* SALYCET.

V. *Idem AA. Senari.*

ET si præses prouinciæ decreuerit alienandum, vel obligandum pupilli suburbanum, vel rusticum prædium, tamen actionem [i] pupillo, si fallis allegationibus circumuentæ religionem eius probare possit, senatus reseruauit [k]: quam [l] exercere tu quoque [m] non verebaris. PP. III. Kalen. Maij, Seculari II. & Donato Cos.

Non sufficit causa allegare, sed oportet probare. h. d. Vel sic: *Ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoris, non potest constitui procurator. h. d. secundum alium intellectum singularem* BALD. Vel sic: *Non sufficit causam alienationis proponi coram iudice: sed est necesse vt apud acta probetur, & vt decretum interponatur.* SALYC.

VI. *Impp.* CARVS, CARINVS, & NVMERIA. AAA. *Varo.*

MInorum possessionis venditio, per procuratorem delato ad prætorem, vel præsidem prouinciæ libello [n], fieri non potuit: cùm ea res confici rectè aliter non possit, nisi † apud acta causis probatis, quæ venditionis [o] necessitatem inferant, decretum solenniter interponatur. S. Non. Maij, Caro, & Carino AA. Cos.

Sicut minor non potest alienare rem non alienabilem: ita nec tam poterit refutare, vel finire. hoc dicit. BALD. Vel sic: *Sicut minor non potest alienare immobilia sine decreto: ita nec ad alienandum se obligare.* SALYC.

VII. *Idem AAA. Isidoro.*

SI ad resoluendam donationem, quam in emancipatu te pater contulerat [p], minor viginti quinque annis cautionem [q] ei emisisti [r]: cùm huiusmodi scriptura contra senatusconsulti [s] auctoritatem data sit, non oberit iuri tuo. PP. VI. Idib. Decembr. Caro, & Carino AA. Cos.

Etiam propter nuptias non potest minor alienare sua sollemnia: ideo non alienandum. hoc dicit. BALD. Vel sic: *Ex causa sponsalitia longitatis immobilia non alienantur sine decreto.* SAL.

VIII. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMILIAN. AA. *Theodoto.*

PRædia rustica, quæ contra senatusconsultum data esse ante nuptias sponsaliorum nomine, precum tuarum confessio offendit: cùm proprietas ad te [t] propter iuris interdictum transire non potuerit [u], in dominio mariti permansisse palàm est. PP. III. Non. Nouemb. Diocletiano, & Aristobolo Cos.

Licet ex priuilegio non obligetur fideiussor, cui priuilegium non competit, obligatur. h. d. BALD. Vel sic: *Licet alienatio sit prohibita minoris fauore: tamen aliq non prohibentur se, & res suas obligare.* Vel sic: *Prohibita extra personam, & causam prohibitionis non egreditur.* SAL.

IX. *Idem AA. Maximo.*

ET † si is, quem prædium rusticum minoris distrahi affirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra diui Seueri orationem [x]

Minorum.] CARVS. Si minor, vel eius procurator præsidi de interpositio decreti libellè porrexerit non iustum decretum debet, vt res minoris vendatur: *de causam examinabit.* [n] *Libello.* quo petitur decretum, & causa infertur. nõ ergo affirmi libello fuerit credetur: sed necesse est probari causam. 2. Vel dic quòd procurator [o] ad hanc causam non potest constitui: sicut in excusationes tutelarum *ff. de excusa. tut. l. excusare.* & *arg. l. si propter pu. pos. l. 8.* & *arg. ff. de offic. eius cui mandata est iurisd. l. 4. §. 5.* ¶ Sed contra *ff. de min. l. illud §. fi. cuius.* sed ibi ad fauorem. hic ad damnum. & tamen non potest ibi fieri sine speciali mandato.

SI ad resoluendam.] CARVS. Pater filio suo minori de emancipato prædium donauit postea filius sine decreto de reddendo patri cautionem emisit: quod contra senatusconsulti hanc cautio sic emissa filio non præiudicabit. [q] *Cautionem.* tradendo. ACCVRS.

[r] *Cautiuit.* de reddendo prædio dato à patre.

[s] *Senatusconsulti.* quo colligitur: sicut [t] in traditio ad pœ dominium in alio transeat: sic nec stipulisi potest id permittere. cùm habere videtur stipulatorem *ff. de reg. iur. l. qui actionem.* & *ff. de auctorib. dona. l. 3.*

PRædia rustica.] CAR. Minor (sicut) ob donatis prædium ante nuptias nomine sponsaliorum sed decretum non valeat donatio, quæritur? Dicitur quòd non potest fieri contra senatusconsultum. [u] *Ad eo.* vxorem.

[v] *Non potuerit.* Imò dicit *ff. de dotis dona. l. 1.* quæ est contra. Solu. ibi mobiles, hic immobiles. 2. Vel ibi decreti fuit ille non. 3. Vel hic sponsalitia: ibi propter nuptias. hæc placet. ¶ Item contra *ff. de admin. tut. l. fin.* Solutio est contra, quia ibi nihil de donatione dicit. ¶ Inf contra *ff. de minor. fau. l. fin.* & *eiusdem.* Solu. vt ibi.

ET si.] CARVS. Tutor, vel curator si prædia minoris alienauerit sine decreto, an illud minor recuperare possit, quæ ciuit? Dicitur quòd sic. Figura autē, quæ contra emptori ob euictionem obligatur, potest emptor persequi. [x] *Orationem.* id est, contra senatusconsultum ad orationem fadum *ff. ad l.*

[a] ¶ *Pater.* vel diuisib. vel stillicet fine iuri in eo habeat vel bona fide possidet: vt *ff. ad l. iul. § penult. & antepenult. & l. magis. §.* ACCVRS.

[b] ¶ *Curatore.* id est, idoneo cum his pater, & ille impubes ab eo emancipatus effetur: *Iafric. de lupi parem. tut. & hic fabrica.* fic & alius vnum ponitur pro alio. *T. de in litem dan. tut. l. tutorem. 2.* Vel dic hoc adulto & patrem, & curatorem. & quod dicit, pupillare; fuitque quandam. ACCVRS.

[c] ¶ *Tanquam suum.* vbi etiam hæc ratio impedit: *argoff. de cura fur. l. Italicum.in fin.*

NOn solùm.] CARVS. Certum est, quòd oratione diui Seueri cauetur, vt prædium minoris sine decreto alienari non possit cuius vendicionis an idem sit in aliis rebus alienationis, puta donationis, vel transactionis quæritur? Dicitur quid fe. si ergo minor ex causa falsa vendidit fratri fundum sine decreto, restituti poterit: rethanto fratri à quid minor ab eo percepit. ACCVRS.

[d] ¶ *Prohibentur.* vt [b] & *Cod. de his qui vt in.tegr. l. fin.* & die quòd eadem appellat rustica, & suburbana hoc ipsalo.

[e] ¶ *Neque.* nisi in casibus [f] *ut proc per tutum.*

[g] ¶ *Dedisti.* fecisti fundum, de quo litigabat minor. *dicitur.* aliqui si. bi dato nomine transactionis *ff. de transac. lib. 1. prafic.* Imò idem: vt *ff. de transact. l. item hic.* & *iuncta.*

[h] ¶ *Mutuo.* sic *ff. de repudiandi. l. 1.* & *l. si adnerso transact. l. 1.* & ¶.

ET si præses.] CARVS. Iudex circumscriptus falsis allegationibus: puta quia dicebatur, quòd res alienam vegebat, cùm non imminenet: de prædio minoris alienando decretum interpositi: non valet decretum, nec alienatio: vnde prædium alienatum minor vindicare poterit.

[i] *Actionem.* in rem, & in personam contra tutorem, vel curatorem: *ff. ad l. magis. §. pen.* ACCVR.

[k] ¶ *Reseruauit.* nullum enim fuit decretū: & sic nulla alienatio: sic *ff. ex fal. allegat. l. 1.* & *arg. ff. quibus ex caus. in poss. eo. l. Falcidia.* ¶ *si quis bona possidere. ff. ad l. quarumq.* ¶ Sed arg. cōtra *Iustin. qui manumit. non pos. §. fimil.* Sed ibi improprie positus falsè.

[l] ¶ *Quam.* T. in genere: non in specie.

[m] ¶ *A quoque.* Scilicet. Codex.

[n] ¶ *Libello.* quo petitur decretum, & causa infertur. nō ergo affirmi libello fuerit credetur: sed necesse est probari causam. 2. Vel dic quòd procurator [o] ad hanc causam non potest constitui: sicut in excusationes tutelarum *ff. de excusa. tut. l. excusare.* & *arg. ff. si propter pu. pos. l. 8.* & *arg. ff. de offic. eius cui mandata est iurisd. l. 4. §. 5.* ¶ Sed contra *ff. de min. l. illud §. fi. cuius.* sed ibi ad fauorem. hic ad damnum. & tamen non potest ibi fieri sine speciali mandato.

[o] ¶ *Vendictionis.* & hic exiudicitur quòd adoperat ad alienationem. & permutationem: vt & vendere prohibentur, in tit. *digest.* & permutare non possit.

[p] *ad restitution.*

[b] *Vendere.* & *ex consulto* prohibitis minores prohibentur: licet eorum sint domini.

[c] *Minor non potest condere de eis sua dominium alienant.*

[d] *Argumentū à conditione ad promissionem.*

[e] *Minor non potest id stipulari pro minore.* quod eidē iure tuēdae adiperet.

[f] *Vide Cuiac. tom. in tract. de iudicium minorum c. 13. 14. 15. & 16. cap.*

[g] ¶ *Restitue.*

[h] *Procuratorem tutor, vel curator constituere non potest ad interponendum decreti iudicia in alienatione rei minoris. v. Romanum sup. c. 414.*

[i] *Vide Alciat. in pandect. l. 2. c. 3.*

[k] *al. vendiderit.*

480/C.IV.K.5-4, 1377-1378
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Rescissa est.* quatenus de facto processit, cùm de iure non tenuit: sic *C. de rescind. vendit. l. si dolo.* & *ff. de actio. empt. l. ex empto. §. is, qui vina.* & *sic de sacros. Eccles. l. iubemus. §. 1. post finem.*

b ¶ *Pignora.* quid si simplum de euictione promisit? Resp. tenetur: *ff. de euictio. l. minor xxv. annis.*

c ¶ *Sane.* Imò quicquid sequitur, &c. vt *C. de legi. & constitu. l. non dubium.* quæ est contrà. Solu. illa in his, quæ fiunt in finibus prohibitionis, nec aliam specialem pœnam imponit. nam ad illa de quibus est specialiter cautum non porrigitur generalitas: vt *ff. de verb. oblig. l. deli.* & *de pæn. l. pen.* secundùm so. 2. Vel illud intelligitur de his, quæ fiunt cótra communes leges. 3. Vel hoc ideò contingit: quia curator est extra causam prohibitionis: & hoc pignus minorem non onerat: & sequantur ad minorem vt non tenet principale, ita nec subsecuturum. & sic loquitur aliud contrà *ff. de fideiussoribus. l. cùm lex.* quantum autem ad tutorem, principale tenet: sic & subsecuta: sic & *ff. de dona. inter vir.* & *vxo. l. cùm hic status. §. si fuerit mortui.* & *ff. de donat. l. fin. in princ.* & *C. de bo. mater. l. 1. 4.* Vel quarto, ibi de his, quæ habét perpetuam causam prohibitionis. 5. Vel quintò, refert vendiderit tutor vt hic: an pupillus eo auctore vt ibi.

d ¶ *Persequi.* vt emptor.

P*Rædiorum, quæ.*] CAVE. Si prædium sui minor sine decreto alienauerit, poterit id reuocare: ita tamen, vt precium, quatenus in vtilitatē suam conuersum est, emptori restituat.

e ¶ *Consistere.* Nota ergo quòd emptor probat minorem locupletatū, cùm tutori est soluta: secùs si ipsi pupillo: quia tunc pupillus probat non esse versum: vt *C. eod. l. si prædium.* & *ff. de minor. l. mam.* & *pupill. §. si minor.* quæ est contrà. Sed fallit in creditore: vt *C. si aduer. credit. l. 1.* & *§. 2.* Vel hoc quando contractus est nullus: sic quia com[illegible] pupillo directa vel vindicatione aduersarius excipiat, dicens eum locupletatum, & ita suam exceptionem probare debeat: scilicet se minorem, & læsum: vt *ff. de proba. l. in exceptionibus.* & *C. eod. l. tutor.* & *l. si prædium.* vbi autem tenet: cùm agit minor petendo restitui in integrum, intentionem suam probare debet: scilicet se minorem, & læsum: vt *C. eo. l. fin.* & *ff. de cura. fur. l. consilio §. fin.* & *ff. eod. l. si pupillorum. §. f.* & *l. si fundus.* & *ff. de mino. l. patri §. item.* 3. Vel planiùs: aut non tenet, & probat emptor: vt hic, & *C. eo. l. tutor.* & *l. si prædium.* Aut tenet, & tunc minor: vt *ff. de minor. l. mam.* & *pupill. §. si minor.* ACCVR.

facta, præsidis sententia non immeritò rescissa est [a]. Pignora [b] sanè [c], quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus propriis tibi obligauit, non prohiberis persequi [d]. PP. Non. Nouemb. Diocletiano, & Aristobolo Coss.

Minor rem non ritè alienatam vindicat, nec restituit precium, nisi quatenus recepisse probatur. h. d. BALD. Vel sic: *Minor vindicans sua prædia nō rite alienata, tenetur restituere preciū: quatenùs probatur in eius vtilitatē versum.* SAL.

X. *Iidem AA. Grato.*

PRædiorum, quæ sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti præses opem feret: apud quem si illuxerit, nō vniuersa pretia, quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse, pro ea duntaxat pecuniæ parte te conueniri permittet, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit [e]. S. VI. Id. Aug. ipsis AA. Coss.

Vbi contractus peccat in solennitate, non est tractādum de precij paruitate: secùs vbi omnia sunt solenniter acta. h. d. BAL. Vel sic: *Vbi alienatio est nulla, minori restitutio nō est necessaria: secùs si sit aliqua, & læsio in precio sit secuta.* SAL.

XI. *Iidem AA. Trophimo.*

SI quidem sine decreto minor annis patronus tuus [f] rusticum prædium venundedit: superuacuum est de vili pretio [g] tractare, cùm senatusconsulti auctoritas retento dominio alienandi viam obstruxerit [g]. Sin verò iure interposito decreto [h], venditionem vili pretio eius possessionis, cuius vires ignorabat, fecit: iuxta perpetui edicti auctoritatem in integrum restitutio [h] causa tamen cognita, ei

S*I quidem.*] CAVE. Minor prædium suum sine decreto alienauit: non refert alienauit vili precio, vel nō: quia non tenebit venditio: & hoc in prima. Si verò interposito decreto alienauit: sed ignorans vires prædij minori precio, quàm valuit: tenebit alienatio: sed restituatur, vt iustum precium ei suppleatur.

f ¶ *Patronus tuus.* i. liberus idem & curator.

g ¶ *Vili precio.* Vide no. ad *l. 9.* & scripta ad *l. 2. C. de resc. vend.* Cv.

g ¶ *Obstruxerit.* vt *ff. eod. l. 1.*

h ¶ *Interposito decreto.* Sic & impuberi ex decreto arrogato. Verius est dari restitutionem aduersus patrem arrogatorem. *l. 3. §. si quis minor ff. de min.* CVIAC.

h ¶ *Restitutio.* ad hoc, vt precium suppleatur, vel res reddatur, si vt minori vēlleret, decretum est: & hoc data electione emptoris: alioquin si in hoc ipso, quod vendiderit, est deceptus, ad rem ipsam: vt arg. *ff. de iure dot. l. si rei. §. 1.* & *ff. de donat. inter virum, & vxorem. l. si sponsus. §. circa.* & arg. *C. de rescind. vend. l. 2.* ¶ Sed videtur iudicis decretum facere cessare [a] restitutionem: vt *ff. de minor. l. sis prætor. §. quid tamen.* Sed aliud est cùm pro recipienda sibi debitum, & aliud cùm pro alienare interponitur: vt ibi dixi. Item ad hoc, quod dicis de vili precio, facit *ff. de transact. l. cùm hi. §. si quis de alimentis.* & *C. de rescind. vend. l. quisquis.*

præbebitur. S. XII. Kal. Decemb. ipsis AA. Coss.

Ob æs alienum, & similem causam possunt alienari res minorum. SALYC.

XII. *Iidem AA. & CC. Laurio.*

OB æs alienum [k] tantùm [i] causa cognita præsidiali decreto prædium rusticum minoris prouinciale [k] distrahi permittitur. Dat. II. Kal. Maij, Heraclia, CC. Coss.

Minor non potest vendere suam emphyteusin sine decreto. BALD. Vel sic: *Non tantùm proprium: sed nec vectigale, vel emphyteuticarium prædium vendi minor sine decreto.* SALYC.

XIII. *Iidem AA. & CC. Zenophylo* †.

ETiam [l] vectigale [l], vel patrimoniale [m], siue emphyteuticum [n] prædium sine decreto præsidis distrahi non licet. Dat. VIII. Kal. Septembr. Sirmij, CC. Coss.

Etiam ex contractu mutui secuta traditione propter reciprocam præstationem causatur ius retinendi. h. d. BALD. Vel sic: *Minor à vindicando alienata repellitur, si pretium in suum debitum versum non restituat cum vsuris.* SAL.

XIIII. *Iidem AA. & CC. Phorminio* †.

VTere viri prudentissimi Papiniani responso [o], cæterorúmque, quorum precibus [p] fecisti mentionem, sententiis: ac doli mali exceptionem oppone [p], pretium ob eorum [q] debitum solutum probans, si fortem cum vsuris, quæ fisco debebantur, pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretum præsidis venundatos [r] cum fructibus petant. Dat. IX. Kalendas Decembr. ipsis CC. Coss.

OB æs [k].] CAVE. Si minor alicui in centum tenebatur vt liberetur, interposito decreto possit rusticum prædium alienare, quæritur? Respond. quòd sic, etiam prouinciale.

i ¶ *Coniunge l. 6. C. qui dare tut. vel cur.* CVIAC.

i ¶ *Alienum tantùm,* vel similem [c] causam: vt decetur vt plenè dixi *C. de admin. tut. l. lex, quæ in princ.* 2. Vel dotationem propter nuptiarum: *C. si ma. fact. l. fin. §. fin.* 3. Item ob famem: argu. *C. de patri. qui fi. dist. l. 1.* & 4. cùm personæ rebus præponantur: vt *C. de sacrosanct. Eccles. l. sancimus.* Forte & ob famem coniunctarum personarum [c]: vt *ff. de tut. & rat. distr. l. 1. §. sed nonnullis.* 4. Idem dicunt de fundo [f] sterilis: argu. *C. de sacrosanct. Eccle. auxilium.* item prædium, quod non placet: quia non videtur sterile [f], quod vendi potest: vt *ff. ad legem Falcid. l. 19.* & *ff. eod. l. si fundus.* nisi forte nihil posset percipi.

k ¶ *Prouinciale* contrà videbatur: cùm directum dominium venditoris, vel minoris non erat: de *ff. eo. l. magis. §. ne tamen.*

ETiam.] CAVE. Si minor habeat prædium in emphyteusin, vel sale, pro quo reddat tributum fisco, vel Cæsari: an id sine decreto alienari possit quæritur? Respond. quòd non.

d ¶ *Etiam.* Opponitur huic l. ei, quod dicitur, agrum vectigalem, & emphyteuticarium idem esse. Hic autem separantur. Puto hanc esse differentiam quòd vectigale sit ciuitatum patrimoniale, seu emphyteuticum fisci. Vectigale igitur differt ab emphyteuticario, vt species à genere. Vide supra scripta ad *prin. tit. C. de iure emphyteutica.* CVIAC.

l ¶ *Etiam vectigale.* quod præstat vectigal fisco.

m ¶ *Patrimoniale,* quod Cæsari.

n ¶ *Emphyteuticum,* quod priuato. idem si quodcunque ius habet in eo: vt *ff. eod. l. 14. §. sed nec.*

VTere.] CAVE. Si minor prædium suum prouinciale sine decreto distrahat, vt emptor nomine precij fisco, cuius debitor erat minor, vel creditori suo, vel patris satisfaceret, & prædium ex causa venditionis ei agenti, nisi precium cum vsuris fisco debitis restituat emptori, obstet doli exceptio, quæritur? Dicitur quòd sic: & hoc cauetur responso Papi. & cæterorum iurisconsul.

o ¶ *Precibus.* id est, in libello precum.

p ¶ *Oppone.* tu emptor.

q ¶ *Ob eorum. l. minorum.* & habes idem *ff. eo. l. si fundus §. f.* & *l. si pupillorum. §. pa.* & *ff. de min. l. tutor.* & *ff. de eui. l. consilio §. 1.* & *C. [illegible]*

r ¶ *Venundatos.* à minore.

480/C.IV.K.5-4, 1379-1380
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI minor.] CASVS. Tenebatur mihi minor in fundo Semproniano: dedit mihi in solutum alium sine decreto, cùm debuit dedisse Sempronianum: an id vindicare possit, quæritur? Dicitur quòd sic.
a ¶ Aliud. l. prædium. & ita alterum putà debitum, potest alienare: aliud non. sic est differentia inter fundum, & fundum: vt ff. eo. l. magis. §. si fundum. & §. si pupillus. Sed arg. contra. ff. eo. l. si pupillorum. §. sine vbi fundus primò obligatus cum decreto alteri pro eodem debito [illegible] sine decreto obligatur: sed ibi idcirco quia in locū primæ obligationis succedit. traditur.
b ¶ Deberes. ex persona eius, cui successisti.

a Diuisio.

SI prædium. Primò [a] consulit minori, secundò emptori secundo ibi: emptor. CASVS. Si minoris rusticum prædium, vel suburbanū sine decreto alienetur: non tenebit alienatio: sed agetur, & restituetur sibi prædiū cum fructibus, si extent, consumptos [illegible] si tamē emptor probet precium fuisse versum in vtilitatē minoris, repelletur minor doli exceptione, si non soluat preciū cum vsuris, & sumptus, si quos fecit in prædio. ¶ No. ex sententia sufficere decretū illius iudicis, in cuius territorio res est: sufficeret etiā decretū illius iudicis, qui habet pupillū sub iurisdictione, & habeat rem sub se: vt d. magis. §. illud. ff. de reb. eor.

† al. vendidisti.

c ¶ Suburbanum. pro [b] eodem ponit rusticū, & suburbanū. Vel suburbanum est, quod est iuxta vrbanum: vel [illegible] in ciuitate, & extra.

b Hinc colligitur duci posse [illegible]

d ¶ Non loco. non vrbanū [c] potest esse in rure, & in ciuitate: vt ff. de verb. sig. l. vrbana prædia. & l. vrbana familia. & è cōtra rusticū in ciuitate.

c Suburbanū pro vrbano: vel quod iuxta vrbanum.

e ¶ Probare. ex voluntate, non ex necessitate: vt dixi. T. eod. l. prædiorum, secundùm H. & Azo. vel etiam ex necessitate, cùm contractus non tenet: vt dixi.
f ¶ Facultatibus. mobilibus: vt ff. eo. l. magis. §. vlt. requiratur & ad hoc T. de bo. qui [illegible] ff. ad l. [illegible] contra amplissimi. & T. de cond. ex le. l. si malo. & ff. de pet. hæred. l. sed & si lege. §. sicut. & ff. de manum. vindic. [illegible] instit. [illegible] l. si fideic. §. quamquā. & l. pen.
INter.] CASVS. Si minor cum minore habeat rem communem [illegible] Codex.

Non potest minor soluere sine decreto aliud pro alio in his, quæ non possunt alienari. h. d. BALD. Vel sic: *Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto.* SALYC.

XV. Iidem AA. & CC. Sabinæ.

SI minor XXV. annis prædium rusticum, cùm aliud [a] deberes [b], sine decreto in solutum dedisti dominium à te discedere non permittit senatusconsulti auctoritas. Dat. VIII. Kal. Decemb. CC. Coss.

Minor, qui ex precio fundi venditi soluit onera, & tributa, preciū non recuperat, nisi restituat, quod accepit. BALD. Vel sic: *Immobilia alienata sine decreto iudicis in cuius territorio sunt sita, possunt cum fructibus vindicari: sed precium in vtilitatem minoris versum, cum vsuris debet restitui, & sumptus meliorationis.* SALYC.

XVI. Iidem AA. & CC. Eutychiæ.

SI prædium rusticum vel suburbanum [c] (quod ab vrbanis non loco [d] sed qualitate secernitur) in pupillari ætate constituta, tutore auctore, vel adulta sine decreto præsidis prouinciæ, in qua situm est, venundedisti †: secundùm sententiam senatusconsulti dominium eius, sine ius à te discedere non potuit: sed vindicationem eius, & fructuum: vel his non existentibus, condictionem competere constitit. Emptor autem si probare [e] poterit ex cæteris facultatibus [f] obedire te muneribus, sine oneribus non potuisse, ad vtilitates præterea tuas cessisse pecuniam, quam precij nomine sumpserat: doli exceptionis auxilio precium cum vsuris, quas præstitura esses, & sumptus meliorati prædij seruare tantummodò poterit. Dat. VI. Id. April. Anchialo, CC. Coss.

Non potest minor diuidere immobilia, nisi prouocetur à maiore. h. d. BAL. Vel sic: *Minor non alienat etiam in communi, sine decreto: nec prouocat ad diuisionem: sed prouocatur à maiore, & tunc sine decreto procedit alienatio.* SAL.

XVII. Iidem AA. & CC. Philippo.

INter omnes minores [g] nec commune prædium sine decreto præsidis sententia senatusconsulti distrahi [h] patitur. nam ad diuisionis causam prouocante tantummodò maiore socio, eius alienationem & sine decreto [i] fieri iam pridem obtinuit. Dat. VII. Id. Decemb. CC. Coss.

Propter debitum fiscale (putà propter datia, & collectas) potest alienari res minoris interueniente decreto. BALD. Vel sic: *Etiam propter debita fiscalia non possunt minorum prædia alienari, nisi causa probata, & interueniente decreto.* SALYC.

XVIII. Imp. CONSTAN. A. & CONSTAN. C. ad Senatum [*].

SI minores vel ex patris nomine, vel ex suo, debitis duntaxat [k] fiscalibus vrgentibus, vel ex priuatis contractibus reperiantur obnoxij [l]: decreti interpositio à Constantiniano † prætore [m] celebranda est, probatis, examinatisque causis: vt patefacta rerum fide [n], firma venditio perseueret. Dat. XII. Kal. Ian. Probiano, & Iuliano Coss.

sine decreto alienare non licet: sed nec ad communi diuidundo iudicium prouocare: sed si maior, cuius fundus erat communis, ad diuisionem prouocet, etiam si sine decreto fiat diuisio, benè tenet.
g ¶ Minores. vterque enim eorum erat minor. sic ff. eo. l. si pupillorum. ACCVRS.
h ¶ Distrahi. etiam per diuisionē. Est enim quędā [a] alienatio per diuisionē, & adiudicationē.
i ¶ Sine decreto. vt & ff. eod. l. 1. §. si communis. & est ratio: quia ex necessitate [b] fit: sic & ff. de adil. [illegible] & ff. de fundo dot. l. [illegible]

† Vide Socinū in regula [illegible] prouocare [illegible] potest [illegible] exceptionem [illegible]
a Alienat. qui diuidit, [illegible] adiudicat.
b Decretū non requiritur in alienatione necessaria.

SI minores.] CASVS. Si minor nomine suo, vel patris fisco, vel priuato teneatur: tunc interposito decreto res suas distrahere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.
k ¶ Debitis duntaxat. determinat debita: nō autē ea, quæ sequuntur.
l ¶ Obnoxij. ad pecuniā [illegible] ff. eo. l. magis. §. si pupill. & §. sed & si pater.
m ¶ Prætore. id est, prætore, quem constituit Constantinus.
n ¶ Fide. quia nō inueniat vnde aliunde cōmodè poterit debitum solui. nec enim frumentū nec alia necessaria debent vendi: vt arg. ff. de [illegible] l. neque Procul.

* sic lu. [illegible]

† Hic erat [illegible] Prætorium vrbis Constantinopolitanæ, qui commemoratur in l. 1. sup. de off. Præto.

o QVANDO DEcreto opus non est. *Dicitur quādo decreto opus sit* [illegible] *casus, in quib. non est opus iudicis decreto.* Azo.
¶ Non [illegible] Primus [illegible] Secundus [illegible] de [illegible] ff. de [illegible] §. si pupillus. Item in alio, quando defunctus permiserit [illegible] & ff. eod. l. 1. §. 1. [illegible] in alio [illegible] l. 3. [illegible] & T. [illegible] vend. auth. sacramenta. [illegible] ff. eod. l. magis. §. sed si pater. [illegible] in alio [illegible] vt T. de admin. tut. l. [illegible] §. defensionem. ACCVRS.

d Casus [illegible] in quibus nō est opus decreto: de hoc vt vide Menochium [illegible] & Ostiensem [illegible]

QVANDO DECRETO OPVS NON EST [o].

TITVLVS LXXII.

PRæposito S.C. de non alienandis, vel obligandis prædiis minorum sine decreto, vel auctoritate magistratus, subiicit certos casus, quibus sine decreto eorum rerum alienatio, vel obligatio valet. Si vt alienaretur, parens à quo profectæ sunt, cauerit testamento, aut codicillo: quod & Oratione Seueri fuit nominatim exceptum, idémque est, si ex conuentione parentis fundus [illegible] *debeat venditi*, l. 1. hoc tit. *Item si alienationē permiserit princeps nominatim: nec enim* [illegible] *Item ex edicto Constantini constat rectè vendi sine decreto res* [illegible] *quæ tractu temporis deteriores fieri possunt, & iumenta, aut pecora superuacua: & ex eodem edicto poterat mulier minor XXV. annis fundum vendere sine decreto, adhibito consensu mariti, & subscriptione, quæ pars abrogata est.* l. 3. Cod. Theod. de cont. empt. *Et ex Constitutione Iustiniani potest etiam tutor, vel curator obligare res minoris pro cautione iudicatum solui, quam minor exigitur. nam in* l. vlt. §. defensionem. T. de admin. tut. *cautio* [illegible] *est cautio iudicatum solui, non iudicio sisti, quæ persona* [illegible] *est, non litis.* CVIAC.

Emptor mandauit restitui rem emptā refuso precio: potest hoc fieri: licet heres sit minor: quia voluntas testatoris operatur idem, quod decretum iudicis. h. d. BAL. Vel sic: *Cōuentio paterna in contractu apposita facit alienationē rei minoris valere sine decreto.* Vel sic: *Ex voluntate paterna possunt immobilia pupilli alienari sine decreto.* SAL.

I. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Valentino [*].

SI probare [p] potes [q] patrem pupilli, cuius tutores conuenisti [r], consensisse [s],

SI probare.] CASVS. Si testator seruum, vel [illegible] reddito precio minor [illegible] necessariū.
p ¶ Si probare. sic T. de pact. int. emp. & vend. l. [illegible]
q ¶ Potes. tu venditor.
r ¶ Conuenisti. ex venditione, vel præscriptis verbis. ACCVRS.
s ¶ Consensisse. in pacto exemptionis.

* al. Valentini.

Xx 2 s ¶ Volun

a ¶ *Valentem habere in pacto vendationis.*

ILLud.] CAEVS. Minor impetrauit à principe, vt liceret sibi prædiũ distrahere sine decreto: si distrahat, an valeat alienatio? Dicitur quòd sic: quia apud iudicium loco est decreti.

b ¶ *Vir clarissimus.* minor XXV ann. non enim fatficit generaliter [a] velniam ætatis impetrari vt *C. de bo. qui ven. ætat. impe. l. c. pen. & fin.* quæ est contra. Sic & hoc casu cessat restitutio vt *l. de bo. qui ve. ætat. impe. l. c.* & potest forte dici hoc casu saltem [b] eorum iudice inquit causam vendendi fieri decretum non interponatur: vt *l. de bo. qui ve. ætat. impe. l. 5.*

PRædium.] CAEVS. In hac l. dicitur, quòd prædium minoris sine decreto alienari nõ potest, quam iudici causa alienationis exposuerit. *Romanus pag. 111.* ¶ *de emptione.*

c ¶ *Deprehendatur.* testamento, vel codicillis: vel aliò patrem, vel illi, cui minor successit, ad alienãdum aliquo modo fuerit obligatus: vt *C. eod. l. 1. §. 1. & l. magis. §. pupillus.* ¶ Sed quid si mandauit [c] generaliter, vt multi faciunt, de rebus suis vendendis, vel curatoribus, vel cuiusdam, vel fideicommissariis: numquid possunt mittere manum ad quam rem velint? quod puto: hæc *l. & C. eod. l. 5.* & facit *l. de bo. qui ve. ætat. impetrat. l. 4. & in fin.* & *l. 10. l. 1.* dic: aliqui in hanc glossam post Bartolũ declarat Hemphilus *l. de pupil. iudicium, cuius titu. 1. in fine.* facit *l. cum ex lege. l. cupiens de dotrel. pignor.*

a ¶ *Vel curatores.*

a Aliàs vetatis generalis non tribuit [illegible] facultatem minori.

b Alienatio sine decreto prohibitus à lege, dicuntur porchaud impetrata à principe, aliquant aucti nõ potest, quam iudici causa alienationis exposuerit. *Romanus pag. 111.* ¶ *de emptione.*

c Mãdato generali alienãdi, potest restituere, sine executione testamenti res quascumque mendãtas, sine testamento vendere: si ita testator, vt ne pro se, aut causa brei, vel successionis vendãt: aliqui in hanc glossam post Bartolũ declarat Hemphilus *l. de pupil. iudicium, cuius titu. 1. in fine.* facit *l. cum ex lege. l. cupiens de dotrel. pignor.*

vt reddito tibi prædio precium reciperet † : id, quod conuenit, seruabitur. Neque enim in ea re auctoritas præsidis necessaria est, vt tutorum solicitudini consulatur, si voluerit [a] defuncti parentes [b]. Dat. VI. Kal. Ianua. Antonino, & Geta Coss.

Idem operatur rescriptum principis, quod decretum inferioris solemniter emanatum. h. d. Vel sic: *Habens verbum superioris, non indiget verbo inferioris.* BALD. Vel sic: *Concessio principis specialis habet vim decreti.* SALYC.

III. Imp. AVRELIANVS A. Pulchro.

ILLud requirendum est, an adito principe Saturninus vir clarissimus [a] specialiter ius venditionis acceperit. Ad instar enim præsidalis decreti concessio † principalis accedit. Dat. Id. Ianuar.

Alienatio facta ex patris voluntate, vel testatoris, valet sine decreto. SALYC.

III. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Strauniciano.*

PRædium rusticum, vel suburbanum à minore viginti quinque annis alienari sine decreto præsidis; nisi parentis voluntas, vel testatoris, ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur [a], nulla ratione potest. Dat. XII. Kal. Apr. Nicomediæ, AA. Coss.

Vestes detritæ, & animalia superuacua possunt alienari sine decreto. SALYC.

IIII. Imp. CONSTANTIN. A. *ad Populum.*

ET [a] sine interpositione decreti tutores, & curatores quarumcunque personarum vestes detritas, & superuacua animalia vendere permetimus [b]. Dat. Id. Mart. Constantino A. V. II. & Constantio Cæs. IIII. Coss.

SI QVIS IGNORANS REM MINORIS esse, sine decreto comparauerit.

TITVLVS LXXIIII.

SI bis cessiõe concepta contra S. C. sine decreto facta sit venditio rerum minoris, ab emptore bona fide superandum est emptor mala fide id est qui scisset peculium minoris esse, ab eo, qui hoc ignorauit, & dua in hoc titulo differentia proponuntur. Vna, vt bona fide emptor cuiusdã possit præscriptione statuti temporis, si post perfectam ætatem domini, sine controuersia eam rem statuti tempore possidere, quam tamen præscriptionem non habet emptor mala fide l. 1. & 4. hoc tit. & l. 1. tit. seq. quia non intelligere oportet ex constitutione Iustiniani: id est l. 3. tit. seq. si res pupilli, vel adulti obligata, aut vendita sit. Breuiore tempore confirmatur venditio, quã iure antiquo valebat. Sic autem domini stipulatio nec ex diuersis valet diuersis simplicit. statutum tempus est longum tempus id est decem annorum præsente domino, & X. absente. ex eorum est in iure perpetua longi, & diuturni temporis definitio. Et inde l. 4. huius tit. quo de longo tempore loquitur, etiam de re domina loquitur, non de re vendita. Alterà differentia pertinet ad fructus rei venditæ, quos emptor bona fide percipit, etiam si non impleuerit tempus præscriptionis: non emptor mala fide l. 1. hoc tit. l. hoc tit. l. bonæ fidei. D. de acq. rer. dom. CVIAC.

Qui emit rem minoris tanquam minoris, non præscribit: si autem tanquam maioris bona fide, præscribit. BALD. Vel sic: *Emptor bona fide præscribit: non malafidei. h. d. primo in venditione, vt alienam: secundo, vt proprium. Secunda sibi, si verò.* SALYCET.

I. Imp. GORDIANVS A. Felici.

LEx, quæ in iura tutoris hereditario [a], vel honorario titulo successit, possessionem tuam vendiderit: si vt pupillarem distraxit: emptor, qui sciens [b] à tutore herede mercatus est, cùm officium morte finiatur [c], alienam res comparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defensionem. Si verò vt suam distraxit, ignorãtque rem alienam emptor comparauit: neque statim per traditionem possessionis dominus effectus [d] est: sed tantummodò aduersus te statuti temporis [e]: cùm te legitimæ ætatis esse non diffitearis, potest vti præscriptione. Dat. V. Id. Septembr. Pio, & Pontiano Cos.

Rem alienatam sine decreto vendiderat minor cum fructibus, nisi emptor fuerit bona fide. SALYC.

II. Idem A. Cassiano.

SI contra amplissimi eodinis decretum possessiones tuæ distractæ sunt, conueni earum possessorem: vt si ita probaueris [a] gestum) & possessio restituatur, & fructus vniuersi [b] reuocentur: si non bona fide [c] emptorem fuisse, qui emit, constiterit. Dat. XVI. Kal. Gordiano A. II. & Pompeiano Cos.

Minus legitime alienata vindicantur etiam à secundo emptore, nisi sit maiorum præscriptione. SAL.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A. A. *Agatio.*

POssessiones tuæ rusticæ, vel suburbanæ sine cognitione causæ, & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatæ, nec à secundo emptore [a] rectè tenentur: nisi statutum

a ¶ *Hæreditario.* id est, iure ciuili.

f ¶ *Qui sciens.* tem esse pupilli, & non tamen venditationem: & sic dicit obliti emptori, vel præfectori, mala fides, & quòd pupillaris est: eadem [a] si sciat esse pupilli, & credat licere emere ab honesto auctore: sed tunc [b] impedit iuris error: vt *ff. de vsucap. l. nunquam. in prin. & pro emptio. l. 9. §. fi. quæ à pupilla.*

g ¶ *Finiatur.* vt & *C. de neg. gest. l. curatorii.* in choica tamẽ debet perfitere: vt *ff. de here. ve. l. 3.*

h ¶ *Effectus.* cùm à non domino habetur: vt *ff. de acquirend. rerum dom. l. traditio.*

i ¶ *Statuti temporis.* x. vel xx ann. quod demũ eo facto maiore curet: vt *hic, & ff. qui non ob. long. temp. præscriptæ. l. non est incognitum. & l. eodem. l. fina.* Et est iuris quia cùm tempore minoris ætatis non potest alienari: ergo nec vsucapiri *ff. de verb. signifi. l. alienationis.*

SI contra.] CAEVS. Tutor, vel curator si rem minoris alienauerit sine decreto, rescindi potest vẽditionem: tamẽ res, sed in restitutionem veniens etiam fructus, siue extent, siue consumpti sint: si emptor non bona fide extitit.

k ¶ *Probauerit.* quod est eo ipso, quòd contrarium non probatur: sic *l. 10. §. 1. fi. prædium.* sic ergo probat [a] adversarius solemnitatem rei & alias qui solemnitatem dicit, probet: vt *ff. de prob. in rem act. l. quæcunque §. fin.* ¶ Sed arg. contrà *Instit. de fideiuss. §. final.*

l ¶ *Vniuersi.* extent, vel non: vt & *C. int. §. 1. fi prædium.*

m ¶ *Si non bona fide.* etiam in iure extraneus: vt *ff. de petit. hered. l. fed & fi lege §. fine.* ¶ Sed opponitur: non potest vsucapi: ergo nec fructus potest lucrari: vt *ff. de vsucap. l. vbi lex.* Sed resp. ibi propter res vitiam hæc propter ductum solemnitatis, vel propter exterior, quæ non interest affectus: vt *ff. de acquirend. re. de. l. bona fide.*

POssessiones.] CAEVS. Si tutor rẽ pupilli, vel adulti, sine decreto alienauerit: & ille, in quem alienata est, secundo vendiderit: secundus emptor securus non est, nisi post ætatem legitimam minoris eam præscripserit.

n ¶ *Emptore.* etiam bona fide.

a Præscribere pupilli per vel quadraginta annis potest: licèt ei vel ex non possessione. *Capellanus. l. vsu. sup. pro emptore.*

b Præscriptio impeditur per interruptionem.

a Pars *l. bona rerum.* *l. sup. de alienat. iudic.*

480/C.IV.K.5-4, 1383-1384
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Spacium. fullicet x. vel xx. mnorum.

b ¶ Inconsensu. post minorem annum vt l. xx. l. 1. Sed hodie male fidei possessore alienante, &c. vt l. de præscript. long. temp. anthent. mala fidei. ¶ Sed opponitur: Nónne etiam olim poterat alienatione, vt ff. de re. ad l. 1. ergo & vsucapere ff. de verb. sign.

temporis spacium * intercesserit b. Dat. Idib. Februar. Nicomediæ, CC. Coss.

Emens à donatario minoris potest præscribere, si habet bonam fidem, & continuat possessionem longo tempore. b. d. BALD. Vel sic: *Is, qui emit ab eo, cui minor donauit sine decreto, præscribit contra eum à die, quo factus est maior spacio decem annorum eo præsente, vel viginti eo absente.* SALVE.

10. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

QVoniam aduersus emptorem c, ad quem ex perso-

SI MAIOR FACTVS ALIENATIONEM † factam sine decreto ratam habuerit.

TITVLVS LXXIV.

S*i filiæ domui maioris effecti, secundum defuncti, & distributionem* l. 1. *hæreditatis confirmatur alienatio facta contra S. C. & multo magis filiæ* [illegible] *ratiocinationem, vt l. 6. T. arb. tut. Ratiocinio est filiæ minoris expressum, sive promissum expressum. Silentium, ratihabitio tacita. Silentium, inquam, quinquennij in rebus minorum sine decreto alienatis, vel obligatis & silentium longi temporis in rebus donatis, quod numeratur à die, quo dominus rerum maior effectus est, & heredi quoque non, si minor fit, nunquam fluens, quod reliquum est, tantum cedit ab eo die, quo & ipse maior effectus est, qua est sententia* l. 3. in fin. *comprobata, l. interdum. D. de min. & l. 5. T. de temp. in int. rest. Hoc autem dictum hic* tit. 4. l. 1. *quod hic est de causis, quæ ipsi iure nulla sunt: illa de causis, quæ ipsi iure valent, sed nisi rata habuerint, rescindi possunt per restitutionem in integrum.* CYIAC.

Licèt minor fallus maior ratam habeat alienationem prædij contra demidiam iusti pretij vendeti, potest nihilominus ipsum vendicare, nisi sibi iustum pretium suppleatur, vel in debito compensetur. SAL.

1. Imp. CONSTANTI A. *Liuinia.*

QVM proponas curatorem patris tui non interposito prædiis decreto prædium rusticum heredi creditoris f, sed tutori eius g definisse h venundare, eimque venditionem deceptum patrem tuum † habuisse i si minore k pretio distractum est prædium, & inconsulto errore lapsum patrem tuũ perperam venditioni consensum dedisse contiteri: non abs te erit superfluum l pretij in

compensationem conduci: quod prædiis prouisione fieri commentitius colerie congruum est, si m diuersa pars n bonam fidem non amplectatur, in arbitrio eius o ponere, an velit possessionem cum fructibus restituere p; ita ve fœnebris q pecunia cum competentibus vsuris restituatur. Dat. Non. Octobr. Pio, & Pontiano Coss.

Prædium minoris minus legitimè alienatum renocatur: nisi præscripsit, vel ratihabitio post maiorem ætatem interuenerit. SALVE.

11. *Idem A. Alexandro r.*

SI sine decreto prædiis prædia tua à tutore tuo alienata sunt s, nec speciali confirmatione, vel (si t bona fide possidet, fuisset u) statuti temporis excur-

quod sine decreto factum erat, tenet. Idem si tacitè quod tacendo per quinque annos in alio contrahitur, sed in donationibus decennij, si donatio propter nuptias fuerit, quinque anni sufficiunt. vt l. 10. l. 8.

Vt proponas.] CARVE. Curator potest tui creditori, vel heredi, vel tutori filij creditoris prædium, quod valebat xl. eiũ debitum non esset: aliũ x. dedit in solutum, vel vendidit: ita vltra dimidiam iusti pretij decepta est: maior factus ratam habuit venditionem, & decessit: an tu igitur, qui ei successisti, desiderare possis, vt iustum pretium tibi suppleatur compensando, si quid ei debes, vsque ad concurrentem concurrentem quantitatẽ, quæritur? Resp. quòd sic: & nisi suppleat, prædiũ cum fructibus recuperabis. & hoc, vel illud eligere potest heres creditoris: vt suppleatur iustum pretium eem vsuris, aut prædium recuperet.

a ¶ Spacium. fullicet x. vel xx. mnorum.

b ¶ Inconsensu. post minorem annum vt l. xx. l. 1. Sed hodie male fidei possessore alienante, &c. vt l. de præscript. long. temp. anthent. mala fidei. ¶ Sed opponitur: Nónne etiam olim poterat alienatione, vt ff. de re. ad l. 1. ergo & vsucapere ff. de verb. sign.

c ¶ Quoniam aduersus emptorem.] Agitur.

d ¶ Donata res. vt T. tit. 8. l. non solum.

e ¶ Epistola. Quare hoc, cum & * olim minores olim huiusmodi præscriptiones earebant: licèt hodie sit secus? vt T. in quib. ces. in integrum restit. l. fina. Resp. imò non carebant in huiusmodi cathosiolon accultiari possunt: vt ff. de verb. sign. l. alienatio. & ex ff. de fund. dot. l. ff. fundum. sic & in quibusdam alis erat, quæ ipso iure non carebant olim: vt dicimus T. in quibus ces. in integrum restit. l. fin. 2. Vel dic hoc addicam à compositoribus. 3. Vel certiũ ideò dicit minore effecta, vt nec restituto detur hodie cõstat ipso iure prius non currere, d. l. 8. in quib. ces. in int. restitut. l. fin. & fatis T. en. l. 1. in fin. & T. quibus ex. long. temp. pra. l. nus est incognitum. ¶ Sed videtur etiam posset non posse vsucapiũm initium se inspicientium in vsucapium: vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. in fin. §. quo hic inspecto non procedit vsucapio. Sed dic b vitium esse sei, & personæ primum impedit, & demũm eo finito currit vsucapio. nullo ad principium postlabito respectare: ff. de vsucap. l. vbi lex. §. interdum. ff. usufruct. quod cauja. Sed perfecto vitium liberi eo finito contra præscriptio: tamen ex bona fide, & titulo ante vitium habito procedit vt hic. ff. T. eod. l. in fin. & fatis T. tit. 1. l. 8. fina. ¶ Sed contrà T. tit. pra. l. fin. vbi quisque annos dicit sufficere. Sed ibi solum.

temporis spacium * intercesserit b. Dat. Idib. Februar. Nicomediæ, CC. Coss.

Emens à donatario minoris potest præscribere, si habet bonam fidem, & continuat possessionem longo tempore. b. d. BALD. Vel sic: *Is, qui emit ab eo, cui minor donauit sine decreto, præscribit contra eum à die, quo factus est maior spacio decem annorum eo præsente, vel viginti eo absente.* SALVE.

10. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

QVoniam aduersus emptorem c, ad quem ex perso-

SI MAIOR FACTVS ALIENATIONEM factam sine decreto ratam habuerit.

Licèt venditio prædij minoris sine decreto sit nulla, tamen tamen ratificando confirmari, quia per ratihabitionem, & tibi poni de eo. Aliàs Vel sic: Superiores iniuste vendidit eum, vel curator rem minoris vt factum hic vt minoris: quo ratio sine ipse minor, sine tutor, vel curator, sine ambo vendidit, & maior factus ratã habuit expressè, & quod sine decreto factum erat, tenet. Idem si tacitè quod tacendo per quinque annos in alio contrahitur, sed in donationibus decennij, si donatio propter nuptias fuerit, quinque anni sufficiunt. vt l. 10. l. 8.

Vt proponas.] CARVE. Curator potest tui creditori, vel heredi, vel tutori filij creditoris prædium, quod valebat xl. eiũ debitum non esset: aliũ x. dedit in solutum, vel vendidit: ita vltra dimidiam iusti pretij decepta est: maior factus ratam habuit venditionem, & decessit: an tu igitur, qui ei successisti, desiderare possis, vt iustum pretium tibi suppleatur compensando, si quid ei debes, vsque ad concurrentem concurrentem quantitatẽ, quæritur? Resp. quòd sic: & nisi suppleat, prædiũ cum fructibus recuperabis. & hoc, vel illud eligere potest heres creditoris: vt suppleatur iustum pretium eem vsuris, aut prædium recuperet.

f ¶ *Heredi creditoris.* filiæ tutori sui. ¶ al. vendit. Ms.

g ¶ *Iuss.* Creditoris.

h ¶ *Definisse.* & vendidit vel destinauit, quod de stare nõ potest.

i ¶ *Ratam habuisse.* expressè, cùm esset maior factus: & sic iam non potest reuocari: cùm sine decreto facta.

k ¶ *Si minore.* quàm sit dimidia iusti pretij: vt patet statim pro tali ergo hic talis ratihabitio habeatur: ac si in maiore ætate vendere: sed tunc daretur electio emptori, an redderet rem, vel iustum pretium suppleret: vt T. de rescin. vend. l. 4. & l. 5. vsque ad fin. & nunc erit idem: vt hic fabitur. n. 1. Alij dicit fuisse hic deceptionem in eo, quòd dolo emptoris fuit inductus ad habendum ratum eãm putaret pretio iusto factam fuisse venditionem: quod non placet.

l ¶ *Superfluum.* iustum pretium erat decem: consentium, putà quatuor, quæ soluta sunt: sta ergo, quæ remanent compensantur cum eo, quod hic quòdã minor suo creditori debeat.

m ¶ Si id est, quòdã eũ habuit bonã fidem: vel posset oblitionaliter, Si non vult adimplere, quòd debet, solendo. l. vel compensando. ¶ al. ...dinio n

a *Si diuersa pars. l. 1. & l. T. de rescind. vend.* CYIAC.

n ¶ *In arbitrio eius.* i. aduersæ partis, hoc est, heredis creditoris.

o ¶ *Restituere.* supple an quod iusto pretio dedit, supplere solendo, vel compensando. ¶ Sed contrà] *de præscript. xxx. ann. l. 1. in fin.* Solu. Ibi dolo, hic ipsa re interuenit deceptio.

p ¶ *Fœnebris.* quæ vt creditori ei debebantur.

S*i sine decreto.*] CARVE. Dicit imperator in hac lege, quòd si tutor rem minoris sine decreto alienauerit vt fiam, nisi fuerit bona fides possessor, in quem res alienata est, & tutus fuerit præscript. vel confirmatione: quò minùs minor vindicare rem possit, non sibi præiudicaturum.

q ¶ *Alienata fuit.* tantum fia, & sic fuit hæc lex cum titulo superiori vt S. ad. l. 1. & *l. fin.*

r ¶ *Confirmatione.* Sic] *si ab res iuga de fo. l. antepenult.*

s ¶ *Possessor fuisset.* putauit dominum fuisse vendentem, vel habuisse ius distrahendi vt *ff. de verb. signif. l. bona fide.*

480/C.IV.K.5-4, 1385-1386
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*i quando.*] CAVS. Si res minoris sine decreto alienatus, fuerit sub curatore, fiat non: per hoc, quod veniam ætatis impetrauerit, non valet alienatio ab initio: si tamen minor nihil dicat semporre minoris ætatis, & post xxv. ann. per quinquennium tacuerit: non audiar, si vult postea reciudere venditionem. & hoc in

a Præscriptio quinquennii. Quare minores, & absentes fiebit quinquennio decurrere, ergo prorogatur: & officiat ad ætatis aliquid vel hypothecam in minori qua ve fuitam fiat decreto ipsi fiscinibus, & pastoribus. Non enim Bartolo infortunio tur quadam patrimonia, & confiscatio alienationem, quæ ab initio non valuit: si interuenisset decretum, verb res alienatæ fuerit: nulla hæcatio, requirit decennale & longum post quinquennium quæ ipse Bartolo de ipso frequentius scribunt patet. & n. 19.

prima. Si * verò minor hæc decreto res fuit alienatis, & per x. ann. inter præsentes, per xx. inter absentes res donatarius tenuerit postquam factus fuerit major, securus erit. & hoc in secunda. Ita C. vt si maiori aliquid superest de quinquennio: quia cuiuriti biennium, & succedatur minori illud, quod superetur defundo, parati triuiam, certat ei post legitimam ætatem ad præscriptionem complendam. & hoc in tertia.

a ¶ *Sine decreto.* Si verò interuenisset decretum, durctur ostiratio usque ad quadriennio post legitimam ætatem vt *T. de prad. minor. l. si quidem. & l. ult. C. de rem. in iuing. vel l. fi.*

b ¶ *Minorum.* Hic subdiuidit, *vel adhuc, sic.* & fit in duobus tantū casibus loquitur: quando scilicet minor habet curatorem: item quando non habet: quia veniam ætatis impetrauit, & eius res est alienata, vel obligata: quod quidam dicunt sed certè idem si curatorem non habet, nec impetrauit veniam. 2. ¶ Vel dic in quatuor casibus loquitur: scilicet quando minor authoritate tutoris, vel curatoris vendit. 2. Item contrà quando tutor præsent, & voluit minore. 3. Item quando alius est minor sine tutore, vel curatore constituto: nec curam impetrauit veniam 4 Item & quando impetrauit veniam: & hoc quasi colorat cum prædictis. Quod autem dicit habere locum, cum tutor vendit præsente, & volente pupillo: intelligo, secundum Azo. si pupillus intelligit quid agat: aliàs periode habetur, ac & non effet præsens. & sic habet locum titulus superior, qui de præscriptione x. vel xx. annorum dicit. ¶ Sed Pla. dicit hunc titulum locum habere, qui de quinq. annis dicit, cùm nomine pupillicei tutor vendiderit. ¶ Sed

fa id, quod perperam est actum, fuerat stabilitum, præfes prouincię possessionem in ius tuum retraher. Dat. VII. Kalen. Ianuar. Pio, & Pontino Cos.

Re immobili minoris alienata titulo onerosi procedit confirmatio contractus, & traditionis tacturnitate quinquennij post ætatem legitimam inchoandi. Si autem titulo lucrativo: ad confirmationem traditionis, & titulo, requiritur filiorum longi temporis. d. d. BALD. Vel sic: *Si immobilia, sunt alienata sine decreto titulo onerosi ab ipso minore, vel ab eius administratore eo scienter, & patiente, & fallitus minor tacuit per quinquennium, inducitur quædam tacita ratihabitio, contra quam venire non potest. Sin autem sunt alienata titulo lucrativo, requiritur tacturnitas longi temporis: ad transeuntem autem administrator etiam hereditas si & ipse sit minor, tempus, quod superest defunctus decennio, vel quinquennio, non currit: sed demum ex facto maiore.* SALVC.

III. Imp. IVSTINIANVS A. *Menna* P.P.

S*i quando sine decreto* * minorum *, vel adhuc sub curatoribus constitutorum, vel per veniam ætatis eorum curam excedentium, res alienantur, vel supponuntur, & ad perfectam ætatem iidem minores peruenti-

sit minor habens tutorem, vel curatorem, sine eo non valet: vt *T. de in integrum restit. mi. l. si curatorem.* & sic non habet locum lex illa: quia eium * non subiti, vetus tituluo, non habet locum vl'accipio: & sic est illud quinquennium tum fiatrum quidem eam non habere locum, cùm qui minor non habens tutorem, vel curatorem, & non impetrata venia vendit quod non placet Id. Si ¶ autem tutor, vel curator, vel aliquis extraneus vendidit rem minoris, vt fiam, ignorante minore: si quidem emptor fuit bonæ fidei, habet locis præscriptio 2. vel xx. ann. quæ incipit currere post legitimam ætatem complentam. Si autem sciebat emptor rem esse minoris, & sic non potest distrahi sine decreto, & sic erabat in iure, habet locum præscriptio xxx. ann. quæ incipit currere postquam habuit xiv. ann. vt *T. ann. l. fin. & l. fin. & T. de præscript. xxx. vel xl. ann. l. fin.* Sed ita hoc casu etiam post legitimam ætatem incipere diebus præscriptionem xxx. an. & *pro ea T. de h. me. auctorit. mfi. & T. de an. exceptl. l. 1. & l.*

c ¶ *Tradiderunt.* tacendo: si autem expressè fiatum posset eam confirmare vt *T. ea l. l. & l. & l. si minor fa. l. & l.*

d ¶ *Conquestus* est neque in iudicio, neque extra iudicium. ¶ Sed quid si extra conquestus est, narrando querelam emptori? Videtur quod sufficiatur *T. de arbit. l. non distinguimus. l. cum quidam.* In Iudicium Azo. Sed H. contrà sic libere vtcumque iudice fiat: arg. *T. de non numer. pecu. auctorit. hæres.* Sed ibi tenait contrarium, hic non.

e ¶ *Quasi ab initio* *. & ita emptor incipit dominus esse: & sic plus operatur hæc præscriptio, quam alia præscriptio xxx. ann.

f ¶ *Celebrari posset,* nisi præceptoribus: vt *T. de adm. re. l. cum pluries. §. 1.* vel alimentis accellariis: vt *T. de rat. & ratiha. l. 1. §. sed non solum.* & nisi in donatione propter nuptias, vt habitis. Id excipit quidam Sponsalium largitatem vt *T. §. adauc. dot. l. 1.* Sed ibi in rebus mobilibus facta fuit. Nam ibi in immobilibus, non valuit:

a Vt capiat locum non habet in his, in quibus verus titulus non fuit.

b Minoris id si quis vendit: non habet locum præscriptio.

d. minoris

d. post e. ibidem minoris quæ hoc illo defendunt ab Accursio, & nulla est sententia. & in Gloss. vetustis, in si minor vt quia dictum dicunt. Cuiacius Vide Cuiac. hoc l. 1 quod de iure minor. fin. 19. & in tex. T. de in subsidium conuenimus: vt Ingr. de fideiuss. § prædia.

b Minor ac fit decretum conditionis, quam minor in præscriptione.

opponitur prædictis, si b minori præscribitur v. ann. maiori verò x. multiplicit conditionis est minor quam minor? Resp. hoc verum in minore, quando fiat eius voluntate vendimaliter enim ita non posset contra venire propterea minor venit contra locum consultando hic minor quotcumque modo voluntatem contrariam declarando. Item adhuc opponitur: quia videtur hic male fidei exspectari tutis se v. ann. sed T. ubi l. d. l. & l. fin. qua fiant contra. bonæ fidei tutori se x. annis, vel xx. & sic dare iuris conditionis est bonæ fidei, quam malæ fidei. Sed respondeo hic quoque modo declarando voluntatem contrariam venit modo contra ma-

ve *T. de prædiis minorum I. prædia.*

g ¶ *Receptæ propter nuptias donationes* quæ tunc ab initio: arg. *T. de iure dot. I. Titia.* & sic est contrà *T. de prædi. min. I. prædia.* Sola. hic corrigit. 2. Vel dic quòd non valet: vt ibi. Sed quinque annis confirmatur, vt cætera alimentorum per legem illam, secundum hoc. 3. Vel hic de donatione propter nuptias ibi de spontaliti: id est, de simplici & de hoc dixi *T. de admin. re. l. fin. quæ vero pro.*

h ¶ *In hæredis posse.* eius, qui donauit, vel vendidit, vt restituat ad retinendum.

i ¶ *Accedat.* ad complendam præscriptionem: vt *T. de minori. l. interdum. in fi.*

k ¶ *Hæredis.* sic lege vt fit: [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1387-1388
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ex quinquennio, vel decennio, quod superetur defuncto, currit heredi decem, cum erit maior, & sic interstitio id est, heredis, qui est minor & sic est contra M. & P. in eo, quod no. *l. de temp. in integ. rest. l. ex, qua. §. fin.* Ac ipse sic legum, vt hic sic fentiat: quod statim heredi minori currit tempus, quod de quinquennio superetur: & dicunt quod posit cessiones quatenus, scilicet defunctis quod non placet.

DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS.

Non solum tutores, & curatores restituere tenetur, vel cura, conuenientur: sed etiam magistratus, & socius, & alimentorum patrimonij, & similes, qui a *rationem publicae offecy tenentur prouidere minoribus: & ideo poni de magistratibus conuenendis.* ARO.

a Minoribus dat subsidium tenentur, qui rationem publicae officij his prouidere tenentur.

[1] I magistratus.] CARVS. Potestas Bonos. dedit tut. pupiluor reponuisse non pupilla. & fideiussores eo nomine dedit. Item dedit tutor fideiussores de seruando eum indemnem: id est, pecuniam: postea apparet eum tutorem solucre non posse administrata tutela: & ex mala administratione teneatur pupil. in c. Satis tutela agit adulius aduersus tutorem quoadam. non per hoc libeatur magistratus: sed si falsendo non inuenitur ipse, vel eius fideiussor, in subsidium conuenietur magistratus, vt redat sibi actiones aduersus fideiussores, quos magistratus suo nomine accepit: quoniam & sine cessione velitem habere actionem contra fideiussores nomine pupilli acceptos.

b ¶ *Si magistratus.* dic quod magistratus, qui tutores dedit, exegit à tutoribus fideiussores pupilli saluam fore. Item & alios de sua pecunia indemnitatem dedit pupillus agat contra tutores. non tollitur actio contra magistratum sed teneatur in subsidium & pecunia eadem actionem contra fideiussores, quos accepit: & sine cessione habet in illum.

c ¶ *Indemnes futuros.* An tutores hoc teneberur promittere? Resp. ita sicut & quando reuitali communis gestionem: vt *l. fin. de fideiuss. tut. §. 1. & 2.*

d ¶ *Rem.* id est, pecuniam.

e ¶ *Actio.* vtilitatis, vel negotiorum gestorum.

f ¶ *Alienam.* qua teneatur magistratus.

g ¶ *Tuta.* tutela: vt *l. fin.* vel in factum.

h ¶ *Bona.* tutorum: nomina si omnes perferunt, & non est diuisa tutela: vel est, sed à fideiussore *l. end. l. dun.* Si autem aliquis gesserit, alter non potest magistratus conuenitur, quia ille, qui non gessit nisi impertit contumaci non gerenti, quod tutorem non temerari vt suspectum: vel tacite consent, vel accusando prodidit iura eiusdem *l. de tut. & rat. dist. l. 1. §. vsque. & l. de admin. tut. l. Lucius. §. 1. proinde.*

i ¶ *Eum tutorem*, vel curatorem, & subaudi, & excussis etiam fideiussoribus ¶ *vel l. aduersus.*

ne si solaendo esset, aut fideiussor, qui de indemnitate pupilli caui, liberauit cedendo actiones suas aduersus fideiussores, qui se de indemnitate sua conuerunt, vel etiam minori sine cessione dantur vsiles l. 1. quia dum indemnitati sua cauit magistratus, per consequentiam & indemnitati pupilli cauit. Et hoc in prouincia non in vrbe si praesit tutorem dederit: non quidem in praetorem: sicut ait in prouincia in praefidem sed in strikam V. C. qui sunt exegerit, actiones subsidiaria locum est. CYIAC.

Minores in subsidium habent regressum contra magistratus, qui eis tutores, vel curatores dederunt: & contra fideiussores, quos illi de indemnitate receperunt. b. d. Primò soluat totum quadrantem vsque ibi, sed adiuersus. Secundò soluat aliam vsque ibi, quam si exercuerit. Tertiò nouum dubium remanet in fauorem magistratum. SALYC.

1. Imp. ANTONINVS A. Mauiano.

[1] I magistratus [a] tutoribus, seu curatoribus quos tibi dederint, seu nominauerint, stipulati sunt se eo nomine indemnes futuros [b], & si quid praestitissent, repetituros †, in que eam rem fideiussores accepersunt extra rem [c] saluam fore satisdationem, actio [d], quam aduersus tutores, seu curatores tuos instituisti, alienam [e] obligationem non resoluit. Sed aduersus magistratus, qui curatorem dederunt, actio vtilis [f] ita demum competit, si vniuersis bonis excussis [g], reuocatisque, quae eum [h] in fraudem alienasse constiterit, indemnitati tuae in solidum satisfieri non potuit. Quam [i] si exercuerit [k] mandatis sibi ab eis [l] actionibus aduersus fideiussores [m], quos acceperunt, consistere potes, licet vilem actionem sine cessione habeas. Accepta Non. Ianuar. Duobus, & Afpris Cos.

Ex late culpa magistratus teneatur eius heres, non ex lui. SALYCET.

11. Imp. ALEXAND. A. Paterno.

IN heredes magistratus, cuius [n] [non] [o] lata culpa [p] idoneè cautum pupillo non est, non solet actio dari. PP. III. Non. Iul. Iuliano II. & Crispino Cos.

Magistratus, qui sunt soluendo, habent beneficium diuisionis. SALYC.

III. Imp. GORDIANVS A. Prisciano †.

SI tu, & collega tuus, cũ magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionémque idoneam non exegistis [q], nec aliàs seruari pupillo indemnitas potest [r], & vtrique soluendo estis: pro virili parte [s] in vos actionem dari non iniuria postulabis [t]. Dat. VIII. Kalend. Nouembr. Pio, & Pontiano Cos.

Contra magistratum agitur in subsidium, id est, excussis tutoribus, collegis, & fideiussoribus. SALYCET.

IV. Idem A. Arrentiano [u].

ADuersus nominatorem tutoris, vel curatoris minus idonei non anteè peroeniri potest [x], quàm si bonis nominati, iníémque fideiussoris eius, necnon collegarum [y] †, ad quorum periculum consortium administrationis spectat, excussis, non sit indemnitati pupilli, vel adulti satisfactum [z]. PP. Idib. Mart. Attico, & Praetextato Cos.

Illa lex idem dicit, quod praecedens; sed addit de tempore finito officij, & hoc intendit: Sufficit tutores fuisse solutendo tempore depositi officij, vt ad magistratum non possit peruenirri. SALYC.

V. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. Eugenio.

[1] *Pupillabis.* tu consortes in solidum.

ADuersus.] CARVS. Ita demum ad magistratum, qui tutorem dedit, peruenitur, si tutor, vel eius fideiussor solutendo non sint, vt bonis eorum excussis, pupilla satisfieri idoneè non possit.

[r] ¶ *Collegarum.* id est, consortium, qui cum eo administrauerunt in solidum, vel vnus quidam, alius quidam alia: vt *l. end. l. dun.* nam & non administrant, certio iuo esset consortium, nisi in suspecto faciendo cessaret, vel saede fecisset, vel prodidisset: vt *l. ex proponebatur. & dicit l. ex l. & facit l. si tu non pe. l. 1. & de dolo. tu. l. 4.*

[u] ¶ *Satisfactum.* & ¶ nunc inuenientur non solutendo, praesumitur tempore donationis fuisse non solutendo: & hic mutat pupillo non inuenietur vt *l. end. l. 1. §. si magistratus. & dicit l. de probat. l. ex persona.* Item contra *l. ad municip. Temporum.* Sed ibi patet solutio.

IN magistratum.] CARVS. Aduersus magistratũ vellis in subsidiũ pupillo tuo, vel actio, si nec tutor, nec fideiussor, qui fideiussit

480/C.IV.K.5-4, 1389-1390
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

rum pupil. falsum fore, fuerit solutum.

a ¶ *Municipalis.* non autem in eorum fideiussores, qui rem pupilli falsam fore promiserant: vt *ff. ad mun. l. 4. §. pe. & ff. eod. l. 5. §. ult. pen.*

b ¶ *Administrationis.* Scilicet curatis.

c ¶ *Solvendo.* f. tutores.

d ¶ *Fideiussionis.* datur ob rem pupilli falsam fore: vt *T. eod. l. prima.*

e ¶ *Praestare.* curatis, secundum Auc. 1. Vel in factum, secundum H. quod dicitur eodem, cùm sit omnino similis vt *ff. eod. l. fin. & facit ff. de iudic. tut. l. iij. & in authent. de mod. §. multo. col. fin. vij.*

¶ Sed contrà *Inst. de satisd. tut. §. nunc autem.* vbi dicit magistratus, vel praetorem, vel praesidem non tenetur. Ad quod dic quod quidam * sunt, ad quos pertinet tantùm dare tutorem, vel curatorem: non autem exigere satisdationem: vt sunt praesides: & hi non tenentur: vt ibi. Alii, qui vtrumque: & alii, qui tantùm exigere satisdationem possunt: & hi tenentur: vt *ibi, & ff. de admin. tut. l. Aemilius Dexter.*

f ¶ ¶ Cum fit.] CAVSA. Postea dedit curatorem, & generalem administrationem si mandauit: deinde decretum interposuit, vt facerent inventarium, & secundùm eius quantitatem fideiussores darent: scriba inventarii scripsit minus valere patrimonium, & aestimationem rerum ibi compertarum: vt sic minus locupletes fideiussores possint accipi, tenetur: vt *ibi, & ff. eod. l. 1. §. denique.*

g ¶ *Adiecta.* id est, latè. vel id est, post dationem curatoris est adiectum de commissione administrationis.

h ¶ *Ex quod sum.* scilicet sententiam, quae interlocutoria dici potest, vel magis decernitur vt *in auth. vt hi, qui ob. §. fin. col. vij.*

IN magistratus municipales * tutorum nominatores, si administrationis b finito tempore non fecerint soluendo c nec ex cautione fideiussionis d solidum exigi possit: pupillis quondam in subsidium indemnitatis nomine actionem vtilem e competere ex senatusconsulto, quod auctore diuo Traiano parente nostro factum est, constitit. Dat. VII. Id. Decemb. ipsis & Cons.

Si notarius, qui inventarium scripsit, minorem aestimationem rerum fecerit, & secundùm illam fideiussorem recepit: tenetur minori adhuc in factum: nec ex hoc vitiatur datio curatoris. SALVC.

VI. Imp. ZENO A. Aemilio * P.P.

CVm f sic adiecta g praetoritis sententia generalem

i ¶ *Decretum.* de faciendo inventarium, & fideiussoribus dando. 1. Alij dicunt de traditione rerum: vt T. *de appel. eodi. l. de constituendum.* 3. Alij de alimentis pupillo praestandis, vel decernendis 4. Alij dicunt de quadam solemnitate quae observabatur quandoque in datione tutoris: vt T. *de tut. & curat. illustris. per. l. 1.*

k ¶ *Non curatora.* scilicet tutorem, & hoc quidem ipse fecit sic scribit: vel si non fuit in fraude, planè legit.

l ¶ *Si quae laesa.* quia milè administrauit: & nunc est non soluendo ipse, vel fideiussores: & hoc sue fuit in fraude, sue non ipse curator, vel si tutor: damno dato ab aliquo in rebus, qui minuit damnum rerum: prout erant aestimate à scriba: vel vendidit idem minori pretio, credens ipsam fuisse aestimationem scribae. ADDITIO. Nec quòd tutor *, vel curator vendens rei fecit aestimata est authoritate publica, ex qua fatur, licèt plus valeat: quod tamen intelligas secundùm Bart. hic, nisi manifestum esset illam aestimationem esse ipsam: vel 6 de hoc est publica fama in vicinia, & locis circumstantibus. Tunc enim tutor non posset dicere se credere illam aestimationem esse ipsam: argum. *I. de pecu. tut. l. si tutor petitus.*

m ¶ *Legibus.* conditione ex lege ipsa, secundùm quosdam. 1. Vel *dic* actione in factum, qua tenetur etiam magistratus: vt *ff. eod. l. fin.*

¶ Et dicam in electione esse minoris an magistratum priùs, vel scribam, & aestimatorem velit conuenire: licèt dicant quidam primò tutorem gerentem, secundò magistratum, tertiò non gerentem conuenirì, & hoc bene: quartò scribas: quintò aestimatores, quae vltima nulla lege probatur.

ACCVRS.

¶ vel. interpol. tum.

¶ al. fideiussorem.

* Si tutor vendidit: non minoris pretio, nisi praetextu indiscretae aestimationis, tunc vendetur. Bart. hic. R. Romanus singular. 78.

480/C.IV.K.5-4, 1391-1392
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Codicis Domini Iustiniani

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A. REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER SEXTVS.

DE SERVIS FVGITIVIS *, ET LIBERTIS ᵇ, mancipiisque ciuitatum *, artificibus ᵈ, & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam, * vel dominicam ᶠ pertinentibus.

TITVLVS I.

Libro superiore contractibus datis expositis, & his omnibus, quæ circa eum contractum versantur, ac deinde expositis obligationibus tacitis, vel certis, quæ quasi ex contractu deducuntur, hac libro proponitur alia obligatio, quæ oriunt ex contractu defunctorum vel quasi ex quasi hereditatis, bonorumque defunctorum, & ex quasi delicto hereditatum, vel immissio se bona defunctorum, contractorum violentorum quatenus ex alienum defuncti contrahit, & contractibus hereditariis, legatariis, fideicommissariis obligatur perinde, atque si eum ex negotiorum aliquod gerunt. l. 3. §. vltimo l. 4. & quibus ex eis in pol. ac fundum qui hereditatem recipit ex S.C. Trebellianum, l. non enim. D. ad Treb. & qui bonorum possessionem ut quasi l. pen. in fin. D. de separat. Alia autem est hereditas, sine successio libertorum, alia ingenuorum: & in hac libro primum agitur de successione libertorum in quo certum est leges, & edicta parcunt multa, & varia iura denuntiis. Hæc enim vna est pars iuris parcunt, ut in libertorum bona successio patrono sicut in bona clientum iure applicationis. Sunt & alia parte iuris parcunt, quæ conditur bonis liberorum ceteraque, & eunque parte: vt ius parcunt, quibus sit amplum, operis fundatis, & in ea participium consilium quod est de successione libertorum ac primum quidem effundit vim iuris parcunt ac consilium in opere, quæ liberis parcunt dolent, quæ ergo parcunt officio cum diuculum fugitiui, inde apparet primum illudum bonis liberi qui est non tantum de forma sed principio de libertis fugitiuis, officium ad tertium de opere libertorum, in quo, & l. vlt. est de libertis fugitiuis. In hac autem tit. de vsibus est l. 5. sed illa de libertis priuatorum, hoc de libertis ciuitatum, quarum artificia, & opera Reip. vrbanæ: & grauior pœna fabricantis seruum, aut libertum ciuitatis, quam priuati hominis. De seruis publicis pop. Romani est l. vl. De his, qui ad rem dominicam vel priuatam. l. ad dominam principis, sunt fiscalem pertinent, l. pen. Cuiacv de principatum seruis, qui sunt in fuga, & fugitiuis, vel occultatione eorum. Cuiac.

Fuga seruum efficit, vt vsucapi, vel præscribi non possit. Bald.

1. Imp. Diocles. & Maximian. AA. Amilia.

Seruum fugitiuum a ᵍ sui furtum facere ʰ ʰ: & ideò ⁱ non habere locum nec vsucapionē ʲ, nec longi temporis β † præscipionē ᵏ, lo, & bona fide emensis, & vendentis. Sed prædicta profecto non placet: quia eadem remanent quæ sitio de vsucapionibus, cum facias loqui de immobili, fallitur adscriptitio. 2. Dic ergo cafuset, quod longitur de præscriptione ex anacronis, quæ alias dicitur bona fide nonanti in libertate, quam hic non habuit: & ideò non præscribit libertatem: vt infra de prædiatur. Imp. comp. quæ pro libertate. l. 3. & 4. & quod de vsucapione dixit, dic & ab alio possidetur titulo, & bona fide, & sic fant duo casus. 3. Vel dic ᵐ quod nec tempore, quo mobilia ⁿ, nec quo immobilia præscribuntur: sic infra β adiuncta creda. l. 4. Vel potest dici, quod impetrant non habuit respectum ad tantum subditorum sed etiam respondere de vno, fallitur vsucapione, incidit ᵒ in aliud, fallitur in præscriptionem: vt & alias. & ad legem Falcidiam. l. 3. § fol operis. & familia crescunt. l. 4. § quarta. licuit sæpe contingit cum aliquis perit à me decem, & respondeo, nec decem, nec quinque dabo tibi: vel nec decem, nec aliud & ponitur in fortio vt in re mobili. ¶ Item quæro ⁱ, cum seruus fugitiuus à domino possidetur, nili dos moueat in libertate, vel ab alio possidetur: vt & de acquirendo possessione l. 3. §. per seruum. & l. 4. §. § seruum. & Leon. qua nobis. & † per eum. § fin. qualiter domino eius potest fieri furtum? Respondeatur ᵖ, hic possidetur à domino animo, non corpore: vt & de acquiren. possef. l. 1. § 4. & seruus. & sic determinemus non habet. 2. Vel hic possidetur: sed non decumbus: quia fugitiuus possidetur animo solo: & enim possidet

480/C.IV.K.5-4, 1393-1394
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

possideretur animo, & corpore, non fieri furtum: vt *ff. de acquiren. poss. l. rem, quæ nolo.* & ad hoc *Institut. de ob. quæ ex delicto, §. placuit* *. ¶ Item quemadmodo fit dominio furtum: vt *§. de furt. l. incertum, §. §.* *item autem*, quæ est contrà. vbi dicit quòd quandò res surrepta domino per furtum, est penes furtum, non mutatur eius conditio: Respondetur, illa locutus in peculiari hæredis autem in dominicis, vt hic, in quibus fit furtum, etiam si penes furtum consistant: ipse enim non dicitur esse in sui peculio: sed dicitur res dominica ipsorum: vt *§. de pon. l. de pecu. & de peculio l. si cum hæredi in fin.* ¶ Sed quare facit in dominicis? Respondetur quia in peculiaribus videtur habere quædam locutam conservandi, & damnificandi dominorum: *§. de pon. leg. l. si furtum, §. etiam.* Sed In dominicis non: vt *in fin. huius l.* Inde est quod res peculiaris ab alio surrepta, si redeat in possessionem servi, purgatur vitium: sed non sic de dominicis: vt *§. de usucap. l. fugitivus, §. Labeo. & prædicta l. interdum. §. si res.* ¶ Item quid si res furtiva de dominicis per furtum, cùm non potest agi furti: vt *Inst. de obligat. quæ ex delic. §. hi?* Respond. propter vsucapionem: vt *hoc. de obl. dicit.* ¶ Item aliquod XXX. annis præscribitur furtum fugitivum? Videtur quòd licet: *l. de præscrip. XXX. annorum. l. fi. cod. & l. omnes.* contrà quòd non, cùm retineatur possessio, *in ed. tit. l. malè.* ratione ergo, ex quo desinam possidere, præscribetur XXX. ann. ACCERS. ADDITIO. Tu dic quòd glos. inquit loquitur secundùm Paul. & ita quo ad insinuam Lnadbrx. notanda tamen est ad hoc, quòd præscriptio fiat possessione civili non civili. IAYON.

a ¶ *Ne furtivum fugæ.* id est, effectus fugæ, quæ est vsucapio, vel præscriptio.

b ¶ *Ex quacumque causa.* hoc, quod *dicit, ex quacumque causa*, potest se referre ex parte subiecti, & ex parte prædicati: ex parte prædicati, scilicet ne fuga servorum se ritenda domino ex quacumque causa: ratione, scilicet vsucapionis, aut præscriptionis. Sed ex parte subiecti, scilicet ita ne fuga servorum ex quacumque causa, ratione, scilicet hoc, aut in ista: sicut si magna, vel ipsa: vt *§. de in. aut. sum. sui, vel alio iure? l. si. de indic. de hæ. quæ sunt sui, vel aliena iur. §. bonis.* tunc enim bene prædicatur dominorum *de* dicitur.

c ¶ *Dominia.* Ita nec servi contestatis fraudulenta fuit dominia damnosa est. *l. §. §. Labeo. ff. de vsucap.* CVIAC.

d ¶ *Fiat damnosa.* quo ad vsucapionem.

R*Equirendi.*] CARVE. Si servum meum in domum alicuius potestis se receperit, in quam ad requirendum cum intrare non audeo, præter facies eum inquiri.

d ¶ *Officij est.* vt *§. ord. l. divus.* aliquem & magistratus in c. solidis: & qui non patitur apud se inquiri, in eodem punitur: vt *ff. eodem l. §. §. hæc autem.* & eadem pena imponitur suscipienti alienum servum, & non reddendo iusta XX. dies: vt *§. eodem l. §. §. §.* & omnes illas penas dicas applicari fisco, cùm multæ appellentur: vt *supra de male ablata. l. mulierum.* est & alia *, quæ datur actori: vt infra eod. l. quicumque.* ¶ Et dic, officij esse illi, ad cui officium pertinet.

S*i fugitivus.*] CARVE. Si servum meum fugit ad hostes, & in vsuarios deprehendis est: quam poenam subire debeat, quæritur? Dicunt quòd amputandus est pes: aut dentur metallis: aut alia pœna affici debet.

e ¶ *Deprehendatur.* in itinere: fecis si ad hostes iam peruenerint, & sic fuerit delictum consummatum: quia tunc vltimo supplicio puniuntur: vt *§. de pon. l. si quis aliquid §. §.* quæ est contrà. Si tamen non pertinet pœnis, domino iure possimus reddituri: vt *§. de capitis. & postlimi. reuert. l. postliminium. §. manifesta.*

f ¶ *Ad Barbaros.* id est, hostes populi Romani: vt *supra de commer. & mend. l. §.*

g ¶ *Amputatio.* & sic puniuntur in eo, in quo deliquit.

h ¶ *Metallis.* quæ sit hæc pœna, & operis metalli, & minis ferrij metallorum, habes *§. de pon. l. aut damnum. §. inter eos. & §. quisque. & l. in ministerium. & infra. qui mod. iur. per. perit. §. §. pœna.*

i ¶ *Alia pœna.* scilicet simili *, vel extraordinaria: vt *§. de pœna. l. hodie.* ¶ Sed in hoc, quòd dicit, poterit imponi: corrigitur per authent. *sed nunc vero.* quæ hic punitur.

k ¶ SI *nunc iterum.*] Scilicet. quod cecidit in quatuor casibus *. Vnus est hic in *l. si fugitivus.* Secundus in exactoribus tributorum, si non fuerint apochas de suscepto: id est, ferituram, in qua feribantur ea, quæ suscipiunt exactores debitorum: vt *in authent. de monetar. princip. §. cæpit. coll. ij.* Tertius est in novellis de authentica hæreticis, &c. Et est quartus in Lombardia, quæ dicit mamos præcidendam rebellioni, si fecerit falsam infrumentum: vt *in Lombardia de re. qui facit falsum tit. l. §.* in casu etiam ex lege Corne. supplicium patiuntur fugitivus, non solùm ratione fugæ: sed cum adiuncto: vt *ff. ad Sill. l. 1. §. de his. & l. lege Cornelia. in fin. tit. eodem.*

l ¶ *Vna sola manus.* ¶ Sed quæ? Respon. illa, * in qua mineri potest: vt *§. de pon. l. interpretationis.* Sed alij contrà. ANDRIO. Opinionem huius glo. non Bart. hic, & etiam Pan. de Cass. fabdem quòd si quis habet manum aridam, quòd illa fit amputanda: & quod deformitas etiam in hoc facit pœnam. & ita determinavit Ioan. And. *in cap. pœna. de reg. iur. lib. vi. in novellis.* & Arg. hic, qui pro hoc allegat bonum tex. *in l. §. §. §. de furt. fur. casa.*

m ¶ *Cadaveribus.* scilicet *suffitibus, nisi se publicus latro *, qui scilicet consuetus furari *, qui debet furcis suspendi: vt *§. de pon. l. capitalium. §. famosi.* & hic subiicit ibidem.

n ¶ *Furci.* quidam non habent hic plus: sic tamen est in text. vnde hæc sumitur: vt *in authent. vt nulli iud. §. quæ verò non oportet. coll. ii.*

Q*Vicumque.*] CARVE. Si inscio me servum meum in agro eius, vel in domo tua receperit: quæritur quæ pœnam subiat, quæritur? Respond. quòd eundem reddes cum æquè bono, vel XX. sol. Si autem secundò, vel tertiò eum receperit cum ipso duas, vel tres, aut diffam famosam pro vnoquoque dabis: & illud locum habet. Si in domo pupilli receptus fuerit: scilicet quòd tutor eadem pœna feriatur: & solamodo non furtum, sapplicia in pœna. quod non est in pecunia. & autem servus constituens pœnas ut propter metendem se diserit ingenuum: missus fortè à me, vt præsidium pecuniam extorquere: cùm nihil dolo fecisti, excusaberis. Torquebitur autem servus, vt appareat an ipsum iniserin: quòd si apparet, perdam non solùm pecuniam pœnæ, sed etiam servum.

o ¶ *Suspicio.* scilicet dolo malo, voleas dominum fraudare quæ-

a Verbalis est ista §. furtum.

b Multamus alia. Hic applicatur, alia pœnam.

c Repetitio. Capitis ad hanc legem.

d Legendum est, ut Barbarum: vt etiam Sigebertus in suffitus edition. anni 1542.

e Repetitio. Capitis ad hanc legem.

f Simili est §. Simil. vt nulli iudicum, 124. in fin. vel 1. de. alij. [illegible] origin. Ubi Scipio.

g Poena, & [illegible] e singularis [illegible] Ang. in §. [illegible] de actio. [illegible]

h Talis nil dicitur [illegible] sed [illegible] Lat. [illegible] Pan. [illegible] coll.

i Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

k Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

l Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

m Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

n Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

o Poena delinquentis [illegible] Ciceronis [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1395-1396
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1397-1398

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CVm seruum quispiam reperit * fugitiuum, & aliis euitandæ legis gratia, quæ in occultantes mancipia certam pœnam statuit b, proprietatem opponit c, vel in vocem libertatis eum animauerit d: illicò nequissimus e verberato f, super quo ambigitur, tormentis subiicitur, vt aperta veritate, disceptationis terminus fiat g: quod non solùm vtrisque iurgantibus prodesse h; sed etiam seruorum animos à fuga poterit deterrere i. Dat. XV. Kal. Septembr. Pacatiano, & Hilariano Coss.

Qui occultat seruum fisci, pœna bonis legis tenetur. BALD. Vel sic: *Occultans seruum fisci, teneatur ad illum, & ad xij. libras argenti.* SALVI. Impp. VALENS, VALENTIN. & GRATIAN. AAA. *ad Felicem consularem* k.

SI quis seruum fiscalem l putauerit occultandum: non solùm eum restituere: sed etiam duodecim libras argenti m pœnæ nomine fisci iuribus dependere compellatur. Da. II. Id. April. Gratiano II. & Probo Coss.

Si seruus publicis operibus deputatus commodium contrahat cum ancilla ipsa, exer, & liberi in publicum retrahuntur. BALD.

VIII. Impp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Illustri præfecto vrbi Romæ.*

SI qui publicorum seruorum n fabricis, seu aliis operibus publicis deputati, tanquam proprie conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum ancillarum o consortiis p adiunxerint: tam ipsi, quàm vxores q eorum, & liberi, consertim conditionis priuatæ, r laboriqué restituentur s. Dat. VIII. Kal. Aug. Timasio, & Promoto Coss.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

TITVLVS II.

TItulus est generalis qui non sine causa sequitur vicinitatem tituli de fer. fug. nd & fuga seruorum species furti esse intelligitur. l. 1. §. 2. ed. l. ancilla. D. de furtis. l. 6. T. de his, qui ad Eccl. conf. quemcum ad sylvæ pœnam, vel longi temporis præscriptionem accurrit: nec etiã in rei mobilibus aliquando locus est. l. ne cuiquã. D. de div. temp. præscr. l. 1. liberum. §. quod cum co. l. 1. §. ad. m. ced. præt. Et qui fugitiui relati fur est. l. 1. D. de fug. l. qui seruo. §. vlt. D. de fur. Imò, vt habemus scriptis, & qui calculis ipsa, ne fugitiuus à domino vindetur, abstat: furti & qui scienti fugitiui vitam monstrat. Item vtr vnquam fugit seruus: quem seruum furti auferat rem aliquam, possidentem domini. d. l. qui seruo. §. vlt. l. vlt. D. de fug. l. 1. §. 1. Ad leg. Pab. Itaque notis hæc duo titulis, & proxima sunt, & propria seruorum furtum, fuga, & furti. Martinus. A peditus discere manus peccare poterunt. Non mirere furem, qui fugitiuus erat. & inde in vendationibus seruorum cautiones illa, Fugitiuum non esse, furem non esse: & aliquanto Dittiorcynnus in epistolam ad Timam, cum audiuit vir apprimè grauis laudantur vsdem quidem, quod fur non esset, esset illam dicens. Laudas opinium seruum, si nec fugitiuus est: quid scilicet liberum hominem seruos operiunt laudibus longè maiorib. quidem quidem seruos collaudantur. & longissimè abest vitia seruitiis. & videtur id Mirocynnus sumpsisse ex Apollonio Tiriofrani, apud quem Iarchus res Indorum dari pecuniam inquit laudens magnificabat eandem, quam vituperiis dare vituperibus fuit, quod furto non fur. Et quod animus ad secundum parcum bonis tit. quantum commodum habeat cum titulo primo eiusdem tit. l. 1. demissiuat. quia de fellitatore loquitur: seruo fugitiuo, & est corruptor, in quem est actio nulla ex edicto. De seruo corrupto, vel, vt eum edicere coperunt, ne quis seruum dominus, aut seruum deinteprata intelligere de seruo deteriore facto, quanti ea res erit in duplum, quæ Græcis Pathanatica dicit. & ex d. l. 1. grauior actio fellitatore seruos Resp. deputatos publicis operibus. Et fuit in hac tit. dua tantum Constitutiones ea de re. l. 4. & 10. Caeteri sunt de furtis, & actiones furti nec manifesti, quæ priuatis datur ex 111. tab. in duplum, esse in quadruplum l. 6. D. rer. amot. Laufertus §. vlt. D. de iur. fil. Et manifesti, quæ priuatis datur ex prætoris edicto. Proponitur etiam in §. 18. furiosis actio furti ex edicto prætoris in eum, qui ex naufragorum fortuna, vel ex incendio, qui fin. confugabant adire alicuius aliquid rapit, amouit, abfulit, corrupit, quæ tamen etiam nec manifestus intra annum in quadruplum: post annum in simplum non pœnalem, sed inuersi? sed actio fit: in tantum fellitat fit in quantum, inter interpl. l. 3. §. 11. Dod. inc. ruinæ naufragium commoditas necessitatem, & pœnam corporalem in eum statuitur 111. tab. l. 1. §. 1. l. qui adire. D. eod. Criminalis necessitas, si legitima, & ordinaria fit, non excludit crimen in duplum, vel quadruplum. Extraordinaria excludit. Et quid hodie non fiat in vsu actionis furti in duplum, vel quadruplum, id ex consuetudine, quod fiat hodie omnia iudicia extraordinaria, & nunc plerãque, vt ait l. vlt. D. de fur. furti agatur criminaliter, & extra ordinem, quam tamen qui elegit vindicandi furti; renuntiasse videtur ciuili, & ordinariæ actioni in duplum, vel quadruplum. & simpli et fundo. l. indemnitatis 4. qui furem. D. de fur. nec tamen si malit agere in duplum, vel quadruplum non prohibetur. d. l. vlt. quia iudicia ordinaria esse possit quàm extraordinaria. CVIACIVS.

Allegans contraria agendo, non auditur, hoc dicit, & ipsa lex semper ad hoc allegatur. BALDVS. Vel sic: *Aliter vnam ex pluribus actionibus sibi contrarias necessariò eligit, nec postea variare: sed electione sibi præiudicat.* SALYC.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Theagrio.

IPecunia † tua mandantibus seruis * aut quidam prædia comparauerunt ‡: eligere debes verùm furti actionem, & conditionem §: an mandati potiùs inferre debeas, neque enim æquitas patitur

480/C.IV.K.5-4, 1399-1400
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Criminis.* scilicet furti.
b ¶ *Personam.* &c. sic sic &c aliuers *ff. ad leg. Aquil. l. fed & fua.*
c ¶ *Bona fide contractum.* scilicet mandati, qui est bonæ fidei: vt *Instit. de actib. actionum.* ¶ Sed cessé ejus videtur concurrere causa criminis cum causa bonæ fidei: *ff. pro socio, l. rei communæ. & l. fin. ff. supra depositi. l. 13. & ff. commo. l. 3. furtum*, & *ff. mandati. l. 3. mandatum. §. 3. & infra.* quæ sunt contra. Solu. lic esse subcontrarias, si mandati, & furti agerem mandato agendo, approbat factum furti agendo furti, reprobat. Vnde quasi contrarius repellitur: quod est not. vt *ff. de cond. & dam. l. Titia. & ff. de mun. l. ff. filius emancipatus. & ff. quando app. fol. l. 3. & ff. de alim. & de peculio. l. ff. testamentum falsum. & l. ff. furtum corporis. l. 1. & ff. de cadaul. l. fin. & ff. supra de pecul. inter rem. l. commodatum. & ff. de leg. 3. l. cum filius. §. varia. & ff. de tribu. l. quod in hereditate. §. aliquo.* In legibus[a] autem contrarijs agendo pro facto, & furti vel locati, & furti: vel commodati, & furti: vel mandati, & furti: vel depositi, & furti, qui sunt casus contrarijorum legum, non est sibi contrarius, cum utroque agatur ad impetrandum factum adversarij. Et vt clarius videat, de quibus hic ex allocutio contracta: ibi sic fiat. vnde hic contingit hæc contrariietas: ibi non. Est enim ratio, ne & rem & pecuniam rideqnatur vt *ff. de furt. l. fi. in. cui est contrariis d. l. res communis.* Sed ibi solui. Quandoque[b] tamen contrarias proponens actiones, audiatur: vt *ff. quando supra l. 3. §. quod autem.* Sed quare illud simplé dixi *ff. de tribu. l. quod in hereditate. §. aliquo.* Alij respondent illi *l. 3. mandatum. §. 3. infra. ff. mandati.* quod dic mandatum, vt mandatur mandati, & furti, permittitur: sed non exercitium. vt hic innuit.

Secundum.]CAYVS. Si rem mihi furtiuam petant te repetente: nec restituere sit, nisi restituto pretio tibi quia dicis te emisse, & hoc probare possimus fit audiendus quærentur? Resp. quod non quia iniuriosè est, quod petis. Ad talium ergo rerum emptionem facile non debet accedere, cum prouam suspicionem incurrere possit, & damnificati in restitutione rei, pretio non restituta.

d ¶ *Secundum.*]& contra fuit vt *hic, & infra de actib. l. super emptio & supra de rei vind. l. 3. manumissum.* & ideo non audiuit: vt *l. de pecu. semp. esse l. nec domino.*

e ¶ *Defendere.* vos emptores.
f ¶ *Agnitus.* id est, habitus.
g ¶ Furtiuum & idem dicit, si non sit furtiuum, per prædictas litteras.
h ¶ *A dominio.* Sed quid? § Si erat bona fide possessor in cui fortunam fabam erat: an habet contra possidentem aliquod auxilium? Videtur quod sic ex *l. de agris. & cens. l. 3. colonis. §. 1.* Ad rem vide *de hoc Albanen. in §. diligenti. extra de præscript.* Vbi refert ex consilio, *aut quod autem mutuum possessor.* ubi tenet quod antiquior possessor potest contra secundum possessorem eiusm bonam fide possidentem implorare officium iudicis vel agere condictione ex *l. 3. colonis.* allegata in hac glos.
i ¶ *Cuiusdo.* non est parte pari potiori: vt *ff. de neg. gest. l. hæres.*
k ¶ *Furtum.* Vel propter furtum rem negotiationem talium rerum: vel propter crimina talia sæpe commissa non autem ob hoc quod res furtiua apud ipsum reperitur. 1. Alij dicunt: vt P. adeo eum fuit suspectum, quod nisi offerendo vendiderit, furti contestatur: nisi sit gratia, & honestas personæ sed prima versio patitur †, vt & criminis[i] causam persequaris[k], & bonæ fidei contractum[l] impleri possunt. Dat. XI. Kalend. Maij, Seuero, & Albino Coss.

Qui emit rem furtiuam, tenetur eam restituere: nec potest eam pro pretio retinere: & solitum à similibus emere, suspectus habetur. BALD. *Et contractus super rebus furtiuis plurias frequentatus, habetur suspectus.* SALYC.

11. *Idem AA. negotiatoribus.*

INciuilem[a] rem desideratis[b], vt agnitas[c] res furtiuas[d] non petis reddatis, quam pretium fuerit solutum à dominis. [e] Curate igitur cautiò[f] negotiari, ne non tantùm in damna huiusmodi: sed etiam in criminis suspicionem incidatis[g]. PP. Kalend. December. Chilone, & Libone Coss.

Per dissimulationem dedicationis non transit res in templum, nec semplo quæritur alio, hoc dicit. IACOB. BVT. *secundum* BALD.

111. *Imp.* ANTONINVS A. *Secundo.*

SI nondum rem templo diuino dedicatam[a] vitiosus tuus furto abstulit: habes[b] adeuersus eum furti actionem. PP. VI. Id. Septembr. Læto II. & Cereale Coss.

Pro seruo furiciuo agitur seruo corrupto: pro subornatio furti: & vtraque cuiusdo potest per procuratorem exercere. hoc dicit. IACOB. BVT. *secundum* BALD. Vel sic: *Solicitans tantum seruum, actione seruo corrupto: solicitatum verò occultauit, etiam furti potest conuenire.* SALYC.

11. ALEXANDER A. *Aurelio Strodi.*

ADuersus eum damnatur[a], quem seruum tuum solicitasse dicis, si eum deterioris animi fecit[b], seruo corrupti[c] agere potes[d]. Quod si solicitatum occultauerit: etiam furti cum eodem agere potes: quas actiones etiam per procuratorem[e] exercere minimè prohiberis. PP. Id. Septem. Alexand. A. Cos.

Possessor rei furtiuæ auferens suum ex urbanitate tenetur in iudicio nominare, si vult euitare suspicionem, quæ à bono viro debet esse remota. BALD. & SALYC.

v. *Idem A. Cornelio.*

CIuile[a] est, quod à te adeuersarius tuus exigit, vt procuratorem agere possim: quod ita lege, facio clara fuit.

a ¶ *Damnatur.* quasi dicat non adiuratur heredem: nec enim potest: vt *ff. de fer. cor. l. hæc actio.* Vel consuetudo hoc adiuratum, *damnatur.* cum illo verbo, *solicitasse* frequenti dicat, solicitationem etiam occultauit, vel concessisset.
b ¶ Fecit. idem fecit, & per eum non remansit, quia eum corrumpere cuperet *instit. ad l. Aq. quia.* Vel ibi speciale.
c ¶ *Seruo corrupto.* in quo actione venit seruus corruptus æstimatio in duplum. & æstimatio etiam rerum seruum abstractarum: vt *l. de seruo corrup. l. 3. quia. in fin. & l. in hoc iudicio.*
d ¶ Possessor dominus seruus, etiam furtiuus dicat, non solum seruus corruptus.
e ¶ *Per procuratorem.* ciuiliter agens, quod est regulariter vt ibi, per me, vel per procuratorem age: vt *ff. de iniur. l. sed si. eodem. l. eodem Iulianus.* non criminaliter potest agi per procuratorem: vt] *ad leg. Cornel. de fal. l. de fide. & ff. de public. iudic. l. penultim. l. ad crimen.*
f Sed cui quid vna litarum per alterum tollitur? Resp. quod non, cum[a] ex diuersis causis deuolutus *ff. de pecu. deliq. l. nunquam. §. pen.* ACCVRS.
a ¶ Ciuile. Opponitur *Legi sup. de pet. hered.* Vide not. ad eam. CVIAC.
f ¶ Ciuile Implorabam officium iudicis vt diuerse vendiscerem. Ciuile. q. d. verbatim est, & elegans. ¶ Sed an possit cogi per officium, vel per actionem? Respondetur negatiuam: vt *supra de petit. hereditatis. l. cogi.* Nam nemo[a] cogitur indicare furem: vt *ff. de furt. l. qui vna. §. qui furum.* & licite negotiat merces propter indicium: vt *ff. de præscript. verb. l. filius. & de condict. ob turp. causam. l. idem. §. fina.* quod non esset, si quis indicare tenetur: vt *ff. de condict. ob turp. caus. l. 1. §. fina. & l. 4. & fin.* Sed arga. contra *eodem. vbi ex qui cum furto.* & contilio[b] faciunt syllogis[c]. quia excommunicant eos sententiam furtum factum efficaci insinuatione sentiunt. ¶ Sed adhuc ad minus tamquam[d] testis in iudicio debet furem quilibet indicare. cum obpellatur efficaci contra furem: vt *ff. de cad. ob bon. l. bonum. & hæc interdicta. & ff. de infi. l.* Resp. illud sic: quia tam mihi furti agenti erat notum sed iudici tantùm volebam fieri notum: vt arga. *ff. de vsur.*

a Quæ vitiosa furtiua repetitur in domo alienata: non tamen pretium ille consistitum de quo v. plurali. ad Alexanm. *l. pecuniam. 19.* b Dedicatio non repetibilis non habetur: idcoque res dedicata ad cultum non proprietas est templi. v. Tiraquell. *pol. legi connub. Gloss. num. 40.*
c Vt res furtiua de furto non vitiat.

a Semel tentati actione quid consumitur.
a Actionem, quæ ex diuersis causis dentur, non pigeat non tollitur.
f Furtum indicare nemo litigium cogitur: tamen si indicare cogi possit: quinimò & ad indicandi mathematica, & communicant.
g Monetis generalis furti falsi furti indicandi causis de quo v. hic Doctores, & Cuiacianus Vat. *sup. sup.*
h Excommunicati possunt non tamen furtum: Ind. & qui scient. furtum esse Bald. *pro* res. *de appellat.*
i Furtum latè accipitur, & ita distinctum, reflexionis
k Quæ gaudet quis potest agere id posta lesse vt lus. ad notl. occultum, modum autem non tamen indicare.

480/C.IV.K.5-4, 1401-1402
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ADDITIO. Te concludat post Bart. Abbas. in c. qui cum fur. nemo de furtis. quòd furtum quis indicare debet, & se videtur proprie velle teste. in d. cap. qui cum fur. nihil enim dicit de furtis de furto; sed iudex ex officio simplicem, vel dum procedit per inquisitionem generalem potest quem compellere ad indicandum furem: argum. l. 1. de Litigant. ff. de offic. proconsul. Redit ergo positus episcopi (vt dicit idem Abbas vbi supra) admonere, & excommunicare non indicantes furem, vel furtum: quia superiores tenentur omnibus modis purgare provinciam malis hominibus: vnde ex hac causa possunt compellere quem ad manifestandum. Nec ob. praedictis, si dicatur quòd ad institiam partis quis tenetur prohibere iniuriam non contra furem: argum. l. nullam. C. de vsufru. ergo tenetur indicare. Nam aliud est prohibere testimonium, aliud est indicare sine testimonio. Nam cùm quis testificatur, iam fur erit detrahitur per accusationem: secùs autem quando fur est omnino occultus: quia tunc ad institutiam partis quis non tenetur indicare furem.

a ¶ Fuisse. non quòd praesumatur hodie esse apud te quem aliquando possidebit, [etiam habuerit plurimum facti possessio: & ab iniuria, vel ignorante potest dici esse facit] in significatione: vt supra d. probat. l. filius possidetur. ff. de requirendo, quod nolunt.] Sed praesumitur [aliquali praesumptione ex non furtivam ex qualitate rei, & personae: vt ff. de quaest. l. de minore §. penult. ff. de re mili. l. non permittitur. §. 1. de Barbarii. & d. Praesumitur res furtiva ex qualitate rei, & personae.

b ¶ Vendiderunt. sic & alias quis purgat suam innocentiam: vt infra ad leg. Corn. de fal. l. mancipem.

c ¶ Bona iure id est, quae est alienis a bono viro.

d ¶ Alienum.] Vendidit. quod & hac [correctione esse possit: si non apud emptorem constitutum et vendam: & tunc non est furtum: vt in hac lege insinit.

e ¶ Dimiserit. quia species lucri [est: vt ff. de pignor. §. 1. Ait.

f ¶ Furtum fuit. vt l. 1. §. 1. pignorum. & infra de vsucap. pro empt. l. 1. de §. furtum. & pro dotem. l. 3. ¶ Et nec quidquid furtum [facit furtum: quod intelligo, si detinet mutando [, vel includendo, quod est constitutio: aliquin [non esset furtum: vt ff. ad exhib. l. de furtum. & ff. ad. l. 1. §. nunc verba. & l. indicando. Item ille plagium [committitur]. ad leg. Iul. de plag. l. 1. quia.

g ¶ [Et h.] Nemerata. scilicet mari.

h ¶ Furtum fuit hic distinguo, an furtis missus a marte, vt tunc agat edictione furtiua vt pari sibi quasito dominio. Item actione furtiua eius interest. ego quoque furti agam, si mea interest: an a me, vt tunc mihi condictio furtiua, & actio furti competunt quoque quae eius interest, dentur actio furti vt ff. de acquir. rerum dom. l. per ea. pro. & ff. ad l. aquil. §. 1. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. sed ait. §. antique. & l. 1. §. furtum. in pro. Item actio negotiorum gestorum datur mutatis vt ff. de neg. gest. l. 1. papili. §. 1. pro pecunia. Item mihi datur actio mandati vt ff. mandat. l. 1. sed non remanet. §. dedi.

E Tiam.] Carva. hi nomine tributorum scienti me nihil debere, ancillam meam abduxisti & vendidisti non solùm teneberis, si tu fuisti aut emptor vsucapio: & equitas quemlibet possessorem ab emptore meo vindicatio.

i ¶ Rem furti actione. non solùm actione in factum et vtra. de publicanis. in duplum teneatur vt ff. de publican. l. 1. §. quod quidem edictum.

k ¶ Tenuit. hinc videtur quòd non vt Lex quis cum infra. tres. leg. quae est contra. Sed hic licentiabi non. Vel ille fuit actionem accepit: ibi compulit ad voluntatem. Vel verius: ibi fuit condemnatus actione in factum in duplo ex edicto de publicanis, quae non infamant: nec videtur ob hoc furti condemnatus, vt ibi dicitur non autem negat eum posse consequi furti. Illa sola. placet Gy. ¶ Item contra ff. vt bona. rapt. l. 4. §. 8. publicanus. vbi dicitur non teneri vi bon. rapt. Sola. ibi bona fide accepit, credens albae aliquid deberi hic mala.

l ¶ Ipsum. scilicet ancillae.

S Tipulatio.] Carva. Seruum meum mihi furripuisti, & rapuisti: nec obtulisti, & decesisti iniuria liberetur, quaeritur? & non. quòd non: sed poenae legitimae subiaceris nec obstat ff. de verbo. obliga. l. 1. §. 1. de lege. quia speciale est in furto: quòd iniuria species non liberentur: cùm semper intelligatur esse in mora.

m ¶ Subtrahit furti. Vide scripta ad tit. supr. de condict. furti. Cuiac.

n ¶ Hac. scilicet mancipium.

o ¶ Colatum. à furo omino. Nam oblatio vel furtiua purgat vitium: id est, mutam: & intelligo furtiua potestatione: cùm per dominum fiat, quò minus accipiat. Inde ff. stipulatur à furo nouandi animo etiam re non praestente, vel etiam re praestente, & non nouandi animo: vt ff. de fur. l. 1. qui dicem. §. idem. & ff. de rendit. furti. l. furtu. & ibi nat. & concipitur [& ibi nat. & concipitur

p ¶ Rationibus. vt & supra quod mei. cum l. 1. & ff. de vi, & vi armata. l. mutis. & l. 1. §. redhibent. & l. de condic. furti. antea obtinuerunt. & ff. de furt. in furti actione. §. 1. & intelligo de vi ablatiua: locus in compulsiua, vbi tenemur de iniuria ante [contestatam: sed pòst non intra quadriennium tempus, posteà verò sic: vt ff. quod me. cau. l. 5. circa. §. quod si homo.

q ¶ Suspicionem. illi de animali cum ancillaria. vt ff. de petitio. dol. l. fina.

S I abducta.] Carva. Si furtum meum mihi furripuisti, vel abductum eunuchi vsucapere non potuisti, vt ff. pergato vsucapere non potuisti meum reuertatur. E ergo decessit heredi meo restituat, praefes praecidebit.

q ¶ Plagio. Plagium [committit, qui scienti liberum hominem, vel seruum alienum emit, vel vendit, vel aliat celat, vt dominum seruo suo propio pretio, & hoc habeat ex constitutione vt ff. ad leg. Iuliam de plag. l. 1. pen. in prin.

r ¶ Reuertatur. Verè. ¶ vel interpretatur. Verè, vtpotè à res in possessione domini scientis furtum reuertit ita vt ab eo auferri non possit: vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. nunc in possessione. & infra de vsucap. pro emp. l. 1. pertum. Interpretatur ¶ fiat ex ff. lex affirmationem pro ea dominus accepit, vel alij furtis tradita voluntate eius, vel ¶ fur a domino emit: vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. nunc in possessione. & l. 1. §. fur. l. emp. ¶ Item quod dicit ad domi. numidem ¶ die & si in quasi domino possidaturus pertinentis: vt ff. de furt. Lucrandum. §. 1. qui furtum. Item si ff. res penalitatis, sufficit si in possidaturus locus ordinetur vt ff. de vsucap. l. sequitur. §. Labeo.

s ¶ Sur

480/C.IV.K.5-4, 1403-1404
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

capi possint, & te ei, cuius fuerint, successisse * repererit: restitui tibi prouidebit. Sine die, & consule.

Quod post adiutam hereditatem, & possessionem approbatam nouerca obstitit, in furti actionem venit. BALD. Vel sic: *Vxor quandam defuncti sibi habens hereditate adita, & possessione approbata, furti manifesti tenetur ad quadruplum: nec manifesti ad duplum.* SALYC.

XI. *Idem AA. & CC. Demosthenei.*

DE his, quæ suberatiste noueram pupilli b tui pecuniis significat, rectorem adi prouinciæ: qui si eam, c postea quàm dominus d rerum is, * pro quo supplicas, factus est, aliquid furatum f cognouerit, nõ ignorat t in quadruplum furti manifesti: nec manifesti verò, dupli actione furti constituta, condemnationem formari. Dat. VII. Kalend. Septem. Viminacij, CC. Coss.

Partem ancillæ furtiuæ edoui penes furem, est furtiuus, & non potest vsucapi: & pro ea competit condictio furtiua, & rei vindicatio & furti actio: & perfectorias non solitur per penalem, nec contrà: & dictur etiam fur, qui à fure scienter mercatur. BALD. *concur.* SALYC.

XII. *Idem AA. & CC. Quinta.*

DE his, CAYVS. Si infantem filio impubere herede relinquo decessit, & post apprehsa bona à pupillo, nouerca eius aliqua subtraxitque eam furti obnoxiam possit, quæritur? Resp. quod sic: si quidẽ furtũ furti manifesti, in quadruplum: sin non manifesti, in duplum. Nec obstat infra *eod. l.* quæ nuncia quia post bona habuit ibi - hic autẽ.

b ¶ *Pupilli.* ex hereditate ad pupillum deuoluta.

c ¶ *Si eam.* scilicet nouercam.

d ¶ *Dominus.* & possessor subaudi: vt *ff. de usucap. l. bona.* prius enim quam se bonæ possessor, non dicitur fieri furtum: vt *ff. de lege Iul. de vi & ff. de ex. capit. here. l. 5.* Vel dic, dominus id est, possessor, nam dominium pro * possessione quandoque accipitur, & contrariò: vt *supra de rei vin. l. quotiens. & ff. de verb. sig. l. verodam.* rationem autem prius facti furti non tenetur tam famosa actione: vt *infra de ed. exp. here. l. adiutam.* Et sic tribus * temporibus potest furripere. In vita viri. Item post mortem eius apprehensi bona: & illis calibus non consentiret actione famosa: vt *infra eodem. l. quotiens.* quæ est contra. Aut post apprehensi bona: & nunc furti: vt ibi. ¶ Sed quid si prius furripuit, & post apprehensum commeliat? Respond. tenetur furti, nam nascitur furtum ex furtiuo, & res prima fuit nata, vt & ea tenet vt *supra de noxa. l.* 5.

e ¶ *Infelicet pupillus.*

f *Furatum.* scilicet mercatum.

g *Non quoque.* scilicet pro fri prouinciæ.

A Nicilla. CAYVS. Si ancillam pregnantem mihi furripuisti, & apud te peperit: nouum partum, & furti, & condic. fur. mihi tenebitis: & a quolibet possidente potero vindicare nec vsucapietur, *nisi* dominus purgato vinculo ad actionem furti per condict. vel contra tollatur? Respond. quod non: quia extra potestatem, &c. nec solum furti ne tuli teneris: sed emptor fructus partum esse in causa furtiua, vel qui rem alienam emit quamcunque.

h ¶ *Neque.* Ideò: vt *infra de vsucapio. pro emptore. l. si mouum.* quæ est contra. Solutio, ibi apud bonæ fidei emptorem conceptus fuit, & edituus: hic edituus tantùm: fructus apud furem.

i ¶ *Nouum.* scilicet partum, non solum matris.

k ¶ *Actione.* scilicet actio furti. ¶ Et nota alterum * de * tribus [illegible] *de furto. l. quicunque.* ¶ Item nota, quòd * non tollitur perfectoria per penalem: contrà: sed vna * perfectoria per aliam: sic vt *ibi, & ff. de condict. fur. l. si pro fure. §. 1. & ff. de fur. l. si piguum. §. 1.* Item penalis * per penalem, in id, in quod concurrunt: vt *hoc loco. cap. 1. §. 1.*

l ¶ *Actionis.* scilicet actionis.

A Neillæ suberatiæ partus apud furem editi, priusquàm à domino possidentur, vsucapi nequeunt *: matris furem etiam horum t causa furti actione teneri cõuenit: quapropter furti actione, & condictione, vel aduersus possidentem rei vindicatione de mancipiis vti non prohiberi: cùm altera * pœnam continens, alterius * electione minimè tolli possit. Nã extra pœnam, rei persecutionem esse, nulla iuris quæstio * est, cùm etiam * hi, qui aliena mancipia comparauerint *, si hanc causam non ignorẽt, furti actione teneantur. Dat. Id. Octobr. Sirmij, CC. Coss.

Transactio, non partis perceptio impedit prouisionem residui. BALD. *concur.* SALYC.

XIII. *Idem AA. & CC. Decimo.*

POst decisionem * furti q leges agi prohibent. Quòd si non transegisti: sed de subtalitis, partem tantùm accepisti r, residuum vindicare, vel condicere, & actione furti apud prædem [prouinciæ *] agere potes. Dat. Kalen. Decemb. Sirmij, CC. Coss.

Recipiens in custodia res furtiuas, furti tenetur. BALD. Vel sic: *Receptatur furtorum, tenetur furti.* SALYC.

XIV. *Idem AA. & CC. Duodecimo.*

non vsucapiuntur: *ff. de vsucap. l. sequitur. & de dol. & §. fin. & ff. de furtis. & §. fin. autequam.* an post quam concepit: & tunc si fecit simpliciter alienam, non furtiuam, non impedit vsucapio: vt *ff. de vsucap. l. sepe. & ff. pro emptore.* Si verò accepiam partem, fiat furtiuam, impedit vsucapio. Sed si postquam peperit, fecit furtiuam, interpellatur vsucapio, nisi demonstrauerit dominio se habere ancillam, & partum eius, si potest: alias si non potest demonstrare, excusatur, & procedit vsucapio: vt *ff. pro suo. l. §. ancillam.* ¶ Et not. hic, quod superaddit licentia t in parte, impedit vsucapionem. Et est ratio: quia in eo non habetur titulus: ut *ff. de lege. §. l. §. quod ex Pompilio.* Iceit habeatur in matre, alias contrà: vt *infra de vsucap. manifest. l. §. hoc procedabit.*

m ¶ *Quæstio* scilicet dubitabilis: * quia est casus legistus *ff. eod. l. §. pro parte. & cum furti.*

n ¶ *Cum enim.* bene dico furtiuæ alienorum mancipiorũ tenerium etiam, &c. ¶ Et distinguer hic, quòd partus * ancillæ furtiuæ quandoque est furtiuus: & eius nomine competit actio furtiua: si concepit ancilla, & peperit apud furem, vel alium peperit: vt *hic in princ. l. & ff. de furtis. l. qui non. §. fi. ancilla. in princip. §. nec* concepit apud furem, & peperit apud bonæ fidei possessorem: & tunc est furtiuus: sed eius nomine non datur actio furti. & idem in vacca: vt *eod. l. §. ancilla.* Nec ob *ff. de vsucap. l. §. alioqui. in fin.* vbi dicit posse vsucapi partum editum apud bonæ fidei possessorem: quia corruptur per *d. §. ancilla.* Vel loquitur quando non apud furem sed apud heredem concepit, & peperit penes bonæ fidei possessorem aut concepit, & peperit apud bonæ fidei possessorem: & tunc non est furtiuus, nec eius nomine datur actio furti: vt *§. proximo. l. §. matrem.* ¶ Et si quæritur, an possit vsucapi e partus à bonæ fidei possessore furtiuæ ancillæ, vel non: arende sicut bonæ fidei possessor matrem alienam, antequam concepit: & sic

o ¶ *Comparauerint* à fure.

POST.] CAYVS. Partem mihi fecisti, & transegi, nec solutis quod conuenit re dare, nunquid habeo repetitionem ad actionem furti? Respond. quòd non. si autem mihi plura furripuisti, nunquid pro residuis agam furti? Respond. quòd fic, & condictio. Furti. & res vindi. contra possidentem.

p ¶ *Post decisionem.* id est, transactionem super furto factam.

q ¶ *Furti.* furti nomen potest determinare verbum, *de furtum.* vel verbum, *agi.* ¶ Sed si est transactum * super furti actione, nunquid condictio tollitur? Respond. non vt *ff. de condict. fur. l. pro fure. §. furti.* secus si furtum res furtum non fecisse: quia [illegible] de toto iurasse: vt *ff. de iureiur. l. §. dur. §. idem Iulianus. & facit ff. de pact. l. §. vbi dicem. §. 1.*

r ¶ *Partem tantum accepisti.* quod nomine transactionis fieri non potest, cùm transactio fit de re dubia: vt *ff. de transact. l. 1. & non fit, nisi aliquo dato, vel promisso: quod hic non est: vt supra de transactio. l. transactio. & facit infra de dona. l. §. donationis. & supra de condict. ob. cau. l. cum. quæ & infra de fid. l. enterogo.*

FOL.] CAYVS. Si furtum mihi furripuit aliquis, & alteri licitum: audisti quæritis, qualiter mihi teneatur? Dicitur quòd ipse tenebitur mihi non solùm de furtiuo: sed etiam actione furti.

a Actio perfectoria alia aliam tollitur potest.

b Actio penalis aliam potest tollere potest.

c Dubitatio nulla in hac quæ lege expressa sunt.

d Furtiuæ rei partus qua actione petatur.

e Furtiuæ rei partus an possit vsucapi.

f Iulianus fuit partus, impedit vsucapionem: vide Gloss. l. 1. *infra. de vsucap. pro emptore. & de Capitulum Gloss. l. 1. eod.*

g Tenetur non habetur in partu, in [illegible] quod Capella *l. infra de vsucapiendo pro emptore.*

h Transactione furti non tollitur actio furtiua sed mutatur, cùm fecerit mutatione, quare transactionis.

i Iulianus.

* dotis.

480/C.IV.K.5-4, 1405-1406
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

EOs, qui à ſeruo * furtim ablata ſcienes ſuſceperint, non tantùm de ſuſcepto conuenire : ſed etiam penali † furti actione potes. Dat. VIII. Kalend. Ianuar. Sirmij, CC. Coss.

Actio penalis non transit contra ſucceſſores ; ſeruo in perſecutorem. Bald. conſ. Salyc.

RV. *Idem AA. & CC. Seruata.*

FVri actione minimè teneri ſucceſſores [b], ignorare non debetis: ſed ablatis, in eem * actione tenentes conuenire potes. D. III. Kal. Ianuar. Sirmij, CC. Coss.

Si paſtor efficiur lupus, tenetur furti. Bald. Vel ſic: *Rem alienam contrectans veri, vel ficti : tenetur furti, hoc dicit cum glſ.* Salyc.

XVI. *Idem AA. & CC. Accuſatori, & alio.*

SI † ſeruum veſtrum nutriendum, qui ſuſceperat, ſecum dedit [d] : furtum commiſit. Dat. Kalend. Octob. Viminacij, CC. Coss.

Crimen expilatæ hereditatis non poteſt contra vxorem defuncti intentari, ſed rei vindicatio intentabitur. Bald. & Salyc.

XVII. *Idem AA. & CC. Conuiui.*

QVmuis etiam expilatæ hereditatis criminis * peromiſcuus * vſus exemplo [f] actionis furti rem vxorem fieri non patiatur [g] : tamen heredes, ſiémque filij ſuper his, quæ de patris bonis poſſidet [h], aduerſus eam in rem actione experiri non prohibentur. Dat. Idibus Decembris, CC. Coss.

Quo ex naufragio, vel incendio ſuſcepit, intra annum ad quadruplum : poſt annum tenetur ad ſimplum, & poterit criminaliter conuenire. Bald. & Salyc.

XVIII. *Idem AA. & CC. Diuinidaro.*

IN eum, qui ex naufragio, vel incendio cepiſſe [i], vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur, actionem ſolam [k] diuinam, & humanæ vitæ [l] *de crimin. expilata hered. l. adiunctis, & ff. rerum amotarum l. 1. & ff. de vsu capiendorum l. 3. & idò quod habet vnus & alius vt ff. de vsu, & habit. l. rationem.*

¶ *Exemplo*, quæ enim ratione furti denegatur: ſcilicet quia eſt famoſa, eadem & hac: vt *ff. de crimin. expil. hereds. l. non ff. rerum amo. l. 3. & ff. de neg. geſt. l. heres. & ff. de re. amot. l. 3.* Alia autem ratio quandoque facit ceſſare actionem furti: vbi datur crimen expil. hered. vt quia res eſt hereditaria: vt *ff. de crimin. expil. hered. l. 4. & ff. de furti l. hereditaria.* Accvrs.

m ¶ *Patiatur* Sed *ad hæ contrà. hoc vt ibi.*

n ¶ *Poſſidet.* ſcilicet vxor.

IN eum.] Cavs. Nam ſubmerſa aliquis ſuſcepit bona, quæ ex naui ceciderunt : quæritur qualiter teneatur ? Reſpond. quòd intra annum teneatur in quadruplum : poſt annum verò teneatur in ſimplum, præter aliam penam, quæ olim ſtatuta eſt, vel ſoluti furti, vel bonorum raptorum, vel ex lege Aquil. Vivian.

i ¶ *Cepiſſe* Sine cepiſſe ſine reciperare *ff. de incend. rui. naufr. l. 13. 5. non ſolum.* Accvrs.

o ¶ *Annum vtilem.* Hunc annum Harmen. *lib. 6. Epit. tit. 7.* ait constitutum eſſe, videlicet ex poſterioribus conſtitut. Cvjac.

k ¶ *Actionem.* in ſactum.

l ¶ *Prudicum.* id eſt, datis ex edicti forma, quæ eſt *ff. de incen. rui. naufr. l. 1. in princ.*

m ¶ *Cum ſtatutum.* vt furti, vel vi bonorũ raptorum, vel ex lege Aquilia : & cæſſa [a] vna penna, tollitur alia: niſi in eo, quod excedit : vt *ins. ff. vi bo. rap. l. 1.* Vel penam intellige criminem, de qua dicitur *ff. de incendio, rui. naufrag. l. Pedius.* Poteſt enim ex lege Iul. de vi accuſari: vt *ff. ad leg. Iul. de vi pri. l. 3.* Item hodie imponitur pœna maior in naufragio, per authent. hic poſitam.

n ¶ *Perpetui.* id eſt, generaliterque tamen habet locum tantũ ſecũdũ, quando in ipſo tempore naufragij ſit : vt *ff. de incen. rui. naufrag. l. 1. §. ſeu & l. 3. & 14. in princip.* Sed hodie generalis prouiderat per authent. *naufragia.* quam hic lege.

N *Naufragia.*] Cavs. Hæc authen. non corrigit leg. Codicis: ſed addit dicens, quòd omnia debent nauis, vel dominis rerum reſtitui, & nauis periculum paſſa fuerit : & tollit imperator omnem conſuetudinem eſſe contrariam huic conſtitutioni. Recipit imperator naues piratarum, [b] vel paganorum inimicas Chriſtiano nomini. Vbinam imponit penam tranſgreſſoribus.

o ¶ *Reſtituantur.* vt *ff. de incen. rui. naufrag. l. 1. in princ. & infrà de naufra. l. penult. in prin. & l. 13. in princip. lib. 11. & Inſtit. de re diuin. §. ſed & ff. ad leg. Rhod. de iact. l. qui leuanda in princ.*

p ¶ *Incurriſſent.* Nec ſi c. nim debent addi: affectio affiduitas *infrà de naufrag. l. 1. in fin. lib. 11. & ff. de offic. praef. l. diuus.*

q ¶ *Conſuetudine.* Hic ergo tollitur eorum opinio, qui dicebant conſuetudinem [d] circa talia prætaxatis legi : vt dicitur *ff. ad legem Rhodiam de iac. l. dominus imperator*, aliàs, *de precario.*

r ¶ *Inimicæ.* nam cùm faciant contra legem, non debent eius vti auxilio: vt *ff. de mine. l. auxilium in fin.*

F *Aliſa.* Diuiditur * in duas partes. Nam primò dicit, in quod crimen labatur. Secundò, qua pœna, & quibus actionibus conueniatur. Salycvs. Cavs. Si rem, quam penes te depoſui, alius nomine meo mandatum non habens recepit, vel à debitore debitum meum exegit: an furti teneatur, quæritur? Reſpond. quòd furti teneatur. Nam primò dicit, in quod

a Forma minus eadem vel ſimilis alia. vel in eo. Pœna ſimet deperdit non imperatur.

b Fiunt (vt hinc colligit Bertrand. *c. 18. §. 3.*) hoſtes pro hoſti reputantur: ſed & inimici ſunt: idcoque à nefandis expellendi.

c Affiduo non debet addi affiduus affiduitas. *infrà de naufrag. l. 1. in fin. lib. 11. & ff. de offic. praef. l. diuus.*

d Conſuetudo in multis non prætaxatis legi.

e Diuiſio.

480/C.IV.K.5-4, 1407-1408
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

FAllsus * procurator depositum b recipiẽdo vel res alienum exigendo c citra d domini voluntatem furtũ facit, ac præter rei restitutionem actione dupli, nec manifesti furti conuenitur e. Sine die & consule.

In delictis quæ possunt vnobis in exemplum, puniter fallum: licet nõ sit perfectum. BALD. Vel sic: *Punitur delictum consummatum facile, & animo delinquentis: licet sit eundem verum definitionem delicti non sit perpetratum* SALYC.

XX Imp. DIOCLETIANO. A. Iuliano P.P.

SI quis seruo alieno fuerit vt aliquam rem domini sui furripueret, & ad se deferret f: seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiusmodi suasionis auctorẽ pertulerit, & ipse innocentus fuerit rem detinens g quasi f teneatur actione is, qui res suscepit, vtrũque pro occasione furti: an pro seruo corrupto: quia eum corrumpere voluerit: an non solũm furti h, sed etiam serui corrupti is obligetur: veteres dubitauerunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus, placuit non solũm furti actionem: sed etiam serui corrupti contra eum dari h. licẽt enim seruus minimẽ deterior factus est: tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis serui introductũ est: & quemadmodũ secũdũm iuris regulas i furtũ quidem nõ est commissum: quia is videtur furtum committere, qui contra domini voluntatem res eius cõtrectat k: ipse autem furti actione propter dolum suum tenetur: ita & serui corrupti contra eum actio propter suum vitium non abs re extendatur l, vt sit ei pœnalis actio imposita tanquam re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate, & in alium seruum, qui facilẽ possit corrumpi m, hoc facere pertentet. Dat. Kal. Aug. Lampadio, & Orestes VV. CC. Coss.

a ¶ *Falsus* qui est, fuit non habuit vnquam mandatum, siue habuit quidem, sed renocatum est.

b ¶ *Depositum.* quo ad depositum dic, quòd depositarius * non agit sed depositum. Nam aut fuit in dolo. & tunc non debet cõtrequi depositarius & imputabitur b suam actionem: et *ff. de furtis.* *Item* *falsus* aut nõ: & tunc non interest suae de iudio non agit: et *Inst. de obligatio. quæ ex delict.* §. *furti. & Instit. vi bon. rap.* §. *fin. & ff. de furti. l. eum qui* §. *in autem.* aliàs iniqui, *vt vim vtrumq.* in * casu tenetur agit depositarius furti: *vt Instituit. vi bon. rap.* §. *fini.* ACCVRSIVS.

c ¶ *Exigendo.* hoc * verbum quandam imponit necessitatẽ: et *ff. de legat. 3. falcidiam minuta.* §. *fin.* idem tamen esset & si ipsum deesset.

d ¶ *Citra.* aliàs *contra.* sed poniatur tunc pro citra. sufficit enim si non consensit dominus: et *ff. ad l. qui vas.* §. *vt ait.*

e ¶ *Conuenitur.* à fortiori: *ff. ad l. falsum* §. *sed* actio cessabit domino habente † ratam solationem: et *ff. ad l. si vendidero.* §. *Titius & ff. de condict. indeb. l. si procurator in fin.* ¶ Hæc autem Iust concilia, l. 7. *de condict. ob indeb. Leodiensis.* vbi dicit dari condictionem indebiti. ¶ Item contra *ff. de edicto. causa dat. l. si procurator.* vbi dicit dari condictionem ob causam: hic autẽ dicit dari actionem furti. Distingue ergo, cũm fallsus procurator accipit debitum: aut suum habuit mandatum, aut habuit: sed fuit renocatum. Primo casu aut debitor credidit se liberatum, & transtulit dominium pecuniæ in accipientem quia credebat eum procuratorem in re suam: & tunc datur condictio indebiti: *vt d. l. creditorio.* aut to adit vt serui dominus, & ipse animo interpũdi accipit, & tunc datur seruani actio furti, & condictio furtiuarum *hic, & ff. eo l. falsus* §. *i.* Aut dedit vt facias eam liberari, & facit accipientis pecuniam: & tunc condictio ob causam: *vt d. l. si procurator.* Illud autem nos. quòd qui accipit, non tenetur restituere furti, si debitor transtulit in eum dominium pecuniæ, *vt ff. de condict. causa data l. pen. & ff. eo l. falsus* §. *i.* licet M. contra per *l. aquiperat. iusiusdem tit. de condictio. causa data.* si autem habuerit procuratorem mandatum: sed fuerit renouatum, liberatur debitor: ipse tuae, si bonorum animum habuit procuratorem: *cum accipitaliis* § *malum, nunc per exceptionem: et ff. de fideiussoribus quæ* §. *& Instit. mandat.* § *rediti* condicit aut in locum: vt alia condictio furtiua cedatur à debitore: sed primò datur sibi condictio ex sua persona. & furti actio: *vt in d. l. diuinum. & ff. de fall. l. si quis seruo in fin.* cum enim procurator bonorum suorum accipit procurator, efficitur eum domino quasi sit, & per consequẽs dominium: & sic efficitur furtiua domino datur: *vt ff. de condict. furtiua.* §. Bene dicit liberari debitorem ipse iure, vel ope exceptionis, non licet se renouare sit. Aut fortasse tamen contingunt pecũniis propter præcedens mandatum: *ff. pro emptore l. 4. §. fi. & 2. fin. & de reg. iur. l. semper qui.*

ADDITVS. De illa materia, vt procurator falsus possit repetere depositum & res alienum: vide hic plenè per Iaunonem Faberum *in suo breuiario.*

Pro seruo bona fide possesso cõuenitur bona fidei possessor furti nouali, dũ eum possidet. hoc dicit vsque ad ver. fin autẽ. ipse verò definitè possidere, potest agi furti contra verum dominum h. d. vsque ad §. de eo. Vltimò dicit, quòd pro libero habuisse non habet locum actio nouali. BAL. *& concordat* SAL.

XX Idem A. Iuliano P.P.

A Puid antiquos quærebatur, si seruus, quem aliquis bona fide possideat, furtum cõmiserit alienarum rerum, vel ipsius, apud quem constitutus est: an ipse, qui eum bona fide detinet, noxalem furti actionem adiuersus verum dominum habeat, vel ipse n ab eo, qui furtum passus est, prædicta conuenitur actione. Cũmque generalis regula o ab antiquis prudentis expolita sit huius p hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem suscipere quis compellitur, aduersus alium furti actionem habere non concedensiquidam ita eam per coniecturam q interpretati sunt, aduersus bonæ fidei quidem possessorem nullo modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, aduersus verum † dominum furti actionem noxalem rectè deceruit. Tunc * autem bonæ fidei possessorem r furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando seruus sub domini sui fuerit efficitur possessione: & pro his rebus posse eum aduersus dominũ habere actionem, non solũm quas seruus subtraxit: iam apud eum s constitutus: sed & quas * furatus est, quando fugit quidem à bonæ fidei possessore: adhuc autem nondum sub manibus domini sui fuerit constitutus. Quam intercẽptionem prisca quidem iura per coniecturam introducebant: nos autem aliũde, & vetiũs ad eam respiciemes, generalem regulam sic ab initio esse

Si pati.] CASVS. Seruum solicitasti. vel aliquarres mihi surripere, & ad te perferre: si hoc mihi significauerit seruus & me sciente, & volente res meas ad te pertulit: an furti, & serui corruptiadhũ mihi teneatis, quæritur? Resp. quòd licet seruum non fuerit domino insciõ: quòd hic non obiicitur nec serui corrupti datur actio, nisi seruus verè fuerit corruptus, quòd hic non est: rũm tamen per te non fuerit, tenebatis furti, & serui corrupti, tanquam fuisset corruptus in veritate: ne imputãtur conscelsa, talia in seruis alienis committat.

a ¶ *Quasi* id est, quia.

b ¶ *Non solum furti.* de qua cõstabat ante litis.

c ¶ *Dari.* imò dominus debet perdere seruum: vt *infra. Lex infra.* quæ est eadem §. *fol. vi. ibi.*

d ¶ *Regulæ.* quas habes hic, & *ff. ad Lex. de vmuis.* §. *vtiq. & de dam. inter vicinum, & vers. l. de ex. in fin. & l. ultim. de ob quæ ex delict.* §. §. *& §. vnde.*

e ¶ *Conuertat.* quod hic non fecit: imò voluntate domini possidet res à seruo portatas.

f ¶ *Extendatur.* ¶ Puniturq * ergo adiectus, etsi non seruitur effectus: vt *sup. de episcopis, & clericis. l. si quis non dicam.* ¶ Sed cũ non solũm interesse veniat in hac actione, quanto odio interetur hic, cũ nihil interfuit: *ff. de fur. act. l. si quis.* §. *fin. & l. prætorio.* Resp. affirmabitur hic, quod affirmatur, si verè corruptus esset: vt *hic dicit.* ¶ *Corrumpi furtiũ.* ¶ Et nos. quòd idem dico in filio, cũm b eadem sit æquitas: vt *l. de iud. l. pleruis.* & *dini ff. de fer. corrup. l. vt cautum.* §. §.

a ¶ *Puid antiquos.*] A Puid agit. possessor.

o ¶ *Regulæ* quam habes *hic.* ¶ *fide mala l. corrupt. & de minor. l. fidi ff. vsucap.* §. *si seruus & argum. ff. de exercitoria l. si cum. in principio & nauc. comp. stab. l.* 4. §. *pen.*

p ¶ *Hominis.* aliàs *omnis.* & est hac regula.

q ¶ *Coniecturam.* Là coniectatio fonte. melior dicenda econterrarib. *Elibrium* coniectura, quàdo fundat tacitè ex litera elicitur *de non* est in litera expressum. & sic est argum. quod elicitur tacitè. Regula ita dicit: Eius furti nomine, cuius quis tenetur noxali, eius nomine non agit consortes per coniecturã: ergo cuius nomine agitur, non nomine nõ tenetur: cũm ergo bon. fid. possegat contra dominũ si ibi fuit furtum: ergo eius nomine nõ tenetur.

r ¶ *Tunc* dicit quòd habet actionem furti bonæ fidei possessori: nunc dicit quando.

s ¶ *Possessorem.* tempore furti furti.

t ¶ *Ratu.* scilicet verum dominum.

Y y

2 ¶ Capiatur.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 1409-1410
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

prolatam accipimus. Cùm igitur bonæ fidei possessor domino cogitatione furem possidet meritò, donec apud eum constiturus est, & aliis teneatur noxali actione, si extranei furtum à seruo fuerint passi, & ipse aduersus verum dominum non habet actionem, secundùm regulam ¶ dicentem: Qui habet aduersus alium furti actionē, ipse ea teneri non potest. Sin autem desinat in serui retentione *, & ille apud verum dominū fuerit inuentus: tunc ipse quidem noxali furti actione minimè potest teneri: aduersus autem verum dominū habet ipse furti noxalem actionem c pro rebus, quas vel tunc furatus est, cùm est apud verum dominum, vel antea postquam bonæ fidei possessoris retentionem excessit, nec dum apud verum dominum factus est[4]. Sic iterum regule generali casus sæpit cōsentaneus: Qui enim habet tūc furti actionē aduersus dominū, ipse aliis teneri furti actione non potest: & sic ex tepore omnibus discretis *, vetustissima dubitatio nostro fœdere conquiescat, & bonæ fidei possessor in parte certa temporis habeat actionē & nō teneatur actione; & ipse dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio d sub actione constituatur. De eo autē, qui liber cōstitutus, ab alio bona fide tenetur ¶, si furtum cōmiserit, restē, & sine aliqua dubitatione dicitur possis eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide eum detinet, pro furto conuenisti: & bonæ fidei possessorem, si extraneo furtū liber cōmiserit, non posse conuenirised ipsum pro suo furto respondere *: quia generalis regula * de seruo prolata est: & pro eo, qui non seruus, sed liber, & suæ potestatis est, noxalem moueri actionem, impossibile nostrisque legibus incognitū est [5]. Dat. Kalend. Octob. Lampadio, & Oiclis VV. CC. Cons.

Prouendentibus interesse ex iusta causa, & probabili, cōperis alio furto: & re cōmodata fabricatus, domino datur electio agendi cōtra furē, vel commodatarium: quorum uno finito electo, vel à commodatario domino satisfacto, ut nō cōpetat amplius eos variandi: hoc dicit vsque ad §. sed eum in secundum. SALVCET.

Vel sic: *Alte furti ei cuius interest, datur: & si res commodata subtraxerit, est in electione domini vtrum agat contra furē, an cōmodatarium: & uno electo, contra alium non poterit agere, si furti sciens furem, si nesciens, vel dubitans, nisi sibi à commodatario furti satisfactū: hoc dicit vsque ad §. sed cum in secundum. Et diuiditur vsque ibi in tres partes principales: quia primò ponit regulam. Secundò monet quædam dubia, & angit dubitationes ex opinionibus veterum. Tertio terminat, ex. Partes patent in litera.* SALVCET.

2211. *Idem A. Iuuenti P.P.*

MAnifestissimi * quidem noxis est, perpetrato furto ei competere furti actionē, cuius interest ne furtū committatur.[1]

Sed quærebatur ¶ apud antiquos legū interpretes, si quis commodauit alij rem ad se pertinentē: & ipsa subtracta est, an furti actio aduersus furē instituī possit ab eo qui rem vendam suscepit, idoneo * scilicet cōstituto: quia & ipse cōmodati actione à domino pro ea re conuenirī possit: Et hoc quidē prout ā fuerat concessum *, vt habeat ipse actionem, nisi inopia diuofatur laborare: tunc cūm furti actionem domino competere dicebant. Sed ea fatis increbuit † dubitatio, si tempore, quo factum commiserbatur, idoneus erat is, qui rem commodati accepterat: posteā autē ad inopiam peruenit, antequam moueretur actio, quæ ei antea cōpetebat, an debeat actio, quę semel ei acquisita est, firmiter apud eū manere, vel ad dominum reuerti. Tū & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria sit, nēne. Sed omnē talē tractatū alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluendo sit is, qui eē vendam accepit, vt possit non in totum sed particularē solutionē ei facerein habeat furti actionē, vel non. Tales * inque ambiguitates veterū, immō magis quod melius dicendum est, ambages nobis decidētibus, in tanta rerū difficultate simplicior ‡ sententia placuit: vt in dominī sit voluntate * sine commodati actionem aduersus ipsum accipientem mouere desiderat, sive furti aduersus eum, quī ē surripuit & alterutra earum electa, dominum non posse ex pœnitētia * ad alteram venire actionē: sed si quidem furem elegerit, illum, qui rem vēdam accepit, penitus liberat: si autem quasi * commodatoe venit aduersus eum, * qui rem cōmodatam accepit: ipsi quidem y nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem: eum autem qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens * rem esse furtiuam, aduersus

a ¶ *Cogitatione.* * id est, credens se dominum.
b ¶ *Adhuc tenetur noxali.* * Not. bonæ fidei possessorem teneri noxali actione * autem si è malæ fidei: vt *§ de noxal. bona fide & l. non solum.*
¶ Sed contrà *§ ad legem Aquil. l. si seruus seruum.* *Aquil. l. si seruus seruum.* §. *furti.* vbi dicit non teneri bonæ fidei possessorem noxali Aquilia. Sol. speciale in lege Aquil. vt & alia multa. 1. Vel dic quōd nō ibi possidebat tunc furtum & hic distinguitur.
c ¶ *Noxalem actionem.* Sed & ipsum possessionē serui possit condicere, si eratiat furtū, vt *infra de aqui. & cond. l. si calum. l. ter. 2.*
d ¶ *Sub actione est.* Sed pro eo, quod fecerit apud bonæ fid. possef. constituitur, non agit: etiam pro furto vt *Infra de noxal.* ¶ *omnes, & § ad l. seruii, & Sig. in princ.* nisi tunc cūm seruus erit penes dominum, & sic ex pœnes eum seruum: vt *§ de furti l. si seruus communis. pull. prim.*
e ¶ *Omnibus discretis.* distinguendo tempora, & cōcordabis scripturam: sic & in *decret. § quæstio. 1. a. §. pacuerit.*
f ¶ *In alio.* scilicet tempore.
g ¶ *Bona fide tenetur.* tūtissimum scriptū.
h ¶ *Respondere.* vt *§. ad leg. Aquil. Liber homo. §. si liber homo, & de iniur. ad l. confessionē. in fine.*
i ¶ *Regula.* * posita hac *l. 1. eorum principium.*
k ¶ *Inuiunctum est.* vt *Infra de noxal. §. fi.*
¶ Sed in eo, quod dicit possessiam tuetri possidenti, est cōtra. *§ ad l. si liberum pauper.* vbi dicit non agi. Sol. illa dicit legendum est, cū modica res ex furtum thicū magnæ. arg. *§ de acquir. rer. dom. l. homo liber. §. §. & § de pœnis. l. confessionē dam. §. furti.* Præterea hic loquitur de eo libero: quem puto seruum meum & bona fide possidetur: ibi non possidet: quia bonę fidei eius non est liberum.
¶ Sed quid si bonæ fidei possessor solaterit: nēne repetere ab ipso libero? Respond. sic: quia ipse gestu fecit suam negotium: vt *§. de negot. gest. l. solaundo.* & quia ipse ē causa id, quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt *§. commo. l. si in qui, & seqnti. § de pecu. Iuend. l. quia possessor in princ.*
¶ Sed arg. contrà *§ ad Trebon. dicit. l. in hac indicium §. dicunt fum.*

1 MAnifestissimi.] Commentator, vt *Infra de obligat. quæ ex delic. § furti & § ad Lacon. interfuit, & Liu. minor.*
¶ Et autem hoc fic exaudiendum, vt ei * detur actio furti, cuius interest * ex honesta, & probabili causa ratione iuris *: id est, dominij quod habet in re: vel quasi iuris, vt vsufructus vt *§ ad l. creditores. §. non possessionis, vtin creditores hereditaria. & § ad l. usque. §. fed & furti.* non ex lucratiua causa, vel ratione euitandæ, quam debet præstare ex voluntate domini. 2. Probabilem causam, sed * non honestam habes fur: vnde non agit, nisi in casibus *§. ad Trebon. §. fed furti. & l. qui cum §. fi. pr. 3.* Etiamsi honestā habet non probabilem, cui ex contractu aliquo deberur: vnde non agit furtiuus *§. in fin. & Lamm. qui cum in principio, & l. 2. cum immo §. in fine.*
¶ Item non ex lucratiua ideò dici: quia pro lucro, vt quia potest recuperare, nō agitur furti: *§ ad l. & ad. §. item. Item rationē euitandi* propter commodatarij, vel similes vt *§ ad l. §. talis.*
m ¶ *Sed quærebatur.* primaquæstio.
n ¶ *Idem.* scilicet solaundo.
o ¶ *Consensum.* vt *§ ad l. usque. & Infra. de obligat. quæ ex delict. §. Sed §. fabr. §. quæ de furtiuis. Accurs.*
p ¶ *Ambulatoria.* vt *§ primò.* non est soluendo, postea factus est soluendo: vel econtrà. & est simile verbum *§. de fun. de l. mir. & de ad. leg. l. ny. Accurs.*
q ¶ *Sed annum.* hic instituit tertia quæstio.
r ¶ *Simplicem.* ¶ Not. simplicitatem * placere legitur *Infra. de Kalonia. herod. & sed quia & de legat. ep. fact. §. sed quia.*
s ¶ *Voluntate.* hoc regulariter: sed in casu fallit vt *§. ad l. §. fin.*
t ¶ *Pœnitentia.* vt & arg. *§. de ad. §. fin. in princ.*
v ¶ Et sic nata varietas ‡ non admitti. Sed arg. contrà *§ de collat. bon. l. nam quam.* ACCVR.

1 ¶ *Quasi.* illud *quasi* abundat: vel est superfluum verbum.
2 ¶ *Tam.* scilicet cōmodatarium.
3 ¶ *Ipse quidem.* scilicet commodatari.
4 ¶ *Sciens.* hic *§ de inofficiosis testamen. l. nihil. §. si cum filius.*

* Fundi adhuc cui competat. l. Iuuenti nō sitia nec ex honesta, & probabili causa nec ex probabili: sed non honesta, nec ex honesta, sed probabili.
* *l. 1. Iulianus P. P.*
* Ex eo. deriuatiuus c in nō ipso subita competit nec iuris ita est, nec quasi non competit, nec rationabilis neque etiā his ex causis interest notitia.
d Per probabilem causam habet sed non honestam.
* *l. ad exemp. 1.*
* Simplicitas legibus amata. * Petrus Dunat. regula 1. ex 4. vbi notat. adhuc pœnitentia: si non tēdit ad perfuncorietā: quia ex ipso adiuncta diuersitas pœnitentia vt sic ex urgitur ad [illegible] *Infra eod.*
f Varietatem non admitti.

480/C.IV.K.5-4, 1411-1412
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Accepit. vt commodato.*
b ¶ *Dominus.* Sed rei. ACCVRSIVS.
c ¶ *Ab eo commodatario.* ACCVRS.
d ¶ *Vnde etiam commodatum* agit, est ad hoc *l. de iur. & facti igno. l. verum* ¶ Et not. differentiam inter commodatarium, & vsufructuarium: creditorē, & fullonem. Nam primo casu datur domino electio. vt hic: etiam in sequentibus duobus agit dominus, & ipse actio furti datur: vt *l. eodem. l. inter omnes. §. furiosi. & l. magna. fulli. §. fin.* in vltimo datur fullori tantum, nisi se non soluendo: vt *l. eod. l. magna. in prin. & Inst. de obligationibus ex delic. §. fullones.* ¶ Et intelligo non ᵇ soluendo, etiamsi non posse se soluere: vt *l. de verbor. significat. l. soluendo.*
¶ Sed quæritur, quæ sit ratio diuersitatis, quòd aliud statuitur in commodatario, & aliud in fullone, & satisfacere? Respond. quia commodatur, qui cū fullone iniuet, & gratia vtriusque. vnde fauemus ᶜ ei magis, quàm commodatario: cum quo non initur contractus nisi gratia ipsius tantùm, & plus conceditur commodantis, qui liberalitatē exercuit. ¶ Et nota quòd leges videntur circa hanc materiam variare. nam quando plurium interest ᵈ, videntur quædam leges dicere, quòd vni tantùm detur actio: quòd pluribus. Et ideò dic quòd quando rei subtractæ plures sunt domini, vel plurium interest ᵉ ratione dominii, quilibet agit in partem: vt *l. eodem. l. furti. §. frugi. l. ff. quis vasa. §. ff. falsipecunia.* Quandoque plurium interest ratione custodiæ. & tunc quilibet agitur in solidū. Sed si vnus fit consecutus, alter amplius non agit: vt *l. commo. §. si vt certo. §. fin. & §. seq.* Quandoque alter est dominus, & alter habet ius in re: & si quidem ius ᶠ illud habet similitudinem cum dominio, vtrique competit: et est cum vnus habet vsumfructum, alter proprietatem: vt *l. eodem. l. inter omnes. §. fi. furiosus.* Si autem non habet illud ius similitudinem cum dominio, vt quia est ius pignoris: & tunc quandoque creditori tantùm datur, quandoque debitori tantùm, quandoque vtrique datur tantùm creditori, quando culpa eius interuenit in furripiendo: quia est obligatus ad eius reliquationem. ACCVRS.

a ¶ *Commodatarii*, & vsufructuarii, creditoris, & fullonis differentia.

b ¶ *Non est soluendo* etiā is, qui pro parte non est solidū-dus.

c ¶ *Commodatario* magis fauetur, qui habet. l. al. quæst.

d ¶ *An & quomodo actio furti detur ei, cuius interest rem non furripi.*

e ¶ *Tantum est actio vel ratione dominii, vel custodiæ, vel quia nobis competit ius in re.*

f ¶ *Ius in re quidoque similitudinem habet cum dominio: quandoque non habet.*

g ¶ *al. furiosus.*

h ¶ *Furti actio, ne quæ obligatio oriatur: quæ ius in re habentibus, vel bona fide possidentibus, vel detentatori non habentibus, v. Glossam. & quomodo. Idem fit, si ab eo. l. ff. de obligationibus furiosi.*

a ¶ *Suppositum.* id est, furtum E.
f ¶ *Cum manifestissimum.* bene dico impediri variationem post satisfactionem: cum manifestum sit, quòd quandoque etiam ante satisfactionem impeditur: vt in casu contrario, & hic dicit.
g ¶ *Incidebant.* scilicet quæstiones.
h ¶ *Aliquis.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
i ¶ *Puniatur.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
k ¶ *Rem furtiuam* ¶ Sed qua actione? Respon. condictione incerti, secundum H. vt *ff. de condictio. furt. l. qui dis. §. fi. non cōdic.*

uersus eum, cui res commodata fuit, periuriar. Sin autem nesciat, & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit: posteà autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem: ad furti autem peruenire tunc licentia ei concedatur & aduersus furem venire nullo obstaculo eiusopponendo: quoniam iam incertus constituras mouit aduersus eum, qui rē vendam accepit ᵃ, commodati actionē: nisi domino ᵇ ab eo ᶜ satisfactum est: tunc etenim omnimodo furem à domino quidem furti actione liberari: suppositum ᵉ autem esse ei, qui pro re sibi cōmodata domino satisfecit: cùm manifestissimum ᶠ sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodatii, ignorans ᵍ rem esse surreptam: posteà autem hoc ei cognito aduersus furem transiuit: omnimodo liberari eū, qui rem commodatam suscepit quemcunque causæ exitum aduersus furē dominus habuerit: eadem definitione obtinente, siue in partem, siue in solidum soluendo sit is, qui rem cōmodatam accepit.

Si commodatarius à fure rē, & pœnā exiget, non tenetur domino pœnā reddere: quia suo periculo est expertus. h. d. vsque ad §. cùm autem. BALD. *concordat* SALYC.

Sed cùm in secundam dubitationem incidebamus, quid statuendum sit, si quis rem cōmodatam habuerit, quam aliquis ʰ furto subtraxerit, & line pulsatus ⁱ condemnationem passus fuerit, non tantùm in rem furtiuam ᵏ: sed etiam in pœnā furti: & posteà dominus rei venerit omnem eōdemnationem accipere desiderēq ˡ: vtpotè ex suæ rei occasione ortam ᵐ: alia dubitatio incidit veteribus, vtrùm *furiosus.* Si autem non habet illud ius similitudinem cum dominio, vt quia est ius pignoris: & tunc quandoque creditori tantùm datur, quandoque debitori tantùm, quandoque vtrique datur tantùm creditori, quando culpa eius interuenit in furripiendo: quia est obligatus ad eius reliquationem. ACCVRS.

a ¶ *Accipiet.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
b ¶ *Domino.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
c ¶ *Cum manifestissimum.* bene dico impediri variationem post satisfactionem: cum manifestum sit, quòd quandoque etiam ante satisfactionem impeditur: vt in casu contrario, & hic dicit.
d ¶ *Incidebant.* scilicet quæstiones.
e ¶ *Aliquis.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
f ¶ *Puniatur.* scilicet fur. ACCVRSIVS.
g ¶ *Rem furtiuam* ¶ Sed qua actione? Respon. condictione incerti, secundum H. vt *ff. de condictio. furt. l. qui dis. §. fi. non cōdic.*

fuit, quę soli domino datur: vt *ff. de condict. furt. l. fi.* Sed Azo dicit actione in factum, vel officio iudicis: vt dic. *non in l. fi. & ibi. & glo.* ista, quæ dicit dari condictionem incerti, malè dicit, quia illud est verum in eo, qui habet ius ʰ in re, quod dicit referre, & domino subtrahatur: quia tunc ei datur condictio furtiua: vt *ff. de condictio. furt. l. fi.* & subtrahatur ei qui habet ius in re, datur condictio incerti: et in creditore: vt *ff. de condict. furt. l. & ibi. in fin.* & subtrahatur bona fide possessori, datur vindicatio: vt *ff. de vindic. l. fi.* & habenti scientiam rei alienæ: vel latenter tamen domini, vt ei subtrahatur: ad rem occupandam datur officium iudicis, vel condictio ex lege: vt *in officio de agenti. & confiss. l. fi. colon. lib. 11.*

ADDITIO. Hæc glossa tenet Bartol. hic bene dicit præterquam in fine, vbi vult commodatarium habere condictionem ex *l. fi. colon. in fine de agricol. & confiss. libr. 11.* quia hoc fallum est. Nam illa condictio competit tantùm ei, qui possidebat: vt latius in eadem l. notatur per eundem Bartol.

¶ *Desiderat.* hoc cōm dominus tantum habet exactionem, petendo quod est exactum. ¶ Sed quid si vellet furem ᵃ adtenire? Respon. possit: vt *supra proxi.* §. ¶ Sed numquid tunc fac actionem duplici? Annot. ADDITIO. Adiuritur quòd Dynus *in l. liberi §. fin. ff. man. con. fin.* tenent contra glossam, dicit, quòd possunt fur cum illac est ab eo, non potest iterum conuenirl. nec obstat §. præcedente quia loquitur ante furem exactum, quod etiam sequitur Bart. hic. in ¶ Ordinem. C. condemnationem ¶ Nota occasione rei meæ quæsitum, mihi debeat: vt *ff. de rei vindic. l. filium. §. l. & ff. commo. l. §. si. qui. §. fi. quam pignum. & ff. ad Trebel. l. quia pecunia.*

a ¶ *Papinianus.* Quem etiam certum est interrationem mutuale in specie *l. in fine ff. de fenor. reputat.* CYNAC.

¶ *Petunia.* idem in obligatione: vt *ff. fin. l. ii. qui.* Sed cū in creditore: vt *ff. de pign. act. l. fi. pignore.* Sed quare secus? Respon. creditor nullum vsum amittit, nec enim debebat vti alio committere furtum: vt *Inst. de obligationibus ex delicto. §. planè.* at commodatarius, & conductor amittit vsum: quare habent lucrum. Item & aliud est in creditore: quia creditor ᶜ non ad tantam diligentiam tenetur: sicut commodatarius tenetur: vt *ff. commo. l. §. vt certo. §. i. & de reg. iur. l. vbi adhuc.*

a ¶ *Ius in re habēs bona fide possessori, & detentatori non habenti differentia.*

b ¶ *Dominus in casu huius legis, negotiū commodatarii, in furto agere potest.*

c ¶ *Dominus in casu huius legis agere adversus furem, duplum non condicere.*

a ¶ *Ad* [illegible] *Collectur.* vt *ff. de adm. tut. l. §. pro secundo. & ff. de reg. iur. l. secundum naturam.* Arg. contra *ff. de pecul. l. qui proprie. §. pecuniæ.* vt in cæteris.
b ¶ *Vxorem habere.* vt *ff. de fur. l. §. qui vxori. in principio.*
c ¶ *Rerabunt.* vt *ff. l. de iure dot. l. in fine. & l. rerum amot. l. §.* Sed ab eum viri furripuit.
d ¶ *Aliarum.* Scilicet eligitur. ACCVRS.
e ¶ *Domum deducta.* vt *l. eod. l. §. sales.*

480/C.IV.K.5-4, 1413-1414
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

ad eum, qui rem commodatam accepit, siue cōtra eum, qui furtum commisit: & in hac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem, non furti: sed rerum amotarum [a] actionē habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat siue aduersus maritum commodati, siue aduersus mulierem furti actionem [b] extendere: ita tamen vt si ipse, qui rem commodatam accepit, soluendo [c] sit, nullo modo aduersus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum, & vxorem, qui non benè secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & fortitan marito volente vxor eius extrahatur [d], & furti patiatur pœnalem condemnationē. Dat. XV. Kal. Septemb. Lampadio, & Oreste VV.CC. Coss.

DE OPERIS LIBERTORVM.

TITVLVS III.

IAm à primo titulo primùm de operis libertorum dicere proposuit [illegible] CVIACIVS.

DE OPERIS Libertorum.

Quia occasione operarum liberti sequuntur à medio: ideò subiicit de operis libertorum.

SI tempore.] CASVS. Si seruum meum manumisero, & ei operas imposuero: an ad præstationem teneatur, quæritur? Resp. quòd sic. [illegible]

Opera promissa debent præstari: non earum precium, nisi ex causa necessitatis. h. d. Primò loquitur quando operæ sunt impositæ, an peti possint. vsque ibi, Solet. Secūdò, an possit peti precium operarū vsque ibi, Cùm & si operæ. Tertiò loquitur quando operæ non sunt impositæ. vsque ad fin. BAL. *Vel sic: Operas tēpore manumissionis impositas libertus debet præstare. Sed pro futuris precium non potest exigi, nisi conuentum, vel ob necessitatem alimentorū.* SALYC.

I. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Romano.

SI tempore manumissionis [e] operæ tibi [f] impositæ sunt [g], scis te eas præstare debere [h]. Solet autem inter patronos, & libertos conuenire, vt pro operis [i] aliquid præstetur [k]: licèt precium peti nō possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id [l] extra ordinē peti necessitas suaserit: cùm etsi operæ non erant impositæ: defectis tamen facultatibus patroni, eum alere cogeretis [m]. PP. III. Kal. Ianua. Chilone & Libone Coss.

Non præstiti beneficium, quo compendio debuisset: & ideo præmium non meretur: & erronea promissio operarū non valet. BAL. & SAL. *Vel sic: Ex necessitate manumittens, in fruitionem nō reuocat., nec imponit operas* IACO. BVTRI.

[illegible]

¶ Item

480/C.IV.K.5-4, 1415-1416
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ eundē se habiturū Modest. q. 4. Sunt de parte.

¶ Item non quēd plus habuerint pauperi, quàm dixitur de l. de opsis. & ob. l. § quo ad destinandum. §. penult.

M. Anumissionis] CAVSA. Seruum tuum mihi tradidisti, vt Leum manumitterem: manumisi an cum possim in seruitutem reuocare, quaeritur? Resp. quōd non: licēt ei operas imposuerim: pecuniae operae non possum ex necessitate manum. fecisse.

* al. dedisti.

a ¶ Tradidisti. vt cum alius manumittat.

b In seruitutem. licēt sit ingratus: vt §. de lib. & eor. lib. l. § & l. § quod hac in parte.

c ¶ Neque imposita. scil. de facto: de iure enim imponi non poterant, cùm b non spontè, sed ex necessitate c est manumissus: nisi forsit non posse imponi pactus est: vt § ea l. Campanus. Item & in alio casu: vt §. de bon. D. l. qui ex causa §. decimoseptimo §. Item & in alio casu vt § et l. mater.

b Quibus caeteris diminutis operas manumissis imponere non possit.

c Quomodo id fiat. v. Nic. Castiensem.

¶ Item videtur huic legi obstare § de do. inter vir. & vxo. l. § suum seruum. §. § pecunia. Solus ibi loquitur in eo casu: ob fortē non posse imponi, pactus est: vel cùm non manumittit ex necessitate. nō enim cogi poterat mulier: nec venire poterat ad libertatem, si ipsa nō manumisisset. Vide § manumisi, gratis manumittere videtur: quare operas imponere potest. ¶ Nec etiam ex hac lege sequitur, quōd ille d solus imponit operas, qui ex voluntate manumittit: nisi in casibus, vt modō notaui.

¶ al. Dedisti. solum.

d Operas imponit, qui ex voluntate manumittit.

¶ Item aliam, quōd ille solus e reuocat in seruitutem se vocat, qui sponte manumittit.

e In seruitutem se vocat, qui sponte manumittit.

¶ Addic. l. 1. §. sep. de in ius vocan.

Q. Pinnemm. CAVSA. Si tibi decem dedi, vt seruum tuum manumittere, & pro operis pecuniam exegistam vt indebitam reddere compellerin? hoc faciēte imposita, siue non. VIVIAN.

d ¶ Ab extraneo. à quo etiam iniuria libertas potest euocari: vt § de manu. l. § quo ab alio. licēt si à seruo: vt §. de obseq. erga. qui. Vel ab extraneo, si pactum fuerit cum seruo: vt § de obs. l. Titum parentem. & § in. l. 1. §. 1. & seqq. §. de lib. causa l. cùm adfirmes.

e ¶ Cogitur. fcilicet si credens se debere, solatt, vel tantum condicit, quasi non condictaria esset patronatus: vt §. de condic. indeb. l. § non seruus. §. libertas. alioquin dicerem videtur: vt § eodem l. Campanus. ¶ Sed videtur contra, vt § de dom. inter vir. & vxo. l. si seruus. §. § pecunia. vbi accepit pretium, & potest imponere operas: & non cogitur manumittere. nam quidam hoc legi, non superiori eam signant contrariam. & soluere, quōd ibi accepit pecuniam ab ipso seruo: hic ab alio. Sed forte ibi nihil refert à seruo, vel ab alio accipiat: nam & ibi in fine loquitur. & cùm ab alio accepit: sed tamen dabat pro seruo. & sic est bona solutio. 2. Vel ibi non dicit operas impositas eodem casu, quo accepit pecuniam: sed duo casus sunt. nam vtique ibi, & superiori est contrarius. Solue ergo, & signa contrarium, vt dixi in superiori l. quia specialē ibi quia non cogitur manumittere: quia nec erat seruus, nisi cùm manumittit.

f Solus imposita operas pecuniam non amittit sed patronatus.

g Exactione operarum patronatus amittit omnia iura libertorum pertinentia.

¶ Solus imposita operas.] CAVSA. Si te manumisero, & operas imposuero, & eas tibi vendidero pro pecunia an ad pretium mihi reddere, quaeritur? Respon. quōd fit nihil mutandum, &c. quasi dicat patronus, promittit mihi decem, si me offenderis, &c. vt § quia. ea. non da. l. § quo mutandum. sed ea manumissus liberam habebit testamenti factionem.

f ¶ Si quem. Primus casus est imposito f operarum, & in isto perdit contra tabulas, secundum M. sed Azo quōd non. 2. Secundus casus est operarum exactio. 3. Tertius de pretio, seu mercede futurarum operarum consentio. Operarū g exactio tollit cō-

Codex.

11. Idem AA. Eutychei.

M. Anumissionis causa tradidus a, neque in seruitutem b reduci * à manumissore potest, neque impositas c operas praestare cogitur. PP. VI. Kal. Maij, Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Operarum indebita praestatio condicitur. hoc dicit. Vel sic: *Ei, qui manumisit, accepti ab extraneo nummi, opera non debentur.* BAL.

111. Idem AA. Quinitiano.

Q. Vi nummis acceptis ab extraneo d, seruum suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: hue fuerant operae impositae, siue non, vt indebitam e solutam reddere cogitur a. PP. Kalend. Nouemb. Albino, & Æmiliano Coss.

Pretium operarum promissum potest petitionem exigere perdit iuu patronatus: & non tenet promisso facta causa libertatis onerando. BALD. Vel sic: *Exactio pretij futurarum operarum priuat*

a Condictione de pretio, seu mercede futurarum operarum, & quo iura patronatus amittit.

patronum iure patronatus: & promisso facta causa onerando libertatis non valet. SAL.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Valeriano.

S. I quam f tibi pecuniam à libertto tuo ex venditione g operarum h deberi probauerit, restitui tibi à liberto tuo praeses iubebit. Ex hoc enim i liberti testamenti factionem libertus habet i modō = si non onerandae libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur. PP. XIIII. Kalend. Maij, Duobus, & Aspris Coss.

Manumittens ex necessitate, operas nō imponi, sed manumittens ante tempus: sicut facit gratia temporis: sic anterior imponere potest operas, in seruitute tamen reuocare non potest. b. d. rev. & gle. BALD. Vel sic: *Manumittens ante tempus, qui tenetur manumittere, pro tempore anticipato potest operas imponere, & non vltra.* SAL.

v. Idem A. Tertullo.

M. Ater tua ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas pete-

f Condictione operarum.

g Operarum pretium in libertate exigere.

¶ Distingue h ergo quia aut facit hoc patronus ad postulationem, & cogitare libertis ori quia libertus vult magis mercedem dare, quàm operas solaere. Vel petit libertus gratia sui amici à patrono, quatenus locet ei operas suas & tunc non delinquit patronus. Aut exigit patronus mercedem, vel obligationem mercedis, extorquendo ab insito liberto & tunc i quidem pro praeterita operarum est, pro ea, quam non praestitit suo seruo, non amittit ius patronatus: quia pretium operae praeterita accepit verò pro futura, k quidem patronus facit ex necessitate, putà alimentorum: non amittit ius patronatus: secus k ex voluntate & probantur hae omnia §. de op. libert. l. patronus per testi. l. & l. § liberti arti. & de lib. leg. l. § quo à liberto. §. § quo & hic. & l. ea. l. nec patronus. & l. l. §. sic verò quia exigit operas, non deterit esse patronus quantum ad alia: sed quantum ad contra tabulas: sicut & l. de bon. poss. contra tab. libert. l. § & §. de iure pa. l. seruus. exhibebit ergo ei reuerentiam, & caetera iura patronatus: aliàs enim non esset differentia m exigat operas, vel mercedem operarum: quod les voluit: vt § ea. l. patronus. & §. qui. & à qui. l. fin. §. l. k ¶ Liberum. huius verbi expositio est l. de bon. poss. contra tabu. libert. l. §. secundum Azo.

b Operarum pretium in libertate exigere.

c Distinctio hoc conclusionis operarum, & mercedis operarum.

l ¶ Habet. quantum ad eum, qui vendidit, non fratrem: vt § de la liberti. Iulianus mi. secundum M.

m ¶ Modō. dixit dandam pecuniam ex vendictione operarum debitam modō si non onerando, &c. & sic potest esset hui detrimentio ad id, quod primò dixit, non ad proximè dictum. 2. Vel potest determinare, & referri ad proximum dictum: id est dicere, habet liberam testamenti factionem ex venditione facta iusto pretio, animo petendi sine exactione, &c. modō si non, &c. Quia tunc non idēo consequitur libera testamenti factionē libertus, quando iusto pretio quia les non praestitit quōd exigat, nisi exactio fiat: vt § ea. l. quia onerando. Quando d autem contrahit libertatis causa cautio omissa dicetur, habet §. quantum rerum alio non dicitur l. §. quia onerando. & l. fin. §. § seruus. putà & dicat sic patronus promittis mihi xx. & me offenderis? ¶ Item bene dicit eum consequi liberam testamenti factionem quia non est aequum, vt vtrumque scilicet, & vitentur operae & mortui successionem consequatur? de Lati. libert. solum l. cum §. illud.

d Libertatis contrahit cum la quando fit cautio.

M. Ater.] CAVSA. Rogati in testamento meo matri meae, vt liberam manumittere posit quinquennium: manumisit post annum ex causa aliqua, & operas imposuit. Dicitur quōd illa impositio operarum tenet, & ante quinquennium finitur: & eas petere posset, sed non vltra: sed si non exhibeat reuerentiam, putà de allargendo et, calligabitur.

480/C.IV.K.5-4, 1417-1418
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non potest.* recipiat ¶ in filio testatoris rogato per fideicommissum manumittendum *ff. de in libr. Lege. ex causa.* ¶ Et bene dicit, *non potest* non enim voluntate sua, sed necessitate manumisit. Item b licet testator iusserit, vt heredi praestetur operarum nomine cogitur praestitere: de à praesentibus, adhoc in eis non dicatur *ff. ad l. condond.* sicut nec in, cui bona addicta sunt causa confessionis, petere potest ab his, qui directo, vel per fideicommissum libertatem ab eo acceperant: vt *ff. ad l. quo ius. §. Accursius.*

b *Nisi non iuserit.* & ad hoc est *ff. de hered. instit. l. 19. §. qui fideicommissum.*

a ¶ *Antè manumissi.* Quod quidem potest, *l. 1. ff. de dole. Cyiac.*

c ¶ *Vindicatorum.* ad vt restituerent in servitutem: sed vt satisfierent: vt ¶ *ff. manumissione. ff. de liber. operarum lib. §. 1. & ff. de opt. praest. vt. l. §. item patronatus.* habet tamen contra tabulas: vt ¶ *de bon. poss. contra tab. l. 1.* & fuit ad legem istam, *ff. de bi. liber. l. ceteris. & ff. ex l. Cornelia. ff. de rivis nap. l. proximi. & ff. de in rem verso. l. 1. quoque.* Accvrs.

Nec patroni.] Cayv. Dicit Imperator in hac l. quòd fatuae operae precium patronus à liberto consequere non debet: sed benè intelligendum, si consentias libertum de hoc fi certa operarum impositio praestitit quam potest. Liberta quem duos habens filios, fore semel, sine dotalia temporibus, obligatione operarum libertatis.

d ¶ *Pro operis.* futuris: quod verum est, nisi in satisdatione: *ff. ad l. patronus. §. 1. liberum morem. & dat. l. ad. l. §. quam.*

e ¶ *Si indicia.* de incertis d dicit, quae non gerunt, nisi indicantur aliud autem de certisque *ff. ad. l. §. quibus §. 1. & 2. quaestio.*

f ¶ *Eradicum.* ¶ Nota seq. quòd qui e tempore ad facta, possit liberare praestando pecuniam pro aestimatione: nec praecisè cogendus est ad satisdationem: *ff. de re. ind. l. §. quo ad dicit. §. fin. & dic. ij. tit.*

g ¶ *Qui autem dicit.* vel eum quinquennalem. Iecipitur autè ille, qui artem laditam exercuit: de qui operae locatae fuit, vt pugnet cum lethis: vt *ff. ad. l. qui laboriosus.*) Item falsitas e superminentiae *ff. ad l. liberum. qui pell. & l. nec audiendus. & l. interdum.* Item ratione aetatis Lanistarum: vt *ff. ad l. liberta. mor. l.* Item propter praesumptam valetudinem patroni. quod habes *l. ad l. liberta. & ff. ad l. liberta. §. in consultissimo.* Item ratione vitandae familiae suspicionem: vt *l. ad l. quod ex liberta. §. in. neque.*

h ¶ *Vel.* exponi pro eniam.

S. (nat.) Cayv. Si servum suum pecunia sua redemerit, & eum manumiserunt et operas imponere possit. vel vt ingratum in servitutem revocare? Resp. quòd non quo ad priorem habet ius patronatus. Vivian.

i ¶ *Si non manumisi.* quod improprie f dicitur: *ff. de manum. l. 1. n.* ¶ *Non oportet.* quo ad alia iura patronatus: & cons. *ff. de in ius vo. l. 3. §. 1. hac lege.* Sed cons. *ff. de Lex. liber. vel l. 1. n. 5. ff. ad l. Iul.*

re non potest *nisi eius tamen* temporis, quo eum antè manumisit *a*, quàm dies fideicommissae libertatis existeret. Sed nisi ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem iudicem pro modo admissi vindicaturum *b*. PP. III. Idus Maij, Duobus, & Aspra Coss.

Pro operis futuris nè licet mercedem accipere: pro praeteritis sic. & duo filij ab operarum praestatione liberant. Bald. & Sal.

VI. *Imp.* Alexand. A. *Iuniae* †.

Nec patronis pro operis d mercedem accipere licet: quàm si indictae e operae praestitae non sint, ad pecuniae exactionem f obsequij non praestiti aestimatio coquertatur. Qui autem duos e filios in potestate vel h diuersis ciporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur. Dat. XII. Kalend. Iun. Iuliano II. & Crispino Coss.

Emptus sub conditione, & manumissus, nè debet operarum nomine revocari in servitutem vt ingratus: licet vere sit libertus. Bal. & Sal.

VII. *Idem A. Augustino* *.

Si tuis nummis i emptus es ab eo, à quo manumissus es: nec operas ei debes, nec punire ab eo vt ingratus potes: patronum tamen tuum esse eum negari non oportet k †. Dat. III. Id. Septem. Iuliano II. & Crispino Coss.

Vxor nè debet operas mariti: sed ex iniuria nè potest deuertere. Bal. Vel sic: *Liberta vxor patroni sicut non teneatur ad operas.* Sal.

VIII. *Idem A. Liberto.*

Libertae tuae, ducendo eam vxorem l, dignitatem ausisti m: ideò non est cogenda operas tibi praestare, cùm possis legis beneficio contentus esse, quòd inuito te alij non possit n iustè nubere. Dat. X. Kal. Mart. Fusco, & Dexiro Coss.

Liberta] Cayv. Si libertam tuam in vxorem duxeris, sibi praestare operas cogenda non est, etiè diuortio facto. eiam alij invito te nubere non possit & hoc contractus esse debet.

l ¶ *Vxorem.* idem. Habuit eam concubinam: vt *ff. ad l. liberta. §. in concubinatu.*

Lex illa legitur duobus modis, secundum primò lect. b. d. Qui honorantur contendo non pecuniaria, non potest onere fideicommissi grauari. Legitur secundo modo sic: Tempus adiectis libertatis, videtur repetitum ad limitandum praestationem conditione libertatis adiectam. Vel sic: *Tempus oppositum principali depositio, intelligitur repetitum in qualibus ejus coherentia, vel appendice.* Bal. Vel sic: *Tempus adiectum libertatis praestationi, intelligitur eoiu firme impositum limitare.* Salvc.

IX. *Idem A. Hermiliano.*

Titius, o si cùm testamentū faceret, seruo suo Caio libertatem cum conditione hac dedit, *Cum seruum meum à die mortis mae annis tribus peralis manumittito: ita tamē, vt praestet heredibus sicut me viuo praestabat.* & cùm idem seruus testatori diurnum quiddam praestaret, & post mortem eius vsque ad diē praestandae libertatis etiam heredibus praestiterit: manifestum est, quòd adeptus libertatem, ad eandem praestationem compelli p non potest r. Dat. VII. Id. Aug. Fusco, & Dexiro Coss.

Opera personam principaliter concernentia, ad heredem non transmittuntur extraneum: nec marito debentur ex persona vxoris. Bal. *concord.* Sal.

X. Alexander A. *Cassio.*

Liberti, libertaque defunctorum, operas neque extraneis q heredibus patronorum, neque maritis patronarum debent r. PP. Kalend. Nouemb. Alexandro A. Coss.

Filij libertorum sunt ingenui. Et p tentus est matrimonium, quàm iur patronatus. Bal. Vel sic: *Natus ex liberta, est ingenuus: & confentiens ei, vt nubat, operas non exigitur: tamen patronatus retinet.* Sal.

Liberta.] Cayv. Si libertam tuam in vxorem duxeris, sibi praestare operas cogenda non est, etiè diuortio facto. eiam alij inuito te nubere non possit & hoc contractus esse debet.

l ¶ *Vxorem.* idem. Habuit eam concubinam: vt *ff. ad l. liberta. §. in concubinatu.*

m ¶ *Ausisti.* vt & arg. *ff. de cap. & postlim. reuer. l. §. in qui re.* & impropè ponitur hic, *dignitatem.*

n ¶ *Non possit.* vt *ff. de mi. mipcia. Lex ne iure. & de repu. l. patronus. & l. fin.*

¶ Sed nunquid id erit potè ¹ diuortium? Resp. id licet: & arg. contra *ff. ad. l. plant.* Sed ibi in alio casu dicit, Quando concessit alij nubere.

¶ Item quod dicit hic, non est cogenda praestare, verum est ex b obligatione, qui tenebatur: vt liberta: sed tenetur praestare operas, vt vxor vitro: sed alibi habetur, vxorem ¹ in viri fortunis debere esse. *ff. de dona. inter vi. & vx. l. fed si vxor ex bona. & ff. ad l. sicut patronus.*

T. Iuniae.] Cayv. Decesset paterfamilias: & seruus suo in testamento relinquit libertatem post lapsum triennij sub hac conditione, vt quod sibi in vita praestiterit, quòd diurnum obsequij, heredib. praestare: mortuo testatore praestitit vsque ad diem praestitae libertatis, & eam assecutus est: an vberius ad illud teneatur, quaeritur? Respon. quòd non quia nihil pecuniarum ipsi fuerat relictum.

o ¶ *Contrahi.* duabus rationibus scilicet, quia ipse manumisit ex necessitate: vt *l. ad. l. q.* & quia liber homo non tenetur ad operas, nec etiam liberos, ex quo non fuit impositio: vt *ff. de liberali causa. l. fund.* Oportuit.

p ¶ *Non possit.* quia d non potest ab eo relinqui fideicommissum, cui non est relicta pecunia: vt *ff. de legat. 1. l. plant. q. §. fin. & l. vsuriam. 1.* Vel est hoc ex vi repetitionis ¹: quia eam tuitetur eum seruare vsque ad vitionum, idem & in praestatione diuisse videtur: vt *ff. de cond. indeb. l. eiam seruus. & ff. de condit. & demon. Lucio.* &

q Fideicommissum ab eo relinqui non potest, cui nè ab relicta pecunia.

r Tempus adiectum principali: quia libertatem in qualibus eius coherentia.

s Liberta nubens patronis libertate ab operarum obligatione: vt fideos per diuortij matrimonio, ad operarum in priuam operarum obligationem.

t Liberta nubens patronis pecunia libertate ab operis, quae debet vt libertas non ab his, quas debet vt vxor.

* Aliter. D. 6. parag. 2.

u Vxor debet esse in vri seruitute.

480/C.IV.K.5-4, 1419-1420

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vt §. ex l. si operarum iudicio. Distinctionem autem de operis dicit dici §. de condi. indeb. l. si non solum. §. libertus.

Quod ex libertis.] Cavs. Si liberta nae nubendi potestitibi affensum, ad operas tibi non tenebitur propter turpem suspicionem vitandam: tamen ius patronatus retinet: para quod conistit in affaregando, & in succedendo. Vivia.

a ¶ Ingenuum est. vt Infra de ingen. in princ.

b ¶ Liberta. fecit in libertio accipiet vxorem: quia ibi nō est suspicio, in ipse operas praestet: vt §. ex l. §. quo hac §. autem. Item fecit si est patrona: quia & ei possunt praestari operae, & Sliz. & nepti patroni, cum nec ibi sit suspicio: vt §. eod. l. si non patrona.

c ¶ Operae. forsit, non permittit imponere §. eod. l. si liberta in §. fin. d ¶ Non potest causa turpis vitandae suspicionis quia quandoque esset, esset & lex: vt modō dici. & facit huic l. de Lati. liber. vel. auch. ad hac. & §. ex l. si non patrona in princ. & §. ex l. liberta. Sed contrā §. eod. l. Sola. vt dic. Item liberta locum hac durante matrimonio fecit si finitum sic: vt §. eod. l. plaeb. Accvs.

Qui manumittuntur.] Cavs. Servi tui manumissi, ubi morari voluerint, possunt; ita tamē, vt operas praestare ubi possint: nec ab heredibus tuis in seruitutem reuocabuntur, nisi ingrati. Nec enim iura compellunt libertū stare cum patrono.

e ¶ Arbitrium ita tamē morari debent, vt operas possint exhibere patronis: vt §. eod. l. quod mos. §. ex prouincia. & l. de domum. in fin. quae sunt contrā. Accvsivs.

f ¶ Remuneratum. Quid si operari Respondent: licet si velint recedere, possint agere ad cautionem: vt §. de indicio. l. in omnibus. & arg. §. de condic. causa da. l. §. pecuniam. §. item §. quia. ibi plenē dicitur.

g ¶ Probentur. tunc sic, vt hic, & §. de lib. & rem. l. 1. §. 1.

h ¶ Compellant. nisi manumissi: ex hac conditione: arg. §. de condit. & demon. l. Titio centum. §. Titio §. in fin. & §. de al. leg. Liberia. & §. TN redditione.] Cavs. Si liberti eorum, qui ad operas mihi remanebant, occultasti: eas operas, ad quas perfundar mihi obligatos esse, reddere compellentis.

i ¶ In redditione. id est, redditione.

k ¶ Poena. quia pro eis tenetur tantum, pro quibus occultatus erat obligatus: aliud in liberto cuiatis: vt §. de furtis fugitiv. quamquis §. liberto. addunt tamen hic quidam, & omnis dantur cum poena quadrupli praeter redhibitionem operarum: vt arg. §. de calumn. libri. l. §. 1. lib. 2. Sed ibi in seruo, hic in liberto inde contra in eadem lege in fine. Sed de his omnibus dic, et diuisiuē §. de furtis fugitiuis. Lapsuque Accur. Hoc Codex.

Da bona, &c. non solum operas, sed & successum, & multa alia iura tuadi omnia in liberto: idēq; da bona libertorum, & iura patronatus ponit, &c.

Mvltum. Ita lex diuisitur a in duas partes. Nā primō ponit tradam dūplā cum distinctione secūdō infert ex secundo membro distinctionis, secunda ibi, Et idēo. Bald. Cavs. Si servum meum fas pecunia redemerit, & manumiserit an ribi ius succedendi in bonis liberti ex testamento, vel ab intestato per contra tabul. colperat, quaeritur? Resp. quōd non. Si autem pecuniā mihi dedit, & eum manumisisset succedam, ē ergo ab etiamsi aliquod condemnatus fuerat, & mihi fiscus succedit, an in iura liberti succedere debeat, quaeritur? Dicitur quōd &c.

b Mutuo. quod imperpetū d dicitur. §. de damno. l. §. in princ.

c ¶ Dominus. hic conuenit, libertatem seruat: & de data pecunia. Cā seruo ipso: vt §. in §. l. eriam.] fecit si ab extraneo dominus pecuniam accepit: quia ē nunc pacificitur ei seruo tuo ēn, est idē, quod in superiori casu, quando accepit à seruo: & sic intelligit. §. de obseq. l. Antiani patrum: si cum extraneo: nec ¹ imponit operas, nec successit vt §. eo. l. qui mamm. & §. de Lati. liber. vel. §. §. aliud quae sunt contrā.

d Voium fratua propriu mentum habet posse.

e Manumittere conditio, operas imponere non potest.

n ¶ Retinet. Opponitur: iste compellitur manumittere vt §. de lib. causa. l. ita assumes. & §. §. lib. iure. esse di. l. 2. in princ. §. §. de acquir. her. l. §. seruum. §. §. quia. ergo operas imponere non potest vt §. tit. §. l. 2. ergo nō retinet omnia iura patronatus: quod hic dicitur? Resp. In prima dicit, hortabitur. In secunda, spontē recipit, & est fauor patroni: & libertatis. In tertia, non praestiti sed futuro domino dabat. Vel secundum, non vt ex lege sed vt non sit interfectus hoc sic ergo dices ei nō compellitur? §. de testamentis l. interpretatio. Aliq dicūt ēi cogi. & quod hic dicit omnia, ut litigare ad id. de quo dicitur hic? §. de successione tam per contra tabulas, quam ab intestato.

f In emancipatione bonorum retinet iura patronatus libertis, etiam si ea, ut ingratos liberi condemnasti.

DE BONIS LIBERTORVM, ET IVRE patronatus.

Da bona, &c. non solum operas, sed & successum, & multa alia iura tuadi omnia in liberto: idēq; da bona libertorum, & iura patronatus ponit, &c.

a Et iure patronatus sibi electitius, vide Rochl. de Cautio in contitutio de iure patronatus. & Contiuatio. e Decisiis.

XIII. Imp. Diocles. & Maximian. AA. Pontiq.

Qvi manumittuntur, liberti, vbi voluerint, & honorādi arbitrium a habentur: nec à patronorum filiis, quibus iusta reuerentiam b debent, ad seruiendi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur c: cūm neque cum patrono habitare liberos iura compellant d. S.IX. Kal. Iun. ipsis AA. Coss.

Qui alienum liberum occultat, tenetur loco ipsius ad operarū praestationem. Bald. concur. Salv.

XIII. Impp. Valens, Valentin. & Grat. AAA. ad Probum P.P.

In redhibitione e operarum maneat poena f in eum, qui libertum alienum recipiendum esse duxerit. Dat. III. Id. Iuli. Gratiano A. II. & Probo Coss.

DE BONIS LIBERTORVM, ET iure patronatus.

Titvlvs IIII.

Vri indubitaque operarum officialium, quae patrono liberti debent, addit in hac tituli iui succedendi in bona libertorū, quod per eminentiā, iuc patronatus vocatur. l. 11. §. ii. proin. l. 4. ff. de iur. & con. dic. Id verō quōm varium fuerit, atque multiplex, Iustinianus dicit tit. de succ. lib. & tit. de bon. poss. & Vlp. lib. 29. tit. 2. ante aliud fuit ex XII tab. aliud ex edicto praetoris, aliud ex lege Iulia, & Papia, & hodie legi aliud ex Constitutione Graeca Iustiniani, l. 4. huius tit. cuius sententia in Institutionibus multis locis, & extat integra, 3. Authenticū, tit. 3. Id verō ex possitioni apti, vt quātū potest, recidat, & immutauit iui patronatus: & quātū addit iui superiori, vt efficiat quōm media relinquat operarū obligatitia hoc tituli, quibus modis iui patronatus intereat, aut cessat, vt si quis seruum emerit ausfum fuga ultimis, & manumiserit, l. 3. §. patrona clientelis libertum iuuenis si ancilla, vel colonus fiscalis. l. 1. Si patronus iui sui remiserit & liberto dederit libertatem fecisset, ex l. 3. minorem Iustiniani, quod olim fiebat legis ope, aut principis, & alia plerique media quae adi l. 3. studiosi colligere, reperies abolere seruorum, & libertorum conditionem, quod adequi non potest nisi gradatim, ad vt paulatim iui ciuili crescentia non nisi paulatim decrescere possit. Et ut ex principio in hoc tit. quātum possit iure patronatus accipe partium debita successiū patronali, & ex semisse restitue in orientem, & iure succedendi libertine dare liberis, & exercere patronatum fuisse ad quinta gradū, & extra pari in successionibus ex parte liberorum, & ingenuus, quod integra Constitutio Graeca declarat: deinde libertinos omnes ciues Romanos fecit, sublata Latinorum, & Dediticiorū conditione, vt iam in successione libertinorum non fuit separandi ciues Romani à Latini, quorum nulla erat successio, Institutam. ff. de statu. & leg. hor. l. 1. C. Th. de pen. ho. §. vl. Inst. de succ. ing. Eradem Nov. 78. nulla in Rep. voluit esse libertini, ut, qui manumittuntur, omnes ingenui esse pronunciēt, salua iure patronatus, quātū potest fiat iniuria detrahere. Cv.

Datio pecuniae, & pactū de manumittendo cū futuro domino, impedit contra tabulas: sicūt si cum praesenti. Item fiscus succedit in iure patronatus. Bal. Vel sic: *Pactum cum domino praesente de libertate praestanda, nō nullat, etiam si dominus pecuniam recipiat: cum domino vero futuro firmat: & iura libertorum transeunt in fiscum bonis patroni confiscatis.* S.A.

1. Impp. Saver. & Ant. AA. Secunda.

Vltum interest, vtrūm quis g suis nummis h empcus, ac manumissus sit ab emptore: an à domino i suo data pecunia mereatur libertatem. Priore enim casu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non placet: posteriore verō omnia iura patronatus retinet k. Et ideō cūm Sabiniani patroni filij l, qui plenum ius m habuit, vt hostis n publici bona fisco vindicent §. de l. qui se vendi. & §. de bon. poss. contra tab. libri 2. Accv. o ¶ Et idēo. concludit ad secundum casum: fiscus cōdicō sic colligo: idēō cūm bona filii Sabiniani patroni id est, qui erat patronus l. qui fiscus Sabinianus plenum ius habuit, bona dico fisc vindicant fisco, vt hostis publici fiscus: filij secundum eā, quae, &c.

p ¶ Filij. fiscus Sabiniani, filij dicti patroni.

q ¶ Plenum. ius post mortem patris, id est habeat ex successione patris. Vel dic quōd ito iure habebat: & semper referat se ad secundum casum, quando accepta pecunia à seruo manumisit.

r ¶ Hostis. & sic crimine laesae maiestatis. ¶ Et dic hic bona

480/C.IV.K.5-4, 1421-1422
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1423-1424

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

3 Qui suis nummis est emptus, liber fit, & solutus omni iure patronatus etiam iure veteri. *lib. xlviij. Basil.*

† Harmenop. lib. 1. tit. vi. ex Mirro, fecundum literarum ordinem.

Ο † κλέψας ἀλλότριον πρόσωπον, ἢ ὅλον τὸν τοῦτον κλεψηφόρον πρόσωπον Ἢ σπουδαῖον, ἢ δύο τοῦτο ὑπὲρ † ἑκατὸν ἐλευθερίας, ἐλευθεροῦται ὁ δὲ Ἢ κλέψας, οὐ δυνάμενος δοῦναι τοῦτο, ἐλευθεροῦται, εἰ μὴ δουλεύῃ, ἢ τὸν τοιοῦτον ἀφαιρεμένον αὐτ' αὐτοῦ. *Id est,*

Qui alienas res furatus est, & ex earum distractione decem purà redegit, eàque dedit pro suâ libertate, liber fit: qui verò decem furatus est, non potest ipsa dare, & liber fit: sed seruus maner etiam illidem decem ei ablatis.

* Harmenop. lib. 1. tit. 48. Basil. lib. 14. tit. 1. Harmenop. l. 1. tit. vi.

4 Ο * ἀσπουδεῖς ἐλευθεροῦται, ἀσπουδεῖς ἢ δῶρον, ἢ ὁ μανθάνων † ἀσπουδάζειν ἔχει αὐτοῦ, ἢ ὁ μὲν δυνάμενος ἴσως ἀσπουδάζειν. ὁ πιστὸς ἐστὶν ὁ σωφρόνων ἢ μανόμενος. *Id est,*

Improuidus liber fit: improuidus verò est, vel qui neminem habet, qui sui curam gerat, vel qui non potest sibi prouidere; qualis est mente captus, & insanus.

5 Seruus ægrotus, nisi eius curam dominus gerat, fit liber, & dominus amittit in eo ius patronatus.

Item ne filij adoptiui patroni libertos patris adoptiui habeant.

ὁ υἱὸς ἐκ υἱοθεσίας οὐδένου δ' οἰκεῖα ἀπόστολοι ἐλευθεροῦται. *Id est,*

Seruus fciente domino militiam adeptus, potestate domini liberatur, & ingenuus fit cessante iure patronatus. *Item cautum fuisse videtur de seruo episcopatum, vel clericatum, vel aliquam dignitatem sciente domino adepto, vt ita concipi debeat hac epitome:*

Δοῦλος ἐκκλεσιαστικὸς ἢ λειτουργικὸς ἢ ἄλλοιός τι οὐδένου, &c. *Id est,*

Seruus militans, vel in dignitate constitutus, sciente domino.

7 Ancillas nostras in concubinatu habere possumus. Qui habet vxorem legitimam, non potest habere concubinam. Si quis sine vxore constitutus ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudine perseuerauerit, illa cum liberis suis in ingenuitatem rapietur, & supra legitimam portionem peculiam, quod dominus, cùm moreretur, habebat, capiet; neque liberi, aut heredes, aut cognati defuncti in illam ius patronatus habebunt.

† Id est, legi duodecim tabul.

8 Intestato liberto mortuo, ad eius successionem primùm vocantur descendentes: id est, veteri † quidem iure liberi post libertatem parentum concepti: ex hac verò lege etiam liberi in seruitute parentum concepti, & posteà manumissi: & post liberos huiusmodi vocantur deinde cæteri ascendentes, & parentes liberti, & fratres, si modò sint liberi: id est, manumissi, patronatus iure in hac parte sopito.

9 Nostra constitutione, quam de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, sancimus successionem in adgnatorum hereditatibus non esse eis denegandam, cùm satis absurdum erat, quod cognatis à prætore apertum est, hoc adgnatis esse reclusum: maximè cùm in onere quidem tutelarum, & primo gradu deficiente sequens succedit: & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permissum.

10 Sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vsque ad nostra tempora satis obscurum, atque nube plenum, & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus, vt si quis in seruili constitutus consortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruili conditionis muliere, vel contrà seruus mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus, & ad libertatem his peruenientibus, & ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipsi in seruitute eos habuerint, & posteà ad libertatem peruenerint: vt hi omnes ad successionem patris, vel matris veniant, patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solùm in suorum successionem; sed etiam alterum in alterius successionem mutuam vocamus, ex illa lege specialiter eos vocantes, siue soli inueniantur, qui in seruitute nati, & posteà manumissi sunt: siue vnà cum aliis, qui post libertatem parentum concepti sunt: siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex aliis qualicunque copulatione nati sunt, ad similitudinem eorum, qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

11 Sed * nostra constitutio, quam pro omni natione Græca lingua compendioso tractatu habito compositimus, ita huiusmodi casum definiuit, vt si quidem libertus, vel liberta minores centenariis fuerit est, minus centum aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege xij. tab.) integrum reseruauit. Cùm verò maiores centenariis sint, si heredes, vel bonorum possessores liberos habeant, siue vnum, siue plures cuiuscunque sexus, vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnibus modis vnà cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint, siquidem intestati, ad omnem hereditatem patronos, patronæsque vocauimus. Si verò testamentum quidem fecerint: patronos autem, & patronas præterierint, cùm nullos liberos haberent, vel habentes, eos exheredauerint, vel mater, siue auus maternus eos præterierint, ita quòd non possint argui inofficiosa eorum testamenta: tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam, vt anteà: sed tertiam partem bonorum liberti consequantur, vel quod deest, eis ex constitutione nostra repletur, siquando minus tertia parte bonorum suorum libertus, vel liberta eis reliquerit, ita sine onere, vt nec liberis liberti, libertæve ex ea parte legata, vel fideicommissa præstentur: sed ad coheredes eorum hoc onus redundet, multis aliis casibus à nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspeximus, vt tam patroni, patronæque, quàm liberi eorum, nécnon qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad v. gradum ad successionem libertorum, libertarúmque vocentur: sicut ex ea constitut. intelligendum est: & si eiusdem patroni, vel patronæ, vel duorum duarúmque, pluriúmve liberi sint, qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionem: & in capita, non in stirpes diuidatur successio: eodem modo & in iis, qui ex transuerso latere veniunt seruando. Penè enim consonantia iura ingenuitatis, & libertinitatis in successionibus fecimus.

12 Cùmque † antea fuerat septimo loco bonorum possessio, *Tum quem ex familia*; & octauo, *Vnde parentes, patronique, & parentes eorum*. vtrúque per constitutionem nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cùm enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuimus, quas vsque ad quintum gradum tantummodò coartauimus, vt si aliqui inter ingenuos, & libertinos differentia, sufficit eis tam contra tabulas bonorum possessio, quàm *Vnde legitimi, & Vnde cognati*, ex quibus possint sua iura vindicare, omni scrupulositate & inextricabili errore iitarum duarum bonorum possessionum resoluta.

* Infra. de suis & legitimis libertorum.

† Infra. de bon. poss. secundum.

480/C.IV.K.5-4, 1425-1426
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI IN FRAVDEM PATRONI LIBERTIS, &c.

Quia quandoque liberti alienant, vt deijciat portionem patronum fraudet, idcò de hoc ponit.

EX I. *in fraudem.* C. A. VI. 1. Certum est, quod patronus in bonis liberti in tertiam succedere debet: si ergo liberti res in fraudem patroni bona sua alienauit: retroque ad legitimam, quæ alienata sunt, reuocari possunt. VVLTEIV.

a ¶ *Alienauerit* inter viuos: vbi duo sint necessaria, scilicet res & contractus: vt *ff. ad l. falcid. & hic* dicam plurim. Item dic quod alienatio gratuita: fecit & non gratis: vt *ff. ad. l. l. §. si quis in fraudem. & §. si mutuam.*

b ¶ *Legitima.* quæ est tertia ℣. vt *Delfit de fideiic. §. fed infra.*

c ¶ *Conuenit.* non b per petitionem hereditatis: quia patroni est debitor non hereditarius: vt *ff. de petitio. hæred. l. quod in diem. §. pen.* Sed per Calusianam: vt *infra l. proxi.* ¶ Et distinguo ¶ sic: quia qui alienat liberta in vitima voluntate: & tunc solus d facit eum: vt *ff. ad. l. falcid. §. l.* (quia pars patroni ceuferur: vt ex alienum: vt *ff. de don. l. si patronus.* quod ex alienum ante relicta est demaebaudum: vt *ff. ad Trebel. Li. §. pen.*) Aut inter viuos: & tunc fiat dolo malo valet: vt *ff. de probat. l. patronus.* Si dolo, aut in fraudem legis, scilicet vt sic minor centumario: & tunc ipso iure non valet, & tacit e petitione. Aut in fraudem patroni tantùm. & tunc valet. Sed reuocatur quatenus est legitima tantùm: vt *ff. de usufr. patrono. l. ff. libertus.* ADRIAN.

Defuncto.] CASTR. Alienata à liberto in fraudem patroni reuocari possunt per actionem Calusianam, quatenùs est legitima. Si autem Fundum libertus alicui dedit, & post mortem liberti patronus donationem ratam habuerit: an successione patroni eam reuocare possit, quæritur? Respond. quòd non.

f ¶ *Succedere.* scilicet in totum: quando f nè sunt liberi: vt *Institu. de suc. lib. §. sed nullus.*

g ¶ Sed numquid è franc liberti præponitur patrono? Respond. sic, secundùm quosdam: vt *Institu. de hæredi. ex. circa principio.* Sed Iouan. contrà: vt *ff. de suc. & legitim. Lucofacta in prin. de bon.*

h ¶ Vtrùm patronus succedat liberto.

i ¶ Vtrùm patronus succedat liberto.

k ¶ Patronus præferitur liberis in successione.

Cum * è τῷ διανοίᾳ μόνον πολλοὶ καὶ πολλακίς εἰσι πολλοὶ ἐκ τοῦ γαμετοῦ νόμιμοι γεγονότες μὴ ἢ παῖδες αὐτῷ οἱ δίδοῦσιν ἢ λαμβάνει τὸ πεκούλιον ὅπερ ἔχει ὁ τοῦ πολλοῦ ἢ διαστάσει πρὸς τὸ νόμιμον μόνον ἢ οὐκ ἔχων ἐξ αὐτῆς παιδοποιοῦ δίκαιον οἱ παῖδες ἢ οἱ κληρονόμοι ἢ οἱ συγγενεῖς ὁ πολλοῦ τεθνεῶτος.

Ὅτι τοῖς μὴ ἐκβεβλῆσθαι τῶν ἐν νομίμῳ γάμῳ ἐξουσίαν οἱ ἀπελευθέροις αὐτῶν ἀφιερωθεῖσαι. ἀλλὰ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἃ αὐτοῖς βουλοῖντο. ἀδιδόναι ἢ καὶ ἀπολαμβάνειν αὐτοῖς πολλοῖς οὖσι, κληρονομεῖν οἱ παῖδες. Τοῖς ὁ ἐκτὸς ὧν ἐν νομίμοις γάμοις ἐγένοντο οἱ ἐν ἀκύροις παῖδες ἢ ἐγγόνοι ἢ ἀποέγγονοι ἢ ἀπόγονοι, μόνοι κληρόνομοι πολλοῖ ἢ ἐξεδόχοι. αὐτοῖς δὲ ὁ ὅλων αὐτῶν, ἢ ἐξεβίβασε, κληρόνομοι οἱ παῖδες (ἐκλαμβάνει καὶ τοῦ ἔθνους) ἀπαιδεῖς ὄντες οἱ ἀπελεύθεροι, ἀπὸ γὰρ ἐκ ἐγγόνων οἱ πάντων ἢ φαρμάσας ἑαυτὸν καὶ ἀμελήσας τοῦ πάτρωνος. καλεῖ) δὲ πάντα μὲν τὸν ἐξ ἐξεβίβασε κληρονομεῖν οἱ τὸ κληρονόμος τὸ πάτρωνος, ἢ εἰ ἐκ πλείω (ἐκλαμβάνει καὶ τοῦ ἔθνους) μόνον μὲν βοῦλοιν. πάντα μὲν τῶν μεμιγμένων ἢ ἐξεδόκασε τὸ ἀπελεύθερον μόνοι οἱ πάτρωνες ἢ ἀπαιδεῖς αὐτοῖς ἢ ἔγγονοι μόνον ἐκ τοῦ πλείω βοῦλοιν μόνον. εἰ ἢ ἐκ πλείω.

SI IN FRAVDEM PATRONI A LIBERTIS alienatio facta sit.

TITVLVS V.

Dilitur de bonis liberorum in hac tit. vt si quid ex eis bonis dolo malo liberius ad fraudem patroni alienauerit: ad post mortem liberi, pro parte sibi debita patronus, rescissa alienatione reuocare possit, si eam fecerit ratam per formulam Fabianam, vel Calusianam, hæc interdum liberis competit, illa patrono: & hæc solum inter hos actionem Graci differentiam agnoscunt in Lquod in diem. §. idem sirbit. Rede pei. hæ & Li. Hi. à patr. quæ mas. hi. alienationi vitiamque esse in fallum. Et de alienatione viralem loquitur, non de mancipatione. nam mancipatio ex lege Aelia Sentia ipsi iure nulla est. CYIAC.

Alienata in fraude patroni, reuocatur vsque ad legitimam portionem. BALD. & SALYC.

1. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Claudio.*

Si in fraudem patronilibertus aliquid alienauerit *quatenus legitima[a] pars deminuta est, reuocãdi tributum conuenit[b] esse potestatem. Dat. Kal. Nouemb. Sirmij, CC. Cos ss.*

Patronus heres liberti potest per Calusianam reuocare alienata in fraudem eius: nisi alienationi habuit ratam. BALD. *quia tunc non potest, nec eius hæres.* SALYC.

1. *Idem* AA. & CC. *Iulia.*

Defuncto quidem liberto patronus intestato succedens[a], per actionem Calusianam in eius fraudẽ alienata repetare[c] potest. Verùm cùm patronũ post liberti[d] sui mortem ab eo è fundi collatam * donationem habuisse ratam[b] adfe-

lib. l. liberto. Sed patronus, qui hæreditatem è crimine * capitis accusauerit, tas patronatus amittit: vt *ff. de iure patron. l. non. ff. de bon. lib. l. quæ iniuria.* Sed arg. contrà *ff. de falsorum lib. l. §. filium. §. mis.* Quod dui de liberto accusationem intelligo de patrono, & qui suus dicitur: vt *ff. de vsuf. §. quæ. l. liberi. §. patrono.* Sed suum accusando, non peccat: vt *ff. § mis.*

¶ Item nota. quod b è relinquo oportet ex filio pragnatus, & filius filiat præfertur: vt *ff. de bo. libert. l. liberius præpotentes. §. liberius.* Item si duo sint patroni, & vnus decedat, & filium relinquat, & alter sit superstes, solus superstes admittitur: vt *ff. de operis liberti. l. si duobus.* Item si vnus patronus relinquat filium, alter nepotem, solus filius admittitur: vt *ff. de legi. in. l. tertia. §. si duo.* facit in successione ingenuorum vt *Instit. de hære. quæ ab intestato. §. item filius.*

c ¶ *Reuocare.* Plus c ergo potest heres, quàm defunctus, & sic est arg. contrà *ff. de reg. iur. l. heredem.* & hoc idem: quia est ut d alienum. ¶ Item quomodo * heres reuocari debeat defuncti: vt *ff. de liberali cau. l. §. ab eo.* Respond. è sic speciale. Vel vtdici: quia magis dicitur debitum accipere, quàm heres esse tenetur è hæreditatis. ¶ Item nota quatuor b esse reuocandas actiones scilicet Calusianam, Fabianam, Paulianam, & in fraudem renocatoriam. 1. Calusiana datur patrono, & creditori. 2. Fabiana soli patrono: vt *ff. ad l. 1. §. fin.* 3. Pauliana creditori tantùm. 4. In fraudem id incorporalia: vt *ff. quæ in fraud. cred. l. hæc in fraudem.* Alij dicit contrà in primis duabus & pro eis *ff. de vsufr. l. vsufructuarius. §. in Fabiana.* Sed ibi non est pro quas: imò per qualitatem b. in vltimis duabus dico aliter: fraudem quòd vna fit in fraudem Fauliana, quasi à Paulo iudicata & competit ad incorporalia: & sic communis: vt *d. l. hæc in fraudem.*

f ¶ *Post liberi.* Quid si antè? Respond. idem: vt arg. *ff. de falsorum. l. quæstionem.* & *L. 1. §. 1. §. quia.* Arg. contrà *ff. quæ res pignori. l. 1. §. quod ait. & ff. de negotiis. hereditas. l. qui superstitis. & de bon. lib. l. Paulus. §. patroni.* Sed certè expressa est lex. *ff. ea. l. non videtur.* quæ dicit esse idem. ADVARSIVS.

g ¶ *Ab eo.* Liberto.

h ¶ *Ratam.* & hoc si non.

a Vtrùm patronus succedat liberto, an succedat ei quantus.

b Patronus è liberi quomodo succedat liberto.

a Hæres, iuxta dum plus potest, quàm defunctus.

b Hæres, an hæres non potest plus, quàm defunctus dici vt creditor, vel qualitatedator.

c Hæres quiddoque fallum defuncti reuocare.

d Die ratihabitatem defuncti venit: & id defuncti quod in fraude hæredis factum est.

e Idem, quod dictum, hæres defuncti id reuocare: & id defuncti fit dum defuncti, hæres hæres: quando hæres hæredis aliquid: non quando hæres defuncti. Qui debitum petit.

f Reuocandi sic actiones, fiunt quatenus.

480/C.IV.K.5-4, 1427-1428
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE OBSEQVIIS PATRONO PRÆSTANDIS.

TITVLVS VI.

NOn est semper eadem ratio parentum, & patronorum. nam quæ datur parentibus Pabiana, vel Calpurnia sic superiore non datur etiam parentibus manumissoribus, l. 1. ff. si à pat. man. fu. & quæ parentibus debentur offerre: id est, opera officiales, non debentur etiam parentibus, l. pen. ff. de obl. pat. & pat. pr. At obsequia, de quibus in hoc tit. agitur, jure naturali cuiq; debentur parentes, & parentibus. Officia sine opera separantur ab obsequiis: & quod de officiis est in l. 1. ne id præstet patrono liberta, quæ voluntaria parentibus ita alij magis, sicut de operis: sic de obsequiis tamen argumentum ritualis probat, ut confirmem eam esse reddendam ad obsequia, & quod iam in obsequiis, quibus in officiis filius mariti consanguineus esset mulieri. Aliquando officia appellantur obsequia: vt l. 6. tit. 3. Imò verò dici potest, officia esse obsequia operarum: obsequia autem officia pietatis, honoris, reverentiæ, officiis gratiæ annexa, & obnixi, quæ liberi parentibus, liberis patronus debent, etiã tacitis, per parentibus, tum tamen officia non debentur, nisi parentibus & indiscretim. ac præterea operarum adhibitæ est, non obsequiorum: sed ab quidem obsequia ingrati est adhibita omnia, sed operæ non debentur patronis hæredibus extraneis, l. liberti, ff. tit. 3. obsequia debentur, atque etiam principi, l. pen. hoc tit. l. pen. tit. l. seq. Nov. 78. quæ in re etiam parentes à patribus differunt: nam patribus filiæ debentur obsequia non extraneis liberis, aut hæredibus patronis. CVIAC.

I. Imp. ALEXAND. A. Zotico.

CONtra patronũ [c] suũ [d] famosam [e] actionẽ instituere non potes. PP. II. Id. Maij, Maximo II. & Ælianio Coss.

Liberta patroni vsitata magis vel de iure non tenetur ei obsequia præstare. h. d. Comm. l. seq. SALVC.

II. Idem A. Leontiano [f].

LIbertæ, quæ voluntate [f] patroni, aut è iure nuptiæ sunt, non cogentur officium patronis suis præstare [h]. Dat. XIV. Kalend. August. Maximo II. & Ælianio Coss.

III. Idem A. Xanthæ [g].

1. ETiam qui pactione data [a] à dominis manumittuntur, mero † iure omne eis obsequium debent [i].

Liberta non debet contra patronum vim, vel audaciam exercere: sed sine atrocitate verborum æquitatem sua petitionis exposuere sua dicenda. BALD. Vel sic: *Liberta patronum non vocat ad iudicium sine venia: & reverentiam ei vocate tenetur præstare sine atrocitate verborum: aliàs pro modo iudicis punienda.* SALVC.

IV. Idem A. Filiorino.

LIbertæ [a] Caius. Si liberta tua volente te alieni nupsit: tibi ad operas non tenebitur, propter suspicionem fiscitam. l. 1. *Volentes.* aliter non præiudicat libertæ patrono: vt de oper. lib. l. *sicut.* ACCVRS.

g ¶ *dat. pro* * & ¶ vt & *ff. de verb. signific. l. sapè.* aliter sibi non præiudicat patronus vt *ff. de oper. lib. l. sicut.* Vel potest legi difficultat. et possit casum quando compelit eam vivere non habere: vt *ff. de suo. patro. l. qui contra legem.* & tunc iuncta est, iure permittunt eam habere. ACCVRSIV.

h. ¶ *Præstare.* aliter tamen ei debet reverentiam. *ff. de iniur. l. non solum.* §. *quanquam.* & *C. de oper. li. l. quod ex libertis. infra.* quæ

S I manumissori [b] tuo vim, & audaciam [i] obiecisti, ei qui te beneficio sipo ex servitute liberando, vt adversarium te haberet [m], fecit † pessis proximæ quatenus coercere eiusmodi temerariam licentiam deberet, æstimabit [n]. Nam si quæ ibi pecunia debebatur [o], siue de rebus adversus patronum disceptatio fuerat non protinùs ad litigãdum currere debuerat: matiné autem si hoc facere auderes [q]: sine atrocitate certè verborum æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuisti [r], omni honore patrono debito reseruato. PP. II. Kal. Octob. Iuliano II. & Crispino Coss.

Patrono damnato, senatur liberta præstare reverentiam liberis eius. SALVC.

V. Imp. GORDIA. A. Sacerdoti.

1. ETiam liberis damnatorum [s] consortium obsequium [t] libertos paternos præstare debere, in dubium non venit. Proinde si non agnoscunt reverentiæ debitæ munus, non immeritò videntur ipsi adversus se pronocare fœcitatem [v]. PP. Non. Septemb. Sabino II. & Venusto Coss.

a Vestim non habituri patroni hanc abiecerunt vestiri.

b Vtrum hic tituli locum habeat in filio, in cuius CVRAS. *Fundum.* id est, ratihabitorum.

b ¶ *Eum.* Patroni.

DE OBSEQVIIS patrono præstandis.

Dixit supra de iure patronorum, quæ parentibus competunt: nunc de gratia honoris, & reverentia. Et nota quod semper debet sanctio valere: perfina patroni liberta. ff. de obsequ. l. antepen.

c ¶ *Contra patronum.* etiam nomine alterius, secundùm quosdam: vt *ff. de iniur. non ges. l.* 1. Sed contra est: quia ibi in accusatione loquitur: fallitur suspedi canonis: & sic aliud erit in actione, & aliud in accusatione: vt *ff. de in iur. vocan. l. quæstiones.* nisi in casu: vbi etiam nec alieno nomine potest agere: vt *ff. de iniur. l. non solum.* §. *quanquam. item.* §. *si autem cum liberis.* ADDITVS. Tu dicas quod agere alieno [c] nomine potest dupliciter intelligi. Vno modo nomine alieno: hoc est, ex facto, quod ex alterius persona dependet, licet quis in iudicio agat suo nomine: & isto modo libertus non potest intentare famosam actionem contra patronum: vt *supra ff. iniur non ges. l.* 1. *& ff. de iniur. l. non solum.* §. *quanquam.* Alio modo alieno nomine intelligitur: quia alieno nomine est in iudicio, vt procurator, vel vt curator: & sic potest alieno nomine: vt l. *quæsi-*

d ¶ *Suam.* quia sæpiùs tentatur.

e ¶ *Famosam.* vt fatisfiat nec etiam carpere, vel conditionem sumitur: vt *ff. eod. l. honori.* & *l. penen.* & *l. licet.* & *de delic. l. non debet.* [subi in causa: vt *ff. de in iur. vocan. l. si fil. bon.* §. *præterea.* & quæstionem ibi in 5. Ideam hic repete.] item nec honestam, nisi cum venia: vt *supra de in iur. vocan. l. venia.* & cum honestate verborum: vt *l. eod. l. sig.*

f *Iuris.*] Caius. Si liberta tua volente te alieni nupsit: tibi ad operas non tenebitur, propter suspicionem fiscitam.

g ¶ *Volentes.* aliter non præiudicat libertæ patrono: vt *de oper. lib. l. sicut.* ACCVRS.

h. ¶ *Præstare.* aliter tamen ei debet reverentiam. *ff. de iniur. l. non solum.* §. *quanquam.* & *C. de oper. li. l. quod ex libertis. infra.* quæ

i Diffidentia possitus quidem praecipulatio. Vnde diffidentia, propriapatrona est, ut pomatur diffidentia: nil contrafitur.

k Manumissi tuo vim, & quasi lis adversus eum litigaret.

l Manumissi tuo vim, & audaciam. *C.* quod violentus erat, vel eonsortà quòd tu faceres eum verberari.

m ¶ *Habuerat,* confusumsit: non carnãtiné: vt *l. de iud. l. prospectâ.* §. *& si quidem. & Inst. de actio.* §. *inqui.* Vel sic habuerat: id est, habere posset.

n ¶ *Æstimabit.* quod qualiter fiat, plenè dicas *l. sit.* §. *l. q.*

o ¶ *Debebatur.* scilicet à patrono.

p ¶ *Non petitione.* vt *C. ad leg. Cor. de fal. l. & si ad.* ne non petendo debet æstimatio? vt] *de leg. l. debitores. & in decre. ref. q. q. c. indigni. & q. q. c. si procurator. & alio. def. in. fol. illud. & in auth. vt lic. ma. & auct. §. hæ illud. cell. vin. & arg. l. de epist. & clar. l. si quis certaim.*

q ¶ *Audaces.* cum venia, vel sine venia.

r ¶ *Potuisti.* hoc quilibet debet facere: sed maximè libertus *hic, & C. de postul. l. quisquis.*

Eum.] Caius. Si te condemnato ob crimen aliquod, libertas tua libertatem reuersuitam præstare non vult: merito erit punienda.

t ¶ *Dominorum.* scilicet patronorum.

v ¶ *Obsequium.* quod consistit in aiendo, & assurgendo, & similibus: dicimus *C. de oper. lib. l. liberis.* hoc videtur contra *ff. de ser. dell. & relig. l. ij.* Sed fol. vt *C. de ho. lib. l.*

u ¶ *Tenuerunt.* quòd placet dic vt *l. sic. l. seq.*

Liberta.]

480/C.IV.K.5-4, 1429-1430
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Liberos.] CAESA servum suum manumisit: posteà vis, vt fodiat in aliquo loco inhonesto tua dic, vel aliquod turpe faciat an ad hoc teneatur, quaritur? Resp. quòd nonnisi eum * iniuriare poterit ad conservam servitium tibi tenebitur vt adstringere tibi, & familia. ACCURS.

a ¶ *Obsequium.* facit T. *de in iur. voc. l. venia. & T. de oper. lib. l. qui manumittuntur.*

b ¶ *Perpet.* id est, perl. ACCURS.

Neque.] CAESA. Si Nequa mulier liberè habeat, facultas nulla liberto tribuatur inferendi iniuriam patroni gratia patronæ suæ & hoc in prima. Si autem liberta parit tui iniuriosus tibi existerit: prouidebis iudex. ACCURS.

c ¶ *Neque liberta mater.* id est, liberti nouercæ non debent esse iniuriosi patroni gratia patronæ suæ.

d ¶ *Non est. vt & ff. de iur. pat. l. omn. & T. tit.*). *Liberti non modò.* & intellige iniuriam, etiam si ceffuerisi præstare obsequium.

e ¶ *Congruentem* b. quod dicas *T. tit. l. ff.*

Neque patronæ.] CAESA. Si mulier aliqua servum suum manumisit, an ei obsequii præstare tenetur, quæritur? Resp. quòd sic.

f ¶ *Nec est.* nec liberto patronam contrahere & operas eis debeas, & ab interhoto faceffis: vt *ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi in f. & de iur. patron. l. facta cessibus.* ACCURS.

DE LIBERTIS, & eorum liberis.

Quidam c *dubitat posse liberti obsequium, dictum est* T. titul. GEN. *Nunc enumerà qui puniantur, & qualiter propter non præstitum obsequium.*

Qui ab.] CAESA. Rogatus fuit maiter aliqua in vltima voluntate, vt servum suum manumitteret, & manumisit: nunquid si libertus causa ingratitudinis commiserit: eum ingratum accusare possit, quæritur? Resp. quòd non: quia ille cuiusq; poterit accusare libertum de ingratitudine, qui sponte manumisit, & non ex necessitate.

g ¶ *Accusare non possit.* vt renocet in seruitutem: *sed posset,* vt ceffatur: vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

h ¶ *Retro ordinem.* id est, officio indistinct. ut quo *ff. de poena. l. bodie.* & hoc dicas *T. l. penale.*

i ¶ *Grauissimum* d. maximè: nam idem & si peccatum accepit à seruorum *T. tit. l. Latium.*). ACCURS.

Si manumissus.] CAESA. Si liberta tua tibi ingratus existit, vel culpa contractis offensam, & hoc coram ordinario iudice, vel delegato offendente, in seruitutem renocabitur, & filij ejus post renocationem, qui in seruitute nati, & concepti fuerit. Si autem coram principe fuit manumissus deinde in seruitutem vt ingratus renocatus: posteà autem ex præsentia in dignum se offendit, vt dominus eum velit fieri liberum: non aliàs ad libertatem perduetur, nisi dominus hoc à principe impetrauerit quia sine principe non renocatur in libertatem.

k ¶ *Patronum suum.* Quid si plures erant patroni: & vnus vult renocare, alter non, cui non fuit ingratus? Videtur omnium consensu rotellatus: vt *ff. qui, & à quibus ma. liberi non fuit. l. si quis hac.* §. *quatuor.* Sed pato contra[a] quod enim ibi dicitur, exponitur à Plac. omnium confensu: fciliet offensorum: aliosquin contra: cum quisque sit in solidum patronus [b] vt *ff. de vim. mag. l. Aliud. & l. Sin.*

l ¶ *Aut Iuvia.* Imò videtur non renocari propter leuem offensam: vt *T. de lib. non l. fili.* quæ est contra. Sol. ibi in * non facitdo fuit offensa: hic in faciendo. ¶ Et notabiliter pro leui [c] culpa magnam pœnã imponit: sic & *supra de haret. & Ma. l. omnes venire in fin. & infr. de primus. l.*). *lib. xij.* sed legata non renocantur ex leui culpa legantis: vt *ff. de ademptio. leg. l. iij. in fin.* hodie tamen addit quidã quid pro leui offensa non retrahatur in seruitutem: sed ex certis causis expressis *in authent. vt lib. de ex. & illud. vlti. vj.* Sed non dicimus concta. *ut in istem §. in prim.* & dicam §. Intelligè quando remittitur patronatus. nam & aliàs renocat: vt *supra de ho. lib. l. fin.* § *renocentur.*

m ¶ *Sub imperiali.* id est, dominium: sed contra *supra tit. pract. l.* § *manumissori.* vbi dicitur, quòd præfes prouinciæ ipsum coircebit. Dicit quòd in arbitrio patroni est, vtrum præfes velit offendere, vel non.

n ¶ *Dioniniquo.* id est, iniqui dominum.

o ¶ *Sine iudicio.* fciliet ordinatio.

p ¶ *Pedaneus.* fc. delegatus *l.* ¶ Et sic est contra *supra de probat. indict. l. pluiaes. l. infra.* Sola. ibi dubies erat Iurus: hic autem certus: *l. sed renocatur in aliam.*

q ¶ *Exuta.* alias exerta: id est, exempta: alias exercita: id est, à patrono proposita.

r ¶ *Iulia.* Sed ¶ solute patres [d] sequitur vestem, & sufficit medio tempore liberã matrem habuisse: vt *infra de in ius. l. in f.* ergo filij, qui aliquidò liberi fuerint, seruj fieri non possunt: propter hoc dic, manumissus, vel manumissa, quod quandoque fit: vt *ff. de verb. signif. l.*). Vel dic quòd illa loquitur de seruis matrimonij: qui sequuntur conditionem patris: vt *T. de matrilog. l. vlt. lib.* x).

s ¶ *Nati.* fciliet ex ancilla manumissa, quæ ex ingratitudine fuit renocata: filiandi, & concepti sic *ff. de vsucap. l. sequitur.* §. *de illo. & ff. de pign. l. Paulus.* §. 1. nam antè concepti, pro natis habebantur *ff. de stat. hom. l. qui in vtero.*

vt. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. *Marcellæ.*

Neque libertis nouercæ [e], iniuriæ inferendæ peiuignis eius liberæ facultas esse debet: paternos etiã libertos (sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferè dũ non est [f]. Præses igitur prouinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem impertiet [g] non dubitabit. Dat. V. Id. Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

VII. *Idem AA. Hermia.*

Neque patronæ tuæ obsequiis refragari te fas est [h]. Dat. XII. Kal. Febr. Diocles. & Maxim. AA. Coss.

DE LIBERTIS, ET EORVM LIBERIS.

TITVLVS VII.

IN hoc titulo proponitur ablio ingrati, ablio impietatis in liberos, qui contra obsequia debita patronis vel maiorum deliquerunt, per quam probatur causa ingratitudinis, ex qua manumissus revocatur ad seruitutem, quæ ratione etiam in Athenienses, & Mosaicum Ius Rep. cadunque ablio datur parentibus contra liberos emancipatos, rescissa emancipatione, & contra donatarios, rescissa donatione: sed omnia hæc vel dici, non nisi ex magna, certaque causa. l. 1. *f. de iugr. lib. l. vlt. f. de vcc. don. In libertinis etiam ex lege offen.* l. 1. *hoc tit. ab violata, non ab deserta obsequia. Contrahit magis libertus, qui plerumque redeunt ad vetustam seruitis ingratitudinem.* l. penult. hoc tit. Plautus in Persa:

Ita pars libertorum est, nisi patrono qui adsentari est,
Nec fatis liber fui videtur, nec satis frugi, nec satis honestus,
Ni id efficit, ni ei maledicit, ni grato ingratus reperitur esse.

Ablio est contrarietas. l. 1. *hoc tit. quia legibus non est prodita ablio ingrati: sed si qua prodita est, valuit lege Aelia Sentia, in desuetudinem abiit. De libertorum libertis, quæ est altera pars huius tit. hoc habemus in* l. 1. *vt libertina vxoratio in seruitutem, ex ea posteà nati liberi seruj nascitur, & in l. vlt. vt filij libertinorum ex causa ingratitudinis, cum ab ingrato fiat, in seruitutem redigi possunt quia parentes ingratitudinem accepiant ferre debent:* vt NOV. 11. & l. 2. T. de in ius voc. *& sic ex quoque matrimonio sine legitima hereditate, ab insulsis patronis patronis seruitio est* l. 4. T. tit. 4. CVIAC.

Qui ex necessitate manumissi, iure renocandi in seruitutem non habet. BALD. *sed ex voluntate sic.* SALYC.

I. Imp. ANTONINVS A. Bapino].

NOn est ignotum, quòd ea, quæ ex causa fideicõmissi manumissi, vt ingratũ libertum accusare non poterit [a]: cũm id iudicium extraordinem [b] præbeatur ei, qui vindicare seruo suo libertatem gratuitam præstitit, non qui debitam restituit. PP. V. Kalen. Maij, Messala, & Sabino Coss.

Pro leui iniuria in facinõs commissa, libertus in seruitutem renocatur: quod non nocet filiis antè natis: sed posteà nascituris: nec poterit sine licentia principis vlterius ad libertatem perduci: quæ per seruitutem amissa est. BALD. *concor.* SALYC.

II. Imp. * CONSTANTIN. A. *ad Maximum P. V.*

SI manumissus ingratus circa patronum suum [c] extiterit, & quadam iactantia, vel contumacia cerutkem adversus eum erexerit, aut leuis [d] offensæ concraxerit culpam: à patrono rursus sub imperium [e], ditionémque [f] mittatur [g], sitn iudicio [h], vel apud pedaneos [i] iudices patroni querela exorta [k] ingratum eum offendat: filiis [l] etiam, qui posteà nati [m] fuerint,

a Hoc est plaori Cathaoli. Putat enim vt fiat omnis offensa fieri vnus, potest vnoquis id in strictiori, bonos nõ habetur, cũ omnes confentiãt: in alia parte quantũ libet offensa fuerit possunt plerique alius contradicentibus.

b Aeque ita omnibus in possessum etiam vnum, qui nõ sunt offensi.

c Leuior est culpa in omissione, quàm in facinõ: fuit in facinõ fuit *l. meta. ff. de iniur. mag. vide Tiraqu. tract. de poena compendio. conf. cap. 10. & 11. Libro 1. de ingrat. de libertate conjug.*

d Pro leue culpa, & quomodo magna poena imponi possit, vide gloss. in seruitutem reuocari.

e Leuis offensa reputatur gratia in iis, qui reuocantur *delab. & naturar. magnam pœnã, quando ingratitudinem ab emanuallis.*

f Cor. Tacitus *annal. lib. 13. ait.*) Nerosis. *ob prosecutiones libertorum suam possitis in seruitutem reuocari.*

g Quid dicam, Delibam parvis nostrum filiis non videtur, cũ patrono sequatur vxorem.

h Tartus *ut supra: vt suum.*

i Constantio.

k Remuneratio. *fm reuocari id dicitur fieri, quod ff. de off. eiusdem iudicis. & sic affectio ipsa dicitur ab eo, qui manumisit, & non ex necessitate.*

l Non nocet in seruitutem *l. si ius. ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

m Bonifacius quod non sic gnatis. Aliqui de natum *ut. nificum dicitur: licet non gnatum. Sed. ff. Tiraq. ff. de obsequio.*

n Hoc est *ff. de iniur. & mag. l. vt iurisiurandi in f. & de iur. patron. l. facta cessibus.* ACCURS.

o Nec ad *Dubon. vl. Dubon. vl. Dubon.*

p Hoc est *ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

q Hoc est *ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

r Hoc est *ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

s Hoc est *ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

t Hoc est *ff. de iniur. & de manumiss. & sic* vt *T. de oper. lib. l. manor. & ff. de iure patro. l.*).

480/C.IV.K.5-4, 1431-1432
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Et non hic argumentū, quòd si vasallus commisit feloniam, filius postmortem feudum non auferetur. Vel generaliter nota regulam: Delictum * patris filii non nocent: vt *l. de lib. eius l. fi. §. fi. & l. de pen. l. ij. & l. vnicum §. de vi bon. rapt. & l. adoptati. l. dotal. & in decret: quæ §. ny. cap. 3. & ny. quæ §. 19. cap. 1. & distinct. 1. ij. per totum.* ADDITIO.

Tu distinguas breuiter in quæstione illa, quam facit glos. ista de feudo, ex mente Bartol. *in l. ij. §. de interd. & relleg.* quia aut commune patet aliquod delictum, propter quod debet directò feudo priuari: vt quia delitum contra dominū, vel aliquid fuit contra conuentiones feudi: nam delictum patris nocet filio: vt *in l. si in §. vasfal. fol. pen. in fin.* Aut committit aliud delictū, propter quod fellirè nō debet principalter feudo priuari: sed confiscaretur: cessa ab illo: vt quia non delinquit, cōtra dominum, vel contra promissiones factas in feudo: tunc aut tale feudum debet manere ad filium ex persona patris, tanquam ad patris successione: hoc casu filius priuatur illo feudo. Aut transit ad eum suo iure: vt quia filius, non quia heres, & successor: & ille filii illud retinet: vt probatur in *d. l. ij. §. de interdict. & relleg.* Vide etiam Abba. *in c. fin. extrà de feudis.*

a ¶ Seruitutis id est, seruitus furaris: si tamen ex ancilla huius patroni fuit natus. Vel hic etiam ex aliena muliere, vel liberta, vel serua: si tamen filij necesse habeant sequi conditionem patris, vt in calibative *l. de matrilegis l. fi. fol. vi. & l. de filiis fugit. fina.* Et hic non est contra *supra de rei vindic. Ignotum.* Vel solum in principio huius legis mafulinum in fœmininum: et alias, *§. de usur. l. vnic.* Et dic *fœminina.* feliter patrono.

b ¶ Quia vel conceptus, vt modò diuisa vel delicta nocuerit eis. vt *l. vnic. fina.*

c ¶ Id. Liberti reuocati in seruitutem.

d ¶ In nolto. id est, eorum nobis.

e ¶ Pudicitia id est, causa cognita.

f ¶ Conuersionem id est, reuocationem in seruitutem.

g ¶ Cuiusa. id est, libertas.

h ¶ Patronus * quondam nunc dominus vade Virgilius. *Partilla dolorosa. Auerni. Nullus, argue dies patet aere cunctis dissiluit gradiens, subterque ruudere ad aurras. Hic vnus, hic labor est.* ¶ Vt autem scias ex quibus * causis fiat reuocatio, sic aut ex violentia: nam amittitur, aut ex necessitate. Primo casu si est ingratus, vt quia non præstat obsequium, non reuocatur vt *l. de libe. cause l. fi. fol.* nisi opportunum erat, et cura alimentis vt *§. de lib. agni. l. alimenta. §. conpetentes.* Secundo casu patet: vt *§. de iure patr. l. ingratus.* Si autem est ingratus: quia inuita facit patronos: ex propter breuem culpam reuocatur in seruitutem: vt *hic l. vnic.* patronus remittit ius patronatus: vt in *tit. de bo. dere. §. illud. solle.* vel nisi sint propter grauem offensam reuocantur ad propter breues. Secundò, quando fidei, ex necessitate: tunc eadem fit diuisitio, sed non redit prima impositio. nam si non præstat obsequium, primò conuertitur et pratio: secundò extra ordinem coercitionem imposuit: si non perdit commutatio à pretore facta. sed si fuerit inuitum à patrono et verba, demittur in rithum: et ad fabrum, damnatur in metallum: vt *§. de iure patro. l. j.* ¶ Gloss. scilicet ingratitudinis.

Liberti] CAEVE. Non magis iudicium libertus contra filium patronii, & cum sint vnus in ius vocatur, quàm contra pa... ... si ingratus extitit, debeat in ... id est, officium iudicis propter ingratitudinem, vt in seruitutem reuocetur. Vel sic: Quæritur, vtrum liberti debeant reuocentur, & obloquatur filius patroni? Resp. quòd sic, eodem modo sicut & patronus quibus si fuerint ingrati, reuocari possunt in seruitutem.

b ¶ Mala. id est, sol commodis.

ferunturis *: quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc esse omos * cōstiterit, dum libertate illi * potiuerunt. Sanè si is, qui in nolten d † consilio vindicta * liberatus est, post coërtitionem e [ex] pœnitentia * dignū se præstiterit, vt ei ciuitas Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quā si hoc patronus b eius oblatis i precibus imperauerit. Dat. Idib. April. Romæ, Constan. A.V. & Constante Caes. Cons.

Reuerentia debetur etiam heredibus extraneis: & ei cuiputa offensum iudicis pro ingratitudine arcenda. BALD. Vel sic: *Reuerentia debetur filiis, & heredibus patroni, qui habent etiam ius in seruitutem reuocandi.* SALYC.

III. Imp. HONORIVS & THEOD. AA. ad Senatum.

Liberti † non modò k * adversus patronos non iudi-

¶ Et Honor. Valentinianus. *De libertis. & eorum successoribus.* † al. filiorum. *

DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM, & de natalibus restituendis.

TITVLVS VIII.

Rebus dici potest hanc rationem esse subiectam vt. & vt. quod libertini natalibus restituti, obsequiis solutis sint, & indicio ingratitudinis per omnia, & in omnibus ingenui sint. L. 1. de lan. & leg. her. *non ejusdem qui ius aureorum annulorum impetrauerunt, quod plerumque dabatur libertino diuortium, vt Arcadius ait lib. 2. pecuniam denare consilio autem, & fide priora in solutum. Malinduc igitur in hoc milita quadringenta, qui cessus erat equestris. Iustinian. in Iulio. Iui annulorum cum militibus quadringenti.* CVIAC.

Contra nō potest quem natalibus restituere. BAL. Vel sic: *Ius aureorum annulorum, & restitutio natalis, à solo principe concedatur: nō ab erdine decurionū.* SALYC.

I. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. *Philadelpho.*

Natales antiquos *, & ius ingenuitatis non odio præstare decu-

si militetur, in seruitutem reuocari: sic & in *l. 1. C. de obseq. hab. proff.* non autem, vt Graci putant, quasi videntur esse ingrati ex ipso quod militant. Vide *cap. 20. Tit. de proscript.* CVIAC.

a ¶ Eorum Sig. Hanc rei exemplum est in *Nou. 22. §. 5. vnde decurionum.* CVIAC.

b ¶ *Si militarunt. §.* id est, quamuis.

c ¶ *Reuocentur.* Ic ergo not. quod licet filij liberti sint ingrati à patrono præstant reuocentur: licet non tantum sint patri: vt *§. de iniuria. Lex fol. 1. quamquam. in fin. 2. & 3.* * propter propriū delictum in seruitutem reuocantur: vt hic non patris: vt *l. eod. Lap. fi.* est enim pro hoc ipso rationem quia filia duxerit, *& ex eum liberorum* sufficient. *de libertis. vt. neg. §. de lege: l. fi. quando in prior. litem facit:* quia fecit eum non patronos debetur reuocentur propter patronum, et filius patroni vnicus patre & vxore: vt *l. de opa libert. l. pen.* ita & non liberum præstat obsequium propter libertinum vir. Nec obstat *§. de obl. parent. & patr. prop.* Liberti vbi dicit quod heres liberti habet ista eadem: hoc est: quia illud intelligo in heredi extraneo. Vel vnicus vbi poll mortem liberti: hic autem heredes conuenient. Alij dicunt tales filios non reuocari per dictum *libert. & hic* intelligunt filij: scilicet eum patribus manumissi.

d ¶ Libertorum liberi, ingenuitatem tamen habent in quibus.

e Libertorum filij, vel ingenuitatem tamen habent in quibus.

f Conciliatio.

g The Inscript. vide Rafel. Ca. Pacet.

h Neuiterus. vnicus quod.

DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM, ET de natalibus restituendis.

Quia † per restitutionem natalium, & per ius aureorum annulorum perdunur iura publica patronorum, dici de hac dicit.

Natalis.] CAEVE. Si libertus se constituerit ingenuum, quam quilibet ex primo natura confectus est, impetrare voluerit ea quo sit impetrandis, quæ ius? Resp. quòd non à decurionibus sed à principe.

f ¶ *Natalis antiquos.* id est, in quibus omnes homines sui

fini

480/C.IV.K.5-4, 1433-1434

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sunt liberi, & ingenui de iure naturali : vt *Institut. de iur. nat. § iure autem gentium* non seruitutis, in qua seruitute natus fuit ille, qui petit natalibus antiquis restituiri *ff. de natu. restit. l. ij.*

[a] ¶ *Ad nobis.* [a] & hoc confentiente patronorum *ff. de natu. restit. l. fin.* sed ad vtilitatem petentis sunt : vt habeat ingenuitatem tuitorem, vel curatorem, & ad omnes, vt non eatenus de à ruse la ingenuitate *ff. de euinct. l. claro ac eruditio.*

A Veterum.] CALVS. Si quis ius aureorum annulorum à principe impetrauerit an plenam aut semplenam ingenuitatem consequatur, quaeritur? Respon. quod semiplenam: quia in vita sua erit ingenuus quo ad hoc, vt matrimonium cum filia senatoris contrahere possit: vel quo ad honorem: minor autem habebitur vt liberius : quia succedit ei per contra tab. secus autem si natalium restitutionem impetrauerit: quia plenam consequitur: ergo ius est aureorum annulorum secundum quid, quando princeps concedit libertinis, vt portet aureum annulū in digito. nec aliter libertis licebit. vel dic vt dixi, quod erat ingenuus dum vixit, &c. Est ergo ius aureorum annulorum, signum semiplenae ingenuitatis, & libertinitatis praerogatiua.

[b] *Tribatur.* hoc est: quia olim liberti annulos ferre non poterāt: quod non puto. Sed dic quod concedebatur à principe hoc priuilegium: ea quod necesse habebant portare in signum semiplenae [b] : non plenae ingenuitatis, & praerogatiuae libertinitatis : vt hic, vt habeat enim vt ingenui quantum ad matrimonia contrahenda, & honorem: moriebantur autem vt liberti, quia patronus habet contra tabulas : vt *ff. de bonis libertorum in principio.* Et quod dixi habeti pro ingenuo verū est quantum ad commoda : non incommoda : vade participat legato libertis relicto : vt *ff. de condit. & demonst. l. falsa. § i. & ff. de iur. aurea. annul. l. i.*

[c] ¶ *Libertinitatis.* Lege, libertini. CVIAC.

[c] *Imaginem.* [c] mirabiliter posuit imaginem: non locē vitus pro ingenuo reputetur, tamen quia defert annulos, repraesentatur imago praeceptae libertinitatis, secundūm Ioan.

[d] ¶ *Ingenuitatis.* scilic. plenae : quia sic etiam post mortem dauerit quod non est: vt *§ proc. nov.* In casu etiam in vita non haberet pro ingenuo : scilic. quo ad testamenta : vt *ff. ad Silanian. l. adrigue erat.* quae est ar. contrā.

[e] ¶ *Ed hodie.*] *Non enim* interpositio est.

[f] ¶ *Regenerationis.* nam quasi modō fit renatus. i. iterum natus in ingenuitate: ita est, ingenuus vt *hic & ff. de natu. restit. l. ij.* [g] ¶ *illaf.* [h] quo ad patronum, non quo ad alios.

[h] Matris iuxt. legitur remittere ius patronatus.

Occasione bonorum possessionis, quae datur in bonis libertorum, venit generaliter [a] *de omnibus bonis possessionibus. Et dic quod hic nomen est generalis ad significandum vsque ad vitalia de repudiando bonorum possessio. Item dic* [b] *quod bonorum possessio est ius profequendi, rationes, quae patrimonij, sunt rei, quae cuiusque, cum is moritur, fuerit: vt ff. eod. l. ij. § bonorum. Et intelige ius, propter quod professionem* [c] *non quo ad differentiam bonorum possessionis hered. pet. Item praetorum, non ciuile* [d] *ad differentiam hereditatis peti. Et nat. hic quae dicit* [e] *Infra. eod. in fine.* ACCVRSIVS.

[a] Omnium.] CASTR. Filio into in potestate mea constituto delata est bono. poss. in bonis mortis, vel alicuius alterius ex parte matris ex testamento, vel ab intestato, me ignorante: vlina tempus cetum detrum eam non petit : id est, nō agnouitan amissa sic, quaeritur : Respon. quod hic. cum etiā ignorante me potuit petisse: id est, agnouisse, & mihi ratum habenti emolumentum acquisisse.

[b] ¶ *Bonorum possessio.* scilicet vade [f] legitimi: quia ex Officiano matris successio ab intestato : vt *ff. vnde legit. l. ij. § fina. & l. ij. & infrā ad Orfice l. i.* Vel dic, quilibet alia ei delata, vt secundūm tabulas, vel vade cognati, vel quacunque ex causa adventitia. ADITIO. Quia visū quod pater vivebat, non poterat esse profectitia, secundūm lodocum.

[c] ¶ *Delata.* in bonis maternis quae vocatur legitima.

[d] ¶ *Ignorante.* [g] Inū videtur quod non [h] ignorante, & sic non admittit : quia non currit ei alius praescriptio : vt *infrā de annali except l. a. in fi.* quae est contrā. Sol. perdit transito tempore : scilicet ex quo filius potest potuit computando. Sed hāc solutio nō est ad primum potestum ignorantia [i]. Vel die quod si patrem certiorare potuit, & non fecitnisse obtinet, quod hic dicit : si verō non potuit, vel si certiorauit, nec ille habuit ratum : tunc non currit vt *ff. quae res in bono. poss. l. fina. § i. p.* Vel hāc in acquirendo : illa in acquisitur argument. *infrā de acquirend. poss. l. fin.*

[a] Idem consentiunt sic quoque Cy. Bald. Salyset. Cui & Iac. Nō est de mente Alcuinus fili beneficiorum.

[b] Idem Bar. & Iac.

[c] Sequitur Bal. Salp. Alc. & Iac.

[d] Idem Bald. Salic. sed dicit Alcia.

[e] Sequitur Bal. Salp. Alc. & Iac.

[f] Bonorū possessio an petiū possit ignorante: an etiam partis iudiciis requirat.

[g] Id est, non iuriste remanet nō impūnetur contra ignoranteē parte. Bald.

[h] Filius emancipatus obliuisci iudicii sine consensu patris aggrat possessio. Socin. tractat. 19.

[i] Filius potest implorare officium iudicis sine consensu patris: quod intelige dūmodo adhuc non expediuit in figura iudicij. Bal.

[k] Rarissimis praetermittere eum iustit. r. Vatiqui. cap. de. conuenient. nam et. 1.

[l] Idem est, non iuriste remanet nō impūnetur contra ignoranteē parte. Bald.

[m] Filius emancipatus obliuisci iudicii sine consensu patris aggrat possessio. Socin. tractat. 19.

[n] Filius potest implorare officium iudicis sine consensu patris: quod intelige dūmodo adhuc non expediuit in figura iudicij. Bal.

[o] Rarissimis praetermittere eum iustit. r. Vatiqui. cap. de. conuenient. nam et. 1.

[p] Bonorū possessio an petiū possit ignorante: an etiam partis iudiciis requirat.

[q] Id est, non iuriste remanet nō impūnetur contra ignoranteē parte. Bald.

[r] Filius emancipatus obliuisci iudicii sine consensu patris aggrat possessio. Socin. tractat. 19.

[s] Filius potest implorare officium iudicis sine consensu patris: quod intelige dūmodo adhuc non expediuit in figura iudicij. Bal.

[t] Rarissimis praetermittere eum iustit. r. Vatiqui. cap. de. conuenient. nam et. 1.

Filius ignorāte patre potest bonorū possessionē sibi debitam petere, quae patronatū habēs quaerit, & cursū temporis nō petita perditur. SAL. Vel sic: *Bonorū possessio delata filio, quam patre ignorante intra tempus debitum petere neglexit, perditur : quia etiā ignorante patre id petere potest: licet patri, antequā ratum haberet, nō acquiratur.* ALEX. Vel sic: *Negligentia filij in bonorum possessione petenda penalis est patri.* ff. ff. BALD.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Maecinae.

Onorū possessio [k] filiofam. delata [l], cūm ignorāte [k] quoque patre potest peti, emolumentum [l] etiam patri allatura, si ratam [m] [n] Vel verūs hic extraordinarie permittit : fuisset iudicio [o] officio peti decretaferi : illa verō iure actionis agere : vt argum. *ff. de adi. & obl. leg. l. seruus.* p. Duae vltimae vetiores sunt, & hic etiam duobus modis vlimus solutur *supra de pact. l. filius.* Sed hodie iniuto, & ignorante, vt modō notui : inō etiam hodie debet confentire pater. *infrā de bonis, quae libe. l. fina. § i.* Sed hi agit hic officium implorat [p] quod potest etiam seruus : vt *ff. eod. l. seruus.*

[l] *Emolumentum.* olim in totum hodie tantūm ad vlum fructum: vt *Instit. per quas pers. ac. acquir. § i.*

[m] *Ratam.* [q] perfiē, vel tacitē [k] etiam secundūm Ano. vt *ff. de poss. hered. l. si filius. & ff. de bono. poss. l. ij. & de acquir. hered. l. qui in alienā.* sed hodie potest petere patre inuito: vt *ff. de bon.*

480/C.IV.K.5-4, 1435-1436
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quia l. 1. l. fin. §. fin. aut patre recusante. ergo ignorantia: vt ff. de reg. iur. l. qui potest. Sed tamen ratihabitio acquiret ei vsumfructum adhuc, vt hic.

a ¶ Si rarum potestatem. Id & in hered. dici potest ex Nou. Inst. l. donationes. T. de don. inter vir. & uxor. quarum abitio omnis reuocabitur. Vide scripta & not. ad l. vlt. C. ad Macedon. Cviac.

a ¶ Transacto tempore. scilicet anni ex quocunque capite filius petat: vt ff. de success. edic. l. 1. §. sed videndum. & §. largius. & §. vlt. ... ¶ Sed quid si deferatur ... Habet centum dies vtiles ... ¶ Sed quando incipit currere? Respond. ex quo filius scivit sibi delatam: vt ff. de iur. & fac. ignoran. l. 1. & parum potuit certiorare ... [illegible]

petitionē aparet habuerit, amittitur transacto tempore [a]. Sine die, & consule.

Bonorum possessio habet tempus iure limitatum. Bald. Vel sic: *Bonorum possessio ei, qui non est de liberis, delata, intra centū dies peti debet.* Sal. Vel sic: *Bonorum possessio, quæ defertur transuersalibus, intra centū dies debet peti.* Alex.

II. Iidem AA. Crispino.

Si bonorum possessio tibi dūtaxat [b] competit proximitatis [c] † nomine, habuisti spatiū centum dierū a vtiliū, ex [*] quo eum defunctum sciisti, ad bonorum possessionē amplectendam. D. III. Non. Nouemb. Geta Cos.

Bonorum possessio per tutorem nomine infantis agnita etiā perfecte acquiritur: & ideo ad eius heredē transmittitur. Alexand.

III. Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Crescentio.

Infantis nomine [y] agnitam [d] bonorum possessionem, & antequàm loqueretur, diē functi, rectè competere [e] nulla dubitatio est. S. Kalen. Ianuar. Max. II. & Aquilino Coss.

Emācipati debent intra annum agnoscere bonorum possessionē, Vnde liberi: aliàs ipsi, & eorū successores sunt exclusi. h. d. Salyc. Vel sic: *Bonorum possessio etiam liberis competens, si non fuerit petita, non transmittitur ad heredes.* Alex.

IV. Iidem AA. & CC. Marcello.

Emancipata si non agnouit [f] intra annū *Vnde liberi* bonorum possessionem: nullam [g] ad heredes vindicationem successionis transmittere potuit. D. III. Kalend. Maij Heracliæ, CC. Coss.

Ignorās non potest agnoscere, nec labitur ei tempus. Bald. Vel sic: *Ei, qui certus nō est, an ex testamēto, vel ab intestato bonorū possessio defertur, vel ex quo capite sit, ce-dere debeat, non currit tempus bonorum possessionis.* Alex.

V. Iidem AA. & CC. Maximo.

Quandiu per facti [h] quæstionem incertum est vtrùmne secūdùm tabulas, an ab intestato, & ex quo capite [i] possessio sit delata, ne tibi tempus agnoscēdæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris sollicitudinem.

Ignorantia iuris nō prodest mulieri intra tēpus legitimum bonorum possessionem non agnoscenti. Sal. Vel sic: *In bonis ignorantia iuris mulieri non prodest.* Alex.

VI. Iidem AA. & CC. Francinæ †.

Iuris ignorantiam [a] nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursu [k] de agnoscenda bonorum possessione [l], manifestum est [m]. Dat. III. Kalend. Maij, Sirmij, Cæsaribus Coss.

Tutor filius potest agnoscere bonorum possessionem pupillo delatam: nec e contra potest filius pupillus agnoscere sine tutore, nisi iudex ex certa scientia defectum tutoris suppleat. Bald. Salyc. & Alex.

VII. Pars epistolæ Constantii, & Maximi. Augustorum, & Seueri, & Maximiani nobilissimorum Cæsarum.

Bonorum quidem possessionē [n] pupilli nomine agnoscere [o] tutorem potuisse, apertè declaratur: ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti [*] non potest, nisi etiam impuberi sine tutoris auctoritate hoc postulanti, sciens [p] † hoc competens iudex dederit bonorum possessionem. tunc enim emolumentum successionis videtur ei prætorio iure quæsitum esse. VI. Id. Septemb. Constantio, & Maximiano Coss.

Rusticitas, ignorātia facti, & alia iusta ratio impediunt currere tēpus

E mancipata.] Cavs. Filius emancipatus non vocabatur ad successionem patris per leg. xij. tab. sed per prætorem: si ergo filiæ emancipatæ delata est bonorū poss. in bonis patris, & eam intra annum nō agnouit: hanc ad suos successores non transmittit.

f ¶ Agnouit. petendo decretalem, siue ex certa scientia, siue errore iuris: vt] eod. l. iuris.

g ¶ Nullam. nam bonorum possessionem quis non transmittit: vt ff. ... §. agnouere. nisi in casu: vt ff. de bon. poss. contra tab. l. illud. §. fin. & l. sed & si decesserit. sed de iure ciuili transmissio fit ad suos: vt] de his, qui ante apertas tab. l. 1. non ad alios: vt infrà de ca duc. tol. §. in nouissimo.

Q Vandiu.] Cavs. Delata est bonorum poss. alicui in bonis cuiusdā, de quo quæstio est, decessit testatus, an intestatus: & is ignorat, competat bonorum poss. an non: nunquid currit ei tempus statutum ad petendū bonorum poss. quæritur. Resp. quod non: quia errat in facto: secùs si sciret se esse proximiorem: sed ignorat sibi posse deferri bonorum poss. & sic errat in iure, nec excusatur: vt] de iur. & fac. ign. l. si emancipata.

h ¶ Per facti. quia alius opposuit dictū se proximiorem, vel se institutum.

i ¶ Capite agnationis, vel cognationis. & facit] de fer. tab. l. 1.

Iuris.] Cavs. Alicui mulieri delata est bonor. possess. quæ ignorat sibi tempus statutū currere: & sic ignorantia iuris non petiit bonorum possess. nec agnouit: elapso tempore credit se posse petere, & sic ignorat ius: an quid sibi præiudicat? Resp. quod sic.

[k] ¶ Iuris ignorantiā. Idem in l. 10. ff. de bon. possess. At ignorantiā factum ... non procedunt. Cviac.

k ¶ Cursu. scil. anni, vel centum dierum, quo minus scilicet currat.

Si bonorum.] Cavs. Si alicui delata sit bonorum possess. in bonis alicuius consanguinei sui collateralis quo tempore licet ei eam agnoscere, intra quod si agnita nō fuerit, de cætero est amissa, quæritur? Resp. quòd intra centū dies.

b ¶ Duntaxat. si enim esset de liberis, etiam si alio capite veniat, quàm per vnde liberi, habet annum: vt ff. quis ord. in bo. poss. ser. l. penul. & de success. edic. l. 1. §. largius.

c ¶ Proximitatis. id est, consanguinitatis transuersalis.

a ¶ Centum dierum. Vide c. 1 5. tra. de præscript. Cviac.

Infantis.] Cavs. Infanti delata est bon. possess. & eam tutor nomine suo petiit: & antequàm fari posset, & ita factum tutoris ratum habere, decessit: ad quem ea deueniat, quæritur? Huic quæstioni non respondetur. Tu dic ad successores defuncti, vel veniāt ad suos.

y ¶ Infantis nomine. Vide cap. 15. de præscript. Cviacivs.

d ¶ Agnitam. scilicet per tutorem: vt] eod. l. bonorum.

e ¶ Competere. scilicet alij successori defuncti, quasi nec fuerit delata infanti: vt arg. T. de curato furio. l. fin. §. fin. autem infurere. & ff. de success. edic. l. 1. §. furiosi [k]. Ar. contra ff. de acquir. hered. l. Antistian. §. fin. Vel dic successori ipsius infantis: cùm rectè sit ei petita: vt arg. ff. eod. l. antic. & l. si pupillo. &] de iure deliberan. l.

l ¶ Bonorum possessione. mulieri delata.

m ¶ Manifestum est. vt ff. de iuris, & facti igno. l. 1. sed facti sic: vt T. l. penul. sed iuris, distinguo, si potuit consulere peritiores: vt ff. eod. l. in bonorum. & quis or. in bonorum possess. ser. l. 1. §. fin. & facit T. de iur. & fac. igno. l. si emancipata.

Bonorum.] Cavs. Si pupillo delata fuerit bon. poss. an tutor eam agnoscere possit, quæritur? Resp. quòd sic. sed an pupillus sine tutoris auctoritate? Resp. quòd non, nisi ei tutorem non habenti, vel negligentem habenti, iudex eam ei decreuerit: quo casu emolumentum sibi acquirit.

n ¶ Possessionem. pupillo delatam.

o ¶ Agnoscere. etiam sine consensu pupilli quod tunc est verum, si consentire nequeat, putà si sit infans: vt] de iure delib. l. si infanti. quòd si intelligere valeat, oportet eius consensum interuenire: vt]. de iur. delib. l. potuit. & facit T. eo. l. infantis. & ff. eod. l. antic. Additio. Nihil est: quia illa iura loquuntur in adition. Cy. Bar. P. & Salyc.

p ¶ Sciens. scil. non habere tutorem, & etiā impuberem esse, &c.

Marginal notes: a Emancipato ... [illegible]. b Si filius emancipatus ... [illegible]. * al. Crispino. y L. cognationis. a Vide, quæ scripsi ad l. ... [illegible]. † al. Crescentio. a Possessionis ... [illegible]. d Illæ leges loquuntur in successione: hic loquuntur in infante. ... [illegible]. a Illa lex non loquitur de manumissione, quæ sit ... constitutione Theodosiana. Bald. & Add. † al. Firmino. al. Florentinæ. * al. complecti. p l. 5. & pen. ff. de bon. poss. b ... [illegible]. c Immò nihil est verum ... [illegible]. d Contrarium tenent Gl. ... Bal. & alij.

480/C.IV.K.5-4, 1437-1438
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

&c & ff. end. l. si forum. in prine. & infra de iure deliberan. l. si infaci. in fin. l. & ff. de offic. praet. l. Barbarius. §. sed & si scisset. ¶ *Et nos* hic iudicem secundum conscientiam suam debere. & posse iudicare. Item videtur huic l. contrà *Institut. de actio. tutor. §. nunc.* Sed intelligo illud vbi compensatio iudex, &c. vt hic habetur. facit enim tantum hic auctoritas iudicis: quantum aliàs notoria. *l. c. ff. de minor. l. ut praetor. §. quod tamen.*

a Papinianus fuit Imperator Antoninus Geta. *ff. de acquir. her. fideiuss. in decretis* Imperatorum. *ff. de offic. praet. §. quod tamen.* Item videtur huic l. contrà *Institut. de actio. tutor. §. nunc.* Sed intelligo illud vbi compensatio iudex, &c. vt hic habetur. facit enim tantum hic auctoritas iudicis: quantum aliàs notoria. *l. c. ff. de minor. l. ut praetor. §. quod tamen.*

Quamque.] CAVS. Olim non per quibos verba petebatur bonorum possessionem aliqui delata in bonis agnatorum indistincte: sed verba solennia proponebantur: vt à syllaba cadens, à causa cadentium illud hodie obseruetur, quoniam Respond. quòd non sed sufficit quomodo velit suam voluntatem declarare.

b Rusticitas pro iuris ignoratione.

a ¶ *Rusticitatem* b. id est, iuris ignorantiam.

b ¶ *Aliam rationem.* inflam. si ergo non petit intra tempus statutum per ignorantiam facti, non obest: vt *hic & ff. de iure, & fa. igno. l. 1.* sed ignorantia iuris saepe rusticitas c: vt *ff. de iurisd. om. iudi. l. ff. quia id. §. dolo. & de edend. l. 1. in fin. & infra de iure delib. l. fin. in princip. & in fin. 2.* Vel die secundò non petit. C. iudice federate pro tribunali. hoc enim non est necesse: vt *infra l. praet.* & est ad hoc *ff. end. l. ff. §. pen. 3.* Vel die tertiò nò petit cum solennitate verborum, quia erat olim necessitas: vt *ff. de orig. iur. l. 2. §. omnium.* & ad hùc modum bonè supponitur sequēs lex.

c Rusticitas est cibrius in iure regulariter puniri, vt *l. si de edendo. ff. de prima. vt. de tutel. Sorbē regula 340. de rebus. d. rem. vū praesagio. vel de Bipam in tract. de poen. 20. & 3. q. fol. 19.*

c ¶ *Sanctio.* id est, haec lex.

VT verborum.] CAVS. Tria dicit. primum, quòd antiquae solennitates, quae circa bonorū poss. agnoscendam frequentabantur, hodie cessant. Secundò, quòd qualiscunque possessio bono. possef. agnoscendae apud iudicem propositis, hodie sufficit tempore antiquitus circa possessionem bonor. possef. statuto observando. Tertiò dicit, quòd si primus repudiet ante finem sui temporis: sequens verò negligat petere, seu agnoscere bon. possef. nam si non petere, seu agnoscere: nihilominùs tamen statim cederet ei legitimum tempus.

d ¶ *Excludimus.* si habes, *excludimus*, die vt *supra de formula. l. 1. & q.* Si habes, *excludimus*, die vt *supra l. precem.* secundum ultimum modum.

e ¶ *Captiones.* id est, decepciones.

a ¶ *Apud doctorem.* At olim cū petebatur bonorū possessio, ēt doctores dare non poterant. Vide scripta ad *l. 1. ff. de iurisd. Cvs.*

f ¶ *Tegatur.* nec est opus aperire tabulas: vt *ff. de secun. tab. l. 1. §. sufficit.* nec decretum iudicis exigitur: & sic videtur d quòd non sit opus hodie bonorum possessionem decretalem petere: sed sufficit coram iudice delatam agnoscere: vt *l. de curat. fu. l. fi. §. nec aequa.* Arg. tamen contrà *l. communia de fid. l. 1. & ff. de except. l. exceptione: opponatur. in fi.* vbi dicitur cum solennitate petiri sed illae per hanc contingunt.

g ¶ *Properantibus extremum.* id est, petatur, vel aperiatur via petendi aliàs, *extremum*, id est, ad bonor. possef. excutrit. & dic, *properantium*, id est, properantes ante cursum anni. i. dicere si primus repudiet ante finem temporis finiendi sequens autem nolit statim sibi computari tempus (id finito tempore primi, ac si non repudiasset, non poterit hoc facere: sed statim incipit currere, vt *hic, & Instit. end. §. fin. & ff. de succ. edic. l. 1. quibus.* & arga. ad hoc *ff. de acquir. her. l. si quis heres sic scripsit.* Item arga. ad hoc *ff. ad leg. Iul. de adulte. l. ff. mariton. §. si neguerit.* & *l. quinquennium.* Vel expone secundò, si intra alienam vicem: id est, si intra tempora primi petat socidur, cuiusbi praedicatur: vt *ff. de hon. lib. l. si filius. qui patri. §. cum filius.* & *ff. de inoffic. testa. l. filio §. contra.*

praeindicat illi hoc dicit secundum SALV. Vel sic: *Sicut exclusa est verborum inanitas solennitas per titulum supra de formulis, & per l. praecedentem: sic excluditur quòd non sit necessaria petitio bonorū possessionis decernendae a iudice: sed sufficit simplex agnitio coram quocunque iudice facta intra tempora à iure veteri praefixa: quae tempora currunt secundò statim, cum excluditur primus: & agnitio secundi intra tempus primi nondum exclusi, nam vocat primo, nec sibi ipsi. h. d. secundum annum litterarum.* ALEX.

IX. *Idem A. ad populum* a.

VT verborum inanium excludimus d capiones e: ita hoc obseruari decernimus, vt apud quēlibet iudicē vel etiam apud duumuiros a, qualiscunque estatio f amplectendæ hereditatis ostendatur, statutis prisco iure temporibus coarctida: eo addito, vt etiam si intra alienam vicem, id est, prioris gradus properantius exeratur g: nihilominus tamen efficaciam patem, quasi suis lit vta curticulis h, consequatur. Dat. Kalend. Febr. Laodiceæ 8.

a Per lapsum tempor. & per repudiationē. *dolo.*

b Vide Rancheisum, *c. 1. ff. de.*

QVANDO NON PETENTIVM PARTES potentibus accrescant.

TITVLVS X.

EX pluribus eiusdem iuris, & gradus, quibus eiusdem generis bonor. possessio deferitur, si qui intra id tempus quod dictis is superiore, nō petuit, vel admittēdi bonorum possessionem, in hoc sibi dotes portionem extrā adscrifere his solis, qui bonorum possessionem petierunt, vel admittendae, si si defuncto insuper plures sint liberi non habentes sui legitimum, vel iuris emancipati, tuo ex eis non petire bon. possessionem, vnde liberi certerit, qui petierunt, tantò sure accrescit illius portio, exemplo iuris ciuilis. Et omnetere in Constitutione hanc sit ab eo petere intra idtempus. CYA.

In successionibus non petitium portiones accrescunt petentibus, hoc dicit. SALV. Vel sic: *Quando pluribus est debita bonorum possessio: & aliter acceptat, aliter vera repudiat lapsu, vel repudiatione excludit: portio exclusi accrescit eis qui acceptauit, si ille qui de iure praetorio à parte ceto sua erat exclusus, non poterat de iure ciuili succedere, & sic per aliam viam partienem aliam consequi. h. d.* ALEX.

1. *Imp.* GORDIANVS A. *Aurelianus* a.

VOtiens b pluribus liberis, cessāte legitima successione bonorū possessio defertur: beneficium edicti patri, vel alicui alteri de patrona linea succedere potest, & nolle de iure praetorio admitti per vnde liberi: ipse sibi ex alio capite tanquam agnatus succederet, ceteris exclusis: vt *ff. de suc. ab. l. 1. §. sed videndum.* Ita tamen, si ceteri essent in remuneratione gradibus c, quam ipse, & nullus alius est in eo capite, vnde ille est exclusus. nam qui erant in eodem capite, tum excludunt, si accipiant ēm d eo capite, quo qui excluditur, nunquam admittunt: vt *Instit. de hered. qua ab intestat. §. admittendi.* & *ff. vnde cognati. l. legitima.* & *l. ultimi.* Et quod dicit, bonorum possessio. dicit. vnde cognati: nam vnde e liberi non dantur in bonis matrernis vt *Instit. de succ. cognat. in prine.* Nec obstat, quod dicit l. nō. 1. l. 2. competere vnde legitimi. sā prout vellent admittere ex senatusconsulto Orficiano, habēt vnde legitimi: prout cognati, habens vnde cognati: & secūdū hanc calum, & sequentem dic, cessante legitima successione: id est, in quibus cessa-

QVANDO NON petentium, &c.

Quia vnus ex his, quibus bonorum possessio deferitur, quandoque excludit a, & accrescit alterius dolo de hoc petit.

QVoties.] CAVS. Duobus fratribus emancipatis delata est bonorum possef. vnus petit, alius repudiat, vel tempore exclusus est, an portio sua alij accrescat, quaritur? Resp. quòd sic. vel sic: Si in bonis testatoris habentur quatuor liberorum, est vnde liberi deferatur bonor. possef., & duo petant, & duo repudient, an repudiantium portio accrescat petentibus, vel excludatur tempore, quaritur? Respon. quòd sic: ceteris agnatorum successione, quasi dicat, quòdiu fuat liberi, non habent locum agnati. vel posterij liberis petentibus maternam successionem.

i ¶ *Quoties.* Casus iste ponitur in libera, qui successionem materna linea, non poterat petitum vindicare: & sic nulla via amodò admittatur, accipiant alij, vel non. Et ideo dicit, cessante legitima successione, neque in i. lege xij. tabul.

a Nomen pro eo, qui excludit.

b Nomen pro eo, qui petit.

c Nomen pro eo, qui excludit.

d Nomen pro eo, qui excludit.

e Nomen pro eo, qui excludit.

480/C.IV.K.5-4, 1439-1440
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE BONORVM POSSESSIONE secundùm tabulas.

TITVLVS XI.

Donec causa falsò per appellationem disputatur, bonorum possessio agnosci non potest. h. d. BALD. & SALYC. Vel sic. *Pendente lite super verbis testamenti, & per consequens stante dubio, an habeat locum bonorum possessio secundùm tabulas, non potest peti bonorum possessio ab successore.* ALEX.

1. Imp. ALEXAND. A. Vitali.

PEndente appellatione [d] à sententia, qua falsum [e] testamentum pronunciatum est, incerto [f] adhuc an defunctus intestatus decesserit: proximitatis nomine bonorum possessioni [g] locus non est. Dat. III. Kal. Maij, Ma-

nè [h] nè perfriù accrescere [i], in dubiò non venit. Dat. Id. Ianuar. Peregrino, & Æmiliano Cons.

Pbi testamentum in scriptis conditum est, habet locum de illa bon. possessio secundùm tab. Si autem testamentum sine conditum scriptis per nuncupationem, nõ habet locum bonorum possessio secundùm nuncupationem, seu bonorum possessio secundùm tab. vtrius h. d. tex. cum glo. ALEX.

1. Imp. GORDIAN. A. Cornelio.

BOnorum quidem possessionem ex edicto prætoris, non nisi secundùm eas tabulas, quæ septé testium signis [a] signatæ sunt, peti posse, in dubium non venit. Verùm è eundem numerum adhibitis sint scriptis testamento condito, docuit potest [b]

480/C.IV.K.5-4, 1441-1442
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

factum & sic per septem. Sed primum probare parum prodest: quia adhuc non dubitur propter talem probationem secundùm tabulas sed retardatur aditio ab intestato: vt §. l. prox. Accvrs.
a ¶ *Nuncupationem.* quæ etiam dici potest visibilis secundùm tab.
b ¶ *Bonorum possessionem.* secundùm tabulas.

mit facere, vt quis desinat esse heres. Vel sic: aliquis fecit testamentum, nulla facta mentione eius, qui fuit in ventre vxoris suæ, qui tandem natus est testamentum rumpit, si nomine illius petita sit bono. pos. quod nihil est.
h ¶ *Neque heres.* sed & heres institutus committente alio edictum potest petere: vt ff. eo. l. si post mortem. in fi.
i ¶ *Nominatim.* Nã nominatim & olim, & hodie potest exheredari: licet olim aliter posset exheredari posthumus: [illegible] inter cæteros: hodie autem inter eos nulla est differentia: vt Insti. de exhere. lib. §. j. & ij. & iij. & [illegible] de lib. præter. l. §. §. Item not. hic, quòd neque institutus, neque exheredatus habet contra tabulas: vt hic, & ff. eo. l. j. si modò ritè est exheredatus, & porrò, & ab omni gradu: alias si ab vno, contra sequentem petet bono. poss. non accipientem primo gradu: vt ff. eo. l. non putauit. §. j. & ij. & de liberis, & posthu. l. & si peperit. idem in præterito, quãdo pro exheredatione habetur præteritio: vt Insti. de exhereda. libe. §. mater. & ideò dicit lex non habere locum contra tabulas in testamentis fœminarum: vt ff. eo. l. illud. §. ad testamenta.
k ¶ *Rumpitur.* de iure ciuili, sed de iure prætorio dic. i. rumpetur quantum ad contra tabulas.
l ¶ *Petita est.* Sed qualiter potest dari contra tabulas, cùm sit nullum: vt §. l. proxi. & ff. de iniusto, rupto test. l. j. & quod nullum est, rumpi non potest: vt ff. de iniusto rupto testa. l. nam & si sub conditione? Respon.[a] licèt sit rescissum iure ciuili, æquitate tamẽ prætoria est aliquid: vnde infirmatur eo iure, quo subsistere fingitur: hac etiam ratione suus præteritus potest dicere nullum, & petere cõtra tabulas diuersis respectibus: vt §. de lib. præt. l. §. [illegible] in fi.
m ¶ *Secundum tabulas.* quæ datur extraneo instituto. nam hic nõ habebit. ¶ Sed nónne secundùm tabulas & cõtra tabulas simul haberi locũ possunt: vt ff. de leg. præstan. l. is, qui. §. sed si scriptus, quę est cõtrà? Resp. ibi non dicitur, quòd heres scriptus petierit bon. possessionem secundùm tab. hoc enim facere non posset: sed dicit, quòd adiuit hereditatem: quod de iure ciuili est intelligendum: simul ergo locum non habent. ¶ Arg. contra ff. de bon. poss. l. sed cum patronus. Sed ibi eodem modo respondeti potest. Sed litera aliquantulum repugnat: vnde potest dici aliud in contra tabulas, quæ datur patrono: & est ratio: quia non rumpit totum testamentum, vt ea, quæ datur liberis: vt dicam §. tit. 1. l. 1. in fin. gloss.
¶ Item est contrarium huic l. §. de iur. deli. l. prout. Solu. vt ibi.

DE BONORVM possessione, &c.
Quia prætereuntur quidamque liberi à parentibus: ideò de hoc dicit. Sed quare hic titulus ponitur post præcedentem, cum in Digestis sit contrà? Respon. hic considerauit dignitatem. Est enim dignior secundùm tabul. quæ datur ex voluntate, quàm contra tabul. quæ datur contra volunt. memor. ff. de bon. possess. l. si cum patrono. sed in ff. considerauit ordinem decernendarum cause forsitã: prius enim ibi patit contra tab. & nisi constet eam peti non posse, non potest peti secundum tabul. vt ff. de secũd. tab. l. j. §. expectãdi. & ff. eod. l. illud §. fin.

[L]iberi. Casvs. Fecit aliquis testamentum, instituit extraneum heredẽ, liberis suis præteritis: parentibus reliquit legata: vni liberorum data est bo. possess. contra tab. quæritur, an legata debeantur? Respon. quòd sic, parentibus. Vel sic: Si extraneo herede instituto, alicui præterito, vel exheredato delata sit bon. possess. contra tabul. an legata aliis personis relicta debeantur, quàm coniunctis, quæritur? Respond. quòd non: quod hodie verum non est: vt §. de lib. præt. vel exhere. auth. ex causa. quæ est contrà. Sed hoc per illud corrigitur.
c ¶ *Liberi.* s. præteriti.
d ¶ *Admissa.* id est, petita & habita.
e ¶ *Et liberis.* Et[a] quibusdam aliis personis: vt ff. eo. l. j. & ij. & l. vtilis. §. fin. & ff. de vsufr. l. si extraneo. in prin. quæ sunt contrà.
¶ Et not. quòd lex ista non videtur hodie habere locum[b], nam irritato testamento quo ad institutionem, cætera manent firma: vt §. de lib. præt. vel exhere. auth. ex causa. Item contrà, §. de fideicom. l. quidam. Sol. vt ibi.
Addit io. Dic quòd ibi erant relicta legata ab emancipato præterito: hic ab instituto. Bart. Bald. Pavl. Alex. & Ias.
f ¶ *Legata.* s. relicta ab extraneo herede instituto.
g ¶ *Edictum* quod est, ff. de leg. præst. contra tab. bo. pos. pe. l. j.
[P]*Osthumo.* [k] Casvs. Si testator vxore prægnante relicta, neque instituit, neque expressè exheredauit posthumum: posthumo nato rumpitur testamentum ipso iure de iure ciuili: hoc est, absque conditione, seu bon. pos. per contra tab. hoc in prima. Secundò dicit, quòd si tutor petat bo. pos. contra tab. & sic quasi huic iuri, seu priuilegio iuris ciuilis velit renunciare: vt hac via, non prima, irritet testamentum de iure prætorio: propter quod prætorio iure tenet testamentum, & prætorio irritari potest: quia sicut prætor non potuit facere heredem: ita non potest ...

iure ciuili testamentum factum videri: ac secundùm nuncupationem [a] bonorum possessionem [b] † deferri, explorati iuris est. PP. XII. Kal. Martij, Attico, & Prætextato Coss.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA tabulas, quam prætor liberis pollicetur.

Titvlvs XII.

[B]Onorum possessio contra tabulas parentis virilis sexus & per virilem sexum cognatione iunctis datur præteritis liberis naturalibus suis, & emancipatis, nec in adoptionem datis, & posthumis natis, qui sui futuri erant, & adoptiuis non emancipatis, rescindendarum earum tabularum causa, l. 1. ff. de leg. pr. l. vt liberis. §. de collat. *Et liberi præteriti dicuntur, qui silentio prætermissi sunt à patre, atque neglecti in testamento: id est, neque heredes instituti, neque, vt oportet, exheredati: vt apud Festum præteriti senatores sunt, qui sunt neglecti à censoribus: quod erat ignominiosum & ipsa quoque præteritio patris ignominiosa est,* l. quidam. §. de fideic. *non minus quàm exheredatio, quam emendat querela inofficiosi testamenti: hanc bon. possessio contra tabulas, qua liberis emancipatis: quia non habent ius legitimũ, necessaria est: suis non necessaria, & non inutilis tamen. Quia enim si signatum sit testamentum in quo filius suus præteritus est, non minus quam VII. testium ciuium Romanorum signis, prætor patenti heredi scripto dare potest bon. possessionem secundum tabulas: ideò vt ei occurrat filius suus præteritus, non erit inutile eum admittere bon. possessionem contra tabulas. Hanc enim agnoscendo heredem scriptum præuenit, & impedit ne admittatur ad bon. possessionem secũd. tab.* l. 1. hoc tit. l. quod vulgo. ff. eod. *Est & alia differentia inter suos, & emancipatos, quòd petita bonor. possessione contra tab. sui nulla præstant legata,* l. 11. qui. ff. de leg. præst. l. pen. §. legata. ff. eo. tit. *emancipati præstent, exceptis edicto personis, & rescindat primo tamen secundas tabulas, sui vtrasque.* Cvjac.

Rupto testamento per bonorum possessionem contra tab. adhuc debentur legata relicta liberis, & parentibus, seu aliis coniunctis personis in edicto prætoris expressis. Alex. *post* Bald. & Salyc.

1 *Imp. Alex. Rufo.*

[L]iberi [c], contra tabulas parentum bonorũ possessione admissa [d], solis parentibus, & liberis [e] legata [f] præstare secundùm edictum [g] debent. PP. IIII. Idus Octobr. Maximo II. & Æliano Coss.

Natiuitate posthumi præteriti, testamentum rumpitur ipso iure: & nihilominus intentari potest bon. possessio contra tabu. quæ si petita fuerit, cessare facit bonorum possessionem secundùm tab. h. d. Bald. Sal. & Alex.

11. *Idem A. Claro.*

[P]Osthumo nato, qui neque heres [h] institutus à patre, neque nominatim [i] exheredatus est, testamentum rumpitur [k]. Et si contrà tabulas bonorum possessio infantis [*] nomine à tutore petita est [l]: secundùm tabulas [m] bonorum possessio locum habere non potest. Dat. Kalen. Mart. Iuliano II. & Crispino Coss.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur †.

Titvlvs XIII.

S*Vbijcit titulum* de bonorum possessione contra tabulas liberti, *non tam vt tractet de successione libertinorum, de qua satis primore loco dixit, & maximè tit. 4.* in Constitutione Græca, *quàm vt vel ex diuersitate titulorum tacitus ostendat differentiam esse inter bonorum possessionem contra tabul. patris, & bonor. possessionem contra tab. liberti: hac datur contra heredem scriptum: sicut querela inofficiosi testamenti: & ex his tantùm duabus causis in heredem scriptum est petitio hereditatis,* l. per seruum. ff. de pet. here. *illa datur contra lignum, contra testamentum. Hac in partem legibus datam verecundia patronali, partienda hereditatis liberti cum extraneo herede testamentario: aut ea omittenda in assem,* l. sed cum patrono. ff. de bonorum possess. l. si libertus præterito. ff. de bo. lib. *illa in assem. Constitutionem ... docent, hanc dari etiam ei, qui ex fideicommisso debitam libertatem soluit,* vt l. 3. §. j. ff. de suis, & leg. here. l. qui ex caus. ff. de bo. lib.

DE BONORVM POSSESSIONE, &c.

Occasione bonorum possessionis, quæ datur in bonis ingenuorum, ponit & de ea, quæ datur in bonis libertorum.

Liber.]

a Tutorius igitur dictio, ... similes quod sunt ... contrarietatis ... [illegible]
c Vide Socinũ regula 404. fallentia 10.
[*] al. infanti à tutore petitâ.
a Contrarium tenent omnes scribentes: quia vtroque casu est inualidũ.
† l. vtilem, & decernendum: non directum, vt notatur ad l. j. ff. si tabulæ testamenti extabunt.
† al. de bon. cont. tab. poss. liberti.

480/C.IV.K.5-4, 1443-1444
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ius.] CAEVS. Decessit quis filio, & filia relictis heredibus, quos rogauit, vt Titium manumitterent & manumiserunt. libertus ille decessit, & instituit extraneum heredem, nulla, patronis suis relicta portione legitima, quaeritur, vtrum possit petere bon. poss. contra tabul. si testamentum factũ est? Dicitur quòd sic, vel per contra tabulas nuncupatam, vel nuncupatiuam, quae est vetus bon. poss. l. testamentum est nuncupatiuum.

a ¶ Tacit. libertus minor centenario potest esse tacitare * patronum: si intestatus decedat, succedit liberi, si quos habet, quibus non extantibus admittitur patronus. At centenarius, vel maior si intestatus decedat, succedunt liberi, si quos habet illis deficientibus succedit patronus: qui si exhereder patronum instituto extraneo, expugnat patronus testamentum, olim in duodiam, hodie in tertiam: vt *Institut. de succ. lib. §. sed postea*. quod est speciale in hac contra tabulas, et pro ea parte tantùm expugnatur: nã in ea, quae datur liberis, seruatur quia in totum: vt *ff. de contra tabulas. l. si duobus §. idem emancipatus*, alias est *l. cum emancipatus*.

a Cito. vel diceret, praemium. Alex. & Iac.

b ¶ *Ex causa. ff. de bon. lib. l. qui ex causa.*

c ¶ *Propinq.* vt filii.

d ¶ *Parta.* olim duodie, hodie tertie.

e ¶ *Tempora*, fallunt e. dictum.

Patronus.] CAEVS. Certum est, quòd patrono competit bon. poss. contra tabul. liberi pro parte legitima: si autem postea accepit operas, vel meretrem pro operis, vel mastrix repellitur à bon. possess. contra tab. liberi.

b Momus, & diuinatis quomodo dilucidant.

f ¶ *Mamertius.* Mutus b distinguit cum casu: dominum semper: dum tamen non sit operae: vt *§ de verbor. signific. Iustor. dominum.*

g ¶ *Rhetis.* l. eractis.

h ¶ Operis. eruendis fabandi, secundum Azo. *ff. qui, & à quib. man. li. non l. fin. §. cui verbis*, vel fabandi, sc. eractis, prout plene hoc mea. *ff. l. de operis lib. §. fi. quia* & id hoc *ff. de libe. agno. l. si quis à lib. §. si quis*: immò ex sola impositione, quo ad conditionalitatem, secundum H. de Porta Ravennata.

VNDE LIBERI.

Dicit de bonorum possessione, quae ex testamento superiorum de his quae sunt ab intestato. Et non quod illis dicitur vnde liberi, quibus contra tabulas vt ff. si tab. testi. nullis es. l. 1. & rethe. vnde in bonis matris non dicitur vt ff. de suis & legit. l. fin.

Filius.] CAEVS. Decessit quis vel filius relictis tribus filiis emancipatis quaeritur, sub qua forma petitur bonorum possessio Vnde liberi succedentes? Respondetur quod omnes succedunt aequaliter.

i ¶ *Pro rata.* id est, vt illiam in solidum. vt *ff. si pars hereditatis. l. 9. & ff. de secund. tab. l. 1. §. pro quo.*

k ¶ *Heredes.* i. fuerit Fiscus, & loco heredum constituatur, cum Codex.

Etiam patronus, qui ex necessitate manumisit: si fuit à liberis praeteritus, habet bonorum possessionem contra tabulas, per quam auocat ab herede scripto legitimam portionem tantùm: à qua excludunt per operarum, & munerum exactionem. h. d. cum l. sequent. ALEX. post BALD. & SAL.

I. Imp. GORDIA. A. *Herculiano.*

Licet * ex causa b fideicommissi manumissus sit is, quem ex voluntate patris cũ soroce tua te manumisisse proponis c: tamen si extraneos scripsit heredes: praetor hereditatem facere non potuit, quam solas vocauit: vt *Institut. de succ. §. quos autem.*

l ¶ *Exclusis*, ex praetoris beneficio, nam iure ciuili xii. tabularum non cognoscebat emancipatos, nisi expellebat vt extraneos: vt *Institut. de bon. quae ab intestato. §. emancipati.*

Bonorum possessio Vnde liberi, filius agnoscentes pro rata facit heredes: & donec est locus successioni descendantium, nullus alius potest succedere: & quousque superest causa testati, cessat causa testati. h. d. cum l. sequen. ALEX.

I. Imp. DIOCLET. & MAX. AA. *Sarpedoni.*

Si abis tuis relictis tribus emancipatis filiis decesserit, hique bonorum possessionem Vnde liberi acceperint: pro rata i portione heredes k eos extitisse l, palam est. Dat. IV. Non. * Maximo II. & Aquilino Cons.

II. *Idem* AA. & CC. *Seruio.*

Ex testamento, vel ab intestato existente filio, vel nepote m suo herede, nemo * potest ab intestato * heres existere? Dat. III. Id. Mar. *ipsis* AA. & CC. Cons.

Si nepos hereditatem paternam repudiat: autem hereditatem, quae patri delata est, amissam non potest de iure ciuili, sed per bonorum possessionem Vnde liberi de iure praetoris. h. d. ALEX. *conuer.* BALD. & SALYC.

III. Imp. CONSTANTINUS A. *ad Leontium comitem* R. P. *Orientis.*

Qui q se patris post autum intestatum † defuncti negat * heredem: mortui sui patris indubitanter obtinet, quod hic dicit: vt *Institut. de exhered. lib. §. emancipatus.* Si quinque virunque in possessione: & nunc non admittitur vt suus: quia pretendit eum patri secundum Iu. vt *Institut. de bon. quae ab intest. §. sui*, nisi in duobus casibus: vt *§. de eundem subst. l. fin. & § ne l. simpliciter heredes & de suis. & legit. l. 1. §. filiumdum* *. ibi est vtrique casus: nec vt agnatus olim: quia inter agnatos non erat locus successioni edicti: vt *d. simpliciter*. Sed cum Iustinianus successionem locum habere in agnatis, videtur quod etiam fuit bon. possess. admittitur nepotem: *Institut. de leg. agn. suc. §. plaueba.* & si pontes filii emancipatum, nepotem in possessione retentum, videtur quod etiam

EX testamento.] CAEVS. Decessit quis: et succedit filius suus, vel nepos ex testamento, vel ab intestato: et vult succedere aliquis in vlteriori gradu: an quid potest? Respond. quòd non.

m ¶ *Nepos.* quem nemo petendit.

n ¶ *Nemo.* alias vlterior. Azo. qui non fit in eadem parentela, & equitate, vel suus potest admitti, vt proximpos et nepos filio: vt *Institut. de bon. quae ab intest. §. item filius.*

o ¶ *Ab intestato.* nisi in militis testamento, cui licet pro parte decedere testato, pro parte intestatus: *ff. de militis testam. l. fin. §. miles vnum.* idem etiam in alio quoque contingit ex poll. facto: vt *§. de inofficiosis. l. circa. & l. non. & §. §. filius.*

p ¶ *Rogsere.* nã fecit per testamentum: ita per fideum heredem quem filius reliquit: & facit *testamentum de successi. antiquam.*

Qui si.] CAEVS. Aliquis habebat filia emancipatum, & ex eo nepotem emancipatum: decessit primò auus ab intestatum: nepos heredem suì à patre reliquit: nec admittitur ad bonorum possessionem: quia non fit in eadem parentela: & fuit *Institut. de bon. quae ab intestato. §. item.*

q ¶ *Qui.* scilicet nepos.

r ¶ *Intestatum.* quae modis accidat, dicitur *Institut. de hered. quae ab intestato. §. item.*

s ¶ *Negat.* * scilicet repudiando fecit: & dicat, non sum heres, vel non adeo: vt *ad Trebel. l. §. fi. l. 1. & notat. l. de iur. & facti. ignor. l. 4.* Quindoque tamen potest, negat, pro, non dicit: vt *l. de pari. hered. l. §. pretio fin. in.* Ie ergo posset sui filium, nec nepotem in possessione sui hereditatis: vel etiam nepotem tantum fuisse emancipatum.

a Negat. vt ciuilis modis vt faciunt pro repudiare non dicuntur ius Gos.

t ¶ *Intestat.* id est in eadem parentela, nepotem tuum, nec filium non dicuntur ius Gos.

b Mutus. in quarto in successione, testamentaria, hoc in successione ab intestato. *h. d. l. Salyc. Alex. & Iac.*

480/C.IV.K.5-4, 1445-1446
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI

TITVLVS XV.

Secunda pars edicti vocat legitimos id est agnatos, vel cognatos, qui legitimi. S.C. Sunt Constitutionibus ad hereditatem vocantur, legum iuendarum causa: non adeundam necessaria. Tertia vocat cognatos, & necessarios, l. 1. & vlt. hoc tit. de secundo est l. 4. huius tit. Cuiac. de tertio. Cyiac.

Cognati per lineam transversalem, vt sunt consobrini sunt per lineam descendentium, vt sunt nepotes ex filia; succedunt cognatis tam transversalibus, quàm ascendentibus de iure prætorio per bonorum possessionem Vnde cognati. b. d. cum duabus l. sequent. Alex.

1. *Imp.* Alexand. A. *Vipio.*

Consobrinorum [f] tuorum intestatorum bona si ad prioris necessitudinis a neminem iure pertinuerint: tu qui eorum possessionem [h] agnouisti, persequi [i] non prohiberis. Dat. III. Id. Aug. Iuliano II. & Crispino Coss.

Ad hereditatem nati ex consobrina, non pertinetur sine bonorum possessione de iure prætorio. Sal.

II. *Imp.* Diocles. & Maxim. A.A. *Zenon.* [k]

Cum propior [l] * sobrinus, id est, natum à consobrina ad huiusmodi beneficiu [d] pertuenerit *. Dat. VIII. Idus April. Limenio, & Catulino Coss.

teni suscipere facultates * non potest [b]; maximè emancipatus nisi per bonorũ [c] possessionem

contracta fiducia, nihil habet tunc pater: vt *Instit. de leg. ag. suc. §. fin.* si contracta fiducia, aut fecit testamentum, aut non. primò casu si exheredasse patrem, habet querelam: si præterit, habet contra tabulas: vt *ff. de inoff. testam. l. mater & l. nam & §. & l. filio. §. contra.* Si autem non fecit testamentum, cùm alius non

præcedat patrem: pater habebit bonorum possessionem vnde legitimi: vt *Institut. de leg. ag. successi. §. fin.* Sed certè & si habeat vnde parentes, vel vnde liberi vitiemur non est absurdum. & facit ad legem illam *T. §. vt ab hered. §. adsti. l. §. & §. de bon. lib. l. §. ex parente. §. fin. & T. de inoff. testamento. l. §. quo filium §. 1.*

b ¶ *Non potest.* scilicet de iure ciuili.

c ¶ *Per bonorum.* id est, ex prætorium quia non de iure ciuili.

d ¶ *Beneficium.* id est, huiusmodi bona.

e ¶ *Prouenerit.* per vnde liberi: alij dicunt per vnde cognati, & vnde agnati.

VNDE LEGITIMI, & vnde cognati.

Legitimi sunt agnati, & etiam quidam cognati, qui in loco agnatorum sunt: vt sunt sororum. Item vterini: vt T. de leg. hered. §. penult. & fin. Item qui ex Officio. vel Tutelam administrauerunt: vt ff. eodem. l. 1. §. fin. & l. seq. Pleraque ergo dicit de illis, qua dicuntur liberis, dicit de illis, qua dicuntur agnatis, & certis de illis, qua dicuntur cognatis, sic enim est ordo: vt ff. de tab. testi. l. 3.

¶ al. Sororiat. *Instit.*

* In quibusdã eorum legitimi. *Cum propior sororis id est consobrina natum hominem nostrum defunctum pertinet. Nil. ad eum primum sororium.* Obstrius non solum his omnibus appellati patris sed etiam consobrinis, vel consobrinis mea filium contra dictum *l. consobrinorum de gradibus.*

a ¶ *Facultates.* id est, hereditatem.

¶ Hic autem quæritur, an filius filij emancipati concepti post emancipationem, sit agnatus aut quod ergo omnino: nam iura agnationis per emancipationem, eriam inter fratres sollantur: vt *T. de inoffic. test. l. fratres.* nisi per Anastasium: vt *T. de leg. nat. l. vlt.* ergo inter hunc nepotem & auum. Non obstat, si dicat, quòd consanguinitas est per matrimonium seruari: ergo est agnatus. fallit enim in suis cognatis: tamen negari non potest, quin ipse emancipatus nepos vocetur per vnde cognati: vt *Institut. de hered. qua ab intest. §. admonendi.* & lex expressim decidit quæstionem: vt *Institut. de succes. cog. §. nefaria.* & *Instit. de legit. hereditat. l. nonnullorum. §. cùm igitur.* secundùm

¶ Locus quæritur, an vnde liberi detur patri in bonis filii emancipati intestati mortuii? Respon. Pla. quòd sic, vel vnde parentes simpliciter nomine. quod stare non posse probo per locum [b] à partibus remotis. nam aut erat suus, aut emancipatus. si suus, aut habebat castrense, aut quasi castrense peculium, aut non. si habebat, & fecit testamentum: excludetur pater etiam exheredatus, vel præteritus: vt *T. de inoffic. testam. l. fin.* sed si non fecit testamentum, pater accipiat iure peculii [c]: vt *ff. de castrensi peculio. l. 9. §.* aut nec castrense, nec quasi castrense habeat, nec olim nec hodie potest testari: cum omnia sint patris: vt *T. de bo. qua lib. l. fin. §. filia autem familias.* cùm verò est emancipatus, & non

rebus humanis intestatum defunctum proponamus intelligis sine auxilio bonorum possessionis eius te successionẽ vindicare non posse [i]. Dat. VII. Kal. Iun. Laodiceæ, AA. Coss.

Nepotes ex eadem filia nati succedunt aut in virili per Vnde cognati. Salyc.

III. *Idem AA. & CC. Pelici.*

Nepotibus [m] aui materni pro virili portione [n], etiam iure honorario [o] successio defertur. Dat. Idib. Octob. Sirmij, CC. Coss.

Probatio debet esse de necessariis concludentibus. ad hoc allegatur, secundum Bal. & Sal. Vel sic: *Ad probandum quem esse heredem defuncti, non sufficit probare quòd possideat bona hereditaria ipsius defuncti.* Alex.

IIII. *Idem AA. Syriæ.*

¶ *Consobrinorum.* Calvs. Decessit filius sororis matris meæ, & volo adipisci bona sua, quæritur, an possim? Dicitur quòd si nemo sit ex proximior, possum ei succedere per bo. possess. vnde cognati. vel sic filii duarum sororum sunt consobrini: si ergo vnus decedat ab intestato, an alius ei possit succedere per bon. poss. vnde cognati, quæritur? Respon. quòd sic, si nullus sit proximior: sed è agnatui bo. poss. petuit decedo se velle esse bo. possessor eam per possessorem peti, vt *ff. de possess. petit. l.*

¶ *Consobrinorum.* consobrini dicuntur ex duabus sororibus nati: vt *Instit. de gradibus. §. quarto gradu.*

g ¶ *Necessariorum.* id est, cognationis: vt *ff. de iustit. & iure. l. fin.*

h ¶ *Eorum possessionem.* per vnde cognati.

i ¶ *Persequi.* vel per bonorum possessorium hered. petit. vt *ff. de bonorum possession. l.*). & 4. vel vindicando res singulas, cùm fit diminutio per agnitionem: vt *hic, & ff. de bonorum possess. l.*).

¶ *Cum propior.* Calvs. Quidam decessit de filiis consobrinæ meæ nullo condito testamento. Dicitur quòd ego ei succedere possum per bonor. possess. & dicti sunt consobrini filij duarum sororum: propiores sobrini, filij consobrinorum.

k ¶ *Cùm propior.* id est, in quinto gradu à consobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. *sic dicitur vt Instit. de gradibus §. quinto & §. sexto.*

l ¶ *Non posse.* cùm non sit tibi agnatus.

¶ Nepotibus. Calvs. De prædictis nepotibus ex filia quæritur qualiter succedant suo fauo materno? Resp. quòd pro virili portione, & iure prætorio, si sint ex eadem filia.

m ¶ *Nepotibus.* ex vna filia: si autem ex duabus essent, succederent in stirpem: vt *Instit. de hered. qua ab intestat. §. cùm autem.*

n ¶ *Portione.* dic de iure honorario, si licet per bonorum possessionem vnde cognati. nam vnde liberi sit non datur: vt *T. de suis, & legitim. hered. l. fin.* & quæ sit ratio, dic vt ibi no.

o ¶ *Honorario.* consultò constitutionibus: cum deminutione tamen tertiæ partis quandoque: vt *Instit. de hereditat. qua ab intestato. §. sitem vacuatas, & T. de collat. l. illam.* Sed hodie contra: vt *in authen. de portio.*

Non

480/C.IV.K.5-4, 1447-1448
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NOn hoc.] CARVS. Si mihi delata est bonorum possessio ex aliqua causa, & tam tenue animo deliberandi: an eam vindicare agnoscam, quantum ad Rem quod attinet. Quid si eam agnoscam ratione sine eo parali apprehensione: an mihi sufficiat, quaeritur? Dicitur quod sic.

NOn hoc [a], an tenuerit [b] quis res hereditarias, nec ne [c], sine voluntate acquirendae sibi hereditatis, quaerendae est: sed an admiserit [d] hereditatem, vel bonorum possessionem. Dat. XI. Kalend. Ianuar. Sirmij, CC. Cons.

Extra cognationem non potest succedere nisi de iure praetoris per bonorum possessionem, quam ne tres omnino agnoscere compellitur.

ALEXAND. *concord.* BALD. & SALYC.

CERtum quidem est cognationis iure citra adsellionem bonorum possessionis nominem posse succedere [e]: defunctis [f] verò cognati [g] succedere nolentes, bonorum possessionem [h] petere non vigentur [i]. Dat. XII. Kalend. Mart. Sirmij, CC. Cons.

DE SVCCESSORIO EDICTO. TITVLVS XVI.

QVarta pars edicti, quod successorium ad ipsum dicitur, dat successionem inter liberos, & inter agnatos: ad est in iure liberorum, & in iure agnatorum: ut ipsi ex liberis, vel cognati qui proximum gradum obtinent, vel repudiant successionem non transmittunt ad subsequentem gradum. Successio est transmissio ad ipsos non eo gradum. Graecè interdum... In iure autem suorum, vel in iure legitimorum, non est successio, non est locus hac edicto, nisi in iure legitimorum, ut L. I. de bon. lib. & est ut hac in re separantur sui à legitimis. Nam sui heredes existit, nec desinunt esse sui heredes: non possunt quasi non abstare sequentibus gradibus. Legitimi non ita: sed fiunt extraneis. Si igitur non adierint, non mali dicitur eos non abstare sequentibus: sic sui fiunt extraneis. Ab quod proximiores fuerint defuncto heredibus, tertiae: in hac quidem genere successionis, de qua est hic tractatus, duo agnationis gradus sunt: ut in iure, parte secundus gradus liberorum, vel cognationis, & hoc etiam agnationis primo. Aliud est genus successionis, ipsa gradus unitatis secundi: ut gradus secundus dicuntur sororum, vel secundus gradus. Vide de gradibus, ipsum Vide liberi, & tertius: Vide cognati fraterni. Quod si non tantum in diversis personis, parte non permittitur liberis, secundum legitimi non permittitur secundum cognati, ut sororibus, vel repudiantibus, vocantur consanguinei, L. 1. ff. de legitim. si autem in una, eademque persona parte omissa ab aliquo, vel repudiata bona possit vel in hoc, eadem pedibus occupant possit tamquam possidentem, Vide agnationis est hic omissa. Vide agnationis, L. in pon. ff. unde leg. L. 1. & sed videndum. ff. de suc. ed. Dum quo genere eleon fuit ipsi succedere possit, ultimus ibi. ead. ff. de bon. genere successionis non est hic sed in Papinian. Quis ordo in bon. possess. Gradus quinque liberorum accipiuntur, per gradum cognationis, & per gradibus unitatis, vel successionis, vel L. 1. ff. ad L. 1. ff. si tab. appell. mal. ex. qui & parens adoptatus, & capite & adoptatus diximus. CYIAC.

Ex ipso primo vel proximo in ordine, administrare possunt: sin gradu, tunc recipiat BALD. & SAL. *Vel ipso. Si proximo in ordine non agnoscunt bona possit administrari, & quasi per successionem edictum.* SALYC.

1. ALEXANDER A. *Iulianus* †.

SI mater tua propter furorem suum patrui tui [k] bonorum possessionem [l] admisit, ex edicto praetoris, quod ad bonorum possessionem [m] pertinet, ad omnem gradum datur agnatis, & cognatis bonorum possessionem usque ad 7. agnatos, & usque ad VII. [n] cognatos, & quibusdam personis de suprema et [o] Institut. de successione ab intestato. L. 1. & hac autem. 1. ¶ Secundum quod [p] suae bonorum possessionem? Et dic quod hodie suae sex ordinariae, septima extraordinaria [q], quae datur quoties ex novis legibus datur hereditas ex testamento, vel ab intestato: dicitur extraordinaria, quia non habet ordinem suum: sed ab intestato vel Institut. ex L. decima. tabulis ex eil, in fin. § 3. Septima [r] ab intestato suorum tam, tam quam [s] ex iure tabulae, flamenos quatenus ab intestato. Ex testamento secundum tabulas, & contra tabulas, quae [t] dicitur ex testamentorum quia ratum fecit dictum tabulae (mundi) contra tabulas sed obstipatio non habet locum, nisi facto testamento vel Institut. ad. §. sunt autem. Quarum? ab intestatorum? Vnde liberi, & Vnde agnati, & Vnde cognati, de quibus duabus dicta hic titulus, hoc legis fab eo posita de cognatis dicunt: Iura Vnde vir, & vxor: sed alim alia plures manet inferior vt habet lib. de Institut. ad L. & eiusdem de testamentis, usque ad 6. septima. Praeter hos [u] Fratres etiam hodie, non [x] non tribuuntur in proprietate: sed in possessione tantum: ratione Carbonianus, & quae datur vetus: de quibus dicit §. de Carbonianus L. 1. hoc quae datur gratia quoque de Iuris vel §. de insuffectum. L. Papinian. §. 1. & Lex senat. tollam. L. §. 3. ¶ Tertio non an tot fabulae bonorum possessiones per omnia iura, quod dicunt: sed est falsum, nisi in duobus. Dic ergo quod eundem locum omnes hodie, quem olim. 1. Nam secundis tabulas nec olim, nec hodie est necessaria: eiusdem datur scripto peritio hereditatem, & possit adire de iure civili, nisi in tribus casibus. Primus est, *si domino testam. postliminio*, quando postliminio, qui exempt, discessit visio testatore. Secundus, *Iulia quibus modo testam. instit.* §. *non tamen*. vbi capitis deminutione testamentum fuit infirmatum: sed tempore mortis inquirit se in iis. Tertius, *ff. de fideicom. tabul. L. q. ff. sub conditione*. vbi etiam pendente conditione potest bon. possel. In his tribus etiam hodie est necessaria 2. Contra tabulas autem, sicut olim fuit necessaria sic & hodie [x]: & eiusdem datur petitione, quae habet ff. contra tab. L. 1. p. Vnde liberi, fuit olim necessaria emancipatio vt *Vnde adoptatus adimentum possel. postum. 1. emanci pacia.* sed hodie non est: vt in *mode de heredi. ab intestat. L. 1. eiusdem in 4.* Vnde legitimi, nec hodie, nec olim erat necessaria, cum ex leg. 12. tabularum succederent: vt Iustin. *de legit. agnat. successi. in prima.* 5. Vnde cognati, fuit olim necessaria vt *Tend. l. 9.* sed hodie non est vt in *eodem de bonis ad intestat. §. nullum.* 6. Vnde vir, & vxor, & hodie, & olim est necessaria vt *vnde vir, & vxor. l. 1.*

ADOTTO. Videas Aug. *Arc. Institut. de substitut. liberorum in princ.* qui potiri tri cadat, in quibus hodie est necessaria bonorum possessio. Et adverte: quia mulierum sexus, an quia de iure civili potest adire hereditatem, vel an de iure praetorio hoc per bon. possel. fuerit debeat: quia primo casu non licet vsque ad tertiam annos vt *L. licit. cum ab inc. §. de iure delibe.* Plusiores verò, si quidem est de liberis ad annum tantùm: si extraneus, solum ad trienni dim: vt *L. 1. §. 1. quis ordo in bon. possess. servatur.*

DE SVCCESSORIO EDICTO.

Quia in praedictis bonorum possessionibus: locus est successorio edicto, nunc de eo dicit. ¶ *Et mere, qui & quandoque est de capite in capite: vt deficiente capite liberorum, administrant agnati: & deficientibus agnatis, tunc cognati & vtrum vir & vxor: vt ff. de tabula tabulas. ead. tit. 1. §. quandoque de gradu in gradum, quando plures personae sunt in eodem capite: nam deficiente prima, administrat secundae: vt ff. eod. L. 1. §. quidam.* ¶ *Item nota quod his similes propter creditoris est indulsum ut diuge mora ei solvat ff. eod. L. 1. in pri. Sed videtur quod parum valet hoc auxilium legis creditoribus: hoc modo anni poterunt currere, antequam omnes liberi in infinitum habeant annum pro quolibet gradu: & agnati vsque ad decimum, & cognati ad septimum, & quidem habet creditor diu. Ergo hoc non nocuerunt, quod qui non habuit. Item dicit creditor contra tempora praemissa, quaequeres à creditoribus, an admittant, arg. ff. eod. L. 1. §. fini. Item si sit & aliquis ff. de curato bonis dat. L. 1.* ¶ *Item nota, quod in suis non erat locus successio decem vicibus, de gradu in gradum: vt ff. eod. L. 1. legitimis L. 1. §. Eiusdem & est nota, quod primus repudiavit, non potest: sed hodie possel. vnde ff. Iustin. locum successionis edictum: vt Iustin. de hered. quali. & diffe. §. fini. eadem ratione non de capite liberorum in agnatos olim. Item non in agnati habebat locum de gradu in gradum, per leg. 12. tabularum sed hodie fit vt Iustin. de leg. agnat. successi. §. plurebus.*

Si mater.] CARVS. Dicitur fuit bonorum possessio matri mea in bonis patris mei in furore constituta, non potest bon. possel. non agnatis de exclusa est, an ego, qui sum in septimo gradu petere possim qu. ad intuit Respon. quod fit, ex edicto successorio vnde cognati.

a ¶ Probatio ad conclusionem potest possibile: sed debet conclusione per ne. esse, vel possibile, v. Bal. bonis oral. & praejud. 3. pars 1. q. 10. Idem quod aliud esse esse: facile tamen. & sequentes b ¶ *Non tenuerit.* i. si possedit, etiam de facto. c ¶ *Quaerendum.* ¶ Nota ergo quod d non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse: quia plerumque abesse contingitur est, quem non esse intendem. Iceri apprehendit: ideo non sequitur, si apprehendit, ergo est heres: et quia est praedo & contra adire e potest, quam si nihil antiquitus f. *de acquir. hereditate 1. post heredit. in princ. & 1. petit pro hereditate. & 1. de iure rebiblio.* e Adire quia *ff. de petit. hereditatem etiam* mihi hereditatem accrescit. de Quod loquitur de commentitio antidotibus. f Successio agnationis, & cognationis ad dominum vel quae gradum tantum: hoc habet: vt habet quod filiabus vel alius, *ff. unde cognati.* g Iuris, vel ad ex. Secundo dictio hic. h Bonorum possessionem, & cognationis. i Cognati non intestati: sed defuncti, est genitrix cassus.

j ¶ *Non vigentur.* vt *ff. de don. post l. 1. §. 1. contin.* k *Bonorum poss. ff. 1. de iure delibe. 1. ex. nam.* l ¶ Et non hic mia. Primò vsque ad septimum gradum datur agnatis, & cognati bonorum possessionem usque ad 7. agnatos & usque ad VII. [m] cognatos, & quibusdam personis de suprema et *Institut. de successione ab intestato. L. 1. & hac autem.* 1. m ¶ Secundò quod [n] suae bonorum possessionem? Et dic quod hodie suae sex ordinariae, septima extraordinaria [o], quae datur quoties ex novis legibus datur hereditas ex testamento, vel ab intestato: dicitur extraordinaria, quia non habet ordinem suum: sed ab intestato vel Institut. ex L. decima. tabulis ex eil, in fin. § 3. Septima [p] ab intestato suorum tam, tam quam [q] ex iure tabulae, flamenos quatenus ab intestato. Ex testamento secundum tabulas, & contra tabulas, quae [r] dicitur ex testamentorum quia ratum fecit dictum tabulae (mundi) contra tabulas sed obstipatio non habet locum, nisi facto testamento vel Institut. ad. §. sunt autem. Quarum? ab intestatorum? Vnde liberi, & Vnde agnati, & Vnde cognati, de quibus duabus dicta hic titulus, hoc legis fab eo posita de cognatis dicunt: Iura Vnde vir, & vxor: sed alim alia plures manet inferior vt habet lib. de Institut. ad L. & eiusdem de testamentis, usque ad 6. septima. Praeter hos [s] Fratres etiam hodie, non [t] non tribuuntur in proprietate: sed in possessione tantum: ratione Carbonianus, & quae datur vetus: de quibus dicit §. de Carbonianus L. 1. hoc quae datur gratia quoque de Iuris vel §. de insuffectum. L. Papinian. §. 1. & Lex senat. tollam. L. §. 3. ¶ Tertio non an tot fabulae bonorum possessiones per omnia iura, quod dicunt: sed est falsum, nisi in duobus. Dic ergo quod eundem locum omnes hodie, quem olim. 1. Nam secundis tabulas nec olim, nec hodie est necessaria: eiusdem datur scripto peritio hereditatem, & possit adire de iure civili, nisi in tribus casibus.

Codex.

b Quidam ex praetorium, quaeque, bonorum possessionis.

c *Adoptio. possel. postum. 1. emanci pacia.* d *de bon. poss.*

e Successio ab intestato hodie in iure.

Z 2 3 a ¶ Non.

a ¶ *Non accepit.* idem si petiit per procuratorem, aliàs curatorem sibi in furore, vel etiam post furorem decessit, aeteqnàm ipsa mater tantisuere agnitionem, vel petitionem curatoris: vt *l. de curat. fur. l. vltim. §. penul.*
b ¶ *Eius.* matris.
c ¶ *Patrui magni.* qui est tibi cognatus sibi tamen dicitur mihi patruus magnus. nam qui est patruus matri meæ, est mihi magnus. & qui est ei nunculus, est mihi magnus. & sic econtrà ex parte patris: vt *ff. de gradib. l. iure civili, §. patruus.* secundum Isnid. Sed Pla. contrà. dicit enim impropriè hic patruum dici, eàm non fit agnatus.
d ¶ *Possessionem.* aliàs successionem vnde agnati.
e ¶ *Ex edicto.* successio. Est enim edictum successorii, quod prioribus non petentibus, sequentibus petentibus permittitur: & est in hac lege de capite in caput, & de gradu in gradum, vnde intelligo, quòd nè esse alij agnati, aliàs ipsi vsque ad decimũ pratterierunt gradum: vt *ff. eod. l. 15. quibus. & Instit. de bonor. quæ ad vnciam §. admonendi.*
¶ Sed videtur quòd hic non habeat locum successorium edictum: quia furiosis non fuit delata bonorum possessio: vt *ff. eo. l. 15. furiosi. & de bon. possess. delata infra.* ¶. Sed poteft dici, quòd erat hic delata ante furorem. 1. Vel melius secundùm Aaa. & ea facta fuisse mentis non accepit, deferuit sequentib. vt *l. de curat. furio. l. fin. §. pen.* & facit *l. qui admit. ad bon. possess. l. infantis. & l. de impub. & aliis subdit. l. emptor. & ff. de peti. hereditat. l. hereditatis petitio.*
S I autem.] Casvs. Mulier aliqua habebat filium, & ex eo nepotes duos, & duos fratres, quorum alter habebat filium: decessit mater, & filius, & frater, qui habebat filium: decesserunt nepotes: ad quorum successionem an admitti debeat filius fratris, qui est eis in quinto: an frater mulieris, qui est eis in quarto grado, quæritur? Respond. quòd admittitur frater. sed si non venit, vel venit, & venire non debet, vt ex testamento, cùm sit falsum: vel non ab intestato, cùm venire possit: admittitur filius fratris. Vel potest casum aliter ponere in glo. gror.
e ¶ *Si autem.* Pone e casum: Testa habuit nepotes ex filio mortuo, item fratrem, item nepotem f ex alio fratre mortuo: mortua Berta decedunt nepotes ex filio, ad quorum successionem si frater Bertæ veniat, qui est in quarto grado eis, non veniet filius alterius fratris, qui est eis in quinto: aliàs si non venit, vel venit, non vt debet, filius alterius fratris venit. Dic ergo: Si autem filius Bertæ.
g ¶ *Fratres.* Cuiportion praeiudicat autem qui sunt ei autem in secundo gradu: ergo fratri in quarto: ergo filio fratris in quinto.
h ¶ *Frater.* Lucius, qui est in secundo gradu ei.
i ¶ *De quorum.* illi duo nepotes vocabantur, vnus Titius, alter Seius.

a Edictum successorium quid sit. *f. ff. Succ. & ff. si mater fuerit emancipata patrem. &c.*

b Intuit non illo iure, nec de iure auth. *R. B. P. edict. & leg.*

c Filio, cuilibet truncum, seu commentum filiorum, qui debet addi. & sic casus est verus. leg. d Intestatis fratribus *leg.* & de matris aliorum.

k ¶ *Hereditatem.* nepotum prædictorum.
l ¶ *Commodo.* tu filius alterius fratris.
m ¶ *Familia.* Lucius.
n ¶ *Ad te.* filius alterius fratris auiæ, qui vocatur Sfronsiot, pone.
o ¶ *Ita.* i. Lucius frater auiæ, qui non potuit adire ex testamento, quod erat falsum.
p ¶ *Petiit.* quod potuit, nec enim heres scriptus fuisset frater auiæ, videtur renunciasse ab intestato successioni, cùm ignorasset testamentum non valere vt *ff. de inofficiosis. l. mater.* nisi ignorasset iur: vt *ff. si quid in fraud. pat. l. si pertinax. in princ. & de bon. lib. l. Paulus. §. 1. patroni. & ff. de peti. hered. l. legitimam.*
¶ Item nota quòd hos gradus fic computatur quidam: Isti duo nepotes fuit in gradu secundo, auia in tertio, frater auiæ in quarto, filius fratris auiæ in quinto, sed hoc Iure non possebitur in gradus, qui est inter duos nepotes, hic computatur non est. Alii dicerunt, quòd loquitur de nepote fratris, intelligo: idest, de filio filii fratris: sic fortè computando, duo nepotes, de quorum successione agitur, sunt auiæ in secundo, fratri auiæ in tertio, filio fratris auiæ in quarto: ergo nepotibus illius fratris in quinto: quod nihil est: quia omittitur gradus proximæ. hoc quia secundùm istam computationem, frater auiæ est in tertio: & litera dicit in quarto. Tuetgo q computa, quod illi nepotes sunt in primo gradu matri suæ, vel patri auiæ in secundo proximo, in tertio illo proximo, & fratri auiæ, in quarto: ergo illi nepotes in quinto vel patre suo. *de gradibus. §. primo. & §. secundo. & §. tertio. & §. quarto. & §. quarto.* Si quarto quare proximum numero? Respond. quia semper est eandem, & recurrendum ad personam, in qua vnum fuerunt: vt *ff. de gradi. l. similiter. prope principium.*

q Et hoc: & ita duo computationes reprobantur. & plures sic ita computatio

DE CARBONIANO EDICTO.

Titvlvs XVII.

POst edictum successorium, proponit aliud, quod Carbonianum dicitur: quod tamen in ordinatione edicti perpetui non separatur edictum successorium: sed edictum de bonorum possessione contra tabulas promissa liberis praetorio. l. 4. ff. eod. Nam & Carbonianum edictum possessionem restituit ad bonorum possessionem contra tabulas, & liberis extraneis parens, praeterito testamento patris, quibus ius conferuisset bonorum paternorum, alia hereditatem suam vocante, simul atque fuerat id, qui negaretur esse ex liberis defunctis, & ex eo edicto causa ignotis interim ea vsque ad pubertatem bonorum possessio contra tabulas, suaere puerilis aetatis, diuitis plerumque conuenerit fuerat, & bonorum in tempus pubertatis, ne de statu simul ac de bonis periclitarentur, antequàm sua tutela satis fiat, vt quasi ipsa praesumptione praesumpta pro ea possidenti bona, & alienare ex ea sine mora repetitione, & conuenire actione hereditatis, & ea conferre si forte frater emancipatus conuenerit. Deuenerat est, ex extraordinaria bon possessionem edictalis, & ordinaria. Nam ex edicto ipso Carboniano non deferebat: sed edicto id tantum comprehensum est, vt impubes ex decreto bonor. possessio detur, interquiescente omni adversus eum lite statu, & hereditatis paternæ, detur in suam tutelam venerit. Videtur Co. Carbo auctor edicti fuisse, quem legimus apud Valerium V. & VI. Pompei puerilis, & bonorum patris eius, de quibus controuersiam patiebatur, maximum defuncto, & praestitum fuisse, inter posito, vt opinor, decreto, cùm pratinam gerere, quo sit omnis differretur in tempus pubertatis: & inde cum decretum Carbonianum dicatur, l. 1. ff. de inf. ven. & cur. par. puto id, quod in re causa fuit interpositum, vulgo probatum, & transitum in edictum, & in ius commune fuisse. Edictum perire, vt dixi, ad bonor. possess contra tabulas, vel petitio subsequitur, eaque subsertit sed perrigitur etiam ad vnde liberi, & nonnumquam ad secundum tertium, & vt edito de parentelis, & hac bon. possess comparatur ad exemplis Carbonianii decreti, hoc est si mater vi, non propria quadam dicuit possessi nisi quatenus pupillari pubertate fuisse, nec pertinuit ius tributum. Edictum quoque loquitur tantum de controuersia, an pater sit inter liberos defuncti, quo quattio est de statu familiae sed perrigitur facultatis erit ad statum capitis vt l. 1. hoc tit. l. 1. §. sed & si quis ff. eod. Nam vt air, magis conseuendum est his, quibus maius periculum intentatur, & maius periculum est capitis, quàm familiae, & ita hereditas nec vsucumque, ab eis & ab omnibus pot), vt ait similiter ei maiorem pitum. Dirigere hoc edictum per edictum de custodiendo pupilli, si quo ex impraefi. attendit l. 1. huius tit. & l. 1. ff. de insp. ven. Cvlac.

Si filio impuberi monetur quasi filio flatuit, & hereditatis debet ex Carboniano edicto differri quasi in tempus pubertatis: & impubes praestitit cautione si non possidet, confirmatur possessor bonorum hereditatis: vel si possidet, eius possessio confirmatur. Si verò non satisfiat, eruent vna cum eo in possessione illi, qui contradicunt. Alexand. post Balduvm & Salycet.

Dictum est de bonorum possessionibus, quæ tribuunt ius in proprietate: nunc de his, quæ in possessione tenuerunt ff. ne vis fiat ei. l. pen. §. fin. & §. pen. & ff. eo. l. penul. & *dicitur Carbonianum à Carbone praetore* arg. Instit. de act. §. alia. in fine.

S I nihil.] Casvs. Decessit parentem. relicto filio impubere, nec institutio, nec exheredatione sui mouerunt quæstio fiatur: & quòd spurius sit, vel ex eius ex ancilla, ab agnatis solentibus venire ad successionem defuncti, nec a poss. bon. discedere velit impubes, antequam ad 14. ann. veniretur sit audiendus quaeritur: Dicitur quòd sic & erit in pacto ex Carbon. edicto. fraque matri satisfiet de rebus, bonis administrare tempore pubertatis, si apparet filium esse seruum: qui si satisfiare noluerint, agnati sui eam ipso in pos. eruent nulla ei pendente tempore impubertatis ei moratorium (se relicta sed ex bonis filiae interim alunt: & sic exponit in litera, quòd dicit vindicet, retinendi. Vel dic quòd non fuit in poss. bon. sed vindicat: & sic propri) pueritiae

480/C.IV.K.5-4, 1451-1452
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

positur vindicari filiori consumendo & dic quod decessit relicto filio impubere cuius hereditas ab aliquo possidetur impubes intentat petit. hered. quia in ea necesse habet plenè docere de iure fuit consultus ei, vt modò dixi ergo dicitur quod eciam possit, vbique ad tempus pubertatis: pratlita tamen satisfactione. Vel pone aliter casum: in glos.

a ¶ *Si ab*, loquitur Imperator matri pro filio impubere supplicanti. Et dic casum secundum In. quod impubes possidebat, & adversari eius proponebant petitionem hereditatis illi impubes dicebat fe heredem: illi replicabant eum furiosum. quantum est pro bonis, hoc non possunt: quia prematuritas, minus cibi petunt. nam quæstio seruiens in tempus pubertatis differtur: sic expectur *ff de collatio. l. 1. §. si impubes*, & quod dicit *vindicet*, scilicet retinendo. 2. Vel secundum alios dic casum, quod mater nomine filij agebat petitione hereditatis, alijs possidentibus: scilicet agnatis defunctilicili exspectabat eum seruum, Imperator ei consulsuit, vt petat istum possessionem ex hoc edicto, & non mutaret in petitorio: quia grane esset ei probare propter filii debilitatem, & adversarium potentiam. ¶ Sed hæc positioni est contra. *l. de eod. tit. l. 1. quia* ibi agit impubes, & necessaria status non differtur. Sed dic quod ibi expediebat ei non differri. 3. Vel hic possessorio, ibi petitorio. 3. Vel solue vt ibi.

b ¶ *filio*, vt quia ex ancilla, & filius eius seruus dicitur, vel pariter.

Et dic quod filius nec fuit institutus, nec exheredatus: quia tunc cessaret Carbonianum: vt *ff eod. l. cum fine*, & est ratio quia institutus habet secundum tabulas & exheredatus iaitè repellitur: vt *ff eod. l. 1. §. Pomponius*.

c ¶ *Quæstio*, in modum replicationis secundum primum 2. Vel exceptionis secundum alium.

d ¶ *Patris*, scilicet de matre, vel alterius lineæ feminæ: sic illis scilicet personis tantùm detur Carbonianum, quibus & contra tabulas potest dari vt *ff eod. l. 1. §. & generaliter & l. de bonis*, sed in bonis matris non datur contra tabulas: cùm præterita sua habeatur pro exheredatione: ergo nec Carbonianum.

e ¶ *Vindicet*, retinendo * secundum Ioan. 2. Vel propriè secundum Alber.

f ¶ *secundum formam*, quæ est vt satisfactio præcedat, vt fabricitt & tunc demùm detur, quando status, & rerum sit quæstio: si verò status incertus, non dicitur ex Carbonianum: vt *ff eod. tit. de bonis. §. 1.* sed ex constitutione dabatur *ff eod. l. 1. §. 4.* Item & de bonis tantùm, scilicet non de fructibus vt *ff eod. l. 1. §. quæ filium*.

g ¶ *Impleta*, de restitutio bonis, & apparuerit eum non filium vt *ff de cal. hæ. l. 1. §. amencipatur, & ff eo. l. si igitur. §. an autem*. Sed P. dicit eum cassere * de vendo arbitrio bonis vel ad * instar fructuarium vt *ff. eod. quæ mod. eo. l. 1. in prin.*

h ¶ *Non*, scilicet satisfactione.

i ¶ *Portionem*, vt quia non habebat in bonis paternis nisi portionem: cum fortè haberet fratres.

k ¶ *Ab omnibus*, & pupillo, & adversarius, etiam si fint extraneiet *ff eod. l. 1. §. 1.* scilicet non alienist: iudo sed vice satisfactionis erunt ibi: nisi in possessione vt *ff eo. l. de bonis. §. qui pupillo*. Si autem fint de liberis, hoc caucatur, hoc non, etiam in possessione: vt *ff eo. l. sed & si in prin.*

l ¶ *Differs*, hæc si puberi expediat: scilicet si expediat filiorum agitet *ff eod. l. 1. §. 1.* Item & ex quid differtur quæstio quo ad matrem? Resp. Pla non vt *ff eo. l. 1. §. fin.* nec tamen fiet præiudicium cauſæ filij, fine prædat matrem vt *ff. de lib. eo. l. fin.* fine vincat vt *ff eodem. l. 1. §. 3. mater*. Nec obst. *fin. ff eod.* quia sententia contra Codex.

2. *Idem AA. & CC. Flora.*

Si tibi * ac filio * tuo ab his, contra quos supplices, status motuitur quæstio *: perspicis præmaturè rerum, quas vetat de patris * successione filius tuus vindicat *, restitutionem postulari: cùm si in pupillari permanerat ætate, secundum formā * edicti Carboniani data bonorum possessione, satisdatione impleta §, tunc demùm in possessionem eum ossitui conueniat: vel hac * non oblata, portionem ¹ ab omnibus ², quam vindicat, possideri: seruitutis verò quæstionem in tempus pubertatis differri ¹. Dat. XII. Kal. Nouemb. Sirmij, CC. Cos.

a Vindicet impuberis id dicitur, quod petitor: propriè, quod heres, cui possidemus repetit.

b Dic quod ex ratione cuius debet in satisdatione ne compareat. *Non, & Sic.* Vbi satisdatio fieri cuiatur, debet de vno, ab omnibus. *l. eod. tit.*

VNDE VIR, ET VXOR.
TITVLVS XVIII.

Post edictum successorium, quo datur successio inter eos, qui ex parte Vnde liberi, vel Vnde cognati, vel etiam sociorum Carbonianum ex parte Vnde legitimi vocantur & post edictum Carbonianum, quod etiam his omnibus edicti partibus ejusdem ciuilibus, mixtis subiuncta ex parte edicti, quæ post cognatos proxime venit, & vocatur vocat ad coniugia inuicem hereditatem, quia ad hanc partem magis successionem, magis Carbonianum edictum aptari potest. Nam & plures in ea ordine perfinis non sunt, quam vir, & vxor, & ex eis vnus pupillus est. Et huic parti igitur locus est, si deficiant omnes superiores, & si nullum sit matrimonium, & si vxor in manu viri non fuerit. Nam qui est in manu viri, cum filia communibus maritis ab intestato succedit ex lege XII. tab. cum quibus filia, & sunt horum patri, vel ex prima parte Vnde liberi bona possessio deferetur. Et vel? Theo. & Valen. Lvisim. C. Theod. de leg. her. filios nolitis ex matrimonij proponimus. CVIAC.

Contentiis deficientibus, vir, & vxor ab intestato vocantur ex quarto capite edicti. Vel sic: *Deficientibus contentibus, vir, & vxor omnes succedit ex edicto filio euclusio.* SAL.

Vel sic: *Deficientib. agnatis omnibus, & cognatis, vir succedit vxori, & e contra, quia ex quarto capite edicti, per bonor. possessionē, qua Vnde vir, & vxor appellatur.* ALEX.

a Inducunt quod tale præiudicium, vt dic: non quod plenè præiudicium, vt Sic, Cyn. & hæc licet glos. sequatur hic.

Ex summaria cognitione peruenitur ad Carbonianum. BAL. Vel sic: *Bonorum possessio Carbonianum concedatur semipleno probantis ea, quæ in hac lege cōtinentur.* ALEX.

11. *Imp.* THEOD. *a* ARCAD. & HONOR. AAA. *ad Rufinum P.P.*

Carbonianum m * edictum, sub personis legitimis ex indubitato * matrimonio * custodito partu, & probata † legitima successione, defertur n: scilicet vt in possessione nouus ¶ heres constituatur, vsque ad pubertatis annos fine inquietudine rebus vtatur interdum alienis *. Dat. III. Kalend. Octob. Theodosiano A. III. & Habundantio Coss.

VNDE VIR, ET VXOR.
TITVLVS XVIII.

ADDITIO. Dicas scilicet ipse non satisfecit, & tunc non potest intentare actionem aut satisdedit: & tunc aut vult intentare dictam tanquam heres, & non potest: aut vult intentare tanquam bonorum possessor Carbonianus, & potest: vt *ff eo. l. pen. & l. 1. §. 1. in fine. qui § dicitur illum matrem*: vt dicit Bar. *hic*.

a ¶ *Theodosius*. In *Cod. Theod. lib. 4. tit. 5. l. vn.* hæc lex adscribitur Valentiniano, Theodosio, & Arcadio. Sed & Rufini nomen, qui sub his long. P. P. fuit, & Consilium ratio fuit, vt hæc potius probem. CVIAC.

Carbonianum. Cavis. Celebrato dicorio iaere ne, & vnorem eisem, significantir tibi vxor tua, quod ex te fuit pregnans: fecisti insiei vnirem, custodiri partum. decessistis tibi voluit succedere impubes: mortuus filio contentarisa, quod filius tuus non fit: nunquid si in pollhon mitti potest vsque ad ætatem pubertatis, audiendus est? Resp. quod sic, si partus fuerit custoditus & hæc probetur, & non plenariè cognoscetur: alioquin si plenè probaretur, haberetur pro institutio, & adiret hereditatem: vt *ff. eo. l. cum fine*. & interim alietur de bonis, non obstante quod dici possit: quia natus fuerit alienis bonis, disposita apparuit eum filium eum non esse. VVIAN.

ADDITIO. In C. Th. *lib. 4. tit. 5. l. vn.* hæc lex adscribitur Valentiniano, Theodosio & Arcadio. Sed & Rufini nomen, qui sub his long. P. P. fuit, & consilium ratio fuit, vt hæc potius probem. CVIAC.

m ¶ *Carbonianum*. i commodum edicti Carboniani. Et capias ita constructionem, Carbonianum edictum defertur: intelligo partem hoc dico custodito parta sub legitimis personis.

n ¶ *custodiretur*, custodiri ex parte dico natis.

o ¶ *Matrimonio*. Cmoto. Vel dic existente.

p ¶ *Defertur*. Cpatio & hæc dico, parta, &c.

q ¶ *Nouus*. Cpe adscripticé.

r ¶ *Alienis*. si parti eum non filium nec reperuntur sumptum: *ff. si mulier vxor nouum l. 1. §. interrogo & l. de suscipiendis, eo l. 1. par de suscipiendis. sic & ff. de peri. here. l. Barri. fuerit. §. sed & si quid. &c.*

480/C.IV.K.5-4, 1453-1454
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Mortuum.] Cauv. Si decedit vxor tua nec agnato, nec cognato relicto, ei succedit pet bo. pos. vide vir, & vxor, si non exclusio & emancipatio. Vivian.

a ¶ Et vxor. * scilicet si matrimonium est tempore mortis: vt hic, & Pand. l. 1. §. vt autem.

b ¶ Ab intestato. vt §. ea l. 1. in fin.

c ¶ Aliquo iure. quod est Pan. l. 1.

d ¶ Aliquo iure. Habita ratione constitutionis, & emendatione Imp. neque cuiusquam memineris in Sporin. & Spiff. ad eam tam allegant. l. 1. de bonis libert. Vide scripta Iul. 3. obser. c. 12. Cujac.

e ¶ Naturalis. legitima Italian. §. quod ex parte patris: naturalis vero ex vtroque parente: sed hoc fallit in casu. C. in socio liberalitatis imperialis, qui vxore excludit in illa liberalitate: vt §. sub imperiali facias sine hered. l. sub. 1.

e ¶ Exclusis. propter vxorem: hic. Item propter alios quosdã filios excludunt, de quibus dicitur §. de hered. decur. per totum circulum. vxor autem per illos non excludunt. ¶ Ergo non vxorem succedere aliis deficientibus. Item in alio casu vir succedit vxori sine eum filijs eiusdem emancipatis in similem vsum fructum: vt §. de bo. mat. l. 1. in princ. Item in tertio casu, de quo vide auth. praeterea, de quam hic lege.

f Praterea.] Dotem ex donatione propter nuptias vt in auth. vni. §. quoniam verò. col. vi. vade sumere hac ratione. vsque illuc, vbi fuit, &c. Item & in fine ab inde. imputabitur autem, &c. reliqua similiter, vt lucrat mater, & auia. §. quae verò legum. §. colle. vig. Nec obstat quod in d. auth. distinguat virum ab vxore: quia corrigitur in hoc per auth. vt fratrum §. 1. §. 1. colla. 1. x.

g ¶ Locuples. Quis dicitur locuples, vel inops: Resp. mera est l. 1. iuncta. vt §. de actione l. 1. nummis. vel Lactantius de ira Dei de vitiis. vel Fallit de fact. libert. §. sed nutrita. vel vernis indicatur quis locuples, vel non officio * indipendentis. & ex dos: vt arg. §. de epis. audit. & l. cum domuncula. Frigerione ad hic l. 1. n. VIII. d. Innocentio Nicomedi. x. C.C. Cos. l. vnic. e Duce vel in opinione dicitur Gilb. Nev. ad d. l. 1. in fin. in verbis, pauper, vbi dicit.

d Quiaiuvab & in aequitate Iocum habet. vide Matter. Valle tract. de dot. q. 18. n. 6.

h similis Glo. d. l. 1. 2. in verbis fabrum, cui adde quae scripsi Bonell. qu. 1. c. 1. e Pan. l. 1. in fin. §. fin. de vsufr. de reqd. hered. & de pupillaris. & ex dos: vt arg. §. de epis. audit. & l. cum domuncula. Frigerione ad hic l. 1. n. VIII. d. Innocentio Nicomedi. x. C.C. Cos. l. vnic. e Duce vel in opinione dicitur Gilb. Nev. ad d. l. 1. in fin. in verbis, pauper, vbi dicit.

d Quiaiuvab & in aequitate Iocum habet. vide Matter. Valle tract. de dot. q. 18. n. 6.

i ¶ Vna. sue testatus, sue intestatus decessit.

k ¶ Matrimonij. * qui vocabantur ad hereditatem patris vna cum nouerca.

l ¶ Non existentibus. quid si liberi non extant: sed ascendentes? Resp. idem obtinendum secundum Ill. Item quid & nullus neque ascendentium, neque descendentium? Resp. vocantur vxor, & virginum, exclusis transversalibus, secundum Ill. Sed l. contra Accvrs.

Bonorum possessione sit, & vxor, hoc non habet in ipsis, & ipsa, & ipsa, & ipsa

ADDITIO. Illud non videtur verum: quia presupponitur quòd inter ho. possess. possina sit locus collationi: quod est falsum: vt not. in l. emancipati. ℥. eo. Lanc. Dec.

Emancipatos.] Casus. Decessit paterfamil. habens quosdam filios, quos in vita emancipauit: quibus quædam concessit: an ea conferre debeant facto testamento, & eis heredibus institutis? Respond. quòd non: nisi hoc expressè testator.

a ¶ Emancipatos. idem si essent in potestate constituti.

b ¶ Scriptos. cum aliis in potestate constitutis.

c ¶ Ex eo. scilicet testamento.

d ¶ Obtinentes. liberos esse, si cùm possent ex testamento succedere, maluerunt ab intestato: ff. de colla. dot. l. filius emancipatus. circa princ.

e ¶ Non oportere. ¶ Not. non fieri collationem de iure antiquo, si testator quis decessit [a]: vt hic, & ℥. eod. l. filia dotem. & l. filiam. ¶ Sed contra ff. de inoffic. testa. l. si non mortis q. respons. vbi etiam ex testamento fit collatio. Solu. licet in primo respon. loqueretur quando testator decederet: in secundo tamen mutat casum: scilicet quando intestatus. Item hoc iure vetere: sed secus per auth. ex testamento, &c. quam hic lege.

a ¶ Hoc fiat. Quo solo casu hoc iure ex testamento locus est collationi. l. 7. hic. Quod ius etiam Iustin. probauit in l. vlt. supra communia vtriusque iud. At ex No. 18 etiam ex testamento offerri oportet, nisi nominatim id testator prohibuerit. CVIAC.

Ex testamento.] Casus. Ex testamento, & ab intestato cessat dotis, & aliorum datorum collatio, si pater hoc dixerit: non aliter. VIVIAN.

f ¶ Ex testamento. scilicet heredi & ab intestato, si non habes hic vt in corpore huius auth.

g ¶ Datorum. non simpliciter: sed ob causam, puta dotis, & donationis propter nuptias, & causa militiæ. Sed donatio [b] simplex non confertur sicut nec olim: vt ℥. eod. l. penult. nisi in tribus casibus. 1. Primus, cùm vni filio donauerit inter viuos: alteri ob causam vnde emergat inæqualitas, sit collatio: vt in d. l. ℥. eod. l. penult. 2. Secundus, quando pater hoc expressit: vt supra de inoffic. testam. l. si quando. §. & ff. de inoffic. test. l. si non mortis. in pr. ... Tertius, quando dedit ei vt filio, hoc vt habeat

a Quia tunc cessat dotis... [illegible] Paul. Iul. Alexand. & Ias.

b [illegible] ... Ias.

sui iure similis, & altera, pene eadem, quia emancipati, qui in bona patris concurrere volunt cum fratribus, qui in potestate manserunt, aut suorum heredum habere ... [illegible lines of the italic commentary in the middle column, continuing to:] ... pro suis datam: non patrui: sed inuicem: vt l. 1. §. si sit nepos. ff. de coll. do. l. 2. §. vlt. ff. de con. cum em. lib. CVIAC.

Vbi ex testamento cum effectu succeditur, collatio cessat. BALD. Vel sic: *Iure isto inter succedentes ex testamento, cessat collatio, nisi testator caueret de contrario.* SALYC. Vel sic: *Cum succedit emancipatus filius patri vnà cum filiis in potestate ex testamento patris: tunc non confert emancipatus bona sua, etiam quæ à patre sibi donata fuerunt.* ALEX.

1. Imp. ALEXAND. A. Demetriæ.

Emancipatos [a] liberos testamento heredes scriptos [b], & ex eo [c] successionem obtinentes [d], à patre donata fratribus conferre non oportere [e], si pater vt hoc fiat [a], supremis iudiciis non cauit, manifesti iuris est. PP. III. Id. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Hodie ex testamento non cessat collatio, nisi pater vetuit: ideò dotis, & aliorum datorum fit collatio. SALYC. Vel sic: *In casibus, in quibus olim erat facienda collatio inter succedentes ab intestato, facienda est etiam hodie, si succedatur ex testamento: nisi testator prohibuerit.* ALEX.

IN AVTHENT. DE trien. & semiss. §. illud quoque benè. colla. iij. constit. vj.

Ex testamento, [f] & ab intestato cessat dotis, & aliorum datorum [g] collatio: ita demùm si parens hoc designauit expressim: aliis, quæ de collatione dicta sunt, suum robur obtinentibus.

Dotis promissa, & non soluta fit collatio per modum liberandi à necessitate præstandi. hoc dicit. Vel de indemnitate cauendi, vt in glos. SALYC. Vel sic: *Dos promissa per patrem, & non soluta, confertur per filiam, faciendo fratres coheredes suos liberari à marito suo pro portionibus eorum.* ALEX.

11. Idem A. Primo.

Si pater intestatus decesserit relictis duobus filiis, & filia, cuius nomine dotem promiserat: portiones hereditatis æquæ [h] sunt, & dos nihilominùs ita conferenda est, vt pro portionibus [i]

h ¶ Æquæ. id est, æquales. ACCVRS.

i ¶ Pro portionibus. scilicet duabus, cùm duo sint fratres, & dotis obligatio inter heredes diuiditur: vt supra si cert. pet. l. 1.

in peculio profectitio [a]: vt infra eod. l. si donatione. Si verò in emancipatum esset collata, non conferetur [b] etiã iubente patre: quia tenuit à principio donatio: vt ℥. de inoff. do. l. pater. §. vlt. & hanc sententiam B. & Azo. & P. & Lot. & Baldus ... & pro eis etiã facit, quòd nouæ leges etiã determinantur per veteres: vt ff. de leg. & Senatuscons. l. non est nouum. & l. seq. Item quia huiusmodi simplices donationes capiunt vim effectum cùm morte confirmentur: ideòque habet locum Falcidia: vt infra ad leg. Falcid. l. pe. [c] in quibus non fit collatio: vt ℥. eod. l. à patre [d]. Sed huic respondet M. quòd non est relictum, licèt habeat vim relicti. Io. autem, & Pla. dicunt etiam donata simpliciter conferri, propter generalia verba huius authen. & arg. ff. de aleat. l. 3. §. 4. Item non distinguit hæc lex: ergo nec nos: vt ff. de Public. in rem act. l. de pretio. Item cùm dos, quæ de bonis patris discessit, ... [illegible] ... collat. de l. ... magis etiam donatio, quæ remansit in bonis, conferenda est: & secundùm hoc correcta est lex antiqua, quæ dicit simplicem donationem non conferri, nisi in casu: vt infra eod. l. pen.

ADDITIO. Tu dicas breuiter cum Dyn. hic (quem in hoc sequuntur omnes ferè scribentes) quòd aut donatio simplex sit filio emancipato, & illa confertur: vt ℥. eod. l. vt liberis. § fin. Aut sit filio in potestate: & ista non confertur regulariter. Ratio: quia illa donatio non valet in vita: sed assumit sibi vim post mortẽ, & habetur vt legatum, vel fideicommissum: vt l. in donationibus. ℥. ad legem Falcid. sed & legata, & fideicommissa nõ conferuntur: vt ℥. eod. l. à patre. ergo nec talis donatio. fallit in tribus casibus in princ. istius glo. enumeratis.

Si pater.] CASVS. Pro filia sua dotem promisisti: & antequam solueret, decessisti relictis duobus filiis, & filia: his ab intestato succedunt: si filia dotem conferat, fratres eius liberantur ab obligatione, quæ tenentur ex promissione patris, & ipsa soluet. VIVIAN.

a Dic quòd Glos. loquitur: quia tunc non est tractatum de collatione, sed de diuisione, quia tunc non exiuit patrimonium patris: vt in l. ... sup. ... Paul. Alexand. & Ias.

b Reprobatur per ... in l. ... Dy. Bar. & Paul. Alexand. & Ias.

c Tu l. ... allegare l. in donationibus. ... Ias.

d Debuit allegare l. si emancipati. ... Ias.

480/C.IV.K.5-4, 1457-1458
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eius.* soeneris.
b ¶ *Eius.* dotis.
c ¶ *Liberentur.* nam cùm petitur conferri dos, nec hoc fieri potest quia non habet eam, fatit eos liberari: vel cessit de indemnitate, quando solutus non est: vt *supra hic, & ff. de cel. dot. l. §. pen. & fa. mercis. l. §. filia. in principio.* sed si esset solutus, tantò minùs accipere: vt *infra eodem. l. dotis.*

Pallium.] CASTR. Dedisti dotem pro filia tua, & convenisti eam ea, quòd esset contenta de dote sua, nullo filio regressu in bonis tuis, vel fratrum refrenando: vt decedente an teneatur filia flare pacto, quaeritur? Respond. quòd non: sed succedit, & conferre dotem fratribus suis, qui erant in potestate tua. VIVIAN.

a ¶ *Pallium.* Vide scripta ad *l. 26. ff. de verborum obligat.* CYIAC.

d ¶ *Contenta.* fuliens, mulier.

e ¶ *Iuris auctoritate.* Hodie tamen rata est haec cõditio, si tertiando sit firmata, *c. quamvis. c. de pacts in 6. decret.* Probata est & illa consensio, de qua *lib. 2. fund. tit. 26. §. filia. ff. tit. 19.* CYIAC.

f ¶ *Improbatur.* quia est de futura successione: quòd fiat sit de succedendo, fiat de non succedendo, non valet: vt *l. de pacts, quod dotali. ff. l. fin. de insti. actam. l. si quando. §. ff. de fid. & legat. l. §.*

¶ Sed quid si iuraui? Respon. secundùm P. tenet. Sed tu dic contrà: vt *supra de leg. & constit. Iuris dubium. infra. de de nupt. authentic. quod iu.*

¶ Item quid si iuro vtore mea faciam pacti, vtor ea nati nõ succedant? Dicunt quidam, vt Pyrrh. valere, vt per l. Friderici Imperatoris, *Imperialem. §. fin. in tit. de probit. fun. adiuna. per Fridr.* Tu dic contrà: vt *supra de transactio. l. transactione matris.*

¶ Item opponitur, cùm valeat pactum, vt patet filio non succedat: vt *§. fi à pa. quæ fu. mor. l. §. fi vel parent.* quæ est ẽtrarquare non hic? Solu. non ita deberet pati filii hereditatem suam partis filio: vt *ff. de constit. stipulatu l. nam & §. 1.* Vel dic patet per pactum admittebatur: licitè si contracta fiducia emancipaterentur etiam per contrariam pactum repellitur: vt *infra de leg. ag. sui. §. fina. 2.* Vel verius ibi non vi pacti repellitur sed quia deliquit: accipiendo pretium emancipationis: vt *arg. supra de aqu. lib. l. §. quam.*

f ¶ *Conferre.* tam profectitiam, quam adventitiam sua: sed emancipatis profectitiam tantùm: vt *infra l. pater.*

Filia.] CASTR. Certum est quòd filia dotem debet conferre: ista illa dem ùm locum habet collatio, si succedat ab intestato, vel contra tab. sed numquid conferre debet cum fratribus, qui sunt in potestate, magis, quàm illis qui non sunt in potestate? Respond. quòd licitè illis qui sunt in potestate, conferre tam adventiciam, quàm profectitiam dotem: aliis tantùm profectitiam. VIVIAN.

g ¶ *Ab intestato.* sed quid si pro parte testamentum infirmatur? Dic quòd restat collatio, ac si esset in totum: vt *ff. de coll. do. l. pater filium.*

h ¶ *Vel contra tabulas.* Si hac est bona diuisio, ergo non succedit ab intestato, qui succedit per contra tabulas. Sed contrà *l. ex libertis. Sed dic,* de iure ciuili non succedit ab intestato sed iure praetorio sic. Vel dic, hic hoc solùm voluit diuidere, siue nullo facto testamento, & sic propriè sic aliquo facto: sed annihilato per cõtra tabulas, quod pro eodem est: sed in casu, qui venit per contra tabulas, non conferret si cõmisso ab altero edicto institutus admitatur per cõtra tabulas: & nihil habet plus quàm iure institutionis haberet. vt *ff. de collat. do. l. §. filia fuerit & de contra tab. l. §. filiis. & hoc consequens.*

i ¶ *Professitium.* quæ de bonis, vel rebus patris professitur. ACCVRS.

k ¶ *Adventitiam.* hoc, quod de adventitia dicitur, corrigitur *l. ad l. fin.* poena autem par huic legi corrigitur per *auth. l. ad Lex tetsandria.*

y ¶ *Adventitiam.* Idem *in l. 1. §. fi sub condit. ff. de coll. dotis.* sed hoc commentum est *in l. vlt. tit.* CYIAC.

l ¶ *Non sui.* vt nepotes ex filia, qui nunc sui sunt, nec emancipati: emancipati autem non cogruentur: vt *l. ad l. §. emancipati.* ergo, secundùm quosdam: sic dicunt hoc à cõpositoribus, additũ b. Vel dic quòd licet nullo modo conferant emancipati c: secundùm Py. Tu dic secundùm Ioan. & Azo. hic loqui de emancipatis, licèt inter se nõ conferant *vt d. §. emancipati.*

Dos.] CASTR. Pro filia dotem dedisti: durante matrimonio decessisti: quomodo fiet collatio, cùm non possit dos reperi constante matrimonio, nisi in casu, & vir bona sua diluendo, vel te sua male vortur? Respond. dotis exactio non competit tanto minus accipiet filia de hereditate, quantum in dote sua est. VIVIAN.

m ¶ *Petens contra iura.*

n ¶ *Tibi. filiæ.*

o ¶ *Patris.* subaudi, bonorum. ACCVRS.

p ¶ *Potuerit.* Sic ergo hac mulier totam dotem suo retinebit periculoquod tamè locum habet: scilicet quòd recipere suo periculo, siue pars, &c. ¶ Et hoc quòd in legato in diem, vel conditionali, secùs est: vt *ff. eodem. l. §. fi. ad pompei.*

Quod locum.] CASTR. Quod in Lidicitur, locum habet, siue vir sit solumodo, vel possit imputari mulieri quia dotem non exegit in casu l. quia licebat ei exigere, cùm erat sui iuris, & maior: vel si dotem dedisset mater patre consentiente & his cessantibus sufficiet conferre ab esse inanem. hac vera, cùm dos est parua: quia si magna, poterat iniuria patre exigi. hac vera, esti successio sit aurea. VIVIAN.

q ¶ *Quod locum.* hac authentic dicit in quatuor d casibus habere locum leg. Codicis. Primus, quando maritus est solumodo. Item secundus, quando maritus non est solumodo: sed mulieri potest imputari quare non egit, quando poterat: quia sui iuris, & aetatis legitimæ. Tertius, quando non consentiente parte potest agere: vt quia dos à matre, vel extraneo fuit data, vt ab auo materno: & de eius bonis, siue successione tractatur sed forte immò hic exigitur consensus. Quartus, cùm dos data esset simpla. Vel dic, duo sunt casus sed secundus diuiditur in quatuor.

r ¶ *Idonea.* aliter non: vt *ff. de col. dot. l. 1. §. cùm dos.*

s ¶ *Vergere.*

a Illa non vt notat. *Iof. & dotis.*

b Hac ad vatit: quia continet doum tantum. *Iof. & dotis.*

c Ita est falsa. *Iof.*

a ¶ *An pactum de hereditate amittenda reuocatur Socini regula 108. adde l. 1. supra de pact. ff. quod. de supra de in. offi.* An filia, quæ renuntiat bonis paternis, sit admittenda bonorum possessio? vide Gaudo. Tuqu. *decis. 223.*

b ¶ *Et hoc de iure canonico vbi non esset vitio in contractione: aliàs secus. Bar. P. Sal. adion. & Iof.*

c ¶ *Approbare* hac filiaria ch Imola: non enim delinquit parens emancipans, quia à filio pro emancipatione: arg. *l. vlt. ff. de verb. obligat. Cap. auth. ut. l. vel. ff. de emancipat. liber.*

d Dos data filiæ in quatuor casibus constante matrimonio.

480/C.IV.K.5-4, 1459-1460
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Vnquam.* In corpore authent. est, malè inchoatur vti sua Substantia. Azo.

b ¶ *Institutiones* quæ est *supra de iure dot. l. vbi. & Lex rubra.*

c ¶ *Locat* scilicet cuiquæ dotem. & *dic* clarius est, quando.

d ¶ *Matrimonio.* Ex. * assertum, alias in iudicio esse non poteſt b; vt *l. qui ingr. perfect. l. q.*

e ¶ *Et cum mater.* Intenta eadem poſtrmò vengeare vitio ad inopiam. nam nec patris conſortis exigitur, cùm non ſit prouſchtria: nec matris, cùm nec ſit in poteſtate: & cauſa, quia de matris ſucceſſione agitur: vt *in cor. in proc. & in fin. §. & ſuſpicit. ad l. vt liberi.*

f ¶ *Conſortiat agitat.* Sed quare ipſe pater non agitur? *l. de bon. quæ lib. l. fin. §. vbi autem,* quæ eſt contra? Solu. c hic corrigie, vel illa non negat Filio agendi poeſtatem: licet conſortiat patri. a. Vel hic ſpeciale, vt poſſit agere filia Fuore datis: vt arg. *§. filia. mater. l. i.* ACCVRS.

g ¶ *Ita cæſantibus.* ſcilicet quia non eſt ſolvendo, nec mulier poeſt cauſa abſorbi. ACCVRS.

h ¶ *Cum dotem* poeſt quartum caſum de ſecundo mendato.

i ¶ *Magnam.* magnam, vel parum inoſſiciſ ſecundam qualitatem perſonarum: arg. *§. de iure dot. l. ſine generali.* ACCVRS.

F *A dotem.*] CAVT. Filiam emancipatam conferre debet ea, quæ ante mortem patris acquiſiuit, & de illis deducitur ex alienum: quia poſtea quæ ſecundo conferre non debet. VIVIAN.

k ¶ *Bonum.* C. emancipationem.

l ¶ *Parentum.* Sciilicet & ante exiuitatem de bonis, vt quia cuicta *dicit §. de ſuſ. l. pater* filia, vel quia pater, idemque filius non filia ſua aliquæ dederat in dotem vt *§. de collat. de l.* in *fin.* ADDITIO. Tu dic illud verum, ſi aliud durat matrimonium: vt *l. ciuium. §. ad.* ſi autem ſit ſolutum morte filiæ, tunc conſortiat conferre ſi mortem generi, non quia iterum tenetur dotare filiam. SALYC. & ALEX.

m ¶ *Impleuit.* id eſt, deceſſit.

n ¶ *Ab ipſo.* ſcilicet emancipatio.

o ¶ *Alia.* ſcilicet perſonis naturalis.

p ¶ *Debentur.* cùm omnia vadecumque quæſita in vita patris, conferuntur *hac l.* debet tamen detrahi ex alienum, cùm nihil videatur habere niſi deducto ere alieno: vt *§. de verb. ſignif. l. fideiſſaturum §.*] * Inter eaque collatenda, & quæ collatenda: vt *§. ad l. aer emancipati.* Inem quod dicit, debuntur: & quod dicit, ſuerunt *dic* ne, vel ſperat *§. ad l. q. §. ſed §. ſub conditione. & id quoque. & § illud.*

Filiam.] CAVT. Pro filia dotem deſiſti & deceſſiſtis filios, & filiam heredes inſtituiſtis dotem conferre debetas filia, quæ mari iſtſip. quia non nili hoc expoſeſtis. VIVIAN.

q ¶ *Iuris eſt.* iure eſt vere *ſupra ad l. q. & §. ſamel. emiſſum l. Prompsimus Pilladibylum & ſupra commentis* quæ *inde l. Sed circa prouiſionem, & §. de edict. de l. q. in primo. Sed contra §. ut in de edil. de l. in adoptiuum.* vbi etiam inſtituta eſſent. Sed libe erat in adoptionem data, & ſic non erat in poteſtate naturali patris: quia fuit inſtituta hic erat in ejus poteſtate, ſed hoc non valet: quia non fuit differentia inter ſuam, & emancipatà quo ad dotis collationem. Dic * ergo quod ibi filia inſtituta expugnauit teſtamentum per contra tabulas, propter ſimilem præteritum commiſionem eiſdem & plus habet ante ex eo, quam ex inſtitutione: vt *§. ad. ciuil. l. q.* Vel ibi fuit inſtituta non a patre: ſed ab extraneo: vnde heredi ſuo, & dotem confert. Et nota quod iuris huiuſ legis corrigitur hodie per *authent. Vt. ad l. l.* poſcam.

S ſuus.] CAVT. Si pater eao decedente abinteſtato, cum ſorore tua, quo quæ pater tuus dedit dotem, hereditatem diuiſiſti, vel in iudicio, vel extra? ipſa dotē non conuiſit, vel quia ignorauit, vel quia deerpit, an cogi poſſit vt conferat, quæ ita? Reſpond. quod ſic: & ſi plus accepeit, quam debuerit, iudex faciet ea reſtituere. VIVIAN.

r ¶ *Diuiſum.* ſine iudice fatha: vt differat à ſequenti, in quo eſt idem.

ſ ¶ *Parentum adquaerentibus.* ¶ Nota iudicem debere iudicare ſecundùm allegata & probata: vt *hic, & §. de effect. l. illicitum. §. omnia.* ACCVRS.

t ¶ *Reſpond.* nam impetrata cohentiam interdictionis: id eſt, iuris vt fiat collatio, ſuper quo iure iudex exercet retibitionem, ſormam mutare non poteſt: vt *§. ſamel. emiſſum. l. ſi filia. in princ. & de pact. l. res fratres.* ¶ Item ex eo, quod dicit *iubebat*, nota b officio iudicis quem compelli ad collationem diuiſit: vt *hic, & §. de reb. de l. in princ.* ſecundùm Azo. L. Vel dic ſecundùm Hug. non eſſe acceſſitum: nam cùm demonstrat * actionem hereditatis non conſtetur: vt *§. ad. ciu. l. poſt humo. in fin.* Largè accipe hoc verbum, *iubebat*. vt & *§. de dolo. l. ſi ſtipulatur in princ.* Vnde it non conferat, quæ debet conferre, poterunt vindicari *, quæ plur iuſto ſunt apud eam: ſicut ſi nulla diuiſio eſſet facta.

u ¶ *Arbitro.* quia & tunc ea non diuiſa, diuidenque ſed tamen ſui tit partam: quia contra ſententiam arbitri venit: & ſic eſt idem, ſed non, pro omnia idem, cùm ſuperiori caſu in nullam incidit penam.

v Vel dic, ſi dolus aduerſarij interfuit, non commoditi petentem cum effectu vt *ſupra de arbitr. l. arbitrium. & §. de iud. l. ſi pater & §. communia communique iud. l. q.* Potest etiam dicere arbitrium id * eſt, delegatum à iudice. nam & tunc ea non diuiſa, diuidenque: non tamen contra ſententiam fit f: vt *§. ſamel. emiſſum. l. cùm pater.*

S emancipati.] CAVT. Emancipati inter ſe non conferunt: ſi alter fuit emancipatus, alter in poteſtate, & pater ab interſtato deceſſerit: quæ emancipatus in emancipatione, vel poſt acquiſiuit, conferet. VIVIAN.

x ¶ Coſtat. multò magis ſunt emancipato non conferre: vt Ale in. ad Sed contra *§. ex. l. filia.* Die ergo * quod emancipati inter ſe conferunt profectitia tantùmmodò *l. filia. & §. ſi ex emancipato. cum emancip. l. §. pen.* ſed adventitia non, et *hic a.* Vel quod ibi dicit, ſcilicet de conuingendis * cum emancipato, &c. ipsori conſtrenhum intelligitur quod à ſuo patre, non ante fuerat emancipatus.] Vel dic aeque: * emancipato conferri ex perſona ſui patris, qui in poteſtate sui remanſit h, & cui hic filius emancipatus tenebatur conferre. Item coſſat collatione vbi filius cum extraneo inſtituitur vt *ſupra communia communique l. ho. §. fin. matrem.* ADDITIO. Matrem ipſam, an filii ſunt ſui, ſtat emancipati tenetur conferre i & an filius prior debeat conferre bona ſibi pro titulo allegata, & liberos à patre ſibi datos: vide plenè hic in Interarbo bona. Fabri.

y ¶ *Sui autem ſunt.* loquitur Imperator filio emancipato.

z ¶ *Nec vllum teſtamentum.* quia tunc collatio non fieret: vt *C. eo. l. Et nota hanc legem,* quod nullo teſtamento facto habet locum collatio non leges veteres *ff.* non loquuntur de collatione ſed cauſa, niſi quando ſuccedatur * per contra tabulas.

a ¶ *Iudicium.* de iubenda collatione. Vel dic teſtamentum in ſcripsit iudicium ſcilicet nuncupatum: non autem ſimpliciter acepias

a Iudex iudicari debet iudicium ex alegata, & probata.

b Collatio etiam diuiſa quæ obliterat officio iudicis.

c Conferre recuſant dotem, quam albertus hentium.

d Reproductat, tum non habuit eatum ſecundum diuiſ. Secundum Azo. Secundum Bal. Iulianum.

e Actione non delegata à iudice.

f Quia eſt exceptio: vnicum, quia coſſ. ſit ex iudicio non ſibi expedit ſuo dominio Bal.

g Contrarium tenet *§. Inge. ex. quæ* Iuniores, ut *Alex. & Iul.*

h Ita reputatur pro Alex. & Iul.

i Etiam reprehendit ſecundum eoſdem.

k Reproduct vel haec non ſequitur Cyn. & Salyc.

a Nota legislatorem dicere ex aeq. ex aeq. Alex. & Iul.

b Hoc verum, quando eſſet vauſa mortis de ratio: ſeu ſi incident casu matrimonio: *Iul. & Bal.*

c Hoc non eſt bona: quia vi tunda eſt legi correctio: *principium. in fin. l. cuius de ap. Alex.*

d Ita eſt vera. Alex. & Iul. & nam eſt mutatio: ſed ſecundum dicem, quod diuiſit.

e Ita collatione faciendo non eſt differentia ſui, & emancipati.

f Ita eſt vera. Alex. & Iul. & nam eſt mutatio: ſed ſecundum dicem, quod diuiſit.

g Ita eſt vera. Alex. & Iul. & nam eſt mutatio: ſed ſecundum dicem, quod diuiſit.

h Ita eſt debitum conditionale ex contractu: ſiuus ſi ex violenta voluntate: quia nunc per contrahitur: *Bald. & Ang.*

i Ita eſt vera. Alex. & Iul. & nam eſt mutatio: ſed ſecundum dicem, quod diuiſit.

480/C.IV.K.5-4, 1461-1462
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

accipiat quòd quodlibet iudicium impediat collationem: quia non codicillus. vt *l. ad l. Iliam.*

a Arbit. tam filius in dubio probandum est & ita potestate patris, nisi contrarium probetur. *l. filium. §. filio proba.* nam enim pauciorum emancipatio, adde Capolla. *cum* adiecta. nec hic emancipatio cum multis, et quos *Bart. in l. 1. quæ hæc legi* videtur esse: cum filia *sup. post probat.* mutatur hic in fine esse probatur: cum inquam illa lege filia *pro* facultatem, emancipata: adde quod apud Mantica *2. de coniecture ultimarum vo. Coniecture. Tan. 27.* *l. al. Iemo.* b Et hoc Bart. reputat prior gra. illius legis. c Ab eodem citatus, secundum dicta Bart. & Ias. d Sui fuit emancipati emancipatio emancipati sunt pro filiabus tantum *pro filiabus tantum* hodie colerbe. e Emancipatio nis ius In. In quo ad fuit. eadem non ad conferendum. f al. *Adde.*

¶ *Proletum fuerit.* ab alio quo fratre, qui erat in potestate. ACCVRS.

b ¶ *Venientem.* in casu etiam ab intestato veniens non conferet *§. de dotis. l. filiam.*

§. adiumus & §. & hoc fit. & dicit. l. de filia. eod. filiam. ¶ Et not. hic l. quid olim, & hodie de collatione contrar. t. Emancipati ergo emancipatis non conferant, nisi profectitiam *sup. de. l. filia.* sed filius primum solutionem cõtrarij, sup. signati. Vel dic una conferunt etiam profectitia [b], secundum Azo. *vi hac l. refpondebam in* hic, qui nec iat, nec emancipati fuit quia & eadem ratione nõ conferant inter se, vt ex filia nepotes: emancipati fuit omnia cõferunt: vt *hac l. filiaquam & sup. de. Lex domum & l. ad. nec* emancipati. Sui autem emancipati conferunt: sed nõ omnes qui non adventitia. sed profectitia [c] vt *sup. ad l. Iliam. & hic simile.* Item fili fuit omnia conferantur: *ad l. filia.* & hoc de iure retri. 1. Hodie illen & in personis primò principiet emancipati: vt fiat fui [d] inter se cõferunt profectitia tãtum: ita emancipati inter se conferunt profectitia tãtum: & dic quòd fui emancipatis & emãcipati fuit tantum profectitia conferunt: vt *pro eod. l. fin.* Nec obstat auth. quæ dicit esse [e] solutam * fui emancipationis vt *in auth. de hære. ab intestato §. nullum. vers.* in quo ad fui. eadem non ad conferendum. f al. *Adde.*

f Differentia dotium, & emancipationum varia.

g Et multi. *Secundum dicit. hic. Ias. Alex. & Ias.*

1. vt [f] de propagatione testamenti: vt *Instit. de exhere. lib. in prin. §. emancipati, cum §. neptes.* 1. Et quantum ad acquisitionem: cùm emancipatus non aperta. patrem *l. de testib. de d. §.* Item non ad vocationem in iure: vt *sup. de in ius vo. l. qui in potestate.* Alij vt H. [g] etiam quo ad collationem: & dicunt non esse differentiam inter emancipatos, & suos, pro dictum auctorum. in fuit verò, & cæteris id est, in nepotibus, & filia, & cæteris, qui conferre tenentur vt *in auth. quod dotum. & T. ad vi liberi.* verum est quòd adventitia non conferunt. vt *T. ad l. fa.* Item hodie ex testamento, & ab intestato. *l. ad. in. auth. ex testamento.* ADDITIO. Addas hic notabiliter casu Bulsio, quòd collatio solum habet locum inter descendentes, cùm agitur de hereditate adeundum, & inter illos, quibus deberet legitima: & alterò alterum deficiente non habet locum, si omnes leges mundi perturbatus fuerit. Et quibus fuerunt secundùm Paul. de Castr. quòd in successione collaterali non habet locum collatio etiam de his, quæ peruenerint ab eo de cuius successione agitur: nec etiam in successione ascendentium & descendentium deficiendentibus, hæredibus, & heretur legitima a defendentibus: quia nulla lege cautum, quòd tales conferant, quæ nota, & memoria tua tene. ACCVRS.

c ¶ *Inter.* id est, eodem modo, vt conferas.

d ¶ *Proinde.* desinet fratres tuus.

A *Patre.*] CAYVS. Certum est, quòd filia teneatur donem conferre, si ab intestato succedat, sed ex testamento, si pater hoc expresserit si autem nec succedat ex testamento, nec ab intestato: sed accepit legatum relictum a patre, an audeat conferre, quæritur? Respond. quod non. VIVIAN.

e ¶ *Exuta.* id est, iure emancipationis vt heres vel bonorum possessor. ¶ Vide non omnium conferre, nisi in casibus in *Auth. ex testamento succedatur. sup. ad. l. filium.* in casu [h] tamen licet vt filia capiat, non tamen conferet dotem: vt potè restatore vnam filium præterit, aliam filiam instituendo legatum dedit nunc expungnato testamento per contra tabulas habet filia legati, & vt filia *vt. §. de collat. ad. si pater pro filia.* sed & filia fuerit ex omnibus parte instituta, & filia contentia nolunt petere contra tabulas, non obstantibus collationem vt *§. de collat. ad. si fuerit.* & est ratio: quia ex iudicio patris habet illam omnem partem, habet enim tam ex institutione: quòd si veniret per contra tabulas, nulla portione fit collatione conferre noluerit: vt ibi. ACCVRS.

Posthumus.] CAYVS. Filium habebat, emancipauit, & decessit vxore sua prægnate relicta, & hæredem extraneo instituit: nascitur posthumus: cùm post testamentum patris emancipatus bonorum possessionem, nunquid teneat conferre posthumo quæ acquisiuit? Respon. quòd sicut conferret illa, qui fuisset in potestate patris mortis eius tempore: aliquo denegabitur emãcipatus albus. VIVIAN.

f ¶ *Bonorum possessione.* filiaes vade liberi. Item conferre hanc literam. Iteratio nota quòd nõ posset hic posthumo obiici, quòd non erat in sebor humanos tempore mortis patris, cùm natus habeatur: vt *de statu hominis qui in vtero.* sed simonomus adiciunt, non nocetur *§. de verb. signif. l. qui mortui.* Porrò antequàm natatur, ei non conferunt: licet mater in possessionem eius vxoris mittatur: vt *§. de collat. lo. l. vltima.*

g ¶ *Futuri.* filiaes in potestate: vt *Instituti. de iure. §. penult.*

h ¶ *Adiunctus.* amplius * & iudicio officio cogi potest: vt *supra eod. §. fe-*

a Collationem ferre debet eius qui conpesset.

b Collationem non facitat denegatur actio.

c Sicut partis portionem quæ apud Alicuarum. pour in.

d Ad successiones qui cogitur pro denegatione bonorum.

e Quæ exceptionis, & replicare *Ann. Alex. & Ias.* Sed, pro certe.

f Cùm ad ad dotis dividuum quæ partis fuerunt: conferentur, quæ partis ad fuerunt: sed quæ conferendo fuit. Et hæc differentia dotium: recuti & prof. *Dotium* non conferti: sed dotis.

ver. secundùm Iean. non parum nocerent denegari actiones, cùm iam habeant partem suam. ¶ Item nõ denegari [b] actionem non conferentem *§. de collat. l. vt. §. cum dicitur. & T. l. præt. in princ. & l. filium.* CAYVS. Dotem pro filia promisistis ipsa relicta, & filiis in potestate mortis tempore decessit: nunquid conferre debent quæritur? Respond. quòd sic aliquo in denegabitur ei actio. Item nunquid & fiaret teneatur ei peculium suum conferre? Respond. quòd sic, nisi sit castrense, vel peculium relictum à patre: in ipsi peculiares sint apud eum, an penes alium dominum de nec deberint esse in peculio eorum non refert. VIVIAN.

i ¶ *In facto.* id est, vocabit partis potestatem: vt *sup. de offic. proc. l. in fin.* est enim in affinitatis: vt *§. de lege. l. f. filiæ fami. §. fratrem tolgerem.* ACCVRS.

k ¶ *Conferre.* desinet accipiendo minus de hereditate, vt *supra eod. Lucio.*

l ¶ *Constituta.* emancipatis enim solum profectitiam: vt *supra eod. l. filia. in fine.*

m ¶ *Denegari.* quia [d] & illa denegabitur * ei, qua hereditas dividitur id est *Farrid. ancile. vt infra eod. l. filiam.*

n ¶ *Cum pro quod.* & *autem.* pro *sed* construe: aliis est in testamento *quia autem.* & *posuerat pro sed* [e], vel pro certis.

o ¶ *Neque castrense* vel quæ *vt §. de collat. fin. l. 1.* *nec conferendo* hodie in quolibet adventitia vt [f] *eod. l. fin.*

p ¶ *Relictum.* vel quæ *vt si pater donauit* conferendo in tam superiorum iudicium vt [g] *eod. l. præt.*

q ¶ *Non possint.* nec è conferre profectitium: sed dividitur. vnde bene habitur *sed indiuiduum, &c.* & quod dicunt conferri, id est medium dedati: & facit: *Simul. arrij. Lucium.* ACCVRS.

r ¶ *Ex hoc* desinet peculio ACCVRS.

s ¶ *Durantes* neque deperditæ sunt, neque deminutæ.

480/C.IV.K.5-4, 1463-1464

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si donatione.] CALVI. Decessit relictis filio, & filia: filius post mortem patris acquisiuit fundum: nunquid tenetur conferre? Respond. quòd non. si autem aliquid filiæ tuæ dedisti, vt haberet in peculio: tenetur illud communicare, nec præcipuum sibi vindicare potest. VIVIAN.

a ¶ Si donatione. Vide scripta lib. j. obs. c. 10. Ita hic l. accipe, vt ab intestato sui donationē simplicē conferāt. Alex. re- stato instituti donata præcipua retinēt. l. [illegible] § famil. ercisc. CVIAC.
a ¶ Non potest. vt j. eod. l. nec emancipati.
b ¶ Si is fundus.
c ¶ Constitutæ. imò item est in emancipatis: vt j. eod. l. vt liberis. in fin. * ACCVRS.
d ¶ Postulas. Imò secundùm ius: vt suprà famil. ercisc. l. filia. contra quæ est contra. Solu. hic donauit concedendo in peculium: ibi in eam cōferens supremum iudicium, velut extraneo: id est, benè h merito.
¶ Si quæratur qualiter dicatur quando donatur benè merito? c Respon. si præcesserint merita *: quibus nō interuenientibus non esset donatio, nec * inspecto, si dixit pater, do, vt extraneo: vt ff. de castren. pecu. l. castren. & l. si forte. in principio. nec tenet ab initio, nec postea confirmatur in aliis sic, vt hic & suprà de donationibus inter virum & vxorem. l. donationes. j. quam distinctionem facilè quidam in emancipato.
¶ Sed quomodo, cùm peculium habere non possit: vt suprà de inoffi. testam. l. si. in fine? Dicam ergo vt j. eo. l. vt liberis. in fin. Item contrà [illegible] de inoffic. do. l. pater. Sed ibi solui: f alias dic vt modo solui: & facit ff. de rei vind. l. [illegible] in §.

Si maritus.] CALVI. Decessit quis intestatus relicto filio, & filia: filius habuit vxorē, & decessit ea prægnante: nata est posthuma: an filia soror patris posthumi & eiusdem posthumi amita debeat cōferre dotem posthumo, volens cum eo vnà succedere? Resp. quòd sic. VIVIAN.

e ¶ Ab intestato. Quid si per contra tabulas? Resp. idem *: vt ff. eod. l. j. § [illegible] & l. præter. § responsum.

absolui, manifestique iuris est. Dat. XI. Kalend. Febr. Sirmij, CC. Coss.

Quæsita post mortem patris non conferuntur, & concessa in peculium profectitium filio, diuiduntur inter filios succedentes patri. BALD. SALYC. & ALEX.

XIII. *Iidem AA. & CC. Amisiæ.*

SI donatione a tibi post mortem patris fundum quæsisti: soror tua portionem eius vindicare non potest *. Nam si is b filiæfamilias constitutæ * tibi à patre donatus est, cum sorore patri communi succedens eum præcipuum habere contra iura postulas d. Dat. VI. Id. Febr. Sirmij, iisdem CC. Coss.

Ius petendi collationem transit ad heredes: & non conferenti denegantur actiones, per quas suam portionem hereditariam consequi possit. ALEX.

XIV. *Iidem AA. & CC. Stratonicæ.*

SI maritus quondam tuus ab intestato e patri suo heres extitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hereditarias amitæ f filij vestri, quas habuit patris sui mortis tempore, dotem non conferenti, denegare g præses non dubitabit. PP. VII. Kalend. Mar. Trimontij, Tusco, & Anulino Coss.

Quæsita post mortem defuncti, non proferuntur. BALD. SALYC. & ALEXAND.

XV. *Iidem AA. & CC. Philippo *.*

NEc emancipati h post mortem cōmunis patris quæsita cōferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hereditaria diuidunt portione. Dat. Id. Decemb. ipsis CC. Coss.

Codicilli non impediunt collationem, & relicta in eis non veniunt conferenda. SALYC. & ALEX.

XVI. *Iidem AA. & CC. Sorrati.*

FIlium cum fratribus suis coheredib* intestato patri succedentem, vltra i relictum codicillis, non cōferentem dotem iudicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit k. Dat. V. Kal. Ian. ipsis CC. & Coss.

f ¶ Amita. id est h, sorori mariti tui. & accipe infrà, dotem non conferenti.
g ¶ Denegare. quasi dicat, amita non solùm fratri suo, sed etiam heredi eius conferre debet: vt ff. eod. l. cum emancipati. in princ.

NEc emancipati.] CALVI. Post mortem patris acquisita filij emancipati non conferunt: quid erit, si viuo est in potestate in morte patris, alius emancipatus: an sua bona in morte patris quæsita conferre debeant, quæritur? Dicitur quòd non, & hæc posterior maiorem habet dubitationem, quàm prior. VIVIAN.

h ¶ Nec emancipati. nedum i sui: vt suprà eod. l. si donatione.
¶ Et dic quæsita quocumque modo: puta legata etiam sic relicta, quando erat in potestate sub conditione quæ conditio erat post mortem patris: vt ff. eod. l. præter. j. respon. & l. 5. § id quoque.

facile in stipulatione: vt ff. de verborum oblig. l. si filium. & facit sup. eod. l. ex donatione. & ff. eod. l. j. § si * ab emancipato, & § si ab ipso. & lege sequen. § id quoque.

Filium.] CALVI. Decessit aliquis intestatus relicto filio & filia, cui in vita dotem dedit, & legatum reliquit codicillis: an conferre debeat dotem? Respond. quòd sic, si succedere velit: sed legatum habebit præcipuum. VIVIAN.

i ¶ Vltra. i. h præter.
k ¶ Placuit. vt & l. eo. l. ab patre. & l. familiæ erciscundæ. l. si quæ fideicommissorum.

Quando ab intestato succeditur: dos, & donatio propter nuptias inter liberos cuiuscumque gradus, & cuiuscumque sexus, tam existentes in potestate illius, de cuius hereditate agitur, quàm non existentes, debent conferri, si tractatur de successione illius, qui dotem, aut donationem propter nuptias constituit: donatio autem facta filio emancipato ab emancipante tēpore emancipationis, vel post confertur eo modo, quo per iura vetera conferebantur cætera bona emancipatorum. ALEX.

XVII. *Imp. Leo A. Erithrio P.P.*

VT liberis † tam l masculini, quàm fœminini sexus, siue sui iuris, siue in potestate cōstitutis, quicūque iure intestatæ successionis: id est, aut testamēto penitùs non condito: aut si factū fuerit, contra tabulas bonorum possess. petita m, vel inofficiosi querela mota rescisso n, æqua lance, paríq; modo prospici possit: hoc etiā æquitatis studio præsenti legi credidimus inserendū, vt in diuidēdis rebus ab intestato defunctorum parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio conferatur, quam pater, vel mater, auus, vel auia, proauus, vel proauia, paternus, vel maternus, dederit, vel promiserit pro filio, vel filia; nepote, vel nepte, pronepote, vel pronepte, nulla discretione o intercedente, vtrùm in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint: an in ipsos spōsos p earum, vt per eos eadem in spōsas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab intestato [defuncti] q parentis, cuius de hereditate agitur, eadē dos, vel ante nuptias donatio ex substantia eius r profecta cōferatur: emancipatis s videlicet liberis vtriusque sexus, pro † tenore præcedentium legum ea, quæ t in ipsa emancipatione à parentibus suis (vt adsolet * fieri) cōsequūtur u,

VT liberis.] CALVI. Vult Imperator seruare æquitatem inter omnes liberos: vt siue sint fœminini sexus, siue masculini, siue sui iuris, siue emancipati, succedant ab intestato: hoc est, siue condito testamento sed rescisso per contra tabulas, vel per querelam inoffi. siue ab intestato penitus: & pater, vel mater dotē pro filia dederit: & sic de filio, vt in littera: vel donationem pro filio propter nupt. siue filia eam nō receperit, sed vxor: vel econtrà filia dotem nō receperit, sed maritus *, vel econuerso iam dos, quàm donatio conferatur, his seruatis, quæ circa emancipatos veteres ll. statuerūt vt quæcumque acquisierant vel in emancipatione, vel post, conferant secundùm tenorem veterum tamen legum. VIVIAN.

l ¶ Vt liberis tam. modò seipsum exponit.
m ¶ Petita. Fit ergo intestatus per contra tabulas, vt hic. & hoc cùm ante aditā hereditatem est exposita: vt ff. de contra tab. l. [illegible] alias tenetur iure ciuili licèt non æquitate prætoria: vt j. eod. l. filia dotem. quæ est vltimā. Nā prætor * non facit desinere heredem: non esse: vt Insti. de bono. possess. § quos autem. Vel dic vt in d. l. filia. ¶ Et sic not. quòd septem d modis sit quis intestatus: quinque ante aditionem, & duobus post: vt hic, & Instit. de hered. ab intest. in princ. ¶ Item quod subiicit habere e locum collationē, quādo querela agitur: dic quòd aliud erat iure veteri f: vt ff. de collat. do. l. pater filium.
n ¶ Rescisso. scilicet testamento.

o ¶ Nulla discretione. id est, distinctione.
p ¶ In ipsos sponsos. dummodo constet g propter sponsam esse factas, secundùm Ioan.
q ¶ Eius parentis.
r ¶ Emancipatis. Ergo emancipati sua donat. simpliciter conferunt. Nec mirum cùm & olim aduentitia omnia conferant. Cur ergo profectitium donat. non conferent suis? Aliud est in l. pen. [illegible] CVIAC.
s ¶ Quæ. scilicet bona.
t ¶ Consequuntur. vt habeant in peculio h scilicet profectitio: vt eadem, quæ in suis, seruetur distinctio in hiis vt sup. eod. l. si donatione. quod non placet: vt arg. ff. de iure codicil. l. quidam referunt. § esse quam debet, & ff. de [illegible] nam i cùm sui iuris fiunt, peculium

a Illa lex nihil facit ad propositum. Alex.
b Donare filio potest pater in [illegible] [illegible]
a vel si emancipati patri.
h [illegible] & sic hæc dictio implicatiua hic non accipitur, quia [illegible] vel maritus. ff. [illegible] dictio, vtra, implicatiua.
† Huius l. meminit Zeno l. [illegible] sup. de inoff. testa.
c Heredē esse, vt non desinat pater non fuit.
d Intestatus quis dicitur septem modis: quinque ante aditionem: duobus post.
e Collatio locum habet, quando querela agitur.
f Quis si [illegible]
g Sing. gl. [illegible]
h Imò nō habebant in peculio sed [illegible] bene donata.
i Peculium habere nō [illegible] sui liberi, qui sui iuris sunt.

480/C.IV.K.5-4, 1465-1466
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

peculium habere non possunt: vt *sup. de inoffic. testa. l. si n. 2.* Dic ergo secundò collationem faciendam proponere præcedentiam legum, quia si b dicatur à donatore: vt *ff. eod. l. pannis. in fin. & ff. de inoff. testa. l. si non mortis causa in prin. & C. de inoff. testa. l. si quando. in fin. & l. quoniam nouella.* secundùm Ioan. Hoc non placet: quia illæ non sunt præcedentes, sed istæ: nisi dicas quòd aliæ veteres erant, quæ dicebant idem b. Et secundùm hoc dic leges veteres dixisse idem, quod dicit *l. pen. §.* Tertiò dicunt, quòd lex inferior. *illud.* in fine * loquitur: & hæc in emancipato, ideòque distinguunt inter collata tempore emancipationis, vel postea: vt ea conferantur, vt *hic* & alia, quæ ante emancipationem, vt illa, non, vt ibi: sed nec has habemus. ¶ Et nota quòd quædam noua inducit hæc lex. 1. Quia olim per veteres leges ff. emancipati non conferant admissum secundùm quosdam, nec sui suis: olim non habebant contra tabulas: nec sui emancipatis: sed solùm emancipati suis. Hodie par est omnium causa, seu conditio. Itaque sui emancipatis, & suis, & nec emancipatis, nec suis, & emancipati conferunt emancipatis secundùm H. & sup. hac l. sed non secundùm Azo. vt not. *supra l. si emancipati.* 2. Item inducit secundùm nouum, quod circa querelam dixi in principio huius l. 3. Tertiò, quia olim emancipatus omnia, quæ habebat tempore mortis patris, debebat conferre: vt *sup. eod. l. ea demùm.* Hodie per Leonem non confert, nisi à patre donata tempore emancipationis, vel posteà: ergo aliunde quæsita non confert, à contrario sensu l. hoc tamen dicere non placet, nec Leo hoc vetat. 4. Vnde dic, & quattuor pro tenore præcedentium legum. *C. eo. l. ea demum.* vt videcū quæ quæsita confirmantur. *Sed per autheu testamento*, tantùm à patre data.

a ¶ *Ab eisdem.* secùs si ab aliis.

Liberos.] CASVS. Si quis fuerit emancipatus auctoritate principis quæritur verùm teneatur conferre quæ acquisiuit post emancipationem, ac si coram quolibet iudice fuisset emancipatus? Resp. quòd sic. VIVIAN.

b ¶ *Legis.* qua dicitur de emancipatione absentium: *C. de emanc. lib. l. iubemus.*

c ¶ *Antiquo iure.* Quod Anastasianam constitutionem antecessit: quia noua forma emancipationis faciendæ est introducta. CVIACIVS.

c ¶ *Ex antiquo iure.* per simulatas venditiones, vel principis rescriptum: *Instit. quib. mod. ius pat. potest. solui. §. præterea.*

Illam.] CASVS. Si masculus intestatus decedit filio, vel filia superstitibus, & ex filia mortua nepotibus relictis: non refert quot, vel cuius generis: vel si fœmina decedat intestata, filio, vel filia mortuo, vel mortua (non refert in hoc casu) nepotibus, vel neptibus relictis: nepotes, seu neptes hodie sicut olim cum deminutione tertiæ partis, quæ matri suam contingebat: vnà cum materteris, auunculis, patruis & amitis succedunt: hæc ea prima parte colligitur. In secunda verò colligitur, quòd prædictæ personæ inuicem conferunt donationes propter nuptias, & dotes à parentibus suis pro se constitutas non obstante constitutione diuorum Arcadij, & Honorij: quia videbatur solummodò à nepotibus cum auunculis fore conferendum: quia tamen circa patruos, & materteras, & amitas æquitas & ratio reperiatur æqualis: idem ius obseruatur in collatione, subtilitate prædictæ constitutionis non obstante. Hodie tamen personæ, quæ enumerantur in lege Codicis, succedūt æqualiter non cum deminutione tertiæ partis: ideò longè legi huic auth. *quæ tertia.*

d ¶ *Duximus.* & eam desiderat *C. §. vnica.*

e ¶ *Nam si.* & hæc est dubitatio, *nam, &c.*

f ¶ *Quis* masculus.

g ¶ *Nepotibus.* subaudi relictis.

h ¶ *Huiusmodi nepotes.* Si * moriatur fœmina, non distinguitur, relinquat ex filio nepotes, an ex filia. nam vtrobique cum deminutione admittuntur: verò moriatur masculus, & relinquat nepotes ex filio, eiusdem iuris sunt, cuius & filias: si ex filia, admittuntur cum deminutione tertiæ partis: vt *hic, & Instit. de here. quæ ab intest. § item vetustas.*

i ¶ *Paterna.* f. quando fœmina decessit.

k ¶ *Materna.* siue fœmina, siue masculus decesserit.

l ¶ *Constitutione.* vt *C. de suis, & leg. lib. l. si defunctus.*

m ¶ *Persona.* de cuius hereditate nunc agitur.

n ¶ *Mortua.* ex quibus remanserūt nepotes, qui succedunt cum patruis, vel auunculis, vel similibus.

o ¶ *Filiis.* qui sunt patrui abnepotes.

p ¶ *Nulla constitutio.* Imò videtur quòd sic: vt *C. eod. l. si maritus.* Sed certè ibi filius eius, de cuius hereditate agitur, & filia, viuebant tempore mortis eius, de cuius hereditate agitur, & postcà natus erat nepos ex filio: sed hic fuit natus nepos ex filio filio dico præmortuo viuo eo, de cuius hereditate agitur.

¶ Item obiicitur de illa *C. eod. l. vt liberis.* at illa loquitur de collatione facienda in nepotes, & nepos: ac patruos, & amitas: auunculos, & materteras.

q ¶ *Huiusmodi.* dico patruorum, vel similium conferre nolentium.

r ¶ *Constitutione.* quam nōn habemus.

s ¶ *Auunculis.* cùm decessit masculus, vel fœmina: atque, vel auia.

t ¶ *Amitis.* hoc etiam quando mortua est fœmina.

u ¶ *Dotem.* mulieris.

x ¶ *Donationem.* masculi.

y ¶ *Patris.* & hoc quando decesserit fœmina, & sunt ex filio nepotes.

z ¶ *Mortua persona.* tot sunt dotes, de quibus omnibus fit mentio in hac glo. ¶ Quid dicet in dote, vel donatione propter nuptias, quam dedit illis nepotibus auus, vel auia eorum, de cuius hereditate agitur? Resp. vt sibi inuicem nepotes non patruis, vel auunculis, vel materteris debeant conferre: vt *ff. de coniun. cum emanc. lib. l. 1. § si sit.* Sed cùm b hodie titulus ille sit sublatus c, dico & hoc

vel post emancipationem ab eisdem * parentibus acquisierint, collaturis. Dat. V. Kalend. Mart. Basso, * & Ioanne Coss.

Quocumque modo liberi sui iuris efficiantur, ad collationē vt emancipati, vocantur. SALY. & ALEX.

XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino P. P.

Liberos, † qui per nostræ legis b auctoritatem, per oblationem precum, & imperiale rescriptū, sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum, qui emancipati ex antiquo iure c sunt, collationes facere iubemus compelli secundùm ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. XII. Kalen. Aug. Constantinopoli, Probo, & Auieno iuniore Coss.

Nepotes ex filia, qui succedunt auo materno cum materteris, & auunculis in illa portione, in qua succederet mater, si viueret, excepta tertia parte, quæ accrescit auunculis, & materteris: item nepotes ex filio, vel filia, qui succedunt auiæ vnà cum patruis, auunculis, amitis, & materteris, cū dicta deminutione tertiæ partis, debent adinuicem conferre tam dotem, quàm donationem propter nuptias datam ipsis patruis, auunculis, amitis, & materteris, per ipsos conferendam nepotibus aui, quam etiam dotem, vel donationem propter nuptias datā patri, vel matri dictorū nepotum conferendam per dictos nepotes dictis patruis. ALEX.

XIX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P. P.

Illam meritò dubitationem amputare duximus d, quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis iam ventilata est. Nam si * intestatus quis f defunctus esset, filio, vel filiis [aut] filia, vel filiabus relictis, & ex mortua filia [vel filio] cuiuscumque sexus, aut numeri nepotibus g: vel si qua intestata defuncta esset, filio quidē, vel filiis, filia, vel filiabus similiter relictis: ex mortuo verò filio, vel filia itidem nepotibus cuiuscumque sexus, aut numeri: de modo quidē successionis minimè dubitabatur: sed palam erat, quòd huiusmodi nepotes h duas partes paternæ, i vel maternæ k portionis tantùm * haberent: tertiam partem patruis suis, vel auunculis, vel amitis, vel materteris pro iam posita constitutione l concedentes: de collatione verò dotis, vel ante nuptias donationis, quam defuncta persona m pro filio, vel filia superstitibus, & pro mortuo, vel mortua n, filio, vel filia dedisset: multa dubitatio orta est: superstitibus quidem filiis o defunctæ personæ non debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre, vel matre, conferre filiis mortui fratris sui: vel mortuæ sorori suæ contendentibus, eò quòd nulla constitutio p super huiusmodi q collatione posita esset †: nepotibus verò mortuæ personæ non tantùm huic resistentibus: sed etiam adserentibus, quòd onus collationis constitutione r Arcadij, & Honorij * diuæ memoriæ sibi impositum, in personis tantummodò suorum auunculorum: nō etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum, locum habere posset. Talem igitur subtilem dubitationē amputantes, præcipimus tam filios, vel filias defunctæ personæ dotem, vel ante nuptias donationem à parentibus suis sibi datam conferre nepotibus, vel neptibus mortuæ personæ: quam eosdem nepotes, vel neptes patruis suis, aut auunculis s, amitis t etiam, & materteris dotem u, vel ante nuptias donationem x patris y sui, vel matris, quam pro eo, vel ea mortua persona z de-

& hoc scilicet obtentum, vt debeat patruus conferre & econtrà. Si autem pater, vel mater eorum dedisset dotem, locum haberet quod dicitur * *ff. end. l. filium emancipatum.* Vel dic quòd hic idem est, quod T. dixi, *& in l. filium.* Istitur de patre nepotis ait conferat.

a ¶ *Conferre* les illa pro M. facere videtur, qui dotem b filiæ mortuæ liberis existentibus non esset patri restituendam dicebat: si enim restituerentur, quare liberis filij ex hac lege necessitat imponeretur de collatione faciendæ: cùm ad avum, qui pali filiam decessit, dos conveniatur? Sed respondeo quòd hic erat filia emancipata: vade non ad patrem, sed ad suos heredes restituit petitionem dotis. *supra de rei vxor. actio. §. accidit.* Sed hodie M. opinio servatur. & habes de hac opinione plura notata *supra ff. de mortis causa l. dos.* ACCVRS.

b ¶ *Tertiam.* quæ certè, *Nov.* Et sic lege auth. *quæ tertia.*

c ¶ *Vt omnia.* quæ assistebantur nepotibus: vt *l. penul. in principio.*

d ¶ *Non iure.* scilicet Institutionum vt *Instit. de hered. qua ab intest. §. secundùm* M. quod non placet: quia ibi admittit quandam portionem, quæ deferebatur æquatis: et *l. de fun. & lege hæc l. fin.* Dic ergo non iure scilicet absolutè.

Illud.] CALVS. Primò dicit quòd omnia quæ ad repellendam querelæ inofficiosi, computantur in quarta parte portionis, quæ obtingerent aliquem ab intestato, si non foret exheredatus, conferuntur. Secundò dicit quòd non tenet regula econtrario: putà quòd ea quæ conferuntur, computentur: nisi de hit, quæ conferuntur, specialiter à lege fuerit expressum, vt computentur. Tertiò dicit, quòd simplex donatio non conferitur, si nò hoc donator expressit: nisi quinq; quosdam filios, & filias donationem propter nuptias, & decimis quosdam verò simplex donationem contulerit.

e ¶ *Omnia.* scilicet data inter * viuos. nam a in relictis fallit hoc, vt parte caliber: vt *l. ex d. filium.* ipse enim in quarta non tamen conferuntur: vt *supra de inofficio. testam. auctent. nouissima.*

f ¶ *Ab intestato.* id est, quartam eius, quam esset quis habiturus ab intestato.

g ¶ *Quod tam.* id est, dicta regula.

h ¶ *In aliis.* putà dote, & donatione propter nuptias.

i ¶ *Militia.* Aut, quod dignitatis nomine à patre datum est, non conferitur *d. l. hæc capitula.* & *de collat. bonor. sed collat. militiæ.* & eius æstimatio imputatur in legitimam. *Lxxx. in fin. T. de inofficio. testam.* CVIACIVS.

k ¶ *Lucrum.* pecunia autem pro illa militia data à patre tempore mortis acquisitæ. Ite pecunia, quæ emetur ad hæc ex pro-

a scilicet quòd non debent conferre. *Bart. Jul. Alex. & Inf.*

b Dos filia mortua liberis mortuo existentibus non filiis mortui, hoc est, non liberorum superstitum non est restituenda ex lege Mutia opinione hodie servari notat hic Iuno ACCVRS.

c Conferuntur filiæ, seu filiæ omnia, quæ à patre suis liberis in quarta conferuntur in quarta ab intestato. ACCVRS.

d In quarta fratris conferuntur liberi in filiis filij à patre testamentaliter & non conferuntur.

die, similiter conferre *, vt commixtis huiusmodi collationibus cũ bonis mortuæ personæ, duas quidem partes nepotes, vel nepotes habeat illius portionis, quæ patri, vel matri eorum, si superesset, deferebatur: tertiũ b verò eiusdem portionis partem vnà cum sibi competentibus portionibus filij, vel filij defunctæ personæ, cuius de hæreditate agitur, capiant. Dat. Kal. Iun. Constant. DN. Iustiniano A. PP. II. Cons.

IN AVTHENT. DE trien. & se. §. neque illo. coll. 3. consit. 5.

QVæ tertiæ c portionis deminutio correctionè nouo iure d capit, ad æqualitatis iustitiam redacta in omnibus talibus personis.

Quæ condito testamento in legitima computantur, debent vtiq; conferri, quòdè ab intestato succedatur, non exitra alia, quæ ab intestato succedatur, debent in legitimæ imputari, si ille testamento: nisi hæc reperiatur expressè cautum, & donatio simplex, si filius defuncti ab ascendente, non conferitur, nisi fuerit expressè dictũ, vel nisi frater, vel soror petens collationem, habeat dotem, vel donationem propter nuptias, quam illi conferri tenetur. ALEX.

XX. *Idem A. Menna* P. P.

ILlud sine ratione à quibusdã in dubitatem deductũ, plans sanctione retrahimus: vt omnia, * quæ in quartam portionem [ab intestato f successionis] computãtur his, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur: etiam si intestatus is decesserit, ad cuius hereditatem veniunt: omnimodo coheredibus suis cõferant. Quod tam g in aliis h, quàm in his, quæ occasione militiæ i vni heredum ex defuncti pecuniis acquisitæ lucratur is qui militiam meruit, locum habebit, vt lucrum, k quod ipsum mortis defuncti ad eum k peruenire poterat l, non solùm testamento condito quartæ parti m ab intestato * successionis computetur: sed etiam ab intestato * confe-

missione patris pro dicta militia, non debebit conferri: *vt ff. end. l. §. fed an ad.* quæ est cõtrà. Sed hæc solutio videtur esse falsa: quia secundùm hoc non esset specialè in Sententia, quod lex *supra de inofficio. testam. Lumiinodo §. fin.* Dic ergo, quòd lucrum æstimatur tempore mortis vt conferatur: vt hic, sed b lucrum non potest dici, nisi deducta omnia æstimatione, quod quis subiit propter militiam: vt *ff. pro socio l. Mannæ quæ quidem* æstimatio c in coeritis non conferitur: imò præcipua ei adiudicatur: vt dicAccvrs.

k ¶ *Ad eum.* scilicet filium militem.

l ¶ *Peuenit.* posse militiam emptam centum: tempore mortis valet l. omnis militia est xxx. quod superest, lucrum est: scilicet xx. quos scilicet xx. confert: vt dic sed aliud non vt in contrario.

m ¶ *Parti.* illius partis, quæ deberet ab intestato: vt *ff. de inofficio. testam. l. Papinianus. §. si quis mortis.* hodie verò habet tutiatem, vel semissem suæ partis, secundùm numerum liberorum: vt *in authentic. de trien. & semis. §. §. col. 13.* ACCVRS.

n ¶ *Ab intestato.* morientis parentis.

o ¶ *Ab inofficio.* vel testamento expugnato per contra tabul. vt *sup. eod.* vt *liberis.*

p ¶ *Hæc autem regula.* dicit ergo sunt regulæ. Vna est, quæ omnia, quæ computantur in quartam, conferuntur. Alia econtrà. Primam comprobat Iustinian. secundùm imposuerquidem enim data conferuntur, quæ in quartam minimè computantur: vt c donatio simplex d, quæ quandoque conferitur: cuius exempli probandi gratia subiunit, *ad hoc.* &c. id est, intra hoc. e. Potest e & euidentiorem ponere instantiam: quoniam donatio ante nuptias cõferebatur ratione hujus legis: vt *supra eod. Lex libera.* sed non cõputabatur f in quartam: vt *sup. de inofficio. testam. Quoniam nouelle.*

q ¶ *Ad hæc.* Liuata hæc.

r ¶ *Ad hæc.* Ergo omnes qui emanciparit vel quotiens de militia, aut aeq. ex maxima hereditate agitur, libri cibitinicè donationes simplices ab eis partibus proferitur non cõferunt, nisi duabus causis, quæ hic explicantur. CVIAC.

s ¶ *Impulerit.* vt *T. de inofficio. testam. §. quando, & generaliter, & §. Illud.* Sic ergo simplices non d donatio conferitur duobus casibus similiter quando hoc dicit donator. a. Item quando emergit inæqualitas e. An autem hodie indifferenter conferatur, scilicet donatio simplex, dici *L. ex. auth. ex testam. nov.* ¶ Sed quid si & donem habeat & donationem simplicem alterà filia: alia verò dotem tantum: Non puto per hanc l. tunc donationem simplicem conferri, nisi donator hoc dixerit. & facit ad *l. filium. T. communia utrumque iud. l. fin.*

VT nemini.] CALVS. Filiusfamil. habet bona, scilicet castrensia, & profectitia, & adventitia. in omnibus illis bonis

cessat

r Fuit non est fictio sed congrua ratio sequentis: idcò dicit quòd affinitatis mitior est confusionis deductione, sed nisi in ratione, in cum ratio. *Alex. & Inf.*

b Locum dixit, id quod habetur deducta omni onere, & impensa.

c Legendum computantur.

e Quod fiet illa, quæ conferuntur, quæ non imputantur in quarta. d Bald. potest esse in donatione propter nuptias nisi dotis: quæ esset: non tamen imputantur in legitimam, nisi dictum sit.

e Hæc repetit Bartolus. Olim hodie fac...ritum. *& Inf.*

f Collatione dotis simplex patri facta collatio. b Inæqualitas videtur esse in donatione simplicem habere, tam collatione, vel donationem propter nuptias habere: cognoscitur nisi collationem vel donationem non indicatur quæ sunt. Et enim ratione habet. nisi donatio non conferri, cum collatio dotis & donationem propter nuptias conferunt. Excluso inæqualitatis vitandæ causa filia in potestate debet collatione simplicem emanciparet. *Bart. Alexand. & Inf.*

g Hæc hæc appellat quæ illi est. ceu a parte. ratio de ...ten. ita ob. Cont.

480/C.IV.K.5-4, 1469-1470
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

...esse collatio, praeterquam in profectitiis. VIVIAN.

a ¶ *Constitutioni.* ut J. de bon. quae lib. l. cum oportet. quae licet posterior sit in ordine: tamen prior fuit, quam ista in compositione.

b ¶ *Acquirendas* quo ad proprietatem.

c ¶ *Castrense.* vel quasi, ut ff. eod. l. 1. §. nec castrense. & supra eod. l. filio licet.

d ¶ *Acquiruntur.* quantum ad proprietatem: & ad hoc infra de bo. quae li. l. quod si ita. & in auth. de hered. ab intest. in prin. collat. iii.

...tur: necessarium duximus constitutioni,* quam iam † fauore liberorũ fecimus, hoc addere: ut res, quas parẽtibus acquirẽdas [b] esse prohibuimus, nec collationi post obitum eorum inter liberos subiaceant. Ut enim castrense [c] peculium in commune conferre in hereditate diuidenda, & ex prisci iuris auctoritate minimè cogebantur: ita & alias res, quae minimè parentibus acquiruntur [d], proprias * liberis manere censemus. Dat. XV. Kal. Nouẽb. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss. anno II.

DE TESTAMENTO militis *.

Post successiones praetorias ponit ciuiles, & dicunt: scilicet ex testamento militis prius.

[F]Rater.] CASVS. Miles aliquis decessit habens bona duplicia scilicet paganica, & castrensia: si ergo te fratrem suum in bonis paganicis heredẽ instituit: siue heredem in castrensibus bonis non instituit, siue instituit: sed ea adire noluit: ad te non veniunt iure accrescendi: sed ad succedentem ab intestato: nisi institutus substituerit: si probatum fuerit ab instituto, vel a succedentibus ab intestato militem nolle castrensia ad te peruenire: quo casu nisi probetur, locus erit iuri accrescendi: quod probatur eo ipso quòd non probatur ipsum noluisse ad te bona deferri: & ita probatio maximè, quia eius voluntas pro iure seruatur: sed quod a lege in vno conceditur, in reliquo prohibetur. Sic ergo instituendo eum in paganicis, castrensia videtur ademisse. ff. de iudic. l. siom praeter.

e ¶ *Eorum.* s. bonorum castrensium.

f ¶ *Modo.* i. tunc est verum, quod diximus si in eius, &c. & accipe si non, pro nisi. ACCVRS.

g ¶ *Probetur.* quod est eo ipso, quòd nõ probatur contrariũ secundum Ioan. ut ff. eod. l. si duobus. sic J. tit. j. l. q. & sicut est contra J. depraui. Vel dic melius: ut mihi videtur: probatur scilicet ex voluntate militis defuncti. nam si te heredem fecit in paganicis, videtur te prohibuisse in castrensibus: ut quae in vno concessit, in alio videtur prohibuisse: quam sic est in l. ut ff. de iud. l. cum praeter. & haec voluntas est lex: ut J. fabricit. nam voluntas, &c. 3. Alij dicunt contra: scilicet quòd haec voluntas sit liquidò probanda, aliud autem erit si castrensia bona tibi dederit: de aliis verò nihil dixit: ut J. l. proxi. quae est contra. secundum hunc casum. ACCVRS.

h ¶ *Nam voluntas militis.* id est, militantis. nam secus in veterano: ut ff. eod. l. idem & ff. l. si verò. ¶ Et distingue hic quia si miles aliũ in paganicis, & alterum in castrensibus instituit: non est ius accrescendi inter eos: quasi [b] duarum sint hereditatum heredes: ut ff. famil. ercisc. l. heredes. §. j. & ff. eod. l. si certarum. § Iuliano. & l. si duobus. & de bo. lib. l. si filius §. j. etiã si institutus ex castren. non adiit, ut hic: nisi in casu: scilicet si altera bona ad alterum nõ sufficiant: ut d. l. si certà. § Julianus. in fin. § & nisi alius institutus ab intestato primum locum obtineret: sed tunc non vindicat iure institutionis: sed tãquam ab intestato: ut d. l. si filius. §. j. si autem vnum ex vna re, alium ex alia vel vnum ex variis, aliũ ex castrensibus, est ius accrescendi inter eos: ut J. ac. l. quanquam. & ff. ac. l. si certarum. §. vestem. Non obstat quod dicitur ff. eod. l. si miles vnum. vbi si miles vnum ex fundo heredem scripsit, creditur quantum ad residuum patrimonium intestatus decessisse. creditur enim ita à iure, si probetur militem hoc voluisse: si autem miles vnum instituat in paganicis, & in castrensibus neminem: pertinent castrensia ad heredem ab intestato venientem, ut hic: nisi probetur voluntas militis cõtraria. idem & econtra: scilicet si vnum instituat in castrensibus, non distinguo commilitonem, vel alium, & neminem in paganicis: pertinebunt enim ad heredem iure intestati: ut hic, & J. l. proxi. si autem vnum post tempus instituit, interim habet locum causa intestati: ut ff. ac. l. miles ita. circa princ.

DE TESTAMENTO MILITIS.

TITVLVS XXI.

Postquam egit de bonorum possessionibus, quarum beneficio iure praetorio veluti heredes in bona demortuorum succedimus, transit ad hereditates, quae iure ciuili deferuntur, & seruat ordinem legis xij. tabul. quae prius de iudiciis testantium, & sic deinde de successione ab intestato loquitur: quem ordinem etiam in suo edicto sequuntur praetores, & prouinciales. Cum autem testantium alij testentur iure singulari: ut milites, alij iure communi ciuium Romanorum, ante omnia vult si expediat iure singulari dare titulo, de testamento militis. *Et modo qualibet voluntas militis de diuisione bonorum suorum, vel rei familiaris decretum à milite quoque modo factum contemplatione mortis, iustum, & legitimum testamentum est ex Constitutionibus principum, quae veniam dant imperitiae, & simplicitati eorum.* Lampaberi. ff. de admi. tu. *si quid forte in testamento faciendo minus periti minùs legitimè fecerint: & aliis in bonis, aliis ve tempore eos patiuntur esse testatos: aliis bonis, aliisque tempore intestatos: & firmius permittunt ut possint exheredare filios suos: & ut legata, quae relinquunt in testamentis sua solida praestentur sine diminutione Falcidiae: & ut directò in secundum casum extraneo heredi scripto, vel filio puberi substituant non inutiliter, & plerique alia, quae pagani non habent. Milites sunt, qui in numeros relati stipendia merent, & in expeditione occupati sunt.* CVIAC.

Institutus à milite specificè in paganicis, non habet ius accrescendi in castrensibus: nec ecluerit sine in illis aliquis fuerit institutus, & repudiauerit: siue nullus fuerit institutus. vnde pertinent ad venientes ab intestato: cùm miles possit decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus, h. d. cum l. seq. ALEX.

I. *Imp.* ANTONINVS † *A. Floro militi.*

FRater tuus miles, si te specialiter in * bonis, quae in paganico habebat, heredem fecit: bona, quae in castris reliquit, petere non potes, etiam si is, † qui eorum [e] * heres institutus est, adire ea noluerit: sed ab intestato succedentes veniunt: modò [f] si in eius locum substitutus non es, & liquidò probetur [g] * fratrem tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. Nam voluntas militis [h] [in expeditione occupati] † pro iure seruatur. Accepta V. Id. Septemb. Duobus, & Aspris Coss.

Institutus non trahit ad se castrensia, quem in diuersis hereditatibus aequè principalibus. h. d. BAL. *Vel sic: Institutio facta in castrensibus, non trahit ad se paganica: sed vniuersalis simpliciter facta comprehendit omnia.* SALYC.

II. *Idem A. Septimo militi.*

MIles castrensium tantummodò bonorum commilitonem [i] * suum instituit heredem: caetera bona [k] eius, ut intestati defuncti, mater eius iure possidebit [l]. Quòd si extraneum [m] scripsit heredem, isque adiit hereditatem: bona eius in te trãsferri non iure desideras [n]. PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Institutio heredum à milite facta, potius secundum ius commune, quàm militare interpretatur. hoc dicit. SALYC. *Vel sic: Institutio heredum à milite facta per quotas, secundum illas trahitur ad omnia bona.* ALEX.

III. *Idem A. Vindiciano.*

QVanquam militum testamenta iuris vinculis non...

M*iles.*] CASVS. Si in bonis castrens. commilitonem suum miles instituerit in paganicis nullum: ad ea vocabitur mater proximioribus deficientibus, tanquàm ab intestato: si autem vnum in castrensibus, alium in paganicis instituit: mater nõ vocabitur, ex quo adiit paganica bona.

i ¶ *Commilitonem.* vel alium quemlibet.

k ¶ *Bona.* s. paganica.

l ¶ *Possidebit.* etiam si nihil probet, secundùm Ioan. ¶ Sed contra l. s. proxi. in fin. vbi videtur quòd mater probet. Sol. aliud cùm quis instituitur in paganicis: quia tunc trahuntur castrensia quasi accessoria, ut ibi. aut econtra: & tunc non trahuntur: ut hic. at Ioan. contra: & intelligit ibi eo ipso probatum, quòd non probatur contra.

m ¶ *Quòd si extraneum.* in paganicis, & alium in castrensibus: ut s. dixi. secus si tantùm in castrensibus extraneum. s. Alij contra. distinguunt enim verùm cõmilitonem, vel extraneum instituerit in castrensibus tantùm, ut primo casu non habeat omnia bona, quasi sit institutus solummodò causa militiae in secundo sic: ut in secundo casu legis.

n ¶ *Desideras.* ut mater.

Q*Vanquam.*] CASVS. Si miles filium suum ex duabus vnciis, & vxorem ex vna instituit: quid iuris sit de aliis bonis, quaeritur: scilicet verùm pertineant ad succedentem ab intestato, putà ad matrem? Respond. quòd videtur his verbis filium instituisse ex duabus partibus hereditatis, & vxorem ex tertia: & istud habet locum in milite, sed in quolibet alio priuato, qui iure communi testatur. Primò dicit quòd miles in expeditione cõstitutus absq; omni iuris ciuilis subtilitate, prout vult, potest testari: secundò quaeritur, si miles filium suum ex duabus vnciis vxorem verò ex vna heredem sibi instituit: de residuis autẽ nihil dispositum: ...

Margin notes (left):

† Biennio ante hãc legem: scilicet Decio Cons. intelligit enim l. cum oportet. sup. de quo ... [illegible]

* Miles quis dicatur, & an miles possit vtique ... [illegible]

† Quid & Cons ... [illegible]

† Quasi dicat, nec principali iure, nec iure accrescendi. Cons.

* Probatur in ... [illegible]

† Quidam notant ... [illegible]

b hoc accipe ... [illegible]

Margin notes (right):

* Hoc est, principum, & collationi nõ obnoxias: aliusqui enim iam ante cõstituerat, ut essent propria filio ... d. l. cum oportet. Cons.

* Videtur subaudiendum, ut, scilicet commilitonem.

480/C.IV.K.5-4, 1471-1472
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dispositionis: quid iuris sit de doctrina, hoc est de ix. vnciis? resp. quòd etiam de iure communi præsumatur absque omni priuilegio militari hereditatem suam in tres partes diuisisse, hoc est, vt filia duas partes habeat, vxor tertiam: hoc est, vt sic voluisse de residuo, quod voluit instituendo, intelligatur. Vivian.

a ¶ Non subiiciantur. ex toto: subiiciuntur tamen in quibusdam quandoque: sicut & quilibet paganus: ff. ex l. prox. & l. capitatorias & ff. ex l. neque enim. §. j. in q. resp. & §. si seruũ & l. in fraudem. j. respon. & §. si quis. & §. fin.

a ¶ Simplicitatẽ. Sic supr. eod. in principio. Cuiac.

b ¶ Apparet. etiam iure communi: vt dixi ff. de hered. instit. l. si interdum. §. pater. & l. si ita. §. j. & Instit. de here. instit. §. hereditas. & arg. ff. ad Treb. l. Marcellus. in princ. & §. 2. Sed arg. contrà ff. eod. l. si miles vnum sibi instituat quo ad cætera videtur. Sed dic videtur, si probetur testatorem hoc voluisse.

SI Rufinus.] Casus. Si miles xx. ann. seruum suum manumiserit, liber erit: si minor, non erit liber vetãte lege Ælia Sentia, nisi ex causa probabili ipsum manumiserit, putà si sit alumnus eius, vel pædagogus vel cõsanguineus: vt Instit. qui manu. non poss. §. eadem. Vivian.

c ¶ Si Rufinus. ante casus positionẽ dic, quod dicitur Instit. quib. ex cau. manu. §. eadem. & l. illa, sic quæ innouantur per d. §. & per authen. ibi positam.

d ¶ Laticlauius. nomen est dignitatis. s. Vel dic h quòd erat claua de metallo quam proiiciebat tribunus inter confertissimos hostes & sic cæteri omnes fortiter pugnabãt, ita quòd clauam illam recuperabãt.

e ¶ Lege. scilicet Ælia Sentia.

f ¶ Annis l. xx. vt Instit. qui manumit. non poss. §. eadem. & j. de fideicom. lib. l. minor. & ff. de fideicom. li. l. mps. §. item si minor.

g ¶ Nec militibus. vt ff. de manumiss. testa. l. ij. & ff. ex l. si à milite. §. j.

h ¶ Quia. vt quia fuit eius pædagogus.

i ¶ Data id est, relicta.

k ¶ Iustam libertatem. id est, directam, secundùm P. sed dic secũdùm Ioan. quòd cantùm fideicommissariam potest relinquere: vt d. l. si à milite. §. j. & facit ff. de man. vindi. l. si rogaui.

† In vet. memorie. [illegible]

† Quod inter [illegible]

subiiciantur a, cùm propter simplicitatem a militarem quomodo velint, & quomodo possint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quodam centurionis testamento institutio etiam iure communi accepit auctoritatem. Nam cùm paterfamilias filiam ex duabus vnciis, vxorem ex vncia heredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquã significauerit: in tres partes diuisisse eum apparet b hereditatẽ: vt duas habeat, quæ sextantem accepit; tertiam, quæ in vncia heres est instituta. PP. Kalend. Nouemb. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Priuilegium militis non tollit legem eius fauore indultam ob imbecillitatem consilij. Bald. & Alexand.

IIII. Imp. Alexand. A. Iunio.

SI Rufinus c vir clarissimus tribunus laticlauius d † maior annis lege e definitis faciens testamentum, te manumissi iussam tibi libertatem cõpetisse, scire debes. Quòd si minor annis f ex lege constitutus fuerit, cùm faceret testamentum: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus g remissa est. Quòd si idem testator causam manumittendi te habuit, quæ probabilis viso manumittente consilio * futura esset: quia h per fideicommissum data i libertas à quolibet minore annis, ei, cuius causa probari † potuit, præstari debet: ex testamento militis eiusmodi seruis iustam libertatem k competere consequens est. Dat. XVI. Kalend. Decemb. Alexandro A. Cos.

Ex testamento militis quando valet iure militari, quilibet capere potest, nisi sit specialiter prohibitum. Alex.

V. Idem A. Sergiano.

EX testamento militis, siue adhoc in militia l, siue intra annum m missus honestè n decessit, hereditas, & legata omnibus quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera, quæ militibus cõcessa sunt, liberum arbitrium quibus velint relinquendi supremis [iudiciis o suis] concessum est: nisi lex specialiter eos o prohibuerit. Dat. XVII. Kalend. Febr. Iuliano II. & Crispino CC. Coss.

Substitutio reciproca, siue breuiloqua facta personis imparibus, cõtinet vulgarem substitutionem tãtùm, quæ poterant fieri cuilibet eorũ: sed pupillarem substitutionem, quæ non poterat fieri, nisi tantũ alteri eorũ, non continet: nec etiã continet substitutionem militarẽ: quamuis illa potuisset fieri ex priuilegio militũ cuilibet eorũ: quia in dubio præsumitur miles velle vti iure cõmuni, & non priuilegio: & hoc nisi aliter de voluntate militis probetur. Alex.

VI. Idem A. Valeriano.

IN testamento quidem eius, qui non miles fuit, si duobus heredib. institutis p, altero, cui q potuit vsque ad tempus pubertatis parens † facere testamentum r: altero, cui postquam heres extiterit, substituere non potuit s, inuicem substitutio eisdem t verbis facta est: in eum solum * casum eum locum habere sententiis prudentium x virorum & constitutionibus * diuorũ parentũ † meorum placet, quo vtrique pari ratione potuit substitui y. Sed cũ ex testamẽto militis z controuersiã esse proponas, defuncta paruula eius filia, postea quã heres extitit a patri, cum qua simul æquis partibus heres institutus eras b, substitutione inuicẽ c facta: & mater quidem intestatæ † filiæ sibi successionem defendat: tu autẽ ex substitutione d ad te pertinere contendas: huius quidem ratio manifesta est, licere militib. proprio priuilegio etiã heredibus e extraneis, posteaquàm heredes

n ¶ Honestè. secus si ignominiosè: tunc statim lex prædicta locum habeat.

o ¶ Eos. i. milites vel eos, qui ex testamento capiunt: vt habetis exemplum ff. eod. l. neq. enim. §. q. & l. miles ita. l. mulier. & ff. de his, quæ pro non scri. hab. l. iij. & j. de here. & Manich. l. fin.

IN testamento.] Casus. Si priuatus, id est, non miles decedat duobus heredibus institutis, fratre scilicet, & filio, seu filia impubere, & eos ad inuicẽ substituat his verbis, eos inuicem substituo, quid his verbis significetur, quæritur? Resp. quòd hoc significatur, quod patruus si heres in totum, si impubes non fit heres: & econuerso si patruus nõ sit heres, impubes succedat in solidum: & locũ habet tantùm vulgaris, & est ratio quia patruo non potest substitui pupillariter, & sic vetatur inæqualitas: & econuerso erit in milite contrario eodem casu: scilicet quòd miles fratrem suum & filiam instituit, & eos ad inuicem his verbis substituit, eos inuicem substituo, quòd si patruus decessit, postquam heres fuerit, admittitur substitutio filiæ: non solùm si non fuerit heres: vt quia antequàm adiuit, decessit: & sic adhuc non fuit heres: vel si filia decessit similiter, miles erit heres, licèt filia heres fuit, quia non adiuit, sed decessit in pupillari ætate, & in substitutionem prædictam incidit ista pupillaris, quod non erat in priuato, & hoc fauore militari. & hoc est verum, si mater pupillæ non contradixerit patruo: & patruus probauerit fratrem suum expressè hoc voluisse: quia extraneis heredib. postquam heredes fuerint, substituere potest indirectò. Vivian.

p ¶ Institutis. sc. æqualiter.

q ¶ Cui. sc. minori.

r ¶ Facere testamentum. quod vt facere posset, tria d sunt necessaria: vt sit de liberis: item vt sit pupillus: item vt in potestate: vt Instit. de pup. sub. in princ. & ff. de vulga. & pup. substi. l. ij.

s ¶ Non potuit. quia alterum prædictorum trium deficit.

t ¶ Eisdem. id est, vos inuicem substituo.

u ¶ Prudentiũ. vt ff. de vulg. & pup. sub. l. iii. hoc iure. §. sed si alterũ.

x ¶ Constitutionibus. vt j. de impub. & aliis subst. l. ij. & l. quidam.

y ¶ Substitui. scilicet in vulgarem.

z ¶ Militis. quia substituit filiũ pup. & fratrem, quos instituerat.

a ¶ Extitit. & sic expirat vulgaris substitutio.

b ¶ Institutus eras. ò frater testantis.

c ¶ Inuicem. his verbis vos inuicem substituo.

d ¶ Substitutione. s. pupillari quæ concessa in persona tua locum habere non posset: vt Instit. de pup. subst. §. extraneo.

e ¶ Heredibus. nõ solùm suis, & minoribus: sed etiam extraneis, & maioribus, & directè: vt hic & ff. eo. l. militis, etiam. nisi mater esset in medio: vt in fin. legis dicet. nã aliis nisi directò liceret, nullum esset priuilegium militis: vt Instit. de pup. substit. §. fin.

a Militem posse relinquere personis, quibus alii relinqui nõ potest.
b adde l. si deportat. §. si miles ff. de legat. 3.

* al. Iudicio de fide, non impuber.

c Id est, pupillarem substitutionem.
d Substitutionẽ pupillarẽ esse necessariam.
e Quia subst. breuiloquia fieri potest: vnde colligunt reciprocam substitutionem, directam intelligi, ac pupillarem. l. j. ff. pater. de vulgar. et c. 4.
† Pupillaris substitutio testamentum filij dicitur, si vim successionis spectamus: si formam, patris. & filij dicitur: quinimò primo casu patris esse dicitur. l. Papinian. §. sed nec pupillaris ff. de vulgari.
* Substitutio breuiloqua facta personis imparib. quarũ vna est maior, altera minor, non continet pupillarem quia vulgariter [illegible] non potest fieri. l. iii. hoc iure. ff. de vulgari.
† Flauius Alexander appellat Antoninum patrem, nec natura nec adoptione parentem. vt [illegible] ff. [illegible] quod est [illegible].
* Determinatio refertur plura deuenit militia æqualiter determinare intelligitur. Decius.
† Pupilla, quæ non possit facere testamentum, dicitur intestata decedere.

c addit. textum in §. sed tamen [illegible] in [illegible] missionem. Inst. eod.

480/C.IV.K.5-4, 1473-1474
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Tibi. id eſt, à te fratre. ALEXANDER.

b ſanctum. ſcilicet quod expreſſè voluit te admitti ex ſubſtitutione tacita pupillari: nam a etiam in teſtamento militis tacita ſubſtitutio contra matrem non admittitur: et *l. de impub. & aliis ſubſtituere l. proximo*, expreſſè autem valet per hæc verba, ſi extiterint, mortuis ſubſtituere: ſed tibi b probandum c. ſi an ita frater tuus ſcriberit d. PP. XI. Kalen. Maij. Fuſco II. & Dexiro Coss.

Verba annuentia principaliter propter aliud, & nè propter ſe emiſſa, nè induceant diſpoſitivum in teſtamento paganis: ſed in teſtamento militis ſic, concurrente favore libertatis, niſi probetur error. ALEX.

VII. *Idem A. Fortunato.*

EX his verbis, *Fortunato libertas e meo do, lego f*, vindicare tibi libertatem non potes g, ſi paganè teſtamentum proponatur. Ac enim cùm teſtatorè militem fuiſſe proponatis non errore h ductus libertum te crediderit, ſed dandæ libertatis animum habuerit: libertatè equidè directam eſſe teneretis, ſed & legati vindicationem habere te, prærogativa militaris privilegij poteſtat. Dat. XII. Kal. Ian. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Miles poteſt detestare pro parte temporis teſtatus, & pro parte temporis intestatus. SAL.

VIII. *Imp. GORDIANUS A. Aurelio militi.*

CERti iuris eſt, militem ad tempus etiam heredem instituere poſſe a. PP. III. Kalend. Octob. Pio, & Pontiano Coss.

Præterito militis falſa de filio, quòd ſciit ſe habere, pro exheredatione habetur favore militis, & validitate ſui teſtamenti: ſciens ſi filium ſi habere ignorat: quia tunc teſtamentum erit nullum ſicut teſtamentum paganis: præſumitur autem ſcivisse eo ipſo, quòd filiũ nominat ei

a Hæreditatis relictæ de ſuo ſtatuere. vt de fil. militis & qua ſtu ſcripſit c in Authenti. c. ſup. de probatione.

b Probatum aliquid tunc legitur eo ipſo, quod cùm ſtatim non proba-bitur.

c Hæreditatis relictæ de ſuo ſtatuere. vt de fil. militis & qua ſtu ſcripſit c in Authenti. c. ſup. de probatione.

d Libertus relinquitur legatum eo ipſo, quod cùm ſtatim non probetur.

e Libertus relinquitur legatum eo ipſo, quod cùm ſtatim non probetur.

f Non potest nec legatum: vt *l. de leg. l. ſervis. & de necef. ſerv. leg. l. 1. §.* ¶ Et ſic non quòd hujuſmodi enuntiatio g non valet. Sed arg. contra *l. de ed. l. ſale in prin.* Item videtur quod licèt legatum non valet quod tamen valeat libertas: vt *l. de manumiſſ. teſtamento.* licèt ibi fuit ſubſtituta eſt libertate unde licèt deficiat

h Non errore quia credebat eum eſſe ſervum, & ob hoc vocavit eum libertum quia volebat eum eſſe liberum: vt *l. de lib. & fac. ipſo l. libum teſtamentum.*

i ¶ Habuerit quod pro ſumitur: vt *ff. ad l. Lauriam* ¶ *& in auth. vt licito tut. §. ſi quis aut. ad. vt. & in auth. de lib. mat. & avia §. ult. cap.*

legaverit. h. d. eſt l. ſequ. ALEX.

IX. *Idem A. Valerio.*

SIcut certi iuris eſt, militem, qui ſcit ſe filiũ habere, aliòſque ſcripſit heredes, tacitè eum exheredare a intelligi b: ita ſi ignorans ſe filium habere, alios ſcribat heredes, non obeſſe filio adempta hereditatem: ſed minimè c valente teſtamento, ſi ſic d in poteſtate eum ad ſucceſſionem venire e, in dubiis non habetur. PP. Non. Octob. Pio, & Pontiano Coss.

Poſthumus, vel iam natus à milite ignorante præterito, ab intestato ei ſuccedit: ro ſcienti, habetur pro exheredato: & ſciente eum probatur, ſi de eo fecit mentionem in teſtamento. SAL. *contra.* BALD.

X. *Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS C. Iuſtino militi.*

SI cùm vel in vtero haberetur filia inſcio patre milite, ab eo præterita ſit: vel cùm in rebus humanis eam non eſſe fallo rumore perlato pater putauit, nulli eius in teſtamento fecit mentionem a: ſilentium huiuſmodi, exheredationis notam nequaquam infligit b. Is autem miles, qui teſtamento filiam ſuam appellauit, eique legatum c dedit non inſtituendo eam heredem, exheredauit d. PP. XII. Kal. Iunij, Præſente, & Albino Coss.

Captatoria inſtitutio non valet, etiam in militis teſtamento. BALD. & SAL.

XI. *Idem A. & C. Maniliano militi.*

CAptatorias e inſtitutiones etiam in militis teſtamento

tradito ſubſtitutionis: non tamen debet deſcere libertas.

f ¶ Non errore quia credebat eum eſſe ſervum, & ob hoc vocavit eum libertum quia volebat eum eſſe liberum: vt *l. de lib. & fac. ipſo l. libum teſtamentum.*

g ¶ Habuerit quod pro ſumitur: vt *ff. ad l. Lauriam* ¶ *& in auth. vt licito tut. §. ſi quis aut. ad. vt. & in auth. de lib. mat. & avia §. ult. cap.*

h ¶ Ego. ſcilicet deorum.

i ¶ Lego. ſcilicet deorum.

k ¶ Non potest nec legatum: vt *l. de leg. l. ſervis. & de necef. ſerv. leg. l. 1. §.* ¶ Et ſic non quòd hujuſmodi enuntiatio l non valet. Sed arg. contra *l. de ed. l. ſale in prin.* Item videtur quod licèt legatum non valet quod tamen valeat libertas: vt *l. de manumiſſ. teſtamento.* licèt ibi fuit ſubſtituta eſt libertate unde licèt deficiat

l ¶ Sic. ſcilicet. Quid autem in eum quod eſt. reſp. non valet: ſed rumpitur per contra tabulas vt *l. de lib. prat. l. fin. §. ſanctum.*

m ¶ Venire. ab teſtatore: non autem per querelam, cùm ipſo iure ſit nullum teſtamentum: niſi in casu quando voluit quantità hæc naſciturum eſſe exheredatum: vt *l. ead. lib. l. qui vere.*

n ¶ Sciens.] CAIUS. Si miles habens vxorem prægnantem, hoc ignorans, filiam, quæ erat in vtero, præterierit, non exheredaſſe eam intelligitur: ſi ſciens ſe filiam habere, appellando eam filiam in teſtamento, ei reliquit legatum, nec eam inſtituit: exheredaſſe videtur. VIVIAN.

o ¶ Adeximus. & ſic præterierit. vt *Inſt. de her. qua ab intſt. §. antè.*

p ¶ Inſtigit. vt *l. 1. proxi.*

q ¶ Exheredauit. in teſtamento ſcilicet: ſed ſi eſt in priuato: quia ſi ei in teſtamento reliquit legatum c, non videtur eũ exheredaſſe, vnde illud imputatur in quartam, & agitur ad ſupplementũ, ſi quid deeſt. vt *l. de inoff. teſt. l. commodo. & l. ſciens.* Item hodie eſt contra, niſi dicas militem priuilegium tunc ſemper inferenda eſt cauſa ingratitudinis ſecundũm AUG. vt *in authen. non licet. §. de lib. prat.* ACCVR.

r ¶ Captatorias.] CAIUS. Non ſolùm in teſtamento alicuius aptitudo eſt capiendi inſtitutio: ſed nec in militis, quæ in arbitrium alterius conferatur, ſic: Inſtituo heredem, ſi Titio placuerit. VIVIAN.

a Hæreditatis relictæ de ſuo ſtatuere. vt de fil. militis & qua ſtu ſcripſit c in Authenti. c. ſup. de probatione.

b Hæreditatis relictæ de ſuo ſtatuere. vt de fil. militis & qua ſtu ſcripſit c in Authenti. c. ſup. de probatione.

c Præterito liberorum ſtata à patrem, ſcilicet ſi habens liberos, præterito liberos nè mori: à matre ſiatur tacite mori habentè eorum pro exheredatione: à pagano verò ſuba non valet ipſo iure.

d Captatoria inſtitutio quæ dicitur. adde Antoni. Augustinum. c. ord. de. 13. Alciati à pengen. 32.

480/C.IV.K.5-4, 1475-1476
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

conferentur ad factorem alienæ voluntatis: puta instituo te, si Titius voluerit: vel, ille sit heres, quem Titius voluerit: vel a sit heres, si me instituerit. Sed in præteritum hoc valet, ut sit heres, si me instituisse: ut ff. de hered. instit. l. captatorias. & l. illa autem. & l. illa institutio. in prin. Item secus si dicatur: Instituo te, si Seius Capitolium ascendat: quia expressa nocent: non expressa non nocent: ut ff. de condi. & demon. l. nunquam. Item libertas valet c, licet sit captatoria: ut ff. de fideicommi. lib. l. fideicommissaria. q.

a ¶ Manifestum est. ut ff. de leg. j. l. captatoria. Accurs.

IN testamento.] Casus. Si privatus heredem instituerit, & legavit, & fideicommissa tantum hereditatem exhausit, heres quartã detrahere potest: sed an sic in milite, quæritur? Resp. quòd non: quia omnimodo debet eius voluntas servari propter privilegium suum: si autem plus petatur, quàm sit in eius patrimonio: potest obstabit exceptio.

b ¶ In testamento. scilicet iure militari facto: secus si iure communi: ut j. eod. l. pen. Item secus in veteranis: ut & ff. ad leg. Falc. l. ad veterani.

c ¶ In legatis. ut j. ad leg. Falc. l. in testamento. ff. ad leg. Falc. l. si post. & l. similes. & l. fin. & ff. eo. l. si certarum. in fine.

d ¶ Et fideicommissis. generalibus, & specialibus: ut ff. ad Trebellia. l. j. § pe. Sed contra in ea l. j. § in fin. Sed ibi dicit habere locum Trebellianum in testamento militis quoad alia remedia: nõ quoad quartam.

e ¶ Sanè postulatur à legatariis. nam à creditoribus etiam ultra peteret potius: j. de iure delib. l. fin. § j.

f ¶ Potes. nec enim vetitã, quia ad eum pervenit. contra: ut hic, & ff. eod. l. si vult. § quid ergo. & ad legem Falcidiã. l. in ratione j. § quod vulgo. & ff. si cui plus, quàm per legem Falcidiam. l. j. § in quibusdam. & ad Trebel. l. j. § pen. hoc autem hodie verum est, si fecerit inventarium: aliàs tenetur in [illegible] de hered. & Falcid. § si verò non fecerit. coll. j.

ET militibus.] Casus. Si miles constitutus in militia aliquid commisit, ut quia arma sua alienavit, vel duci belli non obtemperavit: an testamentum facere possit, quæritur? Resp. quod sic, scilicet in castrensibus bonis tantùm: si autem intestatus decessit, fiscus ei succedit.

g ¶ Centurionibus. qui d fortè præstant centum militibus.

h ¶ Militare. quæ sunt multa: ut patet ff. de re milit. per totum. & in l. ag.

i ¶ Permittitur. sed & in illis si hoc eis permissum sit à principe, vel à iudice: ut ff. de lega. iij. l. si quis in princ. § j. & de rerum testa. l. si quis filio ex § testium. & de don. inter vir. & uxor. l. cum hic status. § si miles. Accurs.

k ¶ Intestatis. i. postea, quòd non fecerint testamentum.

l ¶ A fisco. hoc planè intelligitur in paganicis: & in castrensibus dicit locus. idem.

a Captatoria institutio est cùm quis instituitur, non in præteritum: ut, instituo te si me instituisti: ut non ita, si me instituit.

b Captatoria hæc institutio non dicitur, & ideoque valet ut videtur est lib. eorr. de testamen. l. fideicommissaria. Sed & decorum liber.

c Captatoriis institutiones non infirmant legata ad pias causas, hinc colligit Tiraquellus privilegio 44. pia causa.

d Centuriones qui dicantur.

nullius esse momenti, manifestum est a. PP. VII. K. al. Iul. Præsente, & Albino Coss.

In testamento militis cessat Falcidia: & heres facto inventario ultra vires hereditarias non tenetur. h. d. Sal. Vel sic: *Legata, & fideicommissa à milite relicta non defalcantur, si vires patrimonij nõ excedunt: sed si excedunt, deminuuntur, quatenus excedunt.* Alex.

XII. Iidem A. & C. Dometio.

IN testamento b militis legem Falcidiam, & in legatis c & fideicommissis d cessare, explorati iuris est. Sanè e si quid ultra vires patrimonij postulatur: competẽti defensione tueri te potes f. PP. VI. Non. Iul. Præsente, & Albino Coss.

Reservatio testamenti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur nisi ad castrensia: & ab intestato succedit fiscus in paganicis. Alex.

XIII. Impp. Valerianus, & Gallienus AA. Claudio.

ET militibus nostris, centurionibus g quoque ob flagitium militare h damnatis, non aliarum, quàm castrensium rerum testamẽtum facere permittitur i, & intestatis k iure proprio succeditur à fisco l. Prop. Non. Aug. Valeriano, & Gallieno AA. III. & II. Coss.

In testamento militis non requiritur solennitas iuris communis. h. d. Alex. *Et heres scriptus in eo, præfertur succedenti ab intestato.* Salyc.

XIIII. Impp. Diocletian. & Maximian. AA. heredibus Maximi.

SI à fratre suo militãte mater vestra scripta heres, successionem eius sibi quæsivit: quãvis testamenti scriptura non cõtinet iuris observationem: tunc tamen hereditatem fratrem testatoris, vel eius filios m ab intestato evincere nõ potuisse, iure constitit. PP. V. Non. Maij ipsis AA. & Coss.

¶ Sed contra eum ff. de veteran. & milit. succ. l. j. ubi dicitur, quòd succedant cognati: quòd determinatur per l. q. eiusdem tituli: scilicet usque ad quintum gradum, & post admittitur fiscus, etiam in castrensibus. Et ut planè videas, distingue a, an propter commune delictum sit damnatus, ut tunc non liceat ei damnato testari: ut dicta l. ff. de veteran. & milit. succ. l. j. an propter militare: & tunc si b de fide rupta, non licear, si aliàs, de castrensibus potest, si hoc est ei concessum à iudice, qui eum condemnavit: ut ff. de lega. iij. l. si quis. in princ. §. miles de non castrensi non potest: ut hic, & ff. eod. l. ex militari. si autem decessit intestatus, dic ut T. dixi in prin. glos.

Milites in expeditione degẽtes, privilegium habent ut testari valeant quomodo volunt, & quomodo possunt: & ideò quid in vagina, vel clypeo, vel pulvere cũ gladio scripserint, habetur pro testamento solenni. Alex.

XV. Imp. Constantin. A. ad populum.

MIlites in expeditione degentes n, si uxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremò cuiuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu: quomodo possint, ac veline, testentur: nec uxorum, aut filiorum eorum, cùm voluntatem patris reportaverint, meritum, o aut libertas p, dignitásve quæratur. Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina, aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint gladio sub ipso tempore q, quo in prælio vitæ sortem derelinquunt, huiusmodi voluntaté stabilem esse oportet. Dat. III. Id. Aug. Nicomediæ, Optato, & Paulino Coss.

Notarij & apparitores militum non gaudent privilegio militari, licèt in matricula militum descripti sint. Alex.

XVI. Imp. Anastasius A. Hierio P. P.

SCriniarios, r * vel apparitores, qui virorum magnificorum magistrorum militum iussionibus, vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur: nullatenus s tamen in ultimis à se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Febru. Constantinop. Paulo V. C. Coss.

Miles non militans, non gaudet privilegio militis. Bald. Salyc. & Alex.

SI à fratre.] Casus. Frater matris tuæ in minus solenni testamento, puta adhibitis tantùm duobus testibus, eã heredé instituit: nunquid obstante, quòd minus solenne sit testamentum, frater tuus, vel filius eiusdẽ fratris evincet hereditatem, quæritur? Respon. quòd non: & hoc propter privilegium militare.

m ¶ Filios. scil. fratris, nam in filiis militis servatur quod dicitur l. ea. l. fin.

MIlites.] Casus. Miles instituere heredem potest in militia constitutus, sive uxorem, sive filios, sive quẽlibet alium: nec inquiratur, filius an fuerit bené, vel nõ, vel fuerit institutus in dignitate, vel non, vel liber, an servus propter privilegium militis: opera plana sunt. Vivian.

n ¶ Degentes. in exercitu.

o ¶ Meritum. i. utrùm meruit esse heres, an non.

p ¶ Libertas. i. utrùm sit servus an liber.

q ¶ Sub ipso tempore. ita c tamen quod hoc legitimis probationibus ostẽdatur: scilicet duobus d testibus licèt non rogatis: ut ff. eod. l. Lucius. cùm autem non occupatur tanta necessitate, & est in castris: exigitur convocatio, & rogatio, ut voluntatem audiãt duo testes: ut ff. eod. l. divus. & Instit. eod. § j. & si autem sit in domo sua exigitur solennitas communis: ut Instit. eod. § j. & j. eo. l. pen.

SCriniarios.] Casus. Si scriniarius: id est notarius inscriptus in matricula militum numeratur, vel magistro militum obtemperant: an privilegium habeat militis in testando, quæritur? Resp. quòd non: licèt videatur contra, ff. eo. l. ult. Sol. ibi fuit notarius in loco hostili vel intravit se nõ vitaturum mortem propter rempublicam. Accurs.

r ¶ Scriniarios. id est, notarios, sive tabelliones: & est vulgare Romanorum. Accursius.

s ¶ Nullatenus. Imò videtur quòd sic: ut ff. eo. l. fin. & de bono. poss. ex testamento mili. l. j. quæ sunt contrà. Solu. distingue utrùm sunt in loco hostili, et tunc habeant privilegium militum, ut ibi: an non, et tunc non habeant privilegium, ut hic. Vel dic, quod ibi loquitur de his, qui intraverunt se non curaturos mortem reipublicæ causa.

a Miles damnatus de crimine, an possit testamentum facere.

b Militi proditionis damnato non possit testamenti factio testandi. v. Mathaeum singularis 22.

c Militis testamentum quot testibus probari debet. * al. fimitur, vel [illegible].

d Rectè quidem multis, quàm in Glos. h. l. c. uerit, adhibitis, Inst. de testamen. ubi glossa refert in testamento militis [illegible] in bello, nullũ enim requiri [illegible] numerum [illegible], officium & militi [illegible] [illegible] Angel. de testam. mili. non esse adhibere nullos testes [illegible] [illegible] colligi posse militem nõ aliter testari, quàm testibus ad id rebus, ut militi intrasse quatenus illorũ [illegible] habet ad testamentum necessitate.

480/C.IV.K.5-4, 1477-1478
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NE quidem.] CAESS. Testari quoquo modo voluerit, militi permittitur, dum est in expeditione: licet ei extra i quis habeat loco primi. VVLGARIS.

a ¶ *Componere.* sc. suum testamentum.

b ¶ *Beneficium.* nec. vt *ff. ad l. Aquil. & Instit. eod. §. illic. & J. qui. id ob. long. temp. prescript. f. fundamp. & §. de infamam. mili. l. fin.*

¶ Pro Leb. *fog. ex officio.*

Iste.] CAESS. Publio militi tribunatum sæpiùs, olim otiari licebat: quod tamen Imperator, cùm infallibilem mentè habeat & extraneos institum do heredes, propinquis fuit: ropere possit. nullo modo usque etiam tribunos eximas habebit testamenti libertatem. VVLGARIS.

c ¶ *Pupillis.* militibus. sic & *ff. de excusat. tut. l. fin. & milites. §. item autem.* ACCVRS.

* Quod autem hæc legem licuisse sit Theophilus *b. tit. Instit. eod.*

d ¶ *Elegiam confuta.* Hæc conscribere Cæsaribus proferuntur, author Sozomeno, & Nicephoro. CVIAC.

e ¶ *Pupillis.* id est, quia miles, & tribunus.

¶ Quæstio veteris Iuris

f ¶ *Fuit.* id est, pupilli eorum tribunorum *vt ff. de munere & hon. l. ad rempublicam.* Vel de veteri testamentum posse testari.

QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, vel non.

g Cæcinacio.

Qui * *substetur iure familiæ, T. dicit: mere qui communi.*

ADDITIO. *Illa consumatio nil est perfecta, & addit ad eo in f. Mixti vocabulum est de hoc persona, quæ possunt testari, vel vt l. 5 quæstionis. ff. de testa. & ita ibi stantes procedit vt de testa. Iacon.*

Vanquam.] CAESS. Paterfamil. omnia bona sua habens communia cum fratre suo pro indiviso, filiam suam Titio matrimonio collocatam in testamento suo heredem instituto an valeat institutio quæritur? Videbatur quòd non: quia non videbatur habere proprium: cùm omnia bona sua essent communia: secus tamen est. Et ita est argumentum, quibus idem, quod commune mihi est cum alio, meum est: idem est, si cum sorore sua communem hereditatem habuisset: nihilominùs valebit testamentum tuum. VVLGARIS.

§ ¶ *Quibus vt T. pro sec. l. § fratrem. & §. pro sec. l. idem dicebat. mihi est l. fratres. §. idem respondit.*

§ ¶ *Interpretatum.* quasi enim non haberet proprium, videbatur non posse testari: & est cadit causa dubitationis in pena, responsio.

¶ d. *Infra & Iuriscons.*

h ¶ *Habuisse.* ex alia causa, quam societatis.

SUI.] CAESS. Aliquis dum erat sanæ mentis, te, & vxorem suam heredes instituit: deinde se præcipitavit: an valeat testamentum, quæritur? Distinguitur, aut impatiens doloris hoc fecit: quia sui valetudine dicentur: quo casu valet testamentum. aut mortis futuræ pœnæ: quo casu non valebit: sed succedet ei filius. VVLGARIS.

i ¶ *Rabie.* idem si pudore aliis alieni: vt *ff. de iur. ff. l. in fraudem. §. i.* ACCVRSIVS.

k ¶ *Probationibus.* quod probatur ex * ipso, quòd contrarium non probatur: *vt ff. de ba. corum, qui mor. sibi conf. l. fin. §. fin. & sic J. eius. l. l. commun. §. cum hoc ipsum.* Vel hic erant præsumptiones in contrarium.

* al. tribunatu

a Probata in religione cuiusque inadmissa in ipso, quod contrarium non probatur.

¶ Et est hic annotanda distinctio si mortem sibi conscivit metu criminis, cujus accusatio poterat institui post mortem: *vt ff. de accusat. Lex iudiciorum.* quo casu publicanda fuit bona si autem metu alterius criminis, quod esset publicum: & capitale: & quidem antequàm in eo deprehenderetur, vel lis adversus eum contestaretur, non publicarentur bona: alioquin sic, si conscientia criminis hoc fecerit: vt *pract. i.* Si autem erat crimen extraordinarium, puta furtum, vel similes non publicantur, fiat ante l, fiat post mortem sibi conscivit: vt *ff. de ba. corum. l. fin & l. ad cui. J. de ba. corum. l. i. & ff. de insig. restit. l. si quis filio exhæredato §. proinde. & §. sq. & de dam. inter vxorem. & vxorem. l. cum hæres. §. mortuus. & J. si rem. vel actu. mor. fue. l. defunctus. & §. de edil. edic. l. bonorum §. mortis.*

¶ *Iniuriosum.* ita ut non possit, v. exceptionem apud Cujacium ad Instit. Societ. regula 111 quæ incipit, Societas. Adde Tiraquellum in legi. connub. Gil. num. 8. ubi quæsit. 18 Barato prohibet perfugium ordinem hoc cõsulis alterius, adde eundem prælegit. 78.

¶ d. *Infra & Iuriscons.*

l ¶ *Adiisse.* id est, quia mortem sibi conscivit, quia seipsum occidit. ACCVRS.

m ¶ *Connubii.* id est, remorsus.

n ¶ *Rarum.* feliciter, raliter testantis.

o ¶ *Rara.* feliciter criminosi.

¶ Testari vel aliter etiam parvis filiis familiis, cui ratio non possit, v. exceptionem apud Cujacium ad Instit. Societ. regula 111 quæ incipit, Societas.

Etiam.] CAESS. An filiusfam. vel æger possit facere testamentum, quæritur? Responsio quòd sic: sed filiusfamilias non. CAESS. plura scire vellet ad *l. hæ. res. fuisse.* VVLGARIS.

p ¶ *Non auferre.* nam quia non erat sana mente, ergo infanus, ergo furiosus: sed non valet: vt *l. de transact. l. furiosum & §. ad l. §.*

q ¶ *Filium.* aliàs est lex, & alias §.

r ¶ *Non posse.* etiam cum voluntate patris: vt *J. filii ced. in pen. & §. ad l. qui in potestate.* Sed domuit * potest causa mortis, patre permittente: vt *§ de do. con. mor. l. tam n. §. filiusfam. & de don. l. filiusfam. §. penult.*

* al. autem vt.

t Testari vel aliter etiam parvis filiis familiis, cui ratio non possit, v. exceptionem apud Cujacium ad Instit. Societ. regula 111 quæ incipit, Societas. Adde Tiraquellum in legi. connub. Gil. num. 8. ubi quæsit. 18 Barato prohibet perfugium ordinem hoc cõsulis alterius, adde eundem prælegit. 78.

u ¶ *Infra & Iuriscons.*

b Singularia d. Secundum Bald. in *l. prof. cod. mori. iniuriosum.* & Iriarteum Alex. & Ia. Cin.

QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, vel non.

TITVLVS XXII.

EXplicata iura singulari, quæ in testamenti militum locum habent, nunc transire ad ordinem, id quo communiter est, ad regulas iuris, secundum quas paganis testantur: & quia prior est quæstio semper de persona, quam de solemnitate iuris, l. quidam. ff. de iur. cod. l. a. ff. qui testa. fac. poss. *idcò hoc titulo in primis dicturus, qui testamenti factionem habeant. Fundat verò hæc vel ex XII. tab. in quibus ita scripta est,* PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SUPER PECUNIA, TUTELAVE SUAE REI, ITA IVS ESTO. *Non dat testamenti faciendi ius, non de pecunia alterius, sed de sua: quæ nemine concinente eisam communis, vt super eo quisque pro parte sua testari possit,* l. 1. *hoc tit. & de testa. quod additur, hoc est, vt liberis ipsorum sua impuberibus testamenta non aliunde iuvarem inferiores parentum. posse. De fundamentis quod est in l. 5. vel ad Xenomianum hæresim refutat, l. 17. C. Th. de hæret. vel ad subscriptiones principis, l. 1. J. de pra. fac. cub. l. 2. J. de priuil. eor. qui pal. mil. Cæterum hoc titulo facilissima sunt.* CVIACIVS.

Societas, vel communio incidens, vel ex consensu præcedens, non impedit ius testandi. b d. SALYC. Vel sic: *Habentes cum alio bona cõsensu, non prohibetur de parte sua testari.* ALEXAND.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Petronio militi.*

VAnquam omnium bonorum socer tuus, itémque frater eius, socij fuerint tamen non eò minùs idem frater eius, cùm fati munus impleret, testamento suo potuit sibi heredē instituere quem vellet c. Item non idcircò minus is testamenti factionem habet, quòd indivisam successionem d cum sorore sua dicatur habuisse b. PP. XII. Kal. Aug. Ariano & Pappo Coss.

Licèt testator seipsum inscribendo: testamentum tamen eius nõ irritatur si cæpera, quæ testatus est, erat sana mente, nisi se inscripserit mente futura pœna alicuius delicti per eum commissi. ALEX.

II. *Imp.* DIOCLE. & MAXIM. AA. & CC. *Vincent & Pontio* ¶.

SI is, qui te cum vxore tua heredem scripsit, quando testamentum ordinavit, sanæ mentis fuit, nec postea alicuius sceleris conscientia obstrictus: sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie e constrictus, se præcipitem dedit, cùique innocentia liquidis probationibus k cõmendari potest à te adscitæ l mortis obtentu, postremum eius iudicium consilii m non debet. Quòd si furoræ pœnæ metu voluntaria morte supplicii antevertere n: tamen * voluntatem eius * conservari leges veram. PP. Kal. Decembr. ipsis AA. Coss.

Senellum, aut corporis infirmitas testamenti non impedit: sed potest hominem sana mentis: sed potest potestas bonis impedit. ALEXAND. *concor.* BALD. & SAL.

III. *Idem AA. & CC. Licinio.*

SEnium quidem ætatis, vel aegrieudinem corporis syncerisatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre p. Filium q autem, qui in potestate est, testamentum facere non posse r, indubitati iuris est. Dat. IIII. No. April. Sirmij, CC. Coss.

Sed

480/C.IV.K.5-4, 1479-1480
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sed quare est ratio? Resp. quia testamenti factio est publici iuris [a]: sed donatio priuati: vt ff. eod. l. iij. 2. Vel dic quod institutio [b] non debet pendere ex alieno arbitrio: vt ff. de hered. instit. l. illa institutio. ADDITIO. Istae duae rationes sunt de mente Bartol. Bald. Paul. & Ias. & cùm dicit glos. quod institutio non debet pendere ex alieno arbitrio, fallit hoc de iure canonico: quia potest pendere ex alieno arbitrio ad pias causas, c. cùm esses. extra de testament.

a ¶ *Si frater patruelis.* Quis sit, habes Instit. de grad. cog. §. iiij. ACCVRS.

b ¶ *Non potuit.* nec etiam cum tutore: quia tutor datur vt viuo, non vt ei mortuo consulat. ADDITIO. Tu dic quod immo propterea: quia vltima voluntas non debet pendere ex alieno arbitrio. Ias. licet Bald. & Salyc. glos. insequantur. ACCVRS.

c ¶ *Testamentum.* sed de facto fecit.

d ¶ *Iudicio.* sic ergo pupillus [c] non testatur: vt hic. & Institu. eodem §. [illegible] & T. eo. l. ult. & §. quid. de prout. non est necess. l. [illegible] & de legiti. hered. l. [illegible]

e ¶ *Aetatem.* scilic. xiv. an. ACCVRSIVS.

f ¶ *Egressus.* vel pridie annos: vt ff. eo. l. qua aetate.

g ¶ *Vestigia.* scilicet aetatem xxv. an. vt ff. de mino. l. j. vel nondum potens erat coire.

a ¶ *Eunuchis.* Hoc de castratis accipiendum est, quibus olim permissa quidem fuit testamenti factio, vt constat ex l. sed & quaesitum. §. sed si castratus ff. de lib. & posth. Sed non caeterorum exemplo. Neque enim ante annum 18. spadonibus: id est, castratis testamentum facere licebat, auctore Paulo lib. 3. sent. 4. Hic caeterorum exemplo testamenta facere permittitur, nempe 14. anno. Hanc causam glossa non intellexit. CVIAC.

h ¶ *Omnium.* erat autem dubitatio [d] ex eo, quod testes sunt necessarii testamento: sed eunuchus non habet testes: sed aliter hinc inde accipitur nomen, testis.

g ¶ *Omnium.* Nempe 14. anno. CVIAC.

i ¶ *Si quis Imperatorem.*] Scribendi. & ita iure priuati vtitur princeps: vt ff. tit. j. l. ex imperfecto. & l. omnium. circa fin. & l. non dubium. & T. de leg. & constit. l. digna. & T. ad leg. Falcid. l. iij. & T. l. prox. & ff. de legat. iij. l. ex imperfecto.

k ¶ *Cum heredes.*] *Habeant.* quo ad testamenti solennitatem [e]: vt T. l. proxi. & sic non est contra ff. de lega. ij. l. quod princeps. VIVIANVS.

l ¶ *Epistolis.* vt T. de fideicommiss. l. & in epistola. ACCVRSIVS.

p ¶ *Contum est.* Fuit aliquando constitutum, ne liceret aliquid capere ex codicillis, l. 9. C. Theod. de testa. quod tantùm fuit indultum priuatis. CVIAC.

m ¶ *Liceat.* idem in Papa, secundum Ioan.

ADDITIO. Tu dic verum, quo ad bona patrimonialia sed non quo ad papatum. est glo. sing. in cap. apostolicae. viij. quaest. j. secundum Philip. Fran. in rub. de testa. lib. vj.

Pupillus non potest testari † *: sed ille qui excessit pupillarem aetatem, potest: licet malitia nō suppleat, vel licet nondum sit aetatis xxv. an. hod. secundum glo. & doct.* ALEX.

iiii. *Iidem AA. & CC. Rufino* †.

SI frater patruelis [a] tuus intra decimum quartum aetatis suae annum decessit, cùm facere non potuit [b] testamentum [c]: nihil rectè ex eius postremo iudicio [d] postulatur. Nam si hanc aetatem [e] egressus [f], licèt vigoris nondum emeritissent vestigia [g], suum solenniter ordinauit iudicium: hoc euellere frustrà conaris. S. VI. Id. Nouemb. * Pantichi, CC. COSS.

Inhabilitas ad generandū, non inhabilitat ad testandum. SAL.

v. *Imp.* CONSTANTIVS *A. ad Rufinum P. P.*

EVnuchis [a] liceat facere testamentū, cōponere postremas exemplo omniū [h] [g] voluntates, cōscribere codicillos, salua testamentorum obseruātia. Dat. V. Kal. Mar. Sirmij, Constantio A. V. & Constante Caes. COSS.

Qui Imperatorē sibi fecit heredē, nō prohibetur aliū sibi instituere, & Imperatorē reuocare. SAL.

vi. *Idem A. ad Volusianum* * P. V.

SI quis Imperatorē fortè heredē instituerit: habeat mutandi iudicij facultatem, & quēcunque voluerit secundùm leges in testamento suo heredem scribendi [i]. Dat. XII. Kalen. Mar. Mediolani, Arbitione, & Lolliano COSS.

Imperator, & Augusta in testamenti factione passiua, & alijs vtuntur iure communi: ideo mutare, & mutare heredes possunt. SAL.

vii. *Impp.* VALENS, VALENTIN. *& GRA. AAA. Maximo* †.

CVm heredes instituuntur Imperator, seu Augusta: ius cōmune cū caeteris habeant [k]. Quod & in codicillis, & fideicōmissariis epistolis [l] iure scri-

pris obseruandum erit. Et sicuti priscis legibus cautum est [p], Imperatori quoque, & Augustae testamentū facere liceat, [m] & mutare. Dat. VII. Id. Aug. Gratiano A. II. & Probo COSS.

Caeci vtroq; lumine ex accidēti, vel à natura, possunt suas vltimas voluntates per nuncupationē condere: seruatis † *tamē solennitatibus in hac lege comprehensis.* ALEX.

viii. *Imp.* IVSTINIANVS *A. Demostheni P. P.*

HAc cōsultissima lege sancimus, vt carentes oculis, seu morbo, vitióve, seu ita nati, per nuncupationem [n] * suas cōdant moderamina volūtatis: scilicet praesentibus septem testibus †, quos aliis quoque testamentis interesse iuris est: tabulario etiam, vt cūctis ibidem collectis, primùm ad se conuocatos omnes, vt sine scriptis [o] testentur, edoceāt [p]: deinde exprimāt nomina specialiter heredum, & dignitates singulorum, & indicia [q], ne sola nominum commemoratio quicquā ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot vnciis in successionem admitti debeant: & quid vnumquenque legatarium, seu fideicommissarium adsequi velint: omnia denique palam [r] edicant, quae vltimarum capit dispositionum series lege concessa. Quibus omnib. ex ordine peractis vno, eodémque loco, & tempore: sed & tabularij manu conscriptis sub obtutu septē (vt dictum est) testium, & eorundem testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus, quàm à tabulario, plenum obtinebit robur testantis arbitrium. Quae in eundem modum erunt obseruanda, quamuis non heredes instituat: sed legata solùm, vel fideicommissa, & in summa, quae codicillis habentur [f] congrua, duxerint ordinanda. At cùm [t]

HAc consultissima] CASVS. Qualiter caecus naturaliter, siue ex morbo, facere debet testamentum, quaeritur. Resp. quod primò vocabit testes septem, & tabularium: coram eis dicet quòd vult facere testamentum nuncupatiuum. Heredem certum nominabit, ne nominis error ambiguitatem generare possit: ex quot vnciis velit eum esse heredem, & quid vnumquemque legatarium velit capere: quibus & à tabellione scriptis, & à testibus subscriptis, & signatis, plenum robur obtinent testamentum. & hoc in prima. Si autem codicillos velit facere, nec heredem instituere: sed legata alia relinquere: praedicta seruetur solennitas, praeterquam in numero testium: vt sic contrà T. de codicil. l. vlt. §. in omni. & cuicunque velit, siue testamentum fecerit, siue codicillos, vno tempore committit ad scribendum: & alio tempore poterit facere recitari tam sibi, quàm testibus: vt profiteatur se taliter testamentum confecisse, vel codicillos, testium subscriptione insecuta: & hoc in secunda. Si tabellio inuentus non fuerit: octauus testis loco suo adhibeatur in testamento: sic facto codicillo poterit cui vult ex testibus ad custodiendum committere: quod habere potest locum non tantùm in caeco, sed in alio: sed maximè, &c. & hoc in tertia parte. VIVIAN.

n ¶ *Per nuncupationem.* id est, per testamentum nuncupatiuum sine solennitate: non tamen sine scriptura: vt Instit. eodem §. caecus.

¶ Sed quare dicitur hoc nuncupatiuum *, cùm tamen habeat tantum similitudinem cum scripto? Respond. quia testator non signat, nec subscribit, nec nomen heredis scribit, quod in eo esset necesse: vt infrà titul. 2. l. iubemus. Item testes debent omnia scire, quae in hoc continentur: ibi non oportet: vt hac l. & infrà titu. j. l. hac consultissima. ACCVRSIVS.

o ¶ *Scriptis.* scilicet hac solennitate.

p ¶ *Edoceant.* scilicet caeci: quod est hic speciale: aliàs secùs: vt infrà titul. 2. l. in testamentis. quod est verius. Vel hoc corrigitur. & facit ff. de adop. l. etiam caeco.

q ¶ *Et indicia.* hoc vbi propter solum nomen potest oriri ambiguitas. Quid enim si Gallopetrum [h] instituat, qui nunquam inuenitur, nisi hic?

r ¶ *Palam.* quid sit palam, dic vt ff. eo. l. heredes in prin.

f ¶ *Codicillis.* sic ergo in codicillis hoc casu exiguntur octo testes: quod est speciale [c]. Vel dic non referri [d] ad omnia praedicta: sed ad alia praeter numerum testium: & sic sufficiunt quinque: vt T. de codicill. l. fin. §. in omni.

t ¶ *At cùm.* hic versus nihil hic addit: nisi hoc, quod caecus sub obtutu testium non habet necesse facere scribi, licèt id diuersis fieri possit. poterit igitur & alio tempore prius scribi: & tunc legi, & subscribi.

a In quo quis non repraesentat personam suorum: sed suius tantum. Bartol. Paul.

† Eadem scilicet aetate, qua alijcitur olim ex lege Papia, vel alia, no[illegible] annis 18. [illegible] Paul. [illegible] de testamento.

† al. Rufino.

b Institutio non debet pendere ex alieno arbitrio. v. Gl. in d. §. 1.

c Testari pupillus non potest.

d Trypho est Bald. ideo dic quod eunuchus est homo imperfectus: quare videbatur quod non posset testari. Bald. Salyc. licet Bart. contra.

† hac l. corrigit l. 2. C. Theod. l. 4. tit. 4.

* Quod etiam fuerat à Theodosio & Arcadio constitutum. C. Theod. lib. 4. tit. 4. l. 2.

e Passiue non actiuè. Paul.

† Testari caecus an possit ad pias causas, non seruatis solennitatibus: v. Tiraquell. tract. de priuile. piae causae priuilegio. Castell. lib. [illegible] b. Testamentum. q. [illegible] vbi plenius quaerit: an possit testari sine solennitate, de quo hic; an & codicillos facere, an & inter liberos.

* Hic ergo nuncupatiuum est scriptum. Sed Vigilius Instit. [illegible] putat esse potius mixtum ex scripto, & nuncupatiuo.

* Cōsona Inst. eo. de testa.

a Testamentū nuncupatiuum cur dicatur.

b Gallopetrus hereticus [illegible] Bartol. [illegible]

c Illum sequitur Bo. Bald. Fulgo. Roma. & Alex. & in hoc ille vere est sing. secundum [illegible]

d Gloss. sequitur Salyc. & Paul. & dicit Iason, adhibitis quinque testib. debere addi tabellio.

480/C.IV.K.5-4, 1481-1482
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Adeptio. Dicis hic Ang. quòd hic intelligitur, quando erant in testamentis viae constitutae. & hanc glos. sequuntur doct.

a ¶ *Memoria. vt in auth. de testam. & similib. §. Aliud quoque est.*

b ¶ *Ita.* scilicet cæcis. Accvas.

c ¶ *Credere.* id est, concedere, putà petiti.

d ¶ *Obtinuerunt.* Ergo tabularius * cooptatur in numero octo testiū. qui hic exiguntur: sic & *in auth. de fide instru. §. quoties verb. edi vi. & §. ord. I. Domitius.* Idem & in aliis testamentis, vt loco vnius computentur: & sic sufficiant sex testes, & tabellio: idem vbicunque exiguntur duo, vel quinque. Sed Baldinus contrà quia non probatur per talem scripturam, licet per testes probetur, inter quos si tabellio: & sic erit hoc casu speciale.

e ¶ *Testandi.* nam & alij possunt pretiūo modo testari: sed non habent necesse.

f ¶ *Gravis.* licèt cæcus non videre.

g ¶ *Spectare.* neutraliter poterant hæc nomina: & sunt plurale numeri, & regunturà verbo, relinquat.

h ¶ *Testibus.* hominibus habentibus sensum.

Adeptio. Adversus secundum Bald. & Saltc. hic quòd cæcus quia testatus inter liberos, non habet necesse obseruare solemnitatem huius l. hoc tenet etiam Ang. Ant. in §. *cæcus autem. Institut. quibus non est permissum fa. testamenti.*

Furiosus.] b Cassv. An furiosus possit facere testamentum, quæritur? Dicitur quòd sic, dum est intra diluciduum interuallum, licèt hoc antiquis in dubio verteretur. Sed quid si incœperit condere testamentum, & eum fuerit insanire: an valebit testamentum, quæritur? & respond. Iustinianus quòd non c valet: & est ratio: quia cirta in diuidum sola inchoatio nihil operatur. Si verò in diluciduis interuallis cœperit, & perfecerit, tunc, si iuris solemnitate fuerit subnixum. Vivianus.

i ¶ *Pro nihilo esse nihil* d enim videtur facere, qui partem * adiudicat f facit: vt *hic, & §. de verbo l. Iudicium est forma. & l. quæ tamen. circa princ. vsu.* & enim certus testari debet: vt *§. ord. hæredes. §. fin.*

k ¶ *Furiosum.* vt *Instit. eo. §. furiosi.*

humana fragilitas mortis præcipuè cogitatione perturbata, minùs memoria * possit res plures consequi: patebit eis b licentia, voluntatem suam, siue in testamenti, siue in codicilli tenore compositam, cui velint scribendam credere c: vt in eodē loco postèà conuocatis testibus, & tabulario, se etiam (vt dictum est) patefacta, cuius causa conuocati sunt, etiā chartula promatur, quā susceptam testatori recitabit tabularius, simul & testibus: vt vbi tenor eorum conclusi innotuerit, elogiū ipse suū profiteatur agno scere, & examini suū, quæ lecta sunt disposuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testiū, nēcnon omnium signacula tam testium, (prout dictū est) quàm tabularij. Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: iubemus vbi tabellarius reperiri nō possit, octauum d adhiberi testem: vt quod tabulario pro supradicto modo commissimus, id per octauū testem effectum capiat: libera potestate concedēda volūtates suas in prædictum modum ordinantibus, chartulā ita subscripsam, ita denique consignatam, vt antelatæ formæ declarant, cui velint ex testib. custodiendā mandare. Sic fieri namque confidimus, vt non recipiat † se rātūm in cæcis testandi * licentia: sed ne locum quidem nullū relinquat insidiis, tot oculis e spectata, tot insinuata sensibus h, tot insuper in tuto locata manibus. Dat. Kal. Iun. Constantinop. Iustinia. & Valerio Coss.

Furiosus habens diluciduis interuallis, potest in illis interuallis condere testamentum dummodo antequam furor superuenerit, caperit testari, & fecerit: sed si ante, quàm complerat, superuenerit furor: quod antè factum est, pro nihilo habetur: idèo cessante furore non poterit complere: sed habebit necessè de nouo incipere. Alexand.

IX. Imp. Iustinian. A. Iuliano P.P.

Furiosum in suis induciis * vltimum condere elogium posse, licèt ab antiquis dubitabatur: tamen & retrò principib. & nobis placuit. Nunc autē hoc decidēdū est, quod simili modo antiquos animos mouit, si cœpto testamento furor eum inuasit. Sancimus itaque tale testamentū hominis, qui in ipso actu testamenti adiuta valetudine tētus est, pro nihilo esse l. Si verò voluerit in diluciduis interuallis aliquod condere testamentum, vel vltimam voluntatem, & hoc fata mēte incœperit facere, & consumauerit nullo tali morbo interueniente: stare testamētū, siue quancunque vltimā voluntatem censemus k: si & alia omnia accesserint, quę in huiusmodi actibus legitima obseruatio requirit †. Dat. Kalend. Sept. Constantinop. Lampadio, & Orestę, VV. CC. Coss.

Surdus, & mutus à natura testari non potest. Si verò ex accidēti, potest, dūmodo scribere sciat, & manu sua scripserit voluntatem suam. Ille verò, qui mutus nō est, sed tantùm surdus à natura, vel ex accidenti potest indistinctè testari, etiā si nesciat scribere, si suam sententiam verbis exprimere potest. Mutus autem, qui surdus non est, testari non potest, nisi scribere sciat, & manu sua scripserit. Alexan.

X. Idem A. Iuuenti † P.P.

Diceretis l surdo, & muto: quia nō semper huiusmodi vitia sibi concurrunt m: fancimus, si quis vtroq; morbo simul laboret: id est, vt neq; audire, neque loqui possit, & hoc ex ipsa natura habeat n: neq; testamentum facere, neq; codicillos, neque fideicōmissum relinquere, neque mortis causa donationē celebrare concedatur, nec libertatem o siue vindicta, siue alio modo imponere *, eidē legi tam masculos, quā fœminas obedire imperantes. Vbi autem & † huiusmodi vitij non naturalis, siue masculo, siue fœminæ accidit calamitas: sed morbus postèà superueniens & vocem abstulit p, & aures cōclusitis ponamus huiusmodi personam literas scientem: omnia, quę priori interdiximus, hæc ei sua manu scribenti permittimus q. Sin autem infuentanium discretum est, quod ita rarò r contingit: & surdus, licèt naturaliter huiusmodi sēsus varius est, tamē omnia facere: & in testamētis, & in codicillis, & in mortis causa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus aliis * permittimus. Si enim vox articulata ei à natura t concessa est: nihil prohibet eū omnia, quę voluerit, facere: quia scimus quosdā inuisperiores & hoc subtilius cogitasse u, & nullū * esse exposuisse, qui penitùs * nō audiat: si quis supra cerebrū illius loquatur, secundū quod habētio Celso placuit. In eo autē, cui morbus postèà superuenīēs auditū tanēmodò abstulit: nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere.

Sin verò aures quidem apertæ sint, & vocem recipientes: lingua autem eius penitùs præpedita: licèt à veterib. auctoribus

Discretio.] Cassv. An surdus, & mutus possint condere testamentum, distinguitur, aut sunt coniuncta vitia, aut distincta. si coniuncta, quia sit, scilicet surdus, & mutus à natura, id est, à nativitate potè, aut ex morbo superueniente: primo casu nec facit testamentum, nec codicillos, &c. Secundo casu facere potest, si scribere sciat. Si autem fuerit surdus, & non mutus, quod rarò contingit: aut à natura, aut morbo superueniente, in primo casu fuit distinctio: & alterationis secundo non. Si fuerit mutus, & non surdus, & scribere sciat: testamentum facere potest, sive mutus fuit à natura, sive superueniente morbo. & illa non solùm habet locum in masculis, sed etiam in fœminis.

l ¶ *Discretio.* id est, separatio.

m ¶ *Concurrunt.* licèt videatur statim velle dicere quando sunt vitia separata: præmittit tamen duos casus, quando sunt coniuncta.

n ¶ *Natura habet.* Lab origine, vel à nativitate, nam quilibet homo de natura habet, vt audiat, & loquatur.

o ¶ *Libertatem.* Contra *§ qui, & à quibus. l. §.* Sed ibi * erat separatim.

p ¶ *Abstulit.* scilicet morbus.

q ¶ *Permittimus.* sed in superiori casu nullo modo potuit dicere. Sed & per aliam potest scribere, si hoc à principe impetrat: vt *§ sed. l. si mutus.* loquitur autem de eo muto, & surdo, qui prorsus non audiant, nec loquuntur: aliàs enim omnia facere possunt: vt *instit. eo. §. item surdus, & mutus.*

r ¶ *Rarò* non. quòd rarò s contingit, quòd sit aliquis surdus, qui mutus sit: & econtra.

s ¶ *Contingit.* Schaudi, & exposuisse.

t ¶ *Natura.* id est, ab origine.

u ¶ *Nullum.* scilicet surdum.

v ¶ *Qui penitùs.* scilicet cui vox articulata fuit concessa.

¶ Sed videtur surdum d nullo modo posse testari: vt *§. unde cog. l. actiones. §. fratres.* Respon. illud secundùm ius vetus, secùs cùm quod non poterat testari, nisi impetrasset à principe: vt *§. eo. l. si mutus.* Vel loquitur ibi de surdo, & muto à nativitate, vel ex accidenti: sed ignorabat literas.

480/C.IV.K.5-4, 1483-1484
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sibimet peritum.* non ergo aliis: ar. sumpto à contrario b Codic. [illegible]
b ¶ *Discrimine.* id est, differentia.
c ¶ *In masculis.* nisi in militibus: ut *Instit. de testa. mili. §. quinimò.* [illegible] qui non possunt facere testamentum [illegible] *Instit. eo. §. fin.*

Nemo.] Casus. In rebus acquisitis per filiumfam. putà in professione, vel aduentitiis quia proprietatem habet filiusfamil. pater vsumfruct. testandi non habeat licentiã filiusfa. nisi tantùm in his casibus, in quibus ei à veteribus legibus permissum est: hoc autem est in castrensibus, vel quasi: tunc tale testamentum querelæ inofficiosi subiacebit. & hoc dicit cum l. seq.

d ¶ *Promulgauimus.* vt [illegible] Vel dic vt [illegible] *filio autem familias.*
e ¶ *Permittimus.* scilicet vt possit facere testamentum in aduenticiis.
f ¶ *Antiqua lex.* multæ sunt leges antiquæ, quæ hoc dicunt: vt ff. *de don. causa mor.* [illegible] *Instit. eo. in princ.*
g ¶ *Certis.* in castrensi, vel quasi: vt [illegible] *in fin.*
h ¶ *Personis.* instituendis.
i ¶ *Peculiatum.* capacem, scil.
k ¶ *Concessa sunt.* q. d. non relinquunt non capaci in illis casibus, in quibus possunt facere testamentum.

Additio. An autẽ filiusfamilias possit testari in his aduenticiis, in quibus pater nõ quæritur vsumfructum: [illegible] *Instit. eo. §. fin.* [illegible]

l ¶ *Omnes.*] *Ex legibus.* permittitur enim ex diuersis legibus [illegible]
m ¶ *Constitutionis.* vt [illegible]
n ¶ *Prostituit in casu contrario* [illegible] Sed dic vt ibi.

Additio. Imò dic quòd hodie testamenta filiorum testantium de castrensibus vel quasi, possunt expugnari per querelam. Paul. Alexand. & Ias.

sæpiùs de hoc variatum est: attamen si hunc peritum literarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribẽtem hæc † omnia facere, siue naturaliter, siue per interuentum morbi huiusmodi infortunium ei accesserit: nullo discrimine b neque in masculis c, neque in fœminis in omni ista constitutione seruando. Dat. XV. Kalend. Martij, Constantinopoli post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Filiusfamilias nõ potest testari, vel codicillari in aduenticiis: sed in castrensibus, vel quasi benè potest. h. d. cum l. sequent. Alex.

xi. Idem A. Ioanni P.P.

NEmo ex lege, quam nuper promulgauimus d, in rebus, quæ parentibus acquirinõ possunt, existimet aliquid esse innouandum, aut permissum esse filiisfamilias cuiuscũque gradus vel sexus testamenta facere: siue sine patris consensu bona

mentum, & habuerit septem testes, & credebantur omnes esse liberi, cùm duo essent serui an hoc [illegible] compertum postea valeat testamentum, quæritur: Respond. quòd non: cùm eo tempore, quo adhibiti fuerunt, eis status quæstio non mouebatur. Vivian.

possideant secundùm nostræ legis distinctionem, siue cum eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus e: sed antiqua lex f per omnia cõseruetur, quæ filiisfamilias, nisi in certis g casibus, testamenta facere nullo modo concedit, & in his personis, h quæ huiusmodi facultatem i habere iam concessæ sunt k. S. Dat. Kalend. Septembr. Constantinopol. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

xii. Idem A. Ioanni P.P.

OMnes omnino, quib. quasi castrensia peculia habere ex legibus l concessum est, habeant licentiam in ea tantummodò vltimas voluntates condere secundùm nostræ constitutionis m tenorem, quæ talibus testamentis de inofficiosi querela immunitatem præstitit n †. Dat. III. Non. Decembr. Constantinopo. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM testamenta ordinentur.

Titvlvs XXIII.

DE testamentis *id est, de variis generibus testamentorum, deque eis aperiendis, & apud acta publicandis ab ipso testatore, vt si quando interciderint, fit vnde fides earum peti possit.* Et quemadmodum testamenta ordinantur: *id est, de solennitatibus, & regulis certis, quæ in testamentis seruari quæ ex quo* [illegible] *ita inuicem connexa sunt, atque connexa, vt simul expleri possint, & debeant. Et est quidem aliud genus testamenti, quod mysticum dicitur, cuius solennia explicat* l. 21. *Aliud, quod fit per nuncupationem,* d. l. 21. §. per nuncupationem. *quorum in vtroque septem classici testes exiguntur. Est & aliud, quod fit precibus principi oblatis,* ex l. 19. *aliud municipalibus gestis,* d. l. 19. & Nou. Valentiniani de testamentis. *Alia genera testamentorum antiqua obsoleuerunt: & nominatim id quoque, quod per æs, & libram fiebat, abolitur* l. 15. Cvracivs.

Conditio testis spectatur secundum tempus, quo testamentum signatur: & error communis pro veritate habetur. hoc dicit. Bal. *Vel sic: Sufficit habilitas vera, vel communiter putatiua testis testamentarij, secundũ tempus signationis testamenti. h. d.* Sal. *Vel sic: Valet testamentum, ad quod testis seruus communi opinione reputatus tunc liber, fuit adhibitus.* Alexan.

i Imp. Hadrian. A. Catonio Vero *.

TEstes serui a an liberi fuerint, non in hac causa o tractari oportet: cùm eo tempore, quo testamentum signabatur p, omnium q consensu liberorum loco habiti sint, nec quisquam eis vsque adhuc r status controuersiam mouerit. Sine die, & consule †.

Scriptura testamenti publicata fidem facit, etiamsi originalis scriptura sit deperdita. h. d. Alexa. *concord.* Bal. & Sal.

ii. Imp. Alexander A. Expedito.

PVblicati s semel testamenti

a ¶ *Testes serui.* Huius rescripti meminit in §. *sed cùm aliquid. Institu. eod.* Cvracivs.
o ¶ *In hac causa.* id est, in casu primo huius legis.
p ¶ *Signabatur.* quo tempore considerantur conditio vera, vel putatiua, vt valeat testamentum. vt hic, & ff. *eod. l. ad testium. §. conditio.*
q ¶ *Omnium.* Error [illegible] communis aliquid facit: vt ff. *de officio præsid. l. Barbarius.* [illegible]
r ¶ *Vsque adhuc.* scilicet quando fuit adhibitus.
s ¶ Et non quid hoc valeat testamentum: non tamen in iudicio poterit hic testis produci: vt [illegible] Et si dicas, quid ergo prodest, quòd valeat testamentum? Resp. multum: quia potest b probari per publicam scripturam. Vel fortè conficeretur aduersarius talia cõditum esse testamentum. Nam & per eos, qui mortui sunt, vel infames facti, vel absentes, non potest probari: vt ff. *de Carbo. edict. l. iij. §. duo causa.* & tamen valet: sic ergo & in nuncupatiuo potest hæc lex loqui, quòd vel per publicam scripturam, vel per confessionem probetur: & sic habet se consuetudo: & facit ad hoc [illegible] *de dona. l. in donationibus* [illegible]
a. Alij dicunt eam loqui tantùm c quando sit in scriptis: & sic intelligũt quod est *Instit. de testam. §. testes.* Et nuncupatiuum d dicunt non posse probari per scripturam publicã e, cùm illa tantùm duorũ testium vim obtineat: vt [illegible] *de fide instru. l. in exercendo.* & sic oportet hodie viuentes esse septem vt [illegible] hoc dixi.

Publicati.] Casus. Fecit quis testamentum non in scriptis, vel in scriptis sed à primario confectum: heres de morte testium timens, vel quia fuit corrosum,

vel membrana in breui peritura, fecit illud publicari coram iudice, & testes fecit iurare omnia esse vera, quæ in eo continebantur, & publica charta confecta est: an valeat publicatio, quæritur? Resp. quòd sic: & in casu amissum fuerit: quod probare debet heres: quia qui casum allegat, ipsum probare debet. Vivian.

t ¶ *Publicatis.* Hæc publicatio sic fieri debet, vt coram iudice ordinario [illegible] *eodem l. testamenta omnia.* & testamentum aperiatur, & testes iurent, ita est verum sicut scriptum est: & postea in publica charta conscribetur, secundùm Bo. vel etiã in eadem, vbi prius erat scriptum sed si scriptũ non erat, publicabitur hac voluntas.

Additio. Imò dic quòd hodie testamenta filiorum testantium de castrensibus vel quasi, possunt expugnari per querelam. Paul. Alexand. & Ias.

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM testamenta ordinentur.

Dixit de tollamus: nunc de testamentis.

Testes.] Casus. Sine testamentum in scriptis fecit, siue non, septem testes sunt necessarij. Vel dic omnino, quod hic loquatur de testamẽtis in scriptis factis. Si ergo quis fecit testamentum, & habuerit septem testes... Codex.

a Surdus, & mutus testari possunt, si non à natura: sed ex accidenti hoc vitia sit peruenerunt, dũmodò scribere sciat, & manu sua voluntatem declarauerit.
* Id est, qui possit literas scribere, aut pingere.
† al. & hæc.
b Argumentũ à contrario sensu in iure validum.
c Miles surdus & mutus olim & hodie potest facere testamentum.
v. *Vulpianum contra. illust.* 109. *num.* [illegible]

A Etiam si in illis patri non quæratur vsusfructus. *Ang. Paul. Alexand. & Ias.*

a Catonium Verum appellat Theoph. [illegible] scriptum [illegible]

a Error communis, & potestas, quæ.

b Testamentũ probatur per publicam scripturam, siue publicum instrumentum.
† *profanis.* In omnibus.

c Testamentũ nuncupatiuũ nõ potest probari per publicam [illegible]

d Imò dic quòd loquitur tam in testamento nuncupatiuo, quàm in scriptis. [illegible]

f Etiam coram iudice delegato [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1485-1486
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

voluntas. & prodesse, vt licèt amodò testimonio aliquis destitutus, probatus per scripturam, quæ prius non erat: vel erat primata. Alij dicunt, quòd hic si publicatio etiam vivente testatore quod non placeri. ADDITIO. Tu dic hoc verum, nisi fieret de consensu testatoris. CY. FULGO. & IAS.

a ¶ *Fides.* Fides, quæ haberur publicato testamento.

b ¶ *Materia.* fuliteri originale.

c ¶ *Qui probatur.* id est, probandus est.

¶ Nota ergo quòd qui casum dicit, eum probat vt *infra eod. l. confulta. & ff. l. principes. & infra quemadmodum testamenta. aperi. l. ante diem.* melius facit *l. sciat. supra de fide instrum.* & dici *ff. de adm. de l. ff. quæres argentar. in. §. fi.* & facit ad hanc l. *l. eod. l. confulta.*

d ¶ *Pafit.* exemplo erroris. sed dic vt diximus *supra de edend. auch. fi quis.*

e ¶ *Constitutum est vt T. tit. l. fi quis & l. fi quem. & ff. de lege. iq. l. ex imperfecto. & l. eod. l. nolumus. & Instit. quibus fant: in alio nec testa in §. fin.*

f ¶ *Lex regia.* id est, lex regia *dando superiorem potestatem principi: vt Instit. de iure nat. gent. tit. 2. vt ff. fed & quod principi.* & *eximit eos à solemnitatibus iuris:* licèt non observentur in testamentis, & in alijs solemnitatibus iuris: tamen nemo fit, qui ea dicerem, cum Cicero, & Scipione Chartagineo vtiliter, & cuoni vtrum.

g ¶ *Vivere. vt T. de legi. & confit. l. signa.*

h ¶ *Si in nomine.* e proprio d, facio & appellatione: pronomine, vt Marcus Tullius cognomine, affinitate cognomine, ab eodem.

i ¶ *Cognomine.* quòd hic dicit de errore nominis hæredis: vt *ff. de hæred. secundum rabul. l. fi ita. & fed & cum.* idem de errore nominis legatarij: vt *Instit. de leg. §. fi quæ in nomine. & exposuit hæc verba* id. *Item in errore vt legatarius l. de leg. l. fi Titiodinum.* vel promissi: vt *ff. de contrah. stipu. l. fi in nomine.* vel repetitur *ff. de rei vindic. l. fi frumentum. §. fin.*

N *Regus professus.*] CASVS. Si Titium filium eum adiuvarit, ut fi, nec erat, & eum tanquàm filium in testamento instituit: an valet testamentum, quæritur? Resp. quòd non cum hæredis institutio. VIVIAN.

k ¶ *Neque professus.* scilicet patris.

l ¶ *Præiudicat.* vt pei hoc probentur filij: vt *Instit. de adopt. §. fin. de legitim. in 1. & T. de prob. l. non epistolis. & l. non mediocrem. ff. de liber. ag. l. 1. §. 1. si quis ex. fanti. fanum.* Sed contra *ff. de probat. l. fin.* sed præsumptionem facitat, vt ibi dicimus.

a ¶ *Principib.* Seuero, Antonino, & Gordiano *d. 4. T. sit pro.* CVI.

fides e, quamuis ipsa materia b, in qua primùm à testatore scriptum relictũ fuit, casu, qui probatur c, intercidit: nihilominùs valet d. PP. Kalend. Iunij, Fusco II. & Dextro COSS.

Licèt Imperator legibus sit solutus: tamen vivere tuit legibus: & ideò non admittitur ex imperfecto testamento, l. d. SAL. Vel fic: *Si testamentum est imperfectum, non valet: etiam si princeps in eo sit institutus.* ALEXAND.

III. *Idem A. Antigono.*

EX imperfecto testamento nec Imperatorem hereditatem vindicare posse, sæpè constitutũ est e †. Licèt enim lex imperij f solennibus iuris Imperatorem soluerit: nihil tamẽ tam proprium imperij est, quàm legibus viuere g. PP. XI. Kal. Ianu. Lupo, & Maximo COSS.

Error in nomine proprio, vel appellatione, siu designatione singularis rei vel persone, non officit testamento, nisi reddat dispositionem omnino incertam. l. d. BALD. Vel fic: *Falsa demonstratio non vitiat, si de corpore constat.* ALEX.

IIII. *Imp.* GORDIAN. *A. Rufino.*

SI in nomine h, vel prænomine, seu cognomine i, [seu † agnomine] testator erraverit, nec tamen de quo senserit, incertum sit: error huiusmodi nihil officit veritati. PP. XII. Kal. Ianuar. Gordiano A. & Auiola COSS.

Adiuvatio alterius non facit filium eum, qui non est: & quod relinquitur alicui vt filio, non debetur, si appareat illum non fuisse filium. ALEX.

V. *Imp.* VALERIAN. & GALLIENVS AA. *Lucilio.*

NEque professio k *, neque adiuvatio † nuncupantium filios, qui non sunt, veritati præiudicat l: & quæ vt filiis testamento relinquantur, iuxta ea, quæ à principibus m statuta sunt, non deberi n, certi iuris est. Accepta VI. Nonas Iulij, Valeriano, & Gallien. AA. III. & II. COSS.

Verba enunciativa testatoris non inducunt dispositionem in præiudicium eorum, quos gravare non poterat. ALEX.

VI. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Termio.*

VERba testamenti, quibus mater vestra decedens nihil se cuiquam donasse o significauit: si res se aliter p habeat, fidem veri nũ perstringunt q. PP. III. Nonas Nouemb. Diocletia. A. * & Asiphobolo COSS.

Error scribentis, veritatem non nocet: idèo si apparet de voluntate testatoris, licet per errorem scribentis scripta non fuerit, habetur pro scripta. ALEX.

VII. *Idem AA. Rufino.*

ERrore scribentis testamentum iuris solennitas mutari r nequaquam potest s, quando t nimis scriptum, plus nuncupatum † videtur: & ideò rectè testamento condito quinquam desit, heres esto u *, consequens est, existente herede legata, seu fideicommissa iuxta voluntatem testatoris oportere dari. PP. XVII. Kal. Febr. ipsis AA. IIII. & III. COSS.

Propter necessitatem dispositionis interdum suspenditur: non autem in totum tollitur. l. d. SAL. & ALEXAND.

VIII. *Idem AA. Marcellino.*

CAsus maioris, ac nonnũquam contingentis ratione, adiuvatus

m ¶ *Non deberi.* vt *T. eius. l. fi pater. & ff. de hæredi. instit. l. quæsiuit in principio.*

¶ Sed contra, *ff. de hæredib. instit. l. nemo. §. qui frater non est.* Sed ibi scienti non fratrem, diligens vt fratrem, instituit hæredem. & sic respon. *J. eius. prous. Eiusn. idem.*

V *Erba.*] CASVS. Si mater tua donationem inter viuos fecit: & in testamento se non donasse affirmauit: an veritati præiudicetur, scilicet quòd magis reuocetur donatio? Respondeo quòd non. VINIA.

n ¶ *Donasse.* & in veritate donauerat: scilicet inter viuos: & tunc nullo modo veritas perstringitur. l. Vel fic, causa mortis: & tunc licet ablo fit, vade veritas non perstringitur: obstantibus exceptis: quia se heredem velle libere offendit: vt *J. de falsa causa adier. l. fi.* sicut dum lon. Sed contra ibi: donasse dicere aliquid certum. vm habet ibi: vt *ff. de donat. l. ex hoc scriptura.*

o ¶ *Se aliter.* quia donasse. ACCVR.

p ¶ *Non perstringunt.* testatorem non enim obtemperatur non etiam credetur: vt *ff. ad Silan. l. fi quis in grauis. §. 1.* Sed idonæ volunteres defunctorum fare firmandæ: vt *in auth. de nupt. §. dispensat. colla. iny.* Respond. hæ, voluntates dispositiuæ, sed hic dixit enunciando, non disponendo: fic *T. de probat. l. testiuo. & commune. vtrisq. quæ. l. fi scriptura. & in auth. de iuratur. à mon. §. 1. eod. l.*

E *Rrore.*] * CASVS. Si in testamẽto duo prænominibus septem testibus dixerit: Titius heres esto: & talis subsellio scripto tantum, Titius: an infirmetur testamentum, quæritur? Respond. quòd non: sed valebit instituto hæredis: & ex eo testamento legata debentur, & petij possunt.

q ¶ *Mentiri.* id est, non valere.

r ¶ *Possit.* vt *J. eu. l. legatorum.*

s ¶ *Quando.* aliàs quamuis.

t ¶ *Heres esto.* non quòd hoc tantum desit: sed deest, *heres: aut deest, esto.* Sufficit eum scribere, Titius heres, vel Titius esto. Nũ autem sicut dixit Paul. sufficit scribere solũm heredis nomen x, putà Titius, licèt hoc voluerit dicere per Titium. Sed contra eum *ff. de hæred. institu. l. §. fin. eodem.* Vel dic, quòd ibi deerat hoc totum: sed appositus tunc alia equipollentia verba y, quia hereditatis meæ dominus esto: vt *ff. de hæred. institu. l. Liber. verbis. in principio.* vel ita continebatur: Titius heredi tuo meo z & ita deerat, heres esto: & pro hoc facit *ff. de lege. q. l. vnum ex familia. §. fin. & Liber. pater §. item imperfecta. & J. eod. l. testamentum.* ¶ Nota ergo ex hac l. plus dici, quàm scribi, vel aliter: vt *ff. de hæred. institu. l. quæsiuit. §. 1.* Sed contra *ff. de iur. eod. l. fin.* Solubi fuit omissa testatoris voluntate: ibi scribentis errore. ACCVRSIVS.

C *Asus.*] CASVS. Si testamentum septem testibus præsentibus commodè inchoatũ, & nondum completo voluntatis mortuus cadaueris, & eo postea restituto redit: & eorum eo, vel alio eius loco supposito testator protestatur: an obstiterit illo interuallo valeat minùs testamenti, quæritur? Resp. quòd

* *Id. ad. l. 12.*

† *Testatum. l. 12. ff. de iure. & ff. de hæredi. instit.*

* *Lex ff. de hæredi. instit.*

x Quod sufficiat probari possit ille error, sine testatorum conscientia, & ne iuris. Ita Gothofred. Papa A. C. 1. 1.

y Ita Gloria est omnes illi iuri. sed Paul. *Alex. & Inf. Alex. & Inf.*

z Ita facit diuinatio ad vtrum est tamen vera in fin. Inf. Pan. *Alexan. & Inf.*

d Ita etiam est diuinatio *Bar. Bald. Alex. & Inf.*

480/C.IV.K.5-4, 1487-1488
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd non: ſolet enim ob talem neceſſitatem remiſſum ſic eis, vt conueniant: non tamen eſt circumſtantia vt recedant: ſed ordine debent: quia neceſſe eſt, vt ſufficiens numerus teſtium adhibeatur. VIVIAN.

ADDITIO. Ex Non. Valent de teſtam. generaliter teſtes diuerſis horis obſignare poterant. CVIAC.

a ¶ *Aduerſus*. i. propter.
b ¶ *Morbi*. i. contagio.
c ¶ *Teſtes deterret*. timorem infert alijs.
d ¶ *Proſus*. quia valeat teſtamentum.
e ¶ *Reliqua*. præcedens, alias reliqua: id eſt, facienda.
f ¶ *Iugi*. i. diſſugi.
g ¶ *Sociari*. id eſt, diſſociari.
h ¶ *Remiſſum eſt*. id eſt, conceſſum eſt eis diſſociari dum tamen ſtatim vel ipſi iidem redeant: vt ff. eod. l. qui teſtamento. §. fin. & l. heredes. §. fin. vel ſi neceſſe erit, alij ſupponantur, qui interrogabunt teſtatorem an habeat rata præcedentia: & ſic procedetur in teſtamento: vt [illegible] l. cum antiquitas. §. ſin autem.

ADDITIO. Ex hac l. not. ſecundùm Baldum quid faciendum propter ſuperuenientes excommunicatos officiũ Miſſæ poteſt ſuſpendere.

Si non.] CASVS. Habet Titius inſtituens dicebat teſtamentum eſſe validum, & producebat teſtes: qui tamen non fuerant præſentes, quando factum fuit teſtamentum: ſed tantùm recitari audierunt: & ex animi ſui iudicio hæc diſpoſita eſſe dixerunt, recitato tamen priùs teſtamento: an valeat tale teſtamentum? Dicitur quòd non. VIVIAN.

i ¶ *Si non ſpeciali priuilegio*. ab Imperatore cõceſſo, in quo dicatur, non obſtante *. ſuprà de inoff. teſtam. l. §. quando. in prinċ.
k ¶ *In conſpectu*. teſtes condemnati eodem tempore.
l ¶ *Teſtatoris* *. dicit hoc, vt j. eod. l. ſi vnus. ACCVRS.
m ¶ *Officio*. ſc. audiendo teſtatorem, ſigillando, & ſignando.
n ¶ *Nullo iure*. ſpeciali, vel cõmuni: vt hic, & j. eod. l. ſi vnus. & ff. ea. l. pen.

Si teſtamentum.] CASVS. Feciſti teſtamentum, & in eo extraneum filio ex cauſa exheredato, inſtituiſti, non obſtante principis reſcripto valebit teſtamentum: nec reſcindetur à filio. VIVIA.

o ¶ *Reſcripti noſtri*. etiam ſi concedamus: vt ſuprà de prec. impe. oſſ. l. reſcripta.

Non ideirc.] CASVS. Teſtamentum feciſti, & dereliſti: ſubtractum eſt teſtamentum: an ob hoc vitioſum ſit, quòd factum ſit factum, quæritur? Reſpond. quòd non. tamen dubitatione erat: quia videbatur vitioſum: quia furtiuum: ſed tale furtum non facit ipſum non valere: ſed tantùm falſitas: vel ſi ſit minus ſolenne. VIVIA.

p ¶ *Subtractum*. vnde videbatur vitioſum: vt *Inſti. de vſucap. §. furtiuæ*. ſed hoc vitium non nocet, quò minus valeat: vt hic, & ff. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab. l. j. §. ſuffice.

ſus * timorẽ contagionis, quæ b teſtes deterret c, licèt aliquid de iure laxatũ eſt: non tamen penitus d reliqua e teſtamentorum ſolennitas perempta eſt. Teſtes enim huiuſmodi morbo oppreſſos eo tempore iũgi f, atque ſociari g remiſſum eſt h: non etiam conueniendi numeri eorum obſeruatio ſublata eſt. Dat. XVI. Kalend. Iul. ipſis IV. & III. AA. Coss.

Teſtes adhiberi ad teſtamentum, debẽt eſſe in præſentia teſtatoris, & vno, & eodẽ contextu fungi officio teſtiũ, niſi ex priuilegio patriæ conceſſo aliud permitteretur: & nõ valeret reſcriptum, propter quod reſcinditur teſtamentum iure factum: & non vitiatur teſtamentum, licèt per alium fuerit ſubtractum. h. d. cum duabus ſ. ſeq. ALEX.

IX. Iidem AA. Patroclæ *.

Si non ſpeciali priuilegio i patriæ tuæ iuris obſeruatio relaxata eſt, & teſtes non in conſpectu k teſtatoris l teſtimoniorum officio m functi ſunt: nullo iure n teſtamentum valet. PP. X. Kalend. Iul. ipſis IV. & III. AA. Coss.

Teſtamentum iure perfectum non reſcinditur per reſcriptum. SAL.

X. Iidem AA. & CC. Menophelimo †.

Si teſtamentum iure factum ſit, & heres ſit capax: auctoritate reſcripti noſtri o reſcindi non oportet. Dat. XV. Kal. Auguſti, AA. Coss.

Furtum non vitiat teſtamentum ſubtractum. h. d. Vel ſic: *Vitium furti, vt extrinſecum, non habet vitiare teſtamentum.* SALYC.

XI. Iidem AA. & CC. Zenoni.

Non ideircò minùs iure factum teſtamẽtum ſuas obtinet vires, quod poſt mortem teſtatoris ſubtractum p probatur. S. Dat. Prid. Id. Nouem. AA. Coss.

Deſtiles ſolennitatis facit ratum teſtamentum deficere: raſura verò, vel interlineatura, aut cancellatio non dicitur deſtiles ſolennitatis: ideò non facit teſtamentum deficere: & ſi quæratur an deficere faciat partem illam, quæ cancellata reperitur, diſtinguitur, an fuerit cancellata à teſtatore ex propoſito: & tunc facit deficere: ſecus ſi per inaduertentiam, vel ab alio extraneo. h. d. cum ſuppletionibus appoſitionis. ALEX.

XII. Iidem AA. & CC. Martino.

Si vnus de ſeptẽ teſtibus defuerit, vel coram † teſtatore omnes eodẽ loco teſtes ſuo, vel alieno annulo q nõ ſignauerint, iure deficit teſtamentum r. De his autẽ, quæ interleta s, ſiue ſuperſcripta dicis, non ad iuris ſolennitatem, ſed ad fidei t pertinent quæſtionẽ: vt appareat u vtrùm teſtatoris voluntate emendationem meruerint, vel ab altero inconſultè deleta ſint, an ab aliquo falsò x hæc fuerint commiſſa y. S. Dat. Prid. Non. Iulij Philippop. AA. Coss.

Nemo poteſt facere quò minùs leges in ſuo teſtamento locum habeant. ALEX.

XIII. Iidem AA. & CC. Euryphilo.

Teſtandi cauſa de pecunia ſua z, legibus certis a facultas eſt permiſſa: non autem iuriſdictionis mutare formã, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

Qui heredes facit, videtur velle teſtari. SALY. Vel ſic: *Res qualitas agentis intentionem demonſtrat.* BAL. Vel ſic: *Qui heredem inſtituit, vel filium exheredat, cenſetur voluiſſe teſtari, & non codicillari: & ideò ſi talis diſpoſitio non valet vt teſtamentum, non valebit etiam vt codicilli.* ALEX.

XIV. Iidem AA. & CC. Achilleo.

Non codicillum b *: ſed teſtamentum auiã veſtram facere voluiſſe, inſtitutio, & exheredatio facta probant euidenter. Subſcri. Idib. Decemb. CC. Coss.

Modis in inſtitutione heredis non requiritur ſolennitas verborum: ſed ſufficiũt qualibet verba voluntatem

Si vnus.] CASVS. Si non iure teſtatur: quia ſeu teſtes adhibuiſti, vel vij. ſ. tamen ſigillis ſuis, vel alienis non ſignarunt: non valet teſtamentum. Sin autem iure teſtatus es, ſed aliqua litera in teſtamento cancellata eſt, & etiam vel ſuperſcriptum, vel additum, an illi teſtamento adhibenda eſt fides, quæritur? Dicitur quòd iudex inſpicere debet an aliquid per teſtatorem ſuit emendatũ, vel aliquid deletum, &c. quid autem iuris ſit, non dicit. Tu dic, quòd quando teſtator voluit emendare, non valet quod deletum eſt: in alijs valet. VIVIAN.

q ¶ *Annulo*. i. ſigillo.
r ¶ *Teſtamentum*. vt ſ. eod. l. ſi non ſpeciali. & j. eod. l. cum conſtitiſſimus in prin. quod de annulo dicit, conſtat omnes eũ poſſe ſignare: vt Inſtitu. eod. §. poſſunt. ſimiliter & vij. ſed an duobus, vel tribus, dubitant aliqui: ſed dico quòd poſſunt.
s ¶ *Interleta*. id eſt, cancellata: alias interſignata. ACCVRS.
t ¶ *Fidei*. vtrũ verbum illud eſt deletum, ſuper quo erat vis quæſtionis, non adhibeam ei fidem: vt ff. de fide inſtru. l. [illegible] ſi ſecundùm quòd hic ſtatim diſtinguitur: ſi autem alibi, valeat: vt j. de manſuli l. ſi ex falſo.
u ¶ *Vt appareat*. id eſt, inquiratur ad hoc, vt pateat quid iuris ſit: & hoc quando deletum eſt verbum, de quo eſt quæſtio.
x ¶ *Falsò*. dic nominaliter, vel aduerbialiter.
y ¶ *Commiſſa*. an aliquo caſu: vt infrà eod. l. pen. In primo caſu quando voluit teſtator emendare, non valet: alias valet: vt hic, & ff. de his, quæ in teſtamen. delen. l. j. §. j. in princip. & de bono. poſſeſ. ſecundum tab. l. j. §. ſi non ſit. & ff. ea. l. ad teſtium, l. ſi igitur. & j. ſi tab. teſt. nul. ext. l. j.

Teſtandi.] CASVS. Licèt pecunia tua ſit, in qua teſtari vis, non ob hoc quocunque modo volueris, teſtandi habes facultatem: ſed ſecundùm formam iuris ſeruatam, quam mutare non potes, nec iuri publico derogare.

z ¶ *De pecunia ſua*. videbatur quòd poſſe teſtari de ſua vt vellet: vt [illegible] ff. ad leg. Falc. l. j. in prin. ſed eſt intelligendum legitimè.
a ¶ *Certis legibus*. idem in l. [illegible] §. Iulia ff. de adminiſt. tut. & l. nemo poteſt ff. de legat. i. vide notata, & ſcripta ad d. l. nemo. CVIAC.

a ¶ *Certis*. id eſt, certis obſeruationibus & ſolennitatibus à legibus inductis: non autem derogare eſt permiſſum: vt & ſ. de inoffic. teſta. l. ſi quando. in princ. & ff. de lega. i. l. nemo poteſt. & de adminiſtr. tut. l. quidam decedens. Sed arg. contra ff. de lega. j. l. codicillis. §. finali.

ADDITIO. Dicas quòd ibi erat ſolennitas ſufficiens ad codicillos: ideò valet iure codicillorum.

b Non codicillum *.] Pone legatarius petebat legatum: heres dicit non valere teſtamentum: quia tantùm quinque teſtes fuerunt: replicat legatarius, quòd fuit codicillus: duplicat heres, quòd teſtator voluit teſtari, quod patet per inſtitutiones, & exheredationes [catchword: exheredat]

Marginal notes:
* al. Carraratio.
† al. Menophilo. [illegible]
a Notabilis Glo. ſecundùm Ludouic. & Corn. quòd reſcriptũ iuri contrarium debet habere clauſulam derogatoriam.
* al. Zenoni.
b In teſtamento neceſſe eſt, vt teſtes videant teſtatorem, vt [illegible] l. 12. infra eod. adeò vt de auditu ſolo teſtantes non admittantur, reprobans Gl. in l. [illegible] ff. de aqua pluuia. Quid dicendum [illegible] partis incidit, & denatione [illegible] mortis [illegible] [illegible] heredes [illegible] v. plenius de hac quæſtione apud Cepoll. [illegible] quæritur, & diſputat, vtrum teſtamentum de auditu admittatur in teſtamento, in matrimonio, [illegible] quaſi, [illegible] adde Mattheſ. [illegible]
† vel ſ. ſignat.
* Sic ſingulari quoq; numero dicitur ſuiſſe. l. 12. infra eod. Gloſs plurali ſemper numero dicas, [illegible] heres de verbis ſignif.
a Adde quandã ad hanc legem ex Socin. [illegible] 14.

AAA 3

exheredationes, quæ sunt tantùm in testamento: ff. de iur. co-dicil. l. illud § tractari, &]. de codic. l. si idem § fin. & Instit. de codi-cil. § pen. vnde non valet vt codicillus ff. de iur. codic. l. j. cùm hoc ibi dictum non fuerit]. de codicil. l. fin. ¶ Item non quod ali-quando voluntas scilicet testatoris videtur renunciare codicillis: qui sunt in contrarium: sic & ff. de leg. com. l. post dil. &]. de repud. her. l. si § fi. Sed arg. contra ff. de for-mul. l. si tam augusti.

ADDITIO. Ibi enim erat subalterius: hic verò vnum erat alteri contrarium. BALD.

Quoniam.] CAIVS. Ad hoc, quòd testamentum valeat, non refert an verbis indicatiuis, vel imperatiuis in nominatiuo, vel accusatiuo fuerit heredis institutio facta: ita tamen vt ex ea testatoris voluntas appareat. Item nec necesse est, vt eodem momento inchoetur, & compleatur: quod olim fecit fuit obseruatum: sed quibuscunque verbis, vel in quacunque charta ordinandi testamentum habeat facultatem.

a ¶ Imaginarius. quia imagine & veritatis habebat conueritatem.

a ¶ Visus est. Constantinus hic videtur nullere testa. quæ per æs, & libram siebant. CYIAC.

β ¶ Imperatiuis. Vlp. frag. tit. 21. & 24. CVIAC.

b ¶ Directis. id est, indicatiuis.

c ¶ Inflexis. inflexa dicuntur omnia nomina in omnibus suis casibus, præterquam in nominatiuo.

d ¶ Momenta. scilicet obseruatiue in quibus momentis capere, & complere.

e ¶ Semineis. i. ex diminutione ergo solennitat verborū tollitur vt E. de formul. l. j. & §. &]. eo l. testamenta.

f ¶ Materia. mēbranis, vel chartis: vt hic, & Institut. eod. §. nihil. & ff. de bono. possess. secundum tabul. l. j. in prin.

Non dubium. Sicut principi relinqui potest in testamento, vel heres institui: ita alijs in dignitate positis potest relinqui: ita quòd etiam diuitibus relinquere non oportet, contrarium tamen videtur verū: an autem heres in minus solenni testamento institutus, ex quo delata non debeatur, si sciens ea soluerit repetat, quæritur? Resp. quòd non repetet quia tamen essent indebita iure ciuili erant tamen debita iure naturali.

g ¶ Posse. non & videbatur testator sanæ mentis, qui talibus, vel tam diuitibus relinquebat: sed tamen valet vt hic, & E. eod. j. l. si quis. l. si quis.

h ¶ Voluntas codicillis declarata, quando intestatus decessit.

i ¶ Agnouerit. scilicet soluendo, sciens voluntatem non valere: vt infra de fideicommiss. l. si & l. si. vertitur. Vel alimenta per triennium: vt in eod. tit. l. j. Vel promittendo, sciens similiter non valere: vt hic, & infra ad leg. Falcid. l. fin. Alioquin si extra iudicium dicat, approbo quod fecit pater meus: non promittendo vel soluendo, non præiudicat sibi: vt supra de iur. & fac. igno. l. si post diuisionem. & l. cum testamentum. ¶ Sed nunquid si verum testamentum soluit, in alijs sibi præiudicat? Respond. non. arg. supra ne vxor pro mar. l. si. & supra de excu. tut. l. cautumapia. Nec obstat authen. sed cùm testator.]. ad leg. Falcid. quia loquitur ibi cùm te-

testatoris exprimentia, siue imperatiuo modo, siue indicatiuo: aut directo, aut obliqua. ALEX.

XV. Imp. CONSTANTIN. A. ad Populum.

Quoniam indignum est ob inanem obseruationem irritas fieri tabulas, & iudicia mortuorū: placuit, ademptis his, quorum * imaginarius a visus est a usus, institutioni heredis verborum non esse necessariam obseruantiam, verùm imperatiuis β, & directis b verbis fiat, aut inflexis c. Nec enim interest, si dicatur, [heredē facio, vel instituo] vel volo, vel mando, vel cupio, vel esto, vel erit: sed quibuslibet cōfecta sententiis, vel in quolibet loquendi genere formata institutio valeat, si modò per eam liquebit voluntatis intentio. Nec necessaria sunt momenta d verborum, quæ fortè semineis e, & balbutiens lingua profudit. Et in postremis ergo iudiciis ordinandis amota erit solennitatum verborum necessitas: vt qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque instrumenti materia f cōscribere, & quibuscunque verbis vti, liberam habeant facultatem. S. Dat. Kalen. Febr. Sardicæ, Constantio A. II. & Constante A. CC. Coss.

Dignitas institui, vel legatarij non vitiat institutionem, vel legatum: & approbatio heredis approbantis testamentum non soluens, facit ipsum ad præstationem compelli. ALEX.

XVI. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. Eutropio PP.

Non dubium, nec incertum est, sicut Imperatoribus: ita qualibet dignitate, vel potestate decoratis viris, tam hereditatem, quàm legatum, seu fideicommissum relinqui posse g.

stamentum valuit a licèt nimium esset grauatus heres.

k ¶ Impleuit. quando non soluit.

Testamentum.] CAIVS. An verborum geminatio infirmet testamentum, quæritur? Respond. quòd non: vnde si gratia ... ordinator dixerit, Valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, cum superflua, &c. VIVIAN.

l ¶ Hoc solùm. testamentum.

illud etiam adijciendum est, vt qui ex testamento, vel ab intestato heres extiterit: etsi voluntas h defuncti circa legata, seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa: tamen si sua sponte agnouerit i, implendi k eam necessitatem habeat. S. Dat. Kalend. Iul. Thessalonicæ, Gratian. V. & Theodosio AA. Coss.

Superflua non vitiāt: sed omissio necessariorum omnem dispositionem vitiat. ALEX.

XVII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Aeternali proconsuli Asiæ.

Testamentum * non ideò infirmari debebit, quòd diuersis hoc l deficiens m nominibus † appellauit, cùm superflua non noceant. Namque necessaria prætermissa n imminuūt contractus o, & testatoris officiunt p voluntati q: non abundans cautela r. Dat. XII. Kalend. April. Arcad. IV. & Honor. III. AA. Coss.

Insinuatio facta coram non competenti iudice, nō tenet, BALD. Vel sic: *Publicatio testamenti fieri debet coram magistro census in vrbe: & si fieret coram alio iudice: nunquam coram incompetenti facta non valeret.* ALEX.

XVIII. Iidem AA. Africano P. V. s.

Testamenta omnia ‡ *, cæteraque quæ apud officium censuale publicari solent t, in eodem loco referentur, nec vsquàm permittatur fieri vlla translatio u. Mos x namque retinendus est fidelissimæ vetustatis: quem y si quis in hac vrbe voluerit mutare, irritam z mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. XII. Kalen. Octobr. Constantinopol. Cæsario, & Attico Coss.

Testamentū factum coram principe, seu principis per oblatas preces

m ¶ Deficiens. id est, testator: vt quia dicit, Vel iure testamenti valeat, vel iure codicillorum: vt]. de codicil. l. fin.

n ¶ Prætermissa. quod sit, dum laborantur breuitati: vt]. de app. l. fin. §. in restamentis.

o ¶ Contractus. scil. aliquos: non autem testamentum vocat contractum b: quia de eo specialiter subiicit, & quia verba contrahentium, &c. vt ff. de verb. sign. l. verbū.

p ¶ Officiunt. i. nocent.

q ¶ Voluntati. vt dicitur]. de l. errore. in fin.

r ¶ Cautela. dant not. regulas. ¶ Prima, quòd abundans cautela, vel superflua non vitiat contractum: vt hic, & ff. de negotia. gest. l. si pupilli. §. j. & ff. de reg. iur. l. non solent. & de verb. oblig. l. quæ extrinsecus. Secunda, vt idem sit in testamento: vt hic, & ff. de adimen. lega. l. si forma. in fin. & infrà de institu. & substitut. l. reprehendenda. in si prima fallit. ff. de re iud. l. aliue. & de fideiuss. l. Græch. §. si quis Stichum. & l. fideiussor, qui obligari §. j. & ff. de seruitu. l. pro parte. §. fin.

ADDITIO. Dic quòd in illis legibus est superfluitas viciosa contra formam, & naturam actus: hic verò non. ALEX. & IASON.

s ¶ P. V. Hæc ideò præfecto vrbi Imperatores rescripserunt: quia sub eius dispositione erat magister census. CVIACIVS.

Testamenta.] CAIVS. Si testamentū debeat publicari, coram quo iudice faciendū sit publicatio? Resp. quòd coram magistro census: nec coram alio. & hoc de antiquitatis cōsuetudine, quæ si immutetur, mortuorum mutabitur iudiciū. Vel sic: Cùm quis haberet testamentum in quo fuit scriptus heres, per quod posset docere de institutione sua, & forte timeat ne deficeret, vel quia corrosum erat, vel vetustum, & velit illud publicari ad perpetuam rei memoriam: coram quo iudice fieri debet, quæritur? Dicitur quòd coram magistro census.

t ¶ Testamenta omnia. in scriptis ergo, & sine scriptis: vt E. l. j.

dixi.

t ¶ Solent. vt donationes, & similia: vt]. de don. l. secundum diui.

u ¶ Translatio. vt apud alium iudicem publicentur c: vt hic, & d. l. secundum diui. &]. eod. l. consulta. & E. de episc. & cleric. l. experientia. Sed hodie videtur coram defensore ciuitatis: vt in auth. en. de defen. ciui. §. nulla. col. iij. quæ est contra. vel. hæc lex cum prædictis concor. de ciuitate Romana dicit, & Constantinopolitana: illa in prouinciis, & extra vrbem: vt]. de dona. l. in hac. sed contra.]. j. prox. in princ. Sed expone vt ibi.

x ¶ Mos. id est, consuetudo.

y ¶ Quem. scilicet morem.

z ¶ Irritam. non tamen erit irritum]. ead. l. consulta.

Omnium.]

a Heres, & ex solenni testamento: inaugeat legata quæ etiam legauerit soluit, alias inaugeat soluere cogatur: tenet si vbi ex non solenni testamento soluit. adde Bald. Nunc si non approbem.

b Contractus appellatione non venit testamentū, nec contra. Bald. Paul. & Iaf. ... de Tracta... ... Cui. ...

* Ex Cod. Theod. ... vbi ... additur, ... esse testamentū ...

† Nullum ... inter ... propriet. ... quam testamenti.

* Ex Cod. Theodos. lib. 4. tit. 4. l. 4.

c Nisi magister census est absens. Alex.

b Imagina-riis vias.

c Verba directa, per indicatiua.

d Verba inflexa, in quæ...

e Semineis, vel semineo Glo. ...

§ Vel heredes ... hoc ... ad ... Bald. Paul. & Iaf.

a Testamentum, & ... testamentum non valet ... codicil. nisi si dicatur ... pud. Socinum reg. 368.

† Pars l. ... de ... Vlpia ... in ... hunc ... Constantinus ...

480/C.IV.K.5-4, 1491-1492
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Omnium.] Cauv. Si testamentum fecisti, & illud principi insinuasti: an ob id solenne dici possit, nullibi non adhibito, quoniam hibiti in testamento necesse est, ac si coram eunuchis praesentibus, saepe testibus obtinum fuit, &c. quod sic. An autem mutus valeat, quod super hoc rescriptum principis non habuit, quaerituit. Respon. quod non. An autem post authentiam illi à principe publicè mutare possit voluerit, quaerituit? Dicitur quod sic: cum infirmum tuum principi insinuatum, ita bonum est, si id confirmaverit, & vinculo fit, quod probatur eo ipso, quod nō probatur contrario: sicut quod aliud nō fecit; nec necesse est, quod successor tuus eadem adeat causa petendi bonorum possit, quia sola voluntas sufficit illum in adeunda hereditate: potest ergo, qui testari voluerit, & potuit lege non prohibente, heredem principi declarare: nec timere debet heres, si probare potest voluntatem sic principi oblatā fuisse: ne aliud sibi adserentur: scilicet quod non sit capax, vel posit testamentum per querelam inofficiosi irritari, vel quod testamentum non posit facere defunctus, &c.

† Omnium testamentorum. Sic constitut: id testamentum, quod semper conficientium principi, interrogabilibus, probatisque personis: illud dico infirmum mera fide.

b ¶ Proclam. Cde quo fit mentio in libello precū potestatum principi, vt ipse interiuratus, violetur superare, &c. Ego aliorū contra tam omnium testamentorum fidēiratum superare violetur, habantur id id testamentum, quod tenet etiam confiscentiam principi, fabandi, exibentis inter tot, &c. infirmum petentibus: habant, facta mera fide: id est, bona fide.

c ¶ Inter eos. quasi dicat: malitas ⁴ quia principes non poterit esse fore malitia: sicut nec episcopus: vt in auth. quomodo oportet episcop. §. illud. colligi.

d ¶ Sororum. Cheres.

e ¶ Alia cuiusquam. Quid fieri posse dum Nov. Valent. de testam. Cvtac.

e ¶ Publicanis: id est, manifestatis ⁵, fiat condicio & sic non est contra. Tout. 1 prom. 2. Alij dicunt ⁶ loqui hic, cum ⁷ vbeat ibi in vrbe, vbi est magister census.

f ¶ Successione. affinitā, de successione heredis, qui succedit.

g ¶ Qui scilicet heres.

h ¶ Medio id est, Imperatore praesente.

i ¶ Sententia. Memoria fol. & depositionis, quibus iura continebantur. Vide scripta ad l. pen. T. de fid. instrum. Cvtac.

k ¶ Tyde id est, testificante. Sic Infra. de pub. ind. §. sunt les Constitu. de fiscaria, de vilione fiscaria.

l ¶ Reiecimus, à nostra voluntate.

l ¶ Reiudaverimus, licēt non approbaverimus.

m ¶ Nisi tum, quae per praesentium colligitur.

n ¶ Comprobatur, quod ⁸ est eo ipso, quod ⁹ non probatur contrarium: vt hic subicit, nec, &c. sic & T. de. l. §. fi.

o ¶ Bonorum. à non est necesse ¹⁰, vt successor adeat iudicē causa petendi bonorum possessionem: quia sufficit sola voluntas.

p ¶ Complere, quantū ad acquisitionem dominij, plenè datur per testamentum, plenius per mortem, plenissimè per adeuntem.

q ¶ Cui, quibus, de plurali autem transit ad singularē. T. de in iur. vo. l. fin.

r ¶ Collatus. ipsum vocasse, & se institutū esse heredē, secundūm Ant. t ¶ Trybiano. ex hoc videtur, quōd solus ¹ Imperator nō sufficeret: vt hic, & supra de testā. in reiuranda. quod verum est ² secundūm Ant. & H. L. Sed quidam dicunt solum eum sufficere, & quardam verba in hac l. illud velle videtur: vt supra ad. in prior. de qui nolu., &c. & quod hic dicit, non obstat: quia non exigitur iudicium defuncti tribibus probari: sed preces principi porrectas secundūm defuncti voluntatem. Quid ergo secundūm poterit operatur? respondeo quod testamentum habetur pro publicato: vt supra eod. l. ibi, sicut erat, &c. vnde licet amittatur originale: nihilominūs tamen potest adiri heredius ex eo, ac si esset publicatum ³ coram magistro ⁴ fas ⁵ quod non esset aliās: vt supra de cod. tell. §. & cum tripha. Item quia non habet necesse petere bonorum possessionem, licēt sit talis, qui etiamsi ⁶ te nouo non admittatur sine ea: vt habet in calu. de iniust. rupt. inf. l. posthumus. & alibi, vt in l. vnde vi. T. de. Item sufficiunt hic duo testes: vt not. T. eod. l. hac consultissima.

u ¶ Non possunt. nec quoratia inofficiosi testamenti, nec contra tabulas, & potuit vitari defunctus, & heres est capax.

Vtilitatem.] Cauv. Nisi iure testamentum factum sit, & heredes institui: & si petiti capi fuerit per alia fugitum, quod in minuta solenni testamento heres sit institutus an ex ipso, quod principe in mores solenni testiatur est, iniuriae prius solenne per consequens non solenne? Respond. quod non sed legitimi faciendi testamentum facultas inordinatus, & falsarias iudicetur, nec tineat heres institutus, nec iudex talium testamentum audeat: nec petentium mortua recipiat.

x ¶ Valuerunt per non solennes, et subiecit.

y ¶ Scriptum. non solenne, aliud si esset solenne ⁷, licēt non scriptum: vt supra eodem. Lex imperfecta. & Infra. quib. mod. testa. infirm. §. fin.

z ¶ Confirmatur ab aliquibus, qui volunt nobis blandire & facere non erat verum: vt locum habeat, quod requirat de potest fallsidem tamen si esset verum, ex quo non est solenne, velcon-formatur, id est, dicitur.

a ¶ Perhibeant id est, dicitur vt non perhibeant.

b ¶ Suscipere, aliquā scilicet iudex.

a Hoc Cl. reprehēdit in quantum intuitus, quōd haeres scriptus coram principe non potest agnoscere bonorum possessionem, de iure praetor. Angel.

b Dici posset vnde de hac qualitate.

c Inde est fugitum. Ker. Ital. Iuris & Iul. Iuris. fuit vetum, et aut dici.

d Eclonsi. Ital. & Ital.

e Hoc Cla. est Ang. secundū Ang. in. Ital. Praetor. §. in mandat. & in secundum Fab. de iud.

f In Cod. Theo. defuit lib. 4. tit. 4. l. 1.

g Id. affirmat. in Cod. Th. de quo monuit.

h Voluerunt Iustin. Iustinian. in quibus. quales refert Sarcon. in Decretum. mulier. fab. 10. Ibidem hoc dicunt, non dicunt le ausdēs dicto nō dicitur heredis. cod. vide. Cuiacius. Iustinian.

Hoc

480/C.IV.K.5-4, 1493-1494
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Hac conſultiſſima.] CASVS. Si ſeptem teſtibus adhibitis, ſubſcribentibus, & ſignantibus teſtamentum ſcriptis, & id ſignatis, & ligatum oſtendentibus obhoc infirmari debeat, quod ignorauerunt teſtes, quæ in eo ſcripta ſint? Reſp. quòd non, cum id illud ſcripſerit, vel alium, & ei ſubſcripſerit. At autem litteras ignorauit & ſubſcribere nequiuit: adhibitis ſeptem teſtibus cum ſcriptura, firmum manet teſtamentum, etſi ea, quæ in eo ſcripta ſunt, teſtes ignorauerunt: nec aeſtimandum eſt, quòd eodem tempore inchoetur, & completur teſtamentum: ſed diuerſo bene poteſt. Ad hoc autem vt completur, & valeat, teſtes ſubſcribant, & ſigillent ſimul, & ſimul: aliàquin nõ valeat teſtamentum.

[EX IMPERFECTO.] Si teſtamentum minus ſolemne conditum, puta adhibitis duobus teſtibus, non valeat, teſtor an inter liberos factũ ſit, an adimita perſona extraneæ? Hinc caſu vacabit ſimpliciter: in ſecundo caſu in perſona extranei non valebit: in perſona liberorum ſic, & ita accedit.

a ¶ *Per ſcripturam.* Loquitur ergo de teſtamento in ſcripto, cuius ſecreta teſtes ſcire non oportet: vt fabricę]. *ead. l. hæc ideò, &c. & ſ. ead. à qua teſtamento.* §. *ſi.* ſed aliud in manuparatione vt] *ead. l.* § *per mancipationem.* quia teſtes debent ſcire, quæ in teſtamento ſcribuntur.

b ¶ *In eo.* Teſtamento.

c ¶ *Inuolutum.* ſic in Imperatore *ſ. ead. l. ad teſtium.* §. *ita.* Alij dicunt inuolutum: id eſt, valde obſcuram, quaſi obſcuris verbis dictatam.

d ¶ *Conſignatum.* i. ſubſcriptis: hoc quo ad eorum hæredes corrigitur quia teſtator debet illud manu ſua ſcribere, ſi poteſt:] *ex Liuiano. ex ſcen.* ſed & illa corrigitur per auth. hi poſita, & ſic ordinat ad illam.

e ¶ *Regula.* ex *ſ. ead. l. hæredes. in ſ. fin.*] *de edicto. l.* § *ſ. ſ. & in eo de teſti.* §. *licet. in fi.* § *ead. cap.*

f ¶ Item non ſeptem teſtes: & hoc regulariter: quadoque ſi enim octo, vt quando teſtator nõ ſubſcripſerit: *in ſ. hæres reſp.*

Item in teſtamento caecus] *ait*] *Hac conſultiſſima.* Id quandoque duo: vt *l. de teſtam. milite. Liuiano.* Item & quando ipſe princeps hoc indulſit: vt *l. ead. ſ. non ſpectat.* Item & quãdo ipſe princeps interfuit: vt *l. ad Liuianum teſtamentum.* Item quãdoque quinque: vt *l. ead. l. fin.* Item quando pater teſtatur inter filios ſufficiunt minus ſeptem: vt *l. ead.* § *ex imperfecto.*

f ¶ *Ciuibus.* Liberis hominibus. Item pu heres, vt ſubintelligitur: vt *Inſtit. ead.* § *ſcripto autem.*

g ¶ *Subſcriptura.* contra *infra in l. Liuius antiquitus. in fin.* Solu illa corrigit illam in caſu: ſciliicet quando teſtator ſcripſit totum ſua manu in alio non.

h ¶ *Nulla alia.* Liberorum vt *ſ. ead. l. hæredes. in fin.* nik ex neceſſitate vt] *ead. l. Liuius antiquitus, circa principium.*

i ¶ *Subſcriptiones.* contra] *ut l. Liuius antiquitus.* § *ſi tamẽ in quandam.* vbi dicit & in media] parte teſtamenti fieri poſſe ſubſcriptionem. Sed ibi eſt ſpecialis vel corrigit. Vel dicit ibi de medio temporis, non de medio teſtamenti.

k ¶ *Non ſubſcriptum.* ſic. ſubſcriptione teſtis & debet continere

HAc conſultiſſima ¶ lege ſanciuimus licere per ſcripturam * conficientibus teſtamentum, ſi nullum ſcire voluerit ea, quæ in eo ſcripta ſunt, conſignatam, vel ligatam, vel tantũ clauſam *, inuolutamque ſe proferre ſcripturam, vel ipſius teſtatoris, vel cuiuſlibet alterius manu conſcriptam, eámque rogatis teſtibus ſeptem numero, ciuibus Romanis, puberibus, omnibus ſimul offerre ſignandam, & ſubſcribendam: dum tamen teſtibus præſentibus teſtator ſuum eſſe teſtamentum dixerit, quod offerrat, eique ipſe coram teſtibus ſua manu in reliqua parte teſtamẽti ſubſcripſerit eoque facto, & teſtibus vno, eodémque die, ac tempore ſubſcribentibus, & conſignantibus, teſtamentum valere: nec ideò infirmari, quòd teſtes neſciant quę in eo ſcripta ſunt teſtamento. Quòd ſi literas teſtator ignoret †, vel ſubſcribere nequeat: octauo ſubſcriptore pro eo adhibito, tadẽ ſeruati decernimus. In omnibus autem teſtamentis, quæ præſentibus, vel abſentibus teſtibus dictantur, ſuperfluum eſt vno, eodémque tẽpore exigere teſtatorem, & teſtes adhibere, & dictare ſuum arbitrium, & finire teſtamentum. Sed licẽt alio tẽpore dictarũ, ſcriptũ ve proferatur teſtamẽtum. ſufficiet vno tempore, eodémq; die, nullo actu] [extraneo] * interuenięte, teſtes omnes, videlicet ſimul, nec diuerſis temporibus ſubſcribere ſignarẽque teſtamentũ. Finem autem teſtamenti ſubſcriptiones ‡, & ſignacula teſtiũ eſſe decernimus. Non ſubſcriptem § autem † à teſtibus, ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi conſenti.

Teſtamentum imperfectum ratione ſolemnitatis valet inter liberos intentum. ALEX.

Ex imperfecto ‡ autem teſtamento voluntatem tenere defuncti, niſi inter ſolos liberos ‖ à parentibus veluiuę ſeruis habeatur, non volumus. [Si verò in huiuſmodi voluntate liberis alia ſit extranea miſta perſona: certum eſt eam voluntatem defuncti quanorum ad illam dumtaxat permixtam perſonam pro nullo haberi: ſed liberis accreſcere *.]

Hædie teſtamentum in ſcripto minus ſolenne inter liberos conditum, ita demum valet, ſi forma hic ſcripta ſeruatur: & ſhic in eo legatum, & fideicommiſſa, ac libertatis quibuſcunque relinqui poſſunt. SAL. & ALEX. *Ex Nou.* 107.

IN AVTHENTIC. DE teſtam. imperfectis. §. nos igitur omnia. coll. viij. conſt. iij.

QVod ſine * ſubſcriptione ita procedit, ſi paęs literas eductus, manu propria, nõ ſignis: ſed literarũ conſequentia declaret & tempus †, & libellorum nominꝰ, item & vnciarũ numerum, ſeu ſigna rerũ ſpecialium: in quo & alijs legari, & fideicõmiti, & libertas relinqui poteſt.

Teſtamentũ factum inter liberos, non reuocatur per aliud teſtamentum: niſi ſecundũ teſtamentum ſit ſolenne, & teſtator in ſecunda declarare ſi nolit illud prius teſtamentum valere. ALEX.

QVod ſine.] CASVS. Illa authen. continuatur ad authenticam, quæ eſt *ſuprà ſumi erroſiunda authentic. ſi mori.* quia ibi dicit lex, *inter omnes*, quod pater poteſt relinquere bona ſua per modum inſtitutionis etiam in teſtamento imperfecto inter liberos tam tamen & authen. quæ ſequitur illam. Limitandũ, dicit illud eſſe verum, ſi pater & liberi ſubſcripſerint hunc voluntatis: hæ l. dicit quòd patrons etiam poteſt liberos inſtituere ſine ſcriptis in teſtamento imperfecto nuncupatiuo authentic. autem ita hoc in parte corrigę. dicens quòd patrons & ſine hæredẽ debet ſubſcribere propria manu omnibus liberorum, & tempus, & alia, quę ſequuntur in litera.

a ¶ *Quod ſine.* ſcilicet teſtamentum patris, &c. & continuatur hæc authens. cum ea, quæ eſt *ſuprà ſumi erroſiunda.* quæ incipit, *ſi mori.* &c. & verumque authent. intelligentur dicitur omnibus, cũm ſ. teſtamentum condidit pater in ſcriptis. Si verò condidit ſine ſcripta, cæ exigitur ſubſcriptio, cum nulla poteſt ſcripturaſit: ideò ſeruamus *ſ. ex imperfecto. cp. l. illam. inter omnes. ſuprà ſumi erroſiunda* i vt minus ſolemnis valeat; & ex duobus

a ¶ Hinc colligunt indicem non poſſe delegare ſuam ſed tam detrectandũ teſti non minus ſon.

Reliqua v. ad ead. Lauritic. *l. ſi mori non.* ſed tamen *l. adeo quoque. ſ. de verum.*

* dem in vet. & cuiuſ. antiqu. ſed. Impriment. notes ex glottis ſed. teſtatoribus.

† al. non ſed. *ſcripturam. ſed. ſ. ſi ſcribat. ſ. ſignatum. ſ. ſed. ſed. ſ. ſed.* & ſic in Nou. Theod. & antiquibus manuſcr.

‡ Teſtamenta imperfectiuntur liberos vocant, ſine ſcriptura ſine, inter nuncupatiua.

* Vide in hac verò Brachium *dicit. 140.*

de Gl. Aequal. ſicuti ſcripta *ex 1.* 19. *in verbo, qui nuncupat. ſup. fam. erciſc.*

* Hæc inſulta pars deeſt in Nou. Theo. & eſt addita ex *l. ſup. fa. erciſc.* vbi. quod in hac § *cauetur.* id indulſitur Conſtitutione ſed ſolis parentibus. hic verò additur vtriuſque ſexus. Cuiac.

* vtiſ. id. ſignatur in ea ad pius cauſas. v. Tiraquell. *in cauſ. pia cauſa. prima.*

a ¶ In pius quoque cauſis ſolo ſubſcriptio nuncupatiua teſtamentum ſine teſtibus factũ vim teſtamenti obtineri debere ſimpliciter aiunt. v. Tiraquell. *prin. 4. pia cauſa. idq. argum. auth. ſi mori. ſup. fam. erciſc.*

f De hac ſententia, vt quæ ſcripta in Cod. *Hon. de rebus imperfectis.* 34

480/C.IV.K.5-4, 1495-1496
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IN AVTHENT. DE testamperfec. §. & si quidem. coll. 4. viij. constit. iij.

HOc inter liberos ¶ testamentum ita infirmatur, si parens septem testibus adhibitis declaret le nolle tale testamentum valere *, & aliam disponat voluntatem vel in testamento perfecto, vel in non scripta perfecta voluntate.

Finis text. authent. Sequitur textus Codicis.

Testamentum nuncupativum fieri debet coram septem testib. ad hoc convocatis, & testatoris voluntate audientibus, hoc dicit usque ad §. si quis autem. ALEXAND.

Per nuncupationē a quoque: hoc est, sine scriptura b, testamenta non aliàs valere fancimus, quā si sepè testet (et supra dictum est) simul vno, eodémq; tempore collecti, testatoris voluntatem ve testamentum sine scriptura facientis, audierint c.

Primum testamentum perfectū, & solenne non tollitur per secundum imperfectū, nisi testibus concurrentibus, & licet quod in primo testamento solenne fuerunt omissum extiterit, & quod in secundo ex solenni fuerunt omissum verificet ab intestato: & quod saltem in secundo interfuerunt quinque testes, quibus concurrentibus adhuc secundum testamentum non valet vt testamentum: sed vt voluntas omittat. b. d. usque ad finem. ALEXAND.

Si quis autem testamento iure perfecto, postea ad aliud venerit testamentū: non aliàs quod antè factum est, infirmari decernimus d, quàm si id, quod secūdò facere testator instituit, iure fuerit consummatum. Nisi forte in priore testamento scripti his, qui ab intestato ad testatoris hereditatem, vel successionem venire nō poterantin secunda voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad eius hereditatem vocantur: eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamento, secundā eius voluntatem non quasi testamēt um: sed quasi voluntatem vltimā intestati valere fancimus e: in qua volūtate quinque testiū iuratorum depositiones f sufficiunt: quo non facto g, valebit h primum testamentum, licēt in eo scripti videantur extranei.

Potest quis testari Græce, & Latinè. BALD. & SAL.

Illud etiam huic legi proferimus inserendum, vt etiā Græce i omnibus liceat testari *. Dat. Idib. Septembr. Theodof. A.XVII. & Festo Coss.

In testamento possunt relinqui legata non dillinctibus testamentis, quam testibus eosdem testamenti. ALEX. *contra.* BALD. & SALYCETVS.

XIII. *Imp. Zeno A. Sebastiano P.P.*

DIstinctibus ¶ testamenta si, vel aliam quamlibet vltimam voluntatem, legatum, vel fideicōmissum, vel quodcunque aliud, quolibet legitimo titulo testatorem posse relinquere, minimè dubitandum est a.

Testibus etiā ad efficiendam voluntatem adhibiti pro tanto libito b quod voluerit testator relinquere, non prohibetur c. Dat. Kal. Maij, Constantinop. Basilio Iuniore V.C.Cons.

Pro insinuatione, siu publicatione testamētis nihil solus debet magistro certsu, si hereditas summa centum aureorum nō excedat: & ratio insinuatio fieri debet coram magistro cēsus, & scilicet coram alio iudice recipiēte, vel secularis, non valet ipsa iura, quoqui scilicet coram iudice incompetenti, tamen per hoc non prejudicatur vltimæ voluntatis, quam de nouo insinuari possit coram competenti iudice. ALEX.

a Ita vocat id est bona: idem dic quod illud est intestabilis Iustinianus libertum vt hic est text. *Salyc. hic. & Iac.*

b Plures Paul. Sapie. Alexan. & Iac.

c De testamento inter libros, v. plura apud Bartolum *ff. 2.40. Clarū §. fori. & Tiraquell. §. Gloss. in §. Testamentum n. 3. & Gloss. in §. Testamentum quæst. 11. & Ant. hic authentica habet secum inter liberos nō fac. collibertos, & Tiraquell. *cit. de pœna vxori. causa 12. num. 2.*

d Ita vocat id est bona: idem dic quod illud est intestabilis Iustinianus libertum vt hic est text. *Salyc. hic. & Iac.*

e Testamentum Græcum in multis casib. utitur per secundam non solemne.

a Cum hoc §. conjunge *d. vlt. l. de testa. nat. & Lauretus.*] *de test. thesaur. ff.* vide scripta ad *l. 3. freg. Vlp.* CUIACIVS.

b *Sine scriptura*, vel etiam cum scriptura: sed ad hoc tantum, vt probaretur: sic fuisse factum nuncupatium testamentum.

c ¶ *Audierint* * vt *Instit. ea §. fin. & arg. supra titu.*). *Hæc consultissima*, non autem dico quod hæc verba debent testator necesse dicere: vt *instituo in. l. de testamentis.* vel si habebat necesse per l. illam, corrigitur per Lilian.

d ¶ *Decernimus*, licitum per compositionem secundi sed & alia modo potest infirmari, et per institutionem charte: vt *§. sed l. nostrum*, quæ est contra.

e ¶ *Sanctimus*, lic ¶ ergo solennis, & valida tollitur per non solennem, in qua sane scripti conlimili: & eiusdem etiam in veteri iure vt *ff. de iniusto rupto. l. q.* Vel dic illud ibi à compositionibus Codicis factarum. Iuna & alij duo casus, vt quidā secunda voluntas est militaris: vt *dicta l. q.* Iorte quando prima erat valida fauore militiæ: vt *ff. de militari testam. l. miles militis. & §. fin.* Et hodie quatuor vt *infra eod. l. Iuniana.* cum tetus regularis: vt non solutar primum per secundum minus solenne: vt *dicti, & Instit. quibus modis testa. infir. §. ex ea. & ff. de adimen. legata. l. ea parte. & ff. eod. l. hereditas. §. ff. quod.*

¶ Sed certè & aliis pereorqui in predictis quatuor casibus videtur tollipriori per minus solennem *l. de his, quibus vt indigna. l. hereditas.* quæ est contra. Sed ibi non dicitur illa secunda voluntas, cum dicit, non meretur b: quia in nullum est collata: & idēo diuas habet. Item nōhat videtur idem vt *d. de his, quibus vt indigna. Licet quidā, quæ est contra.* Sed ibi secundū testamēntum erat perfectum, & omni solennitate vallatum: & idēo tollit primum, licēt scripti in eo secundo non esset, cæterū. Sed adhuc videtur idem: vt *ff. de condicio. instit. l. pen. §. fin.* vbi facto testamento apponit testator conditionem in codicilli, qui non complectitur hereditatem auferri institutus. Sed dic quod in vanum cogitauit testator. Item idem adhuc. *ff. de acquir. hered. l. Claudius.* Sed ibi primum solenne non valet: quia prius decessit heres *, quam ea eo adiret hereditatem: ñ autem rumpitur per secundum minus solenne.

¶ *Depositione.* Hic notā quod sufficit testes iurati dicant testificioni, ita testatus est: vel se infirmatorio, & testamentum: sic & *l. sed d. §. pen.* Sed contra est quod enim hic, & *l. dicimus*, intelligit vt tutores in causis coram iudice: nunquam * enim reperitur, quod testiones possint recipere talia testamenta, appellantur * ergo depositiones, scripturæ quæ fiant de hiis quæ facta vento affirmantur: vt hic, & sic possint *supra de ofic. authen. l. iuramus.*

g ¶ *Quo non facto.* id est, non adhibita quinque testibus. Accvas.

h ¶ *Valebit.* nisi in quatuor casibus: quos modò notauit.

i ¶ *Græce.* vt *ff. eodem. l. qui testamento. §. finali. & sic ff. de verbor. obligat. l. 1. §. fin. sed arg. contra ff. de donation. possessione. l. sed cum parentes §. fin.* Sed ibi notia scripsit, non Græcis litteris. ACCVRSIVS.

a ¶ *Distinctibus testamentis.* Quare sane satisperiti. argum. *l. vt. §. sed de leg. 9.* qui tantùm in testamento testes esse possint, testimonio vt legatarii sunt. CUIAC.

b ¶ *Dubitandum est.* imò videtur quod non: vt *§. de his, qui sibi adscribunt in testam. l. q.* quæ est contra. Solu. ibi dictum, de scriptis: hic tantùm dictum. ACCVRS.

c ¶ *Probabitur.* vt *ff. eod. l. qui testam. in princ. & Instit. eod. §. legatarius. & ff. de rebus dubiis. l. si quis ita.* ACCVRS.

Consilia.]

480/C.IV.K.5-4, 1497-1498
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Consulta] CAVSE. Quod in pluribus ll. dictum est, quòd publicatio fit coram magistro census facienda, est: vt *supra de apisto. & clar. l. reputetur. & l. placet. & l. sed. de testamentis. & infra de testamentis. l. in hac. & infra eod. l. dum.* per hanc legem cõstituit, prohibet ergo quòd coram nullo fiat, nisi coram magistro census: nec fiat coram clericis, quibus opprobrium est, &c. Si qui autem hujus legis transgressiones fecisse, poena quinquaginta aureorũ multentur. VIVIAN.

a ¶ *Consulta domalia.* id est, recipiat, quæ sunt *T. de apisto. & clar. reputetur. & l. placet. & infra de donatis. l. in hac. & l. secundum dios. & supra eod. l. testamentum.*

b ¶ *Monumentis.* id est, publicis scripturis.

c ¶ *Defensores Ecclesiarũ.* scilicet clericis.

d ¶ *Officia.* vt *& supra de apisto. l. nemo. & supra de pecul. l. quisquis. §. fin. decuri.*

e ¶ *Clericis.* vt *d. l. T. de apisto. & clerici. l. reputetur.*

f ¶ *Se velint.* scilicet vt fiendere.

g ¶ *Alteri* testamentum autem non ob hoc vitiatur: & reddunt ratio. & hoc subiicit, nec enim, &c.

h ¶ *Incongruis.* sic *supra eodem l. si vnus ex, vel ab altero, &c.*

Abligantur.] CAVSA. Si testamentum iure fecisti, licet ordo scripturæ in eo, vitio notarij, & imperitia non seruatur: vt quia primò scripsit legata, deinùm heredis institutionẽ, cùm contrario fieri debeat: an ob hoc minus valeat testamentum, quæritur? Respon. quòd licet antiquitus hoc obseruaretur, quo non obseruato nõ valuit testamentum.

i ¶ *Vel imperitia.* vel errore: vt *T. ad Larrem.*

k ¶ *Non ex merito.* hæc idem & si ex merito: vt *Institut. de legat. §. mere heredis.* Vel dic quòd hoc referret ad aliam ad capitulum primum: quandoque tamen fertur ordo: vt prius adiudicatio, quam subsistentia: vt *§. de vulgar. substitut. l. mitio. §. primo.* Iem nõ dico quòd hæc lex habeat locum, si imperitia tabellionis minor numerus testium intergeneat, vel quod de iuris ordine: id est, solemnitate immoretur secundum ADR. Transpositio ergo ipsorum non nocet sed solemnitatem omissio sic.

l ¶ *Scribi.* qui tamen seruus esse non debet: vt *supra de tabul. l. generali. §. 1.*

Reposteri.] CAVSA. Si testamentum iure fecisti, & legatis mihi ab herede meo decem, & *tunc cuiro diem mortis meæ proximam: vel prius, quàm moriar, dii dare decem*: an ita propositatio sermonis, cùm debeat venire

a Die pedes. *Institutione sup. fuit. eod.*

§ Monumentis: id est, publicis scripturis.

Hinc sumpta est *Lex reputetur. supra de apisto.*

*ad reprehensionem.

e Ordo in institutionibus, & substitutionibus statuatur, vt alius ille præcedat.

f Institutio substituendi præcedere debet.

g Tabellionis imperitia testamenti ordinem corrumpere omittendo institutionem vitiatur.

h Solemnitatis omissio in testamento aperto vt in alterius, & nullius eo non excusatur, nisi ex causa, quo *differtur sit filius vel filiæ habere non possunt.* v. Schenkium *n. verbery. sp. adhic & vide Tiraq. de pœna perfect. n. 12.*

XLIII. *Imp. IVSTINIANVS A. Archelaõ P. P.*

Consulta diualia *, quibus considerare prospectũ est, ne voluntates vltimæ deficientium in hac regia vrbe cõfectæ, apud alios aperiri possint, quàm apud virum clarissimum pro tẽpore census magistratum, monumẽtis b intervenientibus pro iuris ordine: nève in hereditate cuius summa centum aureorum pretium non excedit, mercedis quicquam, aut sumptuũ, cẽsum administrantes, aut centuali apparitio super insinuandis iisdem elogiis audeant adlegari, firma nunc quoque dicimus, ac repetita * promulgatione, nõ solùm iudices quarũlibet tribunaliũ: verùm etiam defensores Ecclesiarum c, quos turpissimum intimationes genus arcepterat, prænomendos consemus, ne rem attingant quæ nemini prorsus omnium secundùm constitutionum præcepta, quàm cẽsus magistro competit. Absurdum est namq; si promiscuis actibus rerum iubentur officia d, & alij creditum, alius subtrahat: & peq cipuè clericis e, quibus opprobrium est si pentos se velint f disceptationum esse forensium, pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionis ferendis quinquaginta librarum auri g. Nec enim concedẽdum est vt supera vota deficientiũ, eurrsionis* quicquam ex incõgrua insinuatione contrahant, dum res ab incongruis h vsurpantur audacter. Dat. XIII. Kalend. Decem. Constantino, Iustino A. II. & Opilione Coss.

XLIIII. & XXV. *Græcè defunt: priorie inserto sensu §. ante heredis. Institut. de lega. posteriorie in §. legatariis. Institut. de testam. vt putat* ANT. AVGVST.

Verborum ambiguitas, vel ordinis peruersio, si a tabellionis errore procedant, non vitiant. ALEX. & SAL.

XLIIII. *Imp. IVSTINIANVS A. Iacono P. P.*

Ambiguitates, quæ vel imperitia, i vel desidia testamenta cõscribentium oriuntur, refecandas esse censemus: & siue institutio heredũ post legatorũ donationes scripta sit, vel alia

nauis, deinde legatum præfert, vitiet testamentum, quæritur? Respond. quòd non: nec tantùm in testamento non nocet propositatio: sed nec etiam in contractibus: vt *Institut. de inutil. stipul. §. item si quis.* Item nec in dotibus: vt *supra de nuptiis. l. si mulier.* & licet taliter relictum valeat: exactio tamen eius non competit nisi post diem, vel conditionem existentem. VIVI.

m ¶ *Reposteri.* id est, propositationis vitii, propositorum vitiabat olim contractus, & vltimas voluntates.

n ¶ *Quam.* scilicet reprehensionem.

o ¶ *Constitutio.* vt *supra de iure dot. l. si mulier.* * tum ibi prius continebatur de dote, & postea de testamento: ipsa verò priùs testari, & postea dotem reddi volebat. Item secundùm Iuan. si ita dicatur: dabis mihi nomine dotis decẽ, peto: mihi ergo non aubere, posita dos dari debet. sed hoc exemplum non est huius legis.

p ¶ *Contractibus.* vt ecce, si Titius fuerit cõsul vlque ad annum: tunc ea hac die decem dare spondet. tempus enim dationis præcedit, contractus quatitur: cùm e contra fieri debeat: vt *Institut. de mut. stipul. §. item si quis.*

q ¶ *Testamentis.* vt si dicam, si natus venerit ex Alia quandocunque, vel intra annum: tunc intra proximum diem mortis meæ decem dato. nam primò venire, posita dari debet: vt *§. de condi. & demonstr. l. qui heredi. §. fin. & de per. legat. l. quidam.* Sit ergo generaliter nota præpositationem non nocere: sed hoc fallit, vt *supra de heredi. instit. l. si deliberam. & infra de contra. testamenti. l. 1. & de success. & inuentar. l. prolatam,* quæ sunt sig. contra.

ADDITIO. Die quòd ibi erat ordo necessitatis, hic voluntatis, cuius permissio adhuc non vitiat. Bart. *in l. 3. §. proinde. ff. de vulg.*

r ¶ *Competente.* vt argu. *supra* vt *adhuc. ab heredi. l. 1.*

IN testamentis.] CAVSA. Non scriptis condidisti testamentum, & scripsem tribus adhibuisti coram quibus subiunctam tuam, ad quos pertinere videbis, legatisti: an idcò minus valeat testamentum, quòd ista verba non exprestis, non tetes vocasti: quia *sine scriptis superstitum testamentum manere dicimus.* Ita vero, quæritur? Respond. non, licèt antiquitus hoc obseruatum, & prædicta verba necessariò erant exprimenda.

a Illa non est rectus. Le vitio, sed Discretionis, Alex. Mer. ad tum. de qua hic agitur. quæstum.

b deest in plurib. verbis: videtur quæ exemplari vetustiori interpretatione inscriptis. Nam & legitur Leonis intelligibiam pœna, *§. 1. ante. Institut. de legat. & §. vt si quis. Institut. de mutat. stipul.* Mi *l. si mulier. sup. de nuptiis. de hac ab Accursiana, nisi hæ pertinent.* Cocum.

c deest in plurib. verbis: vide quæ in *l. fin. §. 1. Testamentum.*

d ad deest, & tit. paulo post. pro *disponere,* legendum, *disponere.*

e quæ tamen adhuc in ordinatione prædicenda sunt. *Clar. cons. Iulio. Sup. in prem.* Nam & eadem formula verba in testamento civitatis scripta erant iuxta ut. Bartorei sententiam, vt docet *l. 4. C. Theod. vel. ut. Iunctis epistomaeuris interpretatione.*

f v. Guid. Pap. *dess. 2. ex Clarum l. fin. §. 1. Testamentum.*

g 51.

i ¶ *Ambiguitatem.* vt *T. eod. l. quotiens indignum.*

k ¶ *Formalia verba.* quorum sensus hic est, ideò cessent. Vel

m ¶ *Formalia verba.* mensis. Theophilus, & sententia. CVIAC.

propriè

480/C.IV.K.5-4, 1499-1500
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

propriè hæc esset verba. ¶ Sed contrà T. *qui testam facere possunt*. *l. hac consultissima*. Solu. ibi in contrahi in videnti.

S*ancimus*.] C a s v s. Si testamentum iure fecisti, & consummasti, & decennio elapso voluntatem tuam non mutasti: firmum manet testamentum. Si autem medio tempore voluntatē tuam mutasti, & aliud testamentum condidisti: si solenne fuit, ipso iure tollitur primum. Si autem dixisti te nolle primum testamentū valere, vel aliis quibuscunque verbis appareret te velle contrarium: & hoc etiam coram iudice præsentibus ad minus tribus testibus declaraueris: & decennium à tempore volūtatis contrariæ (secundùm quosdam) vel compositionis testamenti (secundùm alios) effluxerit: verùm manet testamentū primum tamen? Dicitur quòd nōnimò rumpitur.

a ¶ Vide s. tit. de præscript. C y s a r.

a ¶ Stare certè pro nihilo: vt hic, & infrà de appell. l. præcipimus. in fin. & suprà de testa. eod. l. q. & in authent. quib. mod. na. eff. fui. §. tribus. colla. vij. ¶ Sed argu. contrà ff. de adimen. lega. l. alumnæ. §. qui filium ex disparib. A d d i t i o. Ibi §. est sub l. Titia. & dic quòd concor. cum hac l. quia ibi prima dictio nō reformatur, nisi in his, quę venerunt in secūda Cy. Ang. Salyc. & Alex.

b ¶ Quemadmodum. id est, qualiter interrogatiuè loquitur.

c ¶ Efficitur. certè nullo modo.

d ¶ Ipso iure. Imò videtur ope exceptionis: vt ff. de bonorum possessione secūdum tab. l. pœnult. §. testamento, ibi. nec putauerit quisquam, &c. Solu. ibi vltimæ tabulæ non erant solennes & in eis dicetur: quos in primis tabulis instituit, non meruerunt meum iudicium. vnde non ipso iure est irritum: vt infrà de his, quib. vt indig. l. hereditas. sed per exceptionem: vt ibi. hoc verò vltimum testamentū solenne erat. L. Alij dicūt hic, quòd hic ipso iure: scil. ope exceptionis. quod non placet. ¶ Tu dic, quòd ibi dicit de exceptione, refertur non ad proximum *: sed ad primum casum: scilicet quando testator post testamentum fuit arrogatus: deinde sui iuris factus declarauit se velle testamentum seruari: quia ergo sua voluntas non potest facere, quia arrogatio rescindit, & ipsum testamentum primum irritum sit: non ipso iure reconualescit sed exceptione repellentur venientes ab intestato, qui hereditatem in eo institutis volunt hereditatem auferre: vnde dicitur ambulatoria, &c. vt ff. de adimen. lega. l. ij. in fin. & l. iiij. Nec obstat, quòd ibi dicuntur similia quia in aliquo nō per omnia similia sunt: vtrobique enim statur primo iudicio, quod quodāmodo erat expugnatum. Vel loquitur ibi, cùm testator incidit secundas tabulas, vt heredes in eis instituti exceptione repellantur: non autem quòd illæ non tollant ipso iure primas: quamuis postea incidantur. & hanc approbo. Vel ibi non durauit secundum testamentum, cùm tabulas incideris: hic durauit.

e ¶ Fuerit. aliàs fiat, id est, sit emensum à tempore: scilicet quo monstrauit contrariam voluntatem, secundùm quosdam, vt colligunt hic. Tu dic à tempore compositionis testamē. vt patet in princ. huius l. sed primi subaudiunt hic, post. ubi, esse.

f ¶ Constitutionibus. id est, legibus.

g ¶ Antiquandis. id est, tollendis.

XXVII. *Idem A. Iuliano P. P.*

SAncimus a †, si quis legitimo modo condidit testamentum, & post eius confectionem decennium profluxerit: si quidem nulla innouatio, vel contraria voluntas testatoris apparuerit, hoc esse firmum. Quod enim non mutatur, quare stare * prohibetur*? Quemadmodum b enim qui testamentum fecit, & nihil voluit contrarium, intestatus efficitur c †? Sin autē in medio tempore contraria testatoris voluntas ostenditur *: si quidem perfectissima est secundi testamenti cōfectio: ipso iure d prius tollitur testamentum: sin autem testator tantummodò dixerit non voluisse prius stare testamentū, vel aliis verbis vtendo contrariam aperuerit voluntatem, & hoc vel per testes idoneos non minùs tribus, vel inter acta manifestauerit, & decennium fuerit e emensum †: tunc irritum est testamentum, tam ex contraria voluntate, quàm ex cursu temporali. Aliter etenim testamenta mortuorum per decennij transcursionem euanescere nullo patimur modo: prioribus constitutionibus f *, quæ super huiusmodi testamentis euacuandis latæ fuerant, penitùs antiquandis g. Dat. XV. Kal. April. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Modicum interuallum, sine actus contrarius ex necessitate naturæ proueniens testatori, vel testibus, non vitiat testamentum. S a l. Vel sic: *In testamentis, & quibuslibet vltimis voluntatibus ordinandis non debet interuenire actus vllus extraneus: nisi ex necessitate testatori, vel testibus immineret: & si necessitas breui tempore possit transire, expectandus est ipse testis: aliàs loco eius est alius surrogandus. Et testamentum, quod testator manu propria scripserit, & in aliqua parte testamēti illud se scripsisse significauit, valet: licèt aliter se testator non subscripsisset.* A l e x.

XXVIII. *Idem A. Iuliano P. P.*

CVm antiquitas testamenta fieri voluerit h nullo actu interueniente †, & huiusmodi verborum compositio non ritè interpretata i penè k in perniciem & testantium, & testamentorum l processerit *: sancimus in tempore, quo testamentum conditur, vel codicillus m nascitur, vel vltima quædam dispositio secundùm pristinam obseruationē celebratur (nihil enim n ex ea penitùs immutandum esse censemus) ea quidem, quæ minimè necessaria sunt, nullo procedere modo: quippè causa subtilissima o proposita, ea, quæ superflua p sunt, minimè debent intercedere. Si quid autem necessariū euenerit, & ipsum corpus laborantis respiciens contigerit: id est, vel victus necessarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitetur, vel si quis necessarius naturæ vsus ad depositionem superflui ponderis immineat vel testatori, vel testibus: non esse ex hac causa testamentum subuertendum, licèt morbus comitialis q (quod & factum esse cōperimus) vni ex testibus contigerit: sed eo, quod vrget, & imminet r, repleto s, vel deposito t, iterum solita per testamenti factionem adimpleri.

Et si quidem à testatore aliquid fiat u testibus paulisper separatis, cùm coram his facere quid naturale testator erubescat: iterùm introductis testibus, consequentia † factionis testamenti procedere.

Si tamen in quendā, vel quosdam testium aliquid tale contingat: si quidem ex breui temporis interuallo necessitas potest trāsire: iterum eorundem testiū reuersum expectari, & solennia peragi sancimus. Sin autem longiore spacio refectio fortuiti casus indigeat, & maximè si salus testatoris periclitātis immineat: tunc illo, vel illis testibus, circa quos aliquid tale euenit, separatis, alios surrogari, & ab eo x, vel ab eis tam testatorem, quàm alios testes sciscitari y †, si ea, vel illa in verbis, hæc in actibus.

C*Vm antiquitas.*] C a s v s. Dicebant olim antiqui, quòd testamentum debebant fieri vno contextu, nullo actu extraneo interueniente: hoc tamen limitat Imperator, dicens, quòd si fortè testator aliqua necessitate constrictus, panē vel medicinā capiendo, vel causa fortè cacandi, vel alia necessitate vrgente vellet secedere, modicum intempto testamento, & postea iterum reuerti, & residuam partem testamenti perficere: hoc facere potest: similiter & testes: dum tamen testis non diu absit: quòd si fortè opus esset ei diu abesse, & non posset reuerti, & testator periclitaretur: tunc esset alius surrogandus. Secundò dicit Imperator, quòd vult corrigere quandam constitutionem, quæ dicebat quòd septem testes debent adhiberi in testamentis, & subscriptio ipsius testatoris, dicit lex, quòd si testator totum testamentū scripserit sua manu non est opus sua subscriptione, similiter de codicillis dicit. textus satis positum est: hoc tamen dicit in casu.

h ¶ Voluerit. vt ff. eod. l. heredes. §. fin.

i ¶ Interpretata. passiuè.

k ¶ Penè. id est, ferè, qui scilicet interim moriebantur.

l ¶ Et testamentorū. quæ nihil valebant.

m ¶ Codicillus. Not. in singulari numero: vt dicitur suprà de fideicommissis. l. generali. & dic nascitur: id est, incipit fieri.

n ¶ Nihil enim. interpositio est.

o ¶ Subtilissima. ablatiui absoluti.

p ¶ Superflua. id est, extranea factanon superflua dicta: aliòquin contrà ff. eod. l. testamentum.

q ¶ Comitialis. id est, caducus.

r ¶ Imminet. parā sitis.

s ¶ Repleto. vt pona.

t ¶ Deposito. vt onere.

u ¶ Fiat. vt cùm iam cœptum est testamentum.

x ¶ Ab eo. surrogato, vel surrogatis.

y ¶ Sciscitari. id est, interrogari: quasi dicat, cùm breuiter repetita

† Hac lege abrogantur leges Honorij, quæ extat in Cod. Theodo. lib. 4. tit. 4. l. 10. & Constan. Quia præsumebatur Honorius tempore antiquum & nemo iam esse, vt antiquam deliberationis voluntatem potissima dicerent.

* Cōc Glos. in l. 13 consentio per verbo. ff. eod. eiusd. mod. contra dicitur.

† al. negat. Imputat. vt glossator: & tunc sequendum est sine interrogatione.

† Cons. 1. tit. C I. super verbo, contra, in med. contra de his, que ui, mut. com.

† al. elapsum.

* Theodosij, & Honorij, quæ extant in Cod. Theodo. tit. 4. l. ne quis post diem. Constan.

* Hoc est de motu illius loquens, ob clausula in fi. posita debent referri ad omnia præcedentia. Sal. & Alex.

† l. heredes. §. vlt. ff. eod.

* al. procedens in omnibus.

† confirmationem, in omnibus codd.

† Testes hic accipiendum est. Cuj.

480/C.IV.K.5-4, 1501-1502
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tita erant coram surrogatis * quæ ante eorum præsentiam facta erant: quærent subrogati ᵃ à testatore & à testibus, ᵇ qui ibi semper fuerunt: Repetitis coram nobis omnia quæ antè nos fecerunt, & disposuerunt & pro hoc *infrà de appellat. l. amplissimum.* vt *vsq. quæst. l. e nihil.* 1. Alij dicunt quod ᶜ tres propabunt, an ea, quæ facta fuerint, fuit facta coram recedentibus, nec enim est opus, quòd ipsi scilicet quæ illa fuit: & pro hoc est. *§. sed. l. hac consultissima in prin.* Exposito ergo coram his, id est, surrogatis, secundùm primam. Vel coram recedentibus, secundùm aliam expositionem.

a ¶ *Testes est.* surrogatos, vel surrogatum.

b ¶ Ipsi. quæ.

c ¶ *In medio.* scilicet tempore postquam quidam recesserunt; & antequam alij surrogatores fuerunt; & sic non est contrà *supra eod. l. hac consultissima §.*

¶ Item in eo, quòd hic dicentis coporibus subscribitur, est contrà ¶. *eod. l. hac consultissima §. in principio.* Sed dic quòd hoc fit hic ex necessitate.

d ¶ *Cum autem constitutione.* quæ est contrà ¶. *eod. l. hac consultissima in fin.* §. *respon.* quæ modò corrigitur in eo capitulo: alias casu.

e ¶ *Cauetur.* modò recitat aliqua, quæ dicuntur *in eadem l. supra hac consultissima in prin. l.*

f ¶ *Corrigentes.* hoc scilicet casu quando testatore scripta sua manu: vt argu. *§. et such quod sine.*

¶ *Vbemus.* * CAEVA. Ista lex, & sequentes vique ad vicesimum sequentem, procedunt per textum prolixum: & satis dictæ sunt. vide textum de Testis §. *de Iuryrp. vsq. vniuersa. Iuryrp. 2. Iudex.* §. *Item 1.*

* al. *remanent.*

Vbemus e omnino testatorē, si vires habeat ad scribendū † nomen heredis, vel heredum in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti poneret: sit manifestum, secundùm illius voluntatem hereditatē esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel literarum * imperitia hoc facere minimè potuerit g: testibus testamenti præsentibus, nomen, vel nomina heredis, vel heredum ab h eo nuncupari, vt omnimodo sciant † testes: qui sint scripti heredes: & ita certo heredis nomine successio procedat. Si enim est talis testator, qui neque scribere, neque articulatè loqui potest: mortuo similis est, & falsitas in elogiis committitur i. Quam k, vt extul fiat à republica ᵏ nostra, maximè in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si nō fuerit obseruatū, & nomen heredis, vel heredū non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatū: hoc testamentum stare minimè patimur, vel in totum, si tota l heredum nomina fuerint prætermissa: vel in eius m heredis n institutionem, cuius nomen neque lingua, neque manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan oblitio testium animis incumbat, plurimus interdum nominibus heredum expressis ipsi testes in suis subscriptionibus, (cùm testator hæc non scripserit: sed nuncupauerit) eorum nomina subscribere non differant ad æternā rei memoriam. Sin verò ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina heredum (sicut dictum est) scripserit: superuacuū est postea testes in sua subscriptione hæc exprimere: cùm forsitan nec * eos ᵒ scire testator suos heredes voluerit, & semel causa ex ipsius testatoris scriptura apparuit p. Oportet enim omnimodò vel ex literis testatoris, vel ex voce * quidē testatoris: literis autem testiū, qui ad elogium conficiendum fuerint cōuocati, nomina manifestari heredū. Quēadmodum r enim in elogio, quòd sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen, vel nomina heredum: ita & in testamentis per scripturam conficiendis, cùm ipse testator manu sua scribere heredes ᵗ vel noluerit, vel minimè potuerit; voce tamen eius eos manifestari oportet. Quæ in posterum tantummodò obseruari censemus, vt quæ testamenta post hanc nouellam nostri numinis * legem conficiuntur, hæc cum tali obseruatione procedant. Quid enim antiquitas peccauit ᵛ, quæ præsentis legis inscia, prisinam secuta est obseruationem?

Me erat certū, quos alios erat instituturus: quia fortè vni testiū eius nomen expressit, qui dixit alii, vel ipsemet dixerat eis: ibi non erat certum, quos alios erat instituturus: & ideò hic valet in testibus, & aliorum portio eis accescit: ibi non valet.

β ¶ *Mendo.* At testamentum nūcupatiuum nullus est, si testator omnes heredes non nuncuparet, cùm id velle. *L. 1. §. fin.* CYIACIVS.

n ¶ Est. scilicet tesles.

o ¶ *Eo vero.* Imò & ratio: vt *§. de leg. 9. Libri proponebatur. & §. de legat. 1.* nam quæ fiunt contra. Solu. hic in institutione * heredis: ibi in legatis & fideicommissis. Item contrà *supra eod. l. hac consultissima. in prin.* Solu. vt ibi in *§. in consequentia.*

p ¶ *Quam admodum.* ¶ Not. ingeniū, vt quæ testantur in vno, scrutetur & in alio: vt hic, & *supra tit. l. hac consultissima. in prin. & in such. de hered. & Fal. §. penult. collat.*). ¶ Sed quid ᶜ si alius exprimat, & ipse profitetur se agnoscere verbis ? Respon. sufficit: vt *§. vit. l. hac consultissima. §. ei cibo humanum.* Nam & ibi in non testatore loquitur. vt etiam ibi dicitur, sic fieri, &c. & pro hoc est authent. *Legata hic, & non aliter nato, &c. & §. eod. Liberadis in principio. & §. quod verò quia.* Non tamē dicitur facere testamentum per aliam ᵈ. Illud enim prohibitum est: vt *§. de heredi. institut. l. Ille institutio.*

q ¶ *Mendo.* vnde non * valet testamentum sine heredis institutione: vt *§. de his, quæ in testam. de. l. proximè.*

r ¶ *Quid enim antiquitas peccauit.* quasi dicat, nihil: vt *hic, & in such. vt fac. ne. can. §. sanciimus. collat. 9. in such.* hæc constitutio interpretatur constitutionem. &c. *§. proposita in fin. colla 15. &) de decon. l. pen. in fin. lib. 11. & 7. de legi. & const. Legis, & obseruatione. & in such. de reiu. & §. 1. §. autem coll. 15. & in such. de nupt. §. §. coll. 10.*

s ¶ *Dulcis.*

t ¶ *Sicut semper. §. non est subscribere. per. vsq. fin. scriptum. in omnibus.*

u Nam ex poli. in nomen heredis expressū, sed hæres institui vel legata nata testamentum adde *Gio. Andrea. vt Bartolus. tract. de Bartolo Sassoferrato in vno Secundum* est in alio.

x Testatorem fictum ad interrogationē Notarij hoc modo: Vis tuum facere heredem si vel ita postea dicaris fe facere eum heredē, valet testamentum. quod Affictus dicit, habet locum in testamento ādcuptuo. : ut non in testamento in scripto facto. sed & Martius 2. *de consul. non. vnum. vniuersa.*

* al. *vnicus eos vnicus.*

† Hic debet legi nuncuparet. *di non obseruatio. vt in vers. Dulcis. cit.*

y Testari per alii non possumus.

z Testamentū non valet sine heredis institutione.

* Mahadam. cōbatur subscriptorū: sed tum, qui pcrsona in dignitate, aut subscribendo non fuerit: sed bidus ante testamentum scriptis, aut suorum obpot.

a Testis testamentarius. & impedimentum illi qui necessitate fuerit, per teli in eius locum alius subrogari. b Testis subrogatus in locum alterius. & qui dicit testamēt. tacti, testatori, & reliquos testes interrogabit: nomen, quæ dicto testatore fuerint, sumpsit vocem testis: vel quæ alio fuerint narrata testis, qui testis. * al. *testatore.* c Testis igitur, qui in hoc modō fuerit habitus, habitis professionibus edoctus testimonium ex parte fuerit de audito alieno. d v. Antoniam Corsetti *in singulari singulis Iudicis.* ¶ De testibus testamentorum. Consigit *l. hac consultissima §. quod si interrogaui.* * Hac vocatur hodie graphium ab Tedeo & Valentiniano. *l. 1. de testam. in lib. Iustiniani. D. Fairet. Cons.*

f De singulari numero pluralis Dicitur. *l. 1. §. fin. in vbi adscriptis. Iuryrp. in hac locum testamento de Testis §. de Iuryrp. vsq. vniuersa. Iuryrp. 2. Iudex. §. Item 1.*

* al. *remanent.*

a ¶ Hæc l. à Iust. abrogata est in Nov. 119. Cv. g ¶ *Minimè potuerit.* vel ad iuris: vt *§. dictum. §. oportet enim, &c. in fine §.* h ¶ *Committitur.* i. committentur de facili, si permittere non calat testari. i ¶ *Quam.* falsitatem. k ¶ *A republica.* vt *§. de falsum. l. fin.* l ¶ *Vera.* id est omnia. *§. de falsum §. 1. debitum.* m ¶ *In non.* valet ergò in nominatis, & non in alis. ¶ Sed videtur in nullo valere: vt *§. eod. l. §. in quæ.* est contra. Solu. hoc nomen, illud verus lat. 2. Vel ibi certum erat, quòd alios erat institutorus, hic non. Sed certē & hic dico certē: alioquin nulla esset quæstio. Sed in die, quòd

480/C.IV.K.5-4, 1503-1504
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Scrinis & tabellionibus, & his, qui conficienda testamenta percurant, quòd si aliter facere ausi fuerint, pœnam falsitatis non euitabunt, quasi dolosè * in tam necessaria causa versati. Dat. Kalen. Mart. Constantinop. post consulat. Lampadij, & Orestis VV.CC.

IN AVTHENT. VT sponsa, latg. §. quia verò. colla. IX. constit. ij.

Hodie testator non tenetur vũcupare nomen heredis, quando testator in scriptis. SAL. & ALEX.

Et satis est quòd per se, vel per quemcunque alium scribat nomen heredis. ALEX.

ET non obseruato [h] eo, submouetur testamentis, siue per se, siue per alium * quis inserbat * nomen heredis.

Si testator testamentum iure solitum incederit vel signa remouerit consilio: tunc non valebit testamentum: alias autem remanebit validum. ALEX.

XXX *Idem A. Joanni P.P.*

NOstram prouisionem, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extendi † properamus. Vnde cùm inuenerimus quasdam controuersias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter testamentum, quod legitimo modo conditum septémque testium signa habens postè à fortuito casu, vel per ipsius testatoris operam lino * uno, vel plurima * eius parte incisa, in ambiguitatem incidit: solitum ei præbemus remedium, sanciẽtes, si quidem testator linum, vel signacula incidérit, vel abstulerit [i]: vtpotè eius voluntate mutata, testamentum non valere: sin autem ex alia quacunque causa hoc cõtigerit: durante testamẽto scriptos heredes ad hereditatem [k] vocari maximè [l] cùm nostra cõstitutio quam pro cuitione testamentorum promulgauimus, testatorem disposuerit, vel sua manu nomen heredis scribere, vel si impotentia litterarum, vel aduersa valetudine, seu alio modo hoc facere non possit: testes ipsos audito nomine heredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionib. declarare. Dat. XV. Kalen. Nouemb. Constantinop. post consul. Lampadij, & Orestis VV.CC.

Rusticani in locis, in quibus ob rarietatem literatorum, testari possunt secundum eorum consuetudinem: dummodo septem literati se subscribentes adhibeantur, si haberi possunt: aut non literati, si alij haberi nõ possunt, saltem quinque ad iubentur, qui mutua voce subscribant. ALEX.

XXXI. *Idem A. Joanni P.P.*

ET ab antiquis legibus, & à diuersis retrò principibus semper sufficiens * consultum est, & in multis legum subtilitatibus (hrcta obseruatio eis remissa: quod ex ipsis rerum ueniemus documentis. Cùm enim [i] testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit: homines rustici, & quibus non est literarum peritia *, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in vltimis suis voluntatibus: Ideòque ad Dei humanitatem [m] respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subuenire. Sanctimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in castris extra Romani, vbi & leges nostræ [n] manifestæ sunt, & literarũ viget scientiamonia, quæ in † libris nostrorũ Digestorũ, seu Institutionum, & imperialibus sãctionibus, nostrisque dispositionib. in condẽdis testamẽtis cautæ sunt, obseruari, nullámque ex præsenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus rarò inueniuntur homines literati, per præsentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem * legis vicem obtinere; ita tamen, † vt vbi scientes literas inuenti fuerint, septem testes (quos ad testimonium conuocari necesse est) adhibeantur, & vnusquisque pro sua persona subscribat. Vbi autẽ non inueniuntur literati: sæpè † testes etiam sine scripturis ¶ testimonium adhibentes admittimus. Sin autem in illo loco minimè inuẽti fuerint septem testes vlque ad quinq; modis omnibus testes adhiberi iubemus: minus autẽ nullo modo cõcedimus. Si verò vnus, aut duo, vel plures fuerint literati: licet eis pro ignorantibus literas, præsentibus

a ¶ *Solemnitatis omissio induciit præsumptionem falsitatis contra quam videtur admitti posse probatio in contrarij, vt quæ præsumpto sit facta, & de iure: vt hic & C. addit Bart. Hoc de iuridic. sub. coll. 4. in fin.*

b ¶ *Præsumptio iuris & de iure sortitur. c Defectus præsumitur, qui cõstitutionem principum i. gnoscere.*

d *Ex testamento à testatore inciso agere non possunt, qui scripti in eo heredis sunt.*

e Locus mo indicio præsumptus videtur: hoc enim est Accusatio hæredes scriptos in eo velare vt, quod potest incisum est, ma eodem *ff. de reg. iur. l. nihil iuris* agere nõ pũ. *Sic.* Atqui dicet aliquis inciptiuer, seu fa- ello modo nefa mentũ mutari non posse, cũ modo solerant non cõtinuari? Respondeo in vna vel ei dicere Accersitus hæredes scriptos, vel

Subscriptio per alium fieri potest.

a ¶ *Subscriptionem.* sic * per alium subscriptio: vt *in authen. de §. de instrum. §. oportet verb. collat. vj.* sed argu. contra *l. de adsessf. §.* b ¶ *Iurati.* vt *l. eod. l. hac consultissima. §. penul.* stitutionem * : sed siscus habet b. vt *l. de his quibus vt indig. hereditas.* A D D I T I O. Hanc glossam dicentem fiscum capere tale relictum, reprehendunt hic omnes ferè doctores: esse hic etiam Bartol. *per l. in metallum. ff. de his, qua pro non scriptis habentur.*

a Deportati, si instituantur, non habentur pro institutis. b An filio credat quod deportato relinquitur.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS, &c.

* al. imponere. tamen, subscriptionem * suam interponere* : sic tamen, vt ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem : & maximè quem, vel quos heredes sibi relinquere voluerit : & † hoc post mortem testatoris iurati b deponant.

† al. et ius.

Quod igitur quisque rusticorum (sicut prædictum est) pro suis rebus disposuerit : hoc omnimodo, legum subtilitate remissa, firmum, validumque consistat. Dat. III. Non. Iul. Constantinop. D. N. Iustiniano A. IIII. & Paulino V. C. Coss.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS, ET quæ personæ heredes institui non possunt.

* TITVLVS XXIV.

Quia heredis institutio caput, & fundamentum est totius testamenti: ideo prælato generali titulo de testamentis de partibus eorum dicturus, ab heredis institutione initium facit, à qua etiam plerumque testatores ipsi incipere solent. Certè ex heredis institutione, vel substitutione testamentum cognoscimus: non codicillos defunctum facere voluisse, l. 14. *l. cit.* prox. *l. illud.* §. 1. D. de iur. cod. *nec enim alio genere, quàm testamento heres institui, vel substitui potest.* Ideircò aut. De heredibus instituendis, *quia omnino heredes instituendi sunt, si quis testamentum facere volet: & vel sola heredis institutio testamentum est.* Seq. Et quæ personæ heredes institui non possunt *puta incertas personas institui non posse, vel incerta corpora: velut collegium, nisi id ei specialiter concessum* (sic) l. 8. *Collegio Iudæorum non est concessum,* l. 1. *C. de Iudæis. Collegio Christianorum est concessum,* l. 1. C. de sac. Eccl. *sed & ciuitatibus omnibus ex* l. 12. *Olim non vtique omnibus, quia ciuitates incertæ sunt corpora: non populis omnibus, non populo Romano sine auctoritate Senatus hereditatem delatam alieno testamento adire fuit permissum. Peregrini quoque, & aduenæ heredes institui non possunt: nam & intestatum, & testes, & heredes ciues Romanos esse oportet,* l. Diuus. ff. de iur. fisc. l. 1. hoc tit. l. 14. C. Th. de heret. *nec serui alieni, vel communes, si cum domino eorum testamenti factio non sit,* l. 10. *nec propriè sine libertate, in se sed est qua eiusm Rom. faciat, nec institui vt filij, vel vt fratres, vel vt liberti ab eo, qui non aliter institueturus eos erat, quàm si filios, aut fratres, aut libertos suos esse credidisset, ad hereditatem venire possunt,* l. 5. T. tit. tit. prox. l. 3. & 4. & 7. hoc tit. l. 1. §. vlt. D. de Carb. ed. l. auferetur. in pr. D. de iu. fis. *& secundùm differentiam,* l. 4. & 7. *vt portionem adoptatiuo fratri, tanquam indigno non auferat, filium suppositium auferat, in hoc esse indignitatem non in illo.* CVIAC.

Institutio deportati habetur pro non scripta quia deportatus est incapax aditionis hereditatis. ALEXAND.

I. Imp. TITVS ÆLIVS † ANTONINVS A. Antiochiano.

Qvi deportantur, si heredes scribuntur, tanquàm a peregrini capere non possunt b : sed hereditas in ea causa est, in qua esset, si scripti non fuissent c heredes. Sine die, & Consule.

Appellatione residui totum continetur, quando non reperitur pars, in cuius defectum possit verbum illud verificari. ALEX.

II. Imp. ANTONINVS A. Calnio *.

Pater tuus, si ex residua parte heres institutus est, quam alter heres scriptus capere non poterat, isque f ad nullam partem hereditatis per conditionem g suam admitti potuit : ex asse heres extitit h. nam residui commemoratio etiam totum i admittit †. PP. X V. Kalend. Iul. Romæ, Duobus, & Aspris Coss.

Substitutus vulgariter seruo testatoris, & alterius, quem testator tanquam proprium libertum instituerat, admittitur, vel repellitur secundùm quod de mente testatoris fuisse probatur. ALEX.

III. Imp. ALEXANDER A. Vitali militi.

Cvm proponas Alexandrũ equitem testamento primo loco Iulianum, vt libertum suum heredem instituisse, eique substituisse his verbis, *Quod si k ex aliqua causa primus heres hereditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius secundum heredem substituo Vitalem.* post mortem autem testatoris * Iulianum seruum communem fuisse defuncti militis, & Zoili fratris eius apparuerit: an tu l ex substitutione admittaris †, voluntatis est quæstio n. Nam si credens eum proprium, & suum libertum m, heredem instituit, nec per eum ad alium quenquam hereditatem pertinere voluit n : extitit conditio substitutionis : tibique hereditas delata est o. Quòd si verba substitutionis subscri-

Supra dictum est de his, qui instituuntur: nunc de his, qui instituuntur. Vel aliter: Audiuimus T. de testamentis, quod est quædam totum: nunc audiamus de eius partibus. Et quia T. tractauimus de prima parte, id est, de institutionibus, annectamus de heredibus instituendis: & qua personæ heredes institui non possunt. AZO.

Qvi deportantur. b] CAIVS. Si testamentum fecisti, & heredem instituisti deportatum: an valeat institutio, quæritur? Resp. quòd non: sed perinde est, ac si scriptus non esset: nec est similis peregrino, qui institui potest: vt *Inst. eo.* §. vlt. vel dic, quòd quodammodo dicat similitudinem: non enim peregrinus, id est, ad peregrinitatem deductus pœnà deportatus capere c potest.

c ¶ *Postquam.* quasi dicat, non est d similitudo inter eos, & peregrinos: quia peregrini capiunt: vt *Instit. eod. §. fina.* hi autem nō. &c. Vel dic, quòd dictio, *tanquam* e, notat veritatem: & sic in mala parte ponitur peregrinus: vt *ff. eod. l. sed & si sub conditione. §. solemus. & ff. de in ius vocan. l. sed & si hac. §. sed & si per pœnam.*

d ¶ *Non possunt.* quia f ea quæ sunt iuris ciuilis, perdunt: sicut est ciuitas, & familia: vt est hic, *& ff. de milit. testam. l. neque. §. j. & de pœn. l. quidam.* quia pro mortuo habentur: vt *ff. de contra. tab. l. j. §. penult. & arg. de his, qua pro non script. hab. l. ij.* sed quæ sunt iuris naturalis, non: vt matrimonium, & libertatem: vt *ff. de fenore. pal. l. ij. & iij.* Sed videtur h eos capere posse: vt *ff. de reb. dub. l. si cognatus.* quæ est contra. vbi capit quis ex testamento, qui cognatus esse desinit: quod esse non potuit, nisi perderet ciuitatem: scilicet per maximam, vel mediam capitis diminutionem: vt *Instit. de capi. demi. §. penult.* Solu. loquitur ibi de simili cognatione: scilicet quæ per adoptionem erat quæsita: vt *ff. de adopt. l. qui in adoptionem.* quæ per minimam capitis diminutionem perditur: scilicet per emancipationem: & sic non amittitur ciuitas: vt *Instit. de capi. dem. §. minima.*

e ¶ *Non fuissent.* hoc verum e contrario ad in-

Pater tuus.] CAIVS. Si testamentum fecisti, & in tertiam bonorum tuorum, non capacem: puta natum ex nefando coitu instituisti, Titio ex residuo instituto: quid appellatione residui contineatur, quæritur? Respondetur quòd tota hereditas: & ita erit Titius in totum heres, cùm non capax ad aliquam partem hereditatis admitti non possit. VIVIAN.

f ¶ *Isque.* id est, alter heres.

g ¶ *Conditionem.* vt quia ex nefario coitu est natus: vel aliàs non capax: vt not. *Instit. de leg. §. legari. & in aut. qui mod. natu. eff. sui. §. si. coll. vij.*

h ¶ *Extitit. l. pater tuus.*

i ¶ *Totum.* vt & *ff. de verborum significatione. l. cæterorum. & ff. eodem. l. quid si Manius.* & facit *ff. eodem. l. item quod Sabinus. §. sed si ass. & supra de testament. mil. l. quamquam. in fine. & ff. de fideicomm. l. amissi. in principio. & de dona. causa mortis. l. si qui.*

Cvm proponas.] CAIVS. Alexander miles, & Zoilus habebant seruum communem Iulianum: Alexander credens Iulianum esse libertum suum: primum eum heredem instituit, & ei Vitalem substituit, hoc modo: *Si Iulianus heres non erit, Vitalem substituo.* decessit Alexander: apparuit postea Iulianum fuisse seruum Alexandri, & Zoili. quid his verbis substitutionis significetur, quæritur? vel qualiter admitti debeat substitutus, quæritur? Resp. aut voluit testator per Iulianum alij acquiri hereditatem, cùm credebat eum libertum: aut noluit. Primo casu non admittitur substitutus: secundo casu sic. VIVIAN.

k ¶ *Quod si.* ecce verba substitutionis.

l ¶ *An tu.* scilicet Vitalis.

n ¶ *Voluntatis est quæstio.* In ambiguo autem sequimur Tyberij decretum. *l. 41. ff. eod.* CVIAC.

m ¶ *Libertum.* futurum. ACCVRS.

n ¶ *Voluit.* id est, dicitur voluisse. †

o ¶ *Delata est.* imò videtur quòd nihil valeat totum testamentum: vt *ff. de mili. testament. l. neque enim. §. si seruum proprium.* quæ est contra. Solu. Ibi erat proprius testatoris errantis, & credentis eum liberum: hic communis,

imò

b Deportatus an institui, & an testamento capere possit, v. Glossã j. Sec. §. testamentum, quæst. 12. Grassum §. legatũ. q. 10.

† In quibusdã vetustis. exe. non inest doctrina eam constitutionem.

c An banniti possit capere ex testamento, & an fiscus bona possit ex testamento ciuitatis, ipso est bannitus: v. apud Clarũ §. fin. &c. quæst. 2. Grassum §. legatum quæst. 8. Simonetam de Pœnis, l. de iis corporalium. volumen. & Iurispru. fiscale. num. 8. & sequent.

d Differentia deportati, & peregrini.

e Tanquam dictio quid significet.

† al. M. Aelio. al. T. Aurelius. Legitur in nonnullis vet. Stam. &c. significatur autem Antoninus Pius, qui hoc prænomine scriptus est. Aurelius Antoninus Com.

f Deportati ciuitatem, & ea quæ iuris sunt ciuilis, amittunt, non quæ iuris sunt naturalis.

* al. Catilio. Cont.

g Matrimonij, & libertas iuris naturalis sunt.

h Vtrum deportati capere possint ex testamento.

† Non verborum proprietate, sed iuris interpretatione. l. cæterorum. de verb. sign. Cont.

* al. addetur hic testat. Cont.

† al. admittatur.

480/C.IV.K.5-4, 1507-1508
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ideò non ibi, aut hic tenet quantum ad seruum: si autem filius fit seruum, esse & heres, & liberum *Instituo eum in primo.* Si alienus, etiam potest institui sine libertate: vt *§. end. si seruus alienus. L. §. alienum seruum.* si communis, etiam cum libertate, & hoc exprimet. & cum poterit redimi *§. eo. L. fed & §. sub conditione. §. si seruum* hodie serus in seruo communi, quod dictum *§. communis de manumiss. L.*).

a ¶ *Subsequitur.* in testamento.

b ¶ *Ad hoc id est, ad eam significationem, quam fecit ius, quando testator scit seruum:* hoc est, vel sibi facto libero, vel praelioni, vel seruo domino acquirat: vt *supra. de vulg. substit. §. fin.* & hic habetur.

c ¶ *Retulit:* id est, se retulisse dicitur.

d ¶ *Dominum.* fcilicet dominum.

e ¶ *Potest enim:* interpositio est: & dicquòd verè potest dici illa conditio, si heres non erit: quia potest esse, & non esse, etiam domino iubente, & cum etiam excusante [a]: & tradentem, &c. si autem parati spondere, quaeris domino: vt subtitit. Vel aliter cessitur: vt si nec per alium fuerit heredem: ita demum substitutus admitatur: substitutioni locus non est. si tamen parati dominio, & adire: potuit enim, &c. & sic plana. ¶ Sed quid in seruo casu si parati: sed conditus? Quidam dicent dominum non fieri heredem. vt *§. de acquir. hered. l. qui in alienis. §. fi.* Tu dic quòd sic: vt *§. fi. omiss. cum test. l. i. §. 1. & in dubio l. qui in alienis.* adiuit etiam, vel fuit ab alio, non à domino coactus. ¶ Item nota, quòd loquitur hac lex, si certum est de volunta testatoris: si autem est dubium, dicitur heredem inter dominii seruum institui, & substitutum: vt *§. end. l. §. pater.* & plenè diffinit: vt *Infinitum. de vulg. subst. §. fin.* licet P. & R. intelligant legem istam, cùm dubitatur an voluit defunctus per substitutum alii fieri heredem, an non quod est expressè contra legem istam.

f ¶ *Locum non est:* si in casu cùm duo, seruus domini huius Iuliani: & alterius iussu adit, & alterius non: vt *§. de vulg. subst. l. fin. in prim.*

Si pater.] CAIVS. Pater tuus Titium heredem instituit: cùm esset filium suum, cùm non esset in ei adiuenda ab heredibus, quaeritur. Respon. quòd secundum ea quae supra diuisa sunt, non aperit. Tu dic veniendum ab insertis: qui si ad fuit, applicanda est filio. VIVIAN.

g ¶ *Quasi filium:* sed contra si erit filium, vt extraneum institutum quia valet: vt *§. de Carbonia. edict. l. i. §. fi. quis filio.* Item & illa institutio valet, filio impubem filium moriturum esse: vt *§. end. l. hic verbis. §. 1. fed &* illa exheredatio filii, quem filio et me natum non esse, exheres esto, non valet: vt *§. de liber. & postum. l. §. postumus. §. fi. quis ita.*

h ¶ *Non instituimus.* quod praesumitur: sortis si suum non erederet licet filium nominaret: vt *§. de contra. & commit. l. i. si filio de tempo. praeter. in prim.*

i ¶ *Auferendum.* vt T. *de rapta. l. iniqua profecto. & §. de fideicom. l. eum, quem. & de praescrip. long. temp. l. fi. n.* ¶ sed arg. contra *§. de testam. l. eum, qui. §. fi. omittere.* & cò auferatur huic vt indigno, videtur applicari [b] filio: vt *§. de usu. fi. l. usufructus.* quod potest esse verè secundò P. & H. sic: alij ab insertis ad fiat: aliter illi admittitur: vt *§. end. nec quod.* ADDITIO. Dicas quòd à quid auferatur ab indigno, qui sua culpa est indignus, nòc hoc applicatur filio: & ita loquitur regula, quae subsequitur ab indigno, *Hic vt l. Papinianus. §. memini. §. fi. de caduc. tolli.* Si verò non sua culpa, sed aliàs indignus est: tunc non applicatur filio: vt *l. nec quod.*] *end.* Ita vult Bart. hic.

[a] Seruus, etiàm si excusetur à dominio, potest nolle adire.

[b] In vtr. manuscript. legitur, *substituitur.* vedi *h. Cuiac.*

Non idem.] CAIVS. Si testamentum fecisti, & vxorem heredem instituisti: an ob hoc quòd eà ad finem in testamento nominasti, eàm non proposè dicatur adiuisse? sed adiuitata principali: valeat minùs institutio, quaeritur? Resp. quòd nò. VIVIAN.

k ¶ *Adiuisse.* non [a] enim ipsa est adiuita, sed causa adiuitatis: vt dicta *in fine commune de fideicomm.*

Si compensandi.] CAIVS. Tenebitur vxor tua tibi in x. heredem in testamento suo in dimidiam bonorum suorum institutis: & alium in dimidiam: & te heredem institutis, vt sibi compensares à quibus tibi teneberaur: & à creditore debitum, vel partem debiti petitam fraudandum, quaeritur? Respond. quòd non obstabit tibi sola iuris fraunitas, vt seruus voluntatem defunctis sed etiam ipsa defuncti voluitas. VIVIAN.

a ¶ Vide scripta ad tit. *C. de hered. inst.* CVIAC.

l ¶ *Si compensandi debitis:* quod vxor vxoris debuit.

m ¶ Tua & vir.

n ¶ *Refragatur.* id est, restitit, & idcò non audiuit: *hic, & supra de neg. gest. l. fi. vt in vt. de heredib. l. vt debitum. & infra de hon. poss. l. si vxor. & de lege. l. creditorum. & de contra. tutor. l. mulier. & ad legem Falcidiam. l. si debitor.* ¶ Sed argum. contrà *vt eodem titu. l. quod de bonis. §. cùm filiaefamilias.* Sed die vt ibi notatur.

Nec *apud.*] CAIVS. Coram non habentes iurisdictionem, aliquem in fraetrem adoptasti: eum heredem instituis, cùm non tenuit adoptionem secepisti non est, vt aliquis in fratrem adoptetur an valeat institutio, quaeritur? Respond. quòd non: sed ab instituto auferenda est hereditas. VIVIAN.

o ¶ *Non apud peregrinos.* [b] id est, iurisdictionem non habentes. Vel die id est, deportatos. Vel die id est, barbaros, siue hostes populi Romani. Sed certè nec apud aliquem in fratrem: licèt in filium fe coram iudice competente.

p ¶ *Quasi:* quòd statim, quòd filium. [c] non possum adoptare: id est, aliquem extraneum loco fratris? Respondetur quia adoptio [d] imitatur naturam: vt *Institutio. de adopt. §. moneamus.* Sed hoc naturale est, quòd frater à fratre non auferatur: ergo adoptari non potest alijs in fratrem.

q ¶ *Habuho.* vt *l. de filiorum l. eum, quem.* ¶ Sed arg. contrà *§. end. l. nemo. §. qui frater.* Item argu. *§. de iure fisi. l. auferatur. in prin. & §. de adol. edict. l. dum autem. infra.*

Collegium.] CAIVS. An illicito collegio relinqui heredium possit, quaeritur? Respon. quòd non. VIVIANVS.

r ¶ *Non possit:* nullam [e] autem est subiunctam, nisi contra probetur: vt *§. de vul. illat. l. ig. §. in summa.* prohibet autè multa, & rebò dic, eis legari potestatis non? vt *§. quod cuiusque tuniqu. l. i. & §. de sacrofan. Eccl. l. i. & de red. dub. Lib. fideicom. & de leg. i. l. §. hoc. §. vicis. & ad Trebellianum. & §. de Iudaeis l.*).

Extraneum.] CAIVS. Testamentum fecisti: extraneum heredem instituisti: his verbis: *institutus in eo, non moriatur:* an valeat institutio, quaeritur? Respon. quòd sic. Vel sic eam possim mihi heredem instituere sic: *Ille fit mihi heres cùm moriatur?* Resp. quòd illatio. sic. VIVIAN.

[a] Legis Papiae, quae vetat illegitimos heredes institui, ex testamento vxoris: sed obstat quòd dicit? gravio fine illius legis fraus de iuris fraeptione possit. — *Nota Cuiac.*

[b] Vxor non est indiscreta.

[c] *Ex Seruio.*

[d] *Ex Iuniano.*

[e] Collegium illicitum prohibetur: nisi probetur licitum.

[f] Hereditas relinqui, aut legari non potest: est ergo illicita.

480/C.IV.K.5-4, 1509-1510
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

1. EXtraneum a etiam, cùm quis moreretur * *, heredem scribi [sibi] placuit. PP. XVI. Kal. No. Sirmij, AA. Coss.

Qui per se capere non potest, etiâ per alium capere non poterit; & quorum potest heres institui; & eiusmodi possunt capere relicta uniuersalia, & particularia. hac dicit cum duabus legibus sequent.

2. *Idem* AA. & CC. *Aelianus.*

NEque per se heredes institutos, quibus hoc concessum non est, neque per seruos proprios hereditatē posse quærere iuris dictat ratio b. S. XVI. Kalend. Septemb. Sirmij, Constantio Coss.

Ignotus potest heres institui. SAL.

3. *Imp.* THEOD. & VALENT. AA. *Florio* P.P.

1. EXtraneum † etiā penitus ignotum c, heredem quis instituere potest. D. XI. Kalend. Mart. Constantinop. Felice, & Tauro Coss.

Ciuitates possunt capere relicta non uniuersalia, quam particularia, corporalia, & incorporalia. BALD. Vel sic: *Ciuitates possunt heredes institui, & eis legari, & fideicommitti.* SAL.

4. *Imp.* LEO A. *Erythrio* P.P.

HEreditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulis * domus aut ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis d, vel alterius ciuitatis habet ciuitates e* peruenire † possunt. Dat. V. Kal. Mart. Marciano, & Zenone Coss.

Institutio in re certa habetur loco legatorij, uniuersaliter institutio hereditatem adeunte. SAL. Vel sic: *Institutio in re certa, vel inscriptio esse cōtinet re certa pro sua institutione, habetur loco legatorij, quo ad hoc, vt alionibus hereditariis vti non possit.* ALEX.

5. *Imp.* IVSTINIA. A. *Menna* P.P.

QVotiens f certi quidem ex certa re scripti sunt heredes, vel certis rebus pro sua institutione consenti esse iussi sunt, quos legatariorum g loco haberi certum est, alij verò ex certa parte h, vel sine parte i, qui pro veterum iuris institutionem referuntur k: eos tantummodo omnibus hereditariis actionibus vti, vel conuenirī decernimus, qui ex certa parte, vel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occasione heredum ex certa re scriptorum l fieri. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio V. C. Cons.

Institutio, quæ non potest saluari secundum proprium directū significatum verborum, saluatur secundum improprium, & indirectum, si fieri potest: alias redditur nulla penitus, quam sustinentur præterea errores testatorum, si est talis error, qui offendit substantiam. ALEX.

6. *Idem* A. *Ioanni* P.P.

CVm in libris Vlpiani, quos ad Masurium Sabinū scripsit, talis species m relata sit: hanc apertius expedire nobis visum est. Quidam n testamentum faciens ita instituit, *Sempronius Plotij heres esto.* Veteres quidē existimabāt errorem nominis o esse, & sic institutionem valere, quasi testator Plotius nominaretur, & Sempronius sibi scripsisset heredem: sed huiusmodi sententiā crassiorem * esse existimamus. neque enim sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, vt suum nomen ignoret: sed si quidem ipse testator Plotio cuidam heres extitit; manifestum est sibi Sempronium heredem instituisse, vt per medium ipsius testatoris personam Plotij heres efficiatur. Et hoc argumentū tamen ex antiqua regula, quæ voluit heredem heredis testatoris esse heredem p.

Variant hic libri, vtrum, quidā habent, non mouerint. vt tunc sic accipias textum locorum. Tunc, cum moriebatur, dixit, quod non potest valere, quia nemo non potest adire sibi hereditatem. Vide ad hæc legum hic et legatum, Aliter tamen ad l. Vnus. Hanc etiam Glo. hac parte reprobat. Item l. Cohæredem. Item l. C. Th. de heres. Cuiac.

a Vide ad hæc leges hic et legatum, Aliter tamen ad l. Vnus. Hanc etiam Glo. hac parte reprobat. Item l. Cohæredem. Item l. C. Th. de heres. Cuiac.

b Heres institui qui non potest, quod eius dominus quisque non permittit.

* Nihil incommodi. mandetur verbis.

c Vide Tuchem de mortis causa. & Lauterum. Cde successio Ecclesi.

* Olim non municipia, nec municipes poterant institui. Vlp. Reg. 22. Cuiac.

d Quæ non sint, sine fideicommissi, vel legatarii. e Deinde ex Ilupi potest, quod & eius seruus.

d Ignoti heredes institui possunt.

e Ignoti heredes institui possunt.

f Ignotus vt *Inst. de heres. inst. §. fin.*

g Ignotus vt *Inst. de heres. inst. §. fin.*

h Ignotus vt *Inst. de heres. inst. §. fin.*

i Ignotus vt *Inst. de heres. inst. §. fin.*

k Institutio particularis habetur loco legati. e Quidam Papadoxij aiū.

1. EXtraneum.] CARVS. An ignotū c, mihi possim heredem instituere, quæritur? Respon. quòd sic. VIVIAN.

Heredibus.] CARVS. An Romānis ciuitatibus institutionis, vel legati, vel donationis aliquid relinqui possit quæritur? Resp. quòd sic, & cuilibet alij ciuitati. VIVIAN.

d Vrbis vrbis, vel zonæ ROMÆ.

e *Ciuitatis vt ff. ad Trebel. l. omnibus. & de leg. 1. l. si heres §. vicis. & l. si quis à filio §. fin.*

Vrbem.] CARVS. Duos heredes ex certa re, parte ex vnica, vel domo heredes institui: alios simpliciter non facta mentione rerum certarum, vel in certis partibus, parte rerum ex tribus vnciis, aliam ex quatuor: an illi, qui ex reb. certis institui sunt, conuenirī possint à coeredibus hereditariis, quæritur? Respond. quòd non, quia sunt loco * legatariorum, non heredum. Alij autem conuenirī sunt, & agere possunt nec aliquid actionum competitium hereditariarum heredibus institutis in certis partibus, vel sine partib. per alios in incertis rebus institutis deminui debet. VIVIANVS.

f *Ignotus* ab heredes scripti ex re certa conuenirī ad rationem socius affirmūt omnes ita sunt scripti, *l. 11. §. sed.* CVI. *§ Legatariorum.* arg. contra *supra de institu. institu. authent. nouissima.* ADDITIO. Dicas post Bartol. & Bald. *in l. ex facto, §. fi. de heredib. instituend.* & eundem Bart. hic, quòd heres institutus ex re certa non est heres vniuersalis, nec est legatarius: sed est vna tertia species per se, quæ vocatur heres ex re certa, quæ partim capit de natura institui vniuersalis, & partim de natura legatarij: quod declara, vt latiùs per dictos Bartol. & Bald. vbi supra.

g *Ex certa parte.* puta vnam in sex vnciis, & alium in alis sex vnciis.

h *Sine parte.* puta in omnibus alis institutis duos.

i *Reliquum.* duodecim scilicet: vt *Institut. de hered. institu. §. heredibus.*

k *Scriptorum.* cùm ipsi non nominentur: vt hic, & *supra, de hered. ab. l. creditores.*

l Sed videtur esse loco * heredum, qui ex certa re scribuntur: vt *l. sed. 1. §. si ex fundo, & l. quæsitum. §. si duo. & l. ex facto. 9. per totum primum volumen.* quæ sunt contra. Solū secundum quosdam hic fuit res certa demonstrata nomine proprio: ibi appellatione, vel demonstratione: quod non placet vt *§ certa pete. l. certum.* Dic ergo, quòd ibi non erant alij institutiones ne inuicem pertinentes decessisse pro parte testatus & pro parte intestatus: datur ita totum: hic autem fuit & alij instituti, qui sint heredes in vniuerso.

m Quidam scilicet Titius.

n *Nominis.* scilicet sui.

o *Testatoris esse heredem.* vt *§ de per. hered. l. §. & iij. & supra de vsufruct. l. antiquitas. & § de verb. sign. heredis. & l. secundum. & § de acquir. hered. l. si quis filium. §. fin.*

* *al. crassiorem. al. grossiorem.*

b Hæres heredis testatoris est heres.

a ¶ Ex

480/C.IV.K.5-4, 1511-1512
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Ex consequentia. id est, quasi consequentia, quae fit ex nostra interpretatione. ¶ Et nor. vulgarem * substitutionem fieri verbis affirmatiuis: sic ff. eod. l. Titium.
b ¶ Et sic. supple, nec ipse testator Plotius vocatur. nam hic est indubitabilis casus.

¶ Item arg. contrà ff. de annu. leg. l. annua. in princip. Sed illud fauore alimentorum. ¶ Item arg. contrà ff. de condit. institut. l. non ex frenibus. Sed ibi non per casum: sed per alterius factum steterit: si non per casum, sed per alterius factum, nō [illegible] ¶ Et probatur haec distinctio, ff. de condit. & demonst. l. in testamento. idem est in illa conditione, si decem Titio dederit: quia consistit ex facto eius, & alterius: nisi aliud dicatur fauore libertatis: vt ff. de conditio. & demonstra. l. cum ita datur & de condit. instit. l. 19.

a Substitutio vulgaris fit verbis affirmatiuis.

DE INSTITVtionibus.

Dictum est suprà de heredibus instituendis: sed quia heredis institutio fit sub conditione: ideò de institutione conditionali videndum est. Azo.

Cum autem.] Casus. Testamentum fecisti: neptē tuam scilicet filiam filiae tuae, sub tali conditione instituisti, si nuberet filio Anthylli: per eam non stat, quò minùs pareat conditioni: sed per filium Anthylli, qui eum ea contrahere non vult: an ad hereditatem tuam admittenda sit, quaeritur? Resp. quòd sic: quia habetur conditio pro completa, cùm per eam non stat, quò minùs impleatur. Vivian.

† al. in locum, pareinour.

† v. Bellonum 3. [illegible] 19.
* al. vel [illegible]
† al. [illegible]

c ¶ Manifestum est. nam videtur impleta, cùm per eam non remaneat: vt ibi, & insti. de he. qua sub modo. l. 1. & ff. de acquir. hered. l. veteres. & quando dies leg. ced. l. si post § sed si ita.

¶ Sed contrà insti. de rem. infer. l. legatum. Sol. hic b erat aliud relictum, ibi non, secundum quosdā. 2. Vel ibi fuit in mora, hic non. 3. Tu distingue secundum Ioā. aut c conditio apposita consistit in facto eius, cui relinquitur aut eius, & alterius: si in facto eius tantùm, cui relinquitur, putà si manumiserit seruum suum: tunc si conditio deficit per factum suum, non assequitur relictum: vt ff. de cond. instit. l. vltim. si autem conditio deficit per casum: quia moritur seruus: consequitur relictum vt ff. de cond. instit. l. qua sub cōditione, § quaesitum. nisi fuerit in mora manumittendi: vt ff. de cond. & demon. l. pen. § 1. Si deficit per alium putà quia alius interfecit seruum: eius agit lege Aquilia cōtra interfectorem ad aestimationem eius, quod sibi relictum erat: vt ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius, § idem Iulianus. ¶ Sed arg. contrà ff. de conditio. & demonst. l. si Titius.] Si d autem non sit soluendo interfector: ex aequitate potest dici hûc admitti ad id quod sibi relictum erat: vt ff. de cond. & demon. l. Titio centum. § fi. & de eo per quem fac. est. l. fin. Si verò consistat in facto eius, cui relinquitur, & alterius: si quidem per casum fortuitum deficiat, amittit relictum: vt ibi. ¶ Sed argum. contrà ff. de leg. 3. l. si fundum. § 1. Iulianus. in fin. aliàs est l. si Titio. Sed ibi non fuit conditio, sed modus.

b Conditione meris potestatiuae (quam filiae potest ex facto grauari) casu fortuito deficiente, deficit & legatum: si testator omnino legatū erat relictum, quod praesumatur in legatis ad pias causas: adde Gl. 1. l. libertas. 55. ff. de manum. testamento. Tiraq. priuilegio 92. piae causae.

e Heredibus, vel legatariis conditione instituti, an debeatur, si conditioni non paruerit.

* al. Anthylli.

d Idem tenet Glossa in l. inde Neratius. § idem 2. ff. ad leg. Aquiliam.
† al. Anthylli.

Sin autem nihil tale factum est, superuacuam, & inanē huiusmodi institutionem esse: nisi priùs hered. Plotio sibi instituto, sic adiecerit, *Sempronius Plotij heres esto*. Tunc etenim existimandum est eum dixisse, si non Plotius heres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum, † partémve Plotij ex substitutione vocari: ita vt ex consequentia a verborum Plotius quidem institutus: Sempronius autem substitutus inueniatur. Sin autem neque ipse testator Plotio heres extitit, neque Plotium heredem antea scripsit, & sic b Sempronium Plotio heredem esse voluit: nullius esse momenti talem institutionem, cùm non † est verisimile in suum nomen quenquam errasse. Dat. III. Kal. Aug. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE † INSTITVTIONIBVS, * ET SVBSTItutionibus, & † restitutionibus sub conditione factis.

TITVLVS XXV.

Hic titulus est de conditionibus, quae iniiciuntur institutionibus, & substitutionibus precariis, quae restitutiones dicuntur: quia Graeci [illegible] etiam substitutiones precarias vocant. De directis substitutionibus est l. vlt. sed non de conditionibus eis appositis: quia nisi substitutio omnis directa videatur esse conditionalis, quòd [illegible] in casum tamen ei ipsa non est conditionalis: nisi alia, quàm iuris ex ipso testamento ei sit iniecta conditio, velut si nauis ex Asia venerit, l. qui liberis. D. de vulg. sub. & facilè tamen fere poni [illegible] hunc titulum propter vicinitatem tituli seq. qui est de substitutionibus directis. Nulla vero in hoc tit. proponitur substitutio directa conditionalis, & vt in l. 4. illo loco, substitutioni, vel restitutioni, & l. 7. illo [illegible], & in l. vlt. [illegible] leg. Substitutione, vel restitutione item. Quae tamen alia disposita sunt, vel substitutione posita, ita in hac rubrica articulum, Seu, non ampliandi: sed explicandi causa addicum opinor. Institutio est scriptura primi testamenti, qua primo heredi hereditatem defert, vel statim à morte testatoris si sit pura, vel ex conditione casu. Restitutio, vel substitutio precaria est hereditas per fideicommissum ab herede relicta. Conditio est futuri euentus casus incertus: vel huic titulo accommodatius, lex adiecta institutioni, aut fideicommisso, qua effectum eius differt in futurum, & incertum euentum. Vel, lex certa, qua testator probabili consilio ductus alium ad testamentum suum inuitat. Et alia potestatiua, qua est in potestate, & arbitrio heredis instituti: alia in casu, & euentu futuro fortuitoque, quae casualis dicitur, alia mixta, cuius euentus pendet partim ex voluntate heredis instituti, partim ex casu l. vnic. § sin autem aliquid. C. de cad. toll. l. vlt. C. de nec. her. inter quae genera conditionum differentia quaedam notatur in l. 4. & in aliis legibus: de plerisque aliis harum generum conditionibus tractatur, quae vel remittuntur, vt conditio iniurandi, vel non remittuntur, & de earum interpretatione, & de tempore, quo implendae sunt. Cviacivs.

Conditio mixta dependens ex facto instituti, & alterius tertij, debet impleri, vel impediri ex facto illius tertij ad hoc, vt institutus possit adire. Salv. & Alex.

I. Impp. Severvs, & Antoninvs AA. *Alexandro.*

CVm autem maternam ea conditione filiam tuam heredem instituisse proponas, si Anchylli * filio nupsisset: non prius eam heredem existere, quàm conditioni paruerit, aut Anchylli † filio recusante, matrimonium impeditum fuerit, manifestum est c. PP. Kalend. Octobr. Anullino, & Frontone Coss.

Vbi cōditio non est turpis, debet heres institutus parere: aliàs substitutus admittitur & institutus à successione repellitur. Salvc. & Alexan.

II. Imp. Antoninvs A. *Cassiae.*

COnditioni, sub qua testamento matris tuae d heres instituta es, si non paruisti: locum habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium nuptiarum viduitatē * tibi indixisse e, cùm te filio sororis suae consobrino tuo probabili consilio matrimonio iungere voluerit f. Nec extraordinario auxilio indiges †: cùm ex his [precibus,] quas † libello complexa es, declaretur non per eum stetisse, quò minùs supremae voluntati matris tuae testatricis satisficeret. PP. VIII. Id. Mart. Romae, Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Lin testamento. idem est in illa conditione, si decem Titio dederit: quia consistit ex facto eius, & alterius: nisi aliud dicatur fauore libertatis: vt ff. de conditio. & demonstra. l. cum ita datur & de condit. instit. l. 19.

¶ Item quod dicit haec lex, est verum, si honestè potest nubere muliercula: non excluditur: vt ff. de cond. & demonstra. l. cùm ita legatum sit. Plenius dic, quòd hic per alium, in l. contraria per casum fuit impedita.

Conditioni.] Casus. Mater filiam heredem instituit, si consobrino suo nuberet: & si non nuberet, substituit Titium: per ipsam stat, quò minùs pareatur conditioni: an locum habeat substitutio, quaeritur? Respond. quòd sic: nec est audienda, si allegarit hanc conditionem turpem esse, scilicet quòd nubere debuit consanguineo suo, cùm hoc liceat: nec officium iudicis implorare debuit, cùm per eam steterit. Vivian.

d ¶ Matris tuae. secùs in patre *, qui non potest sub conditione, nisi sit potestatiua, filium instituere: ff. de hered. insti. l. suus. in princip. & l. si pater filium.] sed.

e ¶ Viduitatem. quam videretur h indicere, si nuptiae essent turpes: vt patet in l. cùm ita legatum. § fina. ff. de cond. & demonstr.

f ¶ Voluerit. est enim iure fori licitum c: vt & suprà de nupt. l. celebrandis. non autem iure poli.

g ¶ Indiges. id est, non habebis, licèt indigeas: vt ff. de condit. & demonstr. l. Titio centum § 1. quod extraordinarium locum habent, si starent per illam, non per rei vt suprà eodem titul. l. prox. Ordinarium autem, quando esset conditio impleta: vt ff. de condi. & demonst. l. legatum sub conditione. & hoc si honestè ei nubere poterat: aliàs consequitur posse: vt ff. de conditio. & demonstrat. l. cùm ita legatum, & l. hoc modo.

¶ Item argum. contra. ff. de verborum obligat. l. Titia.

SI mater tua.] Casus. Mater filium suum sub hac conditione heredem instituit, si pater eum emanciparet: conditione pendente si pater decedat, vel si deportetur: an conditio habetur pro impleta, vt locū habeat institutio, quaeritur? Resp. quòd sic, & ad eum hereditas manfit cum onere suo. Vivian.

† Quòd dictum, errant in nomine proprio vel vitiare, si de corpore constet, licet error in proprio nomine dispositionis nam ex tali errore resultat fallacia. [illegible]

a Institutio sub alia conditione, quàm potestatiua, si fieri a patre non potest.

b Nuptiae turpes quae aliud indicio, videntur praesumi iure indicere.

c Fratrū duorum liberi inter se nuptias contrahere possunt iure ciuili, non iure poli.

* al. viduitatē, in libro manuscripto. Cont.

† al. quae.

480/C.IV.K.5-4, 1513-1514
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sororianum.* fellicet deportationis. & sic filius factus est fratris: vt *Instit. quib. mod. ius po. fil. §. illum autem.*
b ¶ *Vel abiens.* Superiori enim fuit mors: fellicet civilis libertatis: vt *ff. de contra tabul. l. 1. §. fin. & ff. de condit. & demonst. Limoricio.*
c ¶ *Liberati.* qui modi sunt multi: vt *Inst. quib. mod. ius po. fil. per rescr. & ff. Senatusc. Id est, cū suo onere.* ¶ Ex hac nota ex hac lege effectum, non modum considerando: nihil enim refert quid de aequipollentibus * fuerit *hic, & ff. de condit. & dem. l. Iulianus. in fin. ff. de dem. l. Iulianus. in fin. ff. de legat. iij. l. ff. de commissis. §. fi. vers. & de condit. cuiu. l. ferrat. & infrà de demonstr. quæ sub mode. l. ff. quod.* & facit *supr. de inoffic. testament. l. filius mortuus. & ff. ad Trebellian. l. mulier. j. in princ.* ¶ Sed argumento contrà *supra de hu. qui ve. ex. in. l. ff. & de usuf. l. fructus.* ADDITIO. Pro solutione illarum duarum legum vide Bartol. *in l. Gallus. §. & quid si. num. ff. de lib. & posthum. vers. hæ prænotis, &c.*

Ct *pater.*] CASTR. Si filium eum sub conditione potestatis, putà si decem daret, quod potuit, instituit: valet institutio: si sub casuali, putà si navis venerit ex Asia, non valet nec institutio, nec testamentum: casuali, vel mixta conditione non potest instituti in *testamento. Gaffron. de testam. §. infrà. & adde Cum pegid. de dona. inter vi. vi.* Filius fabrefi divisione post. *Bartus post.* Instituit, sive ex ff. fellicis, aut difficilis in dando. ¶ *Fabrefi:* sub conditio illa restitutione a. Institutione *Gaffron. d. l. de mixta.* ¶ Et sic nota quod filius fabrefi[b], vel mixta conditione non potest instituti: sed sub potestatem[c] sic: vt *hic. & ff. de hered. instit. l. filius in princ. & §. pater. & l. cum dubitari. & de condit. instit. l. fin. & de condit. & demon. l. Lucius.* & sic habetur[d] quod fieri debeat *ff. de lib. & posthu. l. & si peperit. §. pueri.* sed verò quæ * simul sint: potest fieri institutio conditionalis, & exheredatio sub contraria conditione: vt *hic, & ff. de lib. & posthu. l. filius à patre in prin.* ¶ Quid autem de nepote, & aliis inferioribus? Respondeo ita, quod in filio: sed sub quaeliber conditione possunt instituti, vel exheredati: vt *ff. de heredi. instit. l. fed si in conditione. §. nepotes.* secundum quosdam. 2. Tu dic, quod si nemo unquam præcedat tempore testamenti, & sic est suus: idem quod in filio: aliàs non idem: vt *infra dicto §. nepotes. j.* Bal. autem distinxit: cùm filius instituitur sub mixta conditione, statim per eum fit, quò minùs implicatur conditio: aut casum. primo casu non admittitur, secundo sic: vt arg. *l. de nepotes. §. fin.* Quæ distinctio non placet: cùm statim sit nullum testamentum, in quo sub conditione casuali, vel mixta est filius institutus. Modo verò filius, & quilibet suus heres institutus debet habere debitam bonorum subdelium sine omni conditione, & dilatione: vt *l. de inoffic. testam. l. quantum in pe tertiam.* ACCURSIUS.

g ¶ *Non videtur.* deficiente enim conditione inuenitur suus heres neque institutus, neque exheredatus: & sic non valet: vt *Instituta. de exhered. li. in prin.*
h ¶ *Cum autem.* nunc in specie dicit: & supra in genere dixerat.
i ¶ Tu. filium.
k ¶ *Pisanus.* fellicet conditionem, si in patriam, quæ, &c. vt *ff. de dona. cau. mor. l. fenatus. §. mortis.* Alij ponunt hanc glossam super verbo, in *patriam.*
l ¶ Et idò non aperitur testamento, vel abiens fato. Sed Iris. dixit ex testamento, designat interpretatur voluntatem defuncti in ambiguo, quasi voluerit eum heredem esse, si modò per eum non stetisset, quomodò conditionem impleret: & sic remota conditione de modo valet testamentum. Sed dico tantùm ab intestato, cùm testamentum ipso iure nullum sit. ¶ Sed contra hoc est valde, quod dicitur *ff. de testam. lib. l. §. §. si sub conditione.* Sed ibi in emantipato dicit. Vel dic quòd ex testamento adire potest, si vult: quia suo fatore dicitur nullum: vt *ff. de inofficio test. capite. l. filium. & ff. de cura furiosi. l. si res. §. i.* & simile no. *supra de contra tabul. l. ij.* locutulus Acc.

m ¶ *Reprehendenda.* illa quidem est reprehendenda: quia noluit te heredem esse liberè, vt debuit: sed ut plus.
n ¶ *Inutile.* hoc fellicet

a ¶ *Aequipollentibus* Sed aliquid fuerit. adde Gloss. *l. 1. §. de usufruct. adde Bartolum in l. de aequipollentibus.*

b Filius sub casuali, vel mixta condit. non potest instituti in testamento. *Gaffron. de testam. §. infrà. & adde Cum pegid. de dona. inter vi. vi.* Filius fabrefi divisione post. *Bartus post.* Instituit, sive ex ff. fellicis, aut difficilis in dando. ¶ *Fabrefi:* sub condit. illa restitutione a. Institutione *Gaffron. d. l. de mixta.*

c Heredatio quia fieri de hoc: vt *de ver. obligat. §. ff. & institutio conditionalis* ffi potest. heredatio sub contraria conditione.

d Heredatio sub contraria conditione non potest instituti, adde ratio debitis exhereditatis. *Gl. in verbo conditione. ff. de heredis. inst.* Sed hodie in alia, vt. *de lib. Elio.* conditio retinenda de institutione. *Bart. in fin. vide Gaffron. d. q. 13. in fin.*

Conditio emancipationis verificatur etiam per mortem naturalem patris, vel eius deportationem. SAL. post BAL. Vel sic: *Institutio cadens in casum, extenditur ad alium sibi similem. hac dicit.* Vel sic: *Non refert quid ex aequipollentibus fiat.* ALEXA.

III. *Idem A. Maximilio, & aliis.*

SI mater vos sub conditione emancipationis heredes instituit, & prius quàm voluntati defunctæ pareretur, sententiam * deportationis pater meruit, vel aliter [b] defunctus est: morte eius, vel alio modo patria potestate liberati [c], ius adeundæ hereditatis cum sua causa [d] quæsistis. 5. Pridie Kalend. Maij, Sabino, & Anulino Coss.

Filius in potestate non potest heres institui à patre sub conditione, quæ in eius potestate non est, vt est casualis, vel etiam mixta, quæ pendet ex facto instituti, & à casu fortuito, & si aliter fiat, non valet testamentum: & hereditas ab intestato potest adiri, nisi filius fuerit in defectum illius conditionis exheredatus. ALEXAN.

IIII. *Imp. ALEXANDER A. Emiliano.*

SI pater filium, quem in potestate habebat, sub conditione, quæ in ipsius * potestate non erat [f], heredem scripsit, nec in defectum eius exheredauitque testatus non videtur [g]. Cùm autem [h] trans mare, & longè te * agentem sub hac conditione heredem scripserit esse dicas, si in patriam, quæ in provincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses, nec exheredatum te alleges, si in eum locum non redisses: manifestum [i] est multis casibus non voluntatis, sed fortuitis contrire potuisse, vt ea [k] implere non posses: & ideo [l] adire hereditatem non prohiberis. PP. VI. Kalen. April. Iuliano II. & Crispino Coss.

V. *Imp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Maximo* †.

REprehendenda [m] magis est, quàm mater tuaeilla enim si heredem te sibi esse vellet [n] id, quod est inutile [o], matrimonium te dirimere cum viro non iuberet: tu porrò voluntatem eius diuortio compro. basti [p]. Oportuerat autem, etsi conditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro concordiam maritalem. Enimuerò cùm boni mores hæc [q] obseruari vetent: sine vllo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, (sciens hereditatem matris, etiam si redieris, retenturam: quippe quam retineres, licèt prorsus ab eo non recessisses. PP. XII. Kalend. Decembr. Valeriano III. & Gallieno III. AA. Coss.

* *Græca Constitutio subiiciuntur.*

Disiunctiua posita inter conditiones negatiuas, resoluitur in coniunctiuam fauore liberorum: quod ad extraneos est extensum. SAL. Vel sic: *Substitutio, vel fideicommissum relictum per testatorem sub conditione, si institutus, seu gratiam decesserit sine liberis vna cum pluribus aliis conditionibus alternatiuè positis, non habet effectum, nisi omnes conditiones existant: & sic alternatiua ponitur pro copulatiua.* ALEXAND.

VI. *Idem A. ad Sinaum.*

GEneraliter sancimus, si quis ita verba sua composuerit, vt edicat: Si filius, vel matrimonium, *&c.*

Ct *Pater.*] CASTR. Mater filium suam hac conditione heredem instituit, si à viro discesserit: filia larcum concedit tacitali præfentia, à viro diuortium valeat institutio, quæritur? Respond. quòd &c, & proinde est, ac si condicio apposita non fuisset, vnde retinere debet: & conditione non obstante, cùm fuerit carpa, hereditatem retinere. Sed tamen impleendo conditionem deliquit. VIVIAN.

p ¶ *Comprobasti.* facto [b] datur voluntas intelligi: vt *hic, & ff. de leg. & fideicomm. sub. l. de quibus. in fin.* ACCURSIUS.
q ¶ *Hæc.* id est, huiusmodi turpes conditiones: vt *hic, & supra de inofficio test. non se pietatis. & ff. de condit. insert. l. ij. & de usu. & habit. l. sed neque. §. fed si vsus. & arga. ff. de condit. & dem. l. mirinus. & ff. de hu. qua para. in l. ij.*

G*Eneraliter.*] CASTR. Testamentum fecisti, & heredem instituisti, & adiecisti, si filia liberis decederet, vel cum viro non contraheret, vel intestata decederet: alij hereditatem restituere, vel et alium substituere, an hæc oratio disiunctiua, vel coniunctiua intelligatur, quæritur? Respond, quòd coniunctiua: quia si nullum fiat horum, locum habet substitutio: nec vnum tantum, si non fiat, locum facit substitutioni, vel restitutioni nec illud habet locum tantùm in filio tuo

† Legendum. *Maximo.* vt patet ex vetusta lege.

a Legitimè (quo & deinceps) tantùm beneficium substitutionis, sub conditionibus restituendi filio omni conditione, & dilatione.

b Voluntas facto declaratur: vt *hic.* adde *C. Pontius. ff. ad senatusc. inf. de vere dotis.* Decius in *l. non vult. ff. de regula iuris.*

480/C.IV.K.5-4, 1515-1516
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

institutio, sed in examine. VIVIAN.

a ¶ *Sine testamento.* hoc videtur superfluum. nā T. dixit intestatum, vel intestata: vade quidā hoc dicunt. Sed dic, quod idcō dicit, vt des intelligere, quod non refert an dicat per hoc verbū, *intestatus*, vel per hoc, *sine testamento*. & per hoc dicit, aut sed in alio dicit vel. & sic tantūm fuerunt non conditiones, et hic patet: sed aliter sapientum esse. CYNAC.

b ¶ *Duos filios.* Cui substituto salem: vel restituat hereditatem tali.

c ¶ *Restituat.* ponitur ergo vel *pro dare. ff. de verb. sign. l. sapi.*

d ¶ *Incertus* si enim dicatur quod accipere: dubiū esse propter quem casum non existentem administrarat substituta: quod esse nō debet vt *ff. quando dies leg. ced. l. tunc quidem. cf. ff. ad Trebel. l. ex facto. cf. de verb. oblig. §. si ita quis stipulatur.* [Cum autem.] CAEVT. Heredem filium instituit, & cognatū, et quando decederet, hereditatem Titio restituere: an illa conditio tacite subintelligi debet, si sine liberis decedat, quaerit? Resp. quod sic. & hoc dicit Papin. Dicit imperatore, quod illud non solum debet in filio legitimo, & naturali intelligi; sed in filio naturali, si eōm instituisti, & ei substituisti in ea parte, in qua parte potest, vt liberi legatum habeat locum: non autem substitutio. & illud non solum habet locum in hereditate relicta sed in legato, & fideicommisso. VIVIAN.

e v. in hunc l. cum Cotarii, 1. *Adjectam. cc. 3. eodem. cf. ff. eod.*

f ¶ *Cum* [a] *aut.* Tunc certe tamen est conditionem non esse, quae existit his verbis: tacite intelligi intelligenda. AE. g ¶ *Substituit.* per fideicommissum [b]. Sed an idem manet quod videtur et arg. *§. pen. respon.*

h ¶ *Liberorum.* si enim dixit de filio: nunc id, quod dixit, strictandum est, de nondō non fit contra int. ACCVRS.

i ¶ *Intelligentem.* scilicet Papinianum.

k ¶ *Naturale.* scil. tantum, & non legitimum, in his enim dici substituimus. ACCVRS.

l ¶ *Filii.* idem enim in omni potestate vt *§. de fideicom. l. ex testamento.* in extraneis verò contra: licēt in primo casu hujus legis idem

Codex.

filia, incestatus, vel intestata, vel sine liberis, [aut sine † testamento,] vel sine nuptiis decesserit [b] & ipse, vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit: finniter res possideri, & non esse locum substitutioni eorum, vel † restitutioni [c].

Si enim nihil ex his fuerit subsecutum: tunc valere conditionem, & res secundūm verba testamenti restitui, vt incertus [d] successionis motientis exitus videatur certo substitutionis, vel restitutionis fine concludi.

Cui enim ferendus est intellectus, si forsitan testamentum quidem non fecerit: posteritatem autem habuerit: propter huiusmodi verborum angustias liberos eius omni penē [e] fructu paterno defraudari?

Viam itaque impiam obstruentes, vt ne qui alius deuiet, huiusmodi sicimus sanctioem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus, tam patribus, quàm liberis gratam: quo exemplo etiam aliis personis, licēt extraneae sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur.

Substituit filio per fideicommissum generale, vel particulare, liberos nedum legitimos, & naturales: sed etiam naturalibus tantum post mortem eorum: intelligitur filius si ipse liberos sine legitimis descendentibus decesserit. ALEXAND.

Cum autem [f] inuenimus excelsi ingenij Papinianum in huiusmodi casu, in quo pater filius suos substituit [g], nulla liberorum [h] ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu *disposuisse*, euanescere substitutionem, si is, qui substitutione prægrauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit: intelligentem † **non esse verisimile**, patrem, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionem: humanitatis incuria hoc & latius, & pinguiori interpretandum esse credidimus, [vt *] & si quis naturales [i] filios [k] habeat, & partem eis reliquerit, vel dederit vsque ad modum, quem nos statuimus [m], & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euanescere substitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his, qui ad substitutionem vocantur, obsistente, & non concedente ad eos eam partem venire: sed ad filios, vel filias, nepotes, † vel nepotes, pronepotes, vel pronepotes morientis transmittenti, & non aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta fabule [n] decesserint: vt quod inter iustos liberos fancitum est [o], hoc & in naturales [p] filios extendatur [q]. Quæ omnia & in legatis, & fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. XI. Kalend. August. Constantinop. Lampadio, & Orestis VV.CC.Cons.

Sufficit conditionem casualem, vel potestatiuam non faciens impleri vino testatore, vt heredites, legatum, vel fideicommissum pasci debeatur. SAL. Vel sic: *Sufficit conditionem casualem, vel mixtam semel impletam fuisse, etiam testatore viuente: licet impletorum non duraueri.* ALEXANDER.

VII. *Idem A. Iuuenti. P.P.*

SI quis heredem scripserit sub tali conditione, *Si ille consul factus fuerit, vel prator*, vel ita filiam suam instituerit heredem, *Si nupta fuerit*: viuo autem testatore vel ille consul processerit, vel prator fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo testatore consulatum quidem, vel præturam ille deposuerit † : filia autem eius à marito diuorterit: omni veterum dubitatione explosa, sancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, siue viuo eo, siue mortis tempore, siue post mortem: conditionem videri esse completam [r].

Quod & in legatis, & fideicommissis, & libertatibus obtinendum esse censemus: ne dum nimia vrimur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testatorum defraudentur. Datum IX. Kalend. August. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

Accidentia deficientia non vitiant testamentum, hoc dicit secundum IACOB. BVT. Vel sic: *Licet testator omisit expressere conditiones, quae pollicitus fuit dare, non vitiatur testamentum, sed pollet in quacunque casualis, etiam ante mortem potest*

in sis in extraneis, quod in filii. ACCVRS.

m ¶ *Statuimus. l. de nat. lib. l. humanitatis. cf. ad. sibi signata.* vade apparet legem istam esse substitutum: sicut quidam aliter habeant. Vel dic quod de secunda lege illi hic mentio.

n ¶ *Sabula.* Non = ergo naturalis [o] Sabulis excludo substitutum, nisi id voluerit testator: Vel in dignitate non erat positus: Vel fabules erat liberorum restituti furiosi vel rogatorii *§. ad Trebel. ex facto. §. si quis rogatus.* §. secundum ACO. Alij dicunt naturalem excludere substitutum vt *d. ex facto. ad §. §. f. heredibus §. fin. cf. de leg §. Item pater. 4. vulg. cf. l. Lucius. §. §. quæ sunt contra.* & hic subaudiatur maximè. Vel refert ad principe subintelligendo quia testatore dixit in institutione, se instituo & si decesserit, heredi eorum restituo tali. quo casu lex intelligit, si decesserit sine liberis. & tunc obtinet, quod dixi hic, an testator exprefsit, & tunc naturalis excludit substitutum. Vel refert, sit naturalis de naturali: quo casu excludit substitutus. vel de legitimo: quo casu per naturalem non excludatur substituatur vt arg. *§. de na. lib. l. fin. & facit ad hoc, quod notatur §. de leg. §. l. Lucius §. fin.*

o ¶ *Sanctum cf. à Papiniano.*

p ¶ *Naturales.* si naturali.

q ¶ *Extendatur.* scilicet a nobis.

Si quis heredem.] CAEVT. Testamenti facti, heredem instituit sub tali conditione, *si consul, &c.* vel filiam, si nupserit, quando dicitur impleta conditio, quæritur? Resp. quod non refert impletur testatore viuo, vel tempore mortis, vel post eos mortem ad hoc vt valeat institutio: & illa fuit vera non solum in heredibus relicta sed in legatis & fideicomm. & libertatibus. sed differunt an fuerit conditio casualis, aut potestatiua. Si casualis ante mortem testatoris impleri potest: si potestatiua, aut est in dando, aut in facendo: si in dando, tunc eo testatore necesse est eam adimplerit: si in faciendo, & facile est eam adimplerit, et dare, scilicet solum morte testatoris necesse est adimplerit. & no. quod sufficit aliquid fieri, licet hoc factum non durare. VIVIAN.

r ¶ *Completum.* hic dic quod si conditio est impleri, & etiam ignorant.

Bbb 4 tamen

† Et sic ergo, si superiùs facit casualiter fabilionem & cōtra. quia potest medium. l. in profunda. cum de probat.

s Substituta ex excludant per naturalem filiolus.

t Filius gratum testatore dicit heredit. liberis legitimis fabulis, heredit. tum restituta substituta nō effetur, eique casu, legitimi liberi indicatur perdunt substituta.

Quid ergo naturalis vtrum liberi? Qu. id existimant non excludere substituendum. nisi contra eos libros, de quibus in hac glossa. Alij in dictadis ea. *chabent alunt vt lin. 17 in fin. fol. 13 b. §. quæ regula. in verbo. vt in. Antiqu. nova fiunt §. ad Trebel.* Verum prius sententia communis et magis vera, vt notat Mascita ta. *de conditionibus testamenti testamentum. 20. Lemma 13.*

† *Et illo dispositione filio ambo non dicit. non omni, &c.*

u v. in hunc l. cum Cotarii, 1. *Adjectam. cc. 3. eodem. cf. ff. eod.*

† al. *de testab. testatum.*

[a] Conditio tacite, *§. fine liberi.* desinitur, subintelligitur in fideicommissaria: ut nos in vulgari, vt patet Mascita ta. *de conditionibus. volum. 1.*

* desit in quibusdam.

480/C.IV.K.5-4, 1517-1518

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IMPVBERVM, ET ALIIS* substitutionibus †.

TITVLVS XXVI.

Dictis titulis superiore de substitutionibus precariis, & conditionibus earum: hoc titulo dicturus est de directis, quæ post institutionem separatim partem, totamve in testamento occupant, de quibus etiã antecessit dicere l. vltimi superioris, vt hos vnitos modo omnes in limitibus, tui familiæ adiuncto titulo: & sic separatim conficiamus, quod fit. Directæ sunt institutiones heredum, quæ vel nulli ipsi facimus in primum locum: vel quibusdã liberis nostris non habentibus testamenti factionem. Hæ verba notanda: dicit tantum substitutionum casus, vel precedens. hoc tit. qui & nostrum dicuntur, I. iam hoc iure. D. vsuf. & vsusfr. l. cũ ex filio. §. filio. D. eod. Primo casu, si primo gradu institutus heres esse nolit, aut non possit aliã in loco, partiuve eius nolit heredem substituere: & hæ est substitutio vulgaris, quæ communiter fori ab omnibus, & omnibus patet. Secundo casu, si liberi nostri moriantur, antequam habeant testamenti factionem: puta impuberes, aut mente capti, heredem ex domum, quem substitutum tecemus quia post heredem, quem nobis instituimus prima parte testamenti, eum substituimus, & substituimus liberis, quos in potestate habemus, sic vt duo testamenta fiant: vnum, quod facimus nobis alterum, quod facimus liberis nostris impuberibus, quod dicitur pupillare testamentum, pupillare substitutio, pupillaris tabula, secunda tabula. Appellatio enim secundarum tabularum pupillari sæpium substitutionem comunis: & secundi heredis, quem secundarum tabularum, latior appellatio est non & substitutio vulgaris, & coheres adiectus primo loco heredi instituto, secundus heres est. Vulgaris substitutio primorum, & principalium tabularum locum obtinet, & coheredis adiectio matri magis. Porro ad exemplum pupillaris, etiam liberis mente captis, quos in potestate habemus, in similem casum: si mente capti decesserint, substituere possumus ex Constitutionibus Iustiniani. nempe olim mendum hoc tantum datum erat parentibus, vt liberis impuberibus testamentum facerent in hunc casum, si impuberes contra matrem, dum viuit: sed si mater ante mortem impubers exiit de medio, admittatur substitutio. b.d. secundum communem opinionem glossatorum, & doctorum. ALEX. *contra.* BALD. & SAL.

1. *Idem A. Iuanni P.P.*

CVm quidam prægnantem habens coniugem, scripsit heredem ipsam quidem suam vxorem ex parte: ventrem verò ex alia parte, & adiecit: si non posthumus natus fuerit, alium sibi heredem esse: posthumus autem natus impubes decessit: dubitatur quid iuris sit, tam Vlpiano, quàm Papiniano viris disertissimis voluntatis esse quæstionem proponentibus: & Papinianus viris disertissimis voluntatis esse quæstionem proponentibus: & Papinianus respondit, quod testator vetuisse posthumo nato, & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire successionem, quàm substitutum. Si enim suæ substantiæ partem vxori dereliquit: multò magis & luctuosam hereditatem ad matrem venire curauit. Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationem resecantes, substitutionem quidem in huiusmodi casu, vbi posthumus natus adhuc impubes viuo matre decesserit, respuendam esse censemus. Tunc autem tantummodò substitutionem admittimus, cùm posthumus minimè edictus fuerit, vel post eius partum prior decesserit. Dat. III. Kalend. August. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Tacita pupillaris non admittitur.

Filius non fuerit heres: ideò ex vulgari tacita, quæ inerat, vel expressa, admittitur substitutus: sed non tenetur, &c.

[illegible] heres non esset, vel esset, & in pupillari ætate decessisset: sed hoc non habet locum hic: quia cum pubes sibi est substitutus, & econuerso non potest esse substitutio, nisi in vno casu scilicet si heres non erit: ergo econuersò si impubes non heres erit: ergo ex quo adiit, heres est: hæc habet locum substitutio. VIVIAN.

DE IMPVBERVM, ET ALIIS SVBSTITVTIONIBVS.

Id est, dicere de pupillari substitutione, & aliis, quæ sunt aliæ. Sunt enim multæ, vt dicetur [illegible]

[illegible] *heres decederent: non mente lapsi in illum, nisi ex speciali beneficio principis,* [illegible] *Hodie idem possunt etiam sine venia principis* [illegible] *Igitur casus substitutionum* [illegible] *Si personas, quæ sunt, alia sunt liberis impuberibus, alia mente captis* [illegible] *Et rursus vel sunt expressæ alternatæ* [illegible] *vulgari pupillaris* [illegible] *Sempronius* [illegible] CVIAC.

Vm heredes.] CAIVS. Testamentum fecisti: tres heredes ex partibus disparibus instituisti, puta vnum ex sex vnciis, alium ex duabus, tertiũ ex quatuor: & eos adinuicem substituisti, hoc modo, *eos inuicem substituo.* substitutus in sex, partem suã repudiauit: ad illum vocabuntur coheredes alij inter substitutos pro quibus partibus? [illegible] pro hereditariis? Respõ. quòd pro hereditariis, scilicet instituto in quatuor vnciis, vocetur in quatuor: alius ad duas [illegible] testatorem tacitè hoc voluisse, vt eisdem partes, quæ erant expressæ in institutione, intelligitur repetita in substitutione. VIVIAN.

a ¶ *Ex disparibus partibus.* puta vnum ex sex vnciis, alios ex quatuor: alios ex duabus vnciis.

b ¶ *Vllarum.* si enim factum esset mentio partium in substitutione, seruaretur hoc, quod dictum esset.

c ¶ *Expressa sunt.* vt si non sit heres, qui fuit institutus ex sex: quatuor accrescant habenti quatuor, & duæ habẽti duas: vt hic, & [illegible]

Sic ergo prima voluntas trahit ad secundam [illegible]

Portiones adsignatæ in institutione, videtur repetitæ in substitutione reciproca. BALD. Vel sic: *Partiones in institutione adiectæ, intelliguntur in substitutione breuiloqua tacitè repetitæ.* SAL. Vel sic: *Partes adiectæ in institutione, repetitæ censentur in substitutione.* ALEX.

I. Imp. M. † ÆLIVS ANTONINVS A. Secundo.

CVM heredes ex disparibus partibus[a] instituti, & inuicem substituti sunt, nec in substitutione facta est vllarũ[b] partium mentio: verum est non alias partes testatorem substitutioni tacitæ inseruisse, quã quæ manifestè in institutione expressæ sunt[c]. Dat. Claro II. & Severo Coss.

Substitutio breuiloqua, siue reciproca facta personis impuberibus, non continet pupillarem in persona impuberis: sed in persona cuiuscumque tenet vulgarem tantum, quæ potest omnibus fieri. ALEX.

II. Imp. SEVERVS*, & ANTONINVS AA. Frontinæ *.

HEreditatem quidẽ defuncti intestati filij delatam tibi[d] dubitari nõ oportet: substitutio enim, testamento patris facta, ad pubertatis[e] tempora[f] porrigi nõ potest: quia ipso, & aliis non eiusdem conditionis[g] heredibus institutis, & inuicẽ substitutis, propter eorum personam, quibus in vnum casum duntaxat[h] substitui potest, etiam in filio idem debere seruari, & ratio[i] suadet, & diuus Marcus pater † constituit[k]. PP. VI. Kal. August. Chilone, & Libone Coss.

HEreditatem.] CAIVS. Fecisti testamentũ: duos heredes, pupillum, & impuberem instituisti, & eos inuicem substituisti: impubes hereditatẽ adiit, & in pupillari ætate decessit: vult mater ad partem suam admitti ab intestato: vult & substitutus: quis eorum admitti debeat, quæritur? Resp. quòd mater: videtur tamen contra, quòd si solus institutus esset impubes, & aliquis ei substituatur, in duobus casibus admittitur substitutus, scil. si institutus heres non erit, appositã in substitutione vulgari, intelliguntur scilicet ex testamento: ideò si institutus repudiat ex testamento, facit locum substituto: nec potest institutus succedere ab intestato: si quid tamen sibi debebatur à defuncto, illud totum à substituto petere potest. ALEX.

Verba, si heres non erit, intelliguntur scil. ex testamento & ideo substitutio vulgaris causam intestati excludit. BALD. Vel sic: *Repudiante instituto fit locus vulgariter substituto: & contra eum adeuntem competunt actiones hereditariæ.* SALYC. Vel sic: *Hæc verba, si he-*

III. Imp. ALEX. A. Achillæ *.

HEres instituta matris testamento, si successionem ex testamento omisisti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti[l]: substituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde si substitutus hereditatem amplexus est: actionibus, quæ tibi aduersus matrem competebant, ipsum[m] conuenire, non successionem ab intestato potes vindicare[n]. PP. XI. Kalend. Septemb. Maximo II. & Æliano Coss.

Natura copula est restringere copulata ad vniformẽ intelligentiam: non ad difformem. BALD. Vel sic: *Verbum commune pariter relatum ad duo, debet operari pariter in vtroque.* h.d. *secundũ* IAC. BVT. Vel sic: *Vulgaris facta sibi impuberi comprehendit pupillarẽ ex vtero proximo mente: & facta simul duobus inæqualibus, in neutro pupillarem continet.* h.d. Vel sic: *Vulgaris expressa facta simul filio impuberi, & alteri, cui non poterat fieri pupillaris substitutio, non continet tacitam pupillarẽ in persona impuberis ob euitandam inæqualitatem.* ALEX.

IV. Idem A. Firmiano.

QVamuis placuerit[o] † substitutionem impuberi[p], qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, *Si heres non erit*[q]: porrigi ad eum casum, quo postea, quàm heres extitit, impubes decessit[r], si modò non contrariam defuncti voluntatem extitisse probetur: cùm tamen proponas ita substitutionem factam esse, *Si mihi Firmianus filius, & Ælia vxor*

d ¶ *Tibi.* CVIACI.

e ¶ *Pubertatis.* id est, à tempore pupillaris ætatis vsque ad vltimum ætatem.

f ¶ *Tempora.* scilicet futura.

g ¶ *Conditionis.* vel quia puberes: vel quia non erant in potestate.

h ¶ *Duntaxat.* i. tantummodò.

i ¶ *Et ratio.* scilicet æqualitatis[a] sic [illegible] vbi dicit, æqualitatem litigatoribus esse seruari.

k ¶ *Constituit.* [illegible]

HEres.] CAIVS. Mater testamentum fecit, & heredem filiam instituit: filia non vult succedere ex testamento, sed ab intestato per bono. possess. vnde legitimi: an locũ habeat substitutio, quæritur? Respon. quòd sic. & si substitutus heres apprehendat successionem, filia possessoriam hereditatis petitionẽ intendere non potest: si quam autem actionem habuit contra matrem, eam contra substitutum exercere potest. VIVIAN.

l ¶ *Voluisti.* per vnde legitimi [illegible]

m ¶ *Ipsum.* [illegible]

n ¶ *Vindicare.* huic[b] enim locus non est: nisi potius testamentaria omnino deficiat: [illegible]

QVamuis.] CAIVS. Testamentum fecisti: vxorẽ, & filium tuum impuberem heredes instituisti: Firmianum eis substituisti: adiit impubes hereditatem, & in pupillari ætate decessit: an ad partem suam substitutus, vel aliquis veniens ab intestato debeat admitti, quæritur? Respon. quod licet sit vbi impubes est institutus, & solus, & ei aliquis substituitur vulgariter: locum habet substitutio tacita pupillaris: hic gratia vitandæ inæqualitatis locum non habebit. VIVIA.

o ¶ *Placuerit.* sapientibus.

p ¶ *Impuberi.* si solus fuerit institutus.

q ¶ *Non erit.* ille scilicet heres sit.

r ¶ *Decessit.* regulariter: vt hic, & [illegible]

† *Tirus.* [illegible]

* Id est, patrem filio, [illegible]

* al. Firmianiæ. al. Firmiano.

† non quidem mente: sed Cæsaris. [illegible]

a Æqualitas in iudiciis seruanda.

* al. Achillæ.

b Ab intestato successioni locus non est, nisi testamentaria omnis successio deficiat.

† [illegible] pillarem.

480/C.IV.K.5-4, 1521-1522
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tum hoc iure. §. j. Sed fallit in duobus casibus : vt in eodem Liber hoc iure §. j. in fin. & l. iam ex filio. §. filio.

a ¶ *In eum.* scilicet vulgarem. *infrà eod. l. iam quidem. & suprà eodem. l. ij.* Sed arg. contra *ff. de cond. & demon. l. sæpe.* §. fin. vbi plurialis tamen pro singulari accipitur. Sed fallit illa regula hoc casu, quando eum alio instituitur.

* *Vt in l. ij. in fin. ff. eod.*

† *Si contra.* quia tam pro patre verbum dicunt : quã propter hæredis.

Qui fuit adiutum.] CAEVS. Si testamentum fecisti, & hæredem instituisti, & vulgariter substituisti hoc modo : *si ille hæres non erit,* &c. adita hæreditate ab instituto eum esse substitutum : non est sic in pupillari substitutione, quia licèt impubes adeat, & decedat in pupillari ætate, locum habet substitutio. VIVIAN.

b ¶ *Post adiutum.* ab instituto.

c ¶ *Dicitur.* id est, vulgarius : vt *hic, & infrà de legatis l. si legatis.* Sed etiam in impuberibus idẽ dici debet licèt commentat tantùm pupillaris vt *suprà l. proxi. in princip.* Illud tamen verum est, quòd impuberibus * etiam directè potest substitui post adiutam hæreditatem, quod in aliis fieri non potest : vt *l. de mortis. infrà. Lex vnica.*

d ¶ *Solent.* Imò contrà *in auctoris de hæredib. & Vlpi. §. si vnus infantia* *. Solu. hæc corrigitur. Vel ibi ex vi legis non substitutionis admittitur. ¶ Item quid si minor adit, & institutus etiã? Resp. substitutio locum habet : vt *ff. de minor. l. ij. & in fine §. sed quod Papinianus. & ff. eod. l. ij. vers.* *

e Vers. est sub. § secundum.

† dicit in vers. cit.

Testamento.] CAEVS. In testamento fecisti, & plures hæredes scripsisti, & aliquem substituisti, & vnus eorum portionem suam repudiaverit : ad eam vocabitur substituti. VIVIAN.

e ¶ *Accrescit.* vt *suprà quæstio non pe. parvo. l. ij. & in fine eod. l. ij. & ff. de fideic. & legat. hæred. l. ij. ex plurib.* & etiam insinuat vt hic dicit. Si & suam partem velint : vt & ¶. *de iure delib. l. quidam. in fi. & de cad. toll. l. ij. & in. & ff. de acquirend. hæred. l. ij. & ij. & l. iam hæreditate.* *. *de legat. ij. l. nemiam.* Sed nemqui hoc casu potest admitti substitutus ? Respond. sic : vt *ff. de acquirend. hæred. l. ij. qui hæres institutus.*

d Vbi fallit ratione de l. ut accrescendi : hic de iure accrescendi vnius ex substitutione. *Hæres facit. l. un. ff. eod.*

Si testamento.] CAEVS. Testamentum fecisti, filium tuum impuberem instituisti, & ei pupillariter substituisti, hoc modo : *filium meum instituo hæredem : & si hæres non erit, vel erit, & decesserit in pupillari ætate,* Titium *ei substituo.* si hæres fit quia hæreditatem adeat : intra autem tempora decessit pupillaris, an vocetur substitutus, an veniens ab intestato, quæ autem Resp. quòd substitutus excludit venientem ab intestato. VIVIANVS.

f ¶ *Ex eo fuo* feliciter patris.

g ¶ *Fuitum.* f. substitutum pupillarem.

h ¶ *Successorem.* i. venientes ab intestato exclusisti, cùm hæres fit ex testamento : vt *ff. de acquir. hære. l. ij.*

Petitione.] CAEVS. Testamentum fecisti, hæredem filium tuum impuberem instituisti, & ei substituisti Titium filium in pupillari ætate adita tamen hæreditate a filio decessit vel mare admisit ad hæreditatem vult, & fideicommissum cui proferri debeat, quæritur mulier à principe. Dicit imperator, ô mulier, manifestius debueras mihi precibus tuis significasse qualiter facta fuisset substitutio : an pupillaris, an vulgaris, an compendiosa. Si vulgaris, vt quia sic dixit testator : *Filium meum hæredem instituo, & si hæres non erit, substituo Titium,* quo casu si filius minus adiuit hæreditatem, exacta substitutio, & ad eius hæreditatem admittit : *si pupillaris hoc modo, si hæres non erit, vel erit, & in pupillari ætate decesserit* : vocabitur substitutus, & ita excluderis. Si compendiosa : *sic filium hæredem instituo, & quæcùnque decesserit sine in pupillari ætate, si ita fuit,* Titium substituo, quo casu si intra pubertatem decessit, admittitur substitutus ; & hæreditatem adire volunt, aliquam admittentis ta mulier. Si post tempora pubertatis decessit, admittitur ab intestato ad hæreditatem. Sed eam substituto ex causa fideicommissi restituet. VIVIAN.

i ¶ *Precibus tuis.* ô matrer.

k ¶ *Dubitavit.* begnigné respondet : vt *suprà de transact. l. vt respondisse.* & reperit quæstionem imperator. Ait non debuisse vt *ff. de infis. l. Domitius.*

l ¶ *Quem.* f. matrium.

m ¶ *Propatu.* scilicet tuo matri.

n ¶ *Hæredem.* f. substitutum tuæ ? aperte qualem, vulgarem, vel pupillarem, vel compendiosam ; cæpisse ergo vtrum, &c.

o ¶ *Primum.* id est, vulgarem fecit secundum hæredem.

p ¶ *Autem.* accipe, decessit : & est pupillaris.

q ¶ *Aut postea.* f. quandocunque. & hæc est fideicommissaria, vel compendiosa. Et verè dilucidè fuerunt singuli casus : cùm in vnoquoque casu propria, & diffincta habeatur ratio vt ecce nam, &c.

r ¶ *Pupillaris maximè si filius.*

s ¶ *Primo casu.* i. in vulgarem. vt si hæres nõ erit filius. Titius fit hæres.

t ¶ *Secundo.* sing. tamen casu substitutio ? vt *l. ex. l. pupillari.* Accvs.

u ¶ *Infantia.* filio scilicet.

x ¶ *Ad te.* f. matrem.

y ¶ *Commendo.* Imò ex tacita pupillari videtur vulgariter substitutus admitti vt *ff. eod. l. iam hoc iure. §. j. & §. eod. l. quamvis.* quæ est contra. solu. speciale sic in matre, vt contra eam tacita pupillaris non admittatur, sed ea potest admitti probatio in contrariam : scilicet quòd defunctus voluit per tacitam excludere matrem : Resp. sic vt ¶. *de infis. mili. l. in testamento. in fi. & ff. eod. l. iam hoc in fine.*

z ¶ *In secundum casum.* Secundum casum appellat pupillarem & compendiosam : quia vtraque locum habet : si pupillari fit hæres, & post a desinat : & idcòque casibus dividit in expressam pupillarem & quæ sic fit : *si filius meus erit hæres, & in pupillari ætate decesserit, ille sit hæres.* Et compendiosam : sic : *quoque tempore filius meus decedat : ille sit hæres.* & sic directis verbis : & ratione vt hæreditas ad Titium perveniat & substituti, id est, non vlque, &c. quia hoc est exemplum compendiosæ.

a ¶ *Expressa.* f. pupillaris.

b ¶ *Compendiosa.* idem in pupillo. hic verbis *quandocunque decesserit, ille sit hæres.* Et dic compendiosa * ita quia tacitè adest pupillaris, & fideicommissaria.

c ¶ *Certum.* maximè. nam idem si vlque ad xxv. an. vt *l. consortes. ff. eod.* Vel dic ætatem scilicet, xiiij. annorum.

d ¶ *Si quidem.* ad vtrique se refert, ad pupillare & compendiosam.

e ¶ *Decessere.* f. filius.

f ¶ *Hæredes.* f. directò sine pupillaris, sine compendiosa sic.

a ¶ Cum

a Secundi hæredis : id est, filiorum.

b Dicit amissis compendiosis quæ ad testamentum legitimum & testatum deveniunt. sed filiorum Christi. Fol. A1. & In. de Castel. Et habuit adire quia fabula fuit facta per doctorem vulgarium.

l ¶ *Pater.* f. v. ad hæredem legitimum. Faccolum. Digesto 28. Nec testatus. Tibert in ista matrio. rectè.

d Substitutio pupillaris tacita non admittitur contra matrem. glo. in. 1. vel. sup. verbo. Idcirò ad excludendum matrem modo vulgarem. admittitur tantùm pretorio in Commentariorum. Sed in matre. Tunqu. pro lege sp. in casu non admittat. pro causa vulgaris occurrit pretorio ? di. tiam per tacitè pupillarem. quæ consuetudo iub exprimis vulgaris. si tacitè excludit matrem, tacitè vel quam ibidem rideat.

* Sic ex vers. Ita. Regulariter non vt aliqua pugnat legitimus. comparatur. vade vel go hæc species substitutionis ab impuberis. ità compendiosa dicit corpus. cit.

e Sed fiat ratione id est, pupillaris indifferentia.

f Imò sentium casum vocat compendiosam ital.

g Pupillaris expressa substituta quæ adimitur non. Hæc verba accessaria nõ acquiri in pupillari fideicommissi vt mat Cabrol & Alex.

i Compendiosa fideicommissa quemadmodum.

k Compendiosa fideicommissa quod.

480/C.IV.K.5-4, 1523-1524
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Constituit.* id est, substituit.
b ¶ *Adierint.* aliàs etiam ad matrem venerunt, vt in superiori casu: quia si substitutus non adierit, institutus transmittit hereditatem ad suos heredes.
c ¶ *Si verò post.* scilicet decessit filius, hoc referas ad compendiosam tantùm, nam si tantùm vulgariter, vel pupillariter substituisset, & fuisset heres filius decederet pubes factus iâ, vt hic decessit: mater haberet totam, & nihil redderet.
a ¶ *Pubertatem.* Ergo in l. 15. *de vulg. subst.* verba directa, vt precaria sustineantur alioqui post pubertatem decedente filio ex ea substitutione, non tantùm militis sed & pupilli bona deberentur. Vide scrip. *ad d. l. 15.* & not. *ad l. 18. ff. ad Trebell.* CVIAC.
d ¶ *Pubertatem.* scil. decessit filius.
β ¶ *Ex causa.* Vtilius plerisque verum exprimit, vt *hic, & l. 75. §. fundi ff. de verb. oblig.* Vide scriptura ad *d. l. 75.* CVIAC.
e ¶ *Fideicommissi.* secus diceretur, si mater non esset in medio: id est, si nô superesset.

quos pater ei constituit [a], & adierint [b] hereditatē. Si verò post [c] pubertatem [a d]: tūc eius te successionem obtinente, veluti ex causa β fideicommissi [e] bona, quæ cùm moreretur [f], patris eius fuerint, à te [g] peti possunt [h]. S. V. Id. Apr. AA. Coss.

Parentibus vtriusque sexus permittitur filiis mente captis saltem in legitima instituendis substituere directè, ad similitudinem pupillaris: cùm illi per se non possint testari: sicut nec pupillus: & finitur substitutio, cùm peruenerint ad sanam mentem: non tamen debent substituere extraneum, si illi mente capti haberent filios: sed alterum de filiis: vel si non haberent filios sed fratres, alterum de ipsis. ALEX.

IX. *Imp.* IVSTINIA. A. *Menna* PP.

g ¶ *A te.* matre.
h ¶ *Peti possunt.* aliàs peti possunt: & aliàs patere possunt. & idem est sensus, quasi dicat, substituti petunt à matre: restituat ergo mater secundum leg. retenta quarta per Trebellianum. Tu dic, imò non retenta, si miles erat: vt *infrà ad legem Falcid. l. in testamento. & suprà de testamen. milit. l. in testamento. §. & ff. ad Treb. l. 1. §. fin. qui. test. denique.* Aliud si fuisset veteranus, vel paganus: vt *ff. ad legem Falcidiam l. ad veterani.* Nec ob. quod dicitur *ff. ad Trebell. l. 1. §. fin. in fi. & l. 9.* quia quantum ad alia commoda locum habet Trebellianum in testamento militis: non autem quantum ad hoc: iure tamen sepulchrorum remanente: vt *ff. ad Trebellia. l. quia perinde.* Item bona filij quæ aliunde habuit: vt *ibi in fine. ibi. bona, &c. & d. l. centurio & de testam. milit. l. miles ita. §. extendatur.* Item in Falcidia iure naturæ debita, non potuit grauari filius [*]: vt *suprà de inoffic. testam. l. quoniam in prioribus,* quam habet mater. ¶ Item necesse hic

HVmanitatis intuitu parentibus [i] indulgemus, vt si filium, nepotem [k], vel pronepotē cuiuscunque sexus habeant, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius, vel filia, nepos, vel neptis, pronepos, vel proneptis mente captus [y], vel mente capta perpetuò sit: vel si duo, vel plures isti fuerint: nullus verò eorū sapiat: liceat hisdem parentibus legitima [l] portione ei, vel eis relicta, quos voluerint his substituere [m]: vt occasione huiusmodi substitutionis ad exemplum [*] pupillaris [n] querela nulla contra testamentum eorum oriatur [o]: ita tamen, vt si postea resipuerit, vel resipuerint [p]: talis substitutio cesset [q]. Vel [r] si filia †,

[*] Inde exemplaris substitutio ab interpretibus Latinis vocata est. CVIAC.
[a] Singularis est secundum August.
† In scriptis exempl. legitur. [illegible]

f ¶ *Moreretur.* scilicet pater miles.

[illegible] sunt facta compendiosa à milite, intelligerem eam substitutionem esse directam omni tempore, tam post pubertatem, quàm ante: cùm videam militem post pubertatem posse facere directam substitutionem: vt *suprà de testam. milit. l. in testamento. §. in fin. & ff. de mili. testa. l. miles etiam in lib.* Sic & aliàs fuerint matri: quia tacita pupillaris contra matrem non admittitur etiam iure fideicommissi: licet alios venientes ab intestato repellat dicta substitutio tacita: vt *suprà tit. j. l. fin.* sed ibi fuit vulgaris expressa. hic compendiosa: & ideò hic non est bona similitudo. Tu tamen dicas, quòd miles puberi directè substituere non potest: sed per fideicommissum. vbi ergo puberi substituit miles compendiosè: scilicet sic: *Quandocunque decesserit, ille sit heres ei:* non attenditur si mater, vel non: quia semper valet iure directo: at vbi sit ita compendiosa impuberi à milite, satis habet lex, quòd vsque ad pubertatem valeat iure directo: postea per fideicommissum propter matrem: vt *in hac l. dicitur.* & hic est casus huius legis. Dicitur ergo compendiosa: quia sub compendio verborum continetur pupillaris, si impubes decedat. si autem postea, verba directa trahuntur ad fideicommissum: & sic duas continet [b], & sic directis verbis [c], & pupillo tantùm. Et sic pupillaris alia expressa, alia tacita: & continetur in compendiosa: vt hic dicitur. Sed in pagano dic, si paganus ita substituat: *Si filius meus quandocunque decesserit, Titius sit heres:* substitutus capiet bona iure directo, si decedat in pupillari ætate: & mater omnino repellitur. Si autem decedat postea, nihil habebit substitutus. & sic nihil differt paganus à milite: vt *ff. eod. l. in pupillari & l. centurio. & l. verbis.* & hic mater admittitur: & quilibet ab intestato: nec ex fideicommisso bona restituit: vt ex prædicta *l. centurio.* patet per contrarium sensum: quia ita dicit in milite: secus ergo in pagano. Sed si ita substituat: *Si filius meus quandocunque decedat, substitutus sibi ille sit:* hanc semper reputo [d] fideicommissariam: quia verbum *substituo,* aptatur ad fideicommissariam: vt *suprà eo. §. l. generaliter. §. fin.* & est alia, quàm compendiosa. & quia talis interpretatio omni tempore sem valere suadet: vt *ff. de rebus dubiis. l. quotiens.* q. sed superiori casu verba directa hoc interpretari non permittunt: & hic semper mater admittitur, & tollitur: vt *ff. de vulgari substitutione. l. coheredi. §. cùm filio.* si verò ita substituat: *Si filius quandocunque decesserit sine liberis, ille sit heres: vel illum substituo:* hanc semper interpretor fideicommissariam [e]: quia talibus verbis non directa: sed fideicommissaria cōsueuit deinde, & de facto fieri. nam si directa non valet post pubertatem: ergo nec ante. Item vna est: sed non est directa: ergo fideicommissaria pro tempore toto. & quia illud verbum, *sine* [f] *liberis,* innuit, quòd etiam in pupillari ætate substituit per fideicommissum: quia tunc liberos habere non potest: & verba directa trahuntur ad fideicommissum: vt *ff. ad Trebellianum l. Statulo.* hoc tamen fallit si sic substituit: sed si: adm[illegible] mater: sed restituit detracta quarta: vt *dicta l. coheredi. §. cùm filio.* Si verò sic dicat: *si filius meus decesserit in pupillari ætate, vel postea sine liberis: illum substituo:* duæ sunt substitutiones, pupillaris expressa, & fideicommissaria: propter distinctionem, & alternationem temporum: ad quæ singula verbum *substituo,* adaptatur diuersis modis. ACCVRSIVS.

a Compendiosa substitutio quæ dicatur.
b Imò potest obtinere quia quæ, secundum nonnullos. [illegible]
c Imò & vulgaris continetur, & aliis [illegible] Bald. Sal. Alex. & Ias.
d Imò inter pupillarem & vulgarem directa potest vel obliquam. Alex. & Ias.
e Imò exit directa interpretatione. Dy. & Bar. in l. centurio. ff. eod. & ff. Alex. Iaso. &c.
f Conditio, si sine liberis decesserit, non est genere pupillaris [illegible]

quidam, vt Ira. quòd tacita substitutio contra matrem admittitur hic fauore militis: quod nihil est, imò non: vt *suprà in primo casu huius legis & suprà de testa. milit. l. in testamento. 1.* ¶ Et quod hic dicit, loquitur in compendiosa [b], quæ sub compendio verborum continet expressam pupillarem, licet non specificatam, & fideicommissariam, si decedat pubes & idem in breuiloqua [c], quæ etiam contra matrem admittitur: vt *ff. eodem l. Lucius.* quia ex significatione illorum verborum, *vel matrem substituo,* quatuor substitutiones breuiter declarantur: scilicet duæ pupillares, & duæ vulgares, & omnes expressæ: sed tacita pupillaris quæ continetur in vulgari, non declaratur ex significatione verborum: sed ex interpretatione legis colligitur: & ideò contra matrem non admittitur. Vel ideò sic dicitur breuiloqua: quia non est verisimile, quòd testator ventrem suum, hoc est, matrem impuberis, voluerit præferre alij filio suo: secùs ergo in extraneo vulgariter substituto, vbi nō distinguat: vt *Instit. de pupil. subst. §. qua ratione diximus.* ADDITIO. Videas etiam pulchram gl. quæ est in verbo *si ab sque liberis moreretur. in c. Raynutius. extra de testam. & glossam in verbo ab sque deductione. in secundo eius parte vsque ad finem. in c. si pater. de test. lib.* vj. & ibi Ioan. Andr. in nouel. sua, qui ibi examinat intellectum præsentis legis de quo latius per Bartolum in *l. centurio. ff. eodem.*

H*Vmanitatis.* CASVS. An pater filio, vel filiæ, nepoti, vel nepti, vel sic deinceps mente captæ substituere quemlibet indifferenter possit: hoc est, si moriatur mente captus, quæritur? Resp. aut mente captus heredem habet ex se, aut non. Si verò, vel plures habent vel omnes, vel omnes habet necesse substituere. Si non sed fratrem habet eum substituet, &c. alioquin quemcunque vult ei substituere potest: ita tamen quòd cessat substitutio statim, ex quo resipuerit. & hoc ad modum pupillaris: vt sicut nulli querelæ locus est in debito bonorum subsidio, si pupillo in eo substituatur: ita nec in hac exemplari substitutione. VIVIAN.

i ¶ *Parentibus.* masculis, & fœminis: vt *infrà eod. ibi, qui, vel quæ, &c.* ACCVRS.
k ¶ *Nepotem* filio suo mortuo.
y ¶ *Mente captus.* Ex sententia huius constitutionis idem dicemus in muto, surdo ita nato, vel facto. CVIAC.
l ¶ *Legitima* ad minus. ADDITIO. Dic quòd imò sufficit, quòd aliquid, etiam si sit minus. Bartol. *in l. ex facto. ff. eod.* Salyc. Alex. & Iason *hic.*
m ¶ *Substituere.* in illa legitima.
n ¶ *Pupillaris.* vt [d] enim in bonorum debito [e] subsidio substituitur pupillo, sic hic: vt *suprà de inoffic. testam. l. ex tribus. nec* [f] potest conqueri, cùm magis sit ei consultum, quàm si grauatus. nam ipsi tunc sibi testari non possunt: vt *Instit. eod. §. 1.* In multis tamen hæc [g] à pupillari differt: quilibet per hanc legem videre potest.
o ¶ *Oriatur.* nam [h] curator furiosi diceret inofficiosum nomine furiosi, cùm in [i] legitima sit grauatus: sed non potest hoc dicere: vt *hic.*
p ¶ *Resipuerint.* facti fuerint sanæ mentis.
q ¶ *Cesset.* vel si filius ei filio nascatur: vt *ff. eod. l. ex facto. in prin.* ACCVRS.
r ¶ *Vel.* pro *sed.*

b Compendiosa substitutio.
c Breuiloqua substitutio.

d Substituere liberis, dum erant pupilli, parentes possunt & exemplo pupillari, liberis furiosis, & similib.
e Substituere liberis, dum ipsi pupilli erant, parentes possunt etiam ad legitimam vsque, vel in legitima ipsa.
f Substitutione pupillari, & exemplari liberis consultum: & non minus iuuatur.
g Substitutio exemplaris à pupillari in multis differt.
h Testamentū inofficiosū curator pupilli nomine dici potest.
i Inofficiosi querela vtique ad[illegible], qui in legitima grauatus est.

480/C.IV.K.5-4, 1525-1526
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Certos. ¶ Mirabile videtur, quod posuit de vno, vel de certis: quia secundùm hoc quidam ex filii furiosi videntur à sua successione omnes penitùs repelli. rursus substitutione esse nullam dici non potest: quia huius legis auctoritate firmatur: vt *filio de suo heredi ab intestato.* Sed respondeo hoc esse verum, cùm pater quasiam substituit, & alios exheredat: hi postea per quorsam relinquent testamentum. Si verò ab initio pietatem, nulla erit substitutio: sicut si ipse furiosus factus fuisse mente testetur testamentum, & praeterisses vnum de filiis.

CVm quidam.] CAESVS. Testamentum fecisti: duos impuberes filios instituisti: & eos Titium substituisti, his verbis, *Si vterque intra tempus pubertatis decesserit, sit heres Titius* decessisti alter: quis ad suam patrem, an substituos, an cohaeres vocetur, quaeritur? Resp. quòd non habet locum substitutio: nisi vterque in pupillari aetate decesserit: quo casu vocabitur institutus, & non substitutus. VIVIAN.

a ¶ *Cum quidam.* Huic *l. infra* §. *cùm ita. Heredes* 17 *ff. ad Trebell.* Vide Solon. in notat. & script. *ad eam.* CYIAC.

b ¶ *Illum.* pro Titium.

c ¶ *Cùm vterque. vt ergo. supra eod. l. quemadmodum ff. de ff. ad Trebell. l. Seiano**, sed contrà *ff. de instit. instit. l. penult.* vbi etiam vno decedente vocatur substitutus. Solu. ibi nominatim facta fuit substitutio singulis: hic omnibus simul. 2. Vel hic speciales in filiis fecit in testamento: vt ibi. (Et hoc secundo modo potest solui aliud contra. *ff. ad Trab. l. heredes mei.* §. *cùm ita.* imò non.) 3. Vel ibi quia decesse fideicommissariae conditionalis sunt conditionis eventum: vt *infra de cad. tol.* §. *in nouissimo.* hoc solutio nulla est: quia in legestraria nè decesse fideicommissarius est, ille, cui debebatur fideicommissum: sed ille, qui debebat. 4. Vel hic deficit conditio in persona primi maioris: quia decesse pubes: ibi certè in persona secundi: quia decesse sine liberis. 5. Vel ibi in fideicommissaria[b] Mixta directa substitutio: nec est contrà *ff. de cond. & demonst. l. falsa.* §. *fin.* ADDITIO. Hanc quaestionem an requiratur, quòd conditio substitutionis existat in persona vtriusque, pulchrè tractat, & distinguit Bartol. *in d. l. heredes mei* §. *cùm ita. in gloss. alleg.* Et quantum ad casum illius praesentis legis sic distinguo breuiter: quia aut superest aliquis de liberis, qui ex praesumpta valuntate defuncti substitutos excludat: tunc substitutus excludunt. ita loquitur hac lex. Si verò ille, qui superest, non sit talis sed forsit est in eodem, vel pari gradu cum substituto, tunc substitutus admittitur. ita loquitur *d. §. cùm ita.* & hoc in casu, vt dixi, praesentis legis quae loquitur in pupillari substitutione.

d ¶ *Succedere. vt ff. eodem. l. qui duos. & l. si pater impuberes. & l. vel singulis. & Infrà eodem. §. vel singulis. & ff. ad Trebell. l. eum, qui.*

CAIVS.] CAESVS. Testamentum fecisti: Titium, & Seium vna cum filio tuo impubere heredes instituisti: & eos, & Caium filio tuo substituisti his verbis: *Quisquis mihi heres erit, & Caius filio meo heres esto.* si decedat impubes intra tempora pubertatis, qualiter partis suae inter substitutos fiat distributio, quaeritur: verùm scilicet Titius, & Seius in dimidiam, & Caius ad totam vocentur an vnusquisque in trientè vocabitur? Si autem ita dixit: *Titius vna cum filio suo, & Sempronius heres esto:* an Titius in vnam dimidiam cum filio suo, & Sempronius in aliam vocetur: an vnusquisque in viriles, vt quot sint personae, tot fiant portiones, quaeritur? Resp. quòd vna dimidia dabitur Titio cù filio suo, qui eam ex vna persona efficiunt, alia Sempronio. VIVIAN.

f ¶ *Si quis dubitet.* In hac *l. vtr.* fuit manifestè abrogat sententiam Labeonis in *l. si pater vbi. ff. de vulg.* qui putabat in ea specie duos semisses facendos. Nam & iuste hic ait hanc sententiam Vlpian. tractasse in eal. seu *§. si pater.* Nè rebus Haloander eam *l. si pater.* facit (praecedentis, quae est Vlp. Vide scripta ad *l. 18 ff. de leg. 1.* & not. ad *§. pater.* CYIAC.

g ¶ *Infantia.* praeter filium impubem, quem eum suffitutit. Ea nota quòd duas praemissis quaestiones: posita pro nobis solutio.

h ¶ *Heres esto.* ¶ Nota ex hoc * quòd dixit, *filio meo*, quòd pupillaris fuit substitutio: non si autem dixit mihi.

i ¶ *Substituti.* Fortissimè quia vnusquisque, vna distributione habet. *l. hoc actio. ff. de heres. instit.* CYIAC.

k ¶ *Cum filio.* fecit si distinctè * cum heredibus, secundùm quod dari vel Titius dices.

l ¶ *In trientem. vt ff. de legat. 3. antepen.* §. *Lucius Titius reliquatio* *. ¶ Sed arg. *eiusdem ff. ex l. qui iubetur.* §. *fin. & l. si pater.* ibi dicit heredes in vna dimidiam, & extraneum in aliam dimidiam vocari. Sol. hic corrige. 2. Vel hoc in patrem bonis, & illud in bonis filii: vt ita lex, *§. pater.* videtur distinguere. 3. Vel melius * hic habet mixtam in substitutione: quia & trientem habent in institutione: et indicat hac litera. instituit enim filium, & duos alios, separatim quemque instituendo: fecit & ita instituisse illos duos, & filii: quia tunc haberent dimidiam institutionis in ea tantùm, & aliam filius: vt *ff. de hered. instit. l. Titius fundo. & l. liber homo.* §. *Titius.* & sic iure institutionis haberent dimidiam tantùm. & ita loquitur lex contraria. Nec obstat huic solutioni *ff. eod. qui eiusdem plures.* vbi dicit extraneum habere virilem substitutionis: quia loquitur quando heredes separati fuerunt in institutione: licet & in nostra lege eueniat. nam & hic habet virilem. ¶ Item contrà huic responsi *ff. de vulgar. & pupill. subst. l. quia Titius* (*responsi.* Sed exponendi ibi, Titio, & heredibus suis, scilicet Titio legatario, non suis, scilicet testatoris.

l ¶ Bene intelligentur. Posit dixit scilicet pater sibi indicare nè potest, in casu filii; potest. *Ius primum ff. de inof.* Praeterea non potest quis pro se ipso fideiubere, *Libro* §. 1. *ff. de fideiuss.* At pater pro filiodum potest fideiubere. & contrà, *l. 1. C. de fideiuss.* CYIAC.

i ¶ *Ipse persona posit intelligentur.* Vade quod vnus dicit, & alius videtur

* Substituto pupillaris, & vulgaris differtur in ipsa formula. Hac reliquum filii filio impubes substituit, & Titius in alterum dimidiam.

b ex Tiraquell. in praefat. l. 1. vsque ad finem. Amor. ad. ta.

c Idem tamen si distinctè: Sed. & Alex. per l. prae. prae.

d Dic quòd ibi §. est dimidio eius ideo legem: & sic non concordat. *et & inf.* * si vnum.

e Illa filiaria est distributa Lectorum: & idcò dicit verbis in, Lin. enim ad legem, non fuisse appositum. quasi dicit, quasi dicit, hoc autem fuisse appositum. *et & inf.*

a Illa lex vtbi facit ad propositum. *Inf.*

b Illa vna est in fr. *ad* sed deficiet tamen.

480/C.IV.K.5-4, 1527-1528
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dimidiam quidem partem Titio cum filio * suis : alteram autem partem Sempronio assignari. Dat. VI. Kalend. August. Constantinop. post consular. Lampadij , & Orestis VV.CC.

DE NECESSARIIS SERVIS HEREDIbus instituendis, vel substituendis.

TITVLVS XXVII.

Cum antè dixisse de heredibus instituendis, vel substituendis: nunc heredum qui constituuntur, vel substituuntur, diversorum, & qualitatem utrique parat. Nec enim omnium heredum eadem est qualitas, non idem commendatur in omni eos mores. Alij sunt necessarij, alij extraneij: & rursus necessarij alij sunt sui, alij necessarij tantùm, non sui. De necessariis tantùm est hic tit. De sui XXVIII. & XXIX. De voluntariis XXX. & necessarij quidem sic dicuntur, quòd domini, à quibus heredes instituti, aut substituti sunt, vel liberi dominorum impuberes ignorantes, & invitis heredes existunt, adeò vt & pœna coërcentur, suam hereditatem sperantes, l. 4. hoc tit. Ipsum. J. de in. dict. & hereditatem abdicandi non habeant. quod tamen pater dei sui : qui tamesti necessarij sint : non tamen adeò necessarij sunt, vt à patere illa necessitate absolui non possint dum abdicandi licentia : dii omnino necessarij sunt, vt nec abdicandi hereditatem habere possint. l. 1. C. de certari. D. de adq. her. Causa autem instituendi necessarij heredis est judex, & certissima defuncti pœna ad injuriosum, qui solvendo non est. necessarius heres institutus, vt heredis partis nomine, quidem sua bona distribuantur à creditoribus, quod erat insanum, adeò vt nec sic bonorum heredem dicere, hereditatem non esse solvendo. l. sed & si alio D. ad Trib. & rectè dicit l. ferunt C. Theodos. de inoff. test. necessarium heredi infamiam magis quàm patrimonium consequi : & hac ratio effecit, vt valeat liberum dare vnius servi in fraudem creditorum creditoribus non obligata specialiter, l. 1. hoc tit. sed & alia plerique singularia admittit. l. etsi fur §. sed quod Pap. D. de minor. l. frater. T. de inof. test. l. qui potuerunt D. de man. test. Alia autem est heredum necessariorum iura vetera, alia iura nova definire. Vetus definitio hac est : Necessarij heredes, sui servi propij, qui in eadem causa permanserunt vsque eadem gradu, & testamento cum liberum heredes instituti, vel substituti in primum, aut secundum casum. Demta illa verba, Eodem gradu, & testamento cum liberum. & erij definitio iura nova. CYIAC.

Institutio de servo non specialiter pignoratio facta ab omnino non existente solvendo, facit eum liberum, & heredem necessarium, etiam in præiudicium creditoris. SAL. Vel sic: *Ille, qui non est solvendo, potest servum ex servis suis instituere, & eum sibi necessarium heredem, & liberum facere, fallit, si illum servum specialiter creditoribus obligasset.* ALEXAND.

1. Imp. PERTINAX A. Lucrio †.

IS, qui ᵇ solvendo non est, heredem necessarium ᶜ etiam in fraudem creditorum relinquere potest. sed si pignori ᵈ * datus fuisti ᵉ, & in eadem causa permansisti ᶠ: ne ab eo quidem debitore, qui solvendo non fuit, liber, & heres necessarius existere potuisti. P.P. XI. Kalend. April. Falcone, & Claro Coss.

In substitutione qui scilicet emancipatus dicit servum suum esse liberum, videtur ei libertatem relinquere, servare libertatis, & substituisse, quæ est caput, & fundamentum testamenti: sicut igitur solvegata. ALEX.

II. Imp. ANTONINVS A. Aufidio,* & alis.

CVm † servi constituti, sub appellatione ᵍ libertorum heredes scripti effectis ʰ ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberti, & heredes instituti fuissetis: quod in legato ᶦ locum non habet ᵏ. Accepta VII. Kalend. Mart. Prisco, & Appollinare Coss.

Tutor non potest servum pupilli sui facere sibi necessarium heredem: si tamen ipsum instituat, remanet servus: & ipsa pupilli potest adire, & sibi hereditatem acquirere. ALEX.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Pelici *.

SI tutor ancillam tuam contubernalis sui condemnavit, ac post heredem eam instituit ˡ: neque dominium ex huiusmodi facto tibi auferri † potuit ᵐ: & vt eius aditione * iussu tuo tibi per hanc successio ᵒ quæratur, iure concessum habes facultatem. S. XVI. Kalen. Ianuar. Sirmij, AA. Coss.

Licet servum pupilli substitutum à gradu institutorum adeundum sit consecutus directum libertatem: tamen pupilli ex substitutione pupillari efficitur pupilli heres necessarius. ALEX. post SALVC.

IV. Imp. IVSTIN. A. Iuliano P.P.

---

a Filius. imò Titius enim, & filij etiam debent habere : vt *ff. de vulgaris. & pup. l. si quis Titio. §. respon.* quæ est contra. Sed verbum, *eadem*, hic potest, imò est contrarium. contingit enim, & facit quod quasi idem sit cum filio: vel argum. *instit. de eadem. tell. §. sin autem ex his. & ff. de legat. 1. l. plenè. §. rep.* & idcò vna portio omnibus adiungitur, vt *ibi*. hoc non valet: quia & si non petatur verbis *eadem*, idem est : vt *ff. de heredib. institu. l. Titius fundi. & Liber homo. §. Titius. & l. interdum. l. respon.* 1. Tu dic, quòd ibi dicit, eius heredibus, scilicet defuncti : non sui, scilicet legatarij. & ergo duo ibi adicti debent habere virilem, & heredes defuncti aliam. qui inter se divident * pro hereditaria portione: vt *ff. eodem. l. qui cum plaudentibus. §.* Vel ibi dicit de heredibus, hic de filiis : quod non placet, per *authent. de nuptiis. & ita. cessa prin. in. §. 2.* Vel refert quando vnus mittetur cum aliis : an possunt alionum * propria nomina, quæ denominant singulos : an appellatione, quæ generaliter omnes, non singulariter singulos demonstrat. In primo iungunter omnes nominatim in virilem partem eius partis, quæ eis datur: puta Titius, Mævius & Sempronius heredes; Caius heres esto. In secundo omnes, qui appellatione nomine continentur, coniungantur : vt ibi fit de heredibus. Sed aliter, cuius nomen proprium positum est, vt est ibi, Titius habet virilem de iste communi, vt ibi. sed excipitur in parte : vt hic, qui nihil habet, nisi in parte filiorum.

b *Et quia.* debitor mulierum.

c *Necessarium.* scilicet eum tantùm : nisi in casu, vbi etiam cum alij : vt *ff. de hereditib. institu. Lat. qui.* Quid autem si plures nominentur ? si quidem ordine, tunc primarius *ff. qui, & à quib. l. si quis habetur. & de hered. instit. l. qui non solvendo.* si simul, tunc neutri : vt *ff. de hered. instit. l. qui solvendo.*

d *Pignori.* scilicet specialiter * : secùs generaliter : vt *instit. de servo pign. de. mu. l. ab eo. & ff. in quib. caus. pigno. tacit. contra. l. ff. differentia.* ACOVAS.

e Specialis hypotheca impedit quam generalis *. Rolandus à Valle 1. consil. 21. Negotium dell. vell. de pignoribus, pars 1. numero.*

e *Fuisti.* vt fersus.

f *Permansisti.* servus enim fiscal servus effertur perpetuum : vt *ff. de hered. instit. l. pignori.*

CVm servus.] CAEVS. Si heredem servum tuum liberum appellando instituisti hoc modo, *ille liberum meum sit mihi heres* : an fit liber, & institutio valeat, quæritur? Respon. quòd sic. legatum autem nō valet, vt si dixisset testator, *illi libertas meis relinquo.* n. non valet legatū, si sic servus vt *de instit. l. testamentis militis. & Lex hac.* VIVIA.

g *Appellatione.* Imò etiam si simpliciter : vt *l. ex. pen.* Sed contrà *l. de here. instit. l. hoc proponas.* Sed ibi communis, *hic* proprius institutionis hic hic fiorem, ibi errans : vt *ff. de testa. mili. l. neque. §. si servum.*

h *Scripti effecti.* à domino vestro.

i *Quod in legato.* id est, dicere, si lego secundum Iuian. modò his verbis, lego tali liberto meo n. non erit per hoc liber.

k *Habet.* vt *ff. de testa. mili. l. ex his.*

l *Tutor.* CAEVS. Tutor si ancillam pupilli contubernio sibi adiunxit, & heredem instituit, & heredem instituit pupillo, quò magis ei satisfiat. *dominium* ancillæ? Respon. quòd non: sed si ex adiectio heredis tutoris, eam acquirit dominio iuris fiat.

m *Potuit.* *Sic ff. pro empto. l. qui fundum. §. si vero. & ff. de fur. l. interdum. §. fin.*

n *Aditione.* sc. ancillæ iussu pupilli.

o *Successio.* tutoris.

Vm quidem.] CAEVS. Testamentum fecisti : pupillum filium tuum instituisti : servo tuo direcit verba libertatem dedisti : an Gaudo gradu eundem filio tuo impuberi nulla facta mutatione liberta-

m *Additione.* in verbis mundi. & in mundis et servus. Hac *l. in fine. prædicti l. capit.*

480/C.IV.K.5-4, 1529-1530
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sio substituisti: An filio tuo impubere ex substitutione si heres necessarius, cui in eodem gradu non est libertas relicta & hereditas: hoc autem ex testamento videtur relicta libertatem pupillari hereditas. Dicit ergo imperator: quòd viso filio fit liberquin hoc voluit testator: eo mortuo fit ei heres necessarius: quia & hoc voluit testator.

a ¶ *Pupillum.* qui & filius erat in potestate.

b ¶ *Sine libertate.* id est, non facta mentione libertatis.

c ¶ *Aliam, & aliam.* ex parentio enim testamento videtur, quòd sit conservatus libertatem: ex pupillari hereditatem. Nam & in fideicommissaria hereditatis restitutione video interesse, an ab eodem gradu relinquatur libertas, & fideicommissaria hereditas servus, an à diverso: vt *l. ad Trebell. l. si res. §. si servum.* & facit ad legem illam *§. de vulg. & pupill. substitut. l. fed & si plures. §. quer.* ACCVRS.

d ¶ *Quia & hoc.* fiilicet quòd esset necessarius heres mortuo pupillo. ACCVRS.

Qvidam.] CAESVS. si testamentum fecisti, & duos heredes instituisti, unum ex vna dimidia: fiiliere libertum: servum verò ex alia, nulla facta mentione libertatis: tum postea Titio legasti, vel ante, & posteà eum heredem instituisti, an valeat institutio vel legatum, & an illi Titio acquirantur? olim *erat* altercatio: cuius erat materia dubitationis, quòd servus erat sine libertate institutus: ne aut dubitationi remaneat locus, dicit imperator quòd servum heres institutum nulla facta mentione libertatis præsumitur liberum: cùm ex ipsa dictione tacitè testator voluisse eum liberum esse præsumatur. & hoc in primis. An autem si servus ex testamento fuerit pro parte institutus, in codicillisque fuerit ei libertas relicta: an valeat institutio, & sit liber, & heres? Responde*tur quòd heres est, & liber.* ex quo enim heres est institutus, nec in codicillis est libertas relicta: præsumitur tantò liber: ergo & hic: facit in legato, sine libertate relicto servo, non eo ipso, quòd sibi legatum relictum est, efficitur liber: cùm heredi nulla pateat facultas auferendi legatum. & hoc in secunda. Si autem servum legasti in priori testamento, & filium eum imposuerem instituisti, & ei servum sine libertate fabricasti quæritur an valeat fabricatio: & per

Cvm quidam suum pupillum * heredem instituit, & servo directis verbis libertatem reliquit: & in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum servum sine libertate b pupillo suo substituit: quærebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione heres necessarius pupillo existeret †. Causa enim altercationis ex vetere regula orta est, qua * omnino placuerat hunc servum necessarium heredem domino fieri, cui in eodem gradu & hereditas, & libertas relinquebatur. In præsenti autem non in vnum tam libertas, quàm substitutio congregata est: sed in aliũ, & aliũ c gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile visum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem maximè domini, & existimet nõ fieri servum heredẽ necessarium: sed ei licentiam præstet & libertatem consequi, & hereditatem respuere, & domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere ‡ tentaverit: etiam puniendus est: sit itaque & vino pupillo liber: quia testator hoc voluit: & mortuo pupillo necessarius heres: quia & hoc d voluit testator. Datum XX. Kalend. Decemb. Constantino, Lampadio, & Orestes VV.CC. Cons.

Institutio facta de servo proprio, tacitè addi tribuit libertatem: sicut tacita tutoris facta de eximo remanet per simplex legatũ de eo posteà factum. SAL. Vel sic: *Tacita libertas, vel expressa prævalet legato.* IACOB. BVTRI. Vel sic: *Si servum fuerit heres institutus in totũ, vel in partem, vel tutor datus servo heres, ac tutor, & utrique esse servo liber: sicut de libertate nulla fuerit facta mentio in testamento: non remanetur libertas per simplex legatum de eo posteà factum. hoc dicit prima pars usque ad §.* sed cùm veteres. ALEXA.

v. *Idem A. Iuniori P.P.*

Qvidam, * cùm testamentum conderet, duobus * heredibus scripsit, vnum e quidem ex parte instituit: servum autem suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate b scripsit heredem, & posteà eundẽ servum alij legauit, vel post institutionem heredis * servum per legatum alij adsignauit, & tunc heredem eum sine libertate k instituit. Dubitabatur si huiusmodi legatum, vel institutio aliquas vires posset habere, & cui acquiratur legatum, vel institutio. Dubitationis autem materia erat quòd adhuc servum suum constitutum, heredem sine libertate scripserat: & tanta inter veteres exorta est contentio, vt vix possibile sit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercatio non relinquendò †, nobis alios modos huius decisionis inuentus est: quia semper vestigia voluntatis sequimur testantum. Cùm igitur inuenimus nostro iure hoc esse iudicatum, vt si quis servum suũ tutorem filiis suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur eiũ libertatem ei fauore pupillorum imposuisse l: quare non hoc etiam in hereditate & humanius, & fauore libertatis inducimus, vt si quis servum suum scripserit heredẽ sine libertate, omninò ciuis Romanus efficiatur: quo inducto m neque acquisitio, neque tam effusus veterum, atque inextricabilis tractatus locũ habeat? Nequeenim ferendum est suspicare * quosdam * esse ita suspicatos P, vt eundem servum & heredem instituant sine libertate, & iterum alij per legatum eundem servum adsignent q.

Valitur datio, ex inutili confirmatione non vitiatur. IAC. BVT. *secundum* BALD. Vel sic: *Simplex heredis institutio facta de servo ex testamento, non vitiatur: licet posteà libertas relinquatur in codicillis, in quibus dari non potest hereditas: & hoc idèo, quia per simplicem institutionem facta in testamento intelligitur relicta libertas. l. d. secunda pars usque ad §.* illo. ALEX.

Sed cùm veteres & aliam proposuerant ambiguitatem, dicentes, si quis servum suum in testamento quidem heredem ex parte sine libertate scripsit *: in codicillis autem libertatem ei reliquerit †: si possit institutio valere, & ille tam heres, quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hereditas confirmari, in quibus hereditas dari r secundùm veteres regulas

seruum heredem mortuo pupillo intra puberatis tempora legatario quæratur: aut in servi persona valeat, vt sibi acquirat an verò valeat, quòd sine libertate facta est? Respond. quòd legatum est in suspensio: quia si mortuus fuerit impubes, locum habet fabricatio & ei servus liber, & heres: nec legatario acquirit: si impubes ad pubertatem peruenerit, cum facit fabricatio, & transit, servus in dominium legatarij. si enim in suspensio esset libertas, si facta fuisset fabricatio cum libertate: ita & cùm sine adiectione libertatis facta est, vt adueniente conditione sit heres, & liber, & servus fabricatus. ACCVRSIVS.

a ¶ *Nuncupa.* id est, libero, & servo: vt fabricet.

b ¶ *Servum.* scilicet liberum.

c ¶ *Institutio.* quasi dicat, legaui eundem, vel antequam institueretur, vel post.

d ¶ *Libertate.* id est, sine mentione facta libertatis. Nam si cum libertate instituisset, sine antequàm legaret, non ita contingeret per legatum: sic postquàm legauit, dicunt renouatur legatis vt *l. de libe. & posthu. l. si ita. §. regula.* nec esset aliqua dubitatio.

e ¶ *Mortuo.* scilicet existente.

f ¶ *Sine libertate.* dic vt suprà.

g ¶ *Impossibile.* ¶ Not. ex ipsa datione tacitè fit liber *: vt *hic, & l. addicimus. lib. 1. & §. non adiecisse. & §. de fideicomm. liber. l. generaliter. §. si quis autem. & Institut. quæ ipso de iure possunt in prin.* ¶ Item non obstat hunc *l. Institutio de heredi. instit. §. servum autem à domino* quia ibi alienauit in vita: hic in morte instituit, & poterà legauit. ¶ Sed si primò instituit b, & posteà legauit: nonne videbitur dedisse à prima voluntate: vt *§. de vulgar. substit. l. si quis ex quarum* i Respond. non est ita: vt *§. de l. d. & posthu. l. si ita. §. regula. & de leg. 3. l. si idem.* nisi in casu: vt *§. de leg. 2. l. servum. §. si idem.*

h ¶ *Indubito.* id est, ita tali quæstione expedita, scilicet quòd debeat esse liber, & heres.

i ¶ *Suspicare.* id est, suspicatur.

k ¶ *Sine libertate.* testantes. ACCVRS.

l ¶ *Suspicaverunt.* certè inò is, de quo suprà dictum est, ita fuit suspicatus sed dicit hic sine libertate: id est, vt nolit eum consequi libertatem, & vt non præsumatur ei dedisse libertatem.

m ¶ *Adsignaverunt.* testantes. ACCVRS.

n ¶ *Dari.* Directè, sed per obliquum * peccatis vt

a Libertas ex ipsa tutelæ datione tacitè datum adquirit heredi.

b Institutio primo, deinde legatum: ergo videtur ab vltima voluntate: vt *§. de vulgar. substit. l. si quis ex quarum.* scilicet à prima voluntate.

c Heredibus condicitur dimidia cum ab eis petentur: per obliquè peccatis.

*Ex co. Dodi. fundus.

*al. suspicia.

† al. relinquendum est.

‡ al. relinquat.

‡ al. in vno est, adjuv. Cuiac.

* al. suspicia.

† al. relinquat.

vel] *de vulgar. & hereditatem. ff. ad Trebel. l. Scaevola.* ACCVRS.

a ¶ *Servum.* Scilicet libertatem. ACCVRSIVS.

b ¶ *Cum tamen.* argu. à maiori * quasi dicat, eli instituit eum heredem, & nihil dixit de libertate, erit heres, & liber: multò magis, quando dixit eum liberum, quamvis non in testamento: sed in codicillis.

c ¶ *Effusio est vt sup. eod. in prima parte l.*

d ¶ *Nihilo.* vt nihil de libertate sit dictum.

e ¶ *Libertatem.* i. nulla mentione de libertate facta.

f ¶ *Manuman in servitute.* vt *ff. de adimen. legat. l. de transferam. & infra de fideicom. l. si fideicomisso. & ff. fam. ercisc. l. si pater. & servus. & de manumissionis. l. qui servorum. & ff. de leg. 1. §. si legatum. §. 3. & Instit. de legat. §. an servus.*

g ¶ *Domini.* quod certè si fecerint, id * est, non deterior legatum à testatore opinionem * suam aggravante: hoc tamen relicti nulla pericio efficit. *Lex vnica l. malum.* & si non est contra *ff. de leg. 1. ff. servis.* 1. Alij dicunt quòd non valet legatum: vt *dic*, nisi se mendicent, vt *hic*. 3. Alij dicunt quòd nullum valet, nisi ad alimenta relictum. vt *ff. de alil. leg. l. servus.* & tunc officio iudicis petitur: sed certè ibi alimentum, non heredi servi erant: vt *ff. de lib. caus. l. servus.* in nostro ergo casu nec in alimenta valebit: & quòd hic dicit ad exhortationem: non ad coactionem dicit, vt primò dixi. ¶ Quid ergo si servum sub conditione liberè esse iubsit & si legatum dedit si quidem conditionem existimam certum est, tenet legatum. si verò incertum est, legatum est in suspenso: si verò libertas propter conditionem efficaciter data, nec tenet legatum: vt *ff. de mu. testam. l. si quis ita fit legatum. & l. Titiobus. Item contra ff. de mu. testament. l. dicunt Prae.* in eo quòd hic remanet servus: tamen habet praeter legatum: sed ibi videtur repetita conditio libertatis: *ff. de condit. institut. l. cum servus.* ACCVRS.

h ¶ *Definitio.* vt intelligatur liber ex subfitutione, licèt aliquod non sit dictum de libertate.

i ¶ *Legaverit.* & filium suum pupillum heredem instituerit.

k ¶ *Eum.* scilicet servii. ACCVRS.

¶ *Incertum.* hoc idem quia incertum est an conditio libertati apposita esset: alio-

a Argumentum à maiori est validum.

b Legati servus propria libertate non valeat ac Heredi manumittendi nisi fructuarium, ita tamen fulti infra ad effici, hinc contingitur. ad dicit ex *l. mi. ff. de reli. gioso.*

c Aliter, vt libertatem referre servitus tabere, &c. nolit.

d ex. *in alium.* † al. *hered.*

non poterat: Nos itaque in tali dispositione, licèt in codicillis fuerit scripta * & libertatem, & heredi tatem simul servis per nostram liberalitatem, & benignam interpretationem indulgemus, vt gratulentur, cùm non servi remanent: sed & liberi, & heredes efficiantur: cùm tanta ^k in eos nostri numinis beneuoleneia effusa est ^c, vt essi libertas eis neque testamento, neque codicillis data sit: tamen heredi tate servis relicta ^d, quasi iniunctum esse libertatem * videri [possit *.]

Aliquid debetur ex voluntate, quod non debetur obligationis necessitate. BAL. Vel sic: *Licèt legatum saltum servo proprio sine libertate, non valeat de rigore iuris, nec vlla actio pro illa competat: impius tamen, & ingratus est heres, qui illud solvere negat. hoc dicit vsque ad §. quz iuris.* ALEXAND.

Illo videlicet obseruando, vt si legatum, vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneant in seruitute ^l: non tamen ita impij heredes existant, vt liberalitatem † testatoris, & seruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum, licèt adhuc seruis constitutis, donent E.

Secundum gradus indutit suspicionem in primo, & videtur ordo conuersus: sed non est proprè libertatem. BALD. Vel sic: *Hæc est vltima pars, quæ hoc intendit: si servus à primo gradu legatus est, & postea pupillariter substituatur: prædet legatum ex eventu pupillaris conditionis: quia si conditio euenit, erit liber, & heres pupillo: & legatum deficit: aliàs autem valebit legatum. b.d. vsque ad finem.* ALEX.

Que iuris nostri definitio ^h etiam ad * aliam speciem dubitatam benignè † extendatur. Si quis enim testamento principali seruum suum eundem legauerit ^i: in pupillari autem substitutione eundem seruum filio suo sine libertate substituerit: quærebatur, sine vllis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur: siue inutilis esset huiusmodi substitutio: quia sine libertate in seruum proprium facta est? Melius itaque nobis videtur, legatario eum ^k non statim acquiri fancire: sed expectandum esse substitutionis euentum ^l: & si quidem pupillo mortuo locus fuerit substitutioni: & liber, & heres efficiatur: sin autem substitutio minimè locum habuerit, forsitan pupillo iam in pubertatem peruenienee: tunc ad legatarij dominium transeant. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant ^m, quatenùs ^n in suspenso fiat libertas, & statuliber * intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adiectione libertatis in substitutione, & liber, & heres pupillo existat. Dat. II. Kalend. Maij, Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Si servus purè institutus à domino relinquatur libertas sub conditione, quæ non existit: si quidem erit potestativa, non erit heres, nec liber: si autem casualis, vel mixta, & per eum non stat, quo minus existat: erit liber, & non heres: si hereditas est solvendo, erit heres, & liber. hoc dicit ista lex singularis. ALEXAND.

VI. *Idem A. Iuvenal P.P.*

DEcisione ^o nostra, † quam fecimus, sanciendes eum, qui à domino suo sine libertate heres instituitur, videri libertatem accepisse, in propria firmitate durante: si quis seruum suum purè quidem heredè institerit: libertatem autem sub conditione ei donauerit: si quidem conditio talis sit, quæ in potestate serui posita est: ille autem eam neglexerit, minimèque compleuerit: & libertate eum, & hereditate sua culpa ^p defraudari. Sin autem casualis conditio est, & ex fortunæ insidiis defecerit: tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere ^q: hereditatem autem, si quidem soluendo sit, ad alios venire, quos leges vocant, si non aliquis fuisset substitutus. Sin autem soluendo non sit ^r: vt necessarius heres institutus *, simul & libertatem, & hereditatem obtineat. Tunc enim secundùm definitionem veteris, quàm nostræ decisionis, liber & heres necessarius existat. Dat. II. Kalendas August. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

quin si certum esset eum existurum ab initio, liquide esset legatum servi: vt *ff. de leg. 1. ff. post mortem. §. fin. & de mu. testam. l. ff. partium prælegatum. §. ff. servus.* in legato tamen relicto ab extraneo ipsi servo, cui à domino relicta est libertas, nulla sit suspensio: vt *ff. de leg. 1. l. ff. post mortem. §. reg. Atto.* & facit *ff. de fideicomm. libert. l. ff. servus. & ff. de vulgar. substitut. l. ff. quæ. in princip. & de leg. 1. l. ff. si fundum. §. cum fuerit.* ACCVRS.

m ¶ *Indebant.* & non aliter. Nec ob. *ff. de mu. testam. l. diuus Pius.* quia ibi per priuilegium fuit indulatum. a. Vel verius aliud est ibi casus.

n ¶ *Quatenus.* pro vt.

o ¶ *Decisione.*] CAIVS. Si seruum tuum purè institutisti, & sub conditione ei libertatem reliquisti, quam implere potuit & noluit: putà si daret v. an fiat heres, & liber, quæritur? Respond. quòd non. si autem conditio fuerit casualis, puta si navis venerit ex Asia, sub ista fuit libertas ei relicta: hoc constito, quòd fuerit heres institutus: aut hereditas est solvendo, aut non. Primo casu erit liber, & veniet heredi tas ad proximum agnatum defunti: nisi facta fuit substitutio: quo casu vocabitur substitutus. Secundo casu erit liber seruus, & heres necessarius.

p ¶ *Culpa.* vt & alibi *ff. de mu. testa. l. fin. §. si verò quidem.*

q ¶ *Competere.* Sed qua voluntate? dic ex institutione.

r ¶ *Si non aliquis substitutus.* Leg. *ff. non aliter substitutus.* CIVAC. ¶ *Solvendo non fo. sic ff. de minor. l. & ff. fin. §. sed quod Papinianus.*

DE LIBERIS

praeteritis, &c.

Signa in testamento extraordinaria, & prætermittuntur liberi, idem dicit de hoc.

CUm pos.] CAIVS. Si testatorum fecisti, & heredes institisti, & eos inaiem substituisti, filium exheredasti, & adiecisti ^s, ab omnibus rationis, sine substitutione filium meum exheredo, an valeat testamentum, quæritur? Resp. quòd sic. Si autem hoc expressisti alio autè modo, (quod semper pe efunitur: nec apparet

* al. *forin li.*

† Ex ea definitione.

* al. *confiscatione.*

s Exheredatio omnibus gradibus institutionis, ex parte autem simili Sac.

480/C.IV.K.5-4, 1533-1534
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

apparet te hoc voluisse, valebit testamentum. vnde si tu omnes institutis, & eos ad inuicem substituisti, & filium exheredasti, ab vtroque gradu iudicabitur exheredatus quia idem fuit institutio & substitutio: & est ratio quia * magis exheredetur à gradu institutionis, quam substitutionis ergo ab vtroque.

DE LIBERIS PRÆTERITIS, vel exheredatis.

TITVLVS XXVIII.

Hic titulus est de liberis ergo de suis heredibus. Iis sunt liberi, qui in potestate maiorum, & gradu proximiores sunt deluce hereditatis tempore: vel de his, quos praetor inter suos heredes vocat: sic sunt liberi emancipati, qui praetor adoptat sunt. denique hic titulus est cum de liberis, qui sunt in potestate, quidam de emancipatis, & necessary heredes sunt ante ciuile. Emancipati voluntary heredes sunt: quia alieni, & extranei heredes, iam in familia mortuisti non sunt, nec illi sui dicuntur: nisi ad differentiam alienorum, qualis sunt emancipati, & omnes heredes voluntary. atque etiam necessary tamen nec omnes sui sunt. Et praetorio dicuntur qui necessarii, neque vt exheredati sunt, etiamsi legata eis, aut fideicommissa relicta sint. Vel, qui in institutione, aut substitutione gradu aut in omnibus gradibus filiorum omissi sunt. Vel, quorum reficere in institutionibus aut substitutionibus heredibus mentionem nullam fecit. Exheredati autem sunt, quos parentes à successione sua certis iudicis summouerunt: quod si varia alij eium vtrer exterio exheredantur, si reficiere ad iur vtrum alij nominatim alij praetirisse, atque silentio fili: alij ab omni gradu alij ab omnibus, & in omnem casum. CVIACIVS.

Exheredatio ab omnibus gradibus facta expressè, vel tacitè facit valere gradus, qui aliàs ratione praeteritionis vitiarentur: & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, si est facta post omnes gradus, nisi de contraria ratione appareat. ALEX. post BAL. & SALYC.

1. Imp. ANTONI. A. Fausto †.

VIm post omnes heredum gradus * exheredatio scribitur *, si adiiciat testator ab omnibus se gradibus exheredare: non dubitatur iuri satisfactum esse. Et idèo etiam si id ▪ non adiiciatur: appareat tamen eum id eo consilio ▪ scripsisse †, vt ab omnibus exheredaret: rectè factum testamentum videtur. Proinde ▪ cùm paterfamilias filiis institutis ▪, & inuicem substitutis ▪, filium ▪ exheredauerit ▪, intelligendus est exheredationem ab vtroque ▪ gradu facisse. Nã cùm idem heredes instituti sunt ▪: nulla ▪ ratio reddi † potest quare videatur in poltersore tantùm casu exheredare voluisse. PP. VI. Kal. Iul. Chilone, & Libone Coss.

Nepos, qui post mortem patris incipit tenere primum locum in suitate, si reperiuntur praeteritus, testamentum rumpit. ALEXAND.

11. Imp. ALEXANDER A. Dionisiodo.

SIauustius, qui patrè tuum, & nouercam ▪ aequis portionibus ▪ heredes instituit, cùm te ▪ quoque haberet in potestate, testamento nominatim non exheredauit †: mortuo patre tuo viuo auo ▪, sine impedimento ▪ legis Velleiae succedèdo in patris eui locum, tu pupilli aui testamentum, & ad te hereditas eiusstora pertinuit. PP. VI. Id. April. Fusco II. & Dextro Coss.

Interpretatio non debet fieri ad literam, sed ad sensum, quia sensus verbis praeualet. BALD. Vel sic *Quod alienum à substantia testatoris esse praecipitur, exheredari dicitur.* Vel sic: *Vbi mens est certa, non curatur interpretatio à mente alienus.* SAL. Vel sic: *Ad exheredationem inducendam sufficiunt quacunq; verba, per quae constat quòd testator voluit filium à suo hereditate esse alienum.* ALEX.

12. Imp. IVSTINIANVS A. Iuuenti † P.P.

SI † quis filium ▪ proprium sita exheredauerit ▪, *Ille filium meum alienum meo substitue, fuit*: talis filius ex huiusmodi verborũ conceptione nõ praeteritus: sed exheredatus intelligitur ▪. Cùm

[1] quis.] CAPVT. Si pater in testamento dixerit, filium meum solo esse alienum à substantia mea: tum exheredatus intelligitur, an praeteritus verbis his? Respond. quòd exheredatus: cùm enim sensus testantis appareat, verborum interpretatio tequenda non est.

¶ ¶ Filium. alio instituto herede.

[1] ¶ Exheredauerit. & alium filium, vel extraneum heredem institutit. ACCVR.

[1] ¶ Intelligitur. nam praeterire † est nullam de eo facere mentionem: Instit. de hered. qua ab intest. § eadem. sed hic verba, &c. vt in § de hered. instit. I. hic verba. ACCVR.

a Exheredatus à gradu institutionis, à substitutione non exheredatur, sed intelligitur.

b Gradus primus dicitur institutionem, secundus substitutorum: sic de singulis vt Instit. de vulg. substitut. in princip.

b ¶ Si id est, si non expressit testator velle ab omnibus gradibus exheredare.

c ¶ Consilio. id est, animo: quod presumitur, nisi dicat se ab eis exheredare: vt ff. eo. l. 1. § fin. & 3. fideicomm. libertat.

d ¶ Proinde. quod dicit in genere, dicit in specie.

e ¶ Institutis hic est primus gradus.

f ¶ Substitutis hic est secundus.

g ¶ Exheredauerit. & sic posit omnes gradus.

h ¶ Ab vtroque. scilicet institutionis & substitutionis.

i ¶ Instituti sunt. scilicet & qui substituti.

k ¶ Nulla. Videtur ergo ab omnibus exheredari. nec probatio in contrario admittitur: vnde ff. eo verba obligat. l. 1. in fin. Et nota quòd exheredatio quandoque ▪ sic agit omnes gradus, & tide ab omnibus videtur exheredatis: vt ff. eo. l. 1. § ante here.

d Exheredatio dicitur sol. ante idem, vt. hic. Quandoque gradus, vel posit vel ex gradu (pro ut indicatum) vel substitutum.

¶ Nota in secundis tertiis omnes frequent ab vtraque testatoris.

▪ ut filium.

† l. 1. § 1. Ede. [illegible] ff. eo. l. 1. § 1. ff.

e Exheredatio à proprio est, si institutus, vel substitutus, quod non valet vt ff. eo. l. 1. § 1. & 3. fin. Sed ita dic, à proprio non potest institutus, vel substitutus, sed exheredatio fin. non valet. f Exheredatio ab vno tipo gradus non potest.

g Testamentum quandoque ab institutione, quandoque ab substitutione valere incipit. h Exheredatio à se extra non valet. i Institutio in se extra valet.

[illegible] ff. de testamen. mil. [illegible]

† ut Fausto. Tangitur cum Lucio § ff. eod. * vt. fin. de [illegible]

d Exheredatio dicitur sol. ante idem, vt. hic. Quandoque gradus, vel posit vel ex gradu (pro ut indicatum) vel substitutum.

¶ Nota in secundis tertiis omnes frequent ab vtraque testatoris.

▪ ut filium.

† l. 1. § 1. Ede. [illegible] ff. eo. l. 1. § 1. ff.

e Exheredatio à proprio est, si institutus, vel substitutus, quod non valet vt ff. eo. l. 1. § 1. & 3. fin. Sed ita dic, à proprio non potest institutus, vel substitutus, sed exheredatio fin. non valet. f Exheredatio ab vno tipo gradus non potest.

g Testamentum quandoque ab institutione, quandoque ab substitutione valere incipit. h Exheredatio à se extra non valet. i Institutio in se extra valet.

[1] nam.] CAIVS. Si aut non patrem eum, & nouercam ex aequis portionibus heredes instituisset: aut nominatim exheredauit: sed inter ceteros, dicendo: ceteros liberos meos exheredo: tum patre suo mortuo, auo suo viuo, beneficio legis Velleiae. in locum patris sui succedens, rumpere possit testamentum, quaeritur? Respon. quòd sic: & tota eius hereditas ad te perueniebat sed non beneficio legis Velleiae. sed huius constitutionis: vt *Institut. de exhered. liber. § 3. & posthumorum. in fin.* vel sic ponent eum inter ceteros exheredatum, sed praeterium: tunc fortè beneficio legis Velleiae si succurreretur: & hoc videtur hac lex innuere.

l ¶ Nouercam. id est, patris sui vxorem.

m ¶ Portionibus. id est, quemlibet in dimidiam.

n ¶ Cum te. nepotem.

o ¶ Viuo auo. quia autem si post mortem aui decessit pater? Respond. * non rumpitur testamentum: vt *ff. de liber. & posthum. l. si quis posthumus. § 1. & 3. de testam. l. si quis filium.*

p ¶ Sine impedimento. id est, lege Velleia concedente secundùm quasdam. Melius ergo dixisset, cum auxilio legis Velleiae. Nam non tantùm non impedit: sed etiam suas vices ibi ex toto portigit: et sui patris locum obtineat, & aui testamentum expugnet: vt *ff. de inoff. testamen. l. posthumorum. & Institut. de exhered. lib. §. posthumorum.* Sed illud fortè idèo dixit: quia certus ▪ modus institutendi, vel exheredandi per legem Velleiam est introductus. Vnde non videbatur debere habere beneficium legis Velleiae, cùm in eos esset institutus: vt *L. Gallus. § de liberis, & posthum. L. Gallus. in principio.* vel aliter beneficium legis Velleiae in his locum habet ex verbis legis Velleiae, qui nascuntur mortuo patre, & viuo auo: sed ex interpretatione ▪ legis Velleiae habet & ille, qui natus est viuo patre, & auo: vt *dicta L. Gallus. § nunc de lege.* Tu dic veritas ideò nepotem filium videri sepeliendum per legem Velleiae quia exheredatus erat inter ceteros ▪, vt ianuae hac litera? quod sufficiebat per antiqua iura, & per legem Velleiam, & sic per eam valet exheredatio, & impedit. Sed hodie ▪ exheredandi sunt nominatim omnesque *hic, & Institut. de exhered. lib. §. posthumorum. in fin. § ubi, ne erg. &c. & infra eod. l. fin. in princip. ubi, & inter nepotes, &c. & sancimus.* & sic hic habetur mentio noui iuris. ACCVRS.

d Illum sepeliri. Aug. hic. Et quando dicitur filii in libris. gl. [illegible] supra. de [illegible]

e Hoc ideò exheredandi. [illegible]

f Praeterire in testamento quia. Sed dic praeterit. qui neque instituitur, neque exheredatur.

a ¶ Sed

a ¶ *Sensus.* id est, mens.
b ¶ *Interpretatio.* id est, verus sensus, qui non præterito nomen sed exheredationem designat.
c ¶ *Sensu. vt ff. de aedi. legat. l. 4. §. condition. & xxxviij. dict. c. subdit.*
¶ *Sed arg. contra ff. de testament. legat. l. si alij. in fin. & de re iudicat. in summa. in principio.*

† al. antequam.

Mutationem.] Cassv. In hac l. sex vitia recitantur, quæ ex ipsa recipiunt emendationem: quæ secundum antiqua iura circa successionem, exheredationem, & præteritionem liberorum fieri constituerant. Primum, cùm filij tam masculi, quàm fœminæ sine delectu ab intestato succederent, circa dispositionem testamentariæ inæqualia [a] iura recipiunt: sed quæ, vel qualia, nec hæc ista, nec alia recitat expressè. Secundum, quòd filij nominatim exheredabantur, & filiæ inter ceteros. Tertium, quòd circa exheredationem nepotum ex filiis, iura prætoria, & civilia varié statuerunt. Quartum, si filius in potestate constitutus foret præteritus, ipso iure de iure civili patrissam contrahebat testamentum: vel de iure prætorio per bonorum possess. filia verò præterita, per sui accrescendi, non in solidum, sed pro dimidia illud rumpebat: supposita tamen legatis præstandis ab intestato herede relicta, vsque ad dodrantem fai semissis: administrabat tamen in solidum de iure prætorio ad patris successionem per bonorum possess. hoc tamen beneficio per constitutionem divi Antonini ad ius antiquum iterùm redacto, & ex hoc emergebat quintum vitium, putà quòd filia præterita quæ paternum non meruit indignationem, magis gratulabatur, quàm exheredata: quod fieri confessit ex culpa, si ponat heredem institutò legatis pluribus onerato, maximè cùm hodie per constitutionem Iustiniani sacta quarta fa, quandoque in tricesimam, quandoque in semissem. Videns igitur Iustinianus, quòd introducentes huiusmodi differentias, potius naturam accusarent, quàm iura statuerent: sanciuit tam ex testamento, quàm ab intestato filium, & filiam pariter debere succedi. & hoc ad primum. & similibus verbis pariter exheredari. & hoc ad secundum. & hæc in vtroque casu tam ad nepotes, quàm ad nepotes ex filia extendunt. & hoc ad tertium. Item filia præterita, vt filij contra tabulas habeant bonorum possessionem: si ipsa fuerit emancipata, vel in sacris posita ipso iure, & sui efficiant testamentum, & hoc ad quartum. & ad quintum. In vltima parte dicit, quòd tam circa exheredationem posthumarum

a Vide apud Dectum in l. fœminæ. ea. ti. & seq. Cassiv. in quibus ordinat masculis æquantur, & in d. loge. casus aliios, in quibus fiunt vel decesserit, vel melioris conditionis.

enim manifestissimus est sensus [b] testatoris: verborum interpretatio [b] nusquàm † tantum valest, vt melior sensu [b] existat. Dat. X. Kalend. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Hæc lex est obscura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitiis antiquis, hodie idem statuitur in filijs maribus, quod in fœminis, & contrà, tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato, & in iure dicendi nullum, vel contra tabulandi, ac etiam in modo exheredandi: quod obtinet etiam in nepotibus, & in iam natis, vel nascituris. SALVCETVS. Vel sic: *Fœmina exæquantur masculis, & nepotes filijs, & postumi iam natis: vt eodem modo sint instituendi omnes, & eodem modo debeant exheredari: & si præteriantur, eadem habent remedia rumpendi: licet de media iurisprudentia masculi essent maioris conditionis, quàm fœminæ in pluribus. Primò: quia licet ab intestato essent pares: si tamen fecisset testamentum, plus erat relinquendum masculo, quàm fœmina pro sua legitima: & si exheredabantur, debebant masculi exheredari nominatim: fœmina autem poterant exheredari inter ceteros. Si verò præteriebantur, instituto extraneo, poterat masculus eorum testamentum impugnare, & tam de iure civili, quàm per bonorum possessionem de iure prætorio, & eorum hereditatem consequi: fœmina verò non impugnebat testamentum, nisi pro dimidia per ius accrescendi: & de illa dimidia cogi poterat etiam ad solutionem legatorum, vsque ad dodrantem illius dimidiæ: & sic remanebat sibi tantùm vnica cum dimidia totius hereditatis, quæ dicitur semissis: & erat deterior conditione masculorum, quàm si fuisset exheredata: quæ casu habuisse querelam in toto, nisi ei fuisset relicta quarta pars totius: & similiter masculus erant deteriori conditione, quàm iam nati, in modo exheredationis: sed hodie idem iuri firmatur in omnibus, & debent exheredari nominatim nepotes, & postumi: sicut filij iam nati.* ALEXAND.

Codex.

Eliarum, & omnium differentia fuit: putà quod si possimus exheredaretur, aliquid ei relinquebatur: quod in iam nata non fuit necesse: & hoc tantùm reuocatur ad Patrum masculorum filiorum heredum.
d ¶ *In summa.* primum vitium.

† al. Iniuria.

2 v. Idem A. Iuanni †
P. P.

MAximum vitium antiquæ fabellitatis, præsenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura obseruanda in successione parentum, si ex testamento veniant, in masculis, & alia in fœminis [d], cùm ab intestato [e] similè [ius [f]] vtrique sexui seruauerint. Et aliis [f] verbis exheredari filium debere sanxerunt, aliis filium: & inter nepotes [g] exheredandos alia [h] iura ciuilia [a], alia prætoria † introduxerunt: & si præteritus fuerat filius, vel ipso iure testamentum euertebat, vel contra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat.

Filia autem præterita [i] ius accrescendi [k] ex iure vetere accipiebat [l], vt eodem momento & testamentum patris quodammodo ex parte iure accrescendi [m] euertere, & ipsa [n] quasi scripta legatis [o] supponeretur: ex prætore [p] autem habebat [q] contra tabulas bonorum possessionem in totum.

Constitutio autem magni Antonini eam in tantum coarctabat [r], in quantum ius accrescendi [s] competebat.

Qui enim tales differentias [t] inducunt [u], quasi naturæ accusatores existunt, cùr non totos [x] masculos generauit, vt vnde generentur, non fiant? †.

Nam hoc corrigentes, maiorum [x] nostrorum sequimur vestigia [y], qui eandem obseruationem colere manifestissimè visi sunt.

Scimus enim antè [z] simili modo & filium, & filiam, & alios omnes inter ceteros [a] exheredatos scribere esse concessum.

[Tum etiam [b] centumviri [c] aliam differentiam introduxerunt [c]: & ex hoc iniquitate vitium emersit, quale ex libris Vlpiani, quos ad edictum [d] prætoris fecit, inuenitur

c ¶ *Ab intestato.* extra quam si vitium.
† al. Iniuria.
f ¶ *Et alia.* Secundò vitium: quia filij nominatim: filiæ inter ceteros.
g ¶ *Nepotes.* Tertiò vitiò.
h ¶ *Alia.* id est, alia vitia.
a ¶ *Iura ciuilia.* Vide scrip. ad *instit. tit. de hæd. qui pos.* vbi ex tit. 12. Vlpiane differentiam rapiunt. CVIAC.
i ¶ *Præterita.* Quartò vitiò. 2. Vel dic quòd explicitat primò. ACCVRS.
k ¶ *Accrescendi.* id est, accrescebat, fiat dabatur ei semis eius, quod ab intestato erat habitura, & eque ad dodrantem eius semissis poterat gravari legatis: vt *infra dict.* † al. *præterit. eum, &c.*
l ¶ *Accipiebat.* non autem poterat dicere nullum vt *Inst. de exhered. lib. in principio.*
m ¶ *Accrescendi.* accrescebat enim id est, accedebat ei, & decrescebat intestato.
n ¶ *Et ipsa.* scilicet filia præterita.
o ¶ *Legatis.* ab intestato relictis ad iudicat filij, qui petit contra tabulas.
p ¶ *Ex prætore.* id est, ex iure prætorio.
q ¶ *Habebat.* f. filia.
r ¶ *Coarctabat.* f. in bonorum possessione petenda, in quantum iure ciuili prius petebat, scilicet semissem petit per bonorum possessionem, & præter legata vsque ad dodrantem eius semissis, vt esset de iure primo ciuili. quam constitutionem Antonini non habemus.
s ¶ *Accrescendi.* scilicet de iure ciuili.
t ¶ *Tales differentias.* ratio quare fiat vitia omnia præter tertiò præcedentia.
v ¶ *Inducunt.* Inter masculos, & fœminas.
x ¶ *Totos.* f. omnes. ¶ Et no. non * licere accusare naturam: vt *l. de leg. Iuv. l. lege 29. tab. & Inst. de exhered. lib. 3. in fine.*
y ¶ *Nil fair.* multiplex. Ac.
z ¶ *Maiorū.* f. ab antiquissimis temporibus: vt in leg. xii. tab. vt † *de le hæ. l. leg.*
a ¶ *Vsque.* quo ad æqualitatem maris & fœminæ: non quo ad exheredationem.
b ¶ *Antè.* f. antiquissimo tempore esse prohibitum.
c ¶ *Inter ceteros.* id est, non nominatim.
d ¶ *Centumviri.* no. tria esse iura in filia. Primum, quod filia inter ceteros. Secundum, quod aliis verbis. Item de iure accrescendi. Et dic centumviri. f. iudiciorum [b], qui centum numero erant: vt *hic, de §. de periclitand. l. fin.* & est hoc quintum vitium.
e ¶ *Introduxerunt.* introducentes petitionem hereditatis alia priùs querela.
f ¶ *Ad edictum.* scilicet exponendum.

* dicit. Ord. Iulianus.

† al. *præterit. eum, &c.*

* quia iuxta Iuv. vet. legitur, tamen.

b Sententia hic diuersa centumvirl.

480/C.IV.K.5-4, 1537-1538
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Et nemo. repete, nam, &c.*
b ¶ *Omne.* id est, filius. Nam nati, filij dicuntur. Vel dic: id est, frenus, q. d. qui habet aliud auxilium, non habet querelam: vt *hic, & Instit. de inoffic. test. §. tum autem.*
c ¶ *Ad hanc.* feliciter queretam.
d ¶ *Iuniform.* id est, eius partis, quam ab intestato habuerit.
e ¶ *Sufficeret.* id est, vincia, & dimidia: vt *ff. de inoffic. testament. l. Papinianus §. proinde ff. eod.* & hoc facta relatione ad totum, quod ab intestato erat habitura, cùm primò vnus fruis ei sufficiatur: postea deducatur remanentia semissis.
f ¶ *Totius substantiæ.* id est, totius sibi debitæ portionis ab intestato: præterita verò habebat dimidiam illius portionis: & in dodrante illius dimidiæ gratabatur ad legata. Hæc tamen inuicia alibi reperiuntur: vt *ff. de contra tab. l. cum pater.*
g Volebat alio quoque filium §. *fin. eod. tit. Cardilius. & Inf.*
h ¶ *cum.* quia præterita *fratres* ex sua portione legata: sed non exheredata.
i ¶ *Constitutione.* quæ est *C. de inoffic. testam. l. si quis filium. §. sanctimus.* Vel verius illa omnimodo.
k ¶ *Exheredata.* & non præterita.
l ¶ *Ex.* quia præterita *fratres* ex sua portione legata: sed non exheredata.
m ¶ *Seruiret.* quia non dedimus supplementum præterita.
n ¶ *Vocantur.* vt *C. eodem l. in prior.*
o ¶ *Numerari.* Hoc ad primam, vt feliciter non præteretur.

à Triboniano viro gloriosissimo nostro quæstore, cæterisque viris facundissimis compositoribus iuris enucleati, ad nostras aures relatum est. Nam cũ vltimum adiutorium de inofficiosi querela positum † esset, & nemo * ex alio ortus ᵇ præsidio ad hanc * decurrere posset ᶜ: inuenta fuerat filia præterita minus habens, quàm filia exheredata. Cùm enim per contra tabulas bonorum possessionem, vel ius accrescendi semissem ᵈ substantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præstare compellebatur, scilicet vsque ad dodrantem suæ portionis: remanebat ei sescuncia * tantummodò in sua successione. Quòd si fuisset exheredata: quarta pars omnimodò totius substantiæ ᶠ ei relinqui debebat: & quam iniuria dignam putet existimabat, amplius habebat ea, quam tacitumitate in institutione § præterit: etsi ᵇ secundùm nostræ constitutionis ᵢ † definitionem, quam de supplemento quadrantis disposuimus *, repletio fuerat inseruducta: simili modo exheredatæ ᵏ in quartam partem repletio accedebat: & ita ˡ vitium permansit, vt nec ex nostra constitutione emendationem aliquam sentiret ᵐ. Sancimus itaque quemadmodum in successionibus parentum, quæ ab intestato deferuntur, æqua lance & mares, & fœminæ vocantur ᵐ: ita & in scriptura testamentorum eas honorari ᵒ, & similibus verbis exheredationes nominatim ᵖ procedere ᵍ, & contra tabulas bonorum possessionem talem habere ʳ, qualem filius, vel filius ˢ, vel emancipatus haberet; vt & ipsa ᵗ, si fuerit præterita, ad instar filij emancipati, vel sui, vel testamentum ipso iure euertat, vel per contra tabulas bonorũ possessionem stare hoc non patiatur ᵘ. Et hæc * non solùm in filiabus obtinere: sed etiam in nepotibus, & neptibus, & deinceps obseruari censemus, si tamen ex masculis progeniti ᵛ sint. Sed quia * & aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exheredationis in posthumis ʷ, alia in iam natis obseruabantur: cùm necesse fuerat posthumam ᵇ inter cæteros exheredarari etiam legato honorari: filiam autem iam progenitam etiam * sine datione legati: & hoc breuissimo incremento verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem iura obtinere & in posthumis exheredandis ˣ, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filiis, & filiabus iam statuimus: vt etiam ipsi, vel ipsæ nominatim exheredentur id est, posthumi, vel posthumæ facta mencione. Dat. Kal. Sept. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis V V. C C.

IN AVTHENTIC. VT cùm de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. cum sequentib. §§. coll. viij. constit. xij.

In exheredatione requiritur expressa causa legitima, quæ ab herede probari debet: alias exheredatio non valet. SALYC. & ALEXAND.

NOn licet parenti ᵃ aliquem ex liberis exheredare, vel præterire ᵇ, nisi is probetur * ingratus, & ingratitudinis causas nominatim inserat testamento. Causæ verò ingratitudinis noua constitutione expressæ sunt quatuordecim ᶜ.

IN AVTHENTIC. VT cùm de ap. cog. §. aliud dicit §. seq. & §. siue igitur. & §. & hæc. in fin. coll. viij. const. xij.

Propter breuitatem non summatur: sed possit diuidi in tres partes. Primò vnum dictum parte. Secundò illud limitat, & restringit. Tertiò dubia remouet secunda ratione, quam-

a Nominatim exhereditet quid sit.

b ¶ *Posthumam.* id est, nondum natam.
c ¶ *Exheredandis.* Ex ex Nouell. 115. notum exheredari non posse: quia sine elogio nulla est exheredatio. Elogium autem nullum posthumo adscribi potest. CVIACIVS.

NOn sunt.] CAPVT. Hæc authent. contigit iura antiqua. in hoc iure antiquo liberi poterant exheredari sine causa: hodie illud est correctum: quia non licet parentibus exheredare, vel præterire liberos nisi inserant vna ex xiv. causis legitimis approbata: sed si vna illarum inseritur & inuenitur vera, filius, vel filia excludetur à querela: si non inseritur vera, vocatur ad querelam: vnde si non inseritur causa exheredationis, non valet exheredatio, nec præteritio, nec testamentum.
e ¶ *Parenti.* matri, vel fœminæ ᵃ, cùm de præterituae dicat: vt *Instit. de exheredat. liberis. §. Præterea.*
d Vide Glos. *Nouell. 115. c. 3. in verbis, præterita.*
e Vide Glos. *d. Nouell. 115. cap. 3. in verbis, Nominatim.*
f Quarta enim filia & 3. parentibus liberis, & *Nouella 115.* inter fratres à fratribus posset exheredari. Nouella Glos. *Nouella 115. in verbis, [illegible]*

mam. de exheredat. lib. §. mater. ACCVRS.
d ¶ *Præterire.* id est, nec instituere, nec exheredare: vt *Instit. de hered. quæ ab intestato. §. eadem.*
e ¶ *Probetur.* ab heredibus: vt *C. de inoffic. testam. l. liberi & l. omnimodo.* ACCVRS.
f ¶ *Quatuordecim.* quibus filij à parentibus exheredantur: sed septem sunt, in quibus exheredantur superiores ab inferioribus: vt in corp. authentic. vnde hæc sumuntur, in §. *aliud cum sæpe.* §. & §. & *hæc quidem.* & tres, quibus exheredatur frater, vel soror, cuam corpi persona ipsiusmodi vt ex *authent. de nupt. §. ingratitudine. coll. vi.*

Et

480/C.IV.K.5-4, 1539-1540
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

EX causa.] CASVS. Istam authent. ita continuabitis ad leg. C. & ad superiorem authent. Olim non erat necesse inseri causam exheredationis, hodie necesse est: & si non inseritur, non valet testamentum quantum ad institutionem: quantum ad alia sic. Ponatis ergo in hac authent. ita casum: Pater extraneum instituit, filium exheredauit, nulla causa inserta, quae sit à lege approbata: vel mater filium praeteriit, & extraneum instituit, nulla causa à lege approbata inserta: vnde non valet testamentum quantum ad institutionem. nam filius dicet testamentum ipso iure nullum, & succedet ab intestato: veruntamen legata, & fideicommissa praestare tenetur: quia licet ipso iure non valet testamentum quantum ad institutionem: caetera tamen omnia firma remanent.

a ¶ Ex causa. omissa in testamento: & tunc ponitur irritum ipso iure. Vel secundò, causa fuit inserta in testamento: sed per heredem nõ probata: & tunc irritum id est, irritandum.

b ¶ Irritum est. ipso iure causa inserta, & nõ probata: & sic nõ habet hodie locum querela, nisi inter fratres turpibus personis scriptis heredibus. Nam aut non est inserta causa, & sic non valet: vt supra in authent. non licet. Aut inserta, & probata: & tunc inexpugnabiliter valet: vt in authent. de hered. & Falcid. § exheredatos vero. Aut non probata: & tunc ipso iure non valet: vt hic: & hoc secundum M. s. Tu dic secundum Ioan. quod habet locum quando est inserta, & non probata: & verbum hoc, irritum, non est in corpore: sed est ibi cunctatio, in § si quis de praedictis, & in § sin igitur. Subaudi ergo, per querelam, vel per contra tabulas, si fuerit praeteritus emancipatus, vel suus: sed suus, si vult, potest etiam dicere nullum, cum est praeteritus. Nec obstat [c], quod alibi dicitur non esse differentiam patriae potestatis, vt in authent. de hered. ab intestato § nullam vero. coll. ix. Nam verum est verumque admittit sed quemque suo iure. Patrius autem ciuile soli sui admittebantur. Et eodem modo respond. ad illam Insti. de exhered. lib. § nostra. Item loquitur dicta authent. cùm nullum factum est testamentum: & secundum hoc irritum: id est, irritandum. Vel si dicas ipso iure, expone ex causa scilicet omissa, vt sequitur: sed ab intestato succeditur. Item si praedictum verbum esset in corpore authent. tamen praecedunt verba illa, ex causa illa praeteritionis, quasi sola praeteritio, vel exheredatio non sit causa: quòd testamentum sit ipso iure nullum: sed etiam illa, scilicet si exheredatio non sit ritè facta: id est, si legitima causa non sit inserta quare fiat exheredatio. Si ergo continuatur, debet aliquod esse testamentum secundum omnes: sed irritandum est per querelam, vel aliis communibus modis. Vnde dic generaliter, quòd omnis exheredatus, vel pro exheredato habitus, & solus habet querelam: & solam querelam inoff. testamenti. Igitur si est in potestate exheredatus, habet querelam, & solam querelam inoff. testa. si praeteritus, ipso iure nullum dicit. Item bon. possess. contra tabulas petere [c] potest. Si fit emancipatus, & exheredatur: querelam habet: & illam solam: vt ff. de lib. & posthum. l. [illegible] & de bonorum possessio. contra tabul. l. j. si praeteritur, habet solam contra tabulas: si autem sit praeteritus, vel exheredatus ab ascendentibus per matrem [e], & semper dic cum causa: quia eorum praeteritio pro exheredatione habetur: solam habet querelam: idem intellige si mater, vel aliquis ascendens per matrem praeteretur à filio: vt habeatur pro exheredata [f]: vt supra de inoffic. testa. l. cum filiam. & hoc cùm tractatur de successione ascendentium. Si autem econtrà, si quidem erat filius, & in potestate, & sic testatus super rebus non castrensibus, vel quasi, non valet testamentum: vt insti. de bo. quae lib. l. fin. § filius autem. Si autem super castrensi, vel quasi, constat quod nulli subiacet querelae [g]: vt ff. de inoff. testa. l. fin. § fin. Si autem est emancipatus, & patrem exheredat, habet querelam: si praeterit, habet contra tabulas pater: vt ff. si à parente quis fu. ma. l. j. in princip. & ff. de inoffic. testa. l. pater. licet opponitur supra de testam. l. hac consultissima. § ex imperfecto. Sed ibi de imperfecto quo ad numerum testium, & aliarum solemnitatum: hic quo ad praeteritionem, vel exheredationem. & secundùm hoc facit insti. proxim. glo. in fin.

c ¶ Caetera. sic ergo praestat legata [a] actione ex testamento quasi non rescisso: vt hic, & in cor. auth. § sin igitur in fin. §. & tamen filius succedit ab intestato quo ad quid: ergo est testatus quo ad quid, & quo ad quid non: sic supra de testa. l. hac consultissima. § ex imperfecto. vel dic agi codicillorum lege ad haec legata.

¶ Sed pone quòd testator dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, vel [h] alterius cuiuslibet vltimae voluntatis. An petentur legata vt ab intestato? Respond. haec authent. videtur velle solùm ex testamento: verùm videtur eo casu loqui, quo alio modo non possunt valere legata. Sed certè nec haec alio modo valent [c], licèt haec verba sint adiecta, si non valet, &c. vt ff. de inoff. testa. l. Titia. in fin. & de leg. iij. l. parentum. § fin.

¶ Item si haec verba dixit, si non valet, &c. nunquid heres scriptus poterit tanquam ab intestato relictum petere ex causa fideicommissi à filio existente herede ab intestato, vt sibi restituat hereditatem retenta quarta, quasi trahatur heredis institutio directa ad fideicommissariam, vt dicit lex in substitutione: vt ff. ad Treb. l. Seanola? Respond. ita videtur: quidam tamen contrà, quasi praedicta adiectio nihil operetur hic: sed tunc tantùm operetur, cùm deficit testamentum solemnitate iuris: quia ibi non est solemnis numerus testium, vel vij. sigilla, vel huiusmodi: secus vbi deficit ratione praeteritionis: quod est verum per l. Titia. sed vbi non potest dici inofficiosum, secus dicamus d. l. Titia. & notatur ff. de testa. l. ex ea scriptura.

tum. tertia ibi, caetera. ALEX.

EX causa [a] exheredationis, vel praeteritionis irritum est [b] testamentorum quantum ad institutiones: caetera [c] namque firma permanent.

DE POSTHVMIS HEREDIBVS INSTItuendis, vel exheredandis, vel praeteritis.

TITVLVS XXIX.

Hic quoque titulus est de suis heredibus. nam est de posthumis, id est, de his, qui sunt in vtero, qui quia nati noblis sui heredes futuri sunt, heredibus instituendis, vel exheredandis: id est, non praetermittendis. Superior tit. est de iam natis, hic de nascituris, de quibus etiam cùm fuerit finis superioris tituli, ex eo quàm benè hic titulus mox illi coniunctus sit, intelligi potest. Separati autem dantur tituli De liberis, & de posthumis: quia sunt & inter liberos superstites, & posthumos separationes, sive differentia plures. Extant hodie quatuor, quinimo sufficit sinu superioris tituli. CVIAC.

Per natiuitatem posthumi praeteriti testamentum rumpitur, & legata non debentur. ALEX. post BALD. & SALYC.

1. Imp. ANTONINVS A. Bruttio †.

SI post testamentum factum quo posthumorum suorum nullam mentionem testator fecit, filium, filiàmve suscepit, intestato [d] vita functus est: cùm agnatione posthumi, vel posthumae, cuius non meminit, testamentum ruptum sit [e].

Ex rupto autem testamento nihil deberi [f], neque peti posse, explorati iuris est. Dat. & PP. IV. Kal. Iulij, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Abortiuus non rumpit testamentum: sed natus viuus: licèt illicò decesserit. ALEX. post BALD. & SALYC.

DE POSTHVMIS HEREDIBVS INSTItuendis, vel exheredandis, vel praeteritis.

Quinque modis sit posthumus, scilicet natus post mortem patris. Item post testamentum ante mortem: vt ff. de iniust. testa. l. ij. § j. Item arrogato filio post testamentum. Item post mortem aui: quia incipit nepos in sua patris potestate esse, vt posthumus. Item nepos aut moriente filio: vt ff. de lib. & posthu. l. filius à patre. § j. ADDITIO. Licèt haec gloss. approbetur per Salycetum, Cornelium, Alexandrum, & Ias. & per Alexandrum in rubr. ff. cod. tamen dominus praeceptor meus Iodocus Lanuerius eam reprobandam in repetitione sua l. Gallus. ff. cod. hic in tertio modo sibi, item arrogato filio, &c. Et aliter ponit exemplum scilicet si aliquis arroget alium, quàm filium.

SI post.] CASVS. Si postquàm testamentum fecisti, & heredes instituisti, nec de nascituris mentionem fecisti, aliquis natus est: an rumpatur testamentum, quaeritur? Respond. quòd sic: nec ex eo aliquid debetur, vt peti possit.

d ¶ Intestato nunc respondet.

e ¶ Ruptum sit. vt Insti. de exhered. lib. § j.

f ¶ Nihil deberi. vt [d] ff. de iniust. testam. l. qui vxorem. & ff. de legat. ij. l. si quis testamento. & ff. de fideicom. lib. l. generaliter. § ex testamento. secus autem iure authentic. hoc casu: vt supra titu. j. authentic. ex causa. 2. Vel dic quòd ibi loquitur in nato praeterito: hic in posthumo. Item contrà ff. de iniust. testam. l. posthumus. & l. filio. Solu. vt dicet infrà lege proxi. ADDITIO. Tu distinguas, quia aut testator sciuit se habere vxorem praegnantem, & tunc valent, & consequentur legata, & fideicommissa, per dictam authentic. ex causa. aut ignorauit, & tunc secus: quae distinctio in filiis iam natis praeteritis etiam adhiberi potest: pro quo facit l. sicut certi. & l. si cùm vel in vtero. supra de testamen. milit. & vult Bartol. in d. authent. ex causa. & idem in l. filio. ff. de iniust. test.

VIVENS.] CASVS. Testamentum fecisti, & heredem instituisti nec de nasciturismentionem fecisti: vxor tua fecit abortum: an testamentum rumpatur, quaeritur? Dicitur quòd non. Si autem viuus natus est, licèt incontinenti decesserit, rumpitur testamentum. ACCVRS.

Margin notes:

† al. Brutianio. al. Bruttiano.

a Vide ad hanc Glossam Contz. pergium. de de te parte l. gen. [illegible]

b ¶ Querela inofficiosi quando fratri admissa fuerit testamentum rumpere.

c Hic glo. format tacitam oppositionem ad id, quod in eiden est supra dicentis P. Alex. & Ias.

d Et tunc non datur ad rescindendum: sed ad declarandum nullit. Ias. post Pau. in l. [illegible] supra circumst. [illegible]

e Filius de necessitate instituendus est, vel exheredandus, etiam ab ascendentibus per matrem vide Gloss. [illegible]

f Sequitur ad Pau. & sicut est audita hodie legitima descendentibus ascendentium & debet relinqui iure institutionis. Ang. & Pau.

g Imò hodie: Bart. Bal. Pau. Ang. & Ias.

a Vtrùm legata praestentur in testamento inofficioso ratione turpis personae institutae, vide Afflict. decis. [illegible] n. 5. Bellonum 4. [illegible] vbi proban debere. adde Clarum [illegible] testamentum. q. [illegible] Menochi. [illegible] de arbitr. [illegible] adde quae de nouis., & substitutione pupillari scripsi in Gloss. [illegible]

b Opinio Glo. est vera scilicet quod legata petantur actione ex testamento non vlli iure codicillari: sed eius fundamentum est falsum hodie. Bart. Angel Paul. Alex. & Ias.

c Adde Gloss. in l. [illegible] contra. vbi de [illegible]

d Testamentum ruptum per agnationem posthumi, an debeantur legata.

480/C.IV.K.5-4, 1541-1542
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Abortu.* puta mortuum fecit.
b ¶ *Non filio.* cùm nec natus videatur: vt *ff. de verborum significat. l. qui mortui.*
c ¶ *Deceserit.* emisit tamen vocem: vt differat à l. seq.
d ¶ *Rupturi.* vt *ff. de liberis, & posthumis. l. quod dicitur. & Instit. de exheredatione liberorum. §. i.* ¶ Sed contrà *ff. de testamento. l. posthumus.* Solu. ibi testatore & natus fuit, & decessit hic post.
e Vide in hoc loco Petrum in forma libelli, quo petitur hereditas ex testamento, in verbis, *ex mam. mortuo natus.*
a Vel ibi * de aequitate: hic de rigore. ¶ Item contrà *ff. de testamento. l. filio.* Solu. ibi in nato propterea, hic in posthumo. Vel ibi de aequitate, vt ibi dicit hic de rigore. ADDITIO. Tu vidas hic pulchram & breve distinctionem Bartol. pro concordia legum in hac glossa pro contrariis allegatarum.

f ¶ *Quod certatum.*] CASTR. Cùm posthumus natus, vocem tamen non emisit, ab hac lege subtractus est: an rumpat testamentum, apud veteres erat quæstio: quam solutis Sabinus, dixit: Si vivus natus est, non obstante eo, quòd ante vocem emisit vita functus est, rumpet testamentum: eadem modo & si vivus natus est: in quam sententiam decliuat imperator statutus, quòd quisquis natus talis fuerit, licèt in terram ceciderit, vel in manibus obstetricis decesserit, rumpat, & totus processerit ad nullum declinant monstrum vel prodigium.
e ¶ *Fuisse.* vivo pavere.
f ¶ *Si non.*], pro quia. cùm enim sit filius, alius * eum antecedere non potest: vt *Instit. de hered. quæl. & diff. §. fin.* Secùs ergo si alius procedere, vt quia hic esset nepos, qui nascitur: vt *ff. de milit. testa. l. §. filiusfamilias. §. fin. ff. de filiusfamilias.* ¶ *Nascendo.* scilicet vivus, & duraret vivus.
h ¶ *Elapso.* id est. testamento.
i ¶ *Vique.* & decesserit.
k ¶ *Hoc ipsum.* id est, vocem non emisisset.
l ¶ *Rumpi.* vt *supra l. proxim. & secundum legend dicitur.*
m *Mortuum.* hi enim non sunt liberi: vt *ff. de statu hom. l. non sunt liberi. & de verborum significat. l. ostentum.* ¶ Sed arguitur contrà *eadem titul. de verborum significat. l. quærit aliquis.* Sed ibi ejus ad hoc vt matri proficiant, non vt filii. Vel refert an ex bestia.

b Filius alius antecedat non potest.
¶ in vet. mam. desipo. *rumpi testamentum aperte, quod, &c. redd. contra.*
* al. *Inhaer.*
† Erga distinctiones, congiri autem Scaccia Pompeii in *Commentariis ad l. 1. & posthum. Cont.*
* *Jurij.*
† al. *Suicidat. vel. Sim.*
* al. *natum.*
† al. in vet. mam. *Corrupta.*

Quidam.] CASTR. Testamentum fecisti his verbis: *Quicquid mihi natum intra decem menses post mortem meam, ille sit mihi hæres.* Ille, si vivo te aliquis natus fuerit, an præterito esse videatur, quò magis rumpatur testamentum, quæritur? Respond. quod utroque sermone, sive vivo te, sive post mortem natus intra decem menses computandos à tempore mortis tuæ aliquis natus fuerit, maneat voluntas tua firma, ne pœnam præteritionis patiatur, qui filius non præteritus.
n ¶ *Quidam.* duobus modis dic casum. Primò instituo posthumum, qui mihi auferat post mortem meam intra decem menses sed hic natus in vita post testamentum fingitur institutus, licèt non sit. Secundo, instituo posthumum, qui mihi auferat usque ad decem menses completos: qui menses computantur post mortem meam: & secundum hanc secundum casum pertinet *intra*, pro *citra* in primo non.
o ¶ *Intra.* id est, citra.
p ¶ *Decem mensium.* ex tunc currentium.
q ¶ *Post mortem meam,* computando ex tunc currentis.
r ¶ *Abortu.* id est, post mortem secundùm primum casum.
s ¶ *Videantur.* filij nati in vita.
a ¶ *Videantur non contineri.* Legend. *de hi, qui vivo testatore nati sunt, videantur non contineri:* aut certè: id est, omnino subintelligendum. CYIAC.
t ¶ *Non contineri.* & sic præteritis.
b ¶ *Filium, vel filia,* idem est in nepote. CYIACIUS.
* vel. *Italiam* hoc, vulgò *Cinnius.*
† Erga eoque igitur autem legem 10. *ff. vel. Cornius.*
a Prosiso restituis in vita esse extendilur ad alium ex profugiis mortis testatoris.
* al. *ff. filius, in dit.*
† deest vulgò.
b Vide Rutrum *in hoc ad Senatusconsultum Macedon.* 13.
* vt Pomponius, *l. 10. ff. ad. Cornel.*
† Videtur hic deficiunt hæc verba, *an sit natus, &c.* vt ex sequentibus verbis liquet. *Contra.*
* deest vulgò.

5 ¶ *Videantur.* Hic abrogatur *l. 10. d. 13. §. fin. ff. de lib. & posth. l. 16. de vulg. & pupill.* CYIACIUS.
6 ¶ *Non præteritis.* ergo hæc lex interpretatur: quid fecit testator vivo illum esse hæredem, si nasceretur post mortem. sic eadem ratione & si in vivo: *hic, ergo, supra de inofficiosis testamentis. l. 1. & ff. ad. tit. ff. Trebell. & ff. de conditi. caus. dat. l. ff. extraneus.* nisi b apparet testatorem contra fecisse: scilicet quod in vivum casum tantùm voluit providere: vt *ff. eod. l. commodissimè.* quæ est contrà. *& ff. filia. mariuus. l. ff. ibi dicem in principio.* quæ est arga. contrà. 2. Vel solve: quia hoc non illud autem verus, quod est in *l. commodissimè.* 3. Vel dic tertiò, quòd hic subaudiatur, etiam, in verbis testatoris, q.d. etiam post mortem, quæ non placet: quia sic posset & ibi subaudiri. Dic ergo quartò, & est secunda positio solum quòd hæc verba, *edici fuerint,* quæ fuit in primo edicto: item *adjuvatur,* quod est in secundo: non determinetur per illa verba, *post mortem:* sed per illa, *intra decem mensis commemorandos,* & currentes ex tunc & computandos: id est, intelligendos post mortem: an contrariare, vel post: & non refert an concurrerint ante mortem, vel post tam & illi menses, qui præcedunt mortem, sunt proximi mortis: fecit & qui sequuntur: & sic ponitur *intra* c, pro *citra.* ¶ Item quod in fine dicit, *à morte commemorandis:* expone: id est, intelligendos ac etiam in vita concurrerunt. Item contrà secundum primum casum. *ff. de vos. in pos. mittend. l. 3. §. fed & ff. quæ venerunt.* vbi tantùm post mortem, & tantùm in tempus, quod testator expressit, voluerat contra. Sed ibi in exheredatione: hic in institutione: vt *ff. eod. l. ibi quidam.* & facit *l. Cellius. ff. mun. de lege. ff. eodem.*

* ¶ Adunda.

De hoc dicit l. cùm in antiquioribus, & l. fin.

480/C.IV.K.5-4, 1543-1544
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE IVRE DELIBERANDI, ET DE adeunda *, vel acquirenda ᵇ hereditate.

TITVLVS XXX.

Hæc titulus est de voluntaria hereditate. Nec enim iure civili alia, quàm voluntaria hereditas competit sui deliberandi : id est, potestas, & arbitrium consultandi, utrùm expediat adire hereditatem, nùmne : quia inuiti non adeunt sui personæ, cùm sint voluntarij. Iure pretorio competit autem sui : quia si abstinere possint. Necessaria neque civili, neque pretorio iure competit. Et ad dei hereditatem quidem vel à restituto datur dies, hoc est, restituitur à iudice, hoc est, propria deliberatio, cui deinde, ne omnino esset in arbitrio principis, vel iudicis, præscripta est præfinitio certa in l. vlt. §. sed quia. §. At si neque à restituto, neque à principe, aut iudice datum sit tempus ad deliberandum, fortè nulla possibilitas crediturbus, aut bilitas exhaurendi, non est opinor, adeunda hereditatis est perpetuum, l. 1. §. de iust. & iur. l. 13. fin. ut Graci notant ad l. 4. §. qui adm. ad bon. poss. ex testamento Regum ipsius ex Sim. vitiis ; quibus crediderim magis, quàm argumentis Latinorum multa dictis, vel ex l. 8. hoc tit. vel ex aliis locis. Quod autem sequitur in hoc tit. & de adeunda, etiam effendit hunc titulum esse de voluntaria hereditate, quibus filia adire necessaria est : sui adiri, aut non, possibile est necessaria, l. 1. D. de iustit. & iur. l. 1. hoc tit. Et adire quidem aliis accipitur pro certione, quæ dicitur intra tempus à restitutione constituendum : id est, pro additione formali, aliis pro additione simplici, sive nuda contestatione ambiendæ hereditatis, quæ bodie vocatur detractio creditorum filiorum, detractio infantes superfitum, detractio formalis, detractio corporis hereditarij apprehensione, detractio percussione digitorum. Effectus autem certionis manet, & effectus sui imperfecte dicitur adeundæ hereditatis esse aliquo tempus. Nam & pari sit, & semel, & per heredem ipsum, non per procuratorem, nisi Cæsaris, non per naturam, nisi pupillus infans sit, sed per patrem vel tutorem fiant, vel etiam ex non tutoris, si infans sit. Quod adeatur in hoc tit. Vel adquirendi, concessum etiam prodest, ne sui heredes ab hac titulo omnino summoueantur. Nam adquirendi verborum synonymia est, quod complectitur & continent, & additionem, & immutationem, & prohibendo gestionem, & confirmationem, & animi destinationem solam. Hi enim omnibus modis hereditas adquiritur, & sui heredibus, aut mutatis vocibus, quæ à Græcis ἀνάλυσις dicitur, & immutationem propriè. Ratio igitur dicendi, quod sit hic tit. de omni genere adquirendæ hereditatis, & quod pretor etiam sui heredibus dat tempus ad deliberandum, hunc titulum perfectum esse de voluntaria hereditate : sed nonnihil etiam ad suos pertinere, de quibus est l. 3. & 13. & initium 19. quorum præsertim in ius in ius, sunt de sua hereditate, aliquantum communicantur tamen voluntaria hereditas confirmationibus tribus l. 13. & 19. hoc tit. & l. 1. §. de his, qui sui. ap. tab. Inde adquirendi verborum propriè redire ad suos rectè dicuntur, ut nobis, qui sequitur, De repudiando, vel abstinendo, commutatur opponatur huic, De adeunda, vel adquirenda. Et sensu hereditatem adire, vel adquirere, ita rectè, si adeas incommutatè cardinem, si habeas deliberationem hæc facias, utrique Iudicia & tutiora certia, quam aperte sufficiunt ut, vel si facile immutatio hæreditatis defuncti ex fide bona. CYIAC.

Iure ipso emancipatus non efficitur hæres ab intestato ex filia manumissione, vel alia gestione. SALVE. Vel sic: *Ille, qui de iure prætorio tantum potest esse hæres, licet faciat extra iudicium actus, qui non possunt fieri extra nomen, & suo heredis : non implicatur oneribus hereditatis ipsi ac si poterat esse hæres de iure civili. hoc dicit cum sequent.* ALEX.

I. Imp. ANTONIN. A. *Tritio* *.

SI à patre emancipatus, eo defuncto bonorũ possessionem non agnouisti : frustrà vereris ne hereditati paternæ sit obligata ᵃ, quòd servum eius nullo iure manumisisti, res quoque, & mancipia quædam propter funeris impensas distraxisti. PP. Kalend. Iul. Messala, & Sabino Coss.

Filius suaues simpliciter debitum patris defuncti præsumitur solvere ut hæres. SALYCETVS *post* HALDVM.

II. Imp. ALEXANDER A. *Florentino* † *militi.*

CVm debitum paternum te exonuisse alleges : pro portione hereditatis ᵈ agnouisse te hereditatem defuncti non ambigitur *. PP. VI. Id. Februar. Maximo II: & Æliano Coss.

Filius in potestate, filatim mortuus patre efficitur hæres ipsi suus : & hereditatem transmittit ad heredes, etiã si de immutatione alienationis apparetur : & sic excludantur alij venientes ab intestato à successione patris : licet si est emancipatus. ALEX.

III. Imp. GORDIANVS A. *Florentino militi.*

SI fratris tui filius mortis tempore in patris sui fuit potestate : siue ex asse heres institutus est, etiam clausis tabulis heres potuit existere : siue ex parte ᶠ, nihilominus fratrem suum ei heres extitit : nec ea propter quod intra paucos dies mortis patris sui concessit in fatum ᵍ, tu ad eiusdem fratris tui potes accedere successionem ʰ. Quòd si cùm ⁱ iuris sui esset, ante ᵏ aditam hereditatem à *Iustiniano de re iudic. l. ad solutionem.*

Si fratris.] CALVI. Frater tuus testatorem fecit, filium suum heredem instituit, qui erat in potestate patris mortis tempore : & hoc in parte, vel in toto : in hoc tamẽ erat differentiam, quòd si aliquis institutus esset in parte, apertis tabulis adiepotuit : si in toto, clausis : hodie tamen poterit. Si ergo filius hereditatem non adiuit licèt intra paucos dies post mortem patris decesserit filius, non propterea hoc ad hereditatem eius admittitur frater : sed ad posteros suos eam transmittit. Si autem sui iuris effectus, ante aditam hereditatem decesserit filius : nec aliquis alius proximior sit, cæterum legitimus heres fratri tuo succedens, vel per bono. poss. iuna nonum si nondum tempus petendi eam exercit : bona eius à quocumque possessa petere potest, & aliquis de descendentibus superstes non fuerit.

f ¶ *Ex parte.* hæc specialiter in filiis vel ex parte heredes possint adire clausis tabulis : secùs in aliis secundũ antiqua iura : vt §. de iure, & facti ignorantia. l. 1. §. fina. Sed hodie etiam quilibet ᵃ clausis tabulis potest adire hereditatem, etiam ex parte heres : vt infra de cedendis collem. l. 1. §. cùm igitur. & § in nouissimo. in principio §.

g ¶ *Fuisset.* Antequàm adiret hereditatem.

h ¶ *Successisset.* nam cùm sit de fide, transmittit ad posteros eiusmodi adiatum quod est specialiter in filiis : in aliis secùs vt infra de iur. qui ante apert. tabul. l. 1. & de cond. collem. §. in nouissimo. secũdũ quosdam. Vel hic adiuerat : quod est verum ᵇ.

i ¶ *Quòd si rem.* dic quod in prima parte erat in potestate ; & adiuit : & tunc transmittit ad posteros : & sic non habet patruus. vel non adiuit : & tunc similiter non habet patruus, vt heres fratris, licèt possit adiuit, vt heres extraneus, cùm si proximiores non habet, vel alios non sufficiat. In secunda verò erat emancipatus filius, & non adiuit : unde frater succedit fratri ab intestato, non haberet infiniores, vel superiores.

k ¶ *Ante.* cum abscendentibus, vel descendentibus.

a Hereditatem clausis tabulis quilibet adire potest.

b Imò vnusquisque filius defuncti Bert. Bald. Fran. Alciatus. & Iul. Fr. dic quòd speciale in filiis. Hæc quæ sequuntur ad quæstionem, hæc cadunt non in dies nostris. Cæterum ad quæstionem, & fundam. collem.

a ¶ Adeunda. *ab extraneus, sed * sui dicuntur si immisceri* vt Inst. de hered. qualitate, & differ. §. in extraneis.

b ¶ Acquirenda. *à quocumque sui, vel extraneis.*

c ¶ *Obligata.* Solvendi. ideò quòd, &c.

¶ Et sic not. quòd prouocer talia non * videtur gerere pro herede : vt hic, & §. de relig. l. ut si quis. §. interdum.

d ¶ *Hereditatis.* id est, portionem, quæ tangeret te, si expressè vellet adire hereditatem.

e ¶ *Ambiguitur.* vt *supra de manumissis testam. l. parentibus. & §. eodem, solicitare de acquirendo. here. l. pro herede.* §. §. ¶ ALEX. Cæter.

f ¶ *Filius suus.*

g ¶ Imò ibi fit manumissio de seruo non hereditario : hic de hereditario. Idea fecisse. Et Pa. & Inf.

h ¶ Adiuerat quòd eum heredes per iura extinxerunt, sit sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis : & quilibet succedat de iure civili : per illum adium extraordinarium de quo hic Loquitur, inducentur adiuio vel hic dicit Bartol. & tenet hic respect. Cyac.

i ¶ *Ante.* Si obligatus creditoribus testatorem fecisti, & heredes institutisti : an eo ipso quòd aliquis debitum pauperti solvit pro portione hereditatis, ita videtur hereditatem defuncti agnouisse, quæritur? Respond. quòd sic.

d ¶ *Hereditatis.* id est, portionem, quæ tangeret te, si expressè vellet adire hereditatem.

e ¶ *Ambiguitur.* vt *supra de manumissis testam. l. parentibus. & §. eodem, solicitare de acquirendo. here. l. pro herede.* §. §. ¶ ALEX. Cæter.

f ¶ Vt. *Florentino.*

480/C.IV.K.5-4, 1545-1546
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Aditam hereditatem.* iure civili.
b ¶ *Praetoria.* iure praetorio.
c ¶ *Restituentur.* cum non adierit.

Filiofamilias.] CAEVS. Si filio delata fit hereditas: pater eo volente potest fi pro herede gerere quasi dicat, & ei acquiri hereditatem: & sic solemnitatis, &c. quasi dicat, heres esto. A. CYRSIUS.

d ¶ *Satisfactum.* & sic est heres filius: *vt hic, & §. de bon. quæ lib. l. fin. §. vbi autem in vnum, & supra de pupil. hereditatem. l. si filius. & §. eodem. l. si, qui §. fin.* ACCVRS.

Potest.] CAEVS. Si pupillo delata fit hereditas, pupilli tutor eam adire debet: *vt Instit. de auctor. tutor.* tutor autem pupillo ignoranti, ei hereditatem acquirere non potest: quia valitas pupilli, & altra Tutorum esse debet.

a ¶ *Potest.* Quod si pupillus sit infans, per tutorem hereditas acquiri potest. *l. 1. §. 5. §. pupilli. §. ad Trebell.* CVIAC.

e ¶ *Pupillus.* Sive sit maior infante, sive non: *vt §. ad Trebell. l. furiosi insuto. §. §. pupilli.* Alii exigunt quod sit maior infante, licet non intelligat: *vt §. ad. l. pupillum.* Sed ego sabando *ibi, minimè*, secundum Ang. ¶ Item quod dicit *ibi, pro herede, exponendum, id est, pro vero domino: vt Instit. de hered. quæ, & desse §. fin.* ¶ Item quod dicit, nonne auctore, nd aliter: *vt Institut. de auctoritate tutor. §. nunc. & §. ad. l. si ad pupillum.* sic & hereditas est hæc pupillo restituenda *cum tutoris auctoritate: vt §. ad Trebell. l. restituta. §. fin.* Item in bonorum possess. nisi pretor fiscus, &c. *vt l. qui admittit ad bon. poss. l. bonorum quidem. & §. de bon. possess. l. j. & l. furiosi. §. impubes.* Aliud in possessione rei singularis, quia solus quærit: *vt §. de acquir. poss. l. quemadm.* Curatoris autem auctoritas secundum Ang. in adeundo nō sufficit pupillo: *vt §. de ea. l. cum ea vna. §. incer.* quod verum est in pupilla. Nam in adulto fecit: *vt §. de adeunda. nat. l. cum quidd. §. Auctore.* id est, per tutorem.

g ¶ *Ex voluntate.* licet eusdem ex testamento, vel ab intestato, vel ex agnatione, vel ex cognatione acquirendæ hereditatis non intelligat: *vt §. ad. l. pupillum.* & hoc si intelligat ab actu: nam si à voluntate, illa sufficit etiam sine actu: *Instit. de heredum qualitate, & differentia. §. §. fin. supra de suscipiendis liberis. l. si liquet. §. §. de acquirend. possess. l. quemadmodum.* Alii dicunt quod est necessarius actus ad probationem vel notitiam: quod non placet: quia bene potest probari voluntas sine actu.

h ¶ *Necessaria.* id est, si ipse tutor gerat pro herede.

i ¶ *Necessitate.* qui tamen iam fecit poterat aliis fecit: nam infanti bene potest quari per tutorem etiam sine eo: *vt supra eo. l. si infanti. §. 3. & supra de bono possessio. contra tabulas. l. 9.* sed aliqui solus tutor non quærit hereditatem, *vt hic dicit*: sed bonorum possessionem quærit: *vt §. de bonorum possess. l. si pupilla tutor. & Lator.* & sic solus tutor sufficit, non autem solus pupillus. Item restitutio hereditatis soli tutori non est facienda: *vt §. ad Trebell. l. sed nec ipsi.* nisi esset infans: *vt supra ad Trebell. l. sanctum in principio.* ACCVRS.

Hereditas fratris non adita, non transmittitur. hoc dicit. BALD. SALYC. & ALEXAND.

VII. *Idem AA. & CC. Eusebius* *.

QVoniam sororem tuam priùs defunctam esse proponis, quàm cognosceret an à fratre sibi aliquid hereditatis fuisset relictum: manifestum, atque euidens est, antequam pro herede gereret, vel bonorum possessionem admitteret, defuncti † successionem eam non potuisse ad heredes suos * transmittere r. PP. Kalend. Maij Thirallì AA. Coss.

Non videtur, qui diu tacuit, renuntiasse hereditati paternæ †. BALD. Vel sic: *Iu adeundi, vel immiscendi si hereditati, non tollitur spacio longi temporis. h. d.* ALEX. *post* BALD. & SALYC.

VIII. *Idem AA. & CC. Claudio.*

LIcet inconsinēti sui heredes se paternis non* immiscuerint* bonis: tamen ignorantes † delatam sibi esse hereditatem: longi ¶ temporis præscriptione, quō minus hanc rectē vindicent, excludi non possunt. S. XVII. Kal. Ia. Sirmij, AA. Coss.

Illa, cui delata est hereditas, ad instantiam creditorum interrogari potest, an velit esse hæres, vel non: & si petat terminum ad deliberandum, debet sibi moderatē statui per iudicem. ALEX. *conuer.* BALD. & SALYC.

IX. *Idem AA. & CC. Placeni.*

SI curatoris quondam tui testamento iure facto, vel ab intestato legitima delata' est successio: hoc casu ei, qui non repudiauit hereditatem, eam licet adire ' Rector igitur prouinciæ adiitus, si hereditati necdum sint obligati, eos, an heredes ' sint, interrogare debebit: ac si tempus ad deliberandum petierint, moderatum statuet *. S. XVI. Kal. Ianuar. Sirmij, AA. Coss.

Exputiso, sive spoliatus nō est properet à suis creditoribus liberatur. h. d. quia voluitas testij nō excusat debitorē, nec inopia. IAC. BVT. *secundū* BAL. Vel sic: *Inopia deposita l. pretium.*

t ¶ SI curatoris.] *Dulcis.* licet alicui. & loquitur adulto, qui vult constituire hereditem curatoris.

f ¶ *Licet adire.* intra annum, secundum P. & secundum non per annū: vt arg. *supra l. penul. & dicet infra eo. l. dum antiquioribus.*

s ¶ *Heredes.* licet, & hoc ad * petitionem eorum. ACCVRS.

u ¶ *Statuet.* *vt §. ad l. 13. in fin. & l. 3. & infra eo l. fin. §. §. verb. postquam.*

* al. Eusebio.
† *al. defuncti.*
† Vide plura apud Balbum tract. de præscript. quart. 1. quæst. 10. in fin. num. 27. AA.
* al. in Guerrer.
† Tempus adeundi, quod habet heres, hoc est an emolumentum, est continuum, cuiusquamodi aliud in tempore petendæ bonorum possessionis, etiā si dicat per 100. annos, & ibi casu magis visus est successio petitionis, quam iuris. vide Balbum 4. de prescrip. q. quæst. 10.
u Tu die quid hic loquitur in hereditate est hereditum, id affirmè dicunt. *Sal.*
b Prælati ut obtinere seu quasi obtinere possessio possessionis, post longum tempus: vide Vasquam cap. 6. controversiarum. 4. Cæl. porro non agit ius adeundæ hereditatis nisi vita tempore quæsumitis Magistratus, referuatis à Corneliano. AA. Iudicium: adde illum Clarissim. vel 1. 9. in verbo, *pacto §. 8. super bonis.* adde Balbum de prescrip. 4. part. 4. quæstion. vbi post consortem opinionem tenet iuri adiudicari præscriptibilem longissima annorum non possit ya. annorum nō possit hereditas: vbi etiā ex clausuli derogatoria imitandi præscriptibilis ya. annorum: explicat quanto tempore præscribantur in agro fundis bonorum possessionis, ius dicen. di nisi, quæstio confectionis agendi ad supplicandum regionem.
d Etiam ius non fundi: de quo vide Glos. in 1. in verbo, quærere. *in §. supra quæ.* de non petendum partis.
e Iudex potest moderari tem.

* al. Eusebio.
† *al. defuncti.*
† Vide plura apud Balbum tract. de præscript. quart. 1. quæst. 10. in fin. num. 27. AA.
* al. in Guerrer.
† Tempus adeundi, quod habet heres, hoc est an emolumentum, est continuum, cuiusquamodi aliud in tempore petendæ bonorum possessionis, etiā si dicat per 100. annos, & ibi casu magis visus est successio petitionis, quam iuris. vide Balbum 4. de prescrip. q. quæst. 10.
u Tu die quid hic loquitur in hereditate est hereditum, id affirmè dicunt. *Sal.*
b Prælati ut obtinere seu quasi obtinere possessio possessionis, post longum tempus: vide Vasquam cap. 6. controversiarum. 4. Cæl. porro non agit ius adeundæ hereditatis nisi vita tempore quæsumitis Magistratus, referuatis à Corneliano. AA. Iudicium: adde illum Clarissim. vel 1. 9. in verbo, *pacto §. 8. super bonis.* adde Balbum de prescrip. 4. part. 4. quæstion. vbi post consortem opinionem tenet iuri adiudicari præscriptibilem longissima annorum non possit ya. annorum nō possit hereditas: vbi etiā ex clausuli derogatoria imitandi præscriptibilis ya. annorum: explicat quanto tempore præscribantur in agro fundis bonorum possessionis, ius dicen. di nisi, quæstio confectionis agendi ad supplicandum regionem.
d Etiam ius non fundi: de quo vide Glos. in 1. in verbo, quærere. *in §. supra quæ.* de non petendum partis.
e Iudex potest moderari tem.

480/C.IV.K.5-4, 1547-1548
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pessquam & ang. ff. ex qui can in pos. ff. dim. & de bo. am. indic. pos. l. 19. & de cu. bon. dam. l.). & ad Trebell. l. sed & §. 5. plenè. & de interrog. ac l. qui interrogatur. & de iureiur. l. iusiurandum & ad pomeian. ff. rubrum.

STIC.] CALYS. Si filiofam. maiori xxv. ann. delata fit paterna hereditas: quæ quis pater eum heredem instituit, & ei se immiscuerit ut prætereatur quod minus solvendo fit quia pater inopia laborabat: vel quia frater suus aliquid de portione sua, quæ sua creditabatur esse, rempublic testamentum eripuit: an à creditoribus heredinatis se liberare posit, quò minùs ab eis conveniatur pro portione sua, quæritur? Respond. quòd non.

a ¶ *Maior.* Si maior esset, restitui posset.

b ¶ *Inopia.* nam etiam vltra vires hereditatis creditoribus tenetur heres, sed non legatarius *: vt *ff. ad Trebell. l. §. ii. qui quadrantem.*

c ¶ *Fraterna.* quod est nullum.

d ¶ *Arceat.* id est, liberare, & dicitur ab arceo, quod est locus tutissimus, per similitudinem: vt *ff. ad leg. Iul. maiest. l. ij.*

¶ Sic not. quòd licèt ab aliquo patiatur iniuriam: non tamen alii per hoc iniuriosus erit: vt *ff. famos. vniuscuiusq. l. si filia. in princ.* ADDITIO. Aderitur quòd de iure canonico admittitur aliquando exceptio spoliationis factæ à tertio: de quo videat *inc. frequens. in princ. & §. 1. de rest. spoliat. vi.*

e ¶ *Iure civili.* Id est, *leg. 12. tab.* vt docet *l.). ff. de except. & l. i. supra si certum pet. & l. l. ff. de non. act.* Vide scripta ad *d. l. 1. si certum pet.* CYIAC.

R. *Renitente.*] CALYS. Si filiofam. legitima sortie delata hereditas ab eo renuitente, & contradicente pater eam repudiaverit, sibi præiudicetur? Respond. quòd non. nec etiam si fortuam hereditatis manumittat, pater ei præiudicabit.

a ¶ *Renitente.* Idem obtinet in bon. *poss. l. 1. sup. derep. bon. poss.* CYIAC.

e ¶ *Renitente.* id est, contradicente.

f ¶ *Abstineat.* Scilicet repudiando b: sic *supra de repu. bon. poss. l. filia & infrà de bo. quæ lib. l. fin. §.). & ff. de acquirend. hered. l. 2. qui heres. §. fin.*

g ¶ *Servum.* vt *de bo. qui à non de ma. l.).*

P. *Filiam.*] CALYS. Si pater heri delata fuerit hereditas & de iure prætorio bonor. possess. vnde agnati, vel vnde liberi, non euro, agnoverit an pro herede gerere videatur, quæritur? Respond. Quòd sic, & intellige quòd gerit pro herede de iure prætorio. Et potest ponere quando non habuit patronum, & erit tunc quæstio, an per se possit petere bonor. possess. & sic pro herede gerere: sed prima possitio verior est. VIVIAN.

h ¶ *Pulcrum agnoscentem.* olim per decretum hodie non.

i ¶ *Ambigitur.* mirabile est, quod hic dicitur: nam secundùm hoc, quod hic dicitur, quicumque * de iure civili adire potest: ò petat bon. poss. videtur pro herede gerere: & ita adire de iure civili. Quid ergo facit si postrèà data bonorum possessio decretalis? Respond. pro * hæredegerit: scilicet de iure prætorio: & sic improprè ponitur pro herede. nam licet sno iure repudiare, & alterò amplecti: vt *ff. de iniust. rupt. l. filia. & de leg. præfam. l. ii. qui in potestate. & §. l. proxim.* Sed non * est hodie necesse, vt à iudice decretatur: vt *ff. qui admis. ad bonor. possess. l. primum. & l. fin.*

S. *Pro herede.*] CALYS. Saus heres licedere potest de iure prætorio, petendo bonorum possessionem. Potest enim de iure civili si repudiavit bonorum possessionem, successio ad eundem iure civili deferitur, & eam adire potest. VIVIAN.

k ¶ *Suum heredem.* scilicet in emancipato. vt *T. eo. l.).* Item hoc intelligo, posti sit indicatus, & habeat filiofuitum: & ad quem prius possessio deferitur: vt *T. de usuf. & ad Sc. l. 1.*

l ¶ *Omissa.* id * est, repudiata.

m ¶ *Pretosse.* de iure civili.

S. *Si fuerit.*] CALYS. Si frater eao in bonis soroem suæ delata est bon. poss. vnde agnati: licèt ea cooperaliter non apprehendit hereditatem: tamen eo ipso, quòd voluit heres esse, contra possidentes pro herede, vel pro possessore experiri, vel consilere potest.

n ¶ *Transiisse.* non enim hoc, &c. vt *supra vnde cog. l. non lic. & ff. de rei vind. l. 3. ager. & ad Trebell. l. solita. & de lib. pos. ff. l. 19. §. hereditas. & §. bonorum.*

o ¶ *Reposiri potest.* petitione hereditatis contra possidentes pro herede, vel pro possessore, si autem titulo tunc rei vindicatione: vt *T. de petitione l. hereditatis.*

NON est dubium.] CALYS. Si filiafuerit delata sit hereditas, iussu patris eam adire potest. Si ergo tempore delationis fuit in potestate: & antequàm iussu patris adiret, sui iuris effectus fit an cum suo arbitrio adire, & sibi acquirere possit, quæritur? Respond. quòd sic.

p ¶ *Quæsiti.* idem in legato: vt *ff. de regul. iur. l. qui legata. & ff. quando dies le. ce. l. si cum fratribus. §. fin.* facit in stipulationem: vt *ff. de verborum obligi. l. si filiofuerit.* sic & in servo: vt *& Inst. de hered. instit. §. servum autem à domino.*

NE emere.] CALYS. Si aliquis velit mihi rem suam vendere, non compellor emere. Item nec si mihi donare velit, non compellor accipere. An autem si mihi delata sit hereditas, eam adire compellendus sim, quæritur? Respond. quòd non.

q ¶ *Nec emere.* regulariter. Et hoc accipe: vt *supra de contrah. empt. l. incertum.* ¶ Sed fallit vt dicit *ff. de act. empt. l. Iulianus. §. idem Cels.* ¶ Secundum similitudinem regulariter: vt *ff. de regula. in l. Iuncta. & de don. l. hoc iure. §. non potest.* & hoc directè: sed per medium fallit, vt si quis meo creditori solvat: vt *Inst. qui. non. tot. obli. in principio. & ff. de neg. gest. l. solutum. & de solut. l. solutum.*

r ¶ *Hereditatem.* nec bonorum possessionem: vt *ff. de bonor. possess. Leg.*

a Pro herede gerimus non præsumitur quoties bonorum possessionem petimus, atque ita, Pro herede ad eum non civili prius: sed & prætorio.

b Improprè etiam pro herede gerere, non tantùm propriè. Improprè bonorum possessionem petere, propriè autem ab ea hæreditatem.

c Bonorum possessionem à iudice decretal hodie non est necesse.

d Reprobatur secundum Bal. Salyc. Pan. Alex. Cos. & Ias.

e Omittit, qui expediat.

f ad Lucula C. Th. Antoni. C. T. 1. 1. 1. 149. ¶ Hanc mentem tradunt Platis in l. de gent. Cl. in R. Panor. in c. 1. de emp. & vend. l. Ordinem conditionalis facies in parte. Pan. & alia.

g Vide ad hæc regulam alias exceptiones apud Socinum reg. 1. n. 1. 2. de Bottiman. cons. 321.

480/C.IV.K.5-4, 1549-1550
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

L.ij.§.inuito. & T. unde cog. Leonem 58. Sed hoc fallit in herede regiuo de restituendo: vt *§ ad Trebell.l.filio.à quo §.compefimum. & l.quia parmas.&* in seruo necessario herede instituto: vt *Instituit. de hered. quæ. & dif.§.§. & §.de vulg.substitu.l.sed & si plures.§.filia. & §.ad Leben aliquæ. & T.de necessa.ser.l.fin.*

CRetionum.] CALVI.

COlim * Galicis fuit delata hereditas, vel bono. possess. non licebat eam adire nisi tertia seria, vel v. vel vij.& in patrimonio:quia magis hominis natura in his confortatur: quod habide per hanc l. amonestatur. Vel sic: Cretionem dicunt iudiciales dies, in quibus solebat adiri præter pro hereditate adeunda: credidit enim se habiturum gratiam, propter benignitatem planetæ, cui deputati erant illi dies:quod per legem illa prohibetur. a ¶ Cretionem b. critis iudicium: critis naturalis: vnde critici dies dicuntur, in quibus melius confortatur natura: vt omnes impares: vt iij. v. vij. in quibus tertiam diebus alim adire licebat,secũdũ Apo.& H. Sed secundũm Ira. cretio est certus numerus dierum. intra quem testatore volebat adiri.Vel pone casum: vt *§ eodem.l.ij.quæ heres.*

a ¶ *Solemnitatem.L.i.C. Tho. de rescis. vel bon. possis.* CVIAC.

S*I infanti.*] CALVI.

Si alicui sit delata hereditas: aut est minor septem annis, aut maior: si minor,aut est in potestate patris:aut nõ. si est in potestate: aut nomine filio pater eam adire vult, aut non: si vult, siue fuerit delata à matre, vel à materna linea, scilicet ascendentibus, siue à quibuscũque personis, eam adire potest: si non adiit, quasi filio acquirẽtem occupare potest iure paterno, si in prædicta ætate infans decesserit. Si verò non est in potestate, aut habet tutorem, aut non.Si habet: siue sit legitimus:siue dẽ, à lege datus, siue datiuus: id est,à iudice datus heredi infanti, siue superibus fuerit pater:siue tam concessit in testamẽto ei acquirere, vel bonorum possessionem ei delatam petere potest. & non habet tutorem aut habet, & ipse non potest:tunc venient illi ad hereditatem, qui venturi essent, si eundem infanti delata fuisset: & ea,quæ in principio legis dicta sunt de infante in potestate constituto, intelligi possunt de iam egresso potestatem: si autem egressus fuerit, & in pupillari ætate decesserit: ea obseruanda sunt in persona sua, quæ antiquitus statuta sunt legibus: quæ autem illa sunt, non aperit. Tu die, vt ita demum transmittat pupillus hereditatem ad suos proximos. & ipse sibi. vel tutor,vel curator quæsiuit: si autem non decessit,adire non potest hereditatem sibi delatam confortatus patre, si in potestate eius fit: si non sit, & tutorem habet, tutore auctore. si autem tutorem non habet, adire debet prætorem, & ipse decreto eam sibi quærere.

a ¶ *Septem annis.* Vide *cap.21.de prædiis.* CVIAC.

b ¶ *Septem annis.* Quid si est maior infantia? Respond.mutantur eo demũm adit pater,& ipse filius parte confortatur: vt *supra eo l.§.fin.& argum. supra ad l.penuij. & §.de acquir. hered. l.a.qui heres.§.fin.& l.a. potest repudiare.* ¶ Sed arga. contra *Iulianũ quæ ide l.fin.§.vbi autem puerilis ætas.* vbi indistincte dicit patrem posse adire, si filius est in ætate puerili. Sed ibi exponit puerilitatem id est,infantilis. ACCVRS.

c ¶ *Deteriorem.* scilicet ex testamento.

d ¶ *Hereditatem.* de iure ciuili.

e ¶ *Bonorum possessionem.* de iure prætorio.

f ¶ *Petere.* ex persona impuberis, non sua: vt *§ de bono possess. l.furiosum.§.impuberi.& §.fin.* quæ est contra.

g ¶ *Infanti quæsita.* ex quo videtur quòd patri non sit necesse adire:sed ex camera bona filij iure peculij occupet: vt *Institutioni.quibus non est per suc. in §.§.* alij contrà. Hodie tamen videtur heres filianus *in authentic. de hered. ab intestat. §.si igitur defunctus nulla in.* Sed qualiter vt sibi quæsitam capiat, cùm nec infanti esset:in dies hereditatis quærendæ:quia non potest petij fieri nec furiosis, interim dum est in furore: vt *§.de bonorum possess.fin.num.1.*

¶ Item quando dicitur cedere diem: vt *§ de bonorum possessionibus. l. seruus. §. impuberes. & §. finali?* Respond. dicitur cedere diem in periculum patris: vt posit tempus non admittatur. pupillus autem non excludatur. potest plane pater, sicut tutor pupillo quærere bonorum possessionem, vel hereditatem: licèt secùs in furioso: vt *supra de curat. fur.l.fin.§.fin autem. in fine.* Sed hodie per hanc legem specialem inducitur in filio: vt & si non sic quæsita à patre filio: tamen vt quæsitam pater petere posse, si velit: si tamen filius in infantia decesserit: non aliter.

¶ Item videtur hæc regula fallere * *§.de acquirend. hered.l.a penult.* quia patet ignorante filio repudiare non potest: vt *supra eodem.l.reuocare.* tamen vt hic dicit, si ignorantij acquirere potest.

¶ Item quæritur cùm filius impubes existens in patria potestate, eo auctore non obligatur: vt *Institut. de inutil. stip. §. pupillus. in fine.* quare eo auctore hereditatem acquirere potest: cùm per hereditatis acquisitionem creditoribus obligetur? Respond. quia hic potius est commodum c. Item contrà *infrà ad Orf. l.ij.* Solu. ibi iam excessit infantiam, qui decessit.

h ¶ *Infanti.§.* à lege.

i ¶ *Datus.* à iudice.

k ¶ *Eum.* idem & in curatore dico secundũm H. vt *supra de admin. tut.l.cùm quadam.* Sed arg.contra *§.de op.l.cùm in vna.§.* *tutor.* prima in adulto:secunda in pupillo.

l ¶ *Eius nomine.* adire hereditatem *T.ad.l.penult.*

m ¶ *Eum.* scilicet pupillum.

n ¶ *Quæsuit.* vt *§ de bonorum possession.l.tutor. & ad Trebellian. l.seruus inuito.l.si pupillo. & infrà ad Trebell.l.sanctum.* non ergo per se: vt *infrà ad Trebell. l.ij.* & facit *supra qui admit. ad bonorum possessionem l.infantia.*

o ¶ *Hereditatem.* Nunquid idem erit in paterna? Videtur enim quod illa sit sibi quæsita ipso iure: vt *§. de acquirendo hereditate.l.mancipia.* vt dicit lex in furioso: vt *supra de curat. furio. l.final. §. fin autem perpetuò.* & ibi eum transmittat ? etiam ad extraneos heredes: non solùm suos. Nec obstat *supra de curat. furio. l.fin. §. rati.* quia illud videtur intelligendum de hereditate extranei: non paterna. 2. Vel dic quòd hic de omni hereditate dicit, etiam paterna. Nec obstat quòd lex dicit de furioso, *supra de curat. furio. l. fin. §. fin autem perpetuò.* vt ibi dicimus. ADOTTO. Bertol. *hic in vidum. vel tempo. omissis trodo ego consului, &c.* tenet primam opinionem huius glos. scilicet quòd hereditas patris non adita indistincte transmittatur per filium in potestate quod probat mutatis mutandis solutando contrarium quod posset hic formari de hoc text.

p ¶ *Ad illos personas.* Sed cur non deuoluitur hic ad heredes pupilli: vt *supra proxim. §. ad patrem?* Respond. quòd heredes pupilli possunt habere recursum contra tutorem: pater verò è hereditatem non habet, contra nullum habet recursum, nisi contra seipsum: sed contra seipsum venire non potest.

¶ Item quid si nullum habuit tutorem? Respond. necesse habet idem dicere, vt non transmittat: vt *in principio. huius §.* licet cesset ratio prædicta: & sic est specialis * in parte, qui occupat vt pater: quod alius non potest. ACCVRSIVS. Et dicas secundũm Guil. quod peruenit successio infanti delata,

* al. al alia.

p id est,patris potestatem quoquid filius habet,patri acquirit, fine.

a Iuxtà non fallit, cum ibi loquatur in his qui non possunt adire nomine proprio quod facta in his, qui proprio nomine possunt. *Bart. Bald. Sol. & Inf.*

* *Amici.Sol.Ioh. auditur, & Bigatus turrem.ac. non dicit.*

† *al. eundem.*

* *al. dominum.*

b Reprehendit proxim. *in principio §.o.Bart. Italy Pan.Cos. & Inf.*

c Hereditas dicitur commodum,addit Decium *in l. qui filius. qui ad.* *mun. tut.*

* Infans non manifestatur hereditatem non adiuam ad extraneos: vide Vinegnol. *mat.* le mutis Ibidem vel pro *in c. dudum.* *ff. eodem p.*

* *Ex.*

d Differentia patris inter eius filium adita cum fede ad extraneos.

480/C.IV.K.5-4, 1551-1552
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

delata, ad eos, ad quos perueniret, si uenqua infanti fuisset delata huiusmodi successio: vt in litera præfenti, & sibi imponere heredes pupilli quare tutorem non petierunt *f ad Trebell. l. §. si mater, & l. qui pe. tut. §. contra quem* si negligens, vel in culpa fuisset, possent habere recursum *§. arbor. inst. l. quæ quid.*

a ¶ *Quemadmodum.* Sed quemadmodo potest esse, quod ille cui sui iuris, cū quando emancipatur, habeat necesse confortiōe & ille non potest, cum sit infans? Respond. auctoritate principis: vt *§. de emancip. l. infantem.* AGOBA.

b ¶ *Inuenietur.* cum pater superuixit: alioquin si decesserit, diuersa fuit iura: vt ex prædictis colligitur.

c ¶ *Mortuo.* vel etiam viuo: vbi quid iuris sit, dicitur *§. de ha. qua. lib. l. fin. §. vbi autem.*

d ¶ *Contineretur.* vt ita demum transmittat pupillus hereditatē, si ipse quæsiuit, vel tutor, vel curator: vt hoc de hereditate extranei sciēs in paterna, quam transmittit ad fuos: vt *§. de hu., qui ante oper. ta. l. in fin.*

e ¶ *Hæcine* scilicet hereditatem: vt *supra qui admit. ad bonorum poss. pertinet. l. bonorum quæsitorum, & §. de in poss. pupill.* Accurs. aliis sine pretore ipso iure non adiguntur hereditati: vt *§. de acquir. hered. l. vl. qui in fin. & l. uerbum in fin.*

a ¶ *Memorabili.* *§. de arbor. caeso l. unum. §.*

CVm in antiquioribus legibus [1] CAIVS Publius Titiēd elata fuit hereditas: quæsiuit, vtrū ipse transmittat eam ad posteritatē suam, si decedat: (Distinguitur: aut est suus heres, aut extraneus. Si suus, transmittit: sine sciuentia, sine ignorantia sibi fuisse delata, & sine additione: ita tamē si eam non repudiarit, seu tempus de adeundo sibi datum à iudice (vt in prima parte) vel à iure [vt in secunda] non præterierit. Si quidē extraneus: sine aut intra tēpus deliberandi petit instrumentum, quod transmittere potest: aut non. & tunc distingue: aut scit sibi delatam: aut ignorat. si ignorat, quandocunque decedat ignorans non transmittit: si sciens decedit intra annum, vel post. si intra annum tunc transmittit, & tantum temporis etiam quantum ei superest de anno sibi ad deliberandum: si verò post decedat, non transmittit: ipse autem si viuat, perpetuo adire potest: licet Rodiaterit coutratum.

b Sui heredes transmittunt hereditatem quam adierant in fuos filios. de quo v. plura apud Vlpi. *regulas, he mors facitse. he vel patris 2. dotis. 5 nunc 22.*

f ¶ *Deliberanti.* an sit adeunda, vel non.

g ¶ *Hæc transmittere* [2]. scilicet deliberationem, & successionis.

h ¶ *Et alias* scilicet priuilegia.

i ¶ *Præcipua fuit.* vt suam abdicationem possit renuntiare intra triennium: vt *§. de repu. hered. l. fin.* vel vt possint hereditatem accedere adiuam etiam ignorantes sibi delatam ad suos transmittere heredes: vt *§. de hu. qui ante oper. ta. l.*

a ¶ *Prouidendum.* De hoc verbo vide *nov. tit. l. §. pen. C. end. tit.* CVIAC.

b ¶ *Deliberationem* & ita adeundi.

1 ¶ *Memorabili.* à lege: & est annalitatem autem dicit à iudice vitione: vt iuniuit *§. in verbo deliberationem minimè petita, &c.* 2. Alij dicunt, à principe, vel à iudice: vt iuniuit *Iustin. vel hoc quidem, &c.* & secundum hoc tempus tempus, quod habes *§. end. l. fin. §. & §. quidem. & §. fin. §.* secunda versus. ACCURS.

vocabantur, si minimè hereditas infanti fuisset delata. Ea verò, quæ de infante in potestate parentum constituto statuimus, locum habebunt & si quacumque [a] causa sui iuris idem infans inueniatur [b]. Si autem septem annos ætatis pupillus excesserit, & priore parente mortuo [c], in pupillari ætate fari munus impleuerit: ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur [d] legibus: nulla dubietate relicta, quin pupillus post impletos septem annos suæ ætatis ipse adire hereditatem, vel bonorum possessionem petere, consentiente patrone, si sub eius potestate sit: vel cum tutoris auctoritate, si sui iuris sit, possit: vel si non habeat tutorem, adire prætorem, & eius decreto hoc ius [e] consequi. Dat. VI Id. Novembr. Ravenna, Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. Coss.

Ius deliberandi curris filium sciens: & cum patre superexistis regulariter bodie à quacunque transmittitur in quemcunque quod alius erat in filii specie. SALV. Vel sic: *Sciens hereditatem sibi esse delatam, sui deliberandi, & adeundi transmittit ad quæsumque heredes, si decedat intra annum à die scientiæ, vt possit adire intra residuum temporis quo eius ipsi excludantur heredes à iure adeundi. h. d. hoc lex singularis.* ALEXAND.

XIX. Imp. IVSTINIAN. A. Demosthenæ [f] P.P.

CVm in antiquioribus legibus, & præcipuè in quæstionibus Iulij Pauli inueniamus filiofamilias paternam hereditatem deliberantes [g] posse & in

m ¶ *Indeum* quia tunc non esset dubium, quin transmitteret.

n ¶ *Suum.* de extraneis heredibus loquitur: fuis [1] emita alia forma transmissionis est data, vt etiam ignorantes transmittant: vt statim dicit.

o ¶ *Anni spatio.* computando à tempore, quo potuit adire prædecessor.

p ¶ *Conclusio.* id est, anno finito, heredes possunt adiuentes ius deliberationis ad extraneos heredes non transmittunt.

q ¶ *Sui fiunt.* Nota quod cuiric [b] annus ad deliberandum à tempore scientiæ, & quoad hoc potest dici mihi annus: sed continuus est, ex quo incipit currere.

r ¶ *Minimè.* fabandi etiam: nam idem si petiuerit *§. dem.*

s ¶ *Infantum.* id est, ignorantione cognitum.

t ¶ *Ad insuetus.* sinque sine infuantione.

u ¶ *Vel alium.* id est, de iure prætorio.

x ¶ *Pupil.* vbi cum pater occupat bona filij iure peculij. 2. Vel quando filio arrogato deferuat quarta. 3. Vel quando quis succedit ei qui testamentum non potuit fuere, qui propriè non dicitur intestatus: proprie enim dicitur intestatus, qui cum testamentum facere posset, intestatus decessit vt *§. de hu. fin. & leg. l. in primis.*

y ¶ *Bonorum.* id est, à iure transmissionis: sed non à iure succedendi, si ipse viuat. 2. Sed P. dicit ab ipsa successione, vt nec ipse viuus vltra annum possit adire, nec ad alium transmittere.

z ¶ Et citra hanc mutationem [1] dic, quod suus perpetuò [2] adire: vt *supra. e. l. heres.* & perpetuò transmittit ad suos: vt *infra. de hu. qui ante ap. ta. l. §. & de cod. tol. §. in manifesto.* hoc ita nisi repudiatit, vel certum tempus statutum ad adeundum hereditatem non præterierit: vt *§. de acquir. hered. l. quamdiu infantes. & de he. instit. inst. pupill. §. fratrum.* hoc tamen videtur immutatum quo-

a Sui etiam ignorantes transmittunt hereditatem.

b Ad deliberandum intigrum curre à die scientiæ.

c Illud exemplū est falsum secundum Scribon.

d Distinct. Pap. Alexand. Iac.

e Et nulli Iudicibus Inf.

f An suffri possit hereditas perpetuò vel à suis, vel ab extraneis. v. Gutierrez Pa. *pe. dicf. qu. 3. quæ ex ipsa ad l. §. supra cod.*

ad hoc: vt *infra eod. l. sciens. §. fin. autem hoc aliquis.* Extraneus autem cum decesserit, si ignorans sibi delatam, omisso heres eius excludit: vt *§. eod. l. quæsum.* Si autem sciuit, si quidem cessarat diu hereditatis, quo posset adire: aut decessit intra annum: & tunc reliquum tempus transmittit [3] ad heredem vt *hic*: aut post, & tunc nihil habebit heres: vt *hic* dicitur. si autem dies non cessit, vt quia sub conditione erat relicta: vel secundum veteres leges si erat heres ex parte: cum non erat aperta tabula, nihil ad heredem, quodcumque decedat, transmittit: vt *§. de codic. tol. §. fin. autem aliquid sub conditione.* si verò non decessit, perpetuò potest adire: licet & suus, si non repudiauerit: vel certum tempus à iudice sibi statutum non fluxit, sed P. intra [1] annum cuerim diebus extraneus adiuerit. Sed contra eum facit aperte, quod dicitur *supra de inofficio. test. l. sciens. §. fin.* Item regula facit contra eum, quæ ita fuit indefinitè, *Herodi, qui non repudiauit, licet adire*: vt *supra eod. l. natura.* Item adeuo est de iure civilis non ergo testamentarij nunc: vt *infra. de pupu. & temp. acti in princ.* & facit *§. de non nu. pu. l. §. intra.*

b ¶ *Tempus.* Opponitur *l. vnic. C. si pend. app.* Vide folio *in c. tit. eod. de professo.* CVIACIO.

1 ¶ *Retinquat.* & ita facit *§. de acquir. here. l. vnica.*

2 ¶ *Semoluum.* imò præter hoc debet habere quatuor menses.

480/C.IV.K.5-4, 1553-1554
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Recitata septimo * in nouo constitutio palatij Iustiniani. D. III. Kalend. Nouembr. Decio V. C. Cons.

Institutus in diuersis partibus, non potest vnam partem amplecti, & alterã repudiare. hoc primũ. Institutus, & pupillariter substituitur nõ potest substitutionem amplectã, & substitutionem repudiare. hoc dicit secundũ OLDRA. BALD. Vel sic: *Institutus in diuersis portionibus eiusdem hereditatis, & ab eodem testatore: si vnam agnouit, omnia agnouisse videtur. Item qui agnoscit paternam, cogitur agnoscere pupillarem.* ALEX.

XX. *Idem A. Iuuenti P.P.*

QVidam elogio * condito heredem scripsit in certas vncias, & post certa verba testamenti eundem in alias vncias, vel tantas [b], vel quantascumque *, & tertiò vel in aliam partem hereditatis, vel in quendam vnciarum modum: ille autem vnam institutionem, vel duas admittens, vnam, vel duas, vel quantascumque respondas esse censuit, quærebatur apud veteres, si hoc facere permittatur. Similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum heredem ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem, quem [d] pupillariter substituit: & postquam testator decessit, pupillus quidem patri eius heres extitit: extraneus autem hereditatem adiit, & post à adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est, & pupillaris substitutio locum sibi vindicauit. Cùmque substitutus eandem partem admittere noluit, quæsitum est, si poterit iam heres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare: vtramque igitur dubitationem simul decidendam esse censemus. Placuit etenim nobis, siue in institutione *, siue in pupillari substitutione, vt vel omnia admitantur *, vel omnia repudientur, & necessitas imponatur heredi particulari facto, vel aliam, aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem. Dat. Prid. Kalen. Maij Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Obedientia ad vnum effectũ, non extendit se ad alũ. BALD. Vel sic: *Obedientia obedientiæ conflta, nõ perdit ius conuertendi in actibus, in quibus non tenetur obedire: hoc dicit.* Vel sic: *Compulsio iure non facit quem tenere ad obedientiam, nisi quatenus est de iure: hoc dicit.* Vel sic: *Obedientia circa vnum actum, in quo quis tenetur obedire, non præiudicat in alio actu, in quo quis non tenetur obedire.* Vel sic: *Per compulsionem legalẽ non acquiritur aliqua possessio in subdito: nisi ea, quæ debetur de iure.* Vel sic: *Si ille, qui litigat super iuberetate, institutur heres tanquã frater illius cũ qui litigat compellitur per iudicem sine præiudicio litis adire hereditatem ipsius alterius, & ei acquirere. Si verò tanquãm liberi tunc expellitur frater, idem erit: si verò liber, fratrem quia poterit adire per se.* ALEX.

XXI. *Idem A. Iuuenti P.P.*

CVm † aliquis scriptit heredem eum, qui de sua conditione ei, qui dominium [f] eius vindicabat, in iudicio adtestabatur: is autem, qui dominum se esse dicebat, adire eum hereditatem imperabat, vt acquisitio hereditatis per eum celebraretur, indignatus est quasi domino ei parere: dubitatio veteribus exorta est, si qua pœna imponatur huiusmodi insolentiæ. Veteres in multas trahuntur * sententias: sed nos eorum discordiam hic esse decidendam censemus, vt distinctio subtilis cautio ei imponatur: vt si quidem ita scripta est institutio, *filium seruum alius heredem instituo*: quia apertissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam, necesse sit omnimodò per competentem iudicem eum compelli adire [g] quidem heredem: aut ex testamento vnius plures partiantur, altera parte, altera sub conditione, vel plures per filium, vel per filios: vel per seruum, vel per seruos: vel per me, & filium nunquam vna admissa, altera repudiatur: vt *ff. de acquir. her. l. q. & l. ff. filius. & hic.* Si verò vna iure institutionis, altera iure substitutionis deferatur: vna potest admiti, altera repudiari licèt quasi iure accrescendi obtentat: vt *ff. de acquirendo hereditate. l. si ex parte.* Vbi autem ex testamento vnius plures deferantur heredatores, putà patrem, & pupillaris: patrem admissa, nunquam repudiatur pupillaris. Si autem velit pupillarem adire, & repudiare patrem: si pupillus est institutus, distinguitur, abstinuit ne: vt *supra dixi.* & hoc de eo, qui in potestate erat. Alij enim sic substitui non potest. Si autem pupillus institutus non erat, cui fuisset pupillo substitutus est alius: sed solus substitutus erat institutus: si quidem is institutus, & substitutus fuerit ne cessarius heres, licèt abstinuerit à patrem, habet pupillarem: quia abstinendo est heres vt *ff. de subsitutis. l. hic. l. cum quæst. §. sed & si quis seruo.* Si autem sit extraneus, qui non habet coheredem, qui adeat, nec patrem, nec pupillare testamentum erat: vt *ff. de acquirend. hered. l. quæsitum. & l. filius.* proximus tamen præsentes casus non est omnino expeditus [b], secundùm Aso.

CVm aliquis.] CAEVS. Titius Stichum instituit sibi heredem: mota quæstione de statu suo, putà ea proclamauit in libertatem, & alio reuocante eum in seruitutem, quæsitum est pendente liberali causa petente illo, qui status quæstionem mouet, debet compelli hereditatem adire, vt ipse adeo sciat acquirendi diligentiam: aut institutio sub hac forma, *Stichum seruum Titij heredem instituo.* & nunc compellitur nullo penitus ei ex hac prætiudicio generando, & Titio acquirit. Aut sic, *Stichum heredem instituo* & non compellitur: sed causa expectabitur eumdem: vt qui in causa victit, obtineat hereditatem.

f ¶ *Dominium.* Nota quòd ita potest vindicari Seruus tanquam quidam alienus *: tamen desinit prætiudicialis in rem. ACCVRSIVS.

g ¶ *Adire.* Si accommodet voluntatem in adeundo: potest enim nolle: vt *supra de hered. instit. l. cum proponas.* & sic hæc secundùm illam. 1. Vel hic contemplatione domini, sic ipsum seruat

a Superiùs in hoc pluriquam. Sup.

b ¶ *Quidam elogio* i. testamento.

b ¶ *Tantas.* id est, totidem.

c ¶ *Quantascumque.* id est, quotescunque.

d ¶ *Quem.* scilicet extraneum.

e ¶ *Administratur.* vt *infrà de cadu. tollen. §. hoc ita. & supra de impo. & alia sub. l. testamento. & ff. de hered. instituendo. l. liber homo. §. fin. & ff. de bo. lib. l. si liberum præterito.* Sed certè inò videtur quod licèt * patrem accepterit: non tamen cogatur pupillarem accipere. *ff. de acquirend. hereditate. l. si ex ex parte. §. ff.*

b Dissimiles omnino. & utique eis obstantibus. *l. quæsitum.*

c Dissimiles omnino.

d Ite hodie filium coheres ex matrem. vt. *ff. de. inofficio. testam.*

e ab. inofficio. testam.

a Aliàs institutio, *filium quæ.*

f Plures potest. Sed quando fuit plura legata. *ff. de testam. Ant.*

a Thodeff. Sic prefiniunt quia heredem. vt. testis. *ff. inf.*

b Ex quinque gitur. dictum. *ff. Cod.*

* *ff. testamentum.*

b Iuris est expeditus. per *l. filius. pro. alig. Part. Alex. & Inf.*

c Seruus vindicari potest, vt alienus.

d Iuris hic ita est, quod ente Seruus: hic non: idò reuertitur ad iudicem. *Ant. Inf.*

seruiſ contemplatione fuit inſtitutus ; Vel praecepta poteſt reſtituere, et ibi non autem conditioni vt hic 4. Vel ibi à domino: hic à iudice. ADDITIO. Tu dicas, quod ibi loquitur quando inſtitutus eſt ille, quem conſtabat eſſe ſeruum: ratione enim ſufficit poteſtas dominica ad compellendum eum praeat poteſt: hic quando erat dubium, an eſſet ſeruus, vel liber: quo caſu de neceſſitate recurritur ad poteſtatem iudicialem, vt eum cogat, ita loquitur hic.

a ¶ Ex hoc. Argu. quod fines * plebiſcitum, vel certorum non probantur per inſtrumentum inter alios confectum: & eſt ſic ff. de legat. 3. §. 1. de orc. iur. l. 3. §. 5. Quaeſtor. & ff. ad Trebianum. l. Ceia mancipia. Arga. contra inſtrd. de contrah. & commit. ſtipul. leg. equidem. & * facit ff. de diſtrac. l. ſed cum & de reſtitut. dot. l. 5. & de rendi & domun. l. Titio in fin. & de an. leg. l. annua. §. 1. & de acqui. hered. l. adeito. & l. qui in alienis. & de libe. cau. l. ſi ita. in princ. & de acqui. re dn. l. liber homo.

a ¶ Ex hoc. erga creditores * ex hoc, quod adiecit vel ex hoc, quod dicitur alem ſeruum illum inſtituo heredem. & hoc verius.

b ¶ Et. liberto facto.

SCIMUS.] CAVS. In principio ſcit, quod duae conſtitutiones à Iuſtiniano late ſuerint olim: quarum altera indulsum fuit olim tempus deliberandi: ſolitum annus, verum expedire magis heredatem ſibi delatam adire, vel repudiare: vt ſupra eodem titulo l. antiquitatis. Altera vero, quam non habemus, conſtituebatur adeundas, ſeu immittendas ſe, grati ac per legem diui Gordiani. Tertiò fuit ſuccenſum ſolum militibus vires patrimonii ignorantibus, ne vltra ipſas creditoribus teneretur hereditatis: adiecta quidem tali ratione, *ernea enim*, &c. Et his quidem utribus conſtitutionibus ſuſtinianus vnam conſtitutionem compoſuit, eius beneficium in omnibus non ſolum militibus ſed etiam ad omnes extendentia tamen ſi ſecundum formam legis ſcripta inuentarium confecerit. Et hoc eſt, quod conſtituit vſque ad § *item igitur*. Subſequenter diſtinguit. Aliquid delata eſt hereditas: & cerne ſi neque deliberationem peterit, neque inuentarium confecit ſed ſe in rebus hereditatis immiſcuit: ex tunc neque hereditatem repudiare, neque omni ertia aliam, neque legatorum ſalutorum obſequi beneficio legis Falc. retinere poterit. Si verò non adierit ſed intra tres menſes à tempore delationis ſibi delatae hereditatis, hereditati renunciet: & emolumento, & onere eiti alienas. Si quidem nec expoſitè renunciet, nec ſuper rebus mortis tempore defuncto exiſtentibus, & inciptatur, quod intra tres quoque menſes confumentur, numerandos à tempore ſcientiae: & hoc Et praefens fuerit heres, aliequin abſenti dabitur annus. In confectione verò inuentarii & tabellio, & ſcribes ſunt neceſſarij in rebus hereditatis fabricere ſubſcriptionem, & commentarium quantitatem rerum hereditariarum: & ſi forte ſcribere neſciat, tunc tabellio ſpecialis ad hoc adhibeatur: adſumptis etiam teſtibus ſubſcriptionem in ſpecharia, & in hoc caſu duplicis gaudebit remedio, quia Falcidia, nec vltra vires patrimonii tenebitur creditoribus. & hoc in ſecunda parte vſque ad §. & ſi profanum abſtinentiam, &c. Poſtea ſubiicit de effectu inuentarij: ſcilicet quod praedicti de beneficio legis Falcidiae: nec diminendi creditoribus ſupra id, quod ſuppetunt bona hereditaria. & ſi forte petiis ſatiſfaci eis ſint legatarijs, non in ipſum heredem: ſed in ipſos legatarios, hypothecaria, ſi res fuerint conſumptae, à creditoribus qui deligenda. Item conſulitur priuilegia, ſi fuerint hypothecarij, per hypothecariam, ſi ſupereſt res hypothecaria: vel ſi defecerit, per conditionem ex lege, heredi ſemper in ſtatui conferendo. & hoc vſque ad § *in comparatione*. Poſtea dicit, quid ſi heres vel in funus teſtatoris, vel in confeſſionem ingenerati, ſeu eius inſtitutionem, ſeu in alios neceſſarias cauſas hereditatis quid impendere: tunc poteſt deducere. Et ſi forte teſtator eius debitor fuerit, actio non confundetur: quod eſt ſpeciale. caeteris autem creditoribus in nullo praeferetur, vt deliceat in priuilegio ſuper ſoluitum actionum. & ſi forte in inuentarium bona hereditaria: ſcilicet quod res veritas expoſitular, non deducere licet creditoribus, & legatarijs, quibuſcitque legitimis modis volueritur, ſolutatem mutteſtare, vel per queſtionem ſeruorum, vel per delationem ſacramenti. Heredes autem, ſi aliquid ſtarripuerint, vel ceiauerint, in duplo eſt demonetur. & hoc hereditatis noſtra ſubſtantiarum non conficiet inuentarium, neque à creditoribus, neque à legatarijs in omnibus qualitione, neque eiſdem in aliquibus per dilationem praiudicio generando. Si verò adierit heres, neque intra ſtatutum tempus inuentarium conferrit in ſolidum creditoribus tenebitur, legis Falcidiae beneficio ei penitus denegando. & hoc vſque ad § *ſed quia quidem*. Poſtea ſubiicit, quod ſi aliquis magis tempus deliberandi, quam inuentarij beneficium elegerit, licet ei: dum tamen nomen nondum vel annum non excedat. & hoc vſque ad § *ſed quia aliquis*. Poſtea ſubiicit, quod ſi aliquis deliberationem peterit, & ipſa obtenta inuentarium conferrit, in ſolidum creditoribus tenetur: Falcidia tamen dato beneficio, ſuae intra tempus deliberandi adierit. ſuae non reſponderit: & hoc vſque ad § *ſi quis autem*. Si verò deliberationem peterit, & inuentarium non conſcripſerit: creditoribus in ſolidum tenetur, nec gaudet Falcidia: ſuae adierit, ſiue non reſuſauerit, legitimis heredibus ab teſtato ſucceſſuris. & hoc vſque ad § *neuſquam*. Vltimò verò dicit conſtitutio, quod non ſolum milites: ſed etiam priuati, & diſpoſitionem conſtitutionis obſeruarint, ipſius gaudebant priuilegio, miles etiam ſi ſimpliciter hanc ſolemnitatem conferrit, olim legis Gordianae retinens priuilegium. ACCVRS.

a ¶ Trebianum poſſunt fines plebiſcitum per inſtrumentum inter alios confectum.

b Dic quod ibi teſtamentum probant conſtare inter illos perſonas, inter quas conſtitutum inſtrumentum: ſed quo ad alios nihil praeiudicat. Bart. Bal. Salv. Pan. alii. & Ial.

c Heres conficiens inuentarium vtitur Falcidia etiam adhoc ſus diuortes. Contrarium ſentit Glossa Nouella 1. cap. 2. in verbis *profuit*. & in verbis, in praeſent. vide quae alii ſcripſi.

§ Heres hereditatis non efficiens vltra heredi tatis tenetur, & aliis personis: de qui bus hic, & in Nouella de in redimen. & Falcidia. vide tamen varias ad hanc ſententiam exceptiones apud Salicetum, repetitio. Guidonem Papa decis. 371.

d ¶ *Aliam*. hanc non habemus.

e ¶ *Cuius ſenſus*. quod dicit, verba Gordianae conſtitutionis non habemus: ſed eius ſententia eſt comprehenſa in vna praefatarum conſtitutionum: ſcilicet illa, quam non habemus: cuius Gordianae meminit Inſtitut. *de hereditam qualit. & diffe. §. ſecundum*. ACCVRS.

f ¶ *Arma vt ſupra locuti. Inſtitut. de de iuris. & facti ignorant. l. 3. de in integrum. quibus modis tutor. off. leg. 3. §. quae cod. tit.* ſic & in clericis ſuerant prohibitae: *ſupra de epiſcopis. & clericis. l. repetita*. Sed contra *§. de leg. & conſtitu. l. Lege ſacratiſſima*. Solutio non negatur, quin debeant ſcire leges: ſed magis arma. Vel ab illa excuſat mil ter. & etiam quoddam alium vt *§. de iur. & fa. ignorantia. l. regula*.

g ¶ *Magna*. Et ne quoque militum imperitia inuenit teſtamenta. *Inſtit. de militi. teſta. in principio*. CVIAC.

h ¶ *Praemiandaſ*. facit *§. ad l. 4. ſed quia quidem. & ff. de rendit. inſtitut. l. qua fide conditione. circa principio. & ff. quod metus causa l. non timorem. à principio*.

i ¶ Ex hoc. declaratione, quia non nominatur haeres in praefatione huius codicis. Dec. * id eſt, *l. cuiuſ. aut quando ſuſp.*

k Et ante Gordianum haereditatem in per ſona cuiuſlibet pagani manumiſ. ita ante idem conſ. *Inſtit. de hered. qua. & diff. Dec.*

l ¶ *Aliquid*.

480/C.IV.K.5-4, 1557-1558
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Immisserit* immisscere est sacrum sed adire extraneorum: vt *l. ultim. de heredum quali. & diff. §. extraneis autem.*

b ¶ *Omnibus creditoribus.* & legatariis sine Falcidiæ legis beneficio vt *§. sed. §. si quis autem testamento.* secundi quadran. 1. Vel verius, ibi loquitur, cùm deliberat legem & creditores in *Mutione* qui & ea timent, quæ nulla digna sunt suspicione.

Cùm igitur hereditas ad quendam sine ex testamento, sive ab intestato sit † delata, sive ex alia, sive ex parte: si quidem recta via adire maluerit hereditatem, & spe certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit *, vt non postrà eam repudiet: nullo indiger inuentario †, cùm omnibus creditoribus ᵇ suppositus sit: * vtpotè hereditate ei ex sua voluntate infixa. Similique modo si non timbante animo respuendam, vel abstinendam esse crediderit hereditatem, & apertissimè intra trium mensium * spatium, ex quo ei cognitum fuerit, scriptum se esse, vel vocatum heredem, ei renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, sit alienus ab huiusmodi hereditate, sive onerosa, sive lucrosa sit.

Sin autem dubius est verùmne admittenda sit, nòcne defuncti hereditas: non putet sibi esse necessariam deliberationem: sed adeat hereditatem, vel sese immiscent ᵈ: omni tamen modo inuentarium ab *ipso* conficiatur, vt intra triginta * dies ᵃ post apertas tabulas, vel postquàm † nota * fuerit ei apertura tabularum, vel delatam * sibi ab intestato hereditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat ᵉ inuentarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat: & hoc inuentarium intra alios sexaginta ᵍ dies ᵈ modis omnibus impleatur sub præsentia tabularioruⁿ ʰ, † cæterorúmque ᶦ, qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. Subscriptionem tamen supponere heredem necesse est ᵏ, significantem & quantitatem ˡ rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda, res apud eum remaneant: vel si ignarus sit litterarum, vel scribere prepeditur, specialiter tabulario † ad hoc solùm adhibendo, vt pro eo literas supponat, venerabili signa † suaeè manu heredis proposito: testibus videlicet adhibendis, qui heredem cognoscant ᵐ, & iubente eo tabularium pro se subscribere, interfuerint. Sin autem à * locis, in quibus res hereditariæ *, vel maxima pars earum posita est, heredes abesse contigerit: tunc eis vnius anni spacium à morte testatoris numerandum damus ad huiusmodi inuentarij consummationem *: sufficit enim præfatum tempus, etsi longissimis spaciis † distant: tamen ᵖ placuit dare eis facultatem inuentarij conferendi vel per se, vel per instructos procuratores in loca: vbi res positæ sunt, mittendos ᵍ.

Hæres, qui solemniter confecit inuentarium, vltra vires hereditatis non tenetur: & Falcidia vtitur: & satisfacere potest legatariis, & creditoribus, qui prius venerint: licet alios posteriores in tempore fuerint: refrenantur tamen posterioribus creditoribus sua sua: & opportunis remediis contra legatarios, quibus prius satisfactum est agere possunt, & contra posteriores creditores: sed contra ipsum heredem, vel eum, qui emit ab eo, regressus non datur. hoc dicit. ALEX. *vsque ad §.* in computatione.

Et si præfatam obseruationem inuentarij faciendi solidauerint ʳ: hereditatem ʳ sine periculo ˢ habeant, & legis Falcidiæ * † adoptiuè legatarios vtantur beneficio: vt * in tantum hereditatis creditoribus teneantur, in quantum res substantiæ ad eos deuolutæ valeant *: & eis satisfaciant, qui primi venient creditores: & si nihil reliquum est, posteriores venientes repellantur ᵗ: & nihil ex sua substantia penitus heredes amittant: ne dum lucrum

a Vt per subscriptionem, vt in Gloss. vide Dynam. *tract. de privilegio.* num. 10.

† al. *fuerit.*

b Hæc illa ex ratione sing. Secundi Bart. in *Glos. sing. 1.*

c ¶ *Trium mensium* *. Sed mirror spacium sex mensium fuerit, *superà de confessis, sed tamen l. §. primum §. fina.* quæ est contra † Sgla. illud propter quærelam inofficiosi testamenti, quæ spera bat mortis hic propter creditores fuerint nisi agit. Sed & præterea ibi non videbatur esse respondendum hic aut credebat respondum, vel abstinendum: non tamen respuit, vel abhiuit, sed se repudiaturum dicebat ᵇ & ideò tam breue spatium ei datur: aliàs nisi propter creditores, vel nisi heredatus esset, perpetuò adire posset: vt dixi *superà eodem. l. eiam antiquioribus.*

d ¶ *Sese immiscent.* non enim concessitur intestatim, donec fiat inuentarium: vt *eodem. l. §. denique.* ACCVRSIVS.

e ¶ *Triginta dies.* Vide *eo. de professis.* Cyriac.

f ¶ *Delatam.* Sipple & adiram. nam domàm posi adiram currit hoc tempus: vt *infrà eod. l. §. sin verò postquàm.* Item & quia dicit hic post apertas tabulas. nam domàm posteà olim poterat adiri: vt *infrà de edicto tollen. §. 1.* ANTON. Tu dicat secundi Bartol. hic, quòd si quidé heres malitiosè pro trahit aditionem hereditatis, cæterat sibi tempus etiam ante aditam hereditatem: & verò in nulla mora, in nulla culpa, in nulla malitia est, tunc sibi tempus post aditam hereditatem vt dicit hic gla. licèt enim sciat, dicat à die notitiæ tamen subaudi, & adire hereditatem. est ad hoc not. secundum eam in *§. fina. in libera. §. si quis heredi. §. de fideicomm.*

g ¶ *Capiat.* Sorte in tutoribus, & curatoribus: quia incominenti debent incipere: vt *l. de administra. tut. l. tutores. §. & §. de admini. tutor. l. tutor, qui reperiuntur.*

h ¶ *Sexaginta.* Vide *eod. l. §. de professis.* CYIAC.

i ¶ *Sexaginta* *dies.* hic ergo per menses fiunt. ACCVRSIVS.

k ¶ *Tabularioruⁿ.* id est, tabularij, de plurale positur pro singulari: *superà de hi qui in testam. mu. l. 1. & de episcopis, & clericis. l. nephanotrophos. eo. §. vi bona. rapta. l. 9. §. quod est prætor.* ¶ Sed argum contrà in authentic. *de hered. & Falcid. §. si verò absent. colla. 3.* Sed ratione illud negari non potest, quia quandoque dum necessarij fiat: vt flatim subiicit, ibi, *sub scriptorum, loc.* ACCVRSIVS.

l ¶ *Cæterorúmque.* pari trium * testium, & legatariorum, & creditorum: vt *authent. de hered. & Falcid. §. sanccimus. & §. si verò absent. colla. 3.*

m ¶ *Quantitatem rerum.* mobilium, & immobilium: vt *infrà de bon. proscript. §. qui contra. & superà de adim. infra. tut. Lotarius, in 6. & infrà de his. quæ. l. 1. §. 1.* nam sufficit quod dicat: ego recognosco omnia mobilia, & immobilia scripta à notario superius, nec habere, & tenere.

n ¶ *Specialis tabularius.* his duobus casibus necessarij sunt duo tabularijvt ius sufficit: vt modò dixi.

o ¶ *Cognoscant.* Non, argum. de testibus ᵇ, qui apponuntur in contractibus, quòd debent cognoscere contrahentes, vt *hic, & in authent. de hered. & Falcid. §. si verò absent. colla.* Dicit speciale est in inuentario: vt *in authent. de fide instrument. §. oportet tamen. colla. 3.* Sed ibi speciale quando ab imperitis, & in scripta. Item & in authentic. *de testibus. §. 3 colla. 9.* Sed ibi quando per testes probantur: & dic vt *§. de testibus. Lotharius. §. Idcòque.* si autem per instrumentum, tunc etiam ignoti: vt *in authentic. de testibus §. de hoc.* hic ergo tribus casibus debet cognoscere: vbi imperitus contrahit, & in scripta, & in inuentario, & vbi non fit instrumentum. ACCVRS.

p ¶ *Hereditatis.* scilicet sacr. ACCVRS.

q ¶ *Consummationem.* Sed hic † quòd tempus dabimus ad inchoationem? Resp. secundùm proportionem: scilicet tertium partem anni. vt enim saepè vnum mensem de tribus dedit: sic hic iv. de xiij. ¶ Item quòd dicit à morte testatoris: sipple, & eam mortuum sciuit, & adiuitur *infrà eod. l. §. si verò postquàm.*

p ¶ *Tamen.* nam licèt etiam tam magnum habeat spacia, scilicet annum, vt per se possit adesse in eo loco vbi sunt res, ad facilidum inuentarium, vel sit praesumentamen, &c.

q ¶ *Mittendos.* scilicet procuratores.

r ¶ *Solidauerint.* id * est, in solidum omnia capitula ᵈ inuentarij obseruauerint.

s ¶ *Hereditatem.* nunc

† Inuentarij faciendi tempus quod.

a Inuentarium quo facere debent, vide apud Fontanelle *in ferrariensi. nota. 1. quæ plenior. nota. 1. Cameracensis in consilio pro infrascripta. nota. 13.*

† fi. in omnibus. al. addebant verbum, *cruce, quod* e legatarius subiuditur.

* al. in loco.

b Testium. & quidò cognoscere debeant contrahentes.

† al. *longissimo spacio.*

c Solidum quid. Galli *solidi* dicunt. d. Franc. id de signo cuiusquod si omnium, non vnius inuentarium. Bald. *colla. 3. & Sal. Bich. consta. Gloss.*

e Et hoc beneficium sicut est de iure Gregorian. Alex. & Bal.

† Item in Nouell. 1. *fine.*

* al. *ex.*

480/C.IV.K.5-4, 1559-1560
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sperant.* heredes, feliciter faciendo inuentarium.
b ¶ *Satisfaciant.* si parare eis legata deberi: aliquain tenentur alitis quasi dolo deferitur posse fere: vt *ff. ad leg. Falcid. l. dolo.*
c ¶ *Post emensum.* id est, finitum.
d ¶ *Ab eo.* feliciter heredi.
e ¶ *Hypothecaria.* id est, hypothecaria actione.
f ¶ *Indebiti condictio.* alias ergo solutis, & alias condicit: vt *ff. de condict. indeb. l. non est mirum.*
g ¶ *Alienandare.* Prima ergo ait solutiset alienum, quam legata: vt *hic, & ff. de reg. iur. l. non dubet. adfert. §. in re ob. fiscus. & ff. de colla. bon. l. cum emancipatus. §. 1. & de supa. l. quotiens. & de muscip. infra l. Papinianus. §. quarto. & infra de bon. auct. in. poss. l. 3. & ff. quæ in fraud. cre. l. qui autem. §. penult.* ¶ Sed argumen. contra *ff. de transact. l. cum hi. §. plaeb. de alimen.* vbi plus fauetur alimentis in testamento constituta, quam inter viuos h. Sed ibi plus fauetur quoad transigendum, hic quoad acquirendum. ¶ Item contra *supra de hered. ad. l. fin.* vbi dicitur, heredes conuenici à creditoribus: non legatarius. Sed ibi quado soluendo est heredi: hic non. Item hic alia actione, quando non fuisset inuentarium, tenetur legatarii: qua defunctus tenebatur: illa enim soli heredes conuenientur vt ibi.
h ¶ *Sin verò heredes.* qualiter creditores aduersus legatarios veniant, distinguit qualiter primi creditores veniant adversus posteriores. & ad hoc *ff. de condi. indeb. l. iniuriam.*
i ¶ *Hypothecaria.* quando res datæ sunt in solutum.
k ¶ *Per conditionem.* quando vendita sunt, & æstimatio data. ¶ Et intellige quando apud emptorem esse desinunt. alias cum possit agi hypothecaria contra emptorem, non daretur condictio ex lege contra creditores ad id, quod est solutum, secundum l. vt arg. *ff. de cond. ex leg. l. 3.* Sed hic videtur velle, etiam si esset, non contra emptorem: & est ad hoc *infra de quæst. probat. l. hæsit à Zenone.* ¶ Item est arg. contra *ff. quæ in fraudem cred. l. papillus. in fin.* Solut. hic pro rebus obligatis agit prior. vel ibi non extorsit: hic fit.
o ¶ Lege. Ex hac lege Iustin. CVIAC.
l ¶ *Dictum est. §. penu. §. & ad idem ff. de relig. l. si quis. §. 1.*
m ¶ Emptores apud quos desierant esse.
n ¶ *Prouisum est. l. penu. §.* & hic dicit ad idem. *§. qui per in pig. hab. l. 1.* ACCVRS.
o ¶ *In compensationem.* Vide scripta *ad ff. tit. T. de hered. ad.* CVIAC.
p ¶ *In summa.* quæ expensa omne ex alienum præcedit: vt *ff. de relig. l. penultim. & ad leg. Falcid. l. 1. §. penult. & Institut. ad leg. Falcid. §. 1.*
q ¶ *Inspiciamus.* in qua expendiur coram magistro consulum vt *l. de infac. l. consulto.*
r ¶ *Approbauerit.* rebus, vel suo fortisan sacramento: vt *ff. de re militar. l. non omnes. §. à barbaro. & de leg. iur. l. legitimos. & arguit supra de fide instrumen. l. fin.*
s ¶ *Confundantur.* quantum ad effectum, nisi fiat calea, quæ & morte pereant: quia non erant transitorie ad heredes: vt *ff. de heredi. vent. l. 3. in fin. & ad hoc infra ad leg. Falcid. l. In supplendo.* Sed quid si defunctus Titio tenebatur de cuitione in duplum, & hæc Titium re euicta fecit heredem: num quid contra creditores heres computabit duplum? Arg. quod non: vt *ff. ad legem Falcid. l. cum emptor.* Sed forte ibi non fecerat inuentarium: vide hic totum duplum separabitur: vt hic dicit. ¶ Item quid si defunctus vendidit fundum filij: fit? Puto filium facientem inuentarij extentio tantùm pari exceptionem, quatenus habet ex hereditate vltra debitum bonorum subsidium: vt *ff. de fun. dot. l. denuio. l. 8. si heredi vxoris. & ff. de lege. q. l. Imperator. §. fin. & supra de rei vindicatione. l. cum à matre. & hic subiecit in fin. §. prozim.* vbi dicit, *nullum damnum, &c.* Sed si habet debitum bonorum subsidium tantùm, in nulla patitur exceptiones: cùm fine vllo gramamine illud habere debeat: vt *supra de inofic. testamen. l. quotiens in prouin.* ¶ Item quid si est extraneus heres? Respond. sicut: vt dicat eum pati pro quarta parte exceptionem: quia licet tunc habeat quartam iure institutionis tantùm: tamen patitur exceptionem pro ea quarta. Quarta ¶ enim debita iure institutionis, bene videtur posse dari cum onere: vt *ff. ad Trebell. l. Lucius. §. mortuus. & ad legem Falcidiam. l. si debitum.* Sed argumentum *ff. de lege q. l. cum pater. §. Pius.* Sed si vltra quartam quid habet, pro toto eo, quod quadrens habet, patitur exceptionem. vbi verò etiam in bonorum subsidio: vt *ff. de inofic. testamen. l. Papinianus. §. quarto. & ff. de colla. bonorum. l. cum emancipat. §. illud.*
¶ Sed argumentum contra *ff. de inofficio testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes.* ergo in eo casu si fecit inuentarium, detrahit eorum vindicat: si non fecit, nihil petet: vt *in auctent. de hered. & Falcid. §. si verò non fuit. colla.* Sed quid si flatuerum erat in ciuitate, vt nemo veniret contra instrumentum à se factum, vel heres esset, & testator obligatus fundum eius, quem postea fecit heredem, qui adiens fecit inuentarium: numquid poterit à creditore vindicare? Videtur quòd sic, vt *hic dicitur, & infra eodem l. 8. prozim.* ACCVRS.
t ¶ *Seruando.* quoad hypothecariam: vt *infra qui potis. in pign. habent. l. si fundi.* sed agere res personali, non farmatur prærogatiuam ex tempore: vt *ff. de priuile. credi. l. priuilegia. & de re iudica. l. indicati.* nisi in casibus: vt *ff. de re iud. l. inter est. & ff. quod cum eo, qui in alio pot. l. 3.*

a Mellus alienatum. ad *Fa. ad de cui de empt.*
b Hoc verum si res est euicta non heredem: sicut ait *Iul. ad. Vat. Iul. & ... Iul. & ...*
c Quarta licet institutionis debita ex poli. dari cum onere.
d Iuramento suo heres potest expensas confirmare. *Arg. ad. Fulgentius. C. contra quod prouidet in ex pensis. Papin. ... Iul.*
e al. legem.
b thi in transigendo, hic in exigendo, in quo magis lucretur creditoribus. *Bart. Pa. & ...*
c Heredes à creditoribus conuenientur, non legatarij. quando debendo est heredi.
f Per verba hoc non est euitandum heredem ad ... Valentinum ... Iul. ... Iul.

480/C.IV.K.5-4, 1561-1562
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

n ¶ *Forsitan.* facti notat varietatem.
a ¶ *Nostram legem.* L. vlt. ℨ. *de quaest.* Cviac.
b ¶ *Legem.* quae est l. *de iuramento. calum.* l. 3. Vel dic vt ℨ. *de quaestio. l. de tormentis. & l. fin.*
c ¶ *Illius.* scilicet heredis. de sua ergo conscientia * satisfacere tenetur: quod est notandum: vt *infra de bon. auth. iudi. possid. l. fin. in fin. & de iure delib.* [illegible] *& ff. de edend. l. praetor. §. sed si inspicere. & infra de poena iudic. qui male iudic. authent. nouo iure. & supr. de fide instrum. l. fin. & de his, qui ad Eccl. confug. l. fin. §. fi.* cuiis. Item ad hoc *supra de rebus credit. & iureiurand. l. in bonae fidei. & ff. de lega. 3. l. ab omnibus.* Accvrs.
d ¶ *Surripuerint.* vel celauerint.
e ¶ *Admonendum.* ad quod facit *ff. de acqui. here. l. si seruum. §. amen esse. vsque ad §. hac verba & §. praeter. & §. heredi. vsque in fin. legis.* Accvrs.
f ¶ *Compellantur.* Sed numquid erit inuentarium, in quo apparet non omnes res hereditarias esse scriptas? sicut pone quod idem heres quasdam res, quas credebat hereditarias, scripsit in inuentario: nunc comperto errore vellet eas abstrahere: vel nollet teneri amplius propter istas res, quasi non videatur locupletior.
g ¶ *Anteriorem.* quam habes *l. eod. l. sin autem dantur. & § sequenti.*
h ¶ *Consumanda.* sic nec in qualibet legali dilatione: vt *ff. de iudic. l. 4. in fine. & ff. vt in possessio. legat. l. ii. cum. §. cessarum. & de* [illegible] *quae prima l. j. § si quis* [illegible] *& ff. de tutorum obligat. l. si pupillus.*
¶ Et sic nota quod non[h] videtur negligere, vel moram facere, qui petere non potest: vt *infra de anna. except. l. j. in fine & de tutorum obligat. l. si pupillus.* Azo. Aduertas hic, quod licet heredes non possint conueniri donec inuentarium conscribitur, vt hic: ipsi tamen heredes interea poterunt debitores hereditarios conuenire, secundum Bartolum, & communiter doctores. hic non obstante titulo *ff. quod quisque iuris.* quia ille titulus habet locum, quando alicui conceditur priuilegium ad sui postulationem, cuiusmodi non est priuilegium istius §.
ʒ ¶ *Generando. l. 1. §. pen. ff. de iudic.* Cviacivs.
y ¶ *Postquam.* Hinc ne colligas inuentarium adita demum hereditate fieri posse. Nam & a morte testatoris fieri

a De sua conscientia quis tenetur: [illegible]

h Moram in petendo committere non videtur, qui petere non potest.

† s. Sextum repulsionem Guido Papa [illegible] per Bernard. [illegible] Rolandum a Valle [illegible]

res in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis, quod superfluum est, approbare, vel per tormenta * forsitan * seruorum hereditariorum secundum anteriorem nostram legem a b, quae de quaestione seruorum loquitur, vel per sacramentum illius c, si aliae probationes defecerint: vt vndique veritate exquisita, neque lucrum, neque damnum aliquod heres ex huiusmodi sentiat hereditate: illo videlicet obseruando, vt si ex hereditate aliquid heredes surripuerint d, vel celauerint, vel admonendum e curauerint: postquam fuerint conuicti, in duplum hoc restituere, vel hereditatis quantitati computare compellantur f.

Intra tempus datum ad confectionem inuentarii, non potest heres a creditoribus, vel legatariis conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus non currit. h. d. vsque ad §. sin verò postquam. Alex.

Donec tamen inuentarium conscribitur: vel si res praesto sint, intra tres menses: vel si abfuerint, intra annale spacium secundum anteriorem g distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus, neque legatariis vel fideicommissariis eos, vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hereditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vindicare: sed sit hoc spacium ipso iure pro deliberatione heredibus concessum: nullo scilicet ex hoc interuallo creditoribus hereditariis circa temporalem praescriptionem praeiudicio generando h ʒ.

Qui inuentarium solenniter non facit, creditoribus in solidum tenetur: & Falcidiam non detrahit † hoc dicit vsque ad §. & haec quidem. Alex.

Sin verò postquam y adierint i, vel sese k immiscuerint, praesentes, vel absentes inuentarium facere distulerint, & datum iam à nobis tempus l ad inuentarii confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso, quòd inuentarium secundum formam praesentis constitutionis non fecerint, & heredes esse omnimodò m intelligantur, & debitis hereditariis in solidum teneantur: nec legis nostrae beneficio perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt n.

potest. Constant. Harmenop. *lib. 5. epi. tit. 10.* Cviac.
i ¶ *Postquam adierint.* scilicet extranei.
k ¶ *Sese.* scilicet sui.
l ¶ *A nobis tempus.* scilicet tres menses, quando sunt res praesentes: vel annus, quando absentes.

Tempus ad deliberandum, quod hodie non est necessarium volentibus solenniter conficere inuentarium, est tempus anni, quando impetratur à principe: sed quando impetratur à iudice, est tempus nouem mensium: nec saepius conceditur. Alex.

Et haec quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam esse curauerint: quam o putamus quidem penitùs post hanc legem esse superuacuam, & debere ei derogari. Cùm enim liceat eis & adire hereditatem, & sine damno ab ea discedere ex praesentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidam vel vana formidine p, vel callida machinatione, pro deliberando nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenùs eis liceat annale tempus tergiuersari, & hereditatem inspicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus adsertionibus repetita prece saepiùs accipere q: ne quis nos putauerit antiquitatis penitùs esse contemptores r, indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis, vel à nostris iudicibus: non tamen ampliùs ab imperiali quidem culmine, vno anno s: à nostris verò iudicibus nouem mensibus t: vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed & si fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim & non saepiùs u † eam peti concedimus.

Qui petit tempus ad deliberandum: licet inuentarium fecerit, & hereditatem adierit, vel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditorib. hereditariis in solidum, & cessat Falcidia sicut olim. Si verò inuentarium non confecit, sed solum tempus ad deliberandum petierit, & non repudiauerit: (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus in solidum, & Falcidiam perdit: sin autem repudiauerit, tunc tenetur res hereditarias restituere. h. d. vsque ad §. notissimum. Alexand.

Sin autē hoc aliquis fecerit x, & inuentariū conscripserit: (necesse est enim * omnimodo deliberantē inuentariū cum omni subtilitate facere y) non liceat ei post tempus praestitutum z, si non recusauerit * heredita-

m ¶ *Omnimodo.* certè non sunt ex eo heredes: immò quia adierūt: refertur ergo ad id, quod sequitur, *& debitis, &c.*
n ¶ *Censuerunt.* scilicet istam legem, & etiam ad solida legata tenebantur hodie: vt *in authent. de heredi. & Falc. §. si verò non fecerit. colla.*
ʒ ¶ Et not. hic, quod qui b legem spernit, nec debet eius auxilio vti: vt *ff. de min. l. auxilium. in fin. & ℨ. de excusatio. iudic. l. j. & suprà de episcop. audient. l. iij. & suprà de transactio. l. si quis maior. & in authentic. de nupt. mulier. §. sancimus. colla. iv. & in authent. vt liceat ma. & auiae. §. quia verò ita. colla. viij.*
o ¶ *Quam.* scilicet deliberationem.
p ¶ *Formidine.* vt dixi *l. eod. §. 1.*
q ¶ *Accipere.* vt liceat.
r ¶ *Contemptores.* sic *suprà de testam. l. testamenta.*
s ¶ *Vno anno.* Vide *cap. 15. de praescrip.* Cviacivs.
t ¶ *Nouem mensibus.* Sed nūquid lex ista derogat superiori, *cùm antiquioribus*, quae loquitur de anno, hic de nouem mensibus? Resp. *vt ℨ. ea l. §.* 5. distinx.
u ¶ *Et non saepiùs.* sufficit semel c: *sic suprà si saepius in integrum restit. l. fin. & infrà de poenis. l. omnes quos. & ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si quis decem.* ¶ Sed argu. contra *ff. vt leg. vel fideicommiss.* [illegible] *§. si cui.* ¶ Item contra *ff. eod. l. iij.* vbi pluries datur ius deliberandi. Solu. hic corrigit. Vel intra annum, vel nouem menses pluries ei datur: non autem quòd excedat.
x ¶ *Sin autem hoc aliquis fecerit.* id est, petierit tempus ad deliberandum, & ei est datum.
ʒ ¶ *Necesse est enim.* Interpositio est.
y ¶ *Facere.* si velit vti beneficio legis Falcidiae.
z ¶ *Praestitutum.* ad deliberandum.
a ¶ *Recusauerit.* hoc est nouum per legē istam, vt petens d tempus ad deliberandum, nisi repudiet, adiisse tacitè videatur: vt *hic. & in aut.* [illegible] *in hoc §.* Aliud olim, vt suprà *eodem. l. cùm antiquioribus. & ff. de acquiren. heredi. l. quamdiu institutus. in fin.* quae sunt contra, vbi dicitur, quòd

a An poena huius constitutionis Siculis, & Ecclesiae non conficientes inuentarium, teneantur.

b Legis auxilio caret, qui in illam peccat.

c Ius deliberandi an possit pluries dari.

ʒ Dictio, semper, verificatur in bino actu, & de hac dictione videbis Alex. in l. [illegible] *de* [illegible]

d Petens tempus ad deliberandum adiisse tacitè videtur, nisi repudiet.

480/C.IV.K.5-4, 1563-1564
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd si non adiuit, repudiasse videtur: sed corrigunt. Nec potest dici quòd hic fecerit inuentarium: ibi (scilicet in contrario) non: quia idem est, quod hic dixit: & si non fecit inuentarium:

tem: sed adire maluerit, nostræ legis vti beneficio *: sed in solidum secundùm antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cùm enim gemini tramites inuenti sint: vnus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit *tabere autem rudis, & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conseruantur: electionem ei damus, vel nostram constitutionem eligere, & beneficium eius sentire: vel si eam aspernandam existimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & si non intra datum tempus recusauerit hereditatem, omnibus in solidum debitis hereditariis teneatur: & non secundùm modum patrimonij: sed etiam si exiguus sit census hereditatis, tamen quasi heredem eum in totum † obligari: & sibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen: & * adeò ad ipsam deliberationis dationem, & diuinum rescriptum super hac promulgatum, hoc adiici voluimus, vt sciant omnes quòd omnimodo post petitam deliberationem b, si adierint, vel pro herede gesserint, vel non recusauerint hereditatem, omnibus in solidum hereditariis oneribus teneantur. Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit: inuentarium autem minimè conscripserit, & vel adierit hereditatem, vel minimè eam repudiauerit, non solùm creditoribus in solidum teneatur: sed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè vtatur. Quòd † si post

deliberationem * recusauerit c, inuentario minimè conscripto: tunc res hereditarias creditoribus, vel his, qui ad hereditatem vocantur d, legibus reddere compellitur: quantitate earum sacramento e res accipientium manifestanda: cum taxatione tamen à iudice statuenda.

Pro hac constitutione est derogatum tribus constitutionibus, de quibus est facta mentio in principio huius legis: quarum summa ad hanc redacta est: & multa propter simplicitatem multiplicitatem non conseruauit solemnitatem huius legis: nihilominùs non tenetur creditoribus hereditariis vltra vires hereditarias. ALEXAND.

Nouissimum autem est hac constitutione, quæ omnes casus continet, nostris constitutionibus tam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum f, quarum altera etiam Gordianæ constitutionis sensus continebatur. Cùm enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus sit, & tribus constitutionibus in vnum congregatis, vnus apparet & in milites, & in alios omnes iuris probabilis articulus: eapropter ex anterioribus * inquietari nostro subiecto imperio non patimur: scilicet vt milites, † etsi propter simplicitatem pertinentis legis subtilitatem non obseruauerint h: in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate inuenerint. Quam, patres conscripti, in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. Dat. V. Kalend. Decembr. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE REPVDIANDA, † VEL abstinenda * hereditate.

TITVLVS XXXI.

Hæc titulus opponitur superiori de adeunda, vel adquirenda hereditate: ita, vt verbo adeunda, ex aduersis respondeat verbum repudianda & verbo adquirenda verbum abstinenda quæ collatio offendit in superiore titulo verbum adquirenda propria pertinere ad suos heredes, qui per immediatam hereditatem adquirunt: sicut in hac tit. verbo abstinenda, conflat proprio ad suos pertinere: & sic L. vlt. C. tit. proxi. si refuseritis, inquit, vel abstinendam hereditatem esse credidistis. Dura autem in hac est regula perfectionem constituentur: dum quo adquisitio hereditatis: ceterum si damnosa sit, repudiare eam non posse sic iure: benefitio restitutionis posse, si minor sit XXV. an. Et eum qui repudiauit, rursus ad ea bona, quæ repudiauit, redire sine iure per suum personam nullo modo posse, propter aliò posse, & iure quoque restitutione in integrum propter aetatem si res sit integra, Maiorem aut. neque sua aura, neque per restitutionem, quod repudiauit, adquirere posse, si sit euentus bonis. Namque suos heres etiam minor XXV an. si abstinuerit, & gestis ipse iure non potest restitutione bona quibus se abstinuit, si pretentiam pateat, & res sit integra. l. si quis suus D. de iu. del. quod Iustinianus limitat in l. vlt. huius tit. & est hæc quoque in re differentia inter suum, & extraneum heredem. CVIAC.

Suus à paterna hereditate abstinuerit, præsumitur per alium contra- | *rijs abstentionem renuncare, & velle adire, nisi probet contrarium.* SALI-

deuit substantiam defuncti: vt *in auctent. de heredib. & Falcid. §. hinc autem nobis. colla.* 3. fecis per leges veteres: vt *ff. ad Trebell. l. 1. §. ii, qui quadringenta.* in quarta tamen ista natura pauo quid non prædicat: sibi filius * quo ad legata: licèt non faciat inuentarium.

a Filius inuentarij non faciens non præiudicat filio in quarta non naturali debitis.

* al. deliberandum.

f ¶ *Derogatum.* scilicet duabus primis, & Gordianæ tertiæ: vt *l. 1. ad. l. 1. in principio.*

g ¶ *Anterioribus.* constitutionibus.

h ¶ *Obseruauerint.* tenet ergo Gordiana constitutio etiam tempore huius legis licèt per authentic. videatur correcta: vt *in authent. de hered. & Falcid. §. fin. colla.* 3.

¶ Sed ab derogatum est per legem Iustin. illi legi, *cum antiquioribus.* T. *in l. in eo, quod ibi dicit,* de * anno dando ad deliberandum: hic autem de nouem mensibus: nè & eius fecit mentionem T. *in l. in principio.* Respondeo: cùm illa loquatur, cùm adi fuit tempus petenti ad deliberandum: hæc autem quando fuit petitum. Sed certè omnè loquitur ibi quando fuit petitum: & quando non fuit petitum. Dic ergo quòd ei derogatur in aliquo: non tamen tota abrogatur. In eo enim, quod in principio posit de eo, qui noluit deliberationem ab homine, vt intra anno. in transitum, derogatur: vt minus tempus quandoque detur: vt *l. ad §. sed quæ quidem.* in alio vero, qui non petit: sed à lege habet, nihil est innouatio: sed arctatur primus magis, quàm secundus: quia primus si non adeat, hoc ipso, quòd non recusat, videtur aditi: vt *l. §. fin autem hæc.* in secundo contra, vt ab. Item quòd non si cofrefia, est arg. *l. de cadu. tol. §. in nouissimo.* nam ibi confirmat ea, quæ dicta sunt de deliberatibus.

b Deliberandi tempus quatenus esse debet.

c Videntur tamen omnia ad eundem Iudicem referri, ad quem pertinet Nota. Cuiac.

* al. adeuerit.

† al. cum.

* & in ipsum inuentarium limen pertinent in hypothecaria, & in petitione hereditatis.

d ¶ *Post petitam deliberationem.* i. postequàm tempus datum est ad deliberandum: non autem finitum.

e ¶ *Recusauerit.* sc. hereditatem.

d ¶ *Vocantur.* vt heredes.

e ¶ *Sacramento.* in litem, si non restituat omnes res, quas constat eum habuisse: quia in hypothecaria, vel petitione hereditatis iurator in litem: cùm altera arbitraria, altera bonæ fidei sit: vt *ff. de in lit. iur. l. in actionibus.*

¶ Breuiter ergo colligo quia heres aut neutrum fecit: id est, neque deliberauit, neque inuentarium fecit: sed sponte adit: & tunc seruatur quod dicitur *supra eod. l. §. cum igitur.* Si verò fecit inuentarium, & non deliberauit: etiamque commodo gaudet, & Falcidia & creditoribus vltra vires hereditariat nõ tenebitur: vt *T. eod. l. §. & §. professum.* Si autem petit deliberationem, aut fecit inuentarium: neutrum commodum habet: vt *hic. §. si quis autem temerario.* Si verò petit deliberationem, & fecit inuentarium, in solidum teneatur creditoribus: sed lege Falcidia vtatur: vt *T. proxim. §. fin autem hæc.* sed hodie * omni fabulo cessante si non fiat inuentarium, omnibus creditoribus in solidum teneatur: & legata præmioa dicentur.

† Heres penes tempus deliberandi, intra illud habet penes se hereditatem. *Respond. Fulgos.*

* a fuit.

a Heres si inuentarium non fecit, omnibus creditoribus in solidum teneatur: legata etiam solida præstat, si fit cautatus: non fiat, vt mox dicetur.

480/C.IV.K.5-4, 1565-1566
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

se heres: sed strictè tanquàm inquilinus, vel conductor.
a ¶ *Abstinuisse.* ergo stat suus.
b ¶ *Liquidò.* quod non oportet probari, si primum fuit probatum: scilicet quòd abstinuerat.
c ¶ *Probatum.* à te. Nam cùm sit filius, talia faciendo videtur velle esse heres, nisi contrarium probes per prositationem, vel alio modo: vt *hic, & ff. end. l. pro herede in princ. & l. Titianus, alias, si pupillus, si seruum, & l. de mort. lib. l. ij. §. & quod de substitu.* seruis in emancipatos vt *l. iii. §. i.*). ¶ Ité nota, quòd si quis scriptus sui heres de hereditate, si non abstinuit, abstinere non potest: sed si abstinuerit, non idò obligetur: vt *ff. end. l. si seruus geu. §. pupil.* in extraneo secùs est: vt *ff. end. l. si quis extraneus. in prin.*
d ¶ *Conuenit.* Cà Bononiæ T. *vnde in, & cap. l. ad hæ.*
e ¶ *Prouocare.* qui est iudex inter siscum, & petentem.

Si paterna.] CAYVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti: herede abstinente creditores bona distraxerunt: heres fundum ex bonis illis emit, posteriores creditores volunt cum contenire tanquàm siscellorum sui patris: an sint audiendi, quæritur? Respond. quòd non.
f ¶ *Abstinuisse.* dicendo, nolo esse heres.
g ¶ *A creditoribus.* fiscique prioribus.
h ¶ *Bona fide.* scilicet si scisse: vt *ff. end. l. si a qui bona, & de auctor. tut. l. pupillus. §. pupillus.* Item secùs si omnia bona: vt *d. l. si a. qui.*
i ¶ *Conuenire.* actione hypothecaria: vt *l. si antiqua cre. l.*). *& arg. ff. de le. ag. l. fin. §. quæsitum.*
k ¶ Sed quid si non abstinuerit: sed intermiscuit, & à creditoribus emit? Videtur idem: nam tanquàm heres non tractat hypothecaria: quia ius succedendi non habuit: vt *ff. de diuer. tempor. præscript. l. an vsium. §. ex facto.* Item tanquàm simplex possessor non: quia emit à primo creditore: vt *l. de differ. pignu. l. ij. & l. l. si antiq. cre. l.*). *& ff. in fin.* nam contingit quandoque, quòd licet aliquis sit heres: è tamen non possideat tanquàm heres, non conuenitur vt heres: vt *ff. ad leg. Falcid. l. ij.* Sed contra dico quia tenetur hypothecaria: & sic * rei capio non valuisse *ff. de conuenien. cum l. sic vt. & sic ff. quib. mod. pign. vel hypo. fol. l. fiat. §. Illud. & ff. de pign. actio. l. debitor.* Et sic vt hic.

Vel.] CAYVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti, filium præteristi, vel exheredasti, filius testamentum arguit de falso, tandem rem sis instituto, vt dares si decem: quod non adiuit, vel tantùm instituisti: an sibi prætiditatis it, qui remisit, quò minùs agere posit, exceptione tamen non obstante, quæritur: Respond. quòd non prætiditatis it tam quia heredi tum semel quæstum per agnitionem mouendo querelam falsi, respuere non potest: tum quia transactio nulla fuit, quæ nullo dato, vel promisso facta fuit, cùm nulla procedat hac aliquo dato, &c. vt *ff. de transact. l. transactio.*
a ¶ *Suus heres.* Contingit *l. transactio. 30. T. de transact.* & ad hunc ex illa subscriptione diem addè hoc modo scriptura A. VIII. Kal. Ian. Nicomediæ. CC. Cons. Contingit præterea *l. a. T. de postul. & l. l. T. de regu. iur. pro. & l. a. T. de petit. her.* Vide etiam scripta ad *l. 9. T. de obsq. & obl.* CYIAC.
k ¶ *Pedis.* id est, transactionis.

Vel sic: *Filius, qui abstinet ab hereditate paterna: licèt postea hereditaria bona tenuerit, ex aliqua alia iusta causa: non tamen efficitur heres.* ALEXAND.

1. Imp. ANTONIN. A. *Maucatio* *.

Si paterna hereditate te abstinuisse * cõstiterit, & non vt heredem in domo sed vt inquilinum, vel custodem, vel ex alia iusta ratione habitasse liquidò b fuerit probatum c: ex persona patris conuenire d te procurator e meus prohibebit. PP. Id. Iul. Messala, & Sabino COSS.

Suum non præsumitur abstentionem renuncare, quando reperitur ex causa mera possidere. b. d. BALD. Vel sic: *Possidens vt emptor, non obligatur, vt heres. b. d.* SALYC. Vel sic: *Qui post abstentionem res paternas bona fide emit, non videtur abstentionem renuncasse: secùs si mala fide emit.* ALEXAND.

11. Idem A. *Tenero* †.

a Si paterna hereditate te abstinuisti f: non ideò quòd à creditoribus g fundos comparasti (si modò id bona fide h fecisti) à posterioribus, qui sub eisdem obligationibus pecuniam patri credidérunt, iure conuenis i. S.PP.V. Kalend. Iulij, Lætone II. & Cereale COSS.

Inutilis transactio non habet in se pactum. b. d. BALD. Vel sic: *Confessio erronea ex causa transactionis putatiua, nõ præiudicat. b. d.* SAL. Vel sic: *Inutilis transactio facta super hereditate quã quis petendo adiuit, nõ habet vim repudiationis, cùm fieri non possit de hereditate semel acquisita: nec vim pacti gratuiti: quia non censetur velle donare, qui transigit: sed filium à lite retrahere: idèo non obstante potest transigere: licèt non obstante potest repudiare.* ALEX.

1 ¶ *Abstinuerat.* ideòque immiscuisse se creditori vt arg. *ff. de hon. poss. l. bon. quidem.* nam agebat petitione hereditatis, cùm excipere instituta se scriptum, hic filius replicabat, & dicebat, quòd erat inutilis testamentum.
m ¶ *Postea.* processu temporis.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIM. A. A. & CC. *Theodotiano.*

Si vus heres a exceptione pacti b, qui testamentum inutilem adseuerans 1, postea m nihil se de paterna successione petituram, non ex causa donationis n: sed transigendi animo in iure professus est: cũ respuere quæstam o nequires p hereditatem, & transactio nullo dato, vel retento, seu promisso minimè procedat q, submoueri nõ potest r. Sine dis, Caes. COSS.

Semel heres per repudiationem non desinit esse heres: sed confessus in iudicio, pro iudicato habetur. b. d. BALD. Vel sic: *Semel heres repudiando non desinit, & contrà. Et confessio facta ad proprium commodũ, nihil operatur, secundùm* IAC. BVT. *Vel confessio in hac, quæ sola animo, & verbis non possunt induci, nihil operatur.* SALYC. Vel sic: *Inutilis repudiatio non habet vim voluntatis confessionis in præiudicium repudiantis, qui primò adiuerat. b. d. & casum vide per Cyn. & melius per* BALD. *&* ALEX.

IV. Idem A. A. & CC. *Medofino milit.*

Sicut maior viginti quinque annis antequàm adeat, deliam repudians successionem, pòst quærere non potest s: ita quæsita renuncindo nihil agit: sed ius, quod habuit, retinet t: nec quòd confessus in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem u: sed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet v. S. V. Kal. Ianu. Sirmij, AA. CONS.

Papillus hereditatem etiam damnosam repudiare non potest. b. d. BALD. Vel sic: *Papillus sine tutore non potest hereditatem repudiare.* SALYC. & ALEX.

tem eam repudiare non potest. Si autem in iure est confessus se heredem esse: an sibi præiudicet confessio, quæritur? Respond. nonò: & quod aliàs dicitur quòd confessus pro iudicato habetur, non habet locum in repudiatione: sed cùm quis confessus in iudicio se certam quantitatem debere.
s ¶ *Non potest.* vt *l. de reg. iu. pos. l.* nisi in casu: vt *l. end. l. fin.* & in alio: vt *ff. ad Trebel. l. non quod. §.*
t ¶ *Retinet.* vt *l. end. l. proxima.*
v ¶ *Repudiantis hereditatem.* sed adsens valet repudiatio in iudicio, cùm aliàs de hereditate adiuratur, vt renunciatur pacti exceptione? Ano respondet, sic puto: argum. *supra de pac. l. pugnam.* Sed tamen non desinit esse heres in præiudicium aliorum creditorum.
x ¶ *Pertinet.* vt *ff. de confess. l.*). ¶ Et non quòd dicit, *certam.* vt *ff. de confess. l. certum. in prin.* Sed certè neque ad quantitatem solam: vt *d. l. certum.* & est ratio quare repudiatio non valet in iure: quia quæ * valet extraiuri, valet in iure: & quæ b non valet extrà ius, nec in iure valet. Sed confessio c in iudicio facta, tenet: extra iudicium tenet. 1. Item est alia melior: quia confessio sit quoties alias non illa tenerit: vt *ff. de interrog. act. l. de eram. §.* Sed repudiatio pro se fit: vnde non debet tenere: cùm idcò fiat, vt creditoribus non teneatur. Item est contra hanc l. *ff. de interrog. act. l. si*

n ¶ *Donationis.* quia cùm nolueret an sibi sit agendi competere, donare non proposuit: sed transigere: pacti & dixerit, nemiro nisi, si mihi 2. det, quod non admissibili, vel taciuit. vnde mihi non prejudico. ACCVRS.
o ¶ *Quæstum.* fi. per agnitionem: facit si ipso iure nasceret: vt quia est suus filius, & non agnouit adhuc: nam dimittere potest: vt *Infit. de hereditate & diff. §. Sed an verum. & §. Sed hi. & ff. end. l. ai, qui si.* ACCVRS.
p ¶ *Requires.* Tria allegabat pro se institutus filiaes donationis, transactionem, & repudiationem: quæ non valent.
q ¶ *Procedat.* vt *supra de transact. l. manifestis.*
r ¶ *Non potest.* vt transactionis: vt quia non valuit vt transactio. Item nec vi pacti gratuiti: quia nolunt licèt pomittere quo ad adsentiam, non quo ad action. cùm agnoscitur vt *sup. de pac. l. pactum, & de in iuri. reft. ini. l. intra.* 1. Vel dic, non submouetur ab alio: sed ab eo, qui fuit contentus sicut *ff. de pact. l. 8. tunc. §. & in summa.* §. Vel verius, hic errando remisit, credens transactionem tenere, hoc non placet vt *ff. de condic. indeb. l. aliquando. in principio.* quæ non tenebat: tum quia nihil dabatur, tum quia ab hereditate separari non poterat. 2. Vel dic non potest submouari, quia sit heres: sed à rebus hereditatis submouetur, quas possidet: vt *ff. de adim. l. ij. & fin. §. Sed quod Papinianus.* & facit *ff. de succes. ed. l.*). *§. deuenerit. & ff. end. l. Longobardus. & infra l. pouci.*

Scient maior.] CAYVS. Maior XXV. an. delatam sibi hereditatem priusquam adeat, repudiare potest, adiitque

a Repudiatio, quæ valet extra ius, valet in iure.
b Potest. legendum. & quæ non valet extra ius.
c Confessio in iure facta tenet: at non quæ non valet.

480/C.IV.K.5-4, 1567-1568
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

* al. Claudiana.

all. l. si filius. vbi considerando se heredem, se heres: licet repudiauerit prius. Solu. ibi non fit heres: sed quantum ad aduersarium pro herede reputatur: non quantum ad alios vt in eod. tit. l. fin.

P Vpillorum.] Castr. Si deferatur hereditas pupillis: illam hereditatem sine auctoritate tutorum repudiare non possunt: & si repudiauerint, nihil nocet eis.

¶ al. si quibus heres reconsenserit. aliis, si quis suus heres recusa. Cont. * al. permissum, vel. restitu. cau. ¶ al. remanserit. a Repudiare tacitè hereditatem pupilli tutor potest. b Tacitè repudiat hereditatem, qui impedit conditionem. * al. sanxit.

a ¶ Pupillorum repudiatio. capessa: tacitè enim potest, vt b impediendo conditionem: vt ff. de condi. & demon. l. cum pupillus. §. resp. & contrà non potest adire, licet lucrosa sit: vt Institu. de aucto. tut. §. neque autem. & facit ff. de aucto. praestan. l. 9. b ¶ Ex pupillis. c ¶ Nocet. nam tutores, vel ipsi facti maiores poterunt petere hanc hereditatem, nisi essent in repudiatione.

S I quis.] Castr. Si testator filium suum famil. heredē instituit, licebat filio hereditatem repudiare, & postea ad eam redire quandocunque, cum res hereditariae alienatae non essent: quod in parte corrigit Imperator, dicens: refert an fuerit maior, vel minor: vt si maior, & hereditas alienata sit, ad eam redire non potest: si minor, restituebatur, & creditorib. hereditariis tenebatur: si non est alienata, & est maior vsque ad triennium redire potest: quo elapso non auditur: si est minor, post quadriennium: intra quod ad hereditatem, quam repudiauit, redire potest: quo elapso non auditur: & ita cùm erit xxix. ann. currit sibi illud triennium. Vivian.

d ¶ Paternam. Quid in materna? Respon. vsque ad annum admittitur post repudiationem: vt ff. ad Tertull. l. filio. & C. de iur. & fa. igno. l. 9.

¶ Item quid in emancipato? Respond: vt ff. de colla. bono. l. nonnunquam. Accurs.

e ¶ Reseruatur. hic continua quod est in fine: nisi forte, &c. Item contrà ad sequens responsum, supra de iuris. & fac. igno. l. 9. & 19. Solu. vt ibi. Vel hic non habebat substitutum, vel coniunctum. legitimus enim intra hoc spacium obstare non videtur: vt ff. vnde leg. l. 9. & de suc. edi. l. 1. §. quibus. item ad hoc ff. ad Trebell. l. nam quod. §. 1. & Codex.

v. Idem AA. & CC. Claudiana*.

P Vpillorum repudiatio a delatae hereditatis sine tutore auctore facta, nihil eis b nocet c. S. II. Kalend. Ianua. Sirmij, AA. Coss.

Suus abstentionem non reuocat vbi res sunt alienatae: nisi beneficio minoris aetatis: vbi autem non sunt alienatae, reuocare potest vsque ad triennium: quod minori currit post xxix. ann. Salyc. & Alex.

vi. Imp. Ivstinianvs A. *Ioanni P.P.*

S I quis † suus recusauerit paternam d hereditatem: deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistinctè ei remissum * donec res paternae in eodem statu permanent †, hoc facere, & post multum temporis licebat ei ad eandem hereditatem redire e: hoc corrigentes, sancimus, si quidem res iam venditae sunt: vt nullus aditus ei ad hereditatem reseruetur *: quod & antiquitas obseruabat. Sin autem res alienatae non sunt si quidem maior annis f constitutus est, & tempora g restitutionis nulla ei supersunt: intra trium annorum h spacium tantummodò huiusmodi ei detur licentia i. Sin autem vel minor est, vel in vtili tempore constitutus k: tunc post impletum quadriennium l (quod spacium pro vtili anno, qui restitutionibus m dabatur, praestitutum est) aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hereditatem, & suam abdicationem n reuocare. Quo tempore transacto, nullus aditus penitùs ad paternam hereditatem ei reseruetur o: nisi fortè adhuc eo in minore aetate constituto res venditae sint: tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hereditatem, & res recuperare p, & creditoribus paternis satisfacere. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. anno secundo.

supra si vt omiss. hered. l. 9. Accurs.
f ¶ Annis xxv.
g ¶ Tempora sci. xxix.
h ¶ Trium annorum. Vide cap. 22. de praescrip. Cyiac.
i ¶ Licentia. ad idem, quòd vbi res alienatae non sunt, quòd admittatur ff. de iur. deliber. l. si quis.
k ¶ Constitutus. tempore repudiationis. & hoc est mirum, quòd post vigintiquinque annos iure ipso subuenitur: non per restitutionem: vt C. de in integrum restitutio. l. 2. quia.
l ¶ Quadriennium. Vide cap. 23. de praescrip. Cyiac.
m ¶ Restitutionibus. A praetore factis. Cyiac.
n ¶ Abdicationem. id est, repudiationem.
o ¶ Reseruatur. dixit rebus in suo statu durantibus eum admitti, & non aliter: nisi, &c. vel contrà, vt modò dixi.
p ¶ Recuperare. Imò videtur quòd noceat ff. de mino. l. quòd si minor. §. Scaeuola. in vers. verb. quae est contrà. Sol. hic corrigit, vel ibi habuit substitutum, hic non. 1. Vel solue, vt ibi.

QVEMADMODVM TESTAMENTA aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Titvlvs XXXII.

A *Vt tabulae testamenti aperiantur, & publicè insinuentur apud acta viuo testatore, vt maior ei fides accedat,* l. 2. & l. 23. C. de testa. *aut post mortem testatoris, vt innotescant heredibus & legatariis & fideicommissariis, & seruis manumissis, & fisco, cui hereditatum vicesima debebatur, & aliis, quorum interest. Et ex lege Iulia, & Papia non erat extraneis heredibus ius adeundae hereditatis ante apertas tabulas, ante insinuationem testamenti:* vt Leüm in antiquioribus. l. vlt. §. In autem dubiis. & §. in computatione. C. de iu. deliber. *nisi fortè quis bonus esset scriptus ex asse,* l. multum. D. de cond. & dem. l. 1. §. vlt. D. de iu. & fac. ign. *& dies quoque legatorum, vel fideicommissorum non cedebat ante apertas tabulas, hodie ex Constitutione Iustiniani, qua reduxit ius antiquum, quod obtinuit ante legem Iuliam, & Papiam, heres siue scriptus sit ex asse, siue ex parte, statim à morte testatoris hereditatem adire potest, etiam clausis tabulis testamenti, & dies quoque legatorum cedunt à morte testatoris ante apertas tabulas,* l. vnica. §. cùm igitur. & §. in nouissimo. C. de cad. tol. *Necessarij heredes tamen vel sui, & necessarij semper heredes extiterunt, & existunt à morte testatoris etiam clausis tabulis testamenti,* l. 3. C. de iur. delib. l. ex parte. D. de adq. her. *quod & liberis non suis, licet extraneis heredes sint, Theodosius dedit, vt à morte parentis heredes extitisse intelligantur in hoc, vt hereditatem transmittant ad liberos etiam clausis tabulis testamenti, & ante aditam hereditatem,* l. vnica. C. de his, qui ant. ap. tab. *Hic titulus ait, testamenta: sed pertinet etiam ad omne id, quod ad causam testamenti pertinet: vt puta & ad codicillos, & ad substitutionem pupillarem, & ad libellum, qui pertinet ad vltimam voluntatem defuncti, & ad epistolam fideicommissariam, & ad omnem omnino scripturam testamenti etiam imperfectam. Et rectè,* l. 9. huius tit. Etiam quod ad causam nouissimi iudicij pertinet, *quae fuerunt verba praetoris tam in interdicto de tabulis exhibendis, quo tenetur, qui negat penes se esse id, quod ad causam testamenti pertinet, quàm in extraordinarij auxilij pollicitatione, qua aduersus eum fiebat, qui non negat penes se esse id, quod ad causam testamenti pertinet, ille vt damnetur in id, quod interest: hic, vt omnimodo exhibere compellatur,* l. 2. §. vlt. D. eod. l. 1. §. 1. D. de tab. exh. *Aperire autem hoc loco non tantum est tabulas testamenti patefacere naturaliter: vt in S. C. Silaniano: sed etiam ciuiliter, secundum leges, & mores ciuitatis, in qua sit apertura testamenti,* l. 1. hoc tit. *solemni quodam ordine, qui plerumque explicatur praesente magistratu in foro, aut Basilica, differre foro, & seruatis his, quae licet addiscere ex* l. 4. & 7. D. eod. & Paulo 4. sent. tit. de vicesima. *Semper excipitur ea pars testamenti quam testator vetauit aperiri, vel quam vetasse intelligitur, vt substitutio pupillaris.* l. 3. hoc tit. l. pupillares. D. eod. §. sin autem. Inst. de pup. subst. *& pars, quae ad alterius ignominiam pertinet, veluti exheredatio, aut praeteritio, & describi quoque dicit, aut consulit, ne quis praeferat, aut possessor dicat,* d. l. 3. *in quo & illud notandum: vt iuretur si de calumnia, qui quod ad causam testamenti pertinet, desiderat inspicere, & describere.* Cyiac.

QVEMADMODVM testamenta aperiantur, &c.

T testamentum.] Castr. Testamentum fecisti, & heredem instituisti, & testamentum clausisti, & obsignasti: heres ignorans ex quota parte sit institutus, vult vt testamentum proferatur, & aperiatur, & recitetur: an sit audiendus, quaeritur? Resp. quòd sic: & hoc iubebit competens iudex. Vivian.

a ¶ Dicis. loquitur legatario. Accurs.

b ¶ Iubebit. per hoc interdictum, siue edictum, siue vtrisque, quando a non negat se habere: aliàs locum habet interdictum de tabulis exhibendis: vt ff. eod. l. 9. §. vlt. ¶ Et est ratio: quia non b aliter veritas, &c. vt ff. eod. l. 3. & de transact. l. de his.

¶ Et c habet locum haec lex, legatariis petentibus, vel similibus, qui volunt scire an possint petere, & quantum heres quidem habet ratio dic. vt ff. eod. l. ipsi. Tale

a Interdictum, siue edictum, quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur, competit legatariis, & similibus aduersus heredem, qui non negat se testamentum habere: de tabulis verò exhibendis, aduersus eundem negantem se habere.
b Testamenti veritas aliter perspici nō potest, quàm cognitis verbis testamenti.
c Interdictum, quemadmodū testamenta aperiantur, datur legatariis, & similib. volentibus scire an, & quantum ex testamento possint petere.

Testamentum petitur aperiri per officium iudicis. Alexander.

1. Imp. Alexander A. *Proculo.*

V T testamentum, quod dicis a factum, proferatur, & publicè recitetur, competens iudex iubebit b. PP. II. Kalend. April. Maximo II. & Æliano Coss.

Testamenta debent aperiri secundum consuetudinem loci: vbi sit apertio: & absentibus testibus sit coram v-

DD 4

480/C.IV.K.5-4, 1569-1570
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Testamenti.] CAVS. Patersam. cum filio suo existens in peregrinatione, testamentum fecit adhibitis septem testibus, quo ita factum est completo, illud clausit, & consignauit, & præcepit heredi, vt perferret in patriam suam: & vult heres, vt testamentum aperiatur, & recitetur, adire debet vestros proinciæ, qui eiusdem ex rebus coram eo testibus, non præsentibus, qui signauerunt, faciet aperiri, & recitari: quo facto ab eisdem rursus debet obligari.

a ¶ Fiam. & debet.

b ¶ Vt testibus. scripsit in testamento. 2. Vel die in ipsa editione potest esse testibus.

c ¶ Pro tribunali. sedentem.

d ¶ Per libellum. scilicet per alium, quam reibus delegatis: tunc enim vestros fiden per libellum: id est, per delegatū. 2. Vel die, quod esse potest adire per libellum: id est, per procuratorem.

e ¶ Nouellis. Sic l. ad. l. fi quis ex senatusc. & l. dupl. l. 3. §. fi pacunia in secunda & §. fed & si res.

¶ Inf nunquid illi adeunt, qui sigillauerunt? Resp. utique, si fieri potest: vt l. ex. l. 1. item ab intestato alij quos dicunt: vt l. ad. l. fed & si quis. & mittantur ad testes testamenti absentes, vt recognoscant: vt dicta l. fed & si quis.

f ¶ Vnus. qui non fuerit de testibus testamenti.

g ¶ Obiegnentur. Quid si testes nō affirmant: quia mortui sunt? R. esp. non poterit aliquid probari per testamentum: nec enim est publica scriptura. sed arg. contrā vt l. ar. l. tabularū. in prin. si autem insinuetur, poterit amodō probari secundū legem vt l. de re. dia. l. consulta. & l. testamenta. & l. publicari. & ad hoc Lanmium.

EIus. | CAVS. Si aliquis testamentum fecit, & illud clausit, & consignauit: si heres vult, vt illud aperiatur, & recitetur, & deferatur ad mium debeat aperiri, quæritur? Resp. quod non: sed excepta illa parte, quam testator voluit aperiri, & in qua scriptus est dies, & consul: & illa, quæ ad ignominiā alicuius pertinet: & ad hoc præstito sacramento ab herede, quōd non animo calumniandi petit illud aperiri: & hoc habet rector prouinciæ.

h ¶ Eius. scripti.

i ¶ Vsque. vsque ad decimū, vt expressē, vel tacitē: vt l. 1. popilliarus. Item ad vnū testatore: vt l. ad. §. fi dubitetur.

k ¶ Ad ignominiam. vt quē legatū filio, quem ex monacha habebatur: videtur legatum sic relictum ad ignominiam valere, cūm nec institutio: vt l. de here. instit. l. quotiens. §. fi qui ex nomen. & de leg. 3. Lauria.

a Libelli hic pro pretum ac copia Accessus pro delegatis, ad particulam libellus enim hic nihil aliud, quam id, quod fragmenti vocant sequentem.

l ¶ Diem. ne detur materia falsum fabricandi vt l. ad. l. 3. §. diem. & de edem. l. 3. §. rationem. fecit in rationibus: vt l. fi. de edem. l. 3. §. rationem. Et quod licēs si dominus, qui agit hoc interdicto, vel alio pro exhibendo testamēto: exhibere tamen sine dē, dabile agebat filius, qui heres præsumitur: fecit si agat rei vindicatione. Sed P. dixit domino indistinctē exhibendum cum die: & hic dicebat filios non esse heredes, sed legatarios.

m Sigillis testamenti.

Odicillos. | CAVS. An eadem solēnitate debeant codicilli apperiri: quæ & testamēta, quæritur? Resp. quod sic. ¶ Codicillos, seu scripturam. pertinentem ad testamentum: vt l. ad. l. 3. §. ad cautum.

n ¶ Obseruantur. vt dicitur, & dem offertur præter eam partē, quam testator voluerit. vt l. 3. prin.

DE EDICTO divi Hadriani, &c.

Adire hereditate ex testamento datare: quod se animo: vt dicit. de lege. quali. & diffe. §. fin. petere scripsus mittēs possessionem: quod aliter per edictum, hodie per hanc constitutionem fac.

Eum. | CAVS. Deceffit paterfamilias testamentum fecit, heredem instituit, & filiū substituit: vult institutus mitti in bonorum possessionem defuncti, vult & substitutus: quæ præferatur, quæritur? R. esp. quod institutus vel pone substituti ratū in possess. esse, &c. & cōtradicat institutō.

o ¶ Mouetur. pro se habetur substitutus: quia institutus sub conditione habet bonorum possessionem secundū tabulas: vt l. de suum. cod. l. 4. §. si sub conditione. at substitutus est sub conditione institutus. Item facit pro eo: quia omnis substitutus est institutus: vt l. ad leg. Fal. l. in testam. §. 3. pr. Item forte * quia dicebat substitutus hiū testatoris à primo gradu prætentum, & ideō illum gradum esse suum, & à secundo exheredatum: vt l. de lib. & posth. l. & si peperceri. §. fin. Vel dicebat substitutus se institutum: vel aliud huiusmodi.

p ¶ Operet. idē in bonorū possessionē tabulas: vt l. de bon. poss. secūdum tab. l. 4. §. deferunt. idē de ipsa proprietate hereditatis: vt l. de acq. her. l. 19. & l. quando institutus. in pr. & §. qui sui. cog. l. inter

* Lucilio.

DE EDICTO DIVI HADRIANI tollendo: & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur.

TITVLVS XXXIII.

Posse aperiendum, & recitandum testamenti vitiū perfectum, solet heres scriptus mitti in possessionem rerum hereditariarum, quas mortis tempore testator possidet. Nam in possessionem eorum, quas alius iusto ex causa possidet, non antē mittitur, quām aperta possione hereditatis, aut ex conditione. l. 3. hoc tit. & 3. sent. Paulli tit. 5. in fin. & si ex missio ex beneficio edicti D. Adriani. l. 16. C. Th. quor. ap. non rec. qui sui iuris, necesse non habet petere bonorum possessionem secundum tabulas, vel heres si malit petere, beneficium edicti non habet. l. vlt. C. Th. de testam. & Valentiniani No. 1. cod. tit. testamēti falsum, vel irritum, rupturum, inofficiosum, nullum testamentum dicatur: heres huic beneficio est salua eorum disceptatione. l. 1. hoc tit. nec ad ea pertinentia est. l. qui sui iuris. 3. quor. ap. non rec. l. vlt. D. de app. rec. & sui possidetur, vbi fami res hereditaria. l. 1. T. vbi de her. ag. Plerūq; autem possidentibus si mitti in possessionem, inter quos controversia est, ut præferatur, qui petitor eius habere videtur. l. 3. qua de re. Iudicandum esse: Quia hoc rei veritatem deficiente, certū institutus substituto præferitur. l. 3. Sine substituto si deceptū, quæ per testamentum ante constitutam hereditatem. l. 8. Item. Et ad Treb. Hodie non si missio ex edicto D. Adriani: sed ex constitutione Iustiniani. Nam & qua erat ex edicto annua, bodie est perpetua, nec ante perimitur, quam si peremptō quasi principale de hereditate, quam constat non perimi, nisi ex causam, vel præscriptione xxx. ann. & quod erat in edicto de aperiendis tabulis testamēti, statim post mortem testatoris. l. vlt. D. de app. rec. ne qua fieret mora vniuersæ hereditatis, vt Paulus ait in Sententiis de vicesima, hodie vicesima sublata locum non habet. Necessē tamen est, prius quam missio fiat, testamentum aperiri, & proferri cum perfectum. Non dubitamus hanc scripsus sit ex parte, an ex asse. l. 3. & d. l. Item. Nam esse scripsus ex asse posse adere ante apertas tabulas: tamen potest mitti in possessionem. CVIAC.

In adipiscenda possessione, institutus præferatur substituto vulgari.

l. d. ALEXAND. *concor.* BALD. & SALYC.

1. *Impp.* SEVERVS. & ANTONINVS AA. *Lucilio* *.

VI inter institutum, & substitutum controversia mouetur*: eum, qui primo loco institutus est, indici in possessionem oportet 1. PP. XII.

* al. Aufidio.

* Non placet Itari: idēō dic. quod constitutionē quatenus, quādō virtus prescriptionis eius existens: sit quādō non eiusdem. 2. & est de mente Pan.

dere omnes idem in legato: vt ff. de lega. 1. l. si quis fetium. § cer- tum. Quandoque tamen vtrumque admittitur simul institutus, & substitutus: vt Inst. de vul. subst. § fin. & ff. de hered. inst. l. si pater. & l. seq. Item quod hic dicit, est verum, nisi aliud obiciatur ei instituto, puta aliud testamentum posterius: vel aliquid tale. vt infra eo. l. fin. § fin. autem.

Quamuis.] Casus. Pater familias fecit testamentum, heredem instituit, petit mitti in bo. poss. obiicit ei aduersarius se esse filium, & praeteritum, vel quod testamentum sit falsum, vel inofficiosum, vel quod testator fuerat seruus ob hoc impeditur scriptus quo minus in poss. bon. defuncti mittatur, quaeritur? Respond. quod non.

a ¶ Quamuis. Quinque dicit, ad quorum quodlibet refertur vltimus versus, tamen scriptus, &c. ¶ Sed circa omnes articulos quaero, quid filio in possessione constituto an debet institutus mitti, & ille exire? videtur quod sic vt hic & ff. quorum leg. l. j. § . [illegible] Econtra quod non: quia dolo facit, &c. vt ff. de doli excep. l. dolo. Dic ergo distinguendum aut causa, quam filius obiicit, exigit altiorem inquisitionem, & tunc scriptus mittitur aut statim vult probare eum filius, & tunc non: vt ff. ad exhib. l. [illegible] ibidem. & ad Trebell. l. [illegible] § si de testamento. & ff. vt in poss. leg. l. si is, à quo. in pri. & de Carb. edic. l. ij. § causa. Supple ergo, mitti solet, &c. nisi inconuenienti probet filius causam aliquam de his. Sic generaliter dictum restringendum est: vt ff. de pe. her. l. & non tantum. § quod si res emptione [illegible] est maxime ratio: quia & si alij ad posterius profertur testamentum: ille scriptus, qui petit se mitti in possessionem, non possidebit. Idem ergo & hic, cum rem potiora iura velit ostendere statim: vt si dicat se praescripsisse. hoc enim ei permittitur allegare: vt [illegible] in fine.

b ¶ Quis. contradicens instituto.

c ¶ Aut falsum. Proferetur ergo possessorium criminis falsi. Sed videtur, sive de falso excipiendo dicatur simul cum principali cognosci, siue in modum accusationis & tunc praeponi criminis cognitionem: vt [illegible] quae sunt contra. Solu. ibi cum petitorio agitur. hic cum possessorio. Vel solue vt ibi.

d ¶ Inofficiosum. Immo videtur primo de querela cognosci in modum exceptionis, cum filius possidet: vt ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. § si filius. quae est contra. Solu. ibi heres petitorio agebat, hic possessorio. Vel solue vt ibi.

e ¶ Vitio. scil. inuisibili. de visibili dices [illegible] hic ergo vel ruptum, vel irritum dicebatur.

f ¶ Seruus. cum tempore mortis pro libero habebatur: vt Instit. de [illegible] & ff. de Carb. edict. l. [illegible] sed et si quis non [illegible] Sed contra supra de [illegible] Solu. ibi petitorio id est, petitione hereditatis agebatur, hic possessorio. vel ibi viuo testatore mota fuerat quaestio libertatis, hic non. Item ad idem contra [illegible] Sed ibi dicebatur seruus, qui connectebatur: hic alius, scilicet defunctus.

g ¶ Mitti solet. adeo vt appellari non possit, ne hoc fiat: vt [illegible] quorum ap. non recip. l. quisquis.

Edicto.] Casus. Olim si paterf. decesserit, & heredem scripsit, dabatur heredi scripto ex edicto diui Adriani aditum adipiscendi bon. poss. defuncti intra annum: quo elapso vlterius non admittebatur. & hoc cum deminutione vicesimae partis applicandae fisco: quod interuenit imperator per hanc constitutionem. statuit ergo, vt si scriptus heres in solidum, vel ex parte competenti iudici testamentum, in quo est scriptus, ostenderit, atque cancellatum, neque abolitum, neque in aliqua parte sui vitiatum, & septem testium sigillis sigillatum mittatur in poss. omnium bonorum, quae habuit defunctus tempore mortis suae: non autem in illis bonis hereditariis, quae aliquis legitimo modo possidet: & hoc si nullus fuerit contradictor. & hoc in prima parte. Si aliquis extiterit contradictor, qui potiora iura habuit: aliis mittitur, sive fuerit petitor, qui mitti desiderat, siue possessor, qui deinde, & contradicit alium non esse mittendum. In tertia parte dicit, quod non solum vsque ad annum possit petere mitti sicut olim: sed post annum quandocunque: nec illud temporis obiicitur obstaculum, nisi quod consueuit obiici per. her. vel rei vind. scilicet triennium, vel x. vel xx. vel xxx. Et debet sic formari libellus: Peto, domine iudex, me mitti in poss. bonorum defuncti, quae tempore mortis suae habuit: quia sum scriptus heres in testamento non cancellato, &c. & hoc per conditionem ex lege ista.

Kalend. Decemb. Dextro, & Prisco Coss.

Vitium testamenti inuisibile, non impedit heredem mitti in possessionem bod. Alex. Sal. *addit, nisi de vitio doceatur incontinenti.*

ii. Imp. Alexander A. Eutasio †.

Quamuis [a] quis [b] se filium defuncti praeteritum esse allegat, aut falsum [c], vel inofficiosum [d] testamentum, seu alio vitio [e] subiectum, vel seruus [f] defunctus esse dicatur: tamen scriptus heres in possessionem mitti solet [g]. PP. VI. Kal. Nouemb. Maximo II. & Æliano Coss.

Edictum diui Hadriani cum sua vicesima, & eius ambagibus est sublatum: & scriptus heres ex sola inspectione testamenti carentis omni vitio visibili, mittendus est in possessionem rerum, quae tempore mortis per defunctum tenebantur: si non apparet legitimus contradictor. Si autem apparet, mittitur causa cognita, si allegationes illius contradictoris non sunt legitimae: secus autem si sunt legitimae, vel quia ostendat se habere potiora iura, vel praescripsisse bona, in quorum possessionem heres mitti se postulat. Alex.

iii. Imp. Ivstinianvs A. Iuliano P.P.

Edicto [a] diui Hadriani, quod sub occasione vicesimae [h] † partis hereditatis [*] introductum est cum multis ambagibus, & difficultatibus [i], & indiscretis narrationibus penitus quiescente [k]: quia & vicesima [l] hereditatis ex nostra recessit republica [m]: antiquaris nihilominus & aliis omnibus, quae circa repletionem, vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt: sancimus, vt si quis ex asse, vel ex parte [n] institutus, competenti [o] iudici testamentum ostenderit non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacumque sui forma parte vitiatum [p] †: sed quod in prima figura [q] sine omni vituperatione appareat, & depositionibus [r] testium legitimi numeri vallatum sit: mittatur quidem in

h ¶ Vicesimae [a]. dabat enim missus in possessionem fisco vicesimam partem hereditatis. Item dabatur intra annum tantum: quod patet per id, quod dicit, angustiis: vt infr. § sin autem. versi. nulla.

a ¶ Vicesima. Lex Iulia, quae de vicesima fuerat, eadem & de aperiendis tabulis cauit, & ita edicto quoque D. Hadrianus de vicesima simul, & de aperiendis tabulis constituit, l. vlt. ff. de appellat. recip. De hac lege Iulia vide Plinium in Panegyrico, & Paulum lib. 4. sent. tit. de vicesima. & Plin. lib. 7. epist. Cuiac.

i ¶ Difficultatibus quas non habemus.

k ¶ Quiescente. in eo, quod male dicebat. Sed quid si aliquis hodie peteret possessionem ex edicto isto? Resp. potest per constitutionem istam. Additio. Istud dictum glos. exprobatur per Bart. ideo dic, quod conditio ex lege habet locum, quando est contradictor, aliter non sed officium iudicis auctoritate huius l. secundum Iacob. Bar. Bar. Bald. Salyc. & Alex.

l ¶ Et vicesima. portio.

m ¶ Republica. i. desinit esse in vsu nostro tempore.

n ¶ Ex parte. scilicet quota: secus ergo si ex re certa: quia tunc loco [*] legatarij habetur: vt supra de her. instit. l. quoties, nisi non sit alius: vt ff. de here. instit. l. ex facto § . [illegible] & l. [illegible] si ex fundo. & tunc idem, ac si in totum sit heres.

¶ Item quid dicas in fideicommissario vniuersali? Respond. non habere eum huiusmodi legis beneficium [*].

¶ Item quid de substituto pupillari, vel vulgari? Respond. vt colligitur supra. l. j.

o ¶ Competenti qui habet merum imperium, vel mixtum, non delegatus, vel magistratus municipalis: vt ff. de iurisdict. omn. iud. l. iubere. & ad municip. l. ea, quae. ¶ Item ideo dicit competenti: quia iudex loci, vbi sunt res, mittet, non alius: vt supra, vbi de here. ag. l. [illegible] Sed pronunciat alius de mittendo, & dirigat literas suas ad iudicem [*] loci vbi sunt successiones: vt ff. de bon. auth. iud. poss. l. cum vnus. § pe. & de re iud. l. à diuo. in pri. & supra de iud. l. properandum. § sin autem reus.

p ¶ Vitiatum. vitia, alia visibilia, & illa impediunt mittendum: vt hic. alia inuisibilia, & illa non: vt [illegible] prox. ¶ Sed quid si vitium sit in praelatione tantum visibile, vel inuisibile: non [*] in illis locis, in quibus consistit tota vis? certe puto non nocere: vt extra de fide instr. c. ex literis. & [illegible] de transact. l. si ex falsis. & [illegible] de test. l. si vnus. Accurs.

q ¶ Prima figura. i. prima consistentia: vt ex quo primo vice scriptum fuit, nihil sit detractum, additum, vel mutatum secundum quosdam, & bene. sed Ioan. dicit prima figura: id est, prima facie, vel prima fronte. sic enim saepe loquuntur: sicut prima literarum figura sit in aliquo mutata: dum tamen bene correcta, vt aliae literae non sit difficilis: sed eiusdem notarij omnino videatur.

r ¶ Depositionibus [*], sigillorum, & subscriptionum cuiuslibet testium non dico sacramenti: quia in hoc possessorio iudicio non est necesse eos iurare. Sed aliter ponitur depositio [illegible] de test. l. hac consultissima. § fin. & l. fina. Item per hoc quod dicit, depositionibus, videtur, quod loquatur hic lex tantum in testamento in scriptis: quod concedo. ¶ Quid ergo in nuncupatiuo? Respond. habet interdictum quorum bonorum, [illegible] Sed per officium iudicis ex hac l. forte iuuabitur, si testamentum nuncu-

a Libellus ad sic necessarius in remedio huius legis. An pars etiam [illegible] [illegible] An appellari possit [illegible] [illegible] huius legis. † Ferrarensis in forma libelli, quo petitur heredi in testamento, ut [illegible] [illegible] verbum [illegible] [illegible] libelli [illegible] [illegible] An [illegible] in possessionem hereditatis, & [illegible] beneficio huius legis [illegible] [illegible] huius legis.

† De huius edicti [illegible] vide Alcia. [illegible] [illegible] [illegible] Cuiac.

† Conr. [illegible] [illegible] De hac vicesima [illegible] Alciatum [illegible] [illegible]

b Alio adsumpte, secundum Bar. & Bal.

c Institutus in re speciali an etiam heres ab intestato possit vti beneficio huius legis, v. Ferrarien. in forma libelli, quo petitur heredi [illegible] in testamento [illegible] [illegible] [illegible] quoque [illegible] [illegible] vbi quaeritur institutus in codicillis habeat beneficium huius legis. quod etiam [illegible] Gordanus Papa [illegible] vbi definit, post Cynum, non habere locum.

d Hoc intellige quando apparet legitimus contradictor, cum per [illegible] [illegible] pronunciat [illegible] secundum Bar. Ang. & Pau.

e Alciatus in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

non fuisset repertum. ¶ Misso in possessione non possit praeiudicari [illegible] contradictio iudicij vide Romanum [illegible]

Coeta.

480/C.IV.K.5-4, 1573-1574
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

patiuum sic in scripsis redactum, secundùm B. Sed Al. dicit etiam in nuncupatione in scripsis redacta [a] rectè loqui l. iiiam, cùm tanta fides illi hodie scripturæ habeatur, sicut solenni testamento cum sigillis. & idem Al. dicit, vt in non solenni testamento habeat locum hæc lex, quando habetur pro solenni: vt *l. de reg. l. hæc constitutio. §. pen. & l. fin.*

¶ Sed quid à nuncupatiuum non fit in scripsis redactum? R. poterit scriptura hæres mittere in possessionem rei, ita vt solennis numeratur testium ante compentem iudicem testatores deponat. & in scripsis redigatur: & secundùm talem scripturam poterit scriptus mittere in possessionem arg. pro his *l. de iustis. Libri confiscentur in fin. & l. fin.* ANTON. Modum procedendi, & adipiscendæ possessionis hereditatis, poterit hic diligens lector inquiri in breuiario Ioan Fabri.

a ¶ *Fuerunt.* non ergo in aliis rebus, quæ apud eum erant: sed dominus non erat secundù quosdam. Sed Al. dicit eiusdem earum, quarum possessionem tantùm habuit quia dominus præsumitur possessor, secundùm eum: vt *supra de probat. l. ij.* Tu dic hoc possessionem, siue detentationem habuerit defunctus, idem quod aliis: sed alia ratione: quia & sic fit in quæ. hæred. vt *ff. de poss. bon. l. ff. non tantùm. in pen.* Sed arg. contra *supra. eod. in Pud. Lin. testamento militis.* ANTONIVS. Tu dic, quod dici loquitur, quo ad detractionem Falcidiæ, hic quo ad mittendum in possessionem. SALTC.

b ¶ *Legitimus.* scilicet titulo, quem probet instrumento, vel testibus, ille, qui possidet aliàs præsumitur pro possessore possidere: vt *ff. de poss. hæred. l. pro hærede.* & sic non cogitur ab eo possessio per hæc l. secundùm ANT. Sed Al. dicit etiam si tenetur habere, auocari ab eo possessionem: vt arg. *supra l. penul.* nisi habeat titulum similem titulo petentis, vt quia aliàs secundù testamentum solenne habent. & hæc patet]. vbi dicitur, qui potiora ex legitimis modis. & c. hoc est, si possessio testamentum fuit vtiperationem apparuit. & pro eo *supra l. pen.* sed secundù hæc videtur omnia intuitu alicui titulo possidens, si ei sic auferatur possessio: sed non est: quia ita demum fit in eam rem missio, si tempore mortis detineberur à defuncto. Quod ergo hic dicit, *non autem.* &c. vt quia si hæredem dicit, & secundù profuit testamentum solenne. & hoc secundùm Al. & hæc verior. Vel dic secundùm ANTON. *non autem.* &c. vt quia à defuncto, vel eo vtuntur emit possessor ab aliquo vel alio titulo habuit, quod & probet: vt in pene. dilitiere tempore mortis tuuerunt à defuncto: si autem quia defuncto successerit, tenent. cùm non proferat secundùm testamentum solenne, auocarent ab eo possessio. Item an fideicommissarius vindicabile est legitimus contradictor, si possidet: Quidam dicunt quòd non quia nullum ius habet, nisi primò fiat ei restitutio, saltem verbo: vt *ff. ad Trebell. l. restituta.* Sed dic cùm, non est opus restitutione, cùm habeat eum: aliquin verbos, non rebus lex imponeretur: quod esse non debet: vt *supra eiusdem de leg. l. ij.* & pro hoc *ff. ad Trebell. l. pen. & ff. pro legato l. pen. & ff. de excep. rei iudic. l. ij. fin. & de excep. doli. l. doli.* Item cui damus actionem, multò magis exceptionem: vt *ff. de superfic. l. ij. quod autem ait.* Sed arg. contra *ff. ad Trebell. l. filiam. secundùm.* ¶. Item quæro, quare lex ista à Iustiniano fuit facta: cùm sufficiat quorum bonorum interdictum ad huiusmodi possessionem? Respond. secundùm Al. Hæc lex est generalis in omni successore: at interdictum directum tantùm in eo, qui de iure prætorio succedit. Item interdictum est annale, hæc perpetua. Sed error & illud poterit dici perpetuum, cùm rei perseuationem contineat: vt *ff. de act. & obligat. l. in hereditatis.* Item illud non dicur, nisi adiuetus eum, qui possidet pro hærede, vel pro possessore: vt *infra, quorum bon. l. ij & l. fin. & ff. quorum bon. l. ij.* hæc autem lex datur adiuetus omnes possidentes etiam titulo, secundùm Al. Item differt: quia hæc l. obtinet possessionem, etiam si non doceat se hæredem, vel bonorum possessorem: dum tamen testamentum, in quo scriptus est, apparet prima facie non vitiatum. At interdictum directum non datur, nisi se succesiorem iure prætorio probet [a], nec velit, nisi se probet hæredem iure ciuilitet *infra quorum bo. l.* Item per hanc non fit possessor: sed ponitur in possessione: sed per interdictù efficitur possessor: quæ differentia non placet: imo vtraque via fit possessor. Item à petitione hereditatis differt hæc constitutio: quia in hac non venit: nisi corporalia: vt *arg. ff. quorum bon. l. ij.* at in petitione omnia veniunt: vt *ff. de petit. hæred. l. item videndum. §. fin. & l. sequen.* Item per illam omnis causa accipit finem: per hanc missionem, non. Triplici ergo iure mittitur ell hæres per missionem in possessionem ex hoc titulo: item per interdictù quorum bonorum: item per petitionem hereditatis: & nullù est superuacuum: vt dictum est. ACCVRS.

c ¶ *Eam.* possessionem.

d ¶ *Publicarum.* C. exercitorum, & tabellionis.

e ¶ *Contradictor.* qui etiam dicit se hæredem, & in solidum: vel cùm legitimus fit, dicit testamentum vitiperatum: non autem talia efficacia dicitur: vt *in l. ij. huius tituli*: nisi incontinenti possit probare.

f ¶ *In possessionem.* hoc facit pro eo, vt causa sit in libello inserenda: vt *arg. ff. ad leg. Iuliam de adul. l. mancipiis.* § *quod ergo* & dixi *sup. de adim. l. adim.* ACCVRS.

g ¶ *Mission.* id est, mittit defuntus. Vel dic proprius *sup. proc.* & quòd dicit possessio: id est, possessus. Et quod subiecit, contradicendum, dic quòd post sententiam in hoc possessorio latam contradicitur verbis, & dolebat de ea sententia: non tamen potest resistere se vel de iure, nec etiam appellaretur]. *quorum ap. non vero l. quisquis.* ¶ Sed quid [b] talia testamenta à duob. profitentur, & eodem die, & tempore facta videtur: & vnum dicit Titium in solidum instituum: alterum semptuiù in solidum: an admittetur vtrque, vel neuter? Resp. quæstio est subtilis [a], scilicet Pilei *l. ij.* & quòd vtrque sic admittendus, est arg. *ff. de don. inter vir. vx. l. cùm hic. fuerit. §. f. eodo. & ff. de bon. poss. secundùm tab. l. qui ex testam. in pr. & l. j. §. sed si in dubio. & de testam. dub. l. qui dubio. & ff. de falcidia. in l. ult. inter. & de le. q. l. ij. quis Titius. §. j. Sed arg. contra* [c], quod neuter. *ff. ad Trebell. l. ult. & de rei vin. l. Papinianus. v. §. & ff. de vsuf. l. adhuc. §. ij. vsus fructus. & de fundo instr. & infra leg. l. quæstium. §. j. pen. & de infl. stat. l. dari. pen. Trif.*

h ¶ *Angustia.* scilicet antiquis, & solutis scilicet annis, quod nocebat scripto secundùm edictum.

a ¶ *Angustia temporum.* ANTON. CYTAC.

i ¶ *Sine prænotatione.* in est, intra annum.

k ¶ *Arbitrium.* id est, potestas huius legis.

l ¶ *Vel missio.* id est, missionis postulatio.

m ¶ *Sine enim* exponit quod dixerat.

n ¶ *Annale tempus.* Ex edicto D. Hadriani post annum scripti heredes in possessione rerum hereditariarum non mittuntur, Paulus *lib. 3. sent. tit. 5.* CYIAC.

n ¶ *Fuerit missus.* id est, postulatus mitti.

o ¶ *Dominus.* scilicet in vsucapione.

p ¶ *Prædiorum.* aliàs quando est bona testamentaria.

q ¶ *Excludere* ergo potest excludi petitor x. vel xx. annis.

r ¶ *Ex una parte.* id est, dolo tantù, vt est in præscriptione xxx. annorum, quæ tantùm odio non petentius est inuenta: nec exigitur possessoris bona fides: vt *ff. de annu. except. l. fin. & ff. de præscrip. xxx. an. l. fundi corporis.* idem in vsucapione, quæ tantùm fauore possidentis videtur inducta.

s ¶ *Ex vtraque.* id est, fauore, & odio, vt est in præscriptione x. vel xx. ann. quæ odio non petentis, & fauore possidentis est inuenta: & exigit bonam fidem possessoris: vt *ff. de vsuc. in prin.*

t ¶ *Principalem.* id est, petitionem hereditatis. Sic ergo x. annis tollitur petitio hereditatis. Sed contrà *supra de peti. here.*

a Mittere publicè. *B. Sarp. & Arnaud.*

b Rapiantur subito singulis secundùm Aug.

a Hic quòd illi testatores non possidebant sibi hæres, secundùm B. Pan. & Inf.

a Licèt sententiam. *Bart.* & sic requiritur dispositio testium. *Pan.*

b Duo testamenta, vel instrumenta. si eadem tempore de facto fiat, vt ignorentur, vtrum Sipionis, vel potiùs, nemorum relictæ, in Sanctis est Gloss. in l. i. in verbo, *nemo. ff. de testam. poss. secundùm. iudicia*, vbi plura vide ipsa largè.

c Subtilius quæstionem vt Sapiens ab Accursio laudantur.

d Hanc nomen quæstionis Filei (quæ hodie extinct) quæstionem ad respicio.

e Hæc est columnis, & vera celebritas, quod omne nisi hæres, secundùm Inf.

480/C.IV.K.5-4, 1575-1576
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tiuam d. hereditatis, vbi dicit XXX. annis durare. Solat. ibi de diuersis *, hic de veris. Imò ibi loquitur, cùm datur contra eum qui possidet pro herede, vel pro possessore. Hic b autem contra eum, qui tantùm possidet: tale c cùm suae temporis excedat, redeunt a non fuit temporis finis, vt contra eum, qui pro herede, vel pro possessore possidet, tantum detineret ff. de pass. hered. pro herede. Sciendo Bal. Sed falsa f pro lege. Inst. & Iust. vbi contra eum, qui non habet titulum, non durat petitio hereditatis nisi x. an. sed ibi lapsus g error loco citato. h quod loquitur hic de rei vindicatione, non dicit, principalem causam, &c.

a Petitio hereditatis dicitur alia vetus illa triennalis, hac decennalis praescribitur. b Petitio hereditatis, quae datur contra titulo possidentem (quod nisi singulariter) non est praescribitur, quo ea, quae datur contra qui titulo non possidentem. Hae petitiones exigitur annis quantum quaesitum: illi decem, vt hae glossa: & sic nihil obstat, quod extat in C. I. hereditatis. g supra de petit. hered. c Quod finis excludit, non fuit a non fuit terminis. d Iustus error loco tituli est. e Reputabuntur tamè Iusti, quod hae est tutior, & sequitur nobis ad primum consultum. f v. Bossinus in Trans. citato de re, qui proclamat aliquam cessam.

SI QVIS ALIquem testari prohibuerit, &c.

Qualiter repellatur heres propter vituperationem testamenti à possessione, aliter? nam qualiter a sua hereditate propter aliud vitium, audiuit.] CAYVS.

Aliquam compellere, vt se heredem instituerit, & institutus esset non instituisset, & liberi arbitrij fuisset. petis hereditatem à possidente per hereditatis petitionem: obiicit tibi aduersarius quod testamentum nō valuit quia testatorem compulerit, vt te heredem instituerit: an se repellendus, quaritur? Resp. quod sic. & quod dicit aduersarius, scilicet testatorem aliter voluisse: fallitur qui compulit.

a ¶ Cuiusli, id est, petitionis hereditatis: quae cum sit a Praetoris, indicialis vt ff. de petit. here. Liuius vetusior §. cum praedicimus, ergo est civilis: vt Instit. de perpet. & temp. actil. in prin.

b ¶ Crimen. fallitet extraordinarium §.

c ¶ Nolueris. aliàs voluerit.

d ¶ Scripsit. an ibi fit heredes, dic vt ff. l. penal. in glos.

EO. C. CAYS. Filius matri testari volenti impedimentum praestitit: quia contra eiusdem cessibus ei interdixit, ne testamentum faceret, nec fecit an admittendus sit ad successionem, quaeritur? Resp. quod non, quasi indignus.

c ¶ Eo. legitimus.

f ¶ Ordinariae. vel in eorum, vel in patrem.

g ¶ Remouet. vt ff. de his, qui vt indign. l. eum, qui. §. fin. & ff. eodem. l. 3. in prin. & l. 4. in prin. & supr. de testib. testament. l. testamenti. & in authent. vt clam de appell. cogn. §. causa, colla. vig.

Item tenetur laesi in duplam, cui legandam, vel relinquendam erat: vt authent. vt nulla iudic. §. & hoc perueniat, colla. 10. sed quid si quis te compulerit, vt te instituas: an heredem habebor? quaestio sabbatina esse possit: nam in alienum locum conueni: alienum metum non operatur: vt ff. quod met. caus. l. si eum accepisse. l. Pudeo. Puto tamen non nocere heredi instituto, secundum id. vt ff. quod met. caus. l. metum autem praesentem §. sed licet. & ff. eod. l. 3. in fin.

qui dum capitat hereditatem legitimam, prohibuit voluntatem facere testamentum, ne faceret, vel qui, cùm esset priore testamento scriptus heres, prohibuit volentem mutare testamentum, ne mutaret: dum id agit sorti, ne testamentum introduceretur, vel ne rescinderetur, vel qui calliditate aliquate fecere testamentum, & se heredem scribere, vt velut indignus sibi hereditatem auferret, scilicet aliquid aliunde cognoscit, scilicet quia est maxime criminosa aliter non fit, de sanctio voluntatem mea basis, arg. f. eum quidem. D. de his, quae vt indig. aut nec enim intelligitur velle, qui contrahere volunt. Nam testamentum plenum, & liberam voluntatem, liberam sibi exigit. Et mera dolum malum, aut vim probetur: non blanditiae. l. 1. lib. hoc tit. l. vlt. E. eo. & haec criminis non aliam esse possunt, quam constitutionem heredis tu, & compotere etiam ex nomine de dolo actionem sui quorum interest. l. 4. hoc tit. l. 1. Lutius §. Sempronia. D. de leg. a. No. 115. adiuncta Italiani interpretatione, quod & ad Lvncam. de fent. quae pro eo, quod inc. probat Theodori interpretatio, & ita claritie disponatio possit accipi in l. 1. huius tit. vt dicat eum qui testari cogit, eum remittere tenere de dote, vel in solutum ius, quorum interest, quasi criminaliter accusari posse coniuge ad sciendum debere. CYACYS.

Compellens aliquem testari, punitur criminaliter: & venientes ab intestato, qui desiderium testari prohibuit, here sicut auferitur velut indignus: & institutio facta à testatore, qui ad hoc blandis sermone indulsum est, non confirmat vitiosa. l. d. totus titulus. ALEXAND.

Privatur successione, qui impedit aliquem, quo minus testetur. SAL.

I. Imp. AlexandrI A. Seuero.

Iuili * disceptationi crimen b adiungitur, si testatore non sua sponte testamentum fecit: sed compulsus ab eo, qui heres est institutus, vel à quolibet alio, quos noluerit c scripsit d heredes. S. XV. Kalend. Ian. Alexandro A. & Conf.

II. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Nicagoro.

EOS e, qui ne testamentum ordinaretur f, impedimento fuisse monstrantur, velut indignos personas à successionis compendio remouerit g, celeberrimi iuris est. PP. Kalend. Ianua. Diocletiano II. & Aristobulo Cos.

Institutio facta blandis sermone, non est vitiosa. SALVS.

III. Idem AA. & CC. Eutychidi.

IVdicium vxoris postremum in se prouocare maritali h sermone, non est criminosum. Dat. V. Kalend. Ian. CC. Cos.

DE HIS, QVIBVS VT INDIGNIS hereditates auferuntur, & ad senatusconsultum Silanianum.

TITVLVS XXXV.

IN titulo superiore propositi est causa una, ex qua heredi vt indigno sibi heredi tatem auferet, ex ea crimen prohibitae, aut eversio testamenti. In hoc tit. propositae plures alia, ac primum in l. 1. §. 10. crimen insulta mortis defuncti, quod & crimen ingrati heredis possit dicere vt: Gaius 10. Sa. D. de S.C. Silan. & crimen aliud heredis, qui per calumniam falsum esse testatum dixit, in quo ex parte heres scriptus est. l. 1. & 8. & aliud heredis faciendi contra non impletam voluntatem defuncti, quae notatur l. 5. Sed & l. 6. ostenditur vt quoque heredis vt digni heredita tem auferri, quam tulerat in codicilis declaratam suam non mortis voluntatem. Item S.C. Silanianum, cum paterfamilias à familia per vim necatus esset dicitur, haeres prohibuerit edere, vel afferre tabulas, consequens de servo, qui sub eodem tallo, lectus erant, quasi hostis, & de morte vltimum supplicium sumptum sit, vt l. 1. §. 8. Ferunt. D. ad leg. Pal. eliminare et vt indignus auferre heredites, & ad id pertinet l. 3. & 9. pen. & vlt. Indignus est, qui capere potest, & vere eiusam capit: sed quod capit, retinere non potest, vel quod restituit eum, cui hic indignum heredita tem auferri esse, vel quod non illicitum quidem: sed quodammodo poenalem sit apud eum remanere, quod cepit. Indignus est capax mors, sic apax effectu. Incapax vero est incapax iure, & effectu. Ad incapacem, qui se defert, pertinet beneficium edicti D. Traiani: non ad indignum. CVIAC.

Heres, qui non vindicauit necem defuncti, cum illius de negligentia, tenetur restituere heredi tatem sicut vna cum fructibus integris: sicut mala fide possessor.

Et etiam tenetur à die litis mota ad vsur. ac semissis pecuniarum redditarum ex conditione rerum hereditariarum. ALEXAN.

Cod. ex.

a Testari aliquem prohibere, criminaliter punitur arbitrio iudicis. v. Clarissimus §. fineres. §. vel qui. §. versus. pulsus.

b ¶ Crimen. fallitet extraordinarium §.

c ¶ Nolueris. aliàs voluerit.

d ¶ Scripsit. an ibi fit heredes, dic vt ff. l. penal. in glos.

e ¶ Eos. legitimos.

f ¶ Ordinaretur. vel in eorum, vel in patrem.

g ¶ Remouerit. vt ff. de his, qui vt indign. l. eum, qui. §. fin. & ff. eodem. l. 3. in prin. & l. 4. in prin. & supr. de testib. testament. l. testamenti. & in authent. vt clam de appell. cogn. §. causa, colla. vig.

h ¶ Maritali. id est, blando maritij sermone: vt ff. eod. l. fin. ¶ Sed argumentum ff. de caussis, testa. l. non est ff. de dona. inter virum, & vxor. l. 1. in fin. & l. 3. & 13. in pr. & supr. de testam. & ceteri. l. 1. & ff. de hered. instituen. l. 2. pen. vers.

DE HIS, QVIBVS VT indignis, &c.

Eum causam dicit superiori titulo: quare vt indignus haeres repellitur, nunc generaliter.

Vide ord. & scripta ad Rub. ff. eod. CVIAC.

HEredes.] CAYVS.

Si testator intestatus te heredem instituit, nec intestatum accusasti, quod facere debuisti: fructus, quos ex hereditate percepisti, tibi tamquam indignus reddere compelleris. Si autem res hereditarias distraxisti: earum pretium cum vsuris, & pecunias à debitoribus hereditariis exactas inferre debes. & hoc in secunda. Si autem fructus in praedis hereditatis mansuri, vel inde perceptis, & res distractis fortasse dependere debet sed quaeritur? Resp. quod semissis, quae acquiparantur

DDd 1 tur

480/C.IV.K.5-4, 1577-1578
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tur forti intra duos annos, puta x. in anno.

a ¶ *Heredes.* Hoc rescriptum Iurisconsultus *in l. vet. qui infrà de iure fisci.* Vide scripta ad *l. 3. & 17 ff. eod.* CVIAC.

a ¶ *Inultam.* Vlcisci * enim debet ab heredibus accusatio homicidam: vt *l. de poen. impera. effi. l. j.* non sua auctoritate occidendo. & hoc accusatio fit coram allo iudice: non coram procuratore Caesaris: sed lata sententia quaeretur de bonis coram procuratore Caesaris: vt *C. vbi causa fisca. l. j.*

b ¶ *Reddere.* fisco scilicet. Nam quod [b] aufertur indigno, &c. vt *ff. de iniust. rupto. l. Papinianus. § meminisse. & ff. de his, quae vt indign. l. Claudius in fin. & ad Sila. l. cum fisco.* Excipe [c] tamen duos casus. Primus, *C. de here. instit. l. si pater. & l. per apud.* Secundus, *C. de leg. l. penult.* ¶ Sed per quantum tempus expectetur heredes ad vlciscendum? Resp. tempus est à iudice statuendum, vt & alias: vt *in authen. de here. & Fal. §. illud. colla. 3.* vel si non sit statutum, & transierit tempus, intra quod facere potuit, punitur: vt *ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus essem abs te demum.* & intra quinquennium accusari possunt extranei heredes de his, non vltra: sed non extranei etiam perpetuò: vt *ff. ad Sila. l. in cognitione.*

1. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Celeri*.

Heredes a, quos necem testatoris inultam * omisisse constiterit, fructus integros cogantur reddere [b]. Neque enim bonae fidei possessores ante controuersiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium * pietatis scientes [d] omiserunt. Ex hereditate autem rerum distractarum, vel à debitoribus acceptae pecuniae post motam litem * bonorum, vsuras inferant: quod in fructibus [f] quoque locum habere, quos in praediis hereditariis inuentos, aut exinde perceptos vendiderint, proculdubiò est. Vsuras autem semisses [g][h] dependere satis est. Dat. XV. Kalend. April. Chilone, & Libone Coss.

Falsum defuncti maioris non retractatur ex persona heredis minoris. Et si tutor in accusatione falsi testamenti succubuit, pupillum hereditatem perdere facit, & applicari fisco: & tutor eo casu tenebitur ad satisfactionem damni actione tutelae: & de calumnia punietur. ALEXAND.

11. Iidem AA. Paro †.

POlla [h] quidem liberam habuit administrandi patrimonij sui potestatem [i]: nec ideircò quòd pupillus illi heres [k] extitit, ea, quae ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationem oportet. Sed si pupilli nomine [l] falsum dicere vis testamentum, de quo per Pollam transactum est [m], potes experiri: dum memineris, si in causa non obtinueris [n], & portionem, quam ex eo testamento pupillus habet, te ei saluam facturum [o] (quam adimi pupillo [p] necesse erit secundùm iuris formam) & de calumnia [q] tua praesidem deliberaturum, quauis † pupilli nomine [r] agere.

c ¶ *Officium.* id est, vindictam sui praedecessoris. ADDITIO. Dic secundum Bald. hic, quòd ille, qui omittit officium, non debet fructus lucrari. Et apponè contra clericos, qui non deseruiunt in diuinis, vt tanquam indigni teneantur ad restitutionem omnium fructuum.

d ¶ *Scientes.* id est, scientia [d] inducit malam fidem: vt *hic, & C. de agri. & cen. l. quemadmodum in fin. li. xj.* secus ergo, si sunt bonae fidei possessores: quia * tunc in quantum locupletiores sunt, tenentur: vt *ff. de pet. hered. l. item veniunt. §. cum praedictum.* & quia in facto errauerunt [f]: vt *ff. de his, qui vt indig. l. heredem.*

e ¶ *Post motam litem.* immò post quamlibet moram. sic enim fit in pet. here. vt *ff. de petitio. hered. l. item veniunt. §. petitam.* & hic agit fiscus petit. hered. & Sed respondeo hic subaudiri, maximè [h]. Vel dic hoc speciale. 5. Vel verius refert, an ab eo tempore noscitur heres, vt tunc ex tempore morae veniunt vsurae pretij accepti: an vtiles, & tunc ex tempore litis contestatae tantum. iste enim est malae fidei possessor, & in malae fidei possessore sic distinguitur: vt *ff. de here. l. item veniunt. §. pen. & l. si possessor. §. quòd si poss.*

f ¶ *In fructibus.* i. [i] precio fructuum: & sic in quolibet, [k], qui petitione hereditatis tenentur: vt *C. de pet. hered. l. j.* & ad hoc *ff. de his, qui vt indig. l. eum, qui. ff. de vsu. l. cum quidam. C. de vsuris.*

g ¶ *Vsuras a. semisses.* Hae sunt vsurae vulgares, & moderatae: sic cur & fiscales. Vide scripta ad *l. 16. C. de vsur.* Haec autem verba videntur addita à Triboniano, *d. l. 16.* vt & *in l. cum quidam. ff. eod.* Pupillares etiam vsurae sunt semisses. CVIAC.

g ¶ *Semisses.* id [l] est, x. de xx. solidis in anno: vt *suprà de vsu. l. eos.* & tales dicuntur fiscales [m]: vt *ff. de vsur. l. cum quidam. § si debitores. & C. de vsur. fisca. l. fin. li. x.*

POlla.] CASVS ibi [a] l. ponitur in glos. sed clariùs dic sic: Quidam testamentum fecit, putà Titius, & Pollam, & fratrem suum, impuberem, & duos extraneos heredes instituit. Polla volens repellere extraneos, & succedere ab intestato cum fratre suo, incepit accusare testamentum de falso: tandem transegit aliquo dato ab extraneis, & de portione sua decessit Polla: pupillus ei successit: vult tutor dicere falsum nomine pupilli tam pro portione Pollae, de qua erat transactum, quam pro portione pupilli: an pro vtraque possit, quaeritur? Resp. pro prima omnino nō potest: pro secunda potest, sed sciat tutor, si succubuerit, & succubuerit: quia non probauerit: auferetur à pupillo illa portio, quam habiturus erat ex testamento propter calumniosam accusationem inficiatam ab eo: & damnum, quod propter hoc pupillo contingit, restituet ei iudicio tutelae. Item de calumnia damnabitur, si condemnatus fuerit: vt *ff. eod. l. inter eos.* VIVIAN.

h ¶ *Polla.* Polla fuit instituta cum fratre suo impubere: & cum duobus extraneis. Polla quidem dicit testamentum falsum: quia volebat repellere extraneos: tandem transegit cum eis de sua portione defuncta Polla, pupillus frater eius ei succedit: nunc vult tutor pupilli dicere falsum testamentum tam pro parte Pollae, quam pro parte pupilli: pro prima, scilicet pro parte Pollae, non potest: pro secunda, sic: sed videat qui agat: quia si nō probauerit, auferetur hereditas pupillo: & tenetur tutor ei reddere de bursa sua per actionē tutelae.

i ¶ *Potestatem.* vt & *C. mand. l. in re mandata.*

k ¶ *Ille heres.* per quod volebat etiā Pollae portionē reuocare: sed non potest. non enim ex persona heredis conditio obligationis mutatur: vt *hic. & ff. de verb. oblig. l. 9. circa prin.* ¶ Et est hic arg.[a] contra Abbatem, qui volebat in Ecclesia, quā patronus fundator ei contulerat, habere tale ius, ac si ipse fundasset, & quale habebat in caeteris suis Ecclesiis. Et est simile, *ff. de iure fisc. l. fiscus. & C. de non nu. pecu. l. si intra. & ff. de iudic. l. heres absens. in pr. & ff. quib. ex caus. in poss. eat. l. apud Iulianum.* Sed arg. contrà *C. de praescrip. xxx an. l. sicut. § sed pupillari.* ADDITIO. Solu. hic loquitur de iure iam firmato in praeteritum: ibi loquitur de praescriptione firmanda in futurum ex negligentia heredis non peccatis: ideò inspicitur eius conditio.

l ¶ *Pupilli nomine.* Immò videtur, quòd suo possit nomine, non alterius accusare: vt *C. qui accu. nō poss. l. 9.* quae est cōtra. Solu. hic ciuiliter, ibi criminaliter: hoc non placet: quia infrà dicit de calumnia, &c. Dic ergo hic nomine pupilli id est, propter pupillum, & ad eius vtilitatem sed nomine suo accusas. ACCVRS.

m ¶ *Transactum est.* pro portione sua: cum coheredibus scilicet, quae transactio valet: vt *C. de transact. l. transigere.*

n ¶ *Non obtinueris.* id est, succubueris. nam oportet sententiam proferre: vt *C. eod. l. alia.*

o ¶ *Saluam facturū.* per actionē tutelae: vt *C. de admi. tu. l. non est.*

p ¶ *Pupillo.* vt indigno, cùm eius nomine appareat calumniosam accusationem instituta: vt *C. eod. l. alia. & C. ad leg. Cor. de fals. l. qui falsu.* Sed ibi legata tutor non perdit: quia necessitate officij fecit: vt *ff. de his, qui vt indig. l. tutorem in prin.* ¶ Sed certè immò videtur, quòd eius aetati parcatur: vt nō perdat, licet [b] calumniosā accusationē instituit tutor: vt *ff. de his, qui vt indig. l. post legatum. § aeuu.* quae est cōtra. Resp. duas habet vias: vel pati amissum, & agere contra tutorē, vt hic: vel petere restitutionem in integrū, vt sibi nō noceat aetatis: vt arg. *§ si eu. vel cura. inter l. 8. s.* Vel aliter loquitur: hic quando tutor non est soluendo: alias obtinet quod hic dicitur: arg. *C. vnde vi. l. meminerint. & C. de iud. l. properandum in fin. l. 3.* Vel tertiò [c] potest esse, quòd est soluendo, nec tamen tenetur tutelae: quia suadente [d] matre, & agnatis pupilli accessit ad dictam accusationē: vt *ff. de his qui vt indig. l. tutorem. in pr.* & hoc casu loquitur *§ aeui. 4.* Vel quartò potest esse, quòd perditis instrumentis, & mortuis testibus obtinere non potuit contra tutorem: vnde à principe potest restitui: vt *dicto § aeui.* ¶ Item no. quòd cauté hic dicit partem pupilli adimi tantùm. ¶ An autem & partem Pollae amittet? Resp. hic innuit eam non amittit: arg. *ff. de his, qui vt indig. l. post legatum. § qui accusauit. & de vulg. substi. l. ex facto. § Iulianus.* Et est ratio: quia pro parte Pollae non potuit dicere falsum: vt in prin. huius l. dicit. Sed arg. contrà *ff. de bon. lib. l. qui in fraudem. & ff. de his, qui. vt indig. l. post legatum. § si pater. & § si filius. & §. aeui. in fin. & de fideicommiss. lib. l. si filius. § j.* ¶ Item nota quòd hic dicit falsum: secus si quis dicat non iure factum: quia non perdit, licèt succumbat: vt *ff. de his, qui. vt indig. l. post legatum. § j.*

q ¶ *Calumnia.* si sit euidens, non alias: vt *ff. de his, qui. vt indig. l. tutorem. & infrà qui accu. non possunt. l. vj.*

r ¶ *Pupilli nomine.* Aut etiam principis l. eum adeat, pupillo seruabit legatum beneficio aetatis, *l. tutores in fin. ff. eod.* Paul. lib. 5. Sent. tit. de iur. fisci. Vide scripta ad *l. 3. 4. aeui. ff. eod.* CVIAC.

r ¶ *Pupilli nomine.* id est, ad eius commodum, vel incommodum: vt *suprà dixi.*

a Heres vel vlcisci debet mortē defuncti.
* hanc sententiam Celeri, apertum vocat Vlpianus in l. [illegible]
b Indigno quod aufertur, cedit fisco, exceptis duobus casibus de qui[illegible]
c Propriè non dicuntur exceptiones: sed regula de per [illegible]
d Scientia inducit malam fidem.
e Bonae fidei possessor tenetur, quatenus factus est locupletior.
f Gl. benè loquitur in [illegible]
g Vsurā deductā [illegible]
h Illa debet [illegible]
i Fructus pro [illegible]
k Fructus [illegible]
l Vsura semisses, quae [illegible]
m Vsurae fiscales.
† al. Strasso.
a Dispone: quia est contra seu formalem in c. 1. de iure pa. in vj. Pan. Sal. & Ias.
† r Glo. in l. [illegible] aduersa [illegible] de [illegible]
b Tutor, si calumniosam accusationē instituit, an pupillo noceat.
c [illegible] valde signanda, & memoranda. Secundū Bald. & est singul. secundū Paul. & Ias.
d Quod consensu [illegible] bona [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1579-1580
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Retractas.* id est, iterùm tractas: id est, posit in dubio nec enim poces retractare pro parte Pollicit. *l. ead. l. in prior.*

S*I ea.*] CAUTE. Aliquis intestatus à familia fua, vel ab aliquo Dextranno, filius confobrinus eius, qui dicantur tibi proprium confobrinus tui, heredes inftituit, antequam intestatorum accesserint, vel forsan rorqueremeferunt tabulas testamenti aperiri, recitari, & publicari, & heredium ex eo testamento adierit: an ab eis vt ab indignis auferrda fit hereditas, quaeritur? Resp. q. fit, ex lenatusc. Silan. & de hoc cognoscet procul principis.

b ¶ *Filia.* qui fuat tui proprium fobrini: vt *Ioffis. de gradib. §. quinto.*

c ¶ *Habeatur* in domo: non dico in iudicio.

ADDITIO Tu dicas, immò in iudicio, cùm debeat esse publica quę fitio: vt *l. fin pr. ff. ad Sil.* ita tenet Bat. hic reprobando hanc glossellam. d ¶ *Recitata.* & adita est hereditas aliaiuqui nõ ei auferrur vt ab indignoive *ff. ad tide. l. fin. & l. ff. quę in fraud. §. non tantum. & l. necessarium. §. non aliàs. & l. propter vetusti.* Sed alij dicunt aperiri fufficere quod non placet: ob apertitam tamen folam fatetur in eum poena c. aurrotum: *vt ff. ad Silan. l. lege Cornelia §. fin.*

e ¶ *Amplif. ordine confobrii* Cessiniimè. CITA. e ¶ *Patrum.* tunc enim non nocetet eiuvt *l. ut. l. minoribus. & l. in pactum con. in instg. testis l. §.*

HEreditas.] CAUTE. Testamentum fecisti, me heredem inftituisti, postea in codicillis heredismum ademisti, an fit à me auferenda hereditas, quaeritur? Resp. quòd non. Se autem vel per epistolam, vel in codicillis dixisti te nolle me heredem esse, quia ebi extiterian iaqrunes: an fit auferenda partio mihi relicta, quaeritur? Resp. quòd fic, & est fifco applicanda. an autem libertates dande à me possint peti, quaeritur? Resp. quòd fic: fed non aperità quaeto die à fisco.

f ¶ *Adimi* ¶. f. directè: nec dari: fed per fideicomissum fic: vt *l. ut. l. 1. & de Instit. de codicil. §. codicillis autem.* Nec obstat *ff. de cond. instit. l. pen. §. sinequa.* ibi in vanum cogitasti.

g ¶ *Ad alium* f. quia ille indignus, cui fuerat relicta, iam alienauerrat. 2. Vel dic, quòd restante alio non capere relinquit: per quod petuit videtur adim., licet secundus non habuerit *ff. de legat. 3. plani. §. in prin.* 3. Vel dic, quòd ad nullum alium transfuleriit, & quod non iure transfuta quia nullo modo transfuta: fed fimpliciter inftituto ablata.

h ¶ *Vindicata est.* quia indignus est, qui non habet fuprimum voluntatem vt *ff. de his, quę vt indigg. l. item quidam.*

i ¶ *Pars pecuniae à fisco ff. de cons. fisci l. dicitur. & ad leg. Falc. l. decimam. l. & in epistola.*: ¶ Item aliud quod dicit, fisco vendicata, est contra *l. de adimen. leg. l. 2. pars.* ubi restituit ei. Sed hic expresse ademit: ibi tacet? perfequendo intentitat, & aliud testamentum inchoando. Ell? enim adempto expressa: vt cum dicitur, *nolo fibi legatum dolere:* et cum facit aliud testamentum perfectum, in quo non legat ei. Tacita cum dicit *nolo testamentum meum valere* ?. a. Vel dicit nunciatur esse tonte fe, & tum, cui relinquit: secundum corpus facere, & non facit. nam non idò mutatur primum hinc tribut calibus: quia potest esse, quòd secundo loco vult esse hanc heredem, vel res est damnosa: vnde magis vult habere eos quę in primis fiunt, et fic gratetur. 4. Vel quòd ibi dicit non denegari adionem inftitutae vetustatis contra extraneos: fed adaeqrlos filium denegabitur: quia legatum idò non habet quia est heres ?, vt ibi dicit. 4. Sed prima est tutior. 5. Item contrà *ff. ff. cab. ref. mul. extra l. 1. §. penult.* vbi dicit, defiti verisimilibus ab intestatione mutatis voluntatem testatoris, vel aliquo alio modo. Sed dili ingate ? vel similis, qui extitit indignus, fit in prouentiori gradu testatoris: & vic applica tor filiorum *ius.* ita in remotiori, & tic mori ibi. Velidis omnes ? inftituti essent indigni, & circa omnes mutatur voluntas? vnde cuilibet eorum inftituendi admittunt ? ex testamento fic locus est ab intestato: hic circa vnum tantum mutatur: vnde alii remanent heredes. fi nigo potest defitatus. deficeritque ab intestato, invenieretur idem testatus & intestatus decessisse, quod esse non debet. remanet ergo heres: fed eius pars accipet fiscus: vt *hic. §. Idem.* cètera ? *de reg. l. hac consultissima §. pen. in prin.* Sed, vt ibi ? ¶ Et vt plenè scias cui ? detur portio alicui ablata. Dicimus institutus heres capere non potest: aut propter delictum testatoris, aut propter fisci: aut ideò quia aliàs deficit testamentum. Primo ? casu non fit fiscus Italien locus: quia qui dà cognati eiusdem ferantur: *s. de fac. mag. l. 1. §. de praeterit. & § annorum. & de nat. lib. l. & de in ing. & mens. sup. l. §. quę in cedi.* In secundo ? est flatim locus fiscus *ff. de his, quib. vt indigg. l. Claudius. §. de l. mulier. & §. de leg. 1. l. § deportati.* vel in totum, vel in parte, ó partsantium deferebatur delinquenti: vt *§. ff. quę aliq. ind. proho. l. 1. l. ut. §. & l. 4. §. fiscus. & hic.* Bagistar tamen in casu: *ff. de his, quę pro ut sup. cod. l. 1. & l. de fecun. mag. l. 1. §. hic etiam.* In tertio ? casu, fi quis ?? deficiat testamentum propter errorem testatoris, locus est cognatiuis: *l. de hered. ingl. l. nec apud. & l. §. pariter.* (Nec obst et *§. de nat. ff. l. mulierem*: quia ibi non exhaust cognati.) Si autem deficiat: quia testator non obseruauit solemnitatem testamenti: fiscedum hi, qui veniunt ab intestato: vel qui aliàs in alio testamento solenni erant instituti: *Infra de hered. quę ab intest. defi. in prin. & ff. de adim. l. 1. ex parte.* Idem ? si ademit in codicillis vt *hic in prin.* dicit (fed hoc fallit in casu natione casus temporis vt *l. de reg. l. fanciamus.*) Si verò fallunia testatoris fed verum, vel omnes dicit non meriti voluntatem fanm, locus est fiscus: fe prasumam ? heredem fuo delictorum fuccedere vt *hic in fin.* Si autem tabulas inciset, tunc delinquam aut quia volunt iste flatus decedere: & loquitur *ff. ff. sab. trib. mil. extra l. cum. §. pen. & de his, quę in test. delen. l. fin.* & tunc non praestantur legata. Aut heredes repuriaiti indigni: & tunc est locus fisco: vt *ff. de his quę in testa delen. l. pen.* Idem & ? si dabitur: vt indigni notatur. In hoc enim casu, & in superiori forte non tollitur ipsa iure testamentum vt est. *Cod. inst. l. nullum.* & hoc cum testator alias poterat facere testamentum. Aliàs ? iure nullos poterat testari: propter conditionem fui status, et quia pupillus, vel furiosus, cognati tantum succedunt: nisi impediantur propter delictum ipsorum: tunc enim fisco remanent bona: vt *ff. de fun. & le. gal. l. 1. resp. & §. plani. & de inf. l. mus. §. 1. quę in fanum l. & facit ad hanc l. ff. de his, quę vt indig. l. 1. incertum. & de leg. 1. l. dum. §. Istam. & de deliberat. l. apud §. praeterea. & de adimen. leg. l. dum. & de don. l. quidam in iure.*

NOn aperit.] CAUTE. Testamentum fecisti, & heredem me inftituisti, & praecepisti, vt facerem sepulchrum mamoreum non obseruatam à me auferenda hereditas, quaeritur? Resp. quòd non: fed quod hoc facere compellendus sum ex voluntate legatorum.

β ¶ *Non aperiat.* Hoc intelligo ex *l. 3. l. de reg.* Vide Gaip. *ad l. vlt. ff. eo.* Vvsac.

γ ¶ *Pacifici* ? fuit minus legitima voluntas, planum est: vt *ff. de condit. instit. l. quidam. & de leg. 1. l. servo alieno. §. 8. & 10. § de verb. sign. Lucius in testamento.* Idem & ? fuit legitima: vt *l. de reg. & semper. fa. l. mulier. & ff. de reg. l. 3. § quę. §. idem in fin.* In hoc casu tamen, idem est legitima ? non plures heredes, vnus alius ab familia emersuade tedium ad faciendum compellet: vt *ff. fami. mersi. l. hic commentar.* Sed ? vnus tantum, cogetur authoritate Praetoris: vt *§. de pen. here. l. hereditas. in §. & ff. de non leg. l. Quantum.* ¶ Item contra hanc l. *l. de fideicomm. l. fin. in fin.* Sed ibi pro copia testatoris addenda vt ? non facerit praeceptum, amentum testatoris quod hic non adiecit, fecundum bona. 1. Alij quòd hoc corrigunt per illi quod non placuisset per authorem. ibi poterant videtur? ac corrig. 3. Vel hic non fuit prouatarium praeceptum.

M*ancipium.* [CAUTE. Aliquis intestatus à familia, vel abseruatorio, mancipio suo. heredem inftituit: intestatorum testatoris minor nõ accusatur: cum ibi propinquitatis, quòs magis ei

a Heredium per testamentum fiscum, & non in codicillis diuofi dari, & adimi possit, vt sanè Socinium negaie refp.

b A diminutione quis quę inquit, periquando intimicitias, & aliud testamentum inchoando. ¶ Adimptio duplex: expressa, & tacita. d Tacita est ex parte fatem verbis genere libros. *Pulp. ff. de ad.*

e Hac ratio non est bona. Alex. idem dicit, cum relinquit ibi indignum. *Bart. ff. ad sen. Trebell.*

f Hic notanda bona. *ff. ff. ad. Trebell.*

g Triplex est *Bart. ff. de lib. & post.*

480/C.IV.K.5-4, 1581-1582
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

auferenda fit heredibus, quæritur? Resp. quòd non. Si autem accusasset, & obtinuisset, interfector autem appellasset: minor autem causam appellationis exercere nolupcat: fit ibi prætiudicium, quò magis ibi auferatur hereditas, quæritur? Resp. quòd non. Si autem maior fuisset, causam appellationis ad finem producere haberet necesse: alioquin auferenda esset ei hereditas. VVLPIAN.

a ¶ Per. Eminentes.

b ¶ Pertulisse. non tamen instituisse: sed ad finem duxisse: licèt ad hoc non adstringeremini, cùm sit minoris: vt *in prin. huius l.* & *l. ad l. si en quæst. in fin.* & *l. in quæst. eod. in intrq. nelle non est ne. l.*

c ¶ Consensit. i. consentiens est: non tamen necesse: nec ex necessitate ad causam appellationis prosequendam esse affricti.

d ¶ Respondere. & agere.

¶ Et not. hic, quòd qui appellat, causam * appellationis debet adiicere: vt *hic, & ff. de appell. l. fin. in fin.* & *extrà de ap. c. vt debitus honor.* quod non placet per eundem *l. fin.* & *dicta decretalia* de interlocutoria dicit.

¶ Sed quid ? eo tempore, quo adierant, minores fuerunt: nunc, cùm consentiunt ex appellatione, sunt maiores. vel statim post aditionem facti sunt maiores: numquid sententiantur accusare? Resp. non, quia b iniuria sic spectandam: vt *ff. de minori l. 13. §. fin.* & ideò non amittunt beneficium. Tunc. ciam. quod debet eis esse vel esse c perpetuatur: *in causis esse d. clam. continuatur, quia dign. §. illud quoque. cel. la. 13.*

e ¶ *Impiere deberetis.* hæc est contrà *ff. ad Silan. l. propter venenii §. fin. Sol.* ibi propter impiam * accusatur. sic *ff. mun. l. fi procuratorem. §. fi ignorantia.*

ADDITIO. Tu dicas tu, ideò vt cum Bart. hic. quandoquidem objecta quæ ille, qui accusavit, dato ad postremò appellationem, non dicunt appellatio deferta v. Marsilium *reall. de fideiussori. nu. 117.*

f ad ea quæ.

g ad Ad. Vel. Ulpianum. Ad. Vel. Ulpianum. Ad. Vel. Ulpianum.

h ¶ Mortis. idem etiam si pro *sa*: quia eòm sit falsum, non debetur ex eo legatum: *l. de falsarium ff. si certum.*

i ¶ *Non perdat.* sic distinguitur *ff. de inoffic. testa. l. Papinianus.* & *memini ff. de bon. libert. l. qui cum maior. §. accusasse. & l. in servum nemo. §. 4. & l. de falsis. l. qui falsum.* & accipiens relictum non agetur de inoffic. testa. sed de falso, vel irritè sic: vt *ff. de inoffic. testam. l. si pars. & de iur. quibus se indign. l. post legatum. in prin.*

¶ Sed videtur nō amittere relictum: licèt perdat. *ff. de leg. 4. l. Lucius. §. 5. Sempronia.* quæ est contra. Sulli. ibi egit contra eum, qui prohibuit se instituì: non contra testamentum: hic contra testamentum.

¶ Item contra *ff. de his, qui. vt indign. l. post legatum. §. 1.* Sed illum intelligi secundùm hanc. vt causam peregerit.

Cùm fratrem.] CAVSA. Frater cum peremptus te heredem instituit: an hereditatem adire possis, quæritur? Resp. quòd sic: & nisi mortem eius vindicaueris, auferetur tibi hereditas: quòd enim, dicitur heredem, cui do iure deferitur hereditas, posse eam adire, antequam vindices mortem defuncti: intelligendum est, quòd si non eam possis vindicare, ei auferenda erit successio.

a ¶ *Cùm fratrem.* Paul. *lib. 3. sent. tit. 5.* CIVAC. *k ¶ venen.* clam. non peri vinivit *ff. ad Sil. l. §. plani. si venenii.* ANO.

l ¶ *Peremptus.* non & familia. ANO.

m ¶ *Non vindicaverit.* antequam vindicent. Distingue ergo cùm testator est occisus, si quidè à familia vindicare debet heres necem defuncti, priusquam adeat hereditatem: vt *l. en. l. fi an quæstio.* Si ab alio: si quidem clam, statim adire potest, & post vindicare: si palam, primò debet vindicare: vt *hic.* & *ff. ad Silan. l. propter venenii. & l. 1. §. accusarum.*

Sed ANO * non distinguit clam, vel palam, quando ab extraneo: quia statim adit: sed postea accusat. Vel dic primo casu, quando à familia, haberi quæstionem de familia, antequam adeat: licèt accusatio differatur: vt *dicta l. si en quæstio. 3. ad ff. ad Silanianum. l. 1. §. non tantum. & l. necessariò. §. 1.*

¶ Item not. hic, quòd senatusconsultum Silanianum imponit pœnam servis, qui dominum non iuuarunt, cùm possent. lex autem Cornelia, quæ illud fecura est, dat præmium necem accusantibus, quinque aureorum liberis, servisè libertatem: vt *ff. ad Silanianum. l. lex Cornelia. & l. de pœni. impera. offi. l. 1. & l. qui ex caus. servi pro pœna. lib. ac. l. 1. & ff. qui sine ma. ad liber. pertin. l. 1.* Ac senatusconsultum Silanianum dat actionem emptori, qui emit servum, qui postea vindicavit necem defuncti, & sic peruenit ad libertatem: scilicet ad reperendum pretium: vt *ff. ad Silanianum. l. si quis in graui. §. si ex fiqulata. & l. si servum à testatore. & l. pro domino. & infrà. qui. ex caus. servi pro pœna. liber. ac. l. 4.*

n ¶ Obtinere. id est, retinere.

SOROREM.] CAVSA, Maritus interfectus vxore sua instituit, filiorum accusasset interfectorem, & obtinuit: vult soror accusare hereditatem ab vxore: quia mortem mariti non vindicauit: an possit, quæritur? Resp. quòd si vxor in morte mariti machinata non fuerit, & sic dignus probatur indubitatum: soror adiuvetur contra:

a Appellans. causam sua appellationis verum exipiatur debitur.

b Adde etiam glo. vbi *l. sup. in quadrupli reflectere manifestum est.* Tunc. ciam. quod debet eis esse vel esse c perpetuatur: *in causis esse d. clam. continuatur, quia dign. §. illud quoque. cel. la. 13.*

e Appellatum secular à pertinent ad appellationis impotabili. non dicunt appellatio deferta v. Marsilium *reall. de fideiussori. nu. 117.*

f ad ea quæ.

g Mihi? imponatur ei, qui facit, quod ipse possit.

Crimen inulta necis non obviciatur minoribus, sed maioribus: & appellationem interpositam ab aduersario minor habet prosequi pietatis officio: sed de necessitate non tenetur: maior verò sic. SAL. & ALEX.

VI. *Idem A. Vacullo, & Clementino.*

MInoribus vigintiquinque annis heredibus non obesse crimen inultæ mortis placuit. Cùm vos * autem eiusmodi accusationem pertulisse b, & quosdam ex reis punitos pronuntiatis: licèt is, qui mandasse cædem dicitur, prouocauerit: vereri non debetis, ne quam hereditatis paternæ quæstionem à fisco meo patiamini. Conuenit * enim pietati vestræ respondere d causam * appellationis reddenti. Quòd si maioris ætatis fuissetis: tam ex necessitate prouocationis certamen implere deberetis e, vt, posteris adire hereditatem. PP. XV. Kalend. Iul. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Qui non est in culpa, non debet esse in pœna. h. d. BALD. Vel sic: *Si occisores non reperiuntur, non punitur heres, si eos non accusat.* ALEX.

VII. *Idem A. Vitalio.*

SI ideò vltio necis testatoris non est desiderata f: quia cædis auctores reperiri non potuerint: obesse heredibus, ex quo * nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo, & Maximo Coss.

Delictum personæ purgatur per defunctum: & non dicitur perfectum: nisi per persecutorem. hoc dicit, BALD. Vel sic:

Accusans testamentum de falso, ita demum perdit quod in eo relictum est, si perseuerauit in accusatione vsque ad sententiam definitiuam, & succubuit: secùs si ante sententiam desistit. ALEX.

VIII. *Imp.* GORDIANVS A.

Tertia.

ALia causa est eius, qui falsi instituta accusatione g, ad finem vsque, quod insimulabat, perduxit, & contrariam sententiam meruit h: alia eius, qui inchoatam accusationem non pertulit: cùm in illius quidem partem succedat fiscus: hic autem, qui contrariam iudicis sententiam non sustinuit, suæ partis non perdat i persecutionem. PP. XV. Kalend. Febr. Gordiano A. & Auiola Coss.

Si occisores ignorantur, potest hereditas adiri impunè: & cùm postea ad notitiam deuenerunt, debent per heredes accusari, si nolunt hereditatem perdere. ALEX. post BALD. & SALYCET.

IX. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC.

Aliena.

CVm fratrem * suum veneno * peremptum esse adseuerea: vt effectus successionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlciscì te necesse est. Licèt enim hereditatem eorum, qui clandestinis insidiis perimuntur l, hi, qui iure vocantur, adire non vetantur m: tamen si interitum non fuerint vlti, successionem obtinere * non possunt. PP. Tiberiano, & Dione Coss.

Heredi scripto à legitimo præuiè te, non auferitur hereditas à fisco, si mora, vel culpa non possit ei imputari.

a Hæc opinio est quam tenet *l. mortis. sup. ex Iuriscon. dicta sententia.*

480/C.IV.K.5-4, 1583-1584
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tam: licèt viriliter fecerit, quòd fratrem suum vindicauerit.
a ¶ Non remouet. ita tamen, si vxor non fuit in mora [illegible] ff. ad Tertyl. l. [illegible] si mater non petierit & §. confessim. & ff. de iure fis. l. edictis. §. cùm autem. Item alia ratione: quia non ei sororis fed fisco applicaretur: vt ff. ad Silanianum. l. si sequens. in princ. & ff. de iure fisc. l. Lucius. & l. [illegible] l. [illegible] & l. hereditas.
b ¶ Gaza. i. vxor.
c ¶ Indignam. quod semper praesumitur: vt ff. de his, quib. vt indign. l. indignum. ¶ Sed [a] & si ponas heredem institutum côcubuisse cum vxore testatoris quondam, videtur idem indignus: vt [illegible] ff. de adimen. leg. l. [illegible] & l. sequen. & l. ex parte.

a Heres cubãs cum vxore testatoris, est indignus hereditate eius; hoc quidam extêdût ad omnes, vt Silanianum vitante, liberis nô succedant. Nouell. [illegible] optimum.

C*Vm Silanianum.*] CALVI. Senatusconsulto Silaniano continebatur, quòd testatore interempto, nisi prius de familia habita quaestione, & testatoris morte vindicata, heredi non licebat adire non licebat; verùmtamen si heres in prosecutione accusationis, priusquàm adiretur hereditas, decederet: ipsam nihilominùs transmittebat: libertates, & legata, & fideicommissa in tali testamento relicta valebant, de acquisitis medio tempore ab his, quibus fuerat relicta libertas, cui acquirerentur, sibi, an interim hereditati: & de partu interim edito nasceretur liber, necne, nihil dicit: sed per Iustinianu diui Marci constitutione applicata: scut heredi, vel legatariis mora non nocet: ita nec in acquisitis medio tépore, nec editis partubus, quasi post aditam hereditatê haec acciderint, nullum generetur dispendium.

† Silanianum, abs[illegible] y [illegible] bendum.
† Factum tem poribus Aug[illegible].
* quae multis [illegible] posteriora fuit S.C. Silanian.

d ¶ *Cùm Silanianum.* quod vetat [b] adiri hereditatem occiso domino à familia, nisi prius quaestio familiae habeatur: vt supra eod. l. si ea. dicebat & alias: vt diximus supra eodem. l. cùm fratrem.

b Hereditas à familia occisi domini adiri vetatur, nisi primum quaestio à familia habeatur.

d ¶ *Cùm Silanianum.* vtrum diuis senatusconsultum, & aliud oratio diui Marci, quae confirmatur hic: sed [c] in quinque deficit oratio, scilicet in libertatibus, & in legatis, siue in fideicommissis. Item in quaesitis per seruos medio tempore iussos esse liberos. Item in partu ancillarum, quae erant iussae esse liberae. Quintò, si moriantur serui, & habeant filios liberos: putà ex libera foemina, an succedatur patri praedicti liberi: in quibus quinque supplet Iustinianus.

c Oratio diui Marci in quinque deficit.

e ¶ *Oratio.* quam non habemus. 2. Vel dic, quòd continebatur in ea, vt si interim heres decedat, antequàm habeat de familia quaestionem, transferitur hereditatem non aditam ad heredem suum, vt nullum damnum trahatur occasione dilationis circa hanc quaestionem: vt ff. ad Silanianum. l. [illegible] §. elegante. quod non esset, si aliàs adire impediretur, quam per senatusconsultum: vt eadem l. [illegible] §. [illegible] hoc beneficium transferendi, & cauendi damni & in libertatibus, & in legatis locum habebit per hanc l.
f ¶ *Veteres.* supple, clam.

Codex.

tari. SALYC. Vel sic: *Non imputatur heredi si non vindicat, si ab alio fuit praeuentus, antequàm esset in mora.* ALEXAND.

x. *Iidem AA. & CC. Syluano.*

SOrorem fratris necem iure licito vindicantem, euincere ab vxore rectè scripta successionem non conuenit [a]: secundùm quae si fiduciam innocentiae geris [b], & neque dolo malo eius maritum necatum, neque aliàs indignam [c] te successione perhibes posse confidis: aduersus omnem calumniam maximam habes securitatem. Dat. XII. Kal. Maij, Sirmij CC. Coss.

Legalis dilatio necandi debet esse damnosa, & mora heredis non efficit libertatibus eorum, quibus est relicta libertas, vel genitorum ex ipsis, nec etiam legatis, & fideicommissis inde pendentibus, vel aliis quibuscunque. BALD. Vel sic: *Dilatio ad vindicandum necem defuncti, non nocet heredi interim morienti, nec seruis libertate donatis, nec aliis legatariis.* SALYC. & ALEX.

xi. *Imp.* IVSTINIANVS *A. Ioanni P.P.*

CVm Silanianum [d] † senatusconsultum † à nobis tam laudandum, quàm corroborãdum est, necnon diui Marci oratio [e] *, quae circa id facta est: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres [f] mouit quaedam de libertatibus [g] relictis in testamento necati testatoris quaestio, necessarium nobis visum est & hanc dirimere. Hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eam accepissent [h], lucrum, quod eis in medio tempore [i] accidit, poterant [k] sibi acquirere. Intereà autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos perueniê, & posteà in libertatem deducti periclitabantur [l]. Sed ne medium tempus fieret eis damnosum, & maximè, si ancillae in medio pepererint, & posteà hereditas adita [m] fit: bellissimum nobis videtur, diui Marci prudentissimi principis orationê & in libertatibus producere, ne princeps philosophiae plenus aliquid videatur imperfectum [n] sanxisse: sed ita in hereditatibus, & legatis, & fideicommissis, & maximè in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extendatur eius oratio [o]: vt & lucrum, quod in medio accidit, eis post libertatem acceptam restituatur [p]: & partus liber, & ingenuus esse intelligatur: nullâque machinatione huiusmodi praepeditio damnum aliquod irrogare concedatur: vt & libera eorum posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorum genitorum [q] commodum consequatur. Meritò [r] enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit. nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendum superest †. Dat. II. Kal. Maij, Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Sicut puniuntur serui, qui erant sub eodem tecto, in quo dominus fuit occisus, vel erant praesentes, & ipsi auxilium non praestiterunt: ita etiam si erant in quocunque loco: vbi vocem clamantis audire potuerunt, & insidias sentire: quasi tunc satis intelligantur esse sub eodem tecto, seu praesentes. ALEX. post BALD. & SALYC.

xii. *Idem A. Ioanni P.P.*

TAlis de antiquo iure dubietas nostrae serenitati suggesta est propter senatuscõsultum Silanianum, & seruos, [c] qui supplicio [a] afficiuntur, sub eodem tecto cõmorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso praebentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus de verbis, *sub eodem tecto*, significatur: siue in eodem cubiculo, siue in triclinio, vel portico, vel in aula haec appellatio accipi debeat: adicientes, si dominum iouando, interfectoribus restiterent, quòd capite punirentur: sed verbum *tecti*, siue interpretatione dissoluunt, vel relinquunt ambiguum, & verbum, *praesentia*, siue distinctione senatusconsulto Silaniano comprehensum. Sed Iustinianus hoc exponendo dicit, quòd vbicunque, siue in domo, siue in agro clamorem super hoc serui audierint, vel insidias persenserint, nec succurrerint, poena teneantur antiqua.

g ¶ *De libertatibus.* ecce primum.
h ¶ *Accepissent.* destinatione, secundùm Ioan. Imò re ipsa: id est, si manumissi essent, secundùm Azo. a. Vel dic directò: quo casu post aditam hereditatem essent liberi. Accvrs.
i ¶ *In medio tempore.* id est, post mortem, & ante aditam hereditatem.
k ¶ *Poterant.* ecce secundum.
l ¶ *Periclitabantur.* id est, periculum patiebantur in rebus medio tempore quaesitis. Azo.
m ¶ *Adita.* ab instituto, vel ab his, ad quos transmittitur.
n ¶ *Imperfectum.* non statuit princeps aliquid imperfectum [a]: vt ibi, & [illegible] qui manum non posuit. ¶ Et dic philosophiae [b], scilicet legalis: vt supra de testamentis. l. [illegible]
o ¶ *Eius oratio.* hoc tamen si fuit adita hereditas ab instituto, vel ab eo, ad quem etiam non adita transit: nam quasi verò fuissent liberi, haec omnia consequantur.
p ¶ *Restituatur.* ad hoc. ff. de manu. l. si tamen. & de fideicommiss. liber. l. cùm verò. §. apparet.
q ¶ *Genitorum.* ¶ Nota quòd seruus [c] habet heredem: sic ff. de suis, & legi. l. [illegible] §. quaeri potest. & supra ad Tertyl. l. [illegible] & ff. de lega. [illegible] l. si quis seruo suo. aliàs non: vt Insti. de seru. [illegible] & [illegible] communia de success. l. seruus. Sed haec sic loquitur: vt dicto tit. Instit. dixi. Sed ibi erant liberi facti.
r ¶ *Meritò.* Nota sic: ff. de bo. [illegible] qui cùm maior. §. accusasse. & suprà de emen. Iustin. Codicis in princip. & ff. de verb. sig. l. [illegible] & suprà qui test. fa. poss. l. [illegible] & ff. de edend. l. [illegible] & de [illegible] & in decret. [illegible] & ff. de [illegible] apud. [illegible] & adducitur. Sed argumentum contra ff. arb. fur. [illegible] ff. [illegible] §. & si non tres. ADDITIO. Sed. hic loquitur in statutis ciuilis sapientiae: ibi verò [d] in delictis, in quibus sufficit, si voluntas deducatur ad aliquem actum, licèt non perficiatur. BART.

a Imperfectum nihil à principe statuitur.
b Studiû iuris pars Philosophiae.
c Seruus interdum habet heredem.
† Concor. [illegible]
d Voluntas in delictis ad aliquê actum deducta sufficit.

T*Alis.*] CALVI. Hic dicitur, quòd si serui sub tecto, vel aliàs in agro praesentes fuerint, cùm dominus interficeretur, nec dominum iouando, interfectoribus restiterent, quòd capite punirentur [illegible]

e Serua ex domino impubere ad inquirendum non ad puniendum.
f Impuberes [illegible] quaestio [illegible]

z ¶ *Seruos.* non impuberes, qui saluat serula [e] quod ad inquirendam [f], non ad puniendum: vt ff. ad Silanian. l. [illegible] §. impuber. & [illegible]
a ¶ *Supplicio.* scilicet capitis: vt ff. eod. l. [illegible] in princ. Azo.

480/C.IV.K.5-4, 1585-1586
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ sine in agro. Facit T. de inscript. non l. cum auxilio in fin. & ad l. corum concor.] ad leg. Corn. de sicar. l. fi. & ff. ad l. j. §. eodem autem. & §. seq. & l. ij. §. 4. & §. subinuicem. & §. seq.

b ¶ Percolentur. poterit tamen gratificari * eis, si plures sint: vt ff. ad l. Si quis in grauid. §. si cum omnes.

a Orestiani liber.

DE CODICILLIS.

Post mariti voluntatem sequitur de militibus, scilicet de codicillis, qui & sine scriptis fieri possunt: vt I. de leg. libert. l. fina. & de fideicomm. l. ecl. l. generali. & J. eodem l. fin. in fin. licet quidem dubitauit, quare dicuntur codicilli & quidnam pertinuerit per scripturam, quae à principe sit super conferenda dignitate: vt in auth. vt indi. fine quoquo sactis. §. hic autem. & §. figitur. colla. ij.

b Codicilli fine scriptis possunt fieri.

Vpto.] CASVS. Pater-fam. fecit testamentum, & codicillos: sed in priori testamento aliquid legauit, vel etiam in codicillo, eo tempo adhibiti quinque testibus fecit scripturam, in qua dixit se velle valere relictum in testamento rupto: an valeat tale legatum? & si iudex pronunciauerit legatum deberi, quod est ex codicillis: an teneat sententia. quaeritur? Respon. quod sic: sufficit vti ex nunc, vt ex nouis codicillis.

c ¶ *Aequissimum. vt T. de postlim. here l. j.*

d ¶ *Non venit. vt ff. ad l. si quis cum. §. fin.* ¶ Et dicuntur * pertinere ad testamentum, siue antea * testamentum factum sit, siue post, siue * expressè confirmati, siue non: nam semper ius * eorum pendet ex testamento. *vt l. si quis cum. §. fin. & l. ab intestato. in fin.* ¶ Sed quid si nullum fecit testamentum? Resp. non. 2 transmittere codicilli agnationem possit. *vt ff. ad l. si quis ob. §. rescript. & l. qui grauid. & l. ab intestato. & l. pu. in prin.* ACCVRS.

e Codicilli dicuntur pertinere ad testamentum.

f Codicillorum ius pendet ex testamento.

g Codicilli non transmittunt agnationem possunt.

h Testimentum nulla existente neque confirmatur, neq; valet. *Simile glossa in l. 10. supra de infirm.*

e ¶ *Testamentum.* enim ibi loquitur: sic J. *eod. l. cum proponatis.*

f ¶ *Testatus. in epistola* adeant quinque testes: alias non valent: quia nouda * voluntate non restituitur testamentum. & codicilli: vt *ff. de bon. possess. secundum tab. l. fin. & infra eod. l. fin. in fin.* & praeter has literas valet hodie relictum, cum irritatur testamentum ex causa praeteritionis: vt *supra de liber. praeterit. authent. ex causa.* ADDITIO. De de hoc, vt per Bart. *supra de postlim. hered. infirm. l.*

g ¶ *Iudicium.* scilicet testamenti, & per cóseqnés codicillorum. cum testamentum semper se-

minus in via, vel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri, qui praestò erant, & non auxilium ad prohibêdum periculum praebuerunt, nulla distinctione super qualitate praesentiae ventes. Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, fancimus omnes seruos, ex quocumque loco, siue in domo, siue in via, siue in agro *, possint clamorem exaudire, vel insidias sentire, & non auxilium tulerint: supplicio senatusconsulti subiacere. Oportet enim eos, vbicumque seniserint dominum periclitantem b, ad prohibendas insidias concurrere. Dat. X V. Kalend. Nouembr. Constantino p. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

quatuor: vt *ff. ad l. si qui cum in fin. & l. ab intestato. in §.* ¶ Sed quomodo poterit quinque testibus confirmari. quod factis erat coram septem, & post raptum? Resp. ut debeatur ex vltima voluntate, non vt ex testamento: sicut & cũ dicitur, si non valet iure testamenti, valeat iure vltimę voluntatis: vt *T. ad l. si in fin. sit* ergo valebit vt * ex nouo, non vt ex tunc: vt *ff. ad Trebel. l. si qui priore. & Institut. quib. mod. infirm. sit. & supra eod. in fin. §. & eo iure. tit. l. j. §. sed si filius familias.*

a Hac clausula. Ex nouo. id operatur, vt tempus praesens trahatur ad futurum. & fiat tunc ad praesens: & in futurum tempus vsitatus ad amorem. *Bart. v. Simetere. de Testib. & de accepratione vltimarum voluntatum. In repetitione l. dilectissimo. n. 10.*

b Epistola mera fideicommissaria alis distinguitur à codicillo. de quo vide plura apud Matthaeum *de crimine falsi.*

DE CODICILLIS.

TITVLVS XXXVI.

POstquam dixit satis de testamentis, & de hereditibus instituendis, & substituendis, qui possunt testamenta facere: ne cuiusq; hereditatem adgnoscere, & amplectè velint, transit ad codicillos, qui & ipsi ad causam testamenti pertinent, si testamentum separatim, vt aliquid supplant, aut emendent, vel etiam si praeudent, ne testamento inseruiant. L. 1. §. ad causam. D. quemad. testam. aper. l. 1. §. hoc interdictum. D. de tab. exh. l. 5. §. 8. quis codicillus. D. de S. C. Silan. *& per partes testamentis habentur.* l. pe. D. quemad. testam. ap. l. quidam. D. de in. codicil. *& ex ea vtres capiunt, siue confirmati, siue non confirmati sint.* l. 5. §. vlt. D. eod. t. l. hoc tit. *& si forte ab intestato confiuantur, quasi testamenti exhibent.* l. ab intestato. D. eod. *Nam & ab intestato nulla facta testamento nulli confiuantur, aut & facta testamento,* vt l. 1. D. si quis omissa. test. *vt si codicilli plenè definire voluerint, debent debent: Codicilli sunt inscripturam, vel testamentum voluntatem quadam nuda nulla solemnitate solemnibus iuris. Ad Codicillos pertinentes ad testamentum, qui & testamentum separatim, respicient, qui ex definitione esse emendationem, aut supplementum testamenti. Nam qui post factum testamentum aliquid ordinabitur, vel addere, aut emendare volunt, non alia ratione possunt, quam per codicillos. Testamentum enim testamento emendari, aut supplere non potest, mutari potest. Codicillus codicillo non tantum mutare: vt l. 3. hoc tit. sed etiam supplere, & emendare potest. Est & hac summa differentia inter testamentum, & codicillos, quod non vt testamentum, ita codicilli verbis directis hereditas dari, vel confirmari, vel adimi potest, cum tamen ratio hac, ne ius codicillorum, & testamentorum confundatur. Nam si codicillo, qui nullam iura solemnitatem exigunt, idem fieret, quod testamento, perirent iusta, & non omne testamentorum tantis cogitationibus exegitatum, & inuentum. Quia propterea in l. 7. non est anxietas, vt l. heres. D. de vsurp. & vsuc. nec qua in l. quod mutuo. D. de in. codicil. Nam duo instrumenta nihil vetat rebus aliud ex alio capere.* CVIAC.

Natiuitate postumi praeteriti rumpitur testamentum, & etiam codicilli ab eo dependentes rumpuntur: & si testator testamentum rupto confirmat eorum quinque testibus, ipsum iure codicillorũ valere facit. ALEX. post BALD. & SALYC.

I. Imp. ALEXANDER A. *Maximo, * & alio.*

VPTO quidem testamento postumi agnationes[d], codicillos quoque ad testamentum pertinentes non valere, in dubium non venit *. Sed cùm post raptum testamentum patrem pupillorum vestrorum * literas[e] emisisse proponatis, quibus praecedens iudicium e confirmauit: praetor nihil contra eas fecit, si mouissimam eius voluntatem seruans relictum testamento * reipublicae fideicommissum, vt † ex codicillis f relictum praestandum esse pronunciauit, PP. III. Kalend. Iul. Maximo III. & Paterno Cos.

In codicillis non potest directè dari, vel adimi hereditas, sed per fideicommissum fit †. BALD. & ALEX.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. *A Philippiadea.*

HEreditatem quidem neque dari, neque adimi codicillis posse, manifestum est. Verbis tamen k peccatis per huiusmodi etiam nouissimi iudicij ordinationem iura non faciunt irritas voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam esse, vt quibusdam rebus contenta portionem, quam testamento fuerat consecuta, aliis restituerres, falsò l tibi persuasum est. PP. Idib. Octob. Peregrino, & Æmiliano Cos.

Per sequentes codicillos non derogatur praecedentibus: nisi quatenus vnuscum sint contrarij. ALEX. *cons.* BALD. & SALYC.

III. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. *Hyacintho, & alio.*

CVm proponatis pupillorum vestrorum matrem diuersis temporibus, ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubium non venit, id, quod

d Codicilli qualiter dicuntur pertinere ad testamentum.

e Codicilli testamento, siue testatus, in fin. ¶ Sed quid si nullum fecit testamentum? Resp. non. 2 transmittere codicilli agnationem possit. *vt ff. ad l. si quis ob. §. rescript. & l. qui grauid. & l. ab intestato. & l. pu. in prin.* ACCVRS.

f ¶ *Iudicium.* scilicet testamenti, & per cóseqnés codicillorum. cum testamentum semper se-

† al. vtet.

† ¶ tamen exceptionem. apud Socinum *regulam 69. quae incipit, Iuris ter.*

480/C.IV.K.5-4, 1587-1588
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Contrariam.* alioquin si non essent contrarij, ambo tenerēt: vt *Instit. eod.* §. *fi.* & ff. *eod. l. cum* [illegible] *codicillis.* fecus autem in testamento, nisi in milite: vt ff. *de milit. test. l. quærebatur.* ¶ Sed quid si duo proferantur codicilli, in quorum vno dicatur, illum fundum Titio lego: in alio illum eundem fundum ei non lego: & ignoretur, qui posterius facti sunt: quod iudicium valeat? Videtur neutrum valere ratione incertitudinis: vt arg. ff. *de re. du. l. si fuerint.* [illegible] *si ex pluribus.* &c. *de test. tu. l. duo.* Sed si econtrà inueniatur idem duobus legatum in diuersis codicillis, videtur esse concursus: vt ff. *de leg.* 3. *l. si pluribus.* & §. *de contin. tut.* [illegible]

a Codicilli, si videantur esse contrarij, quid iuris.

b ¶ *Reuocatum esse.* nec enim eam legem quis sibi potest imponere, vt à priore non liceat recedere: vt ff. *de lega.* 3. *l. si quis in principio testamenti.*

NOn idcircò.] CASVS. Mater tua fecit codicillos: & in absentia tui, vel mei legatum, vel fideicommissum reliquit: an mihi præiudicet, quò minùs legatum petam, quæritur? Resp. quòd non.

† Codicilli ab intestato fieri possunt.

c ¶ *Absente.* non enim quærimus cum quo de supremis iudiciis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur: vt ff. *de lega.* 3. *l. cum pater.* §. *donationis.* & *l. miles.* & [illegible]

NE codicillos.] CASVS. Qui compos mentis non est, non solùm testamentum facere non potest: sed nec codicillos. Si ergo pater tuus codicillos fecit, & in eis mihi legatum reliquit: & mihi petenti obiicias quòd non erat compos mentis tempore factionis codicillorum: an vt assertioni tuæ fides adhibeatur probare debeas ipsum tunc compotem mentis non fuisse, quæritur? Resp. quòd sic. Et sic notatur, quòd incubit probatio neganti, non ei, qui dicit contrarium contra [illegible] ff. *de probatio. l.* [illegible] sed habet hoc implicitam affirmationem: dicendo enim compotem mentis non fuisse, per consequens dicit eum furiosum esse.

† v. ad hic legem Lambardiam [illegible]

b Negans incendii probat. [illegible]

c Negatio pro affirmatione [illegible]

d Negās compotem, furiosum affirmat.

e Negatio vtilis est: quæ non habeat æquipollentem affirmationem.

f Probandi onus ab vno in alium transferri [illegible]

g Præsumitur quilibet esse sanæ mentis, nisi contrarium probetur. [illegible]

h Præsumitur [illegible]

quod priori codicillo inscripserat, per eum, in quem postea secreta voluntatis suæ contulerat, si à prioris tenore discrepat, & contrariam ᵃ voluntatem continet, reuocatum esse ᵇ. PP. VI. Id. Septemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

In vltima voluntate non requiritur præsentia grauati, vel onerati: neque etiam præsentia contemplatorum. BALD. Vel sic: *Absentia heredis legitimi non impedit codicillari.* SALYC. Vel sic: *Per vltimā voluntatem potest grauari absens, & ignorans.* ALEX.

IV. *Iidem AA. & CC. Stratonico.*

NOn idcircò minùs, quòd intestato † te absēte ᶜ codicillos mater tua fecit: hi, quibus precariis verbis adscripta sunt, relicta capiunt. Sine die, & consule.

Quilibet præsumitur esse talis, qualis naturaliter esse debet, scilicet. & ideò quilibet sana mētis præsumitur, nisi contrarium probatur. h. d. secū dum Nico. de Mar. BAL. Vel sic: *Ei, qui negat aliquē fuisse sanæ mentis, incumbit onus probandi.* ALEX.

V. *Iidem AA. & CC. Flauia.*

NE codicillos ᵈ quidem furentem posse facere, certissimi iuris est ᵉ. Si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata ᶠ, vt aliquid ex hac peti possit: assseuerationi tuæ ᵍ mentis eum compotem fuisse negantis † ᵃ fidem adesse probari ʰ conuenit. Dat. VI. Kalend. Decemb. Diuelli, CC. Coss.

Codicilli confirmati in testamento valent siue præcedat testamentum, siue sequatur. ALEX. *concor.* BALD. & SALYC.

VI. *Iidem AA. & CC. Demosthenī.*

SI cuncitio ⁱ, quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, siue nouissimè relicta seruari mandauerit: confirmatione munitas ᵏ, nullam iustam generare sollicitudinem potest. Dat. III. Idus Decemb. Nicomediæ, CC. Coss.

Illa quæ habent diuersa nomina, & quæ habent diuersas tractationes, dicuntur habere diuersos effectus. ALEX. *concor.* BALD. & SALYCET.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Maximum PP.*

SI idem codicilli, quod testamenta possent: cur diuersum his instrumētis ˡ vocabulum ᵐ mandaretur, quæ vis, ac potestas vna ⁿ sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi ᵒ, ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est. Dat. III. Iun. Pacatiano, & Hilariano Coss.

Ex eadem scriptura non potest quis petere hereditatem ex testamento, & ex codicillis: sed vna via inchoata, tollitur altera, nisi interuenerit de consensu personis: & testamentum ratione solemnitatis imperfectum: non valet etiam iure codicillorum, nisi sit dictum: & in omni vltima voluntate sufficiunt quinque testes, excepto testamento, si tamen vltima voluntas conficiatur in scriptis, testes debent se subscribere. SALYC.

VIII. *Imp.* THEODOSIVS A. *Asclepiodoto P.P.*

d ¶ *Ne codicillos.* non solùm testamentum.

e ¶ *Certissimi iuris est.* vt ff. *eod. l. q.* §. *furiosus.*

f ¶ *Prolata.* ad hoc vt aliquid, &c. & sic hæc determinatio, vt aliquid ex hac, &c. respicit præcedentia: sed si dicerē litera, *prolata* [illegible] *possit,* tunc respiceret sequentia.

g ¶ *Tuæ.* i. negantis scilicet fuisse eum compotem mentis.

a ¶ *Negantis.* Multa sunt negantia, quorum probatio exigitur. Vide scripta ad *l.* 1. *C. de prob.* CVIAC.

h ¶ *Probari.* probat ᵇ ergo, qui negat. & sic est contrà ff. *de proba. l.* q. & *C. de proba. l. actor.* Solut. hic negatio ᶜ pro affirmatione ponitur. cum enim negat ᵈ compotem mentis, affirmat furiosum. vel ᵉ enim est aliqua negatiua, quæ æquipollentem non habeat affirmatiuam. Præterea & si esset negatio præsumptio ᶠ tamen onus probandi ab vno in alium transferre: nam hic est præsumptio pro aduersa parte, præsumitur ᵍ enim sana mentis, nisi contrà probetur: vt *C. qui testam. facere poss. l.* 3. item ex ʰ sermonibus eius præsumitur quis furiosus: vt ff. *de condic. institut. l. quidam.* & *de cura.* & *cura. da. ab his. l. 10. nu.* §. *fin.*

SI hac.] CASVS. Paterfamil. prius fecit testamentum, & præcepit seruari, quæ codicillis erat relicturus: siue priùs fecit codicillos, & postea condito testamēto confirmet, quæ reliquerat in codicillis perinde est, et valeant quæ legauit, ac si testamento postea facto aliquid mihi reliquit. Alias sic ponamus: Aliquis fecit testamentum, & adiecit, quæ in codicillis dixero, seruari volo. vel priùs fecit codicillos, & postea testamentum, in quo ita adiecit, quæ in codicillis dixi, seruari volo: virtū codicilli testamento confirmari intelliguntur? Resp. quòd sic.

i ¶ *Siue initio.* hoc dicit, siue priùs fecerit testamentum, & mandauerit seruari, quæ codicillis erat relicturus: siue econtrà priùs fecit codicillos, & postea testamēto confirmet, quæ dederat codicillis, idem est, vt valeat: vt *hic.* & ff. *eod. l. sed cum ea.* Sed aliter non valebit prius facti, nisi confirmentur expressim: vt ff. *eod. l. ante tabulas.* Sed hodie ᵃ contrà. nam semper confirmari habētur: vt *Instit. eod.* non tantum autem. & valent: vt ff. *de condit. & demonst. l. fi. ita.* sed vt ea tempore codicillorum factorum: vt *infrà de testa. manu. l.* j. ACCVRS.

a Codicilli, facto postea testamento facile intelliguntur confirmati, alias non valent, quia si in ipsis secunda tabulas confirmari: vt [illegible] ff. *eod. ante tabulas.* [illegible]

k ¶ *Munitas.* scilicet ea legatarios.

SI idem.] CASVS. Si testamentum, & codicilli idem significent, cur diuersa nomina sortiantur? Respond. quòd sicut diuersitas est in nomine: sic in significato: quia in testamēto instituitur, & substituitur quia potest: non sic in codicillis: quod intelligo directe: secus si per fideicommissum.

l ¶ *Instrumentis.* id ᵇ est, voluntatibus: sic dicit, quia instruunt heredem quid faciat.

b Instrumentum pro voluntate.

m ¶ *Vocabulum.* id ᶜ est, diuersus titulus: alioquin non est ratio: nam idem est testamentum, quod est elogium: & tamen sunt diuersa vocabula. sed certè ideò est bona ᵈ: quia vis inuenitur aliquod nomen, quod omnino idem significet, quod aliud: semper enim plus, vel minus, vel aliter significat, vel alio modo.

c Vocabulum pro titulo.

d Diuersus est effectus vtriusque, quæ diuersa habent nomina. vide Tiraquellum [illegible]

n ¶ *Vna.* vel nomen, vel aduerbium.

o ¶ *Instituendi.* vt directa valeat: sed trahitur ad fideicommissum: vt ff. *ad Trebellia. l. Seiundo.* & facit supra *eod. l.* q.

SI quis.] CASVS. Testamentum fecisti, extraneum heredem instituisti: in fine adiecisti scripturam, si voluntas non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, quæritur, si heres petierit hereditatē ex tali scriptura, aliquam ex testamento, an postea possit petere ex fideicommissi, tanquam ex codicillis? Resp. quòd non. Vel sic Heres dubitat, an valeat voluntas, vt testamentum, vel vt codicilli, cùm testator prædicta verba non dixerit: & vtrū sibi expediat agere directa, vel vtili. Si primò agat directa, nō poterit agere vtili contra legitimos ad fideicommiss. ratione codicillorum. & hoc in prima: ideò vt si dixerit testator, valeat voluntas mea, vt testamentū, vel vt codicilli: datur heredi electio velit petere directē, vel vtiliter: & vna electa, ad alteram conuolare non potest. & hoc in secunda. Adeò sunt hæc vera, quòd si ut velit petere bono. possess. contra tab. siue secundùm nuncupationem: siue aliam aliquam extraordinariam possessionem: vt *Instit. de bo. pos.* §. *septimo.* debet in initio eligere, an velit eligere eam, quæ est directa, vel vtilis: & hoc in tertia. Si autem testamentū fecerit non solenne, puta adhibitis sex testibus, & heres petat hereditatē vt ex codicillis ab aliquo, non audiatur, nisi testator expresserit, quòd si testamentū non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. Si autem agnatus vsque ad quartum gradum, vel cognatus vsque ad tertium fuerit institutus, & directè agat, & succubuerit: nihilominùs datur ei vtilis: & quatenus secùs sit in extraneo, & in agnato, causam assignat. & hoc in

480/C.IV.K.5-4, 1589-1590
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI † quis * agere ex teſtamento quolibet modo, ſive ſcripto, ſive ſine ſcriptura confecto, de hereditate voluerit b; ad fideicommiſſi perſecutionem * adſpirare cupiens d, minimè permittatur. Tantum enim abeſt *, vt aditum cuiquam pro ſuo migrandi deſiderio concedamus: vt etiam illud ſanciamus, ſi teſtator faciens teſtamentum in eodem pro † codicillis etiam id valere f complexus ſit; qui hereditatem petit, ab ipſis intentionis exordiis, vtrùm velit, eligendi habeat poteſtatem g, ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcluſiſſe h: ita vt ſive bonorum poſſeſſionem ſecundùm tabulas, ſive ſecundùm nuncupationem, cæteraſque ſimiles a i poſtulauerit k, aut certè † ſuiſti ſe in poſſeſſionem ex more l petieris § m; ſtatim inter ipſa huiuſ iuris auſpicia * propoſitum. * Iſtæ intentionis explanet *. Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator, qui decreuit facere teſtamentum, ſi ad adimplere † nequeuerit n, inte-

in quinta. Vtrinq; dicit, quòd in quolibet voluntate excepto teſtamento adhibuerit quinque teſtes, vel rogati, vel fortuitò adeuenientes: ita quòd ſi fuerit teſtamentum in ſcripta, teſtes ſubſcribant.

a ¶ Si quis. ſolitos extraneus, quia aliud in propinquis vt *l. quod ſi quis* verò.

b ¶ Voluerit. id eſt *, eligentes agere iure directo: vt *l. aut.* § *fin* dicitur ſe directò heredem.

c ¶ Perſecutionem. quam petit ab aliquo præcedente in gradu, qui eſt hæres.

d ¶ Cupiens. ſolitos petere, *non minimè, &c.* ¶ Sed adeuae agit actione perſonali, & cauſa expreſſa? ergo poteſt ex alia cauſa agere: vt *ff. de excepti. rei iud. l. ex aquil. in princ. & §. adiuuat?* ¶ Reſpond. here facit hic ratio contrariorum b, quorum enim non potuit aliud: quia ſibi contrarius eſt: vnus petendo ſibi hereditatem, dixit teſtamentum: petendo fideicommiſſum, dixit codicilli: ¶ Item ſi egi ex inofficioſo, poſſum poſtea de falſo teſtamento agere, & contra vt *l. de inofficioſ. teſt. Lat. qui & vno modo* petendo teſtamentum retinuit: ſiquæ valent dicebam: alio modo dicebam nullam. Quare hoc Reſpondi *id* petendo duobus duo contrarium propoſuerat: hic vt valeat. ¶ Sed adiuc quæ dua iura? Reſp. ibi vtraque eſt via directa: & non per medium aliquod indirecta, & per præcedentem habet medium. Item intelligitur hoc principiũ, quando non dixit teſtator vt poſt codicillis valeat: nam & ſi dixit: ſi ergo videatur vna via, & alia agi: nemo adhuc idem eſt, vt ſub iure *nantium enim, &c.*

e ¶ *Aliqſi.* licitum à iure.

f ¶ *Valere* c. dixit enim, valeat iure teſtamenti, & iure codicillorum. Quid autem ſi dixit, *ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum?* Reſpond. tunc non habet aditum vtrumq; eorum teſtamentorum tenere, non habet locum codicillum ſi non tenet, nunc d habet locum codicillus: & adhuc dicam habere locum legem illam.

g ¶ *Potestatem.* vtrùm eligat: ſed neceſſitatem, vt eligat *ff. de vulg. & pupillar. &* ſuper hoc interrogatur a iudice, an velit eligere: vt *de interrog. ac. ff. de inofficioſ.* y aliud. Item hoc intelligit ſiqui voluntas eius tal. ſit, quæ vtinque modo poterat valere: iure vnomodo tantum. ¶ Sed videtur non compelli eligere ſed vtinque poſſit propoſuerit: vt *ff. quæ ſi legata.* l. ¶ *quod nisi pretor* teſtam. ex. Sol. hic ideò eligit, quia ſemper qui petit hereditatem, & tua tenet quæ habet, certum de iure eius debet vt *ff. de negotiis. gest. l. vel ff. de fur. §. cur autem. & l. cum fuerint.* Sed ibi de dubio alterius probatione erat. x. Vel ſolue vt diximus *ff. de rebus. l. quod in hereditate. §. aliquæ.* y. Vel hic loquitur de plurialitate cauſarum: vt ita dicatur, id eſt, vbi ſint varia cauſa agendi, ibi cum plurialitas eſt actionum.

h ¶ *Præcluſiſſe.* ratione electionis contrariorum. Sed contra *ſupra de petit. hered. l. hereditas in principio* Solu. Si à petit iure directo hereditatem ex teſtamento petiuerit hereditatis, & ſuccubuerit poſtea ab inteſtato ſimiliter directò velim petere, poſſum: vt *ibi, & ff. de inofficioſ. teſtamen. l. mater. & ff. de petit. hereditat. legitima.* Nec obſtat *ff. de excepti. res iudic. l. ex ſententia. in principio* quia ibi generaliter i propoſuit hereditatis petitionem, non dicens ex teſtamento, vel ab inteſtato, vnde in vtraque ibi præcludatur, cum ſit in rem: vt *ff. de excepti. rei iudicatæ. l. ſi mater. §. eadem.* Sed verò directò primò petij ex teſtamento, & poſtea petiuit ex fideicommiſſo propter idem teſtamentum ex eadem hereditate, & eadem teſtatoris, reducendo illud teſtamentũ ad codicillos, non poſſum ſiue teſtator nõ expreſſerit, vt pro codicil-

ſit valere, ſiue expreſſerit: vt hic: quia contrarius * eſt ſibi, qui ex eadem ſcriptura petit tam contrariis modis. Sed hoc fallit in quibuſdam: vt *l. proxim. §.* Præterea in ita *l. hereditas* ab alia perſona deferebatur ſecundò hereditas eadem. Si d verò petij ex teſtamento iure directo, & ſuccubuerit poſtea pro ea alia ſcriptura quali ex codicillis, poſſum: quia ex alia vltima voluntate nũc aperitur, quam expectat ſum. a. Alij tamen, vt P. in omnibus modis prædicis dicunt me repellendum, ſi ſemel ſuccubui. ¶ Et cum ſibi quia dixit teſtator, valeat iure teſtamenti, & codicillorum. Idem dicam, & dixerit, ſi non valeat iure teſtamenti, valeat iure codicillorũ, licet improprè ibi ſit electio, cùm tamen vna habeat locum.

e ¶ *Similes.* Qualis eſt vellit ſecundùm voluntatem defuncti, *l. t. ff. ad ſ.c. ant.* Cvtiac.

f ¶ *Similes.* vt extraordinarium ſeptimam.

g ¶ *Potestatem.* id eſt, poſtulare propoſuerit. ¶ *Ex more.* vt *ſupra de ed. diui Hadrian. tollen. l. fin.* ¶ Sed quomodo poſſeſſorium * tollit petitorium? Reſpond. illud poſſeſſorium præambulum eſt ſiluo petitorii examinis, quo iure directo agentur vnde periode prætidicatur iuri ciuili per poſſeſſorium: ſicut per petitorii directum. ¶ An ergo poenit petere mitti in poſſeſſionem? qui ex codicillis habet hereditatem? Reſpond. non. cùm enim habere non habeat ex fideicommiſſarius, quaſi legitimi videantur rogati: vt *ff. ad ſ.c. Trebellian.* ergo in eo locum non habet: vt dicimus *l. de edict. diui Hadrian. tollen. l. fin. §.*

h ¶ *Hereditatis petitione* vel *ab inteſtato ſuper. a. tes, vnde poſſit dici ſi ex teſtamento petiuerit, & ſuccubuerit, vel eadem, vel diuerſa petere: quaſi diſtinguitur? Alij ſimpliciter negant id, quia ſi ſuccubuerit, vt ciuis ſed hoc ſing. dicitur.*

i ¶ Hereditatis ex teſtamento petitione ſa. *ſupra, ab intſtato ex teſtamento petere poſſit.*

k Hereditatis generali petitione { qualis exactè, in qua quo agitur ex primo: ſi he. *hereditatis petitio. ex teſtamento, vel ab inteſtato* } ſa petatur, *ebdi* poſſit ab intſtato petere non poſſit.

l Hereditatis generalis petitione ex teſtamento quod non. k Hereditatis petitione ex teſtamento quod ſolemni ſuperatur, non poſſit ex codicillis petitionem quod non ſolemni, petiti eadem hereditatis petitio ex codicillis vel teſtamento ad vim codicilli, vt tum quod fideicommiſſum habet, ex teſtamento defuncti cinq; ex codicillum ſunti appoſita

a ¶ *Contrarius* ſibi videatur qui contrariis modis ex eadem ſcriptura agit.

b Hereditatis ex teſtamento petitione ſa petatur, poſſit ex alia ſcriptura, putà codicillis eandem hereditatem petere.

c Codicillis clauſulis variſ contenta.

d Poſſeſſorio an, & quomodo tollatur petitorium.

e Hereditatis eſt cognatis debita.

† *Adimere.* legitur in vetusto *N. Co. Theod. tollit*, hæc enim poſſunt *ante* capiant debitam hereditatem.

* Sequentia verba non extant in Cod. Theod.

480/C.IV.K.5-4, 1591-1592
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

successi. edict. l. 1. §. largius & infrà qui pot. in pignus habeant l. assiduis. in pr.

a ¶ *Voluntas.* siue inter absentes, siue inter præsentes, siue de omnibus bonis, siue de parte: vel de re certa: siue relinquatur suis, vel extraneis, siue priuatis, vel collegiatis.

b ¶ *Excepto testamento.* In quo septem[a] rogati interuenire debent: vt ff. de testam. l. heredes. §. in testamento. præterquam[b] inter liberos: vt suprà famil. erciscun. l. fi. & de testam. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. nam ibi sufficiunt qualiacumque indicia, etiam per duos testes firmatos[c].

c ¶ *Quinque testes.* vt j. de do. cau. mort. l. fin. & §. de his qui in Eccl. ma. l. fi. & Insti. de fideicomiss. hered. §. fi. & etiam feminæ[d], cum non prohibeantur, ff. de testi. l. 1.

d ¶ *Scriptis.* dic vt in rubrica suprà eo.

e ¶ *Subnotationem.* id est, subscriptionem.

a Testamentû debet habere septem testes rogatos.
b Testamento inter liberos, testes sonare esse possunt [illegible] Bar[illegible] [illegible] in testamento imperfecto, vbi v. Glo. cap. 1. [illegible] [illegible] in quo dicitur in imperfecto testamento inter liberos duos testes [illegible] sufficere, & quidem feminas.
c Testes requisiti [illegible] sufficit [illegible] in testamento inter liberos, et [illegible] ad [illegible] dan. v. Tiraq. priuileg. [illegible]
d Testes feminæ esse possunt in donatione mortis causa. & hereditate in omni vltima voluntate, excepto testamento, vt communi opinione, refert Gratian §. donatio mortis causa, q. 11.

tare[a], excepto testamento[b], quinque testes[c] vel rogati, vel qui fortuitò venerint, in vno eodemque tempore debent adhiberi: siue in scriptis, siue sine scriptis[d] voluntas conficiatur:

leg. l. Caio §. 1. ¶ Item adhuc contrà *infrà de condit. insfer. leg. legatum.* Solu. hoc fuisse alimentorum. Vel illud fuit sub conditione relictum: hoc purum, quod tamen accepi legem fuisse legatariorum: aut viuente Claudio non habet, nisi secum moraretur.

testibus videlicet, quando in scriptis voluntas componitur, subnotationem[e] suam accommodantibus. Dat. XV. Kalend. Mart. Constantinop. Victore V. C. Cons.

DE LEGATIS.

TITVLVS XXXVII.

POst testamenta, & codicillos dat legata, quòd hæc & testamento relinquantur, & codicillis testamento confirmatis. Et est legatum, quod verbis directis ab herede instituto testator relinqui, vel alij relinquit. Verbis, inquam, directis id est, imperatiuis, vnde legati nomen deduxere Vlpianus videtur, quod lege modo relictum est, imperatiue relinquatur (fideicommissum verbis precariis, & quibuscumque relinquitur.) Et erant olim verba directa Latina, & certa, solemniaque: hodie etiam Græca recipiuntur, & vernacula, & quæcumque verba Latina etiam illegitima, inusitata, mixtabarbara, quibus fieri & omnia testamenta hodie videmus esse conscripta, vnde Iotium sequi, & vt idem Vlp. scribit, legato dominium adquiritur ex XII. tab. l. quotiens §. vlt. D. de peculi. l. 7. l. 23. hoc tit. l. 4. §. quan. dies leg. ced. l. 1. in fin. D. de pub. in rem act. l. 1. §. fi rem de leg. 3. *fideicommissi possessio: non dominium,* l. qui vsumfructum. D. si vsusf. pet. *Sunt autem in hoc tit. multa, quæ in digestis in varios titulos dispersa sunt. Nam & hic agitur de annuis legatis,* l. 11. *& de alimentis legatis,* l. 1. *& de adimendis legatis,* l. 3. 1. 8. 17. *quæ non adimuntur codicillis non confirmatis, nec nuda voluntate ipso iure, quæ in re etiam distant à fideicommissis. Et de legatis, quæ vt indignis auferuntur.* l. 4. 8 pen. *nec tamen sinantur, tres casus. Hic etiam pleraque communia proponuntur inter legata, & fideicommissa, atque etiam hereditates in duabus quæstionibus certis in* l. 13. *aliter definitis, quàm fuerunt definita à veteribus Iurisconsultis. Nam primo ex XII. vnciis, secundo ex VI. vnciis heredibus institutis. Primo dabant bessem, secundo trientem secundum iustam proportionem, quamuis seruet Iustinianus mutatur coniectura voluntatis defuncti, & ita illi Primo ex XII. secundo ex IV. vnciis heredibus institutis. Primo dabant dodrantem, secundo quadrantem: Iustinianus duos semisses facit, & consequenter primo ex XII. secundo ex VI. tertio ex II. vnciis heredibus. Primo illi darent alterutrum, plus quàm secundo, & secundo duplo plus, quàm tertio, ex mente Iustiniani primus, & secundus haberent quincuncem, & tertio conferrent vncias. Primo autem herede instituto ex VI. deinde secundo ex XII. vnciis, quia nulla occurrit præsumptio vlli diminutæ portionis, quæ sola mouetur Iustinianus, sequimur ius vetus, & proportionem iustam, vt primus habeat trientem, secundus bessem. Et in secunda quæstione* d. l. 13. *Titio herede instituto, deinde Titio, Sempronio coniunctim, veteres Titio darent dodrantem, Sempronio quadrantem, Iustinianus duos semisses facit. Quod idem & in legatis locum obtinet.* CVIAC.

DE LEGATIS.

Vidimus de testamentis, & codicillis: nunc de his, quæ in illis relinquuntur. ACCVRSIVS.

Vamus.] CAIVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti, & inde alimenta mihi legasti, quamdiu morarer cum Claudio herede tuo: decessit Claudius, an mihi præstanda sint adhuc alimenta, quæritur? Respond. quòd sic. videbatur quòd non: quia nô amplius morari cum Claudio. non obstat. interpretatur enim hæc lex talem fuisse voluntatem defuncti, vt etiam post mortem Claudij mihi alimenta præstarentur.

f ¶ *Quoad.* id est, donec.

g ¶ *Claudio.* proprium nomen.

h ¶ *Vestiarium.* hoc subaudiendo, cùm[e] appellatione *alimentorum* hoc contineatur.

i ¶ *Post mortem.* imò videtur quod non debeantur: vt ff. de annuis leg. l. Seia. in principio. & infrà de condit. insfer. l. si ea. Sed distingue, cuius contemplatione sint relicta: an legatariorum, an eorû, cum quibus morari debent. Hic ergo contemplatione legatariorum: quasi commodius possint propter eos esse, licet apud eum. sed in l. contraria, contemplatione eorû, cum quibus morari debeant, vnde deficit legatum pro parte, si pro parte mori stant: vel ex toto, si non habitent cum eis. & probatur hæc distinctio in eadem ea l. annua in principio. & de condit. & demon. l. illo. maximè quia simpliciter[f] alimenta relicta, perpetuò relinqui intelliguntur: vt ff. de alimen.

e Vestiarium appellatione alimentorum continetur.

f Legandum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] verborum, siue [illegible] [illegible] hoc loco, [illegible].

g Alimenta simpliciter relicta, perpetuò relicta intelliguntur.

Conditio mixta deficiens per casum, non facit deficere relictum alimentorum, hoc dicit secundû verum intellectum gloss. Vel sic: Alimenta relicta legatariis, quamdiu cum Titio morati fuerint, etiam debentur pro tempore secuto post mortem Titij. ALEXAND.

I. *Imp.* ANTONIN. PIVS A. *libertis Satellio*[†].

QVAMVIS verbis, quoad[f] cum Claudio[g] iusto morati esseris, alimenta vobis, & vestiarium[h] legatum sit: tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, vt & post mortem[i] iusti Claudij eadem, vobis præstari voluerit[k]. Sine die, & consule.

Venditio hæreditatis heredem non liberat, licèt contra emptorem regressum habeat. BALD. & ALEXANDER.

II. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Sabiniano*[*].

QVamuis heres institutus hæreditatem vendiderit[n], tamen legata, & fideicommissa ab eo[l] peti possunt[m]; & quod eo nomine[n] datum fuerit, venditor[o] ab emptore, vel fideiussoribus[p] eius[q] petere poterit[r]. PP. X. Kalend. Septemb. Laterano, & Rufino Coss.

Obligatio rei legata non extinguit legatum. SALYC. *Vel sic: Testator non videtur reuocasse legatû: si post testamentum rem legatam alteri obligauit: & heres eam liberare tenetur.* ALEXAND.

III. *Idem AA. Victorino.*

QVi post testamentum[f] factum prædia, quæ legauit, pignori, vel hypothecæ dedit[t], mutasse voluntatem circa legatariorum personam non videtur[u]. Et ideò etiamsi in per-

dona. inter virum, & vxo. l. cum hic status §. si maritus, & l. de don.

k ¶ *Voluerit.* scilicet defunctus.

Q*Vamus.*] CAIVS. Testamentum fecisti, heredê instituisti, & multa alia legasti heres hereditatem vendidit: an emptorê debeant conuenire legatarij, quæritur? Respo. quòd venditor conueniendus est, sed quod præstitit, ab emptore venditor consequatur: quia cum suo onere transit hereditas.

m ¶ *Vendiderit.* Vide scripta ad princip. tit. supr. de hered. vend. CVIAC.

l ¶ *Ab eo.* scilicet herede instituto.

m ¶ *Peti possunt.* remanet enim heres, vnde ipse conueniretur suprà de hered. vend. l. 5. & fin. & quod soluit, ab emptore recuperat: vt dicta l. 5. ff. de hered. vend. l. 5. §. fine. & §. si quid publicè. in fine.

n ¶ *Eo nomine.* scilicet legatorum, vel fideicommissorum.

o ¶ *Venditor.* hic est heres institutus.

p ¶ *Fideiussoribus.* quos venditor accepit: vt & ff. de hered. vend. l. venditor ex hereditate. & hoc si hereditas est soluendo, non alias: vt ff. ad leg. Falc. l. 19. in princ.

q ¶ *Eius.* l. emptoris.

r ¶ *Petere poterit.* Actione ex vendito, aut ex stipulatu. CVIAC.

t ¶ *Potest.* heres institutus.

Q*Vi post.*] CAIVS. Paterfam. fecit testamentum, & mihi legauit prædia deinde ea obligauit, an videatur mihi ademisse legatum, quæritur? Respo. quòd non, sed habeo actionê personalem ex testamento contra heredem, vt ea liberet.

f ¶ *Post testamentum.* aliud si ante obligatum: postea legat: quia si sciebat rem obligatam, luitur ab herede: si ignorabat, à legatario: vt j. de fideicommiss. l. prædia. & ff. de leg. 1. l. si rem.

t ¶ *Dedit.* secùs si alio modo alienasset: nam tunc distingue, aut ex necessitate rei familiaris, & tunc præsumitur ad ademptum. & debetur[a] legatû aut ex voluntate: & tunc non debetur: vt ff. de adimen. le. l. 11. legatum. quæ distinctio in donatione non cadit: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. aliud si vsusfructus alienetur.

u ¶ *Non videtur.* vt infra. de leg. §. si rem. Sed videtur quòd sic: vt ff. de

inter

* al. Sabiniano.

a Legatum videtur adimere testator alienando rem legatam.

480/C.IV.K.5-4, 1593-1594
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

heve vivam, & vix. l. si moriar. Sed ibi solet. ADDITIO. Dicat, quòd aliud in donatione, quæ facta est inter conjuges: quæ cùm sit contra ius commune, facilius irritatur.

a ¶ *In personam.* fellicet ex testamento, nam cùm res fuam testator legat, tria competunt legatario actilia: fellicet actio in rem & hypothecaria: vt *ff. de leg. 4. Idem filius. § mortis. & ff. communia de leg. 1.*

b ¶ *Idem.* Idem cùm legatis prædiis, quod debebat tributi in præteritum: vt *ff. de leg. 1. & apud § Item. & de leg. 3. qui circumfinum. § qui hortis. & l. patronus § 1.* Idem autem est, cùm quis b rem obligatam vendidit: nam tenetur ex empto: vt *ff. de evic. & ex prædia.*

a Legatorio nia habet actilia.

b Vendit res obligatam, tenetur ex emptio: vt *ff. de evic. & ex prædia.*

SEruis.] CARVS. Servo tuo legatum fuit libertate relinquisti: an valeat legatum, quæritur? Respon. quòd non, nec convalescit, licèt post mortem tuam manumittatur.

c ¶ *Non valet.* Contrà *l. de minor. fer. Legaldum. §. 1.* Salue vt ibi. nec libertatem habet per hoc: vt *ff. de fideicommiss. l. per fideicommissa.* nisi sic intelligas: vt *l. de test. milit. l. ex hoc.* Item hoc, fellicet quòd nè valet legatum, illis servis, procedit, nisi servus alii legaverit *ff. ad leg. Falcid. l. Plautius. & de leg. 1. servus legatus. in princ.* vel nisi manumittatur: vt *ff. ad leg. Falcid. § Idem.*

d ¶ *Post mortem.* fecisse eo vivo: vt arg. *ff. de in. ff. l. non confligunt. § divum. & de leg. prædian. l. interventu.* ¶ Et no. quod ab c initio non valet, non confirmatur postea: vt *de re. Cath. l. & de re iudi. l. quod ab initio.*

c Ab initio quod non valet, non confirmatur postea.

d sl. Infin.

NOn est dubium.] CARVS. Pone in legatario. Rem in specie mihi legasti: eam vel totam, vel partem faberati an amittam legatum, quæ fuerit? respond. quòd si totum, & totum liberavit vel partem, & partem. Vel dic in herede, qui faberati rem legatam, non deinde de ea quæritur: quod ipse est ita probabile.

a ¶ *Non est autem.* Hæc hæc accipienda non est de eo, cui res res legata est. [Nam hanc fuerat, vbi damni facti.] Sed de eo cui potest hereditam legata est. *Nam ab eo pro portione competent.* Nam & quid subpuerit in eo actio legati non reabit. Vide nos & scripta ad l. vi *ff. de hæ. quæ ius vindica.* Sic nihil obstat vinc. *quod legat.* CVIAC.

b ¶ *Non est dubium.* ponit ponere casum in herede, vt non detrahat quartam in re, quam fabricatus: vt *ff. de hæ. quæ ius vindica. l. ex filio. & ad l. Falcid. l. Paulus respondit. & in authent. de hered. & Falcid. § hinc nobis. coll.* & tunc dic affirmacio id est, assertionem. Idem in legatario, vt legatum amittat, si illud fabrabat: vt *ff. ad leg. Falcid. l. 1. in fin.* ita mutum. Nec sic enim eximit fideicommissario vaiatrefellire: *ff. ad Trebellian. l. Paulus respondit, si ceres.* & hæc bona. ¶ Sed potest in legatario intelligi, est contra *ff. quorum leg. l. 1. in princip. & infra quorum legat. l. 1.* Solutio hic faberatis claim, ibi palam argumen. *ff. de admin. tutor. l. non confirma. & de vitio mapi l. fin.* Vel dic aute adiram hoc ad eximem hic posit, & posit apprehensam possessionem aliquo in quorum possit idem esse, quod ante adiram hereditatem: vt *ff. de acquirend. possess. l. idem heredes. in princip.* Sic *ff. de testam. expi. hered. l. p. 1.* Vel dic hinc, an pretium sibi licere, an non: vt *Institut. vi de. aug. §. prall.* Sic mori *fuit in usufruc. l. de testam. 1. mentio.*

SEruis testamento dominorum non data libertate, legatum, seu fideicommissum relictum non valet a: nec convalescere potest, licèt post mortem b testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sint. PP. V. Kalend. Iulias, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Legatarius habuerunt rem legatam per heredem apprehensam, perdit illam, & eam actionem. SALYC. Vel sic: *Legatarius, qui rem legatam sumpsit propria authoritate cum vitio, cadit ab omni iure suo.* ALEXAND.

v. *Idem A. Donato.*

NOn est dubium a ¶ denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus, quas faberatisse eum de hereditate apparuerit. PP. V. Idus Septembr. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Substitutio vulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarij. BALD. & SALYC.

vi. *Idem A. Iuliano* *.

SI legata relicta primus a legatarius agnovit: substitutio eorum in persona Pontianæ facta euanuit. PP. VIII. Kalend. Maij Romæ, Læto II. & Cereale Coss.

Continuati res, fictiuæ sibi partem per concursum: & error in nomine non vitiat, si de corpore constat. BALD. & ALEX.

vii. *Idem A. Fausto.*

SI Fortidianum fundum primò pater tuus fideitibus per præceptionem, ac mox tibi b legauit: concursu dominium eius tibi quoque quæritur. Error autem § nominum b in scriptura factus, si modò de mancipiis, vel possessionibus legatis non ambigitur, ius legati datij non minuit. PP. V. Idus Iul. Læto II. & Cereale Coss.

Qui propter militiam mandatum testatoris exequi prohibetur, non propter id perdit legatum. BAL. Vel sic: *Conditio impossibilis de iure non vitiat legatum: sed ipsa vitiatur, & reiicitur.* ALEX.

viii. *Idem A. Demetrio.*

AB administratione d tutelæ religio e iuramenti Marcellum a, quem vobis b à patre tutorem datum testamento proponitis, cepit c. Quæ res, quò minùs legatum consequatur, nò impedit. Nec enim a nullit ea petitione repellitur: cùm, etiam si vellet tutelam administrare, prohibeatur a. PP. VIII. Id. Mar. Romæ, Sabino II. & Anulino Coss.

Idem tenetur iduere legata, licèt quæstio de hereditate mota esset: de impuberi milliem in testamento tuo tutorem dedisti, & ei legasti relinquis, & tunc ila impuberis abiens Titius: vel simpliciter: sed Iobiabatur, an civis: nemum sine onere posset agnoscere. Vel dic sub conditione, quæ militiarii impossibile de iure, & ab hac repellendum legatum petere posse, non obstare eo, quòd non administrare: quia ideo? Respond. quòd si eum per iuramentum militiæ prohibetur esse tutor: vide a petitione legati non excludituriam b adsumilitiæ velle, non posse.

SI *legata.*] CARVS. Legatum mihi reliquisti: & si aliquo casu illud non agnoscerem, in eo Titium substituisti, nunc agnoscam ratum fit substitutio, quæritur? Respond. quòd sic.

f ¶ *Proinde* legatis Titio: & si non haverem, id legasti Sempronio, vel Postiana. & facit *supra de impube & aliis substit. l. post aditi.*

SI *Fortidianum.*] CARVS. Paterfamil. testamentum fecit, fratres quatuor heredes instituit, & eis fundum Fortidianè prælegauit: deinùm mihi eandem legauit. cui adsistitur? Respon. quòd concursu partes fiunt habeo enim semissem, & instituti alium. Similem in nomine rei legata testator erraverit pura dixi sic, lego tibi Sichem: & fecit de Eore: in ob hoc minus valet legatum, quæritur? Respon. quòd nonnisi conster de re. g ¶ *Mox nihil.* non animo adimendi illis, aliis contra: vt *Institutio. de adempt. legat. § transferre,* & in semissem. & illi alium semissem habebant: vt *ff. de heredib. instit. l. 1. vers. & de legat. 3. l. plenè. 1. in principio.* nam continuè. b loco veritas habentur: & ad hoc est 3. *de caducis tol. § si certè & § sin autem. & facit ff. de leg. 1. § ff plenè.* g ¶ *Error autem.* Vide scripta ad 1. *ff. de leg. 3. Cvi.*

a Continuè loco veritas habentur.

h ¶ *Nominum* propriis b, vel pronominum, vel agnominum: vt *ff. Institut. de legat. § ff quia in nomine. & supra de rebus. l. ff in nomine.* vel historiam: vt *ff. de leg. 1. § 1. patronus § 1.* Sed si fuerit, cui ita appellatus nominis b: vt *ff. de leg. 3. l. 1. 3.* ¶ *Legata dati.* Secus est si legatur, dum parabat fundi Sempronianum esse, qui à maioribus appellatur sic Cornelianum. Legendò, *C. rnelianum*: quia hic error est in nomine, & in corpore *l. 4. ff. de leg. 1.* CVIAC.

b Error nominis vel vitiatur, an vitiet legatum.

AB administratione.] CARVS. Filio tuo impuberi milliem in testamento tuo tutorem dedisti, & ei legasti relinquis, & tunc ila impuberis abiens Titius: vel simpliciter: sed Iobiabatur, an civis: nemum sine onere posset agnoscere. Vel dic sub conditione, quæ militiarii impossibile de iure, & ab hac repellendum legatum petere posse, non obstare eo, quòd non administrare: quia ideo? Respond. quòd si eum per iuramentum militiæ prohibetur esse tutor: vide a petitione legati non excludituriam b adsumilitiæ velle, non posse.

d ¶ *Ab administratione.* Oppo. *l. 3. ff. de condit. ab eunuch. dat.* Vide scripta & mot. ibi CVIAC.

e ¶ *Religio.* iurabat enim milei: vt dixi *ff. ex quib. caus. maj. l. pen.*

b ¶ *Adversum.* militem.

a ¶ *Vetat.* pupilli loquitur.

m ¶ *Erepi.* nò efficax filij concertarii vel *ff. de cura. vent. l. 2.*

n ¶ *Non enim.* Non aliquem per impotentiam excusari, etiam in sacro captando: & facit *ff. de admini. tut. l. Mi fuerint.*

o ¶ *Prohibetur.* Propter militiam, quam habet. ¶ Et non quod hæc conditio e de iure est impossibile in milite: & idèò remittitur: *Institut. de hered. instit. § impossibilia. & 7. de instit. & substit. Legrehendunda.* & Speciale est in milite: secus in alio: vt *3. ad l. pen. & ff. de instit. 1. qui excludam. in prior. & de his, qui. vt indig. l. post legatum § amittere.* ¶ Sed videtur etiam solutum reperi: vt *ff. de cond. ob cau. l. 5. militem.* Solu. ibi ignorantia militem, qui dedit, et effet procurator: ideòque reperit: hic solutio a. Vel ibi sub conditione dedit, & effet procurator: hic pure legauit: sed post adsignauit eum tutorem. 3. Vel dic, quòd hic fuit relictum sub impossibili conditione, quæ legatum non vitiat, potrò si detur ob causam impossibilem, reperitur per códitionem ob causam

e Conditione de iure impossibilis milii constituitur.

480/C.IV.K.5-4, 1595-1596
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

eam causa non possit impleri: vt d. l. ff. militum. & l. dictam. nam in eo, quod ibi dicit, si non impossibilem causam: subaudi, maxime.

SI in fraudem.] CAIVS. Instituisti heredem: mihi legatum reliquisti: vt me defraudaret heres à legato, Titium supposuit, qui accusabat testamentum [illegible] legatum petere possim, quaeritur? Resp. quòd sic: sed cautio de eo restituendo hereditate euicta: licèt alij cautioni locus fuerit: tunc scilicet, cùm dubiū fuit an solida legata debeantur propter Falcidiam: si hic legatarius ceperit plus quàm per leg. Falcidiam capere licuerit, illud reddet.

a ¶ Admissus est. ab heredem: quia parabat legatarios huius timore ducens super legatis transigere. ACCVRS.

b ¶ Accusator. scilicet: vt heres dicit.

c ¶ Iubebit. scilicet heredi.

d ¶ Interposita. à legatarijs.

e ¶ Cautione. sed videtur superuacua est, cùm committi non possit, falsi accusatoribus non obtinentibus? Respond. hoc non potest probare legatarius: aliàs non praestaretur cautio: vt ff. si cui plus, quàm per legem Falc. l. has autem. ACCVRS.

f ¶ Restituturum. scilicet legatarium.

g ¶ Quamuis aliàs. id est, alij. Vel dic propriè, & dic cautioni: scilicet illi, quanto plus ceperit, quā per leg. Falc. licuerit, redditur: ff. si cui plus quàm per legem Falcidiam l. j. in principio.

¶ Sunt ergo diuersae cautiones. Vna, euicta hereditate legata reddi. Alia, quanto plus ceperit: vt ff. qui satisd. cog. l. de die. §. item. De prima habes tantùm ff. de peti. hered. l. diuus. in fine. & l. sequen. & supra de peti. here. l. si. circa pri. & praestatur demùm mota controuersia: vt ff. ad legem Falcid. l. dolo. Sed alia quando soluuntur sine controuersia mota nomine hereditatis: licèt de legatis sit controuersia, vt hic dicitur. ACCVRSIVS.

† Glossa [illegible] de vsufr. [illegible] dicit per illam leg. quod est generale, vbicumque aliquis in dubio admittitur, de bere praestari cautio.

† vide ad hāc legem Giouerum [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]

hoc tamen ei praestari cautio de restituendo, si ei hereditas euincatur: sed cautio, si cui plus quàm per legem Falcidiam solutum sit, praestatur, etiam si quaestio heredi de hereditate non moueatur. ALEX. post BALD. & SALYC.

IX. Imp. ALEXANDER A. Antiocho.

SI in fraudem † eorum, quae testamento relicta sunt, admissus est a accusator b, qui testamentum falsum diceret: praeses prouinciae secundùm iurisdictionis formam solui legata iubebit c, interposita d cautione e, si euicta fuerit hereditas, ea restituturum f; quamuis aliàs g tunc cautioni locus sit, cùm sine controuersia legata soluuntur. PP. VII. Id. Febru. Maximo II. & Æliano Coss.

Legatum rei alienae † scienter solutum valet, sed ignoranter solutum non valet: nisi sit solutum coniunctae personae, vel vxori, seu alij, cui est verisimile testatorem voluisse legare: etiam si sciuisset alienam rem esse. ALEX.

X. Idem A. Ingenuo.

CVm rem alienam h a quis reliquerit, si quidem sciēs: tam ex legato, quàm ex fideicommisso ab eo, qui legatum, seu fideicommissum meruit, peti potest i. Quòd si suam esse putauit: non aliter valet relictum, nisi proximae personae, vel vxori, k vel alij tali personae datum sit, cui legaturus esset, & si sciisset rem alienam esse. PP. V. Kalend. Febr. Albino, & Maximo Coss.

Si legatum solutum pro dote, detur filiae in dotem ab ipsomet patre viuente, non potest amplius ei mar- [illegible]

CVm rem alienam.] CAIVS. Rem alienam, nec tuam, nec heredis, mihi legasti: an valeat legatum, quaeritur? Distinguitur: aut sciuisti alienam, aut ignorasti: primo casu valet, & petere possum: secundo casu non, nisi coniunctae personae id legasti.

h ¶ Cùm rem alienam. id est, non suam, nec heredis: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem. Item scias h videtur de iure canonum: vt extra de testa. c. filius. & [illegible] si episcopus. quae sunt contra. ¶ Sed quid si testator rem sibi cum alio communem sciens communem, vel rem alienam, in qua habet aliquod ius, alicui legat? Respond. quòd tantùm iuris habebit legatarius, quantum testator in ea habebat: vt ff. de leg. j. l. serui electione. §. fin. & l. si domus. §. fin.

a ¶ Cùm rem alienam. Vide scripta ad l. si res obligata. ff. de leg. j. CVIAC.

i ¶ Peti potest. vt heres iusto precio redimat, & praestet: vel si non potest, det aestimationem: vt Inst. eo. §. non solum. & ff. de leg. ij. l. non dubium. §. fin. ACCVRS.

k ¶ Vel vxori. vt ff. de aur. & ar. leg. l. Quintus. [illegible] & Inst. de fideicom. l. praedia obligata. & aestimat [illegible] quae coniuncta sit: vt in fi. de fideicom. l. voluntatis. Sed hoc fallit in libertate relicta seruo, quem testator credit suum. nam indistinctè debetur: vt ff. ad Trebell. l. quidam. §. si quis filium. & de fideicommiss. lib. l. Pamphilo respondit. sed in eo est speciale. Item si vni filiorum praelegat patris rem, quam credit suam, non videtur valere: licèt filius sit persona coniuncta: vt ff. de lega. ij. l. cùm pater. §. emissis. quae est contra. Solu. ibi ideò, ne crescat inuidia inter fratres: vt arg. inst. de bo. quae libe. l. cùm oportet. j. respon. Vel verius dic, & ibi tenet legatum: sed non credere de euictione re euicta. nec hic dicitur, quòd de euictione heredes teneantur, si huiusmodi personis legata euincantur. sed certè imò videtur de euictione agi ex testamento, ac si nunquam sit datum: ff. de leg. j. l. vt quocumque. j. respon. §. j. & l. si domus. §. j. Sed dic, vbi certi hominis credebatur. & ab eo emit heres, vt datur: non tenetur: si incerti, tunc tenetur: vt in dicto §. ¶ Item quid si testator rem alienam possidebat, quam suam putabat: & extraneo eam legauit? Respon. tenetur heres tradere: vt ff. de usufr. l. si is, qui.

a ¶ Tali personae. Haec praescriptio nō est perpetua, l. Stichus. ff. de vsuf. leg. l. cùm pater. §. emissis. de leg. 2. Huius rei tota disquisitio in facto consistit. CVIAC.

* Simile [illegible] referrur in l. [illegible] de legat.

to post. ALEXAN. *post* BALD. & SALYC.

XI. Idem A. Albiniano.

FIlia legatorum non habet actionem, si ea, quae ei testamento reliquit viuus l pater, posteà in dotem dederit. PP. V. Non. Mart. Pompeiano, & Peligno Coss.

Heres, qui partem hereditatis, in qua fuit institutus, repudiauit, totum praelegatum consequitur. ALEXANDER.

XII. Imp. GORDIAN. A. Mariano.

CVm responso m viri prudentissimi Papiniani, quod precibus insertum est, praeceptionis legatū, etiam omissa parte hereditatis, vindicari posse declaretur: intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse consultum. Verba verò responsi haec sunt: Filiae * mater praedium ita legauit: *praecipito, sumito extra partem hereditatis.* Cùm hereditati matris filia renunciasset n: nihilominus eam rectè legatum vindicare visum est. PP. Constitu. V. Id. Iul. Sabino II. & Venusto Coss.

Res propria nemini potest legari. SALYC.

XIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Seuero.

PRoprias tuas res legari, vel fideicommitti tibi non potuisse o, certum est. PP. XV. Kalend. Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

Non monumentum; sed ius inferendi mortuum, potest legari. SALYC. Vel sic: *Res religiosae relinqui non possunt, sed ius, quod quis habet in eis.* ALEX.

FIliae.] CAIVS. Filiae tuae centum legasti, deinde ei in dotem c. dedisti: an ex causa legati petere possit, quaeritur? Resp. quòd non.

l ¶ Viuus. hoc erat speciale, sine quātitatis hoc tamen differt: quia ibi quantitas duplicabitur filiae, si patrem huius fuisse voluntatis probet: quod non sic facile est in specie legatae: vt ff. de iure do. l. cùm pater. & de leg. j. l. plane. §. j. ¶ Sed quid econtra si primò dedit in dotem, posteà legauit? Respond. idem videtur: vt duplicare voluerit: vt arg. ff. de leg. ij. l. cùm quidam vxori. & l. cùm pater. §. pater filiae. & de lega. j. l. huiusmodi. §. cùm pater. & ad leg. Falcid. l. cum quo. §. fin. ¶ Sed arg. contrà ff. de iure dot. l. cùm pater. sed ibi promiserat tantùm, & non dedit, alioquin esset quod dixi, vt vtrumque deberetur: & facit ad l. ff. de leg. ij. l. Lucius. c. §. imploratorem.

CVm responso.] CAIVS. Materfamilias filiam, & alium heredes instituit, & filiae ante partem, fundum legauit: vult partem hereditatis repudiare, & legatum petere: an possit, quaeritur? Respond. quòd sic: & hoc per Papi. responsionem.

m ¶ Cum responso. cuius mentem habes ff. de leg. j. l. filio. & idem dicitur l. seq. & l. qui filiabus. §. fina. & de leg. ij. l. miles. §. pro parte.

n ¶ Renunciasset. per quod videbatur * portioni praedij, quam saltem iure habebat hereditario, renunciare. ¶ Item contra ff. de excepti. do. l. [illegible] §. fin. vbi filia, * non potest habere praelegata, si hereditatem dimisit. Solu. ibi tam hereditatem, quàm legatum habet sub conditione, si debitum remiserit: vnde nec legatum habet, nisi remiserit: vt ff. de leg. ij. l. sed si non aliàs.

PRoprias.] CAIVS. Si res tua tibi legetur: an valeat legatum, quaeritur? Respondeo quòd non.

o ¶ Non potuisse. Quod * enim tuum est, amplius tuum fieri non potest: vt Insti. eod. §. sed et si rem. lib. d hoc, cùm purè legatur; secùs * si sub conditione: vt ff. de lega. j. l. catera. §. j. Item hoc intellige, nisi f testator aliquid iuris in illis rebus habuit: vt, quia sibi

a Alienam [illegible] dicitur, quòd neque suum, neque heredis fuit [illegible]

b Legatum rei alienae an valeat iure canonico.

c Proxima quae censentur persona, vt legatū rei alienae etiā scienti valeat.

[illegible]

a Renunciatione portionis hereditariae, praelegatis renunciasse non intelligitur.

b Hereditati renuncians, an praelegata possit petere.

c Tuum amplius, tuum fieri nō potest.

d Legari nobis res nostra, [illegible] quomodo possit.

e Legari nobis res nostra potest sub conditione.

f Legare nobis potest ius nostrum quod in re nostra habet.

480/C.IV.K.5-4, 1597-1598
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sibi obligata: vt ff. de leg. I. l. apud Iulianum. §. si Titius. & l. si domus. §. finali. & l. si fit. & l. Senatus. & l. si ibi homo. §. fin. & de leg. 4. l. Maurus. §. penult. ¶ Quid autem è tempore testamenti est legatari, & tempore mortis testatoris est alienata? Videtur valere: vt *ff. de regul. Cato. l. j. in fin.* Vel dic secundum Tosan. quod dic sub conditione fuit legata: vt *dicta l. Seruus. §.*

¶ al. Titius.

XIV. *Idem AA. Tatiano* †.

MOnumenta a quidem legari non posse, manifestum est: ius autem mortuum inferendi, legare nemo prohibetur. PP. II. Kalend. Septemb. Maximo II. & Aquilino Coss.

Nemo relinquit, quod non habet. BAL. Vel fic: *Non valeat legatum, si ab alterum abforbet totam hereditatem: sed si aliquid superest, valet vsque ad illud salva Falcidia.*

XV. *Idem AA. Tarantio, & alio.*

SI vniuersæ facultates, quas pater vester reliquit, debito fiscali, aut priuato absumuntur: nihil b ex his, quæ testamento eius adscripta sunt, valere potest. Quod si deducto debito, in relictis bonis superfluum est; libertates c impediri iuris ratio non permittit: quin d * etiam legata e, necnon fideicommissa, salua lege Falcidia, præstanda sunt. PP. III. Kalend. Octobr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

a Legata monumentum, vel sepulchrum, non inferendi cognitione videtur.

* al. quando.

Si vniuersæ. CAVT. Debito fiscali, vel priuato obligatus, prædium mihi legasti, an valeat legatum, quæritur? Respond. quod non: si tantum dem debuit defunctus, quantum in bonis reliquit, sed si deducto aere alieno aliquid residui fuerit, illud eodem in legatum nec impedimur libertates relictæ, salua tamen ratione legis Falcid. aliosquin præstari legata pecuniaria non debent.

b ¶ *Nihil vt ad Trebellia. l. §. si. qui. & infrà ad legem Falc. l. fuerit.*

c ¶ *Libertates.* fciliet directæ. nam fideicommissaria ex solo eventu impediretur: *vt infrà qui man. non poss. l.* ¹, locus si debitor contendat pignora sibi legata à creditore: *vt ff. de leg. iij. l. si mulier. §. fina.*

d ¶ *Quin.* pro *sed.* aliàs *quando*, pro *quia.*

e ¶ *Etiam legata.* hoc ad pecuniaria referas legata. sed libertates b non minuuntur per Falcidiam: *vt ff. de inofficio. test. l. Papinianus. §. quarta.*

b Falcidia libertates non minuunt.

Reddere. CAVT. Prædium mihi obligasti: illud idem mihi legasti: an debito solutio illud recuperare possit heres, quæritur? Respondetur quòd non.

f ¶ *Quæ minus.* id est, non. hoc enim necesse est fieri: fciliet debitori offerri: *vt ff. de leg. 4. Lendiorum.* ¶ Sed quid contra d * creditor debitori legat pignus? valet remisso pignoris, licèt debitor per hoc grauari non possit: *vt ff. de leg. iij. l. si mulier. §. fin.* ACCVRSIVS.

d Pignus debitori legando, creditor pignus remittit intelligitur.

Detum. CAVT. Liberto meo legatum reliquisti an ei adimere possis, quæritur? Respond. quòd sic: *Sunt* parè dicendo, nolo, quòd habeat legatum: sine sub conditione, si sanus venerit ex Asia. Mem. ip ingenuis est. VIVIAN.

g ¶ *Adimi.* & si e quidem adimatur in eodem testamento, videtur nec fuisse datum: si quidem in alio, & solemni, ipso iure adimitur: si in minus solemni voluntate, ipso iure debetur: sed obstat exceptio: *vt ff. de adi. leg. I. in §. fi.* Si e autem fiat ademptio per inductionem: si quidem fiat ante consummationem testamenti, ipso iure adimitur alioquin per exceptionem: *vt ff. de leg. I. l. si ita si adscriptum. & de hi. qua in test. dat. l. j. §. sed si leg. & §. sed consulto. & l. penult.*

e Legata non minuunt.

f al. quando.

g Legatum quomodò adimatur.

e Ademptio duplex, vna in scriptis, aliqua verbis, vel solutione: altera, tacitè, per conditionem.

Ex legato. CAVT. Actionem, quam habes contra debitorem tuum, mihi legasti: an cùm eam ab herede eius habeam adhuc cessam, interuenire possim, quæritur? Resp. quod directam non sed vtilem meo nomine fc.

XVI. *Idem AA. & CC. Iustino.*

EX legato nominis, actionibus ab his, qui successerunt, non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest: vtilibus h autem a suo nomine experietur. Dat. VI. Id. Decembr. CC. Coss.

Breuitas temporis, quæ matrimonium diuortii, non impedit ab altero contractum alteri posse legari. SALVC. & ALEX.

h ¶ *Vtilibus.* aliàs vtilis. ¶ Sed quid differt vtilis k * directa? Quidam dicunt, quòd nihil: *vt ff. de nego. gest. l. actio.* 1. Alii quid vtilis est datum b directa natura. j. Tertij, quod ex contracta, ex quo fit cessio, nascitur vtilis: quod non placet: quia si ordo ubi actionem fatti, ex hac contracta nascitur actio vtilis fatti: quod est falsum: *vt ff. de pact. l. §. venit. 4. pactum.* 4. Vel dic, directa ex verbis, & ex mente legis: vtilis * ex mente tantùm: vt in *summa de actio. & ff. de neg. gest. l. actio.*

k Actio vtilis, & directa differunt.

b Actio actionem dicitur, quæ nobis competit ex iure nostro cessio. vt *ad l. 1. sororè de obligat. Item verbis. Scæuola ff. de ex pacto.* alia verbis, quod ad edicta prætorum, dicitur: quod ad testamentum interpretatur, nationem. Varian. Zasius c. 1. *Ad prætorium* 1. notat consultissimum fuit directum, sine vtile actionem esse: hoc est, nulli ex obligatione. Tu vide eum titulo per lib. Nam & ibi fatetur distinctionem quod dici possit. c Eadè Glossa est in cap. *Sapientiæ.* d Actio vtilis datur in iure ex fictione sine effectione addit Gl. in l. 1. *supra de obligat.*

¶ Et nec l hic fex causa, in quibus datur vtilis actio sine contractu sine cessione: *vt ibi. & supra de actio. & obligat. l. nominibus. & quando. §. vel pri. l. in solutum. & de hereditatis. l. Lampter. & l. pupillum. & ff. de pignor. l. cum conuenit. & supra de donatiis. l.* j. ACCVRSIVS.

l *Vtilibus autem.* Vide *supra ad l. 1. supra de obligat. & actio.* CVIAC.

NON tantum. CAVT. Vxorem duxistis duos menses decessit, & te heredem instituit, & multa legata reliquit. an ob hoc mihi non teneam quod tam parvo tempore cum ea fuisti, quæritur? Resp. quòd non.

¶ *Dimittere.* fciliet causa mortis.

k ¶ *Angustia.* quia modicum m * tempus est, quo eam accepit: & est arg. *ff. de legat. j. l. si mihi. & ita.* j.

m Tempus modicum in matrimonio facilis contingere dicitur qui duos aut paucissimos menses vxor vixerunt.

VXOR. VIR patrui tui in fundo tuo habebat vsumfructum, illum mihi legauit an valeat legatum, quæritur? Resp. quòd non.

l ¶ *Res suas.* quæ ad proprietatem, vel vsumfructum.

m ¶ *Non potuit.* sed nonne n potuit rem alienam legare? Respond. vtique: sed cùm non sit sua, ita, quod habet, tantùm o legare videtur: *vt ff. de contrahen. empt. l. quæ taberna. & de leg. 4. l. Maurus. §. penultim.* At hic post mortem nullum habet, quare legatum non tenet: *vt ff. de leg. j. l. fi domus. §. fina.* Sic ergo quod p volitat, fciliet vsumfructum, non potuit: & quod potuit, fciliet proprietatem, non dixit: sicque neutrum valet: *vt ff. de reb. dub. l. in ambigua.* quod est verum, nisi poliza sit nuda proprietatem: *vt ff. de leg. j. l. quæ in rerum natura. §. j.*

n Res aliena legari potest, non tamen, nisi alienam donante prohibentur.

o Quod habemus, intendit nè possimus quod possimus, intendit nè habamus, aut non dicitur.

p Adhuc agentia pro ab defuncto facta, & dicuntur: id est, mortem eum adhuc, quam agit, id est impiere nè potest nec ceteri agere potest non extinctus.

In legatis. CAVT. Si testamentum fecisti, & aliquid mihi legasti: non refert, per præceptionem, vel simili modum illud mihi relinquis: quia valet legatum. vel dic an obliquè casibus fit verbis.

q ¶ *Obstrunctia.* Sublata sunt legatorum singulorum formulæ, verba vetusta. CVIAC.

a ¶ *Nihil.* Potest intelligi vt dicat non referre inter quæcunque genera

480/C.IV.K.5-4, 1599-1600
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

gnata legatorum, quæ sunt *suprà* n. §. Sed hoc nō placet, cùm Iustinianus *de nouo* hæc fecit. 2. Vel quòd nō refert directè, aut obliquè verbis, vel casibus legetur: *l. de infa. legantis. & qui admit. ad bo. pos. l. fin.* nisi in appellatione esset: *vt ff. de leg. 1. seq.*

a ¶ *Cassa.* potest esse nominatiui, & accusatiui.

[*N annalibus.*] CASTR.

Alioquō annum mihi & heredi meo reliquis verborum casus * exceperit, aut quis loquēdi vsus effuderit. Da. Kalen. Febr. * Constantio II. & Constante Coss.

Appellatione heredis veniunt heredes in infinitum. † ALEXAND. *concor.* BALD & SALYC.

RELI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mauro P. P.*

IN annalibus b legatis vel fidecommissis, quæ testator nō solùm certæ personæ sed & eius heredibus præstari voluit c, eorum exactionem omnib. heredibus, & eorum heredum heredibus seruari d pro voluntate testatoris præcipimus. Dat. III. Id. Decemb. Constantinop. DN. Iustinia. A. PP. II. Cons.

Si vni legatur tuti, alteri postea pars eiusdem totum: censetur illa pars detracta adempta, h. d. vsque ad §. sed & aliam. ALEXAND.

RESCR. *Idem A. Iuliano P. P.*

CVm quæstio * talis de significatione verborum animos vererum mouit, si quis cuidam agrum Cornelianum putà, vel aliam quempiam in solidum legauerit: deinde alij partem e eius dimidiam quantam portionem primus, quantam secundus legatarius cōsequitur: simili dubitatione & in hereditate, & in fideicommissis habita: cúmque computationes multæ introducebantur, & multis iaciocinationibus dignæ mos huiusmodi cōputationes quasi superfluas, & contrarias voluntati testatoris, omnes esse sapiendas censemus. Cùm enim manifestum est eū, qui ab initio duodecim vncias f rei cuidam reliquit: alij autem postrà sex g, retetlisse quidem à priore voluntate: voluisse autem minuì eam sex vncijs, cùm alij eas obtulit: & præsens casus exitum spectissimum inuenit. Si quis itaque vel agrum, vel hereditatē reliquerit primo quidem verbo: alij autem ita ampliùs ei datum: vt diffusè *l. Ad Trebell.* eum in eis plus secundo dederit: eadem distributio fiet in vacante portione: vt *Institut. de hered. instit. §. videamus. & diff. l. Marcellus ad Trebell.* nam in eis plus secundo dederat. Et est tanta hæ diffusiones: dum ita statuit: quia vbi legat mihi x ij. vbi v. intelligitur tibi legatis vi. de duodecim, & ita minuisse primū legatum: & non videatur distillere ex xvij. vncias: at, vbi mihi primò legat sex, postea tibi duodecim: nō potest dici, quòd legauit tibi duodecim de vi. quæ est impossibile, et plus videatur adimisse primo, quàm dedisse. Ex his duobus vtinam casibus, quando expressit, & quando tacite voluit excedere: vt tibi, *prima casa, &c. & ibi §. verò, &c.* præter defunctum voluisse excedere affem quantum ad numerum vncianum, quia duodecim & sex non minuuntur sub asse: sed non quo ad quantitatem. vbi autem noluit excedere affem, & mihi plures, quàm tibi reliquit, vel legauit vncias, tamen plus habeo quandoque, vel ex voluntate expressa, vel ex præsumpta: *vt d. de fid. & possum. d. §. ita.* Tertio casu: scilicet cū dubitatur, voluit, vel non excedere affem, præsumo quòd noluerit excedere per istum, & arga. *ff. de hered. instit. l. quo ad militabat. §. d. Ano.* Item & vbi conditio noluisse excedere nolle affem, si primo affem, secundo affem dedit per legatum vocatur vertere in mediatatem: nisi conflet testatorem voluisse primo adimere & tunc secundus habetur eorum vel nisi vtrumque cum voluit testator solidum legatum accipere: quia tunc vnus habetur rem, alius pretium: vt *ff. de leg. 1. §. plurium.* Item quod si primo affem, secundo semissem, tertio sextantem reliquit, nunquid hic tertius deminuet de asse, vel de semisse, an de vtroque. Tu dic quòd de vtroque deminuit proportionabiliter: vt *ff. de leg. 1. §. quod testamento.* §. 1. quòd probabilius est.

a Vel mihi heredes tantum in hac dubio appellatione heredum intelligitur: vt *suprà de vsufruct. l. antiquitus.* ne iniustis esset propriudum intelligitur: vt in legatorum. *l. Titio centum.* eo eius fructus fuisse alioq. *h. §. Titio q.*

b Affe nere distributo ne sit necessitas ad deponendum titulum.

c Vel ad eius heredis.

d Seruandi. etiā in infinitum: vt *ff. de iur. iuran. l. iuiq. & de verb. sign. l. cerulo.* licet in vsufructu legato ibi, & heredibus. nam de * primis intelligitur: vt *suprà de vsufruct. l. antiquitus.* ne iniustis esset propriudum tas: vt *ff. de condi. & demonstra. l. Titio centum.* eo eius fructus fuisse alioq. *h. §. Titio q.*

e ¶ *Ex quæsitis.*] CASTR.

Testamentum fecisti, fundum Cornelianum mihi legasti, deinde Titio eius medietatem: qualiter sadenda esset distributio, apud antiquos dubitabatur. Dicit Imperator, quòd ego in medium, Titius in alterum vocabitur. Idem est, si ego in totam hereditatem, & ex causa legati Titius percipere debuit mediatatem: quia ego in sex vncias vocabor: ille in ses. Si autem testator mihi fundum reliquit, vel aliam rem legauit, & postea iterū mihi eundem fundum legauit, vel aliam rem mihi prius legatam, & sic tertiò eundem fundum Titio reliquit, semel facta eius mentione qualiter facienda esset distributio, quæsiuerunt, & responderunt, siue continuātim siue separatim esset legatus fundus: ego in dimidia vocabor, & Titius in alia: nisi testator partes specialiter expressisset: quo casu seruabitur eius voluntas.

f ¶ *Partem* quod potest fuere, & etiam totam, si vult: vt *Eadem. l. Autem.*

f ¶ *Duodecim* vncias. id est, totam rem.

g ¶ *Sex.* id est, dimidiam.

h ¶ *Migrare.* Imò videtur res transire ad deponēdū in nostra causa: vt *ff. ad Trebell. l. Marcellus in princ. & l. qui quadringenta. & de hered. institu. l. interdum. §. sed si excepto. & l. si ita scriptum. §. quidam. & de libera. & postho. l. si ita. in princ.* Ad hoc dico, quòd hic corrigit. 1. Vel verius distinguo, vtrum centum sit testatorem excedere affem voluisse: an noluisse: an dubitatur. Primo casu loquitur *d. l. interdum.* noluit enim ad deponēdum transire, & ex eo deuiāt heredis totum suum, quod ponitur *Institu. de hered. instit. §. heredibus.* Secundo: scilicet si noluit expressè excedere affem, locum habet, quòd hic dicitur: vt tanti videatur minuisse primo quantum eum ablis secundo: si secundo contulit minus affine: vt *ff. de leg. 1. §. plurium.* si verò contulit primo minus affe, & secundo affem tanto plus habet secundus tacitè quātum apparet amplius ei datum: vt *diffusè d. Ad Trebel.* eum in eis plus secundo dederat: eadem distributio fiet in vacante portione: vt *Institut. de hered. instit. §. videamus. & diff. l. Marcellus ad Trebell.* nam in eis plus secundo dederat. Et est tanta hæ diffusiones: dum ita statuit: quia vbi legat mihi x ij. vbi v. intelligitur tibi legatis vi. de duodecim, & ita minuisse primū legatum: & non videatur distillere ex xvij. vncias: at, vbi mihi primò legat sex, postea tibi duodecim: nō potest dici, quòd legauit tibi duodecim de vi. quæ est impossibile, et plus videatur adimisse primo, quàm dedisse. Ex his duobus vtinam casibus, quando expressit, & quando tacitè voluit excedere: vt tibi, *prima casa, &c. & ibi §. verò, &c.* præter defunctum voluisse excedere affem quantum ad numerum vncianum, quia duodecim & sex non minuuntur sub asse: sed non quo ad quantitatem. vbi autem noluit excedere affem, & mihi plures, quàm tibi reliquit, vel legauit vncias, tamen plus habeo quandoque, vel ex voluntate expressa, vel ex præsumpta: *vt d. de fid. & possum. d. §. ita.* Tertio casu: scilicet cū dubitatur, voluit, vel non excedere affem, præsumo quòd noluerit excedere per istum, & arga. *ff. de hered. instit. l. quo ad militabat. §. d. Ano.* Item & vbi conditio noluisse excedere nolle affem, si primo affem, secundo affem dedit per legatum vocatur vertere in mediatatem: nisi conflet testatorem voluisse primo adimere & tunc secundus habetur eorum vel nisi vtrumque cum voluit testator solidum legatum accipere: quia tunc vnus habetur rem, alius pretium: vt *ff. de leg. 1. §. plurium.* Item quod si primo affem, secundo semissem, tertio sextantem reliquit, nunquid hic tertius deminuet de asse, vel de semisse, an de vtroque. Tu dic quòd de vtroque deminuit proportionabiliter: vt *ff. de leg. 1. §. quod testamento.* §. 1. quòd probabilius est.

† *al. post alia*

i ¶ *Non adiudicam.* imò similem.

k ¶ *Continuātim.* & alia legata non interposita: sed continuātim dati vel hic, vel ter, nullo alio legato interposito.

l ¶ *Sine fili.* id est, separatim.

m ¶ *Sapius.* id est, quater, vel pluries.

n ¶ *Relictus.* sue cathen semel.

o ¶ *Vnum.* vt *ff. de leg. 1. §. primò. §. 1. & de leg. 1. Ad unius. §. non. & de vsufruct. ac. l. §. cū proponatur.* verborū enim multiplicatio non necessaria nihil prodesit: vt *ff. de mun. & orna. leg. 1. pedium. §. Ladon.* ¶ Sed contrà * *ff. de fideiusso. seruan. l. 1. in.* vbi seruat stipulator omnibus dominis, & Titio specialiter ad plus ei acquirit, quasi his nominato. Sol. hic corrigit. 1. Alij distinguunt hic, in proprium nomen vnius expressum est, cui semel tantùm est legatum: aut appellatiuum, primo casu habet vtrilem partem: vt *d. ff. de leg. ser. l. si centum. seqnen.* vt. quod nō placet, quia expressè in lege contraria fait expressum propriū nomē. 3. Alij dicūt illa in contractib. hæc in vltima voluntate. 4. Vel ibi nominatus bis, aut habet plus idcò, quòd pluries fuerit nominatus sed

* Sicut clamantis stipulatore omnib. dominis: & Titio specialiter ad plus ei acquirit.

Hist. Sem. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1601-1602
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quis ſe voluit ſcruta, qui ſtipulabatur, qui ſuiet dominis in plus potuit prouidere: vt *ff de ſtipu ſer. l. ſeruus ſchomaio. §. liber.* ſic & hic haberet plus, ſi teſtator vellet: vt *hic ſubſtitu. & ff de legat. l. legata ſemulitor. §. fin. §. Et hæc* veriſ. Item contra *ff. de pac. dotis l. dominus ſeruum. §. dominus ſeruum.* vbi ſemel dimidia ſeruo eadem legatariſ cundò aliam dimidiam eidem, & alij, ſed ibi manifeſta eſt voluntas, quòd voluerit vnum tres partes habere: quia ibi vtique adſignauit ſuam portionem.

a ¶ *Tantum* id eſt, tot.

CVm quidam.] CAVT. Filium tuum impuberem exheredaſti, extraneum inſtituiſti, impuberi in bonis materni Titium ſubſtituiſti, & à ſubſtituto legatum mihi reliquiſti: an valeat legatum, quæritur? Item ſi filio exheredato legatum reliquiſti, ſimiliter eſt quæſtio an valeat legatum. Aliquid antiquor erat de hoc altercatio. dixit Imperator quòd non valet: nec debet ſubſtitutus prægrauari: nec in legato etiam relicto pupillo dato à ſubſtituto ſubſtituti grauare poteſt. VVLGAR.

a ¶ *Cum quidam.* Vide ſcripta ad *tit. 3. ff de leg. 3.* & ſcripta ad *tit. 13. in §. & ad tit. 25. Fragm. Vlp.* CVIAC.

b ¶ *Relinquit* pupillarem. quod poteſt in bonis quæ aliunde habuit: vt ex hereditatibus propinquorum: vt *Inſtit. de pupil. ſub §. non ſolum.*

c ¶ *Adſtituere.* per antiphraſim * : id eſt, per contrarium.

d ¶ *Ex.* ſc. pupillo.

e ¶ *Subſtituto.* relinquere ſcilicet ſubſtituto vtitum.

f ¶ *Legatum* dandum.

g ¶ *Volunt.* ſcilicet teſtatores. ſed ipſe filius exheredatus poteſt grauari ſi ſi aliquid relictum: nam non: vt *ff. de vulg. ſubſt. l. ſubſtituti. §. ab filio, neque fideicommiſſ. & l. de fideicommiſſ. liquidè.* licet ab eo ſubſtituto non poſſet vt hic: & ceſſi poſſe: vt *ff. ad legf. Falcidiam l. qui ſtandum. §. qui ſtatu. ibi, nec huic conuertunt. &c. & de mil. testam. l. miles tit. 1. §. miles. & de legg. in l. Sa. in princ.* & eſt ſic ſpecialis: alias n. ſicut à legatario poſſum relinquere ita & ab herede eius: vt *ff. de lega. 1. l. 10. §. fi. quæ.*

h ¶ *Commiſere voluit.* Quoniam id nominatim, & propalam, fieri neceſſe eſt. At in ſpecie *l. 4. §. 1. de legat. 1. ſi.* ciis eſt. Same exemplum *ex §. poſt mortem Inſtit. de leg.* CVIAC.

Si legatarius. CASVS. Si teſtamentum fecitis, & heredem inſtituiſti, & mihi aliquid legaſti, & teſtamento relaſo, quibus magis heredi hereditate defraudariſ an ea eo teſtamento legatum mihi petere poſſim, quæritur? Reſp. quòd non ſed remanebit apud heredem quod pro non ſcripto, ad exemplum eius, cui erat legatum relictū, & tuo filio alicui pupillo à miniſtrare: quia ſi non adminiſtrauit, auferetur ab eo: & pupillo adſignabitur. Accvrs.

b ¶ *Indeuam* idem in herede videatur: vt *ff de hered. quæ in tegle. de lege l. 3. §. hereditas. & l. de fideic. auch. hoc amplius.* Sed arg. contrà *T. ad l. ſi in fraudem.*

i ¶ *Anſeruar.* * vt & *ff. de iure pa. l. ſi quis tutor. & ff. de excu. tut. l. legatarius. & l. tutor potest. & ff. de hæ. qui. vt. indig. l. poſt legatum. §. mutuum. & de lege. l. certum. §. partis. & T. de cond. ob. caus. f. mi. ferum.* Sed hoc fallit in militem vt *l. ad l. ad senatus. Pratum.* Item fallit quando aliàs legatarius erat: vt argu. *ff. de excu. tut. l. ſed hæc. & l. Nefennius. & ff. de te. ſtam. milit. legat. iuridum.* Item fallit * quando paratus eſt ſubire: ſed non idoneus inuenitur, puta quia minorem *ff. de lege. 1. Aliam filium. §. non ſerq.* quæ omnia contraria ſpecialia ſunt.

k ¶ *Adſtituere.* Si heres ſit. Vide ſcripta ad *l. 3. ff. de leg. 1.* CVIAC.

Illud.] CAVT. Fundū Titio legaſti in 2. annos, vel vſque ad 2. annorum valeat legatum, quod ineſpetinos erat quæſtio quia hic temporale. & hic irrizandum. Statuit Imperator, quòd huiuſmodi legatum valeat ad * ſimilitudinem quæ fieri poſſet ſtructus temporalis, & donationes: ita tamen, vt legatarius caueat heredi de eo teſtimonio elapſo tempore non detenere facto.

l ¶ *Illud quod.* Opponitur *l. nemo poteſt. ff. de leg. 1.* qua dicitur obligationem legatorum non fieri ipſo iure: ſed mutuo oppoſita exceptione doli. Verum hæc Lex loquitur de obligationibus: ſed de dominio legati. Emēdat enim hic Iuſtin. veterē ſententiā, qui idem deferebat in dominio, quod in obligatione, conſtituto vt legatorū dominiū temporē ſuiatur. Idem non mutatur conſtitutum de legatorū obligatione. Quare dicēdum, eam tollī tantū per exceptionem, quam ſi omiſeris, actum eſt. Vide notata, & ſcripta ad *l. nemo poteſt. ff. de leg. 1.* CVIAC.

m ¶ *Temporalibus* legā tibi fundum illum, vt vſque ad decem annos tenear. ACCVRSVS.

n ¶ *Donationes.* vt *ff. de do. quæ ſub mo. l. 3. §. & 14.*

o ¶ *Ex contractibus.* vt * hoc tibi vſque ad 2. annos: vel vendo tibi fundum, vt reddas mihi poſt decem annos & ego tibi pretium.

p ¶ *Confirmari.* Poteſt enim legatum * tempore finiri. & ſic eſt contra *ff. de obl. & obligat. l. obligationum. §. 1. plaeet.* Sed. ibi quantitas annua vſque ad decem annos * ſi. legata, quæ etiam poſt tempus deberent, licet exceptione hoc tempore repellatur: vt ibi dicit. hic autem ſpecies fuit legatario data, vt poſt tempus redderetur. 2. Vel dic hic idem, quod ibi. nam & poſt decem annos poterit heres conuenirī, vt ſolutū patiatur legatarium habere: ſed vertat exceptione, vt ibi. ¶ Item nota hic, quòd ex voluntate defuncti certo tempore finitur legatum: & ſic eſt contrà *ff. de legat. 1. l. nemo poteſt.* Sol. vt vſque ad certum tempus gaudeat quis beneficio defuncti, teſtatori licuiſſe poteſt: vt ſic ſed quod legatarius, & ceſſat legatum petere, repellatur, niſi tempore in lege ſtatuto non poteſt facere teſtator: vt ibi.

a Antiphraſis.

a Ad tempus leui poſſe.

b Legari ad tēpus poteſt.

c Contractus ad tempus fieri poſſunt.

d Legari q. ſi. duque tempore finitur.

Remanebit

480/C.IV.K.5-4, 1603-1604
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Donationis expressa, vel tacita pactio, ne dominium ipsis iure addit. Recuperitur ed donatorē. vide Cujā, & ibidē ea notata ex Ba. ff. de mortis causa donat.

b Cōstituatio.

a ¶ Remanentibus ipsis * iure ex voluntate defuncti.

b ¶ Restituat ut fit. ff. ad senatusc. Trebell.

DE VERBORVM ET RERVM SIGNIF.

*Quia * in testamentis quadam vocabula obscura, & res ignoratur - ideo dicit de verborum, & rerum significatione: sed generalius dicit fideicitis.*

Rādis.] CAYVS. Fundum mihi legasti in quo erat vinum, & oleum: an ista cedant legato, quæritur? Distinguitur: aut erant in eo reposita, vt ein venerit, cūm ibi venisses: aut et venderentur. primo casu cedunt legato fructus non. Idem est, si aliquid in eo prædio deposueris ad tēpus propter incursum hostiū, quod legato non cedet.

c ¶ Ex fructibus. fulciet illorum prædiorum. ACCVRS.

d ¶ In eodem. & ex eodem: quod facit debitationem. ACCVRS.

e ¶ Tam. hoc tamen quandoque non considerātur: vt arga. contrā ff. de rebus creditis. l. j. §. fi defuncti.

f ¶ Ex arma.

g ¶ Tunica. i. defensionis: dic ad tempus: vt ff. de leg. ij. l. fi fundus. & l. fi in legati. & argu. ff. de pigno. l. debitor. ACCVRS.

h ¶ Prædiorum. in quo prædio erat fortis domus.

i ¶ Ibi. i. in illo fundo.

k ¶ Legato. Cur * aliud fructus infructis legatur, ubi indifferēter non continentur vinum: vt ff. de fund. instru. l. fi in. domo. fundo. Sed respondetur: quia ex ipso fundo colligitur vinum, vel de quandoque cum eo legari videtur, vt hic dicit. Sed non cum domo. 2. Vel dic illam intelligi secundum illum: vt habet gratis domus cedat legato: vt ff. in eod. titu. l. qua fructus. §. fi fundi. & §. Nonnulli.

Fūdo.] CAYVS. Fundum, vt erat instructus, mihi legasti. quæ legato cedant, quæritur? Respondetur quod nō solum ea res, quæ ibi crēdi causa habuit: sed omnia, quibus instructus est fundus: non eum ad tempus propter hostium incursum ibi repositi. Item alia, quæ erant ibi gratia colligēdorum, ac conservandorum fructuum, putā vasa, quarum, & similia. hoc pertinēt ad secundā fundi causā.

¶ Pertinēt ad eorum. in ¶ Nonnulli ferunt.

¶ Aliquid. vt libros, in quibus solitus erat, cūm ibi esset.

¶ Instrumentum. vt instrumenta fundi.

¶ Et nota. ¶ quod refert vtrūm dicat restitutor, lego prædium instructum: an fundum cum instrumento, sive fundum & instrumentum. primo casu continetur non solūm ea, quæ

completum videlicet tēpus ad heredem isdem legatis, vel fideicommissis remanēbos *, necessitatem habente legatario, vel fideicommissario cautionem in personam heredis exponere, vt

ei post transactum tempus res, non culpa eius deterior facta, restituatur b. Dat. XV. Kal. Nov. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

DE VERBORVM, ET RERVM significatione.

TITVLVS XXXVIII.

Hic titulus etiam proprie pertinet ad legata, & fideicommissa, & in eo, l. 4. ad Libertatem: quapro, & libertates, & testatus, & alienationes ad contractus, & vt videtur, quidam apti consultatur superiori, sicuti initio l. 1. p. de verborum significatione, vt ait, quasi finem proprie quam in hoc ti. significatur alia, de instructi significatione, & quid fundum, aut domum instructum legamus, l. 1. & 2. de cautione. l. 1. si fundi instructi heredem aut legatarium cautione conveniat. vt l. Ballista. Rad. Treb. l. hæredi. in princ. ff. de leg. 3. & quid hic inventa forma significationis Proculi, aut secundū sententiam Cornelianam ait lege, vel dari iubet, l. 4. quid intelligitur verborum, si quis familia legaverit, vel si fundum legatum extra familiam alienari voluerit, quemadmodum etiam familia fundum legare videtur in hoc casu: Si eum extra legatarius alienaverit, l. vlt. Et ut scias etiam, quam breve in hoc ti. addatur, Et rerum, nominatu Rationem dicere vel Alia ex ver. significatione, vel ex ratione, & alia loci, & de ratione ipsorum, & ratione pecuniæ, & Curvorum, sive rebus nullam cum verborum esse. CYIAC.

Legato fundi instructi non continentur vasalia, neque casu transiata sed quæ ex propositio restituentur ibi sunt parata gratia opsius restituentis, vel ipsius prædij. d. ti. l. seq. BALD. Vel sic: *Legato fundi instructi non cedunt ea, quæ ibi sunt ad tempus: sed ea tantum, quæ ibi sunt causa perpetui usus.* SALYC.

1. Imp. ANTONINVS A. Antipatro.

RAdius infractis legatis quamvis ex fructibus * vinum, & oleum in eodē * fundo habuit: tamē si id venale fuit, quum ea, quæ ad tēpus propter incursionē hostium tantummodo causa in prædiis translata sunt, legato nō cedere, iuris auctoribus placuit. Vinum verō, quōd in apothecis fuit, si ideō illic * habuit, vt cūm in prædium venīret mater familias, convertetur, legato b cedere, ignorare nō debet. P.P. VI. Id. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino Cos.

In legato fundi instructi venire instructum tam fundi, quam patrisfamilias. SALYC.

11. Imp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Rufino.

FVndo, sicut instructus est, legato, sive per fideicōmissum relicto: villicum * quidem, hominēsque *, & omnia quæ vel ipse paterfamilias, cūm ibi ageret, vel vt fundus esset instructus *, non temporis causa * in eo habuit, relicta esse, iuris auctoritas definitum est: ea etiam, quæ tam fructuum colligendorum, quām fermandorum *, item pecora stercorandi a, vel pascēdi * causa ibi constituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus sit instructus * fideicōmisso cedere certissimi iuris est. Dat. Non. Octob. Sirmij, AA. Cos.

Cautionis verba simplex cautio significatur. BALD. Vel sic: *Verbum cautio simpliciter prolatū à testatore vel à lege civili, intelligitur de vinculo promissionis: nisi aliud sit dictum, hoc docet not.* SALYC.

11. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P.P.

SAncimus cautionis * nomine, vel ἐγγύησιν * non esse fideiussoris dationem interpretandum: nisi hoc specialiter vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit: nisi enim vel generaliter de satisdatione, vel fideiussione specialiter sit nominatā: cautione, vel ἐγγύησιν minimē fideiussionem, sed modum promissionem significari *. Dat. Kal. Mart. Constantinop. Lampadio, & Orestis VV. CC. Cos.

Disjunctiva opposita inter personas, poterit pro conjunctiva fieri si inter res: sed in contrariis. BALD. Vel sic: *Disjunctiva posita inter personas honoratas, vel gravatas sunt populorum, non ultima voluntate, quē in contrariis, accipitur pro conjunctiva: non si inter res sit opposita.* SALYCET.

a Donationis expressa, vel tacita pactio, ne dominium ipsis iure addit. Recuperitur ed donatorē. vide Cujā, & ibidē ea notata ex Ba. ff. de mortis causa donat.

b Cōstituatio.

c Domo infructis legatis non continetur vinum.

d ad prædia.

e ad instructis.

f Et ut scias. Fundo simpliciter legato, cūm venālis instrumenta.

g Et ff. fermentatis.

a Cautionis quando à legato ff. obtinēdo, nulla cautio requiritur. vt intelligitur vt hic Glo. ff. de legatis. 7. & notētā ff. de iure vide notata ibi.

b Fideiussiones. Tiber. l. vtrū. de fideiussor. cōtract. Glos. ff. ad Sc. Vell. vel dic exemplum, l. si id solum. in fine.

c Cautiones. si testator præcepit cautio idem fieri.

d Cautionis nomine, vel sic & Justin. Nov. 124. placet. Vide not. ad institutiones §. 1. ff. ad Trebell. & scripta ad l. Titius ff. de iur. CYIAC.

e De satisdatione. quæ fit, cū fideiussor accipitur? ff. qui satisd. cog. l. j.

f Nudum. * à pignore, vel fideiussore, non à stipulatione.

¶ Sed contra ff. mandati. l. j. § mandato Tit. §. Solo. ibi est idoneus.

¶ Item contra ff. de reb. dub. l. j. §. nunti. Sol. cautio est genus ff. de reg. iur. l. plus continētis. Sed in vltima voluntate pro causa pos-

480/C.IV.K.5-4, 1605-1606
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ministrabit & eodem modo resp. *l. de procur. l.* quæ ait contrà.

Vbi quidem.] CASVS. Cùm sit disiunctio, referat an fiat personarum, aut rerum. Si personarum, veluti si sic dicat testator: *Illum, aut illum heredem esse volo, aut illi do legat.* apud antiquos dubitabatur, an valeat legatum, vel institutio. quidam diebant in institutione vnum vocari ex institutione, alium ex substitutione, in legatis posteriorem tantùm admitti ad legatum. Dicit ergo Imperator, quòd si aliqua talior fiat institutio, quòd debet accipi *aut, pro &.* Id est, cùm dicitur, *Illi, aut illi liberorum relinquo illum, aut illum filio meo impubori tutorem do.* & hoc in prima. Si autem sit disiunctio rerum, vt *Titio illi, aut illam rem do legat.* habent locum, quæ in veteri iure fuerunt sancita: id quòd heredis sit electio quam illarum dare velit. & sic *aut*, sumitur proprié. & hoc in secunda. hoc locum habebit in contractibus. & hoc in tertia.

a ¶ *Cum quidem.* cites quatuor tractat hæc lex, institutionem, legatum, libertatem, & tutelam.

b ¶ *Locum.* quantum ad heredem, vel legatum, vel libertatem.

c ¶ *Vel manera.* ad tutelam.

d ¶ *Ordinem.* Vt prior * nominatus priùs admitteretur.

e ¶ *Alij.* l. Iurisconsulti dicebant.

f ¶ *Posteriorem.* vt *l. de fideicom. l. olim.*

g ¶ *Eorum.* antiquorum sapientum.

h ¶ *Iura.* Antiqui.

i ¶ *Retulerunt.* super hoc.

k ¶ *Melius itaque.* Et magis ita. CVIAC.

l ¶ *Magis sit συμφιλόνεικα.* Legendum sic: *& magis sit συμφιλόνεικα*, vt & primò. Id verò συμφιλόνεικα, *ἀδίκα.* cùm quid ita disiungimus, vt coniunctum esse appareat. Vide scripta *ad l. 6. §. de leg. 1.* Eadem fortè συμφιλόνεικα dicitur, cùm quid & ita recitemus, vt tamen tacentibus nobis intelligatur. Vide scripta ad *l. 8 n. qui testamento. §. vlti §. de rebus dubiis.* CVIAC.

m ¶ *Aut illum.* *aut* pro & materialiter hic ponitur.

n ¶ *Aperiſſimè.* vt argu. *§. quod vero, aut illum. l. 11. qui in potestate. §. hoc interdictum.* & in aliis casibus: vt *§. de verb. sign. l. sept. & facit §. de reg. iur. tit. 6.*

o ¶ *Posita est.* vt si primò incepit illum, & prohibitus perseuerauerit.

p ¶ *Liberos.* l. vtrosque capiat libertatem.

q ¶ *Papillis.* si, in tutela accipiendo hanc disiunctiuam *aut*, seu vel, pro coniunctiua.

r ¶ *Dubitatur.* id est, in quæstione est.

s ¶ *In medio.* id est, de medio tempore.

1111. *Idem A. Ioanni P.P.*

CVm quidam * sic vel institutionem vel legatum, vel fideicommissum, vel libertatem, vel tutelã scripsisset; *Ille aut ille mihi heres esto*: vel, *Illi, aut illi do lego*, vel, *dari volo*: vel, *Illum, aut illum liberum, aut tutorẽ esse volo, vel iubeo.* dubitabatur vtrùmne inutilis sit huiusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio sit, an ambo in huiusmodi locra, b vel munera c vocentur: & an secundùm aliquem ordinem d admittantur: an vtrique omnimodo: cùm alij e in institutionibus primũ quasi institutum admitti, secundum quasi substitutum: alij in fideicõmissis posteriorẽ f solum acceptarum fideicõmissum existimauerint, quasi tecenciore voluntate testatoris venerem. Et si quis eorum g altercationes sigillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumen extendere, vt sic explicari possit tanta auctorum varietas: cùm nõ solùm iuris h auctores: sed etiam ipse principales constitutiones, quas ipsi auctores retulerunt i, inter se variasse videntur. Meliùs itaque k nobis visum est, omni huiusmodi verbositate explosa, coniunctionem *aut* pro & accipi: vt videatur copulatiuo modo esse prolata, & magis sit συμφιλόνεικα * l, vt & primã personam inducat, & secundam nõ repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto, *Quod vi, aut clam* m *aut*, coniunctio pro & apertissimè n posita est: ita & in omnibus huiusmodi calibus sine institutionum, sine legatorũ, sine fideicommissorum, vel libertatem, seu tutelarum hoc est intelligendũ, vt ambo veniant æqua lance ad hereditatem: ambo legata similiter accipiant: fideicommissum in vtrumque diuidatur: libertas o vtrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt sic nemo defrauderur à commodo testatoris; & maior prouidentia pupillis p inferatur: ne dum dubitaturq; apud quẽ debeat esse tutela, in medio q res pupillorũ deperent. Sed hæc quidem fancimus, cùm in personas r huiusmodi proferatur scriptura. Sin autem vna quidem est persona: res autem ita derelictæ sunt, *Illi, aut illi res illi do lego*, vel *per fideicommissum relinquo*: tunc secundùm veteres regulas, & antiquas definitiones vetustatis iura manent incorrupta s, nulla innouatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiam in contractibus t locum habere censemus. Dat. pridie Kalen. Maij. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

Quãdo verbum familiæ sinat in persona, intelligitur de proponqua secundum ordinẽ proximitatis, & de quibusdã adiunctis in subsidiũ vocandis. Sed quando nomẽ familiæ sinat pro rebus, intelligitur pro substantia bonorum. BAL. Vel sic: *Reliquum familiæ debatur gradatim personæ appellatione familiæ contentæ: & in hac lege descriptæ, sin autem fiat de familia, intelligitur de rebus.* SALVC.

v. *Idem A. Ioanni P.P.*

SVggestioni u Illyricianæ adiuocationis respondentes, decernimus *familiæ* nomen talem habere vigorem: parentes, & liberos, omnéque propinquos, & substantiam, liberos etiam, & patronos, necnon seruos per hanc appellationem significari. Et si quis per suum elogii * fideicommissum familiæ suæ reliquerit, nulla specializ adiectione super quibusdam certis personis facta: non solùm propinquos: sed etiam, his deficientibus y generum, & nurum. Eos enim nobis humanum esse videtur ad fideicommissum vocari: ita videlicet, si matrimonium morte filij, vel filiæ fuerit dissolutum. Nullo enim modo possunt † gener, vel nurus filiis vtuentibus ad tale fideicommissum vocari: cùm hi * proculdubiò eos * antecedant: & hoc videlicet gradatim fieri, vt post eos b liberti veniant. Hoc eodem valente & si quis rẽ immobilem cuidã legauerit, vel fideicommiserit c, eamque alienare prohibuerit d, adiicens, vt si hoc fideicommissarius præterierit, familiæ suæ res acquiratur. Nõ vocari liberos. Secundò parentes. Tertiò collaterales. Quartò generum e, & nurum. Quintò libertorum *hæ, & §. de legat. §. Iguis. §. fratre. & l. olim pater. §. pen. & ad Trebel. l. hæredes. §. fin.*

t ¶ *Pro personis.* Imò quandoque contrà vt *§. de legat. §. l. olim pater. §. pen.* solùm secundùm ordinẽ scripturæ intelligitur substitutio facta: vt ibi dicit.

[¶ *Pro rerum.* vt hæres habeat electionem: vt *§. de usur. de l. plerunque. & l. infra. de aed. §. hæc autem. & §. de contrahend. empt. l. si in emptione. §. pen. & l. si ita. & l. de condicio. l. si quis.* Sed certè imò in rebus poterit quandoque *aut*, pro & vt *§. de aure & arg. leg. l. Quintus.* Imò *§. sed & ibi speciale.* ¶ Id est in *§. si quis ita legauerit.* quæ est in *ord. iud.* sed & ibi speciale. Vel est ibi *sin*, in qua est aliud quàm illa, *aut.*

u ¶ *In contractibus.* scilicet quod dictum est in alternatione rerum legatarum: vt in prædictis ll. continetur. Sed certè & in alternatione personarum est idem, quod Vlpianus * pro & accipitur: vt si vendam ye mihi, aut illi, cùm ambo præsentes sint: vt *hic.* ¶ Nec obstat *§. de contrahend. empt. l. fundum.* quia ibi non vtrique vendebat: sed vni quia sibi, & alteri volebat emere, quod alteri non poterat. Hic autem quando eam vtrique contrahit. ¶ Item nec ob. *§. de verborum obligationibus, l. cum, qui. §. qui sibi.* quia & ibi eam vno tantùm contrahit: & alter ponitur ad solutionem tantùm.

SVggestioni.] CASVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti, familiæ tuæ decem legasti. Qui familiæ nomine continentur, quærunt? Resp. quòd non solùm superiores, & inferiores, & collaterales: sed liberti, & patroni, nurus, & gener. Idem est, si testator mihi fundum legauerit, & ne alienem prohibuit: quòd si fecerem, eundem fundum familiæ legauit: an accipiatur familia quomodo supra? Resp. quòd sic. & hæc in secunda. Aliàs autem fuerint familia pro substantia, vt cùm dicitur familiæ erciscundæ 11. hereditatis diuidendæ, & hoc in tertia & vltima parte. VIVIAN.

† *al. posita.*

y ¶ *Suggestioni.* Vide notata & scripta ad *l. filiusfa. §. diui. 1. §. ad leg.* ¶. CVIAC.

z ¶ *Per suum elogium.* primum exemplum.

a ¶ *Nulla specializ* nam tale secularis *§. de leg. §. omnia. §. fin.*

b ¶ *Deficientibus.* scilicet propinquis.

c ¶ *Hi.* scilicet filij.

d ¶ *Eos.* scil. nurum, & generum.

e ¶ *Post eos.* l. generum, & nurum. ¶ Et nec * primò.

* Pupillis relictum hoc ordine deberur, ad filios, parentes, collaterales, generum, nurum, libertos.

d Familiæ appellatione omnes exil generi, nurus, liberti.

e Alienari res suas pleraque, vsfructus prohibetur.

& infra

480/C.IV.K.5-4, 1607-1608
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& ſ. de fideicommiſſ. libertate. & l. de cendi. ab eau. da Lau. Acc.

a ¶ *Pro ſubſtantia.* vt in familiæ erciſcundæ iudicio. & alias habet ſignificationem vt *ſ. de verb. ſignifi. l. pronuntiatio. ſ. familia.*

SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.

& ſcripto herede & hoc in fraudē edictorum, ſeu libertatum. Et note, quid propter eius indulgentiam hoc edictū. primū contra eum, qui omittit ex teſtamento adire, & adit ab intiſtato in fraudem legatariorum vt ſ. eo. l. 1. in prin. & ſ. eo. l. 3. ſecundū contra eum, qui dimittit adire, vt ad ſubſtitutum transeat, & in fraudem ſimilitercur ſ. eo. l. 3. Tertiū quando idem, vt peruenient ad legatarium: vt ſ. eo. l. 3. & 6.

[in fraudem.] CAIVS. Teſtamentum feciſti, heredem inſtituiſti, & ei ſubſtituiſti, & mihi legatum reliquiſti: in fraudem mei omiſit hereditatem inſtitutus: à quo petā legatū, quæritur? Diſtinguitur: aut iniuriatus petamus eam omittendo non. primo caſu agam contra inſtitutū: ſecundo caſu contra ſubſtitutum, ſi fraudē participaſſe fuit. VIVIAN.

b ¶ *Si in fraudem legatorum.* ab inſtituto relicto, & inſtitutus fecit hanc fraudē, & ſubſtitutus participauit, vt ſubſicit. Sed nōnne ſubſtituendo videtur teſtator permiſiſſe omittēdi? reſp. quōd ſic, ſi principaliter ad eximendum damnum propetim faciat: non ſi propter aliquē malum: vt arg. *ſ. de aqua plu. arcen. l. ſi. denique.*

c ¶ *Eum.* ſcilicet ſubſtitutum, & eius heredem: vt *ſ. eo. l. de libertatibus. §. heredem.* Sed videtur directam dari, etiam ſi non fuit aliqua fraus

a Legata ab inſtituto relicta, non videntur reputa à ſubſtituto.

in aliis autem caſibus nomē familiæ pro ſubſtantia * oportet intelligi: quia & ſeruos, & alia res in patrimonio vniuſcuiuſque

eſſe putantur. Dat. XV. Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij, & Oreſtis, VV. CC. anno ſecundo.

SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.
TITVLVS XXXIX.

Si hoc titulo propenitur edictum prætoris, quod pertinet ad iuuenda legata, & fideicommiſſa, heredē in eorum locum omittentē teſtamentum, & ad euitēdā poſſidendo hereditatem, & ad iuuandū quoque liberatos ex directa, quam fideicommiſſariis, & perfecta edicti ſententia hac eſt: ſi teſtamento iure perfecto heres inſtitutus ſit, & qui & ab intiſtato defuncti lege heres eſſe poteſt, & omittat cauſam teſtamenti in fraudem legatariorum, & fideicommiſſariorum, & manumiſſorum, vt ſcriptā ea legata, & fideicommiſſa, & libertates, quæ non adire oportebat, aut comparent, quām ſi adita, vel aliū adquiſita ſit hereditas ex teſtamento, aut petita ſint poſſeſſio, & mālit ab intiſtato hereditatem pro herede poſſidere, vel etiam ſi eiūm non eſſet ex hac, qui ab intiſtato defuncti ſuccedere poſſunt, ſi omiſſo teſtamento hereditatem malit poſſidere pro poſſeſſore, quod ſi ratio: vt l. 1. §. non quærimus. ff. eod. Denique ſi heres ipſe quoque inſtitutus eſt, teſtatorem incitaſſe videtur dolo malo, dilitatis inſtamento, vt volueri ab intiſtato pro herede, aut bonorum poſſeſſore, vel pro poſſeſſore hereditatem poſſidere ſine onere legatorum, & fideicommiſſorum, & libertatum, ac hoc edicto cauſa cognita in eum damnare volēs adimat legatorum nomina, aut fideicommiſſorum, aut libertatum, quæ per fideicommiſſum relicta ſunt & diuiſa comparant, perinde atque ſi ex teſtamento heres extitiſſet, ſalua Falcidia ex legato, & fideicommiſſo, quæ in libertatibus nulla eſt. Omittere cauſam teſtamenti, id eſt, teſtamentum eſt repudiare heredē teſtamento delatum, vel abſtinere ſe, & propterea tempus adquirendæ hereditatis præterlabi ſinere, reſtare, inſuper habere iudicium defuncti, l. 1. Dicit cauſa cognita: nam bona fide, & iuſta ex cauſa ſi quis omiſerit hereditatem, in eum prætor decernere non eſt ratio. Si ex verbis quidem edicti in omnibus legatorum fideiq; commiſſorum petitio tenetur, qui quam omiſſo ex teſtamento, poſſidet ab intiſtato. Cæterum ex ſententia, & exemplo edicti Conſtitutione etiam tenetur eum volunt, qui omiſſi, licet non poſſideat, ſi id egit dolo malo cum ſubſtituto, vel legitimo herede, vt in eum hereditas transeat. l. 1. hoc tit. l. 1. *ſ. de Edicto. & ſubſtituto, vel legitimo herede, licet non omiſerit ipſe teſtamentum, ſecundūm edictum prætoris.* l. 2. 4. ff. eod. *Prodiuitur etiam ſententia edicti ad alias plurimas fraudes.* CVIACVS.

Si inſtitutus, in fraudem legatariorum repudiat hereditatem, & vadit ad ſubſtitutum vulgarem: ipſe ſubſtitutus adiens tenetur ad legata ab inſtituto relicta, ſi dolus fuit commuuis participatus cum ipſo: ipſe etiam inſtitutus tenetur, ſi pecuniam accepit. l. d. Et diuiditur in duas partes. Secunda ibi, Planè. BALD.

1. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Iuuentio.*

SI in fraudē legatorū b tráſmiſſam hereditatē ad ſubſtitutum probatura es: vtilis actio aduerſus eum c, cum quo fraudis conſilium participarū eſt d, tibi competit. Planè ſi pecunia accepta e omiſſis additionibus legata, & fideicommiſſa præſtare cogitur f. Accep. Kalend. Octob. Fuſco, & Dextero Coss.

Si hereditas, quæ adiri poterat, repudiatur in fraudem legatorum, habet locum hoc edictum. BALD. *Socius ſi non potuit adiri ex deſtitu teſtamenti, vel heredis inſtituti.* SALYC.

11. *Impp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. *Vallerio.*

EVm, qui cūm * teſtamento poſſet obtinere heredita- tē, ab intiſtato ios ſucceſſionis voluit ampleſti: libertatib. eodem teſtamēto datis obeſſe non poſſe g, iampridem placuit. Quōd ſi cūm iā neque adiri ex teſtamento heredita, neque bonorum poſſeſſio h peti poſſit, iudicium defuncti nō vſurpabitur i, ſed ad iniciū iuris ratione euocatū eſt: petitio relictorū nullo k iure procedit. Si vero iure facto teſtamēto, ceſſante l herede ſcripto, alter ab intiſtato adiit heredē ſtem; neque libertates, neque legata ex te-

* ſ. addition. ex.

ſtam l. poſſumus. ACCVS.

a ¶ *Non vſurpabitur.* Leg. non *inſuper habitum*: vt quorundam veteſtorum ſibrorum veſtigia habentiſ & in *l. ſuni perſonæ. ſ. de relig. & ſumpt. l. heredes. ſ. de bo. quibus ex indig.* Eſt autem inſuper habere, negligere, aſpernari. Sic Gellius, & Apuleius *lib. 4. eſſini aurei. Iuryma hic inſuper habitis*: id eſt, omiſſis. Græci *lib. 13. Rerum variarum ἀνωφελῶς.* Symmach. *lib. 2. Epiſt. 13.* interpretē D. Hieronym. qui deſiderat in animam ſuam, inſuper habitur. Vide *lib. 3. obſerv. c. 11.* & ſcripta ad *l. 17. & ſ. de bo. quibus ex indig.* CVIACVS.

b ¶ *Nullo.* ordinario, vel extraordinario.

c ¶ *Cogitare.* non in fraudem creditorum: ſed propter laborem vitandum. ACCVS.

a ¶ *Non poſſe. vt ſ. eodem. l. de libertatibus §. 1. & ſ. de manu. teſta. l. teſtamento manumiſſus. & ſ. de caſtran. peculi. parte. 3. parte.* Vel dicitur vſurpatiue ſ.

b ¶ *Poſſeſſio.* ſecundūm tabulas.

i ¶ *Non vſurpabitur.* id eſt, non deducetur in vſum prætum: vt *infrā de fideicom. libert. l. 1. & de manu. teſta. l. 6. & ſ. de inofficio teſtamen. l. Papinianus. §. fin. 1.* Vel dic vſurpari, quando poteſt adiri ex teſtamento, & omittitur, & accipitur ab intiſtato. De bonorum autem poſſeſſione idē dicū: quia quēdoque ipſa petitur, & tamen teſtamentum non valet de iure ciuili, & datur legata: vt nor. *Inſtit. qui. ma. teſta. inſt. §. non tamen. & ſ. de inoff. te-*

480/C.IV.K.5-4, 1609-1610
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Manifestum est.* nisi in calibusive]. *de fideic. Lauem.* ibi plenè dicta.

S*I Proculiana.*] CAEVS. Si Proculiana patri tuo legatum reliquit, & ei successisti: an à scripto heredibus à Proculia, noldebitus succedere ab intestato, omissa causa testamenti, petere possit legatum patri tuo relictum, quæritur? Respon. quòd sic, quatenùs patitur lex Falcidia.

b ¶ *Scripti iure.* à Proculiana.

c ¶ *Ab intestato.* repete, successerunt.

d ¶ *Patitur.* tenetur ergo Falcidia per prætorem, ac si ex testamento adiudicaret *bis, & ff. ad l. ff. dun. §. fin. & l. qui autem in pens. & ad legem Falcid. l. §. ad rei.*

e ¶ *Vobis.* qui estis heredes legatarii: vt *hic, & ad hoc ff. quando dies legat. in l. fin. & l. de fideicommiss. l. ff. in persona.*

DE INDICTA VIDVITATE, ET LEGE Iulia Miscella tollenda.

TITVLVS XL.

DAtur titulus specialis de legato, aut fideicommisso relicto viro, aut muliori sub conditione viduitatis, aut castitatis, propter iur mutum, quod ne de re iuliniamus sancit, atque cellitate. Conditio viduitatis est honesta: viduitas enim genus pudicitiæ est. *Ai rep. iuvalis, quam maximè interest augmentatum numero,* l. cum in legatum. l. hoc modo. ff. de cond. & dem. *idcirco remittenda esse videtur, tanquam viduitati publicè contraria,* l. 1. §. *sacratissimi.* ff. ad S. C. Trebel. *vt videtur ea non impletæ capiendi legati iure sit & viro remittitur etiam lege Iulia, & Papia: si modò is, cui ita legatum relictum est, intra annum nubat, vel vxorem ducat, & iuvet se liberorum procreandorum causa habere, vel ducere vxorem. Appellatur verò ea lex Miscella in hoc tit. & Nov. 22. & Gravis vrgentis XLVIII. Bonamadi ad l. vir. ff. de statuliib. quia pertinet tò ad mores, quàm ad fermina, quod tributus iniungitur,* l. 3. hoc tit. l. heres. §. vlt. ff. de cond. & dem. *& quia certa, indicaq. cæpta plérique alia conuinat miscellanea vire & vxori: Romania, de quibus Vlp. lib. Reg. Si extraneus legatum sub conditione, si vxor mea vidua permanserit, conditio non remittitur: quia nec vlli viduitatem iniungit,* l. 1. hoc tit. l. mulieri. ff. de cond. & dem. *Si vxori ipsi, vel alij muliori, si viduam permanserit, remittitur,* vt l. 1. T. de inst. & substit. *lege Iulia miscella,* & 3. *Consulti, etiam cum filiis: si legatum planè tuto numero in l. 3.) velinti Pertinacis, & Calusiano, qui memorat Vlp. ad libro si modò intra annum nubat, vt dicit, & iuvet se liberorum quærendorum causa nubere. Post annum si nubat, ex eadem lege quasi conditione defecta non admittitur ad legatum, nec si nondum nupserit alicui, quàm si prestiterit cautionem Mutianam. At nonn Constitutio Iustinianei in hoc tit. sive mari, sive fœmina impositis sit conditio viduitatis, sublata lege Iulia penitus remittit conditionem viduitatis, vt legata statim prestitis, nec sic necessè prestare cautionem Mutianam, etiam si conditio nubat, vel vxorem ducat, nec iuvare se maritum, aut vxorem habiturum liberorum quærendorum causa, quod tamen* Nov. 22. *ita retinetur, vt omnino nihil remittit conditionem viduitatis: sed extra omnem mulierem, aut virum omnino vacare, nisi Deo se dedicaverit, aut genere sive nuptiarum, & liberorum relinat:* vt l. 3. T. de rep. & cl. & Nov. 123. *nec aliter, quàm si nuptiarum sublata legatum capere, nec post annum quoque aliter, quàm prestita cautione Mutiana, Quod legati nomine reperit, conditione viduitatis non impleta, heredi eum sua causa restituat. Et hæc quidem Nov. Infrenati ad secundæ cautionis nuptias intervenire fertur. nam si puella nondum nupsit, reperta legatum relictum sit sub conditione, si non nupserit, proculdubio conditio remittitur, & sic Iuanes refert.* CYIACIVS.

Conditio viduitatis non sermitur, si legatum nō adscribitur mulieri: sed alteri. BALD. Vel sic: *Conditio viduitatis in persona alterius, quàm legatarij potest apponi: & non remittitur.* SAL.

1. *Imp.* GORDIANVS A. Bonn.

LEgatum alij [a] sub conditione sic relictum, *Si vxor* [b] *nupsit si post mortem mariti non collocaverit;* contractis nupciis conditione deficit [c] †: ideòque peti nequaquam potest. PP. XIIII. Kalend. August. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Conditio, quæ viduitatem indicit, vitiatur, & non vitiat: & lex Iulia Miscella cum iuramento, & cautione Mutiana, quæ prestabatur, cessat. SAL.

11. *Imp.* EVTIH. A. Iuuni * P.P.

AMbiguitates † legis Iuliæ Miscellæ generali lege tollentes, nullum concedimus fieri iuramentum secundùm prædictam legem: sed penitùs ea vnà cum Mutiana cautione super hac causa quiescence [f], licere mulieribus, etiam maritorū suorum interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento, procreandæ sobolis gratia tantùm ad secundas migrare nupcias, pœna huiusmodi cessante, siue habeat liberos [g], siue nō, & ea percipere, quæ marius dereliquit [h]. Quorum omnium manifestissimum est, dominium minimè eas liberis existentibus habere: vsufructu tantùmodò apud eas remanente, & ad liberos prioris tori propietate eorum deferēda, secūdùm ea, quæ de secundis nupciis, & lucris, quæ ex his mulierib. obueniunt, statuta sunt [i]: ne ex necessitate * legis, & sacramento colorato periuriūm cōmittant. Cùm enim mulieres ad hoc natura [o] progenuerit, vt partus oderent [p], & maxima

a Defiere etiam id, quod [illegible] fuit: adde Gl. l. 3. in verbo, *quod ita: atque ff. de fideicom. quæm. de legat. l. ff. in verbis, Si vxor.* & *ff. de condit. & demon. l. hoc genus.*

Aliquantum] CAEVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti, vxorius à legatis, si alij te marito non nuberet. lex Iulia permitebat ad secūdas nuptias conuolare præter id, quod fuit, deficit hoc fecerit causa liberorum procreandorū, & hoc iutra annum à tempore mortis viri: post annum accipiebat legatum, præstita cautione Mutiana de restituenda re cum fructibus. Dicit Imperator, quòd vult, quòd etiam lex cessat, & cautio prædicta: vnde non præstito sacramento, nubat: & siue habeat liberos, siue non, legatum percipiat.

b ¶ *Si vxor.* sublata aliquis, vel sua.

c ¶ *Deficit.* cuiusve * aliter videtur, cùm certum est eam habere nō posse: vt *ff. de condit. & demon. l. hoc genus.*

d ¶ *Si post.* sublata legatum capere, non post annum quoque aliter, quàm prestita cautione Mutiana, *Quod legati nomine reperit, conditione viduitatis non impleta, heredi eum sua causa restituat. Et hæc quidem Nov. Infrenati ad secundæ cautionis nuptias intervenire fertur. nam si puella nondum nupsit, reperta legatum relictum sit sub conditione, si non nupserit, proculdubio conditio remittitur.* & sic Iuanes refert. CYIACIVS.

e ¶ *Ai rep.* ut *T. de feriis rep. l. femina. & l. hæc edictali. §. hæ illud.*

f ¶ *Ne ex necessitate.* continua: & maritus reliquit.

g ¶ *Nuptias.* i. Deus.

h ¶ *Dereliquit.* vt *ff. de adi. edict. l. quæritur. §.*

† *Si Proculiana.* in manuscript.

* *Iuuenis.* add in ver.

a Miscella lege Iuliana quæ fuerit adde Gl. *Nouella de nupcis,* Cap. 2. 3.

b Cautio Mutiana quibus cautiones locum habeat vide d. Glossam *Nouell. de Nupcis,* Cap. 2.

† *Ai rep.* ut *T. de feriis rep. l. femina. & l. hæc edictali. §. hæ illud.*

i ¶ *Quæ statuta sunt.* vt *T. de feriis rep. l. femina. & l. hæc edictali. §. hæ illud.*

n ¶ *Ne ex necessitate.* continua: & maritus reliquit.

o ¶ *Natura.* i. Deus.

p ¶ *Oderent.* vt *ff. de adi. edict. l. quæritur. §.*

1 ¶ *Angere.*

480/C.IV.K.5-4, 1611-1612
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Matrimonia augent rem publicam.

b Malignandi via præcludenda.

c Periuriis occasio non præbenda i.e. viduarum. & mulierum.

a ¶ *Augeri.* quod * fit per matrimonia: vt *ff. fol. matri l.j. & de bon. dam. l. fin. & ff. de iure dot. l.j.*

b ¶ *Pauciores.* vt & 3 *de orbis l. ne in urbis. in principio.* Et non dari viam malignandi b vt *ff. vendi vs. l. mentiuntur. & ff. de transactis l. cum hi. §. ff. cum lu. & ff. quem admodum iuste. aperiun. l. j. §. diem. & Institut. vt breuiß. nap. §. quia. & T. de Lati. libr. vi. l. j. §. dle autem. & ff. de vsuf. l. ff legatorum. in fin. & l. cum. qui. §. fin.*

C *Vi relictum.*] CAIVS. Hæc author. corrigit l. Codicis. & dicit, quòd intra annum non potest mulier assequi relictũ : nisi certum esset, quòd nuptias contrahere non posset, vt quia monacha facta est: sed post annũ bene potest assequi relictum, si caueatur de non nubendo. Sed quã cautionem debet præstare ? Certè si legata erat res immobilis præstabit iuratoriam cautionem, & obligabit bona sua : si est mobilis, præstabit fideiussoriam cautionem, sed si nubat, perdit relictum & retinuit rem cum fructibus. VIVIANVS.

c ¶ *Cui relictum.* fumitur *ex auth. de nup. §. qua verò. coll. iij.*

d *A reuiuo.* id est, à viro vacui, vel cœnotia: vel etiam ab extraneo : vt fabiola.

e *Intra annum.* à tempore mortis testatoris. ACCVRS.

f ¶ *Desciuit.* vt quia fit monacha e facta, vel conuersa : vel sacerdos, si est vir : vt in *cor. hoc. nat. authent.*

g ¶ *Cum fructibus.* scilicet præteriti temporis: vel si dat pecuniam, & eam mutuatur: fuerit abusui, restituet quantum percepit: sed si in eam fauta vertit, tunc vsque ad tertiam generationem. Vel si dat res deteriores, fastinet medietatem pecuniæ *in corpor. huius author.* ACCVRS.

h ¶ *Idoneus.* id est, idoneã habet fabultatem: vt in *tit.* AVLERS.

i ¶ *Contractis nuptiis.* scilicet secundis.

¶ Sed an idem in primis : vt si relinquo virginiam, ne d nubat : vel ei, quæ nonquam nupsit Resp. secundũ Ioan. legem veterem seruari, vt nubere possit, & habere legatum. vt *ff. de vendicio. & dem. l. cum ita. §. Mania. & l. quotiens & l. Titia.* quæ fuit contracta huic auth. hic enim titulum de secundis dicit nuptiis. x. Alij : vt Ir. dicunt idem in virgine multò magis : cùm virginem e vita sit feliciior, quàm connubium : vt *in auth. de bono. §. j. coll. iij.*

ADDITIO. Tamen eam opinionem Ioan. quam Azo in summa huius tituli in fine ponit indubitanter esse veram : & eam tenere communiter doctores.

LEGEM Iuliam.] CAIVS. In prima parte dicit Imperator, quòd sicut in fœminis lex Iulia, & Mutiana cautio sublata, eis cupiditas in hoc constituta sit: quæ scientes, prudentesque periuriem * committi patimur? Tale igitur iuramentum conquiescat, & lex Iulia Miscella cedat cũ Mutiana cautione super hoc introducta, à nostra republica separata. Augeri * enim magis nostram rempublicam, & multis hominibus legitimè progenitis frequẽtari, quã impiis periuriis affici volumus: cùm satis esse inhumanum videatur, per leges, quæ periuria puniunt b, vlã periuriis aperiri. Dat. X. Kal. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

IN AVTHENTIC. de nupt. §. quę verò nunc sequitur. colla. iiij. constit. j.

Hodie condicio viduitatis in viduas non seruatur, & legatum ei forma hac lege statuta deberur. SALYC.

C Vi relictum c quid fuerit à coniuge d, vel à qualibet persona, ne fœcundas ineat nuptias: intra annum e quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat f: post annum verò capiat, præstita cautione rei cum fructibus g restituendæ, si contrà fecerit. Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili (si persona sit idonea h)eadem sit cautio: alioqui & fideiussor exigitur, si præstari potest. Contractis nuptiis i res data vindicari potest : quod sic admittitur, ac si ei relictum, vel ordinatum non esset.

Lex Iulia Miscella correcta in mulierre, est correcta in viro: & condicio in viduitate opposita, si perseuerantiam non requirit, est expectanda. BALD. Vel sic: *Condicio, quæ viduitatem indicit, sicut seruatur in fœminis: ita & in masculis: & relictum in casu viduitatis* est ita & in masculis tollẑta est: sed & aliquis Pater sua legauerit, cùm vidua esset, vel quotiens vidua erit: vel cœnotia vixe, quando vxorem amisit: qualiter intelligenda sint illa verba, quæritur ? Respond. quòd statim, ex eo quod vidua erit, petit legatum: non quòd habeat necesse stare in viduitate: similiter in viro, cùm hujusmodi liberalitas *ff.* pro solatio suæ tristitiæ: & non pro indicenda viduitate. *ff. de verborum significatione.* illa lex sequens debet poni: quia pulchra est, & vltima loqquellion. fc. quæ sequitur. VIVIAN.

k ¶ *Promulgauimus.* vt *l. j. pressi.*

l ¶ *Expressim.* nam aliqui videtur esse neglectum: vt *ff. de minor. l. item apud. §. hoc edictum.* ACCVRS.

m ¶ *Senatusconsultum.* quod non habemus.

n ¶ *Relinquatur.* ab extraneo, & non à marito: vel etiam à marito.

o ¶ *Legatum.* scilicet actione ex testamento, vel hypothecaria. ACCVRS.

p ¶ *Permanuerit.* sufficit ergo vel modicum fe fecisse : vt *hic, & ff. de cons. legat. l. filia.* quòd si vt perpetuò fe faceret, non expectaret conditionis eventum: quia statim vt impossibilis, h haberetur pro nulla, siue à viro, siue ab alio relinquatur : vt *l. pressi. & ff. de cond. & dem. l. cum ita legatum sit.* hodie tamen contrà : vt *in authen. T. cod. Leui relictum.* ACCVRS.

q ¶ *Vel* pro faltem.

r ¶ *Mofiella.* hoc ergo casu non habet locum lex Iulia Miscella.

s Impossibilis condicio habetur pro nulla.

t Alias, vt habetur vel aliter nullum legem habuerit hic latus, &c.

¶ *Transferatur.* & perpetuò apud eũ remaneat, etiam si nubat : nisi vir vxori, vel vxor viro relinquerit : quia tunc fecundæ nuptiæ dicuntur: siue intra tempus luctus, siue postea fecundas ineat nuptias : vt *l. de fideiussp. l. j. & sequentes.* ¶ Quid ergo dicet de eo, quod quocidie habemus in vsu relinquendi, t vxorem nostri filii vidũ, & vestitum, quãdiu in domo nostra cassè vixerint ? nonne quodammodo videtur indici viduitas ? & fc b videtur esse : vt dicit *authen. T. cod. Leui relictum.* ADDITIO. Tu dicis, quòd per talia verba nequit transire ad secunda vota, & capere relictum, secundum Bartol. *hic.*

b Et mali Cassè enim erit vivere inoffensiue, quæ secundò nubere nequit secundum conditio contractis cũ viro mortũ videtur.

u Legatũ eligens relictum ne nubat, non valeat.

x Virginem sit feliciorem connumeribus. *Fuddo Fabiani de Mort. vest. de empt. q. pers. [illegible] p. 32.*

Codex.

DE HIS, QVÆ POENÆ NOMINE IN TEstamento, vel codicillis scribuntur, vel relinquuntur.

TITVLVS XLI.

C *Quisquis quoque huius tituli mens est de legatis, fideicommissis, libertatibus, hæreditatibus datis, ademptis, vel translatis pœnæ causa. Et pœnæ causa legatum relinquatur, quod non gratia legentis, sed in odium, & pœnã hæredis relinquitur, vt potè hoc modo.* Hæres, ut Gaio filium suum desponderis, quia cassè, & hosestè viuere dicitur, quæ virum accepit et *Imuelius. §. idem proponeretur. ff. ad Trebell. qui Mutianam. ff. de legat. 2.* arcatur contrariam. Vnde constitum est, quòd adeatur in verbis testamenti : & quòd ad secunda vota non transeat.

t ¶ *Transferatur.* quia amisit vxorem : vel cœnotia vxor virum.

DE HIS, QVÆ POENÆ NOMINE IN TEstamento, vel codicillis scribuntur, &c.

480/C.IV.K.5-4, 1613-1614
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S Vperuacuum.] Diuiditur. Primò iur antiquum tollit. Secundò nouum indicit. Tertiò à nouo excipit. Secunda ibi. Sed licere. Tertia ibi, Quod si aliquid. SALVE. CARVE. Olim si testator heredem, vel legatarium damnauerat in pœna pecuniaria, si voluntati suæ non paruisset, non valebat testamentum. Statuit Imperator per hanc l. quòd nihilominùs valeat: & præcipere poterit testator heredi, vel legatario dare pecuniam, si voluerit parere suæ voluntati. Si autem aliquid probrosum præceperit, vel impossibile: impunè ei non parebitur. VIVIA.

a ¶ Laboratum contrà. ff. de leg. 3. l. plane §. Sed. §. fi. Sol. hic nò dicit velere ab eo relictum: sed auferri ei libertatem, si non dei relictum: arga. ff. si quis omissam. nisi. §. si quis sub conditione.

b ¶ si minùs. id est, si non. Sed videtur contrà. ff. de condit. & demon. l. multa in principio & §. ult. l. 3. vbi dicit relicta in pœnam non valere. Sol. hic corrigit. Vel ibi nihil potest imputari grauio in monumento, quòd alterius arbitrio facere debebat: & idò relictum ab eo in pœnam, non valet: vt ibi dicit. ACCVRSIVS.

c ¶ Aliquid. dic, quòd testator reliquit legata non capaci: vel præcepit sepeliri secum vestibus: vel infligebat pœnam graueo. ACCVRS.

d ¶ Verùmtamen. scilicet emolumentum hæ, qui impossibile facere iussi fuerunt, quod relictum est nomine pœnæ, non valuerunt hoc, & Inst. de leg. §. fin. in fin. & ff. de leg. 3. Lauopia. Sed videtur valere relictum, impossibili, vel cum præcepto habito pro nihilo: Inst. de hæres. inst. §. impossibilis. quæ est contrà. Sol. e secundùm quosdam hæc secundùm illam. scilic. vt impossibilitate remota, valeat relictum: quòd non placet. 2. Sed dic, heredi, sive gratuito imposita impossibilitas vitiat, quasi non fiat per eum, quò minùs impleat: sed per inheritatem: et legatario, sive honorato imposita, non vitiat sed vitiatur: vt ibi, & ff. de cond. & dem. l. alimentis. & eodem modo respon. ad ll. de instit. & substit. l. reprehendendo. quia & ibi honorato fuit imposita.

¶ Item contrà ff. de leg. 3. l. si mihi. & ibi. §. fi quis. vbi impossibile præcepit non valet. Sol. ibi

e Legatum autem vitiatur per conditionem ad impossibile appositam.

b Impossibile præcepit non valet.

e millia Sproseio dato. Et adimitur, & transferitur hoc modo: Gaio fundum do lego, Gaius ne filium eum semproniò desponderet: Quod Gaio legauit si Gaius filium suum semproniò desponderit. id Mutio do lego. Et ad eadem modum fideicommissum quoque, & hereditas, & libertas datur, vel adimitur, vel transfertur: & iure veteri neque datio, neque ablatio, vel translatio valet, l. 12. ff. de cond. & dem. quia est contra naturam legati, fideicommissi, hereditatis, libertatis, quæ non aliorsum conferendi: sed honoris ergo, vt amici relinquerentur, tamensi fuerit ab eo mortuus similiter negamus non posse non frigidum esse, l. 38. §. alteri. ff. de verb. obligat. & pactum quoque contra naturam contractus non valere, l. cùm precario. ff. de pac. §. 3. Instit. de societ. Ex conflantione huius iti valent ea omnia, quæ testamento, vel codicilli pœna causa relinquuntur, vt suprema voluntas testatoris potior sit rationi iuris, nisi si quid testator seri iusserit impossibile, aut quod proimpossibili habeatur, vulnet illicitum, aut iniquitatem, & non facinoris conuersuri legata, aut fideicommissa, aut manumissiones ferat, aut adulterium colendi: nam & impossibile iubentibus, vel illicita conditio sine iusso & quòd si ea non impleuerit, detur alij, vel transferatur, pro non scripto est: adeò omne perinde remanet apud eum, à quo datum, vel transferatum est, ac si datum, adempturn, vel transferatum non esset. Thopulus dabit exempla. CYZACIVS.

Relictum, vel in alium translatum pœnæ nomine, valet: nisi ob turpem causam, vel impossibilem conditionem relinquatur.

Imp. IVSTINIANVS A. Menna PP.

SVperuacuum obseruationem veterum legũ †, per quam testatorum voluntates ad effectũ duci impediebantur, amputamus, præcipientes nullem valere dicendo pœnæ nomine quædam esse relicta, vel adempta in supremis testantium voluntatibus, eas infirmare: sed licere testanti pro implenda sua voluntate vel pecuniis dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnã inferre quibus voluerit, tam in adimendis hereditatibus, vel legatis, vel fideicommissis, vel libertatibus *, quàm in præcipiendo ad alias personas eas transferri ab eo, cui relicta ab initio sunt, vel aliquid alis ab eo dari, si minùs b dispositionib. suis heres, vel legatarius, vel libertate donatus paruerit. Quòd si aliquid c facere vel legibus interdictum, vel aliàs probrosum, vel etiam impossibile iussus aliquis eorum fuerit: tunc sine vllo damno, etiam neglecto testatoris præcepto, seruabitur d. Dat. Kal. Ianus. Constantinop. DN. Iustiniano A. PP. II. Conf.

† In quibusdã exemp. ad hanc vox, in quo.

DE FIDEICOMMISSIS.

TITVLVS XLII.

Hic titulus vicinus, & proximus est titulo de legatis: adeò vt de hoc, & in illo, & hic quoque titulo, qui hæres, & quem fideicommissum, plerique sint nominatim personæ commentor de legatis, & fideicommissis: ut in hoc, l. 6. & 13. 14. Et separatim tamen suas titulisque & multa inter se separantur: fideicommissa relinquantur etiam codicilli testamento non confirmati, & epistolæ, & libelli fideicommissario, & nutu, l. 1. 2. non legata: & tacitum fideicommissum legat passim: quam tacitum legatum. Et etiamsi multa tacta adiicitur voluitum sit fideicommissum, si id confiteatur heres relictum esse, vel si dolata conditione iusiurandi non vitetur, præstandum est, l. vlt. hoc tit. Item legata à sola hereditate inferuta relinquitur fideicommissa, & à legatario, & fideicommissario, & donatario mortis causa, & à patre, vel matre heredis, vel legatarij, & à legitimo herede non à filio præterito, vel exheredato: licet per bonæ possessionem contra tabulas, vel querelam inofficiosi testamenti ad hereditatem patris peruenerit: quia sua iure peruenit ad eum non ex radicis patris, l. pen. hoc tit. l. cùm quidam. 3. de legat. quod & in legatis locum obtinet. Sed in fideicommissis maior erat dubitatio: quia possunt fundus in administrandis fideicommissis quæ de humanitate deuenire in l. 2. tit. seq. quàm legatis. Illa differentia est summò notanda, quia colligitur ex l. 16. tit. in fideicommissis etiamsi verba perfecta sint, quasi in voluntatis administratione: & inde Iustinianus. ff. de leg. 3. verborum, & voluntatis argumenta conuiuantur. Et legatis si verba perfecta sint, non admittitur voluntatis quæstio, l. ille, aut ille §. 1. ff. eod. l. 6. alij ff. de vsufr. legat. nec licet ratione in sinpo quærere, denique in legatis ratio, & iudicium iuris obtinatur: in fideicommissis laxiorem voluntatis, & pietatem voluerunt, l. 19. hoc tit. l. 4. ff. de verb. sign. l. per fideicommissum. ff. de cond. & dem. & tamen non quæsit potiuit voluntas tamen dictum sententiarum informat. Et notare hic titulus non causam de fideicommissis specialibus, sed etiã de vniuersalibus vt l. 3. 5. 11. 14. 15. 16. 30. & l. vlt. nam & quod de vniuersalibus facili tractatur ad specialia, vt quod est in l. 30. de fideicommisso hereditatis, & ad fideicommissum speciale, vel legatum pertinere contlat, ex l. generaliter. §. vlt. ff. de instit. & hab. CYZAC.

Præstatio triennalis alimentorum concurrẽte summa vltimæ voluntatis, sicut legatis debent etiam in futurum ex voluntate minùs sollemni. h. d. secundùm commuuem sellularum. Vel sic: Triennalis præstatio alimentorum ex certa scientia fideicommissum eorum roborat, & validum qualificat, & declarat: & ille casus omnem sellularum comprehendit. SAL.

DE FIDEICOMMISSIS.

Separatim idò legitur de fideicommissis: quia secũdum antiqua iura in multis differebãt à legatis.

1. Imp. ANTONINVS A.*

SI probauerit.] CARVE. Fecilli testamentum minùs solenne: matrem suam heredẽ instituisti: ab eo alimentum mensbruum: id est, singulis mensibus præstandum mihi reliquisti, & sestimentum annuũ: & ea præstitit mihi per triennium: sibi quinquennium, quò magis futuri temporis alimenta præstaret: & si in præteritum solutum nõ sit, quæritur, an teneatur? Resp. quòd sic.

¶ Si probauerit. Vide scripta ad l. 3. C. de vsufru. CYZAC.

e ¶ De matre. i. à matre. sic ff. de arbit. l. fi de mens. f ¶ Mensibus. id est, singulis mensibus.

g ¶ Annuum. id est, singulis annis.

h ¶ Triennio. Vide CAR. de præscrip. CYZAC.

i ¶ Futurum pœnæ. Idem in l. 6. ff. de vsufru. Sed oppositur l. creditor. Cod. de vsura, & l. vsuria. & l. opera. ff. de operulis. Dicendum hic, legatum alimentorum debitum fuisse: sed dubium erat, an esset relictum in singulos annos, aut quod vitmet legatarius. Pro legatario fuit præsumptio, si triennio percepisset. Vide scripta ad tit. 1. de pœna pro mutuo. CYZAC.

k ¶ Imperabis. Sed oppone: aut * tenuit hæc voluntas, & tunc etiam triennio non expectato valet voluntas: aut non tenuit, & tunc ℭ fiscus soleit etiam semel, comprobauit voluntatem: vt 3. l. proxe. & 3. de reqlis. l. non dubium: si ignorant, etiam infantis vicibus non præiudicat: vt ff. de adi. & obli. l. obligationum fund. §. plane. & sic non videtur habere locũ lex illa. Solut. b non agnouit hic: sed sit specule fauore alimentorum. 2. Vel quod idem est] videtur agnoscere tanto tempore solutendo. 3. Alij dicunt, c quòd hic fuit temporis alimenta præstare: & eãque secutam voluntatem filij sui per multum temporis: id est, non minùs in tali causa triennio ℭ, ea præstitisse, vt in futurum quoque γ ea præstentur, & si qua in præteritum præstita non sunt, vt exoluantur, impetrabis h. PP. XVII. Kalend. Septemb. Duobus, & Aspis Cons.

a v. Marbellanum, seq. cap.

b Illa fol. difficet hæ Bol. & in quia ignoranti nihil agnosciit.

c Illa definitio rerum secundum Iustinian.

Agnosciens

480/C.IV.K.5-4, 1615-1616
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fuit solennis voluntas: & quod dicit per multum temporis, suppletur, maximè, quasi dicat, non solùm agere poterit ex cautione prima. 4. Prima verior [a] est. ¶ Item ad id, quòd per tempora solutendo praeiudicat in posterum, est contra, ff. de usur. l. creditor. Salic. hoc speciale fauore alimentorum, & vltimae voluntatis. ¶ Item ad idem est contra ff. ad leg. Falcid. l. quod de bonis. §. 9. vel ibi duobus annis, hic tribus. Vel ibi contra legem erat voluntas: quia legata excedebant dodrantem: & sic lex resistebat [b]: hic autem praeter legem: & sic non resistebat lex, sed non assistebat: quia minùs solennis. vel hoc in alimentis speciale. ¶ Item ad idem contra, sup. de pact. l. si certis annis. Salic. ibi constabat [c] nudam intercessisse pactum [illegible]: hic autem dubium an fuerit voluntas solennis, vel non: vnde in [d] dubio praesumitur fuisse solennis. Vel speciale. ¶ Item ad id, quod dicit, in futurum, est contrarium. ff. de iudi. l. quemadmodum. & ff. de vsur. l. [illegible] Salic. hic pro futuro agitur [e]: scilicet ex iure praesenti: sed ibi ex iure futuro. Item maius tempus videtur esse necessarium: vt ff. de vsu. l. cum de in rem verso. quae est contra. Solu. ibi dicebat actor sibi promissum, ad cuius promissionis probationem decem annorum praestationem inducebat: hic autem constabat modò voluntatem minùs etiam solennem intercessisse. Accurs.

ET si inutiliter. Primò ponit relictum. Secundò rationem remotiuam obiecti. Secunda ibi, Cum non ex ea. Casvs. Testamentum minùs solenne fecisti, heredem instituisti, fundum per fideicommissum mihi reliquisti, heres tuus restituit, & decessit herede relicto: an heres suus heredi meo de precio mouere possit quaestionem, quaeritur? Resp. quod non, cùm voluntati tuae in fideicommisso praestando satisfactum videatur.

a ¶ Et si inutiliter. propter minùs solennem voluntatem.

b ¶ Comperta [f]. in hoc ergo differt haec à lege superiori: quia ibi credebatur voluntas solennis: & tunc distinguimus, si est ignorantia iuris, non repetit: si facti, repetitur, nisi per triennium praestitit: vt ibi, & ff. ad l. Falcid. leg. error. Vel si ibi fuerit sciens, non praeiudicatur in futurum, nisi in alimentis, secundùm quosdam. Accurs.

c ¶ Praestiterunt. vel etiam promiserunt: vt infrà eod. l. si certis. & ff. ad legem Falcid. l. fin. & suprà de non num. pec. l. cum fidem. vel qualitercunque agnouerunt: ff. de testa. l. non dubium. & illud. ¶ Sed an in aliam, quam non soluit, praeiudicat sibi? Resp. non: vt ff. [illegible] & suprà de excu. tut. l. voluntaria. Sed argu. contra ff. ad leg. Falcid. [illegible] Sed ibi fuerat solennis voluntas.

d ¶ Ab heredibus praedictis.

e ¶ Eius. scilicet defuncti. vel dic heredibus eius: scilicet voius heredis.

f ¶ Quaestio. vt ff. de fideicommiss. liber. l. cum quasi. §. fin. & l. in testamento.

CVm secundum voluntatem.] Casvs. Testamentum fecisti, heredes instituisti, eos de ancilla tua manumittenda rogasti, & de hereditate tua ei restituenda: manumissa ab institutis decessit: ad quem pertineat eius successio? Respond. quod ad heredes tuos: vnde si illius adierint hereditatem: cùm heredibus suis esset restitutio facienda: ipsa mortua, liberabuntur per confusionem actionum, vel actionis ex testamento: hoc ideò, quia debitor succedit creditori. Vivian.

g ¶ Chrysidem. scilicet ancillam defuncti: quo casu poterit heredes institutos cogere adire hereditatem, & sibi hereditatem restituere. ¶ 1. Vel dic, quòd erat ancilla heredum omnium, à quibus erat relicta eidem, scilicet Chrysidi, fideicommissaria hereditas: & tunc non poterit eos cogere adire: sed si adierint, cogentur restituere: vt ff. ad Trebell. l. cogi. §. si pater filio. & l. mulier. §. non est. secus tamen si ab vno libertas, & ab alio fideicommissum sit relictum seruo testatoris: vt ff. ad Trebellian. l. si seruus alien. §. fin. & l. seq.

Agnoscens minus solennem voluntatem, & soluens, non repetit. Bald. Vel sic: *Voluntas vltima non solennis, non retractatur in agnitis.* Salyc.

II. Idem A. Eupario.

ET si inutiliter [a] fideicommissum relictum sit: tamen si heredes comperta [b] voluntate defuncti praedia ex causa fideicommissi suo tuo praestiterunt [c]: frustrà ab heredibus [d] eius [e] de ea re quaestio [f] tibi mouetur, cùm non ex ea sola scriptura sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur. PP. VI. Kal. Aug. Laeto II. & Cereale Coss.

Si grauatus honorato succedit, confunditur obligatio. h. d. Vel sic: *Ex confluxu personarum nascitur confusio: secus si non est confluxus.* Bald. Vel sic: *Fideicommissum vniuersale transmittitur, licèt non sit facta restitutio: & debitore succedente creditori, confunditur actio.* Bald.

III. Idem A. Rufino.

CVm secundùm voluntatem defunctae [*] Chrysidem [g] puellam ab heredibus manumissam, eamque priusquam ei restitueretur hereditas, intestato [†] vita functam proponas: ad manumissores eius successio pertinet [h]. Qui si adierint eius hereditatem: confusis actionibus [i], fideicommisso sunt liberati. PP. V. Id. Decemb. Laeto II. & Cereale Coss.

Prohibita venditione extra familiam, prohibetur etiam donatio, nisi fiat in familia. Salyc. & est nor. quia quotidianum.

IIII. Imp. Alexand. A. Valerino.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam [k] vendere, vel pignori dare, fratrem sorori donare prohibuisse non videtur [l]. PP. V. Kalend. Iul. Maximo II. & Aeliano Coss.

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicommissaria. Bald. & Salyc.

V. Idem A. Regina.

SI frater tuus, postquàm patri heres extitit, pubes iam factus sine liberis decessit: ex pupillari substitutione tibi hereditas eius delata non est. Sed si verbis fideicommissi aliqua parte testamenti confirmata est [m]: fideicommissum ab heredibus [n] petere non prohiberis [o]. PP. XV. Kalend. Febr. Iuliano II. & Crispino Coss.

Obligata per fideicommissum à testatore sciente relicta, tenetur heres luere: & si sunt distracta, tenetur precium soluere. Salyc.

VI. Idem A. Nilio [*].

PRaedia obligata [a], per legatum, vel fideicommissum relicta, heres luere debet: maximè [p] cùm testator conditionem eorum

h ¶ Pertinet. scilicet ad heredes defunctae, qui & manumissores sunt. Et dic pertinet ex l. Papia [b]: vt Instit. de suc. liber. §. postea verò.

i ¶ Confusis actionibus. id est, confusa [c] actione: scilicet ex testamento, cùm debitor successerit creditori: vt & l. de pac. l. debitori. & ff. ad leg. Falcid. l. in imponenda. nam non possunt sibi ipsis debere. ¶ Sed pone vnum institutum in dodrante, alium in quadrante: tamen succedit [d] libertae aequaliter: & sic substitutus in dodrantem tenebitur alij restituere tertiam partem suae portionis, id est, dodrantis: nam in ea non est confusa actio: sed tantùm pro semisse.

VOluntas [*].] Casvs. Testamentum fecisti, & filios heredes instituisti: & non distrahendo fundo extra familiam, vel dando pignori, vel aliàs prohibuisti: an alterum alteri dare videris prohibuisse, quaeritur? Respon. quòd non. Vivian.

k ¶ Familiam [f]. accipitur vt ff. de verb. sign. l. [illegible] l ¶ Non videtur [g]. & tunc soror partem suae portionis id est, dodrantis sibi donatam, cuilibet alienare potest: vt ff. de leg. ij. l. pater. §. quindecim. secus est [h], vbi quis ex voluntate defuncti admittitur, vt reuocet partem alienatam. tunc enim non alienat: sed causa [illegible] proximiori de familia restituturum: vt ff. de leg. ij. l. pater. §. fratre. vel cùm eligitur quis ab illo, qui est rogatus vni de familia restituere, cui volet: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. sed & si fundum. versic. & idcò si vno electo, &c. & facit ff. de rebus alie. non alie. l. fin. & ff. ad l. [illegible] ¶ Sed arg. contra. ff. de transact. l. cum hi. §. sed si plurimum. Sed ibi speciale fauore alimentorum [illegible]

SI frater tuus.] Casvs. Testamentum fecisti: filium tuum impuberem instituisti heredem, & ei fratrem suum pupillariter substituisti: hereditatem adiit: pubes decessit: an sit locus substitutioni pupillari? [illegible] quod non: sed si rogasti [illegible] hereditate, quandocunque decederet: quo casu heredibus tuis adimetur hereditas: vel si rogaret institutum per fideicommissum restituere substitutum: quia tunc substitutus hereditatem illam petere posset. primus intellectus verior est. Vivian.

m ¶ Confirmata est. pupillaris substitutio.

n ¶ Ab heredibus. instituti ab eo, cùm iam sit pubes.

o ¶ Non prohiberis. vt ff. de impu. & alijs subst. l. precibus. Et dic verbis fideicommissariis, scilicet quandocunque [i] decederet.

PRaedia [k].] Casvs. Testamentum fecisti, & heredem instituisti: praedium obligatum mihi legasti, vel per fideicommissum reliquisti: quis illud luere debeat, quaeritur? Resp. quòd heres, maximè si illud obligatum non ignorasti: vel si sciuisses, aliud tantundem mihi reliquisses. Si autem creditor lege, vel pacto distraxit, heres precium eius mihi soluere compelletur: nisi appareret, testatorem contrarium voluisse, scilicet quòd si esset distractum, heres aestimationem non refunderet. Vivian.

a ¶ Obligata. Pignori. Vide scripta ad l. si rem obligatam. ff. de leg. j. C. v.

p ¶ Maximè. nam & cùm ignorat, luit heres in duobus casibus. Primus, quando erat tantundem relicturus, si sciuisset: vt quia erat coniuncta persona: vt sub illo, vt arg. ff. de lega. l. cum alienam.

Eee 5

480/C.IV.K.5-4, 1617-1618
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nato & ff. de usufr. & hab. l. plenum §. equitij. Secundus, quando non plus valeat prædia, quàm sit debitum, pro quo sunt obligata [a]: vt ff. de leg. j. l. si res obligatas.

a ¶ *Si scisset.* quam scientiam legatarius debet probare: vt *Instit. eo. §. non solum. in fin. & ff. de proba. l. verius.*

a Hoc dictum Glo. reprobatur per Pal. Ang. Paul. & Iaso. per text. in l. & ibi opus. ff. de lega. j.

VOluntatis.] CAIVS. Decem mihi legasti: nec apparuit de qua moneta sensisti, an de imperialibus, an de Bonon. Iudex de officio suo debet dicere de quibus nummis sensisti: vt ff. de leg. iij. l. nummis.

b ¶ *Iudicis est.* Opponitur [b]: aut certum est ita voluisse testatorem: & tunc non est in arbitrio iudicis: sed voluntas seruatur: vt in auth. de nupt. §. disponat autem. iuj. quia voluntas testatoris pro lege seruatur: vt ff. de condit. & demonstr. l. in conditionibus. & supra eodem. l. prædia. in fin. aut non est certum, & tunc à significatione verborum non receditur: vt ff. de legat. iij. l. non aliter. Respon. quandoque verba sunt certa: tamen testatoris inquiritur voluntas: vt si peremptis fieri monumentum ab aliquo: nam æstimabit iudex expensas: vt ff. ad legem Falcidiam. l. j. in fin. Item quid si reliquit aliquid, vt eum suo filio monetario: licèt verba certa sunt, tamen oportet mentem testatoris inuestigare. Item si decem tibi legauit, sicut Titio slterta: vt suprà de lega. l. j. & ff. de condit. & demonst. l. illa libertas. Item potest esse, quòd verborum significatio est multiplex: & tunc æstimabit iudex ex coniecturis: vt ff. de lega. iij. l. si seruus plurium. §. fin. cùm autem ex illis non apparet voluntas, locus est legi: vt ff. de legat. ij. l. nummis. Item potest esse, quòd non tractatur de verborum significatione: sed tamen est dubium: & tunc æstimabit iudex: vt suprà eod. l. prædia.

b Testatoris voluntas, &c. & quando in æstimatione iudicis sit.

non ignorauit: aut si sciisset [a], legaturus tibi aliud, quod non minus esset, fuisset. Si verò à creditore distracta sunt: pretiũ heres exoluere cogitur, nisi cõtraria defuncti voluntas ab herede ostendatur. PP. XVI. Kalend. Mart. Iuliano II. & Crispino COSS.

Interpretatio vltimæ voluntatis spectat ad iudicem. BALD.

VII. *Idem A. Septimo.*

VOluntatis defuncti quæstio in æstimatione iudicis est [b]. PP. XV. Kalend. Mart. Pusco II. & Dextro COSS.

Vt legatum non sit inutile, non prius cedit dies legati, quàm libertatis. BALD. Vel sic: *Fideicommissum relictum seruo, cui libertas est legata, cedit eodem tempore, quo libertas.* SALYC.

VIII. *Idem A. Masculo.*

QVi fideicommissariam libertatem meruit, legata, seu fideicõmissa à defuncto sibi data, suo iure persequitur [c]. PP. XV. Kalend. Iun. Pusco II. & Dextro COSS.

Quem non honoro, grauare non possum. BALD. Vel sic: *Non honoratus commodo pecuniario, non potest grauari fideicommisso.* SALYCETVS.

IX. *Imp.* GORDIANVS A. *Paulino.*

AB eo, qui neque legatum, neque fideicõmissum, neque hereditatẽ, vel mortis causa [d] donationem accepit, nihil per fideicommissum [e] relinqui potest. PP. XVII. Kalen. Octob. Pio, & Pontiano COSS.

Sensus intellectualis perficit orationem, quæ in sua constructione perfecta non est. SALYC.

X. *Idem A. Firmo.*

VErbum, *volo*, licèt desit [f]: tamen quia additum perfectum sensum facit, pro adiecto [g] habendum est. PP. III. Idus Decemb. Gordiano A. & Auiola COSS.

Cum omnium prohibitorum consensu fit venditio: si non superest persona, quæ possit reuocare alienationem prohibitam alienatio conualescit: & adde quòd firma est alienatio facta contra testatoris voluntatem. BALD. Vel sic: *Si alienationi consentiant, qui reuocare possunt: amplius non admittuntur, si reuocare velint.* SALYCET.

XI. *Idem A. Papyriano* [*].

QVotiens [a] ab omnibus [h], qui alienatione [i] facta ad fideicommissi petitionem [k] adspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendentibus alij consenserint [l]: contractus auctoritas conuelli [m] † nequaquam [n] potest. PP. II. Kalen. Ianuar. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS.

Rogatus restituere post mortem, potest restituere prius, retenta, vel omissa quarta. SALYC. Vel sic: *Rogatus de hereditate restituenda post eius mortem, potest illam ante mortem restituere.* SALYC.

XII. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIP. C. *Rufino* [*].

POst mortem suam [o] rogatum restituere hereditatem, defuncti iudicio, & antequàm fati munus impleat, posse satisfacere: id est, restituere [p] hereditatem, quarta parte vel retenta, vel omissa, si voluit, explorati iuris est. PP. Idib. Octobr. Peregrino, & Æmiliano COSS.

QVi fideicommissariam.] CAIVS. Seruo tuo fideicommiss. libertatem reliquisti, & decem ei legasti: an legatum potest petere, quæritur? Resp. quòd sic. Dubitatio erat, quòd libertas cedit ab adita hereditate: legatum à die mortis: vnde videbatur, quod cùm eo tempore non sit, cui debeatur, nisi quis dicat, & malè, quia seruo: & sic domino: & sic alicui à seipso acquirit in futurum libertatis, admittitur tamen: quia eodem tempore peti debuit, & vtrunque. VIVIAN.

c ¶ *Persequitur.* contrà videbatur: quia libertas cedit ab adita hereditate: vt j. de cad. tollen. §. in nouissimo. legatum à die mortis, sed tamen valet [c]: vt hic. & ff. de lega. ij. l. si quis seruo.

c Quia simpliciter iudicatur eo tempore, quo libertas est præstita, & non ante. Pom. & Ias.

AB eo.] CAIVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti Titio, quem nec heredem instituisti, nec ei legatum, nec mortis causa donationem reliquisti, fideicom. Seio præstandum reliquisti: an valeat fideicom. quæritur? Respon. quòd non. VIVIAN.

d ¶ *Mortis causa.* quia donatarius [d] potest grauari: vt ff. de transact. l. cùm hi. idem erit dicendũ. & de lega. ij. l. cùm pater. §. rerum.

d Donatarius mortis causa grauari in donatione potest l. vsque.

¶ *Fedic accepit.* scilicet expressè, vel tacitè: vt ff. de iure codic. l. conficiuntur. in princ. & j. ad leg. Cornel. de fal. l. si donarum.

e ¶ *Per fideicommissum.* vt j. communia de legat. l. j. in fin. & ff. de leg. iij. l. sed & si. fic. in f. & de lega. j. l. planè. §. in fin.

VErbum.] CAIVS. Testamentum fecisti: heredem instituisti, & Titio legasti, sic: Titio decem dari, non expresso verbo, volo: an valeat legatum, quæritur? Resp. quòd sic: ex quo enim subauditum, perfectum sensum facit: pro adiecto habendum est. VIVIAN.

f ¶ *Desit.* est enim scriptum, Titio decem dari.

g ¶ *Pro adiecto.* est ergo minus [a] scriptum, & plus dictum: vt & in institutionibus, quasi dicat, non solùm in legatis sic: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si amissa. & l. cùm pater. §. cùm imperfecta. & de here. instit. l. in princ. & §. 9.

a In legatis, vt & institutionibus interdũ minus est scriptum, plus dictum.

QVotiens.] CAIVS. Testamentum fecisti: heredes instituisti: vni heredi fundum per fideicom. reliquisti: ne extra familiam alienaret, prohibuisti: omnes fundum distraxerũt, qui si aliàs nõ distraxerint, distrahente eo, cui per fideicommiss. erat relictum, retractare poterunt venditionem: vel quibusdam distrahentibus, alij consenserunt: an valeat venditio, quæritur? Resp. quòd sic: nec retractari debet.

a ¶ *Quotiens.* Hoc explicandum est ex Nou. 159. Vide not. ad §. liberis. & §. seq. l. cùm pater. de leg. ij. & scripta ad §. Diui. l. filiusfa. de leg. j. CVIAC.

* al. Papiano. Cuiac. in Paratit. hoc tit. & ad Nou. 159. vide l. cùm pater. §. liberis. ff. de lega. ij.

h ¶ *Ab omnibus.* quorum erat aliquid per fideicõmissum relictum erat, & illius rei prohibuerat alienationem testator extra familiam. a Vel dic tres instituitos, & grauatos, vt nullus suam partem extra dec., vel alienet, vel etiam tribus dicas legatam esse eo modo, vt nullus alienet, vel alij vindicent. ¶ Et not. quòd si [b] talis prohibitio, vel præceptum nudum est, non valet: quia non exprimit caussam quare hoc faciat: vt ff. de lega. iij. l. filiusfamilias. §. diui. Si [c] autem continet caussam expressam [d], vel etiam tacitam, quia vult illam in familia remanere: tunc si vnus de familia alienet partem suam, inuitũ sequentes. Item sequente [e] alienante, admittuntur sequentes, non præcedens, qui alienauit: & sic alienante vltimo [f], nemo præcedentium admittitur: vt ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. liberis. & l. pater. §. fratre.

† al. contr.

b Prohibitio non alienandi sine causa facta, non valet.

c Prohibitio non alienandi facta causa expressa adiecta, vel subintellecta, subintelligi fideicõmissum facit: vt illo casu prohibito alienare, alienante, intelligatur sequentes vocati. de quo v. Pratũ ij. de interpretatione vltim. volunt. fol. [illegible]

* al. ad P. F.

d Paria sunt exprimere causam prohibitionis expresse, vel tacite, & sic tacite, vt in testamento, vel tacitè, sic sunt alterius, quam heredis, vel legatarij. vide Capolam l. a. n. 11. conf. præsumpt.

e Prohibitio alienare alienante, sequentes admittuntur: sequente verò etiam alienante, alij sequentes admittuntur: nõ præcedens, qui alienauit, & c.

f Vltimo prohibito alienare alienante, nemo præcedentium admittitur.

i ¶ *Alienatione.* quia remittentibus [g] actionem non est regressus, &c. ff. de adil. edict. l. quæritur. §. si venditor nominatim.

g Remittenti actionem, ad eam semel remissa regressus non datur.

k ¶ *Petitionem* per rei vindicationem contra emptorem.

l ¶ *Consenserint.* dic vt ff. de pact. l. pactum. & suprà de pact. l. cùm proponas. j.

m ¶ *Conuelli.* id est, annihilari.

n ¶ *Nequaquam.* vt ff. de leg. j. l. nihil. §. j. & de leg. ij. l. codicillis. §. insulam. & arg. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solu. l. Lucius Titius. in princ. & facit C. eod. l. voluntatis.

POst mortem.] CAIVS. Testamentum fecisti, heredem me instituisti, & de hereditate Titio restituenda post mortem meam rogasti: an antequàm vitæ munus impleam, restituere possim, quæritur? Respond. quòd sic, quarta mihi retenta, vel omissa.

¶ Malè hanc l. similem esse dicunt, l. pater. ff. quæ in fraud. cred. Vide not. ad eam legem. Obstat l. filiusfamil. §. diui. ff. de leg. j. Vide not. & scripta ad eum locum. CVIAC.

o ¶ *Post mortem suam.* scilicet heredis: & sic est conditionalis [h], vt interim decedens fideicommissarius non transmittat: vt ff. quando dies leg. ce. l. si cùm heres.

h Legatũ relictũ sub mentione mortis heredis, censetur conditionale, vt hic.

p ¶ *Restituere.* vt ff. quæ in fraud. cred. l. patrem. & arg. ff. de solu. l. sub conditione

480/C.IV.K.5-4, 1619-1620
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

conditione, & Glossa l. sed addo. §. si quis cum in annum. ¶ Sed videtur * aute tempus nõ debere restitui: vt *ff. de leg. 4. Lahem pater. §. hereditatem. & ab filio.* Sol. non soluit prius, sc. necessario, vt ibi: sed spontte sic vt hic. 2. Vel ibi non tenet persona, sed cui tõe vaiet ex liberis vnde patetit tunc vel aliam eligere: hic autē certe persona. ¶ Item ad idem contra *ff. ad Trebel. l. sed & si ante.* Sol. si pare scripsit, sub editione casuali rogatur, nulla est restitutio aute conditionis casualis conditionis. Si autem omnino est extinta, vt hic erat pro eo habenda, ac si esset pare rogatus: vt *ff. de vulg. & pupillar. §. qui sub conditione.* Si autem sub editione est institutus, nulla est restitutio aute conditionem: vt *ff. sed & si ante. & l. pen. & ff. de leg. 1. Autem §. Sed.* In fideicommisso autem speciali poli diem restituendo, distinguitur, in cuius fauorem de facto dilatio: vt alterio casu posse fieri restitutio, alterio non: *vt ff. de leg. 1. ff. ut ex testam. §. Pupillum. & de annua leg. Lecum. & de vsuris. l. in fideicomm. §. cum Publicius.* ACCVRS.

QVERENS.] CAESV. Heredem non institutisti, & mihi Titium substituisti, & ab eo legata reliquisti: adi hereditatem, exauctiri substitutio an legata substitutionis praestari debeant, quaeritur illi respon. quod non.

a ¶ Pofit. id est, peti.

b ¶ *Non possunt:* vt *ff. quis omis. caus. test. l. si eadem.* ¶ Et arg. *ff. de impu. & alis substitut. l. post autem.* Sed e contrā institutio relicta, tacite intelliguntur a substituto repetita: vt *ff. de leg. 1. Idem. & de leg. 4. Lahem pater. §. ab instituto.*

b Vide autem intellectū huius legis apud Alciatum 1. *ff. quando.*

E*dem quam* *.] CAESV. Ultra Iligurinus in glos. sed dic aliter secundum VIVIAN. sic. Quendam in filium adoptasti, eum in testamento heredem instituisti, de heredicate restituenda Titio, & Seio eum rogasti: & si heres non esset, eum qui esset futurus heres: ibi ab instituto, de ea praedicti fideicommissaris restituenda rogasti: & tenuit adoptio, & per consequens institutio: & si heredatem adiri ipsa, si fuperstes est, vel heres eius. si decessit, tenetur ad fideicomm. praestationem & non adiri, vel quia noluit, vel quia non potuit: quia non tenuit adoptio: teneatur ad legatum ab instituto successores. & hoc in prima. Sed videtur in hoc casu eum non adiri: quia non potuit, quia adoptio non tenuit, & per consequens institutio, quod praecepum de hereditate restituenda non tenuit: per illam regulam, qua dicitur, si non adiuat hereditas: quia non tenuit institutio, caetera, quae relinquuntur, inualida sunt: et est praeceptum de hereditate restituenda. ad quod respondet Imperator, quod tunc locum habet regula, cum ex testamento potuit adiri hereditas: non cum sic est relicta, vt si in aliquo casu non adeat, peti posse à successoribus ab instituto. & hoc in secunda. In tertia dicit in specie, quod in prima dicit in genere: scilicet quid non adiri: quia non tenuit adoptio: vt quia erat aliena liberta: & per consequens nec institutio: succedentes ab instituto tenebuntur. Si autem erat legitima adoptio, & institutio, heredes eius tenebuntur. & hoc in tertia.* VIVIA.

c ¶ *Eam, quam.* aliàs est, *ea*, & aliàs, *eam.* Et dic casum *: Frater tuus filium suum non duodecimum adoptauit: & eundem instituit heredem: & de fideicommisso totius hereditatis Titio, & Seio restituendo, rogauit eum ipsum, quam quemcunque futurum heredem eiusm ab instituto: secus ergo si hoc verbum esset omissum, *etiam ab instituto*: quia tantum ea restituenda heredem videntur rogasse, arg. *ff. de vulg. & pupil. l. Lapidi. §. hac verba.* si nego tenuit adoptio, & institutio & per consequens ipsa, & eius heredes tenentur ad fideicommissum. & hoc, si quaesuit hereditatem, si autem non quaesuit, vel quia noluit, vel quia non tenuit adoptio: teneatur legitimi successores defuncti: & secundum hoc habet *infra, vel ab ipsius heredibus vel ab his*, &c. & sic duo vel: alij habent *eium* vel scilicet sic, *vel ab ipsi heredibus hoc bonum intestati teneantur.* & tunc dicet, quod non tenuit adoptio, nec institutio, & quod dicit, *quaesita*, id est, adita: scilicet de facto: quaeri enim non potuit. & potuit vel pro *solum*. q. d. hoc remedium tibi deficere non potest. Alij habent, *eum*: & tunc dic, nihil prohibet fideicommissum peti eum: id est, ab ea, quam frater tuus instituit. sic *infra ad leg. Falcid. l. secundum.* Vel dic, quod est figura antiprosis *. & ponitur pro ea: scilicet, *verbum* *, *quam filium*, &c. Et ibi, *fermmem, quam eudiffu*, &c. Et hoc scilicet quod ab ipsa peratur, potest habere eum: & proprie accipit, vbi adiuit ipsa: & tenuit adoptio, & institutio. Et quod infra dicit, vel ab *ipsius heredibus*, &c. si habeat vnum vel, referatur ad alium casum: vbi non tenuit institutio: & ad hoc referitur ¶. *in §. quod reciprocissimus*, &c. Vel si habeat duo vel, alterum membrum referitur ad casum, vbi tenuit substitutio, & alterum, vbi non tenuit.

a Antiprosis. b Hic figura occurrunt regula. Ieronim. Bal. Mic.

† Gracilius pro re, quam si quidam volunt: sed potest sine hac figura intelligi.

* al. possessio.

e ¶ *Simpliciter*: hoc scilicet modo. Ipse, & quicunque heres mihi fuerit, etiam ab intestato, † testimag heredinē Titio, & Seio: vt *infra. ibi, vt afferentur ad iusfatae*, &c. Alij [vt Azo] dicunt simpliciter, id est, filii rogauit, & nullum ab intestato venientem. & hoc innuit illud verbum, *substituere*. quod non placet.

† in vtr. filio, vel ipso.

f ¶ *Dundecimum autem annum.* id est, non habebat xij. ann. purè tamen rogauit. Vel dic si via eum rogauam reliquere, si decedat intra xij annos.

g ¶ *Tradition.* hoc, quod subiicit, *ea, &c. vt* & ¶ *ad ea testamenta. & ff. de his, qua in testa. de. l. proximè. & de leg. 1. §. §. & de reg. iur. ff. nemo* opponit ergo ibi, & solait: quia fuit hac sic relicta, vt ab intestato praestaretur vel quia repetita, quod potuit: vt *ff. de inof. test. l. Tutor.* Vel quia non potuit adire: quia non fuit legitime adoptata ¶ Falle * ergo hac regula hic, cum repetita ab intestato *. Item sic cadō dicit, vt eium iure * cuiusliber vlcimae voluntatis valeat testamentum: vt *C. de cod. l. ¶ & ¶ & l. §. & ff. de leg. 1. in dictis. §. fi.* Tertiò, quando in testamēto omisit ea testamento, & accipit ab intestato: vt *§. qua omissa. in fin. l. 1. §. & ff. §. quia omissa in l. 3. impetra.* Quarto, quando ex causa praeterictionis, vel exhaeredationis est iterum testamentum: vt *C. de li. pra. auth. ex causa.* Quintò, in quibusdam personis petita contra tab. bon. o. possessione: vt *ff. de leg. praef. l. in pena. & l. ij. Senatus. ff. de leg. 3. l. cum pater §. filius.* vbi apud omnes heredes possessit preces per iuramentum. Sextò, si cancellauit titulum institutionis: vt *ff. de his, qua in testa. de. l. proximè. in fi. & in causa pra sent.* &c. Octauò, *ff. de hered. instit. §. fi.* vbi relicta in vltimo testamento valeat, licet ipsum non valeat: quia fuit factum sallo rumore prolatus. Nono, fauore libertatis: vt *ff. de liber. l. manumissus.* & propter eandē causam. *Inst. de ex quibus caus. tes. §. §.* Decimò, propter puerum. & adrestinat, vt *ff. de fideic. lib. l. in testamento.* Vndecimò, quando hereditas indigna applicatur fisco: vt *ff. ad Sila. l. cum filio. ff. de in fis. l. non intelligitur. §. ad ea. cum. & l. decisum.* Ell & duodecimus: *§. §. quia ab. inf. pertinet. l. §. fed §. ingenuum.* Ell & decimusertius, quando institutus non potuit adire propter eiusdem testantis *: vt *ibi*, quia non fuit legitimè adoptatus: vt *ibi.*

h ¶ *Heredem.* & spontè ipsam adire heset consistere: vt *hic. & ff. §. quia omissa. in §. l. §. fin.* Secus si non potuit, vel deficto heredis, vel quia testator errauit, credens filium, qui non erat, quia cunc valent, & non fit repetita: vt *hic. & ff. de in ius fis. l. diuitur. & l. unfortun.* Item secus vbi fuit repetita ab intestato: vt hic fuit: vbi autem non adit propter defectum solemnitatis, non valet: vt *§. ad. §. verum. & ff. de vulg. substitut. l. adeundi. §. cum filia.*

i ¶ *Relicta.* sine repetitione ab intestato.

k ¶ *Deuolta.* scilicet in institutum, & ei substitutum: ar hic non valuit adoptio, nec institutio, & hunc casum tantùm prosequitur, quando non tenuit, & ideò à legitimis est petendum: maximè si hoc praecepit testator: vt *C. in princ. dicit.*

l ¶ *Deinde.* scilicet inuolitet propter personam heredis: vel quia fuit repetita.

m ¶ *Successorum.* scilicet vt legitimi ad eam restituendam teneantur. & sic postulanda legitimi pafiici.

n ¶ *Postulanda.* quod est in duobus casibus: scilicet cum fuit repetita

e Hemilime enim non ejus quib. relinquitur relicta in testamento valuisset.

d Scilicet exquisita, vel vsucapiatur, quod fit vsucapiatur, vt sic per Iul.

e Addit Glos. in autem. *fin. pr. de libera. praeterita. in verbis, patrem Gal. Pa. pa. dicit. pp.*

f Illa casus est idē cum primo, & secundo, Bar. & Iul.

480/C.IV.K.5-4, 1621-1622
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

petita ab intestato. Item quando non potuit adire propter errorem testatoris, qui credit legitimè adoptatam.

a ¶ Rescripsimus. scilicet quòd dictum est suprà, quando non quaesita hereditate decessit, quia non potuit, vt petatur à venientibus ab intestato.

b ¶ Adseuerationem tuam. loquitur fratri testatoris.

c ¶ Adoptata. vt quia erat liberta aliena: vt ff. de adopt. l. si pater. §. fin. vel apud nō competentem iudicem: vt ¶. de hered. instit. l. nec apud. vel à foemina: vt ¶. de praescr. long. temp. l. si in. ADDITIO. Et sic errauit testator in coniunctione personae: vtputà quia filiam putauit, quae non erat. Et si erret in coniunctione naturali, siue ciuili: non valet institutio: vt l. si pater. & l. nec apud ¶. de hered. inst. vnde in praesenti l. non potuit adiri hereditas ex testamento propter errorem defuncti in coniunctione personae: secùs si alio casu non fuerit adita hereditas: quia tunc non deberentur legata, nec fideicommissa à venientibus ab intestato: vt l. si verius. & l. ex testamento. infr. eod. BALD.

d ¶ In familia. id est, in agnatitia cognatione facta per adoptionem quia tenuit adoptio, & institutio.

e ¶ Relicta. loquitur haec lex secundum sua tempora, scil. quando adoptatus transferat in potestatem adoptantis.

f ¶ Coguntur. hoc indubitabiliter si ipsa adiit: vt ff. ad Trebell. l. si eius. §. si quis rogatus ¶ Sed ipsa non adierat: an heredes heredis coguntur adire, & restituere? argum quòd sic, infrà ad Trebell. l. pen. §. fin. vbi dicit, nullo successore, à contrario sensu ibi sumpto. ¶ Sed contra argum. quòd non, ff. ad Trebell. l. illo. à quo. §. si de testamento. in f. §. Sed potest distingui, transmiserit ius deliberandi ad heredem rogatus, vel non: vt ¶. de iur. delib. l. cū antiquioribus. vt primo casu intra id tempus cogatur heres rogati: vt d. l. pen. infrà ad Treb. secundo non: vt ff. ad Trebell. l. illo. §. si de testamento. ¶ Sed dicet, imò & tunc quando non transmisit, videtur cogi quia si institutus, & rogatus millesies renunciet: tamen potest cogi: vt ff. ad Trebell. l. nam quod. §. j. Sed respond. illud est, quia suo facto praecludit sibi viam: at hic heres nihil fecit. Item quaeritur secundum IOAN. si institutus, & rogatus de restituenda, sit non capax: an cogatur adire, & restituere. si enim partem capere potest, certum est: vt ff. ad Trebell. l. cogi. §. hi, qui solidum. Sed quid si nihil? videtur idem vt posse cogi per eundem §. hi, qui. ait enim, etiam nihil, &c. Item quia sic est in singularibus relictis: vt accipiat non capax ex toto, vel ex parte, & alij restituat, cui est rogatus: vt ff. si quis alii. testari prohib. l. j. §. sed si legatum. & de excu. tu. l. legatarius. & de leg. ij. l. cum ei. Tertiò videtur expressum: vt ff. ad Trebell. l. Marcellus. §. fin. Econtrà videtur non cogi. sicut qui capax non est. quia sibi adscripsit: vt ff. ad leg. Cornel. de fal. l. filium. §. fin. & de his, qua pro non script. l. fin. Item quia sub cōditione institutus, impeditus adire, non debet cogi propter cōditionem, quae nondum venit: vt ff. ad Trebell. l. sed si alio. §. f. & l. seq. sic & hic vbi impeditur propter conditionem suae personae. Ité expressum videtur, quòd lex pro non scripta huiusmodi habeat voluntatem: vt ¶. de hered. instit. l. j. & ff. de his, qua pro non script. l. si in metallum. Sol. dico [h] non cogi praedictis rationibus. nec obstat dictus §. hi, qui. quia ibi capax ex parte institutus, totum capit, & totum restituit, ne partem accipiendo, intestatus testator pro parte intestatus decessisse, & pro parte testatus. Item nec quod de legatis singularib. dixi: quia valeant, vel non: tamen testamentum valet, sicque ex valido testamento accipit non capax, vt det capaci: at vbi institutio nō tenet, quae est caput testamenti non debet quis accipere: vt argum. Instit. de legatis §. ante. Item nec dicta l. Marcellus. §. fin. quia ibi ab initio fuit capax sed ex delicto sequenti amittit: cùm adit ante quaestionē de familia habitam. Alij distinguunt, aut fideicommissum generale, vel speciale nihilominùs valet: licèt non capax non adeat: & tunc adire non cogitur: vt ff. si quis ali. test. prohib. l. j. in fin. & ff. de his, qua pro non script. l. fina. in deficiat, quia non est aliquid de tredecim casibus suprà excepta, & tunc cogitur adire, vel accipere, vt alij dec. non enim lex eum accipere, sed capere prohibet: vt ¶. de hered. instit. l. j. non autem capit, quia alij restituit: vt ff. de verbor.

† Vbi lex est sing. secundum Bald. & Ias.

a Nisi heres esset institutus adite. Sec. Bal. P. & Ias.

h Dic melius quòd si heres à principio fuit capax: sed postea efficitur indignus, cogatur adire, & restituere: vt l. Marcellus. hic allegata. Si verò à principio est incapax, non cogitur adire, nec restituere nisi in tribus casibus, quos vide per Iaso. hic.

scripsimus [a] sequentes adseuerationem tuam [b], quasi scripta heres nō fuerit iure adoptata [c]: alioquin si in familia [d] relicta [e] heres facta decesserit: & consequenter ipsius heredes petitione fideicommissi respōdere coguntur [f]. PP. XIV. Kalend. Sept. Valeriano III. & Gallieno II. AA. Coss.

Qui vult antecedens, vult consequens, quod sequitur ad illud: non filium ex ordine: sed ex sensu dispositionis. BALD. Vel sic: *Pater rogatus de emancipādo filium heredem à rogante institutum, videtur rogatus de restituenda hereditatem.* SALYC.

XV. *Iidem AA. Philoterati.*

QVamuis † simpliciter [g] te, ac fratrem tuum, aliquis instituerit heredes, eiúsque hereditatis commodum pater ex tua fratrisque persona pro portionibus vestris potestatis ratione quaesierit [h]: tamen quia inferioribus verbis testamenti vos sui iuris facere testator curauit [i], intelligi potest restituendae hereditatis commodo [*] fideicommisso patrem obstrictum esse. PP. VI. Octob. Romae, Maximo II. & Glabrione Coss.

Ex fideicommisso uniuersali debentur praelegata etiam postea facta, si verba fideicommissi sint apta comprehendere illa: nisi aliud appareat de voluntate testatoris. SALYCETVS.

XVI. *Impp.* CARVS, CARINVS, & NVMERIAN. AAA. *Isidoro.*

CVm virū prudentissimum Papinianū respondisse non ignoremus, etiam legata [k] huiusmodi fideicommisso cōtineri: id est, vbi heres rogatus fuerit quicquid ex hereditate ad eum peruenerit, post mortem restituere: animaduertimus [*] etiam praeceptionis [l] cōpendium testatoris verbis cōprehēsum esse [m].

signif. l. aliud. Item videbitur haec filia legitimè instituta si licet crediderit testator legitimè adoptatam, quamuis non esset: vt argu. contra suprà de hered. instit. l. cum proponas [a]. & ff. de Car. edict. l. j. in fin. Sed in aliis loquuntur. Imò & si non sit legitimè instituta: tamen ipsa videtur cogi debere adire, & restituere: vt ff. ad Trebell. l. cogi. §. hi, qui. & l. Marcellus. §. fin. & ff. si quis alic. test. prohib. l. j. §. j. Respond. non tenebat hic fideicommissarius vti beneficio Trebelliani: benè enim poterat eam cogere adire, & restituere secundum quosdam. Vel hic nulla fuit ab initio institutio: vt suprà de hered. instit. l. si pater. Sed in dictis ll. erat aliqua haec vera. vt suprà dixi. g. Vel versiis [b] licèt poterat cogi, tamen & ab intestato venientes possunt cogi: cùm hoc testator expressè dix. quae est eadem cum prima.

QVamuis.] CAIVS. Me & fratrē meum heredes Titius instituit in patris potestate constitutos. In alio capitulo testator rogauit patrem nostrum vt nos emanciparet: licèt patri nostro per nos sit acquisita hereditas, tamen compellendus est vt nobis per fideicomm. restituat. VIVIAN.

¶ Vide scripta ad leg. xj. ff. de legatis j. CYNVS.

g ¶ Simpliciter. i. non expressè, cuius contemplatione vestra vel patris vos instituat. Vel dic, id est, non sub conditione emancipationis: quòd facere potuisset: vt ¶. de inoffic. testa. l. filium.

h ¶ Quaesierit. olim in totum, hodie quo ad vsumfructum: vt ¶. de bo. quae lib. l. cum oportet. & l. si §. j.

i ¶ Curauit. rogando patrem, vt emanciparet. ¶ An autē emancipare conatus ex hoc rogamine, non aperit hic: vnde dicunt quidam quòd non: vt ff. de leg. j. l. filiusfam. §. secundum vulgarem. & ad Trebell. l. vbi in princ. sed si dixisset pater etiam existentem in potestate, restituat officio iudicis: vt ff. ad Treb. l. imperator. Tu dic cogi [c]: vt ff. de condit. & demonstr. l. si cui legatum in j. & ij. responsi. & ex hoc tacitè videtur rogari pater de restituendo filiis hereditatem: vt hic sabicit. & d. l. si cui. §. cui vel. & l. mater. nam ob quam aliam causam de emancipatione rogasset: sicut & qui legat iter ad fontem, intelligitur legare & haustum: vt ff. de ser. rust. pre. l. item si. §. fin. & facit ff. de leg. j. l. cum filio.

CVm virum. CAIVS. Testamentum fecisti filios tuos heredes instituisti vni, ante partem, praedium praelegasti: eos de restituendo quicquid ad eos de hereditate perueniret, rogasti: an praelegatum praedium generali fideicommisso continetur, quaeritur. Resp. quòd licèt tamen heres velit probare hanc fuisse defuncti voluntatem, vt exciperetur à generali fideicommisso praelegatum, audiatur: vel contrà, si fideicommiss. velit probare testatorem hoc voluisse, etiam non expressisse, audiatur. VIVIAN.

k ¶ Legata. id est, praelegata, vt sabicit.

l ¶ Praeceptionis. id est, illa talia praelegata.

m ¶ Comprehensum esse. secùs in donationibus inter viuos etiam inutiliter factis, post inter virum, & vxorē: vt ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. fin. & l. sequent. ¶ Item hoc intellige, si antequam rogaretur de restitutione, praelegauit: quod & ipsum tempus distinctionem: vt ff. de leg. ij. l. vnum ex his. §. fin. & l. j. & ff. ad Treb. l. Marcellus. §. quidam. secùs si postea: vt ff. ad leg. Falcid. l. Titia. ¶ Vel dic latiùs [d], si quaeras an praelegationes [e] sint restituendae: & pro qua parte imputantur in quartam. Distingue, an priùs restituere, & postea praecipere iussus est: an econtra. primo casu semper retinet praeceptiones. & ex ratione quia nō videtur rogasse de eo, quòd nondum dederat. & est de hoc argu. ff. de contrah. empt. l. in lege. Et si quaeras pro [f] qua parte sibi in quartam imputet: ea heres distingue, an ex voluntate testatoris quartam retinet heres, an non. primo casu computet in quartam solam duodecimam partem rei praelegatae, id est, quartam eius partis quae iure hereditario ei obuenit, quādo in tertia est institutus. si verò sine voluntate, computat vncias quatuor rei praelegatae, hoc est, hereditariam partem: vt ff. ad leg. Falcid. l. Titia. Si verò primò praelegauit, postea rogauit: distinguo, aut est rogatus simpliciter restituere portionem, non faciendo mentionem hereditatis: aut hereditariam portionem, vel hereditatem. primo casu restituet omnia, secundo non [g]: vt hic. & ff. ad Trebell. l. Marcellus, §. quidam.

a Dic, quòd hic fuit error in cognatione filij, ex qua inducitur causa finalis institutionis: ideò vitiatur institutio, ibi verò fuit error in qualitate institutionis: ideò non vitiatur institutio. Angel. Saly. & Ias. & Cor.

* al. commodo.

b Imò disiūctè scriptum scribunt.

* al. animaduertit.

c Haec vera quando patri aliud esset relictum, quod esset poena vel remunerationis alias non, secundum Saly. Pal. Pau. Cor. & Ias.

d Haec distinctio necessaria est, & reprobatur: ideò de eius veritate vide hic per Paul. Ias. & Cor.

e Praelegatum, & quando restituenda, vel retinenda.

f Praelegatum pro qua parte imputetur in quartam heredi.

g Nisi extraneus esset rogatus filio restituere hereditatem. Paul. & Iason.

480/C.IV.K.5-4, 1623-1624
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sand quoniam in fideicommissis voluntas magis *, quàm verba plerumque * inuenda est †: si quas pro rei veritate præterea probationes habes ‡ ad commendandam hanc pueris voluntatem, quam fuisse adfectatam, apud præsidem prouinciæ experiri nõ vetaris. PP. Paid. Id. Nou. Caro, & Carino AA. Coss.

Dispositio liberationis de futuro, induxit exceptionem de præsenti. BALD. Vel sic: *Ex liberatione legata à creditore debitori, ei datur actio, & exceptio.* SALYC.

XVII. *Imp. Diocles. & Maximia. AA. Fortunato.*

SI creditoris voluntas iure subnixa * liberari te debito volentis docere potest: etiam antequam solenniter * tibi liberatio à successore præstetur, exceptionem tibi ex voluntate ‡ defuncti † descendentem competere manifestum est. PP. XII. Kalend. Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. BAL. Vel sic: *Necessitas reddide rationis potest in testamento remitti.* SAL.

XVIII. *Idem AA. Apolaustio* *.

CVm necessitatem reddendæ rationis ‡ defunctus remittendam tibi * esse petierit, manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam ‡ esse debere. PP. Id. Mar. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Quod pendet ex futuro, ex voluntate sumit effectum. BALD. Vel sic: *Vltima derogant priori.* SAL.

XIX. *Idem AA. Amplíato* *.

CLari, & aperti iuris est, in fideicommissis posteriores voluntates esse firmiores *. PP. VIII. Id. Septemb. ipsis AA. IIII. & III. Coss.

Relictum à tutore, intelligitur relictum à pupillo. SAL.

XX. *Idem AA. Iuliano.*

ETiam a à pupillorum tutoribus ‡, velut ab ipsis relicta fideicommissa debentur. PP. III. No. Decemb. ipsis I V. & III. AA. Coss.

Si diues fideicommissi cessit voluntate fideicommissarii: fideicommissum transit ad eum heredem, etiam tunc cũ rerum natura non existentem. SAL.

XXI. *Idem AA. & CC. Tiberio.*

SI in persona m patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies vtiliter cessisse n; licet tempore, quo fuerat datum m, necdum te natum fuisse probetur: vxorem patrui o tui, quem n contendis rogatum fuisse patri tuo, si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere ‡ si ei ‡ successerit ‡, de fideicommisso conuenire debes. Nam si patrui etiam heredicas tibi ‡ quæsita est: non de fideicommisso quærendum, sed heredinas ab ea vindicanda est v. Dat. VI. Id. Febr. AA. Coss.

Fideicommissum potest relinqui in qualibet voluntate voluntarie, legitimo numero testium comprobata. SALYC.

XXII. *Idem AA. & CC. Flauiano* *.

ET in epistola * β, vel libello γ, vel sine scriptura, imò etiam nuru * fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus *, nulla dubitatio est. Dat. Idib. April. Byzantij, AA. Cost.

Ex minis solemni voluntate non debentur fideicommissa: nisi per heredem scienter fuerint agnita. SALYC.

XXIII. *Idem AA. & CC. Seuerinus.*

a Posteriores voluntates expressæ, vel etiam tacitas priores derogant.

b Priora posterioribus derogat potestatem.

a ¶ Etiam. Hæc Leonis agenda est cum l. 5. T. *de reb. cred.* Vide scripta lib. 3. Obs. ca. 23. Nam eius pars est, & ex illa huius emendata fabricatio. Vide scripta ad d. c. CVIAC.

l ¶ *Tutoribus.* à pupillum institui, tam ab eo, quàm à tutore legare possunt, & à pupillo legare videntur *hic & T. de rebus cred. Lotm. eisem, & ff. de leg. j. Lpere §. mater.*

S I in persona.] CASTR. Bonardus Fautonem, & Tenerem instituit: & sic dicit: *Vide, Tenere, ff. sine liberis decesserit, quid pertinet cũ heredibus Fautoris restituat.*

Relictum à tutore, intelligitur relictum à pupillo. SAL.

XX. *Idem AA. Iuliano.*

ETiam a à pupillorum tutoribus ‡, velut ab ipsis relicta fideicommissa debentur. PP. III. No. Decemb. ipsis I V. & III. AA. Coss.

Si diues fideicommissi cessit voluntate fideicommissarii: fideicommissum transit ad eum heredem, etiam tunc cũ rerum natura non existentem. SAL.

XXI. *Idem AA. & CC. Tiberio.*

SI in persona m patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies vtiliter cessisse n; licet tempore, quo fuerat datum m, necdum te natum fuisse probetur: vxorem patrui o tui, quem n contendis rogatum fuisse patri tuo, si sine liberis decesserit, ab auo tuo relicta restituere ‡ si ei ‡ successerit ‡, de fideicommisso conuenire debes. Nam si patrui etiam heredicas tibi ‡ quæsita est: non de fideicommisso quærendum, sed heredinas ab ea vindicanda est v. Dat. VI. Id. Febr. AA. Coss.

Fideicommissum potest relinqui in qualibet voluntate voluntarie, legitimo numero testium comprobata. SALYC.

XXII. *Idem AA. & CC. Flauiano* *.

ET in epistola * β, vel libello γ, vel sine scriptura, imò etiam nuru * fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus *, nulla dubitatio est. Dat. Idib. April. Byzantij, AA. Cost.

Ex minis solemni voluntate non debentur fideicommissa: nisi per heredem scienter fuerint agnita. SALYC.

XXIII. *Idem AA. & CC. Seuerinus.*

l ¶ *Successori.* scilicet vxor patrui.

r ¶ *Tibi.* non solum patri.

s ¶ *Vindicanda est.* id est, agri petitione heredetur, si commodè pro herede, vel pro possessore possidere fideicommisso autem non habes quem conuenias, nisi ipsum.

ET in epistola] CASTR. Inter absentes, vel codicillo, vel scriptura, adhibitis tamen testibus, an possit fideicommissum relinqui, quæritur? Resp. quod sic: & relictum valet.

a ¶ *Et in epistola* scilicet missa *inter absentes*: vt *d. T. de codic. l. 5. & de leg. 3. l. miles. in principio.*

x ¶ *Epistola.* Hæc omnia obtinent etiam codicillorum. Nam codicilli sunt ex scripto, vel sine scripto. CVIAC.

y ¶ *Libelle.* vt etiam præcisum codicillo: quasi scriptum. ACCVRSIVS.

z ¶ *Nuru.* ¶ Nu. legata * nuru relinquitur: *hic, & ff. de leg. 3. l. cum proponebatur. in fine, & de leg. 1. Lmore.* sed in institutione heredis est aliud: vt *l. de infa. l. cohemus. § fi. vers.*

a ¶ *Tribus.* quinque ad minus, vt *l. de codic. l. 5. § fin.*

b ¶ Codicilli sunt ex epistolam ad absentem mittitur. Mantica. ex Ioannide. vbi multa vide.

c Legata nuru relinqui possunt.

480/C.IV.K.5-4, 1625-1626
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI veritas.] Casus. Si nullum testamentum fecisti, vel fecisti, sed minus solenne, & in eo legata reliquisti: an compellendus sis heres ea praestare, quaeritur? Respond. quod non: nisi causa transactionis promisisses: vel alio modo eius voluntatem agnouisses.

a ¶ Si veritas. quia nō condidit defunctus testamentum.

b ¶ Solennitas quia condidit minus solenne.

c ¶ Dedisti vel alio modo agnouisti: vt supra de testamen. l. non dubium. §. j.

d ¶ Stipulantibus. id est, stipulari volentibus.

e ¶ Non potes. nisi prius dissoluis relictum: postea vero recurras ad solennitatem iuris, dicens relictum quidem, sed in minus solenni voluntate: quo casu cogeris soluere: aut iurare: vt infra eo. l. sina in princ. quae est contra. secundum Ioan. Vel solue vt ibi. Additio. An vero heres in foro animae teneatur ad legata vel fideicommissa in minus solenni voluntate relicta, tractat Abbas in cap. quia plerique. extra de immu. eccl. in fi. vbi concludit quod indistincte quando heredi innotescit, tenetur ipse heres in foro animae. Ratio, quae mouetur, haec est, quod solennitates iuris ciuilis fuerunt inuentae ad falsitates euitandas, & de rigore: si ergo cessat in foro animae quod nulla falsitas interuenit, debet cessare dispositio iuris positiui. &c.

SI veritas, a vel solennitas b iuris deest, nec amplexus paternis voluntatem relicta dedisti c, vel transactionis causa stipulantibus d promisisti, negotiumque integrum est: ad solutionem vrgeri non potes e. Dat. V. Kal. Febr. AA. Coss.

Instrumenta emptionalia non debent remanere penes alterum, nisi quando de euictione tenetur: vel quando pars rei remanet penes eū. h. d. secundum vtranque lectu. positā in prima, & secunda glo. in princ. Vel sic: *Instrumenta emptionalia rei legatae debent remanere penes heredes, praestita cautione de illis exhibendis, cum fuerit necesse.* Salyc.

XXIV. *Iidem AA. & CC. Menofrato* †.

INstrumenta f praediorum per fideicommissum relictorum, quae ad probationem originis eorum g pertinent, heredes praestare necesse non habent g: cautionem tamen praestare debent: quod si opus fuerit legatario seu fideicommissario, ipsa (si habebis) proferant h. Dat. Kal. Decembr. Sirmij, AA. Coss.

Testator potest ius legare rem heredis sicut propriam. Salyc.

XXV. *Iidem AA. & CC. Iuliano* *.

HEredum i etiam res proprias per fideicommissum relinqui posse, non ambigitur. Dat. II. Kal. Mart. CC. Coss.

Repudiatio patris non nocet filio, cui est legatum. Sal.

XXVI. *Iidem AA. & CC. Fortunato* †.

EX repudiatione g fideicommissi: doli mali k exceptio iusta l causa intercedente tunc opponitur, quando ipse, cui fideicommissum relictum est, repudiatione vsus fuerit. Vnde cum hoc non te, sed patrem fecisse asseueres, qui tibi nocere non potuit: nihil tibi obesse potest m. Dat. II. Id. April. Sirmij, CC. Coss.

Sola poenitentia reuocat fideicommissum, & legatum. Sal.

XXVII. *Iidem AA. & CC. Olympiadi.*

FIdeicōmissum eius, qui reliquerat, poenitentia probata n, successores nunquam praestare compelluntur. Dat. V. Kal. Octob. Viminacij, CC. Coss.

Fideicommissum relictum seruo proprio, non tenet: quia libertatem ei non tribuit. Sal.

XXVIII. *Iidem AA. & CC. Tiberio* *.

EX fideicommisso sub conditione sine libertate seruis propriis inutiliter dato, libertas peti non potest o. Dat. XV. Kal. Nouemb. Trans mare, CC. Coss.

Inualidum testamentum vim codicillorum non habet: & est ratio, quia non sunt eiusdem generis, forma, voluntate. Bald. Vel sic: *Legata in testamento inualido non debentur, nisi fuerint repetita ab intestato.* Bald.

XXIX. *Iidem AA. & CC. Achilleo.*

EX testamento p, quod iure non valet, nec fideicōmissum q quidem, si non ab intestato quoque succedentes rogati probentur r, peti potest. Dat. VIII. Kal. Decemb. CC. Coss.

INstrumenta.] Casus. Testamentum fecisti, heredem instituisti, mihi fundum legasti: an compellendus sit mihi heres instrumenta ipsius fundi emptionalia praestare, quaeritur? Respon. quod non: tamen mihi ea praestare debet, si mihi sint necessaria, vt copiam describendi faciat. Vel sic: Fundum mihi legasti: volo conuenire heredem, vt exhibeat mihi instrumenta emptionis ad probandum de latitudine: an teneatur ea praestare, quaeritur? Respond. quod non: sed exhibere tantum ad describendum. Vivian.

f ¶ Instrumenta. emptionalia. & dic relictorum pro parte: secus si in totum, secundum Pav.

g ¶ Originis eorum. Id est, authoritatis, & dominij: sic in l. 10. alias 9. ff. de pign. act. Vide scripta ad eam. Cyrac.

g ¶ Non habent. ideo quia de euictione heres tenetur: vt ff. de lega. j. l. si à substitutio. §. sin. secundum quosdam. vel ideo, quia authenticum debet esse penes heredem: vt fabricio, & ff. de act. empt. l. Titius. ¶ Sed contra insti. de lib. con. l. sicut datum. Solut. speciale est in instrumento manumissionis: secus in instrumento emptionis, etiam serui manumissi: vel illud est omnino manumissi.

h ¶ Proferant. id est, exhibeant, vt fiat describendi facultas: vt arg. ff. de act. empt. l. venditor. & ff. de eden. l. procurator. & facit secundum veram sensum. infra ad leg. Falcid. l. si praediorum.

HEredum.] Casus. An res heredis, sicut suas proprias possit testator per fideicommiss. relinquere, quaeritur? Respond. quod sic.

i ¶ Heredum. q. d. non solum testatoris, sed etiam heredis res, &c. vt & Instit. eod. §. non solum. & etiam si ignoret esse heredis: vt ff. de leg. 3. l. cum in familia. §. pen. secus si extranei est, vbi distinguitur: vt ff. de leg. j. cum alienā. particeps. ergo res testatoris rei heredis: & aliàs ff. de ma. testa. l. si quis iter sit legatum. §. j.

EX repudiatione.] Casus. Si mihi fideicommiss. reliquisti, & illud repudiauiam mihi post repudiationem petenti obstet doli exceptio, dubium non est: an autem patris mei repudiatio praeiudicet, quo minus petam, quaeritur? Respon. quod non.

g ¶ Ex repudiatione. Hic l. opponitur l. 7. ff. de leg. 1. sed hac in re statuenda est differentia inter dominum, & patrem. Delata seruo dominus repudiat, quia serui persona non spectatur: id est, non spectatur id fieri posse, vt is manumittatur. At filij famil. persona inspicitur: id est, consideratur fieri posse: vt sui iuris fiat. Pater repudiando se fraudat, non filium. At dominus repudiando, se, & seruum fraudat. Vide scripta ad d. l. 7. Cyrac.

k ¶ Doli mali. imo incertionis, siue facti: cum actio h sit nulla repudiato legatore ff. ad leg. Aquil. l. nam sicut. in princ. & si cer. pet. l. proinde.

l ¶ Iusta. non dolo, vel metu. Vel dic, sic quando iam peti posset: alias non potest repudiari: vt ff. de acqu. here. l. in potest. & l. qui superstitis. & de leg. 2. l. si ita scriptum. §. j.

m ¶ Obesse potest. vt quia erat emancipatus: vel etiam in potestate: sed erat legatum in castrensibus, vel quasi: sed hodie etiam in aduentitiis. 2. Vel dic quod erat legatum sub conditione, quae nondū extiterat: tunc ergo repudiat pater in praeiudiciū filij: vt hic, & ff. de iure delib. l. remittente. & de repu. hered. l. j. & ff. de reg. iur. l. non debet alteri. Accurs.

FIdeicommissum.] Casus. Fideicōmissum mihi reliquisti, deinde poenituisti: an heres ad praestandū fideicommiss. compelletur? Respond. quod non. Vivian.

n ¶ Probata. per septem, vel quinque testes, vel per idem testamentum, cum in eodē ademerit, quod prius legauerat, vel in codicillis postea: & tūc ipso iure non debetur: vt not. ff. de leg. j. datum. Idem autem dic, in eodem testamento quia si quid post factum testamentum voluerit mutare, vt habeatur pro non dato quantum ad se: ex integro omnia. &c. vt ff. de testa. l. heredes. §. j. Sed certè & si post factum testamentum poenituit, etiam in voluntate non solenni: dicam non deberi ipso iure: sed per exceptionem: vt ff. de adi. lega. l. iij. §. sin. & de exceptione doli. l. apud. §. praeterea. est enim ambulatoria, &c. vnde posteriori datur: vt ff. eod. l. clam. siue fuerit expressa, siue tacita. ¶ Sed quid si voluntatem non mutauit: sed tale quid fecit legatarius, quod si sciisset testator, reuocasset: puta vsurem testatoris stuprauit? Resp. non deberi o ex tacita contraria voluntate: vt ff. de his, qui vt indign. l. indignum. & l. in metallum. & l. j. §. j.

EX fideicommisso.] Casus. Seruo tuo legatum sub conditione sine libertate reliquisti: an valeat, quaeritur? Resp. quod non: nec libertas peti potest. Vivian.

o ¶ Non potest. vt ff. de necess. ser. l. quidam. §. illo. & de leg. l. seruo. Sed hoc fallit in milite: vt ff. de testa. mili. l. ex his. & in eo seruo, cui est relictum legatum, si heres non esset: cum primo esset instituendus, vel substituendus: vt ff. de ma. testa. l. Aunu.

EX testamento.] Casus. An legata relicta in minus solenni testamento, puta adhibitis vj. testibus tantum, peti possint, quaeritur? Resp. quod non: nisi de his praestandis rogauerit succedentes ab intestato. Vel sic: Si dixerit testator, si non valeat iure testamenti voluntas mea, valeat iure codicillorum: primus tamen intellectus verior est. Vivian.

p ¶ Ex testamento. Huc pertinet l. 14. ff. de testa. Cyrac.

q ¶ Fideicommissum. vt ff. eo. l. cum, quam. & l. si veritas. sed fallit in casu: vt j. eod. l. fina.

r ¶ Probentur. vt & ff. de inoffic. test. l. Titia. quod est eo f ipso, quod

a Non sufficit vt veritas appareat, si illa veritas est sine solennitate à legibus requisita: quia non habetur pro veritate. vide Afflict. decis. 393. num. 4.

b Dissident Paul. vide Ang. in l. supra notam.

* al. Menofrato.

* al. Iulian.

† al. Fortunato.

c Fideicommissa res vel mouendi seu relinquendi & heredis fideicommisso potest, si ignorans id heredis sui per fideicommissum relinquere potest testator ei vel extraneo.

a Tunc quia in causa testamentaria res testatoris, & eius heredis.

a Excepto interuentionis, siue facti vel etiam ex repudiatio legato.

b Legato repudiato actio nulla ad legati petendum competit.

c Fideicommissum sic demū repudiari potest, cum peti possit.

d Pater fideicommissum factum filio suo emancipato, siue non emancipato, nullo modo repudiare potest in praeiudicium filij.

* al. Com.

e Ipso iure, quando hoc fuit factū vi testatore, vel si eo modo, &c. legatum tanquam ab indigno. Bar. Paul. & Ias.

f Patia sint rogare vtrinque ab intestato vel dicere, si non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum. Guid. Papa decis. 189.

480/C.IV.K.5-4, 1627-1628
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd pro codicillis valere voluit: vt *infr. de ma. testa. l. si non tam.* & *ff. de vulg. subst. l. coheredi. §. cum filio.*

CVm acutissimi. CASVS. Testamentum fecisti, filium tuum heredem instituisti: de hereditate restituenda post mortem suam Titio, eum rogasti: hoc non adiecto, si sine liberis decede-ret: an hoc subintelligi debeat, quaeritur? Resp. quòd fieret tunc demum post mortem restitutio-nis locus sit, si sine liberis decedat. & respon. Papi. quodammodo extendit: Imperator non solùm ad filium: sed ad filiam, & nepotem, &c. ne testator extraneos suos illis de cognatione sua praeferre videatur.

a ¶ *Responsis.* vt *ff. de condi. & demonst. l. cum auus.*

b ¶ *Vitam suam.* & est ratio: quia qua ratione testator praeposuit filiû fideicommissario, scilicet ne quamdiu viueret fideicommissarius, haberet: eadem ratione & nepos videtur voluisse defunctus praeponere. Sed si ᵈ filium nô praeponat, puta quia praesenti deerogauit filium restituere: contrarium est omnino, secundùm IOAN.

c ¶ *Deinceps.* scilicet in extraneis ᵉ est. nam illud quod est *supr. de institut. & substit. l. generaliter §. respon. in fin.* non est contra: quia ibi in alio casu, non in isto, dicit idem esse in extraneis.

d ¶ *Defuncti.* vel nisi intrauerit monasterium: vt *infrà ad Treb. authen. nisi rogati.* & facit *ff. ad Treb. l. ex facto. §. fin.* & *l. si quis rogatus §.* & *sup. de institut. & subst. l. generaliter. §. fin.* & *infrà ad Treb. l. vnde.* & *auth. nisi rogati.*

Descendentes testatoris grauati post mortem suam restituere hereditatem, intelliguntur grauati, si decesserint sine liberis †. SALYC.

XXX. Imp. IVSTINIAN. A. Demosthenis P.P.

CVm acutissimi * ingenij vir, & meritò ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis ᵃ †, si quis filium suum heredem instituit, & restitutionis post mortem oneri subegit, non aliter hoc videri disposuisse, nisi cum filius eius sine sobole vitam suam ᵇ reliquerit: nos huius sensum meritò mirati, plenissimum ei donamus euentum, vt si quis hæc disposuerit, non tantùm filium heredem instituens, sed etiam filiam, vel ab initio nepotem, vel neptem, pronepotem, vel proneptem, vel alium deinceps ᶜ posteritatem, & eam restitutionis post obitum grauamini subiugauerit, non aliter hoc sensisse videatur, nisi ij, qui restitutione onerati sunt, sine filiis vel filiabus, nepotibus, vel neptibus, pronepotibus, vel proneptibus fuerint defuncti ᵈ: ne videatur testator alienas successiones propriis anteponere. Recitata †. primò in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio V.C. Cons.

Legata & fideicommissa relicta à filio praeterito non debentur. SAL.

XXXI. Idem A. Ioanni P.P.

QVidam filium suum à sacris paternis ᵉ remisit, & posteà testamento condito eum praeterit, nullo ei penitùs relicto, aliis heredibus derelictis: ipsum autem, quem † neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommisso praegrauauit, quaerebatur, si vtile esset huiusmodi fideicommissum. Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit, vt emancipatus (vtpote iniuria à patre affectus) non compellatur fideicommissum à sua persona relictû praestare ᶠ. Quod etiam in aliis personis ᵍ, quas exheredari necesse est, locum habere censemus †. Dat. Prid. Kalend. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

QVidam.] CASVS. Testamentum fecisti, & extraneum instituisti, filium tuum emancipatum praeteriisti, & ab eo legata reliquisti: an valeant, quaeritur? Respon. quòd non: quoniam enim non honorasti eum, onerare non potuisti.

e ¶ *Paternis.* scilicet vinculis patriae potestatis.

f ¶ *Praestare.* vt & *suprà de leg. l. cum quidam.* & est hoc verum, etiam si filius petat, vt habeat partis bona per contra tabulas: vt *ff. de lega. iij. l. 4.* Nec obstat *suprà de bono. poss. contra tab. l. j.* quae est contra: quia ab ᵏ instituto relicta, praestantur ab eo, qui habet contra tabulas: non autem relicta à praeterito: vt hic. 2. Vel hic extraneo erat relictum, ibi coniunctis prima vera.

ADDITIO. Aduertas hic, nam videtur quòd hæc hodie corrigatur per authen. *ex causa. suprà de lib. praeter.* sed Dinus in *l. 4. ff. de lega. iij.* dicit illam authent. loqui, quando legata sunt relicta simpliciter: tunc enim conseruantur per d. authen. quia heres potuit grauari: sed quando relictum est legatum à filio praeterito, qui non potuit grauari, tunc est pro non scripto: vt *d. l. 4.* quod sequitur Bart. ibi, & hic.

g ¶ *Personis.* puta nepotibus, & pronepotibus, & similibus: & idem in iis, qui instituti sunt: nam quos ᵈ non honorat, non onerat: vt *suprà eodem. l. ab eo.*

QVæstionem.] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit statutum suum. Secundò rationem eius annectit. Tertiò obiectum tollit. Quartò simile inducit, vel probat à simili. Secunda ibi, *Cum enim.* Tertia ibi, *Cum autem.* Quarta ibi, *Cum & in legat.*

CASVS. Testamentum fecisti, heredem instituisti, ab eo fundum legasti mihi: pro eo fundum negat heres fundum mihi legatum: qualiter mihi succurratur, quaeritur? Respond. quòd heres non statim fundum non esse legatum: sed si non iurat, praestabit fundum praestito priùs à me iuramento calumniae, quòd non animo calumniandi petam. & hoc in prima. Si autem non neget, sed dicat testamentum minùs solenne, probabo per vij. testes illud fuisse solenne. nec est mirandum, si tot testes exigantur, cùm ardua sit causa voluntatis defuncti. & hoc in secunda. Tertiò dicit ad primam partem legis, scilicet quòd si renuntiauerit subire iuramentû, soluet legatum: nec si vult per testes probare, audietur. qualiter enim credatur ei super aliena fide, cùm de sua dubitat: cùm & legibus caueatur, vt lucrum hereditatis amittant hi, qui deficientium voluntatibus obedire detrectant? VIVIANVS.

Heres negans fideicommissum fore relictum, fideicommissario volente stare eius iuramento, cogitur iurare, vel soluere: nec audiuntur volens nunc se mori ex minùs solenni voluntate. hoc dicit secundum Iacob. gloss. Vel sic: *Vbi testator est confisus de sola fide heredis, cogitur heres soluere legatum: & negans fideicommissum, cogitur iurare, vel soluere. hoc dicit secundum* MART. SYL. SALYC.

XXXII. Idem A. Ioanni P.P.

QVæstionem ex facto emergentem resecantes, & voluntati mortuorum prospicientes, sancimus, si ʰ sine scriptura, & praesentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit heredis ⁱ iuramentum, vel forsitan legatarij ᵏ, vel fideicommissarij ˡ, quotiens ᵐ ab eo relictum est fideicommissum, siue vniuersitatis ⁿ, siue speciale: necesse habere heredem, vel legatarium, seu fideicommissarium, priùs iureiurando de calumnia praestito ᵒ, vel sacramentum subire ᵖ, & omni inquietudine sese relaxare: vel si recusandû existimauerit sacramêtum, aut certam partem, vel quantitatem manifestare fidei-

a ¶ *Quaestionem.* Hæc l. non denegat substantiam, quod fideicômissarius debet heredi referre, sed recusari posse. vide scripta ad *l. 9. & 12. ff. de reb. cred.* Alij *Pand. lib. 1. 2. 4.* CYLAC.

h ¶ *Si.* quamuis.

i ¶ *Heredis.* negantis à principio aliquid esse relictum, secundum Io.

k ¶ *Legatarij.* vt rogo legatarium per fideicommissum, vt det fundum Titio.

l ¶ *Fideicommissarij.* cui erat legatus, & rogatus restituere Titio, puta per fideicommissum.

m ¶ *Quotiens.* sc. elegerit sacramentum.

n ¶ *Vniuersitatis.* redde singula singulis casuê ᵃ, nam ab herede tantum, vel fideicommissario generali potest relinqui generale fideicommissum: sed legata, & fideicommissa specialia à quolibet honorato: vt *hic, & Instit. de sing. re. per fideicom. relic. in princ.*

o ¶ *Praestito.* ab eo, qui defert sacramentum ᵇ.

p ¶ *Subire.* hoc iuramentum referri ᶜ non potest: vt *hic dicit.*

q Sed quid si dicat se ignorare veritatem: quia erat absens tempore, quo testator legauit? Respond. tunc debet iurare, quòd nihil tale à testatore audiuit: vt *Inst. de fideicommiss. hered. §. fin.* ¶ Nôn ergo hic, ex minus ᵈ solenni voluntate necesse esse vel dari, vel iurari. & sic est contra *suprà eod. l. si certum.* & *l. ex testamento.* Solue: hæc corrigit illas secundum quosdam. 2. Alij dicunt, quòd hic sine solennitate relinquere voluit testator: arg. *suprà de codic. l. fina.* Sed hoc non placet IOANN. argu. *Instit. de fideicommiss. here. §. fina.* vbi idem casus ponitur, qui & hic, & dicit de testatore, qui solennem condere voluit voluntatem. 3. Alij distinguunt, vt Bart. an heres dicat, non est sibi legatum: quo casu cogitur probare legatarius verum esse, & solennem: in contrarium an dicat, non potest petere, quia minus solênne: quo casu loquitur hæc l. nec hoc placet: quia sic expediret primo heredi negare, vt ei solennitas probetur: quod esse non debet: vt *ff. de reb. cred. l. sed. §. pen.* Item secundum eum in secundo membro ex imperfecta voluntate esset coactio, & naturalis obligatio, si heres confitetur, vt aut soluisset soluat: aut iuret non solenne, & periurium. praeterea hæc est pessimum cogitasse hanc l. vel quòd soluat cùm confitetur: vel iuret nô relictum, & sic periuret: vt *ff. de iu. in lit. iurand. l. videamus. §. 1.* 4. Tu dic quarto modo secundùm Ioan. refert ab initio confiteatur de relicto ille, qui est grauatus:

[Marginal notes, partly illegible:] ‡ v. exceptionem in Gl. ... | ‡ Conc. cû hac l. ... | a Conditio tacita ... si sine liberis decesserit ... | b Idem ... | ‡ Transitione ... | c Nouissimè ... | d Operari ... | ‡ Concor. ... | a Fideicômissum generale relinqui potest à solo herede, vel fideicommissario vniuersali: speciale vt & legatum à quolibet honorato. | b Quid fieri debet quando aliae probationes saluari non possunt ... | c Iuramentum calumniae ... | d Ex minus solenni voluntate relictum ... iurandum ad ...

480/C.IV.K.5-4, 1629-1630
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

gratarum: sed in minus solenni testamento, & sic loquuntur eo-[illegible] differtur, & cùm ei est delatum, tunc recurritur ad subtilitatem iuris, & tunc compellitur soluere, vel iurare. & sic non admittitur pœnitentia: vt hic, & Instit. de fideicommiss. hered. in fin. vt sic ex mendacio puniatur: vt & suprà de non numer. pecun. authent. contrà qui propriam. & in authent. de tri. & se. §. finaliter. collat. iij. licèt per delationem sacramenti hoc fiat: & sic sit argum. contrà, ff. de iureiurand. l. cum qui. in princip.

a ¶ *Derelictum.* vniuersaliter.

b ¶ *Expetat.* id est, petat.

c ¶ *Omnimodo.* etiam si pœniteat velit, & fateri verum.

a ¶ *Compelli.* Ergo hoc casu non potest appellare. CVIAC.

d ¶ *Testis.* impropriè dicitur iudex, & testis: propter hoc scilicet: quia eius iuramento committitur: vt hic subicit, cuius religio est, &c. & ff. quarum re. ac. non datur l. j. in princip. & sic non est contrà suprà de testi. l. omnibus. & suprà ne quis in sua causa iud. l. j. sic & suprà man. l. in re mandata.

e ¶ *Minores.* id est, pauciores.

f ¶ *Cùm enim* dicit quid iuris sit, cùm quid petitur ex imperfecta voluntate: si autem ex perfecta aliter est. AZO. Vel suprà confidit de sacramento heredis: vt hic non.

g ¶ *Ostenditur.* id est, ostendere vult legatarius quòd est necesse, quando legatarius non confidit de sacramento heredis vel quando confitetur heres relictū ab initio sed dicit minus solenne: tunc de legatarius si habet necessariò probare, sine dubio per legitimum numerum debet probare, secundùm IOAN. & H. Sed tu dic secundùm AZO. scilicet cum quis testatur nūcupatiuè, & heres fatetur relictum: sed non soluere, tunc, &c. ¶ Et sic collige hic, quòd cùm est nuncupatiuum d redactum in scriptis per tabellionem, non probat illud instrumentum: sed tantùm per legitimum numerum testium probatur huiusmodi testamentum nūcupatiuum. Sed e cùm est in scriptis, probatur & testibus septem, & per scripturam insinuatam: & pro hoc est suprà de testa. l. si. & l. hac consultissima. §. si quis. Item duo testes non probant: ergo nec instrumentum, quod duorum vicem sustinet: vt suprà de fide instru. l. in exercendis. nisi in casibus, vbi plus scripturæ creditur: vt suprà si min. se ma. dixe. l. iij. Item maior f est auctoritas scripturæ testium, quam vnius instrumenti: quia tribus g ad plus testibus æquiualet tabellionis instrumentum: vt infrà qui po. in pign. hab. l. scripturas. Item materia datur falso fabricandi: vt ff. quemadmo. testa. ape. l. j. §. diem. Alij dicunt, vt Ioann. & H. per illud instrumentum posse probari: & pro eis sup. arb. tut. l. fin. & infrà de donat. l. in donationibus & suprà de edict. diui Hadr. toll. l. fin. & ff. quemad. testamen. ape. l. fin. Item non testium auctoritatem videtur continere instrumentum, quæ in eo fuerint: vt patet in testamento cæci: vt suprà qui testa. fac. poss. l. hac consultissima. & in inuentario: vt infrà ad leg. Falcid. authentic. sed cùm testator. nā in inuentario vigiati possunt esse legatarij, quorum omnium auctoritatem gerit instrumentum. Item sicut quæ fiunt in scriptis, probantur per scripturam, vel testes, vt authen. de fide instru. §. quia ergo. & §. si quis. & §. si tamen quis. & §. sed & si instrumenta. collat. vi. & suprà de testi. l. testium. nam & ibi æquiparatur h probatio scripturæ quinque testibus: ergo econtra quæ fiunt sine scriptis, probantur per testes, vel instrumentum quia eadem est eorum auctoritas: vt d. l. in exercendis. Et hæc opinio Ioan. consuetudine probatur generali: licèt prima AZO. validiora habeat argumenta: sed videtur soli coniecturæ standum, sic hoc numerorum ff. de leg. ij. l. cùm proponebatur. Sed ubi est coniectura probatio septem testium. Item est hic arg. pro nobis in eo, quod no. suprà de fe. cab. l. ij.

h ¶ *Tunc & numerus testium.* quod est, quando legatarius non confidit de sacramento heredis. Vel quando heres confitetur ab initio relictum: differtur tamen in solenni voluntate: vnde legatarius habet necesse probare.

i ¶ *Compositum.* scilicet testamentum.

k ¶ *Cùm autem.* nunc redit ad primum casum. AZO.

l ¶ *Et in leges.* benè dico. recusato sacramento legatum soluendum. AZO.

m ¶ *Iustis.* non iniustis: vt suprà de his, quibus vt indig. l. non oportet.

n ¶ *Dispositionibus.* Paul. lib. j. sent. tit. de S.C. Sylla. vide script. ad fin. tit. ff. de his, quæ vt indig. CVIAC.

n ¶ *Lucrum.* si tamen testatores hoc dixerunt, non aliter. & sic non est contrà suprà de inoffi. test. l. si quis in suo in prin. quæ est contrà. 1. Vel hic loquitur in extraneo herede, qui plus punitur non parens: quod patet quia dicit lucrum: vt ff. de codic. l. fina. ibi, in fine. hoc non placet: quia & suprà dixit, siue pater sit, &c. 3. Vel hic nullo modo a voluit parere: ibi voluit, licèt tardè. 4. Vel hic sciebat esse relictum, ibi dubitabat. 5. Vel hic relictum erat venerabili loco, ibi priuatæ personæ. 6. Vel hic dicit, quòd hic amittit lucrum: sed non dicit totum. 7. Vel lex ista refertur ad eas leges, quæ non imponunt certam pœnam. argum. ff. de verbo. obligat. l. dolo. 8. Vel loquitur secundū antiquas leges, quasi dicat, sic erat olim: non autem dicit, quòd sic sit hodie, imò non est ita hodie per l. illam: sed per auth. hodie, idem. & ideò sequitur authent.

Commissario derelictum a noluerit: si forsitan maiorem fideicommissarius expetat b: omnimodo c exactioni fideicommissi subiacere, & eum ad satisfactionem compelli a: cùm ipse sibi iudex, & testis d inueniatur, cuius religio, & fides à fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisque aliis aduentitiis probationibus requisitis. Sed siue quinque sint testes, siue minores e, vel nemo causam per illius sacramentum vel dandi, vel recusandum suam habere tam firmitatem quàm exactionem, siue pater sit, qui fideicommissum dederit, siue extraneus: vt æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cùm enim f res per testium solennitatem ostenditur g: tunc & numerus h testium, & nimia subtilitas requirenda est.

Lex etenim, ne quid falsitatis incurrat, per duos fortè testes compositum i testamentum, maiorem numerum testium expostulat: vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur.

Cùm autem k is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, (& maximè ipse heres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur †, vel quemadmodum ad extraneam fidē decurratur, propria, & indubitata fide relicta? cùm & in leges l respexerimus, quæ iustis m dispositionibus à testatorū omnimodo heredes obedire compellunt: & sic strictiùs causā exigunt, vt etiam amittere lucrum n hereditatis faciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.

IN AVTHENTIC. de heredi. & Falcid. §. si quis autem non implens. collat. j. constitut. j.

Heres post iussum iudicis intra annum non exequens iussum testatoris iudicium, priuatur omni lucro hereditario, personis hic enumeratis applicando. SALYC.

HOc amplius o qui defuncti iudicium lege non p repræsentatū q monitus r à iudice intra annum s non implet, excluditur eo, quod præter debitum naturale t perceperit ex eodem iudicio: hoc autem cum onere suo, danda super hoc

hoc amplius, &c. quæ est de hered. & Falc. §. si quis autem non implens coll. j.

HOc amplius.] CASVS. Hæc authent. ampliat l. C. Nam in l. Codicis dicebatur: Si heres non obtemperat voluntati defuncti, lucrum hereditatis perdit. Hæc authent. dicit, si heres non implet iudicium defuncti, si est monitus à iudice: & intra annum non impleat, quartam debitam iure naturæ non perdit: sed perdit totum aliud lucrum hereditatis, & transibit cum suo onere ad aliam personam: dum tamen præstet ista persona cautionem de voluntate defuncti adimplenda. Sed quæ sunt personæ in quas transfert? Certè primo loco applicatur substituto. Secundo loco coheredibus coniunctis. Tertio fideicommissario vniuersali: vel fideicommissario singulari maioris rei. sed si non sunt istæ personæ, & sunt plures legatarij æquales: applicatur omnibus, si volunt: & secunda applicatio fit secundum ordinem scripturæ: vt qui primò nominatus est, vocatur: si ille non sit, vocantur sequentes: si illi nolunt, vocantur extranei: si nolunt extranei, vocatur fiscus: illi autem iuste ex ordine non vocantur.

o ¶ *Hoc amplius.* quasi dicat, dixi qualiter puniat l. Codicis: nunc dico hoc amplius, quòd qui iudicium, &c.

p ¶ *Repræsentatum.* alias non repræsentatum, &c. & alias sine non. & primam legem: quia secus si esset repræsentatum u per legem, hoc est, quòd defunctus voluit fieri, hoc lex implet, vt in libertate danda, quam senatusconsultum repræsentat, vt nec imponatur pœna cessanti: vt ff. de fideicommiss. li. l. cùm verò §. pen. & §. antepen. & l. j. §. eum. & §. si quis servum. & suprà si man. sta. fue. ali. l. fi. Alia litera planiùs legitur: & dic repræsentatum id est, lege vallatum, vel munitum: vt apertè dicitur in corpore. §. hic igitur à nobis.

q ¶ *Monitus.* bis, vel ter: vt in authent. de eccle. tit. §. si autem qui hoc facere coll. ix.

r ¶ *Intra annum.* post admonitionem iudicis computandum: vt in corpore §. si quis autem. sed in nouella dicitur à tempore, quo pronunciatum est legatum esse præstandum.

t ¶ *Naturale.* naturale ergo debitum propterea quòd defuncto non obediuit, non amittit: alia amittit: quia hoc quasi debitū, alia vt lucra cessantia: nec eorum par ratio est: vt ff. de codicil. l. fin. §. fi. & de cur. fur. l. fin. in princ. An idem si legi heres defuncti non obedit, non faciendo inuentarium: vt ideò amittat hanc Falcidiam debitam iure naturæ! In Falcidia d debita iure institutionis

a Omnimode, dictio quæ effectū habeat. b Cōditio ob causam locum habet vbi locum est pœnitentiæ, in contractibus innominatis, ubi in obligatione, & scripturæ appositæ, dictio, omnimodo, Ang. in Durandus vt. ge. [illegible] & confess. c [illegible]

d Testamentum nuncupatiuum redactum in scripturā, non ex ipso scriptura probat: sed testibus. e Testamenti scriptura probatur ipso scripto, & scriptura. f Testium scriptura maior est auctoritas, quàm vnius instrumenti. g Tabellionis instrumentum tribus testibus ad summum æquatur: plerisque [illegible] [illegible] de Gl. [illegible] h Testium, & instrumentorū an sit par auctoritas. Gl. in l. in exercendis. sup. de fide instrum.

f An testes sint de substantia, vel formæ testamenti: v. Fortunatū [illegible] [illegible] 3. 9.

a Vera solutio est, quòd ibi loquitur in casu pœnali, quādo heres negat dare filio legitimam à patre sibi relictam. [illegible]

* al. deest, non.

b Vallendum pro solito ius quidlibet habet.

c Hoc secundū in relictis ad pias causas. quando heres nō fuit negligens per contractum alias sufficerent vnica monitio. S. Sal. & Ias.

d Liberi rogati restituere hereditatem, per nō confectionē inuentarij nō amittunt legitimā naturæ debitam de quo v. quæ scripsi in [illegible] & [illegible] Falcidiam, & Trebellianicā. Gloss. hoc loco Falcidiam amitti, aliis Guido Papa, Trebellianicā amitti negat. [illegible] adde quæ scripsi ad auther. sed cum testator, in verbo, [illegible] ad legem Falcidiam.

480/C.IV.K.5-4, 1631-1632
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

COMMVNIA DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS, & de in rem missione tollenda.

TITVLVS XLIII.

IN superioribus titulis multa exposita sunt, quæ semper fuerunt, & sunt etiam hodie communia legatis, & fideicommissis. In hoc titulo prosequemur, quæ olim soli communia non fuerunt, sed omnibus communia facta, & solitæ communes actiones tres legatorum omnium, & fideicommissorum, actionem ex testamento, vel codicillis, quæ est in personam heredis, vel eius, à quo fideicommissum, aut legatum relictum est. actionem in rem ad vindicandam rem, quæ relicta est, si modo ipsa res fuerit, & actionem hypothecariam, in rem pro re hereditaria pro quantitate legati, aut fideicommissi, non extra in res heredis, vel eius, à quo legatum, aut fideicommissum relictum est, cum ex tacita legatorum, fideicommissorum natura, quæ heredi obnoxie blandebat, fideicommissum omnino fuerit adeo, ut possitores rerum hereditariarum, ut Nov. 35. quin sufficiant tres illæ actiones Communia quoque verba legatorum, & fideicommissorum, ut non sint verba directa legatorum, & precaria fideicommissum faciant, sed sola voluntas defuncti, & sic legata, quod defunctus voluit esse legata, licet verbis precariis relicta sint, & fideicommissum, quod defunctus voluit esse fideicommissum, licet relictum sit verbis directis, ita & ipsummet fieri iura legatorum, & fideicommissorum, ita ut iura fideicommissorum, quæ erant humanitatis communicentur legatis, quæ ex testamento tantum, aut codicillis substantiæ conformatæ; sed etiam ab intestato legata relinquantur, & ab herede heredis, vel legatarij, & legatorum, & à fideicommissario, & à donatario causa mortis, & à debitore defuncti, & à patre, vel domino heredis instituti, & ab eo qui statuliber datus est, ut fideicommissa, & ut aliæ relinquæ possint, & emptiones, vel libertates, ut ei in eo viger iuris condicio, sed solæ voluntas defuncti dominetur: & vt diei certum ut cedat ex aperta tabula, ut & post legem Papiam fideicommissum dari ab erbedat ex aperta tabula, sed à morte testatoris. Cuiera quoque quod amplius iura fuit in legatis, ut communicentur fideicommissis, quod ut ipsorum actionibus parantur quibus legata, & ut iura ordinaria sint, tum utrumque transferant in acquirentes: ut legata, & hæc quoque concumbant prima, & secunda Constitutione Iustinianea. Tertia quoque nova est de opinione legata, & de rebus defunctis relictis non alienandis, aut pignerandis, aut manumittendis. CVIAC.

Pro testatoris legata, & ad gravamen pervenia, cæperant tres actiones, scilicet actio personalis ex testamento: rei vindicatio: & hypothecaria †: varietate legandi sublata. SALYC.

2. Imp. IVSTINI. A. Demosthenei P.P.

QVi hi, [1] qui legatis vel fideicommissis honorati sunt, personalem actionem plerumque [k] habere noscuntur [*]: quis vel vindicationis [l], vel fiendi modo [m] †, aliorumque generum [n] legatorum subtilitatem prona animo admittat, quam polliceitur [o] optimis rationibus via nec facile [p] suscepit, nec inextricabiles circuitus lau-

[1] Quia hi. Quid differt prima à secunda lege? Respond. in prima omnes quotiens genera legatorum, in secunda legata, & fideicommissa.

[k] Plerumque. quandoque enim non habent: puta quis deficit testamentum solemnitate iuris vel quia non est capax, vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. ¶ Et nota, quod possit colligi ex iis, quæ hic dicuntur, & Institu. de legatis. §. 6.) cùm olim * legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem ad fiendi modum, habebat exceptionem, si possidebat: cùm verò per damnationem, vel præceptionem habebat tantum personalem, quæ dicitur ex testamento: licet tamen ab hæredibus rem suam ut legatum, & sic testamentum sit solidum iure solo: vt ff. de legatis 1. §. 1. mora.

[l] Vindicationis. id est, legati relicti per vindicationem: vt quia testator dixit, Titius vindicet talem hæredem.

[m] Fiendi modo. id est, legati relicti per fiendi modum dicendo, heres meus fiat talem habere rem talem.

[n] Aliorumque generum. puta per præceptionem, vel damnationem: Institu. de legat. §. 4.

[o] Polliceitur. id est, nemo hoc in eum confuendo.

[p] Facile. non * patiuntur suspicari: quia non erat ei facile tale genus loquendi: ff. de probat. l. si quis hominem libertum.

[q] Locula

[*] al. exiuntur.

[†] al. fiendi modi.

[a] Legata olim fiebant tripliciter.

[b] Hinc colligitur, quod legata in testibus ab intestato conferunt petitionem hereditatis, ut dicitur. 1. Ritia 10. ff. de legat. 1.

[c] Remedia, tamen, & quidem ex Ritia, 1. in eq. ff. de legat. 1. sed Ritia intercedit inter relicta & delegatum legatum hypotheca: & relictum legatum tutio, & fideicommissaria. arg. 1. ordinaria. ff. de legat. 1. & Ritia. 1. 1.

Pro testatoris legata, & ad gravamen pervenia, cæperant tres actiones, scilicet actio personalis ex testamento: rei vindicatio: & hypothecaria †: varietate legandi sublata. SALYC.

2. Imp. IVSTINI. A. Demosthenei P.P.

QVi hi, [1] qui legatis vel fideicommissis honorati sunt,

[1] Quia hi. Quid differt prima à secunda lege? Respond. in prima omnes quotiens genera legatorum, in secunda legata, & fideicommissa.

[k] Plerumque. quandoque enim non habent: puta quis deficit testamentum solemnitate iuris vel quia non est capax, vel quia legatarius possidet rem sibi legatam. ¶ Et nota, quod possit colligi ex iis, quæ hic dicuntur, & Institu. de legatis. §. 6.) cùm olim * legabatur per vindicationem, habebat legatarius actionem in rem ad fiendi modum, habebat exceptionem, si possidebat: cùm verò per damnationem, vel præceptionem habebat tantum personalem, quæ dicitur ex testamento: licet tamen ab hæredibus rem suam ut legatum, & sic testamentum sit solidum iure solo: vt ff. de legatis 1. §. 1. mora.

[l] Vindicationis. id est, legati relicti per vindicationem: vt quia testator dixit, Titius vindicet talem hæredem.

[m] Fiendi modo. id est, legati relicti per fiendi modum dicendo, heres meus fiat talem habere rem talem.

[n] Aliorumque generum. puta per præceptionem, vel damnationem: Institu. de legat. §. 4.

[o] Polliceitur. id est, nemo hoc in eum confuendo.

[p] Facile. non * patiuntur suspicari: quia non erat ei facile tale genus loquendi: ff. de probat. l. si quis hominem libertum.

[a] Legata olim fiebant tripliciter.

[b] Hinc colligitur, quod legata in testibus ab intestato conferunt petitionem hereditatis, ut dicitur. 1. Ritia 10. ff. de legat. 1.

[c] Remedia, tamen, & quidem ex Ritia, 1. in eq. ff. de legat. 1. sed Ritia intercedit inter relicta & delegatum legatum hypotheca: & relictum legatum tutio, & fideicommissaria. arg. 1. ordinaria. ff. de legat. 1. & Ritia. 1. 1.

480/C.IV.K.5-4, 1633-1634
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Laudanda.* In *ff. de condic. indebiti l. dominus. & ff. usufruct. quemadmodum cum l. ff. usufructus mihi legatus. & rescript.*

b ¶ *Missima.* olim non poterat sine rei vindicatione, nisi mittereat in possessionem legatarius.

c ¶ *Omnibus* verò. & omnibus legatis, & fideicommissis. potest enim genera singulatim, & sic non est contra, *Inst. de obl. quæ ex quasi del. tenet. §. fin.* Hoc quod affimilat legata & fideicommissa, dic, fallitur specialia. nam generalia differunt, cùm hic statim mortuo testatore transfert dominium. vt *ff. de fur. l. ad Sc.* Vel fallitur adita hereditate: vt *ff. de leg. 1. l. ff. sibi bona. §. cùm servus.* In illis fallitur generalibus demum facta testatore transfert dominium: vt *ff. ad Trebell. l. falcid. in prine. & l. ff. eius. §. qui.* Ité ex priuit non detrahitur Falcidia: ex alio fit: vt dicemus statim. sed & generale potest relinqui in forma specialis. & ferubitur quod in specialibus: vt *ff. ad Trebell. l. mulier. §. fin.*

d ¶ *Impetrare.* quantum ad actiones competentes pro eis.

e ¶ *Persuadere.* fiat testatoris erat res legata, fiat alienas: sed in confiaturo ciui erat testatoris vt *Institu. eo. §. nostra autem.*

f ¶ *Super his.* id est, pro securitate eorum, quæ relicta sunt. Sed in casu, fallitur cùm liberatio est relicta, non est necessaria hypotheca, vel alia cautio, cùm habeat exceptionem *ff. ne in pr. leg. l. 2. §. fideiussor.* sed & actionem ex testamento habet, vt liberetur: vt *ff. de lib. leg. l. 1. §. ne ne & l. quod mihi.*

g ¶ *Cum enim.* tres rationes ponit quare hypothecaria est danda.

h ¶ *Retrò sa.* ex non. Pignus testamentarii. Cvtac.

i ¶ *In medio.* et in dotis vt *l. de rei vox. actio. l. vnica. §. 1.* In tutelam *ff. de administr. tutor. l. pro officio.* & in aliis casibus, quos habes *l. in quibus casibus pignus tacite contra. per totum.*

k ¶ Et non hic, quòd pro re testatoris datur rei vindicatio personalis vt *ff. de leg. 1. l. cùm filius. §. vnica. & de leg. 3. l. huiusmodi. §. fin.* & pro eadem re non datur hypothecaria contra alterum, quando aliquem, sed pro alia res debet dari vt *hic.* In casibus tamen horum vtrique datur vt *ff. de iure dot. l. in rebus. & l. ad Trebell. ea. dbuat. contrà cùm regatur.* hæc tamen ita, si alij non sint legitimi legatarij: alias autem res quandoque testatoris possunt esse pro non legatariis: vt & alicui testator legauit plura prædia: & ab eo relinquit centum.

l ¶ *Prælatari casu.* Ergo Iustin. primus ex omnibus legatis dedit directas actiones. Sed obstat *Lucius Titius. §. verùm ff. de leg. 2.* vbi Papinianus ostendit variasactiones dari legatorum nomine. Sed illi § est accipiendus de legato vindicationis. Nam & illud potest esse quasi actione in personam *l. cùm hæres. ff. de leg. 1.* Vide scripta ad rub. *ff. de leg. 1.* Cvtac.

m ¶ *Prædicere* id est, & nihil dixisse testator. Ado.

n ¶ *Aliquid dari pecuniariter.* & *l. de fideicommiss. l. ab eo. & ff. de leg. 1. l. plane. §. fin. & ff. l. seqnen.* ¶ Et ex hoc colligit, & legatarium * singulatim detrahere Falcidiã & pro eo *ff. ad leg. Falc. l. pamalos. §. fin.* Sed certè hic aufert lucrum: sed illud reddit. sic quærit *ff. & ff. ad l. ff. cùm decem. §. ff. pater filio.* Vel dic, nõ aliter valeat, fiduciari hypothecaria, nisi, ac. nam non datur contra legatarii, nisi aliquid lucri à testatore habuerit præter rem legatam vt & *ff. de fideicom. l. item quod dicit. & l. pamalos.* alpò detrahit, quia & haec detraxerat ei & sic ex persona heredis, non sua detrahit, scilicet id, quod heres detraxerat. Ita verò dicit nõ vt* & pro eo *ff. ad leg. Falc. l. Falcidia. §. interuenit. §. manumum. & ad Trebel. §. patrem. §. qui fideicommiss. & l. mulier. §. 1. & l. cum quid. §. fin. & l. 1. §. 2. qui quadragesta. & l. Lucius. §. hæres. & l. falcid. §. 1. cum suspicio. & de aun. leg. l. liberto. §. si liberto. & de culpa. falcid. l. coheredi. §. cùm filio. & de leg. 3. l. Imperator.* Generalia autem fideicommissarius rogatus secundo restituere non teneret, nisi in casibus vt dices *ff. ad Trebell. l. pen. §. fin.*

o ¶ *In omnibus.* ¶ Nota legatarium * agere hypothecaria contra heredes legatis pro rata, non in solidum: quod est speciale: vt *ff. de debit. civit. l. fin. lib. 10.* regulariter contrà *ff. §. totus ex plure. hæres l. 4.*

p ¶ *Numquamque.* quasi dicat: sunt regula 2. pro 2. erit omnia bona obligata: vt hic 2. soluto omnia bona liberantur.

q ¶ *Ipsius heredis.* nisi post sex menses: vt *Inst. in possessori. leg. l. certa.* Ado.

Addito. Tu dicas secundum Bart. hic, quòd ibi hinc ad mille annos bona heredis non erunt obligata obligatione tacita pro legatis: quæ inducitur per hanc legem. sed hoc faceat ipse Bartol. quòd post sex menses potest in rebus heredis seu missio: & se obligatur erunt pignori prætorio vel ibi.

r ¶ *Eorum.* sc. omnium vsque ad eam quantitatem, qua conpetit personaliter ei. posse.

Mere tortium.] Primò, dictum. Secundò, illatio. Tertiò, ratio. Secunda ibi, *si igitur.* Tertia ibi, *& nemo mouetur.* Salycetus. Cassi. Testamentum fecitti, in quo hoedem instituisti. Titio decem legasti: quæ verba sic legatis, an sic differentia, qui ritus? Resp. quòd nõ sine verbis precativis, sine per verbum *mando* sive *precipio* hæc natura legatorum, & fideicommissorum conquritur: nec sit inter ea differentia sicut olim erat: sed ex non contrarium in legatis, & fideicommissis reperiatur, reducuntur legata ad fideicommissa, & triplex actio datur legatario ad consequendum rem sibi legatam vel per fideicommissi relictam actio vindicatio ex testamento, hypothecaria, & in rem. Si autem testator legati fecerit mentionem, non fideicom. concidem intelligitur legatum, & fideicom. quia rebus, non verbis legata imponimus. Vivian.

s ¶ *Omnes verbum.* An sit æquale per omnia legata fideicommissis. Ad hoc tribuit Vlp. in *l. ff. de leg. 1.* Vide not. & scripta ad *nam l.* Cvtac.

p ¶ *Directis* verbis. Tunc * dicuntur directa, quando verba sunt præcepitiaa non directa, quando deprecatiua vt *hic.* Vel directa, quando dirigit sermonem ad heredem. Non directa, quando ad honorarium: vt *ff. de leg. 3. l. milies. in fin. Institu. de Legato patri. §. donationis.* Vel directa, cùm directam libertatem relinquit seruo: non directa, quando per fideicommissum: vt *Institu. de fideicom. eo §. liberius.*

d ¶ *Iubeo.* Iubeo, aliàs est precarium verbum, & tunc significat, cupio, vt in *l. Aurelius. §. vltimo. ff. de liberat. legata.* Aliàs directum, vt hic, & ideò *aliquid*, hic *imperat*, sic & *cupiat.* Vide scripta ad *rubric. de legat. & ad l. 115. & 118. illo. titulo.* Cvtac.

q ¶ *Iuramentum* putà lego tibi 2. fiunt ex non absondere Caprolus: quod iuramentum hodie subiacum est vt *ff. de condic. ob. l. quæ sub conditione.* nisi in duob. casibus vt *ff. de iuramenti. estimatio.*

a Ex persona sua. Ex persona heredis detrahitur. *Inst. ad. leg. & leg.*

b Fideicommissum generalis quibus casibus detrahat.

c Legatarius regulariter ad agit hypothecaria contra heredes legatis pro rata.

† Atqui Vlpianus in Fragm. hoc verbo est precatiuè quod magis probatur. & Seruius Iuno ait ad illud Virgilii. *Infundum regina iubet requiescere.* *Mercurio.*

e Verba directa. & indirecta quæ dicuntur.

480/C.IV.K.5-4, 1635-1636
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

testamen. l. si quis libertorum, & de conditi. & demonstrat. l. manifestum & dic vt ibi nos. Vel pone quod legatus heredem, vt iuris fit datum: vt *ff. de leg. 3. l. cum pater. §. filius.* etiã tertiorẽ esse testatur dicit, fallitur vt legatarius solutus: intraneris, fiat non.

a ¶ Diuersa voluntatem suam cum testamento.

Cvjac.

a ¶ *Legatis.* * quia ab initio exiguum: sed si dedecemissam b alim pedebat ex fide heredum vt cogi non possent, nisi per pudorem: vt *Institu. de fideicommiss. hered. in principio.*

c ¶ *Legatorum*, vt * quia ab initio nullatenus non portuit: vt *Instit. de fideicommissar. §. praterea.* Ita nos post mortem heredis vel legatarij: sed fideicommissarij sic, vt *Institut. de leg. §. post mortem.* Item non poterat legati à legatario: sed fideicommissarij sic vt *Institut. de leg. in principio.* Erat & alia differentia, quam habes *ff. de iudic. solu. §. vnici. mord.*

d ¶ *Abstinet.* Sic ergo si a legatario legatarius abstinet, quia illius propriam eam, quã ei legauit eloquio illi alij legatario in re illa propria legatarij primi rei vindicatio: & hoc satis videtur expressum *sup. l. §. & hac.*

¶ Sed quid si negauit heredem, vel legatarium manumittere seruum: quia reliquit seruo suo fideicommissarij libertatem, nunquid poterit, vt liber vindicare libertatem statim, autem quam manumittatur? Respond. non videtur: sed facile in diuidicio *ff. de fideicomm. libert. l. generaliter. §. fin. & l. cum vero §. fina. & de manumiss. testa. Testamento liber.* Item dic id in quolibet fideicommisso, quodin fideicommissaria libertate, cum à legatario reliquitur: tam prius fit legatarij primi, & nunc non transit statim in secundum: sed in primum immediate transfertur *ff. de fideic. l. à Titio & de legat. 4. l. Imperator.* & ei tantum quia ei non hunc rei alienam tamen fit dominus: sed legatarius primus, nisi haeres rei fiat, non fit alterius: & ideo non statim recta ad in fideicommissarium transferit: ad hoc *supra eodem l. §. fideicommissum.* potest ergo dici correctum, quod est *ff. de fideicommiss. lib. 1. cum vero §. apparet.* vbi traditur inanis, & nõ fit statim liber.

¶ Item quod hic dicit, ad genera, non ad singula referunt. nam ex legato quantitatis non oritur in rem actio. Item ex legato libertatis non oritur hypothecaria vt *ff. vt in possessio leg. 1. §. fi deferat.*

d Dire-tum, quando fuit testatum: pro testamentum: aliis dant sibi. Pont.

e Codicillis. Ratio mutata dici possunt.

f Codicillis vim veneris testamenti, non facto testamento.

g Et mali quia habet mutatis aliquid. Baldi.

h Item dic, quod ibi narrat fideicommissum Bardi, vbi nunc legatarius: verò nunc heres fideicommissi. ¶ Dicit Bart. dicat aliter.

e ¶ *Perfunctoria* puta ex testamento: & hoc si relicta fuit in testamento: nam si ab intestato: tunc perfunctorium, id est, officio tuo dicis: vt *ff. de ad. ff. aliquot. l. actio autem.* secundum quosdam, nam nihil valent codicilli, si testamentum fit cum eis, ex quo aliquid heredem vt *ff. de iure codicill. l. si quis cum testamentum nullum. §. fina.* Sed certe & tunc dabo actionem ex testamento *f.* quia codicilli * fiunt testamentum in larga significatione: fallit testatio mentis, vt *Instit. de testa. in prin. & ff. de codicill. l. non fecerunt. & l. ab intestato.* vbi dicitur, quod non facto testamento, codicilli f tenent vim testamenti: alias si est factum, tas sequentur testam. *ff. de non conscrib. §. quo cum in prin. & l. ad regulam.* Vel dicam g dari condictionem ex lege quia per Imperatores iura codicillorum posita inserta sunt vt *Institut. de codicillis in prin.*

f ¶ *Eamus*, vt in exemplis, quae habuimus f *eadem l. in glos.* quae sequit. vt *quoad incipiam.*

g ¶ *Ex fideicommisso* hoc est contractum est Bartolus in fideicommissis.

h ¶ *Professuros.* fallit vt eorum voluntas fertur: et arga *de iure ff. fol. 4. hac enim verba. & §. fina eodem.*

i ¶ *Et legatum.* Sed odio vt in veteri iure cum eo injuria: et *ff. de leg. 1. l.* Respond. h dic, sententia seu effectu sed hodie etiam natura fabilata est in rem restituor: et *sup. l. proxim.* Vel respicit ad nouum aut

ventilatum est, testatore quidem dicente * *ie ipsum* a ¶: partibus autem huiusmodi verbum hoc, atque illuc lacerantibus. Sit igitur (secundùm quod diximus) ex omni parte verborum non inefficax voluntas, secundùm verba legantis, vel fideicommittentis: & omnia, quæ naturaliter insunt legatis b, & fideicommissis inhærere intelligantur: & contrà quicquid fideicommittitur, hoc intelligatur esse legatum: & si quid tale est, quod nõ habet naturam legatorum *, hoc ei ex fideicommissis accommodetur: & si omnibus perfectus euenerit, & ex omnibus nascantur in rem actiones d, ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus personales *. Vbi autem aliquid contrarium in legatis, & fideicommissis euenire f, hoc fideicommisso * quasi humaniori aggregetur, & secundùm eius dirimatur naturã. Et nemo morientes putet legitimam voluntatem reprobari: sed nostro semper vtetur adiutorio: & quemadmodum viuentibus prouidimus iura & morientibus prospiciatur h: & si specialiter legati

b ¶ *Sed ipsis rebus.* id est, secundum * non verba spectantur: sic *§. de a Secundum non verba spectantur.*
ideo. lib. vel. l. 3. ff. de adimen. leg. l. 15. §. condition. & infr. quæ res pig. obligi. poss. l. fin. & l. de lib. praes. l. 15.

C l *duobus.*] Primò ponit dubitationem antiquorum, secundò Sententiam, & decisionem. Tertiò decisionem circa estimationem declarat. secundò ibi, *seruum.* tertia ibi, *seruus.* hoc dicit Baldus.

Cavv. Si testamentum fecisti, heredem instituisti, & Seio, & Titio, & Caio optionem seruorum legasti, & in electione dissentiant: vel optionem legasti vni, & annequam eligeret, vna fuisset mortuus heredibus relictis, ad quos optionem transmittit, & dissentiant quid iuris fit, quæritur? Respon. quod iuris fit inter eos: & quem fors punierit, ille eligit: & alis estimationem partium ipsius conniegationem præstabit. & facienda est æstimatio secundùm quod in litera dicit vsque ad §. *sed & si quis.* vbi dicit, quod si aliqui optionem legasti, non vt legatarius eligere: sed alius, si ipse eligere habuit legatarius electionis: si non, vel quia noluit, vel quia non potuit, vel decessit, eligat legatarius: sed non medietatem: sed quodcunque & hoc in secunda. Si autem sub certo die, puta ex die Paschæ, vel pure aliquid mihi legasti: an hæres eam legati alienare, vel obligare possit, quæritur? Respondeat quod non: cùm non fit sua: sed nei legatarij, nec seruum legatum manumittere debet. & hoc in tertia. Si autem sub conditione, *si navis ex Asia venerit* vel sub incerto die, *puta, quando mei Antiochus,* aliquid mihi legasti. An autem pendente conditione, sine generalis, sive specialis est, per substitutionem, sive per restitutionem relictum possit hæres alienare, vel alij obligare, quæritur? Respond. quod non: ne nomine exitionis teneatur, si alienauerit, & possea conditio euenerit, fuisset nulla res venditio, fallitur à tempore celebrati contractus: vt ore contra legatarij, vel fideicommissi nulla extrà præscriptio, vel electa, sive fuerit legatum relictum pure, & sub certo die: sive sub conditione, & die incerto: & mihi legatario à quocunque possidente, tem mihi legatum vindicandi dabitur facultas, à possidente nulla exceptione opponenda. & hoc in quarta. Si autem emptor mala fide emit, certum non esse heredis vendentis: tamen dabitur libi regressus pro pretio contra venditorem: ne agere ad duplum nomine exitionis, etsi de euictione: tripularium item potestate conditori autem dabitur pignoratitia contra heredem obligaretur. & hæc sic fiatura sint, vt voluntas defuncti obiiciatur. Si autem emptor bona fide emit, integra iura ibi reservantur: scilicet quid agit ad pretium re euicta. & ad interesse: et ex stipulatio ad duplum nomine exitionis. & hoc in quarta, & vltima parte. Vivian.

l ¶ *Optio.* id est, electio. & sic accipitur *ff. de opcio legata.*

m ¶ *Fortunam.* hic & *§. fin. vel. secundum l. si quis contractus. & §. de iudic. l. si deinde ambo. & Institut. eod. §. optionem. & facit §. fin. vel. secundum l. heredes. & §. si autem.* ¶ Sed quid si vna est maior pars relicta, quam aliud? Resp. fiat re illius electioni flatri vt arguit. *ff. de dona. l. seruum. §. fin. autem in transferendo capitul. & §. de pact. l. mutuum. & super 21. auth. hoc amplius.* Item est arg. contra hoc, *ff. de legat. 1. bonis modo. §. fin. & Instit. de satisda. tut. §. fin. autem.* vbi dicit, quantum facere debent non conscientiæ, vel opinum disponere. Item aliud arg. contra, *§. quibus modis vsufructus amit. l. 4. §. 6.* vbi videtur perire relictum propter deterioratio: sed alia causa loquitur. Andrvtio. Tu * dicas secundum Hieronym. & Salpertium hic, & *Augustin. in d. §. fin. autem. Institut. de satisdatio tut.* Aut dabitur mutuo super facto & tunc forte non dirimitur: sed probari debet: alias aliter fiat cumulus: vt *Latin. l. de probat.* Aut mutuo dubium super iure, & tũc si lex hoc dubium declarat, illi declaratione stabitur: vt *§. de pacto. l. mutuum. cum sequentibus.* Aut lex non declarat, & tũc si illi discordant

Codex.

FFI 2 in

480/C.IV.K.5-4, 1637-1638
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in præiudicium tertii, ad ſortem non tenentur: vt d. §. fin. autem. ſed tantùm ipſos compellit ad conceſſum, aliquido præciſe, pata definiendo, & ſententiando inter eos quis ſit pactor: vt d. §. fin autem. aliquando nõ præciſe ſed cauſanue, & volunt audiri: & ſic per denegationem actionis: vt dicit Lauin. modi. §. fin. & ibi Bartolus. ff. de lega. 1. Aut diſcordant in præiudicium: ſui tantùm: & tunc ad ſortem recurritur: ſi hoc poſſunt: vt dic. ſi verò hoc non poſſunt, tunc ſe in pecuniam: ita loquitur d. l. 3. §. finali. ff. quibus ex cauſis. amit. Videas latius per Angr. Aretin. in dict. §. fin autem. Inſtitut. de ſtipulat. inutil.

g ¶ Vigiti ſolidi. ſimilis æſtimatio infra. de ſtima. ſer. manu. l. 3. ſed differtur infra de remi. in. ſent. l. fin. & infra de donationibus. l. ſi quis argentum. ſi autem donatur. & quod dicit xx. ea die non vlitra. nam citrà ſi quandoque. Sed de qua monera? Reſpond. tali, quod Iaxij ſolidi libram aurifactis: vt §. de ſolut. & arch. l. quotiens. lib. 1.

h ¶ Notarijs id eſt, ſcripticibus. nam ſerum[a] nõ poteſt eſſe notarius: vt infra de tab. l. generalia. lib. 10.

i ¶ Legatarie. ſociis ſtatuitur in venditione vbi nihil eſt: vt T. de communi. comp. l. fin.

a ¶ Pro bono arbitrario. Vide ſcripta ad l. 45. ff. de verbo. obligat. Cyrac.

b ¶ Legatario ipſi. Hoc idem, quia non ex teſtamento ei electio delata eſt: ſed ex hac conſtitutione. Et ſic non obſtabit l. ſi quis affirmaverit. §. 1. ff. de dolo. Vide ſcripta ad l. 3. ff. de lega. 1. Cyrac.

c ¶ Ex ſorte. ſic ff. de lega. 3. l. legato generaliter. & l. ſi heres. ſi autem ipſi legatario datur optio, ab ipſo principio optimum eligit, ſecundùm Ioan. Alij contrà ff. de op. legat. 3. facit ff. quando dies leg. ced. Lucr. ſunt. §. penult.

c ¶ Servus. Sic eſt homo cuilibet legatus eſt per viuificationem: optimũ eligere non poteſt. l. 37. ff. de leg. 1. Cyrac.

d ¶ Æſtimatione. Vide ſcripta ad l. 15. ff. de leg. 1. & not. ad l. 37. eſt tum. Cyrac.

e ¶ Abolitus eſt. vt T. eodem l. 3.

f ¶ Veterem. quæ permittebat alienari: vt ff. ad Trebel. l. Titius. & de peri. hered. l. ſed & §. 3. quod autem quis ex hereditate. ſeaſtat enim hic tam de generali, quàm ſpeciali fideicommiſſo: vt §. penultimo. §. fin autem.

g ¶ Alienum eſt. ſic infra vnde vi. l. pen. Item intelligo alienum, te, quando parum erat: ſed quando ſubconditione, tunc ſpe.

h ¶ Transferre. Imò videtur quòd tenetur alienatio. nam heres teſtatur filiũm: dicit lex, quod impetet in quartam ſui, quod alienauit: & ſic confirmatur aliena tio, & non venit in reſtitutionem. vt ff. ad Trebel. l. Mancillus. §. 10. quia & l. ſi heres inſtitutus. §. 3. heres quæ ſunt contrà. ſolis. hæc contingit illa. 2. Vel dic, non tenet in eo, quod ſupra quartam eſt, vt hic ſed in eo, quod intra quartam eſt, ſic: vt ibi. 3. Vel dic, tenet in quartam. & non reſtituit: vt ibi dicit: ſcilicet ſi voluerit fideicommiſſarius. non alias: vt hic. ſecundùm Azonem 4. Vel dic ad legem illam. ſi heres inſtitutus. §. 3. heres in alienatio non eſt neceſſaria reſtitutionem. quia illa deſiituit eſſe heredis, vnde non prodeſſet reſtitutio: ſed in aliis, quæ habet actiuæ, ſic debet fieri.

i ¶ Manumiſſa. Imò videtur, quod poſſit manumittere: vt ff. ad Trebel. l. quidam. §. ſi quis filium. quæ eſt contra. Sol. illa in libertate, & eſt ſpeciale: ſed certè & libertate hic dicit. Dic ergo quòd hic parè debebatur hereditas: ibi ſub conditione erat reſtituenda: quia prudentes heres manumiſit ſeruum heredi ſuarũ: quod fauore libertatis (vt dicitur) eſt recipiendum. Sed hæc non videtur valere, quia etiam ſub[b] conditione rogatus non poteſt interim manumittere: vt ff. de manum. l. ſeruum. & ff. quæ. & a quæ. l. generaliter. §. final. Sed illa prohibetur inter vivos. In predicta autem, ad Trebel. l. quidam. manumiſſa heres in foro teſtamento: ſed hæc prohibitio fallit in caſibus dubiis, quos habebis in ſuis locis per arch. vt quæ, ff. e. infr. eodem.

k ¶ Spem. Nota debere conſiderari, quod poteſt contingere: vt ff. de aqua plu. arcend. l. in diem. §. fin.

l ¶ Incerta. hæc enim duo ſunt: quoad hoc, ſi in incerta, & non dicitur: vt infra de caducis. §. 3. & §. fin. ut cum alienat.

m ¶ Celebrare. Imò videtur quod medio tempore tenaciter alienatio in ſingularis ſub conditione legati: vt ff. quemadmodum ſer. amit. l. ſi ut. §. fin. ff. de reg. iur. l. Hieronym. in fine. & de fideicom. lib. 1. generaliter. §. quotiens. & de ſerui. legat. l. ſi fundum. §. 1. & de legat. 1. ſi ſerus legatus. §. 3. & de leger. 3. d. fin. §. §. quæ ſunt contr. arge. Sol. dic quod verè alienatio: vt T. proxime dicit. ab initio quidem facier, &c. ſed nunc fingitur non tenuiſſe, vt ita tem. & fructus[a] peteriti reponit reſtituendi vt in arch. de regul. §. quod verò. hic, vnde ſaniemus: & ſic, quod in omni, &c. nulla reg. ſic. Infer. quid quod iur. pa. po. ſolus. §. ſi ab hoſtib. Vel dic hoc neutum iur. Sed per arch. hic poſitum, hoc eſt expedium, vt tenent alienatio. loſ & heres de reſtituendo ſub conditione negatur, videtur quod poſſit alienare quòd hic prohibet. nõ non tranſeat actionem, niſi reſtituat heredi: vt ff. ad Trebel. l. facta in prima. & l. ſi non. §. 3. quæ. niſi in tribus caſibus: vt infra. ad Trebel. l. pen. ſed & ea reſtituta non videtur, quod fideicommiſſarius habet, vt vindicationem

a ¶ Servus. non poteſt eſſe notarius.

a ¶ Ut d. §. fin autem.

a ¶ Ut d. Lauin. modi.

a ¶ Cyrac. Et in a. hoc. ſuper ſed in cit. de fi. pudic.

b Alienatio non reſtituendi fideicomm. eſt obnoxia ad paſſum. v. ea. ſed quindecim exceptionem apud hoc. quod regula. pl. adde eundem regula 31. quæ incipit alienatio. prout hoc in fol. dum paſſum. adde eundem regul. 314. que incipit. Pondera a. ſunque.

a Servus ſub conditione ſi quem non potuit incertum ab hereditate manumittere.

a Ventura fiunt conſiderandia. Rei ſingularis ſub conditione ſeruo alienatur non medio ſe predicta. ab poteſtate. ut ſcrutt.

b Habes fortiori conſiderandum. adde tit. d. §. de judic. ut ſi ſtatim. per arch. vt quæ, ff. e. infr. eodem.

c Poſita ſunt dias incerta, & conditio.

d Alienatio reſtitutionem, ſi poſſe non nulla eſt penalitate conditione infra ſed adhuc nihil conditione reſtituendi, ſingitur nulla. N. poſt non facta, vt ita non ſi denata poſſit vindicari, ſed in quatuor caſibus, in quibus tranſeat non poteſt habet. nunc ſimul non hoc eſt tanto. ſcilicet indebitatione propter mortem, propter modicum ſibi cupiat & cum aliud. tia ſi quandam ſibi non. Locii equalitatem dare Papa. ſic. d. §. adde reg. Cl. ff. de l. 1. ff. de reg. l. 2. d. §. de reg. l. 2. d. quæ alienata transeant poſſunt. ea non traditum tranſeant p. ſi. ſtatim vindicationem hanc hoc Gl. et. ſuper. et. ſi non ſpecifici. ff. de op. ser. d. n.

480/C.IV.K.5-4, 1639-1640
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nisi in his rebus, quæ non sunt alienatæ: quare potest dici, vt tenent interim, vt supra tamen, metus quidem, &c. sed per autheticam hic postea non. Vel dic hoc nostram ius. 3. Vel tertio dic, quod hoc est ius veteri, et habeat fideicommissaria demum restituta hereditate ei vindicationem: nam hodie habet etiam prius, si est pure rogatus: sed pro eis habet vitium: sed ex ei restituta etiam directam habet. 4. Vel quarto, quod est melius, pro rebus alienatis conditione existente habet rei vindicationem *, cum heres debuit esse dominus: & sic non potest restituere: pro nondum alienatis, non habet, nisi facta restitutione.

ADDITIO. Adeoque etiam si illa sibi restitutæ ne velverbo v. Gaii. Pap. dicitur. v. vet. domin. rebus. b v. Marcian. fing. 3.

† v. Iustinian regula 12. ch. 3.

longi reporis * præscriptio contra legatarii, vel fideicommissarii procedat. Quod similiter b obtinere censemus in huiusmodi legatis, siue pure, siue sub die certo, siue sub conditione, siue sub incerta die relicta sint. Sed in his omnibus casibus legatario quidem, vel fideicommissario omnis licentia pateat rem vindicare *, & sibi adsignare nullo obstaculo ei à detentatoribus * opponendo.

IN AVTHENT. de restit. & ea, quæ pa. §. quam ob rem præsentem. collat. iij. constitu. vj.

Res, quæ subiacent restitutioni, hodie in casibus hic † subiectis possunt irrevocabiliter alienari. SALVC.

REs, quæ subiacêt restitutioni, prohibentur alienari quidem *, vel obligari. Sed si liberis portio legitima[a] non sufficit ad dotis, siue donationis propter nuptias obligationem *, permittitur res præditas in eâ causam alienare, vel obligare pro modo honestati personarũ congruo. Ea enim, quæ cõmuniter omnibus produnt, his, quæ specialiter quibusdam vtilia sunt, præponimus[b].

Finis authenticæ.

Sequitur textus legis Codicis.

Scientes emptores rem restitutioni subiectam, illa emptio habea alienatione ad pretium tantum, non ad duplum: nam si fuerit promissum, hoc diuus vspæ ad sinem. SAL.

Emptor autem sciens rei gratiam, adiectus venditorem actionem habeat tantũ ad restitutionem percipiendæ, neque duplæ stipulatione *, neque meliorationem b locum habente: cũm sufficiat ei saltem pro pretio, quod sciens dedit pro aliena re, sibi satisfieri. Cerdinei c nihilominùs pignoratitia contraria actione adversus delitorem competente: vt ex omni parte, omnique studio id, quod sæpe properamus, ad effectũ perducatur, & vltima elogia defunctorum legitimum finem sortiantur, bonæ fidei peculiubiò emptoribus integra iura d, & nullo modo ex hac constitutione deminuta, contra venditores habentibus. Dat. Kalend. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

DE FALSA CAVSA ADIECTA LEGATO, vel fideicommisso.

TITVLVS XLIV.

Legatis, vel fideicommissis, quæ relinquuntur, aut causa inferior, aut modus, aut condictio. De causa est hic titulus, & in ea causa inferiori accipitur, pro ratione legãdi collata in præteritum, & pro demonstratione id est, nota, & designatione certæ quantitatis legatæ, certi temporis, & neque hanc, neque illam, si falsa sit, oriundæ permittere legari, aut fideicommissum. De falsa demonstratione est l. 1. 1. §. 1. lege 1. de hær. Dect. qua Vlpianus dabat l. 1. de hær. Dect. qua in dect. accepit. 3. de hær. Ofpe. in. ffrmodo ille denuo ceferipta sunt, vt v. Adeodatus, vtrũ si neque in qua Titio debita fuerint, neque in dari data, vel aliquid infrumentis illud non fuerit datum, in quo dari is data conscriptum sunt. Et falsa ratione legandi l. 1. §. 4. A Titio enim vxori quia mihi, quod debuit, omne persoluit. Et demonstratione, vel quantitate facta deinstrum minuta, & rectè legãdi, superiorem est signare nihil hæ, vel dimoueri. Cet.

Verba enunciatiua principalitor in vltima voluntate propter si causa, dispositiuo vnducunt: probantur causa per errorem. hoc

dicit cum l. si dotem. instit. cod. *Vel breuium: Causa cohaerens legato, si sit probata valuit legatum: alias aliter.* SALVC.

Verba enunciatiua principalitor in vltima voluntate propter si causa, dispositiuo vnducunt: probantur causa per errorem. hoc dicit cum l. si dotem. instit. cod. Vel breuium: Causa cohaerens legato, si sit probata valuit legatum: alias aliter. SALVC.

[Emptor.] CAVSA. Si heres rogatus restituere sub conditione, alienat: & postmodum quia conditio extitit, à legatario res auocatur ab emptore: nunquid emptor habebit regressum contra venditorem? Ipsorum. eam distinctione: quia aut emptor est male fide? quia sciebat rem subiacere restitutioni: & etiam si duplum stipulatus erat euictionis nomine, non habet regressum ad duplum, vel ad interesse ratione meliorationis contra venditorem: sed ad pretium tantum. Si autem esset bonæ fidei: tunc ad duplum, vel ad interesse habebit regressum. Sed si heres obligat rem prohibitam alienari: hoc casu creditor habet pignoratitiam actionem contra eum detinentem. VLPIAN.

§. ¶ *Duplæ stipulationem.* etiam si fuerit stipulatus: sed pretium tãtum habet: vt fabricius: & sic est contra *infr. de euictio. l. si fundum. & supra communia vtri. iudic. l. si fratres. & supra de iure de. l. si à matre. & infra de praescrip. xxx. an. l. 1. & ff. de excep. de. l. apud Cassium. Autem Lege.* Prædicta quidem iura contradicunt in duobus. Primò, quòd non proficit hic stipulari de dupla. Secundò, quia hic etiam non stipulatus agit ad simplum: sed dic hoc aliquam iur, & specialiter in hoc casu. 2. Vel dic, hoc est vsum pro emptore, quod agit ad pretium: licet sciens fuerit, vade & aliud contra eum fit, vt non proficiat stipulatio dupla. & econtrà hoc est contra eum, quòd non prodest stipulatio dupla: sic & aliud si pro eo, vt agat ad pretium: vt arga. *de seruitut. l. cum qui 3.* Vel tertio, & verius, hic emptor sciebat res venditi, licèt sub conditione, legatum: sed in legibus contrariis licebat alienare.

† Iustinianum propter malam suam fidem: secũs si bonam * habuisset: vt arg. *ff. locati. 1. penult. 3. nefandis.*

‡ Creditor. cui dicta res legata fuit obligata. nam ea actione vsuerat debitor, qui rem alienam, vel alio modo obnoxiam alii, obligat ipso creditori: vt *ff. de pign. act. l. 1.*

k ¶ Integra iura. ex stipulatu ad duplum: & ex emptio ad interesse.

DE FALSA CAVSA ADIECTA LEGATO, vel fideicommisso.

Adiicitur b in legato quandoque causa: scilicet per quia. & hæc non vitiat legatum, nisi conditionaliter fuerit expressa: vt Instit. de leg. §. longè. *Quandoque demonstratio:* vt *forsitan* Institut. de leg. §. longè.

480/C.IV.K.5-4, 1641-1642
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quam ab alio emi, tibi legō & tunc valet legatum, licet non ab alio fuerit emptum Iustit. de leg. §. huic proxima. *& de his duobus dicit hic titulus. Quandoque modus qui ſit per, vt. & de hoc dicit* J. tit. proxi. *Quandoque conditio, quæ penitet per,* l. & de hoc J. tit. ſecundo, *de codicillis infra. Et de his modis habet,* ff. de condi. & demonſt* l. demonſtratio.

5. Imp. Antoninvs A. Septimio.

VErba] CAYVS. Teſtamentum feciſti: heredem inſtituiſti: reliquiſti inter cætera, & diziſti: decem, quæ debebat mihi Titius, peti non quia ſoluit: quia tu reuera non ſoluit, an peti poſſint, quæritur? Reſpon. Aut ſoluit, & peti non poſſunt: aut non, & agit Titius ex fideicommiſ. vt liberetur: ſcilicet niſi hæres probauerit teſtatorem liberare voluiſſe Titium: ſecus ſi per errorem putaſſet eum ſoluiſſe. VIVIAN.

a ¶ *Verba.* quæ forte erant talia: Decem, quæ mihi Titius debebat: quia ſoluit, ab eo reciti vocvel ſimilia: *inſ. l. aliq.*

b ¶ *Fideicommiſ.* quod magis præſumitur vt J. *de dum. l. ſi denuntio & de lega. 3. l. Lucius. §. 3. quæſ. quæ q.*

c ¶ *Agendum eſt.* multò magis excipi poteſt: vt T. *eod. §. ſi conditorio.*

d ¶ *Eum.* ſcilicet teſtatorem.

e ¶ *Errore.* &c. Sed videtur quòd huiuſmodi confeſſio ad ſtatum prædicit: ſed ſaltem xxx. dies expectentur. vt T. *de ad numm. pœn. l. in contractibus. §. ſaepe.* quæ eſt contra. Sed illud in contractib. hic in vltimis * voluntatibus, eorum fauore, vt arg. *ff. de regula. l. in teſtamento.* Item & alia ratione: quia qui edifitetur inter viuos ſibi ſoluitum eſſe, ſæpè facit ſpem futuræ numerationis: vnò in vltima voluntate, nequaquam expectat futuram numerationem ſed ob præcedens meritum facit: vt *ff. pro ſocio l. nec adiuti.* Item videtur, quòd nec hæres debeat probare errorem: vt *hic.* ſed legatarius defuncti voluntatem debeat probare: vt *ff. de lega. 4. l. Titia cum teſtamento §. Cauſa Stiho.* quæ eſt contrà. Sed ibi agitur de hærede obligando, hic de debitore liberando: quod facilius fit: vt arg. *ff. de actio. & obli. l. Arrianus.* Vel dic, quòd *non ille* non erat præſens [illegible] in præſentia eius, imò erant apud ipſum. Cæſum foret in ſcrinis eius. Item adhuc videntur hæ verba non induere liberationem: vt T. *de teſtam. milit. Lex hac* quæ eſt contrà. Solu. c ibi non fuerunt verba dandæ libertatis: ſed ſi fuiſſet in teſtamento confeſſus eum liberum, benè ſtarem huic confeſſioni, & ſic ille conſequeretur liberatem, arg. huius l.

EVtem.] CAYVS. Teſtamentum feciſti, heredem inſtituiſti, & ita diziſti: Decem, quæ mihi debeo, tibi do, lego. non ſubſiſtit debitum quia nihil debebas: an valeat legatum, quæritur? Reſp. quòd ſic: & actione ex teſtamento peti poſſunt.

a ¶ *Verba.* Vide ſcripta ad *l. ſi ſic legatum. §. ſi mihi de leg.* l. CVI.

b ¶ *Debes.* dixit teſtator: Lego tibi decem, quæ tibi debeo, & ſic in prima perſona, & quinque: ſecùs ſi incertum: vt lego tibi, quod debeo: quia non valet. cùm nihil debeam: vt *ff. de legat. 1. §. ſi.* §. 1. Item ſecùs ſi dixit in ſecunda perſona, vel tertia: vt lego tibi, quod mihi debes: vel lego tibi, quod Sempronius debet: vel enim lego Titio, quod ipſe Titius debet. nam hic ſaltibus non valet, etiam ſi certam quantitatem poneret ſi nihil eſt in debito. Et eſt ratio in hac quia ſi verum eſſet debitū, teneretur heres nouo ad liberationem: quando lego tibi, quod mihi debes: vel ad confeſſionem: ad quam & nunc ſi teneretur, nihil poſſet cedere, vel liberare: vt *d. l. ſi ſic. & de leg. 1. l. in quocunque modo. & l. §. rediens. & Inſtit. de leg. §. poſt autem. & §. huic. & §. longè. & §. de lid. leg. l. legatum.* & dic plenè vt ibi.

SI non] CAYVS. Teſtamentum feciſti, & ſic diziſti, Quicquid nomine dotis ad me peruenit, vxori meæ do, lego. ſi nihil peruenit, an vxor petere poſſit, quæritur? Dicitur quòd niſi probet dotem nomineram fuiſſe: ſecùs ſi dixerit, decem, quæ in dotem ſunt, do lego. & tunc ſi nihil datum ſit in dotem, petet decem, non quaſi dotem: ſed quaſi legatum. VIVIAN.

§ ¶ *Si non deſignata.* Vide not. & ſcripta ad *d. l. ſi ſic legatum. dict. §. de ſupra.* l. CYLAC.

g ¶ *Aliter.* quia dos non erat data: ſed promiſſa: quo caſu liberationem legaſſe videtur: vt *ff. de dote prælega. l. 1. §. ſed & ſi datum.*

h ¶ *Numerata.* id eſt, quòd ta maliet dotem viro dederit *: & ſic valebit legatum propter repræſentationem: quia cùm aliàs dos ſolueretur annua * bina trima die, nunc ſtatim debebitur: vt *ff. de do. prælega. l. 1. §. verum eſt, & Inſtitu. de lega. §. ſed ſi vxori.* Item valet: quia amodò non retinebitur dos ob res domnus vxori à viro: quod fieret aliàs: vt *ff. de do. prælega. l. 1. §. eſt & illud.* non autem valet vt expenſæ in dote facta minus retineantur, cùm vxor legat: quia idem videtur legare, quod dotis iudicio poſſet recuperare, licèt ſecùs eſſet, vbi extraneus legat: quia etiam expenſas videtur legare: vt *ff. de le. 3. Mæuio. §. à me.* Item non valet vt Falcidia detrahatur de * hoc legato: vt *ff. ad leg. Falcid. §. vt ſuprafruitus. §. dos.*

i ¶ *Debetur.* vt *ff. de verborum oblig. l. 3. domnitio. in fin. & Inſtitut. de lega. §. ſed ſi quam.* Sed videtur, non valere, quando dos nulla fuit: vt *ff. de do. prælega. l. 1. §. ſed & ſi dotem. dic. nam & ſi quis. &c.* quæ eſt contrà. vbi dicit: ſi lego pro dote vxori centum, quæ in arca habeo, non valere legatum, & nulla comparo ibi erant. Solu. diſtinguitur an quantitas expimatur, vt comparat vt *ff. de leg. 1. §. plenè. 3. §. ſed hoc ita eſt.* & tunc non deberet quantitas, vt ibi, ſicut nec corpus ignotum, vt *ff. de legat. 3. dantur. 1. §. 1. quæſitum. 4.* an vt quantitas certa in genere: & tunc falſa demonſtratio non nocet: ſicut nec nocet in corpore certo: vt *hic, & ff. de lib. leg. Legatum. & de legat. 1. l. ſi ſervum legatus. §. qui quinque. & l. ſed ſi certus. & l. ſi ſic.*

¶ Item adhuc videtur non valere etiam quantitate adiecta: vt *ff. de lega. præſtan. l. virilis. §. ſi quod vxori. & l. ii. qui in penellate. §. ni qua detrac.* quæ ſunt contrà. quibus leg. ibus dicitur non deberi legatum dotis ſed ibi petita erat contra tabulas, vnde licèt vera legata deberent quibuſdam conditis perſonis: vt *in eod. titu. l. 1.* huiuſmodi legata tamen, quæ falſa demonſtratione relinquuntur, non valent, vt ibi. Alii dicunt ibi non fuiſſe quantitatem adiectam: hic ſic. ſed prima placet.

Si dotem.] CAYVS. Vxor tua conflante matrimonio deceſſit, patre illius in teſtamento ſuo dixit ſe recepiſſe vnoentam dotem filiæ ſuæ, hoc modo: Dotem filiæ meæ recepi à marito ſuo. & ab ea peti non quia mihi ſoluitur: ab eo peti poſſit quæritur? Reſp. aut reddidit re vera, & ipſo iure liberatus eſt maritus: aut non & adiuſtus pretinetur ex voluntate defuncti cuetur ſe peti exceptionem. VIVIAN.

k ¶ *Actio. vt Inſtit. quib. mod. tol. obligat. in principio.*

l ¶ *Exceptio.* niſi contraria defuncti voluntas probetur: vt T. *eod.* §. quæ huic ſimilis eſt, imò idem dicit.

a Dotis petitio marito non legatur.

b Hodie iterum annua, quando edifitio in rebus nobilibus. *Bart. & Fan.*

c Falcidia non detrahitur ex legato dotis, vt hic. Quia ſi illud legatū cōtinet aliquod commodum repræſentationis, an deberetur ex illo ſimodo Falcidiaē? hoc iuris negat dotibus: contrà tamen ſentit in *l. cum dotem. 17. ff. ad leg. Fal.* vbi c quæ ſimilis, & in T. *3. reſp. ad leg. Falcid.* adde Tiraquellū *cauſſ. poenalis, in pr.*

480/C.IV.K.5-4, 1643-1644
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Refert.] CAYVS. Dicitur in hac l. quæ differentia * est verum testator fideiussit: Volo et veri mea dos sua solutionem ac quæ instrumento b dotali continentur: primo casu non peritur, nisi quod probatur nomine dotis fuisse datum: secundo casu poterit, quod instrumento esse continuum probare: sed hoc non obstante demonstratione falsa: et quia in eo confessus est ic recepisse decem nomine dotis, quæ non receperit: et Iulianus de leg. 3. § quæ. VOTIAN.

a ¶ Longitur. adiuvatum est qualitatis.

b ¶ Dotem. scil. simpliciter, nõ adiicendo quantitatem.

c ¶ Probanti. mulieri.

d ¶ Profe. vt ff. l. 20. l. 8. § non designata. & Institu. de legat. 3. fol. quam. & ff. de legat. 1. § fin.

e ¶ Præterito. Id est, directis verbis. Vide scripta ad rub. ff. de leg. 1. CYIAC.

f ¶ Prædicti. scil. simpliciter, nõ adiicendo quantitatem.

g ¶ Profe. vt ff. l. 20. § non designata. & Institu. de legat. 3. fol. quam. & ff. de legat. 1. § fin.

DE HIS, QVÆ SVB MODO LEGATA, vel * fideicommissa relinquuntur.

TITVLVS XLV.

De modo est hic titulus, qui verò in libro verorum inuenio confusè. De legatis, seu fideicommissis, quæ sub modo relinquuntur. De his, quibus sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur. De his, quæ sub modo legati, vel fideicommissi relinquuntur, & vt propriè, magisque probatur. *Modus, est res, propter quæ testator vel cause legandi relinquit in futurum, quæ nisi fuerit facta, id est, impossibile, aut nocet, sin autem possibile fit, etiam præterquam commodum de legato adimitur, continue adiunctum, Iura causas. ff. de cond. & dem. 3. § ff. de leg. 3. l. cum in testatione. ff. de test. lib. nec aliter per omnia pro conditione obseruatur. ff. ita comparatur.* Illi vt autem do lego vt monumentum faciat: *sed si ita, illi vt autem do lego, & monumentum faciat, per omnia pro conditione obseruatur. A. l. ex. & l. 1. hoc tit. & ex hac scriptura fideicommissi petitio non est, videlicet eius in legatum, si dederit Gaio decem, sine modum, sine conditionem fecere testatori, ex ea fideicommissi petitio est, sine modum, sine conditionem facere videtur. ex l. 2. CYIAC.*

Modus, & conditio aequiparantur in fine: sed non in principio deducendo rem in esse. hoc dicit textus cum glossa. BAL. Vel sic: *Modus, & conditio ex effectu aequiparantur: & si non fiat per implere debentem, ei non imputatur.* SALYC.

1. Imp. ANTONINVS A. Sacramento.

SI legatis quidem, & fideicommissis cui modus * adscriptus ß pro conditione c observatur. Sed si per te non stat, quo minùs voluntati testatoris pareas: sed per eum, cui nubere suffa et quo minùs id, quod tibi relictum est, obtineas ¶, non oberit. 2. PP. V. Kalend. Ian. Gentiano, & Basso Cos.

Olim ex modo non arcebatur adiectio: quia non adiicitur propter fundos testatoris adiectio: si tamen alia, quæ debet implere modum, debet aliquam conditionem implere oportet quod prima implet. BALD. Vel sic: *Pro relicto sub modo aliquid alteri dandi, vel faciendi, ei cui petit alio, & exceptio, in cuius persona aliquid debet dari, vel fieri.* SALYC.

11. Imp. GORDIANVS A. Antonio P.P.

EX his verbis, *Titio decem relinquo vel insula relinquo, ita vt quinq. millia ex hac, vel eandem insulam Maurio restituas:* licèt antè ¶ neque legati, neque fideicommissi petitio nascebatur: tamen in libertate k ¶ à diuo Seuero hoc admissum est. Sed & in pecuniariis causis voluntatis tuendæ gratia non immerito recipiendum est, vt etiam ex huiusmodi verbis, sine ad conditionem l, sine ad modum m, vel faciendum aliquid: fideicommissi actio omnifariam nascatur n, videlicet in conditionibus post extitum eaum. Sin verò legatis, aut fideicommisso relicto, testator legatarium, seu fideicommissarium prohibuerit, vel

480/C.IV.K.5-4, 1645-1646
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Heredem ſuum.* ſcilicet teſtantis, & dic exemplum lego tibi centum, vt non petas equum, quem debeo tibi, vel vt non petas C. A Titio tuo debitore.
b ¶ *Ad quantitatem* non vltra: vt *C. de fideicommiſſis l. ab eo, & de inredentum l. cum pacem.*

DE CONDITIONIBUS inſertis, &c.
Dicit de caſu, & demonſtratione, & modo adiecta legato: nunc de conditionibus.

[Cum teſtatorem.] CARVS. Bertaudus heredē Rainaurum inſtituit, & rogauit, vt ſi ſine liberis deceſſerit, Fauronis, & Brouello heredituram reſtituerit: deceſſit Rainerius neque filio, neque filia ſuperſtite: nepte tamen ex filia relicta: nunc deficit conditio, niſi probetur teſtatorem aliud voluiſſe. Videbaturquòd ſic: quia vnicus erat: & dixit *ſine liberis*: & hoc non obſtat. Item quia non erat ex filio: ſed hoc non obſtat: quia nomine *liberorum* & nepos, & neptis continentur, etiam ex filia, vt *dic, & ff. de verb. ſignificatione l. liberorum.*

a ¶ *Quam pro parte heredem* obſtat *l. filiuſfam. §. cum quis, ff. de leg.* 1. Vide ibi note. & ſcripta. CYN.
c ¶ *Inſtitutus.* maximè vt *ff. de leg.* 1. *l. ſi filiuſfamilias. §. cum quis.*
d ¶ *Deficiſſe.* quia videbatur extiiſſe quia * nous rāum fuerat ſed hoc nō facit eam eſſere vt *hic* Tiraquellus in repet. 1. *ſi non ſine liberis, vt ſuf quadrā dius leg. ca. 1. cum vaori. ſuſtentio liberis nato. 126. & ſi quis. Cod. de ordinando domination.* vbi tundēdū non intermittit ſimpes plurale in ſin. gulari vendicati.
* *al. Claudio.* ¶ alias. Tralianiſtiſſe.
* *al. Inſtituam.* quia inſtituere vtius videtur.
b Liberorum appellatione nepotes continentur.

heredem ſuum[a], vel aliū quendam debitum exigere: habet debitor adiuerſus legatariū, ſeu fideicommiſſarium agentem, vel-

que ad qualitatem[b] relicti, ſiue fideicommiſſi, ſiue legati exceptionem. PP. VI. Idus Augulli, Sabino II. & Venuſto Coss.

DE CONDITIONIBVS INSERTIS TAM legatis, quàm fideicommiſſis, & libertatibus.

TITVLVS XLVI.

DE conditione eſt hic ſtatim, & in ea additum, Vt libertatibus, *propter l. vlt. quæ eſt de ſtatuliberatis, & ſanctiſſimè conſtituit, vt ſi caſus formitur impedimento fuerit, ne conditio liberorum impleretur, potest ſi liberali dederit e aut rem, aut ſervum peculiarem, ſtatim competat libertas, & conditio poſt libertatem impleatur: quod non ita procedit in legatis, & fideicommiſſis.* Conditio eſt *caſus collatus in ſuaritem, qui euenire, vel non euenire, vel aliter euenire poteſt: vel cum in oppoſito legato, quo exiſtente debetur legatū, deficente peremitur, ſuſpenſa ſuſtinetur.* Et vt *fuſi in conſo, vel falſa modus, ita falſa conditio, id eſt, impoſſibilis non perimit legatum.* l. cū tale. §. falsū conditionem *ff. de cond. & dem.* Pūtillus quoque etiāſi nō exiſtat, *aliquando non perimit legatū, ſi ſit ea hū. qua remittuntur, id eſt, pro nullo, aut pro impoſſibili habētur, vt conditio turpis, conditio turpiſſimā, violatoria, diuersaq; aliquam deficiente conditione perimitur legatum, ſi per legatarium fuit, qui minus impleatur: nā ſi per eum, in cuius perſona impleūda eſt conditio, vel modus pro impleto habetur, & poenitentia locus non eſt.* l. vlt. hoc tit. l. 1. ff. quando. dies leg. ced. l. 1. §. 6. Scichus. ff. de ſtatu l. 1. pater §. vlt. ad Trebe. *quia conditio, quæ ſemel extitit, vel extitiſſe intelligitur, non reſumitur.* l. quidam *ff. de lib. lib. Pro impleta eius habetur, ſi in cuius perſona impleūda fuit, eius teſtatore deceſſerit: quod eſt adnotandum ad ſpectum* l. 3. & 4. hoc tit. *Vel de autem nouum eſſe Conſtitutionem* l. pen. *illendum* l. 13. ff. de man. teſt. & l. pen. in prin. ff. de cond. & dem. CYNAC.

Non decedit ſine liberis, qui nepotem ex filia relinquit heredē. Vel ſic: *Non decedit ſine heredē, qui nepotē ex filia relinquit heredem.* BALD. Vel ſic: *Conditio, ſi quis deceſſerit ſine liberis, deficit ex mente ſoluta non nepote ex filia exiſtente.* SAL.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Claudio*[*].

CVm teſtatorem fideicōmiſſum Tralliano † ab eo, quem pro parte heredem[a] inſtituerat[c], ita reliquiſſe proponas, ſi ſine liberis inſtitutus[*] diem obiiſſet: iſque nepotem, quem ex filia ſuſceperat, heredem inſtituerit: conditionem adſcriptam fideicōmiſſo deficiſſe[4] manifeſtum eſt; niſi alia defuncti voluntas euidenter probetur. PP. Non. Decembris, Lateraño, & Rufino Coss.

Argumentum à contrario ſenſu non ſumitur: vbi reſultat praua intellectus contra legem. BALD. Vel ſic: *Caſus omiſſus relinquitur in diſpoſitione iuris communis: nec abſurdus intellectus, vel qui ſit contrarius iuri, vel contra formam edicti, debet ſumi: hoc dicit, & not.* SAL.

11. Idem AA. *Galliene* †.

CVm patremfamilias[e] fideicommiſſi nomine[f], quod in diem certam reliquit, ita cauere præcepiſſe proponas, ſi à marito non diuertiſſet: iuriſdictionis originem[g] perinde ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea reſcriptum fuiſſet[h]. Nec exemplum[i] legari, vel hereditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt[k]: cùm abſurdum ſit ideò perpetui edicti[l] formam negligi[m], quia patris ſui voluntati[n] non obtemperatur. PP. Antiochiæ, XI. Kal. Aug. Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Deſiſtum conditionis per ſeſtum implere debentis, eum impedit habere legatum. SAL.

III. Imp. ANTONINVS *de abſentia militis.*

SI ea conditione Aulaianus[*] legata teſtamento præſtari voluit[o], ſi cum focaria ſua, matréque eius[o] moraretur, & per eum ſteriſ, quò minùs voluntati teſtatoris pareret: cùm ſua ſponte ſcripturæ teſtamenti nō obtemperauerit, ad petitionem non admittitur[p]. PP. VI. Id. Iul. Læto II. & Cereale Coss.

[a] ¶ *Heredem.* dum ſuerunt hic fideicommiſſa: fundi ſcilicet, & cauteriū: vt *ff. de vſufruct. re. quæ vſu conſu. l. vtrum.* ſed ſecundum pro primo interponitur.
g ¶ *Iuriſdictionis originem.* id eſt, præceptum. Teſtatoris[a], quòd fuit vt cauere. Vel, i. perpetui edicti, quo iubet prætor cauere: vt *ff. de leg. no. l. i. in prin.*
h ¶ *Fuiſſet.* id eſt, ac ſi nō fuiſſet appoſita conditio, tal. l. ac ſi nihil diuiſiſſet de cautelo. nam etiam eo non dicto debet cauere.
i ¶ *Nec exemplum.* argumentabatur[b] cùm hic haberet inſtitutū ſic vidēs quòd ſi alicui legetur, vel inſtituatur heres hac conditione, *ſi diuortū à marito,* ſpreta tali conditione admittitur ad legatum, vel hereditatem: vt *C. de inſtit. & ſubſtit. l. reprehendendā.* & hic videtur mihi relicta intermittat tacitū id eſt, vt non cauram. ſi diuertam. id eſt. ſpreta ergo tali conditione debeo conſequi immuratem.
k ¶ *Comparandum eſt.* quaſi conuertibile admiſſa: nam in diſtis argumentis fuit expreſſa conditio: hic non.
l ¶ *Edicti.* quod eſt de cautelo. etiam ſi ad diuertere a teſtatore. vt *ſi or leg. no. n. l. 5.* q. d. licet ex voluntate defuncti cogi non poſſit ad cautendum propter impoſſibilitatē, ſecundāmallegationem filiæ: tamen forma edicti negligi nō debet, cui parēre oportet, etiam ſi teſtator aliud dixit: & pro hac *inſ. de hū. qui ſibi adſcrib. l. 3.* Eſt & alia ratio quare ſit cautendum, quia quia potuit accipi, *ſi*, pro *quando.* Item & tertiò: quia ſibaudires intellectus eſt prauuade pro non adiecto habetur: et dixi.
m ¶ *Volentem.* ſcilicet tacitū. & prauū, cuius eſt vt diuertat. ¶ Et not. hic prauum[c] ſibaudirū intellectum non ſeruandum, quoquo ad malē faciendum iuuatur: vt *ff. ſi quis omiſ. cau. teſta. l. quicumque. in prin. & ff. de verb. obli. l. Titia. §. idem reſponsum. l. & ff. de leg. 3. l. ſi ſeruo alieno. §. pœnali. & l. à filia. §. 1. & ff. de pecu. l. ne ſempere. 1. reſpon.*
¶ Item no. quòd qui apponit conditionem, vult. cum eſſere: vt ponit arg. *ff. de ma. teſta. l. ſi quis leuiplex. in fin. & de obligat. cau. da. l. dolo. in fin.*

[a] ¶ *Vbaio.* ſcilicet Titio.
o ¶ *Eius.* teſtatoris. vel legatarij, vel focariæ.
p ¶ *Non admittitur.* ſecus autem ſi non ſtetiſſet per eam: vt *hic, & ff. de condic. & demon. l. ſi quis ita legauerit. & de leg. 4. l. Titia. l. 8. ſi eam. & de aun. leg. l. Mauia. & l. Seio. in prin. & de ali. leg. l. liberis. & l. Titiohus.* Sed contrà eſt, *l. de leg. 1. l.* Sed. vt ibi.

Legatum.]

480/C.IV.K.5-4, 1647-1648
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Legatum.] CASVS. Testator filia fororis suæ decem legauit, si filia sua nubserit, non nupsit: quæ filius decessisset legatum petere possit, quæritur? respond. quòd non. & est tacito quia aliàs non esset relictum. fecit econtra.

a ¶ Si filio. ex hoc patet, quòd aliàs non erat relictum.

b ¶ Mortuo. post mortem patris fecit S. note, arg. ff. de leg. 1. Lucrio §. secundùm BART. Dicebat [a] enim, quod hæc conditio, *si nupserit*, est possibilis, si filia moritur post mortem patris: & ideò ea deficiente deficit legatum sed si moritur, viuente patre, est impossibilis: & sic pro non adiecta debet haberi. Sed hoc dicere non placet: quia non refert quando moriatur [b], cum vtrique erat possibilis: vt *supra de instit. & substit. l. si quis heredem*. Nec obstat *d. l. certum*: quia ibi est impossibilis eo mortuo, nisi arbitrio debet nubere viuo testatore: similiter eo mortuo possit esse impossibilis: quia voluntatem induxit: vt *ff. de condit. & demonstrat. l. cum talis. §. si arbitria*. quæ videtur hic non induciter.

c ¶ Rationem. vt *ff. de condit. & demonstrat. Lin testamento eius erat. & de an. leg. l. Stich. Sed contrà ex. ut. l. annua. & de condit. inst. l. qua sub conditione. §. mortuo. & supra de instit. vt substituat. l. 1. & ibi* plenè solus omnia. Item contrà *supra de leg. 1. sol. vt ibi.*

Si vxorem.] CASVS. Vxori tua in patena possitate constituta x. legauit, si nubserit: cui acquirat legatū, quæritur? & ſpon. quòd patri suo nullo incrementiente impedimento, quod impedire possit dat legati referendum. Si autē pater ante non cum emancipauit mulierem filiis, & marito superstitibus decedit, fideicommissum, vel legatum transiuit ad heredes.

d ¶ Mortuum. scilicet contractum.

e ¶ Possitate. sic ergo tempore [c] matrimonij vxor est in patris possitate: vt *hic, & Iulius ad Trebell. §. si in fide. & supra de instit. l. filia fidei. nisi quo ad debitum carnis, & quo ad operandum*: vt *ff. de op. lib. l. filiæ.*

f ¶ Adiecum. modò respondet.

g ¶ Competentem. quia tunc cedit dies legati, cùm iam est emancipata: vt *ff. de pignor. l. si legata. & ff. quando dies leg. ced. l. post diem. §. fin.* fecit [d] contractibus vbi nomen inspicitur: vt *ff. de verb. oblig. l. filius. & de filij. fer. l. 8. & de reg. iur. l. quæ legata*. & est ratio [e], quia in legatis nullus inuenitur actus filij in possitate manentis: sed incrementa sibi fic.

h ¶ Dele hanc rationem, *quia in legatis, &c.* & ponere *melè*: nam eadem ratione contendam ex pura stipulatione filiafamil. patri si non ab hac acquiri, non ex legato solo tantum. Vide eorum rationem in not. & scriptis *ad l. vt. ff. de verb. oblig.* CVIAC.

Si plures.] CASVS. Decem Titio, Seio, Caio legasti, si domum Stichi fecerint: an omnes simul facere debent, an sufficiat, quòd vnus? respond. quòd vnusquisque habet totaliter simplex conditionem, & pro portione sibi competente vnusquisque legatum percipiet: sed si vnus impleuerit alijs negligentibus: pro portione se contingente totum consequetur: vide qui parentes, ad legatum vocabuntur: qui non, sibi imputent. VIVIAN.

g ¶ Si plures. quidam habent hanc I. pro vltima huiustit.

h ¶ Si plures. lego fundum Titio, & Seio: si fecerint domum heredi meo, & ita est indiuisus: vel si ascenderint Capitolium, quæ est diuisus [a].

i ¶ Debeant. quia sic dicunt verba testamenti: vide vno adimplente ex toto, etiam ipse non videbatur patiens sui legati habere: sed certè imò habet: quia illa plurialis oratio resolutiua in multas singularitates: vt *ff. de condit. & demonstr. l. falsa. §. fin.*

k ¶ Conditionem. fallitur solidum. & hoc quando est indiuidua: quia est in facto: fecit si diuidua. fallitur enim ex pro parte adimplentur: vt *ff. de condit. & demonstr. l. si ita legata. §. fina. & l. penult. in princip. & l. de ale. & de manu. inf. l. si ita fuerit. & argum. ff. de verbor. obligat. l. in conuentionibus. & de fideiu. l. si peculium. §. penult.* Etiamsi quòd si vni est [b] relictus fundus si decē dederint ne partem fundi consequi possit, nisi totaliter decem det: fecit si decem est relictus, si decem dent: vt *ff. de condit. & demonstr. l. cui fundus. & l. si quis legata. in fine.* & facit *infra si plur. vna fin. per totum.*

l ¶ Repellantur. & sic alteri [c] cum sua conditione [d] accesset: vt *ff. de condit. & demonstr. l. si quis legata. §. fin.*

Cum quidam. Primò Cathena, & quæstio. Secundò, eius decisio. Secundò, eius decisio. Secunda ibi, itaque. Sed CASVS. Seruo tuo libertatem reliquit, si heredi daret x. vel seruum, vel equū, & dum, vt heredi alibi agentisfiniseret, secundùm quod ei iniunctum fuit, ad ipsū ut accipisset: incausū latronum re ablata, facultas parendi est adepta: an per hoc perdiderit libertat, apud accipiens erat quæstio. Decisio hanc Imperator, dicens quòd seruo libertas contingit & cōmodum heredi vel alij non abstrahitur: vnde quocunque casu impediatur, hinc per heredem, qui accipere noluit secundùm quæstum: quod ratio est verum; sine per fortuitum casum: quia dare non potuit, vel per quemcunque alium, cui dare iussit est, liber statim per seipsum fieret: quia conditioni parere noluerit: obligatus tamen heredi permanet, vbi hæres obligatus recipere recusauerit: vnde si esset mancipium, solaere debet: vel mancipi eius æstimationem, si non esset, & idem in alia re.

m ¶ Herodi. Cōmentarios *ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. legis.*

n ¶ Casum. nota de fortuito casu.

o ¶ Per heredem. Tres casus nota. 1. Primò quia aut fiat [e] per heredem: & tunc est liber: dummodò poena præstet, secundùm quæstum. Ipse contra arg. *ff. de condit. & demonstr. l. pater Seuerianus.* Solat. vt ibi notatur per I. d. n. Secundò: quando per fortuitum casum: & tunc idem secundùm notata hic. *ff. de mu. ea. infra l. libertas. & de re iur. l. in iure ciuili.* & est mitior quare de.

a Et mall. Pa. & Sorge.

b Dummodò posit reliquatis: licet si esset mortuus tempore relamenti. Pan.

a Idē sing. in persona vt. sublibet: quia si diuisus vnus non est adimplentia. Bart. Bald. & Sorge.

b Vni, si dederit: ut plurium subtractione conditione fundus legetur, tunc soli.

c Hoc adiecto, nocum sua cōditione adiecitur.

d Conditio id suum consistit, si dolet.

e Vxor enim matrimonij semper est in potestate patris.

d Tempus cōtractum quod adiecitur. nam respicit debitum carnis, & quo ad operandum: vt *ff. de op. lib. l. filiæ.*

e Ratione. nam opposuit Bartol. in l. n. ad hanc legem addit, quod in legatis conditio nō attrahitur retro, vt in contractibus.

480/C.IV.K.5-4, 1649-1650
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nisi ipse seruus noluerit adimplere conditionem [a]: obnoxius tamen constituatur post libertatem heredi, vel ei, cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse [b] oblatas pecunias non susceperit. quod enim semel repudiatum ab eo est [c], redintegrari minimè concedimus [d]) quatenus [e] hoc, quod dare iussus est, omnimodò implere compellatur: vel in ipso mancipio præstando, si extat: vel in æstimatione eius non amplius, quàm in quindecim solidos [f] [*] computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat: vel si non existat, vera [g] eius æstimatione præstanda. Dat. Prid. Kalend. Maij Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS legatorum [a], seu fideicommissorum.

TITVLVS XLVII.

His titulus ostendit legata, & fideicommissa his, quibus relicta sunt, sine mora, & frustratione esse præstanda: alioquin ex mora deberi pecuniarū relictarum usuras, cæterarū rerum fructus, & periculum earum pertinere ad eū, à quo relicta sunt, sive perierint sive deteriores facta sint. l. 3. hoc tit. l. 39. §. fructus. de leg. 1. *Et moram fieri ex die litis contestata*, l. 1. c. 4. hoc tit. l. quæsitum. §. ult. ff. de leg. 2. *neque enim qualibet interpellatio in mora constituit debitorem sed repetita debito instantia, sive repetitio, quæ fit per iudicem lite contestata.* [illegible] l. 3. ff. de usur. *tamen certius dicitur, & colligitur ratio moræ ex tempore litis contestatæ, nec tamen insicior, quin & si ratio moræ colligi possit ex mora controuersia instanti, atque continua, antequam ad iudicem ueniatur, & [illegible] habenda ratio usurarum, & fructuum.* [illegible] S.C. *Adrian quod est* [illegible] *de lite contestata, facile trahitur ad moram controuersiam.* l. sed etsi lege. §. si ante litem. ff. de pet. her. *ita Constitutiones* [illegible] *quæ loquuntur de lite contestata, trahi concedo ad controuersiam motam, & ita controuersiæ ex lite contestata, vel controuersia mota legatario, aut fideicommissario moram fieri, cum hac exceptione, nisi controuertendi, aut litigandi iustam causam habuerint.* l. si quis solutioni. ff. de usur. *ut puta si iuste dubitabatur lex Falcidia locum esset habitura, necne, & an solidum legatum, quod petentur, præstari deberet,* l. 3. ff. de usur. l. qui solidum, in princ. ff. de leg. 2. *quo casu damnatus heres, si paruerit sententia* [illegible]*, si legatum exsoluerit, immunis est à dependendis fructibus, & usuris,* d. l. 3. *vel si post sententiam, & tempora iudicati moram fecerit, à die litis contestatæ in diem sententiæ usuras, & fructus præstat,* d. l. 3. *At si mouenda solutionis causa obiendae Falcidiam, præter fideicommissarius sequatur ordinem,* l. 1. *& satisdanti fideicommissarius iudebit præstari solidum legatum, aut eo negotiante satisdare, dabit arbitrum ad ineundam rationem legis Falcidiæ, & diem, intra quem ineatur partibus præsentibus, & secundum eam de fideicommissis pronunciabit, vel herede non veniente ad diem, damnabit eum, ut solidum legatum præstet cū* [illegible] *usurarum, & fructuum à die litis contestata in diem quo præstiterit,* d. l. 3. *Quod ad usuras attinet, aliis legatorum vel in personam, quæ stricta est, vel in rem, quæ arbitraria, similis est actioni bonæ fidei quoniam usuras recipit ex mora* l. 34. ff. de usur. *vel ex* [illegible] *nisi* [illegible] l. 3. C. in quib. cau. in integ. rest. *Quod ad fructus dissimilis, quia bonæ fidei etiam ante moram recipit fructus.* Lrdicamus §. penult. ff. de usur. CVIAC.

Vsura legatorum debentur à tempore litis contestatæ, si ante heres non fuit in mora: & etiam fructus, & mercedes seruorum. SAL. post BALD.

I. *Impp.* SEVERVS, & ANTONIN. AA. *Maximo.*

Legatorum, seu fideicommissorum vsuras ex eo tempore, quo lis contestata [h] est, exigi posse manifestum est: sed & fructus [i] rerum, & mercedes seruorum, qui ex testamento debentur, similiter præstari solent. Proposita Prid. Kalend. August. Æmiliano †, & Frontone Coss.

Heres excusatur ab vsuris propter dubium legis Falcidiæ, nisi legatarius paratus sit satisdare de restituendo quanto plus receperit, vel nisi iudex præfinierit certum diem, intra quem non præstiterit: vel si Falcidia reperiatur locum non habere. SALYC.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *liberis Cassiani.*

A Ductus eos, qui sub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notissimum est iuris auxilium. Si igitur proposita stipulatione, cauere cum satisdatione poteritis [k] vos restituturos quanto amplius, quàm per eam legem licet, acceperitis: iudex, qui de fideicommissis ius dicit, solida vobis legata præstari iubebit. Quòd si satisdationē implere non potueritis, arbitro dato [l], certum diem vobis præfiniet [m], intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si constiterit legi Falcidiæ locū non esse, & vsuras, & fructus post litem [n] contestatam percipietis [o]. PP. XVI. Kalend. Ian. Duobus, & Aspris Coss.

a Libertas est res inæstimabilis.

b Pauperrus non [illegible] legatarium ab implemento conditionis: [illegible]

c Debitor si offerat, & creditor nolit accipere: [illegible] liberatur.

fortuitus casus est non liberat: sed est ideò fortè: quia libertas [a] est res inæstimabilis: vt *Iustit. quibus ex cau. ma. non licet.* §. *cum ergo.* 3. Tertius est, si fiat per ipsum seruum: & tunc non est liber: vt *hic. & ff. de necessar. seru. l. si.*

a ¶ *Conditionem.* Quid autem si voluit implere conditionem: sed pecuniā [b] non habuit? Resp. non est liber: vt *ff. de condit. & demonst. l. cum ita datur libertas.* §. 3. secundùm quosdam.

b ¶ *Et ipse.* heres, vel alius, cui iussus est dare.

c ¶ *Ab eo est.* postea tamen: id est, post manumissionem fuit datum, & admissum, vt non obstat *ff. de statulib. l. si parsiam in principio.* secundùm quosdam quod nihil est: nam ibi non heredi, sed alij erat dandum: & pecunia erat penes heredem. vnde nihil facit ad legem istam.

d ¶ *Minimè concedimus.* aliud est in creditoribus: vbi licèt offeram, non liberatur [c]: vt *ff. de solut. l. qui decem in principio.* & *l. si debitor.* & *de accept.* d. *l. si opera.* secundùm Ioan. sed certè imò idem secundùm alios. nam & ibi re amissa post moram creditoris nō tenetur debitor amplius soluere: vt in dictis legibus dicitur. In hoc tamen est aliud: quia hic de casu fortuito tenetur: licèt non præcesserit mora, vel culpa, vel pactum: & licèt heres non fuit in mora recipiendi solutionem: ut in contractibus aliud obseruatur: vt *ff. de verborum obligationibus. l. si ex legati causa.* Item aliàs ante impletam conditionem nullius consequitur relictum: vt *ff. de conditionibus, & demonst. l. qui heredi.* §. *fin.* & *l.* [illegible] hic sic. Item aliàs ex suo facto non tenetur liber factus: vt *supra an seruus ex suo facto. l. pronuntiasse.*

e ¶ *Quatenus.* redit ad præd. dicū tenetur, quatenus, &c.

f ¶ *Solidos.* aliàs æstimatur aliter: vt dixi *ff. communia. de leg. l. si in princ.*

g ¶ *Vera.* id est, iusta: vt *Iustit. quib. ex cau. manu. lic.* §. *fanal.* & *ff. de legat.* 3. *l. si fideicom.* §. *fin.*

f al. [illegible]

DE VSVRIS, ET fructibus legatorum, seu fideicommissorum.

a ¶ *Legatorum* Vide scripta ad *l.* 39. §. *fructus. ff. de leg.* 1. CVIAC.

De rebus legatis principaliter dixit: nunc de accessionibus earum.

Legatorum.] CASTR. Fundum, vel pecuniam mihi legasti: an legatū, vel fideicommissū, si ab herede petam, recipient fructus, & vsuras, quæritur? Dicitur quòd sic.

a ¶ *Tempore.* Idem ex *l.* 2. & *ult. hoc tit.* [illegible]. Verùm mora sit & ante litem contestatam per interpellationem, *l.* 26. §. *ult. ff. de leg.* 2 *l.* 3. *ff. de usuris.* Paulus *in fin. lib.* 7. *sent.* Interdum etiam ætatis beneficio mora sit in rem tantùm, *l.* 26. §. *sertè minori. ff. de fideic. lib.* CVIAC.

b ¶ *Contestata.* vbi [a] mora alia non præcessit: nam si præcessit, exinde computantur. Licet ergo omnes fere leges huius tituli faciant mentionem de lite contestata: [b] tamen idem accipi à tempore moræ: vt *ff. de leg.* 2. *l. si quis ferme.* & *l.* [illegible] *fin.* §. [illegible]. & *de annuis.* & *de* [illegible] *l. si cui legatum. in fin.* & *ff. vt legator. nomine cauetur l.* 1. §. *Sed si finit.* ¶ Et quod dixi in vsuris: idem [c] est in fructibus, & seruitiis: vt *hic.* & *ff. de vsur. l. cum.* (quia hoc fieri in bonis comparatur: vt *ff. in quibus causis in integr. restit. non est necessaria. l. ex minorum.*) & idem in omni damno: vt *ff. de leg.* 1. *l.* [illegible] & hoc, nisi habeat iustam causam litigandi heres: vt *ff. eod. l.* 9.

i ¶ *Fructus.* nisi fuerit bonæ fidei possessor, credens rem non esse legatam: quia tunc non tenetur de fructibus: vt *ff. de acquirenda rer. dom. l. quæsitum.*

A Ductos.] CASTR. Testamentum fecisti, heredem instituisti: plura legata reliquisti: petunt legatarij legata: vult heres vt sibi satisdent de restituendo, si quid amplius soluat, quàm per leg. Falcid. id recipere potest: an satisdare debeant, quæritur? Dicitur quòd sic & solida legata percipient, & hoc in prima. Si aut satisdare non possunt: quia fortè fideiussores dare nō possunt, præfigit iudex, qui ad hoc datus fuerit, tempus certum vtrique parti ad computandam de bonis hereditariis: intra quod si non venerit heres, & videbitur ei iudici locum Falcid. leg. non esse: fructus, & vsuras restituet heres post litem contestatam. VVIAN.

k ¶ *Poteritis.* ô legatarij, scilicet.

l ¶ *Arbitro dato.* id est [d], iudice delegato.

m ¶ *Præfiniet.* ad faciendam computationem, & remittitur satisdatio: vt *ff. si cui plus quàm per leg. Falc. l. cui non facile.*

n ¶ *Post litem.* & ante, si antè fuerit in mora: vt dixi *ff. l. pen.*

o ¶ *Percipietis.* scilicet vos legatarij.

e solidis imputanda.

a Mora specialis, litis contestationem pari.

b Fructus rei legatæ debentur, seu præstantur ab herede post moram, vel litis contestationem.

c Legatorum vsuras, fructus, & damna omnia præstat heres à tempore moræ, vel litis contestatæ, nisi iustam litigandi causam habuerit.

d Arbiter pro iudice delegato.

480/C.IV.K.5-4, 1651-1652
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si homines.] CARVT. Stichum, & Pamphilum legatis, post mortem suam ab herede deferrent, cuius esset periculum, quaeritur? Dicitur quod heredis.

a ¶ Periculo. etiam fortuitis casibus * secundum nos: vt ff. de leg. 3. l. quod Iulianus. §. 3. & 4. eiusdem §. fin.

IN legatis.] CARVT. Si fundum mihi legabit, & eum petit: à quo tempore debeantur fructus, quaeritur? Respond. quod à tempore litis contestatae: & nõ à die mortis testatoris, sive agatur in rem: id est, hypothecaria, sive in personam, puta actione ex testamento.

a ¶ In legatis. Vide scripta ad l. 13. & ad l. 39. §. 1. de leg. 1. CVIAC.

b ¶ Contestationem. vel mora, vt dixi supra l. 3. & vsque post sententiam: vt ff. de vsu. l. in fideicommissis pecunia. & b hoc cum res erat aliena. Si autem testatoris, ab c edita hereditate transit dominio in legatarium: vt ff. de fur. l. 2. Titio. eiusque res nunc pertinet fructus ad legatarium: vt ff. de vsur. l. Hermaeus. in fin. nisi excultus heres propter bonam fidem: vt dixi T. 1. §. Additio. Vel dicas d, & melius, ad fructus percepios tenetur heres à tempore adire hereditatis: vt d. l. Hermaeus. de percipiendis verò, à tempore mortis. ita loquitur hic.

b Fructus ei qui legat hereditas pertinet à tempore litis contestatae. Glos. l. Lucius. 10. ff. de legat. 3.

d Fructus percepios à tempore adire hereditatis, inter res, idemque fideicommissi debetur restituti: percipiendos à tempore mortis.

c Fructus ei defuncti pertinet legata, hereditas ab adita hereditate. Glos. l. vbi dixit. l. Hermaeus. ut ff. de vsufr. Glos. l. Lucius. 10. ff. de legat. 3.

* ad. sequentur.

Mors sua etiam tenetur de casu fortuito. SALVCET.

III. Imp. ALEXANDER A. Paccio.

SI homines certi per fideicõmissum tibi relicti fuerint, post mortem periculo * debitoris fideicommissi sunt. Proposita XII. Kalen. April. Iuliano II. & Crispino Coss.

Non ex die mortis testatoris sed à die litis contestatae fructus rei legatae debentur. SALYC.

IV. Imp. GORDIANVS A. Dionysio.

IN legatis a, & fideicommissis fructus post litis contestationem b ß: non ex die mortis γ consequuntur *, sive in rem, sive in personam agatur δ. PP. Non. Septemb. Gordiano A. & Aviola Coss.

DE INCERTIS personis.

TIT. XLVIIII.

TITVLVS est de incertis personis: id est, de legatis fideicommissis, hereditatibus, libertatibus, totiens dari incertis personis, & incertae personae vocant, quae nesciuntur quales futuraeve essent, vt si heredem instituat eum, qui primùm ad funus suum veniret, vel qui prior Consul designaretur, sive legatis. Incertae personae adiunctae etiam postliminium quia incertum est, quales futurae sint, & an futuraeve sint, & hae adiunctae incertis corporibus velut ciuitatibus, & collegiis. Sed parat constitutio huius tituli, quae mediam conuinebat lectionem. Iure vetusti incertis personis, vel corporibus relicta non valebant, nisi relinquerentur sub demonstratione certa, velut. Et cognatis meis qui nunc sunt: vt est in Institutionibus Iustiniani, & Regulis Vlpiani, & est. Qui nunc sunt. nam postliminio aliena legata non potest. Verbum enim, quod conditionem implendi causa datur, & incertis personis dari oportet. l. 4. ff. de reb. dub. quia nequeq legati, neque fideicommissi iure capitur, l. 8. ff. à quib. omnib. caus. rellis. l. mortis causa. ff. de don. caus. mor. Et quamuis non sint in petitione, quae incertis personis relinquuntur, sunt tamen in retentione. § incertis autem. Instit. de leg. Et Constitutione huius tit. sunt et iam in petitione, & postliminio sui, velut legatum, aut fideicommissum, aut hereditas dari, & deinceps possit iure civili sine auxilio praetoris, & quidquidque collegii corporibusque licitis. Et prorsus gradatim ad hoc cum postliminio sui alias fuit testamenti factio iure civili, & alioque quoque fideicommissum relinqui potest. l. 1. §. vltim. ff. de reb. dub. l. 1. in princ. ff. de iur. cod. non tantum, & hereditas etiam dari iure praetoris. Et libertas est l. 1. §. 1. de ed. lib. item ex S. C. & Constitutionibus incertis corporibus plurisque. Talem tamen erupit Constitutio huius tit. quae de causa remansit in Digesta. l. tunc incertus. ff. de test. cur. nec debuisset remanere, quod de incerto herede in l. 3. §. heres. ff. de hec. inst. & l. sciendum. ff. de verb. sign. nam & incerta persona excludit, & incerto corpori, modò licitum sit ex hac Constitutione Iustiniani, hereditas dari possit. CVIAC.

Huius constitutionis meminit Iustinianus Instit. de leg. §. posthumo. & Instit. de bon. possess. in princ. ex quibus Scriptis hoc argumentum confici.

ΑὐτοκράτωρΙουστινιανὸς Α. *
Incertis *.

Vm olim incertis personis nec legata, nec fideicommissa relinqui possent, nec libertas, nec posthumo alieno, qui nec institui poterat, haec omnia correxit Iustinianus: ita tamen vt incertus tutor nec hodie dari possit. Photius quoque, & Balsamon in Nomocanone non vno in loco eius meminerunt, aiúntque esse tit. 48. lib. 6. constitutionem vnam. Ex his igitur & sequentes quoque epitomas cõfecit Numerat haec constitutio varia themata, variásque species, quibus docet id, quod illicito collegio relictum est, non valere, nisi singulis è collegio legatum sit: contrà autem quicquid licito collegio legatur, valere. Nomocanon. titul. 11. cap. 9.

Item aliud argumentum.

Dicit constitutio valere, quod relinquitur licito collegio, vel clericis, vel collegiis, vel curiae, vel cohorti praesidis, vel medicis, vel doctoribus, vel adiuocatis, vel militibus, vel eiusdem artificij opificibus, seu artificibus, vel sacerdotibus, vel cuipiam alij corpori: & ait relictum diuidi viritim, & ex aequis partibus inter eos, qui tempore mortis testatoris fuerint descripti in albo, praeterquàm si certam quantitatem testator vnicuique attribuerit. Dicit quoque ad extremum ea cõstitutio, quòd si semel, aut annuum quid in pios vsus relictum sit, aut Ecclesiis, aut xenodochiis, aut prochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clericorum, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipsis pauperibus, vel captiuis, valeat defuncti voluntas. Nomocanon. tit. 1. cap. 1.

Circa finem huius constitutionis, id est, capite eius, sive §. 10. dicebatur,

Ὅτι δυνατὰ ἐκ λογιστικοῦ ἐκκλησίᾳ καταλιμπάνειν, ἢ ἐξ κληροδοσίας. Id est,

Quod potest quis legata Ecclesiae relinquere, vel etiam hereditatem.

Ἑτερῶδε alia capite.

Ὅτι ἐξεστιν τὸ καταλιμπανόμενον θεμιτοῦ συνόμωμα, ἢ σωματεῖον, οἷον συγκλητικοῖς, ἢ βουλῇ, ἢ τάξει ἀρχοντικῇ, ἢ ἰατροῖς, ἢ δικηγόροις, ἢ σιτωνικοῖς, ἢ κρεωπώλαις, ἢ ὁμοτέχνοις, ἢ ἱερεῦσι, ἢ ἑτέρῳ τινὶ, καὶ μερίζονται καὶ πρόσωπον εἰς ἕν οἱ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἐν τῷ καταλόγῳ ἀξιωματικῶν, εἰ μὴ ἐπέτρεψεν ὁ ἀποθανὼν ἑκάστῳ ἰδίᾳ ἐν ἀριθμῷ. Id est,

Quod firmum est relictum licito collegio, vel corpori, vti Senatoribus, Consilio, vel cohorti praesidis, vel medicis, vel doctoribus, vel adiuocatis, vel militibus, vel eiusdem artis opificibus, vel sacerdotibus, vel alteri cuipiam. Et diuidetur per singulos ex aequo tempore mortis in catalogo reperto, si non fuerit dictum, quantum testator cuique destinauerit.

Et in fine eiusdem constitutionis.

Ὅτι ἐὰν πρόσωπον ἢ ἐνιαυτὸς καταλιμφθῇ δίστοῦς ἢ ἐκκλησίαις, ἢ ξενῶνι, ἢ πτωχείοις, ἢ δικαστικοῖς, ἢ κοινῷ κλήρῳ, ἢ εἰς αἰχμαλώτων λύσιν, ἢ αὐτοῖς τοῖς πτωχοῖς, ἢ τοῖς αἰχμαλώτοις κρατῇ, ἢ ὅ τελευτήσαντος βούλεται. Id est,

Si semel, aut annuum quid piè relictum sit vel Ecclesiis, vel xenodochiis, vel prochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clero, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipsis pauperibus, vel captiuis, valet defuncti voluntas.

AD SENATVSCONSVLTVM Trebellianum †.

TITVLVS XLIX.

HIc titulus pertinet ad fideicommissum hereditatis, de quibus actum est tit. 43. De hac falsa sunt dua S.C. Prima sub Trebel

† Hanc rubr. Theodorus, & veteres Graeci interpretes omnesque ut 44. 48. & 6. & sequentes de incerto eodem modo habent: quam habent interpretum.

AD SENATVS CONSVLTVM Trebellianum.

Qualiter legata, & fideicommissa auferantur, dicitur Tit.]. nunc qualiter restituantur per Trebellianum, & hereditas etiam dari iure praetoris. Et libertas est l. 1. §. 1. de ed. lib. item ex S. C. & Constitutionibus incertis corporibus plurisque. Talem tamen erupit Constitutio huius tit. quae de causa remansit in Digesta. l. tunc incertus. ff. de test. cur. nec debuisset remanere, quod de incerto herede in l. 3. §. heres. ff. de hec. inst. & l. sciendum. ff. de verb. sign. nam & incerta persona excludit, & incerto corpori, modò licitum sit ex hac Constitutione Iustiniani, hereditas dari possit. CVIAC.

Huius constitutionis meminit Iustinianus Instit. de leg. §. posthumo. & Instit. de bon. possess. in princ. ex quibus Scriptis hoc argumentum confici.

480/C.IV.K.5-4, 1653-1654
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Trebellianis dedunctis ex fideicommissis omnibus ipsius hereditatis fer ß partes hereditatis tempore non stricto valuerit tantum, vt ß legatorum periculo, & deductis litis expensis legitimis particularibus admonetur. In eo in his Fall. non Trebellianis deductis. Gotofred. ß. Falcidia. §.1.

num: quod non placet quia a non singularia relicta sed universalia per Trebellianum mutuantur: vt Instit. de fideicom. hered. i. sed quia heredes. Dic ergo dicere I. de singularibus relictis mutatis de generalibus. Et nota quod sub hac titulo non tractatur de incertis personis, sed in Grace ferè dicitur.

¶ Detenda sunt verba in hac titulo. inscriptionis apposita. Et de incertis personis. Nam & in hoc titulo nihil agit de incertis personis: sed in vetusto Cod. hoc verba sunt inscriptio eius tit. qui hanc posuerit. Sub eo autem vna extat Gratiani constitutio, quae totum folia octo: id est, quaternionem vnum. Erat igitur titulus separatus. De incertis personis. qui hanc tit. ad Senatusconsultum Trebell. pertinebat. Eius titulo constitutio perit. Monitum illius Iuli. in Instit. de leg. Vide scripta ad I. 5. ff. de rebus dubiis. Cuiac.

Si ex senatusconsulto.] Caeva. Testator aliquis se heredem instituit, & rogavit de tota hereditate restituenda Titio nescitusili eandem retenta tibi quarta tam pro portione tua, quam fideicommissarii creditoribus hereditatis fortuitis an à fideicommissario repetere possit, quaeritur? Respon. quòd sic.

a ¶ Sive senatusconsulto. scilicet Trebelliano sed incertum a hic fuit de retentione quartae partis per Pegasianum: vt Instit. eod. §. sed quia heredes. & §. sed quia supplicantes.

b Retentio quarta parte Pegasiana Senatusconsulto incerta.

b ¶ Quantum. scilicet vnam certam tam vt Institut. de fideicom. here. §. sed quia tam.

c ¶ Restituisti. quod solo verbo a facere potuisti vt ff. eod. I. ultimata.

a Fideicommissum vel solo verbo relinquitur posset.

d Pars. actione negotiorum gestorum: & hoc fuit scilicet, sive ignorans fuisti quia eius negotium. scilicet ipso gesta: vt ff. de negot. gest. I. solvendi. & I. final. & ad hoc supra §. cert. per. I. i. & de negot. gest. I. sive pro frutre.

Sequitur author. Nisi rogati, aliis, Contra eum regatur. sed in lege inst. eod. I. ultimata.

A Deum.] Caeva. Titium heredem instituisti, eum de parte hereditatis Seio restituendo rogasti, an Titius creditoribus hereditatis ad debita, & legata pro portione sua teneatur, quaeritur? Respon. quòd sic. & quae pars dicit de media intelligendam. quotiens enim specialiter partis mentio non fit, de dimidia intelligitur: vt ff. de verb. sign. Lucius Titius. §. pr. & ff. de legat. 3. I. Si autem intelligas, quòd dodrans sit restituendus: tunc illud, quod dicit pro competenti portione, referatur ad omnes creditores, non legatarios: quia ad ea solutanda fideicommissarius in solidum tenetur: vt ff. eod. I. §. vlt.

d Restituere hereditatem, fideicommissario in solido solvit legata, non heres, qui hereditatem restituit, nisi non esset, quia dodrans sit solvit pars hereditatis, quae fideicommissario restituta est, non sufficiat legata solutio.

e ¶ Pars. scilicet dimidia. arg. ff. de verb. sign. I. nomen filiorum. §. 1. & sic est plana hac lex. si autem dicat, pars, scilicet dodrans. tunc illud, quod dicit, pro competenti portione, referatur tantum ad omnes, scilicet creditorum, non ad legata: quia illa a in solidum soluit fideicommissarius: et habes hoc ff. eod. I. §. pen. & §. fin. & I. dum heredibus. & I. dodrantis. §. quo post. & I. eod. I. fin. & Instit. eod. §. quae tam. Aliquid etiam hoc eous dividitur, vbi retinet secundum vbi non retinet: vt I. eod. I. fin. vt ab no. Ia. In casu tamen cogitur etiam ad legata heres, secundum Ant. scilicet quando portio fideicommissi non sufficit ad ea solvendo. Item ß a alienum absorbeat hereditatem, non demabitur quarta, & in solidum conventur fideicommissarius, & tamen omnes fideicommissarius. ff. eod. I. §. pen.

a Heres gratuitus fideicommissi quarta retinere, non alienum absorbente hereditatem.

Si per fideicommissum.] Caeva. Heres institutus, de tota hereditate restituenda alicui, cuiusti rogatus, restituit non retenta quarta ex Trebell. senatusconsulto, quod locu habet, etiam & legatarii rogatarius: an quarta, & eius fructus repetere possit, quaeritur? Dicitur quòd sic, & die per conditionem indebiti. quia forte per errorem facti soluit, credens aliqua de hereditate excepta ea remisisse, quòd potest sustinere ad quartam. vel die: si non soluit, adhuc sibi de retentione consulet.

b ¶ Respublica. scilicet cuiuslibet ciuitatis de Romano imperio: vt ff. eod. I. omnibus. & contra institut. reipublicae potest, & cogi d restituere vt ff. eod. I. cum fideicommissum. §. fi. fin. & §. ultim. ff. eod. mandatum.

b Respublica pro qualibet ciuitate, vel municipio accipitur. adde Gloss. Iustin. Pegasian. pro an. ultim. Pegasian.

c vel. refutatio. ff.

c Respublica indiscreti. potest.

d Solutaligatarii facti indebiti, condictione indebiti, repetitur.

e Solutum fecisti ignorantia, condictione potest.

f ¶ Ad intestata. putà ß legitimi rogentur: vt ff. eod. I. consulere. §. mamnisse.

g ¶ Restituisti. solutum. ergo erit per ignorantiam facti: sede datur condictio indebiti: vt I. in 3. Lectur. Vel die restitutio, id est, retentio, ß solutum non erat.

i Non iustum. Dividitur in tres partes: quia primò ponit thema, & motivum dubitandi. Secundò soluit dubium circa fideicommissum. Tertiò soluit aliud dubium circa retentionem quarta. Secunda ibi, Ubi dicit. Tertia ibi, neque enim. hoc dicit Bart.

Caeva. Titius institutus fuerit, & autem heredes: & rogavit eum restituere partem suam cuidam extraneo, putà Caio: & vt monitus mutatur obiectio, die quod heredes inaterem substituti vulgariter. ac prodicti: & suam partem repudiavit, vt ad

cohaeredem, eundemque substitutum pervenisset, & fraudaretur fideicommissarius: tandem fuit ei persuasum, vt adiret, & restituerent quod antequam faceret, decessit. Dicit hic cohaeredem debere restituere portionem suae fideicommissario, etiam sine restitutione quartae, eò quòd ea fuit condita. nam sponte k adeundo, & repudiando, cum posset à cohaerede petere (vt hic dicit) sine

f Quarta detrahitur ad omnibus.

111. Imp. Carvs, & Numerianvs AA. Zenone, & alio.

SI per fideicommissum hereditas reipublicae l relicta est †: ex Trebelliano senatusconsulto (quod ab incertano g quoque locum habet) quartae partis, & fructus eius vobis restitutio m competit. Sine die, & consule.

Hac lex habet duas Iulianas, & hoc intendit secundum utramque: Iussa de adeunde in persona heredis recusantis adire, transferre onus restituendi in substitutum vulgarem, & coheredem eum sine quarta retentione.

IV. Imp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. & CC. Quintiano.

NOn iustam i te genere solicitudinem per fideicommissum relictae portionis hereditatis perspicimus, vereremque fructu amittas relicti fideicommissi: quoniam ami testatoris ex parte heres scripta, & tibi rogata restituere, calliditate, ac fraude repudiavit, vt ad alium nepotem, eundemque coheredem k devoluatur portio, à quo tibi nominatim nõ fuerat fideicommissum relictũ: & coacta suspectam hereditatem adire l, priusquam pro herede geraret, rebus

k Heres. scilicet amit.

l ¶ Coacta adire. id est, iussa adire. ß enim in veritate adisset, substitutioni locus non fuisset vt supra de vulgar. & ult. subst. I. post adiram. ¶ Sed cum fideicommissarius cogebat autem adire, quae repudiaverat, cum posset à coherede petere (vt hic dicit) sine

sine se substituat, vt hic erat sine nomine *ff. de leg. 3. l. si Titio, & Mævio. §. Iuliano.* Resp. quia forte interierat sua habere ab institute magis, quam à substituto: quia non erat in testamento contractus: arg. *ff. eo. l. mancipio. §. Titius.* Item opponitur, sufficere non videtur testatorem repudiasse, cum tetiam ea voluntate defuncti, qui ei dedit substitutum: vt *ff. de quib. emancipatis. tit. l. quæsitum est.* Respon. hic non erat alias repudiatura, nisi et nomen fideicommissario: sicut & fuit *supra §. quæ emptæ, tit. l. 1.*

a ¶ *Antonius.* hoc idem Vlpia refert in *l. 79. ff. de leg. 3.* Verum olim legata nominatim relicta ab eo fideiusore non debebant nisi ab eo fideiusore reponi specialiter, vel generaliter. Hic tamen quatenus habetur de reponendo legatorum, in *l. 32. §. 1. §. 3. §. penult. & tit. 3. §. pen. ff. de leg. 1.* Cuiac.

b ¶ *Quæ tantis. l. licet imp. ff. de leg. 3.* & Vlp. *in fragm. tit. 17.* Cuiac.

c ¶ *Repetitum vt dicta l. de leg. 3. §. si Titio. §. Iuliano. & l. cum pater §. ab infinito. ff. de leg. 3.* Sed trip. contra *ff. de leg. 3. l. Calpin. §. pen.* vbi ab eo non datur fideicommissum, quam à rogato: etsi è fuerit heres. Sed secundum R. de ibi heres non fuit, vel id extitit in rerum natura tempore testamenti: ergo fuit, pertinebitur, vt hic non fuit, non dic vt hic dicit. Vel secundū Azo. ita conciliar per illi *§. Titio. & Mævio. §. Iuliano in eod. tit.*

¶ Item contra. huic *§. de legat. 3. l. 8. §. fra. vbi* Bolo. a legitimis non videntur repetita à testatoribus legitimis. Sol. ibi non habuit ex voluntate defuncti sequutus legitimum, cum tempore mortis alius erat proximior: nā tantum jurisconsult videtur heres ex voluntate defunctiori *ff. de ser. rustic. l. 1. §. 1. sed & adeo* hic autem habuit ex voluntate defuncti: coheres, imo que substituit.

b *Repudiare.* hic obstat hic titulo cohereti ne detrahat quartam: vt *ff. eo. l. 1. §. Mævium.* 2. Alii dicunt obstare eisque habet ex tua prioris integram hoc non placere: vt *ad leg. Falcid. l. quæ §. adeuntur.* 3. Tertij dicunt, quod hic substituta fuit equalitas sed hoc est distinctum, prima placet. ¶ Sed nonne licuit ei aliud ex eorum de eo, quod repudiaverat, & adire, & quartam retinere? Resp. licuit forte ante conditionem, non postea vt *§. eo. l. nam quod. §. qui emptæ.* Vel dicamus potest vnquam, postquam repudiavit, vt *supra de repudiando. §. fin.*

ET *sine.*] Cayus. Mulier inscriptam, & prætiquam habuerat, codicillis fecit hæc modo quæcunque mihi heres erit, hæreditatem meam meo, & prætiquam mihi tuam esse hæc voluntas, quæritur? Et dubitat quod sic & venisset ab intestato contra contra fideicommissum, vel actione ex testamento, dedutam retinet retenta sibi quarta computanda, aut aliena deducta.

a ¶ *Per fideicommissum* dandum vobis ab illis, qui sibi ab intestato succedant, qui vobis possunt gravari: & *supra ad l. 1. & l. de codic. l. 3. & l. quando dies le. l. si fideicommissum.*

d ¶ *Consensu.* Iudicet, vnde actione ex testamento: et not. *sup. commune de leg. 1. §. sed adire* negotium officio iudicis et *l. ord. 1. §. 1. §. prohibemus.* consortes dico in re, quod est vitra quartam, quantum dico computandam aut aliena deducta.

e ¶ *Quantum.* alias *quantum* potest, &c. & alias *quam.* & dic pro quantum, vel propriè.

f ¶ *Pars.* scilicet, illam quartam.

g ¶ *Prætinuit.* id est, prætaluerit inter sapientes, vel constituerit, vel obtinuerit.

h] Cayus. Si testator, vel testatrix filium, vel filios, filiam, vel filias heredes instituerit pro æqualibus, vel disparibus partibus, & minorem gravaverit, et si aliquis fuit liberis defuncti, alia portionem suam restituat ius æquata quarta, restituto facilda fe, quæritur? Dicitur quod semper in fructibus, vel talibus, quæ semendo fruuntur nō possunt sed in prædia hereditatis quarta retinebitur. & hoc in prima. At autem simili modo possit retineri quarta, si rogatus hæres filius de hereditate restituenda filio suo, respon, ita, vel aut idem intelligi in filiabus. & hoc in secunda. An autem in prædictis casibus fideicom. ab heredibus scripti satisfacit debent nomine fideicom. quæritur? Dicitur quod non, nisi in duobus casibus. Primus est, si testator dixit, vt satisfacirat. Secundus est, ita parer, vel mater ad secundas nuptias conbiscit migrandum. & hoc in tertia. Annuit ē gratiatus de restituendo, vno filio superstite tantum, vel neque ex filio, vel filia deceffis, filii immiscat restituendi necessitat? Dicitur quod nocuptia deficit conditio: non enim sine libertis decedere videtur, qui poslem substitutus est *supra de fideicom. cum manifestum.* vnde fideicomiss. non datur petitio. & hoc in quarta. At autē quod dictum est de quarta, non in fructibus. Et relibus hereditatis retinenda, & de fideicomiss prætinuda, in aliis hereditatibus quam supradictis, pars in liberis primogenitis, locum habet, quæritur? Respon. quod non. & hoc in quarta, & vltima parte.

i ¶ *Indemnis.* Soli filij fructus non imputantur in falcid. reliqui liberi imputantur. Itaque hæc constitutio non abrogat sed derogat *l. Papinianus. §. vnde si quis ff. de cuiff. testamento.* Vide scripta ad *l. 18. ff. ad Cuiac.*

k ¶ *Iuniorem.* hæc verba *iuniorem, & simpliciter, seniorem* inserta ab institutio verbo *rogaverit.* Et dic *iuniorem* id est, minus gravatum de restituendo alij.

l ¶ *Simpliciter,* id est, specialiter.

m ¶ *Senatusconsulti* scripsit ut Zeno Pegasianō sed vbique Trebon. repetit Trebellianum. Sic & in *l. si heres ab eo, ff. ad l. 18. ff. ad Cuiac.*

n ¶ *Et retinuerit.* Scilicet, quarta retenta *sibi,* sibi: sic & *supra de cuiff. vulg. l. si mihi. §. replicatum.* Sed contra *ff. de cuiff. vulg. l. Papinianus. §. fi. condition.* vbi computatur fructi. sed hic non corrigit secundum quosdam. 2. Alij quod hic in quarta Trebellianica, illa in quarta naturæ: & hoc propter querelam, quæ est odiosa. 3. Tertij dicunt, quod hoc in liberis primogenitis est specialis: et *in fine huius* legis. licitis autem in aliis, vt *ibi.* nam & aliis differunt: vt *ff. de hereditatibus l. fundum in principio, & l. fed & si fuit conditione.* 4. 5. Alij dicunt, quod ibi videtur restitutio, hic non: quia non valet quia hic dicit, *scite hæc testator,* &c. nisi dicat, quod ibi vulgariter, inc exponsit inter quas voluntates est differentia: vt *ff. ad leg. Falc. l. Titia. & de conditionibus l. nonnunquam.* ...Tu dic, quod ibi certum tempus statuit: puta decennium, ante quod certum erat, quod quartam, & eam fructus habere potest, hic incertum. ¶ Ex nota diligenter de hereditatibus fructibus, cum percipiuntur à rogato aut iudicio restituti: puta tanquam, vel restitutus post tempus hereditatem ei negotium non potest incipere mora[b] non solemnes. Primo casu cōputat in quartam: & nihil restituit, quam si superest aliquid vltra quartam. In secundo non computat, nec aliquid restituit. In tertio computatur superfluum restituit: vt *§. eodem. l. mulier. 1. §. heres. & l. de fideicommissariis in principio & ff. ad leg. Falcid. l. Fundus respondit. §. 1. & §.* & hoc in alis hereditibus, quam in suis, qui suos primogenitos: nam possunt esse sui impuberes, cum nemo eos præcedat: tamen non habet locum hæc l. sin enim tantum ex rebus ipsis quartam detraheret: quod in eis est speciale: vt hic dicit. ADDITIO. Quod hic de fructibus non imputandis in quarta dicitur, limitat notaliter glo. in verbo, *non aliter, in §. 2. Rationes, extra de testa.* in fructibus sortitum cōstituant per expiri:

Liberi primi gradus de restituendo gravate, etiam post tempus fratribus, vel propriis filiis, vel multo magis extraneis præmiegantur, vt fructus non imputentur in quartam, etiam si testator dixerit: & vt non teneantur satisfacere de fideicommisso restituendo, nisi in duobus casibus: & vnicum filium, vel nepos excludit substitutum subcondutione, si decesserit sine liberis, hoc dicit: Vel breuiori: Liberi primi gradus non tenentur sibi fructus computare in quarta, nec tenentur satisfacere de fideicommisso, nisi in certis casibus. SAL.

VI. *Imp.* ZENO A. *Diasforio P.P.*

IVbemus [y] quotiēs pater, vel mater, filio, seu filia, filiis, vel filiabus, ex æquis, vel inæquis partibus hereditibus institutis, iniuicem [h], seu simpliciter [i] quoddam ex his, aut quendam rogaverit, qui prior sine liberis decesserit, portionem hereditatis suæ superstiti, seu superstitibus restituere: et omnibus modis retenta quarta pro auctoritate Trebelliani senatusconsulti [m], non per imputationem redituū [n] (licēt hoc testator rogaverit, vel iusserit) sed de ipsis rebus hereditatis [k] ductans restituatur. Idēmque in retinenda legis Falcidiæ [o] non tantum quantum [e] pars eos senatusconsulti relinqui præcepit, tantum obtinere possit [f] præstiterit [g] *S. V. Kalend. Maij Sirmij. Cæs. Cons.

y ¶ *Iubemus.* Soli filij fructus non imputantur in falcid. reliqui liberi imputantur. Itaque hæc constitutio non abrogat sed derogat *l. Papinianus. §. vnde si quis ff. de cuiff. testamento.* Vide scripta ad *l. 18. ff. ad Cuiac.*

z ¶ Contigit ita *§. 1. §. cuiff. ff. de cuiff. vulg.* Cons.

a Trebellianica tamen pars ff. prohibet per testamentum in liberis primogenitis de qua plura vide supra ad *l. 1.*

b Mora restituendi regitur, qui Sphæ adeo hæreditatem, restituunt negotium adiunctum ex testamento qui non spectat; sed officio iudicis ex iudicis et de hereditate restituere cogitur. vt notat Ang. in *§. eodem. in fi. de fid. com. ha. b. Vide intellectum et hanc legem apud Tiraqueau. de ret. conuen. 1. Nec ei conuenit.*

cepit: fecitq; verbis in perceptis post litem contestatam: vt est casus in *d. c. Rationem in ver. in ea verò, quid quantum, &c.*

a ¶ *Falcidia portione* non dicit de alia Falcidia, quam supra, secundum Iust. sed mutat casum: cùm supra locutus sit, quando fuit fratribus rogatus est restituere: hic autem quando proprio filio restatoris repetitioni quidam dixerunt de arpone rogati. Sed in eo quod dicit restituere Falcidiam, cùm pater rogatus restituit filio, est contra *ff. de leg. 3. l. ult. §. ipse quoq;* Iolius: filius fuerat institutus: & cùm patri esset acquisiturus, fuit rogatus pater, vt filio instituto restituat: quo casu restituit vt pater, non vt heres. hic autem pater fuit institutus, & rogatus vt heres.

a ¶ *Pater.* Institutus filius. Quo casu Falcidia retinet sibi iure, vt heres. sicque nihil obstat *l. 1. §. Nouell. 22. §. 2. ff. de leg. 3.* Vide scripta ad eam. CYIAC.

b ¶ *Pater, vel mater,* institutus, vel institutus, & rogatus, vel rogatus, vel filio proprio filio restituat.

β ¶ *Idem.* Institutus. Simiter, Falcidia locum non est, vt si pater filio instituto rogatus sit eidem filio hereditatis restituere, *l. 1. ff. de leg. 2.* CYIAC.

γ ¶ *In supradictis autem fideicommissorum.* Id est, *ex quorum, nudum repositionem, l. 7. ff. vt legat. nom. cent. Nouell. 22. §. placet. l. 1. supr. de vet. signatis.* Vide scripta ad *l. Titium. ff. ad Trebell.* CYIAC.

δ ¶ *Pater, vel mater.* Hic casum nominatim Iustin. probat in *Nou. 22. §. placet.* Ergo his duobus casibus filius exigere à patre nudam cautionem: imò videtur omnibus casibus. *Nouell. 108.* Sed ita ita loquitur de liberis rogatis restituere suis fratribus, eis fratres cauere de quadrante. At hic §. non loquitur de filiis nullatenus rogatis restituere suis filiis, eis non cauere, nisi duobus casibus. Vide scripta ad *l. Titius eodem.* CYIAC.

¶ Idem hoc repetit, & confirmat Iustin. *Nouell. 22. §. 2.*

* al. confirmat.

a Pater. duobus casibus cauet filio: vt hoc de in ad. verisimile vide mox. Haec Mascill. de nepot. 22. §. 3. nota.

b ¶ *Statuitur.* quem ordinem habet ex titu. *ff. vt leg. na. ca. &* * alterio cauet propter speciale praeceptum: alterio propter odium secundò nihilominus vt *in authent. de nupt. 22. §. placet. colla. 10.*

c ¶ *Sed quoniam* cauebitur à patre filio: vt *ff. ad Trebell. I. Impera tor. & Iustinian. de fideic. §. ipse.* §. *item inutilia I.* Respon. hoc speciale his duobus casibus. vt *hic. notanti.*

d ¶ *Conditio.* quia non est sine liberis, qui huiusmodi habet prolem: vt *§. de fideicomm. I. bonis mortis. & ff. de pubes. I. fin. & I. de inofficiot. & substitut. I. generaliter. §. fin. & de condit. insert. I.*

¶ Et non quòd hic *§. fin. autem* refertur ad primum casum id est, quando frater rogatus erat restituere, si decedat sine liberis: nam debet restituere, si decedat sine filio, vel nepote: si tamen intrare monasterium, videtur habere filii: & hoc addit authent. quam hic lege: *Nisi rogati, &c.* vel aliam, *Si quis sub conditione, &c.* quae fuit in corpore *de fam. ept. §. sed & hoc praesens colla. 10.*

e ¶ *Concedenda.* id est, remittenda.

f ¶ *Portion.* id est, in liberis primi gradus. Sed videtur quòd etiam nepos, qui est vltra filios, non computet fructus in quartam: vt *§. ad leg. Falcid. I. quod de bono §. quod autem.* quae est contra. Sed ibi non computat: in quartam quia non compensat cum debito: si autem aliquos supra id haberet, bene computaret: vt *in eo I. quod de bonis. §. fructus.*

N (*Si rogati.*) CAYVS. Hae auth. continuatur ad leg. C. Lex Codicis dixit, quòd si instituo filium meum in dimidia, & rogo eum, quòd si praeter sine liberis, restituat fratri suo: ipse detraht quadrante de rebus principalibus. Sed fallit in casibus auth. qui est talis: Habeham duos filios, institui eos aequaliter heredes, & rogaui eos adinuicem, vt si alter eorū decedat sine liberis, restituat et alteri portionem suam. alter eorū intrauit monasterium, vel ecclesiam aliquam venerabilem: numquid portio sua tuit restituenda fratri superstiti, si moriatur canonicus? Certè nō quia sicut si decessisset ei liberis, euanescit conditio: si intrauit monasterium, vel aliquam Ecclesiam venerabilem (quia monasterium, vel Ecclesia habent loco filii. & hic casus est secundum dominum Iun. Sed secundum *Ant.* qui pingitur, & latius hanc auth. extraxit ex corpore authenticorum, quam *Iun.* hic, sic poterit casus in lege. Codicis dicitur, si filius institutus, & rogatus restituere fratri, si decesserit sine liberis, euiscuate conditione debebit quadrantem. Et dicitur decedere sine liberis, si decedat sine aliquo decēdente. Sed per illam authen. additur leg. Codicis: quia si ingreditur locum venerabilem, vel monasterii, fideicōmissum expirat: quia monasterium * habet loco filii. Vel dic casum aliterius in gl. g ¶ *Nisi rogati.* Hanc ag. thent lege, & habam verbosum, *si quis sub conditione,* quæ & de nouellis habetur *eod. §. si quis sub conditione omitte.* Et de casu: Dedi mulieri fundum, vt in domum habeat: vel vino vt habeat in domunculam propter nuptias: vel in restituto reliqui in eadem causa: & rogaui vt si nupsit non contrahentiuel liberos non haberet, quòd restituere Titio. his casibus si monasterium intrant, fideicommissi petitio deficit, & hoc nō alii venerabili loco nō illum erat: & ita pone dat, vel relinquit predictis personis: & ecconirà idem si sub conditione vel relinquo fundum, si nupsit contrahentiuel liberos habuerit relinquo habeat alius.

* Monasterii, & Ecclesia habentur loco filii.

† Mentio in restitutio. non fit cum Ulpiano de pedis.

a ¶ *Locum venerabile* secū si capelli, cùm seruio nō rendeine: sed proprio habeant sed tantū in corpore vade sumitur, videtur dicere etiā in seculari: idem est. ¶ Item quid si ingrediatur mala fide, vt fraudem fideicommissarium? Videtur tenere monasterii renouatorie: et *ff. qui in fraud. cre. I. omnes. §. Lucius.* ¶ Item quid si nō ingrediatur sed in hoc tantūm luit venerabilem? Videtur non deberre conditio, nec habere ecclesia pro b filio. Primò: quia leges de ingredientibus, non de instituendo. loquuntur: vt *in auth. de monachis. §. illud. ult. I. & in auth. hac constitutione nouam constitutionē coll. vii. 2.* Secundò: quia verè liberos non habet. nec obliat quòd ecclesia instituo: quia auth. hac, & in corpore. *§. sed & hoc* praesens. & in nouellis *§. si quis sub conditione* dicunt de ingredientes, & expendere ibi praedicta bona ad pia opera: & ipse dum viuit, in clericum mutat: quod hic non fiat. 3. Praeterea restituere de liberis cātū fecisse videtur: vt arg. *ff. ad Trebel. I. ex facto. §. fi. & facilius, & mens testatoris magis, quam verba fuit attendēdaeve* E *de dolo. praes. I. 19. & ff. de adim. leg. I. 9. adhibita.* I. Sed & verba ad hoc factum quia dixit, *sine liberis.* & à verbis non est recedendum: *ff. de leg. 30. I. non aliter. §. Item posito,* quòd si loco filij ecclesia, cuiusmodi filia, nō naturalitur cuiusmodi filiam nō excludit huiusmodi fideicōmissum: vt *ff. de cond. & dem. I. fideicōmissum. & de leg. 3. I. si quis ita. §. in. ini.* & arg. *C. de bon. quæ vac. antē. I. fin.* & locum ē habetur pro filio, cuius alii aequo venerabili loco auferretur quand non est verū vt in corpore cōtinetur huius auth. Sequitur alia authen. *contrà eum rogatum.* quæ est de restitutionibus. *§. nobis. ult. vers.* quæ super principium huius legis legitur.

b Ecclesia quibus casibus pro filio nō habetur, interrium prohibetur hoc. vt *supra praesens. contra Ap. Pon.*

480/C.IV.K.5-4, 1659-1660
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CONtrà. id est, contrà. nam *in leg. Codicis*, *iubemus in princ.* cùm hæc est dodrantem restituendam, & quartam retinendam: hic verò cùm rogatur restituere, quòd superest ex hereditate post mortem: vt *§. de lege, & l. imperator in fin. & l. §. fin.* ita dodrantem retinet & quartam restituit.

b ¶ *Huiusmodi verba.* quæ fuerunt apta ad hoc vt *Instit. de fideic. vers. per fideicom. ver. §. fin.*

c ¶ *Exponet.* corrigitur ergo *l. iubemus.* in eo, quod dicitur generaliter non causti. Vel verius, ibi dicit nō cauteris, cùm frater fratri, vel pater filio, vel aliquis relinquere rogatus: sed si alij est restitutio faciendæ, cauteriuer hic. Item nobis quem esse de bonis vicinis solicitè: vt *infra. vers. posset. Inpa. l. cùm Archiduanum.* ¶ Et sic est argu. cōtra *§. de vulg. substit. l. 9. §. interdum, & de calla bona l. 1. §. 8 impubes.* sed ad primam respondeo: quia hic de cautione; non de hereditate est solicitus. & eodē modo respondebo ad secundam. ACCVR.

d ¶ *Contingat.* l. tangat.

e ¶ *In nom.* pro rebus hereditariis quæ continentur in fideicommisso & hypothecariam habet pro eisdem quod est mixtibiliter & *l. de in. dot. l. in rebus.* Vel dicit hypothecariam dari pro aliis rebus hereditatis, quæ non continentur fideicommisso: vt & *supr. communia de legat. l.* res eriam, quæ continentur fideicommisso, aut possunt dici obligatæ fideicommisso, cùm ipsum sint: vt *§. de pig. act. l. §. rem alienam.*

f ¶ *Duris.* constituendis vel exigendis a grauata personis & verisque probatur in corpore: vt dicit T. *commun. de leg. in auctiuat. vers. 100.* Et nota, quòd in quinque casibus permittit hic deminutionem quadrantis.

g ¶ *Parere.* quia dodrantis non sufficit: fecit parto, si dodrantem totum diligentiam, & nunc propter impensas vult diminuere quartam: vt *in autem de restit. & eadem pa §. hæc igitur omnia. colla. sig.*

¶ Item quid si nihil consumpsit sed non superest? Respon. heres eius dodrantem retinebit, vt *ipse poterat*: vt arg. *infra eo §. l. adunatum.*

S *Ancimus.*] CAVSA. Modoque nam de hereditate tua pupilla restituenda rogaslian tutori restituere posse, quæritur? Respond. quòd fe, si pupillus abest: vel suprafuus est, & fari non potest, & causam subiungit in litera. Item est, si rogasti furioso restituere: quia curatori eius restituere poterit. consumfa si pupillus, vel furiosus rogatus si restituere, dicitur quòd curatori restituere poterit. & hoc in prima. Si autem rogatus restituere aute vel post litem contestatam commutaciter se abstenuerit: vel antequam restituat, decesserit: vel fideicomm secundus rogatus fit restituere: in illis tribus casibus ipso iure transfertur actiones ad fideicommissarium: & hoc in secundo.

h ¶ *Tutori* tanquam simplici procuratori: vt *§ eod. l. quæsitum, & l. sig.* non autem tanquam facto procuratori in rem suam: vt *§. de iure de. l. si mulier §. ex esse.*

i ¶ *Fideiussione.* scilicet de rato item etiam fiat iudicio. & fit cautio iudicio cuiusq. sicut fiunt alii quidam *vt supra de admini. tut. l. fideiussione.* | *in fin. & l. constitutionem.* sed infanti cum auctoritate tutoris: vt *§ eod. l. forma. §. si pupillo.*

m ¶ *Vbi tamen.* Vide scripta ad §. *verum l. apud Iulianum*, & nec ad *§ eod. nec ipse §. fin.* CVIAC.

k ¶ *Negotiar.* scilicet si esset prodiens, & maior infante: quia tunc fieret ex cum auctoritate tutoris restitutio: vt *§ eod. l. in illoria. §. fin. & l. 1. seq. & supra de iure delib. l. petenti & l. si infanti.*

l ¶ *Nomina.* sic alia *dictum. ex hoc verum. &c.*

m ¶ *Causa.* de pupillo & de furioso.

n ¶ *Pupilli.* infantes: et possint ipsi tutores restituere: vt *hic*, & *§ eod. l. reliquum. 5. fin. & l. sig.* sed hoc cùm alij est restituendo, non tutori: quia se auctore ibi non poteft restituere *§ eod. l. §. quæsitum fuit.* ¶ Sed est aliud debitù à pupillo poteft fibi solueie sc. auctore vt *§. de admin. tut. l. quæsiti. §. fiuit?* Resp. quia hæc restitutio continet translationē actionum: vt *§ eod. restituere. §. fin.*

o ¶ *Cùm autem.* no tiliis casibus loqui ibi §. p ¶ *Herede.* sed quomodo poteft esse sine herede, cùm superius fatum legitimi? Respon. nullus eorum vult: nec etiam fiscus. Vel dic eum esse sine herede, qui non habet heredem statim, cùm moritur.

ADRETIO. Adueritas secundum Bart. hic quòd de hoc debet tamen aliqua diffusio fieri, vt fag fatum aliqua proclamatio, fi eft aliquis, qui velit esse heres talis arg. *§. de remif. pign. l. si ex tempore.* tunc enim omnino comparentur transfrant actiones ipso iure, auctoritate huius legis.

q ¶ *Confirmandum.* sc. de nouo, quasi non fit constituatum aliquo iure.

r ¶ *Per commutacium.* vel ante litem contest. vel post: vt S. posuit: & ita videtur, quòd ante litem contestatam posse ferri sententia definitiua, vt illo vocato, & non venente poto antici restitutam heredi tatem: & sic ipso iure comparant vtiles actiones: vt in libertate dicitur *§. de fideicom. lib. Lalem vers. §. fideicomm.* 1. Vel dic non ferri sententiam: vt *§. de temp. appell. l. §. 5. illud.* sed iudex indiget in actione per tabellionem, qualiter, & pro quo, & ad cuius petitionem ille est habeat vtiles actiones, & probiuatis pactis fideicommissarius hereditatem sibi restituendam.

f ¶ *Ipso iure.* est & quartus casus sc. vbi rogatus alienauit. Nam in alienatis est pro necessitatem restitutionem: quia rogatus nihil iuris habet in rebus illis, quod concedere posit, & hoc videtur dicere *l. Commun. de legat. 1. §. 3 pen. & T. eod. auth. cuiscrā. ex rogatus.* Item si a primo fideicommissario non exigitur cessionem habet directas, vt hic dicitur ergo cùm rogatus in alienatis nullam habeat actionem, multò magis non exigitur cessio cùm ipsi primo fideicommissario habeat vtiles. 3. Item est & quintus: vt *§ eod. l. §. sed & quotiens.* 4. Item & sextus casus in illo quasdam: vt *§ eod. l. in summa. §. si pater filium.* Sed ibi videtur quòd hæ restitutio. Item ad 5. quod dicit, ipso iure transfertur actionem de non fideicommisso in alium, vt hic, *& § eod. l. si mater: nolitum. in prin.* est contrà *§ eod. l. §. de die. Sed.* hic contrariatur. 2. Vel dic transfert vt ibi, cùm non fuit contestatus. 3. Sed nec prima, nec secunda placet. Dic ergo, ibi erat rogatus fideicommissione, vel in dem: vnde ante diem restituit spontè. Nec obst. *§. eod. l. sed si ante.* vbi dicit, quòd non transfertur ante diem: quia ibi fatione fideicommissari: forsit diet oppositus: vt à Trebellianò dicit *§. de fideicommiss. l. post mortem.* hic autem rogatus erat purè, & ideo res fabiaro eiusmodi transfert vtiles: quia & facta traslatio expressim non transfert nisi velit sed primus rogatus poteft cedere directas: & idei expectatur eius cessio. ¶ Item non primum fideicommissarium ⁰ si restituat fecūdo: et hic fit nō retinere quartā ex Trebel. nisi autē primus rogatus voluerit vt

480/C.IV.K.5-4, 1661-1662
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

retineret, vt *ff. ad l. l. §. inde Veratius.* Vel nisi suspectum diceris primo heredem, sic conditus socii restituit, nihilo detractio: vt *ff. ad l. Marcellus §. 1. & l. falcidia §. fi. & suspecta.* Item & in alio casu: vt *ff. ad l. ex asse in §. omnis* est tacenda ab illo cuius suspecta adire. *Pitaum.* ¶ Cavv. Heredem tuum de tua hereditate tua *mossum vniuersale, & speciale, tuis debes restituere absque speciali detractione, & fideicommissorum specialis citra vniuersalem, cui restituto est facta, potest agere.* Sal.

VII. *Idem A. Iuuenti P.P.*

Vidam testamento conditio iussit heredem omnem hereditatem, quam ei derelinquit, alij restituere: speciale etiam fideicommissum alteri adscripsit: & quereberur, specialis fideicommissarius id, quod ei derelictum est, à quo consequi debeat: vtrumne ab herede, vt post restitutionem eius alias rei vniuersitatis fideicommissarius accipiat: an vnà cum aliis rebus oporteat: & hoc generali fideicommissario aggregari, vt ipse speciali fideicommissario hoc tradat, siue in rebus, siue in pecuniis fideicommissum relictum sit. Sancimus itaque totam quidem substantiam secundùm senatusconsulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario: illâ autem speciali fideicommissario id, quod ei derelictum * est, dependere. Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinopol. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. anno secundo.

AD LEGEM FALCIDIAM.

TITVLVS L.

POST S.C. *Trebellianum datur lex Falcidia, quæ tamen in Digesta propaniatur S.C. Trebellianum sunt relata, quæ vtrique est lex Falcidia S.C. Trebellianum, ut quæ eiusdem Pegasiano. Lata vero est Augusto imperante, imò & Augustum eam sanxisse Suidas fabulatur. Papiano Pompeiano Consul. Tacito. Trebellianum autem sanxisse Suidas fabulatur. Papiano Pompeiano Consul. Tacito. Trebellianum autem sanxisse Neruna. Pegasianum Vespasiano imperante. Dat autem legi Falcidiæ caput propinit Paulus, l. 1. ff. eod. & in propositione primi tractatus, vsque ad dodecatum. quæ sunt dedicatio sintur secundo, non primo capite, & in fine primi illa quæque in binione, vt duc lege sequente incubit: inque eadem primo capite legendum est, ut, in tam pecuniam, hæ sique res, Nam quæ nunque hæc relinquit permittere, ab fin. proxime nominatim permittere: vt 21. ead. l. Falsidi. supr. de testam. l. cum pater. §. mando. ff. de leg. 1. Et quibusque: id est, quibuscunque sine marribus sine sumina. Et in secundo, quod præcipuè est caput legis. sentendum, detur legatum, non detur legatum, & infra, tantum legatum erit, non, legatum erit. Et in eo, quod ait, iure publico, id est, quod eius per legis ferebat, vt Iquinteus. ex eo. Aliud caput legis Falcidiæ propinatur in l. fi. fideicommissaries. hoc tit. Aliud verò, quod sequitur quidem: Si quis aliter, & cum admittit, hoc est, secundis capitis iterationem non admittit.* Cvvac.

Non offendit me communis ille, qui beneficio non vult vti. Bald. Vel sic: *Solutum scientes, quod per Falcidiam retinere poterat, non dicitur plus debito solutum.* Sal.

I. *Impp. Severvs, & Antonin. AA. Philo* †.

CERE debes [a], omissa Falcidia, quò plenior [b] fidè restituendæ portionis exhiberes, non videri [c] plus debito solutum esse. PP. III. Id. Maij, Laterano, & Rufino Coss.

Falcidia minuit omnia legata pro rata. Sal.

II. *Idem AA. Sallioni* *.

FAlcidiæ rationem adhærens omnes [g] eo modo legatorum, & fideicommissorum locum habere, certi, & explorati iuris est. PP. Kal. Iul. Laterano, & Rufino Coss.

Ab iusta heredi tanquam ab indigno, legatum non minuit, neque augent. b. d. Bald. Vel sic: *Heres accommodans fidem tuciè de restituendo non capaci, primatur omnis cùmodo heredituro, & sicut applicando, qui seruetur ad legatum, scilicet, & Falcidiam detrahit hic: sicut heres sitere potuisse.* Salyc.

III. *Imp. Alexandri A. Hermagora.*

ETiam [d] si tacitum [h] fideicommissum heredem administrasse [i] apparuerit, legata tamen detrahere potest ab his, quæ relicta sunt, heredis ut eg. Falcidian detrahere tamè ab eno, qui tum ab alio debet, quæ tum Resp. quòd non illi pro modo, & quantitate relictorum de fugula est detrahendi, sed non vna res pro singulis est retinendæ vt. *ff. ad. Plautius.* Vivian.

¶ Omnes. fil. ¶ legata non, & fideicommissaries. ¶ Quæsitum tamen ? sed non iniuria, an in vna re posit heres habere Falcidia, vel retinere ? Quæstam quòd sic, vt *ff. fideicomiss. l. filium quem.* Sed illa in quarta Trebelliana l. 1. l. non simplum. §. fin. sed illa hæquitur in parte bonorum legata. 3. Item pro eo, *ff. ad l. fi ex plurium.* Sed illud est propter exceptionis, quæ habet heres in re non soluta. 4. Item pro eo, *ff. ad l. Iunia.* Sed ita vindicat, vt Falcidian detrahat: ad vt totam tueat. 5. Tutrgo de quod nò potest retinere quantum in ea re, sed in omnibus legatis: vt *hic, & ff. ad l. Plautium, & l. ex qua.* §. fin. & arg. *ff. ad l. pen. & ff. quarum legat. l. 1. §. fi quæ.* Quandoque tamen Falcidia, quæ debet detrahi ex vna re, detrahitur ex alia vt *ff. ad. l. plaut. & l. 1. §. 4. & solut. & l. ex asse.* item & res diuisa non potest, parta officiet affirmatio: vt *ff. ad. l. lege Falcidia inter mortuorum, & l. fi. §. fi.*

ETiam.] Cavv. Heredem suum tuum tuæ hereditatis restituendo hereditate tua pro fideicom. cuidam non capaci, puta filiatus spurio, & multa alia specialia legata reliquisti in testamento tuo cum debeantur, quæritur ? Dicitur quòd sic, quamvis partus ius Falcidia, quasi dicat, deducta quarta illis valeat, quòd quartam retinere non potest sicut, quia est heres, & heres tam detrahere nò potest, à qua hereditas cuncta est, quasi ab indigno: ergo nec fiscus, qui in locum eius successit, sed hoc verum non est. Vel sic, in testamento suo reliquit quæ legata: & inter extera dixit de hereditate restituenda ab eo filio, quem habet de tali mouacha, & nequit in aere, vel aliis non curam tribuit, vt illi filio dare fideic. & de facta fiscus debeat, vel posse detrahere quartam de tali fideicom. an tuni legatarius rogare fisc iniuria Falc. comitus quæ ta heredi ablatæ? dicitur quòd sic. Vel sic, & malitiam de tali fideic. posset heres detrahere Falc. & an etiam de aliis? Resp. quòd de aliis potest: de hac non, hæc potissimò nò valet: sed prima potiori verior est, & magis consonat litera. Vivian. ¶ *Etiam ff. Vide scripta ad l. in tacita. ff. de leg. 1. de admin. 3. frag. 9. Vip.* Cvvac.

a Quod dicitur, legum. & fideicommissa solidia simpliciter, in dubio & fideicommissi fide. Iure id est habet, si detrahitur ipsis relinquendis legatis: vt dicit *ff. ad l. Marcellus in fin. omnis.* alias non est hic, cum sint ab eo *ff. ad l. 1. §. 4. quæ. & §. fin.* Sed quidam dicunt esse speciale, quòd hic *ff. Marcellus.* dicit, propter hoc: quia [illegible] de tota, vel omni hereditate rogatur testator, & heres nihil retinet. Alij dicit diuidi onera: vt *supra in l. 4.*

d ¶ Etiam. fiducie prædium.

† al. Pressi.

* al. Sanctum.

b Falcidia ipsa iure minuit legata.

c Falcidia vt indicio falsa. cum conditione heres non potest, si scitus exegra legata fiscus.

Continuatio.

AD LEGEM Falcidiam.

Quæsitum reuindicatur vniuersalis relicta, dictum est, nunc subiungimus de denuntiatione singularium relictorum, quæ fit per legem Falcidiam. Azo.

Cor. Cavv. Si heredem instituisti, & multa ab eo legatis, & heres sentat ibi competere Falcidiam, solida soluit legata: an quod plus debito soluit, repetere potest, quæritur ? Dicitur quòd non: cum etiamsi in iure, scilicet condens hoc ei licere etiam post solutionem. Vel die, heredem tuum de aliqua re reddenda alicui rogasti, vel parte eius, heres cùm poterat retinere quartam illius rei per Falcid. solidam soluitres plenè fecerit, quod iussum sibi testatur: an possit repetere quartam ex leg. quòd plus debito soluit, quæritur? Resp. quòd non.

e ¶ *Sunt debet.* fiscus tu heres rogatus.

f ¶ *Non videri.* Sed certè iniò: quia Falcidia [b] ipso iure diminuit legatum: vt *ff. ad l. in quantitate. in fin. & l. Plautius. & l. hæreditatem. & quartam legat. l. 1. §. fi quæ ex marito.* Sed die non * videri quia ad hoc vt habeat locò condictio indebiti, cum fide fecerit: vt *ff. de reg. iur. d. iniur per errorem.* fiscus fi retrò facti soluisset: vt *ff. ad. l. error.*

¶ Sed quæ erat hæc dubitatio ? Respond. quia fortè erat minor vigintiquinque annis ille, qui soluit: per quod volebat repetere: vt *supra. §. eadem. ff. l. 4.* Sed ibi in iure errauit, hic scienter fecit. Velerat ei in iure iniuriam rogatus dare vnum legatum: & ipse postquam præsiuit, defalcare volebat, quasi dentato fuisset insaluta sed tamen non potest: vt *ff. de iniur. inter virum, & vxor. l. fi. fensius. §. fi. quæ rogatus. & §. precedens.*

g ¶ Omnes. fil. ¶ legata non, & fideicommissaries. ¶ Quæsitum tamen ? sed non iniuria, an in vna re posit heres habere Falcidia, vel retinere ? Quæstam quòd sic, vt *ff. fideicomiss. l. filium quem.* Sed illa in quarta Trebelliana l. 1. l. non simplum. §. fin. sed illa hæquitur in parte bonorum legata. 3. Item pro eo, *ff. ad l. fi ex plurium.* Sed illud est propter exceptionis, quæ habet heres in re non soluta. 4. Item pro eo, *ff. ad l. Iunia.* Sed ita vindicat, vt Falcidian detrahat: ad vt totam tueat. 5. Tutrgo de quod nò potest retinere quantum in ea re, sed in omnibus legatis: vt *hic, & ff. ad l. Plautium, & l. ex qua.* §. fin. & arg. *ff. ad l. pen. & ff. quarum legat. l. 1. §. fi quæ.* Quandoque tamen Falcidia, quæ debet detrahi ex vna re, detrahitur ex alia vt *ff. ad. l. plaut. & l. 1. §. 4. & solut. & l. ex asse.* item & res diuisa non potest, parta officiet affirmatio: vt *ff. ad. l. lege Falcidia inter mortuorum, & l. fi. §. fi.*

h ¶ Fide.

480/C.IV.K.5-4, 1663-1664
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Fideicommisso*] alia relicta capacibus. & dic, præstantur à fiscum vt hic, & *ff. ad Sclam. l. cum filio. & ff. de fideicom. l. imperator. §. fin.* & hoc si filius agnoscat bona: alias ipse heres præstat: vt *ff. de leg. 3. l. si servum plurium. §. penult.*

b ¶ *Cum quartam.* Istud dico falsa Falcidia, cùm, &c. ¶ Et eaque quod hæc lex non dicit de istis partibus cõsiderandis: pro constantiorem est: vt *ff. de iure fisc. Libertarium*, sed legatarius dantur: vidit non videntur petentur ad fiscum: vt *hic*, sic ergo ex totali hereditate habet fiscus quartam: & ex omnia petit fiscus petitione hereditatis, eaque quam à populoribus: vt *ff. de petit. hereditatis. l. prudentes.*

a Falcidia quæ heredi indigno auferatur non cedit legatario: sed fisco, excepta calliso infiskiamentaria.

b Falcidia detracta heredi indigno quibus calliso cedit alius, quam fisco.

c ¶ *Defertur.* vt * indigno, & applicatur fisco: vt *hic*, & *ff. ad legi Falcidiam. l. Beneficio. §. 1. & ad Trebell. l. Marcellus. §. fin. & de his, quæ ut indigni. l. hæres. & de iure. l. cùm quidam. §. in tertia.* ab * hac constitutione quarta excultur filius, & servus qui habet necesse partem: vt *ff. ad leg. Falcid. l. si testator.* Item heres, qui se defert, vt habeat tertiam illius quartæ. Sed extraneus defertus habet dimidiam: vt]. *de his, quæ ut ind. l. lib. ut fideicommissarius non capax habet dimidiam dodrantis, si fit defertus*: vt *ff. de iur. fisc. l. cùm tacitum.*

* al. *Sumptus.*

d ¶ *Legatarius.* dicebant enim: licet non remansit heredi: sic non filio remanere debet: sed fiscò est.

E T *in legata.*] CAYE. Si heredem instituit, & principi tot legatis, quod nihil remansit ipsum heredem tamen nõ obstante quod principi legata relicta sunt, hæres quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quod sic. VVEYAN.

e ¶ *Plenior.* idem si Deo consultiore veteri: vt *ff. ad l. 5. § ad municipium.* & eonstrà principi institutus remanet, si valet licèt detrahere offerunt, adeò vt sic facere debeat secundùm consilium: vt *ff. ad Trebell. l. si legatum. §. fin.*

S I *mortis.*] CAYE. Matersfamil. filium, & filiam habens, in filiam donationem fratis causa mortis, & filium heredem instituit, ita quod remansit ei minus quarta. Si probare potest hæres talem donationem in filiam exercuisse beneficio legis Falcidiæ, quæritur? Dicitur quòd sic.

e Falcidia locum habet in legatis, donationibus causa mortis, & illis, quæ mortis confirmantur. & mortis causa capiunt.

d Donationes mortis causa in fraudem legatorum fieri non debent.

e Falcidia in, & quemadmodum locum habeat in mortis causa capiunt: v. *§ Gl. l. 18 ad ind. Gracc. §. Falcidia. q. 2. n. 5.*

f ¶ *Quæ fraudem.* Si fraus fieri Falcidiæ, indefuta ad legata sed confirmatione diui Seueri ad donationes porrigitur: vt *hic*, &]. *de donat. cau. mor. l. 6. &]. ne l. pen. & ff. quæ ad leg. l. 1. §. si quis ex morte.* cùm ad instar legatorum fint indutæ: vt]. *de donat. causa mor. l. 6.* Item in illis, quæ confirmantur morte, locum habet Falcidia: vt]. *ord. l. in donationibus.* Item in mortis causa capiuntur]. *ne l. pen. & ff. ne l. cùm pater. §. 1. & Adimus. & l. si hæres. ini.* Sed quidam contra. *arg. ff. ne l. 1. §. item si in & l. accepto.* Et dic, quòd mortis causa capio est, quæ ex testatoris liberalitate non profiscitur, nec peti potest vt debitum: vt *ff. de donat. cau. mor. l. qui potest. & l. si mulier. & l. mortis causa capio. vt ff. ne l. 1. §. fin.*

g ¶ *Vt mortis,* hæres in hæres instituitur à matre.

I N *imponenda.*] CAYE. Creditorem hæres in institutis, & multa legata reliquisti: licèt adeunte hereditatis confusa sit actio, detrahi debet quæ alienum, vel heredi, vel alij debitò. Falcidia autem habet locum in legatis: nec refert fuerit aliquid legatum in opus publicum, vel in statua faciendas, quia semper à conditore legato pro eo detrahet hæres quartà: nec si plus vel legatario soluerit, quàm debuerit, sufficet quarta non quoniam quia ei gratiam voluerit fatere: nec propter hoc sibi præiudicare quorum ad alios legatarios, quò minùs in non solutis petere posse quartam: familiar in solutione repetere posse, si per errorem soluisset, vt *ne l. error.*

h ¶ *Deducitur.* Nam non * videtur esse in bonis et alienum. * vt *ff. de verb. sign. l. subsignatum. §. 1. & solitum. ne. §. cùm autem ratio. & ff. ne l. 1. §. fin.*

i ¶ *Heredi.* nisi compensari præcipitur *ff. eod. l. debitor. & de leg. 3. Lib. pater. §. Titio.* quod est specialio regularitas * contrà iure illo non potest prohiberi hæres vel Falcidiam: *ff. ne l. pater filium. & l. quod de bonis. §. 1. & cùm fideicommissum.*

k ¶ *Actiones.* vt & *supra de fideicomm. l. cùm secundum.* sed hodie * ñ ibi interpretatur, non confundantur: vt *C. de actione hereditaria. l. 1. & actione defun. l. secunda. §. in computatione.*

l ¶ *Omnia.* quæ tamen valent: vt *ff. ne l. non est. §. fin. & l. seq. & l. in testam. §. 1. pen. in fin.*

m ¶ *Dodrantis.* dandi legatarius.

n ¶ *Pro rata.* ita. pro eo, quod nec *ff. ne l. 4.*

o ¶ *Prædicaturus.* C. in alite non solutis: vt & *ff. ne l. quod de bonis. §. non obstrit.* nec in solutis, si in facto errando soluit: vt]. *ne l. error.*

I N *testamento.*] CAYE. Si miles militare sive militari testamentò fecit, & heredem instituit, & multa legata reliquit, an hæres de legatis quartam detrahere possit, quæritur? Dicitur quod non. Idem est, si res alienas possidentqueria in his cessat lex Falcid. & his, quorum sunt, fiat deminutione aliqua relinqui debent. Sequuntur duæ authent. Sed primò legenda est illa: *sed cùm testator.* deinde alia, *Sed in eadem.*

p ¶ *Militis.* C. militaris: licetis * ñ est veteranus: vt *ff. eod. l. si post. & l. ad veteranum.* Item * in Tre-

* Inde hodie Falcidia locũ habet in testamentis militum: sed non in aliis. *Nouell. 1. de militibus.*

* Mortis causa quid, & in bonis et non videtur in alienum.

* Falcidia hæres potest prohiberi potest à relinquere

* Immutatio facto non cõfundentur: * Actiones hereditariæ & defuncti.

* al. *Confundi.*

* Inde hodie Falcidia locũ habet in testamentis militum: sed non in aliis. *Nouell. 1. de militibus.*

* Tribellianus non intelligitur ex legato diuis, sed fiscò in illo legato commodum fit aliquod retentionem. v. Gl. in *Legat. de fideicomm. Falcidia. q. 2. n. 5.*

bellianus vt *ff. ad Trebell. l. 1. § pen. ibi, denique, &c. Sed* certè imò contrà videtur in Tribellianis vt *ff. ad Trebellian. l. 5. § dos autem.* Vel dic quinque esse remedia Trebelliani: 1. Primum, vt quis cogatur adire. 2. Secundum, vt cogatur restituere. 3. Tertium, vt poliquà restituerit, ad consortiatur à conditoribus quod est sua fauore inductum. 4. Quartò, vt non obstetur debitori ex quod est fauore fideicomissari (Et hæc quatuor locum habet in testamento militis vt *dicto. & hoc autem.*] 5. Et & quintò, vt de contentione quarta quod ñ habet locũ in milite testamento vt *hic, & l. de ratio. mili. in testamento. & dict. l. 1. ff. ad Trebell. § penultimo. & Aris. aliunde.* vt & *l. 2. pen. & lit. & alij* casus: vbi cessat Falcidia. 1. Vt ecce in legato instituto Pio vt]. *ord. l. si prædiorum.* 2. Iõ in dotem quò rẽ habere videtur mulier: vt *ff. ne l. ad dotem. & l. 8. & ofuf. vsuff. § dos.* (sic? in ofmodo fortè rem reformationis vt *ff. eod. l. 3. §. 8. & quæ creditori. & de dote prælig. l. 1. § 1. & idem Iulianus.*) 3. Iõ in libertatibus: vt *ff. de ineffic. testam. l. Papinianus. § sed an & liberatio.* Item in relicto bonorum fideiducit vt *ff. de ineffic. testam. l. 5. mus. 5.* Item cessat delicto heredis: vt *ff. eodem. l. etiam si servum. & ff. eod. l. Semiscio. in princ. & §. 1. & Liberalitatum. §. 8. & hoc verò* iure, & etiam nono cessat in tribus casibus: & idò legatachens *sed cùm testator.* vbi fanc tres, quæ est in cor. *de hæred. & Falcid. § hæc nolo. & sequens. & collat. l.* Item in quarto, & quinto, vt in alis duabus authentic. hic posita. ADDITIO. Hoc casus igas.

480/C.IV.K.5-4, 1665-1666
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cum multis aliis vide per gl. in § fina Instit. eod. tit. Vnde versus.

Falcidiam cessare fatet pars debita nata,
Dos, miles, tutorem, liberos, quarta solutum.
Res vetita vendi, pietas, & charitas, crimen.
Ac heres si non fecit inventario, fatisfit.

a Falcidia autem non potest prohiberi, l. quod de bona. §. Porro. ff. ad leg. Falcid. & sic continetur: Lex omnia ista relinquit, non derogat. Hodie Falcidia specialis, prout competit pro aliqua certa particulari, prohiberi potest dumtamodo forma hic prescripta servetur: id est, quod testator faciat omnem suam patrimoniam exportiis possibilibus: Gaudium iure fori b. Falcidia. § 10. ubi varias formulas ponit quibus Falcidia potest prohiberi, aut nō prohibita intelligitur. Ad de Cessam. Nemo ex ne, Quarta. & ex verbis, Testatorem. vbi quæritur versus Trebellianica prohibita. Ad de Falcidia quæstio. Bonus Sapient. tag. vel fideicommissum, quo casu inimicam in illis deminutione quæritur prohiberi potest. ¶ videtur.

b Nemo potest patrimonii sui medium ignorare: de quo v. Barrolus de Ad. Trebellian. vbi notat testatorem prohibentem vel Falcidia gratiam nō ignoramus sui patrimonii. adde quæ scripsi d. l. 2. in verbis, e. fundi.

c Legitima natura. & Trebellianica potest liberi non potest testator. de quo v. Barr. Nicod. v. § 5. versus. propius. atque ita impetrabitur Gloss. ad b. fid. quæ ut vere. Fachinat. Sup. de prohibitorio. d. adde Cuiacium Papon. de arrest. 13.

e Atque ita utrique aliqua ex dicti, quod dicunt heredi ad inducendum inventarium incipit carent à die, quo ipse scitit heredipatem illi effe delatam, vt hic. Idem fentit Gloss. Nicod. de hered. & Falcid. §. heres enim. vbi quod dicitur ad perficiendum inventarium, & hoc tantū à die delatæ hereditatis, l. ult. §. fin. autem. Sup. de iure deliberandi Barrolus §. 12.

Sed cùm testator hoc expressim * vetuit, non igitur b quis modus sit sui patrimonii, cessat c Falcidia: & si heres in hoc defuncto non parere, defertur hereditas personis enumeratis sub titulo de legatis d, & fideicommissis. Item si heres quædam legata, substantiæ suæ mensurā subtiliter * agnoscens, præstat in solidum: neque ex his repetitio, nec ex aliis permittitur retentio: nisi inopinatum quid emergat e. His cessantibus locus est Falcidiæ, si fiat inventarium secundum modum, tempūsque statutum f in aditione. Hac quoque adhibita obseruatione h, vt in præsentia omnium ipsius ciuitatis, in qua fiat, legatariorum i, aut pro eis agentium, si personæ tanto sit habenda, perficiatur: vel si quis abiit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium k itidem † ipsius ciuitatis locupletum, & bonæ opinionis; absque præiudicio tamen veritatis inquirendæ per seruorum quæstionem, & heredis, testiūmque iusiurandum. Quo non obseruato, solida legata præstet: & si fines hereditarios excedat l. Nulla autem quæstionum calium, vel litium excedat annum m. Anno enim culpa heredis transacto cadet à relicto.

IN AVTHENT. VT spon. lang. §. si quando. coll. ix. consit. ij.

l. fiimus. ff. de iure deliberandi.

i ¶ *Legatariorum.* idē fortē in creditoribus, qui certant de damno vitando & idēo eis magis favemus vt ff. *de iure deliberandi. fin. §. & si profitum. & in auth. vt spon. lang. §. ad hoc. coll. ix.*

k ¶ *Testium.* hi iurant se nullius malignitatis conscios, qualiter videantur negatiua, vt *in eo §. si verò abiens.*

De re prohibita per legatarii, vel fideicommissarii alienare, non detrahitur Falcidia, vel Trebellianica: & iste casus est valde notabile: & quotidianus, tamen adnotati, & doctores communiter non adhærent ad hunc casum. BALD.

Sed & in ea re cessat Falcidia, quæ ita relicta est, ne alienetur n: sed permanent apud successores eius, cui relicta est.

IN AVTHENT. DE eccle. tit. §. si autem heres. coll. ix. consit. ij.

De relictis ad pias causas non detrahitur Falc. SALYC.

Similiter Falcidia cessat in his, quæ ad pias causas * relicta sunt.

Gravamen de restituendo testatori in morte intestatum, non facit irritum esse testamentum: sed fideicommissum detrahitur tē quam et alienum, & de residuo solumtur legata, detrahta Falc. SALYC.

VIII. *Idem h. Aurelio.*

IRritum quidem propereā testamentum fratris tui esse non potest, quōd ex causa fideicommissi obligatus fuit, vt si sine liberis prior decederet, patrum tibi hereditatem redderet. Sed licēt te heredem scripseritum imponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum esse suggeris, fideicommissum debitum p aeris alieni loco deduci oportet q: insuperque in residuo r legis Falcidiæ beneficium vindicabis. PP. Id. Sept. Maximo II. & Paterno Cons.

a Libros pro ut gaudeo ut pias causas iuvare, vt quotiens testatores Falcidia. v. Tiraquell. prænob. tr. nascentib. & 27. vbi est pugnat Tiraquellanica decisa. adde Cuiacium § Falcidia. 4. 5.

b Ita pacis legatis ad pias causas an, & quotiendo detrahitur Falcidia. v. Tiraquell. prænob. tr. nascentib. & 27. vbi est pugnat Tiraquellanica decisa. adde Cuiacium § Falcidia. 4. 5.

c Pia causa quid sit v. apud Tiraquell. in prefatione tract. de pacis. legis pia causa. d. Pia causa minuere non potest quarta. nam nemo debitum. vt Gloss. § ad municipal. in verbo, odio. ff. ad leg. Falcid. adde Bart. Vesal. de Ecclesiastica tractat. cultus p. §. ff. autem. de iure.

d Ita quod testator prohibitus vel Trebellianica. Ad de Falcid. §. Porro. ff. ad leg. Falcid. & leg. Falcid. & canona vetita testatoris. non derogat. Hodie Falcidia specialis, prout competit pro aliqua certa particulari, prohiberi potest dumtamodo forma hic prescripta servetur. id est, quod testator faciat omnem suam patrimoniam exportiis possibilibus: Gaudium iure fori b. Falcidia. § 10. ubi varias formulas ponit quibus Falcidia potest prohiberi, aut nō prohibita intelligitur. Ad de Cessam. Nemo ex ne, Quarta. & ex verbis, Testatorem. vbi quæritur versus Trebellianica prohibita. Ad de Falcidia quæstio. Bonus Sapient. tag. vel fideicommissum, quo casu inimicam in illis deminutione quæritur prohiberi potest. ¶ videtur.

e ¶ *Non expressim.* scilicet ne * deminuatur Falcidia.

h ¶ *Non ignorare.* quod semper præsumitur. vt ex *T. de restituendo. venditione. l. quisque.* ¶ Sed arg. contrā *Instituit. qui modus. non possunt §. in fraudem.*

c ¶ *Cessat.* adim non sic cessabat: vt *fundum. l. quod de bonis. §. j. & §. fina. & l. §. debitor.* Item quartam debitam iure naturæ non potest testator auferre: vt *T. de inofficiosis testam. l. §. filiorum. & l. quantum in principio.* Item nec Trebellianicam * vt *l. sed si vt allegat. & Instituta de fideicom. hered. §. sed quia.* ADDITIO. Tu dicis, quōd imō prohibere potest testator detrahi Trebellianicam: et tuaēt communiter doctos hic.

d ¶ *Per legatis.* fideicomm. & fideicommissi. vt *T. de fideicommiss. extitum hoc amplius.*

e ¶ *Subsistit.* vt *supra de testament. l. non dubium. §. fina. & de fideicommiss. l. 2. & supra eodem. l. j.* fecit autem si prætendat facti errorem: vt *supra eodem. l. error.* Item fecit quando omnia non fiant legitimē relictaue *supra de vsur. pro mutuo. l. fina.* In eo tamen, quod agnitum est, præiudicat: vt *supra de fideicommiss. l. j. & v.*

f ¶ *Temporis.* quod substantiam minuatur *in cor.* dicitur. §. *non autem.* Sed olim contrā erat hoc casu, quando quædam solubat quia non præiudicabat in alio: vt *ff. ad l. quod de bonis. §. non iniuria. & l. si ex plurib.* quæ fiant cōtrā. Vel dic, quōd in illis, *ff. explarabus.* nullum fuit integrē solutū: hic enim loquitur quando integrē quædā solutum: & animo omnia solvendi vade nō potest bona voluntatis ponitur: vt in *corp. d. § non autem.*

g ¶ *Statutum.* Cur intra eum diem incipiat, & intra alios 8. finiantur a tempore quo * scivit se heredem. *T. de iure delib. l. fin. §. fin autem dubium.*

h ¶ *Observatione.* Cuius per hanc authen. quæ non erat in illa. *Idem fentit Gloss. Nicod. de hered. & Falcid. §. heres enim. vbi.

Error facti non impedit quartam Falcidiae repetere: fideiussio, vel iuris ignorantia fac. SAL.

11. Imp. GORDIAN. A. *Maximiano.*

ERror a facti*, quanq ex causa fideicommissi non retentæ repetitionem non impedit b. Is autem, qui sciens se posse retinere, vnuersum restituit, conditionem non habet c, quinetiam si iur ignorauerit d, cessat repetitio. PP. XV. Kalend. Nou. Pio, & Pontiano Cons.

Heres grauatus de restituendo transmittit ad suos successores id, quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ. SALVC.

12. *Idem A. Diogenis* *.

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit, vt si sine liberis diem suum fungereur, portionem hereditatis tibi restitueret: tamen intestato eo* diem suum functo, id, quod beneficio legis Falcidiæ e habere potuit, ad successores intestati pertinere idcóque non immeriò sororem tuam, quæ simul cùm ab intestato ei successit, emolumenti, quod retinere potuit, portionem, sibi vindicare, manifestum est. PP. V. Id. Nouemb. Gordiano A. II. & Pompeiano Cons.

Testator non potest Trebellianiæ prohibere hoc dicit. BALD. Vel sic: *Rogatus de restituendo partem hereditatis, certis rebus retentis, si minus quartæ valent, restituere potest.* SAL.

13. *Idem A. Maximo.*

SI (vt allegas) pater tuus cum portionem, ex qua te fecit heredem, fratribus tuis restituere iussit, certisque speciebus pro Falcidia f præcepit esse contentum, auxilium legis Falcidiæ quod imploras, apud suum iudicem non prohiberis flagitare g. PP. VII. Kalend. Nouembr. Attiano, & Pappo Coss.

In donationibus morte confirmatis habet locum Falcidia. b. d. SAL. *post* BALD.

14. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. *Iuliano.*

IN donationibus inter virum, & vxorem factis h, legem Falcidiam habere locum, quando i fideicommissi partibus fungunturnonnullis iuris placitis comprehensum est. PP. XVI. Kalend. Iul. ipsis AA. III. & III. Cons.

Agnoscens sibi relictum, vt manumittat seruum proprium, cogitur illum manumittere, & in legato Falcidiam patitur, licet minus in pecunia consignatur, non si rogatus extraneum manumittere, quia tãc pretium, quo cogitur illum redimere, debet consequi sine aliqua detractione, & addi de eo testam, quod superest, Falcidia detrahi potest. SALVC.

15. *Idem AA. & CC. Zenobio* *.

SI ea k cuius filium tuum seruum significas, ex iudicio defuncti, quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid cõfecuta est, ad restituendam fideicommissariam libertatem non immeriò

a Nunqui pro nomine Falcidiam pro Trebellianica petiam: ac ecc vltiam in iure appellari non quartam Trebellianicam: sed sic instigo cum ex fideicommisso pro ministerium, quod dicitur, habet istis pecoris, malunt vocare Falcid. ad fideicommissa, quidam Pegasianam sed Falcidiam vel Falcidiam. Pega Gaio, inquit & hoc ca fu fuisse appellantia Falcidia Pegasianum S.C. vendente Falcidiam ad fideicommissa. Cuiacius.

b Non fit pro fit detrahitur quartam vide Gudaum in Papo de. 22. vide Goff. Nouella 1. c. 1. §. qui autem. in verbis, autem. Contra, stin, ... Gothofr.

c Non habet. vt T. de cond. ind. l. indebitum. & T. ind. l. 1. & l. de inof. test. l. non qui. §. 3.

d Ignorauerit. vt quia nesciebat se posse vti Falcidia, & hoc nisi fit minori vt T. §. adde. fid. l. indebite.

e Legi Falcidiæ. scilicet Trebellianiæ, cui sicut seruum ipso iure natum, vt filius ante omnia videtur debere habere, in quo non tenuit fideicommissum: vt ex authent. de restitut. in. & ea quæ §. quamobrem collat. vt. & sic dicit quartæ detrahitur. Item pro hoc est, quod dicitur, si filius legitimus est vtri, quam capere possit, detrahitur in prima Falcidia, ac si totam capere posset detrahitur, quod per legem capere non potest: vt illa pater Falcidiam habeat heres: vt §. ead. l. quoniam. Quidam alij dicunt totam detractionem sufficere, pro quibus est §. de inofficio. testamento l. Papinianus. §. si qui impubes. & pro eis est, quod dicitur totam Falcidiam in bonis patris, & filij seruari: vt §. ad eum. Lex retinere. l. § quod vulgo. Item facit pro eis ex authentica de heredis & Falcid. §. si quis igitur non implens collat. §. ibi, quidem hæc. &c. & extrà de restitut. cap. Rescriptum & cap. Raynaldus. & facit supra eodem. l. certum. Item pro hoc, quia in naturali computat quidquid habet iure inflicitionis per authenticam, sed quartam Trebellianicam habet, ita quod non timet perdere, ergo computat. Item cùm pater rogatur restituere, vel etiam post eorum tempus, vna cum dies vtrique: sic ergo quilibet a vestis de corpore alterius. Distinguo ergo, an vno tempore incipiant ambo, an diuersis. APOTTIO. Videas latiùs per glos. sam in verbo, legitimam. ofam. in dist. c. Rainaldus. extra de testament. dicbi pulchrè per Abb. circa quem etiam vide ibi Apotiillam.

f Vt allegas.] CAEVS. Pater tuus te, & fratres tuos heredes instituit, & rogauit, vt portionem eam fratribus restitueres, Codex.

non detracta Falcidia: pro Falcidia certas tibi res reliquit: si ille res illi sufficient ad quartam, an eam possis supplere de eo quod iuxta præceptum testatoris restituere debes, quæ quæ? Respon. quod potes. VIVIAN.

f § Pro Falcidia. scilicet Trebellianica.

g § Flagitare. si minus est in speciebus, quàm in quarta. ¶ Et sic ad testatorem * nõ impedire hanc quartam * iure naturæ debeamus? §. ead. l. Titia. & l. inof. de falcid. hæ. §. sed quia. licet in quarta * institutionis ex lege detrahenda: vt T. ead. materia. sed eam restituere. & facit] ea. l. §. quia.

h Donationibus.] CAEVS. Martius donationem fecit in vxorem, nec in morte renouauit: vnde morte confirmata est donatio. an heres defuncti de donatione possit detrahere Falcidia quæritur? Dicitur quod secũm hanc donatio inter viuos nulla sit: quia morte confirmata fundionem habet fideicommissi. VIVIAN.

h § Facta. scilicet causa mortis, vel morte confirmatione T. de don. inter vir. & vxo. l. ex verbis. & l. donationes.] nam si inter viuos, & filiam valent, vt quandoque fieri potest: vt §. de don. inter vir. & vxo. l. si filius. §. omnia. non possit detrahi Falcidia. vt ead. l. si usufructus. §. ea.

i § Quando.] quia.

SI ea.] CAEVS. Ex ancilla emisseram domina filium suffulsisti decem domina reliquisti, vt seruum suum filium tuum manumineres. ex. similiter eidẽ reliquisti, vt & alios duos seruos redimeret, & manumitteret, agnous legatum compellenda est seruum suum similiter filium tuum manumittere: & an heres de legato detrahere possit Falcid. de vsuriis ext. quæritur? Dicitur quòd manumittere debeat de illis ex. deducitur totum pecunia seruorum redimendorum, & residuum habebit domina pro seruo manumisso. & de hoc residuo detrahet heres Falc. intra x. dies si residuum bonorum defuncti nõ sufficiat ad quartam. Vel dic casum aliter, vt in gl. VIVIANI.

k § Ea. Huius I. speciem vide in commentariis suffrit ad tit. de minorib. c. 35. Vide etiam scripta ad l. plani §. filium. §. si cui stichum. §. de leg. 1. CUIAC.

k § Ea. Titius filium habens qui erat seruus cuiusdã domini, fecit imperatori quæstionẽ sic: Domina filij mei agnouit fideicõmissũ de x. idéo relictũ, vt filiũ meũ manumitteret: sed a laud fideicõmissũ de xx. erat ei relictũ, vt redimeret quosdã seruos alienos, & manumitteret, quod ipsa similiter agnouit, an regũda est ad manumittẽdũ? Resp. impe. dominã esse cogẽdã manumittere seruũ suũ proprium quia agnouit fideicõmissum. Secũdũ quæritur, an in eo fideicõmisso sibi relicto, vt seruũ suum manumitteret, interueniat Falcidia? Et dicit primò deduci de bonis pretium seruorũ alienorũ: sicq; in eo quod est necessariũ ad seruũ redemptionẽ, nõ interueniet Falcidia, cũ domina emere nõ possit, nisi tali fideicõmissũ habeat: illo autẽ deducto pretio fideicõmissum, vlq; ad eũ modũ, quẽ patitur substantia bonorũ, & sic deducitur Falcid. Et talis est differtia inter proprium, & alienos seruos: vt §. ea. hæc. l. generaliter. §. si quis alienũ. qui §. fecit. & §. ea. l. sed. si nõ seruus. in pr. & ad Trebel. ita tamẽ. §. §. deducit ad hoc §. ea. l. si cui seruus. cũ reliq. Et §. seq. & de le. l. si fundũ per fideic. l. Iulianus. & de fideic. l. si deducta. x. & de inof. test. l. Papin. §. quomodo autẽ quæritur.

a Trebellianicam potest prohiberi per testatorem in libertis primi gradus quos de iure de plura quæstiones apud Gudaum Papo dec. 22. b Legitima in ea manica debitis prohiberi non potest à testatore. Idcoque negligitur hanc modi prohibitione detrahetur quarta. c Falcidia fra quarta iure in filiumnon detrahitur. d Falcidia potest detrahi ex donationibus causa mortis: de quo c. Gl. in c. infra de mortis confidentia. e Gotfrid. §. Fideicomissi. §. adde Glo. 1. ex.

f Trebellianicam. ex.

480/C.IV.K.5-4, 1669-1670
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Pregent. si minus consecuta sit pecuniam servi : tamen cessiunt manumittere: nam, &c.
b ¶ Servorum. alienorum, vt dixi.

a Emancipari impubes potest.

Iste.] CASTR. Filium meum impuberem * emancipasti, & matrem eius tanquam tutor legitimus administrasti, & in contrum ex mala administratione ei tenebatur, postea restituentum fecisti, & alios duos, & ipsam heredem instituisti, ut pro ista portione, qua quilibet succedit, possit ille a coheredibus debitum petere, quaeritur? Dicitur quod sic, & si eum de dando fundo alicui rogasti. de fundo poterit Falcidiam detrahere. VIVIAN.

c ¶ Non prohiberis. vt ff. de neg. gest. l. si ab eo. & de hor. act. l. si adeat. & ff. de his quod. cred. posit. si vxor. & ff. de pac. l. debitori. & de fideic. l. cum fiscumdum.
d ¶ Relictum. alienis.
e ¶ Retenta. Aquarum.
f ¶ Residui. sc. detracto aere alieno: vt T. eod. l. in computando.

¶ Patre enim legitimus filii emancipati pater. Nimirum vt ante. Bald.

Si praediorum.] CASTR. Pater tua dedit tibi praedia in dotem & pactum fecit cibi deliberanda dote, possit testamentum fecit, & Titium, & Seium heredes instituit, & rogavit, vt tibi infra mensum praediorum datorum in dotem emptionale restituerentur an de illis instrumentis sit detrahenda Falcidia, quaeritur? Dicitur quod nō, cum detrahenti nō profuerit, & alij officerent. VIVIAN.

¶ Legati species minus pro ratione Falcidiae colligit. Bald.

g ¶ Praediorum dotis. id est, praediorum, qu ueranc dot.
h ¶ Iure. quia pactus erat ut vir cum vxore de dote lucranda, si ipsa praemoriatur.
i ¶ Instrumenta. id est, chartulae.
k ¶ Possit. quid enim de chartulis quaeram detrahere prodesset? certe nihil, sed officere: neque enim malitiis, &c. vt ff. de rei vind. l. in fundo.
l. Alij autem hic appellant instrumenta, ligones, & aratra, & similia, quae erant data in dotem. Vl. ff. de fund. instr. l. q. & dicit instrumentū b dotis praediorum id est, instrumenta quae fant dos, siue dotes praediorum.

b Instrumentum dotis praediorum quid.

Successores.] CASTR. Testamentum fecisti, & plus quam habebas in bonis, Titio debebas sed possis testamentum fecisti, & legata reliquisti, an peti possint, quaeritur? Dicitur quod non : & si de hereditate tua aere restituenda rogasti heredem, Seius eam petere non potest. VIVIAN.

l ¶ Successores. id est, à successoribus.

c Verba quaedam sunt, quae urgent poli & diuersos accusationes.

m ¶ Possit. vt Lex legat. l. si vniuersa. & ff. eodem. l. in retinendo. §. quod vulgo. si. nec ad rem, &c. & ff. si cui plus quam per leg. Falcid. §. §. in quadrantem.
n ¶ Trebellianis. vt ff. ad Trebell. l. §. §. in qua. ¶ Et not. hic eandem verba esse, quae regulae duos diuersos accusationes. Apolo. Bagito. vt hic. & T. de fideicommiss. l. eum quem.

A Coheredibus.] CASTR. Pater tuus te, & fratres tuos heredes instituit, & eos rogavit de dando tibi legatum petere possit, quaeritur? dicitur quod sic, & si eis non possit remanere quarta, cetera habens eam beneficio leg. Falcid. VIVIAN.

o ¶ Legata. alias coheredibus praestanda.
p ¶ Pactum. nisi tantū m accipiat à coherede, quantum desiderat dedisse: vt ff. an. l. Nesennius.

Si quis.] CASTR. Testator habens CCC. in bonis, te heredem instituit: & in fraudem legis Falcidiae praecepit vt non aliter hereditatem adires, nisi CCC. & collegista mi, vel platibus, non caro, restituteres ita quod remansit tibi integra Falcidia: an tantum de hereditate possit retinere, quantum tibi sufficiat ad Falcidiam, vel repetere, & solutis, quaeritur? Dicitur quod sic, licet enim detrahere potes de morte causa donationibus: ita & de mortis causa capione detrahere potes. VIVIANUS.

q ¶ Inserit. in fraudem legis Falcidiae.
r ¶ Adiuvi. post datione: & dic, aut adire voluerit.
s ¶ Dum. cum non excede dedutantem.
t ¶ Vel retenta. sc. quantum, est vltra dedutantem sed dedutante dato.
u ¶ Remissum. sic ergo detrahitur * Falcidia ex mortis causa capione: vt dixi T. eo. l. si mortis.
¶ Sed ad data heredi causa implendae conditionis à legatario, compotet heres in quartam? Quidam quod nō: vt ff. eod. l. si fundus. Ioan. contrarie computet in totam quo ad eū: quidat: quo ad alios vero compotet caetera, quarta ex hoc legato erat detractura: vt ff. eo. l. in quarta. & l. quod autem. & l. id autem. & l. Nesennius. sic dum dicit, plane.
a ¶ Pecunias. Cur intendidum quod legatorum, non permittat ad donationes causa mortis, vide in notat. ad l. 1. §. si quis. ff. quod legat. Gotho.
z ¶ Lege autem. C. Falcid. vt ff. quo. legato. l. 1. §. si quis ex. & ary. an auctor. de hered. & Falcid. §. non autem. eod. l. & T. de inofficiosa. l. 3. & T. eod. l. si mortis. & l. de donat. causa mor. l. q.

Cum certum.] CASTR. Testamentum fecisti, heredem instituisti, Titio legata reliquisti heres in solidū legata solvit, vel solvere promisit, solens se quartam beneficio legis Falcidiae detrahere posse: an si quid plus, quam per legem Falcidiam retinere potuit, solvit an repetere possit, quaeritur? Dicitur quod nō: & quod promisit, solvere compellitur: licet quantum excedat, quasi solens voluntatem tuam implevit. Et diligenter non quod ille, qui promisit, tenetur solvere: & de solutendo praestare cautionem. VIVIANUS.

Falsa incipit. Liber. sextus.

* Ergo hodie ex, hac lege datur vindicatio Falcidia, cum non eam sola reverte. cumpetere ex verbis legis Falc. l. 3. ff. ad leg. Falcid.
a Falcidia detrahitur ex mortis causa capione. vide Gl. in 1. §. quod eod.
b Falcidia an, & quomodo conditionem implenda cum se datum interpretare heres teneatur. v. Fabr. apud Gotthof. § ad edict. 4.

De praelegatis deducitur Falcidia. hoc dicit. BALD. Vel sic: *A coherede detrahitur Falcidia.* SALYC.

XVII. *Idem AA. & CC. Caio.*

A Coheredibus † relicta legata ° , quatenus modus legis Falcidiae praestituta patitur ᵖ, posse peti, certissimi iuris est. Suppos. V. Kalen. Novemb. Anchiali, CC. Coss.

Sicut testator iure sibi non potest prohibere Falcidiā detrahi: ita nec pariter ullis & de mortis causa capio. a detrahitur Falcidia, sicut de mortis causa donatione. SALYC.

XVIII. *Imp. Iustin. A. Iuanni P.P.*

Si quis quadringentorum fuerit solidorum habens substantiam, fulserit ᵗ heredem non aliter adire hereditatem, nisi prius trecentos octoginta solidos quidem persolvat, vel aliam quantitatem, quae deminuere Falcidiae rationem potest: sancimus, heredem, si adierit ᵍ, legis Falcidiae beneficio sustentatum, replere quidem, quod ad Falcidiam deest ʳ & prius eo dato ˢ, vel retento ᵗ, siue vna datio est, quae celebrari disposita fuerit, siue in multas diuidituir personas, praestare legis immutatam habere beneficii ᵘ. Si enim cum mortis causa donatio procedat, & hac modum legis Falcidiae excedat, heres posit adiutionem repetit eam pecuniam ᵃ, quae vltra modum legis Falcidiae corporaliter quidam data est, lege autem ᵇ in patrimonio testatoris permanente: quare non in praesenti estis & viuentibus, & mocientibus prouidemus, & eorum vtinam elogia conseruamus, & commodum hereditatium non minuentes ʳ Dat. Kalend. Novembr. Constantinop. post Consular. Lampadij, & Orestis VV. CC.

Ita agnosciit legatum, qui solidi promissa: sicut qui integraliter solvit. hoc dicit. BAL. Vel sic: *Si heres promisit solvere integra legata, tenetur adimplere sive Falcidia detrahitur.* SALYC.

XIX. *Idem A. Iuanni P.P.*

Si quis testator habens solidos centum, & in fraudem legis Falcidiae praecepit vt non aliter hereditatem adires, nisi CCC. & collegista mi, vel platibus, non caro, restituteres ita quod remansit tibi integra Falcidia: an tantum de hereditate possit retinere, quantum tibi sufficiat ad Falcidiam, vel repetere, & solutis, quaeritur? Dicitur quod sic, licet enim detrahere potes de mortis causa donationibus: ita & de mortis causa capione detrahere potes. VIVIANUS.

480/C.IV.K.5-4, 1671-1672
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cum certum.* Idem est in fideicommisso, quod ex Pegasiano S.C. datum est, *l. 5. §. si quis rogatus. ff. de don. inter vir. & uxor.* CVIACIVS.

a ¶ *Cum certum sit.* per plures leges: vt *l. aut. l. j. & de fideicommiss. l. 5. & ff. de condict. indeb. l. fideicommiss. & l. de test. l. non dubium. & ff. de dona. inter virum & uxo. l. si sponsus sponsa. §. si quis rogatus.*

b ¶ *Soluerit.* hoc enim sunt paria: vt *hic. & ff. de don. l. si patronus. & de calum. l. uj. §. hoc edicto.* sed quandoque non: vt *ff. de re mil. l. nonnunquam. §. fin.* quae est arg. contra. *& ff. de aedil. edict. l. quid si nolit. §. in factum.* vbi, *illud planè, &c.* & probatur ex diaboralis

b. iunctis: vt argum. *de condic. indeb. l. nam hoc. & de transf. pos. l. ig. in fin.*

c ¶ *Aequitatis ratio.* ¶ Nota, vbi [a] eadem ratio, ibi idem ius statuendum: vt & *suprà de conditi pecu. l. fin. & ff. ad legem Aquil. l. illud.*

a Vbi eadem ratio, ibi ius idem constituendum.

CVm certum a sit [a] heredé, qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse posteà rationem legis Falcidiae praetendentem, repetitione uti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmum haberi, & si cautionem super integra legatorum solutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum est. In vtroque enim casu; id est, siue soluerit [b], siue super hoc cautionem fecerit: aequitatis ratio [c] simillia suadere videtur. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

DE CADVCIS tollendis.

Dicit qualiter legata pro parte minuantur. Lege Falcidiae: sed quia quaedam in toto deficiebant: vel efficiebantur caduca & vt iussu quandoque, ideo de his tollendis dicit. Et nota quid vt [illegible] sequitur, scilicet multis modis efficiuntur nulla: vt ff. [illegible] l. §. & [illegible]

DE CADVCIS TOLLENDIS.
TITVLVS LI.

VT lex Falcidia de modo legatorum lata est Augusti tempori fuit ita lex Papia Poppaea de caducis hereditatibus, & legatis. Et lex Falcidia à Iustiniano non quidem sublata: sed valde recisa est, No. de hered. & Fal. Lex autem Papia ab eadem ratione missa ad Senatum, quam posuit sub hoc tit. valde vitiata & recisa est. Caduca ex Vlpian. lib. Reg. tit. eod. ita definit, quae iure relicta capaci aliqua ex causa post mortem testatoris ab eo cadunt in fiscum. Dico, capaci. Nam quae incapaci relinquuntur, non sunt caduca: sed pro non scriptis habentur. Dico, post mortem testatoris: quia hae sunt, quae directo nomine caduca dicuntur: alia, quae deficiunt viuo testatore, vt si viuo testatore legatarius moriatur, aut conditio legati deficiat ex lege Papia sunt in causa caduci: id est, eodem iure, quo caduca, ipso scilicet [illegible]. Dico, aliqua ex causa, causam pro casu accipiens. Sunt autem caducorum casus quinque. Primus si post mortem testatoris, ex parte heres scriptus, aut legatarius ante apertas tabulas vita decesserit. Quod est antequam cesserit dies legati, aut dies venerit adeundae hereditatis. Namque is dies ex lege Papia Poppaea incipit ab apertis tabulis, l. 44. §. 5. D. de bon. lib. & rectè ait Vlp. ex parte heres scriptus. Nam ex parte scriptus etiam clausis tabulis testamenti adire hereditatem potest, quatenus lex Papia ius tantum adcrescendi aufert coheredibus, vel legatariis. Secundus si post mortem testatoris ex parte heres scriptus, vel legatarius ante apertas tabulas peregrinus factus fuerit, aut seruus poena, si seruus fisci, vel alterius legatum non deficit: sed post apertas tabulas per eum domino adquiritur. Tertius, si legatum, vel hereditas relicta fuerit caelibi, & is intra diem C. i. intra diem centesimi à morte testatoris legi Papiae non paruerit, i. nuptias non fecerit. Quartus si Latino legatum, aut hereditas relicta fuerit, & is intra dies C. i. intra diem centesimi à morte testatoris ius Quiritium consecutus non fuerit: qui duo posteriores casus, & ab eodem Vlpiano referuntur tit. 22. Quintus si post mortem testatoris conditio legati deficiat exemplo eorum, quae sunt in causa caduci, vel si pendente conditione legatarius moriatur, aut seruus fiat poena: non etiam si peregrinus fiat per deportationem: vt l. in tercidit. D. de condit. & dem. Sextum non admitto, si repudiauerit legatum: quia ea tantum sunt caduca, quae quis coepit capere non posse. At quod repudiauit, sanè capere potuisset, si voluisset. Idem si tempore exclusus sit, vel mortuus post apertas tabulas ante agnitionem legati, l. 4. D. de bon. poss. Ex his causis hereditates, & legata caduca sunt, quarum delatoribus, quos Suetonius vocat delatores Papiae legis idem scribit, Neronem quartas tantùm pro praemio dedisse bonorum denunciatorum. Quod dixi, caduca ab eo, cui relicta sunt, cadere in fiscum, rationem nominis declarat simul, & causam caducorum introducendorum. Introducta enim sunt Augusti tempore aerarij augendi, & replendi gratia, quod bella ciuilia suscepta inter Pompeium, & Caesarem, & inter Pompeium, Lepidum, & Brutum exhauserant. Et hanc legis Papiae caducariae causam Iustinianus ipse proponit initio Orationis suae, & l. 1. C. de vet. iur. enucl. & Cor. Tacitus 3. Annalium, Relatum, inquit, de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandorum caelibum poenis, & augendi aerarij sanxerat: & eadem ratione augendi inopia aerarij propter onera imperij repertam vicesimam hereditatium Plinius auctor est in Panegyrico. At eodem loco, vel libro & aliam legis Papiae rationem Corn. Tacitus adducit, quae propriè pertinet ad tertium casum, vt bellis ciuilibus amisso incredibili ciuium numero, qui superarant liberis procreandis, & ampliando ciuibus imperio operam darent lege Papia propositus esse poenas his, qui caelibes essent, ne hereditates, aut legata caperent, nisi intra dies C. à morte testatoris, veras fecerint nuptias, non simulatas: vt l. 10. D. de ritu nupt. & nisi delata hereditate essent solarido imparere: quia lex commoda caelibum minus ea valuit: non incommoda, l. 72. D. de her. inst. aut hereditates propinquorum: vt Hermias scribit, 1. cap. 9. quo loco Epiphanius interpres perperàm negationem omisit: propositae item orbis, ne plus dimidia caperent, eodem Hermia auctore, & D. Ambrosio. Nec omittendum quod Dio notat LVI. tempore latae legis Papiae cautum fuisse pe-

nariam etiam, vt Consules ipsi Papius & Poppaeus caelibes, & orbi essent, non inuento marito, aut patribus idoneis, qui eis anteponerentur. Nam in honoribus adipiscendis, vt idem ait LIII. patres orbis, mariti caelibibus anteponebantur. Ad eundem tertium casum, atque etiam ad quartum pertinet, quod idem Vlp. scribit tit. de Latinis. Latinus nauem fabricata ius Quiritium adipisci ex edicto D. Claudij, quae ex loco ita legendum est apud Suetonium in Claudio: Nauem mercatura causa fabricantibus magna commoda constituit pro conditione cuiusque: ciui vacationem legis Papiae Poppaeae, i. vt caelibatus, vel orbitatis poenas non timerent, Latino ius Quiritium, vt hereditates, & legata caperent, & feminis ius quatuor liberorum. Vt verò vicesima hereditatum liberis, aut parentibus remittitur heredibus institutis, auctore eodem Plinio, & l. vlt. C. de codic. vt similiter iure testamenti remittitur transire ad ius codicillorum, ita quae legata, aut portiones hereditatis post testamentum, aut mortem testatoris deficiunt: lex Papia noluit recidere in fiscum: sed remanere apud liberos, vel parentes heredes institutos vsque ad tertium gradu antiquo iure, vt in §. 1. Iulius Orationis, & apud Vlp. tit. 1. c. 17. 18. & l. 29. §. vlt. D. de leg. 1. & l. 4. D. de vulg. subst. At Iustinianus quod lex Papia solis liberis, & parentibus dedit: dat omnibus heredibus institutis, restituto iure antiquo, & derogata hac in parte lege Papia: cui cum desiissent causam bella ciuilia, consequens erat firmissima pace Reip. reddita, atque restaurata in amplitudinem, dignitatemque pristinam, vt ea tandem lex quoque recideretur, essentque commoda fiscalia: vt vicesima, ita caducorum ex supradictis causis, quae ipsi tenuerat, rerùmque vicessitas attulerat. & ita eleganter L. Valerius apud Liuium XXXIV. Quae tempora aliquam desiderarunt legem, mortales & temporibus ipsis mutabiles esse video, quae in pace lata sunt plerumque bellum abrogat, quae in bello pax. Denique Iustinianus consummauit, quod alij retro principes inchoauerant. Nam & alij ante Iustinianum multa emendarant capita legis Papiae. Seuerus caput, quo praescripta erat aetas habendis liberis, vt Tertullianus scribit in Apologetico: leges Iulias, vt Papiae parentes cogentibus liberos suscipere, & matrimonium contrahere, vt ait nouissimum filiumque. l. 15. D. de rit. nup. & aetas, quae fuerit, Vlp. explicat tit. XVI. & Hermias supradicto loco. Constantinus verò prorsus sustulit poenas caelibatus, & orbitatis, l. 1. C. de inf. poen. cael. multis rationibus relictis ab Eusebio IV. de vita Constantini. Et ad Septimium Seuerum igitur, & Constantinum optimum, maximumque refero, quod Iustinianus ait anteriores principes multa capita legis Papiae emendasse: non ad leges, quas adducit Accursius, quasque Iustiniani sunt, non anteriorum principum. Idem addit & pleraque capita legis Papiae per infrequentiam interisse. Et Iurisconsultos dissimulasse caducorum ius, adeò vt interpretatione sua, quod eius fieri posset, semper caduca vitarent, & contra fiscum responderent, si vel minima subesset dubitandi materia, quod fieri non ineleganter significat Locus patio. D. de iur. fisc. & ita in causis odiosis plerumque versari solent: itaque fuisse versatos in causa caducorum indicant l. in conditionibus. D. de cond. & dem l. quaeret. de ver. sig. l. vlt. de his, quae vt ind. & Diui. §. vlt. de iure codicill. l. 2. de aur. & arg. leg. ipsos quoque testatores ait sanctiones scilic. Iurisperitis, ne fierent caduca, substitutiones introduxisse maximè reciprocas: quia verò substitutiones antiquiores sunt caducis: vt in l. 5. D. de vulg. subst. & l. 1. tit. seq. à bonis ipsis commendi causa nec aliis ea vel l. miles. §. vlt. de leg. 2. ait, ad coheredes substitutos, quod hi aduersus fiscum duplici iure nituntur, iure adcrescendi antiquo, & iure substitutionis. Lex enim Papia ius adcrescendi tollebat, non ius substitutionis, adeoque remedio substitutionis introducebatur ius adcrescendi, & excludebantur caduca. Denique quod egerunt aliqua ex parte priores principes, vt caduca minuerent, quod & iurisconsulti, & testatores imbuti à Iurisconsultis, etiam sollicitiùs operam, ne fierent caduca, vt paulatim silente iure senescere, id tandem Iustinianus confecit hac parte legis Papiae caducaria penitùs abrogata: & retentis tantùm illis capitis legis Papiae, quae, vt Vlpian. ait tit. de dominiis, ereptoria: id est, quae vt indignis auferuntur, plerumque in-

480/C.IV.K.5-4, 1673-1674
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in fiscum cadunt, & retenta lege falcidia caducaria, quæ vicinum locum fisci de iis, vel populo quoque parentibus omnium in bona vacantia. §. cum autem. de §. pen. J. & sic Iustinianus: vt de Marco scribit Capitolinus, vt de Antonino Pauli. §. 1. de leg. 3. vt de quibusdam bonis principis Plinius in causis compendiosis fieri sine non potuerit, aut fuerit. Bonum principis post consecratio, vt eleganter sic Cassiodorus in formula Comitiuæ Primator. Suffulsit auxit proximos Iustinianus materiam caducorum, constituens: vt quisque heres factus à testatore omnia infaustus adire hereditatem possit, & vt deri quoque legatorum ab eis tempore cadat, nec expectetur apertura tabularum, aut adimi hereditatis, nec desideretur scientia legatorum. l. vltim. iuncta quand. dies leg. ord. Lex Papia exigebat apertura tabularum, & hoc S.C. circa eam facta concedebant, nec tamen exigit ut adiretur hereditatis, vt Paulus significat III. Sen. tit. de legat. parte nec scientium. Legatorum, magnum, quæ pari, vel in diem certum relicta sunt, excepta quibusdam, de quibus in §. liberatibus. Eorum enim, quæ sub conditione, vel in diem incertum relicta sunt, sicut semper dicimus, vt dies cadant, non condicio existat, vel dies incertum qui condicio, non id facit, quod possit non cadere. Nec enim omnia dies incertus conditionem facit: sed & quadam legata sub incerta die relicta pro parte habentur. Et sic subiecta materia, causa, & fundamento caducorum in §. cum igitur, ne deinceps cadaverent in fiscum, qua relicta testamento, vel omissa aliqua ex causa expirarent, & deferrent in §. & cum triplici. Ea qua deficiunt ex temporibus, quibus deficiunt, refuriam differuntur. Vel enim deficiunt statim initio faciendi testamenti, vel post testamentum factum vsque testatore, vel post mortem testatoris. Ea quoque nomenclatur ita distinguit sicutur varium legis, vt quæ deficiunt ab initio, pro non scriptis esse dicat: quæ post testamentum vsque testatore in causa esse cadunt, quæ post mortem testatoris, direlta, & propria nomina esse caducia. Eiusdem eadem distinguit, & separat ex iure, quod proprio in quoque genere ferunt. Id circo ius est hodie, quod fuit ante, quod fuit semper, vt quæ pro non scriptis habentur, non residant in fiscum. Nec enim ad ea pertinent legis Papiæ caducariæ, & eleganter Plinius II. Ep. In redacta, quæ pro non scriptis habentur, deferri locum non esse, sed pertinere ad subtilitatem. §. in primis. l. 1. D. eod. vel ad consultum. id est, coheredi, vel collegatariorum, vel si nullus sit sed libertate, aut consultus, quæ heredem scriptum remanent, vel heredem legitimum: vel l. 3. §. vlti. D. de leg. 2. vel de legatario retinentur, à quo relicta sunt: vel l. penult. §. Scæuola. D. eod. & quidem sine omni quæ cum principale relictum pro non scripto fit, consequens est & omne si iniunctum pro non scripto esse, conjunctum omnino iniunctum. & duo cuncta sunt causa, quibus apud eos reflebat: cum omni quæ pro non scripto habentur, quæ notat Accursius. Vnus est ex S.C. Lucanum, alter vnusquisque ex fauore libertatis. Ita adimuntur certium ex Iuinianibus. §. 2. de leg. 2. quia non sing pertinunt dicit esse pro non scripto: sed Satum, quæ repudiatur, pro non scripto habendum, id est, Titium solum scriptum videre ex asse. Sed de hoc fatis. Quæ fuit in causa cadunt, id est, quæ post factum testamentum vsque testatore defuisse mortis naturali heredis, aut legatarij, vel defecto conditionis, in hodie in ea causa non fuit: sed pertinent ad subtilitatem, vel omnino adeo fuisse, vel nonnunquam apud heredem, vel legatarium, vel aliunde, à quo relicta fuit. Nil dico ex transmissis ad heredem eum, cui relicta fuit: quia vnus substituere neque eius legatorum cadere, neque transmissum locum esse potest, & hoc tantum distinct quæ fuit pro non scripto ab his, quæ fuit in causa cadunt, quod illa apud eos, à quibus relicta fuit, reflebant sine omni, hæc cum sua omnibus. Nam & ex lege Papia in fiscum redigebatur cum sua omnibus, & contra dicimus omne profundi legati, aut fideicommissi, omni profunda libertatis, omni modo, omni conditione dandi, vel faciendi, si modo fuitum per aliam implere possit. §. pro secundo, & §. ne autem. Nam condicio casualis, vt reliti ab Accursius, non est omni. De his quæ proprio nomine dicuntur esse cadunt, cum supra dixi: hodie nulla causa excipit Papiæ esse caducia, quia nihil eorum, quæ relinquuntur, hac modo, quo lex Papia introduxit, deferre possit, cum apertura tabularum nulla habeatur ratio. Nam & ex parte heres scriptus ante apertas tabulas adire hereditatem potest, & legatorum, quæ pari, vel in diem certum relicta sunt, dies cedit ante apertas tabulas, sed referunda est differentia quæ ad hæc in re inter hereditates, & legata. Nam legatorum, quæ pura sunt, diem dicimus cedere statim à morte testatoris, & idcò post mortem testatoris moriente legatario nec aquis, nec repudiata legata, legati pertinent in heredem eius transmissi, repudiatum legatum ad substitutum pertinet, vel omnino adeo fuit, vel remanere potest, cum à quo relictum est. Hereditatis autem diem non dicimus cedere à morte testatoris: sed adiri hereditatem posse factum à morte eundem apertis tabulis, & aditum transmissis in heredem, non adiretur, vel non agnitum non transmittit: sed ad substitutum pertinet, vel coparcenum, vel ad legitimum, aut honorarium heredem, vel fiscum. Vnus regula est, hereditatem non aditam non transmissis, à quo tamen excipiendus est casus l. si infanti, & l. cum in antiquioribus. l. de iur. delib. & casus ti. leg. & casus l. venire. D. de adq. her. & l. si quis in gratia §. pen. de S.C. Silan. Et hæc de priori parte huius constitutionis dictis sufficiant. Superest ut de commissis, & defunctis heredibus, vel legatariis, quæ non sine causa pecuria vacantium legatur. Nam cessante iure cadunt, & fisco excluso, conseguens est commissum, vel defunctum coheredem, vel collegatarium admitti iure adcrescendi in portionem fisci: non omnium quæ repudiantur: sed & quæ post testamentum, vel post mortem testatoris deficit aliquo ex causis. Quandoque & Paulus ipse scribens ad legem Papiam de commissis testes, l. de conjunctis. de leg. 3. l. triplici. de verb. sig. Lex Papia relictum iure omnquam id est, iure adcrescendi, non commissum simplex, excepta certa causa, sic propriatum. Commissi autem dicuntur hoc loco re, & verba cessantis. Defunctis, re tantum commissis: nam omnimodo sunt commissi. Hi quoque sunt commissi: sed opposita illi frequentius defunctis: & separatim dicuntur quia, vt ait, ab ipso testatore sermone aperte fuisse deferri fuit. De verbis non vicum re commissis hac non agitur: quia & hæc omissis nullius momenti est, nisi quando per duplicis accipitur ex mente defuncti. Qui enim verbis per se commissi fuit, semper habent partem. d. l. de conjunctis. id est, omni iure & mutuo, & tunc, & omni genere legatorum fine per vindicationem, fine per damnationem legatum sit, & omni tempore, id est, ab concursu iuniorum sed etiam factum ab initio. Illæqui re, & verba, aut re tantum cessantis fuit, nil semper habet partes ab initio sed concursu tantum, aut re concursu quidem. Nisque iuxta est, qui re, & verba cessantis fuit, & qui, qui re tantum, hæc est differentia, quod si re tantum commissis legatum sit per vindicationem, concursu partes faciunt. Idemque si heredi mode, vel si per fideicommissum. Quod tamen hæc constituta abrogat, dum ita constituit, vt quoque genere eadem res distinctim dentur, aut plurium relicta sit, pro ratio partes debantur: nisi perfectè apparet testatorem singula solidum dari voluisse, qua excepta ex hac Constitutione à Trebonianis infra est, l. si plurib. l. 8. §. vlt. de he. s. l. 1. 3. §. vlt. de le. a. l. 1. in de leg. 3. & l. duos. de vsufr. leg. Quod si legatario re, & verba cessantis fuit per vindicationem non antiqua qua vetustas, non nisi concursu partes faciunt. l. conjunctim. de leg. 3. si per damnationem, ab initio partes habent. l. plane. §. si conjunctim. de leg. 1. sicut hi, qui verba tantum cessantis sunt, & pars non concurrentia apud heredem remanent. de prædiis vetus est Leonicotim, secundum ius antiquum, aqui vocat. plane. §. si conjunctim, secundum legem Papiam, ex quo pars non concurrentia cessantis cadunt si, sine per vindicationem, sine per damnationem legatum sit: & tamen ex eadem lege defunctis per vindicationem. pars, si deficiat, caduca non fit: sed adcrescit facta, & ratio differentia hæc quoque singula, qui defunctis sunt, solidum ab initio palam legatur. & ita adcrescendi nihil aliud est, quam retentio solidi non concurrentis facit: cessantis autem singula facit: non palam solidum legatur. Idemque non concurrentis collegatarii, solidi, quod palam ab relictum non est, retentionem non habentur id est, non adcrescendi non habebant: sed partis aqua concurrentis, caduca fuisse: & hac ratio etiam effici hodie sufficit iure omnique, vt cessantis legatarii non ad rescisi omnis iure transitus non reviuant, quod si pala ab relictum non est, defunctis adcrescit inanis, id est, vt omnino retinent tantum, quod ex palam relictum est, nec solidus legatum. Et hæc necessaria sunt res differentia, quæ sunt inter heredes, & legatarios. Pars heredis, qua repudiatur, vel quæ deficit ex ea causa, ex qua lege Papia fuisse caduca, vel in causa cadere, iure ciuili. i. ex XII. tab. iure antiquo, & ipso iure, tantum iure coheredi, vel coheredibus, qui pertinent sine agnoscunt pro pertinent: hæc hereditatis adcrescit, vel heredibus eorum, sine cessantis caducorum fuerunt sine defunctis. Pars quoque collegatarij adcrescit, si defuncti fuerint ex hac constitutione, sublata hac in re veteri differentia legatorum per damnationem, & per vindicationem. Iniuria si cessantis fuerunt per vindicationem. l. 1. duobus. l. 8. vlt. legatum. §. 1. l. plane. §. 6. duobus. de leg. 1. l. ferus fab. de fideicomm. non aut si cessantis fuerint per damnationem. l. 3. de leg. 1. l. 1. duobus in pr. l. hæ si cessantis. §. 6. Titio. l. plane. §. si conjunctim. de leg. 1. quæ adcrescunt legatorij non tantum esse sublatum. Item coheredi cessantis, vel defuncti adcrescit omnis, & quæ nunc. Cessantis collegatario nil adcrescit omnis, defuncti adcrescit omnis. Id coheredi cessantis, vel defuncti adcrescit cum suo suum, & cessantis collegatario similiter, ac defuncti sine omni. Vt sunt coheredum adcrescit pro portione hereditaria. l. liber. §. vlt. quis. l. 8 ita quis heredes. D. de he. inst. ita collegatarius pro portione legati. l. Mævio. de leg. 1. & ita in hac distinctione pro vetili examine aperte pro vetili, pro ratione legati cessantis. Et si quidem heredes sint cessantes quidem defuncti, vt in hac fuerit. Primus heres esse, Secundus heres esse. Tertius, & Quartus heredes sunt, deficiente Primo, vel Secundo adcrescit omnibus deficiente Tertio sit Quarto deficiente Quarto sit Tertio, videlicet vt possimus id omnes sine partibus inijuriti, vel subdimidiatis. l. heredes. D. de her. inst. Nil si quidem ex partibus defunctum, quidem sine partibus conjunctim, hac modo, Primus ex quadrante heres esse. Secundus ex trente heres esse. Tertius, & Quartus heredes sunt. Tertio deficiente omnibus adcrescit quia Tertio Quartus cessantibus et nudo verbo, qua cessantibus nullius momenti est, non in re partitio certa. l. item quod. §. 1. D. eod. Cessantis, quod accrescit, quasi sunt accipere, & merito igitur ab eo extrema repellunt, defuncti quasi alienum. Igitur quod ab alienis sibi sibi vindicare non possunt. hæc ita & quod dicunt defuncti, solidum quasi suum sine omni retinere in §. In ipsum ad deficientis, ita vetti est, si fuisset superfit nulla concurrente facienda & aliis habet facit in totum, vel in partem, & idem pars esse conjunctumdum si quidem collegatarij permisit fuit, aliq defunctis, aliq cessantis per vindicationem. & cum & omnipse wigin hoyon pikas & nulla legatorie pabinnqq mqja vlai vlo wapadi.di pitedn. Cetac.

In prima parte petit proœmium, & statuta legis Papiæ, & quædam senatusconsulta corrigens, & statuens, vt antea aperta

480/C.IV.K.5-4, 1675-1676
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ET nomen.] Capitulum istud vsque ad §. & cùm triplici talis est: Vnde legata caducorum nomen, & principium habuerunt, hac lex dicit, ex bellis ciuilib. quae habebat populus Romanus: sed cùm omnia iam pacificata erant, contingebat quòd aliquis extra ciuitatem Romanam alicui in ciuitate aliquid legaretur: & forte si ille interfectus fuisset, erat illud legatum caducum, & applicabatur fisco: sed cùm iam omnia pacificata sint, dicit Imperator quòd non sint legata caduca remanere: & legem Papiam corrigere valuisse in multis ciuitatibus à retro principibus fuisset correctam quam obseruationé caducorum tollit: quae nō solùm inuidiosa: sed etiam ipsis testatoribus erat odiosa. Statuit enim vt hereditas adiri non possit, nisi ab apertura tabularū. Item vt legata fierent caduca, si legatarius decederet ante aperturā tabularū. vnde statuebat vt reuel legata fierent caduca. [illegible], & fisco applicarentur, si contingeret legatarij, vel heredem ante aperturas tabularū decedere, non enim poterat heres adire hereditatē ante aperturas tabularū, nisi essent filij, vel nepotes: hodie dicit Imperator, quòd omnes indistinctè adire possunt à morte testatoris: siue fuerint purè, siue in diē certum relicta: cedent à morte testatoris, & si decesserit legatarius, transmittit petitionem legatorum ad heredes suos. VIVIAN. ¶ De hac l. vide scripta ad l. vn. ff. de leg. 1. & scripta ad tit. de caduc. in fragm. Vlp. Restituitur autem in ea ius antiquum, quod fuit ante legem Papiam. Vide scripta ad l. vn. ff. de leg. 1. CVIACIVS.

§ Tacitus ... ait legem Papiam Poppaeam à senatu Augusto latam augendo aerario, & vt populus velut parens omnium vacantia teneret. Cuiac.

apertas tabulas cedat dies adeundae hereditatis, & legatorum: ne obtentu caducitatis propter non apertas tabulas, interim herede, vel legatario defuncto, hereditas, vel legatum deferatur in fiscum. h.d. vsque ad §. & cùm triplici. BALD.

Imp. IVSTINIANVS A. Senatui vrbis Constantinopolitanae.

ET nomen a, & materiam caducorum ex bellis ortam, & auctam † ciuilibus b, quae in se populus Romanus mouebat, necessarium ducimus, Patres conscripti c, in pacificis nostri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret. Et quemadmodum d in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata e fuit, & per desuetudinem abolita: ita & à nobis circa caducorum obseruationem inuidiosum f suum amittat vigorem, qui & ipsis prudentissimis g viris displicuit, multas inuenientibus vias, per quas caducum non fieret h. Sed & ipsis testamentorum conditoribus sic grauissima caducorum obseruatio visa est, vt & substitutiones introducerent, ne fiat caduca, & si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent i, vias recludentes, quas lex Papia posuit in caducis: quod & nos fieri concedimus k. Et cùm lex l Papia ius antiquum m, quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machinationibus, & angustiis circumcludens, solis parentibus n, & liberis o testatoris vsque ad tertium gradum, si scripti fuerant heredes, suum imponere iugum erubuit o, ius antiquum intactum eis p conseruans: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum hoc concedimus q.

Hic secunda, in qua statutum nouum incipit ponere, & hoc principium dicit in summa: Lege Papia, & senatusconsultis, circa cad. & materiam caducorum [illegible] correctis, statuitur, vt hereditas defuncti possit adiri clausis tabulis, & vt legata pura, vel in diem certum relicta eadem quasi transmissionem à morte testantis, & fisco non debeantur. SAL.

Cùm igitur materiam, & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus r, quae circa defunctorum hereditates procedebant, sumpsit s, & ideò t non à morte testatoris u, sed ab apertura tabularum x dies cedere legatorum senatusconsulta y, quae circa legem Papiam β introducta sunt, censuerunt z, vt quod a in medio deficiat, hoc caducum fiat b: primum hoc corrigentes, & antiquum c statutum renouantes †, sancimus omnes habere licentiam à morte testatoris adire hereditatem d: similique e modo legatorum f, vel fideicommissorum purè, vel in diem [certam g] * relictorum, diem à morte testatoris cedere h.

Hic Imper. prosequitur materiam deficientium voluntatum, & assignat primò differentiam nominum, dicens quod vltimae voluntates, quae deficiunt ex parte honorati, quandoque sunt pro non scriptis, videlicet quando relinquuntur iam mortuo, quandoque sunt quasi caduca, vt quando legatarius decessit post testamentum ante confirmationem per mortem testatoris. Quaedam sunt caduca, vt quae post mortem testatoris deficiunt, vel repudiantur. h.d. vsque ad §. in primo. BALD.

a ¶ Et nomen. leg. Papiā vult corrigere quinque rationibus, haec prima.
b ¶ Ciuilibus. saepe enim is, cui relinquebatur, ante aperturā tabularum praemoriebatur in bello: & sic deficiebat relictū, & fisco quaerebatur. Vide Luc. de his bellis *Bella per Aemathios plus quàm ciuilia campos.*
c ¶ Patres conscripti. quia scripta erant eorum nomina in diademate capitolij. Vel ratione aetatis, vel curae, quam habebant ad imperium, vt patres.
d ¶ Quemadmodum. secunda ratio.
e ¶ Emendata. vt Ī. de nup. l. si liberta. & l. fi. & Inst. de succ. lib. l. & §. fin.
f ¶ Inuidiosū. omnes n. inuidebāt ei, propterea quia iniquitas sua vigebat. Vnde illud: *Inuidiosus ego, vt inuidus esse laboro.* Et a erat eius vigor, vt legata fierent caduca, si decederet legatarius ante aperturā tabularū, s. Itē nec heres adire poterat ante apert. tab.
g ¶ Prudentissimis. i. non tantùm aliis: sed etiam ipsis, qui eam consequebantur, displicuit.
h ¶ Non fieret. i. vt non fieret.
i ¶ Disponerent. ipsi testatores.
k ¶ Concedimus. scil. fieri substitutiones.
l ¶ Et cùm lex. quinta ratio.
m ¶ Antiquum. scilicet bonum.
n ¶ Parentib. ¶ No. quòd b nedum in parentib. & filiis sic licitum adire ante aperturam tabul. imò etiam extraneis conceditur.
o ¶ Liberis. Vlp. in frag. tit. 18. l. 1. ff. de lib. ... Vide scr. ad l. 11. ff. de leg. 1. CVIAC.

a Lex Papia duas continebat.

b Hereditas adiri ante apertas tabulas possunt non tantùm parentes, & liberis sed & extranei.

o ¶ Erubuit. iubebat lex Papia, vt si decederet heres ante aperturam tabularum, fieret legatum caducum, & non posset adire quis, nisi esset de parentibus, & liberis vsque ad tertium gradum.
p ¶ Eis. scilicet liberis.
q ¶ Concedimus. i. ius antiquū vt possit adire ante apertas tabulas.
r ¶ Ab aditionibus. vt non fierent ante apertas tabulas.
s ¶ Sumpsit. vt non posset adire ante apertas tabulas.
t ¶ Et ideò. Lex hoc primo vitio nascitur hoc secundum.
u ¶ Testatoris. hoc est secundum dictum legis Papiae.
x ¶ Tabularum. vt non possit adiri ante apertas tab. nisi in duob. casibus. Primus, quando est de liberis: vt Ī. prox. Secundus, quando in totum erat heres: vt ff. de iur. & fa. ign. l. j. §. fina. & Ī. de iur. delib. l. ... Sed hodie semper etiam prius, vt post subiicit.
y ¶ Senatusconsulta. scil. Aemilianum, & Largianum, de quo fit mentio Ī. de Lat. lib. tollen. §. cùm igitur. & Instit. de success. lib. §. finali.
z ¶ Senatusconsulta. Quae varia facta sunt, vide not. ad l. idque. ff. de heredi. inst. CVIACIVS.
a ¶ Conseruari. & malè.
a ¶ Vt quod sc. legatum.
b ¶ Caducum fiat. & fisco applicetur: vt ff. de pet. hered. Lucius Titius. §. cùm antiquitus.
c ¶ Et antiquum. nam & olim erat, quod modò statuemus.
d ¶ Hereditatem. & hoc verum est, nisi aliud impediat: vt Ī. de his, qui vt ind. l. si ea quaestio. Nec enim vult dicere, i. nisi impediat eum apertura tabularum.
e ¶ Similique. hic corrigitur secundū dictum.
f ¶ Legatorum. scilicet fideicommissorum.
g ¶ In diem certam. vt & ff. de vsufruct. leg. l. Sempronius. secus si sub conditione, vel die incerta, vt Ī. eod. l. §. in nouissimo. & §. sin autem aliquid. & ff. quando di. le. ce. l. si post diem. & l. si diem. secus etiam in quibusdam partis legatis, quae habes Ī. eod. l. §. in nouissimo. Si tamen incerta dies sit apposita in persona legatarij, puta cùm morietur, lego tibi x. periode habetur a ac si in diem certum sit relictum: vt ff. quando di. leg. ce. l. si cùm heres. & ff. de condit. & dem. l. heres meus. j. respon. Item & conditio b quandoque non habetur pro conditione, vt si sub eadem relinquatur legatum, sub qua facta est institutio heredis: vt ff. quando di. le. ce. l. si dies. §. fin.
h ¶ Cedere. duobus modis dicitur cedere c. Primò quoad hoc vt ex tunc decedens legatarius transmittat ad heredes: & ita hic. & ff. quando di. le. ce. per tot. Alibi vt dicatur deberi: vt ff. de verb. signific. l. cedere. & sic non accipitur hic, tamen non d est statim legatarij, inspecta veritate, nec ei debetur, cùm e nulla praecessit obligatio: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. item in seruum. & ff. de legat. j. l. si sibi. §. cùm seruus. sed fingitur f quatenus g, & debitum, cùm postea venerit dies, vt ff. ex fauna. l. à Titio & argu. ff. si cert. peta. l. prima. Sed in contractibus h inter viuos vbi praecessit contractus, vel obligatio, dicitur deberi, licet i non possit peti, vt ff. de verb. oblig. l. eum, qui Kalendis. Item licet dicatur similiter modo in legatis: vt in hereditate, tamen k: quia hereditati l

a Quia certū est, quòd illa dies pertinebit ... in vita legatarij. Arg. & g.
b Cōditio pro conditione nō habetur, quoties sub eadem conditione legatum relinquitur, sub qua facta est institutio heredis.
c Dies cedere legatorum, & fideicommiss. fingitur à morte testatoris ... & ab illa die decedente legatario transmittitur ad heredem legatum & ab illa die legatum deberi dicitur.
* consistimus.
† renouantes.
d Legatum in diem, statim non debetur, ... tamen cū venerit dies, quo facta legatum fingitur ab initio fuisse debitum.
* Deest in vet. codd. Irrepsit namque ex glos.
e Deberi nihil potest sine obligatione. Idcirque obligatio debitum praecedere debet.
f Dies legati aduenisse dicatur ... quippe cùm obligatio ... per fictionem. Verùm Bartolus hanc glos. ... in l. fin. ... reprehendit. neque enim hic ... fictionem.
g Fictione quasi ... & debitum dies ... quod ... ipsa tale non sit.
h Sub... negat in hoc differre contractus, & legata.
i Deberi aliquid potest, licet peti non possit.
k Legati, & hereditatis, differentia.
l Hereditas nō relinquitur ... tamen ... conditione possit ... qui.

480/C.IV.K.5-4, 1677-1678
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

non relinquitur ex ſe, vel ad diem: ſed ſub conditione ſicut ff. *de hered. inſt. l. hereditas. & Inſt. de hereditate inſtituend.* §. *heres.* Item nec [a] transfinitis heres heredi atem non aditam, vt *l. ad. 1. in nouiſſimo.* & hic. ſecus eſt in legato. Sed eſt ſimilitudo [b]: quia ſicut nam apertas tabulas poteſt aditi hereditatem & cedit dies legatorum quo ad transmiſſionem.

a ¶ *Et cùm triplici.* CAVSA. Imperator dicit, quòd triplicitur fiebant legata caduca. Primus modus erat, quando teſtator reliquit legatum illi, qui antequam fuit in rerum natura: vel fuit, ſed ab humanis reb. exiuit ante tempus teſtamenti: & tunc erat caducum, & appellabatur pro non ſcripto. Secundus modus erat, quando reliquit alicui legatum, & ille repudiauit, vel deceſſit ante aperturam tabularum: & dicebatur hoc legatum caducum. In primo genere legati, quod dicebatur pro non ſcripto, remanebat apud heredes, à quib. erat relictũ, niſi legatarius haberet ſubſtitutum in legato, vel coniunctum, vel ſuppoſitũ ſine onere, hoc eſt, quod non dabat, vel faciens illud, quod teſtator voluit vel dari, vel fieri à legatario: & in hoc genere legati nihil immutatur hodie. In ſecũdo genere, quod dicebatur in cauſa caduci, legatum ſimiliter remanebat apud illos, à quibus erat relictum: ſicut in primo caſu, niſi legatarius haberet coniunctũ, vel ſubſtitutum, & remanebat apud iſtos cum onere ſuo, quemadmodum erat remanſurum apud legatarium: ſine illud onus conſiſteret in dando, ſiue in faciendo: quia non eſt ſentendus, qui lucrum ſentire vult, ſi onus ei annexum recuſat ſuſtinere, & quod dicit, *in modo*, dic exemplum: Lego tibi fundum, vt decem des Titio ſub conditione, vel lego tibi, ſi mauis venerit ex Adia, & quod dicit, *vel alio quemcunque*, dic exemplum, vt legaui tibi decem, & poſtea alio teſtamento præcepi aliquid dare, vel ſaluare. Et tota, quæ in hac gratia legati aliquid immutat: olim enim remanebat illud legatum apud eos, à quibus erat relictum ſine onere: hodie cum onerent hic dicit. VIVIANVS.

a ¶ *Triplici.* ſcilic. inter cæteros modos tam & multi alij ſunt modi ſed de tribus tantũ tractat iſte titulus.

b ¶ *Inuentum.* ſic & *Inſt. de teſta. in prin.*

c ¶ *Non fuerunt.* in veritate, vel de iuris fictione: vt quia erat bellicus captus, & ibi deceſſit legatarius, vt *ff. de leg. 1. §. ſi ſeruus Stichus §. ſi.*

d ¶ *Is qui.* legatarius.

e ¶ *Naturæ.* ſcilicet ſpe.

f ¶ *Deficiente.* viuo teſtatore.

g ¶ *Deficiebat.* vel quia deficiebat legata res in rebus eſſe humanis, vel quia legatarius repudiabat, vel deficiebat conditio, vel moriebatur legatarius.

h ¶ *Reliquebatur.* ſcil. legata.

i ¶ *Demiſſa.* id eſt, legaſſet: nam legatum demitio eſt vt *Inſtit. de leg. §. 1. & ff. de leg. 1. Legatum.*

k ¶ *Apud eos.* imò videtur quòd contra *ff. de cond. & dem. l. ſi quis eum, quem.* vbi legatus ſeruus apud legatarium remanet, licet non manumittatur ex voluntate teſtatoris: ſed ibi valebat legatum ſeruitutis libertas non valeat: hic autẽ nec legatum valet. ¶ Item contrà ad idem *ff. de leg. 1. Conditio. in princ.* vbi remanet penes legatarium licet ſit nullum in perſona ancillæ, cui legatarius debebat reſtituere. Sed ibi [e] eſt nullũ proprie reliquum hæc commiſſio, iuſta conſideratione habita heredis: & eius, cui reliquitur fideicommiſſum. Ancilla, nam legatarius ancillæ teſtatoris à legatario dandum: hic autem eſt nullum alia ratione.

l ¶ *Vacuatis.* i. defectis, vel quia mortui ſunt, m ¶ *ſed diec.* ſcil. ſubſtitutum, vel coniunctum. ¶ Sed certè imò quandoque etiam ad non coniunctum potuit pedit, quàm ad eum redeat, à quo eſt relictum, vt ſi Titius, & poſtumo lego a. nam Titius habet tertium, etiam ſi vnique non coniunctũ legauit: vt *ff. de leg. 3. l. ſi duo. §. fin.* quæ eſt cont. Solu. hic corrigit: quod non placet, quia hic dicit ſe nihil corrigere de antiquo iure. 2. Alij: Ira. quòd ibi ſaltem verbis erant coniunctis: quia dicit, *Titio, & ſtichus.* Sed nec hoc placet: quia non ſemper ſyllaba [b], *et*, facit coniunctionem: vt *ff. de her. inſt. l. Sibio quo hereder.* Tertio dic, ibi poſtumus, licet nõ erat in rerum natura, futurus tamen ſperabatur: hic non erat, nec ſperabatur: quia decedebat. ¶ Item non, quòd in tribus [c] caſib. licẗ portio collegatarij mai videatur eſſe pro non ſcripta: non tamen mihi accreſcit. Primus, ſi legat mihi, & Sticho ſeruo meo ſine liberatate: vt *ff. de leg. 1. I plani. §. ſi coniunctim.* 2. Secundus, ſi legat mihi, & Titio ſeruum meum Stichum: nam ſtam tantũ partem habet collegatarius: ſed ego nihil vt *ff. de leg. 1. Lucius mæuio. §. ſi Titio.* 3. Tertius, ſi legat mihi, & non capacis vt *ff. de leg. 9. l. ſi Titio §. & ex ea. l. de her. inſtituendo. §. & ff. de hu. quæ pro non ſcri. lib. 1. tit. & §. de hu. qui. to ind. l. hereditas.* quæ omnia videntur hæc Leonariæ: ſed ſpecialia ſunt.

n ¶ *Nullo gratuamine.* Imò ſemper cum onere iniuncto legato: vt *l. ind. §. de iure.* Sed ibi dicit in hereditas tantũm: ſecus in legatariis: vt *ff. de iure cod. l. quidam reſcriptum. in fin.* Vel rapiatur ibi *quemcunque modo*, id eſt, quod ſit caducum, vel in eundem caducũ non pro non ſcripto: ¶ Item contra ad idem *ff. de leg. 3. ſcriptorum §. Lucius.* Solu. hic corrigit, vel ibi impropriè dicitur pro nõ ſcripto, id eſt, quod pro eodem habetur, ac ſi ille non fuiſſet ſcriptus: potè quia repudiauit hereditatem: ſed hodie videtur corrigi, quod hic dicitur: vt *C. de fideicom. authent. hoc amplius.* vbi dicit cum onere ſemper redire. Vel verius [d] ibi in primar non obedientis ſibi auferatur: ſecus autem alibi: vt *hic.*

o ¶ *Gratuamine.* Nam ſi quod relictum eſt, haberur pro non ſcripto: cur non & onere iniuncto habebitur pro non ſcripto. Vide ſcripta ad *l. 1. de legat.* 1. CVIAC.

p ¶ *Perrarò.* nam quandoque ſuperuenit gratuamen: vt ſi ſeruus ſit legatus, & manumittatur: nam tunc cum onere remanet: vt *ff. de fideicom. lib. Lelium verb. §. ſipro non ſcripto.* Item quando aliquis ſibi adſcripſit in ſua teſtatoria, & cum onere: nam cùm non valeat, remanet ſed cum onere, vt *ff. de hu. quæ pro non ſcri. l. fin.* licẗ ibi alia ratione dicitur pro non ſcripto. Idem dicunt de legato dato alicui, vt faciat impenſam funeris, quod tamen non inuenitur lege expreſſum.

p ¶ *Verus.* ſec. quod erat vt ad ſiſcum pertinerent: vt *ff. de pet. hære. Licinio verum. §. cum autem.*

q ¶ *Apud eos.* imò nõ, vt *ff. de adi. leg. 1. filio. §. mauri.* quæ eſt cõtra. Sed hic corrigit. 2. Vel ibi electa fuit mater vt miniſtra, non vt legataria: ſicut & alias *ff. de le. 9. l. ſi quis Titio in pr. & de adi. leg. 1. pecunia.*

a Hinc heredi aditam non transmittit. adde Tiraqu. 2a. prælegat. 2. Legatorum, & hereditatis ſimilitudo.

* al. caduca.

† al. ſcripta. vel. caſtrã.

* al. caduca.

a Dic mutua, quod etiam in ſita codicillis legatum fuit validum; idcò onus fideicommiſſi deficientis debebat penes eum remanere. *d. & Pan.*

† Duo. Inſtitutiones: vnus ante hereditem decedit, heres manetur, portio ſubſtituti permanet non heredi hæredis, ſed conſubſtituto alteri adcreſcit. Neque diſſentia conſtituenda ex hiſmodi ſubſtituti ſuccedentibi ut, & verbis: ex verbis autem. Vide Cord. Tuqu. *conſ. num. 8. 9. non facit* ſemper conſtituentem.

c Legatarij gratia, licet videatur eſſe pro non ſcripta: non tamen adcreſcit collegatario in entia caduca.

d Dic mutua, quod ibi non legatur in pro non ſcripta, *Pa.*

480/C.IV.K.5-4, 1679-1680
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

deicommisso grauari possunt a: nisi in hunc casum vel substitutus b vel coniunctus eos antecedat. Sed omnes personas, quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam grauamen, quod ab initio fuerat complexum, omnimodo sentire c: siue in dando sit constitutum, siue in quibusdam faciendis d, vel in modo e, vel conditionis implendae gratia, vel alia quacunque via f excogitatum. Neque enim ferendus est * is, qui lucrum quidem amplectitur: onus autem ei annexum contemnit g.

Hereditas potest adiri etiam clausis tabulis: & quo ad adeundi cedat dies à morte testatoris: sed quo ad transmittendum iura vetera firmantur, ut legata, & fideicommissa transmittantur: sed in heredibus firmatur, ut non cedat dies, quo ad transmittendum, nisi ab adita hereditate. fallit in liberorum personis; item fallit quotiens ius deliberandi transmittitur. h. d. usque ad §. libertatibus.

In nouissimo h autem articulo, vbi propriè *caduca* fiebant, secundùm quod praediximus i, etiam clausis tabulis rum existere heredes, quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, censemus, & dies legatorum, & fideicommissorum (secundùm quod praediximus) à morte defuncti cedere k. Hereditatem etenim, nisi fuerit adita, transmitti, nec veteres concedebant, nec nos patimur l: exceptis videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana m lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: his n nihilominus, quae super his o qui † deliberantes ab hac luce migrant, à nobis constituta sunt p, in suo robore mansuris.

Legatum libertatis cedit ab adita hereditate: item legatum, quod dependet ex libertate. h. d. usque ad §. sin autem aliquid. Bald. Vel sic: *Legata, vel fideicommissa pura, vel in diem certum relicta, cedunt à morte testatoris: exceptis legatis libertatis, vsusfructus, & quibusdam aliis, quae cedunt à tempore aditae hereditatis.* Salycetus.

Libertatibus q proculdubiò & post praesentem sanctionem propter sui naturam, quae aditionem heredis r expectant, ab adita hereditate vero cum aliis, quae seruis in testamento manumissis, vel aliis legatis s relicta sunt, competentibus. Excepto etiam vsufructu, qui † sui natura ad heredes legatarij transmitti non pa-

a ¶ *Possunt.* possunt autem hoc omnes, qui honorantur commodo pecuniario: vt *Inst. de singu. reb. per fi. re. in princ.* & etiam debitor defuncti: vt *ff. de leg. j. l. si pecunia. & de alii. leg. l. debitor defuncti.* Accurs.

b ¶ *Substitutus.* imò quandoque substitutus non admittitur: vt *ff. de cap. l. quid si filius.* vbi filius, qui domi remansit patre capto prodecessit: nam ei pupillariter substitutus non admittitur: sed illud in pupillari substituto: hic loquitur in vulgari, & communi.

c ¶ *Sentire.* vt *ff. de vsufr. leg. l. si ab eo. & ff. de lega. ij. l. si Titio. & Maeuio §. Iulianus.* ¶ Sed secundùm hoc quomodo hic blanditur Iustinianus nã dicit corrigi, quasi hoc ipse inueniat de nouo. Sed dic, quòd inuentum erat per iurisconsultum, non per aliũ principem. 2. Vel non erat generaliter sic constitutum. Sed videtur contrà. sci. quòd non cum onere cedat ad substitutũ, nisi sit expressum: vt *ff. de her. inst. l. sub conditione.* vbi conditio apposita instituto non intelligitur repetita in persona substituti: sed ibi erat conditio casualis, quae non dicitur onus. ¶ Item contrà *ff. de leg. ij. l. Cesar. §. pen. & §. seq.* Solu. ille refert ius antiquum, quod refertur *in eod. tit. l. si Titio. & Maeuio §. Iulianus.* ¶ Et eodẽ modo potest responderi ad id, quod dicitur *ff. de leg. iij. l. j. §. fi.* vbi relicta à legitimis proximioribus, non intelliguntur repetita à sequentibus: sunt ergo illa correcta. 2. Vel *in d. l. j. de leg. iij* non venit ad substitutum: nec dicitur substitutus sequẽs agnatus: sed dicitur legitimus. 3. Vel potest dari generalis solutio vt semper intelligantur repetita, nisi pateat aliam fuisse defuncti voluntatem: vt *hic. & ff. de leg. j. l. licet imperator. in fin.*

¶ Sed quare aliud in primo ordine, quòd non redeunt cũ onere, hic fit? Resp. quia ibi nec aliquo tempore tenuit legatum, ideòque nec onus. hic autẽ coepit: arg. *ff. de here. inst. l. cum*, inde est, quòd hic habet ex persona legatarij, ibi non: & ad hoc arg. *ff. de cond. inst. l. nam & si sub conditione §. cum pendeat. & ff. de verb. obl. l. in illa stipulatione.* ¶ Item quid a, si alicui sit relictum, & onus iniunctum: onus autem adimplere non possit, verùm iure possit petere legatum? Ad quod resp. sec. H. si onus tenuit à principio, potest petere: vt *ff. de leg. iij. l. pater. §. Titius*; si verò non tenuit, non potest petere, vt *ff. de leg. ij. l. codicillis. in princ.*

¶ Sed arg. contrà videtur *ff. de condit. & dem. l. si quis sum.* Accursius. Dicas quòd in illa *l. si quis sum.* testator voluit ad legatarium aliquod commodum pertinere, puta interessurum medij temporis, vnde nimirum licet illum sit onorosum tamen annullatur legatum: de hac quaestione vide pulchram distinctionem Bart. *in d. l. codicillis ff. de leg. ij.*

d ¶ *Faciendis.* hic subdiuide, *vel in modo, &c.*

e ¶ *In modo.* subdiuide. & quod dicit, in faciẽdo, intellige, si potuit per aliũ expediri: vt *j. §. si autem.*

f ¶ *Via.* vt legauit ei, c. postea alio testamento, vel codicillo aliquid dare, vel facere praecepit.

g ¶ *Contemnit.* vt & *C. de fur. l. si §. sed cum in secunda.* ¶ Argum. contrà *ff. de neg. gest. l. si negocia.*

¶ *In nouissimo.* Casus. In genere legati, quod dicebatur caducũ, s. quando legatarij repudiabant, vel ante apertas tabul. decedebant: statuit imperator, vt heres siue ex parte, siue in solidum institutus, adire possit hereditatem à die mortis testatoris & ante apertas tabulas dies legatorũ, vel fidei. cedat à morte defuncti: & petitionẽ transmittat ad heredes: hereditatem autem nõ aditam non transmittat ad heredem extraneũ, sed tantùm ad filios, vel nepotes, de quibus lex Theodosiana facit mentionem: vt si suus decesserit, nepotem habens ex filio, & filius ante mortẽ patris eiusdem aui decesserit, eam transmittet ad heredem, salua constitutione promulgata super deliberatione heredis, velit heres adire: vt *C. de iure delib. l. cum antiquioribus*, vt tunc scilicet tantum temporis transmittat ad heredes ad deliberandũ, vel adeundam, quantum ei de anno superfuit. & licet dictũ sit generaliter quòd dies a legatorum cedat à morte testatoris, non tamen hoc intelligendum de legato libertatis: quia non cedit, nisi demum adita hereditate. Item nec legata relicta ei, qui manumittitur, nisi adita hereditate. Item nec legata serui legata, vsusfru. verò nec ab heredib. nec ad heredes trãsmittitur: & haec sunt vera in his, quae purè, vel in diem certum sunt relicta. Si autem legatum sit relictum sub conditione, siue fuerit mixta, siue potestatiua, siue casualis, peti non poterit, nisi demum existente cõditione: ea autem pendente si moriatur legatarius, vel defecerit conditio, remanebit apud eos, à quibus erat relictum: & ad heredes trãsmittet, nisi habeat substitutum, vel coniunctum alium tam in institutionibus, quàm in legatis, & fideicommissis, & in mortis causa donationibus fieri substitutio: apud heredes autem remanebit pro portionibus hereditariis, à quibus fuisset praestandum cum onere suo, nisi testator legatum reliquerit ab vno herede: quia tunc penes grauatum de praestãdo legato remanebit apud eos pro virilibus portionibus apud legatarios, vel fideicommissarios, vel mortis causa dona. honoratos, vel alias personas, quae fideicommisso grauari possunt, remanebit pro virili portione. Vivian.

h ¶ *In nouissimo.* i. vltimo.

i ¶ *Praediximus.* C. eod. §. cum igitur.

k ¶ *Cedere.* hoc expone vt C. *eod. §. cum igitur in fine.*

l ¶ *Patimur.* vt & C. *de iu. de. l. quanto.* nisi in casu b, scilicet quãdo retardauit heres aditionem ex necessitate, vt quia liberum de familia occisi haberet: vt *ff. ad Sila. l. si quis in graui. §. cogen. & l. qui pollicetur.*

m ¶ *Theodosiana.* quam habes C. tit. j. l. j. quae dicit transmitti non aditam ad liberos.

n ¶ *His.* scilicet exceptis.

o ¶ *Super his.* heredibus.

p ¶ *Constituta sunt.* vt vsque ad annum transmittat sciens: vt C. *de iure delib. l. cum antiquioribus.*

q ¶ *Libertatibus.* i. competentibus: vt C. *de manu. test. l. ij.* nec si diceretur à morte testatoris eis competere, hereditate postea non adita reuocarentur: quod esset absurdum, & sic haec exceptio ab eo, quod dixerat, *& idem, &c.*

r ¶ *Heredis.* redit ad eum versum, qui est supra, *& dies legatorum, &c.*

s ¶ *Aliis legatis.* seruis etiam legata relicta, & postea testator legauerat seruos alius hominibus cum rebus eis legatis, non ergo cedit legata relicta c seruis manumissis, vel legatis nisi ab adita hereditate: vt *hic. & ff. quando di. lega. ce. l. heredi. §. fi. & l. cum legato. & ff. ad leg. Falc. l. j. §. ad ea.* Et in primo casu est ratio: ne prius legatum d cedat, quàm libertas: vt in illa *l. heredi.* In secundo illa ratio est, quia cùm in seruo e legato nullũ ius habeat legatarius ante aditã hereditatem meritò ei per eum ab eo testatore relictum legatum, nullo modo quaeritur: vt *ff. quando di. le. ced. l. cum in §. j.* licèt (quod est mirabile) legatarius ab ipso tẽpore mortis videatur fictione f iuris fuisse dominus: vt *ff. de pecu. ac. l. si seruus legatus.* sed inspecta veritate non est: vt *ff. de leg. j. l. si alio homo. §. cũ seruus.* Alij intelligunt hanc secundã casũ in

* Concordat ... in gloss. in fin. ... de praescripto.

a Legatũ cum onere impossibili legatario relictũ, an peti possit.

a Dies legatorum cedit à morte testatoris, exceptis quibusdam quae cedunt adita tantùm hereditate.

† al. quae super [illegible]

† al. suam sui natura.

b Vide plures [illegible]

c Relicta seruis manumissis, vel legata cur non cedãt nisi ab adita hereditate.

d Legatũ seruo factum, ei cedere non potest, quàm libertas cedat.

e Ante aditam hereditatẽ legatarius nullum ius habet in seruo legato.

f Fictione iuris legatarius ab ipso mortis tempore videtur fuisse dominus.

480/C.IV.K.5-4, 1681-1682
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

seruo mihi legato, & me rogato per fideico. manumittere: quod non placet: quia expressim dicit lex idem in legato relicto seruo sine libertatem: *ff. de quæ leg. l. sepius.*

a ¶ *Nil patitur*. vt & *l. de vsufr. l. ambiguitatem, & ff. quando dies legat. ce l. 4. & 6.* Item accipe vtum, & habitationem: vt *ff. quando dies leg. l. 3.* fiet b idem est in omni seruitute, etiam reali: vt arg. *ff. de fer. leg. l. 8. & ff. commun. præd. l. 8. & ff. quæ adem. seruit. amit. l. si partem. §. 1.*

a Vsufructus ad hominem transitorius.

b Glossa hæc non sæpenus: Dic diem illam frustra non cedere à morte testatoris.

¶ Sed arguit. contrà *ff. de seruit. legat. l. ff. fundum. in fin.* Dic vt ibi nota. Ante TESTO. Dicas quòd in seruitutibus realib. dies cedit à morte testatoris: sicut in aliis rebus legatis: quia cessat illa ratio, quæ est in vsufructu: cùm ille seruitutes sint transmissibiles c ad heredes: vt *ff. de seruit. rustic. præd. l. pecora.* ita vult hic Cyntis, & sequitur Bart. & com. dott.

c Reales seruitutes ad heredes transmittuntur.

b ¶ *Vel manet.* de quibus habes exempla *ff. de hered. instit. l. sæpe quæsit. §. pute generaliter.*

e ¶ *Ex fortuna.* vel de singulis singulis.

d ¶ *Conditio impletur.* Ante ergo non cedit, vt transmittatur: vt *hic, & ff. de mens. l. in condit. §. 5. Pomponius. & l. de fideicommiss. l. si in persona.* & hoc verum, nisi talis sit conditio, quæ omnino est extrinsa inconuenienti adita hereditate: vt des decem, si heres eris: vt *ff. de leg. 3. l. 1. §. 2.* Vel quæ tacitè inest: vt à prima legatario lego alii: tacitè intelligitur, si fuis legatum agnouit: vt *ff. de condit. & demon. Lauddatum.* Idem si est omnino extrinsa: vt lego tibi decem, si morieris, vel cùm moriaris *ff. quando dies leg. ce l. si cùm heres. & ff. de condit. & demon. l. hæres meus.*

f al. mutat. sed aliquam mihi.

e ¶ *Quod si.* Olim filio eedebat cum onere: Vip. *in frag. tit. 25.* Vide scripta ad *l. 1. de leg. 1.* CYT.

e ¶ *Superfluo.* Quid autem si tacitè mouetur Resp. refert an sit seruus, vt tunc desistat: an non, vt tunc non desistat: vt *ff. de condit. & demon. l. hæres.* Item etiam si decedat: naturaliter, videtur transmittere pendente conditione: vt *ff. de aquæ hered. l. qui parti.* vbi instituta, ideoque pupillo cohæredi substituta, si decedat post additionem suam: sed ante mortem pupillitra à mitis, sed illud, quando pupillus adiuit: non alia. & propter aliam partem acceptam, cui adiungitur pupillaris.

d Substitutio potest fieri in donationib.

e Hæc pars hodie est verisimilis: quia est donatio causa mortis, quæ hodie habet per pactum, vt est Glos. singularis in *cap. pactum. §. Mens. ff. de leg. 2.* secundum Bald.

f ¶ *Semili modo.* id est, cum suo onere: vt *l. ad §. pro fiducia. & l. ad §. ne autem in fine §.*

g ¶ *Hæres.* ad quem redit.

h ¶ *Denuncietur.* no. secundum H. quòd substitutio d videtur debere fieri per stipulationem: vt *ff. de don. causa mor. l. 10. qui. & l. de donat. conf. mut. l. 9.* Sed arg. contrà *l. 3. mod. tit. 5. de testam. & de leg. l. 1. leg. 10. & de leg. 9. l. 8. Titius.*

¶ *Cum & ab ipso.* Hoc tantùm vt *ff. ad Trebell. l. quæsitum.* hæc vera, nisi testator propris nominibus expressis piaxaut, vel onerauit quia tunc vitiat: vt *ff. ad Trebellianum l. mortuo quam. & de leg. 3. l. seruus vni. §. 3. & ff. hereditatis.*

k ¶ *Pro viriliad.* id est, pro æqualibus *ff. de leg. 3. l. virilis.*

¶ Sed si mihi tres partes, tibi quartam huiusmodi tei legatis testator, & nos hanc rem Mæuio restituere totam iussit, Mæuius repudiatus aliquid pro viriliparte remanet apud nos? Respond. quod hic dicitur, fortè locum habet in onere extrinseco iniusto legatario etiam sub appellatio nomine: quia quod pro viribus præstamus, & pro viribus apud nos remanet: licèt si res legata continet fideicommissum. nàm: prout legata est, ita & apud nos remanet. heredes verò damnati sub appellatio nomine, soluunt pro hereditatis, & pro hereditatis manet apud eos.

a Pro viriliad. idem ac pro æquali.

Ne autem. CAEVE. Quod autem dictum est in secundo ordine, scilicet quòd legatum iniste cum suo onere: hoc verum est, si illud onus esset fiblit in dando: si in faciendo, si illegitimum: aut factum per alium posset expedire, vel non. Primo casu pone exemplum vt testator præcepit domui fieri, vt tunc quicumque legatum percipit, seruat & onus. Secundo casu pone exemplò, quòd testator præcepit vt legatarius vnum dacrem illud factum non teneat heres facere: sed in fundo emaes pro modo locri onus sustinebunt ea videlicet, quia in his grecibus legatorii pro ea portione, qua quis sèti iuctum, seruitus & onus: vt *l. ad. l. 3. fed vt manifestior.* scilicet vt si remanere debeat apud heredes: remanet pro portionib. hereditatis: si apud legatarium, aut fideicommissarium, pro æqualibus portionibus: vt in eto *§. pte autem.* Et hæc verba sunt quando transeunt huiusmodi legatarium suo onere: vt & fiunt in causa cadere, vel caducæ legorum autem pro non scripto, cum suo onere nò tale generaliter: sed in quibusdam casibus specialibus, qui in nouo iuris cóplatione enumerati sùt in Pandectis. in C. in authen. de antiquo iuris fiat in solario. VIVIAN.

f al. mutat.

l ¶ *Statuimus.* vt *l. ad. §. pro fiducia. & §. in autem aliquod.* in eo, quod dicit, simili modo, &c.

m ¶ *Ad eum.* subiugatum, vel coniunctum.

n ¶ *In dando.* Vide notas ad *l. vetera. §. de cont. & com. §.* CYTA.

o ¶ *Mor.* scilicet onus.

o ¶ *Interuenit.* immò videtur contra. nam filia b fuccedens ab intestato præter spem patris, non solùt legata à filio relictaliceè de facto habeat: vt *§. de iur. natural. l. qui gratis. & l. qui ad referunt.* quæ sunt contrà. Solue hæc regula obtinet in his, qui lucrum capiunt ex voluntate defuncti. ¶ Sed illi contra, vel præter defuncti voluntatem filia fuccedit. Item contrà *l. en. §. fin. autem ad defiscum. & §. de condit. & demonst. l. §. separatim.* Sed respondeo quotidiani differunt: quia hic loquitur de his, qui fiant cóiunctì re, & verbis, vel verbis tantùm: ibi de his, qui fiant coniunctì re tantùm. 1. Vel ibi de his, qui fiant coniunctì re, & verbis: hic de his, qui tantùm re, vel tantùm verbis. 2. Vel rurrò ibi de his qui fiant cóiunctì re, & verbis, vel re tantùm: hic de his, qui verbis

b Filia posset ab intestato succedere, non tibiis legata filio relicta.

480/C.IV.K.5-4, 1683-1684
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

bis tantùm. Vel quartò ibi loquitur cùm onus erat iniunctum in persona deficientis tantùm: hic in persona omnium legatariorum secundùm H. prima placet.

a ¶ *Adimpleatur.* vt arg. C. *de contrah. stip. l. vsoris.* & ff. *de condit. instit. l. si.*

a ¶ *Ab alio.* Vide scripta ad l. 45. ff. *de verb. oblig.* Cviacivs.

b ¶ *Eum abire.* scilicet & tantùm eum.

c ¶ *Conclusisse.* vt ff. *de statulib. l. si statuliberos.* §. *si quis non dare.* & *de verbor. oblig. l. continuus.* §. *i.*

d ¶ *In omnibus.* i. in omni genere legatorum: id est, siue sint caduca, siue quasi caduca.

e ¶ *Procedere.* non autem potest procedere in pro nō scripto. Item nec in aliis, si est factū, quod per aliū fieri noluit testator nisi per primum.

f ¶ *Scripto.* Si quod relictum est, habetur pro non scripto, cur non & onus, quod ei iniunctum est, habebitur pro non scripto? Vide scripta ad l. 16. ff. *de leg.* 1. Cviac.

f ¶ *Quibusdam.* sc. casibus specialibus locum habent prædicta, vt recedant cum onere.

† Contrà. l. … *per verba, prosp. … de offic. …*

g ¶ *Talia sint.* scilicet vt non scripta.

h ¶ *Noui iuris compositione.* Nouum * ius hic appellat totum corpus iuris, ideo dico, specialiter infimus enumerari, ne quis, &c. & sunt positi isti casus, qui sunt duo tantū. ff. *de fideicom. lib. l. cùm verò.* §. *si pro nō scripto.* & ff. *de his, quæ pro non scrip. l. si.* & dixi C. *eo.* §. *in primo itaque.*

* Nouum ius pro toto iuris corpore.

y ¶ *Compositione.* Id est, in Pandectis. Sunt autē duo: vnus in l. *cùm verb.* §. *si pro nō scripto.* ff. *de fideic. lib.* cuius causa est fauor libertatis. Alter est in l. *vnicam.* ff. *de his, quæ pro nō scriptis hab.* Ratio est quia id nominatim cautum est S. C. Liboniano, l. *si.* §. *vlt.* ff. *ad leg. Corn. de falsis.* Vide scripta ad l. 16. ff. *de legat.* 1. Cviac.

i ¶ *Veteris iuris.* i. in voluminibus desperatis.

His ita.] Cæsvs. Fecit imperator mentionē Ī. de coniunctis: quibus sint, videamus, & gratia coniunctorum & disiunctorum dic ergo quòd heredes aut sunt coniūcti, aut disiuncti, aut legatarij. Primo casu, aut omnes sunt heredes coniuncti tantùm, aut omnes disiuncti tantùm, aut quidam coniuncti, aut quidā disiuncti. Primis duobus casibus, si aliqua pars deficit, transmittetur ad coheredes, & cum suo onere: & si aliquis coheredū decesserit, ad heredē eius transmittetur. aliis enim casibus, quando quidam sunt coniūcti, quidam disiuncti: si aliqua pars de coniunctis deficit, ad coniunctum peruenier tantùm: si aliqua pars de his deficiat, illa perueniat nō solùm ad disiunctos: sed ad coniunctos cum onere suo: & pro portionibus hereditariis remaneat, quia pars de eō iunctis deficiens, ad coniunctos tantùm perueniat: econuerso de disiunctis adsignat: quia coniuncti in vnum redacti sunt ex sermone testatoris continuato: disiuncti autem inter se separati sunt, & à coniunctis, ideò, &c. De coniūctis dic exemplum, vt si sic dicat testator, Brunellum, & Faustinum, & Rainerium, & Castell. heredes instituo in tali hereditate: illi dicuntur coniūcti re: quia in eadem hereditate: & verbis, quia per copulatiuam coniunctionem. De disiunctis dic exemplum Faustinum, Brunellum, Castel. heredes instituo. hi dicuntur coniuncti re: quia in eadem hereditate: verbis autem disiuncti: & sic accipitur coniunctum, & disiunctum in tota ista constitutione. Vivian.

tale suis sūptibus facere, vel heredi, vel legatario, vel alij fortè, cui testator voluerit: vel rem ab herede testatoris emere, vel locationē, vel fideiussionē subire, & si quid huiusmodi facti simile sit. Nihil enim refert, siue per eū, de quo testator locutus est: siue per aliū eiusdem lucri successorē adimpleatur a. Sin verò talis est verborum conceptio, & facti natura, vt quod relictum est, ab alio a impleri non possit: tunc etsi lucrum ad aliquē peruenerit: non tamen & grauamē sequi: quia hoc neque ipsa natura cōcedit, neque testator voluit. Quid enim si testator iusserit eū in certum locū abire b, vel liberalibus studiis imbui, vel domum suis manibus † extruere, vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia testatoris volūtas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse c, cui & suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus d obtinente, vt pro simili parte & lucrum sentiant: & grauamen, vbi hoc possit procedere e, subeant. Et hoc locum habente omni quidem modo in his, quæ in causa caduci, vel caduca (secundùm quod suprà dictū est) fiebant: in pro non scriptis f autem, non omnibus: sed quibusdam f: quia eorum quædam etsi talia sint g: tamen cum suo onere veniebant: quæ & nos in noui iuris h cōpositione y specialiter enumerari iussimus, ne quis veteris iuris i prolixitatem quasi rebus necessariam, vel pro eorum reuoluat scientia.

Iste §. tractat aliam materiam iuris accrescendi, & non decrescendi: & gradiò hæc materia est subtiliter perscrutanda. Dicit ergo Impe. quòd non solùm coniunctiuo modo quædā relinquuntur: sed etiam disiunctiuo: id est, seorsū verbis, seu orationibus separatis. Item dicit, quòd in pari coniunctione, vel pari disiunctione, pariter habet locum ius decrescendi cum suo onere. Isti dicit, quòd si aliqui sunt coniuncti re, & verbis, & aliqui verbis disiuncti, si deficit aliquis ex coniunctis, accrescit collegæ: si ex disiunctis, accrescit omnibus. Isti dicit, quòd ratio differentiæ quare magis accrescit coniunctis, est vnitas sermonis, quæ significat coniunctos esse quasi vnum corpus: disiunctis autem non sunt vnum corpus: & separatorum separata est ratio. Et hæc vera sunt inter coheredes, quibus inuitis accrescit. h. d. vsque ad §. vbi autem legatarij. Baed.

¶ His ita definitis, cùm in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis locis coniuncti fecimus mentionem: necessarium esse duximus omnem inspectionem huius articuli latiùs, & eū subtiliori tractatu dirimere, vt sit omnibus & hoc apertissimè constitutum. Non enim tantùm coniunctiuo modo quædam relinquuntur: sed etiam disiunctiuo. In his itaque, si quidem coheredes sunt omnes coniunctim k, vel omnes disiunctim l vel instituti, vel substituti: hoc, quod fuerit quoquo modo m euacuatum, si in parte hereditatis, vel partibus consistat, aliis coheredibus cum suo n grauamine pro hereditaria parte, etiā si iam defuncti sunt, * acquiratur, & hoc nolentibus o ipso iure accrescat, si suas portiones iam agnouerint: cùm sit absurdum p, eiusdem * hereditatis partem quidem agnoscere: partem verò respuere, secundùm quod in diuinis nostri numinis * decisionibus q statutum est. Sin verò quidam ex heredibus instituti [vel substituti] permixti sunt, & alij coniunctim, alij disiunctim nuncupati sunt: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniun-

k ¶ *Coniunctim.* s. re, & verbis: & sic intellige in tota hac lege.

l ¶ *Vel disiunctim.* verbis tantùm: & sic accipitur per totam hanc constitutionem.

m ¶ *Quoquo modo.* id est, caducum, vel in causa caduci: aliud si sit pro non scripto: quia tunc non transit cum onere: vt C. *eod.* §. *in primo.* Vel aliud est in legatis, vt ibi, quàm in hereditate, vt hic: quia & cum onere videtur pro non scripto, & sic est contra ff. *de leg.* 1. *l. Celsus.* §. *penult.* & ff. *de leg.* 2. l. … *Sola.* Hæc pertigit. Vel solue vt diximus C. *eod.* §. *pro secundo.* Item & fallit * hoc in casibus illis tribus, in quibus quis facit partem lucri, licèt non admittatur ad partem: vt diximus C. *eo.* §. *in primo in gl. scilicet substitutum, vel coniunctum.*

* Quibus casibus quis facit partem lucri, licèt non admittatur ad partem.

n ¶ *Cum suo.* Coheredi coniuncto re, & verbis inuito accrescit: quia heredibus vnius, eius demque hominis vicem sustinet. Fieri nequit, vt vnus homo pro parte sit, pro parte non sit: sic fieri non potest, vt hereditas pro parte sicut est, exsistat, pro parte non sit: id est, vacet. Ideòque rectè hic ait eiusdem hereditatis. Sic in l. 1. ff. *de acquiren. hered.* in eadem hereditate. At legatarius non sustinet vicem defuncti, non est nomen iuris, & ideò nihil vetat id scindi, nisi totum palam sit adscriptum. Nam tunc vti datum est, sic debet repudiari: si totum datum sit propalam, tūc * partem repudiando nihil agit. Vide not. in §. *vbi autem.* C. *eo.* & scripta ad l. 16. *de legat.* 1. Cviacivs.

* al. totum.

* al. nominis.

o ¶ *Defuncti sunt.* s. antequàm accrescat portio vacans: suam portionem tamen adierunt: secùs in coherede substituto, qui b substitutionem non transmittit, licèt adierit iure institutionis: vt *hic.* & ff. *de condit. & dem. l. hac scri-pturæ.* §. *cum eadem.* & ff. *de legis hered. l. si ex pluribus.* & *Institut. ad Orficianum.* §. *fina.* & ff. *de vulgar. substitut. l. sed si plures. in princ.* & est ratio in substitutione: quia omnis substitutio est institutio: vt ff. *ad legem Falcidiam. l. in ratione.* §. *penult.* vnde sicut institutio non transmittitur hereditate non adita: vt C. *eod.* §. *in nouissimo.* sic nec substitutio: vt ff. *de acquiren. rerum domin. l. substitutio.*

b Substitutio nō transmittitur coheredi substituto, licèt iam institutionis adierit.

o ¶ *Nolentibus.* qui iā suas partes adierunt: secùs in legatariis, quibus nō accrescit inuitis: vt C. *eo.* §. *vbi autē.* & est ratio, vt ibi dicā.

p ¶ *Absurdum.* vt ff. *de acquir. her. l.* 1. & 9. & *l. qui ex duabus.* §. *fin.* *in fin.* & ff. *si pars hered. pet. l.* 9. Sed tamen hæc absurditas quandoque toleratur, & hoc si testator fuit miles: vt ff. *de milit. testa. l. si duobus.* Item cùm creditores consentiunt heredi suam partem tantùm volenti: vt ff. *de acquir. here. l. cum hereditas. in fin.*

q ¶ *Decisionibus.* vt C. *de iure delibe. l. quidam elogio.* & *de impu.* & *al.*

480/C.IV.K.5-4, 1685-1686
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de ad. fideiussor. l. testamento.

a ¶ *Ad solos coniunctos vt & ff. de her. inst. l. heredes.* ¶ Sed videtur ad omnes vt *l. ord. iu. l. cum quod Sabinus* §. i. vbi scilicet vno ex vendentibus vnus instituto, & alijs duobus sine partibus, & ita in vacia, quæ remanebat, & vnus eorum, qui sine parte erat instituta, deficit: omnibus tamen tribus accrescit. Sed dic quòd ibi etiam illi duo non erant coniuncti vel ex, vel verbis aliquis fecit: vt *d. l. heredes, & hic.*

b ¶ *Cuiere.* Hic contrà *l. ord.* §. *sin autem ad defficientis.* Sed vt ibi.

c ¶ *Disiunctis* aliis coniunctis.

* al. aliquis tertiis.

d ¶ *Tam coniunctis* vt & *ff. de hered. instit. l. liber homo.* §. *cum quis.* Et distinguæ de hac coniunctis. & disiunctis, vt dicimus *ff. de vsufr. accresc. l.* i. *in fi.* *Vbi autem.* CAIVS. Dicit in hoc §. quòd si plures legatarij sint coniuncti, & vna pars legati deficiat, peractis ad eam certos legatarios pro virili portione, & cū suo onere. si autem nullus voluerit, remanebit pesses eam, à quo relicta est. Si autem quidam voluerit, partes non volentiū volentibus accrescunt. Si autem legatum disiunctim fuerit relictum, ad omnes, si voluerint, pertinet pro virili portione: nec vnus eam petere poterit, alter æstimationem, nisi testator exposuerit disertè vt ad alterum res, ad alterum æstimatio pertineat. Si autem vnus ex legatarijs, quib. separatim, vel disiunctim relictum est, accipiant, & concursu legati prioris demum [illi] nullus veniat, qui primò accepit, habebit in solidum, nec dicetur aliquid sibi accrescere, cùm non habere videatur ex voluntate defuncti. Onus autem, quod fuit in persona sua appositum, hoc subibit. Si autem in personam alterius legatarij fuit onus à testatore appositum, qui repudiauit, legatum ipsum non consequetur. Quæ autem de his, quibus vt indignis auferuntur, sancita sunt, obseruentur. VIVIAN.

¶ Nullus codic. habens & fiam quidem habent alionum autem non sed opponat: sed ch omnibus fiat et hoc accipiam & hoc in heredibus cum non omnibus, &c. ibi.

* al. quidem.

a ¶ *Vbi autem.* Tū coniunctis re, & verbis quàm verbis tantùm, solidū habent ab initio: concursū verò partes: sed in hoc differunt, quòd coniunctis re tantùm solidum ab initio expressim datur, & palam. Ea re fit, vt alter non possit legatum scindere, quod et vt solidum, palam relictum est. At coniunctis re, & verbis non expressim sed tacitè, ab initio solidum habent, & ideò vno deficiente alter inuitus totum non capit sed partem repudiare poterit. Sic si vni soli fundus sit legatus in solidum, in totum agnoscere cogitur eadem ratione. *l. si cum res de leg.* 1. Ac si idem die legati cedente, & ei nondum agnito, duos heredes reliquerit, alteri inuito alterius pars non adcresc: sed partem poterit repudiare, quod tamen non potuit defunctus, cui expressim fuit solidum relictum. *l.* 38. *ff. de leg.* 1. Vide scripta *ad l.* 16 *in fi. de adi.* 38. *ff. de leg.* 1. CVIAC.

β ¶ *Coniunctim.* Re, & verbis. CVIAC.

c ¶ *Deficiat.* scilicet morte.

f ¶ *Accresceret.* vt & *Inst. de leg.* §. *si autem res duab.* ¶ Sed in eo, quod dicit cū suo onere, est contra *l.* 20 §. *in primo.* Sed illud in pro non

tem pro virili k portione accipiat: & non sibi blandiatur, vt vnus quidem rem: alij autem singuli solidum eius rei æstimationem accipere l desiderent: cùm huiusmodi legatariorum auaritiam antiquitas varia mente suscepterit, in vno tantummodò genere legati cū accipiens m, in alijs respuendam esse existimans. Nos autem omnimodò repellimus, vnam omnibus naturam legatis, & fideicommissis imponentes n, & antiquam distonātiam in vnam trahētes concordiam. Hoc autem ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè, & expressim disposuerit, vt vni quidem res solida: alijs autem æstimatio rei singulis in solidum o præsteretur p. Sin verò non omnes legatarij, quibus separatim q res relicta sit r, in eius acquisitionem concurrant: sed vnus fortè eam accipiat: hæc solida eius fit: quia s fermo testatoris omnibus prima facie solidum adsignare videtur, alijs superuenientibus partes à priore t abstrahēribus, vt ex aliorum quidē concursu prioris legatum minuatur u. Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars, quę deficit, nec alij accrescit v, vt eius, qui primus accepit, legatum augere videatur: sed apud ipsum qui habet, solida remaneat, nullius concursu deminuta. Et ideò si onus fuerit in persona eius, à quo quē remanet legatū adscriptum: hoc omnimodo impleat, vt voluntati testatoris pareatur. ¶ Sin autem ad deficientis personam x hoc onus fuerit collatū: hoc nō sentiat y [tamū] legatū imminutum habet. Sed & varietatis non in occulto sit ratio. cū ideò videatur testator disiūctim z hoc reliquisse, vt vnusquisq; suum onus, non alienum agnoscat, nā si cōtrariū volebat, nulla erit difficultas cōiunctim a

ciente, vt dixi in §. *ne autem.* nec hoc valet. ¶ Item cōtra *l.* 20 §. *sin verò quidem.* Sol. ibi in coheredibus. Vel hic, vt dixi, fuit onus tātūm deficienti impositum: ibi omnibus. ¶ Item contrā. *l.* 20 §. *vbi autem.* Sol. & omnes coniuncti fuere re, & verbis, & onus omnibus est impositum: tunc obtinet, quod ibi dicit: si autem deficienti tantùm tunc aut sunt tantū re coniuncti, qui appellantur in lege illis disiuncti: & tunc non habent alij onus: verò erāt coniuncti re, & verbis, vel verbis tantùm, habent tres tres vt hic, & *d.* §. *vbi autē.* & hæc est vera solutio ad omnia contraria prædicta.

γ ¶ *Sed sed sic ff. de don. inter vir. & vx. l. si filiæ.* §. *si quis reliquerit.*

δ ¶ *Disiunctim.* Hinc sumpsit Tribon. *l.* 33 *ff. de leg.* 1. Vide scripta ad eam. CVIAC.

ε ¶ *Coniunctim.* re, & verbis vel. i. in vtriusque persona adsignatur onus, & facit *l. de iust. et iure l. si mater. & ff. de her. instit. l. quidam cum.*

a ¶ *Inde*

a Partem quis repudiaret facit: quia non admittitur ad partem.

b Legati, & heredum differentia. Sed lucri tantū causa: hæc enim omnia causa relinquuntur.

c Coniuncti nominatim loco vnius sunt.

¶ Re coniuncti dicuntur, quibus singulis expressa dispositione testatoris totus adsignatur. adde *l. nostra. ff. de vsufr. adcresc.*

¶ Illis, à defuncto persona eis non, &c. illis, ad defuncti personam eis non fuerit relictum.

480/C.IV.K.5-4, 1687-1688
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ea disponere.

Iura de his quibus ut indignis, per hæc legē reformantur omnia. l. ult. d. vsqu. ad §. cum autem. SALVC.

¶ Quæ autem antiquis legibus dicti sunt de his, quæ vt indignis * auferuntur, & nos simili modo intacta seruamus: siue in nostrum fiscum, siue in alias personas peruenient.

Hereditas non adiri debuerit substituta, & eius defuncti, ut scriptus ab intestato: & vltimo fisco. l. d. vsque ad §. hæc autē omnia. SAL.

¶ Cum autem in superiore [b] parte legis non aditam hereditatem minimē, nisi quibusdam personis *, ad heredes defuncti transmiti disposuimus: necesse est, si quis solidam hereditatem non adierit, hunc: si quidem habeat substitutum, ad eum, si voluerit [a], & potuerit peruenire. Quod si hoc non sit vel ab institutis successores [d] eam suscipiant: vel si nulli sint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant [e]: tunc ad nostrum ærarium [c] deuoluatur.

Omnia in hac lege statuta habent locum in qualibet vltima voluntate post hanc legem facta. l. d. vsque ad finem. SALVC.

¶ Hæc autem omnia locum habere censemus tam in testamentis, siue in scripteis, siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel si quid ab intestato fuerit derelictum [f], nēnon in mortis causa donationibus. Tantū etenim nobis superest clementiæ, quōd scientes etiam fiscum nostrum vltimum ad caducorum vindicationē vocari: tamen nec illi pepercimus † [g], nec Augustum [h] priuilegium exercemus: sed quod commmuniter omnibus prodest, hoc rei [i] * priuatæ nostræ vtilitati præferēdum esse † censemus [k], nostrū esse proprii subiectorum commodum imperialiter existimantes [l]. ¶ Locum autem huic legi constituimus in his defūctorum elogiis, quæ posthac * cōposita fuerint: anteriores etenim casus suo marte discurrere concedimus. Hæc omnia ad vos, Patres conscripti, duximus esse sanciendā: (scilicet) vt nomini maneat incognitus nostræ beneuolentiæ labor: sed edictis ex solennitate à nostris magistratibus propositis, omnibus innotescat, Dat. Kal. Iun. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. IIII. & Paulino V. C. Coss. †

* al. adiitur, accipiat.

† al. ita, propterea.

* In quibusdā codi. deest hæc vox. † Concord. ad hanc §. Cla. in eo loco inter. *sup. sed. commmun. ut. ad de pupil. pupil.*

* al. post hæc.

† Iniquum non iuste procedunt: quia dante testatore fiducia solitarie substituti cōdatur: vt sic compatriotæ dicti, & confabulo appareat: vade non minus & omnia huius legis nulla in institutionibus fit mentio sup.

DE HIS, QVI ANTE APERTAS tabulas hereditatem transmittunt.

TITVLVS LII.

NVnc non aliam ob causam hanc similem dari Institutionis, quàm quōd constitutionis in ea parte maximum fecerit tenuis superiore, §. ex testamento, qui aliquam eam fortem dedisset, proprietā quōd de aperta tabula sumitur, quas aperti bonis non est necesse, vt adiri possit hereditas, vel vt dari legatorum cadat, & deregatus est legis Papiæ, quam Institutiones penitus abrogamus in hac, quæ desuetudinis mortem sortiuntur, vel ante apertas tabulas, nec tamen similis Constitutio est, cum ex eo, quæ ita concipitur, defuncti, liberis à parentibus sibi testamento relictam hereditatem ante apertas tabulas transmittere ad liberos suos, hinc sic concipitur liberos à parentibus sibi testamento relictam hereditatem, etiam si eam non adierint, vel adiuerint, transmittere in liberos suos: quod procedit indistincte sive liberi, quos parentes heredes scribant, sive parentibus suis extranei heredes sint, & vt conditionis sit, sive scribātur sibi delectam hereditatem, sive ignorantiam, & sine ex parte scripti fuerint, sive ex asse, iam tamen ex lege Papiæ extraneus ex parte scripti non transmittant hereditatem ante apertam tabulam, atque etiam, vt ait, si omnem substituti non sint, vt perinde excludant hæc Papiæ, atque si omnem substituti fuissent: et §. 12. ff. eod. Et præterea Constitutio ait obtinere in legatis, quæ liberis parentes relinquunt: quæ tamen lege Papiæ cadunt, fierent mortuo legatario ante apertas tabulas. Breuiorem igitur conscripsimus, vt ex parte scripti transmittant ante aditam hereditatem. l. 3. de vat. relib. hac Constitutio corrigit ad iuberet non fuit. Et notandum huic Constitutioni non esse locum in liberis hereditatem excludentibus ab intestato venientibus, §. 1. de S. C. Orph. sed ex testamento dantaxat. CVIACIVS.

a Trimorpo collectanea vetustatem suis textibus profert.

b ¶ Rei genitiui casus.

c ¶ *Consumus.* Nov. 1. et §. *pro sic l. ultima.* §. *Leges ipsi in auth. de nō al.* §. *quia verò verisimile. in fin. §. cella. §.* ACCR.

d ¶ *Existimantur.* Sic & *in authentic. de hered. & Falcid. in princ. cōdic. l. ibi, incurrant, &c. & in authentic. vt indi. sine quinque suffra. §. cognitum, collatio. §.*

DE HIS, QVI ante apertas tabulas hereditatem, &c.

Et per consequens antequam adeant. Et consimili sic: Qualiter legata, vel hereditates fiāt cadūca. Sic genere dictum est. Nūc autem specialiter patet de quibusdam personis, in quibus relicta non queunt ab illa cadūca: scilicet in personis liberorum. ALIA.

Et hanc.] CAVSA. Secūdum verba

Hereditas ascendentium, etiam non adita, transmittitur ad posteros per liberos substitutos morientis, etiam clausis tabulis: quod obtinet in legatis, & fideicommissis. SALYCETVS.

Imp. THEODOSIVS, & VALENTIN. AA. *Marcellæ P.P.*

Ea hanc habemus sanctionem = in posterum (valitura, filios *, seu filias: nepotes †, aut neptes: pronepotes, aut proneptes, à patre, vel matre: auo, vel auia: prouo, vel prouaia scriptos heredes, licēt non sint iniuicem substituti *: seu cum extraneis, seu soli sint institui: & ante apertas tabulas defuncti ‖ (siue se nouerint scripto heredes, siue ignorauerint) in liberos ¶ suos, cuiuscūq; sint sexus, vel gradus, derelictam sibi hereditatem portionem posse transmittere [a]: memoratāsi

b v. ad hæc Iustinian. Institutiones. *Nouamente.* Vbi quærit an ab *hanc cadūca: scilicet in personis liberorum.* ALIA.

c v. Sozomen. *sup. vbi.*

d v. *Costum. in verbis, superscriptis.*

480/C.IV.K.5-4, 1689-1690
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

praetorio : licet non sic de iure civili: vt *Infra, de hereditam quaeli. & disserun. l. sed hic. & §. de lib. & postlim. l. in fine.*

a ¶ *Nulla haeinstituti.* scilicet quod non cesserit dies legati, & hoc ad sequens. Vel non fuerint apertae tabulae. Vel quòd non fuerit hereditas adita: quòd olim obstabat: vt *supra tit. j. §. l.*

b ¶ *Deceddit.* hodie idem & si ab extraneo relinquatur legatum: vt *supra tit. j. l. §. cum igitur. & §. in magnum.*

¶ Item nota quòd argo. huius legis discrimen quidem, quòd § aliqua tamen personarum scribatur heres sub conditione, & decedat, antequam conditio existat: transmittit ad suam posteritatem. Et idem dicitur in quaestione, qua quaeritur, si duo filij instituitur heredes & rogatur adimiere restituere, & alter decesserit sine liberis, & vnus decedat relictis filiis, antequam conditio alterius decedentis sine liberis existat: transmittitur filios & sic postea existente conditione: quia alter decedit sine liberis, potere posset fideicomissum quod b non placet, arg. *§. de lege. q. l. cum pater. §. hereditatem. & l. vnum §. rogo. & T. de fideicommiss. l. §. in persona.* nam hic non dicit, quòd fuerint institui sub conditione, imò pare: sed non cedebat die, nisi ab apertura tabularum in aliis sedis illiterat privilegium, vt cederet ante. Erat & quidam casus olim, quem habes *§. ad Silanianum. l. 15. §. fin.* & alias de contra tabu. *l. sed & si decesserit.*

ADDITIO. Adeo tamen quòd illa lex locum habet sine ubi deficientes fuerint nati in vita illius, de cuius hereditate agitur, sine postea, vt dicit Cynar hic post Dyn. in *L. Cuilius, in magna dissimilis. §. de lib. & postlim.*

a Titius sub conditione instituitur, si decedat antè ordinem substituitur: quam conditio existat: mortuus ad suam posteritatem.

b Videtur illa fideicommissi conditionalis non obstinata mortis transmittere ad heredes, vt ibi *Glossa in l. hereditatem. §. de condit. & demonstr.*

QVANDO DIES legati, vel fideicommissi cedat.

Breviloquentiam dicentes de hoc supra de codic. tollendis ea propositio. Praeterea de dupliici casione hic dicit, scilicet quando poti possit ex j. eod. l. j. & ex quo tempore transmittitur.

SI competenti.] CAESVS. Testamentum fecisti, annuum legatum mihi reliquisti : an in principio, an in fine illud petere possim, quaeritur : Respon. quòd ea quae personae (si † tamen hereditatem non recusant) nulla huiusmodi * praescriptione sibi obstante, eam tanquam debitam vindicare. Quod scilicet etiam super legatis, vel fideicommissis à patre, vel à matre: auo, vel auia : proauo, vel proauia derelictis ‡, locum habet. Siquidem perindignum est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut nepotes : pronepotes, aut pronepotes, auita, vel proauita successione fraudari, aliósque adiuersis agitum, vel proauitum defoderium, vel institutum insperato legati commodo, vel hereditatis gaudere. Habeant verò solatium tristitiae suae, quibus est meritò consolendum. Dat. III. Nonas Aprilis, post consulatum Prorogenis, & Asterij.

QVANDO DIES LEGATI, VEL fideicommissi cedat.

TITVLVS LIII.

Hunc etiam titulum non aliunde ob causam dat, quàm vt ex veteribus Constitutionibus confirmet, quod dixit tit. l. l. §. in nouissimo, & seqq. de usufructu dati legatorum, & fideicommissorum & de annuo legato relicto primera tempori, quod dicit l. t. initio cuiusque anni ea petit possit, scilicet & ad heredibus legatarij peti possit quia post mortem testatoris initio cuiusque anni eorum legatorum dies cedit, & cuiusque cuiusque anni legatum, finito eius vnoerte legatorium, transmittitur in heredem: & hoc est, quod ait l. 4. D. de ann. lega. vel quod idem est, in annis singulis plura esse legata, primi anni parum, sequentium annorum conditionalia idem l. 4. & Lin singulos. eod. tit. l. 1. §. 6. in annos. ad leg. Fal. l. 10. n. 25. quando dies legated. l. 45. D. de epist. & cl. nec obstat l. 6. in annos. D. de cond. & dem. in cuius specie non dicit testator, in annos singulos: sed summam certam legauit in annos X. completos fuisse facta, & consumpta, vel operam legasse: vel l. quaeritis. D. de vsufr. Ex alio legatum huiusmodi, aut fideicommissi petitionem in heredem sic demum transmittit, si diei anni expirat, qui vnique cedit à morte testatoris, si parum, aut in diem certum relictum sit: à die impleta conditione, si conditionale fuerit, vel in diem incertum, qui de aliqua causa non cadere potest: nec exigi sententiam, nec agnitionem legatarij, nec traditionem rei legata, nec additionem hereditatis. Et conditionale non esse legatum in relictum, clam ad legitimam flatum pertinentis mora eum sustinendi, non conditione: & longe est differentia inter conditionem, & moram, l. 1. de lega. 1. 3. heres de cond. & dem. l. penult. hoc est l. quod petit. D. cod. & flatum vincat, quod Graci inquit: id est, statum atatem, vt l. cum pater. §. curatoris. de lega. 2. qui & vetile vnor dicunt, l. 1. de minor. ad differentiam vigeni pubertatis, l. 4. 3. qui test. fac. pos. Igitur post mortem testatoris mutuo legatorio annos annum XV legati petitio in heredem transmittitur nec obstat l. 8 Titio. D. cod. & plerique alia similes, in quibus, vt se. dentur restit, ab initio legata inuitetur conditio hoc modo, Titio clam erit annorum tot, de lega. In hoc verò initio petit legatum hoc modo. Ut X. de lega. dividendo filio tuo dum adiuerit, hoc modo, quod legatum accipere debebat, clam ad legitimam flatum pertinente. CYIACIVS.

Legata annua ab initio cuiusliber anni sunt solvenda. BVTR. BALD. & SALYCET.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Agrippa.*

SI competenti iudici annua legata, vel fideicommissa tibi relicta Probauerit, ab initio * cuiusque anni exigendi ea habebis facultatem. Suppositi III. Kalend. Iu. Saturnino, & Gal. Gosi.

Quod liberè capitur, restituti non subiacet. BALD. Vel sic: *Duas habet lect. secundum primam h. d. Si in legato pluribus relicto apponatur conditio, vt in superuenientè veniat: deficit conditio, si legatarius filius reliquerit, secundum aliam lectu. hoc dicit: Si in legato pluribus relicto apponatur gravamen, vt redeat ad superuenientem: superuiuens ad quem rediit, ad heredem suum vel filium transmittit: nec ad heredes collegatariorum veniretur. hoc dicit. & secundum hanc lect. exponi:* quicunque is fuerit : *feliceet qui superuixerit, & hec bona in extraneis legatarijs.* SAL.

11. Idem AA. *Prosa.*

A Gcum plutibus relictum nominatim animaduerimus de caunum esse, vt ad eum, qui superfuisset †, pertineret. Quicunque igitur is fuerit à ad heredem suum dominium transmittit, nec tali fideicommisso adstringitur * †. PP. XV. Kalend. Augu. Chilone, & Libone Cossi.

Legatum relictum, si ad certum atatem peruenerit, impletis diebus transmittitur ad heredem. BALD. Vel sic: *Si dum legatum cessit: legatarius ad eius heredem legatis transmittit: licet ipsum mendum confecutus fuerit.* SALYC.

III. Idem AA. *Aelia.*

SI Pontionilla * ad eam atatem peruenit †, cui legatum, vel fideicommissum relictum erat : petitionem ad heredes transmisit, licèt † antè decesserit, quàm consequeretur legatum, vel fideicommissum. PP. V. Kalendas Augu. Chilone, & Libone Cossi.

Sufficit, quòd conditio in momento principio anni. Accvrasiivs.

e ¶ *Ab initio.* vt & *§. quando di. leg. ca. l. non semel. §. ostiam.* ¶ Sed videtur contra *§. de verb. obligi. l. qui hoc anno.* Sed aliud est in stipulationib. ¶ Arg. tamen contrà *§. de condict. & demon. l. §. in annuo.* Vel aliud * est si stipuleur quis hoc anno aliquid dari : & aliud S. in annum, vel singulis annis. Vade retro : *Annuo si debes, pone initio cuiusque anni. Annuo si debes, in fine tenebrae anni.* ¶ Sed arg. contra *§. fiscus. pen. l. Iulia.* vbi dicit membrum. Accvrs. ADDITIO. Dicas quòd in dicta *l. Iulia.* dies fuit adiecta causa diffuendae solennitatis verò causa multiplicandae obligationis. Videas de illo plenè per Bart. *in d. l. qui hoc anno. §. de verb. obligat.*

A Gcum.] CAESVS. Fundum mihi, Titio, & Seio legasti, vt ad superstitem pertineret, decessi: an ad heredem meum legatum transmittere possim, quaeritur ? Dicitur quòd non: nec pro tali fideicomissi, heredi meo Titius, & Seius superstites ob hoc fideicommissum capiantur, nec eorum heredes adstringuntur.

d ¶ *Fuerit.* scilicet qui superuixit: & sic ad eum eorum pertinet legatis vt † *de dona. caus. mort. l. §. & §. de lega. 1. §. 1. cum pater. §. libertis. & l. per §. fructus.*

e ¶ *Adstringitur.* etiam & si redeat ad alium legatarium.

SI Pontionilla.] CAESVS. Eandem quaeris de provincia nomine Pontionilla, aliquis reliquit legatum, seu fideicommissum, eàm ad legitimam atatem peruenerit: nunc quaeritur, si Pontionilla impetra conditione legati decesse, antequam consequeretur legatum, vel fideicommissum : vtrum petitionem legati, vel fideicommissi transmittat ad suos heredes ? Et respond. quòd sic. Vel sic: Pontiana fundum legat filiam ad duodecimum annum peruenisse : sed antequam fundum consequeretur, decessit : an nihilominus petitionem fundi transmittat ad heredes, quaeritur ? Dicitur quòd sic.

f ¶ *Peruenit.* non enim quaeritur an fuerit in vim conditionis, vel dari tempus appositum, ex quo ad eam atatem peruenire sic. Sed si nò peruenisset ad atatem, quaeretur vt alterum casu transit

a Stipulationis hoc anno, & in annum & singulis annis, differitia.

† ad superuiuere.

† In edictis codic. additur Hoc: vel hereditas pro ea restituat : sed sic exponendum ut dic.

* Potuerit dici, aliqui in superfluum, licet ab initio cuiusque anni petere possit. Dicitur enim quia ante quam cessit, vel non, Pupillum accipit condictio, quia non fuit petitio.

480/C.IV.K.5-4, 1691-1692
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

transmittere, alioquin non, scilicet quando est in vim conditionalis. [illegible]

CVm vxori] CAIVS. Testator filiorum vxore non habens, vxori suæ vsumfructum fundi Titiani reliquit, & eidem, cum liberos haberet eiusdem fundi proprietatem legauit: postea filium habuit: sed statim decessit filius: an nihilominus cedat dies proprietatis legati, quæritur. Resp. quod sic. ratio dubitationis fuit: quia testator dixit, cum liberos haberet: ista liberos nõ habuit, sed vnum filium tantum. Item quia decessit statim. sed hæc non obstant: vt dicit.

a ¶ Cum liberos. ex hoc oriebatur quæstio: & intelligitur, etiã si vnum habet, sufficere: vt hic, & supra de condi. insti. [illegible] & de naturalis intelligitur, non natiuus. ff. de cond. & demon. l. filiamus. nec interest, viuo, vel mortuo testatore nati sunt: vt ff. de condi. & demõ. l. si vir. & l. sequen. dummodò ex eodē viro: vt ff. illo eod. [illegible].

b ¶ Decedat. Secùs si de tempore mortis intellectum esset à testatore: vt ff. ad Treb. l. ex facto. §. si quis autē. secundùm Io. Item nos. arg. contrà b perseuerantiam. Sed arg. contra. ff. de adopt. l. in omni. & ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. versum.

EX hac.] CAIVS. Testator Æliæ, & Seuerinæ filiabus suis x. legauit, cùm ad ætatem legitimam peruenissent: decessit Ælia ante ætatem legitimam: an petitionem ad heredē transmittat, quæritur? dicitur quòd sic: quia legatum conditionale non erat: sed purum, & in diem certum: sed erat petitio in certum tempus dilata ell: et eo tempore solutio fiat, quo futura erat filia legitimæ ætatis, si non prius decessisset: nec sufficit quòd annus fuerit inchoatus: sed completus esse debet.

a ¶ Ex his verbis. Cõfirmatur hæc constitutione decretum Antonini Pij, quod est in l. [illegible] ff. de condi. & demon. reiecto contrario Antonij Caracallæ, quod est in l. qui filiam. §. Fabius. ff. ad S.C. Trebe. Vide not. ad d. §. Fabius. & scripta ad l. si cui legatur. ff. de leg. 1. CVIAC.

c ¶ Et Secunda. propria nomina sunt.

ß ¶ Statum. Id est, ad 25. annum: quæ ætas propter legem Lætoriam dicitur legitima. c. 28. de præsc. CVIAC.

d ¶ Conditio. quia tunc non cederet petitio legati ante xxv. an. Acc.

y ¶ Non conditio. Quia si perfecta scriptura legati testator hæc adiecit. Quare accipere poterit, cùm erit pubes. Diuersa autem est species à l. si ff.

te tẽporis sit implem. BALD. Vel sic: Licèt mulier amiserit filium, propter quem consecutus fuit legatum, non propterea legatum perdit, vel restituit. SALYC.

IV. Idem AA. Ammia *.

CVm vxori vsusfructus fundi * legatur, & eius proprietas, cùm liberos * habuerit: nato filio statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquã obest, si is decedat [y]. PP. Kalend. Augu. Antonino A. III. & Geta item III. Coss.

Quando tempus certa ætatis adiicitur post præcedentem dispositionem puram, non facit conditionem: sed differtur in tempus impletum: & ideo interim nõ impedit transmissionem. hoc dicit nec secundum BALD.

V. Imp. ALEXANDER A. *Maximo.*

EX his verbis a, *De lego Æliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Secundæ* c *decem: quæ legata accipere* ß *debebunt, cùm ad legitimum statũ peruenerit*: non conditio d, y fideicommisso vel legato inserta: sed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur *. Et ideò si Ælia Seuerina filia testatoris, cui legatum relictum est, die legati f cedente g, vita functa est: ad heredem suum actionem transmisit; scilicet vt eo tempore solutio fiat, quo Seuerina, si rebus humanis subtracta non fuisset, vicesimumquintum annum ætatis impleuisset. Non cœptum enim h annum: sed impletum i, si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse iuris prudentibus placuit k. PP. XIII. Kalend. Ianuar. Alexandro A. II. & Marcello Coss.

Fideicommissum etiam ab intestato relictum, post diem eius cedentem transmittitur ad heredem etiam per ignorantiam salua quarta Trebellianica. SALYC.

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Eusebia.

SI fideicommissum ab intestato fuerit sorori tuæ relictum codicillis, & posteaquàm dies fideicommissi cessit, rebus humanis, licèt ignorans l fideicommissum, excesserit *: actionem huiusmodi acquiri potuisse, dissimulare non poteris *: salua scilicet ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kalend. Maiis, Trallis, AA. Coss.

vel quæ obstant. & l. si Titio. ff. eod. quæ ait legatum esse conditionale. Vide scripta ad l. si cui legatur ff. de leg. 1. Hic ergo, etiã si filius moriatur ante annum 25. heres illius ea petere poterit eo tempore, quo filius legitimæ ætatis foret. l. Pheremia. §. 1. ff. eod. Et hæc fuit sententia locorum. Nam hic purè legauit, post separatim adiecit, *Quæ accipiet, cùm erit annorũ 25.* At in d. l. si Titio legatum est, cùm erit an. 25. quod est cõditionale. CVIAC.

e ¶ Videtur. T. de vsufr. l. ambiguitatis. & ff. eod. l. Firmio. §. [illegible] ¶ Sed certè imò * contrà: & ideò interim ad heredem non transmittit: vt & ff. de manu. testament. l. si ita scriptum fuerit. & de fideicommissa. lib. l. si fideicommissaria. §. pen. & de lega. 1. l. si cui legatur. in princ. & ff. de condit. & de. l. quibus diebus. §. 9. Sol. hic purè reliquit testator: sed diem solutionis apposuit, secundùm Io. sic & alias ff. de leg. 1. l. si mihi. §. 1. Sed in legibus contrariis hoc agebatur, vt esset in diem legatũ, non solùm petitio: arg. ff. eod. l. si cum præfinitione. 2. Vel hic exceptione personarum præsumitur quòd testator filiæ suæ gratia distulit solutionem: secus in d. l. si cum præfinitione. & de ali. leg. l. libertis. §. ab heredibus. apparet fauore alimentorum idem constitui. 3. Vel melius distingue an voluerit testator facere conditionem: & tunc habet locũ lex. ff. de lega. 1. l. si cui. cũ sua concor. Si autem noluit, aut distulit gratia heredis: & tunc expectatur tempus legis, quod dixit, licèt prius moriatur: vt hic: quia filiæ fauore videtur fecisse, aut gratia legatarij distulit: vt quia pupillus nesciebat gubernare: & sic statim: vt ff. de cõdic. & demon. l. quibus diebus. §. 9. cum sua concor. ACCVR.

f ¶ Legati. quod est à morte testatoris: vt T. ad. [illegible] in nouissimo.

g ¶ Cedente. quod est mortuo testatore: vt T. [illegible] in nouissimo.

h ¶ Non cœptũ enim. Responde [illegible] obiectioni, benè dicõ impleto [illegible] [illegible] Accu.

i ¶ Impletum. Arg. cõtrà ff. ad Trebel. l. qui filiam. §. Sabinus. Solue specialè ibi, vt ibidem dicitur.

k ¶ Placuit. vũ heres Seuerinæ nõ potuit petere ante vicesimũquintum annum completum.

SI fideicommissum.] CAIVS. Si sorori meæ decem legasti in codicillis, & die legati cedente, ignorans sibi ea relicta, decessit: an ei sit acquisita actio ad legati petitionem, & per consequẽs ad heredem eam transmiserit, quæritur? Dicitur quòd sic, salua quarta succedẽtib. ab intestato.

l ¶ Ignorans. sic * videtur

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM, vel fideicommissorum seruandorum causa mittatur, & quando satisdari debeat *.

TITVLVS LIIII.

NIhil aliud restat ex tractatu de legatis, & fideicommissis, nisi pauca vt dicamus, de satisdatione legatorum, aut fideicommissorum seruandorũ causa, quam heres legatariis, aut fid. postulantibus, qui legauit, aut fid. [illegible] præstare debet. Postulant eam legatarij à prætore, vel præside [illegible] pro tribunali, [illegible] vt scilicet heredem iubeat cauere de legato, aut fid. datis fideiussoribus. Formula cautionis hæc est: Quod mihi ex testamento, vel codicillo L. Titij dari fieri oportet, iis quibus diebus L. Titium dari fieri voluit, iisdem dari fieri, aut quanti ea res est, tantam pecuniam recte præstari, dolumque malum huic rei, promissionique abesse, abfuturúmque esse. hac stipulatione legatarius promittit heres, à quo legatum relictum est, adpromittit fideiussor, quem dat heres. Herede autem non obtemperante iussu prætoris, legatarius mittitur in possessionem omnium rerum, quæ in causa hereditaria sunt, [illegible] in possessionem certæ rei hereditariæ: vt l. 1. [illegible] pignoris [illegible], [illegible] non proprietatis, nec tam possessionis, quàm custodiæ perpetuæ causa. [illegible] ex Constitutione Antonini in res heredis proprias, si post sex menses, [illegible] legatariis neque satis dedit, neque legatario satisfecit. l. 5. Et in id, quod est in rubrica Quando satisdari debeat, [illegible] post mortem testatoris, & adiutam hereditatem postulanti legatario satisdari debere, etiam si nondum dies legati cesserit. [illegible] legatum esse relictum, licèt de iure eius non constet [illegible] summatim, non subtiliter, l. 1. [illegible] l. 5. §. 1. D. eo. Hæc stipulatio. §. vlt. D. vt leg. no. cau. atque etiam si modo non sit remissa à testatore: quoniam Constitutio Marci, & Commodi [illegible] l. 1. cuius sit sæpè mentio in Pandectis, eam quocumque iudicio voluntatis remitti permisit: alioquin valeret regula, l. nemo. D. de leg. 1. quæ & hodie valet in cautione, quæ etiam ex edicto prætoris, vel ex S.C. de vsufructu interponitur, l. pen. [illegible] de vsufr. ear. rer. [illegible] quia deficit Constitutio, quæ hoc testatori permisserit. Et hic est finis huius tractatus de successione, quæ iure ciuili competit ex testamento, aliqua fini, quæ testamento, vel codicillo relinquuntur. CVIAC.

Ex summaria cognitione venitur ad satisdationem legatorum. | BAL. Vel sic: *Pro legato in diẽ relicto debet heres satisdare, & an* [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1693-1694
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tur quod ſi alicui relinquitur fundus, etiam eo ignorante, acquiritur ei dominio: vt *ff. quemadmod. ſer. amit. l. ſi parti §. fin. & de leg. ij. l. cum pater §. ſerio & de leg. i. l. ſi fundum, §. ſi vinum.* Sed Alb. dicit contrario *ff. de condit. inſt. l. ſi quis ita.* Item nota ſuccedentem * ab intellato quartam detrahere poſſe: vt *ff. ad leg. Falc. l. filius familiar. & ſuprà ſi quis cert. cau. reſtit. l. fin. & ſuprà ad Trebell. l. ſi per fideicommiſſum. & ſuprà ſenat. conſult. l. hoc. & l. ſi coniunctim.*

a Quare de tabula poſſunt hi, qui ab inteſtato ſuccedunt.

* al. Salvius.

VT IN POSSESSIONEM leg. &c.

Quoniam pro legatis ſatisfiendum eſt, videntur quando ſatisdatio debeat interponi, & pro quibus legatis, & quibus debeat ſatisdari, & qui debeant ſatisfiare, & qualiter ſit ſatisfiendum, & quid veniat in ſatisfactione. Ano.

Poſtea.] CARVS. Fiendum vel in diem, vel ſub conditione legaſtipeni vt heres mihi ſatisfiat: et ſi heres dando die adventiente, vel exiſtente conditione, dicit heres legatum mihi non debere, an iudex debeat cognoſcere an debeatur, nécne? Dicitur quòd ſic ſummatim: & quod deinde debet vt mihi ſatisfiat.

* al. Sententia. * huius rei vide l. 1. n. 2. D. de p. n. & l. 3. infra eod.

† al. indulto. b Subtilius, ſummatim cognoſcere: per limpitci vnio quærelam: id eſt, dare libellos. Lactantius in præfa. p. de potiunt. mo. ti. & Cassio ex Iuuenali cui ſa. emergunt potrò ſuperi. d Cassio non perfertur le gatario, cui liberatio eſt legata.

a ¶ *Satisfiat de legato reddendo reſtituendo in diem, vel ſub conditione, & reſtatore in ſanctem voluntatis vltimæ remitti poſſit, quæritur? Dicitur quòd ſic.*

d ¶ *Remitti.* vt & T. *de condit. infer. l. 3. & inſt. eod. l. penultim. & ff. de pact. l. paſtum.* ¶ Sed an * hypotheca ſoluere poſſit tantum? quod videtur ſicut indicatur: vt *ſuprà communia de legat. ij. l. 3. cum enim.* Sed arg. contrà *ff. de legat. i. l. nemo poteſt.*

e Teſtator poteſt in ſua testamento iubere, ne eius bona ſint legata: ita hypotheca vetita. ad de Cassio. *fiscus. §. Tyber. volumen. 3. p.*

a ¶ *Indulgo voluntatis.* Leg. *Indulto, ex l. omne.* ¶ vl. *ff. de cond. & de.* vbi eadem verba referuntur ex eod. conſt. Sic emendandum in *Lauro tabulas. ff. de aure codic. & l. vxor. C. de repud.* Porrò Falcidia reponſum eſt à teſtatore prohibenda. *Nam.* Atque ita Lauretius iudicatum fuiſſe refert Iuan. Pap. lib. 20. extrepondus eſt caſus §. vbi. 4. Vide ſcript. ad *l. nemo poteſt. ff. de leg.* I. CVIAC.

S *I poſtquàm.*] CARVS. Si legata mihi in diem, vel ſub conditione exiſtiſa, & herede de eo reſtituendo, die adventiente, vel conditione exiſtente, extare nolente miſſus fuero in poſſeſſorem hereditariam, & cuſtodiæ cauſa, & eas obligaverit heres, vel vendiderit, quis potior erit in pignore, quæritur? dicitur quòd ego: potior ero.

e ¶ *Indulto.* tali modo conſtituitur

* pignus prætorium: vt *ff. de pign. act. l. non eſt mirum. & infrà qui potior. in pign. hab. l. cum vero.*

¶ Sed cùm hodie b per Iuſtinianum omnia bona hereditaria tacitè ſint obligata legatario, vt *ſuprà communia de leg. l. i.* etiam ſine inductione in poſſeſſionem, eſſet verum, quòd ſubiicit.

f ¶ *Procedere.* quis c ſint diuerſorum titulorum: vt *infrà qui pr. in pign. habean. l. 9.* ſecùs ſi eadem cauſa poſtea fiat pignoris obligatio: vt *ff. ad l. 2. cui. §. ſi plures. & §. qui prior.*

a ¶ *Pignus prætorium, qualiter conſtituatur.*

b Hereditaria bona legatario tacitè obligata.

c Pignoris prætorio, & conventionali concurrentibus, quid prior eſt tempore, potior eſt iure.

† al. quemadmodum.

CVm Artemidorum.] CARVS. Mulierem quandam heredem inſtituiſti, & eam quando decedens, de hereditate Titio reſtituenda rogaſti: an Titius antequàm ei reſtituatur hereditas, debitores hereditarios conuenire poſſit? Reſpon. quòd non: ſed conuenire poterit vt ſatisfiat de hereditate reſtituenda, niſi ei remiſſa fuerit ſatisfactio. Idem eſt, ſi rogata fuiſſet reſtituere, vt Papi. dicit in litera.

† al. conuenire poteſt. ſed alioquin lect. verior.

g ¶ *Mereretur.* ſcilicet Artemidora.

h ¶ *Nè prohibuerit.* quod poteſt: vt T. *ad Trebell. authen. conuenientem rogatus. & l. ad l. 3.*

¶ Et nota etiam pro d hereditate ſatisfiat: vt *hic. & ff. vt te. ma. ce. l. hac ſtipulatio.* Sed hoc fallit quàdo fiat ibus fiat, vel filius rogatus eſt reſtituere: vt T. *ad Trebell. l. inhemus.* Inſi videtur contra *ff. de vulg. ſubſt. l. 9. §. 1.* Sed hic non eſt ſuficiens de hereditate: ſed de ſatisfactione.

d Satisfactione fiat detur pro hereditate.

QVi legati.] CARVS. Miſſus in poſſeſſionem rerum hereditariarum, herede non exiente cauſa legatorum ſecundorum, an ex ea miſſione conſequatur illarum rerum dominium, quæritur? Dicitur quòd non ſed ius pignoris tàtùm: & vt poſt accepti pignus, vt ſatisfiat adventitæ die, vel conditione exiſtente, prouidebit competens iudex.

e ¶ *Cauſa.* Miſſio eſt ex edicto prætorio. CVIACIVS.

f ¶ *Ius pignoris.* non tamen heredem expellet *: ſed cedio forte recedet: vt *ff. ad l. si, cui in prior.*

* Miſſio in poſſeſſionem pignoris cauſa, ſolum pignus conſiituitque expellit hereditatem.

CRIA.] CARVS. Si ſundum in diem, vel ſub conditione mihi legaſti: & heres de eo mihi reſtituendo die adventiente, vel conditione exiſtente, ſatisfiare noluerit: qualiter contra ipſum procederetur, quæritur? Reſp. quòd mittendus ſum in poſſeſſorium hereditariam: & niſi poſt lex menſes computatos à tempore

480/C.IV.K.5-4, 1695-1696
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE SVIS, ET LEGITIMIS LIBERIS†, & ex filia nepotibus ab intestato venientibus.

TITVLVS LV.

A hoc titulo incipit tractatus de hereditate intestatorum, quæ iure civili deferitur, & primo quidem de suis, & legitimis liberis, sive naturales sint, sive adoptivi, §. 3. sive nati ipsorum morientis, sive postumi, §. 4. sive ex parente ingenuo, sive ex libertina, §. 5. Et hi quidem sui liberi ipsi iure heredes existunt etiam ignorantes, & amentes, §. 6. pen. D. de suis, & leg. lib. & professitur matri defuncti, d. l. pen. amb. & filij, qui non sui, sed legitimi sunt, sed tamquam legitimi ex S. C. Orphitiano ad hereditatem matris vocantur, ex d. l. pen. professuntur ante matri defunctæ matriquatenus potest liberis, quibus partibus debatur hereditas. Dit sui liberi civili si ignorantes se heredes extitisse, matura concessione, hereditatem parentum transmittunt ad heredes quosquunque, l. 8. hoc tit. §. 1. l. si in antiquioris §. de iure delib. Nulli autem in hac tit. de suis, & legitimis liberis, non sui sed legitimi sunt, non sui sed ex omni tamen qui sunt sui, & legitimi sunt, l. de bonis §. 1. D. de Carb. edic. l. 1. D. vade leg. l. 1. 2. sed videamus. D. de succ. edic. l. Iurisdictionis §. 1. de grad. & affi. l. filius. D. de suis, & leg. her. l. vlt. §. de codicil. & contrà, qui non sunt sui liberi, nec legitimi sunt, l. si quis. D. vade lib. tolleris, filij emancipati, vel naturales tantum vel spuri. Notandum inter sui iure civili, & ex XII. tabulis ad intestati successionem nepotes ex filio, vel filia tam mortuis pariter cum filiis defunctis, sunt filiis, & legitimi tantum sui, non sui, sed stirpes, cum portionem patris sui, non in capita, cuius successionem ratione servanda si non existentium filiis plures sint nepotes ex diversis filiis varij numeri, l. 2. §. quanto, & postea sequitur. l. 8. in adoptionem §. vlt. D. de bon. poss. cont. tab. l. 6. nepotes. D. de cui. bon. Imò, & ex Constitutione Valentiniani, & Theodosij, nepotes ex filia inter sui in locum, & portionem matris cum dominantione trientis, & inter legitimos ex denominatione quadrantis, l. 4. Cod. Theo. de leg. her. & Iustiniani, l. vlt. & No. 118. & 118. sive dominatione, licet neque sui sint, neque legitimi sint. Illud etiam notandum est, l. 1. hoc tit. quæ non est de libertis, sed de agnatis ex transactis, adeò statim positum fuisse inter liberos testatoris, ut omnibus eorum in successionibus intestatorum quid iuris civili, & iure prætorio interesset: quod esset, & continetur l. 1. ff. qui admittit, opponitur, statim: sui prætorium per se solum esse temporarium iure civili perpetuum. CVIAC.

Legitima successio non excludetur, licet intra centum dies bonorum possessio non petatur. BALD. Vel sic: *Heres legitimus è succedendo non excludetur centum diebus.* SALVC.

I. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Crispina.*

Si fratri tuo legitima [b] heres esse potes, centum dierum præfinitione non excluderis [i] ab acquirenda [k] hereditate. PP. III. Non. Novemb. Antonino A. II. & Geta II. Cos.

Nepotes ex diversis filiis succedunt ano in stirpes. BALD.

II. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. *Aniæ.*

NEpotes ex diversis filiis varij numeri [l] suo succedentes ab intestato, non pro virilibus portionibus, sed ex stirpibus succedunt [l]. S. III. Kalend. Mart. Hadrianopoli, ipsis AA. IIII. & III. Cos.

Filius filij premortui succedit æqualiter ano cum superstite eius filio. BALD.

III. *Idem* AA. & CC. *Frontoni* [m].

VT intestatò defuncti [n] filius, ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur manentes in sacris, pariter succedant: euidenter lege duodecim tabularum [o] ad hereditatem vocantur.

VT intestatò.] CAYVS. Decemlis patersfam. HHh relictis

[a] *al. non fuit.*
[b] *al. potest.*
[c] Missis in bona iuratis sit obcisurbanorum familiæ.
[d] ¶ *Post sex menses.* Vide *c. 8. de prætor.* CVIAC.
[e] ¶ *Constitutionem.* cuius verba sunt *ff. end. l. 10. cui. §. imperator.*
[f] Di legitimis liberis, perpetuum.
[g] *Non est.* ideò quia non fuit satis acceptum.
[h] ¶ *Affirmo.* fallitur f in fatum: vt *ff. de adimen. vel ad. ti. parte l. 9. §. fil. 2. & ff. de magi. conuo. l. fin. & facit. supr. de magi. conuo. l. 1. §. 1. & 13.*
[i] Centum dierum præfinitione non excluderis.
[k] Vindicatur bonorum possessionem.
[l] Nepotes ex filio inter sui in locum, & portionem matris cum dominatione trientis, & inter legitimos ex denominatione quadrantis.
[m] Filius filij premortui succedit æqualiter ano cum superstite eius filio.
[n] *Intestatò.*] Decemlis patersfam. relictis
[o] Nepotes ex diversis filiis varij numeri succedunt in stirpes: non in capita.

Codex.

DE SVIS, ET LEGITIMIS liberis, &c.

[a] ¶ *De suis, &c.* Hoc caput suo loco positum non est. vt nec l. 1. *sed. Vt sunt hæc dicit de successionibus testamentariis: nunc de his, qui ab intestato deferuntur, & primò de liberis inferiori, & superiori, usque ad tit. de leg. her.*

[b] ¶ *Frater.*] CAYVS. Mulieri erat delata bonorum possessio in bonis fratris intestati: intra centum dies non agnouit: an tempore peditio excludatur? Dicitur quòd non: cùm fratris heres legitimus est quia eadem patre nata est: quia super hoc datur ei annus. Vel dic, Mulier quadam habebat fratrem, cui erat agnata: decessit frater nullo alio relicto, qui sit proximior: mulier non excluditur ab acquisitione hereditatis illius centum dierum spatio.

¶ Hæc l. fuo loco posita non est, vt nec l. 1. *ff. de Cr.*

[c] ¶ *Legitima.* vt [a] quia eadem patre nata esset: sed si ex eadem matre tantùm, cognata esset: vt *Instit. de legit. agnat. successio §. Sunt autem.* & sic repellitur vetera centum dierum elapsorum. *Qui admitti ad bonorum possess. l. 4. & ff. vade reg. l. 1. in principio.* Sed hodie [b] etiam vetera admittitur: vt *instit. de legitim. heredi. l. 8. §. sed nec fratrem.* cum distinctione tamen per auth. vt proponatur [c] vnique continetur: vt *J. communia de succes. auth. incipit.*

¶ *Non excludetur.* cùm de iure ciuili fuisset legitimi, tabularum adiutatis vt *Instit. de pupp. & temp. adi. in princip.* & hæc lex mutata stare sub illo titu. *J. de leg. heredi.*

NEpotes.] CAYVS. Obiecsit paterfamilias intestatus, relictis ex suo filio mortuo duobus nepotibus, ex alia quærunt: an in stirpes, an pro æqualibus portionibus ad successionem admitti debeant, quæritur? Respond. quòd in stirpes *dividenda* est hereditas: Gilcet quòd duo habeant vnum medietatem, alij quærunt, aliam dimidium.

[d] ¶ *Mortuo.* ex vno duo, ex alio tres, vel quatuor. Accrus.

[e] ¶ *Succedunt.* vt [d] *Instituend. §. item Gius. & in authent. de hær. ab intest. §. 3. col. 2.*

[f] ¶ *Nepotes ex diversis filiis varij.* ano succedunt in stirpes: non in capita.

[g] *al. Prouinc.*
[h] *al. defuncti.*
[i] Nepotes ex diversis filiis varij, ano succedunt in stirpes: non in capita.

480/C.IV.K.5-4, 1697-1698
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

relicto filio, & nepote ex altero filio mortuo: an filius, & nepos æqualiter succedere debeant quæritur? Resp. quod sic: & hoc lege xii. tab. cauetur? Idem est in successione de iure prætoriorum dando ex capite, unde liberi.

a ¶ *Cauetur. vt Instit. de §. eiusdem filium.*

b ¶ *Sequitur.* dando vnde liberi bonorum possessionem.

T*Intestato.*] CAESVS. Patrem. fororem habens, ab intestato decessit vnde pregnante relicta: an posthumus, an soror contangunea, id est, eodem modo ex patre nata, ad hereditatem eius admitti debeat, quæritur? dicitur quòd posthumus.

c ¶ *Defuncto.* scilicet patrefam.

d ¶ *Sororem.* defuncti.

e ¶ *Tutius. vt Institut. de hered. qua ab intes. in princ.*

f ¶ *Nimis.* id est, valdè.

S*I te.*] CAESVS. Titius filium in potestate sua habens, eum Seio dedit in adoptionem: Seio mortuo filius Titij cum filio Seij naturalibus, & legitimis, vel post adoptionem, vel ante acquisitus, succedere possit, quæritur? Dicitur quòd sic.

g ¶ *Naturalibus.* habentibus, & legitimis: & hoc si tempore mortis naturalis patris, non ex ab adoptiuo patre emancipatus: vt *Instit. de hære. qua ab intest. §. at si.*

E*X libera.*] CAESVS. Seruus cum libera contubernium habens, filium ex ea suscitat, postea manumittat, & naturalibus testimonio decurio factus est: an filius habendus sit, vel pro filio decurionis, quæritur? dicitur quòd non.

h ¶ *Filius.* vt exiret tormentum. *infra de patron. Libertorum §. §.*

i ¶ *Naturalibus.* alias non fuisset ad honores admissus: vt *infra ad leg. Iul. Vi. (vel l.).* Ac. CVIAC.

k ¶ *Defuncti patris.* tempore conceptionis circa filiam patris inspecto vt *§. de fenatis l. emancipatum §. §. quia.*

F*Ilium.*] CAESVS. An liberum filium in potestate habere possit, quæritur? dicitur quòd sic: nec eius præteritio status: scilicet seruitus, illum impediret, ad exemplum ingenuorum, cùm ei contrahere matrimonium legitimum interdictum non sit.

l ¶ *Non prohibetur. vt §. de fer. reip. ma. §. §. decurum. & de pa. per. l. liberos.*

m ¶ *Nepotes.* post manumissionem contrahis. ¶ Sed quid si auus, & postea filius est procreatus? respon. idem: arg. *§. de emp. l. & §. contra. & §. de rebus emp. l. §. quæ in seruitute.* Arg. contrà *§. mun. l. §. procuratorum.* sed secus in casu §. proxi.

n A*Pud hostes.*] Vbi patri loquitur.

o *Non postulatur.* scilicet: verè: vt *Institut. de hæred. qua ab intestato. §. postremò.* Sed scire debes quando fuit captus: quia tunc præsumitur mortuus.

p ¶ *Successionem. vt §. de hære. §. §. l. Lucius.* Transmittitur * ergo hereditas etiam ad superiores, licet ad adiu. sicut ad inferiores: vt *§. de bo. qui ante aper. tab. l.*); & est arg. *§. de inofficio. testamenti l. nam & si parentibus.* & dicitur *§. S.XVI.Kalend.Mart.CC. Coss.*

Euidentia sui heredis operatur transmissionem de filia ad matrem, §. d. communiter secundum doc. Vel sic: *Si filia se emancipauit bonis patris apud hostes defuncti, heres exstitit: licèt contumaliter matrem eius nunc nesciat.* SAL.

VIII. *Idem AA. & CC. Cæcilio.*

A*Pud hostes* patre defuncto, filia cõmunis vobis *, quo casu mortis scientia non postulatur *, heres extitit sua, & ad te transmisit successionem †. S.XII. Kalend. Decemb. Nicomediæ, Cæsaribus Coss.

Aut, vel auia ab intestato morientis, succedunt nepotes ex filia cũ deminutione, & matrem, cum deminutione tertiæ partis eius portionis, in qua parens succederet, si viuaret: & eis prætersit, vel exheredatis, contra testamentum cõpetit idem ius, quod parentes eorum competeret, si viuerent. SAL.

IX. *Impp.* VALENTINIA THEODO. *&* ARCAD. AAA. *Constantinopolitanis PP.*

S*I defunctus* ¶ †, cuiuscunque sexus, aut numeri relinquerit filios, & ex filia ' diem functa, cuiuscunque sexus, aut numeri nepotes: eius partis, quam defuncta superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duæ partes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus, sororibusve eius, quæ defuncta est: id est, filiis, filiabúsque eius, de cuius bonis agitur, auunculis scilicet, siue matertera eorum, quorum commodo legem sancimus, accrescat ‡ ‡. Hæc eadem, quæ de auis materni bonis constituimus, & de auia materna, siue etiam paternæ simili æquitate ° sancimus: nisi forte auia elogia ° inuenda impiis nepotibus iusta semotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. Non solùm autem si intestatus auus, iuuáve decesserit, hæc nepotibus,† quę sancimus, iura seruamus: sed si auus, vel auia, quibus huiusmodi nepotes erunt, decesserit, & nepotibus ex filia, quæ ante eos obierit, ab intestato relinquantur, ita ut ipsi ad eorum hereditatem admittantur, quemadmodum ipsi, si ante eos obierint, ad parentum suorum hereditatem admittuntur.

ADDITIO. Adiuratus quod Bart. *in dict. l. §. 7. de hæ., qui ante apertas tabulas* reprehendit id ipsum etiam tenentem: quia dicit esse contra eum *l. q. in §. si quis ex liberis. §. ad Tertullian.* Nec obstat secundum eum hæc lex: quia loquitur de suis, qui transmittunt ad eorum vt est casus secundum eundem Bartol. *ibi in l. venire. §. de acquirend. hereditat. & in l. ag. §. 7. de iure deliberand.* De quo vide latius per eundem *in dict. l. venire. in ip. collat. vers. quarto casus, & eas.* & tangit idem Bart. *in l. §. 7. ad senatusc. Orfitianum.*

S*I defunctus.*] CAESVS. Quod in lege illa dicitur, habebat locum ante antiquo. pons, quòd auus maternus decesset relictis pluribus filiis: & ex vna filia præmortua relinquit plures nepotes, vel pronepotes: illi nepotes succedunt ea cũ parentis, & auunculis suis, cum deminutione tertiæ partis, quæ deber data auunculis illorum nepotum. & hoc in prima. In secunda dicit, quòd statuimus in bonis aui materni, idem habet locũ & in bonis auiæ materna, vel paternæ: scilicet vt nepotes succedant cum deminutione tertiæ partis. Tertiò dicit, quod hoc verum est, nisi auia instituerit instituta, in quibus nepotes erant institui & postea fecit institutum, in quo extraneos instituit, & nepotes exheredauit. Quartò dicit, redeant ad primum suus, vel aui mortuus fuerit, testatus. vel nolunt & nepotes pretermiserit, vel exheredauerit: quia nepotes succedunt cum deminutione tertiæ partis. Quintò dicit, quòd si pater exheredaliter filiam sine causa, quòd habebat querelam inofficiosi testamen. & petitionem hereditatis: & ea filia eadem actionem transmittit ad filios suos, qui sunt testantis nepotes. & hoc dicit.

q ¶ *Si defunctus.* aliquis masculus. & hic punctis.

† Ex Codice Theodosia in 5. n. 4. Cotiab.

† Hic omissa est clausula, quæ continetur in hoc loco Codice posteriori.

a ¶ *Ex filia.* scilicet ex filia.

b ¶ *Accrescat. vt Institut. de hære. qua ab intestato §. eiusdem vetustiss. & §. de colla. l. illam.* Sed hodie constituit *in authent. ubi posita.*

c ¶ *Sequitur.* sive nepotes ex filio, sive ex filia relinquantur: sed in masculo decedente distinguitur: ex filio, vel ex ex filia relinquantur *d. l. illam.*

d ¶ *Elogia.* id est, testamentum, in quo instituerat nepotes, fecit

480/C.IV.K.5-4, 1699-1700
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

testari obierint, & præterierint [a] nepotes, aut exheredauerint. Eadem [b] & de iniusto auorum testamento. Et si quæ filiæ poterant vel de re, [c] vel de lite [d] competere actiones, nepotibus deferimus secundùm iustū nostræ legis [e] modum [f], quæ [g] de parentum inofficiosis testamentis competunt filiis. Dat. V. Kal. Mar. Mediolani, Timasio, & Promoto Coss.

Emancipatio non concernit lineam maternam. BALD. Vel sic: *Emancipatio non excludit à successione eius, qui emancipatum nō habuit in potestate: sed emancipantis tantùm.* SAL.

x. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. *Maximo P.P.*

VBi auiarum [h] † successio morte interueniēte discutitur, capitis deminutio [i] paterna quærenda non est. Tunc enim in huiusmodi hereditatibus filiorum status, aut persona spectatur, quotiens de eius bonis, qui potestatem familiæ potuit habere, tractatur [k]. Dat. XV. Kalen. Octobr. Rauennæ, Theodosio XIII. * & Valentiniano III. AA. Coss.

Patri & matri filius & filia ipso iure succedunt. hoc dicit secundū BALD. Vel sic: *In successione ab intestato primò admittuntur descendentes, quàm ascendentes.* SAL.

xi. Impp. THEODO. & VALENTINIA. AA. *ad Senatum vrbis Romæ* *.

SI matre superstite filius, vel filia, qui, quæve moritur, filios dereliquerit, omnimodo patri suo matrive suæ ipso iure succedant [l]: quod sine dubio & de pronepotibus [m] obseruandum esse censemus. Dat. Idibus Nouembr. Theodosio XV. & Valentiniano III. AA. Coss.

Descendentes etiam quibus non competit bonorum possessio Vnde liberi potiores sunt de iure ciuili, quàm collaterales agnati. SAL.

xii. Imp. IVSTINIANVS A. *Menna P.P.*

QVotiens † aliquis, vel aliqua intestatus, vel intestata, mortuus, vel mortua fuerit, nepotibus [n], vel pronepotibus cuiuscunque sexus, vel deinceps aliis descendētibus derelictis, quibus *Vnde liberi* bonorum possessio minimè cōpetit, & insuper ex latere quibuscunque agnatis [o]: minimè possint iidem agnati quartam [p] partem hereditatis mortuæ personæ sibi vindicare; sed descendentes soli ad mortui successionem vocentur. Quod tam in futuris, non etiam præteritis negotiis seruari decernimus. Dat. Kalend. Iul. Constantinop. D N. Iustiniano A. PP. II. Cons.

IN AVTHENT. DE here. ab intesta. §. j. colla. ix. constitu. j.

Hodie ad successionem defuncti primò vocātur liberi, sublata differentia sexus, & patriæ potestatis. SAL.

IN successione mortui patrisfamilias, siue filiifamilias, liberi eius, si sunt, omnibus aliis prælati succedunt. Primi quidem gradus [q] æqualiter [r] succedunt; nepotes, & vlteriores in stirpes [f], non distinguendo sexum, vel iura potestatis: sed sola naturali causa inspecta [s].

AD SENATVSCONSVLTVM Tertullianum.

TITVLVS LVI.

Post liberos mater vocatur ad hereditatem defuncti intestati tanquam legitima heres: non ex XII. tab. quia cognata, non agnata est, nisi in manum viri conuenerit: sed ex S. C. Tertylliano: & retro ad hereditatem matris intestata filii vocantur tanquam legitimi heredes: non ex lege XII. sed ex S. C. Orphitiano. Antiquius est Tertyllianum Orphitiano: & ideo de S. C. Tertylliano titulus præcedit: & ex hoc quidem mater cuiuscunque ætatis filio succedit, cùm tamen ipsi matri ex S. C. Orphitiano, si infans sit, per se non succedat, sed per tutorem, vel patrem, l. 1. hoc hoc tit. l. si infanti. §. de iur. delib. l. seruo inuito. §. si pupillo. D. ad Trebel. *Item ex S. C. Orphitiano filius excludit parentes, & fratres consanguineos matris,* l. penult. §. tit. prox. l. 1. & 4. tit. seq. *Ex S. C. Tertylliano pater excludit matrem: aut iure ciuili, si ex emancipatione manumissor fuerit: aut iure prætorio, si non fuerit manumissor,* l. 2. hoc tit. l. 10. D. de suis. & leg. hæd. *Item fratres consanguinei siue soli sint, siue permixti sororibus consanguineis excludunt matrem, non vterini, aut naturales,* l. 1. actus. D. de vulg. subst. *Sorores autem consanguineæ, si solæ sint, pariter admittuntur cum matre, ita vt ferant partem dimidiam, & mater alteram dimidiam. At ex* l. vlt. huius titul. *cum qua coniungenda est* l. vlt. §. de iur. delib. *non est differentia inter fratres consanguineos, & vterinos, & cum fratribus quoque mater vocatur in virilem, & ex ea in* l. mater. hoc titul. *Tribonianus scripsit, sororibus & fratribus, cùm in Cod. Theod. aliàm esset scriptū sororibus, vt Ammianus legit, & lex ipsa indicat, vel fratribus tantùm pro sororibus: quia ante hanc l. vlt. fratres omnino matrē excludebant. Sed postea Iustiniano placuit, vt & cum fratribus mater veniret tantùm in virilem, No. 22. & manifestè concurrentibus fratribus, & sororibus, & patre, & matre longè aliter, quàm definit* d. l. vlt. ad Ter-

fecit deleri, vel combu-ri [a] verò, & rocex vera, & iusta causa prætermisit, vel exheredauit in secūdo testamento: vnde [b] non possunt agere querelam *in auth. de her. & Falcid. §. exheredatis. col. 1a. j.*

a ¶ *Præterierint* sine causa. ACCVRSIVS.

b ¶ *Eadem.* scilicet iura seruamus: scilicet quæ sequuntur.

c ¶ *De re.* id est, hereditatis petitione proponenda.

d ¶ *Vel de lite.* id [c] est, de querela inofficiosi testamenti, si ipsi essent exheredati.

e ¶ *Legis.* scilicet huius. ACCVRS.

f ¶ *Modum.* quæ de supplenda quarta dicit: vt §. *de inoff. testa. l. omnimodo. & l. si quis filiā.* quod est fallentiū illa sic post istam. de se ipsa ergo dicit, vel de aliis tractantibus de inofficiosis.

g ¶ *Quæ.* scilicet actiones.

VBi auiarum.] CASVS. Materfamil. decessit nepote ex filio relicto: an ad hoc vt succedere ei possit, quæri debeat, fuerit pater eius emancipatus, vel non, quæritur? Dicitur quòd non: quia hoc quærendum est de successione eius qui filium habere potest in potestate: fœmina autem habere non potest.

h ¶ *Vbi auiarum* tractatur enim an filius filij emācipati succedat auiæ paternæ vel maternæ.

i ¶ *Deminutio.* scilicet minima: vt emancipatio.

k ¶ *Tractatur.* sed mulier non potest potestatem habere familiæ: vt *Instit. de adop. §. fœmina.*

SI matre.] CASVS. Si aliquis matrem, & filios habens, illis superstitibus decessit: in successione illius mater, an filius præferri debeat, quæritur? Respon. quòd filius.

l ¶ *Succedant.* exclusa matre: quia prima causa est in successione filiorum: vt *Instit. de hered. quæ ab inte. in princ.*

m ¶ *Pronepotibus.* id est, nepotibus defuncti, qui sunt pronepotes ad eam, cui præferuntur.

QVotiens.] CASVS. Dicit, quòd descēdentibus ex linea materna, non datur bonorum possessio vnde liberi in bonis maternis: nec etiam agnati, & collaterales possunt quartam partem hereditatis mortuæ personæ sibi vindicare: nec etiam tertiam iure nouo: licèt per l. *suprà ea. l. si defunctus.* Codex.

possent, sed soli descendentes admittentur ad successionem mortuo parente: quia in prima causa successionis est descendentium. & hoc in prima. In secunda dicit, quòd locum habet in futuris negociis, & nō præteritis. & hoc dicit.

n ¶ *Nepotibus.* ex filio, vel filia, cùm de hereditate fœminæ agitur: vel ex filia, cùm de hereditate masculini illis nō competit vnde liberi: quia vnde lib. datur illis quibus contra tabulas dari potest: vt *ff. si tabula testamenti nulla extabunt. l. vnica. §. rectè autem. & §. Labeo.* & illis competere non potest contra tabulas: vt *ff. de contratab. §. illud. §. ad testamentu.* ACCVRS.

o ¶ *Agnatis.* in tertio, vel quarto gradu, vel deinceps: vt *Instit. de hered. quæ ab intesta. §. finali.* ACCVRS.

p ¶ *Quartam.* sed nec tertiam habent hodie per auth. vt dixi in *l. si defunctus.*

IN successione.] CASVS. Auth. ista dicit idem cum lege C. scilicet quòd in successione ab intestato potior est causa descendentium, quàm collateralium. addit autem ista authent. aliquid inam dicit, quòd si decedat paterfamilias siue filiusfamilias, potior est causa descēdentium: & si plures sunt eiusdem gradus, vt sunt filij primi gradus, vocantur æqualiter: si diversi gradus sunt: vt sunt nepotes: vocantur in stirpes & vocantur sublata differentia emancipationis, & patriæ potestatis, & sexus, & sublata differētia agnationis, & cognationis, sola naturali causa inspecta.

q ¶ *Primi quidem gradus.* vt sunt filij.

r ¶ *Æqualiter.* id est, pro virili.

f ¶ *In stirpes.* hoc etiam obtineat: vt *suprà eod. l. nepotes.* secus in collateralibus: vt *in aut.* [illegible] *§. si autem defuncto.* s. Vel dic, vt not. *in authent. cessante. infrà de legit. hered.*

s ¶ *Sola naturali causa inspecta.* hic videtur corrigi, quod [a] de adoptiuis dicitur, quòd cum naturalibus succedunt: vt *Institu. de adop. §. sed hodie.* quod non placet: nam verbum, *sola*, hic positum, differentiam patriæ potestatis, sexus, & cognationis tantùm tollit: sic *supr. de iur. omnium iudi. l. 9.* puto tamen per hæc verba subiectum esse edictum [b] de coctiu.

Margin notes:

a Combustione testamenti facta iusta ex [illegible] intercunt instituti.
b Querela inofficiosi non agnati testatoris heredem.
c Liv [illegible] tela inofficiosi.
† Ex Cod. Th. [illegible]
* al. IX. [illegible]
* C. T. [illegible] Tertull. [illegible] ad Tertull.
† Corrigit l. si defunctus. C. T. [illegible] quatenus ad illum [illegible] filiam attinet, quæ agnatis quadrantem dabat, quatenus autem attinet ad tertiam, quæ nepotib. ex filia admittit, secundum hic corrigi: sed demum in Nouella 22. Con.
a Successio adoptiuorum hodie non [illegible] [illegible]
b Edictum de [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1701-1702
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

AD SENATVSconsultum Tertullianum.

Dictum est de his, qui succedunt ab intestatis: nunc de his, qui succedit defunctorum.

Iste.] CAVVT. An filius infans matris ab intestato mortuæ hereditatem per se adire possit, quæritur: videtur quod non: sed per tutorem. Si autem infans defecerit an mater eius succedere possit per se, quæritur? dicitur quod potest.

a ¶ *Licet.* per suam conditionem, quæ & autem desiderat.

b ¶ *Per se.* sed per tutorem potest etiam infans: vt *supra de iure deliberandi. l. si infans. & l. pauci.*

c ¶ *Concessisse.* id est, decessisse.

d ¶ *Pupillus.* sed quid de patruus? Respond. patre vel habebat filium in potestate: & sic iure veteri non habet heredem ab intestato: vel emancipauerat, & succedebat ei, si contracta fiducia fuit, seruato iure successionis, cum ei passus quod hodie præstatur: vt *supra de legit. agna. succes. §. fina. & l. 1. proxi.*

IN *successione.*] CAVSA. Decessit qui patrem, & matrem habens, nullo collateralis, vel descendentium relicto: in successione eius, mater an pater præferri debeat, quæritur: Respon. quod *matri* pater præferatur.

e ¶ *In successione filij.* emancipati.

f ¶ *Manumisso.* id est, emancipato: vt *§ quando de patria.pot. in. §. l. 1. §. 1.*

g ¶ *Seruatum.* quia emancipauit contracta fiducia.

h ¶ *Præferatur.* vt & *infra eodem. §. præferatur.* sed secus in auo, & auia: vt *§. in. l. 4. §. adicitur.* nisi in casu scilicet quando est & pater & mater: vt *§ eod. l. aquissimum. §. fin.*

MATRI.] CAVSA. Si filio suo impuberi mater tutorem non petiit, & postea pubes factus decessit ab ab intestato: an mater excludatur, quæritur. Dicitur quod non.

i ¶ *Matrem, qui puberes.* scilicet existentes ipse matres, quod non placet: dic ergo ad filios referri. Secus ergo si impuberes decesserunt: vt *hic, & infra l. tutorem. & l. fin. & inf. de leg. Iuliam.* Excusatur ergo mater si factus est pubes: vt *hic.* Item si interesse filii videatur non petere tutorem. Item si alius præuenit eam petere volentem. Item si filius habuerit alium tutorem, putà legitimum. Item si mater esset minor. Aliæ quoque causæ enumerantur. *ff. eodem. l. 4. §. consultum. & §. si mater non petierit. & supra. §. adeo. delib. l. 4. & ff. qui pe. tut. l. 9. in princ.*

ADDITIO. Aderitis dum gl. illa dicit, quod mater excusatur si pupillus habet alium tutorem, quia legitimum, quod hoc procedit secundum tempora huius *l. & l. 4. ff. qui pe. tut.* secundo quæ vipera mater ad petitat esse tutrix: & non facere debet tutela legitima: sed cum mater hodie, si vult, præferatur omnibus tutoribus legitimis, & dicitur: vt in *auth. matri, & auia, supra, quidè mulier tuiele. ff. &c.* non potest dici, quod mater excusetur propter legitimum: non enim est legitimus, nisi ipsa prius declarat se nolle: vt dicit Bart. hic. ex. est secundum eam, qui hoc dicit *in l. 2. §. 8. mater. ff. vsufr.* k ¶ *Præferatur.* id est, excipiatur. ACCVRS.

l ¶ *Tutorem.* puberum. ACCVRS.

m ¶ *Præferri.* id est, excipi. ACCVRS.

SI qua.] CAVSA. Si mulier filios nõ habeat, iuris auxilio à repetere matris matrimonii napciæ, infamis est: nisi beneficio principis restituta fili fuerit infamia. Si verò filios habuit, similiter infamis efficitur, nisi à principe infamia remiserit cum aliis pœnis, quæ *supra de senatus. nup. l. 1.* & hoc determinat, si mediatatem omnium bonorum filio matre cum plena propriæ reliquit, id est, donauerit: & si vnus ex filiis decesserit, alius pœnitio sua accrescit. Si autem omnes decesserint, tunc illa mediatas reuertetur ad matrem: & illam habebit principiũ. & hæc in secunda.

n ¶ *Si qua mulier.* Repetita est in *l. 1. Ide secundis nuptiis* ad quam ex hac *l. addita* est subscriptio. CVIAC.

o ¶ *Professione.* quod aute completum anoũ nupsit post mortem viri. *§ ¶ Euiuere.* Post Iust. in Nou. 22. CVIAC.

p ¶ *Infamia fit.* vt & *supra ex quibus cau. infa. vt. l. decretis. & ff. de his, qui notant. infam. l.*

p ¶ *Permittimus.* hoc aliquo conditione.

q ¶ *Pœnarum.* quæ numerantur *supra. de sec. nup. l. 1. in fin.*

r ¶ *Facultatum.* ipsius mulieris.

s ¶ *Mediatatem.* totius substantiæ: vt *in auth. de nupt. in. §. 1. in fin. §. & mediãs. in §. si igitur. colle. nup.* ACCVRSIVS.

t ¶ *Obtentibus.* scilicet fine filiis. Item bene dicit intestato: quia in testamento cui voluerit potest relinquere: cũm donare & vendere possit: vt *in authen. de nupt. §. hanc mitis. col. 1. ij.*

u ¶ *Profuerat.* & ante alios capiat.

MATER.] CAVSA. An mater bona filij decedentis, si fecit testamentum, vel ab intestato nullo defendente relicto, plenè iure habere possit, quæritur? Respond. quod & ad secundum matrimonii non cõsolauerit, pleno iure habebit ea, vendeique quæ fructifiverò ad secundũ matrimonii migrauerit ex paternis suis bonis acquisitis vel ditis tantũ: sed alia bona, quæ acquisiuit poth.

filius

Mater succedit filio infanti ab intestato morienti, & ecirò. SAL.

1. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Viuiano.*

SI FECIT *liberi matribus ab intestato ita demum per se heredes existant, si fari possint: tamen matres liberis eriam si infantes naturæ concesserint, posse succedere, nulla dubitatio est. PP. X. Kalend. April. Tiberiano, & Dione Cos.*

Pater præferatur matri in successione filij. h. d. hodie autem concurrant: vt in authent. defuncto. infrà eodem. SALYC.

II. *Idem AA. & CC. Rhoso.*

IN successione filij, vel filiæ communis sine liberis, & fratribus, & sororibus morientis, pater manumisse: quia ei sit vetus ius seruatum, matri præfertur. S. VI. Id. Decembr. CC. Cos.

Excepto tutorio non petiti non excludit matrem a successione filij posten falli admiti. SALYC.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Catulino proconsuli Africæ.*

MATES quæ puberes amiserunt filios, licèt impuberibus eis tutores non petierint, præscriptione tamen non periti tutoris ad excludendam eorum successionem minimè debere præscribi, certum est. D. VI. Kal. Augu. Constantio A. VII. & Constante Cos.

Mulier nubens intra tempora luctus, efficitur infamis, nec valet remissio infamiæ, & cæterarum pœnarum facta à principe, nisi bonorum suorum facultatum tempore secundarum nuptiarum extimium medietatem sine aliqua conditione ei dederit, & eorum altero decedente, ad superstitem debet pertinere: & omnibus ab intestato morientibus, ad matrem debet redire. SAL.

IV. *Imppp.* GRA. VALENT. & THEOD. AAA. *Eutropio* P.P.

SI qua mulier a nequaquam religionè priori viro, ex quo filios seu filias non habet nupriarum festinatione præcipitatè, ex iure quidem nouissimo infamis fit, nisi huiusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat: sin autem ei filij erũt, seu filiæ, & impetrauerit indulgentiam, infamiæ abolitionem permittimus, & cæterarum pœnarum antiquationem, si facultatum omnium quæ fortunæ tempore nuptiarum, medietatem filio, vel filiæ, filiis, seu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore susceptos parè scilicet, & omni donationis solennitate completa, nec retẽto quidem vsufructu. Quem quidem semissem si duobus filiis, seu filiabus, plurìbusve donauerit, & sorte fatali vnus, vel vna, seu alius, vel alia ex iisdem intestatus, vel intestata obierit: semper ad superstites fratres, vel sorores voluimus pertinere. Sin autem vniuersi, vel vniuersæ intestati diem obierint: durat fortunæ ad matrem solatia ex integro reuertantur: ita scilicet: vt hunc semissem, quem filiis, vel filiabus donauerat, intestatò diem obeuntibus, rursus ipsa separatim ab vltimi filij, vel filiæ hereditate præsumat. PP. XV. Kalend. Ianuar. Gratiano V. & Theodosio AA. Cos.

Mater, quæ succedit filio, si alteri non nubat, hereditatem retinet plenissimè: si verò nupserit, infamis, à marito prauenientibus, solũ bonorum.

* Mater quæ habet in bonis filij, si nubat iterum, amittit omnia, nil bona sua acquisiuit.

480/C.IV.K.5-4, 1703-1704
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

filias extra bona patris, pleno iure habebit in paternis bonis: quando habebit vsumfructum: proprietatem ad fratres, & sorores defuncti transmittat.

a ¶ *Mater quæ.* Corrigitur in *Nov.* 1. sed aliqua ex parte restituitur in *Nov.* 22. CYIACIVS.

a ¶ *Omnia.* scilicet bona.

b ¶ *Consignum.* mortuum iam filio.

c ¶ Et nota, quòd refert, nubat mater ante mortem filij, vel post: si ante, succedit in totum filio: cùm filius seruare debeat vt *supra de suc. mat. l. feminæ. §. final.* si verò post, tunc extrinsecus quæsita filio soluta habet: paterna verò quo ad vsumfructum: vt *hic, & in authentic. de non elig. for. nub. §. & non solum. colla. 3.* quia minus delinquit postea nubens. Sed postea hoc corrigitur: quia indifinitè nubat ante, vel post, succedit in proprietatem in paternis etiam: vt *in authent. de non elig. §. cum igitur. Sed & d. §. cum igitur.* corrigitur per authentic. *de nupt. §. hanc vero. col. 10.* vbi reditur ad distinctionem huius legis. Item & illam *de nupt.* dicunt quidam corrigi *in authent. de hær. ab intest. §. consequens colla 10.* quia nulla fit mentio secundarum nuptiarum, sed hoc non placet. Sed intelige eam secundùm distinctionem prædictæ authen. *de nu. &* pro hoc est *infra n. 11. l. filia in fin.*

d ¶ *Potiatur.* sed si hæc mater legatis erat gratiata, an ministet quia sua portio ministrat? Respond. non. *ff. de legat. 3. l. vel. cum. fin.* quia sua delicto est ei ministra: secùs si alio modo esset iniuria: vt *ff. de cond. & demon. l. Plautius.*

OMnem † matri ß, siue ab intestato, siue iure substitutionis [d], si filius impubes moriatur, demegandam volumus successionem, si ea [e] legitima [f] liberorum tutela suscepta, ad secundas cõtra sacramentum [g] præstitum adipiscerit nuptias, antequàm ei tutorem alium fecerit ordinari: eique, quod debetur ex ratione tutelæ gestæ [h], persoluerit [i]. Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo Coss.

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili, seruato vero vsufructu: & si simul concurrerit cum matre fratres, & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili, patruo exclusi: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. Si verò concurrat: aliter seruatur, si defunctus erat sui iuris: aliter si in potestate hodie seruantur authentice hic posita. SAL.

VII. Imp. IVSTIN. A. *Menna* P.P.

SI quis [a], vel si qua, matre superstite, & fratre [b], vel legitimo, vel sola cognationis iura habente, intestatus, vel intestata decesserit: non excludi à filij successione matrem: sed vnà cum fratre mortui, vel mortuæ, *hoc vsumfructum: in aliis sic plenum.* SALVC.

v. Imp. THEOD. & VALENTIN. AA. *Senatui vrb. Rom.*

MAtre, † quæ a defuncto filio, filiæve sine liberis, ex testamento, vel ab intestato succedit: si matrimonio secundo [b] post mortem filij, vel filiæ nõ contraxerit: omnia [c] filij, seu filiæ morte delata, vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium [d] elegerit: extrinsecùs quidè quæsita filio, filiæve, simili fermitate possideat: rerum verò paternarum † defuncti solo vsufructu humanitatis contemplatione potiatur [e], proprietatem & sororibus, & fratribus transmissura defuncti. Da. VII. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. Coss.

Mater [a] cuiusc filij proximior eius hereditate, si transiuit ad secunda vota, antequàm tutorem alium fecerit ei ordinari. SAL.

VI. *Idem AA. Florentio P.P.*

OMnem † matri ß, siue ab intestato, siue iure substitutionis [d], si filius impubes moriatur, demegandam volumus successionem, si ea [e] legitima [f] liberorum tutela suscepta, ad secundas cõtra sacramentum [g] præstitum adipiscerit nuptias, antequàm ei tutorem alium fecerit ordinari: eique, quod debetur ex ratione tutelæ gestæ [h], persoluerit [i]. Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. & Festo Coss.

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, sed cum ea succedunt pro virili, seruato vero vsufructu: & si simul concurrerit cum matre fratres, & sorores: tunc omnes admittuntur pro virili, patruo exclusi: & hoc vbi pater defuncti non concurrit. Si verò concurrat: aliter seruatur, si defunctus erat sui iuris: aliter si in potestate hodie seruantur authentice hic posita. SAL.

VII. *Imp.* IVSTIN. A. *Menna* P.P.

SI quis [a], vel si qua, matre superstite, & fratre [b], vel legitimo, vel sola cognationis iura habente, intestatus, vel intestata decesserit: non excludi à filij successione matrem: sed vnà cum fratre mortui, vel mortuæ, quas constitutiones, vel leges non habemus.

h ¶ *Gesta.* & male.

i ¶ *Persoluerit.* vt *de iuris. hor. §. sciant. & in qui nam. pign. const. nam. l. §. mater.* Hæc ergo ita loquitur, cùm non est ita flamento data: secùs autem à testamento parte data esset, sub similitudine: quia sicut cùm mater ab intestato succedit filio, ita intrat secundas nuptias, punitur enim in successione, vt patrem eorum habeat vsumfructũ tantùm. Item cùm ex testamẽto ei succedit, in nullo punitur, licèt cõtrahat secunda vota: vt in *auth. de nupt. §. hanc vero. coll. 10.* Ita & si ex lege vocetur ad tutelam, & ineat secunda vota, statim desinit esse tutrix: & si ex testamento [a] constituitur tutrix, non desinit esse tutrix: licèt possit transire ad secunda vota. & hoc secundùm Bar. magistrum; quorũdam. Sed Ioan. & vbac Gl. Ioannes Bassianus, & Bassianus opinantur, Verò Bassianus, & Bassianus vt *§. de nupt. §. & mater. nisi in casu: vt §. de iur. l. fin. & de hoc dicimus* [b] *quando mu. in esset. post. auth. matri.*

a Mater tamen liberis testamento data, tutrix esse desinit si potest. ad *§. finem.*

SI quis.] CAVVS. Si aliquis, vel aliqua intestata decesset, matrem, & fratres reliquerit: hoc fratres fuerint ex eodẽ patre, siue ex eadem matre: vnà cũ fratribus defuncti succedit mater: Si autem filius sororis haberet, mater in virilem portionem succederet: nec occasione sororum defuncti in amplioris partem admittitur mater. Et licèt antiquitùs patruus defuncti ad aliquã particulam administrationem tamen hodie admiseretur nec patris portio in aliquo minuetur. & hoc in prima. Si verò defunctus habeat patrẽ, & matrem, fratres, & sorores: patrem, & matrem habebunt vsumfructũ in bonis defuncti pro virilitate, fratres, & sorores habebunt proprietatem, & tertiam partem vsufructũ. Si verò defunctus erat in sacris patris constitutus, tunc pater habebit vsumfructũ in omnibus bonorũ: & mater succedet in proprietatem cum fratribus, & sororibus defuncti in virilem portionem. Sequitur authent. quæ corrigit illud verbum, *ita tamen, &c. quæ incipit, Et rem.* Quòd mater tantùm in virilem portionem admittatur, cùm defunctus tantùm sorores reliquit: sicut cùm sorores, & fratres reliquerunt. ACCVRS.

b ¶ *Vel frater. vel*, pro, *&.* ACCVRS.

c ¶ *Tenere. vt Institut. in §. soror.*

d ¶ *Constituto vbac.*

e ¶ *Videtur.* inspecto Tertulliano: vt *Instit. in §. pater.*

f ¶ *Pro hoc.* imò, videtur in totum patri acquirit: vt *infra nota §. de emancipatis* quæ est contra. Sol. vt ibi. ADDITIO. Ad-

480/C.IV.K.5-4, 1705-1706
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

uertat, quòd omnia, quæ in hac lege dicuntur, sunt hodie certa ex ipsa propter hoc vnum scilicet quòd per matrem filij non extinguntur vsufructus competens patri, quod hodie non est testatum: vt dicit Bartol. hic.

Sequitur authen. *Et cum fratribus. quæ est in authent. de nupt. §. cum quoque colla. iij.* & corrigit II. illas in aliqua.

a ¶ Et cum fratribus.] In eandem hoc fallit in casibus vt. *eodem. l. si quis. §. quem quidem.* & *§. I. pensi. & in authen. de nu. §. quoniam enimvero. & §. hinc colla. coll. iij.*

In testamento.] Cæsvs. Filiusfam. extraneum instituit heredem: pater verò exheredauit: quæritur, an possit? Respond. quòd non: nisi ex causa iusta, &c. aliàs rumpitur testamentum quo ad institutionem tantùm. Vivia.

b ¶ Cateris. fecilicet legatis, & fideicommissis vt & *supra de lib. pra. auch. ex causa.* ¶ Et tot. hic, quòd si a filiusfamilias testetur, quod non facit nisi de castrensi vel quasi detrahit pater Falcidiam: sic & aliàs est in quasi castrensi: vt *supra de epi. & cleri. authentic. presbyteros.* j. quæ est contra l. ventres. vt *supra de insuffic. testa. l. §. nuli. & §. fi. a parente quis mo. fac. l. j. §. ult. & aliàs.*

a Filius familias in eo potest testari.

Defuncto.] Cæsvs. Semponius decessit habens patrem & matrem: decessit ipsa pater & mater: si autem pater vixit, & non mater: sed auus maternus, pater excludit auum materni: quia prior in gradu, potior est in successione: & si possum, habeat auum, & auum maternam, & tamen auum paternum: vel ex contrario, qui sunt ex parte patris, habebis dimidiam: licet vnus sit tantùm ex parte vna, & plures ex alia, & e contrario. Si verò defunctus habeat patrem, & matrem fratres, & sorores vocantur cum accedentibus in virilem portionem. & illa sententia, quando filius decessit intestatus, & factum fuit testamentum, nec habeat filios: non debet pater vel exheredare parentes, nisi sit ingratus: aliquin non valebit testamentum, quantum ad institutionem: quantum ad alia, potest valere. Vivianus.

b Pater auum maternum & mater pater auum excludit in successione filij: licitis est Glossa *Nouell. 118. c. 1. in verb. germanus.*

c Nepotes filio non, patri sed reperiuntur, & vel filio meo, mihi dicendum. Quid si nepotes filio meo natus non matri? vide matri Filium matrem non respiciunt, & cit valere. Vivianus.

c ¶ Liberis. nam tunc seruatur authentic. quà habes *supra insuf. j. auth. in successione.*

d ¶ Sui. Sive fratribus, & sororibus vtrinque coniunctis. Accvrs.

e ¶ Gradus. pater ergo defuncti non superstit: & superstes fuerit alius sic in filio nepotes, & nepotes ex alio filio prætermittuo: vt *supra eod. l. vt incertum. & authen. in successione.* Accvrsivs.

nop. DN. Iustiniano A. PP. II. Cons.

IN AVTHENTIC. DE nupt. §. & quoniam mater colla. iiij. constit. j.

Cum fratribus, & sororibus defunctis filij succedat mater in vitrili. Salvc.

Et cum solis fratribus, & cum solis sororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilem a portionem.

IN AVTHENTIC. vt cùm de appella. cog. §. sanciimus itaque. & §. si verò contigerit. coll. viij. constit. xj.

In testamento filij non debet pater hodie exheredari, nisi ex causa iusta in iure expressa: aliàs rumpitur testamentum quo ad institutionem tantùm. Salvc.

In testamento quoque non licet liberis parentes excludere, nisi iusta causa exheredationis inseratur, quæ septenario numero noua constitutione distribuitur: alioquin resciditur b Pater auum maternum & mater pater auum excludit in successione filij: licitis est Glossa *Nouell. 118. c. 1. in verb. germanus.*

c Nepotes filio non, patri sed reperiuntur, & vel filio meo, mihi dicendum. Quid si nepotes filio meo natus non matri? vide matri Filium matrem non respiciunt, & cit valere. Vivianus.

c ¶ Liberis. nam tunc seruatur authentic. quà habes *supra insuf. j. auth. in successione.*

d ¶ Sui. Sive fratribus, & sororibus vtrinque coniunctis. Accvrs.

e ¶ Gradus. pater ergo defuncti non superstit: & superstes fuerit alius sic in filio nepotes, & nepotes ex alio filio prætermittuo: vt *supra eod. l. vt incertum. & authen. in successione.* Accvrsivs.

f ¶ Dicitur. ergo fieri auus maternus, & auia materna, & solus auus paternus: tantum habet hic solus, quantum illi duo. g ¶ Vacuatur. non autem eorum filij per hanc authen. vt *in eo §. §. autem eum fratribus.* Sed per aliam authen. quæ corrigit hanc: vt *in authen. de fratrum filij. §. §. col. ix.*

h ¶ Proximus. id est, cum patre, & matre: tamen fecilicet quotiannis ante: imo ipsi soli, tempore anno: vt insuit *authentic. in cor. §. si igitur. j. ubi. §. autem pater, &c.* Item cùm administrator cum patre, & pater repellit auum: *supra eod. & infra de legitim. heredi. l. in successione.* ergo ipsi fratres repellent auum: vt *§. de deiuref. & tempor. prescript. l. de accusationibus.* Vel die secundùm Iean. proximus b est, quem agnos præcedit: & sic etiam auus, & proauus. si nullus eos præcedat: vt *§. de verb. signific. l. proximum. & §. vnde cog. l. j. §. §. proximum. & de iun. & lati. l. §. §. hereditas.*

b Proximus quis dicatur.

¶ Prædicta autem regula c si vincu, &c. quæ est *in d. l. de accusationibus.* fallit in multis casibus: qui his II. notantur *§. ex. l. §. obiicitur. & l. cognitionum. §. 1. 2.* Secundò est, *§. qui potest. in pigno. ha. l. Claudius. §.* Tertiò *in corp. eod. §. §. autem eum fratribus. colla. ix.* & ad idem, *§. qui potest. in pigno. ha. l. §. pignus. & l. interdum. & sup. de notis. libr. authen. liceat. & §. de priuileg. credi. l. quod quis.*

c Si vincu vicerunt, &c. & quibus casibus est. j. &c. fallit in aliquibus casibus.

i ¶ Vbi nulla. ista sunt verba Ieae. & est sensus, quòd cùm nihil dicatur de secundò exheredatis, omnia de his dicta corrigantur hic. a. Vel die secundùm Iean. quòd remanent in suo statu, quæ dicuntur *in authen. de nupt. §. hinc nec colla. iij.* quæ est *supra de secund. nupt. authen. ex testamento.* quod verius est arg. *l. fin. huius tituli. in fin.*

k ¶ Consanguinei. fecilicet fratres.

l ¶ Cognitum. & idem est secundùm alia civilia iura: vt *l. vt. §. §. cognitoris. & l. §. matre.*

AD SENATVSCONSVLTVM Orfitianum.

Titvlvs LVII.

Post S.C. Tertullianum, sororum Orfitianum, ex quo filij pari iure vocantur ad hereditatem matris intestatæ exclusis omnibus agnatis matrem ad hereditatem filiorum intestatorum ex S.C. Tertullianum & non autem quod est l. pen. T. de suis, & leg. vbi filius matri ipso iure succedere quod non est citra mentionem, vel pupillum pro herede, vt iam dicimus fuit ipso iure heredes existere, l. in suis. de suis, & le. her. l. pen. §. pen. de bo. lib. sed citra erroneam falsamentum, quia hodie sublata est, & citra bon. possessionem. l. j. hoc tit. quia non prætoris, sed S.C. Orfitiani beneficio admittuntur ad hereditatem matris. l. 1. Cod. Th. de leg. her. l. C. Th. de ecc. vel bon. poss. *quod etiam de sua hereditate dicitur, & de legitimis omnibus hereditibus, & de testamentaria dico pupill.* l. 1. §. de iure delib. l. 3. D. de inoff. test. l. 4. tit. Inq. l. omnium. T. de est. Ram. tuti non aliter adquirunt, quàm si adiuerint, vel se pro herede gesserint. Paulus l. III. Sent. tit. iij. *Filius vnicornum hereditatem remittendo legitimam, nisi adiendo quarta non potest. Et quam ita non adquirunt, sibi in hereditem non transmittunt, sed deficientium portio adiecta relinquit, qui adierunt: vt in facto* l. 2. hoc tit. l. fi ex pluribus. D. de suis, & leg. her. *vel hereditas redit ad agnatos defuncti matris. Nec obstat* l. 1. tit. 3. *quia de testamentaria hereditate est, non de legitima: nec cum sit nouus auctor non prædicere ad 1. quinq. fa. nec tamen est, si mutantur intra annum statutum, sibi esse adiectitiae deliciam. hereditatem matris, non deliberando transmittere ad heredes.* l. cùm in antiquis. hoc. T. de iure delib. *vt hic notat notat Accursius.* Cvjac.

Ad successionem matris primò vocantur filius, quàm defuncta mater, vel frater. Salvc.

1. Imp. Alexand. A. Euangelo.

Si incestatæ mulieri cõsanguinei k existant, & mater, & filia: ad solam filiam ex senatusconsulto Officiano l hereditas pertinet. PP. XV. Kalend. Feb. Fusco II. & Dextro Coss.

Non numerus liberorum: sed heredibus adita designat portiones. Bald. Vel sic: *Pro numero succedentium diuidituer hereditas matris: non pro numero superstitum tempore mortis: & heres non sumo hereditatem non aditam non transmittit ad superuenientes.* Sal.

1. Imp. Diocles & Maximian. AA. & CC. *Maroadeo.*

Non pro numero superstitum mortis matris tem-

Non pro numero.] Cæsvs. Mulier quatuor habens filios, duos in sacra paternit constituitos, & duos emancipatos existentes in potestate decedebant: ipsa mater decessit ab intestato qualiter inter eos superstites facienda sit diuisio hereditatis ipsius, quæritur? Respond. quòd in virilis.

a ¶ Portionem.

AD SENATVSCONSVLTVM Orfitianum.

Matri succedens, & ius per Tertullianum: Iniuriam patiens accurrit Tertullianum.

Si intestata.] Cæsvs. Mulier filium habens, & matrem, decessit ab intestato: quæ ei prælegenda sit in ipsius successione, quæritur? Dicitur quòd filia.

k ¶ Consanguinei. fecilicet fratres.

l ¶ Orfitianum. & idem est secundùm alia civilia iura: vt *l. vt. §. §. cognitoris. & l. §. matre.*

480/C.IV.K.5-4, 1707-1708
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Portionem.* Sed quare non transferunt alij ad heredes suas portiones sunt, licet adhuc non esset adita hereditas: vt *L. de his, qui sunt sepor. tutel.* l. i. quæ est contra? Sola. hic non erat possessitas. b. Vel hæc illam corrigit. Sed certè iudi illa b illam. j. Vel ibi loquitur de heredibus adoptione ex testamento, hic ab intestato. Sed certè secundum hoc, illi est non transmittentur hereditatem, deberent transmittere ius deliberandi, & adeundi: vt *L. de iure dell. Cum coniuge.* 4. Vel hic illi repudiarunt hereditatem antequam decedere: aliàs etiã ad superiores transmittentur: *L. cum. q. l. apud Iuliã.* Hoc placet.

Tenet hæc pœnam. a Translatitiæ heredes non adeunt ad quæcunque bona: ideo etiam extraneos: vide tamen exceptiones apud Bartolum in *l. quia 179.*

M *Atri.*] CASVS. Mulier decedens ab intestato, filiam reliquit quæ succedet, nec habet necesse petere bonorum possessionem. VIVIAN.

a ¶ *Matri intestatæ.* Item sine certiorij solemnitate. Eademque modo matres filio heres fit. *l. j. C. de ren. vel l. 1. C. Theod. de legit. her.* Filius autem patri ipso iure heres existit. CVIAC.

b ¶ *Citra bonorum possessionem.* vade cognati competere ei: vt *ff. vnde cog. l. 3. §. si quæ.* & vnde legitimi: vt *eiusdem nam.* cum se et agnati facta per Officianum, vt legitima adiuvetur: vt *hic, & ff. vnde legit. l. 3. §. fin. & Lag.* quod non est in alia cognata, vt ei, ita bonorum possessionem administrare: vt *ff. vnde cog. l. in prin.*

Q *Vemen.*] CASVS. Filius emancipatus, filios, patrem, & matrem habens, si ab intestato decedat, filius ipsius patri, & matri peperitur. VIVIAN.

c ¶ *Concedatur:* vt *ff. ex. l. 1. in prin. & L. 2. §. 1. si matres. & l. intestatus.*

C *Qua.*] CASVS. Mater illustris filios legitimos habens, & spurios, si ab intestato decedat, an spurij cum legitimis succedere possint, quæritur? Dicitur quod non. Si verò mulier aliqua tanquam concubina aliquos liberos illustris, & decesserit cum legitimis succedere possint, quæritur? Respond. quòd succedere. Lex quidem plana est.

d ¶ *Incertus.* matrem ergo.

e ¶ *Colendi.* arg. in *auth. quomod. sper. et sic in prin. ff. j. ff. de dot. lo. l. j.* et *Nov. 118. Et hi quidem fratres, vel sorores præferuntur filiis fratrum, vel sororum, matre l. j. & l. pen. §. vlt. hoc vt quod fuit ius tutoris, cessa. Nam Infirmani filij fratrum, & sororum reproducunt vicem patrum suorum, vt per stirpes concurrant cum fratribus & sororibus defuncti, vel defunctæ, simque vt existant defuncti*

b Illustris est institutio l. matre, an possit esse ita testamentũ agnos

f ¶ *Consultus.* ecam illustris.

g ¶ *Cum legitima.* ab intestato. ¶ *Sed an* b *con-*

Codice.

pore: sed succedentium, materna scinditur hereditas. Quapropter si mater vestra te, & vno fratre emancipatis: duobus autem aliis in patria positis potestate superstitibus diem functa est, & hi, qui in potestate patris fuerant, priusquàm maternam hereditatem sibi quærerent, rebus humanis exempti sunt: inter duos tantùm viriles nõ ambigitur factas portiones c. S. VII. Kalend. April. Sirmij, A. A. Coss.

Ius ciuile non excluditur tempore: licet prætorium excludatur. BALD. Vel sic: *a Matri intestata succedit filius citra agnationem bonorum possessionis.* SALC.

III. *Idem AA. & CC. Iuliano.*

MAtri intestatæ a defunctæ secundùm Officianum senatusconsultum, citra bonorum possessionem b filia pro herede gerendo, succedere non prohibetur. S. XII. Kal. Nouem. AA. Coss.

Descendentes præferuntur ascendentibus. BALD.

IV. *Impp.* GRATIANVS, VALENTINIA. & THEODO. AAA. *ad Nilamianum P.V.*

QVotiens de emancipati filij filiæve successione tractatur: filiis ex his genitis defuncta intacta pro solido successio, neque vlla defuncti, defunctæve patri, matrive concedatur c intestatæ successionis hereditas. Dat. XV. Kalend. Mart. Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Coss.

Matrem illustri spurius legitimis extentibus non succedit: sicus si ex legitima concubina sit natus, & ex illustri. BALD.

V. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Demosthene P.P.*

SI qui illustris mulier filium ex iustis nuptiis procreuerit, & alterum spurium habuerit, cui pater incertus d sit: quæsitorum res materna ad eos peruenient, siue tantùmodò ad liberos iustos, siue etiã ad spurios, dubitabatur. Sancimus itaque, vt neque ex testamento, neque ab intestato, neque ex liberalitate inter viuos habita, iustis liberis existentibus, aliquid penitùs ab illustribus matribus ad spurios peruenìat: cùm in mulieribus ingenuis, & illustribus (quibus calitatis obseruatio præcipuum debitum est) nominari spurios, satis iniuriosum, satisque acerbum, & nostris temporibus indignum esse iudicemus. Et † hanc legem ipsi publicitus, quam semper colendam e censemus, meritò dedicamus. Sin autem concubina f liberæ conditionis constituta, filium, vel filiam ex licita cõsuetudine ab homine libero habita, procreauerit, eos etiam cum legitimis g liberis ad materna venire bona, quæ iure legitimo in suo patrimonio possidet, nulla dubitatio † est. Dat. XV. Kalend. Octobr. Chalcedonæ, Decio V.C. Cons.

Nati ex ancilla manumittenda, sciliet iam mora libertati, nascuntur ingenui, & successibiles aliis, & passim. BALD. Vel sic: *Post moram in præstanda libertate commissam partus nascitur legitimus, & succedit matri, & euanescit.* SALVC.

VI. *Idem A. Iuliano P.P.*

QVidam ancillæ suæ per fideicommissum libertatem reliquisse autem, à quo libertas relicta est, moram in libertate præstanda faciente, peperit h ancilla: & esse i [eum] quidem ingenuum k puerum, vel puellam, qui post moram nati sunt, omnes veteris iuris auctores consentiunt: dubitabatur autem inter eos, si matri morienti posset succedere. Huiusmodi itaque dubitationem eorum decidentes, vteriùs iam procedere nõ patimur: sed sancimus eandem matris progeniem heredem ab intestato ei posse l existere, saluo iure legitimo, ex auctoritate Senatusconsulti Officiani proli seruando: & tam matre ex Senatusconsulto Tertulliano, quàm prole ex Officiano Senatusconsulto inuicem ad suas hereditates venientibus m. Dat. Kalend. Octobr. Constantinop. Lampadio, & Oreste VV. CC. Cons.

DE LEGITIMIS HEREDIBVS.

TITVLVS LVIII.

POst *suos heredes iure ciuili ad hereditatem ingenuorum vocantur legitimi: id est, agnati ex lege XII. tab. vel ex lege Consulum: ac primùm quidem consanguinei, id est, fratres, & sorores, qui quarta in eadem patre, eiusve matre nascuntur, sorores.* l. 4. C. de liber. & leg. lib. 1. 1. 4. hoc vt *excluso patre, & matre: eiusve obiuncti: vt hodie alumni fumi admissi omnibus plane iure pro virilibus portionibus ex Nov. 118. Et hi quidem fratres, vel sorores præferuntur filiis fratrum, vel sororum, matre l. 3. & l. pen. §. vlt. hoc vt quod fuit ius tutoris, cessa. Nam Infirmani filij fratrum, & sororum reproducunt vicem patrum suorum, vt per stirpes concurrant cum fratribus & sororibus defuncti, vel defunctæ, simque vt existant defuncti*

ma testamentum agnos possunt, si ab eis sunt institutti matrem intestati, secundũ quosdã. Sed videtur quòd sic: *vt arg. ff. de inoff. testam. l. si suspecta §. 1.* ¶ Et non filiam spuria a succedere matri: sicut legitimũ: *vt Inst. ex §. non filiis, & de suc. reg. arg. §. non ipsi.* nisi ille illustris mater, vbi dilinguatur, fuit legitimi, vel non: et hac l. dicitur.

¶ Quid de incestuosis? Quidã dicit *ibi & auth. ex constitutio. C. de inc. nup.* loquitur de hereditate pacorum ab materna. Sed verius dic, nõ succedere omnes illam, qui de tali coitu est natus, qui pòt accusari: et adulteri, incesti, nefarij: et *in auth. quomod. nat. aff. sui. §. fin. coll. vij.* si autem ab ex tali, succedit, vt dicitur est, matri, nõ patri, cùm habeat interum: nõ si habeat certũ, putà naturalem non succedet nisi in duobus casibus ab intestato non extãbitur legitimis: aliàs in nihilo: vt *in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. desinens. ibi, si quis igitur habens filios legitimos. colla. vij.*

b ¶ Quidam.] *Peperit.* adita hereditate.

i ¶ *Esse.* nunc *respondet.*

k ¶ *Ingenui.* Sic ergo natus poti b matrũ nasci ingenuũ ex ancilla: vt *hic, & ff. de his, qui. vt ind. l. ci filiunami. circa §. ibi, parum iuber. &c. & l. de libertin. li. l. cum libertorum. & §. de fideic. li. l. si quis rogatus. & ff. de stat. hom. l. Hermenius.*

¶ *Et posse.* haius l. authentico. Item S. C. Officiano, & hoc subitit, *salvo iure, &c.*

m ¶ *Venientibus.* Sed nõ quod alitis suis cõsanguineis poterit succedere? Respondeo: *Inst. de suc. ex. §. 1.* ¶ Inf quæro, quid in cõcepto ? post mortẽ a matre materna? Videtur quòd nepos non possit succedere ei: nec enim fuit proximus cognatus matre, vel auo, in eius vita eundem fuerit animalis: *ff. vnde cognati l. j. §. si quis.* Placuitum tamen eum admittit, naturali causa inspecta. *per auth. de dot. ab intestat. §. 1. col. 10. & pro eo §. de quod. auth. l. §. fin. & §. filia.* Sed contra eum Pla. est quòd prætor in bon. poss. vnde cog. inspiciebat naturalem causam vt *§. vnde cog. l. j. in prin. & §. 4. & tamen repellebat eum, vt dictum est.*

a Spurius succedit matri: filius legitimus.

† Hinc nota: de est distinctio eorum, qui per fornicationem, & eorum, qui per adulterium: cõiungantur: et erit ex in Nouacanone Gratianum 11. q. 1. c. cum.

† al. inuita.

b Ingenuus potest matrem existere ex ancilla.

c Concepto post mortem ei non succedit ex persona quasi ex persona patris, vel matris: Chalcanus in *auctorial. Iuriquod in de for. [illegible] l. 1. verb. Tenet vel Ripa.*

d Ciliunami.

480/C.IV.K.5-4, 1709-1710
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

IN successione.] CAEPE dicit: Sane plures fratres, & sorores huic coniunctiores ex utraque parte. Sive ex alterutra tantùm, & vnus de fratribus decedat, omnes scilicet sorores, & fratres pariter succedant illo inter veteres: sed iure auth. prius continuati utroque parentate, posterà admittuntur coniunctiores vno parentate tantùm, & hoc in primis. Secundò dicit: Pater vxori ex filiabus maritatis, puta Bertam. Decessit frater Bertæ filiæ filius, illa Berta volebat succedere fratri, deponere alterius fratris mortui, vel ipse frater dicit, quòd conferat dotem datam matrimonii, quæritur vtrum teneatur? Resp. quòd non.

a ¶ *Consanguineis.* id est, agnationis. Inter se fratres, & sorores agnati sunt, & hoc cùm succedant iure civili, vel per vnde agnati: quia sunt ex eodem patre: idem tamen & si ex iure prætorio per bonorum possessionem vnde cognati, quando ex eadem matre tantùm: vt fabricit. Et quòd dicit, *pari iure* scilic. in successione mortui fratris. Et quòd fabricit, *licet non ex eodem*, &c. hodie contra vt *infrà communia de succ. auth. itaque.*

b ¶ *Amitas vestras.* loquitur filiis alterius fratris mortui, quæ vitibus nomine patris, non filio, eius amitæ eis præstantur: hoc iure: vt *l. d. consanguineis.* hodie non: vt *in authen. ex sexto* §. 10. ACCVRS.

c ¶ *Dotatas* quia ideò videntur habere tàm minus de hereditate, quod debeant conferre: vt *l. de coll. auth. quod locum.* sed illud obtinet, cùm agitur de hereditate patris: non fratris, vel sororis: vbi le erat.

*Vel. Caffaro.

*Vel. Sufipa.

*Vel Velina.

*fratres ex eodem patre tantùm, vel ex eadem matre tantùm, si pater eorum fuerit defuncti frater ex eodem patre, & ex eadem matre, itemque vt excludant patruus, auunculus, amitas, materteras defuncti intestati. Et hæ tribus causibus exceptis in linea collaterali non est representationi locus, & aliter, quàm in linea directa, semper proximior inferiorem excludit, & hereditas deferebatur in capitacum in stirpes. Notandum est, quod sic l. 1. consanguineis iure etiam feminæ ad legitimam hereditatem admitti, quod ex leg. XII. tab. obtinuit etiam in omni iure agnationis parandæ, atque in iure liberorum. Ab lex Voconia vbi consanguineæ non admittit feminas ad legitimam hereditatem: id est, vt nequæ agnatæ mortuæ, neque filii iuniores agnati succederent: atque iure auditores consanguineæ separarunt ab agnatis in hoc iure hereditatis intestatorum, & agnatos deferunt esse virilis sexus personas d. l. 5. §. 1. D. de feris, & leg. her. quia post consanguineas mulieres sexus personas licet agnatæ fratrum admittuntur lege Voconia, quæ obtinuit vsque ad aetatem Iustiniani, qui l. pen. hoc tit. restituit hæc antiquam, vt quemadmodum liberorum agnati iure legitimo succedant sine vlla deferentia sexus, & filiæ agnatæ, vt quibuscumque feminæ agnatæ agnati succedant: ita mariibus & feminis agnatis agnatæ ad intestatos in infinitum succedant. nec patrorum vitium, ex quo, vt ait secundum Iuniorum sententiam, feminæ proles procedit, ipsi proliniatur. Vt autem nulla habeat deferentia sexus Iustinianus agnatos admittit cuiuscumque gradus, restituit lege XII tab. & abolita lege Voconia, ita paulatim etiã cognatos admittit, nulla habita deferentia agnationis, & cognationis: ut primùm quidem fratres ex eodem patre tantùm, qui agnati sunt, & fratres vterini, qui sunt cognati, simul admittit ad hereditatem defuncti fratris intestati sine liberis, Lvt. hoc tit. l. vlt. §. ad S.C. Tertul. quod ex Novellis, & ex Lvt. tit. fol. ita accipiendum est, si defuncti ab sine fratres vterique germani cognati, vel horum fratrum filii omnes pariter, & illi excludant. Item ex constitutione Anastasii à Iustiniano approbata & adamata, fratres emancipati ex rescripto principis restituuntur in legitimorum hereditatum, quod genus emancipationis Anastasius introduxit, vel etiam, vt Iustinianus admittit in l. 13. emancipati alio legitimo modo puta ex XII. tab. vel ex Constitutione Iustiniani, fratres inquam, emancipati, licet agnati non sint, & fratres in familia retenti, simul admittuntur ad legitimam hereditatem, & intestatam, & consortium fratris in familia retenti, vel emancipati, l. 11. hoc tit. l. 4. & de leg. tut. l. 3. de cur. fur. & cum fratribus in familia retentis ex Anastasii quidem Constitutione cum deminutione trientis, vt Theophilus explicat in §. 1. de succ. cog. hodie sine vlla deminutione ex l. vlt. huius tit. Et ex hac ratione agnatos & patrem defuncti: ita tamen vt si retinuit in familia vita decessit, pater in bona eius admittit retinuit vsumfructum rerum quem habuit ex vsus: vel vit. §. vlt. l. ad Tertul. vel si emancipatus fit, in bona, quæ ab eo peruenerunt ad fratres superstites, qui in patria potestate sunt, aquè pater habet vsumfructum rerum. l. 13. hoc tit. vel si fratres superstites sui iuris fuerint, vsufructus ipsum non quasi adquisitè sibi per se sed quasi lege retrectum d. l. vlt. §. pen. quod tamen, vt No. 118. innotuerit, tam patri adeuntur supra. Quod autè placet Anastasio vt bona emancipati fratris ab intestato omnibus fratribus deferantur, ab eo l. 13. excipit bona à matre profecta, quæ ad eos tantùm fratres pertinent, qui ex eadem matre sunt: vnde dicitur, quod vulgò dicitur. Materna materna redeant, paterna paternis. Quod item Anastasius dedit fratribus emancipatis, ad etiam Iustinianus dedit l. vlt. filiis fratrum emancipatorum, vt simul versentur cum filiis fratrum recentorum in familia, hoc quoque casu non habita deferentia agnationis, & cognationis, & similiter l. pen. §. vlt. partiuntur esse vult filios fratrum, & filios sororum: quemadmodum & cognati, illi agnati sunt, & ita paulatim de omnibus est, vt Novell. 118. paulatim collectum deferentia agnationis, & cognationis, quæ & vnde, & præterea iura recepta erat, abrogata l. 1. n. 2. huius tit. Iustinianus paulatim ampliauit, & crescens, l. 11. §. item. in fin. D. de leg. 3. & vnum aquè sic defuncti: nolim quàm disiunctum. Videndum ad hæc sunt, quæ de leg. 1. & 2. *scripsi* Obl. 18. cap. 18. CVIACVS.

Titulo consanguinitatis, vel cognationis ius succedit soror, etiam decuta: sicut frater. BALD.

1. Imp. ALEXANDER A. Cassio,* & Hermina.

IN successione, quæ titulo consanguinitatis *, vel in bonorum possessione, quæ proximitatis nomine competit, cùm fratres, quàm sorores pari iure esse, (licèt non ex eadem matre susceptæ * sunt) ius certum est. Nec huic derogatur, quòd amitas vestras b ab auo vestro dotatas c fuisse proponitis. PP. Nonis Maiis, Maximo II. & Æliano Coss.

Postquàm filius repudiauit hereditatem paternam, potest extraneam sibi vxorem patre defuncto adire, & separationem bonorum petere. SAL.

II. Imp. GORDIANVS A. Tatiano,* & alio.

SI eius, quæ vos heredes instituit, patri hereditatem d non quæsistis, posteàque mortuo patre, ac repudiata eius hereditate, defunctæ successionem ignouistis: ea, quæ bonorum sunt defunctæ, ab his separari, quæ patris vestri fuerunt, præses prouinciæ non ignorabit e. PP. VI. Idus Apelis, Gordiano A. & Auiola Consulibus.

Soror fratris filio anteferitur ciuili, ac prætorio iure ex gradu proximitatis. BALD.

III. Imp. DIOCLES A. Asclepiadæ.

CONsanguineis f iure & feminæ ad intestatorum successionem admitti posse g, exploratæ iuris est. Proinde cùm fratris tui intestato mortui ad te h consanguinitatis iure hereditas pertinet: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionem adspirare desiderant: nam & cessante iure agnationis in persona omnium i, prætorij iuris benefitio ad te potiùs, quæ secundum gradum obtines, hereditas pertinet, quàm ad fratris tui filios, qui in tertio gradu constituti sunt k. PP. II. Nonis Decembr. Decio A. & Grato Consulibus.

IN AVTHENTIC. DE HEREDIB. ab intest. ve. §. reliquum. col. ix. const. j. & vt fra. fil. §. j. col. ix. constit. vij.

Vbi non subsistunt descendentes, vel ascendentes, fratres, & sorores

S. 1. eius.] CAEPE. Potest Berta me facere heredem sibi, quòdin fui in potestate patris mei, heredisatem eius non adiui: posteà mortuo patre meo, heredisatem patris mei repudiaui, & heredisatem Bertæ agnoui: dicit, si volo bona Bertæ separari à bonis patris, quòd prætes prouinciæ interponet partes suas, vt separatio fiat. h. d.

d ¶ *Heredisatem.* quia nondum adiisti.

e ¶ *Non ignorabit.* vt *& suprà. ff. vt ab hered. si abst. l. 3. & suprà vnde liberi. l. fin.*

C *Consanguinitatis.*] CAEPE. Primò posit regulam, quòd eorum est, quòd feminæ iure agnationis admittuntur ad successionem intestatorum fratrum. Secundò, posit casum sic: Berta habuit duos fratres, decessit vnus relictis filiis: & decessit alter sine herede. Quæritur quis debeat præferri in successione illius fratris, qui decessit sine herede vtrì Berta soror: an filij alterius fratris, qui fuit nepotes Bertæ? Resp. quòd Berta cùm sit in secundo gradu ad fratris defuncti nepotes fuit in tertio, & soror præferitur nepotibus: sed contrà per authent. *ex sexto, &c.*

f ¶ *Consanguineis.* id est, agnationis.

g ¶ *Admitti posse.* de iure ciuili.

h ¶ *Ad te sororem.* quæ est agnata nihilominus, & cognata.

i ¶ *Omnium.* quia erant hi nati ex eadem matre tantùm.

k ¶ *Constituti sunt.* hodie contrà: & ideò lege hic, auth. *cessante.* quæ est *de hered. ab intest. §. reliquum. & auth. vt fra. fil. §. j. col. ix.*

480/C.IV.K.5-4, 1711-1712
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Effunto.] Quæ sola.] Hic versus, & eius, quæ, &c. non est in corpore, in §. si quem defunctum, neque. & plenius legitur hoc eo. Vel dic, effunto: quia non habebat filios. & cessante, repete: id est, repudiante linea descendentium, quæ sit sola: id est, sine liberis defuncti: verbum ergo sonet positum, & iterum subauditum, diuersos sensus habet: vt hic, & de pactis Liber vilum. §. sunt.

b ¶ In stirpes. hoc, cum succedunt cum patruis: si autem adsint patrui soli soli filij * dominum fratrum, in capita succedunt, secundum Azo. Tene opinionem Azo. quam verissimi, vt docuit Zabarella in singularium cont. cap. vij. col. 1. & secundum hanc opinionem ex via Pacificolli iudicauit.

a Filij duorum fratrum ab succedunt in stirpes, vel capita? Tene opinionem Azo. quam verissimi, vt docuit Zabarella in singularium cont. cap. vij. col. 1. & secundum hanc opinionem ex via Pacificolli iudicauit.

Addito. Illam secundam opinionem tenet Bart. & communiter doctores. hic, & idem Bartolus in corpore huius authentic. & latius vel post consanguineos. §. hereditas. & de suis, & legitim. & hactenus in consilio sua diuers. incipien. super hereditate domina Stella. Et intelige eam secundum eundem Bartolum in dicto §. hereditas. quando tractatur de successione alienus ex patruis, vel consanguineis: si verò tractatur de successione alienus, tunc succedunt in capita: vt d. §. si verò neque fratres. in authentic. de hereditate ab intestato venient. §.). colli. 3.

¶ al. eremit.

c ¶ Quæ persona. scilicet fratres vtrinque coniunctis. Vel dicit id est, filij fratrum.

d ¶ Proximior gradu. hoc scilicet, quod fratrum filij succedunt cum ascendentibus, non est ex hoc corpore de hered. ab intestat. §. fratrum cum fratribus. sed ex illo: vt frat. fil. §.).

c ¶ Post fratres.] Vt Lucas. Vt si vnus est consanguineus: alter vterinus, ambo admittuntur in bonis à de. functo acquisitis. & hoc dicit.

¶ al. vtinque

d ¶ Filij eorum. si tamen relinquat aliquis fratres quosdam * consanguineos tantùm, & quosdam vterinos tantùm, in rebus maternis præferuntur vterini: in rebus paternis, præferuntur consanguinei: vt infrà eodem. l. de emancipat. Si verò relinquat quosdam ex eodem patre, & matre, & alios ex patre tantùm, & alios ex matre tantùm (enim in rebus paternis) præferuntur fratres eiusdem matrimonij: id est, vtrinque coniuncti: & idem in matre. Pone si quosdam ex patre, & matre, & alios ex matre tantùm relinquat: quæratur de bonis materninis? eum de facul. & auth. simpte.

e Filij duorum fratrum ab succedunt in stirpes, vel capita? Tene opinionem Azo. quam verissimi, vt docuit Zabarella in singularium cont. cap. vij. col. 1. & secundum hanc opinionem ex via Pacificolli iudicauit.

f ¶ Fratres consanguinei si vnus, sic vterini tantùm quatenus succedunt.

g ¶ Fratres consanguinei si vnus, sic vterini tantùm quatenus succedunt.

¶ Fratres consanguinei si vnus, sic vterini tantùm quatenus succedunt.

& sororis vtrinque coniunctis, & earum, quæ ex hoc præmortui sunt, filij reliquis agnatis, & cognatis omnibus præferuntur: qui fratrum filij vocantur in stirpes. h.d. vsque ad §. & cum proximis. Ibi autem dicit, quid vocantur cum ascendentibus in gradu proximio, vsque ibi, & quidem. Ibi autem dicit, quod filius fratris vtrinque coniunctus præfertur fratribus, & sororibus coniunctis ex vno latere tantùm: vnde si fratrum gradus sed qualitas conditionis fertur in, & duplicis: quia duo fratrum vocantur vnum. h.d. Bald.

CEssante successione lineæ descendentis, & eius, quæ sola * sit ascendentis, vocantur primò fratres, fratrisque præmortui filij in stirpes [b].

¶ Dico autem de fratre, cuiusque fratris filiis, qui ex vtroque parente contingit, eum, de cuius hereditate nunc agitur, quæ personæ [c] veniunt etiam sine defunctæ nunc personæ parentibus, & cum proximis gradu [d] ascendentibus. ¶ Et quidem prædicti fratris filius, esti tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tantùm parente cognati sunt [e]. In hac successione omnis differentia sexus, & emancipationis cessat.

IN AVTHENTIC. DE hered. ab intest. §. his autem non. & §. illud. collat. 9. conflit. 1.

Descendentibus ascendentibus, & descendentibus, & fratribus vtrinque coniunctis, & eorum filiis, veniunt fratres ex vtroque parente coniuncti, & eorum filij: qui filij excludunt patruos, & consanguineos defuncti. h.d. Salyc.

1 POst fratres autem ex vtroque parente, & eorum filios admittuntur ex vno latere * fratres, sororéve cum quibus [f] & filij eorum [g], si qui ex eis iam decesserint. ¶ Hi autem fratrum filij (cùm patres sint defuncti fratribus) præferuntur proculdubiò eiusdem defuncti patruis, & aliis similibus [h]. Et in his successionibus omnino cessat sexus, & agnationis ratio.

IN AVTHENTIC. DE here. ab intest. veni. §. si verò neque. coll. 9. conflit. 1.

Vltra fratres, & filios fratrum vocantur gradatim proximiores in capita, & non in stirpes. hoc dicit. Salyc.

1 POst fratres, fratrisque filios [k] vocantur quicùnque gradu sunt proximiores: vt patres in gradu pariter admittantur sublata differentia masculorum, & fœminarum. Sola nàque cognatio spectatur [i] in talibus. Fiet autem diuisio in capita: & non in stirpes.

Nobil, & vmanitatis æquiparantur. Bald. Vel sic: *Citra bonorum possessionem de iure ciuili potest adire hereditatem consiliarius. h.d.* Vel sic: *Hereditas agnationis iure delata, potest adire de iure ciuili sine agnatione bonorum possessionis. d.d.* Salycey.

IV. Imp. Diocles & Maximian. AA. & CC. Claudio.

SI ait nullum testamentum nepos [k] patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos cõstituras fecit *, & agnationis iure successio eius tibi delata est: etiam citra bonorum possessionis subsidium legitimo iure sibi iuris es. PP. Idibus Iul. ipsis AA. IV. & III. Coss.

De iure ciuili agnati præferuntur cognatis. h. d. hodie sic: vt sæpè ex auth. post fratres. Salyc.

V. Idem AA. & CC. Cupido *.

AD intestati successionem agnationis [l] iure venientes haberi potiores, certum est. Suppos. XVI. Kalend. Iul. Sirmij, AA. Coss.

Filiis si abstinentibus, vel repudiantibus frater defuncti admittitur. Salyc.

VI. Idem AA. & CC. Claudiano *.

DEfuncti, suis extantibus heredibus, & abstinentibus, vel repudiantibus hereditatem, frater iure consanguinitatis succedere potest. Sup. Kal. Ian. CC. Coss.

Frater patris præfertur fratri matris. hodie corrigitur. Bald. Vel sic: *Iure ciuili patruus fuit agnatus, quàm cognati: & adeò patruus præfertur matertera. hoc dicit.* Salyc.

VII. Idem AA. & CC. Aniano.

PAtruo [m], ac materteræ tertio constitutis gradu non pariter intestati * successio defertur: sed patris frater agnationis iure fratri matris anteponitur. S. XVII. Kalend. Mart. Sirmij, CC. Coss.

Agnati vocantur ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Cornelia. Salyc.

VIII. Idem AA. & CC. Iuliano.

SI his, de quorum successione agitur, apud hostes de-

f ¶ Sororibus. scilicet amitæ, & materteræ, & omnino nisi eram pares essent fratribus defuncti, non præferuntur patruis, eàm sint in eodem gradu cum eis: vt de authent. §. illud.

h ¶ Post fratres.] Filiorum filios secundùm P. quod nihil est secundùm Io.

¶ Spectatur. quæ hic quod dicimus? de suis, & legit. hereditatibus. in principio. Accvrs.

S. eorum.] Cæpv. Sobrinus est filius filij patrui mei. Pone ergo hic casum: Propter iolentiam meus decessit sublo facto testamento, vel facto antequàm haberet quatuordecim annos, & sic adi valuisset: quod bona eius iure agnationis ad me perueniat, etiam nulla bonorum possessione petita.

i al. Agnatis

k ¶ Nepos. qui erat tibi proprior sobrinus? Infra. de gra. cogn. §. quinto. & idem si patruelis esset? §. qui infamem. facto post §. frater.

* al. Cupido

AD intestati.] Cæpv. Pone, Berta ex primo marito habuit vnum filium: postea secundum accepit, & ex eo secundo filios duos habuit, pone me, & Titii, dicit quod si Titius decedat, quod ego potior sum in successione Titij, quàm frater eius ex matre tantùm consanguineus, qui est natus ex primo maritio.

l al. Claudiano.

¶ Proximiores. i. cognatiores: vt &]. Lpatrus. Sed hodie contrà per authent. post fratres. id est, modò secùs.

Defuncto.] Cæpv. Pone, frater meus decessit relictis pluribus heredibus. sc. de liberis, heredes repudiauerunt hereditatem: dicit quod heredes fratris mei perueniet ad me iure agnationis: quia sum frater ex eodem patre.

Patruo.] Cæpv. Patruus est frater patris: matertera est soror matris. Pone ergo sic casum. Decessit ab intestato relicto patruo, & materna: dicit quod patruus præfertur materterę meę in successione mea. & hoc de iure veteri: sed secus est per authen. de fratrib. l. ad Trem.

m ¶ Patruo. & hæc corrigitur per authent. post fratres.].

n ¶ Intestati. sc. filij fratris.

480/C.IV.K.5-4, 1713-1714
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Si lib.] Beneficium peteriunt, & sic in libertate: vt ff. de infl. Legis Cornelia.

b ¶ Nisi successione.] quam autem. quis suis cognatis, sicut agnata est: vt ff. parvas. Tit. sed lex tamen alia videtur aperte preferre fratrem etiam vicinioremvt ff. de bo. qua lib. A. quaesunque. sed respond. vt ibi dixit Ioan. Item hac hodie corrigitur per authent. defunctis. quae est supra ad Tertull.

Cuiusc.] Casvs. Dicit quod omnes illi qui succederent pupillo ab intestato, si deceder, si non petant matrem dari matrem parte pupilli: & mortuus pupilli: & mortuus pupillus, quod ei non succedat. Idem est si ei pupillo substituti fuissent.

c ¶ Scisset, qui. Cod. I. penult. ff. in quib. causis pig. & I. communem. supra de Senatusconsulto Tertull. vt docet inscriptio & subscriptio eadem sunt per ex Novell. Theod. De nuptiis. vbi est, D. vj. Id. Iul. Cvtac.

d ¶ Intra annum. Videe ff. de professis. Cvtac.

e ¶ Mortuo. fecit fi fatus pubes moritur: vt I. ad Tertull. I. mortuo. Et est ratio quia eo temporis, quo deliquit, vel in id tantum, in quo deliquit, debet puniri non in aliis arg. infra de pupu. I. sanctimus. Ind & hac fallit in casibus, quos dixi T. ad Tertull. I. mutuo.

¶ Sed esset hoc I. ff. qui pe. tu. I. fina. §. fi vero mortuus. sed forte illud in singulari fideicommisso quod non admittit, vel corrigitur per istam.

Adoptio. Tu dicas: quia hic loquitur in substitutione directa, per quam pupillo succedit: qua meritò privatur, qui tutorem ei non petit. at ff. de §. fi quod mortuus. loquitur in substitutione fideicommissaria, per quam succedit defuncto: qua non privatur: ibi.

d ¶ Demagnidum, sed excluso eo admittitur sequens, sico excluso: vt ff. ad Tertull. I. §. §.

Si ab eo.] Casvs. Olim per emancipationem legitima iura exinguebantur: nisi fieret emancipatio contracta fiducia: hodie succedit pater, siue fit contracta fiducia, siue non: vt ff. de legit. agnat. succ. §. vltim. pone ergo quod pater emancipatus impetrauit rescriptum à principe, vt legitima iura per emancipationem non extinguerentur: dicit tali impetratione facta, quod pater poterit filio succedere: & econtrò filius etiam agnatos sui iure etiam agnationes: & econtrò. & hoc dicit.

† Id. quia manum.

† Non minores tamen: ita enim succedit vbi glos. supra. ff. adiecta de adiff. adic. Tiraquel. in tract. retract. cap. 4. n. 7.

* Lubio. Th. de testamentis pupil. & supra ad Tertull. I. cuiusquam. & infra in quib. caus. pig.

* Si quis pater. aut matris, aut nullo modo parvum est, maior est fidus ad potiris ab illud id. dicitur punit. in poll. Iuncti Gloss. & Marsilium tradit. Tiraq. tractat. de pene retractandum. §. 9. n. 2. Hunc ergo quia in id, in quo deliquit.

† Id. ff. ff. 1. 2. 3.

e ¶ Constitutionem. quam habes infra de emancipat. lib. I. iubemus.

f ¶ Petitum. à principe.

g ¶ Intuitu. hodie intacta remanent, etiam si non fit specialiter petitum: vt Instit. de legi. agna. succes. §. fin. & T. de legi. tut. I. inij. & Tertull. I. vlt. & T. de testa. fur. I. ne iuratum.

Si maior.] Casvs. Hunc casum pone in scholari, qui contraxit cū quinquagenaria, postquam recepit pro sapiētia, & ex ea habuit filium, quaerebatur vtrūm esset legitimus filius, & suiheres, &c.

Resp. quōd sic. licēt sit mirabilis partus à natura, tamen est concessus, licet rarò eueniat: nihilominùs tamen est à lege concessum tale matrimonium.

† Vide Menoch. I. presumptionum. lib. 2. n. 23.

y ¶ Quinquagenaria. Vlp. in fragment. tit. 16. Vide cap. 32. de professis. Cvtac.

h ¶ Nostra lege. vt T. de nupt. I. sancimus. §. ¶ Et est argo. contra ff. de legi. & testatum. I. nam ad ea.

† Id. professum.

De emancipatis.] Casvs. Quatuor erant filij emancipati, & vnus decessit: dicit quōd pater habebit vsumfructum in bonis emancipati mortui, & alij tres habebunt propietatem sue diuisi. excipiatur quōd res maternas quas illę res venisset tantum fratribus, & sororibus cuiusdē matris, si fuit: & autem non fuit, alij fratres in eis rebus administrarent.

i ¶ Sororum. scil. inter se quoad tantum: vt I. de legit. tut. I. inij.

k ¶ Aliorumque. puta ex materiali lucro, de quibus iam à nobis lex, &c. quā habetur infra commune de successi. I. fundi.

l ¶ In totum. Imò videtur in medio bene: vt T. ad Tertullian. I. fina. §. fin autem defunctis. Solu. hic contracta fiducia emancipauit: ibi non: hoc non valet: quia hodie semper contracta fiducia videtur emancipatio: vt diximus T. ad. I. si ab eo. 1. Alij dicunt, quōd hic per principem emancipauit, ibi coram alio iudice. hoc non valet: quia hic dicit, sue alio legitimo modo. §. Tertij, quōd ibi superetur mater. hic non. nec hoc valet: quia magis deberet esse contrarium. Dic ergo illi corrigi per istam. nam & hac est sufficiens. Accvrs.

m ¶ Petitum. Not. * vocum patris: vt ff. vnde libe. I. scripto. in fin. & de

* Vocem patrum ipsorum: hereditatem patrum ad filiorum deferuntur.

* Sic vocat Vlpianus eos nuptias quas maiores quinquagenarios contrahit. Vlpian. in fragment. tit. 16. Cont. Emancipatio hodie videtur semper contracta fiducia fieri.

quo fingitur mortuus ante hoeam capitis, & sic in libertate: vt ff. de infl. I. legi Cornelia.

functis, secundùm legis Corneliæ beneficium * iure agnationis adita hereditate, vel petita bonorū possessione successisti, eorum subsitantiam vindicare non prohiberis. S. Nonas Iul. Sirmij, AA. Coss.

Soror præterea ante, & ante maternis, hodie corrigitur. Balb.

12. Idem AA. & CC. Dumagro.

IN successione intestatæ, sororem, quàm * autem b, vel autem maternum, haberi potiorem, non ambigitur. S. VI. Kalendas Iul. Nicomediæ, CC. Coss.

Si succedere volentes † pupilli, ei intra annum à morte testatoris numerandum, tutorem non petierint: primatur eius successione, si moriatur in pupillari ætate. Sal.

1. Imp. Theod. & Valent. AA. ad Florentinum P.P.

SCiant *, qui a ad successionem vocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre, tutorem ei secundùm legem non petierint intra annum, b nomen eis sine ab intestato, sine iure substitutionis successionem eius, si impubes moritur c, detengendis d esse. D.V. Id. Iul. Constantin. Theodosio A. XVII. & Festo Coss.

Rescriptum principis restituens emancipato iura agnationis, siue ius succedendi, intelligitur referre tam actiui, quam passiui. b. d. & m. Salvc.

11. Imp. Anastasius A. Constantino P.P.

SI ab eo, qui ex facto rescripto secundùm nostram constitutionem * fieri postulauerit emancipationem liberorum, petitum † sit, quatenus ei, qui emancipandus, emancipandaue est, minimè legitima iura per emancipationem extinguantur: eadem iura tam emancipato, vel emancipatæ contra personas alias hoc modo sibi coniunctas, quàm aliis itidem contra eum, vel eam in hereditatibus, vel in successionibus, & tutelis, nèc non cæteris seruentur intacta a: collationibus tamen ab his secundùm ea, quæ super emancipatis statuta sunt, quotiens talis casus emerserit, vtpotè peracta emancipatione, faciendis. Dat. XV. Kal. Aug. Probo, & Anicio Iun. Coss.

Patrem natus ex oculiere etiam quinquagenario, est legitimus, &

e ¶ Constituendum. quam habes infra de emancipat. lib. I. iubemus.

f ¶ Petitum. à principe.

g ¶ Intuitu. hodie intacta remanent, etiam si non fit specialiter petitum: vt Instit. de legi. agna. succes. §. fin. & T. de legi. tut. I. inij. & Tertull. I. vlt. & T. de testa. fur. I. ne iuratum.

idoneo ad successionem admittitur. Salvc.

10. Imp. Justin. A. Iuan. P.P.

SI maior quinquagenaria † partū ediderit, si debet huiusmodi soboles suo patri succedere †, & hereditatem eius nancisci, à Cæsariana adoucatione interrogati sumus. Et sancimus, licèt mirabilis † huiusmodi partus innoniatur, & rarò contingat: nihil tamen eorum, quæ probabiliter à natura nosciuntur esse producta, respuit: sed omne ius, quod ex quacunque lege liberis præstitum † est, hoc merum, atque immutilatū huiusmodi filiis, vel filiabus seruari in omnibus successionibus, siue ex testamēto, siue ab intestato & summatim, non absimiles aliis fiant, quos similes natura efficit, maximè cùm & anteriore nostra lege h huiusmodi nuptias permiimus, inpares * eas videri minimè concedentes. Dat. IX. Kalend. Nouembe. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

Si filius emancipatus per sacrum rescriptum decesserit, superstitibus patre, & fratribus, pater eum hereditatis habet vsumfructum, fratres verò proprietatem, exceptis bonis maternis: in quibus veteri præseruatur aliis fratribus. Sal.

11. Idem A. Iuanni P.P.

DE emancipatis filiis, qui ex facto rescripto patribus imperātio, hoc à suis genitoribus meruerunt, dubitatum est. Cùm enim Anastasiani lex iura fratribus legitima nosciuntur seruare i: si quis ex his sine testamento, & liberis decesserit, vtrūmne ad fratrem, vel sororem eius successio demoliatur: an ad superstitem patrē, dubitabatur. huiusmodi dubitationem compendioso responso duximus esse finiendam. Ideòque sancimus, ad similitudinem maternarū rerum, aliarūmque k, de quibus iam à nobis lex posita est, etiam huiusmodi hereditatē iure quidem dominij ad fratres, vel sorores in totum l peruenire: vsumfructum autem eius patri tonsi, siue priorem vorum seruauerit, siue ad secundas migrauerit nuptias, acquiri: siue per sacrum osculum emancipatio procedat, siue alio legitimo modo à sacris paternis fuerint absoluti.

Cùm enim & pater vtitur vsufructu, & vorum m eius est ad alios filios suos res peruenire: ea propter

de damno. l. cùm nato.

a ¶ *Ea propter.* id est, ob hanc causam.

b ¶ *Fratribus.* circa tutelam: vt dixi *in principio per l. 1. de legit. tut. l. vij.*

c ¶ *Excepta.* de hac plenè dicens *J. commentaria de success. in authent. incipit.* ¶ Hic autem, quòd hæc lex corrigitur per authent. *defunctis filiis vitrica, supra ad Tertull.*

e ¶ *Excepta.* dixi vocari omnes fratres: excipe in bonis, quæ habebat ante capitis à matre, in quibus præferuntur vterini.

d ¶ *Fratres.* sc. tales vterini.

e ¶ *Soli.* quasi dicat non consanguineos tantùm.

f ¶ *Superstite.* scilicet tales vterini.

g ¶ *Eorum.* non matrum.

LEGE duodecim tabularum.] GAIVS. Et cùm olim deferebatur successio agnatorũ vsiformiter tam masculis, quàm fœminis agnatis, nulla circa successionem inter masculos, & fœminas differentia introducta: vt putà & fratris tui, vel patris filia decedens: vel amita tua filiam decedens, & adse ipsam, hereditas, & tua ad ipsas, sua decedens, ex lege xij. tabularum pertinebat: media verò iurisprudentia hanc æqualitatem ad inæqualitatem vnam deduxit, hoc est, vt masculi tam masculis, quàm fœminis agnatis: falsa tamen gradus prærogatiua, fœminas verò solas retrò ad agnationem, sed agnationem successionem admittentem. Imperator verò Iustinianus hoc corrigit, primum illatum legi xij. tabularum approbans, & adiicens, vt ad legitimam successionem agnationem tam consanguineæ, quàm vterinæ sororis filia vocetur: ita etiam vt soror tam vterina, quàm consanguinea non superstes: vt tio non in stirpes: sed in capita hereditas diuidatur: & hæc dicò vtilia hodie corrigantur per authen. *de hereditate ab intestato num. 84. §. reliquum est. & auth. vt fratrum stip. §. 1.* In hac verò dicit, vt in cæteris successionibus antiquam ius obseruetur intactum.

h ¶ *Lege duodecim tabularum.* Olim agnata, vel agnatus per legem xii tabularum vocabatur, secundo tempore non nisi filia, vel soror agnata: quod duabus rationibus tenuerit vna, quia si admitteretur filius fratris: ergo & ipsa filia fratris: propter * cùm ex lege Anastasiana in alium articulũ fratribus b prospectum est; nunc à nobis in hac specie pleniùs eis subueniatur: vt pater habeat vsumfructum: fratres autem, vel sorores dominium rerum relictarum: exceptis c maternis rebus, in quibus, si ex eadem matre fratres d, vel sorores sint, eos solos e vocari oportet. Sin autem non supersint f, tunc ad similitudinẽ aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum codere, vt sit apertissimus in omnibus tractatus, & non per differentiam personarum, vel rerum à vacillare noscatur. Dat. Kal. Nouemb. Constantin. post consularum Lampadij, & Orestis VV.CC. anno II.

Fœmina iure agnationis pariter: vt masculi admittuntur, iubeto quidem iure cognationis differentes post legem duodecim tabularum. Et filij sororis consanguineæ, vel vterinæ, cum de hereditate patrui, vel auunculi tractatur, & hic nec frater, nec soror defuncti supersint, iura agnationis consequantur: & successio inter filios fratrum diuidatur in capita. h. d. & primo commodat legem duodecim tabularum vsque vbi. Sed posteritas, *vbi agnat, & vsuaporat medium iurisprudentiam, vsque vbi.* Huiusmodi, *vbi tertio pone fœminam nouam, reducendo nos ad eos antiquam, & rationes auctilis, vsque vbi.* In his igitur, *vbi quarto tamen gradum agnationis addit cognationis, procedendo in dispositione sui moris, statuta: vsque vbi.* Cæteris, *vbi conformat alias successiones in futuro mos non comprehensas: vsque vbi.* Si qui, *vbi volumus dicit hanc legem locum habere in futura casibus, vsque ad finem.* SALYC.

XIV. *Idem A. Iouni P.P.*

LEge duodecim tabularum h benè humano * generi prospectum est, quæ vnam consonantiam tam in moribus, quàm in fœminis legitimis, & in eorum successionibus, necnon & in liberis i obseruandam esse existimauit: nulla discrimine in successionibus habito, cùm natura vtrumque corpus edidit, vt maneat suis vicibus immorale, & alterum k alterius auxilio egeat, & vno remoto, & alterum corrumpatur. Sed posteritas l dum nimia vtitur subtilitate, non plum induxit differentiam: sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis, quem ad senatusconsultum Tertullianum fecit, apertissimè docuit. Cui enim ferendum est, ab intestato successionibus m suas quidem filias ad similitudinem masculæ sobolis in parentis vocati successionem, & iterùm germanas n iure consanguinitatis eandem sibi vindicare prærogatiuam o, deinceps autem legitimas p fœminarum personas, si iura consanguinitatis q non possident, à successione legitima repelli, cũ maribus eadem successio pateat? Quare enim patris soror non ad successionem filij fratris sui vnà cum masculis vocatur, sed aliud ius in amitis, aliud in patruis obseruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatur r germana autem eius ab eadem successione recluditur? Huiusmodi iraq; legis s antiquæ reuerentiam, & nos anteponi nouitati legis censemus: & sancimus omnes legitimas personas (id est, per virilem sexum descendentes) siue masculini, siue fœminini generis sint, simili modo ad iura legitimæ successionis ab intestato † vocari secundùm gradus sui prærogatiuam: non ideò excludendas: quia consanguinitatis iura secundùm germanæ obseruationem non habeant. Cùm enim vnius sanguinis iura remaneant per virilem sexum incorrupta: quare naturam offendimus, & legitimo iuri derogamus t cùm & aliam maximam iniuriam res in se continet, plerisque quasi vulnus intestinum incognitum. Cùm enim & ad ipsorum mulierum successionem masculi iure agnationis vocantur, quis patiatur earum quidem hereditatẽ ad eos legitimo iure deferri: ipsis verò nec inuicem sibi, nec masculis eodem iure posse succedere: sed propter hoc solum puniri, quòd fœminæ natæ sunt, & pateremo vitio (f si hoc vitium est u) prolem innocentem gemant: In his * igitur casibus legem duodecim tabularum sequentes, & nouum ius nouissimo iure corrigentes, etiam vnum gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimam vocationem successionem: vt non solùm fratris filius, & filia (secũdùm quod iam definiuimus) ad successionem patrui sui vocentur: sed etiam germanæ consanguineæ, vel sororis vterinæ x filius, & filia soli, & non deinceps personæ vnà cum his ad iura auũculi sui peruenianr, & mortuo eo *, qui patruus quidem est fratris sui filius: auunculus autem sororis suæ soboli, simili modo ex vtroque latere succedant, tanquam si omnes legitimo iure veniant: scilicet vbi frater, & soror superstites non sunt. His enim personis præcedentibus, & hereditatem admittentibus, cæteri gradus remanent penitùs remoti. Illis proculdubiò obseruando, vt successio non in stirpes: sed in capita * diuidatur, & is gradus in ordinem legitimum transferatur: cæteris omnibus successionibus secundùm ius vsque ad præsens tempus obseruatum in

* al. quapropter.

* al. Romano generi. vetd. Cont.

a ¶ *Ea propter.* id est, ob hanc causam.

b ¶ *Fratribus.* circa tutelam: vt dixi *in principio per l. 1. de legit. tut. l. vij.*

c ¶ *Excepta.* de hac plenè dicens *J. commentaria de succes. in authent. incipit.* ¶ Hic autem, quòd hæc lex corrigitur per authent. *defunctis filiis vitrica, supra ad Tertull.*

e ¶ *Excepta.* dixi vocari omnes fratres: excipe in bonis, quæ habebat ante capitis à matre, in quibus præferuntur vterini.

d ¶ *Fratres.* sc. tales vterini.

e ¶ *Soli.* quasi dicat non consanguineos tantùm.

f ¶ *Superstite.* scilicet tales vterini.

g ¶ *Eorum.* non matrum.

h ¶ *Lege duodecim tabularum.* Olim agnata, vel agnatus per legem xii tabularum vocabatur, secundo tempore non nisi filia, vel soror agnata: quod duabus rationibus tenuerit vna, quia si admitteretur filius fratris: ergo & ipsa filia fratris:

& si patruus: ergo & amita. Secũda, cùm agnati succedant ei: ergo & ipsa ei. Vltimò filius fratris concognatione, & vterinæ, licèt cognati sint, inter agnatos potest.

i ¶ *In liberis.* agnatorum.

k ¶ *Et alterum.* scilicet corpus.

l ¶ *Posteritas.* id est, media iurisprudentia: & habes hæc omnia *Instit. de leg. agna. suc. §. cæterum, vsque ad §. si plures.*

m ¶ *Successionibus.* sub. auctoritatibus ex testamento.

n ¶ *Germanas.* id est, sorores ex eodem tantùm patre natas: namhæ * propriè dicuntur germanæ.

o ¶ *Prærogatiuam.* in successione patris defuncti.

p ¶ *Legitimas.* id est, agnatas.

q ¶ *Consanguinitatis.* id est, cognationis, vt sic dicam.

r ¶ *Legis.* scilicet duodecim tabularum.

s ¶ *Vitium est.* id est, si ab aliquo vitium dicatur: sic *l. de mo. reg. l. si mater.* ¶ Item non * nõ esse peccum: vbi delictum non est: vt *infr. de penis. l. sanctimus.*

t ¶ *Verina.* quam constat vt agnatam vocari: vt *l. Lucas. §. fratres.*

u ¶ *Et.* hoc posset referri: ad patruum: & sic ad inferiora: vel ad nepotem, & sic ad superiora.

x ¶ *Sed in capita.* hodie in stirpes *: vt *l. ead. auth. post fratres*] & dixi *Instit. de leg. agn. suc. §. hoc etiam.*

MEminimus.] CAIVS. In principio huius

* Germanæ sorores propriè dicuntur, quæ ex eodem tantùm patre natæ sunt.

b legitimæ. pro aliquæ.

§ si. corrigatur.

* Potest ibi esse non deleto. sed nutlli est delibatio.

d In stirpes successio.

* Hinc stirpes. vbi & hoc vsum adiecit. *Instit. de legit. agnat. suc.*

480/C.IV.K.5-4, 1717-1718
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

haiusl. usque ad §. *Item igitur.* superiù quod dictum erat *l. 1 prin. in §. Item. & §. in hu igitur.* videlicet de mutua successione agnatorum inter se, & vno gradu cognationis: deinde adiicit, quòd sicut filij emancipati olim vocabantur tanquam sui ad patris successionem: ita hodie fratres, & sorores, tam sui, quàm emancipati, & tam consanguinei, quàm vterini mutuò sibi succedant: adiecto etiam vnico gradu cognationis ad hoc, hoc est, vt filij fratrum tam suorum, quàm emancipatorum, & tam consanguineorum, quàm vterinorum, patrui, & auunculis, amitis, & matertetis, & vicissim succedant: quod quæ erit, quando eos in anterior gradu nemo præcedit: & illi quidem non in stipite: sed in capita succedẽt. In alis autem successionibus cognationis, iur antiquum obseruatur: & sicut adcognationem vocantur successionem: ita eorti tutelarum mutuo videlicet maiuli subiciantur: & hæc quidem constitutio locum habet in futuris: non autem in præteritis. VVLPIAN.

a ¶ *Constitutionem.* vt *supra l. prouim.* & breuiter commentorat eam hic.

b ¶ *Institutionibus.* vt *Institut. de legit. agnat. succ. §. caterum.* vsque ad §. *si plures.*

c ¶ *Manifestum est.* vt *Institut. de hære quæ ab intest. §. emancipati.*

d ¶ *Hoc.* vt frater * fratri succedat.

e ¶ *Institutionem.* dicunt enim illa tantum de iure tutelarum: vt *supra de legit. tu. Lib.* vt iaiatum in eis quodam placet, quod de illa fiat mentionem hic: sed de quadam Graeca, qua dicebatur eam succedere cum illis, qui remanserant in potestate, cum quadam determinatione: sed eorum filius nullo modo: vt *Institut. de succ. agnat. §.* hic autem non corrigit de filia filij emancipati: sed hoc dicitur institutionibus §.

f ¶ *Secundi gradus.* nam fratres, & sorores in secundo gradu sunt: vt *Institut. de gra. §. secundo gradu.*

g ¶ *Et filio fratrum.* hi enim in tertio gradu sunt: vt *Instit. de grad. §. tertio gradu.*

h ¶ *Tantummodò.* non vltra: vt *infrà §. caterum.* Accvas.

i ¶ *Ex legitima.* id est, inter agnatos.

in suo statu manentibus. Si qui autem casus iam euenerunt: secundùm quod pristina iura volebant, eorum fiat distributio. Dat. V. Kalend. Decembr. post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC.

Primò exordiendo posit effectum constitutionis præcedentis, vsque ibi, Cùm igitur. *ibi secundò statuit filium emancipatum pariter succedere cum suis non patri, quàm fratribus, & sororibus: vsque ibi,* Sed nec fratrem. *ibi tertiò statuit fratres vterinos admitti ad successionem fratris: & cum fratribus defunctis admittuntur filij fratrum emancipatorum, & etiam filij fratris vterini, vel sororis vterinæ, vsque ibi,* Quat autem. *ibi quartò distinguit, quòd qui vocantur ad successionem, vocantur ad tutelam.* SALYC.

ex Idem A. Iuuni P.P.

MEminimus anteà diuinam nos promulgasse constitutionem *, per quam ad vestigia legis duodecim tabularum totam progeniem, ex legitima sobole descendentem, siue masculinam, siue femininam, legitimo iure hereditatem adipisci sanximus: vt quemadmodum ipsis à legitimis personis succeditur: ita & ipsæ legitimarum personarum amplectantur successionem. In qua constitutione vnum gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus id est, germanæ consanguineæ filios, & filias, & sororis vterinæ filios, ac filias. Quam constitutionem in suo robore permanere cẽsemus, cùm & in nostris Institutionibus b tenor eius à nobis relatus est. Sed subtiliore tractatu habito, necessarium duximus, & si quid ex prætoria iurisdictione frugi inuenium est, & hoc cum perfectissima definitione disposito, nostras leges ampliari. Cùm igitur prætorem filium emancipatũ, licèt subtili iure capite fuerat deminutus: attamen in patris successione sine vlla deminutione vocare manifestum est c: non eodem autem iure etiam ad fratrum suorũ successiones ab eo vocabatur: sed nec filij eius iure legitimo suis patruis succedebant: necessarium duximus hoc * primùm corrigere, & legem Anastasianam iusto incremento * perfectam ostendere: vt emancipati filius, & filia, non solùm in paternis bonis ad suorum similitudinem succedant: sed etiam in fratrum, vel sororum suarum successione (siue omnes sui, siue omnes emancipati sint, siue mixti *) æquo iure inuicem sibi succedant, & non secundùm legem Anastasianam parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis sancire bellissimum nobis visum est. Sed nec fratrem, vel sororem vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cùm enim tam proximo gradu sunt: meritò eos sine vlla differentia, tanquàm si consanguinei fuerant, cum legitimis fratribus, & sororibus vocandos esse sanximus: vt secundo gradu constituti, & legitima successione digni reperti, aliis omnibus, qui sunt vlteriores gradus, licèt legitimi sint, præcellant. Et hæc quidem de secundi gradus f successione satis, abundèque à nobis cum summa vtilitate disposita sunt. Cùm autem tertio gradui ex transuersa linea fuerit locus, vbi patruis, & filiis fratrum g, & sororum locum antiquitas dedicauit: vnà cum illis tam emancipati fratris, quàm emancipatæ sororis filium tantummodò h, & filiam, siue emancipatos, siue suos patribus suis constituimus, & neminem alium vlteriùsnècnon fratris vterini, & sororis germanæ *, vel vterinæ filium, & filiam tàntummodò ex legitima i linea inuicem vocari censemus: sicut iam sanximus * : vt omnes, qui vel ab antiquo iure, vel à nostra liberalitate in legitimorum quidem positi sunt prærogatiua, & eodem tertio gradu sunt, simili iure vocentur: successionis videlicet iure & in hac parte seruando: vt si qui ex secundo gradu vocati renunciauerint hereditati, & noluerint eam adire, nullúsque alius sit in secundo gradu, qui succedere possit, & vult: tunc hi, quos præsenti lege enumeramus ex tertio gradu, in locum recusantium succedant l. Illo etiam obseruando, vt successio non in stirpes, sed in capita m diuidaturcæteris omnibus successionibus n secundùm ius vsque ad præsens tempus obseruatum procedentibus, & nullo ex cognatis supra memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigendo: sed suum ordinẽ, suámque proximitatem retinente * incorruptam. Quæ autem personas ex iure cognationis in legitimas successiones transueximus: eas etiam tutelæ grauamini vicissim supponimus: scilicet si masculi sint, & perfectæ ætatis, secundùm nostræ constitutionis o tenorem: vt non solùm lucrum sentiant: sed etiam grauamini subiugentur. Si qui autem casus iam euenerunt, & per iudicialem sententiam, vel amicabilem transactionem sopiti sunt, nullam sentiant ex hac lege retractationem. D. Id. Octob. Constantinop. D. N. Iustinia. A. PP. IV. & Paulino V. CONS.

k ¶ *Sanximus.* vt *supra l. prouis. circa fin.* * al. Omnes: Propriis.

l ¶ *Succedant.* quasi per quoddam successionis edictum.

m ¶ *In capita.* hodie in stirpes: vt *supra authent. post fratres.* secundùm Ioan. Sed aliàs contrà: vt & habet *Institut. de leg. agn. succes. §. hoc etiam.*

n ¶ *Successionibus.* scilicet aliorum cognatorum, qui sunt vltra tertium gradum.

o ¶ *Retinente.* vt succedant post agnatos cognati. Accvas.

p ¶ *Nobis constit.* quam habemus *supra de legit. tut. l. fin.* sed ibi contrà *in authent. nisi. l. i.* Sed certè imo non est contrà: sed & illa corrigitur per authent. ibi positam.

COMMVNIA DE successionib. &c.

*Vbi * testamentaria, & legitima successionibus : quædam communia diuis sic Instit. de leg. §. ij.*

a Coniugatio.

CONC. CASEL. Duo Sextus fratres emancipati, sororem in sacris patris constituta detestin vnus ex emancipatis soror cum emancipato superstite defuncto succedit: nec fratri prærestur.

* al. consiguineæ.

2 ¶ *Eam.*

Omissis in Basil.

COMMVNIA DE SVCCESSIONIB.

TITVLVS LIX.

Quid hic verbis significatur? an propinqui sub hoc titulo communia, quæ suos successionibus ex testamento, & ab intestato? minimè

480/C.IV.K.5-4, 1719-1720
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nimirum enim in eo villa lex pertinet ad successionem testamentariam: an igitur quia initio huius libri dixit de successionibus intestatorum, qua iure praetorio deferuntur id est, de bonorum possessionibus, qua dabantur olim per septem gradus, hodie per quatuor: postea vero dixit de hereditatibus intestatorum, qua iure ciuili deferuntur agnatis sola gentilitio iure desuetudine abolito: ac primum quidem suis, deinde consanguineis, tum reliquis agnatis, nūc proponit communia, qua sunt vtriusque successionis ciuilis, & praetoria, vtriusque iuris ciuilis, & praetorij, quod & ita nominatim est expressum l. 1. §. 5. 10. & in l. 7. nulla successio id est, neque ciuilis, neque honoraria, quae modestiam explicanda est l. 4. coniuncta l. liber. ff. *de pet. her. &* l. Actumus. ff. de lib. cau. *quia & apud praetorem seruus pro nullo habetur,* l. 1. D. de iur. del. l. nullo. D. ad legem Corneliam de fal. *Nemo etiam dubitat, quin regula l. 8. pertineat ad vtramque successionem ab intestato, itemque definitio l. 9. qua S. C. Claudianum ostendit non peruade locum habere in libero homine, atque in libera muliere. Nec minus commune est l. 6. nam quod in ea est de auunculo, idem dici de patruo potest: itemque quod l. 1. de bonorum possessione, idem de legitima hereditate ex Anastasij constitutione. Sola est l. vlt. qua magis quasi mole quadam nullis huic titulum cum sequenti, quàm commune quidquam tradit vtrique successioni, & iuri, vt & T. tit. 2. 5. l. vlt. magis docuimus pani ad eliciendum, vinciendumque titulum sequentem, quàm quid ad illum tit proprie pertineat.* Cyiac.

Ad successionem fratris emancipati pariter vocatur frater emãcipatus cum sorore in potestate existente. Salyc.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Faronia.

SCire debuisti, fratre emancipato potiorem eam[a], quę in familia mansit, in alterius emancipati bonis non habere, sed eos pariter[b], si solenniter[c] petierint bonorum possessionem, succedere. S. XV. Kalen. Iun. Sirmij. CC. Coss.

Tutor propioris consobrini potest conueniri ab agnato eius herede, vt reddat rationem administrationis tutela. Bal. Vel sic: *Sicut hereditas per bonorum possessionem quasita transmittitur: ita adita de iure ciuili.* Vel sic. *Quo ad transmissionem non refert an hereditas sit quasita de iure ciuili, vel praetorio.* Salyc.

II. Iidem AA. & CC. Apollinari[a].

SI pater tuus propius sobrino tuo[d] agnato constituto, & intestato defuncto, ciuili iure adita hereditate, vel hoc ab initio non interueniente[e], seu capitis deminutione perempto, solẽniter bonorum possessione admissa, successit, ac tibi patris tui quaesita hereditas[f] est: adire praesidem prouinciae debes, ac tutorẽ eius[g] de tutela conuenire. Dat. XIIII. Kalend. Iun. Veronae, AA. Coss.

Vitrico non defertur priuigni successio. Sal.

III. Iidem AA. & CC. Vlpiano.

VItrico[h], priuigni successionem intestatò ciuili vel honorario iure non deberi, certissimum est. S. XV. Kal. Mar. Sirmij, CC. Coss.

Seruus nemo succedit. hoc dicit. Idem in monacho: vt in authen. ingressi. supra de episcop. & cle. & omnia vera loquentia in seruo, habent locum in monachis, secund. Inno. in c. cũm olim. extrà de priuilegiis. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Alberio.

SEruus successores habere non potest[i]. Dat. Non. Apr. Caesaribus Coss.

Priuignus non succedit nouerca per se: sed per mediam personam natorum ex ea, qui sunt fratres sui ex latere patris. Bald. Vel sic: *Ad successionem amita primò vocantur filij, quàm nepotes: & in successione amitinorũ potiores sunt eorum fratres cõsanguinei tantùm, vel vterini, quàm eorum amitini: & fratribus non extantibus amitini vocantur.* Sal.

V. Iidem AA. & CC. Iustina.

AMitae[k], cui successisse filios suos proponis, hereditatem tuo nomine non rectè petis.[l] Sed quoniam hos etiam intestatos diem functos adseueras: siquidem hi, quos priuignos eiusdem amitae dicis[m], eorum consanguinei[n] fuerint, fratres tũ agnationis, quàm cognationis iure secundo gradu constitutos, tibi praeferri nõ ambigitur[o]. Nam si[p] amitinis tuis, alio etiam patre[q] natis, nonquàm eorum matris priuigni sunt: admisisse te[r] bonorum possessionem probans, eorum vindica[s] successionem. S. XIII. Kal. Mart. CC. Coss.

Auunculus praefertur filiis materterae. Sal.

VI. Iidem AA. & CC. Publiciano.

AVunculo priori[t], qui est in tertio gradu[u], quàm consobrino, qui sequentem[x] occupat, deferri successionem intestati, certi iuris est. S. Kalen. Octob. CC. Coss.

Adfines, qui habentur ratione vxoris, viro non succedunt. Sal.

VII. Iidem AA. & CC. Nicolao.

ADfinitatis iure nulla successio permittitur[y]. S. Id. Oct. CC. Coss.

a ¶ *Eam.* scilicet sororem.
b ¶ *Pariter.* quo ad vtrumque enim desiit esse agnatus: scilicet tã ad alterum emancipatum, quàm ad eam, quae in potestate remansit: sed hodie contrà: vt ff. de legi. tu. l. iij.
c ¶ *Solenniter.* hodie tamen non exigitur solennitas in bonorum possessione petenda: vt ff. *qui adm. ad poss. l. fin. & penultim.*
SI *pater.*] Casys. Nati ex duobus fratribus, dicuntur patrueles: nati ex patruelibus, dicuntur propiores sobrini. Nati ex propioribus sobrinis, dicuntur sobrini. Pone ergo casum, quòd pater meus successit propiori sobrino meo, & hereditatem adiuit: tunc tutor illius possidebat hereditatem, decessit pater, & ei successi: debeo conuenire tutorem.
d ¶ *Sobrino tuo.* id est, filio patruelis sui: vt *suprà eodem lege. I. §. & Instit. de grad. ¶ quinto grad.*
e ¶ *Non interueniente.* scilicet iure ciuili, siue agnatione: vt quia fuit agnatione: vt quia fuit filius sororis patruelis eius. Item not. quòd in princip. dicit, sobrino tuo: quia hoc pronomen, *tuo*, potest venire ad determinationẽ praecedentium, item sequentium: & sic potest dici quòd vel tuus, vel tui patris erat propior sobrinus.
f ¶ *Hereditas.* & per consequens illius propioris sobrini.
g ¶ *Eius.* propioris sobrini.
VItrico.] Casys. Priuignus meus decessit ab intestato: ego volo petere successionem, an possim, quaeritur: & Resp. quòd non.
h ¶ *Vitrico.* hic puncta, & facit ff. eod. *Lusitania.*
i ¶ SEruus.] *Non potest.* fallit[a] in casibus vt *supr. ad Silan. l. penultim. & suprà de inoff. legi. l. apud. & l. circa. l. si hic. & suprà ad Orf. l. fin. & ff. de suis, & leg. l. j. circa princ. & §. quaeri. & ff. ad Tertul. l. j. in prin. & §. interdum,* nec contrà seruus potest esse heres, vel dominus per eum cognatis serui, iure naturali inspecto: vt *Insti. de serui. cogna. & infrà eod. l. ancilla.*
AMita.] Casys. Habebam amitam: ei successerunt filij sui: vnde ei succedere non possum. Si vero ab intestato decesserint, an succedere possim eis, distinguitur: aut habent fratres ex parte patris sui priuignos amitae meae: tunc ego non succedam. sed ipsi licèt maritus amitae habuit illos ex alia vxore, & sint ita priuigni amitae meae: sed si amita mea habuit priuignos non ex praefenti marito: id est, à patre eorum amitinorum, qui decesserunt: sed ex alio: tunc tales priuigni non succedunt: sed ego.
k ¶ *Amitae.* scil. tuae.
l ¶ *Etiam.* non solùm amitam prius.
m ¶ *Dicis.* quia maritus amitae habuit ex alia praecedenti vxore.
n ¶ *Consanguinei.* quia nati ex eodem patre: ex alia tamen matre.
o ¶ *Ambigitur.* vt & T. tit. j. Accyrs.
p ¶ *Nam si.* construe, nam si priuigni matris eorum scilicet amitinorum, nunquam sunt: id est, non attinent amitinis tuis, alio etiam patre natis: id est, alio viro, quem amor, vel post habuit: non ex eo, ex quo priuigni nati fuerunt non solùm ex alia matre. Accyrs.
q ¶ *Patre.* praecedente, scilicet amitae meae, non ex praesenti, vnde sunt priuigni.
r ¶ *Admisisse te.* quod hodie sit, quocunque modo agnoscatur: vt ff. *qui admit. ad bon. poss. l. fin. & pen.*
s ¶ *Vindica.* per vnde cogna. quamquam matre eorum sit agnatus: vt *Inst. de leg. ag. tu. §. j.*
AVunculo.] Casys. Habebam auunculum, & habui fratrem, & ex eo consobrinum: decessi ab intestato: auunculus succedet.
t ¶ *Auunculo priori.* id est,[a] prius.
u ¶ *In tertio gradu.* vt *Institut. de grad. §. tertio gradu.*
x ¶ *Sequentem.* scilicet quartum: vt *Instit. de gradibus §. quarto.*
ADfinitatis.] Casys. Frater vxoris tuae est tibi adfinis: si morieris, non succedet.
y ¶ *Permittitur.* vt & *suprà eod. l. vitrico.* Sed hoc[b] fallit inter virum, & vxorem, qui succedunt inter se, cùm alij deficiunt: vt *suprà vnde vir*[c]. & vxor. l. j. Item in alio casu, qui est ibi dem *in authent. praeterea.* Item in tertio, succedit maritus vxori cum filiis eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia, vt viriles habeat partes vsufructus: vt ff. *eod. §. l. penultim.* quia vir, & vxor videntur esse adfines: vt *suprà* eadem.

Marginal notes: Exstat lib. 45. Basil. tit. 2. c. 48. — a al. Apollinari. Non est in Basil. — a Seruus in multis casib. successorem habet. — lib. 45. Basil. cap. 48. — Non est in Basil. — a Auunculus praefertur cõsobrino. — Non est in Basil. — b Adfinitatis ratione quibus casibus sit successio. lib. 45. Basil. tit. 2. — c Aut vir, & vxor sine adfines, & potius adfinitatis causa.

480/C.IV.K.5-4, 1721-1722
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cum.vtri.iud.l.possessionem. & ff de condit. cum da.l.quod si forsan. Sed verius est, quod non * sint affines: cùm affinitas non fit, nisi aliqua persona mediante: sed causa affinitatis: *ff de gradi. l.non facile §.affines.* & sic nullo modo fallit.

a Vtiq. & non non sunt adhibita. b. cet.

A *Neque dum.*] CARVS. Si scripsit heres non repudiat hereditatem, succedentes ab intestato non admittuntur.

a ¶ *Repudiet.* volens.
b ¶ *Ignorenda.* hereditatem.
c ¶ *Amittat.* Inuitus.
d ¶ *Succedat.* quandiu ergo, &c. vt *hic, & supra de suc. ab. l.i. & vnde lib.1.§.& ff de testam. hor. l. quandiu potest. & de reg. iu. l.quamdiu.* Sed * hoc fallit in casu vt institio se heredem, si legitimus meus non vult facere: vt *ff de hered. instit. l. si quis ita heres institutus.* Item in alio: vt *ff.vnde lib.l. penult.* quæ est contra. *sed* ibi fuit filius institutus sub conditione emancipationis, si emanciparetur intra certum tempus: & iam erat elapsum, cùm adiuit ab intestato: sic ex testamento succedere non poterat, &c.

b Intestati veniens quibus casibus praetermittit testamentum hereditas.
* al. cuiusdam.

A *Nulla.*] CARVS. Ancilla mea habuit concubernium cum Seio libero: si Seius decedat, non propter hoc ei succedam.

Ex.45. Dell. ex. 1.c.38.
¶ al. concubitum. Sed in omnibus mutatis, repti, emancipatum.
c ¶ *Vindicare non potest.* vt *infrà de lib. causa. l.si liber homo.*

N *Nutritioibus.*] CARVS. Nulla, quæ nutrientibus, ab intestato succedere mihi non poterit.

a ¶ *Nutritioribus.* De eo tantum dubitatum fuit: quia alumni, fiunt *ingenui* sunt ex familia, & nomine educatorum, eisque testamentum non iuris dari confirmatum, *l. 22. ff. de testam. cum. Cvlat.*
* al. Dumalis. d. ex. Dell. ex. 1.c.39.
¶ *Hereditas.* sic dicat matrimonium alumnum, quem pueri Bonon. patrem appellabant: sed eum, qui collegit expositum: vt *infrà de infantib. exp. l. fin. & supra de epis. & cle. l. minori.* Sed iure * hospitandi, vel hospitalitatis ex consuetudine quidam vindicant sibi successionem: quod hodie corrigitur per authent. nouam Friderici, quam hic lege: *Omnes peregrini.*

c Hospitaliatis iure quis nil potest sibi successionem vindicare.

Non est in Dell. d Peregrini qui.

B ¶ *Omnes peregrini.* * In bonam partem *accipere. Instit. de hæres. instit. §.fina.* non in deportatis, vel relegatis: sicut accipiuntur *supra de hered. instit. l.i.* qui nō hospitantur vbi volunt: sed tenere debent institam fidem adfignatam, aliàs puniantur, vt eis augeatur pena: vt *ff. de pœn. l.relegati.*

e Hospitem recipere nemo cuiquam cogitur.

b ¶ *Liberis.* apud eos, qui volunt recipere: nam nemo * cogitur recipere: vt *ff.nau.cau.l.j.§.j.*

i ¶ *Liberam.* * dummodò secundùm ius testentur conuenienter: vt *supra de inof. testa. l.si quando in prin.* Nec obstat, quòd nihil videatur facere hæc concessio: cùm & hoc aut habebunt: vt *ff. de leg. l.l. si quando.* qui ratio ex consuetudine non habebant: vt hic subiungitur.

a Liberare testandi aliud concessit, non intelligentur omnes sui iuris conuenire. Nec intelligas peregrinos, qui sunt *intestati.*
b Mores null.

vel in pias causas erogentur.

¶ Hospes verò, si aliquid ex talium bonis contra hāc constitutionem nostram habuerit: episcopo eripiatur restituat, quibus visum ei fuerit, adsignandi: non obstante statuto aliquo, aut cōsuetudine * seu priuilegio, quæ hactenus contratiū induxerbant. Si qui autem contra hanc nostram constitutionē venire præsumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem, vt in eo puniantur [1], in quo deliquerunt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit puniendi.

k ¶ *Consuetudine.* mali enim mores, &c. vt *in authent. vt nulli iudic. §.i.colla.iii.*
¶ hoc non contra statuta terrarum: sic & §. *de serof. Dell. super l. prælegata authen. cassa, & irrita.*
l ¶ *Inde puniantur.* Nota quem puniri * in eo, e Puniendus in eo quo delinquit: sic in *authen. de non alien. §.si quis autem per donationem. collat.9.*

C *Concessum.*] CARVS. Filius meus in potestate constitutus cōtraxit matrimonium, & aliquod lucratus est ab vxore suaeum quo fore fecit pactū de lucrando dote, decessit filius: an id ret, quod lucratus est, ad filium mat. quæritur? Distinguō quòd si filius habet, ad filios transmittit: si non, administratur fratres, qui ex vtroque parente nati sunt: his non restituitur, administrantur fratres, qui non sunt ex vtroque parente coniuncti: sunt tamen consanguinei: si hi non fuerint: tunc demum administrat ex linea maternaria videlicet quōd vsufructus in omnibus prædictis rebus penes me remanat: succedentibus reliquata proprietate.

Non est in Dell.

m ¶ *Maritali.* vt si lucratus fuerit dotem vir ex pacto: vel donationē vxor, propter nuptias mutier similiter ex pacto. Et idē si quibus legatum, vel donationem inter se facient, quæ valent: vt *l. de don. quæ lib.l. quæ ita quæ.in prin. & arg. ff. de cap. pen.l.cattrensis. & l.si forte.*
n ¶ *Deffunctus est.* per Leonem: vt *d.l.l. de don. quæ lib.l.quicumque.*
o ¶ *Ex eadem.* id est, vtrinque coniunctos.
p ¶ *Ex materna.* Idē de his dicit: quia compose iterum legum non adquirebantur filiis in potestate cōstitutis ex causa adventitia, nisi res maternæ. Hodie ergo cùm adventitia * non acquiranatur patris vt *ff. de bo. qua lib. l. cum oportet.* idem in eis seruaretur, quod in illis seruatur: *in authen. de cons. & vtens. fruat. §. & hæ consortium. coll.vj.*
q ¶ *Vsufructus eorum.* & hæc est ratio: quia defuncta erat in potestate: vt *d.l. & T. ad Tert. l.fin.§.fin.* aliquin pater viuente filio non haberet vsumfructum: sed eo

† vxore scripsi ad Glos. q. m. ex *ad sen. reo. infr. de legatis qui libera.*

d Adoptata parti non adquiranatur.

mortuo haberet pro bene vna cum matre: vt *T. ad Tertul. l.fin §. fin. aucto desunctis.* sed per aliam legem. *T. de legi. hæres. l. de commodatis.*

480/C.IV.K.5-4, 1723-1724
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

stiaria. quæ corrigit illā ad Tertullianum: habet totum vsumfructū. Sed hodie illa lex est prot. sus correcta: cum pater a admittatur ad successionem etiam extantibus fratribus: vt §. ad Tertull. authent. defuncto. & [illegible] authent. cessante. Id & quis sit hic modo de fratribus vtrinque, & ex vno latere tantum sibi coniunctis, qualiter inter se succedant.

a Pater succedit filio, fratribus etiam exstantibus.

a ¶ Ad eos. filios, vel fratres.

b ¶ Remansuro. iure possessum.

ITaque.] CARVS. Lex antiqua dicit quid iuris sit, quando viuit pater. Hæc authentica dicit, quid obtineat mortuo patre: quia tunc ille, qui decedit, intestatus, quod lucratus est, ad filios, si non sunt filij, transmittit ad illos fratres, qui coniuncti sunt ex vtroque parente.

c ¶ Itaque. lex enim Codicis loquitur patre viuente tantum.

d ¶ Filius. post mortem patris.

e ¶ Intestatus. vtrum de liberis.

f ¶ Vtroque parente. Dic mortuo atque, qui fratres habebant etiam sibi vtrinque b coniuncti, & succedunt etiam ex vno latere tantum, vel consanguinei tantum: & nunc idem: vt [illegible] authent. cessante. & authent. post fratres autem ex vtroque parente. Aut c consanguinei tantum, vel [illegible] & vterini tantum & tunc pariter admittuntur: quia agnatio nō differt à cognatione, vt d. auth. cessante. & hæc in bonis à se quæsitis. In bonis autem quæsitis à patre, præferuntur consanguinei tantum: in quæsitis à matre, præferuntur vterini: vt l. fin. l. de emancipat. in fin. Item & in cor. huius authenticæ, in fine: dicit seruanda vetera iura. Sed P. dicit illam legem de emancipatis. in fin. corrigi: nam dicit hic distinctè vtrinque coniunctos præferri illis, qui ex altera parte tantum coniuncti sunt: & sic in paternis, & maternis: ergo & ibi vbi sunt vterini tantum, & consanguinei tantum, non debet fieri bonorum bonorum distinctio. Item dicta authent. cessante. & post fratres, dicit vterinos, & consanguineos simul admittendos: cum non differat agnatio à cognatione: nec distinguit paterna bona à maternis, vel ab his, quæ aliunde quæsita. sed hoc non placet: [illegible] & ibi

b Duæ rationes sequuntur vnicam.

c Adde [illegible] de consanguineis [illegible] & vterinis, maternis.

eos a peruenit, apud parentes remansuro b. Dat. XV. Kalend. O. 30. Chalcedone, Decio V. C. Cons.

IN AVTHENTIC. DE consang. & vter. frat. §. j. colla. vj. constit. xij.

Fratres ex vtroque parente coniuncti, in successione fratris intestati præferuntur aliis ex altera tantum parente coniunctis in omnibus bonis. SAL.

ITaque c mortuo patrefamilias, si filius d decedat intestatus e sine liberis, relictis fratribus, & sororibus, aliis consanguineis, aliis vterinis, & quibusdam ex vtroque parente f coniunctis: in eos solos transmittit hereditatem, qui ex vtroque latere connexi sunt.

DE BONIS MATERNIS, ET materni generis.

TITVLVS LX.

QVæ hactenus dicta sunt de hereditatibus intestatorum ad patresfam. pertinent: non ad filiosf. nam lex XII. tab. quæ successionum ab intestato ordinem facit, de patresfam. loquitur, non de filiosf. vt M. Tullius retulit, Si paterf. intestato moritur, resumpto patritiam. verba ex antiquo capite. Paterf. vti legassit, &c. & ideò quia filiusfam. relinquat post mortē suam, bona paterna, aut peculia, quæ hereditates dicuntur. Potest enim quædam habere propria, aut tanquam propria. Ea verò aut castrensia sunt siue militaria: aut pagana, & castrensia, aut quasi castrensia. & pagana rursus aut profectitia, aut aduentitia. Castrensia quæ adquirit occasione armatæ militiæ. Quasi castrensia, quæ occasione togata, urbana, forensis, literata militia. Profectitia, quæ ex re patris, in cuius potestate est, quod propriè patrimonium dicitur, vt bona materna matrimonium Seneca, Suetonius, Valerius, D. Augustinus, & bona fraterna Fratrimonium in libro notarum Seneca. Aduentitia, quæ alius quilibet ei dedit, vel reliquit: vt bona materna, & materni generis, de quibus est hic titulus. Materna sunt, quæ mater ei dedit, vel reliquit. Materni generis, quæ auus aut proauus maternus, auia aut proauia materna. Et castrensia quidem, ac quasi castrensia propria sunt filijf. pleno iure, vt nec vsumfru. ad patrem pertineat, nec præmium emancipationis, l. 6. §. 1. & §. [illegible] [illegible] & seq. & mortuo patre præcipua ab eo retinentur, nec conferuntur fratribus: & in his quandiu viuit iure patrisf. fungitur, & testamentarium heredem habere potest: sed si moriatur intestatus, vel capite damnatur, superstite patre, legitimum heredem habere non potest: quia pater ea bona tanquam rem suam: non tanquam rem hereditariam ex filij sui iure occupat, atque ita quantum ad ea bona attinet filiusfam. videtur vt paterf. moritur vt filiusf. si intestatus non sit. Sic virgo Vestalis testamentarium heredem habere potest: & tamen, vt Labeo scribit in commentaria ad leges XII. tab. ei ab intestato nemo heres esse potest; sed bona in publicum redigebantur. Sic spado cubicularius principis testamentarium heredem habere potuit: non legitimum: vt docui Obs. 17. cap. 14. Profectitia autem bona præcipuè patris sunt pleno iure: non per vsumfructum tantum, & in ea filiusfam. neque testamentarium, neque legitimum heredem habere potest. Idem olim obtinuit in bonis aduentitiis quibuscumque. Nam & bona materna filiusfam. patri pleno iure adquirebantur, vt Theophilus, & Accursius notant vodras l. 1. huius tit. & præter l. 6. in pr. & l. [illegible] D. de ad. her. l. 1. §. qui operas. ad Tertyl. l. [illegible] verbū de don. int. vir. & vx. l. 1. infrà de lib. exh. At ex edicto Constantini: id est l. 1. huius tituli. vsusfructus tantum bonorum maternorum pertinet ad patrem: quod l. 2. trahit etiam ad bona materni generis, vt & fiunt castrensia filiusfam. mortuo patre ea præcipua habeat, nec conferat fratribus: vt l. 4. tit. sequ. l. vlt. suprà de collat. & nihil mutat, si pater secundas nuptias occupauerit domū, l. vlt. hoc titul. l. de emancipation. suprà de leg. hered. Nou. 22. abrogatur. l. 3. Cod. Th. eod. titul. Addit edictum Constantini debere patrem vti suo iure bonis vsri arbitratu, nec tamen ab eo exigi satisdationem fructuariam: vt l. vlt. [illegible] autem non habeat. tit. seq. vandimque actiones ex causa eorum bonorum defendendas: excepta: quia filiusfam. persona in iudiciis legitima non est sine voluntate patris per se, vel per procuratorem, cum & suo nomine agat pater periculo, vt ait, ac si pleno iure dominus esset, & suis sumptibus. Nec tamen ius alienandi, vel pignorandi habet. Nam absurditatem, quam notat l. ait prætor. D. de iur. delib. hoc casu admitti. Si quæras quid sit dicendum, si posteaquam ea bona obuenerunt filiusfam. à patre emancipatus sit, dicam emancipatione vsumfructum, quem in ea bona iure potestatis habet pater, extingui. Sed pro præmio emancipationis placuisse olim, vt pater, si vellet eorum bonorum trientem retineret pleno iure, l. 1. 2. §. pen. Cod. Th. eod. hodie semissem tantum vsufr. retinere posse, l. 6. §. cum autem, titul. seq. l. vltim. infrà de em. lib. ad remunerandum beneficium emancipationis, quod est beneficium bonorum quærendorum: vt ait l. 1. D. si à par. man. fuer. Et rursus si quæras, quid sit dicendum, si ea bona obuenient filio iam emancipato, hoc expedient l. 1. quæ patri concedit vtrosque pertinere vsufructu, non tanquam adquisitum (nec enim per liberum personam quidquam adquiri potest) sed tanquam manus lege oblatum reuerentia patris manumissoris. CVIAC.

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto, pater habet hodie solum vsumfructū: & pro ipsis rebus persequendis etiam in iudicio pater habet legitimam personam, ac si earum perfectum haberet dominium: non tamen potest illas alienare in præiudicium filiorum: sed sic & eius filiorumferis. SALYC. *Vel sic diuiditur. Primò ponit, quod ius habet pater, & filius in bonis maternis. Secundò cui competat eorum administratio. Tertiò interdicit eorum alienationem.* Secunda ibi, Parentes. Tertia ibi, Ita vt. SALYCETVS.

aliqua habetur differentia inter vtrinque coniunctos, & eos, qui ex vno latere tantum. Aut sunt vtrinque coniuncti cum consanguineis tantum, vel cum vterinis tātum, vel cum vtrisque: id est, quia sunt consanguinei tantum, & vterini tantum cum vtrinque coniunctis & tunc vtrinque coniuncti præferuntur in bonis vndecunque quæsitis: et hic quia duplicia iura habentes, præferuntur eorum habentibus tantùm: vt & in cor. §. hæc omnia. & suprà de adi. dim. Hadria. tol. l. 5. §. j. ACCVRSIVS.

DE BONIS MAternis, & materni generis.

Dixit suprà de iure, quod habemus in bonis mortuorum: nunc vult dicere de iure, quod habemus in bonis viuentium, in hoc & seq. tit. s. Vel dicas quia quædam specialia seruantur in successione delata filiis à linea materna: ideò, de ea successione specialiter dicit: nam non quæritur patri: sicut aliæ successiones ei delatæ: secundum hæc tempora ante Iustinianum. Vel habemus de successionibus patrumfamilias dictum est tam ciuilibus, quàm prætoriis: item tam testatis, quàm intestatis: nunc de successione filiorumfamilias. Forte succedi eis non potest, nisi habeant aliquid suum, in quo succedatur eis: prædicandum ergo fuerat quibus modis res eorum sunt: & primò quidem quomodo quæratur eis aliquid à matre, vel à linea materna, &c.

REs quæ.] CARVS. Ex materna successione filiis ex testamento, vel ab intestato quæsitarum rerum vsusfructus patri acquiritur: proprietate apud filios remanente, debet autē pater actiones, si quæ matri competebant, nomine filiorum intentare: sumptus ex fructibus facere: actiones etiam suscipere: & si res illas distrahere voluerit, vel donare; emptor, vel donatarius neque sciens, neque ignorans eas accipiat, nisi pater docens eas suas proprias esse: & emptor fideiussorem de euictione accipere debet: quia nulla opponenda exceptione filij eas vindicare poterunt.

a ¶ Res.

1. Imp.

480/C.IV.K.5-4, 1725-1726
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Bona.* int. antiquum bonis acquisita per filiumfamilias præter castrense, vel quasi, dabat patribus: sed hac lege Statuit Cæsar, ut omnibus, quæ veniri à matre sequeretur lex extenderitur ad omnia, quæ ex materno genere venirent, ut per Justinianum ad omnia adiuentitia: vt *J. eo. l. Libros aperiat.*

b ¶ *Facultatem.* habeat.

c ¶ *Procuratorem.* ordinarem à se fuit constituta vel à filio cum voluntate patris: vt arg. *l. de procur. l. neque* 2. Vel dic ordinatum ad negotia, sine repetitione extra iudicium: vt *J. mandati, l. si procuratorem* §.).

ADOPTIO. Tu dicas contrariter secundum doc. hic quod imò pater potest adiutorem procuratorem aut litem contestatam: sicut dicimus in epistolam: vt *eo. tit. l. in principio. ff. de procur.* habet enim plus iuris pater, quam tutor quia habet vsumfructum, vt dicit Bartolus.

d ¶ *Atque ita omnia.* subandi prædicta. aliàs falsum esset: quia vendere non potest: et hic subiicit: quod posset, si esset dominus.

e ¶ *Legitimam.* ergo de calumnia turabit, cùm habeat legitimam administrationem: vt *supra de iurisiur. l. ff. §. fi.* & ibi plenè dixi.

f Item an * erat concipendus libellus de filio? quod videtur: vt *ff. de admin. tut. l. 1. §. fiffati. & supra de episcop. & cler. authent. cum. quæ.* An de patre † quod videtur: vt *supra de apelln. & clar. l. cunctos, qui. §. hoc nihilominus observando. & authentic. sed hodie.* Sed quocunque modo fiat, non est vis: quia pater semper respondet, & de calumnia iurat.

f ¶ *Vel ignorans.* Qui ergo vendere non potest: vt *hic*, Sed arg. contra. *ff. de iure delib. l. ait prætor. §. est enim absurdum.*

ADOPTIO. Solutur, quòd regula, quæ est in dicto §. *est enim absurdum.* loquitur in eo, qui agit nomine suo: in eo verò qui nomine alieno agit, non procedit: vt *hic.*

g ¶ *Duorum.* docet enim mentiri: & si fit vult, debet iuramentum emporetur.

h ¶ *Aliquem.* h. etiam vendiuere insuno, quasi immiscere euidio in limine contractus: vt *ff. J. de emptl. l. ff. pos.* fic & aliis dat vendere fideiussorem inquinat: vt *in authentic. de fideiusser. §. quod autem. in fine §. coll.*).

¶ Item not. tenere contractum in præiudicium patris, & fideiussoris, licèt non in præiudicium filij: vt *& supra de prædia minor. l. ff. in.* Sic non obstat *supra de leg. & constitu. l. non dubium.*

i ¶ *Præscriptionem.* nisi xxx. annorum, quam dicunt currere etiam eo in potestate posito quod non placet: vt *infra de annexepi. l. ff. final. & hic in fin.* Adiunge authentic. *nisi, &c.* quæ est *de usuc. §. ff verò expedit. collat. iij.* & determinat, quod hic dicit.

k ¶ *Vindicantibus.* quæ vt *supra de rei vindi. l. libros à matre.*

l ¶ *Nisi.* Dominus. ¶ Not. pro opinione M. quem fini dominium directe per præscriptionem xxx. * vel xl. an. fic & *ff. de dam. infect. l. finita. §. Iulianus. & l. damni in prin. & ff. de usufr. ea l. nemo, qui circa prin. & Instit. de usufr. in prin.* Sed lo. dicit quòd vtile dominium *b*, & ff. effectum dominij, & *c* fitis in idem recidit. Et prædictas leges semper respondet, vt semper subaudiatur, quasi dicent ergo vsufructuarius acquirit directum dominium: vt *l. de pact. l. mutationibus.* Sed post præscriptionem xxx. vel xl. annorum, si bona fide possedit, habet exceptionem, & Publicianam actionem: imò vsiem in rem & ita acquirit vile dominium, vel effectum dominij & pro hac *ff. de serbitut. prædiorum. l. §. cū prædium. & præscriptione. J. de præscrip. long. tempo. l. super. & ff. de usurpat. l. ff. dam. §. hallanus.* Si verò mala fide, acquirit solam exceptionem. In præscriptione verò decem, vel viginti annorum, habet vtrumque vt *J. de præscrip. xxx. annorum. l. ff. quæ emptorem.*

m ¶ *Apparuerint.* non autem prius, cùm agere non possit: vt *hic, & J. eo. l. quæcunque. §. ff. & de an. exc. l. ff. in fine.*

n ¶ *Impubem.* Nè contra * impuberem non currit præscriptio aliis: vt *J. de præscrip. xxx. annorum. l. ff. in rem.* Sed contra aliam minorem currit sed restituitur: vt *dicimus T. in quib. cau. in integr. restit. non est necesse. l. final. & l. fiscus in ff.* ¶ Item nota, quòd hæc auth. loquitur in iuris nupialibus tantùm sed hoc trahimus secundùm Ioan. & omnes ad omne adventitium lucrum.

Q Vicquid.] CAPVT. Superior l. loquitur de bonis maternis filiis acquisitis, hic loquitur de bonis aui, vel auiæ, proauiæ, proauiæ. Dic ergo casū sic: Aut tantùm, vel auia, matertia, vel materna aliquid in se contulit titulo donationis, vel legati, vel fideicomissi, ex testamento, vel ex donatione: pater illud aut donare, aut vendere, aut quo vendere, aut quo testamento relinquere potest: sicut nec materna bona, vsufructu illuxerit collatae penes patrem remanente: & quomodò eo defuncto amisit vsumfructum: quia ad filium reuertitur sic filius eam rem sibi præsumpsit computare à coheredibus suis vindicetur.

o ¶ *Prouiso.* quasi scilicet iure substitutionis.

p ¶ *Ipse.* scilicet pater.

q ¶ *Licentiam.* vtendi fruendi.

r ¶ *Amittit.* scilicet pater.

s ¶ *Infantis* ex filiuse * patre. Aetat. & sic est plana. Sed P. dixit mortuo scilicet filio, adferess morte filij finiri vsumfructum patris. Quod est falsum: vt *ad Trebel. finale. & in auth. de here. ab intest. circa prin. coll. ix. & T. tit. J. §. in fi.*

t ¶ *Ex patre.* aliàs ex parte & aliis, ex patre.

u ¶ *Vindicetur.* vt & *§. de eod. l. §. & J. tit. J. quæcunque. & l. ff. eporet.*

a Præscriptione an quatenus dominium diuidatur: an possint vsile tantùm esse fructus dominij? de eo re diuersa Martinus, Iuniius & Bulgari sententia. adde quod dicimus nouiss. in *Lib. Codicis. tit. de pacts.* Hanc opinionem sequitur Bartolus in *l. 3. supra de adiunct. actio.* adde Dynil. in *l. 2. ff. de aqua. & aqua. vbi* sentit vsu vile, c Præscriptione carrit contra minorem.

b Vendiuntur. aliàs interrè cogitur fideiussor dare.

d Vsufructus filij, finitur morte patris. vt hic. Sed morte filij, vt hic Facitius posset, quod Accursius nō adiuncta ea quæ adquisiuit ex patri, dum in eo viuit. Sufficit igitur patris prouisio in adquisitis ab initio vsifructu, neque requiritur eius perseuerantia: et hinc colligit, in vsifructu patrem non habere successorem etiam filium.

† In Cod. Tit. de A.E.D.L.4.

480/C.IV.K.5-4, 1727-1728
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si vivo.] CASTI. Si mater decedat filiis relinquens: aut omnes fuerit a patre emancipati, aut omnes in facta patria constituti, aut quidam emancipati, aut quidā non. Primo casu proprietas certi matertera penes filios remanet, & in virilem vsufructum, & in virilem vsufructuarie pater vocabitur. In secundo casu, vsufructus omnium rerum penes patrem restat proprietate remanente apud filios. Tertio casu, rerum filiis in potestate existentib. quadratarum vsufructus apud patrē in solidum remanet: cum emancipatis in partem vocabitur. & hoc in prima. Idem est in nepotibus vel pro nepotibus constitutis in potestate vel emancipatis, & hoc in secundaria fiat fc. similis distributio in his, quæ in filiis.

a ¶ Distinctus. secundum ius antiquum.

b ¶ Virique. fc. casui.

c ¶ Professionem. id est, dictumus quid iuris fit.

d ¶ Accipiet. fc. diminuendo eor à facta.

e ¶ Præscripta. dicta hoc l. ¶ Sed nunquid idem in ceteris adoptatis hodie? Resp. accipiendum hoc loco idem hoc adoptatis, quia decesse vane huiusvxi, quæ vnam corpus erat cū eo, & eius fruebatur bonis ex voluntate.

f ¶ Ex fc. non. casum quo faccedit vir vxori in aliquo vt no. T. com. succ. Ab intestato.

g ¶ In nepotib. quidquid dicuntur, non verba dinuisse potuit, scilicet idē est in nepotibus & pronepotibus, & cæteris in potestate constitutis, vel emancipatis.

h ¶ Ex hac lege. fc. ¶ fiunt nepotes ipsi emancipati vt & de filiis dixit. aliis vero pater habet vsumfructuarius T. ad Tertull. l. fin. §. fi & 3 prout. §.

i ¶ Prouidum est. in bonis vxoris, quæ ex ante nepotum ¶ Et dic vel in eorum, vel vti si sint in potestate vel in virilem, si emancipati.

k ¶ Constituum est. sed distinguitur sint in potestate, vel non.

l ¶ Constituat. scilicet contra eos id est, in aeceptis eorum.

m ¶ Habent. nunc separat quod superiori cōtinet.

n ¶ Premium. quod b est hodie dimidio vsufructuarius T. tit. 3. l. ult. superius. §. illum autem. & Infra per quas personas acquiritur §. hoc quoque.

o ¶ Accipiat. quod hodie est dimidia vsufructus.

virili. & hæc habent locum in nepotibus & pronepotibus. SALVC. III. Imp. THEOD. & VALENTINI. AA. ad Senatum vrbis Romæ.

SI vivo † matre emancipati sint filij, & postea decessit mater: quoniam omni commodo destituitur * pater, neque retinet vsumfructum, vigiles ei inter filios (sive vnus, sive plures sint) vsufructus tribuimus portiones. Sin verò mulier moriēs alios ex filiis emancipatos à patre, alios in patria potestate dimiserit: in hoc casu dispari vtetur maritus defunctæ beneficio, quo casu vtique b præscripsimus: id est, circa eorum quidē portionē qui adhuc in sacris retinentur *, vsumfructum ex legū auctoritate retinebit pater: & præmium delatæ emācipationis cūm volet accipiet d. In eorum verò parte quos exisse de potestate vita matre cōstiterit, vsumfructū virilis inter eos portionis secundūm præscripta e percipiet.

In nepotibus f etiam vel nepotibus hoc obseruandum esse censemus, vt maritus qui vxore mortua nō extantibus filiis cum solis nepotibus vel nepotibus ex hac lege ad emolumentum vocandus est hui vnus, vel vna, pluresve nepotes ex filio vno, vel pluribus, qui in potestate defecerant, procreati sint: hoc iure vtatur, quod de filiis constitutum est g. Nam licēt hoc nouum præsens lex constituat h in nepotes, non tamē ab re est, vt in hoc casu deteriores i esse nepotibus filij non finantur. Habent m igitur auus vendēs cum nepotibus in potestate durantibus, vsumfructum bonorum omnium quę ex defūctæ auiq; successione delata sunt. Cūm verò his quoque libertatem emancipationis largitur: similiter & ab ipsis (sicut de filiis constitutum est) [præmium n manumissionis] † accipiat: vel si ex pluribus alteros manumiserit p, alteros retinet; ex parte manumissorum legitimum præmium, ex parte verò in potestate manentium retineat vsumfructum.

Quōd si nepotes sint: nepotēve, aut ex emancipato q filio aut ex filia procreati, aut ab ipso r auia viuente sacris dimissi idem auus virilis cum ipsis portionis habeat vsumfructum. Si verò ex nepotibus nepotibusve tempore quo in aliæ successionem vocatur, alij in aui sint potestate *, id est, mariti defunctæ, alij sui iuris sint circa personas quidē eorum qui in potestate consistunt, & in vsufructu consequendo, & in emancipationis præmio conquirendo, ratio supradicta seruetur. In his verò qui sui iuris sunt, facultas capiendi vsufructus virilis inter eos portionis habeatur. Eadem autem & de pronepotib. vtrusq; sexus sancimus manente definitione quæ de singulis sancita est, esti filij sint pariter ac nepotes t. Dat. VI. Id. Nouemb. Theod. XIII. & Valentiniano III. AA. Coss.

Pater per transitum ad secunda vota, non perdit vsumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. SALVC. III. Imp. Leo & Caesarius ?

P. P. per Illyricum.

OMnem ambiguitatis confusionem amputantes, hac liquida & compēdiosa lege sancimus circa vsumfructum maternarum rerū nullam esse differentiam, siue in * priore matrimonio pater ex quo filios habuit permanere voluerit, siue nouercā filiis superinduxerit: legibus quę de maternis bonis latę sunt, iuam habentibus firmitatem *. Patres igitur vsumfructum maternarum rerum etiam si ad secundas migrauerint nuptias, sine dubio habere debebant: nec vllam filiis, vel quibuslibet ex persona eorum cōtra patres improbam vocem * accusationimque posse competere. Dat. Kal. Sept. Anthemio A. II. Coss.

DE BONIS QVÆ LIBERIS in potestate patris constituti, ex matrimonio vel aliis acquiruntur, & eorum administratione.

TITVLVS LXI.

Bona maternis & materni generis in hoc tit. adiudicantur l. 1. §. 4. quæ filiaf. vel filiaf. ex causa matrimonij, adquirit, quia ex causa dotis qui maritus, vel ex causa donationis propter nuptias, quā vxor lucratur solute matrimonio, vel ex hereditate legato fideicommisso maritis vel vxoribus vel cui vxor ei esset iure filiaf. quo dicit ff. est circulo superiores esse materna & maternis generis. Ab hoc verò qua ex matrimonio adquirit, ratiō l. 2. separat dicit quā filia nomine aut donationis propter nuptias, quā filij nomine parentes dedit, quamvis ex bona illa dominentur ad plenū redit ad patrem solute matrimonio, vel ipsi iure, vel ex stipulatione vt ait l. vlt. §. edem. vt ait quia proficiscitur ab eo vel domatio propter nuptias in ciuium redigitur ex rescripto, si collatio bonorum facta à patre prohibita nemo matrimonio, vt exigit Nov. 18 adscriptis heredib. extraneis filij filiaq. dotes suas præsumere habet, quod ad patrē redierit, rescriptio autē facta cuiusq; solū liberis, vt habēt non præcipuo, nisi cuiusq; quatenus ex bonis suis pater aliis filiis dedit ex eadē causa, vel matrimonio adiudicanda quia l. vlt. Dotis in l. 1. habetur. bona quæ ex matrimonio filiaf. adquirit adiudicantur eis quæ ex filiaf. adquirit quā manere filiaf. filia quæ & filiaf. dicitur, & ad extremū sufficiunt generaliter confirmat l. 6. vt nullerā hā adscriptorum dominiū adquiratur patri per filiaf. aut filiaf. sed vt verū vsufructū eis tantum sit. Et sciendum quod quadā res iuris praecipiunt, ne rapiatur quo iure populus vtebatur eius, quod etiā facta difficile est populū mōderatur obiicit. Quæstionis est, mercas filiaf. ad quā hodie pertinēt bona eius adventicia, & an hereditā in ea habere possit. Et effert testamentariū hereditā habere ab patre, quia filiaf. testamenti factiuā id habet, nisi de capite aut quasi capite bona ex priuilegio militia, ut iam de adventitia, quia non alienare aut obligare potest sine voluntate patris, l. 1. §. de calto. pec. mil. testamentū facere sine voluntate patris qui erā bonorū vsufructum habet. l. vlt. §. filiis. h. t. imō nec ē eorum quæ erā bona vsufructū ad habēt. l. Imp. Ad Trib. 3 pen. §. qui tell. Inc. poss. quia

DE BONIS, &c.

Superiori titulo mediocrem quid dictū est de bonis filiofamilias adventitiis. Nunc autem generaliter ponit de omnibus bonis eis ex quacunque causa obuenientibus, & administratione patri ea talia competentibus. Et g. Generalior est hic tit. quam superior, cum superior de bonis à linea materna, hic verò quæ ex matrimonio adquirit, ratiō l. 2. separat dicit quā filia nomine aut donationis propter nuptias, quā filij nomine parentes dedit, quamvis ex bona illa dominentur ad plenū redit ad patrem solute matrimonio, vel ipsi iure, vel ex stipulatione vt ait l. vlt. §. edem. vt ait quia proficiscitur ab eo vel domatio propter nuptias in ciuium redigitur ex rescripto, si collatio bonorum facta à patre prohibita nemo matrimonio, vt exigit Nov. 18 adscriptis heredib. extraneis filij filiaq. dotes suas præsumere habet, quod ad patrē redierit, rescriptio autē facta cuiusq; solū liberis, vt habēt non præcipuo, nisi cuiusq; quatenus ex bonis suis pater aliis filiis dedit ex eadē causa, vel matrimonio adiudicanda quia l. vlt. Dotis in l. 1. habetur. bona quæ ex matrimonio filiaf. adquirit adiudicantur eis quæ ex filiaf. adquirit quā manere filiaf. filia quæ & filiaf. dicitur, & ad extremū sufficiunt generaliter confirmat l. 6. vt nullerā hā adscriptorum dominiū adquiratur patri per filiaf. aut filiaf. sed vt verū vsufructū eis tantum sit. Et sciendum quod quadā res iuris praecipiunt, ne rapiatur quo iure populus vtebatur eius, quod etiā facta difficile est populū mōderatur obiicit. Quæstionis est, mercas filiaf. ad quā hodie pertinēt bona eius adventicia, & an hereditā in ea habere possit. Et effert testamentariū hereditā habere ab patre, quia filiaf. testamenti factiuā id habet, nisi de capite aut quasi capite bona ex priuilegio militia, ut iam de adventitia, quia non alienare aut obligare potest sine voluntate patris, l. 1. §. de calto. pec. mil. testamentū facere sine voluntate patris qui erā bonorū vsufructum habet. l. vlt. §. filiis. h. t. imō nec ē eorum quæ erā bona vsufructū ad habēt. l. Imp. Ad Trib. 3 pen. §. qui tell. Inc. poss. quia

480/C.IV.K.5-4, 1729-1730
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hic generaliter undecunque veniant.

C*Vm venerandæ.*] CASVS. Dictum est superiori titu. quod si [illegible] quidquid acquirunt ex linea materna acquirant patri quantum ad vsumfructum. Lex ista hoc addit, quod quidquid lucratur filius in potestate constitutus ab vxore sua, vel filia à marito, totum acquiritur patri quantum ad vsumfructum.

a ¶ *Cum venerandæ.* quæ sunt [illegible] ergo quo modo lex ista ampliat illud.

b ¶ *Filiis.* Supple, maternis.

c ¶ *Quocunque titulo.* restringe vt inter viuos vel causa mortis, non ex causa dotis vel donationis ante nuptias: vt j. *l. proxi.* Certè imò *& ex causa dotis:* vt j. *l. [illegible] in princ. & infr. l. prox.* non à coniuge, sed à patre prouenerat dos & donatio, & ad eum redierat. vnde plenè ad eum redit.

d ¶ *Contulerit.* inter viuos, vel in vltima voluntate.

e ¶ *Nullatenus.* nisi quo ad vsumfructum. vt j. *l. proxi. in fine.*

ADDITIO. Per hanc l. dicit Bartol. hic, quòd portio illa quam lucratur filius [illegible] ex dote, vel filiafam. ex donatione propter nuptias, ex forma statuti ciuitatis illud est aduenticium: & per consequens non vestis fratribus conferendum: vt l. [illegible] *de colla. l. finali.* ita etiam tenet idem Barto. *in l. si cum dotem. §. transfertur [illegible] [illegible].* videas eundem latiùs in *l. dotem ff. de castren. pecu.* vbi hoc pulchrè limitat.

lex XII. tab. quæ ius testamenti faciendi dedit, de patrefa. loquitur non de filiof. [illegible] [illegible] legitimum heredem non habet, sed omnem eius bona parte quæ [illegible] [illegible] pars peculij etiam castrensis & quasi castrensis. At ex nouissimo Constitutionibus si liberos filiusf. reliquerit, ad eos bona eius transeunt iure hereditario [illegible] quidem ad patrem iure peculij, l. [illegible] non quidem profectitia, quæ omnino redeunt ad patrem à quo profecta sunt, sed aduenticia, reseruato vsufructu aut patrone, excepto casibus quib. parentes vsufructus aduenticiorum adquiritur, & [illegible] arbitrantur, etiā in castrensibus & quasi castrensibus plene iure liberos suos heredes habet si testatus vel [illegible] Nou. [illegible] Post liberos vocatur [illegible] parente [illegible] cum matre, si superstes, reseruato vsufructu patri, post hos fratres ex vtroque parente, [illegible] reseruato vsufructu patri. l. [illegible] sub hac & §. pen. [illegible] [illegible] l. vlt. §. [illegible] ad Tertul. l. de emancipatis. T. de leg. her. Et post nos omnes pater. At [illegible] paternas [illegible] defunctus in eius potestate fuerit solo vsufructu reseruato aut paterno, l. [illegible] Post patrem [illegible] in cuius potestate est. At supradicta Nouella [illegible] defuncti filiof. sine liberis, patrem & matrem, & fratres iure hereditario admittens in bona eius aduenticia pro virili. pertinentibus plene iure, nullo reseruato vsufructu. Atque ita nunc, [illegible] si fratres superstites sint in potestate patris [illegible] personae eorum vsufructus non pertinent ad patrem, qui est vnus casus quo bonorum aduenticiorum, puta fraternorū vsufructus non adquiritur patri. Sic [illegible] vt filiusfam. legitimum heredem in eis bonis habeat, qui non possit habere testamentarium, vt è contrario in castrensibus testamentarium, [illegible] legitimum. Quod ad partem illam tituli, Et eorum administratione. Bonorum aduenticiorum quæ liberis adquiruntur administratio pertinet ad parentem in cuius potestate sunt. Et administrationis partis ea, [illegible] [illegible] filio, nisi absit, vel fieri non possit, l. vlt. §. [illegible] in vol. [illegible] [illegible] l. [illegible] ff. de administ. tut. [illegible] abstentibus [illegible] infantes l. [illegible] ff. de fid. lib. impendere laborem & sumptum in lites ex fructibus, mancipia alere & vestire, exigere debitores, soluere creditoribus, nomine filij [illegible] vel obligare res mobiles aut immobiles, legatorū à filio relictorum vel [illegible] [illegible] [illegible] gratia. Nomine, inquam, filij, vt l. vlt. §. sin autem [illegible] & §. sin autē non habeat, & §. sed pater quidem, non suo nomine, l. [illegible] non autē [illegible] res quæ [illegible] magis quàm fructui, & pretium ex earum rerum [illegible] infoenerare in rem filij, & vsuras ex fructibus vel de suo foeneratoribus soluere, quæ ex debentur [illegible] ab eo [illegible] solutam. Denique tenetur summa diligentia, l. [illegible] [illegible] vt in procuratore, curatore, curatore, [illegible] qualibet administratore exigitur aspiritas & diligentia magna. Martialis, Sanè certus & asper homo, Procuratorem vultu qui præferat ipso. Sed non quæ ab aliis administratoribus exiguntur, & à patre desiderari verecundū est, non vt satisdet res saluas fore, non vt rationes reddat, non vt bona eius pro effectu administrationis tacitè iure obligata sint. nisi [illegible] nuptiis [illegible] domum, quo casu non omnium quidem bonorū aduenticiorum, sed eorum tantùm nomine, quæ à matre, vel à materno genere ad eum vel ad filiamfa. peruenerunt, bona eius filio tacito iure oppignorata sunt. vt l. 6. §. vlt. hoc tit. l. si quis prioris §. vlt. T. de secund. nupt. CVIAC.

Lucra nuptialia non quæruntur patri per filiū, nisi quo ad vsumfructū sicut nec bona materna. SAL.

1. *Impp.* THEODOSIVS & VALENTINIANVS *AA. ad Senatum vrbis Romæ post alia.*

CVm* venerandæ a leges vetuerint patribus iure potestatis acquiri quidquid eorū filiis b auus, auia, proauus, proauia, à linea materna venientes quocunque titulo c contulissent: hoc quoque conuenit obseruari, vt † quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in potestate positæ, quocunque titulo vel iure contulerit d, siue transmiserit: hoc patri nullatenus e acquiratur, atque ideò in eius [illegible] [illegible] delatum est, iure durabit. Dat. III. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. Coss.

* Ex C. Theodosiano lib. 8. [illegible]

Quamuis lucrum ex coniugio filio in potestate quæsitum, patri non acquiratur, nisi quoad vsumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipsi lucranti ab ipso patre data vel constituta ad patrem redit. SALYC.

† Hanc legem dicunt Leo & Anthemius l. [illegible] Cōstituimus.

C*Onstitutionis.*] CASVS. Hæc lex, superioris legis est expositio: quia quicquid filius lucratur ab vxore sua, vel vxor à marito, totū patri acquiritur quantum ad vsumfruct. sed hoc modo intelligendū est, nō de dote & donatione propter nuptias quia si ego [illegible] meus moriatur, dos quam dedi pro filia mea, pleno iure ad me reuertitur: & si vxor filij mei, quæ est nurus mea, decedat, donatio propter nuptias pleno iure ad me reuertitur. ACCVRSIVS.

f ¶ *Sancimus.* i. confirmamus. Alij subaudiūt, circa capitulum: & facit mentionem de prima l. huius tit.

g ¶ *A marito.* vxor.

h ¶ *Collata.* inter se.

i ¶ *Reuerdatur.* vt & T. *de donat. ante nup. l. si [illegible]*

* videtur pars l. vlt. C. Th. de [illegible]

II. *Iidem AA. Hierio P. P.*

COnstitutionis* nouæ capitulum clariore interpretatione sancimus f, vt quæ per filios, nepotes, pronepotes, itemq; filias, neptes, proneptes, quāuis in potestate sint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito g vel vxore quocūque titulo collata h siue vltima transmissa voluntate: nullus ad id quoq; pertinere existimet, quòd ab ipso parente datum, vel dotis vel ante nuptias donationis causa, pro vna ex memoratis personis præstitum fuerat, vt minimè ad eū, si casus tulerit, reuertatur.

Prospiciendum est enim, ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur i sed vt eis potestatis iure ad parentes reuersis, cæterarū rerum † quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitem deuenerant, quamuis idem k in sacris sit, fructu tamen solo atque vsu parentibus deputato, dominiū ei qui à coniuge † vel quæ à marito meruit, reseruetur: parente propter emancipationis beneficium, si voluerit, sicut in maternis rebus, quæ per eandem lineam veniant, præmium k habituro. Dat. X. Kal. Mart. Felice & Tauro Coss.

Filiusfamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent heredes. hoc primò. Si dicti liberi post eū moriantur, auus eorū paternus in dictis lucris retinet vsumfructum, maternus vel è auus eorum in proprietate à se datorū succedit. BAL.

III. *Iidem AA. Florentio P. P.*

QVod * sciris l prioribus continetur, nec à filia quæ in potestate est, donationem m ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri n, eo addito confirmamus, vt defunctis his o adhuc in potestate patris, si liberis extantibus moriātur, ad liberos p eorū eadē res iure hereditatis, non ad patres iure peculij q transmittātur, nec per nepotes auo videlicet acquirendæ r. Sin autē s idem

* Ex Nouella Theodosij, de patrum [illegible] bonis. [illegible]

flam. circa princip. & in [illegible] vel liber. de caste. §. si quis autem ibi nam si eo, [illegible] colla. [illegible] Et sunc hic arga. a vt & dos ad patrem redeat etiam liberis extantibus: vt *ff. de iure dot. l. iure in princ.*

k ¶ *Præmium.* scilicet semissem pro tertia parte bonorum, vt oportet.

k ¶ *Præmium.* dimidiam vsufructus, olim tertiā dominij: vt j. *eod. l. cum oporteat §. cum autem.*

QVod sciris. Ista lex est aliquantulum difficilis & vtilis, & habet duas partes principales. Secūda ibi, *Sin autem.* Bald. CASVS. Quod dicitur in l. superiori, habet locum filiis non extantibus. Alioquin si filius tuus vel filia habebat ex se liberos, prius b transmittunt ad filios quam ad patrem vel ad auum, & prius c ad matrem quàm ad auum.

l ¶ *Quod sciris.* id est, [illegible] *eod. l. [illegible] & [illegible] cæterarum rerum quæ ex substantia.*

m ¶ *Donationem.* quam à suo marito lucrata est.

n ¶ *Dotē acquiri.* intellige cū pacta erant de lucrando, quocunque modo matrimoniū solueretur.

o ¶ *His.* ad quos talia lucra veneriat.

p ¶ *Ad liberos.* præferūtur enim filij d in succedendo: vt T. *communia de success. l. fin.*

q ¶ *Peculij.* quod est aliis. [illegible] licet cūm filios nō habet: vt *ff. de castrensi peculio l. [illegible]*

r ¶ *Acquirenda.* scilic. quantum ad proprietatem, vsufructus namque perseuerat.

s ¶ *Sin autem.* prosequitur in filia lucrante tantum, cūm T. dixerat de filio.

ADDITIO. Hic §. secundùm vnam lecturam, quā videtur ponnegl. in verbo, *tam patre*, hoc dicit secundùm Bartol.

a Dos profectitia futuro matrimonio ad patrem qui eam dedit reuertitur, etiā si extent eius filiæ liberi.

b Successiones descendentium præferuntur ascendentibus.

c In successionibus quæ ascendunt, gradus quoque [illegible]: vt qui proximior sit [illegible] [illegible] excludat: sed quid si paternus [illegible] quidā paterni, quidā materni eodē gradu sint qui [illegible] defuncto æqualiter succedunt de [illegible] [illegible] [illegible] gradus: in paternis vero, paternis: in maternis, materna. vide Bart. [illegible] [illegible] [illegible]

d Hinc colligitur, filiū [illegible] vel de iure ciuili habere posse heredem. vt [illegible] [illegible] Bart. [illegible] [illegible] [illegible]

† al. cæterarum quæ filius, cæterarum quæ.

* [illegible] [illegible]

† al. ei qui, vel quæ.

480/C.IV.K.5-4, 1731-1732
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hic, nepote decedente in bonis quæsitis à matre vel linea materna, auus maternus præferatur paterno. Per hunc text. dicit idē Bart. in authen. itaque supra cōmu. de successi. quòd[a] quando veniūt ad successionem parentes: parentes ex parte matris præferuntur in bonis quæsitis ex materna linea & parentes ex parte patris præferuntur in bonis quæsitis ex latere patris: pro quo reputat hunc text. singularem. ¶ Item adde quòd idem Bart. in l. post dotem. in fin. ff. solu. matri. dicit hic esse casum singularem, qui non est alibi: quòd quando pater dedit dotem filiæ, & eam stipulatur est prò filia, quòd mortua filia sine liberis patre & matre & fratribus superstitibus, pater solus succedet in dotem, quod sequitur Roma. consil. [illegible].

a ¶ Tam patre. lucrantis, non suo nepotis. Accurs.

b ¶ Aut paterno. lucrantis, qui est proauus morientis.

c ¶ Ex matre. lucrata ex pacto: licèt præmortua: nam sic stetur pacto.

d ¶ Linea. lucrante.

e ¶ Ad patrem. qui proximior est in gradu: ut in authen. de her. ab intesta. §. si. colla. [illegible].

f ¶ Eius. lucrantis, qui est auus morientis.

g ¶ Reseruando. Non ergo patri vsusfructus patuit vel auo præmortuo proprietario: licèt hoc dicat P. ut & diximus S. titu. l. j.

Quæcunque.] Casus. Pater habet vsumfructum in his quæ filius lucratus est, vel filia: sed potestatem alienandi non habet: proprietas pertinet ad illos qui nascuntur ex filio vel filiabus, etsi non ex illa vxore susceptos, à qua aliquo titulo hæc bona ad maritum peruenerunt: & sic indistinctè admittuntur, sed si filij non extant, pertinent ad fratres, si fratres non erant, pertinet proprietas ad parentem vel ad auum.

h ¶ Ex dote. hoc ex pacto.

i ¶ Donatione. hoc ex contractu.

k ¶ Hereditate. hoc ex vltimo iudicio.

l ¶ Interdicta. nisi pro vtilitate filij: vt]. eod. l. fina. & ad hoc T. de secun. nup. l. si quis priore. § fina.

m ¶ Apud filios. scilicet lucrantes.

n ¶ Et nepotes. succedentes patribus suis, qui lucrati fuerant occasione maritali.

o ¶ Ex eodem matrimonio. ex quo lucrum ad filios peruenit.

p ¶ Non sint. isti nepotes vel pronepotes. ad filios enim lucrantes referri non potest: multò magis ergo pertinent, si procreati essent ex eodem, & in eo casu quando sunt Contr.

idem nepos superstitibus tā patre[a] quàm auo paterno[b] diem suum sine liberis obierit, eorum dominium, quæ ad ipsum ex matre[c], vel ab eius linea[d] peruenerint, non ad auum, sed ad patrem[e] eius[f] perueniat, vsufructu videlicet in huiusmodi casibus auo (dum superest) reseruando[g]. Dat. VII. Idus Septēb. Constantinop. Theodosio A. XVII. & Festo Coss.

Lucra nuptialia, vel alia qualibet filijs obuenta quæruntur quo ad vsumfructum parentibus qui habēt in potestate lucrantes, & si dicti lucrantes postea moriūtur, nihilominus perseuerat, sed proprietas primò defertur liberis lucrātis, secūdò fratribus cōsanguineis & vterinis, tertiò vterinis tantùm, quartò ad parētes proximè defunctorū, quantū iure peculij reuertitur ad parētes, qui lucrantem in potestate habuerunt: alienatione videlicet interim interdicta habētibus vsumfructum. Bal.

IIII. Impp. Leo, & Anthemius AA. Erythrio P.P.

Quæcunque res ad filium vel filiā, nepotes siue pronepotes vtriusq; sexus in potestate constitutos, ex priore, vel secūdo, aut tertio, seu numerosiore† cōiugio peruenerint, ex dote[h], vel quacunque donatione[i], seu hereditate[k], vel legato vel fideicommisso: carū rerum vsque in diem vitæ suæ pater, vel auus, vel proauus vsūfructū habeant: easdē res quocunque modo alienandi, vel pignoris seu hypothecæ iure obligandi facultate ei penitus interdicta[l]: dominio videlicet earum apud filios[m] & nepotes[n] siue pronepotes vtriusque sexus permanēte etiam si ex eodem matrimonio[o] procreati nō sint[p], ex quo eadē res ad parētes eorum, qui quæve in potestate sūt, fuerint deuolutæ. eo videlicet obseruando, vt morientium fratrum sororūmve portiones, qui quæve ex eodem matrimonio[q] progeniti vel progenitæ sunt, primò quidē ad liberos eorum (vt dictum est) si tamē fuerint; deinde his non extantibus, ad superstites tantummodo fratres[r] vel sorores eorum perueniāt, aut ad superstitem, si ex iisdē[s] fratribus aut sororib. vnus

vtriusque matrimonij vel non, si vnus eorum decederet, primò suis liberis: secundò fratribus vtrinque coniunctis, & sic eiusdem matrimonij: Tertiò fratribus alterius matrimonij: Vltimò defertur hereditas auo: vt subiicit. & sic frater auo defuncti præfertur per hæc iura: vt supra communia de successi. l. fina. & de legitim. heredib. l. de emancipatis. quod hodie corrigitur per authent. defuncto. supra ad Tertullia. & authent. cessante. supra de legi. hered.

¶ Item videtur quod etiam iure authent. hic parens posset lucrari[*] quantum lucrari posset ex pacto non existentium liberorum: vt T. de secund. nupt. § authent. sed & si quis. Sed certè ibi loquitur cùm parens qui lucratus est dotem vel donationem propter nuptias transit ad secunda vota. nunc enim filius eius adipiscitur illud lucrum: qui filius si moriatur sine sobole, redit ad parentem lucrum illud pro pacto non existentium liberorum. at hic ista loquitur, cùm filius ipse vel filia lucratus est aliquid ex matrimonio suo, sibi, quo ad proprietatem: patri, quo ad vsumfructum.

q ¶ Ex eodem matrimonio. ex quo lucrum peruenit ad filios.

r ¶ Fratres. prædictis vtrinque coniunctos.

s ¶ Ex iisdem. ex eodem matrimonio natis.

t ¶ Ex alio. Sed nunquid ad eos primò, qui sunt ex eadem matre, si lucra ista venerint à matre, vel ab ascendentibus per matrem? Imò videtur hic parificare vterinos & consanguineos, non distincto vnde bona veniant: & sic est pon. Ad id quod not. T. communia de suc. in authen. itaque.

u ¶ Percipere. iure peculij olim, hodie iure hereditario: vt in authen. de here. ab intesta. § si. coll. [illegible].

x ¶ Excludatur. vt &]. de an. except. l. [illegible]. & T. de bo. ma. authent.

vnāve remanserit. Omnibus autem qui ex eodem cōiugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio[t] sunt matrimonio editi, easdem res pro virili parte peruenire statuimus: nulla[*] autem ex memoratis personis existente, parentes eorum eas† percipere[u]. Parentibus verò quorum sub potestate sunt, vsumfructum duntaxat habituris, memoratas res hac potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: eō prohibendis iisdē liberis quandocunque sui iuris fuerint, nulla temporali præscriptione obsistēte, easdem res omnibus modis vindicare: nisi fortè postquam potestate parentū eos cōtigerit liberari, tātum temporis effluxerit, vt ex continuo & inconcussa tenentis possessione eorum intentio excludatur[x]. Dat. V. Kalend. Mar. Martiano & Zenone Coss.

Sicut quæsita à marito vxor non acquirit patri, nisi quo ad vsumfructum: sic nec quæsita à sponso. Salyc.

V. Idem AA. Nepotiano[*] magistro militum Dalmatiæ.

Non sine[y] ratione de negotio, quod inter matremfamilias, cuius vestra suggestio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex vtraque parte prolatis, nostram credidit consulendam esse clementiam: cùm mulier diuersis iuris lectionib. idem intelligi maritum & sponsum niteretur probare, germanus autem mariti nomen illi soli[z] qui nuptias contraxisset, ex recitatione constitutionis[a] diuorū retro principum Theodosij & Valentiniani† (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor in potestate constituti, inuicem sibi reliquerint, non patri acquiri[b], sed ad eorum ius pertinere) imponere[*]. Quamuis ergo significatione nominis, maritus vel vxor post cœptum matrimoniū intelligatur, ex quo videlicet indubitata est dubitatio: attamē quia consequēs est ambiguas atque legū diuersas interpretationib. titubātes causas benignè atq; naturalis iuris moderamine temperare: nō piget nos in præsenti quoque negocio, de

y ¶ Non sine. Mulier à sponso lucrata erat donationem vel hereditatem patre viuo: postea frater eum ea patri succedens, petit hoc communicari, quasi in solidum patri quæsitum. mulier dicit se sic habere præcipuum, vt haberet si à viro habuisset. habetur enim à sponso.

z ¶ Nomen illi soli. scilicet niteretur imponere; quod est infrà.

a ¶ Constitutionis. quam habes]. eodem l. j.

b ¶ Acquiri. subaudi, quo ad proprietatem, sed non quo ad vsumfructum.

480/C.IV.K.5-4, 1733-1734
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Deliberatur, vt ff. de fun. dot. l. 1. §. & ad hoc.] ad l. 19. Iuliam de adult. l. proper.*

Cum oporteat.] CAESVS filius Leuique ad socrum talis est. Supra dictum est de his quæ acquiruntur filiis ex linea maternaue ex matrimonio. Hic vult disere de his quæ acquiruntur filiis ex fait fortuitis: puta quia mercator erat pater, habebis in eis vsumfructum, apud filii proprietate manente, nec poterit proprietatē in alios filios tuos ē quos habeas vel extraneos transferre in peculio castrensi, vel quasi, nihil habebis. Recipitur quando quis aliquid relinquit filio tuo hac conditione, ne tibi vsufructus acquireretur. Et quando pater mortuo ex filiis in portionem defuncti succedit vnā cum fratribus defuncti exparentibus constitutis non habeat pater vsumfructū in portione fratrum. & hoc est quod dicit. autemen filius tuus à te rationem administrationis tuæ exigere non debet, nec habet bona tua propter hoc obligata, quia malē gubernes res filij nā vel malē vtaris. Potest enim vti frui pro voluntate tua. & de vsuris poterit res comparare, & in alium quemcunque transferre, sed ē vsumfructum in rebus perdifficilis pater petere voluerit, alij heredes petere non poterunt: quia ex petere non decreuit: quia bene potuisti ei remittere iur perendi ad alios filios tuos.

Cum autem.] Pater quando filium dimittebat à patria potestate, retinebat sectam partem omnium bonorum eiusdem quod pater acquirebat, nisi pater expressē retineret. Et est net. quōd filius habet omnia bona patris obligata ad hoc, vt si pater aliquid de suo alterne, possit plenum habere secundum.

b ¶ *Cum oporteat.* quod dicit Constantinus in rebus maternis & Arcadius in omnibus ex linea materna venientibus vt Lat. l. 1. ¶ §. 1. ff quod dicit Theodosius & Leo in dote & donatione nuptiali, & in cæteris donationibus, legatis quoq; & fideicommissis inter coniuges relictis, vt *supra eod. l. 9. & ibi de l. quæsumque.* Idem dicit hic Iustinianus in omnibus cæteris adventitiis.

¶ Et dic oportet *, id est, decet. & sic accipitur *ff. de inst. & in. l. 5. in principio.*

c ¶ *In vetustis.* b non vetustissimi quia vetustissimo omnia quærebantur: *Inst. per quas pers. ac. acquirit. in princ.* Sed de iure quod erat ante sc. Iustinianei dicit.

d ¶ *Quemadmodum* exemplificatiō.

e ¶ *Res vim substantiæ.* E ‡ substantia patris esse videtur, si aliquid contemplatione d patris datum est filio vt arg. *ff. de aug. her. l. adeis. & de vulga. substit. l. fed. §. plures. §. in arrogat.* Item à patre dedit ei fundū, vt inde se aleret, & inde posita quæstio fuerit, dicuntur ea ex patrimonio *ff. ad Trebell. l. haliqta. & de vsur. l. in fideicommiss. §. nunquam.* ¶ Sed quid si pecunia dedit pater filio, ipse autem filius inde vsuras acquisiuit? Videtur idem nā dicitur *Institutio per quas pers. nob. acquir. §. 3.* ex re patris velut ex occasione. & pro hoc est dicta lex, *sed si plures. §. in arrogato.* licēt fit arg. contra *ff. de vsurp. & usuc. l. vsuras. pecunia & arga. §. de dona. inter virum & vxo. l. fine.* Idem quōd sic largē accipitur ex re patris, habes *ff. de iure dot. l. 10. usque ad §. si pater.*

¶ Item quid ē dubitetur vnde acquisierit? Respondo. hoc presumitur ex qualitate personarum. Quid enim si filius nihil sūt operati, & originem fit, & pater dicet sibi hypsumam? ex re patris tūt esse. Et econtra si filio diuisus c filius & pauper sit pater: presumam ex adventicia causa quæsitum. arg. *supra eodem. l. si defunctus.* Sed in vxore d presumitur semper ex bonis viri habere: vt *supra de dona. inter vir. & vxo. l. etiam. & ff. de donat. inter vir. & vxo. l. Quintus.* Vel dic refert quis patri, an frater vt commentet: an ipse qui quæsuit, petit vt precium habeat: & sic qui agit e, probet: vt *ff. de probat. l. si qui.*

f ¶ *Sacris.* scilicet vinculis.

g ¶ *Gratiam.* Not. f vt *hic, & l. 1. n. 14. fin. mortuo. in fin. & ff. de leg. 3. l. cum pater. §. rusticæ.*

h ¶ *Excepto castrensibus peculiis.* Hic not. quōd quoddam peculium est professionum, scilicet quōd acquirit filiusfamilias de rebus paternis: de quo modo dicit quod patri ex toto quæritur. Est & castrense, quod ex militia quæritur: vt *ff. de castren. peculio. l. si castrensia. & l. si militi.* Est & quasi castrense, quod in curiam quæritur ex publica causa, vt salario ex publico: vt *ff. de iustis. sepul. l. fin. & de his fabricis hic.* Est & adventitium, de quo modō dicit.

i ¶ *Accessuros.* Castrensia h ergo & quasi, non quæsuisset patribus eriam quo ad vsumfruct. Sūt & alij casus in quibus familiæ pater non habet vsumfructū. & sic lege licauch. *excipitur.* & quæ est in auctorit. *vt hic. non obstante. in princ. eod. vsq.*

k *Excipitur.*] *Peruenire.* scilicet vsufructus: vt *in cor.* & datur Curator huiusmodi rei, cum pater non habeat vsumfructū non sit legitimus administrator: vt *eod. cor. ff.* & ad hoc vt hujusmodi res possit apponi in authen. *de usuf. & usufruct. §. sed. diffinus. colla. 12. & ibi procu. authen. cum heredibus. in fi.* quam lege posit illam. Et est illa sumpta *de here. ab intest. §. fi. vers. cum colla. 11.*

l ¶ *Tem heredibus* quia nō habet pater scilicet vsumfructum in parte filij, & hoc ē filius moriuus erat defunctus ex vtroque parente, vt in corpore continetur. Vel dic, *heredibus*, & scilicet defertur filio plenū ius.

m ¶ *Administrat.* acquiretur ita filio, vt non habeat vsumfructū. n ¶ *Forsan.* hic versus malē hic ponitur: ergo quōd debet esse in fine superioris auth. nā ex illo cor. scilicet *vt de mo. & mata. circa prin. hic tamen non fallit.* & ac si dicatur, *licet* mater vel avia dare potest hac lege: vt vsumfructus non acquiratur patri, sic & extraneus. Sed fortē Ic. qui sic posuit, intellexit quōdlibet extraneus

a Oportet, pro debet aliquis. de accipitur. *Barto. 3. d. 41. q. 4. q. 3.*

b Id est, Digestorū vel Abbatum à *Parodus.* 3. interpretatur. vbi potest mortua bona ad filios familiæ iuxta Digestorum pertinere.

c Arcadius dicit; pernulle possidetis sibi bona patrina ex parte fabrissimo filio intelligentur, quia filiusfamilias ab alio acquirit, quæ ex fratribus filii patrui tibi à patre alterum, vnū casū de vt lib. 6. quod ex vsuris pecunia patrina adquisiuit v. quæ scripsi in tit. 1. e. pa. *Ferge rationem* dos possidetis dici pro: vt ipsa pecunia exuplicatur quoēm. vt in *Cod. 3. §. de iure dotium. d Contemplatione patris.* aut matri dare, an patris, matrisve: an vtrū filij vsufructū esse? pertinere.

e Oportet, pro debet aliquis. de accipitur. *Barto. 3. d. 41. q. 4. q. 3.*

b Id est, Digestorū vel Abbatum à *Parodus.* 3. interpretatur. vbi potest mortua bona ad filios familiæ iuxta Digestorum pertinere.

c Arcadius dicit; pernulle possidetis sibi bona patrina ex parte fabrissimo filio intelligentur, quia filiusfamilias ab alio acquirit, quæ ex fratribus filii patrui tibi à patre alterum, vnū casū de vt lib. 6. quod ex vsuris pecunia patrina adquisiuit v. quæ scripsi in tit. 1. e. pa. *Ferge rationem* dos possidetis dici pro: vt ipsa pecunia exuplicatur quoēm. vt in *Cod. 3. §. de iure dotium. d Contemplatione patris.* aut matri dare, an patris, matrisve: an vtrū filij vsufructū esse? pertinere.

480/C.IV.K.5-4, 1735-1736
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

extraneus instituit me, & filium meum, quòd in sua portione non habeam vsumfructum, sicut si successissem cum eo alteri filio: & sicut cùm filius meus emancipatur instituitur à matre vel ab aliquo ascendente per matrem: vt ṡ. de bonis ma. l. iij. Excipitur etiam alius casus qui est in authent. idem est. quam hic lege, quæ est in corpo. vt nul. iudi. §. quia verò. colla. ix.

Accurs.

a [Idem est.] Ex lege. scilicet ista: vt in ver. & etiam antiqua: vt & ṡ. de dinor. l. consensu. §. penul. mittuntur enim dissoluentes matrimonium in monasterium cum tertia parte rerum, & duæ filiis seruantur, in quibus pater vsumfructum non habet.

¶ An autem in cæteris rebus aduenticiis talium filiorum pater retineat vsumfructũ? Puto quòd sic, nam non mittitur in monasteriũ vt fiat monachus, sed quasi pœnitentiam acturus.

¶ Item si [a] pater suus fuerit monachatur, an extinguitur vsusfructus quem habet? Videtur quòd sic, cùm pro mortuo habeatur: vt ṡ. de episcop. & cler. l. Deo nobis. s. j. Sed certè non quo ad commodum eius moritur, & ideo non finitur. ¶ Sic ergo notab [b] casus in quibus non quæritur patri vsusfructus, scilicet in castrensi, et quasi castrensi: vt in l. cum oportet. §. europea. Item in tribus casibus quos habes in tribus authen. & sic sunt quinque. Et est sextus, si pater remittat: vt in hac l. §. fin autem. Item septimus quando aliquam hereditatem pater noluerit: vt ṡ. eodem. l. fina. §. sin autem pater. Et octauus quando filio legatur seruus, et eum manumittat: vt ff. eodem. l. fina. §. fin. Item nonus, scilicet si vsusfructus legatur filio. Nam seruitus seruitutis esse non potest: vt ff. de vsufruct. legat. l. j. Item decimus si donauit imperator filiofamilias vt infrà eodem. l. cùm oportet. Vel fortè hoc casu pater habet commoditatem fructuum.

b ¶ Statuta sunt. ṡ. eo. l. quacumque. & sic corrigitur nec. scilicet illa per authen. defuncto. & per authen. cessante.

c ¶ Non autem hypothecam. ¶ No. duo dicit, primum administrationis [a] rationem non reddendam: sic & supra de episcop. & cleri. l. orphanotrophos. & infra. l. fin. §. hoc prouidebis. Sed arg. contrà ṡ. eod. l. fin. §. fin autem ar. aliorum. ¶ Aliud, quòd [d] bona patris filio non sint obligata pro

Marginal notes: † Et ita casus... vt patet... Quia non est persona... — a Vsusfructus an perdatur per monasterij ingressum. — b Vsusfructus aduenticiorum filij in multis casibus patri non quæritur. — c Rationes filio pater non reddit. — d Patris bona non sunt filio obligata pro mala administratione.

IN AVTHENTIC. VT nulli iud. §. quia verò. colla. ix. constitut. ix.

Hic habes casus in quibus patri non quæritur vsusfructus. Bald.

IDem est in his quæ ex lege [a] deferuntur liberis, parentibus præsumentibus soluere matrimonium sine causis lege definitis.

Finis authentica.

Sequitur textus l. Codicis.

Sub hac tamen definitione hunc legis articulũ inducimus, vt in successione quidem earũdem rerum quæ extrinsecus † filiisfamilias acquiruntur, iura eadem obseruentur, quæ in maternis & nuptialibus rebus statuta sunt [b].

Pro rebus filij quas pater administrat ratione sui vsusfructus, filius hypothecam non habet in rebus paternis, nec rationem administrationis à patre potest exigere, nec patrem impedire de acquisitis ex prædictis rebus quomodo voluerit disponere. & si pater remiserit vsumfructum filio, cæteri filij ab eo non possunt petere, etiam patre mortuo. h. d. vsque ad §. cùm autem. Sal.

Non autem hypothecam [c] filiifamilias aduersus res patris viuentis adhuc, seu iam mortui sperare audeant, nec ratiocinia ei super administratione inferre: sed tantummodo alienatione vel hypotheca suo nomine patribus denegata, rerum habeat parẽs plenissimam potestatem, vtifruique his rebus quæ per filiosfamilias secundùm prædictum modum acquiruntur, & gubernatio rerum earum sit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamilias, vel filia, vel deinceps persona, vetare eũ in cuius potestate sunt, easdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel si hoc fecerint, patria potestas [d] in eos exercẽda est: sed habeat pater vel aliæ personæ quæ superiùs enumeratæ sunt, plenissimam potestatem vti frui, gubernareque res prædicto modo acquisitas. Et si quid ex vsu earum patri, auus, vel proauus collegerit: habeat licentiam, quemadmodum cupit hoc disponere, & in alios heredes transmittere: vel si ex earum rerum fructibus res mobiles vel immobiles [e], vel se mouentes comparauerit: eas etiam quomodo voluerit, habeat, & transmittat, & in alios transferat, siue extraneos, siue liberos suos, seu quamlibet personam. Sin autem res sibi memorato [f] modo acquisitas parens noluerit retinere [*], sed apud filium aut filiam vel deinceps personas reliquerit: nullam post obitum eius licentiam habeant heredes alij patris vel aui vel proaui eundem vsumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit (vtpote patri debitum) sibi vindicare: sed quasi diuturna donatione in filium celebranda, qui vsumfructum detinuit, quem patrẽ [eius] habere oportuerat, ita causa intelligatur, vt eundem vsumfructum post obitum patris ipse lucretur [g]: parente ius exactionis quasi sibi debitæ à filio, qui vsumfructum consensu eius possidebat, suæ posteritati vel successioni minimè transmittente: quatenus in omni pace inter se successio eius permaneat, nec altercationis cuiusdam (maximè inter fratres) oriatur occasio.

Pater habet filium hodie dimidiam vsusfructus in præmium emancipationis, etiam si nihil in emancipatione dictum fuerit. h. d. vsque ad §. sed cùm tacitas. Sal.

Cùm autẽ Constantiniana [h] lege † cautum erat, si filiifamilias ab his qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum quæ acquiri non solent [i], quasi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere, & ex hac causa iterum pars nõ minima substantiæ liberorum adimebatur: sancimus huiusmodi casu incurueniente, & emancipatione liberis imposita, non tertiam partem dominij rerum minimè acquisitarum: sed dimidiã vsusfructus apud maiores [k] qui emancipationem donant, residere: exceptis & in hoc casu castrensibus & quasi castrensibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac [*] causa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuscumque sexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris [l] patrimonij vsusfructus adsignabitur. Hoc obtinẽte & si in emancipatione sibi parentes hoc minimè seruauerint, sed nisi [m] specialiter vel in emancipatione huic præmio renunciauerint: vel donatione facta sese & ab huiusmodi be-

mala administratione: Cui secundo dicto est contrà ṡ. eo. l. j. §. fin. Sol. hæc corrigitur. s. Vel hic loquitur de expressis: ibi de tacita. vel ibi in reb. materni generis, & in rebus nuptialibus: hic in aliis. s. Vel verisimiliter habet filius hypothecam, quia malè in eius pater, vel malè gubernat: vt hic dicit: sed vt rem alienatam à patre, vel eius consequatur pretium: vt ibi. & ṡ. eo. l. fin. §. non habente locum.

d ¶ Patria potestas. vt non corrigat verberando: vt ṡ. de pa. potest. l. ij. & ff. de fur. l. seruus. & filij. Erubescit [a] enim lex filios fieri castigatores parentum: vt hic, & in auth. de nup. §. si verò expulsus. coll. iiij. ibi, & circa salũ. & ṡ. eo. l. fin. §. fin. Sed arg. contrà ff. de condic. causa da. l. ij. §. j. Sed fallit in casu quod hic dicit, vbi pater plenissimã potestatem non habet: vt ṡ. de sen. pass. l. fin.

Additio. Tu dicas cùm Bar. hic, vbicumque pater dissipat bona filij: si quidem filio ad ipsa bona potest dari regressus, quia vendit res immobiles, quæ non consumuntur: tunc filius non potest reprehendere patrem. ita loquitur hic. Si verò dissipat res mobiles, quæ non possunt apparere, & pater soluendo non esset, & esset homo malæ vitæ: tunc potest ei administratio interdici: vt d. l. fin. ṡ. de senten. passis. facit Lampenator. ff. ad Trebel.

Accurs.

e ¶ Mobiles vel immobiles. ¶ Sed an extinguatur vsusfructus patris rei mutatione, si pater ædificat domum in solo filij? Respon. non, cùm adhuc duret aduenticium: & sic vsusfructus durat. secùs in alio vsufructuario: vt ff. de vsufruct. l. quamuis. §. fin.

f ¶ Memorato. quo ad vsumfructum.

g ¶ Lucretur. non explicat an [*] tenuat transfusio vel diuturna [*] donatio viuente patre, sed morte eius dicit eam confirmari.

h ¶ Cùm autem Constantiniana. quam non habemus.

i ¶ Non solent. ¶ Sed quæ sunt, quæ non quæruntur patri, tempore Constantini? Resp. à matre delata: vt ṡ. eo. l. j. & idem quod hic, habes Instit. per quas perso. no. acq. §. hoc quoque.

k ¶ Maiores. id est, parentes.

l ¶ Amplioris. quia dimidium vsusfructus habebit in omnibus aduenticiis, non solùm in maternis.

m ¶ Sed nisi, &c. vt & ṡ. de emancip. lib. l. fina. sed in [d] eo qui

Marginal notes: * donat. — a Filij patrem castigare non debent. — † nulam partem filij hodie pater, et ipsa tamen mereatur emancipatione habere... b Pater emancipando filio vsumfructum bonorum aduenticiorum retinet dimidium... — * al. ... [illegible] — d Seruum manumissum peculium donare videtur.

480/C.IV.K.5-4, 1737-1738
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

manumittit filium, contrariam ferunter: quia videtur donare peculium, nisi expressè retineat: vt infra de pecul. eius qui lib. me. l. 1.

a ¶ Ad emp. fili. filius emancipatus.

b ¶ Dicimus. V. de bo. mat. l. 3. §. 6. 7.

c ¶ Legibus. V. eod. l. 1. §. 6. 7. ACCVRS.

d ¶ Introducuntur. vt per eorum tituli. C. & ff. in quibus caus. pignus tacitum.

e ¶ Quidam aut. vt & V. qui po. in pig. ha. l. fine & V. de fideiub. aug. l. fi quis priorq. §. fin. Habet ergo pro contracti, res patris filio obligari. & sic est contra V. eod. l. §. non autem. Solu. vt ibi.

f ¶ Dubitabatur. in nostro casu: quo eodem modo conflat contractum hypothecam.

g ¶ Initium. sic ergo pignorum obligatio prædit personalem, licet fideiusor: vt Instituta. de fideiuß. §. 3. & ad hoc ff. qui po. in pign. l. 1.

h ¶ Deferendæ. id est, tempore quo filius quæ. fiuit. nam tunc potest gerere vel non gerere.

i ¶ Gubernationis. pro eodem: ideo quia per gestionem bona fermantur.

C Vm multa.] CAESAR. Princeps vel Augusta in filiumfamilias donationis, vel legati vel fideicomm. aliquid mansuluit: an in eo patri acquiratur vsus fructus propriietate apud filium remanente, quæritur? Dicitur quòd non: sed ad similitudinem castrensium peculiorum propriietatem consequitur filius, vt eam, &c.

k ¶ Praestitis fuerit. vt V. de donat. inter virum & vxor. l. non &]. de donat. l. sanctimus. §. 1. & sic de similibus ad similia procedit.

l ¶ Aliis. scilicet fortunis. ACCVRS.

C Vm non solum] CAESAR. In principio noui hæreditatem, scilicet quæ in superioribus II. dictum est, recitando, scilicet quòd pater habet vsumfructi. in rebus maternis filiofamil. quæritur: nec solum in his, sed & in aliis rebus. Vnde circa materiam istam plures ortabatur alterationes. Dic ergo sic. Filius suus erat delata hereditas, aut est plenæ ætatis, puta xxv. ann. aut vltra vij. ann. tamen citra xxv. aut est vij. annorum. Primo casu dicit: se habere vult adire hereditatem, aut non. si non, tu verò volueris, poterit & ad se spectabit commodum & incommodum, & ages adversus debitores hereditarios & actionem suscipiet, nec filio suo aliquod genere neficio alienauerint, & in liberos hoc transtulerint: manere apud eos etiam tacentes iura & beneficium vsusfructus retinēdi: vt post obitum eorum vsufructus in omnibus memoratis causis ad eos * peruenīat, quorum dominium est scilicet, secundùm quod iam diximus *: in successionibus eorum omnibus seruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis consultissimis legibus c definita sunt.

Tacita hypotheca in rebus patris filio concessa, compotis à tempore inchoato administrationis, non à tempore malè gestionis: hoc dicit vsque ad fin. SALVC.

Sed cùm tacitas hypothecas tā veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt d, quàm nos e in maternis cæterisque donationibus f quas seruare necesse est, & dubitabatur f ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrùmne ab initio, an ex eo tempore ex quo malè aliquid gestum est: compendiosa narratione interpretamur initium g gerendæ vel deferendæ h administrationis vel obseruationis i esse spectandum, & non tempus ex quo malè aliquid gestum fuerit. Recitata* in nouo consistorio palatij DN. Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio V.C. CONS.

Donata à principe, vel ab Augusta, non queruntur patri etiam quo ad vsumfructum sicut res castrensia. SALVC. post BALD.

VII. *Idem A. Iuliano P.P.*

C Vm multa peculiegia imperialibus donationibus iam præstita sunt *, dignum incrementum his conferre † nostra dignata est clementia. Si quis * igitur à serenissimo principe vel à piissima Augusta, siue masculus siue fœmina donationes sit consecutus vel consecuta, siue mobilium, siue immobilium, siue se mouentium rerum, filiusfamilias tamen constitutus vel constituta, habeat huiusmodi res omni acquisitione absolutas, & nomini eas acquirat, neque earum vsumfructū pater vel auus vel proauus sibi vindicet: sed ad similitudinem castrensis peculij omnem facultatē in eas filij vel filiafamilias habeant. Vt enim imperatoris præiudicium, si tu noluerit: ille vtrū voluerit: eam adire poterit, & pleno iure acquirit sibi: & omne damnum & emolumentum ipsum sequetur. Si tamen agere velit vel conuenire, requirendus est tuus consensus: & hoc in primis. Si verò maior vij. ann. minor xxv. & rult adire hereditatem rialis fortuna omnes superemineat alias l, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum. Dat. propositis XII. Kalend. April. Constantinop. Lampadio & Orestes, VV. CC. Cons.

Filio in potestate maiore annis viginti quinque hereditatem recusante adire vel querere: id quod quæstum quæreretur patri quo ad vsumfructum, pater filio potest sibi quærere: & ex eo in eum dabuntur actiones, non in filium similiter & contrà. cogitur tamen pater filio in iudicio agenti consistere: hoc dicit vsque ad §. fin autem in secunda. SALVC.

VIII. *Idem A. Iuuenti P.P.*

C Vm non solùm in maternis rebus, quæ filiisfamilias deferuntur, sed etiā de aliis omnibus quæ acquisitionem effugiunt, & maximè post nouellam nostri numinis legē m, quæ omnia quæ extrinsecus ad filios familias peruenīunt, & non ex paterna substātia sunt, nō esse acquirenda patribus statuit, nisi tantummodo ad vsumfructum) varias alterationes exortæ sunt, & varius eueniūs variūsque cōtinetur tractatus †, & semper in iudiciis versantur: necesse est * vtilitet & apertissimè omnia dirimere. Sancimus itaque, in omnibus rebus quæ effugiūt quidem dominij acquisitionem, sed vsusfructus tantummodo patri offertur vel aliis parentibus à filiofamilias cuiuscunque gradus vel sexus, siue pater adire * filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandum existimat, siue filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiā, & patrē ipsum sibi adire hereditatem recusāte filio P, & omne siue damnum siue lucri in suam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue cōtrario patre recusante filius adire hereditatem voluerit: nullam acquisitionem, nec vsumfructum patri offerri, sed ipsum filiū sibi imputare si quid ex hoc cōtigerit: nulla actione neque contra patrē danda q, vbi aduersus eius voluntatem filius hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud quicquā ex quocunque titulo siue donationis, fideiusor: & filius se decepeum dicat: in vtroque casu potest filius rebiuit. Si verò filius noluerit, & tu volueris eam adire, pleno iure eam consequi potest: sicut V. in secunda parte l. dictum est. & hæc sunt vetera filiofam. pagano. Si verò fuerit miles, & hereditatem sibi delatam recusauerit, poterit eam, licet ex calstrēsibus actionibus quæstum, pleno iure consequi, hoc est, quantum ad proprietatem, & quantum ad vsumfructum, quasi ab initio fuisset heres institutus: & ad se commodum & incommodum pertinebit, filio nullo imminente præiudicio, & hæc sunt vetera quando filius suus non vult, aut contrario. & hoc in tertia.

m ¶ Legem. quam habes V. eod. l. Licet oportet. n ¶ Necesse est. subaudi, ideo, &c.

o ¶ Adire. hereditatem pata. Vel dic adire generaliter *, id est, lucrum inire vel acquirere.

p ¶ Recusante filio. in hoc corrigitur ius vetus: nam non aliter poterat olim b talis hereditas quæri, nisi præcedente iussu patris filius adeat: vt ff. de acq. her. l. fi quis mihi dum. §. inst. fin. & ad Trebel. l. sunt quidam. in prin.

¶ Item an habeat hoc locum, si filius habeat substitutum? arg. quod dic.]. an. in §. Nam pater & filius eadem persona reputantur: vt V. de imp. & alia substit. l. fin.

¶ Item an idem si vocetur abintestato? filius? Videtur quod non: vt]. eod. l. in fin. Sed adhuc pro idem propter prædictam rationem: quia quoque persona cum filio videtur.

¶ Item an idē in seruo, vt eo non volente adire (quod potest etiam domino volente) vt ff. fol. administratur dominus? Resp. nō * pato: vt V. de her. instit. l. Licet proponat.

¶ Item an idem in querela, si filius delatam sibi querelam r recusat, an deferatur patri? Resp. non: vt ff. de inc. test. l. Papinianus. in prin.

q ¶ Donata. ex illius hereditario, vel simili.

a ¶ Contrahit.

l. Licet oportet. sup. eod.

a. vel. vel. verbum generalitter sumitur pro quolibet adquisitione.

b. Hereditas potest iuste etiam non pertinere: inde & patre recusante filius adire potuit.

c. Pater & filius eadem persona reputantur.

d. Hereditatem filius ab intestato adit. Pater cum dictus pater ipso etiam filio recusante adire potest.

e. Hereditatem filius delatam ipso seruo recusante dominus adire non potest.

f. Querela inofficiosi. filio delatam, ipso filio recusante, pater prosequi non potest.

480/C.IV.K.5-4, 1739-1740
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

siue cōtractus [a] alterius sibi acquirere maluerit, neque aduersus filiū simili modo [b] actione extēdenda, vbi recusante eo pater sua auctoritate hæc sibi vindicet: huiusmodi editionis tramite ex præsenti lege patri cōpetente: sed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab aliis pulsari, vbi ad eū totum commodum aduenit: Et filius simili modo in agendo & pulsando solus habeat, & detrimentum & commodum necessitate per officium iudicis patri imponenda [c] tantummodo filio consentire vel agēti, vel fugienti, ne iudicium sine patris † voluntate videatur consistere. Et hoc quidem si plenæ ætatis [d] filius est, qui paternam voluntatem sequi non patitur.

Filio minore annis xxv. recusante adire, adit pater: & econtrà: & vtroque casu filius potest restitui: & patre nolente bona filij administrare, debet curator ei dari, h. d. vsque ad §. similique modo. Salyc.

Sin autem in secunda [a] ætate [e] adhuc filius est, & hereditate ei delata pater consentire adeundi hereditatem noluerit, vel patre volente ipse reclamauerit, siquidem recusauerit filius, licentiam damus patri simili modo hereditatem adire, & eam pleno iure habere: his omnibus quæ superiùs diximus, locum habentibus. Sin autem patre recusante, filius adire maluerit: damus quidem licētiam ei hoc facere [f]. Nolente autem patre res filij gubernare propter causæ necessitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hereditati [g] dari, per quem gubernatio rerum ad eum [*] delatarum procedat: in vtroque casu [h] in integrum restitutionis auxilio minimè ei denegando [i].

Si filius miles recuset adire hereditatem castrensem †, pater ad adeundam admittitur, tanquam heres institutus. h. d. vsque ad §. vbi autem. Sal.

Similique modo & in milite filiofamilias, qui recusauerit aditionē hereditatis, quæ ei ex castrensibus occasionibus veniat [*]: patri danda licentia adire hereditatem, vt ad ipsum perueniat pleno iure, tā per vsumfructum, quàm per dominium eandem hereditatem possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset [k] heres institutus: eo videlicet subiacente omnibus oneribus hereditariis, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. Et hæc quidem in his casibus obseruanda sunt, quibus discordia inter patrem & filium vertitur.

Vbi voluntas patris & filij concurrit in adeundo, pater habet tantùm vsumfructum, & alienat contentus consensu filij: & sumptus facit de suo proprio. hoc dicit vsque ad §. sin autem æs alienum. Salyc.

a ¶ *Contractum.* non ergo est hæc lex specialis in hereditate tantùm, vel in his quæ in vltima voluntate tantùm relinquuntur, sed etiam in contractibus inter viuos: vt & ꝟ. *eod.* §. *fin.* & sic est contra ff. *de pecu. l. si quis seruum* §. *etiam.* vbi dicit patrem vel dominum teneri in solidum. Sed non tenetur insolidum, vt hic dicit, sed peculio tenus, vt ibi.

b ¶ *Simili modo.* & hoc est nouū ius, nam olim tantùm iiij. vel v. imò vj. actiones competebant filiofamilias: vt ff. *de act. & ob. l. filiusfamilias.* & *l. in factum.* sed hodie omnes ex aduentitia causa: vt hic, & habet ff. *de iud. l. si longius.* §. j. Accursius.

c ¶ *Imponenda.* capta pignoribus: vt *Instit. de satisda. tutor. & curator.* §. *quibus constitutionibus.* vel indicendo multam, vel aliis remediis prætoriis: vt ff. *de re iud. l.* j. §. *quid ergo.* ¶ Argumentum contrà *Instit. de acquisit. per arrogat.* §. *fin.* ¶ Quid ergo si pater interpellatus non consentit, & iudex procedit in causa: an valet iudicium? Videtur valere, quasi sufficiat patrem propter hoc interpellari: vt arg. ff. *vt in possess. legat. l.* j. §. *non exigitur.* Econtra quòd nō: quia cum effectu debet consentire, *argumentum* ff. *quod quisque iuris. l.* j. in *fine.* quod videtur tutius. Sed si pater compulsus consentit, videtur iudicium nō valere: vt ff. *de iudiciis. l.* ij. *circa principi.* & ff. *de auctorit. tutor. l.* j. §. *fin.* Solut. illud quando quis compellitur agere, vel defendere, hic autem agenti consentire. ¶ Item si procuratorio [b] nomine agat filius (quod potest: vt ff. *de procurat. l. filiusfamilias.* §. *ipse quoque* filius.) an egeat patris cōsensu? non videtur, cùm non agatur circa peculium, sicut hic loquitur. Econtrà quòd sic, scilicet quòd egeat: quia qui non admittitur pro se, nec pro alio sine consensu patris: nam nemo admittitur pro alio, quia & pro se admittatur. Sed aliqui pro se admittuntur, qui pro alio non: vt ff. *de postuland. l.* j. §. *y.* & est ratio, secundùm P. quia videtur filius [*] non esse integer homo ad agendum, sed medius: vnde nec præscriptio ei currit: vt ꝟ. *de annal. exceptione. l.* j. *in fine.* Sed per patris consensum redintegratur: quod in [d] seruo non potest esse, cùm ipse nec medius homo sit: & ideò non agit etiam domino consentiente: vt ꝟ. *de iudiciis l. seruus.*

¶ Quid de tutore? Dic quòd potest [*] sine consensu patris: vt ff. *de in ius vocando l. quæsitum.* ¶ Item quid in præcepto facto ei confitenti in iudicio? Videtur quòd nec hoc valeat, nisi & pater consentiat: cùm sententia sit, & ex ea actio in factum detur, & sententia dicitur præceptum, & tempora quadrimestria dantur: vt ff. *de iudiciis l. si debitori.* Econtra quòd teneat etiam sine patre, nec sit sententia, cùm nulla sint partes iudicis in confitente, &c. vt ff. *ad legem Aquiliam l. proinde* §. §. *finali.* Solut. potest distingui an detur in confessum extra iudicium, & sic non dicitur sententia, an post contestationem litis, & probationes, & confessiones inductas, & tunc sit sententia: vt *d. l. si debitori,* & *alia d. l. proinde.* ¶ Item an coram [f] arbitro filio agente debeat consentire pater? Videtur quòd sic: vt ff. *de arbitris l.* j. Sed puto contrà: vt ff. *de peculio l.* ij. §. *sed si filium.* ¶ Item an lite contestata debet compelli, si forte tunc quoquo modo fuit omissum? vel an valeat, si postea consentiat? Resp. non compellitur, nec sponte consentient proficit: quia iam stetit in iudicio sine voluntate. ¶ Nec obstat ꝟ. *de procurat. l. licet.* quia ibi habet ratum cuius nomine agitur: hic filius suo nomine, non patris agebat.

¶ Item opponitur de eo quod est ꝟ. *de collatio. authentic. quod locum.* vbi admittitur etiam sine consensu in quibusdam casibus. Sed ibi speciale fauore dotis. ¶ Item opponitur ff. *de minoribus. l. denique.* §. *sed vtrum.* ibi, & *quidem in persona minoris etiam inuito patre,* &c. Sed dic illud in actione in factum quæ datur pro executione: hic autem de causa principali, quia consenserat in prima. ¶ Item si agat filius in causa castrensis [a] peculij, vel quasi: an exigitur patris consensus? Videtur quòd non: vt argum. ff. *ad Macedon. l.* ij. Econtrà quòd sic, per legem istam, quod puto verum. ¶ Item an in publica accusatione quam filius facit? Resp. idem ratione prædicta, & sic corrigitur ff. *de adult. l. inter liberos.* §. *pen.* & *l. filium.* Vel aliud [b] in necessariis: arg. ff. *ad Trebel. l. nam quod.* in *princ.* ¶ Item an contra ipsum patrem agendo consentiet pater, quod potest quandoque? Resp. non, paratus quia omne beneficium legis est prorogandum: vt *in auth. constitutio quæ dignit.* §. *illud.* collat. vj. Quidam tamen, vt Otto, & Va. dixerunt, quòd nunquam exigitur consensus patris, nisi quando pater non quæritur vsusfructus, quia non vult: tunc enim debet consentire in signum repudiationis vsusfructus. Si autem vsusfructus patri non quæratur, quia nec potest, agit filius sine consensu: vt *d. l. de minoribus. l. denique.* & *per d. auth.* ꝟ. *de colla.* & *per aliam l.* ff. *de nouo. l. nouali.* & *l. sequent.* & *Instit. de nova.* §. *fin.* Sed ibi pater consensit secundùm nos, vel corrigatur in hoc, vt debeat hodie consentire.

Additio. Hanc distinctionem Ottonis dicit Barto. hic esse verissimam. consulit tamen propter euitandas opiniones, patris consensum semper adhiberi quando haberi potest.

d ¶ *Ætatis.* xxv. an. vt ꝟ. *de his qui ve. ata. l. fin.*

a ¶ *Sin autem in secunda.* Id est, in adolescentia, Sic in Nou. Iust. δευτέραν ἡλικίαν, ponit pro adolescentia, & *in Nou.* 115. & in §. *vbi autem.* ꝟ. *eod.* & *l. penult. C. de impub.* Cviac.

e ¶ *Sin autem in secunda ætate.* i. ante xxv. ann. sed post vij. nam de infantili ætate dicet ꝟ. *eod.* §. *vbi autem pueriliis ætas.*

f ¶ *Hoc facere.* etiam sine auctoritate alicuius. nam curatorem non habet, quia nec posset habere, cùm sit in patris potestate, vt statim dicet: nec pater auctorizat, quia nec eam volebat.

g ¶ *Hereditati.* ¶ Nota, nam filio [c] cùm sit in patris potestate, tutor vel curator dari non potest: vt ꝟ. *de curat. furio. l. fin.* §. *resp.* & *Instit. de tutel. in prin.* Sed datur [d] hereditati, sic & aliàs datur bonis: vt ff. *de cur. bo. dan. l.* j. & ij. & ff. *qui ex cau. ma. l. ab hostibus. in princ.* & ꝟ. *de cap. l.* iij. ¶ Sed quid si est singularis res, puta legata à Titio filiofamilias, & pater non vult eam intendere? Resp. & tunc datur [e] illi rei singulari: vt arg. *in auth. vt licent ma. &* avia. §. j. *in princ. coll.* viij.

h ¶ *Casu.* quando repudiauit filius, & pater accepit: vel econtrà quando accepit filius patre repudiante.

i ¶ *Denegando.* sed videtur non dari: vt ꝟ. *qui & aduersus quos l. fi.* Sol. speciale est hic. a. Vel dic, restituitur non aduersus patrem, sed aduersus rem ipsam. i. aduersus ipsam repudiationem quā fecit. j. Vel dic, restituitur si pater adhuc nō adierat: aliàs non, vt ibi.

k ¶ *Ab initio fuisset.* quid ad rem, cùm in his pater nihil haberet? quasi diceret, in aduentitiis erat habiturus vsumfru. vnde non mirum si vocatur pater filio repudiante: sed hic nihil erat habiturus

a Filius familias in iudicio sine patris consensu esse non potest. vt sic. v. tamen exceptiones iudicium apud Socinum regula 2. 51. quæ incipit, *filius familias.* adde Guidonē Papæ decis. 14. † *patris.*

b Filius familias procurator esse nō potest sine consensu patris, secundum opinionem Dyni & Alberici in l. quæsitum. ff. de in ius vocando.

c Filius familias non est integer homo ad agendum, sed medius.

d Serui & filijfamilias differentia.

e Quid, sine cō sensu patris potest ne ex iuramento obligari? nō potest. v. Matthium sing. 40. Filio agente nomine procuratorio non requiritur cōsensus patris. adde c. quæ. meruistis. §. 1. de procuratoribus. in 6.

f Filius familias agens non potest coram arbitro sine patris consensu.

a Filius de castrensi peculio agere non potest sine consensu patris.

* in cau.

† Etiam in casibus quod filius recusat, patri quæritur, vt hic. Bonorum quidem vsūfructui filio in litem in casu præfictitia consultationis patris, patre recusante, acquiritur filio.

* al. ex castrensibus adueniat peruenit.

b Filius familias in publico iudicio accusare non potest sine patris consensu. contrarium tenent communiter doct. iur. & in l. aqu. h. t. ff. de his quib. vt indignis. Glo. in 1. ff. de his qui sunt sui. neque in comparatione [illegible] probant huius Glo. sententia scribit Clarus [illegible] §. vlt. vers. sed quid.

c Tutor vel curator filiofamilias in potestate posito non datur, sed hereditati illi delatæ.

d Curator dari solet hereditati et bonis.

e Curator etiam rei singulari dari potest.

480/C.IV.K.5-4, 1741-1742
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hinarius & esp. iuob posset ollen occupare iure peculij filio inscriptio mortuorum § de cast. pec. l. 9. sed hodie secus vt T. ad l. 1. q.

Vbi autem.) C. A. S. V. S. In hoc §. vbique ad §. vbi autem puerilis est. Sic vtique * ordinis hereditatem sibi delatam volentem habebis vsumfructum, & ages nomine filij, & actiones suscipies: & de fructibus quos percepere, sumptus facient: & si hereditas fructibus obnoxia fuerit, primò vendes mobilia, & si hæc non sufficiant, vendes immobilia, & creditoribus satisfacies: & si hoc non fecerit, de propria bursa cogeris solvere vsuras, si ille qui filium eum heredem instituit, legata ab eo præstanda reliquit, de fructu vel redditu hereditatis solues legata, & si non sufficiant, vendentur primò res (non tamen mutles immobiles, deinde immobiles steriles, & satisfacies legatarios: mancipiis autem hereditatis vidum subministrabis: nec in aliquo deteriorabis propietatem, à ratiociniis eris immunis, & à cautionibus quas extraxit fructuarij præstare constituerant. Item filios & filias alere non obstante hereditatis, sed natura hoc fugitante: & economiæ filius, si ad inopiam venerit, subministrabit tibi necessaria. extra autem causas prædictas, & ab eo alimentis, & propter legatarios non distrahes: sed ab his sic, & si semper indeat nō fecerit, pignori obligabis nec venditionem retinebabis filius: ita vt res mobiles distrahantur, vel immobiles quæ heredi tati sunt oneroslæve earum pretium in causas hereditaria procedat. Vltimò dicit quòd filias nullatenus in his in quibus habes vsumfructū ipse propietatem, tollati potestis se vsuras, vel vendere vel obligare.

a ¶ Vbi autem. hæc est secunda pars.

b ¶ Mouerit. hoc fallit in casu, scil. quando vult filiafam. agere pro dote quam dedit pater vel alimentis T. de collat. mob. quod locum. ¶ Sed cum hic dicit patrem, adhibem mouerunt b facit dubio subsistere solui, vel de ratio? Videtur quòd non, cum agit vt legitimus administrator, vt T. de admon. tut. l. fin. §. de confessorem secus § vt extraneum eum defendat: vt T. qui satisdare cogun. l. si filium. vbi de hoc dicit.

a ¶ Filiorum consortes. Itaque cum pater ex causis adventitia actione experitur (quæ communis est patri & filij) de ratio caution debet, exemplo docet. l. 1. in fin. ff. fil. mater. Cvtiac.

c ¶ Propter rerum incrementa. id est, quia fructus percipit etiam & sumptus faciat: sic & § de vsufruct. l. hædemon.

d ¶ Dependere. quasi dicat nulla.

e ¶ Superfedere. vt ff. de iure dot. Lamilier in prior. & ff. de verbo. sign. l. subsignatum § Iuna. & l. hereditatis appellatio. & ff. de collat. bona. l. cum emancipati in princip. Sed arg. contrà ff. ad Trebel. l. cogi. in princip.

f ¶ Compellere. Hic ergo cogit * filius ratiociniis à patre: quod est contrà ff. l. cum operas. §. nec autem hypothecam. & T. pren. 6. Sed lex hoc facit, non filius.

g ¶ Sin autem legata. ¶ Notabilis est ibi ver. secundum Bal. & ad hoc alle. quòd vsiotenfalis b vsufructuarius tenetur solvere de redditibus.

h ¶ Continere. fil. substantia.

i ¶ Filij nomine. ¶ Nota causam alimendi. sic & ff. de vsu. in poss. l. 1. §. dominio. & ff. de petit. hered. l. diuus.

k ¶ Alere debet. secundum dignitatem mancipiorum & ff. de vsufru. l. sed & § quod. §. mancipiorum.

l ¶ Deteriorem facere. sic de quibus fructuario vt ff. de vsufru. l. fi calus. §. fructuarius.

m ¶ Remouerit. secus ergo in matre: vt l. de fo. nu. l. hæc edictali. § hæ diuol. ¶ Et sic nota casū vbi fructuarius nō * satisfacit sunt & alij, vt ff. vsufruct. quemadmodum caueat. l. fi vsufructus. §. pleni. ¶ Item de ratiociniis nō reddendis, nota, vt T. ex. sic. l. cum operas. § nec autem. & T. de fideiuss. mutiu. l. fi quo pecunia. §. fructi.

n ¶ Omnibus. quia non finitur illis modis omnibus, vt & alijs: & subsistit: quia debet morte finiri.

o ¶ Constituimus. quam habet T. ord. l. cum oportet. §. nec autem.

p ¶ Improuerunt. filij, vtique, vt fabricit, & T. de pa. po. l. filia. & ff. de lib. ag. l. fi quis à liberis. & T. de alim. lib. l. 3. & id. & cæt.

q ¶ Ex vtraque. disuniatur, id est, ex hac vel ex illa, non coniunctim: quia si ambo essent inopes d, vnus alium alere non tenerentur: vt T. de alim. lib. l. 3. Bartolus est lectura. ff. de pact. dotis. §. 1. & ff. de pign. & hypo. l. fi tiu. §. rebus. & ff. de contrahen. empt. l. fed Cassius. §. circa finem §. & ita hæ diffinit vtraque e, poterit diuuniatur: vt ff. communi diuid. de.

r ¶ Tertiomodo. non alias: vt T. de be. ma. l. 3. & ff.

s ¶ Filij. vt §. superiori. id. filij nomine, &c.

t ¶ Supponere. id est, obligare pignori.

u ¶ Loquens. quia non valet venditio. Accvr.

x ¶ Proinde eorum. & hic videtur pater subici ratiociniis x, sicut & habuisti T. ad l. 3. vbi autem in vsum.

a ¶ Dotis

a Vbi filius voluerit patrimonium, filio proprietas vsufructus patri relinquitur, exempta tamen alimentione, nisi in casibus hæc facta.

b Pater agens in administratione vel fideiubere debet indicatum solui, vel de ratio.

c Rationibus reddendis patrem eximit obnoxij in his in quibus non habent legitimam administrationem, vt hoc ipso verba, quasi nul. adde Rolandi à Valle consil.

d Alere inopes non cenetur.

e Vsufructuarius quibus casibus non satisfacit.

f Compellere.

g Rationibus reddendis patrem eximit obnoxij in his in quibus non habent legitimam administrationem, vt hoc ipso verba, quasi nul. adde Rolandi à Valle consil.

h Vsufructuarius teneatur ex redditibus solvere.

480/C.IV.K.5-4, 1743-1744
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Donatur.* nam in his quibus nec vsusfructus, nec aliquid patri acquiritur, [patri in castrensibus vel quasi] bene possunt testari [a] : vt *Institut. quibus non est permis. fa. testa. circa principio. & supra qui ex fa. possunt t. numi.* Sed de his adventitiis [b] testari non possunt; quia testamenti factio publici iuris est, non priuati : & ideò etiam consensu patris de his testari non possunt : vt *ff. de testa. l. ij.* Donare [c] enim possunt causa mortis ¶ hoc expressim eis concedatur à patre: vt *ff. de donat. caus. mor. l. cum in ff. familiæ.*

b ¶ *Voluntatem.* ¶ Sed numquid cum [d] voluntate patris, vel etiam & iuramento confirmetur? secundum Hug. videtur quod non: vt *ff. de vsufruct. l. sed & si quid.* § *fin.* Sed respon. sic, cū [e] actionem earum est patre contestante : vt *supra eodem l.* § *j.* & hæc sunt paria [f], actionem intendere, & eam alienare: vt *ff. de iure delibe. l. ait prætor.* § *j.*

c ¶ *Dominium.* quia hoc erat filij : ideò de eo videbatur.

d ¶ sed quid si pignoratrinitas vel pretor iam, cùm ibi non habet dominium, esset hæsfed adhuc puto idem arga. *supra de rebus alien. non alie. l. fin.* & hic proximè insinuatum per hoc præiudicaret fructuario, ficut in seruitute debita fundo, quam non constitit proprietatis : sicut vt *ff. de vsufru. l. sed cū si quid.* § *fin.* sed nec seruitute. sed arga. contra. *ff. quemad. pign. vel hyp. fol. l. j. & de his qui in fraud. cred. l. si pignus.*

Anotto. Dicit quod hic alienatio est prohibita propter aliud : quo casu etiam pignoris remissio est prohibita. in legibus verò pro contrario allegatis propter suspicium eræ alienatio prohibita : vt patet *in d. l. si pignus.* & *qua in fraudem creda.*

d ¶ *Alienare.* nec enim in emptionem [g] fiat cùm generale [h] verbum sit, alienare : vt *supra de fun. do. & in author. de non alien.* § *alienationis. col.* ij.

e ¶ *Melius.* fallitur quàm nos coartare.

f ¶ *Dudum Cæsij.*

g ¶ *Seruiens.* fallitur patres

h ¶ *qui ut.* fallitur patres : melius [i] est enim in tempore, &c. vt *Cod. quæ causa in integr. restitui. non est necess. l. fin. & T. quando liceat. cum eisque fer. vsu. l. liberum.* Accvrs.

i ¶ *Dudum cæsij. T. j. prætit.*

k ¶ *Dubitant.* interrogatiuè, quasi dicerent, non est ratio.

Pis.) C a s v s. Quæ dicta sunt, vera sunt in filiofamilias maiore vij. annis, minore xx. Si verò esset minor vij. sine consensu suo, heredem ad defuncti adire potest nomine suo: & cū adiuerit, vel sui iuris factus fuerit, per beneficium restitutionis in integrum repudiare potest: & omnibus, licèt eam non nomine suo, sed filij adierit, illigabitur. Filius verò si semel restitutus fuerit vt abstineat, non potest petere restitutionē in integrum vt eam recipiat, ne legesfiat ludibrio, etiam si adhuc fuerit intra tempora restitutionis, & hoc vsque ad verſic. *si verò* Si verò eam repudiasti filio infante, poterit eam filius adire sui iuris factus, siue in paterna potestate existentis vt si sui iuris factus fuit, tutores eā adeant: nec in aliquo hæc repudiatio eius ei præiudicabit, & restitutus fuerit ad abstinendum, ad restitutionem in integrum non admittetur ad eādem, propter causam supradictam. & quæ dicta sunt in heredibus, locum habent in legatis. & hoc vsque ad verſic. *in fine.* Si verò illegali filium tuum instituat heredem suum. c. legauerit, vel alius extraneus sub ea conditione vt manumittatur, tu manumittendum impedire non poteris propterea vsumfr. in fructum eādem manere non possit vsufr. cōstituti. & hæres. & hoc vsque ad finē.

l ¶ *Puerilis.* id est, infantilis. quod probatur per id quod sequitur, quia hæc ætas est illa quæ præstat patrilicentiam etiam fine, &c. vt *hic subiuncti, & supra de iure delibe. l. fin. in fine.* Item patet ex eo quod est *infra eadem l. ibi, sin verò pater, &c.* Item & per hoc quæ supra hic adscripsimus de eo qui est in ætate secunda *Lod. ibi* § *fin. autem ex secunda ætate.*

m ¶ *Restitutionem.* ad eam repudiandam.

n ¶ *Adoleuerit.* ergo puber factus potest habere, & non habere tutorem. & *ff. de testa. l. si pupillus. in prine.*

o ¶ *Non autem.* Hic § valde obstat *l. y.* § *restituam, ff. de minor.* Cvtac.

o ¶ *Non autem filio.* speciale est hoc casu propter paternam reuerentiam, & ne leges fiat ludibrio. nā alias potest [a] minor factus ad adeundā vel abstinendum restitui : vt *ff. de minor. l. ait prætor.* § *restituat.*

¶ Item non hic sufficere [b] semel : vt T. *de iure delibe. l. fin.* § *accepto. & supra de epist. in l. ij.*

¶ Item nota hic de lo dubio legis vt *ff. de iudi. l. si prætor. & ff. de adopt. l. adoptare.* § *autem.*

p ¶ *Cupiens.* sc. ci.

q ¶ *Kaufmannis.* quasi dicat, non est seruitus: vt *ff. de reg. iur. l. Pomponius.*

r ¶ *Præiudicia generaliter.* hic, *supra qui ex minis. ad hæs. pet. l. j. & de reg. iu. pet. l. ij. & de iure delib. l. reminisc.*

[¶ *Enumeranimus.* vt T. *in l.* § *fin. vsufructu pateat, &c. circa p. legis.*

s ¶ *Matrimonio.* a viro vxori filiafamilias, vel e converso: nam tali casu valet donatio vt *ff. de do. inter vir. & vxo. l. quod eximum.* § *fin. & T. de do. inter vir. & vxo. l. mortua.* Item adhuc T. *de do. l. cum propterea.*

t ¶ *Momentorum.* Vide ca. 1. *de præscript.* Cvtacivs.

u ¶ *Quæsitur* à vsufructus dicatur.

x ¶ *Momento.* Momentum [c] appellat quoddā tempus quod magis intellectu percipi potest, &c. vt *ff. de fol. l. earum.* in instanti eum hoc esse non potest. & facit *ff. de mora. l. si Stichum.* § *si quis.* ¶ Et nota quòd hic est vnus de casibus quibus non quæritur patri vsusfru. vt *ex T. eo. eod. Idem ef in fu.*

a Testari filiifamilias in castrensibus vel quasi & in quibus non vsusfructus, nec aliquid patri adquiritur, possunt.

b Testari filij non possunt de adventitiis etiam vbi sunt patris, si filiofamilias.

c Donare causa mortis potest hoc expressim concedente filio potest.

d Alienare potest consentiente, aut etiam iuramento alienationem confirmante, filius potest.

e Actionem exercere filius potest quæ contestante ergo & eidem consentiente alienare potest. & cur.

f Paria. sunt actionem intendere & eam alienare.

g Emptionis verbo alienationis continetur.

h Alienandi verbo generali adhibetur in emptionis fim datio.

i Melius est in tempore occurrere, quam post tempus.

f Legatorum bona non debent esse. Cūcon. c. *bona mea.* cum filiofamilias. *contra de pecul. peculiaria. & in l. de pecul. cap. nullus.*

a Minor potest supra est adeundum restitui.

b Semel obtinuit. Sabinus tollitur.

c Momentum tempus accidit tedio percipitur.

480/C.IV.K.5-4, 1745-1746
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HEREDITAtibus decurionum, nauicularionum, cohortalium militum, &c.

DE HEREDITATIBVS decurionum, nauiculariorum, cohortalium militum, & fabricensium.

TIT. LXII.

REdit hæreditatem patrimonii, nauiculariorum, vt decuri decurionibus legitimis & honorariis successoribus, in hereditatem patrimonii, intestati non ciuiuis admittit fiscum ex lege Iulia caducaria, sed præferri fisci quandoque ex Constitutionibus personam certam, corpus certum non mutantis decurionis intestato sine liberis, parentibus, agnatis, cognatis, vxore, vnde sine curia in qua natus est, ei succedat exclusis fiscis. l. 4. h. t. l. vnica C. Theod. de bon. decur. & similiter mutiens nauicularia, corpus nauicularium ei succedit exclusis fiscis. l. 1. h. t. quæ autem fiscis ad præstitum annonæ, quemadmodum sub iura & disciplina eius erat corpus nauicularium, qui annona vrbis seruiunt, & idem conuenit Sententiam de nauicularia annona. Item si quis eorum, qui in legione, aut vexillatione commorantur, vel omnino militat, decesserit sine herede ei succedit legio, aut commor. aut vexillatio in qua militabat, remotis fiscis. l. 1. h. tit. l. 6. §. eius qui. ff. de iustit. trap. & inde liberaij cadaueruum in castris. l. vl. ff. de in. im. nec obstat l. 1. ff. de vet. & mil. fuc. quemadmodum ex constitutione legis primæ, & ex rescripto, de milite tantum capite damnato, & bona castrensibus accipienda est. Addit ver in l. 1. mortuo colonali, id est officiali præfidis prouinciæ, sine herede, cohortales eiusdem prouinciæ ei succedere exclusis fiscis, qui perperui quidem in prouincia, sed gregarij & vulgares erant, & quod in Basil. vel Harmenopulo ex hac l. 1. Item dim. in. Cod. fi. debitis cessarii, fi cohortalis non fi colla, remoto, adiuctus bonis. Fabrenij l. vl. edendi, Fabricensij mortuo sine testamento, & sine herede legitimo vel honorario, corpus fabricensis succedere exclusis fiscis. Ali recipiebantur in fabricis publicis ex nominatione totius corporis, qua pro hac erat, adeo vt si quis possit Fabricensis, quem corpus nominasset in stanali fisci, ex nomine fisci conseruaret. Et hi nominatores, creatores dicuntur in hac l. vl. vt compendium offendi esse legendum in l. 8. quos. ff. de decur. verum Basil. ex hac mutuo vrai, non creatores. Hæ verò qui hac vitio reuocantur corporibus quæ fiscum excludant etiam adiungi operiet exclusum, non nunquam, qui quis se denuntiet, si fieri mortuor nulla herede relinquat. l. si quis presbyt. 1. de episc. & cler. & annum præstiti præterea, mortuo præstitum finitur. l. 1. ff. de appel. pend. & conferuat liberalitatis principalis. l. 7. ff. lib. imp. loc. CVIACVS.

Hæ leu cum sequentibus dicit quid collegium succedit collegiato decedenti ab intestato sine alio herede, exclusis fiscis. HALD. *Item Ecclesia succedit clericis exclusis fiscis: vt suprà de episc. & cler. l. si quis presbyter.* Vel sic: *Regulariter in successionibus ab intestato post vocem vocatur fiscus. Fallit in quibusdam collegiatis in hac legibus nominatis, hoc dicit tatum esse titulum.* SAL.

1. *Imp.* CONST. *Maximiano* † *Præf. annonæ.*

QUi quis * nauicularius sine testamento & liberis vel successorib. defunctus sit: hereditatē eius non ad fiscum, sed ad corpus nauiculariorum ex quo fatali sorte subtractus est, deferri præcipimus. PP. XV. Kalend.* Lastronæ, Constantio A. VII. & Constante Cl. Caes. COSS.

II. *Idem* * A. *Bonosi magistro equitum.*

VNiuersis * rē legionibus, quam vexillationibus, comitatēsibus seu cuneis infinitare debetis vt cognoscant, cum eorum † aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque intestatus, si sine legitimo herede decesserit, ad vexillationem in qua militauit, res eiusdem necessariò peruenire. Dat. VII. Id. Maij, Hierapoli, Rufino & Eusebio COSS.

III. *Idem* A. *Rufino* PP.

SI quis * cohortali conditione gratus, sine testamento vel quolibet successore vltimum diem obiiset: successionem eius non ad fiscum, sed ad cæteros cohortales eiusdem prouinciæ pertinere iubemus. Dat. V. Kal. Ian. Limenio & Catulino COSS.

IIII. *Imp.* THEODOS. & VALENTIN. AA. *Florentio* PP.

INtestatorum curialium bona, si sine herede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipisci * præcipimus. Dat. V. Id. Mart. Florentio & Dionysio COSS.

V. *Idem* AA. & CC. *Aureliano comiti rerum priuatarum.*

SI quis fabricensis * sine liberis vel legitimo herede decesserit non condito testamento: eius bona, cuiuscunque summæ sint, ad eos pertinere sancimus, cui velut creditores * † decedentium attinetur *: qui fisco pro intercepto respondere cogantur. Hoc enim pacto contingit, vt & reipublicæ ratio salua permaneat: & fabricenses collegarum suorum solatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis retinentur † obnoxij.

a Fiscus regularitter ab intestato post vocem vocatur. l. de decedentib. ab intestato.

b Nauicularij qui dicuntur.

c Iqua. facit ad hanc legem & ad alias huius tit. l. de episcop. & clerici. si quis presbyter.

d Iqua fabricensis. Fabricenses erant de publicis armis faciendis, reparandis & vendendis: vt in auct. de armis. col. 10. ACCVRS.

e Creditores. aliàs creditores.

f Fabricensis aliàs fabricendis, reparandis, vendendis dicipuntur. Ex C. Theod. l. 4. t. 1.

† Attinent, in manuscript.

* aliàs, addit. ver. manuscript. M. 45. Basil. tit. 60. 15. Ex Bino. Theod. de bona fabricensium parte l. 3. vel. de fabricensibus.

† intercepto. ver. manuscript. edit. Cor.

* obnoxiunur. Ex in Nouell. ipsa Theod.

† remque vel.

DE

480/C.IV.K.5-4, 1747-1748
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Codicis Domini Iustiniani
SACRATISSIMI PRINCIPIS
ex repetit. prælectione,

LIBER SEPTIMVS.

DE VINDICTA [LIBERTATE,] ET apud ᵃ concilium † manumissione.

TITVLVS I.

VT cohæreat hic liber cum superiore, & tractatus qui initio eius insinuatur de libertatibus, facile intelligamus, si repetamus lectione memoriæ ea quæ ante nobis tradita sunt. [illegible]

[illegible]

PRISCVS MANVMISSVS AD CONSILIVM PROCVRATORIO NOMINE APVD DOMITIANVM [illegible]

[illegible] Cic.

DE VINDICTA libertate, & apud concilium manumissione.

Dixit superiori libro de delictis peculiariis, nunc de libertatibus, & primò de directis, præmittens de his quæ inter viuos dantur.

a ¶ *Et apud.* &, pro *, id est.

FOrum.] CASTR. An minor viginti ann. seruum suum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd sic apud concilium: id est, apud præsidentes in concilio: & semel libertate data & probata, de statu eius amplius non quæretur.

b ¶ *Concilium.* id ᵇ est, præsidentes in concilio. & differt à ᶜ iudicio, cū hac inter consessionem iudicium non, sed in iudicio: vt ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. j.

c ¶ *Falsa.* id ᵈ est, non iusta: quia benè si causa tantum: vt *Instit. qui manumit. non pos.* §. *semel.* & ff. ex l. *iusta.* sic & ff. de leg. j. l. si fideicommiss. §. j. & de in integr. restitut. l. q. Alij dicunt speciale ᵉ fauore libertatis: vt ex falsa causa data non retractetur. secus in aliis: vt *instit.* [illegible]. Quod non placet, cùm ᶠ falsa causa non sit causa: vt ff. de verb. sign. l. Paulus. ACCVRSIVS.

NIhil.] CASTR. Si minor xx. annis seruum suum causa approbata apud prætorē manumisit, postea manumissione facta nihil operabitur manumissio secunda.

d ¶ *Certissimum.* aliis manifestissimum: vt *Instit. de inge.* §. fin. & sic in sacramento baptismatis ᵍ: vt *suprà* [illegible] baptisma reiterer. & in decret. [illegible] & presbyteri. §. quod ergo.

NEc mulierem.] CASTR. [illegible]

lier per maritū vel procuratorem apud concilium possit manumitti, quæritur? Respon. quòd non.

e ¶ *Per procuratorem.* scilicet simplicē. nam ᵃ si sit factus in ᵇ rē suam, benè poterit. & sic intelliguntur iura contraria [illegible]

f ¶ *Vindicta.* nec per aliam modum, licet quidam alio modo concedant. sunt autem multi modi: vt *Instit. de liber.* §. *multis.*

g ¶ *Manumittere.* quia manumissio ᶜ non est in administratione patrimonij: vt ff. de manu. l. *seruum furiosi.* sed per filium fieri potest: vt ff. [illegible]

APud concilium] CASTR. Seruum suum sibi obsequiosum potest quis apud principem vel prætorem, vel præsidem manumittere: & consequitur libertas.

h ¶ *Apud concilium nostrum.* id est, apud principem.

i ¶ *Præses.* scilicet, concilium speciali vel generali concessione: vt in defensore ciuitatis habes: vt in auth. de defens. ciuit. §. nulla. [illegible] & etiam apud extraordinarium iudicem: vt ff. [illegible]

Manumissus apud concilium, sui iuris efficitur: nec ei obiicitur causa defectus, hoc dicit. BALD. Vel sic: *Decretum ex falsa causa interpositum, fauore libertatis non rescinditur.* SALYC.

I. Imp. ANTONINVS A. Tertio.

EOrum qui apud concilium ᵇ manumittuntur, post causam à iudicibus probatam, & manumissionem secutam, non solet status in dubium reuocari, si ᵃ dicantur falsa ᶜ demonstratione liberati.

Rei perfectæ nihil potest superaddi. BALD. Vel sic: *Libertas semel præstita, non reiteratur, nec augetur.* SALYC.

II. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sallustio.

NIhil ciuitati Romanæ † semel præstitæ, vel addere vel detrahere secundùm manumissionem potuisse, certissimum ᵈ est. Dat. Prid. Kal. Maij AA. CC.

Simplex administratio non confert manumissionem. BALD. Vel sic: *Nec per procuratorem, nec per maritum manumittitur.* SALYCET.

III. Iidem AA. & CC. Antoniæ *.

NEc mulierem per maritum, nec alium per procuratorem ᵉ vindicta ᶠ manumittere ᵍ posse, non est ambigui iuris.

Apud præsidem & magistratum manumissio fieri potest. SALYC.

IV. Imp. CONSTANT. A. Maximo P.P.

APud concilium nostrum ʰ, vel apud consules, prætores, [præsules,] † præsides, magistratusve earum ciuitatum quibus huiusmodi ius est ⁱ, adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

a *Et*, pro id est.
† al. *consilium.*
b Concilium Prætoris, proconsulis, & præsidis quid, & coram adhuc horum nomen.
c Concilij & iudicij differentia.
d Falsa causa pro non iusta.
e Ex falsa causa libertas data retractari potest, vt hic in f.
f Falsa causa causa non est.
g Baptismus iterari non debet.
a Procurator simpliciter in rem suam differentia.
b Per procuratorem in rem suā manumittere possumus.
c Manumissio non est in administratione patrimonij.
* *Adde*
* *etiam.*
† At Latini liberti reperiuntur manumissione fieri & ciues Romani. Vlpian. *Reg.* Cons.
† [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1749-1750
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Non est in Græco. a Cujacius.

DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE.

Expulsio * *traditata quindilla libertate, quæ indeum manner auferretur, requirior de ea vniere quæ habet præcipuam sententiam, id est, quæ relinquitur in vltima voluntate. Et quia directa libertas dignior est ea quæ per fideicommissum profertur, primò de directa videamus, & sic de testamentaria manumissione.* Ayo.

Non est in Græco.

SI codicillos] Caeret. Minor xx. annis per legem Æliam Sentiam manumittere non potest. & ergo minor xxiii. annis fecit testamentum, & futuros codicillos confirmauit, quod potest, vt *supra de codicillis. l. fin. & post* xx. ann. fecit codicillos quibus libertatem suam reliquit: an valeant, quæritur? Resp. quòd sic, nec tractetur tempus fabricationis codicillorum ad tempus testamenti.

b Minor xx. annis potest manumittere propter legem Sentiam: vt *infra eod. tit. l. minor. & Institut. quibus ex caus. manumittitur.* & *eodem* fecit autem hic testamentum agens xviij. ann. & confirmauit codicillos futuros: quod facere debuit: vt *supra de codicill. l. fin.* & post xx. ann. fecit codicillos, in quibus libertatem reliquit: & valet quidem inspecto iudicio, id est, voluntate habita in codicillis, non poteritate iuris, quod trahit codicillos ad testamentum: vt *ff. de iur. codicill. l. ad corpora inst. & de heres. instit. l. assi.*

b ¶ *Tempus.* Scilicet in quo fuit testamentum factum.

c ¶ *Iudicij.* id est, voluntatis habitæ in codicillis.

EX *testamento.*] Caeret. Testamentum fecit, heredem instituit, libertatem Stichio reliquit: heres heredis non adiit: an libertas in testamento relicta competat, quæritur? Dicunt quòd non, finiliter non valet legatum libertatis relictum in testamento eius, cuius memoria post mortem damnata est.

c Criminosi. quæ non ex delicto quæ non. *l. de delicto. l. non quæ.*

d ¶ *Non adita.* nisi c in delicto quæ non. *l. de delicto. l. non quæ.*

e ¶ *Non interciti.* quod euenit in crimine læsæ maiestatis: vt *ff. ad legem Iul. maiest. l. fin.* item repetendarum: vt *ff. de acc. in Lex vndecimam.* Item apostatarum & Manichæorum: vt *sup. de hæret. & Man. l. cap. in fine. & l.*

DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE.

TITVLVS II.

Cassa mortis se manumissa, quæ sit testamento, hæc relinquitur, illa imponitur. l. 1. §. pen.] de com. leg. man. *& hic nec fuit vere directa, nec vere fideicomissi directa, de qua est hic titulus, et xxx. tab. præscriptum, fideicommissorum nostri pro iure. & rursus directa non potest relinqui: codicilli non confirmati, fideicommissaria potest.* Libertas *ff. eo. tam directa libertas testamento relicta à minore xx. ann. non valet, fideicommissaria valet, si iusta manumittendi causa habuerit, quam & si inter vnum seruum manumissus, approbatum consilio erat.* l. viii. 4. l. 4. §. de relict. mil. l. 4. §. iii. 6 minor de fid. lib. *Et directa seruus tantum proprio relinquitur.* l. 3. *fideicommissaria etiam alienus.* l. 6. in. 4. *& pari directa verba manumissus nulla iura conpedatur, libertas est Deorum.* l. 16. *Per fideicommissum manumissus, libertas est suus à quo manumissus est.* l. vii. 4. *Et sub conditione, vel ex eiusdem directa manumissus est, similiter, per speciem fideicommissi, quasi statu liber. Et in directa libertate status conditionem adimentur ex testatore & conditio, in fideicommissaria ex eventu fili, quia ille datur proprio hæc patitur, & etiam si conditum fraudandi adfit, prestari non debet, nisi deducta sit aliunde.* vt l. xiii. vi. & l. 4. §. ii. quæ autem. *ff. de fid. lib. Quæ autem directa libertas semel competit adita hereditate ab extraneo, vel sue heredis accipere, statim à morte testatoris non recuperat, etiamsi potest hæres per in integrum restitutionem abstinuerit hereditate.* l. 3. h. l. l. fideicom. *ff. eo.* l. 4. §. quid ergo. *ff. de fid. lib. etiamsi potest in qui prior petit bona filii addictis libertatem conseruandarum causa & hereditatem adiuit, bona abstraditur ab eis, qui creditoribus & manumissis maiorem conditionem offerat.* l. vi. in fine h. l. *etiamsi heredi qui semel ex testamento adiuit, potest legitimus heres eximere hereditatem pertinentem indicio. Quod* l. 12. *aliter ex Constitutione D. Pij, cuius etiam se meminit in* l. 1. *sententia.* & l. 8. *prælatorio. ff. de appel. Mihi est quod difficilius reuocatur quàm libertas. Quemadmodum ut enim testamento datur adimi potest. Ab si idem non adeunte hereditate nuper ex testamento, nuper ab intestato, quod nimis ex aere alienus laborat, libertatem relictam conseruandarum gratia semel atque semel defuncti qua laboraret, si nemo eius bona à fraudatione, sicut ipse testamento manumissi fraudationem offerre creditoribus potuerit dabitur vel parte prior iuter eum & illos consentiri, & poluere manumissi libertatis, atque ita hereditatem & libertatem obtinere, sicut enim ex Constitutione D. Marci, de qua in l. 4. & vii. hoc titulo qua & Gratio dicitur, vt plenè videatur & SC. facta confirmata. Idem iuris offerre cuilibet extraneo libero homini, & sic eum hereditatem adire. imò & seruo non manumisso, sed bona addicantur, proximus heres, aut tanquam heres & liber eris. Nec enim potest heres ab domini sui hereditate, possessor sui libertatis, & in omni administrare intra annum, etiamsi res non sit integra ex sententia Vlpiani comprobata à Iustiniano, & contra Constitutionem D. Seueri, qua non caret exemplo.* l. vii. 3. de rep. hæt. l. quod à minor. 4. *Scæuola. ff. de minor. in his verò quæ ex* l. 1. *vt. ex edicto mena & iniqua, hæc sunt vt adire volui ex testamento posset qui scripsit testamentum non est, vt competat valeat ex testamento libertas eiusmodi testamento libertas relicta non est, & vt manumissi testamento quibus non placet sibi libertatem conseruari non eius Constitutione D. Marci, quasi liberi non sunt & ciues Romani, alias enim contra Romana datur iniuria, ne seruatur dignitas tantæ ciuitatis, quam aliquando redimant, & amputant agri. Nec indigentior Lex* Nouell. 101. *duplex beneficium accipere eam qui cognior beneficium accipere.* Accvrs.

Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabile nō impedit libertatem postea in eo prestito tempore congrua. Salvc.

1. *Imp.* Severvs & Antonin. AA. *Prima.*

SI codicillos * maior viginti annis fecisset, confirmationis tempus [b] libertati non nocere certum est. nec enim potestas iuris, sed iudicij [c] consideratur.

Non adita hereditate libertates relicta non debentur. idem si memoria defuncti damnatur. Sal.

2. *Idem AA. Philetæ.*

EX testamento defuncti libertates præstari non possunt hereditate non adita [d], vel si ei memoria propter crimen, quod morte non intercidit [e], damnata est.

Restitutio ad aditionem hereditatis non obest libertati iam competenti. Salvc.

3. *Idem AA. Euphrosino* *

Libertas testamento [defuncti] data, adita hereditate [f] contingit: & licèt heres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hereditate, tamen nihil ea res libertati obest. *k.* S. XVII. Kalend. Maij, Apro & Maximo Coss.

Sicut liber factus de antecesso nō tenetur reddere rationē, sic nec eius heres: & is cui libertas sub cōditione reddendarum rationum est relicta, non consequitur libertatem, nisi rationes reddiderit, & reliqua restituerit. Salvc.

4. *Idem AA. Archelao.*

CVm testamento directam [h] libertatē paterfamilias sit consecutus quamuis ei heres extiterit, fiusta tamen rationes quas repōsit ferituris gessit, vt reddas compelleris [i], cùm non ea condicione * acceperit libertatem. Is autem cui libertas, seu fideicommissaria, seu directa, si rationes reddidisset, relicta est: atque reliqua illata, & ea quę malo consilio amota sunt, ad libertatem non poterit peruenire. Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hereditatem quasi puram [l] libertatem consequitur. Proposita VII. Kal. Decembr. Læto II. & Cerrale Coss.

apostatarum. neuro enim habitus nō habuisse fideicomm. testamenti: vt l. *ad legem Iuliam maiest. l. penul. & fin. & Institut. de hæred. qua ab intest. §. per conuersum.*

Libertas.] Caeret. Libertas in testamento relicta, competit hereditate adita. si minor poſt aditam hereditatem restituatur in integrum, quasi libertati nocet, quæritur? Dicitur quòd non. Vivian.

f ¶ *Adita hereditate.* etiam ab eo heredum: & hoc si pure est relictaue *Fand. l. testamento. §. testamento.*

g ¶ *Obest.* vt *ff. eod. l. secundum & de minor. l. & ff. de acc. in fine. l. antepen. & de* §. 102. *fideicommissaria. l. 1. cum quæ. §. fin & si fuerit.*

Extra in Rubrica.

CVm *testamento.*] Caeret. In testamento suo Stichio cæsaliberto suo pure libertatem dedisti: an heres tuus possit compelli reddere rationes, quæritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò sub conditione reddēdæ rationes fit libertas relicta libertas, sive directa, sive fideicommissaria: et nō peruenire ad libertatem antequam omnia reddidit quæ apud eū fuit de rationibus dominicis reddita, vel dolo male amouisse: nō enim liberati rationibus redditis, & reliquis illatis. & hoc in secunda. Si verò nil penes eum remansit, proinde libertatem consequitur, ac si pure relicta fuisset. & hoc in tertia.

h ¶ *Directam.* & pure.

i ¶ *Compelleris.* nam tunc quidem seruare fere, non cogitur reddere rationem tempore libertatis: vt & *supra ad seruare ex fac. l. fin. & ff. de negot. gesta. l. cum adum.* Sed contra est *l. de petit. hæred. l. 6. in fine.* Sed ibi speciale: quia & aliud pro eo inducitur ibi.

k ¶ *Cum non ex conditione.* sibaudi, maximè, nam & ita reddito apposita esset, necesse adimplena, & sic remanisset seruus idem esse secundum Ayo. nam non habet sibi heredem, cùm esset seruus: vt *S. commoda de success. l. seruus.* Accvrs.

l ¶ *Quasi puram.* vt *ff. de conditi. & demonstr. l. Iulianus Fundus.* ¶ Sed licèt debitor in pecunia non interitur, nūquam fallitur de facto debet dominio offerere rationem: Dicunt videntur intelligi illi qui rationem reddere debet, quod interest dominii, & computet cum eo. Id quod

reddat

480/C.IV.K.5-4, 1753-1754

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non potuit.* vt & ¶ *eadem Libertas.*
b ¶ *Dolarum.* vt mortis creditoribus: vt & *supra si quis emisse cum.* vt. *l. 9 in fin.* & hoc non quasi in solitum *supra de repud. hered. l. vlt.*
c ¶ *Prouidebat.* per edictum si quis omissa causa testamenti: vt *supra si quis emisse cum. ccl. l. 4. in princ.*

C *Statuliberis.*] CALVS.

Statuliber est quem testator statuit fore liberum in alicuius conditionis euentum. Dic ergo testatorem sic fecit testatore heredem instituit: Seicho libertatem relinquit sub conditione, si natus ex Asia venerit, si heres prodente confessione eum alienauit, & vlucapiuus fuerit, putà alienatus à dominio an propter hoc impedatur si conditio euenerit, quæritur? Dicitur quòd non.

a Statuliber dicitur is cui libertas in die vel sub conditione relicta.

d ¶ *Statuliberis.* id est a, cui libertas relicta est in diem, vel sub conditione.

e ¶ *Nocere potest.* vt & *§ de fideicommissis. lib. 2. generaliter. in fin. & de statuliber. l statuliberum. in medio. & in fine legis.* quod hodie est generale: vt *supra comm. de leg. l. fin. § pen. & mutuor. res quæ.*

D *Irrectas.*] CALVS.

Noua verba sed Latina, an Græca? testatore seruo suo directam reliquit libertatem.

b Legitima verba, seu Latina.

c ¶ Continuge *l. vbi. supra de ingenuis. nat. & l. 1. in fin. supra de testam.* CVIAC.

f ¶ *Si legitimis.* id est b, Latinis, *de Inofficio. de testam. vbi. & l. 1. & infra de fideicom. & minori. & l. indicio.*

¶ In Mscrit. Theodosij de testamento. lib. 2. pars legis hac explicatur. *supr. de testam.* Cuiac.

Data prid. Id. Mai. Constantinopoli Theodo. A. XVI. & Pelio V. C. Cons.

C *Vm constitutio.*] CAESES.

Recitat Imp. quandam constitutionem diui Marci, qua cauebatur, vt si quis sine testamento vel ab eo decidisset, libertates seruis suis reliquisset, & heres qui fuit ex testamento, vel ab intestato, repudiasset hereditatem propter ea alienatis, potestis euasuras, vel aliquit seruum hereditatem adire præstita satisfactione de satisfaciendo creditoribus hereditatis, & libertatibus seruorum voluntatem testatis. Dicit Imp. quòd ex ista constitutione multa euitabitur ambiguitates. Prima est, testator aliquis creditoribus obnoxius decessit heredem instituit: & seruis libertatem reliquit, sed herede hereditatem repudiante res hereditatis distractæ sunt: an post venditionem seruos vel alius adire possit hereditatem, & bona ab emptoribus in solidum auocare, & creditoribus satisfacere, quæritur? Respond. Imperator quidem quid non. Autor huius legis dicit quòd si, intra tamen annale tempus à tempore venditionis celebratæ præstita satisfactione de satisfaciendo creditoribus in solidum, & imponendo libertatem omnibus, & hoc in prima. Si verò primus promittit se omnes libertates impositurum, & creditoribus non in solidum satisfacturum: & creditores consentiant, audiuit, si vult omnes seruos manumittere: & hoc in secunda. Si verò quidam ex seruis velint libertatem adipisci, quidam non: volentes adiuuantur, nolentes in seruitute remanent, & quem pa. &c. & hoc in tertia. Si vero petitor hereditatis pollicetur fuerit se quosdam ex seruis manumittuurum, & non omnes: fiet hereditatis potest satisfacinat, vt omnibus creditoribus satisfacias pratus seruum, sed facit: & omnes manumittat. Si verò non sufficiant, melius est vt. fatum pauci ad libertatem peruenient. & hoc in quarta. Si verò non vnus tantùm veniat petitor, sed plurescè simul veniant omnes, solutum: si vnus primò, alius postea primus admittatur, & hoc præstita satisfactione de satisfaciendo creditoribus, & hoc intra annale tempus. & hoc in quinta. Si verò vnus promisit quosdam manumittere, alter promittat omnes, vel plures, & omnibus creditoribus satisfaciere: ille præferetur. Privilegium verò illud non solis liberis seruis libertate donatis, sed & non donatis. & hoc in sexta. Et non solum à nunquam prius res hereditarias apprehendat, vel liberatem accipiat, vnum seruus, plus offerè administrat id si iam ab eo res apprehensa fuit: & quidam ex seruis liberatis donati, & prior liberabitur, quatenus res ab eo auferantur: & prædictæ omnia fiant intra annale tempus à tempore illo quo prius petitor iudicem adiit: & hoc in septima parte.

g ¶ *Cum constitutio.* cuius verba habes *Inofficio de testam. cuius cau. hoc addit.* §. & optimè huius legis intentio exprimitur, *scil. l. § hereditas.*

h ¶ *Sine testamento.* putà in codicillis tamen vt *§. de fideicommiss. lib. 2. §. & ita ita in princ.*

i ¶ *Liberatas.* vel etiam vnam libertatem. arg. *§. de mort. gift. l. sui prator. §. nequoc.*

k ¶ *Volait testator.* assume eam hæc declarat confirmatio prædicta.

l ¶ *Varia dubitationes.* Nec. quia quatuor ex hoc, vsque ad *§. sed si. quidem.*

m ¶ *Venierint.* à conditoribus.

n ¶ *Admodum.* id est, valde.

o ¶ *Nihil omni patiantur.* patiantur quidem relictionem, sed non de nomo, quæ & olim similem, vel per petitiones, vel vt dicitur *l. ex quib. caus. manumit. l. fin.* Vel forte relictione eius heredis qui abstinuerat vel repudiauerat: tem bene dicit *supr*: quia non semper: & ita aliquid omni patiantur, licet non in totum.

p ¶ *Quæ personæ* addici sibi.

q ¶ *Ili autem.* scilicet creditores.

r ¶ *Maximè cum.* plenissimos, id est a, adeò ut superuenti vero, non statim subiciat. *valentibus*, &c. sic abundat b maximè, vt & alias. *l. de reg. iur. l. 3. & §. si quis emisse cum. ccl. l. 4. in fin.*

s ¶ *Rifrenandum.* In Comœdia adoptiua Plauti, quæ dicitur Quæsitus: Nobis sit quotidie fuit negotia natalis, debachatio, non ancillarum, ferit, proprietas quia manumittit volunt. Vide

a Ver. *l. sunt.* Cuiac.

b *vel. vt. prouidebat.* Cuiac. *in lex. Iuuen. &c.*

c Florentinus est adiectio superuacua verbi.

d *Maximè di dicto quando quidem superiuat. et hoc adde* Gloss. *Lucr. conjugatio de donationibus.* Barrat. *in loco à natura distinguunt confirmatè addit* Gl. *l. 4. §. 1. vbi expungunt.* §. *fin. vbi opinatur.* Capell. *coll. de fundata di. coll. cap. pro capitulum. ca. 1. 6.*

480/C.IV.K.5-4, 1755-1756
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

libertatem venire volunt, siue in seruitute remanere *. Licet [b] enim Romanam ciuitatem recusare nemini seruorum < licitum sit, tamen in hoc casu, ne propter quorundã indeuotionem alij maneant in seruitute, volentibus quidem omnibus seruis licere in libertatem peruenire, nolentibus autem quibusdã, vel recusantibus, spontaneam [d] seruitutem imminere oportet: & quem patronum habere noluerint, dominum suum & fortitan acerbum sentiant. Sin verò non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, sed certum numerum seruorum ex his qui ad libertatem venire [iure] sunt iussimelius est, si quidem hereditarie [e] sufficiunt ad implendos creditores, etiam omnibus seruis dare libertatem, etsi hoc pollicitus nõ est. Sin autem deest [aliquid] in exoluendis creditoribus, humanius est vt pauci saltem peruenirẽt ad libertatem. Sed hoc quidem antiquis [f] deliberationibus remedium inuenimus [g]: bellissimum autem repletionem præfatæ constitutionis donantes, sancimus, vt si [h] non vnus veniat hereditatis petitor, sed plures quidem vno momento, vterque, vel ampliores: omnibus detur licentia cõmuniter hereditatẽ adire, prius satisfactione ab omnibus danda, vt creditorib. & libertatibus satisfaciant. Sin autem per inæqualia temporum hoc fiat: qui primus venit, habeat præcognitum, si etiam satisdationem præstare potest. Illo autem cessante hoc facere [k], alij gradatim, secundũ tempora petitionis succedant, & hoc intra annale [l] tempus obseruetur. Sin autem vno pollicẽte quosdam liberos facere, non autem totos [k], alius emerserit satisdationem paratus idoneam præstare, quòd omnibus creditoribus & omnibus libertatibus satisfaciat: æquissimum est eum admitti, vt omnes libertates indistinctè celebrentur quod priuilegiũ damus non solũm seruo qui libertate donatus est, sed etiam ei cui nulla libertas relicta est: vt aliquid ex nostrum coeniat: vt per eum cui relicta libertas non est, aliis libertas imponatur. Sed si quidẽ antequam prior hereditarius res & libertatem accipias, hoc euenit: secundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locũ censemus. Sin autem iam rebus seruo qui primus petiit hereditatẽ, datis, & libertatibus ab eo [l] quibusdam seruis hereditariis impositis, quidam seruus alius hereditarius, vel liber * extraneus hoc facere maluerit: licebit quidẽ hoc ei impertiare, & sub maioribus pollicitationibus & satisdationibus hereditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licẽt res ab eo distrahantur: his omnibus intra annum (secũdũm quod dictum est) celebrandis, ex quo prior petitor iudicem adierit.

[a] In seruitute remanere. seruus & nullus de seruitute velit libertatem. nã tunc dubitogo, an ille qui petit bona sibi addici, sit de seruis, an non. Primo casu admittitur, secundo non vt Institut. de eo cui liber. caus. bon. addic. § hæc constitutio.

[b] Licet. i. quæcunq.

[c] Nemini seruorum. C. alias. ¶ Et sic not. regulam, quòd serui insciis libertatem consequuntur: vt hic, & § de hered. instit. § si vero des. § 1. & Instit. de her. inst. § si vero & Instit. de hered. quæ. & defi. § 1. Sed fallit hoc in casu quem ponit hæc lex. nam cùm eius fauore fit inductum, vt sic bona petantur: poteli ei fauere: renuntiari: vt supra de pactis l. si quis in confitendo. Item fallit in alio casu quem habes § de fideicomm. Cùm § fideiss. alienare. qui est contrarius huic regulæ, vbi legatum erat domino suui, vt seruum heredi vendatur qui betem manumittere. Sed certè potest ibi resistere domino vt non accipiat legatum: sed eo accepto non potest resistere quin manumittatur, vel ibi non recusasse libertatẽ: sed nolebat vendi heredi, qui non erat solutus, à quo relicta est fideicomissa libertas. Ita fecus est in emãcipatione, quæ non datur inuitori: in anchora. quibus modis cessat officium, vel generaliter, collatione vs.

[d] Spontaneam. sic & T. de necess. fer. l. fin.

[e] Ex hereditaria. præter seruos.

[f] Antiquis. sabaudi, supra.

[g] Inuenimus. id est, indaximus.

[h] Non facere. scilicet satisdationem.

[i] Annale. computandum ex quo primus petitor adiuit iudicem: vt T. de fin. l.

[k] Facere. id est, omnes.

[l] Ab eo. scilicet seruo.

DE LEGE FVsia Caninia tollenda.

Continuatio. Quia lex Fusia Caninia tollebat libertates, de quibus dictum est: & fideicommissaria, de quibus dicentur, de lege Fusia cuius verba quæ libertatem inquiunt. ARO.

Eruorum] CARVS. Legislatio cuncta: vt inter viuos quis possit omnes seruos libertate donare: in vltima solutatione, non nisi duos vel tres quando coegit Imperator, statuit vt indistinctè iam inter viuos quisq; in vltima voluntate possit quot omnes seruos manumittere, lege Fusia Caninia quiescente.

m ¶ Exemplum. quod ergo valet in contractibus, & in vltima voluntate, & ecconia: vt hic, & hoc. ex. & § de pacti. l. pactum.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS.

TITVLVS IV.

Non tantùm directa libertatis testamento vel codicillis relinqui possunt, sed etiam fideicommissariæ, id est, quæ verba precaria relinquuntur, dum tamen, vt ait l. 116. ff. eo. ne verba sint vulgaria, id est, vulgò accepta pro precaria, & quibus volantes testatores exprimantur, qualia sunt peto, rogo, volo, mando, fideicomitto, quale ni est verbum commendo. l. 12. h. t. quia non sola exprimit fideicommissum aut precem, & arbitrium permittit petenti quàm petenti adhibet, quæ in testamento necessitati permissa sunt. & quod ait l. 12. ff. eod. hoc verba, illos seruos ibi commendo, ne cui alij seruiant fideicommissum libertatem relictam videri, etiam directis verbis commodè idem esset, ex. g. l. 10. l. 1. eo. l. generaliter. § fi. pecunia. ff. eod. Nihil igitur potest, nihil adimit, nihil efficit in eam rem commendo verba. Porrò directa libertatis statim ab adita hereditate, vel si mensium.

[m] Exemplum. Ibi ab. parte. 10. h.

DE LEGE FVSIA † CANINIA TOLLENDA*.

TITVLVS III.

Hic titulus pertinet etiam ad relictas testamento libertates inter viuos, quibus lex Fusia Caninia certum modũ imposuit. Ante quod tempus, quem & manumittendi modum terminasse Seruius scribit, pace, vt ne quis vnius fam familiam suam manumitteret, qui tamen vindicta vniuersam manumittere posset, quos quo liberaliter fuit qui moriuntur quàm qui viuunt, ne magis vniuersi fraus quidem euitandi fuit, ne rem suam omnem perdant, & sua hereditas perant, aut nihil relinquant. Cæterùm manumissioni suæ retineri maiorem frumentum parsimonia & egestatem mutat. Ad fideicommissaria autem libertates lex Caninia potest valere non petentes, quia heredibus ea non auferunt totam suam, quantum iure petere possunt heredem sunt. Verùm lege Caninia modum in donatione fideicommissaria libertate testatorem seruare videtur in l. 11. §. 1. ff. de fid. lib. & quæ subsequuntur ad legem Caninam. l. fi. quis ff. de condit. & demonst. de libertate fideicommissaria legata, vt verò dici possit, quòd commutata esse lex Caninia superiori, & sequuti sicuti possimus eam fuisse in confusio verisimile. Hæc intellexit Plautus in Querulo, dum ait, Ad legem Petroniam, Caninianam, Fusiam. & † penult. C. Theodosii Iudaica, non legantur de legitima numerus manumittendorum. Quòd si quis supra eum numerum suos manumittat, vt si ter lege Fusia tenetur, qui primò nominati sunt vsque ad legitimum numerum soli peruenient ad libertatem, vel si omnes in vno testamentum, & in vno anno, liberi sunt, nulli omnino libertas, auctore Gaio, quia non apparet quis primus sit aut omnes, propterea quod, vt Plato ait in Timæo, quodcumque est omnipotentis viuus vnus spiritus sum sit igitur. Hæc verò capat legis Caninia tollit Iustinianus in hac titulo, non tamen legem Caninam nam ex eo illud remanet, vt libertates seruos infinitos nominatim donare. C. IVSTINIANVS.

Statutum in contractibus, si est magis fauorabile quàm statutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam voluntatem. BALD. Vel sic: Dic quod aliquo tempore vsquis lex Fusia Caninia, quæ prohibuit libertatis in testamento relictas valere, quæ hic collitur. SALYC.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Menna P.P.

Seruorum libertates in testamento relictas, tam directas quàm fideicommissarias ad exemplum ■ inter viuos libertatem indistinctè valere censemus, lege Fusia Caninia de cætero cessante, nec impedienti testantium pro suis seruis clementes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kalend. Iun. * AA. Coss.

* vel Sabino

480/C.IV.K.5-4, 1757-1758
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Expedimus ſuprà de libertatibus directis, nunc dicamus de fideicommiſſariis. ACCV.

Cum proponas.] CAVVS. Teſtamentum feciſti, heredem inſtituiſti, Sicho fideicommiſſar. libertatem reliquiſti. heres hereditatem non adiit, & peruenit ab inteſt. ad legitimum an competat libertas, quæritur? Dicitur quòd id, niſi ſuccedens ab inteſtato rogatus fuiſſet de manumittendo. & hoc in prima. Si verò heres accepta pecunia hereditatem omiſit, vt ſic Sichus ad libertatem non peruenit: competet libertas: quia inſtitutus cogetur manumittere. a ¶ *Legitimus.* l. ignotæ vt *Inſtit. de legit. agn. tu. in princ.*

b ¶ *Nulla iuris.* inſtitutorum: *vt ff. ad l. in teſtamento.* Solu. ibi in perſonis illis ſpecialis.

c ¶ *Permiſa.* vel alitè duobus modis: potè gratia agnati, vel odio ſerui.

d ¶ *Cogetur.* vt & *ſuprà ſi quis omiſ. cau. inſtituti.* ſi. dum tamè prius conuenietur poſſeſſor: *vt ff. quis omiſ. cauſa teſtam. fiat.* ſecundum quoſdam.

Quamuis.] CAVS. Maliter in codicillis annuculo ſuo ſeruum legauit, quem poſtea manumiſit: apparuerút codicilli falſi: poſtea, & falſi pronunciati fuerunt: quæ tamen ſi ſecundum teſtamentum libertatem? Reſpondet quòd non: ſed manumiſſus heredi ſolutus ex ſuiteos.

e ¶ *Non infirmat.* valet ergo libertas: *vt dict. ff. de manumiſſ. teſtam. l. cum ex facto. & ff. de in rem parta. l. pen. § fin.*

¶ Sed contra *ſuprà de peculio teſtatori. l. fin. §. penult.* vbi ex * falſo teſtamento non competit libertas. Solu. hic fuit perfecta, & bona fide: ibi non, vel ibi à lege dabatur libertas, hic ab hominemque in idem reuidit. 1. Vel illa corrigit illam. ¶ Sed cùm heres defuncti hæc ſeruum quaſi legatari) cedeat fatham eius, non videtur manifeſtè dominium: *vt ff. de condict. cauſa dat. l. 15. §. fideicom.* quod ſi eſt. quomodo ſeruus alienus dedit liberatem? Reſpondeo quòd heredis fuerat ſeruus, vel alienus, & heres negotia de ſeruando & præſtando: vnde tanquam ſeruum heredis, non tanquam legatarij dedit: & hoc erat verè: & ſic tranſtulit dominium. & ſecundùm hoc etiam ſolutus dictum contrarium.

f ¶ *Vigiuti aureorum.* quos ſolutos manumiſſus heredi: *vt ff. de inoff. teſtam. l. Papinian. § fin. & l. ſeq.*

Cum libertatem.] CAVVS. Teſtator ancillæ libertatem reliquit ſub conditione, ſi natus ex Alia venerit. pendente conditione pacti: an pariat liberam, an ſeruam, quæritur. Dicitur quod ſeruam. Si verò conditio exiſtit, & erat heres in mora dando libertatem, & illa peperit: ingenuam erit quod edidit.

g ¶ *Ereugenuerit & ſuprà ad Orfitia. l. quidam.* Et vt vellas contraria, ſic diſtinguitur non eſt adita hereditas ab herede, aut eſt adita. Primo caſu ſi fiat dolo heredis mora, ſerui euſcantur, ſed tradantur matri ad manumittendum: *vt ff. ad l. ſi quis rogatus in fin.* & idem ſi heres deliberat de adeunda hereditate. nam etiam tunc tradituur matri ad manumittendum: *vt ff. ad l. ſed ſi non dum.* l. *reſpon.* ſecus ſi ideo retardabat adire, quia ſe inſtitutum ignorabat, quia tunc naſcitur ſeruus, & ipſe heres manumittit: *vt ff. eo. l. ſed ſi non dum. § reſpon.* Secundo caſu, quando ſuliter eſt adita hereditas, aut retardatur manumiſſio ſtudio heredis, & naſcitur partus ingenuus: *vt dict. ff. eodem. Lilim vers.* & *apparet. & l. ſi quis rogatus in prin.* aut non ſtudio heredis, & tunc naſcitur ſeruus, & matri traditur ad manumittendum: *vt ff. eo. l. ſi pregnans.* & ſi mater non accipit, vel accepta non manumittit, compellitur, vel heres manumittit: *vt ff. eod. l. ſi mater.* & hoc niſi ſint mora ex voluntate defuncti: nam tunc intermittatur ſeruus remanet heredis: *vt ſuprà proxi. reſpon.*

Si voluerit.] CAPVS. Teſtator heredem inſtituit: eum de manumittenda ancilla quadam rogauit: heres dixit ancillæ vt fuiret tanquam libera: ſed tamen eam non manumiſit, ſed poſtea peperit: partus, ſeruus an ingenuus eſſe dicitur? Reſpond. quòd illis verbis heredis reſtatoris libera effecta eſt. & partus erit liber & hoccia prima. Si verò fuit in mora perendi libertatem, & interim peperit: libi imputet, quia ſeruus naſcetur. & hoc in ſecunda VIVIAN.

h ¶ *Si voluerit domini.* id eſt, heredis.

i ¶ *Rit mercata.* id eſt, fieris vt libera ex voluntate domini: quia manumiſit, vel dixit, vade, ita vt liberas: *vt ff. de augendo poſſeſſ. l. qui abſente in princ.*

k ¶ *Seruus fuit.* ſed matri traditur ad manumittendum: *vt ff. ad l. ſed ſi pregnans. & Lilim vers. & apparet.*

l ¶ *Iuuc.* cum: *ſuprà de iure emphyt. l. ſi. & ſi. & ſi. de contrahend. ſtipul. l. magnè.* vbi fuiſſet diem venire: nullò magis in libertate.

Minor annis.] CAVS. Quidam minor xx. ann. ſerui ſui per fideicommiſſum libertatem relinquere voluerunt: & poſtè, aut eiuſdem coram iudice probet, filiter iuſtum, propter quam velit ſeruum eſſe liberum.

1 ¶ *Minor annis* aliis xx. aliis lege definitis.

m ¶ *Nec per fideicommiſſum.* iudum directè: *vt lib. & ff. de manumiſſ. teſta. l. ne multi. & ſuprà de teſtam. milit. l. ſi Rufinus.* & hoc in iuris, ſeruis in alienis: *vt ff. de manumiſ. vind. l. ſi quis rogatus in prior. hodie tamen hæc lex corrigitur: in authent. vt ſpon. lerg. §. i. eod. tit.*

a ¶ *Cauſam*

Hereditate non adita libertas in teſtamento relicta non debetur, niſi fuerit ab inteſtato reperta, vel heres corruptus pecunia conſtiterit. SALVC.

1. *Imp.* SEVERVS & ANTON. AA. *Primo.*

Cum proponas hereditatem eius [teſtatoris] adiram non eſſe, à quo tibi fideicommiſſariam libertatem relictam dicis, & ab inteſtato alium quàm qui ſcriptus eſt, hereditatem poſſeſſiſſe: ſi non à legitimo * quoque herede fideicommiſſaria libertas reperta eſt, nullo iure * præſtari eam ab eo qui rogatus non eſt, deſideras. Planè ſi pecunia * accepta heredem inſtitutum omiſiſſe hereditatem docueris, libertatem tibi præſtare cogetur d. PP. XIII. Kalend. Mart. Laterano & Rufino Coss.

Ex falſa cauſa dominium transfertur, & libertas data non renocatur. BALD. Vel ſic: *Si legatarius putàs legatum valuiſſe manumittit ſeruum ſibi traditum, ceteri libertas: licet legatij poſteà pronunciatur falſum: ſed teneris auteri à manumiſſo ſuos præſtandi.* SALV.

2. *Imp.* ANTONINVS A. *Valenti.*

Quamuis codicilli quibus annuculo defunctæ legatus eſſe videris, falſi pronuntiati ſunt: tamen ſi ante motam criminis quæſtionem iuſtam libertatem ea à legatario conſecutus, poſterior euentus nõ infirmat *

ita datam libertatem. Planè ſecundùm diui Hadriani conſtitutionem datur heredi viginti aureorum f repetitio.

Natus ex ancilla ſub conditione libera, ante conditionem euentum eſt ſeruus. SALVC.

3. *Imp.* ALEXAND. A. *Lucio.*

Cum libertatem mulieribus ſub conditione datam proponas: quid dubium eſt eos qui ea lus ante impletam cum edatur, ſeruos nati, & pertinere ad heredes iure dominij? His enim demum ſuccurſum eſt, qui poſt moram præſtidæ libertatis progenitì ſunt, vt liberi & ingenui g nati videantur.

*Si ancilla ab herede manumittenda, eius voluntate mortuus vt libera, liberum parit * : aliàs ſi ciui.* SALV.

4. *Idem A. Adriano.*

Si volicate domini * in libertate eſt morata h cui fideicommiſſaria libertas relicta † fuit: ſecundùm ſenatuſconſultum & conſtitutiones ad id pertinentes ciuis Romana facta ingenuus peperit. Sed ſi nunquam ab ea * libertas petita eſt †: ſibimet imputare debet, cui * inter ea progenitì ex ea ſerui fuit k.

Tunc iſta minor viginti annis non poterat in teſtamento relinquere libertatem. SALVC.

5. *Idem A. Diongſo.*

Minor annis l lege definitis, nec per fideicommiſſum m libertatem ſuperemis ſuis

rem relinquere voluerunt poſſit, quæritur? & reſp. quòd non, niſi cauſam coram iudice probet, ſiliter iuſtam, propter quam velit ſeruum eſſe liberum.

1 ¶ *Minor annis* aliis xx. aliis lege definitis.

m ¶ *Nec per fideicommiſſum.* iudum directè: *vt lib. & ff. de manumiſſ. teſta. l. ne multi. & ſuprà de teſtam. milit. l. ſi Rufinus.* & hoc in iuris, ſeruis in alienis: *vt ff. de manumiſ. vind. l. ſi quis rogatus in prior. hodie tamen hæc lex corrigitur: in authent. vt ſpon. lerg. §. i. eod. tit.*

a ¶ *Libertas an competat ex teſtamento non competit.*

* Ancilla ſub conditione libera, ſi natè conditionem, parit, an liber ſit, vtrum ſeruus vel liberi.

† Deinde.

* Obſerua la omni mora eſſe necaſſariam interpellationem. i. ff. de aſſiſ. ter.

* Dan.

480/C.IV.K.5-4, 1759-1760
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

elogiis relinquere potest, nisi his quorū causam a probare potest.

Potest per fideicommissum servo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere legatum, non abrumpitur, sed differtur in crastinum, donec forte mutauerit propositum voluntatis. Bal. Vel sic: *Licet dominus ancillæ nolit eā vendere, non deficit legatum libertatis ab herede quandocunque postea præstanda.*

VI Idem A. Maximo.

DEberi a etiam alienæ b ancillæ fideicommissariam libertatem placuit, nec deficit hoc debitum si interim domina (si modò nihil ex iudicio eius c qui quæve reliquit libertatem, perceperit d) noluit vendere: quia posse tempore procedente e, vbicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

Manumissus ex fideicommisso, libertus efficitur manumittentis. Salyc.

VII Idem A. Nicodemo.

HI quibus per fideicōmissum libertas supremis iudiciis relinquitur, eorum liberti efficiuntur, à quibus manumittuntur f. PP. Kalend. April. Fusco & Dextro Coss.

Libertas post potest etiāsi coheres in cuius placito vel voluntate est apposita, hereditatem non adeat: dummodò ipsi non contradicat. Sal.

VIII Idem A. Eutycheti.

CVm proponas a fideicommissariam libertatem ita tibi datam, si vxori testatoris placuisset: licèt [ea] non adeunte hereditatem pertinere cœperit

a ¶ Causam. quæ causæ enumerantur Instit. qui ex cau. ma. non lice. §. eadem.

DEberi.] Caius. Testamentum fecisti, heredem instituisti, cum de ancilla aliena manumittenda rogasti redimere debet heres si potest, & manumittere. si non potest, quia dominus vendere non vult, nec compelli potest ad vendendum, cùm nihil ex testamento perceperit an intercidat legatū libertatis? Dicitur quòd non: quia procedente tempore si obtulerit se facultas redimendi, redimere poterit & manumittere. & ita non quod differtur, non aufertur.

a ¶ Vide Vlp. in sing. tit. 2. Cviac.

b ¶ Alienæ. & hostium servo, & etiam libero homini quādoque: vt ff. eo. l. generaliter. §. hostium servus. & §. si homini.

c ¶ Eius. scil. coheredis testatoris.

d ¶ Perceperit. nam tunc cogetur ad vendendum: vt ff. ad leg. Falc. l. sed & si non servus. nisi haberet auxiliū minoris ætatis: vt ff. de minor. l. si minor xxv. annis servum. ¶ Et nota deberi relictum, licet voluntati nō pareatur: quia a per eū non remanet: ff. de leg. iij. l. pater. §. Titius & Seius. & de legat. i. l. si fundū per fideicommissum. §. Iulianus.

e ¶ Tempore procedente. quod differtur, non aufertur: vt Insti. de sing. re. per fideicommis. §. libertas. ¶ Item not. quod dicit etiam alienæ: vt ff. eod. l. alienæ. ¶ Et distingue b quia aut rogatur heres manumittere servū, aut legatarius. primo casu, aut servū testatoris, aut heredis, aut legatarij, vel alterius extranei. si testatoris, cogitur eum manumittere. quòd si latitat, sit Orcinus libertus per senatusconsultū Rubrianum: vt ff. eod. l. cum verò. §. subventum. si heredis, & sic tenetur manumittere. si verò latitat, eripitur servus ex fideicommisso in libertatem, & amittit heres ius patronatus ex Iunciano senatusconsulto: vt ff. eod. l. si eum. §. si quis servum. & l. non tantum. §. sed Articuleiano. si legatarij: aut is agnouit legatū, & cogitur præstare heredi ad manumittendum, aut non agnouit, & tunc non cogitur: vt [illegible]. si extranei, cogitur manumittere, si potest iusto precio emere: vt ff. eod. l. alienæ. §. si is, cuius. si verò legatarius est rogatus manumittere servum, aut talis est servus, qui non potest ad libertatem peruenire: quo casu etiam legatum est inutile. aut potest: & tunc subdistinguitur, quia si legatarius agnouit legatum, cogitur manumittere etiā longè maioris precij servum, nisi beneficio [illegible] ad omittendum legatum, si non agnouit, non cogitur manumittere, & hoc si servus sit ipsius legatarij. quòd si est extranei, si potest emere pro tanto quantum est legatum, cogitur manumittere, aliàs non: vt ff. eodem. l. generaliter. §. si quis alienum, & ff. de minorib. l. si minor vigintiquinque ann. servum. sed in detrahenda Falcidia est sciendum, quòd ea deducta posset emere servum, deducit eam heres: aliàs non, vt ff. eodem l. si legatarius.

HI quidem.] Caius. Testamentum fecisti, heredem instituisti, de danda libertate Sticho, eum rogasti, manumisit, cuius erit libertus quæritur? Resp. quòd heredis.

f ¶ Manumittuntur. vt Insti. de singu. re. per fideicom. re. §. pen. & hoc quoad hoc, vt eos non vocet in ius. Item quo ad contra tabulas: sed non vt in securitatem ex ingratitudine accusent.

a Parla sium testatoris voluntati obse. qui. & servum obsequendi non factū.

b. Libertas si servo alieno relinquatur, quid iuris.

Item nec operas poterit imponere, nisi sit filius patroni qui manumisit: vt ff. de bon. lib. l. qui ex causa. & T. de contra tabulas l. patroni. & T. de lib. & eo. lib. l. j. Et distingue hic cuius sint liberti, vt & diximus T. in l. proxim. pa. l. ff. de action. emp. l. Titius. & de fideicom. lib. l. generaliter. ff. fin.

ad filium solida hereditas: non refragante h tamen vxore testatoris, potes petere libertatem.

Seruus tutor datus videtur in testamento per fideicommissum liber esse iussus, si testator eius conditionem non ignorauit. Sal.

IX Impp. Valerianus, & Gallienus AA. Daphnidi i.

ET si non adscripta libertate testator seruum suum tutorem filiis suis dederit: receptū est tamē & libertatis, & pupillorum fauore, vt per fideicommissum manumisisse eum videatur k. Et si non suum proprium, sed alienum seruum, cōditionem eius sciens k, tutorem adscripserit: æquè fideicōmissariam libertatem datam l (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licèt moriatur ille in cuius persona tēpus certum præstandæ libertatis erat appositum: sed cùm tempus aduenerit, debetur. Salyc.

X Idem AA. Mercuriali.

FIdeicommissaria quidem libertas ita tibi relicta, cùm testatoris filius ad annum vigesimum quintum peruenerit, non intercidit, licèt heredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas. tempore quippe m quo si viueret, præfinitam ætatem impleturus foret, spem libertatis non intercidere, veius placitum est.

Fideicōmissaria libertas est præstanda: non autem competit ipso iure, & si latitet qui præstare debet, seruo subuenitur à iure.

CVm proponas.] Caius. Testamentum fecisti, vxorem tuam in vna dimidia, filium ex alia heredes instituisti, Sticho fideicommiss. libertatem reliquisti, si vxori tuæ placuisset, vxore partem eius repudiante, & in solidum ad filium peruenit: an seruo debeatur libertas? Resp. quòd si vxor non contradicit, libertatem petere potest.

g ¶ Cùm proponas. vxor fuit scripta heres cum filio.

h ¶ Non refragante. idem si cōtradiceret, nec enim potest: vt ff. eod. l. Lucius. quæ est contra. Sed hic subaudi, maximè & hoc nisi iustam causam habeat refragandi: vt ff. de manu. testa. l. seruus. & de leg. ij. l. cum quidam. & l. cum pater. §. rogo.

ET si non.] Caius. Testamentum fecisti, filio tuo impuberi seruum tuum nulla facta mentione libertatis tutorem dedisti: an per hoc fiat liber. Respond. quòd sic, & libertatis fauore & pupilli videtur per coheredem pupilli, vel si coheredauit pupillum per heredem, patris libertatem recepisse. & hoc in prima. Idem est si seruum alienum filio tutorem dedisti sciens eius conditionem, nisi te contrarium voluisse appareret. & hoc in secunda.

i ¶ Videatur. adscripta, id est, non præstita libertate: vt T. de necess. seruis. l. quidam. §. j. Sed certè imò videtur directa: vt Instit. qui testament. tutores dari poss. §. j. quæ est contra. Solut. ibi in testamento, hic in codicillis. 4. Vel hoc corrigitur per illam. 5. Vel hic liberum credidit. 4. Vel hic putauit alienum. 5. Vel hic diligebat heredem in tantum, vt sit verisimile quòd velit eius esse libertum, & magis quàm ceterum.

Additio. Prima solutio communiter solet approbari, vt dicit Christophorus Porcius in d. §. j Institutio. qui testamento tutores dari possunt, quia quid facilius directò disponitur in testamento, quàm in alia voluntate vltima: vt Liberis datam. & l. non idcirco. suprà de codicillis k.

k ¶ Sciens. secus si ignorantet: ff. eodem l. generaliter. §. si quis tutorem.

l ¶ Datam. vt ff. de testament. tutel. l. si hereditas. §. fin. & T. de testament. tut. l. si pupillorum.

FIdeicommissaria.] Caius. Reliquit Sticho Titius fideicommissariam libertatem, cùm filius peruenerit ad vicesimum quintum annum, decessit: nunquid intercidit libertas? Dicitur quòd non, sed eo tempore peruenit ad libertatem, quo si viueret, peruenisset filius ad prædictam ætatem.

m ¶ Tempore quippe. &c. vt ff. de manumiss. testament. l. si ita scriptum. & suprà de vsufruct. l. ambiguitatem. & ff. de legatis. i. l. si cui legetur. Sed contra suprà de manumiss. testamen. l. cum testator. & de nuptiis. l. sancimus si quis. Solut. vt dixi suprà quando dies legat. vel. l. ex his. Item videtur quòd statim præstanda sit: vt ff. eodem. l. final. quæ est contra. Solut. ibi non intelligitur reperta conditio à substituto, quæ vitiaret: & ideò purum est tunc.

h Dupla. Thalelæus, atqui in testamento [illegible] non est [illegible] ... [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1761-1762
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

§ *Seruus.*] CAEVS. Seruo tuo in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti : qualiter ad libertatem peruenietet, quæritur? Respondetur quòd per beneficium manumissionis, vnde si heres tuus libertatem impugnare conetur, cogetur eam præstare: & si latitet, per senatusconsultum ad libertatem peruenient, decreto vel sententia prætoris interposita.

a ¶ *Peruenies.* Hoc verbo vtitur Iu ze clarissimus. *Sic in Ly. de S.T. quod eò ex re l procuratorum. X. de procurat.* Horatius *Cum sine peruenies.* Vbi malè Nanniles & Vibertus. Vide scripta ad *dict. Ly.* CYIAC.

b *Manumissione.* vel eo quod pro manumissione habeatur : vt *T. eod. l. fideicommissum.*

b ¶ *Accepisti.* filiium spe, non re.

c ¶ *Interposito.* i. denuntiatione, vel lata sententia.

d ¶ *Profiteri.* vt *ff. de vindic. l. qui se dicit.* & hoc per senatusconsultum quatuor, scilicet Rubriani, & Vitisianum, & Dasumianum, & Articuleianum : quæ quando locum habeant, habes *ff. de fideicomm. libl. Idem verò* § *fideicomm. & l. cum quæ* § *si plures. & l. non tantum* §. *sanctum. & ff. fideicomm. Articuleianum.* est & Iunicianum, quod in seruo defuncti locum non habet, sed heredis : vt *in eodem titulo. l. non tantum* §. *sed ff. non heredi. in ff. qui.*

EX verbo.] CAEVS. Testamentum fecit, heredem instituit, & dixit: heres meus, commendo tibi hunc seruum, utique per hæc verba videtur ei libertas fideicommissaria relicta. Respondetur quod non.

c ¶ *Commendo.* id est, laudo: vt *hic. & T. fam. erciscunda l. quæsitis. in fine. & quod cum ea. l. fin. & ff. mandat. l. si verò non ea.* §. *cum quidam. & de leg. 1. fideicommissa.* § *ff. de quæ.* Aliàs dicitur commendo, id est, deponere: *ff. de verb. signific. l. commendare & ff. depositi. l. Lucius.*

a Commendare pro laudare & deponere.

f ¶ *Codicillis.* vt infra vel appositus.

g ¶ *Non videri.* vt *ff. eod. l. Titius ancilla.* §. *Seruus.*

h ¶ *Non videri.* Nisi, vt Thalelaus notat, forsitan poterit fideicommittere eo verbo testatorem voluisse. Nam ex notitiaria constitue. esse verbum, ad fideicommittendum vsit atque validum est. Vide not. ad *l. de generali. de vsufruct. leg.* & scripta ad *l. 1. de leg.* 1. CYIAC.

i ¶ *Audiantur iura.* Paulus *lib. 4. sententiar. tit. 1.* CYIAC.

S*I te donatam.*] AVTH. Sponsa tua ancillam dedisti : legato sponsa vxori tuæ relicto, herdem tuum in testamento de ea manumittendo rogasti, percepit legatum : an compellendus sit heres eam redimere & manumittere : & hæc si compellendo vendere, & manumissioni consentire, quæritur ? Respondetur quòd sic.

h ¶ *Si fallitur vxori.*

i ¶ *Audiantur iura.* testatori.

k ¶ *Eo successoris.*

l ¶ *Eam.* vxore m

m ¶ *Non ambigitur.* qui enim aliquid percipit, cogitur manumittere, vel vendere, vt manumissio fiat: *vt ff. eod. l. generaliter.* §. *si quis alienam.* & facit *ff. eod. l. alienæ.* §. *fin.*

XI. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIAN. AA. [& CC.] *Flaviano.*

SI seruus fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: peruenies a fine manumissione b te ad libertatem peruenire non potuisse. Quapropter si verbis precariis conditutus seruus libertatem accepisti c : adire præsidem prouinciæ te oportet, vt causa cognita, si tibi deberi libertatem perspexerit, ad manumittendum eum qui debet, vegeat: vel si latitet, contra latitantem interposito d decreto tibi prospiciat e.

Verbum commendo, non indicit dispositionem, sed quandò congratulationem. BALD. Vel sic: *Per verbum, commendo, non granatur heres de manumittendo.* SAL.

XII. *Idem* AA. & CC. *Hyrenio.*

EX verbo, *commendo* f, testamento vel codicillis g non videri h *fideicommissariam* libertatem relictam [esse,] auctoritate iuris i declaratur.

Agnoscens legatum tenetur parere iudicio defuncti. BALD. Vel sic: *Aliena ancilla potest fideicommissaria libertas relinqui, & tenetur heres eã redimere, vel eã vendere, si sibi relictum agnouit.* SAL.

XIII. *Idem* AA. & CC. *Pythagoridæ.*

SI te donatam ante matrimonium vxori tuæ, postea ei k legato relicto, testamento manumisti, seu codicillis, seu verbis precariis à successoribus voluit l : tam eos k ad redemptionem & manumissionem, quàm eam l quæ in capiendis relictis defuncti consensit iudicio, teneri, tibique fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur m.

In ventre existente directa & per fideicommissum pateat libertas relinqui, & si plures nascantur, sint liberi. SALVC.

XIV. *Imp.* INSTINIANVS A. *Iuliano P. P.*

CVm † inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinqui seruo qui adhuc in ventre portaretur a, & homo fieri iperaretur : nos veteris iurgium decidentes, libertatis fauore b censemus & fideicommissariã, nec non directam libertatem suam si mistatem habere, siue in masculo, siue in fœmina c, qui quæve adhuc in ventre vehitur : vt cum libertate solem respiciat d, etsi ¶ mater sua adhuc in seruitute constans eum vel eam ediderit. Sin autem plures creati vel creatæ sint : siue vnius e & fecit mentionem, siue pluraliter nuncupauit : nihilominus omnes f ad libertatem à primis veniant cunabulis: cùm in ambiguis sensibus melius sit (& maximè g in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti sententiam. Dat. Kalend. Octo. Lampadio & Orestie VV. CC. Cons.

Fallum iudicio supplet fallum hominis ad damnum, & non ad commodum contumacis. BALD. Vel sic: *Post moram in manumittendo seruus per iudicem ad libertatem est deducendus.* SALVC.

XV. *Idem* A. *Iuliano P. P.*

ANellam sine seruum, cùm fideicommissaria libertas ei relicta sit, fancimus, si mora libertatis à debitore h facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut voluntate ab herede expectanda i : sed talem habere eos libertatem, quasi ab ipso testatore directis verbis fuerint libertatem consecuti : cùm satis impium atque absurdum sit, heredes testatoris differre voluntatem, maximè cùm ad libertatem respiciat.

† Ex co. dodicionibus.

a *Ai quæ adhuc in ventre parentum nascitur, vt cum, &c.* a Vnam libertatem relinqui potest, vt & infanti.

b *Iniquum est qui statim atque natus est, liber est.*

c Libertas directa & fideicommissaria in quibusdam differunt, in aliis non differunt.

d Concepta habentur pro natis.

ff. de legat. 1. d. qui filiab. §. ff. quæ. & de testam. l. si quis. §. 1. & de reb. dub. l. si ita fuerit in fin. Sed regum. contra ff. de manum. testa. l. cum ex plurium. & ff. de libe. & postha. l. 3.

e ¶ *Et maximè.* vt & *ff. de commun. seruit. l. fin. & arg. ff. de reg. iur. l. in obscuris. & l. in ambiguis. & ff. qui bon. ced. poss. l. fin. & de pall. l. maiorem. & de reb. dub. l. quæstio. 4.*

ANellam.] CAEVS. Ancilla tua in testamento fideicommissariam libertatem reliquisti, heres erat in mora manumittendi eam, an manumissione heredis non interuenienta, vel voluntate eius posse peruenire ad libertatem, quæritur ? Respondetur quòd sic, ex sententia præsidis, & perinde erit libera, ac si directa ei data esset libertas.

f ¶ *A debitore.* id est, ab eo qui eam debet.

g ¶ *Respondendo.* ad hoc vt manumittat. erit enim liber & sine heredis manumissione : interpellari tamen debet heredem *ff. eod. l. cum verò.* §. *fideicomm.*

480/C.IV.K.5-4, 1763-1764
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si quis.] CAPIT. Testamentum fecisti, heredem instituisti, & eum rogasti de manumittendo vnum ex filiis Arethusæ, quem eligeret, eo dum viuit, nullum ad libertatem perducente vel ex liberatione quem manumisisset, vita functus est, an omnes, an quidam, an nullus ad libertatem personæ possit apud antiquos erat quæstio. Ad quod respondet Imperator, dicens quod non solùm heres, si posuit & noluit ponere contumacia factum, si superstes est, sed heres eius compelleretur omnes manumittere: nec voluntati testatoris deroganbiuus per hoc quòd voluisset omnes manumitti: quia seruum certum non respexit: sed ad omnem. vnde obtendit multitudinem omnes ad libertatem perducerent, & hoc in prima. In secunda, quòd hæc eadem vera fuisse in legatario rogato de manumittendo vnum ex his quem eligeret: & si aliqui pati se dispendium conspicerent seruos, sibi & non huic l. quæ prædictam pœnam imponit, imputent.

a ¶ *Quem nominauerit.* Arethusam puta.

b ¶ *Superst.* id est, dum viuit.

c ¶ *Subrauitur.* fallitur heres.

d ¶ *Compelli.* auferetur ergo sibi electio propter contumaciam: vt *ff de solut. l. j. & j. de solut. l. j. & ff. de serui. l. ß cum. & facit l. ccxl. l. cum inter.*

e ¶ *Ex sententia* quæ ad omnes pertecta est quodammodo.

f ¶ *Iniuria.* id est, contumacia.

Cum quidam.] CAPIT. Titius fecit testamentum, heredem instituit, & mihi Seium legauit, & rogauit per fideicommissum, vt eũ manumittere: heres noluit eum mihi dare, sed in iudicio eum petij, & obtinui: & iudex eum nõ in seruum, sed in eius æstimationem mihi condemnauit: an interdum libertas: vel ab herede danda an à me legatario? & si ab herede. an æstimationem quam recepi, possim totam, vel partem, vel nihil retinere? Inter antiquos erat quæstio: & ad hanc non videtur respondere, sed sic dicit quòd miratur quòd iudex tale talem sententiam condemnãdo in serui æstimationem, & non in seruum: vnde si talis quæstio de cætero emersisset, nullus iudex fe ita statuat quòd sic definiat, sed legatarius seruus restituatur, quòd si perire non detur, tunc intra dies mensis à tempore litis contestatæ super pœnitione serui eripiatur in libertatem & heres legatario condemnetur in expensis quas fecit in litem sibi licet in quadruplum, & pœne, legatario integrum ius patronatus reseruatur.

g *Seruum.* in seruum enim debet fieri condemnationem cùm est manumittendus secũ si non est manumittendus quandoquidem *ff de legat. j. de manu. in §. qui conditur & §. sequens.*

h ¶ *Pœnam.* scilicet indicis.

i ¶ *Patronus.* ex tempore huius legis.

k ¶ *Condemnauit.* quid enim ô proferatur? huic enim quæstioni non respondet. Sed respondeo idem esse quod esset cùm aliqui relinquunt pecunia vt alimenta seruum emat. vt scil. eum emat, & manumittatur *ff. eod. l. generaliter. §. si quis seruum alienum.* 1. Vel die quòd heres conuenitur à seruo vt manumittat: quia legatum reddit penes eum cum nonte *§. non. ff. de cond. eiusm. §. pro secundo.* nec legatarius tenetur restituere pecuniã: quia heres sua contumacia fecit hoc damnum. arg. *L. pœnam in fin. & ff de ta. exhib. testam. §. condemnatio.* 3. Vel die tertiò quòd seu, & tunc idem videtur quòd est hic, scilicet vt in libertatem eripiatur elapsis duobus mensibus à tempore litis contestatæ. ¶ Quid ergo si interim heres seruum vendat? Resp. erit in potestate serui, cuius libertas esse velit, eompetit, vel rogantis: vt *§. eod. l. generaliter. §. fin. & de actio. empti. l. Titius.* nec restituitur pretium, vt modò dixi.

m ¶ *Duorum mensium.* Vide *c. 13. de præscript.* Sic & in *L. Iulian. ff. qui sine manumiss. ad lib. pertinet.* CUIAC.

l ¶ *Quadruplum.* quod est speciale, alias in simplum: vt *ff. de iudicio. l. properandum. §. sin autem alterutra.*

Si libertas fideicommissaria est relicta vni ex liberis ancillæ, quem heres elegerat: illo moriente nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur. SALVE.

XVI. Idem A. Iuliano P.P.

SI quis in testamento suo rogauerit suum heredem, ex liberis ancillæ suæ quam nominauerit *, vnum, quem elegerit, ad libertatem perducere & cùm ancilla vnũ vel plures enixa est, heres neque dum superest [b], in libertatem aliquam adduxerit, vel cùm deliberat quis ad libertatem perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus * dubitabatur ab antiquis vtrùmne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem peruenirent. sed veteris quidẽ iuris altercatio multa sanè super huiusmodi casibus resonuit *. Nor autem heredis coercentes malignitatem, si non voluntatem testatoris adimpleuerit. & mox cùm potuerit, non elegeris vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit: fanciuus compelli [d] non solùm eum, sed etiam heredes vel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatẽ perducere †, neque enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cùm enim omnimodo quendã ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non parcatur eius voluntati, sine dubio ex sententia * testatoris omnes ad libertatem peruenient. Similêmque esse definitionem consciuus & si non ab herede, sed à legatario vel à fideicomissario testator rogauerit libertatẽ imponi, sic etenim iusto timore heredes & legatarij vel fideicommissarij peterrirsi & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quandam affectari patiẽtur iacturam. Quod si reclamauerint, sibi tale dispẽdium imputent non ex nostra lege, sed ex sua lugentes insania [f]. Dat. XV. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadio & Ostete Cons.

* Multi sibi super his casibus resonuit. Hic in manuscriptis.

† producere.

DE DEDITITIA † LIBERTATE* tollenda.

TITVLVS V.

Facinus est alle iudex qui aliqua res petitur, in æstimationem condemnat, si res præstari potest & debet. BARB. Vel sic: *Sententia debet esse conformis libello: alias est iniusta. & ad hoc semper allegatur.* BALD. Vel sic. *Pœna seruus legatur manumittendus, & heres patitur seruum litem contestari, transacto spatio duorum mensium liber efficitur, iure patronatus legatario seruato.* SAL.

XVII. Idem A. Iuliano P.P.

CVm quidam seruum suum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & heres ad huiusmodi legatum imponẽdũ vetatus seruum dare legatario designatus est, vt etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculum libertati ex hoc causa procedat. Et si placuerit eãdem deberi libertatem, à quo danda sit, vtrùmne ab herede, an à legatario. Et si heres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, fiemitet detineat, sine in totum, sine ex parte, siue etiam nihil. Talem itaque altercationem resecantes, miramus quare iudex qui præpositus est in prædicta causa non omnimodo condemnationem in seruum [g]: sed in æstimationem eius fecerit: cùm ipsius vitium [h] etiam huiusmodi peraduit altercationi occasionem. Vnde si talis quæstio emerserit: nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus [i], vt huiusmodi proferat condemnationem [k]. Sed si legatarius imminet quatenus ei seruus restituatur & post litem contestatam duorum mensium [m] spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi seruum: & illum quidem liberum esse: heredem autem pro sua indeuotione in omnes expensas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum [l] ei condemnari: iure patronatus integro legatario seruando.

DE DEDITITIA libertate tollenda.

¶ *Quia* * *manumissio: de quibus explicauimus) seruos fuere liberti: & libertatis eiusmodi erpiebat format conditio: Dediticia. Latina ciuitatis quæ Romanæ: quasi primò de dedititia conditione, & sub iuris poena de Latina quia subiacta sunt, pœnis de ea tollendis, non seruandis. hodie enim solacitus Romana sibi locum vendicat.* ANO. ¶ *Dediticij* * *erant qui sive condictione se restituebant Romani: & quidem omnibus seruis erant: qui mortem iuris in libertatis eripiebantur:* vt Institut. de lib. §. libertinorum. & de successio. lib. §. fina. *Quare ergo non dicebantur seruis? Respondetur quia successorem habebant, & omnino libertatem sperabant. Vel die verius, liberti erant, sed seruire seruabantur: seruus aliàs infra communia* libertinorum. de manu.

a Ciceronio.

b Dedititij quales essent.

† v. Aliatum. Parergon.

* Quidl. contendere impedam his & sequabi simile

480/C.IV.K.5-4, 1765-1766
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de manu. l. 5. §. In autem proprietatis.

DE LATINA libertate tollenda, & per certos, &c.

¶ *Et hac Latina libertas tollitur. Et statuitur Latini qui tere semper vita sua erant liberi, sed in morte erigebantur in servitutem, & sic non habebat heredem*: vt Isidrus de fuccessi. lib. §. fin. *Et nota quod in hac lege fuit dumtaxat casus vel vindicatio, in quibus alim fuit de Latino bodie per legem Iunia fiunt cives Romani, & vere liberi, in omnibus autem excepto crib. fenatur iur patronatus illa fum.* ACCVRS.

Qvi dediticij] Cassis. In principio hujus l. dicit Imperator quod ex qua deditia sublata est libertas, ergo etiam non Latina libertas ablatur? Nunquid Latini liberti dicebantur illi qui dum vivebant erant liberi, in morte tamen cuipiebantur in servitutem, nec habebant heredem? Et not. quod in hac l. ait, fine casus in quibus olim aliqui fiebant Latini, hodie cives efficiuntur Romani. Primus incipit ibi, *Servitus*, &c. Dicit ergo quod fiat antiqua Latinitas sublata est, quia eius remanet imago. Dicit ergo: Olim Romani subjugantes sibi aliquam provinciam transmittebant hominem illius provinciae in aliam provinciam: & dicebantur Latini, id est, Romani, & non erant simpliciter liberi, nec erant liberi, vade fecit illa manumissio iam sublata est, quia aliquandiu, ratione bellum cum indigenis habebant, sic non fiunt hodie huiusmodi Latini: sed cum varia modis introducta esset Latinorum conditio, & difficultates exorta tum

*Sayra. al. Sa ranoff genus hominis in qua vatia cibarum genera repomunt. Hab. 6. 5. apud Sigebertum genus hominis per multas appellationes, ratione hujus libertatis modos effectus.

¶ al. in Latium.

DE fideicommissaria libertate hoc etiam legimus in l. 41. ff. eod. *fideicommissariam libertatem testamento vel codicillis relictam quo vitiar consistere esse relatio opinio iure*, I generaliter §. hoftium. ff. eod. *nisi adeatum sit vt Latinus fiat.* §. illo procul dubio. tit. seq. *non debent ei quem dominus possit in regnibus venire pena causa, minimum quia ex lege Aelia Sentia ad civitatem Romanam pervenire non potest qui à domino vinctus est pena causa, vel qui corporalibus est notis, qui stigmatus & subornatus dicitur, vel qui propter maleficium traditus est, vel datus ad ferram aut bestias, vel convictus in publica custodiam, sed quoque modo manumissus sit nec Civis sit, nec Latinus, sed Dediticius non numero habetur, auctore Vlp. tit. 1. & Theophilo tit. 5. lib. 1. & inique ad legem Aliam Sentiam sublatam Vlp. dicit quia dicitur vinctus, l. veniam. ff. de ver. sig. quia nisi contingitur ad caput illud lege Aelia Sentia pugnabit ei l. faccerint. sic ex quibus. maio. Latia fuit ac lex auctore Augusto fuit lex Fufia Caninia, vt Statuens aperit demonstrat. Et illi Dediticiorum numero, quod redituri & conditione efficit qui pergrini, qui se & sua vitili dedisset in dictionem pop. Romani, qui parum aliorum à servitute, & infami nomine Dediticij vocabantur Circa decretum conditione Dediticij ex lege Aelia Sentia fuit quam Latinitas lege Iunia Norbana. Quia non commercio habent, nec cum ea testamento facito est, nec vitam, sum habent ad principalia constitutio Romana Latini cum poterant adipisci tamen mortis, quia referre Vlp. lib. 3. reg. & inter caetera una relata in l. 1. Cod. Theod. de cap. vinc. *Ad caput illud lege Aelia Sentia abrogat hac titulus, quod etiam in usu esse desinet.* CVIAC.

Dediticii libertini erant qui per manumissionem minorem libertatem consequebantur: quia liberi efficiebantur; sed tota tempore vita sua servire tenebantur. Hanc conditionem libertinorum tollit lex ista, & vult quod ex nunc sint liberi quo simpliciter manumissi, & ab eis non differant. SALVCETVS.

Idem A. Italiano T.P.

DE LATINA † LIBERTATE TOLLENDA, ET PER CERTOS MODOS IN CIVITATEM ROMANAM TRANSFUSA.

TITVLVS VI.

HIC autem titulus ab regat legem Iunia Norbanam, qua etiam Augusto auctore lata fuit & manumissis iuse amicis, per epistolam, aut honorem mensa liberos fecit, qui anti liberi nè erant, vt eodem iure esserent, quo erant eium Latini coloniarij, qui tamen tempore lata lege Iunia Norbana civitate Romana donati erant, & codicis Latinorum Iunianorum dati, vt viverent quasi liberi, morerentur quasi serui. §. vit. Isidrus de fac. lib. L. B. C. Th. de lib. cau. l. 1. C. Th. de peti. here. *quod ex ea Iuliani epistola scripta colprobant* Obiecitur. 4. vt *simili forma dicitur, Latini inuito aut ignorante dominio à principe donati civitate Romana edicto ex Traiani iussu vt Civis, mors vt Latini. §. vit. quod benefitij principis non debent ad aliud iniuria pertinere, & libertini donati à principe iure mortuorum auctorum vivere vt ingenui, mori vt libertini. l. 3. ff. de bon. lib. Latini ipsum ex lege Iunia morientur vt serui, quia bona eorum manumissores sui liberi aut ni capite minuti l. 1. C. Th. de peti. here. & ni subordinati à parente iure patria occupati, ipso S. C. Largiano filiorum à parte inferioribus adiutis colorediis extraneis. §. vit. Verò vt Latini coloniarij exempti in ciuitatem lex Iulia sublata, ita & hac Caliarum Iuliarum Latini, Latiarii, quo ratione Latinitatis nomen quod in C. Th. ait, Tribonia mutatis in libertatis l. pe. §. fit. 3. Ait autem certo modo, quia non omnes illi Latinitatis transfusi sit in ciuitatem Romanam, non qui per manumissi, nil qui fraudandorum creditorum causa, de quibus in reliquis regulorum. Per manumissionem accendi maximè quod Papinianus exigit tit. 44. Constitutionem, causa Latinitatis seruam adiuberi consensis.* CVIAC.

Primò excordiatur, secundò fustatur: secundò ibi, sanciuimus.

Imp. IVSTINIANVS *A. Iuuenci T.P.*

QVm dediticij liberti iã sublati sint [a] ex propter [c] imperfecta Latinorum libertas incertis vestigiis ritubus [d], & quasi per fariam [e] induta albuc remanet: & non inuitis quidem pars eius deminuitur: quod autem ex ipsa rationabile est, hoc in iuis perfectiõ deducitur. Cùm enim Latini liberti ad similitudinem antiquæ [h] Latinitatis quę in coloniis † missa est, videntur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ nisi bellum accessit ciuile, satis absurdum est ipsa origine [h] rei sublata, eius imaginem [i] derelinqui. Cùm igitur [m] multis modis & penè innumerabilibus Latinorũ introducta est cõditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta [n] introducta sunt, & ex his difficultates maximæ emergebant, tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano [o] senatusconsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quoeũ quidem plenæ forsant nostræ leges, non autem in rebus eorum fuerat experimentum: studiosissimum nobis visum est hæc quidè omnia & Latinam libertatem reducere: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidem Latina competebat libertas, in præsenti autè Romana deferrat ex lege quàm ex senatusconsulto. dicit Imperator quòd vult relegare & Latinam libertatem tollitur, & certos modos eligere in quibus olim competebat Latina libertas non perfecta, quia enim eodem tempore dicit concedere libertatem & ferui atem, & hoc in prima.

*Sanyra. al. Sa ranoff genus hominis in qua vatia cibarum genera repomunt. Hab. 6. 5. apud Sigebertum genus hominis per multas appellationes, ratione hujus libertatis modos effectus.

¶ al. in Latium.

d ¶ *Sublati sint. vt supra l. priori.*

e ¶ *Ex propter.* id est, propter hoc.

f ¶ *Turbat.* id est, dubitari, vel dubitabilis est propter incertas viae eius. ACCVRSIVS.

g ¶ *Per fariam.* id est, per varietatem nimiam, hoc diuersitatem introductam & in Dotre. *diffinit. 9. c. fariya.* multiplicam leges & variè de eis tractabant, sicut & J. dicitur. 1. Vel dic per fariae dici fariam: quia vt fariyrici ludentes imponunt fariam, id est, barbam, vt etiam iuuenis videatur senex qui non est, sic & hi dicebantur liberi: non tamen erant, cùm moriebantur serui.

h ¶ *Ad similitudinem antiquæ.* olim enim Romani subiugantes aliquam provinciam hominem eius ad aliam dirigebant provinciam, & vocabantur Latini, id est, Romani, non tamen erant sic & & liberi vocabantur liberi, non tamen erant. vnde & fiunt illa missio est sublata, quodquando, vel contra indigenas, vel contra rempublicam insultabant, & non sit hodie hæc transfusio: sic nec fuit huiusmodi Latini. ACCVRS.

i ¶ *In colonis.* id est, in villis, vel in terris. propriè enim dicitur colonia terra ad colendum definita: vt *ff. ad municip. l. cum qui.* §. 1. sed hic pro tota vna provincia positur.

k ¶ *Origine.* id est, transfusione.

l ¶ *Imaginem.* i. Latinitatem ad eius similitudinem inductam. ¶ Re fume hic arg. quòd ex Senatusconsulto non debeant fumi argumenta in causis, arg. *l. de Iusti. Ca. esse Lotoria.* ¶ Item argumentum a causa cessat effectus: cessante principali cessat & accessorium: vt *ff. de re. iu. Lilum principalia.*

m ¶ *Cum igitur.* quia quod est vile, accipiamus: quod est inutile, despiciamus: ergo videamus quid sit vile, & quid inutile.

n ¶ *Senatusconsulta.* de quibus habes *Institut. de liber. §. libertorum.*

o ¶ *Per fiscum* indulta manumissio quod.

† Dediticiorum vocatur deditiorum conditionem Latinia. Dyo. de diuitiis. vt qui aunquam ad libertatem Romanam pervenire possunt, ut ex hac manumissione manent, qui cum ad libertatem pervenerunt, aut fiunt vel ignorante: quod lex Alia Sentia vetuerat ciuem dari Augusto Iuliano Seruorum. * Dans Lampad. & Quint. Cass. lib. 48. Iuli. ad. 14.

§ v. Aliquorum Latinitas antiquæ quæ Colonis dicitur ortus ad eiusdem iam defiuant.

c Augmentum ratione, ex cultis ad libertatem deducendis fit non debet, vt hic, ex rerum tanta sic vinculum quantum desiere perfectum. c. *mum de iudic.*

* De his vide Vlpian. *frag.* de Coelibatis. te esse effectum.

e Cessante principali cessat accessorium.

480/C.IV.K.5-4, 1767-1768
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Concurrant. vt Infra de fac. lib. §. fin.

b ¶ Sancimus.] CASVS. Titius vult seruo suo absenti per epistolam dare libertatem: an possit, quæritur? Resp. quòd sic, adhibitis quinque testibus eidem epistolæ subscribentibus: & siue per se scribentem, siue per tabellionem data fuisset in codicillis, erit liber, non Latinus Romanus: patronus tamen ei libertatem plenam compensat. hoc dicit vsque ad §. sed & si quis: in quo figuratè dicitur hoc modo: Si quis inter præsentes seruo suo voluerit libertatem donare, poterit, adhibitis quinque testibus: & sic extra iudicium: & siue coram iudice inter acta & tabularia hoc fuerit professus, siue testes in iudico, iudice tamen non authoritate, sed testes audente, professi fuerint quòd talis seruum talem manumisit eis præsentibus, & scriptura inde facta fuerit, & subscriptis tà manumittentis quàm testium seruus: talis erit liber, non Latinus vt olim, sed ciuis Romanus.

b ¶ Sancimus. hîc incipiunt xij. vel xiij. casus.

c ¶ Per epistolam. Scilicet vltima voluntatis secundùm Imperium. Tu dic inter viuos habitat vt in §. fin. & inter absentes: consequitur tamen libertatem quod ex vltima voluntate, vt subiicit: quod poterit prodesse patrono ad hoc vt non videatur concedere peculium: vt §. de peculio eius qui mor. in dom. L. ¶ Sed quid si non cum hac solemnitate, vt testium & literarum publicarum, item subscriptionis patroni, & testium, vel ipsius patroni, sed duo tantùm testes interfuerint? Respondeatur, consequitur libertatem, sed non quasi ex vltima voluntate.

d ¶ Seruum suum. absentem scilicet.

e ¶ Ita tamen. hoc subiunxit quia qui in codicillis manumittitur, non nisi mortuo testatore libertatis dotis consequitur: hic autem statim conferuitur, vt dicit. & hoc est primus modus antiquæ Latinitatis in plenam libertatem deductus.

f ¶ Seruus. præsentium superiori casu dixit quando absentis: quod placet: quia de epistola dum.

g ¶ Similiter. i. sicut in superiori casu.

h ¶ Tabularium. i. præsente iudice & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus & subscriptione manumittentis & testium.

i ¶ Professus vnum id est, quia quinque testes in iudicio testificatur quòd talis ita seruũ suũ manumisit præsentibus eis, & scripturis inde factis: & subscriptio eum patroni quàm testium est locata. profitentur enim se fuisse *Ff. de dona. l. ex hac.* In superiori ergo §. & in the quarto casu colligo quibus debeant liberari vt ex conscillis, vnus in primo, tres in the Primo quarto inter absentes. Item inter præsentes extra iudicium. Item in iudicio, & coram iudice, & alio tanquam interacta. Item coram iudice, sed non in forma iudicij. Alii dicunt esse tres notos. & sic sequitur quinque vel quatuor modus]. proxi. §.

k ¶ Habeant. diliter testium voces.

Sed scimus.] CASVS. Si aliquis seruum suum egrotantem dereliquerit, & extra domum eiecerit publicè, nec alij eum commendauerit, vel ad hospitale miserit: fiet iste talis seruus ciuis Romanus, non Latinus, vt olim: nullo modo adhuc superestite domino iure patronatus reseruato, vel spe in hoc casu relicta succedendi ipso mortuo. VIVIAN.

m ¶ Sed scimus. L. 1. §. qui sine mam. ad idem. per idem Instit. de Mun. 11. CVIAC.

l ¶ Periclitantem. idem si non sit infirmus, secundùm quosdam vt in auctem de nupt. §. si vero ab initio. cf §. & multa petitur. vel ij. quod nõ placet. & dicta auth. in languore dicit sicut hic, & alia]. de infam. L. & facit Tale hoc lib. I. tit. §. hæ vsucapiunt. Dic ergo, si fanus est seruus, est vel libertus, donec vel se occupet, vel ab alio occupetur: *§. pro derelict. I. fin. & de hæreditate. seruus. L. 2. §. si vero in quod seruus.* Nec obstat quod dicitur, *§. de publicis. L. secundũ.* quia verè ad eleo quod est absolutum, i liberset quia absolutus potest esse liber.

m ¶ Publicè. vt mentum sit publicè.

n ¶ Vita libera. quantum ad ius patronatus.

o ¶ Cum morietur. quàtenus ad occupandum bona iure peculij.

Similique modo.] CASVS. Si aliquis ancillam suã hac conditione vendiderit, ne prostituatur, & si prostituta fuerit, ita libertatem eripiatur vel si prostituta fuerit, libera sit & manumittatur: & emptor eam prostituerit, vel venditor in eam manus iniecerit similiter prostituendo: ibi libera, nullo cuiu prostituentis in ea iure patronatus seruato.

p ¶ Venerit. scilicet quòd liberam habuerit: vt §. *qui sine mam. ad Sil. pen. I. §. quo obligamur. in §. cf §. si mentiatur. vt in prædicl. §. §.*

q ¶ Insultum. in hac prostitutione specialiter hoc seruatur, vel manus iniectio fuerit apposita sine consensu & vocatione liberorum, vel aliquo potior erit libertatis conditio, quàm manus iniectio. Item fuerit sine con. sensu.

r Seruus fanorum dicitur à domino sibi hæc, quod languens sit occupatus, id est, fanus, seilicet, vel alius occupatus, similis gl. ita est in Novella de capite 120. c. 5. §. si vero in quod, [illegible] Bartolus in §. *sed dominus.* s Scipion. occupare quo intendam potest.

t Adhibito consilio domino eiusdem sic libertatis dotis eum consilio subiiciunt. si quispiam causa ei eo mandoset nihil hoc prædicabitur hæreditibus eius. Papinianus lib. Responsorum.

u Similiter. i. sicut in superiori casu.

v Tabularium. i. præsente iudice & tabellione data libertate, & quinque testibus interuenientibus & subscriptione manumittentis & testium.

x ¶ Professus vnum id est, quia quinque testes in iudicio testificatur quòd talis ita seruũ suũ manumisit præsentibus eis, & scri-

480/C.IV.K.5-4, 1769-1770
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ptio vtroque appositum vno à primo venditore, alio à secundo: vt ff. *de ser. export. l. Titius seruum* §.*pe.* & §.*fin.* & notant hic quidam duos casus de xiij. alij vnum dicunt. Accvrs.

Sed & qui]Cavs. Si serui alicuius voluntate ipsius vel heredis eius pileati antecesserint domini defuncti cadauer, statim fiant ciues Romani: ne populus credens eos liberos esse, deciperetur si serui fierent, patronatus iure patronis seruato.

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris stantes, liberi efficiuntur. h.d. vsque ad §.*illo proculdubio.* Salyc.

Sed & qui [a] domini funus pileati [b] antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare [c] videntur: si hoc ex voluntate fiat vel testatoris, vel heredis [d]: fiant illico [e] ciues Romani. Et ne quis [f] vana liberalitate iactare se concedatur, vt populus quidem eum quasi humanum [g] respiciat, multos pileatos in funus procedentes adspiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani [h], iure tamen patronatus patronis integro reseruato.

Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte qua dicit se velle illum Latinum libertum esse. h.d. vsque ad §. *sed & si sub conditione.* Salyc.

Illo proculdubio obseruando, vt si quis siue in testamento, siue vindicta quendam manumiserit, licet hoc dixerit vel scripserit, quòd voluerit eum esse Latinum: superuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus [i]: ne modi qui ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam homines perducebãt, per priuatorum voluntates deminui videantur.

Si heres manumittit seruũ pendente conditione libertatis sibi relicta tenet libertas, sed cuius sit libertus, demonstrabit conditionis euentus. h.d. vsque ad §.*illud.* Sal.

Sed & si sub conditione quidem libertatem [k] seruo suo reliquerit, & adhuc pendẽte conditione extraneus heres libertatem ei imposuerit: non vt antea Latinus, sed ciuis fiat Romanus. Et si quidem conditio defecerit: ipsius heredis qui libertatem imposuerit [l], maneat libertus: sin autem fuerit adimpleta conditio, ne eripiatur liberis fortiton & cognatis [m] ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt.

Si preciũ recipit dominus vt seruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus nõ erit, sed simplex libertus. h. d. vsque ad §.*sed & si quis.* Sal.

Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus à domino, deinde serui precium ab aliquo ei solutũ est [n], in Latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile est, & precio eum perfrui, & mortis liberti tempore demum eum in seruitutẽ deducere, cùm non sint ambo casus sibi cõsentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime [o], ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertatem inuenitur.

Si dominus iungat ancillam libero, libera efficitur. h.d. vsque ad §.*similique modo.* Sal.

Sed & si quis homini libero suam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis † personis solùm procedere) ancilla non Latina, sed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentissimè in ciues Romanas, & maximè in nobiles personas fieri solet, id est, dotalis instrumenti conscriptio [p], & in hac persona adhibita est: necessariò est consentaneũ effectũ huius scripturæ obseruari.

IN AVTHENT. DE nupt. §.si verò ab initio. & §.adscriptitio. coll. iiij. constitu. j.

Si quis recipit ancillam in matrimonium vt liberam, vel econtra, mulier recipit seruum vt liberum dominum sciente, & patiente libera efficitur, & tenet matrimonium: quod non procedit in adscriptitio. Secũdum canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium: an nesciatur, & tunc non tenet. xxix. q.ij. c.si quis liber. Sal.

AD hoc qui suam ancillam credenti [q] tradidit in matrimonium tanquam liberã: siue confecerit dotalia instrumenta, siue non, aut scienteam duci, tacuit [r] ex studio: dominium eius amittit, cãque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo.

Si verò nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interuenit, & quis credidit liberæ se iungi personæ, illa verò famula existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet [s]. Adscriptitio autem alieno nubere liberam nõ licet ignorãte vel sciente nec cõsentiente domino: imò datur licentia domino per se vel per præsidem abstrahere adscriptitium suum, & plagis mediocribus eum castigare.

Finis authenticæ.

populus credens eos liberos esse, deciperetur si serui fierent, patronatus iure patronis seruato.

a ¶ *Sed & qui.* l. serui.

¶ Vide hoc de re scripta lib. j. *obseru.* cap. 13. Cvjacius.

b ¶ *Pileati.* id [a] est, pileos ferentes in capite, vt liberti. nec enim serui deferebant, vt per hoc fieret honor mortuo.

c ¶ *Ventilare.* Thura, secundum Ir. Vel dic funebrarum quia funibus portabantur, qui trahi poterant hoc & illuc.

d ¶ *Heredis.* accommodata post aditam hereditatem: vt l. *de man. testa. l. directo.* nisi postea alicui quando obstabat ei factum suum: vt ff. *de pign. act. l. rem alienam.* & l. *de ser. pign. dato. l. si creditoribus.* & ff. *quarum leg. l.* 1. §. *quod ait praetor.* sed non adita non erant liberi: vt in- [illegible] & [illegible] *l. libertas.*

e ¶ *Illico.* id est, adita hereditate, vt dixi.

f ¶ *Ne quis.* testator vel heres. & dic, ne quis, id est, non aliquis.

g ¶ *Humanum.* id est, valde liberalem.

h ¶ *Romani.* No.[h] quòd tacere in aliorum deceptione, est nocere: vt l. *ad Vell. l. si fina.*

Illo proculdubio.]Cavs. Dicitur in hoc §. quòd si aliquis in testamento vel inter viuos seruum manumisit, & adiecit quòd velit eum fore Latinum: talis adiectio abiiciatur, & fiat ciuis Romanus.

i ¶ *Ciuis Romanus.* Nota nõ vitiari vtile per inutile: vt ff. *de verb. l. Padius.* Sed arg. contrà ff. *de reg. iur. l. actus.*

Sed & si.] Cavs. Si aliquis in testamento suo herede extraneo instituto, libertatem seruo reliquerit directam sub conditione si nauis ex Asia venerit, & pendente ea heres eum manumiserit, Latinus non fiat vt olim, sed ciuis Romanus. & si conditio defecerit, fiat libertus manumittẽtis. Si verò extiterit, liberorum & agnatorum in eo referetur ius patronatus, & dicetur libertus Orcinus. Vivian.

k ¶ *Libertatem.* directã, secundum Ioan. vt *inst. huius* § *pater.*

l ¶ *Imposuerit.* huic est contrà ff. *ad Trebellia. l. si cui pure.* §. *rogo.* vbi dicit contra defuncti voluntatem interim non præstandam libertatem. Sed expone ibi, id est, contra defuncti voluntatem esse si cogeretur heres. sponte autem potest: vt hic.

m ¶ *Cognatis.* quibus [a] & agnati continentur. Succedunt enim vsque ad quintum gradum: vt *Insti. de success. liber.* §.*multis*: nec est cõtra l. *de in ius vocand. l. venia.* quia ibi dicit transire ad extraneos heredes quædam iura patronatus quæ sunt [b] in non faciendo, vt de non vocando in ius, vel non testificando. Hic dicit de succedendo non transire.

Illud etiam.] Cavs. Si seruus à domino ex possessione libertatis in seruitutem petatur, fuit seruus in libertatem ex possessione seruitutis proclamauerit, & succubuerit, & aliquis pro seruo decem dederit, vt remaneat liber: olim erat Latinus, hodie fit ciuis Romanus, nullo iure patronatus domino seruato. Vivian.

n ¶ *Solutum est.* sponte accipienti. aut si accepisset à seruo, non cogeretur stare pacto: vt l. *de transactionib. l. interpositas.*

o ¶ *Minime.* vt & l. *de operis liber. l. qui nummis.* Sed contrà l. *de bo. liber. l.* 1. §. *vtsuis.* vbi dicit eum habere contra tabulas. Sed ibi à seruo accepit pecuniam, hic ab extraneo: vnde secus est: vt ff. *de bo. liber. l. actio.* §. *si quis manumis.* & *de suis & legi. l. intestato.* §. j. Item nota hoc verbum consortium [c], *Non benè conueniunt, nec in vna sede morantur Maiestas* [d], *& amor, scripsit grauitate reducta. &c.*

Sed & si quis.] Cavs. Si quis ancillam suam alicui libero credenti eam liberam collocauerit in matrimonio, & dotalia cõscripsit instrumenta: olim fiebant Latini, hodie ciues Romani. Vivian.

p ¶ *Conscriptio.* Argum. quod [e] ipso facto aliquid declaratur: vt l. *de testa. l. non codicillum.* & ff. *de regu. l. fin.* & l. *de pa. pa. l.* j.

q ¶ *AD hoc.*] *Credenti.* i. ei qui credebat domino tradenti, & volenti eam liberam: vt in corpore continetur. Accvrsivs.

r ¶ *Tacuit.* sic [f] erga aliquem in alicuius deceptionem, nocet: vt & l. *ad Velleia. l. si fina.* §. j. & l. *in fac. l.* §. *sed & qui domini.*

s ¶ *Matrimonium non tenet.* Sed secundùm canones distinguitur, an sciatur inter coniuges, & sic tenet matrimonium: vel non, & tunc non tenet: vt xxix. q.ij. c. si quis liber.

Similique modo.] Cavs. Si quis coram iudice seruum suũ filium vocabat.

a Pileati serui qui dicuntur.

g Tacens dum alius decipitur, obligatur.

e Vtile per inutile non vitiatur.

a Cognatorũ hac appellatione agnati cõtinentur vsque ad quintum gradum.

b Iura patronatus quæ in non faciendo versantur, transeunt ad heredem etiam extraneum.

† Dos enim cõstitui non potest nisi liberis personis & cõtra. c. *Non conuenit* [illegible] *de præsumpt.*

c Ouidius, ex lib. [illegible] *Metamor.*

d Maiestas & amor non benè inter se cõiunguntur.

e Factis ipsis æquè declaratur voluntas ac verbis.

f Tacens in alterius deceptione obligatur.

480/C.IV.K.5-4, 1771-1772
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vocabat: quantum ad causam liberalem, licèt non quo ad ius filiationis, olim erat Latinus, hodie ciuis Romanus. VIVIAN.

a ¶ *Nominauerit.* & sic sola nominatio [a] facit eũ liberum secundũm Auo. quod non credo, nisi adoptaret eum, vel adoptare incepit: vel forsitan ea voluntate vocauit, vt vellet eam liberam esse.

b ¶ *Indicij figura*, nota, figura iudicii. Et sic nota: licèt quod ago, non valet vt ago [b]: valet tamen vt valere possit, id est, licèt per hoc non efficiatur filius, sit tamen liberi vt *Institut. de adopt. §. fina.* Sed arg. contrà *ff. de confirm. pron. l. j. §. 9.*

Ille autem.] CAYVS. Si aliquis seruo suo instrumenta emptionalia quæ in emptione serui confecta essent, tradiderit, vel corruperit adhibitis quinque testibus (talia enim instrumenta seruo dari non possunt nisi testibus quinque adhibitis, ne seruo furandi detur occasio) tunc non fiet Latinus, vt dictum, sed ciuis Romanus. VIVIAN.

c ¶ *Furandi detur.* No. [c] non dari occasionem delinquendi: vt *l. de ædilis vrbani. l. 9. & §. nam. eas. fin. l. j. §. maxima. & in prooemio §. §. illud.*

d ¶ *Sine vllus quinque.* Hic ergo [d] deseruit libertatis conditio quàm alterius rei, cùm alias duo sufficerent testes: vt *§. de probatio. l. si chirographum.* & est certo, cùm sint familiares: & quia res est eis maxima, facilè subtraherent: vt argumentat *l. de fideicommiss. l. fin.* Alij dicunt alibi præfatum debitorem liberatum, eo ipso quòd est apud eum instrumentum: vt *dicta lege, si chirographum. & de pact. l. Labeo.* quod non placet: nisi [e] probetur creditum: vt *§. de solutionibus. & §. fingam.* est tamen magna præsumptio pro debitore.

e ¶ *Iniuria iure patronatus.* Ius hoc libertorum intelligit, quod consistit in successione liberorum. Datur ciuitas Romana, salua obsequio & reuerentia, quæ debetur patronis. Quemadmodũ si libertui existimentur ingrati erga patronum, patronus [e] *ad libertatem*, quo nomine non parata est actio, seu querela ingrati, quæ datur tam patronis, quàm eorum liberis. Quæ olim filiis non dabatur. Ambros. *in lib. de Iacob. & bona vi.*

Affirmauit apud acta seruum suum esse suum filium, fecit eum liberum, & non Latinum: licèt eum non faciat sibi filium. hæc dicit vsque ad §. illic autem. SAL.

Similique modo si dominus inter acta quendam seruum filium suum nominauerit: voci eius quantum ad liberam conditionem credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, vt etiã filium suum seruum nominare * non indigneur *, & hoc in secreto, neque inter solos amicos †, sed etiam actis intercurrentibus, & quasi in iudicij figura [b] nominauerit: quomodo potest eum seruum iterum saltem morientem habere? sed perducatur & ipse in ciuitatem Romanam, vera libertate, & non falso sermone domini sui sustentatus.

Si dominus instrumenta seruitutis tradat seruo, vel corrumpat in præsentia quinque testium, seruus liber efficitur. cum patronatus dominus illaqs seruare h. d. vsque ad §. his tantummodo. SALVC.

Ille autem nouissimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romanam transitus eligendus est, si quis instrumenta ex quibus seruus offendebatur, vel dederit seruo, vel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis fortiùs detur [c], & sua malignitate in libertatem peruenianr. talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, vt testibus præsentibus non minùs quinque [d] dominus instrumenta vel det famulo suo, vel delear, aut alio modo corrumpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus [e] tam in hac specie, quàm in cæteris: nisi vbi specialiter hoc patronis denegauimus [e].

Hic cassat omnes alias leges de Latina libertate loquentes: & sub eingit quid hæc lex habeat locum in libertate seruorum, non autem præsentibus, vel iam mortuis. hoc dicit vsque ad §. illud. SAL.

His tantummodo casibus ex omni iure Latinitatis antiquæ electis, cæteri omnes modi qui in libris prudentium, vel constitutionibus enumerati sunt, penitus conquiescant [f]: nec Latini ab eis procedant, sed maneant (vt dictum est) serui in sua conditione, nec tali remedio abuti concedantur. & ne in posterum aliquod ius Latinæ libertatis nostris legibus incurrat, lex Iunia taceat. Largiano seruatusconsulto & cessante, fileat edictum diui Traiani [b], quod ex eo sequebatur. & si qua alia lex, vel senatusconsultum, vel etiam constitutio loquitur de Latinis, ea inefficax quantum ad eã partem [f] remaneat: & tripliex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite dicat arbitrare. Quòd si aliqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis: ea pro Quitate Romana loqui intelligatur. Sed si quidam liberti iam mortui sunt, & bona eorum quasi Latinorum his quorum interest, aggregata sunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege innouetur, sed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda. In futuris autem libertis præsens constitutio locum sibi vindicet. Dat. Kalend. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis, VV. CC. Cons.

DE COMMVNI SERVO manumisso.

TITVLVS VII.

Hic etiam titulo Institutiones abrogat ius totum, quod obtinuit seruos communi manumisso ab vno ex dominis. Et seruus quidem communis apud vnumquemque dominum partem propriæ partis obtinet est. l. 1. h. tit. adeo vt ei legatum & hæredes possit relinquere ab libertate, vt propria & sua libertate vt obtinet. l. 3. in princ. l. 6. §. pro. ff. de her. instit. & Vlp. lib. 8. reg. tit. 22. & posse autem idem alienigeri per dominum, aut vendi ratione. Sed an etiam ab vno ex dominis manumisso possit vendibile, aut testamento, dubitatur, quia vt alienus non potest ab eo directè manumissi. Et placebat olim quam ex domino manumittendo seruum communem, partem suam amittere, aliquo facto adcrescere, auctore Vlp. tit. 1. Reg. & Paulo 4. Sent. vt proprietarium propriotatem, manumittendo seruum omnis fruituarie. Ab vno igitur ex dominis manumisso non fiebat liber. Post verò paulatim res ab processit, vt tandem sublata illa iura adcrescendi: Institutiones seuere libertatis fecerunt seruum prorsus liberum fieri, quem vnus ex dominis directè manumisisset sed præstare debere partis suæ pretium alteri domino non manumissori, ita vt si reparet vendere partem suam manumisso, vel manumissori, vel heredi manumissoris. Nam & ex Constitutione Severi, vt ait L. 1. Martianum retulisse fertur in Institutionibus sic legendum, ex ea Constitutionibus mitte infirmorum manumittere seruum communem, hæres eius cogitur redimere partem serq. vt efficitur habeat manumisso mitiora domini. Imo & pugnare manumittere, cogitur non manumissor manumissori vendere partem suam, prius conditionis arbitrio prætoris, ac alia Constitutione Severi & Antonini. Idemque Sec. Aliam antiquam interpretem XII. tabul. refert scripsisse ex Vlpiani VI. & Paulo III. fideicommissorum & nova Marcelli ad Digesta. Iuliani, & eius nova partem. vt sic in illari habent scripsit Marcelli notae. Marcelli nomine suppressa, quinque esse in l. 6. seruum. ff. de vulg. substituto. dicebat. Quod si negat a paulo, &c. Est & hac Marcelli sententia in Idomina. ff. de Senatusconsult. Sillan. Verum ad extremum Iustinianus id constituit quod dixi supra, quod videtur Tribonianus etiam tradiderit ad Iuliani. l. dubitat. ff. de lib. cau. vt quod libertas datis non posit. Lalienatio. §. 1. ff. de fideicomm. libert. magis esse integram libertatem. Vide, 36. 7. 8. & sequ. ad exh. Cyrac.

¶ *Demonstrauit. supra eadem. §. sed seruus. & §. similique modo. & §. illud.*

Hic tantummodo.] CAYVS. Hic vij. modis electis cæteri abolitiuntur: nec Latini distantur, sed serui maneant, & lex Iunia Norbana & Senatusconsult. conquiescant, nec de cætero ciuium habeat: licèt aliquotus libertorum esplere fuisset conditio, quidam enim plenam, quidam plenioren, quidam semiplenam accipiebant libertatem; & ciuis fiebant Romani. Constitutio autem illa ad futuros liberos pertinet: & si aliqua bona libertorum ante legem illã occupata sunt, eis non præiudicetur. VIVIAN.

f ¶ *Conquiescant.* Non tamẽ tollit modos manumittendi: vt *supra de his qui in testam. manumit. l. fina. & Institut. de libert. §. malitia.*

g ¶ *Senatusconsulto.* quo [a] eantum est, vt liberi manumissoris non nominatim exheredati, extranei heredibus eorum in bonis Latinorum præponeretur: vt *Institut. de success. libert. §. fina.*

h ¶ *Traiani* quod [b] edictum sactebat vnum eiem Romanum: Latinum autem morientem, si testo & ignorante patrono ad ciuitatem ire beneficio pòtcipis volebat. vt *Institut. de succes. lib. §. fin.*

i ¶ *Ad eam partem.* Nota scripturam [c] pro parte tenere, pro parte non: vt *in authentic. vt clam de appella. reg. §. fin. autem. cala. vij. & dicit supra de transact. l. si res fuisse.*

Sen. Sillan. [a] Edictum diui Traiani. [b] Pro parte tenetur pro parte non tenetur. Cortes. Fugnac. cerm. ciu.

DE COMMVNI seruo manumisso.

Dicit de proprie seruis, quæ de communibus.

a Amicitia et emptorum habeas vt vel filium pro nomina adoptare eum, vel adoptare incepit: vel forsitan ea voluntate vocauit, vt vellet eam liberam esse.

* *dedignetur.*

b Adhuc aptè valere debent, vt valere possunt.

† Existit a amicis solemnia committere. v. Vinaqull. *de pœna reuocandi causa n. 2. 7.*

c Occasio detur. Unquendi occasio detur.

d Libertatis conditioeli deseruit alterius rei.

e Chirographi habeat debitor, ex præsumatio ob id liberatus.

e Salua iure patronatus.

480/C.IV.K.5-4, 1773-1774
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si communes seruos. Primò alterationes antiquorum recitat. Secundò illas decidit, & noua dubia remouet. Secunda ibi, *Ne itaque.* CAEVS. Olim si aliquis habebat seruum communem cum aliquo, & alter seruum imponere: inter veteres erat quæstio, an non volenti manumittere, pars volentis accedat, necne. & hoc maximè in milite dubitabatur: propter hoc duplex circa materiam istam fiebat constitutio. Prima, si miles seruum cum priuato haberet communem, & ei libertatem voluit imponere, heres fuit compellebatur partem suam sibi emere: alter autem generaliter compellebat socium suam partem suam vendere: licet ex substantia socij nihil lucri ad eum peruenisset, precio arbitrio prætoris constituto, & hæc fiunt quæ à pluribus sententiis relata sunt, nullo habito delectu priuati & militis: vel si quis cum vno vel cum pluribus seruum communem haberet, & inter viuos, & in vltima voluntate ei velit libertatem imponere, hoc ei licitum: & alius vel alij socij partem suam compellentur vendere, qualemcunque habeat hæ tertiam, siue dimidiam, siue quartam, ipsi vel heredibus eius, si hoc moriens dixit, fuisse quòd vult eum esse liberum, & cum à socijs ita videlicet vt qui aliorum partem comparauit, si adhuc superstes est, compellatur libertatem imponere, & heres eius, si iam cessit in fata. Si verò socius vel socij pretium recipere noluerint, obsignetur, & in ædes sacra deponatur: ferant plenum consequatur libertatem: & sibi imputent socij, qui lucrari precium distulerint: ita vt peculium inter eos socios diuidatur pro ea parte pro qua quisque in eo habet dominium: & hoc libertatem serui imponenti, seruo concedere peculium, eiusque patronatus pro suo ordine reseruato. hoc dixit vsque ad §. *sin autem seruus.* VIVIANUS.

a ¶ *Sed & alia constitutio*, prima constitutio compellit heredē emere, hæc secunda socium vendere. & vtramque speciale: sed hæc secunda generaliter quemlibet socium: sed prima tantùm militis heredem.

b ¶ *Licet vobis.* Iuuat contra, argumento. *l. de fideicommiss. Iulian. l. deferri.* sed ibi totus erat alienatus.

c ¶ *Notarent.* id est, recognoscerent.

d ¶ *Hæ itaque.* Mellicè relictis ambiguitatibus.

e ¶ *Serua conuenientia.* sellicet manumissionis.

f ¶ *Formula.* id est, seruus.

g ¶ *Necessitatem.* * Non quem cogi vendere: vt *de iure deliber. l. nec emere.* Sed ab priori detur libertas, quàm precium solueatur: Resp. interdū pr. priori solueatur precium, vt *hic* innuit, *& §. de actio. cons. l. Iulianus.* §. *offerri.*

h ¶ *Vna ex his.* id ergo statuit iudicio maioris partis: vt *§. de fer. cæsi. pecdis. l. per fundum.*

i ¶ *Et hoc moriturus.* scilicet quod vult esse eum liberum, & omi a socius. si enim hoc non dixit, videtur intestando seruū commune voluisse hereditatem suis socijs pertinere personam acquirere: vt & in legato dicitur vt *§. pro seruo. l. vsus. §. seruus communis & §. ad leg. Falcid. l. Plenum.*

k ¶ *In eadem seruam* vel ibi vbi conspectus indeg dispositionis: vt *l. de vsufructu l. acceptum.*

l ¶ *Imputent.* Quid si aliquis notū erat minor vigintiquinque annis? Idē dicam. arga. *§. de fideicomm. lib. l. iam quæ. §. si plures.* Arg. contrà *l. de admin. tut. l. hæ quæ tutores.* hoc secundum H. & hoc eadem in adscriptio plurium intelligo: vt arga. *§. de agricol. & censit. l. ne diuina. §. si.*

m ¶ *Pro quibus quisque.* quibusque pro vtilibus: vt *§. de legata seruo. l. §. si seruus.* quandoque in seruum apud alterum, vt *§. solus. constitutio: vt §. de pecul. l. pro eo.*

n ¶ *Obstare.* quod semper ei concedatur cum inter viuos manumittit: vt *§. de peculio eius qui libertatem meruit. l. vnic.* ACCVRSIVS.

Sin autem seruus. ¶ CAEVS. Si seruus suppositus est ratiociniis: ne rationes perirent, vel libertatem impediretur, præfes tempus statuat, intra quod rationes & reliqua & quæ effectum retinentur: & sic ad libertatem perueniet. Consequenter in vetere sententia dicitur qualiter secunda est affirmatio seruo. & per se patet. Si verò vnus dixit in solidum se velle libertatem imponere, & precio dando alius poßit venire id offerēs prior potior eus habendus. Si verò vnus pro parte velit libertatem imponere, & alius sequens fuerit, nullo hinc inde refusio pretio, omnes libertatē imponere compellitur: & peculio pro parte dimidia inter eos distribuatur, iure patronatus æqualiter omnibus reseruato. hæc autē accipiendū, quod ab antiquis eius indultum, penitus euacuato.

a Videre quid interdum consultum ab pontif. & ab hominum ignoratione ad iudicio maioris partis.

b Qui inter viuos seruum manumittit, notitia peculiū dominio ipsius, ei dominio ipsius, qui libertatem meruit, alius donare peculium non potuisse sunt. Itaque manumittum inter viuos peculiū tantū relinquendo manumittam ita fingimus.

c Quilibet.

480/C.IV.K.5-4, 1775-1776
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

exacturo, nec in posterum frequentari concedatur. VIVIANUS.

a ¶ *Nec autem quantitas.* ad hoc *supra communia de legat. §. fin. circa princ.*

b ¶ *Notarius.* id est, scriptor.

c ¶ *Vilumus.* quæ affirmatio est. *supra communia de legat. §. si duobus.*

† alibi, in quo pretio fuit dat.

d ¶ *Relinquere.* fuliere in solidum. & in hoc differt ab vltimo casu huius legis.

* *Solidos.*

e ¶ *Sub obtentu libertatis.* non mouetur idem ad hoc, quod alius idem vult facere. nam & si alius nollet, iste adhuc veniret, & sic contemplatione libertatis tantum, non alterius facit hoc. Vel dic, cum vtrique vult in solidum & eorum manumittere, & alteri pretium offerenti potior est is qui primo venit. Sed si iniqui fuerit venit, velle suam solam partem serui manumittere: tunc vtrique compellitur suam partem manumittere. & ad hoc l. fuit *supra. de dona. §. fin.*

CUm apud.] CAYVS. Olim inter veteres conuenit, vt seruus communis apud vnumquemque dominum partim esset alienus, partim proprius. & si vnus dominorum partem quam habebat in seruo, legauerit ipse seruo, dicendum fit, *De legato* id esse: inter eos quæstio erat, quem seruum haberemus verba ista distinguit ergo Imperator, quod testator aut pacuit posse illum fieri liberum pro parte, aut contemplatione socii: vt sua pars socio acquireretur, quod noluisset eum ad hereditatem peruenire: dixit quod sic sunt verba testamenti interpretanda, vt pro parte sint liberi: necessitare imponendo socio de vendenda parte sua hereditatis diuidenda per legem proximam: & si pretium recepit solutum, consignetur, & pecunia sua deponatur cum is ambigatur bonis quæ seruentia sit peruenerunt.

a Legati potest seruus manumitti.

f ¶ *Ex ipsi legati.* Nam seruo * communi potest legari, & acquiritur socio sic legatum: vt *hic, & Ipso §. seruus l. seruus §. seruus communis.* Sed proprio non: vt *supra de legat. l. seruus.*

b Seruus seruus.

g ¶ *Ex parte seruum.* hic seruus * erat seruus, quia non potest pro parte esse liber, & pro parte seruus: vt *ff. de libera. caus. l. duobus. & de exceptione rei iudicatæ. l. iudicare. & de legat. 3. l. cum filius.*

c Pro parte liber, pro parte seruus esse potest.

iudicem tempus statuere oporet, intra quod debent rationes antea factis, & debitis quæ ex his apparuerint, reddinis, ita ad libertatem venire. Ne autem quantitas * seruilis pretij sit incerta, sed manifesta: sancimus serui pretium, siue ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis † taxatibis videlicet qui vsque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem tantúmodo solidis * ponendis. Sin autem aliqua arte præditi sunt excepto notario & medicis, vsque ad triginta solidos pretium eorum redigi, siue in masculis, siue in fœminis. Sin autem notarius sit, vel medicus, siue masculus, siue fœmina: notarius b quidẽ vsque ad quinquaginta, medicus autem vsque ad septuaginta taxetur. Sin verò eunuchi sint seruí cõmunes, maiores decem annis: si quidem sine arte sint, in quinquaginta solidos cõputentur: si autem artifices, vsque ad septuaginta. Minores etenim decem annis eunuchos nõ amplius triginta solidis æstimari volumus *, & eorum partem compotentem socij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellẽtur.

Vbi vnus ex sociis primò partis seruum manumittere, possea alius idem postulat, potior est primus, sed vbi omnes concurrunt a principio, vel ex post facto, omnes compellentur sine precio: & tunc omnibus seruatur ius patronatus illi soli. d. *vsque ad* §. ius autem accrescendi. SAVCETVS.

Sin autem vno ex sociis libertatem, siue imponere, siue relinquere d seruo cupiente, & precium dare, alter vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatem imponere, & precium dare: melior quidem causa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis e & ipsi ad hoc profiluerint: tunc iudicem compotentem omnes compellere sine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnem secundùm partem dominij distribuendo. Iura autem patronatus secundùm sui mauoram omnibus qui libertatem imposuerint, æqualiter habentibus.

Vbi vnus ex dominis communis seruo libertatem legabat, partem suam amittebat, & socio accrescebat: quod iudex est correctum per hanc legem, & libertas competit eo modo quo supra: vt Institut. de donat. §. fin. SALVC.

Ius autem accrescendi, quod antiqua iura in cõmunibus seruis manumittendis introducebant, nullius esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Kalend. April. Lampadio & Oceste IV. Coss.

Qui legat seruo cõmuni seipsum, videtur ex legate libertatem. Iura quando verba possunt dupliciter intelligi, debent interpretari in humanorem partem. BALD. Vel sic: *Si alter ex dominis partem quam habet in seruo, ipsi legauit: dicetur ex benigna interpretatione libertatem relinquere: & sic habent locum quæ dicta sunt in præcedenti.* SALVC.

II. *Idem A. Iuliano P.P.*

CVm apud omnes iurisperitos hoc placitum est, vt seruus communis apud vnumquemque dominum partim sit proprius, partim alienus, vt ex hac causa possit, & ipse legato f honorari, & ipse legari, huiusmodi incidit quæstio. Duo vel plures domini communem seruum habebant, sed vnus ex his ipsi seruo suam partem, quam in eo habebat, legauit. Et iesuel accepta dubitationis occasione, hoc vetustas in magnum extulit certamen. Nos igitur sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. Aut enim putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum g qui huiusmodi legatum ei reliquit: aut si hoc minimè cogitauit: ad socii facit, vt ei acquiratur: heredes autem suos eundem seruum possidere minimè voluit: vt sit manifestum à suo patrimonio penitus esse eum alienatum. In tali itaque comparatione nos qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem, tanquam si voluerit eum libertate in sua parte donare h. Et cùm iam de communibus seruis manumittendis statuimus quid in huiusmodi casibus fieri oporteat: ex illius sanctionis tenore & huiusmodi species sit definita. Fiat itaque i liber ex parte quidem testatoris, secundùm eius voluntatem: ex altera autem parte, ex nostro definitione, precio * secundùm prædictæ constitutionis tenorem, [vel socio] vel sociis ab herede præstando, vel si accipere noluerint, tam eum offerendo, quàm consignando, & pecuniæ eorum deponendo: cùm satis abundéque imperiale est, humanioram k sententiam pro diuitibus sequi.

b ¶ *In sua parte donare.* potest ergo hic * legatum ipsemet. & sic est contra. *§. de heredib. in institut. l. fid. & si sub conditione. §. fin. Solut.* hic erat heres * alienus seruus, vnde nec dicitur à seipso sibi legari, hic autem heredes suos filii, a quibus taxatur filii legatus.

i ¶ *Fiat itaque.* Iuraram itaque semper significat, id est, fit, præterito, scilicet precio, vel oblatione. & sic subiunit: & sic non erit pro parte liber, sed totus liberi.

k ¶ *Humaniorem.* vt & *supra de fideicommiss. hereditatibus. l. cum inter vetera. in fin.*

a Legati fili an possit quis abigere.

DE SERVO PIGNORI DATO MANVMISSO.

Superiori b *titulo videbatur communis imperdere manumissionem, hic pignoratio: & adeo de hoc fuit illam poner.*

b Continuabatur.

DE SERVO PIGNORI DATO MANVMISSO.

TITVLVS VIII.

Iam à titulo superiori capit tractare, de his qui manumittunt de seruum suum liberum esse non sua facienti. nam aliis Imperatores vetant ex dominio seruum communem manumittendo vendulo, aut relinquendo, cum nec prohibetur ad libertatem. Cum adiutor sui creditor debitor qui seruum pignori datum vel obligatum manumittit, non, & si solamodo manum. Si non valet facta manumissione. l. 3. ff. de manu. l. 1. hoc tit. quia contingendo est rem l. 1. titu. de remit. pign. & inter communem manumissio serui detrahit, dum comparati ex pecunia debiti. l. vli. hoc tit. si sit à manus incipiat esse in iniuria vitare. quia ita facta prohibet alienationem serui detrahit, non manumissionem serui: si à vli incipiat. Alterum de Ser. lex Aelia Sentia. l. seruum decisum. ff. de manu. Quod vero dicit de debitore, vt nec solamodo solamodo sed, seruum pignoratum manumittere possit, & cum Romanum fuerit pignori cum l. 1. supra de manu. l. 1. & 1. generaliter. C. qui & à quibus manu. & cum ex quo? Ita ex ratione regulam finitur, hoc verba: Seruum pignori datum Ciuem Romanum fuerit debitor ppiq? / sic legem hum / nisi si solamodo non sit. Obstat enim libertatem lex Aelia Sentia, quæ vetat fraudem fieri.

480/C.IV.K.5-4, 1777-1778
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Iob.] CARVS. Certum est quòd maritus seruum dotalem, si soluendo est, manumittere potest: sed si mulieri sit specialiter obligatus, an eum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non, ex iniuria. VVIVIAN.

a ¶ Hæc l. continuanda est l. 1. de remiss. pign. ex qua nè hanc l. suppeditá est subscriptio.

PP. V. Kal. August. Roma Antonino A. III. & Balbino Coss. Vtraque est ad Proculum, in ea seruus manumissus. Vide not. ad d. l. 1. de remiss. pign. in qua subscriptio hæc est. PP. XII. Kalen. May Antonino A. III. & Geta II. Coss. CVIAC.

a ¶ Dotale. quod datum est manumanum: vt & supra de rei vxor. actio. l. & cum lex.

b ¶ Manumittere. vt & S. de iure dotis. l. & si dotis. & §. de manumissione. l. seruum dotalem. ex quibus colligo quod vir * dominus est rei dotalis quod verum est. Sed arg. contra S. de iure dot. l. in rebus, vbi de hoc differitur: aliàs nè poterat manumittere, nisi esset dominus: vt §. si non proprietatem. nec ei pignoratio res sua: vt §. de pign. act. l. seruum alienum quod hic permittitur.

c ¶ Sit. seruum dotalem.

d ¶ Datum specialiter & expressim: vt §. an. l. 19.

e ¶ Affiqui. nisi fortè seruus pecuniâ soluatur: vt §. de hered. inst. l. pignori.

Hortus.] CARVS. Si cum fisco contraxisti: omnia bona tua tacitè sunt obligata propter publicum suum. Si ergo seruum tuum ei specialiter non obligauit, manumittit: an recuperet libertatem, quæritur? Dicitur quòd non: nisi fraudis consilium habuerit.

f ¶ Obligatus. nam contrahentis b cum fisco bona omnia tacitè obligantur: vt §. in quibus causis pignus tacitè contrah. l. 4.

g ¶ Effectum. & cum effectu, & non carent decessum: vt §. qui & à qui. l. & cum fideicommiss. §. Arrha.

Ad ea.] CARVS. Si generaliter omnia bona tua mihi obligasti: an seruum tuum possit manumittere, quæritur? Resp. quòd sic, & hoc in prima, secùs si seruus fuisse obligatus. & hoc in secunda.

h ¶ Certum est. vt §. qui sine ma. ad leb. pers. l. §. qui obligatum. & hoc nisi in fraudem creditorum: vt §. l. pensi.

i ¶ Iure. vt §. de manum. l. seruum. & qui & à qui. l. seruum. & §. de noxa. serui. l. 3. & hoc nisi ipse seruus se iure & solum: vt dixi §. eod. l. 3. secùs est differentia *, vt hic, & §. in quib. ca. pign. tacit. contrahi. l. 4. & differtia. & §. de pignor. l. 4. & §. de fact. l. 3. in qui rem.

Si (vt proponis.] CARVS. si debitor seruum quem pignori obligauit, confitetur creditore manumisisse, an teneat manumissio, quæritur? Dicitur quòd sic. VVIVIAN.

k ¶ Creditore. etiam minore XX. ann. vt §. de manu. vind. l. §. pater 4. §. in §. qui & à qui. ma. l. qui in fraudem. §. fin.

Si creditoribus.] CARVS. Si in fraudem creditorum seruum manumisisti, & poena eis satisfecisti, § possita vinculo libertatem, quia dicitur in fraudem creditorum manumisisse: an sis audiendus, quæritur? Dicitur quòd non: quia propriam turpitudinem allegat. nec is in fata concessisti, audiendi erunt heredes tui.

l ¶ Non dubo. Nota nè * audiri quem allegantem turpitudinē suam. Item non licet venire contra factum vel prædecessoris sui fidēi. licet illud non tenaces de iure. & est sic S. de transactio. l. transactione §. & S. de rem. dubiae. l. cum conferente. & §. qui & à quibus. l. pignori. & infra de transact. hæc quæ in fraudem creditor. l. filius & §. de cauti. l. vendicantem. & de leg. §. l. qui solidum. §. etiam res publica. & S. de libe. causa. l. si ab eo. & §. de lege. l. §. seruus plurium. §. & non poteli venire contra factum suum: vt supra de rei vindic. l. cum à matre. & §. de adopt. l. post mortem. & de seruit. rust. prad. l. per fundum.

Si autem.] CARVS. Si seruos emit seruum de pecunia pupilli: possita vale eum manumittere: an possit, quæritur? Dicitur quòd non seruos pupilli, quia huiusmodi res pecunia pupilli competunt, sunt pupillo obligatæ.

g ¶ Sicut cæteræ. l. 7. in pecunia. §. quæ pecun. in pignor. l. §. de relatione. CVIAC.

m ¶ Obligari sunt. Non ergo sunt sui, licèt sua, id est, pupilli pecunia empti, nd & & velit eos etiam suos habere, ratificando emptionem hereditatem: & tunc habebit ritum in res pupillari: vt supra arbit. tut. l. contrarie. & §. quando ex facto tuto. l. 5. Item nota hic magis b pertinaliarum pupillum mulierē & fiscum: dic. §. 5. eod. l. 1. & l. ab eo.

Sine cum nupsisti.] CARVS. Mulier aliqua dedit mihi seruum in dotem, vel ex pecunia dotis seruum emit: an possit eum manumittere, quæritur? Dicitur quòd licèt de seruo manumisso mulier super ista moueba quæstionem seruus.

n ¶ Comparauit. vt & supra de iur. dot. l. ex pecunia.

o ¶ Manumisit. vt & T. eod. l. 3.

Ad reprimendum aliquod scilicet non potest quis sua vel quasi suum turpitudinē allegare. BALD. Vel sic: Satisfecisti creditorum confirmat libertatem manumissorum: nec seruus propria à debitore allegam, sed patrocinatur. SALYC.

v. Idem A. Excitiano *.

SI creditoribus satisfactū fuerit: ancilla quæ pignori obligata à debitore manumissa erant, liberæ fiunt. nam ipse manumissor si fraudem se fecisse creditoribus, vt reuocet libertatem, audeat dicere: audiri non debet l. nec heredes eius.

Seruus emptus à tutore de pecunia pupilli intelligatur ei specialiter obligatus: idò non possunt à tutore manumitti. SALYC. & BALD.

VI. Idem A. Antiani *.

SI tutor ¶ tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit: quoniam huiusmodi serui, sicut cæteræ ¶ res pupillares pecuniis emptæ, iure pignoris ex cōstitutione diuorum parentum meorum obligati sunt ¶ fauore pupillorum liberi facti nō sunt.

Res dotalis est in dominio & administratione mariti. Item res empta ex pecunia dotali, quia dotalis proprie est mariti, efficitur ipsius mariti iure dominij. BAL. Vel sic: Seruis dotalis, sine emptis de pecunia dotis possunt à marito iure manumitti. SALYC.

VII. Imp. GORD. A. Iuliana.

SIue cùm nupsisses, mancipia in dotem dedisti, siue post datam dotem de pecunia dotis mariti tui quædā comparauit *: iustis * rationibus dominia eorum ad eum peruenerunt: idēque frustra quæstionem super statu manumissorum conaris inferre: qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti *.

DE SERVIS REIPVBLICÆ MANVMITTENDIS. TITVLVS IX.

Seruus Reipublicæ vocat seruus pop. Romani, vel alterius ciuitatis qui ante l. pen. T. de Scab. deputari erant vt seruarit tabularia ciuitatis & variorum tabulis chartisque publicis, vt refert l. 3. §. 1. significat tabularii administratorum esse aliquem seruilem.

DE SERVIS REIPVB. MANVMITTENDIS.

De * seruis singularia dictis est nunc aut multos de seruis vniuersitatis cuiusque, vel reipub. Romanorum, vel cuiusliber ciuitatis. Ago. tio.

480/C.IV.K.5-4, 1779-1780
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[ita.] CASVS. Consiliarij ciuitatis Bonon. consentiente potestate manumiserint seruum reipubl. seruus ille vicarium suum pro se dederat, qui asserit: an idcò magis reuocabitur ille in seruitutem, quæritur? Respon. quòd non. VIVIAN.

a ¶ *Manumisso ut.* Ec ergo poterit dari libertas: vt & *ff. de offic. præter. l. Rescriptum. & de manu. quæ seruis ad vinum, per. cimp. l. j. & ij.* idem in seruis ecclesiarij, per similè argu. *l. de decur. lib. x. l. ff. & infrà de decur. l. v. eod. lib.*

SI decretum.] CASVS. Si à Concilio Bonon. ciuitatis authoritate potestatis interuenente, seruus ciuitatis manumissus vxorem duxerit, & ex ea filiũ susceperit: an sit liberi, & in potestate patris, quæritur? Dicitur quòd sic. VIVIAN.

b ¶ *Comprobauit.* vt & *supra lege proxi.*

c ¶ *Potestate.* ex libertorum ingenuus est: vt *C. de fœd. & legit. liberis. & filiis.*

Titulis.] CASVS. Quæsitus seruus priuati manumissus reuocatur in seruitutem, eodem modo & seruus vniuersitatis. Si consulte ciuitatis Bonon. consentente potestate, dato seruo vicario, vt statuum est tam in Italia, quàm in prouincia, seruum reipublicæ manumiserint, & manumissus officium rebellionis administrauit vt priùs fecerat propter hæc videntur libertas reuocati d dicitur quòdnon: nec filiis nocet quo magis possint fieri decuriones.

d ¶ *Titulis.* scilic. venditione vel dotis donatione vel similibus vel reuocatione ex ingratitudine: vt *ff. de libe. cau. l. si vsufructus.*

e ¶ *Quibus.* id est, quocet *supra de in iur. vocan. l. fi.* & facit *infrà de iuge manu. l. seruus.*

f ¶ *Vestibulo.* alias: Vestibulum alias. *Vestibulo.* hic Vestibulum aut legem de hæsitando, fertur manumit.

g ¶ *Cases.* foliset legis Vestibuli.

h ¶ *Eorum.* consulis.

i ¶ *Ad prouincias.* vt non solùm in Italiæ seruis, sed etiam in prouinciis locum habeat.

k ¶ *Tabularium.* quod* *esse prohibetur qui sit.* officium omnibus seruis interdicitur: vt *l. de tabul. l. generaliter. l. si. idem* autem videbatur obesse filii, quia fuerat seruus publicus: vt *ff. de adopt. l. natalitio.* & hic ex eo natus, deberet obedire patri: propterea fuit pater, de quam tamen & liber bonus volens genere passi, salua libertate, & confirmat Lin. XLIII. hic verbis. Cæsiens signaris tabellis publicis, clausis tabulatis & dimissis seruis publicis negariæ se quadquam publici negotij gesturos. *Sed & nolle seruatus interuenisse ex Capitolione indicio* in Gordiani, *dum in tacitos S.C. facrilegi non scribæ sit, nec seruus publicus interuenisse. Probantur etiam seruus publica singulorum, licet singulorum seruus non esset, vt qui per se singulari non poterde propter atatem, nec per liberum hominem, certum regulo nero, nec per seruũ proprium quam non habebant, singularuerunt per publicum quod in rem suam esset. l. non abluet. ff. de adopt. l. x. ff. rem pup. fal. fecit. l. j. §. de postl. & ordinigt. Cogitatis apud Vlpianum in 11. Olympiacum Demosthenis. Athenis fuisse seruos publicos, diuersum partes, qui professiones in bella conpetentes & quæstores, seruorum, ad conseruandas rationes impensarum, vt bella gesta in reddendis rationibus quæstis habeti ex eo posset, quæ non poterant eius tergueri, & fortè compertæ fraude eũ vt agitatur in Imperatores & quæstores, perinde atque in seruos. Seruus publicus populi Romani habuit proprium ius testamenti faciendi pro parte dimidia pecuniæ, vt Vlp. scribit li. R. eg. GRAC. Ait, vt de seruorum publicorum manumissionibus dicamus, hoc etiam Regis manumittere poterant, vt vel Varro indicat lib. v. de ling. Lat. Sed non facebat ciues Romanos: post ex lege Vetty Libri ciues Romanos. Sic legendum in l. j. Fuit Pettiorum familia Roma, vt Vettium Rufinum legimus l. x. T. de bon. mat. & Vettium Aiuium, & Vettium Valentem, & Vettium Prisium, & Vettiũ Cilinnem, cuius nomen Tacitus historiarum primo in Batiuchilium deuorauit, & alibi in Orat. pro M. Cœlio. & L. Vettium qui decessit conuiuantem Catilina apud Dionem: Cum verò ex lex permiserit tantum ad vrbem & municipia Italiæ, deinde porrecta est etiam ad municipia prouinciarum, vt ex l. j. ex SC. fulle Innumio Celsi li. 11. & Neratio Marcello Iurisconsultis Cos. cuius consulatus etiam meminit l. 1. in fin. ff. de origin. iur. vbi Neratius Priscus dicitur. & in l. j. Neratius Marcellus, quia familia eius Marcellorum fuit, & Marcellum aquæ Iurisconsultum habuit frater. l. 12. § idem respondit de mo. ff. de iuris. & iuris. leg. Sic verò lex Atilia de tutoribus dando quod in vrbe tantum locum habere: l. Iulia & Titia porrecta est ad prouincias, vt in Inst. tit. de Attil. tut. & lex Iulia de cessione bonorũ, quæ in vrbe tantum locum habuit, Constitutionibus porrecta est ad prouincias, leg. 4. j. qui bon. ced. poss. & auctore Macrobio lex Fannia, quæ sola vrbi tenebatur, quia lege Didia porrecta est in totam Italiam. Forma autem manumittendi seruos publicos in prouincia cuius fuit legib. municipalibus & Constitutionibus Principum, plerumque vt manumittentur decreto ordinis, & consentiente præside prouinciæ, & in locum manumissi subdere vicario. leg. 2. & 3. l. 1. j.] ne quis lib. inuit. ad gri. eog. l. 4. ff. de man. quæ ser. ad vniuer. l. pen. quæ seruata permittunt ad ciuitatem Romanam, nec in seruitutem publicam redaci possunt, ob id solum quòd sua seruos tabularia conscripti possent seruitute, vel aliam album prouinciarum gessit, seruulis aliquis status præcedente l. 4. j. de ing. man. l. j. h. t. quæ consequenda est eam l. 1. C. de in aur. manu. CVIAC.

Seruus ciuitatis potest manumitti ab ordine decuriis præsidis interueniente: nec fuga vicarij est iusta causa ipsum reuocandi in seruitutem. SAL.

I. Imp. GORDIANVS A. Epigono.

SI ita, vt lege municipali, constitutionibusque principum comprehenditur, cùm seruus publicus esset, ab ordine (consentiente etiam præside prouinciæ) manumissus es*: non ex eo quòd is quem dederas vicarium, in fugam se conuertit, iugo seruitutis quod manumissione euasisti, iterùm cogeris succedere.

Manumissus solemniter à ciuitate, potest matrimonium contrahere, & nati ex eo sunt liberi, & in potestate patris. SAL.

II. Idem A. Adriano.

SI decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit b quo is libertatem acceperat, cui postea fuerat (vt proponis) matrimonio-copulatæ: natam ex huiusmodi matrimonio, & ciuem Romanam esse, & in patris potestate c, non est opinionis incertæ.

Sine causa iusta libertus suam manumissus non reuocatur in seruitutem, & non est iusta causa rebellionis afficiam, licèt tabella seruus publicus appellatur. Et natus ex matrimonio contracto cum liberta, patitur sequitur, & idò ad decurionatum adhiberi non prohibetur. SALVC.

III. Imp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. Philadelphio.

Titulis d nõ præcedẽtibus * quibus e dominia seruorũ quæri solent, municipũ libertas seruus non efficitur. Si itaque secũdũ legẽ Vechbulici f & f cuius g legis potestatem senatusconsulto Iubentio Gello iterum h & Neratio Marcello consulibus facto, ad prouincias * porrectum constitit, manumissus ciuitatem Romanam consecutus es: post verò vt libertus tabularium k administrando, libertatem quam fueras consecutus, non amisisti: nec actus tuus filio ex liberis l * ingenuo susceptio quo minus decurio esse possit, obfuit.

DE HIS QVI A NON DOMINIS manumissi sunt.

TITVLVS X.

Si hoc titulo ostendatur seruus aliunde libertatem diuersis dari in militiam Imperatoris dominis, vt l. 3. de tell. man. Seruus alienus venditio obligatione & conditionis inter emptorem & venditorem, manumissus est? Idque non vnde manumissus facit posse manumittere dominũ seruũ existerit, l. si seruus. ff. qui & à quib. man. [illegible] Adde l. si quis alienam ff. de actio. empti. Conseruatur tamen libertas quæ data est seruo alieno, si dominus consentiat sit pretio seruũ. l. 1. h. t. Sed & si pater consecutus filio manumissoris seruum. Sic cæsiensum minorem xx. ann. nulla manumissio est, non quòd sit alienus tamen, sed quòd sit manumissio contra legem Aliam Sentiam. Iperiali non in minori aliud diuersum quàm filium ipse vobiscum manumittere, vt consensu patris, filio nisi patre manumittere seruum patris. At si proprietatis aut debitor: manumittere consentiat minor xx. ann. qui in seruos non [illegible] seruuli fraudis. vel cui pignoris habet, vidas manumissio, quia seruum minori non manumittitur, l. 1. §. pater. § vl. ff. de man. vind. Addam, dominum in hoc ex accipi pro plena dominio, quia non fructuarium solus seruum vtiliter manumittit, nec proprietarius. l. 3. h. t. vt usufruct. & hab. l. 4. hoc tit. Sed manumissus à nudo proprietario, seruus erit sine domino, vt seruus habitus pro derelicto. l. 1. quemadm. §. 1. ff. de non acb. ab ex l. 1. §. tit. 1. quemadmodũ à proprietario & liber & libertus proprietario, & est in seruitute fructuario, manumissus à fructuario, seruus est proprietario, & in libertate proprietarius, & quantum datur vsufructus. CVIACVS.

Pen

a Filius in quibus sequitur paterni conditionem.

* vicario seu prouinciæ.

* In manuscript. Vlpian. Colon.

* ad. ex libero ingenuus.

480/C.IV.K.5-4, 1781-1782
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Vm qui seruos.] CASVS. Si seruum suum quasi proprium manumisi: an ad æstimationem serui tibi teneat, quæritur? Dicitur quòd sic, vel ad id quod tua interfuit eum non manumitti.

a ¶ *A: si suos.* Qui si suos. CVIAC.

a ¶ *Id manumiss.* scilicet: alias, cùm nullum pretium habeat, non teneretur.

b ¶ Dele, vel. CVIAC.

b ¶ *Quanti.* fabaudi, vel quanti, si non est in litera, &c. vel in litte suppl. vel ipsum seruum, & locundum hoc pretium & interesse est ejus. Sed qua actione hæc æstimatio petitur? Respond. præscipia verbis, vel in factum, vel velit negotiorum gestorii habedo rationem, licet non suo nomine gesturn, & Rei res exiit. quod est speciale favore libertatis, licitet quòd possit habere cum negotiorum non suo nomine gestum & se nondum pecunia, vel ita capta. alias fecis: vt *supra de rei vindic. l. mater. & de rebus alienis non alienand. l.*). Item hæc manumisso alienum: sed duabus sequentibus manumissis debitum alteri. ACCRE.

Cornelium.

FIdeissima.] CASVS. Mihi ad eadem mihi serui vt seruum mihi esset: & suo nomine emit: & antequam eum mihi tradere, manumisit. si petam eum mihi reddi libertate revocata, an sim audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

¶ Pompiana.

c ¶ *Dim.* suo nomine, quia si tuo nomine emisses, in tuo dominio esset: & ideo ei libertatem dare non potuisses.

d ¶ *Transferret.* potè quia non ipsa hoc gessit.

e Pecuniarie quoties enim dominii flatum dominio acquirat.

Sciente manumittente seruum alienum vt proprium, tenetur domino hoc eligenti ad pretium. SALYC.

I. Imp. ANTON. A. Cornelio *.

EVm qui seruos alienos ac si suos a manumittit *: vt pretium eorum dominis, si hoc elegerint, dependat, [vel ß] quanti b sua interesset, sæpè rescriptum est teneri. PP. Kalend. Mart. ANTON. A. & Balbo, COSS.

Si procurator emit sibi seruos, antequam tradat domino, potest manumittere illos. SALYC.

II. Imp. ALEX. A. Mercuriali.

FElicissima, quam mandante te seruum emisse dicis c, si dominium serui quem manumisit, nondum ad te trasbulerat d: frustra petis vt denegata libertate eius quem manumissum dicis, possessio tibi tradatur.

Non venditione hereditatis, sed traditione rerum, transfertur dominium. SALYC. & BALD.

III. Idem A. Pompeio †.

QVi tibi 5 hereditatē vendidit antequam res hereditarias traderet, dominus earū perseuerauit: & ideo manumittendo libertatem seruo hereditario præstitit e. PP. VI. Ka. Aug. Agricola & Clemente COSS.

Habens precarium vsum, nil adipiscitur dominium: & ideo rem alienare, vel statum mutare non potest. b d. notabiliter. BALD. Vel sic: Tenens seruum precario, non manumittit. SALYC.

III. Imp. VALERIANVS. & GALLIEN. AA. Zeno.

SI non proprietatem f donaueras, sed ministerium ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vsum habebat, dominio tuo nihil præiudicante. Nemo enim alienum seruum quāuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere potest.

Donator post traditionē desinit esse dominus & administrator. BALD. Vel sic: Donators post traditionem interdicitur manumissio. SALYCETVS.

V. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marcellina.

SIne mancipio: ius manumittendi donatrix non habuit.

Pater nō potest supplere defectum filij qui in aetate reperitur. b. d. vocabuliter. BALD. Vel sic: Filius qui per se non potest manumittere, nec patri potest consentire. SAL.

VI. Idem AA. & CC. Milio *, & alio.

SI pater seruum vestrum, licet vobis minoribus h viginti annis i consentientibus manumisit, ei libertatem præstare non potuit k.

Deceptum obreptitium non valet: & si princeps fallitur, imperāti punitur, sed si aliud gestus temporis discutiatur: & seruus ceuilis, quē criminalis pœna funditus emanesit. BALD. Vel sic: Libertas præstita seruo alieno cum iudicio vel principis decreto, non præiudicat domino vero, & qui principem fefellit, punitur pœna hic statuta, & cessant ista, & seruus esse sibi libertatem præscripsit. SAL.

VII. Imp. CONSTANTINA. A. ad Basum P.P.

SI à non dominis † libertas detur mancipio alienorum quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est: sine vlla trepidatione pœnæ l facilis dissolutio est. Si verò iubentibus m nobis quicquā lege actū esse docebitur, & non dominus vt alienum mancipium manumitteretur, petisse probetur: tale eodem qui in conspectu nostro libertatem mouisse habitur à non domino consecutus, ei penitus ad cuius proprietatem pertinet, restituto: is qui mancipium alienū fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, eiusdem seruis, ætatis, atq; artis, cuius cōstiterit esse manumissum, & alia tria * fisco eadem ratione

f ¶ *Si non proprietatem.* Not. vt *l. de vsufructu. l. vsufructu. & l. de manumiss. refu. l. seruo. & l. pro domino. l. fi.* Sed contra *l. qui & à quib. l. comptus.* vbi * valet manumissio facta ab eo qui potest apparere seruus. Sed dic, ibi apparuit, scilicet ex superioribus: et causa liber tamen eos tempore manumissionis.

a Manumissio facta ab eo qui pecus seruus Domino est, non valet.

b Manumittere domino proprium à se donare potest, aut quod tradat: et non poliquam tradidit. * Aut.

c Pater & filius conseruus vna persona.

d Per alium eosdem manumittere potest.

e Ex Cod. Theod. de Ital. ch. 1. t.

g ¶ *Si tradita.* Scilicet si non tradita: vt *l. ead. l. qui sibi.*

h Minoribus. scilicet & esset maior. sic è contrà pater per filium: vt *infrà commune de manu. l. fi. fin.* fant * enim vna persona: vt *Institut. de inutil. stipulat. §. si verò qui.* alias d non potest quis per alium manumittere: vt *supra de manumiss. vindict. l. hoc nouissimum.*

i ¶ *Viginti annis.* vt *infra eod. t. l. minor viginti ann.* lex Æliæ Sentia est tradicio: vt *Institut. qui manumitt. non pos. hodie autem correcta est per Iustinian.* vt *in authentica, vt fideiul. leg. vel in. cinna princip.* quia dicit quòd minor sin. ann. potest facere testamentum: ergo & manumittere.

k ¶ *Non potuit.* Hoc cùm seruus esset minoris. & alienus, laxè sibi obligatus. potest confestim manumittere. *§. de manumiss. vindict. l. pater. §. fin.*

l ¶ *A non dominis.* CASVS. Si aliquis seruum alienum manumisit: aut in præsentia iudicis simplicis, habentis tamen ius dandi libertatem: aut principis. primo casu truncabitur libertas, & fine pœna. secundo casu periculo domino suo, dum mancipia eiusdem ætatis dabit domino, & tria fisco. & hoc in prima & secunda parte. Si verò viginti annis tacuit, ita quòd nemo statim moueat quæstionem, & illorum sit manumissi: & sibi imputet dominus quod tanto tempore tacuerit. & hoc in tertia.

l ¶ *Pœna.* nominatim ponitur. nullam enim patitur pœnam qui manumisit. non auctoritas iudicis excusat: vt *§ de his qui notantur infamia. l. furti §. §.* Item libertas valet: vt hic iteratè. Vel vertus non valet: vt *supra eodem. l. fi. non proprietatem.* Alij ponuerat adscribaliter: & ideo dicit *pœnā*, quia cum oppositio præscriptio viginti annorum, non est facilis dissolutio libertatis. & secundùm primum modum potest legi infrà & supra.

m ¶ *Iubentibus.* i. consentientibus & auctoritatibus.

n ¶ *Sic alia tria.* Sic ergo in quinquibus: & sic est contra *Instit. de actil. §. conuen.* sed diuersa præsertim hæc pœna, fisco & domino seruit.

a ¶ *Præsti*

480/C.IV.K.5-4, 1783-1784
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Præscriptione.* C. 22. aut. vt J. *de lon. nam. præscri. qua pro lib. l. 9.* Et non quòd [a] qui præsidet tibi per negligentiā in vno, non ita similiter sibi præsidetur. Sic *ff. vt bon. rapt. l. 14. & de adm. rat. l. si pupillus. & supra ad leg. Pub. aquil. sed iam refertur.* §. *item si heres.* Quidam arg. contra. *ff. de alien. iud. mut. caus. facta.* Licet *ff. rei in prin.* Sed ibi alienatio tenuit à principio: hic non tenuit manumissio. item non. [b] simile est, quia si duo habeo auxilia, & in vno sum diligens, & sic in eo mihi non præiudico, imò mihi prouidi: quòd in alio videor mihi prouidisse: vt *de iuris. rapta l. cum maiores. & ff. de iudi. caus. dat. l. si curatorem.*

b Negligentia noccuit alicui in vno, non ei in alio.

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT: & ne in fraudem creditorum manumittatur.

TITVLVS XI.

Iam à tit. 7. cœpit tractare de his qui seruos suos alienare vel alim manumittere non poterant, vel hodie non possunt. Et in hoc titulo nō adeò ait seruos principis non posse manumittere vicarios suos peculiares seruos suos l. 4. quæ res eorum sint quadamtenus dominis. l. si seruus mea. Fide pecul. quod in seruis prouenerunt multa magna tribuitur, etiamsi liberam habeant peculij administrationem. nam seruus principum videbatur hoc posse dari præsumptum, vt & de peculio suo ex Lege Nota. ff. dedit testamenti substituen. At inter vinculi vnipersonam, vnius imaginarium emptorem seruos peculij sui manumittere possunt, sicut minor 25. ann. qui per se non potest seruum manumittere ex lege Ælia Sentia, nec per interpositam personā id quoque potest ex SC. l. 4. & præuisit hoc casu lex Ælia Sentia Constitutum Marci & Commodi ad Anfidium Victorinum. Longè enim abest mente legum, vt alia aliis fraudē faciant. Aliud est capere legis Ælia Sentia, de qua etiam in hoc titulo agitur, vt libertates datæ in fraudem creditorū vel patronorum ipsi iura nulla sint, etiamsi debitori vel liberto bona diuisa bona contineat. L. 3. l. 18. l. 9. & 18. ff. qui & à quib. man. Remedia dicuntur in l. 2. huius tit. hoc est, reuocari ipsa iura. Alienationes reuocantur beneficio actionis, quæ vtiles possunt reuocari libertates si violentur ab initio. At si à qui seruum emit à debitore qui non erat solutus, eum manumisit, lex Ælia Sentia locum non habet, quia debitori nihil adest. & hoc est sententia l. 3. huius tit. in qua pro emptori ingenuitatem vendicari, vt in Basil. ni. ad hoc. Eadem quoque lex non habet locum in fideicommissariis libertatibus, sed in directis tantum. l. 1. & vii. quia fideicommissaria sunt obstat regula iuris, quæ vult fideicommissa omnia præstari posse de voluntate aliorum. Illud etiam hic tituli obiuratio, libertates datæ in fraudem à domino seruo sui, vel à principe seruo alienoru acclamationes populi, cui forsit placuerit aliter fabula quidam. l. 3. quam legem etiam Athenis fuisse Aristoteles ipse ait contra Crispinum, non solum omnis Athenis vt vel Iuriscons. Fraudem autem dari à nouo seruo populi sui, licit debeatur. l. penult. in qua reiicit Thalelæus articulum. Nec esse confirmandum eum verbis, debitum, non eum verbis, fideicommissarium, ne hoc videatur dicere. Nec directum, nec fideicommissariam libertatem iuxtam posse prestare, quod iusquam dictum est, proprietas quod directa libertas non prestatur. CVIAC.

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT.&c.

Brum.] CAYVS. Si in testamento tuo Sticho directam libertatem reliquisti in creditorum fraudem, nō aliis reuocabitur: nisi consilium & euentum, scilicet quòd re ipsa fiat fraudati, sequatur. & hoc in prima. Si verò te ab aliquo herede instituto, aut fideicom. reliquerint præstitū Titio, tu Titius inter creditores computaretur, & tu minus idoneus ferunt manumittere, quæritur? Dicitur quòd sic. & hoc in secunda. VIVIANVS.

b ¶ *In fraudem.* vt *Institi. qui man. non poss. §. in fraudem.*

c ¶ *Inquiunt.* Sunt ergo duo [c] necessaria in directis, scilicet consilium & euentus: vt *hic.* Sed [d] in fideicommissariis [e] sufficit solus euentus: vt *hic. ff. sed l. fin. & ff. de fideicommissariis l. 1. longe. §. si in fraudem.* Sic [f] in datis inter viros duo exigunturi *ff. quæ in fraudem creds. l. si quis cum habere. & Institi. qui man. non poss. §. fraudauisse.*

d ¶ *Fideicommissum.* Non quod manumittere relinquere, sed alius ab eo, vt apparet per l. illam *infra de lib. nullo. sed poss. l. 3. & ff. ad leg. Falcid. l. generaliter. l. 3. §. quod vulgo.* Ité hoc cum est purum: seruus si conditionale: vt *ff. qui & à qui. l. qui in fraudem. & ff. de act. & obligat. l. 2. §. 1.*

e Liberatas directas in fraudem creditorum datas ita demum reuocantur si hæc duo concurrant, consilium fraudandi & euentus.

f v. Cuiac. in *Prælect. ad* Libertatem directam & fideicom. fiduciariam differentia.

e Libertates fideicommissariæ in fraudem creditorum datæ vt mancipatæ, sufficit euentus. Solo euentu creditores fraudantur effectu, neque inquisitio vt animus fraudis obligat. l. 2. §. 1.

f Seruus.] CAYVS. An seruus ordinariis principis vicariam suum manumittere possit, quæritur? Dicitur quòd non.

c ¶ *Seruus.* arg. contra. *ff. qui & à quib. l. cæterū.* ARNTTO. Gl. solatur ibi duobus modis: dic similia. Quæ mulcta nō semper imponitur, sed pœnis conquiescit, si fortè manumissus inferētem sibi quæstionē status obiecta legitima præscriptione * potuerit excludere: cùm sibi amissi mancipij damna debeat imputare [is *] qui in perniciem suam gesta tacitumitate firmauit. PP. Idib. Iul. Constant. A. V. & Licinio Cæs. Coss.

Fraudis nomine continetur cōsilium & euētus. BAL. Vel sic: *Vt libertates directa reuocentur, tanquam in fraudem creditorum data, duo requiruntur, scilicet, fraudis consilium, & euentus: & creditor intelligitur etiam cui extrema voluntate ad libertatem præstandam debetur.* SALYC.

1. *Imp.* ALEX. *A. Antiocho.*

Certum ius est, non alias directas libertates per legē Æliā Sceniam † quæ sunt in fraudem [b] creditorū manumissorum datæ, reuocari, nisi & consilium fraudis, hoc est, animus manumittentis, & euentus damni suum recipere volentium sequatur [c]. Inter creditores autem etiam eos numerandos esse, quibus fideicommissum [d] debetur, olim placuit. PP. III. Idib. Nouēb. Max. V. & Æliano Coss.

Seruus etiam per interpositam personam seruum peculiarem non manumittit. SAL.

II. *Idem A. Marcellano.*

Seruos [e] meos nec per interpositam [f] personam ad libertatē perducere homines publij sui posse, mandatis principum comprehenditur.

Quod si in spectaculis, & populi tumultu, pro infecto debet haberi. BAL. Vel sic: *Ad exclamationem populi facta manumissio non tenet.* SAL.

III. *Idem A. Iuliano.*

Diuo Marco [a] auctore amplissimus ordo censuit, ne quis in spectaculis [b] quod edatur, auctore [c] suum & alienūmve [d] seruum manumittere: & si factū esset, pro infecto haberetur.

Adiuer ann. xx. nō potest tradere seruum ad manumittendum. SAL.

Et adiu hoc est certissimū, quādo manumittit in vltima voluntate, nam sufficit eam legitime ad testandum: vt in auth. hoc postea. BALD.

IV. *Idem A. Felicissimo.*

Si minor annis viginti [e] ad libertatem præstandam homines [f] tradidisti: senatusconsulto [g], quod gestum est, irritum constituitur [h].

IN AVTHENTIC. VT sponf. largit. §. & hoc quoque. coll. 11. const. ij.

Sed hodie ex quo testari possunt & libertates possunt relinquere [i], antiqua lege cessante.

Non dicitur fraudatus ille qui pretium recipit. BALD. Vel sic: *In fraudē fieri non potest libertas præstari, nec dicitur fraudari, vbi pretium ea.*

¶ *Nec per interpositam.* Non * solùm per se, sed nec per interpositam personam.

* Aut in ceribus.

* Manumittere per alium dominus non potest.

DIuo Marco.] CAYVS. Dum penestarpublice ad harēgam, & populo congregato, coram populo quis vellet seruum suum, scilicet auctorem manumittere, vel alterius officij seruum: libertas data non tenet. & hoc senatores censuerunt diuo Marco auctore. videtur enim ille talis coactus manumisisse. vt *ff. qui & à quibus l. si paratus.*

a ¶ Pontifex enim hanc rei definiendæ auctor fuit, licēt idem Diuo Hadriano placuisse ferebat. CVIAC.

b ¶ *Spectaculis.* id est, subspecta populi. Vel ad exclamationem populi: quia videtur coactus manumittere: vt *ff. qui & à qui. l. si priuatus. & seq. l. de pan. l. deteriori.*

c ¶ *Auctorem suum.* id est, hiltrionem, hæc ille seruus suus, sive alienus fuerit, vt putā, si magistratus, qui populo nummos aliquos dedit, ex acclamatione populi manumittat. CVIAC.

d ¶ *Alienum.* alium ab auctore.

e ¶ Si minor annis viginti.] CAYVS. Si minor 25. ann. seruum suum ad manumittendum tradidit, non mobilis manumissio.

f ¶ Si minor annis viginti. coactor. *sup. sim. §. 1. ff. pacet.*

g ¶ *Senatusconsulto.* Sic *l. 1. ff. de offism. cons.* Vide scripta ad *l. 66. de verb. oblig.* CVIAC.

h ¶ *Constituitur.* vt *ff. de minori. l. minori. §. quod si minor. & de verb. obl. l. si minor. & de seruis minori. l. 1. §. sed contra. & de manumiss. testā. l. Iulianus. §. 1.* Sed contra *ff. de manumiss. testā. l. 10. §. nec omnino.* Sed ibi non fuit lex à minore appellata vt manumitteretur: sed ab ipso seruo qui hoc petiit pretium emptore vt manumitteretur.

i *Ad hodie.*] CAYVS. Illa authent. extendit tantùm ad seruos qui in testamento manumittuntur: & est clara. VIVIAN.

m ¶ *Relinquere.* Hoc æquatur ad illam solam libertatem quæ in testamento datur: vt in corpore huius authentice dicitur: & verbum relinquere, innuit: vt *ff. de tabul. exhib. l. 1. §. fin.* Ergo [n] nec olim, nec hodie manumittit mi-

n Hinc ex annis inter viros nō manumittitur: sed ab ipso seruo qui hoc petiit pretium emptore vt manumittetur.

480/C.IV.K.5-4, 1785-1786
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nos vigiti annis inter vivos, nisi causa cognita: quia nec lex Iustiniani permittit minori xvii. annis, nisi in testamento, vt *l. fili. qui manumittere non poss. §. fin. & §. eodem l.*

C*I in fraudem.* CASVS. Libertas in fraudem eorum quæ fisco debentur data, non valet. Si verò debitori fiscali aliquis pecuniam qui servo submisistrauit, & sic manumissus est, non revocabitur libertas: cùm nihil de bonis debitoris per hoc fuit deminutum.

a ¶ *Non valet.* * vt *ff. de iur. fisci. l. in fraudem. §. à debitore.* nisi præscripsisset eadem autorum defraudare: vt *ff. qui & à quibus l. si cum fideicommissa. §. Arist.*

b *Patrem.* vt cum esset servus, & pater tuus erat solitus narratis.

c ¶ *Emptori.* solitum sappropiro à se qui emerat à filio debitore.

d ¶ *Emptori.* Ex specie hujus l. facit constat legitimum vendatori. Græcè vertunt, τῷ πριαμένῳ. Hæ nomina sæpe commutantur. Vide scripta *lib. 1. officio cap. 10.* Vide notata *d. §. in emptionem ff. de act. emp.* & scripta *ad l. vnic. ff. de rebus dubiis.* CVIAC.

d ¶ *Infaustè.* cùm proclam. Iuccedit loco rei: vt *ff. de petit. hæred. l. si res.*

NEc *fideicommissorium.*] CASVS. Libertatem servo testatoris per fideicommissum relictam dandam à pupillo, an tutore pupilli præstare possit, quæritur? Dicitur quòd non. Idem erit si rogata erat pupilla servum suũ manumittere certo tempore ætatis suæ, nec fecit, sed ante tempus illum vatur manumisit quia manebit in seruitute, nec erit liber. alij modi casuum possibi sane fieri dicitur in *ipso.*

b Tutor fideicommissarii libertatem suæ pupilli, an & quando possit præstare.

c ¶ *Præstare.* aut b instituit fr, tunc enim sufficit solus tutor, sicut in hereditate: vt *ff. de iur. deliberandi potest. & l. si infans.* & hoc in servis testatoris. si autem esset pupilla, non opus forsan esset inquisitione & sufficeret authoritas tutoris: vt *l. quæsitum decreto opus non est. l. fin. & l. 1.* Vel dic secundò quòd non potest tutor manumittere ante certam ætatem quam fuerat testator. nisi posset solus tutor, defendam esse cum nec fit in vile mancipio, nec Claudius ex tum annis fuerat qui est *ff. de manumissis testib. sed arg. contra ff. de fideicom. lib. Lex causa.*

S*I deliron.*] CASVS. Si ex administratione tutelæ vel curatoris, adolescentis vel impuberis factus sit debitor in 2. & ut non existente solutio, fideicommiss. libertatem non fraudis consilio Stichio reliquerit: cùm in fideicommiss. libertatem solus exercens damni sufficiat: licèt fraudis consilium non intercesserit, non valet legatum.

f ¶ *Infaustè.* *tantum. vt ff. de reg. iur. l. fraudis.* Sed cur est fœcus in duplicatione? *l. eod. l. j.* Ref. dicitur * æquipararentur illisque eiusdem inter vivos: ita exigunt hæ duo, vt *Infist. qui manumittere §. in fraudem.* 2. Vel dicitur b corpore: tum ratione adita hereditate, nullo heredis beneficio: fideicommissarius ipse præstarius nihil vltra vires hæreditatis præstare mentur: vt *l. ad la. Falc. l. fideicommissum. ff. ad Trebel. l. j. §. jun.*

a Diversum libertatem & inter viventes & testatis.

b Diversum & fideicommissorum libertatem differentia.

QVI NON POSSVNT AD LIBERTATEM PERVENIRE.

TITVLVS XII.

Dixit de his qui manumittere non possunt, nunc verò dicit de his qui manumitti non possunt, id est, qui apud dominum perpetuam seruitutem volunt, quasi servi damnati in vinculis perpetuis ob maleficium aliquod. Non damnatis temporaria vincula, finito tempore pœna perduci ad libertatem possunt, & hæc est sententia l. 1. quæ Diuis Fratribus exhibetur à Papiniano vel fratres. ff. de poenis, vnde in inscriptione l. 1. sic videtur esse legendum, Imperatores Antoninus & Verus AA. vel *ita quidem filium libere.* Imp. Antoninus A. *Augusti nomine fratres, vt fit ablati sæpe, & in subscriptione,* Dat. XVI. Kal. Iul. Ipso Antonino & Vero AA. Coss. *Vnde quem patrem suum Imperator dixit l. 1. est Antoninus Pius, non quem perpetuam subiuerunt, Claudius. Et hoc quoque notandum est ex l. 1. seruum in perpetua vel temporaria vincula damnatum, non fieri seruum pœnæ sed in dominio & potestate sua remanere cum fuit antequam damnaretur, vt Laut damnum. in fin. ff. de poenis. Hinc verò in l. 2. adiungitur seruus restitutus vel heredi, quem testator in testamento suo pœnæ causa manumisit versus. Nam & hic in seruitute perpetua moratur, vt nec subiacuerit emptor aliquis solutionis qui eum redimat ipsum seruum, interposita manumittendi fide, ab eo manumitti possit. l. 4. §. 10. ff. de manum. Et hæc quoque addamus eum, qui in perpetuam seruitutem manet, & qui à profecto vrbi vel præside provincia in perpetuam seruitutem damnatus est, & eum qui expectandum venit.* CVIAC.

Servi damnati ad perpetua vincula, non possunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tempus durante tempore pœnæ: sed finito sic & libertas medio tempore eis relicta, nunc eis prodest. SAL.

1. *Imp.* SEVERVS & ANTONINVS † AA. *Tiquæno.*

VM diuus Claudius * pater meus constituerit, à præsidibus provinciarum, vel qui coërcendorum maleficiorũ potestatem habent, in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non posse: hi qui ex intra tempora pœnæ liberi & heredes esse iussi sunt, aut legatum fideicommissumve accepeunt: neque libertatem h adipisci, neque quisquam eorum quæ his data sunt capere possunt. Quod si pœnæ tempus compleuerint: iam omni vinculo exoluti, & quasi ad pristinam vel simplicem i seruitutis conditionem redacti †, & libertatem, & si qua testamenta *Antoninorum* illa *tempore defunctorum* acceperunt, sine vlla quæstione pœnæ præteritæ consequantur m.

Prohibitum in pœnam à testatore manumitti, non potest etiã per emptorem ad libertatem perduci: prohibitus verò propter aliquod ministerium familiare, officij necessitate cessante non prohibetur venire & manumitti. SAL.

1. 1. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Theodoro.*

IS quidem qui [in] testamento vetitus est manumitti, ad

QVI NON POSSVNT AD LIBERTATEM PERVENIRE.

Dixit supra quando manumissio impedatur ex persona manumittentis: nunc quando ex persona manumissi.

a ¶ Leg. Imp. Verus & Antoninus. Nam ij fuere eiusdem constitutorum authores, qui aliàs dicti fuerint sæpe in iure dicentur, vt constat ex *l. fratres Imp. ff. de pœnis.* CVIAC.

C*Vm diuus.*] CASVS. Si seruus ab defuncto condemnatus fuerit vt in perpetuis sit vinculis: si ei libertas fuerit relicta vel heredibus, possit illam capere, quæritur? Dicitur quòd non. vel dic quòd debeat esse in vinculis usque ad annum, si medio tempore fuerit exclusa, &c. Si verò tempus pœnæ iam effluxerit, & postea aliquid ei relictum est: sine vlla qualitatione pœnæ præteritæ, quæ ei relicta sunt, consequetur. & hoc in secundis. VIVIAN.

Lib. 48. dofi. tempy.

g ¶ *Iti qui.* lab. à simili, *hi qui*, &c. & sic mutat casum.

h *Neque libertatem, vt ff. de manumissis servum hæ. sup. & qui & à quib. l. ab.* fin.

i ¶ *Pristinæ.* nisi causa vitiosa legatur: vt *ff. de his qua pro non scriptis habent. l. fi in testamen. & de alt. leg. l. servus.*

k ¶ *Simplicem.* nam * pœnis duplicatur esset servi, cùm esset in vinculis. Dic ergo simplicem ad differentiam gemine seruitutis.

l ¶ *Ita.* quo erant capaces, & sic contra *ff. de leg. 2. l. cum filium. §. fin.* Sola. hic eo tempore quo iam sunt capaces. 2. Vel secundùm Pl. illa secundum illam, pro pœnæ, *ff. communia præd. l. fin. in fin.*

m ¶ *Consequantur.* vt *ff. de pœnis l. fratres.*

T*E quidem.*] CASVS. Si testator in testamento suo veteris seruum suum manumittere

† vel *ff.*

* Simplex servitus quæ hic dicitur.

480/C.IV.K.5-4, 1787-1788
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

an ad libertatem peruenire possit, quæsitum? Distinguitur, aut noluit eũ manumittere, quia voluit eum in ministerio heredis persistere: aut in modũ pœnæ, quasi malè meriti seruum manumisi. Primo casu, mortuo herede ad libertatem pareit peruenire: secundo casu non: nec si heres in emptorem aliquas alienauit. VIVIAN.

a ¶ *Non potest.* vt & *l. de rebus mens. l. vna vsufructum, & ff. de manumissis l. seruus hac lege & l. de vsucap. pro empto l. 19. & supra de re alienam alienat. l. fin.*

b ¶ *Irrogauerit.* Quod si est dubium? Resp. seruũ non * præsumam peccare in dubio vt esse fauore libertatis, c ¶ *Libertas potest.* impossibile est

d ¶ *Quando.* l. quia.

e ¶ *Fugiat.* nisi in casu, puta & vindicauit mortem testatoris: vt *ff. ad Silan. l. qui in grauí §. seruum.* licet & quando propter actionem: vt *ff. de manu. l. seruus hac lege.* ACCVRS.

QVIBVS EX causis serui pro præmio libertatem accipiunt.

Diuis[b] *quando propter delictum non manumittuntur: nunc vetera quidem propter merita libertatem consequuntur.*

Vniam.]CAESS.

Si seruus monetam publicam detulit, & libertatem in accusatione existit, adpetuerium constitudeo ab hoc liber efficiatur, quæritur? Dicitur quod sic: non ipso facto, id est, ipso iure, sed ex præsidis sententia, vel ab eo ipso quod penalitic ad accusationem, sed comitio adsertario. VIVIAN.

a ¶ Contingat *l. 1. ff. de postul. Impor. offer.* & ex illa adde ad hanc subscript. CVIAC.

f ¶ *Quoniam religiosa.* quia ad superiora etiam habeat respectum.

g ¶ *Ad augendum.* id hic seruis qui habent eam.

h ¶ *Pronuncianda* in his vel in eis qui non habent eam, sic & *supra de his qui sub lib. 1.*

i ¶ *Non ex ipso.* i. non ipso iure. Vel dic, non ex ipso quod penalitic ad accusationem sed demum comitio adsertario: vt *hic, ex l. de postul. Impor. offer. l. & ff. ad Silan. l. 19. §. seruum & de in. pœnam. l. penale.* Et noti, quod est ortum*: vt *ff. qui sine manu ad lib. pertinent. l. qui ob merum.* Sed alia *ff. de bon. lib. l. fi. merum* dicit quod nullius. Sed dic scilicet nullius vinculo: & non pœna hic reddi pecuniam à fisco: cum domini negotium gesserit ad in casu *§. l. proni.*

libertatem non potest* peruenire, sed in propósito interest vtrũne eos quos cũ filio educatos esse testatos expressit, propter familiare ministerium, & vsum filiorum necessariũ, & venire, & manumitti vetuerit, an quasi malè meritis pœnam irrogauerit[k]. Nam priore casu morte eius cui cõsuluatur, obsequij necessitate finita, libertas potest* peruenire: posteriore [autem casu] id quod pœnæ causa in seruos statutum est, necesse est vires suas obtinere: quando d* diuis parentibus meis † placuerit huiusmodi testamentorum leges perpetuam seruitutem malè meritis seruis irrogare, vt nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci possint[l].

PRO QVIBVS CAVSIS SERVI PRO præmio * libertatem accipiunt.

TITVLVS XIII.

Hæ titulus superiori addit exceptionem, vt qui in seruitutem perpetuam additi sunt, quandoque publicè manumittantur pro præmio indicij, vt ex S.C. Silianno, si vxorem domini indicauerint. l. 1. §. fi. ex Hispalata. & §. in quoque. ff. ad Silan. & raptum virginis, cuius vitium seruis peruenit remittunt. l. 3. hoc tit. quæ ex re depositarius fecitur ex lege Constantini & Theodosii, nec crimen extinguitur, vt non possint adhuc accusatio criminis. Sic inter raptorem & paruenu manumissio vel pactio non facit. l. 1. §. 4. vbi ff. ad leg. Iuliam de vi publ. & hæc vna est differentia raptus ab adulterio. Nam de adulterio pactio & inter thalamiens irrita est. Itemque hac lege Iulia de adulterio vindicatur, & quinquennio finitur, illud lege Iulia de vi publica, & est perpetuum. Item si indicauerit deserto militia l. 4. qua retinenda est cum l. 1. ff. de defert. si rerum falsa moneta. l. 1. hoc tit. qua commenda est cum l. 1. ff. de fal. mon. & hæ vitiosa pœnæ casibus pretium seruis domino reddere aperte oportet, & quanta. l. 1. ff. de mili. quæ le pro. fer. iure. vt Lege XIIIII. seruorum manumissorum à Th. Imperatore, quorum opera perfuerit pugnantes contra Persas ad Arbonacum, pretia tribuit mercatori dominis reddunt: & XXII. duobus seruis ex SC. manumissis ob detectam coniurationem seruorum, de seruandis Carthaginensibus obsidibus, pretia eorum, dominis ex æraria reddunt. & Plato quoque 11. de legibus, bonis legem condidit. Δικαιῶ. § ἀλ. ἐλευθ. ἐὰν τὸ κατὰ τὸν ἀνθρωπον ἀδικῶν ἀδικῶν ἀνθρωπος τὸν δεσπότην τοῦ δεσπότου τοῦ τοιούτου. Et τὸν ἐλευθερον § δικαιῶ ἐλευθ. ἐὰν τὸν δεσπότην ἀδικῶν ἀδικῶν ἀνθρωπος τὸν δεσπότην τοῦ δεσπότου τοῦ τοιούτου. Non idem fit in casu l. 1. nec in casu Lvnia & Z. de Christiana & Nov. de his qui eunuchos faciunt. CVIAC.

Seruus qui vendiderit necem domini, pro præmio consequitur libertatem sententia contra accusatos lata, & non ante. SALVC.

1. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. *Firmino* †.

Voniam * religiosa f solicitando ad augendam g pronuncandamque h fidei obseruationem, iuris præmio adfici debet, si ad vlciscendi cædẽ domini, incorruptis probationibus, ac strenuo nisu constiterit: libertatem, quam his qui dominorum cædem vindicant, iamperidem, senatusconsultis & statutis principum præfatis sanctum est, etiam tu pro tam ingentibus meritis non ex ipso i facto, sed additione & sententia præsidis reportabis. PP. VII. Id. Decembr. & Max. Coss.

Seruus alienus qui defert falsatorem monetæ, libertatem consequitur, & domino fiscus dat pretium seruo. BALD. Vel sic: *Deferens falsatorem monetæ, in præmium consequitur libertatem.* SALV.

11. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Iuuentium.*

SEroi g* qui monetarius adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes, in publicum deuulerint: ciuitate Romana donentur, vt eorũ dominis preciũ à fisco percipiant[k]. Dat. XV. Kal. Decẽb. Romæ, Crispo II. & Constant. II. Cæs. Coss.

Colligo ex hac lege quod de raptu virginis potest transigi: tamen maleficium non remanet impunitum. BALD. Vel sic: *Raptus virginis crimen detegens consequitur libertatem.* SALVC.

12. *Idem A. ad Populum.*

SI quis † seruus raptus l virginis facinus dissimulatione præteritum aut pactione transmissum m, deuulerit in publicũ: libertate donetur n. Dat. Prid. Kalen. April. Aquil. Constant. A. VI. & Constantio C. Coss.

Desertor militiæ potest à qualibet accusari: & ex hac seruus consequitur libertatem. BALDVS.

13. *Imp.p.* GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. *ad Syagrium P.P.*

SI desertorem militiæ seruus prodiderit o, libertate donetur p. Idib. Iul. Romæ.

DE INGENVIS MANVMISSIS.

TITVLVS XIV.

De seruorum b manumissione dictum est: sed quia ingenui homines de facto quandoque manumittuntur, ponit quid iuris sit de ingenuis manumissis.

Serui.] CAESS. Si seruus cudendam adulteriam monetã in publicum deuulerit, ad libertatẽ peruenit, solutio à fisco pretio seruitudinis. VIVIA.

a ¶ Huic l. adiunge *ff. l. 1. §. de falsa moneta,* ex quo ad hũc suppleda est subscriptio. *D. XV. Kal. Decemb. CP. Crispo III. & Constantino III. CC. Coss.* Subrideant & id quidã codices, in quibus falsa legitur subscriptio, *D. XV. Kalend. Decemb. Cons. Coss.* Hoc etiam constat malè in quibusdam codicibus pro XV. legi 13. In *d. l. 1.* traditur, accusatoribus pro præmio concedi immunitatẽ: sic dicitur seruis dari libertatem. CVIAC.

k ¶ *Percipiant.* Sed an idem vbique seruis pro præmio accipiant libertatem à lege? Videtur quod non: vt *ff. ad legem Falc. l. ario.* sed illa magis iuuat contrariam. ACCVRS.

l ¶ *Quia.*] CAESS. Si aliquis virginem rapuit, & ita potuit accusari crimine capitali: & amici virginis eam rapuerit, vel sub dissimulatione peruenissent: si seruus talem in publicum deuulerit, ad libertatem peruenit. VIVIAN.

m ¶ *Transmissum.* exeo quod dicit transmissum, præsumit bona: quãdo licet transigi † ab, & finitur quantũ ad transigẽtem: *ff. ad leg. Iul. de vi publ. l. qui cum. §. qui vocauerit* Est tamen arg. contrà *l. de rapt. virgin. § fin.* Item contrà *l. de transact. l. transigere.* Solut. vt dicit ADOTTO. Tu dicas eam fact. *in d. l. transigere. l. de manumiss. in. collat. verse. hæ expedite* vnum, & quod super re pro pacto aut transigi licet tquia *d. transigere,* solum adulterium excipit: de quo dicas latiũ, vt dicit ibi eum.

n ¶ *Donetur.* pretio à fisco soluendo: vt *l. 1. proxi.* alij habent aliũ leges transpositas.

l ¶ *desertorem.*] CAESS. Si seruus desertorem militiæ in publicum deuulerit: ius pro præmio meretur libertatem, quæritur? Resp. quod sic.

o ¶ *Prodiderit.* id est, manifestauerit.

p ¶ *Donetur.* Ecbiz dicit Iru. dandum pecuniam à fisco: nam & hic consulitur fisco.

* al. quam.
† al. autem.
Lib. 48. Basilicorum.
* al. pœnam.
* C. T. p. 11. 6.
a Transigere de rapto Iuri. adde glossam Lucas in *§. transig. de rapt.*
† C. T. p. 14. 1.
b Constantino.

480/C.IV.K.5-4, 1789-1790
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

S*I ingenuum.*] CAIVS. Si liberum hominem quem credebas seruum tuum esse, in testamento tuo manumiseris, & ille in ingenuitatem proclamauerit: an bona quæ occasione manumissionis acquisierit in domo manumissoris, apud heredem relinquere debeat, quæritur? Dicitur quòd sic. Idem est si ei aliquam liberto aliquid fuerit legatum. VVLTEIVS.

ingenuum. ¶ Sed contra hoc in l. ff. de lib. caus. l. fin. Solu. ibi nô erat causa liberalis: sed de dominio inter duos. vel hic erat libertatis causa. ibi ingenuitatis. ¶ Item argum. contra. ff. res inter alios act. imò hic quis ex ingenua nascitur, non ex sententia matris. & sic non obst. *Inst. de lib. cau. l. fin.*

a ¶ *Iudices* scilicet, præsides prouinciarum: vt supra de pedan. iud. l. ij.

b ¶ *Agere debes.* actione in rem præiudiciali: vt *Instit. de act.* §. *præiudiciales.*

c ¶ *Memor* scilicet tu.

d ¶ *Manumissionem.* l. de facto.

e ¶ *Originem* l. ingenuitatem.

f ¶ *Ea quæ de domo.* & etiam post manumissionem quæsita ex re manumissoris, non aliàs: vt ff. de libe. causa l. de bonis. § fin. & facit ad hanc l. ff. de dona. ante nupt. l. an & de testa. l. neque professio. & Instit. de lega. §. longi. & ff. si liber. ingen. esse di. l. ij. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. eum in fin. & ff. de lib. causa. l. si dubitet. & ff. de condict. indeb. l. serui manumissi.

IN hoc titulo agitur de ingenuis hominibus qui manumittuntur vt serui ab iis qui existimant, vel fingunt se esse dominos, quæ res libertinos nô facit, nec efficit quicquam ingenuitati eorum, vt si filiusfam. soluenda patria potestatis causa ex imaginaria seruitute à patre manumittatur, vel debitor obaeratus ex nexu, vel alius homo ingenuus ex non iusta seruitute. Iusta est seruitus verna, & captiui, & maioris an. qui se ignorante venundari passus est, pretij participandi causa, vel damnati in metallum vel nexali in seruitutem ex causa ingratitudinis. Nô iusta, capti bello similis l. si quis §. vlt. ff. de cap. & postl. l. 4. h. t. Non iusta, infantis expositi, quem educator retinet vt seruum ob sumptus educationis l. 1. hoc tit. l. 3. ff. de inf. exp. Non iusta, aut non iustum seruitutis argumentum si ingenuus exhibeat officia vel ministeria seruilia, etiamsi diuturnè sciens vel ignarus status sui, sciens vel ignaranti ita seruierit, quia liberos homines vsucapio vel diuturnissima possessio seruos non facit l. 1. & 2. ac neque mutatio nominis l. 10. ac neque professio vel conuentio l. 6. 10. 15. 22. 24. 36. 39. ff. de lib. cau. l. conuentio. Et eo neque venditio, aut in dotem datio, vel in sponsalia. l. 13. l. vlt. hoc tit. l. 13. & 14. ff. de lib. cau. l. 1. Et ubi de crim. ag. oper. neque proclamatio in ingenuitatem in qua libertinus superatus sit, quia non videtur renuntiasse libertinitati, in qua est, qui de ingenuitate agit. l. pen. hoc tit. non conductitia aut mercenaria opera. l. 11. Qui ex iusta seruitute manumittuntur libertini sunt. Qui ex non iusta, vel imaginaria, vel ex nexu, ingenui manent, & ingenui sunt qui ex ingenua vel libertina nascuntur, vt l. 9. hoc tit. l. 11 supra de oper. lib. vel qui constituente aduersus eos & iuste & vere contradictore, qui statum eorum in se adsereret patronum aut dominum, ingenui pronuntiati sunt. l. 1. & 3. hoc titulo, vel qui natalibus à principe restituti sunt, & hodie ex Nou. 78. manumissi omnes saluo iure patronatus. Nam absurdum non est ingenuum habere patronum, cùm & clientes ingenui patronos habeant, atque ita sublata est conditio libertinorum, vel non mirum si & paulatim pene sublata conditio seruorum fuerit, maximè ex legibus & Constitutionibus, & Philosophia ipsa fauente libertati semper & vbique studentibus. CVIAC.

I*Ngenuam.*] CAIVS. Si ingenua vt ancilla nutriatur, vel obsequiũ quod consueuit ancilla præstare, præstiterit: an ob hoc quod vel vt ancilla nutriatur, vel obsequium quod consueuit ancilla præstare præstitit, ancilla dicenda sit, quæritur? Dicitur quòd non: nec si de facto manumittatur, libertinæ conditionis efficietur.

g ¶ *Sumptus.* vt ff. de infan. expos. l. j.

h ¶ *Obsequium.* vt ff. de libe. causa. l. liberos. & ff. de ser. export. l. fin.

i ¶ *Ancillam.* etiam si per mille annos fecit vt ancilla: si tamen parata sit probare contrarium: vt ff. de longi temp. præscript. quæ pro lib. l. fin. alioquin præsumi eam ancillam, si per xxx. an. sic fuit.

k ¶ *Manumissio.* scilicet de facto: vt *Instit. de ingen.* §. *fin.*

S*I natam.*] CAIVS. Si ingenuam vt ancillam possedisti, & manumisisti: an ea in ingenuitatem proclamante, & obtinente, filii post manumissionẽ, & ante sententiam procreati, ingenui dici debeant, quæritur? Dicitur quòd sic: & nepos mulieris hâc consultationem faciens, si peritiores consuluisset, quòd tales essent ingenui, facilè cognouisset. VVLTEIVS.

l ¶ *Solenniter.* per sententiam.

m ¶ *Cognosceres.* Nam sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes: vt ff. de liber. causa l. [illegible]

† Quadã est hodie ...

† Quadã est. habent. ... [illegible marginal note]

a Hoc casum in quo mille annos ... [illegible marginal note]

b Sententia ingenuitatis præiudicat inter omnes.

Ingenuus testamento manumissus non efficitur libertinus: & tamẽ tenetur manumissori restituere quicquid de eius domo, vel eius contemplatione meruit. BAL. Vel sic: *Si manumissus dicat se ingenuum, & obtineat in competenti iudicio: tenetur restituere tam habita à manumissore, quàm eius occasione.* SAL.

I. *Imp.* ALEXANDER *A. Philetæ.*

SI ingenuum te ex testamento manumissum esse dicas † apud suos iudices[a] causam agere debes[b], si tamẽ iustũ contradictorem habes, id est, cũ qui se patronum tuum esse dicit: memor[c] senatum censuisse, vt qui post manumissioné[d] originem[e] repetierint[f]: ea quæ de domo[f] manumissoris habent, ibi relinquant. In qua causa etiam legata vt liberto data esse iuris prudentibus placuit.

Obsequia seruitutis non faciunt ingenuam seruam. SAL.

II. *Imp.* GORDIANVS *A. Pompeia.*

INgenuam natam neque nutrimentorum sumptus[g], neque seruitutis obsequium[h] faciunt ancillam[i], neque manumissio[k] libertinam. PP. V. Idib. Maij Sabino II. & Venusto Cos.

Natus ex ingenua, sive pendente est ingenuus. Vel sic: *Vitium litigiosi non officit libertati.* BAL. Vel sic: *Si manumissa est pallea ex antiqua causa pronunciata ingenua: liberi antè nati probantur ingenui.* SAL.

III. *Imp.* PHILIPPVS *A. Felicissimo.*

SI auiam tuam vel ancillam manumissam, postea ingenuam esse solenniter[l] constiterit, flatúmque eius iustæ sententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quamuis ante sententiam susceptos, ingenuam libertatem non immeritò flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres[m].

In hostilitate inter duas ciuitates consistente captus, non efficitur seruus. hoc dicit secundum lectvram secundam.

IIII. *Impp.* DIOCLETIANVS, *&* MAXIMIANVS *AA. & CC. Agrippæ.*

CVm cognatum[n] tuum ingenuum[o] natum † ex Palmyrenæ[p] factionis dominatione redemptum, velut captiuum distractum esse dicas: præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

Diffamanti alienum statum terminus assignatur ad proponendum, & probandum de iure suo. quo non probante, imponitur ei silentium ne vlterius infamet, vel inquietet. qui si non paret sententia, mulcta afficitur. BALD. Vel sic: *Contra diffamantem aliquem de seruitute, potest iudex ad instantiam diffamati tempus illi præfigere, intra quod debeat agere: aliàs vltra tempus non audietur.* SALYCETVS.

V. *Idem AA. & CC. Crescenti.*

DIffamari statum ingenuorum seu errore, seu mali-

C*Vm cognatum.*] CAIVS. Si ciuitate habente bellum cum ciuitate alia, ingenuus aliquis captus fuerit & distractus tanquam seruus dictus sit, quæritur? Dicitur quòd non: quia tales non dicuntur hostes: vt ff. de capti. l. hostes. Vel dic: quia Palmyrena ciuitas bellum faciebat cum populo Romano, & captus erat liber homo, & distractus: cùm quodam iure postliminij dicatur reuersus, eũ præses prouinciæ reddet ingenuitati: nec seruus esse dicetur. VVLTEIVS.

a ¶ Vide scripta lib. 3. Obser. cap. 12. vbi notatum hunc locum accipiendum esse de tyrannide Odenati, & Zenobiæ eius vxoris, quam deuicit Aurelianus Imp. Odenatus autem sub Galieno & Valeriano fuit Palmyrenorum rex vel decurio. Vt sit hæc legis sententia, ingenuum, qui ex Odenati & Zenobiæ tyrannide redemptus fuerit, retineri quidem velut iure pignoris, non tamen rectè distrahi velut captiuum, eámque distractionem ingenuitati nihil præiudicare. CVIAC.

n ¶ *Ingenuum.* à natiuitate. ACCVRS.

o ¶ *Palmyrena.* ciuitas est Palmyrena quæ est in prouincia Phœniciæ prope Barbaricas gẽtes: vt ff. de censibus. l. j. & faciebant bellum cum populo Romano, & hunc ceperant: cum denique vendiderunt: & sic iure quodam postliminij dicitur reuersus: vt ff. de cap. l. & l. fin. Vel verius faciebat bellũ cum alia ciuitate: & sic iure non fuit factus seruus, cùm non dicantur hostes: vt ff. de capti. l. hostes.

p ¶ *Factionis.* id est, discordiæ. in mala enim parte ponitur.

D*Iffamari.*] CAIVS. Primò ponit regulam, deinde exemplum ad regulam quæ talis est: Status ingenuorum errore vel malignitate alicuius diffamari non debet. Exemplum tale est: Titius per sæpius imposuit Seio quòd erat seruus. præsidem & eius successores sæpiùs[b] interpellauit, vt Titium citaret, & probaret Seium seruum esse, vel desisteret. Seij allegationibus auditis pronunciauit ne Seius à Titio super statu suo

† *factione.* al. vel.

* Quæ duce Odenato Palmyrenorũ decurione sub ... qui ... Valeriani ... imperium Romanum.

a Vide repetitionem solennem huius legis authore Bartholomæo Blarero.

b Vide Capitolum ... tis.

480/C.IV.K.5-4, 1791-1792
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sion de cætero inquietaremur. si igitur adhuc perseuerat in iniuria, debet Titium temperare. VIVIAN.

a ¶ *Perniquum.* id est, vtrde iniquum.

b ¶ *Alterum.* successorem.

c ¶ *Defensionibus.* id est, iuribus.

d ¶ *Ercunctam definitiuam.* litis primò coram se contestatur vt argu. *ff. de libera. cau. l. dini. §. j.* secundùm Al.a. Vel dic quòd præses * statuerat certum tempus, intra quod incipere agere quod poterit, denegando ibi postea iurisdictionem: vt *j. de remiss. pign. l. ff. eodem. & T. de vsu. pro. l. fin. & ff. de eur. bo. dam. l. j. §. quæsitum. & ff. quib. ex cau. maio. l. fed & si per præsentem. §. fed & si dum decretum. & ff. de quæstione inf. l. manciparia. & l. ff. eod. §. fundi. & T. ad legem Iuliam de adulte. l. ad summum. & ff. de bo. auctor. iudi. poss. l. j. & q. & de Carbonia edict. l. ij. §. ceterum.* Retinam paratam potest indicere multam: vt *ff. qui satisdare. non ab. temp. l. j. in principio.*

¶ Item contrà E. vt *nemo. inuitus.* fed hic speciale. ¶ Et sunt hæc omnia argumenta pro scholasti qui vult recedere, & Bononienses differunt tum causam in recessu.

e ¶ *Inquietudinem.* nam amittit causam cùm deest cognitioni commaciens: vt *ff. de re iudicata. l. testamento. & ff. de adop. in int. l. j. in fine.*

b. Ercunctam lici non videtur fuisse actum cum habeat lis. vide Bortuset. sup. *dari.* vt. odo *l. pofeo cum lei sopra de poda.*

[Cuncta conditionem.] CARVT. Si scient vt seruum liberum possediti: non propere hoc libero quò sit seruus præiudicasti, licèt ministerium quod servi confuetuerunt facere, tibi præstitit longo tempore, nullo enim vno titulo intercedente puta emptionis, vel donationis non intelligitur sua conditio mutata. VIVIAN.

f ¶ *Cùm igitur.* hic habes quòd absque lite constituta fuit hic lata definitiua sententia.

¶ Sed dic quòd statutus fuit terminus, maximè in casu qui sequitur, alias contra quandoque: vt *ff. de libera. cau. l. libera. §. ff. quæ sciens.* Sed certè hic non fit seruus scientia.

g ¶ *Sicari solent.* vt *ff. de libera. causa. l. ff. vsufructu. in princ. & §. j.* & facit T. *de servis reipubl. me. l. fin.* ACCVRS.

[Sic.] CARVT. Si aliquis status quæstionem mouisset, & renuntiasti coræ actis, an aliij præiudicet voliti es status mouere quæstionem, quæritur? Dicitur quòd non sufficit ad probationem ingenuitatis quod aliquando motæ liti renuntiasti. VIVIAN.

h ¶ *Nec* prodesse potest. vt argu. *ff. de libe. cau. l. dini fratres.*

gnitate quorundam, periniquũ * est: præsertim cùm affirmes diu præsidem vnum atque alterũ b interpellatum à te, vocitasse diuersam partem, vt contradictionem faceret, si defensionibus c suis confideret *: vnde constat meritò rectorem prouinciæ commotum allegationibus tuis sententiam d dedisse ne de cætero inquietudinem e sustineres. Si igitur adhuc diuersa † pars perseuerat in eadem obstinatione: adiuus præses prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet. Dat. pridie Nonas *.

Famulatus liberi hominis etiam per tempus longum, non facit eum seruum. SALVC.

VI. *Idem AA. & CC. Diuersis.*

SCienti conditionem liberum non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est. Cùm igitur f proponas patrem pupillorum quorum precibus fecisti mentionem, veluti liberum se penes te habuisse in ministeriũ, licèt in actu longi temporis non præcedente vero titulo qua dominia queri solent, mutare tui conditionem minimè potuit. S. VII. Kalend. Maij AA. Coss.

Non renunciatio causæ, sed natalium veritas probat quem ingenuum. SAL.

VII. *Idem AA. & CC. Matrona* *.

SI te & filios tuos ingenuos esse constat: natalium veritas vos tuetur. nam qui seruitutis mouerat quæstionem, apud acta causæ renunciando, ad ingenuitatis probationem nec nocere quidquam, nec prodesse potest h.

Matrona.

Serui vel liberi, ex pallo non efficiuntur ingenui. SAL.

VIII. *Idem AA. & CC. Calamorpho.*

INgenui nascuntur i, libertini manumissione tãtùm constituuntur k. pactum autem nec seruis l, nec libertinis ingenuitatem adfignat: nec his m qui translationi * non consenserunt n, quicquam præiudicate potest.

Ex libertina matre natus est ingenuus: nec in reuersa obest quòd in captiuitate hostium fuit. SAL.

IX. *Idem AA. & CC. Pretuenni.*

i ¶ *Ingenui nascuntur.* vt & *Instit. de ingenuis. in princ.*

k ¶ *Constituuntur.* vt *Instit. de libert. in princ.* Item & per testamentum vt *de statu ho. l. ingenuum.*

l ¶ *Nec seruis.* vt seruus vel libertus fit ingenuus vt T. *de collatio. bonorum. l. j.*

m ¶ *Nec his.* scilicet patronis vel dominis.

n ¶ *Transactioni.* dedit enim aliquid seruus vel libertus domino vel patrono, vt fieret ingenuus: hoc quidem non nocet non consentientibus.

o ¶ *Consentiunt.* idem si consentiunt vt fieret ingenuus, vt prædicit.

LIbertina matre procreatam ingenuam † nasci natalibus, euidentis ac manifesti iuris est p. Cùm igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio reuersam proponas, & nunc tibi seruitutis mouere quæstionem: consequẽs est adiri * præsidem prouinciæ, qui de causa liberali cognoscet, iure latutus sententiam, sciens neque huiusmodi matris conditionem, neque captiuitatem reuersis de statu pristino quicquã posse detrahere.

† *ingenuitate in omnibus.*

* *adire.*

Nomina sunt inuenta ad recognoscendum, nõ ad faciendũ quem seruum, vel ingenuum. SALVC.

X. *Idem AA. & CC. Athenodoro.*

AD recognoscẽdos q singulos nomina comparata publico consensu, ob celandos natales ingenuis, si mouentur, minimè nocet † inaõque (licèt in ministerio seruitutis) liberæ conditionis, non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

q Iura est. vt *Instit. de ingenuis in princ. & T. de exper. libri. Leuiepo.*

† al. *nocet.*

Locatio operarum nec facit, nec probat quem seruum. SAL.

XI. *Idem AA. & CC. Maxima* *.

SI vectura r possessionem nullus præcessit titulus s, sed ingenui constituti operas mercede placita locatisnec statui vestro quicquam derogatum est, nec ad contentionis implendam fidem solenniter agere prohibemini t. S. Non. Mart. CC. Coss.

r ¶ *Si vectura.* id est, vehti. possidebantur enim vt serui.

s ¶ *Titulus.* ex * quo liberi constituuntur seruitus *ff. de libe. cau. l. fin. & l. ff. & facit T. ad l. Iuliam de adulte. & facit T. eod. l. solentia. & eodem tit. l. libertina.*

* *Maximo Z. diuo. Maximiano* non tantum edito sed tantum non datum.

t ¶ *Prohibemini.* scilicet ad mercedem, id est, vt solueret vobis mercem.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. SALVC.

XII. *Idem AA. & CC. Quinto.*

AD mutandum liberæ status commissum plagij nihil promouet *: sed abductam natales quibus nata est post hũc etiam casum obtinere conuenit. S. III. Kal. Decemb. AA. CC.

Abstutoria lata quia non probatum, non propterea præsumitur quod reus adseruebat esse verum. Si succumbens in causa ingenuitatis, non præiudicat sibi in causa libertinitatis quin illam possem mouere posse. SALVC.

XIII. *Idem AA. & CC. Melanthe* †.

INgenuum se contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem * *. S. VII. Id. Decembris. *

u ¶ *Promouet.* vt & T. *ad legem Iul. de plag. l. abducti.* & facit T. *eod. l. libertina.*

* *Mutando.*

† *Mutatio.*

* *libertate.*

[Ingenuum.] CARVT. Si de possessione liberitatis in ingenuitatem pronouasti, nec probasti an liberatus sit, quæritur? Dicitur quòd sic.

x ¶ *Libertinitatem.* qui habebat quod videbatur si amisit iniquia * cùm

c Titii vel filiorum quibus ex libertatis seruitus obseruatur.

d Ingenuus est etiam, qui libertina matre editus est.

e ¶ *Ad recognoscendos.* vt *Instit. de leg. §. qui in manum.*

f ¶ *Cuncta.*] CARVT. Si ingenuũ tanquam seruum possides, nullo præcedente titulo, vel eius operas in x. vel xx. ann. liberi conduxisti: non ob hoc ingenuitatis eius præiudicatur: & vt sibi contentionis fides adimplectur, agere poterit.

g ¶ *Sicari solent.* vt *ff. de libera. causa. l. ff. vsufructu. in princ. & §. j. & facit T. de servis reipubl. me. l. fin.* ACCVRS.

h ¶ *Nec prodesse potest.* vt argu. *ff. de libe. cau. l. dini fratres.*

480/C.IV.K.5-4, 1793-1794
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cum adſeruit ſe ingenuum, videtur negaſſe tacite ſe non eſſe liberum: forte nec putatur poenam ꝓ libite ſecuris ſe, cum dicit ſe ſciat nummis emptum: vt ff. de manumiſſ. l. ſi quis dixerit.

¶ Item nota hic argumentum, quod qui primò adiebat rem aliquam de ſuo alioqui * eſſe: poſtea poteſt adiicere ſe in ſtratum habere: ſic & ſuprà ſi ſeruus exportet Lamoure. & ff. de exceptio. rei iudicat. l. ſi mancipium de mandatis fiduciarijs. & ſi quis autem. Sed argum. contrà infrà qui pa. in pig. hon. authentic. item poſſeſſor & ff. de iure patronatus. l. ſi & ſuprà de ſeruitut. l. ſi.

C Tatui ingenua.] Caeſar. Si ingenuam tanquam ancillam nominate ſponſaliorum ſponſalitium ſuum (ſi tuæ dediſti: non ob hoc vt ancilla ſiat, ei propudicare poteſtis. Vivian.

a ¶ Data proponitur, ea ignora. vel ignorante: vt l. de libera cauſa. l. mani. ſeruum & ſuprà eodem. l. ſi vulſum. aliàs ſatis ſibi prouidetur: vt argu. ff. de ſtip. cauſal. ſi vtpoſſeſſum. in principio. & §. Accurs.

COMMVNIA DE manumiſſionibus.

Contractio. *Expoſitionem in ſuperioribus ſpectaria de manumiſſionibus: nunc euolutionem commenta.* Azo.

Ancillam.] Caeſar. Primò reſert antiquitatem quandam, ſciliicet quòd olim ſi aliquis in ſeruo habebat vſumfructum, alius proprietatem, & proprietarius volebat eum liberum facere donare: nec habebat liber, nec dominii eius habebat aliquid: & quod acquirebat, nulli acquirebat, hodie autem aliter, nam aut proprietarius & vſufructuarius ſimul manumittunt: aut proprietarius tantùm: aut vſufructuarius. nil proprietarius. primo caſu ſimul eis liber, & ſibi acquirit. in ſecundo caſu inter liberos proprietarij computabitur & ſi aliquid medio tempore inter manumiſſionem & poſteaquam vſumfructum acquiſierit, ſibi acquirit, & ad poſteros ſuos illud tranſmittit, iure patronatus * ſeruus. ſaluo: niſi fuerit remiſſum. tunc enim ſeruiat donec viuat: vel eum morte vel capitis deminutione ſuiatur: & ſiat to vſufruct. plenè liber ſic: adeò vt quemadò velit degere poſſit. Si verò viuente vſufructua. deceſſerit: hereditatem ſuam ad heredem ſuum, ſi neſtatus moriatur, vel ad ſucceſſoreſ ab iure ſtato reſtituitur. In tertio caſu diſtingue: aut noluit eum libertatem conſequi, quia volebat cedere vſumfructum: & manet ſeruus proprietarij. ſi verò eum voluit liberum eſſe: vtrò vſufructuario miniſterium proprietarie non debet, ſed ſolùm ſuum retenatur. & quod media tempore acquiſiuit, ſuo vſufructu ad dominum reuertatur. & hoc in prima. An autem pater vel mater per filium vel filiam in poteſtate, vel emancipatos, cuiuſcunque gradus, poſſit manumittere ſeruos ſuos, vel in Eccleſia, vel coram iudice, vel inter viuos, & * vltima voluntate vel diretè vel per fideicommiſſum manumittere voluerit? Dicitur quòd ſic. An ſit heredis diſtinctio aetatis illius, ſit maior, vel minor, qui manumittendus eſt, quæritur? Dicitur quòd non. Vivianus.

a ¶ Si proprietarius. Vlpian. in fragm. tituli. 1. Cyrac.

b ¶ Commemoratus. Gilliotus, et hic.

¶ Sed contrà ff. de hereditate inſtitutam. l. quartus, in fin. vbi differitur donec vſufructus finiatur. Sola. hæc illum coerciqit.

c ¶ In medio id eſt, poſt manumiſſionem durante vſufructu.

d ¶ Poſteritati. niſi ſit acquiſitum ex re fructuarij, vel ex opera ſua: vt Zoſilus per quas perſ. ac. acquir. §. de hu.

e ¶ Permanet. niſi fuerit conſtitutum, quandò ſeruus in ſeruitute eſſet.

f ¶ Peremptus. morte vel capitis deminutione.

g ¶ Transeunt. inſtituti vel ab inteſtato et hereditatem.

h ¶ Ex eo. alia legitima mode. ita non ignoratur.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS.

TITVLVS XV.

IN Basilicis libro quinquagesimo. Possum dicere, quia de omnibus quæ hac lege proponuntur fieri inſtitutam Conſtitutionem nunc, quæ ſuo iure aliquam, ſed & communes ſunt omnes omni genere manumiſſionum, ſive ſint vindictæ, ſive in Eccleſia, de quibus libro xii. tit. 13. & in comitio Africanum: ſive teſtamento vel codicillis, directè aut per fideicommiſſum, ſive alio legitimo modo, quales multiplices ſunt. & ne primum vulgo nouum eſt, quod proponitur in eo l. 1. vt ſeruus manumiſſus à proprietario ſit liber, & tamen fructuario ſeruiat, ſicut mercenarius & alienatus eſt liber & ſeruit tamen, & etiam, vt manumiſſus à fructuario ſit ſeruus, nec tamen domino ſeruiat, vt & manumiſſus inter amicos vel à peregrino alium erat ſeruus, nec tamen præter eum ſeruitis permittebat. Quod plenè euidenti quantum referat ſeruitio aliquem ex ſeruum eſſe dicamus. Iure veteri manumiſſus à proprietario ad libertatem, ſed ſeruus remanebat ſuo domino, manumiſſio facta à fructuario nullius momenti erat, vt dixi tit. 10. eſt etiam illud valde nouum in §. vii. vt pater & mater per filii aut filiæ ſuæ in poteſtate ſit, ſuæ emancipatus vel emancipatæ ſeruus ſuus manumittere poſſit, etiamque eius vel eius per nepotem aut neptem ex filio vel filia, & ſic deinceps: vt ſint in ſucceſſione hæredes inteſtati vel ex teſtamento, nulla etiam in manumiſſionibus ſi inter liberos diſcretio poſitaſti, ſeruus eos gradum. Iure veteri pater per filium poterat manumittere ſeruii ſuii, ſi quis hac lege §. 1. ff. qui & à quibus. manu. l. mantimonij de ex. rog. l. ſi conſentiente. l. nepos de manu. l. ſi pater. l. pater. l. fundi. de man. ſind. l. Eſtruf. de inter patron. quia vinculo poteſtatis ſatis vt una intelligatur eſſe perſona patris & filiſ. non per ſiliam conſtituit, vt & hic loco Tiberiani notat, & ſimiliter eius per nepotem ſiliæ d. l. nepos, nè per neptem ex filia, qui familiæ eius non ſequitur, eadem ſi ratione nec mater per filii, vt Paul. ſcribit 1. Sent. tit. de iudicatis. Verò nec filiæ caſu patris, quia ſuperiores leges de filio tantùm loquuntur, non de filia. Eſt & aliud nouum in l. 1. vt ſeruus mutet ſtat. autorità ad vindictam Romanæ peruenire poſſit. Iure veteri, id eſt ex lege Aelia Sentia Latinus fieri poterat, quò modò Latinitas conuiuentur, Ciuis Romanus, iure vindictæ manumiſſus, non id, nec apud conſilium cauſa probare poſſet. & ideo ſecundum ius veteris ita accipienda eſt l. per ff. de manu vi. ut Fauerino objecit libertas cauſa probata, vel Latina non legitima. Sine conſilio vindictæ manumiſſus ſeruus manebat. Iſ ſaltem autem manumiſſus Latinus fuerat, & ius ciuitatis ratio Ciuis Romani, ſi ſolus à domino qui ſolucrè id erat liber & hæres eſſe iuſſus erat, ait ſive Vlpianus l. Reg. tit. 1. & hoc cauſa libertatis ſaltem de data maiori xxx. ex apponenda conditione Claro ad xxx. annos peruenire l. vii. ff. de reb. dub. l. Arifto. de manum. teſt. l. ſi quis ita §. vii. de fideiub. Les parte 4. Stichio. (quia l. eiuſd. In eo qui cauſa manumittebatur, quod genus manumiſſionis, quia deficiat eſſe in vſu, vt tit. 1. Reg. Vlp. antiquiu, olim, antiquat, idò nihil de ea Inſtitutiones ſcriptum reliquit in corpore iuris, in eo quam etiam requirebatur ætas xxx. ann. vt in reliquis Reg. Vlpiani, legibus verba: Et qui certa manumiſſus ſi xxx. annos habet, civitate Romana potitur. quod & Theophilus confirmat in §. vii. Inſtit. de libertis. illud etiam eſt nouum, quod ait l. 3. ancillam, quam quis ſibi in concubinatu habuit, & liberos ex eo procreauit, iſque iure liberos ſuos manumiſſi filiorum ius & patria naturalis, iuſque dominii, quod & ante reuulit l. 4. ff. de bona lib. iure veteri remanebant ſuui & hereditas defunctæ ſequebantur. Cyrac.

Si proprietarius & vſufructuarius ſimul libertatem ſerno imponat, pleno iure liber efficitur. at vbi ſolus proprietarius hoc fecerit, ipſius liberum erit, & quæſ ſeruus apud vſufructuarium permanebit, & interim aliunde quæſita quæ ex opera ſua & re fructuarij ſibi quærit: & ea ad legitimos ſuos ſucceſſores tranſmittit. Vbi verò ſolus fructuarius manumiſit: ſi contemplatione ſeruii, ille quidem vſufructus duraſſet, proprietario ſeruire nè teneatur, ſed poſtea ſic. & interim extra operas quæſita domino quærit. hoc dicit vſq; ad §. illud quoque. Salyc.

1. Imp. Iustinianus A. Iuliano P.P.

Ancillam ſi proprietarius a ſerno cuius vſufructus ad alium pertinebat, libertatem impoſuerit: non ſecùdùm antiquam obſeruationem & libertate †, & eum fine dominio eſſe intelligitur, nec inueniri perſonam cui res ad ſe venientes acquirat. Sed ſi tam proprietarius quàm vſufructuarius libertatem ei conſentientes impoſuerint, pleno iure liberum eũ efficit: & ſi quid poſtea ſibi acquiſierit: hoc in bonis ſuis habere. Sin autem proprietarius ſolus libertatem impoſuerit, vſufructuario minimè conſentiente: ſic quidem ille qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos proprietarij connumeratus b: & ſi quid in medio c poſſidet, hoc ſi acquirat, ſibique habeat, & ſuæ poſteritati d relinquat, ſaluo patronatus iure per omnia cuſtodiendo, niſi & hoc ei legibus fuerit remiſſum. Ipſe tamen libertus quaſi ſeruus apud vſufructuarium permaneat e donec vſufructuarius viuit, vel vſufructus legitimo modo peremptus f eſt. Ex eo enim ſi finem vſusfructus quocunque modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. Si verò adhuc ſuperſtite vſufructuario ab hac luce fuerit liberatus exempeus: hereditas eius legitimum tramitem g ſequatur. Sin autem vſufructuarius tantummodo libertatem impoſuerit: ſi quidem hoc modo, vt cedat vſumfructum proprietario: plenißimum ius habeat in ſeruo proprietarius: vt omnia ei ſeruus

* al. alia legitimo modo. ita non ignoratur.

480/C.IV.K.5-4, 1795-1796
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Gratia agendo.* ipse seruus.
b ¶ *Obseruare.* id est, parere.
c ¶ *Ad eum peruenerint.* non ex re fructuarij, vel ex opere sui.
d ¶ *Si nullum respiciat.* hoc tamen administrat quandoque, fecisset in duobus casibus: vt *ff. de libe. caus. l. si vsufructuarius & de legat. seruorum. l. quod seruus legatorum.*
e ¶ *Perdiderunt.* vt *ff. de manumiss. l. sepe. & de manumiss. vind. l. si pater.* & est hic * speciale. sic contra filius per patrem vt *l. de hiis qui à non dominis. l. pen.* sed regularitter contrario *l. de manu. vind. l. nec mulierem.*
f ¶ *Cum enim.* matris hoc casu liberorum differentia est sublata, cum enim. &c.
g ¶ *Poss.* ideo dixit posse, quia emancipatus b non acquirit patri. 2. Item per prætorem tantùm successit. 3. Item vocat patrem in iur. cum venia tamen: vt *l. de in ius voc. l. fine. 4.* Item emancipati conferunt suis: sed non sui emancipatis: vt *l. de colla. l. si emancipati.* plenè diximus.
h ¶ *Peculiare est.* id est, pulcherrimum est.
i ¶ *Si quis seruo.*] *Iunonem.* id est, manumittendi auctoritatem dare.
k ¶ *Requirere.* etiam si est infans: vt *Institut. de lib. §. fin. & ff. de manumiss. iuris. reuis.*
l ¶ *Ampliandum.* vt *ff. de indi. vedu. l. 4. & de he. lib. l. fin.*

Si quis sine vxore.] CARAVS. Si aliquis ad ancillam suam consuetudinem habuit, & vsque ad mortem ita perseuerauerit: non ipsam ancillam eius heredes in seruitutem deducant, sed in libertatem eripiantur. & hoc in primis. Licentia verò domino superstiti concedenda, vt ancilla & sobole quomodo sibi placuerit: & in vltima voluntate de his disponere, eos alijs vt seruos legando, vel vtin seruitute heredem remanere relinquendo. & hoc in secunda. Si verò nihil de eis expressit: tunc post mortem eius ad libertatem perducuntur. & hæc vera sunt in omnibus non habentibus vxorem. In alijs verò seruis: etiam quia habent vxorem, & concubinam etiam antiqua iura non permittunt. & hoc in tertia VIVIANVS.
m ¶ *Certo modo.* quem certum modum habet in fine l.

Codex.

seruus acquirat secùndùm ea quæ generaliter in seruos & dominos constituta sunt. Sin verò gratias agendo * vsufructuarius eum ab vsufructu liberauerit, & libertate donauerit, tunc maneat quidem seruus proprietario suo annexus: sed nè necessitas ei imponatur, donec viuit vsufructuarius, vel vsufructus constare potest, obseruare b proprietarium, & quædam ministeria ei adimplere, sed iudices noßri eum in quiete tueantur. Post vsufructuarij autem mortē, vel vsufructus quocunque modo interemptionem; tunc seruus quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum peruenerint c, hæc suo domino acquirat. Et sic ex nostra constitutione hæc separatio inter seruos & liberos, & non secundùm ius antiquum: idem seruus remanet, & nullum respiciat d dominum.

Pateſt pater & mater per filium & filiam apud iudicem vel alter seruum manumittere. BALD. Vel sic: *Parentes possunt manumittere per filios cuiuscunque sexus, etiam si non sint in potestate.* SALYC.

Illud quoque huic legi adiicimus, vt exposita antiqua † personarum differentia, licet parentibus tam masculis quàm fœminis, filiis filiabúſve suis in sacris constitutis, siue emancipatis, cuiuscunque gradus mandari imponere, quatenus seruos in libertatem perducant e, siue apud iudicem, siue in sacris ecclesiis, siue secundùm aliam quem mandator voluerit legitimum modū. cùm enim f ēcin successionibus & in alijs penè g omnibus nulla est inter liberos differentia: oportet hoc obseruari & in præsenti casu h, maximè pro libertate, quam & fouere & tueri Romanis legibus, & præcipuè nostro numini peculiare est i. Dat. XV. Kalend. April. Lampadio & Orestis Coss.

Pateſt manumittere non in ecclesia, quàm apud iudicē, vel in testamento etiam infans & ignorās, vt sit ciuis Romanus. BALD. Vel sic: *Seruus cuiuscunque ætatis manumitti potest à domino.* SALYC.

II. *Idem A. Iuliano P.P.*

Si quis seruo suo libertatem imponat, siue in Ecclesia, siue in æde sacra, siue ad quælecũque tribunal, vel apud eum [iudicem] qui libertatem imponere k legibus habet licentiam, siue in testamento, vel alio vltimo elogio, directam vel fideicommissariā: nullo coerceatur † modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere l. neque enim cum tantummodo ciuitatem Romanam adipisci volumus, qui maior triginta annis existit *: sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus nō est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, siue extremis dispositionibus, siue per iudices vel alio legitimo modo: hoc obseruari sancimus, vt sint omnes ciues Romani constituti. ampliandam m enim magis ciuitatem nostram, quàm minuendam esse censemus.

Si existens sine vxore ancillam propriam in concubinam habeat: & de eius vel sobolis libertate vel seruitute nihil disposuerit: ad libertatem post eius mortem perducuntur. SAL.

III. *Idem A. Iouini P.P.*

Si n quis sine vxore constitutus, ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, & in eadem vsque ad mortem suam consuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea suſtulerit o: sancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eādem, vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortem domini sub certo modo p eripiantur in libertatem vnà cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam * quomodo voluerit vti tam ancilla sua, quàm etiam ex ea progenita sobole, [&] in suo vltimo elogio quidquid voluerit contra eos disponere, id est, quasi seruos eos alijs legare, siue in seruitutem * heredum nominatim relinquere. Sin autem tacitunitate * eos præterierit: tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur: vt sit mors domini, libertatis eorum exordium. Hominibus enim vxores habentibus, concubinas vel liberas vel ancillas habere, nec antiqua iura P, nec nostra concedunt. Dat. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis IV.

DE LIBERALI CAVSA.

TITVLVS XVI.

A Diuæ quæ dilia sunt voluci prolendia quadam sunt, nos præparauimus ad hunc titulum & sequentes aliquos, in quibus agitur de præiudiciabilibus actionibus, quibus quis vel ex seruitute in libertatem petitur ingenuus aut libertinus, vel ex libertate in seruitutem, vel ex ingenuitate in libertinitatem quæ liberalis causa dicuntur, & cognitiones, quia principiū aut illustres vel spectabiles iudices requirit, & prouideri, vt nulla Thaleiana noxa in hac verba l. 1. hoc tit. Similia habere præiudicia. Omnem causam status præiudicij appellari. Et prouidetur idem, quod iudicia liberalia, grauiora nulla esse possint, vt mortis aliquos vertere liribus fauorie vel ex alimentis vel ex opere, obsequio, vel de rei vindicatione, vel de hereditate, vel de crimine, vt l. tit. 1. 9. Aliquas præudicia faciant, non id ipsa patiantur per ea, si forte præcesserint. l. 2. h. tit. Præcipua legis horum titulorum l. 14 & 15. de quibus singis Obseruat. 18. CVIAC.

Pater potest venire contra filium, sibi illicitum & inhonestum insinuarem filiorum, qui non potuerunt per patrem affici iniuria. BALD. Vel sic: *Pater venit contra filium suum, quod ipse iure nullum, vel nomine filij eius prædicare non potuit.* SAL.

I. *Imp.* ANTONINVS *A. Secundino.*

REm quidem illicitā & inhonestam * admittere conteris, quia proponis filios * ingenuos à te venūdatos. Sed quia factū tuum filiis obesse

a Manumittere per eiusm regulariter nō possumus.
b Emancipati à suis aliquibus differunt.
c quam refert Paulus lib. 1. Sententiarum tit. 19.
† coarctetur. al. coercetur.

n ¶ *Licentiam* vt *l. 1. 2. l. de ancilla.*
o ¶ *Tacuerit.* sic *l. de secund. nupt. auth. nūc autem.*
p ¶ *Antiqua iura.* vt *de Vsufr. concub. l. 3.*

* Cum enim hæc esset legitima quæ Romanæ ciuitatis adipiscitur, & seruos ante hāc quasi manumissos non fieri ciues Romanos, sed ritum Latinum, vt docet Theoph. *Instit. de libert. lib. 1. Vlpianum Proq.*

DE LIBERALI causa.

Diuis supra de libertate dandis: nunc de ea sententia per liberalis iudicia. Vel sic: *Qualiter cōtingat libertas, supr. dictum est: nunc autē quomodo libertas fundatur, positis ipsis tractatibus de liberali causa.* ALTO.

REm quidem.] CARAVS. Si filios tuos tanquam seruos distrahis, eos vindicare in libertatem possis, quæ ratione? Dicitur quōd licet tem illicitam commiseris, tamen eos vindicare potes: vel nomine eorum in libertatem proclamare. VIVIAN.

q ¶ *Illicitum quantum* * ad iur. nam vendi non potest, nisi in casu, vt *supra de pact. qui filiū. l. 1. & q.*
r ¶ *Inhonestam.* quantum * ad bonos mores.
s ¶ *Filios eos.*

Continuatio.

* Vide quæ ex corpō ad tit. de tutor. libertatis et cur. pupil. Illustrem ad Institutiones.
* *suspicere.*
b Inhonestus. b ad mores pertinet.
* *seruitem.*

480/C.IV.K.5-4, 1797-1798

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Aut.* an patet, & etiam filiis inutilis, vt *ff. ad l. 3. & 13. & vl*
a Turpiuscul fuit quia illegaes iuridum agit.
b Fallum Cuiq; iniuriam *ff. de rescindendis & restituendis per vel.*
c Fall. Contra legem pro in fedio habetur. Liber homo, fiunt id emptor & vtilitate vendito ipsi inter vendidos non cõ. Stat.

ff. de rescind. l. 1. cum quidam. Vel ideò, quia contra * legē factum est, vade pro infecto habetur, vt *ff. de agric. & cens. l. quemadmodum. lib. 2.* Vel hic fiunt scientes ¶. vade ipso iure non valere cõtractus super libero homine, vt *Infitut de condiciones empt. §. 1.* Vnde non obstat *ff. de rescid. l. venditionis.* Sed quid si non fuit emptor scientes, & sic tenuit contractus, vt *ff. de rescid. § ubi.* nõ videtur sufficiente responsum ad illam vindicantem, sed dico primas responsiones sufficere.

b ¶ *Iura.* I. per adfirmatiõ, qui tamen habiti sunt: vt *ff. de adjure. vell. l. 1. in prine.*

S*I lib.*] CASTE. Si seruus meus quasi opinionem possedisti, & eos vindicando obtinuisti, si postea in libertatem proclamauerint: an eis obstet res iuste & rationabiliter, quæsitum? Resp. quòd non.

c ¶ *Dicit.* & fuit in possessione seruitutis.

d ¶ *Dicuntur.* Sc. à seipsis, vel ex possessione seruitutis, vel ab amicis eorum.

e ¶ *Idem falsa.* fallacia per adfirmatiõnes, qui tamen fabiati sunt: vt *ff. de adjure. vell. l. 1. in prine.*

f ¶ *Indicare.* quia obnoxiosi contra alium, nõ ita de proprietate inter duos litigantes, hic inter seruum & dominum de libertate, & sic non nocet, vt *ff. ad l. 3 cui. §. 1.* ACCVR.

S*I liber.*] CAS. 2. Si ancilla mea liber homo se copulauerit habendo eam vt concubinam, & ei stabilitatem denuntiauit, nec abfitsit fuerit, an ob hoc mutetur sua conditio, vt seruus efficiatur, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

g ¶ *Non fit.* vt *ff. de seruitutibus Gland. l. 3.* nec eximitur ancilla tali homini libero succedit: vt *L. communia de facta. l. ancilla.* sed per Longobardam de seruo qui liberam mulierem accepit, l. vbi aliter obseruatur. nam si conpetiuit in curia cum aliquo puero, efficitur seruus, & tamen viuens.

Les Longobards

S*ui quem.*] CASTE. Si de possessione libertatis aliquem in seruitutem petisti & abfente te per effectuaciam legitimè citatus, pronunciatus fuerit liber: quæritur sententia latæ in abfentia an possit eum petere in seruitutem, quæritur? Dicitur quòd non est secunda petitio ita adinuenda. & hoc in prima, & tamen possit eum similiter latam fuisse sententiam, intra decem dies appellatis: an iure lata fuerit sententia, inquirit iudex appell. & hoc in secunda. VIVIAN.

h ¶ *Causa cognita.* puta post edicta, vt *ff. de iud. l. & post. & l. de*

non debet, adi * competentem iudicem (si vis) vt causa agatur secundùm ordinem iuris ¶. PP. V. Id. Febr. *

Sententia inter duos super proprietate seruorum lata, non praiudicat seruis in libertatem proclamantibus. SALVC.

II. *Idem A. Veruiano.*

SI hi quos seruos tuos esse dicis*, liberi esse à diuersa parte dicuntur ¶: de statu eorum more solito * quæ i oporet. nec enim res iudicata ¶, quæ de proprietate eorum pronunciatum est, opponi eausq; liberali potest. Dat. Nonis Febr. Romæ, Messala & Sabino Coss.

Ex contubernio ancillæ natus liber homo non transit in alterius dominium. SALVC.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Quintio.*

SI liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum vt se abstineret, seruus domini † mulieris non fit *. PP. Non. Febr. Fulco & Dextro Coss.

Si sententia pro libertate data transit in rem iudicatam, amplius de eo non quæritur: sicut si ab eo fuerit appellatum. SALVC.

IIII. *Idem A. Iucundo.*

SI is quem in seruitutem petebas, liber (quamuis abfente te) causa cognita ¶ pronunciatus est: secunda in seruitutem petitio eius dari tibi nõ debet ¶. Sed si postea quàm cognouisti ¶, de sententia iudicis appellasti: an iure lata sit, in auditorio ¶ quæretur.

Venditor fisci nõ prouidetur causa liberali: item probationis onus incumbit non possidenti: quo non probante possessio rei manet incõcussa. BALD. Vel sic: *Quatuor dicit. Primò, quòd fiscus nõ priuilegiatur, vt maliter ab eo tenditur in libertatem non proclamat. Secundò quòd exceptio mancipii etiam contra eum est vtanda. Tertio quòd ex seruitute proclamantis in libertatem,*

incumbit onus probandi: & hoc operatur possessio eius quam habet conuentus. Quarto, quod exceptio precy participati probata, nocet libero vendito. SALVC.

V. *Idem A. Sabino.*

NOn ideò minus in libertatem proclamare potest, ea quam ancillam tuam esse dicis, quod eam vendẽte fisco ¶ comparasti ¶. Sed nec hodie † ad præscriptionem operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cùm ætatis allegatio non aliàs possit præscriptionem * aduersus eiusem Romanum accommodare, quàm si participandi precij * gratia consensum seruiturì dedisse probetur. Probationis sanè onus cùm ex seruitute in libertatem adseritur, ad se recipit *: quæ si affirmationem suam non implent, inconcussum possessionis ius obtinebit ¶.

Si spontanea confessio non valet, nisi in minus facta cauta, vel in tormentis. BAL. Vel sic: *Etiam spontanea confessio in scripturam redacta liberum non facit seruum.* SALVC.

VI. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. & VALER. *Nobili. Cas. Cresponto.* 7.

NEc si volens seruitutem petebas, liberè: præsertim cùm tuei tuo aliquod comparasses: quatenus nunc magis, cùm eam scripturam dare compulsum te esse testaris?

Contra libertatem præsumam à defuncto herus non potest vertere etiam si seruus fuerit heredis: quia adeundo hereditatem, confirmat libertatem. SALVC.

VII. *Imp.* AVRELIANVS * A. *Secundo.*

SI ab eo β cuius seruus fuisti, manumissus ex testamento libertatis controuersiam sustines, maximè ab herede eius qui (te) manumisit: cùm etiam iure libertas non procellerit, respectu tamen aditæ hereditatis voluntatem

Siebat te liberum: vt *L. de inge. manumiss. l. Sumus, & ff. ad l. Iulium. §. fin.* ¶ Sed certè idem si ignorantia huiusmodi confessiones non præiudicant quasi contra naturam: vt *l. interrogatum. & l. libertas.* & *ff. de inter. act. l. si in contra. §. fi.* Sed quantum ad adscriptitiam causam huiusmodi confessio potest nocere, si alia adesset quæ adesse oportet: vt *ff. de agri. & cens. l. cum fiscus. lib. 2.* ACCVRSIVS.

S*i adeo.*] CASTE. Si in testamento tuo seruum tuum manumisisti: an heres tuus possit eum in seruitutem mouere, quæritur? Dicitur quòd non licet de iure manumisso nõ procedat, ex quo enim hereditatem adit, facto tuum debet cõpotare.

β Si ab eo seruus est ex fideicõmisso *l. 10. ff. quæ & quod.* Cvr.

a Emancipati non possunt cõtribi in causa liberali.

b Appellationis vtque curiali compete Gemina.

† sec. al. lin

* præscriptionem.

† Ad Sumuis

* Aurelius al. Aur.

a ¶ Sumuere

defuncti suo consensu firmare debuit *.

Ex pacto facto cum seruo proprio de se vel filio manumittendo & dato manumisso, dominus non adstringitur, licet à iure teneatur. SAL.

VIII. *Imp.* DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. *Varino.*

CVm adfirmes placuisse quondam domino tuo, vt pecunia & pro filia tua dato nûmo ᵇ certæ quantitatis vos manumitteret, & te tantummodo liberauit: adipus rector prouinciæ horrabitur ᶜ eum ᵈ, aliuâ reuerentia quam patrono liberti solent exhibere, placito suo stare. Dat. Prid. Maximo II. & Aquilino Cois.

Adfirmum in libello habet vim confissionis, & ei statur contra profitentem: & si in diuersis libellis contraria dicit, statur ei quod nocet. BALD. Vel sic: *Confissioni suppletantis statur in eius præiudicium, non fauorem.* SALYC.

XX. *Idem AA. & CC. Priscilo.*

CVm † precum ᵉ tuarum ᶠ conceptio ᵍ, licèt eum cõtra quem supplicas, ex ancilla tua natum esse expresserit, tamen nomini ʰ cognomen ⁱ quo liberti donearat nuncupatur, addiderit, & non seruum esse, sed seruili macula adspersum comprehenderit, contra eum qui seruus non est, supplicasse te intelligis ᵏ.

Non tutor pactum libertatem infringens: & sic nemo est dominus sui ipsius. BALD. Vel sic: *Actus administratoris non faciunt ingenuum seruum.* SALYC.

XXI. *Idem AA. & CC. Sirenuio.*

LIberos priuatis pactis ᵇ, vel actu quocunque administrationis ᶜ †, non posse mutata conditione seruos fieri, certi iuris est.

Illicita adspiratio ad honores publicos, non facit seruum libertum. SAL.

XXII. *Idem AA. & CC. Faustino.*

NOn mutant seruî statum, si ad ciuiles honores illicitè atque improbè adspirauerint ᵃ. vnde si status mouetur quæstio, intelligere vobis licet, nihil prodesse posse quòd pater vester ciuiles honores gessit. Solemnibus ᵇ iisque ordinatis, apud præsidem prouinciæ de statu vestro cognoscetur.

Prudentio non fuit ingenuum seruum: nec pretium à seruo empori suo traditum, facit eum liberum. SAL.

XXIII. *Idem AA. & CC. Priscilo* ᵃ.

SI ex liberta ᵐ † te natum aliquis comparauerit: statum retines quem antea habuisti. Si verò ex ancilla editum naturalis pater idémque dominus distraxit, ac pûtâ emptori pretium solusit; non idcirco libertatem consecutus es ᵃ. PP. XVIII. Kalend. Maij.

Satus quæstio defunctis iam principaliter non mouetur, sed potest secundariò de ipsa disputari propter res & statum filiorum. BAL. Vel sic: *De statu defunctis non potest principaliter quæri: sed in consequentiam, si res eius vendicetur: de statu verò filiorum sic.* SALYCET.

XXIV. *Idem AA. & CC. Paulo* ᵃ.

PRincipaliter de statu ᵃ defuncti agi non potest. Si verò ex peculio quondam eius quem tu bona reliquisse cõmemoras, res vindicentur, vel eius filius moueatur status quæstio: hæc omnia solemniter præsidis notione decidi debent. P. Dat. V. Kalend. Maij.

Pendente lite de statu, seruus habetur pro libero. BALD. Vel sic: *Qui in seruitutem prouocatur, in causa illa pro libero habetur.* SAL.

XXV. *Idem AA. & CC. Quintiano* †.

PRincipaliter.] CASTR. Stichus dicebatur esse seruus cuiusdam defuncti relicta filio & peculio. Venit Titius ex adiunctis, dicens peculium ad eũ pertinere, & quòd filij liberi seruî fuerint: quid iuste fit, quæritur? Dicitur quòd ad debet principaliter inquiri de Sticho, & ita de carne & ossibus eius: sed debeo probare coram præside quod dominus Sticho spectabat ad me: quo probato, peculium eius & filij mihi adiudicabuntur. Vel sic: Si habui seruum, & ille habuit peculium & decessit: non potest quæstio principaliter de dominio illius adiudicari: sed si de peculio eius fuerit controuersia, poterit quæstio illa agitari, quia sententia verior est. VIVIAN.

o ¶ *De statu* vt ᶜ petatur caro & ossa.

p ¶ *Debuit* vt] *ne de statu defuncti. l. quæsitum. ff. l. fin. & §. ff. pend. appellatio. mors inter l. quæsitum.* ACCVRS.

480/C.IV.K.5-4, 1801-1802
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Lite ordinata.] CAEVS. Si aliquem de possessione libertatis vel seruitutem petierit, hoc contestatum, in liberali causa, ita pendente interim pro libero habebitur quoad causam liberalem exercendam. VIVIAN.

a ¶ *Lite ordinata.* id est, contestata.

b ¶ *Libertatem.* id est, lite contestata in liberali iudicio, aliàs aliter dicitur: T. *qui da. cum pos. f. l. 1.* & ibi notantur.

c ¶ *Confitentem.* scilicet pro libero.

d ¶ *Habetur.* quo ad hanc litem exercendam, & ex eadem apparebit, fuerit velita an inutilis: vt *§ ex ordinata. & § ex quibus causis ma. l. 1. § ex autem. & § de iusiur. l. § ie qui. § si seruus.* hic ergo pro libero habetur, vt agat contra dominum. 1. Item vt per procuratorem causam liberalem exerceat, si ex libertatis possessione in seruitutem petatur: sicut si e contrà. 3. Item vt actiones ejus extraneos debitores interoqueat, & contra se intentanas excipiat: non vt finiat, vt 3. *de affirmata tollenda l. 1. in princ. & §. de procur. l. seruum. l. 1. & de libera causa. l. ordinata. 4.* Item vt ei detur tutor: vt T. *qui dare tutor. vel curator possunt. l.* Sed quo ad quædam non habetur pro libero, scilicet vt interim ad militiam eligi possit: vt *§. de no mili. l. qui statim.* nec quantum ad hoc quin acquirat extraneorum rerum possessionem dominio: vt *§. de acquirendo. poss. l. 19. § si seruus. & de liber. causa. l. § cui. § filiam.* ACCVRSIVS.

b Seruus pendente lite de libertate, in omnibus pro libero habetur.

¶ *Iudicio.*

a Seruus pendente lite in omnibus pro libero non habetur.

Nec omissa professione.] CAEVS. Si de possessione seruitutis in libertatem pronuncatti, non ob hoc tibi prædicabitur, quod infirmata seruitutis tuæ non habueris quo minus in suo marte decurgas & prout iutis ratio dictat, decidatur, aliis indoneis probationibus adhibitis. VIVIAN.

d Eidem testibus indoneis.

e ¶ *Nec omissa professione.* id est, scriptura illa quæ fieri solebat in natiuitate cuiusquæ ingenui. ACCVRSIVS.

a Scripura fieri solita in natiuitate ingenui nascitur.

f ¶ *Simulatio* id est, professio, vt quia debebat scribere, ingenuus, scripsit, seruus. ACCVRS.

g ¶ *Prouidebit.* vt T. *de fide instru. l. fratrem. & de aug. l. § vicinis. & de rei vend. l. inde in.*

¶ *Fugiet.*

Si ministerium.] CAEVS. Ministerium mutatis libertæ condamnabit & ea nescientes eam indotem pro filia dedisti: an ei quod ancilla fit data, petiuiscetur, quæritur? Dicitur quod non, maximè cùm esset minor viginti annis, talis mutationem status patitur, nisi fit vendiderit: & pretium participauerit: cùm etiam ante talem quam quis libertatem conferre non possit.

h ¶ *Nescientes.* hæc enim re solenne hoc factò esset, tibi prædicatum: vt arg. T. *de Lati. liber tol. auth. ad hoc. & §. de libe. can. l. § vrbiani.* nili minor esset: vt hic subiicit. *cf. T. qui manu. ab pos. l. § minor.*

Ingenuitas probatur non tantùm per scripturam factam de natiuitate, sed etiam per testes, & aliàs legitimas probationes. SALVC.

XV. *Idem AA. & CC. Palladio.*

NEc omissa professio e probationem generis excludit, nec falsa simulatio f veritatem minuit. Cùm itaque ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præses prouinciæ, solennibus ordinatis prout iuris ratio patitur, causam liberalem inire vos decidi prouidebit g ¶.

Quæ de mea voluntate non procedunt actibus, nec in mei præiudicium, à lege procedunt possunt. BAL. Vel sic: *Si instrumentum donationis de libertate scriptum vt de ancilla, nil præiudicat, ei ignoranti, cuiusque sit etatis: nec scienti, si sit minor annis viginti.* SALVC.

XVI. *Idem AA. & CC. Diogenia.*

SI ministerium tuum quasi libera exhibuisti, ac te nesciente h quasi ancilla in dotem data, conscripsum instrumentum est nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maximè cùm te minorem ætate fuisse cõmemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare statum posse, ac pro liberis seruos fieri: ne antè i libertatem inconsultè amittant, quam k aliqui l propter ætatis rationem sine consilio præstare non possint. PP. VI. Idus Maij Hadriano A. Cos.

Naturalis filiis mutationem status ejus in delictis & criminibus: nec sequitur, ego sum ingenuus, ergo & fratres mei: quia quod separabile est, probatione non infertur. hæc dicit ne. BALD. Vel sic: *Ingenuitas tuum ex fratribus non arguit ingenuitatem alterius: quia hæc status simul se vnus fit liber & alter seruus.* SALVC.

XVII. *Idem AA. & CC. Rufino* ¶.

i ¶ *Ne antè.* scilicet viginti annos.

k ¶ *Quam.* simplex est relatio.

l ¶ *Aliqui.* aliàs *aliàs* & tunc die quòd non potest minor viginti annis manumittere, nisi causa cognita. nam nec effici potest seruus suus conscriptus. item si habet *aliqui*, est dativi *aliquis* & idem est sensus & sic est simplex relatio.

MVltis a rationibus natalibus ingenuis fratrib. natis, post delictis, vel casibus intercurientibus, singulorũ status separatur. Nil itaque prohibet eundem & tibi non mouere quæstionem status, & eos quos fratres tuos alieuerat, in seruitutem vindicare, siue retinere. Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem, alias sunt probationes necessariæ. nã quòd tibi non mouetur quæstio libertatis, eorum * non idoneã b constat habere probationem.

Licet seruus conducat. rem à domino, per hoc non probatur libertas, nec per locationem operarũ probatur seruitutem. BAL. Vel sic: *Conductio non probat. conducentã esse ingenuum contra incantem, vel eius heredem, nec econtra.* SAL.

XVIII. *Idem AA. & CC. Zeno.*

AD probationem ingenuitatis, ab eo cõtra cuius successores postulas, facta tibi locatio non sufficit c: nec tamen d hoc solum ad seruitutis vinculum argumentum est idoneum. S. Id. Iulis Philippo A. Cos.

Causa dicitur principaliter pertinere ad illum cuius magis interest: secundariò autem dicitur pertinere ad illum ad quem pertinet per quandam consequentiam. BALD. Vel sic: *Si manumissus ab eo, pronuncetur in seruitutem ab alio: manumisso contradicenti datur propria defensio: aliàs si pronuncietur contra, eum contum manumissor defendit.* SALVC.

XIX. *Idem AA. & CC. Paulo.*

PRincipaliter e causam eius f de quo supplicas, esse, quam tuam periclitamur. nam cùm te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest magis, solennitate eum tuerit statum: & consequenter tua etiã agetur g. nam si ab eo contra quem fundis preces, seruus dicatur, eique libertas ex manumissione tua vindicetur: probatio seruitutis originis, & beneficium manumissionis libertatem illi adsignant, tuum etiam ius patronatus tuetur. Si verò consentit seruitutis seruus meus fuisse aliquando, non in quem manumisi. Si verò per collusionem dicatur quòd Stichus sit seruus Sempronij, debeo defendere Stichum, & instituere non amittam ius patronatus. Vel sic: Habebam seruum, eum manumisi, Sempronius dicit seruum suum esse an à me an à Titio sit causa ista agitanda, quæritur? Die vt locta.

g ¶ *Consum eum.* fabundi magis, propter quam, quod sequitur.

f ¶ *Causa.* vt *§. de he. pet. l. § libertus magn.*

a ¶ *Multis.*

b Probari libertas. Iii) et matre, seu patris conditione probatur.

c ¶ *Non idoneam.* vt T. *de probationib. l. mater.*

d ¶ *Etiam quòd.* ex matre sit probatio: vt T. *de ingenuis manumissis. l. 1. §.* Sed libertas sui matrem sola nõ sufficit: sed cum aliis indiciis: ut patris, vel aui paterni, nec sola, nec cum aliis operatur aliquid: vt *§. eod. l. mil.* ACCVRS.

AD *probationem.*] CAEVS. Si me de possessione libertatis in seruitutem petierit, & eo præsente velim te repellere: quòd mihi fundum meum adcolendum locasti, non sum audiendus, quasi hæc ingenuitatis probatio sufficiens non sit: sicut nec etiam esset sufficiens tanto ad seruitutis probationem, quòd operas meas tibi locauerim.

e ¶ *Principaliter.* fol. in omnibus conditionibus quæ inspici, est principaliter.

e ¶ *Non sufficit.* vt T. *de noxi. & emancipati. l. ad probationem. & T. ex l. seruit. & arg. T. de ver. & falsis quæ. l. non adeò.*

f ¶ *Nec tamen.* adoptantij ambo idem argumentum diuersis modis allegabant, scilicet alius *dicebat quòd facta fuit* locatio tanquam ingenuo, vt seruus: alius tanquam seruus, vt dominus.

PRincipaliter.] CAEVS. Si Stichum qui à Sempronio in seruitutem petitur manumisi: ipse Stichus seipsum defendere debet: & si tenerit præstare patrocinium? quia eum dicit me eum manumisse, probare debeo quòd

g ¶ Probatio.

a ¶ Potest vt *ff. de in fin. & de app. l. si prohibitoria in princip. de re iudic. l. sepe §. sumptum.* ACCVRS.

Scilicet.] CARVS. Sicut vera libertas renouari non potest: sic dominus dominum vel agrum locando seruo, vel aliquid eum eo contrahendo, ad libertatem eũ perducere nõ videtur. ACCVR.

b ¶ *Non manumittendi causa*, vt ſi per luſſu, vel cauſa oſtendendi, qualiter ſint manumiſſi, vt *ff. de adi. & obliq. Lodigianum ſubſtancia in fine.* vel vt *C. end. l. ad probationem.* Et nota quod hic eſt ſimiliendo [a] per contrarium: vt & ibi, *Lateres ſimiliter mala*, quaſi dicat, ſicut praeſtitam non renouat dominus, ſic non praeſtitam non vindicat ſeruus. ACCVRS.

[a] Similiendo per contrarium.

Eam.] CARVS. Si aliquis de poſſeſſione libertatis in ſeruitutem petatur: pendente liberali cauſa remanebit liber. Si autem ſeruus mala fide fuit in libertatis poſſeſſione, quia aufugit à domino, remanebit ſeruus & de eo fiet, quod fieret ſi ille in ſeruitutis poſſeſſione fuiſſet. & hoc in ſecunda. Si verò dubium ſit, in poſſeſſione libertatis, an ſeruitutis ſit: per ſacramenta veritas eruetur & declarabitur. & hoc in tertia.

e ¶ *Eam quæ.* Hic locus explicabitur ex §. *vbi. l. 7. ff. de ex. l. 10. §. de probat.* Vide ſcripta ad *l. 10. l. de probat.* CYIAC.

c ¶ *Non ſine dolo.* Si autem bona fide, ſine iuſta, ſine iniuſta ratione credit: commodo poſſeſſoris fungitur: vt *ff. eodem. l. igitur. §. pergit.* ACCVRS.

d ¶ *Habere præiudicium.* Rectè Thalelaus hic notat omnem ſtatus quæſtionem eſſe præiudicialem. Eſt autem triplex an ſit ſeruus, an liberticus, an ſimilitam. CYIAC.

d ¶ *Controuerſia.* id eſt, dubium.

e ¶ *Ex ſeruitute.* i. an in poſſeſſione libertatis, vel ſeruitutis. ACCVRS.

f ¶ *Conceptione.* & aliis confeſſione, tormentis alibicis. Sed contra *ff. de quæſtio. l. de minorib. §. ſin.* vbi dicit non adhiberi tormenta. Sola hic poſſeſſion ipſi propriſtatis erat quæſtio inter ſeruum & dominum. 1. Tertij, id eſt, initio exquirendi percum: vt *C. end. l. dum pretum.* 3. Tertij, id eſt, initio poſſeſſionis inſpectio. ſed prima verior. Item & cùm [b] quæſtio eſt, ſit meus, vel tuus ſeruus, & ita de dominio eſt quæſtio: poteſt habere quæſtio per tormenta: vt *C. de quæſtio. l. quotiens. & Libro quod placet.* & ad leggem illam conuenit: *Lex cauſa ſed. l. & l. ex poſſeſſione & ſupra de rei vindic. l. cum ſuper. & ſupra de probat. l. vna nam. & l. de perſcript. longi temp. l. ſed ea. l. libera. §. fin. & l. de quæſtio. l. ſuper hoc. & ff. de probatio. l. cum probatio. & l. Illum.*

[b] Quæſtio per tormenta poteſt haberi, id eſt quæſtio de dominio ſeruo.

g ¶ *Sui conceptione.* Legg. *conceptione*, vt ſe. Eſt autem conceptio petitionis formula, vt ſic ſonat: petitio ipſa ſui conceptione indicat, verum petatur ex ſeruitute in libertatem, an ex contrario. Sic etiam accipitur *in l. cum pretum. C. end. & l. cum nihil. ff. de emp.* Vide ſcripta ad *d. l. 7. & 9. l. de quæſt.* CYIAC.

Dicentes.] CARVS. Si nata ex libera confeſtatur de ancilla natà: neque id ſibi praeiudicat, vt habeatur pro ſilia ancilla, quaeritur? Dicitur quòd non: quia per naturalem parentes cõfitentur non per confeſſionem. & hoc in prima. Si verò natus ex Archiancilla, poſtea manumiſſa cõfitetur ſe natum ex ancilla, & ancillam eſſe ſe ſimulando ſe, ſiue errando id profeſſa eſt: ſibi non praeiudicat quo magis amittat libertatem quia ex natiuitate, non ex confeſſione, &c. & hoc in ſecunda. VIVIAN.

g ¶ *Non confeſſione.* facta extra iudicium. & ad hoc *ſupra de ingenuis manumiſſis ingenuum. & infra eodem l. aut. & l. eodem. l. nec ſi volent. & l. de probat. l. non nudis. & ff. de probatio. l. quidam quæſ.* ACCVRS.

Sed.] CARVS. Teſtamentum feciſti, filius eius inſtituiſti, ſi rectam libertatẽ Stichio reliquiſti. ſi Stichus liber factus magis ſeruitus quàm alii, & ſi alia ad iucundiam prouocata velit eum in ſeruitutem reuocare non poſſit, quaeritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

h ¶ *Quid ſecundum* vt quia, ibi praecepit vt ſui ſeruiret.

¶ Et quod ſubiicit, *vel contrà*, id eſt, *grauet*: vt quia nihil dixit: ſed iſti ſeruiebat ſponte. Item habent quidam hanc l. ſupra poſt *l. ſi ex libera.* alij poſt legem *pauper.*

Interrogatum.] CARVS. Si in praeſentia iudicis interrogauero aliquem, an ſeruus meus ſit: & confitetur ſe ſeruum meum eſſe: an per talem confeſſionem ibi praeiudicetur quo minus in libertatẽ proclamet, quaeritur? Dicitur quod non. & intelligo de confeſſione facta coram iudice extra iudicium: cùm alias ſibi obeſſet ſua confeſſio vel melius, nondum mota cauſa liberali. VIVIANVS.

i ¶ *Apud acta.* non in iudicio liberalis cauſae: ſed alias erat coram iudice, aliquia [a] praeiudicatet: vt *l. end. l. indemnes quæ eſt contra.*

k ¶ *Huiuſmodi factum.* id eſt, talis confeſſio. ACCVRS.

l ¶ *Non excludit.* vt *C. end. l. nec ſi volens. & l. parentes. & l. liberos. & ff. end. l. consentio.* nil hac ſtat ad rem cum participandum: vt *dicitur §. end. l. non obſt.* Item in adſcriptitijs contra, ſi modò alia adſint quæ adeſſe oportet: vt *C. de agr. & cens. l. cum ſeruus. lib. 11.* Sed & hic dicunt quidam non praeiudicare, ſi modò probet contra. nam ſi perſiſtat [a] in confeſſione, ſibi praeiudicatur: vt *ff. de quæſt. l. 1. §. diuus. & §. ſi quis vbi.* Sed alius poterit pro eo commodiore: vt *ff. end. l. 9. & 10. & 11.* ACCVRSIVS.

Sicut instrumenta.] CARVS. Sicut quis ſeruum ad libertatem ſine instrumento manumiſſionis perducere poteſt: ſic & ſi instrumentum factum ſit, & ineffam, non propter hoc animi manumiſſionem. Sicut libertatem ſeruo eo ante praeſtitam renouare non potes: ſic nec instrumentum manumiſſionis, quò magis libertatem amittat denegare debes: ſed ad praeſtandum instrumentum officio iudicantis, vel conditionem eum ipſa compellendus es. Vel ſic: Ita non debet praeſtare impedimentum libertati, retinendo vel denegando instrumentum manumiſſionis. VIVIAN.

m ¶ *Nouum poteſt.* vt * & *l. de fide inſtr. l. cum instrumentis. & l. 3. & de iure dot. l. cum ceteris.*

* Te telas ex alioro natum ancilla, ſeruus poteſtis, quaſi ſti manumiſſionis libertatis huiuſmodi ſimulationem, vel errore mois. &c.

* Hæc conditio ſuperaui praeuidi in codice manuſcripto.

* Sicut, legendum ex lib. Baſilic.

† Fuit, legent Gregorius ex Baſilic. vbi ſcripta ad *l. 3. §. ſed. vers. obſig.* Cuiac.

* Concessum hoc l. ACC. *poſt mediam in ciuit. de confiſ.* vbi alteg hanc vers.

a Confeſſio apud acta vocat iudicio in repugnio & ſuper negotio, de quo agitur ſed circumſtantia confeſſionis praeiudicat. Tacitum.

* Tardelin. al. Tardalen.

b Quæſtio per tormenta poteſt haberi, id eſt quæſtio de dominio ſeruo.

c Instrumentum ſi praeiudicio ſui non ſit: ſed mutatione vna ſi facta.

480/C.IV.K.5-4, 1805-1806
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Sicut datum.] Non potest. vt & l. sicut semel. nisi ex integra libertate. ¶ Sed quali ex est hac similitudo? Respondeo. Nam sicut non potest adim ere libertatem, sic nō debet fa cere vt eam perdat: quod facere ex, si instrumenti daret, & dabit exemplum non originale, sicu adim quoslam, ne fit contra, vel dic vt hic dicunt. l. de fideic. Instrumenta.

b ¶ Manumissionis. manumissus adimere non debet, ita patronus.

c ¶ Cogitur. officio iudicis, vel conditione ex hac lege.

a Ingenuitatis causa liberum reuocari potest.

b Instrumentum exemplum fuerit quam originale.

c x. Tiraqu. ad legem cincianiam. Glos. 1. num. 13.

REVI. Idem AA. & CC. Modesto.

SIcut datam libertatem manumissis adimere patronus non potest *, ita manumissionis b instrumentum præstare cogitur c.

Sententia pro libertate lata, absolui nolle, qui vincentem in seruitutem repetit. Et coheredi confessio super statu defuncti, non præiudicat coheredi contrariam affirmanti. SALYC.

REVII. Idem AA. & CC. Ausonio *.

ARianus a mota sibi quæstione à Leonide *, liber fuit pronunciatus, in seruitutem à vicino d iterum non rectè petitus est. Coheres etiam tibi e ab Ariano datus, collusus cum eo, sine heredibus ipsius b, qui status ei mouerat quæstionem, nihil tibi obfuit: nec ea quæ in confessione inter eos venerunt, statum veritatis, vel nomen substantiæ defuncti mutare potuerunt.

In causa liberali cēdicio matris, non patris debet stellari: nec dignitas aui coadiuuat. SALYC.

REVIII. Idem AA. & CC. Eurymedonti *.

AVi paterni magistratus fundti dignitas, ad libertatis probationem nihil nepoti prodest f. si quidem in liberali causa matris g, non patris h inspicitur conditio. Sed nec materni aui sola ■ sufficit: cum licēt auia quoque * libera probari possit, mulris tamen ex causis status mutari consuetit. Sirmij IIII. Idus April. AA. Coss.

Qui redimit ancillam vt eam teneat in concubinatu, non propterea eam manumittit. BALD. Vel sic: *Ex sola emptione quam pater facit de filia, non efficitur ipsa libera.* SALYC.

REIX. Idem AA. & CC. Tirilla.

DE ancilla matre natam *, & ab eo redemptam † in cuius fuit cōtubernio, si nō mater mutari potē quia potuit esse quod vendidit se ad pretium participandum. VIVIA.

a ¶ Ausonio. vt & l. de probat. l. neque natales.

b ¶ Matris. vt & l. de rei vind. l. partum. & j. ne de fu. de l. j.

l ¶ Non patris. nedum aui paterni.

m ¶ Sola. dignitas.

n ¶ Auia quoque. scilic. materna. præsumitur d tamen interim libera, qui in quod sit liber, vt not. l. ne l. multis.

o ¶ Non manumittitur. à redemptore.

p ¶ Non ambigitur. sed post mortem eius libera erit hodie: vt supra not. l. 1. vt.

a Obsequio sed necessitate, alia non neve facit.

b Necessitatem obsequium id intelligitur quo non prædito libi à libero patrono capitur aut fame laborat.

c Fame laborant videtur qui non facit quod debet.

d Emptio. d Prima minor impositus delinquerit in non faciendo, quam in faciendo, vt in facienda, hic enim culpa frudum nō amittit. adde Bald. & Salyce. sic. Tantundem in hoc a iniuria ad iniuriam.

e Argumentum à liberto ad ingenuum. adde Glos. l. si ex iniuria. in fine. l. qui & ex quod. manumiss. l. 2. in notis. Nic. Sup. de libertis. Contrad. in loco à libertis ad ingenuos.

f Calumnia in causa liberali commissa, pœna criminalitatem.

g Subscriptio nisi mutari ex quo omnia sibi & omnes status habeat.

h Abhorrens.

i Subscriptio.

SOlo obsequio.] CASVS. Si libertus patrono suo non adfuerit, vel solutuerit eum: an data libertas ob hoc reuocari possit, quæritur? Dicitur quōd non. VIVIAN.

q ¶ Solo obsequio. non * necessitatis. aliis secus: si fuerit captus b aliis necessitatis, vel fame laborat: vt ff. de lo. agn. l. alimenta §. fina. & de iure pat. l. 1. eiusdem. Nam cum c non facit quod debet, videtur facere quod non debet: vt ff. de re militar. l. non omnes. §. qui capitur. Sed quidam dicunt hic eum cadigari: vt ff. de iure pat. l. j. quōd non d placet.

¶ Et fame hic argumentum e pro vitalio qui non præstat obsequium, & plenè dixi de his supra de liber. & eorum lib. l. 4.

SIibi.] CASVS. Si tibi monstratur status quæstio ordinata liberali causa per litem contestatam protestari potes quōd adversus monstratum, vel iniuriam, vel de calumnia agens: ita causa liberali finita, te pronunciato libero, agis iniuriarum: & petes restitui ea quæ tibi ablata sunt.

f ¶ Improbè quia per calumniam, & sic improbè, adversum. Vel quia seruitus est improba, cum sit contra ius naturale: & tunc improbè, erit nomen.

f ¶ Ordinatis. i. ordinata liberali causa.

g ¶ De calumnia. id est, iniuriarū conflatur f vel criminaliter, vt hic & ff. eod. l. cui necessitas. & ff. de iniu. l. qui de libertate. & j. de iniur. l. si quidem. Nam & in causli causa commissa calumnia potest criminaliter vt ff. ad Turpil. l. & in priuatis. 1. Alij dicunt quōd loquitur de quadam actione quæ olim pro calumnia dabatur, quæ hodie est fabula: vt Instit. de pœn. sic. §. 4. & ff. de extr. adi. l. 1. in fin.

h ¶ Contestatione. statim ante petitam causam liberalem aliis absolutè videtur de calumnia: vt j. de calum. l. j. sed differtur hæc causa vsque post sententiam latam in causa liberali: sed si de alio vellet agere, statim posset fieri cōtestatio & profecutio, licēt sententia differatur: vt *Institut. Ordinaria.*

i ¶ Eam. l. iniuriam.

j ¶ Sententiam. super iniuria vel calumnia.

¶ Item non. quōd quidam dicerunt hic in iudicio iffis non debere de calūnia iniuriarum id præstatur cum vtrique est liber, & hoc si constet quōd sit liber, non aliis. Item contra videtur hic l. j. de cal. l. qui calumniatores. ACCVR.

k ¶ Tuus dominus. hoc ita si ex possessione seruitutis pōclamet in libertatem: si autem contra, etiam ante causam finitam faciēda est dicpotorum restitutio: vt j. de er. cog. l. 3. Vel hic fuit mora quæstio de reb ibi non.

SRescripto.] CASVS. Si seruum tuū manumisisti: subscriptio filij apposita manumissioni, nō prodest: nec omissa detrahit. Licet.] CASVS. Si accepta pecunia seruum tuum manumisisti: an in seruitutem reuocare possis, quæritur? Dicitur quōd non. VIVIAN.

a ¶ Non

tributa libertas rescindi non potuit *. S.IV. Id. Nou. CC. Cons.

Concubina per hoc non consequitur libertatem. BALD. Vel sic: *Concubinatus quem habuit cum serua libera, eam non facit seruam.* SALVCET.

XXXIX. *Idem AA. & CC. Hermonia* †.

LIbera [b], concubinatus ratione [c] non constituitur ancilla [d]. Dat. Id. Nou. CC. Cons.

Licet seruus tutoris officio fungatur de facto in persona domini; non tamen efficitur libertinus. Vel sic: *Pupillus tutori quandam suam potest dicere seruum; sed non contra. h. d. text. cum gl.* SALVC.

XXXV. *Idem AA. & CC. Antalo* *.

NOn idcirco minus quod pupilli res velut tutor administrasse dicitur, ex eius persona seruitutis puri quæstionem potest *.

Pullum inter ancillam & dominum non necessitas, nec pullum libera, vt filij sui contantur seruare. SALVC.

XXXVI. *Idem AA. & CC. Theodoro* †.

POsse certi temporis ministerium ancillæ, liberam eam esse cum ea pacifcendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatem [f], vtique hoc verum est, ita è contrario si filios suos, constituta cum his libera, in ministerium tibi [g] tradere promisisse probetur, parere placitis non compellitur.

Inter cognatos præsumitur scientia, & participes eiusdem criminis inuicem se non accusant. h. d. non habitur. BALD. Vel sic: *Seruiter emere vel vendere liberum, committit plagium.* SALVC.

XXXVII. *Idem AA. & CC. Olympio.*

SI filium tuum liberum [h] genero vendidisti [i], qui tam proxima necessitudine [k] cõiunctus, conditionis ignorantiam simulare non potest [l]: vtique [m] socius criminis accusator deest [n].

Limenarcha officium non facit seruum liberum. SALVC.

XXXVIII. *Idem AA. & CC. Philosophis* *.

NOn idcirco [o] minus, quòd te limenarcha [p] ceratio [q] nemo contradiuit Reipublicæ nomine [r], mouere tibi status quæstio potest. Dat. XVI. Kalen. Ianuar. Nicomed. CC. Cons.

XXXIX. *Idem AA. & CC. Pansofrio* †.

LIberos velut [s] seruos se profitentes, statum eorum mutare non posse constat. S. VII. Kal. Ian. Sirmij, CC. Cons.

In causa libertinitatis & ingenuitatis etiam altera parte absente potest procedi, & definitiui pronunciari. SALVC.

XL. *Exemplum Sacratum litterarum AA. & CC. ad Verum* *.

VTa edicti nostri continentiam, in liberalibus quoque [t] negotiis, siue de libertinitate, siue de ingenuitate quæstio mouetur: absente nihilominus vna parte [u] causam discuti, & pro iustitiæ ratione sententiam proferri, nihil prohibet.

Dominus potest eum qui sui decoris, & cui scripsit se decurionem, vindicare vt seruum: & de iure suo potest docere per testes, & illius natiuitatem vel originem, ac etiam per eius confessionem iudicem coram competente iudice. SALVC.

XLI. *Imp. CONSTANT. & LICINIVS AA. ad Eunychium* † *præsidem Cappadociæ.*

VIbemas omnes epistolas adiecis, quas ad Ælium tanquam eo abiecter, sed non adhoc: vt *T. de iud. l. properandum. §. sin autem non & ff. de iud. l. & post. l. fin.*

[a] ¶ *Non potest.* vt *Instit. quib. ex cau. ma. non li. §. semel. & supra de mu. vsu. l. j.*

[b] *Libera.*] CAYVS. Si seruus liberam ad conseruidum habeat, an ipsa fiat ancilla, quæritur: dicitur quòd non. VIVIAN.

[b] *Libera.* scilicet mulier.

[c] *Ratione.* id est, eo quòd fuit cõcubina mi seruo.

[d] *Ancilla.* ad hoc *sup. eo. l. si liber. & T. de seruitutibus. Colon. l. j.*

NOn idcirco.] CAYVS. Nisi seruus velut tutor res alicuius pupilli administrauit: an idcò minus à pupillo ei possit status mouari quæstio, quæritur? Dicitur quòd non: sed bene potest eum in seruum. VIVIAN.

[e] ¶ *Potest.* id est, quòd qui vt tutor administrauit, pupillo seruitutis quæstionem facere non potest: vt *ff. ad l. cui necessitas. §. tutoris.*

POsse certi.] CAYVS. Si cui seruus tam pupilli de dando ei libertatem posset decemuirum stare conuentioni compelli possit, quæritur. Resp. quòd non, similiter & pactus fit vt filij eius liberi alienis serui fiant, vel quòd in insolutum vendere, non compellentur stare conuentioni.

[f] ¶ *Necessitatem.* vt & *T. de manu. ff. l. interpretatur. & dicit §. ead. l. cum adscriptis.*

[g] ¶ *Tibi* id est, vt stateret serui, tradidit mater filios, quod non potest: vt *ibi. & supr. de manu. ff. l. prædiorum* matri. Si vero ab eis vt essent serui, sed vt seruirent, dedit: tunc quidem propriæ nec hoc valet: vt *ff. de condit. & dem. l. Titio centum. §. Titio. §. ad omnes*, tenetur mater ad interesse. *ff. de re iudic. l. ff. quo ab alio. §. fin.*

[h] *Necessitudine pro affinitate & cognatione.*

SI filium.] CAYVS. Tuum filium liberum genero non scienti vendiderat: an ex eum de crimine plagij, vel illi se accusare possit, quæritur? Respon. quòd non: nec quasi prætendere potest ignorantiam, quem conditionem filij tam conuiuiis & pernoctationibus se tantisuis ignorare. VIVIAN.

[i] ¶ *Liberum.* seciis eum & eum seruum habere. VIVIAN. *l. ff. l. ff.*

[k] ¶ *Prædiscrimen* ex quo crimine prædicta est accusatio. I. Tabula: vt *ff. ad legem Iuliam. de plagiis. l. j. & Lucg. & infrà ad legem Iuliam. l. liberum.*

[k] *Necessitudine.* i. * affinitate: sed aliàs ponitur pro cognatione vt *ff. de iudi. & nere. l. fin.*

[l] ¶ *Non potest.* vt & *T. de iuranda. reffit. mi. l. de tutela. & ff. vnde cognati. l. Iuliam. & arg. T. de epis. audi. l. ff. legitim.*

[m] ¶ *Vtique.* scilicet facinora perpetrantibus.

[n] ¶ *Deest.* quantum inter se. *C. de haer. & Mani. l. quoniam. & ff. fil. ma. l. vere. & T. de confess. iudic. l. in seruum. & ff. de delat. ff. dic. & ff. ne quid in loc. publ. l. 1.* Sed arg. contrà *T. ead. l.* ¶ Et cauetur tibi qualiter repellat eum si enim dicat, socius meus est in eodem crimine, confitetur de crimine, & se pro condemnato debet habere: vt *T. de poena. l. qui sacrilegium.* Dic ergo, non commisi crimen sed & si commisi fen, sibi accusare non possit: quia non commisi, cum socius meus esset [d]. 1. Vel dic quòd non habetur pro condemnato: nam illud obtinet quando * aliquis eximit accusatorem *ff. de mater. & non. l. respiciat. §. ff. quæ.*

¶ Item & socius fuit criminis qui nunc est iudex, & eorum eo accusar. an potest recusari? Videtur quòd sic: quia sæpè dicitur * qui aliquem accusat, eum condemnare videtur: vt *ff. de hæ. qui nat. ff. l. furti. §. mandati. & ff. de admin. & tut. l. ij.* Item propter delictum iudicis, cum ego non delinquiam ipsum recuso: vt *§. quamquam pro. per. l. j. §. fin.* Ergo & vbi deliqui cum eo idem est: quia ipse meè mihi delictum obiicere non potest: vt in *traditio. condictio. alleg. in prin. gl.* Inf. socius in sociam non dicit testimonium: vt *T. de testi. l. quæsiam.* Ergo [b] ex iudicis, cum tamquam publicus [c] sit officium.

NOn idcirco.] CAYVS. Si limenarcha ceratus fuerit nomine contradicente: an ideò minus tibi possit mouari quæstio, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

[o] ¶ *Non idcirco.* hoc est principium versus.

[p] *Limenarcha.* Est [d] autem limenarcha, qui inibus præest qui permanent in limine custa custodit, ne hostes irruant: vt *hic. & ff. de fer. fugit. l. limenarcha.* Idem dicitur irenarcha: vt *ff. de custo. re. l. diuus* §. ACCVR.

[q] ¶ *Ceratus.* eum fecerat ceratus potest, & fuit *C. ead. l. non mutant. & T. de epis. & cle. auth. ff. fere. v.*

[r] ¶ *Nomine.* quasi dicat, seruus non posse creari. ACCVR.

LIberi.] CAYVS. Si liber homo se seruum profitetur, & alius eum sibi in nominauerit, an ob hoc fiat seruus, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIA.

[s] ¶ *Velut.* & ad hoc *supra eo. l. interrogatum. & Liberti.* ACCVR.

VTa.] CAYVS. In liberali causa, siue de ingenuitate qui petatur in libertinitatem, siue de libertinitate in ingenuitate proclamauerit, absente altera parte, hoc est, siue actore, siue reo, causa denò potest, lite prius tamen contestata. VIVIAN.

[t] *Quoque.* hic inuoli quòd eum in alia causa secundùm hæc sententia contrahebatur contradicium * quod est

[a] ¶ *Pauperie* eum abscondere *T. ead. l. si in & ff. ead. l. diui.*

[b] Item nec hic quæ dicitur * causa liberalis: vt *ff. de verb. Inter Aliquantum. §. Iuliano. & ff. eodem. l. quinque. §. si opera.* vt se per filium. hic dicitur causa affectantia * vel dici liberalis: vt *infra de agnos. & rund. l. ne dictum. §. fin.* & arg. enim pro hac quod dicitur cognitionem de liberali causa frustratio dari: vt *ff. eodem l. cognitio.* ergo & his dabitur, & contra eos: cum eum habeat ius * ut se. sed & * causa status dici potest: vt *infra de ord. iud. ff. status. in prin.* & hoc si agatur pro libertate iam competente, secus si de competenda, puta si ex fideicommissaria.

VIbemas.] CAYVS. Si mulier aliquas liberas seruos suos misit, & eam detentorem nominauerit, sed ipse se fuerit detentorem: an mulieri pro iudicium quo minus ab ea status mouetur quæstio, prætendo eum ex possessione libertatis in seruitutem, quæritur? Resp. quòd non: sed huiusmodi epistolæ causa fuit & vana, maximè cum ex ipsius professione & seruitutis cognatione seruos offendaret, & eum in alio iudicio confessus fuerit se seruum esse.

[c] Accusatio condemnant videtur.

[d] Socius in officium aequalis, eaque iudex esse potest.

[e] Tribunus fuit & similiter publicum officium.

[f] *Philosophis.*

[g] *Limenarcha.*

[h] Pansofrio id quo dicitur.

[i] Liberi causa qua dicuntur.

[k] Affectantes & liberalis causa.

[l] Frustrari, non in hac bene.

[m] Causa status & liberalis pro causa.

480/C.IV.K.5-4, 1809-1810
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Principalem*, id eſt, decurionem: vt] ſtatim dicet.

b ¶ *Inanes* ᵃ. ad ᵇ plenam probationem: vt ff. *de proba. l. non epiſtolis* ſed qualemqualem: vt ff. *de probat. l. lin.* & ff. *de teſtam* [illegible]. Accvrs.

c ¶ *Maximè*. tria ſequentia ſunt contra eum.

d ¶ *Aliud iudicium*. in cuius locum hic iudex ſucceſſit. Sed certè non videtur quod hic fecerit ſibi præiudicium: vt ff. *eod. l. interrogatum*. Item quia non ᶜ fatetur, qui errat: vt ff. *de confeſſis l. non fatetur*. Sed dic quòd non facit præiudicium, ſi velit probare contrarium. Vel hic loquitur in iudicio liberalis cauſæ, ibi cùm non moueretur ei aliqua controuerſia: & idem dicam in adſcriptio, ſi in forma iudicij cõfiteatur ſe adſcriptitium. Nec obſtat] *de agric. & cenſ. l. cum ſcimus. lib. xj.* vbi dicit ſolam cõfeſſionem non præiudicare: quia ᵈ ibi non fuit facta coram iudice, ſed ᵉ tabellione. a. Vel fuit facta coram iudice, ſed non figura iudicij. ¶ Item nónne præiudicat ſibi patiendo eum eſſe in dignitate: vt *inſtit. qui mili. non poſſ. l. ſuper ſeruis. lib. xij.* Reſp. quòd non, quia hic non poſſidebat eum. Vel dic quòd contraxit intra xxx. dies: vt] *qui mili. non poſſ. l. fin. lib. xij.*

PLacuit.] Casvs. Si mulieri ſtatus moueat aliquis quæſtionem, & lite pendente pepererit ipſa eo lata ſententia, ſibi & filio proderit: lata contra eã, ſibi & filio nocebit: nati verò ante litem, ſuo nomine mouenda eſt quæſtio ſtatus: & ita noua interpellatione opus eſt. Vivian.

e ¶ *Naſcuntur*. lite conteſtata in cauſa liberali.

f ¶ *Mox*. id eſt, lite pendente: vt ſiue pro matre, ſiue contra eam ſit pronunciatum. idem & de illis intelligatur: nec diſtinguitur an fuerint antè concepti, vel non, per l. ff. *de ſta. hom. l. qui in vtero.* vt dicit Azo: quia poſſet hic eſſe eius incommodum, ſi haberetur pro nato, ſi mater libera pronunciaretur: vt *ſuprà de ingenuis manumiſſ. l. ſi autem iam Sol*[illegible] *vt ibi.*

g ¶ *Iuſſis tradi dominis*. ſi pronuncietur contra matrem. & ad hoc ff. *de vſur. l. partum.* & *ſupr. de rei vind. l. partum.* &] *de agri. & cenſ. l. cum ſa*[illegible] & § *cum autem Ana*[illegible] [illegible]

¶ Sed ᶠ videtur ſententiam matris non prodeſſe filiis etiam: [illegible] te pendente conceptis & natis: vt ff. *de excep. rei iud. l. ſi quis*

quam principalẽ ᵃ fecerat, inanes ᵇ ac vacuas eſſe, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiuſdem Ælij requiri: nec mulieri id obeſſe, quod ad eum tãquam decurionem ac principalẽ ſcripſerit, vel id, quòd idem ſe finxerit decurionẽ, vel principalem, maximè ᶜ cũ non ſolùm teſtium profeſſione, & cognationis eius iugum ſeruile cognoſcitur, verùm etiam voce propria eiuſdem Ælij apud aliud iudicium ᵈ patuerat quòd conditionis ſeruilis videretur.

Filij nati pendente lite ſuper ſtatu matris, ſequũtur conditionẽ quæ de matre iudicabitur: nati verò ante litem motam præiudiciũ non patiuntur ex ſententia contra matrẽ lata. h. d. Vel breuiùs: *Sententia matris præiudicat filiis pẽdente lite natis, non antea.* Sal.

xiii. Imp. Constant. A. ad Maximum P.P.

PLacuit, eos qui naſcuntur ᵉ, matrum conditionibus vti, quarum mox ᶠ viſceribus exponuntur. Ante verò litẽ nati, ſuo nomine omnes in quæſtionem vocentur: quoniã hos ſolos qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrũ complecti oportet, aut iuſſis tradi dominis ᵍ *; aut libertate cum lucis auctoribus frui. Dat. prid. Id. Iulij *.

DE ADSERTIONE TOLLENDA.

Titvlvs XVII.

MAnu adſerere, vt manumittere, dicitur defenſor eius qui ſtatus controuerſiam patitur, qua olim in cauſa liberali neceſſaria fuit, ſiue ex ſeruitute quis in libertatem, ſiue ex libertate in ſeruitutem peteretur. l. 1. C. Th. de lib. cau. quia non poterat cuius ſtatus vocabatur in dubium, ea de re per ſe agere, nec niſi per adſertorem, vt ſentit, vt Thalelæus notat in l. 1. huius tit. & Theop. in tit. de iis per quos ag. poſſ. ſeruus agere in dominum, quod vix vnquam licet ordinario iure. Qua de cauſa & interim liber loco erat in omnibus aliis actionibus inſtituendis aduerſus eum qui ſe dominum dicebat. l. ordinata. ff. de liber. cauſ. Et licèt paſſio in ſeruitutem iterari non poſſit. l. 4. & 19. T. tit. prox. adſertio tamen in libertatem iterabatur bis, terque, vt eſt ſcriptum in l. 1. autem quaterque, vt in Baſil. & apud Martialem cognam etiam in cauſa appellationis, quod tamen ſiebat perſeſſiui. & dicta cauſa, & inde proclamationi in libertatem nomen. Namque ſæpius idem iterare & frequentare proclamare eſt & reclamare. l. vlt. tit. 18. & l. 1. § ſi ſeru. ff. de adquir. poſſ. inde etiam [illegible] nomen Nov. 141. & antiquam hanc de adſertionibus legem etiam firmaſſe D. Marcum Capitolinus auctor eſt. Hodie ex l. 1. huius tit. in cauſa liberali non eſt neceſſarius adſertor, qui pro eo agat qui ſeruus dicitur, cuius etiam perquiſitio olim diu trahebat liberale iudicium, ſed ipſe per ſe cauſam agit cui ſit controuerſia ſtatus, aut per procuratorem ſi ex libertate in ſeruitutem petatur, non etiam ſi ex ſeruitute in libertatem, quia ſeruus præſumitur eſſe, qui eſt in poſſeſſione ſeruitutis, & ſeruus ad litem habere procuratorem non poteſt. Hoc autem differt procurator ab adſertore, quòd adſertor ſuo periculo cauſam agit, & ſatis præſtat iudicio ſiſti, & rei ſaluas fore quam tenet is qui ſeruus dicitur. l. 1. & 2. Cod. Th. de liber. cauſ. & ſi deſeruerit cauſam, quam vtique etiam mortuo homine qua de agitur non deſerere debet propter auctiliam cauſam, l. ſi ob.] de exic. l. 2. hoc tit. tenetur pœnali actione, Quod prodenda libertatis cauſa factum eſt, auctore Paulo V. Sent. tit. 1. Procurator litigat periculo domini, id eſt, mandatoris, & non cauet iudicio ſiſti vel rem ſaluam fore, & ſi litem deſerat no tenetur pœnali actione, ſed mandati tantum in id quod intereſt. Et olim nullo caſu poterat quis cauſam ſtatus ſui agere per procuratorem, quia nec per ſe. At is qui ſe dominum dicit, etiam per procuratorem litigare poterat, qui modò cauiſſet de rato, ſiue ex poſſeſſione ſeruitutis ageretur, ſiue libertatis, quia vt edicto cautum eſt, quod ad cautionem de rato attinet, vtroque caſu quaſi procurator alterius habetur. l. non ſolùm. § ſi ſtatus. ff. de proc. Etiam Iuſtinianus non vult hodie liberale iudicium iterari, ſublatis adſertionibus perfuſoriis, quibus etiam recuperatores, qui olim de liberali cauſa cognoſcebant, iuſſu magiſtratuum, Domitianus Imper. vt Suetonius ſcribit, identidem admonuit ne ſe accommodarent, id eſt, ne eas admitterent, vel audirent quæ dicit cauſa iuſtituerentur ad ſormam opera. Nam reenactario liberalis cauſa ſublata non eſt, vt alias ex Oratione Marci. l. 1. ff. ne teſta. def. At deinde non vult etiam periculum bonorum eius qui de ſuo ſtatu litigat ſequeſtre deponi, ſi ex libertate petatur in ſeruitutem, ſed ſi ex ſeruitute proclamet in libertatem, quod eſt intelligendum ſecundum l. 4. tit. eiuſd. ſeq. & l. vlt. tit. dein ſeq. Et quod de contumacia ait eius qui ſeruus dicitur, obſeruandum eſt, ſimul & de periurio eiuſdem eſſe, vt & Alciatus notauit, nec mirum ſi ſeruus pronunciatur cui nihil cura fides habita, & religio fuit, etiamſi ſortè ſeruus non ſit, cùm tamen in omnibus cauſis etiam contumax, ſi bonam cauſam habuerit, vincat. & ſingularis igitur hæc iure eſt l. 1. ab cauſam periuriij vt l. ſi quis maior.] de tranſact. Cviac.

Leges de adſertoribus adhibendis in cauſa liberali, caſſantur, & ſtatuitur, vt qui de poſſeſſione libertatis in ſeruitutẽ prouocatur, per procuratorẽ poſſit reſpondere: qui autẽ de poſſeſſione ſeruitutis prouocat in libertatẽ, cauſam per ſe tantùm oportet agere: & à ſententiis ſuper his latis debet prouocari & cognoſci vt in aliis negotiis: aliàs ſententia remanet in ſua firmitate. h. d. prima pars vſque ad §. ſcientes. Salyc.

i. Imp. Ivstin. * A. Menna P.P.

LItes ſuper ſeruili conditione mouendas, ad clementiorem tam examinationem ʰ quàm terminum ⁱ

DE ADSERTIONE tollenda.

In ᵃ liberali cauſa ſiebat ii cui ſiebat quæſtio ſtatus ſuo re adſertorem, qui ei adſereret libertatẽ: quod tollit hæc l. Et continua ſit ad tit. præcedentem. De liberali cauſa dictũ eſt: & quia ipſa olim per quoſdam qui adſertores dicebãtur, eo quòd adſerebãt eum liberum, qui dicebatur ſeruus, exercebatur. ideo ponit de adſertione. Et quia vanum & friuolum quoddam erat iudicium per adſertionem illam, tractat de eaut ponenda, ſed tollenda. Azo.

Lites.] Casvs. Olim ſi cui ſtatus mouebatur quæſtio, puta ſi petebatur de poſſeſſ. libertatis in ſeruitutem, vel econuerſo: ille qui proclamabat de poſſeſſ. ſeruitutis in libertatem, faciebat adſertorem, qui ipſam eſſe liberum adſereret. Item & alia deras vitiũ, quòd ſemel cauſa liberali examinata & finita, poterat iterum agi: quæ duo vitia tollit Imperator: dicens quòd ſi ve quis in ſeruitutem petatur, ſiue de poſſeſſ. ſeruitutis in libertatem proclamet, ipſe reſpondeat: ita tamen, vt ſi ex poſſeſſ. libertatis petitur, conſtituat procuratorem. Si verò proclamet, hoc ei non conceditur. cauſa autem liberalis ſemel finita, amplius nõ moueatur: niſi beneficio appellationis fuerit ſuſpẽſa. Peculium verò illius qui in libertatem proclamat, & aliæ eius res quæ ab eo qui ſe dominum dicit, vindicantur: pro arbitrio iudicis apud ſequeſtrem deponantur, & hoc in ſecunda. Si verò quis ex libertate in ſeruitutem petatur: ſatiſdationem dẽt iudicio ſiſti ſi poteſt: ſi non poteſt, iuret quòd ſtabit iuriſquo præſtito, ſi non veniat citatus, & per annum abſuerit, remaneat ſeruus: & ei qui litem ſibi intulit, adſignetur. & hoc in tertia. Si verò is qui aliquem in ſeruum petit, lite conteſtata coꝛã vno iudice ad aliam trahere præſumpſerit: niſi ſeruus occaſionem præſtiterit quãuis dominus fuerit qui ſtatus moueat quæſtionem, ſuo iure priuabitur. & hoc in quarta. Vivian.

a Continuatio. Adſertor libertatis qui dicatur. [illegible] adſertores. Vetus gloſſarius: [illegible] Vindicias differt. Adſertor [illegible] Vnde & ſciũ, quia ſæpius [illegible] in verba adſertores.

* Ne inueniretur ſeruus eum domino litigare, olim debebat ſeruus inuenire adſertorem, qui per ipſo cõtra dominũ conſiſteret.

† Vt plenius intelligas quid eſſet adſertio, lege quæ ſunt leges in Codice Theodoſiano ſub titu de liberali cauſa. lib. 4. quas hic abrogat Iuſti. Conſt. lib. 48. Harm. tit. 21.

a Epiſtola inanes quæ non plenè probãt, ſed qualemqualem tãtùm probationem inducunt.

b Contra. a. d. [illegible] *Gloſſ. ſuper verb.* [illegible] *de præſump.*

c Fratres non videntur qui errant.

d Conf. tabellione facti (vt puta confeſſi vel interrogati) [illegible] [illegible]

f Materia tractatur [illegible] pendente lite [illegible]

* diſſentit.

h ¶ *Examinationem*, remouendo adſertorem.

i ¶ *Terminũ*, quod fit: remouẽdo numerũ litium: vt in §§. illis.

a ¶ Hic

a ¶ *In omnibus casibus esset.* Hic abrogatur *l. 1. C. Theodos. de lib. cons.* & CVIAC.

a ¶ *Procuratorem.* quòd minùs * est quàm facere adsertorem. Nã & adsertor per omnia repræsentabat personam illius cui fiebat quæstio status, & iurabat fortè de calumnia quod in procuratore non fit est.

b ¶ *Pertinet. vt ff. de iudic. l. non idcirco. §. finali.* hoc quidem ad liberalem causam sed in aliis causis potest habere procuratorem *ff. de procurator. l. si seruum. §. 3. & l. ult. §. 3. ff. finali.* Vel dic vt ibi.

c ¶ *Illis legibus.* quæ nõ habemus.

d ¶ *Vtin.* etiam sine appellatione. Accursa.

e ¶ *Præiudicaret.* quamuis esset sententia lata super causa liberali. quę fiebat per adsertorẽ: adhuc tamen poterat cognosci super lite illa etiam sine remedio appellationis.

f ¶ *Quæ petitio.* C. prouocatione.

g ¶ *Causa.* C. appellationis vel causa fiebat iudicii appellationis.

h ¶ *Deducatur.* non ergo appellatur * hic nisi simpliciter & alias. & *T. de epist. audien. antè si quis audi.* Vel dic non appellari secũdũ solemnitatem adsertionis. & hoc est quod dicit, occasione legum.

i ¶ *Collocari.* C. cuiere superdicere vel nõ potuerit ille qui prouocauit vt *§. fin. l. §. fin.* & sic intelligitur secundũ illam. Item nisi conlter aliqua esse domini, quæ statim ei redderida sunt: vt *eod. l. fin. in princ.* Item est cõtra *l. de probat. sequ. l. 1.* Solet hoc speciale * dicere & in aliis casibus quos ibi notauimus.

k ¶ *Pertinentium.* id est, petuntur ex libertate in seruitutem.

l ¶ *Fideiussorem.* fiebat iudicio fidei.

m ¶ *Eius.* fiebat fideiussoris.

n ¶ *Iurantia.* quòd non posset fideiussorem dare, & quòd debet iurare *l. de sup. de qui. & dec. auth. generaliter.* & de restitutione rerũ, si vult eas nõ sequestrari, nisi in casu *l. de ordine cognit. §. fin.*

o ¶ *Vnum annum.* Vide *cap. 1. de pignor.* CVIAC.

o ¶ *Obtinere erunt.* * ita acta nouum modũ adimendæ libertatis. & sic est contra *ff. de lib. cons. l. dies.* Solut. hæc corrigit illam. 2. Vel ibi non fuit adhiat per annum.

p ¶ Item non abstinere possit suis causam: vt *supra tit. 3. l. 1. in fin.*

p ¶ *Accusationem.* id est, adtionem.

q ¶ *Accusauerint.* id est, conuenerint super eodem præiudicio transferimus, iubẽtes, si quis vel adhuc seruiens liberũ se esse dixerit, vel in libertate cõmorans, ad seruitutem vocatus fuerit ad-ferroris difficultatem in vtroq; casu cessare *a*, ipsũmque per se [&] ad intentionem eius quidominum sese adserit, respõdere: & si ex possessione libertatis ad seruitutem ducitur, etiam procuratorem * dare *b* minimè prohibere, quod his qui ex seruitute ad libertatem profiberint, penitus *b* incredicimus: illis legibus * quæ diudum & secunda & tertia vice * adsertorias lites examinari præcipi. bant *c*, in posterũ conquiescentibus: cũm sit iusbum primã definitionem in suis manere viribus, cũ prouocatio nulla oblata fuerit: qua poterẽta *f*, ad similitudinem aliorum negotiorum iudex ad quẕ res ex prouocatione deducitur, eã examinabit cuius *g* & ipsius iudicium ad secundum exquisitionem minimè deducetur *h* occasione legum quæ super adsertoris litibus posteæ fuãt.

Ro pronocaverit se de possessione seruitutis in libertatẽ, debet iterum collocari pro dispositione iudicis. Res verò prouocata de libertate in seruitutẽ, nõ collocatur pereo aliũ si paratus est fideiussor de eis præstare: & ubi non potest fideiussorem dare, sua iuratorie cautiones debet cõmitti, hoc dicit metabilitter. SALV.

Super peculio etiã eorum, vel aliis rebus aut causis veterem de seruitutis obseruationem tollimus, præcipientes illorum tantummodo peculia, qui ex possessione seruitutis super libera cõdicione litigant, aliaque res quæ vindicantur in toto pro dispositione iudicis collocari *i*. Omnes verò qui pro libertate periclitantur *k*, si quidem possunt fideiussorem dare, eum exigi. Sin verò reuera dario * eius *m* impossibilis eis fit, hõcque iudici manifestè ostendatur: iuratoriæ * cautioni committi.

Si adserens seruus legitimè citatus, per annũ cessauerit fuerit, dominio adhuc seru, subiugabitur: & si ille qui seruum suum aliquem dicit, cũ conuenit coram eo iudice, & postea eum cõuenit apud alii: permandus est domino suo, nisi seruus causam præstiterit. SALVC.

Sciẽtes quòd si post huiusmodi expositionem abfuerint, & fuliter in causis vt *ff. vt ea. hab. l. amplius non pet. & de lo. ii. l. qui cũdo mater. §. accusatis. & l. in seruitutem.* ¶ Et nõ. nouum genus quærendæ libertatis. fic *T. de iurisdi. omnium. l. in criminali.*

r ¶ *Profiteri.* quod est, si non venit ad primam iudicem, nec ei obtemperabat.

E *Xpediam.*) CAEVS. per *l.* superiorem duo vitia quæ olim cõfuetudo esse in eo, sublata sunt: sed videtur *f.* adsertor licẽ non haberet hodie, quòd conuiceret quendam abiurdisse, scil. quod ẽ quis liberũ hominẽ bona *a.* de vt seruant rẽ parassent & ille de possessione seruitutis libertatẽ prouocauisset, & pendente iudicio decederet: non haberet contra venditorẽ regressum pro emptore, quod olim non erat: quia adsertor causã liberalem ad sese perdiderit: & si pronunciaretur pro libertate, habebat emptor cõtra venditorẽ regressum: hodie verò obtendens venditor se seruum, non hominem liberum vẽdidisse: quod si ostendere non poterit, quasi libera persona vẽdita habeat emptor cõtra venditorẽ regressum nomine euictionis.

† Conuen. Gl. *in ff. super non. iudic. de reiu.*

f ¶ *Expediam.* accipe ex nostra *l. C. I. l. proxi. vel l. vetiti.* ãtea enim legem nostram superiorẽ erat expediti.

g ¶ *In prælium.* C. repone.

g ¶ *Iniuria.* id est, vt incidat costa: vel adde, vitam est. 2. Vel subaudi, iuxtaius Caquestiam seu legem solutorem quæstionem.

a ¶ *In media.* Citis.

† *Sanima.*

† ¶ *Adserens.* 1. ille de cuius statu agitur.

b ¶ *Emptor.* Hominis de cuius statu quæritur.

a ¶ *Venire.* Immò videtur quòd non: quia * nemo eum euincit, sed seruum hominẽ seruitutem *ff. de euictio. l. si vtilis.* quæ sunt contra. Sed ibi ante litem cõtestatam decessisse *ff. iudic. sola. l. si seruus.*

a Euictio non datur in subiuncta.

¶ Item quomodo agitur de euictione, & * non est euictus per sententiam: vt *ff. de rei vindicat. l. vnique.* quæ est contra. Solut. ibi de domino agebatur: hic erat causa liberalis. vide hic motiuo seruũ nõ remanent res personæ, quæ sunt necessariæ in iudicioibi remanent.

b Euictionis an sit posita esse vera euictiones per lege [illegible]

b ¶ *Seruum.* suum vel alienum. nam & si alienum esset, quia tamen emptor habet vacuam possessionẽ, nec ei quasi de alieno seruo vendito mota est controuersia, immò quasi de libero vendito, non agere de euictione. Arn. & facit *supra tit. 3. l. principaliter.*

480/C.IV.K.5-4, 1813-1814
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVIBVS AD LIBERTATEM PROclamare non licet, & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

TITVLVS XVIII.

AD primam partem tituli pertinet l. 1. & 2. vt proclamatio in libertatem, & ingenuitatem denegetur ei qui maior cum esset xx. ann. eo pacto participationis pretij se vendi passus est: quod est ex SC. l. 3. ff. eod. & forsit Claudiano, vt innuit inscriptio l. vlt. eod. & adeo verum est, vt consensisse non recipiat prosilinam ingenuitatem. l. homo. ff. de stat. hom. & mitti quoque ob ipsam ignauiae capite puniatur. l. quaedam. ff. de poen. & indignus etiam auxilio praetoris fideicommissarij fit qui in ipso articulo obtinenda debita libertatis fideicommissaria venum iit vt participaret pretium. l. 4. in fin. ff. eod. Sola participatio pretij impedit proclamationem ad libertatem. Nam si precium non participauerit, etiamsi sciens prudensque simulata seruitute se venundari passus sit, is quidem seruus, sed non est indignus libertate, si ad eam proclamare velit. l. 5. T. de lib. cau. verum ex causa doli emptori quem decepit, tenetur actione praetoria in duplum intra annum, & venditor quoque eidem emptori tenetur in duplum ex stipulatione l. 18. 20. & l. 21. ff. eod. Quid si nō denegatur in libertatem proclamatio scienti vendito vt seruo, sine pacto participationis pretij, & multo minus donato, vel pignorato, vel in dotem dato, vbi nullum interuenit precium, vt aliàs docui esse legendum in l. 6. vlam fructus. § 1. ff. cod. Nam quòd l. 16. T. cod. ait te nesciente, id ex facto propositum est, non quod scientia eius qui se in dotē dari patitur, necessaria sit, vt in l. 6. T. de ing. man. quod ait, sciente, etiā Thaleleus ex facto esse ait. Itē ea proclamatio in libertatem denegatur his qui ex latronum familia, hoc est, facta & factione praeditis fortè capti sunt, & pro praemio dati captori, vt serui eius sint, largitione principis. Nam & praemio seruum fieri, l. pen. C. Theod. de lib. cau. vel ad SC. Claud. probat. Vel tidem si forte facti sint serui fisci auctoritate fiscali, reclamare ad libertatem non possunt. Aliàs verò vt captus à latrone non fit seruus, ita nec latro ipse si capiatur sine auctoritate fisci vel principis. Ad secundam partē tituli pertinet lex 3. de qua satis diximus tit. superiore. Cviac.

Si passus se vendi precium non participauit, ei in libertatem proclamare licet: ꝗ̄n sic si participauit: quia tunc ei non licet, siue tunc erat, ingenuus siue libertus ex puero debeatur. h. d. Vel breuius: *Si vēditus non est precium participatum, in libertatem se proclamat. aliàs secus.* Salyc.

Si prouocatis se in libertatem fiterur de rebus apud eum consistentibus aliquas esse eius qui se dominum dicit, statim ei debent restitui. Si verò neget, in tuto debent collocari apud sequestrum: & si pro libertate postea fuerit pronūciatum, peculium quod ei, vt seruo fuerat concessum, debet domino restitui: & de eo & eius iuribus bona ratio redditur. alia verò ex testamento vel donatione quaesita, libero pronunciato debent assignari, à sequestro tamen praedicto liberatur cautionem idoneam praestando. Sal.

I. Imp. Gordianvs A. *Prisco.*

DIspar causa est eius qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est [a], & eius qui precium participatus est: nam superiori quidē non denegatur [b] libertatis defensio: posteriori autem, & si ciuis Romanus sit [c], & participatus est precium [d], libertas denegatur. Eandemque [e] & in eo distinctionem adhibendam, cui fideicommissaria libertas debetur, meritissimi iuris auctores responderunt. PP. Kalen. Maij Gordiano A. & Auiola Coss.

Familia latronum efficitur captiuis, si hoc dictat decretum principis, vel fisci statutum, h. d. Vel sic: *Serui effecti propter delictum insigne, non possunt in libertatem proclamare.* Salyc.

II. Impp. Diocle. & Maxim. [*] AA. & CC. *Meliano* [†].

DE latronum familia descēdētibus, ex largitione principali vel auctoritate fiscali seruis factis [f], retro principes libertatem denegari decreuerūt.

III. Imp. Constantin. A. ad *Maximum* P. P. [†].

SI quis in libertatem [g] proclamauerit: id quod apud se esse eius, qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur, reddi ac referri [*]: iudex protinus pronunciabit.

Quod verò petitur, si fuerit negatione dubium [h]: per cautionem [i] conseruabitur, ac petitio differetur: vt si fuerit approbata libertas (quoniam & ipsis [k] qui his [l] rem commiserunt medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio [m], atque omne quod debetur, reposcatur vt seruitute depulsa [n], qui pro domino quōdam fuerat, habeat quod vt seruo dominij iure largitus est, & quae ex eorum rerū quaestu ac fructibus cōgre-

QVIBVS AD libertatem proclamare non licet, &c.

Explicauimus de proclamantibus in libertatē: sed quoniā quidam prohibentur in eam proclamare: videamus qui sunt illi. Postea dicemus de rebus eorum qui non prohibentur proclamare. Acc.

DIspar.] Casvs. Si liberum hominem vt seruum vendidisti, & cum apud emptorem esset, in libertatem se possit proclamare voluit: an possit? Distingue: aut participatus est precium: aut nō. si non: proclamare potest. si sic, non. idem est in eo cui per fideicommissū relicta est libertas danda ab herede. Vivian.

a ¶ *Passus est.* non participando precium, & nō interuenientibus his quae debent interuenire.

b ¶ *Non denegatur.* consulitur tamen bonae fidei emptori per duas [a] actiones in factum. Vna contra venditum, qui dolosè passus est vt procaretur ad precium, & essē ad accessiones eius, & ad damna quae intulit emptori dolo vel culpa in suis vel alienis rebus, quae erant suo periculo: & in duplum hęc omnia restituit. Aliter consulitur ei contra eum qui sciens vendidit vt teneatur in duplum precij & accessionum, nō aliorum damnorū: nec vnus liberatur per alium: & est haec actio annalis: vt ff. de lib. caus. l. recissimè. vsque ad l. si vsumfructum.

c ¶ *Romanus sit.* iure gentium inspecto, vel naturali: de iure enim ciuili seruus est: vt Insti. de iur. person. § pen. Vel dic ante venditionem.

d ¶ *Precium.* & alia interuenerint quę sunt necessaria: vt dicimus ff. de lib. caus. l. non idcō. & ad hoc, ff. de lib. cau. l. cum pacto. & ff. eo l. 1. & hoc nisi precium sui reddat sponte sua, pl ... vel secundum alios sufficit si offerat: vt ff. si liber ingenuus esse dicatur. l. 3.

e ¶ *Eandemque.* id est, quod dictum est de eo qui iam liber est, intelligitur & de eo qui nondum quidem est liber, sed omnimodo liberandus. Idē hoc si purè erat liberandus, si autem sub conditione, indistinctè adueniente conditione proclamat in libertatē: vt ff. eod. l. Licinius.

DE latronum.] Casvs. Quidam erant qui dicebantur de genere latronum: propter quorum perfidiā concessit Imperator vel procurator fisci, vt si quis aliquem de familia latronū caperet, dominus eius fieret an sic captus in seruitutem redactus, possit in libertatē proclamare, quaeritur? Dicitur quod non: nec fortè manumitti. Acc.

f ¶ *Serui facti.* puta propter insignem quorundam latronum perfidiam concessit Imperator vel [a] procurator fisci vt quicunque aliquem de familia latronum caperet, dominus esset capti.

SI quis.] Casvs. Si de possessione seruitutis quis in libertatem proclamauerit: & res eius qui dicitur dominum, tenuerit: aut constitit res esse domini, aut diffitetur. Primo casu domino reddūtur statim, secundo casū penes eum remaneant praestita ab eo satisdatione de his restituendis cum fructibus & accessionibus, si apparuerit eas domini esse: & de his restituendis quae subtraxit, his, quae ad eū titulo legati vel donationis pertinerunt penes eū pronunciatum ingenuū remanentibus. hoc in prima & secunda. ita scilicet, vt finita liberali causa, res de quibus erat controuersia quae proclamans ad libertatem, negabat ad dominum pertinere: & apud sequestrum deponantur, & ei qui melius ius habuerit reddantur. & hoc in tertia. Vivianvs.

g ¶ *Si quis in libertatem.* cūm sit in quasi seruitutis possessione.

h ¶ *Dubium.* quia negatur res domini.

¶ Et nos. per negationem [b] rem fieri dubiam. sic ff. de acquir. poss. l. nemo. & T. de fi. instru. l. plures. & ff. de transact. l. 3. & ff. de vsu. l. 3. §. sed cūm possit & Instit. de interdi. §. commodum. & argu. ff. de pet. here. l. si debitor.

Additio. Limita primò hoc quod glo. dicit, per negationē rem fieri dubiam: cuū praesumptio esset contra negantem. ita dicit Bald. in l. tale pactum. §. qui prouocauit. in fin. ff. de pact. per l. si vero. §. qui prouoc. ff. qui satisdar. cog. Secundò limita, nisi facta negatione, appareat euidens probatio in cōtrarium: vt not. in glo. in l. post rem. ff. de transact. & Inno. in c. fin. extra de coha. cle. & mu. li. vbi omnino vide.

i ¶ *Per cautionem.* quam praestat ille qui prouocat in libertatem cum fideiussore: vt ff. eo. l. 4. §.

k ¶ *Quoniam & ipsis.* scilicet dominis.

l ¶ *Qui his.* scilicet seruis. & est hic versus interpositio vsque ibi gestarum.

m ¶ *Ratio.* in qua venit culpa lata, non leuis: vt ff. de acquir. rer. dom. l. homo liber. §. 1.

n ¶ *Depulsa.* scilicet seruitutis possessione.

a Emptor qui emit bona fide liberum pro seruo: contra eum in duas habet actiones.

[*] *Gordiano.*
[†] *Meliano.*

a Iudex potest ex publico statuto constituere capienti latronem. An etiā permittere possit, vt si latro capi non possit, occidatur: vt l. 3. supr. de his qui ad ecclesias. l. 2. supr. quando liceat sine iudice.

b Negatione fit res dubia. Contra. Gl. et ca. nemo. de renunc.

[*] In Cod. Theod. ... 2.

† In Codice Theod. & nummo ... est ... V.

[*] *referri.*

480/C.IV.K.5-4, 1815-1816
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

gata sunt, & quæ de furtiuis a compêdiis obscurè capta ac parata sunt cũ liberum b esse nõ oporteat, quod apud seruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea verò quę testamento c vel donatione quæsita sunt, aut quæ ex earum rerum emolumẽtis empta confectáque sunt, eidem ingenuo deputentur, quæ tamẽ vniuersa exactio d * libertatis iudicio, quatenus à supradictis rebus e discernuntur, in sequestro f † esse oportet: vt his ab vtroque g deductis, atque in medio h * collocatis, ad eorum proprietatem vterque contendat i. Dat. XV. Kalend. Mart. Thessalonicæ, Seuero & Ruffino Coss.

DE ORDINE COGNITIONVM.

TITVLVS XIX.

Titul. 8. lib. 3. de ordine iudiciorum, est de omnibus iudiciis. Hic verò est de iudiciis tantùm liberalibus, quorum hoc iure ordinario prærogatiua est, vt solemnibus ordinariis prius decidantur quàm vlla alia iudicia criminalia vel ciuilia. l. 1. & 3. hoc titul. l. si statum. ℸ. de custi. l. quoniã. infrà ad legem Iuliam de adult. *vnde & præiudicialium actionum nomen. Impediunt igitur differéntque crimen quod quis intendit ei qui status controuersiam patitur, quòd eo intendit ipse ei qui controuersiam status facit.* l. 1. 3. 4. *& petitionem hereditatis si de hereditate simul & libertate controuersia sit, vel si de hereditate principaliter agatur, & in modum contradictionis siue exceptionis inducatur status quæstio, etiam prius ordinanda est causa liberalis & excutienda, quàm de hereditate sententia feratur, de qua litem sit actum principaliter, & sententia quoque ferenda est non de libertate nominatim. Sed sufficit libertati sententia de hereditate dicta secundùm eum qui hereditatem petiit esse suam:* vt l. 2. hoc. tit. l. 1. suprà de ord. iud. l. 8. suprà de petit. here. *Impediunt etiam repetitionem debitæ pecuniæ & actionem furti, aut bonorum raptorum, & legis Aquiliæ.* l. 3. 4. 7. CVIACIVS.

Pendente lite super statu, nõ potest dictus seruus de crimine suum accusare aduersarium. SALYC.

I. Imp. ALEXAND. A. *Vitali* †.

CVm & ipse confessus es, statum te controuersiam pati k: qua ratione l postulas priusquam de conditione m constaret tua, accusandi tibi tribui potestatẽ contra eum qui te seruum esse contendit n. Cùm igitur (sicut allegas) status tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium o præsidem pete, qui cognita prius liberali causa, ex euentu iudicij p, quid de crimine statuere debeat, non dubitabit. P. P. Id. Maximo XI. & Æliano Coss.

Si quis agat in eum, quem nec heredem scriptum, sed suum quoque seruum dicit, prius de libertate agendum est.

II. *Idem A. Gallo.*

SI de hereditate q & libertate r controuersia est: prius agi causa libertatis debet. Sed si de hereditate agetur s ordinanda prius a quidẽ est causa libertatis, sed sufficit ei qui libertate vtitur, ad victoriam, de hereditate secundùm eum esse pronunciatum t. PP. Id. August. Max. II. Coss.

Quando pœna delicti dependet à statu, quæstio status est prius determinanda. BALD.

III. *Idem A. Valerio* *.

SI crimen v aliquod inferatur ei, quam ingenuam x esse dicis y: antè liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suã præside præbente: quoniam necesse est antè sciri, si delictum probatum fuerit, vtrùm vt in liberam, & ingenuam, aut vt in ancillam constitui z oporteat iudicium.

Quæstio status mota impedit accusationem incohoatam, & eã inchoatam terminari, donec de statu sit cognitum. h. d. SALYC. Vel sic: *Si sit quæstio de statu accusati prius de statu debet cognosci quàm super crimine pronunciari: quia aliter puniuntur serui, aliter liberi.* SALYCET.

a ¶ *De furtiuis.* id est, de his quæ domino furatus est quod Trebellianum vulgò dicimus.
b ¶ *Liberum.* id est, liberatum à petitione domini.
c ¶ *Testamento.* alicuius amici sui, non contemplatione possidentis, alias seruo: vt ff. *de vulg. substit. l. sed si plures. §. in arrogato, & de vsufruct. l. sed & si quid.* ¶ Quid autem si ex opera? Resp. quanto bonæ fidei possessori: nisi post litem contestatam: vt ff. *de rei vind. l. præterea.*
d ¶ *Exactio.* id est, finito, & liberato pronunciato.
e ¶ *Supradictis rebus.* id est, ab his quas ipse seruus domini esse profitetur.
f ¶ *In sequestro.* ante iudicium verò finitũ non, si cautio: vt ℸ. eo. j. l. j. §. *super. &* ℸ. *eod. l. 5. j. &* est ratio quare sic in sequestro, & etiam illa de quib. erat cautum: quia non sic quomodò confidit de eo.
g ¶ *Ab vtroque.* i. domino & seruo.
h ¶ *In medio.* puta apud sequestrum.
i ¶ *Contendat.* finita causa liberali, & eo libero pronunciato: vt dixi ibi, exactio, &c. & ad hoc ff. *de liber. caus. l. imperator. &* ℸ. *eo. j. l. fin. &* ℸ. *de ingen. manu. l. j. in fin.*

DE ORDINE cognitionum.
Quia cum * *quæstione status concurrit quandoque alia quæstio: ideo de ordine earũ dicit.* Vel sic: *De liberali causa qualiter agatur, suprà plenè dictum est: sed quia liberalem quæstionem cum aliis sæpe contingit moueri: & quæritur de qua prius sit cognoscendum vel pronunciandum: ideo ponit de ordine cognitionum, scilicet liberalium causarum.* Accurs.
k ¶ *Vm & ipse conf.*] Pati. Sic quòd dicebam te seruum, & prouoco ad seruitutem: tu volebas me conuenire, id est, accusare: & sic vtraq; quæstio est principalis: & sic non facit ad ea quæ notauimus ff. *de ordi. iudi. l. j.*
l ¶ *Qua ratione.* nota, quòd quæstio status ciuilis est.
m ¶ *Conditione.* ... ff. *de ordin. cognit. l. quoniam.*
n ¶ *Contendit.* quasi dicat, nulla est ratio: vt & ℸ. *ad leg. Iuliam de adult. l. quoniam Alexandrum.*
o ¶ *Ordinarium.* quo dicitur quæ quæstiones debeat alias præcedere.
p ¶ *Iudicij.* vt infrà eod. l. j. *Statum.* & hæc vera, nisi sit tale crimen ex quo, ne vis accusare, quo etiam serui accusantur: vt ff. *de iudi. l. vnn.*
SI *de hereditate.* CASVS. Decessit quis. Stichus hereditatem eius petit, & libertatem: qua causa cui præferatur, quæritur? Resp. quòd liberalis: & ea finita agetur petitione hereditatis, & hoc in prima. Si verò petat hereditatem, & in modum exceptionis obiciatur quòd sit seruus: cognoscetur prius super liberali causa, sed super principali pronunciabitur: quia si pronuncietur heres, per consequens pronunciabitur liber.
q ¶ *Si de hereditate.* de vtroque principaliter agebatur. Nam petebat quidam hereditatem, & libertatem, quia se liberum dicebat: prius agitur & finitur causa liberalis nisi ex testamento pendeat libertas: nam tunc præcedit quæstio testamenti: vt ff. *de petit. hered. l. si qua libertatem.* Si verò de libertate ageretur in modum exceptionis, obtinet quod sequitur, vt pronuncietur in principali causa, de hereditate, non de incidenti, nisi per consequentiam. Alij dicunt semper agi secundariò vel incidenter de libertate, & principaliter de hereditate, & quod dicit, *prius,* &c. vt cognoscatur, non vt iudicetur, & quod subdicit, sed si, dicunt, id est, quamuis, & quod dicit, causa libertatis est apposita in modum exceptionis.
r ¶ *Libertate.* in modum replicationis.
s ¶ *Agetur.* scilicet principaliter.
a ¶ *Ordinanda prius.* Vide scripta ad *l. 4. suprà de rebus cred. & iur.* CVIACIVS.
t ¶ *Pronunciatum.* vt scilicet si postea suscitetur causa liberalis, habeat locum exceptio rei iudicatæ eo quòd agens venit contra id quod in sententia iudicis continetur: vt ff. *de exceptio. rei iudic. l. si quis cum totum. & l. cum quæritur.* ¶ Sed videtur non sufficere: vt ff. *de liber. agnoscen. l. si quis à liberis. §. si vel parens. & §. sin. &* ff. *de his qui sunt sui vel alien. iur. l. penult.* quæ sunt contra. in quibus dicitur quòd lata * sententia in alimentis, non præiudicat in filiatione: nisi & de ea pronuncietur. Solutio. possunt deberi alimenta etsi non est filius: vt si pater contempsit Senatusconsul. Plautianum: vt ff. *de liber. agnosc. l. j. § idem Iulianus.* Sed non potest esse heres, quin sit liber: vt *Institut. qui ma. non possunt. §. idem quæ iuris.* Vel melius distingue: an de incidenti plenè cognoscatur, vt tunc præiudicet. nam si pronuncietur de principali pro actore, etiam de incidenti pro eo sententiam videtur: vt *infrà de fals. l. vbi.* Sed vbi summarim: tunc nõ præiudicet, vt in contrarijs: vt argum. ff. *de re iudic. l. à diuo. §. si super rebus.* & quæ hic dicuntur, dixit *suprà de ordi. iud. l. j.*
u ¶ SI *crimen.* Titius accusat Arethusam de homicidio. Seius dicit eam ancillam. præcedit quæstio Seij. Vel Titius accusat eam, & etiam seruam dicit: sed Seius defendit eam vt ingenuam: & hic prius præcedit causa liberalis: quia si erat serua, ex eodem etiam crimine grauius punietur quàm si esset libera: vt ff. *de pœnis. l. capitalium. §. fin. & de incen. rui. nau. l. Pediue. &* ff. *si ex noxa. causa agat. l. si seruum.*
x ¶ *Ingenuam.* à duobus contendebatur: ab vno super criminibus, ab alio super causa status.
y ¶ *Dicis.* contra aliquem qui dicit eam ancillam suam.
z ¶ *Constitui.* id est, pronunciari.

* dolo.
* Hunc casum sequestrandi ponit etiam gl. ... de sequestro.
* medio ... lib. ...
* Coniunctio.
† al. Vitali.
Casum ponit. Volebat agere l. Iulia. de vi priuata ... Thalel.
Thalelæus ... fuit ... hereditatis ...
a Sententia super alimentis lata, an præiudicet in filiatione.
* Valeriano. In l. ... dictum est ... seruos ... agat.

Ss

Si status.] CAVSA. Titius petebat à me fundum : petij eum de possessione libertatis in seruitutem : priùs agetur liberalis causa: vt si pronunciatur liber, agetur posit rei vindic. pro fundo si non, non possit. & hoc in prima. Si verò me accusset, & in modum excepti dicam non seruum proprium, sed alienum, cessat liberalis causa: quia de libertate non contendit, sed vt deducatur accusatio in iudicium : & si apparet indici quòd nihil sit causa quæ per seruum agi possit, in solum marte currit, & ad finem perducatur. & hoc in secunda.

a ¶ *Agere.* super aliqua lite.

b ¶ *Eliderit.* id est, repellat.

c ¶ *Cessat.* non enim de libertate vel ingenuitate contenditur : vt dixi *l. de libe causa Liberis.*

d ¶ *Causa.* Criminalis, quæ fit de exceptionis. 2. Vel dic libertatis incidentis.

e ¶ *Indici.* filiicet in iudicium, & incipit terminari. Nam quædam sunt causæ * quæ etiam serui agere possunt : vt *ff. de iud. l. vix.* aliàs aliter *punitur crimen: vt ff. de iud. l. ff. pub.* §. 1. Vel hic etiam potest ita poni: vel, *& ff. de his qui in testam. delen. l. I. versi. prius.*

Cum status.] CAVSA. Scilicet habens debitorem, debitum suum volebat petere : Titius dicebat seruum esse. priùs agetur causa liberalis, & terminabitur: & pronunciato seruo, non petat, sed dominus: & ita differetur debiti petitio in tempus sententiæ latæ in liberali causa.

f ¶ *Tibi mouere.* à Titio.

g ¶ *Dubita.* quia * quædam sunt crimina in quibus seruus bene habet personam standi in iudicio.

h ¶ *Petere.* ab his quibus mutuam dedisti pecuniam.

i ¶ *Admiserit ratio.* non admittit hoc ratio iustitiæ, velut si persona fit talis, de * cuius statu quæri non possit, puta impuberis: ejus interest modò, id est, aere paberaret agere *ff. de i. ar. edi. l. ij. §. causa. & ff. de libe. caus. l. diui. in princ.* Vel quia non fit competens iudex, vt possit pronunciare de libertate, puta quia est pedaneus *d*: vt *supra de pedan. iu. l. q.* & ¶ *Non oss.* quod quidoque fit vt *ff. de probat. l. circa.*

l ¶ *Libere constituta.* id est, pronunciato.

Si res.] CAVSA. Quidam quem dicebat seruum suum, ille contrariè in libertatem proclamauit : res suas rapuit, vel amouit, priùs terminanda est causa liberalis : vt si pronunciatus fuerit liber, asseratur eum possit si seruus, euanescat accusatio vi bon. rap. & eum verberibus fabricius.

IV. *Imp.* GORDIANVS A.
Menedemo.

SI status † controuersiam passus : lite priùs liberali terminata, si pro te fuerit pronunciatum, agere * etiam aduersus eum qui se dominum tuum esse contendit, non prohiberis. quòd si ideo te ab accusatione elidat *b*, quasi seruum non propetium, sed alienum : liberale quidem iudicium cessat *c* : causa *d* autem examinatio apud eum qui iudicat, ostendet, vtrùmne accusatio induci * debeat propter statum personæ, an euanescat. Dat. X. Kal. Decembr. Gord. A. & Aquila Coss.

Patiens quæstionem status non potest interim petere debitum à debitore: quia iacentum est vtrum petere sibi pertineat, an aduersario. BALD. Vel sic: *Quæstio vel exceptio status impedit eum de eodem statu quærentem, alibi aliquo mouere vel exercere prius quàm de statu fuerit cognitum.* SALYCETVS.

V. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. [& CC.]
Alphena.

CVm † status quæstionem tibi mouerit *f*, & te debitum *g* velle petere *h* commemoratis ordinatium est, priùs solennibus interpositis (si hoc iuris admiserit ratio *i*) causam liberalem apud præsidem prouinciæ decidit: vt si liber fueris, vel seruus non esse * pronunciatus: ita tibi iure debita restitui iubeas: cùm hocincerto, vtrùmne ibi libero constituto *l*, an domino tuo (si seruum te sententia declarauerit) debeatur, ad solutionem debitorum tuum vrgeri non oporteat. S. Prid. Kalend. Maij, Beraci, AA. Coss.

De rebus raptis ab his quos seruos tuos contendis, non prius quæritur, quàm causa seruitutis & libertatis decisa fuerit. SALYC.

VI. *Idem* AA. & CC.
Alexandria.

SI res tuas raptas vel amotas * esse dicis ab his quos seruos tuos esse contendis, hiq; in libertatem proclamauerint: causa liberalis prius aduersus eos, & tunc * damni dati, rerúmque amotarũ lis apud præsidem prouinciæ cõtestanda est: vt si quidẽ liberi * vel serui non esse pronuncientur *o*, tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere possit adhibita probatione cõdemnatio. Si verò seruus *p*, quæstio rerum amotarum euanescat. Dat. III. Idus Januar. Sirmij AA. Coss.

Si possessorium: vt recuperãda, & petitorii super libertate simul intentatur ab eodem, petitorium priùs decidatur, & ex eius euentu ad possessorium veneritur. Sin autem possessorium ab vno, & petitorium super seruitute ab aduersario intentatur: possessorium prius terminatur, & postea ab petitorium transitur. SAL.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS A.
ad Bassum P.P.

SI quando negotium status fuerit exortum: si quidem ab eius parte qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abiquisse *q*: prius considerari placet, vtrùm de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet, an verò ex possessione libertatis in seruitutem vocetur. At si eum de obsequiis seruilibus libertatem constiterit flagitare : ante decidi status conuenit causam, atque ita præberi direptorum * negotiorum (si res exegerit *r*) audientiam. Quod si ei qui ad seruitutem vocatur *s*, quicquam direptum esse memoretur : vehiculis quæ constiterit ablata, ita demum reddi conuenit ei qui seruus esse contendit, si modò saluam rem futurã per idoneos fideiussores promiserit. Nam si tales dare non potuerit : tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari *u* in eum * diem, in quo controuersia sopiatur : ita vt ex iisdem (si aliqua alia faculta esse non poterit *x*) tantum litis sumptus * & alimonia homini subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum. Cùm autem necdum lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sint, & sententia de restituenda possessione rerum lata, ille ne huic sententiæ satisfiereet, de statu controuersiam mouit : necessitatem habebit & sine satisfactione eadem res reddere, & tunc causam liberalem secundùm iuris ordinem exercere.

m ¶ *Amotas.* largè * punitur hic hoc verbum.

n ¶ *Et tunc.* scilicet lite contestata in causa liberali: *vt ff. de libe. caus. l. ordinate.*

o ¶ *Pronuncientur.* filiiet in causa liberali.

p ¶ *Seuus.* id est, sicut si pronunciatur seruus. nam domi tunc coerigas eos : vt *sup. eo. seruus ex facto fan. l. fin. & ff. de fur. l. serui & fily.*

q ¶ *Abiquisse.* quia dominus rapuit, seruo.

r ¶ *Obsequia.* id est, si ex possessione seruitutis proclamet in libertatem.

s ¶ *Direptorum.* etiã post litem cõtestatam in petitorio, non solùm ante, vt *hic.* inuit Iustin. *& l. eidem autem.*

t ¶ *Reagere.* id est, si liber pronunciatus fuerit.

u ¶ *Vocatur.* ex possessione libertatis.

x ¶ *Sequestrari.* Vide sententiam *de int. de probat. sup. sup.* CVIAC.

y ¶ *In eum.* id est, vsque in eum diem.

z ¶ *Non poterit.* si aliunde non poterit habere alimenta.

a ¶ *Litis sumptus.*

¶ Not. argum. pro * subdito, vt si agat contra prælatum. debet interim habere expensas ab ecclesia : vt *l. de Curbo. eod. l. q. & ff. de iure delib. l. fi. lim. & de libe. agno. l. si nuper. & de iniust. testa. l. si infiuem. §. pen. & extrà de accus. c. ex parte. & ff. de petit. hered. l. heres fu-*

rios. & quod nota. l. de alienen. pupil. prædiu. l. i. & ff. de iniur. l. ius Cornelia in fin. & facit ad hanc *l. supra vt. §. fi. & l. vt. §. fi. & ff. sup. & de libe. cau. l. si tibi seruitutem.*

e Amouerit. verbum generale.

f In statu. Species huius cõtrouersiæ breuiter ponitur quam sequitur.

g Non. quia cõtestatio locum habet cõtra reum. & ergo iterum licitè poterit debitum, non solùm tapina abiatam, vt dicunt superiores: sed etiam ex hac sententia, non sunt hæc. Thalel.

h Serui enim criminibus personam standi in iudicio habent.

i Impubes non potest mouere quæstio status.

d Pedaneus iudex de libertate non cognoscit.

k Id est, esse liberum & non esse seruum. Nam si probat, se esse liberum, esse seruum, non aperitur agere in eos de rapina, sed tantùm dominio.

DE-

480/C.IV.K.5-4, 1819-1820
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE COLLVSIONE detegenda.

a Collusio. Quia a dominus servili, vel parentis libertum ingenuum fingit, & hoc facit calliditate in iudicio liberali gratia furti alicuius honoris quaerendi, promittit premium decerpere huiusmodi collusionem: vt habeat in futurum libertum vel servum illum, id quo est collusum: & dominus vel parentes iure suum amittat.

ADDITIO. Adeuntur quod hac decretio facienda est intra quinquennium conventum post servitium. vt E. cod. Lib. in princip. quod intelligo, si vinus qui ingenuus pronunciatus est: nam si mortuus non licet amodo quaerere de statu eius, etiam intra tempus vitae eius vt est ff. ut de ifa. defunctis L. 1. sed interdum.

Vim servum.] CAVIVS. Mulier confiteudum habens eum servum suo, dicebat eum liberum. filio confuitione interim suggesse principi, quod capitis erat ab hostibus, & redempta ab ea: & constitutione eiusdem principis cautum est, quod capitis & redemptus ab ea fama pro Stichio facienda, & filij consensu intervenienie, & principis rescripto, fiat liber, quaeritur. Dicitur quod non.

a ¶ Falsa captivitatis. h ex adscriptione principis quod capitis fuisset ab hostibus, & redemptus: cum nec etiam de urbe esset, nec etiam de camera dominae: & idcirco Imperator rescripsit eum ingenuum esse: quod rescriptum nō tenet, quia falsa b suggestione fuit impetratum, secundum Iouin.

b ¶ Dedisse. dare enim potuisse nondum accusata. vt Infra. de bona. infis. §. ad autem.

c ¶ Emisse. dicit eunuch Pius rescripsit, eunuchum c ab hostibus, & redemptum, magistratum nō amittere, & facit ¶ de mulier quae servus propria. l. 1.

d ¶ Confessus. quia & tu Eli credens matri quandoque credidisti eii ingenuum, qui erroneus d confessus nō noce: vt ff. de iurisd. om. iudi. L. 8 per errorem. & ¶ de iure & facti. igno. l. cum testamentum & de infra. mi. l. vn hu.

DE COLLVSIONE DETEGENDA.

TITVLVS XX.

TVtoli 16. parvi sunt qui eum titulo separantur de adsertionibus, de his quibus liberali agere ex possessione servitutis non pesant, de praerogatiua & excellentia iudicij liberalis, & hic de causis liberali ab inter servum & dominum per collusionem compositam, vt servus liber pronunciaretur. Et vt in 12. habemus vnum casum, quo quo praemij loco dicuntur in servitutem alterius, quia graviter in servitutem ait qui illum vocit & capit largitione principis, vt hoc dicit ait alius casus, quo is qui liber pronunciatur est dominis suis: id ex aequo de statu pro premio servus sit eius qui collusionem detexit post sententiam intra quinquennium, & similiter qui ingenuus pronunciatus est, parente cum ex lusione agente de statu, libertus sit eius qui collusionem detexit. Quod est ex SC. Niminiano (sic legendum in l. 2. ex Basil. τοῦ τῶν Νιμινίου δόγματος) & ex Pet. lib. quod factum fuit Dominiani temporibus. l. 1. ff. eod. ac fortasse qui in facto fuit Dominiano Niminiano Afrorum, est Niminius non Nominius, celebre nomen Romana familia, vel ex L. Nimini Trib. qui iniquas rogationibus Clodij intercessit, auctore Dione 38. & quo referente, Senatum decreuisse de reditu Ciceronis idem Cicero scribit, & Nimio Halta de quo in l. 8. ad legem Cornel. de sicar. Generaliter autem verum est, & perlustrit actum sic, rem iudicatam pro veritate non habere. l. 23. fugit de libr. caus. l. si seruus. §. 1. ff. de leg. 1. l. si pretutorio. ff. de appellat. Diui Pij rescripto, cubus sit merito l. 1. similis est l. 9. supra de ingen. man. CVIAC.

Adeundum in substantiali causa vel principali motum principem, vel rescripti reddit principem nullum. BALD. Vel sic: *Seruus collusionem domino, non efficitur ingenuus, nec ex rescripto ex falsa causa impetrato.* SALYC.

1. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. [& CC.] Theodoro.

QVi seruum matris tuae & stupro violasse dominam suam, & turpis coniunctionis maculam, excogitanda ingenuitatis collusione, ac falsae captivitatis a velamento apud competentem iudicem obtegere voluisse proponas, nec libertatem ei matrem tuam dedisse b, sed in solam ingenuitatem eum nudae voluntatis mendacio perducere nisam adseueret: seruum esse palam est: quando etiam diui Pij rescriptum super captivitate emissum c, quam non intercessisse significas, ingenuum fecisse non videatur, nec adseuratio confusus d tui, ingenuitatis ius tribuere potuerit. PP. X IIII. Kalend. Iul. Dio. IV. & Maximiano I I I. Coss.

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens collusionem efficitur eius patronus. SAL.

11. Idem AA. & CC. Milesio.

LIbertine conditionis constitutis, priuatis pactis e immutare statum suum non licere, Numiano † senatusconsulto, contra collusorem poena f statuta praemioque g detegenti promisso manifeste declaratur. Dat. V. Kalend. Decemb. CC. Consulibus.

NE DE STATV DEFVNCTORVM post quinquennium quaeratur h †.

TITVLVS XXI.

VT collusioni detegendae ingenuitatis & libertatis, quae de re adiuncta est tit. superiore, ex SC. Niminiano, post septennium quinquennium praescriptum est, ita hoc tit. ex SC. ex leg. 4. pen. & vis. quinquennium praescribitur quaerendus de statu defunctis, qui in diem mortis, vel l. 1. 1. 6. sine interpellatione vinculo vel liber palam, non clandestine & furtim fugitiui dominum, vel l. vlt. nam in ea sanctum SC. locum habet, qui in omnium oculis vixit pro libero in diem mortis, vt à morte post quinquennium de statu eius quaeri non possit. Diui quaeri, non agi. Nam de statu defuncti certissimum est principaliter liberali iudicio agi non posse. l. 13. T. de lib. cau. sed ex omnibus locis principaliter, vel de statu viventis si incidat quaestio de statu mortui, SC. cautum est ne post quinquennium administrari, & vt propter hanc illa quoque esset principalis quaestio. Post SC. factum est D. Marci temporibus, ex Oratione parum sit mortui l. 1. ff. eod. cum & de ea ita Capitolinus scribit, De statu defunctorum intra quinquennium quaeri iussit. Quare si post capitum liberalem causam moriatur is cui fuit controversia status, etiam certum est causam perdurare non propter defunctum, sed propter causam auctorum. l. 1. tit. 13. mai bonorum l. 1. hoc tit. Statum in hac non in deteriorem partem accipimus, vt si is qui vixit vt liber in diem mortis, dicitur fuisse seruus. Si qui ingenuus, fuisse libertinus, nam post quinquennium quaeri potest verum quae sententiam ex parte fuerit, l. 1. hoc tit. qui nominis est status qualitas. CVIAC.

Praescriptio quae tuetur auctorem, eius successorem tuetur. BALD. Vel sic: *Si de statu manumissoris defuncti non potest quaeri, nec etiam de statu ab eo manumissi.* SAL.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicomedi.

QVidus i competens iudex causam praescriptionis examinabit: & si Domitiae patronum k, qui [vt] ciuis Romanus vsque in diem mortis vixit, annos quinque antequam his bonorum mulieris inchoaretur, vita decessisse constiterit: libertas status ex persona manumissoris l non retractabitur.

Si de statu matris defunctae non potest quaeri post septem quinquennium, nec etiam filij. SAL.

11. Idem AA. & CC. Maximo m.

b Rescriptis falsis suggestione impetratum non tenet.

c Ingenuitatem ab hostibus & redemptus.

d Confessus erroneus non nocet.

a Sic vocat quia excellit iure parentis. Praemium vocat, quod in qui colucrit habet ius patronatus.

b v. Balbum cap. de praesc. 4. part. p. 5.

c Defuncti status etiam post quinquennium quaeri non debet.

† Numiano, in veteri manuscripto aspect. & in legum habitus Iuno qui utitur.

e Hoc l. C. eiusdem rei l. ab ef. eod.

† Hoc l. C. eiusdem rei l. ab ef. eod.

a Libertine.] CALVS. Habebam libertum, pronuncianie in ingenuitatem, dedit mihi docet, vt pareret superari, & ei probare potui quod libertus mihi esset, non probaui, sed secundum, quidam in fic, quaeritur? Dicitur quod amittam iuspatronatus habebo in ipso, & detegere collusionem illam, ut patronatus acquiritur: quia hoc cauetur senatus, ne pacificando quis possit statum suum mutare, & ad hoc est S. de ing. ma.

b ¶ Pallio. vt supra. de ing. ma. ingenui.

c ¶ Pana. amissionis libertatis.

d ¶ Premio. quia acquirit sibi ius patronatus vt ff. eod. l. si libertinus.

e ¶ Defuncti status. quinquennium quaeri non debet.

f ¶ Manumissoris. idem

480/C.IV.K.5-4, 1821-1822
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd dicatur seruus non debet hoc quari.

S I ha.] CARVS. Ancilla statu libera, in libertate decessit: filium heredem suum instituit, lapsum est quinquennium à tempore mortis suæ: decessit filius herede Titio instituto: mater quæsitorem dominus de bonis filij, quia dicebat eum suum esse ex ancilla sua: excipit heres præscriptione quinquennij opponendo, quòd cum à tempore mortis matris, quæ iuris sit, quæritur? Dicitur quòd locũ habet præscriptio, non de statu filij quærendi est, & per consequens nec de bonis, & hoc vera est, si mater sine interpellatione in libertate filij & decessit.

a ¶ Si à Scithis.
b ¶ Matre de bonis.
c ¶ De statu. C. Scithi.
d ¶ Egit. Titio fuit quæsitum causam ⁴ præscriptioni, scilicet vt defuncta sit, & quinquennij præterierit à morte matris, quinquennio, si vt ingenuus quis vixit tempore mortis. *sup. l. proxi.*

Q Vemadmodum.] CARVS. Si seruus suus degens, vt liber decessit herede instituto, nec à tempore mortis eius lapsum est quinquennium: an de bonis eius & de statu moderopotest quæstionem, quæritur? Resp. quòd sic, intra enim quinquennij dicitur prædicta quæstio: & quòd debeat specialiter, cognoscet de statu quæstionis.

e ¶ Suus. vt herede relicto.
f ¶ Infundatur. Sc vicinorum vt liberos.
g ¶ Durat. Intra quinquennium, ad hoc *l. si penultimo supra l. quæsitum. & l. de liber. caus. l. præcipitur.*

S I in.] CARVS. Duo fratres habebant seruum communem, vnus eum manumisit, & heredem instituit: secundũ veteris iuris accepti fuit, fuerit in libertate, & decessit, herede instituto, seruis quibusdã libertatibus relictis, lapsum est quinquennium à tempore mortis eius: vtrũ fratres moueret quæstionem de bonis eius, & statu heredi scripto, & seruis libertate donatis: an possit, quæritur? Resp. quòd non potest. & hoc in prima. Si verò intra quinquennium agere cœperit: peculium persequi potest, & cum manumisso abeo experiri, & hoc in secunda. Vel sic: Certum est quòd elapso quinquennio non est quærendum de statu defuncti: & hoc intelligitur cùm quæritur de seruitute vel an fuerit manumissus, non de emancipatione, fuerit, vel non fuerit rite facta, id est, coram competenti iudice.

h ¶ Si à Scithis.
i ¶ Cives Romanus. dictus Scithus.
k ¶ Eius. scilicet Scithi.
l ¶ Capitis. Iuxta rite contestando: secus si non rite, vt *l. ordinem.* sed hæc instantiæ finita quoquo modo, non potest agi vltra quinque annorum cessione interruptionis vt *l. ord. l. 5. §. fin.*

Q Vod est.] CARVS. Filius in facta patris constituitur, fuerit vt homo sui iuris, decessit, heredem instituit: & à tempore mortis suæ lapsum est quinquennium, vtrum vindicare bona filij ab herede scripto: heres excipit de lapsu quinquennij à tempore mortis. an præterita quinquennij iam lapsi, puer excludatur, quæritur? Dicitur quòd non: quod enim est confiscatum de hoc quinquennio, non habet locum in emancipatione: sed in seruitute. vnde quæritur an fuerit in libertate emancipatus, vel non.

a ¶ Quod est constitutum. A Nerva. *l. vtd. §. fin.* CVIACIVS.
m ¶ Non potest. vt *l. fin. l. 3. §. ref. & l. ord. proxi.*
n ¶ Pertinet. vt *l. 5. de Carbo. edicto. l. decessit.*
Sed contra *l. de adopt. l. post mortem.* Sed ibi à patre fuerat emancipatus, licèt minus solemniter: hic ab alio. 2. Vel ibi fuerat de diu. & sic ibi erant duo. ¹ scilicet factum suum, & temporis cursus, scilicet decennij vt *arg. l. de fun. post l. fin.* ¶ Iniu. not. hic non procedit de similibus ad similia. sed argumentum contra *ff. de leg. & fideicomm. l. non potest.*

S I mater.] CARVS. Mulier vt libera statu, habens decem filios, heredes instituit, & lapsum est quinquennij à morte eius. sui pupillus vel fiscus petens bona, præscriptione quinquennij posse repelli, quæritur? Respon. quòd potest. & hoc in prima. Si verò aliquando fuerit vt libera, aliquando vt ancilla: illud tempus quo decessit, inspiciendũ est: quod per duos testes probabitur, & sufficit: & si tunc fuerit vt libera, lapsu quinquennio de statu eius non quæritur, alioquin sic. & hoc in secunda.

o ¶ Pupillus. cuius ⁴ ergo præscriptio quinque annorũ contra pupillos. & sic est obiectũ. *Sed quæ. cau. in integr. restit. non est necessaria. l. 2.* Solus hæc corrigitur. 2. Vel hic incepit contra prædecessorem pupilli: & finitur contra pupillum sed restituetur. quod non placet: vt *l. ord. l. non est.* Sed tu dic quòd hoc est speciale. Nã olim currebat, & nõ restituebatur: ità l. constitutæ dicit de his qui currebant, & etiam restituebantur.

p ¶ Quod. *l. vnica.* quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit. tempus enim vltimum ¹ inspiciet ¶: vt *arg. ff. de acquir. poss. l. 3. quis autem & de lege Aquilia. Item Mela. l. fed & §.*

Q Pater.] CARVS. Pater tuo eorum non competenti iudice, postea primo à fisco de statu eius moebatur quæstio, fuerit vt liber, & decessit, & lapsum est quinquennium ab filio suo filius mouere quæstio possit, quæritur? Resp. quòd non: sed status eius præscriptione præclusus est: vnde ad honores vt ingenuus, vel vt ingenuorum filius prouehi potest.

q ¶ Quæstionem. Cæpit ingenuitatem vt *l. de pedaneis. l. 3. & supra vbi non fit. l. immediatum.*
r ¶ Status. quæsum ad honores percipiendos, qui non dantur nisi filiis ingenuorum. & sic nota. *l. de servis reipublicæ. Intra.*
¶ Item nota hic quòd constitutio ⁵ non iure facta, pro nõ facta habetur: vt *ff. de re iud. l. 1. §. 3. condemnatum. & l. si ex fol. insp. per*

mortis suæ lapsum est quinquennium. vtrum vindicare bona filij ab herede scripto: heres excipit de lapsu quinquennij à tempore mortis. an præterita quinquennij iam lapsi, puer excludatur, quæritur? Dicitur quòd non: quod enim est confiscatum de hoc quinquennio, non habet locum in emancipatione: sed in seruitute. vnde quæritur an fuerit in libertate emancipatus, vel non.

a ¶ Quod est constitutum. A Nerva. *l. vtd. §. fin.* CVIACIVS.
m ¶ Non potest. vt *l. fin. l. 3. §. ref. & l. ord. proxi.*
n ¶ Pertinet. vt *l. 5. de Carbo. edicto. l. decessit.*
Sed contra *l. de adopt. l. post mortem.* Sed ibi à patre fuerat emancipatus, licèt minus solemniter: hic ab alio. 2. Vel ibi fuerat de diu. & sic ibi erant duo. ¹ scilicet factum suum, & temporis cursus, scilicet decennij vt *arg. l. de fun. post l. fin.* ¶ Iniu. not. hic non procedit de similibus ad similia. sed argumentum contra *ff. de leg. & fideicomm. l. non potest.*

S I mater.] CARVS. Mulier vt libera statu, habens decem filios, heredes instituit, & lapsum est quinquennij à morte eius. sui pupillus vel fiscus petens bona, præscriptione quinquennij posse repelli, quæritur? Respon. quòd potest. & hoc in prima. Si verò aliquando fuerit vt libera, aliquando vt ancilla: illud tempus quo decessit, inspiciendũ est: quod per duos testes probabitur, & sufficit: & si tunc fuerit vt libera, lapsu quinquennio de statu eius non quæritur, alioquin sic. & hoc in secunda.

o ¶ Pupillus. cuius ⁴ ergo præscriptio quinque annorũ contra pupillos. & sic est obiectũ. *Sed quæ. cau. in integr. restit. non est necessaria. l. 2.* Solus hæc corrigitur. 2. Vel hic incepit contra prædecessorem pupilli: & finitur contra pupillum sed restituetur. quod non placet: vt *l. ord. l. non est.* Sed tu dic quòd hoc est speciale. Nã olim currebat, & nõ restituebatur: ità l. constitutæ dicit de his qui currebant, & etiam restituebantur.

p ¶ Quod. *l. vnica.* quia aliquando vt ancilla, & aliquando vt libera vixit. tempus enim vltimum ¹ inspiciet ¶: vt *arg. ff. de acquir. poss. l. 3. quis autem & de lege Aquilia. Item Mela. l. fed & §.*

Q Pater.] CARVS. Pater tuo eorum non competenti iudice, postea primo à fisco de statu eius moebatur quæstio, fuerit vt liber, & decessit, & lapsum est quinquennium ab filio suo filius mouere quæstio possit, quæritur? Resp. quòd non: sed status eius præscriptione præclusus est: vnde ad honores vt ingenuus, vel vt ingenuorum filius prouehi potest.

q ¶ Quæstionem. Cæpit ingenuitatem vt *l. de pedaneis. l. 3. & supra vbi non fit. l. immediatum.*
r ¶ Status. quæsum ad honores percipiendos, qui non dantur nisi filiis ingenuorum. & sic nota. *l. de servis reipublicæ. Intra.*
¶ Item nota hic quòd constitutio ⁵ non iure facta, pro nõ facta habetur: vt *ff. de re iud. l. 1. §. 3. condemnatum. & l. si ex fol. insp. per*

480/C.IV.K.5-4, 1823-1824
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tetum. & talis contestatio etiã ad interruptionem non prodest, sicut nec ab alio facta: vt *ff. de diuersis fugitiui. l. iactes quatuor.*

R*Epetitio.*] CASVS. Seruus tuus aufugit, & fletit in libertatem dolo malo, & decessit, lapsum est quinquennium bona sua à quod detinuerat: an non obstiue praescriptione temporis ea petere possit, quaeritur? Dicitur quòd sic.

a Longa bilibrium pro praescriptionem dicit ecclesia.

a ¶ *Nulla longa*[a]: vt *C. de rei vin. l. nulla* sed bilibrium sic: vt *C. de praescript. longissimi temporis.* l. fin. Vel nulla omnino secundum has leges.

b ¶ *Atque laetitam*, mala fide, & sic ille titulus rãtum bona fidei possessorem tuetur.

DE LONGI TEMPORIS praescriptione, quae pro libertatis, & non aduersus libertatem opponitur.

De praescriptione quae pro libertate defendit, dicit: nam de re quae pertinet vini. VVLTEIAN.

Lib. 42 Dig. tit. 24.

Ala.] CASVS. Si seruus tuus decem annis vel viginti absens fuerit, vt liberatem suam longi temporis praescriptione tueri possit, quaeritur? Dicitur quòd aut mala fide fuerit in possessione libertatis quia fugit à tenente bona, primo casu nõ erit tuta praescriptione, secundo bona fide quando sic: & hoc dixit noster. [illegible] nos amplius, non poterit amplius de statu esse liberi negotium.

† Multiplex annorum. Thelinus. Ergo annorum praescriptione, secundo bona fide quando sic: & hoc dixit noster. [illegible] nos amplius, non poterit amplius de statu esse liberi negotium.

Morarii in libertate mala fide, non iuuatur longi temporis praescriptione. SALVCET.

1. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIANVS & CC. *Mariano.*

Ala fide † morari in libertate diu[a] prodesse non potest longi temporis praescriptio [b], vnde cùm cõtinentis fuga te ab eo cuius meministi, recessisse: intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione te libertatis non esse [c].

Si bona fide per xxxvi viginti sine interpellatione seruus sit moratus in libertate, liber efficitur SAL.

1. *Idem* AA. & CC. *Cecinnio.*

Praestat firmam defentianem libertatis † ex iusto initio [d], longo tempore obtenta possessio [e]. Fauor enim libertati debitus, & salubris iampridem ratio

Res quae nullo titulo possidentur non praescribuntur. Item seruus eius qui decessit in fuga & latentione, non computatur temporis cursu. BALD. Vel sic: *Hoc praescriptio quinquennij non habet locum in repetitione pecuij spsius serui qui decessit in fuga confiscatus.* SAL.

VIII. *Idem* AA. *Theodoro.*

Repetitio peculij rerum seruiui, si nullo iusto titulo intercedente corpora possidetur ab aliquo, nulla [a] temporis praescriptione mutabitur. nec enim senatusconsultum quod super non retractandis defunctorum statibus sancitum est, interuenit, si defunctus in fugã conuersus atque latitans [b] decessit. Dat. X. Kalend. Decemb. Mediol. Diocles. & Maximian. AA. Coss.

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE, QVÆ PRO LIBERTATE, ET NON aduersus libertatem opponitur.

TITVLVS XXII.

Post praescriptionem quinquennij indultam SC. Nimirum, quo tutor seruum eorum qui liberi pronuntiati sunt, & post eiusm praescriptionem quinquennij, indultam eis SC. quo statu defunctorum tenetur, nunc datur praescriptio longi temporis, id est, centum decemnij inter praesentes, & vicennij inter absentes quo aduersus libertatem nociuit, nec longum tempus praescriptio sibi quidquam posset. l. 1. pro libertate plurimum facit, si quo longo tempore sine contradictione in possessione libertatis fuerit bona fide, & ex iusto initio possidentis l. 1. hoc nr. l. vii. supr. de his qui à non dom. l. ficum. & Arist. ff. qu. & a quib. non subdit. centum possidentes, id est, triginta nequire, velut manumissum, aut redditum à seruitum, aut vicennij seruos traditos, aut pecuij rem, sibi plenè l. 3. C. Theod. de lib. cau. nec requirit semper vicennium, sed centum sam decemnio inter praesentes, vt d. §. Arist. Quod si mala fide fuerit quo in possessione libertatis, vt seruus sapientiae, qui se mendacio pro libero gessit placet longi temporis praescriptionem ei nihil opitulari. l. 1. h. ti. qua ciprodit vicennium? Sequitur. l. vii. n. 1. Superiorem, qua etiam est de seruo fugitiuo, vt tamquam in fuga deserti, quinquennij praescriptio ad opponitur agit de seruo eum. Ferò seruus fugitiuo ad tuendã libertatis dubitur praescriptio XL. an. ut l. 2. C. de praescr. XXX. an. quo tenui ni datur bonae adscripsatio. l. eam. fatis C. de ag. & cet. Cvi.

Peculium si non fit adempum, sequitur manumissus inter vnus, non ex vltima voluntate. SALVC.

2. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. *Rufino.*

Longè diuersa constantem eorum qui à superiori tribus[a] manumittuntur, ità illorũ quib. testamento libertas relinquitur [b], esse, dissimulare nõ debet.

M M m

[a] *Possidentur.* id est, iusta causa dante initium, velut si ab alicui bona fide seruiens, de facto ab eo manumittatur, & in libertate mortetur, secundum l. vel faltem in ea opinione sit, vt putet se liberum.

g ¶ *Possessio id est*, quasi pedis sitio. nemo [a] enim se possidere potest.

h ¶ *Bona fide.* etiam sine titulo, vt aiunt doctores *de supr. de seruis l. 3. fin.* & praescriptione v. an. de qua loquitur superior articulus.

i ¶ *Per viginti.* [a] inter absentes vel praesentes. & est ratio quare maior tempus exigatur: quia aliud non ea inducitur, quia sufficet sine [b] contacto. Item quia magna res est libertas. Ita alias superfluus esset hic titu. si sola praescriptio decem vel viginti annorũ sufficeret. Sed alii dicunt quod decem anni sufficiunt inter praesentes, ne deterior conditio sit libertatis, quàm aliarum rerum. ¶ Item nota quod sicut hic liberas, sic & alias existentia [a] sui iuris praescribitur: vt *l. de re pro. l. 3.*

Olia.] CASVS. Si liberum hominem vt seruum seuagina annis detinuit: an ex tali tempore diuturnitate vel praescriptione impedatur quo minus proclamet in libertatem, vel fiat vel sit liber, quaeritur. Dicitur quòd non. k ¶ *Seuagintia annorum.* vel octo: vt *C. vbi causa fin. l. 8. & ff. de libe. homi. exhibe. l. fin. 6.*]. ¶ Sed contra *l. de agric. & censit. l. eam seru. §. de aed. ad. ter. ag.* Sed ibi in adscriptitio dicit, qui liberi sunt: vt ibidem continetur.

DE PECVLIO EIVS QVI LIBERTATEM merait.

Diuis [a] de persona patroni quaestionem fiscus: nunc de eius peculio petit.

Ongè.] CASVS. Si seruum tuũ manumisi, an videri potest hoc peculium suum ei concessisse? ad quod dilingunt: qui inter vinos manumissi, aut in vltima voluntate. primo casu tacitè est concessum, si expressè adempsi non fuerit. secundo casu, nisi fuisset concessum, ad heredes transit. quę sententia ratio, dic vt in glo.

¶ *A superstitibus* id est, inter vinos.

m ¶ *Relinquitur.* scilicet in vltima voluntate: nam sic accipitur [a] verbum relinquitur: vt *ff. de ter. bal. exhibend. l. 3. fin.*

[a] *Possidentur.* id est, iusta causa dante initium, velut si ab alicui bona fide seruiens, de facto ab eo manumittatur, & in libertate mortetur, secundum l. vel faltem in ea opinione sit, vt putet se liberum.

g ¶ *Possessio id est*, quasi pedis sitio. nemo [a] enim se possidere potest.

h ¶ *Bona fide.* etiam sine titulo, vt aiunt doctores *de supr. de seruis l. 3. fin.* & praescriptione v. an. de qua loquitur superior articulus.

i ¶ *Per viginti.* [a] inter absentes vel praesentes. & est ratio quare maior tempus exigatur: quia aliud non ea inducitur, quia sufficet sine [b] contacto. Item quia magna res est libertas. Ita alias superfluus esset hic titu. si sola praescriptio decem vel viginti annorũ sufficeret. Sed alii dicunt quod decem anni sufficiunt inter praesentes, ne deterior conditio sit libertatis, quàm aliarum rerum. ¶ Item nota quod sicut hic liberas, sic & alias existentia [a] sui iuris praescribitur: vt *l. de re pro. l. 3.*

Olia.] CASVS. Si liberum hominem vt seruum seuagina annis detinuit: an ex tali tempore diuturnitate vel praescriptione impedatur quo minus proclamet in libertatem, vel fiat vel sit liber, quaeritur. Dicitur quòd non. k ¶ *Seuagintia annorum.* vel octo: vt *C. vbi causa fin. l. 8. & ff. de libe. homi. exhibe. l. fin. 6.*]. ¶ Sed contra *l. de agric. & censit. l. eam seru. §. de aed. ad. ter. ag.* Sed ibi in adscriptitio dicit, qui liberi sunt: vt ibidem continetur.

DE PECVLIO eius qui libertatem merait.

Diuis [a] de persona patroni quaestionem fiscus: nunc de eius peculio petit.

Ongè.] CASVS. Si seruum tuũ manumisi, an videri potest hoc peculium suum ei concessisse? ad quod dilingunt: qui inter vinos manumissi, aut in vltima voluntate. primo casu tacitè est concessum, si expressè adempsi non fuerit. secundo casu, nisi fuisset concessum, ad heredes transit. quę sententia ratio, dic vt in glo.

¶ *A superstitibus* id est, inter vinos.

m ¶ *Relinquitur.* scilicet in vltima voluntate: nam sic accipitur [a] verbum relinquitur: vt *ff. de ter. bal. exhibend. l. 3. fin.*

[a] *Adimuntur.*

480/C.IV.K.5-4, 1825-1826
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ef. Adimatur. vt ff. de pecu. l. ff. Trebo. de Infitiat. de legatis. §. peculium autem. & argumentum ff. de donat. inter virum & vxor. l. donationes. §. pater. Sed tamē fallit [a] *in casibus vbi libertas data esset vinculo perinde habetur ac si in codicillis esset datum: vt. de Lege liber. vellend. §. sanctimus & §. sed & si quis.*

[a] Libertas codicillis de substituendo ita constituit quidam.

[b] Peculiū cum dequaerit manumissus in eo viuere, ut nō manumissum vellentur.

b ¶ *Iuris fi. vt ff. de commun. seruo manumissi. l. 1. sed ne circa.*

¶ Sed quae [b] est ratio diuersitatis? & ſ. quia vetlator disponit in quorum vellet bona transire, & ſic peculiaria, cūm ſit de bonis: & ſic à libertate excepta. Sed inter vnos ſtbinibil excipit, nec alteri: & ſic praeſumitur ſeruo concedere eadem vollente durante 2. Vel aliter ſecundū P. quia [c] in vltimā voluntate nō poteſt ſic cogitate vnde ſit pro eo cogitat: vnde ſtatim. *l. qui ſuffraetur. ſuc. poſt. l. hac conſultiſſima. §. et cum. & in authentic. de triēn. & ſemiſ. §. illud quoque hoc. colla. 13. ibi, aut pro remedio mortis. &c.* & hoc placet. 3. Alij aliter, vt Iean. reddit rationem: quia primo caſu habebit eqonus manumittens: ſed quoriens non eſt habituru, argumen. *§. mando. l. ſi duo non re §. inde Phyſicus.*

[c] Lex excipit, quādō ſeruo vellentis ea minorem eſt hit in ſeruo manumiſſo vel tiam voluntate excipiunt, hoc excipit peculiū: ut inde ſiquem donare aut pro remedio mortis. &c. & hoc placet. 3. Alij aliter, vt Iean. reddit rationem: quia primo caſu habebit eqonus manumittens: ſed quoriens non eſt habituru, argumen. *§. mando. l. ſi duo non re §. inde Phyſicus.*

DE SENATVSCONSVLTO CLAVDIANO tollendo.

TITVLVS XXIV.

Senatuſconſulto Claudiano locus fuit non ſi liber homo ſi iungeret alienae ancillae. l. 9. E. com. de ſucc. l. 3. ff. de lib. cau. ſed ſi libera mulier contra domini denunciationem iungeret ſe alienae ſeruae, ex S. C. eius ſobole ancilla enim illa ſeruus erat, vel ſi non denunciante domino libertae, vt Cornel Tacitus XII. Annali, ſtudiet, qui hanc iuris vt omnes auctores, nūdū reſtitui D. Claudium auctorem ſenatuſconſulti: Vſſuſſanum. Trina denunciatione fuit opus, & ſententia iudicis, vt Theophilus ſcribit in §. vlt. Inſtit. de ſucc. quae fieb per bon. vēd. l. 9. & vlt. C. Theod. de lib. cau. l. 10. C. Th. de manū. l. Lucius. l. ff. Depoſ. idēque. ius legitimae ſeruitutis Longobardis & Francis. & exemplo Senatuſconſulti idem eſt ſi liberta iungat ſe adſcriptitio. Adſcriptitius Senatuſ. Claudiani, verberibus, caſtigatio ſeruo vel adſcriptitio, ne coniunctio adſcriptitiae, aliquatis filij ex eo nati liberi ſint. CVIAC.

Olim mulier libera ſeruili amore capta, vel bacchata, ſi ei denunciatum eſſet à domino ſeruo, ne ſeruo ſuo commiſceretur, & iudex ſuper eo eam admoniſſet: quae tamē non deſiſtebat, à complexu, ſuam ſubſtantiam perdebat, & libertatē amittebat. ſiebat enim conſerua, quod quia indignum erat, ſublatum eſt: quia nec bona perdit, nec amittit ſeruare liberae eſſe definit. BALD.

Imp. IVSTINIANVS A. Mennoqui magistro officiorum.

VM in noſtris temporibus a, in quibus multos Libores pro libertate ſubiectorum ſuſtinuimus, fatis eſſe impiū credimus, quaſdā mulieres libertate ſua fraudari, & quod ab hoſtium ferocitate contra naturalem [d] libertatem inductum eſt, hoc ad libidinem nequiſſimorum [e] hominum inferri: [Claudianum ſenatuſcōſultum, & omnem eius obſeruationem circa denunciationes & iudicum ſententias [f] conquieſcere in poſterum volumus: ne] ea quae libera conſtituta eſt, ſemel decepta, vel infeliti cupidine capta [g], vel alio quocunque modo contra naturalem ſuorum ingenuitatem deducatur in ſeruitutem, & ſit peſſimū dedecus cognationis ſuae fulgori: vt quae forſitan decoratus dignitatibus habeat cognatos, hanc in alienū cadat dominium, & dominum pereimeſcat forſitā cognatis ſuis inferiorem. Quod & in libertis [h] obſeruari oportet, ſemel etenim libertate pociatum, per tale dedecus in ſeruitutem deduci, religio temporum meorum nullo patiatur modo. Sed ne ſerui vel adſcriptitij putent ſibi impunitum eſſe tale conamen (quod maximē in adſcriptitio [i] adſerendū eſt, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim huiuſmodi hominum conditio decreſcat) ſancimus, ſi quid tale fuerit vel à ſeruo vel ab adſcriptitio perpetratum, habere liberam poteſtatem dominum eius ſiue per ſe, ſiue per praeſidem prouinciae talem ſeruum vel adſcriptitium caſtigatione competenti corrigere, & abſtrahere à muliere tali. Quod ſi neglexerit: ſciat in ſuum damnum [k] huiuſmodi delictum reuerituram.

[d] Seruitus [e] captiuitate originē habet.

[f] Vide ſcripta ad tit. 11. *frag. Vlp.* CVIAC.

[g] Ferocitate, quia per captiuitatem [h] fit ſeruitus: vt *Inſtit. de iure perſonarum §. 4.*

[i] ¶ *Naturalem.* id eſt, ius naturale, cū omnes ſint liberi de iure naturali: vt habes hoc *§. de ſtatu homi. libertas.*

[k] ¶ *Seruitute.* vt *ff. de liberali cauſa. l. ſi libe homo.* nam ſi poſt denūciationem factam liberae mulieris ad ſeruum meum accedat, & per indicem: ſi amodū accederet, efficiebatur ancilla mea: vt *hic, & Inſtitut. de ſucceſſionibus ſublata, quae ſolant per ſenatuſconſultum, & ex ſenatuſconſulto Claudiano. §. fin.* Actuſtius Florentin. *ff. Capta.* nil enim eſt amotis [l] furtum vehetiatis: vt *hic, & in auth. quib. modis natura. eſſe. legitim. §. illud. colla. 13.* & illud: *Mulier ſua vxor vxor Capitolo.* & illud, *Spiculo figit amor. Item. Amor omnia ſuperat.*

[l] *Amotis.* ſi nam nihil amotum, furtum, de furto plura apud Tiraquell. *de poenis temperandis cauſa 4. Menochi. 2. de arbitr. iudicum. Cuiacius 4. obſer. 30. Sebaſtiani Medicam. mall. de caſib. fortuitis parte 2. cauſ. 5. Cloth. 3. ſpecul. §. vlt. quaſt. ſo. vers. ff. & de furtis.* [m] Gizelis 4. vt. ſed vebitat liberta.

[m] ¶ *In ſanctio dagonum.* vt filij eius non ſint adſcriptitij eius, vel ſerui, cūm ſint nati ex libera ventre: quod eſſet ſi ex adſcriptitia vel ancilla haberet: vt *hic, & adſcriptitia vel ancilla. de agric. & cen. l. ſiue. in fin. lib. 11. Cuiacia in auth. de nupt. §. adſcriptitia. vel. le. 11.*

¶ Sed an debeant permanere in ſuro vt carū patres? Videtur quod nūcet] *de agric. & cen. l. cum ſerui. §. Sed ita.* contra. & pro eo hac lex, & in auth. conſtitutio qua ex adſcriptitio & libera mul. Item eſtera haec *l. §. de mariū l. 19.* vbi poſſ huiuſmodi denunciationē ſuſtentare adſcriptitij. Solu. ibi ſpeciale.

[n] Adſcriptitiis non conditionibus eſt ſaluandum.

DE NVDO IVRE QVIRITIVM tollendo.

TITVLVS XXV.

A Li ſerui habuerunt in poteſtate ex iure Quiritium patre, quos vſucepiſſent, vel quibus in iure caſſi aut emancipati ſuiſſent, quibus modis iure ciuili dominia rerum adquirunturur, & ex ſolemnibus mancipationibus mutuo inter Ciues Romanos fiebatur. Alij ex hoſtibus in bello, vt quibus traditi eſſent ex cauſa empionis, non minus quam vel eſſe. hi erant in bonis emptoris, tenebantur ex iure Quiritium, quod nullū erat ius & ciuum, quia emptori ſerui adquirebāt ex omnibus cauſis, auctore Vlpiano lib. Reg. tit. 1. & 19. & Theoph. tit. de libertis. Et hi quidem dominia in hunc modum mancipatorum Latinum fuerint aut non ciuem Romanum. Sed ex hac Conſtitutione Iuſtiniani, quoque iure ſerui quos dominuſſe, ciuis vel naturali, manumittendi ciuem Romanum fuit, ſublato nomine ex iure Quiritium quod tamen in vindicatione, hoc hominem ex iure Quiritium non eſſe ait, ſed libertinum, l. 1. §. per hanc. ff. de iti vind. CVIAC.

[o] Seruitus ſi captiuitate originē habet.

DE NVDO IVRE QVIRITIVM tollendo.

¶ *Siue in libertate [p] nipiae erat eius ſtatus:* vt Inſtit. de lib. §. libertinorum, *ſic in ſeruo [q], ut in quibuſdam plenum, in quibuſdam ſimilitudinem, in quibuſdam medium, id eſt, ſiue aliqua vitilate habuerit dominium: quod tabis hac lex: & omnes ſunt plani dominij:* vt hic in fin. & Inſtit. de iure perſon. §. fin.

ADDITIO. Hic titulus neceſſariò ſuperiori tibus ſubnectus eſt, & ſequentibus cauſis pertinet ad ſolas libertates. Olim in reiuriſdictionem res quae erant in noſtro dominio, vel erant in [r] ciuili ſiue legitimo dominio, quod erat iure Quiritium dicebatur, & de illo domi-

[p] Libertorum triplex ſtatus.

[q] Seruorum etiam triplex ſtatus. dominium enim eorum aliquando ſeruorum vel nudum conſtituebat.

[r] Dominium ciuile dicitur legitimū ex iure Quiritium.

480/C.IV.K.5-4, 1827-1828
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nio concipiebatur ordinariæ in rem actionis formula. Vel in naturali [a], quod in bonis, siue, vt ait Theophilus, bonitariũ dicebatur: quod & naturale dominium dicitur. Multum autem intererat [b] quo dominij genere quis esset dominus, cuiusque rei. Nam qui seruum tãtùm in bonis habebat, id est, naturali dominio, non poterat eum facere ciuẽ Romanum. Is verò qui in Quiritario dominio habebat, poterat. Item is cui res aliqua per venditionem erat tradita tantùm, nõ etiam in iure cessa, aut mancipata, ante annum possessa, naturalis tantùm erat dominus, dominio iuris Quiritium apud venditorem interim remanente: anno verò vsucapiente, si mobilis: vel biẽnio, si immobilis, vel in iure cessa, vel mancipata, tã in bonis, quàm ex iure Quiritium dominio esse intelligebatur. Hæc ex Vlpia. Frag. colligi. longendus est autẽ cum hoc & tit. de vsucap. transfor. & sublata differ. rerum mancipi, & nec mancipi. Contius.

a Dominium naturale, in bonis, siue bonitarium.

b Dominij Quiritarij & Bonitarij differentia.

Antiquæ.] Cvias. Sicut dudum triplex erat libertinorum status, vt Iustin. de li bertinis. sic in seruis quid quidam dominorũ plenum habebant dominium, quidam semiplenum, quidam medium: & hoc erat introductum de iure Quiritium Roman. quod tollit hæc lex, statuens quòd omnes domini plenum habeant dominium, nõ solùm seruorum, sed etiã aliarũ rerum ad se pertinentium.

a ¶ *Quiritium.* id est, Romanorum. nam Romani sic dicuntur: vt *Instit. de iure natura. §. sed ius.*

b ¶ *Nomen.* scilicet nudum esse. & [c] sic nec effectum: *C. de ser. l. à malo.*

c Nomine sublato, effectum nominis tolli debet.

Nudum nomẽ quod quis in seruis habebat, per hanc legem tollitur & plenum dominium in seruis conceditur. Sal.

Imp. Ivstinianvs A.
Iuliano P.P.

Antiquæ subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellẽtes, nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum *ex iure Quiritium* [a] nomen, vel tantùm in bonis reperitur: quia nec huiusmodi volumus esse distinctionem nec *ex iure Quiritium* nomẽ [b], quod nihil ab ænigmate discrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, sed vacuum est & superfluum verbum, per quod animi iuuenum qui ad primam legum veniũt audientiam perterriti, ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus & legitimus quisque dominus, siue serui, siue aliarum rerũ ad se pertinentium.

DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE, vel transactione.

Titvlvs XXVI.

Post præiudiciales actiones, & illarum de interdictis siue actionibus quæ pro his obtentæ, quæ visae esse de possessione vel quasi possessione, de possessione vsucapionis & proprietate dicere primùm instituit, post de vsucapione quæ ex possessione possessorum constitit perfectaque, adeo vt & possessionis nomine quandoque vsucapio significetur l. denique. l. cum miles. ff. ex quib. cau. ma. & de præscriptione longi temporis possessionis, & de missione in possessionem caduci seruandi causa, quæ est etiã species possessionis, in quibus omnib. consumitur quidquid est reliqui in hoc lib. 7. & planè spectant omnia ad initium lib. 8. Vsucapio est per vsum adeptio possessionum dominij adquisitio, vel dominij adquisitio per possessionem legitimo tempore continuata, ex XII tab. & inter Ciues Romanos Suffragium temporis dicitur. l. si inter curatores. ff. de don. int. vir. & vxor. id est, suffragium possessionis legitimo tempore continuata. Et licet vsucapio sit lucrum contrariũ cum damno alterius. l. 18. & seq. ff. ex quib. caus. ma. recepta tamen est propter bonum publicum, ne rerum dominia diu ac ferè semper in incerto essent, & vt esset possessoribus aliqua securitas, & sine aliqua solicitudine & periculi litium. l. vlt. ff. pro suo. quia dominis sufficere visũ est ad inquirendas res suas legitimi temporis spatiũ, vt planè ex imputari possit desidiæ suæ l. vlt. in fin. C. de an. exc. si intra id tempus res suas non prosecuti sint, vel legerint, vindicarint. l. ff. de vsur. & vsuc. & quod est commune & publicum bonum non videtur esse priuatum damnum si modò bona fides interuenerit initio possessionis, vel potius non videtur alteri inferre damnum. si vsucapio quod nostro alterius esse. l. si quis fundum. ff. de acq. poss. damnũ quidẽ facere qui dominiũ amittit per vsum meũ sed id ego sensi desiisse non videor, nisi vno nesciente animo meo. Possessionem & vsucapionem continuam requiri id est non interpellatam, non controuersam, & bonã fide possessoris, & iustum titulum, id est, iustum initium, iustãmque & veram possessionis causam. Possessionis inquam non proprietatis, nã si iustum verumque titulum proprietatis nactus fuero, vsucapione locus nõ est. l. sequitur. §. si viam. ff. de vsur. & vsuc. l. in bello. §. si quis seruum. ff. de cap. & postl. si nactus non fuero, modò possessionis iustum titulum habeam, & illum mihi tribuit vsus legitimi temporis siue possessio & vsucapio. In hoc titulo proponitur titulus pro transact. l. pe. si à non domino res bona fide accipienti tradita sit ex causa transactionis. l. cum solam. ff. de vsur. & vsuc. vel etiam ex eadem causa confessionis non domino vendita sit ab eo, qui ante litem motam nullo iusto titulo possidebat, cuique Prætoris quæ pacta transactionis firmat, data exceptione aliquatenus vt ex pacto transactionis dominium non transfertur, ita nec possessionis causa firmatur si fidei litem tamen spectat quam interpretes nostri spectant in d. l. pen. Proponitur etiam titulus pro emptore si à non domino res bona fide accipienti iure vendita & tradita sit, quæ neque furtiua fuerit, neque vi possessa, neque pupilli propria, neque adolescentis vendi ex Oratione Seueri, de non alienandis rebus minorũ, neque testamento vendi prohibita. Et obseruanda est differentia inter rem mobilẽ & immobilẽ, vt in rei alienæ venditione si mobilis sit, exigatur bona fides vtriusque, id est, venditoris & emptoris, nam si emptor sit bonæ fidei, venditor malæ fidei, res furtiua est l. 1. 4. 6. 7. In venditione rei immobilis ad vsucapionem sufficiat bona fides emptoris, nisi res à venditore vel auctore venditoris vi possessa sit. l. 1. hoc tit. Cæterùm si non sit vi possessa, propter malam fidem venditoris, quia rei immobilis furtum nõ fit, res nullo vitio laborat, & vsucapi potest ab emptore bonæ fidei, secundum Nou. 119. cap. 7. si sciente domino vendita sit. nam si nesciente eo, emptori necessaria est præscriptio XXX. ann. De quæstione l. 3. & 6. scripsi. sicut ad l. 4. ff. de vsucap. & vsuc. Cviac.

DE VSVCAPIONE pro emptore, vel pro transactione.

Suprà [d] dixit de iure agendi, nunc de defendendi [e]. Vel aliter: *Dixit de præscriptione libertatis, subiicit* nunc. Bal. Vel sic: *Traditio rei alienæ facit ex venditione furtum induci, vsucapionem impedit, & dominij vindicationem non tollit.* Vel sic: *Res affecta vitio furti, non potest vsucapi.* Sal.

d *Supr. de diligationibus.*

e Vsucapione adquiritur ius defendendi, l. omnib. & agendi, quamvis vsucapione adquiritur dominium & quidẽ directũ ex quo ius agendi oritur.

Qui emit rem ab eo qui non habet ius vendendi, dominium nõ acquirit, nec etiam vsucapit, sed illicitè emit. Bal.

1. Imp. Antoninvs A. *Flauiano.*

Mancipia tua si ab eis distracta sunt qui ius vendendi non habuerunt [c], vendicare ea potes. Nec enim vsucapi ab emptoribus potuerunt, cùm illicita [d] venditione furtum contractum sit [e]. Pridie Idus August. Anton. A. IV. & Balbino Coss.

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili causa impedit, rei sic prohibita vsucapionem. Salycet.

11. Imp. Alexander A. *Marcellino.*

Si contra defuncti voluntatem seruos quos propter perfectæ artis peritiam heredibus suis defunctus seruari [f] testamento præcepit, tutores vendiderunt:

ciabiter, *nam* [a] *aliarum rerũ* [b]. *Et de transactione fabricis per similitudinẽ* [c]: *quia sicut in venditione vtrique adest & abest: sic & in transactione, scilicet emptori præciũ abest, & transigenti* [d] *actio quæ ex mittit propter rẽ, datam, promissãue vel vtrique ausem adest vel.* Accvrs.

a Præscriptionis appellatione venit etiã vsucapio largè, impropriè & generè.

b Tria aliu [illegible] Copelam.

c Vsucapionis & transactionis similitudo.

d Transigens propriè dicitur is qui agit, non qui excipit. [illegible]

Antiquæ.] Cvias. Si mancipium meum non habeas ius distrahendi, Titio vendideris, illud vendicare potero, nec emptori, cũ furtiuũ sit, poterit ea causa vsucapiendi. Vivian.

c ¶ *Non habuerunt.* sunt enim quidam qui [e] habent ius vendendi, licèt non sunt domini: vt *Instit. qui. aliena licet §. 1.*

e Vendẽdi qui, dã ius habent, licèt non sint domini.

d ¶ *Illicita.* imò videtur licita, cùm rem alienã [f] vendere lex permittat: vt *ff. de contrahend. empt. l. rem alienam.* Sed dic quòd illa l. procedit in immobili: loquitur non obstat in mobili: aut[?] non loquitur nisi secundum distinctionem ibi positam per l. eiusdem tit. *ff. de contrahen. empt. l. si in emptione. §. item si emptor.*

f Vendere rem alienam possumus.

g Furtum nõ cõmittitur in re immobili: nec enim potest contrectari.

e ¶ *Contractum sit.* à scientibus [h], vt *Instit. de vsucapion. §. furtiua. & insti. eodem l. scientes. & insti. tita. [illegible] & suprà quod cum eod. l. si liberam. in fin. & de furt. l. alienam. & l. si seruum.* sed & si non fuerint furtum, quia [i] non contractauerunt, idem est propter scientiam [k] rei alienæ.

h Furtum facit qui sciens rẽ alienã vendit vel cõperit.

i Furtum non fit sola venditione sine traditione.

k Tẽpore contractus & traditionis bona fides in vsucapionis esse debet. l. 3. *ff. pro suo.*

Si contra.] Cvias. Si tutor seruum quẽ testator prohibuit alienari, sed pupillo heredi seruari præcepit, post quia artifex erat, distrahitur: vsucapi possit quæritur? Respon. quòd non.

f ¶ *Seruari.* [l] idem [m] si vendi prohibuisset, cùm verbo [n] venditionis omnis alienatio contineatur: vt *ff. de fun. lib. l. fructibus à [illegible] in fin.*

l Seruari tenet qui iubet, proinde est ac si prohibuisset alienari, quia [illegible] verborũ [illegible] quo pollicitum.

m Romae. in hoc ab [illegible] in Vsucapi nõ potest quod alienari prohibitum est [illegible] *ff. de vsucap.*

n Venditione prohibita omnis alienatio prohibetur. ad de Gl. 1. 2 §. ad. *ff. quæ res pignor.* [illegible]

¶ Et nota propter peritiam [o]: lectus si non causa: vt *ff. de legat. 3. l. filiusfamilias §. diui [p]. & suprà de fideicommiss. l. voluntarie.* vbi similis causa infertur.

o Peritia iusta causa est prohibendæ alienationis serui. [illegible]

p Prohibitio alienandi sine causa à defunct. facta non valet.

480/C.IV.K.5-4, 1829-1830
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

diderunt : vſucapi non potuerunt *. Dat. V. Non. Mart. Iuliano II. & Criſpino Coss.

Partem ancillæ furtiuæ apud bona fidei emptorem conceptam & editam, eſſe vſucapibilem. SAL. & BALD.

III. *Idem A. Nepotilla.*

SI matrem eius [b], cuius [c] nomine te quæſtionem pati dicis, bona fide emptam poſſidere capiſti: etiam ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea edeceptum apud te partum vſucapere [d] potuiſti [e].

Tria concurrere poſſeſſorem, ſcilicet dominium, conſenſum, & vſucapio. BALD. Vel ſic: *Conſenſum domini, vel vſucapiendi bona fide præiudicet ei.* SAL.

IV. *Idem A. Achillen.*

VEnditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probauerit: retractando contractum quem ipſa rarò habuit, non audietur *. ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide [f] emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente, longi temporis ſpacio vſucceperit, intentio proprietatem vindicandi tenere non poteſt.

Mala fidei poſſeſſor partem quæ poſſidet, non præſcribit: bona fide autem poſſeſſor præſcribit, niſi res eſſet vi poſſeſſa. Item præſcriptio nõdum completa, non tuetur poſſeſſorem contra dominum vindicantem. BALD. Vel ſic: *Mala fides poſſeſſorem ad rem & fructus profugit, & vſucapionem impedit, ſicut vitiũ rei antequam veniat ad poſeſſorem dominii.* SAL.

V. *Imp. GORDIANVS A. Martiano* *.

SI partem poſſeſſionis [g] malæ fidei poſſeſſor vendidit: id quidem quod ab ipſo tenetur, omnino cum fructibus recipi poteſt: portio autem quæ diſtracta eſt, ita demum rectè petitur à poſſidente, ſi ſciens alienam comparauit, vel bona fide [h] emptor nondum impleuit vſucapionem [i]. Violentæ [k] enim poſſeſſione amiſſa, priuſquam in domini poteſtatem perueniat, vſucapio emptori (etſi bona fide mercatus eſt) non competit [l].

Pitium furti non purgatum impedit rem vſucapi tritum ab empore bona fide, hoc dicit tam l. ſequens. SALVC.

VI. *Imp. PHILIPPVS A. cum Gallo* † *collegium dicit.*

CVm ſit peohatum rem pignori fuiſſe obligatam [m], & poſtea à debitore [n] diſtractã: palam eſt non potuiſſe eã quaſi furtiuam vſucapi [o]. Sine die & Conſule.

Pitium furtiuitatis officit poſſidenti nũ ratione mala fidei, ſed ratione vitij quod non eſt purgatum. BALD.

VII. *Idem A. & C. Compedi* *.

SCiens furtum alienum contra domini voluntatem † vendendam, furtum commiſiſti [p]. quod rei vitium priuſquam ad dominum eius reuertatur poſſeſſio, non promittit vſucapionem fieri, licèt bona fide poſſideatur [q]. Dat. V. Id. Februar. CC. Coss.

*Titulus tranſactionis ex quo ſecuta eſt traditio, eſt idoneus ad præſcribendum *: ſicus ſi non continet traditionem: ſed liberationem à controuerſia mota: quia per hoc nõ datur titulus in ipſa re. iſte eſt textus ſingularis* in l. ſi pro fundo. ſuprà de tranſact. BALD.

VIII. *Idem A. & C. Seuero.*

EX cauſa [r] tranſactionis habentes [s] iuſtam cauſam poſſeſſionis, vſucapere poſſunt.

Emens à pupillo ſine tutore, non vſucapit rem: tamen non reſtituit niſi ei reſtituatur pecunia in qua locupletior fuit ut eſt. SALVC.

IX. *Idem A. & C. Seuero.*

EVm qui à pupillo ſine tutoris auctoritate diſtraxerit quia illa duo [t] ſimpet ſunt pariaſ & vbi dominij traditio ſit à domino, ibi demum indicatur vſucapio facta, traditione à non domino: vt *eodem l. 2. §. fi. à pupillo.*

ADDITIO. Aduertas quòd prima opinio verior eſt, & eam tenent communiter docti, vt dicit Bartol. in *l. if. eodem titul.* fatetur tamen idem Bartol. ibi, quòd ſi ille qui accepit pecuniam, dicerit, concedo tibi omne ius quod mihi competit in tali re, de qua lis erat, quòd habes nunc titulum pro emptore, etiã ex tranſactione pro tali re retenta: ſicut quãdo ego emo quicquid iuris habes de quo per eũdem in *l. emptor ff. eodem titul.* ſed ſi non dicerem concedo R. ſed finio vel quinto omne ius, &c. tunc ſecus eſſet, vt *d. l. ſi pro fundo. C. de tranſact.*

EVm qui.] CASVS. Si à pupillo ſine tutoris auctoritate emeris cum pupillum, tem emit: ea eam vſucapere poſſit, quatenus

[a] Hypotheſis aliter poteſt conditui. Debitori obligatiũ, eundem id rei vendidit, furtum commiſit, ſeipſum cum hypotheca obligauit. Quod in alienam eſt vſucapi non poteſt adeoque continuatur hypotheca agnoſcit.

[b] Imò & id tradita ſit ea à debitore cre ditori, ſi tamẽ contra voluntatem conditori vendidit, furtum commiſit.

[c] Ingendum cum conſtitu.

[d] Vſucapi an & quomodo poſſit pignus conſtituta ſub vitio ab ipſo rei debitoris vel extraneo.

[e] Pitium id. Pitatis. id. Pitcud.

[f] Citra domini voluntatem.

[g] Poſſeſſionem nõ dicitur & hinc colligit Cujacius.

[h] Confuſitio alienatorum, ſuam emente.

[i] Bonam fidem adhibuerit, & ſecundũ hinc colligit Cujacius. [k] bona fides quo vſque in contractibus exigatur. [l] ad Mojam. [l] Bona fides vbicũque eſt debet in vendione & emptione quam diſtinctiũ bus.

[m] Tinctum ex cauſa à mala fide & fraudũ participandis hinc colligit.

[n] Hoc intelligendũ pauſtitiũ pitione longi; ad longitudinem temporis aut vſucapionis.

[o] Ex ſuo Gloſſ. ſumus in ſe. 29. §. de ſpec.

[p] Non potuerunt. Primò, quia contra defuncti voluntatem: & ſic contra legem facta eſt venditio. vt & T. *de manumiſſ. teſtam. l. contra voluntatem.* & T. *qui non poſſ. ad libert. peruen. l. 9. & in auth. de nupt. §. diſſentus eſt.* [b] Item [b] quia [c] pupilli, quorum res nõ poſſunt vſucapiri: *ff. de acquirend. rerũ dom. Libens fidei.* & ſic ſa-

[d] Vſucapiendi partum mala fide ſuperuenientis impedit, niſi fuiſſet furtiũ dominio denuncatum.

[e] Vſucapionis cauſam interrumpit *l. ſi ego 4. partus.* & diſtinguo circa hoc vt dixi T. *de fur. l. ancilla.*

[f] Vſucapi id dũ partus cum ſi bona fidei poſſeſſor. Poſſidens vſi potuit.

[g] Poſſeſſionem nõ dicitur & hinc colligit Cujacius.

[h] Confuſitio alienatorum, ſuam emente.

[i] Bonam fidem adhibuerit, & ſecundũ hinc colligit Cujacius. [k] bona fides quo vſque in contractibus exigatur. [l] ad Mojam. [l] Bona fides vbicũque eſt debet in vendione & emptione quam diſtinctiũ bus.

[m] Tinctum ex cauſa à mala fide & fraudũ participandis hinc colligit.

[n] Hoc intelligendũ pauſtitiũ pitione longi; ad longitudinem temporis aut vſucapionis.

[o] Ex ſuo Gloſſ. ſumus in ſe. 29. §. de ſpec.

[p] Non potuerunt. vt T. *de rei vind. aduerſus.*

[q] Pitiũ id. Pitatis. id. Pitcud.

[r] Citra domini voluntatem.

[s] Ex traditione ac & ſecũdũ ipſo habere diſtinctum.

[t] Traditione dominiſ tũ. ſine dominũ non dominũ ſuum vſucapiendũ.

[u] Cicodere & Euſtor (vnque hũ logicũ Bartol.) quatenus ius cum re, diſtinguit ſic tradere & diuinum hoc tũm nõ tradere dominiũ: etiã dominũ ter ei tantũ ſed ius ſed. Capolam.

480/C.IV.K.5-4, 1831-1832
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quæritur? Respon. quòd non. & hoc in prima. Si verò vindicaret rem, non precium quo factus locupletior est, offerret: an obstet sibi doli exceptio, quæritur? Resp. quòd sic. & hoc in secunda.

a ¶ *Defendit.* vt *T. de auct. præst. l. nè qui sed* ¶ certè omò videtur quòd sic; vt *ff. ne.§. ff. à pupilla*, quæ est contrà. Sed hic sicuti pupillum, ibi nō hæc non b placet. Vel hic sed erat pupilli, ibi alienæ c, quam bona fide possidebat.

b ¶ *Locupletior.* quod ratibus d modis euenit. 1. Vel quòd habet pecuniam. 2. Vel quòd aliud emptō ex ea. 3. Vel quòd talem rem emit, quam de suo emisset necessario: sed modò perit: vt *ff. de mun. l. veteres. §. sed ff. de pupill. §. Secundum. & ff. de fideiu. l. pro emptore. hic in pupill. & Institu. qui. mod. fol. §. nunc autem* Iacob. *de admonendi.*

c ¶ *Ad iniquum.* vindicando e res non restituta pecunia.

d ¶ *Euoplinius.* Not. ex opinione contra eum qui de præda f est solutum: *hic, & ff. de adquir. rerum dom. l. si mutuo. & repetit: neque ff. de excep. de. l. apud. §. ff. quæ pupilla & Institu. qui. mod. fol. §. nunc autem admonendi. & T. de curatorib. l. 9. in fin. & ff. de tut. l. ff. fundus. §. 1.*

e Cū pupilla fictitia exceptione omnino. addit Gl. vel dicit, *l. omnis. §. nam si ff. alienatio. vtin. alienatione. ff. de transf.*

f *Capitum.*

DE VSVCAPIONE pro donato.

Sive] CAYVS. Res mihi dediti, siue dominus fuisti, siue non: ideò non bona fide suscepi. à me non auocabitur.

g ¶ *Non præst.* priori causa iure traditionis & potiori h iure vsucapionis: vt *ff. de dona. l. Aristo. §. idem Aristo.*

h Vsucapere possumus quod à nō domino bona fide donatione accepimus, præstat enim vsucapiendi cōditione donatio à nō domino facta.

D Omanum] CAYV. ancillam alienā Titio donasti, domino ancillæ non præiudicabit: & si scierit cōtra voluntatem domini contrectasti, cōtrectasti furtiuē, nec vsucapi potest. VEYI PRED.

i ¶ *Contrahere.* scientem rem alienam.

g ¶ *Prouidere* fallitur vino furti: impediunt vt *supra de vsucapio. pro empto l. 5.*

i Vsucapion potest ita furtiua.

Iniam] CAYV. Donatio perfecta retractari non debet: si rō credidisti me dedisse rem meam, quam non dedi: error falsa causa non facit te dominum. Idem est si credas rem non meam: quia non vsucapies.

k ¶ Iuer. tenet: k vel sine causa: vt *hic, & T. de condic. ob causam. l. si repetendi. & Institu. de*

hente comparauit, nullum temporis longi spacium defendit: sed si locupletior b emptoris pecunia factus, post pubertatem accessionem titis ad iniquum c trahat † compendium: dolo malo submouetur exceptione d. CC. Cons.

DE VSVCAPIONE PRO DONATO.

TITVLVS XXVII.

NON tantùm pro emptore, vel pro transactione, *sed & pro donato iustus vsucapionis titulus est, si res aliena à non domino donata sit bona fide accepta.* l. 1. hoc tit. *& si res mobilis sit donata bona fide. l. 1. aliquin sortitus res esset. Res autem immobilis donata, vel ex alia iusta causa à male fidei possessore, qui non sua vt possidente tradita, bona fide accipienti præstantur non quærere dominum, vsucapi potest, quia sine vitio est. In mobili requiri, vt verus titulus sit. nam falsum nō vsucapionem aut præstat.* l. 3. CVIAC.

Traditione & vsucapione pro donato dominium quæritur: idem in aliis titulum habentibus: vt sipeà de pac. l. traditionibus. BALD. Vel sic: *Ex donationis titulo dominium transfertur vel vsucapiendi causa bona fide recipiens patitur.* SALYC.

1. *Imp.* ALEXAND. A. *Macedonio.*

Siue fuerit dominus, qui tibi loca, de quibus supplicasti, donauit: siue à non domino bona fide donata suscepisti, eàque vsucepisti: auferri tibi quod iure quæsitum est, non potest a. P. V. Id. Mart.

Res offerta vitio furti, non vsucapitur titulo pro donato. SAL.

11. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. *Capitonio* b.

DOnantem ancillam alienam nihil domino deminuere, nō est ambigui iuris: furtum etiam contrahere c citra voluntatem domini contrectantem, vt eius rei nec vsucapio possit procedere. S. V. Id. Aprel. AA. CONS.

Sicut perfecta donatio non irritatur, ita invalida ad vsucapionem non patrocinatur, licet possit iuris error esse vitabilem, vel posse donationem ouerrescere, quæ non interuenit. BALD. Vel sic: *Ex donatione putatiua, siue erronea non procedit vsucapio.* SAL.

12. *Idem AA. & CC. Rhodano* d.

IRritam facere donationem perfectam nemini licet e. Vtique hoc verum est, si error f falsæ causæ ratione bonæ fidei non defenditur g. quod & in dominio pro vsucapione quærendo seruatur.

DE VSVCAPIONE PRO DOTE.

TITVLVS XXVIII.

TItulus etiam pro dote *iustissimus est, vt ait* L. 1. *ff. cod. si res mobilis quæ aliena est, & sine vitio furti, vel quæ alii bona fide data sit in dotem mariti bona fide accipiant. De res mobili inquirer Constitutio huius tituli, quia fundus dotalis vsucapi non potest.* l. si fundum. *ff. de fund. dot. quotiens mulieri actio de dote commodo competitura est, quæ sola causa dat Iulia locum habet.* l. 3. ff. eodem. CVIAC.

Res mobilis in dotem data, si vitium vsucapionē non impedit, vsucapitur. BALD. Vel sic: *Marium recipiens bona fide, vsucapit, titulo pro dote rem datam vitio non affectam.* SALYC.

Imp. ALEXAND. A. *Tiberino.*

Res mobiles in dotem datæ, quibus aliena, si sine vitio h tamen fuerint à bona fide accipiente pro dote acceptæ i, vsucapiuntur.

DE VSVCAPIONE PRO HEREDE.

TITVLVS XXIX.

Vbique quoque vsucapionis titulus est pro herede, si rem alienam inuentam in hereditate quam defunctus possedit sine vitio, hæres possidens vt hereditariam, sed necesse est vt etiam sit verus. l. 3. & 4. hoc tit. *Et in hoc titulo sunt relinquendi l. 3. quam sic accipit, vt sua hereditaria confiteatur, nec excusatio tantum, pro adiudicandus sit, aliquid vsucapere possit pro herede: quia sui heredes manent, etiam si abstinuerint se, nec illi existimentur, vere legitimi venire agnati possunt. Sed quia venire vere prætorio possunt, & pro possessore vsucapere possunt.* CVIACIVS.

Sicut suus hæres non vsucapit titulo pro herede, ita nec hæres hereditatis etiam extraneus ex persona defuncti. BALD. Vel sic: *Si hæres heredis vsus est accessione antecessoris, non potest vsucapere pro herede, quod defunctus eius non potuit.* SALYC.

dona. § alia, sed ex causa licet, scilicet ingratitudinis *. vt §. de renunc. do. l. fin.*

¶ *Error.* quia credebat rem sibi esse donatam à domino, cùm non esset. h ¶ *Nō defendit.* nec enim sufficit credere * donari, nisi & donatum sit: vt *hic, & ff. eod. l. §. de vsucap. l. Cassius. & Institu. de vsucap. §. error.* nisi sit iustus * error, qui habetur pro * titulo: vt *ff. pro emptore l. quod vsucap. & pro suo l. §.* ¶ Quid si pater filio in possessione posito donauit * & filius credit donationem valere? Resp. non vsucapit filius ei à patre mortuo: quia donatio non valuit: nisi heredes iuste habeant: vt *ff. eod. l. §. l. & l. si pater.* sed quid pro legato vsucapit, forte si non habent iustum heredes, ex tacita donatione confirmatus vt *T. de dona. inter virum & vxorem. l. donationes*). ¶ Item quid si vir vxori, vel econtrario donauit inter viros (quæ non valet) an poterit vsucapit? Resp. si suam rem, non habet locum vsucapio: vt *ff. eo. l. §. si vir.* * alienam, habet locum: vt *in eod. titu. l. si vir.* nisi ante completam vsucapionem fiat diuortium: vt *ff. eod. l. §. nam si vir.* ¶ Item videtur quòd hic simulus non habet locum: quia donari non potest nisi quod fit eius cui donatur vt *ff. de dona. inter virum & vxorem. Lex addam. §. 8. quæ* alt contrà. Sed illud quæ ad propositum § donatis: vt *ff. de Publicia. l. quæ quæsumus* §.).

* Cicero. *ad Sic. vsuplicia vt p. pli. super nomi. mutuum. cum de rebus.*

a Donatio ingratitudinis causa revocari potest.

b Ex dominio non potestas transferat dum nisi non vsucapiendi conditio. addit Gl. *l. 1. §. ful.*

c Opinio non, cum nisi iusta sit.

d Vsucapiendi non impedit error iusta.

e Error iustus habetur pro titulo.

f Donatio facta filio in possessione, pater vsus nō valet: mortuo, valet. & heredes autem habent: & iustum non habent, valet quidem non vt donatio, sed vt legatum: quia donat filio filius vsucapiam non mo. donato, sed pro legato.

* *Rhodano.*

g Gl. *l. 2. in vsu. in ff. ff. eod.*

DE VSVCAPIONE pro dote.

Res mobilis. CAYV. Si mulier res alienā marito in dotem dedit bona fide: an mariti res nam dotem vsucapere possit, quæritur? Resp. quod non.

i ¶ *Si sine vitio.* quia nō furtiue furtiue: sed distinguit. hic, quia cùm res aliena datur in dotem: an ante matrimonium, an eo contracto. Primo b casu, & quidem aestimata, non vsucapiat pro emptore, vel pro suo: si inæstimata, tunc pro suo vsucapit. Secundo c casu, & quidem inæstimatus pro dote: si æstimata, pro emptore vt habes hic *ff. eo. l. 2. & ff. ip.*

h ff. *furtiue dum fide dotis pro dote vsucapiatur.*

i Dotis res aliena æstimata aere matrimonio tradita, vsucapitur: tunc pro dote: si æstimata, ex emptore.

l Dotis res alienæ contracta cum matrimonio tradita, vsucapitur: tunc pro dote: si æstimata, ex emptore

DE VSVCAPIONE pro herede.

Res mobilis accipitur pro vere herede: aliter accipitur, vt ff. de petit. heredi. Loto herede. & pro hoc, ff. eo. l. penult.

480/C.IV.K.5-4, 1833-1834
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Vm pro herede.] CARVS. Adri Titij matrona possidebat aliena mancipia: decessit, & ei successit mater Titij quæ fecerat in possessione patris mortis tuæ tempore, quæritur an ipsa vel Titius qui matri successit, possit vsucapere illa mancipia pro herede? Respond. quòd non quia in suo herede, hoc est, in filio vel filia existente in possessione patris mortis tempore, non habet locum titulus pro herede.

a ¶ *Cum.* id est, quando: vt quia * est de suis heredibus: vt *l. sed. i. g.* Vel b quia putatur mortuus qui viuit: vt *l. sed opinione & l. sed d.*). Item si quis erret in re, vt quòd credebat heredem, cùm non sit. vt *l. sed. fin.*

b ¶ *Tuum.* quæ fuit heredis eius.

c ¶ *Mancipia.* aliena quæ tenebat suus tuus vt sua bona fide, & sine titulo.

d ¶ *Ex ea causa.* quia successisset eius tuo per confusionem: sed quia successisse matri eis ex extraneus: vt *Institu. de hered. qua. & differ. §. ceterum.* potes ex tua persona sumere initium, non sic si esset de suis, vt *ff. eod. l. § fin.*

a Vsucapio pro herede locum non habet in filio heredibus. l. d. ff. vsucapere pro herede suus heres, nè possit.

b Vsucapere pro herede quinq; possint.

† Mortis.

* al. deest vox mag.

1. Imp. ANTONINVS A. Theophilo.

QVm * proherede vsucapio locum non habeat intelligis, neque matrem tuam b cui heres extitisti, neque te vsu mancipia c ex ea causa d capere posse. PP. XII. Kal. Iul. Rom. Leto & Cereale Coss.

Suus & necessarius heres non præscribit titulo pro herede, etiamsi habeat coheredem extraneum. h. d. gle. BALD. Vel sic: *Vsucapio pro herede, non procedit in filiis in potestate.* SAL.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Maurina* †.

NIhil pro herede a posse vsucapi, suis heredibus * existentibus, magis* obtinuit.

Error non facit suc. præsertim in lucro capiendo. BALD. Vel sic: *Vsucapi non habet heredem: idem*

NIhil.] CARVS. An filii, filiæ qui fuerunt in possessione defuncti, possint vsucapere pro herede, quæritur? dicitur quòd non.

a ¶ *Nihil pro herede.* id est, suis heredibus existentibus, nemo vsucapere potest, pro herede. Sui enim heredes non fiunt, sed existunt heredes, nec adquirere bona dicuntur, sed retineri: ea igitur bona quasi viuentis pro herede vsucapi non possunt, nec verum est, suum heredem pro herede vsucapere non posse: dicunt enim id colligi potest ex *l. 1. in fin. ff. pro herede.* CVIA.

e ¶ *Suis heredibus.* quia non habent titulo, cùm viuo patre domini fuerit: vt *ff. eod. l. § final. & de libe. & posthu. l. in fin. & Institu. de hered. qualita. & differ. §. sed sed* à patre inchoatam etiam pro herede filius perficere potest.

¶ Sed an f pro suo vsucapiant? Videtur quòd fiant: *ff. pro suo. l. pen. §. ff. pater.* Sed respondeo, non: quia ibi fuerunt emittipuri. Vel fuit ibi à defuncto inchoata. Item hoc dicunt quidam esse verum, si est filius: si autem eum alius possit: et arg. *ff. de acquir. her. l. cum heredibus.* quod non plures. ¶ Sed si defunctus habuit malam fidem in re quam possidebat, vel scientiam rei alienæ: an heres vsucapiat pro herede sicut extraneus? Quidam dicunt sic, si ex sua persona vult sumere initium: vt *l. de præscript. long. temp. l. i. & ff. de acquir. poss. l. Pomponius.* §. 3. Intrò alia ratione: quia titulum habet heres, & non est res vitiosa: & habet bonam fidem: ergo vsucapio. Sed Ioan. dicit contra, primò, quia successor est vitiosorum & culpæ defuncti: vt *l. de fruct. & li. vt. l. 3. & ff. de diuer. & tempor. præscrip. l. cum heres.* & sic non valet argumentum mortuus, quia liberat se bona fidei vere g, præsumpsit tamen est malæ fidei. 2. Item secundò, quia pro h sua persona habetur heres & defunctus: vt *in auth. de tertiis. hæres præst. in princ. colla. 10. 3.* Item tertiò pro hoc expressè]. *eod. l. fin. &]. tit. 3. l. fin.* 4. Item quartò pro hoc argumentum * à contrario sensu, quod est, *ff. de Publici. l. 3. §. pacto.* 5. Quintò pro hoc, *ff. de vsucap. l. vbi.* 3. vbi dicit, vitium i rei purgatum non impedit vsucapionem: ergo * vitium personale etiam purgatum, impedit. Habet ergo locum hæc vsucapio quando habuit defunctus bonam fidem: is re aliena sed deficiebat titulus, quem habet heres.

ORIGINE] CARVS. Seius aberat degens vitra mare: credebatur quòd esset mortuus, & quòd inde infer me heredem: vel fuit accepi bona sua, quia erà proximus agnatus, iste quæ erat res aliena: an ea per herede, vel res suæ vicinitis vsucapere possim titulo pro herede, quæritur? Dicitur quòd non.

2 ¶ *Non procedit. ff. eod. l. i.*

VSucapio.] CARVS. Ad hoc quòd procedat vsucapio, necesse est vt interceniat titulus, & bona fides. si ergo aliquis possidebat rem furtiuam, & ei successisset non potuit vsucapere, sic nec ego. VIVIAN.

g ¶ *Vsucapio.* credebam me extraneum heredem esse, cùm non essem.

h ¶ *Non procedente.* credit se heredem, sed non est.

i ¶ *Non potest.* vt &]. *de rei vendic. l. nulla.* &]. *de præscrip. long. temp. l. diuina. & ff. de vsucap. Cassius.* & hoc nisi in errore k iustus: vt *ff. pro leg. l. pro legato. & pro sua. l. fin.*

k ¶ *Neque heredi.* si fit suus vel si fit extraneus, sed vult vti successione defuncti. secus si ex persona sua velit initium sumere, vt dixi *l. eodem. l. nihil.*

l ¶ *Ex hereditate.* quam credebat habere, & non habebam.

m ¶ *Absumitur.* id est, non collitur.

† Diuiciam.

* Esse iustus excusat.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.

TITVLVS XXX.

INter cætera omnibus titulis vsucapionis communia hæc sunt, vt sine possessione emptionis quæ quis fide possidet non aliis, vsucapio contingere non potest. l. 1. *vt res alii nullo titulo vsucapio possit.* l. 2. *res aliena fides defuncti tenent heredem licet bona fide possidean vt res ex sua, nec ex defuncti persona vsucapere possit, quod nec defunctus potuit, ad cuius vicem propitio accepit, quod & præcipitur de titulo pro herede propositi* l. 1. & 4. *eiusd. superioris, & de præscriptione longi temporis.* l. 4. *infrà eiusd.* §. 3. CVIACVS.

Colonus corporaliter tenet: sed non possidet sibi, sed domino: & ideo non præscribit. BALD.

1. Imperator ALEXANDER A. Seuero.

QVem conducto possidet, quamuis corporaliter teneat, non tamen sibi, sed domino * rei creditur possidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio acquiritur *. PP. VII. Kalend. Apell. Alexan. A. V. & Marcello Coss.

Mancipium fiscale non vsucapitur. BALD. Vel sic: *Res fisci nequeunt vsucapi.* SAL.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.

Porrò illatio b vsucapionibus specialibus, suppositis de communibus. ANO.

QVi ex credulitate.] CARVS. Si locati prædiis colono, an possit vsucapere, quæritur? Resp. quòd non: quia non possidet. VIVIANVS.

a ¶ *Dominus.* si ergo dominus per se eiusdi habet, per colonum, naturalem: vt *hic. &]. de præscr. xxx. an. l. mult.* ergo colonus c nolli omnino habet possessionem: vt *ff. de vsur. l. non solum. §.). & l. fin.* Item probatur per hoc, quia si dominus à colono in possessionem non admittitur, nec quæritur inter dictum dominum ergo prius omnino possidebat, nam alias d interdictum non daretur: vt *ff. de vi, & vi ar. l. cum fundum. & l. §. interdictum autem hoc. & l. 9. §. sum.* Sed arg. contrà *ff. communi diui. l. communi dividendo* 9. §. *neque.*

¶ Secundò quæro, an colonus e possit interuertere possessionem, & sibi possidere: & sic dominum intrare naturalem possessionem? Resp. non. & in hoc casu prodita est lex] *de præscr. xxx. anno. l. 3.*

¶ Tertiò quæro, si f animo deferendæ possessionis exierit de fundo colonus an dominus amittat? Quidam, vt Hugo. & alii, quòd dicit *ff. de acquiren. poss. l. si colonus.* Iampro ibi argumentum à contrario sensu. nam dominus g amittit etiam ignorans: vt *ff. de acquir. poss. l. pergit. §. quidam.* Sed arg. contrà vt *ff. de acquir. poss. l. ff. de ea. §.]. & l. si id quod* §.). nam illæ leges dicunt quòd etiam mortuo colono retinet dominus possessionem: & tamen constat quòd tunc colonus animum retinendæ possessionis non habet. Item pro hoc]. *tit. 9. Lib. nono.* Sed primi dicunt, non mutat quantum h ad hoc, vt vsucapere possit.

¶ Quarò quæro, quid si colonus alij i tradat, vel pendat an dominus possidere? Resp. non definit dominus possidere, secundùm quosdam: vt *l. tit. 9. §. fin.* Sed olim contrà vt *ff. de acquiren. poss. l. pergit. §. quidam.* Nos dicimus contrà, quòd amittat vt *ff. de acquiren. poss. l. tit. 9. quod ff. forsan.* licet hi argumentum contrà *l. ex tit. l. quæsitum.*]. §.). Sed recuperat dominus per conditionem ex lege. & ideo dicit *d. l. ex libro*]. *de acquirenda poss.* nullum domino posse fieri præiudicium.

¶ Quintò quæro, quid k servus meus sibi dicat possidere? Resp. non desino, cum & ipsum possideam: vt arg. *ff. de acquirendo poss. l. ff. de ea. in principio.*

b Cæteris.

c Possessio nulla ei esse dicitur, quod dicere, vt supra, vt naturali & civili remanente potest locatorem.

d Interdictum. d. Interdictum recuperandæ adipiscendæ quæ possidet.

e Possessionem interuertere dominus, hoc est, sibi possidere colonum non potest.

f Possessionem fundi locatore adimitti, id dicitur fra colono fundi animo deferendi retinentem, vt non eo motus.

g Possessionem dominus etiã ignorans amittit.

h Possessionem locatoris colonus sibi usurpare ita nõ potest, vt fundi conducti vsucapiat.

i Possessionem fundi colonum fundi alijs tradere locare amittit, licet cum recuperandi conditione ex lege.

k Possessionem fundi dominus non amittit servus eius dicitur sibi possidere.

480/C.IV.K.5-4, 1835-1836
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

I*Mpendidem*] CAVS. Si comparari mancipium fisci an possim id vsucapere, quæsiuit Respon. quòd nõ. & probo quòd id non fuerit mancipium fisci, nec natum ex ancilla fisci, potero vsucapere. VIVL. a ¶ *Cognouerit.* quod cognare debet.

a Vsucapion procedit in fiscalibus.
b Vsucapi potest bona vacantia omni titulo iure commutiui *Infra. tod. §. res fisci.* Sed sine titulo tanc vigiti annis capiuntur ab eo tempore quo coperunt esse vacantia.
b *Fiscali.* vel * alia ratione fisci facta. ¶ Sed aliud in vacantibus *; quia vsucapitur omni titulo iure commutiui *Infra tod. §. res fisci.* Sed sine titulo tanc vigiti annis capiuntur ab eo tempore quo coperunt esse vacantia.
T *Pauetoria.*

Mala fide emptori nocet successori singulari volenti sibi alienam singulari. BALD. Vel fic: *Vitium defuncti nocet eius vniuersali successori etiam bonam fidem habenti.* SALVCETVS.

III. *Imp.* PHILEPPVS *A. & Cas. Pauetio* †.

SI mala fide seruum tuli fciẽs Antiochus tenuit intentionem tuam contra successorem eius, licèt bona fide possidet c, propter initij vitium vsucapio non absumpsit.

DE VSVCAPIONE TRANSFORMANDA, ET de sublata differentia rerum mancipi d, & nec mancipi a.

TITVLVS XXXI.

VT intelligamus iuna vsucapionem quæ alim fuerunt, & quæ sunt hodie, quod nosse perquàm vtile & necessarium est, primùm ita abstinet omnes res aut esse mancipi, aut nec mancipi, secundùm veterem distinctionem rerum. Res mancipi sunt prædia vrbana & rustica, quæ sunt in Italia, vel Italici soli, & inter præsentes rusticorum, vt iter, via, actus, aquæductus, quæ & ipsa res soli Italici intelliguntur, & eadem iure censentur quæ res soli. L. 1. ff. de seruit. & aqua. Item serui res mancipi sunt, & quadrupedes, quæ dorso collóue domantur, vt boues, equi, muli, asini, multeri Vlpianus lib. Reg. tit. 19. 1. item vniones, id est, grandes margaritæ, qui & perali dicuntur à veteribus interpretes Mercy. Nam Plinius lib. cap. XXXI. vniones sui se mancipatum vocasse vt prædium aliquod, idemque de omni re pretiosa dici potest, id est, quæ vnionem mare contrà, vel aere supra, de quo vnionum nomine duplum promisit iperat. I. emptori §. 1. de euict. Cæteræ res nec mancipi sunt, velutsi prædia prouincialia quæ dicitur, vt ceteri stipendiaria, vel tributaria, & fera bestiæ, licèt domitæ sint, & omnes aliæ, sed & res mere infinitæ. Rerum mancipi proprie alienatio est mancipatio per æs & librã, quæ genere si à domino fiat, dominiũ adquiritur ex iure Quiritium, si à non domino, vsucapionis causa præstatur. Rerum nec mancipi alienatio propriè est traditio, per quam id ex iure Quiritium sed in bonis iure naturali dominium acquiritur, vel alienari ea per mancipationem vel modo possit & iudicio & illa nomina, de vsucapionem Vlpianus ait esse communem alienationem rerum mancipi & nec mancipi, quod verum est tantùm in rebus mobilibus vel se mouentibus, non in rebus soli, nam ea tantùm prædia mancipi possunt quæ mancipi sunt id est, quæ sita Italiæ continentur, id prouinciale, vel iura eorum quæ nec mancipi sunt, L. cũm sponsus. §. in vectigalibus. ff. de publ. in rem act. quæ tamen res non impedit eorum vindicationem, quia in rei vindicatione qualiscunque dominium dedisti potest. L. si mater §. eandem. ff. de exc. rei iud. & transferuda illac sunt quæ Obl. vel. cap. 3. *At res mobiles & se mouentes vsucapi possunt sine mancipi sine nec mancipi sint vbique locorum in Italia & in prouincia, vt refert Constitutio Iustin. in. in quo sic loco reposita verba, neque, quod indefinitè incongruè, sapè, quæ fuerant alienatæ antè, vel quocunque modo, bona fide tamen, detentæ, id est, quæ fuerant mancipatæ vel traditæ. Nexum enim nomen, quod est generale Manilius & Gallus confirmarit rectè, hoc loco specialiter accipitur pro mancipatione, vt in definitione alienationis tradita à Cicerone. Alienatio, id est, res quæ mancipi est traditio alteri facta, vbi Boiotius: Omnes res, inquit, quæ alienari possunt, mancipi dicitur sunt aut nec mancipi. Addo, aut nec mancipi, ex veteribus libris, & sequitur. Mancipi res veteres appellabant, quæ ita alienabantur, vt in alienatio per quandam nexus fieret solemnitatem: quam denuò explicat prolatis Cicero verbis ex 1. Institutionũ, de nexis facientes, quæ omnia Cicero verba de mancipatione sunt. Vnde apparet idem esse nexum & mancipium vel mancipationem, aut re eadem differre alterum ab altero, quæ genere ab specie, vt in XII. Qui nexum facit mancipiumque vti lingua nuncupassit, ita ius esto, apud Festum, cui legi addit hanc interpretationem, id est, sic legendum non ita) vti nuncuparit locutus fuerit, ita ius esto. Nexum generaliter dicitur, quæcunque fit datio, vel obligatio, vel liberatio per æs & libram. Specialiter autem mancipatio sine datio res qua fit per æs & libram præsentibus non minus quàm v. testibus ciuibus Romanis puberibus, & libripende, & interpolita verba solemnibusque verbis, quæ idem Boiotius ex Gaio profert, cuius auctoritate etiam in hac re in hac tit. Cynus utitur, ex scriptis, vel ipse fatetur, I. ac. Rauennatis. Prolata autem verba Gaij de solemnitate mancipationis sine nexus, subiicit Boiotius. Quæcunque igitur res I. XII. tab. aliter subiiciebant hanc solemnitatem abalienari non poterant sed iuris autem ceteræ res nec mancipi vocabantur. quæ verba deprauatissima studiosi quàm plurimi impugnarunt. In veteribus libris, hæcum, verbarum loco, sed iuris autem cæteræ res nec mancipi vocabantur, ita est sciptum, sed autem iuris hæ res mancipi vocabantur, vnde vertissima conciliare conatur. Quæcunque igitur res lege XII. tab. aliter nisi per hanc iuris solemnitatẽ abalienari non poterant sed autem cetera res nec mancipi vocabantur. Præterea sciendum est secundùm ius veteres, id est, XII. tab. res mobilis ante se mouentes vsucapionem esse annuam cuius iure vsucapi sunt in Iustinianeis. §. 1. ff. de vsur. & vsucap. Cùm sponsus §. pen. ff. de publ. in rem act. res immobilis biennium in Italia sola tantùm, non in prouincia. Et, vt summam dicam utriusque iuris veteris, quantum intelligi ex suprædictis potest, differentia fuit inter res mancipi & nec mancipi, inter solum Italicum & prouinciale, inter dominium ex iure Quiritium, & dominium in bona, quæ Iustinianus sublulit, ac primum quidem dominij differentiam tit. XXV. vt omnes rerum suarum intelligerentur esse domini eadem plane legislatione iure, & hoc tit. de differentiam locorum vt vbique vsucapio procederet, sublulit, & præscriptio longi temporis tempora, & differentiam rerum mancipi, & nec mancipi, vt omnes res quoque modo abalienari possent. Et tempus annui mutauit in triennium, biennij in decennium inter præsentes, & triennium inter absentes quam longi temporis vsucapionem vt ampliaret magis, vt obtinaret in præscriptione longi temporis declarat & in vsucapione facta est, si iusto possessione bona fide interuenerit, vel bona fide. ff. de adquir. rer. dom. quod tamen Concilium Lateranense non admisit cap. xlj. Et vt emptori profit tempus venditoris, donatario tempus donatoris, vt I. penult. infra de præscript. long. temp. I. id tempus. ff. de vsur. & vsucap. I. §. emptori. ff. pro emptore. & commentator, vt ait, in dominium, aut interuenit. aut biennium sit lapsuum ex tit. lib. non intuetur. nam in triennio tutius tutius non expiret. I. 1. infra de præscriptio. 30. ann. qui mas tamen exigitur hoc loco. Et necessè est, vt vsurpat, id est, antecessor & successor bona fide possidere coperit, alioquin nulla fit commodio accessio tempore. quia de successore singulari accipiendum est. nam successori vniuersali bona fides defuncti sufficit ad vsucapionem, licèt ipse mala fide possidet, & contrà bona fides heredis non sufficit, si defunctus mala fide possidet. §. diuina. Instit. de vsuc. CVIAC.

Semotis aliorum temporum articulis, res mobilis vsucapitur triennio: res immobilis longo tempore bona fide, mala fides interrumpit præscriptionem, & sublata est differentia rerum prouincialium, & Italicarum. BART. Vel lic: *Hodie res prouinciales & Italicæ quantum ad vsucapionem sunt exequatæ, & immobiles præscribuntur vbique spacio longi temporis: mobiles verò spacio triennij continui, interuenientibus à principio bona fide & titulo. nec mala fides superueniens etiam in herede persona impedit vsucapionem, vellit initiatam perfici.* SAL-

a Res mobilis se mouentes vbique vsucapiuntur quod ex libris veteribus quam §. inscriptiones vsuales hoc loco & possessio. Ita quæ §. quod totum deducentes, nisi pertinentur minori spacio quàm perficiuntur res immobilis. v. placuerpol titulum regula 144.

b ¶ *Vsucapio* procedit in fiscalibus.
c *Pauetio.* 40. annis res ciuitatum, aliti fiscis publicis vsu.
d *Pauetibi* ad possidi quæ sunt in vsu publico. v. Gl. & quod dicitur ipsi. 10. ann. §. ff. de iug. t.
e Vsucapere successor ex bona fide ea sua persona non potest, quod eius ab dior malæ fidei vsucapere non potuit. adde Gl. I. Papinian. §. cum quæsit. §. prima Greg. ff. de acquirendo possif.

DE VSVCAPIONE transformanda, & Quarum ad tempus.

d ¶ Mancipi. I. Italicorum & prouincialium, vt hodie æqualiter vsucapiuntur. olim enim immobilia in Italia tantùm biennio vsucapiebantur: mobilia verò annuo vsucapiebantur. Instit. de vsucap. in pelis. & ff. de fer. fugi. I. pen. & de vsufr. I. corruptionem. & I. de annis exc. I. I. in principio.
e ¶ *Rerũ mancipi, & nec mancipi. De quibus Vlpian in* flag. tit. 19. CVIAC.

CVM *multi.*] CAVS. Sicut remouit Imperator eadem iure Quiritium, ita vult inferre duo vitia: quorum vnũ est in tempore, aliud in loco. Olim enim res mobiles in omni loco vsucapiebantur anno, res immobiles biennio in Italia, sed res prouin-

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 1837-1838
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Vigilantia. id eſt, animus vigilans.
b ¶ Quiritium. i. Romanorum.
c ¶ Subſtulerit. id eſt, abſtulerit, & remouerit ut l. de modo iur. Quiritium tollat. l. 3. Vel id eſt, accepit nomen & ſubſtantiam, eſt eſſe ſuum a populo Romano: vt Inſtit. de iure nat. §. ſed & quod principi. Accvrs.
d ¶ Idem in cod. 10. Vide cap. 16. de praeſcrip. Cvjac. ¶ Vel originis. in priore praetribendo, ex. in quaeſtionibus fiſci. & quod ſubiicit, & ſi quae ſunt ſimiles: vt hypothecaria contra debitorem, vel eius heredem: quae in 31. ann. extendituvt. §. de praeſcrip. xxx. vel xl. ann. l. item neſſimum in principio.
e ¶ Vſucapionem. immobilem.
f ¶ Sed & ſi quis. non ſolum enim eſt emendandum quantum ad locum, ſed etiam quantum ad tempus.
g ¶ Abſeri. Nota contra Italicos.
h ¶ Intelligantur. vt mancipia ruſtica, & ſeruitutes rerum, vel perſonarum.
i ¶ Annalem. quae tollitur. §. de anna exception. l. §. in principio.
k ¶ Vſucapionem. f. immobilem.
l ¶ Terrarum. ex diſtantia eorum locorum, &c. vt l. de temp. in integr. reſtit. l. ſuperveniunt.
m ¶ Per continuam. Nota vt §. de vſucap. l. antiquad. §. 1. & §. pro empt. l. 4. §. 5. ſeruus.
n ¶ Continuam triennii. Vide c. 11. de praeſc. Cvj.
o ¶ Id enim. No. quod ſufficit bona fides ab initio: vt hic, & §. de vſucap. l. ſequitur §. de illicito. §. 1. & de acquir. rerum dom. l. bona fide. §. in contrarium. & §. pro empt. l. 4. §. 5. ſeruus. & §. de dona. inter virum & vxor. l. §. extraneus. in fin. Sed aliquin contra §. de petit. hered. l. ſed & §. legat. §. de eodem. & §. depoſit. l. 13. in fin. & l. de iniuſt. rupt. l. iam non illi. §. fin. Sed iure canonico debet eſſe continua bona fides vt extra de praeſcript. e quamuis.
p ¶ In rebus mobilibus. In vſucapione enim non continuabantur tempora interruptorum & venditorum. l. 13. §. liberum. §. de ſeruit. vrb. praed. Sed in longi temporis poſſeſſione. l. 14. §. de vſurp. & vſucap. §. inter venditorem. Inſtit. eod. in fin. Cvjac.
q ¶ Scientia. c. ſine eiuſdem qui primò habuit bonam fidem, ſive heredes: vt hic, & Inſtitut. de vſucap. §. denique. & §. pro

1. Imp. Iuſtinianus A. Ioanni P. P.

Vm noſtri animi vigilantia a ex iure Quiritium b nomen & ſubſtantiam ſubtulerit c, & cõmunes exceptiones in omni loco valeant, decem vel viginti d vel originis d annorum, vel ſi quae ſunt alia maioris aeui continentes ſcilicet ut ſaeris inutile e eſt vſucapionem f in Italicis quidem ſolis rebus admittere, in prouincialibus autem recludere. Sed & ſi quis g res alienas, Italicas tamen, bona fide poſſidebat per biennium, miſeri h rerum domini excludebantur: & nullos eis ad eas reſeruabatur regreſſus. quae & neſcientib. dominis procedebat. quo nihil inhumanius erat, ſi homo abſens & neſciens tam anguſto tempore ſuis cadebat poſſeſſionibus. Ideo per praeſentem legem & in Italicis ſolis rebus quae immobiles ſunt, vel eſſe intelliguntur i, ſicut annalem k exceptionem, ita & vſucapionem l transformandam eſſe cenſemus: vt tantummodo & m his decem vel viginti vel triginta annorum & aliarum exceptionum tempora currãt, huiuſmodi anguſtis penitus ſemotis. Cùm autẽ antiqui & in rebus mobilibus, vel le mouentibus, quae fuerant alienatae, vel quocunque modo (bona fide tamen) detentae, vſucapionem extendebant nõ tantùm in Italico ſolo nexu, ſed in omni n orbe terrarum o, & hanc annali tempore concludebant: & eam duximus eſſe corrigendã: vt ſi quis alienam rem mobilẽ ſeu ſe mouentem in quacũque terra, ſiue in Italica, ſiue prouinciali bona fide per cõtinuum p triennii q detinuerit, in firmo ſiue eam poſſideat, quaſi per vſucapionem r eam acquiſitam, [hoc] tantummodo obſeruando, vt in his omnib. caſibus ab initio s eam bona fide capiat, ſecundùm quod exigit longi tẽporis praeſcriptio: & vt cõmutetur ei poſſeſſio etiã anterioris iuſti poſſeſſoris, & cõnumeretur in decẽnium, vel viginti annorum ſpatiũ, vel triciẽnium. quod & in rebus mobilibus t obſeruandum eſſe cenſemus, vt in omnibus iuſto titulo poſſeſſionis anteceſſoris iuſta detentio quàm in re habuit, nõ interrumpatur ex poſteriore forſitan alienae rei ſcientia u, licèt ex titulo lucratiuo ea cẽpta eſt. Ita enim ampliatur v quidẽ longi temporis materia, quae x ei y ſubdita eſt: minuitur autem vſucapionum compendioſa dominis iactura, & eius iura nocentia z: cùm etiam res diuidi mancipi a & nec mancipi ſanẽ antiquã eſt: & meritò antiquari oportet, vt ſit rebus & locis omnibus b ſimili ordo inutilibus ambiguitatib. & defferẽtis. ſublatis. Dat. XV. Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſular. Lampadij & Oreſtis VV. CC.

DE ACQVIRENDA ET RETINENDA poſſeſſione.

Titvlvs XXXII.

REbus inter vſucapionem & praeſcriptionem hic titulus medius interponitur, quia neque hac, neque illa ab initio ſine poſſeſſione conſiſtit. Et vt à definitione poſſeſſionis incipiam, nulla mihi videtur melior dari poſſe illa, quam ex Alfeno Cellio refertur. Poſſeſſio eſt vſus quidam agri vel aedificij ſimpliciter in l. quaeſtio. ff. de verb. ſignifi. Poſſeſſio eſt vſus. Gallus aliquantò planius, & rectè, quidem id eſt, potestas continuatae rei, vt in definitione legati, dixerit quidem. nec enim eſt poſſeſſio, qui commodatae dicitur vſus id eſt ſpatium, vt ſeruiens vſus vel vſufructum, vel conductis, commodatum, procurium. ſed detentio, vel ſubſeſſio, aut incubatio, quae tamen duo poſteriora plerumque accipiuntur in malo pro poſſeſſione mala fide: vel quia dominium etiam de poſſeſſione dicitur. Poſſeſſio eſt dominium ſine ſine detentione rei. Proprietas, dominium rei. Poſſeſſio autem, vt Labeo ait, qui ipſam tenet, ſiue ratione, ſiue corpore, quod poſſeſſio id eſt, ſtatio, ſeſſio vel ſtatio, qui & exemplo ſeſſionis & ſtationis dicuntur. Idem res duas in ſolidum eſſe non poſſe. l. 1. in princ. l. 3. §. ex contrario. ff. eod. quia naturaliter, inquit, tenetur ab eo qui in eſſet, quam Graeci κατοχὴν vocant. Poſſidere igitur eſt inſidere, incumbere, inſiare, inſidere, vt Plautus poſſidere ferias, & inſidere ferias. & ſuperior in d. l. dominium rerum ex naturali poſſeſſione coepit, eiuſque rei vtiſquam remanere in quibuſdam rebus, non vtique in omnibus. Nam & res ingata vel donata morte cauſa, vel hereditaria dominium adquirituir ipſo iure, ſine corporali apprehenſione, nec ex poſſeſſione ſemper ſequitur dominium. Diuers autem poſſeſſionis duo propriantur in l. 10. alia quae iure ciuili: vt Litipulatio §. haec quoque ff. de verb. oblig. l. 6 cum qui. ff. de don. inter vir. & vxor. alia quae corpore. Illa ciuile dicitur, & ita defeuitur, detentio quae conſtat iure & animo domini poſſe detentore retinere: & eſſe dominum, & detinere rem ex cauſa quae dominium quari ſolet. Vide apparet poſſeſſionem ciuilem eſſe facti, quia detentio eſt, id eſt, vſus rei. denique, ff. ex quibus cauſ. ma. & animo, quia affectionem, voluntatem, opinionem, cogitationem dominii dicitur. l. 1. §. Scaeuola. ff. §. quis teſt. lib. 6. & item, quia nullum ciuilem adquirendi dominij qui habeat animum poſſeſſionis opinione domini. Quamuis & hic animus dicitur eſſe iuris non facti. l. poſſeſſionem. ff. eod. Et ſiquidem poſſeſſio ciuilis iuris & facti, quia nec ſine iure dominii conſiſtit, nec

corpus d. §. 6. & defuncto. & de vſucap. l. haeres eius in fin. i. ruben. ſecus a in ſingulari laterſione, qui ſi ſcit, non vſucapit: licet ille qui dedit dãt, bonã fidem habuit: vt §. pro empt. l. 4. §. 5. eam rem.

¶ Sed & mobilis eſt, nõ ex quo ſcit b, fortum fit, & ſit res vitioſa, & non procedit vſucapio. Resp. ſecũdũ Azo. non fuit furtum: quia non c fecit dolo, cum ei eum habeat: ſicut & ille cui res mobilis locata eſt, primum enim tẽpus inſpiciur, quo bonam fidem habuit: vt §. de furtis corrupt. l. 3. §. 1. Item potest eſſe quod non d contrectet, licèt poſſideat. Vel concedo etiam fortum fieri, & rem furtiuam, non tamen interpellatur incepta vſucapio: ſed incipienda ſit, argu. §. de ſum. dr. l. §. fundum quem.

p ¶ Amplietur. cùm in omni re & loco valeat.
q ¶ Triennii. ſaltiet mare.
r ¶ Ex. ſcil. vſucapioni.
s ¶ Mancipi & nec mancipi. id eſt, Italica & prouinciales. & idem dicantur prouinciales nec mancipi, quia nec mancipantur, i. ſapponuntur eorum dominio: nec enim erãt dominij, propter tributa quae praeſtabant vt §. de capit. & alex. l. de hac, idem ibi locum vſucapio non habet. aliàs autẽ dicuntur mancipi conductores ſalinarum l. de vectig. gal. l. §. quo. hodie autem quantum ad acquiſitionem dominij per vſucapionem, item quantum ad acquiſitionem per traditionem, ex aequate ſunt. vt hic, & Inſtitut. de rerum diui. §. per traditionem. non autem quantum ad tributa.
t ¶ Rebus & locis omnibus. Litis tamen contestatione, aut libelli oblatione interrumpitur vſucapio. l. pen. & vlt. l. de annal. exc. Certum incidens mala fide longi temporis poſſeſſionem interpellat. l. 11. §. de praeſc. lon. tem. Cvjac.

DE ACQVIrenda & retinenda poſſeſſione.

Quia a in vſucapionibus, de quibus dicit, & praeſcriptionibus, de quibus dicit, eſt poſſeſſio neceſſaria: vt ſi de vſucapio. l. ſine ideo de ea dicit. ¶ Et nota quod hic dicit de retinenda, ſed in §. dicit de amittenda. Sed dic quod idem eſt. nam contrarium contrarij eadem eſt disciplina. vt ff. de verb. ob. l. inter ſtipulantem. §. fundum.

a Vſucapionem. b Bonafides mala fides ab impedit vſucapionem.
c Vſucapi res ab initio furti. ita non potest: ſecus ſi vſucapione inchoata fit furtiua. vt hic, adde Cyprianus in l. Vſucapio rem. Praeſcriptio enim potest. 111. §. fin. in §. infr. de praeſcript. longi temporis.
d Quodam. e Poſſidere dolo dari non potest qui ei rebus habet. f Poſſidere poſſunt ea conditione
f Conuertendum eſt de diſciplina.

480/C.IV.K.5-4, 1839-1840
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a v. Bertrand. 4. consil. 2.

Per liberam.] CARPZ. Si procurator * meus nomine tuo aliquam rem emerit, acquirit mihi ignoranti etiam possessionem: & si tradens non fuit dominus, earequam scisti quod ab eo gestum est, vsucapere non poterus, sed interueniente scientia incipiam vsucapere. VVIA.

b Possessio quæritur per alium mihi ignoranti.

a ¶ Per liberam. etiam * extraneam: vt hic, & T. per quas pers. an. acquir. l. & Inst. per quas perso. ma. acq. 2. tit. hu. & ff. eod. l. 1. §. per procuratorem. & hoc hic habent mandatum, sive non, dum modo nomine domini quæratur, vel saltem tradens hoc gesserit: vt ff. de donat. l. qui mihi donatum vendiderat. alias ſi negotium, non quæritur vt ff. eod. l. commodatum. §. 1. & l. 1. §. per procuratorem. & dicimus de his qui à non de. ma. l. 5. & ff. eod. l. 1. §. per procuratorem. Et quod in libera persona dicit, & de servo alieno quem nullo modo possidet, vel possidet, sed mala fide: intelligas idem, si bona fide, extra rem & operã. Quæritur enim, vt per extraneum, si modò eius nomine quæris: vt ff. de acq. poss. l. ſi me in vacua. § fin. & sic non obstat ff. de acqu. poss. l. 1. §. sed & per eum. quia non nomina possidentis quæsitis mala fide possessor.

b ¶ Personam. vt ff. de neg. gest. l. ſi ego.

c ¶ Per liberam personã. id est, per procuratorem. Vide scripta ad l. 18. §. ſi stipul. ff. de verb. oblig. & ad Leg. Ille seruum, si illiqua quem possidet de possidere existimat, omnes, & ut ita pendit 997. & Mon. vt poſſ. stipulatio. §. vtin agitur. Iustitiæ oportet ignoranti. e Qui tradam habere desiderat, & si nolit, nõ prestitit, quia ad præstationem requiritur bona fides quæ non cadit in ignorantem. Quæ iuris & iniuriosa & infamia vt. v. Balbum tract. de pract. p. 2. q. 2. f. Ignoranti in secundum vsucapit. g. Inter bonã & malã fidem est dare medium, sciliet mã bonam & dem, quæ ea. dit in dubitatem addo G. r. 6. genera ff. eod. vbi dici. h. Scienti rem alienã immodum vsucapit. i Possessio alia multã iuris, alia modicum facit, alia plurimum facit, quam iuris, vt ea quæ per non acquirantur, nam oportet quod corporalis sit ibi appetenda, quæ est facti, licet & animus in necessarius, quod facilè est: vt ff. ex quib. caus. maior. l. denique. & ff. eod. l. ij. in prine. & l. quod meo. in prine. hæc eadem habent multum iuris in retinendo, cum solo animo retinere: vt infrà eod. l. libelo. §. 2. & iuris quæ dicitur habere plurimum iuris: vt quæ acquiritur à filio vel servo ex causis peculiari *, vt ff. eodem. l. possessio quoque. in principio. nam possessio talis quæritur ignorantibus: vt ff. pro suiend. l. ſi me in vacuam. § fin. vsucapio ignoranti: vt ff. pro suiend. l. ſi.

*fine corpore quod possidet, quidque possidentur. & hoc dicit à bonorum possessione prætoria, quæ & sine corpore, vt hereditas iuris intellectum habet. Quæ autem possessio corporis cassipie, nuncupatur, & est detentio rei cum animo possidendi quæ tamen etiam sine aliquod affectionibusque. Nam vtraque legitima dicitur l. 10. quamdiu vtrumque præter tantum interdictis possessoria, & possessio fundamentum quæ naturalis est, etiam ex iure pretorium mutuari dicitur, l. possidere quoque. ff. eod. Et hoc igitur iuris etiam & facti est. Sed facti magis quam iuris, quia iura domini distinguitur, quod iuris primum maximum est. Claudo, iuris magis quam facti. Et, quia iure domini constat, & hæc propriè possessio, vt in glossis, quæ quæ à hic vocat. possessio vsufructi à Iuſ. quæ in. Dominio retentio. Proterea hoc etiamsi hæres propinatur, per liberam personam possidemus adquiri, id est, corpore etiam liberi hominis, animo & voluntate nostra: vt l. ea quæ ff. de adquir. rer. dom. Palamutat. sufficere, nec requiri etiam fictitium tradito alij possidenti accepto, nostro nomine, vt vsucapione requiri fictitium excepto casu prædiari. Nam & alia plurima sunt de differentia inter possidentem & vsucapientem, ex quibus ita deducitur. Denique possidentem sine naturalis ex se sine animo, adquirit corpore nostro vel alieno, aut vel hæc corpore, sine corpore quidem genere, vt legi in Liquardum ff. eo. tit. & animo nostro, aut quasi nostro, vt per infantem tenere nostrum l. 3. non alieno. Retinet solo animo. l. 1. tam naturalem, quam civilem. Pede intelligitur non amittit eam corpore relicta l. 8. ff. eo. l. Sed quibuscunque. de reg. iur. quæ tamen amittitur animo solo l. 3. §. in amentia ff. eod. Nam & corporationem adquirendo & amittitur possidentem clandere indicat ille arrictus. Ferè. Et verò rationem dandas cassipie notatis à Papiniano sibi corpore amittitur possidentem, quasi lectori quærendo & recuperandi retinque. Item ex l. 1. huius tit. intelligimus corpore quæ sunt videri possidentem non rationem & instrumentum se comprehensum, emptorem indubitam in vacuam possidentem facito sed & si emptor scienti venditore dia in possidente fuerit: vel, non idem T. de contempt. l. 2. §. ſi quis alt. vel libi. ger. Dos pertinet in possidente fuisse, quia aphorismo de vsucapione vel præscriptione longi temporis, & inquirit quæ quæ eadem l. 1. de vacua possidente, vt leg. 3. & 7 quia si non sit vacua possidet qua tibi tradetur quæ possidebatur animum opinionem, & adquirit eius quam certus occupari ad alienilla quæque vacuum regula in hoc tit. proponitur. Neminem sibi ipsum mutare posse causam possidendi. Causa possidendi est titulus quem mutat in facta l. 1. qui fundum naturaliter possidet alium nomine, vt colonus. si confitetur ex fundum suo nomine possidere, eum, & vendat tanquam suum quæ insigne & diuitiæ vel dotis est, quæ non possit sibi mutare causam possidendi, & ius dominij non mutat, nec possidendi etiam sibi dictitando animo vt sibi possidet quod possidet alij, sed per venditionem tamen dominum possidere intercurrit, vt habitant mi apud Gulielmum in fin. n. & probat l. 3. §. quod si furiosus. ff. eod. & l. 1. ea. Ab ſi alij tradidisset (sic legendum est) vendiisset ſi poſſ. venditionem non professuri domino prædiorum mercedem re eadem ab emptore condictio vel ignoranti. §. 1. ff. eod. Contra verò ſi qui quod sua nomine possidebat, vendiisset alterno possidere vt colonus vel fructuarius, non mutat sibi causam possidendi, sed dominij possidere, nec vsui inuersum facit, l. quod meo. ff. eod. de domino inuersum facit. Cæterum quæ proponuntur in hoc tit. adeò lucis exposuimus etiam quod l. vlt. quæ nihil interesse statuit colonus aut fructuarius dereliqui, an dissentit secundum Proculi sententiam. Leion quis. ff. de dolo. l. 3. §. quod si furiosus. ff. de adquir. possess. CUIAC.

Per liberam personam ignoranti possessio acquiritur: sed sciente sciente vsucapiendi conditio. BALD.

1. Imp. SEVERVS & ANTON. AA. & CC. Antio.

PER liberam * personam b ignoranti quoque acquiri possessionem c, & possquam scientia interuenerit d, vsucapionis conditione inchoari posse, tam ratione vtilitatis e, quam iurisprudentia f receptum est. PP. VI. Kal. Decemb. Fusco & Dexiro Coss.

Quæ domino sciente & patiente possidetur possedit, interligatur per eundem in possessionem indulsum. Vel sic: *Quæ ad acquisitionem dominij paria sunt habere cassipie traditam & adeptam, vel scientes & patiente domino possidere.* BALD. Vel sic: *Patientia obligari tradere, pro traditione habetur: sicut instrumento, quod tradita fuerit, non contestatur.* SALYCET.

12. Imp. ALEXAND. A. Mauro *.

MINUS g instructus est, qui te solicitè reddidit quasi in vacuam possessionẽ eius quod per procuratorem emisti h, non sis inductus: cum ipse proponas te dia i in possessione [eius]

a Possessio ipsa, alia à procuratore, alia à notio, sic possessio fundibus quæritur.

b Possessio quæ per me quæritur cum ea cassipie possessum iuris habet.

c Domini non sine vacua possessione quæri potest, ab iuris sine inductione in possessionem.

d id est, per dominium inductione in possessionem.

e Dia in possessione facta

Mm 5

facto:

480/C.IV.K.5-4, 1841-1842
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

factoquia id quod dico dic, non ius, ſed factum deſignat : vt ff. de Public. l. cum ſponſus.

a ¶ *Vt dominum*, quod præſumitur [a], niſi contrarium probetur: vt arg. ff. pro ſocio. l. meritò. & ſ. de pignor. l. fin. ¶ Sed nec ſemper quis præſumitur [b] iniuſtus, & verare : vt ff. de furtis. l. qui vas. [illegible] Sed hic debita erat poſſeſſio, & ideò non præſumitur iniquus venditor.

b ¶ *Tradita ſit.* [b] vel per hæc verba, *tradidit*, vel per hæc, *confiteor me tuo nomine poſſidere*, cùm conſtat me poſſidere, vt ff. eod. l. quod meo. in princip.

c ¶ *Rei veritate.* [illegible]

d ¶ *Si ſciens.* & volente, vel ſaltem non contradicente : [illegible] Vel contradicente, [illegible]

D*Onatarum.*] Cayus. Aliqua res donata erat infanti, & tradita corporaliter apprehenſa, an ei acquiſita ſit poſſeſſio? Reſpond. quòd ſic, licèt animum acquirendi non habeat, quia ſi diceretur, quòd poſſeſſio ſibi non acquireretur, quia non habet animi affectum plenum, ſequeretur hoc, quòd non acquireretur etiam per tutorem, cùm tunc magis habeat affectum. Vivian.

e ¶ *A quacunque* ſive coniuncta, ſive non.

f ¶ *Infanti.* Infans [e] propriè dicitur minor vij. ann. vt ſ. de iur. de l. ſi infanti.

g ¶ *Quæritur* tutore auctore.

h *Aliaquin* [illegible]

[illegible]

fuiſſe, omniáque vt dominum [a] geſſiſſe. Licèt enim inſtrumento non ſit comprehenſum, quòd tibi tradita ſit [b] poſſeſſio : ipſa tamen rei veritate [c] id conſequutus es : ſi ſciente [d] venditore in poſſeſſione fuiſti.

Poſſeſſio infanti quæritur per ſeipſum auctoritate tutoris, vel per procuratorem, vel per ſeruum, h. d. ſecundùm communem intellectum. Bald. Vel ſic: *Sicut per tutorem quæritur poſſeſſio infanti, ita per traditionem ei factam.* Salyc.

III. Imp. Decivs A. Rufino [m].

DOnatarum rerum à quacunque [e] perſona infanti [f] vacua poſſeſſio tradita, corpore quæritur [g]. Quàuis enim ſint auctorum ſententiæ diſſentientes : tamen conſultius videtur interim (licèt animi plenum non fuiſſet affectus) poſſeſſionem per traditionem eſſe quæſitam. alioquin [h] (ſicuti conſultiſſimi viri Papiniani † reſponſo continetur) nec quidem per tutorem poſſeſſio infanti poterit acquiri. PP. V. Kalend. April. Decio A. V. & Grato Coss.

L*icèt.*] Cayus. Licèt in acquirenda poſſeſſione neceſſarius ſit actus corporeus, & animus: retinetur tamen poſſeſſio ſolo animo. vnde ſi habebam prædium, & non poteram ad illud accedere, & colere, propter circunſtantes inimicos : an propter hoc amittam poſſeſſionem, quæritur? & dic, quòd non, quia ſolo animo retineo. Vivian.

In acquiſitione poſſeſſionis requiritur animus & corpus : in retentione ſufficit ſolus animus. nec videtur poſſeſſionem deſerere, qui agriculturam metu deſerit. Bal. Vel ſic : *Poſſeſſio retinetur animo, ideo non perditur ſolo temporis curſu.* Salyc.

IV. Imp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. Nepotiano.

LIcèt poſſeſſio nudo animo [i] acquiri non poſſit, tamen ſolo animo retineri poteſt. Si ergo prædiorum deſertam [k] poſſeſſioné non derelinquendi affectione tranſacto tempore non coluiſti [l], ſed metus [m] neceſſitate culturam eorum diſtuliſti: præiudicium tibi ex tranſmiſſi temporis iniuria [n] generari non poteſt. PP. Kalend. Auguſt. Ipſis IV. & III. AA. Coss.

Nullus poteſt ſibi cauſam poſſeſſionis mutare nulla cauſa extrinſecus accedente. Bald. Vel ſic: *A colono facta venditio non præiudicat domino.* Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Menenni.

i ¶ *Nudo animo.* id eſt [a], ſine corporis actu : vt ff. eo. l. ij. in prin. & l. quemadmodum. (ſic & dicitur nudum pactum ſine traditione: vt ſuprà de pact. l. traditionis.) hoc tamen fallit [b] in caſibus, in quibus poſſeſſio ſine actu quæritur, vt diximus ſ. eod. l. j. ſed certè & in illis caſibus aliquid interuenit pro actu. ſic ergo quæſita poſſeſſio animo [c] & corpore dicitur naturaliter: ff. eod. l. j. in principio. de iure gentium: vt Inſti. de re. di. §. per traditionem. & §. vendita. non eo quo omnia animalia requirtur : quia irrationabilia non poſſident ſicut nec furioſi vel dormientes. vt ff. eod. l. j. §. furioſus. & §. [illegible] hæc eadem naturalis poteſt dici ciuilis, approbatione : vt ff. de verborum ſig. [illegible] & ſic eſt vna [d] poſſeſſio non duæ penes eundem, ſecundùm Azo. Alij [e], vt Al. & Io. & Hu. dicūt quòd duæ [f] ſunt ciuilis, quæ procedit ex animo : naturalis, quæ ex actu vel [illegible] de quod ſubiicit *retineri poteſt*, dicit Azo, ſcilicet naturalis quam ſolum habebam, hæc eadem naturalis retenta animo, poteſt dici etiam ciuilis : quia retinetur auctoritate iuris ciuilis, ſicut actio ciuilis dicitur prætoria auctoritate [illegible] [illegible]

k ¶ *Deſertam.* quo ad prædiorum culturam.

l ¶ *Coluiſti.* ſcilicet in propria perſona.

m ¶ *Metus.* ſcilicet, ne in perſona læderetis: ſecus autem ſi repelli de poſſeſſione, vel non admitti ſuſpicaris: quia tunc ſtatim amittitur: ff. eod. l. ſi id quod. §. ſi. [illegible]

n ¶ *Temporis iniuria.* quod fuit minus x. ann. aliàs amitteres poſſeſſionem : vt Inſt. de vſuc. §. quod autem ad eas. & ff. de vſucap. l. furtum. §. j. ſecundùm quoſdam. quod non placet: quia [illegible] ſed iudicis [illegible] [illegible]

a Qui in poſſeſſione [illegible]

b An præſumatur quis in [illegible]

c Per inſtrumentū in quo [illegible]

* Ruſo.

d Patiendo conſentitur [illegible]

† l. 1. §. adipiſcimur ff. eod.

e Infans propriè minor ſeptē annis.

f Poſſeſſio an poſſit quæri infanti.

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k Hæc ſolutio [illegible]

a Nudo animo acquiri poſſeſſionem quid ſit.

b Quibus caſibus poſſeſſio ſine corporis actu, nudo animo quæritur.

c Poſſeſſio naturalis dicitur, quæ animo & corpore quæſita, & quæ ex iure gentium dicitur ciuilis ſit approbatione.

d Verum vnica ſit poſſeſſio an duæ.

e Hæc opinio eſt communiter approbata per omnes. vt tradit Bald. [illegible]

f Poſſeſſio quotuplex ſit [illegible]

g Duo in ſolidum poſſidere nō poſſunt, id eſt, ſimiliter duo naturaliter poſſidere ſimul nō poſſunt: ſed vnus naturaliter, alter ciuiliter.

h Naturalis poſſeſſio quemadmodum retineatur.

i Poſſeſſio nō tollitur tempore.

k Vult Accurſius [illegible]

l Scientia iuſtas.

Cum

Cum nemo.] CAYVS. Si colono locani prædium ad colendum, & illud vendidit, volens sibi causam possessionis mutare, quod possidetur pro suo, & non pro nomine eius mihi præstitisset, quæritur? Resp. quod ne sibi possunt vindicare, nec sibi potest mutare causam possessionis, id est, non potuit incipere possidere, cum prius non possideret: & hoc verum est, sive possidere vellet, sive alij tradere aliquo titulo iure regiæ, licet sine effectu. VIVIAN.

a ¶ Hæc pertinet l. 2. §. 1. & sequ. ff. pro herede. CYIAC.

a ¶ Causam possessionis. duplicitur * dicitur: vel vt mutetur possessio, sive titulus possessionis ei qui possidebat, sive retinebat, vel incipiebat vsucapere, qui non vsucapiebat: quod ad civilem & ad naturalem referuntur. ff. ex l. qui bona. §. 1. & l. 19. §. illud. & pro herede. l. 6. §. 1. & supra l. 1. ad probationem.

b ¶ Et dic quod hic b mutatis sedibus Ir. ex hoc quod alij Emptori dare volunt, & tradidit colono, sibi autem idem penitur: quia si succedit emptor, quasi idem cum eo esse videtur. 2. Vel dic quod sibi possidere volui pro suo, postmodum vendidit & tradidit. 3. Vel dic venditionis, 1. emptionis facta ab eo quem sciebat non dominum. sic poterit: ff. de usucapi. l. vsuras.

b ¶. Colonum. colonus in villa sed inquilinus in ciuitate: vt ff. ad l. re pignoris.

c ¶ Rationibus. hic non sic modis mutari causam possessionis, scilicet iusta in iustam. 2. Item ex ciuitate in iustam in iustam. 3. Item ex nulla in aliquam. 4. Ex ciuitate ex alienis in vallum. 5. Item ex aliqua iusta in alium iustum. 6. Item & ex eum, ex nulla in alium nullum. Primum, scilicet ex iusta in iustam, est prohibitum: vt ff. ad l. Iulian. Secundum similiter: vt hic, & ff. pro herede l. 5. § quod vulgo. Quartum permittitur: vt ff. ad l. Iul. vi. §. adversus. Quintum est prohibitum: vt ff. ad l. qui bona. § quod scriptum. Sextum prohibitum, vt de conducto ad precarium: vt hic in prin. & sequ. ff. ad l. ff. quis autem, & hoc nulla extrinseca causa superuenerunt, alias enim omnes permissæ sunt, quia non ipse sibi mutare, sed fiji dicitur mutari: vt ff. ad l. 19. §. illud. & l. qui bona. §. 1. & l. ff. quis autem. & ff. ff. pro herede pet. l. 1. §. 1. & l. fin. & ff. pro empt. l. 5. §. fin. ACCVRS.

a ¶ Iniqua venditione. Quo casu olim fuit actio facti. Gellius lib. 11. cap. vlt. CYIAC.

d ¶ Dominij dominium non amittit, sed possessionem sic: vt ff. ro l. 19. §. quid si furtum, & l. pignoris. §. quidd. §. Sed per conditionem ex lege recuperat: vt ff. ad l. fin. ¶ Sed cumquid emptor e ille qui emit a colono, poterit vsucapere? Quidam dicerunt, vt Iun. quod non, arg. ff. de vsucap. l. cum, fulm. colonus enim non potuit dare possessionem quam non habebat: licet eam dominus amisisset traditione facta, vt dixit. Sed Iun. contra eum & videtur eam emit ab eo quem putat dominum, causam ab f eo possidendi non habet, & tamen vsucapit: vt ff. de vsucap. l. non solum. §. quod vulgo. & l. fi. in pr. §. ff. quis bona fide. & pro empt. l. qui fundum §. qui bona fide. Secundo quia si specialiter prohibetur præscripto ei qui emit a colono rei dominicæ, vel templorum, vt ff. ne res de vsu. vel empt. l. 3. ergo in alijs non prohibetur: vt arg. ff. ad mun. l. 1. Tertio, quia si quis emit ab eo quem putaret pupillum, vsucapit: vt ff. pro empt. l. 4. §. fi. à pupillo. & tamen possessionem pupillo ei non dedit, quia non potuit: vt ff. ad l. possessionem. vel in illo §. fi. à pupillo ad iunda habetur. Quarto, in eo qui emit a furiosi qui & ipse alienare non potest: & tamen qui ab eo emit in confpectu insanitatis quietis, vsucapit: vt ff. pro empt. l. 4. §. furiosi. Hic ergo vel non erat completa vsucapio, vel volebat emptor vti accessione temporis sui auctoris, id est, coloni, quod non potest & sic domino non fit præiudicium in dominio, vt hic. & l. fi. alio. res pig. da. fi. l. fin. hæc eadem quæstio fit secundum Iun. in procuratore per quem mihi ignoranti est quæsita possessio: & aliquam mihi tradere, alij tradidit.

Si nulla.] CAYVS. Si absente me possessionem meam ingressus fuerit, & me retentante suspicor posse repelli, & ita amittere titulo non præcedit præscriptio, nec iusta possessio. SALYC.

VII. Idem AA. & CC. Afranio.

IMproba possessio * firmum titulum possidenti præstare l nullū potest. vnde ingredientem in vacuā m possessionem alieni fundi non consentiēte domino, vel actore * qui eius rei concedēdæ † potestatem habuit, causam iustam possessionis adipisci non potuisse, certum est P. PP. V. Id. Decemb. AA. Coss.

Possessio & dominium quæri possit per procuratorem. SALYC.

VIII. Idem AA. & CC. Cyrillo.

PEr procuratorem vtilitatis causa ɔ possessionem, etsi proprietas ab hac separari non possit o, dominium etiam quæri placuit P. PP. XVIII. Kalend. Mart. Sirmij, CC. Coss.

Vbi deficit titulus, non precedit vsucapio. BALD. Vel sic: Ingressi possessionē rei emptæ sine venditorum voluntate, non possidet iusti: & ideo tenetur restituere & simulatum vel fictum non plus potest quam verum. SALYC.

lem præscriptionem.

f ¶ Vinum *. Fructus, vel per vim: vt de agro dicit.

g ¶ Præscriptione *. Ex l. ex ann. secundum primum casum: vel tax secundum alium.

h ¶ Possessionem. sed quis restituere dicit vin glo. magna.

i ¶ Dubitabit. per vitle interdictum vade vi primo casu: secundum alium conditione ex hac l. vel rei vindicatione in vtroque: quia dicit petitio: arg. ff. de re & ob. l. actio re possessionem. vel per directum interdictum a vade vi.

Improba.] CAYVS. Si prædium meum nullo præcedente iusto titulo Titius ingressus fuerit me non consenciente, vel procuratore qui potestatem habuit vendendi, vel consentiēdi eam ingredi in possessionem: an per talem ingressum videatur Titius acquisisse possessionem, quæritur? Resp. quod non habet iustam causam possessionis & sic non præscribendi. VIVIAN.

k ¶ Improba possessio. non præcedente l aliquo iusto titulo: idem ñ præcedat: vt l. iustum.

l ¶ Præstare dic vt possessor præscribat: nam non præscribit.

m ¶ In vacuam *. quæ † à nemine, vel solo animo retineatur. addunt quidam, etiam & aliud fit in ea causa legatorum secundum quod non placet. vt ff. de acti. empt. l. 3. §. vacua.

n ¶ Certum est. etiam ñ contradictio intercessit: quia emptor in solidum. Ir. ff. ad l. ff. ex stipulatione. & l. ad mu. ex vsu.

o ¶ Per procuratorem. CAYVS. Mandatai procuratori meo, vt emere mihi prædium rusticum, & sibi traditum est: an mihi fit acquisita possessio, quæritur? Resp. quod fit, licet proprietas ab eo separari non possit: & ñ tradens fuit dominus, acquiritur mihi dominium. VIVIAN.

p ¶ Vtilitatis causa. Vide scripta ad tit. per quas personas. empt. supra. CYIAC.

o ¶ Non potest. quia venditor habens proprietatem & possessionem alicuius rei, tradit eam procuratori, volens tradere proprietatem & possessionem. & hic Iunio potest separari proprietas à possessione quia ei venutque sequitur. & hic solutus concia ff. de acquir. pos. l. naturaliter. §. vsubi.

p ¶ Fieri vt. scilicet per possessionem. non per procuratorem: vt dicunt. & pro eis ?. per quas person. acq. l. 1. & l. ff. per quas pe. ff. ne. acqu. §. ne. ius. quod non ? placet. imo etiam per procuratorem quæritur dominium: vt hic manifestè dicit. nam & per traditionē dicitur quæri dominium. & tamen intelligitur mediante consensu: vt ff. de re. diui. §. per traditionem. Item & instrumentum † facit dominum, vbi heredem & fabr. Item prædicta l. fi. prò per quas person. acquir. l. 1. est contra eos. nam dicit excepta causa, & non excepta possessione: causa * autem possessionis est dominium. acquiritur ergo dominium & possessio per procurationem

480/C.IV.K.5-4, 1845-1846
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

torem domino etiam ignoranti, vt *supra eod. l. j.*

NEc ex vera.] CAESS. Vendidi prædium meum Titionis auctoritate sua ingressus est possessionem: an ea sibi acquirat, quæritur? Resp. quòd non. Idem est in creditore cui obligati prædium, & propria authoritate vel aliud possidere tanquam ex causa emptionis:

quia possidere non potest, vel loquitur in creditore volente propria authoritate ingredi possessionem bonorum sibi non obligatorum debitoris. VIVIAN.

a ¶ *Improbè.* id est, improbè esse si retineret eam tum contra voluntatem vendentis ineraverit: vt *hic, & ff. eod. l. si res stipulatione, & l. si fundo.* similis loquendi modus est *ff. de prob. l. si quis liberum, & ff. de hæred. l. si dilatione, & de contrah. stipul. Legatum.* Alia litera dicit, *probè*, sed improbè, retinet, ¶ Sed hæc dicta est ex *ff. de fur. l. cum qui.* §. j. vbi emptor * furripiens rem emptam, post pretii solutum non retineret furti vèditori. Sed hæc non * fuit contemplanda sit: vt ita, eam eò minori furti, & iniustè, iniustè, vt hic, sed potius diaeta.

b ¶ *Causam.* vt *l. solus. mutui l. denic. & de pignorib. l. pignoris. & l. vnde vi l. si quis in tantum. & supra de publ. l. si publicum, quæ pecunia in fin.*

† In hunc locum vide Cujac. *p. ad l. j.*

NEmo.] CAESS. In acquirenda possessione duo sunt necessaria: corporalis apprehensio, & animi affectio. ea sic quæsita, potest possessor triennio vsucapere vel præscribere, decennio inter præsentes, vel vicennio inter absentes: nisi adversarius interpellet possessionem, monendo ei litem, & tam contestando: quia licèt eam corporaliter teneat, non videtur possidere, eàm iam dubitat & vacillat de iure suo. VIVIAN.

c ¶ *Nemo ambigit.* Pone * casum in possessione acquirenda hoc modo: Nemo ambigit, id est, nemo debet iudicare, quin duo * necessaria sint in ea quærenda, scilicet animus, & hoc dicit, iure, & corpus: vt *§ ord. ipsa in princ. & § quemadmodum.* sic tamen quæsita animo & corpore, vna * est, vt dixi *l. ut l. licèt.* secundùm Ann. Secundò dic secundùm Ioan. & Hug. in retinendam duplici * ratione retineur, id est, corpore supple, & animo. & dic quòd retineur corpore, cùm in re sumus. Item & iure, cùm in re non sumus. nam tot sunt species possessionis non habemus. Secùm hoc duæ sunt possessiones; & facit hoc optimè pro Aldric. qui dixit quòd sum in fundo, vel in conspectu, habeo naturaliter * me absent, eiusdem.

d ¶ *Possessione.* acquirendæ, secundùm Ann, vel retinendæ, secundùm Ioan.

e ¶ *Vtrumque,* vel acquirsam animo & corpore, secundùm primum casum. Vel, id est, illam quæ corpore & animo. Item quæ animo solo retineur, ita esse legitimam, id est, legitimam habere effectum, scilicet vsucapiendi cùm nullus mouet litem: aliàs præscriptio interrumpitur: *infrà eod. l. Hæc bona.* & vsucapio quantum ad effectum: vt *§ de res vind. l. si pat. accepisam.* Et cave tibi: quia hæc * realis * interruptio poudeat interrumpeni tantùmvnde potest vsucpere contra dominum, licèt alios moueat litem: vt *§ de diuer. præscrip. Ioann. & § ne de stata defun. l. q. §. præscriptio.* facit in naturali interruptione quæ omnibus proficiunt *§ de vsucap. naturaliter.*

f ¶ *Silentio.* id est, cùm nemiem inuenio qui adoreiseat mihi in ea.

g ¶ *Progressa.* etiam per exemplum tantùm hodie: vt *infrà de præscript. XXX. annorum. l. fin.* & ad hoc *l. quicunq. longi tempo. præscript. l. si possessio.*

h ¶ *Possessorem.* quo ad vsucapionem vel præscriptionem. ¶ Sic ergo aoua quòd possessor * post moram controuersam videtur non possessor: vt *hic. l. Item in quibusdam* habetur male fidei, vt scilicet de fructibus omnetur percepti & percipiendi, quando habet scientiam rei alienæ, vt *supra de res vind. l. certum.* Item quoad quædam bonæ fidei, & quoad fatalitatem: nisi habeat scientiam rei alienæ: vt *§ de pens. hered. l. illud, & de rei vind. l. cutiam. §. non enim.* Item & implet vsucapionem triennij, licèt de effectu non profit: vt *§. de rei vindic. l. si post accepisam,* & fructus facti suos, si remanet bonæ fidei: vt *§. de vsucap. l. qui scit. §. fi. & l. si non iuem. in fi.*

i ¶ *Dubitet.* præsumptione iuris: licèt ipse dicat & non dubitare. in illis casibus afficiuntur res vitio: vt *hic, & l. de fide infrm. l. si plures. & qui ad li. proxim. l. ij. in princ.* ¶ Item quæro hic, an similis * possessio sine naturali, vel contra, quæratur? Resp. sic fundés alienam eatum tamen habet: vt *§. eod. l. naturaliter.*

Vitia.] CAESS. Ipsum tenus aliquam rem furripuit, vel de prædio aliquem expulit, & ei successisse videtur patris cibi noceet, quia nec vsucapere, nec præscribere potestis. VIVIAN.

a ¶ Addenda est huic *l. sed scripsit ex l. j. infrà, si per vim, aut alio modo ad possessorem.* D. XV. Kal. Ian. Mediolani Cesario & Attico Coss. Namque lege omninodo contingendæ sunt, & in C. Theod. conciuelle sunt. Eisque eatum eadem inscriptio. In ea *l.* dicitur vitiosam esse possessionem, quæ per speciem rescripti in suo dominio, & absque occupatione, & abstinet occupatione. In hac l. additur hoc vitium sequi heredem. CUIAC.

† Vitiosi.

† Vitiosi.

b Vitia possessionum sunt tripartita.

c Vitium vitiosum est ipsum afficiens ea præscribantur species longissimam.

d Vitia illa dicitur, id est, eàm casum constituit bonæ fidei, commodum ipsi iuvat eodem effecit: hic non effecit.

e Hoc vitium impedit sui effectis vsucapionem.

f Precaria possessio non est simpliciter iniusta.

g Clandestina vitiosa non est vsuc. adhæ *l. fonte. & l. fin.*

h Liquet vitiosum.

i Vitia realia dicuntur vitiosa: sic effecit quod ad vsucapionem, non quod ad fructus.

k Vitia personalia ab & quatenus singulorum sic effectum.

l Quæ si ordinis possessionis post mori illuminatur.

m Casum posuit.

n In quærenda possessione duæ sunt necessaria, animus & corpus.

o Possessio animo & corpore quæsita vna est.

p Possessio retinetur corpore & animo.

q Qui in ipso fundo possidet, naturaliter: qui extra animo & absens, citissimè possidet.

r Civilis & naturalis interruptio pro Crispinian distinguit.

s Quæ si ordinis possessionis post mori illuminatur.

t Vitiosi.

u Vitiosi.

k ¶ *A maioribus.* id est, auctoribus. ¶ Et dic vitia * alia realia vere, vt res furtiua, & vi possessio violentia * ablatiua: vt *Instit. de vsucap. § furtiua.* non comprehdit: vt *§. quod metus causa. l. si eum cuiquam. §. pen.* Iste res data prædi contra legem Iuliam repetendarum vt *§. ad leg. Iul. repet. l. pen.* 2. Alia quæ realia: vt *§ de acquirend. re do. l. bona fidei, & de vsucap. l. vbi. §. fin. & Institut. de vsucap. § sed aliquando.* 3. Alia personalia, vt dolus dans causam negotio, vel * incidens ex postfacto. Item mala fides quando credit venditorem non habere ius vendendi: vt *infrà eod. l. j. j. si fraude.* Item Scientia * rei alienæ, vt commodatarii, depositarij, & creditoris. 4. Quid autem de precario, vel clandestina? Resp. dicit vitia reiè pro eo videtur *§ eod. l. Pomponius. §. eium quia.* quod non placet: nam precaria * est iusta: quia cum dominii voluntate: vt *§ commoni dividendo. j. §. inter prædones.* Item subtiliter inspicienti perpendere potest, quòd licèt clandestina, dicatur possessio, non tamen dicitur clandestina ¶ res: vt *§ de acquirend. possess. §. clam.* De liriosa * constat quòd non est vitiosa vitio rei: vt *infrà eod. l. j. j.* ¶ His peroratis dic quòd vitia * realia durant in personas vniuersalis successoris: vt *hic* & singularis, vt *Instit. de vsucapio. § furtiua.* & hoc quo ad vsucapionem, non quo ad fructus: vt *§ de acquirend. rerum dom. l. res Sabin. § penul.* Sed in vitiis personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nam si * est singularis, non impedit præstitere iure veteri, incipiendo à se: vt *§ de diuersis temporis. præscr. l. an natiam. in principio.* hodie secùs: vt *infrà eod. l. auctoritate. mala fide.* Porrò quæremus ad agendum, impedimo singularis successor etiam completa præscriptione: quia de dolo defuncti excipitur, si ex causa lucrativa, vt in donato & in legato: & quasi ad lucrativa, non excipiuntur, nisi vitiatur accessione sui authoris, & nisi sit res mutuitura ad dolosum: quia si mulier dolo induxerit aliquem ad promittendum dotem vim, & metum potest, negellitur eo quòd res ad dolosum mulierem reuertuntur: vt

480/C.IV.K.5-4, 1847-1848
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

XII. Imp. Iustinianus A. Iuanni P.P.

EX libris a Sabinianis quæstionem in diuinis nostri nominis aures relatam tollentes definimus vt siue seruus, siue procurator vel colonus b, vel inquilinus, vel quispiamalius, per quem licencia est nobis possidere, cooperaliter nactam possessionem c cuiuscunque d rei dereliquerit β, vel alij prodiderit, desidia e furrè vel dolo, vt locus aperiatur alij eadem possessionem detinere f: nihil penitus domino præiudicij g generetur h, ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed & ipse, si liberæ conditionis est, competentibus i actionibus subiugetur: omni iniuria ab eo restituenda domino rei, vel si circa quem negligenter vel dolose versatus est. Sin autem necdum sub manibus procuratoris vel coloni, vel inquilini, vel serui possessio facta est, sed ipse eam accipere desidia vel dolo supersedit: tunc & ipse qui eum transmisit, ex mala sua electione præiudicium k circa eam possessionem patiatur, ex memoratarum personarum vel machinatione vel negligentia accederis. Hoc etenim l nancisus sancimus, vt dominus nullo modo aliquod † discrimen m sustineat ab hi quos transmiserit: non vt etiam lucrum n sibi per eos aliquod acquiratur: cùm & antiqua regula o [iuris] quæ definiuit deteriorè conditionē per seruū domino nullo modo fieri, tuie locū habeat, cùm dominus de damno periclietur, nō cùm sibi lucrum per seruum acquiri desiderat. Salua videlicet in hoc casu domino rei, vel ei qui ad ei detinendam p præfatas transmiserit personas aduersus eas omni actione q (si qua ex legibus ei competit) seruata. *

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI temporis † decem vel viginti annorum*.

TITVLVS XXXIII.

QVædam res sunt quæ & si vsucapi non possunt longi temporis possessione adquiri possunt. Hæc omnia siuere alim prædia provincialia, sed hodie vsucapi possunt. Antiquitus sunt etiam habere prædia suburbana, omnia quæcunque autem, quæ si in rem alienam scriptura habent vel vsucapiuntur β, quod in rem alienam erituerit & quasi dominium transiens domum, in illud nō vsucapit, sed adquirit longo tempore. l. cum ipso fuit. §. in vetis. pal. ff. de pab. in rem alienam, omnia erit sunt seruitutes, quæ lex Seruitutes esse a vsucapiendi certa, & adquiruntur tamē quasi possessione longa. l. fi quis diuortio ff. fl. fer. vind. l. vi in fi. hoc tit. Vsucapione adquiritur dominium non præscriptione longi temporis. Vsucapio partis diuellam in rem alienam. Possessio longi temporis exceptionem tantum, quæ peremptoria excepto effert planè facta sic eam tuiari contra litu, nec sic necessè eam etiam iniuria excuti, cùm possit exuuti quandoque ante sententiam. l. 9. & inde præscriptioni nomen, quo nihil aliud quam exceptio significatur. & ita sic. de præscriptione longi temporis, vt ff. de adquirendo exceptione longi temporis. Sed possessio placuit etiam, cui adquisita hæc exceptio, vt daretur velle actio in rem. l. penultimo pr. ff. de præs. 30. nam quam veteres leges dedisse sit, pace dl. fi quis diuortio, vt planè dici posse possessori non modo possessionem longam seruitutē prestare, quēm vsucapionem. l. 7. hoc tit. l. 2. supra de com. serv. al. Vsucapio non interrumpitur litis contestatione, & ensis ita, vel obsistere res vsucapio interrumpere conjicia mediaque. l. Iulianus in fin. l. seq. §. 1 bona fide ff. de rei vind. l. Iulianus §. quantum. ff. ad exh. l. 1. ff. pro don. l. 1. §. vlt. pro empt. Præscriptio sine possessio longi temporis litis contestatione interrumpitur. l. 10. ff. tit. pro. l. 1. 2. 10. hoc tit. l. mora fiat. de rei vind. Et fructus l. 1 hac ff. Tyd mutuum possessorum in fundo, quem possidebat in fundum vendidit bona fide emptori, qui eum per xx. ann. possedit sine interpellatione, an tutus est præscriptione longi temporis vtile sint. Quia si auctor sui mala fide non nocet, si accessione temporis quo a possidet non vtitur. l. 20 vitium. ff. de dis. temp. præs. l. apud Cellum. §. de actionis. ff. de dolo exc. & ita quoque scripsit Paulus l. 8 hoc tit. l. eidem fere verba quibus hæc l. 9 præscriptio. ff. & quod hæc eadem lex addit in fin. Quod etiam in Rep. ferari oportet, ex eadem vt Pauli ita explicandum est, vt etiam aduersus Rem. vt an præscriptio possit, qui rapum iniuam possessione habuit, nec mala semper interpellatus est. At si a eo mutuo est, quod emisum eum per xx. an fundum possedit, nō habet præscriptionem longi temporis, quia lite contestatione perpetuata actio est, qua pars l. 1. videtur pugnare cum l. vnica. Tit. 3. quia in præscriptione longi temporis sine est ait si ab initio bona fide incuruauerit, sed addendum, nec lite contestatione interpellatus fuerit. Fuit etiam alim differentia in tempore, quia rerum immobilium vel seruitutū quæ hic adiuriti vsucapio fuit biennij, præscriptio longi temporis, id est, decennij inter præsentes, xxxennij inter absentes. Hodie enim vsucapio rerum longi temporis ipsorum vsucapio est. Cimmaria quoque tempora habent, & tamen etiam hæc, vt bona fide, titulo, tempore, & iustus exigatur & possessio continua, & vt non tamē successioni modo longa possessio id præsit heredi, puta si ab alterna immediata in hereditate bona fide possederit vt heredi tardē, quē defunctus mala fide, aut sine iusto titulo possedit, quæ est sententia l. 4. hoc tit. quia vitio defuncti heredi nocet, nisi & dominium vsucapiatur. Apud Cell. § si quis aut ff. de do. exc. quia et habet ex causa hereditas, non

a Vitia possessionalia ac si quomodo si quæ nec efficere rei vere fall hoc sic scriptis. Liam hæres & successores, si ipsi non sedet Glos. l. Fructuum. §. ult. quæ ff. ex. edit. Cujacius. l. 3. fini. super de vsucap. Apollo. de vsucap. pro empto.

* præiudicium.

b Colonus & inquilini differentia.

c Colonus vel propriè & improprè.

d Nullum possessorem, dominum, non tibi: vt ff. communi dividun. Lumnum dimid. §. neque.

e Cuiusquam rei mobilis vel immobilis, & sic videtur habere locum quod hic dicit, in creditore & commodatario, & depositario tutore, & curatore. nam de supra dixit, vel quispiam alium, &c.

β ¶ Rei dereliquerit. Lege, rei eam dereliquerit, & hac refert Proculi & Sabini difficium in l. 3. de dolo. & l. 1. ff. hoc tit. Cujac.

d ¶ Desidia. desidia dereliquit, dolo perdidit.

e ¶ Detinere. l. acceptere.

f ¶ Generetur. Imò videtur generari, quia amittit, vt ff. ad l. Aq. §. quod si furtum, & l. furtis §. quidam. & l. si de re. §. 3. hoc. hæc corrigit * illa, secundum Ma. 1. Vel secundum Iustinianum nullum præiudicium fit in dominio, sed † in possessione sic: vt ibi §. Vel tertio secundum Bul. non fit præiudicium, præscriptione iniuriquis è dissidiosum * habet ad possessionem dominus quam iure retineri non habebat: nec aliam nisi ad proprietatē: vnde rem videtur habere hic: vt ff. ad l. non videtur. & de in integr. restitut. l. nemo. & de regul. iur. l. qui adiuuatur. 4. Vel dic secundum Ioan. quatuor esse casus: cùm deseruit, cùm prodit, item cùm tradit, & cùm deteriorat. Primis duobus loquitur hæc lex, quibus nec per hāc legem, nec * iure retineri amittebatur possessio cuiusve ff. de dolo l. cum qui. & cit ratio: quia * cum colonus vel similis animo nō possidendi a dominio desedit: dominus naturalem possessionem, quam per colonum possidebat, amittit, secundum Hug. & Ioan. retinens ergo civilis possessio dominus, quam nequit amittere, nisi repellatur, vel suspicetur se posse repelli. vt ff. ad l. si id quod §. fin. in aliis duobus, id est, cum deteriorat colonus, vel tradit, dominus omnino possidere desit, sed recuperabit per hanc legem. Accvrs.

g ¶ Compensetur. Scilicet mandati: id est per procuratorem.

h ¶ Præiudicium. vt ei non sit quærendum aliquod possessorium habeat dominus. † Et sic non. malum * electionem esse in culpa. ff. locati. l. item in pœnis. 5. seruum. & de Iustis. l. sed & si quis. §. fin. & ff. de neg. gest. l. nam & seruus.

i ¶ Hæc nemo. hoc ad primum casum refertur.

k ¶ Disferunt. id est ff. damno in quæstis. quando deteriorat vel prodit. vt & infra §. alioquin pign. de fi. l. autem. Accvrs.

l ¶ Lucrum. hoc est, quando non prohibetur: vt aug. ff. ad l. Cor. l. bon. §. 1. & de publ. l. f. autem. m ¶ Regula. vt supra de publ. l. seruus.

n ¶ Detinendam. id est, adquirendam.

o ¶ Omni actione. puta mandati contra procuratorem: tutelæ contra tutorem: negotiorum gestorum contra curatorem: commodati contra commodatarium: & depositi contra depositarium.

DE PRÆSCRIPTIONE b longi temporis decem vel viginti annorum.

a Tallum. Vitia est cum legem correctio, dolosq; numeri vnum simpliciter procuratorem aut colonum amittere aut deteriorabitur, dominum reuocare possit. Bulgarus vero Cassiodis hanc Glo. probat.

b Dolo procuratoris dominus possessionem possidet, nec id dominus priuari potest.

† Sic in meta manuscript.

c Conditionem habita ad rem, non videtur habere.

d Inde aute seruit dominus possessionem amittere, procuratorem amittere, vel utiliter. l. 1. ff. ad seruum. f. ad l. non solum §. quod ff. de vsucap.

e Possessio civilis quatenus amittitur.

* obiecto.

† in Codice manuscript. ad ff. de non. legitimo.

* Vide cap. 1. de præscrip. Cujac.

f Nulla elecdio in culpa.

g Damnū accipere in videtur qui quantitas amittit.

h Præscriptio quid sit, & vnde dicta, vide Balbum de Balbum part. 4. q. 1.

Ex

480/C.IV.K.5-4, 1849-1850
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

Civilis interruptio praescriptionis non operatur nisi contra eum contra quem interruptio facta est: & in hypothecaria non contrahitur vitium litigiosi: & ideo non interrumpitur usucapionem inchoari impeditur de novo. BALD. Vel sic: *Iure iusto malae fidei auctoris non impedit praescriptionem longi temporis in persona emptoris a se praescriptionem inchoantis.* SALYC.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Iuliano P.P.

Cum post [a] motam & omissam quaestionem res ad nova dominia [b] bona fide transierint, & exinde novi viginti anni [c] intercesserint sine interpellatione [d]: non est inquietanda quae nunc possidet persona [e]: quae sicut accessione [f] prioris domini non utitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quod ei [g] mota controversia sit. Quod si prior possessor inquietatus est: etsi [h] postea per longum tempus sine aliqua interpellatione in possessione remansit, tamen non potest uti longi temporis [i] praescriptione, quod etiam [k] in republica [l] servari oportet.

IN AUTHENT. UT sponsal. larg. § rursus. colla. iv. constitut. ij.

Hodie mala fides auctoris in praescriptione longi temporis nocet singulari successori, si dominus rei fuit ignorans. SALYC.

Malae fidei [a] possessore alienante, cessat longi temporis praescriptio, si verus dominus ignoret [l] suum ius & alienationem factam. Spectatur ergo xxx. annorum defensio. Si vero is qui putabat easdem res sibi competere, hoc cognoscens, intra decem annos inter praesentes, & viginti inter absentes litem non fuerit contestatus: possessor praescriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN AUTHENT. UT spon. lar. § de praescr. colla. iv. const. ij.

Illa pars decennij in qua dominus est absens, duplicatur ut praescriptio longi temporis cucurrisse intelligatur. SALYC.

Quod si quis [†] quibusdam annis praesens sit, quibusdam absens [m]: adiiciuntur ei super decennium tot anni, quot annis ex decennio fuit absens.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1851-1852
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

habet domicilium v. *§. ad fin.* alij vt *ff. de absentia* personæ: & sic malè poseretur hic, vbi de absentia domicilii tractatur. ACCVR.

Longi.] CARVE. Ad hoc vt aliquis præscribere possit aliquam rem 2. vel 10. ann. oportet quod bona fide incœperit possidere, & continuè per eorum tempus. & quòd non sit interrupta præscriptio per litis contestationem, vel fieri possedi rē suam bona fide, & continuè per spatium longi temporis eo securus. VIVIAN.

a ¶ Lata. vel etiam facti, vt: capitalis, non sit possessor. ¶ Et noc. quòd a in casibus interrupta etiam possessione complectur *§ sucapio. Nimirū, vt ff. de vsucap. l. vsrū mutatione. §. fin. Secūdū. ff. de vsucapio. l. cōpta.* Tertius *eodem tit. l. infra. §. cum* ¶ Id est, quòd interrupta b alia naturalis: alia civilis: alia mixtalis omnibus prodest, vt à capite incipiat ad decem, vel ad viginti ann. *vt ff. de vsucap. §. naturaliter.* civilis tantū interrumpens: *vt ff. de diu. præscrip. l. cōm. in prin.* & in *l. cum excōmunicatus. eod. de præscrip. l. cum. l. fin.*

a Vsurapio capterat quidoque interrupta possessione.

b Interruptio alia naturalis, alia civilis, & quæ sit mixta: quæ differētia.

Si vincas.] CARVE. Si mater tua dedit vinctio quo vinctatus in dotem, *potest* eas repetere per præsēs potestatem, si longi temporis præscriptio te non subnixam. VIVIANVS.

b ¶ *Restitui.* agente te rei vindicatione.

§ Mortuus.

Domino.] CARVE. Si velit quis præscribere rem aliquam, necesse habet præmittere titulum sui possessionis, nec sufficit dicere quòd successit illi qui eam possedit. Vel si capitis vnus decessit se herede instituto: inter res hereditarias, incundū res alienas: an eas possit longo tempore præscribere quæritur? Respon. quòd non. VIVIANVS.

c ¶ *Successione.* putatiuē, non verē.

d ¶ *Non potest.* quia credit defunctum eam qui vivit: vel te successisse, cūm aliud successisse: vt *supra pro herede. l. quoniam. & l. fin. & ff. de vsucap. l. Cassianū* cāsa habeat iuriti emptit: vt *ff. pro legato. l. pro legato.* Vel pone casum, vt *ff. profan. l. ff. ancillam l. pa.* ACCVRSIVS.

e Concess. Glo. *x. confit. in. v. de dotem. extra de ex. confiln.*

Nec petentem.] CARVE. Titius possidebat prædium meum. Seius monebat illi litem de prædio illo, & fui adoncatus Titij in lite illa, an Titius possit præscribere spacio longi temporis? Dicitur quòd non, nec mihi prædicati quo minus prædium vindicare possim. quòd si prædicat patrocinium. VIVIAN.

e ¶ *Nec petentem.* scilicet adoncatipro te in aliqua iusta causa sententia lata pro te, compesci rem illam esse meam, dicitur quòd non nocet.

f ¶ *Dominium.* non solūm possessionem, vel non solū magnūt hypothecaria ex persona petentis. Et dic quòd præstiti causam possessionis, quia præstiti patrocinium f alij cuius eam esse vendidi, quod quidē mihi nō nocet: vt *ff. de rei vind. l. mor officium. & ff. de res vindic. l. re tua.* Vel dic quòd solui debitam tibi possessionem, quòd ego esse debitam: vt *ff. de condict. indebiti. l. indebiti. §. fin.* Sed ro fiorbas indebitam aliās datum tibi titulum pro suo: vt *ff. pro suo. l. hæreditatem.*

f ¶ *Præscriptio fortitur effectum vt possessio bona fide cuiūs titulo per longum tempus non interruptum.* BALD. *Interrumpitur autem per litis contestationem.* SALYC.

II. *Imp.* DIOCLETIANVS & MAXIM. AA. & CC.

Longi temporis præscriptio habet qui bona fide acceptam possessionem, & continuatam, nec interruptam inquietudine litis a tenuerunt, solet patrocinari. PP. V. Kalen. Dec. Maximo II. & Aquilino Coss.

Dominium vindicat. à quocumque rem, cuiūs sit præscriptio, aut aliud canonicum sibi obsistat. BAL. Vel sic: *Mater qua dedit in dotē vinctae Sily, non prædicat ei: sed legitima præscriptio sic.* SALYC.

III. *Idem* AA. & CC. *Antonio.*

Si vincæ quas mater tua vinctrico tuo in dotem dedit tuæ proprietatis fuit: nec vlla præscripto ex transacti temporis prolixitate adoleuit: præses prouinciæ restitui b tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit vsucapio longi temporis. BALD. & SALYC.

IV. *Idem* AA. & CC. *Sturnugeni* †.

Durina possessio tantūm iure successionis e sine iusto titulo obtenta prodesse ad præscripionem hac sola ratione non potest d. PP. Sirmij IV. Idus Apr. AA. Coss.

Error domini præstans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus non tribuit possessori titulum. BALD.

V. *Idem* AA. & CC. *Secundo.*

Nec petentem e dominū f ab eo cui petentis solus error causam possessionis sine vero titulo præstiterit, silentij longi temporis præscripione repelli g, iuris euidentissimi est. S. Sirmij XI. Kalend. Maij AA. Coss.

Si dolus det causam contractui bona fidei, impeditur titulus, & per consequens vsucapio. Vellic: *Dolus dans causam contractui bona fidei, vnualidat titulum ad præscriptionem temporis longi.* SALYC.

VI. *Pars ex epistola* † *eorundem* AA. & CC. *ad Primum præsidem Syriæ.*

Si fraude a & dolo b (licet inter maiores XXV. annis) facta venditio est, hanc confirmate non potest consequens tempus: cūm longi temporis præscriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

Non nocet amissio instrumentorum, si de iure possessoris aliter possit probari. BALD. Vel sic: *Instrumentorum amissio vel subtractio non præiudicat præscriptione manifestā.* SALYC.

VII. *Idem* AA. & CC. *Anthea.*

Longi temporis possessione munitis, instrumentorum amissio nihil iuris auferet c: nec diuturnitate possessionis puriā i securitatem, maleficiū alterius k turbare potest. Dat. prid. Kalen. Ian. AA. Coss.

Titulus iustus propter errorē iuris vsucapiendi conditionem non parit. BALD. Vel sic: *Adoptio inualida, vel error iuris non est sufficiens ad præscriptionem longi temporis.* SALYC.

VIII. *Idem* AA. & CC. *Celsi.*

Si is contra quem supplicas, matris tuæ quondam mancipia quasi filius l ex causa tantūm adoptionis defendit: affectio destinatæ m ac illicitæ adoptionis ad horum dominium ei quærendū sola non sufficit, quapropter mancipia petere nō prohiberis, nullam temporis præscriptionem: & hoc tantūm initio n præcedente, is contra quem supplicas, horum possessionem adeptus est.

Excepto præscriptionis non potest opponi initio, sed probanda venit fundata intentione alteri. BALD.

IX. *Idem* AA. & CC. *Demostheni.*

Habit longi temporis præscripcio. VIVIAN.

i ¶ *Quasi filius.* scilicet adoptatus mulieris, quòd esse non potest, vt *Instit. de adoptionib. §. fœmina. & supra de fideicommiss. l. eam quam.* ACCVRSIVS.

m ¶ *Destinatæ.* quamvis enim ad destinationem est adoptatus non quamvis ad iur.

n ¶ *Initio.* etiamsi, vt *ff. de vsucapio. l. nunquam in vsucapionibus. in prin.*

Adeptus.] CARVE. Seius emit quandam rem, quam Titius ediebat ad se pertinere: Titius conuenit Seium rei vindicatione: Seius opponit præscriptionem longi temporis: an hanc exceptionem opponere debeat, quæritur? Resp. quòd sic, & aere litem contestatam, & eam probabit post litem contestatam, cūm de intentione sua doueritis Seius. VIVIAN.

a Vide

a Si pro ad ff.

b Præscribere ad possit quē eius in iure.

c Dolo incidit in & dantis causam contractui differtur.

d Alteri per alienū iniqua cōdictio infirmi non debet.

480/C.IV.K.5-4, 1853-1854
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a¶ Vide scripta ad l. 19. *sup. de prob.* CVIAC.
a ¶ *Emptor.* idemque possessor qui conueniebatur, & exceptionem præscriptionis opponebat.
b ¶ *In cuius.* scilicet præscriptionis.
c ¶ *Initio.* id est, in principio, & est interpositio, & dic quòd ex voluntate, non necessitate: nam cùm * sit peremptoria, opponi potest vsq; ad sententiam: vt ¶ *sent. rescin. non poss. l. peremptoria.* ACCVRS.

a Temporalis exceptio opponi vsque ad sententiam potest.
* in vet. deest [illegible]

d ¶ *Contestationem.* id est, protestationem eam opponendo, postea probando. ACCVRS.
e ¶ *Probatione.* vt ¶. *de except. l. si quidem.* & hoc si rei scientia non dicitur: vt *in auth. de esse. §. quia verò. coll. vij.* ACCVRS.

EMptor a bona a fide contrà præsentem decennij præscriptione [in *] cuius b initio c contestationem d haberi sufficit, posteaquam suam impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione e iustæ possessionis defensus, absolui rectè postulat.

Vsucapio longi temporis, litis contestatione interrumpitur. BAL.

I. Idem AA. & CC. Rhegino.

NEc bona fide possessionem adeptis longi temporis præscriptio post motam litis contestatione completa proficit: cùm post motam controuersiam in præteritū f æstimetur g. Dat. Idus Dec. CC. Coss.

NEc bona fide.] CASVS. Titius possedit rem alienam per vnum annum, dominus fecit litem contestatam, & in persecutione litis lapsi sunt duo anni: an illi duo anni sibi proficiant ad vsucapionem perficiendam, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

† Ad præscriptionē requiritur titulus verus: vel putatiuus, cuiusmodi esse eum confessio bilhelmi [illegible] si [illegible] habet solū [illegible] ad suffic[illegible] [illegible] vide Bald. tract. de præscr. 3. par. q. 10.

f¶ *Nec bona.* Concilige l. 26. ¶. *de rei vindicat.* & ex illa ad hanc adde subscriptionem. *Datum Idib. Decemb.* CC. Coss. CVIAC.
f ¶ *In præteritum.* vt sanctiùs tempus currerit ante litem contestatam, quod ad præscriptionē sufficit: benè sit, aliàs non complebitur: vt *hic*, & ¶. *de rei vindi. l. mora.*
g ¶ Sed secus in vsucapione, nisi quoad effectum: vt ¶ *de rei vindi. l. si post acceptum.* ACCVRS.
g ¶ *Æstimetur.* præscriptio.

Possessio continua longi temporis x. vel xx. ann. interueniente † *iustā titulo lucratiuo & bona fide, sufficit ad vsucapionē inchoandā: & etiam complendam: & etiam tēpus auctoris ei additur.* BALD.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Menna P. P.

SVper longi temporis præscriptione quæ ex x. vel xx. an. introducitur h, perspicuo iure sancimus, vt siue ex donatione, siue ex alia lucratiua causa bona fide y quis per x. vel xx. ann. rem detinuisse probetur i, adiecto scilicet tempore etiam prioris possessoris: memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat k, nec occasione lucratiuæ l causæ repellatur. Dat. Kalend. Iun. DN. Iustinian. PP. A. Cos.

SVper longi.] CASVS. Titius possedit rem alienam x. an. inter præsentes, xx. inter absentes, potest eam præscribere, nec est distinguendum, an ex lucratiua causa puta ex donatione, vel titulo legati: an ex non lucratiua, puta ex venditione potest vti accessione temporis prioris possessoris. VIVIAN.
h ¶ *Introducitur.* vt suprà *de vsucap. transfor. l. j.* ACCVRS.
y ¶ *Bona fide.* l. vlt. *in princ. infrà de præscr.* 30. *ann.* Ergo incidēs mala fides longi aut longæui temporis possessionem interpellat. At vsucapio ex possessori aliena rei scientia non interrumpitur *l. vn. §. penult. sup. de vsuc. transfor.* quò pertinere potest *l. 48. §. 1. ¶. de acquirendo rerum domin.* CVIAC.

Ista lex est Iustiniani, & est vna de quinquaginta nouis cōstitutionib. & decidit tres quæstiones antiquorum: & est pulchra: & breuiter hoc intendit: Tunc dicitur perfici (aliàs perf. illa) præscriptio longi temporis inter præsentes, quando præscribens, & is contra quem præscribitur, sunt eiusdem prouinciæ, nec requiritur præsentia rerū, aut scientia eius contra quē præscribitur. h. d. tota lex. Vel sic: *Præsentes dicuntur, qui sunt de eadē prouincia: & debet inspici vbi eadem partes domicilium habent, non vbi res est sita, ad præscriptionem complendam nec curatur an res sit corporalis, vel incorporalis: vt seruitus nec requiritur scientia eius contra quem præscribitur. hoc dicit tota lex.* BALD. Vel sic: *Præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio: & præsentes dicuntur quādo vterque habet domicilium in eadem prouincia, licèt non in eadē ciuitate: nec curatur vbi res sint sita, nec an sint corporales, vel incorporales: vt vsusfructus & cætera seruitutes.* SALYC.

i ¶ *Probetur.* b quod i est eo ipso quòd non probatur contrarium, ¶. *de usuc. l. penult.* cùm quilibet præsumatur ignorare rem esse alienam, vt ¶ *de probationibus l. verum.* sic & *infrà qui milit. non possunt. l. super firma. lib. xij.* ACCVR.
ADDITIO. Et aduertas secundùm Doctores hic, quòd possessio continuata probatur ex præsumptionibus. Nam si quis possidet iam sunt decem anni, & possides hodie: præsumitur medio tempore possedisse: quia possessio solo animo retinetur. De quo tamen videas latiùs per Bartolum *in l. Celsus. ¶. de vsucapionib. prope finem, in versiculo quando dicitur continuata possessio.*

b Hinc colligit maiorem fidem probari per sola indicia [illegible] *infrà de milit.* adde Marsil. sing. 14.
c Bona fides præsumitur in possessore.

k ¶ *Competat.* vt & ¶. *si quis ignorans rem l. fin.* & ¶. *pro empt. l. 4. §. pen.* & ¶. *de contrah. empt. l. dolus. §. fin.* ACCVRS.
l ¶ *Lucratiua.* vt ¶ *de acquir. poss. l. iustè.*

CVm in longi.] CASVS. Olim erat dubium qualiter deberet intelligi quod dicitur, quòd præscriptio currit inter præsentes * decennio: inter absentes vicennio. Erat enim quæstio, an esset necesse, quòd actor & reus essent in eadem prouincia: an non: & res esset in eodem loco, vbi petitur. Dicit ergo, quòd præsentes debent intelligi, qui habent domicilium in eadem prouincia. De re quæ præscribitur, non distinguit sit in præsentia, vel non. Si verò non habeant domicilium in eadē prouincia tunc intellige absentes. & dixi quòd non est curandum vbi res sit quæ præscribitur: quia ille cuius res est, habet actionem pro ea prosequenda, quæ incorporalis est: nec loco continetur, & in eadē sic obseruanda nisi res incorporalis petatur, puta seruitus realis, vel prædialis, vel vrbana, vel personalis: vt vsusfructus. VIVIAN.

a Petrus vtilissima quæstio ad hāc legem referri, vtrū in dubio quis præsumatur præsens, vel absens. Et verius est præsumptionem non præsenti, nisi probetur. est enim præsentia facti. facta aut non præsumuntur. vide plenius apud Baldum tract. de præscript. 4. part. 1. q. 3.

XII. Idem A. Ioanni P. P.

CVm in longi * tēporis præscriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res, vbi positæ sunt m, secunda propter personas, siue vtriusq; siue alterutrius n præsentiam exigimus: & tertia, si in eadem prouincia o, vel in eadem ciuitate debent esse personæ tam petentis, quàm possidentis, & res pro quibus certatur: omnes [eas] præsentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eam relinquatur. Sancimus p itaque debere in huiusmodi specie vtriusque personæ, tam petentis, quàm possidentis spectari domicilium: vt tā is qui dominij, vel hypothecæ quæstionem inducit, quàm is qui res possidet, domicilium habeat in vno loco, id est, in vna prouincia q, hoc etenim magis nobis eligendum videtur, vt non in ciuitate concludatur domicilium, sed magis prouincia. & si vterq; domicilium in eadē habeat prouincia, causam inter præsentes esse videri, & decennij magis præscriptione r agentem excludi s. De rebus t autem de quibus dubitatio est, nulla erit differētia, siue in eadem prouincia sint, siue in vicina, vel trans mare positæ, vel longo spatio separatæ. Sin autem u non in eadem prouincia vterque domicilium habeat, sed alter in alia, alius in altera, tūc vt inter absentes x causam

* Ex quinquaginta decisio.

m ¶ *Vbi positæ sunt.* vltra mare, vel citra: & hanc soluit non esse de hoc curandum.
n ¶ *Alterutrius.* & hic dicit quod vtriusque. ACCVRS.
o ¶ *In eadem prouincia.* & hanc soluit quod in eadem prouincia sufficiat esse personas, non autem de re est curandum vbi sit. ACCVRS.
p ¶ *Sancimus.* soluit secundam.
q ¶ *Id est, in vna prouincia.* hic soluit tertiam.
¶ Et nota vnum locum appellari vnam b prouinciam: sed hodie non videtur habere locum: sed in eadē ciuitate esse debent, cùm singulæ c ciuitates habeant sua regimina olim singulæ prouinciæ.
ADDITIO. Dicas secundùm Bartol. hic quòd in prouincia quæ adhuc regitur hodie per præsidem habet locum hæc lex. vbi verò ciuitates habēt sua regimina, habet locum quod dicit hæc glo. pro quo facit quod not. idem Bart. in *l. Lusitanorum. inf. ¶. de pub. imp.*
r ¶ *Præscriptione.* legas istum illum ver. *si autem, &c.*
f ¶ *Excludi.* hic adiunge *infrà §. sin autem, &c.*
t ¶ *De rebus.* soluit primam & finem tertiæ, quod est idem.
u ¶ *Sin autem.* redit ad tertiam. ACCVRS.
x ¶ *Inter absentes.* ¶ Nota domicilium d dicitur quis habere vbi maiorem partem fortunarum suarum habet: vnde cùm recedit, peregrinari videtur: vt ¶. *de incol. l. ciues. lib. x.* ¶ Sed e quid si nullo loco habeat domicilium? Respond. quo ad omnes pro præsente habetur, secundùm Ioan. ¶ Item quid si in pluribus? Respond. & tunc quo ad omnes pro præsente habeatur. nam & in nullo loco, & in pluribus locis potest aliquis habere domicilium: vt ¶. *de municip. l. assumptio. §. penult. & l. eius. §. penult.*

b Eadem prouincia dicitur quæ sub eodē præside & eodem regimine est, vide plenius de hac re apud Baldum tract. de præscr. 4. part. 1. q. 4.
c Ciuitas hodie cum debet iurisdictionē quā olim habebat Præses prouinciæ. v. [illegible] in verbo, [illegible]. Quomodo quælibet ciuitas prouincia appellari potest, [illegible] & Bald. [illegible] de [illegible] Guilelmus de Monte Lauduno, Boerius, Paulus de Castro [illegible] [illegible] Cepola [illegible]
d Domicilium vbi dicitur quis habere.
e Vagabundus qui in nullo loco habet domicilium, habetur pro præsente quoad omnes, & sic tenetur vbique habere domicilium, [illegible] Baldum plenius in [illegible] locum de præscr. 4. par. 1. q. 1. n. 4. idemque [illegible] Cepola [illegible]

¶ Item

discepta, & locum esse vigiti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet, siue in eadem prouincia res constituta sint, siue in alia, super his controuersiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florentissima ciuitate. Quid enim prodest in ipsa prouincia esse possessionem, an in alia, cum ius vindicationis incorporale est, & vbicunque res positæ sint, & dominium * earum & vinculum * ad dominum vel creditorem * possit reuerti? Ideo enim nostri maiores subtilissimo animo, & diuino quodam motu ad actiones & earum iura peruenerunt, vt incorporales constituere possint vbicunque ius suum & effectũ corporalem * extendere. Sit igitur secundũm hanc definitionem causa perfectissimè cõposita: & nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neque inter absentes, quid statuendum sit: vt bono initio possessionem tenentis, & vtrusque partis domicilio requisito, sic expedita quæstio pro rebus vbicunque positis: nulla scientia vel ignorantia expectanda, ne altera dubitationis incertitudinis oriatur occasio. Eodem obseruando & si res nũ soli sint, sed incorporales quę in iure cõsistunt, veluti vsusfructus, & cæteræ seruitutes.

IN QVIBVS CAVSIS CESSAT longi temporis præcriptio.

TITVLVS XXXIV.

Cessat etiam ex causis positis sub hac titulo, si iniuriæ adversus colonum aqua vel conductorem l.1.hoc tit. l.3.com.de vsucap l.1.§. de præd. po. si factus pro parte sua adversus socium qui perpetuam rem iniam possidet, sed nemo l.3.hoc tit. l.fin.com.l.3.fam.ercisc. si vindicetur res mobilis l.1.nisi coloratus fundo vt mobiliaque rusticum quod pro parte rem habetur l.3.ff.de dis.temp.præs.& in l.9.D. cod. quæ pertinet ad res soli prouinciale, multi Bas.& Flor. mobilibus. vt & l.1.C. de fer.& nundinis Basilica & Rabotinus, ex eisdem libris de temporibus mobiliaum Quia immobilia esse verum est quatenus rebus immobilibus adhærent l. pen.C.eod.l.vlt.in fin.l.vlt.post. Cessat etiam in adversitate perpetualibus aut mixta, quia & ipsa personales sunt, & hæc parte possessionis sectantur se sine iniuria adversariorum propter vnitl personali actionem, sed ab ea abstinuerunt prodentia vsu. pariuæ propter personalem. l.3.& 4.hoc tit.l.hereditatis.5.de pet. her.l.1.§.de iure delib.l.1.tit.leg.l.1.§.ad hæc.tit.40.Et rursus si quarta cui in rem actio intra tempus perimatur, non in personam, dicam non longum tempus adiuuam non perimere, sed vsum longi temporis, vsum retinentem. In actione personali nulla esse debetur vsum qui perimet actionem. Obligationes vsum nullum esse. Cessat etiam longi temporis præscriptio adversus dominum rem conducentem, si quo non ab pignoris omnino tempus, vt in specie l.vlt.C.tit.eod.

Colonus habere debeat instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, & ideo non præscribit. BALD. Vel sic: *Colonus nõ præscribit, nec sibi mutare causam proficit: etiamsi instrumenta emptionalia per se vel per alium subtraxit.* SALYC. Vel sic: *Conductor non præscribit contra locatorem, licet instrumenta emptionalia eidem subtraxerit, & sua nomine constituerit possidere, quia non proprietas immutat causam possidendi, nec efficitur possessor, sed ab detentione sui prius.* PAVLVS DE CASTRO.

I. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marcellina.

I is cui colendum fundum dedisti post instrumenta quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc sola præscriptione longi temporis defendi non potest.

Res mobilis vsucapitur triennio, nec expellatur cursu longi temporis. BAL. Vel sic: *Res mobilis vsucapia præscriptionis quæstio est superflua.* Vel sic: *In rebus mobilibus cessat præscriptio longi temporis, cum sufficiat vsucapio triennij.* PAVL. DE CASTRO.

II. Idem AA. & CC. Diomedi.

IN seruorum * propietatis negotio cum vsucapio locum habeat [1], ad quæstionem longi temporis præscriptionis superfluo peruenitur [m].

Actiones mixtæ non præscribunt longo tempore.h.d.cum l.seq. BAL. Vel sic: *Actio familiæ erciscundæ, vel communi dividundo, non cessat tempore.h.d.secundũ* SALYC. Vel sic: *In iudiciis diuisoriis cessat præscriptio longi temporis.* PAVL. DE CASTRO.

III. Idem AA. & CC. Apollinari.

VNus indiuiduum * commune pro solido possidẽs, interuallo longi temporis *, quominus socius portionem vindicare, vel eam communi diuidendo iudicio prouocare possit, non

NN 4 2 § Cum

a Præfata hac constitutione dicitur quando in qui penitentia, & ita contra quod ab eis præcedentes dyonisiani decretis tempora præscriptionis in eadem prouincia, licet pro tempore sit quæsitum. Hæc pecuniarius sed in ea. Sed sufficit ne præsentia in eadem prouincia de præscriptio longi temporis tantis adscribis ignoratum. vide tamen Balbum tract. de præscript. 4. parte 1.p.n. addit Gl. in c. 6. cap. de temp. vide Glo. in 1 parte. l.13. ff. de condict. furtiuis vbi differentia fatur inter eum qui longi ac multum a prouincia abest, & eum qui propagat.

b Quos modis quis dicatur præsens vide Balbum d. tract. n.3.ad de Gl. in 1 p. n. 4. cap. de temp. præs.

c Legislatio Dei opus est, de quo vide plurima apud Tiraquell. in præf. de retrad. lignagear. num. 11.

Præscriptio contra ignorantiam vrgentiorem cessat vide tamen Socinum regula 301.

c Terminus quinto tempore antiquatur.

f De præsti. pensionibus immortalibus nihil de nouum, vide quæ scripsi ad Gl. in c. verbo molium. cap. de ciuitate regna. & ab. l. hoc nouum. §. duobus regna. & de nouum plus. aere d. l. §. 5.

§ An ob absentiam domicilij vel personæ detur restitutio in integrum.

§ Item not. quisnam quis dicitur præsens * vel absens ratione prouinciæ. 2. Alias b est absens, quinetsi iudicium est res §. de dam. infecti. l. 1. §. adeo. & §. de solicitam. lib. 1. non tantum §. adeo. & tamen. de re. fruit. §. pub. cal. vy. §. Alias qui excedere non potuerit §. in princ. 4. Quarto, qui est extra horos: vt §. de verbo sign. l. profiscens.

§ Item not. quod quidam legunt hic apparebant, quam legimus supra in l. 1. quod si quis publicum.

§ Fidei credit ad primũ. b § Incorporale est, vt & hæc. de res. corpo. & incorpo. §.

c § Persona. nam hæc personalia sine corporalia non sequuntur fundum: vt & § ad Trebell. l. 1. § ff. hæres.

d § Et dominium. id est, possessio ratione dominij. non dominium habet.

e § Vel creditorem. pro scribitur ergo 2. vel ex annis contra creditore ab eaquasso qui habet realiter: vt hic, & infra § adeum. are. l. dominum. Accvsa.

f § Diutius. § Nota diuinitus * leges fuisse: vt § de legib. & senatusc. Lex est, &c. & in mich. de bis usibus. §. præterea. eccq. proxi. tit. ad. tr. sed & decretum dicit quod leges per ora principũ fuit diuinitus promulgatum: vt supr. de const. in concilio. l. 1. § sed neque.

g § Vel ignorantia d, non cursus de ea quæ est in domino contra quem præscribitur: vt hic, & infr. de præscript. xxx. an. l. fiscus. in fin. Sed in præscribente sic exigitur ignorantia: vt sit bonam fidem habeat: vt supr. prædict. & sup. eo. l. emptor.

h § Non soli sint. id est, non corporales, sed incorporales. &c. vt vsus, & vsusfructus, & seruitutes * cessant vt subiicitur quæ omnes similiter cursu. vel xx. annis: vt hic, & l. de seruit. fund. & ff. de vsufruc. l. fequitur. §. 3. non autem acquirunturve alia res: vt ff. de seruit. l. seruitutes. in principio habent perpetuam causam, vel quasi: vt supra de seruit. l. 9. alias f tantum tempore, cuius oblitus memoria: vt § de aqua quot. & æst. l. hoc aqua. § duobus aqua. & de aqua plus. aere d. l. § 5.

§ Item not. quod non hac lege tractatur de absentia domicilij, per quam restitutio in integrum non datur. Sed infra tit. § quibus non obstantibus longi temporis præscriptio.

Codex.

* qui est, vt sit corporalis incorporalis. pecunia, postquam affinis vicinitatem, nil seruitutes cõpetitur vsi.

IN QVIBVS CAVSIS cessat longi temporis præcriptio.

*Supra * dixit in quibus casibus locum habet longi temporis præscriptio: nunc in quibus cessat, & primò propter cinquam ex iusiurandum, vt hoc titulo: deinde propter personam & propter in integrum restitutionem vt infr. tit. proximo.*

a Cõpiamutio.

§ 1.] CASVS. Locatis colono prædium rusticum, non ea tua instrumenta per quæ poterat probare dominiũ prædij ad se pertinere, fabricatis & colono tradidit, vult se tueri præscr. decf. an. 20 possidendo, quæ ritus? Dicitur quod non. § Hæc fides. quia causam possessionis mutuis, imò ob hoc repellitur ab vsucap. § de vsucap. l. non solũ. § quod vulgo. & quia colonus non possidet vt l. commuunia de vsuc. l. 3. IN seruorũ.] AIVS. An liberum alienus ß decf annis bona fide possidentes, præscribi possit, quæritur? Dicitur quod affirmat in seruo eb ei res mobilis, cum habet locũ præscriptio, sed vsucapio. k § In seruorum. cum cautelaire & temporalitere legi poteß.

§ Locũ habeat. nisi sit res vitiosa: vt § de ser. fug. l. 1. § Seruorum. aut ei immobilia pars cessetur: vt § de dam. infecti. § præscript. l. longa. Sed fallit hæc lex in rebus obligatis, quæ * decf vel vigintiannis præscribuntur contra creditorem, vt § ut. p. l. 1. Sed ibi dicitur magis præscribi obtra actionẽ.

b Pignus præscribitur contra vel vigintiannis, si antea tempora condonatum.

VNus.] CASVS. Habuit ceti rem communem cum 2. annis? Ideo possidit eam præscriptione longi temporis se tueri poßit quo minus prouocet ad cõmuni diuidendo iudicio, quæritur? Resp. quod non, non enim hæc actionis præscribitur longo tempore. § Vnus indiuiduum. rem quæ restituitur indiuiduo of Temporis. C. longi. fi. 2. an. inter pupillares, xx. inter absentes vt d. tit. l. 1. § super.

480/C.IV.K.5-4, 1857-1858
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

defenditur; cùm neque ᵃ familiæ erciſcundæ ᵃ iudicium, neque communi diuidundo actio excludatur longi temporis præſcriptione. III. Kal. Apr. Simiſ. CC. Coss.

Petitioni hereditatis non præſcribitur longo tempore, ſaltem niſi poſſeſſor cum titulo & bona fide dominium vſucceperit. BALD. Vel ſic: *Hereditatis petitio nõ tollitur tempore longo, ſed poſſidentes titulo longo tempore præſcribunt.* SALYC. Vel ſic: *Petitio hereditatis quæ eſt actio mixta, & datur contra illum qui poſſidet ſine titulo, non tollitur præſcriptione longi temporis, ſed res vindicatas quæ eſt actio merè realis, & datur contra poſſidentem titulo bonæ fidei tollit præſcriptione longi temporis. b. d. ſecundum* PAVL. DE CASTRO.

17. *Idem AA. & CC. Libro* *.

HEreditatem quidem petentibus longi temporis præſcriptio β nocere non poteſt ᵇ: verùm his qui nec pro

---

QVIBVS NON OBICITVR LONGI temporis præſcriptio.

TITVLVS XXXV.

Inter quibus actionibus non obiicitur, nunc quibus perſonis, & in ſumma non obiicitur cum effectu his qui reſtitui præſcriptione in integrum reſtituti poſſunt, tutori minoribus non obſtantibus Rescripta quæ actio infra formicis, neceſſaria cauſa, vel capta ab hoſtibus, vel minoribus XXV. an. interpoſita in Inſtitutione ipſo iure non minuunt adverſus præſcriptionem longi temporis, pro modo ſtatuitur ſi pro in ſupplicatione abſentia exponentes vel minore ætate fuerunt reſidua eiusdem temporis impetrari in certiſſimum eſt, niſi permodicum ſit tempus, vel ab hoſtibus. §. vii. D. ex quib. cau. ma. Etiam illud inveniatur hoc titulo l. 3. quod habeatur ſuperiore, præſcriptionem longi temporis non obuia agenti in perſonam. CYIAC.

Si præſcriptio conſummetur in abſentia perſonali iuſta, imperari poteſt in integrũ reſtitutio ex clauſula generali. hoc dicit cum l. ſeq. BALD. Vel ſic: *Abſtis in expeditione exiſtenti, in effectu non currit præſcriptio, quia datur reſtitutio.* SALYC. Vel ſic: *Contra abſentem cauſa reipublicæ, & ſi neceſſaria, & probabili, currit præſcriptio longi temporis tantũ, & bona fide, ſed non cum effectu: quia non obſtat, excepto, & poteſt pati reſtitutio. b. d. l. 1. & 2. & etiam l. 6. qua incipit,* ab hoſtibus. *Si verò ſit abſentia voluntaria, bonè præſcribitur cum effectu.* PAVL. DE CASTRO.

1. *Imperator* ALEXANDER A. *Venuleio* *.

EMPVS expeditionis aduerſus petitiones ſi quæ competiſſe iuſtè probari poſſunt, præſcriptionem non

---

temporis tollatur vt *l. de edict. diu. Hadria. vel l. ſin. §. fin.* In caſu γ tamen pro præſcribi decennio quando iuſto γ errore ſe credit heredem cùm non ſit, & ſic poſſidet & vſucapit vt arg. *l. pro legato. l. pro legato.* ¶ Sed quære ᵈ hæc actio non datur contra titulo poſſidentem. Reſp. quia qui titulo poſſidet, ab reſtitui mihi petenti hereditatem. nam poteſt eſſe verum eam emiſſe, & dominũ rei eſſe, & tamen me heredẽ. at ſi poſſidet pro herede, vel pro poſſeſſore, cùm ſit adſerens heredem per conſequens me negat. nam duo heredes in ſolidum eſſe non poſſunt, ſicut nec aliãs duo domini res *ff. de ca. poſſ. l. hereditatem. §. pater.* ACCVRS.

e ¶ *Nota.* quo minus longo tempore præſcribatur. ACCVRS.

I. puerum. CAYL. Si ſeruum meum ab hoſtibus capum, quem eredebas liberum, redemiſti, & tuis ſumptibus curaſti. & longi temporis præſcr. habuiſti, an mihi vindicãti obſtabit longi temporis præſcriptio, quæritur? Reſpon. quòd nõ: ſed refuſa tibi quòd in eũ erogaſti, eũ recuperare potes cũ eũ pro deteriõ nõ habui. f ¶ *Si puerum. id eſt, ſeruum.* ACCVRS.

g ¶ *Pro deteriõ.* aliãs autem eſſet occupatione *ff. de reſtitu. for. l. quod ſeruum.* vel eſſet liber hodie. vt *ſup. de Lati. li. vel. §. ſed ſeruum, & in auth. de nupti. §. & hoc multis. eod. tit.* ACCVRS.

h ¶ *Exiſtimant.* idem puto ſi conſiderit ſeruũ, vt arg. *ff. de capti. l. in bella. §. ſi quis ſeruum.* & pro impenſis habeo negotiorũ geſtorũ actionẽ ad repetendũ *ff. de neg. geſt. l. ſed & an vltro §.*

QVIBVS NON obiicitur longi temporis præſcriptio.

Propter conſtum eſſet præſcriptio in ſuperiori titulo, nunc dicit quando propter perſonam ceſſat.

Empt. CAYL. Si in expeditione degitis poſſeſſionẽ præſcriptiõ, an ei reuertẽ non obſtante præſcriptione, dicit petitio, quæritur? Reſp. quòd ſic. i ¶ *Nam pati.* eũ effectu, quia reſtituitur: vt *l. de reſt. mi. l. quod ſtipu.* & *l.*

Cum per abſtiti. CAYL. Si prædiũ alicuius medici exiſtentis in comitatu principis, dum erat abſes præſcriptiũ an non obſtãs lẽgi eſſ. præſcr. illud recuperare poſſit, quæritur? Reſpon. quòd ſic: nec eſt neceſſe vt ex ſpeciali beneficio principis petatur ne ſibi opponatur longi temp. præſcr. eũ iuſta abſentia eum excuſet. ACCVRS.

k ¶ *Iuruſſe.* emendo à non dominis.

480/C.IV.K.5-4, 1859-1860

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

contingit, inter vos cognoscet. Non necessariò autem petis ex longitemporis * diuturnitate * præscriptionem tibi non opponi, quando iustæ abscepitæ ratio, & necessitatis publicæ obsequium: ob huiusmodi præiudicio te defendat *. PP. XV. Kalend. Mart. Nic. Max. V.& Aquil. Cons.

Minori viginti quinque annis non præscribitur. h. d. Sed demum post minorem ætatem incipit. h. d. secundum veram siliorum. Vel sic: *Præscriptio longi temporis non currit minori. h. d. secundum* SALVC.

111. *Idem AA. & CC. Numidio correctori Italiæ.*

NOn est incognitum a, id temporis quod in minore * ætate transmissum est, longi temporis præscriptioni non imputari *. ea enim tunc currere incipit, quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit: PP. IIII. Kl. Sept. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

Contra absentem reipublicæ causa vel casu fortuito, præscribitur longo tempore, si possessio apud præscribentem semper & diu incommissa fuit absque controuersia. BALD. Vel sic: *Absiati reipublicæ causa, vel fortuito, non obstat. præscriptio. hoc dicit secundum* SAL.

IV. *Idem AA. & CC. Crispino* †.

SI possessio inconcussa * fine controuersia perseuerauit: firmitatem suam teneat obiecta præscriptio, quam contra absentes vel reipublicæ causa vel maximè fortuito casu ‡, nequaquam valere decernimus. PP. VI. Kal. Mar. Anibaliano & Asclepiodoto Cons.

Absiti personali non præscribitur longo tempore. BALD. Vel sic: *Personale absiti regulariter non tollitur longi temporis præscriptione. hoc dicit secundum* SALVC.

V. *Idem AA. & CC. Januario.*

NEque mutui, neque commodati, aut depositi, seu legati, vel fideicommissi, vel tutelæ, seu alij cuiliber personali actioni * longi temporis præscriptionem obiici posse, certi iuris est. S. Kalen. Feb. AA. Coss.

Adversus præscriptionem contra captum ab hostibus, reuersus potest restitui. & restituta integra ante directam, quam primò habebat quantum de qua iterum ut vitium, quæ appellatur resissoria. h. d. contra illa glos. BALD. Vel sic: *Reuersus de captiuitate rem non præscriptam vindicat actione directa: præscriptam verò vtili resissoria restitutione præbebit.* SALVC.

VI. *Idem AA. & CC. Dulcio* †.

AB hostibus capens, ac postliminio reuersus, actione in rem directa, vel qualibet alia * dominium vindicando, temporis aduersarij possessionem frustra times: cum aduersus eos, qui restitutionis auxilio quacunque ratione iuuantur, huiusmodi factum * non opituletur *.

Præscriptio longi temporis contra prestantem finitur annis decem, contra absentem, annis viginti. & de quo debet deduci omne tempus quod debet restitui beneficio restitutionis. hæc dicit secundum BALD. Vel sic: *Præscriptio longi temporis est decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: tempus commissæ absentiæ mediante restitutione subducitur. h. d. secundum* SAL.

VII. *Idem AA. & CC. Cassiodoro.*

PRæscriptione bona fide possidentes aduersus præsentes an. x. absentes autem viginti muniuntur. quod * si ex alicuius persona de petitorum parte restitutionis prætendatur auxilium, deducto eo, quo si quid fuerit gestum, succurrit solet, residuum computari, rationis est *.

Absitibus in expeditione degentibus aduersus præscriptionem contra eos inchoatam succurritur, non militibus deliciæ in domo sua manentibus. BALD. Vel sic: *Tempus absentiæ voluntariæ vel præsentiæ militibus non suffragatur. h. d. secundum* SALVCET.

VIII. *Imp. Iustinian. A. Mennæ P.P.*

SAncimus a his solis militibus qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodò tempora quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari *, illis temporibus per quæ extra expeditionem necessitatem in aliis locis, vel in suis ædibus * degunt, minimè eos ad vindicandum hoc priuilegium adiuuantibus P. Dat. Kal. April. Const. Decio Cos.

Temporis. Ex speciali beneficio, vel restitutione superfluè est, &c. vt *l. de infamia lib. 2.*

b ¶ *Diuturnitate.* Nor. superfluum * est precib. implorare, quod de iure competit. ACCVRS.

c ¶ *Defendat.* petita à re restitutione ex integrò vt *l. ex quibus causis maior. in fin. §. si fecerit* in vsitaria absentiæ *inf. de præscrip. xxx. ann. l. secundò, non scias.* ACCVRS.

NOn est.] CARVS. Annum minoris longi temporis præscr. prescribere posse quis, quæritur. Respon. quod non. quia in minori ætate non admittitur, sed in maiore. VVLGAR.

a ¶ *Non est incognitum.* Ex subtilitate constitutionis nulla præscriptio datur minoribus xx. an. *l. vbi. T. de quib. caus. in integ. restit. non est nec.* CVIAC.

d ¶ *In minore.* ad hoc T. *de temp. in integ. restit. l. vlt.*

e ¶ *Non impunè.* Cum effectu quia restituitur. sed hodie *ipso iure* fiunt: quia *in integ. restit. non est nec.* Idem secundum Iodocum ipso iure etiã reperi iure nõ currere præscriptionem pupillo * 2. vel xx. annorum: vt *de acqu. rer. dom. l. bona fide.* nec adulto. (nã per orationem diui Seueri prohibetur rerũ eius alienatione *ff. de re eo qui fuit tut. l. 1. & T. de pra. mens l. 1.*) ergo c & præscriptio: vt *§. de usucap. §. l. alienationis.*) in vsucapione ergo tantũ rerũ mobiliũ d adulterorum, vt ipso iure non currat: addit Iustinian. ad præscriptionem in l. prædicta *fundum.* 7. in *quibus causis restit. nec. secundum* opi. Ia.

C ¶ *possessio.*] CARVS. Si rem meam longo tẽpore ipso titulo bona fide possedisti, tutus eris perpetuò quia reipublicæ causa absenti, vel alio casu fortuito, non obstat.

f ¶ *Interruptæ.* neque de facto, neque de iure.

g ¶ *Fortuito casu.* & personalitè fide necessitate non voluntate absitur: *§. quidam ex causis ma. l. sed & si per prætorem. §. fi. & de minoribus. l. Papinianus.*

Nequa.] CARVS. Mutuum sibi rẽ. Rem per x. ann. nec petit an præscriptione longi temporis eam repetere possit, quæritur. Respon. quodadeo quia personali actioni longi temporis præscriptio nõ obstat. VVLGAR.

h ¶ *Actioni simplicitate T. de confess. pec. l. 1. & T. de neg. gest. l. 1. aduersus. & arbit. tut. l. vnica:* vel mixta: vt *§. 2. l. 1. hereditatis.* Codex.

i ¶ *Quidam* ipse compert, *superseuat* implorare.

b Pupillo ipso iure non currit præscriptio.

c Res fiscli nõ possunt quæ alienari prohibita. vt *ff. de* CIL *l. 1. sup. de usucapiendo. & l. de* CIL *ff. de usucap. pro emptore.* CIL *l. vbi in vrbe quæ res. sup. de quæstor. sup. in vrbe quæ res. sup. fiscus non est res non est. plenius* apud Cujacium *l. 2. ff. fiscus. sup. de usucapiendo. vbi de plus apud* Gabrielem *de usucapiendo. 1.*

d Crispina, vxor.

e Adulterum mobilia ipso iure vsucapiuntur non pedati.

a Actiones mundum perpetuas vsitatur longo tẽpore, immò vsu breuissimo: vt ecce interdicta plura quæ anno collaxat: vt *ff. de interd. l. 1. in fin.* & maximè illud de glide legendo, quod triduo datur: vt *ff. de vi, de vi. gen. l. 3.* Item & actio quod metus causa, quandoq; x. annis tãtùm datur: vt *ff. de his qua vi, ac. l. vl.* Item restitutio vi, metu fibus, quanto minoris annorum: vt *ff. de adi. edi. l. fiendum. §. 6.* ACCVRS.

A B hostibus.] CARVS. Dicit imperator in hac l. quod si capti ab hostib. rẽ vsucapere incepisti, eo reuerso vsucapionem capiti illi, dabitur vtilis. VVLGAR.

b ¶ *Vel qualibet alia.* Ex re da datur cũ nõ est vsucapio cõpleta. a, Vel dic qualibet alia, *l. vtili resissoria,* cũ est cõpleta: vt *l. de capt. ab hostib. & l. de rev. vend. l. modo. 3.* Vel dic qualibet alia. Gutili, si ne fit cõpleta vsucapio, sine nõ nã fortè ante rapiuisset habebat tantũ vtilẽ, quia emptio tenta erat, vel superficiariũ vt *ff. de rei vend. l. prætor.*

c ¶ *Vel qualibet alia.* Ex resissoriam tã cõpleta est præscriptio. ACCVRS.

k ¶ *Fundum.* id est, præscriptio rei.

l ¶ *Opitulatur.* possessori rei. ACCVRS.

PRæscriptione.] C. CARVS. Si rẽ meam bona fide inter personas x. an. possedisti, vel xx. inter absentes, tutus eris. sed si aliquibus illorum x. annorum abesset causa reipublicæ, illi subducitur nec computabuntur.

m ¶ *Quod, quod, quod fid. & dictio rẽpus, omnium.* & postea ponitur eam illa dictione, *residuum.*

n ¶ *Rationis est.* vt & T. *de restit. mil. l. quod tempore. & §. ex quibus causis l. sed & §. 5. quatenus.*

Sed minus.] CARVS. Si res militis, dũ est in expeditione, vsucapiatur vel præscribatur, illa tempora quib. erat in expeditione, subducẽtur de medio, quod beneficium existit in domo non in expeditione ibi denegabitur: sed cũ est in expeditione ibi dabitur beneficii, quod aliãs fiat in loco fiet, nõ ex decemen.

o ¶ Consiste *l. vbi de restit. mil.* & ex illa addo ad hanc subscript. D. VI. *Id. April. P. Decio, V. C. Cons.* CVIAC.

o ¶ *Opitulatur,* vt *§. de actionibus. l. 1. §. quendam.* ACCVRS.

p ¶ *Adiuuantibus.* vt T. *de restit. mil. l. fin.*

b Reed, pro *fid.*

c tempus.

d vel Dolo.

e legendum *dolorum*, ex Theo. *infra de mil. inf.*

480/C.IV.K.5-4, 1861-1862
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI ADVERSVS creditorem, &c.

a Cautionem.

Supra a dixit de præscriptionibus quæ competunt citra vindicationem: quæ iure domini dantur dominis, nunc de his quæ citra hypothecarium dantur.

a ¶ Præscriptio. Decem vel 20. anno. prius ab eo qui bona fide emit: si minus, necessaria est 30. anno. præscriptio. CVIAC.

b Dissentiunt Sententiam dicunt annorum inter præsentes, ex inter absentes: vt J. J. prædium. sic accipitur Institut. de usucap. §. diuina.

* Falsa.

DIuturnum.] CAEVS. Mutuo tibi pecuniam, & obligam tibi pignora, ea distrahis, vel quia excusserat ea possessione degere annis 10. agentem te hypothecæ pro pignore cœpta possessionem, posset titulo præsidiaqui temporis ex repellere quæritur? Respon. quod sic. Si verò ego, aut heres meus ea possideret: non obstaret tibi longi temporis præscriptio, nihilominus primo casu adversus me pro debito durabit personalis actio.

b ¶ Diuturnum. id est, b decem ann. inter præsentes, ex inter absentes: vt J. J. prædium. sic accipitur Institut. de usucap. §. diuina.

b Insuffragium. quod effectum: vt ff. de dona. præfrat. creditor. sed primo facie est efficax: vt Institut. de excepti. §. b.

c ¶ Pratinquam si debitores. Quo casu inquit tur præscriptio 40. annorum. l. 7. infra de præscriptione triginta annorum. CVIAC.

c Hypothecaria dicitur de re obnoxia de re noxia fiscoffisum vel similiter quæ singularum.

e Successorum. vniuersali e titulo, vt hic. non singulari, vt supra tit. 2. l. fuper. & infra l. proxi. & supra de act. & vtil. l. 8. in arbitrio.

d Incumbunt. & perutque 6 fundus creditor possidet: vt J. de præscript. xxx. ann. l. cum notissimi. §. ¶ Sed videtur non potuisse hypothecaria 30. ann. etiam ab emptore: vt ff. de dom. infl. l. cum pensitatum. in fin. quæ est contra. Solu. ibi creditor fortat abest ex sulla causa hic præsens. 2. Vel forte hic iusta causa abfuit. 3. Vel ibi interrumpit creditor præscriptionem. 4. Vel ibi prius comprat possidere possessor, qui postea tunc, quà res obligata est? Vel ibi quæritur, sed nō solatur. ¶ Item quæritur non cessitur hypothecaria per usucapionem tiennali, vt J. de pign. l. usucapio. cum tol laior præscriptione, vt hic? Respon. usucapio est indecta et dominium quæritur. bene autem

d Tertium possessor cum titulo & bona fide præscribit hypothecaria 30. ann. ad pignus, vt hic. si quis aliorū ex causa hic præsens. 2. Vel ibi interrumpit creditor præscriptionem. 4. Vel ibi prius comprat possidere possessor, qui postea tunc, quà res obligata est? Vel ibi quæritur, sed nō solatur. ¶ Item quæritur non cessitur hypothecaria per usucapionem tiennali, vt J. de pign. l. usucapio. cum tol laior præscriptione, vt hic? Respon. usucapio est indecta et dominium quæritur. bene autem

SI ADVERSVS CREDITOREM præscriptio a opponatur.

TITVLVS XXXVI.

IN hoc titulo ostendit præscriptionem longi temporis excludere non tantū in rei, sed etiam hypothecariam actionem, quod & supra ostendit l. vlt. tit. 31. & l. 7. & vlt. l. de obl. & act. & l. 19. J. de exceptio. nec pignus l. cum pollulassis §. vlt. D. de dam. inf. quæ de vsucapione loquitur, non de præscriptione longi temporis, & de vsucapione loquitur. Nā vsucapio tantummodo, quia & ipsa longi temporis est, verāque termini actionem si res sit immobilis, & mobilis. idem statuit de vsucapione triēnij. Actioni autem hypothecaria vsū obtinet præscriptionem longi temporis, non verō est præsentis aqui in extraneum bona fides possessorem. Nam in debitorem vel heredem eius, vel in possessorem creditorem hodie necessaria est præscriptio XL. ann. l. 1. & 2. hoc tit. l. cum antiquissimi J. ne. 30. CVIAC.

Tertium possessor contra hypothecariam adversus creditorē præscribit longo tempore, actio verò personalis contra debitorem salua permanet. BAL. Vel sic: *Contra hypothecam præscribitur longo tempore à quolibet possidente, excepto creditore cum eius heredē. h. d. cum l. 3. eq. secundū* BAR. Vel sic: *Extraneus pignoris possessor tituli & bonæ fide præscribit hypothecaria actionis spacio temporis longi, personali contra debitorem salua manente debitore verō vel eius heres præscribus tempore longo. h. d. secundūm* SALYC.

1. Imp. GORDIA. A. Pomeria.

DIuturnum a silentiū longi temporis præscripcione corroborarum, creditoribus pignus persequentibus inefficacem b actionem constituit: præterquam si debitores c, vel qui in eorum iura successerunt d, obligatæ rei possessioni incumbant e. Vbi autem creditori à possessore longi tēporis præscriptio obiciatur, personalis actio adversus debitorem salua ei competit.

Actio personalis contra saluam obligationem dirigitur, & eius heredes: hypothecaria contra possessorem, qui longo tempore adversus creditorem præscribit. BALD. Vel sic: *Personalis actio non competit contra extraneum pignoris possessorem, sed hypothecaria sic, cui præscribitur tempore longo.* SALYC.

11. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. [AA. & CC.] Marcella.

SI debitori f heres non extitisti, sed iusta viginti annorum possessione collata in te donatio corroborata est: neque personali actione, quia debitori non successisti, commeniti te iuris ratio permittit: neque data pignori prædia post interuallum longi temporis tibi auferenda sunt: quando etiam præsentibus creditoribus docem annorum præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quàm priorum principum statutis probatum sit g.

DE QVADRIENNII PRÆscriptione.

TITVLVS XXXVII.

Triduo est de quadriennij præscriptione quæ datur fisco vel adversus fiscum. De ea quæ adversus fiscum est, l. 1. vt adversus vendicationem bonorum vacantium fiscus cadentorum, quæ fisco competit, non sit necessaria præscriptio longi temporis sed quadriennij sufficit: si post quadriennium fiscus vendiderit bona quasi caduca & vacantia quæ adversus possessione tenere cœpit, vt l. 1. §. Dicam D. de iu. fisc. l. contra. D. de. temp. præscr. l. quotiens. D. de vsuc. & vsuc. l. 6. §. certe 6 vacatia. D. 6 quis om. cas. rest. quibus locis ostendit quadriennium competere à die quo bona vacare cœperunt, id est, quo eorum quilibet defuerunt, propinquiores hæredes defuncti, vel nulli existit qui eam amplecteretur. Ne dicas eum decessisse à die nominationis, quod non posse probare. Addit ar. l. 1. vt qui bona vacantia ex benefitio principis primitus fuerit, & fiscum esse adversus fiscum. De iure fisci principum quantumcumque voluit longiori posse, quia & fiscalia quasi propria & priuata principis sunt. De ea quæ fisco datur, vel l. secunda & tertia, vt post quadriennium quam fiscus rem sibi alienam vel commutatam, vel alij pignoriam quasi caducam detinuit excipiatur quadriennij repetitio dominum vel creditorem agentem in rem vel hypothecaria actione. Is autem qui eam rem à fisco accepit vel ex largitione principis, vt statim securus sit adversus dominum vel creditorem hypothecarium. Olim erat vt necessaria præscriptio quinquennij ex edicto Marci, Antonini ex constitutione Zenonis, id est, l. 1. huius tituli, faciens ipsum securum est, sed in fiscum excepta est domino vel creditoribus ne quadriennium adire in rem vel hypothecaria quasi dolo deserti possidere. Quadriennium Trebonianus ius veteris infoliens ad ius nouum in l. neque. J. de nott. inst. pro quinquennij, repulsit quadriennij, quod & Bas. sequuntur & in l. vlt. J. de adm. fisc. nihil mouetur, tamen quia iur veteri in euersori. Secundum eadem fuerat ædem ceteris emporibus quorundam patrimoniorum. Constitutionib. Leonis augetiam Zenonis vel l. vlt. J. de præd. cam. Hodie autem eadem Zenonis datur omnibus concedatur Non Leonis de bon. vacan. Nec dubitandum quin eisem fiscus cerrulla l. 1. §. 5. nem 6 qui à fisco. D. de petit. hered. Nol. omnes obstat l. 1. fiscū de her. quis a potest habere dominium, & alius habebit hypothecariam: vt ff. de pigno. l. 1. §. cum prædium pignori. & ff. de vsufruct. l. locum. §. proprietatem. & ff. de vsuf. l. vsus. §. non mutat. At præscriptio parit exceptionem tantum, & contra eum nemem, non autem quæsit dominium.

¶ Item loquitur hic fere de rei immobili, cum de 2. ann. dicat.

¶ Quid ergo 6 rem mobilem a inter præsentes decem annis possedit bona fide, & iusto titulo, nonquid turbiare fe adversus creditorem hypothecariam intendentem? Respond. sic. Im. non. sed sic. Ia. fit, cum possit se tueri contra dominum, multò magis contra creditorem, non enim nocere debet ei, qui à bonitate tempore factus est dominus: vt ff. de capti. l. in bellic. §. fi furiam. ACCERS.

a Dominium pignoris potest esse penes tertium possessorem qui id præscriptio, hypothecaria transeunte pignoris creditorem.

b Tertium possessor pignoris potest præscribit adversus creditorem, decem annis, & cat.

SI debitori] CAEVS. Obligata tibi pignora debi Titio, & longo tempore possedit. an possis agere adversus Titium hypothecaria pro pignoribus, quæritur? Respond. quòd non: nec poterit commoue Titium pro debito, sed me tantūm. VVIVANVS.

f ¶ Vide scripta ad l. 6. supra de obligat. & action. CVIAC.

g ¶ Probatum sit. vt & ff. de diuer. præscript. l. an vitium. in fin. & l. creditor. & supra l. proxi.

DE QVADRIENNIJ a præscriptione.

¶ Diuis b de præscriptione quæ tantum competerit: nunc de ea quæ competit, fiscum fiscum qui rem alienam vendit vt suam: & de ea quæ datur adversus eum.

c De hac præscriptione, vide Dyonis. tract. de præscr. ca. 16.

d Continuatio.

Omnem 98.] CAEVS. Decessit Titius sine herede: vnde bona fisci esset vacantia, & fisco denuntiata, ea possedi per quadriennium: ap fiscus à me ea auocare possit, quæritur? Respon. quod ita, obstante præscriptione quadriennij. & hoc in prima. Item est si princeps aliquam rem de vacantibus mihi deferit, & prædio tempore possedi: quia non auocabitur à fisco, nec ab alio. & hoc in sec. ACCERS.

e ¶ Nam

480/C.IV.K.5-4, 1863-1864
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Notum est l. 1. §. denuo. ff. de hæc. fisc. Contra. de diu. & temp. præscrip. CYIAC.

a ¶ Post quadriennium. Vide cap. 23. tract. de præscript. CYIAC.

a ¶ Continuum. computandum à tempore denuntiationis fisco facta, & quo verè cœperant esse bona vacantia. 1. autem ante denuntiationem velit cõputari tempus, tunc xx. anni fiunt præscripti: vt ff. de iur. fisc. l. 1. §. denuo. & de diuer. & tempo. præscri. l. intra quinq. §. 1. & ff. si omis. com. tu. l. quin etiam. §. quod ergo ipsum. & hoc vbi non habet titulum aliquin mobilis triennio, immobilis decennio vsucapiatur: cum fiscus* vsucapere possit. Vel dic xx. inter absentes: vt Instit. de vsuc. §. res. & ff. vsuc. l. quæsitum. ACCURS.

b ¶ Vacantibus. à tempore denuntiationis: vt ff. de diu. temp. præscript. l. intra quinq. in prin.

c ¶ Inchoandam. sed certè nec ante inchoatam perficere videtur vt ff. de diu. præscr. l. intra. in prin. Sed dic, ibi aliud inchoatur, quod alij non prodest: quia est civilis interruptio, quæ alijs non prodest. ACCURS.

d ¶ Longissimo. falsa ex bonis vacantibus, non petente aliquo, vt j. de precib. l. 3. in fin. lib. x.

e ¶ Lacessendas. nec statim quidem à legum eliminam infra eodem inspicias, secundum le. sed secundum hanc post quadriennium.

f ¶ Nec hæc. potest hæc referri ad dictum proximum. Aequè dicit, quoquo modo, paucis cum dolis imperta. aliqui per aliquod privilegium.

g ¶ Venda. cum donauit vel vendidit. ¶ Et sic titulus b ad præscriptionem quadriennij nõ prodest, & sic patet, et addat: licet contrarij sic: vt dici. Vel dic certium esse casum legis, q. d. nec ab alio inquietabitur: vt S. proxi. nec à fisco, vt hic. & adde hic differentiã quã dic: ¶ § minor. ff. l. ff.

OMNES.] CASTR. Olim fiscus rem aliquam vendidit, emptor patiebatur multoties cõtentionem. vade imperant Leo dedit privilegium quibusdam nobilibus, vt fouarj essent: imperator Zeno extendit privilegium, per illi l. ad omnes emptores quicunque à fisco rem emerit, liberum fit securus. Idem est si imperator aliquatres donauerit: ita tamen quod dominus res adeuersus fiscum intra quadriennium habeat regressũ: potest non. & hoc in prima. Si verò emam rem aliquã à procuratore fisci, & ipse in instrumento confessus est ibi solutum, non poterit postea opponere exceptionem non solutæ pecuniæ. & hoc in secunda.

b ¶ Dotem. fideicomissum. & accipe verbum, perpetui. quod est infra ex l.

Codex.

a Fiscus vbi præsens est.

b Titulus ad præscriptionem quadriennij non prodest.

i ¶ Quæcunque res. Elliales. sed quæquæ res etiam ad privatas principis extendit. ACCURSIUS. FLOR.

k ¶ Comparauerint. 1. à fisco acquisierint qualiter titulo: vt S. proxi. in prin. lic ff. de fiscal. l. fundum. §. fin.

l ¶ Confessori suo. in hunc finem modum, si quid ex his rebus quæ successione Titij ad fiscum peruenerant à fisco acceperit, ordinãs fuerant Titij. & sic non fiscus fuit successor suus ff. ¶ Et sic not. quòd personalia b privilegia extendit, & fallit ista communis esse.

m ¶ Conditio. q. d. hæc voluerunt esse tutor privilegio generali c, ac si singulis donatarijs vel emptoribus singula specialia privilegia super singulis rebus & patrimonijs indulta essent: vt j. de profris non. nam. Lamar. in prin.

n ¶ Nec posse contra. Idẽ in l. fin. §. quæ omnia. inf. eod. Sed vtique absunt. l. 1. sup. de hæred. vend. Vide not. ad d. §. quæ omnia. CYIAC.

o ¶ Aliquas actiones. Vide scripta ad tit. supra de rendit. ex lege. CYIAC.

p ¶ Civiles. ex d lege duodecim tabularum.

q ¶ Prætoriæ. edicto e vel iuridicto prætoris indultas.

r ¶ Constitutionibus. principum, vt edictis, rescriptis ex hac lege.

s ¶ Alias vt f in factum vel officium Iudicis.

t ¶ Mouere. vt inf. proxi. & Institut. de vsfru. & fruc. & supra de communi. rerum alienat. l. 1. imò vt dicitur quòd fic: vt ff. de petit. hered. l. nec vllam. alias l. etiam. §. item si quis. quæ est contra. Sententiæ hæc in rebus singularibus, illa in vniuersiæ. Vel hic corrigit, vel hic ignorãs alienam accepit. Item aliãs contra: vt supra de rei vindicatio. l. 1. Sol. vrbi. Item alia contra supra de libe. caus. l. non obs. Sola illa corrigitur per hanc: vel speciale ibi in libertate.

ADDITIO. Imo dicendum eam Fulgosio. Loco vltimo §. item si quis. ff. de peti. hered. corrigi per hanc legem. Vide notand. d. §. item si quis. & scripta ad l. 1. supra de hered. vend. CYIAC.

u ¶ Intra quadriennium. Vide cap. 23. tract. de præscript. & scripta ad tit. supra de communi. rer. alien. & not. ad l. 1. eod. tit. CYIAC.

v ¶ Rauere. vt velleres vindicationem vel hypothecariam quam interdicere dictum contra possidentem: nisi privilegio esset fiscus: vt infra l. penul. secundum Ins. 1. Alij dant conditionem ex hac lege. Alij dant negotiorum gestorum quis tutus: habet vendicationem: vt l. de rei vind. l. mater. 5. Sed prima verior.

x ¶ Verum. id est, flatim. Vel dic, id est, qui firmio præfuit. Vel dic, id est, notarij.

a Comparauerit. per acquirere. vel emere. adde Gl. 1. in vsu nomen. ff. de verborum.

b Personalia privilegia intende personas, vt ista communis fiscus possit.

c Generalia generalibus personis, vt singulis singularibus.

d Civiles actiones pro ciuibus ex lege xii. tabularum.

e Propriæ actiones pro actionibus ex edicto prætoris indultis.

f Vel in factum figura exceptionis: vide id quod inferius est. R. Aldus à Vel. dicit quòd fic: vt ff. de pet. hered. l. nec vllam. 14.

g Adhuc verba etiam affectam iudicia commutat.

480/C.IV.K.5-4, 1865-1866

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Instrumentariis.* emptori procuratorem fisci.
b ¶ *Secretarium.* id est, apocham.
c ¶ *In arbitrio.* vt *l. de adiun. & obligat. l. fiscus.* & est hoc speciale, sicut & alia. Sed regularitor contra: vt *supra de non num. pec. l. in contractib.* b l. 6 §.

a Cuius hanc legem vide Pol. ad *c. quo ex codice. §. ex de confis. & Hippolyt. a Lat. l. cum quidam. 2. n. 5 fin. quod Adde Sacrad. vigilat. 3 n. 10.* principiorum, Res alienas à principe vel fisco vendite, ab emptore vindicari non patiebatur: vt ipse ad hanc legem emptori non adfert.

BENE.] * CASVA. Si aliquis emebat à fisco, statim separatus erat: vt in l. superiori: non ita erat quando aliquis emebat ab imperatore aliquod prædium de proprio patrimonio suo: sed idem de cætero debet obseruari de eo qui emit à principe., quia statim securus erit: & si procurator imperatoris vel Augustæ venderet non habet necessè proximere de euic. sed sufficit si facit instrumentum, & imperator ponat ibi signum suum. Item & antè illam imperator dederit aliquam rem alicui loco religiosa, de cætero erit securus.
d ¶ *Prædiolum est.* vt l. *proxi.*
e ¶ *Contrarium.* nam ædificia fuerat fisci, nunc apparet aliena, sicque ea euincitur.
f ¶ *Canutio.* id b est, sapienter: unde ignatus c, id est, insipiens.
g ¶ *Omnia principis.* etiam quæ ad proprietatem d: vt dicit M. principi apud Rouccaliam, timore vel amore. & pro eo *§. de offic. pract. l. Barbarius in fine.* 2. Sed Bulgo, contra etiam ibidem. & hic exponc, ad protectionem vel institutionem. & & limita e Romani imperii dicantur populi Romani: vt *§. ne quid in loco publico. l. locorum publicorum.* Vel omnia f omnia sunt, scilicet fiscalia & patrimonialia: vt subiicit, *arg. §. ne quid in loco publico. l. 9. §. 13.* Vnde codex meus non est principis, sed mihi pro eo datur rei vindicatio directa, non principi. ACCVR. ADVTTIO. AD. dus hic gl. pro patrimonio dgetherum.
h ¶ *Sed curatores.* adhuc lege interrogatoriis vsque illuc, *hoc enim, &c.*
i ¶ *Nec quantum.* repetit, *non agnoscunt, &c.*
k ¶ *Qui nostros.* subaudi, *curam qui prata, &c.*
l ¶ *Rescriptum.* & mandato quod imperator mittere solet: vel scriptura quæ ipse princeps scribit, seu commissum. m ¶ *Pauci nimirum* id est, prabendas vel redituu.
n ¶ *Omnia mutua.* id est, omnis actio. Sic in *l. 3. in fin. 3. depositi.* re-

g Epistolam quid notat.

* mutuo. al. pecunia. al. vtilitate dicit.

ceruientibus *, distractarum rerum pretia sese depositurie suscepisse: minimè post huiusmodi solutæ pecuniæ depositionem emptores quasi non numeratis pecuniis molestari, vel necessitatem iisdem emptoribus imponi (licet non solemnem consecuti fuerint securitatem b) soluta fuisse pretia probare. Sed cùm sit in arbitrio c pretia suscipientis, minimè deponere, sese, quod non acceperit, suscepisse: ita conuenit nec emptores plenissimam ex huiusmodi depositione super pretij solutione securitatem consecutos, vlum (sicut dicitur est) vlterius probationis gratiamen penitus formidare.

Quod supra proximè statutum est in his qui emunt à fisco, habet etiam locum in his qui emunt vel alia titulo receperunt ab Augusta, vel à principe, vel earum procuratoribus. hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Statuta in rebus venditis vel donatis vt fiscalibus, quæ in l. præcedenti continentur, vindicant sibi locum vt in rebus alienis venditis, vel donatis vt propriis ab imperatore, vel eius coniuge. Et fisci vel procurator Cæsaris non tenetur de euictione præstare.* SALYCETVS.

111. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Filio omnis rerum priuatarum, & procuratori dominicæ domus, & Petro viro illustri curatori domus domus serenissimæ Augustæ, & Mauricio viro illustri curatori & ipsi dominicæ domus (serenissimæ Augustæ.)*

BENE à Zenone diuæ memoriæ fiscalibus alienationibus prospectum est d, ne homines qui ex nostro ærario donationis vel emptionis, vel cuiusliber alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid circa contractum contractum e emerserit vel euictionis, vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam respiciens, aliquod sustinent detrimentum: sed aduersus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes, minimè quæcunque actiones mouentur, sed tantummodo contra ærarium vsque ad quadriennium tantum: quo translapso neque aduersus fiscum aliqua remaneat actio. Sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus grauiter f obseruari: sed non similiter modo rem fuisse obseruatam circa eas res quæ à sacratissimis imperatoribus, non à fiscalibus tribus, sed ex priuata eorum substantia procedunt. quod satis irrationabile est. Quæ enim differentia introducitur, cùm omnia principis g esse intelligantur, siue ex sua substantia, siue ex fiscali fuerit aliquid alienatum? Eodémque modo & si à serenissima Augusta * aliquid alienetur, quare non eadem vtatur prærogatiua: sed curatores h nostri, per quos solemus substantiam nostram gubernare, necesse † habeant in venditionibus rerum, & euictionem, & alia quæ sunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionibus instrumentis addere, vel quasdam tales obligationes in alienationum instrumentis agnoscere, vel in permutationibus vel in transactionibus, si & hoc fuerit celebratum, hoc enim est eorum qui nec maiestatem imperialem agnoscunt, nec quantum i inter priuatam fortunam & regale culmen medium est, & qui nostros k curatores per quos res diuinarum domum agunt, aliquibus iniuriis vel damnis afficere conantur. Quæ omnia resecantes, per hanc generalem & in perpetuum valituram legem sancimus omnes alienationes de aula procedentes, siue à nostra clementia, siue à serenissima Augusta coniuge nostra, siue ab his qui postea digni fuerint nomine imperiali, siue iam alienarum quidam est, siue postea fuerit: sine omni inquietudine permanere, siue res eis per nosmetipsos, siue per procuratores (ex epistalmate l tamen nostro) fuerint adsignatæ. Et nemo audeat eos, qui res accipiunt per quemcunque titulum alienationis, siue mobiles, siue immobiles, seu se mouentes, vel iura incorporalia vel panes ciuiles m, iudicis * adiscere, vel sperare aliquam contra eos esse ibi viam apertam, sed omnis aditus præcludatur *, omnis motus n & spes huius petulantiæ. Sed aduersus domos nostras habeant intra quadriennium tantum secundùm imitationem fisci, quas existimant posse sibi competere actiones in rem *, vel hypothecariam: vt ex nostra iussione * causa moueatur, & competentem mereatur effectum. Quòd si quadriennium fuerit emensum: nec aduersus domum nostram habeat quis quamcunque actionem. Quis igitur o multa scimus tam nosmetipsos, quàm serenissimam Augustam coniugem nostram variis personis iam donasse, & vendidisse, & per alios titulos adsignasse, & maximè sacrosanctis ecclesiis, & Xenodochis & prochorophiis, & Episcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus personis, & eandem liberalitatem ex nostra substantia siue serenissimæ coniugis

pinia nostrum. Sic Graecè dicit *νόμισμα* & *νομίζω*. Cæterùm idem dicitur in *l. prætend. in principio. sup. eod.* Sed vtique obstat *l. 1. supra de iurisdic. cognitionis.* Sed vtique obstat *l. 1. supra de iurisd. cognitionis.* quæ fisco vendente hereditatem, actionem deceretur in emptorem, nisi in fiscum & sic qui emit à fisco, non est omni casu securus. Nam hæ leges securitatem dant tantum ordinibus, cùi quibus agunt, de proprietate vel hypotheca. §. *vel. de vsucap. ne res ab illis auferatur*, de fatu cum emptore agitur, *l. 5. Eodem lib. confis.* & ibi Thalelaus sic, cum emptore agi poterit de legato fideicommisso, debito hereditario, quia agitur de liberanda hereditate, non de auferenda. Verùm cum eo qui emit hereditatem à fisco, non agitur petitione hereditatis. Vide istipa ad *l. 1. supra de iur. & aff. vendit.* Ergo si vendidit fiscus hereditatem quasi caducam, et ad quem pertinet hereditas, agit cum fisco, sed si verè caduca fuerit, agit cum emptore de debito, ibidem. CVIACIVS.
n ¶ *In rem.* hic dicit Ir. & Pv. dari non dominio actionem in rem. Sed tu dic velim vel conditionem ex lege: vt *l. 1. prætend. dicit.*
o ¶ *Iussione.* id est, permissa facit * libertus vocat patronum in iure: vt *supra. de in iure vocand. Lvonia* & dabit principe iudicem, & subiicit se: vt *§. de offic. eius cui mand. est iur. l. 1. §. pratior.* vel de his quæ vendite sunt, vt fiscales, erit sub procuratore Cæsaris non cum pretate: de his quæ vt fiscales, erit sub procuratore fisci, *arg. §. si adiuer. fisci l. 4. p. § quæ iussu.* fuerit post legem illam alienationibus prospexit, hic prospicit præteritis, & ante legem illam factis alienationibus, seu quæ prouisionis causam præteritis.

* Thesaurum.

† Procuratoris Simplicem ciliterus ad vendendum, nesciet in instrumento apponere omnia pacta rerum patrimonia fiscus apponi in similibus instrumentis, sicut sunt hoc non habent speciale mandatum. vide Forcatell. *in loco ad vsucap. fiscus fisci.* vel vide alia ordinata ad hunc locum.

a Si procurator vel fiscus conuenitur à principe pecuniæ dicit libertus à patrono, vt hic adde Romanos dignitas.

* mutuo.

* euidenter.

480/C.IV.K.5-4, 1867-1868
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cum enim.* non valet* hoc argumentum quia alia sunt concessa, ergo & hoc concedatur : sed sic dicit, *sancimus.*
b ¶ *Firmitatem. vt J. de donat. i. sancimus.*
c ¶ *Donauerit. vt supra de donat. inter virum & vxorem. l. penult. & ad hoc supra de don. quæ fi. de. l. penult.*
d ¶ *Tum.* sequitur præscriptio præsentis.
e ¶ *Insulas.* argumentat. quod non *valet priuilegium principis non confirmationem sine consensu Regum : & sic ita eam coronandum dauam vitat.* Accursius.
ADDITIO. Videas glossi. *in verbo, nostrja. & glossa verbo, regni. in clem. Romani. in §. porro. de re iudicata.*

NE REI DOMINICÆ vel templorum vindicatio, temporis præscriptione, &c.

† alibi, temporis.

Quæsumero.] CAESVS. Si serui vel coloni reipublicæ recesserint de prædiis, & fuerint sine milites, & longi temporis spacio in militia fuerint : quid iuris sit, quæritur? Respond. quod debent spoliari singulis militiæ, & reuerti cum filiis & nepotibus ad prædia fisci.
f ¶ *Colonique.* adscriptitii.
g ¶ *Suboles. sic infra de agri. & censi. l. cum facta. in princ. & §. fin. l. 23.*
h ¶ *Subnuere.* id est, indulta adhuc. sed hodie vita adscriptio est indulta præscriptio aliquam cui præscriptio, ad inst. legi de inofficio testamento. Accursius quidem sed de minore annorum, et Ang. Ioa. & minoribus vt notatur in Gloss. *Nouell. vt de extero commutatione in verbo, præscriptione. & in Gl. §. præterea. de Capitulis Imperiali. lib. 2. Feud. 26. excipe quæ cautio Gl. in l. 3. de operarum non cessantibus. l. vbi in fin. sup. de præsciptis. temp. l. vl. in vers. 1. Quando limitatur. Ord. de pois. fundo limitrof. quæ. vbi cautio consuetudinis in quibus ens cessitie annos præscriptione non cessit.*

coniugis nostræ esse confectum. sancimus etiam eos firmo iure habere quod consecuti sunt ita vt contra illos quidem nulla moueatur actio : intra quadriennium autem ex præsenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras diuinas domos suas actiones super eisdem rebus mouere : scitoris quòd præfato quadriennio finito, neque aduersus domos nostras aliquis eis refeueretur regressus. Cùm enim * multa priuilegia Augusta fortuna meruit, & in donationibus sine insinuatione gestorum omnem firmitatem * habentibus & super rebus quas pro tempore serenissimus princeps diuinæ Augustæ constante matrimonio donauerit *, vel ipse à serenissima Augusta per donationis titulum consequatur, vt maneat illico donatio plena, nullo alio confirmationis * tempore † exspectando : ita & hoc videatur imperiale esse priuilegium. Qui enim suis consiliis, suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctúque laborant, quæ non habeant diignam sua prærogatiua fortunam *? Quæ ergo pro Augusto honore, & cautela res accipientium, nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas eius ⁴ quàm cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus insulas *, D. V. Kal. Decemb. Constantin. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

* *Cum enim. sed. l. final. & in auth. quæ actiones.*
† *Liceat.* à fisco vindicante, sine tempore scituri rei conditionem. sine nouitate. *de rei vind. l. si mancipium.* si verò dicat à vendente, nunc exiges quod * tempore cassi fuit scilicet : & hoc dicit, inquit : & sic amittit talis emptor pretium suum *fin. & J. tit. l. 1. & J. de emt. l. si fundum.* non tamen lucratur venditor scilicet, sed habet fiscus ignotas autem à vendente repetit *ff. de act. emp. in l. emptorem. §. fin. ff. de iure fisc. l. Lucius in fin.*
* *Affirmatione.*
† *tempore.*
a *Tempore quidoque potest acquirere, non illud venditor lucrarius.*
* *signum sui priuilegium fortuna.*

Si qua.] CAESVS. Si aliquis occupatis prædia imperatoris, debet ea restituere : nec prodest si imperiis priuilegium per fraudem, vel licuit ei possidere.
m ¶ *Si quæ vaquam.* id est, si quandocunque. alias incepit, *si quæ loca*, id est, si quæcunque.
n ¶ *Occupauerit.* vetere censum minuendo sua professione.
o ¶ *In sua iura.* id est, ad primum emphyteutam, & ad conductum cessum.
p ¶ *Prædiis.* id est, vt noui non præuideant veteribus. ACCVRS.
q ¶ *Incubasse.* possessionis.
r ¶ *Nouella.* quæ continet domini ratiationē.
s ¶ *Petere.* Nec in cessa minuendo. vt J. de i. l. *competit. & ff. de fun. & fundi dom. l. fi. lib. 3.*

NE REI DOMINICÆ VEL TEMplorum vindicatio, temporis præscriptione † submoueatur.

TITVLVS XXXVIII.

A *Dissitatem hic titulus habet aliquam cum* I. vl. titul. superioris, *properas quod & illa est de rebus dominicis, quidam hic titulus addit etiam res temporum vt adversus vendicationem earum non obstet præscriptio longi temporis. Res fiscales fuerunt quasi propriæ principis. Res dominicæ propriæ. Templa dicit pagnorum, quæ fuerunt, non Christianorum. vt l. vl. J. de fun. patrim. l. 1. J. de om. ag. del. & J. tit. de diu. grad. vrb. & reff. templ. l. 1. C. Th. de fide Cathol. Vna facrorum, adeò à tot. Ipsa temporum esse publica vrbs, non vel priuata. vt l. 1. C. Th. de in. Eccl. J. C. Th. de loc. sand. in templ.* CVIACIVS.

Serui, liberti, & coloni principis de eiusdem possessionibus recedentes ac eorum soboles, nulla tempore præscribuntur : sed si. ad aliquam militiam adsciti sunt, debent exuti. hoc dicit secundum BAL. Vel sic: *Serui, liberti, vel coloni principis, & eorum soboles indebitè ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum debent retrahi omni præscriptione remota. hoc dicit, secundum* SALYC.

1. *Imp.* VALENS & VALENTINIANVS AA. *ad Probum præfectum prætorio Galliæ* *.

SÆpe numero præceptum est, vt serui atque liberti, coloque † nostræ, necnon etiam eorum soboles ‡, ac nepotes, quicunque de nostris possessionibus recessissent, ac se ad diuersa militiæ genera conculissent : cingulo in quod obrepserant fraudulenter, exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota §, nostro patrimonio reddantur.

Res emphyteuticaria Cæsaris, reipublicæ, vel templorum, nullo titulo onerosi vel lucrativo alienari possunt, vt præscribantur : immo à comparantibus auocantur sine restitutione pretij. BALD. Vel sic : *Si quis de colonis vel de emphyteuticis principis vel templorum, terram vendiderit, cessat longi temporis præscriptio, vt terra restituatur emptori scienti non habet facultatem pretium repetendi.* SALYC.

1. *Imp.* VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Dicere Comiti rerum priuatarum.*

VNiuersas terras quæ à colonis siue emphyteuticariis dominici † iuris, reipublicæ, vel iuris sacrorum templorum, in qualibet prouincia venditæ vel vllo alio pacto alienatæ sunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis ‖ præscriptione officiente iubemus restituitis vt nec pretium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat ¶. Dat. V. Nonas. Iul. Constantinopoli. Valente, A. III. & Eutropio Cons.

Dominium census solui, non obstante rescripto, & temporis curso, ad pristinum statum debet reduci. h. d. & habes duplicem loci. SAL. Vel sic: *Dominium census solui ad modum consuetum reducitur, rescripto obstante illicite non obstante. h. d. secundum* IACOB. BVT.

III. *Imp.* ARCAD. & HONO. AA. *ad Paulinum* † *com. dominic. rei* *.

Si † quæ[vnqu] *]loca ad sacrum dominium pertinentia quisquibet temeritas occupauerit *secundum veterie census fidē in sua iura * retrahantur. Rescripta igitur obreptionibus impetrata, cū præscriptione lōgi temporis, & noui census præiudicio ‖ submouebit auctoritas tuaque ita omnia suo corpori, quæ sūt auulsa restituet. neque enim incubario ¶ diuturna, aut nouella * professio, propietatis nostræ priuilegiū abolere poterit *. D. V. Ka. Apr. Arc. V. & Hon. III. AA. Cons.

* *Gallorum. Comitis.*
‖ Hinc colligitur, lege ob. diuturni ne vita adscriptio aliquam cui præscriptio, ad inst. legi de inofficio testamento. quæ præscriptio. vel inst. legi de vidam in ciuitate : vt Cuiacius quidem sed de minore annorum, et Ang. Ioa. & minoribus vt notatur in Gloss. *Nouell. vt de extero commutatione in verbo, præscriptione. & in Gl. §. præterea. de Capitulis Imperiali. lib. 2. Feud. 26. excipe quæ cautio Gl. in l. 3. de operarum non cessantibus. l. vbi in fin. sup. de præsciptis. temp. l. vl. in vers. 1. Quando limitatur. Ord. de pois. fundo limitrof. quæ. vbi cautio consuetudinis in quibus ens cessitie annos præscriptione non cessit.*
* *Cum enim.* non valet* hoc argumentum quia alia sunt concessa, ergo & hoc concedatur : sed sic dicit, *sancimus.*
b ¶ *Firmitatem. vt J. de donat. i. sancimus.*
c ¶ *Donauerit. vt supra de donat. inter virum & vxorem. l. penult. & ad hoc supra de don. quæ fi. de. l. penult.*
d ¶ *Tum.* sequitur præscriptio præsentis.
e ¶ *Insulas.* argumentat. quod non *valet priuilegium principis non confirmationem sine consensu Regum : & sic ita eam coronandum dauam vitat.* Accursius.
ADDITIO. Videas glossi. *in verbo, nostrja. & glossa verbo, regni. in clem. Romani. in §. porro. de re iudicata.*
a *Tempore quidoque potest acquirere, non illud venditor lucrarius.*
* *signum sui priuilegium fortuna.*
* *Affirmatione.*
† *tempore.*
b *Quæ iure hoc præscriptio sunt indulta, ut Dgestorum, ut vrit Co.*
c *Cæcinutio.*
† *Paulinum in C. Theod. & in manuscript.*
* *al. dominum, quod videtur sedium. vel paulatim. de fund. & fundi. Tamnicus.*

480/C.IV.K.5-4, 1869-1870
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cum habeat præscriptio xl. annorum, & quæ sit ejusdem natura. Ano.

C. Fundum.] C. A. C. V. Possidebat prædium tributarium, pro quo singulis annis solutum tributorum fisco. cum esset absens per aliquot annos, nonnulli

DE PRÆSCRIPTIONE XXX. VEL XL. ANNORVM.

TITVLVS XXXIX.

Q. Vemadmodum vsucapioni quando locum non habet, succedit præscriptio longi temporis, vt sæpe dictum est, ita vbi præcipuus longi temporis locus non est, vt puta si agatur de rem vel hypothecaria adversus mala fide possessorem, vel si agatur de perpetuam, ibi tum succedit præscriptio longissimi temporis, id est, xxx. ann. & rursus cessante præscriptione xxx. annorum, vt si à debitore pignus vindicet creditor, succedit præscriptio X L. annorum, quod hic

tius nancisci procuratori fisci, quod in solutione tributorum longo tempore cessaverit: & ipse prædium illud distrahit vili pretio. an restitui possit cessitus ad pretium quantum? Respond. quod si tempore XXX. an possedit, amodo non audietur petere pre-

dum vt quo minus ea vt mor quamcumque volet nulla ratione impedire possit. atque ita licet creditor quocumque tempore non possit appellare pignus debitori, ipse tamen debitor vbi velit quocumque tempore pignus liberare & conscientiam suam conservare potest, vel ut creditor ex pignore eximi pretium pignoris excedit debiti quantitatem, si id reddere non cogitur plus solvat quàm ei debetur, ac pecunia creditor eius debitori non sibi possidere caperit, nec mutare sibi ipse potest rem suam possidere, cum liquet. est nulla enim temporis præscriptione debitorem repellere posse quo minus ollata pecunia debita pignus suum recipiat. l. 1. & l. 7. §. vlt. Ad hæc nondum est in hac præscriptionibus stipra citatis ex die qua agi potest, vel d. l. 7. §. 1. & §. illud. & l. 1. §. ad hæc. in fin. Et si forte sint personæ ex stipulatione vel ex legato vel ex alia causa debentur in annos, nonnulli, vel dies singulis quo ad quos annos, tempora computari non ab initio obligationis, sed ab initio cuiusque diei quo pensio inferri debuit, vt qui ab eo die lapsisque tempore cessaret eam pensionem petere, non diu pensionem annuam præscriptionis vere, ex rebus iterumque accepit l. 7. §. vlt. nulla facile differentia inter stipulationes & legata, quamvis sint ex stipulatione, sint ex legato debentur, quæ sunt personæ, vt sunt actiones, quæ cum nascuntur semel vno eodemque tempore, & suum quoque singula habent proprium ad præscriptionem tempus, ita vt primo anno pensio quàm secundo, secundo quàm tertio annos permanet desiderandum debendi. Idem ergo & in pensionibus vsurarum dicendum est, quæ plerumque in Cod. vel in annos singulos debentur, vt in præscriptione earum tempora non computentur ab initio contractæ obligationis, sed à fine anni, quo vsura peti potuerunt: vt etiam sequentibus annis petita & solata sint, non tamen pateantur præterito anni vsura posse. l. 2. ann. 40. anni. l. 1. §. vlt. & nolle l. eos. 3. de vsur. stipulatione annua nasci actionem vsurarum. Idique vt solutæ obligationis principali solutione sortis, superest solutio vsurarum. Leonem. D. de eo quod cer. loc. l. 3. de iud. in fine XXX. ann. solutæ actionis principali, actiones primo anni vsura peti possunt intra annum & secundi anni intra biennium, & sic deinceps, & tantum obtinuit, vt Patrum adunatio ad Leon. Sed hæc tamen desinit subtere possunt vel hypothecaria actione fortis XXX. nec X L. annorum finit quæstionem vsurarum & fructuum. At si forte durat actio principalis quo vsque durat si interrupta fuerit præscriptio solutionem vsurarum, vel plures. supra de fid. instrument. non tamen durat petitio vsurarum vno anno quo petita & solata non sunt, si ab eo die transierint XXX. anni, quo omnia semel accumulata sunt. Addam ex l. pen. eum qui mala fide possidet, & dominum vel creditorem semel excluxit præscriptione X X X. vel X L. ann. si publica possessio ad dominum vel creditorem sine violentia pervenerit, non habere adversus eos eadem vindicationem. Dum sine violentia, nam si pervenit violenter vel creditor possessionem arripuit, priori possessori innocenti beneficio prætoris possessio redintegranda est. nam ex ea causa nondum adquisita præscriptione longissimi temporis, si non tempore dominus vel creditor rem ita possedit, non intelligantur interrupta tempora præscriptionis. l. 7. §. item & Hlad. Si absque violentia, in causa possessoria potior est dominus vel creditor qui rem tenet quàm prior possessor qui eam mala fide tenuit. Quinetiam si possessio pervenerit ad extraneum sine ipsa causa, dominus vel creditori opponitur, tamquè à priori possessore exclusus semel fuerit præscriptione X X. aut X L. ann. vindicatio competit adversus extraneum, nisi extraneum à die adeptæ possessionis adquisierit eamdem præscriptionem, vel nisi eam possessionem per vim apprehenderit majorem priori possessori, cui majorem beneficio prætoris restituenda est quàm domino vel creditori. Et ab alio casu quo prior possessor dominum vel creditorem excludit, si à priori possessore, quod rem non defendit, per fortuitum indeiti possessio transiata sit in dominum vel creditorem. vt l. 1. principium. D. de no. op. nunc. l. 4. quæ. D. de dam. inf. est enim priori possessori incertum intra annum illata concussio de re defendenda retinere possessionem sum. 3. pen. §. pen. vel fabricitur l. 3. propercandum §. fin. autem adiuvit eum. Iude ind. l. 1. T. vbi in rem act. meminerit nisi quod notum in d. l. 1. principium. lib. 1. Ad Africanum separandum est quæ non defendit ab ea qui lacerat ius defensa. CVIAC.

Si sicut vendit rem alienam vt alienam minus saluenitur, potest petitio per dominum, si non obtulit sibi præscriptio vel exceptio. hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Res vendita propter tributa non soluta, non obstruxit emptori silentiarbus vindicatur, nisi triginta annorum*

præscriptio intervenerit. hoc dicit secundum BART. Vel sic: *Fundus ob tributa non soluta venditus, si in venditione non fuerint firmata, vel non intervenerint à iure requisita, vindicatur, nisi triginta annis sit præscriptum: nec pretium soluta reddetur emptori.* SAL.

1. Impp.

480/C.IV.K.5-4, 1871-1872
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dium. Si verò tempus non effluxerit, quæcris vindicare : nec emptori pretium quod dedit, refundes, si probaueris quòd dolo & fraude accessit ad prædii emptionem.

a ¶ *Te adsente* idem est & te præsente : sed ad maiorem exaggerationem dicit.

b ¶ *Impulsarunt.* inuidentes, quia fructile erat ibi seges : sic & *S. mun. l. per domersio. in principio.* vade Ouidius libde arte. *Furtiuer sepe est alimu semper in amu. Furtiuumque potus grauidum vber habet.*

c ¶ *Collatione.* quæ collatio soluta erat, & sic non debebatur, vt habeat locum quod in fine dicit.

d ¶ *Vili pretio.* Non ergo interuenerunt quæ debuerit interuenire etiam quinque * fuit necessaria in tali vendione deinceps quod debitum fit, & cessarum si : & quòd bona fide res vendatur, & quòd iusto pretio (quæ hic non fuerunt) item quòd res subhastaretur & quòd præsidis auctoritas interuenit : vt *supra ff. proprie pub. pens. l. ff. & ry.*

e ¶ *Spatium.* quod est legitimum tempus, cum perpetuæ * erant actiones tempore huius legis : vt *Inde de perpe & temp. act. in principio.* Resp. forte erat etiam annorum vel xl. vt argum. *infra l. penul.* Sed hodie cuncta esse xxx. annorum : vt *j. end. l. ry.*

f ¶ *Publice.* id est, præsumptionem contra ius publicum, id est, actionis perpetuitatem inuitam sua sententia firmabit, absoluendo possessorem. ACCVRS

g ¶ *Præscriptum.* id est, præiudicium.

h ¶ *Statuit.* puta absoluendo possessorem.

i ¶ *Sequatur.* faciendo scilicet restitui. a. Sed qualiter hoc immò statuit * fuit securus emptor : *vt supra de quadrien. præscripc. l. ij.* Resp. ibi vendit filius et suum hic et alienum & ideo oportet vt præscribat, cùm non interueniant ea quæ debent interuenire.

k ¶ *Restitui.* nec à vindicante, nec à vendione : & sic amittitur vt *J. de lict. vtin. §. fin. & J. de euic. l. si seruus.* Sed videtur quòd à vindicante : vt *J. si non pig. ag. l.* quæ est contra. Sol. hic dolus dedit causam contractui : inde. a. Vel hic emptor scitit vendorem non habere ius vendendi : ibi tantùm, in pretio fraus habita est. ; Vel verius ibi pretium conuersum fuerat in vtilitatem domini : vt & *ff. de res vind. l. emptor. & J. de prædio minor. l. vnica.* hic omnipsa soluta fuerat annona. ¶ Item similiter videtur quòd à venditore retineatur pretium : vt *J. communia de l. J. fin §. Quæ est contra.* Sol. ibi dilbrahit dominus : hic non dominus, vel ibi fuit stipulatus hic non. ¶ Item contra *J. quod met. caus. l. ij.* Sol. vt *ibi.*

Malè.] CAYVS. Locatli prædium suum pro certa mercede : tenuit possessor illud xxx. vel xl. an. & ita se dominum dare quasi præstitipsi fecit ius possidendi, quæritur? Dicitur quòd non : quia malè esset dominus pagli quòd compelleretur prædium suum amittere & aliquando expellere bonos & veiles colonos & non idoneos sibi subrogare : vel quòd compelleretur dominus quoliber anno vacare fundi, & contra eis prouestari se dominum esse non obstat lex Constantini : quæ dicit quòd si aliquis possedit prædium xxx. ann. quòd se securus. nec requiritur iustum possessionis ab eorquia illa intelligenda est in eo qui sibi & non alij possidet. sed colonus ille non sibi, sed dominio possidet : vnde præscribere non potuit.

¶ *Malè agitur* : malè agitur si hoc esset.

¶ Licet non tam precibus, quam mercede adhibita ad conductionem peruenisse. CYIAC.

m ¶ *Possidentibus.* Largè * hic ponit precario possidentem, vt emptitium cum eo mutuandi : vt *J. ex Lilon notissimi §. fin.* quem colonum, seu precarium appellant. Item colonum vt *in fine huius* : Item commodanarium, & depositarium : nam omnes illi precibus potentis possidere in vero autem precario * similiter loquitur & dominus concessit solà detentatione : sicut solà naturalem possessionem, quod potest vt *ff. de acquiren. possess. l. Pomponius. §. fi. & ff. de precar. l. & habet. §. nam. & l. certè. §. j.* Sin autem civilem & naturalem concederet, præscriberetur dominio tacito xxx. ann. vt *J. ex Lilon.* est autem ratio prædiorum quare non præscribitur dominis, quia ipse habet possessionem, & possidentes non certè præscripto. Sed beat di co, quòd actionem personalem, id est, ex locato, vel commodati, vel depositi, post xxx. annos non potest intentare ad rem recuperandam. vel pro præterito tempore ad aliqui d, sed ei possidentis interdictis vel rei vindicationem intentat ad possessionem recuperandam : quia in possessione non potest ei imputari præscriptio xxx. annorum : vpote cùm ipse semper possidebat, & hæc dicit nisi ex eo tempore contractus. si autem ab eo tempore tantùm quo commutatur dolus vel culpa, ab eo tempore tantùm incipiet præscribi persona, liabiosse.

n ¶ *Vt eos.* scilicet colonos precario detineantes.

o ¶ *Non licet.* scilicet dominis.

p ¶ *Cum hæ.* respondet tacitæ obiectioni.

q ¶ *Constantiniana.* quì non habentes quì qui dam tam pauè interpretabatur, vt ex ea deferentur colonis temporis præterquam.

r ¶ *Non requiri.* quidam libri habent, *non requiri* : & tunc dic iustum, id est, iralum, vel bonam fidem : sic & *J. quod cum ea l. §. liberam. & infra de aqui. & confs. l. non solum. §. fi. l. ij.* tum sufficit sola longitui temporis possessio. Alij habent fore eos : & tunc dic requiri, id est, quando inceperant possidere. hic enim bonè requiritur : arg. *J. de pignorat. act. l. nec creditori. & supra commodati. l. ij.*

[¶ *Sibi.* ita sibi quod non alij, ac colonus non sibi, sed alij possidet. sic est *J. de vsur. l. pignori. resp. & J. de vsufru. l. neque.* igitur non habet in eis locum lex Constantiniana.

s ¶ *Qui sibi pretium.* Vide *cap. j. de præscript.* CYIAC.

t ¶ *Dolum.* etiam si non præstiterit. ¶ Et sic non colonum * præscribere xxx. annis, licet nihil soluat : vt *ff. de d. v. fucap. l. cùm quidam. §. diuus.* secundùm nos. Sed Modestinus contrà *arg. ff. de acquir. possess. l. quæsitum. §. j. & ff. de vsufr. l. cum quidam. §. diuus.* Item pro eo *J. de agric. & censi. l. Attilius. lib. x. & J. de fundo l. plures.*

u ¶ *Vsurpa.* Colonus * ergo sibi volens possidere, nec possidere, nec præscribit ; sed si dominum vexaverit non admittit, vel possessionem aliquandat, vel expellitur & tunc dominus nò possidet : vt dixi *J. communia de vsucap. l. qui ex conductio.* ACCVRS.

x ¶ *Omnibus.* ; Singulis.

Cum in rem.] CAYVS. Omnis actio, sive specialis in rem, vt Serui vindic. etiam malæ fidei possessori præstitibente, sive de vsuefructu, sicut hic, petitiones personalis, vt certi condictio quæ spatio xxx. ans. tollitur, & hypothe. similiter quæ competit creditori pro pignore sibi obligato, quòdo extinctus est possidet. ¶ verò dominus Papa debitor possidet, non tollitur nisi xl. an. vt *J. ex Lilon notissimi. & end. l. ij.*

480/C.IV.K.5-4, 1873-1874
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

hoc in prima. Si verò Titius præscribebat non meam: an per libelli oblationem potestiam præsidi interrumpatur præscriptio, quæritur? Resp. quod non sed per executorem. & hoc in secunda. Et hæc l. est generaliter intelligenda in qualibet persona tam maioris, quàm minoris militis: cæterùm pupillo cui non currit præscriptio in pupillari ætate: incipit tamen currere præsoptam inde pubertatis esse pubes, quæ incipit currere cœtra defunctum & hoc in tertia. Et intelligenda est hæc l. de illis actionibus quæ antiquo tempore habebile longam viram, & non de his quæ certo tempore limitabantur, sicut redhibitoria, quæ durat per annum. & hoc in quarta. Elapsis verò XXX. ann. an possit recuperari actio, si ille cui competebat, dicat se hæc legem ignorasse, quæritur? Dicunt quòd omnipotis talis error in iure, & idèò non est auxiendus. & hoc in quinta. In superiori l. dictum est qualiter omnis actio tollitur XXX. ann. sed non fecit mentionem de qualibet actione in specie. dicit hic quòd ita servantur in omni actione, quod dictò est ibi. tamquàm si expressisset omnem actionem: quia nullam iura nec publicam, nec privatam dare vltra XXX. vel aliam & quò prædicto tempore possidet, securus est, dummodò sine contradictione possidere: quia si liquis possidet rem meam, & contra eum, interrupta est præscriptio per litem contestatam. Item si aliquis tenet per tantum tempus vt liberetur securus est.

a ¶ Actiones speciales ut ea, hæ sunt. *Ecd.*

b Actiones in rem vniuersales sunt quæ sunt.

c Actiones in C. *Th. Nam* peritio faciam in quodlibet quæ nunc est, *Sunt duabus Curiæ.*

d Præsertim possunt vtrum actiones & actiones personales. *adde Gr. 2. c. 6. in 9. §. de restitutione.*

e Actiones indicii regularis non præscribitur nisi spacio xx. annorum. *in fin. Balsamon. vide c. 1. §. 1. de Ediciis Ad. de praes. a. parte.* Hinc etiam colligunt ex anni præscriptio. *vbi verba Scriptorum & Constitutionis* ut quæ in eam transferuntur, cum hæreditatis, cum hæreditatis & negotiorum fiat effectu iudicis. *Balsamon. ex p. 1. ad quæ. vel quæ. ex 30. ann. non præscribitur.* vide Balsam. *d. c.* 1. *in fine.*

f Non est ita. le hæc qui et quam æquat, sed alteri obligatam.

g Præsertim *Sunt* qui fideicommissum ut obligatum, *ex p. 1. §. 1. c. 6. §. 1.* et non hypothecarium *a. 1. §. 1.*

h ¶ Sed an est mala fide, quia scit? obiicitur: Videtur quòd non: vt *§ de acquir. poss. l. §. quæ fundum. in princ.* Sed dico quòd dominium præstitit, vt ibi. sed & non hypothecaria actione. Vel hic loquitur de eo malæ fidei qui sciebat rem alienam non debitoris esse. Prima verior. ACCVRS.

i ¶ Iugi. *Cocoinuch.*

m ¶ Facultatem. scilicet quod effectum, id est, exceptionem, nam tempus ipso iure non tollit actionem: vt *§ de actione. ad. tit. l. obligationum fori.* § *pleuri.*

n ¶ *Non sufficiet.* scilicet illis ad interrumpendam præscriptionem.

o ¶ *Precibus.* & secunda. *l. quam. ff. proin. dad.*). Sed ibi est speciale in quibusdam actionibus prætoria, & annalibus, & pœnalibus, vt *in end. tit. l. §.*

p ¶ *Per annotationem.* ad differentiam consultationis.

q ¶ *Aliamsi.* illud respondum.

r ¶ *Dupsiba.* etiam sine rescripto, & coram ordinario.

s ¶ *Per executorem.* Olim Novell. Valentinian. de Epist. ind. necessaria erat litis contestatio, quæ si hodie intervenerit, ab ea etiam 40. anni computabuntur. qui actioni dabantur *l. vlt. §. hac ut.* Cvtac.

t ¶ *Per executorem.* per executorem interruptio: vt *hic, & §. ea. l. cum nostrum in pro.* aliter non: vt *pro emp. l. alienam.* ¶ Sed an sit necessaria libellus, vt eorum ordinaria? Et quòd sic vt *supra de lit. cont. action. efferatur. in §. ne.* Non contra: vt *hic, & supra end. l. cum nostrum. in princ.* Sed cetera videtur quod sec. ita per executorem: vt *§. de exper quem fact. ff. l. §. in princ. & §. qui ex eo. ma. l. ut pr. ante in §. & l. §. quare.* quæ sunt concordi. Solu. secundùm vetera iura non fiebat per executorem interruptio, hodie sic & ita hæc lex corrigit illa, nec obstat huic solutioni, *§. de act. & obli. l. confirmantibus.* vbi videtur etiam veteri iure fieri interruptio: quia ibi loquitur in prætoris & annalibus, & precibus principi porrectis. Vel verius, ibi non dicit perpetuari, sed ad heredes transire. a. Vel solue secundò dicta contrario, quia ibi non fuit facta citatio, sed tantùm recepta facultatis iudicio sibi, quod placet.). Vel dic secundùm Iean. quòd hic dicit in actione in rem tantùm loqui, & inter illa vetera iura corrigit in aliis verò non. 4. Quare dicunt præscriptionem interrumpi per executorem, id non perpetuari actione in XXX. ann. vt ibi dicit, vnde & si annalis erat actio, antè tollitur, si post executoris constitutionem actio desiliet anno agere. ADDITIO. Tu dicas secundùm Iacob. *de Ann. de dominum Iaco.* Bur. quòd quædam præscriptio est odiosa, quæ currit solùm ex negligentia non potentis, nullo attento fauore præscribentis. Nam præscribit sine sit bona fidei, sive mala fidei, vt hæc præscriptio XXX. ann. & illa interrumpitur per solam executoris missionem *vt hic, & l. cum nostrum. in princ.*). *end.* Quædam est præscriptio mere fauorabilis, vt præscriptio biennij, quæ currit fauore possidentis propter tenuum & bonam fidem, & illa non interrumpitur per citationem, nec per litis contestationem, nisi in effectu vt *l. §. post accipiam. §. de cu. an.* Quædam est præscriptio mixta, quæ currit tam fauore possidentis, quàm odio negligentis, vt præscriptio 4. vel 10. ann. & in illa aliquis quædam media via, vt non interrumpatur per solam executoris missionem, sed per litis contestationem. Ita loquuntur secundùm eos, & Bart. hic, iura allegata in contrarium hic per glo. *& l. mora. & l. de rei vind. & l. 4. in §. §. §. pro emp.*

u ¶ Militia. reflectuntur tamen absentes, & milites: vt *§ ex quibus cau. ma. l. 5.*

a ¶ *Secundò fuit.* quia currit tunc contra eos hæc præscriptio, etiam si non cœperint contra defunctum: vt *supra §. ma. §. l. §. in fine.* Si ergo cœperat contra defunctum, interim dormit, & pulsa excitat: ita, & contingit tempus sequens præcedens, & fit mixta: sic nature hæc interruptio: quasi dicatur interruptio, alias interrupta ex toto rumpit, et non reconiungatur pœna tempus: vt *§. de proc. long. temp. l. 1. & l. nec bona.* ¶ An autem restituatur adultus contra præscriptionem XXX. an. Quidam dicunt quòd non: vt *arg. supra in quib. cau. in int. restit. non §. ma. l. fin.* Non quòd sic: vt *§. de non l. nec prater in princ.* ¶ Sed ad quid, cùm non possit complere in adulta ætate? Resp. imò potest, quia cœperat prædecessor suo per XXX. annos, & poterat complere in minori ætate illius.

¶ Nec obst. S. *si adversus vend. pign. l. 9.* quia prædecessor continuat

b ¶ Tempus ipso iure non tollit actionem. vnde colligit, præscriptionem non tollit actionem ipso iure, sed exceptionis. *adde Balsam. vel de præscri. part. 1. §. 1.*

c ¶ Adultus restituitur adversus præscriptionem *in autentica.*

480/C.IV.K.5-4, 1875-1876
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Hæ autem a actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ * videbantur, non illæ, quæ antiquis temporibus b limitabantur c. Post hanc verò temporis definitionē nulli mouendi ſ vlterius facultatem patere conſenſimus, etiam ſi ſe legū † ignorantia d excuſare tentauerit. Dat. VIII. Kalen. Decemb. Conſtantinop. Victore & Symmacho * Coss.

Omnes actiones quæ triginta annorum ſpatio, vel minori non tollantur, quæ triginta annorum ſpatio tollentur. hoc dicit ſecundum BART. Vel ſic: *Tantum valet genus quadrantum, quam cum numerato ſpatiorum, & vt eſſet annis adducatur cauſa vtis, ſi quæ alia effugiat præſcriptionē triginta annorum, non effugies quadraginta, niſi in caboris ſit conditione, & triburorum ex illi ans. hoc dicit cum duabus legibus ſequentibus.* IAC. BVTR. Vel ſic: *Omnes actiones, etiam ſi ius publicum concernant, quæ triginta annis, vel paucioribus non tollantur, quadraginta annis excludantur.* SALYC.

IMP. ANASTASIVS A. *Martinianus* P.P.

OMnes e nocendi quibuſlibet modis actes omnibus f amputantes, cunctas quidem temporales exceptiones g quæ ex vetere iure, vel ex principalibus decretis deſcendunt, tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter ac nominatim fuiſſent enumeratæ h, cum ſuo robore durare, & ſuum cunctis quibus competunt, vel in poſterum competere valuerint, pro ſuo videlicet tenore præſidium in perpetuum deferre decernimus. Quicquid autem præteritarum præſcriptionum vel verbis, vel ſenſibus minus continetur, impletes, per hanc in perpetuum valitura legem ſancimus, vt ſi qui ex contractus, vel ſi qua ſit actio, quæ cùm non eſſet expreſſim ſupradictis temporalibus præſcriptionibus cōcepta, quorundam tamen vel fortuita i vel excogitata interpretatione ſæpe dictarum exceptionum laqueos euadere poſſe videntur huic ſalubertrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorū curriculis proculdubio ſopiatur, nullūmque ius priuatum k, vel publicum l, in quacunque cauſa, vel quacunque perſona, quod prædictorum quadraginta annorum m extinctum eſt ingi ſilentio, moueatur † : ſed quicunque ſuper quolibet iure * quod per memoratum tempus inconcuſſum & ſine vlla reipſa n illata iudiciaria contentione poſſedit, ſuperque iua conditione, qua per idem tempus abſque vlla iudiciali ſententia ſimili munitione potitus eſt, ſit liber o, & præſentis ſalubertrimæ legis pleniſſima munitione ſecurus. D. Kal. Conſtanc. * Olyb. V. C. Coss.

Curiale libertatem nulla tempore præſcribit, ſed ſua patria debat reddi, & ſi lex præcedens limitauit per hanc in caſu iſto. hoc dicit ſecundum BALD. Vel ſic: *Præſcriptio xl. annorum non prodeſt curialibus quo minus ad curiam retrahantur.* SALYC.

v. Idem A. ad Thomam † præfectum prætor. per Illyricum.

PRæſcriptionem quadraginta a annorum ab his qui ad curialem conditionem vocantur *, opponi non patimur, ſed genitalem ſtatum ſuper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtrę pietatis lex a aliis loquitur conditionibus, nec antecedentibus conſtitutionibus per eandē nouellam legem

a Triginta annorū præſcriptio adeoque non cuiuſ.

† Liuiu. Cod.

* Sic in Cod. Th. ſed nōn permittunt hi ſimul cōdiſſe ſtatim. Itque videntur legiſlatores, Valen. & Gratian., vt hæc lex ſit Th. Tantum. quod mihi ſecundum alios. Tamen & Symmachus vt fit Theodoſi Magni quod nō ſolo Praefecto. xxx. annorum ſed cōdita mihi non cuiti.

b Reliqui qui agere nō poſſit, cum tamen ei præſcriptio, vt in mulieris ſenatoribus.

* hæc præſcriptio fuit incognita ſuperioribus imperatoribus.

* *Sit a. aut.* Hoc obtinet in actionibuſque priuatis competentibus. Nam actionibus quæ ciuitatibus, Eccleſiis, locis venerabilibus & eorum nomine, quæ in redemptionem captiuorū, relicta ſunt, competunt, non annis tantūm ſopiuntur ex *Leg. 5. de SS. Eccl.* CVIAC.

c Perpetuum quid ſuit? Gl. *Leg. ff. pro ſuo.*

a ¶ *Perpetua* id * eſt, ſi ac præhiniſſe competentis, vel cum vita hominis: vt *Inſtit. de perp. & temp. act. in pro.*

b ¶ *Temporibus.* ſcilicet minoribus.

c ¶ *Limitabantur.* putā reſtitutoria, & quanto minoris: vt *ff. de reſtitut. l. ſi minorem, §. fin.* & præſcriptio longi temporis, a. vel xx. annorum vt *l. de præſcr. long. temp. per totum.* & aliæ ſimiles.

d Ignorantia iuris non excuſat liquando in damnis.

e Præſcribuntur triginta annis actiones ex ignorantia, pro ſocio, negotiis.

f Præſcribuntur triginta annis. v. Capolatum ad l. 1. *Supra de vſucap. pro emptore* & *Vſucapio* l. vide Cifoi. & quæ ibidem ſcripſi. v. l. 1. *de verb. Gramatica ſupr. de vſufr. transfer.*

g Præſcribuntur poſſit iura eſſe reddi.

h Omnibus poſſeſſoribus & præſcribentibus. ACCVRS.

i ¶ *Excepciones.* Quales ſuntex præſcriptiones quæ adiectus ſi ſecum dicitur. *l. 1. de diuer. & temp. præſcript.* CVIAC.

g ¶ *Enumerata.* Tamēn * valet generaliter dici, quantūm ſi ſingula enumerentur: vt *hic, & l. de quadrid. præſcript. l. 9. ubi, tanquam. hic, & ff. de admiſſ. iur. l. ſi dos.* ¶ Sed argu. contra *ff. de minor. l. Illud. §. finale.* Item & ſallit hoc in caſibus fortuitis renouciatis: vt *ff. ſi quæ caus. l. ſed & ſi. §. quæritē.* & alias, vt *ff. de pignor. l. obligatione, & l. qua nondum. ſant. §. quod diuitur.*

h ¶ *Fortuita.* quia fortuitò quandoque quis bene dicit.

i ¶ *Priuatum.* agendo, non excipiendo: vt *ff. de excepc. de l. quæ §. fin.* nec iur. eundi ad eccleſiam. Sic ergo videtur quod ſi debitor poſt triginta annos offerat * debitū, nō cogetur creditor accipere, et cogetur dare pignus: arg. *l. ad l. cum neſſum. §. ſed iam. in §. vlti pleuiſcitus de hoc.* Tamen accepto debitū, cogitur reſtituere pignus actione pignoratitia. Alii dicit quod poſſet eum offerre poteſt. k ¶ *Vel publicum.* hoc eſt cōtra *ff. de diuer. præſcrip. Leg. omnibus.* vbi viginti ann. dicit. ſed nota hic dicit quōd vſque ad xl. ann. durat: ſed quōd non vltra xl. ann.

¶ Item contra *§. de ſecurif. vel l. vt inter diuinum.* vbi plēnē hoc ſolui. ¶ Item excipe ab hac lege illa res quæ enumeratur *ff. de vſucap. l. vſucapiond. & l. de præſcr. long. temp. qua pro lib. l. §.* Id excipe a lege illa 3. duas proximas leges.

l ¶ *Vel publicum.* Excipe caſum *l. 6. huius tit.* CVI.

m ¶ *Quadraginta annorum.* Vide *l. 41. de præſcri.* CVIAC.

n ¶ *Quolibet iure* actionum, non iuiuriarum. Vide ſcripta ad *l. 10. §. de pig. act.* CVIAC.

l ¶ *Re ipſa.* i. per excentorum. Vel vt *ipſa, id* eſt, pro re ipſa principali.

o ¶ *Sit liber.* ab huiuſmodi impetitione actionis, quia abſoluitur.

¶ Sed an ſerueſ ſi libertāto temporis? reſp. imō minori oik malē fēci ſe, nunc illotus: *l. de præſcr. long. temp. qua pro lib. l. §.* Id quid in adſcriptitio? Videtur nullo tempore: vt *l. de agric. & cens. l. cum ſatis. in prima. §. fin.* non minori tempore: vt *d. l. cum ſatis.* nisi fortis adſcriptus ſerunto curiarum: cum * triguta ann. vt *l. de ſund. rei priu. l. non. §. 1.* Item ſimiliter fecies in ſenio principis: vt *ſupra. d. l. §. 1. & §.* Item contra huic *l. infra de ſanctis lem. l. tam. §. 1.* Solū ſpeciale in illis agris Item *ſalta ſupra duabus legibus ſequentibus.*

PRæſcriptionem.] CALVS. Si curiæ adſtrictus ab annis centū curiam fletericus ſeruiri poſſit præſcriptione, quam vtrī Dicitur quōd non ſed debet curiæ reddi. ſuperiores eni in leges de adſtrictis curiæ, non loquuntur.

¶ *Quadraginta.* Ad ex Nou. Maiorani de curialibus obſtabat præſcr. 30. ann. CVIAC.

n ¶ *Pauetur.* id eſt, reuocatur

o ¶ *Lex.* §. 1. proxima.

s Generaliter dici tamen valet, quāmtum ſi ſingulatim enumerentur.

b Hoc excipit. di præſcribi non poteſt.

c Triginta annis vtrīſq; vt debitor ad ſolū eſſe, et debitor debitum ex tempore offerēdo, cogitur offerendi poſſe præſtitū ſi.

d Hoc excipit ex exceptione præſcriptionis empti. dor. fiſc. in gerſum. vide Balſam. vide *de præſc. parte 1. q. 8.*

e Tamſum. vel. Cuiac.

f Adſcriptitius id ſonaſ ſi libet.

g Quis tuſa ad præſcribi, ſed ab aliis præſcribere. Balſamo.

a ¶ Quæ scilicet constitutiones.
b ¶ Curiæ suæ. patriarum enim suarum erant servi illi curiales * quod ita servando originis annis vel ¶ de fundi rei prima l. eum. ii. vi. & idem in ea mallet ratione ¶ de minut. l. l. ii. vi.

a Curiales e tuari servi.

Omperic.] CALVS. Si possidet prædia tributaria, & omni anno debebam solvere decem nomine tributi, & per xxx. vel xl. ann. non solvi: an fiat servatus, quæritur? Resp. quod non quantò b ad tributa. sed prædia tantorum temporis præscribere possunt.

b Ex curia ità quæ temporis non præscribunt tantùm tributis præscriptionem sed quoties lex constituit vel fuerit præscriptum. vide Bal. in rubr. de præscript. long. tem. n. 2. vbi quod hic dicitur tenet. fert ad decimam.

c ¶ Constitutionem. l. superiorem, scil. xx.
d ¶ Prædiorum. id est, solutis. ACCVRS.
e ¶ Consumam. vt ff. de pp. ædic. l. Interest. § eorum. per omnia non Si autem impetrasset vt esset decem annorum. vide Bal. in rubr. de præscript. long. tem. n. 2. vbi quod hic dicitur tenet. fert ad decimam.
f In vet. Lege, redd.

derogatur, quæ * manifestissimè curiales & liberos eorum, explosis temporalibus præscriptionibus, parteis suis ¶ reddi præcipiunt.

Præsertim tributi quæ sit in recognitionem vnuersalis dominij, tempore non tollitur. hoc dicit secundum BAR. Vel sic: *Cùm publicæ functiones non currit præscriptio.* IAC. BVT. Vel sic: *Prædium tributariũ potest præstribi quo ad dominium, sed non quo ad canonem debitum ex eo persoluendum.* SALYC.

VI. Idem A. Leoni † P.P.

COmperit nostra serenitas quosdam sacratissimæ nostræ pietatis constitutionem c, quæ de annorum quadraginta loquitur præscriptione, ad præiudicium etiam publicarũ functionum solutionis trahere conari, & siquid per tanti, vel amplioris temporis lapsum minimè, vel minus quàm oportuerat, tributorũ nomine solutum est, non posse requiri, seu profligari d contendere: cùm hujusmodi conamen * manifestissimè fraudi propositóque nostræ legis obuiare noscatur: ideóque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta cuericulum sine quadã legitima intercpellacione possederint, de possessione quidem rei f seu dominio nequaquam remoueri: functiones e autẽ, seu ciuilem canonem, vel aliam quampiam publicam collationem eius impositam dependere compelli, nec hæc parti cuiuscunque temporis præscriptionem ¶ oppositam admini.

Præscriptio triginta annorũ cessat in hypothecaria debitore possidente, vel eius herede, vel missi secundũ ut creditor velit præstribere cũtra primum, ipsũ debitorem vindic. hoc dicit. BALD. Vel sic: *Hæreditas non bona lex. Actiuæ hypothecariæ ab exterano possessore triginta annis præscribitur: nisi fuerit interrupta à debitore, vel eius herede quadraginta annis, à secundo verò creditore vino debitore similiter xl. an. idem to mortuo, si eius admiculo vtatur: alias xxx. ann. idem in iure offerendi. b. d. vsque ad §. illud.* BART.

VII. Imp. IVSTINVS A. Archiadio P.P.

CVm notissimi g iuris h sit actionem hypothecariam in extraneos quidem suppositæ rei i detentores annorum triginta finiri spacio k, si non interrupcum erit silentium, vt lege l cautum est, id est, etiam per solam m conuentionem, aut si ætas impubes excipiẽda n monstretur, in ipsos verò debitores, aut heredes eorum primos vel vltiores nullis expirare lustrorum curibus o nostræ prouisionis esse perspeximus * hoc quoque emendare, ne possessores eiusmodi propriè immortali timore teneantur.

Hypothecaria quæ contra extraneum possessorem tollitur annis triginta, contra debitorem vel eius heredem possidentem tollitur per quadraginta annos tantùm, nisi præscriptio fuerit interrupta per missionem executoris: aut incuruerit ætas pupillaris, alienatio, personalibus in suo statu manentibus. SALYC.

Quinobrem iubemus hypothecarum * persecutionem quæ rerum mouerit gratia vel apud debitores consistentium, vel apud debitorum heredes, non vltra quadraginta annos ex quo competere p cœpit, prouogari q, nisi conuentio, aut ætas (sicut dictum est) intercesserit: vt diuersitas vtriusque rerũ persecutionis, quæ in debitorem, aut heredes eius, quæque moueatur in extraneos, in solo sit

g ¶ Quæ scilicet constitutiones.
h ¶ Curiæ suæ. patriarum enim suarũ erant servi illi curiales * quod ita servando originis annis vel ¶ de fundi rei prima l. eum. ii. vi. & idem in ea mallet ratione ¶ de minut. l. l. ii. vi.

Omperic.] CALVS. Si possidet prædia tributaria, & omni anno debebam solvere decem nomine tributi, & per xxx. vel xl. ann. non solui: an fiat servatus, quæritur? Resp. quod non quantò b ad tributa. sed prædia tantorum temporis præscribere possunt.

b Ex curia ità quæ temporis non præscribunt tantùm tributis præscriptionem sed quoties lex constituit vel fuerit præscriptum. vide Bal. in rubr. de præscript. long. tem. n. 2. vbi quod hic dicitur tenet. fert ad decimam.

c ¶ Constitutionem. l. superiorem, scil. xx.
d ¶ Prædiorum. id est, solutis. ACCVRS.
e ¶ Consumam. vt ff. de pp. ædic. l. Interest. § eorum. per omnia non Si autem impetrasset vt esset decem annorum. vide Bal. in rubr. de præscript. long. tem. n. 2. vbi quod hic dicitur tenet. fert ad decimam.
f In vet. Lege, redd.

derogatur, quæ * manifestissimè curiales & liberos eorum, explosis temporalibus præscriptionibus, parteis suis ¶ reddi præcipiunt.

Præsertim tributi quæ sit in recognitionem vniuersalis dominij, tempore non tollitur. hoc dicit secundum BAR. Vel sic: *Cùm publicæ functiones non currit præscriptio.* IAC. BVT. Vel sic: *Prædium tributariũ potest præstribi quo ad dominium, sed non quo ad canonem debitum ex eo persoluendum.* SALYC.

VI. Idem A. Leoni † P.P.

COmperit nostra serenitas quosdam sacratissimæ nostræ pietatis constitutionem c, quæ de annorum quadraginta loquitur præscriptione, ad præiudicium etiam publicarũ functionum solutionis trahere conari, & siquid per tanti, vel amplioris temporis lapsum minimè, vel minus quàm oportuerat, tributorũ nomine solutum est, non posse requiri, seu profligari d contendere: cùm hujusmodi conamen * manifestissimè fraudi propositóque nostræ legis obuiare noscatur: ideóque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta cuericulum sine quadã legitima intercpellacione possederint, de possessione quidem rei f seu dominio nequaquam remoueri: functiones e autẽ, seu ciuilem canonem, vel aliam quampiam publicam collationem eius impositam dependere compelli, nec hæc parti cuiuscunque temporis præscriptionem ¶ oppositam admini.

Præscriptio triginta annorũ cessat in hypothecaria debitore possidente, vel eius herede, vel missi secundũ ut creditor velit præstribere cũtra primum, ipsũ debitorem vindic. hoc dicit. BALD. Vel sic: *Hæreditas non bona lex. Actiuæ hypothecariæ ab ex-*

primaq

Diuiso.

¶ Hoc casu scilicet posteriori. Et vide Bartolum Cin. in eum si tuus suum deposuit. quæ potest esse in quibus esset præscriptio Præscriptio per tres conseruationes interrumpitur, & alio pertinuit. vide Cumos Socini regula 300.

a ¶ Præstribitur. cum ista temporis hypothecaria. Hi enim tres bonæ fidei cum titulo prædiorum, præstribit decennio inter præsentes, vicennio inter absentes. Mala fide vel sine titulo perfidiem, annis triginta. Ipse enim debitor, cuius res, annis quadraginta.
b Præstribere potest triginta annis & ampliùs nulli fidem habens, in titulo ordinem n Cypriani n. 1. in. 3. pro ex emptione. ¶ præjudicium.
c Inde cluuntur in præscriptionem, inde cùm tempus maximum perficiatur dum tem in depositum venire non diuersum, cuius dominus non excludimus, sed vos qui plane cõtinuat, non pro consumptis habetur, parte lustra cũstitutionis, conuenibilium, cuiusmodi leuius: hæc enim ibi conscriptiones, conscripsi & dolo opponuntur. quod Theologi maximè velle licet ad illustrandum locũ (cujusmodi quo dicitur, *solum solum interpellare.*
d Hypothecaria. d Præscriptio interrigatur sola conseruatione, (quia ad eũ ad eum n. ff. necessaria litis conestatio.) Inde & per conseruationem.
e Præscriptio conseruatio cũstitutione interrupta cũstitutionis ad 30. vt. quæ annos, ¶ tempore constitutionis facta numeratur.
f Præscriptio interrupta lis ' constitutione, conuenitur ad quadraginta annos.
g Præsertim tempus, non præsertim quomodò habetur.
h Præscriptio quadrodecim annis interrumpitur.

annorũ vt ¶ de fundi rei prima l. eum. ii. vi. & ¶ secundũ loca. Sed aliqui cum, vt M. etiam fieri hoc in ai ann. quod non placet. Et die per solam id est, citando eum, quia constitutione facta apud id dicem, præterituin è tempus pro non præterito habetur.

a Præstribitur. cum ista temporis hypothecaria. Hi enim tres bonæ fidei cum titulo prædiorum, præstribit decennio inter præsentes, vicennio inter absentes. Mala fide vel sine titulo perfidiem, annis triginta. Ipse enim debitor, cuius res, annis quadraginta.
b Præstribere potest triginta annis & ampliùs nulli fidem habens, in titulo ordinem n Cypriani n. 1. in. 3. pro ex emptione. ¶ præjudicium.
c Inde cluuntur in præscriptionem, inde cùm tempus maximum perficiatur dum tem in depositum venire non diuersum, cuius dominus non excludimus, sed vos qui plane cõtinuat, non pro consumptis habetur, parte lustra cũstitutionis, conuenibilium, cuiusmodi leuius: hæc enim ibi conscriptiones, conscripsi & dolo opponuntur. quod Theologi maximè velle licet ad illustrandum locũ (cujusmodi quo dicitur, *solum solum interpellare.*
d Hypothecaria. d Præscriptio interrigatur sola conseruatione, (quia ad eũ ad eum n. ff. necessaria litis conestatio.) Inde & per conseruationem.
e Præscriptio conseruatio cũstitutione interrupta cũstitutionis ad 30. vt. quæ annos, ¶ tempore constitutionis facta numeratur.
f Præscriptio interrupta lis ' constitutione, conuenitur ad quadraginta annos.
g Præsertim tempus, non præsertim quomodò habetur.
h Præscriptio quadrodecim annis interrumpitur.

480/C.IV.K.5-4, 1879-1880
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

principalis, & suprà de usur. l.ex. & ff. de admini. tu. l. ff. pupillum. in fine.

a ¶ Numero. item & in alio, quia aliter lis æstimatur adversus extraneum, & aliter adversus debitorem, vel heredem: vt ff. de pignor. l. ff. inter. §. fin.

b ¶ Personali. Cœrti obligatione ex mutuo.

c ¶ Iustitia. vt suprà eodem. l. fiscus.

d ¶ In forensibus. in causis coram in foro agitantur.

a ¶ Debitorem. Ergo licet tandem pignoris præscriptione non tollitur: Vide scripta adl. 10. C. de pign. adl. Cujac.

a Debitorem possidente pignus quod creditori tradidit.

e ¶ Conficitur. An a ergo possidet debitor pignus quod creditori tradidit? Respon. distinguo: prætorium pignus è obligationis. primum non possidet creditor, licèt sit in possessione, secundùm omnotat ff. ut in possessione legat. l. in rei in principio. & §. si plures. & §. missus. & ff. de acquirend. possession. l. in fine. & ff. de bon. auctor. iud. poss. l. cum legati. Si autem est conventionale, tunc est opinion. nam & tunc dicunt quidam, vt P. quòd possidet debitor argum. huius litera. vt. de nex. vi capit creditor: vt ff. de vi capit. l. pignoris. sed nec vi possidetur agit: vt ff. vi poss. l. ff. dan. §. creditores. Item nec extinxit satisfactionem iudicio fiti: vt ff. qui satisdare cogun. l. secundum. §. creditor. Sed nos dicemus quòd civiliter & naturaliter possidet creditor: vt ff. de acquirendo rerum domin. l. per servum. in principio. Item debitor per talem servum non acquirit possessionem, quam quæsiuit si possideret: vt ff. de acquirend. poss. l. 1. §. per servum. corporaliter. sicut fit in fructuario qui quærit possessionem fructuario: vt ff. de acquiren. poss. l. possessio quæque. Item pro hoc ff. de acquirend. possession. l. qui pignori. in fin. & ll. sequenti. Nec obstat quod hic dicit. nã ideo dicit, quia debitor quidcunque vult, potest offerre debitum, & ita rẽ habere: & sic erit apud eum. Item nec obstat quod vi capit debitor: quia b quandoque procedit vi capio hoc possessione: vt ff. de vi capiendo l. verum. & l. nunquid in vi capiendo. §. verum. Item nec illa vis possidere. l. ff. dan. §. restituere. quia in prætorio pignore dicit. Præterea si esset apud debitorem possessio, & creditoris servus suscipere: ergo dominum possessione pateret, id est, debitorem. quod non facit: vt ff. de acquiren. poss. l. rem quæ. & de vi. vi. l. non solum. §. final.

b Vi capio quandoque procedit hoc possessione.

f ¶ Durasset. nullo herede relicto. nã si haberet heredem, idem in herede quod in defuncto statuetur. Vel aliud in herede, quia heres non retinet per eum possessionem, nisi primo apprehenderit: vt ff. de acquiren. poss. l. cum heredes. in pen. & l. quæsitum. §. quod per calumn.

abnorum numero *: verùm in aliis omnibus ambæ similes sint: in actione scilicet personali b his custodiendis, quæ publica constitutionum sanxit iustitia c.

Creditor secundus præscribit hypothecaria actione contra primum, si debitor cuius personam secundus repræsentat, tanto tempore xxxix. annis præscribit triginta annis, non præterquam tempore sui auctoris. Quod si computare velit, quadraginta annis sunt necessary. h. d. vsque ad §. eadem iure. Salyc.

Sed cùm illud etiam in forensibus d controversiis ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens posset posteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginem debitoris obtinentem eique possidentem: necessitatem duximus & hoc dirimere. Et sancimus donec communis debitor viuit, non posse creditori anteriori triginta annorũ exceptionem opponi, sed locum esse quadraginta annorum præscriptioni: quia dum ille viuit, meritò anterior creditor confidit, vtpote apud debitorem eius e possessione per posteriorem creditorem constituta *. Ex quo autem in fata sua debitor decesserit f, ex eo g quasi suo nomine possidentem posteriorem creditorem meritò posse triginta annorũ opponere præscriptionem: & secundùm hanc distinctionem computationem temporum adhibendam, vt ex persona quidem sua posterior creditor triginta annos, per quos ipse post mortem debitoris possedit, opponat. Sin autem coniungere voluerit suæ possessioni, quam post mortem debitoris habuit, etiam tempus quo viuente debitore vel ipse creditor vel communis debitor detinuit, tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantùm deest ad quadraginta annorum possessionem, per quam & ipse debitor credi-

g ¶ Ex eo. scilicet tempore.

h ¶ Offerre debitum parato. aliter enim non poterit confirmare sibi pignus: vt l. qui pecu. in. pignore habuerunt l. 1.

i ¶ Sed quid esset si prior creditor offerat secũdo? Publicè non memini me legisse priorem creditorem ius offerendi habere sed certè ego legi qualemcũque possessionem posse offerre, secundũ Joan. vt ff. quibus modis pignus vel hypotheca. solui. l. Tam. hod. §. qui pignori. ¶ Et nora aliud in seruo bona fide ex tempo ab hostibus. nam tũc collitur ius offerẽdi triennio: vt ff. de capiend. ep possiden. rerum. l. rescripta. §. si quis servum. Accvr.

i ¶ Opponere conatur.

¶ Quid ergo si debitor triginta annis fluxit, quoque tolatur, ut quæ obtulit, aliquid præscribetur iuri k offerendi? Aliqui quidam quòd non, sicut nec ius eundi ad ecclesiam, vel per viam publicam, vel ad sanctũ Iacobum: vt ff. de via public. l. viam publicam. Et quod dicitur C. end. l. omnes. de iure agendi dicit, non excipiendi, vel offerẽdi. l. Sed Bulg. b dicit iur etiam offerendi tolli, argument. horum duorum respectorum, & maximè huius. Inf alia ratione: quia cũm poteſt facere vt possit, scilicet agere pignoratitia solutionis: iam ergo posse videtur: vt ff. de regulis iuris. l. qui potest. Item pro hac sententia est ff. de dam. infect. l. ff. finis. §. possit autem. Accvr. Additio Dum quæritur, an iusi offerẽdi possit præscribi, dicas secundũm eũdem modũ quo dicitur. quod est quotidiam iuris offerendi, quod competit per modum iuris, vtpotè secundus creditor habet ius offerendi, & confirmandi sibi pignus: vt l. 3. qui pe in pignor. habent. hoc tollitur spatio triginta vel quadraginta annorũ, vt hic. Quoddam est ius offerendi, quod competit per modum facultatis. v.g. debitor potest quandocũque vult offerre debitum, & pignus reluere. illa facultas nũquam potest præscribi, sicut nec facultas eundi per viam publicam, quia licèt per mille annos nõ iuerit, semper potest ire. vt ff. de via public. l. viam publicam.

a Ius offerendi.

b Præscribi iuri offerendi an & quomodo. vide Bugolotium. tract. de pignoratitia. numero 3. 4. 5. vbi refert opinionem Vlricum Zasium & Cyn. iura offerendi æquipara debitorum præscribi, competentia secũdo creditori, præscribi quo ante cam. pion. sic mera facultas, alterũ hypotheca aut potius hypotheca impedit, nec eo facilius præscribitur. Bulgari vera opinione Accursii, Bart. Baldi, Bartolomæi, Cinarelli, Bertrandi, Ciarlini iura omne offerendi ex. annis præscribi. illa adde quæ pro hac Glossa non adde B. Baldi tract. de pignor. §. 10. 4. p. n. 2. vbi ita quæsitus an præscribatur iuri non iuri. rãdit, & pignoratitia, quæ est Gregorij iuris offerendi. e In eodem opinione est Accursius in l. 3. ubi ita in verbo pro hac, in cod. de dam. infect. & in l. ff. de l. §. omnes in verbo, pignoratitia. ff. de pignoribus. & in l. 3. pignori. ipso in pr. in verbo, adem. in l. ff. de usucapionibus. l. ff. finis. §. pro fundum. ff. de dam. infect. & in l. in verbo. finis. §. si quis. ff. suprà de pignoribus.

d Dotis actio an sustineat iuiurando mutuo, an vero obstetur matrimonio. pulchrè ex vsibus rei iuris ratio, vt hic, matrimonio, & ipsum ad iuiurando. Glo. in l. cerebro §. amen. suprà de iure iurando. Ioa. Campeg. tract. de dote, parte 3. q. 17. vbi refert iuriscons. Cifa. adpetere contribuere mutuo, mutuo, separata Glo. in l. Iuriusiurando. §. vt puta. in verbo, mutuo, de pactis.

b Vi capio quandoque procedit hoc possessione.

l ¶ Redditio. id est, redditio.

m ¶ Repudij. vel f mutio retrorsum ad incipium: vt suprà de iure dotium. l. 1. vel deportatio viro vel maliter mutuante affectionem: vt suprà de repu. l. 3. his enim quatuor causis separitio est.

n ¶ Dissolutionem. vt & suprà de iure dot. l. in rebus. §. fina. & hoc intelligo tantùm si fuerint immobilia: aliqui in annua bonaria die olim, hodie post annum, argument. suprà de rei vin. nõ §. eundem. & idò earum curatio præscriptionem sibi dicit, & in-

fra

480/C.IV.K.5-4, 1881-1882
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fub titu. l. j. §. finali. & ff quando actio de peculio eſt annalis. l. j. §. annua.

a ¶ *Immo & illud* refrenatur inchoatio præſcriptionis: *vt ſuper.* ſimiliter refrenatur inchoatio: *vt hic.*

b ¶ *Suppoſito.* id eſt, obligatus. ¶ Sed quid ſi non erant ſuppoſiti? Aliud videtur, cum enim detur reſtitutio adionis amiſſæ videtur eſſe præſcriptio ad interrupta: *vt ff. poſtea ex cauſa mutatio. l. ait prætor. §. finali. & l. ſequ.* ſecundum Ioan. & Hug. Contrarium tamen ex eadem l. probari poſſet, ſecundum Ano.

b Proteſtio apiſio Ano. quando obligatum debet non ad hoc contemplationem ſuppoſitum, ſed contra? Reſpon. hic dicit ſine violentia, id eſt, cum voluntate debitoris pignus accepit quia debitor dedit ei: & c Præſcriptum interrumpitur in perſonali & hypothecaria. in perſonali, quia debitum agnoſcitur hypothecaria, quia creditor adepta eſt poſſeſſionem. ſecus autem ſi cū violentia: quia tunc tantum in hypothecaria interrumpitur præſcriptio non in perſonali: ſed econtra ſi debitum agnoſcat debitor, tūm tam in hypothecaria ſic interrumpitur: *vt infra proxi.* §. & eſt ratio: quia cūm in principali ſibi præiudicatur, & in acceſſorio, per conſequentiam. 1. Alii dicunt idem dicitur violentia, quia tunc ſic interruptio tantum adverſus eum: ſed ſi cum violentia, tunc adverſus omnes 3. Tertij ſubaudiunt hic, *ma cūm*, dicunt ergo idem ſi cum violentia. & dic violentiam licitam commiſſam ex pacto. *vt infra de pignorib. l. ij.* aliàs iot credo amittere: *vt ff. quod metus cauſa l. ſecur. 4.* Quarto dicunt, ſine violentia adhibita in retinendo, ſecundum Otto. at adhibita in retinendo interrumpit: *vt d. l. naturaliter.* Prima placet.

d ¶ *Triginta* vel *quadraginta.* l. ante detentationem. & not. hic Innoc. de perſonali & hypothecaria.

e ¶ *Multò magis.* in no multo minus, cūm hæc in xxx ann. ſed contentio in xl. ann. peteretur, ſecundum quoſdam: *vt infra eodem. l. fin.* Sed ſecundum Ioann. hic reſpoſit ad factum quia de facto tenet, quod non facit qui item conteſtatur, vel mittit executorem. 1. Vel dic quid hæc interruptio prodeſt omnibus: *vt ff. de ſuſcipiendo. l. naturaliter* ſed illa quæ ſit per litis conteſtationem, vel per contentionem, prodeſt tantum conteſtanti, & executorem mittenti: *vt ff. de furo deſunctorum. l. ij. §. finali. & ff. de dolore & temporalibus præſcription. l. interpretatio princip.*

e ¶ *Per contentionem.* Poſſeſſoris hypothecæ CHIAC.

f ¶ *Per contentionem.* executoris.

g ¶ *Imitetur.* Immo & plus operatur hæc detentio: vt modò dixit in l. ſ. *contra.* ACORS.

g ¶ *Ex detentio.* Ergo putandum ab hac detentione creditori BURG. III. 201. ab CHIAC.

2 ¶ *Ad agnoſcendum.* Agnoſcitur debitum notio chirographo. Item ſoluta parte ſortis, aut vſuris. CHIAC.

h ¶ *Rapiatur.* hæc enim quandoque fit: *vt l. ad Vellein. l. ſi mutuo. & l. ſi de plus petit.*

d Hypothecaria ſolus dicit hoc. Angelus aliter hic, quod in debitis fideiſſoris nō interrumpit completa præſcriptione: hic non ita completa ideo interrumpitur. e Præſcriptio tamen pro alia Materiali, alia Civili, ſæpe multiplex.

Immo & illud * peoculdubio eſt, quod ſi quis eorum quibus aliquid debetur, res ſibi ſuppoſitas ᵇ ſine violentia ᶜ tenuerit: per hanc detentionem interruptio fit præteriti temporis, ſi minus effluxit triginta vel quadraginta ᵈ annis: & multo magis ᵉ quàm ſi eſſet interruptio per contentionem ᵉ ᶠ introducta: cūm litis conteſtationem imitetur ᵍ ea detentio C. Sed & ſi quis debitorum ad agnoſcendum ² ſuum debitum ſecundum cautionem in creditore expoſuerit ʰ, tempora memoratarum præſcriptionum interrupta ⁱ eſſe ¶ videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ ſcilicet innouata ᵏ permanſit tam in perſonalibus, quàm in hypothecariis actionibus. Nāmque improbum eſt, debitorem hunc contradicere, qui ne ſub accuſatione creditoris moceddebitoris fiat, ſecundum in eum

volentibus prodeſt: vt ff. de vſucap. l. naturaliter 1. ¶ Alia ciuilia, & hæc multiplex. 1. Primò per conteſtationem & hæc in xl. ann. *vt l. ſed l. fin.* 1. Item per quæ conteſtationem: *vt ſupra eodem non aliud. l. j.* 1. Item per contentionem: *vt ſupra eod. l. ſicut.* 4. Item per debiti agnoſcentem, vel ſolutionem partis, vel ſemaria, vel hic. 5. Item per ſolum libelli oblationem, in cathedra: *vt Tyrann. lib. primo. de. l. j. & ij.* & in illis quæ habet *l. ab. l. ſed perſeſtum.* 6. Item per res obligatæ appothecationem, *vt l. proxi.* §. & hæc conſiſtit tantum interruptioni, non alij: *vt ff. de dis. & ſtip. præter. l. interu. in proxi. & §. ne de ſtat. defunct. l. j. §. fin.* & hoc in præſcriptione. Sed ſecundò ᵐ per huiuſmodi actiones non interrūpitur de hic figure: ſed quoad effectū ſic, *vt ff. de rei vin. l. ſi poſſ.* 7. Eit etiam quædā alia mixibilis interruptio, ſi ſerum fructuarius quæ ab alio poſſidetur, qui præſcribit vſu, fructui meo inter te jus ſi aliquid meo nomine faciat: vel ſi aqua mihi debita *per ſe fluat, vt ff. de vſufr. l. arborib. 3. aliter tractat. & quemadmodū ſer. amit. l. qui ſundum.* 8. Item & alia, ſolliet *arat vt l. ad. l. ſicut ex ea ſuum.* ADDITIO. Addas pulchram gloſſ. *in verb.* interruptio *in caſ. ſed aliter de præſcripc.* & aliam ſimilem *gl. in verb.* interruptio. *in e. placuit vt quinquen. vtr. q. 1.*

f ¶ *Per ſingulos annos.* ex hac gratia: Pomiſſiſti mihi decem ſingulis annis de preſtandi per quatuor annos: poſtea ceſſaſti, nō curres mihi præſcriptio ab ⁿ exordio obligationis, ſed ab eo tēpore quo ceſſatum eſt, cuius præſcriptio omnium ſequentium annorum, ſecundum B. Si quarto, quæ ergo erat ſubtractio? & ſi, magna, nam quia ſemel agnoſcitur debitum, videbatur quod ſi ceſſam ceſſaret iolaere, ſi ante cōdictoni prædictari non poſſet.

g Sed quare non duplicatur ᵒ tempus in huiuſmodi annua præſcriptione: *vt ff. quemadm. ſerv. amit. l. ſi ſic.* hic enim innit quod hoc non duplicetur. Contrariat enim præſcriptiones prædictas, nec aliquid dicit de duplicatione. Sed reſpondeo illud habere locum in decennali, & vicennali præſcriptione. ¶ Item quid ſi debeo decem, & quinque ſolui per xxx ann. alia non: numquid præteribor? Videtur quod ſic, *vt ff. de aqua quot. & eſtiu. l. j. §. Tranaion.* Sed contra puto, *vt ſ. de non nocu. per Lenon ſidem.*

m ¶ *Cuiuſque anni.* Mar. ſic exponit, vt ex quolibet anno ſit vna præſcriptio, vnde hodie eſt præſcriptum triceſimo anno, & alia præcedentibus, ſed non ſequentibus, & ſic eſt contra ſ. *de vſufr. l. ex re prima.* Sed ſoluit M.ª aliud odio vſuratū, vel illud in acceſſione. Sed neutra placet nam etiam ſorte ſolata, & de extincta principali actione, nihilominus peti poteſt vſura debita per ſtipulationem: *vt ff. de eo, quod certo loco. l. certū.* Et bene apto ſimile ad præſcribam, quia qui præſcribit, ſimilis eſt ſoluenti: *vt ff. de anni. reci. l. ſi populus in fin.* 1. Bulg. vero, & R. dicunt indiſtincte in legato & ſtipulationibus cuiuſcū annorum etiam ſequentium præſcriptionum a tempore quarti ceſſatum & poteſt *l. ad l. proxi. in fi. & §. ij. §. j. in fi. & §. de fid. inſtrum. l. plures como proxi.* hi hic exponit, ab initio cuiuſque anni, ſcilicet ex quo ceſſatum eſt: & ſic ſecundū B. præſcribitur annua præſtationi, ſecundum M. nos. 3. Tu die contrò ſecundum Ioan. & aliudin ſtipulationibus, & aliud in legatis ſeruatur, in ſtipulationibus enim ſerua ſententiam B. & R. quia licet plurium annorum, tamen vna eſt ſtipulatio, ſeque vna præſcriptione *ff. de vert. obligi. l. ſtichum. §. ſtipulatio.* At legatis annatim ſunt, quot anni: *vt d. l. ſi ſtichum. & de Venat. can. mor. l. ſemina. §. vlt. & de anno leg. Lenon in anno.* & ſic quot anni, tot actiones, & tot præſcriptiones, & ſic in legatis ſerua ſententiam M. inde eſt etiam quod huiuſmodi annuum legatum nō amittitur non vtendo: *vt ff. quod vſuſ. amit. l. j. vſuſructus alterius. & arg. ff. de aqua quot. num. l. de populis. §. fin. & l. ſeq.* In ea ergo ſtipulatione actio ſemel extincta, amodò ſimilem ergere non audet. Sed hæc omnia ſanan. videtur obſtare hæc ita, quæ arquitatur legatis ſtipulationibus. Sed die arquitatur, et ea quo cellatur, currat præſcriptio, licet in ſtipulatione omniam annorum, in legatis tantum illius anni.

ᵃ Ano. & quomodo interruptio.

ᵇ In præſtationibus annuis præſcribitur annis proximis incipit ſuccedere præſcriptio ab initio cuiuſcū annorum ceſſatum. & ſic ſecundū Ano. & Ioan. & Hug. Contrarium tamen ex eadem l. probari poſſet, ſecundum Ano.

ᶜ In præſcriptione annua nō publicatur tempus proxima ſi ſi ex prohibita ſit ut ſecundum interruptio habuerit tempora interrupta.

ᵈ Debent deſignari, ſi per 30 ann. quinque tantū ſolutum, in alia quinq. adpoſitū ſcribit, quia ſolutando pecunia, videtur debitor appoſitum interpretatione diſtinctum in tempora ad hoc ſpecificata: ut quod Balbin tract. de prescript. q. 13. & bene ſecundum conſuetudinem ſimilem.

ᵉ Præſcribere ſimilis eſt ſolutori.

ᶠ Aliò modo platonicum: omnium occiſum ex ſtipulatione alio debeti ex ſtipulatione.

ᵍ In ſtipulatione annua quia vnica eſt ſtipulatio obligatio; ſolutio vna præſtipulatio omnium ſequentium ſolutione eſt non præſtipulatio omnium annorum ſequentium, ſed vnā adventu futuro præſtationis.

ʰ Præſtatio nō poteſt legari annuum, ſiti de annis in annum, & poſſit annus pro ſequentibus non cuiuſ præſcriptionis, quia regula nō annuit pro ſingulis annis, ſed pro tempore ſe. quentis. ſed ſi tionis. & ſic quot ſunt annis, tot ſunt actiones, & tot præſcriptiones, & ſic quot ſunt annis, tot ſunt actiones, & tot præſcriptiones.

ⁱ Ad annos ſingulos.

ᵏ Ex quo ſolutum eſt annus ſecundus, & ſic de ceteris.

ᵐ Nulla

480/C.IV.K.5-4, 1883-1884
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Nulla. nota hic sequentia responsa.

b ¶ Conductori. repetit. & nulla danda licentia conductori, &c. & dic hæc vera nisi * interuenerint huiusmodi personæ dominis possessionem scilicet non admittendo dominum reuertentem, vel eundemdo alij, vel etiam si fuerit expulsus: vt plenè dixi T. *de E. malæ & ff. de acq. pos. l. eidem. §. qui ad mandatum.*

SI quis.] C. xxv. Si aliquis sub titulo & bona fide possedit rem aliquam per x.an: inter præsentes, xx. inter absentes, securus est & cadat à possessione illius rei quam præscripserat, & habet actionem cõtra dominum, & quemlibet & cõtra creditores quibus fuerat res primò obligata. Sed post quòd fuit titulo possedi aliquam rem xxx.an. & à possessione cecidi, quid iuris fit, quæritur? Distinguitur aut ab initio bona fide possedi, aut mala, si bona, habeo actionem contra quemlibet possidentem, præterquam contra dominum: si mala, tunc adhuc aderitas possidentem sed verus dominus potest agere cõtra possessorem: nisi secundus possidisse spatio xxx. ann. possederit. Quòd autè dictum est, quod quando possideo mala fide, nõ datur mihi actio adversus possidentem, tunc habet locũ, quando secundus possidet non abstulit mihi rem, nec eripuit, alioquin possum rẽ ab eo auocare. Si verò rem aliquo modo præscripsi, & vocatus ad iudicium ratione illius rei præscriptæ, non venit, & adversarius meus fuit missus in possessionem eius rei quam præscripsram, possum extra annũ recuperare possessionem, si fundem iudicio fili. in illius anni obtrahibat, in quibus vsura deberet, ex illo tempore currit præscriptio, ex quo ostatum fuerit in solutione vsurarum.

a ¶ Vide not. *ad l. ult. T. de vsur.* & scripta *ad l. debitor. 19. ff. ad Trebel. & ad l. plures. 18. T. de fideiusson.* C. v. 2. c.

c ¶ Conuentus. Lectio institutiones. ¶ Et nõ. quòd inuit * dominium esse contractum, & sic continetur sub illa *l. 9. & auth. sacramenta puberum. §. 6. c. 5. de adoption. vend.*

d ¶ Rem. scilicet immobilem.

e ¶ Per decem. inter præsentes, & xx. inter absentes.

e ¶ Exceptionem. ¶ No. pro B. contra M. quòd præscripcione * non quæritur dominium: vt *de superd. de iure dot. Lex rerum. in fin.* cũm exceptio sit actionis exclusio, vt *ff. de exce. l. 9.* Sed M. dicit exceptionem intentionis dari, & hoc 10. T. *de do. mad.*] *& non ritur. nisi reconuenio.*

f ¶ Creditores. vt T. *si adiuerso credit l.*

g ¶ Actionem. non solum exceptionem, & hoc fuit pro M. qui dicit ei datum rem actionem, sed ita dic velleim, & hanc inentat indubitanter contra alios. ¶ Sed an & contra dominum? Ioan. & B. quòd sic, vt sic vnlit præferatur directa: vt *ff. de pignor. l. in causa. in fin. de Publi. l. non, qui §. 1.* Item de quis les dicit motari dominium in præscriptione, vt *ff. de vsucap. l. non, qui §. 1.* Item patet ex eo quia & antecipiens in præscriptione habebat publicianam: aliquid ergo plus adhuc debet habere. Alij dicũt cõtra, & dicit quòd nunc habeat hoc plus, quia ciuilem cõtra alios cõtra quos tantum Publicianã habuit vsque nunc: *vt de leg. 3. §. 1. creditores. §. id quod.* Item quòd dat actionem contra alium ciuilitãe, nisi & ipse nouus possessor præscripsit: sed si post præscriptionem secundi ipse secundus à possessione cecidit, quis vindicat, prior præscriptor, vel secundus, vel dominus? Resp. secundus præscriptor: cũm prior amiserit sui vtile dominium, & dominus similiter effectum sui directi, res enim videtur esse in circulo, sic in circulo.

i ¶ Patres legis. quæ præscriptionem longi temporis, non longãdimi nouerant, vt *ff. de vsucap. l. vsucapio. §. 1. cum qui §. 1.*

k ¶ Quòd si quis. dicit de præscriptione longi temporis, nõ de longissimi, & idco habes hic §.

l ¶ Suppositam. i. obligatam.

m ¶ Auxilium. scilicet vindicationis.

n ¶ Tenuerit. scilicet sine * titulo, alias haberet locum præscriptio, vel xx.ann. et §. proxim. Access.

o ¶ Pergo & hic quære vt supr. si nouus possessor præscripsit, & cecidit à possessione, cui præscriptori detur in eo, & loquit vt T.

¶ Item quæro *, an præscribenti longissimo tẽpore bona fide, detur cõtra dominum rei vindicatio. P. ita, bon. contra, vt hac l. aperte dicit *infrà ita tamen, &c.* & sic non est per omnia similis. nam alias non adversarius litera superiori hic verba, *ita tamen, &c.* nisi sic referretur ad bonæ fidei & malæ fidei possessorẽ. nam si ad malæ fidei possessorem tantum referatur, nullo modo adversarius quis ille contra nullum vindicat, nisi se sibi ablata per eius, & nisi per iudicem: vt subiicit.

p ¶ Indigum eo. C. præsidio.

q ¶ Ita tamen. ad verũ quo casum refero, scilicet quando bona fide, & quando mala. Sed P. refert tamẽn ad malæ fidei, sicque præscribens bona fide xxx. ann. dat actionem etiam contra dominum: vt modò diximus. quod non placet.

r ¶ Acquirat. hoc referunt quidam etiam ad præscribentem tantum longo tempore, quod non placet, vt diximus circa principium l.

s ¶ Tempore habuit. nouus possessor, & loquitur in eodem casu mala fide præscripsit prior possessor etiam longissimo tempore, & sic non agit, vel contra dominum, vel contra alium. Sed alij dicunt eum etiam admittitur contra alium. In bona fide præscribente constat quòd agit contra alium. vt *§. ex §. quod si quis.*

t ¶ Eum. dominum, vel creditorem.

u ¶ Mutatur. scilicet & possessionem adeptus: nam hoc est necesse ad præscribendum. ¶ Et quod dicit eatenus computari præscriptionẽ, ex quo cecidit à possessione, dic verũ, nisi nouus possessor eundem ab eo præscribente habeat, tunc enim eadem defunctione mutatur, vt *de euict. emptori.* & tempora continuantur ad faciendam præscriptionem xxx.an. Nec obst. *ff. de acq. pos. l. Pompeius §. 6.* quia lex illa loquitur in præscriptionibus longi temporis

a Præscribi posse rem emphyteuticã ab eo qui eã emphyteuticarij ignorant, hinc colligit Guido Papæ, *Singular.* 374.

* *dicunt*: sed in *pro* omnibus *ed. dicit.*

b Domino esse consultus.

c Vsucapione directum præscriptione in vel 40. annorum vsile dominium quæsiuit, si præscribens habet bonam fidem. v. Balbi *prol. de præscr. 3. part. n. 4. ad 3 partis 2. p. 2.*

* *diffinit.*

480/C.IV.K.5-4, 1885-1886
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

poris tantùm [illegible] enim hæc præſcriptio fuerat inducta vet. non. Et pro nobis eſt in ea l. §. *cum qui*. ¶ Sed quæro ſi vendidi rem quam xxx. an. bona fide præſcripſeram, an emptor habeat vtilem ſicut ego habebam, ſi à poſſeſſione cadat? Reſp. ſic, quaſi omne ius meũ videar vendere & ſic hic, vt *ff. de contr. empt. l. qui tabernas*. ſic & Publiciana tranſit ad heredẽ: vt *ff. de Publicia. l. eum qui. §. hac actio*.

a ¶ *Sed hæc*. ſcil. præſcribenti longiſſimo tempore mala fide non poſſe, vti ſimili præſidio, id eſt, vindicare, ſunt vera, niſi in duob. caſibus: primus quando in uaſor, &c.

b ¶ *Eam abſtulerit*. qui xxx. ann. præſcripſit.

c ¶ *Diſtinctione*. i. ſiue bona fide, ſiue mala præſcripſit, ſiue cũ titulo, ſiue ſine titulo, vel ſine diſtinctione, id eſt, non refert ſit dominus, vel nõ, qui abſtulit. ¶ Sed quomodo vindicat hic præſcriptor malæ fidei, cùm non ſit dominus? Reſp. vindicat quantũ ad certã perſonã, ſicut & alias. *ff. de Publ. l. eum, qui. §. ſi ponerit*. ſic & ſuprà de vſuc. per l. §. Vel dic quòd amiſit dominium inuaſor ſi erat dominus, ſuo delicto: vt infrà vnde vi. *l. ſi quis in tantã*. & ex eo quod dicit non refert ſit dominus, vel non, qui abſtulit.

¶ Colliges hic arg. ſecũdum H. quòd ſi depoſui rem alienam, vel commodaui, & agam rei vindicatione, quòd non poteſt mihi referri quæſtio dominij, & pro eo eſt *l. de usucap. pro d. l. §. & de pign. act. l. nec creditores. & ff. de diſtract. pign. l. reſcriptum. §. 1. & l. de. l. ſi quis* [illegible], quòd nõ placet: quia datur rei vindicatio tanquam contra quemlibet, vt *ff. ad exh. l. de eo §. ſ. et ff. ſi quis pan. fecerit dicatur. l. 1. §. ſi. & ar. l. de. l. ad probationẽ*. & hoc eſt ſpeciale in odiũ inuaſoris.

d ¶ *Sed & ſi quis*. nouus poſſeſſor.

e ¶ *Poſſeſſor*. bonæ fidei, vel malæ fidei. ¶ Itẽ per hoc quod dicit, prior, facit pro M. & Ioan. & Azo. qui dicunt miſſum in poſſeſſionẽ in aſſiduitate, in rem, ſtatim poſſidere ciuiliter & naturaliter, vt *& infrà quo. & quan. iud. l. conſentaneum. & ff. de dam. infect. l. & quo*. Secus ſi ex perſonali, quia tunc non poſſidet: vt *ff. de acqui. poſſ. l. iſ. §. ſ. & quibus ex cauſis in poſſ. eat. l. cum ex cauſa*. Sed tunc, cùm ſecundum fuerit decretũ vel præceptum iudicis impoſitum: Sed Bul. contradicit in actione realis: nam demùm poſt annũ poſſidere dicit: vt hic ſubiicere videtur, & loco ſecundi decreti ſit annus. In perſonali dicit,

a Poſſeſſione mala fide quicunque vindicat.

b Depoſitarius vel commodatarius non poſſunt ſibi quæſtione dominij.

* *Sed ſententia*.

c Miſſus in poſſeſſionem ex actione in rem vtrum ciuiliter & naturaliter dicatur poſſidere: Martinus, Ioan. Azo. ius exhibitum. Bulgarus poſt annum tantum. Id eſt, ex tempore ſecundi decreti. In Iure alio. d Miſſus in poſſeſſionem ex actione perſonali non ſtatim poſſidet, ſed poſt ſecundum decreti tantum.

Hic textus eſt ſingularis, & non eſt alibi in iure. Agenti petitorio nomine non obſtat exceptio dominij, quando agens agit contra ſpoliantẽ. Bald. Vel ſic: *Hic excipit ex eo quod dicit in verſiculo, ſi verò mala fide, & h. d. poſſeſſor violentus non poteſt referre quæſtionem dominij*. Vel ſic: *Præſcriptor malæ fidei poteſt rem vindicare ab eius violento poſſeſſore. hoc dicit vſque ad §. ſed & ſi quis*. Salycet.

Sed hæc [a] ſuper illis detentatoribus cenſemus, qui ſine violentia eandem rem nacti sũt. Nam ſi quis violenter eam abſtulerit [b], omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione [c] eam vindicare.

In reali ille contra quem eſt facta miſſio ex primo decreto, eam recuperat intra annum, poſt annum nõ auditur, niſi de proprietate. Bar. Vel ſic: *Etiam qui mala fide præſcripſit, ſi veniat intra annũ, recuperat poſſeſſionem ab eo qui intrauit alienam in rem ex eius contumacia miſſus eſt in poſſeſſionem ante litem conteſt. h. d. vſque ad §. exceptionem*. Salyc.

Sed & ſi quis [d] non per vim, ſed per ſententiam [*] iudicis eã obtinuerit, ea tantùm occaſione, quòd abſens prior poſſeſſor [e] ad litem vocatus minimè reſpõderit, licebit ei & ad ſimilitudinem cæterorum qui rei dominium habent, intra annum [f] ſe offerenti, cautionémque ſuſcipiendæ litis danti, eandem rẽ recipere, ſuperque ea cognitionalia ſubire certamina.

Præſcriptio in vſuris incipit currere a tempore quo inceperunt deberi, & non ſunt ſolutæ. h. d. vſque ad finem. Sal.

Exceptionem [g] etiam xxx. vel xl. ann. in illis contractibus in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere [h] ſancimus, ex quo debitor [i] vſuras minimè perſoluit. Dat. III. Idus Decemb. Conſtantinop. DN. Iuſt.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in an. xl. perpetuatur. h. d. intellige per litis conteſtationem, nec alio modo, nec per interruptionem ciuilem, nec naturalem. Bald. Vel ſic: *Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio: & per xl. ann. à tempore ceſſationis à lite inchoandae perpetuatur actio, quæ perpetuata etiam ad heredem extraneum eſt tranſitoria*. Salyc.

IX. *Idem A. Demoſtheni P.P.*

Sæpe quidam † ſuos obnoxios in iudicium vocantes, & iudicialis certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant [*]: ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potẽtiã fortè fugientiũ, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcunque caſus (cùm ſortes humanæ [i] multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt: deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur eo quòd poſt cognitionem nouiſſimam xxx. an. ſpaciũ effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſita ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, meritò quidem ſine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes eandem exceptionem quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eã tamen in quadrageſimũ annum extendimus [k]: cũ non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & poſtulationem depoſuit, & in iudiciũ venit, & ſubiit certamina [l], litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt. Sed licet ipſe actor defecerit, tamẽ ſuæ poſteritati [m] huius cauſæ curã eũ relinquere poſſe definimus, vt eius heredibus vel ſucceſſoribus liceat eã adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione ſublata [n] [o]. Quod tẽpus (id eſt, quadraginta annorum ſpacium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſſima proceſſit cognitio [*] poſtquam vtraque pars ceſſauit.

idem quod Ioan. & M. ¶ Item quid in hypothecaria [a], an habeat naturam perſonalis? quod videtur.

a ¶ *Intra annum*. Vide cap. 20. *de præſcript*. Cuiac.

f ¶ *Intra annum*. huic eſt contra *l. de iudic. l. properandum. §. ſin autem vero. & l. vbi in rem act. l. 9.* Solu. vt in qualibet earum dixi.

g ¶ *Exceptionem*. talis eſt caſus: Debes mihi aliquid annuum, ſoluiſti, poſtea ſteriſti xxx. ann. continuis quòd non ſoluiſti, ſine interpellatione, præſcripſiſti.

h ¶ *Capere*. pro omnibus ſolutionibus, nõ pro una tantùm, vt diximus *l. an. l. cum notiſſimi. §. ſ.* ¶ Itẽ quærit quando debeat ſolui vſura [h], an in principio anni, an in fine: in annuis enim vel anno debitis ſcimus quando debet fieri ſolutio: vt diximus *l. quam. di. leg. ex. l. 3.* Et eadẽ quæſtio fieri poteſt in mercede, vel penſione, & de hoc habes *ff. de vſuſ. l. defuncta*. Reſp. in fine anni: vt *l. de vſu. l. cos. §. interd.*

i ¶ *Ex quo debitor*. Vide notata ad d. l. not. Cuiac.

Sæpe.] Casus. Olim ſi quis conteſtaretur litem aduerſus aduerſarium ſuum, & impeditus aliquo caſu litẽ proſequi non poterat: lapſo xxx. ann. ſpacio cadebat ab actione ſua, hodie autem per litis conteſt. perpetuatur actio vſque ad xl. ann.

† ¶ Hac l. abrogatur Nou. Valen. *de Epiſ. aud.* Vide c. 31. *de præſcr.* Cuiac.

i ¶ *Humanæ*. vt & *l. de tranſſ. l. antep. & pen.* & ſic illis caſibus ceſſantibus dicebat Ald. non [*] perpetuari actionem litis conteſtatione vſque ad xl. ann. Alij omnes doct. contrarium dicerunt.

k ¶ *Extendimus*. idem in reali. Sed fallit hæc lex in actione de dolo: vt *l. de do. l. ſ.* Itẽ & in reſciſſoria ſecundũ quoſdam. Sed nos dicimus reſciſſoriam [d] periniũ, & durare poſſe perpetuari per conteſtationem non, autem petitionẽ vel iudicium, reſtitutionis in integrũ: vt *l. de temp. in int. reſt. l. ſuperuacuam*. Item fallit & alibi, vt *ff. ne de ſtat. defunc. l. 1. §. ſed interdum. & de coll. dote l. 9.*

l ¶ *Certamina*. per conteſtationem.

m ¶ *Poſteritati*. & idem ſi eſt extraneus heres.

n ¶ *Sublata*. illa cauſa.

o ¶ *Cognitio*. ſocius autẽ ſi per executorẽ quiarſit in xxx. an. tãtùm tacetur ex generali regula, qua dicitur omne ius illo tempore tolli: vt *l. ex. l. ſicut*. Fallit ergo hoc caſu & alio quem habes *l. eod. l. cum notiſſimi. in prin.* & in alio: vt *in eod. l. §. iub. in fin. §.* & alios quos habes *l. ex. l. omnes*.

a Actio hypothecaria naturam perſonalis habet.

† Sub conditione [illegible] Cuiac. Hac l. abrogatur Nou. Valentiniani, de Epiſc. iudic. v. c. 31. de præſcr. Cuiac.

* *protraduntur*.

h Vſura, mercedes, penſiones, [illegible] ſolui debent, niſi ſint annuæ.

e Litis conteſtatione perpetuatur actio vſque ad xl. annos.

d Reſciſſoria petitio & dotis perpetuari poteſt per conteſtationem: at non iudicium reſtitutionis in integrum.

† *appellat. iſt. ſubſtitut. actio ciuilis*.

DE ANNALI EXCEPTIONE ITALICI contractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus [a], & interruptionibus earum.

Titvlvs XL.

DE ANNALI EXceptione, &c.

Lege, *exceptionibus vel præſcriptionibus, vt l. 1. temporales exceptiones vel præſcriptiones, legitima exceptiones vel præſcriptiones. Duæ ſunt appellationes ſimſ-*

a ¶ *Exceptionibus & præſcript.* Bal. dicit, *exceptio*

primitiuus & praescriptionibus, cum tamen res est, vt docet quod in l. 1. hoc nouel. dicit, exceptiones vel praescriptiones. CVIAC.

Supra de vsucap. transformandaeuo, & de vsucapio. Italicarum rerum, modò de vsucap. actionum personalium quas mouerat ex contractibus qui in Italia habent.

[1] *Per annali.*] CAPVT. Olim si aliquis possidebat rem aliquam in Italia per annum, vel contraxit, habebat exceptionem, & hic annus cœpebatur aliquando vsque ad quinquennium, aliquando vsque ad decennium, quia in eo anno non computabantur, nisi dies in quibus aliquis poterat agere, & hoc corrigit imperator dicens, quod hic annalis exceptio cessat, & habet locum xx. vel xxx. nisi in hypothecaria, quæ extenditur vsque ad xl. ann. Omnes aliæ actiones personales mutat, vt actio familiæ erciscundæ, &c. tollantur vsque ad xxx. ann. & ita demtum erat præscriptio, si non præsumpsisset per litis contestationem, & hoc in secunda. Sed ab illo in adnotitiis currat præscriptio, hic quæritur? Dicitur quod non, cum parti nó acquirat, quia cum ella possellat, effugere vellet, non posset. & hoc in tertia. VIVIAN.

a ¶ *Debent.* quæ ignoramus.

b ¶ *Spatium annale.* Actiones enim personales in Italia præscriptione anni vtilis sabmurbiatur. CVIAC.

c ¶ *Decimo.* vt l. *de præscript. long. temp.*

d ¶ *Triginta.* vt l. *de præscript. xxx. an. l. sicut.*

e ¶ *Minoribus spatiis.* sesquiennio, vel quadriennio, vel similibus: vt l. *de vsucap. transfer. l. j. & de quadr. præscr. l. j. & per totum tit.*

f ¶ *Prohibet.* non solum vetus constitutio, sed etiã constituta renouat.

g ¶ *Triginta annorum.* Vide cap. 30. *de præscrip.* CVIAC.

g ¶ *Legitimo modo.* qui multi sunt: vt non. *supra tit. l. Cum necessitas.* §. *fed & si quis.*

h ¶ *Hypothecaria.* contra debitorem competens.

i ¶ *Quadraginta anno-*

dem res. Erant autẽ illæ personales actiones perpetuæ in prouincia, in Italia ab habet exceptio annui vtilis Itaiæ de l. 1. *hujus tit. adhuc lucrum solus permanebat vsque ad xxx. annum completum, nisi legitimo more interrupta tempora fuerint ad vtilis concessaio, sive qualibet interruptio legitima perpetuas actionum.* l. j. *vel est. prorendi in annos XL. quia pro lites concessaiones cessit. In hypothecaria seruatur præscriptio XL. ann. adeuersus debitorem & cæteros de quibus l. 7. C. de pign. & hoc est quod ait* l. 1. *hujus tit. sola hypothecaria, per quo hoc duplex error ortum videtur, primum quod à personalibus actionibus excipiat hypothecaria, quæ non est personalis, sed hoc idcirco fecit quia personalis actionis accessio est, & non proprietatem, sed alia realis, sed nudam possessionem auxerat. Deinde quod ait, sola, cum sint & alia non exceptaeta Constitutione Theodosij, sed & alia locus verborum idem non fallit si idcirco fecit accipiatur, vt l. per. 3. de op. lib. 1. l. 8. de bon. pol. cóntra tab. §. in bonafidei. Inst. de act. Cæterum omnes personales, quæ minora tempore legitimo definita habent, finiuntur spatio XXX. ann. Vnde dubitatur quid sit statutum de missis actionibus Fannia erciscunda, Cómuni dividundo, Familiæ erciscundæ.* Nam quæ mixtæ sunt, perimi videntur longo tempore. *quia personales triennio quod magis obtinuit: & idem dici potest de petitione hereditatis, quia etiã mixta est actio. Et alia quæ nominatim recensentur in* l. 1. *non alia ratione recensentur quàm quia de eis dubitaretur, de actione pro socio, quod & hoc mixta videtur propter vel ex verbis* l. 1. *D. com. dividi. per comparationem accepta, & de actione furti aut vi bonorum raptorum, quæ & ipsa fortè amplectitur actio est, quod videtur saltem reconstituta, vt quidã dicebant, & saltem in furem nisi actio fortè, aliquo sic nunquã ipsam posse triennio, & idcirco* l. 8. *cùm quis.* §. *quandiu. D. de furt. non perire actionem fortè quidem fur vinci, quod quid aliud est quàm esse perpetuam? sed plures etiam vinci fure cum fuerit triennio, nec actionem contradictione saltem mixti actionem fortè. Certe in hoc tit. perfectissimè fuit instituit. imputatur tempora præscriptionum, & de interruptione non gaudere propriis in* l. 1. *addita secundum, sine concessione, id nouissimi euentum, nona continent, modò possessori dominii vel creditore solutioni partis, solutionis vsuranum, quærit aperbellum ad principem petitum in annua præscriptione, nec aliud notandum velut quàm est* l. j. *cum ex quo debet nondũ quidem in exceptionem deducit & per hoc tempora præscriptionum interrupta videri: si vel ex patione non adeuita causa, vel generaliter quod si debetur, vel si agere personali aut hypothecaria. etiam cum aliud quæ nominatim non agit, quæ modò ex illorum causis competat in exceptionem deducit interruptum. Diuersum est si quis ex certa causa certam quantitatem petierit, vt in sortis tertia, vel ex certa causa tantum non expressa quantitate, vel si de diuersis quantitates petierunt, puta X. XX. XXX. ex varia causa, & petierit X. nam quod ait in principio: Si mutuati ex diuersis causis, sic accipitur, vt necessarii sit ex diuersis causis. Quod autem in fine, varias quidem specialiter, sic ex principio, varias quidem causa summa, causa tamen non expressa.* CVIAC.

Per hanc legem tollitur annalis exceptio quæ contra actiones natas ex Italico contractu erat introducta & non volenti agere propter impedimentum iuris, nũ turris præscriptio: & actionum personalium regulariter vitæ est originis annorum. hoc dicit text. ista lex quæ est bona, & est nouus constitutio secundùm BAL. Vel sic: *Exceptione sublata omnes personales actiones triginta annorum tollunturnisi si per litis fuerit contestatio: hypothecaria verò quadraginta annis. Et illi qui non potest agere, nõ currit præscriptio.* BART. *Primò exordiur. Secundò narrat. Tertiò ampliat. Quartò dubium removet. secundò ibi.* Cùm itaque. *tertiò ibi.* Ad hæc. *quartò ibi.* Ne autem. *Primò duas partes hoc volunt: Remota annali exceptione ex contractu Italico currunt, & locum habent cæteræ præscriptiones legitimæ.* SALYCETVS.

I. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano P.P.

VPER annali exceptione quæ ex Italicis contractibus oritur tantæ moles altercationum in omnibus iudiciis exortæ sunt, quantas & enumerati difficile, & explanari impossibile est. Primùm etenim natura eius obscuratio cum omni scrupulositate, & difficultate composita est, cùm multa concurrere debeant [a], vt ea nascatur. Deinde illud spacium annale [a] alij quidem ita effinxè interpretabantur, vt possit vsque ad decennium [b] extendi.

Alij iudicantes vsque ad quinquennium standum esse putauerunt. Et in nostris temporibus sæpius super huiusmodi calculo à iudicibus variatum est: vnde nec facile suum effectum in litigis ostendere huiusmodi exceptio valuit.

Cùm itaque nobis alia temporales exceptiones vel præscriptiones sufficiant huiusmodi difficultatibus illigari nostro subiectos imperio minimè patimur. Idemque memorata annali exceptione penitus quiescente, alia omnes legitimæ exceptiones & præscriptiones in iudiciis suum vigorem ostendant: siue quæ super decennio [c], vel viginti vel triginta [d] vel quadraginta annis introductæ sunt, siue quæ minoribus spatiis [e] concludantur.

Annalis exceptio super Italico contractu tollitur, & alia præscriptiones legitimæ confirmantur hoc dicit. Vel sic: *Actiones personales & mixtæ tollunturnisi triginta annorum spatio, nisi præscriptio fu interrupta hypothecaria quadraginta annis durante contra debitorem, vel eius heredem: & interruptio per litis contestationem in vl. ann. perpetuat actionem. hoc dicit vsque ad* §. ne autem. SALYC.

Adhæc cùm nihil prohibet [f] etiam ea quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendiosis sanctionibus renouari: iubemus omnes personales actiones quas verbosa quærendam interpretatio extendere * extra metas triginta annorum [g] conabatur, triginta annorum spatiis concludi: nisi legitimus modus [g], qui & veteribus & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola hypothecaria [h] actione quadraginta annorum [i] vente curriculis. Ne-

a Quadraginta annorum præscriptio quibus cessant in eum habitus

b Actiones aliquas nulla tollunt. sed post.

* actiones

OOo mo

480/C.IV.K.5-4, 1889-1890
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1891-1892

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de non consentiente ff. de iurisdict. omn. iud. l. 5. & ad hoc ff. de alien. iud. mut. caus. fact. l. hoc in primis. Secundi minor magistratus, vt ff. de minor. Loco magistratibus. in casu etiam maioris vt infra ad c. Inf. repu. l. sabinus. m.

a ¶ Vel insanire. Furandi, vel furore. hic enim contrahi non potest: ff. de in ius vo. cand. l. quoque. & l. neque. & ad hoc ff. de min. l. ne praetor. §. i.

b ¶ Adire. hodie prius est adiundus defensor ciuitatis: quo deficiente, tunc praeses, & deinde imperator: vt in authent. de defens. ciui. §. & iudicare. & de mun. patri. §. & non permittit. codex. ex.

c ¶ Praesidem. sufficit per se.

d ¶ Vel. pro ¶. Vel die vel, pro id est. Vel die. C. per procuratorem.

e ¶ Et suffecerit. At vsucapio non interrumpitur ex posteriore rei alienae scilicet, l. vbi sup. de vsucap. transf. Cvtac.

β ¶ Defensorem ciuitatis. Ea hoc loco emendanda est locus Cdfi. Harmenop. lib. 1. 3. in quo pro vrbis ciuitatis ¶ notario, legendum vbi defensor ¶ notario. Cvtac.

c ¶ Domicilium. ¶ Nec sufficere * denuntiari ad domum, etiam si non peruenisse in notitiam eius ei nuntiatur: vt ff. de dam. infe. l. ita. §. 1. praetor. & l. nunc. & ff. quod vi aut clam. l. aut qui. §. 1.

¶ Sed argum. contrà ff. quae sen. sine appell. l. 1. §. 1. verum non ex. Sed dic vt ibi.

f ¶ Tabulariorum. id est, tabularii. sic ff. de iure delib. l. ff. §. 4.

g ¶ Triennij. Not. ergo vsucapionem * interrumpi sine contestatione. & sic est contra. ff. pro emptr. l. 4. §. finali. & ff. de rei vind. l. ff. post acceptum. Solut. secundum M. hic corrigit, vt idem sit in vsucapione, quod in praescriptione, scilicet quod interrumpatur: vt supra de rei vindic. l. mora. Tu dic secundum Iean. quod hic lex loquitur specialiter in quinque casibus, scilicet quando adversarius est furiosus, vel infans, vel absens, vel in potestate positus. aliàs fortè quod in illis contrariis legibus continetur. quod enim specialiter dicitur, non trahitur ad consequentiam: vt ff. de leg. & senatusc. l. quod cautum. Item quaero, an restitutio in integrum modo detorqueatur quae datur contra absentes ex illo tit. ff. ex quibus caus. maio. l. ff. l. ait praetor. §. fin. & l. sed & si per praetorem. §. ait ? Respond. non: cum enim haec lex indutat hoc pro priuilegio, non debet in eius latitudine retorqueri: vt ff. de leg. & cum l. quod fauore.

h ¶ Vel quadraginta annorum. imo videtur quod solae praetoriae & annales tollere interrumpantur vt supra quando li prima. dia l. §. & §. Sed hic speciale, vt interrumpantur. Et concordat hoc l. supra de eje. mili. l. ff. prudens. & l. fin. & supra de non num. pecu. l. in contrahendo. §. fin. Accvrs.

Si ex multis.] Cassvs. Tenebatur mihi quis ad decem ex causa locationis: & ad alia decem ex causa venditionis: & ad alia decem ex causa mutui. si decem petimo non expressa causa, an interrumpatur praescriptio in omnibus decem, quaerit? Respond. quod sic in fin. l. & hoc in prima. Item si teneatur mihi ad decem ex causa mutui, & pignora obligassit: & peto decem certi condic. ex mutuo: an hypothec. praescriptio interrumpatur, quaerit? Dicitur quod sic, & hoc in secunda. Si verò teneatur mihi ex pluribus causis: & in libello non certam quantitatem non expressit, nec causam, sed dixit sic, conuenio te, qui mihi es obligatus quantum an sint perpetuatae omnes actiones quibus mihi tenebatur? Dicitur quod sic: & hoc in ostia. Vvlgar.

i ¶ Si ex multis[4]. Tres ponit quaestiones hac lex. Primo, cùm mihi deberentur similes quantitates ex pluribus causis, & vnam quantitatem sine causa mentione expressi quaeritur, an omnes actiones pro illa mili quantitate perpetuasse videar, an omnium. Secunda, si sint de personali actione libellus tantum, vel de hypothecaria tantùm, an super vtraque videatur fieri interruptio? Tertia, an si nec causa, nec quantitas sit expressa, sed tantùm dicatur absoluere, an omnes sine perpetuatae? Et omnibus respondet quòd sic.

¶ Sed quid si eam causam & quantitatem expressit: an perpetuat ceteras? Resp. non: licet quidam dixerunt quod sic, per legem illam, ibi, vel omnia quidem, &c. & ff. de ind. l. solemne. quod Io. non placet. Nam * aut qui conqueritur in actione ad exhibendum, videtur consensisse in rei vindicatione, cum & post litis contestationem in actione ad exhibendum completur vsucapionis elapsis tam vindicationis: vt ff. ad exhibendum. l. Iulianus. §. quantum. & l. solemne. intelligi vt dic: & illam constitutionem similiter, vt ibi dicex. ¶ Item quid si ex vna causa debeantur mihi tria, & ex alia x. & ex alia xx. & tam x. an videar omnia petere? Resp. non, sed sola x. licet videatur debere esse in electione actoris, in quam causam eligat, vt ff. de iudic. l. ff. quae incertae.

¶ Item quid si generaliter dicit eum mihi obligatum, sed postea per testamentum cautum est de vna summa tantùm? Resp. non perpetuantur omnes, sed illa sola: vt ff. de verbo. rei iudic. l. ff. in testamento. ¶ Item quid si teneatur mihi hereditaria petitione propter res suas hic, & etiam Mutinae: & te conuenio hic: an eiusdem illae videar interrumpere? Respond. non. quia nec ab hoc de illis agere potuit: nec tuas valuit respondere. Quodam tamen contradicunt ratione, quia & coram * non ordinario interrumpitur praescriptio, vt supra eodem. l. vt perfectius. Sed non dicimus in illis casibus esse speciale. ¶ Item quaero quomodo huiusmodi libellus fortè recipiatur, cùm non sortiat in eo quae fieri necessaria, scilicet litis *, vt l. de edendo l. adiu. Resp. sponte recipiatur de iustitia sua confisus & propter timorem sestium decedentium, vel alias motus. Adnotio. Aduersus secundum Bart. hic pro intellectu illius legis, quòd ad hoc vt interrumpatur praescriptio per citationem, necesse est quòd de hac salem constet res, vtrùm agatur actione personali, vel in rem, vel vtrum agatur de qualitate, vel an de specie. Vnde si quis fecit citari quempiam generaliter, vt veniret ei respondere de iure, hoc non sufficiet ad interrumpendam praescriptionem.

a ¶ Et libellum commentarius. Qui in Nouel. Iust. dicitur Ἀλλαγὴ ἀνάκρισις, Lupp. Gallice, Pour enquerir mieux. Cvtac.

b ¶ Multis casibus. id est, non solùm in praecedenti, & ideò subiicit alium qui incipit, si enim, &c.

a Exceptionis praescriptione defuncto, efficit eadem quod aliae iniustitia. vt. ff. bonis in l. 3. de iusti. ex.

† Dum Comment. repell. Rai Odofr. post consilia. num. 1. in pri. & Ouid. VV. Cl. Cius. Cuiac. de lebon. supr. de epist. & ant.

b Litis contestatio in actione ad exhibendum, ad videtur contestari in rei vindicatione.

c Praescriptio interrumpitur etiam in iudicio non ordinario.

d Hoc est, res petita, causa petendi & omnes actionis, de quo vide plura in Glossa Nouel. de celebrand. & contrahendo. num. 1. 2. 3. & 10. hyphothecam.

480/C.IV.K.5-4, 1893-1894
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Libellus in ecclesia ad poenitentiam ejiciendis § nominatim eum excipit imo § 8. in ecclesia nullus, cui quid erga. & Lappellatur. quod ejiciendis ejiciendis. in mon. l. de papiliis. §. fi plurium. & de nuptiis & arg. leg. l. Primus. & §. de donat. l. fin. nepotum. contra §. ad l. Jul. de adult. l. denunciatio §. 1.

b ¶ Vel vnius. sellicet causae, id est, quantitatis debitae ex vna causa, non tamen expressit causam, vt fuit in primo casu, & sic nota quod solutio prima quaestionem. Alii hoc intelligunt, quod expressit summam & causam, & sic dicunt quod si petij decem ex causa mutui, victor in omnibus aliis interruptionem facere, ex quibus mihi tantis. Dic ergo vnius causae, id est, quantitatis debitae ex vna causa, non tamen causam expressit. ACCURSIUS.

d ¶ Commentum. nunc solutio secundum, secundum AUD. & hoc propter incertitudinem, quia incertum est, &c.

e ¶ Dissolet. Not. vt supra de rei vind. l. mora. & de inofficiosum. l. contra majorem. & supra de rei vox. act. l. 1. in fine.

DE ALLVVIONIBUS & paludibus, & pascuis ad alium fluvium translatis.

Dicit de acquisitione temporali, nunc de naturali. Vel dicit de acquisitionibus iuris civilis: nunc intelligentiam vel naturalis.

Vamnis.] CAIUS. Cursum fluminis per aquae manufactum a suo alveo auertere nō possunt, & hoc in primis. Si verò flumen cursum ad Civitatem. Ecce mutatio quaestio.

b ¶ Mentionem habentem. vt fuit in vltimo casu, & hoc propter incertitudinem *, quia certum est quae magis videntur perpetuata, aliquam. §. de iure fisc. l. ita fideicom. & §. de app. l. fin. §. quod erga. & Lappellatur. quod ejiciendis ejiciendis. in mon. l. de papiliis. §. fi plurium. & de nuptiis & arg. leg. l. Primus. & §. de donat. l. fin. nepotum. contra §. ad l. Jul. de adult. l. denunciatio §. 1.

c ¶ Vel vnius. sellicet causae, id est, quantitatis debitae ex vna causa, nō tamen expressit causam, vt fuit in primo casu, & sic nota quod solutio prima quaestionem. Alii hoc intelligunt, quod expressit summam & causam, & sic dicunt quod si petij decem ex causa mutui, victor in omnibus aliis interruptionem facere, ex quibus mihi tantis. Dic ergo vnius causae, id est, quantitatis debitae ex vna causa, non tamen causam expressit. ACCURSIUS.

d ¶ Commentum. nunc solutio secundum, secundum AUD. & hoc propter incertitudinem, quia incertum est, &c.

e ¶ Dissolet. Not. vt supra de rei vind. l. mora. & de inofficiosum. l. contra majorem. & supra de rei vox. act. l. 1. in fine.

DE ALLVVIONIBUS & paludibus, & pascuis ad alium fluvium translatis.

Dicit de acquisitione temporali, nunc de naturali. Vel dicit de acquisitionibus iuris civilis: nunc intelligentiam vel naturalis.

Naturalem cursum fluminis mutare non licet, nisi moliendo ripam quis praedio suo confulat. sine magno incommodo vicinorum: & paterna incrementa aliorum sunt gaudium prius grave, laetitia autem iure alluvionis accrescunt illis qui sunt domini fundi cui se applicant, hoc dicit, secundum BALD. Vel sic: *Flumen alio auertere est prohibitum, ripam autem praemunire est permissum, & mutatio alvei non perdituat dominium fundi circuiti per ipsum, nisi paulatim accrescerit alveo.* SALYCET.

1. Imp. GORDIANVS A. Marcia.

VAMNIS fluminis naturalem cursum opere manufacto aliò non licet auertere, tamen ripam suam aduersus rapidi amnis † imperium munire prohibitum non est 2. Et cùm fluvius prioce alueo deseruisse b, alium † solato alueo nouum fecerit, agre quem circuit ad priorem dominum pertinebit, & hoc in secunda. In tertia dicit, quòd si auferatur de fundo vnius aliquid, & posteriori applicetur, illius cui ereuisset fundus cui coalait.

f ¶ Alueus id est, fluminis.

g ¶ Non est. Hoc magnum intermodo accrescerum, vt §. ne quid in flumine publico. l. 1. §. sicut qui patere. & §. de ripa munienda. l. 1. §. in aestum.

h ¶ Derelinquit. in totum vel in partem.

i ¶ Alueum. sellicet, alterum.

k ¶ Mutat. vt §. de acquirendo rerum dominio. l. adeò. §. insula. ibi. quòd si ex vno lacere, &c. & Institut. de rerum divisione §. insula.

l ¶ Accrescit. vt §. de acquir. rer. domin. l. adeò §. praterea. & Instit. de rer. divisi. §. praterea. Sed hoc fallit in agris limitatis: §. de acq. rer. dom. l. in agris.

HI quos.] CAIUS. His Aegypto aliquando Nilus inundat ex cuius inundatione aliquid accrescit possidenti praedia tributaria & alij detrahitur, an crescat vnius augeri, alterius diminui debeat, quaeritur: Dicitur quòd sic.

m ¶ Alueus fluvium. Idem statuitur l. 1. §. de confines. At secus est in emphyteuticario. vide nec. ad l. 1. §. de scripta ad l. 1. supra de iure emphyt. CYAC.

n ¶ Laboratum. ¶ Nam cui * accrescit emolumentum, accrescit & onus, & econtra, vt hic, & supra fine cum vel ty. l. fin. & supra ne. vail. infirm non pos. l. 1. in fin. & § de fin. reg. pra. l. imperatores. Sed argum. contrà. supra de sur. emptiq. l. 1. licet contra. infra l. pecunia. in principio. Salu. vt ibi.

HI quos inundatio Nili fluminis reddidit dilitiores, pro terris quas possident, tributorum praestationem agnoscant. Et qui suum deplorant patrimonium deminutum *: alieno fulteri o functionis onere liberentur *, & nostrae serenitatis largi-

tate

a Omne ei adcrescere dicitur. cui onus incommodum adcrescit.

† De hac specie alluvionis facit mentionem c. ex transmissa. cum lib. super verbum. cum omnibus. contra in principio.

* Commodum. in omnibus mutatis.

480/C.IV.K.5-4, 1895-1896
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Defensi.* Illi quibus alluvionis iure accresse. & de vique in fin. Vel versus illi quibus est immoratum.

¶ Item quod dicit, *largiuntur*, ideo dicit, quia damnat si immoratum.

¶ Item quod subiicit, *respondeant*, &c. pro tanto quantum sibi remanserit †. *de annon. & tribut. l. q. lib. x. ff. de censibus l. firma §. 3. & 4.*

b ¶ *Domino.* id est, deuote soluant.

Et quæ.] CAESA. Si in Ægypto per Nilum, siue in alia prouincia per flumen aliquid aliunde accreuerit: illud nec à fisco vendatur, nec petatur, nec illi qui accreuit, separatim propter hoc census nouus imponatur, verum tamen augebitur cum aliquid accreuit, & hoc in prima, qui verò propalade vel publicis modiorum præstant censum: si per suorum diligentiam ad culturam redigitur, & ad fruguum fertilitatem translata sunt, illa non petantur à fisco, nec vendantur, nec census augeatur, & hoc in secunda. In tertia parte imponit pœnam remittentibus huius l. fellicet vt paniatur in quinquaginta libris auri, & officiali præfecti prætorio eadem pœna puniatur, si aliquis suggesserit quòd possit venire contra factata huius l. vel si preces prætorio introduxerit vt libet sit ab huius l. obstruationem. VIVIAN.

c ¶ *Ab erario* vendi. vt propria. vendit tamen ob propria. vendit tamen ob cessationem tributorum. ARG. 1. Vel non vendit separatim augmentum, sed vocaliter vt subiicit.

d ¶ *Petit.* à quolibet publico.

e ¶ *Separatim censeri.* id est, censui adscribi.

f ¶ *Exige.* Hæc est contrarium supra l. prorsus. cum ibi dicat eum gaudere in plus cui accreuit. Soluc. ibi separatim accreuit, ita quòd sibi soli potest eum ab alio, hic non, sed per alluvionem: quia alluvio dicitur non potest. Vel hic non censetur, sed censeri separatim: sed totalis precij facta computatione.

¶ Sed quærunt, quid prodest non fieri separatim? Respond. si fieret separatim, & non offerret charam professionis: omne tui amittetur: vt *supra fine cen. vel rel. fin.* hic autem non amittetur ¶ *de rell. & sumpt. l. 19.* ACCRASIVS.

g ¶ *Vitia.* impropria *, id est, priuilegia & possessiones quæ sunt vt vel auferant, & alij donent: vel *ff. de acquir. rerum dom. l. ergo. §. alluvio.* Referunt ergo hæc ratio ad quod dicit, neque ab erario vendi, neque à quolibet peti. 2. Alij vero, dicunt quòd respicit legem superiorem, fellicet quòd illi quorum patrimonium est minorum, relevari à tributis debent, non quasi per eorum vitium sit minuta possessio, *argum. ff. de censib. l. varia. & ita* non videbatur minui, sed prima versio.

h ¶ Nostum. & hæc ratio aptatur ad proximum dictum, fl. quòd illi quorum patrimonium est auctum, non debent separatim censeri propter eam vtilitatem quam modo dixi.

i ¶ *Adscriptos.* modico censu. ACCVRS.

k ¶ *Censeri.* Quid si non separatim? Respond. idem videtur.

l ¶ *Ne detinent.* *, nam, Cum labor in fructuosam, vt *T. deposit. l. 1. & ff. ad l. Falcid. §. & ff. de agr. l. fin. §. quid ergo. & ff. de vsu vsuf. & reb. eorum. & ff. locat. l. cum colonus.* Sed arg. contra *supra de iud. l. properandum §. sin autem ex pelle.*

n ¶ *Officium.* id est, officiales tui.

m ¶ *Intelligant.* Imò *de off. l. 1. & ff. ad l. Falcid. §. & ff. de agr. l. fin. §. quid ergo. & ff. de vsu vsuf. & reb. eorum. & ff. locat. l. cum colonus.* Sed arg. contra *supra de iud. l. properandum §. sin autem ex pelle.*

n ¶ *Officium.* id est, officiales tui.

e Concess. ius cum iure *supra verb. perpetuo* fundata de pa.

f Concess. vel M. *Francisci.* cum *Cuiac. supra verb. indefinit. tutio de verbis.*

f Hæc lex extat integra apud Aggium Vrbicum *de hominib. agrorum* citatumque ab eo ex Cod. Theod. iustrg.

* ad hunc exemplum veteres regis Francorum, fisco minorum sive prædiorum palatij habuerunt. præterit enim appellatione hic tributum. ARG. 1. Vel non vendit separatim augmentum, sed vocaliter vt subiicit.

a Alluvionem vicis quæ diuatur.

DE SENTENTIIS PRÆFECTORUM PRÆTORIO.

Qualiter per præfectum res quæratur, dicit, nunc qualiter per successum, ait. Et primò de ea quæ datur, ab excellentiore post principem.

Trigintibus. I. CAESA. Si præfectus prætorio inter alios rideatur, & altera pars se lesam affirmet: an à sententia possit appellare quærimus? Resp. quòd non, sed principi poterit supplicare, nec referr fuerit sententia lata in causa publica, an in prima. & hoc in primo. Iuta autem quæ tempora supplicare licetat, quærimus? Resp. quòd intra biennium numerandum ab eo tempore quo principe successit præfecto prætorio iudici per inuocationem supplicantis, & si postquam præfecto iudici incepit posse succedi, hoc est, à tempore latæ sententiæ à præfecto. Vel dic, post successionem, id est, post sententiam latam à præfecto qui alij iudici successit. & hoc in secunda.

o ¶ *Iudicis.* id est, coram præfecto prætorio.

p ¶ *Si contrarius.* fellic. litigantis, non legis, vel confessionis: quia cum ipso iure non valeret sententia: *ff. quæ sen. sine appell. l. in prima.* ACCVRS.

q ¶ *Pronuncianda.* vt *supra de præsch. imper. offa l. 3. pen. & ff. de offic. præfect. præt. l. prima. §. hic consultus.* & sic speciale est in eo, sicut & in episcopo, vt *supra de episcop. audient. l. epistopalis.* Item secundò est speciale *, quia dat in integrum restitutionem contra suam sententiam ipsemet, & non alius: vt *ff. de minor. l. in causa. §. in fine. & l. præfecti.* Item fecit *supra. de officio præfecti prætorio Orientis l. nemem.*

a ¶ *Non pronuncianda, sed supplicandi.* Hoc remedium *denotat* inuentum est appellationis loco *Nou. 82. §. pen.* CYIAC.

r ¶ *Nec enim publicè.* Imò nocet, cupedit enim reip. &c. vt *Inst. de his, qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. & facit infra de annon. l. nec annon. & T. de cadac. tol. §. fin.*

s ¶ *Vt intra biennium.* Vide *cap. 1. tit. de præfec.* CYIAC.

t Tollit hic verbi ingenua, adeò vt sententia pro curia latam appellare prohibetur.

* ad publicum.

b Appellari non potest à sententia præfecti prætorio & Episcopi.

c Restituere adeò sententiam iniuriam possit ipse præfectus prætorio.

DE SENTENTIIS PRÆFECTORUM PRÆTORIO.

Non appellatur à sententia præfecti prætorio, sed supplicatur principi, & si sententia lata sit pro republica, datur biennium hac sententia supplicandi. BALD. Vel sic: *A sententia præfectorum prætorio non appellatur, sed intra biennium principi supplicatur.* SALYC.

1. *Imp.* † DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Thalassio præf. prætorio Illyrici.*

† In omnibus exemplaribus manuscri. est Iuscl. Theod. & Valen. &c. Erat enim & hæc lex inter Iouianas Theodosij Imperatoris cum Iuventario Aiaxiti.

a Alluvionem vicis quæ diuatur.

b Nostum. & hæc ratio aptatur ad proximum dictum, fl. quòd

480/C.IV.K.5-4, 1897-1898
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Nostro numini alias, numini, id est, nobis. Sed hodie fieri potest ipsi praefecto, vel sine confiniaria intra 7 dies, & praetipia fideiussione mandat sententiam executioni, vt *supra de poenis. imper. effec. sententiae. quae supplicantis.* Sed ē non supplicetur praebitio modo, nihilominus fit principi intra biennium. ACCVRS.

b ¶ *Post successum iudicis.* id est, postquam praefecto praetorio iudici successit princeps per sententiam supplicantis, decretis, tecum ad principem quod facere potuit quandoquunque post sententiam, & de passat intelligo. Et hoc casu tuitionem mandatur sine fideiussione. 2. Vel dic postquam iudici praefecto cepit posse succedere, id est, mutare latae sententiae à praefecto. 3. Vel dic tertiò quòd praefectus hic de appellatione cognoscebat, quod patet, quia dicitur, *contra cognitionales*, &c. Potest[a] ergo intra biennium à sententia primi iudicis supplicari à praefecto, non vltra, quod non placet, quia fortè nec intra biennium indicabit praefectus, cum multa impediant cognitionem causae appellationis & supplicationis, vt vltra biennium excedantur, nec intertim tempus currat, vt *in auth. vt fam. lat. §. hoc quoque sanctimus, colat. 12.* 4. Vel quartò, 1. post sententiam latam à praefecto qui alij iudici successit, cùm enim fit post sententiam praefecti, ergo & postquam praefectus successit. ¶ De successione autem ideo dicit, quia posti, sed ad statim posti, imò quandoque multò post, & tamquam esset hac supplicatio. ¶ Item contra 3. *ne liceat in vna auditoria. conf. l. 1. vbi non potest* supplicari. Sed ibi praefectus cognoscebat de secunda appellatione, postquam non est licitum supplicare, vel appellare, scilicet tertiò. ¶ Item ē vlquead biennium supplicatur, vtque què durabit: Respond. fortè intra idem biennium debet perfici, vel non est tempus statutum, vt *infra de temp. app. authent. sed lic. 1.* Vel dic intra tempus quod appellationem exercentibus datur, scilicet anni vel biennij: vt *infra de temp. appel. auth. si qui appellat. & infra de temp. appell. l. fin §. illud in fin.*

a Supplicatio admittitur vbi appellatio eiusdem.

† al. Mutat. (I.D.Pius) in Concilio imperiali.

tùm nostro numini[a] * * contra cognitionales sedis praetorianae praefectuae sententias post successionem † iudicis[b] numerandum, supplicandi eis tributa est facultas. Dat. III. Id. Aug. Constantinop. The. A. XVI. & Fest. V.C. Cons.

QVOMODO ET QVANDO IVDEX sententiam proferre debeat praesentibus partibus, vel vna parte absente.

TITVLVS XLIIII.

R*egulariter ferri sententia nulla in causa debet nisi vtraque parte praesente.* l. de vnoquoq. D. de re iud. l. 1. §. 1. ad l. Iul. de adult. *quod est in illa lege XII. tab. Praesente actoribus litem addicito. At duo in hac tituli praemittit vel notantur casus quibus vna parte absente & indefensa lata sententia valet: Si quis post litis contestationem abfit per contumaciam, vel si abfit citra contumaciam. Sed hoc casu dicitur in eam sententiam appellationem rescindi posse.* l. vlt. hoc titul. l. 2. T. de cons. iud. *nisi die feriato dicta sit, vel alio loco quàm quem partibus condixerit iudex* l. 4. & 5. *Illa non appellationem locum habere, sed restitutionem locum.* l. properandum. §. cùm autem. T. de iud. l. de poen. §. vltim. D. eod. T. quae ap. non rec. l. ex confessa §. vltim. D. de appell. l. liberto §. penult. D. de neg. gest. l. consumatis in re. D. de re iud. Nouell. 82. *nisi ex iniuria & necessaria causa abfuerit*, vt l. penult. hoc tit. l. ait praetor. §. vlt. D. de minor. l. 2. T. quib. ex caus. ma. l. 2. & procur. *quo casu aequum est rescindi sententiam, & sine rescissione vel appellatione etiam ipso iure nullam esse abfenti, & minorem annis XXV. ann. contra eos casu* l. 6. hoc tit. l. ad 2. §. vlt. & l. contra D. de re iud. *Item vtroque casu etiam in liberalibus causis vna parte abfente sententia ferri potest.* l. 4. & Liuius T. de lib. cau. *& in iudiciis publicis non capitalibus.* l. abfentem D. de poenis. *Illis verò in abfentem & sine defensione qui litem non inchoauit, vel pro abfente dicta sententia nihil valet.* l. certum §. si quis D. de confess. *iuris in eam què litem inchoauit non per contumaciam abfentem dicta sententia quasi in contumaciam ipso iure non valet, & sine appellatione rescindetur, vt si damnetur si abfens ex delicto peccuniaria, quod magna propositum est, neque in eam notitiam venit.* l. 1. §. item. D. quae lent. sine app. resc. *Sicut est propositum publicè fuerit, licet in eam notitiam non venerit. quia eius quod proficiscitur causam ignorantiam nemo prosit. Cum est in eam notitiam venerit, licet pulsam propositum non fuerit: nam & litera & denuntiationes sufficiunt.* l. 1. & 3. hoc tit. l. 1. Cod. Theod. de per. delict. *Denique facta est si quoque modo conuenerit fuerit.* l. de vnoquoque in fi. D. de re iud. *contumatia pro in performam. Aliquam non conuenerit, id est, ignorat edicti peremptorij, cuius nihil denuntiatum est, si damnetur vt contumax, sententia ipso iure nulla est, quia non est contumax qui ignorat se non esse, vel qui sine dolo malo abest, id est, qui sine fraudando causa abest* l. 1. c. 1. Et in l. 4. & 5. *; duplex vitium, quorum vel alterum sufficeret vitiando sententia quod die feriato vel alio loco pronunciari index, & quod in abfentem vt contumacem qui non erat contumax. Hic ergo tituli attendunt quomodo sententia ferretur vna parte abfente, tempe feriata solemnitate iure, vt ait l. 1. peculiis ordine addibitum, vt Liuiprator. D. de iud. non vtrique contra abfentem semper nisi contumacia peritarium mittam sit,* vel l. 1. T. de adf. coll. *sed & nonnunquam pro abfente.* l. 1. hoc tit. l. & post D. de ind. *vt tamen si in planum ei sententia non sufficiens pro parte litis damnum fuerit omissa facultate appellandi & redimendi litis & vitio refusis sumptibus lites.* l. properandum. Cod. Offendatur etiam quando, *id est, quibus casibus vna parte abfente quod est contrarius, ferri sententia posse, & quibus non nisi vtraque parte praesente. De definitiua contumacia quae ferri Obs. XVIII. in hoc tit. transferri valeat.* CYIAC.

Quicquid iudicio potestati committitur, necessitati non subiicitur. Vel aliter: *Verbum salue, in his quae habent rationem deferendi, non inducit necessitatem.* BALDVS. Vel sic: *Verba referendi examinatim facit, non necessitatem.* SALYCETVS. Vel sic: *Verba potestatiua non inducunt necessitatem.* IACOB. BVT. Vel sic: *Iudex potest ferre sententiam contra abfentem servatis servandis, non tamen semper compellitur, hd. secundum* PAVL. DE CASTR.

1. *Imp.* M. ÆLIVS † ANTONINVS A. *Publicio.*

NOn semper compelleris vt adversus abfentem pronuncies[c], propter (subscriptionem[d] patris mei, qui significauit etiam contra abfentes sententiam[e] dari solere[f]. Id enim eò pertinet, vt etiam abfentem damnare possis ‡ †, non vt omnimodo necesse habeas.

Vbi est presentia personarum, ibi non requiritur peremptorium. BALD. Vel sic: *Vsus sententia, licet peremptorium non praecedat, si tamen praecedat alia monitio tenendum imperiali.* BART. Vel sic: *Monitio iudicis habet vim peremptoriae citationis.* PAVL. DE CASTRO. Vel sic: *Praeter formam peremptorij citatus legitimè potest definitiuè damnari.* SALYCETVS.

11. *Imp.* GORDIA. A. *Severo.*

QVOMODO[a] ET quando[b] iudex sententiam proferre debeat praesidis, parvis vel vna parte absente.

De sententiis omnium iudicum dictarum, praemittit quomodo & quando dicter. ADDITIA. *Nic. ex glo. quod iudices ordinarij, & delegati, & adiscipuli eorum debent semper habere pro scribe hat duo adiuncta, scilicet quomodo & quando. sic extra de accus. c. qualiter & quando. sic. Bald. hic.*

Qui *semper.*] CAPITA. Habebam controuersiam cum Titio, incepit abesse, inficiti vt iudex ferret sententiam: an sit compellendus, quaerius? Respond. quòd non, licet rescripto cuiusdè principis continetur, quòd contra abfentes sententia ferri debeat.

c ¶ *Pronuncies.* quandoque enim compelleris, vt eius praesens influant fouri litem, abfens inquam: vt *sup. de ind. l. properandum.* 5. *In autem ex gyllo.* & 5. *in autem rem.* & ad eoc §. *de iudic. Ide quae re.* 1. Vel secundò dic, non cùpelleris semper, quia propè finem triennij sit comminatio: ante non, sed potest eo absente, non econtra adhore absente: quia tunc tantum propè finem triennij, fec. lo. vt T. *de ind. l. properandum.* §. *in hoc iudicio.* & §.). dicimus. & ad hoc §. *de ind. Item quicquid.* Item hic in ciuilibus, sed in criminalibus non procedetur contra abfentem definitiuè vlo modo, nisi sit poena relegationis, vel minor imponenda, vt §. *in poenis con. app. & de pen. l. abfentem. in principio. & §. 1.* & habes §. *de penal. seruiam. §. publicè.*

d ¶ *Subscriptionem.* sed certè non creditur subscriptioni, vt *supra de imp. & tam l. 8.* Respond. illud verum cùm non continetur in lege: hic autem continetur §. *quod mut. can. l. mutam autem praesentem.* §. *sed quod praeter in fin. ibi, ex qua interlocutione, aliis confirmatione.*

e ¶ *Sententiam.* ad idem §. *de iudic. l. non quicquid.*

f ¶ *Solere* non ergo imponitur necessitas ex his verbis & similibus: vt *supra de off. praef. l. sepe. & l. sep.* ACCVRSIVS.

g ¶ *Possis.* de iure quandoque.

C *Ejusdem*[c].] CAPITA. Iudices maiores, puta ordinarij, possunt aliquem

a Cuius copia in R. codex. F.

b Quis sint obscuritas & parum cuius pro imperatoris † & in loco deputatum. Par.

† Constituat iudex parte posset in pecuniarium litium GL. in cap. conclusio. sup. verbis, gravamen & officialis.

c Vt Sententia valeat, oportet pronunciari. Sed quando iudex adversus partes in iudicio, vt sic. Vide notata excepcionem quod Bo. ciaum regula 3. quae magna. Sententiam.

480/C.IV.K.5-4, 1899-1900
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aliquem vocare in ius per edictum propositum in albo praetoris: minores, vt delegati, vel pedanei, non possunt, sed per se, vel per nuncium. Si ergo in causa quam habet cum Titio, iudex minor Titium vocauerit [a], nec venire voluit, an ferre sententiam possit, cùm non sit propositum edictum peremptorium, quaeritur? Resp. quod sic. Alius modus potest poni casus: sed dic vt in gl.

a ¶ *Cessante.* quia antiquitus mittebatur specialis nuncius peremptorij, pone casum in pedaneis, qui citare non possunt.

b ¶ *Edicti.* id est, non dato. & dic propter personam iudicis qui [b] non potest citare per edicta in albo posita, vbi talia edicta ponuntur, sed requirere, vt si est pedaneus iudex vel delegatus, *vt supra de iudic. l. sancimus. in fin. & in authent. de exhib. & introd. reis. § si vero etiam quidam. col. v. & de litig. § omnem verb. col. viij.* Sed per nuncium potest, vt *arg. ff. de arb. l. sed interpellatur. § j.* Vel dic secundò, *cessante,* &c. quia non peremptorium fuit datum, sed tres denunciationes, quae tantundem valent, *vt infra eod. l. tres. & ff. de re iud. l. contumacia. § contumax. j.* Vel dicas, *cessante,* &c. id est, cessante forma huius edicti. Est enim eius forma, vt primò vnum, & postea aliud, & postea tertium, quartò hoc peremptorium, nam hic erat vnũ pro omnibus, *vt hic. & ff. de iud. l. ad peremptorium cum seq. §.* c. Vel dic *cessante,* quia ipsemet iudex ei praecepit, vt adesset [c] sententiae, quo casu esset verè contumax, *vt ff. quib. ex cau. in poss. ea l. Fulcinius, § fin.*

c ¶ *Admoniti* [d]. ab ipso iudice delegato, vel semel, pro omnibus, vt dictum est. Vel dic ter, vel à iudice praesente, secundum quod variasti casum. ACCVRSIVS.

CEssante [a] quoque causa peremptorij edicti [b], aduersus eos qui admoniti [c] iudicio adesse noluerunt, sententiam à iudice posse proferri † certum est. IV. Kalend. April. A. & Pontiano Coss.

Standum est sententiae à qua non est appellatum, licet sit lata contra absentem indefensum & ignorantem, solenniter tamen citatum. BAL. Vel sic: *Non potest infirmari sententia quae congruo iure non vtitur.* BART. Vel sic: *Absens solenniter condemnatus, censetur acquiescere sententiae si renuntiatum scienti nõ appellauit intra tẽpus legitimum.* SAL. Vel sic: *Non potest impugnare sententiã qui congruo tempore non appellauit, quia videtur ei acquieuisse.* PAVLVS DE CASTRO.

III. *Idem A. Auitto.*

AB eo iudicato [d] recedi non potest, quod vobis absentibus & ignorantibus, atque indefensis [e] dicitis esse prolatum, si vbi primum cognouistis, non illico [f] de statutis querelam [g] detulistis. Ita enim firmitatem sententia quae ita prolata est, non habebit, si ei non sit commodatus adsensus [h]. PP. IV. Id. Iun. Gord. A. & Auiola Coss.

Sententia nulla, iudicis delegati iurisdictionem extinguit: & causa poterit alteri delegari. BAR. Vel sic: *Nulliter consummatum, consumit mandatum.* BAL. Vel sic: *Sententia quae nulla est quo ad litigatorem, est aliqua quo ad hoc vt faciat cessare officiũ delegati.* IAC. BVT. Vel sic: *Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, est ipso iure nulla: officium tamen delegati finitur.* SALYC.

IV. *Imperator* PHILIPPVS *A. Domitiano* †.

SI (vt proponis [i]) pars diuersa die feriato [k] absente vel ignorante te à iudice dato ferri [*] sententiam pro partibus suis quasi contumacem [l] desses, impetrauit: non immeritò praeses denuo [m] negotium alterius † iudicis notioni terminandum committet [n]. PP. V. Id. Oct. Peregrino & Aeliano Coss.

Mutatio loci excusat quem à contumacia, ex qua redditur sententia nulla. BART. Vel sic: *Satis est mihi non esse contumacem quo ad locum sententiae, vt reddatur sententia nulla.* IAC. BVT. Vel sic: *Sententia lata alibi quàm in loco ad quem pars citata fuit, non valet.* SALY. Vel sic: *Sententia lata in alio loco quàm debuerit ferri, est ipso iure nulla.* PAVL. DE CAST.

V. *Idem A. &* PHILIPPVS *Cas. Longino.*

SI (vt proponis) † [o] praeses prouinciae eum certum locum causae cognoscendae dedisset, alibi per obreptionem [p] aditus, sententiam aduersus te absentem protulit: quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minimè oportet.

A Ben.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata reus incepit abesse, et iudex eum condemnauit, post sex menses reuersus est, & intra decem dies à tempore quo sciuit se condemnatum, non appellauerit, habebit necesse parere iudicatis, quòd si appellatum fuerit, sententia lata non tenet. VIVIAN.

d ¶ *Ab eo iudicato.* intellige quòd lite contestata contra me, & iurato de calumnia, fui absens, & iudex requisiuit me, & non fui inuentus, & se procuratorem contra me defendit. Sic est contra *ff. quae sent. sine ap. l. j. § item cum ex edicto.* Sed ibi non interuenit peremptorium, hic sic vel quod valuit tantundem.

e ¶ *Indefensis* [e]. colligunt quidam: ergo loquitur in absente probabili causa, vt studiorum, & non fuit defensus, quia non reliquit procuratorem cum potuit: vel reliquit, & non defendit. Si autem reliquisset, & defensus legitimè esset, non restitueretur: *vt ff. quando app. sit. l. j. § fin.* Vnde dicunt [f] hanc restitui ad appellandum tantum, alioquin si necessaria causa abesset, restitueretur in totum. Item si non potuisset relinquere procuratorem, ipso iure non curret tempus, cùm sit vtile: *vt ff. de diuer. & temp. prae. l. j.* & sic non esset necessaria restitutio. j. Vel melius hic nihil dicit de restitutione, vnde dic quòd non potuit relinquere procuratorem: hic absens causa studiorum, vel reliquit, & est mortuus, sicque contra eum iure appellat, cùm tempus sit vtile: vt dixi. j. Vel dic [g] quòd absens ex voluntaria causa fuit, & non curo potuerit vel non, relinquere procuratorem.

f ¶ *Illico.* intra [h] tempus appellationi praefinitum, scilicet biduum vel triduum, vel hodie [i] decem dierum: *vt in authen. de appel. in prin. col. iiij.* & distingue *vt supra de procu. l. quia absente.*

g ¶ *Querelam.* petendo restitutionem [k] ad appellandum, secundum quosdam. Vel dic, appellando. ACCVRS.

h ¶ *Adsensus.* scilicet tacendo [a]: *vt ff. loc. l. item quaeritur. § fin.*

SIue.] CASVS. Inter actorem & reum lite contestata, reus incepit abesse: actor instabat vt iudex ferret sententiam: nullo aduersus reum, & die feriato tamen tulit sententiam? Dic quòd non: sed retractabitur & ea notioni alterius iudicis terminanda committetur.

i ¶ *Si vt proponis.* scilicet, tu reus.

k ¶ *Feriato.* dominico, vel simili [b] quod prohibitum est fieri: *vt C. de feriis l. omnes. & ff. de feriis l. si feriatis.*

l ¶ *Contumacem desses.* quod non erat verum: pone enim quod fuisset iudici, quasi dixissem me nunquam venturum ad iudicium: *vt ff. de iud. l. si praetor. § Marcellus.* Dubitas ergo rationibus hac sententia [c] non valuit ipso iure, & quia die feriato lata, & quia absente [d] me non contumaciter: *vt ff. de re iud. l. vnusquisque.*

m ¶ *Denuo.* an ex [e] eisdem actis cognoscetur, dic *vt ff. de app. l. j. expressim.* & notatur ibi quod sic [f]. ADDITIO. Dicas quòd quando causa nullitatis sententiae respicit solum ipsam sententiam, vt quia die feriata fuit sententia lata, tunc iudicabitur ex eisdem actis *vt hac gl. & gl. s. in d. l. j. expressim. ff. de appell.* Si verò defectus ex quo sententia est nulla, respicit vniuersum actum sicut sententiam: vt quia litigauit cum minore non habẽte curatorem: tunc omnia acta debẽt redintegrari, ita potest intelligi *l. cum quaerebatur. cum sua glo. ff. de re iud.* j. Item quandoque est talis defectus, qui respicit sententiam, & partem actorum, verbi gratia: Decessit reus post litem contestatam, & processum est contra mortuum ad sententiam, certè sententia est nulla, & omnia acta à die quo mortuus est: *vt l. po. & j. ff. quae sen. sine ap.* & ideo acta quae fuerunt nulla, debent refici, seu reconfici. *d. l. cum quaerebatur.* BART.

n ¶ *Committet.* imò videtur quòd idem qui [h] primò: quia sic dicitur *supra de vera. l. iij. & infra de sent. & interlo. l. j. in fin. & infra eo. l. si praeses.* quae est contra. Sed illud in ordinario, hic fuit delegatus: & patet, quia dicit *alterius,* &c. & ibi à iudice dato. § Secundò oppono [i], quia pro eodem esset si sententiam non tulisset, cùm nulla sit. Sed respon. secundum H. hoc verum quo ad iudicem, non quo ad eum contra quem dedit. 2. Vel veriùs contra nulla est quo ad litigantes, sed iudex benè vel malè functus est officio suo: *vt ff. de re iud. l. iudex. & ad idem ff. de arbi. l. dicere. § fin. in fin.* § Sed contra [illegible]. ADDITIO. Pro solutione illius contrarii, vide ibi glo. j. & omnino Abba. pulchrè & latè distinguentem.

SI vt.] CASVS. In causa quam habebam cum Titio, iudex nobis assignauit diem & locum in quo comparere debebamus. Suggessi quòd alium locum assignaret: assignauit, vel supplicauit ex parte Titij, vt alium locum Titio ignorante deputaret. Titius nõ venit, sed in loco prius assignato vel in alio, non co [...] expectauit: iudex sententiauit: an stabitur huic sententiae, quaeritur? Dicitur quòd non.

o ¶ *Si vt proponis.* scilicet tu eras.

p ¶ *Per obreptionem.* obrepsit enim forte iudici aduersarius potens ex parte tua, cùm hoc ignorasses, vt alibi locum statueret, quàm prius statuerat. 1. Vel tibi ex [k] iudicis parte, quasi alibi steteris, quo tu posses iusti [l]. & est ad hoc *ff. de arbitr. l. arbiter Kalendis. in fin.* ACCVRS.

SI praeses.] CASVS. In causa quam habebat Titius cum minore viginti quinque annorum curatorem habẽte, cui curatori datus erat actor, qui adiutor appellatur, succubuit minor: & actor appellauit. appellationem non est prosecutus, quia decessit

Hist. Sem. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 1901-1902
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sententia cancellationis altera vel appellationis deferta, non potest ferri contra minorem indefensam. BAL. Vel sic: *Sententia nulla non impedit ordinarium iterum super eodem cognoscere.* BART. Vel sic: *Sententia vel aliud actum contra minores indefensos factum, est ipso iure nullum: & idem iudex de novo cognoscere potest.* SAL.

VI. *Imp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Dominis.*

SI præses quasi desertam ab adulitis tuis causam appellationis, quæ ab adiutore * suo b acta * fuerat, circumduxit c eo tempore quo adulti curatores non habebant: repetitus d notionem suam exhibebit. Neque enim debet adulitis nocere, quicquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta, & curatoris auxilio fuerant * destituti.

Vbi cessat vera & ficta contumacia, ibi contra absentem non potest ferri sententia. BALD. Vel sic: *Sententia lata contra absentem non solemniter citatum, est nulla.* BALD. Vel sic: *Sententia facta absentes non contumaces vera vel ficta, non valet ipso iure. h. d. Vel absentes contumaciae vera vel ficta contra absentem non potest ferri sententia.* SAL.

VII. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Marino.*

EA quæ † statuuntur adversus * abientes non per contumaciam f, scilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum est.PP.III.Kal.April. ipsis V. & I V. AA. Cons.

Res conuentus reali absenti post litem contestatam, debet in contumacia solemniter confirmi: & cum contra eum poterit alterum de tribus remediis exercari: vel persona capiendi, vel possessionis transfatio, & sententia definitiua prolatio. hæ dicit secundum IACOB. BVT. & BART. & PAVL. DE CAST. *& est singularis l. & summa.* Vel sic: *Res post litem contestatam si absentem debet citari tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus: & si citatus non veniat, potest iniuriae dari, vel si non liquet de causa, possessio potest in pariorem transferri, aliàs si liquet de causa, debet definitiuè de causa pronunciari. hoc dicit.*

VIII. *Idem* AA. *Claudio.*

CONsentaneum * iuri fuit, temporibus ad præsentiam partis aduersæ præscripeis h, præsidem prouinciæ, impleta iuris solennitate i, & aduersario tuo ternis literis k, vel vno pro omnibus l peremptorio edicto, vt præsentiam lui faceret, commonefacto m, si in eadem contumacia n perseuerauerit o, præsentis allegationes audire. quod vel successor eius facere curabit. A quo p ter citatus, si contumaciter præsentiam lui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum eum q vt se præsentet, vel * possessionem bonorum cui incumbit r, ad te transferre s, & aduersarium petitorem constituere: nisi in maxefemilium: *vt supr. de off. diver. iudi. l.* Vel nisi ratione loci vbi est contentus: vt si est in domo: *vt ff. de in ius voc. l. pariqua.*

t ¶ *Incumbit animo: vt ff. de ac. poss. l. item. §. qui ad mandum.* Vel corpore per familiam: *vt ff. qui ex com. ma. l. item ait prætor.* l. hanc autem possessionem secundum Iva. *nonnulla non recuperatur, etiam si satisfactionem paratus fuerit præstare: vt supra vbi in rem. n. l. 9.*

f ¶ *Transferre.* cum agitur in rem, *vel mobilia*, &c. Cui agitur in personam, secundum quosdam. s. Vel dic transferre, cum non est liquidum de causa. *Vel mobilia*, &c. scilicet ea est liquidum. & sic datur definitiua * decisiuum P. & B. Et quod dicit, defensionibus, id est, rationibus & interlocutionibus, cum actor sit ille præsens, sic & ponitur supra *de iuris & fac. qua. l. j. j.* Tertij dicunt quod hic matur casum, cum dicit, *vel mobilia*, &c. scilicet vt loquatur in actore absente & sic bene adaptatur authen. *qui semel.* quæ loquitur in actore absente. ¶ Circa hoc autem distingue cum res abest: aut post litem contestatam, vel quasi contestatam, aut nec vero nec quasi. t. Primo casu, aut liquet de causa, aut non. si liquet f, potest ferre definitiuam: nec restituetur postea venienti: vt *de iud. properandum. i. cum autem in fin.* secundum quod distinguitur *l. de prætor. qui in absentem.* Si verò non liquet, aut agitur in rem, aut in personam: in rem, mittitur actor in possessionem rei petitæ, & statim possidet: & venient & res intra annum, audietur de possessione. post annum audietur de proprietate: de possessione non, vt *hic & supra vbi in rem. n. l. 9.* Si autem agatur in personam, mittebatur olim in possessionem omnium rerum debitoris. Hodie pro necessaria debiti: nec efficitur

480/C.IV.K.5-4, 1903-1904
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

efficitur possessor. Sed venienti reo quandocunque restituitur possessio, non amittitur iudicio res fuerit distracta ab auctore: quia iudex debet ad hoc moderatum tempus statuere, scilicet quo res distrahantur, vel actus possessor efficiatur. 2. Si verò lis sit quasi contestata, sed non lequet iudici de causalitate habet iudicem quod dictum est. *vide in eum tit. l. g. §.* Si verò nec sit contestata, nec quasi tractet iudicio sententiam negotio, mittitur actor in possessione & restituendam eo venientibus quibus sententiam se *vide praedic. xxx. an. l. si quis emptionis §. penult.*

a ¶ *Defensionibus.* id est, intentionibus.

a Quando hic Authentica locum nō habeat, v. quod Socinus regula 32. quæ magis, dicitur.

QVi semel. *] Cap. 1. Lex C. loquitur quando reus absentat se post lit. contest. & absentat. dic ergo, Titius voluit me convenire coram iudice: poterat mini libelli, vel supplicavit principi: iudex scit me esse ratiō: actor interpellabat sic: quid iuris sit, quaeritur? Dicitur quod iudex citabit eum tribus edictis per intervalla xxx. dierum: & idem citabit eum ter: quia actor forte non exaudivit vocem praeconis, & potest citare tam delegatus, quam ordinarius. & ergo actor non veniat intra tres menses, dabitur ei spatium vnius anni. & si non venerit, iudex pronuntiabit. Vel pone casum secundum Bald. dictum erat in L. C. de contumacia. ita, illa auth. tractat de contumacia actoris, & loquitur tam post litem contestatam, quam ante. Et hoc dicit actor in actione proposita habet necesse persistere vsque ad finem litis & si incipit absesse, reo postulante debet citari tribus edictis: vt enim praeconis paucis loquentis, quae citatio per edicta permittitur etiam delegatis principis: quo actor nō compareat, dare ei annum à iure post dictis tria spacia & si contumacia perseverat, potest reus probare de iure suo, & perquirit veritatem, ferretur definitiva etiam lite non contestata: sed si intra annum comparet, non audietur nisi reficiat expensas quibus reficiat, si fuerunt iniqui absentare, fiant alia tres citationes, & alius annus datur legē. intra quae spacia non veniens actor, cadit a causa ex quo dicitur non id de meritis causae liquidatum. & est specialissimum hic quod lite non contestata ferrat definitiva. Bald.

b ¶ *Actionem proponit.* eo modo qui sequitur. Dao enim sequentia parte sua, vt in corpore huius authent. probatur. qui modi faciunt b rem litigiosam: vt *auth. in corpore.* §. ¶ Et dic actionem, sive personalem, sive realem, hic mistam.

b Litigiosa res quomodo fiat.

c ¶ *Iudicium.* ordinario.

c Quod dicitur post litis contestationem fixa pronuntiari non potest, vel quasi contestata: alioquin non posset ferri sententia definitiva. Iod. M. & M. contrarie tamen dicit.

d ¶ Coepta, & sic lite contestata, vel quasi contestata: alioquin non posset ferri sententia definitiva. Iod. M. & M. contrarie tamen dicit.

d ¶ *Usque* c *ad finem.* Ergo ante litem contestatam non licet actori mutare libelli, quin habeat necesse in veteri querela perseverare & ita derogatur legi veteri *l. de eden. l. edicto* correlare tamen potest bene. Item contra *l. vt vnus. vnum. l.*). Sed illud ante huius pronectionem libelli, non possit: *vide, & in corpore* probatur. Fallit & aliae illa regulae vt ibi dicimus.

e ¶ *Tribus edictis* d. nocetur: vt veniat ad causam: vt *Leonfortia rum.* quae fiebant in quadam deliberatione in praetorio. Item fortasse voces praeconum licet per maximam quod hodie magis est in consuetudine, vt hic habet in corpore. ¶ Sed vide quomodo toties scribebantur: Resp. vel abrodebatur primo scriptum, vel scribebatur diversis locis. fiebant etiam alia generalia bona in eodem allo: vt *l. de iurisdi. om. iud. l. quis ut* alias dicitur albam vel *l. de alio iure.* & vbi erant scripta nomina officialium.

e ¶ *Intervallis* respectu *dierum.* inter edictis & edictum. ¶ Sed an iudex potest minuere? Videtur quod sic: vt *l. de iudi. Leonnaguam.* Sed contrario, vt in corpore * vbi dicit, *non minus.* &c. licet de consuetudine minuat. ¶ Item omnequid intervallis dierum quod datur reo per *l. confortantum. & per l. properandum. l. de iud. & l. de iudic. l. per interrulla.* augetur per hanc authentic. Ad dicit omnem arg. *l. de appell. l. praecipimus. in fi.* Item contrarie vt *l. de reg. iur.* non debet adiari. Item tres dies dies cōtinuos. h ¶ *Poenis* mentiefit. quia audientibus tantum, & quibus hi dicerent: sed edicti sic per malios dies positum, omnib. loquit. potest tamen fieri & per praeconem, vt *in corpore.*

f ¶ *Delegatus.* id est, delegatus a principe.

¶ Sed videtur quod delegati per edicta citare non possunt, sed per officium, vel per sc: vt *supra de iudic. l. sententiam. infin. & in authentic. de exhib. §. si verò tam quidem.* quae sunt contrā. Solu. hac corrigit illa. Vel hic in delegato à principe tantum, quia aliis specialia habet vt *l. de iud. l. à iudice.* aliud in aliis delegata. Vel hoc loquitur, eloquitur hoc posse licetis contestatam: illa ante. *argum. l. de adoleset. l. miles*). §. *item sententiam.*

g ¶ *Intervallis* respectu *dierum.* inter edictis & edictum. ¶ Sed an iudex potest minuere? Videtur quod sic: vt *l. de iudi. Leonnaguam.* Sed contrario, vt in corpore * vbi dicit, *non minus.* &c. licet de consuetudine minuat. ¶ Item omnequid intervallis dierum quod datur reo per *Leonfortantum. & per l. properandum. l. de iud. & l. de iudic. l. per interrulla.* augetur per hanc authentic. Ad dicit omnem arg. *l. de appell. l. praecipimus. in fi.* Item contrarie vt *l. de reg. iur.* non debet adiari. Item tres dies dies continuos.

h ¶ *Poenis* mentiefit. quia audientibus tantum, & quibus hi dicerent: sed edicti sic per malios dies positum, omnib. loquit. potest tamen fieri & per praeconem, vt *in corpore.*

i ¶ *Delegatus.* id est, delegatus a principe.

¶ Sed videtur quod delegati per edicta citare non possunt, sed per officium, vel per sc: vt *supra de iudic. l. sententiam. infin. & in authentic. de exhib. §. si verò tam quidem.* quae sunt contrā. Solu. hac corrigit illa. Vel hic in delegato à principe tantum, quia aliis specialia habet vt *l. de iud. l. à iudice.* aliud in aliis delegata. Vel hoc loquitur, eloquitur hoc posse licetis contestatam: illa ante. *argum. l. de adoleset. l. miles*). §. *item sententiam.*

k ¶ *Locum habet.* scilicet citatio, secundum Bal. Sed M. & Ang., id est, sententiae definitiva proferatur. sic enim dicit in corpore, & *vocatur sabelius. &c.* & hoc fieri habeat omnes probationes, & liquidatae, vt *l. de probat. l. circa.* aliis nisi probet, abolitiuntur tantū ab observatione iudicij: vt *l. de iudi. l. properandum.* §. *si autem ex gestis.*

¶ Sed si reus est absens ante litem contestatam, non posset diffinitiue diuari, & etiā habeat omnes probationes: Resp. non, secundum Ioan. Bell. M. contrā, sed fiet missio in possessionem: vt *supra de praescript. xxx. anni. l. si quis emptionis §. penult.* Nam quicquid actori permittitur, & reo: vt dictum est in xxx. diebus, sed non econtrā: vt *l. de fer. l. fin. & supr. de compu. in temp. reg. l. potuerit.* ¶ Nec obstat in authentic. *vt omnes. dicit. iudi. praesen. §. si verò, neque ipse.* ibi, vbi reo absente, & ante litem contestatam datur definitiua: quia ibi erat quasi contestata: vt *supra vide in non adi. l. g.* Vel ibi non ferrat sententia in absentem, sed de eius rebus satisfit. Et idem dico si est praesens: vt non possit precise compelli respondere: sed fiet missio: vt *infra de sent. auditi. inf. pen. l. penult.* potest etiam pro morte iudicis punitur: *l. si quis in diem non ob. l. 1. in fi.* nisi in casu vbi cogitur quis respondere praecise: vt *l. de praeses l. fed & ita. §. praeter.* sed hic contestata absens potest condemnari: si est liquidum: vt *supra l. confortantum.* aliter ab observatione iudicij abolitur tantum, vt in *l. properandum.* & quod dicitur *supra de iudicio l. qui ut esse.* vbi abolitum definitiue: etiam si non est liquidum, loquitur vtique parte plaintiae.

l ¶ *Non si.* quod fit per contestationem, vt in corpore, *§. si verò intum. & l. de iurisdi. omn. iudi. l. g. quia in fine.*

m ¶ *Aliud.* loloquitur quod annum dederit, cum tantum tres menses dederat, sed die quod non implicat: vt *l. de praesar. l. non solum. §. quaeritur.* sed certe nec annus videtur dari sed die: vt *l. de die in authent. quod fieri.* Sed illud * in odium illius qui impertinax rescriptum ad extraordinarium iudicem. Item hic definitiue secundum Ioan.

n ¶ *Auditis allegationibus.* hoc additur ei quod dicitur supra *de iudic. l. properandum. §. & liquidem.* Nam ib. hoc solum dicitur, vt reus praesens liberetur ab observatione iudicij, & actor absens condemnetur ei in expensis * : idem autem in reo absente dicitur. Bat. M. vt audiris allegationibus adhuc sententiatur: sed non erit abbordam & plus permittitur reo quam actori: vt dictum est secundum Ioan.

o ¶ *Infirmat.* & cautionem iudicio sisti fatiat: vt *l. de litiis auctoritat. iud. posf. auth. et qui iurat.*

p ¶ *Post eiusem edictorum.* non praedictorum c, sed de nouo faciendorum, secundum Ioan. hic si bene cōputet, habebit bis tria & sex menses. Alij dicunt quod de praeteritis edictis, & de praeteriti anni obseruatione loquitur: & sic haberet iudi & tres menses.

a Hac omnia bona: quia licitis fiebant. praeterquam ad iudicem Bart. M. Salve.

b Bat. Bel. gl. quando. sive non. vide vt abbreviatur de. Bartol. Ioan. dicunt. Angel. hic.

c Hac opinio aliquam breviorem apparet per Bat. quod sequitur hic. Bal. & Salyg.

480/C.IV.K.5-4, 1905-1906
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sin. Ass. quod tunc fuerit si videatur extendi, vitra triennium non proiendetur: vt l. de ind. l. properandum.

Tres denunciationes.] Cavv. Lite contestata inter actorem & reum res eius cepit abesse: citatus efficaci venit, habebitur est pro contumace: & periode est ac si esset missus peremptorium. Vvtam.

a ¶ Tres denunciationes. Quas per officia & executores fiunt: edicta vero publico loco affiguntur, vnde recte lege possunt. Litteræ autem ad rem mittuntur. Paulus lib. 5. sententiarum, 5. Cujac.

a ¶ Edicti. Edic. sed verum fit post tres [a]: vt l. de peremptorium. g. de indic.

b ¶ Statutum est. vt ff. de iudi. l. contumacia. §. contumax. & de pub. iud. Lauter accusatorem. Dabitur ergo definitiva extinctis ad minus decem dierum ratio? liber citatio: [b] peremptorio, cum illæ tres denunciationes tantundem valeant: & hoc quando est dubium si sit citatus, vel non. ¶ Quid autem si aperte dicat, non venium? Respond. non oportet plus citari, quia in incertis non etiæ certis locus est coniectatio: vt ff. de verborum obligationibus l. contumax. §. cum ita. & in authentic. desertis. & ne qua parti. §. finaliter. 11. & ff. quibus ex causis in possessionem eat. l. Publicianus. §. fin. Sed arguitur contra. supra de iudi. l. iudice. & in authent. de bonis. Solubi non dicit se esse venire.

Cum.] Cavv. Lite contestata, reus capit abesse reipub. causa. & ita ex necessitate: contra eum pronunciatum est. An teneat sententia. quæritur? Dicitur quod non.

c ¶ Adhuc. vt ff. quibus ex eau. ma. l. & qui dare. d ¶ Absentem. sulla & probabili causa.

e ¶ Ratio non permittit. restitutio impetritis vt diximus ff. de pronun. l. quia absente.

Cum præscribas.] Cavv. Lite contestata reus incepit abesse: iudex tulit sententiam. si intra decem dies postquam fuisset contra se pronunciatum, non appellaverat iudicatis posset reuocari? Et respondetur quod sic.

f ¶ Proponas. in reus.

g ¶ Absentem. per contumaciæ veram [c]: nam si ad per contumaciam veram, reliquaretur [d] ad appellandum: vt ff. ad l. ad eo. &]. quorum appella non recit l. secundum quosdam. Tu dic

a Hoc de vitiosum, non de necessitate. Salve.

b Citatio peremptoria citari quando licet citatio potest incertis ad minus decem dierum ratio? liber citatio. [b] peremptorio. nulla si in iudicio. cic non est necessitas vt additamentum peremptorio: sic. Bartolus etiam peremptoria de quibus v. l. supra eod. & l. ad peremptorium. Sic Salve. iudicio ad. de Lanfranco peremptoria. 6. 6. 6.

c Contumax non appellat.

d Appellant potest is, qui abst. contumax est, non qui veni.

Res denunciationes a ad peremptorij edicti [a] vicem adueritus contumaces contualescere salubriter statuum est [b]. PP. XI. Kal. Nouemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Sententia lata contra absentem probabili & necessaria causa legitimi iustum volet: sed restituetur. Sal. & Bald. Vel sic: *Sententia lata contra absentem ex causa probabili & necessaria, non debet ei nocere.* Bart.

1. *Idem AA. Biesse.*

Cum non voluntatis tuæ arbitrio [c], sed necessitate profectus sis: quicquid contra te absentem [d] statutum fuerit, quando absentiæ causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit [e]. PP. III. Id. Maij. Tiberiano & Dione Coss.

Non potest venire contra sententiam, qui de procuratore legitimo semper non conqueritur. Bar. Vel sic: *Solemniter condemnatus intra tempora legitima non appellans, amplius non audiatur.* Salycetvs.

2. *Idem AA. & CC. Valeria.*

Cum præsentibus partibus litem inchoatam proponas [f]: si postea quam contra te (licet absentem [g]) pronunciatum est, intra præfinitum diem non appellasti: latam sententiam rescindi postulanti, multæ factæ constitutiones refragantur.

DE SENTENTIIS EX PERICVLO † β[h] recitandis.

Titvlvs XLIV.

IN superiore titulo vnum principaliter causa propositum est quæ sententia indicis ipsis in hoc nulla est, puta si lata sit in eum qui post litem contestatam abesse cœpit quasi in contumacem ex edicto peremptorio quod neque propositum est, neque in notitiam eius venit. In hoc titulo proponitur aliud, si lata sententia sit sine scripto, si dicta non dicta. nam iudex sine magistratu sit, sine iudex arbitrius datus à magistratu in sententiam suam dictum proferat non nota aut singulis; vel vt. tit. 17. neque etiam manu sua obligatum, vt est in Novella Leonis 44. per scriptum ex libello petitio partibus legere & recitare debet. aliquam sententia ipso iure nulla est, quod eam dictum, hoc dicimus ex integro eam iam agi & iudicari posse. & sententiam sitre appellationem & restitutionem prætoris infirmari, nec sententia nomine dignam esse l. 1. & 3. nec ne ex iudicato adiuuam vel exceptionem nasci, & iudicati solui repetitionem esse l. 3. tit. 42. l. 1. & vi. tit. 18. Dies publicis propter l. 6. ti. seq. Dies per scriptum & ex libello. Sed excepta præfectus prætorio & alios qui illustrem administrationem gerunt, vel qui aliquam non præfecturam urbi, aut magistrorum & omnes viros illustres qui nullam in Rep. administrationem gerunt, sed forte ad speciem aliquam à principe iudices delegati sunt, qui per officium suum aut prætorium sententiam reuiuere possunt. l. 3. quia etiam quod non proiicit in l. 3. sine scripto sententiam ferre passus. Cassiod. de proscript. Verba sententiam dicit. quid est quod non habeat commissi. cuius est vel ipse forma iudicium? Verum addimus in l. 3. rescindam semel ex reiecta sententiam iudicium neque corrigere, neque mutare potest. Quod corrigere vel mutare, ipso iure nullus est. Seneca in Declam. & circ. Iudex quam iudicis de re iudicium rescindere non potest. Quæritur non mutare pronunciationem. Apud. 1. Flor. Tabulla semel lata nec augeri intra vna nec minui potest: & hoc quidem certè dictus sententia ab interlocutione qua & corrigi & mutari potest. Lequod iussit. D. de reiud. & confessione ex non scripto. l. omnem. C. Th. de appell. Quod autem ait d. l. omnem & l. 2. haim tit. & l. 4. Cod. Theod. eod. ex libello, quod l. 3. de scripto rescindam, quod alij auditore ex tabella hoc est, in tabula vetusque Codice, & in l. 1. Cod. Theod. ex pericula, vnde hoc clarius apparet periculum significare libellum aut tabellam, aut pilamum qua sententia prescripta est, quod probatur Obs. V. cap. XXI. Simil quod Memsius Probus in Epanimenda periculum. Plutarchus & Alexandri vsus, id est, pilum. vt idem Probus legitur in Alirbonde. vel similum. vt glossa, indicum de scriptorum, in qua scribendo erat Epanimenda condemnatio, vt in fodere inter Allobrigas & Forum Iuliorum Durice conscripta, quod eiusmodi vetus in Creta, antiquo fundo conscribit in cibus urbis, id est, pilum lapideum, & eadem ratione accusatorum inscriptis in crimen reiti appellabatur periculum, vt l. 1. §. qui acc. non pot. quod ne ea periclitatur accusator ne calumnia reus fiat, sicut ex sententia iudex ne litem suam faciat. & ne tenetur edicto. Quod quisque iuris, & ut ipsique qui condemnationem patiuntur, & omnes scriptura nostra maximè condicio similiter periculo dici possunt, non etiam verba & vocis quamuis valeant. Cujac.

Sententia scripta non verbo pronunciata, ipso iure non stat: & omissa pronunciationis mora ex integro iudicatur. h. d. secundum Bald. Vel sic: *Sententia debet scribi, & in scriptis recitari, & per iudicem proferri: nisi sit de maioribus, qui poterit proferre per alium. Si aliter fit, sententia est ipso iure nulla. hoc dicit iuris ius. secundum* Bart. Vel sic: *Tam arbiter compromissorius, quàm iudex ordinarius vel delegatus verbo debet proferre sententiam: aliàs non valet. hoc dicit secundum omnia bellum proprium tamen in iudice delegato loquitur.* Salyc. Vel sic: *Non sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fuit recitata. hoc dicit secundum* Pavl. de Cast.

fecundi Azonem & H. quod fuerat abfeus ex causa probabili, & non necessaria, & indefensus & sic potuit appellare. cùm tamen non appellauit tempore opportuno, non adiuuatur: vt supra eod. l. ab eo. & V. de libe. cau. l. si a quem. Accvrs.

DE SENTENTIIS ex periculo recitandis.

Qualiter ad sententiam venitur, dicit: nam qualiter ipsa ex periculo citetur dicit. Vel sic: *Dictum est supra de sententiis qualiter debeant ferri. Sed quia sententia sicut & medicina cum periculo datur, & recipiuntur: idcò poni de sententia ex periculo.* Azo.

a ¶ Pro bouiculo, vt alij legunt, legimus periculo. Periculum est libellus, instrumentum, documentum, in lib. notarum Cicer. de li. & 1. in Verr. Æmilius Probus in Epanimenda. Vide supra ad l. 1. de probat. Cujacius.

Additio.

b ¶ Periculo. Pace Rebuffi dictum sit, nihil est audacius aut magis temerarium, quàm vulgatam lectionem mutare, præsertim si ne retinet sit in omnibus autem libris scriptis quæ legere potui, inuenit scriptum periculo: exiguum tamen aliquid de eam Alciatus lib. 1. disputat. c. 21. legendi bouiculo vel sic bouiculum parum bruma que verba retinere malluit, vt Sax. Rufus & alij vtl. fecit. Nos Gallici dicimus dition, aut, brevet. Isidorus quoque lib. 1. etymol. monumenti breuiculi. In breuiculi, inquit, mittitur nomina scribebantur. Et in hac sententia aliquando conquiri, denuo apud Æmilium Probum in Epanimenda hac verba primum obtrusit, sed tamen (inquit) ab his pauci, vt in periculo fuit inscribebat, Epanimondas a Thebanis morte mulctatus est. Ope quibus lectio non dubitari verbum periculo, quod, in omnibus manuscriptis & C. Theodosiano constantissimè eadem semper modo scripta erat, retinendum esse vt optimum & perantiquum. Sunt qui & hoc verbum eodem sensu à Cicerone poterum pactum. v. action. in Verrem vbi ait, ordini Scribarum, periculo magistratum committi. Ant. Caus.

Abiens.] Cavv. 2. Si iudex sententiam scripsuit, nec recitatur sit,

480/C.IV.K.5-4, 1907-1908
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sit, sed ad recitandum litigatoribus dederit clausam vel apertam, & fugerit, an teneat sententia huius, quaeritur? Dicitur quod non: sed circa appellationis beneficium ex integro iudicabit praeses.

a ¶ *Arbitri.* Vel pro ordinario iudice ponitur: *supra de pactis l. quisquis.* Vel pro iudice delegato: vt *ff. qui satisdare cog. l. arbitro.* Vel compromissario: nam & ipse imitari debet iudicium: *vt supra de iud. l. rem non nouam.* Sed secundum hunc tertium frustra dicit de appellatione: cum & si ipse recitaret, non appellaretur: vt *T. de arb. l. j.*

b ¶ *Edidit.* clausam vel apertam, vel proiiciendo eis & fugiendo.

c ¶ *Recitauit.* & scilicet vt *supra de pactis. l. quisquis. in fin. & in auth. vt ab illustr. & qui super eos sunt §. j. colla. v. & ff. quis ordo in bonorum poss. l. ij. §. dies. & ar. T. de dil. l. à procedente.* Sed quidam dicunt quod sedere debet in cognoscendo, non iudicando, cum prius plene cognouit, quod non placet. Sed quid si in curru vel equo sedeat, cum forte aliquam timeat partium, & velit fugere statim. Resp. valet, vt fuit apud Gentianum *arg. ff. de acqui. poss. l. quod meo. §. si vi-* *dicerem.* ADDITIO. Vide tex. in sextis glos. *in fin. de re iud. l. vij.*

d ¶ *Mora,* id est, appellatione, in qua exigenda fit mora anni vel biennii: vt *T. de temp. appell. auth. ei qui.* quia sententia ipso iure non valet.

e ¶ *A rectore prouinciae.* vel & ipse iudicet vel alii iudici committat: non ei cui primo delegauerat: vt *supra eo. l. si vt proponis.*

i. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Quinto.

ARBITRI [a] nulla sententia est, quam scriptam edidit [b] litigatoribus, si non ipse recitauit [c]. Si igitur nihil fallis: omissa prouocationis mora [d], ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciae [e].

Sententia primo scripta, & postea recitata, non potest corrigi vel mutari: & quidam propter eminentiam dignitatis possunt per alios definitiuas sententias recitare. BALD. Vel sic: *Sententia primo debet deliberari, & deliberata in scripturam redigi, & redacta debet reuideri & corrigi: & correcta debet in scriptis recitari, & per iudicem proferri, fallit in quibusdam qui propter dignitatis eminentiam possunt per alios suam recitare sententiam. & postquam est lata, non potest corrigi vel emendari, secundum* BALD.

ii. Impp. VALENS, VALENT. & GRAT. AAA. ad Probum P.P.

HAc lege perpetuo credimus ordinandum, vt iudices quos cognoscendi [f] & pronunciandi [g] necessitas tenet, non subitas [h], sed deliberatione [i] habita post negocium sententias ponderatas sibi ante formentur, & emendatas [k] statim in libellum secura fidelitate [l] conferant, scriptasque ex libello [m] partibus legant. Sed nec sit eis posthac copia corrigendi [n], vel mutandi: exceptis [o] tam viris eminentissimis praefectis praetorio, quam aliis illustrem administrationem gerentibus, caeterisque illustribus [p] iudicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium suum †, & eos qui ministerium suum eis accommodant sententias definitiuas recitare [q]. Dat. XII. Kalend. Feb. Grat. A. II. & Probo Coss.

Non sufficit sententiam scribi, nisi legatur, & verbo proferatur: nec sufficit verbo proferri, nisi ante scribatur. BALD. Vel sic: *Sententia definitiua debet in scriptis ferri: aliàs non valet, nisi in casibus positis in authentic. nisi breues.* SALYCETVS.

iii. Iidem AAA. ad Probum P.P.

STatutis generalibus iussimus, vt vniuersi iudices quibus reddendi iuris in prouinciis permisimus facultatem, cognitis causis, vltimas † definitiones de scripto recitatione proferant [r]. Huic addicimus sanctioni, vt sententia quae dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem sententiae habere mereatur [s], nec ad rescissionem perperam decretorum, appellationis solennitas requiratur [t]. Dat. III. Non. Decembr. Tribus, Gratia. A. IV. & Equitio Coss.

IN AVTHENTIC. DE man. princ. §. si tibi. colla. iij. const. iiij. & col. vj. const. xj. vt clerici apud. §. j.

In breuibus causis non requiritur scriptura, hoc dicit. & dicuntur causae breues solum illa quae consueuerunt ventilari solum inter homines paruae conditionis. BALD. Vel sic: *In causis breuibus scriptura non requiritur. h. d.* SAL.

NIsi breues [u] sint lites, & maxime vilium [x] personarum vel causarum (tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere praesidem oportet) & nisi [y] episcopus cognoscat inter suos subditos.

Sequitur authent. nisi breues. &c.

HAc lege.] CASVS. Iudex in causa de qua cognouit, non praecipitanter, sed cum deliberatione debet pronunciare, & sententiam in scriptis redigere, & per se partibus recitare: excepto praefecto praetorio, & aliis illustribus, qui per officialem suum recitare possunt. An autem sententiam quam talis, possit iudex corrigere vel mutare? Dicitur quod non.

f ¶ *Cognoscendi.* vt *T. de adsess. diuer. iudicum l. sancimus.*

g ¶ *Pronunciandi.* vt *ff. de iudi. l. de quo re.*

h ¶ *Non subitas.* Arg. contra *ff. de dam. infect. l. j.* Solu. ibi speciale. ADDITIO. Tu dic quod nec ibi sententia datur subitò: sed accelleratur cognitio causae.

i ¶ *Deliberatione.* etiam cum sapientibus: vt *T. de leg. & constit. l. humanum, & de repud. l. dubium non est.*

k ¶ *Emendatas.* quo ad sententiam, & quo ad Grammaticam.

l ¶ *Fidelitate* id est, fideliter.

m ¶ *Ex libello.* propter duo dicit *ex libello*: & quia tabellio scribit eas in libello suo libro communi & exinde recitentur. Item quia in principio sententiae semper scribitur libellus, & allegationes etiam repetantur, vt fecit Salomon cum dixit: *Hac dicit quod filius meus viuit: tuus autem mortuus est. &c.*

n ¶ *Corrigendi.* quia semel functus est officio suo: vt *ff. de re iudi. l. iudex. & l. cum quaerebatur. & ff. de arbi. l. quia arbiter. & l. quadam. §. dicere. & T. senten. rescin. non poss. l. j. & T. de poena. l. poenam.* Sed nec interpretari poterit, nisi sit praeses prouinciae, vel procurator Caesaris: vt *ff. de appel. l. ab executore. in prin.* praedicta autem fallunt in Grammatica, quae etiam postea possit emendari: vt *ff. de re iud. l. alterum.* Item in multa, quae remittitur propter inopiam ab eodem iudice: vt *T. de modo multarum l. fin. in fin. & ff. de off. procons. l. illicitas. §. fin.* Item fallit tertio in his quae pertinent ad consequentiam sententiarum, quae possunt suppleri: non dico minui, eadem scilicet die: vt *ff. de re iud. l. Paulus.* item quarto si erat absens damnatus, sed venit iudice sedente pro tribunali: vt *ff. de in integ. rest. l. ait.* Item fallit secundum quosdam in principe, & in praefecto praetorio. & senatu: *T. prox. respon.* Sed certe illa exceptio est in alio, scilicet in hoc quod possunt per alios ipsi suas sententias recitare, licet secus sit in aliis: vt *T. proxim. & T. l. prox. j. respon.*

o ¶ *Exceptis.* haec exceptio non sit à proxime dicto, sed superiori.

p ¶ *Illustribus dignitate,* non administratione.

q ¶ *Recitare.* alij ergo non licet: vt *j. l. proxim. in princ.*

STatutis.] CASVS. In scriptis debet iudex ferre sententiam. & hoc in prima. aliorsum nec valet, nec necesse erit appellare. & hoc in secunda. VIVIAN.

r ¶ *Proferant.* per se, non per [a] alium, nisi esset interlocutoria: vt *hic. & T. l. prox. in prin. & ff. de arbi. l. diem in princip. & l. vlt. distinguemus. §. quod si hoc modo.* Et ex hoc dicunt quidam, quod laici [b] non possunt esse potestates. quod fallum dico, non quia possunt [c] delegare causas ciuiles: sed quia criminales possunt definire dicendo, condemno vel absoluo, & pro hoc *in authentica de iudicibus, & vt nulla in §. j. coll. vj. & T. de iudicio l. penult.* nam quia forte est de maioribus. propter quod recitabit per alium: vt *T. l. proxim.* sic hodie seruatur.

s ¶ *Mereatur.* & per hoc etiam effectu carebit: vt *arg. T. de fer. l. à nulla.* quod autem dicit in [d] scriptis dandam, fallit in tribus casibus: & ideo sequitur authent. *nisi breues. &c.*

t ¶ *Requiratur.* vt *infra quando prouo. non est necesse per totum tit.* ACCVRS.

u ¶ NIsi breues [e].] alias est in textu, *breuiores.* ¶ Quae sunt breues [f]? Respond. secundum Azo. vsque ad l. aureos olim: vt *T. de defen. ciuita. l. j.* hodie ad trecentos aureos: vt *in authent. de def. ciui. §. & iudicare col. iij.* Vel secundum H. est in arbitrio iudicis. Vel vsque ad x. libras auri: vt *in authen. de appell. colla. iiij. § illud.* Vel vsque ad duos aureos: vt *ff. de dolo l. & si dolum § fin. cum l. seq.* Vel vsque ad quinquaginta: *ff. de bon. damn. l. vij.* Vel vsque ad decem: vt *ff. si cui plus quam per l. Falcid. l. cap. § quoniam.*

x ¶ *Vilium.* scilicet personarum, vel rerum, vel causarum: vt *hic. & infra de priuileg. scho. l. vnj. l. quoties. § sed si talis. & contra de restam. c. coram. &* haec est pars *in authent. de man. prin. §. si tibi. coll. iij.*

y ¶ *Et nisi episcopus.* Haec pars est in auth. *vt clerici apud prop. ep. col. vj.* Et tertius casus, cum praeses committit sinito officio suo, vt reddat rationem administrationis *in auth. vt iud. sine quoque suffra.*

Marginalia:

a Arbiter pro ordinario iudice, delegato, compromissario.

b Arbiter, vt & iudex, sententiam in scriptis ferre debet. v. Schenkium [illegible]

† Cassiodorus in form. codicil. [illegible] P.P. Cerimoniis sedentem praetorio possidere verbo sententiam dicenti. Cass.

a Illud est c. [illegible] & non necessitas, & eandem [illegible] 3. Reg. 3.

† Sententia super iurisdictione possunt ferri sine scriptis Roman. [illegible]

a Iudex sententiam per alium regulariter recitare non potest. v. Socini reg. [illegible] iudex sententiam.

b Potestatis officio fungi possunt laici.

c Delegare causas ciuiles possunt etiam laici iudices.

d Sententia in scriptis dicta, nisi tribus casibus.

e Cuius generis possit sententia super iudicibus, quae sine scriptis ferri possit, videas: vt post Bellonum notat Roma. sing. 1.

f Causa breues, minimae [illegible] ad 10. 100. aureos; an quae arbitrio iudicis [illegible] an quae ad 20. libras [illegible] an quae ad duos, quinque vel sex aureos. Adde [illegible] de [illegible] [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 1909-1910
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE SENTENTIIS ET INTERLOCVTIONIBUS omnium iudicum.

TITVLVS XLV.

IN hoc titulo prosequetur nisi casus quibus sententia iudicis ipso iure nulla est. Aequi & rem illa qui antea expositi sunt, comprehendentur quantis definitione L. 1. vt contra solitum iudiciorum ordinem prolata sententia nullam vim obtineat. Sententia igitur est decretum à iudice interpositum formato ordine iudiciorum de summa aut capitale quidam litis quod absolutionem vel condemnationem certam adferre aut rei. Dicitur autem latius potest quàm sententia. Nam omne vt omnis sententia est decretum, sic decretum omne sententia. Absolutionem vel condemnationem requiro ex l. 3. & 11. secundum quas & sententiam definitam quia iudicii iusiurandum accipi volo in l. 3. 11. 12. 8. de reb. cred. & absolutionem vel condemnationem certam, vt secundum l. 7. & 9. sententia certas habeat fines, eorum desinentem litis, certa rei quantitatem, certam & plenam cognitionem pronunciationemque, & condemnationem adiuria vel rei, vt l. 14. vt ex sententia Papiniani, licet formula actionis ita sit concepta in rem, condemna eum iudex, tamen si in se ipsa re ex qua agit alter vt habere deprehendatur, non rem alteri, alter condemnari potest, etsi quod Institutiones addit forum rei quod alter sequi coepit, alteri sic forum occupatum. Et decerpitur fere membra litis ex l. pen. hoc tit. & l. 11. 5. de reb. cred. Quod vero dicit, formato ordine iudiciorum, multis complectitur vt ferantur sententiae publice iuris l. 1. & ex legibus, non exemplis, nec si per sententiam fieri à principe aut maior magistratus aliquando iudicauerit contra legem. l. 13. Innumerabilia fere omnia exemplo esse, vt Cypriani ait de sing. cler. quibus Imperatori fallaci ad includendos iudices vetus similes reuiuscere litis obiciunt. Ad ordinem iudiciorum etiam hoc pertinet, vt in eum hac condemnatio in quem lis contestata est, in procuratorem vel in dominum litis. l. 1. Nam est exercitio iudicioli sui in dominum litis. l. 4. D. de re iud. non tamen sic condemnatio in eum, si iudicium non accepit, sed in procuratorem qui nomine eius iudicii accepit iudicio, non criminale, vt l. ult. ff. de iurat. Nam & cur malent quidam litigare per procuratorem nisi vt sua nomine condemnatoris non inframeur, aut ne ipse praesentes condemnentur, atque ita, si fortè fumosa sit adito conferuere confirmationem fauent. Et illud quoque vt ne quis iudex de eadem re semel vel ancipitis sua sententiam retractet, l. 9. hoc tit. l. 1. ff. Sententiam non pot. De eadem re, cuiquam Nam qui sententiam tulit de possessione postea non prohibetur sententiam ferre de proprietate. d. l. 9. l. 3. ff. si non comp. tel quia alia res est. Reuocatio sententiae dicit, quia interlocutio retractari potest, quia vt ait d. l. 9. plerumque per errorem, & aut plerumque, quia interlocutio aliquando ratio fere perimit vel tollit admissa exceptione peremptoria. l. 37. C. Th. de appel. vel admittere rem adhuc finita & obfignatio boni. l. 1. ff. de pen. ap. mors inter. Interlocutio est praecepti iudicis in principio aut medio litis interpositum quod ad finiendam litis praparationem spectat, non etiam finit suae permoti litem, ad & praiudicium diuitias & iusum, & accusatio, & improprie sententia, & finalis in facie l. 7. quia inter propinquos iudicia sunt, vt de re transigant etiam si hereditatem, tamen non transactione aut accepti latione non habet, sicut nec interlocutionem tum stipulationes habere placet. l. 1. ff. com. epist. Ab sententia & stipulationis & acceptilationis vim habet, quia vinculum obligationum parit & tollit. cetera quae sunt in hoc titulo, alibi luce exponemus. CYIAC.

§. ff actori. ff de constitut. pec. melior est res. Sed hodiem Bal. hic, vel ff idem. §. 1. ff de emolim.

c ¶ Pater. in successione ff. de acceptat. ff acceptationibus. & T. titul. §. ff. praefer. ACCVRS.

S. arbiter.] CARVS. Iudex delegatus, qui liber creebatur, de causa quadam cognouit, & pronunciauit: posita apparuit quod erat seruus: an retractanda sit sententia, quaeritur? Dicitur quod ita.

d ¶ Si arbiter. id est, iudex delegatus.

e ¶ In libertate. id est, possessione libertatis, seu tanquam liber.

f ¶ Depositio. id est, inuentus seruus, & à domino vindicatur: vt ff. de offic. praes. l. Barbarius. & l. de infl. l. 3. 1. Vel dic de nouo factus est seruus ex ingratitudine, vel creditor ad precium participandum vt ff. qui & à quib. l. computa. ACCVRS.

g ¶ Praesu.] Absolutionem. vel quipollens: vt ff. de arbitris l. quid tamen. §. 1. & ff. de re iudic. l. in summa in princip. Sed in causa appellationis sufficit dicere bene appellatum vel male, vt videatur prima sententia confirmati vel infirmari: ff. de app. l. ult. in fine primi responsi. Sed certè ibi videtur condemnare vel absolaere illum quem prior iudex damnauerat, vel absoluerat.

h ¶ Nil habet. vt ff. de re

a Procurator debet dimitti quando agitur criminaliter, vt hic. Sed ubi causa offensiua procedendo de plano, simpliciter, & sine strepitu iudicii. Item hac lex pertinet de iure ciuili, sicut de iure Canonico. Cf. ex quorum. de iudiciis. ad de Rotomagen. fog. 20.

b ¶ Non fuit. vequam, secundum omnes. E autem fuisset in principio, & sic fuisset consultatiuae ipsa condemnanda, & non procuratore qui adest, tempore litis contestatae secundò Aqu. vt hic, & pro ut ff. de his qui notant. infa. l. fiorti. §. 3. & in insperabat tantò cũ quo esset facta consultatio. 2. Sed R. & In. dicunt quod fuit, ab initio procuratore litem exercuit, sine lite consultata facit ad eum transitum: ipse procuratoi est condemnandus. & pro ut ff. de neg. gest. l. libera. §. fin. & de proc. l. liber. §. fi plures. & T. de proc. l. ibid. Hoc tamen fallit in casu: vt infra de iniuriis. l. ff. Nec obstat illi dicta l. fiorti. quia ibi subaudiatur, maximè: licet non ita, quia vel sic fuerat de facto hic, quod domina nunquam in iudicio fuit: & sic subaudiuit, maximè. 3. Vel hic dic subaudiri aliquando vt hoc ipso quod aliquidò, id est, in quacunque parte iudicii defuerit domina, ordinatur ab ea debuerit condemnari. & sic est pro B. & In. 3. Vel dic tertio in iudicio, id est, sententia sed secundum consuetudinem vuergae condemnatur: vt omnium seruatur opinio, defensor vero fine mandato solus condemnatur: vt dd. liberis.

ADDITIO. Iniuriose autem breuiter conclude Bar. hic, quod è verba sententiae referuntur in pupillam, licet iudicium agitetur per ipsum tutorem, quod valet: pro quo allegat l. eum.

c Consultatiuae, vide de stell. & rapt. in Glossis de pruer.

* id est percepta autem breuiter conclude Bar. hic, quod è verba sententiae referuntur in pupillam, licet iudicium agitetur per ipsum tutorem, quod valet: pro quo allegat l. eum.

d Liberi fraudis debent commitere absolutionem vel condemnationem, hoc tamen intuetur sententia è diffa sententia contrari aequipollens. vide Bartand. in le. ab aequipollentibus. §.

Sententia emissa procuratore lata contra dominum qui in iudicio non fuit, ipso iure nulla est. BALD. Vel sic: *Sententia in qua non condemnatur procurator, sed dominus qui iudicio non interfuit, est ipso iure nulla.* BART. Vel sic: *Sententia dominum qui nunquam fuit in iudicio, condemnans, & procuratorem, qui litem fuit agitare omisit, est ipso iure nulla.* SALYC. Vel sic: *Sententia lata citra dominum absentem, qui nunquam fuit in iudicio, omissa procuratore, qui tamen non fuit agitauit, est ipso iure nulla. idem iterato est pronunciandum. h. d. secundum* PAVL. DE CAST.

I. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Siuerilliano.

NOn videtur † nobis rationem habere sententia decessoris * tui qui cùm cognouisset inter peritorem & procuratorem, non procuratorem *, sed ipsam dominam litis condemnauit, cuius persona in iudicio non fuit ᵇ. Potes ᶜ igitur vt re integra de causa cognoscere. Dat. IV. Kal. Ian. Anton. Aug. III. & Geta Caes. Coss.

Existens in possessione libertatis potest esse iudex delegatus: vitiatur iudicium, licit posita statu seruile detegatur. h. d. secundum BALD. Vel sic: *Communis error excusat.* Vel sic: *Casus superuenientes in pendente iudicio sententiam non extinguit.* BART. *Hac lex habet duas lecturas: & prima est magis dubitabilis, & nambitur quàm secunda. secundum quam summatim hoc dicit: Detestis seruitatis iudex delegatus, non vitiat latam sententiam ab eo tempore quo communiter liber reputabatur.* SALYC.

II. Imp. ANTONINVS A. Sestilio.

SI arbiter ᵈ datus à magistratibus, cùm sententiam dixit, in libertate ᵉ mocabatur: quamuis postea in seruitutem depulsus ᶠ sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatae auctoritatem.

Sententia quae non continet condemnationem rei vel absolutionem, non habetur pro definitiua. BALD. Vel sic: *Sententia non continens condemnationem vel absolutionem rei, vel aequipollens, est ipso iure nulla.* BART. & SALYC.

III. Imp. ALEXAND. A. Vallio.

PRaeses prouinciae non ignorat diffinitiuam sententiam quae condemnationem vel absolutionem ᵍ non continet, pro iusta non haberi ʰ. PP. Kal. Octob. Maximo & Aeliano Coss.

Vbi omittitur ordo substantialis & necessarius, vel praeposteratur, non valet sententia ipso iure. BALD. Vel sic: *Sententia lata contra ordinem iudiciorum, est nulla.* BART. & PAVL. DE CAST. Vel sic: *Peruersio ordinis iudiciorum ipso iure vitiat sententiam.*

e Idem

480/C.IV.K.5-4, 1911-1912
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

iud. Id. & ff. fami. mersund. Lin. hoc iudicio. ACCVRS.

Rolatum.] CAVVA. In causa de qua cognoscere debebat iudex primo pronunciauit & postea hoc cóscilio fecit partes iurare de causam valeat sententia, quæritur? Dicitur quód nó, quasi contra formam iudiciorum prolata.

a ¶ *Solitum iudiciorum ordinem.* vt § non dedit in scripsit, vel § stando, vel § in turpi loco, vel § nó cognouit de causa, secundum Ioan. 2. Vel dicquód non condemnauit procuratorē quódo debuit. *Sed dominó vt supr. eod. l.*). secúdum Azo. quæ exempla non placent: quia nano ordo est peruertitur. Sed solemnitas est omissa.). Dicorgo quód ordo b iudiciorum est, vt offeratur libellus, lit contestetur, iuretur de calumnia, depositiones testiū conferibantur, & publicentur, sententia scribatur, & a iudice proferatur, qui ordo § peruertitur c, non valet sententia: vt § primo pronunciauit, deinde sententiam scribat: vel primò iuretur de calumnia, deinde fiat litis contestatio. & sic non obstat *infrà de appel. l.*). cum ibi sit peruertitur ordo causæ valet ad aliam. hic autē eiusdem causæ ordo peruertitur, vel etiam omittitur. ACCVRS.

a Ordo iudiciorum

b Propositio ordinis iudicii, & eius ordo nullum est, sicut diuersi ordines iudiciorum. *Lex hoc dicit, sup. de ordine iud.*

Cum eorum.] CAVVA. Fiscus habebat quosdam principaliter sibi obligatos: & quósdā fidiussorio vel mandatario nomine, fiscus eósdem fidiussores, qui peterunt sibi cedi actionem adversus principalem. & pignora sibi tradi, si fiscus desideraret sibi satisfieri ab eis. procuratores Cæsa. qui cognouit inter fiscū & priuatū, pronunciauit actionē cedendam, & pignora tradendam valeat sententia, quæritur? Dicitur quod sic, & § sententia non fuit appellatum.

b ¶ *Cum eorum.* scilicet debitorum.

c ¶ *Bona.* tacitè obligatur. ¶ *in quib. caus. pign. vel. contrah.*) *& §.*

d ¶ *Procurator.* scilicet Gesuite, qui negotiatū hæres fiscū & priuatorū vt ¶ *adiuvetur fiscū. l. q.* e ¶ *Profuerat.* quod facere potuit: vt *infrà tit.*). *l. q.* & debuit: vt ¶ *de aere fiscū. in fraudem.*). *quæ pro adm. & ¶ de fideiuss. l. q.* erat autem dubitatio, quia videbatur sententia lata sub conditione a procuratore Cæsaris, scil. si indemnitas fisco prestiterit: sed non fuit conditio, immo modus d, vel causa finalis. sed si esset conditio lata, tunc vt ¶ *quando appel. fit l.*). *Iudicum.* & secundum hæc duo dicit, vel iudicatū, scilicet fideiussores falucre, & bona rei eis dati à procuratore fisci, eis præstantibus indemnitatem fisco.

e *Quia* ad vitandam sententiam lata sub conditione negotiantis. vt dicit *in l. cum inter*) *in verbis, pecunia, infra eod.* d Sententia sub modo frustra ponitur. Rationis. *infra eod. Sententia sub modo, si non impetrat, sententia sub conditione, sub longa*).

f ¶ *Procuratio.* per fidiussores.

g ¶ *Perma.* scilicet sententiæ.

TIT. I. Idem A. Sauro.

PRolatum à præside sententiam contra solitum iudiciorum ordinem a auctoritatem rei iudicatæ non obtinere, certum est. PP. XV. Kal. Ian. Alex. A. & Dione Cons.

Pales sententia lata sub modo, nisi per appellationem rescindatur. BART. & BALD. Vel sic: *Hoc lex habet duas iniurias: vnam quod iequatur in duobus iudiciis: aliam quod in vna secundum primam iniuriam summatur sic: Fideiussoris per fiscum exacti possunt petere eorum iudicio ut fiscus compellatur pignora principalis debitoris ei pro sua indemnitate tradere. h. d. & hæc lectura est vera.* SALYC. Vel sic: *Si sententia lata est sub modo, valet, & seruādum est modus, si non est appellatum. hæc dicit secundum* PAVL. DE CAMPO.

Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæsar Mantuæ.

CVm eorum b qui principaliter fisco tenebantur, bona c ea lege fideiussoribus procurator d tradi iusserit, vt ipsi indemnitatem fisco præstarent e, nec à sententia eius intercesserit pronuncatio f: consequens est datæ formæ g obtemperari.

Sententia lata in loco secreto, nō in publico, non valet. PR. & CY. *secundum* BALD. Vel sic: *Sententia quæ non est lata in loco maiorum, nec præsentibus officialibus, est ipso iure nulla.* BART. Vel sic: *Locus iniqnitus reddit sententiam nullam hac dicit,* IAC. BVTR. Vel sic: *Sententia lata de ordinario alibi quam in loco maiorum, non valet.* SALYC.

TI. *Imp.* CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AA. *Eude.*

CVm sententiam præsidis iritam esse dicis, quódnō publicē b, sed in secreto c loco, officio d eius non præsente, sententiam suam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta sunt, præiudicium generandum esse constat. PP. V. Kalend. Decemb. Caro & Carino Coss.

Præsis concordiam suadendo non videtur velle alienum tollere, nec potest. BALD. Vel sic: *Verba iudicis prolata causa cognitione non procedunt, non habent vim sententiæ.* BART. Vel sic: *Iudex suadendo concordiam non fert sententiam, nec alienum tollit.* SAL. Vel sic: *Verba iudicis suadentis vel pronunciantis partes debere inuicem concordare, non habent vim sententiæ definitiuæ: quia non definiunt causam sed diminuunt eam in secreto.* PAVL. DE CAST.

VII. *Imp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Iulianæ.*

EX stipulatione pacta actione e pacifici petitionis suadendo, præses prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure e tolli tantùm licet, extinguere non potest: nec vox omnis iudicis, iudicati continet auctoritatem: cùm potestatem sententiæ certis finibus e concludi, sæpe constitutum sit. Quapropter si nihil causa cognita secundùm iuris rationem pronunciatum est: vox pacifici suadentis præsidis actionem perimere (si quam habuisti) minimè potuit d.

Regressus mihi competens contra auctorem meum re euicta, non reddit sententiam nullam. hæc primò. sed agitur actione ex empto si fuit empta: sed si in solutum data sit, agitur vtili actione. BAL. Vel sic: *Sententia per quam res euincitur, non rescinditur nisi appellatione: sed et qui perdit, contra suum auctorem succurritur.* BART. Vel sic: *Regressus quem habet sententiatus de euictione, agit diuersimodè, quia vtili ex empto si pro pecunia res fuit tradita, vel permutatione si per species fuit in solutum data.* SAL. Vel sic: *Sententia per quam res euincitur, non rescindetur nisi per appellationem, licet auctor non fuit ad eam citatus: tamen contra eum succurritur ad interesse si sibi fuit lis denunciata. h. d. secundùm* PAVL. DE CAST.

VIII. *Idem* AA. & CC. *Liuiæ.*

LIbera f quidem Theodora g, quam ex emptionis causa, vel in solutum creditori traditam proponis, pronunciatione tacitra pronuncationis auxilium sententia rescindi non potest. Verùm si mora quæstione, præmissa denunciatione h ¶ ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit: quanti ex empto ad interesse. in secundo casu agam ad debitum est. petitionem. VEVIAN.

a De excepione iudicati non est inhibendus, vide Odofred. *supr. eod. l.).* & *ff. de iudicat. l. si ipse*) *cum dicit.* § *penult.*

b Ecrebit, quia non est necesse nisi in notorie causa: qui alia contrariatur. *Rad. de iudicat. l. si ipse*) *primo. sup. de appella. tibi. & ff. de iudicat. l. aliud dicitur.* Rat. fiunt dare ad domum suam in aliquo loco publico, vel honesto. ACCVRS.

c Sententia scribitur est in loco suo. tum. si aliquo modo iudex iubet, vt causa finit non habeat, flatum habeat, scilicet aequa dedaiuam, iudici suppic, ut hoc non desiste ut pactis, hoc non tamen, & tunc in quest. pactis, vacuati pactis. *supra. eod. l.).* nachtam *l. de iudicium.*) *ff. de iudicat.*) *ff.*

d ¶ *Iudicium.* scilicet obligationem. ACCVRS.

e ¶ *Certo iure.* scilicet acceptilatione, vel solutione, vel similibus modis: vt *Institut. quibus mod. tol. ob. in princ.* ACCVRSIVS.

a ¶ *Finitus.* condemnatione, vel absolutione: vt *supra eodem l.).* & *infra eod. l. post sententiam.*

a ¶ *Pactis.* vt obstet exceptio rei iudicatæ quasi ex iudicio sententiæ vt *infra ff. commentariis, epistolis. l. interlocutorie pactis.*

b ¶ *Tenebat.*

c ¶ *Sicut enim potest debere iuniciter vocatori iisi et si mouam ita ille qui vel pro non in solutum, tunc domuncia ut tradetur.*

LIbera.] CAVVA. Ad hoc illam mihi vendidisti, & tradidisti: vel qui erat debitor meus in solutionem mihi dedisti. pronuncatio in libertatem. & pronuncia est libera, qualiter mihi succurratur, quæritur? Respondeo quód sententia per appellationem non suspensa, non rescindetur: sed in primo casu si tibi denunciasti cùm in libertatē proclamauit, agam ex empto ad interesse. in secundo casu agam ad debitum est. petitionem. VEVIAN.

f ¶ *Libera.* scilicet pronunciata, quod est infrà, & sane ablatiui absolati.

g ¶ *Denunciatione.* quæ est necessaria, vt de eius euictione agi possit vt *ff. de euict. l. emptor.*

a ¶ *Em*

480/C.IV.K.5-4, 1913-1914
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Eximi vide-tur qui in libertatem mittitur.

a ¶ *Empti* id est, ex empto, nomine emptionis, quia facit * emptorem, quæ in libertatem emptitur vt *infrà de emptio. l. si fla-tus.*

b ¶ *Reddendum* quod erat in specie.

c ¶ *Non prohibetur.* scilicet actione antiqua quæ adhuc superest: quia nihil videtur solutū esse, sed certè tantùm videtur * emptio in solutum datio *, & sic vendi ex empto nomine exitibiliorem agitet *ff. de pign. act. Longaniz. circa principium. & infrà de novat. l. si pradium.* quæ sunt contra. Sed hic in pacto recepit vt ita demum recedatur à priore obligatione, si res in solutum data liberè fieret eius: ibi non, argum. *ff. de solu. l. si quis alium.* Vel vetius distingue: an species pro specie in solutum detur: vt *hic*, an etiam res pro pecunia, vt in contractu.

b In solutum dato emptio videtur.

c In solutum aliquid dari. Si id restitum accipienti fuerit, nihil contra eum competit. actionis non est.

POst.] CARVS. In causa quam habebat cum Titio, iudex mihi condemnauit Titium in c. vale postea mutare sententiam quæritur an possit vel ipse vel successor? Respond. quòd non. Sed videtur quòd possit, quia cum pro ore pronuntiat in causa possessionis, postea in causa proprietatis pro adueratio assertio acceptabit à me possessionem. & sic per posteriorem sententiam videtur mutatur prima. sed non est verum: quia diuersæ sunt causæ proprietatis & possessionis: atque quicquam commutat habet proprietas cum possessione. Item non obstat quòd iudex potest mutare sententiā interlocutoriam: quia per talem sententiam causa non definitur. Vel potest causam aliter vt in glos.

d Iudex sententiam. Sed non est verum: quia diuersæ sunt causæ proprietatis & possessionis: atque quicquam commutat habet proprietas cum possessione. Item non obstat quòd iudex potest mutare sententiā interlocutoriam: quia per talem sententiam causa non definitur. Vel potest causam aliter vt in glos.

d Iudex pro specie & res pro pecunia dicitur.

d ¶ *Post sententiam.* Tria dicuntur hic. I. Primum, quòd si iudex tulit sententiam, & transiuit in rem iudicatam, ita quòd appellari nō potest: stata vel iudicata postea super eadem quæstione ab eodem, vel ab eius successore, non valet: vt *infrà sententiam rescin. non poss. l. & quando prout. non est mirū l.* i. s. Secundò obiicitur, immo videtur valere secundo statuta etiam ab eodem: vt si primo *de possessione*, & postea de proprietate inter eosdem iudicauit: cui respondet hoc modo: bene dici de eadem, & quæ iam decisa est: sed in hoc casu non est de eadem, nec decisa est quæstio proprietatis, licet sit decisa causa possessionis, vt *infrà si à non compet. iudex. l. si de proprietate.* 3. Tertiò adhuc opponit primo dicto de sententiis interlocutoriis quæ mutantur, vt sic vltimo statuta valent: vt *ff. de re iud. l. quod iussit. & ff. de arbit. l. diceres.* Cui respondet, quòd illæ non decidunt causam vllam, quia mutari possunt: sed primum dictum dicit de causis decisis per sententiam definitiuam, plerumque autem ideo dicit, quia quando quæ definitum: vt in causa commentanea possessionis secundum quosdam, quæ non mutatur per appellationem: vt *infrà ff. de momento possess. fructi appell. l.* i.

e ¶ *Finibus certis.* scilicet * absolutione, vel condemnatione: vt *supra eodem. l. ex stipulatum.* 1. Vel dic, *certis*: quia iam appellari non potest.

e Finibus certis conclusis sententia quæ finalis dicitur. An quæ absolutoria vel condemnatoria sit? An à qua appellari potest.

f ¶ *De possessione.* id est, de possessione.

g ¶ *Statuta.* constitutiones, & dicas statuta, scilicet per sententiam secundum. est autem *statuta*, nominatiui pluralis, & incipit hic constructum. ACCVRS.

h ¶ *Auditoriorum.* nam de alia non ita, nam, &c. ACCVRS.

i ¶ *Pronuntiata.* primò.

k ¶ *Proprietati.* id est, sententiæ secundò latæ de proprietate.

l ¶ *Interlocutorias.* vel de induciis dandis: vel de testibus producendis: vel propter infamiam repellendis. Item vt ad aliam prouocationem pro testibus recipendis mittatur.

m ¶ *Plerumque.* hoc dicit propter iudicium monetariorum possessionis. vt *infrà eod. tit. l. monetaria.* & 5. *qui leg. per. fland. in ind. lib. l. monetaria.* vt modò dicit. 1. Vel aliter, quia illam sententiam dico definitiuam, pone exemplum in interlocutoria, quando quæritur, possit esse istius vel non: vel sit in possessione libertatis, vel non.

ADDITIO. Bart. hic intelligit hanc tantum in interlocutoria per quam tota causa decidatur: quia illa non potest reuocari, sicut non ipsa definitiua. exemplum in sententia iudicis, pur quam absoluit aliquem ab obseruatione iudicij, vel pronuntiat non esse procedendum, vel se non esse iudicem, illa non potest reuocari: quia petitur causam principalem, sed si petiuerit quamdam causam incidentem seu emergentem, optimè potest reuocari: quia adhuc durat iudicij officium in illa causa: vt *l. diuers. ff. de ordin. & de gest. Imp. l.*

NVlli.] CARVS. Si magistratus vel quis alius interdixerit ibi ne amplius stares in patria tua: an valeat talis sententia, quæritur? Dicitur quòd non, cū non habeat potestatem statuendi hoc. VIVIA.

n ¶ *Non dubito.* ordinarium, cum de imperio fit: vt *ff. de offic. proc. l. d. licitus. §. qui conuersiuendi* delegati non potest: vt *ff. de offic. eius cui mand. est iuris. l. i.*

o ¶ *Facultatem.* sicut pedanei iudices.

p ¶ *Permittitur.* quandoque enim hæsitinodi potuit imponatur: vt *ff. de interdi. & relegat. l. ex legatorum. §. confiscatum.*

q ¶ *Addat.* scilicet prius.

r ¶ *Palam est.* hæc secundum leges veteres, in quibus primò debebat ferri sententia, & postea præstari iusiurandum: hic autem iusiurandum præstari sententiam, & sic postea iudicare. & ideò secundum ius antiquum non valet: vt *supra de reb. cred. l. si quis iusiurandum. in fin.* Sed hodie valet, & est interlocutoria: vt *ff. de reb. cred. l. generaliter. in fin. i. ff.* & sic hæc corrigitur per *l. generaliter.* Vel dic quòd statim & posset ferri potest, vt hic: non multo plùs, et ibi. § Item inuit quòd si detulisset iudex 5. deferto tibi iuramentum: & si iuratur, dabo pro te sententiam: vel absolue te, vel absoluam, quod valet: sic est contra *ff. quando appell. sit. l. i. §. Idcirco.* Sed dic secundum Iean. quod non * debet ferri sub conditione: vt ibi dicit, solues centum, scilicet si nauis ex Asia venerit, vel simili: potest tamen ferri sub ea quæ ex his pendet quæ in iudicio fiunt.

s ¶ [Palam.] Latine, inter Latinos, Græca inter Græcos, vt intelligantur: vt *ff. de iniust. act. l. fin. §. pupillus. §. prosecutus.* ACCVRS.

NEmo.] CARVS. An iudex secundùm quod alius iudicauit in eadem simili causa, sententiam proferre debeat sequendo eadem sententiam, quæritur? Resp. quòd non, etiam si esset lata à præfecto

t Contraria videtur *l. de mora. de reiud.* quia semper in dotalibus Latinum linguā requirit. sed hic agit de iudicibus dotalibus autem de prætoribus nec alia magistratibus cōdidit. ut. ante eiusdem dicunt, et fulti quidam, hic plus dotalibus mitrus, aut et a. lij, illud ante impetrij transitionem in Græcum, hoc post superiū ut Graecum ut Graecum. Nam non hoc modo solum omnia antiqua. ita tantum.

* Sententia sub conditione ferri non potest. e. quod licitum. repugnat. Sententia sub conditione An sub modo ferri potest. v. l. i. §. *ff. eod.*

480/C.IV.K.5-4, 1915-1916
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fictis prætorio, vel ab alio magistratu sed secundum quod sibi videtur sequendo leges & iuriscium, iudicare debet.

a Consultatio. a ¶ *Consultationes*, id est, [a] responsa ad consultationes, data ex prætorio principaque sunt extra corpus iuris vt *hic, & ff. de legi. & consti. l. ij.*

b ¶ *Sequendum*. neque alias, subiundi.

c ¶ *Multo magis*. fellicet quam si à principe daretur. ACCRES.

d ¶ *Sententiæ*. id est, responsiones ad consultationes datas à præfectis.

e ¶ *Non exemplis, sed legibus*. Vide scripta ad *l. 1. t. supra de reb. creed.* CUIAC.

b Non exemplis, sed legibus iudicandum. e ¶ *Sed legib.* [b] *non vt ff. [illegible] de acca. l. si [illegible] & ff. de ff. praef. l. sed licet, & l. ij. circa iur. cal. vti, pub. l. fin. in fin.* Sed argum. contra *ff. de publ. l. 1. & eum ibi, nunquid ergo & magistratus.*

c Cognitionales. f ¶ *Cognitionales*, id est, definitiæ sententiæ cognitionalitier causa examinatæ vt *infra* prædicta.

g ¶ *Magistratus*. nil fine principis vt *l. de ie. & consti. l. ij. in princ.* quæ est contra. nisi fint [d] non sententiæ, vt confirmandum, [e] iudicant: *de* tunc magis dicet sequi confensiunem quam sententiam, sequitur ibi, vt *l. pub. & ff. iuris. & ff. l. 1. & de iurisdictione & l. eum imperat. ff.* ACCRES.

d Sententiæ multitudo ei sententiam potest iudicare.

e Confirmabo iudicet pro ei sententiam multitudine.

CUM Papinianus.] CASTR. Scholasta Bononien. commentat. ad Bononiend. cuiì petebatur, & velit scholasten reconuenire ab posse allegare priuilegium, ne sibi magistri reconuenirent, quæsitum? Resp. quod non, sed subesse iudice sub quo consentit, sub eodem debet reconuenire.

§ Consentiam hac *l. quæsiti* 10 *ff. de iud.*

h ¶ *In quæstionibus*. id est, in libris quæstionum quem non habemus.

i ¶ *Absolutione*. vel condemnatione.

f Reconuenire. k ¶ *Condemnatæ*. licet [f] actioni potest non esse iudex actoris, contra reconuenire eum qui eum condemnatus est, licet sibi sit competens & hoc si reconuenire eum actoris, non alicer vt *ff. de ad edic. Iudiciis. l. 3. circa finem.*

l ¶ *Rationem*. dando ei auctoritatem.

m ¶ *Augendam*. sed in quo augetur? Respond. ex ia Papinianus permittebat reconuentionem ex eadem causa tantum vt tuetur, vel negotiorum gestorum. Sed Iustinianus hic etiam ex alia permittit. Item & in hoc cum dicit, *nulla*, &c. Item in eo quod rationem reddit, *cum omnis*, &c. Argum. *infra de his qui ma. non possunt l. 5.*

n ¶ *Prætaxatione*. primitus satisfacto, & respondendo ei qui prius appellatur vt *T. de appell. l. penul. §. 1.*

o ¶ *Cognoscatur*. sit enim illud ex quo actor agit eorum ro. etiam iure vetetur *hic, & ff. de iudi. l. 1. in fin. & l. qui non cognitor, & ff. de iurisdictione iudi. l. 5. idem, & ff. de procur. l. fin. & hæ. hæ. fideiu. & ff. eum qui ex ea re teneatur. de fideiu. l. 1. & 5. arg. C. de iudi. l. ordinari, & T. de iudi. l. ult.* Sed videtur hic lex non habere locum, cum ipso iure fiat compensatio, quandoquidem debentur *Instit. de act. § in bona fide.* Sed dic quod non erat hic liquidum 2. Item quia fieri potest ab altera parte petebatur, vbi compensatio locum non habet vt *T. de compensat. l. fin. & ff. de pign. act. l. ff. communia. §. in pignor.*

g Compensatio non fit nisi liquidi ad liquidum vt hic, & gloss. *Nouel.*

p ¶ *In eadem negotia*. maximè. nam idem & fide alio reconuenit, nisi res actoris ut dicit. Vel dic verius idem arguendi dici quia idem actor, reus, & iudex licet fit alia res. & sic *Instit. de act. § 5. minus.* Aut dicunt quod licet lex etiam per Iustinianum non permittit reconuentionem ad in eadem negotia. Vel *arab. & con-*

sequentur. permittit in alio, & sic non additit dicto Papiniani. secundum consilium eo quod dicit, *nulla*, &c. & in eo quod reddit rationem, *cum omnis*, &c. Item in quod hæc lex dabat potestatem reconuenendi actorem sub eodem iudice, sed si coram alio volebat, poterat. authent. vetò imponit necessitatem, vt dicit inuentus condemnare [h] diuinumodi sententiam non solùm roborandam [i], sed etiam augendam [m] esse sancimus: vt liceat iudici vel contra actorem ferre sententiam: & aliquid eum daturum vel facturum pronunciare [n], nulla eì opponenda exceptione, quòd non competentis iudex agentis esse cognoscatur [o]. Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio [p] non dedignetur [q]. Dat. XV. Kalendas Decembris Lamp. & Orefte VV. CC. Coss.

IN AVTHENTIC. DE executoribus. §. fi. col. vij. consti. vij.

Et consequenter. id est, conuenitur. adiitur in hac authent. *ego reuocemus, &c.*

r ¶ *Eundem iudicem*. Sed quid si præsidialis velim eum conuenire, de qua non potest alias recognoscere quia [a] prædaturus sit: vt *supra de pedan. iudi. l. 4. n. fin.* Respond. cognoscit & nec, ratione reconuencionis: vt *supra de iudi. quæ.* Idem videtur si de criminali velim reconuenire eadem [b] ratione. Item quid si reconuentus nolit iterum [c] reconuenire primum conuentum de alio qui primo, vel quem referi primum dicens? Videtur quod non possit, cùm aliud [d] sit conuenire, & aliud reconuenire: fiat aliud [e] deferre iuramentum, & aliud iusiurandum. & aliud [f] deferre iuramentum, & aliud iusiurandum. *& ad § qui iuraverunt.*

a Prædaturus nō cognoscit de causis prædiorum, & ciuilibus, nisi per reconuentionem.

b Reconuentio reconuentionis nō admittitur. vt Rancon. Lamp. 1.

c Conuenire, & reconuenire Reuum.

d Iusiurandum deferre & referre differtur.

e Contra *gloss. l. Contra de iur. Patronatus* deferres primo iusiur. de calumnia conuenit.

f Reconuentio locum habet eorum delegatorum iudicibus, vt *in de Leg. reuocam. in ad vi. de iud. adde Zas. in Rigmiscum* 35.

h ¶ *Iuraverunt*. *hic* abusiues. hoc per *auth. offerantur.*

i ¶ *Iudicem*. potest sententiam ergo in delegata. Sed quid de ordinario? Resp. idem, quòd habeat locum hæc authen. nam in corpore dicit tale quod factum apud gloriosissimum iudicem, licet non recusetur ordinarius, sed aliusei allocutiuus *in authent. vt deleg. iudi. §. si verò recuperit coll. 10.* Sed Mandusebat hoc pro fo, vt ordinarius recusetur.

m ¶ *Augendam*. Sed quomodo hic causa trachabitur? Respond. in proponendo & allegando & iudicando eadem vel alia sententia ferat hic ordinem, vt qui primo appellauit, prædatur in talibus vt *ff. de iudi. l. qui prius.* ACCRES.

n ¶ *Aliquid*. id est, si aliquem eum recognoscere ab [g] initio, vel parum post eum qui inconuenit? Fiunt, nisi videntur T. *de pedi. l. pecuni. & l. bello, ff. si certum pet.* & sic non quandoque ante sententiam potest reconuenire, vt *hic, & in corpore in* Sed dicit, *mox argum. supra de conuen. l. 5.* Sed quidam dicunt quandoque ante sententiam potest fieri reconuentionem, & ergo in hic aliquid est, & nolo in certo euitè, sed eorum alio, vel

g Compensatio non fit nisi liquidi ad liquidum. vt *Bart. in fin. de compensat. l. 1.*

vel alioqui, id est, si displicuerit. Sed prima probatur etiam iure canonum: vt extra de mu. pe. c. ex literis. Tertij distinguunt inter delegatum & ordinarium: vt coram delegato incontinenti, sed coram ordinario quandocunque. Sed quando dicitur fieri incontinenti? Resp. ante apertos testes, vt dicimus in denunciatione euictionis, ff. de euict. l. si rem, quam mihi. §. si. Vel dicam post litem conte. quodam spatio b intercedente ad arbitrium iudicis, qui arbitretur ante confessionem factam, vel productiones testium: vt ff. de sol. l. ratum. Accurs.

mum & ego admiror.

XV. [illegible]

[illegible Greek text]

Latini Anton. Contij.

Constitutio sancit cum multa sunt in lite capitula, posse iudicem super quibusdam capitulis pronunciare sententiam definitiuam, & tunc iterum inquirere de aliis, & iterum pronunciare sententiam quae ipsi visa fuerit, & non cogi vnam sententiam de omnibus simul dicere capitulis.

Coniunctio copulatiua non debet poni inter ea circa quae non potest vniformiter disponere. Bald. Vel sic: *Quando duo vocabula veniunt ad determinationem eiusdem verbi, debent intelligi vt vniformiter operetur.* Bart. *Haec lex vt si est valde obscura, & habet varios intellectus, & hoc dicit secundum vnam lecturam: Quando vna determinatio decernit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam si subsit ratio in contrarium. Secundum aliam lecturam dicit textum contrarium, quod quando subest ratio in contrarium, non determinat pariter sed secundum quod congruit determinabilibus, quia textus est aliquantulum obscurus. hoc dicit secundum* Pavl. de Cast.

XVI. *Idem A. Iuliano P.P.*

Cum solitum est in sententiis a iudicum sic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam sententiam ad appellationis vel recusationis venire auxilium, quidam putabant non licere ante litem contestatam, nec iudicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare b. Cum enim simul vtrunque vocabulum ponitur tam appellationis, quam recusationis, prouocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi: putabant quod nec recusare quidem iudicem cuiquam concedatur ante litem contestatam: quod minime verum est. c Caueat itaque iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione d proferre.

Cum solitum.] Casus. Potestas Bon. delegauit te iudicem ad aliquam causam, & ita quaeritur: nullus recusat talem iudicem ante sententiam, vel ab eius sententia appellet, an possit talis iudex recusari, quaeritur? Respon. quod sic c ante li. cont. & appellabitur d postquam tulerit sententiam.

a ¶ *In sententia.* Interlocutoria: vel delegati: et quia iudices ordinarij delegant causam cognoscendam appellatione remota, & recusatione ante sententiam.

b ¶ *Appellare.* ante vel post litem cont. ante definitiuam sententiam: vt *infra quorum app. non reci. l. ante. & de appel. l. eos, qui. §. super his. & supra de episc. aud. l. ij.*

c ¶ *Passiuum est.* Imo permissum est recusare: *ff.* delegatum, sicut hic e contra: *ff. de iudi. l. apertissimi & de in. rest. in l.* [illegible]

d ¶ *Sine certa distinctione, &c.* debet f enim verbum appellationis post sententiam accommodari, & ante non: quia & sine tali prohibitione non potest appellari ante: recusatio g vero bene potest fieri ante super delegatum remoueri. Sed & si simul ponitur, tenet positio secundum lo. scilicet: vt recusationem prohibuerit ante sententiam quandocunque. & sic [illegible] est, scilicet aliae. Sed iure canonico cum appellari i potest ante sententiam: ideo vtrunque remoue potest causa commissa, & remota k appellatione tantum, etiam recusatio l remoueri videtur, vt *extra de ap. c. super eo vero.* Sed argum. contra, *ff. ne liceat in vna eademque causa ter pro. l. j. in fin.* vbi innuitur quod non m tollitur recusatio, licet remota appellatione sit causa commissa. Sed ibi per legem tollitur appellatio. Sed qui iudices sunt illi qui sic committuntur, cum nulli permittatur nisi principi, vt *ff. a qui. appel. non licet. l. j. in fi.* quae est contra? Resp. hoc verum est post sententiam, vt ibi. Sed hic ante, vt diri.

[illegible marginal notes]

DE SENTENTIA QVAE SINE CERTA QVANTITATE PROFERTVR *. TITVLVS XLVI.

Quod dictum est titulo superiore l. 7. & 9. sententiam omnis finibus concludi, id quia specialiter in hoc tit. declaratur, vt quae de re actum est certam sententiam esse oportet, a pecunia vel rei certa, aliaquin sententia non est, [illegible] *finis, & intellige in hoc tit. vel certa re, ex §. curare. Inst. de act. Certam autem esse pecuniae quantitas vel rei qualitas non tantum si nominatim exprimatur sed & si intelligatur & repeti possit ex libello consentienter vel instrumento obligationis vel parte aliqua alterum.* l. 3 hoc tit. l. 5 §. vlt. l. 59 D. de re iud. *vel ex legibus ipsis & iure publico, vt in specie l.* [illegible] *si ita iudex pronunciauerit, L. Titio G. Seium ex causa venditionis C dederit videri, quia pecunia quaedam eam persoluerit L. Titio G. Seium vsuras dependere placet. Nam qua non est expressa vsurarum quantitas, satis intelligitur ex ipso iure & tit. de vsuris rei iud. Et obseruandum ex l. 1. diem legitimum iudicati faciendi iudici non tantum prorogare vel contrahere posse.* vt l. 1. D. de re iud. *sed & ne dare quidem, vt si iubeat vsuras praestari statim a die sententiae quoad sors omnis quae in condemnationem deducta est persoluta sit. Rata etiam sententia est & iusta si procurator Caesaris fisco, vel si curator Reip. indemnitatem praestari iubeat.* l. 2. hoc tit. l. 5. Sed pror. *(Iubere est verbum commune sententiae & interlocutioni) quod tamen non ita erit si quis alius iudex inter priuatos similem sententiam ferat. quia priuatorum domestica rationes hodie non sunt certa, vt & Assenium rationes publicae fisci vel Reip. rationes sunt liquida & certa, ex quibus indemnitatis quod est in sententia nomen facile explicari possit. Aliâs vero sententia sine certa quantitate prolata, ipso iure nulla est.* l. 3. & 4. Cuiac.

Valet sententia de futuro si dependeat a iure quod est de praesenti. h. d. secundum vltimam lecturam hic positam in gl. quae est vera secundum Bald. *& eam approbat & confirmat* Pavl. de Cast. Vel sic: *Haec lex habet quinque lecturas in glossa, & quinta communiter approbatur, vt indubitabiliter & litera conuenientior: & secundum illam h. d. Sententia lata super futuro dependente a praesenti, valet.* Salyc.

I. *Impp. Seuer. & Ant. AA. Aeliano* *.

Cvm iudicem a e quo ad pecunia condemnationis soluta fuisset,

Specialiter dicit qualiter sententia non valet ratione incertitudinis.

Cum.] Casus. Petij a te centum, succubuisti, appellasti, iudex appellationis confirmauit primam sententiam, & praecepit, vt praestares vsuras donec solueres c. an valeat sententia, cum certa quantitas vsurarum in sententia non sit comprehensa, quaeritur? Resp. quod tenet, aliis modis ponitur vt in gl.

a ¶ *Cum iudicem.* Addictum actione iudicati. Diuersa est species *l. 2. § 1. ff. de vsuris.* Cuiacius.

e ¶ *Cum iudicem.* petebam a te centum, & condemnatus mihi fuisti, conuenit inter nos de praestandis mihi certis vsuris singulis mensibus, quibus illa centum retineres, donec mihi solueres, stipulatusque sum a te. Stetisti per x. menses, nec soluisti: egi apud alium iudicem contra te super vsuris, hic condemnauit te super vsuris praeteriti temporis praestandis, & hoc secundum iuris formam: nam de futuris non potuit: quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem: vt *ff. de vsu. l. j. §. j.* Vel dic quod debitor damnatus, frustratorie appellauit, quo casu currunt vsurae medij temporis: vt *ff. de vsuris l. cum in prin. & de re iudi. l. fin. & de app. l. negotiorum.* Et non ob. *ff. de vsu. vel inf. l. iij.* quia illud obtinet, quando non currunt vsurae per iiij. menses postquam sententia transit in rem iudicatam. Vel dic tertio, creditorem victum appellasse, * quo casu currunt similiter, cum nihil noui sit faciendum: vt *ff. nihil in. l. j.* & pendente primo iudicio curribile, vt *ff. de iudi. l. j.* & secundum hos duos casus dic iudicem, scilicet appellationis. Vel quarto sec. aliquos, scilicet Bul. & Ha. & Vo. quod petebam a te x. pro sorte, & v. pro vsuris actione in factum ex quadam sententia in qua damnatus fueras mihi in decem, negabas iudicatum, iudex iudicauit iudicati. & quantum sortis & vsurarum nomine deberetur, sua sententia declarauit. Sed contra *ff. de re iudi. l. post rem,* vbi dicit nil quasi post sententiam. Sed dic quod ibi nemo contradicebat sententiae: & dic quoad pecuniam, &c. id est, pro quo tempore debuisset condemnatio solui. Vel quinto dicas iudicem principalis causae iudicasse de vsuris futuri temporis donec soluerentur sors. Et sec. hunc casum est contra *ff. de vsuris. l. j. §. j.* sed ibi dicet quod ibi iudicis officio debebantur, hic per stipulationem. Vel hic in sententia praecepit, ibi aliter in quadam interlocutoria. Item similiter contra huic positioni *ff. de iudic. l. non quemadmodum.* Sed resp. illud tenere cum vna debitum est de futuro: hic autem vero plura mensura, vel annuatim bene fieri potest de talibus condemnatio, nec cogar omni mense repetere, vel super

* prolatum est.

+ vt illum.

480/C.IV.K.5-4, 1919-1920
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

super iure meo prosecuti. arg. *l. de præscript. xxx. an. l. 4. in fin. & arg. l. ad leg. Aquil. in l.*

a ¶ *De pendendis.* id est, de solvendis.

Quam.] CAUS. Debebas fisco v. fideiussi pro te, cum quasi me procurator fisci, dicens me promisse servare fiscum indemnem: prosecutus Cæsaris, qui conquestus inter fiscum, & primatum, condemnasti me, ut præstarem indemnitatem fisco, an sententia tenetur, quæritur? Dicitur quod sic, licet in ea non sit certa quantitas comprehensa.

b ¶ *Tacite.* quod solum petebatur, ut prædicitur indemnitatem præstandam, cum reus negaret se hoc promisse: nec petebat actor iudicio pendente certificari quatenus esset damnum: sed solum pronunciari an ei esset promissa indemnitas: vt Ext. *l. ad*

a Scutelis ex decreto sine pere effecum.

ut. Sic * ergo dicitur, ut petitur incertum, valet sententia: & cum debet dari certa sententia: vt tamen sufficiat aliqua parte actionis continetur. *l. d. præsens.* sed incertis: sed agitur hic, vt iudex certificet: puta peso incertæ: & iudicio pendente probo quantum sit: & tunc idem, in quantum tamen est possibile vt *Institu. de act. §. verum.* Quandoque enim non est possibile: vt in causa notali, vel in alternatiuis, vel quando in genere debetur vt *Institut. de obligati. in principio.* Item in iudiciis vniuersalibus prosecutari incertum, vt hereditas fideiussor restituat vt *ff. de re iudi. l. aut prætor. §. ff. si pars hereditatis. per. l. ro. §. in.* Item in alio casu: vt *ff. de rei vindic. l. qua de rata. §. in.* Item in alio casu: vt *Institut. de act. §. si quis agens.* Sed quæro quomodo fuit curator iudex in causa fisci: vt *supra in quæ in causa fisc.* & ut fiscus. *dic.* sententia curatoris Reipublicæ, id est pro nomine, fiscus reipublicæ data & quod dicit in fi. iustis, fiscus procurator Cæsaris, qui compescens iudex est: vt *supra si adver. fisc. l. 3.*

b Procurator, de curatore reipublicæ differunt.

Vel dic quod aliud * est procurator reipublicæ, & aliud curator. curator enim est, qualis fuit in hac civitate procuratores compressit, qui pronunciant inter priuatos, & compublicam huius civitatis. & de tali reipublicæ dicit hæc lex. arg. *§. de publ. i. fol. & hos § prætorem.* Vel dic fol. huius quæstionis, vt *l. 3. ff. de admin. re publica.*

Hæc sententia.] CAUS. Petebam à te c. iudex condemnasti hoc modo: pronuncio, et fiscus quodquid debuerit, cum vultis non sententiando ad certam quantitatem: numquid valet sententia? Dicitur quod non.

Codex.

de † pendendis * vsurus legem dixisse professuris: non contra iuris formam sententiam datam, palam est.

Sententia lata super libello non continente certam quantitatem, nisi opponente reo contra libellum, valida est de iure, dummodo continet aliquod saltem, quod in executione sententiæ possit postea declarari. h. d. mutabiliter secundum BAL. Vel sic: *Vbi petitur incertum, valet sententia incerta.* BART. Vel sic: *Si petitio, & prosecutio est incerta, potest incerta ferri sententia hoc dicit.* Vel: *Sententia, quæ pronunciatur indemnitatem esse præstandam, valet.* SALYT.

II. Imp. ALEXANDER A. *Marcellino.*

QVanquam pecuniæ quantitas sententia curatoris reipublicæ non continetur: sententia tamen eius rata est: quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit *.

Sententia, ex meris indicantis ipsi esse præsumitur, qualis & quantis ex allegatis & probatis concipitur. h. d. mutabiliter secundum BAL. Vel sic: *Sententia, quæ non continet certum per se, vel per relationem ad aliud, est ipso iure nulla.* BART. Vel sic: *Sententia non certa de se, nec per relationem ad alia, non valet.* SALYC. Vel sic: *Quando petita est certa quantitas, non valet sententia, nisi contineat certam*

c ¶ *Solue.* Quid ergo si certa quantitas in actis continetur, & sic pronuntiatur, vt hic facit? Respond. non * valet: vt *ff. de re iud. quid tamen. §. Pomponius.* licet hæc lex videatur velle contra. sed eam sic dicas intelligi, quod quantitatem certam, vel speciem, vel quod tantundem valeat, comprehendat, vt quia dicat, condemno in omne quod penitus est: vt *ff. de re iudi. l. ait prætor. §. ff. de in iudicio.* ACCVRS.

d ¶ *Alterum.* alta appellantur attestationes, vel confessiones facta in iudicio. ACCVRS.

e ¶ *Comprehensa.* vel si non est possibile, vel si hoc non petitur vt diximus *supra i. proxi.*

Hæc sententia.] CAUS. Mulier solutio matrimonio propter contangeniitatem: vel quia habebat aliam virum, vel vir aliam vxorem repetebat dotem à viro. iudex pronuntiatis sic: condemno te in mitram, vt restituas quod accepisti nomine dotis: an valeat sententia, quæritur? Dicitur quod non. vide si aliqui iudex cognouit, & mitrium ad certam quantitatem condemnauit, valet sententia: retractata prima: nisi fuerit ab ea appellatum.

f ¶ *Solue.* Quidam mulier repetebat dotem à marito suo, cum esset incertum quantum ille accepisset: quod etiam ipse iudex interloquendo g dixit: non quidem valuit sententia sic prolata, solue quod accepisti. nil enim certum continet.

ADDITIO. Adiuratus quid Barto. hic intelligit hanc leg. quando sententia fuit omnino incerta. Nam pronunciatio hæc modo, condemno te ad restitutionem dotis, & constat eam te habuisse, licet non declaretur quantitas, vel qualis esse dos: valeret sententia: scilicet in petitione hereditatis.

g ¶ *Extra ordinem.* id est, extra antiquam solennitatem: vt *Institut. de iuram. §. fina.*

h ¶ *Cum igitur.* bene infert, prima nulla: ergo ista valida. nam si prima esset valida, ergo secunda nulla: vt *supra non. i. §. ff. sententiam.*

i ¶ *Iudicabat.* ex appellatione. Vel dic à capite eam cum d prima nulla fuit, non fuit necesse appellari.

k ¶ *Ipsa.* solueret eo.

l ¶ *Confirmasti videtur.* * cuius confirmatione, eam statim omnino non appellasti: vt *supra de postulan. l. i.*

a Sententia iniuriam quæ continent non valet, si reprehendit iudicandi in certi contentiosa, exprestis, aut certis indicibus non referuntur ad alia probatoria, (vt sunt tabularum, instrumenta publica) aliis incerta. & lata facta, aut valebit, tamen ex alia adiectione (quia confessione, libello & similibus, certitudo nulla dicit) vt hæc glossa, consangiuitatem. *l. quæ non. §. Pomponius. ff. de re iud.* alia, puta. b Alta pro vt. vel certificatione, solus in iudicio.

c Sententiam iniuriosam. id est & quia ius pronunciet, *Pomponius non hæc glossa.* cuiusqui Gud. de Papa sententiæ. tit.

d Appellari non est nouum. & a Sententia quæ nulla fuit. e Sententia a confessio. qui ab re dicitur semper non appellat.

480/C.IV.K.5-4, 1921-1922
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

INTERESSE DIVISIO.*

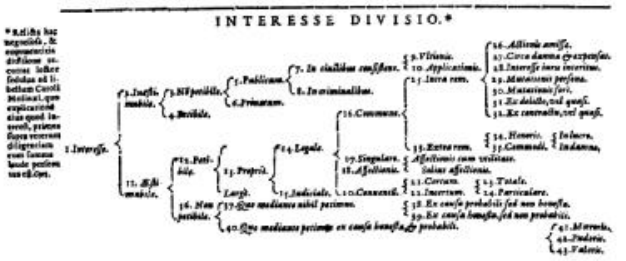

SCHEMATISMI SVPER INTERESSE BREVIS
Petri Rebuffi declaratio.

AD formandum typum, videndum est primò, quo iure sic interesse inventum. Secundò, quid sit. Tertiò, quotuplex. Ad primum respondeo esse de iure divino. vt Exod. xxiij. *Si furet quispiam agrum alterius, vel vineam, & dimiserit immittentem, vel depascere oliveta; quicquid optimum habuerit in agro suo, vel vinea, pro damni aestimatione restituet.* Et *cap. si fuerit de iniur. & damn. dat.* & ibidem damnum reddet. sed interesse est damnum, vt hoc text. damnum reddatur. *& c. 1. de fideiussoribus*: ergo est de iure divino: sed dicitur esse à gentibus posita receptum, & à iure canonico approbatum, *d. cap. de fideiussoribus. gl. in cap. conquestus, cum similibus. de vsur.* sed quoad formam est iuris civilis, vt hic, & sic principa non potest id remittere. *Lectorio. C. de in ius vocand.* falli in rebus casibus positis in repetitione huius legis, quam nostismet confecimus anno 1550. vbi latius deducitur *in praefat. quaest.*) & quot modis accipiatur, *ibi. quaest. 1.* & quid veniat appellatione, *interesse*, ibidem.

¶ Secundò quaero, quid sirit *glossa in verb. prout.* dicit esse* damnum emergens, & lucrum cessans ex eo, quod aliquid fieri cessaturè communiter approbatur per Doctores. Vel est aestimatio damni emergentis, aut lucri cessantis ratione cessationis, aut facti alterius, quàm fieri debuit, legitimè proveniens. Vel consideratur interesse duplicitè. Primò, ratione eius, cui debetur, & tunc definitum: *Est aestimatio damni emergentis, vel lucri cessantis, culpa debitoris contingens.* Secundò consideratur ratione eius, à quo petitur, & est *aestimatio damni dati, seu lucri cessantis, culpa debitoris proveniens, per debitorem creditori facienda.* Latius declaratur in repetitione *in glos. prout.* vbi ponò alias definitiones, & declarationes, vltra Doctor. licet videre *ibi.* His conferatur eris scholaris pro declaratione terminorum, videat prouectus repetitionem.

1 ¶ Tertiò quaero, quotuplex sit interesse: Respond. in genere vnum esse, quod pono pro stipite: & sic intelligitur opinio Petri, & aliorum tenentium interesse vnum esse, & hoc per Bartolum sic definitur: *Interesse est iusta alicuius utilitas*, vt infrà declarabitur, & hoc diuiditur in multas species, siue accidentia, vt quidam dicunt, & plenè declaro in meis ad hanc legem repetitione, *in glos.*).

2 ¶ Interesse, Bartol. inquiens, quoddam est inaestimabile, aliud aestimabile. Inaestimabile, est iusta alicuius utilitas inaestimabilis. *glos. in l. 1. ff. solut. matrimonio. Idiotis. ff. de regul. iur.* tenco tamen in dicta mea repetitione, *quod* esse dabile interesse inaestimabile, quin saltem infinitè aestimari possit, & hoc in gl. 3. vide ibi, ff. habet.

3 ¶ Inaestimabile diuiditur: quia aliud est non peribile, aliud peribile: non peribile est iusta alicuius utilitas inaestimabilis, nò peribilis, vt si voluntatem explere non possim, Barb. *cons. lxxxiij. vol. 2. in ij. col. & 7. deliberationes plenas.*

4 ¶ Peribile est, quod peri potest: vtiò filiae meae per redemptorem, interest mea inaestimabiliter: ob id petam filium mihi exhiberi, *l. 1. & per totum ff. de liber. homi. exhibend.* & idem in vino, cuius vasa ab aliquo retinetur, interest mariti, quod non poterit aestimari, ò os inferius fuerit maculatum id temporis, idò petetur vasa exhiberi, *nub. ff. de lib. exhib. l. 1. in fi. & l. 2.*

5 ¶ Interesse aliud est publicum, aliud priuatum. Publicum est reparatio publici status laesi propter aliquod iniustè factum, vel non factum: datum, vel non datum: quæ commodè aestimari nò potest. Ignorat *in repetitione l. quotiens. col. 10. ff. de reg. iur.* Ego verò sic definio, *est status laesi publici propter commissum, vel factum iniustè contingens, quæ aestimari commodè nò potest.* Primò pono, *status*: quia respo. laditur, vt ¶. dicetur. *& l. si quis tigrinum. §. 5. ff. de capitis.* Alia declaratur in repetitione extensè, vbi licet videre.

6. ¶ Primatum, est omne, quod non est publicum, idò vno sagaito alterum intelligetur, *arg. l. 3. ff. de his, qui sunt, vel alie. in.* Doctor. *in rub. de acqu. poss.*

7. ¶ In civilibus quoddam publicum interesse conflictis: vipote quia publicè interest clouacas purgari, *l. de pupillis. §. si quis vnus. ff. de no. op. nu.* & publica via sic destructa, publicè interest ferici. *l. adiles. ff. de viis publicis.* multa alia licet videre exempla *in repet. in praef. & in gl.*).

8. ¶ Ità in criminalibus vt interest publicè crimina non remanere impunita. *l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.* & publicè interest prouincia malis purgari hominibus, *l. congruit. ff. de off. proconsu.*

9. ¶ Vlricia est, vt si fructus cognoscerit damnum firi, & postea dominus eum vendiderit ex lege, ne Parisiis habiter, & ne manumittatur, propter vlricia interest domini, *l. pe. C. si manumissi ita fuerit alienatus, ne manumittatur, l. fructus ex leg. ff. de fri. exper.* & hoc inaestimabile est, ratione affectionis, quà dominus habet, & ratione timoris, ne iterò domina cognoscatur per illi servi.

10. ¶ Applicationis, est quando damnum passe applicatur, vt hoc text. non. Baldus *in l. penult. C. de remedi. ob cons. dat.* & hoc est aestimabile.

11. ¶ Aestimabile, quod aestimari potest. Et hoc diuiditur: quoddam enim est aestimabile peribile, aliud non peribile. Aestimabile peribile est, quod aestimari, pesique potest, vt in casibus, in quibus petitur, vt habetur *hic, & in l. 1. ff. de act. empt.*

12. ¶ Peribile, quoddam dicitur generaliter, & largè, siue improprè, quod sic per Bart. hic definitur: *Est iusta alicuius utilitas aestimabilis peribilis: non habita propter aliquem casum factum iniustè, vel restitutionem iniustam.* Vt si pero rem mihi debitam, dicor rem interesse largè petere, id est, quod mihi vsile est: & sic stipulationes inuenire fuere, vt quisque stipuletur quod sua interest. *l. stipulatio ista. §. aliud. ff. de verb. oblig.* & an pretium, & interesse sint idem, dicitur in repetitione plenè, *in glos. prout.* & de hoc interesse, parum hic.

13. ¶ Aliud dicitur proprè, de quo hic amplè loquimur, quod sic per Bartol. definitur: *Est aestimatio alicuius utilitatis: non habita propter factum iniustum, vel restitutionem iniustam.* Primò ponitur aestimatio, ad differentiam inaestimabilis, & ad differentiam praecedentis, quòd rem ipsam respicit sea factum debitum. Postea dicitur in definitione, *non habita*, vt lucrum & damnum comprehendat. Nam dum minuitur patrimonium, quis non habet vtilitatem, ob id dicitur pati damnum, *l. si furiosus. §. ult. per verbum ff. de act. empt.* Dico propter factum iniustum, quia si esset factum non agerem ad id, quod interest: *l. hominem. §. fin. ff. de dam. in fact.* dico latius in meo *repet. in glos.*). Et hoc diuiditur, quoddam est legale, aliud iudiciale.

14. ¶ Legale est quod à lege introductum, seu approbatum est, *ex in l. legitime. ff. de pact.* & hoc modo interesse omne potest dici legale, quia à lege approbatum: *i. supra in praef. dict.* Vel dicitur legale, quod à lege taxatur, vt in casibus certis ad duplum, vt hac *leg. vers. sancimus.* Et an de iure nouo taxatum sit, vide quæ dico *in repet. in tit.* an college domini Alciati opinionem reprobant: & hoc legale producit quatuor species: vt patet, & infra declarabo.

15. ¶ Iudiciale est, quod per iudicem per suam sententiam aestimatur, ac taxatur, et in casibus incertis, vt patet hac *l. in vers. in actio.* Dico fuisse in repetit. quam super hac lege conscripsi hic tantum trado terminos, vt iuvenes his intellectis parvo negotio materiam amplectì possint.

480/C.IV.K.5-4, 1923-1924
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

16. ¶ Commune interesse, secundum glossam, est commune rei pretium. Bartol. non admittit: sed sic definit: *Interesse commune, est interesse communiter aestimatum, l. si seruum. ff. ad leg. Aquil.* et non placet: quia idem per idem definit, quod non admittitur, arg. *l. fin. ff. de offic. procuratoris Caesa.* Ego verò sic definio: Interesse commune est aestimatio damni emergentis, aut lucri cessantis, ab omnibus rei notitiam habentibus facienda, propter factum iniustum, vel cessationem iniustam, vt debebas tradere mercatori equum tempore nundinarum, cessas: oportet quòd ipse emat cariori pretio, teneris ad id, quod interest, quod communiter homines aestimarent ad valorem equi, quem emit. Alia exempla vide *in reper. in gl. j.* & hoc in totum potest exigi, etiam vltra duplum, *l. vnic. §. si per venditorem. & l. Iulianus ff. de actio. emp.* Fallit in casibus traditis *in reper. in gl. dupli.* vbi inuenies regulam cum limitationibus. Vel commune dicitur, quod omnes communiter tangit, vt si omnium praebendae canonicorum minuantur, eorum communiter interest, si praebenda vnius specialiter. *c. cum omnes & c. cum accessissent. de consti.* Innoc. *in c. cum ecclesia. fluca. in fin. pen. col. de excep.*

17. ¶ Singulare interesse est, secundum glossam, si tua interest propter affectum: verum enimverò quia aliud est interesse affectionis solum, aliud est interesse singulare, vt latè declaro *in repert.* ideò Bart. sic definit: *Est singulariter aestimatum,* quod non admitto, vt dico *in reper.* Igitur ego sic definio: *Interesse singulare, est aestimatio vtilitatis singularis propter factum iniustum, vel cessationem iniustam proueniens.* vt commodasti codicem meum, quem habeo, & apostillis & remissionibus & scriptis refertum, si non reddas, non solùm ad pretium commune teneris, videlicet ad decem libras Turonenses: sed etiam ad meam singularem vtilitatem. Alia exempla tradit Specul. *in tit. de interesse. §. viso,* & ego ipse *in glossa j.*

¶ Quaeret aliquis, vsque ad quam summam possit peti? & textus hic dicit, vsque ad duplum in casibus habentibus certam quantitatem aut naturam vt *hic.* Fallit in casibus positis *in reper. in gl. dupli* in incertis damnum se vera datum reddi debet: vt *hic, vers. in aliis.* Qui sunt isti casus certi, & incerti? Bar. hic dicit eos, qui habent certam quantitatem, vel naturam respectu sui, vel adiuncti: vt si promittis mihi decem, respectu sui est certum, *l. certum. §. si certum peta.* vel ratione adiuncti, vt vendis mihi domum pro centum: respectu illius adiuncti precij, dicitur contractus certus, secus Bar. Fateor tamen quod indigeret declaratione regia in hoc regno, vel parlamentorum: vt dico *in repetit.* Ego salua correctione melius sentientium, intelligo casus habere certam quantitatem, siue sit in numero, siue pondere & mensura: de quib. *in §. j. Instit. quibus modis re contrahitur obligat.* Siue sit quantitas continua: vt fundus decem arpentorum: siue discreta, vt decem equi: ita certum est. Naturam verò intelligo certam, in rebus animatis, quibus à Deo indita est certa natura, per quam animal dignoscitur, & nobis est certa sua natura: vt bos, mulus, & caetera hoc genus animalia. Nam Deus indidit boui certam naturam, per quam à iumento differt: & certa est nobis sua natura, videlicet quod est bos, non equus, vel aliud animal: vt etiam licet videre per Aristotelem *in libro de natura animalium.* Ideo si promitto decem, casus certus est quantitate: si hominem, equum, bouem: vt debeat: & non tradas tempore praefinito, casus certus est natura. Si promittas facere domum, casus est incertus: cùm facta sint incerta, *l. vbi §. qui id quod. ff. de verb. oblig.* Fusius deduco in repet. *in gl. quanticumque.*

18. Interesse affectionis est, quod ex speciali effectu procedit: vt si seruum meum filium meum alius quis occiderit: ego ex affectione aestimo multo. Haec affectio non auget condemnationem: sed quanti omnibus valet, inspicitur, *l. si seruum. ff. ad legem Aquil. l. fin. ff. de operis seruor.*

19. Notandum est, quod duplex est affectio: vna, quae est iuncta cum vtilitate: & haec est aestimabilis commodo pecuniario: & ista benè considerata, & auget condemnationem *l. videamus. §. j. ff. de in lit. iuran.* vt in libro, cui multa scripsi aliquis cum rationibus, nullam vtilitatem: ex illa affectione iuncta cum vtilitate, iurabitur in litem, & duplum consequi poterò per hanc legem: vt dixi *in gloss. j.* An iuramento in litem procedat haec traditio quod facit: collega contrà, cuius fundamentis ibid. respondi. Alia est affectio sola, quae pecunia non aestimatur: & haec non auget condemnationem, *l. libertus, qui solutum ff. de bonis libertor. l. cùm seruus. manda.* Bal. *in addit. ad Specu. in tit. de fructib. & interesse. col. pen. l. j. §. sed si verum ff. si quid in fraudem patro.* alia vide in dicta *gl. j.* tam in contractibus bonae fidei, quam stricti iuris.

20. Conuentum est pretium conuentum, secundum gloss. hic quae reprehenditur per doctores: vt planè dico *in reper. in gl. j.* ego igitur sic definio *Interesse conuentum, est pecunia conuentione partium promissa in defectum primae conuentionis non completae.* Vt: de si vendas mihi domum centum aureis: & si non tradas, promittis decem: si tradas, non poterit agi ad decem promissa: quia conuentio est cōpleta: secus si non tradideris *l. j.* sumendo arg. à contrario *ff. de act. empt.* & hoc interesse debetur totum, etiam vltra duplum *§. alteri. Insti. de inutil. stipula.* Barto. & communiter doctores hic: quod fallit in octo casibus, quos pono in repetitio *in gl. dupli.* vbi sigo regulam cum ampliationibus & limitationibus. Item quando interesse conuentum, seu poena adiecta: aut speciei, debetur, *l. Lucius ff. de act. empt.* Idem si facto, *l. si.* Codex.

l. item si facto. ff. de verborum obligat. secus si adijciatur dationi quantitatis: quia tunc in fraudem vsurarum praesumitur apposita, *l. eugubi. §. si tibi. ff. si certum peta. c. a dilecto. de arbitr.* quod ampliatur in nouem casibus, & limitatur in septem, traditis in reper. *in gl. j.* & an poena conuentionalis possit excedere quadruplum: vide in glo. *praeferuntur,* vbi trado regulam quod sic, cum limitationibus, vbi licet videre.

21. Diuiditur hoc conuentum, in certum, & incertum. Certum est quando apparet, quid, quale, quantumue sit: vt quando promissum est, si non tradideris rem venditam, promittis decem *l. finali. ff. de praet. stipula l. centum, si certum petatur.*

22. Incertum est, quod per se non est liquidum, quid, quale, quantumue sit *l. vbi. ff. de verborum oblig. l. ij. §. fin. de eo, quod certo loco.* & quomodo possit certum fieri? respondeo, officio iudicis tamen in casibus incertis Iacobi. *in l. fin. ff. si quis in ius vocatus non ierit.* & in aliis casibus, quos pono in repetitione *in gl. subsiliarum* vbi fusius trado practicam probandi interesse, vltra doctores hactenus, vide si lubet.

23. Certum producit totale, & particulare. Totale interesse est, quòd in totum debetur: vt si rem vendidisti non tradideris, ad totum id, quod interest, teneris, *l. j. ff. de action. empt.* & ibi Saly. & *l. 9. §. fin. qui satisda. cogan.* vel totale debetur in casibus incertis: nam iudex in eis sine designatione per suam subtilitatem reddi iubebit: vt *hic in vers. in aliis.*

24. Particulare interesse debetur, si quis tradiderit rem, & non cauerit de euictione: & emptor alteri velit vendere sed non potest tanti, quanti si fuisset cautum, emptor agere non ad totum, sed ad particulare interesse, quod patitur *l. ex empto. §. fin. ff. de actionibus empti* & ibi Bartolus, & alij *l. si fundus. locat.*

25. Intra rem, seu circa rem, vel intrinsecum interesse, oritur ex communi: extra rem, seu extrinsecum, ex singulari regulariter: & sic signaui. Et intrinsecum est illud, quod ex ipsa re prouenit: vt fructus, partus, & similia. Nostrer ego sic definio *Interesse circa rem, est aestimatio vtilitatis non habita culpa alterius, circa rem consistentis.* Sic ferè definit textus *in l. si sterilis. §. cùm per venditorem ff. de actio. empti.* & in hoc comprehenditur valor accessorum, vel augmentum, siue decrementum: *l. cùm quid. & l. vend. ff. si cert. pet.* & hoc totum debetur etiam vltra duplum: vt si mutuauerit mihi vinum reddendum in festo paschatis: quod non reddo: valuit in mense Iulio, vel Augusto decem libras: teneris quanti plurimi valuit à tempore morae, *d. illa l. vinum. & d. §. cùm per venditorem.* vide *in gloss. dupli* vbi formo regulam cum limitationibus, insequens doctrinam Barto. & communem: respondéoque fundamentis volentium singularem prosequi opinionem, & praecipuè collegae d. Alciati. & illud producit generationem. Nam quoddam est

26. Actionis amissae, quod competit, quando actio est amissa: nam tunc agam contra illum, si suo facto amissa sit, ad id, quod interest actionem non esse amissam, *l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.*

27. Aliud est circa damna, & expensas: vt si damna, vel expensas mea causa passus sim: contra te ad id agam, *l. sancimus. C. de iud. Clem. prima de rescr.* Alber. *in l. & si post tres. col. 3 ff. si quis cautio.*

28. Interesse iuris interitus: vt si dum iniuriarum contra te agerem, quidam me detinuit, & impediuit ne actionem illam prosequerer: & sic anno fuit amissa, *l. si non conuicij. ff. de iniur.* agam ad id, quod interest ratione iuris interitus, *l. j. & ibi Bald. col. j. ff. si ex noxali causa agatur.*

29. Mutationis personae est, vt si alienasti in potentiorem rem, quam à te petere volebam: potero contra te experiri actione in factum, quanti mea interest ob personae mutationem, *l. j. ff. de alien. iudi. mutan. causa.* plenius dico *in reper. in gloss. j.*

30. Mutationis fori interesse petitur, quando alienatur in clericum, vel scholarem res, quam petere volebam, & sic mutatur forum: agam ad id quod interest ratione mutationis fori, *l. j. §. fi. de alien. iudi. & quae fecit & capit. & an cessiones scholaribus, vel clericis factae valeant,* dico *in repetitione in gl. j.* tam per leges ordinationes quàm per iura: & plenissimè in scholasticorum *priuileg. 177.*

31. Ex delicto aliud interesse prouenit: si furto instrumenta mea per quae debitum poteram probare, subtraxeris: propter quod debitum probare non possum: teneris ad interesse ex suo delicto proueniens, *l. Iulia. ff. de actio. emp. cap. si quis &c. quaest.* & in delictis interesse etiam non excedit duplum: vt hoc text. *in versic. in omnibus,* & dixi ibi *in gloss.* licet collega teneat contra, cui respondeo *in gloss. eadem.* communem sustinendo. Et quasi delicto interesse, dicitur damnum ex quasi delicto alterius culpa proueniens: vt si officialis, seu alius sine causa me excommunicauerit: ideo durante excommunicatione non potui agere, iure prohibente, *cap. intelleximus. de iud.* quamobrem perdidi actionem: agam contra excommunicantem ad id quod interest, ex suo proueniens quasi delicto, *l. ex maleficio ff. de act. & oblig.* Card. *in cap. sacro. col. iii. vers. quaero an alio modo desinant. excommun.*

32. Ex contractu, dicitur damnum emergens, seu lucrum cessans, ratione contractus proueniens, patet *in l. j. ff. de actio. empt.* dico plenius *in repe.* Ex quasi contractu: vt si quidam sit electus praelatus, tenebitur soluere expensas in persecutione electionis fa-

 ctas,

480/C.IV.K.5-4, 1925-1926
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ctui, aut quodam quasi contractu, cap. vt praeterea, de eleíta. Spec. in tit. de fructib. & interesse. §. fin. versi. in summa. & versi. ex praedictis & latius dico in repe. hic tantum declaro terminos obscuros, propter iuuenes.

53. Extrinsecum, siue extra rem, est, quod rei occasione prouenit: secundum Bartol. hic. Vel est aestimatio damni emergentis seu lucri cessantis, extra rem proueniens: vt quia non tradidisti fœnum tempore praefinito, quamobrem equi mei fame perempti sunt: extra rem est: & sic non debetur regulariter, l. si sterilis. §. cum per venditorem ff. de act. empt. Fallit in casibus traditis in repetit. in glo. dupli. & hoc gignit.

54. Honoris interesse est, quod competit, quando de honore agitur qui est lucro pecuniario praeferendus, l. Iulia. ff. si quis omiss. causa test. & potest agi non solum interuentu pro honore: Bal. in l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. procons. sed & officium iudicis implorari, Io. Fab. in §. etiam. Inst. de bono. poss. cum distinctione tamen quam feci in repet. vbi licet plenius videre in glo. i. & intellectum notatu ad l. necessario. §. si quis de honorib. ff. de inter.

55. Interesse commodi est, quando de commodo agitur: vt hic. & hoc quandoque intra rem est: aliquando extra: vt potest cogitare. Commodi interesse, aut cōsistit in lucro, aut in dāno. In lucro, quando debitor non soluit mercatori in nundinis Lugdunicis id mercator cessauit lucrari: agit ad id interesse, quod in lucro consistit. Et regulariter hoc lucrum cessans petitur. Fallit in multis casibus traditis in repeti. ad hanc l. glo. vlt. & Petro de Ferra. in forma libel. in actioni real. in glo. & in forma. In damno consistit, quando aliquis passus est damnum: vt no. ind. cum venditorem. C. de actio. empt.

56. Aestimabile non peribile, est iusta alicuius vtilitas aestimabilis, non peribilis habita, vel non habita, siue alicuius facto iniusto, vel cessatione iniusta. Bart. hic. Primò dicitur iusta: quia iniusta non attenditur, l. itaque ff. de furt. Item dicitur aestimabilis, ad differentiam inaestimabilis: non peribilis, ad differentiam peribilis, possea dicitur habita vt omnes casus comprehēdas, in quibus quis habet quod sua habere interest, & tamen non agit: vt si rem meā possideam, interest mea habere: tamen illud interesse non possum petere: licet posset aestimari valor rei, l. certe rem suam. ff. de verbo. oblig. l. sua rei. de contrahen. empt. Non habita, vt si sutor, vel alius artifex veniat ad habitandum in proxima officina similis artificis, illius interest, quia non tantum lucrabitur: tamen illud interesse non petet, l. libertus negotiatoris. ff. de ope. libert. vel sic potest breuius definiri. Est vtilitas, quae aestimari: sed peti non potest. Plenius dico in repet. in gl. j.

57. Hoc non peribile diuiditur: quia quoddam est, quo mediāte nihil petimus, aliud quo mediante petimus. Primum est, quia mea interest non habere domum delectabilem, vel pulchrum hospitium, omnibus propitium, propter magnum numerum cū visitantium & amicorum concursum. Id tamen interesse non peto, licet possit aestimari, glo. in l. j. ff. de seruitu. vrbano. praedio. Alia exempla licet videre per textum in l. quae adiuncta. §. si quis in collatione. ff. ad leg. Aquil. vide alia in dicta glo. j.

58. Et illud aliquando est ex causa probabili, sed non honesta: vt in fure, à quo subtrahitur res furtiua. nam licet sua intersit: quia ad restitutionem tenetur: tamen non agit: quia causa est inhonesta & iniusta: quia ex improbitate sua actionem consequi non debet, l. itaque ff. de fur. l. eā, qui. §. in autem. ille tit. Limita vt in repet.

59. Ex causa honesta, sed non probabili est: vt si emi librum, & antequam sit mihi traditus, fur eum accepit: licet mea intersit, & ex causa honesta: tamen furti non agam: quia causa non est probabilis: id est, à iure approbata, vt ante traditionem dominium habeam, l. traditionibus. C. de pact. glo. in l. manifesti. ff. sim. de fur. per d. l. eum, qui. in prin.

60. Quo mediante petimus, est: vt si quis agat actione populari quia sua interest: illud tamen non petit, sed eo mediante ad poenam, seu vindictam agit, gl. in rubr. ff. de popu. actionib. per textum. l. si verb. §. hac autem. ff. de his, qui deiec. Bal. in l. eum, qui. §. in popularibus. de iureiur. Idem si appello, quia mea interest: id tamen non peto, sed eo mediante sententiam rescindi, & malè iudicatum pronunciari l. eos. C. de appell. l. in ratione. in l. 4. imperator. ff. ad leg. Falci. & illud est ex causa honesta, & probabili: vt si res mea sit à me furata, mea interest, & causa est tam honesta, tum probabilis: ideo furti agam, l. j. & l. si is, qui ff. de fur. cuius intellectum in repe. trado nouum: vide ibi.

61. Item est interesse morarie: quia non tradidisti fœnum tempore praefinito, equi mei mortui sunt: magnam habui moram. Illud tamen non peto, sed quantum tunc valuit. Bald. in l. cum venditorem. C. de actio. empt.

62. Pudoris interesse est, si rusticus, vel alius vendiderit mihi vinum optimum Montispessulani, vel perdices tradendas tempore conuiuij, & non tradidit magno affectus sum pudore, cùm parum valeat conuiuium sine bono vino: tamen non petam illū pudorem: sed quantum valuit vinum id temporis, videlicet conuiuij, Doctō. in l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. empt.

63. Valoris est: vt si non tradas rem venditam, teneris ad id quod interest: id est, quantum valet: & quandoque in plus l. j. ff. de act. empt. Alia multa tetigi in repet. quae hic non transcribo: sed volens plenè hanc materiam attingere, perlegat eā, boniique consulat, ac Deum orem, qui in Trinitate perfecta viuit & regnat in saecula. Amen.

SPES MEA CHRISTVS.

DE SENTENTIIS, QVAE PRO EO, QVOD interest, proferuntur.

TITVLVS XLVII.

Qvod dicit titulo superiore sine certa quantitate prolatam sententiam non valere, verum est, etiamsi incerta petitio adhibita fuerit, vt l. vlt. D. eod. & l. vlt. T. de an. excep. vel si agerit de incerta quantitate, §. curare. Inst. de act. vt si agerit in id, quod interest, cuius incerta est quantitas, & per hoc actio in id, quod interest, incerta, vel incerti actio dicitur passim in hoc quacunque causa agatur. Nā & cum incerti agitur in id, quod interest, sed iudex efficit esse profitendum ut nomine condemnationem facere debet in quantitatem certam, condemnationem tenere quantitatis, vt ait l. 3. in fin. T. de inst. stipu. & tantaque quantum possibile est. vt ait d. §. curare, vt in confitetur etiam in etiam Iustinianus an, si potest possibile est taxatio. Non potest condemnationi in id, quod interest. Nec enim facilis eius possit est: quia non liquet vtique semper quantum cuiusque intersit propterea quid ea respondet ex facti siue negotij propositio, ex ea varietate varia etiam inducitur ratio eius, quod interest, modò maior, modò minor, quàm sit res, circa quam ea incidit vtilitatis ratio, modò rei omnino compar, & vt in obscuro est plerumque facti causa, & difficilis probatio eius, vt in l. 3. ff. de inst. in lit. fac. dicitur plerumque difficilem adire hereditatis, qua res facti est, probationem esse, ita plerumque difficilis est probatio eius, quod interest, l. vlt. D. de praet. stipul. quae sit vt in obscuro eius quoque aestimationem iudex sepe redigat ad exiguiorē summam quasi in excessu malus sit delictum, quàm in defectu, vt item ab initio vitanda huiusce obscuritatis causa in stipulationibus, quae in id, quod interest, concipiuntur, plerumque contrahentes certam quantitatem exprimant, vt item Iustinianus in hoc titulo, quantum possit iudici in cuius arbitrio posita est taxatio eius, quod interest, dat legem, quam si quaeritur. Iudicialis enim quaestio hac est, quantum cuiusque intersit, quantumque sit aequum ex nomine praestari. Quod si quaesierit definitionē eius, quod interest, dicam esse incommodatatem rei, vel alterius, quae culpa aduersarij contingit. Aliter pecuniaria quātitatis rationē, quae ad nos pertinet. Aliter quod per aduersariū amisimus, vel habere non potuimus. Aliter id, quo ius nostrum aduersarij culpa deterius factū est. Vel potius, vt Bartolus, quia vtilitatis nomine frequentius in iure id, quod interest, significatur. Vtilitatem iustam, quae nobis abest, vel vtilitatem, quam certe ipsa, qua de agitur, haberemus, vel adsequi potuissemus, si damnum non dedisset, lucrum vobis aduersarius non intercepisset. Separat autem Iustinianus casus certos ab incertis. Casus vocat themata, vt est in Basilicis Codice, pro, in omnibus casibus, dicitur ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι, quas Iulianus noster propositiones. Et casus certos, qui certam habent quantitatem, vel naturam: id est, quibus directò, & principaliter proponitur agi de certa pecunia, vel de corpore certa rei, certā naturam accipiens pro substantia certi corporis. & pro exēplo dat venditionem, quia certum pretiū & taxatam quantitatem habent, l. 1. T. de rer. perm. & rem certam, vel locatā, nec nisi cum alia & spes emitur. Et locationes, in quibus etiam certum est pretium, & certa res, sed interdū etiā incerta, vt si quid faciendū locatur. Tū addit generaliter: Et omnibus cōtractibus, quia ex omnib. contractibus certū condici potest, l. certi. D. de reb. cred. Et his omnibus casib. certis Iustinianus definit id, quod interest nō posse dupli quātitatem excedere: id est, ex principali altero tanto amplius esse nō posse, vt si per venditorē mora fuit quo minus res traderetur, & agat emptor ex empto, quanti sua interest rem habere pretium consequitur quantū emit, si id pronumerauit, & quanto pluris ea res hodie est, l. 1. l. si sterilis. §. cùm per venditorē. D. de act. empt. modò duplum non excedat. Nam si res empta sit x. quae hodie digna sit xxv. emptor non consequetur vltra xx. idque si pretij nomine, quae numerauit & alia x. id est, ἐπίτιμον, vt Theodorus Hermopolites loquitur in hanc legē nomine eius, quod interest supra pretium, quae res valuit. Nam pretium pronumerasse, quod idem Theodorus πρόχρειαν vocat. Latini promutuum & antecessum, quasi non numerauit, aut ex nomine venditori satisfecit, venditor qui rē non tradit, moram facere non videtur l. Iulianus. §. offerri. D. de act. empt. & eius quod interest, ratio non habetur nisi post moram. Potest etiam species in actione ex empto. Nam si post traditionem rei, & moram emptori, de pretio agatur ex vēditio, in eam non dicimus venire id, quod interesse, quod propriè est accessio rei certa sed vsuram, quae propriè est accessio quantitatis, d. l. Iulianus, §. ex vendito. Nec tamen venit quasi

vsura

Ista lex est de difficiliorib
tutoris Codicis: & hoc dicit: Pro-
lixe raiere antiqua circa interesse,
cessant per hanc legem: & in ca-
sibus certis verus tutum, quod in-
terest, & habetur ratio lucri, & d
damni. hoc dicit secundum BAR-
TOL. Vel sic: *Interesse singulare*
æstimandum tam in lucro, quam
in damno, in casibus certis nõ ex-

DE SENTENTIIS, QUÆ PRO EO, QUOD INTERESSIT, PROFERUNTUR.

Quia incerta sæpe fortuit sententiæ circa interesse, idem non sit indeterminatum in quantum posse, vel debere extendi interesse, vepote cũ etiam hodie multi doberent, idem competenter posse similem procedendum de hoc dicit.

Vm pro eo.] CAEVS. Si Titius teneatur mihi ex aliqua contractu, aut ille conficit in dando, aut in tradendo, putà ex venditione ad tradendam rem, vel ex locatione, aut faciendo. Primo casu, si non fecit, quod conetur. id est, si non dedit, vel tradidit, tenebitur mihi ad interesse. Verbi gratia putà interesse, seu pretium conuentum

480/C.IV.K.5-4, 1929-1930
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

fuit xx.vel commune precium fuit xxx. interesse meum singulare non excedet duplum communis interesse: & ita non excedet xl. Secundo casu, cùm consistit in faciendo, putà quia debebat mihi facere domum iste contractus dicitur incertus, vbi factum, quod est in obligatione, incertum est: vt ff. de verb. obl. l. vt non. §. id, quod. An hoc casu, si Titius non fecit quod conuenit, possum petere totum singulare interesse, etiam si excedat duplum communis interesse? Respon. quod totum damnum, quod in re habuissem, resarcietur & lucrũ, quod percipere potuissem, si domus facta fuisset: dum tamẽ probem, nec enim simplici dicto meo creditur. & si dicerem, si domus facta fuisset, rex Franciæ hospitatus fuisset in ea, vel comitatum,

cedit duplum pretij conuenti, vel communis. In casibus autem incertis non excedit quantitatem ex legitimis probationibus per iudicem declarandam, cum pœna legalis & arbitraria sint limitata, ne vitientur infinitate. hoc dicit.

Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni PP.

Cum pro eo [a] quod interest [b], dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint [c]: melius [d] nobis visum est huiusmodi prolixitatem, prout possibile est [e], in angustum coarctare [f]. Sancimus itaque in omnibus casibus [g], qui certam habent quantitatem [h], vel naturam [i], veluti in venditionibus [k], & locationibus [l], & omnibus contractibus [m], hoc quod interest [n], dupli [o] quantitatem minimè excedere. In aliis autem casibus [p], qui incerti esse videntur, iudices,

vel dimidium regni sui mihi dedisset, non sum audiendus: sed debet iudex moderari interesse, non æstimando in infinitum: quiaidem dicitur in pœna, vbi pœna conuentionalis præstatur, sicut partibus conuenientibus placuit: putà promisisti pœnam mihi c. si non traderes Digestum. Si verò pœna legalis petatur, putà conuentio te actione furti in hoc casu conueniam te ad pœnam quadrupli secundum quod lege statuitur. Et not. quòd triplex dicitur interesse conuentionale, commune, & singulare. de singulari loquitur hæc lex: conuenit, & præstatur conuentionale similiter & singulare, sicut hac l. comprehensum est. & est interesse singulare rei ad precium: vel est damnum emergens, & lucrum cessans eo, quòd non fit, quod fieri conuenit. Vel sic dic casum: Cùm agitur ad interesse singulare, refert an agatur ex certo contractu, an incerto. Primo casu non debet id interesse excedere duplum interesse communis. In secundo casu debet præstari quantum id fit, ita vt non extendatur in infinitum: sicut enim pœna conuentionalis certo fine concluditur, similiter & legalis, nec vltra eas aliquid peti potest: sic & interesse singulare certo termino debet concludi. & hæc sunt obseruanda tam in lucro, quàm in damno: quia in lucro, quod petitur, versatur interesse.

a ¶ *Cum pro eo.* ad euidentiam not. quòd triplex [a] est precium rerum, siue interesse, quod idem est dicere [b]: scilicet Conuentionale, de quo conuenit inter contrahentes: vt si tibi vendidi pro decem Stichum. Item precium commune: vt si forte idem Stichus communi æstimatione valeat xv. Item singulare: vt si tua interest propter affectionem, xx. quia quandoque fuerat tuus. & habes hoc ff. *de actio. empt. l. j. in princ.* Dico ergo hic quòd singulare interesse non excedit duplum interesse communis: & sic in prædicto casu vsque ad xxx. potest ascendere, non vltra minùs verò sic. & hoc est verum in omnibus casibus, qui certam quantitatem, vel naturam habent. Si autem incerti sunt, tunc totum singulare petitur etiam si duplum communis excedat: dummodo plenè probetur: non autem simplici dicto potentis creditur quantum sit. Et competenter prædicta statuuntur, cùm & pœnæ legales, & conuentionales certis modis finiantur: prædicta autem considerantur non solùm in damno, verùm etiam in lucro.

a Interesse triplex, conuentionale, commune, & singulare.
b Tollitur est secundùm Bal. hic: potest tamen saluari si sumas interesse largè pro eo, quod ad nostram vtilitatem pertinet. Bart. & Rebuf. hic in suo reper. ad hanc leg. glo. prim.

b ¶ *Quod interest* id est, super interesse.

c ¶ *Producta sint.* Sed quæ? Respond. an circa rem, vel etiam extra rem, vt in damno tantùm, vel etiam in lucro, quia tamen non habemus.

d ¶ *Melius*, id est, bonum.

e ¶ *Possibile est.* quia plenè definiri non potest, vt ff. *de reg. iur. l. omnis definitio.* [illegible] ff. *de reg. iur. l.* [illegible] dicere tamen potest interesse est singulare rei precium secundum quosdam. Vel dic, interesse [c] est damnum emergens, & lucrum cessans ex eo, quòd aliquid fieri cessauit.

c Hæc etiam placet Bart. & vide de hoc per eundem in l. [illegible]
Idem B. B. & Salyc.

f ¶ *Coarctare.* vt antiqua prolixitas cesset, vt *infra eo. l. in fin.* quem fin. hic iunge.

g ¶ *In omnibus casibus.* Sed nónne melius dixisset in omnibus contractibus, vt postea dicit in emptione, & locatione? Resp. non, quia & in maleficiis, & quasi, locum habet. Sed nec in obligationibus benè dixisset: quia etiam officio iudicis præstantur vt in arbitrariis actionibus.

h ¶ *Quantitatem.* vt si debes mihi ex venditione x. cados olei. ADDITIO. Tu dic etiam idem in aliis rebus certis secundùm Bald. & est de mente Bart. & Sal.

i ¶ *Vel naturam.* vt si certam speciem, vt Stichum mihi debes ex venditione. Est ergo sensus: id est, quoties quod debetur, certum est quantitate, vel specie: vt ff. *si cert. pet. l. certum.* Vel dic quantitatem comprehendere vtrunque, vt ff. *de leg. iij. l. quis quis.* & ff. *de verbor. oblig. l. cum stipulamur.* Et naturam certam, vt si debes hominem, vel equum in genere.

k ¶ *Venditionibus.* vt ff. *de ac. emp. l. j.*

l ¶ *Locationibus.* vt ff. *loc. co. l. si fundus in fine.*

m ¶ *Contractibus.* similibus, alioqui contra est quod sequitur, *in aliis autem,* &c. Sed [a] qui sunt hi? Respond. illi in quibus dicit lex singulare interesse venire, & certitudinẽ continet secundùm quosdam. Sed certè imò & si lex non dicat venire singulare interesse, si modò incertitudinem continent illi casus: et hæc lex dicit apertè: vt sunt omnes bonæ fidei, & quidam etiam stricti iuris, vt in arbitrariis, in quibus iuratur in litem, vt ff. *de in lit. iur. l. in actionibus.* nam in his singulare interesse venit, vt ff. *de in lit. iur. l. j. in fi.* & *l. ij.* & ff. *mā. l. cum seruus.* Item in maleficiis quibusdam, & interdictis, vt & ff. *de vi,* & *vi armat. l. hoc interdicto. j.* & ff. *vti pos. l. si duo. in fin.* & aliis vbicunque lex diceret certam rem debere tradi ex contractu, vel delicto: secus si diceret dari: quia tunc aliquod interesse non petitur, sed res omnino debet fieri stipulantis, vt ff. *de verborum oblig. l. vbi autem non apparet. §. fin.* nisi in contractibus innominatis, vbi debet res dari, vt ff. *de re perm. l. j. §. fin.* & tamen interesse venit, vt *supra de rer. perm. l. rebus.*

a Interesse singulare quibus ex causis detur.

n ¶ *Quod interest.* scilicet, singulariter.

o ¶ *Dupli.* scilicet, interesse, seu pretij conuenti, secundùm P. sed secundùm B. id est, communis. Tu dic, nec verum, nec aliud: quod plus est, excedat vltra duplum, cùm quandoque commune si plusquàm conuentum, quandoque contra, quandoque etiam conuentum nullum, scilicet quia ex pacto, vel contractu non venit. Et nota triplex interesse, vt supr. dixi, scilic. conuentum, commune, & singulare. Primum, scilicet conuentum semper venit, cùm dicit prætor, *pacta conuenta seruabo.* 2. Item secundum, scilicet commune semper venit in maleficiis [b], vt cõsideretur etiam extra rem: vt ff. *ad leg. Aquil. l. si seruum.* & *l. inde Neratius.* & *l. seq.* & ff. *de furt. l. infitiando §. j.* & *de cond. furt. l. iij.* & in contractibus, & quasi, vt ff. *ad legem Falcid. l. pretia.* In quo communi venit damnum, non lucrum: vt ff. *de dam. infect. l. Proculus.* & *de actio. empt. l. si sterilis. §. cum per venditorem.* & *de peric.* & *commo. rei vend. l. fin.* nisi in casibus, quos iam notabis. Vel dic hodie semper venire lucrum in communi interesse, cùm & in singulari veniat, vt j. §. & hoc. 3. Singulare autem interesse venit in his casibus, qui dicuntur hac lege. Item in eo, [c] quòd dicit singulare non excedere commune, vel conuentum vltra duplum, est contra ff. *de actio. empt. l. ratio* (aliàs *dotis*) *§. si per venditorem.* Resp. B. ibi agit quanti plurimi sunt, dummodò infra duplum. Item eidem est contra ff. *de act. empt. l. Iulianus. §. si vero sciens,* & *§. item qui furem.* Cui respondebant B. & M. quòd illa dicit de interesse extra rem: hic circa rem, quod non placet, cùm magis interesse, quod est circa rem, debeat excedere duplum, quàm illud, quod est extra rem. Tu dic quòd nullo modo sunt contra: quia duæ dictæ leges dicunt de communi interesse, quod quantumcunque est, totum petitur: hic de singulari, & dictum commune spectatur, quia res non traditur, non consideratur extra rem, vt ff. *de act. empt. l. si sterilis. §. cum per venditorem.* Si autem quia malè traditur, vel quia ipse venditor postea eam euincat, vel alius, vel quia postea in ea delinquit, totum petitur, & extra rem: vt d. l. ff. *de act. empt. l. Iul.* & *l. tenetur. §. sed si vas.* & ff. *loca. l. sed addes. §. j.* & *l. si fundus. §. fin.* & *supr. de rei vend. l. quoties.* & ff. *de euict. l. venditor.* Nec obstat *in eodem titulo l. cum fundus vti optimus.* quia secundùm P. loquitur, cum emptoris minus intererat, quàm esset duplum pretij conuenti. Vel etiam aliud cum agitur de euictione actione ex stipulatu, quia tunc habetur respectus ad pretium conuentum, vt id debeat duplari, an actione ex empto, vt tunc consideretur quod interest tempore euictionis. Item nec obstat, ff. *de act. emp. l. Titius. in fin.* & *l. sequ.* quia lex sequens corrigit illas. Alij distinguunt [d], an singulare interesse promittatur ex certa scientia, & tunc quantumcunque sit, petitur: vt in contrariis §. *si per venditorem.* & §. *si vers.* an non: & tunc non vltra duplum: vt hic, argum. ff. *qui satis. l. sed* & *si quis. §. final.* quod nihil ad rem, cùm hic agamus quando sine speciali pacto debetur. Alij dicunt quòd non excedit duplum, nisi post contractum res comperit esse pluris, vt d. *l. ratio* (aliàs *dotis*) *§. fin.*

b Nisi in casu. l. Titius ff. ad Sc. [illegible] secundum Bart.

c Interesse singulare an duplum petitur excedere interesse communis, vel conuenti.

p ¶ *In aliis autem casibus.* vt si ibi contineatur factum, vel non factum, qui incerti sunt, vt ff. *de verb. obl. l. vbi autem non. §. id, quod.* & *de reg. iur. l. qui non facit.* in quibus agitur ad factum, vel interesse: vt ff. *de re iud. l. si quis ab. §. final.* & ff. *de ver. obl. l. quoties quis alium.* & est actoris electio, agat præcisè, ad factum, vel ad interesse, vt ff. *de oper. noui nunciatio. l. stipulatio. §. j.* & *§. sine autem. in fin.* & ff. *de prae. l. sed* & *si. in fin.* Sed fallit in casu procuratoris rei, vt *in eod. tit. l. non expendum.* & hoc vbi factum est in obligatione: si autẽ tradi non est electio adquo, sed rei eam rem præstãdo liberetur ab interesse singulari, vel communi. Hoc tamen casu, cùm tradi est in obligatione, dicunt quidam,

d Omissis [illegible] Glossa, secundum Sal. quòd ubi plurís interest propter factum emptoris, qui non [illegible] venditor [illegible] ideo voluit lex quòd commune interesse duplum non excederet, [illegible] nimis venditor grauaretur. Vide [illegible] Rebuf. [illegible] quanti emptum.

480/C.IV.K.5-4, 1931-1932
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quidem, si agitur principaliter ad interesse, nonnisi veniat etiam vltra duplum. Si autem ad rem, tunc vltra duplum: quod non placet. Item, vbi est danda in obligatione, tunc precise ad dationem agitur, nisi in contractibus innominatis, vt sup. diximus.

a ¶ *Substituere* per delegationem, vel ordinatiõ.

b ¶ *Substituere.* & bonè: nam aliud confederatur in feruo, & aliud in libero.

† Conc. Cl. in *v. dolo sup. sup. mod. moderata ex ea fide fa. compu.*

b ¶ *Substituere.* per probationes testium, vel instrumentorum, & hoc in contractibus, & etiam in delictis: *vt ff. de in lit. iurand. l. q. & ff. de adim. l. argumentum. & de reg. iur. l. quotiens. & Instit. de offi. iud. §. fin. & ff. ad leg. Aquil. l. proinde. §. ff. l. forum.* Sed hoc fallit quandoque ratione delicti adiuncti mei, vt *infra, vende vi. l. §. quando. & ff. quod vi, aut clam. l. semper. §. in hac incidit.* Item ratione consuetudinis adversarij mei, fallit in casibus illis, vbi iuratur in litem. Sed qualiter a etiam de facto probabitur singulare interesse per testes? Respond. deponent duo testes. quòd tantùm cuiusdã hæc regulariter interesset, si quis haberet rem notam: non autem dicit quòd tanctãm sua interesset. Item nec est commune interesse: sed singulare omnium, qui haberent sic rem notam, non simpliciter omnium: quia tunc esset commune interesse.

a Probari quòd adversum possit interesse singulare.

c ¶ *Damnum.* & in fine omni diminutione hoc praestatur: etiam si duplum ademptio dicatur exaedere: sed statim dicit infra contrà. Sed dic quòd allegabat vana pro interesse habendo, fallitur si habuisset equum, vicissit hostis: & si habuisset librum, fuisset factus sapiens, & erasiff, & multa hæreticus fuisset, &c. quæ attendenda nõ sunt Sed quare in incertis periculorum, in certis non? Respond. quia in certis facilius potest apparere commune interesse, & sic facilius quod est eius duplum: at in illis non sic facile. Vel idèo, quia facilius est alicui facere quod consuuit, quàm dare: cùm difficulter quis de patrimonio det: vt *ff. de probat. Libros de tabulis.* & idèo mitius punitur in certis, fallitur ex vltra duplum non excedat.

d ¶ *Non ex quibusdam.* hoc referant quod ex ad primum casum, tu referas ad secundum: b & dic quòd vana dicebat, quemadmodum modo diximus.

e ¶ *Impossibilitate.* quæ enim in rerum natura fiunt, cadunt vt in casu. vt *detur sic sic. l. vel.* & sic cor. de iudiciis vitanda, vt *supra de facere l. ad.* Vel sic, cadant quia cùm transiret ad infinitum, esset incertum. & sic sententia dari non posset, quæ debet certa dari, vt *§ item. j. d. iij.*

f ¶ *Cùm sciamus* potest hoc referri ad primum casum, *senatusc. sp.* hoc modo, meritò non permittimus vltra duplum: quia

qui causas dirimendas suscipiunt a, per suam subeilitatem b † requirere, vt hoc, quod re vera iudicitur damnũ c, hoc reddatur, & non ex quibusdam d machinationibus, & immodicis persecutionibus in circuitus inextricabiles redigatur, ne dum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate e cadat: cùm sciamus f esse naturæ g congruum, eas tantummodò pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur h, vel à legibus i certo fine conclusæ statuuntur. Et hoc * non solum in damnofed etiam in lucro nostra ample dicitur constitutio: quia & ex eo k veteres * id, quod interest, statuerunt. Et sic omnibus, secundùm quod dictum est, finis antiquæ prolixitatis, huius constitutionis recitatio. Dat. Kalend. Sept. Constantinop. post Consulatum Lampad. & Orest. Coss.

g ¶ *Nouera.* id est, naturali ratione.

h ¶ *Proferuntur.* ex consensione promittentis. Sed vsque ad quam summam poterunt petitpœnæ conuentionales, vel legales? Respon. quidam vsque ad duplum: a. g. hanc. *ff. de et. ent. l. Iuliano. §. idem Iuliano. 1.* Alij vsque ad quadruplum *: arg. l. *de fem. l. mulier. in §. ff. de edil. §. dictum. & Instit. de act. §. omnes.* Tertij distinguunt, an fieretur promissa sit pœna vltra duplum, an ignoranter: vt *ff. § quæ ea. l. si ex ff. quæ. §. fin.* Quarta est sententia vltra, vt distinguamus b legalem pœnã (vt furti, quæ quadruplũ non excedit) a conuentionali, quæ si opponatur per hæc verba quadruplum, & quinquiplum, & tunc idem: vt *Instit. de act. §. omnes.* Aliàs si certa summa: valet in infinitum. vt *Instit. de emat. §. item. de act. ff. de verb. obli. l. stipulatio alia §. item.* in quib. dicitur inspici quæ sit quæstio. Nam hæc dicitio, *quæ*: non quantitatem, vel qualitatem sed substantiæ, est designatiua: & de est competens moderamen quæsitum placet contrahentibus. i ¶ *A legibus* vt furti, & similes, quarũ legalium nulla excedit quadruplum, vt modò dixi. k ¶ *Et hoc.* constitutio hæc fecisset.

a Idèo vltra quadruplum petit, pena d. §. *item*, quod fallit in quinque rebus hic traditis per Bohad. vti super hoc dicit. 12. opinionem.

† Concor. cum legibus huius tit. *ca. cum gl. 1. extra de iudic.* b Furtis, legalis, & conuentionalis differentia.

l ¶ *Ex eo.* scil. hoc.

m ¶ *Veteres.* sic in specialibus casibus, vt *ff. de re. quod vsu. l. ad. q. §. ff. de l. Iul. de leg. & senatusc. ff. rem rat. ha. l. si commissa. ff. de quæ in ia. pub. l. q. § merit. & supra dabit. tit. l. quisquis.* Sed legatarios contrahentes, quia lucrum non venebatur *ff. de dam. infe. l. Proculus. & ff. de seri. & actio. ex tentio. l. proinde. & ff. de act. empt. l. ff. fertile. §. item per venditorem.* Sed etiam hæc lex vult quòd hodie c sit prouisile, vt in interesse venisset etiam lucrum. ACCVRSIVS.

(Interesse vtrò generali lucrum etiam obtinetur: vti in decimo casu hic per Bohad. post 6 defini pia.

SI A NON COMPETENTE †IVdice iudicatum esse dicatur.

TITVLVS XLVIII.

IN hoc titulo superioribus casibus, quibus diuersi sententiam in diris ipsis iure nullam esse, addit hunc casum, si ad incompetens iudice dicta sententia fuerit. Incompetens iudex est, a cuius iurisdictione, vel territorio sententia non est, qui & incompetens dicitur iudex. Dico, reus (quia alter etiam sit incompetentem iudicem conquiritur. Dico vel notione, quia alij sunt iudices, qui forum & iurisdictionem habent, vt magistratus, alij, qui notionem tantum, vt iudices delegati ad hoc eum loco aliquem, qui utique incompetentes sunt, si ab incompetentibus dati sint, vel si dati à competentibus alia de re iudicent: quàm de qua iudicare iussi sunt: & de hac possissimum est hic iudicium. lib. 3. tit. 13. de magistratibus, & in ea parte dicitur, qui sint competentes, vel incompetentes: in hac definitur sententiam à iudice incompetente dictam ipso iure nullam esse, vt l. 6. §. quod: quæ. D. de iuris. rep. ff. quod non immerito tribuitur etiam ad confessionem factam ab eo cum incompetente iudice, c. 4. de iudic. Et secundùm definitionem huius tit. iudex datus ad actionem locati, si iudicet de pecunia credita, sententia nulla est. Item si datus in causa proprietatis iudicet de possessione, vel aliam non de proprietate, cum tamen cognitio salua maneat, interdum profici, qui eum dedit, non minus, quam si de possessione datus de ea cognouisset, quia alia res est proprietas longè alia possessio, l. 3. hoc tit. Item si iudex militaris de causa ciuili iudicet, l. 1. hoc tit. l. 3. Cod. Theod. de iurisd. (simque est in procuratore Cæsaris.) l. 3. de ped. in de qua Graci ad l. 4. ponunt exemplum, vt à non suo iudice posita dari à procuratore Cæsaris inter priuatos dicta sententia non partes iudicatu alterum. Incompetens etiam est quam magistratus non dedit, partes adiuratur. l. 1. 2. de iurisd. omn. iud. nam consensus partium eum tantum competentem iudicem facit, qui tribunali præest, qui se ab eo datum est, qui tribunali præest, vel loco constituta, quia pro consensu habetur: & hoc est, quod dicitur nec excusari iudicem, nec prorogationem fori apparet posse post litem contestatam. Nemo litem committere iuratur. Et iuratur tamen ad gerendam magistratum, vt hoc ipsum faciat, an sit competens, nisi contrarium dicta vel loco. Definitio huius tit. si generaliter accipiatur sic accipienda est. Si enim consensum partium incompetens iudex sententiam dixerit, forte loco consultationis apud eum facta per errorem, vel si ex consensu partium editus, non etiam datus à magistratu. CVIAC.

Sententia à non suo iudice lata, est ipso iure nulla. BART. Vel sic: *Delegatus ad certam rem, de alia non pronunciet, quia illi non accedat, & pronunciando nil agit.* SAL.

1. Imp. ALEXANDER A. *Sabiniano* *.

VIdex ad certam rem datus *, si de aliis pronunciauit, quàm quod ad eam rem pertinet, nihil egit *. IIII. No. * Maxi. II. & Æliano Coss.

Sententia delegati ab incipiente delegante, non valet etiam si delegatus sit magister militum. SAL. Vel sic: *Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non detur commissionem ab eo, sub cuius iurisdictione ille est.* l. d. fin. PAVL. DE CASTRO.

modo est sententia nulla, sed & si à non competente dpe. Et claimus sic secundum Alex. quidem modo sufficit, vel nulla dicatur sententia à competente iudice lata, supr. dictum est, signatur vt videmus dicere, quæ nulla est idèò, quia à nõ competente iudice est prolata.

VIdex.] CAPYS. Delegatus iudex in causa, qua probatur fundus Sepronianus, si pronunciauit de Scianorum valeat, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIANUS.

n ¶ *Datus* verbi gratia datus ad rem, & prouisilat super vigini.

o ¶ *Nisi ego.* nisi posset fieri consultatio aliquid in rem contingit.

480/C.IV.K.5-4, 1933-1934
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vt *ff. de adil. edi. l. addita.* §. *item sciendum.* Vel nisi incidens fuerit quæstio, vt *supra de ord. iud. l.*). *& sup. vbi, & apud quem. l. fin. in fine.* Vel nisi ex consequentia, vt de expensis, vel fructibus, vt *supra de vsuris. l. Paulus.* nam ea vsuræ delegata, sine quibus commissum exequi non potest: vt *ff. de procura. l. ad rep. & Liegatum.* 4. Vel nisi contentus recognoscat cognitionem, vt *supra de sententiis. & interlocut. l. cum Papinianus. & authentica. & consequenter.* 5. Vel nisi vtrusque partis consensu prorogetur iurisdictio de re ad rem: vt *ff. de iudiciis l. de qua re.* §. 3. 4. Vel de quantitate ad quantitatem, vt *infra de app. l. fin.* §. *fin.* In prædictis autem videtur cognitio ad delegatum pertinere: nam de delegato loquitur hæc lex. ACCVRSIVS.

S*I militaris.*] CASTR. Magister militis cognouit de causa, de qua debuit cognoscere iudex ciuilis, puta iudicauit inter priuatos: & delegatus fuit ab eo, qui non potuit eum delegare, nonquid valet sententia? Dicitur quòd non, nec necesse est ab ea appellare.

a ¶ *Si militaris.* magister militum cognouit de causa, de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & fuit delegatus ab eo, à quo non potuit, non valet sententia, & non est necesse appellare. ad hoc *supra de pedaneis. l.*). sed inter milites potest, vt *supra de iud. Leonis.* ACCVRS.

b ¶ *Ciuilibus.* id est, ciuilis iudex se cognoscere debuit.

S*I de.*] CASTR. Si iudex datus vt cognoscat de proprietate, pronunciauit super possessione, nuo valet sententia.

c ¶ *de proprietate datus.* a priori.

d ¶ *Rather.* delegatus.

e ¶ *Nouum vt supra de sententiis l. post sententiam.* Sed an lata in possessione valeat sententia Resp. sic, secundùm P. & Io. hic *supra de iudic. l. nolle.* Alij contrà. Tu dic, si ita erat incidens, quòd de proprietate non poterat pronunciare, nisi de possessione decideret, dicam esse rem, vt in vtrisque iuris dictis: vt *Infra de iudicis. l. Commodum.* aliquin non, putà si cùm agebatur de recuperanda, vel adipiscenda possessione, ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis tantùm, vt hic fuit.

f ¶ ET *in priuatorum.* non solùm in fiscalibus.

Constringat. vt ff. de iur. om. iud. l. fin. & de iudic. l.). & V. qui de iur. ff. l. neque. & supra de iurisd. omn. iud. l.). & *ex. l. fin.* Ergo si quis communicetur, & postea appellet: cùm ipsa prouocatione desinat esse iudex ille, qui iudicauit, extingui iurisdictum, & ille nō est excommunicatus: *ff. ad Turpil. l. fin.*). *in fine.* Nec obstat quòd dicit quidā Decretista, quòd insuetia excommunicationis trahit secum executionem, quasi nō possit iam appellari, quia & sententia vltimi supplicij trahit secum executionem, & filiorum serui fiunt, & ciuitatem perdunt, vt *ff. de pœnis. l. quod ad furium. & l. in seruorum.* §. *qui ex causa. & l. qui vltimo.* vbi de hoc & tamen potest appellari: vt *ff. de pœnis. l.*). §. *finali.* ADDITIO. Adiuertat quòd ista glossa loquens de excommunicato, dicit contra casum *cap. pastoralis.* §.). *extrà de appellat.* Nec obstat secundùm Bart. hic quòd glossa dicit de sententia vltimi supplicij, quæ trahit secum executionem, sicut sententia excommunicationis: quia natura earum est diuersa. nam sententia excommunicationis non est perfecta: sed dicitur conditionalis, seu medicinalis, donec quis purget contumaciam suam, vel eiiendet offensam: vt in *cap. cum medicinalis. de sententiis. excommunicat. li. vi.* Sed sententia vltimi supplicij est perpetua, & mortalis, ideo facilius permittitur appellatio. Videas latius de illo per Abbā. *in d. cap. pastoralis* §.).

g ¶ *Si militaris.* magister militum cognouit de causa, de qua debebat cognoscere iudex ciuilis: & fuit delegatus ab eo, à quo non potuit, non valet sententia, & non est necesse appellare. ad hoc *supra de pedaneis. l.*). sed inter milites potest, vt *supra de iud. Leonis.* ACCVRS.

h ¶ *Ciuilibus.* id est, ciuilis iudex se cognoscere debuit.

S*I de.*] CASTR. Si iudex datus vt cognoscat de proprietate, pronunciauit super possessione, nuo valet sententia.

i ¶ *de proprietate datus.* a priori.

k ¶ *Rather.* delegatus.

l ¶ *Nouum vt supra de sententiis l. post sententiam.* Sed an lata in possessione valeat sententia Resp. sic, secundùm P. & Io. hic *supra de iudic. l. nolle.* Alij contrà. Tu dic, si ita erat incidens, quòd de proprietate non poterat pronunciare, nisi de possessione decideret, dicam esse rem, vt in vtrisque iuris dictis: vt *Infra de iudicis. l. Commodum.* aliquin non, putà si cùm agebatur de recuperanda, vel adipiscenda possessione, ipse fuit delegatus super quæstione proprietatis tantùm, vt hic fuit.

m ¶ *Constringat. vt ff. de iur. om. iud. l. fin. & de iudic. l.).* & *V. qui de iur. ff. l. neque. & supra de iurisd. omn. iud. l.).* & *ex. l. fin.* Ergo si quis communicetur, & postea appellet: cùm ipsa prouocatione desinat esse iudex ille, qui iudicauit, extingui iurisdictum, & ille nō est excommunicatus: *ff. ad Turpil. l. fin.*). *in fine.* Nec obstat quòd dicit quidā Decretista, quòd insuetia excommunicationis trahit secum executionem, quasi nō possit

n ¶ *Excommunicatus.* ideò non potest appellare.

11. Imp. GORDIANVS A. *Licinio.*

SI militaris * † iudex super ea causa, de qua ciuilibus b actionibus disceptandum fuit, non datus à quo dari poterat, cognouit: etiam remota appellatione, id, quod ab eo statutum est, firmitatem iudicati non habet.

Delegatus ad causam proprietatis, non potest cognoscere de causa possessionis, super qua non fuit delegatus. BAL. Vel sic: *Delegatus in petitorio non extenditur ad possessorium. Et pone casum in fine glossæ.* SALYC. Vel sic: *Sententia lata super possessione, non facit præiudicium in causa proprietatis, ideò ea non obstante potest ferri contraria sententia in causa proprietatis.* PAVL. DE CAST.

111. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Philetæ.*

DE POENA IVDICIS, QVI MALE iudicauit: vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit.

TITVLVS XLIX.

QUod potest ex eiusmodi iudice cognosci: malè iudicauit, ipse iure nullè se Rescriptum nō esse nullè quia lex sit, etiāsi malè iudicauerit se, Resp. incertæ non consulit rerum iudicatarum auctoritatem quæ status Resp. maximè rebus iudicatis continetur 1 *rescr.* D. de re iud. l. iurisd. §. cùm prætor. D. ad Trebel. l. 6 pirorum. §. fi quis. D. de bo. lib. *& sæpè ita est, si per errorem, & imprudentiam malè iudicauit, vt circa appellationem sententiæ eius rescindi non possit: sed perinde, atque si lu sua esset, ei esset interdictum in tantum iudicatur, in quantum religiosi iudicatis videntur.* l. vlt. D. de extr. cog. *falsa tamen existimatione quia dolo fuerit. Quòd si per ambitionem, & gratiam malè iudicauit, etiam sententia valet, sed ei, cuius interest, in solidum iura affimantur, tenetur, & infamia notatur.* l. 1. hinc? in fin. D. de iud. l. 1. hoc tit. *Quod si per corruptelam, & fraudem id est, pecunia corruptus malè iudicauit, hoc casu sententia ipso iure nulla est.* l. 1. ratio). quand. prohibet nec. *& iudex infamia notatur, & solidum iura affimationem ei, quem lædi fecerit.* l. 1. *& extra ordinem criminali iudicio coercetur. Is autem, qui data pecunia corrupti iudicem, vt malè iudicaret, vel aduersariam vt calumniaretur, & prouocaretur, causa cadit ex consti. Antonini ad Cassium Iulianum: id est, ex* l. 1. hujus tit. *cuius si mercis in* l. 1. §. pen. D. de calum. *Si autem corrupti, amittit actionem: si reus, defensionem: nam in* l. 1. *actionis verbo continetur exceptio: & hoc vt mendacio iudicium. Post rem iudicatam secundùm corruptionem, etiam litem amittit: quia sententia ipso iure nulla est, & lite restituit: si ni datur, missi ex No. Instituimus saepissimè dictum, & accepta pecunia acquirit adversariam, vel iudicem. Ex No. Instituimus. corruptori est medicinam confessio.* CYIAC.

Qui diffidentia iniqua sententia in pecunia cum rapiendam prorumpit, litem perdit, sive priuata sit lis, sive publica, sive fiscalis. BAL. Vel sic: *Qui diffidentia iniqua sui in corruptelam prorumpit, litē perdit.* SALY. Vel sic: *Actor, qui per pecuniam corrumpit iudicem, vel procuratorem, seu adiuncum rei, perdit actionem, & sententiam: vnde rem debet absolui, etiam si actionem, vel ius habeat.* PAVL. DE CAST.

1. Imp. ANTONINVS A. *ad Gaudiū* †.

CONstitit in quacunque causa, sive priuata, sive publica b, sive fiscali, vt cuicumque data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduersario c: amittat k

ter contra se ferri sententiam.

k ¶ *Amittat.* scilicet actor. ¶ Sed quid in reo? Dicunt quidam non habere locum legem istam. Tu dic idem l in reo, cùm eadem c sit ratio amittatur, vt sc. amittat ius defendēdi: & sic causam amittat. Dic secundùm B. ipso iure, quando est iudici data: vt *infra quando prouo. non est nec. l. vendit.* [Sed per authenticam mentitur veritatem: vt *in auth. non iura. infra eod.*] Si autem procurator, tunc valet nihilominus sententia: sed reus, cuius procurator est corruptus, habet doli exceptionē: vt *ff. de doli except. l. ff procurator. & de iure fiscal. eius.* Aliàs verò agit actione actio-

a Corrumpere litem procuratorem, vel adiuncti, aut aduersarij, an etiam ipsum adiunctum in causa, vel criminali causa.

b Corrumpere litem procuratorem, vel adiuncti, aut aduersarij, an etiam ipsum adiunctum in causa, vel criminali causa.

c Adde Pan. tendum *in iure e fiscali.*

480/C.IV.K.5-4, 1935-1936
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nem: si excipiatur ex sententia, replicabitur de dolo: vt *ff. de dol. l. item ait.* & sic verbum *omittat*, semel positum, discretimodè accipitur. Dicit etiam contra corrumpentem actio de dolo ad impunitas, nisi res pateretur se subire iudicium sub hac exceptione, si est collusum: vt *ff. de dolo l. & eleganter. §. pen.* Possit etiam dici quòd quando poenam intertexuit super ipso iure, non teneat: aliàs si precetur arg. *ff. ad Trebell. l. forui tenere. §. rem praetor.* Puniitur etiam aliter hodie corrumpens: vt *in auth. nemo iudex hic posita*, quam hic lege.

a ¶ *Differentia. sic & supra de pactis. l. praeiudicium.*

NOuo iure.] CAEVS. Hac authentic. statuit alias poenas in iudicem, qui accepit pecunias: quia si sponte confessus fuerit se dedisse pecuniam, non punitur: sed iudex in triplum eius, quod accepit. Si aliquid ergo promissum fuerit, in duplum redder: & priuabitur potestate iudicandi, si causa erit pecuniaria. Si criminalis, omnia bona iudicis confiscentur, & relegabitur. Si verò probatum non fuerit se accepisse, & iurauerit[a], liberabitur. Si non iurat, puniitur ac si accepisset, & ego puniri: quia solùm tantùm comitis priuatarum rerum, quantum erat in lite. Si verò causa est criminalis, bona mea confiscabuntur, si iurari me non dedisse: sed non solùm ego. sed & iudex puniturdicas Iudicium est.

a Iuraue in eundem quis cogitur impie probationem l. *Sepe de reb. cred. l. 8. verf. finis. & verba. contrahi stip. supr. de iur. quo ad Iudicium.*

b ¶ *Mentiuit.* Nec puniitur sponte[b] confitenti: sic *l. de hac qui si dixit. l. 3. lib. 2. & ff. de iure fisc. l. edicto. & ff. de oli. in. mea causa falsa. l. 3. §. fi.*

b Sponte confitenti ignoscitur. *de quo v. plenissime apud Tiraquell. tract. de poenis temperand. cauf. 30.*

c ¶ *Accepit.* re ipsa.

d ¶ *Confiscent.* Contra *in authent. ne milli iudi. §. fi. collat. 1.* solu. hoc speciale: vt in crimine laesae maiestatis: idem dicitur & incestus: vt *l. de incest. nup. auth. incestus.*

e ¶ *Non potest.* Nota quòd calumniari[c] hoc ipso, quòd non probat contrarium. arg. *supra de actat. diuersi. iudic. l. 1. Sed* arg. contra. *ff. ad Turpill. l. 3. §. 1.* Sed ibi erat persona, quæ ex sola suspicione[d] poterat accusari, vt maritus: vt *infra ad leg. Iuliam, de adult. l. quamuis. §.*

c Calumniari videtur, qui non probat.

d Ex suspicione sola maritus accusare potest.

e ¶ *Non potest.* etiam si est iuratum.

f ¶ *Refutauerit.* sic *l. de fide instru. l. fina.*

g ¶ *Dedisse.* Ergo hic permittit argui periurium, contra regulam *supra de re. cre. l. 1.* Sed hoc, quia delatum fuit à iudice. & speciale est hic: vt & aliàs: vt *ff. de iureiur. l. admonendi.* & hoc auth. est in *authen. vt liceat §. si quis autem. col. 10.*

e Periurium delatum à iudice iuratorio argui potest.

h ¶ *Reo, qui pecuniam.* Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

i ¶ *Aut gratia.* primò non valet ipso iure: vt *l. quando pro. non est nouus. l. nouatio.* secundò valet, sed rescinditur: vt *ff. ad Trebell. l. forma emptio. §. item praetor.* ACCVRS.

que per aliam personam accepit, aut promissionem habuit: & sic libera sit. Sed litigator, qui offendere non potuit[e] in causa pecuniaria æstimatione litis à comite rerum priuatarum exigatur, hic substinent proprii eucium: in criminali bonis omnibus confiscatis: canis apud competentem iudicem legitimè terminandis. Sed si persona à litigatore manifestata prædictum iusiurandum refutauerit[f], memoratis subiacet pœnis. Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse, vel promisisse: si intra decem menses post sententiam memoratam offendatur dedisse[g], vel promisisse, memoratis pœnis damnes, & accipientes subiacebunt.

Iudex corruptus summam perdit, & damna refuset. hoc dicit secundùm BALD. & SALYC. Vel sic: *Iudex, qui corruptus prece, vel pecunia dedit sententiam, efficitur infamis, & tenetur parti, quam læsit, in æstimationem litis. h. d. secundùm* PAVL. DE CASTR.

11. Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicem.

DEo, qui precio[h] deprauatus, aut gratia[i], perperam iudicauerit, ei vindicta, quam iuserit, non solùm æstimationis[k] dispendij: sed etiam litis discriminis[l] præbeatur. Dat. VIII. Kalen. Nouem. Constantinop. A. V. & Licinio CC. Coss.

h ¶ *Reo, qui pecunia.* Superior lex de corrumpente, hæc de iudice corrupto dicit.

i ¶ *Aut gratia.* primò non valet ipso iure: vt *l. quando pro. non est nouus. l. nouatio.* secundò valet, sed rescinditur: vt *ff. ad Trebell. l. forma emptio. §. item praetor.* ACCVRS.

k ¶ *Æstimationis.* id est, non solum debet ei condemnari in æstimationem sampsum, vel dispendij, quod ipse fecit in litem: id est, in æstimationem litis. Vel dic quòd patitur dispendium æstimationis: ideo quia efficitur infamis, sequòs non iurator. ACCVRSIVS.

l ¶ *Discriminis.* ¶ 1. id est, periculi, & hoc per[a] actionem in factum: vt *Institut. de obligatio. quæ ex quasi malef. nasc. in princip. 1.* Tenetur enim lege Iulia repetundarum: vt *ff. ad leg. Iul. repet. l. 1. & 2.* quæ extraordinariè punit: vt *in eod. titul. l. lex Iulia. §. 3. hodie. 3.* Item crimine concussionis: vt *ff. de concuss. l. fin. 3.* Item & crimine falsi, quod pœnam deportationis, vel vltimi supplicij continet: vt *ff. ad legem Cornel. de falsis. l. 3. §. 4. quod iudicium. 3.* Item & edicto de calumnia: vt *ff. de calumn. l. 3. & 14. §. Aut autem. 6.* Aut autem ille, qui dedit, repetere potest, habes *ff. de condic. ob turp. caus. 4. in fin.* & hoc cum dolo. ¶ Si autem sine dolo, hoc est, per imprudentiam[b]: tunc tenetur actione in factum in quantum bono iudici videatur: vt *ff. de vsur. cap. 1. §. iudex.* Sicut paterfamilias, sic filiusfamilias erat radix: vt *ff. de iudic. l. 5. §. filiusfamilias.* &c. ACCVRS.

a Iudex, qui corruptus abstinuit dicitur, vetis actionibus teneret.

b Iudex imprudens non dolo iudicia, actione in factum teneter in quantum bono iudici videbitur.

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

TITVLVS L.

IN hac titulo proponitur quod & in iis, generali prædicatur l. 9. de sentent. & interl. *ipso iure nullam esse sententiam posteriorem eiusdem iudicis, vel successoris in eadem re inter eosdem pronunciatam, quæ contraria est priori, à qua appellatum non est. Lex posterior pacet habetur prior, ut sic dicitur prior patior est posteriore. Denique nec prioratus omissa peremptoria exceptione sententia retractari, & rescindi potest, nisi tenedicis appellationem, aut restitutionem in integrum.* CVIAC.

Nemo potest suam, vel antecessoris sui sententiam revocare: & si revocat, non est appellare necesse. BALD. Vel sic: *Sententia, per quam rescinditur propria, vel prædecessoris, est ipso iure nulla.* BART. Vel sic: *Revocatio propria, vel sui prædecessoris sententiæ, est ipso iure nulla: nec appellatio est necessaria.* SALYC. Vel sic: *Sententia definitiua valida non potest proprio motu iudicis revocari.* PAVL. DE CASTR. *Sed remedio prædicto à iure sic, quæ pronuntiata est, glossa.*

1. Imp. GORDIANVS A. Secundo.

NEque suam, neque decessoris sui sententiam quemquam[m] posse retractare[n] in dubium non venit: nec necesse esse ab Iu-

SENTENTIAM rescindi non posse.

Non sententia hic, quæ sunt necessaria in sententia, non addit vt supra ea sententia valet, nisi vt retractari non posse, nisi sublata media.

Equa.] CASTR. ¶ An iudex sententiam suam retractare possit, quæritur? Dicitur quòd non, nec eius successor[c], quòd si secundò ferat sententiam, non tenebit, nec ab ea necesse est appellare. ¶ *Quemquam.* ordinarium etiam, neque[d] delegatum. Sed hoc fallit: per in integrum restitutionem: *ff. de mi. l. in causa. §. §. 1.* Item per supplicationem: vt *supra de prec. imper. offer. l. si quis adumbra. & in authent. qua supplicatio. 3.* Item quando prima ipso iure est nulla: vt *l. quemadm. & quòd iudex. l. si præsis. 4.* Id per appellationem: vt *ff. ad Tur. l. 3.*

c Sententiam suam iudex, aliaue successor non potest.

d Sententiam suam definitiuam retractare iudex non potest sine sententiae, si delegatus.

e Sententia definitiua quæ admodum, & quib. ex causis retractari possit.

1 In omnibus manuscriptis legitur, *retractare*, sed quare retractari. Cuiac.

480/C.IV.K.5-4, 1937-1938
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. j. §. fin. 5. Item propter falsa instrumenta: vt in fra. si ex falsis instrumen. ss. l. j. 6. Item propter falsos testes, secundum not. etiã si non sint corrupti pecunia: sed pecuniis. ff. contra. 7. Item propter corruptos pecunia: vt ff. de re iudi. l. diuus Hadrianus. 8. Item & in aliis casibus, in quibus licet opponere peremptorias [a] post sententiam: vt no. §. l. prox. 9. Item propter praeuaricationem aduocati: vt ff. de aduoc. diuer. iudi. l. j Item hoc [b] in definitiua. 10. ¶ Interlocutoria [c] potest indistinctè mutari, & rescindi: vt ff. de arb. l. diem. §. fin. & ff. de re iud. l. quod iussit. & ibi notaui. & facit supra de sentent. l. post sententiam.

a ¶ Decreto. scilicet reuocationis.

Peremptorias.] [d] Casus. Tenebar tibi in decem: feci tibi pactum de non petendo, conuenisti me, nec exceptionem pacti opposui, & succubui: an post sententiam possum eam opponere? Dicitur quod non, nisi sectim minor: quo casu restituar. si fuissem maior: vel absens, appello: alioquin non sub praetextu exceptionis non oppo. non retractatur sententia. Accurs.

a ¶ Peremptorias. Vide supra ad l. 4. ff. de prob. Cuiac.

b ¶ In initio. id est, ante litem contestatam.

c ¶ Feratur. ¶ Quando peremptoriae [e], & quãdo dilatoriae opponantur, dixi ff. de prob. a. l. exceptionem. Vt sciat carnem hic, quòd postquam sententia dicitur [f] testificatio est publicata dicta testium, opponi nõ potest, nisi debeat per confessionem, vel instrumenta probari. Alij dicunt nullo modo: & pro eis, ff. de ind. l. sed & si suscepit in princip. & ad leg. Iul. de adul. l. quamuis indubitati. Accurs.

d ¶ Edictum. quod non habemus.

e ¶ Permittitur. minoribus non maioribus & hoc subiicit: nã, &c. sed in casibus [g] opponitur peremptoria etiam post sententiam, quos no. ff. de iur. & fac. igno. l. j. Accursius.

a Exceptiones peremptoriae certis casibus post sententiam obiici possunt.

b Sententia appellatione in dubio definitiuam intelligi. hinc colligunt e Glos. [illegible]

c Sententia interlocutoria potest indistincte mutari & rescindi. [illegible]

¶ Concor. [illegible]

d Omnis dilatio, quae datur à lege, vel sententiam, non restituitur [illegible]

e Exceptiones peremptoriae, & dilatoriae quando opponantur.

f Dilationes fidei causa pro testium publicatione.

g Exceptio peremptoria certis casibus opponitur post sententiam.

inusmodi decreto [a] interponere prouocationem, explorati iuris est. PP. Kalend. Mart.

Exceptio peremptoria si non admittitur, sententia non rescinditur: nisi restitutione, vel appellationis remedio. Bart. Vel sic: *Exceptio peremptoria potest opponi ante sententiam, non postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione aetatis.* Salyc. Vel sic: *Exceptio peremptoria potest opponi, & probari vsque ad sententiam definitiuam, postea non: nisi lata sit contra minorē, vel alium, qui meretur restitutionem in integrum: quia tunc competit restitutio contra sententiam: qua obtenta poterit opponi. h. d. secundum* Pavl. de Cast.

II. Imp. Diocletianvs, & Maximian. AA. & CC. Alexandro.

Peremptorias [a] exceptiones omissas in initio [b], antequã sententia feratur [c], opponi posse † perpetuum edictum [d] manifestè declarat. Quòd si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur [e]. Nam iudicatum contra maiores annis viginti quinque nõ opposita praescriptionis velamento, citra remedium appellationis rescindi non potest. V I I. Kalend. Ian. Nic. CC. Coss.

Rescripta post sententiam impetrata, ad rescissionem sententiae non valent. Bald. Vel sic: *Non debet admitti rescriptum, per quod retractatur iam decisum.* Salyc. Vel sic: *Virtute rescripti principis non retractatur sententia legitimè lata.* Pavl. de Cast.

III. Imp. Constantinvs A. ad Priscianum.

Impetrata † rescripta [f] non placet admitti, si decisae semel causae fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suspendit: sed eos, qui talia rescripta meruerunt, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VI. Kalend. Ian. Constant. & Licinio AA. Coss.

Impetrata.] Casvs. Sententia lata inter actorem & reum, si reus impetrare voluerit, vt sentētia rescindatur: an sit audiendus, quaeritur? Dicitur quòd non: quia nec rescriptũ potiũ priuilegiũ concederetur: nec concessum haberet effectum. Accvrs.

f ¶ Impetrata rescripta. vt sententia retractetur, nisi diceret non obstante sententia: vt & arg. ff. de testa. auth. hoc inter liberos. & facit ff. de transac. l. causas. & ff. de arre adu. l. frequentis.

DE FRVCTIBVS, ET LITIVM † EXPENSIS.

Titvlvs LI.

Datur hic titulus, vt intelligamus iudicem non tantum de re principali: sed etiam de eius ex fructibus, & de sumptibus litis sententiam debere proferre. Et statim initio proponitur fructus intelligi deductis iustis impensis: proponitur regula iuris, à qua multos casus excipi dicitur in l. fundan. D. fam. erc. & tamen vnus excipi debet ex l. vlt. ff. de fun. rei pe. Et ista impensa dicuntur, quae sunt necessaria, vel vtiles l. heres. D. de pet. her. facta conseruanda, tuenda, curanda rei, & fructuũ quaerendorum, aut redigendorum. Hic impensis prius satisfit ex fructibus, deinde reliqui fructus restituuntur, si in causa restitutionis deducuntur si in causa dimissionis fuerint. Et rei vindicationem, qua agitur aduersus bona fidei possessorem, L. docet sequi etiam fructus post litem contestatam perceptos, aut percipiendos, & hodie fructus simplex, non vt ex XII. tab. duplos. Nam aduersus mala fidei possessorem fructus retro computantur, maximè si agatur interdicto vnde vi, vel petitione hereditatis, vel si speciali iudicio nominatim petantur. In expensas quoque litis iudex condemnationem facere debet, & in damna, vt praestet ea victori, qui vincitur, l. vlt. ff. quand. prou. non est nec. §. hoc autem. Inst. de poena tem. lit. & l. 4. hoc tit. illo loco pro pecuniaria causa, post dispendia, post sumptus. Sic enim ex Vat. & prima omnium editione Moguntina restituendus est, & ex Basil. in quibus est vel [illegible] Ex condemnatione igitur alteri, vel rei, qui vincit, redduntur praeter rē, & fructus, etiam expensa litis, & damna vt itinerarij sumptus. Est etiam in consultum alterum actio calumniae, quae fuit in decimam partem litis, legi diuersam à decima, de qua in l. pen. quae est decima expensarum non litis, vt docui initio XII. Obs. Debet autem de expensis litis iudex pronunciare: id est, vel ab eorum praestatione absoluere, vel in eorum praestationem condemnare, & absoluere ex causa, vt d. l. pen. & Nou. 82. Si nihil pronunciauerit, neque victori in victũ expensarũ nomine vlla actio est l. 5. hoc tit. aliter atque si fortè de fructibus iudex nihil pronunciauerit: nam integra est actio de fructibus. Nec est etiam ius appellandi victori ob non habitam rationem expensarum litis, l. vlt. ff. quan. prou. non est nec. sed iudex eo nomine victori tenetur. l. properandum. §. sin autem alterutra. C. de iudic. Aliquando victor appellat, si sententia ei non satisfaciat ad plenum, vt D. Augustinus ait epist. 160. solere homines quando cum inimicis eorum consessu fortius agitur, à mitiori sententia prouocare) non etiam si expensarum litis ratio habita non sit, & victus appellauerit: imò nec si sententia non satisfaciat ad plenum, cum fortè absens ex contumacia condemnatus, quo casu etiam victor victo refundit litis expensas. d. l. properandum. §. sin autem ex gestis. Valde notanda est constitutio l. vlt. vt qui ex priuilegio victi non agnoscunt expensas litis, aut minores agnoscunt, etiam victores à victis, licèt idem priuilegium non habeant, nullas, aut minores repetant. Cviac.

De Frvctibvs, & litium expensis [a].

Quia in sententia facienda est mentio fructuum: & sumptuum: ideo de his dicit.

Hos fructuum.] Casvs. Rem meam mala fide possedisti, & fructus percepisti, & sumptus in ea fecisti: si conueniam te rei vindic. pro parte, quid nomine fructuum contineatur lite contestata, quaeritur? Respond. quòd id, quod superest, deductis expensis. Vivian.

g ¶ Hoc fructuum. respõdet tacitae obiectioni, quasi dicat, malae fidei possessor tenetur de fructibus: sed intellige deductis [b] expensis: quia nullus casus. &c. vt hic, & ff. famil. ercis. l. fundus, qui. & sol. ma. l. fructus.

h ¶ Quod iustis. qui sũt quaerendorum. &c. vt ff. de pet. hered. l. si à patre. §. fin. & argument. suprà de pe. here. l. in restitutione. Et distingue hic: vt suprà de rei vendic. l. certum. melius in l. ex diuerso. ff. de rei vind.

Litigator.] Casvs. Egi contra te rei vindic. & est sententia lata: non victum restituere: ad quid mihi teneris, quaeritur? Respond. quòd non solum ad rem, & ad fructus extãtes, sed ad eos, quos percipere potui eo tempore, quo res fuit deducta in iudicium per litem contesta. quae dicta sunt vera etiam in herede mala fide possidente.

a Concor. [illegible] super verbo, [illegible] vt verbo [illegible] eam non valet. [illegible] Tractat. Lanfranci de expensis [illegible]

¶ In omnibus [illegible] manuscriptis [illegible] est: vt in Codice Theod.

b Possessor tenetur de fructibus deductis expensis.

Fructus dicuntur deductis sumptibus. Vel sic: *Verba iudicis debent ad intellectum legum referri.* Vel sic: *Quod iudex loquitur, similiter loquitur.* Bald. Vel sic: *Condemnatus à fructus, deducit sumptus.* Salyc. Vel sic: *Fructus intelliguntur deductis impensis factis gratia ipsorum quaerendorum, & conseruandorum.* Pavl. de Cast.

I. Impp. Diocletianvs, & Maximian. AA. & CC. Alexandro †.

† Alexandro. vel Aleradro.

Hos fructuum [g] nomine continetur, quod iustis [h] sumptibus deductis superest. III. Non. April. CC. Coss.

Post litem contestatam possessor tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis: & idem in herede eius. Bart. Vel sic: *Factus malae fidei possessor, per litem contestatam tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitium eius transit in heredem.* Vel sic: *Possessor conuentus*

realì

480/C.IV.K.5-4, 1939-1940
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Litigante vidtus, qui si non obtinuit, quatenus non tenetur, & ab eo quid mercatur

a ¶ Litigante, qui iam victus * post contestationem iudicialem rei incumbit alienæ, non solùm tenetur ad restitutionem rei, non qua fuit quæsitus auxilio : vt *supra de rei vind. l. à possidentibus.* & ad fructus perceptos extantes, aut etiam non existentes et tam ad eos, quos ab hoc percipere potuisse ex tempore, quo res fuit deducta in iudicio per contestationem : vt *hic.* § Vade quærituri, si lis mixtim mortua fuerit, & postea adhuc actor annos, vel biennio tacuerit an illius anni, vel biennij debeant fructus restitui. Et poterit dici probabiliter illos fructus lites mortua percepisse æquaquam restituendos.

b Contestationem. i. litis addictum bellum iudiciale: non duplex fructus dicit, quòd exercitio contestationis dicetur, quod de eradio est hic dicitur & quasi in duplicitatibus. c ¶ Redditione. id est, quæ in causa redditionis rei, appellatione d ¶ Fructuum. extantium. ACCRS.

e ¶ Percepisse. actor : vt *infra de rei vindic. l. fi* nam §. *fin.*

f ¶ Constat. scilicet tantum. ACCVRS.

g ¶ Accepit. ¶ Nec quòd post litem contestata, & in quibus ad quantum tenetur fideli, & bonæ fidei possessor effi potest.

* Litigante

† In Collat.

d Fructuum.

e Percepisse

* possidet.

b Rem post litem contestata in quibus ad quantum tenetur fideli, & bonæ fidei possessor effi potest.

h Succedentis.

i Quæ ratione fideli habeat, & intelligitur, & ea, cui succedit, malum fidem habent.

Hæreditatem mala fide adeuntes, ut propria sed non possessorum : vt hic dicimus.

b ¶ Contestationem. i. litis addictum bellum iudiciale: non duplex fructus dicit, quòd exercitio contestationis dicetur. quod de eradio est hic dicitur : vt *J. subdiciat & quasi in duplicitatibus.* c ¶ Redditione. id est, quæ in causa redditionis rei, appellatione d ¶ Fructuum. extantium. ACCRS.

e ¶ Percepisse. actor : vt *infra de rei vindic. l. fi* nam §. *fin.*

f ¶ Constat. scilicet tantum. ACCVRS.

g ¶ Accepit. ¶ Nec quòd post litem contestata, & in quibus ad quantum tenetur fideli, & bonæ fidei possessor effi potest.

h ¶ Succedentis. interpretatiuè * : licèt bonam fidem habeat ex ipso, quo defunctus habuit malè : vt *hic, & ff. de doner. & temporal. præscript. l. cum hæres. & supra commune de usucapion. l. bona.* & nota. *ff. de public. in rem actio l. fi ego.* § *patrem.* Sed quidam dicunt, succedit, cum ipse similiter malam fidem habet & facit : *l. de acquirenda poss. l. cum ex l. mens. & l. de pari. hæres. l. j. & de condict. ex lege l. mala. & de rei vind. l. fi fundum.*

TERminate. Primò dictum potest : secundò excipit, tertiò dictum probat. Secunda ibi, *Nisi iudex.* tertia ibi, *Post ad sententiam.* SALYCCAVS. Petij à te, adversarius, quia iudex te non condemnauit, nihil exprimendo de expensis in sententia : an eas petere possim, quæritur ? Respond. quòd non, etiam per principem : iudex tamen hic interrogatus quando sententiam dixit, fuliter eos eo die potuit te mihi in expensis condemnasse.

i ¶ Transactique scilicet per * definitiam sententiam.

k ¶ *Profitetur vt ff. de re iudic. l. iudex & l. item quærebatur. & supra dispositi. l. i. ff. & infra quando prætor. non est ff. l. final.*

III. Imp. HONORIVS, & THEOD. AA. *Aslepiodoto P.P.*

TERminato, transactóque negotio, posthac nulli actio neque ex rescripto super sumptuum petitione * præteritur k, nisi iudex l, qui de principali negocio sententiam promulgauit, commissus l partibus constituit, iuridica pronunciatione m significauerit victori n causæ refitui debere expensas, aut super his querelam iure competere o. Post absolutum enim, dimittémque iudicium nefas est litem aliò è consurgere * ex litis prima materia. Dat. III. Kal. April. Constantino. Aslepiodoto, & Maximiano Coss.*

Contra alterum non prosequentem, vel desistentem litem, vel perdentem, propterea sententia calumniæ, damnatum & expensarum. BART. Vel sic: *Calumnia alterius in criminali, punitur pœna similitudinis cuiusdè vtrò in expensis litis, & aliis dispendiis condemnatur.* SALYC.

IV. Imp. VALENTIN. [THEODOS. & ARCAD.] AAA. *edictum ad populum.*

NOn ignoret is p, cuius ex interpellatione aliquis q secundum datam formam r in longinqua protractus fuerit examina, quod si culpa s sua fuerit dilata cognitio t, vel minimè actioni u suæ adfuerit, vel delata x [non] probauerit quæ calumnia y quidem pœnam z luat legibus constitutam : pro pecuniaria verò causa, post lumpsus, considerata quantitate postulatorum *, vel medij

* Transactique

* Expensis litis officio iudicis postulatur, vt hic. Imo iniuria in sententia Glossa non est, cum verba, nil ad id quod iudicatum, *ff. quæ res dicunt non obstare præscript.*

* Pretaxatis.

* Terminata iudicij est, quæ appellatione suspensa est.

* sic. repetitione.

l In C. Tyro verbo, *iudex*, *iudicat*, *iudicant.*

d Falsis : (non enim nihil aliud quàm pertinaces.

* sic definitiæ es Cod. Th. Comites.

e Expensarum condemnatio. ad iudex, quæ definitiam pronunciat, non potest Glossa intelligere in summum : sed extraordinaria cognitio. Hoc modo obiectionem in expensis, tantùm notat. Glossa vide Lib. ff. ut ex *l. ne quis de iudiciis* Scil. quæ per eum non deleg. *ff. iudic.* Bel. dicit ista.

f Iniuria simpliciter contra contraria contraria cœtus fieri potest.

g Vtilius quia calidior præfatus eo ipso, quod ad probat.

h Hinc colligo, in criminali non obstat. ut ad actioni : ad iudicandi in expensis, nisi à lite desistente non mis qui dictum, in expensis condemnati potest l. quæ, quæ contra *Bal. Ancha. prouinciæ. Sup. de Ipsilego* Lib. Francisco in practi. Tit. 5. Sumptus fi. cundum prælu. velutè criminalis : vbi est pœna h similitudo supplicij : vt *J. de* tum quæ cognitio. Sicut dicitur. *sacra. l. fin.* vel si contra clericum : vt *l. de epis. & cler. l. omnes qui in fi.* & hæc verè ad barbam litigantem.

i ¶ Quantitate postulatorum. id est, eorum, quæ petuntur. ¶ Et sic non, quod secundum quantitatem petitum suum sumptus : vt *Infortiat. de actio.* §. *triplo.* Vel dic, postulatorum : id est, adoratorum *.

k De sumptibus litis in ad vocatos *n. Gl. Nov. de Judicibus* 124. q.

a ¶ Iudi

480/C.IV.K.5-4, 1941-1942
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Suſtinebit.* in prædicto ſcilicet, vt *ibi, & ſupra de iudic. l. properandum. §. & ſi quidem. & ſi de iudic. l. eum, quem.* Sed hodie vbi videtur iudex neutram debere ſubdi oneri expenſarum, hoc ipſum ſua ſententia declarat: *vt in eadem de iudiis §. cum operet. eod. tit.*).

Cum quidem. Primò litteris, ſecundò rationem reddit, tertiò ſtatutum latius declarat: ſecunda ibi, *Quoniam non eſt* certis ibi, *Iua ſcilicet.* CASVS. Impetrauit priuilegium, vt nihil, vel minus daret ſportularum vel ſumptuum nomine, ſcilicet iudici, vel executori, tantumdem dabit aduerſario ſuo, & non plus. Vel ſic, ne aliquid obſtet: Cùm ex impetratione priuilegium, vt nihil, vel minus nomine ſportularum, vel ſumptus datum, ſi obtinuerit, & velim petere ab aduerſario omnia, quæ expendiſſem, ac ſi priuilegium non impetraſſem, non poſſum: ſed id ſolùm, quod expendi. VIVIANVS.

b ¶ Cùm quidem. Priuilegium [a] meruit, vt nihil, vel minus daret nomine ſportularum indici, vel executori, aduerſarius quidem meus dabit tantumdem, & non plus: & hoc propter æqualitatem [b] ſecundum iudicis, argum. *de arbitr. l. ſi de mea. in fine* [c] *eod. tit. l. ſi dicis ſtrictè. §. penultim. & l. Pedum. §. in ſecundo. & conſtit. de pract. ſacr. ſcri. l. in ſecundo, in fin. & conſtitut. argumentum ſupra de reſcript. eod. tit. l. ex eo.* ¶ Sed ſecundùm hoc labor iudicis non remunerabitur ſicque occurrent iniquitas. Sed regis ignoratur [d] æquitas, vt in iudiciis ſeruetur æqualitas.

¶ In ſecunda opponitur dico, quod eſt *Iaſon de iuris natura. l. ſed & ſi. §. quod & quod principi.* vbi dicit non egredi [e] perſonam. & idè *§. quod quiſque iur. Inſt.* vbi dicit aſſud quando ſine poſtulatione indulgetur, quia tunc perſona non egredi dicitur. & hic dicit, *ſine per ſpeciales largitates*, dic. ſolut. hic fuit poſtulatum [f]: nihilominus comes fuit largitas ſpecialis. Vel dic, nò egredi perſonam, nìſi [g] eius contrariam. Vel nò egreditur perſona contra [h] illam, qui habet priuilegium: ſed contra iudicem, vel executorem ſic. 3. Vel [i], vt ſolus omnia prædicta, dic aliter eadem: Mereri priuilegium, vt vel nihil, vel minus præſtarem nomine ſportularum, vel expenſarum: ſi poſtea vocam, & velim ab aduerſario omnia repetere quæ expendiſſem, ac ſi priuilegium non habuiſſem, non poſſum: ſed id ſolum, quod expendi. *l. de iudic. l. properandum. §. ſine autem.*

a Priuilegium [a] meruit, vt nihil, vel minus daret nomine ſportularum indici, vel executori, aduerſarius quidem meus dabit tantumdem, & non plus. *§. de arbitr. l. ſi de mea. in fine. eodem. l. ſi dicis ſtrictè. §. penultim. & aequitatem. l. Pedum. §. in ſecundo. & conſtit. de pract. ſacr. ſcri. l. in ſecundo, in fin. & conſtitut. argumentum ſupra de reſcript. eod. tit. l. ex eo.*

b Aequitas in iudiciis ſeruanda. *l. de arbitr. l. ſi de mea. in fine. eodem. & l. ſi dicis ſtrictè. §. penultim. & aequitatem. l. Pedum. §. in ſecundo. & conſtit. de pract. ſacr. ſcri. l. in ſecundo, in fin. & conſtitut. argumentum ſupra de reſcript. eod. tit. l. ex eo.*

c Motiuo eſt æquitas in iudiciis. *l. de arbitr. l. ſi de mea. in fine. eodem. & l. ſi dicis ſtrictè. §. penultim. & aequitatem. l. Pedum. §. in ſecundo. & conſtit. de pract. ſacr. ſcri. l. in ſecundo, in fin. & conſtitut. argumentum ſupra de reſcript. eod. tit. l. ex eo.*

d Aequitas in iudiciis ſeruanda. *l. de arbitr. l. ſi de mea. in fine. eodem. & l. ſi dicis ſtrictè. §. penultim. & aequitatem. l. Pedum. §. in ſecundo. & conſtit. de pract. ſacr. ſcri. l. in ſecundo, in fin. & conſtitut. argumentum ſupra de reſcript. eod. tit. l. ex eo.*

e Poſſum. hic agitur de priuilegio. *Iaſon de iuris natura. l. ſed & ſi. §. quod & quod principi.* vbi dicit non egredi perſonam. & idè *§. quod quiſque iur. Inſt.* vbi dicit aſſud quando ſine poſtulatione indulgetur, quia tunc perſona non egredi dicitur. & hic dicit, *ſine per ſpeciales largitates*, dic. ſolut. hic fuit poſtulatum: nihilominus comes fuit largitas ſpecialis. Vel dic, nò egredi perſonam, nìſi eius contrariam. Vel nò egreditur perſona contra illam, qui habet priuilegium: ſed contra iudicem, vel executorem ſic. 3. Vel, vt ſolus omnia prædicta, dic aliter eadem: Mereri priuilegium, vt vel nihil, vel minus præſtarem nomine ſportularum, vel expenſarum: ſi poſtea vocam, & velim ab aduerſario omnia repetere quæ expendiſſem, ac ſi priuilegium non habuiſſem, non poſſum: ſed id ſolum, quod expendi. *l. de iudic. l. properandum. §. ſine autem.*

f *Conſtitutiones.* vt clericis: vt *ſupra de epiſc. & clric. Iunnes. qui. §. excetertibus. & l. cùm clericis §. ſup. & notices. ſed hodie.*

g *Largitates.* petitum tamen fuit.

h *Sportulis.* huiuſmodi autem ſportulæ iudicibus dabantur ab vtraque parte, vt *in authent. de iudic. §. ne autem. col. vi.* nam (vt dici) æqualitas ſeruanda eſt hinc inde. ſportulæ autem, quæ executoribus dabantur, à reo præſtabantur: vt *Inſtit. de actio. §. triph. Ado.*

i ¶ *Pro commentionibus.* i. conuentionibus.

k ¶ *Agnoſcendis.* quod habemus in ſolo epiſcopo, vt *d. authentic. ſed hodie.* ACCVRSIVS.

l ¶ *Comodi.* hoc ſecundum primò caſum commodè ſtare non poteſt, ſed dic quærere, ſcilicet per iudicem.

m ¶ *Per liberalitates.* id eſt, propriam voluntatem principis, poſtulationem præterlatæ, ne obſtetur in aliqua prædicta contraria.

n ¶ *Inſertum.* quod ita fit vt dicit hæc lex, ſi tamen (vt ſubdit, & ad hoc, *in authentic. de hær. & Falcid. §.).* *eod.*).

ipſum iudicem recuſare, ſiue magiſtratus ſint iudices, ſiue diuini iudices [quos diœtetas vocat.] Habent enim & hi executores, & apparitores. Si verò hoc non fecerit iudex, ipſe damnum eiuſmodi cogitur reficere victæ parti. Si verò quis reus bona fide reſtituat, aut actor deſiſtat à lite, aut etiam iudex inueniat ipſum reuera non eſſe calumniatorem: ſed de re dubia iudicio expertum, litigator huiuſmodi effugiet expenſarum condemnationē. Manifeſtum verò eſt, quòd ſi iudices pedanei ſint, præſes debet illis ex officio ſuo aliquem ſegregare taxeratum [officialem] qui hæc exequatur. Dat. V II. Kalend. Aprilis poſt conſulatum Longini.

Habet duas litteras, & ſecundum primam hoc intendit: Priuilegium conceſſum ſuper litis expenſis in totum, vel in parte non agnoſcendis, extenditur ad aduerſarium propter æqualitatem ſeruandam in iudiciis. Secundum ſecundam litteram hoc dicit, Victus victori condemnatur in expenſis: quæ fecit, non in his, quæ ex priuilegio remittuntur. BART. Vel ſic: *In iudiciis debet eſſe æqualitas, & idèo reſcriptum ad vnum, pertinet ad alium, hoc dicit ſecundum* IAC. BVT.

VI. Imp. ANASTASIVS A. *Stephano magiſtro militum.*

CVm quidam [k] per leges, ſacratiſque conſtitutiones [l], alij per ſpeciales largitates [m] ſibi præſtita priuilegia prætendunt tam ſuper ſportulis [n] pro conuentionibus [o] vſque ad certam quantitatem præbendis, quàm ſuper expenſis litium, vel minuendis, vel penitus non agnoſcendis [p], per hanc legem decernimus, vt quicunque huiuſmodi priuilegio munitus eſt, vel poſtea talem prærogatiuam qualibet modo meruerit, ſi iat & ſi quos ipſe, vel poſt obnoxios ſibi pro quacunque criminali, vel ciuili cauſa conſtituros, in accuſationem deduxerit, hos nihilominus eiuſdem priuilegiis potiuros: quoniam non eſt ferendum, eos, qui præfatas prærogatiuas (vt iam antè latum eſt) prætendunt, aliquid plusab aduerſariis ſuis quærere concedi [q], quàm ipſi abalis pulſati facere patiantur [r]: ita ſcilicet, vt hæc quidem forma modis omnibus obſeruetur ſuper priuilegiis per liberalitates [s], vel generaliter quibuſdam officiis, aut ſcholis, ſeu dignitatibus, vel ſpecialiter certis perſonis præſtitis, vel poſtea præbendis, ſiue hoc ipſum expreſſim principalibus diſpoſitionibus, vel aſſatibus inſertum [t], ſiue prætermiſſum ſit, vel fuerit.

DE RE IVDICATA.

Iiſdem quando dicatur res iudicata, & de non authentica.

RESCR.] CASVS. Commodaui tibi equum: ſurrepuus eſt: egi commodati aduerſus te, & obtinui poſtea

a Iudicatum. *ſupra de ſumptibus iudic. Dicitur hic legem adiici ad priuilegia conceſſa ad litis ordinationem, & conuentionem: id eſt, quæ eſt conceſſa litis decidendi.*

† Secundum formam eſt. *Dic, Quod quilibet in C. Cod.*

equum recuperaui: si agam actione in factum ex re iudicata, repellendus sum per doli mali exceptio.[a] alias rei iudicatæ standum esset.

a ¶ *Standum*. id est, parendum: vt ff. de arbi. l. Celsus §. fin. & supra vt lite pen. l. fin. de errore aduoc. l. sententia. Aliter ponitur, standum, ff. de do. ibi. l. si patronus. §. §. si quis eum & hoc nisi sit appellatum: vt ff. ad Turpil. l. 3. §. fin.

b ¶ *Sed si probare*. Item, quam tibi commodaui, amisisti per furtum: ego commodati, & fuisti condemnatus: si nondum soluisti, & ad manus meas res, quam videbar amisisse, redierit, doli exceptionem habes, si ex iudicati conueniam: vt *hic*, & ff. de solu. l. qui decem. Si[b] autem soluissem, agere contraria commodati, vt vel æstimationem reddam, vel rem: vt ff. com. l. in commodato. §. fina. vel condictione sine causa: vt ff. de condiction. sine caus. l. q.

ADDITIO. Tu dic quod ibi recepit aliud pro alio: hic idem pro eodem. Bald. & Salycetus. vel hic post sententiam, ibi verò ante. Salycet.

c ¶ *Eum cui*. ad idem, ff. de arbi. l. Celsus. §. j.

d ¶ R*es iudicata*. Pone, petebã decem ex causa mutui, decem ex causa legati, & decem ex alia: iudex tulit sententiam de viginti quinque, & omisit quinque: non debet retractari, hoc verum est, nisi singulas partes expressit in sententia.

e ¶ *Litium finis*. quod esset iniquum: vt *hic* & supra de transactio. l. fin. & accipe hic, nisi fuerit error expressus in sententia: vt ff. qua sententia sine appell. l. 1. §. 1. & supra dixi de errore calculi. l. j.

f ¶ An autem[d] & tunc valeat in ea quantitate vsque ad quam non est erratũ, quæritur: quod videtur[a]: vt argum. supra de dona. l. sancimus. in princ.

S[*I pecuniam*.] CASVS. Pecuniã meam furripuisti, eam petij: in ea, & in pœna mihi condemnatus es, si à sententia non appellasti, habes necesse stare iudicatis.

f ¶ *Mala ratione*. peccati.

g ¶ *Iussi sunt*. per[f] definitiuam sententiam.

h ¶ *Prouocaueritis*. illico: vt & supra quamodo & quando iud. l. ab eo. & ad hæc C. eod. l. 1. in princi.

i ¶ *Inferre*. tam pœnam, quam rei furtiuæ. ACCVRS.

a Quia hæc pecunia quã inuestahabeo.

b Adde Dyni *in c. possessor de reg. iur. in 6. Glos. in l. solo ff. de condict. sine causa*.

† al. Stellario.

a Verum si error expressus est in summa tamen, ex sisum valeat in eo, in quo non est erratum. vt ... [illegible]

† Conditione furtiua Stilicon. fine.

d Dic quod ibi fuit error expressus, hic verò non. *Bar. ar. supr.*

e Atque ita sententia tamen eccidi videtur rei iudicatæ, quod errorem in decembris capitibus pro parte in non valere in aliis non valere: ut l. Caminus ff. de [illegible]

f ... [illegible]

g ... [illegible]

† Appellari à præceptis iudicis aequè, ac à definitiua hinc colligit Matthæsilanus *sing.* 16.

Sub specie.] CASVS. Debeo x. tibi, fecisti mihi pactum de non petendo, & inde factum fuit instrumentum. Si post rem iudicatam ipsum profertur an rescindatur sententia, quæritur. Dicitur quod non.

k ¶ *Sub specie nouorum*. id est, allegatorum nouiter, vel inuentorum vbicunque, vel apud eundem, vel alium.

a ¶ *Instrumentorum postea repertorum*. Vide notat ad l. admonendi ff. de iureiur. & scripta ad initium titu. supra de reb. cred. & ad l. 3. supra de condict. indeb. CVIAC.

l ¶ *Repertorum*. argum. supra de transactio. l. sub prætextu.

m ¶ *Restaurari*. contra speciale est in causa fisci. ff. de re iudica. l. imperatores.

n ¶ *Graue est*. & ideo[a] non[b] conceditur: vt *hic*, & supra de transac. l. sub prætextu. j. Hoc autem fallit[c] in causa publica[d], quæ reuocatur vsque ad triennium, & etiam postea, si prævaricatio arguatur: vt ff. ex. l. imperatores. & infra de sentent. aduersus fiscum. l. j. lib. x. Idem posset dici in ecclesia[e]: vt *in authentic. de non alie. aut permu. rebus ecclesiasticis*. §. *finimus*. collat. ij. & in pupillari casu: vt *infra de iure reipu. l. rem publicam. lib. xj*. Sed videtur etiã priuata causa retractari: vt ff. de iureiuran. l. admonendi. quæ est contra. Solu. ibi[f] sub conditione fuit iudicatum, si inueniret antequã impleatur conditionem retractaretur, vt ibi: hic autem pure. 1. Vel dic vt ibi. ACCVRS.

A *D solutionem*] CASVS. Iudex codemnauit aliquem in certa summa, nec appellauit: sed ad satisfaciendum à iudice dilationem petiit: an sit suscitari possit, quæritur? Dicitur quod non: quia videtur sententiæ acquieuisse.

o ¶ *Acquieuisse*. etiam si appellauerit: vel appellare potuerit.

p ¶ *Quolibet modo* Petis datis in rẽ pignoribus, vel fideiussoribus CYN.

q ¶ *Acquieuerit*. expressum, vel numerationem decem dierum.

¶ Et sic not. ex hac l. mirabilem præsumptionem[i]. sic & ff. de pact. l. tale. §. qui pronunciauit. & ad Macedo. l. sed Iulianus. §. fina. & j. de in re de l. vj. & T. quod met. caus. l. q.

C[*Esta*.] CASVS. Coram iudice data ad causam facta sunt confessiones: attestationes receptæ, in publicam scripturam sunt redactæ, illo iudice mortuo an possint illa gesta valere, quæritur? Dicitur quod sic.

a ¶ *Gesta*.

a Concessum tamen fuisse, quæ gratia sint, in quo perniciosum alteri adfertur.

b Sententia propter instrumenta de nouo reperta non retractatur, tamen exceptione apud Sacinum regul. 462. incipiente, sententia propter instrumenta.

c Restitutio datur aduersus rem iudicatam ob instrumenta de nouo reperta in causa publica, fisci, Ecclesiæ, pupilli, minoris.

d Restitutio aduersus rem iudicatam datur reipublicæ propter instrumentorum nouiter repertorum. v. Gl. 2. in ff. ex. l. Oldradum inde restitutionis quæst. 25. & v. 2. Gl. pr. ff. de iureiur.

e adde Gl. d. l. 35. in verbo publice agatur. Oldrad. dicto consil. 2.

e Hanc sententiam Barrolus non admittit.

f Id est, fallit hæc sententia in sententia lata propter instrumenti delati in defectum probationis.

g Quid si eius procurator petit dilationem ad soluendum an intelligitur renunciasse appellationi in præiudiciũ domini? Ita Marsilius post Egidium Bellamerã putat, *sing. 109.*

h Præsumitur sententiæ acquieuisse, qui dilationem iudicati ex ea soluendi petit.

† al. Diocletianus & Maximianus quidã contendunt ex inscriptione & fin. præterea. *sup. de contrar. iuiu.* sed putat diuersorum imperatorum constitutionem esse.

† Hæc constitutio, putant. Sing. secundũ Lud. de Rom. in *ff. de iure fisci*.

DE RE IVDICATA.

TITVLVS LII.

R*es iudicata est lis fine negotium, de qua sententia lata est. Vel causa qua transiit ad condemnationem, aut absolutionem. Sententia condemnatio ipsa, vel absolutio. Res iudicata uno verbo iudicatum, nec igitur idem est iudicatum, & sententia. ... [illegible]* Cod. Th. de hære. & D. Augustini epist. 158. 159. 160. CVIAC.

a Æquitas noui casus nouum inducit remedium. hoc dicit secundum BAL. Vel sic: Contra sententiam potest opponi exceptio, Quod petis intus habes. BART. Vel sic: Exceptio superueniens post sententiam, potest opponi post sententiam in executione. hoc dicit secundum BVT. Vel sic: Rebus iudicatis parentur nisi petatur, quod iam habetur. SAL.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Stellatori* †.

REbus quidem iudicatis standum[a] est. Sed si probare[b] poteris eum, cui[c] condemnatus es, † id, quod furto amisisse videbatur, recepisse: aduersus iudicati agentem, doli exceptione opposita, tueri te poteris. XII. Kal. Mart. Ant. A. IV. & Balbino Coss.

Error calculi sententiam nõ vitiat. hoc dicit secundum BALD. & SALYC. Vel sic: *Propter calculum mali summarum non debet sententia rescindi, qua transiuit in iudicatum. h. d. secundum* PAVL. DE CAST.

II. *Idem A. Pacatiano.*

RES iudicatæ[d] si sub prætextu computationis instaurentur, nullus erit litium finis[e]. PP. Prid. Non.[*] Romæ, Læto, & Cereale Coss.

Etiam si sententia contineat pœnam, standum est ei, nisi appelletur. BART. Vel sic: *Potest quis ad rẽ, & pœnã eodem libello conueniri, & valet sententia. h. d.* BALD. Vel sic: *Sententia condemnatoria rei, & pœna est parendum, si non est appellatum.* SALYCETVS.

III. *Idem A. Demetrio, & aliis.*

SI pecuniam, quam mala ratione[f] intercepisse vos apparuerit, iussi estis[g] inferre cum pœna, & competenti præceptis præsidis non prouocaueritis,[h] vniuersam quantitatem debetis inferre[i].

Propter instrumenta de nouo reperta, non retractatur sententia iam lata. BALD. SAL. & PAVL. DE CASTR.

IIII. *Imp.* GORDIANVS A. *Aureliano.*

SVb specie nouorum[k] instrumentorum postea repertorum[a][l], res iudicatas restaurari[m], exemplo graue est[n]. Dat. VIII. Id. Mart.

Qui petit dilationem ad soluendum, sententiæ consentire videtur: & ideo appellare non potest: & si appellauit, videtur renunciare. BAL. Vel sic: *Qui petit dilationem ad soluendum, dicitur sententiam approbare, & appellationi renunciare. h. d. secundum* BART. & SALYC.

V. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS[*] AA. & CC. *Valentino.*

AD solutionem dilationem petentem †, acquieuisse[o] sententiæ manifestè probatur: sicut eum, qui quolibet modo[p] sententiæ acquieuerit[q]. Nec enim instaurari finita, rerum iudicatarum patitur auctoritas.

480/C.IV.K.5-4, 1945-1946
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Gesta publica perpetuam fidem habent in eadem instantia, & in alia. BALD. Vel sic: *Acta publica faciunt fidem etiam mortuo iudice, secundum* BART. Vel sic: *Mortuo iudice non perunt acta publicam fidem habentia* SALYC. Vel sic: *Acta in loco fori publicata faciunt perpetuam fidem etiam mortuo, vel remoto iudice, qui de causa cognovit, & publicavit, secundum* PAVLVM DE CASTRO.

VI. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. *Iulianus praefecto Africae.*

GEsta **, quae sunt translata in publica monumenta †, habere volumus perpetuam firmitatem [b], neque enim morte cognitoris perire debet publica fides [c]. Dat. III. Kalendas Septembr. Romae, Constantio, & Constante Coss.

DE EXECVTIONE REI IVDICATÆ. TITVLVS LIII.

QVod dicis vitali superioribus semel iudicatum instaurari non posse, ex eo sequitur quod in hoc vis proponitur cum exceptione esse: quodsi re adhuc ad effectum, & emolumentum, & post rem iudicatam agitur [d], non tamen statim, sed post tempus quod humanitatis gratiam adhibendo personalem de petitione debitor cognoscat, & confessio eius [e] vel medium tempus ex XII sub numero XXX. dierum, quo ipsi dicuntur, quod eis iure sit differre executionem rei iudicatae, secundum legem Cicerona. Praeter haec mutatio formulae reliquae ipsis diebus ne quis sit pro regula. Immodicis ex Consiliis Iustinianis decreto hac ex ipsis est iudicatis dare non sit quatenus, sicque secundum definitiones Patroni apud Harmenopulum ex flendi, quibus plateiarius habet quatuor menses, ita ut conditione rerum suarum pecuniam in condemnationem deductam conficere possit, pauperiores tunc sibi sin exigendas esse. Ante Iustinianum ex alia lege constitutum erant duo menses, l. 1. C. de sed. Cod. Theod. tit. XII. Non datur autem ex delicto nisi pecunia, l. pen. Tit. pen. ut Theodosius ait in l. 1. Iniuria tui fructus vacuo sit ex delicto, & in l. 1. tit. fin. Si non [illegible] divitis dilapsum [illegible] Quo tempore iudicati facienda sit iudicatum solare superiores, ex mora pecuniae in condemnationem deducta debet usuras centesimas, ut tit. fin., & si nomina non fuerit causa iudicati, vel 1. de fin. [illegible] iudicata capta pignoribus per officium iudicis, nec tamen accepta de creditore dari debuerunt, ut apud Theodosium, in [illegible] nisi loco, magistratu vel [illegible] in l. 3. h. tit. quod C. Codici data, alia capta, & in l. 3. 5. in causa l. pignoris, fin. alij habent datas, alij non habent, ex in utraque posteriorem Iustinianum magis probo, & de capitum distractio publicis fructibus post dum mensis, l. debitoribus. D. de re iud. vt ait Theodosius est, sic certis diebus [illegible] Imperator non [illegible] ambitiosum vocat gratiam & emolumentum capiant non aliud quam, ut Theodosius comprehendit, compellant vertere quae pecuniae & soliditatem, vel l. 3. 5. fi in causa, ind. Nec enim nomina iudicati pignoris capi possit, & de facinoris, aut non sufficiunt res corporales, vel l. 3. non etiam annonas & stipendia militum, l. 4. quantum Reipublicae militibus non aufert stipendia sua ne deferant militiam, & publica vectigalia, commutatque salute unigenae semper praeferenda est patriae, & elegantur Theodosius in l. 1. [illegible] vel [illegible] sed de praemia militarium, vide mercatum l. 4. [illegible] ad annonas clericorum. Nam & Theodosius [illegible] in militia, qui sub armis mortui, hic certis: [illegible] Ut autem executio per officium fiat apparitorum datum a magistratu rei iudicatae ad eadem magistratum, vel à iudice ab ea data, l. 1. 5. fi in eas. ind. & fi aliter ordinem, l. pignoris D. de cauti. quia vide XII. tab. in de furcadium abire, & summa effici executatio hac est, quasque, rapiat, distrahat, adiicat non etiam iudicet, aut iudicatum restituat, vel interpretatur, l. 6. de pen. In solutione residui hac cooperatio rationis est, l. 1. Inst. de actio. ad. Iqui restituere, D. de rei vin. & in curandis de libero homine subiendo l. vlt. §. 1. D. de lib. hom. exh. Pato & in actionibus personalibus, quibus res ipsa possessionem auferantur, velut commodati & depositi, quia septima tempora non observantur, sed post mortem periculum pertinet ad iudicatum, & ex die litis contestatae [illegible] fructus, vel 7. hoc tit. l. 1. C. de fiscal. & in exp. Vide qua ad tit. 31 Cvlac.

Exceptio nullis iris potest oppani in executione. BART. Vel sic: *Executio ante sententiam non est facienda, hoc dicit.* Vel sic: *Iuris ordine praetermisso non videt executio.* SAL. Vel sic: *Ab executione non est inchoandum: sed primò debet de causa cognosci, & per definitiam sententiam terminari.* PAVL. DE CAST.

I. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Iaeliano.*

IAIS proprie * iudex pignora Marcellae capi, ac distrahi iussit ante rem iudicatam [a]. Prius est ergo, vt feruato ordine [b], actionem adiectus eam diligas, & causa cognita sententiam accipias. PP. III. Kalendas Februarij Albino, & Æmiliano Coss.

Sententia habet paratam executionem, nisi sit nouata. BART. Vel sic: *Exceptiones, & iura post sententiam superuenientia possunt praestare oppanibi, de secundum* IVS. Vel sic: *Stipulatio non vitiat sententiam, illam tollit, & eius executionem impedit: & ex stipulatione, quae nouauit, lex agere permittit.* SAL. Vel sic: *Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per stipulationem nouata: alias non petitur eventu sententiae, quae sublata est per nouationem sed aliquid ex stipulatione nouatio ordinatione sua.* PAVL. DE CAST.

II. Idem AA. *Agrippae* *.

SI causam iudicieri non nouasti [a], rem iudicatam praeses prouinciae etiam pignoribus capere, ac distractis ad emolumentum [b] e perduci iubebit [c]. Quod si nouata causa est, ex stipulatu tibi actio competit [d]: & iudice accepto † secundum iuris formam experiere [e].

Creditor in subsidium admittitur ad accipiendum in stu-

a Acta quemadmodum publicantur, sed in publicam firmam indigent.

b Adde supr. 7. vt [illegible] de probationibus. Ita francum in praef. n. 8. ne 31. e Acta publicata non perunt morte iudicis.

c Ex actis colligitur publicata facere iudicare debet.

DE EXECVTIONE REI IVDICATÆ.

Quia parum affert sententiam ferri, nisi & iura mandaverit executioni idcò de hoc ponit.

NIsi] CAVSA. Debitoribus mihi 1. vnter hoc non contestata, vel annotatione hoc non audiatur, nullo ordine iudicium feruato, praecipit vt pignora eis capiantur & distrahantur an rectè fecit, quaeritur? Dicitur quòd non, sed primò intentanda erat actio, & in super ea contestanda.

d ¶ Rem iudicatam. idcoque iniucunda hanc: vt *fide re iudicata l. si cum nulla.* AGERVS.

e ¶ Ordine. iudicium. f ¶ ** actione dirigere, & sententia detur: vt *hic, & infra eod. l. Sane, & supra de fiscus. l. perlatum. & de pecul. l. si pecus quo pecunia in.* h.

SI causam.] CAVSA. Petij à te decem, & [illegible]

* Ordine iudicium actio sententiam praecedit.

* Iuris mandatum iudicis. Imperat. [illegible] Ad. [illegible] tit.

* perpetuam.

* Iuris mandatum iudicis. Imperat. [illegible] Ad. [illegible] tit.

a ¶ Ante. vt *supra de probationibus.* b ¶ Stipulari & pignora accipere pertinent ad [illegible] nouandi.

480/C.IV.K.5-4, 1947-1948
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ORdo.] CASVS. Petij à te decem, & obtinui, pignora capta sunt & subhastata: sed fraude tua, vel potentia non est inventus emptor: debeatur mihi pignora in solutum, vt pro solido debito his contentus sim, licet minus valeant.

a ¶ Ordo rei. ejusdem. & vici; & pignora capta sunt, & subhastata, sed non inuenitur emptor propter fraudem victi instrumentorum. debantur ergo mihi in solutum, vt tamen habeam necesse pro toto debito esse contentus, licet minus valeant: vt hic. & ff. de re iudic. l. à diuo. §. si pignora. seruus in conventionali: vt infrà de iure de empt. l. 8. §. sed si quidem. Poteft tamen & aliter intelligi dictus §. si pignora.

b ¶ Constantius. quàm si per pignorum retentionem, vel vindicationem.

c ¶ Res soli, quæ pignori. Pignora per apparitores in causam capiebantur, & ab iis vendebantur. l. 2. ff. in causa iud. Ex apparitoribus autem illis etiam præcones erant, & idcò hic dicitur bonis sub hasta pignoris venditis. CVIAC.

d ¶ Subhastatæ. id est, præconizatæ. sic & supra ff. de iurisdict. l. 2. §. 1.

e ¶ Ex compacto. id est, ex contractu mutuo habito.

f ¶ Eorum. rerum: vt habet de hoc casu in specialem. ff. in causa iudicati pignora capta sunt.

g ¶ Mittere. vt sint loco secundi decreti.

STipendia.] CASVS. Miles mihi debet decem, ea petij, & condemnatus est, nec solui iudicatum: an liceat ei petendo sua pignori sibi capienda, quærunt? Dicitur quòd non, si alias habeat res, in quibus possit fieri iudicati executio.

a Stipendia. scilicet militum.

b ¶ Idem in præbendis. deinceps non videtur.

c ¶ Stipendia. Idem dicemus in specie l. 40. ff. de re iudic. CVIAC.

d ¶ Iudicatum. id est, quantum Capellum do. Theodosianus.

e ¶ Exequi. si ergo alter non potest: & hæc capiantur: vt hic, & ff. de re iudicata. l. ultima. PP. III. Id. Ianuar. & Professor Cons. sequitur videbitur esse Constitutio, quam citat Vip. l. 1. de iur. Fisc. §. de quæst. ff. de re iudic.

E Tiam.] CASVS. Hoc ordine sententia mandanda est executioni, vt primò capiantur mobilia: his non inuentis, perquirantur ad immobilia: deinde ad nomina: vt ff. de re iudic. l. à diuo. Si ergo decem à te petuntur, & condemnatus fuerit, nec sit in quod iudicati possit fieri executio, debitore ex compotio debitorem suum facienda est executio.

p ¶ Vide scripta ad L. 3. de obl. & action. CVIAC.

l ¶ Nomen debitoris. confessi demonstrat ff. de re iudic. l. à diuo. §. si quoque iudicio. vt tamen primò ad mobilia, secundò ad immobilia, postea ad nomina accedatur: vt ff. de re iudic. l. à diuo. §. in conventione. & infrà de pignoribus pignor. l. 1. & facit supra quando §. vel prius. debi. sed de. exi. possit. l. 9. & 19.

SI vt proponis.] CASVS. Sententia lata inter actorem, & reum, & eo condemnato, misit iudex executorem, qui exequeretur sententiam: an executor exequi possit minorem quantitatem in sententia comprehensam, quæritur? Dicitur quòd non: nec valet eius sententia.

m ¶ Executor. loquitur de executore id est nuncio, qui cognoscere non potest, nisi in causa vilibus, ex necessitate sibi facta commissione: vt ff. de iudic. l. fin. 2. Vel dic, quòd loquitur in delegato ad exequendum, & tunc recipe, nisi sit præfes, vel procurator Cæsaris, qui possunt interpretari suã sententiam iam latam in melius: vt ff. de appell. l. ab executore. & l. si contra iur. vel quid. public. l. & si non exquirit. quæ est contra. 5. Vel solus vt ibi.

n ¶ Neque quam potest. cum quia contra primò vt infrà quando pronunc. non est nouum. l. 1. tum quia ad hoc datus non erat: ab ea tamen appellatur, secundum Hug. vt infrà quorum appell. non. vt l. ab executore. vnde videtur retinere: alioquin quod nullum esset, quomodo rumpi posset: vt ff. de iurisd. rapto iudicum. l. nam & ff. de argentarii. seruus re. ha. l. 19. §. fin. & ff. de adi. leg. l. seruus: quod non placet. & in dicta l. ab executore. extendebat modum in exequendo: hic autem super principali cognoscendo.

S I longa.] CASVS. Petebam à te seruum, & obtinui: te existente in mora restituendi decessit seruus: an ad æstimationem eius mihi tenearis, quæritur? Dicitur quòd sic.

o ¶ Restituere. quam iudex post sententiam iussit fieri, scilicet seruos & animalia. ACCVRSIVS.

p ¶ Restituenda. sic ergo duplicem effectum trahit seruus hæc mora: vt hic, & ff. de legat. 1. l. ciam res. §. fin. & ff. de pact. dotali. l. illud. & ff. de rei vindic. l. Iulianus. §.

Eum

mi l. minor xxv. an. etc.

† al. Non ad. rectit.

† deest hoc verbum in manuscrip. editis Cuc.

* recta est filiæ Iuscanio hæc l. tribuere vt no. ad l. 1. fiuge. et ff. de l. n. vt sicut sub certis legibus legis.

¶ iniquitas hodie hic non fidelitas est. Cuc.

* Prebenda vicissitudi pro executione rei iudicatæ capiuntur posset. Bonit. cons. 1. 1. Rauchinus

* al. adhuc. A. R. tunc fabricipriorib. PP. III. Id. Ianuar. & Professor Cons. sequitur videbitur esse Constitutio, quam citat Vip. l. 1. de iur. Fisc. §. de quæst. ff. de re iudic.

† Agrippa. in omnibus meis exemplaribus. al. Agrippa. Cuatius.

¶ Quid permittendi iudicati.

a Executor.

b Vilis hominis officio iudex dari potest. Bald. ad l. 1. ff. de iudicio.

c Iudices aliquos possunt sententiam suam interpretari.

* remora.

d Quod vel. lum est, an rumpi posit.

† Quid permittendi iudicati.

e Mora duplex effectus.

* Nomen debitoris. & C. Tiuana.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor * datus partes sibi iudicis vindicauit †, & contra ea, quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronunciandum putauit: sententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam potest *.

Interim, & naturalis accessio rei veniunt in mora iudicij, hoc dicit fictitium BALD. Vel fici: *Mortua facie debita, fit executio in æstimatione.* BART. Vel fic: *Condemnatus si mortum commisit, tenetur de interitu, & accessionibus.* SALVC. Vel fic: *Condemnatus, qui in soluendo moram commisit, tenetur de interitu rei, & etiam de accessionibus, id est, fructibus, & redditibus rei, in qua est facta condemnatio. b. d. secundum* PAVL. DE CAST.

VII. *Imperatores* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Theodoro.*

SI longis, apertisque fructationibus partis adueræ, restitutio * remorata * est, etiam seruis rebus humanis exemptis: à fructatore æstimatio eorum restituenda ᵖ est. Animalia quoque cum fœtibus tibi interceptis præsidis repræsentabuntur.

Executor est, qui rem dispositam mandat effectui. BART. Vel fic: *Mora executor est, qui nolle discussa solum habet exequi: id sunt apparitores, & nuncij communes. hoc dicit. secundum* SAL. Vel fic: *Executor est ille, qui sententiam rite latam ad effectum perducit.* PAVL. DE CAST.

VIII. *Idem AA. & CC. Hermocho* †.

EXecutorem eum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes audita omni, & discussa lite prolatum rei iudicatæ vigorem ad effectum, scilicet de interitu, & accessione

480/C.IV.K.5-4, 1949-1950
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Executorum.] CAESA. Qui ſi dicatur executor, quæritur. Reſponde, quòd ille, qui hic diſcuſſa, & ſententia lata, ad finem perducit id, quòd iudicatum eſt.

a ¶ *Addaturque* ita hoc titulo accipitur: aliàs dicitur nonnullus, qui citat, vt *Inſtitut. de act. §. ſimili, & ſupra eod. §. vt propona.* Idem vocatur appellatio: vt *ſupra de iudic. appellationibus.* Idemque dicitur caudam præparans: vt *in authent. de iudic. §. audiatur. colla. 03.* Idemque officialis: vt *in authent. de defen. ciuit. §. ex prouinciali. colla. 15.* Idemque dicitur catholicanus: vt *infra de bonis proſcript. l. penult.*

EO.] CAESA. Si debitor meus conſtituatur, vel neget ſe mihi teneri: & coniudicus condemnetur: ſi intra quatuor menſes non ſoluat quod iudicatum eſt pignora capientur, & diſtrahentur.

a ¶ *Conſiſti.* In iureſubſcriptio retinenda eſt ex *l. 15. ſuprà de obligat. & act.* quæ huius legis prior pars eſt. D. kl. Feb. CC. Cons. Cvtac.

b ¶ *Condemnati* hoc determinat vtrumq; præcedentium ſecundum non, ſcilicet confeſſi, & negantis eſſe iudicii: tum b etiam in confeſſum dicimus dari ſententiam: *l. de confeſſ. re. l. ſi confeſſus.* Alij reſponent tantùm ad negantes. nam in confeſſum dicunt non dari ſententiam: vt *dicetur infra de confeſſ. l. 1. & ibi* facit *l. de act. & obligat. d. negantes, & de probat. ſecundum negantem l.* c ¶ *Sententiam ſpatium.* quod eſt quæcunque mutuum ortis cauſibus hic conſiderantur: in Gl. quæ * tamen aſſerit iudex alios * poſt Sotomaior. 198 addit *Menochiū* 2. pro cauſſe qualitate, vel quantitate, vel perſonarum obliquo, vel contumacia. Sed perrarò intra ſtatutum tempus ſententiam earqu ſibi ſolitus vrgi ſtatuere: velutì ſi alimenta conſtituerentur, vel minori xxv. annorum ſubmittatur: vt *§. de reuocandis l. 1. §. de & alibi ſimiles* abbreuiatio: quia non iuſta cauſſa abbreuiaret iudex: ſupplet lex vſque ad quadrimeſtre obſqui vt *§. de re iu. Lib. §. ſi quis.* Sed & de ſolutionibus plerumque præcipit ſoluat: vt ex tempore præcepti currant vſuræ centeſimæ, ſapio ergo ſi poſt quatuor menſes.

¶ Sed venditio quando d ſit? Reſpond. & hæc ſi tunc ſtatim, ſicut & olim poſt duos menſes: vt *§. de re iudic. l. debitoribus. §. fin.* Quod ſatis dici poteſt, cùm pignus vendatur ex definitiua ſententia. Nam ſi vendatur ex interlocutoria, iocè expectatur per annum: vt *ſupra de proſcription. xxx. an. l. ſi*

b Sententia an detur in confeſſum.

c Tempus quatuor menſium debitori eſt. & ibi eſt. ſecundum negantem. & ſi eſt. fallit vt non hic ſed ſibi hic conſiderantur in Gl. addit alios * poſt Sotomaior. 198 addit *Menochiū* 2. pro cauſſe qualitate, vel quantitate, vel perſonarum obliquo, vel contumacia. Sed perrarò intra ſtatutum tempus ſententiam earqu ſibi ſolitus vrgi ſtatuere: velutì ſi alimenta conſtituerentur, vel minori xxv. annorum ſubmittatur: vt *§. de reuocandis l. 1. §. de & alibi ſimiles* abbreuiatio: quia non iuſta cauſſa abbreuiaret iudex: ſupplet lex vſque ad quadrimeſtre obſqui vt *§. de re iu. Lib. §. ſi quis.* Sed & de ſolutionibus plerumque præcipit ſoluat: vt ex tempore præcepti currant vſuræ centeſimæ, ſapio ergo ſi poſt quatuor menſes.

d Venditio an ſit.

Adora ſolutionis poſt ſententiam: & quadrimeſtre tempus parit eſſectum vſuræ centeſimæ. BALD. Vel ſic: *Non obtemperans ſententiæ poſt tempus quadrimeſtre, tenetur ad vſuras centeſimas.* SALYC. Vel ſic: *Pignora capta per executorem ſententiæ vendi debent non ſolùm pro ſorte, ſed etiam pro vſuris centeſimis, quæ currerunt lapſo tempore datæ iudicatis. h.d. ſecundum* PAVL. DE CAST.

1. *Imperator* ANTONINVS *A. prouincialibus hereditatum* †.

IS, qui bona e ſecundùm dictam f ſententiæ proſequitur *, eas quoque rationes habiturus eſt, vt qui poſt legitimum tempus

quo emptionis. §. fin. l. 1. Vel per * biennium, vt in conuentionali pignore: vt *infra de iuure doctum impe. l. ſimil. 3.* Vel ſoror de fiatum eſt tempus in Graeca conſtitutione: vt ibi *infra de bonis mulie. iudic. poſſid. l. fin 4.* Vel ſoror codex debitoris argumento *§. de iure delict. l.). §. fin.* Et hoc in ſimplici actione perſonali. Nam b in reali ſtatim fit executio. ſi ſtatim reſtituere poſſit res alioquin datur tempus ad reſtitutionem: & ſatiſdatur cautè de præſtanda alienatione, ſi res non reſtituatur: vt *Inſtitut. de actio. indic. §. ſi in rem actum ſit.* Nec obſtat *§. de vſu. l. ex hæreditatis.* quia ibi agebatur actione ex teſtamento, & hic c perſonali, non rei vindicatione. Itè nec quod eſt *§. quod metus cauſ. Lib. item ex §. quod ſi homo.* quia ibi agebatur actione quod metus causa. quæ d perſonalis eſt: vt *Inſtitut. de act. §. præterea quæſtionem.*

e Pignora conuentionalia poſt biennij teſtationem vendi poſſunt per creditorem.

b Executio in realibus fit ſtatim. & alienatio ipſum ædemnatum, ſtatim. & in perſonalibus teſtimonium. datur tempus reſtituere: & ſatiſdatur de præſtanda alienatione ſi res non reſtituatur.

c Actio ex teſtamento, eſt perſonalis.

d Actio, quod metus cauſa, eſt perſonalis.

hoc dicit ſecundùm PAVLVM DE CAST.

1. *Idem AA. & CC. Gyzoni.*

EOs, quos debitores tuos eſſe contendis, apud rectorem conuenì pouinciæ: qui ſiue debitum confeſſi a, ſiue negantes, & coniudi fuerint condemnati b, nec intra ſtatutum ſpatium c ſolutioni ſatisfecerint: cùm latæ ſententiæ, pignoribus eorum captis, ac diſtractis, ſecundùm ea, quæ ſæpe conſtitutæ ſunt, meruerint executionem, iuris formam tibi cuſtodiet. S. Non. Nouemb. CC. Cons.

DE VSVRIS REI IVDICATÆ.

TITVLVS LIV.

QVi exequitur rem iudicatam poſt legitimum tempus, quod condemnatis, & adnotatorium eorum mandatoribuſque laſtimarum præſtat, l. 3. §. vl. cum ſi res principali, l. 2. D. iud ſol. & commentariis à die prolatæ, cauſſ appellationis ſit bona fide, nec poſſeſſum per eum, qui appellauit, vt rerum iudicatarum à die confirmata ſententia, etiam in exequendo re iudicata, & exigenda ſorte, ſine penuria principalis in condemnationem debetur, rationem habere debet vſura centeſima, quæ ipſi iure capitis accreſcit, adiungitque tam in ſolutibus, quàm priuatis cauſſis abolita bona centeſima, quæ olim obtinuit l. 1. Cod. Theo. eod. tit. aut ſimiles ex l. con. §. ceterum ſupra de vſur. quæ prior eſt l. 1. huius tit. quippe cùm dotis ſit ſuffine 11. Lex verò 1. Dotis Coſſ. Ar vt definitur l. 3. ſiruis tamen vſura centeſima debentur poſt biennium legitimi temporis, non vſurarum in condemnatione deductarum, abrogatis d. l. 1. Cod. Theod. eod. tit. quia ſine fac ſtipulationis, ſine iudicatis omnino omnino prohibitus eſt. Lotius ſupra de vſur. qui olim permiſebatur, & mai ſuo naturam vſurarum & animam mutarunt. Quare in ſortem, & in vſuras facta condemnatione debent ex ſtipulatione, etiamſi in ſententia iudicis conſiſtitaria ſi quantum ſortis, ac vſurarum: id eſt, in totum ſummam redacta, non commemoratum ita dicitur, vt poſt tempus iudicati quantitati ſortis decedat vſura centeſima, non quantitati vſurarum ne etiam mutuatur vſuræ, quales ſunt plerunque debita ex contractu ſecundùm d. l. cos, ſuccedant graniores, quales ſunt vſuræ res iudicata. CVIACIVS.

1. *Imperator* IVSTINIANVS *A. Menna P. P.* †

EOs, qui β condemnati ſolutionem pecuniarum, quas dependere iuſſi ſunt, vltra quatuor † menſes γ à die condemnationis, vel ſi pronouatio fuerit porrecta ', à die confirmationis ſententiæ connume-

placitis non obtemperauerit, vſuram ' centeſimam ε temporis, quod poſteà fluxerit h, ſoluat.

Non appellauit à die ſententiæ currit tempus quadrimeſtre: appellantis verò, à die confirmationis ſententiæ: & poſtea currunt vſura centeſima, etiam alia vſura eſſentes. SALYC.

praeſt. & ſcripta ad l. 15 §. de vſur. CVIAC.

i ¶ *Porrecta.* ſæpe, vltra quatuor menſes connumerandos ex die confirmationis. Ano. Poſſes etiam legi: vt non ſæ repetitio, ſecun

e Figura ſecundùm dictam ſententiæ.

f Vſura centeſima quibus prohibita.

g Vſura centeſima quibus prohibita.

h Vſura centeſima quibus prohibita.

DE VSVRIS REI IVDICATÆ.

Quis primò venit rerum ſeiuncta ſententiæ, quàm ſoluatur: idcò de pœna imponenda mereri dicit.

§. *quod.*] CAESA. Petiti aut decem, & obtinuiſſi intra quatuor menſes non ſoluat quod iudicatum eſt, elapſo tempore quadrimeſtri concherio mihi ad vſuras centeſimas, & hoc percipiet ſententiæ executor.

d ¶ *Bona.* ſcilicet debitoris condemnati.

e ¶ *Secundùm dictum,* id eſt, per priolati à iudice, in perſonali tantùm actione locum habet. ACCVRS.

f ¶ *Vſuram. l. de vſur. d. vltima.*

g ¶ *Conſiſtaum.* quæ in quibuſdam alia cauſſa poſſe fundi eſſent: dicimus l. de vſur. l. ex §. *ſuper.* ACCVRS.

h ¶ *Fluxerit.* non interim. vt *ſupra de vſur. l. ex bona fide.* ACCVRS.

EO.] CAESA. Reo condemnato, nec intra quatuor menſes ſoluente condemnationem à tipſoto late ſententiæ, ſi non fuerit appellatum: vel ſi fuerit, à tempore confirmationis ſententiæ primò connumerandorum tunc cœſſimus perſtabit vſuras illis legibus eſſentibus, quæ duas conſtituit ſoluere præcipebant: & illis, quæ dimidiam, locum non habebant.

β ¶ Vide ſcripta *lib. 1. Obſerua. 39. & Alc. lib. 1. tituli 9. mutuum. c. 14.* CVIAC.

γ ¶ *Menſes.* Vide *c. 1. de*

i Vide infra eodem, quæ in *l. 1. §. ſup. de vſur.*

k Alciatum *l. 1. Menochiū 1. de arbitr. obſer. 3.*

480/C.IV.K.5-4, 1951-1952
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

secundùm H. ¶ Et non quod per hanc Lex corrigitur, *ff. de re iudic. l. obtinentibus*. Item hoc habet locum, si non fuitrarnè appellatum, *ff. de vsur. l. vnic.* ADDITIO. Adderas quod Bartol. *hic & in l. fin. § nec prorsus*, reprehendit hanc glosin eo, quòd dicit, *l. debitoribus in fin. ff. de re iudic.* corrigi per hanc l. vade dicit quod

¶ Cùm essent inscriptiones, hoc n. differt verba citantis Angeli in Co. Th. * *Gratianus*. &c. quæ hodie habemus, quæ nunquam in manus Accursij incierunt. Sunt autem in Co. Th. *lib. 4. tit. 13. l. 1.*

a Lorum nè caperet, & dum nolum fraude, deficiunt.

dam esse tempus, quòd datur condemnatis ad solvendum. & de isto loquitur hæc l. quoddam verò est datum ad vendendum pignora capta post primam dilationem: & de isto loquitur *d. l. debitoribus*.

a ¶ *Consumerendo*. *ff. eodem. Lin fideicommissis*. Contra nota, sed aliud * est lucra non capere, & damna sentire. *L. cum de codicil. l. vlt.*

b ¶ *Legibus*. quas non habemus Accursius.

c ¶ *Sanctione*. nec hanc habemus.

S*Ancimus*. Primò dicham ponit. secundò illud probat per quatuor rationes, terciò tollit rationem, quæ in contrariam faciebat. secunda ibi, *Cùm enim*. tertia ibi, *Et idò*. CAEPH. Reo condemnato, nec condemnationi intra quatuor menses soluere, ad vsuras centesimas: licet superioribus legibus dictũ est, hoc tribuit. Sed non ad centesimas vsuras, vel sortis deducatur, quæritur. Respon. quòd sortis tantum: & hoc probat tribus rationibus, sicut patet in litera. & hoc in prima. Illud autem quadrimestre tempus non solum dabitur reo condemnato: sed eius fideiussori. & non duorum mensium spacium detur reo, sicut olim: quia in persona fideiussorum erat denegatum: quia licebat victori inconcinnati exigere à fideiussoribus: & ipsi conuenire poterant reum statim, non expectato tempore quadrimestri: quod erat iniquum, quod fit in nullo erat facturum reo defraudari legis, quæ tantum post quadrimestre sibi tempus concessit, fiebat. & hoc in secunda. d ¶ *A nobis. vt supra l. precisum*.

e ¶ *Quadrimestri*. Vide C. 16. *de pignorib.* CYRAC.

e ¶ *In condemnationem deducta*. de * hoc bene potest dubitari: quia vsuræ, quæ deducta erãt in condemnationem non sunt vsuræ: sed sicut sors petebatur: vt *ff. pro socio. l. socium, qui*.

f ¶ *Cùm enim*. Prima ratio. Quatuor rationes ponit de hoc.

g ¶ *Constituimus*. vt *C. de vsur. l.* * *ut nullo modo*. Sed contra, *ff. de vsur. l. cùm quidem* §. *in recito*. Sed ibi dicitur emolumentum, quod est vsura: vt *C. de vsur. l. vlti.*

h ¶ *Si enim*. Secunda ratio.

i ¶ *Sine emendatione*. hic intuitur quòd olim in casu isto daretur vsura centesima etiam prioris vsuræ.

k ¶ *Cùm* id est, quia.

l ¶ *Minores centesima*. id est, minores centesima, vel quàm sit centesima vsura: immò nec hic lege.

m ¶ *Gravaretur suppono*. q. d. cùm minores vsuræ descendunt ex contractibus, & fiant maiores post quadrimestre temporis abfuit dum esset, si non tantas vsuras daret, & de sorte. Et de vsura.

Codex.

n ¶ *Si enim*. Tertia ratio, fulliter ipsa necessitas.

o ¶ *In capitulo*. fesiliter in transitu pecuniæ: se habet hanc constitutionem *C. de vsuris l. nec*. §. *super vsurarum verò quantitate*.

p ¶ *Inquietarum*. i. prætaxatur vsura vsurae.

q ¶ *Noxiosa*. quæ necessitate impedit sæpè ad tempus solutare non poterant.

r ¶ *Sortis tantummodò*. non ergo pœnæ deducta in condemnationem: vt *ff. de vsuris fiscalib. l. 3. lib. 2. & ff. de mag. ch. l. fi. & ff. Centesimæ. l.* quod tamè licebat. *l. 1. C. Th. eod.* quæ hic abrogantur. Vide scripta ad *l. vlti. C. de vsur.* CYRAC.

(s) *vnius nouatur*. Quæ ta ratio. Sic ergo propter nouationem primæ actionis, quæ fit per sententiã, nõ currit vsura, sed fit quasi & pro eis *ff. de nouat. l. alibi*. Non contra, dicimus * enim non fieri nouationẽ primæ actionis per sententiã: immò remanent: vt *ff. de pignorib. l. prop. §. etiam. & de fideiusso. l. Gaius. §. 1. & §. an ergo. & ff. de iudic. l. argentarium*. §. *nemine*. Item dicitur sacramento * res nouari: & tamen durat actio prima: vt *ff. de iureiurando. l. qui iureiurando. §. fin. & l. cum quæ. § ult.* Nouari ergo dicit ipso, quia cessant currere minores post sententiã. & quia maiores vsuræ prestãtur post quatuor menses. Item quia lex ex humanitate dat eis prædictam dilationẽ in fortiores *ff. de compens. l. si cõdemnãs. §. 1.* Inè quia quædam noua forma veteri datur actionis perpetuatur enim in xl. annis, & fit transitoria. Item quia inaequè esset, vt ei proficeret sententia cõtra quẽ lata esset *ff. de exceptione res in id. incidentes*. verò tamè adhuc durat actio prima. ADDITIO. Tu dicas secundò Dy. *in l. alibi ff. de nou.* quẽ in hoc sequitur Bar. hic, quod nouatio assumitur tribus modis. 1. Vno modo, vt fit prima actio in secũdã transfusio. & ita loquitur, *ff. de nouat. l. 3.* Secũdo modo accipitur nouatio, hoc est, non qualitatis additio & ita fit per litis cõtestationẽ, vel *l. alibi*. Fit enim actio prima perpetua & transitoria in heredes, si non est nouata. 3. Tertio modo accipitur nouatio, hoc est, nouæ formæ adiectio, & ita fit per sententiã. Nam adiicitur noua actio per sententiã. Inè impedit primam vsura spec cõtinuatione tamen quod prima actio rollatur. ita loquitur hic.

t ¶ *Inibiri*. scens in fructibus perceptis intra illos quatuor menses, in percipiendis autem dilinguitur: vt *ff. de vsur. l. in fideicommissi*. quæ est contra.

u ¶ *Sortis*. q. d. quia extinguitur minor, fuscitatur maior: ut vsura vsuræ extinguitur: nec ergo fuscitatur.

x ¶ *Consumata*. id est, in vnam summam concursus.

y ¶ *Laxamentum*. Aliàs casus quibus cum reo minus agebatur, quàm cum mandatore, aut fideiussore, vide in scripta *ad l. 10. 1. de vsuris*. CYRAC.

z ¶ *Acerbitatem*. hæc acerbitas quandoque toleratur, vbicunque fulliter personalis est exceptio, quæ reo competit: vt *ff. de exception. l. exceptionis. §. & ff. pro socio. l. verum. §. respond.*

QQ3

480/C.IV.K.5-4, 1953-1954
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI PLVRES VNA SENTENTIA condemnati ſunt †.

TITVLVS LV.

Pluribus etiam hic ſic ad commodum reſtituitur, quia dicit, quia pluribus condemnatis, commodum fieri pro viribus portionibus, diuiſa ſententia in perſonas, non ut pluribus vnum poſſe ſolui, & exigi in ſolidum, ſi ſimpliciter omnes in vnam ſummam condemnati ſint, hoc modo Cuiacius, & Tomus & Comprehensum L. Titio C. condemna. Denique iudicata non fori dare non debendo, niſi hoc fuerit nominatim expreſſum, vel l. bona. §. 1. D. de iſis. qui tamen habent contractu, vel teſtamento, etiamſi nominatim expreſſum non fuerit, quia in contractibus, & teſtamentis quod agitur pro expreſſo habetur. Sententia, ſua forma eſt conſtituenda. Et hoc vtique verum eſt, etiam ſi ex priori contractu contra fideiuſſorem quod plures demonſtrari iudicata priori obligationis nomine fori, & preſtare iudicatum ſingula, qui ante contra fuerunt: preſtare, inquam, condemnationem quatenus minora, non quatenus tanti eſt. CVIAC.

Pluralis lectorie diuidit condemnari in parte virili. BAL. Vel ſic: *Plures ſimpliciter condemnati, intelligentur in partes aequales, niſi aliud ſit expreſſum. hoc dicit totum iſte titulus, ſecundum* BAR. Vel ſic: *Sententia condemnatoria ſimpliciter, & abſolutè lata contra plures, eſt in aeſtimum diuidi in viriles. hoc dicit cum l. ſeqq. quod mox.* SALYC. Vel ſic: *Si plures condemnentur ad vnam ſententiam ſimpliciter debitum ex vna cauſa, quilibet conſtituitur condemnatus in pro parte virili, vel aequalitatis ſi totum ſolutè parti ſuam, non tamen ſolutio parti alterius, ſicut alter non ſit ſoluendus & licet quilibet teneatur in ſolidum, tamen ſolutione liberantur. hoc dicit iſta lex cum ſequenti. & eſt notabilis, ſecundum* PAVL. DE CAST.

1. Imp. ALEXANDER A. *Pollui.*

SI non ſinguli in ſolidum; ſed generaliter ru, & collegatus vna & certa quanti-

tate condemnati eſtis, nec addictum eſt, vt quod ab altero ſeruari non poſſet, id alter ſupplere: effectus ſententiæ pro virilibus f portionibus diſcretus eſt. Ideóque parens g pro tua portione ſententiæ ob ceſſationem alterius ex cauſa iudicari conuenientiores potes.

Summatim eſt eum praecedenti. Vel ſic: *Sententia contra plures reuera lata, in viriles intelligitur diuiſa.* SALYCETVS.

11. Imp. GORDIANVS A. *Auuiano* †.

QVoties à tutoribus ſingulis procuratoribus datis, fruitur h in omnium h perſona condemnatio: periculum ſententiæ videtur eſſe diuiſum i: ideóque quod ab vno k ſeruari non poterit, à cæteris exigi non poſſe, explorati iuris eſt l.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET †.

TITVLVS LVI.

Hic titulus docet neminem eſſe conuentionem rei iudicata in rem, qui per ſe, vel per procuratorem iudicio non interfuit, licet eius nomine lis alia ſit inter alios non ſpectat ei nocere adiunam, nec exceptionem rei iudicata, & vt ait l. Claudius in fin. Qui pot. in pign. ſine praiudicio priori ſententia, et, qui non litigauit, id eſt, qui non per contumaciam iudicio abſtitit, rem in integrum reuocat, vt l. 1. hoc tit. eum, qui non litigauit, agere ſine praiudicio rerum iudicatarum, id eſt, ſine metu praeſcriptionis rei iudicatae. Praiudicium illud obſeruitur non eſſe praiudicium. Et l. in, qui fundum. D. de vſufr. leg. non poſſe arbitrium inter alios iudicando alterius lui nocere. Regula locum eſt etiam in cauſis criminalibus. Lege qua contingendo eſt cum l. 9. Lex accuſ. & obtinet quidem hoc regula ſaepe, non ſemper. Ff. ſaepe. D. de re iud. l. 1. §. vlt. D. de Carb. ed. CVIAC.

Sententia lata contra conuentum perſonam, non praiudicat cõtubilis perſonae: niſi habeat mandatum, vel ratificat. BALD. Vel ſic: *Licet ſententia ſit lata contra conuentum perſonam, non proterea praiudicat non mandanti, neque ratum habenti.* SALYCET.

1. Imp. ALEXANDER A. *Maſculino.*

SI neque mandaſti fratri tuo defenſionem m rei tuæ, neque quod geſtum eſt, ratum habuiſti: præſcripto n rei iudicatæ tibi non oberit o.

---

† vt ſingulis pro viribus ſit portionis. Hac eſt. reuius ſi tuti ſummam. Cuiac.

b Legumlum, ergo ſolidum? pecuniam, & pecuniam nomine. Cuiac. tum ante

c Sententia lata obtinentem, potest executioni mandari, & adiuuari & deinde ſine ſuo nomine poteſt. ſi de quo vide plura apud Bart. in l. 1. §. indicati. ſolui. Mandat. iudicati non debet, quod ſimpliciter prohibitum

† Singuli, ſcil. de re iudicata. & ſubaugli hic, aut nihil prodeſt. ex l. 1. hoc titulo.

d Pariſiaum. Fuit viri, liter, ſine in ſolidum, ſine aequalibus, ſine inaequalibus partibus tenebatur: vt hic, & infra l. prouidet. & ff. mandat. l. ff. mandata. Tiaq. §. Pamhere reſpondit. & ff. de appellationibus. l. ſi quis ſi. pecunam. §. quaeſit. & ff. de re iudicata. l. Pomponius reſpondit §. & argum. ff. de legat. 1. l. ſi plurium. in principio. & de duobus reis. l. mei. §. cum in tabula. Et ſic videtur quod eum ille, qui in ſolidum, vel in parte maiori tenebatur, nunc in viriliter tenetur, quod ſententia

---

† Appellant. b Iniuriam lata contra pluralitatem diuisa? Ita poteſt.

e Sunt. id eſt, nullam vilitatem ex ſenſu noſtræ legis ſuperioris habent. ACCVRS.

d ¶ Pariſiaum. Vel dic fideiuſſorè, damnatum vna cum reo. 2. Vel loquitur cùm habeo ego b fideiuſſor pecuniam, & peratam pecuniam: reus non: vt ff. de re iud. l. debitorib. alias non videtur poſſe locum habere quod hic dicitur. 3. Vel melius, condemnato e reo & executio in fideiuſſoribus. arga. T. vbi de crimi. qui opere. auxiliari. qui in prouincia, ibi, nam de rebus, &c.

e ¶ Compellebatur. & per mediam ¶ perſonam inquietabatur: vt ff. de libera. legat. l. ff. quae de eodem. alias eſt l. 1. §. nam de effectu. ibi, aliquin, &c. & l. ſi quis rei. in princip. quod eſſe non debet: vt ff. de reg. iur. l. ff. de damno. & ff. ſi quis cautionibus. ff. in fin.

---

† Singuli, ſcil. de re iudicata. & ſubaugli hic, aut nihil prodeſt. ex l. 1. hoc titulo.

f Pariſiaum. Fuit viri, liter, ſine in ſolidum, ſine aequalibus, ſine inaequalibus partibus tenebatur: vt hic, & infra l. prouidet. & ff. mandat. l. ff. mandata. Tiaq. §. Pamhere reſpondit. & ff. de appellationibus. l. ſi quis ſi. pecunam. §. quaeſit. & ff. de re iudicata. l. Pomponius reſpondit §. & argum. ff. de legat. 1. l. ſi plurium. in principio. & de duobus reis. l. mei. §. cum in tabula. Et ſic videtur quod eum ille, qui in ſolidum, vel in parte maiori tenebatur, nunc in viriliter tenetur, quod ſententia

---

c condemnatorie penficiat dinatur: & ſic eſt contra ff. de except. rei iudicat. l. euidenter. Sol. hic in reſidua videtur abſolutus: & hic abſolutoria ei ſententia penficit, non condemnatoria. 2. Vel dic quod actio indicati pro partibus datur: ſed primo actio adhuc in ſolidum datur, vt prius nec obiciatur exceptio rei iudicatae: vt ſupra tit. l. 1. ſic in verſo. ſi enim mortuus, &c.

g ¶ Parens. id eſt, obedicat.

Patris.] CAYS. Tres adminiſtratores vni tenebant alicuius pupilli, & ex mala adminiſtratione facti ſunt debitores pupilli in ccc. & in ſolidum finita tutela pupilli, debentur pupillo iudicium tutelae, & illis per procuratorem ſe defendentibus, condemnatus fuit procurator, licet autè ſententia tenerentur in ſolidum, poſt ſententiam tenebitur pro parte: & quod ab vno ſeruari non poterit, ab alio conſequi non debet. VIVIANVS.

h ¶ In omnium. ſcilicet procuratorum, qui pro ſonas ſunt: vt ſupra de ſuccend. l.

i ¶ Diuiſum. inter tutores, in quos ſe executio, non in procuratores, niſi ſi ab omnibus: vt ff. de penas. l. Plautius. & ff. de re iudic. l. iij. in prima.

k ¶ Ab vno. ſcilicet dictorum condemnatorum.

l ¶ Iuris eſt. non nocet alteri, ſi alter nõ eſt ſolutudo: vt hic. ſed prodeſt alteri, ſi alter appellet quia ipſe nõ appellet: vt infra ff. vnus ex pluribus appel. l. ij.

---

† Sententia condemnatio in perſonam non fit, niſi ſi obnoxia. † al. Hom. ann.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET.

Dicit quibus nocet. nemo quibus non nocet. ſi obſt. nolentur nocere.

m Inquit.] CAYS. Habebam item contumacem cum fratre meo, pro illa re egit Titius aduerſus fratrem meum me abſente: & obtinuit: an praiudicet mihi ſententia, cum ei non mandauit quod me defendere? Dubitat quod non. & ſic poterat agere quaſi improprie, ſc. pro defendere. Vel dic quod frater meus egit, & ſuccubuit, non praiudicat mihi ſententia. VIVIANVS.

n ¶ Defenſionem. id eſt, actionem.

o ¶ Praeſcripto. id eſt, exceptio.

o ¶ Non oberit. Imò videtur debere obedire quia

480/C.IV.K.5-4, 1955-1956
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qua alis est persona, quæ administrabatur sine mandato : vt *ff. de procur. l. fed & ita.* Sed non sequitur quòd idem obtet, vt *sup. de reb. credit. l. nec filius & ff. ind. fid. l. iij §.*). Agit ergo* sine mandato quoad commodum : & facit ad Litam *ff. de actio. l. proponitur & infrà res inter alios ac l. ij. & ff. de iuriscon. l. si dus in prin. & l. ij. eiusqu.*

Et ideò non prohiberis causam tuam agere sine præiudicio rerum iudicatarum. PP. Non. Maij. Alexand. A. Cos.

Sententia super iure tertij latum non patrocinatur, neque nocet alteri. BALD. & SALYC.

II. Imp. GORDIANVS A.
Athenio *.

RES inter alios † iudicatæ, neque emolumentum afferre his, qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium solent irrogare *: ideòque nepti tuæ præiudicare non potest, [b] quod aduersus coheredes eius iudicatum est [c], si nihil aduersus ipsam statuturum est.

Sententia in criminali causa cum data lata, non præiudicat alij. BALD. & SALYC.

III. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC.
Hermeria.

IVris manifestissimi est, & in accusationibus [d] his, qui congressi [e] in iudicio non sunt, officere [e] non posse, si [f] quid fortè præiudicij videatur [e] obstitum.

Non exemplis, sed legibus est iudicandum. SAL. Vel sic : *Sententia lata cum vno, non præiudicat alteri, nec eidem in simili negotio; & sic non exemplis, vel similitudinibus iudicandum est: sed legibus. h. d. secundum* IA. BVT.

IIII. Idem AA. & CC.
Sarrione.

NEc in simili negotio res inter alios actas [h], absenti præiudicare, sæpè constitutum est. Dat. Sirmij, VI. Kal. Decembr. Cæs. Cos.

COMMINATIONES, EPISTOLAS, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

TITVLVS LVII.

HIc verò dicit effectum, & commination rei iudicatæ non habere, aut id esse sententiam, commination autem iudicis, quam fuit citra formam decreti, & nullam parere obligationem. J. & 4. vel, vt Symmachus ait in epist. Sententia sub commination deprompta effectu, atque executione vacuum, neque verò alia ratione programma, id est, edictum iudicis, fuit contra latitantem propositum, vt l. vbi]. de req. reis. l. in peremptorio. D. de iud. nam rei iudicatæ non habet, quam quod commination petum, quam sententia fit. l. pen. vt contra commination, quæ sententiam dictari habet, & causa cognita interponitur, sententia potius est, l. tutor qui repertorium. §. si deposui. D. de adm. res. *Non est etiam sententia quod iudex per nuncium iubet, aut per epistolam, non quod subscribit ad libellum, denique non contra vno, non omnis violentia iudicis sententia est, sed ea tantum, quæ causa cognita ab ipso iudice de libelli eiusdem præscripto litteris recitatur, & subscriptione, vel condemnatione rem, quæ de agitur, finit. Aliud est epistola, aliud libellus,* l. & in epistola. I. de fideicom. CELAD.

Verba comminatoria obligationem non inducunt. h. d. secundum BALD. Vel sic : *Comminatio penalis sullis iudice, non habet vim stipulationis interpositæ à parte, nec rei iudicatæ.* SAL. Vel sic : *Illa, quæ requirunt causa cognitionem : quia afferunt præiudicium, sunt expedienda per sententiam definitiuam, & causa cognita : si fuerint expedita sine causæ cognitione, non faciunt præiudicium aliam ei, contra quem expedita sunt : quia dicit non sententia : sed commination, vel epistola, vel subscriptio, vel programma, quæ non transeunt in rem iudicatam, etiamsi non fuerit appellatum. h. d. tertio titulo, secundum* PAVL. DE CASTRO.

I. Imp. ANTONINVS A. *Regulino.*

NEc vim stipulationis [i] obtinere potest comminatio iudicis, qui certas vltras præstituros eos dixit, qui intra certum diem debitum non exoluissent [k], Pridie Idus Ianuar. Anton. A. IIII. & Balbino Cos.

Per epistolam non potest fieri sententia, etiam in fauorem reipub. SALYC.

II. Imp. ALEXANDER A.
Maximo †.

REi iudicatæ effectum non habet, quod per epistolam [l] rector prouinciæ soluere vos pecuniam reipublicæ iussit. IV. Idus Mart. Maxi. II. & Æliano Cos.

Sententia definitiua non reuocatur iudicis subscriptione. BALD. & SAL.

III. Idem A. *Zeuio.*

EA, quæ * causa cognita * statuuntur, subscriptionibus * reuocari non possit, sæpè rescriptum est. PP. VI. Kal. Ianuar. Cæs. Cos.

COMMINATIONES, epistolæ, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

Qualiter alia sententia non nocet, dicit nunc quando non nocet rei iudicatæ, & vna quæ est prolata: quæ est commination, vt]. co. l.]. *& interlocutio, vel epistola.* vt]. co. l. ij. *vel programma. de qua habet*]. co. l. programa. *vel subscriptio* vt]. co. l. ij. & l. index. *& hæc ubi, quia causa cognita, & requisitis partibus congruentibus, & tempore magno consultus, & in scriptis est formata, & non paucis litteris,* vt T. de fen. Lcum sententiam. & de fen. ex pe. vel. l. ij. & quo. & quan. in. l. ex, quæ. &]. co. l. fin.

---

a Vnde Cl. Iulian. c. cum prudentia, agere de transact.

b Ratione alterius alter quibus casibus præiudicetur alius.

c Rationem alterius alter quibus casibus est ratione prodest.

d Rationem alterius alter quibus casibus prodest quibus non prodest.

e Præiudicium dicit plenum, dicit qualeque.

f Iudicatum est, scilicet contra te pro parte tua.

g Affuere, si secundus accusator sit probatus esse de prævaricatione primi : vt *ff. de prævar. l. prævaricatione.* & dict. T. Lprævar. A. CVIAC.

h]. id est, quamuis. ACCVRS.

i Videatur, vt si dato Codex.

k Re iudicata.] CAPVT. Debet mihi decet, index dixit tibi sic : nisi intra mensem debitum solueris, præsabis vltras centesimas ab ob hac commination ad vltras centesimas tentarie, quæritur? Dicitur quòd nò, quia cominatio vim stipulationis non obtinet nedum sententia.

i *Stipulationem.* nedum sententiam & *ff. de vsur. l. i. §. ant.* Sed fallit hoc in illis casibus vbi potest æstimatio cognosciqueat no. T. *de iud. l. iudicio.*

k Rationem. in vltris tamen commination operatur, vt debeantur pupillis vltræ à tutoribus : vt *ff. de adm. tut. l. tutor, qui repertorium.* §. *si deposui.* Item & alibi : vt *ff. de off. pra. vrb. l. i. §. ali patronus. & ff. de ind. l. in peremptorio.*

l Rescriptum non potest fieri sententia, etiam in fauorem reipub. SALYC.

II. Imp. ALEXANDER A. *Maximo* †.

EA, quæ causa cognita. JC. CVIAC. Indeterminata sententiam vt debeat: sed postea subscriptis, per quod voluit reuocare sententiam ab proprio hoc reuocetur, quæritur? Dicitur quòd non. m ¶ *Ea, quæ causa cognita.* per definitiam sententiam.

n ¶ *Subscriptionibus.* in eadem sententia, vel alibi quæ subscriptiones fiat contraria sententiæ definitiæ : fiet in interlocutoriam : *hic. & ff. de re iud. l. quod iussit. & de arbitr. l. diem.* §.). Sed Grammatica verba non-

† alias. Maximus Cos.

* Contra. cum hac l. sup. mdc. cum dicit super verbis, non obstantibus. vna fin. verba de reg. fin.

480/C.IV.K.5-4, 1957-1958
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tare tenore sententiæ perseuerante, bene potest: vt *ff. de re iudic. l. a. dilor.* ¶ Sed an interpretatio verborum dubiæ sententiæ potest idem iudicat? Resp. quod sic, secundum H. vt *ff. de app. l. ab executore, in prin.*

¶ Nerlocutio.] C. A. V. S. Præcepit iudex alicui solvere pecuniam: & si non intra certum tempus solverit, quod dare duplum: an tale præceptum habeat vim rei iudicatæ, quæritur? Dicitur quod non.

a ¶ *Videntur.* condemnare aliquis in pœnam: sed summam, vel eniam monetæ, sit, non interpretatus est.

b ¶ *Potest, sic & supra de fideiuss. l. ex stipulatione. & supra eodem. l. j.* ACCURS.

I *Vdex.*] C. A. V. S. Si iudex delegatus ad causam, eam examinare, nec audire voluerit sed dit partibus, quo iuri se præsentent, allegaverit, & libellum alteri parti insinuaverit ei subscriptis, significans quod adversarius in posset rei petitæ mittere: an eiusmodi scriptura vim rei iudicatæ habeat, quæritur? Dicitur quod non. VIVIAN.

c ¶ *Locum dederat* id est, successerat: alias, id est, cessaverat. Accurs. sic enim dicimus in vulgari, vel verius, id est, fluxerat.

d ¶ *Debuit.* vt ¶ *si per eum, vel alio modo. l. fin.*

e ¶ *Datum.* ante diem fiere quo debebant consumi.

f ¶ *Non ambiguum.* vt *ff. de regul. iur. l. omnia, quæ.* sed videtur contra, *ff. de acquir. possess. l. iste.* Sed illud intelligo fiuit data est, est non iuste: quia bonè fuit seruatus ordo iudiciorum.

P Rogramma.] CAPVT. Pone quod iudex propositis scripturam, qua continebatur, quod qui ita faceret, ita puniretur: numquid vim rei iudicatæ obtinet? dicitur quod non. & hoc in prima. Idem est, si alicui minatus fuerit, nisi fecerit: quia talis est commiminatio. VIVIAN.

g ¶ *Programma.* eam idem in diuersis traditur libellis, nunc * dictum est programma: quasi procedens gramma: id est, litera, quæ per diuersa dirigitur loca præcepto iudicis, secundum Acc. Sic enim plerumque in cor. authen. positur. 2. Vel dic secundum Isaac. vt differat ab epistola. eam de ea hic in l. ij dicatur quod programma sic scripsitur

Idus Septembris, Albino, & Maximo Consulibus.

Verbum iudicis indistinctè prolatum, nonsiluerum non importat, aliam scripturam in alio. BALD. Vel sic: *Verba comminatoria non habent auctoritatem rei iudicatæ.* SALYC.

222. *Imp.* GORDIANVS A. *Asclepiadæ.*

INerlocutio præsidis apud acta signata, vt nisi solutioni debiti is, qui commenitur, obsequium præstitisset, duplum, seu quadruplum inferat: voluntas * potius b comminantis, quàm sententia iudicantis est: cùm placitum huiusmodi, ne rei iudicatæ auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

Iudex debet audire, & examinare, non fulminare. BALD. Vel sic: *Fulminatio iudicis sterilem libellum exequentis non habet auctoritatem rei iudicatæ.* SALYC.

v. *Idem A. Iuvenali.*

IVdex, qui discepatrioni locum dederat c, partium allegationes audire, & examinare debuit d nam subscripionem ad libellum datam e talem, quæ diuersam partem in possessionem fundi mitteret, vicem rei iudicatæ non obtinere, non ambiguum f. D. XII. Kalen. Februar. Gord. A. V. & Pompeiano Coss.

Litera præsidis in præsidiali palatio posita, vel in prouincium missa terrorem continentia, vel ipsum mera auctoritatem reflectanta, non habent vim rei iudicatæ, hæc secundum vtramque expositionem glossa. SAL.

VI. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. *Cassiano.*

PRogramma, e si quod à præside prouinciæ propositum est, vim rei iudicatæ nequaquam obtinere potest: nec comminationem vim rei iudicatæ obtinere manifestum est.

Per sententiam altera partium conflictur & altera victoria datur: ideo iura pauca litteris, & sine magna deliberatione ad illam non procedunt. SAL.

VII. *Imp.* CONSTANTIN. A. *ad Basianum P. P.*

QVod magno conflictu h sententia i decerni solet, id paucis literis temerè k descriptis * definiri fas non est. Dat. XV. Kalend. April. Constant. A. VI. & Maxi. Coss.

SI EX FALSIS INSTRVMENTIS, vel testimoniis † iudicatum sit.

TITVLVS LVIII.

SEquitur in hoc titulo suffendi restitutionem rei iudicatæ ex falso instrumento, vel testimonio. Testimonia sunt dicta testium relata in litera. retrahitur idem etiam ad falsos testes, l. Diuus. D. de reiud. & falsum inferendum. quod iudex seruatus fuerit, l. admonendi, D. de iureiur. & falsis allegationes, l. si peritos §. pen. D. de iud. & l. in falsa. l. ult. est sic hæc quidem iura ita procedit, si quis probauerit falsa instrumenta esse & eorum instrumentorum falsum iudicem ita iudicasse, & hoc modo circumuentum iudicis religione fuisse, l. j. nam si iudex in iudicio protulit instrumenta quibusdam certis, quibusdam falsis, iudex ex vero iudicauerit non ex falso, non sententia est: ut si ex falsis ipso iure citra appellationem, vel præterium restitutionem, rescindatur, l. 1. quemadmodum, vt elegantes Theodorus ait, duobus sententiis delegatis, & in d. l. Diuus. in integrum restitutio est. mandatum, vel l. j. §. Diuus. D. de re iud. non iura amissi redintegrantur, quia amissum non est re iudicata ex falsis instrumentis. CYIAC.

Sententia lata ex falsis testibus, vel instrumentis, rescindatur falsis probatis, & quod iudex talis sententiam ex eo, nisi de crimine falsi ante fuerit cognitum. BALD. Vel sic: *Sententia prætexta falsorum instrumentorum lata, rescindatur vitiosis contrarientibus, sin commentitibus: si falsis sunt producta, & de falsis non sit cognitum, & propter illa falsa sit indicatum: quod prodest ad tria, scilicet ad sententiam rescindendam & adversationem impediendam, & ad falsum reperendum. hoc dicit ratione iste textus, secundum* BART. Vel sic: *Sententia lata ex falsis instrumentis, vel testimoniis, rescindatur falsis probatis, & quod iudex motum fuerit ex illis, etiam præter appellationem, nisi de falso primò sufficit cognitum. hoc dicunt primæ res legis huius sit. Vel si qui summatè quandoque per sententiam lata ex falsis testibus, vel instrumentis, rescindatur falsis probatis; & quod iudex motum fuerit ex illis: nisi prius de falso cognitum fuerit.* SAL.

I. *Imp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *ad Basianum* *.

I tabulas testamenti, quas secutus proconsul vir clarissimus sententiam l dixit, falsas dicere vis *præbebit notionem suam nõ obstante præcriptione * rei iudicatæ *iqua nõdum de falso quæsitum est r.

Appellationem non interposita submoueatur velle ex falsis instrumentis per restitutionem in integrum. BALD. & SALYCETVS.

II. *Imp.* ALEXAND. A. *Optato.*

publicè propositæ in alio. ACCURS.

Q*Vod magno.*] CAPVT. Iudex delegatus ad causam, sepius debet interrogare an iusti, sicut dicit actor: & an velint partes plura dicere: & allegationes examinare. Cæterùm si hoc non obtemperauerit: sed litteras miserit, in quibus conclusit, vel absoluit, partib. non præstitutis: tale rescriptum non obtinet vim rei iudicatæ.

h ¶ *Quod magno conflictu.* si est, prehabita partium examinatione. nã causæ. &c. vt ¶ *si per eum, vel alio modo. l. fin.*

i ¶ *Sententia.* scilicet definitiua.

k ¶ *Temerè.* id est, non causa cognita: nec partibus præsentibus: vel dimissis in subit.

SI EX FALSIS, &c.

a ¶ Vide scripta ad *l. vlt. C. de fide instr.* CYIAC. † al. *D.D.*

Debet sententia propter omissam solemnitatem rei supra, sed & propter additam falsitatem: vt hic. * *adscriptis.*

I *tabulas.*] CAPVT. Mota controuersia inter me, & Titium de hereditate Seiana, in qua dixit se heredem instituit, & ad probationem institutionis suæ produxit testamentum: iudex eum absoluit. volo posset argumentum testis, de falso an possit, quæritur? Dicitur quod sic, nec obstabit exceptio rei iudicatæ. VIVIAN.

l ¶ *Sententiâ.* qua prouincialis heredem ex eo testamento ejic præferendum. ACCURS.

m ¶ *Fuit.* cuiusdam, vel criminaliter vt ¶ *de falsis. l. damnat.*

n ¶ *Præscriptione.* Contra. *l. de fide instrumentor. l. vlt.* non est contra: quia de falso hic non fuit quæsitum: sed dubitat.

o ¶ *Rei iudicatæ.* vt *ff. de except. l. qui agentis. & l. de transactis. l. si ex falsis.* ACCURS.

p ¶ *Quæsitum est.* fuisse in primo iudicio quæsitum, licet non pronunciatum: vt *l. de fide instr. l. j.* quæ est contra. sign. *ff. de except. rei iudic. l. duobus.* ¶ Item In. *l. qui ex eo. nec. non ff. de* §. *semel.* contra bol. ibi dicit falsa id est, non iusta. R. est simile ad principium p. quod sufficit in iudicio hereditatis quæri de libertate, licet non pronuncietur, vt *l. de milit. testam. l. j.* ACCURS.

ET *qui non pronunciatum.*] CAPVT. Petebas à me decem, & ad probationem institutionis tuæ indaxisti falsum instrumentum

* *Rescriptum al. Programma al. Programma al. Rescriptum al. Hypotheca*

a *Programma qui. l. vlt.*
b *Moga.*

480/C.IV.K.5-4, 1959-1960
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

strumentum: iudex illud sententiæ, me condemnauit? & potest velim arguere instrumentum de falsitate possim, quæritur? Dicitur quod sic: & probata falsitate ex integro causa reuocabitur.

a ¶ *Et qui non pronouncauerit.* Sed si pronouncauerit, an videtur confirmari eam pro ea solo eo casu cõfirmatur, quo fel-

a Testimonium falsis vel vitiosis, reiiciuntur: sed contra præsentem (non ut nocem tuam) rescinditur per in integrum restitutionem. *vt fal. de rei iud. diuus.* nisi in casu, vbi ipso iure nõ valet finitor minoritate per in integrũ restitutionem: nec est enim ipso iure nulla: ceterum non dicitur: ita ipso iure nulla est: non dicis adiuncta). ipso iure nulla est: non dicis adiuncta), vt. sed adiuncta: sed ipso iure dicitur in integrum restituto. ¶ *dedimus.*

ET qui non pronouncauerit [a], si instrumentis falsis se victos esse probare possunt: eum de crimine docuerint [b], ex integro de causa audiuerit [c]. PP. XVI. Kalend. Octobr. Iuliano II. & Crispino Coss.

Sententia lata pretextu falsitatis instrumentorum rescindetur, dum probabitur iudex ipsos fuisse illis. BALDVS. Vel sic: *Sententia lata ex falsis testimonio & iudice secuti, rescindetur.* SALYCETVS.

III. *Idem A. Clementi.*

FAlsam quidem restitutõ [d] qua diuersa pars in iudicio aduersus te vsa est, vt proponis, solito more agere non prohiberis: sed causa iudicati in irritum nõ deuocatur [e], nisi probare poteris, eum, qui iudicauerat, secutum eius instrumenti fidem [f], quod falsum esse constiterit adiuersus te pronunciasse. PP. VII. Kalend. Septemb.

Pendente causa rescissionis in integrum, in qua crimen fuit allegatum, cum sit præiudicialis sententia, non potest executionem mandari. BALD. Vel sic: *Pendente lite super rescissione sententiæ, tanquam ex falsis instrumentis, eius suffendetur executio, & sententia rescissa, solutio datur repetitio.* SALYCETVS.

III. *Imp. Gordianus A. Heraclio.*

IVdicati executio solet suspendi †, & soluti [a] dari repetitio [g], si falsis instrumentis circumuentum esse religionem iudicantis, crimine postea falsi illato, manifestis probationibus fuerit ostensum. PP. V. Id. Sept. *

DE CONFESSIS.

TITVLVS LIX.

DAtur hic vitiosus, vt intelligamus eandem esse rationem exceptionis rei confessæ, & res iudicatæ: quod nisi ita esset, non esset lex. Lvis. de exec. rei iud. nam confessio est contra se iudicatio. vnde sequitur, quod & confessum pro iudicato habetur, quia ipse quasi de se sententiam ferit. Sed hoc intelligitur, vt in iure confitetur, id est, in tribunali, vel vbi magistratus est competens posse conuentionem, nam confessio, quæ fit extra ius, vel in iure incompetenti: pro iudicatione non habetur, nisi ex Nouell. de restitutio reparti interfuerit: nullus quoque, nec alia ratione quæ non retinuit sibi nomen confessionis, etiamsi hoc fecit metu seruitutis, non habetur pro iudicato, quam quod bonum fecit in iudicio: id est, in reum ipso. l. 3. D. de bon. eor. qui ante sen. Nonnulli autem existimant, vt sequitur sententia iudicis. l. 5. C. eod. l. 5. D. de confess. nec & qui confitetur, non errat in facto, non tamen vt non errat in iure. l. 2. D. eod. nam si ignorat iura, quamuis esset in bona, vel ara aliena, in iure confitetur se debere legem ignorat, & ignorantiam, vt Theodorus loquitur, ex sua confessione non remouet. si persona facti: ignorat vero legis Falcidia, ex sua confessione tenetur. CYIAC.

Confessus pro iudicato habetur, & hinc est, quod à propria confessione recedere nemo potest. BAL. Vel sic: *Confessus in iure habetur pro condemnato, & contra eum potest fieri executio b. d. secundum* BAR. Vel sic: *Confessus pro condemnato habetur, adeo à propria confessione sicut nec à sententia non receditur.* SAL.

I. *Imp. Antoninus A. Iuliano.*

CONfessis in iure [a] pro iudicatis [b] haberi placet [c]: quare sine causa desideras recedi à confessione tua, cum & solutare [d] cogeris. Accepta III. Kal. Octo. Gentiano, & Basso Coss.

a ¶ *Soluti.* Hic vnus est casus, quo soluti ex causa iudicati dantur repetitio. Alium vide in scriptis ad *l. 1. supra de condict. indebiti.* CYIAC.

f ¶ *Reperito.* imperatur in integrum restitutione, nisi in casu vt dixi *T. ad l. 3. & 4. hoc T. de fal. l. seqq.*

DE CONFESSIS.

Dicit de certa condemnatione, sequitur de quasi condemnatione, id est, confessio, & differt hic titulus ab illo de interrog. actio. Confessio. ¶] CASSI. Petis à te 2. 10. interrogatus an debeas, confessus es: an de certo sit litigandum? Vtique quod non.

g ¶ *Confessio iniuria.* Iste confessus, & in loco, vbi redditur ius, & apud præsidem.

h ¶ *Pro iudicato.* sub quasi ad hoc, vt amplius contra ipsum non quæratur.

¶ *Placet. vt de rep. hæres l. fin. & de fid. inst. l. 8. adiuncta. & l. 1. l. 4.* ¶ *Soluta.* scil. accepta, puta mutuo. ¶ Et quia hæc regula, *confessio, fit* mihi ius habet oppositionem, idcò dicit Iuan. fieri formam dari [h]: Confessio in iure contra se certum quid, quod ius & natura non offuit, vel factum, cuius notitiæ cum alio possit esse actio in causa pecuniaria, pro iudicato habetur. 1. ¶ In iure idcò dicit: quia extra [i] ius non valet, vt *l. deinterrog. act. l. 1. in fin. & l. fin. & l. de iur. & fall. quæ l. de fall.* nisi fit ad liberandum: *in mah. de reg. l. 1. iner. nell. reg. & de pact. l. 1. adi. in pro.* Vel nisi fit ad obligandum cũ [k] causa: quo casu fit distinguitur causa mortui, & dotis ab alitis vt dici *sup. de nõ nu. pol. generaliter.* Sed In. autem quod dicit valere etiam extra ius, & etiam sine causa ad obligandum: & sic intelligebat, *supra de iur. & fall. qu. l. cum falsa.* Sed aliter ibi exponunt. Item pro se iudicabat quandam falsum auth quam hic habebat, quæ sic dicit. Si debente fuerit cessilius de debito, vel de alio rebus coram

a Hinc intelligitur quod, si instrumentum per aliquem produratur, in regulatione in iudicio, & non in pace ei fiat cognitio. v. contra locutum repugnantia. ¶ Confessio in iure contra se, pro iudicato quoramodo habeatur opinione Innocentii.

c Confessio extra iudicium facta, nihil ei obliberandum.

d Confessio extra ius non causa facta, valet ad aliquidum: sine merito facta nõ valet: & ratio, super eo Iuuenis epist. Sed quid si plus cum Cinfessionem vel extra ius ad pecuniam facium valere Iuvina Tiraquellus, prouing. iura non cauja.

Dicitur Pap. in [illegible] quod si dicatur testimonia [illegible] & probare quia vetus, Sufficitur concusio [illegible] Iuan. in cuia Iuliana leg.

e Confessio in iure facta confessione hi fini iuris adiuncta.

f Confessio in iure incerti, id verius conclusi, [illegible] cognitionem debet.

¶ Cons. [illegible] super. [illegible] confs. Id vide [illegible] de hac materia in [illegible]

g Confessio [illegible] quod iure, vel natura [illegible] impossibile est, tamen in iure facta fit, nihil [illegible] operatur: [illegible] Confessio [illegible] Francisc. Pomarius [illegible]

h Confessio [illegible] necessitate ad fui defendendum, et sic fit confessione [illegible] [illegible] Martin. [illegible]

b Tertulio pro confitemuntur.

c Secunda ex falsis testibus [illegible] vt Falsis testimonio [illegible] [illegible] Tertium, & testimonium appellatione continetur. ¶ Falsum dicitur esse appellatio generalis in [illegible] contineuda.

Confessus pro iudicato habetur, & hinc est, quod à propria confessione recedere nemo potest. BAL. Vel sic: *Confessus in iure habetur pro condemnato, & contra eum potest fieri executio b. d. secundum* BAR. Vel sic: *Confessus pro condemnato habetur, adeo à propria confessione sicut nec à sententia non receditur.* SAL.

Codex.

vicinis, & amicis, se si coram iudice confessus fuisset, pro eo habetur, & dicebat extrahi de cor. *de tab. l. 4. & iuer. vel. tq.* Sed vt dixi, ad liberandum ibi dicit, non ad obligandũ. Item pro eo *l. de his, qui not. infa. l. quæsum.* Sed in iure tantũ seq. Et intelligi in iure, vbicunque fit iudexvt *l. de iuner. act. l. vnic. §. quod aut pater.* Vel aliter vt dici notati. 1. ¶ Item cõtra se dixit, quia pro se non habetur ei fidem vt *l. de interrog. act. l. de statu. §. 1. & l. de probat. l. exemplo & in auth. de mentir. d. nu. §. 1. vel. 1. §.* 1. Certum idcò dicit quia fideicomm. cognatus [l] est certificare: vt *l. de l. certum*, & confitetur heres fideicom. vel Pamphili reinstum, cogitur certificare quem. 4. ¶ Item quod iur. F. & natura non respir. dicit: quia & fideiteria filii eum, qui maior est, quam tu, vel hominem liberum non seruum, vel formam habere libertas in potestate, non valet. vt *l. de iuner. act. l. confessionibus. & l. fi. n. 1.* ¶ Item fabricio, vel *fabricatum.* & quia fi confitetur à se seruũ occisi, qui [m] nec vulnerarus est, non tenetur vt *l. ad leg. Aquil. l. Mentrius §. fi. & l. seq. & l. no. l. qui Titiohum 6.* Id in causa pecuniaria: quia in criminis [n] non figur. flatum confessioni, imò

480/C.IV.K.5-4, 1961-1962
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

INTER ALIOS ACTA, * VEL iudicata, aliis non nocere.

TITVLVS LX.

Quod dicit de re iudicata vic. LVI. in hoc vic. perinde ad omnia alia alia sine ipsa habita inter alios, velut solutionem, transactionem, donationem, causa, iuramentum, mala iusiurandi delationem: ac notant absentibus. Symmachus in epist. Quando absentibus, neque ignorantibus inter alios ipsa necuerunt? Nihil prejudicat in hac vic. agitur de re iudicata, & adnotandum: igitur in rubrica hac verba, Vel iudicata, sed in ea, vt dicit, quod de re iudicata in vic. LVI. trahitur ad alia ipsa, scilicet quod de re iudicata vic. LXI. ad alia ipsa. L. vit. cod. CVIAC.

Agnitio seu silentio debitori facta per vnum ex heredibus, non praeiudicat coheredibus negantibus. SAL. Vel sic: *Gesta per vnum alteri non nocent, etiamsi sint gesta extra iudicium, secundum* PAV. DE CASTRO.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Epiroti.*

INter alios res gestas, aliis non posse praeiudicium facere sæpè constitutum est *, vnde licèt quosdam de heredibus eius, quem debitorem tuum fuisse significas, soluisse commemoret: tamen cæteri non aliàs ad solutionem vrgentur, nisi debitum probatum fuerit. V. Kalend. April. Byzantio AA. COSS.

Transactio cum vno facta, alteri non praeiudicat, & quæ rem, quam donasti, postea ab alio diuidit, in praeiudicium donatoris nihil agit.

11. Idem AA. & CC. *Epiroti.*

INter alios factam transactionem absenti non posse facere præiudicium, nouissimi iuris est. Quapropere adito præside prouinciæ, aut iam tuam mancipium tibi donasse proba: ac si hoc iure ad te pertinere perspexerit, restitui tibi prouidebit. Neque enim si te absente diuisionem eius fecerunt *, aliquid iuri tuo derogari potuit *. S. Id. April.*

Frater non praeiudicat fratri pacifcenda, vel agenda sine mandato. SALTCETVS.

111. Idem AA. & CC. *Furnanus* *.

SI cum fratre tuo matri successisti: fratre pro portione tua cum debitoribus hereditariis pacifcendo, vel agendo non ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quæsitam * obligationem extingere non potuit *. V. Idus Octo. Rertia, AA. COSS.

DE † RELATIONIBVS.

TITVLVS LXI.

Et à minore iudicio ad maius iudicium, vel ad principis cognitionem vbi fortior dandus modus relationis & appellationis. Relatio, quæ & ipsa consultatio dicitur, & ad principem pertinet: appellationibus remuneratoriis ante sententiam, & iudice, qui antiquior quod statuere debeat ab de re, quæ de apud se agitur missa opinione sua, vt Nov. 115. c. 1. apud Iudic. tamen quam relationis solemnia est Dio. 1. 1. 1. vel non poli facultate appellationem mitto posse non tempus vt prius cepe affirmet an sententia sua sequitur fo. l. pe. C. Th. eo. t. *Appellatio sic a parentibus.*

INTER ALIOS, &c.

Hic titulus inquirit de iudicata, & adhuc extra iudicia sed † quibus res iudicata non nocet, inquirit de iudicatis certibus, quæ ibi dicuntur, & hic poterit reperiri.

[Nonne.] CAEVE. Retinere alios, &c. Siango cohæres meus concentus à credinere hereditario succeberit, vel solutere coepit: ra præiudicet mihi, quæritur? Respon. quod non. VIVIANS.

a ¶ Constitutum est. vt & supra longe l. 1. circa. & infra de except. l. 1. §. & §. de iud. l. si pecunia. & §. de except. l. Modestinus. & §. de iurcuor. l. quia. & §. qui pe. in pignor. l. Claudius. Ecd fallit, vt dicimus T. qui res indic. non nocet. l. 1. Item fallit etiam in aliis extra iuramentum quandoque nocent: vt supra de quæst. præsit. l. Iuni à Zenone. & de iuramento. prædiol. 1. Item quandoque prodest * alia inter aliis alis, vt T. de dim. rei. l. 1. l. libellis. & supra de temp. in int. rest. l. pecunia. & § quemadmodum fer. nunc. l. § commentarius. l. rest. & §. de iurcuorum. l. 1. § dim. in prin. & §. § quæ iuramenti. & §. Interdum. & T. ad exhibend. l. § res.

* Alia Iuris aliis quandoque aliis prodest. * al. Pegan. & al. Impera. al. Sequen.

[Nonne.] CAEVE. Aria non desit mihi mancipium, de quo pacta controuersiam cum Titio, transigit cum ea Titius, an ea præiudicare mihi potest, quæritur? Dicitur quòd non. Idem est si habeam tecum cum communem, & eam me absente diuiserint quam non præiudicabit mihi diuisio tamen fructi mati meq cum fratre meo, frater meus cum debitoribus hereditariis fecit pactum de non petendo me irrequietum, an obligatio pro parte mea, se extincta, quæritur? Dicitur quòd non. VIVIANVS.

* al. Furnanus. al. Fernanus.

b ¶ *Furnanus.* quasi esset edemnus cum alio, cum tamen fuerat suus, & fuit facta animo transigendi, cùm adversarius totum sibi afferetur.

c ¶ *Potest.* vt T. fam. erc. l. coheredibus. & de re. ero. l. nec filius. & §. de iud. l. § pecunia. & de re iud. l. § pecunia. & de re iud. de vnoquoque.

d ¶ [Cum fratre.] Gratianus. ex leg. xij. tabul.

e ¶ *Non potest.* vt] de except. l. ij.

DE RELATIONIBVS.

Quia iudex quando dubitat, refert consilij causa, idèò de hac dicit.

[Qui iudicum.] CAEVE. Iudex, qui cognouit de aliqua causa, dubitabat qualiter deberet de iure ferre sententiam: an posset referre quæstionem ad principem, vt eam determinet, quæritur? Resp. quòd potest, antequàm ferat sententiam: quia si iam tulit, appellari poterit: non potest litigantem terrere dicendo, quòd causam retulit ad principem: iudex autem cùm refert, debet prius causam examinare & exemplum consultationis, fiat relationis debet dare partibus & si litigantes viderint quòd illa relatio non sit bene facta quia index non posuit plenè omnia in epistola, quam mittit ad principem, potestate appellare.

a ¶ *Perunp*

480/C.IV.K.5-4, 1963-1964
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ad relationem referibili, principes, vel patricij, qui ab eis electi sunt, vt relationi respondeant, in eis l. 1. tit. sequ. Ad appellationem consulati, l. 1. supr. vt lit. pen. Oportet 1. Relatio missa est, respondere venit. & 2. Oportet operari sunt cedere & tam servere, vt de calibus facti ab illius tempore indicibus relatio mitteretur. Et Imp. L. 1. supr. de off. vic. Relationes iudicum liberae audiantur. Ac quod de eis in hoc sit constituitur, hoc est, vt sit plena indicatio, plena & integra relatio, plena opinio, id est, vt omnem causam complectatur, vt l. 1. & 3. hoc tit. l. 7. tit. seq. Litteri potest D. de interd. & rel. & vt ex negotiorum principis ad dictor dilectis l. 1. supr. de delat. nisi quia non nisi ad plenam indicatio conferuntur ad principem? Item vt exemplum relationis & opinionis edatur partibus, vel. vlt. D. quand. appel. sit l. pen. D. de appel. recit. Vt adimpleantur alia, & refutatoria preces, id est, refutatorias relationes, opinionis atque petitionem, si partibus impertitis, aut falsa videantur, vt l. eod. §. super hac. Quando. Theod. Tunc etiam pronuntiatione libelli libelli suspensa sententia, cum merita pronuntia vestra lectio gesta, ne refutatoria coherentibus attendat. Ego in referendo proximus esse non debui. Et vt post sententiam iudex promissa relationis non terrent partes, ne appellent. Sic nobis legit Melanchor, l. 1. vel l. ex co. tit. seq. & idem Symmachus, Promissa relationis disfide. CYIAC.

a ¶ *Pronuntiet.* hoc fallit in casu, vbi primò fertur sententia, & deinde principi scribitur, vt affirmet an secunda sit sequenda. Quæ si probet provincia deportantur aliquem in insulam: vt *ff. de interd. & rel. Liceat pœnas. & de iuriff. rap. ff. Si quis filio. §. quid tamen. & de leg. aq. l. j. §. fin. quidam.*

b ¶ *Mafitandum.* id est, dubitandum.

c ¶ *Consulat.* Imò videtur verari relatio: vt *T. de judic. iudic. l. planè.* ¶ sed ibi in delegato dicit. Item ibi referebat ad iudicandum. Aut * ergo fit relatio propter factum, & fieri non debet: vt *ff. de iudic. Lanus. quem. §. iudicibus.* aut b de iure, & fieri potest, vt *ibi. & in authent. de ind. §. fin. col. vi.* Aut * vt odium cuiusquam, quod non permittitur, vt *in authent. vt iudic. non exp. furem. iuff. §. j. col. ix.* quam quidem habent hic *nouo iure*, &c. Sed propter d defectum iurisdictionis refert quandoque ad iudicandum vt *T. de fide. l. vbi. & ff. de offic. proconsul. solent. & l. ff quid.*

d ¶ *Iniuriam.* post relationem aut habitam refectionem.

e ¶ *Terror litigantes.* quia facta relatione dedit sententiam, & terrebat litigantem ne appellaret: sed repellatur refutatorias. 1. Vel dic, quòd post sententiam referre volebat, & secundùm primam habeat, quam fit secundum aliam, promissa.

f ¶ *Agitabitur.* Fingitur enim recepta, cùm non stat per appellationem, quo modo confertur: vt *T. de iu. qui per mat. iud. non appel. per totum. & ad hoc j. eod.* ¶ *l. mutuum. & Lex illa. & l. iudicum. & T. de offic. vicar. l. fin.*

g ¶ *Mitatur.* pro sententiando à se, nisi esset commissa sola audientia.

h ¶ *Infractione.* id est, diminutione in facto.

i ¶ *Consultationis.* id est, relationis.

k ¶ *Exemplum.* id est, transcriptum: exemplificat enim, quæ scripta sunt de partium confessionibus, sive dictis testium.

l ¶ *Si mi. sub.* litigantium.

m ¶ *Refutatorias preces.* id est, appellationem. Appellant * ergo à consultatione simpliciter, antequam mutatur, non potest: sed à sententia, quam refert iudex, sic: vt *ff. quando app. sit. l. j. j. refutat. & l. final.* Alij dicunt

a Relatio ad principem, non potest fieri nisi de facto.

b Relatio de iure fit ad principem.

c Relatio ad principem edi causa fieri non debet.

d Relatio ad principem de facto iniuriæ. Quomodo intelligendum sit.

e Relatio ad principem edi causa fieri non debet.

f Res Orbis. Th. lib. 12. c. 20. 22. l. 2.

* hæc pollicitatio pars fuerat est l. 3. C. T. a. 12.

¶ *Conveni.* gl. *super vet. Pan. in canon. vinc. 3. de off. Ord.*

* odiosissimi decem dies. l. C. Theo. 11.

e Refutatorias potest petere. Ac cuiusmodi hic interpretari appellationem, quam cum non licuerit appellare à consultatione, quomodo refutationes petere appellio appellationem? Sunt autem refutationes preces, quæ à Supplicantes videntur apud Symmachum appellari, vt pro quibus indicia iniuria in iudicando, vel consultatio expunitur, quibusque relata iudicia, sive apostoli refutantur: non verborum vel bonorum & aliquibus quoque complectitur.

480/C.IV.K.5-4, 1965-1966
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vade vi: quia dico te expulisse me de possessione, iudex cùm debuit primò te audiisse, & cognouisse de interdicto vti possidetis, cognouit prius de violentia, & idò appellatum fuit, an riuè te appellatio interposita, quæritur? Dicitur, quòd sic. Sed dic casum, vt notat in glos. & multis quatuor modis. VIVIA.

¶ Ad hanc legem pertinet l. 7. infra ad leg. Iuliam de vi, & l. 18. de plagiariis. Et ex hac l. 1. exemplum poti potest eius, quod dicitur, sententiæ rationem adscribendam esse. Hinc seruiunt Rhetores. 10. scilicet quam dicatur sententia, eius præminitur ratio. Vide scripta ad §. ultim. Lege Roma. ff. de vacber. obleg. CVIAC.

a ¶ Prius. Pone casum, quòd duo se possidere contendantinec conflabat quis possideret: primò b de possessione, quis possidebat, postea de inquisitione, siue violentia commissa, etiam inquirendo, de quis, & ad quam restitui possidentem, cognoscitur. Sed hoc l. est cœtera. ¶ ad leg. Iul. de vi priu. l. fi quis. sed ibi conflabat quis possideret: hic non. 2. Vel pone casum secundò, cùm tractaretur causa possessionis, vnus alteri intulit vim, nihilominus de possessione debuit expedire, quod si non fecit, appellatur. 3. Tu dic tertiò secundum Iosan. cum tractaretur causa possessionis proposito interdicto, vade vi, vel ejectione ex lege, si quis in tantum, id est, cùm tractaretur causa similis, proposita & criminalis accusationem legis Iuliæ de vi, & iudex super accusatione pronunciauit, malè fecit vt ff. si in rem. l. §. §. ff. de pub. in. l. liq. & idò appellatur. Hæc positioni videtur contra. ff. de iud. l. fi. & vi. ff. ad leg. Iuliæ de vi. l. qui cum §. 3. Sed in vtraque earum pone vim pro possessione violenta, & possessionem pro proprietate, & sic concordant. Item contra. T. de fen. & interlin. cm. iud. l. priuatum. Sed aliud est fieri sententiam contra ordinem in eadem causa, quia ipsa ipso iure non valet: vt ibi: aliud quòdo in diuersis antecedit ordine: hic. Item similiter secundum hæc casum non est contra. ¶ quam. cm. ad. cri. pra. l. 4. Quæri potest casum, cùm quidam accusare aliam lege Iulia de vi, dicens se expulsam: adversarius dicit hic non possedisse, & volebat de possessione agere, & iudex pronunciauit prius de vi, postea de possessione agi. ¶ Sed nonne ipso iure est nulla, cùm sit contra legem? Respon. imò est alegata quia radex paratur causam legibus interpositis: vt ff. de re iud. l. cum prolatis. Sed hoc non placet: quia non super vi, vel possessione fuit pronunciatum: sed super modo agendi, vel ordine: prima & tertia placeat. ADDITO. Finge aliam fuisse interdicto de vi, & vi armata ab eo, qui conqueretur se vi à possessione fuisse deiectum, atque iudicem statim vi probata ab actore, sententiam in rem dississe, non exacta priùs ab actore suæ possessionis probatione: hoc erro casu Imp. resp. de possessione prius cognoscendum fuisse: hæc sollicitatione, quòd non possidentem possumus vi repellere impunè, d. l. 1. cum qui. & §. cum vi. ff. de vi & vi armata. Iuliæ decisi in commen. Cod. VIVIA.

b ¶ Philosophia. sollicit in possessione admittitur institutio accusationis l. Iul. publicæ, vel priuatæ, cuius pœna est Inst. de pub. iud. §. item lex Iul. de vi.

c ¶ Pronuntiatum est. vt à sententia contra equitatem data, quæ hodie contra ius est: iure iam super eo confirmto per l. illum, secùdùm quæ dam.

d ¶ Nonum. Pone casum quòd appellatur * à sententia iudicis delegati à principe, vt de ff. l. un. & de rescripto delegationis hic dicit, non autem dicitur in rescripto quòd non possit appellari quod solus princeps potest dicere: quia tunc non appellatur: vt ff. à qui. app. non licet. l. 1. §. fin. Vel pone secundò quòd iudex obtenta literis b consultationis partibus: sicut debet, vt l. cunct. §. 1. l. consulatis principem, & habuit responsionem: appellabit non à literis consultationis, quæ iam approbatæ: nec à rescripto, quia contra principem c non appellatur: sed contra sententiam iudicis. ¶ Vel si aute relationem declarat sententiam: quod quandoque fit: vt ff. quando ap. fit. l. 1. in principio. appellabit d ab ipsa originali iudicia, quasi mendatio immutatur cum apud principem: & habebunt casum ff. ad l. 1. §. quæsitum. & ad hoc, ff. quando ap. fit. l. 1. in prin. & l. fin. quæ vltima videtur contraria primæ. Sed, vt dixi, vltima dicit à literis non appellari post habitam iam responsionem, quasi e approbauerit: sed & antea potuit: vt in prima. & l. 20. l. 1. Alij dicunt quòd vltima non soluit, sed quærit, & in. prima dicat soluito.

e ¶ Interrogatio. vt si authoritatem præbet.

f ¶ Prouocatio. Pœna si relatio iudicis edita ad fili-

a Sententia, latis contra ordinem iudicium, ex vitiat.

b Sententia dicitur hoc ad literatum est ex manuscriptis. in Cod. ¶ Cuiac. cum hoc l. Gl. fuerit non. rempugnat. ad. ainsi fin. in profundis, ne. ita dicunt; ipse ff. de pignor. ¶ pro includit legitur in vetus. manuscripts. Cuiac.

a ¶ In C. T. ad dictum, vt pœna parum. Cuiac.

DE APPELLATIONIBVS†, & consultationibus.

TITVLVS LXII.

Res ad maiorem auditorium transferuntur non relatione tantùm: verumtamen appellatione. Sed relatione ante, vel post sententiam: appellatione non nisi post sententiam. 3. vltim. sape. de sentent. & interl. 2. penultim. instit. quor. app. non rec. cuius effectus hic est, vt sententiam extinguat, l. 1. in fin. D. ad S.C. Turpil. etiam si non recipiatur ab eo, qui iudicauit, l. 3. hoc tit. & vt vim quæque suam exercent adversus rescripta principis, vt si post mutam relationem ad principem, & eluitiam à principe rescriptum ad id iudex conformarit sententiam suam, l. 1. hoc titul. l. 1. §. 1. D. eod. l. Statius. D. de in. ffic. & est appellatio à sententia minoris iudicis ad maiorem pronunciatio, plurimque perlata longius, vt non multò Hispaniæ fine Iudeum: dqui ei lai fiunt tripolum & cum in ej urbem. Vel appellatio est, vt interpretes Appellang à petulante non Augustis vis Augustum. qua aut dicto sit vnius voce inter actos, aut intra diet. 2. datæ libelle appellationis, & intra diet. XXX. accepta, reddituque libelle dimissoria. A sententia. Nam ab interlocutione parum? licet appellari, l. 2. ff. de appel. recip. interque ad executiones sententiæ, l. 3. infr. quand. app. non rec. & quæ à arrumentum lapsum? facta interpretur appellatio, de quæ l. 4. 7. 11. 17. hoc tit. l. 1. tit. sequ. l. 4. tit. 66. quæstio potest dicitur, quam appellatio, l. 12. C. Th. eod. quamiam appellationis verbum in maioribus rebus dici oportet, quadoquam & ipsa appellatio quæstio sit, quæ in maiori auditorio instituitur adversus inopinatam priori. Appellatio est facta. Quæstio genus. Nam & cum sententia dicitur ipsi iura nulla, hoc non appellatur: sed quæstio appellatur, l. 3. supra quomod. & quando iudic. Consultatio verb in hoc tit. longè aliter accipitur, quàm in tit. superiore, l. 1. & 3. in illo manifestatio est relatio iudicis ad principem, in hoc deliberatio communis, consilium sine sententia, quam principi: ex appellatione cum consilio illuvere dicit, qua reuiscerat in Ba. ff. Pal. 1. Ba. Iul. quod dicere LXX. ipse Rufebio. Symmachus interpretatur reuiscere, vel quam dicunt secundum causæ quæstionem, & iudicum, à quibus appellatum est, deprimerem vnum, vel duo ex Senatoribus sine præcedant qui sunt in comitatu principis, vel vniuersus Senatus more, & vim consultationis, id est, more regis, quale Senatus præsidentis est principis, vt l. 31. 37. 38. CVIAC.

Quando peruertitur ordo vnius causæ ad alium, sententia tenet, licet possit per appellationem rescindi. BARTOLVS. Vel sic: *Prius debet terminari quæstio possessionis, quàm criminalis.* BALD. Vel sic: *Illa lex legitur variis modis, secundum primam lecturam l. d. Prius de possessione, si quis possessor fuerit, debet cognosci, quàm super turbatione pronunciari, secundum secundam lecturam, l. d. Si iudex pronunciet prius super crimine violentiæ, quàm super possessorio prius intentato, iniqui pronuntiatur, secundum* SALYC.

1. *Sententia diui* SEVERI A. *data in persona Mævii Profili, lib. 1. tit. Prouocatio & Appellatio* Cod. *

PRius a *† de possessione pronunciare, & ita crimen violentiæ b excutere præses prouinciæ debuit: quod cùm non fecerit, [iniuriè ab eo] * prouocatum est c.*

Duas habet lecturas. Prima est, quod legitur in delegato principis, & sic in sententia lata ex delegatione. Secunda in lata ex consultatione, secundum primam, l. d. A delegato principis appellatur, non obstante, quod illius auctoritate fungatur. Vel sic: *secundum secundam lecturam: A sententia lata secundum responsionem principis fictam relationi, seu consultationi indicantis, potest appellari.* SALYCETVS.

11. *Imp.* ALEXANDER A. *Mauriciano.*

NOnum d, quod postulas, non est, quòd esti rescripti mei auctoritas intercesserit *, prouocandi à tamen facultas tibi non denegetur.

In præiudicium appellationis interponendæ, vel etiam interpositæ, etiam si sit revocata, nihil debet innouari. BALDVS & SALYCETVS. Vel sic: *Appellatione interposita, iudicis officium congniescit.* BARTOLVS. Vel sic: *Appellatione revocata, vel etiam pendente, nihil debet innouari pro sententia executiuia. hoc dicit.* Vel sic: *Post appellationem interpositam nihil est innouandum à iudice à quo, vel per partem, quod sit contra appellationem: etiam si appellatio non fuerit à iudice à quo recepta: sed omnia debent remanere in eodem statu, quo erant tempore sententiæ, secundum* PAVLVM DE CASTRO.

a Appellari potest à sententia iudicis à principe delegati.

b Appellare à consultatione principis fa. dicit, non potest, quæ confirmatur consultatio principis facta est à iudice.

c Appellari non potest à sententia principis.

d Appellari potest à mandati mutatione iudicis principi facta.

e Approbatio consultationis principis edicendum in videtur, cui ipsius consultationis formula fuisset communicata ab.

480/C.IV.K.5-4, 1967-1968
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tigatoribus, vel falsa dicatur *l.1.§.1.ff.eod.* CYLAC.

A *Appellatione.*] CAYUS. An appellatione interposita manere debeant omnia in suo statu, quantum ? Dicitur quod sententiam non sit recepta appellatio.

a ¶ *A iudice.* à quo appellatum est, qui causam in scripsis debet dare litigatori quare non recepit appellationem : vt *ff. de appel. recip. l. fiendum.*

b ¶ *Deliberationis.* scilicet cogitationis faciendæ à iudice appellationis. 2. Vel dic, id est, appellationis factæ est deliberatione: quia in hoc deliberatur intra decem dies vt in *authent. de appel. §.1.vel.tit.* 3. Vel dic, id est, cognitionis habenda super hoc, an sit recipienda, vel non. nam & citè interim, cùm deliberatur de hoc, nihil noui fit vt *ff. nihil ne. appell. pend. l.1.in principio.* 4. Vel quærit iudex, qui ealit sententiam, dicit victo, statim prosequatur appellationis causam, vel exequat sententiam. hoc dicere non debet : vt *l.eod. 1.§.qui libellos.*

c ¶ *Nihil.* velut executionem, vel quid similc.

d ¶ *Constitutum est.* vt *ff. nihil ne.ap.pen. per totum & de ap. recit. secunda. & ad Tur.l.1.§.fin.& T. de in integ. rest. post. nequid no. Sat.l.1. & in authent. ut nulli iud. §. & in super informe, ratio.* sed falsis * in instibus, qui quandoque deponuntur appellatione pendente: *ff. ex.comparatione §.fi. & ff. quorum ap. non re. l. ad exercitum.* Item quia testes induci post apertum, quos in prima causa producere non poterat: vt *infra tit. l.1.per hanc.* Item quia nō toties appellare simodo poterit, quotiès poterat primò, vel nullo modo: vt *infra eodem. ne liceat in una, eademque causa. l.*] Item quia nunc poterit nouas petere per dictam *l. per hanc.* quod in prima poterat, secundum quosdam : vt *Inst. de act. §.fi* ¶ *illam quia.* quam dicunt à dicit appellationis interpositæ : vt *de Dot. Prof. in.1. fin. in. 5. qui in ut lapsi tit. hic omnes interpretes. hodie non fiunt dilationes reddunt in l. Sup.*

* ¶ Sed hoc est falsum, & illa in alio iudicio dicit : sed ante litem contestatam tantum possunt addere, non possunt *ff. de iudi. l. quod* [illegible] *Supplicatio.*

b ¶ *Tuetis est* [illegible] *publicum suffoc. cave : sed pri. vacat* [illegible]

c ¶ *Ad strictum.*] CAYUS. Aliquis electus est, vt sit strictus Non appellauit, necesse habet stare electioni de se facta. VIVIANUS.

e ¶ *Scriba.* dignitas, ad quam fuit vocatus.

f ¶ *Nominem.* filiaet decimo iudicis, & legitimè : aliàs non est opus appellare : vt *l. omnimodo.*

g ¶ *Non possunt.* vt *l. de lis, qui.* Sed aliud in eo manere, quod publicum est auctoritate : sed vitiare pœnitum : et in nocte: quia datus non appellat à dictione: sed à sententia, quæ pronunciatur sic ne executionem non recipi : vt *Inst. de exec. in. §. qui autem excusatur & §. quando ap. sit l. §.fi. quæ tuer.*

P *Rafes.*] CAYUS. Qui appellat, debet afferre appellationem in scripsis, & petere apostolos intra XXX. dies, alioquin non habitur nisi appellationis causam prosequatur : sed per iudicem, vel secretarium causam : vt quia qui ferebat apostolos, decessit, secundum quod ei secretarius retulit sic.

h ¶ *Apostolos.* id est, literas dimissorias : quæ Ec dicunt, Notum sit vobis R. appellasse à sententia mea : & ideo dimitto eum à iudicio meo, & ad vestrum dirigo *ff. de libell. dimiss. l.1.*

i ¶ *Præscriptum est XXX.* dierum, secundum Hot. *T. ne.l. indictibus.* alii sex mensibus.] *ne.l.fi. appellationem.* Vel dic quòd xxx. dies statuerunt, vt liuganti detur apostolus sed ad reprehendendum iudici, qui cognoscat de appellatione, ipse, à quo appellatur, statuat * suo arbitrio : vt *hic, & ff. de iure delib. l.1.§.fin.*

k ¶ *Cognoscere.* qui ergo allegat causam, probare debet : vt *ff. de eden. l. si quis.§.fin.*

l ¶ *Propositi iuris.* id est, edicti perpetui. *hic in l. pignus. l. de pign.act.* vbi vide. CYLAC.

m ¶ *Modò dicitur.* sic nec mater prædit hereditatem filii, si procuratori, quæ misserat ad cognoscendum, decessum, antequam perveniret : vt *T. qui pot. rei. l. ch à mandat.*

FOr.] CAYUS. Iudex in causa, quæ habebam cū Titio, abfoluit Titiū. appellaui ad præsidē an præses debeat remittere causam ad eū, à quo appellauit, & cū ipse dicit quòd nō. Et si aliquis nostrū coā primo iudice non plenè probauit, poterit postea supplere in causa appellationis, & ceteros producere, & eis impensas subministrare. si verò alius fuit eōdem matrimonio decisionis capitalis, & appellat, debet dare libellum, si potestis nō poteſt, mittere in vincula : & iudex, à quo appellatū est, debet dare cuīpli sententiæ suę. Nota, qui appellant, debere sibi caueri quia si calūniosè appellēt, punientur in Libris aui : & appellari potest intra dans *dies, cum* paradido à *reporte,* quæ retinera fuit sententia. Et postquā appellatum est, iudex debet dare apostolos : literas dimissorias illi appellāti : & debet eum mittere ad iudicē appellationis : & appellāti non habet necesse dare cautionē de exequēda appellatione. Hodie habere decē dies appellare volētēt in ātēn. quæ sequitur. Vre.

a Iudex, à quo est appellatū, dicitur præiudicare appellantis fuit, in eo qui appellātis tacitē ai quem pertinet, vt Ed non fecerit, appellatio detrita habetur. a Capitū omnia ex. vbi multa ad hic legum adiici. adde Guidon Pape *dec.* 3. vbi disputat an appellatio dicit debeat [illegible] b hic appellari genialis in [illegible] * de in eq. manufin.

b habet primus de causa non cognoscitur post appellationem, nisi causa ad eum remittatur.

c Sententia ad iudicem primum non est remittenda.

d Si iudex à quo, seu primus, limitatè in mandatis, ad quā appellatur, de causa iudicare, sine cognoscere non potest: sed causā illi alteri delegabit: vt *cons. Sol. Ins.* [illegible] *vt clarius quod proposui, cod. c.*

e ¶ *Appellata.* [illegible] *ut* [illegible] *Bart. Ivon. ut clarius quod proposui, cod. c.*

f ¶ *Appellata* [illegible] *in causa, q. §. & l. profecti* quæ sunt contra. Id hic quidē tenet sententia primarialis redit ad eundem iudicē : vt *T. quemadmodum* in hac Glos. 1. *& quando iudex l. si præses. & T. de accu. l.* [illegible] quæ sunt contra. Id quod. ¶ *coperit* [illegible] iudex loco eius, qui de appellatione debet cognoscere ? Resp. & tenet non ipse cognoscat, sed alii delegetur sicut * & ille, qui ante fuerat adnotatus eius causa: vt *ff. de iurisdi. iudicē. praetor. & T. de adiff. l. fina.*

m ¶ *Ad iudicem.* in dies appellationem.

n ¶ *Dorsum.* nam ante non appellatur : vt *T. quorum ap. non re. l.* [illegible] ¶ *Sed quid* [illegible] *aequalem interlocutoria* fuisset appellatum à suo delegato, ei dum ēdimisit. Resp. * potest tum quia ea contra suā sententiā : cum quia hæc lex dicit de appellatione, quæ fit à definitiua sententia.

o ¶ *Sententia.* aliàs puniretur in Libris aui : vt *T. de appel. iudi. l.q.*

p ¶ *Suum.* scilicet primum.

q ¶ *Commitat.* vel delegare alii. Nec obstat *T. de iudi. authent. ad hoc.* quia ibi particulariter voluit committere.

r ¶ *Solubritas legis.* Chuius.

s ¶ *Ad iudicem, à quo.* ¶ Nota quòd sententia * remitti non debet ad iudicem à quo.

t ¶ *Pronuncam* aliud est de restitutione in integrū : vt *ff. de minor. l. in causa. q. §. & l. profecti* quæ sunt contra. Id hic quidē tenet sententia primarialis redit ad eundem iudicē : vt *T. quemadmodum* in hac Glos. 1. *& quando iudex l. si præses. & T. de accu. l.* [illegible] quæ sunt contra. Id quod. ¶ *coperit* [illegible] iudex loco eius, qui de appellatione debet cognoscere ? Resp. & tenet non ipse cognoscat, sed alii delegetur sicut * & ille, qui ante fuerat adnotatus eius causæ: vt *ff. de iurisdi. iudicē. praetor. & T. de adiff. l. fina.*

u ¶ *Ad provinciam.* Ad eundem iudicē primum, qui iudicaverat. v. Bartolum.

480/C.IV.K.5-4, 1969-1970
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ſtam ª tantùm liceat pronunciare, vel iuſtam.

Hic declarat qualis ſit iudicis officiũ in probationibus excipiendis, & in ſumptibus teſtibus faciendis, & hoc dicit: Non allegatum, vel non probatum in cauſa principali, poteſt allegari, & probari in cauſa appellationis: & ſi teſtes producatur, eis impendia ſunt per producentem facienda. SALYC.

¶ Si quid autem in agendo negotio ᵇ minus ſe allegaſſe litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omiſſum ᶜ: apud eum, qui de appellatione cognoſcit perſequatur ᵈ: cùm votum ᵉ gerentibus nobis aliud nihil in iudiciis, quàm iuſtitiam ᶠ locum habere debere neceſſaria ᵍ res ʰ fortè tranſmiſſa non excludenda videatur. Si quis autem poſt interpoſitam appellationem neceſſarias ſibi putauerit eſſe perſonas ⁱ, per quas apud iudicem, qui ſuper appellatione cognoſcet, veritatem poſſit oſtendere, quam exiſtimauit occultam ᵏ, hócque fieri iudex perſpexerit: ſumptus ˡ iiſdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cùm id ipſa iuſtitia perſuadeat ab eo hoc recognoſci, qui euocandi ᵐ perſonas ſua intereſſe crediderit.

In cauſis capitalibus qui idoneos fideiuſſores non dat, pendente appellatione detinetur in carcere. BAR. Vel ſic: *Hac eſt tertia pars, in qua ponitur qualis ſit iudicis officium, quando appellatur in criminali. & h. d. Iudex à quo, ſi in cauſa criminali appellatur, debet tranſmittere reum ad iudicem ad quem, ſub fida cuſtodia cum actorum, & ſententiæ copia, ac etiam cum libellis dimiſſoriis: h.d. Sal. poſt* IAC. BVT.

¶ Super his verò, qui in capitalibus cauſis conſtituti appellauerint ⁿ: quos tamen & ipſos, vel qui pro his prouocabunt, non niſi audita omni cauſa, atque diſcuſſa, poſt ſententiam dictam appellare conuenict ᵒ: id obſeruandum eſſe ſancimus, vt inopia ᵖ idonei fideiuſſoris recentis in cuſtodia reis ᵠ opiniones ʳ ſuas iudices, & exempla ˢ ab appellationibus edita, ac refutatorias ᵗ eorum, ad ſcrinia ᵘ, quorum intereſt, tranſmittant: quibus geſtarum rerum fides manifeſta relatione pandatur, vt meritis eorum conſideratis, pro fortuna ſingulorum ſententia ˣ proferatur.

Hac eſt quarta pars, in qua ponitur qualis ſit iudicis officium circa temerè appellantem. & hoc intendit: Appellator temerarius eſt puniendus, hoc dicit vſque ad §. ſin autem. SALYC. & BALD. Vel ſic: *Qui fruſtratoriè appellauit, extra ordinem punitur h. d. ſecundum* BARTOL. & PAVL. DE CASTR.

¶ Ne temerè † autem, ac paſſim prouocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit perſecutus, mediocriter † pœnam ʸ à competenti iudice ſuſtinere.

Hac eſt quinta pars, in qua declaratur intra quantum tẽpus debet appellari. & hoc dicit. Iure iſto in cauſa propria debet appellari intra biduum, in aliena intra triduum. & in ſcriptis, ſi non illicò appellauerit. BALD. & SALYC. & PAVL. DE CAST.

Sin autẽ in iudicio propriam quis fuerit cauſam perſecutus, atque ſuperatus voluerit prouocare: eodem die, vel altero libellos ᶻ appellatorios ᵃ offerre debebit. Is verò qui negotium tuetur alienum, ſupradicta conditione ᵇ etiam tertio die ᵃ prouocabit.

IN AVTHENT. DE appell. & intra quæ tempora. §. j. coll. iiij. conſti. ij.

Hac authen. venit correctiuè ad id, quod dicitur in §. ſi autẽ in iudicio. de appellatione interpoſitã intra biduũ, vel triduum, nã tempus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decem dies dantur à tempore allegati grauaminis. SALYC.

a ¶ *Vel iniuſtam.* ¶ Not. formam ᵃ ſententiæ iudicis appellationis. Sed an habet neceſſe adſtere, & ideo ᵇ abſoluo, vel condemno? Quidam dicunt quòd ſic: vt *ff. de poſſ. ſecundum tabu. l. qui ex libero. §. teſtamento. & ff. de pact. l. tale. §. qui prouocant. & ſuprà de ſen. & interlocut. omn. iu. l. prolat.* Nos contra per *l. illam. ff. de admini. tut. l. chirographo. §. j.* & pro hoc *ff. de procura. l. Pomponius. §. ſed & hi.* Conſultius tamen fecerit, ſi omnia ponat: licèt neceſſe non habeat. ¶ Item quid ſi ᶜ tempora appellationis excurrerunt: nunquid iudex appellationis pronunciare debet? Reſp. non: ſed perinde eſt ac ſi non fuiſſet appellatum: vt *ff. ſi cer. pet. l. prima. §. j. & infrà eod. l. quoniam. & l. ſi contra. & in auth. de his, qui in. ad appel. in princip. colla. v. & ff. de his, qui not. infa. l. furti. §. j.* ¶ Item quid ſi actor non probauerat in prima: ſed nunc probat, quomodo pronunciabit malè iudicatum? Reſp. benè, habito reſpectu ad litigantem, qui amiſit, qui vincere debuiſſet, ſi probaſſet: ſed quo ad iudicem non fuit malè iudicatum. ¶ Item quando ᵈ pronunciatur ſecundùm primã ſententiam, ex qua dubitur an dicto in facto mãſ. reſpon. ex prima, cùm ſecundò non iudicetur, ſecundùm quoſdam. Sed alij, vt H. diſtinguunt an tacitè, vel expreſsè prima ſententia confirmetur: vt primo caſu agatur ex prima: ſecundo ex ſecunda: vt *ff. de ſecund. tabu. l. qui ex liberis. §. teſtamento. & ff. de iniuſto rup. teſta. l. poſthumus.* & not. de hoc, *ff. de his, qui not. infam. l. furti. §. j.*

b ¶ *Negotio.* apud priorem iudicem.

c ¶ *Fuerit omiſſum,* tam ſuper nouis articulis, quàm ſuper antiquis, ſecundùm Ioan. & Azo.

d ¶ *Perſequatur.* etiam inducendo teſtes ſuper eodem, vel contrario capitulo: & exceptio noua poterit opponi, quæ ad primum petitum pertineat: vt *infrà prox. §. & infrà eod. l. in ſpſoue. dam. in fine. & infrà tit. al. j. l. per hanc.* & ſic non ſunt per omnia in eodem ſtatu quo ad hoc. Nec puto hoc correctũ per *authentic. de teſti. §. quoniam. colla. vij.* cùm alia ſit cauſa appellationis à prima: vt *ſuprà de procura. l. ita demum.* Alij dicunt mutatum, ſicque non poſſe introduci nouas allegationes in cauſa appellationis, quæ per teſtes probentur.

ADDITIO. Illud eſt hodie deciſum de iure canonico in *Cle. fin. extrà de teſtib.* vbi videas.

e ¶ *Votum.* conſtrue, cùm videatur nobis gerentibus votum, &c. res neceſſaria non excludenda.

f ¶ *Iuſtitiam.* ſic *ſuprà de iudi. l. placuit.* Sed fortè ſecus in cauſa appellationis, quæ apud imperatorem ventilatur. nam ibi videtur quòd ᵃ noua allegatio non proponatur: vt *ſ. de ſilentiariis. l. cùm à nobis,* ſecundum Azonem.

g ¶ *Neceſſaria.* hoc eſt, quod videtur nobis gerentibus votum.

h ¶ *Res.* id ᵇ eſt, probatio.

i ¶ *Perſonas.* ſcilicet teſtium.

k ¶ *Occultam.* hoc facere poteſt: vt *ſuprà proxim. §.*

l ¶ *Sumptus* ᶜ. vt *ſ. de teſtib. l. quoniam. & arg. ff. ad Trebell. l. ſed ſi conſtiam. & ff. commodati. l. ſi vt certo. §. ſumptus.*

m ¶ *Appellauerint.* quòd poteſt ᵈ fieri: vt *ff. eod. l. non tantùm.*

n ¶ *Conuenict.* ſic quoque etiam in criminali tamẽ poſt ᵉ ſententiam appellat: vt *j. quo. app. non re. l. ante ſententiam. & ſ. de ſententiis. l. fin.*

o ¶ *Inopia.* quia ᶠ cum dare non poteſt.

p ¶ *Reis.* ¶ Nota detineri ᵍ reum, maximè iam damnatum, ſi fideiuſſorem dare non poteſt: vt *ff. de cuſtod. re. l. iij. & infrà eodem. l. minimè. in ſ.*

q ¶ *Opiniones.* id eſt, ſententias.

r ¶ *Et exempla. &c.* pro id eſt. nam exempla tantùm debet dare iudex, non authenticum: vt *j. eo. l. à proconſulibus. & l. quoniam.* ACCVRS.

ſ ¶ *Refutatorias.* i. libros dimiſſorias: vt *j. eod. l. quoniam.* vel, id eſt, libellos appellatorios: vt *j. eo. l. à proconſulibus.*

t ¶ *Scrinia.* id eſt, ſcriniarios, ſiue tabelliones eorum iudicũ, ad quos eſt appellatum.

u ¶ *Sententia.* & ſecundùm ius, quia contra ius litigatoris quandoque fertur ſententia.

x ¶ *Pœnam.* l. librarum argenti: vt *infrà quorum appell. non re. l. ab executione.* Item amittit litẽ: vt *j. eod. l. à proconſulibus.* Vel aliter illã exponit. Alij dicunt quòd præter pœnam prædictam extra ordinem punitur per hanc legem.

y ¶ *Libellos.* Sic ergo in ſcriptis, ᵉ eſt dandus libellus appellationis, niſi adhuc iudice ſedẽte pro tribunali, & ad alia non diuertẽte appellet: quia tunc ſufficit viua voce dicere, appello: vt *ff. eod. l. ij. & j. eod. l. litigatoribus.* & debet ⁱ in prædicto libello eſſe quis appellet, & contra quem, & à cuius ſententia: vt *ff. eo. l. j. in fi.* ſed & ſi omittatur contra quem, nihilominus tenet: vt *ff. eod. l. iij. in princ.*

z ¶ *Appellatorios.* ſi non poterit propter publicam vilitatem.

a ¶ *Conditione.* i. vt pœnam ſuſtineat, ſi calumnioſè appellauit. Et dic quòd propria ᵏ eſt cauſa, quæ ad eius cõmodum, & damnum pertinet: vt *ff. quando ap. ſi. l. j. §. in propria.* vnde & procurator in rem ſuam intra biduum appellat: vt *ff. eod. l. qui ſuſpectum. §. à verb.* hodie verò indiſtinctè intra x. dies appellatur: vt in *auth. hic poſita, hodie, &c.* quam hic lege. ACCVRS.

a ¶ *Tertio die.* Vide *c. de præſ.* Hæc verò abrogatur *Nou. 23.* CYN.

a ¶ *Medio*

a Sententiæ appellationis forma.

b Sententia à appellationis an verba ſpecifica eſſe debeant, aſſolutionem ſcilicet, vel condemnationis: ſed primã ſententiam iuſtam eſſe, vel iniuſtam. Cur autem iniuſtè ſit, vel iniuſtè, neceſſaria non eſt adſtare. *adde Gl. i. ſen. fin. & l. in ſententia. & de Bart. ff. de re iudicata.*

c Appellationis tempori prætermiſſo, iudex appellationis pronunciare non debet: perinde eſt enim ac ſi appellatũ non fuiſſet.

d Appellationis iudice cõfirmante priorem ſententiam, an ex qua agatur, ex prima ſententia, vel ſecunda. *adde Gloſſ. ſuper d. in princ. in verbo, huius ff. de iis, qui notãtur infamiã. & de Bart. l. ſi ff. de re iudicata.*

e ſic in omnibus.

a Appellatione pendente an quid innouari poſſit. v. apud Socinũ regula 21. quæ incipit, appellatione pendente.

b Res propofitione.

c Qui, & à quibus ſumptus teſtibus euocatis, ſeu producendis ſint præſtandi.

d Appellari poteſt in capitali cauſa.

e Appellari niſi ſententiã non ſolet.

f Appellationem non proſequenti, aut nõ appellanti propter paupertatẽ ſanè ſic non curãt neque in deteriora eũt.

g Damnatus detineri poteſt, ſi fideiuſſorem dare non poteſt.

† *Vide in Gloſſ. ſuper verb. reſponſa, poſt med. in c. ſtatum cunctis de tit. & contu.*

† In Senatu Pauliniaco non mediocris ſed nimia pœna omnino appellantibus infligitur ſcilicet librarum vnque cum in magnis, quàm minimis litibus, quæ de re quodam Senatores ambitui componunt. *Cuia.*

h Appellatio vt valeat, in ſcriptis fieri debet. Socin. regula 21. vbi notat hic regulam fallere in interlocutoriis.

i Appellationis libellus quid continere debeat.

k Propria cauſa quæ. *adde ſup. ſi ſuſtinens l. vnuſquiſque in re propria de teſtibus.*

480/C.IV.K.5-4, 1971-1972
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

HOdie autem cuilibet tribuitur spacio decem dierum à sententie ‡ reuocatione numerandum.

Finis authent. Sequitur tex. I.C.

Hac est sexta pars, in qua ponitur quale sit iudicis officium circa appellationem, & b. d. apostoli post interpositam appellationem sunt dandi etiam non petenti. b. d. usque ad fi. Iudex debet dare apostolos etiam non petenti: & cautio de rato de exercenda appellatione, non interponitur. BART.

Apostolos d ¶ post interpositam pronocationem, etiam nõ petẽte appellatore, sine aliqua † dilatione β iudicem dare oportet *, cautione † videlicet de exercenda pronocatione in posterum minime ‡ prabenda. Sine die, & consule.

Valet sententia lata contra privilegiatum: & si appellat, remittit de privilegio suo docere. BAL. Vel sic: *Si privilegiatus ad universa publica decreta pertidia sit citatus, debet ipse appellare, & de privilegio suo docere: & non appellans effectum confirmat.* SALYC.

VII. *Idem AA. & CC. Novel.* *

HI, qui ad civilia munera ‡, vel b ad decurionatũ, vel honores ‡ euocantur *k: licẽt vacationem ‡ à principibus acceperint ‡, si appellationis † auxilio non vtantur ‡, consensu suo nominationem confirmãt. Cũm igitur ad munus vocatus appellaverit ‡: apud prasidem provinciæ iustè te appellasse offende ».

Si contra appellationem nõ prosecutam: lapsis temporibus prosequendi, sententia mandatur exequendam: nisi interim sit transactum. BART. Vel sic: *Si appellatio debito modo non est prosecuta: pendente appellatione sententia executioni mandatur.* BAR. Vel sic: *Vbi appellatio per lapsum fatalium est deserta, sententia datur executioni, nisi interim sit transactum.* SALYCETVS.

VIII. *Idem AA. & CC. Opinione* ‡.

SI contra maiorem ¶ viginti quinque annis sententia peolata *, pronocationis fecitæ tempore præfinito ‡ causas non esse repræsentatas *, nec appellatione pendente transactione finitum ‡ negotium ‡ctor * animadvertentes iudicatas * exequi curabit *.

Dominus causa potest appellationem interpositam à sua procuratore tractare, & exercere, iam præsente procuratore, quàm absente procuratore. b. d. nam. secundum BALD. Vel sic: *Appellationem à procuratore interpositam dominus prosequi potest.* BAR. & SALYCETVS.

IX. *Idem AA. & CC. Haberad.* * *charis subis.*

DOminus litis causam appellationis, quam procurator suus litigãdo interposuit ‡, etiam absente procuratore, exequi potest *.

Expiratis finibus mandati, cessat mandatum. BAL. Vel sic: *Appellationem interpositam ab altero curatore, curator exequi potest.* BART. Vel sic: *Altor ordinatus ad causam, desinit esse altor per appellationem, & idem causam appellationis prosequi non potest. hoc dicit.* IAC. BVT. Vel sic: *Altor specialis ad certam causam potest appellare à sententia contra eum lata: prosequi verò potest eu aut, vel adulsus maior.* SALYC.

X. *Idem AA. & CC. Tiziano.*

SI altor à curatore * ordinatus, deteriorem calculum ‡ reportauerit, ram ipse, quàm curator ad pronocationis auxi-

a ¶ HOdie. Similiter *in authentic. de ep. & iuris quæ competere ep. debet.* §. *i. collat. iij.* & habes *ij. qua. vj. cap. mieriorum.*

b De prafiniptione x. dictum: & Dionysius *de prafiniptione*, y. potest ex constitutione dictum hanc authentica (prorogari) per Bartolum. *in. 2. & de notar. ad c. consultus in verb. clam. Jup. si sicut ma. vel notarius.* An possit prorogari spatium fatalium x. Cortiusus *in gloss. authentic. corrigam.*

b Appellandi tertiam diem vel à die sententiæ datam non sunt, v. tamen Bocium *rep. 387. quæ mag. per*, terminus ad die Martiali *p. 19. tit.*

‡ minus latus quinque dies dandi etiam. Paul. in 1. *pontifex.* tit. 31. Cons.

‡ quæ sic circumstantiæ possit appellaverit, tũc dies spem. *dies* 1 qua cursio intra diem quinquem ab appellatio lapsa perentia ma prodabilis Paul. *ib. 1. forum. tit. 31.* Cons.

* Novel.

* adunatus.

¶ In Cod. Th. *1. ex. quotiẽs mutata appellationem hoc rifu competere dicitur.* Cons.

c ¶ *A sententia.* & sententiæ * vel olim in bodiũ: vt ff *quando ap. fit.* l. §. *dies* vnde abiciunt damnatus non per contumacium verò, à tempore sententiæ intra x. dies appellat: vt *superà quomodo & quando in l. ab ea & de liber. causa. l. ag.* & hoc è non fuisse defensus: aliis è eius procurator nõ appellatit: difficile est, vt qui ad ulterior: vt ff *quando appel. l.* §. §. nedum ratione fi procuratur non est solutodo vt *superà de iudic. l. prorogationis.* §. §. Vel fi necessaria, & probabili causa fuerit absentiæ non *superà de pen. l. quæ absente.* Et tot. quod hs ellin autẽtica. de ep. est enim alia col. viij. vnde sumitur quod habes *infra tit. 3. auth. fi contra.*

d ¶ *Apostolos.* id est, litteras dimissorias: quæ qualiter fiant, dici *supra l. prosi.*

e ¶ *Apostolos.* Vide a. tit. *de prafect.* CVIAC.

β ¶ *Dilatione.* id est, intra 30. dies. *l. indicibus. l. ind.* & ibi Gracis. CVIACVS.

‡ ¶ *Operam.* alias peritatis iudex vt *l. ind. l. indicibus.* cum iniuria tamen petit debeat: vt ff. *de libell. dimiss. l.*).

F ¶ *Minimè.* hoc in ciuili, licũ in criminali: *vt supra eo. leg.* §. *super hoc* vel ibi causet de non recediãdo. Item hoc hodie videtur corrigi *per authen. supra de apelap. & licet autem generaliter.* Vel illud in principali, hoc in causis appellationis. & facit ad legem illam. §. *de ff. prosecuf. l. lege non quoquam.* §. *adiecerit.*

g ¶ Hi, qui *ad civilia munera* publica authoritate, & vtilitate, vt sequentia exempla declarant.

h ¶ *Vel.* pro id est.

i ¶ *Honores.* cùm habent aliud officium.

k ¶ *Euocantur.* decreto iudicis solemniter interposito: aliàs eiam non tenet nominatio, cum est opus appellare: vt ‡ *ad l. nominationes & ff. ad l. fi. confiat. ar. T. de ratio. tut. l.*).

l ¶ *Vacationem.* privilegium vacationis.

m ¶ *Acceptam.* scilicet petita vel propter numerum liberorum, vel annorum, vel aliqua principis indulsit vacationem, vel lex vnde videbatur non esse nominatio: ideò non esset opus appellare: sed tamen contra est, vt *hic, & ff. de vacat. mu. l. 9. & ij. eodem. de* ‡ *ad l. cuius & de decu l. 3. fi.*

n ¶ *Non vtantur.* possunt ergo vti: sed fallit in defensore ciuitatis clesio, qui non appellat: vt *in authentic. de defen. civit. §. interim. coll. 9.* Item hoc in eo manet, quod est publicum authoritatis, & vtilitate: licet in aliis, & iura, quod est authoritatem publicam, à quo non appellatur: vt dici *supra ad l. fi. ff. de iudiciis.*

o ¶ *Appellaverit.* intra dues menses: vt *l. 20. l. 1.*

p ¶ *Offende.* ex hoc videtur quod ei, qui appellat, incũbat onus probationis *, licèt prius incubuerit ipsum parti: vt *hic, & ff. fi. pendente appel. mer. inter. l.* §. *fi vero filio. & ff. de mun. l. prositi.*

q ¶ *Appellasse.* id est, nonnuncium sententiam: aliàs aliter accipitur: vt dici ‡ *de errore calculi.*

r ¶ *Interpositi.* quod * fierre potuit, & debuit vt ‡ *de procu. l. mandatum & infra quorum appellatio. ra. l. nulla.* etiam per alterum ff. *ad l. ab eo.* §. §.

s ¶ *Prosequi.* vt ff. *de procurat. l. Paulus. & ff. ne per alium con. appellil. fin.*

t ¶ *Curatore.* id * est, à prefide, pedilatere curatorem ‡ ff. *de curat.* §. §. *Ec & ff. de his qui ne. sui. l. fiori.* §. *mandari.* & eo modo expone ‡ *de pecunia.* Inque ff. dit ordinatum ad vnum causam agendam.

u ¶ *Calculum.* id * est, nonnuncium sententiam: aliàs aliter accipitur: vt dici ‡ *de errore calculi.*

v ¶ *Pafiori.*

‡ al. Opinione. Cons. 10.

* al. lata.

* al. profit.

* Legendum ex vetusto libro Gratiani Canonum: sed ab eo libro Gratianiano quod non sic eadem statuta scriptum habetur, vt ait Quintilianus in 1. Vide l. 2. *Institut. Orat.*

* Appellare debentis nominis pronuntiatio ad magistratum, sed & dicitur.

b Obtrectatores prædiorum dicuntur publicanorum in tertio.

c Decretis colonias pro contractis fiscalis.

‡ al. Opinione. Cons. 10.

* al. lata.

* al. profit.

* Legendum ex vetusto libro Gratiani Canonum: sed ab eo libro Gratianiano quod non sic eadem statuta scriptum habetur, vt ait Quintilianus in 1. Vide l. 2. *Institut. Orat.*

* Appellare debentis nominis pronuntiatio ad magistratum, sed & dicitur.

b Obtrectatores prædiorum dicuntur publicanorum in tertio.

c Decretis colonias pro contractis fiscalis.

480/C.IV.K.5-4, 1973-1974
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Poſſe, pro debere.
b Adiutis, hi carnifex adiutores dicebantur.
c Ciues qui, d Incolæ à ciuibus diſtinguit.

a ¶ *Poſſunt.* id * eſt, debent, vt procurator.
b ¶ *Necnolis.* ex neceſſitate : actor b verò ex voluntate vt *ſupra de procur. Limitat.* ſed non vt actor : ſed vt quilibet alterius nomine agens qui ſuitum eſt eius officium.
c ¶ Ciues. Hi nati, dicuntur c ciues : ſed incolæ d, qui ibi domicilium poſſunt * peruenire : curator verò ſolus prouocationis litem exercebit e. Sin autem interim adoleſcens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit : poteſt ſuo nomine appellationẽ exercere. S. prid. Kalen. Octob. Viminacij, CC. Coss.

Ciues. Hi nati, dicuntur c ciues : ſed incolæ d, qui ibi domicilium conduxerunt. Vel ciues, peregrini : incolæ, ad tempus : vt *§. de curat. ſtipulat. popillian. l. Iuuenis. & §. de incol. l. ciues lib. x. & §. ad muni. l. libertus. §. porro. & l. incolæ.*

d ¶ *Si ſub iuſta nominatione.* alias non eſſet opus appellatione ¶ *ord. l. nominationes.* Sed videtur nõ eſſe opus appellare : vt ¶ *quando prouocare eſt ne d. l. vocaruit.* Solu. vt ibi. Item contra. ¶ *de accuſa. l. ea quidem.* Sola. hic non erat nominatione e illam habere excuſationem : ſed manifeſtum. Et inter hanc differentia eſt : prima enim probatione non indiget : ſed manifeſta ſecũdi prima facit ſe videretur.

e Mutatum, & manifeſta differunt. hoc indiget probatione, illud non indiget. Guido Papa *ſingulariter.* ¶ leg. *Aurelia.* Cortius.

e ¶ *Eorum.* excuſationum. & ad hoc ¶ *vt lite pend. l. §.*

MInimè.] CALVS. Petij i se r condemnatoi fai appellami. libellos dimiſiſtoi ibi obtuli : an pendente appellatione in carcerem detrudi, vel iniuriã ſufferre debeam : quæritur? Dicitur quòd non ſecũdũ ſi eſſet cauſa criminalis, in qua poſt appellationem interpoſitam, niſi reus fideiuſſorem daret, in vincula perſeuerare debet. VIVIANUS.

† Ex Cod. Theod. l. 1. tit. 30. l. 1. Cortius.

f ¶ *Minimè* aut ciuilis, aut criminalis eſt.
g ¶ *Perſeuer.* id eſt, ſuſtineat.
h ¶ *Abſque his.* ſcilicet tormentis, & cruciatibus. Et nota quòd tacitè transit de ciuili ad criminalem.
i ¶ *Perſeuerare.* vt & ¶. *eodem. l. 1. §. ſuper hac.* perſonarum tamẽ qualitate, & delictorũ quantitate in cuſtodiendo inſpicitur : vt *§. de cuſtod. & exhibi. reorum. l. 1. §. & ¶.* que videntur contrariæ : ſed non ſunt vt dixi.

¶ hanc lect. poſteriori addidit Tobias Gianna. Cortius.

EXIII.] CALVSLI Iudex velit referre cauſam ad principem, vt eam decidat, non debet audire aliquem allegantem priuilegia, antequam à iudice reſpõdeatur. Item ſi appellatum eſt à minore iudice ad maiorem : pendente appellatione nõ eſt admittẽdum aliquod priuilegium : ſed omnia cauſa cauſæ debent mitti ad iudicem appellationis. VIVIAN.

k ¶ Ex illa. nec etiam aut, pendente ſcilicet cauſa : vt ¶. *vt lit. pend. l. §.* ſed hoc magis dubitabatur.

l ¶ *Conſiſtorium.* nam conſiſtit principem qualitas debet iudicare : vt *in auth. deinde. §. penult. colla. 9.*

m ¶ *Vel relatorum.* vt cùm ex toto cauſam remittit ad indicandum, quod hodie non fit vt *in auth. vt in non ex ſa. inſti. §. 3. coll. 10.* niſi quando non poteſt indicare : quia ſolam habet cognitionem vt dixi. *Ex relat. l. 1.*

n ¶ *Pronuntiare.* id eſt, dicere ante ſententiam.

alicui partium ſupplicare : & ſupplicatum non debet admitti. SAL.

XIII. † *Idem A. Petronio Probiano ſuo ſalutem dedit.*

EX illo k tempore, ex * quo in ciuilibus cauſis, quæ intereſt priuatos mouentur, conſultatiũ l, vel relatorum m re eſſe pronunciatis n, vel appellationis ſ ac * interpoſitæ ſolennia Pcõpleta fuerint : nihil poſthac tibi o quodlibet ſpeciale t, ac requiſitum r, vel quibuſcunque modis fauoris gratia præferẽs s, audiendum eſt u : ſed obſeruandum, vt iuxta priora ſtatuta x, ſolẽnitatis more expleto y geſta ad comitatum z † omnia diriganturr, &c. Dat. Idib. Auguſt. Arelato. PP. Idi. Octo. Theobſte, Sabino, & Rufino Coss.

† Ex C. T. tit. 1. l. 5. Cortius.
* deeſt, ex tam in manuſcrip. quam C. Th.

Si appellatio fai, illiere fieri poteſt vna vace ſine libello. BAL. & SAL. Vel ſic : *Statim lata ſententia poteſt vna voce appellari.* BART.

† *Cortegio dict.* Cortius.

XIV. † *Idem A. ad Boſſum P. V.*

LIrigatoribus copia eſt etiam non ſcriptis libellis illicò a appellare voce, cùm res poſcerit indicata b, tam in ciuilibus, quã in criminalibus c cauſis. Dat. VIII. Id. Iun. Sirmij, Gallicano, & Baſſo Coss.

Vbi imperator ex plenarietione cognoſcit, nulla eſt danda amplius dilatio appellandi. BALD. Vel ſic : *Quæ retractationi non ſubiacent, diligenter ſunt agenda. Et iudex, qui conſiſtori omnia acta non miſerit, infamatur.* BART. Vel ſic : *Vbi imperator delegat cauſam appellationis referendã ſibi ſententia, non eſt locus appellationi ab eius ſententia : ideo omnia actenta coram delegato, debent ſibi mitti plenè in ſtructa : eiusq; per eum nulla datur poſſe a dilatio : & iudex non plenè refrenatur infamia.* SAL. Vel ſic : *Iudex, qui cauſam remiſit ad principem terminandam, debet omnia alla mittere : quia à ſententia principis non poteſt appellari : ideo cautiũ agendum, & iudex, qui non omnia miſit, infamatur.* PAVL. DE CAST.

a Appellatio quandoque poteſt acceptari vias vacare.

† *Ex Cod. Theod. l. 1. tit. 2. Cortius.*

XV. *Idem A. ad Seuerum Vicarium.* †

NE cauſas, quæ in noſtram venerint ſcientiam d, rurſus transferri ad iudicia * neceſſe ſit : inſtructiones neceſſarias plenè actis inferi præcipimus. nam cogimur à proferenda ſententia temperare, quæ fieri non ſebet præcemiſſis his, qui ante debeerunt appellati ſecundũ ordinem : vt *in auth. de mandat. princ. §. ſi vero colla. 10. conſt. cit. & §. ord. l. imperatores.*

e ¶ *Iudicia.* id eſt, vnde veniunt appellationes.

o ¶ *A in* l. Actus ſenectia.
p ¶ *Solennia.* quia apoſtolicati ſunt.
q ¶ *Vide.* l. 1. tit.
r ¶ *Speciale.* reſcriptum, ſiue priuilegium libertatis indulti, quo continetur etiam abſtinere adiutorium poſſe iudicari, vel non expectata reſponſione ad conſultationem : & vna pars proferebat huiuſmodi reſcriptũ, ſiue priuilegium libertatis indultum.
s ¶ *Præferens.* i. per paſſulationem datum.
t ¶ *Proferens.* alias proferens : proferens ſcilicet reſcriptum : præferens gratiam iuri.
u ¶ *Audiendum eſt.* quia, vt dixi, ſupplicare cauſa prudentes non ſuere vt *d. l. 1. §. vt lite pendente.* ACCURS.
x ¶ *Iuxta.* Equa erant *ante.* hoc reſcriptum : *vt auditur in medio. §. 3. coll. 109.*
y ¶ *Expleto.* quia & appellatio eſt facta, & apoſtoli dati ſunt.
z ¶ *Ad comitatum.* ſcil. *Constantinum.*

† Ex Theod. l. 1. t. 2. Cortius.

LIrigatoribus.] CALVS. Non ſolũm in ciuili cauſa, ſed criminali poteſt ſine ſcriptis appellare, qui dixerit appellãdum, iudice adhuc ſedente pro tribunali.

a ¶ *Illiò.* antequam ad alia diuertat facilè : vt *ibi, & §. ord. l. 3. §. & l. à ſententia. §. fin.* alias oportet quod in ſcriptis appellet vt T. *de. l. in fin. Sed aug. contrà. ſi de in integ. reſt. l. diuus.* Alij dicunt : vt H. quod eſt hoc, cùm ſedet pro tribunali, ſteti poteſt. Ambitio. Iſtud Pontificiũ tenetur teſte Bartolo, & hoc tenet etiam glo. *in l. § ſed.*

b Dyna. in *tract. de prof. ſtipendiis, non. in. videtur* eiusdem prælimitiõ. vbi tractat de ſtatutis priuat. vsuq. dicit.

b ¶ *Iudicata.* Cùm ſententia poſitata eſt. ratè. Res ergo dicitur iudicata, etiã ſi poſſit appellari, licet quidã contradicat, arg. legis, quæ eſt cita cui : *§. de condic. indeb. l. elegantur. §. ſi quis.*
c ¶ *In criminalibus.* vt *l. ad l. addictos. & §. de appell. ex l. addictos. & §. ord. l. 1. §. ſuper hac.*

NE cauſas.] CALVS. Nũ appellet à ſententia iudicis ad principẽ, iudex acta redigat in ſcriptis : & ea deſtinabit ad principem. Nũ ſi aliter fecerit, graiaiter teſtes punendus : quia notabitur infamia. VIVIAN.

d ¶ *Scientiam.* appellatione facta ad principem.

† Ex Cod. Theod. l. 1. t. 3. Cortius.

e ¶ *Temere*

480/C.IV.K.5-4, 1975-1976
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Temperare.* id est, ponderatam sententiam dare: vt l. *de fruct. ac per.* [illegible]
b ¶ *Negotia.* cùm imperator dilationem dare non debeat: vt l. *de dilat.* [illegible]
c ¶ *Conquerendi.* à non appellatum à sententia principis: vt *hic,* & ff. *à quibus appell. non licet* l. [illegible]
d ¶ *Noris.* quia erit infamis.
e ¶ *Inueniri.* ad hoc facit [illegible] & hac l. notabis, quia contrà agenda sunt, quæ non retractantur: & facit quòd alias dicitur, quòd quandoque permittitur seruum alienari, qui non permittitur manumitti: vt *supra de condict. ob caus.* [illegible]

Ex etiam.] CASTR. Non solùm delegatus ab alio, sed à principe appellationem eius, qui duxerit appellandum, recipere tenetur. VIVIAN.
f ¶ *Etenim.* id est, delegatus à principe: vt [illegible] dicitur enim accipere imaginem: quia & vice delegantis fungitur [illegible]
[illegible] ¶ *Principalis.* Qualis est præfectus vrbi: vt constat ex veteribus inscriptionibus [illegible]
g ¶ *Accipere.* recipiendo appellationem & mittendo ad iudicem appellationis. Et sic accipere, nisi remota appellatione imperator delegauerit, quod alias facere nequit: vt ff. *à quib. app. non licet.* [illegible] ACCVRS.

Si apud vtrumque.] CASTR. Duo sunt prætores in ciuitate Romana, vrbanus, & peregrinus, & ab eorum sententia appellatur, præfectus vrbis appellabitur & de causa appellationis cognoscet. VIVIANVS.
h ¶ *Si apud vtrumque.* id est, alterum, scilicet vrbanum, vel peregrinum: diuidit enim accipitur: vt ff. *de contrahen. emp.* [illegible]

Quoniam nonnulli.] CASTR. Si fiscus debitores suos & condemnari faciat, & illi appellauerint, nec apostolos petierint intra tempora, intra quæ peti debeant, vt sic non tradatur executioni sententia, præsumuntur nolle appellationem prosequi, & debitum ab eis exigitur. VIVIA.

...re[a]: quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur: adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuertetur iudex noris, si cuncta, quæ litigatores instructionis, probationisque causa recitauerint, indita actis, vel subiecta non potuerint inueniri. Dat. X. Kal. Iul. Aquileiæ, Constantino V. & Licinio C. Coss.

A deleg. ab principe potest appellari ad principem: licet repræsentet imaginem principis, à quo appellari non potest. BART. BALD. SAL. & PAVL. DE CASTRO.

XVI. *Idem A. ad Maximum post alia.*

Eos etiam, qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere.

A prætoribus ad præfectum appellatur. BART. BALD. & SAL.

XVII. *Idem A. ad Iulianum præfectum vrbi.*

Si apud vtrumque prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: præfecturæ vrbis iudicium facturum appellator obseruet.

Contra debitores fisci scribendo procedatur: & si appellatur, appellatione deserta confestim fit executio contra eos. BALD. Vel sic: *Si appellatio est deserta propter apostolos non petitos, vel non præsentatos, vel per prosecutionem omissam, sententia executioni mandatur.* BART. Vel sic: *Omittentes petere apostolos à iudice à quo, vel offerre iudici ad quem, intra tempora legitimum dicitur appellationem deserere, & sententia mandatur executioni.* SAL.

XVIII. *Idem A. Vlbori Rationali vrbis Romæ.*

Quoniam nonnulli fisci debitores, cùm iussi fuerint debitam summam exoluere, interposito prouocationis auxilio vim executionis eludunt: nec iam opinionis exemplum, nec refutatorias preces curant petere, vel offerre: placuit, vt si intra dies solennitatibus præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, deserta ab eo prouocatio existimetur, mòxque debitum exigatur. Dat. Prid. Kal. Augu. Constantio, & Maximo Coss.

A maioribus & minoribus iudicibus appellatur, præterquàm à præfecto prætorio: & si iudex à quo, non recipit appellationem, iudex ad quem, nihilominus est adeundus, & coràm eo prosecutio est facienda: & si in appellatione succumbit, notatur infamia: si autem vincit, punitur iudex, qui appellationi non detulit. Et d. notabiliter secundùm SAL.

XIX. *Idem A. ad vniuersos prouinciales.*

A Proconsulibus, & comitibus, & his, qui vice præfectorum cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: ita vt appellanti iudex præbeat opinionis exemplum, & acta cum refutatoriis partium, suisque literis ad nos dirigat. A præfectis autem prætorio prouocare non sinimus. Quòd si victus oblatam, nec receptam à iudice appellationem affirmet, præfectos adeat, vt apud eos de integro litiget, tamquam appellatione suscepta. Superatus enim si iniuste appellare videbitur: lite perdita notatus abscedet: at si vicerit, contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, vt digno supplicio puniatur. Dat. Kalen. Augu. [illegible] Kal. Septemb. Constantinop. Basso, & Ablauio Coss.

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici ascribitur iniuria. SALYC.

XX. *Idem A. Albino.*

Et in maioribus, & in minoribus negotiis appellandi facultas est. Nec enim iudicem...

non vt l. *abstinendum.* & l. ff. Sol. distinguitur si manifestè constitutus, aut non: et primo casu non posse appellari; secundo sic.
p ¶ *Exigatur.* vt l. *ex l. si contra* & [illegible]

A Proconsulibus.] CASTR. A quolibet iudice, siue delegato, siue ordinario, siue in causa appellationis cognoscere potest appellari: & iudex, à quo appellatur, dabit appellanti apostolos: & acta causæ ad eum, ad quem appellatur, transmittet cum literis suis: sed à præfecto prætorio non appellatur. Et hoc in primo. Si verò iudex apostolos nò admiserit, neque appellationem: adeat appellans præfectum, & ex integro ille cognoscet tamquam appellatione suscepta. Si verò qui appellauit, videatur iniustè appellasse: causam perdat, & notetur infamia. Si verò ille iudex eum, qui appellat, non admiserit, ad principem remittatur puniendus. Et hoc in secundo. Et non solùm in maiori, sed etiam in minori causa potest appellari, nec reputatur debet iniuriam sibi fieri iudex, si à sententia sua appelletur.
q ¶ *Præfectorum.* i. vicariis præfectorum.
r ¶ *Permittimus.* Si ergo à sententia consiliabor appellatur: vt [illegible] & principe, & senatu: vt ff. *à quibus appell. non licet.* [illegible] & præfecto prætorio: vt [illegible] & arbitro compromissi: vt [illegible] remota appellatione facta est commissio à principe. Item & quando partes ante dixerunt se non appellaturas, vt d. *tit. à quib. appel. non licet.* l. [illegible] ACCVRS.
[illegible] ¶ *Opinionis.* id est, sententiæ. & hoc etiam non petere appellatorem: vt *supra eod.* [illegible] *apostolos.*
t ¶ *Refutatoriis.* id est, apostolis vel libellis appellatoriis. i. Vel secundum Azo. id est, scriptura, in qua continetur quod vtrique renuncient allegationibus.
u ¶ *Ad nos dirigat.* id est, ad hoc, qui ad hoc deputati fuerint [illegible] *præcipimus.* § *hinc.* quæ est contra.
x ¶ *Non sinimus.* vt *sup. de off. præfect. præto.* [illegible]
y ¶ *Præfectos adeat.* intra tempus, quod habes infra l. *si appellationem.* hi præfecti prætoribus superiores sunt.
z ¶ *Perdita.* in hoc non est pœna.
a ¶ *Notatus.* hæc pœna specialiter imponitur ei, cuius appellatio non fuit recepta: aliàs alia imponitur pœna: vt *infra quorum appel. non* [illegible] *ab executione.* [illegible] § *ne temere.* quæ sunt contrà.
b ¶ *Vicerit.* cùm iustè appellauerit.
c ¶ *Digno supplicio.* quod sit dignum, habes [illegible] l. *quoniam iudices.* Alij dicunt criminaliter, & non ciuiliter.
d ¶ *Et in maioribus.*] *Negotiis.* puta in criminalibus, & in ciuilibus: vt l. *de pœnis iud.* [illegible] *in fin.* & l. *eod. l. litigantibus.* Sed fallit in momentanea possessione: vt [illegible] *si de momen. poss. fuer. ap.* l. [illegible] Azo.

i ¶ *Iussi fuerint.* per definitiuam sententiam.
k ¶ *Opinionis.* id est, sententiæ.
l ¶ *Refutatorias.* id est, scripturas, in quibus continentur renunciationes allegationum, vel appellatio facta. Nã & ipsa refutatoria potest dici libellus appellatorius, vt dixi l. *de rela.* l. [illegible] Vel appellatio dimissoriæ literæ. [illegible] Vel tertiò id est, libellus, siue scriptura facta, quæ continetur aliquid malè, sive non rectè positum in exemplo sententiæ: & ideo illud recusat, & petit emendari: sicut & alio modo intelligimus. l. *de rela.* l. [illegible]
m ¶ *Petere.* redde & singula singulis: petere sententiam, offerre petitionem emendationis.
n ¶ *Dies.* quos habes *infra* [illegible] *l. iudicibus.*
o ¶ *Defuerit.* sed videtur non posse appellari, vt [illegible] *quorum ap.*

a Appellare non licet à sententia principis.
b Contra agenda sunt, quæ non retractantur, quod quæ tamen dicari possunt. Co. Th. eod. [illegible]
c Delegati à principe.
d Delegatus vice delegantis fungitur. † De Prid. [illegible] Crispo [illegible] & Constantino [illegible]
e Delegare appellationes remota principi [illegible] † [illegible]
† Ex cod. Th. [illegible]
f Refutatoria [illegible]
g Singula singulis [illegible]

† Appellatio deserta habetur, si neque pars petit, neque iudex dedit apostolos [illegible]
† Atque ita [illegible] appellatio est deserta [illegible]
† Ex C. Th. [illegible]
a Appellari regulariter potest à sententia cuiuslibet iudicis.
b Appellari à quibus non possit.
c Additur in C. Th. [illegible]
c Opinio pro sententia iudicis.
d Refutatoria [illegible]
e Principes [illegible]
f Appellantis iniusti pœna [illegible]
† Ex C. Th. [illegible]
g Appellari [illegible]

a ¶ Exi

a ¶ Existimare. vt ff eodem l. illud. & de iniur. l. iniuriarum actio neque §. a. qui iure. Sed contra.] quando prouoc. non est ne l. 5. Sed ibi superiusne appellatur. vel solu. vt ibi. Item arg. contra huic T. de sum. trinita. l. ij. de, nampque iniuriam facit, &c. Item contra appellans nõ debet initiis dicere iudici. vt ff de iniu. l. iudic.

Quoniam.] Casvs. Iudex est ordinatior, si appellationem non admiserit, in triginta pondo auri multabitur: & eadem multa afficiendus erit eius officialis, si ei appellantem non admittenti id persuasit.

b ¶ Provocationem. hanc quidem non est recipiẽda: vt §. quorum ap. ad vt l. ad conuenientiam.

c ¶ Solutura. id est, officium suum soluet alia xxx. & sunt ablatiui absoluti.

d ¶ Ex felicior iudici.

e ¶ Registerie. scilicet officialis etiam si ius ignorauerit: quia iudicis & officii imperitia partibus obesse nõ debet. sic & ff. ad leg. Aquil. l. quæ actione. §. fina. & l. fuga. & de off. proc. l. delicto. §. fecit. Sed argum. contra ff. de iuris. & iur. iudic. l. si quis id §. dub. Item nota iudicem qui liber e recipere debere appellationem: vt in authent. de iudi. §. nuptiis. cella vj. Item nota, quod fabiõ: debere resistere a prælatis, & quid iudice agunt: & instruere eos quid agere debeant: vt supra de adunc. diuers. iudic. l. per hanc. & infra de magi. fa. ferr. l. j. in fine. lib. xij. & infra de iure fisc. l. prohibitum. xx. lib. & ff. de publ. l. inter. & supra vt omnes tam cu. quam milit. l. §. affectum. Aug. contra in authen. de episcopis. §. Lotha. xx. & totum illud generale, auctoritas: maiorit exutat, vt ff de aqua plu. arcen. l. quamquam.

f Ex C. T. ad l. xx. vide Symmac. lib. 1. epist.

a Iudicis imperitia partibus obesse nõ debet.

b Vbi iudex ignorantiã excusatur debere ibi: non? enim, ut hic. Bart. Aug. Ipse & comment. Alex. contra. Appellationem recipere debere. d Iudicii potestatem iniuste agere.

Alia.] Casvs. Si detentetur fisco bona aliqua vacare, & possessor consentiat coram procuratore Cæsaris: & appellet: an sit admittenda eius appellatio, quæ iniustissima quod sic. Item est in causa bonorũ, quæ asseruntur ab aliquibus vt ab indignis, quia appellari poterit.

g ¶ Lata. aliis data: & aliis latata: & datur inter fiscum, & priuatum à procuratore Cæsaris cum præsidibus sup. h ¶ Admitti ad hoc T. ad quorum nomenclatorum.

i ¶ Vno verbo ff adiuv. fiscum l. q. legitur in omnib. manuscr. quos vidi, vel manuscrib. vt apud plurimos scriptores: vnicus. S. in 80. Arcus mons duplex vnub. dicitur. Omnes.

b ¶ Cum appellatio. localis est.

Vbicũque.] Casvs. Iudex appellationem ab se interpositam admittere debet, & apoportet iniuriam sibi fieri existimare * eo, quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauit. Dat. VIII. Idus April. Marcellino, & Probino Coss. Dat. Kalend. Augu. PP. Kalend. Septemb. Constantinopo. Basso, & Balbino Coss.

Iudex appellationem non recipiẽs puniatur in triginta libris auri, & in tantidem eiusdem officialis, nisi pertinaciter ei contradicendo resisterit, & causas resistentiæ apud acta debet inferre. Salvc.

xxx. Impp. Constantivs, & Constans AA. ad Lollianum P.P.

Quoniam iudices ordinarij, prouocationes existimant respuendas: placet, vt si quis appellationem suscipere recusauerit, quæ non contra executionem b, sed aduersus sententiam, interitionem, iusgiumque terminantem fuerit interposita: triginta auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo *, nisi ei 4 pertinaciter restiterit e; atque actis contradixerit, & quid iure sit constituum, ostenderit. Dat. VIII. Kalend. August. Mediolanensi, PP. Capræ, Arbitione, & Lolliano Coss.

Sine fisco potest bona tamquam vacantia, sine tamquam ab indignis, licitum est à sententia appellare. hoc dicit secundum Bald. Vel sic: *Quando modo fisco petit bona, licet appellare à sententia pro eo lata.* Saltc.

xxxi. † Idem AA. ad Volusianum P.P. post alia.

Lata f sententia, quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea, quæ ve indignis legibus cogentibus auferuntur, si quis putauerit pronuncandum, vox eius dubitabit admitti g. Dat. III. Kal. Augu. Arbitione, & Lolliano Coss.

In pronuncio hic nominatis appellatur ad præfectum vrbi. Sal. *& secundum* Bald. *nihil valet hæc lex.*

xxxii. Idem AA. ad Senatum.

Cvm appellatio h interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellespontum, insulas etiam, ac Phrygiam salutarem, Europam, ac Rodopem †, & Hemum montem *, præfecturæ huius vrbis iudicium sacrum appellator obseruet.

sitolos intra triginta dies date appellanti: & acta cause ad iudicem appellationis mittere: quod si non fecerit, & acta in aliquo detinuerit per iudicem, vel per eius officium fuerint: grauiter punietur. Vvlcanvs.

i ¶ Videtur per legem superiorem, quoniam iudices.

Iudices debent appellationes recipere & apostolos intra triginta dies à die lata sententiæ numeradas appellantibus dare: aliàs vna cũ eorum officio multabuntur. Sal.

xxxiii. Impp. Valentinianvs, & Valens AA. salutem dicunt ordini ciuitatis Carthaginensis.

Vdicibus non solum appellationis suscipiendæ necessitas videtur l imposita: verum etiam triginta dierũ a spacia † ex die sententiæ definita sunt, intra quæ gesta * vnã cum relatione l litigatoribus commenit præfati iudice, & officio eius, si statuta fuerint aliqua parte * mutilata, multæ * subiacentibus. Dat. prid. Non. Feb. Mediola. Diuo Iouiano, & Varroniano Coss.

Ab inuasta iudicio multa potest appellari. Bald. & Sal.

xxx. † Impp. Gratianvs, Valentinian. & Theodosivs AAA. ad Syagrium P.P. post alia.

Et in multis * à iudicibus β inferẽdis appellationes iubemus admitti. Dat. XIV. Kalend. Iul. Gratiano V. Theodosio I. AA. Coss.

Rationes mediocritatis negotij, & propter distantiã loci sit commissa ad partes. Bald. Vel sic: *Brevitas causæ, & itineris longinquitas, fuerit, vt iudex appellationis causa in patriã litigantium delegare cogatur. hoc dicit secundum* Bart. Vel sic: *A sententia procuratoris Cæsaris appellatur ad præfectum prætorio: qui si negotium sit mediocre, vel summa sit distantia loci, debet ad partes mittere.* Saltc. & Pavl. de Cast.

xxxv. † Idem AAA. ad Palagium Com. R. P. post alia.

Cvm post sententiam γ discussioris, vel rationalis q fuerit prouocatum: ad synceritatem tuam r negotium transferatur: vt si mediocritas negotij, aut longinquitas regionis ad iudicium tuum litigatores venire non patiantur, iudicio rectoris prouinciæ, quem ipse s probuerit, negotium deleges. Dat. X V. Kalend. Mart. Mediolan. Arcad. A. I. & Bautone Coss.

Ab ebrilione invalida non est necesse appellare. Bart. Vel sic: *Ea, quæ debent fieri in concilio publico, aliter facta non valent.* Salvcvs.

xxxvi. † Impp. Arcadivs, & Honorivs AA. Bonosio prouinciali Aphricæ, post alia.

a ¶ Triginta dierũ. Vide c. 10. de præs. Idem in Nouell. 23. verũ hic opponitur Non. 115. in qua vult lustra acta esse sine vlla dilatione: dicendum, sine vlla dilatione frustratoria: vt in l. 1. sup. de dilat. Cvjac. b ¶ Gesta. scilicet coram se, & apostolos: vt subiicit hic. & §. sed l. prouinciam. §. in hac. & §. ad hanc. §. §.

l ¶ Cum relatione. id est, cum apostolis.

m ¶ In aliqua parte. id est, in aliqua.

n ¶ Mutilata. scilicet ex hac supra sed l. quæ iudicis indicet. Item ad hoc infra eo. l. final. Sed cessit immo videtur finitum, non expectatis xxx. diebus: vt in authen. vt nulli ind. §. illud. colla. ix. sed ibi patet solutio. Acvrsivs.

o ¶ Et in multis. vt supra. quando prouoc. non est necess. l. certa. sicut in pœnis: vt ff. de verb. sig. Lanetum. Item & propter inopiam. p semittitur multa: vt supra de mode mul. l. fin. in fi. & §. de offi. proc. l. illicitum. §. §.

β ¶ Iudicibus. Et hic vnus est casus, quo ante sententiã appellatur ab interlocutione. Cvjac.

γ Vm post.] Casvs. Si à procuratore Cæsaris appelletur, ad præfectum prætorio appellabitur. Si verò mediocris sit causa, vel litigantes multum fint remoti, præfectus poterit causam appellationis præsidi prouinciæ delegare. Vvlcan.

δ ¶ Post sententiam. id est, à sententia.

q ¶ Vel rationalis. pro eodem est: & ponitur pro procuratore Cæsaris: vt T. de modo multar. l. q.

r ¶ Tuã. præfecto prætorio loquitur.

s ¶ Quem ipse. id est, aliquem, qui approbes consilio præsidis eius prouinciæ. Et nota. rationes mediocritatis * hominis negotij & loci commisti. sic & ff. de iudic. l. fin. & supra eod. de rationib. l. q. & infra de ex noti. l. fin. §. erit autem. lib. xij. & T. de fide instrum. l. iudices.

Nominatione.] Casvs. An nominatus ad decurionatum non interuenientes concilio publico, à nominatione habeat necessitate appellare, quæritur? Dicitur quod non quia non

† Ex C. T. ad l. 16. Constan. Idem in Nouell. 116. §. vii.

† Ex Sid. Tho. in l. 38. Cod.

* Pauperiem multa mutantur, & pœna. de quo vide plenius Tiraquellum retrah. de parte compensanda, anno 32.

† Ex C. T. ad l. 1. 45. & id. vide 36. l. 1. p. hoc legis pœna est l. 9. quorum appell. non recep. Cod.

Exemplum iudicij apud Rufinum tenuiorem adhibito apud Symmac. lib. 2. epist. 41. Cassiod.

b Rationalis pro Cæsaris procuratore.

c Delegatio causæ fieri potest ob causæ mediocritatem & loci distantiam.

† C. T. ad l. 11.

480/C.IV.K.5-4, 1979-1980
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tenuit nominatio VEVIAN.

a ¶ *Nominationes.* scilicet electorum decurionum, vel in alia dignitate.

b *Libelis.* quia in scriptis * legebatur electio, vel edicto scribebatur: vt habet *f. de alleg. serui. l. j.*

c ¶ *Publicum.* ad * quod sufficit maior pars vel *f. ad municip. l. quod maior. & f. de regu. iur. l. aliud. l. refert.* Pallii in defensore ciuitatis, vbi omnes c requiruntur: vt in *authen. de defens. ciui. §. interea. colla. 9.*

d ¶ *Non valeret.* vt *& f. eo. l. si consistat. & supra qui ex. ca. pos. l. magna & pro fide.*

e ¶ *Necesse est.* aliis § * valeret, quae est appellatione: vt *supra eod. l. hi, qui ad claulas.*

f ¶ *Deest.* est ergo solemnitas * necessaria. sic & *supra de auctor. pra. l. finali. in §. sed arga. cod. & l. de formula. l. j.*

g *Iniuriis.* i. dederit iudici, à quo appellatur.

h ¶ *Commutandi.* quia pernicies se appellasse: & tunc perinde * haberur, ac si non appellasset: vt *f. eo. l. j. §. illud.* Vel dic quod mutat arbitrium: quia appellantis ad vnus, non vult ad aliquem quod potest, & ad maiorem, sed ad aequalem appellantis, non § ad minorem: vt *f. eo. l. j. §. pen.* ADDITIO. Aderitur quod ille appellans potest pronunciare in quantum illa appellatio facit pro se, ita loquitur hic: sed in quantum illa appellatio facit pro adversario, illa pronuntia nō admittitur: vt *l. fin. infra quando prouo. non est necess.* facit autem pro adversa parte in duobus modis: quod profequatur vt per Bart. hic.

i ¶ *Iniuria.* iusta poenitentia administrat: sicut *f. de appell. l. de qui. l. 1. §. 7. & 8. §. 10. eod. ad vetus. supra de appel. cum. l. ad. Cons.* * In C.T. est

k ¶ *Addidit.* id est, iudicatus, vt debetur.

l ¶ *Vindicare.* vt quia se dominum damnati dicat, nam sententia lata desit esse dominus, si capitalem subire possum: vt *f. de pen. l. seruo. & f. de pen. l. nec damna. §. fin.* appellabis tamen dominum vt *f. eo. l. seruo.*

m ¶ *Quidem damnatis.* & etiam alliuet *f. de appel. l. non contum. nisi sit manifestè * commisit: vt f. quorum appel. non rec. l. j.*

n ¶ *Delegantur.* sic *l. de probat. l. b. & f. de appel. audiere l. addatur.* vbi est hoc lex de verbo ad verbum.

o ¶ *Aequalis.* i. comes.

p ¶ *Cognitor.* de causa principali.

q ¶ *Non non.* id est, non ita ad principem: sicut & non debent praetermitti medij: vt *f. l. j. imperatorem.*

S ¶ *quia.*] CASTR. Ille, adiuratus quem lata est sententia, appellare poterit: & si iudex minatus fuerit quod sententiam mandabit executioni: si appellatione interposuit, non debet iudex coremo. liantamen etiam à tali iniuria iudicis appellari poteſt: à praefecto praetorio non appellabitur. & si appellatur, appellans amittet causam ab appellatione, sed alio quidem iudice appelleur, sive in criminali, sive in ciuili causa. VEVIAN.

r ¶ *Iudicis.* cuius sententiam, poſtulabat rescindi per appellationem. ACCVRS.

s ¶ *Iudicium.* id est, iudicam.

t ¶ *Iniuria.* i. conuenia dicti, vel facti: vt si iudex petuſerit litigantem poſt sententiam, vel interpositi quidem appellare à tali iniuria scilicet P. & pro eo *f. de minor. l. aut praeses. §. quid tamen.* Et sic sentic à * facto appellari. Sed certe remedio talis appellationis non tollitur, mutilata, arg. *f. de cap. & poſtli. reuer. l. si bona. §. fatta.* nisi dicas secundum tum, quod occasione talis iniuriae à toto causa poſſit appellari. Sicut ergo qui pronuncat, non debet consiliari, à quo appellatur: ita eodem appellantis indicet iniuriam inferre nō debet: vt *Rum. l. de in mo. iudice. & f. eo. l. illud.* sed Ipse. intelligit hic iniuriam, i. iniuriosam executionem cum intra illum quadrimestre praecipit sententiam executio. ni mandari, vel commonetur quod mandabit. & appellet: sicut * enim & aliter excedit modus exequendi, appellatur: vt *f. quorum appell. non rec. l. ab executione.* ita & & *fiscus* exequatur, quam fieri debet: est enim plus non solum quantitate sed & tempore: vt *Inf. de actio. §. plus.*

u ¶ *Permissum sit.* hoc permissi potius est prohiberi. Similis loquendi genus est, *f. de poena. l. cum in principio. & f. ne fiat de pupil. l. Et quod dicit, dispendio, id est, amissione causae.* ACC. Vel dispendio quia expensas amittit. secundum Hug.

x ¶ *Supplicia.* in criminali causa.

Cy ¶ *Dispendio.* in causa ciuili.

Si appellationem.] CASTR. Si appellationem ad praefectum praetorio

NOminationes * libellis, * vel edictis factae citra concilium publicum * non valent a; de quibus nec appellare necesse est *, si solennitas deest *. Dat. XVII. Kal. Iun. Med. Olybrio, & Probino Cons.

Dentur dentur tempus appellandi potest appellans variare: quae decem dies dantur ad deliberandum. liceat & in eosum reuocare ad appellationem & suos libellos recuperare. h. dicit, secundum BAL. Vel sic: *Appellationem interpositam licet reuocare, & ab eo in eosum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare. hoc dicit, secundum vtrumque litterarum.* SALYC.

XXVIII. † *Idem AA. Mobridio proconsuli Asiae.*

SI quis libellos appellatorios * ingtsserit b, fotur se habere licentiam arbitrium commutandi b †, & suos libellos recuperandi, ne iniuriae i poenitudinis humanitas amputetur. Dat. XI. Kalend. August. Const. Arcad. III. & Honorio III. AA. Cons.

Damnati ad supplicium non sunt vt eximendi sed si per errorem, vel gratiam tegniuiri oppressa pacuerit iniuria, potest per quem alibi appellari, si tempora suffragantur: & iudex appellationis mandabit executioni sententiam confirmatam. h. d. secundum BALD. Vel sic: *Damnati ad supplicium dicti, non sunt per aliquem vt eximendi: potest tamen quilibet pro eis appellare, si tempora suffragantur: & iudex appellationis mandabit executioni sententiam confirmatam. h. d. secundum* BALD. Vel sic: *Damnati ad supplicium dicti, non sunt per aliquem vt eximendi: potest tamen quilibet pro eis appellare, si tempora suffragantur: nec ad principem appellatur, omisso mediate iudice appellationis, etiam in criminalibus suam sententiam exequitur.* SALYCETVS.

XXIX. † *Idem AA. Cassio PP.*

ADdictos k supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli per vim, atque vsurpationem vindicare l licet, ac tenere: quibus m in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae pronocationis copiam non negamus: vt ibi diligentius n examinatis vel religiosus velis eripere de manibus officialium, praetendens quod habet priuilegium, vt possit talos à poena seruare, an sit audendus, quaeritur? Dicitur quod non. Vel pone in seruo condemnato ad supplicium, quem dominus vult liberare, non est admittendus: sed talis condemnatus appellare poterit non solum ad principem sed etiam magistratum, ita videlicet, vt si crimen exigit, puniat condemnatum. VEVIA.

k ¶ *Addidit.* id est, iudicatus, vt debetur.

l ¶ *Vindicare.* vt quia se dominum damnati dicat, nam sententia lata desit esse dominus, si capitalem subire possum: vt *f. de pen. l. seruo. & f. de pen. l. nec damna. §. fin.* appellabis tamen dominum vt *f. eo. l. seruo.*

m ¶ *Quidem damnatis.* & etiam alliuet *f. de appel. l. non contum. nisi sit manifestè * commisit: vt f. quorum appel. non rec. l. j.*

n ¶ *Delegantur.* sic *l. de probat. l. b. & f. de appel. audiere l. addatur.* vbi est hoc lex de verbo ad verbum.

o ¶ *Aequalis.* i. comes.

p ¶ *Cognitor.* de causa principali.

q ¶ *Non non.* id est, non ita ad principem: sicut & non debent praetermitti medij: vt *f. l. j. imperatorem.*

S ¶ *quia.*] CASTR. Ille, adiuratus quem lata est sententia, appellare poterit: & si iudex minatus fuerit quod sententiam mandabit executioni: si appellatione interposuit, non debet iudex coremo. liantamen etiam à tali iniuria iudicis appellari poteſt: à praefecto praetorio non appellabitur. & si appellatur, appellans amittet causam ab appellatione, sed alio quidem iudice appelleur, sive in criminali, sive in ciuili causa. VEVIAN.

r ¶ *Iudicis.* cuius sententiam, poſtulabat rescindi per appellationem. ACCVRS.

s ¶ *Iudicium.* id est, iudicam.

t ¶ *Iniuria.* i. conuenia dicti, vel facti: vt si iudex petuſerit litigantem poſt sententiam, vel interpositi quidem appellare à tali iniuria scilicet P. & pro eo *f. de minor. l. aut praeses. §. quid tamen.* Et sic sentic à * facto appellari. Sed certe remedio talis appellationis non tollitur, mutilata, arg. *f. de cap. & poſtli. reuer. l. si bona. §. fatta.* nisi dicas secundum tum, quod occasione talis iniuriae à toto causa poſſit appellari. Sicut ergo qui pronuncat, non debet consiliari, à quo appellatur: ita eodem appellantis indicet iniuriam inferre nō debet: vt *Rum. l. de in mo. iudice. & f. eo. l. illud.* sed Ipse. intelligit hic iniuriam, i. iniuriosam executionem cum intra illum quadrimestre praecipit sententiam executio. ni mandari, vel commonetur quod mandabit. & appellet: sicut * enim & aliter excedit modus exequendi, appellatur: vt *f. quorum appell. non rec. l. ab executione.* ita & & *fiscus* exequatur, quam fieri debet: est enim plus non solum quantitate sed & tempore: vt *Inf. de actio. §. plus.*

u ¶ *Permissum sit.* hoc permissi potius est prohiberi. Similis loquendi genus est, *f. de poena. l. cum in principio. & f. ne fiat de pupil. l. Et quod dicit, dispendio, id est, amissione causae.* ACC. Vel dispendio quia expensas amittit. secundum Hug.

x ¶ *Supplicia.* in criminali causa.

Cy ¶ *Dispendio.* in causa ciuili.

Si appellationem.] CASTR. Si appellationem ad praefectum praetorio

480/C.IV.K.5-4, 1981-1982
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pretorio interpositi iudex non admisit, vel admiserit sed apostolos appellanti denegaverit, intra annum poterit appellatio cœpere iudicem, vt de ea exemplum sententiæ, & de eo querimoniam deponere: si verò ad inferiorem prefectum interposita fuerit appellatio suscepta, ad licebit appellanti intra ten menses facere predicta. Si verò iudex delegatus non appellationem interpositā admittere, aut apostolos concedere voluit: debitūr appellanti copia cōmeniendi iudicem intra quatuor menses. VIVIA.

a ¶ *Si appellationem.* Hic non definiuntur tempora appellationis exercenda: sed intra quę cōtinentur, qui non dedit apostolos, & appellationem non recepit: & de hoc ff. *de appell. vel. l. vis. fin.*

b ¶ *Tuo.* loquitur præfecto prætorio.

c ¶ *Adversarium.* id est, iudicem.

d ¶ *Ex sententia prolata.* id est, propter sententiam prolatam, vt eius exemplum det appellatio: & sic adversarium vocat iudicem, qui contumax, vt dei sibi exemplum illam, quę est *l. ex. Lugnanum iudex.*

e ¶ *Inferiorem.* quām ta prefectus prætorio, vel vrbis fuisperior tamen est indicante: vt *in authent. de appell. §. fin. col. iij.*

f ¶ *Sex menses.* Vide *ca. 17. de prescrip.* CUJAC.

f ¶ *Arbiter.* id est, iudex delegatus.

g ¶ *Relationem.* id est, apostolos, quibus referrentur, & diminuit appellantem ad eum, ad quem est appellatum, scilicet delegantem.

h ¶ *Appellatur.* accipiendo gesta cum relatione: vt *supr. eod. Limitabitur.*

i ¶ *Præcipimus.*] *Spectabilium* id est, quæ fiunt à sententia prolata à spectabilibus iudicibus. Et non quatuor * ordines magistratuum: scilicet principes, qui est primus, illustres, spectabiles, clarissimi: à quibus si appellatur, dicit hęc lex ad quos appelletur, & primò si appellatur à spectabili.

k ¶ *Quos per consultationes.* scilicet appellationes: id est, homines appellantes, & proponentes nobis. ALTO.

l ¶ *Implorant.* petunt enim vt nos cognoscamus de appellatione.

m ¶ *Expectari.* sed alioram iudicum quos statim dicet, & hoc ac nostris, &c.

n ¶ *Aliorum.* appellantium, quia malè possumus intendere.

o ¶ *Videantur.* sic *in authen. de hæres. & Falcid. in prin. col.*

p ¶ *Proconsulibus.* comes proconsules fuer spectabiles: vt *in auth. de non alien. §. fin. col. ij. & de admi. offi. §. fi. colla. ij.*

q ¶ *Augustali.* i. præfecto Ægypti, qui dicitur Augustalis: quia

que annos, quandoque sex menses, quandoque quatuor secundum diversitatem iudicum, ad quos est appellatum. SALYC.

XXXI. *Imp.* THEOD. & HONOR. AA. *ad Asclepiodotum* P. P.

post alia.

SI appellationem * oblatam, in qua vel rue b amplitudinis, vel vrbicariæ † præfectorum sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegaverit: ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, nēnon etiam conveniendum adversarium c ex sententia prolata d, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel si huiusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum e iudicum facta desideratur audientia: ad hæc eadem faciendā sex mēses a habeat litigator. Si verò arbiter f appellationem suscipere, sua relationem g dare contempserit: quatuor mensium tempora obtineant: vt his, quę statuimus, adhibitis, pateat appellator h temporibus quę de appellationibus definita noscūtur. Dat. III. Kalend. April. Constantinop. Asclepiodoto, & Mariniano Co. 2.

Si appellatur ad principem à sententia spectabilium, cognoscit præfectus, & quæstor: & si à sententia clarissimorū, præfectus tantum. Et à delegate appellatur ad delegantē. Et si princeps delegaverit non illustri, & à tali delegato appellatur, cognoscit præfectus, & quæstor: si verò ab illustri sententia appellatur, per cōsultationem principis terminabitur, in quo sententiæ tempus inspicitur, & idem si illustri non illustri adiungatur. b. d. scilicet BAR. Vel sic: *Princeps pluribus iudicibus, appellationes ad eum deferuntur per legem istam cōmittit quandoque vni, & quandoque pluribus, vt in hac lege distinguitur: & quandoque in consistorio cognoscitur.* SAL.

XXXII. *Imp.* THEOD. & VALENTINIAN. AA. *Cyro P. P. T.*

PRæcipimus ex appellationibus spectabilium i iudicum, quæ per consultationes k nostri numinis disceptationem implorant l, non nostram vltrāiūs audientiam expectari m: ne nostris occupationibus, quibus

ibi primò Augustus eum præficit, & est spectabilis: vt *infra de priuat. cor. l.*

r ¶ *Comes.* & ille similiter est spectabilis: vt *l. de offic. comit. Orien. l.* ACERBAS.

s ¶ *Prædia.* fiscion eorum.

pro utilitate mundi à singulorū nonnunquam negotiis auocamur, alienā defraudari commoda videantur n. Sed si o à proconsulibus p, vel Augustali q, vel comite r Orientis, vel vicariis s fuerit appellatum: virum illustrē præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem quæstorem t nostri palatij, sacris iudiciis u præsidentes disceptationē iubemus arripere x eo ordine, ea obseruatione, iisdēmque temporibus, quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditoriis terminantur: & hoc y, licēt quidam prædictorū spectabilium iudicum * iure concesso *, vt sacri iudices, appellationes b acceperint c.

Quōd si à duce fuerit appellatum, si idem & præses sit d, præfectura necessariò tantū inter ordinario in sacro adiutorio iudicabit. In his autem omnibus iudiciis, quæ consultationū introduximus loco, vel apostolos, vel ea, quę apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illustres prædictos iudices, & ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptāque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officiis videlicet eorum e, cum quibus f vir illustris quæstor iudicat, exequentibus iudicata.

Hæc si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione g cognoscit: eorum enim sententiis appellatione suspēsis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos æstimare, iuste, nēne fuerit appellatum, qui causas deleguerint iudicandas h.

Huic saluberrimæ legi illud etiam consultissimē credidimus inserendum, vt si priuato non illustri i vni, pluribusve (vt assolet) nostra serenitas adita deleguerit causam, & eius, eorūmve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in nostro est comitatu, cūm viro illustri quæstore temporali iudices die k †. Nostri verò libellenses l, quæ apud arbitros m gesta sunt, suscipiant,

t ¶ *Quæstorem.* hic est illustris: vt *in auth. col. §. alia col. iij.* ALTO. Et nota, quōd duo sunt, qui de hac appellatione cognoscent.

u ¶ *Iudicia.* quæ agunturin curia principis.

x ¶ *Arripere.* hoc ē quātitas excēdit decem libras auri: aliter vnus solus sufficit, & non excedat xx. quia tunc in comitatu audiretur tractaretur: vt *l. in. l. in referendis.*

y ¶ *Hæc.* C. vetum est, quod dicat, fiat de causa principali cognoscerit spectabilis, fortasis ad eam esset ordinariū appellatum.

z ¶ *Iudicum.* & tunc ab eius sententia appellatum.

a ¶ *Consulta.* ordinaria.

b ¶ *Appellationem.* ad se fatlas. ALTO.

c ¶ *Acceperint.* vt ordinarij.

d ¶ *Et præses sit.* & sic clarissimus: vt *§. vt nemo iud. tam civil. quam mil. l.*). potestatem esse quandoque spectabile, vel illustre: & tunc est in eo speciale, vt si appellatur ab eo cognoscatur vt ordinario, vel delegato, quōd fac cognitio appellationis à magistro officiorum, & quæstore facti palatij: vt *l. ex quando.* quæ est contra. & sic nō dicitur ordinem aliorum spectabilium.

e ¶ *Eorum.* i. ciu.

f ¶ *Cum quibus.* id est, eum quo.

g ¶ *Ex delegatione.* Calcetius: non principis: vt *infra §. proxim.* ACCVRSIVS.

h ¶ *Iudicandas.* à delegato appellatur ad delegantem: vt *§. quibus & à quo. l.*). Sed quid si iudex debit esse delegans? Resp. appellatur ad illum, qui est eius loco, arg. *§. de iudi. l. proponatur.*

i ¶ *Illustri.* non clarissimo, alioquin congrā, *in auten. de appell. §. fi. col. iij.*

k ¶ *Temporali iudices die.* Lin dic, quo fecerunt causam temporaria erat vel extraria, vel alterius. ALTO. & subaudi, cognoscent, vel iudicabant. Et sic not. quōd duo sunt fecar & quando appellatur à spectabili. Sed contrā. *l. ad. l. à proconsule. fin.* Sol. vt ibi. Item contrā. *l. de appel. qui adhibent. §. qui litigantum. in fin.* Sol. vt ibi.

l ¶ *Nostri verò libellenses.* dan scilicet vt *in nov. de iudi. §. de vnoquoque. col. vi.*

m ¶ *Arbitrum.* id est, delegatos principis.

n ¶ *Indaratur.*

480/C.IV.K.5-4, 1983-1984
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cognitiones inducant *, & ea quæ gerantur, excipiant b, scribant, scripsérique litigatoribus edant: qui * etiã apud arbitros d (licèt illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes, excipiant, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur. Sanè si illustrium, ac magnificorum iudicũ sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: per cõsultationem nostram voluimus audientiam expectari, licet antea f priuato homini, (id est, non illustri) lite à nobis delegata, in posterum tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur. Eodem g obtinendo & si alter ei h coniunctus i sit arbiter k, qui non illustrem meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum, constitutionũque regulis omnes ex hac intelligunt l.

De appellatione interposita à præsidũ sententia super statu apparitorũ magistri multũ lata, cognoscat præsidũ vna cũ magistro militũ, etiã si magister ipse præsidi delegasset. SAL. Vel sic: *Quando appellatur à sententia lata super statu curialium, statuitur hoc quod debeat esse iudex appellationis, h. d. secundũm* PAVL. DE CASTRO.

XXXIII. *Idem AA. Cyro P.P.*

EO casu, m quo apparitor magisteriæ potestatis de curia vel officio cohortali de statu in prouincia patitur controuersiã, vel ve tributa, vel fictiones, debens in prouincia detineatur: si sententia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cũ tua sublimitate viro quoq; magnifico magistro militum cognoscẽte, cautæ iubemus mentis ponderari: licèt magister militum rectori prouinciæ causam delegauerit perorandam n.

Quando princeps super aliqua causa consultus, ab eius consiliariis partibus præsentibus, vel absentibus causa examinatur: & ab eorum consultationibus non appellatur. BART. & PAVL. DE CAST. Vel sic: *A rescripto principis non appellatur: bene autem appellatur à sententia inde facta.* IAC. BVT. Vel sic: *Si princeps super aliqua causa consulatur, a consiliariis hic nominatis, partibus præsentibus, vel absentibus causa vna cum relatione examinatur: & secundũm eorum consilium princeps rescribit, & à tali rescripto non appellatur.* SALYC.

XXXIV. *Imp. IVSTINIANVS A. Demosthenei P.P.*

IVbemus, si qua suggestio maioris, vel minoris iudicis ad nostram referatur clementiã de negocio, quod iudicandũ ei tradidimus, vel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit *, petentis à nostro numine * finem eidem imponi negocio, quod ab eo disceptatum est, siue addituri sit eidem suggestioni, quid referẽti placeat o (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit) sive nihil huiusmodi adiectũ sit: sed simpliciter nostri numinis respõsum expectat non prius causam p discerni, quãm per sacrã pragmaticam nostri numinis iussionem duo magnifici viri, vel patricij, vel consulares, vel præfectorij, quos pro tempore nos elegerimus, iubeatur adiungi viro illustri pro tẽpore quæstori q nostri palatij, & vnã cum eo in scriptis relationẽ discernere (siue præsentibus partib. hoc perfecerint, siue absentibus) & responsum relationi dandũ sua sententia manifestare: vt tamẽ dispositio huiusmodi excellentissimorũ iudicũ omnimodo rata sit, nulli danda licentia contra prouocationem eorũ proferre r sententiam, vel aliam quãcunque dubitationem introducere. Quam obiectionẽ nũ fallim si vnus iudex suggestione, vel relatione vsus fuerit, tenere censemus: sed etiã si duob. vel amplioribus datis iudicibus, in vnam sententiam minimẽ omnes conuenerint: sed diuersas suas sententias s vnusquisque nostræ maiestatis iudicũ retulerit, vel omnes nos consuluerint quid discernendum sit.

XXXV. *Adrianopoli Iuniorio A. V.*

ΗΔΗ τῶν τριακοντα δεκτέρας ἡμῶν ἐκδοθεῖσας κελεύσεων ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν δικαστῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐφ' οἷς ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, ἢ βασιλικὰ ἢ συκλήτου ἀκουσθέντα, ἢ παρόντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἢ τῶν ἐκείνων ἀντιδίκων ὅτι κρίνει τὴν διαφόρου τῶν ἐπαρχιῶν ἐκκλησίας μὲν ἐν ἴσῃ, κἀκεῖνα φανῆ ἢ δῆλα, ἢ ἐν ἴσῃ ὑπερῳ ὄντα ἐπαρχῶν πολλαχοῦ ὄντων, ἐὰν ἀκουσθῇ καὶ τὰ παρ' ἑκατέρου κεφάλαια, ἐκεῖνῃ ὁ αὐτὸς γένηται ἐπαρχῶν ἢ κάν τινες ἢ τὴν ἑῴαν, ἢ αἱ λίμνας οἰκοῦντες ὦσιν, ἐκεῖνῃ ἀκουσθῆναι ἀμφοτέρων τὴν ἀπόφασιν ἐκείνου ἐπαρχιώτου λεγόντων καὶ ἐξ ἑκάστου ἐκείνου τὴν κατάστασιν συγκεφαλαίωσιν, ἢ κεῖσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἐν τῷ τῆς ἀνωτέρας ἐξουσίας ἐπαρχίας. Διὸ τοῦτο ὅσον μεθ' ἡμῶν ἢ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἀντιδίκων ἀνάφαλαίωσιν.

R R 1 Latino

480/C.IV.K.5-4, 1985-1986
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Latinè per Antonium Contium.

IAm trigesima secunda constitutione dicente de omnibus magistratibus illustribus, à quibus est appellatio, principem fore appellationis iudicem, presens constitutio inueniens ius certum, quo aduersus sententiam præfectorum prætorio appellatio quidem non est: retractatio verò est, & si alius quidem sit præfectus, credibile est quia rescindet quæ fuerint ab altero iudicata: si verò idem ipse sit præfectus iterum, is qui iam sententiam tulit, contra cuius calculum, & supplicationes oblatæ sunt: quia præsumitur pro vetere sua sententia dictatus, iubet constituto, vt quæstor vnà audiat cum ipso iterum, aut tertium præfecto creato, & examinante suas in priore magistratu dictas sententias, statuens, vt nulla sit contra huiusmodi sententias retractatio.

XXXVI. ΔΟΥΞ Α.** Epitoma.

ΧΡΗ μὴ πάνυ ὁ δίκαιος τὸ ἐκκλῆσιν ἐπιδιδόναι, μὴ δὲ τὸ ἐκφεύγειν ἴσε, ἀλὰ ἐν τῷ μείζονι ἐξιόντα ἐξαγγελία ἀπαιτεῖν αὐτὸ λέγον ἀρμόζει αὐτῷ τὰ ἴσον ἐν μαθόρων ἐξηγεῖσθαι, ἢ κάλλιστον συμβολαῖα. δοκοῦσι γὰρ τὸ ἐν τῇ ἐκκλήσῃ πάντῃ γυμνάσαι, ἵνα μὴ χρεὰ ἡ μόνος ἐξαγγελίας ἐπὶ ἀνθρώπους ἐκκλήτω μόνῳ. δίδοται δὲ ἐπιτρόπῳ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιτροπίᾳ ἐπιδιδόμενος ἐκκλήτω, καὶ ἐξιόντος, πάλιν αὖθις καθαλλαγὴν γυμνάζοντος, ἢ πάλιν ἢ κατ' αὐτὸ παρεχομένης ἐκκλήτου, καὶ ἢ διαιτητὴς ἔστι ὁ ἐν μέσῳ ἐξαγγελίας διαμένει ἢ αὐτοῖς ἀρτιπαλαίοις, καλῶν ἐγγεγραμμένος πάντα ἐπιτάττοντα, ἀνὰ ἐν τῇ ἐκκλήσῃ φυλάττειν αὐτὸς τὸν αὐτὸν τάξιν διεξαγόμενος ἐκκλήτου, εἰ ἢ αὐτὸς πάντα ἐξαγγεῖν μὴτε ἀγκαλῶν, τὸν ἕκαστον ὁ δικαστὴς, ἢ αὐτὸς ὁ ἐγκαταστήσας ἐν τῇ τῶν ἐξαρχόντων πάντων ἐκκλήσεως ἀγῶνα παρεχόντων.

Latinè per Antonium Contium.

OPortet post omnem litem finitam, tunc appellationē reddi: neque enim lædetur quis si interea facta fuerit interlocutio, quæ illi deneget ius competens, id est, vel restium productionem, aut relectionē instrumenti. potest enim in appellatione omnia denudare, seu exercere, ne contra medij temporis interlocutionē data appellatione, mora iniciatur dilationibus, sæpiùs in eadem causa data appellatione, & examinata iterum alio capitulo ventilato, & iterum contra etiam ipsum porrecta appellatione. Si verò diuersa est iis, qui in media interlocutione ius aliquod ipsis deneguit, iubet scripto istud insinuare, vt ita in appellatione seruetur sibi suum de hoc allegationem impræiudicatam: si verò contra hæc fiat: neque recipiat appellationē iudex: & ipse, qui appellauit, pro transgressione quinquaginta libras argenti præstet.

In causis, quæ sunt vsque ad decem libras auri, solum vnus iudex cognoscit. In causis, quæ sunt vsque ad viginti libras, principium non mutatur. In causis, quæ sunt vltra viginti libras, totum audiuerit principio expellatur. Et ad appellationem introducendam est biennium constitutum, & nunc probationes recipiantur. hoc dicit secundum BAR. Vel sic: *In appellatione ad sacrum palatium deuolutus, si sit æstimationis viginti librarum auri, & à decem supra, cognoscit præfectus prætorio, & quæstor sacri palatij. Sin autem sit decem librarum, & infra, cognoscit alter eorum tantùm: si verò sit maioris æstimationis viginti librarum, cognoscit principio consistorium causa intra biennium mitmata: & ab eorum sententia non appellatur.* SALYC.

XXXVII. *Idem A. Mauro P.P.*

IN offerendis prouocationibus *, ex quibus consultationum more negotium in sacrum nostrum palatium introduci solebat, hoc addendū esse censemus: vt si quidem non excedat litis æstimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis decernendam *: non duobus (sicut antea) magnificis iudicibus: sed vni tantummodo disceptatio negocij deputetur. Sin verò memoratam excedens quantitatem, viginti librīs auri terminetur: duobus tradatur [disceptatio *] magnificis iudicibus d, viris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus e: ita tamen, vt si dissentiant f, virum illustrem pro tempore quæstorem adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negocium.

His videlicet litibus quarum æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: vt tamen secundūm ius statuta ↑ licet quidem non solùm victo: sed etiam victori consultationem ad vnum, vel duos g iudices mittendam, intra biennij h tempus * ei, vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiā amputamus. Quæ verò fuerint ab eo, vel eis decreta, nulla prouocatione suspendatur. Nouas etiam adfirmationes i à partibus apud eundem, vel eosdem iudices addi ad exemplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. Dat. VIII. Id. April. Constantinopo. Decio Cons.

Si appellatur à duce sive sit illustris, sive spectabilis, sicut magister officiorum cognoscit, & in hoc corrigitur L. præcipimus. *h.d secundum* BAR. Vel sic: *De appellatione interposita à duce spectabili, vel illustri cognoscit magister officiorum, & quæstor sacri palatij.* SALYC.

XXXVIII. *Idem A. Demosthenei P.P.*

Latinè per Antonium Contium.

a ¶ *Prouocationibus* quæ fiunt à spectabilibus: vt *l. præcipimus. in princ. & primo delegato*, non illustres: vt *l. in ea. l. j. §. hoc.*

b ¶ *Decernendum.* videbimus enim an maior quæstio cōtineatur in sententia, in qua appellatur, necne. ¶ Quid autem si de hoc dubitetur quia talis est species, de qua potest dubitari, vt dicit tutela, vel curatorib quo iudice cognoscetur? Potest dici quod ambo in dubio cognoscent, vt *§. de iurisd. omn. iud. l. fi. idem §. j. & ita. & ar. §. de libe. agnos. l. ij §. quos Plautianum.*

c ¶ *Terminetur.* scilicet litis æstimatio.

d ¶ *Iudicibus.* C. præfecto, & quæstori vt *l. ea. l. præcipimus.*

e ¶ *Excipientibus.* scilicet in scriptis.

f ¶ *Dissentiant illis duobus modis* aliter quæstor, vt subicit, sic *§. de audit. l. item §. omn. §. principaliter.*

¶ Sed quomodo adiuat quæstor, cùm erat vnus de duobus? Dic quòd planè erant quæstores: vt patet *§. de offi. quæst. l. j.* patet ergo quòd per hanc legem vnus non vltra decem libras auri, duo non vltra viginti iudicant. Sed contra *l. ea. l. fi. in fin.* vbi dicit, si ex post facto apparet excedere, de toto cognoscit. Sed ista corrigit istam. ¶ Item aut. quid ambo simul debent cognoscere. Sed aliud in pluribus centoribus, vbi etiam reus agit: vt *§. de admiss. tum. l. decrum. §. j.*

g ¶ *Duos.* secundūm prædictam distinctionem.

h ¶ *Biennij.* Hic non ponitur tēpus appellationis exercendæ: id, intra quod appellatio cognoscenda intimari debet iudicibus: vt *de ea* cognoscam. Sed authentica videtur statuere duos menses ad appellationem inchoandam quæ fit à pedaneis iudicibus à principe delegatis: vt *in authentica de iudicibus. §. audiant. colla. vj. Iona.* In aliis videtur statui medium tempus appellationis: vt *§. or. l. Iuonis.*

i ¶ *Adfirmationes* vt *§. itemq. l. fin. §. in hac. & l. per hanc. & supr. eod. l. ius. §. fi. qui. & §. eod. l. amplorum.*

1. l. Supra de iuris. P.P. in quo biennium datur vt supr. prædicti principis. Contius.

* Modis omni. in Cod. §. ut. infra ex. Contius.

480/C.IV.K.5-4, 1987-1988
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI quando.] C A L V S. In l. *principium circa principium*, dicebatur, quòd si appellent à duce, præfectus de sententia iudicabit. hæc l. corrige, & dicit, siue sit illustris dux, siue sit dux magister militum, semper à duce appellabitur ad magistrum officiorum, & ad quæstorem.

a ¶ *Duciano.* Hoc dicit: quòd si à duce spectabili, vel illustri appellatur, quæstor palatij, & magister officiorum cognoscent. ¶ Et est contra *C. eo. l. principium §. quòd si à duce* sol. vt ibi, & non legitur in scholis.

ADDITIO. Hanc Laurat. Bart. hic ad quæstionem, quòd si res habent ducatum, vel comitatum, iudicat vt dux, vel comes, appellatur ad superiorem sibi in ducatu, vel comitatu non iniqueis regis dignitate, dicunt, id fit pertinere eius ducatus, vel comitatus, vt *suffecta regia dignitate*, a Iudex appellari debet non solet.

¶ Item facit ad aliam quæstionem. Si aliquis episcopus, vel clericus alius habeat iurisdictionem à principe, & iudicat eiusdem illius iurisdictionis: quòd ab eo appellatur ad principem, nò ad Papam: vt hic est casus secundum eundem Bart. *hic, vt in d. § si quis in appellatione.* de quo vide latius per Canonistas *in ce Romana, §. debet ex tit. ide.* 95.

A *Mpliorem.*] C A L V S. Olim si aliquis appellabat, appellatio solus habebat commodum de appellatione, non aduersarius verbi gratia: Conuenit Titium in xl. iudex condemnauit eũ in xxx. & Titius appellabat, iudex appellatiouem, vt et videbatur, ferebat sententiã pro appellatore non pro me. dicit Imperator quod ego debeo reportare commodum de appellatione: quia si Titius dicat se iniustè condemnatũ in xxx. ego possum dicere quòd debet condemnari in xl. & iudex appellationis potest ferre sententiam pro me, si videtur ei, siue fuerit præsens, siue absens. [SED ANTIQ.] Quando appellatur à minori ad maiorem, debet mittere iudici appellationis omnia acta: & §. fi. quæstio de 2. libris auri, & post processum causæ appareat quòd illa quæstio contineat xx. & ita videbatur quòd vnus iudex non posset cognoscere: vt *supr. eodem l. in offerendo.* dicitur tamen quòd iudex appellationem de quindecim potest cognoscere & super sententiam. VIVIANVS.

b ¶ *Ipse vigilantes.* id est, ipse viderent, si in hoc cogitarent tantùm, quanam non pro eis cogitamus.

c ¶ *Indicatis.* verum est super eo capitulo, in quo est appellatũ, vel conuenio *, non in alio vt *ff. de minoribus Latium. § ac causa, & ff. de arbitr. sed tamen, & T. de transact. l. si ex falso.* & ad hoc T. *eod. l. in offerendo. in fin.*

d ¶ *Adimpiere.* Supplendo de iure & iudicando legem * pro absente, vel respondendo legi contra eam iudicatur quod est verum generaliter: vt *supra vt quæ defuant adiunc. par. l. unica.* Iterum & de facto: vt quando aliquis an processo per metum facta fuerit, vel dolum. Vel an solutio fuerit facta, vel parum facta: quod hic est speciale: vt *infra eod. l. 1. §. in fin.* & plenè distinctè: & vt *quæ defuant adiunc. l. unica.* ACCVRS.

ADDITIO. Tu dic cum Bartol. hic, non esse speciale in hoc casu: immò regula * est secundum eum, quòd vbicunque contra absentem potest peruenini ad definitiuam sententiam, iudex potest pro eo supplere de facto, vt hic, & T. *quæstio. & quæ iudex. eodem qui semel. de, perquisitio vnicuiq.* &c.

e ¶ *In refutatoriis.* in quibus refutatur iudicia iudicis, qui tulit sententiam. v. Vel in litteris dimissoriis. 3. Vel certè appellat penes refutatorias illas, de quibus dixi *supra de rela. l. 1. in fin.*

f ¶ *Ea.* Supple, & caetera ea, &c.

g ¶ *Peruenit.* id est, allegata, & alibi scripta de testibus & confessionibus quæ iudex appellationis habet sibi stradina.

h ¶ *Iterum.* & ita his idem reperiebat, non autem dicit quòd acta primæ causæ non videat iudex.

i ¶ *Refutatione.* id est, id scripsit redigere, & recitare, arg. ad hoc T. *de pro. imp. of. l. 8. & T. de rel. fin.* ACCVRS.

k ¶ *Aliquid nouæ continent.* vt putà confessiones nouitèr factas, & ratificationem, breuiter narrandum est secundũ Azo.

l ¶ *Addere.* ¶ Nota, si * posse confessionem de nouo.

m ¶ *Quod sufficiens.* idcò non deerit, quòd, id est, quia sufficiant.

n ¶ *Pronunciatum. T. in l. in offerendo.*

o ¶ *Recedere.* putà in vniuersali iudicio petitione hæreditatis & familiæ erciscundæ.

p ¶ *Imponere.* ex eadem parte. Vel forte etiam ex alia causa, nam & alteri licet * petere emendationem, vt in principio huius leg.

q ¶ *Emendationem.* id est, petere emendationem, vt in principio huius leg.

dicit secundum BART. Vel sic: *Libelli appellatorij non debent esse verbosi: nec superflua, sed necessaria tantùm continere, quibus omissis puniuntur offendentes arbitrio iudicis, hoc dicit secundum primam expositionem, quæ est magis amica litteræ.* SAL.

In refutatoriis * aut è libelli, qui solent maximè in facto auditorio prudentissimorum nostrorum peccerum recitari, caueant tam litigatores, quàm libellorum dictatores verbosis vti assertionibus *, & ea f, quæ iam peroratæ sunt, iterum h resuscitare i: sed hæc sola eis inscribere, quæ compendiosa narratione causas provocationis possunt explanare, vel aliquid k nouì continent, vel addere l quod derelictũ est: scituri quòd si hoc fuerit prætermissum, non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competens indignatio, quòd sufficiant * gestorum voluminà introducta, & virorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia apertissimè offendere.

Sufficit quòd iurisdictio in principio sit fundata rationè dubij, licèt in cursu ferendæ sententiæ appareat, aliquid quòd à principio esset obstaturum iurisdictioni: hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Si tempore sententiæ summa reperiatur maior, quàm prima facie videbatur, non impedietur iudex super eo pronunciare, hoc dicit nobilissimè. §. illo. quem breui no. fec.* BART. Vel sic: *Crescente lite crescit iurisdictio.* Vel sic: *Ratione dubij cognoscitur & pronunciatur vltra iurisdictionem ordinariam iudicantis.* SALVC.

Sed enim scimus legem nostram esse promulgatam n, per quam more consultationum in causis quidem, quæ vsque ad decem libras auri extenduntur, vnum iudicem sancimus fopponi, viginti autem duos sublimissimos iudices. Sed cùm prima quidem facie videbatur non tantam summam excedere o: in definitiua autem sententia apparebat iudici, vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere p: non erat eis impossibile formã, qua erant conclusi, excedere. Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem, si hoc

a Appellatio facta ab vno capitulo ered. di. 16 ad aliud connexum. v. Guidonem Papæ *quæstion. in bibl. diferio de 12 est absente, iudex, potest pro absente supplere. v. Ll. finali. in prac. 2. n. 20.*

* *adiuuandum hoc in non adiuuat.*

e Iudex an sup plere possit de facto vbicunq; quæ eiusdem pertinent ad definitiuam sententiam.

d Referentes libelli quid di. *in fin. Cin. & 13. supra eo. & ad 12. in fin. sup. de relatione.*

e Consultationes de nouo fieri possunt.

480/C.IV.K.5-4, 1989-1990
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Rationis, alias, ratione. I. inducta ex lege illa, in referendo, & alias, narrandum, f. d. ita legit.
¶ Et not. quod ex hac lege, & Tryfo. de off. §. f. mutua, colligit quidam, vt P. quod à primò petij, quisque in eodem iudicio possum addere, & penitus alia quinque: quod non placet, & hic dicit in petitione hereditatis, vel simili iudicio: et dixi in vniuersali.

DE TEMPORIBVS, &c.

b Cum interfuerit publice, vel agitando bellum in eo fuit, et labe intra quo tempore conuenerit tempus, ex minis reperire potuisse, & ex silentio denuntiare, & silentio denuntiare est, C. ff. ad ex. Aq. Cons.

Quando, & qualiter fiat appellatio, dicit: nam si fuit, et labe intra quo tempore conuenerit tempus.

c Quis.] Cayv. Non ratiocinand omnia aliquod, si fit vulteo cognoscere, debet appellare. Intra verò quod tempus debeat prosequi appellationem, quæritur? Respon. quòd si absens est, intra duos menses computandos à tempore sententiæ si præsens est, flatim incipiunt currere sibi duo menses. Vivia.

d ¶ Si quis per absentiam. omitte modò, per absentiam.

e ¶ Nominatus aliquod, præter tantum, vel eorum, vt dixi l. 11. §. f. ad Sylianum. & fuerit ad hoc l. 8. §. qui. Accvas.

f ¶ Interponenda. vel proprie, & erit speciale: vel verius: id est, interposita intra decem dies, vt Tait. l. ampli. bonis: & extendatur causa appellationis in duos menses: & in hoc est speciale, quia aliis alia tempora statuuntur: vt ff. l. proc. & in auth. si, qui prima est contra l. ff quidda appell. fa. l. 1. §. quod in sententia. Accvas.

g ¶ Computandum fuit. ad exercendum.

¶ Et hic accipe, per absentiam.

h ¶ Manifestauerit. quod est in ipso, quod contrarium nè probatur, id est contra se manifestabitur: vt ff. de probat. l. verum. & sic habetur pro singulis xx. miliaribus vnam diem, ff. de verb. sign. l. in itinere. & sic plus habet, quàm ille, qui præsens est. & ad hoc l. quam. & quod index l. ab eo. & est speciale in hoc casu, vt citò per officiales reipubl. consulatur, & ex hac lege posset poni casus in regula iuris, vt ff. de regul. iur. l. vbi lex.

ita fuerit subsecutum, licere eis & ampliorem summam præfata quantitate, in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modum sua rationis a: sed ad veritatis indaginem ferre sententiamque tanti iudices quasi vinculis præpediti non possint legum veritati, & iudiciali vigori per omnia satisfacere. Dat. VI. Kalen. April. Constant. Lampad. & Orest. Coss.

DE TEMPORIBVS, ET reparationibus † appellationum, seu consultationum.

TITVLVS LXIII.

Titulus est de temporibus appellationum, non hic, intra quo interponenda appellationes sunt, quæ iam definiuit in superiore, sed de hoc, intra quo interposita appellatio introducenda, & exercenda est. Nequè mihi l. accipienda est de hac, intra quo appellandum est, quoties à nominatione intra duos menses appellandum est: quia non duo menses huic rei sunt constituti, sed illi duo: quo in sententia, l. 1. ff. quam. app. fit. & l. 1. mihi hac est, ex eo die interponendæ appellationes à nominatione, id est, interpositæ, vel litis contestandæ, & res iudicanda diuinum, prosequenda gratia diuum vel suum tempora computari ei, qui nominatus est, ex quo cognouerit se nominatum esse: quod & l. 1. p. C. Theod. de appell. hac verba confirmat, magnis perditur, longa in sententia, & nominationibus esse tempora seruantur ad interponendæ appellationes, non etiam ad instituendam & exequendam eam. Nam in nominationibus duo menses observantur, l. 1. in sententia fit, aut iteri, qui ante reparari & redintegrari possunt, l. 2. Olim in sententia alia, quam debetur l. 2. tempora finite sunt, vt dixi Ordo. 2. c. 4. & 1. c. 7. quod classes poterat à iudice peti reparatio: id est, redintegratio, remoratio, restauratio lapsi, amissi, & temporis, & iuris, & integritatis reparatio restituari debent adversario, vel iudici. Th. 2. tit. 28. quod si reparatum fuit tempus appellatio aut præterlabi fuerit, non iniuria causa appellationis, cursus à principe poterat extra ordinem dari reparatio illorum etiam post secundam lapsum. Post tertium lapsum non debuit reparatio illa ex causa & facultate appellationis suspensa, & lapsabat, & ad finem perducebatur, perinde ac si appellatio id esset. Hodie ex l. 1. & post quartè lapsum datur reparatio temporis, & omnino res ita procedit. Et qui finit quis sic ordinarium est, vt l. 4. l. de lib. cau. causa appellationis indaetur debet intra sex menses ex prouincia longinqua: intra tres ex vicili, aut ciuitate secundum distinctionem l. vlt. videtur si à iudice appellauerit: si ab arbitro delegato ab aliquo iudice, intra duos menses, secundum distinctionem l. 1. Post lapsum sex, aut tricem, aut duorum mensium, habet appellare mensem vnum intra legitimo ad instituendum, & prosequendum, quam interposuit appellationem, & post hunc secundum lapsum, habet etiam alterum mensem, & post tertium lapsum, quod alterum mensem: post quartum verò lapsum si à iudice appellauerit, non ab arbitro delegato, posset extra ordinem à principe, ut ait l. vlt. impetrare reparationem trium mensium, quam adiuuare dimittere, aut insinuare in foro præfatorio necesse non habet, & numerantur tres menses non ex die petitæ reparationis, sed ex summo die quarti lapsus, licet ante diem petita sit reparatio. Et post quartum lapsum omnesque causa appellationis, & omnia illa sententia, à qua appellatum est, & qui contulerunt appellationi indutere volet, aliquam omnino temporibus causa principis petere licetur est, flatim instituitur, licet sit peremptoria, prosequitur repellentur appellio ab adversario, vel à iudice, l. 1. in fin. Nam in causa appellationis iudex suspicit partes absentes, l. vlt. T. tit. proc. Mensis reparantur ex numero dierum, vt ex Kalendis, l. 1. C. Th. de decur. & singula adscribantur diei xxx. ita tamen, vt si diem fex, aut tres, aut duo, extremo mensis superadderunt vnum diem, qui vt mensis, audiatur, l. vbi lex ff. de reg. iur. si diem vnus tantum si ex tiam addamus vnum diem, qui tempus alio dicitur, & fatalis ad interiorem causa, quia ex die illa non alia, sic agit animus, Livi. 3. 1. Et generaliter, vt legimus in Glossis vet. non poterit spiritus, id est, quacumque finito legitimo, & prefixo die est fatalis dicitur, idem, & est fatalis & finita diei, quia omnia finitis diei ex ius cadita est, adfuit particulam aliquod, & fatalis ad conditum. Nè est omnia tandem, hæc vitalis l. 1. §. 3. in fin. abrogari quod de biennio l. 1. in offerendis. T. tit. proc. vt causa quæ mere consultationis disperanda est ab vno vel duobus bienniorum, intra biennii introducatur, & ex instituatur. Nè typus biennii subsistit annum, intra què ita apud id, contra eius sententiæ appellatum est, referatur libelli & litera iudicis sua appellationis mandantur finitis reperiri epistolarè vel libellis, vel l. 6. §. super hac l. 13. T. tit. proc. l. 3. hoc tit. & vt intra eum annum causæ appellationis introducatur. Cicero ad mentem ait & rescissionis, quàm introducatur appellatio. l. 1. Nam appellationem introducit, intra id fuit suum statuti temporis, hoc est, sexaginta dierum, vel quatuor antecedentibus, vel quinque sequentibus, pro vno fatali die hodie inclusio dici l. vlt. §. & tum antea. Alia verò cum rescissione partium, interfuit iudicis, à quo appellatum est, aut mihi dabant statim post interpositam appellationem, aut circiter medium tempora ipsi etiam modò die connumerata, d. l. 3. Etiam illa à mittendam est, cum contra quem appellatum est, absente vel adhuc appellatori prosequitur, posse proferre diem appellationis, & causam introducere, d. l. vlt. §. nulli. l. vlt. tit. seq. l. in offerendis. T. tit. proc. & indubitatum fuere audientes perpetuari, id est, quandoque etiam fuerit principi, vel amplissimi viriti defuntis posse. Alij audiuerit non fuere ad finendum iuri legis principis esse tempora. Et, vt dixi, introducti & finiri appellationem prosequitur, quia iam semel in omnibus, fuit pro iure iudicis, & verò prius etiam iudicio post litem contestatam causa peragi potest prosequi, l. 1. tit. in. septa quoto. & quando. Cyiac.

Qui appellat à nominatione habet decem dies ad appellandum, duos menses ad prosequendum, secundum vnam litteram. Bald. Vel sic: *Tempus exercendæ appellationis interposita à nominatione ad manera, est duorum mensium à tempore scientiæ.* Bart.

1. Imp. Constantin. A. ad Crispinum.

Si quis per absentiam b nominatus, vel ad duumuiratus, alioeúmq; honorum infulas, vel munus aliquod c euocatus, ad prouocationis auxilium cucurrerit, ex eo die interponendæ d appellationis †, duorum mêsium spacia ei computâda sunt e, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse monstrauerit f. Nam præsenti, qui factam nominationê cognouerit, & appellare voluerit, statim debent duorum mensium spacia computari. Dat. VIII. Id. Iul. Constantinop. A. VI. & Constantio CC. Coss.

Tempora familia introducenda appellationis in veram ipsius prosecutionem secundum qualitatem iudicum, à quibus appellatur, diversa statuuntur. Bar. Vel sic: *Si appellatur ab ordinario, ad appellationem prosequendam incipiendam primum fatale est sex mensium, & dantur alia tria vnius mensis pro qualibet. Et à principe potest intra tres menses reparatio postulari: nec partis citatio requiritur, si appellatur à delegato, eadem sunt fatalia reparationis accepta. Sed si appellatur à delegato illustri, vel spectabili, primum fatale est duorum mensium, cætera non mutantur: & si vltima die cadit in feriatum, procedens inspicitur: & fatalibus elapsis pro non appellante habetur, hæc dicit secundum* Bart. Vel sic: *Lex ista tradit de tempore, intra quod debet incipiere processus appellationis.* Pavl. de Cast.

11. Imp. Theodosivs, & Valent. AA. Cyro P. P.

Tempora

a C. Th. 40. 10. & 11.

† Sic interpolandum, ne quis cum Accursio fallatur

480/C.IV.K.5-4, 1991-1992
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

T[a] *Empora fatalium.*] CARVS. Olim statuta erant tempora in exercenda causa appellationis, & illa dicebantur fatalia: quia fatum, id est, mortem, vel terminum imponebant causæ: quia & aliquis appellabat à sententia clarissimi, vel spectabilis, sex mensibus dabantur, & hæc tempora dicebantur primi fatales dies, elapsis his temporibus videbatur terminata causa, vel mortua de rigore iuris: sed de æquitate dabatur secundus fatalis dies, cuius secundi diei spatia erant triginta & vnus dies, & tertius, & quartus, & quibus eadem dilatum: & si appellator non prosequebatur causam appellationis intra illa tempora, adhuc poterat petere reparationem, vel refectionem causæ à principe intra tres menses, qui computabantur à tempore, quo quartus fatalis dies elabebatur. Si verò appellatum est à delegato à principe: tempora primi fatalis diei erant sex mensium, & postquam est elapsus prior dies fatalis, dantur tres fatales, & tempora cuiusliber fatalis sunt xxx. & vnus elapsis his temporibus non potest petere restitutio à principe: sed sententia manebat executioni. Si autem de appellatum à delegato præfecti prætorio, vel alterius, primus fatalis dies erit duorum mensium, & alij tres dies fatales, & computabantur in his diebus fatalibus dies feriati: his temporibus elapsis, si appellatus nõ prosequatur causam appellationis, prima sententia remanet firma. VIVIAN.

a ¶ *Tempora.* Vide de his appellationum temporibus c. 16. *de præscript.* Vide etiam *Nov.* 82. & 116. CVIAC.

a ¶ *Tempora fatalium.* fatales * dies dicuntur: quia fatum: id est, finis causæ imponitur: vt *l. de eden. di. iudic. l. adversari & l. de iudic. l. propendum §. Iniur.* & *l. 20. l. nemo.* ACCERSITVS.

β ¶ *Fatalia.* Fatales dies ideo dicuntur, quod ita disperentur causa. Et in disperatione causæ cum fatum aliquod vade dicitur esperiri *de iure confess. l. 4. C. Theod. de appell.* CVIAC.

b ¶ *Amputantur.* quæ denegari debent, nisi vegetissima causa, vel ratio pollulet: vt *supra de dilat. l.* ¶ Sed cur dicitur hic fatalium, cùm & alij denuò? Respon. l. ideo quia merito iure causa in fatum concessit, & finem accepit: licèt de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes.

c ¶ *Tempora.* id est, dies fatales.

d ¶ *Reparationem.* quia cùm causa accepit fatum, petitur à principe vt reparetur: quod fieri potest intra tres menses: tribus mensibus computandis à fine quarti fatalis, vt fabitur: nec in hac petitione reparationis, vel post eam petitam necesse est vocari adversarium pro hoc, vt fabitur. Sed hodie[c] iure Codicis non videtur habere locum reparatio vt *infrà l. penultim.* nisi dicatur illam correctam per ejusdem legem huius titulo: vltima corrigitur per authent. *de indic. §. appellationes colla. vi.*

e ¶ *Denuntiare admoneri.* ad hoc vt fiat qualiter reparatio petita fit, nec etiam in eius petitione.

f ¶ *Temporalem* scilicet reparationis indultum. quasi dicat, non computatur fatum, ex quo datur: sed demum finito quarto *, cum fuerit intra tempora quarti petita fit reparatio, & hoc fabicit *hic, & supra qui admit. ad do. possit l. final.* Alij dicunt quòd hic dicit, quòd non est aliud tempus dandum post ifam reparationem: & quod infra fabicit, non mutatur.

g ¶ *Non fuerit* ante finitum quartum, & post quartum incipiens.

h ¶ *Nec hoc,* quòd sic petitur ea abfitione: quia non[b] debet certificari, qui fit, vel[c] fine debet: vt *hic fabicit, & §. de eff. emp. l. 1. in fine.*

i ¶ *Fatalis.* finis quarti, & principium quinti, licet non necebit similiter: quia cùm voluerit in fato principali petere, qui reparationem petit, debebit adversarium vocare.

k ¶ *Quid si ad audiens,* id est, delegato principi.

l ¶ *Nunquam triduo,* præter primum, fatalis, qui est sex mensium: vel *l. Iporti. & §. 1. final. §. 1.*

m ¶ *Executioni.* Sed adhuc dabitur spatium duorum mensium, vel quatuor post omnes fatales: sicut post confirmationem: quod videtur: vt *supra de refor. vel indicat. l. §.* Sed respondeo, non: quia iudex appellationis non iudicauerat: quia non venerat pars ad iudicium. Proinde est ergo ac si non fuisset appellatum. vnde ex prima sententia fit executio, vt in fine hujus legis, secundum ANO.

n ¶ *Appellauerit.* id est, appellationem repetetit, secundùm H.

o ¶ *Precedentes* ac dies non temporales. Construe sic temporales, id est, feriati dies obseruantur à litigantibus: vt *infrà* sicut præcedites eos dies feriatus, q. d. feriati de non feriati obseruantur: vt *supr. de for. & diferis. l. sive pars. §. feria.* Alij dicunt quòd præcedentibus diebus debet expediri negotium, cùm superuenerint fatales. ACCERSITVS.

p ¶ *In solum litigat.* quia non est præsens adversarius, contra quem est appellatum, qui opponeret fatalia exceptiõe.

q ¶ Et non hic quod iudex supplet * de facto, quod notum est ei non vt iudici: & sic *sup. nota. l. fin. §. sin autem abfitus & §. de procura. l. filiusfamilias §. mulier.* & dici *supra vt qua desunt adnec. pars. l.* Vel dic quodammodo ei esse notum vt iudici.

Sequitur auth. *et qui appellat*, quæ corrigit legem istam, & est *de hac, qui ingred. ad appell. §. 1. colla. vi.* ACCVRS.

E[l] *qui appellat.*] CARVS. In legibus erant plures fatales dies constituti, sicut dictũ est superius. Auth. statuit vnum

a Fatales dies esse ideo dicti.

b Reparatio esse, & à quo petatur.

a Reparatio hodie locũ habeat.

a Appellis, quæ non prosequuntur appellantes, non habet quadriennalem temporis, vt Gothofrid. Papæ Regulam 18.

b Certificari non debet, qui fit, vel fine debet.

c Facta fuit fine, & fine debent.

d Arbiter pro delegato principis.

† Facit ad hoc *§. Si in ea. hoc memoria. Supra notis, cum non sit mod. ex. de. reg. prob.*

* Cons. ex hac auth. cap. cum *sit dominus, ex. de appel.*

tantùm fatalem diem, intra quē appellator debet prosequi appellationem, siue solus ipse sit in iudicio, siue præsente altera parte: & si iusta causa interuenerit, alius annus datur ei ad cū-plum. Si appellator nolit prosequi appellationem, victor debet afferre suas allegationes: vt prima sententia confirmetur, vel rescindatur: & absente præsenti debet condemnari in expensis.

a ¶ Secundum se. id est, cùm ipse solus est in causa sine aduersario: & cōmuniter quando cum aduersario: nam & vtrumque esse potest: vt ¶. eo. l. fin. §. illud. Vel dic secundùm se, quando solus: communiter quando duo sunt, qui communem habent causam contra tertium.

b ¶ Iusta causa. quare non posset exequi litem.

c ¶ Indulgeatur. à lege, & sic non est opus restitutione in integrum.

d ¶ Quo. scilicet secundo anno: & sic sunt duo fatalia. Sed olim plura, licèt breuiora: vt hoc ti. l. 4. & fin.

e ¶ Completa. id est, non conclusa & renunciata.

f ¶ Manet sententia. ac si non fuisset appellatum, vt ¶. eo. l. fin. §. fin. in fin. & in hac l. tempora. in fin. & ¶. eo. l. si contra maiorem. Et hoc casu actio in factum datur ex sententia priùs lata, licet quando secundò sententiatur, aliud esse secundùm quosdam, vt no. ¶. de his, qui no. infa. l. furti. §. j.

¶ Sed quid si iusta causa etiam secundo anno fuerit impeditus? Resp. datur restitutio ex clausula generali. ¶. ex qui. cau. ma. l. j. in fi. & in corpore, vnde sumitur. §. j. ibi, quid enim agere oportebat, &c. & ita primus & secundus annus datur à lege: tertius & alij per restitutionē, & sic vltra biennium extenditur, sicut etiam in aliis casibus, quos habes statim in auth. si tamen, &c. & in auth. sed & lis. & in auth. si appellatione.

g ¶ Vnus mensis. & etiam ante, si vult, vt ¶. eod. l. fin. §. nulli liceat. Sed certè illa loquitur in introducenda, nō in exercenda.

h ¶ Afferat. Actor.

i ¶ In omni casu. siue rescindatur, siue confirmetur, & gratias agat Deo, quòd in principali causa seruatur ei (quamquam absenti) iustitia: vt in corpo. §. j. audis.

a Adde Gloss. ... [illegible]

cundùm se a, cōmuniterve cum aduersario litem exequatur, aut si iusta causa b intercesserit, alius annus indulgeatur c, quo d transacto lite non completa e, rata manet sententia f. Appellatore cessante, cùm vnus mensis g superest ex biennio: licet victori ingredi, vt reus quæratur: quo siue inuento, siue non, suas afferat h allegationes, & vel confirmetur, vel rescindatur sententia, in omni casu i absente in expensis condemnando secundùm tempora fatalium dierum. Neutro k verò occurrente, post secundum fatalem l permanet sententia rata.

IN AVTHENTIC. de appel. §. j. collat. viij. constitut. ij.

Ista authent. dicit, quòd pēdente cōpromisso tempus instantiæ appellationis non labitur, quantumque annis durauerit cōpromissū. BAL. Vel sic: *Non currit tempus ei, qui semper litigat mīā coram arbitro.* BART. Vel sic: *Si de causa appellationis compromittatur, tempora interim non currunt.* SAL.

SI tamē in medio causæ apud iudicem appellationis, vel moræ, vel non moræ aliqui eligātur arbitri, & propterea biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionem ad iudicem appellationis causa reuertatur: non lædatur † ex cursu temporis m; sed exerceatur, & terminum legitimum suscipiat: & si decies millies plusquam biennij tempus transierit, nisi biennium cesserit, postquam arbitrium fuerit desertum.

IN AVTHENTIC. de appella. & intra quæ temp. §. ad hæc sancimus. collat. iiij. constitut. ij.

Si fiat per principem, non currunt tempora appellationis, donec princeps constituat quis cognoscat. BAL. Vel sic: *In consistorio principis currit tempus intimādæ, sed non introducenda appellationis, donec constituat quis cognoscere debeat.* SALYC.

SEd & lis quæ speratur in cōsistorium principis inferri, absque damno moræ maneat intacta n, donec ipse faciat eam introduci, & à proceribus secundùm morem dirimi.

IN AVTHENTIC. vt sponsa. larg. §. hoc quoque. colla. ix. constit. ij.

Si fiat per iudicem appellationis, nō currunt fatalia. BAL.

SI appellatione secuta, nouissimo induciarum die o aut pars vtraque, aut solus, qui appellatione vsus est, occurrerit, & suam præsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinanti negotium, vel eius consiliariis, aut his, qui lites intromittunt, & iudex in definitis diebus eum suscipere differat: nullum præiudicium p partibus, aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri: sed post hoc examinari appellationes huiusmodi, & legitima sententia terminari.

Ad appellationem exercēdam post tempora statuta, suprà eod. l. ij. non conceditur alia. Et tempus appellationis introducendæ est dimidietas temporis exercendæ. SAL. Vel sic: *Lex ista venit ad suppletionem præcedentis, & dicit quòd transactis tēporibus, de quibus ibi, deseritur appellatio: & non est licitum à principe impetrare restaurationem, nisi in primo casu legis præcedentis.* PAVL. DE CAST.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Appiont præf. præt.

NEmo arbitretur in posterum licentiam futuram consultationibus q vltra statuti r temporis vinculi spatia, neque per oblationem precum, neque per sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum, neque sub prætextu l quodam altero: sed omnibus soluendo, restitueretur ad litem: vt ¶. de minor. quem fac. ...

appellatio ventilatur coram principe: dicit enim quòd lis, quæ mouetur coram principe, potest moueri omni tempore, donec Imperator præcipiat quòd illa causa determinetur. VIVIAN.

n ¶ Intacta. hoc etiam olim erat, vt ¶. eod. l. fin. §. si tamen & intelligunt quidā, vt lo. hanc auth. quādo ille, qui appellauit, cōtū fecerat principi, aliàs non esset sine dāno moræ. Alij dicunt contra quòd qui meruit sententiam, debet notificare, vt confirmetur, vel delegetur, vel appellans, & pro eis est in auth. de his, qui ing. ad app. §. illud quoque. coll. v. Sequitur alia auth. si appellatione. aliàs incipit, item si appellatione. quæ est in cor. vt spon. larg. §. hoc quoque. coll. ix.

SI appellatione.] CASVS. Si appellator, vel altera pars, aut ambo simul veniant ad iudicē appellationis, etiā vltima die fatalium, & iudex nolit eum, vel eos audire: nullum fit præiudicium partib. in hoc: quia postea erit potestas examinari causa appellationis: cùm stet per iudicem, quominus appellatio exerceatur. VIVIANVS.

o ¶ Nouissimo induciarum die. id est, in vltima dilatione.

p ¶ Nullum præiudicium. Imò videtur rata sententia: vt ¶. eod. auth. ei qui. Sed hic stetit per iudicem: vt ¶. ex quib. caus. ma. l. sed & si per prætorem. §. ait prætor. & de dam. infe. l. si finita. §. eleganter. Sed certè auth. illa, ei qui, &c. loquitur quando stetit per iudicem, vt in cor. de his, qui ing. ad appell. circa princ. colla. v. Sed certè nec ibi prohibet vltra biennium procedi in eo, quòd dicit, si steterit per iudicem. Sint a ergo steterit per principem, non currit tempus: vt suprà auth. sed & lis. siue per alium iudicem, idem est, vt hic, quod intellige quantum ad effectum: nam datur restitutio: vt ¶. ex qui. cau. ma. l. si per prætorem. §. ait prætor. In causa principali non datur restitutio post trimonium: vt ¶. de iudi. l. properandum. §. sin autem vtraque. Sed quid si steterit per alium? Resp. nihilominus currit tempus: sed agitur contra eum de dolo, vt ¶. de dolo. l. apud ... §. dolo. sed si ille non ... vt ¶. de in integ. quem fac. ... l. fin. ACCVRSIVS.

a Similis est ... [illegible]

k ¶ Neutro. id est, nec actore, neque reo veniente.

l ¶ Secundum fatalem. id est, post biennium, & idem si tantùm datus est annus.

SI tamen.] CASVS. Hæc authent. dicit. Si contingat quòd forent in medio tempore fatalium: id est, duorum annorum, qui dati sunt ad appellationem exercendam, ipsi litigatores eligant arbitros, non currit tempus, quia litiganti non currit tempus. VIVIANVS.

m ¶ Ex cursu temporis. nec ei currit tempus, qui semper litigat, vt ¶. de in integ. restitut. l. contra maiores.

SEd & lis.] CASVS. Superiores authentica locum habent quando lis ventilabitur coram aliquo iudice: hæc quando

NEmo.] CASVS. Hæc lex corrigit primam in hoc, quòd prima dicebat, quòd elapsis primis fatalibus diebus poterat peti reparatio, siue restitutio causæ: h. d. quòd reparatio nullo modo petatur: sed appellator statim, cùm appellat, vel intra moderatum temporis, quod datur ad appellationem prosequendam, vel exercendam, debet appellationem exercere.

q ¶ Consultationibus. id est, appellationibus: & sic ponitur contrarium pro continente, sic. Ot.

r ¶ Statuti. vt ¶. l. prox.

l ¶ Sub prætextu. scilicet per rescriptum.

480/C.IV.K.5-4, 1995-1996
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Vigilanti diligentia. ablatiuus. ¶ Et sic not. quòd per hanc legem corrigitur superior in eo, quod de requisitione dicit. Sed hoc per vltimam in primo resp. & vltima per auth. ei, qui.
b ¶ Statim. vt T. l. prox.
c ¶ Dimidiam partem. scilicet vltimi fatalis, & hoc est consilium secundùm quosdã. nam in vltimo die potest venire: & facit ad hoc ff. de excu. l. si tem. quam. §. quodsi, & T. ac. l. f. §. & cum antea. ADDITIO. aduertas quòd haec glos. diceret verum, si ista l. intelligeretur de tẽpore constituto ad instandum processum super appellatione: sed verius est, vt dicit hic Bart. quòd loquatur de tẽpore constituto ad appellationem intimandam, seu producendam: & ideo debet produci ante medium illius termini constituti: vt T. eod. l. f. in afferendis & §. eodem. l. fin. §. in his. & ita secundum eum tenebat Iaco. Butrig. & etiam Iaco. de Are.

...nibus incumbendum esse vigilanti diligentia [a] quò prouocationes eorum intra statutum tempus introducantur.

Ita vt etiam gesta in iudicio, contra quod prouocatũ est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarũ epistolarum, ne praepediatur per alterius fatalis rei terminus: sed aut statim [b], postquam appellatũ sit, aut non minus, quàm ante dimidiam [c] partem temporis praebeantur scrinio, ne (quod per angustias contingit temporum) tardius appellationis fautor suo dispendio refutetur.

In causa appellationis licet vtrique parti non propositũ proponere, & non probatum probare, si allationem antiquã respiciat: alias secus. BART. Vel sic: *Ex parte alterius, vel rei nõ proposita, vel nõ probata in causa principali, ex primis dependentia, non separata possunt in causa appellationis proponi, & probari.* SALYC. *Illa lex est famosa & cotidiana: & hoc dicit. In causa appellationis potest vtraq; pars nõ allegatũ in causa principali allegare, & non probatum probare. hoc dicit. & Cy. dicit quòd ista lex stat hic sicut lilium inter spinas: quia huius tituli leges nihil valẽt hodie, excepta ista, & excepta authent.*

IIII. *Idem A. Tatiano magistro officiorum.*

PEr hanc † diuinam sanctionem decernimus, vt licentia quidem pateat in exercendis consultationibus [d], tam appellatori, quàm aduersae parti, nouis etiam adsertionibus [e] vtendi, vel exceptionibus [f], quae non ad nouum capitulum [g] pertinent: sed ex illis oriuntur, & illis coniunctae sunt, quae apud anteriorem iudicem noscuntur propositae.

Sed & si qua [h] dicta quidem allegatio monstrabitur, vel instrumentum aliquod prolatum: probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verùm apud sacros cognitores sine procrastinatione praeberi poterunt: id quoq; eos admittere, quo exercitatis iam negotiis pleniore subueniatur veritatis lumine.

Ad euidentiam dic, quòd in l. ij. suprà eod. *pro varietate iudicum varia tempora statuuntur ad appellationem inchoandam: sed hodie per hanc legem statuuntur varia tempora pro varietate locorum, ex quibus appellatur ad principis auditorium. hoc dicit vsque ad* §. in his. Vel sic: *Tempus appellationis intimandae, quod per* l. ij. suprà eodem, *erat varium ex diuersitate iudicum, hic variatur ex diuersitate locorum: & pro quinque fatalibus diebus, qui per dictam l. ij. introducebantur, per istam vnus fatalis terminus decem dierum statuitur, propter labilem hominis memoriam. hoc dicit secundum* SALYC.

V. *Idem A. Triboniano † quaestori sacri palatij.*

CVm anterioribus legibus ex omni prouincia ad hûc

a Diuisio.
b Exceptiones nouas in li. ... opponere in causa appellationis.

PEr hanc. Continet [a] tres partes [b]. Primò dicit, quòd non allegatum in causa principali, potest allegari, dummodò non sit omnino nouum, & in primo iudicio non deductum: sed sit ab illo, quod erat deductum, dependens. & hoc vsque ibi, *Sed & si.* Secundò quòd non probatum potest probari: vsque ibi, *Quo exercitatis.* Tertiò redditur ratio ad vtrunque. Paul. de Cast. CAVR. In causa appellationis vtraque pars inducere potest nouas probationes, vel exceptiones: dum tamen hae probationes non pertineant ad nouum capitulum, sed ad primam causam, in qua erat appellatum. VIVIANVS.

§ Materia huius l. ... in c. fraternitatis, extra de testibus.

d ¶ *Consultationibus.* id est, appellationibus. & sic ponitur quod continetur, pro eo quod continet.
e ¶ *Adsertionibus.* scil. ex parte actoris, puta replicationibus.
f ¶ *Exceptionibus.* scilicet ex parte rei: & ad hoc T. eod. l. *ampliorem in princ. & in fin. & l. in afferendis. in fin.*

c Nouum capitulum quid.

g ¶ *Ad nouum capitulum.* id est [c] nouiter acquisitam. & pro hoc ff. de iudic. l. non potest. sed arctè appellationem potest, secundùm Iaco. quod non placet. 2. Alij dicunt nouum capitulum: id est, res nouiter petita, vt si primò petebam bouem: nunc peto equum, vel asinum. Item primò excipiebam super vno, nunc super alio: & ita super diuersis, sed super eadem re potest etiam nouam exceptionem opponere: vel si primò opposita exceptione rei iudicatae, nunc iurisiurandi, vel alia opponatur: & idem in instantione sic ex parte actoris: vt si primò dicebam quòd res pertinebat ad me iure dominij ex traditione facta à Seio: nũc possum dicere, facta est à Maeuio vel per praescriptionem, vel ex legato. Vel si etiam opposuit exceptionem pacti facti de non petendo, & probare possum opponere pactum factum de petendo, & haec opinio vera. 3. Tertij dicunt nouum capitulum, quando nouã intentionem, vel exceptionem propono, etiam super eadem re petenda, vel excipienda, vt si in prima causa egi quasi per vim mihi aliquid sit ablatum, nunc dico quòd per furtum, non possum: vt arg. ff. *de iureiurand. l. duobus. §. exceptio.* Vel si primò egi de incisione arborum lege Aquilia, secundò quod vi, aut clam ex eodem facto. Vel opposui exceptionem ex aliquo facto, puta pacti: nunc oppono doli de eodem facto, hoc non placet, cum ex primo pendeat: sed secunda placet. 4. Dic ergo quòd si [d] in causa principali exceptionem [e] non opposui, vel oppositam nõ probaui: postmodum in causa appellationis non oppositam opponam, & oppositam probabo. Caeterum si de alia re vellẽ dic.

d Produci, & probari in causa appellationis possunt non probata, aut deducta in causa principali. v. tamen Socinum repet. ... incipiente, proinde.
e Exceptio contradicens sententiae, appellationis beneficio potest opponi, vt ... & beneficio restitutionis. l. ... ff. de minorib. ... Capellam Tholosan. ... 118.

Codex.

potare, quam primo, quae est in iudicium deducta, non audiatur. Vel dic, vt diximus de coniunctis ff. *de mino. l. aetate §. ex causa.* Sed Alexander Papa statuit super nouo licere, sed non super veteri capitulo: vt *in c. fraternitatis extra de testi.* Sed capitulum [a] fortè pro assertione intellexit, vt statim dicet.

a Capitulum pro assertione.

h ¶ *Sed & si qua.* suprà quando non opposuit exceptionem, vel adsertionem opposui: nunc quando opposui tam prius in causa principali, deinde in causa appellationis probat. ¶ Sed vtrique dicto opponitur: Nónne omnia debent esse in eodem statu: vt T. *de appel. l. appellatione?* Respond. falsũ in hoc: vt T. *de appel. l. eos §. si quid.* Item cùm [b] aperti sunt testes in prima, quomodo producentur alij: vt *in auth. de testib. §. quoniam vero collat. vij.* quae est contra? Sed hoc corrigitur secundùm Alber. quia est eadem ratio suspicionis. 2. Alij dicunt quòd hic in prima probauerat tantum per instrumenta, alias secus: vt *ibi.* 3. Tertij [c] dicunt quòd post apertionem tam in principali causa, quàm appellationis, possunt produci super nouis capitulis, dum tamen oriantur ex veteribus, & illis coniuncti sint: & etiam primi testes, dummodò iterum iurent: sed super veteribus non potest amplius etiam in causa appellationis probationes per testes inducere. 4. Tu dic quòd in prima non potest post apertionem, nisi in nouo capitulo: vt *extra de testib. cap. fraternitatis. & de fide instrumen. c. cum Ioan.* nisi in casu: vt in matrimonio, vbi etiam producuntur post apertionem testium: vt *extra de testibus c. ex tenore.* Sed [d] in causa appellationis potest tam vetera probare, quàm noua coniuncta: vt *hic* dicit. Nec obstat dictum authent. quia causa appellationis est alia, quàm prima: vt diximus T. *de procu. l. sin autem.* & facit ff. *de app. l. si vis. §. quid ergo.* ADDITIO. Tu dicas quòd de iure canonico sicut in prima causa non possunt publicatis attestationibus idem, vel alij testes super eisdem capitulis, vel directè contrariis produci: ita nec in causa appellationis, vt *d. cap. fraternitatis. extra de testibus.* cùm non minus in appellationibus, quàm in causa principali subornatio sit timenda, vt *in Clem. j. de testibus.* at super nouis articulis respicientibus actionem primam, produci possunt iidem, vel alij testes in causa appellationis: vt *dicto c. fraternitatis, & hic.*

b Testibus publicatis, alij non sunt producendi.

c Hac vtraque secundum doc. ... c. fraternitatis, extra de test.

Huius inscriptionis meminit idem Imp. in Nouell. ... & ait ad Tribonianum Quaestorem fuisse scriptã.

d Testes an possunt produci in causa appellationis.

CVm anterioribus. Diuiditur in tres partes. In prima loquitur de tempore appellationis inchoandae, vsque ad §. *in his autem.* & ibi loquitur de tẽpore appellationis introducendae, vsque ad §. *si tamen.* ibi de tempore appellationis exercendae, vsq; ad finem. & cum illa vltima parte iungitur omnes authen. Iacob. Butr. & Bald. CAVR. Lex secunda statuit tempora fatalia indistinctè. haec distinguit: quia primus dies fatalis est sex mensium, si sit appellatio de Orientalibus partibus: si non ex Orientalibus partibus, primus fatalis dies est iij. mensium: alij tres fatales dantur sicut in superiori lege: & potest peti reparatio. vnde videtur corrigi lex illa, nemo, & si aliquis impeditus necessitate non potuit venire ante fatalem diem, sufficit si veniat post per sex dies. Item suprà *in l. afferendis* statutum fuit biennium, intra quod fieri debeat relatio ad iudicem appel. hac l. datur annus. & si appellator noluerit prosequi causam, poterat lis, quae mouebatur, in consistorio principis perpetuò exerceri. Item si vna pars est absens, non poterit obiicere aliquid, nisi

480/C.IV.K.5-4, 1997-1998
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nisi ostendat se prosequi voluisse causam sed fuerit per iudicem ô tempora partes faciant iuxta se factum, quòd nullas eorum appellantiae pactum valebit. VVLGAR.

a ¶ *Imperium est.* Solis sex mensium prisa: & postea separatim aliorum Istrat I. *end. l. q. in princ.*

b ¶ *Gentibus.* Id est, ex rescripto principis. Vide *c. 14. de prescript.* CVIAC.

b ¶ *Spatium ex indulgentia.* alias trium mensium spatium.

c ¶ *In sua robora.* Sic ergo repetitio habet locum per hanc legem. & sic corrigit quod est I. *end. l. nemo. & hoc per auth. et qui.*

d ¶ *Et cum antea.* ¶ Nota hic quòd eum quinque* effecerolim fatalis contentata reparatione, in fine cuiusliber accipiebatur vnus dies, qui appellabatur fatalis b: & sic erant quinque dies fatales, in quibus debebat exercere causa c appellationis. ACCVRS. VI. *l. ¶ Fatalis dies. supra eodem.* CVIAC.

e ¶ *Eximendas.* Solitere eundem diem, &c. quod est J. & quod hic subiicit, est interpositio.

f ¶ *Appellationem.* impedendorum.

g ¶ *Ante quartum diem.* id est, intra quatuor dies ante fatalem: & in ipso fatali, vel post fatalem intra quinque dies venerit appellator audiri. h ¶ *Post quinque dies,* id est, post fatalem per quinque, &c. vt in Basilicis, *& mensis ibi date dicit.*

i ¶ *Officium.* id est, officialis.

k ¶ *Vt dierum fatalis.* id est, quinque praecedentes, & alii quinque sequentes fatales: vt I. *de iur. Sed contra hoc* §. I. *end. l. nemo.* vbi dicit, vt gesta aut statim post appellationem, aut ante dimidiam partem temporis probentur. Sed hic corrigit. Sed hodie secus auth. *et qui appellat. in fin. supra eo.*

l ¶ *Fatalis dies.* Vide *c. 9. de praescript.* VIAC.

l ¶ *Constitutum est.* vt I. *iur.* § *Lex adiecenda.* & sic hodie. & hic corrigitur, vt ibi dixi. Abi hic dicit de tempore appellationis exercendae, & sic datur annuum: hic, nisi fit ipsa causa quare datur alias annuum: I. §. *Sed. & saepe end. auth. et. qui.* Item secundum primum intellectum est contra. I. *end. l. nemo.* sed hoc ex specialibus causis. ACCVRS.

m ¶ *Medius.* id est, poetes, vel furor, id est, appellationes, vel refutationes preces, de quibus dicit nostrum sacratissimum comitatū similis cuesus ad appellationes exercendas imperitius est *, necessarium nobis visum est huiusmodi spacius iustum imponere libramentum. Sancimus itaque, si quidem ab Aegyptiaco, vel Lybico limite, vel Oriētali tractu vsq; ad vtrasque Cilicias numerando, vel [Armeniis gentibus a,] & omni Illyrico causa fuerit more appellationum transmissa: primum semestre spacium in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neque diminui, neque accrescere. Sin autē ex aliis nostri imperij partibus, siue Asianae, siue Ponticae, siue Thracīae diecesesis provocatione suspensa in hanc regiam vrbem perpetuam pro semestri spacio † trium tantummodò mensium spacium eis indulgeri b, aliis trium mensium spaciis, id est, nonaginta & tribus diebus, simili modo sequētibus: siue semestre tempus, siue tres priores menses, secundum locorū definitionē, quam designauimus. Sed & aliis tribus mensibus, qui ex reparatione * ab aula concedi solent, in suo robore c duraturis, & priorib. accedentibus: vt partim annale nomeretur, partim nouem mensium spacium consequatur. Et cùm antea d in fine cuiusciusque temporis vnus fatalis dies e ex antiquis legibus constituus esset, & sæpè euenirebat f, cùm multæ sine occasiones mortales appellationum f, vel agnitudinē, vel spacij prolixitate, vel per alias causas (quas nec dici, nec enumerari facilè sit:) eundem diem fatalem non obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosis infelicitatibus patrimonia hominum tirubare: propterea hoc fortunæ relcuantes insidias, sancimus non in vnum diem fatalem fīdum esse in posterum: sed siue ante quartum diem g fatalis luminis, & ipsum fatalem, siue post quinque dies h, ex quo octus fatalis effluxerit, appellator venerit, & litem instituendam curauerit, & eam in competens iudicium deduxerit: legi videri satisfactum: nec ingemiscat mortuæ causæ dispendio: sed nostro gaudeat beneficio: cùm nobis cognitum sit, etiam ex errore calculi dierum, quem officium i habuit, sæpè esse causas periclitatas: quod in posterum non fieri ex remedio legis præsentis sperandū est. Eodem beneficio & in omnibus fatalibus aliis, qui vel à pedaneis iudicibus, vel, ab aliis datur, quos leges suis sanctionibus enumerauerunt, custodiēdo, vel obseruando: vt decem fatales k dies pro vno vbique instituantur.

Vbi olim biennii dabatur ad introducendā appellationē in cōsistorio principis, per hāc l. datur annū appellatori, quam appellata sive lueriri causam introducere. SAL.

In his autem casibus, in quibus biennium constituum est l, quatenus more consultationum in regia vrbe sub communi audiencia florentissimorum sacri nostri palatij proceruin ventilentur: biennij metas, vnius anni termino coartamus: vt intra eū & gesta colligere, & ea viris deuotis epistolaribus tradere, & refutatorios libellos m (si voluerint) offerre, & litem in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur. ¶ Nulli licentia deneganda vlctrici parti, si voluerit, secundùm quod iam constitutum est n, etiam præmaturè † causam inducere, neque annali spacio expectato o.

Si in consistorio principis causa appellationis est inchoata, tempora, quibus ea non reddatur, & ipsa iura non currant. SALVC.

Si tamē in sacro nostro consistorio lis exordium cepertinetiamsi non fuerit in eodem die completa, tamē perpetuari eam concedimus: cùm iniquum sit propter occupationes florentissimi ordinis, quas circa nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire n.

In appellatione exercenda ubi, quàm in consistorio principis, datur annus: quo elapso firma manet prima sententia: nisi nulla causa fuerit appellator impedimento quo casu datur secundus annus: in quo omni sed diligentiam debet facere appellator prosēdo iudici, vt prosequatur. Et in causa appellationis est speciale, vt possit absq. litis cōtestatione ferri sententia. Item statuta in causa appellationis, habent locum in causa supplicationis interposita à prefecto prætorio. Hæc dicit vsque ad §. Im autem. SAL. Vel hc: *Hic dicitur quid exordiū imponitur causæ appellationis vna tantùm parte præsente, dummodo interuenias citatio, hæc dicit secundum.* BALD.

Illud etiam † meritò addendum huic legi censemus, vt si quis p fatali die apud appellationis iudicem introductus, siue ex parte vna, siue cognitionalitē I causæ appellationis imponat q exordium, deinde relicta ea discedat, & in desidia reliquū tempus permaneat, & annale r tempus post inchoatam s litem prætierit: victore neque sententiam ad effectum perducere valente propter litem iam inchoatam,

T *de rein. I.*) *Sed concord. auth. et qui.* Solu. vt ibi solutum.

n ¶ *Constitutum est.* vt T. *eo. l. nemo.*

o ¶ *Deperire.* vt T. *end. auth. sed & sic.*

p ¶ *Vt quo.* L. appellator.

q ¶ *Coguitionalitē.* Vide *c. 7. de praef. urb. quemadmodum,* id est, vtraque parte praesente. Nam hoc speciale est in appellationibus vt *cognitionalis* agi possit, *l. vbi* § *ad Trab.* Vide *supra ad l. pen. T. de iudiciis.* CVIAC.

q ¶ *Imponat.* dicunt quidam, appellator. vel dicit, iudex. ¶ *Et non,* hic imponi exordiū. * vna tantùm parte praesente, & id inchoari, vt hic subiicit. quod sic per citationē alterius partis: quod facit ad hoc, quod dicimus *de iurisdict. omnis iudic. l. de quia.* Sed hoc speciale in causa appellationis, vt hic subiicit: & sic in alia non est ita: sed demum lite contestata datur iniuriā causa: vt *in auth. de litig.* §. *si vero iniquum. coll. vlt.*

r ¶ *Annale.* quod est computatis quatuor fatalib. & tempore reparationis: vt I. *end. l. in prin.*

s ¶ *Inchoatam.* ¶ Sed nonquid vbique * appellationis exercendæ, non ex die sententiæ latæ, vel appellationis factæ, sed inchoatæ cursus: & sic multo tempore posset durare: & sic est obiectio arg. I. *eo. l. q.* Vel dic quòd incipit currere à * tempore appellationis factæ: & quod hic dicit, propterea, id præterisse noluerunt, ex cocurrente à tempore appellationis: vt T. *de heredib. I. fin.* Vel dic quòd appellator debet prosequi causam à tempore appellationis vsque ad annum: & si non fecerit, tota manet sententia prima, nisi ex iusta causa detur alius annus. sed si intra annum, vel biennium datum ad iudicem appellationis cur appellator, & litē inchoauerit, & passus deseruerit, tūc ab eo tempore incipit currere, quia Item inchoauit, & finitur anno: nisi ex causa detur alius annus. & secundùm hoc etiam vsque ad quadriennium potest dari. ADDITO. Tu dicas quod hodie tempus prosequendæ appellationis currit à tempore appellationis interposita, vt *in auth. et. qui. & ibi* hoc notat Bartol. I. *et. de in Clem. fratr.* vbi de hoc plenè per *glos. magnam, de ap.*

a Hinc colligit proceffum hac citatione fieri posse per procuratorem in iudicio, cū circa fi tantum necessaria requisita abfoluit. v. Lanfrancum in pract. c. 5. n. 13.

b Appellationis exercendæ tempus à quo tempore currat: addit Bart. *Bitonto in quo agrotbonner ad epist. I. pro.* 179.

c Iudicatio causæ appellationis de iure citmoni à die interpositæ appellationis cœpit. v. tamē Hippolytum Marsil. *supra* n. 1.

d Hinc denique Ninel. ait, de qua tamen nullam fragmentum hic à compilatoribus additum est. Contra.

480/C.IV.K.5-4, 1999-2000
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVANDO PROVOCARE NON
est necesse.

TITVLVS LXIV.

NOn inpetuentur in hoc titulo causæ, in quibus aut obiter dicit ad rescindendam sententiam appellatione ejus esse. l. 1. & l. de finient. ex per. rec. l. 1. & l. non cumq. l. 1. C. si res iudic. iuf. dit, nisi tunc in l. 1. fin. refe. non pos. sed addentur plerique alia quorum omnium ratio hæc, quod sententia ipso iure rescindatur. Ita summè necessaria, vt vidler velle appellare necesse non habeat & ipse appellare, quod nulla sua minor expressorum litis & dissimilitudinem recipit habita sit, quoniam hæc sententia iudicis ad quem vltiliter appellatur supplerí potest. Nec etiam quod vltiliter cordar sit in inducendo appellationem, quia & contra appellationem vtiliter diem appellationis amisserit potest, adversario tamen iure. CYIAC.

Contra sententiam quæ transiit in rem iudicatam, pronunciari non potest, iudex à pronunciato appellari opus non est. SALVC. Vel ita: *Sententia definitiua lata contra aliam sententiam validam, & quæ transiit in rem iudicatam, est ipso iure nulla: nec est necesse ab ea appellare, & exceptio nullitatis impedit executionem sententiæ, si offeratur parata probare nullitatis.* PAVL. DE CAST.

1. Imp. ALEXANDER A. *Appellanti & alia.*

ERam sententiam dicitis, quam ideo vitres non habere contendistis, quòd contra res prius iudicatas, à quibus pronocatim non est, lata sit [m]. Cuius rei probationem si promptam habetis, etiam citra pronocationis adminiculum, quod ita pronunciatum est, sententiæ auctoritatem ¶ non obtinebit [n]. PP. VIII. Kal. April. Alexand. A. Coss.

Sententia lata contra ius confirmationis, est ipso iure nulla: sicut si contra ius litigatoris. h. d. secundum BAR. Vel sic: *Sententia contra legis tenorem lata, errori expresse ius, non valet ipso iure. Lata verò per errorem facti, seu contra ius partis, valet: sed appellari potest. hoc dicit secundum* SALVC. Vel sic: *Sententia quæ continet expressum iuris error, est ipso iure nulla, & sic non est necessaria appellatio secus si non expressitur error, licet sit lata contra ius: quia tunc valet, sed est iniqua, adeo missi pronuncitur, transit in rem iudicatam.* PAVL. DE CAST.

11. Idem A. *Capitonio.*

[m] Sed quid ¶ appellatum est à sententia quæ ipso iure nõ valet? Resp. Iudex pronunciabit appellationem insultam, & inferet [o] causam: quia nihil valuit sententia, & ita denuò conflabitur, cùm nec per appellationem condemnatur: vt *ff. de appella. l. ff. expressim.* nisi in casu: vt *ff. rem iu. hab. l. ij. §. fin.* Sed si causam non adiecit: sed simpliciter pronuncier appellationem non esse, confirmari [p] videtur sententia: maximè si appellator dicat in appellatione, dico [q] sententiam ipso iure nullam, vel si qua est, appello causa enim appellationis principalis est quæstio sed incidenter quæritur, an ipso iure sententia sit nulla.

¶ Item pone quòd egi ad decè contra Titium, & succubui, & postea procurator eius agit contra ipsum procuratorem Titij ad eadem decem. quæ sententia valet prima, vel secunda? Resp. prima valet.

[o] Nil argumentandum. & cf. *ff. de appellationibus, quæ sententiæ. argumentum, de effectibus.*

[p] Sic in omnibus mutis, id. audiendum.

[q] Appellatio valet, & quia ita dicit, alio interesse nulli, & è rebus aliqua appellatio quia nulla, omnem certitudinem inventa accessit. Licet enim appellari nõ possit à sententia ipso iure nulla, possit tamen appellari de nullitate. v. Bartol. in lex à natura *appela. adde & vide plura quæ apud Perez. ibidem. in fine appellationis sententiæ diffinitiuæ, in verbis, fundi & ædificiorum, & in verbis, & in quorum, sic habet.*

480/C.IV.K.5-4, 2001-2002
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si cùm.] CARVT. Inter animam, & fratrem defuncti de testamento, quo erat ante instituta, erat quæstio: quia dicebat esse institutam in testamento minoris quatuordecim annorum: & dicebat hoc fieri posse: vnde pronunciauit minorem quatuordecim annorum posse facere testamentum, nec valere sententia, quæritur? Dicitur quòd non: quia erat lata contra l. nec ab ea erat necesse appellare. si verò de ætate esset quæstio, & iudex pronunciasset minorem quatuordecim annorum esse, & ita posse testari, nec à sententia fuit appellatum, vel fuit, sed appellator desistit, valet sententia.

a ¶ *Si cùm inter te.* fratrem defuncti.

b ¶ *Et animam.* institutam.

c ¶ *Defuncti.* minoris.

d ¶ *Iura.* quo dicitur minorem * quatuordecim annorum non posse testari: vt *ff. de testam. l. qui ante. & supra qui test. fa. poss. l. fi. fratr.* ACCURSIUS.

e ¶ *Palam est.* non valet. ergo sententia lata contra ius constitutionis adeò quidem hoc esse verum, si pauper se facere contra legem, vel constitutionem: licet si pauper causam legibus iusta: vt *ff. de re iudi. l. cùm prolata. & l. profis.* Sed die quòd si [e] expressè contra formam iuris iudicat, vt si pronunciet minorem quatuordecim annis testari posse, ipso iure non tenet sententia. Vbi autem non expressè dicit contra formam iuris: [vt si pronunciet hunc hominem testari posse, qui erat minor] tunc fine patet causam legibus iustæ, sententia. Et quod dicit in illa *l. cùm prolata.* gratia exempli dicit, & euidentiæ. nam & idem si non posset causam legibus iustæ. Item in illa *l. profis.* non expressit erroreim in sententia: in causa * tamen licet non fecit error expressus in sententia, tamen sententia est ipso iure nulla: vt *supra l. ex sol. alig. l.* & idem contingit interdum in decretis, quod ipso iure nullum est: vt *ff. de tutor. & curatoribus da ab vno. l. Seia.* Refert ergo an [f] contra ius legis, vel constitutionis sit lata: an verò contra ius litigantis: quia tunc valet: vt *hic, & ff. qua sententia sine appel. l. fi. & Tabpeiri.*

a Minor quatuordecim annis testari non potest.

b Sententia contra ius expressè, sive expressè contra latæ, ipso iure non valet: vt hic. v. tamen exceptionem apud Iocianum regul. 212. in repetitæ; sententia dicta non

e Sententia contra ius iustè, id est, non expressè errore, lata regularitè non valet: sed errore tantum cessante.

f Addit quod hanc regulæ exceptionem, quæ apud Iocianum regula 212. inquiunt, sententia contra iustè legis, & litigantis lata definitiva.

* Antè diffuse addit in vno. Dumtò ex decretis illegitimè.

d Sententia contra iustè litigantis lata nulla.

S I cùm inter te *, & animam b defuncti * quæstio de successione esset, iudex datus à pregside prouinciæ pronúciauit potuisse defunctum etiã minorem quatuordecim annis testamentum facere, ac per hoc aniam potiorem esse: sententiam eius cõtra tam manifesti iuris [d] formam datam, nullas habere vires palam est *: & ideò in hac specie nec prouocationis auxilium necessarium fuit. Quòd si cùm de ætate quæreretur, impleße defunctum quartùdecimũ annum, & per hoc iure factum testamentum pronunciauit, nec prouocasti, aut post appellationis impletum causam destitisti: rem iudicatam retractare non debes.

Causa præiudicialis impedit electionem ad mineria. BART. Vel sic: *Suspensa genere, suspenditur qualibet eius specie, & indiuiduũ.* Vel sic: *Suspensa principali, suspenditur secundarium. h. d. secundũ* BALD. Vel sic: *Appellans à sententia decurionum, licet interim dauinuit electus non appellat, sibi non præiudicat. h. d. secundũ* SAL. Vel sic: *Causa præiudicialis quæ quæ pendet, impedit exercere alias particulares: ideò si exercentur, non valent: nec est necessaria appellatio.* PAVL. DE CAST.

III. *Imp.* GORDIAN. A. *Ingenuo.*

S I (vt proponis) [f] suspensa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quæ te ob id interposuisse dicis, quòd decurio nominatus esses, ad decurionũ vocatus est manifestum est præiudicium [g] futuræ notioni memoratorum iudicum fieri non potuisse.

Non valet sententia plurium delegatorũ, nisi omnes sententient. † BART. Vel sic: *Cùm plures sunt delegati in vna causa sententia lata ab vno, vel ab aliquibus ex eis, non interuenientibus alijs, est ipso iure nulla: ideò necessaria non est appellatio.* PAVL. DE CAST.

IV. *Imopp.* VALERIANVS, & GALLIENO. AA. & VALERIAN.* C. *Iuliano.*

C Vm magistratus datos iudices, & vnum ex his pronunciasse proponas: non videtur appellandi necessitas fuisse, cùm sententia iure nõ teneat [h].

Impositio multa, vitra quam iudex posset ex sua iurisdictione, est curionem eum esse constiterit: vt *ff. de decurio. l. honores. §. his, qui. g ¶ Præiudicium.* sic contra *ff. de vacc. munc. l. ij §. qui ad munera. & de iure immun. l. semper §. hac clausula.*

C *Vm magistratus.*] CARVT. Delegati sunt duo, vel tres ad causam: vnus tantùm pronunciauit. non valet sententia, nec ab ea necesse est appellare.

h ¶ *Non tenet.* vt *in mutuatis. vt iudices non expedient factas iniurias. §. si autem duo. vel. in. & ff. de re iudicata. l. duo ex reibus. in principio.* & distinguitur in plurbus delegatis: quia plurium sententia tenet: vt *ff. de arbitris. l. item si tenet. §. finali. & l. fin.* dummodo omnes iudicent [i]: vel si pares sint, in pendenti est, donec delegatus approbauerit: vt *ff. de re iudicata. l. duo iudices.* si verò sint oriundi, & impares, valet sententia plurium: vt *ff. de re iudicata. l. Pomponius. & l. duo ex tribus.* Si autem æquales sint, tunc valet quæ pro libertate ferret: in alijs autem illa, quæ pro reo: vt *ff. de re iudicata. l. inter pares. & ff. de institutis testamento. l. si pars.*

ADDITIO. Videat omnino *cap. fin. extra de re iudic.*

Sententiæ ex diuersis si fiunt ex plurib. quid inter.

a Si plures iudicent, numero loqui debent & pronunciare: nec sufficit vno ignorante alios esse, præiudicat. sentiat gl. in *l. omnes. mutuum. & ff. de iurisdict. in concordia.* alia est in *l. fin. §. in vnoquoque. in concordia.* vt dixi. vt dixi plenius.

i ¶ Vbicunque les dat certũ modum pronunciandi illum non illo addit alia iudicum.

k ¶ *Non tenet.* ipso iure: [sed facit * in poena: vt si in quadruplũ condemnatus ex furto nõ manifesto, valet sententia: vt *ff. de his, qui not. infam. l. quid ergo. §. pœna.* Sed *in multa* si modum non excessit, valet sententia: sed appellatur: vt *supra de appella. l. & in multis.* Sunt & alia differentiæ inter pœnam, & multam: vt *ff. de verb. signif. Latinè est. §. mulct. & l. si qua pœna.*

C *Vm non.*] CARVT. Delegatus est alicui causa, vt pronunciet intra certum diem: & vltimò die pronunciat, non tenet sententia.

l ¶ *Sed ductis.* id est, prolongata.

m ¶ *Alioquin.* id est, longiore.

n ¶ *Cognoscat.* vt *supra quemadm. & quando in l. si vt proponis.* & hoc nisi fiat partium confessione prorogata esset diem: vt *ff. de iud. Lq. §. fin. & iudex.*

e Sententia lata iustè id est, non expressè errore, lata regularitè non valet: sed errore tantum cessante.

f Addit quod hanc regulæ exceptionem, quæ apud Iocianum regula 212. inquiunt, sententia contra iustè legis, & litigantis lata definitiva.

* Antè diffuse addit in vno. Dumtò ex decretis illegitimè.

d Sententia contra iustè litigantis lata nulla.

C [vt proponis.] Ab electione decurionatus appellasti: si ea quidem electus eras dauinuit, non tenet electio: cùm enim dauinuit eligitur ex decurionibus, non autem potest eligi dauinuit quam de

Vmquis.]

480/C.IV.K.5-4, 2003-2004
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VEnales.] CASTR. Litigabam cum Titio, Titius dolis pecuniam iudici, vt me iniquè condemnaret. Dicitur quòd non valet sententia, ex qua est appellare. VIVIAN.

a ¶ Venales. a quia b pecuniæ c obtentu fuit: scilicet d si per gratiam: vt ff. ad Trebell. l. seruo emptor §. item prætor. nam ibi tenetur dari cessionatio: vt ff. de rebus dub. nisi in causa iuris nulla est. Nam si vbi non valet, ambitione, vel gratia latetur Sententia regis. ff. de rel. ad leg. l. fin. nam iniusticiarius e etiam causa retractatur sententia: vt ff. de arbit. l. non dignum. §. item quidam.

b Sententiæ venales quæ vel Sententia à Iudice non fertur an sit ipso facto nulla? v. Romanii fragment. 38. & Iudicis vendit. ad Aulorius de ciuit. Capel. de Thesal. Aliqua regulariter nullæ: sed datur restitutio: non esse ipso iure nulla est. ad de Gio. Praetor. ff. ff. praetor. ff. ff. ad Senatusc. Turpillianum. Aliqua Sententia in tapetgenialis valet. & Sententia ex iniuiciis latis retractatur ff. de iud. ad Glos. ff. ff. de arbitrio. g Sententia venalis parat, & quia adiuncta compensat. h Inhabilis ad honorem qui dicitur.

a ¶ Venales. a quia b pecuniæ c obtentu fuit: scilicet d si per gratiam: vt ff. ad Trebell. l. seruo emptor §. item prætor. nam ibi tenetur dari cessionatio: vt ff. de rebus dub. nisi in causa iuris nulla est. Nam si vbi non valet, ambitione, vel gratia latetur Sententia regis. ff. de rel. ad leg. l. fin. nam iniusticiarius e etiam causa retractatur sententia: vt ff. de arbit. l. non dignum. §. item quidam.

e ¶ Venales. At dum de arbitris eorum quæritur, ex compromisso adeuanur. Et hæc causa datur ex cautione doli, vel ex dolo actio, l. 13. ff. de receptis. Cujac.

f ¶ Infirmas. secùs f in sententia arbitraria, quidado potest agi ad petendo sed tantò obstat doli exceptio: vt ff. de arbitrio. in summa. & supra de arbitrio. l. 19. Ipso f ergo iure non valet sententia iudicis: vt Bar. Iudex etiam accusari potest lege Iulia repetundarum: vt l. ad leg. Iuliad. repet. l. iudicium. quod si iudex fecit fraudem, vt ff. de re iudic. l. ff. filiusfamil. & qui corrupit causam ipsis iure nulla non valet. ad de Gio. Praetor. l. ff. ff. praetor. ff. ff. ad Senatusc. Turpillianum. ff. Aufidius. Sententia in tapetgenialis valet.

g Sententia venalis parat, & quia adiuncta compensat.

h Inhabilis ad honorem qui dicitur.

Sententia lata precio sunt ipso iure nulla: sicut si essent lata gratia. BALD. Vel sic: *Sententia lata à corrupto per pecuniam, est ipso iure nulla, nec appellare est necessaria.* PAVL. DE CAST.

VEL. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Nicagoræ* †.

VEnales a sententiæ, quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpositæ prouocationis auxilium, iampeidem à diuis principibus infirmas b esse decretum est.

Minor ætate vocatus ad decurionatum, est sine appellatione tutu iure iure, maximè si pater non consentit. BALD. Vel sic: *Defectus ætatis reddit nominationem ad munera publica ipso iure nullam, & etiam priuilegium iuuenutatis, idèò appellatio non est necessaria. h. d. cum l. fig.* PAVL. DE CAST.

VIII. *Idem AA. Constantino* *.

SI pater tuus, cùm decurio creareris, non consensit, & decimumquintum annum ætatis agis: adiens præses prouinciæ si inhabilem a te ad eundem decurionatus honorè esse perspexerit: quando b huiusmodi ætati c etiam præteremissa appellatione subuniatur, iniquam nominationem remouebit d.

Pueruus habens immunitatem vacationis nè teneatur, si contra immunitatem vocatur ad munus. h. d. & est speciale in multitudine. BAL. Vel sic: *Si puerum habens immunitatem, vocatur ad munera personalia, non tenetur appellare: quia vocatur, vel efficitur ipso nulla. h. d. secundum* SALYC.

IX. *Idem AA. & CC. Rufino.*

VEteranis, qui in legione, vel vexillatione militantes post vicesimæ stipendia a honestam b, vel causariam c missionè consequuti sunt, onerum, & munerũ personalium d vacationem cõcessimus. Huiusmodi autem indulgẽtiæ nostræ tenore remuneratos fidam deuotionem militum nostrorum, etiam prouocandi e necessitatem remisimus.

Appellationibus supernacuis non vtatur in non iniuria, sed honor iudicibus inferatur: idèò vbi vultus appellauit super forte, non appellat vltior ab abbitratio expensarum, sine vultus prosequatur appellationem, sine non: quia iudex appellationis est datus licentia appellatum in sumptibus non condemnatum condemnandi. SALYC. Vel sic: *Ista lex est singularis, & h. d. Supernacuis appellationibus non vtimur propter honorem iudicum, secundum* IAC. BVTRI. Vel sic: *Vbi vultus appellauit super forte, non appellat vltior super expensis, sine vultus prosequatur causam, sine non: quia hoc totum supplet iudex officio suo.* BVTR. Vel sic: *Si vultus appellat, & prosequitur, vltior non potest appellare propter condemnationem expensarũ omnis sum, idem si non prosequitur. h. d. ista lex not. secundum* BART. & PAVL. DE CAST.

X. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Menna P.P.*

OMnem f honorem falsum iudicibus refertantes †, si quando vna pars quasi lasa per definitiuam eorum sententiam, prouocatione via fuerit, interdicimus alteri parti, quæ victa, pro hoc tantummodò quòd nihil capere pro sumptibus litis, vel detrimẽtis, vel minus, quàm oportuerat, iussa est, prouocationem offerre: cùm & g ipsa decisionem litis rectè facta esse confiteatur h: iudicibus scilicet sine florẽtissimis proceribus sacri nostri palatij, sine his, quibus pro minore i litium æstimatione consultationes k delegantur, (si perspexerint adiuuãdum esse victorem sumptuũ † perceptione) etiã sine prouocatione eius l hoc fatientibus, & iustam eorundem sumpeuum quãtitatem definientibus m. Sed nec n occasione consultationis introducendæ o victori prouocare concedimus: cùm & priscis legibus liceat ei, & sine prouocationis auxilio eandem consultationem

a Mater testimonialis etiam militis, & veterani habentur.

b Veteranis immunitas datur non alis militibus, tantùm vacationem militiæ habentes.

c Agendum fra appellata electionem vitiatur, qui litigatur, & cit immuptis, & non excitat.

a Mater testimonialis etiam militis, & veterani habentur.

b Veteranis immunitas datur non alis militibus, tantùm vacationem militiæ habentes.

c Agendum fra appellata electionem vitiatur, qui litigatur, & cit immuptis, & non excitat.

d Vacationem.] CASTR. Petebam fundum à Titio, condemnatus est iudex tantùm in fundo, & non in fructibus, & litis expensis. Dicitur quòd non datur mihi facultas appellandi nomine fructuum, & expensarum, cùm editor rectè latam sententiam: hoc in primo. Idèò dicit quòd si Titius, qui condemnatus fuit, appellauerit quòd si iudex appellationis perfecit me ad dictum iudicum in expensis & fructibus, quòd me iniuriis. Tertiò dicit, quòd si victus Titius appellauit, & eandem appellationis non fecit prosequutus, dicit quòd ego aliter per eandem appellationem vidi Titii potero consequi fructus, & litis expensas in primo indicio dedicta: & hoc dicit.

e ¶ Omnem. sic extrà de appell. c. vt debitus honor. h. d. ff. de priuileg. creditorum.

f ¶ Confiteatur. in fortem: sed a iudex recuerit, qui nihil de sumptibus dicit: vt supra de iudic. l. properandum. §. fin autem alterutra.

g ¶ Pro minore qui & appellaverat pedanei a indicet quod sumptus: quia humiliora deceptant negocia: vt T. de pedan. iud. l. fin. ACCVRS.

h ¶ Consultationes. i. appellationem.

i ¶ Eius & alioquin petit quod sumptus. Aut. Sed contra T. de fru. & fit. exp. l. terminus. Solu. & fit: quia ibi non fuit appellatum.

k ¶ De sumptibus. scilicet amplioremin sumptibus. l. supra de appell. l. amplioram.

l ¶ Sed nec. duo dicit hæc lex. Primò appellat reus victus, d prosequitur in forte: cerò non appellat aliter pro sumptibus, licèt iudex suppeditas, licèt iudex suppeditas, & sic intelligat in forte, qualiter de sumptibus ratio haberet ratio, T. de fructib. & lit. expen. Lucrinus. Et verò dicas in sumptibus rei, fructuum videtur quòd appellet: cùm de eis non sit damnatus reus: nisi dicas quòd sit damnatus in minus.

m ¶ Iurandum. id est, quod victus non appellat quo ad sumptus, sed quod principale, & sic consultationem non introducit. Vel si appellat, non prosequitur.

n ¶ Diffe

a Sententia inaspectibilium pecunia corruptum ipso facto nulla est. v. Romanii fragment. Sententia Sententiarum reg. ff. de rel. ad leg. l. fin. nam iniusticiarius etiam causa retractatur sententia: vt ff. de arbit. l. non dignum. §. item quidam.

b Sententiæ venales quæ vel Sententia à Iudice non fertur an sit ipso facto nulla? v. Romanii fragment. 38. & Iudicis vendit. ad Aulorius de ciuit. Capel. de Thesal. Aliqua regulariter nullæ: sed datur restitutio: non esse ipso iure nulla est. ad de Gio. Praetor. ff. ff. praetor. ff. ff. ad Senatusc. Turpillianum. ff. Aufidius. Sententia in tapetgenialis valet.

c Sententia ex iniuiciis latis retractatur ff. de iud. ad Glos. ff. ff. de arbitrio.

d Sententia venalis parat, & quia adiuncta compensat.

e Inhabilis ad honorem qui dicitur.

f Si, pro quia.

g Quando, pro quia.

h Aliàs. scilicet in xv. ann. vt supra dixit.

i ¶ Remouebit. nec parer pro eo tenebitur: vt l. ne pater pro filio. l. filiusfam.

k Vteranis.] Stipendia. Vide c. 18. de praescript. Tacitus lib. 1. Tiberius dixit imperatem fore Rempubl. militia, nisi veterani dimitterentur post 20. annos. Seilas in verbo, veteranus. CVJAC.

l ¶ Honestam. vt qui ex ann. militauerant. T. de excusat. vet. l. 1. Vel si intra certum tempus fuit allumptus, & illud finitè est.

m ¶ Vel causariam. quæ propter valetudinem solum a laborat militia: vt ff. de his qui not. infam. l. 4. §. quamuis. sed qui ignominiosè ob remissitur, est infamis, & idèò priuilegia non habet, vt ibidem dicitur.

n ¶ Personalium. personale ¹ munus est, quod cum animi prouisione, & corporalis laboris iniunctione, sine aliquo detrimento perpetratur: vt tutela, & cura, & similia: vt ff. de mun. & hon. l. mu-

480/C.IV.K.5-4, 2005-2006
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ a *Differente.* & facit ff. *de temp. appell. auth. si, qui.* Accvrs.
Differente appellato, vel prosequi super sumptibus: sed super forte appellabat, & prosequebatur. Vel verius dic, scilicet prosequi appellationem interpositam super sententia sortis & facit ff. *de temp. appellat. auth. si, qui.*

pellans, quaeritur? Dicitur quòd non. Si verò probato crimine condemnatus fuerit non confessus, an sit audiendus appellans, quaeritur? Dicitur quòd sic, & hoc in secunda.
f ¶ *Veneficorum*, i. qui veneno occidunt aliquos.
g ¶ *Maleficorum*, i. magicorum, & incantatorum.

b ¶ *Iniuriam.* non talem, vt agatur actione iniuriarum: vt *suprà de appellat. l. & in maioris,* quae est contrà. Vel sic iniuria, quando supervacua: vt *hic.*

a Iniuriam facit iudici, qui supervacuè appellat.

differente a suo adversario introducere: & nos ei nihilominus hoc permittimus, iniuriâ b ex supervacua provocatione iudicibus fieri prohibentes. Dat. VIII. Idus April. Constantinopoli, Decio V. C. Consule.

h ¶ *Violentiam.* vt ff. *ad leg. Iul. de vi publ. l. quoniam.* Accvrs.
i ¶ *Propria.* id est, spontanea, & non extortus tormentis: vt in *hac lege.*

b Confessio propria, quae spontanea.

QVORVM APpellationes non recipiuntur.

QVORVM APPELLATIONES non recipiuntur.

Titvlvs LXV.

IN superiore titulo reprobatur superstitiosa, superflua, supervacua appellatio. sic vocatur, l. 2. & l. vlti. eod. tit. In hoc reprobatur moratoria, frustratoria, importuna, quae ludificatoria potius est, l. 1. Cod. Theod. eodem. *& importuna dicitur* l. 6. hoc tit. l. 7. Cod. Theod. eod. *Appellationem superstitiosam recipere verecundia est,* l. 42. Cod. Theod. de appell. *Appellationem moratoriam recipere ignavia,* d. l. 6. *aut ignava verecundia, hac poenam, illa laudem meretur. Et moratoria est appellatio si ex contumacia condemnatus appellaverit, quia non ignorat se meritò litem amisisse: item si confessus, & convictus de crimine, si debitor liquidò convictus, si appariter ex delicti causa condemnatus à proprio iudice, cui parat. si quis contra ordinem iuris non ferebat aperiri tabulas testamenti, aut heredem scriptum mitti in possessionem ex edicto D. Adriani. Item si quis appellat ab executione, executore non excedente sententiae modum,* l. 11. C. Th. eod. *vel si ab articulo id est, ab interlocutione,* l. 5. hoc tit. *Ab omni consultò licet appellare non ab articulo causae, putà quòd non detur dilatio instrumentorum, causa vel locus ad agendum, vel exceptio nulla non admittatur,* l. 56. ff. de appellat. *quòd etiam iudices vulgò interloqui solebant.* l. vltim. ff. de sentent. & interl. *Ab executione fere appellatio, ab articulo propter, quia post cognitionem totius causae interposita appellatione, & vitia interlocutionum corriguntur. At iure Canonico à quacunque interlocutione ex causa appellari potest,* c. non ita 2. q. 6. *quo iure vtimur: quia facilè iudices appellantur ex omnia, quibus litium modus excrescit, aut litium vita producitur. quo causa etiam efficit, vt renunciationem, quae probatur,* l. vltim. §. vltim. ff. de temp. appell. *aut quandocunque factam renunciationem appellationis vim, aut ne vix quidem admittant, imò nec iurisiurandi dilationem.* Cviac.

Cessat appellatio quandoque, ideò quia necessaria non est. vt ff. titul. 3. *quandoque ideò quia non meretur appellator audiri: de quibus hoc dicit.*

[I]llud, JCastr. Positi à te decem, lite contestata, per contumaciam compulsi abesse iudex te condemnavit, nunquid reversus audieris appellans, quaeritur? Dicitur quòd non.

c ¶ *Eius, qui per contumaciam.* scilicet b veram: vel quia incitatus non venit: vt hic. & ff. de iudiciis. l. properandum. §. cum autem. & in auth. de iudi. §. appellationibus. coll. vj. & ff. de re iudic. l. contumacia. & ff. de appell. l. ex consensu. §. eum, qui. Non solum: quia tunc appellare vt ff. de iudi. l. & post. §. fin. Ita fuit contumax d in non veniendo: secus si in non exhibendo, vel in non restituendo: quia tunc appellat: vt ff. de appell. l. creditor. §. iussus. quae est contrà. Quid autem si quis est contumax e in non iurando de calumnia? Videtur quòd possit appellare, argu. d. *Lorenz.*

d ¶ *Summatim.* Sed quomodo potuit iudicari, cùm non sit liquidum: vt *suprà de iudic. l. properandum.* §. 1. Resp. quod f ad absentem fuit semiplenè cognitum: vt hic. sed quo ad praesentem debuit plenè cognosci: vt *dic.* Vel dic quòd haec erat causa, de qua summariè debuit tractari: vt in actione ad exhibendum, & similibus: vt ff. *ad exhiben. l. sp. §. ibidem.* Vel tertiò dic quòd haec dictio, *summatim,* refertur ad id, quod subiicitur, quod non placet, sed g debet plenè cognosci, si sit recipienda appellatio, vel non. Accvrsivs.

e ¶ *Non possit.* nisi veniat iudice sedente pro tribunali: vt ff. *de in integr. restitut. l. denique* sorte fit ff. *de leg. 3. l. pater.* §. *iidem.*

OBservare.] Castr. An convictus, & confessus de crimine per testes, &c. audiatur ap-

b Contumacia vera dicitur, quoties is, qui vocatus est incitatus, ad venit, cui opponitur hic ficta.
c Contumax verus non appellat: sed fictus.

d Contumacia in nō veniendo, & nō exhibendo, vel nō restituendo differentia. Hic, non ille appellat.
e Contumax in non iurādo de calumnia appellat.

f Summatim [illegible] quod [illegible]
g Idem [illegible]
g Appellatio [illegible] est, iudex ad quem appellatum est, plenè debet cognoscere, licet ad [illegible] appellationem, vt hic, quòd verbum plenè quidem [illegible] quod ad summarium, non [illegible] Balbum *decis.* 444.
† Ex de Th. lib. 11. tit. 36. l. 7.

Contumax in non veniendo, non auditur appellans: hoc dicit secundùm Salyc. Vel sic: *Verus contumax non appellat.* Bart. & Pavl. de Cast.

I. Imp. Antonin. A. Sabino.

EIus, qui per contumaciam c absens, cùm ad agendam causam vocatus esset, condemnatus est: negotio priùs summatim d perscrutato appellatio recipi non potest e. PP. Non. Iul. Ant. A. IV. & Balbino Coss.

Ad hoc vt quis non possit appellare requiritur quòd sit convictus, & sponte confessus: & si quod eorum defecerit, appellatio admittitur. Bald. Vel sic: *Propter immanitatem criminis convictus, & confessus non appellat, h. d. secundùm* Bald. & Salyc. Vel sic: *Convictus, & sponte confessus, non appellat* a: *secus si sit convictus tantùm, non autem confessus: vel confessus, non tamen spontè sed formidine tormentorum. h.* c *d. ista bona lex.* Pavl. de Castr.

II. Impp. Constantinvs & Constans AA. ad Maxim. Conf. Syriae Coele †.

OBservare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum f, maleficorum g, adulterorum, itémque eorum, qui manifestam violentiam h commiserunt, argumentis convictus, testibus superatus, voce etiā propria i vitium, scelúsque confessus, audiatur appellans. Sicut enim hoc observari a disposuimus: ita k aequum est testibus productis, instrumentísque prolatis, alijsque argumentis praestitis, si sententia contra eum lata sit, & ipse, qui cōdemnatus est l, aut minimè voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus, contra se aliquid dixerit m: provocandi licentiam ei non denegari n †. Dat. V. Idus Decembr. Leontio, & Sallustio Coss.

Qui malè gessit officium, convictus & condemnatus non appellat. Bald. Vel sic: *Officialis condemnatus à proprio iudice de malè gestis in officio non appellat.* Salyc. Vel sic: *Officialis alicuius iudicis, si condemnatur ab illo iudice de delicto commisso in officio non potest appellare: quia praesumitur non iniustè condemnasse: secus si lata sit super alio, quod concernit patrimonium.* Pavl. de Cast.

III. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Modestum P.P. a

NVlli o officialiū à sententia proprij iudicis provocatio tribuatur, nisi in eo tātùm negotio, quod ratione civili super patrimonio fortè apud proprium iudicem inchoaverit: sci-

¶ *Ergo.* duo necessaria, vt non appellet, scilicet quòd convictus, & confessus: & alterum non sufficit, nisi c in casibus vbi sufficit convictum, propter immanitatem criminis: vt ff. *de fals. moneta. l. j.* & ff. *de rapt. virgi. l. j. §. sin autem post.* & ff. *de appellat. l. constitutiones.* & ff. *de inofficio. testa. l. si quis filio exheredato. §. hi autem.*
¶ Item nota quòd in quinque criminibus loquitur haec lex: sed idem videtur in caeteris, & idē in pecuniariis d causis.
¶ Sed videtur etiam in his delictis convictum, & confessum appellare, & alium pro eo: vt ff. *de appellat. l. non tantùm.* quae est contrà, & *suprà de episcop. audient. l. addictos.* quae est contrà, & *suprà de appellat. l. addictos.* Solu. hic ante e sententiam fuit confessus: ibi post, secūdùm Ioannem. Vel ibi non fuit convictus: sed f tantùm confessus.
k ¶ *Ita.* Ceconera
l ¶ *Condemnatus est.* legitimè occasione suscepti officij.
m ¶ *Aliquid dixerit.* cōfessio g ergo in tormentis, veluti timore tormentorum facta, non nocet: vt *hic,* & ff. *de quaestionibus. l. j. §. divus Severus.* nisi perseveraverit, scilicet extra tormenta confessus: vt *in eod. lege. §. si quis vltrò.*
n Vel non nocet confessio h, scilicet sola, nisi probationibus aliquibus adiuvetur: vt *hic,* prima servatur.
n ¶ *Denegari.* si verò ob aliquod delictum poena imponatur appellare nō licet, vt ff. *de verb. signif. l. si qua.* & dic vt ibi.

NVlli.] Castr. Si iudex officialem sibi deputatum condemnavit: quia malè se habuisset circa officium suū: an audiatur appellans, quaeritur? Respon. quòd nō secus est, si super patrimonio officialis litigat, & condemnatus fuerit: quia appellare potest. Vvlgar.
o ¶ *Nulli* scil. accusato criminaliter, eò fortè quòd se malè habuisset circa officium suū nam si de adulterio, vel furto, tunc stabo legi superiori proxime.

a Appellare non potest convictus simul, & confessus.
b Confessio propria, quae spontanea.
c Appellare non potest cō. victus crimi- nalibus: tamen si non sit confessus.
d Appellare nō potest cōfessus, & convictus civil. in pecuniariis & civilibus vide Balbum *decis.* 431.
e Appellare potest is, qui tamen confessus est ante sententiam.
f Confessus tantùm, non convictus appellare potest, a [illegible]
g Confessio in tormentis non nocet, nisi perseveret extra tormenta.
† Accursius.
h Confessio in tormentis sola sine aliis probationib. non nocet.
a Ex C. Th. eod. l. 13.

Aeqv:

480/C.IV.K.5-4, 2007-2008
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ANONYM. Item limita hanc legem, quando officialis parti nuntiat, vel notariis, &c. condemnatur ab illo iudice, cuius erat officialis. Non enim est verisimile quod iudex fecit contra eũ sententiam, nisi clare operosis delictum. ita intelligit hanc l. glos. *in § qui appellat. in l. nulli. paragr. ij q. vj.* vbi hæc Leum duabus præcedentibus, & id diabus sep. est canonizata.

a ¶ *Procuratorem.* procurator ergo appellat, & prosequitur ut dominus, si vultis *hic, & T. de appell. l. dominus litis.* Item facit *l. de pen. Lex dim. & facit l. de appell. num. l.*

¶ Idem quidem fiscalis in Sicilia hæc sententia hæc super decimis: quomodo non cogitur dia, vel nomine tributorum: an consentiat, & condemnatus possit appellare quæritur? Dicitur quod non.

A *Bibliothecam.*] CASTRENSIS. Tenebatur fisco in decem ex contractibus, vel nomine tributorum: an consentiat, & condemnatus possit appellare quæritur? Dicitur quod non.

b ¶ *Calculi.* id est, rationis. ACCURS.

c ¶ *Publicarum.* vt quia administratis quis publica negotia: & sic est *§ de appell. vers. l. fin.* Sed contra *§ de appell. quæstionem.* Sol. vt ibi. d ¶ *Pressis.* scilicet patrimonii Imperatoris: vt *§ ind. l. fin. & § de appellationibus l.* Item in bonis varantibus lata sententia: vt *supra de appell. l. decu.* Alij * intelligunt hæc esse de prisiro debito: quod defendi possit Italus dicens.

e ¶ *Condemnatus.* vt qui condemnatus dicit, vtique debeo id, in quo sum condemnatus: sed appello & sic negotium differam.

A *Restituere.*] CAPITS. Petij à Titio x. fuit mihi condemnatus: exercitor modum executionis: quia fecit me mitti in possessionem maioris quantitatis, quàm erat deducta in sententia: an à tali executione possit appellari, quæritur? Dicitur quod sic: licet aliàs ab ea appellare non possit in vtili res, de qua est controversia, si mobilis, possessio tradatur: vel apud Titium collocetur tradenda cui iudex appell. eam adiudicauit. Si verò est res immobilis, pura fundi: fructus percepti, & percipiendi apud se quæstium deponantur, possessione fundi retinentur penes eum, qui appellauit. Si verò appellator inuenatur fraudatrix appellasse, in quinquaginta libris argenti mulctatur. Vista. f ¶ *Ab executione.* id est, ab ipsa executione facti executio enim est, &c. vt *supra de restit. vel iudic. l. restituatur.* sed b ¶ pronunciat exequendam, vel non exequendam, potest appellari: vt *§. de appell. & in materiibus.*

g ¶ *Ex iure.* vt *§ de appell. l. ab executore in prim. & § de verb. sign. § qua pœna.* vbi dicit, de pœna provocationis, & id est, de executione pœnæ, secundum vnum intellectum.

h ¶ *Restituationibus.* vt *supra de appell. l. quoniam iudices.*

i ¶ *Potest.* hoc abundat: vt *§ de arbit. § ibi.* vide illud. *Sed hoc sæpè respondent fore potest.*

k ¶ *Exercet.* vt * si fuit erat in possessionem rei iudice missi, præcipit fieri in magnum. Idem si pro maiori quantitate, quam in sententia continetur. Idem dicit, si excedat modũ ante terminũ ad exequendo, scilicet ante quadriennium tempus: vt *§. de appell. l. § qui pronunciatione. in fin. vbi de hoc dici.* Item idem est, si exercitor præterminisa cognitione exceptionis (quæ datur aliquis in quibusdam casibus) etiam post sententiã, & post quadriennium tempus: vt *supra de iur. & fac. ignor. l.* & *nec supra sententia. refund. non post l. peremptorium* (vel sententiam exercitori mandat. Item appellatur ab eo, qui malè interpretatur sententiam vt *§ de appell. l. ab executore. in prim.* Item à pronunciatione executionis facienda, velonus: vt *in prima. hujus l.* dicit.

l ¶ *Deprehatur.* id est, auferatur.

m ¶ *Sequaciba idonea.* Vide *vbi de prohibit. seq. per supra* C V I A C.

n ¶ *Cognitor.* appellatiorcis.

o ¶ *Pronuntiatione capitis.* quod superiat, aliter non possent sequestrari.

p ¶ *In deposito collocetur.* scilicet * apud sequestrum, & sic est contra. *supra de prohibit. sequestra. pe. l. j.* Solut. hoc speciale. Item contra *supra de appell. l. appellantibus.* Sol. ibi appellatum erat à sententia principalis negotij, hic ab executione in iuste.

¶ Item idonea est ergo id quandocunque quis appellet: Resp. non: nisi depositetur fructus appellator: vt *§ de appell. l. imperatores. § fin.*

q ¶ *Appellatione.* iniuste: vt *in prin. huius l.*

r ¶ *Amittit.* id est b definitiua sententia: (nam ab interlocutoria * non potest appellari: vt *§. eo. l. unica.*) Vel vocat articulum certiè capitulij, à quo potest appellari quãdoquidem ante sententiã: vt *§. de appel. l. j.* Vel post sententiã ferta, vt in causibus, in quibus etiam post sententiam licet exceptionem opponere. Sed si pronuntiet tam iudex non posse opponi, puto quòd potest appellari: vt *supra § si sapius in integr. restitut. pulsa l.j.* Et si in causa appellationis succumbat, punitur: vt *hic.* Videtur tamen non posse appellari: quia sententia non adstringit eum ad dandum, vel faciendum: immò ex prima id hoc tenetur, si pronuntiatur hoc solum eum accipere non posse. * Ex Cod. Th. *de l. 12.*

s ¶ *Sententia.* id est, per calumniam, & sine causa.

t ¶ *Mandando.* adhibita diffidatione, an quis calumniatè appellauerit. Si enim per d calumniam: (quidem criminaliter commisit, pœnam mediocrem sustinebit, & erit infamis: vt *supra de appellat. l. ex. § naturali.* & liceat amittere officio iudicis: vt *in eod. l. à prouincialibus.* Vel in illa *Lib. prouincialibus*, est speciale. Si autem cuilibet commisit, hæres pœnam patiatur: vt *hic, & supra de epistola. eodi. l. ex. in fin.* Si verò bona * fide appellat, nullo modo punitur, secundũ Isan. & Ang. nec in criminali, nec in ciuili.

Q *Vilquis.*] CASTR. Testamentum fecisti: heredem instituisti: hæres adito iudice volebat quòd illud f aperiretur. Sciis ex aduersa dicebat quòd illud non erat aperiendum: iudex pronunciauit illud esse aperiendum. Scias appellasti: an admittendo sic appellatio, quæritur? Dicunt quòd non: sed appellant, & iudex, qui appellationem admisit, in viginti libris argenti puniatur.

g ¶ *Quisquis.* Ex hac constitutione Tribonianus etiam mentionem edidit D. Adr. remouit, qui constituerat, nemini appellare licere, ne testamentum aperiretur. Idque exemplo leg. Iuliæ de vicesimis.

d Appellantis per calumniam in causa criminali, & ciuili pœna.

e Appellantis bona fide, nulla pœna fiat in ciuili, fiat in criminali confiscabitur.

f Non appellatur à Iudice, sed super testamento, vel super testibus, ne hæredis in possessionem testamentum introducatur.

480/C.IV.K.5-4, 2009-2010
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vicesima, quæ statim post mortem testatoris testamentum aperiri voluit. *Paul. lib. 4. tit. 6.* Cviac.

a ¶ *Mittantur.* idem in quolibet possessorio: vt *infrà ff. de manur. poss. l. 3.* Accvrs.

b ¶ *Is.* scilicet superior iudex.

c ¶ *Crediderit.* ibi duo & alij sunt *ff. de appell. rec. l. fin.*

d ¶ *Inuoluat.* f. superior iudex.

e *Ante sententiam.* definitiuam.

f ¶ *Et ordinem.* &c. pro id est. Et dic, id est, ordinariam cautionem: vel, id est, sententiam ordine iuris prolatam.

g ¶ *Discussore.* genera iudicum sunt: & idem in quolibet alio. ¶ Et sic not. ab interlocutoria non appellari: sed demum lata definitiua sententia: vt *hic*, & *suprà de sentent. l. fin. & ff. de liber. caus. l. liberis. in fine.* & *suprà de iudic. l. apertissimi.* & *suprà de appella. l. eo. §. super.* Sed fallit in casu, cùm iudex in criminali, seu ciuili negotio quæstionem interlocutus est habêdam contra legem: vt *ff. de appel. eo. l. q.* quod intellige de quæstione, quæ fit per tormenta, non de quæstione principali, qua iudex interlocutoria sententia definiat: licèt quidam hoc intellexerunt. 2. Item in alio quando fideiussores approbantur à delegatore *ff. qui satisd. cogan. l. arbitrio. ff. à quibus appell. non licet. l. fin.* licèt quidam illas intelligant, quòd circa appellationem corrigat delegans sententiam talem delegati. 3. Item fallit in alio, quem habes *suprà de appella l. si quis pronunciationem.* Vel illam expone, vt ibi. Sed videtur semper ab interlocutoria appellari: vt *ff. de minor. l. interdum.* quæ est contra. Solu. ibi speciale. Vel ibi trahit secum executionem, & causam ferè totam determinat. Item iure canonum videtur semper posse appellari, q. *quæst. vj. c. anteriora.* Alij verò dicunt etiam secundùm leges semper posse ab interlocutoria appellari: & quod dicta *l. de appell. eo.* dicitur, gratia exempli est dictum. Idem ergo vbilibet per prædictas ll. & per *l. ff. de præuaric. l. prævaricationis.* vbi dicit super incidenti sententiandum, & per consequens appellandum: & speciale dicunt de his iudicibus, in quibus hic dicitur, vel dicunt sententiæ, scilicet definitiuæ, vel interlocutoriæ. Additio. Tu dicas eam quæritur, an ab interlocutoria possit appellari, distinguendum inter ius canonicum, & ciuile. Nam de iure canonico ab omni grauamine licet appellare quandocunque. *cap. super eo, q. extra de appell.* quo casu debet appellans causam rationabilem exprimere coram iudice, à quo appellat. *cap. vt debitus illo. vitra.* De iure verò ciuili sic distinguas: quia aut interlocutoria profertur post definitiuam sententiam, & potest appellari: vt not. *suprà eo. l. ab executione.* Aut profertur ante: & tunc aut nulla alia definitiua speratur, & potest appellari, vt *l. ait prætor. §. permittitur. ff. de minor.* Aut speratur alia definitiua: & tunc aut grauamen illatum & interlocutoria non potest reparari per appellationem à definitiua, & potest appellari: vt *l. q. ff. de appell. recipiend.* & *qui satisd. cogan. l. arbitro.* Aut potest reparari, & tunc aut est talis interlocutoria quæ perimit totum negotium, & potest appellari: vt *l. interdum. ff. de minor.* aut totum negotium non perimit, & non potest appellari: vt *hic*, & *l. q. §. de episc. audien.*

Et *publicarum.*] Casvs. Si contra fiscu in decem, & sis condemnatus: non audieris appellans.

h ¶ *Reiectis*, vt & *suprà eod. l. obiciendum.* Sed contra, *suprà de appellat. l. quoniam nonnulli.* Sed ibi solui.

a Appellare ab interlocutoria an, & quomodo liceat hoc dicit.

possessionem mittantur [a] †,] ausus fuerit prouocare, interpositamque appellationem is [b], cuius de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit [c], viginti librarum argenti [*] multa, & litigatorem, qui tam importunè appellauerit, & iudicem qui tam ignauâ côniuentiam adhibuerit, inuoluat [d]. Da. Non. Apr. Treu. Ausonio X. & Olybrio Coss.

Ante definitiuam non appellatur. Bald. & Salyc. Vel sic: *Ab interlocutoria non appellatur. h. d. secundùm* Bart. & Pavl. de Castro.

VII. *Iidem AAA. & Arcad. ad Palagium comitem rerum priuatarum* [*].

Ante † sententiæ [e] tempus, & ordinem [f] euentus, nec à discussore [g], nec à rationali appellare liceat. Dat. XV. Kalen. Mart. Med. Arcad. A. I. & Bautone Coss.

Publicus debitor manifestè conuictus non appellat. h. d. Bart. & Pavl. de Cast.

VIII. [*] *Impp. Arcad. & Honor. AA. Apolladoro comiti rerum priuatarum.*

Et publicarum necessitatum, & priuati ærarij depoſcit vtilitas ne commoda, quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quàobrem appellatione eorum reiecta [h], qui apertè manifestêque conuicti sunt: hoc obseruari præcepi huius auctoritate cēsemus, vt ei, quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur. Dat. III. Id. August. Med. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

Margin notes: a Appellare ab interlocutoria an, & quomodo liceat hoc dicit. — * Ex Cod. Theod. l. 31.

Left margin notes: a vsque scripsi ad C. Th. — b Ex. pro, id est. — † Pro inclusi in Cod. Th. — * Appellari an ab interlocutoria possit. — * Sic in manuscr. quibusdam. — † pars. — d Appellare licet canonice ab omni grauamine: sicut ab interlocutorio.

SI PENDENTE APPELLATIONE mors interuenerit.

Titvlvs LXVI.

Pendente appellatione, l. pen. *ait* pendente in numero cognitionum: *id est*, *nondum vindicata ea appellatione, quemadmodum & rei ipsi pendere dicuntur, qui nondum discrimine liberati sunt. Et notandum quod ait* dict. lex penult. *appellationem pendentem in numero cognitionum peragi suo ordine: id est, seruato ordine introductionum. Quod & hodie obseruatur. Mors autem in hoc tit. id est, mors eius, qui appellauit, vel eius, contra quem appellatum est, vel mors hominis, de cuius proprietate lis est, ac primùm* l. pen. *ab ostenditur mortuo homine, quo de agebatur, pendente appellatione, vel etiam pendente priore iudicio, litē durare propter peculium, vt propter fructus & partus, & stipulationem de euictione.* l. vtique *ff. de rei vind. Mortuo autem eo, qui appellauit à nominatione, lis penitus extinguitur,* l. 4. *Mortuo eo, qui appellauit à sententia in negocio ciuili, lis transfertur in heredem, perinde ac si priore iudicio mors ei contigisset,* l. 2. *In negocio criminali, ita distinguimus: Aut priori sententia, contra quam appellauit, bona eius expressim publicata sunt, aut tacitè. Si specialiter mortui quidem eius crimen, id est causa capitis extinguitur: sed quæstio bonorum specialiter publicatorum non extinguitur. Si tacitè, vt si deportatus sit nulla alia adiecta, morte eius & crimen, & quæstio bonorum extinguitur, & bona transmittuntur ad heredes: atque ita in multis paribus iuris multorum interest exprimatur aliquid, an tacitè intelligatur. Nam cum ex his peremptis, quæ sunt expressa, non perimitur etiam alterum. Peremptis expressè perimitur etiam quod ei tacitè infuit, & hac definitio proponitur* l. 3. *& confirmatur* l. 2. ff. eo. l. vlt. ¶ si reus, vel acc. mor. fuer. *Repetitio bonorum scilicet quæsitorum nunquam perimitur, nec si priori sententia absolutus sit reus, siue nec bonorum specialiter publicatorū priori sententia. In specie* l. 2. *perimitur: quia absque vtique bonorum absoluto rei, nec est publicatis: admitatio inter reos non est condemnatio, licèt ab ea appellari posse, & ea ex lege penitus absentem vita decessisse intra annum.* Lex vltima vt accipienda sit, *attende* lib. de diuer. temp. cap. 26. Cviac.

Heredes appellatoris mortui appellatione pendente, in ciuili causa coguntur appellationis causas reddere: vel stare sententiæ. Bald. & Sal. Vel sic: *Instantia causæ appellationis transit ad heredem.* Bart. & Pavl. de Cast.

I. *Imp. Alexander A. Iuliano.*

Etiam post mortem eius, qui appellauit, necesse est heredibus eius vel reddere [i] causam prouocationis, vel statutis [k] acquiescere. PP. III. Non. Decem. Alex. Cos.

Requisitus, & annotatus si appellauerit, et mortuo pendente appellatione, bona eius transeunt ad heredes, non ad fiscum. h. d. secundùm Bald. & Salyc. Vel sic: *Ab annotatione bonorū potest appellari, & appellatione pendente mortē reus pœna extinguitur, & bona ad heredem transeunt. h. d. secundum lect. magis notabilem, secundùm* Bart. & Pavl. de Cast.

II. *Iidem A. Marcellino.*

Eius qui requirendus [l] annum quandocunque sed bona non receperat: vt *ff. de requir. reis l.* 1. *in princip. & l. fin. & §. de requiren. reis l.* 1.

SI PENDENTE appellatione, &c.

Dixit suprà quando ab ipsis non fuit admittendo appellationem: nunc quando ex possessio extinguitur.

Etiam. Casvs. Petij à te decem, condemnatus es: appellatione pendente consisti in fata: an heres tuus causam appellationis debeat prosequi, quæritur? Dicitur quòd sic: alioquin stabit iudicatis.

i ¶ *Reddere.* i. prosequi.

k ¶ *Vel statutis.* hoc in ciuilibus causis: in criminalibus verò discus *infrà l. ij.* ¶ Item facit hæc lex pro [b] eis, qui dicunt appellantē in causa appellationis probare: vt *suprà de appellat. l. si quis.*

b Appellans in causa appellationis probare debet.

Eius.] Casvs. Volebam te accusare de crimine capitali: in corporis absens: iudex te citauit: bona tua describi fecit: intra annum te præsentasti, & liberē professus fuisti, & appellatione pendente decessisti: an bona tua ad heredes tuos transmisisti, quæritur? Dicitur quòd sic.

l ¶ *Eius, qui requirendus.* absens de capitali crimine non damnatur: sed bona eius describuntur, vt copiam sui præstet, vt intra annum adueniens recuperet res suas: post annū verò veniens purget innocentiam suam vt *ff. de requir. reis l.* 1. *in*

a ¶ *Anno*

480/C.IV.K.5-4, 2011-2012
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Annotatus quis dicatur.

a ¶ *Annotatus.* Annotatus ergo est, qui reus absens est delatus, bonis eius obsignatis: & his quæ mora peritura sunt, etiam intra annum distractis pretióque deponendo: sed post annum in fiscum coguntur. Annotatio verò fit publicè, id est, edicto litteris ad annotatû missis, quæ dicitur requisitio: vt *ff. de requi. reis. l. j. §. præsides. & l. ij. & iij. & v.* Accvrs.

b ¶ *Appellauit* à sententia annotationis secundùm quosdam: sed tamen idem si non appellasset, & decessisset, intra annum: vel se liti obtulisset, & decessisset intra annum: vt *ff. de requirend. reis l. j. in fin.* Vel dic appellatum esse à sententia lata super crimine, i. super principali causa: quia redit ille intra annum: & causam agere cœpit: sed an heredes reddere tenentur causas appellationis? Py. dicit quòd non. Pla. dicit quòd sic, propter bona: sed si dicatur appellatû à sententia annotationis; nô video quare heres tenetur eo mortuo intra annum: sed post annum tacitè fuerant confiscata, vnde & tunc idem, vt heres non prosequatur *j. l. proxi.* Item annotatio expressè fiat: si autem à sententia principali nulla facta annotatione fuit appellatû: tunc secus quod habet infrà, *l. proxi.* & facit *ff. de iur. & fac. ignoran. l. errorem. & ff. de iure fisci. l. verum. lib. 10. & de acensu l. absentem.*

† Ol[illegible] quid [illegible] & super [illegible] Ecclesiæ, bona [illegible] ingressi [illegible] Ecclesiæ [illegible] dicitur [illegible]

S *I is.*] Castr. Reus criminis in exilium damnatus cum bonis ademptis appellauit, & appellatione pendente decessit: an appellationis causa propter bona agitari possit, quæritur? Distinguitur: aut tacitè sunt adempta, quia est deportatus: aut expressè, vt relegatus. primo casu non superest quæstio, secundo sic. Vivianvs.

c ¶ *Si is.* pone casum per l. *ff. si re. vel acc. mor. l. ß.*

* damnatus. al. vocatus.

d ¶ *Adempta.* scilicet specialiter.

e ¶ *Adimat* tacitè b: vt cùm est deportatus.

b Tacitè bona adimi [illegible] potest [illegible] & Tacitum nô valet, quod expressum non valet.

f ¶ *Superesse poterit* nam si in expresso non valet, nec in tacito: vt *ff. de seruit. rustic. præd. l. item. §. qui habet.*

g ¶ *Ex damnatione.* scil. tacitè: sed expressè ex speciali sententia: & hoc est quod sequitur.

d Relegati ad tempus quæ conditio.

h ¶ *Auferantur.* vt in relegato ad tempus: vt *ff. de pœnis l. deportatorû.* & facit ad l. istam *ff. de interdict. & releg. l. relegatorû. §. ad tempus. & ff. de iure fisci. l. Lucius. & ff. de bon. damn. l. fin. §. inter. & ff. ad legê Falcidiam. l. in ratione. §. cum quidam. & ff. ad Sila. l. Cum.*

S *I pater tuus.*] Castr. Ad decurionatum

notatus * appellauit b & ante actam causam mortuus est, bona ad successorê pertinere parentibus meis placuit. PP. III. Non. Decemb. Alex. Coss.

Extincta per mortem pœna capitalis appellatione pendente, non extinguitur bonorum confiscatio expressa: sed tacita sic. Bal. & Sal. Vel sic: *Expressa ademptio bonorû, morte appellantis non perimitur: secus in tacita.* Bart.

III. *Idem A. Vlpia.*

SI is, c † qui ademptis d bonis in exilium datus est, appellauerit, ac pendente prouocatione defunctus est: quamuis crimen in persona eius euanuerit: tamen causam bonorum agi oportet. Nam multum interest, vtrùm capitalis pœna irrogata bona reo * quoq; adimat e (quo casu morte eius extincto crimine, nulla quæstio superesse potest f) an verò non ex damnatione g capitis: sed speciali præsidis sententia bona auferantur h tûc etenim subducto reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione. PP. VI. Id. Mar. Modesto, & Probo Coss.

Causa honoris, vel officij, morte soluitur h. d. secundùm Bald. Vel sic: *Causa appellationis super muneribus personalibus morte finitur. h. d. secundùm* Bart. Vel sic: *Causa appellationis interposita à muneris nominatione, morte appellantis expirat.* Pavl. de Castr.

IV. *Imp. Gordianvs A. Alexandro.*

SI pater tuus ad decurionatum euocatus * appellationem interposuit, eáque pendête concessit in fatum: honoris eius quæstio morte finita est i.

Licèt moriatur ancilla, j. tamen peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium. Pavl. de Cast.

vocatus fuisti, & appellasti: & appellatione pendente decessisti, an tuus heres teneatur prosequi? Dicitur quòd non. Vivia.

i ¶ *Finita est.* & ita heredes non tenentur prosequi, nisi pro preterito tempore quod fluxit ante mortem nominati: Tenebitur enim heres nominati, si cessauit gerere, vel appellauit per malitiam *l. de excu. tut. & tempo. earum l. quanquâ. & ff. de excusa. tut. l. qui testamento. & ff. si tut. vel cura. vel magi. l. j. & l. fin.* & facit ad istam *suprà ne filius pro patre. l. ne contra. & l. patris.*

V. *Idem A. Felici.*

QVamuis ancilla, de cuius dominio disceptabatur, à rectore prouinciæ contra te ius dictarum fuerat *, in fatum concesserit: tamen cum appellationem super ea te interposuisse, & in numero k cognitionum pendêre proponas, ea prouocatio suo ordine l propter peculium ancillæ audiri debet.

* vendicatum.

Q *Vamuis.*] Castr. Petij à te ancillam cum peculio, condemnatus mihi fuisti, appellatione pendente decessisti: non est extincta appellatio propter peculium ancillæ.

Singularis est lex ista: & habet duas partes. & h. d. Vltra id tépus, quod datur appellanti, heres eius habet quatuor menses. h. d. prima particula: & secunda h. d. Dicti quatuor menses elapso têpore, quod heredibus datur ad deliberâdum, non currût. h. d. secundum aliquos. Vel aliter: *Heres vltra têpus datum ad deliberandum per l. cum antiquioribus. habet quatuor mêses.* Bart. Vel sic: *Vltra tempus concessum appellanti ad prosequêdum, heres eius habet quatuor mêses, qui incipiunt ei currere post tempus ad deliberandû concessum. h. d. secundum* Salyc. Vel sic: *Vltra tempus, quod datur ad prosequendam appellationem, dantur heredi appellantis quatuor menses.* Pavl. de Castro.

VI. * *Imp.* Constantin. A. *ad Bassum præfectum † vrbi, post alia.*

SI vnus a ex litigatoribus adhuc pendente â appellatione defunctus sit: nô residuum tantùm têporis, heredes eius habeant: sed etiam alios quatuor menses. Sin autem ad deliberationem hereditatis m certû tempus indulgetur, post lapsum n eius temporis quatuor mensiû numerabitur o spaciû: ne ignorantes negotium, vel etiam super adeûda hereditate d[illegible]tes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis affici côpellantur. PP. XIII. Kalen. Iun. Sirmij, Crispo II. & Constantino II. CC. Coss.

Tuxta patrem [illegible] Ecclesiam [illegible] posse [illegible] ad [illegible] tamen quidquid de [illegible]

k ¶ *Et in numero.* de multis quæstionib. appellationem cognoscebat, & facit ad l. istam *suprà de iudic. cum. l. principaliter j. & de asser. tol. l. fina. & ne de sta. defun. l. quamuis.*

* Ex Ce. Th. lib. [illegible] † al. PP. Const.

l ¶ *Ordine.* susceperat iudex alias cognitiones quarum aliqua cognitionem illam præcedere debebat: inde est quod dicit suo ordine. Accvrs.

a *S I vnus.* Huius l. speciem, atque etiam totam explicationem, vide in tractat. *de præscr. cap. 16.* Cviac.

ß ¶ *Pendente appellatione.* Intra primum putà lapsum, id est, intra sex menses, cûm ei superessent 2. menses tantùm. Cviac.

γ ¶ *Tantum têporis.* Putà duo menses. Cviac.

m ¶ *Hereditatis.* scilicet qui appellauit.

d ¶ *Post lapsum.* Non ex morte testatoris currût, sed à finito tempore heredi liberandi causa dato. Cviac.

* al. proprie.

n ¶ *Numerabitur.* Contra *ff. de iure delib. l. cum antiquioribus.* Solu. hic habet tempus quatuor mensium ad appellationem exercendam vltra id quod ibi datur ad deliberandum.

DE HIS, QVI PER * METVM iudicis non appellauerunt.

TITVLVS LXVII.

ETiam qui propter metum iudicis non appellat intra constituta tempora, iudicatum facere cogitur: quia vanus est metus. Qui verò propter violentiam, & terrorem, quem infert iudex, non appellat voce, aut libello, satis habet intra constituta appellationi tempora id publicè contestari, vt contestatio pro appellatione cedat, Iulius quidam *ff. de appellat.* Cviac.

Vbi princeps, ibi securitas: & illa formido vana est, quæ formidolosi non patrocinatur. Bald. Vel sic: *In curia principis cessat præsumptio iusti timoris. h. d.* Bart. & Pavl. de Cast. & Salyc.

DE HIS QVI PER metum iudicis non appellauerunt.

Cujacii

480/C.IV.K.5-4, 2013-2014
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Supra dixit quando appellatio facta nuntiatur: hic econtra quando non facta habetur pro facta, & examinatur.

* Diophant.

S I contra.] CASTR. Aliquis in comitatu principis conuenitur & condemnatur, nõ appellauit. necesse habet ſtare iudicato: nec ſi dicit ſe metu iudicis non appellaſſe, auditur.

a ¶ Potuiſti. vel debuiſti. & facit ff. quod met. cauſa l. ſed l. in princ. & j. l. prox.

H Is qui.] CASTR. Si condemnatus nõ appellat neceſſe habet parere iudicatis: nec excuſabitur ſi dicit ſe metu iudicis non appellaſſe, ſi verò ei facta fuerit vis quo minus appellet, proteſtari debet corã aliquibus intra decem dies, quòd non poteſt appellare: & tunc ſufficit talis proteſtatio ad appellandum.

b ¶ Seu præfectos. id eſt, contra eorũ ſententias: & ſic expone ſequentes, contra quorum ſententias appellari poteſt: vt ſ. de appellat. l. à proconſulibus. & l. quoniam iudices. ACCVRSIVS.

c ¶ Repellatur. quia non ſuit iuſtus metus: vt ſ. l. proxi.

d ¶ Suſtinuerunt. ſcilicet probabilem quo minus appellent.

e ¶ Conteſtatione. debet enim intra decem dies publicè proteſtari * quod non poteſt appellare, vel timet: & ſufficit ad naturam appellationis. ſic ff. de nou. oper. nunt. l. de pupillo. §. ſi quis ipſi prætori. & facit ff. de reg. iur. l. in omnibus cauſis pro facto. & ff. de appel. l. cum quidã. & ff. de appel. rec. l. ſi cui. & l. ſecundum.

* Proteſtatione ius partis conſeruatur.

ADDIT. Addas quòd iſte metus probatur ᵇ probando quod conſueuit appellantes à geſtis per eum incarcerare, & eis violentias & iniurias inferre: & ſic ex qualitate perſonæ hoc præſumitur: vt l. ſi à bona fide. ff. de rei vindic. & l. argentum. ff. commodati. Vel quia minatus erat ſic facere: vt l. metũ. cum ſua gloſ. ſ. de his quæ vi, &c. Ita dicit Bartol. in d. l. de pupillo. §. ſi quis ipſi prætori. ff. de noui oper. nunciat. verſ. quibus quæro.

b Metus illatus à iudice quemadmodũ probetur.

f ¶ Legitimos. ſcil. à ſententia numerandos: vt ſ. de appel. auth. hodie.

* adde l. 2. ſup. de diuerſ. reſcr. & de materia huius tituli habetur in rubr. ſup. eodẽ de appell.

SI VNVS EX pluribus appellauerit.

Diuiſi ſuprà quando etiam appellanti non prodeſt appellatio: nũc quando etiam alijs non appellanti per appellãtem prodeſt appellatio.

1. Impp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIAN. AA. & CC. Dorophani *.

S I contra te iure pronunciatum eſt, nec appellationis auxilium imploraſti, intelligis acquieſcere te ſtatutis oportere. In ſacro enim comitatu noſtro timere nihil potuiſti ᵃ. S. XV. Kalen. Iun. Philippopoli, AA. CONS.

Vana formido non prodeſt. h. d. primò. Sed ſi iuſtus metus fuerit, vt proteſtatio facta intra tempus appellãdi habeat vim appellationis. h. d. ſecundùm BAL. Vel ſic: *Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur ſententiæ acquieſcere: ſi verò timor ſit iuſtus, tunc poteſt omittere: tamẽ debet proteſtari intra tempus appellandi, quòd per eum non ſtat: & quòd libenter appellaſſet, niſi timeret: & allegare cauſam timoris: quo caſu talis proteſtatio habetur pro legitima appellatione.* PAVL. DE CAST.

11. Imper. IVLIANVS A. Gemiuiano *.

H Is, qui tempore competenti non appellant redintegrandæ audientiæ facultas denegetur. Omnes igitur, qui contra præfectos vrbi † magiſtros officiorum, vel magiſtros militum ſeu proconſules, ſeu comites, ſeu præfectos ᵇ Orientis *, [ſeu vicarios Auguſtales,] vel alium iudicem ſub ſpecie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à reuocanda lite † repellantur ᶜ *. Qui verò vim ſuſtinuerunt ᵈ, conteſtatione ᵉ publicè propoſita, intra dies videlicet legitimos, ᶠ quibus appellare licet, cauſas appellationis euidenti adfirmatione diſtinguant, vt hoc facto tanquã interpoſita appellatione iiſdem æquitatis adminicula tribuãtur. Emiſſa XV. Kal. Iul. Mamertino, & Neuita CONS.

SI VNVS EX PLVRIBVS appellauerit.

TITVLVS LXVIII.

S I plures vna ſententia condemnati ſint, ex tit. 59. intelligimus periculum ſententiæ diuidi: hic intelligimus victoriam eſſe communem ex appellatione: ſi ex condemnatis quidam appellauerint, quidam non appellauerint, ſi modò vna, eademque omnium cauſa defenſionis fuerit. Proinitem eſſe victoria, quàm condemnationis communicationem. CVIAC.

Vbi eſt defenſio communis, & eadẽ ratio vincendi, appellatio vnius omnib. prodeſt: ſed reſtitutio minoris non ſuffragatur maiori. h. d. ſecundùm BAL. Vel ſic: *Cauſa cõmunitas, & defenſionis paritas facit, vt ſententia in cauſa appellationis data pro vno, alijs proſit.* BAL. Vel ſic: *Si à ſententia lata contra plures vnus appellauerit, alter non appellat: victoria per eum obtenta prodeſt alijs etiam non appellantibus, quando cauſa erat communis, & vna & eadem erat omnium defenſio, ſed reſtitutio in integrum impetrata per vnum, alijs non prodeſt: quia datur fauore minoris ætatis. h. d. & est tot. tit. ſecundùm* PAVL. DE CAST.

1. Imp. ALEXANDER A. Licinio.

S I iudici ᵍ * probarum fuerit, vnam, eandemque condemnationem eorum quoque, quorum appellatio iuſta pronunciata eſt, fuiſſe, nec diuerſitate ʰ factorum ſeparationem accipere: emolumentũ victoriæ ſecundùm ea, quæ [ſæpe] conſtituta ſunt, ad te quoque [qui nec prouocaſti *,] pertinere non ignorabit. PP. XIIII. Kalend. Septemb. II. *

Summata eſt ſuprà in l. præcedenti.

11. Idem A. Sereno ᵃ.

S I in vna, eadémque cauſa vnus appellauerit ⁱ, eiuſque iuſta appellatio pronũciata eſt: ei quoque prodeſt, qui non appellauerit. Quòd ſi ætatis auxilio vnus contra ſentẽtiam reſtitutionẽ impetrauerit: maiori, qui ſuo iure nõ appellauerit, hoc reſcriptum non prodeſt ᵏ.

SI DE MOMENTANEA † POSſeſſione fuerit appellatum.

TITVLVS LXIX.

M Omentaria poſſeſſio eſt, quæ ex interdictis prætoris celeriter reformanda, & reſtituenda eſt, non tantum ſi agatur interdicto vnde vi, ſed & ſi alio quolibet interdicto apiſcendæ, vel retinendæ poſſeſſionis. l. momentariæ ſ. vnde vi. Nam reformationem deſiderat, non tantum quæ vi erepta, ſed & quæ quolibet modo impedita, interturbata, inquietata eſt. vt docui l. ſi coloni. ſ. de agr. & cenſ. & 1. Obſer. c. 10. & celerem reformationem, & ob idipſum omne interdictum, quod de poſſeſſione eſt, omniſque ratio reformandæ, repetendæ, vindicandæ, tuendæ poſſeſſionis, momentanea dicitur, & momenti actio, & à ſententia, qua cauſam poſſeſſionis decernit, non licet appellare, ne quod beneficio celeritatis inuentum eſt, ſubdatur iniuriis tarditatis. l. 22. C. Th. quor. appel. non rec. CVIAC.

S I iudici.] CASTR. Tres erant tutores diuiſam habentes adminiſtrationem. duo condemnati prouocauerũt, & pronunciata eſt prouocatio iuſta, an * tertio qui non appellauit, proſit illa prouocatio, quæritur. Dicitur quòd ſic. Idem dicitur in principio l. hoc addito, quòd ſi duo maior & minor habentes cauſam communem, condemnati fuerint, & minor reſtituatur aduerſus ſententiã, non propter hoc reſtituetur maior. Vel dic caſum aliter, vt in gloſ.

g ¶ Si iudici.] CASTR. Tres erant tutores indiuiſam adminiſtrationẽ habentes, conueniebantur omnes, aut quia malè geſſiſſent, aut quia nemo eorũ geſſiſſet officium. duo condemnati prouocãrunt. pronũciata eſt iuſta prouocatio eorũ. hoc etiam tertio prodeſt, qui nõ prouocauit, cùm vna erat omnium condemnatio. Secus autẽ ſi diuiſas adminiſtrationes haberent, ad hoc ſ. de diuer. rei. l. 1.

h ¶ Nec diuerſitate. putà ᵇ omnes conueniebãtur, quia malè geſſiſſent: vel omnes conueniebantur, quia nemo geſſerat. ſi autem ideo quod vnus malè, alter nullo modo geſſiſſet: nõ proficeret appellatio vnius alteri: vt ff. de appel. l. ſi quis ſeparatim. §. ſi. & facit ſ. eo. l. 1. in princ. Sed contra videtur ff. in ea ri. l. ſi in ver. carit. Sol. vt ibi, & facit ff. de rei. aup. her. l. tres heredi. verus.

a ¶ Sereno. Cõſtang. l. 1. ſ. de diuer. reſcript. & ex ea hic lege, Supero, aut illic, Sereno. & adde ſubſcriptionem. D. Id. Iul. Alexandro A. XI. & Marcello CONS. CVIAC.

i S I in vna.] Appellauerit. ſic & ſ. l. prox. & ff. de adulter. l. denunciaſſe. §. ſi. Sed contra ff. de appell. l. fin. ſed ibi patet ſolutio.

k ¶ Non prodeſt. niſi ſit cauſa indiuidua, vt ſeruitus: ſecus ſi * diuidua: vt ff. quod ſeruit. amiſ. l. ſi communem. in princ. ff. de neg. geſt. l. qui alienam. §. ſi. eſt autẽ qualibet ſeruitus indiuidua, præter vſumfructũ: vt ff. ad leg. Falc. l. 1. §. ſi vſusfructũ. & facit ſ. ſi in communi eademque cauſa l. 1.

† Ex Cod. Th. lib. 11. tit. 30. l. 39 Contius.

* adde Germiniano, & ſic in manuſcripto & Cod. Theo. Contius.

† omnes non ſi vrbis appellatione à præfecto vrbi, qui per omnia ſine praefectis prætorio dignitate par erat, quod et notitia vtriuſque Imperij nõ obſcurè indicat, probantur ea, quæ an te dixi, ex Cod. Theo. 11. tom. 30. 29. Cont.

* al. præſidium. Inclusi autem deſunt in Cod. Th. Contius.

† vet. & Cod. Theo. peliuntur. Contius.

* adde in Cod. Th. Nam cum repeterentur non omnis iudex vbi denegare refugium appellationis. Cont.

a Commũ. appellatio alteri commu. prodeſt, vt no. & l. ſi quis ſeparatim in princ. ff. de appellat. adde Fortunium ſentiã contra plures dato eorũ, de condemnatis.

b Sententia lata pro vno in cauſa appellationis vt prodeſt alijs.

* Sereno deſunt.

c Hinc colligitur, etiam ſingulis eorum datis reliquum diuiſis ſecundum ſeparationem recipientes ſingulis exhiberi in ſolidum habere poſſet. Lanfrancus in proc. c. 8. n. 23.

† vet. momentanea. In Cod. autem Theod. legitur: Si de momento fuerit appellatum, id eſt, vt iam monui, quid ſit momentum, vide Iulianum lib. 3. ca. aliis.

SI DE MOMENtanea poſſeſſ. &c.

Dixit ſuprà quando propter iudicis authoritatem non admittitur appellatio: nũc quando propter ipſam rei, de qua lis eſt, vtilitatem.

Cùm

480/C.IV.K.5-4, 2015-2016
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Vm de possessione] Casvs. Duplex est iudicium, petitorium, & possessorium. in petitorio victus appellat, in possessorio non, vnde si interdictum contra te interdictum vti possidetis, quod est possessionis retinendæ, vel interdictum vnde vi, quod est recuperandæ, vel quorum legatorum, quod est adipiscendæ, & succumbis non audieris appellans: salua tamen tibi quæstione super proprietate. non enim præiudicabitur quæstioni de proprietate. Vivian.

a ¶ Et. & pariter, pro, id est.

b ¶ Momento. id est, possessione momentanea [illegible] Virgilij: Patres [illegible] aurei. i. patentis aurei.

¶ Et dicitur momentanea possessio quia apta est durare per momentum: & sic aptitudine: vt [illegible] Vel ideo quia in ea tractatur de possessorio momentanea, quoto tempore anni possederit olim, hodie de tempore litis contestationis, vt in interdicto vti possidetis: vt Inst. de interdictis. §. retinendæ. 3. Vel tertiò vt dixi ff. qui legiti. perso. l. fin. ¶ Item hæc lex secundum omnes loquitur in possessorio retinendæ. ¶ Sed an idem in possessorio recuperandæ, vel adipiscendæ. Quidã dicunt quod nõ. Tu dic idem in adipiscendæ: vt sup. quorum appel. nõ recip. l. quisquis. Item recuperandæ. Sed hoc hodie est correctum secundùm quosdam per l. illam ¶ vnde vi. l. si quis in tantam. Item huic l. videtur contra ff. de appell. l. i. Solu. ibi non ratione iniquitatis sententiæ appellatur, sed ratione ordinis omissi. Vel pone casum, vt ibi nota. Sed si agatur possessorio, vt per conditionem ex dicta l. si quis in tantã, puto posse appellari: quia per eã non est momentanea, & non solùm in possessione, sed etiam in proprietate datur ibi sententia sed alibi: vbi est momentanea eius vtilitas, semper dicas non posse appellari per generalia verba huius legis.

¶ Item oppo. ex eo, quod est ff. de appella. l. maioribus. Solu. hoc speciale. [illegible] quia est interlocutoria secundùm quosdam, à qua non appellatur: vt sup. quorum appel. non recip. l. penult. Alij dicunt propter vtilitatem [illegible] in sententia arbitri: vt supr. de arb. l. 3. Sed ea dicesse definitiuam, & non vtilem. Sed ideo non appellari quia plenius poterit singula tractari in quæstione proprietatis, quia eadem causa plenius examinabitur in causa proprietatis, licet alia via.

c ¶ Fuerit. scilicet de facto.

a ¶ Interposita fuerit. ergo recipienda prouocatio non est: quoniam tamen Symmachus lib. 1. Epist. ait se recepisse eum [illegible] ad principem prouocatum esset, vt in examen, inquit, Imperatorum & iniustionis indignitas, & modus iudicij perueniret. Cviac.

d ¶ Effectum. sic est contra supr. de appel. l. appellatione. Sed ibi tenet appellatio, hic non.

e ¶ Reformationem. i. restitutionem, vel traditionem, vbi de recuperanda, vel adipiscenda agitur: vel confirmationem, vbi de retinenda agitur. ¶ Et no. hic diligenter quod qua ratione non potest appellari, vel quibus eadem, vel eisdem nõ potest minor contra talem sententiam petere restitutionem in integrum secundùm quosdam, quia paribus passibus ambulãt: vt ff. de min. l. præses prouinciæ. s. Item quia non videtur damnũ pati, cùm sal-

Sententia lata in possessorio etiã appellatione interposita statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur, vt quæstio proprietatis integra seruetur. h. d. secundum Bal. *Vel sic: A sententia lata super possessorio nõ potest appellari: quia non adfert perpetuũ præiudiciũ, quia nõ præiudicat causæ proprietatis: & grauamẽ quod adfert, potest reparari per iudicium proprietatis, ideò mittitur executioni salua causa proprietatis. h. d. secundùm communem intellectum. Alij dicunt, quòd benè potest appellari: tamen appellatio nõ suspendit executionẽ sententiæ: sed præcedens est communior.* Pavl. de Castr.

Impp. Valent. Theod. & Arc. AAA. ad Eusignium P.P.

Vm de possessione †, & eius momento causa dicitur: etsi appellatio interposita fuerit: at tamen lata sententia sortitur effectum. Ita tamen possessionis reformationem fieri oportet, vt integra omnis proprietatis causa seruetur. Dat. XIII. Kalend. Dec. Med. Hono. N. P. & Euodio Coss.

NE LICEAT † IN VNA, EADEMQVE causa tertiò prouocare, vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare.

Titvlvs LXX.

Olim in vna, eademque causa semel duntaxat, vt iterum sciebat appellare id est, geminis iudicijs superatus non poterat appellare, vt si à Duumuiris appellasset ad Præsidem prouinciæ, non poterat à præside appellare. l. 1. C. Th. de possess. ab eo, qui bis prouocauit. *& in edicto Athalarici Regis apud Cassiodorũ IX. Appellari à subiectis iudicibus ordinarijs in vna causa secundò non patimur. Modo vt Cõstitut. Iustiniani iussit sub hoc tit. etiam secundò, non tertiò licet appellare id est, bino, non item trino iudicio superatis, vt si à Duumuiris appellaui ad præsidem prouinciæ, à præside possum appellare ad præf. vrbi sed non etiam à præfecto vrbi. At si forte præf. vrbi iudicem dederit, qui eas appellationes cognosceret, licet ab eius sententia non possit appellari, potest tamen recusari, si modo,* vt l. vlt. ff. de sent. & int. *ante litẽ contestatam recusetur, maxime præfecto qui eũ dedit. Nam vt à sententia iudicis dati appellatur qui dedit,* l. 1. ff. quis & à quo app. *itẽ recusatione iudicis dati fieri oportet ad eum, qui iudicem dedit. Cæterum recusatio ipsa pro appellatione nõ computatur quia fit ante litem contestatã. Et hæc est sententia vltima parte huius legis. At retractatio à sententia præf. prætorio pro appellatione cedit: & ideò si à Duumuiro appellaui ad præsidem prouinciæ, & à præside ad præf. prætorio, iam nõ possum retractare quod præf. prætorio iudicauit: quia videor tertium appellare.* Cviac.

Qui succubuit in duplici appellatione, non potest tertiò appellare super eisdem articulis, & etiã supplicare. Et recusatio iudicis nõ numeratur in numero appellationum. hoc dicit. Bart. Bald. Salyc. & Pavl. de Castro.

1. Imp. Ivstinianvs A. Menna P.P.

Iquis in quacunque lite iterum † prouocauerit, non liceat ei tertiò in eadem lite super iisdẽ capitulis prouocatione vti, vel sententias excellentissimorũ

...um sit sibi omne ius in quæstione proprietatis, vel quasi modicum, vel minimum damnum patiatur. & sic denegari debet restitutio: vt ff. de in integ. rest. l. scio. 3. Item tertiò, quia in tali causa habet legitimam personam standi in iudicio, & admonitur vt maior: vt supra qui leg. per. l. fi. Alioquin nõ videtur legitimus defensor si debet posse restitui, & sic decipere tur per legem aduersarius, & sic dicitur ff. de procur. l. minor. 3. resp. 4. Item quarto quia facilius debet alicui adimi priuilegium, siue beneficium in integrum restitutionis, quàm ius cõmune, quod est facilius ius appellandi: vt not. supra ad Velle. l. antiqua. in prin. & ff. si minor se maior. dixe. l. si alterius circumuentũs causa in ff. ff. de mil. testam. l. sicut militum §. 3. Sed his spretis dic, secundùm H. eam posse petere restitutionẽ. 1. Quia nec paribus passib. ambulãt restitutio & appellatio, arg. ff. de minor. l. praefectis. ff. de senten. præfect. præt. l. vnica. 2. Sed & damnum videtur pati magnum, si amittat possessionem: quia si obscura fuerit veritas, que iura, in proprietatis quæstione pronuntiabitur pro possessore: vt Inst. de interd. §. ꝯmodũ. 3. Nec obstat quòd admittitur in hac causa vt maior: nã idẽ est, vbi litigat in quæstione proprietatis auctore tutore, & tamẽ contra sententiã restituitur, vt ff. si aduer. rem iud. l. fin. & eum cõtrahit: vt ff. si cer. pet. vel inter l. ... & l. §. 4. Item adultus non habens curatorem, admittitur ad contrahendum, vt maior: & tamẽ potest restitui: quia obligatur ciuiliter, & naturaliter vt maior: vt ff. de in int. rest. min. l. si procuratorem. 5. Idẽ quidquid gestũ fuerit cum minore, si apparet eũ lesum restituitur. vt ff. de min. l. ait prætor. in prin. ergo & hic eadẽ ratione. Item simpliciter lex dicit, ff. si aduersus rem iud. l. si, posse minorem petere restitutionem contra sententiam, si appareat eum lesum, nec hic casus excipitur. ergo & contra illam sententiam poterit restitui, si apparet eum lesum: quia forte non planè probauit, vt debuit, vel quia contra ius litigatoris lata est, licèt probauerit.

NE LICEAT IN VNA, EADEMQVE, &c.

A prætoria appellatur regulariter semel, & secundò, sed tertiò non: vt hic. Et quid dicit, eademque causa, improprie dicit, vt patet ff. de inoff. testa. l. Lutica *& non supr. de procur.* l. itademum, *sed propter identitatem litigatorum, & rei, de qua quæritur, dicitur eadem esse, & quod faciunt, vel post duas sententias & suspensio causa.*

S I quis.] Casvs. Petiisti a me & obtinui: appellasti, & postea succubuisti, & appellasti secundò, condemnatus fuisti an & tertiò appellare possis, quæritur: Dicitur quòd non: & si tertiò præfectus prætorio cognoscat, & duas primas sententias confirmauerit aduersum sententiam supplicare non poteris. Litigator autem ante litem contestatam poterit iudicem tertium delegatum recusare & recurrere ad delegantem. Vivian.

f ¶ Iterum. i. quando primò, & secundò appellauerit, vel bis: alias aliter accipitur: vt ff. de adim. l. valeri. §. hæc vox.

g ¶ Prouocatione. vt in auth. de iud. §. de appella. colla. vij. interdum tamen semel & tantùm: supr. de epis. aud. auth. si quis litigantium & supr. de assess. col. l. 1. & sup. de appell. l. in efficabilis. & l. sub... max. & in auth. de app. §. illud. col. iiij. Quandoq; nec semel propter dignitatem

480/C.IV.K.5-4, 2017-2018
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dignitatem iudicis ret à præfecto prætorio eve ſtatim diſcat.

a ¶ *Retractare.* hoc intellige quando bis eſt actum iudicatum, & tunc tertiò, ſcil. ex appellatione cognoſcit præfectus prætorio: qui ſi confirmat primas duas, nec appellari, nec ſupplicari poteſt. [illegible]

[illegible] Alii intelligunt hoc reſponſum, quando etiam ex prima cauſa iudicat, & ſic dicunt hic poſſe ſupplicari.

a ¶ *Arbitro dato.* i. iudice delegato.

c ¶ *Inuocare.* & ita iudicem delegatum [illegible] ante lit. conteſta. [illegible]

¶ Sed quæro, quis hunc iudicē impetrauit? nam ſi appellator, non poteſt eum recuſare [illegible] Sed reſp. quòd victor impetrauit, & ante diem appellationi præfixū à lege [illegible]

d ¶ *Obtinente.* à tertio: ergo non poteſt appellari poſt ſententiam: ſed ante litem conteſtatam poteſt recuſari. [illegible]

APPETITIO. Aduertas quod intra dicenda non licere tertiò appellare, procedunt quando quis vult tertiò prouocare ſuper eodem articulo, ſecus in articulis diuerſis: [illegible] ſemper ſuccubuit, eſt præſumptio contra eum: ideò non auditur tertiò appellans: ſed alteri benè licet alias duas appellationes facere [illegible] appell. ACCVRS.

præfectorum prætorio retractare a, licentia danda † litigantibus, arbitro dato b ipſius audientiam, qui eum dedit, ante litem c conteſtatam inuocare: & huiuſmodi petitione minimè prouocationis vim obtinente d.

Qualiter condemnato ſubuenitur per appellationem [illegible]

QVI bonis.] [illegible] debitor [illegible] demnatus bonis cedat: an ipſo facto liberetur [illegible]

QVI BONIS CEDERE POSSVNT. †

TITVLVS LXXI.

Pertinet hic titulus ad executionem rerum iudicatarum ſiue priore iudicio ſiue ex appellatione iudicata ſunt. [illegible]

Ceſſio bonorum non liberat debitorem, ſed facit ne poſſit detrudi in carcerem. h. d. *ſecundum* BAR. *Vel ſic: Qui ceſſit bonis, non liberatur à creditoribus ipſo iure: niſi quod eis debetur, in ſolidum fuerint conſecuti: ſed liberatur ope exceptionis, ideò non poteſt in carcerem detrudi.* PAVL. DE CASTRO.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Irenæ.*

QVi bonis a ceſſerint, niſi ſolidū creditor receperit, nō ſunt liberati b. In eo enim tantummodò c hoc beneficium eis prodeſt, ne iudicati d detrahantur in carcerem e. PP. XII. Kalend. Decembr. Maximo II. & Æliano COSS.

Verbum temerè dictum, non præiudicat. Vel ſic: *Debitum ſoluenti non præiudicat ceſſio bonorum.* BALD. *Vel ſic: Qui poteſt ſoluere creditoribus, poteſt bonorum ceſſionem reuocare.* BART. *Vel ſic: Qui ceſſit bonis, poteſt pœnitere, & ea recuperare re integra: quando non erant vendita, ſi offert ſe ſoluturum quod debetur creditoribus.* PAVL. DE CASTR.

II. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPP. *Cæſar Abaſcanto.*

[illegible]

e ¶ *Liberati ipſo iure,* ſed ope exceptionis [illegible]

¶ An autem ille, qui ceſſit bonis, teneatur bona indicare d? Reſpond. [illegible]

g ¶ *Ne iudicati.* id eſt, condemnati.

¶ Et ſic videtur innui quòd tantum ante ſententiam ſit facienda ceſſio [illegible]

e ¶ *Detrahantur in carcerem.* Quòd licebat ex veteri iure [illegible] hodie carere oportet. Vide ſcripta ad [illegible] CVIAC.

h ¶ *In carcerem.* ſi ergo non cedit bonis, videtur in carcerem pro debito poni: & ſic videtur contrà *ſuprà de actionib. & obligation. l. ob æs. in fin.* Sed hoc ſit auctoritate h iudicis. Vel non ſit hic ſeruus: ſed nec ſeruit: ſed loco carceris hodie ponitur i in banno m: & facit *infrà de pœnis l.* [illegible]

QVI b BONIS CEDERE POSSVNT. a

480/C.IV.K.5-4, 2019-2020

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI quanistatem.] CAEVS. Tenebaris reipub. in c. confessus es debitum: sed cum solvere non possis, cessibili bona, & antequã bona distrahantur, paratus sis solvere, an possis impetrare cessionem, quæritur? Dicitur quod sic. VIVIANVS.

a ¶ *Si quanistatem.* quidam cùm esset reipu. condemnatus in c. dixit se bonis cessurum, non ei præiudicat linguæ labilitas: dummodò paratus sit solvere, & facultates eius nondum distractæ sint.

b ¶ *Condemnatus.* ex administratione honorũ. ACCVRS.

c ¶ *Cessionem.* quia iniuria coede commisit. ACCVRS.

d ¶ *Temere.* No. verbum temere adiectũ, nõ præiudicat: vt *ff. de reg. iur. l. quod cedere, & ff. de diuort. l. si. ff. de publ. l. Licinius in princ. & de leg. 2. l. mat. l. semp.* ACCVRS.

e ¶ *Distractis.* vt *ff. de dist. pign. l. si priusquam.*

f Item notificetur pecuniæ, vt *ff. eo. l. quum pauperes, & l. ac. qui bonis. l. & l. de app. l. si quis libellos.*

SI pater.] CAEVS. Filium habens quidam emancipauit ad mancipia civilia vocatas, bonis cessit, an bona quæsita à filio inquirari debeant, quæritur? Dicitur quod non. VIVIAN.

g ¶ *Civilia.* quia malè administrantur reipubl.

h ¶ *Inquirari.* vt *C. ne fil. pro pat. ne conveniat.*

EGO.] CAEVS. An provinciales bonis cedere possint, quæritur? Dicitur quod sic, & hoc in prima. An autem cedendo iure dominij bona cessa detinere possit, quæritur? Dicitur quod non: sed distrahabitur debet, nec contra patronũ præscriptione se tueri poterit: hæc in secũda. Si verò debitor res suas creditori in solutum dederit, dominium earum acquisiuit: & hoc in tertia.

i ¶ *Ad provinciales.* vt non solùm Italici, sed etiam provinciales bonis cedere possint.

k ¶ *Deinde.* vt *l. sit. l. l. pro debitor. & l. ut possit.*

PROPTER.] CAEVS. Vulgatur aliquis ad munus publicũ & propter hoc bonis cessit: an teneat cessio, quæritur? Dicitur quod non: quia ex tali cessione blasphemia, vel iniuriam assequetur fiscus. Vel sic. Titius in fraudem bonis cessit, vt inhabilis fieret: an teneat talis cessio, quæritur? Dicitur quod non: quia cedendo blasphemia, & iniuria esset. VIVIAN.

l ¶ *Cedentium.* vt si cedat qui inhabilis ad munus publicum, & eũ non possit fabricæ, idò bona cedere fisco expugnat: ex hac enim cessione iniuriam, & blasphemiam obiicuntur fisco: Codex.

* Titius. a Tenetur si debito cessibili & credibili vna fuit. An gerens vel *pigneratitia.* Titius. *C. mad. de pecu. super causa 4. vers. 1.*

SI quanistatem *, quam licèt reipublicæ condemnatus * debebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne verbum bonorum cessionis * temerè d ì te prolatum, priores te, nec dum distractis * facultatibus, iuris rationibus possit. PP. XIII. Kalen. Febr. Philippo A. & Retiano * Coss.

Propter debitum contractum in cuiusdiscretionem admittitur cessio, quæ in bonis filij cedentis non præiudicat. h. d. secundũ BART. Vel sic: *Filius emancipatus, per patrẽ dãnari non debet. h. d.* IAC. BVT. Vel sic: *Debitor publicus potest cedere bonis. Et si pater cedit bonis, non debent inquietari bona filij.* SAL. Vel sic: *Si pater cessit bonis, non nocet filio, vt possint eius bona capi, vel molestari.* PAVL. DE CAST.

III. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS, & *Valerianus nobilissimus Cæsar, AA. Iuliano Leonesa al. Lentilo.*

SI pater tuus bonis cessit propter omera ciuilia i, ipsius facultates oportet inquiri: non patrimonium, quod tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari k. Quod vt fiat, implorare æquitatem præsidis debes.

Falla cessione bonorum non possunt creditores bona propria auctoritate tenere sub dominij: sicut si dona scrinii in solutũ. BAR. Vel sic: *Si debitor cessit bonis, nõ debet creditoris interim distrahere bona eius: sed debent ea vendere iudicii auctoritate, & pecũ præmia inter eos diuidere: & si contra fecerint, possunt bona ab eis auocari, nec obstare præscriptione longi temporis: sicut si fuissent eis data in solutum.* PAVL. DE CASTRO.

IV. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Clodeni.

LEgis Iuliæ de bonis cedendis beneficium constitutionibus diuorum nostrorum parentum ad provincias l perfectum esse, vt cessio bonorum administratur, notum est: non tamen creditoribus sua authoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere: sed venditionis remedio, quatenus substantia patitur, indemnitati suæ consulere permissum est. Cùm itaque contra iuris rationẽ res iure dominij tenetas eius, qui bonis cessit, te creditorem dicens: longi temporis præscriptione petitorem submouerri nõ posse manifestum est. Quòd si non bonis eum cessisse: sed res suas in solutum tibi dedisse ministrarit, pecũs prouincię potestit de proprietate tibi accommodare notionem.

Vt quis cuiter onera, vel munera publicum, non potest cedere bonis: sed debet pro quantitate bonorum onera publica subire. PAVL. DE CASTRO.

V. *Idem AA. & CC. Mysoni.*

PROpter honorem municipalem, vel munus bonis cedentium k inuidiosam administrationem minimè conuenit: sed his obnoxios l pro modo substantiæ fungi.

Cessio bonorum potest fieri sola verbo, & sine aliqua solemnitate. PAVL. DE CAST.

VI. *Imp.* THEODOS. A. [*apud Aelia Sunt.*

IN omni cessione bonorum ex qualibet causa facienda, scrupulositate m priorum legum exploſa n, professio o sola quærenda est. Idem dixit, In omni cessione sufficit voluntatis p sola professio. Dat. Kalend. Maij, Honor. N. P. & Euodio Coss.

Filiusfam. vtriusque sexus possunt cedere bonis, sive habeant patrimonium proprium, sive non, & idem vt illis, quæ sunt sui iuris. PAVL. DE CASTR.

VII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano P. P.*

CVm & filijfamilias possint habere substantias, quæ patribus acquisiti vetitæ sunt, necnon peculium vel castrense, vel quod patre volente q possident: quare cessio bonorum eis deneganda fit: cùm & si nihil r in suo ceniat, hi, qui in potestate parentum sunt, habeant tamen ne patiantur iniuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim & pater fam. administrandus est propter iniuriarum s timorem ad cessionis flebile veniens adiutoriumque filiisfam. vtriusque sexus hoc ius denegamus? cùm apertissimi iuris est, inter patresfam. & inter alieno iuri subiectos, si quid postea eis ingnitus t accesserit, hoc iterũ vsque ad modum debiti posse à creditoribus legitimo modo auelli. Dat. X. Kalend. Mart. Constant. post consulat. Lampad. & Orest. VV. CC.

& sic non est contra *l. ad. l. si pater* quia ibi idoneus administrator malè, hic non idoneus administrare non potest. Posset etiam intelligi hæc lex, quòd aliquis in fraudem maiorum ordinis bona, et inhabilis fieret: hæc quidem cessio admittitur, & blasphemia esset cedenti, & pro hac positione est *l. de reg. iur. l. hi qui. & l. de opt. & dot. l. si quis cum dote. & l. de rem. mu. l. ubi. ff. & ff. de mun. & hon. l. estimationem. in princ.*

l ¶ *Obnoxios.* habiles, & idoneos secundũm vtranq; expositionem.

IN omni cessione.] CAEVS. An sine ceremonia solẽnitate, quæ olim exigebatur, possit fieri bonorum cessio, quæritur? Dicitur quòd sic: quia sola voluntas cedentis sufficit. VIVIAN.

m ¶ *Strophosificata.* quæ erat in solemnitate vetterum.

n ¶ *Explosa.* amata.

o ¶ *Professio.* i. quòd solum dicat, *cedo bona.*

p ¶ *Voluntatis.* sine scripturis. & ad hoc *ff. ad l. pen. & fin. & quod dixi l. ad l.*

CVm & filij familias.] CAEVS. An filiusfamilias bonis cedere possit, quæritur? Dicitur quòd sic in castrensibus, vel quasi: & si potestas aliqua acquirat, ad exemplum patrisfamilias cedendi satisfacere debet. VIVIAN.

q ¶ *Patre volente.* vt castrense quod domi filio donatur: vt habet *l. sum. ersit. l. si filius.* Castrense vetiũ, de quo subiecti, appellat, quod in castris quæritur: & sic non peculiũ sed rerum peculiarium si differitia. Vel r dicit de professitio, vel adventitio: cùm enim administrat cessio, cùm nihil habet, vt fabricit, multò magis cùm habet peculium professitium, vel adventitium. Nõ tamẽ intelligas, quòd professitium b possit dari creditoribus: sed & video professitium quandoque separari à bonis patris, cũ eius bona pro debito à fisco occupantur, & ita patet tale peculium ad filium spectare, vt *ff. de minori. l. designa. §. sed verum. in fin.*

s ¶ *Ex sinistri.* corporale: habet tamen iscar paralia, vel secundum P. est nihil corporale, vel incorporale habent. Sed videtur negatio, vt cedat t bonis qui nulla bona habet: sed propter quærenda dicit. Sic & Petrus omnes dimisit, qui nihil præter nauiculam habebat, & actione u de peculio tenetur, est nihil sic in peculio, vt *ff. de peculio l. quæsitum.*

t ¶ *Iniuriarum.* scilicet carceris.

u ¶ *Pingnius.* vt *Institut.*

480/C.IV.K.5-4, 2021-2022
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de ad.§.pen.& ff.eod.t.ti. qui & l.bona.& l.§.de bonis.ff.t.t.).l.ex constitu.

CVm filio.] CARVS. Tentharis mihi, & Titio, & Seio in decem, vis cedere bonis ego, & Titius volumus expectare in quinquennium: notaisbonis, qui fit ad audiendi, quantum? Resp. distinguendo, aut in maiori quantitate est obligatus Seio, aut Caio, aut in æquali. primo casu audiendi sunt, secundo casu non. Si verò tres creditores fuerint in dilatione dándi, quatuor defuncti, minori numero præferatur. Si verò ex omni parte æqualitas sit tam creditorum, quàm debitorum, illi admittantur, qui indutiæ, &c. nulla habita differentia inter creditores habentes hypothecam, & non habentes in rebus pertinentibus ad debitorem. In executione tamen debiti servanda cuique privilegii seruabitur: nulla separatis præscriptione creditoribus induciæ quinquennales concedentibus opponendæ. VIVIANUS *Ff.de iudiciis.* vel ab aliquo iudice.

b ¶ Detur. à debitore. ACCVRS.

a ¶ Existimatione. Idem *in l.x.§.ex quib. causis fam.* CVIAC.

c ¶ Existimatione. quia non efficitur infamis, & ad hoc? *ex qui.caus. infa.l.debitores.* ACCVRS.

d ¶ Indutiæ. & sic est in creditorum electione, nec est contra, *ff. solu. mentum. l.ff.confiantis.* §. quantum.*in fin.* §.quia speciale * ibi.

e ¶ Existimatione. sed quatenus ad alia refert. arg. *ff.de pact.l.rescriptum.* & *insta.tit.* §. *de debit.* ACCVRS.

f ¶ Indutiarum. vt * privilegiati petitis debitum consequantur: *ff. eod. divisis.*& *in l.*§.*ff de reliq. & sump. fun.l.pen.* Item & hypothecarii ebonorum præferantur: *ff.t.t.* §.*l.pro debito.* & vt prior tempore.si pariter iure: *ff.qui pot. in pign.l.* §. *fundum.*

g ¶ Generaliter. vt *ff. de iud.l.*§.§.*in summa.* & *T. de iure delib.l.*§.§.*denique.* & *in auth.* vt cū de opp. *ff.*§.*mutuum.tit.ff.typ.* & *de fideiu. tit.*§.*fi.* vel *ff. episcopus. eod. tit.* ¶ An vis hypothecariis præferatur? potest tempore pertinentibus pro firmatur. (Debitor, qui accepit quinquennium & ignorans, quod ad audiri hoc privilegium vtitur. An datur dilatio, vel admittatur cessio, flatur maior pars creditorū ingrossa cumulo debiti, vel numero personarū: quod si verisq; est pari ratione, fructibus benignior administrat. BART. Vel sic: *Si debitor vult cedere bona, nisi sibi detur dilatio ad solvendū, est in electione creditorū dare dilationē, & tunc non poterit cedere, vel pati quod cedat: & si sunt diversi, præferitur maior pars, qua consideratur primo respectu cumuli debiti, vel si par sit cumulus, respectu numeri personarū: & si ambo sint parta, benignior sententia eligatur, vt habeat dilationem quinquennalem, & non cedat: quia dilationis penalis nō currit contra eos præscriptio, nec tenet de creditoribus præferitur alteri ratione primilegij, vel hypothecæ, quā habet.* PAVL. DE CAST.

VIII. *Idem A. Iuuenti P.P.*

CVm solito more à nostra * omissiffare * petitur, vt ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur [b] creditorib. vel quinquennale spacia eis indulgere, vel bonorū accipere cessionem salua eorū videlicet existimatione [a], & omni corporali cruciatu remoto: quotidie dubitabatur, si quidā ex creditoribus voluerint quinquēnales dare indutias [d]: alij autē iam nunc cessionē accipere velint, qui audiēdi sint. In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguū, quod sentimus, & quòd humaniorem sententiā pro duriore eligimus, & sancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorū causa iudicetur. Et si quidē vnus creditor aliis omnibus grauior in summa debiti inueniatur, vt omnibus in vnū coadunatis, & debitis eorū computatis, ipse alios amecellat: ipsius sententia obtineat, siue indulgere ēpsus, siue cessionem ¶ accipere dedicrat. Si verò plures quidē sint creditores: ex diuersis adhē quantitatibus: etiam nunc amplior debiti cumulus minori summæ præferatur, siue par, siue dissrepans numerus est creditorum: cum nō ex frequēntissimo ordine fœneratorū: sed ex quantitate debiti causa tractetur. Pari autē quāitate debiti inuēta: dispari verò creditorum numero: tunc amplior pars creditorū obtineat: ita vt quod pluribus placeat, hoc statuatur. Sin verò vndique æqualitas emergat tā debiti, quàm numeri, creditorum: tunc eos anteponi qui ad humaniorē declināt sententiam, nō cessionē exigentes: sed induciatis: nulla quidē differentia inter hypothecarios, & alios creditores quantum ad hanc electionem * obseruanda. In rebus autem officio iudicis partiendis, suā vim singulis creditorib. habentibus [f], quam eis legum præstabit regula, nullo præiudicio creditorū, quicquāes quinquēnij dilatione circa temporalem præscripcionem generando ¶ g.

incertum?, & sic vsque ad si dies fiat, vt fiat mirificorū: causa aliquis solutus pro eo, possimodum * creditoribus dilacerandos dari, vt & dici F. *m.l.*).

b ¶ Venundo. L.t.§.pe. *ff.de iudic.* CVIAC.

a Dilatione condictitia, ut debitor dari possit. adde Gilis. *ad Brun. tract de ofband.* 4.9.

DE BONIS AVCTORITATE IVDICIS possidendis, seu venundandis, & de separationibus bonorum.

TITVLVS LXXII.

POssessio bonorū omnium petenti indicari, quæ ex, quo pro parvulus sui fuerunt in ciuium ut ab alijs creditoribus datur, si intra tempora indicari ut fuerat iudicatum, & quā auctor præstitāt: ita quo ipsum de possessione, pranuij quæ antē fuerant facti de rebū, auctoritate, vel datur ex eadem ipsius iudicatione, bona debitoris, de quo rituale superiore proximo, vel ex edicto, auctore prætore, rudicati, sine creditū fraudandi causa, de quo in h. t. vendiceri si debitor fraudationis causa latitet, non defendatur *l.*3.pe. & vt.hoc tit.l.pe. ci. vit. vel si ei successor nullus extet, *l.*1.§.3.t.*Vnamq. signatur* vendicio bonorū possidata à prætore in facto iusta aliquo tempore, cuius ipse prætor iusum mitiatur ff.l. pen. nam quod lege definitū non inuenitur, meritō iudicatur arbitrio iudicis, qui verā est, quod dicitur notarii in l. vt.§.fin. notē, hæc verba à notis abesse, non desinit, & verò d.l.vt.in longū tāpus plerāque rationē vendicioni facta ostendit, de pœnis ex integra creditorū, qui non potuerunt si mizi in possessionē intra quadriennium, admisi in cōmunionem pecuniæ ab alio bonorū possessione: quia in vt datur non in personam, & agrigitur pervenit ad vendicionem, qua etiam, quod sui nominis debitorū, tanquam dicitur, ignominiosa est, atque adeò nō accedēdū. Qui separatio cessionem bonorū, quia nemo debitorū non si id exiuo bonū, ignominiosa nō est. Cessa verò, aut dum possessione omnū bonorum debitoris, vt si apud creditores iure cessa possessione, vel prætor, pignora, diuo vendiciū vendā ad extremum, cum prætoris iudicio cōsiste fuerit, creditorib. permittitū eiū ex iure domini bonorū additionem fieri posse. l.1.§.1.ff.t.prot.l.4.& 8.hoc tit.l.1.Ene pro dore mul.bo.ad.*Pragna genere debitor liberatur.*l.3.hoc tit.l. vl.tit.vb.*ab hoc qui ante cessionem, vel bonorū possessionem rem ex iure vendiciarum non ab hoc quidē ipso posse contrahere.*d.l.). & ut ipse iure.l.1.t.tit.prot.*sed postea contrahere. Nisi bona cessa, vt vel.lib. hodiem in §.vlt.Inst.de repl. & Basil. d.l.1.*sin' in ipso lo.* & in *Theophilo* d.§.vlt. *fridendum, ipsis non libera. At fructibū prius debet prinilegiarij, & hypothecarij quàm non prinilegiarij & chirographarij.cum reliqua pecunia reliqui pro rata debiti quantitate. Illud quoque certum est, eorum, quibus ab herede legatum est, quā eorum quibus ab herede heredis, cautum esse poterit.l.1. Ad separationes pertinet l.3. & 5.bonorum fiscus, & creditorum defuncti à bona, creditorib. qui heredis, vt in defuncti bona cum creditores defuncti, in heredis creditores heredis. Alia tria separationum genera notantur in Dig.eo.tit.& quinquen l.3.§.pecunde.ff.de minor. Auctoritate iudicis.id est sententia prætoris.* CVIAC.

Defunctī heredis legatarijs præferuntur. BALD. Vel sic: *Qui debent habere legata à defuncti herede præferuntur legatarijs ab eodē.* BART. Vel sic: *Legatarij defuncti præferuntur legatarijs heredis.* SALYC. Vel sic: *Qui debent habere legata à defuncti herede præferuntur illis, quibus ipse heres legauit: quia illa legata confertur tanquam ex alienū quantum ad bona eius à quo relicta sunt: non quantum ad eum, qui reliquit.* PAVL. DE CASTR.

I. *Imp.* ANTONINVS *A. Atrio.*

IN bonis [b] mortui potiorem esse causam legatariorum, qui eum (vtpote heredem [1]) conuenire [k] potuerunt: quàm eorū, quibus ipse

a Cadere bonis quib. cessibus amittitur potest, in electione eius hoc ad nos non est, indutias quinquennales, aut cessionē eligere: et nō electio. ACCVRS.

b ¶ Bonis. ab initio. ACCVRS.

480/C.IV.K.5-4, 2023-2024
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Legata quasi æs alienum exiguntur.

b Legata post debita detrahenda.

c Inuētarium non faciente herede ex testamēto in solidum satisfaciat.

a ¶ *Aes alienum.* respectu fecundi testamenti. Accvrs.
b ¶ *Exigatur.* vt * & ff. *ad leg.Falcid.l.in ratione. §.quod vulgo.* & *C.ad legem Falcidiam.l.iterum.*
c ¶ *A mortuo.* herede. Accvrs.
d ¶ *Indicatur.* vt b & ff. *de separ.l.quoties.* & *l.qui munu. non pos.* & *C.de lega.l.si vniuersa.* & *de iure deliberan.l.fin.* §. *sed si legatarij.* etiam si ex testamento militis debeantur legata: vt ff. *ad Trebell.l.j.§.penultim.* nisi in casu, quādo non c fecerit inuentariū: quia tunc in solidum omnibus satisfacit: vt *in authen. de here. & Falci.§. si verò absque. colla.j.*

E*x iurisdictionis.*] Castr. Si contraxi cum Titio, & factus sit debitor meus in x. & decessit Seio herede instituto, possum cōuenire Seium. sed si ex persona sua habeat aliquos creditores, an possim petere, vt fiat separatio bonorum heredis, & bonorum defuncti, quæritur? Dicitur quòd sic. si verò animo nouandi stipularer sui ab herede quod Titius debuit, non possum petere fieri separationem. Vivianvs.

e al. *Perpetuo.*

e ¶ *Edicto.* quod indauit titulum de separationibus. Accvrs.

f ¶ *Hereditariis.* creditoribus d ergo defuncti datur postulandi separationem facultas, cùm timeant heredem non soluendo: sed econtra, scilicet creditoribus e heredis non datur: vt ibi. & arg. ff. *de separa.l.j. in prin.* & *l.j.* & *l.de his.* ... *l.si adulta.* nisi in casu ... *sed si quo suspectum.* Accvrs.

d Separationis bonorum beneficium datur creditoribus defuncti, non autem his quibus defuncto hereditas debetur.
e Separationis beneficium datur etiam creditoribus heredis.

f Separatio bonorum vt petat possis, multa requiruntur.

g ¶ *Cognita.* multa f vertuntur in causæ cognitione. 1. Primum, quòd ab herede non nouauerint. 2. Item quòd bona mixta non sint. 3. Item quòd fidem eius secuti non sunt. 4. Item quòd vsuras non acceperunt. 5. Item quòd quinquennium decursum non est. 6. Item quòd creditores castrensis peculij non sunt: vt ff. *de separa.l.j.§. si filius.* & *l.illud.* & *§.sequens.* 7. Item quòd heres bona non vendiderit: ff. *eod.l.ab herede.*
h ¶ *Securum.* fideiussorem, vel pignus ab eo recipiendo, vel stipulando animo nouandi.
i ¶ *Ex necessitate.* quia fortè dies actionis proximè exitura erat, & ita lis tempore peritura.

¶ *Claudiano.*

¶ Nec. ergo quòd non debet ei nocere ista nouatio, cùm sit necessaria. ad quod est ff. *de separ. l.fin.* & ff. *de nouat. l.aliâ.* Et dicit ex necessitate, scil. perueniendi ad forum: vt ff. *de separa.l.fin.*

E*x contractu.*] Castr. Debitor à creditore suo conuentus, existens non soluendo, si cedat bonis: an ab aliis creditoribus conueniri possit, quæritur? Dicitur quòd non, nisi postea aliquid acquisierit. Vivianvs.

heres legauit, manifestum est: cùm prius legatū, quasi æs alienum, a exigatur b: legatum autem à mortuo c relictum, post debiti detractionē inducatur d.

Creditoris defuncti habent beneficiū separationis contra creditores heredis, vt facta separatione bonorum, præferantur in bonis defuncti creditoribus heredis. Butri. *nisi spreta legis prouidentia, fidem heredis secuti sint.* Bald. Vel sic: *creditores defuncti impetrāt separationem à bonis, si fidem heredis nō sunt secuti.* Pavl. de Cast.

ii. *Imp. Gordian. A. Aristoni.*

E*x iurisdictionis tenor pro*petuissimus, indemnitatisque remedium edicto e prætoris creditoribus hereditariis f demonstratum, vt quoties separationem bonorum postulant, causa cognita g impetrent. Reportabis * igitur conuenientem desiderij tui fructū, si te non heredum fidem securū h, sed ex necessitate i ad iudicium eos prouocare demonstraueris.

Qui cedit bonis, ex ante gesto non potest cōueniri, nisi de eo, quod postea superlucratus est, deducto ne egeat. Bart. Vel sic: *Qui cessit bonis, ex precedenti contractu non potest conueniri: quia habet exceptionem, nisi venerit ad pinguiorē fortunam: quia tunc potest conueniri in quantum facere potest, deducto ne egeat.* Pav. de Cast.

iii. *Idem A. Claudiano.*

E*x contractu,* qui cessionem rerum antecessit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cùm eum æquitas auxilio exceptionis muniat k. At tunc demum iteratò possis desiderare conuentionem, cùm tantum postea quæsiuit, quod pro fidem ad eius rei licentiam debeat promouere l.

Non est cogendus vnus ex pluribus creditoribus debitoris bona suscipere, & cæteris creditoribus respondere. Bald. Bartol. & Salycet.

iiii. *Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Clariano* †.

I*nciuile est* quod postulas vt vnus ex chirographariis m creditoribus debitoris bona cōpellatur suscipere, satis cæteris

k ¶ *Muniat.* ipso autem iure tenetur: vt *Insti.l.j.*
l ¶ *Promouere.* & a tunc in quantum facere potest: vt habes ff. *sol. matr.l.cum & fili.* & ff. *de cessio.bon.l.is.* & *de cura.bo.dan.l.fi.*

I*nciuile est.*] Castr. Si plures fuerint chirographarij creditores, nullus eorum cōpellatur accipere bona debitoris, & sibi & aliis satisfacere. Viv.

a Vide Glossā & quod ibidem notatur ad l.1. sup.eo.t.

eius creditoribus facturus.

Si bona vacantia non deferuntur, creditores in possessionem mittantur. Bal. Vel sic: *Si mortuus non habet heredem, creditores in possessionem mittantur.* Bart. Vel sic: *Si debitor moritur sine herede, & bona non agnoscantur à fisco: creditores in possessionem eorum mittuntur.* Salyc.

v. *Iidem AA. & CC. Ariadino* *.

S*I bona debitoris tui vacare n* constet, & hæc à fisco non agnoscantur o: in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis. XVII. Kal. Ian. * Coss.

Creditores hypothecarij chirographariis præferūtur: porrò chirographarij simul concurrunt, vt pro rata debiti omnibus satisfiat. Bald. Vel sic: *Si debitor cessit bonis, creditores non debent ipsius bona inter se diuidere tanquā domini ipsorū: sed debent ea vendere, & pretium inter se distribuere: & creditores hypothecarij præferuntur chirographariis.* Pavl. de Cast.

vi. *Iidem AA. & CC. Agathemero* †.

P*Ro debito creditores addici* sibi bona p sui debitoris nō iure postulāt q. Vnde si quidem debitoris tui cæteri creditores r pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te chirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quòd si specialiter, vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac fine successore communis debitor, vel eius heres decessit: non dominij rerum vindicatione: sed possessione s bonorum, itémque venditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

Pro rata, qua creditor succedit debitori, confunditur actio: pro residuo verò potest conuenire coheredem, nisi fuerit institutus iure compensandi: & si coheredes non sunt soluendo, potest petere separationem bonorum. Pavl. de Cas.

vii. *Iidem AA. & CC. Domnæ.*

S*I vxor* * tua pro triente patruo suo heres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita t est: debitum à coheredibus pro besse u petere non prohibe-

m ¶ *Chirographariis.* nul. vero minus hypothecariis. &c. sic ff. *de cura.bon.dan. l.j. §. quæritur.*

S*I bona.*] Castr. Debitor meus decessit: bona sua erant vacantia: nec à fisco agnita: an possim petere mitti in possessionem bonorū eius, quæritur? Resp. quòd sic. Vivian.

n ¶ *Vacare.* morte debitoris.

o ¶ *Agnoscantur.* quia sic tenetur fiscus vt heres: vt habes C. *ad legem Falcid. de vi.l.j.* & ff. *de iure fisci.l.doctor.* Accvrs.

P*Ro debito.*] Castr. Si peteret vt addicantur mihi bona debitoris ratione dominij: an sim audiendus, quæritur? Dicitur quòd non. Si verò sim chirographarius creditor: alios autem habet creditores, quibus res suæ obligatæ sunt: illi sunt potiores, & hoc in secunda. Si verò nulli obligatæ sunt, & debitor communis decedat sine herede, vel cum herede, & ille cessit bona non iure dominij creditoribus addicātur: sed vendantur, & proportione debiti cuilibet creditori satisfiat.

† *Agathemero.* al. *Agatamero.*

p ¶ *Bona.* vt sua sint fa-ctim. Accvrsivs.
q ¶ *Postulant.* vt C. *de iure do.impe.l.j.* & ff. *de pactis.l.si pacto quo.* & *C.sit. j.l.lege.* Alio ergo remedio opus est. *l. venditione.* & hic subiicit, vnde, &c. hoc prouiso, vt hypothecam habentes in ea præferantur: vt sabietur in quo est arg. contra *C.sic.j.l.fin.* *Sol.vt ibi.*
r ¶ *Creditores.* scilic. hypothecarij.
¶ Adde, etiam si sint posteriores chirographario etiam priuilegiario, vt Reipubl. Cviac.
s ¶ *Possessione.* omnium, secundum iura ista: sed hoc hodie corrigitur per auth. *& qui iurat.* & per hoc apparet eius continuatio ad legem. Accvrsivs.

S*I vxor.*] Castr. Patruus vxoris meæ decessit: vxorem meā pro tertia parte heredē insti-tuit, nec exheres eidē vxori in triginta an pro vigenti coheredes suos cōuenire possit, quæritur? Dicitur quòd sic, nisi testator prohibuisset eam exigere à coheredib. Si verò coheredes sint non soluendo habentes proprios creditores, poterit mulier petere vt fiat separatio bo. defuncti, & coheredum. Vivian.

* Coniung. l.6. sup.de hered. actio. & ad hāc in illa. nāc ... [illegible] ... ad illā Cviac.

t ¶ *Prohibita est.* quia tunc non posset peteret: C. *de heredi.insti-tuen.l.si compensandi.*
u ¶ *Pro besse.* Besse dicitur duæ partes cuiuslibet rei,

480/C.IV.K.5-4, 2025-2026
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non confunditur.* vt ff. de heredi. act. l. ſi à debito. & de neg. geſt. l. ſi ab eo. & de pact. l. ſi debitori. & ff. ad legem Falcid. l. licet.
b ¶ *Poſtulata.* vt ff. de bon. aut. l. ſi debito.

IN *poſſeſſionem.*] Castr. In poſſeſſionem creditor miſſus bonorum debitoris, an per talem miſſionem nanciſcatur dominium, quæritur? Dicitur quòd non. Vivian.
c ¶ *Minimè poſſunt.* vt ff. tit. j. l. lege. & ſuprà eodem. l. pro debito. Accvrs.

CVm propones.] Diuiditur in duas partes: quia in prima debitor citatus comparet, vſque ibi, *nam ſi.* In ſecunda nõ comparet, vſque in finem. Castr. Aliquis cum mandato, vel ſine mandato geſſit negotia mea: & ex mala adminiſtratione factus eſt debitor meus in c. volebam eum conuenire, latitabat: quid iuris ſit, quæritur? Reſpond. quòd ſi latitat, nec defendatur, cum probabo mihi debere: & mittar in poſſeſſ. bonorum ſuorum. Eo autem in eadem contumacia perſeuerante, vendentur bona, & ſatisfiet mihi. Vivianvs.
d ¶ *Ex adminiſtratione.* facta à ſe tibi, vel à te ſibi. Et dic cum mandato, vel ſine.
e ¶ *Rationem.* dato etiam libello in ſcriptis hodie: vt ff. de lit. conteſtat. authentic. offeratur.
Additio. Aduertas quòd iſtud poteſt practicari duobus modis, ſecundũ Bartolum hic. Vno modo quòd detur libellus ſuper actione principali: & reus citetur, vt veniat reſponſurus & eo exiſtẽte contumace datur poſſeſſio ex ſecundo decreto. Secundo modo practicatur, quòd reus citatur quòd veniat reſponſurus de iure tali, & eo exiſtente contumace, tunc detur libellus, in quo narretur, quòd cùm reus ſæpius fuerit citatus, & extitit contumax: poteſt interponi decretum, quam practicam, vt dicit hic Bartolus, ponit Specu. conſulit tamen ſeruare ſtili conſuetudinem.
f ¶ *Conuenire.* ratione mandati directa, vel contraria, vel negotiorum geſtorum directa, vel contraria, prout caſum diuerſificat.
g ¶ *Ad circumſcriptionem.* vt actio tua pereat, vel ſaltem vt ie retardet. & ſic ſi ex animo hiis fieret miſſio, non venditio: vt ff. ex quibus cau. maior. l. item ſi a præter. §. j. & ff. quibus ex cau. in poſſeſ. eat. l. Fulcinius §. j.
¶ Et not. quòd ſufficit aduerſus verum latitare, vt ille ſolus venditur: vt d. l. Fulcinius. §. *quod ſi aduerſus.* & etiam præſens * quandoque latitat: vt in eadem l §. illud.
h ¶ *Defenditur.* defendi b dicitur, &c. vt ff. quibus ex cau. in poſ. eatur. l. nec autem §. rectè defendi.
i ¶ *Conſtat.* ſummatim c habita cognitione, loquitur enim hæc lex ante litem conteſtatam: & videtur ſatis innuere venditionem poſſe fieri etiam ante litem conteſtatam, arg. contrà ff. de his, qui ad acta conſug. l. præſentia. §. ſed ſi hoc. m ff. de priuileg. credit. l. pater. & l. ſi venditores & ff. de bonis auct. iudi. poſſidenda. l. ſi minor. & ex quibus cau. in poſſeſ. eatur. l. apud.
k ¶ *Edicti.* quod eſt ff. ex quibus cauſis in poſſeſſio. eatur. l. Fulcinius. §. j. quod olim cum ſolennitate, hodie ſine ea proponitur: vt in authen. de interdict. §. j. & §. fin. & hoc dicit ad exemplum edicti, ſcilicet ſolennis.
l ¶ *Bonorum.* omnium olim: vt ff. quibus ex cauſis in poſſeſſio. eatur. l. j. hodie contrà: vt in authentic. quam hic legis. Item hoc, quando non eſt hypothecatum: ff. eodem. l. pro debito.
¶ Sed numquid miſſus * poſſidet? Reſp. non: vt ff. quib. ex cauſis in poſſeſſio. eatur. l. cum ex legato. ¶ Item nota differentiam * eſſe inter poſſeſſionem bonorum vt hic, & bonorum poſſeſſionem: vt ff. de bonorum poſſeſſion. l. j. §. bonorum.

tur: cùm vltra eam portionem, qua ſucceſſit, actio non confunditur a. Sin autem coheredes ſoluendo non ſint, ſeparatione poſtulata b, nullum ei damnum fieri patiatur. Dat. Kal. Decemb. AA. Coss.

Miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto, non acquirit dominium. Pavl. de Castr. *Etiam ex cauſa dotis.*

VIII. *Iidem AA. & CC. Ælidæ.*

IN poſſeſſionem rei ſeruandæ vxor defuncti, vel alij creditores miſſi, dominium ex ea cauſa tenentes adipiſci minimè poſſunt c.

Si citatus debitor comparet, ordinariè proceditur contra eum ad ſententiam ferendam & exequendam: & ſi non comparet, proceditur ad miſſionem, & venditionem. h. d. ſecundum Salycetvm.

IX. *Iidem AA. & CC. Terentio* †.

CVm proponas eum, contra quem ſupplicas, ex adminiſtratione d negotiorum tibi obligatum: hunc ſecũdùm iuris rationem e adito rectore prouinciæ potes conuenire f. Nam ſi ad circumſcriptionem g tui iuris latitat, nec defenditur h, & eum tuum eſſe debitorem conſtat i ad exemplum edicti k, bonorum l eius poſſeſſionem poteris impetrare. Tempore autem tranſacto m, etiam venditionem eorum à competenti n iudice poſtulare non prohiberis. Dat. XIV. Kalend. Septemb. Diocl. * & Maximiano * AA. Coss.

IN AVTHENT. DE exhiben. & introducen. reis. §. ſi verò ſemel. coll. v. conſtit. vj.

Hodie contra contumacem fiet miſſio in poſſeſſionem ſolùm pro menſura debiti declarati: quam non recuperat reuerſus, nec auditur, niſi ſatiſdet, & expenſas refundat. Sal. Vel ſic: *Per iſtam authen. adduntur tria, quæ non erant de iure veteri, vel ſaltem non omnia. Primum eſt, quòd debitor, qui prius comparuerat, & cum iuramento promiſerat de iudicio ſiſti: & tamen poſtea citatus non ſiſtat, poſſit realiter capi, & ad iudicem duci, vt reſpondeat libello, & ſe defendat. Secundum eſt, quòd ſi hoc fieri non poteſt: quia aliàs non comparuit, nec promiſit, vel eius perſona non reperitur: miſſio ex primo decreto non fiet in omnia bona, ſicùt olim fieret: ſed fiet pro menſura debiti declarati: vt ſi petantur centum, fiet miſſio in bonis valentibus centum tantùm, & non vltra ſecundùm quoſdam: vel dic vltra etiam pro expenſis, & damnis ſecundùm gloſ. Tertium, quòd debitor poſtea comparens ante venditionem, vel dationem in ſolutum, ſi reficit expenſas, & ſatiſdat de iudicio ſiſti, recuperat tenutam. h. d. in effectu illa authent. ſecundùm* Pavl. de Cast.

ET qui iurat o ſe venturum ad iudicem, ſi ſe ſubtraxerit, iudex ipſe ſi adminiſtrator ſit p, vel is, qui iudicem dedit q, iubeat eum exhiberi r. Si verò omnino abſit, examinet s iudex vbi ſit, induciis datis, intra quas ſi non occurrat, ſecũdùm vnam partem examinato t negotio,

m ¶ *Tempore autẽ tranſacto.* ſortè duorum menſium. arg. ff. de re iudi. l. debitoribus. * Vel dic hodie quatuor c vt ff. de vſur. rei iudi. l. fina. Vel vnius anni. vt arg. ff. de præſcrip. triginta an. l. ſi quis emptionis. §. penult. Vel biennij d: vt ff. de iure domi. impe. l. ij. Vel quod ſtatutum eſt in Græco: vt probatur ff. l. fin. vbi e dicit, definitum à nobis tempus. Quæ opiniones nõ placent, imò totum iudicis arbitrio committo. arg. ff. de iure delibe. l. j. §. fin. Et poſſunt habere locum prædicta, vbi f pignus venditur ex interlocutoria ſententia. Si autem ex definitiua, videtur elapſo tempore quatuor menſium, ſecundùm Azo. olim duorum. arg. ff. de vſur. rei iudi. l. ij. Accvrs.
n ¶ *Competenti.* arg. ad id quod interdũ appellatur g ad iudicem cõpetentem. ¶ Sed quis eſt competens h iudex? Reſp. qui habet merum imperium: nam delegatus i mittere k non poteſt in poſſeſſionem, & ſic nec vendere iubere: vt ff. de iuriſdict. omnium iud. l. iubere cauere. & ita magiſtratus municipalis l nõ mittit in poſſeſſionem: vt ff. ad municip. l. ea quæ. niſi in caſibus: vt ff. de offic. eius, cui man. eſt iuriſdict. l. j. §. j. ff. de damn. infect. l. j. Prædicta locum habent, cùm agitur in perſonã: ſi autem in rem, & latitat: idem quod in perſonali: vt fiat miſſio in omnia bona, & venditio. Si autem tantum abeſt, & deſijt dolo poſſidere, idem eſt: alias in poſſeſſione rei petitæ tantùm, & idem in mixta: vt in eadem l. Fulcinius. §. item videamus. & §. Celſus. & §. fin.

ET qui iurat.] Castr. Lex C. dicit quòd ſi debitor latitet, nec defendatur, poterit poſſum me mitti in poſſeſſionem bonorum eius: ſed non determinat modum declarati debiti. Auth. declarat aliter, dicens quòd ſi ſubtrahat ſe debitor: ſi ſit iudex ordinarius, citabit eum accipiendo perſonam ſuam, & verbo mittendo nunciumſi non veniat, ſententiabit examinato negotio & datis ſibi induciis ad repræſentandum ſe, ſi non veniat, mittet in bonorum poſſeſſionem, ipſius pro menſura declarati debiti. & ſi veniat poſtea, non audietur, niſi refiſcat mihi dãnes impenſas, & omne damnum reſarciat, dato fideiuſſore iudicio ſiſti. Vivian.
o ¶ *Et qui iurat.* idem eſt & ſi ſolummodò ad iudicium vocatus eſt. Accvrs.
p ¶ *Adminiſtrator ſit.* id eſt, ordinarius.
q ¶ *Dedit.* quando iudex erat delegatus. & ſic delegatus non citat: vt hic, & ff. de iuriſdictio. omn. iudi. l. iubere. & ſic eſt contrà ff. quemadmodum & quando iud. authent. qui ſemel. Solu. ſpeciale eſt ibi in delegato principis.
r ¶ *Exhiberi.* re * & verbo, quod non facit legatus: vt dici, & habes in auth. de exhibẽ. & introd. reis. §. ſi verò ſemel. colla. v.
ſ ¶ *Examinet.* ſummatim.
t ¶ *Examinato.* * ſummatim *: vt & ff. vt in poſſeſ. lega. l. ſi is, à quo. nam demum vtraque parte præſente pleuè examinatur: vt ff. ſi per vim, vel alio modo. l. fin. Eſt ergo, quod hic dicit, contra regulam, quæ eſt ff. de iudi. l. iudices.

Glosses in the margins:

a Miſſus in poſſeſſionem non poſſidet: atque ita miſſum eſſe in poſſeſſionem, & poſſidere differunt.
b Poſſeſſionis bonorum, & bonorum poſſeſſionis differentia.
* Rectiùs ſic [illegible] C. Theod. de diſpr. [illegible]. Cvias.
c Vide Alcia. [illegible]
d Intra quod tempus ſecundũ decretum interponi oporteat: vide Menochiũ [illegible] vbi plures opiniones adfert, quibus hic ſtat.
e Alciat. [illegible] negat hæc verba eſſe in veteri Codice: vt ſint tamen, incertum eſt quale illud tempus ſit.
f Pignoris venditio ex interlocutoria, vel definitiua ſententia intra quod tempus fieri poſſit.
g Appellatio [illegible] modo accepta, Appello ad iudicem competentem valet, aliquo viſib. v. Guidonem Papæ [illegible].
h Iudex competens quis dicatur.
i Delegati mittere non poſſunt in poſſeſſionem, nec vendere iubere.
k Mittere in poſſeſſionem qui iudices nõ poſſunt.
l Magiſtratus municipales certis tantùm caſib. mittunt in poſſeſſionẽ.
m Delegatus niſi ſit principis, non citat.
n Vide Gloſſ. [illegible] in verbo, examinato.
o Vide Gloſſ. [illegible] in verbo, examinato.
p Summã cognitionem quæ caſus requirãt: vide [illegible] in verbo, ſummatim.

* Latitans verè praeſens poteſt.
* Defendi quis dicatur.
[illegible] in poſſeſſionẽ [illegible] ante litem conteſtatam, ſuſpicionis per latitationem, Curtius hinc colligit. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2027-2028
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Mitior.* ordinarius, non delegatus: *sed delegatus vt d. Lindoto.*
b ¶ *Mensuram.* alim. ⁸ in omnia bona: vt *ff. quibus ex causis in possessionem eatur.* l. 3. Et quòd dicit pro ⁹ mensura, dicunt vt si ceſſet decimum decem, in tem valerentur decem fiat missio. Sed ex die ſecundum loan. quòd etiam plus deberet valere. nec enim hic dicit quòd in tanto: ſed pro mensura. quod eſt cauté notandum. & ſic ſe habet consultando. Inſpicitur etiam an exigat expenſas, ¹ vel non res pignorata, vt æquat, vel argentum: vt primo caſu longè ⁴ plus deberet valere.
c ¶ *Doctorum.* l. periti ⁵. Vel. ⁶ praeſumpti ⁷, vel probati ſummatim.
d ¶ *Profuerunt.* id eſt, antequàm admittatur ad cauſſæ proſecutionem: & hoc cùm agitur perſonaliter. Si autem in rem, dic vt modò nec. *in l. cùm proponat.* Si autem omnia ⁸ bona peteret quis, velut debita, vel hypothecaria, in omnibus pro mereduin: nam & tantum eſt debitum. ACCVRSVS.
e ¶ *Damnum.* quod ex vitio abſentiæ illius paſſus eſt: vt *l. de iudi. l. fuscinus.*
f ¶ *Iudicatorum.* iudicio ſtilo.
g ¶ Sed vſque ad ¹⁰ quod tempus admittetur ad recuperandam poſſeſſionem? Reſpond. ſecundùm P. vſque ad triginta ann. vt arg. *l. de præſcr. xxx. ann. l. fini.* Alij dicunt vſque ad annum vt *l. de præſc. xxx. ann. l. ſi quis emptionis. §. fin. & in auth. de ling. §. omnem actum. cod. tit.* Sed his reſp. Placet & Py quòd prima loquatur in actione in rem, ſecunda in actione abſente, quo caſu poſſumus expectare triginta ann. & eſt ad *l. Lex prætor l. non. & ff. de in ius voc. l. ſatis.*
ADDITIO. Videas pulchram gloſſ. *in c. quæſitum frequenter. in fin. extra vt lite non contestata cap.*

Vt apud.] CATVS.

Si Titius habeat plures creditores, & timore creditorum ſe abſtineat, & quòd ea res creditoribus petere ſi mittit in bon. poſſeſſ. an abſentes, vel præſentes; ſi non ſint in ſtatu, conſequitur commoditatem aliquam ob id, quòd alij miſſi ſunt in bonorum poſſeſſ. quæritur? Dicitur quòd ſic, ſi poſſeſſores ſint eſſ. quæ ſunt in eadem provincia intra duorum annorum ſpatium ſe repræſentent: abſentes autem, intra quadriennium reſtituti pro modo debiti impendis, quas miſſi in poſſeſſionem fecerent, iuramento eoſd. declarando. Siverò intra præfinitum tempus non venerint: ex lapſo auctoritate iudicis pa-

mittunt ⁴ actorem in poſſeſſionem rerum eius intra mensuram ⁵ declarati ⁶ debiti. Quòd ſi redeat antequam proſequatur ⁷ cauſam, reſarcies actori omne damnum ⁸ ¶ præſtabitque fideiuſſorem ⁹ de lite proſequenda, & res ſuas ſuſcipiet.

Abſq; vno ex creditoribus in poſſeſſionem ex prima decreto, cæteri venientes debita mada, & eundem tempore, videntur in poſſeſſionem miſſi: & ſi procedatur ad venditionem bonorum auferetur a iudicij ſtendam per ipſum miſſum, & plus ex pretio percipiatur, quàm miſſe debuerunt: illud debet in eadem ſacram depon: & ex qua frauu in venditione commiſcatur, debet ſeruari ſolemnitas huius legis. BALD. Vel ſic: *Si vnus ex creditoribus in poſſeſſionem mittatur ex prima decreto, eius miſſa prodeſt omnibus alijs creditoribus præſentibus, & intra biennium venientibus, & debitum oſtendentibus, & expenſas pro rata reſcientibus. Item abſentibus, ſi veniant intra quadriennium, & idem ſtatuant. hoc dicit vſque ad §. fin.* autem. PAVL. DE CAST.

2. Imp. THEODOSIANVS A. Iuuenti PP.

CVm apud veteres quæſtionem ortam inuenimus ſuper pecuniis debitis, pro quibus hypothecæ non ſunt conſtitutæ, propter res ad debitorem pertinentes, dum is ¹ ſeueriores creditores formidãs, ſeſe celabatur, & illi ² de rebus ad eum pertinentibus competentia ingrediãtur iudicia ³, poſtulãtque in poſſeſſionem rerum ſeſe transmitti ⁴: ſi etiam alij creditores, quibus obnoxius eſſe videtur, poſſint quandam habere communionem in rerũ poſſeſſione: huiuſmodi dubitationẽ amputantes, conſortius per præſentem diuinam generalem conſtitutionem, vt ſi non omnes huiuſmodi debita prætendentes: ſed ex his certi ab iudiciali ſententia in poſſeſſionem rerum mittantur: non ſolùm hi, ſed etiam alij omnes talia debita prætendentes, eadem cõmoditate pociantur ⁵, vt poſſint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus, de quibus (ſicut ſuperiùs declaratur) prolata fuerit ſententia ⁶. Quid enim iuſtius eſt, quàm omnes, qui ad res debitoris mitti debent, eſſe participes huiuſmodi commodita-

tis ⁷ ¶ Vt autem non in perpetuum alionem negligentia ⁸ illi, qui pro ſuis debitis alacriores ⁹ creditoribus aliis oſtendunturſuiſſe, prægrauentur: rectiùs nobis eſſe videtur, tunc communionẽ habere in poſſeſſione rerum alios creditores, qui non hoc peregiſſe noſcuntur, cùm præſentes quidem in vna, eadẽque degentes prouincia, in qua & poſſeſſores rerum commorãtur, intra duorum annorum ¹⁰ ſpacia: abſentes autem intra quadriennũ ¹¹ creditoribus poſſeſſionem antelato modo detinentibus, ſuum debitum certũ faciant, & expenſas ſecundùm quantitatem debitorum perſoluant ¹² eis, qui ſententias conſecuti ſunt, per ſacramentum eorum manifeſtandas ¹³, qui eas adipiſcendæ gratiã poſſeſſionis rerum ſuſtinuerunt: quia & ſecundùm debita ¹⁴ ſatis eis fieri, exploratũ iuris eſt. Poſt completum autem memoratum tempus nullam eis eſſe licentiam, eos, qui poſſeſſionem adepti ſunt, moleſtare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem, quas ex legibus ſibi competere putauerint, contra ſuos exercere debitores.

Iſto §. proſequitur eandẽ materiam. Dicit enim quòd ſi miſſus ex primo decreto veniat ad venditionem, debet primò ex pretio ſibi ſatiſfieri: & reſidui (ſi quod eſt) debet deponi in aede ſacra, vt creditoribus venientibus, & debitum oſtendentibus poſſint ſatiſfieri: & de prædictis omnibus debet fieri publicum inſtrumentum cum ſolemnitate hic ſtatuta in §. fin. hoc dicit tota iſta lex. & §. qua eſt ſatis verbo ſtatuetur vtile: quia alij creditores, qui habentur pro immiſſis, nõ tenentur facere nouũ processum, omnẽ vtrique prius ſuffit fide de debito, debent ſatiſfieri eis requiritur tamen plena probatio per teſtes, vel inſtrumenta ſecundum BAR. & PAVL. DE CASTRO.

Si autem hi, qui detinent poſſeſſiones, vel ex ſententia iudicis res vendiderunt, vel alio ¹ quocunq; legitimo modo omne ius, quod ² in iſdẽ rebus habere noſcuntur, in alias perſonas poſt definitũ ³ ¶ à nobis ⁴ tempus ⁵ tranſtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid ſuperflui inuentum fuerit, & amplius, quã eis deberur, hoc modis omnibus neceſſe eſt eos præſen-

rerum vendere bona: & illud, quod ſupererit, deponere in aede ſacra tabellionis, & vendiderit præſentibus & de eo cæteris creditoribus pro portione debiti ſatiſfiet. & ſic deponatur, ne in expenſis damnificetur. prædicta autem venditio fiat præſente non ſolũm tabellione ſed ſacrilla Eccleſia, penes quem quod ſupererit de pretio, deponatur, præſtito iuramento à creditore, quòd non per gratiam emptor ad rerum venit venditionem: nec quòd dolo minus iuſto pretio accepit. VVLCAN.

e ¶ *Dum a.* ſcil. debitor.
f ¶ III. ſcil. creditores.
g ¶ *Iudicata.* id eſt, iudicet.
h ¶ *Transeuntes.* & miſſi ſint.
i ¶ *Putauerit.* vt *ff. de bo. mult. rub. poſſeſſ. l. cùm vnus.*
k ¶ *Sententia.* interlocutoria.
a ¶ *Cõuoluitur.* ¶ Sed nõne ² quando miſſi ſunt primi, fuit omnaratum prætorio pignoris ergo qui prior *ff. de.* Reſpond. Dicunt quidam hoc, quando miſſo facta eſt in omnibus bonis ratione litis; aliud ſi ſpecialiter. Vel dic in prætorio pignoris non ſeruari regulam: ſed in conuentionali ſic: vt *ff. vt in poſſeſſion. leg. l. in poſ. §. qui pour. & de damno infecto. l. ſi fundi. §. ſi plures.* Item hoc quando ſunt eiuſdem ſtatui, aliis contra: vt *infra qui pr. in pigno. hab. l. 4. & ff. qui potio. in pigno. hab. l. 5. & note quæ ſunt contra.*
b ¶ *Negligentia.* abſtinuit cauſa.
c ¶ *Mortuus.* id eſt, ſoluto.
d ¶ *Dum an annorum.* Vide C. 11. *de poſſeſſ.* CYIAC.
e ¶ *Quadriennũ.* ¶ Nota, hic vendiderũt non fieri intra quadriennium.
f ¶ *Poſſidentes.* vt *arg. ff. depoſito. l. quod præcipuum. §. fin.*
g ¶ *Manifeſtandas.* ſcil. *de iudi. l. prospendum. §. & ſi quidem.* ¶ Et notõ quod aliud eſt in expenſis in cauſa damni infecti: quia poſſes de ratione recuperat: vt *ff. de damno infect. l. §. finis §. ratione mercen. in fine §.*
h ¶ *Secundùm debita.* id eſt, pro rata rerum, quæ debentur: quia plus expenſarum nomine præſtabit, cui plus debetur, quam alii.
i ¶ *Vel alio.* quã licitò.
k ¶ *Omne ius, quod.* id eſt, retinendi, & vendendi. Iton.
a *Definitum.* Eſt autem definitum reſpon. diuoti mensium. *l. 1. C. Theod. de aſſtrall. pig. & l. debitori. §. de iudic.* CYIAC.
b ¶ *A nobis.* delendũ, vt recitè in margine ex Alciato annotatur. CYIA.
c ¶ *A nobis tempus.* hoc ſitum in Graecorũ ſunt

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 2029-2030
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de eo tempore dicit, quod statuit pignori vendendorum. *l. de iure do. impet. l. fin.* Vel de eo, quod est *l. de praescriptis verb. ann. l. si quis emptionis.*

¶ De rebus verò per iudicem possessis, & per iudicem distrahendis, tempus expressum determinatum nusquam inuenitur: sed etiam hoc idem tempus seruandum videtur, secundùm Ira.

a ¶ *Signare.* id est, sigillate.

b ¶ *In cimeliarchio.* id est, in loco, vbi ponitur cheliarcus.

c ¶ *Transtulerit.* locando. ACCVRSIVS.

d ¶ *Per eam.* scilicet pecuniam venditorii. ACCVRSIVS.

e ¶ *Praestantibus.* reponente, *iudemus* scilicet venditorem: quod est *infra* ACCVRSIVS.

a Cimeliarchium.

b Transferre etiam dicitur, qui locat. Proinde locatio, transferiptio species est. v. Negotiorum gest. *de negotiis pars 2. numero 2. n. 38.*

DE PRIVILEGIO FISCI.

c Cõsimatio.

Quia c *inter caeteros creditores fiscus priuilegio gaudet, idcò de hoc dicit.* ACCVRSIVS.

HOnor.] CAIVS Matius ex mala administratione primipilari tenebatur fisco in c. fiscus occupauit res suas, inter quas erant res vxoris an mulier perire posset, vt separarent res suas à rebus mariti, quaeritur? Dicitur quòd sic. VIVIAN.

f ¶ *Occupata sunt.* quae tantò sunt fisco obligata: vt *hic & §. in quibus causis pign. ex contrah. l. §. 4.* ACCVRS.

g ¶ *Tum.* fecus in his, quas dederas in dotem vt §. *in quib. causis pign. ta contra. l. sane.* Alii dicunt, de dote hic dicit & dicunt quòd prius occupauit fiscus bona, quàm dos viro daretur. ACCVRS.

h ¶ *Tunc ergò.* Cùm non fecit dotem dari: aliò quin pignori tacito retineremur nò tantùm ob primipilatum: sed & ob quodcùm mutuat. *l. 4. §. in quibus causis pign. tac.* CVIAC.

f res similiter. & superadditur glossa sola restituta. i. thesaurario, cellario cimeliarchiò enim dicitur locus, in quo reponitur: id est, res pretiosae vel sacra vel. N. vel sed reponuntur.

g Gl. in *§. Item. §. Item. in verb. diuiso. sup. de iure dotium Cod. cum sit non est de iure dominij imperiali.*

h *vendetur*, vel *transferri* rerum *praestantiorum* & vere splendidum, & *subaudiendum* est, inferius.

Ratio est fisci, de qua est hic titulus, Paulus V. Sentent. *Priuilegium fisci est, inter omnes creditores primum locum tenere. qua sententia vt intelligatur, iuridicum est, alios esse creditores hypothecarios, alios chirographarios, qui ex personalibus actionibus, & qui hypothecarij sunt, etiam personales sunt: quia hypothecaria actio sine personali non consistit, quia accessoria, principali adhiberi est. At qui personales sunt, non semper etiam hypothecarij sunt, nam personales actio sine hypothecae consistere potest. Ex chirographario autem actio speciali quadam iure sui priuilegiorij sunt, alij non. Ex hypothecaria excepta causa dotis nulli sui iure priuilegiorij sunt. Fiscus est semper hypothecarius creditor, nec tamen priuilegiarius in actione hypothecaria, iure quidem sui proprio contra alios creditores hypothecarios, nec nisi priuilegio temporis, vt quidem alius creditor hypothecarius quia ab hypothecae priuilegium aestimatur ex tempore, non ex causa debiti, non ex persona creditoris, & excepta dotis causa, & alia quadam, cuique qui prior est tempore, & hypotheca iure potior est. quod & de fisco ita praedicandum est, l. 1. hoc tit. l. si pignus. l. vlt. ff. qui pot. in pign. At in actione personali fisci priuilegiarius est sui quidem iure, non quidem ex praerogatiua temporis: & hoc est quod ait Paulus. Priuilegium fisci est inter omnes creditores, id est inter omnes scilicet chirographarios, & forsit quidem priuilegiorij sui quia priuilegia, sua reuerunt adnexa sibi alias, non etiam adnexa fisco: id est, non nisi post fiscum priuilegiorij sunt, quales sunt, qui pecuniam crediderunt nauis fabricanda, vel instruenda causa, l. qui nauem. ff. de reb. auct. iud. poss. quibus tamen fiscus anteponitur, l. quod quis, eod. id est, possessorem deberet prius satisfieri, fisco detur, quàm ei, qui crediderit nauis fabricandae, vel ornandae causa. Alias verò priuilegiarius priuilegiorij non praefertur, sed melior est creditor occupantis: id est, eius qui prior suam recepit. Quod si prior creditor non priuilegiarius occupauit, integrum est priuilegiario quod ei solutum est extraordinaria iure auferre, l. 3. hoc tit. Potest aliud est priuilegium fisci in tacita hypotheca. l. 1. T. de fer. piga. da. tran. quam habet in iis rebus, quae tempore contractae in bona debitoris fuerunt, non etiam in his, quae eius esse desierunt, & per venditionem factae, & traditionem in alienam dominium transierunt. l. 4. nam tacita hypotheca fisci constitit in bona tantùm debitoris, non in aliena bona, etiamsi iam alium debitorem fuerint, ac ne in bona quidem vxoris eius. l. 1. quia mox quoque, & vxorem nulla bonorum conuenitur est, & res vxoris non minus vere aliena sunt, quàm res coniugibus extraneae. Et notandum quod ait l. 1. bona eius, qui fisco obligatus est ob reliqua administrationis primipili, à fisco tacitè occupari iure hypothecae, non etiam res vxoris eius. quod intelligendum est de rebus, quae sunt extra domum dos vxoris eius, sic in bona mariti ex causa reliquorum primipili id est, ex administratione militaria annona. gesta à creatiuiam primipili, occupari à fisco potest non vsique finem, eius & dos vxoris fisci: sed in subsidium, & extra ordinem, si fiscus ex bona ipsius debitoris, vel fideiussoris eius reliqua primipili seruare non possit, l. 4. §. in quibus causis pign. tac. cont. quod etiam obtinere in qualibet materia publica ex extraordinaria argumentum praebet. l. 3. T. de vxor. pon. mar. Dici, alienum fisci personalem praeferri omnibus aliis actionibus personalibus, non intelleta ratione temporis, quia in actionibus personalibus priuilegia non aestimantur ex tempore, sunt in hypothecariis: sed ex causa dotis. l. priuilegia. ff. de reb. auct. iud. poss. Fisci actionem hypothecariam non praeferri antiquioribus actionibus hypothecariis, sed inferioribus tantùm. Adde fisci actionem hypothecariam praeferri omnibus actionibus personalibus anticipatoribus, vel priuilegiariis. l. 3. hoc tit. quod idem habet etiam quilibet alius, cui hypothecaria actio competit contra chirographarios creditores. l. 8. §. 1. ff. proxim. l. cons. §. qui pot. in pig. Et idem si debitor fisci, dilungue debitor priuati creditoris chirographarij, prius solueret creditori chirographario fisci iure tacitae hypothecae, vel etiam perfectione extraordinaria iure sui priuilegij, quod habet in actione personali pecuniae soluendi creditori chirographario perfequi potest, non per actionem: sed cognitione praefecti, aut procuratoris ex iusta causa, postea si debitor soluendo non sit. l. 1. & sine vsura. d. l. 1. Ratio hac reddetur in l. dominus. ff. de tit. Ex quia res, non persona conuenitur: id est, quia fiscus rem persequitur, non personam, & in persecutione in rem vsura non venit. l. si mihi. ff. de res vin. & eadem pene est ratio l. 1. quia creditor chirographarius, cui prius debitor pecuniam soluit, eam pecuniam non sumptis fenore, vt in sortem & in vsuras tenetur actione personali: sed suam recepit: id est pecuniam sibi debitam, quae auferri ei non potest, nisi extraordinaria persecutione, in quam vsura venire non potest.* CVIAC.

Propter debita mariti, res, quae vxor probat esse paraphernales, non capiuntur pignori: sed separata restituuntur mulieri. hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Mulier in rebus propriis est potior fisco creditore, etiam ex causa primipili. hoc dicit secundum* BART. Vel sic: *Res paraphernales vxoris non obligantur fisco ex maritis primipilatu officio.*

1. Imp. ANTONINVS A. Eutropio.

BOna mariti tui si ob reliqua administrationis primipilaris à fisco occupata sunt [f]: res, quas tuas [g] esse [h] liquidò probaueris, ab aliis separatae

480/C.IV.K.5-4, 2031-2032
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Restituentur.* vt *de Leg. vxor pro marito l.j. & T. ad leg. Iul. de vi l.j. & T. de donat. inter virum & vxor. l.vn.* ¶ Et non quod * vbi sit executio in bonis alicuius, & alius vale dicere aliquid fiscum: quod probandi onus dicunt imminere: vt *hic, & dictus l.j. T. de vxor. pro marito.* ADDITIO. Illud est verum, quando ista res possidebantur ab eo, in cuius bona facta est missio: secus si possidebantur ab eo, qui dicit illa sua: vt *nec.ne d.l.j. C. de vxor. pro ma. & l.d. dictus. §. si super rebus, & ibi de hac per Bartol. & de re ind.* ACCVRS.

b ¶ *Vxoris.*] CAYVS. Contracto aliquo cum fisco, & cum muliere, accipiendo ab eo donum: quis præferri debeat, quæritur? Dubitatur: aut efficitur primò ab eo mulierem, & præferitur mulier: aut cum fisco, & præferitur fiscus. VIVIAN.

c ¶ *Priusquam.* Hic casus est excipiendus, si Titio primum, eò fisco, deinde dotis nomine obligata sit. Marc. lib. 3. *ff. de* CURAGIVS.

d ¶ *Ius fisci.* quod est, vt bona fiscum contrahentis tacitè sint ei obligata: vt *quid cum pign. ex iure l.j. & 3.*

e ¶ *Præsentis.* immò videtur mulier præferri vt *l. quæ in pignor. hac l. fin.* Sed hic quòd hæc in fisco, illa in priuato. Vel dic hanc corrigi. Item adhoc contra *ff. de priuil. ero. & priuilegia.* Solut. hic *de* realibus priuilegiis dicit ex tempore attendendis: ibi negat de personalibus. ACCVRS.

b ¶ *Mulier, & fiscus poti possit ambulare.*

d ¶ *Cæsar.* Sic ergo b patiatur ambulare mulier & fiscus: vt *hic, & supra de iure do. l. datur vna.* ibi esset de priuato, qui tamen obtinuisset pignus exposita: vt *ff. quæ po. in pign. l. ff. pignus. & l. fin. & l. qui pro in pign. l. ff. fundum.* Sicut & non contraxisset pignus: vt *l. pro. & facit ff. ff. pro suo pignon. l.j.* ACCVRS.

e ¶ *Iam pecunia.*] CAYVS. Maritus tenetur fisco in c. vxor ex solari, nec fecit sibi cedi ius personale, vel crale à fisco. postea idem maritus contraxit cũ fisco, conducendo ab eo vectigal, & factus est debitor eius in c. quis sit præferendus, quæritur? Dicitur quòd fiscus, falta ergo indemnitate fisci, poterit mulier conuenire maritum pro pecunia, quam pro eo soluit fisco. VIVIAN.

f ¶ *Vbiuis.* scilicet fisco. ACCVRS.

f ¶ *Ab eo.* scilicet marito. ACCVRS.

g ¶ *Personalem actionem.* tiam dari, vel negotiorum gestorum, non actiones hypothecariam, quã fiscus habebat: vt *hic, & infrà de hu., qui in prin. cred. de fiscali l.j. & ff. de separatione* tibi restituantur *.

Rationes pari priuilegij priuilegiorum redigentur ad ius commune. BALD. Vel sic: *Mulier, & fiscus in iuncto* ¶ *hypotheca paribus possibus ambulant. ad hoc allegatur: & ideo quiprior est tempore, potior est iure.* BART. & PAVL. DE CASTR.

XII. *Idem A. Valeriano.*

QVamuis ex causa dotis vir quòdam tuus tibi se condemnauisset, tamen si priusquam a res eius tibi obligarentur, cum fisco contraxisset fisci b causam tuam præuenit *. Quòd si post bonorum eius obligationem rationibus meis cœpit esse obligatus: in eius bona cessat d priuilegium fisci. PP. XIIII. Kalend. Nouemb. Antonino A. I V. & Balbino Coss.

Vxor siluens fisco pro marito, non succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio: & ideo si maritus dum conduxit vectigalia fisci, potior est causa fisci, quam mulieris. BALD. & SALYC. Vel sic: *Fiscus præfertur omnibus creditoribus hypothecam non habentibus.* BART. Vel sic: *Si ille, qui siluit fisco pro debitore fiscali, non fecit sibi cedi ius fisco nõ succedit in iure fiscali, nec in eius priuilegium, & ideo si postea fiscus cum eodem deuenere contrahat, ille, qui siluit sibi, non præfertur ratione prioris iuris.* PAVL. DE CAST.

XIII. *Idem A. Iuliano.*

SI cùm pecuniam pro marito solueres *, neque ius fisci in te transferri impetrasti, neque pignoris causa domum, vel aliud quid ab eo f accepisti: habes personalem g actionem: nec potes præferri fisci rationibus, à quo dicis ei vectigal h denuò locatũ esse: cùm eo pacto vniuersa, quæ habet, habuitve eo tempore, quo ad conductionem accessit, pignoris iure fisco tenentur. Salua igitur indemnitate fisci, debitorem tuum pro pecunia, quã pro eo fisco soluisti, more solito conuenire non prohiberis *. PP. III. Kalen. Ianuar. Antonino A IV. & Balbino Coss.

Priuilegium fisci non extenditur ad bona debitorum vendita, antequã contraherent cum fisco. BAL. & SALYC. Vel sic: *Obligatio, & priuilegium fisci non extenditur ad bona debitoris ante vendita: quod intelligi, nisi essent ante vendita in fraudem.* vt l.j. infrà de iure fisci, lib. 1. BART. Vel sic: *In generali obligatione bonorum non veniunt bona, quæ prius exiuerant patrimonium debitoris.* PAVL. DE CAST.

IV. *Idem A. Quinto.*

SI debitor, cuius fuisse fundum ipse confiteris, priùs cum distraxit *, quàm fisco aliquid debuit: inquirendum te non esse procuratoris meus cognoscet. nã etsi postea i debitor extiterit: non idcò tamẽ ea, quæ de dominio eius excesserunt, pignoris iure fisco poterũt obligari. PP. III. Kalen. Iul. Leto II. & Cereale Coss.

Fiscus potest renuncare pecuniam alij creditori solutam sine vsuris. BART. Vel sic: *Fiscus amittit pecuniam solutam posteriori creditori per eius debitorem, vsuras petere non potest: quia hoc fecit ex priuilegio fiscali.* PAVL. DE CAS. & SALYC.

V. *Imp. Alexan. A. Menna.*

PEcunia, quam creditor à debitore suo m recepit, si postea ex iusta causa n fisco restituenda erit, sine vsuris debetur: quia non secus contractum: sed summ recuperatũ extraordinario iure o suffertur P. PP. XV. Kal. Iun. Fusco, & Dextro Coss.

Fiscus alienatis renuncat per suum debitorem causa datis constituta. BART. Vel sic: *Fiscus præfertur filia à patre dotata: & est ratio: quia officium patris est dotare filiam ne alienis filius.* BALD. Vel sic: *Fiscus potest renuncare bona, quæ debitor suus filio dedit in dotem.* SALYC. & PAV. DE CAST.

VI. *Imp. Gordia. A. Saturiano.*

CVm patrem tuum fisci debitorem fuisse demonstres, eiusque nubenti tibi p possessionem dedisse alleges q: procuratorem ius fisci exequentem, eam iure pignoris reuocare potuisse intelligis *. PP. Non. Iun. Sabino & Venusto Coss.

Iudex potest siluenti fisco iudicia mandata cedere iura fisci. BALD. & SALYC. Vel sic: *Priuilegium fisci potest transferri per cessionem.* BART. Vel sic: *Si siluerit fisco pro debitore fiscali fiscus sibi cedi iura fiscalia, præfertur aliis creditoribus, quibus ariam fiscus præferebatur.* PAVL. DE CAST.

VII. *Imp. Valerianvs, & Gallien. AA. & Valerian. Caes. Diadoro.*

SI in te ius fisci, cùm reliqua r [solueres] * debitoris s, pro quo satisfaciebas, tibi com-

a Vectigal à vehendo dictum.

b Officia rocam, quæ vectiones, vel gatis nomine accipiunt.

i ¶ *Non prohiberis* mandari, vel negotiorum gestorum

l. debitor.] CAYVS. Vendidisti mihi fundum, postea contrahis cum fisco: an inuento te non soluendo, possit fiscus auocare fundum, quæritur? Dicitur quòd non.

k ¶ *Distraxit.* vbi.

l ¶ *Si pecun.* distraxit ignorans.

D *Bonis.*] CAYVS. Tenetis mihi in x. fisco in c. solutis mihi x. te postea non existente solueudo, an fiscus possit à me auocare pecuniam, quæritur? Dicitur quòd fic. VIVIAN.

m ¶ *Debitore suo.* qui & fisci debitor erat.

n ¶ *Ex iusta cause.* quia vt certus bonis: ita & hæc pecunia obligata erat fisco. Et dic quòd prius contraxerat cum fisco, postea cum priuato, & est idem in alio priuilegiato, quòd reuocet: vt *ff. quod cum eo. l. fud. ne hu. & de pecul. lap. Lex Iulia, §. fin.* ACCVRSIVS.

o ¶ *Extraordinario iure.* per hypothecariam, si erat: aliàs condictione ex lege: quæ est extraordinaria: vt *hic, & infrà de condict. ex lege l.j.* Si autem ordinario iure tenetur, *simulata* debet restitui: vt *ff. de vsuris l. cum quidam §. ff.*

p ¶ *Auferrem.* salua ei actione contra suũ debitorem: vt *ff. de iure fisci l. deferre. §. fin. & l. sequens.*

Cum patrem.] CAYVS. Debitor fisci capitalis cuiũ filiam suam in matrimonio: & dedit prædiũ in dotem, an fiscus iure pignoris illud auocare possit, quæritur? Dicitur quòd fic. VIVIA.

q ¶ *Tibi* Cmarito r ¶ *Alleges.* iam fisco obligatam.

f ¶ *Intelligis* vt *infrà eis. q. ff. fideiussores.*

SI *in te.*] CAYVS. Mulier pro marito soluit fisco *, & ibi fecit ius cedi, quod habebat fiscus: an auocetur aliis creditoribus mariti: sicut & fiscus præferebatur, in cuius locum successit mulier, quæritur? Dicitur quòd fic. VIVIAN.

t ¶ *Reliqua.* quia partem iam soluerat.

u ¶ *Debitoris.* scilicet pecuniosus: solutus, si non habes: vel fuchabe verbo, fic lege, si cùm satisfaciebas reliqua debitoris: id est, propter reliquas

480/C.IV.K.5-4, 2033-2034
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PRIVILEGIO DOTIS.

TITVLVS LXXIV.

Et enim, creditoribus permissa possessione, & venditione bonorum deliberata, in actionem personalem privilegiarius mulier, quæ dotem sub repetitionis solutæ nomine, l. si sponsa. ff. de iur. dot. l. 1. ff. soluto matrim. Multa legitima sunt decisionis redditæ sunt. l. si ego. §. si res. ff. de iur. dot. l. vii. ff. ad SC. Vell. & hæc nuncupati, vt privilegium habeat inter personales actiones: quod tamen Constitutio hæc vt. aut non transire in heredem eiusdem, sciliet, quidem situm, vt Nov. 91. eadem que interpretatio adiudicatur rectis ad l. mar. num. ff. soluto matrim. At cum l. vii. §. qui pot. in pignor. hab. aut adiunct data proferri omnibus post personalibus actionibus? Cur positum quia non adiunct publica antiquiori, l. 9. §. 1. de iur. dot. non impensis funeris, l. penult. ff. de relig. non pecunia deposita ad mensam, quæ extat, l. ff. hominem. §. quotiens. depos. non impensis aedificiis, innumeraque faciendis. l. quod privilegi. eod. quidem tamen confis. hodie data cumsse pro ut ldibbio proferunda erit inter tantas hypotheca, secundum definitionem l. 9. §. qui pot. in pign. non Instit. multiori agenti de dote eisum erit tacitum hypothecam dedit in rebus dotalibus, & rebus emendis maritis in praemio in hypothecaria adiunctibus privilegium inter omnes creditores hypothecariei eisum antiquiores, & tacitum, vel expressum hypothecam habentes, l. vii. §. qui pot. in pignor. Nov. 97. non tamen adiunctus sibium, vt ejusmodi, nisi ex privilegio temporis. l. 3. de principali. l. 1. ff. pro. in quo quod de hypotheca tantæ mulieri, idem hodie dari videtur de tacita. Non aliq. mulieri agenti de dote antiquiori, l. vii. Nov. 91. Non etiam si qui pecuniam credidit ad comparandum vni aliquam sub pignore ainsdem rei, si tempore potior fuerit, Nov. 97. Nam item si qui pecuniam credidit ad comparandam militiæ, ea pactu vt in ipsius militiæ pignore potior esset, cui nec antiquior mulier præferatur ex eadem Nov. 97. Hic ergo mulier eisum antiquioribus creditoribus hypothecaria quibus? ergo præferatur: & jam habet, quidem sibium, qui in hypotheca non habet nisi privilegium temporis & vxorem adfert regula nova, quæ statuit in hypotheca praerem tempore, esse potiorem iure. Denique ex hypothecaria creditoribus sola mulier, quæ de dote solicita est, qualis iure sui, quod institutione redditi privilegiarie est. CVIAC.

Privilegium, quod datur ratione personæ, ad heredem non transit. BART. *Et ad hoc allegatur.* Vel sic: *Privilegium datur non transit ad heredem extraneum mulieris.* SALYC. *Bald. autem dicit super hac lege, quod de est datii, vel promissum pro onertibus matrimonij, quod in dubio præsumitur inter virum & vxorem. vt nat. ff. de iure dot. l. quod aiunt, & l. mulier bona. Et xxxiij. vel xxv. privilegia dotis potest Spec. in tit. de don. inter vir. & vxo. §. formatis, circa finem.* BART.

Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Firmo.

CIre debes, privilegium dotis, quo mulieres vtuntur in actione de dote, ad heredem non transire. PP. Kalend. Maij, Pompeiano, & Auito Coss.

DE REVOCANDIS HIS, QVÆ IN fraudem creditorum alienata sunt.

TITVLVS LXXV.

In hoc titulo agitur de actione in factum, quæ Paulianæ dicitur, & competit creditoribus post possessionem, & venditionem bonorum pecunia indicati, transactis legitimis temporis indicum faciendo, si latitet, nec satisfaciat, nec defendatur, & bona, quæ vendunt, quæ sola reuinuit, post indicatum non implenae creditores, ad revocandum, quæ in fraudem eorum alienata sui patrimonij dominandi causa, vt ea ex eorum creditorum sorte, rejicta alienatione, & competens eam post possessionem, & venditionem bonorum indicati, vel consequuntur debitori intra annum vsdem, probet l. 1. & pen. huius tit. & l. vi. §. vii. l. ait prætor. §. 1. & §. ait prætor. ff. eod. §. item si quis in fraudem. Instit. de act. vnde facta apparet quidem bonis his titulus cohaerat superioribus. Notanda ff. differentia inter confusa lucratiuam, & non lucratiuam l. pen. Notanda l. vii. de qua Obiterg. xiii. cap. 7. Notanda l. 4. quæ ait affirmam Paulianam non dari his, qui debitori heredes existerant: quia scilicet & confusione creditorei esse desierunt. CVIAC.

Alienatio bonis à debitore in fraudem creditorii, superest posse creditori actio personalis citra debitorem, & reuocatoria citra eum, in quem facta est alienatio. BALD. Vel sic: *Ad eum, in quem res in fraudem sunt alienata, pertinetur demum bonis principalis excussis.* BART. Vel sic: *Non potest agi reuocatoria citra emptorem, vel illum, quibus facta est alienatio, nisi primò excussis bonis principalis debitoris: & reperto quod non sit solvendo.* PAVL. DE CAST.

1. Imp. Antonino Augusto Cassio.

HEres, qui potest adiam hereditatem, ad eum, cui res cessa, corpora hereditaria transtulit: creditoribus permansit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis eius excussis

480/C.IV.K.5-4, 2035-2036
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mentem posset primò agi: sed & quandoque ex necessitate, cùm creditores dicuntur fraudari re ipsa, secundùm ASO. Sed hodie semper ex necessitate: vt *infrà de pignor. authentic. hoc ſ. debitor.* licet illa de hypothecaria dicatur hic verò de reuocatoria. AUCTORITY.

a ¶ *Alienabo.* scilicet Paulliana, Calpurniana, & in factum de quibus dic vt diximus *ff. de infrand. pauper. l. ſ.*

b ¶ *Si adi.* id est, ad mē lationem. sic *T. de testib. l. minus.*

c ¶ *In fraudem* interuenientem fraude vel virtute, vel vnius, secundùm distinctionem *infrà eod. l. penult.* Vel nullius, si omnia donauit: vt *ff. quæ in fraud. cre. l. Lucius. §. venere.*

* sic legi in omn. vtb. manuscripto: inferiori tamē qui dicunt legi in vetustioribus. fiant agnitum gestum fuerit. reuocata potest. theſi.

* al. Symphoriana.

SI successione.] CAYVS. Paterfamilias creditores habens, filiæ suæ eiusdem debit in dotem, & decessit filia heredē instituta, quæ ab hereditate patrina se abstinuit ex ratione dotis à creditoribus paternis conuenirī debeat, quæritur? Dicitur quòd non, nisi probētur fuisse oblata pignora: vel nisi in fraudem creditorum filia fuisse dos constituta à defuncto: & hoc docuitur. VIVIANVS.

d ¶ *Abstinere suiſh.* i. se abstinuisset.

e ¶ *Dotis suæ.* à patre.

f ¶ *Respondit.* vt *ff. T. de donat. inter vxor. l. de rebus. & infrà l. penult. & V. actiones. in l. mem. qui. & ff. quæ. mod. pign. vel hypoth. fiat. l. Lucius.*

g ¶ *Non dicuntur.* vt *ff. supra. ti. q. l. cum patrem.*

* Liberi, cū non heredes patris, ex eo. In principiis paterni cōuenirī possunt. b Dos filia ēst. filia non potest per creditores patres conuenirī.

cuſſis, vſitatis actionibus * ſ ſi tibi b * negotium geſtū fuerit) ea, quæ in fraudem c alienata probabuntur, reuocabis. PP. II. Id. Octob. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Pater non potest dotare filiam in præiudicium creditorum: non tamē alijs personalis sequitur fundum: sed reuocatoria sic. BALD. Vel sic: *Bona in dotem data, quæ creditoribus non erant obligata, non reuocantur, nisi probentur in fraudem data.* BART. & PAVL. DE CAST.

1. Imp. ALEXANDER A. *Symphoriana* *.

SI successione patris abstenta fuisti d: ob ea, quæ in dotem data sunt *, conuenire te creditores nequeunt f, quibus pignora in dotem data non docentur: nisi bonis defuncti nō sufficientibus b, in fraudem creditorum dotem cōstituram probabitur i. PP. X. Kalend. Iulij, Probo, & Maximo Coss.

Filius, qui nihil possidet de bonis paternis, nec vnlo donatorum, nec alio, non potest à creditoribus paternis conuenirī. BALD. Vel sic: *Filius, qui abstinuit ab hereditate paterna, non potest conuenirī pro debito patris, nisi possideat aliqua paterna bona quæ sint seruata alienata in fraudem creditoris.* PAV. DE CAST.

III. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIAN. AA. & CC. *Aegydio.*

SI paterna hereditate abstinuisti, nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis eius in te donationis iure translatum est: à priuatis b creditoribus præses prouinciæ conuenire te nec patietur. PP. X. Kalen. Iulij, ipsis IIII. & III. AA. Coss.

Non licet filio allegare turpitudinē patris, cuius est hres. BALD. Vel sic: *Heres non auditur allegans turpitudinem defuncti: sicut nec allegans turpitudinem suam.* PAVL. DE CAST. Vel sic: *Heres non reuocat alienata in fraudem à defuncto.* SALYC.

IV. Idem AA. & CC. *Epagatho.*

FIlios debitoris ei succedentes, veluti in creditorum

m ¶ *Statutum tempus.* olim duorum mensium: vt *ſubere iudic. l. debitorēs.* Hodie quatuor b: vt *ſuprà de vsur. rei iudic. l. ſ.*

n ¶ *Bona possessio.* pauris, quæ non alienauerat, & dic possessio à creditoribus.

o ¶ *Distractis.* ſc. non alienā: ſed à debitore, vt ſtatim iuncta.

p ¶ *Mentione.* id est, non distinguendo sciuerit, vel ignorauerit: quia * vtroque casu tenetur.

q ¶ *Detrahta.* quasi dicat, in titulo non lucratiuo exigitur scientia in eo, cui alienatur: in titulo verò lucratiuo * non: vt *hic. & T. ad l. qui aurum. §. hoc edictum. & §. simili modo.* cùm ergo dos d non sit titulus lucratiuus: vt *ff. de act. & obligat. l. ex promissione.* exigitur scientia accipientis: vt *suprà eod. l. ſ.* & eodem modo distinguitur in re alienata in fraude patronī: vt *ff. ſi quid in fraud. pat. l. i. §. dolum. & §. ſi quis in fraudem.*

SI actu.] CAYVS. Tenetur mihi Titius in decem: & ego Sempronio in alia decem. in fraudem Sempronii liberatur Titius per accept. potestr Sempronius intra annum conuenirī, & in quantum facere potest: liberatus enim per accept. tenetur in quantum facere potest. Vel sic: Liberatus debitorem meū in fraudem creditorum, poſtrà erſi bona, debeo conuenirī in quantum facere possum.

r ¶ *Statim solemni.* ſiliſicet ſtipulatione, & accepitatione, & loquitur hic de debitore,

a Turpitudō ſui ſubſtitis aliqua non audiat.

b Tempus iudicij ſuciendi eſt quatuor menſium.

c Dic ſimiliter vt in ſequenti Glo.

d Lamerini, & non lucratiui diſſentiunt.

e Donatio illatio eſt lucratiua. Dotata verò ita, & quatenus ignorauerit à donatione, eſt ea quæſtio eſt. Ex Gloſſ. & ignorauerit in fraude creditoris alia aut, inquiunt Glofſ. hic et hinc: contractum ex ſtimat in i. i. in certa pecunia. *ſi quid. potest.* nātē non reuocari, dit ab eo, qui pecunia ſi fraudis donationem accepit.

f Dos non eſt titulus lucratiuus.

I ¶ *Alienarunt.* à defuncto. ¶ Et ſic nota non * audiri aliquem allegantem turpitudinem eius, cui ſuccessit: vt *hic. & T. de ſenu. pign. de ma. l. ſi creditoribus.* nec ſuam propriam vt *l. de transact. i. transactione ſuua. & ff. de reuocand. de. l. cum proprietate. & T. de rebus alien. non alie. l. creditores.*

fraudem alienatorum l faculatem reuocandi non habere, notissimi iuris est. Subscripta X. Kalend. Maij, AA. Coss.

In titulo onerosi requiritur fraus dantis, & accipientis: sed in lucratiuo solus dantis sufficit consilium cum fraudis eventu. BALD. Vel sic: *Cùm agitur actione reuocatoria contra habentem titulum onerosum, necesse est probare quòd participauerit fraudem: id est, quòd sciuerit creditorem fraudari, aliàs non obstat alter: sed contra habentem causam lucratiuam hoc non requiritur: sed sufficit quòd creditores sint fraudati.* PAVL. DE CAST.

V. Idem AVGVSTI, & CC. *Crescentio* *.

IGnoti iuris non est, aduersus eum, qui scientēs condemnatus, intra statutum m tempus satis non fecit, nec defenditur, bonis n possessis, iēmque distractis o, per actionem in factum: contra emptorem, qui sciens fraudem cōparauit, & eum, qui ex lucratiuo titulo possidet, scientiæ mentione p detracta q creditoribus suis esse consultum. S. X. Kalend. Nouemb. AA. Coss.

Fraudator re, non consilio, tenetur in quantum facere posse, vel dolo fecit, quemadmodum facere potuit, intra annum vtilem. Si autem in principio fuisse in consilio fraudandi, nec de eo quod ad eum pervenit, tenetur perpetuò: sed occasione doli tenetur intra annum vtilem. h. d. secundùm glos. BALD. Vel sic: *Si debitor fraudis consilio liberat debitorem suum fraudem ignorantem, liberatus: vt fraudator respiſ conuenitur intra annum, quatenus facere potest, vel dolo malo fecit, quemadmodum posset.* SALYC. Vel sic: *Contra debitorem liberatum in fraudem creditorum datur reuocatoria illius natura & vitæ, cuius erat actio, qua primò tenebatur.* BAR. & PAVL. DE CASTR.

VI. Idem AA. & CC. *Alexandro.*

SI actu solemni r præcedentem s obligationem peremisti: perspicis aduersus fraudatorem, & creditor erat.

l ¶ *Præcedentem.* præcedentem dixit quantum ad eam, quæ postea idem fraudator liberatus, tenetur capit creditoribus: id est, creditoribus fai ordino

Gnoti.] CAYVS. Debitor meus conuentus, & condemnatus, nisi intra quatuor menſes mihi ſolueritt, capiuntur bona ſua: & ſi mihi ſaciſfieri non poſſit, & aliqua interuenerint alienata: ſed tuulo non lucratiuo: adortiſum creditorem, qui ſciit fraudem, reuocatoria agam: ſi verò lucratiuo, putā quia in aliam aliquid donationis titulo transtulit, & ſciuit fraudem, reuocatoria agam. Si verò ignorauit donatarius fraudem admiſſum, non reuocabitur quod ſic donatum eſt.

m ¶ *Statutum tempus.* olim duorum menſium: vt *ſubere iudic. l. debitorēs.* Hodie quatuor b: vt *ſuprà de vsur. rei iudic. l. ſ.*

n ¶ *Bona possessio.* pauris, quæ non alienauerat, & dic possessio à creditoribus.

o ¶ *Distractis.* ſc. non alienā: ſed à debitore, vt ſtatim iuncta.

p ¶ *Mentione.* id est, non distinguendo sciuerit, vel ignorauerit: quia * vtroque casu tenetur.

q ¶ *Detrahta.* quasi dicat, in titulo non lucratiuo exigitur scientia in eo, cui alienatur: in titulo verò lucratiuo * non: vt *hic. & T. ad l. qui aurum. §. hoc edictum. & §. simili modo.* cùm ergo dos d non sit titulus lucratiuus: vt *ff. de act. & obligat. l. ex promissione.* exigitur scientia accipientis: vt *suprà eod. l. ſ.* & eodem modo distinguitur in re alienata in fraude patronī: vt *ff. ſi quid in fraud. pat. l. i. §. dolum. & §. ſi quis in fraudem.*

SI actu.] CAYVS. Tenetur mihi Titius in decem: & ego Sempronio in alia decem. in fraudem Sempronii liberatur Titius per accept. potestr Sempronius intra annum conuenirī, & in quantum facere potest: liberatus enim per accept. tenetur in quantum facere potest. Vel sic: Liberatus debitorem meū in fraudem creditorum, poſtrà erſi bona, debeo conuenirī in quantum facere possum.

r ¶ *Statim solemni.* ſiliſicet ſtipulatione, & accepitatione, & loquitur hic de debitore,

a ¶ Præcedentem

480/C.IV.K.5-4, 2037-2038
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Fraudatorum ratio.

a ¶ *Fraudatorum.* peſſimè videtur cauare hæc lex, ideò dic quòd hæc lex cum voces fraudatorum * qui liberatus eſt ex cauſa donationis, cùm non ipſe, ſed debitor agnet in fraudem creditorum. Sicut enim quis reipſa dicitur fraudatus: ita & ille, ad quem res peruenit, poteſt dici fraudator reipſa, licèt bona fide acceperit. Et ideò dicit conſulentandum intra annum, & in quantum facere poteſt. Si autem malam fidem haberet, tunc in ſolidum, ſecundum Ioan. vt *ſi eodem l. 3. §. refpon.* 1. Vel dic apertiùs, loquitur enim ex liberaſti eum per acceptilationem, qui ex cauſa donationis obi tenebatur. Tenetur quidè liberatus Paulus. in quantum facere poteſt: quia ibi in tantum damnaretur. *ff. de re iudic. l. inter eos* §. 3. Vel dic tertiò quòd vocet fraudatorem eum, qui in fraudem creditorum liberauit, qui & ipſe tenetur hoc edicto actione in factum: vt *ff. ead. l. 3. §. in fine.* 1. *refpon. & l. fin. in fin.* & poterit in quantum facere poteſt, teneri, quando poſtea cecidit bonis: vt *ff. de cæſſ. bon. l. 3. & Inſtit. de actionibus* §. *Item.*

b ¶ *Annum.* à tempore alienationis, vel liberationis: vt *ff. ead. l. ait prætor.* §. *annum.* ſed poſtea in id, quod peruenit: vt *in eodem l. §. actio.*

c ¶ *Poſſit.* hoc eſt in ſolidum teneatur, cùm pro eo habeatur, ac ſi poſſet in ſolidum facere: vt *ff. de reg. iur. l. parem.*

d ¶ *Permittit.* fallitur creditori tuo.

* intra annum b, in quantum facere poteſt, vel dolo malo fecit, quominus poſſit c, edicto perpetuo tantùm actionem permittit d.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

INTERDICTORVM TYPVS.

Definitiones, & declarationes typi interdictorum.

Interdictum quid.

Ad typi interdictorum habendam notitiam, ne paralogiſentur iniuriæ ignoratio terminis, iuxta doctrinam Philoſophi primo Elenchorum, qui virtutis vocabulorum ſunt ignari, deficili paralogiſantur, & datorum iuri operam, prius noſſe oportet vade nomen iuris defendat, *l. 1. §. de iuſtit. & iure.* Idcirco quorundam testimonium, qui in iure vtiuntur maximè frequentantur, neceſſarium fore duxi deſcriptionem, & ſignificationes breuiùs exponere, propter iniurias maximè verſuſque iuris alumnos. Sed ne illorum manibus protinus materiam aggrediar, *l. 4. de orig. iur. & glos. in rubr. ff. de reſt.* Interdictorum definitionem præmittam, antequàm eorum diuiſionem aſſignem, vt facinoſi cenſeat *glos. in d. l. ff. de reſtit. & iure.* Sunt igitur interdicta formæ, atque conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat, *Inſtit. ead. in princ. & ibi per glos. & Doctor.* In hac igitur materia per quæſtiones procedendo iucuſiores diuiſiones, ac differentias (vt Inſtit. inter legendum videbit) quàm optimè explicare curabo.

Vt differat ab actione.

PRIMò quæritur, quæ differentia olim erat inter actionem, & interdictum. Glo. *Inſtit. ead. in prin. & in rubr. ff. ead.* ponunt duas differentias. Sed illæ differentiæ ſunt reprobatæ per Iac. Ioan. Fabr. & Acet. *in d. princ.* & Nic. de Neapol. *Inſtit. de action. in princ.* Poſſumus tamen dicere ſecundùm gradiſtas Doctores, quòd olim non erat differentia regulariter inter actionem, & interdictum: ſed modus loquendi alius fuerat in interdictis, & alius in actionibus. Secundùm Ioannem Fab. tamen in allegato princip. *Inſt. ead.* olim illa erat differentia: quia prætores quando propoſebantur interdicta, nullam actionem dederunt: ſed voluerunt quòd interdicta obtinerent locum actionum, dum tamen ſolennior & certo modo interpretarentur: ſed hodie legumlatores introduxerunt, vt per actionem fiat illa ſolennitas agatur, *§. fin. Inſtit. eo.* Hodie tamen Glo. *in d. rubr. ff. ead. & in princ. de act. & in princ. ead. tit.* tenent quòd nulla eſt differentia inter actionem in factum, & interdictum: ſed illæ glos. reprobantur per Dyn. & Bartol. *in rubr. ff. ead.* per Ioan. Fab. *in d. princ. Inſtitut. ea per rubr. ff. de di. de interdict. qua extraordinaria actionibus*, cùm ibi ponitur dictio, *ſeu*, quæ eſt ampliatiua, *ſi quis in ff. de aur. & arg. leg.* facit *l. §. §. reſtituendo. ff. vti poſſid.* Alex. *in conſ. xxiv. q. par.* Pel. *in c. inter tacere. de reſcript.* & dicit Bald. *in d. rubr. ff. ead.* quòd differentia eſt inter actionem, & interdictum: ſecundùm matrem, & filium, cùm ex interdicto oriatur actio, *§. ff. & ibi glos. maior. de iure pro actione in factum. Inſtit. ead.* Secundùm Iac. *in repetit. l. quoniam. ff. de fium.* & Acet. *in eod. Inſtit. ead.*

Secundò quæritur, quæ differentia ſit inter edictum, & interdictum. Glo. *in l. ait prætor. §. ff. de noui oper. nunt.* ponit tres opiniones de qua differentia tangit Bart. *in l. §. ff. de noui oper. nunt.* narrando opinionem Roffre. qui iudicio Ioan. de Imola *in d. l. §.* reiicit cum tertia opinione poſita in glo. prædicta: poteſt tamè ſic dici, quòd iſtud nomen, *Edictum*, latiùs tribuit modium: ita modo latiſſimè pro qualibet lege in generali, ſiue ſit ciuilis, ſiue prætoria, vt ingit glo. allegata *in c. fil.* facit quòd habetur per tex. ibi glo. *in c. vt circa. de elect. & elect. pot. in vi. ubi, edicta perpetua, generali, in Clem. ibi, perpetuo prohibemus edicto. h. generali, de reb. eccl. non alien. in l. 1. §. C. de legib. in i. eum, qui. C. de fur. & fur. corrup.* Secundo modo poteſt iuris latè, vt comprehendat omnem legem prætoriam, & ad ciuilem: & ita loquitur Imperator in *§. conſtat. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciui.* & hoc modo comprehendit etiam interdictum, et probatur in *l. iuſta l. prætor. §. 1. §. & §. ff. de vſu fruct.* Tertio modo ſumitur ſtricè pro lege prætoria differente ab interdicto: & tunc edictò eſt ſpecies diſtincta ab interdicto: facit quòd habetur in ſimili de adoptione, *in l. 1. & §. ff. de adopt.* Qualiter autem cognoſcatur hæc ſpecies edicti ab interdicto, non quòd interdictò dicitur altero de duobus modis. Vno modo, quia interdicit, ſeu prohibet, & hoc modo dicitur proprè interdictum. §. 1. *verſ. ſunt tamen.* Secundo modo dicitur interdictum quaſi inter duos redditi, vt edictum prætoris: quia ſecundò loquitur inter duos, vt notat *in l. 1. cum ſimilibus. ff. de vſ. & vſ. aum. in d. §. 1.* & *Gl. in rubr. ff.* vbicunque igitur appareat quòd prætor loquitur interdicendo, ſiue hoc appareat ex verbis nigris: *in d. prætor. §. deinde, & ff. de noui oper. nunt. & in L. 1. eiſ. ſimilibus. ff. ne quid in loco publ. §.* ſiue appareat ex verbis rubi, qui rubus cenſetur etiam de textu, *vt. rubrica gl. in prouincia vi. in verſ. rubi.* tunc cenſetur interdictum, de quo per Iac. & Apoll. *in rubr. de actio. Inſtit.* Et ideò ſtatutum prætoris: de quo *ne vis fiat ei*, iudicatur interdictum: quia & ſi pte verba nigri expreſſè non prohibet, tamen prohibet per verba rubr. Ex hoc infert Ioan. de Imol *in l. de noui oper. nunctia. ff.* quòd ſi ille rotulus eſſet extra librum interdictorum, nihilominus illud ſtatutum deberet appellari interdictum, licèt in dicta lege prima Bartolus teneat contrarium. Si autem non expreſſè prohibet per verba rubri, vel nigri, tunc ſi prætor ſtatuendo loquatur duobus, adhuc erit interdictum per ſupradicta, aliàs appellandum erit edictum, & ex eo oritur actio in factum: vt notat *in l. ait.* aliàs incipit, *de ſuff. §. l. ff. non. compon. ſub.* Hodie autem etiam loco interdictorum datur actio in factum *§. fin. Inſt. ead.*

Ab excommunicatione, & ſuſpenſione.

Tertiò quæritur, in quo differunt communicatio, ſuſpenſio & interdictum, dic quòd differunt, quia excommunicatio fertur in perſonam, non in locum, *c. Romana §. in vniuerſitatem. de ſententia excommun. in vi. l. 1. q. 1. cap. ex parte de verbor. ſignif. in cap. nouum, & c. multas ex cauſa, & quæſt.* Alberic. *in dicto in verba, interdictum.* & ratio poteſt eſſe, quia concernit animam: vt *not. in ea. ſi eos de ſententia excommun. in vi. cap. quæreri de verbor. ſignificat. & cf glos. in c. §. & de confiſtoria in vi.* & Panorm. *in c. P. & C. de offic. deleg.* ſed interdictum poteſt ferri eodem in perſonam: ſed

480/C.IV.K.5-4, 2039-2040
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

etiam in locum c. non est. de sponf. & matrimon. c. fin. de senten. excomm. in vj. & in d. c. ex parte. Item quòd excommunicatio non potest suspendi per inferiorem à Papa, quia tollatur ex toto, Anton. & Pa. cap. ad hoc de appell. & est ratio, quia communicare non debemus excommunicato ante absolutionem factam in forma Ecclesiæ cap. cùm desideres de senten. excommun. cap. ad audientiam, de rescript. Interdictum tamen potest suspendi ad tempus per episcopum, quando est latum ab eo. Ioan. And. in d. c. ad hæc & est ratio ex l. iudicium soluitur ff. de iudic. vbi potest in totum tollere, ergo à fortiori suspendere, quod est minus, argum. authentic. multò magis de sacrosanct. eccles. cap. & ibi Iacob. Cyn. Rayn. & Bald. in c. cùm in cunctis de electio. & electi potesta. ¶ Conueniunt tamen interdictum, & excommunicatio in multis. Primò quia sicut appellatio non suspendit excommunicationem iā latam, c. pastoralis de appell. ita nec interdictum suspenditur per appellationem sequentem, intelligēdo de interdicto à spiritualibus: quia secus in interdicto ratione temporalium. argu. in l. non tantum ff. de appel. Secundò, quia vtraque censura requirit monitionem, cap. reprehensibilis & ibi Panor. de appell. c. sacrosan. de senten. excommun. cap. si animus & ibi gloss. not. eod. tit. in vj. & cap. illicita, extra q. iij. Tertiò, quia constitutus in aliqua illarū sententiarum incurrit cantando irregularitatem vt in d. c. is qui. Quartò, quia absolutio in vtraque sententia fit recepto iuramento de parendo mandatis Ecclesiæ, cap. venerabilis, de senten. excomm. Quintò, quia vtraque sententia potest relaxari ad cautelam vt not. in d. c. rationabile. Sextò, quia vtraque ligat: quamuis iniusta, c. sententia c. episcopus xj. q. iij. suspenditur quandoque persona à beneficio, quandoque ab officio, aliquando ab vtroque c. q. iij. c. presbyter. c. inter solicitudines. de purg. canon.

Species interdictorum.

¶ Quartò visa definitione ipsius interdicti, quæro quotuplex sit interdictum in genere? Resp. quòd est duplex, scilicet seculare, & ecclesiasticum. de seculari habetur per totum titulū de interdictis ff. C. & Instit. & in c. pastoralis de causa poss. & prop. vbi gl. magistra & in c. cùm ad sedem de restit. spol. de ecclesiast. interd. in c. non est, & de sponf. & matr. & in tit. de interdict. in sext. nec po. in prag. sanct. & in concor.

Seculare interdictum quotuplex.

¶ Quintò quæritur, quotuplex est seculare interdictum? Resp. quòd est duplex, scilicet priuatū, & publicum, ad quorum notitiam præsuppono, quòd persona est duplex, priuata & publica. Persona priuata respectu alicuius loci dicitur, quæ non est illius domina, rectrix, vel officialis, ad hoc l. præses. ij. ff. de offic. præsid. vbi dicitur quòd ille est priuatus, qui est sine dignitate, & ille qui est sine iurisdictione, l. priuatorum. C. de iurisd. omn. iu. l. si c. p. gesta de fure compet. l. fin. de officio eius c. cui mandat. [illegible] rescript. aliqua tamen interdum dicitur priuata, quæ non est illustris persona, l. prouisionis C. de appell. & econtra qui est in dignitate, vel officio constitutus, præsertim si habeat iurisdictionem, dicitur publica persona, c. quamquā de vsur. in vj. gl. in prag. sanct. tit. de nouem publicis interdictis, & c. ex primatu, vide Spec. in tit. de appel. & par. [illegible] in princ. in [illegible] vers. libere ferendis, particula prima, & Alberic. in dictis suis in verf. addo quæ sunt, & qualia in verb. interdictum.

Publicum interdictum.

¶ Sextò quæritur, quid sit interdictum publicum? Respond. quòd publicum dicitur quando loci publici, vel religiosi causa competit, de quo in tit. ne quid in loco publico fiat vel ff. vtque ad titu. de vi & vi armata, & ff. de interdic. in princip. locus autem quis dicatur religiosus, iura ciuilia & canonica discordant: nam de iure ciuili locus efficitur religiosus, quando in eo loco mortuus infertur §. religiosum Instit. de rerum diu. & l. cùm in diuersis. ff. de relig. & verum necessaria totius corporis, aut partis maioris, vel capitis, vide gloss. Azo. Ioan. Fab. Ioan. de Plat. & alios in d. §. religiosum. & per talem illationem desinit esse in commercio nostro, ff. de relig. per totum. de iure autem canonico, quod præualet in hoc casu, omnes fideliter dicentes quòd per illationem cadaueris locus efficitur religiosus, sunt correcti: quia locus non potest effici religiosus de iure canonico sine auctoritate pontificis: vt in c. ad hæc de relig. dom. glo. in c. in ecclesia xij. q. ij. Innoc. in c. abolendæ. de sepul. & Math. Matt. in no. sua, [illegible] incipiente nota quòd omnes.

Priuatum interdictum.

¶ Septimò quæritur, quid sit priuatum? Respon. per contrariam definitionem à publici definitione, quòd est quando non competit ratione loci publici, vel religiosi & est duplex, vniuersale, & singulare.

Vniuersale interdictum.

¶ Vniuersale non est nisi vnicum solum, puta quorum bonorum, gloss. in rubr. quorū bono. ff. & in l. j. de interdict. in verbo, quorum bonorum. quod datur pro bonorū vniuersitate vt l. ij. ff. quorum bon. quod interdictum, quorum bonorum, iam adipiscendæ, vel conditio ex l. fin. de edict. diui Adri. toll. non datur heredi, qui semel possedit res hereditarias, ad quas agit. verf. adipiscendæ. sub §. sequens Instit. de interdic. no. gloss. in cap. j. de confess. in vj. quā singularem & solennissimam reputat Ias. in §. retinendæ Instit. de act. quod debet intelligi quando possedit postquam adiuit hereditatem: secus si possederat ante, & desierat possidere tempore, quo adiuit hereditatem: tunc enim ipse non possidens vt heres: sed vt alius, hoc sibi non debet nocere, argum. l. in delictis §. si extraneus ff. de noxa. Math. Matt. nota. de illo interdicto quorum bono. & directum, cui detur, contra quos, quando competat, & qualiter in eo oppositiones, & libellis formantur, Specul. in tit. de restit. §. ij. per illud interdictum vniuersale, quorum bonorum interdum reperitur singulare, eod. tit. & §. in versic. sed numquid.

Singulare interdictum.

¶ Octauò quæritur, quid sit interdictum singulare? id est, speciale, l. singularia, ff. si cert. pet. & l. peregrè §. quadam ff. de acquir. poss. Et respondetur quòd est illud, quod competit pro singularibus rebus & hæc sunt regulariter omnia interdicta, excepto dicto interdicto quorum bonorum. Illud voluit gloss. in l. j. ff. de interdict. in verb. quorum bon. vbi de multis speciebus interdictorum in d. l. j. & omnia talia interdicta singularia remanent hodie illæsa: ita quòd etiam hodie non sunt sublata: doctrina est Angel. l. si quis missus §. cùm prætor. ff. ne vis fiat ei. secum gloss. & ibi notat Azo. in princip. Instit. eod.

Exhibitorium interdictū, & quid exhibere.

Nonò quæro verùm priuatum, & publicum subdiuidantur: & respōdetur quòd sic: nam vtrumque est triplex exhibitorium, prohibitorium, & restitutorium. Exhibitorium est, quo agitur ad aliquid exhibendum, vt in libero homine exhibēdo, l. j. & fin. ff. de lib. ho. exhib. §. summa. versic. exhibitoria. Instit. eod. & vtrum tali interdicto petatur vxor exhiberi, an per interdictū de vxore exhibenda, vide gloss. expressā in c. non est. de sponsal. & matrim.

¶ Exhibere verbū in iure vario modo accipitur. j. Aliquando idem est, quod secretum habere: & tunc propriè capitur. Alber. in diction. sua, in verbo, exhibere. ij. Aliquando idem est, quod facere in publico potestatem, vt ei, qui agit, experiundi sit copia. l. ij. ff. ad exhib. l. iij. §. ait prætor ff. de libe. ho. exhi. & l. litteris §. quid sit ff. de tabu. exhiben. & facit text. in l. mercat. §. Iulianus, & l. si quis. ff. ad exhibend. iij. Nonnunquam exhibere idem est, quod educere, l. creditor. §. si inter maritum ff. mandat. iiij. Id exhibere id est, postulare exhiberi, in authent. de exhiben. re. col. v. j. Item exhibentur literæ, vel probationes c. ij. de fide instrument. lib. vj. Quando, & quibus, & à quibus debeant exhiberi instrumenta, & qualiter, Specul. in tit. de instr. §. vi. & ij. & Bartol. in l. j. §. si tabulæ. ff. de tab. exhib. Est etiā exhibere idem, quod probare, gloss. in l. ij. C. de edicto diui Hadria. tollen. & Azo in summa eod. titu. §. item repellitur tempore, si sciebam ad annum fit. Finaliter exhibere est procurare, c. cùm ampliari de testibus. c. cùm nunc. in fi. extra xiij. quæst. iiij. in c. j. xxi. quæst. j. & illud dicitur mixtum, partim restitutorium, partim exhibitorium. co. in allega. l. ij. ff. de interdic. xxi. quæst.

Prohibitorium interdictū: & quid prohibere.

¶ Decimò quæritur, quid sit prohibitorium interdictum? Respon. quòd est illud, quo prætor vetat aliquid fieri. §. summa, Instit. eo. quod & no. in l. j. ff. eod. exemplum etiam poni potest in interdicto retinendæ possessionis, l. j. ff. vti possid. & l. j. ff. vtrubi.

¶ Quid autem significet verbum prohibere, vide text. in c. pastoralis, in fin. xxiij. q. j. impropriè est manere, c. iam nunc. xxxiij. q. j. propriè tamen prohibere est futurorum, l. fin. C. de pac. pignor. & vide l. prætor. §. item ab eo ff. quod vi, aut clam. ij. Item prohibere & remouere idem sunt, l. iij. §. si prætor & ibi Bartol. ff. de suspect. tut. prohibitio perpetuo seruanda est, c. inde de eo, qui du. in matrim. quam pol. per adult. vt cùm quid generaliter prohibetur, omnia intelliguntur prohibita, quæ non reperiuntur expressè cōcessa, nec expressè in Clem. exiui de paradiso. §. cùm Deus, de verb. signif. & vna prohibitio, prohibita sunt quæ sequuntur ex illo, regula, cum quid. & ibi per Dyn. Ioan. Can. in vj. & c. transfata. & c. nam concupiscentiam, de constitut. Quot modis dicatur aliquid fieri contra prohibitionem iuris, latè per Dyn. in re. qui contra, de reg. iur. in vj. Bart. in l. non dubium C. de legib.

Restitutorium interdictū, & quid restituere.

¶ Vndecimò quæro, quid sit restitutorium? Est, quo prætor aliquid restitui iubet: veluti cùm bonorū possessor possessionem eorum, quæ quis pro herede, aut pro possessore possidet, §. summa. versic. restitutoria. Instit. eod. in. & ibi vide Gloss. in verbo, bonorum, vbi dicitur quòd impropriè dicitur restitutorium, & assignatur ibi ratio circa finem: & eo modo impropriè ponitur in l. Amenia. §. si fundum ff. sol. matr. & vide l. ij. C. de repu. hered. l. ij. de iure delib. l. iij. C. depos. l. rapinam ff. de capti. & postl. reuer. Restituere quid importet, vide l. restituere, & l. plus est in restitutione de verb. signific. & ij. quæst. j. §. nouum l. cùm prætor. & l. final. ff. de reg. iur. & l. in condemnatione §. j. ff. quod metus caus. l. illud. §. fi. & l. sed & partus ff. de rei vendic. l. qui restituere. & l. præterea. ff. si cert. pet. & restitutio est in pristinum statum repositio: & quod abstulit læso. restitutio reddit, l. fin. C. de fructi. [illegible] l. quòd si minor §. restitutionem ff. de minorib. c. nos aru. quæst. vj. & cap. iuraui. de elect. c. quia diligentia & pulchrè per sanctum Tho. secunda secundæ de resti. per totum. per Dyn. iure peccatum de regul. iur. in vj. & Panorm. in c. quoniam de elect. not. in c. qualiter, de rescript. in vj. Obligatus ad restitutionem, non superstitibus illis, quibus restitutio debet fieri, liberatur, restituendo pauperibus, adeò quòd restitutio non spectat ad episcopum, nec distributio malè ablatorum, text. elegans, qui facit in arg. optimum in cap. sicut dignum de homi. & ibi Panor. & Feli. & Pa. in c. cùm sit, de Iud. & in d. c. sicut. & est glossa singularis, quòd si quis lsat in corpore: quia non habet in ære, si postmodum veniat ad pinguiorē fortunam, non tenetur soluere, secundùm Feli. ibi. & sequitur in cap. ad liberandum, de Iudæ. & Saracen. habet tamen similem in regul. peccatum, & ibi Pe. de Anchar. de reg. iur. & est text. singul. pro [illegible] gl. in l. sed si vnius. §. prætor ait. vers. si ante. ff. de iniur. secundùm Iud. Rom. singul. nota & Feli. d. c. ad liberandum.

Annale interdictum.

¶ Duodecimò quæro, seculare, siue publicum, siue priuatum quotuplex est? Respond. quòd quadruplex, scilicet annale, perpetuum, simplex, duplex. Annale, quando est pœnale, & non est rei persecutorium, l. j. ff. de vi, & vi ar. & quia vltra cō in totum,

cùm

480/C.IV.K.5-4, 2041-2042
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cùm annus sit duplex, scilicet continuus, & vtilis: de quo anno quòd annus sit duplex, dic vt per lac. post alios, & post gloss. in *§. rursus. Instit. quib. mod. de actio.* per Bart. *in rubr. ff. de diuer. & tēp. praescript.* adde tex. *in l. ita vulneratus. §. aestimatio. ff. ad leg. Aquil.* vbi etiam Bartol. & gloss. in *verbo, differt. l. iij. §. minorem. ff. de minorib.* & ibi Bald. glos. *in Clem. j. §. excellentissimus. ver. statuit de relig. & venera.* ad quaestionem tamen respondetur quòd de anno vtili intelligitur, dum est, qui constat ex aeclis. dieb. & vj. horis: vt *d. §. aestimatio.* & quòd intelligitur de anno vtili, est gl. *in d. l. §. de vi. & vi armata.* regulariter tamen & in dubio currit omne tempus de momento in momentum, & sic omne est continuum, Gloss. sing. *in dicta rubr. de diuer. & temp. praescrip. ff.* secundùm Phil. Franc. *in c. aes. qui de temp. ordi. in vj. & in c. nimis. de vita & honest. cler. eodē.* & secundùm Bart. *de prob.* & est not. secundùm Panor. *in c. quoniam frequenter. vt lite non contest.*

Perpetuum interdictum.

¶ Tertiodecimò quaero, quid sit perpetuum? Est quando agitur de rei persecutione, & de eo, quod pertinet ad violatorum possess. *l. in honorariis. ff. de obl. & l. vi pulsos. C. vnde vi. cap. quia V. de iudi. & ibi per can.* De hoc verbo, *perpetuum*, quot modis capiatur, vide gloss. *in d. l. ff. pro socio.* Simplex interdictum dicitur regulariter omne interdictum, *l. ij. ff. eod.* Duplex autem appellatur quando quilibet est actor, & quilibet reus: vt est solum interdictum retinendae, *l. j. §. fin. ff. eo. & §. retinendae. Instit. eo.* est adhuc vnum aliud distinctum à praedictis, quod appellatur fraudatorium interdictum, competens ad reuocandum alienata in fraudem creditorū, de quo non reperi nisi in duobus locis, *in l. si pupillus. ff. ad Treb. & l. pupilli. ff. de solut.* & quomodo habeat locum interdictum fraudatorium, dic vt per Bart. *in alleg. l. pupilli.* Et haec quantū ad interdicta iuris ciuilis in genere: de quibus & quae habeant considerare volentes agere aliquo interdicto vtili, vel directo, licet interdictorum solemnitas sit sublata, & loco cuiuslibet interdicti actio in factum sit subrogata: effectus tamen interdictorum ponit Specul. *eo. tit. §. ij. ver. rursus.* & Albe. *eod. tit. in dictionario.* Sequitur nunc dicendum de interdictis ecclesiasticis.

Reale interdictum.

¶ Quartodecimò quaero, quotuplex sit interdictum ecclesiasticum? Resp. quòd est duplex, scilicet reale, & personale. Reale enim est, quando res interdicitur, locus, vel prouincia, aut aliqua alia res *ut. clem in parrib. de verb. significat. cap. fant. verfic. prae.* & per Ioa. *in c. tanta. de excess. praelat.* Personale dicitur, quādo persona aliqua interdicitur: de isto interdicto quomodo sit duplex, est gloss. *eo. tit. in prag. fan.* & de personali *per totum tit. de sent. excommun. in anti. vj. & Clem. & prag. sanct.* & tale interdictum in personam, quandoque fit in personam certam, & nominatā, vt interdicatur talis à diuinis, vel ab ingressu Ecclesiae, *cap. si sententia. de sent. excomm. in vj.* interdum autem interdicitur persona in genere: sicut si interdicatur clerus, aut populus, collegium, vel vniuersitas: tamen singulares eorum personae sunt interdictae, *c. si sq. de sent. excommun. et lib.* & est gloss. *in tit. de excommun. non vi. in prag.*

Particulare interdictum.

¶ Quintodecimò quaero, personale quotuplex est? Respond. quòd duplex, scilicet particulare, & vniuersale. Particulare dic quando singulariter, & nominatim certa, & nominata persona interdicitur à diuinis, vel ab ingressu Ecclesiae prohibetur, *c. is, qui de sent. excomm. in vj.* & est not. quòd pro delicto vnius publicae personae puniuntur subditi inculpabiles poena interdicti loci, *c. non est. de sponsal. & matr.* legitur & no. *in c. j. de po. praelat. c. fant. c. F. & G. de offic. deleg. c. j. de vsufr. in vj. c. si sententia. de sent. excommun. eo. lib. extrauag. Ioan. xxij. si fratrum.* sed poena excommunicationis nunquam patitur vnus pro alio, *c. si habes. xxiiij. q. iij. c. Romana. §. fin. de sentent. excommunic. in vj.* quia non est Dei, qui iudicat omnem terram, condemnare iustum cum impio. *Gen. xviij.* & de hoc quando vnus pro alio punitur no. *j. q. iij. in summa. & xxiiij. q. iij. in summa.* Henricus *in c. in quibusdam. de poen.* & persona ex contemptu existens in tali interdicto, seu excommunicatione per annum, est haeretica, *c. si. sancta glos. de poen.* Idem tenet Feli. *in c. firmissimè. de haeret.* Nam qui non recipit corpus Christi semel in anno, ipse haereticus est, tex. expressus *in authent. de priu. do. haer. mu. non praestan. col. viij.* & talis etiam est infamis ex tunc ipso iure, textus est expressus *in l. fin. de statu. & in constitut. inuest. feu.* & vasalli, si quos habeat, non tenentur eum iuuare durante excommunicatione vel interdicto: nec propter hoc sunt periuri, si iurauerint eos defendere, text. sing. *in prim.* hic finitur lex, deinde incipiunt consuetudines, *in vj. si feu*, secundùm Feli. *in c. inter alia. in fi. de sent. excomm.* connexioriis vide *in rub. de haeret. in c. excommunicamus. eo. tit.* & est text. *in c. cum contumacia. eod. tit. in vj.*

Vniuersale interdictum.

¶ Decimosextò quaero, quid sit vniuersale interdictum? Respond. quòd est illud, quo in genere interdicitur clerus, populus, collegium, vel vniuersitas: & tunc etiam singulares eorum personae censentur interdictae, *c. si sententia. de sentent. excommun. in vj.* & si vniuersitas interdici possit: vt *suprà* dixi. non tamen excommunicari. *c. Romana. §. vniuersitatem. de sent. excommun. in vj.* quia vniuersitas est nomen iuris, non personarum, & non habet animam. Innoc. *in c. grauem. de sent. excommun.* Bald. *in auer.* *ver. vniuersitas.* Spec. *in tit. de sent. excommunic. versi. item nota.* multi tamen voluerunt dicere, quòd si excommunicetur, quòd tenear excommunicatio. no. Ioan. And. & doct. *in d. c. Romana.* secūs Flor. *in l. vsufructuarium. ff. de vsufruct.* vbi dicit tunc timendum esse: possit vniuersitas puniri poena pecuniaria, non corporali, no. Innoc. & Panor. *vbi suprà in l. bellu. C. de his, quib. vt indi.* sed solum puniuntur corporaliter, qui deliquerunt, iuxta nota. *in c. fant.* vbi doct. *de temp. ordi.* Oldra. *consil. clxiij.* & sequitur glos. *eod. tit. in prag.*

Reale interdictum

¶ Decimoseptimò quaero, quid sit reale? Respond. vt sup. vel dic quòd est illud, quòd fertur in locum, refert glo. *eo. tit. in prag.* & si locus ille sit ecclesia, quae interdicitur, nec in ipsa, nec in eius capella potest celebrari, nec in eius coemeterio sepeliri, si sit eidem Ecclesiae coemeterium contiguum, alias secus: vt *in c. si ciuitas. de sent. excommun. lib. vj.* Quid si aliquis celebret sciens in Ecclesia interdicta, vel loco: dic quòd nisi sit priuilegiatus, vel in casibus à iure concessis, sit irregularis: & à solo Papa potest absolui: nec potest eligere, nec eligi, *c. is, qui de sent. excommun. in vj.* & qualiter agatur contra illum, qui celebrauit interdictus, vide Spec. *in tit. de cler. excom. mini.* de malis prohibitis, & permissis tempore interdicti, vide Albe. *in dictio. in verbo, interdictum eod. tex. & ibi cano. de spon. sal. & matrim. c. non est.*

Procedens & non procedens à claue interdictum.

¶ Decimooctauò quotuplex est tale interdictum reale? Et respond. quod est duplex, scilicet procedens à claue, non procedens à claue, *gloss. eo. tit. in prag. san.* illa verò quae non procedunt à claue, adhuc sunt duplicia: quia interdum datur interdictum propter horrorem, seu loci infectionem: interdum propter honorem. Propter horrorem, seu loci infectionem: vt sepultus sit excommunicatus in coemeterio, vel Ecclesia, *c. consuluisti. de consecr. eccles. vel alta.* Idem si polluatur sanguine, vel semine. *de sententia excommun. in vj.* Aduertant igitur qui vadunt ad Ecclesiam, vt videant mulieres: nam illi tales sibi damnatur, & nocent ipsis, per gloss. sing. *in c. sit. xxxiij. q. j.* secundùm Bart. *in tracta. de praesum. Card. q. j.* gloss. est similis in tit. *quomo. di. esse sit cele. in prag.* tamen si eas cognoscant, & sit emissio seminis in eadem Ecclesia, polluta erit ipsa Ecclesia: et in istis supradictis iuribus & celebrans in istis locis interdictis non est irregularis, vt ibi: nec habet locum *c. alma. de sent. excomm. in vj.* sicut quod notatur *in c. is eorum.* vbi Panorm. *de priuileg.* propterea autem non incurritur irregularitas: quia tale interdictum non procedit à claue, sed censura: sed est quaedam suspensio organorum, arg. eorum, quae no. *in c. irrefragabili. de offic. or. & in c. si canonici. eod. tit. in vj.*

Honoris, seu propter honorem interdictum.

¶ Decimononò quaeritur, quid sit interdictum honoris, seu propter honorem? Dic quòd est, quando episcopus aliquis celebrauit in aliquo altari, de tota illa die non debet alius celebrare, *c. fin. de consecr. dist. ij.* hoc tamen casu celebrans non incurrens irregularitatem, cum non inueniatur in iure expressum: *in d. c. is, qui.* saepius alleg. vbi quis ex aliquo actu nunquam incurrit irregularitatem, nisi inueniatur iure cautum, cum irregularitas sit de iure positiuo, secundùm Innoc. *in c. nisi cum pridem. de renunc.* Spec. *tit. q. §. iuxta. vers. sumetur. & ver. generaliter.* quis autem possit super irregularitate dispensare, vide Specul. *eod. tit. per totum.*

Procedens à claue interdictum, & quotuplex.

¶ Vigesimò venio ad aliud membrum interdictorum procedentium à claue. Et dicitur procedens à claue, quod profertur in locis propter culpam hominum, *glos. eod. tit. in prag.* non est intelligendum de locis tantùm: nam interdictum locorum debet exponi id est, habitantium in locis: cùm enim interdicitur ciuitas, castrum, aut alius locus, non est interdicere muros, lapides, vel ligna, quae sunt res inanimatae, & quae non deliquerunt, nec sunt capacia sacramentorum: sed inhibetur propter delictū habitantium dominorum, vel rectorum ipsorum locorū, ne diuina ibidem celebrentur, *c. si ciuitas. de sent. excom. in vj.* & interdicto loco poterit populus audire diuina extra illa loca in Ecclesiis nō interdictis. no. Innoc. *in c. vt priuilegia. de priuileg. & c. tua. de excess. prael.* secus vbi populus, vel ciuitas interdicerentur: quia hoc casu nullus de populo extra loca interdicta admitteretur ad diuina *in alleg. c. si ciuitas.* Et verùm locus sit interdictus confugienti ad Ecclesiam cum armis? Respond. vt per Ioa. Fab. Ioann. de Pla. & Azo. *in § fin. Instit. de his, qui sunt sui, vel alieni iur.*

¶ Vigesimoprimò quaero, quotuplex est tale interdictum procedens à claue? Dic quòd est triplex: scilicet hominis, iuris, & mixtum iuris & hominis: de interdicto hominis habetur *in c. mouit. de off. leg.* de interdicto iuris habetur *in c. fideiu. de poen. in vj. c. vbi fundamenta. de elect. eod. lib.* de interdicto mixto: vt si ciuitas est interdicta ab homine, suburbia interdicta esse intelliguntur, *c. si ciuitas. de sent. excom. in vj.* & in his habet locum *c. alma mater.* I. alleg. & qui tale interdictum violat, est irregularis, & aliis grauiter puniendus, *c. tanta. superius alle. & d. cap. is, qui.*

De clauibus Ecclesiae, quae & quot sunt, vide Panor. *in cap. j. de sum. Tri. & fid. cath. in §. vna verò.* Et haec de interdictorum tam ecclesiasticorum, quàm secularium materia dicta sufficiant. Vide Ant. Cors. *in verb. claues. in repertorio sua.*

480/C.IV.K.5-4, 2043-2044
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE INTERDICTIS.

Codicis Domini Iustiniani SACRATISSIMI PRINCIPIS PP. A. repetitæ prælectionis,

LIBER OCTAVVS.

DE INTERDICTIS.

TITVLVS I.

Quia possessiones, de quibus est dubium, per interdicta defendunturiidem de his pœnæ, & ordo interdictorum, & conceptiones verborum, & prætoris interdictis, quæ verba habite sint fieri in vsu: sed vim & auctoritatem retinemus: vt habit. eo. in princ. & tabula eo. l. incerti. in fin. & dicuntur quasi inter dare * redditi: vel Instit. eo. §. ij. Vel sic: In superioribus libris sufficientissime qualiter de iure ciuili agere: nihil denuo nec quidem adnodum de iure prætorio commodum. Azo.

COhærent hic ciuiles cum præterioribus: sicutis libri superioris manifesta ratione: omnes ad iurisdictionem pertinent. Et non effectivi hic autem & qui sequuntur aliquot, sunt de interdictis, quæ possessionem, aut quasi possessionem constituunt: possessione, quod fundi, vel adeunt quasi possessionem, vel ius transferitur, aut iura aliquantur. L. ait prætor. §. item ei, qui. ff. eo. quibus causis maior. l. fi quis dum. ff. fi fecerit. ff. nihil fuerit aliud interdictis, quam decretum, quo præter facti de possessione, vel quasi possessione, cum fuerit apud quem possessionem res controuersia inter duos esse reperiatur interim dñ litigantibus de proprietate apud iudicem pedaneum, quod & mox dat inter eos, vt de proprietate cognoscat id est, vtter rei dominus sit. Itaque interdicta non perpetuæ possessioni addiuntur: sed temporarium quoad de proprietate iudicetur sic. l. j. §. vlt. ff. de aq. cott. & æst. non possidere videtur, qui interdicto ab adeunte, vel retinent, si in causa proprietatis cibra eum indicatum sit. Vt interdicta causam proprietatis non finiunt: sed preparant tantum. d. l. §. vlt. & mox dicunt, vt fiunt in causa proprietatis quæ res, quæ alteri parcibus fungatur, & consequenter rei incertæ ut non probandi nec eum possessio incitit qui interdicto vtitur: sed petitum. l. iij. hoc ci. Non tantum quæ de interdicta, quæ causam proprietatis finiti: sed sunt adnodum pauca: vt interdicta quæ datur vi, cui prætor permisit ducere in prædium suum terram vendalem aqua publica ex capitalia, vel riuo, aut fluvio publico. Hæc interdictum, ubi prætor vetat vim ei fieri, quo minus aqua ducat per vendalem, quam ei prætor adiudicauit, non tantum possessorem facit eum, cui ius prætoris adiudicatur: sed etiam sui quæstionem adiudicationis. An ius aqua adiudicatum ei sit, & quasi possessionem perpetuam eius iuris tribuat, denique hoc interdicto finitur iterum. d. l. §. vlt. adeo hoc interdicto nihil amplius finiendum restat, nulla superest actio secunda. Nulla sunt interdicta, quæ proprietatis dominiaque causam continuat plura, quæ possessionem dominiaque, quæ possessionem, & proprietatem, vt aliud, quod proprietatis modo, atque interdictum de ciuitate, aliquos priuatis restituit quod & qualitate possessionis continet id est, an vsum sit seruitus, qui hoc interdicto vtitur, & proprietatis id est, an habeat seruitutem, l. ij. §. hoc autem. ff. de itin. actibus que pr. vnde manifestum est, quod aut l. ij. §. quædam ff. de interdict. hoc interdictum proprietatis, non possessionis causam habere, sic esse accipiendum, non solius possessionis temporaria. Similia hic sunt quædam quæ quasi proprietatis causam continent, velut de religiosis loco, interdictum de mortuo inferendo in sepulchrum, quod est in fundo meo, namque in eo mihi tantum quæritur an sim in possessione inferendi mortui in sepulchrum: sed ecce an sim quasi dominus sepulchri: nec enim sepulchri possum esse dominus, vt fundi proprie religiosum: sed possum eius esse quasi dominus. d. §. quædam. l. Sani personæ. ff. de religios. idem de sacris dicit posse, quod est in fundo meo, vt si quæ mea vel prædium, similis interdictum mihi datur, in quo & de possessione, & iure dominij quæritur, an sacellum sit qualiumcunque hæc est quod ait d. §. quædam, de loco sacro, vel religioso. Ratione conditionis est interdictum de libero, vel liberis exhibendis quia in eo quæritur non tantum an exhibendi sint quæ possessionis est quæstio: sed etiã an mei sint liberi vel liberti. i. quasi meritum enim liber homo proprie in alterius dominio esse potest, & notandum vt alterum rem esse possessio, alterum quasi possessio vt alterius res proprietatem, alterum quasi proprietatem. Hæc addit Azo. Interdicta de arboribus cædendis multi quia in eo non quæritur de iure dominij: sed de possessione tantum, an arbor quæ immittit in prædio meo, possessioni meæ nocet. At alia quæ vocati supra, excepta quæ tantum rem finiunt, vt rum est alia interdicta non finire vel preparare causa proprietatis causam: sunt igitur rem tantum: sed possessionem superesse indicit petitorium. Illud tamen notandum est prætorem reddito interdicto vel dare iudicium, qui de possessione cognoscat, de quo ipse tam interdicendo iudicauit: sed qui de proprietate cognoscit. Et hæc est mens Theophilo magnifice auditora in Institutis vel etiam interdicto addito iudicium, qui de possessione quæritur. Hæc enim vult prætorem interdictorum de possessione inferuere, sine petitorio, quæ verba videntur indicium datum de proprietate, quo autem iudicium ordine cognoscit, & peragere debeat: denique interdictum esse ordinationem, sine rhythmum fauori de proprietate iudicij, quæ prætor confirmat quæ in iudicio petitorio futurum sit actor, quia tuus. Ratione autem dñ prætorem inter eos qui de possessione contendunt, prætium suum operam interponere dum interdictis, quæ & ab id momento sumitur, & momentaria possessionis quod proximo interpunctatur sine vlla conditione: quoniam, vt idem Theophilus ait, ea sæpe controuersia possidet ad iudicio, & vnitura & plaga: id est, verbera, & percussiones sine vulnere: vel mali Latinus interpretatur quæ inferre, ad manum venire, cum & vulnera inferre sit ad manum venire, & id est vulnerari Theophil. dicitur. Ab quique libri, vel ab quique iuris. Prætoris autem est non pati, vt ad arma prosilant, quæ potest sine controuersia diuine componere. L. iij. §. fed si inter duos. ff. de vsufruct. Petitorium loco admittit interdicendum rationem nomine interdicti: vertunt auctores, vt more Stoicorum solant in ea re esse liberi: aliquid sola prohibitoria proprii sint interdicta: aliquid inter duos dicuntur aliquid interim, vt iudicium, & Antonius, quæ si fierit vertere est: quæ interim dantur vel valent, quasi de proprietate indicatum sit. CYIAC.

Secundum prætoris per rationis identitatem interpretationem recipit extensiuam. BALD. Vel sic: *Interdicta ne rami arborum noceant per identitatem rationis extenduntur, ne arborum radices efficiant.* BART. Vel sic: *Nobilissima est hæc lex, est hoc dicit. Ex mente extendimus interdicta.* BVIR. Vel sic: *Ex mente tantum deficientibus verbis competit vtile interdictum: concurrentibus verò directum.* SALYC.

1. Imp. ALEXANDER Rescript.

VM proponas, radicibus arborum in vicina * Agaithangeli * area positis crescentibus †, fundamentis domus tuæ periculum afferri: petes, ad exemplum interdictorum a quæ in albo * proposita habet ‡ [prætor * ,] *Si arbor in alienum adeo impendebit.* & item, *Si in alienum agrum impendebit* quibus obtenditur ‖, nec per arboris * quidem occasionem vicino nocere oportere: item ad suam æquitatem rediget ‖. PP. VI. Kal. April. Iuliano II. & Crispino Coss.

Præsc.

agro imposdes, & reqq xv. pedibus à terra coterer: sed neutram illorum prima facie habet locum: sed tamen de æquitate ad instar illorum interdictorum deficientibus directis verbis dabitur vsile interdictum: vel actio in factum, & hæc dicit hæc lex.

a ¶ *Ad exemplum interdictorum.* Vide Scripta ad *l. 1. §. de reb. creds.* CYIACVS.

b ¶ *In albo.* * id ‖ est, in libro prætoris: vel id est, in aliqua materia alba alia, vt charta, vel cera, vel marmore ‖. vt & *§. de iure fil. com. incl. l. §. qui id.* ACCVRS.

c ¶ *Proposita habet.* Dum fiunt interdicta hæc, de quibus facit mentionem quæstum principia hic supponit, sicut si aliquis allegans legum capita profertur, & fiunt hæc ambo. *§. de arbor. cædend. l. imperatoris. §. deinde ait prætor.*

d ¶ *Quæ* adiudicat. id est, ea mente quorum colligitur. ¶ Et de nomagis necessit, fiat causam legis inspicienda quam verbum *de suprà de lib. prætor. l. §.* ¶ Item quod de similibus * ad similia procedatur: vt & *§. de leg. & senatusc. l. non possunt.* quod quasi ait circa arbores cædendas notemus, habet tamen generalem inspectionem, vt vadecunque fit rebus in interdictis, ad similia procedere possimus, secundum M. vt & *§. arb. for. ca. l. §. plures. §. 1. & §. ad exhibe. l. libertatem.* ¶ Item & notabis ¶ similia * æquitas, & similis ius fiat: deberetur *§. ad leg. Aquil.* Iulian. ACCVRSIVS.

e ¶ *Nec per arbores.* non solum per aliquam personam, vel alienam peccadem.

f ¶ *Rediget.* Sed quæ actione proposita ? Respondit ‖ interdicto de ar-

a Album prætoris & proscriptis quod. b Similis est ecce Glo. in l. §. non quæ. *§. de edicto.* in qua quidem fit album, ad hortatur. c Idem ecce in Accursio in l. *§. de iurisd.* vbi ponit aliud esse quid dum in mero deliquiquam de libro 2. quæ fuisse *ad l. 2. §. de edicto.*

d Menspedia quam verba inspicitur.

e De similibus ad similia procedatur.

f Vbi similia ad æquitas id eadem dispositio iuris esse debet, adde Jurisconsult. in fine *§. finali.*

g Interno diuina, vel colligimus ex eo. pot. Bart. & Bald. & Sal. ad. eo. *verba. de regin. cod.* & ecce in expositio Alex. eo. in hanc Glosy.

480/C.IV.K.5-4, 2045-2046
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Præsa prouincia inter sibi non subditos iur non reddit. BALD. Vel sic: *Etiã per interdictũ iudex non cognoscit in nõ subditũ.* SAL.

II. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Mesia.*

PRæses prouinciæ [a] in eum, [b] qui eiusdem prouinciæ non est, nec ex interdicto [b] potest cognoscere. PP. VII. Kal. Maij, Seculare, & Donat. Coss.

Si petitorium, & possessorium simul intentetur, debet causa possessionis prius terminari, vt petitorij quæstio ordiatur. BAR. Vel sic: *Primũ ponit quæddam dubium de ordine seruando inter petitorium, & possessorium. Secundo ponit rationũ dubiũ. Tertiũ remouet quæddã dubium. Secũdũ ibi:* Vt ex hoc. *Tertiũ ibi:* Interdicta autem: *Et est ratio, quia per hũc ordinem apparet quis onera probationũ sustineat*

[a] Præses prouinciæ. Contra *l. vnic. X. vbi de hæred. agi oport.* videtur intelligi. & subscripsit. CVIAC.

[a] ¶ *In eum &c.* Institum. [b] ¶ *Ex interdicto.* in quo facilius videtur, nedum ex alia causa: vt *ff. de in rem. iudi. l. fin.* nisi in causam *ff. de subscriptoribus. l. non tantum. §. fed & Antoninianus.* ¶ & sic iniuitur esse iniustum [c] interdictorũ cognitionem quãm aliarum causarum. ¶ Item quod hic dicit, est verum, nisi occasione reconuentionis aliud contingat: vt quia de possessione ibi reconuenitur: vt *l. de furtis & incertis. vna. iud. auct. & confessoriorum.* vel de contesta partitione: *ff. de iudic. l. 1. & in prin.* Vel nisi possessio sit ibi. Vel liceat alibi: vt vis tamen fuit facta ibidem: *supra vbi de poss. agit.* l. ACCVRS.

[b] *Nemo.*] CAVSS. Si cui super re proprietate controuersia, & possessio. comperat quæstio: priùs terminanda est quæstio possessionis, deinde causa proprietatis, vt victus in possessorio pro se afferat probationes in petitorio: & hoc in prima. In secunda respond. tacitæ obiectioni, cum dicit agendam competenti actione, id est, competenti interdicto sed eum hodie non habeant locum interdicta quid fiet? Respond. agendum est ad exemplum interdictorum.

[c] *Interest.* agit vnus contra alium possessorio, & petitorio, aut de retinenda: vt si agam vti possidetis, & rei vindic. non possum propter ordinem, & quia mihi contrarius. Item contra commodatarium, vel similem vtroque iudicio agere cũ non sim contrarius mihi & tamen non possum ratione ordinis. In recuperanda, vel adipiscenda plangm est. Item si duo agerent vicissim, alter possessorio, alter petitorio & tunc aut de retinenda, vt ago rei vindic. contra commodatarium: & ipse vti poss. affertus se non commodatarium: & non possum propter ordinem, vel ago vti poss. & ipse commani diui non possum similem propter ordinem. In recuperanda est exemplum, vt ago vade vi, tu communi diui. Item in adipiscenda, in quibus casibus finitur est planum secundum diuersas opiniones: vt non. *sup.*

[c] ¶ *Incertis.* Immo [d] certis: vt *& supra de rei vendic. l. ordinarij. & supra de appell. l. 1. & ff. de acquir. poss. l. rectius.*

ADDITIO. Aduerte hic quod illa glos. & sequens *in vers. non sunt Actoris*: sed Joan. & Azo. qui in nullo reiendicto cumulationem admiserunt: ideo illæ glos. contrariantur opinioni Accursi. Ponticus in glos. super verbo, *quæstionem*, secundũ Salycetum in *vers. & Baldinus.*

[d] ¶ *Certe.* Fiat ab eodem hæc duo iudicia: scilicet petitorium, & possessorium proponantur: & fiat ab vno vnum, & ab alio aliud contrà proponatur: vt ego ago in rem contra detentatorem, vti poss. [e] Vel ego communi diui. re vti possid. quod scil. communi diui. est petitorium: vt *ff. de actio. l. si municipium. §. si commu. & ff. de excepti. l. fundi.* Si vero vnus contra alium vti poss. & rei vindic. contra commodatarium: item in vade vi, & adipiscenda, planarell. hoc dicit Ioan. & hic dic, vt in præfenti Glos. exposui. [f] Sed quid si agam petitorio tantùm? Respond. iudex non habet se intromittere an de possessione agere velim: et non. *l. vt qua defunt adiuc. par. l. 1. & ff. de vsu, & vsu fructu. l. cum fundum. §. final.* Confiteor tamen hæc quod prius de possessione agam: vt *ff. de rei vind. l. 1. qui dominium.*

[e] ¶ *Proprietatis.* si de proprietate quæratur, priùs cognoscendũ erit de possessione, & possessor proponitur: vt ordine illo seruato cum super possessione sententiã fuerit pro altero, alter nihilominus admittatur ad quæstionem dominij, si eam vindicare velit. Sed in hoc est grauior eius conditio, quod ab ipso nonab alio probationes dominij exigentur. ¶ Dicerit aliquis: eõm de possessione sæpiùs quæratur per interdicta: nonquid in eis fiat subitus sæpiùs solennitas: quod si contingat vis & cum magno periculo pereuniur ad dominij quæstionem, cùm possessionem opponat ante alteri? Respon. cessare solennitatem ad exemplum extraord. &c.

[f] ¶ *Quæstionem.* Ioann. Azo. & H. intelligunt [a] quoscunq; modo de possessione agatur: siue interdicto retinendæ [b], siue recuperandæ, siue adipiscendæ: vt *hic, & d. l. ordinarij, cum aliis cons.* ¶ Quibus obstat *ff. de vsu, & vsu fruct. l. cum fundum. §. fin.* vbi dicit, pendente iudicio petitorio posse agi interdicto vtile vi. sed ipsi respondent [c], quod ibi non tenuitur petitorio: quod non videtur valere, cùm dicat, *pendente*: quia si renuntiauit, ergo non pendet. 2. Vel dicunt [d] quod pendente petitorio primo inchoato, potest interari possessorium. Sed contrà primò motio possessorio, non potest inchoari petitorio: quia secundum secundam obiectionem de decret. *extrà de causa possess. & proprietatis.* 3. Tertio obstat eis *ff. de acquir. poss. l. naturalem. §. nihil.* vbi dicit non denegari interdictum vti possid. ei, qui conperat non vindicare. Sed respondent [e], conperat agere vindicando se scienti se possidere: potest plenius instructus conperiens se possidere per litem, vel per furtum, potest experiri interdicto. 4. Vel dic [f] quod fortasse videtur in vindicatione: corpit ergo agere in rem, & egit, & vindicat est: vnde sola possessionis quæstio potest agitari. Tu dicere potes distinguendo inter interdicta retinendæ possessionis, & vti possidetis, & utrubi, & similia, in quibus habent locum prædicta, scilicet hæc l. & suæ concordantiæ: & interdicta recuperandæ, & adipiscendæ possessionis in quibus potest simul vtrumque intentari: & respondeo argumentis prædictorum, & allegato parte tertia: non *ff. de iudic. l. fi. de vi.*

[g] ¶ *Competentibus actionibus.* scilicet loco interdictorum competentibus vt *Institut. de interdic. §. fin.* Vel, id est, competentibus interdictis: vt si quidem de acquirenda possessione sit quæstio, decidatur interdicto quorum bonorum, vel quorum legatorum: si verò retinendæ, tunc vade vi: si retinendæ tunc vti possid. vel utrubi. vel *de aqua cott. & aest.* vel de itinere, actioque priuata, vel de via. Item competentibus actionibus: scilicet civilibus, scilicet condictione indebiti vt *ff. de condict. indebiti. l. indebiti. §. 1.* & triticaria condictione: vt *ff. de condict. triti. l. 1.* & hoc secundũm Ioann. & Azo. sed & secundũm eos tantùm ad retinendam adeptam. ¶ Sed quomodo, cùm possidenti nulla detur actio: vt *ff. vti possid. l. 1. §. interdictum autem, & Instit. de interdict. §. 1.* Respon. verum est alia, quam illa, quæ loco eius interdicti competit, scilicet in factum, vel utilitatis, vel similis: & sic de aliis possessoris retinendæ possessionis dicat.

[h] ¶ *Actionem.* Id est, extraordinaria actionibus, quæ pro interdicti dari dantur, aut quasi interdictis, vt explicatur in fin. huius l. CVIAC.

[h] ¶ *Hoc ordine.* Sed quid si egit petitorio, & amisit an possessorio agere possit pollea? Respond. [i] sic [k]: vt *ff. de acquiren. poss. l. naturaliter. §. nihil.*

[i] ¶ *Ordine facto.* Id est, vt ordinata, & præparata causa proprietatis. CVIAC.

[i] ¶ *Augeatur.* vt *ff. vti poss. l. 1. §. hoc autem.* & dic exigitur: id est, petantur: non enim fiat cognitio, licet aliat verbo, augeatur, accessitatem importet: vt *ff. de legat. 1. §. fideicommissis. §. fin.*

[k] ¶ *Interdicta autem.* distinct agi competentibus actionibus: id est, competentibus interdictis. § ed quomodo, cùm non habeant hodie locum? Resp. interdicta, &c.

[l] ¶ *Iudicia quæ.* fiat hodie omnia: vt *Instit. de interdict. §. fin.* et *§ item iudicia.* sed cum solennitate, cum qua olim propedebantur: sine solennitate tamen antiquorum verborum etiam hodie proponuntur: sicut quælibet actio. Alij dicunt ea hodie non proponi solenniter, vel non solenniter: id est actione in factum tantum loco eorum: vt *Institut. eod. in fin. & infra l. proxi.*

[a] Et mali Bar. Bal. Angel. & Salyc.

[b] Interdicta retinendæ, recuperandæ, vel adipiscendæ possessionis si, dicit cum possessorio an interdicti possint, quæritur. Cõtra opinio est prior interdicti non possit duo possessorio simul cum possessorio intentari nisi. v. Socinus regul. reg. 1. [illegible] interdictum.

[c] Et multiplex ipsa responsio est ad ea, quæ hic possunt, nõ posse obligari se. [illegible] Salyc.

[d] Hæc dicunt ad ea. Geuanum commodatum. [illegible]

[e] Hæc enim est distinctio ad §. sed. in cit. *dig. ignorat* [illegible] per Bal. & Salyc. hic, & ibi per Bar. Alex. & Bal.

[f] Mirum latio propicio tur, & pronuntio. [illegible] non ad posse in possessorio: vt in. Jano pe. cit. Gis. §. 1. vbi vide Alexiccum.

[g] Hoc verum indubitate, si adhoc facitur: quia nõ poterit: [illegible] cum fiat sit abbreuatus: quia poterit [illegible] dominum: vt plenè per Tric. de Aug. Alex. & Ia. in 4. Sunt commune, per Fab. *c. 1. pofitum. de cons. pos. & proprie.*

¶ Vltimo

480/C.IV.K.5-4, 2047-2048
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Vitiosa hic non regularia * interdictorum. 1. Primò quidè possessorium priusquam petitorium intentatur vt hac l. 1. Secundò quod subeo iudicetur. T. de iudi. l. nulli. alias l. q. 3. Item tertiò quod omnia sint personalia licèt sint scripta in remisit ff. eo l. 3. interdicta omnia 4. Item ex omni interdicto oritur vitio actio in factum vt hic, & l. 1. pretor. & Instit. eo. in fin. 5. Item ex omni interdicto veniant fructus post litem contest. vt ff. eod. l. 6. item in nullo veniant ante litem contestatam, nisi in interdicto vnde vi, in quo veniant à die expulsionis: vt ff. de vi, & vi arm. l. 1. in pr. & §. ad. 7. Item omne interdictum potest vtiliter proponi, directis verbis dubitentibus: vt l. eo l. 3. 8. Item nullis interdictum infamant: ff. de vi, & vi arma l. nequa vnde vi. 9. Item in nullo iudex se interponit, nisi in hoc quod sua pronunciatur. T. eodem l. proxim. 10. Item quodlibet potest etiam hodie proponi: sed sint solemnitates & nullum cum solemnitate: vt hic, & infr. l. proxim.

a ¶ Res agitur. id est, datur actio in factum.

Si quis. J. Cayc. Olim Si quis volebat proponere interdictum, necesse habuit observare solemnitatem: vt in hac l. dicitur, contrarium verò est hodie, si quis actionem habeat, illam sine omni solemnitate proponere potest.

b ¶ Ambiguum. id est, solemnitate verborum sublata.

c ¶ Ambiguum. Id est, omissis verbis ordine ergo extra ordinem. Cyrac.

c ¶ Auspicia. id est, initia, nam veteres per auspicationem, & garritum auium singula negocia inchoabant: vnde legendum In. dicitur auspicium: id est, augurium, cùm ex incertum quid exeuit: & sic hic quis obviare debeat, & facit supr. l. proxim. & supra de formulis. l. 1. & c.

d ¶ Adimere. id est, interdictum. Vel dic actionem, quæ datur loco causæ in interdicti, vt est in factum: vt Instit. de interdict. in fine.

e ¶ Adimere. Sollicet vtilem, quæ pro interdicto competit. Cyrac.

QVORVM BONORVM.

Interdictum quorum bonorum, cuiè competit * heredi de iure ciuili id est, qui succedit de iure ciuili directum bonorum possessori, si d adhuc sit vt accipiunt ff. eodem. l. j. quod duplicitur intelligi potest, scilicet quod ille, qui possidebat pro herede, infacto errore intermittente (sic Triuel. vt arg. ff. pro leg. l. iii. & l. fin. vel ille qui ab eo emit & sic pro vsucapionem esset hoc interdictum, & etiam petitio hereditatis, & sic tollitur triuium f, si ab res mobilis, sive immobilis, sive dari. vel vsqueri an. vt supra de edic. diui Hadrian. tollendi. l. En. in §. & ff. de petit. hered. l. & non tantum. §. quod si pro emptore. sed vbi non si habet titulum, vel quid pro eodem si possitur, tunc exc. Codex.

Præterisse, cui decreta sit obra tabulat: licèt tunc probaueris si filium: tamen eum agit interdicto, Quorum bonorum, contra scripto, qui possidet pro herede, debet de iusta filiatione docere. h. d. secundum Bal. Vel sic: Qui habet bonorum possessionem, nè possidet: ideò pro adipiscenda possessione debet illud interdictum proponere, & de suo iure docere. Bart. Vel sic: Qui agit bonorum possessione, non habet per hoc possessionem bonorum: & ideò est necessarium interdictum. Bvt. Vel sic: Emancipatus à patre preteritus, licèt contra tabulas intentauerit, & obtinuerit, nè propterea bonorum possessor efficitur.

Et si intentet hoc interdictum, habet probare se filium, & ad hereditatem, & bonorum possessionem admissum. Salyc.

1. Imp. Severus & Antoninus AA. Iuste.

Ereditatem e eius, quem patrem tuum fuisse dicis, petituris f, iudicibus g, qui super ea re cognituri erunt, de fide h intentionis allega. Quamuis enim bonorum possessionem i, vt preteritus agnouisti: tamen interdicto, Quorum bonorum, non aliter possessor constitui k poteris: quàm si te defuncti filium esse l, & ad

a Nequidq. q. g. mentis de interdictis, addit Iustinian. Codex. l. 1. ff. eod.

b Valerius s. c. 1. Apodoxeri, quam sibi publicè sed vel priuatim nihil gerebant nisi auspicio prius sumpto, &c.

c Interdictum quorum bonorum vtile, & directilis, quibus competunt.

d Interdictum bonorum nè detur adiutrix eum qui vsurpat.

e Tituli hoc habent eiusdem probabilis, vt sic ex alio competit.

f Interdictum quorum bonorum, cuius competit * heredi de iure ciuili directum bonorum possessori, si d adhuc sit vsucapionem ff. eodem. l. j. quod duplicitur intelligi potest, scilicet quod ille, qui possidebat pro herede, infacto errore intermittente (sic Triuel. vt arg. ff. pro leg. l. iii. & l. fin. vel ille qui ab eo emit & sic pro vsucapionem esset hoc interdictum, & etiam petitio hereditatis, & sic tollitur triuium f, si ab res mobilis, sive immobilis, sive dari. vel vsqueri an. vt supra de edic. diui Hadrian. tollendi. l. En. in §. & ff. de petit. hered. l. & non tantum. §. quod si pro emptore. sed vbi non si habet titulum, vel quid pro eodem si possitur, tunc exc. Codex.

nam. dicat petitio heredis. vel supra de petitio. heredis. l. heredi. tatis.

¶ Et nec secundum Iur. quod interdictum, Quorum bonorum habet commune * cum petitione hereditatis quia vtrumque de vniuersitate sit vnique contra id, qui pro herede, vel pro possessore possidet: vt ff. eod. l. 1. [illegible] quam semel, vt petitioneid. sed hoc non placuit. per l. ff. de peti. heredit. l. ff. de petit. hereditatis. l. ff. minimum. Ecce hic differtur h quia hoc ad possessorium, illa ad proprietatem. Item datur diuersis bonorum possessori vtiliter vnde hereditatem datur diuersis heredibus: vtiliter vnde bonorum possessor si emancipatus Iv. vt infra l. j. Item nisi quod hoc interdictum, & sequens sunt nomina à principio edictum, in quibus ita continebatur, quorum bonorum illi ex edicto meo possessio data est, &c. vt ff. eodem. l. j. in princ. Accvrs.

e ¶ Ereditatem. Dicit casum quod filius Titij emancipatus ab eo pretentus petit à prætore contra tabulas, & habuit facta fide Titij, videbatur ei hoc sufficere: et bona habeat, nec sit opus agere interdicto: sed ferus est: quia hæc appellatio, bonorum * possessio, notat res: sicut qualibet bonorum possessio. Est ergo bonorum * possessor: nè autem possessor bonorum *, vel possidet bona, donec probauerit iudici se filium esse: & ad bonorum possessionem se admissum à prætore: de ergo hereditatem: id est, possessionem hereditatis: tum retum: nam ad incorporalia non datur: f eodem. l. 4. Accvrs.

¶ Petituris per interdictum Quorum bonorum: vt infra fabricitur quo summatim s cognoscitur an sit hæres, vel bonorum possessor. Sed secundùm h. d. e, petituras petitione hereditatis directa, s est hæres de iure ciuili: vel h veli. s de iure prætorio quod est verum: sed non per hanc l.

g ¶ Iudicibus. Nota iudici sicut facienda, non adversario. Sic ff. de probat. l. quinquaginta.

h ¶ De fide, probanda h se filium defuncti: quod vtique allegas: vt infra

i ¶ Bonorum possessionem. contra i tabulas, quæ preteritis datur, vel vnde liberi, vt dicunt quidam quod non placet. s ergo erat emancipatus: aliàs ipso iure non valeret testamentum vt Instit. de exhere. liberi. inprinc.

k ¶ Constituit vt habeat rerum corporalium detentionem, quam vt bonorum possessionem acceperis à prætore: vt ff. de condit. & demon. l. Lucius Respond. * non est impossibile: licèt non

a Interdicti quod bonorum, & petitionis hereditatis iuris familiarum.

b Interdicti quorum bonorum, & petitionis hereditatis differunt: addit de Bert. c. 1. ff. eo dif. fert in proprietatis, & vt ille loquitur, fructuarium, & probandi modo.

c Iustipta est ex C. T. 2. 4. 6. quod primus in Schola tenuit. ad Tit. de edicto. Non in hac enim tituloni agitur de edicto, ac adiuvant, & interdictibus & remoratibus hic recitatis edicto, & legibus & denunciationibus solemnitatis cum.

* al. rerum, proprium.

c Bonorum possessio non directat.

d Bonorum possessio & possessio bonorum, sed bona possessionis differentia.

e Mihi in edictum quantum ex illum, quibus cohaerebit, [illegible] §. Adeptio. ff. si for. ord.

f Significatur per possessionem hereditatis res corporum.

g Iudicia non contrariè medio quo alimentis tradiuntur. v. Bell. de gli. Iudicatis hæc dicuntur plere, directa, & nulla.

i Fidei iudicii faciendo: sine adversario.

k Interdictum quod bonorum competit pendant & dicit. l Bonorum possessio ceteris in bonis præsentis dicens.

m Filium se esse defuncti an probare sit impossibile.

n Sic: melius non contrariè tollendi. d.

o Licet quod filiusdic sit in Rotarius sit ed dicitur impossibile: sed sub [illegible] & alio probatione [illegible] iudicandi: oblitum [illegible] non potest: [illegible] probatur [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2049-2050
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

heredi tatem * e, vel bonorum
possessionem admissum proba-
uerit b. PP. VIII. Kal. Ian. Late-
rano, & Rufino Cons.

*Succedens ab intestato fratri pa-
ternali per bonorum possessionem.*
Vnde agnati, *bona hereditatis a-
uocat ab iniusta possessore ab per in-
terdictum*, Quorum bonorum.
BAL. Vel sic: *Interdictum hoc re-
petit etiam bonorum possessori ab
intestato: & datur contra eum, qui
possidet pro herede, vel pro possi-
tore, vel dolo desiit possidere.* SA-
LYC.

11. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC.
absente.

SIex edicto c † sororis pa-
ternalis d intestatae sine libe-
ris defunctae, rectè e petita bo-
norum possessione quæsiti fac-
cessionem, ac negotium inte-
grum f est C: quæ cùm more-
rentur, eius fuerunt, secundùm
interdicti, *Quorum bonorum*, te-
norem, ab his, qui pro herede,
vel pro possessore possident g,
dolove malo fecerint, quo ma-
gis desierint possidere, tibi re-
ctoe pronuncie restitui efficiet.

PP. VI. Kal. April. CC. Cos.

*Vir, qui tenet bona vxoris, tenetur ea restituere consanguineis vxo-
ris.* BALD. Vel sic: *Excepto do-
minij quæ requirit alienem indagi-
nem, non obstat agenti interdic-
to, adipiscendæ possessionis: sed si
debet per iudicij reformari.* BAR.
Vel sic: *Consanguinei defuncti in
successione præferuntur eius viro,
& excepto dominij requirente alie-
nam indaginem, in hoc interdi-
cto contra agentem non debet
admitti.* SALYC.

111. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Patricio Vicario Hispan.*

COnstat * virum à bonis in-
testatæ vxoris superstitibus
consanguineis, esse extraneum:
cùm prudentium omnia respõ-
sa h, & lex ipsa naturæ succes-
sores eos i facit. Ergo iubemus,
vt omnis frustrationibus am-
putatis, per interdictum, *Quorũ
bonorum*, in peritorē l corpora k
transferantur: secunda † actione
proprietatis non exclusa l. Dat.
VI. Kal. August. Mediolani, Olym-
brio, & Probino Cons.

a Vel hic tol non * est potestatiua talis conditionem legis tibi decem; si pro-
non in iudicio bauerit te filium Titij esse. Vel dic non est impossibile: sed difficile. Vel non est possibilis vere probatur: sed vt presumptuosi
b Et mutat. fac. fic. Qualiter b probetur habes. *§ de Curbo. edic. l. 3. §. & § de his, qui
sunt sui, vel alio iur. § filium. & § de in iur. vocat. quæ. § quæ.*

c Quodlibet § filium si de facili probatur, non est propositum.

¶ Sed cùm hoc probatur, cùm petit bo. pos. quare probat cùm agit interdicto, & sic bistkepood. dicunt c quidam quod probat nunc, sic probatur nunc: vt arg. *l. de his, qui vt in poss. l. omnes.* Tu dic quòd plerique nunc probat, si in dubium reuocetur. nam quòd primò probatis, non fuit in figura iudicij hic cum alio constitata, & non tam plenè cuiusq; cognita: vt arg. *§. de bo. poss. l. furiosus. & de leg. pecul. l. filium. §. § quia.* Item et probauit tunc d non e tamen probauit contra filium: ideoque & nunc probet: vt *§. de testament. l. idem est.* Item primò non fuit e probauiciatum eum esse filium. nam sic fieret f ex fauoratia: vt *§. de leg. 3. l. 3. §. fin.* sed tanquam filius fuit adnisus. fuit ergo petita, probauerat, fuit non probauerat: debet probare nunc quod si non facit, perinde habetur, ac si non probasset prius. ar. *§ de bo. lib. l. § filius.* § quæ vtrum filium filiorum filiorum Cons.

d Vbi alia quæ non probauit.

e Quod dicit, filium, qui se talem dicit esse probare cogi. ita colligitur, & hoc habet legatum ab adiectatio, alias non. a. Bab. *dens. 119.*

f alias, Et ex fauoratio fuerit per. *angelus in fine, &c. & vtilius esset* quæ vtrum filium filiorum Cons.

g Sententia sine fructu.

a ¶ *Hereditatem.* Legendum hereditatis, vt est *in l. 3. de bo. poss.* Ex eo conflat hereditatis possessionem veteres dixisse pro bon. possessione. Idem Tullius in partitionibus. CYIAC.

b ¶ *Probauerit.* hoc si non esset in possessione filiationis: alias si esset, non haberet necesse hoc probare: vt *supra de probat. l. non nudo. & §. de quæst. l. 3. §. ad quæstionem. & §. de probat. l. quidam.* ¶ Item hic qualiter quis ad bonorum possessionem admittitur olim & hodie: vt *hodie § qui admit. ad bon. poss. l. qui. & l. fin.*

c ¶ *Si ex edicto.* CAYVA. Filia patrui mei decessit ab intestato: vt proximus agnatus petij bonorum possessionem in bonis defuncti: & fecit res ab aliquo possidere pro herede, vel pro possessore, qualiter mihi fiat curatur, quæritur? Respon. quod intestato interdicti, Quorum bonorum, si aliquo possidens, vel bonorum possessionem probauerit, & *de Curbo. edic. l. 3. §. & § de his, qui sunt sui, vel alio iur. § filium. & § de in iur. vocat. l. quia. § quær.*

d ¶ *Patruelis.* natus ex patruorum *Instit. de gradi. cogna. § quarto.*

e ¶ *Rectè* cùm nemo se prætendere.

f ¶ *Integrum.* id est, non limitata petitio, vel fauoratis.

g ¶ *Integrum est.* Id est, si bonorum possessionem agnouisti, si ita successionem cõsobrinę quæsiuisti, & rem obtinet. CYIAC.

g ¶ *Possident.* etiam tem singularem: vt *Instit. de interdic. §. adipiscendæ. & § de pec. leuo. l. regulariter. & l. liber.* Sed argumen. contrà, *§. eod. l. 3. fin.* Sed dic vt ibi. ACVTO.

ADNOTO. Dic quòd est vniuersale apprehendere & ibi quandoque est actu singulare; secundùm SAL.

Constat.] CAYVA. Decessit maritus ab intestato relictis consanguineis: vult maritus succedere ei per bonorum possess. vnde vir & vxor, an possit, quæritur? Respond. quòd non: sed consanguinei succedit, & petunt, vt bona ipsi restituantur per interdictum, quorum bo. salua quæstione proprietatis.

h ¶ *Consequentia.* id est, fratre, vel sorore: sic semper in libris nostris, non vt alibi pro cognatis. *§. vnde. Instit. de succes. cognat.* CYIAC.

i ¶ *Responsa.* leg. ciuile. CYIAC.

h ¶ *Res.* scilicet consanguineos repulso viro: vt *§. vnde vir & vxor. l. 3.*

i ¶ *In peritorum.* agnatis, vel cognatum.

k ¶ *Corpora* non ad incorporalia non datur: vt *§ in l. 3.*

l ¶ *Non exclusa.* quia vxor aliquas res viri possidebat tanquã suas, quæ in consanguineum transeuerunt; salua repetitione viro, nisi ipsa vir inconuincuti de dominio probare vellet, cùm conueniat interdicto, secundùm quæstiam. 2. Alij indistinctè eum non audiunt in petitorio, quo minus in petitorio transferatur possessio prius: vt dicimus *supra de iuris. l. si quis conditionem. & supra de edi. dimi. Hadrian. subiunctis.*

a Ex Cod. Th. 8. 4. 20. 1. 2.

b Ex C. Th. fin. tantum. Cons.

QVORVM LEGATORVM.

TITVLVS III.

IN hoc titulo proponitur aliud interdictum, quod ipsum etiam est apiscendæ possessionis, & vocatur, *Quod legatorũ quis edicit*, quo pronuntiatur, verba hæc sunt: Vt quod legatorum nomine quis sine vsucapione eius, ad quem ea res pertinet, possidet, vel dolo malo desiit possidere, id illi restituat, & satisfactum ei fit, vel si per eum stat, vt satisdetur legatorum nomine. Eius enim, ad quem ea res pertinet, id est, heredis, non bonorum possessoris, enim interest, & heredis, non bonorum possessoris interest non occupari legata sine vsucapione sua, cùm hæc Falcidia lucrum habere possit heredi: dicitur legata mercata, vel achatata, quia ante Iustinianum heres Falcidia retentio non tantum habebat cum vindicationem, & idem legatario occupante tantum possessorem rei legatæ non ex voluntate heredis, heredi necessarium erat interdictum, *Quod legatorum*, vt recipiat ea legata, per eum retentione facta Falcidiam. l. 1. hoc tit. *quæ & de falcidiam, sic idem fortasse.* Vnde quod ait Vlp. LXVII. ad edictum, quo libere traditur de interdicto, *Quod legatorũ*, per omnia excepta sunt legata falcidiamcausa id tamdiu dari pertinere donecerat ad interdictum, *Quod legatorum*, & legata Falcidiam. Non enim dicit per omnia, & in omnibus. Sicut per omnia non in omnibus, sed in hoc Falcidia tantum, & interdicto, *Quod legatorum*, quod Falcidia ex legata, non falcidiam ipsi fermente causa heredi, non heredi possessori competit. Cur non etiam in donationibus causa mortis, vt l. 1. §. 6. quia ex mortis. ff. eodem. *Quia ex hac Falcidia ipso iure deducitur ex constituti. Semel, perpetua quod heredi non competit facultas restituendi rei quam demando hæc defuncti corporaliter transiuit in donatorium, & superuenit ei est interdictum. Quod legatorum, qui ipse vere Falcidiam habet, & eadem ratione & rei legata possessorem non occupauerit legatarius post mortem testatoris, sed mortis tempore iam ei fuerit: quia hoc etiam causa heredi competit vindicatio Falcidia, propter ea quod retinendi rei legata facultatem non habent, cum ad ipsi interdicti, Quod legatorum: quamvis ex vsucapione pedaneum, & multa retentione Falcidia, quam vindicationem vel. Vnde consequens est hodie, superuenientem esse interdictum, Quod legatorum, quia heredi generaliter à Iustiniano promissum est data vindicatione Falcidia, nec tamen ab ea repetit heredem qui quinquiens vel, ablata satisfactione legatorum nomine.* CYIAC.

Legatarius propria auctoritate ante aditã hereditatẽ occupans rẽ legatam, tenetur eã restituere heredi, vt Falcidiam detrahat. BALD. Vel sic: *Hæres contra legatarium possidentem habet hoc interdictum, vt sibi possessionem restituat, vt possit Falcidiam retinere.* BART.

QVORVM LEGATORVM.

Quia hoc interdictum est competit personis, quibus & superius: idcò in principio hic supponitur, quod datur adiuncta legatariis, & eorum successoribus sine auctoritate legata sunt.

¶ *Quod legatorum.* Legatum, quod legatorij, vt rectè Florent. & docent verba edicti, Quod legatorum nomine. CYIAC.

Heredi.

480/C.IV.K.5-4, 2051-2052
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Eredi. *] CAEVS. Si pater meus fuit heres institutus à Seio, & hereditas eum rata fit legatis: an possit detrahere Falcidiam de legatis, quatenus? Re responsum, quod poterit, sed si legatarij sua auctoritate occupantur legata, pater meus, vel ego possum agere interdicto, Quorum legatorum, ad repetenda legata, præstita à me satisdatione de restituendo eo, quod superest de legatis detracta Falcidia. Vel hic casum aliter: vt in glo.

a ¶ Heredi. dic casum, Titius instituit patrem suum heredem & heredem extraneum in legatis & fideicommissis, legatarij res sibi legatas sua auctoritate possidentes constituit, & dubitatur potest agere interdicto quorum legatorum, & possessionem earum adipisci. est enim hoc interdictum adipiscendæ possessionis: vt ff. ad l. in prin. & hic quarum poterit retinere.

b ¶ Scripto. fed & heredi heredis: vt ff. eo. l. ¶. hoc interdictum. sed & ab instituto succedensi: vt T. quando dies legat. cod l. fi. & T. si quis omissum. in. fin. & ff. ad leg. Falc. l. ¶. ad ver.

c ¶ Sicut idoneè. Id est, perquà idoneè hoc auctoritas retentionis commodius est, quàm ista vendicationis. CYAC.

c ¶ Si exhausta. vitra dodrantem: vt ff. ad leg. Falcid. l. in prin.

d ¶ Profectum est. vt d. ff. ad leg. Falc. & Inst. ad legem Falcidiam princ.

e ¶ Confessione. si enim confassus post aditam à se hereditatem, non haberet interdictum secus si ante *: vt ff. eod. l. ¶. quod ait præter verba autoris.

f ¶ Detinuit. non à se: sed sua auctoritate.

g ¶ Sententiam. Sola enim sententia locum habet hodie solemnitate omissa.

h ¶ Satisdatione. de dando legatario, & deberipsa retentum, vt hic, & ff. eod. l. ¶. pen.

i ¶ Confessi. te oportet, repete. Ano.

¶ Ex nos. hic loquitur quasi nec defuncti heres esset dominus: quod verum est ex 1003: sed communis res corpit esse eius, & legatarij, vt ff. ad leg. Falcid. l. Plancius. Sed ¶ hoc est, ergo videtur cessare hoc interdictum: sicut in mortis causa donatione, vt ff. eod. l. ¶. ¶. fi quis ex morte. Sed ibi est & alia ratio: quia donatio traditur à defundo: vnde magis à defundto, quàm ab herede videtur legatarius occupare. ACCVRS.

k ¶ Vi sua retinuisse. Ergo si de Falcidia non edoceatur heres, non habet hoc interdictum, secundum P. quod verum puto. Sed nonne suam iniuriam legatarius occupando: vt T. de legat. l. non dubium. quæ est contra? Solu. hic aute adimam heredi suam occupatio: hic nulli, & sic etiam non obstat infra eod. l. ¶. fi quis in causam. nec illa, conquerebatur, nec edictum diui Marci. Vel solue vt ibi. Item adhuc contrà, ff. de usurp. & usuc. l. Abde sed illa in petitorio, hæc in possessorio: vel solue vt diximus T. locati. l. fi quis conditionis.

ADDITIO. Vel dic quòd hic non habet locum regula il la, propter dubium, quòd erat in quarum haberet locum Falcidia: & sic in quarum obstares exceptio dominij. P.Cy. & Sal.

Codex.

* ¶ Competenti. Pro tum Falcidia. CYAC.

VNDE VI.

Superiora duo interdicta sunt adipiscendæ possessionis: hoc autem est recuperandæ: Infra. eo. §. adipiscendæ, & §. recuperandæ. & sumitur quod nomen à principio interdicti, vt ff. eo. l. ¶. in princ.

RESP.] CAESS. Si aliquis vult expellere me de fundo meo, quam recte possidebam: an possim ei resistere, quatenus † Respond. quòd sic cum moderamine.

† possidens.

1 ¶ Resp. ¶ Sed nonne idem & si non recte? Resp. quòd sic: vt ff. eod. l. ¶. quæ vi à me. Subaudi hic erpo maximè. s. Vel idèo dicit recte: quia possidenti recte, licet semper: non rectè, non semper: vt ¶ insuta, & accidentij expellantur *: nec ei licet resistere *: vt ff. eo. l. ¶. §. ¶. de iniur. s. Vel pone principium l. cum hoc. ¶. d. rectè, licèt alij dicant, rectè). non vi, non clam c, non precariò: quod non placet. 4. Alij rectè, quantum ad illum, qui vult expellere possidentem etiam & ab alio vitiosè possidet: nec hoc placet.

a Clandestinè possidens inconsentiente expellere licet. vide Gl. & ibi Bart. eo. l. ¶. b. interdictum. ff. de vsufructu.

b Idem. à quo iustè possidet. & ab adoptatis cum effectu licet defendere v. g. Rebd. Ang. Salyc.

2 ¶ Rectè possident. An qui cum vitio possidet, non vtique semper vim iure propulsare? d. ff. eo. CYA. ¶ Ad defendendum. ad vindictam non licet: vt ff. ad leg. Aquil. l. fiunt. §. qui dum alior. Item defendere dicitur etiam si recuperet inconsentiens: vt d. l. ¶. ff. eod. §. cum quis. & Lupi possessorum.

c Non tamen expellitur, quod Bar. lib. codem gener. et sententiam. Salyc.

d Non licet. Aqui. l. Deiectatis. fi. cum possit eundem, vel necessitate vestitis, occidere, suspicione de occidit Bartolus. ergo fed ex eventu puniri. cum ibi ex bicitur solum. e Romanum ing. vitio plaudit defendere ut apud Ang. vel de malefac. in verbo, si dolo. Tos. fi defendere, ab eisem hic glo. explicat. f Deiectatis tam. vitiosus modo fuit non ex qualitate facti, & personarum præsentiam vindictam, vel ad vitiosum f. Quid enim fi humilis, & abiecta persona me de possessione expellat, & eum vi expellam? certè ad vitiosum, non ad defensionem videor fecisse, secundum Ioan ¶ Sed quid si pro violento paratus est aliquis satisfacere de possessione restituenda inconsentiens, & omnimoda satisfactione? certè ad vitiosum fieri videtur.

¶ Item circa illud quod dixi de moderamine, primò quæritur. Quid si pugnas * vnus plaguam alterius cuba percutit? Resp. defendat se cuis propter iniquitatem vitium, eâm vim vi repellere omnia iura proclamant, vt ff. eod. l. ¶. cum vi, & ff. de iniuriis quoties l. vt vim. & T. quando. in. vnicuique. fi. in. fin. vnde. l. ¶.

* Theodosius.

Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. LAETIO.

EREDI * scripto b satis idoneè c lege Falcidia, si exhausta d legatis incessio proberur, per quartæ retentionem prospectum est e: vnde si legatarius, vel fideicommissarius non consentiente f patre suo, quem affeueras testatori successisse, & bonorum possessionem accepisse, relicta sibi legata, vel fideicõmissa detinuit g; secundùm sententiam h interdicti, quod adversus legatarios scripsis heredibus propositum est, oblata satisdatione i, quam præstari oporet, in possessionem te constitui j, vt ita retentione k competente l vtaris, experiri potes. Dat. XVI. Kalend. Ian. AA. Cos.

VNDE VI.

TITVLVS IV.

IN hoc titulo proponitur interdictum, quod recuperanda possessionis causa competit Lati, qui per vim de possessione fundi, vel ædium deiectus est, aliuve sit, qui vim fecit: vtrò si sine dolo malo, aut culpa deiecti possidere quod appellatur vnde vi, & generale interdictum restitutorium, quod generalis interdictis dicitur, l. vlt. quod ad eundem pertinet ad possessionem vi ciperpatam armata, aut non armata, vt ait l. 1. sed etiam ad alia modo vsurpatam possidenti sua vi, violari etiam, aut incertio dominij, l. 5. vel sub specie restituendi principis, vel præsepsi iudicis, qui forte prædium inhaerat quæ vt sibi debitum recipere, arripere, accipere, vt l. 6. & vt. seq. l. 2. Hæc enim ex rescripto intelligitur esse remissa ordo iuris: arg. l. fi quando. in princ. T. de in. iure. vel sicut res commentum debitoris: vt l. 3. T. de pign. vt etiam commentum possessoris, aut insinuatio rescripto eum debitè recipere possit imperiali. Pertinet etiam ad possessionem vocamus occupatam absente domino, sine iudicio authoritate ab eo qui sciebat rem magna suam esse, neque sibi debitam, ex l. vlt. & eam ad res mobiles, quidem immobiles vi occupatas: & tam suas, quàm alienas possidebat quàm alienas, ex l. 7. quæ tradetur etiam ad eos, qui possidebant, quam ab possidebant, non restituendo domino rectè & sua tempore repetenti eum fili ipsi conferre mutare rationem. Loquitur. vt omnibus hoc casibus adhuc in duplum cuiusdam temporaneum interdicto generali, qui alienæ rei possessionem alienam, aut vacuam absente domino impulsi sine furore, & audacia sibi occupantes sine iudice, qui rei sua, vt eam rei dominio recidant redditi in sicum extra causam remanet, quæ tamentur quemquam eum facienti legitimo Iudice vel extra ordinem iudicibus adhuc qui sua vi interdicebant possessionem alienam, criminaliter non tenetur, nec hoc casu momentaria possessionis causa interpretamur exigit sicut nec subrepta, vel abrepta, vel clausa, vel interuersionem suam modica rei. CYAC.

Licitum est se contra vim tueri cum moderamine inculpata tutela. BAL. Vel sic: *Pro rerum defensione vim vi repellere licet cum moderamine inculpata tutela.* BAR. & SALYC. Vel sic: *Ferendi Baldum in sua repentione huiusce legis, Iustus possessor potest se tueri authoritate propria contra iniustitiam amissorie firmiter modum inculpata tutela.* BALD.

Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Theodoro* *.

EDÈ † possidenti a, ad defendendum b possessionem, quam sine vitio c tenebat inculpatæ tutelæ d moderatione * illatam vim propulsare licet. PP. XV. Kal. Dec. ipsis IV. & III. AA. Cos.

Vim infertur dicemus, quod non pervenit ad eũ scientes vsque ad annũ visse, sed hæres eius non tenetur, nisi quatenũ ad heredem pervenit. BAL. Vel sic: *Hoc interdictũ est annale, & nõ datur contra heredũ nisi quatenuad eos pervenit.* BAR.

† Theodosius.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 2053-2054
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

§ Item autem licet nonquid est necesse vt pulsus * petenti expedias ? quisdicunt quod hic : vt *ff. ad leg. Aquil. l. si ex plagis. s. iuberemus, & ff. quadru. pauper. fuerit dicen. l. i. §. item aiunt.* Tu dic quod sufficit tenere ^b armorum, vel iaciatis ^c percussionis : vt *ff. ad l. iul. §. qui armati, & ff. ad leg. Aquil. l. sed & si quemcunque. & l. ad leg. Cornel. de sicar. l. si, quis.* Nec obstat §. *iuberemus*, quia quod ibi dicit, *culpam enim*, &c. non mouet causam, quia § hoc fit necessitatis : sed fortitudinem : quia sic eximitur & non verberatus posset vim repellere.

§ Sed cum dolus * dolo compensetur, & culpa culpa, vt *ff. de eo, per quod factum est. l. fin. §. pen. & ff. falsi. mariam. l. vir.* Quæro si hodie te remouerunt, qui ff. post annum, *fortasse* peruenit fit in me et. ergo ita hic Glos. Augus. intelligit de dolo. d Deius dolus culpa, culpa, quemadmodum compensati poßit.

e Inconsulti quæ fiunt, pro vetito habentur.

ADDITIO. Pro illius glossa, & materie declaratione vide pulchre per Abbatem in *c. cum causam de restitu. spol. in verse. nunc quæro tu chic dicit*, &c. & *per eundem post glossa in c. significasti. de domicil.*

VI pulsus.] CARVE. Expulsi me de fundi mei possessione: occasione violentiæ plures amisi. quæ ad te non peruenerunt tas per interdictum, & vlque ad quod tempus veniunt

Et ex quo vtique ad annum, & sine solemnitate tamen propositio interdicto agere possum adiutus te interdicto vnde vi, vt restituatur mihi possessio: & heres tamen quantum peruenit ad eum, tenebitur.

a ¶ *Vi pulsus*, id est, expulsus.

b ¶ *Armatis* hoc propter solemnitatem dixit : vt *supra de actio. emptio. l. expulsus.*

c ¶ *Exemplo*, id est, actione vtili. CYIAC.

d ¶ *Annum*. vt *ff. ad l. l. §. annum.* & hoc de illis, quæ ad violentiæ non peruenerunt : sed de his, quæ peruenerunt, propter ad tempus vt *ff. eodem l. si prætor, & ff. commo. dandum l. commoti dicendo.* § *Iuliamus scribit* Item hoc est verum in agendo, secus in excipiendo, vt *ff. de except. l. item*, & est ratio, vt *ff. de exc. de l. perè. §. fundi.*

e ¶ *Vnde annum*. Ergo interdictum quotidianum est annuum. *l. i. §. annum. ff. eod.* CYIAC.

f ¶ *Quantum ad eos*. Sed si heredes, non tenebuntur interdicto, vnde vi, sed actione in factum, *l. i. §. vti. l. 3. §. vltim. ff. eodem.* CYIAC.

g ¶ *Ad eos pertinet*. vt *hic, & ff. eod. l. 1. in fin. & l. 3. & 13. in princ. sed post in. contest. contra detentorem in solidum tenetur heredem*: T *ex del. de l. vnica.*

h ¶ *Possessione deiectus vel vitiosus agere potest contra omnes, & vel possessione deiectus vel vitiosus agere potest contra omnes, & vel actione in factum.*

i ¶ *Possessione deiectus criminaliter agit, & deducitur. ad fi. hoc annis deiectus, lege Iulia de vi publica expetitur.*

Priuilegia id fuit in vitiosis interdictis ob contra, & vel possessione interdicta.

A *Vitiosum*.] CARVE. Expulsi me de possessione fundi mei imperatori rescripsum, vt iterum tibi fundum restituere ad valeat rescriptum, quantum? Quinque quod nec concedi debuit, nec concessum tenet.

Possessione, quam forsitan etiam restituam dictis, vt bona fide dubitatio.

b ¶ *Possidere*. non ^a enim in alienas iniurias suæ priuilegia concedendæ, vt *hic, & ff. ne quid in loco publ. l. 1. §. meriti. & ff. de emancip. l. nec enim*, & concilia ad valent, vt *C. de prec. imper. offer. l. quæ vis. & l. nec dimittis.*

SI *de possessione*] CARVE. Si de possessione fundi me deiecisti fortasse armis, potestis te ejusmodi civiliter interdicto vnde vi, & lege Iulia de vi priuata, & sine civiliter, sine criminaliter te obtentio, restituitur de fructibus tam perceptis, quam percipiendis: & alias penas sustinebis.

c ¶ *Si de possessione*. De possessione deiectus, agit interdicto civiliter : sed & criminaliter ^b lege Iulia de vi priuata, si fecit armis: vt *hic*. si verò cum armis, tunc lege Iulia de vi publica : vt *Iustin. de publ. iudicio. §. item lex Iulia de vi* & quæ quem dicitur priuata ^c vis quæ fit sine administratione publicum crimen est: vt *ff. de publ. iudi. l.*).

2 ¶ *Eum*. De quo fuisset consultus. CYIAC.

3 ¶ *Vnde vi*. Quæ interdicta. CYIAC.

IIII. *Idem AA. & CC.*
Hygino.

SI de possessione ^a vi deiectus es : eum *b* & lege ^† Iulia vis priuatæ eum postulare, & ad instar interdicti *Vnde vi*, conuenire potes ^*, quo ^b eum causam omnem præstare oportet : in qua fructus etiam, quos vetus possessor percipere potuit ^c, non tantùm quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. VI. Id. April. Sirmij, CC. Cost.

Inuadens possessionem non vacantem, tenetur pœna legitima, sed inuadens possessionem vacantem, non tenetur nisi ad restitutionem possessionis id est, criminaliter non punitur. BALD. Vel sic : *Inuadens dolo, tenetur ad pœnam : inuadens verò per errorem, tenetur solùm ad relaxationem.* SALYC.

V. *Imp.* CONSTANTINVS *A. ad Tertullianum §.*

INuasor ^a locorum pœna tenetur legitima ^† : si tamen vi loca eadem inuasisse constiterit, nam si per errorem, ^* qui incuriam ^* domini loca ab alia possessa sunt, sine pœna possessio restitui ^a debet. Dat. VI. Id.

a ¶ Vis priuata publicum crimen est.

b ¶ Quæ. Interdicta.

c ¶ Potest à tempore deiectionis vt *ff. eod. l. 1. §. non solum autem. & §. aut dic. & fide vsur. l. violentum. & §. item si vis. & §. interdicto.* ¶ Sed quid si res interest eo modo petere inuasor? quo eius interitura pœna illam? Respondetur inuasorem *ff. ex. l. pen. & l. si vi dam. & l. 3. §. restituit. & l. quod metus causa. l. 3.* Sed contra *ff. quod met. caus. l. si ea exceptione. §. quod ff. dam.* Solu. ibi fortiori tum tenetur in triplo. Id adhuc videtur quod de tali interitu non tenetur: quia ad id tenetur, quod habetur possessor, si non fuisset deiectus: vt *ff. eo. l. 1. §. qui autem.* Sed intelige ad minus fo, tenetur prædo de fructibus, quos percepisset actor, sed actor non percepisset inhonestos. ergo ille ad tenetur deinhonestis quod est falsi: vt *ff. de rei vindi. l. fructus de poss. hereditatis. l. annotatis. §. sed ex possessore.*

† *Vi pulsus*.] CARVE. Si aliquis inuasit prædia, tenetur ad possessionem restituendam & ad fructus, & ad omnia deperditus: & non ad inuasorem peruenerunt, intra annis interdicto vnde vi. Si verò ceruisti quia dominus se esse credebat : & intrauit prædium : vel ignouerit, prædium illud ad me pertinere, aliam pœnam non patietur inuasor, nisi quod possessionem restituet.

a ¶ *Inuasor*. hoc lex nec veteri iure, nec nouo videtur habere locò. Veteri non, propter principia : quia nulla pœna erat interdicti : sed & § effici, esset prætoria, non legitima. Nouo non propter finem quia etiam pœna tenetur hodie: vt *l. 1. ad fin.* Ad hoc dicas, quod veteri iure intelligitur, & dic ^* etiã quod in interdicto erat pœna, *sed de fructibus percipiendis*, & omni eo quod ad violentiã non pertinebat, pœna dicere pœne solennia fecit & alias *ff. de in ger qui fac. vtis. l. 1. §. fi plures.* Id & legitima dicitur, ab principio per rei vindicationem, nam nullo possessorio locum habebat tali casu iure veteri sed hodie contrario *l. 1. ad. ff.* Id autem potest intelligere prima pars loquentur secundum *l. fi quis in tantum* secunda secundò *l. item quæritur. l. ad.* vt intelligas illi, *item quæritur*, quod non agatur nisi ad possessionem, non verò ad pœnam aliquid. Vel prima loquentur in prima legitima, & criminaliter agitur secundò, vt dictum modò loquentur secundum *l. item quæritur.* Vel prima pars loquentur secundum *l. 3. pro memoriam.* & his tribus modis loquentur nouo iure. & secundum omnes nõ obstat *d. l. 3. in l. fin.* Alij solunt quod hic fore dolo credens esse fili, ibi dolum in aufa. Vel hic pertinere, ibi possessorio agitur. Vel dic quod hæc l. nil noui cõstituit sed solũ vult dicere quis si inuasor: & ideò quod dicit *restitui debet*, sc. pertinere iudicio: & quod dicit in principio, *inuasor*, &c. qui sit, alienas possessionẽ quæ quo modo fuerit adeptus & largissimè dicitur pœna legitima cõmutio legis violentia punatur.

b ¶ *Legitima*. vt illa constitutione, *si quis in rusticum.*

c ¶ Iuno legibus Iuliorum interdictis vnde vi punuale nõ est. CYI.

d ¶ Legitima. Id est, legibus Iuliis. CYIAC.

e ¶ *Per errorem*. fortè iam existimans.

f ¶ *Aut incuriam*. quia ille dominus non curat, vel ignorat fuisse vi *de vsucap. l. furiosus.*

g ¶ *Restitui. Item quæritur*. contra: sed hic potest fieri an esset ibi contra: vel hic corrigit.

h ¶ *Possessio restituat*. In hac rem comprehendit generale interdictum restituetur, fore momenti actio, quæ potest iustissimè non dari autem interdictum vnde vi. CYIAC.

a Minus

480/C.IV.K.5-4, 2055-2056
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Kalend. Maij. Gallicano, & Symmacho Cons.

Si auctoritate rescripti iniusti, vel insulta sententiæ, quæ possessionem ingrediuntur, suo iure priuantur: & detestis administratoribus non nocet minori: sed ipse punitur: & spoliatus iniusto, auctoritate iudicis ante omnia est restituendus. BART. Vel sic: *Qui sub pretextu rescripti, vel impetrata licentia iuris ordine non observato concessa, possessionem inuadit sua iure priuatur: detestum tamen tutorie, vel curatorio, pupillo nõ nocet: sed tutor, vel curator est criminaliter puniendus. Per istã l. apparet, quod si Imperator circiffi alicui castra: non tamen licet sua auctoritate occupare: sed iuris ordine seruato. Isti patet, quod si iudex dat alicui licentiam de aliqua expellendo de possessione, ista licentia non valet, nisi iuris ordine seruato: & obtinentes illa licentia, cadunt à iure sua. Ordo autem iudiciorũ seruandus est in quo iudicio debet citari possessor, si inuenitur: alias curator procuratorqui ei deuocatus.* BAL. Vel sic: *Nec auctoritate rescripti principis, nec alicuius interlocutoria iudicis, debet quis ingredi possessionem alterius, iuris ordine pretermisso, sed seruato: & possessore legitime citato: alias tamen à iure sua: & si tutor, vel curator contrà fecerit, non prouidetur pupillo: sed deportatur honis confiscatis.* SALYC.

VI. † *Impp.* GRATIANVS, VALENTIN. & THEODOSIVS AAA. *Petro* P. V.

MEminerint * cunctis, siue vulgato b rescripto c manuetudinis nostræ, siue sententia d ab cuiuslibet iudicis vitatur in causis, contenendos dominos e locorum esse: aut si fortè deseruerint f, eorum actores ad infinuandas g sententias h, procuratorésque esse quærendos i, ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascũtur k. Quòd si præcepta l nostra m implere neglexerint n, omni negotio o, de quo iurgare cœperant, priuabuntur p. Sin autem habita plenaque colludio q r, curatores, vel tutores minorum his rem debitam s ea occasione peruadant, vt pupilli, vel adultis iurgandi copia, & fructus adimatur: his extenus subuenimus, vt eosdem non attetat t damno culpa temeritatis alienæ: sed illicò quidem possessio ei, à quo est ablata, reddatur u: curatores autem vel tutores x æterna deportatione puniuntur, bonorum quoque publicatio y persequatur. Dat. II. Non. April. Antonino, & Syagrio Cons. *

Inuadens possessionem violẽter, eam restituere tenetur: & si dominus erat, priuatur dominio: si nõ erat dominus, tenetur possessionem restituere, & condemnatur in æstimationem rei. BALD. Vel sic: *Violenter inuadens possessionem rei suæ apud alium constitutæ, illam tenetur restituere & dominio eius priuabitur: & vbi res sua alienæ, illam restituet: & in eius æstimationem condemnandus venit.* SALYC.

VII. * *Impp.* VALENTINIAN. THEODO. & ARCAD. AAA. *ad Messianum vicarium priuatorum* †.

SI * quis, in tantam † furoris peruenerit audiciam a, vt malo occupabat: argo. *ff. de his, quibus vt indig. Lautorum.* § ¶ *Bonorum quoque publicatio.* Hæc verba addere necesse non fuit, cùm semper deportationem sequatur bonorum publicatio. *l. deportatorum. C. de pen.* CVIACVS.

a ¶ Ex Cod. Th. *lib. 16. tit. 10. l. 2.* Cons.

b ¶ Rescripto. * quidam impetrauerunt rescriptum super restitutione rei suæ, & propria auctoritate rem suam inuadere voluerunt: hic statuitur pœna contra eos. ¶ Rectè. CVIAC.

c ¶ Sententia. talia continente, vt modò datum rescripto: quæ est interlocutoria, non definitiua.

d ¶ Sententia. Hic sententia est interlocutio, admonitio. Sic sæpè in Nou. Iustin. sententia significat *ὑφορν, νομοθετεν, ἐφιστασθαι, τὸν ἀδικοῦντα κωλυειν. In Nou. 1. tit. 3. §. 1.* vbi Iulianus vertit sententiam. Vide scripta ad *l. 3. §. fructus. ff. de leg. 3.* Sic sonitur in *l. 3. ff. de vsuris. non loco.* CVIAC.

e ¶ *Dominos.* opinione qui putant, & dicunt se dominos. Sed P. dixit præfatus * dominũ eum qui possidet: vt arg. *l. de probat. 4. §.*

f ¶ *Deseruerint.* fecerit dominis.

g ¶ *Infinuandas.* fecerit dominis.

h ¶ *Sententias.* citatorias fecerit dominis.

i ¶ *Quærendos.* id est, inquirendos.

k ¶ *Nascũtur.* sic & *ff. de iudi. iudici 1. §. & l. de his, qui vel ante. empt. §.* nascuntur autem à principe: vt *ff. de rejur. l. omnium.* Item ad hoc *xvi. q. 93. c. 4.*

l ¶ *Præcepta. ff. de iure. l. omnium.* vbi dicit quòd omnia iura habeat in scrinio. ACVRS.

m ¶ *Nostra.* posita in hac lege.

n ¶ *Neglexerint.* possessionem occupando.

o ¶ *Negotio.* Hoc modo omisse iura non datur reparatio. *Lib. C. Theod. in.* CVIAC.

p ¶ *Priuabuntur.* ¶ Sed quid differt hæc ab illa, *ff. qui in tantum?* Resp. hic videbatur non puniri propter rescriptum. Vel hæc non punit nisi in singulum: & quandoquidem nihilum, & nullum res habebat, qui rescriptum impetrarit. CVIAC.

q ¶ *Colludio.* quid ergo si bona fide? resp. idem, secundum P.

r ¶ *Colludio.* Hæc pars huius *l. extat in Cod. Theod. l. 1. in medio.* In eo pro P. V. est V. Vir. Alia quæque est subscriptio. CVIAC.

s ¶ *Debitam.* Hæc positiuum verba indicant in hac *l.* de eo tantum agi, qui rem sibi debitam, inscio domino occupat, per causam recuperi principis. CVIAC.

t ¶ *Non attetat.* ¶ Non ex alterius * culpa non debere aliam damnum patiri. Sic & *ff. de administr. tut. l. ad ff. & de non pecu. authentic. contra qui propriam.* & *§. quod quisque iur. l. 19. §. fi. l. de in pr. & l. de fal. mo. l. in pr. & l. de fur. fu. l. quicunque. xvi. q. 3. §. si ergo.* & *l. de acquirend. possid. l. 8.*

u ¶ *Reddatur.* falso inter pupilli in vindicando.

x ¶ *Tutores.* Quòd hic in tutoris dicit, idem b in prælato collidetur cum possessore ecclesiæ rei: nam res per prælatum ablata, restituitur possessori, falso inter Ecclesiæ in vindicando: imò etiam ipse idem prælatus poterit vindicare nomine Ecclesiæ: vt diximus *supra de sanctiss. eccle. l. inhumanum. 4. §. sanè si hæc.* Sed opponitur ex *l. 7. de bo. quibus vt indi. Pulla.* Sed ibi tacetur pupilli accessibat: hic autem dolo

a ¶ Rationem ne eius non possit affigere possessionem impetrari vetit Iustinianus, & hæc pars citatur. * Balbus desinit. 313.

b ¶ Prælatus dominus esse in ipso possidet: aequa in de possessio ea possessione posse non: non quidem per se sed filiorum prælatorum.

a ¶ Dominii dominus fructus dicitur in ecclesiastica causa.

* vel D. Prud. id. Adam. Sugerio, & Gualtero Cancellario Cons.

b Tutoris & prælati Ecclesiastici similitudo.

* Ex C. Th. lib. 9. tit. 40. l. 1.

a Adde S. D. Augustinum in C. Th. l. 9. tit. Cuiac.

* ex ad hanc l. Accursii hæc notata ex 11. & 12. de Sociis ego pa. vbi aliquos exceptiones adfert ad hanc legi. Principi mitem &, regul. authentica propria citari phi. ne dominus, non facta nutriere in 7. in addit. mutatis mutandis, Pauc. ubi quæstiones, pro illa hanc locum in locis, circiter, seu cetera Ecclesiarum.

† Argumentum pupilli ad Ecclesiam tradi: vt ita adde Gl. in l. 9. de fide. pupillo. ex *l. 1. de ver. sacrifi. mutatis, & in l. 3. de ver. sacrifi. & in l. 2. de ver. sacrifi. & in l. 3. super. ambitum recita. adde Rumpadum in loco à pupillo ad Ecclesiam.*

480/C.IV.K.5-4, 2057-2058
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

possessionem rerum ^a apud fiscũ, vel apud ^b homines quoslibet constitutarum ante aduentum ^c iudicialis arbitrij ^a violenter inuaserit: dominus quidẽ constitutus ^β possessionẽ, quam abstulit, restituat possessori, & dominium eiusdem rei amittat ^δ. Si verò alienarum rerum possessionem inuasit: non solùm eam possidentibus reddat: verùm etiam æstimationem earundem rerum ^e restituere compellatur. Dat. XVII. Kalend. Iun. * Treueris, Timasio, & Promoto Coss.

Violentia commissa contra possessorem, non semper punitur actuatus lege Iulia de vi publica, vel priuata: sed quandoque ciuiliter agitur per interdictũ, in quo proceditur summariè, & sine inscriptione: spoliatus ante omnia est restituendus. Bar. Vel sic: *Pro momentanea possessione recuperanda proponens interdictum, se inscribere non tenetur.* Vel sic: *In nullo interdicto, quod proponitur, inscriptio requiritur.* Bald. Vel sic: *Quando pro violentia illata agitur ciuiliter per interdictum, inscriptio non est necessaria.* Sal.

a ¶ Rerum mobilium, vel immobilium, corporalium, vel incorporalium: vt *Instit. vi bo. rap. §. pen.*

b ¶ *Apud:* id est, penes: vt *ff. de verbo. signific. l. penus. & l. id apud.* sed si apud ... se possessio, adhuc habet locũ hæc lex: non per verba sua, sed per prorogationem eius, quæ est ... secundùm vnum intellectum illius. Accurs.

c ¶ *Ante aduentum,* id est, sine permissione iudicis quandocunque, vel post litem contestatam, vel post, vel etiam post definitiuam sententiam.

α ¶ *Aduentum iudicialis arbitrij.* Legend. *Eumtum:* id est, sine cognitione, vel authoritate iudicis. Cuiac.

β ¶ *Constitutus.* Hic abrogatur §. ... *l. j. C. Th. ad leg. Iul. de vi.* Cuiac.

δ ¶ *Amittat* per sententiam, non ipso iure.

e ¶ *Earundem rerum,* etiam ratione proprietatis: & sic in * plus punitur, quàm deliquerit. & sic est contra *ff. vti possid. l. penult. § fin. & ff. quod met. causa. l. si mulier. §. qui possessionem.* sed hic magis deliquit. ¶ Super quinque autem partibus huius l. fac. quæstiones per ordinem. ¶ Primò de personis ^b. Quæro ergo, 1. de fœmina, & hermaphrodito. Respond. teneri, licèt dicas, si quis: vt *ff. de verborum signific. l. j.* 2. Secundò de milite, & de rustico: & dic teneri, cùm inuadere sit contra ius naturale: vt ... 3. Tertiò de pupillo, & adulto, & quidem si est proximus infantiæ, non tenetur: quia, &c. ... [illegible]

ego inuadam, & ego teneor illis, secundùm Io. sed si extraneus eos expellat, qui solam habent detentationem, videtur teneri eum mihi: vt *ff. eodem. l. j. § quod si fiat.* Nec ob *ff. eodem. l. colonus. & l. cum fundum,* vbi colonò datur: quia iam interuenerat: sed si ante interuersionem deiiciatur, datur mihi condictio: vt *ff. de vi armata. l. j. § quod fieri.* 4. Quartò, quid si fur exportauit rem meam ablatam? Resp. non tenetur: vt *suprà quando lic. sine iu.* ... [illegible]

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2059-2060
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

sic per sententiam aliâs amittitur: vt ff. de hered. l. quicunque. §. quid si fecerint. & de apostol. l. j. & ff. ad Sil. l. necessarium. §. non aliâs & de iure fisc. l. cum qui. & in authent. vt li. in. §. illo. coll. 2. & ff. de refund. vend. l. fundus. ¶ Super vltimo quaero, an possessio tantum, vel proprietas etiam aestimetur? quod solui in littera, hoc est, in capite istius glossae. 1. Secundò, si fructuarius est expulsus, vel proprietarius, an competit vtrique altero expulso? Resp. si eo animo vnum deiicio, quia credo eum solum habere ius in re, vtrique competit: quia vno deiecto, alter deiici videtur. Si verò eius solum vsumfructum velim auferre, vel solam proprietatem: ei soli tenetur, vt id, quod abstuli, & tantundem reddam: vt ff. de furt. l. inter omnes. §. si seruum. & ff. eodem. l. si de fundo. licèt de fundo quidã aliter dixerint, scilicet vno expulso nõ videri alium deiici: contra quos est lex ff. eodem. l. si fundo. 3. Tertiò, quid si rem communem totam inuado socio meo possidente? Resp. pro parte socij teneor: vt argum. ff. de furt. l. si socius. etiam pro mea teneor, dissimiliter tamen. 4. Quartò, si alius possidet vsumfructum meum, non proprietarius, & eum deiiciam: & sic amitto ius meum: cui applicabitur, proprietario, vel expulso? Resp. proprietario: sed aestimatio fructuarij: vt ff. eodem. l. si de fundo. Item si Iudaeus possideat mancipium Christianum meum, & illud inuadam: an applicabitur Iudaeo? Resp. non: vt C. vt nemo Iudaeus &c. [illegible]

[illegible]

VIII. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Pasiphilo praesidi alicuius prouinciae.

MOmentariae [a] † possessionis interdictum [b] [c], quod non semper ad vim publicam pertinet, vel priuatam, mox [d] audiri, interdictum etiam sine inscriptione, meretur. Dat. VI. Idus Iun. † Mediolani, Olibrio, & Probino Coss.

Difficultas probationis, & odiû delinquentis, facit vt admittatur probatio per iuramentum alterius. Vel sic: *Contra violentum confessio de violentia, damna & interesse probantur per alterius iuramentum iudicis taxatione praemissa.* BALD. Vel sic: *Si damnum illatum tempore inuasionis non potest liquidò probari, iudex inspecta persona, & negotij qualitate debet illud taxare, & postea iuramentum alteri deferre, & eius iuramento vsque ad quantitatem taxatam stabitur.* SALYC.

IX. Imp. ZENO A. Sebastiano P.P.

SI quando vis in iudicio fuerit patefacta [d], deinde super rebus abreptis [e], vel inuasis, vel damno dato tempore impetus [f] quaestio proponatur: si non potuerit, qui vim sustinuit, quae perdidit, singula comprobare [g], taxatione à iudice facta pro personarum, atque negotij qualitate [h], sacramento [i] aestimationem rerum, quas perdidit, manifestet [k]: nec liceat ei vltra taxationem à iudice

[illegible]

[illegible] hac, vel ex illa nascitur: sed interdũ ex hac, interdum ex illa. Tertia, verũ necesse habeat inscribere, qui hoc interdicto vtitur: & dicitur quòd non. Potest & addi quarta quaestio, verum scilic. iudicium possessionis primò expediatur, quàm iudicium proprietatis? & ista innuitur per dictionem illam, mox. Ad primam quaestionem facit C. si de momentaria possessione. &c. l. j. ¶ Sed quaero, quam vtilitatem hodie habet hoc interdictum, vnde vi: cùm per constitutionem, si quis in tantam, violentia puniatur? Resp. quia vtilius est ipsũ proponere quo ad quid, quàm constitutionem: quippe cùm à sententia lata super interdicto non appelletur, sed à sententia super constitutione lata liceat appellare: etiam non in possessorio, sed petitorium constitutionum iudicium est: enim per illud restituatur possessio, non tamen propter hoc possessorium dicitur: quia sic rei vindicatio possessorium diceretur. Item constitutio non prosequitur nisi duplum, secus autem esse patet in interdicto, cùm omnes accessiones, & lucra, & damna in id veniant: vt ff. eod. l. j. §. restituere. & §. non solùm.

¶ Quarta quaestio est, verùm si iudicium petitorium, & possessorium moueatur, audiri debeat primò qui possessorium, quàm qui petitorium intentat? Resp. primò eum audiendum per illa verba, mox audiri, &c. ad quod C. de rei vind. l. ordinarij.

a ¶ *Momentariae.* Reperitur in Cod. Theod. l. 8 lib. 2. tit. 1. vt & l. [illegible] & l. 6. C. de accus. & inscript. quae vbi coniunctim sub vna lege leguntur, quare coniungendae sunt. Et sic emendanda est subscriptio: D. VIII. Ianuar. CVIAC.

[illegible]

S*I quando.*] CASVS. Expulisti me de possessione praedij mei in quo erant multae res: propono interdictum vnde vi, & probem te vim mihi intulisse: si probare non possum singulas res esse abreptas, quales mihi succurratur quaeritur? Respond. quòd iudex deferet iuramentum mihi, vt iurem de aestimatione illarum rerum quas amisi, ipso determinabit quantitatem, vltra quam non debeam iurare, & sacramento interposito, in id, quod iurauero, iudex te mihi condemnabit. VIVIAN.

d ¶ *Patefacta.* id est, liquidò probata.

e ¶ *Abrepta.* id est, exportatis & per vim detentis.

f ¶ *Tempore impetus.* scil. dato.

g ¶ *Comprobare.* difficile enim est probare singula vtensilia.

h ¶ *Qualitate.* inspecto diligenter an hac persona expulsa dites fuerit, vel non, & an eo loco sit verisimile, quòd tot res constiterit.

i ¶ *Manifestet.* ratione ergo difficultatis, & in odium violenti statuitur iuramento [k], vt supr. de iudiciis. l. propter. & l. [illegible]

TTt 4

480/C.IV.K.5-4, 2061-2062
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

funciunur & ff de furtis l. in actione §. de vsufr. & ff. depositi l.). §. si quis argentum, & ff. eod. l. §. non solum. & extra de iusiur. cupiendo peruenit. § inquiritur autem contra, nisi semplena fuerit probatio, vt T. de re cre. l. in bona fide.

a ¶ *Condemnare.* Quod si nulla præcedente taxatione iuratum sit, iudex poterit iusiurandi moderari, l. 1. ff. *de eod.* Cv.

NON *ab re.*] CAYET. Sicut superiores constitutiones *memoriter*, & *si quis*, paniunt inuasores: sic & hæ parit colonos, qui tempore conductionis finito detinent fundos ductione iniuria. dicit igitur quod si colonus nō restituat fundum domino conductione finita, agat dominus contra colonum, & condemnetur: soluat restituat prædi possessionem, & eius æstimationem.

b ¶ *Non ab re.* Non est sine causa, si non imprudē procedantur: sed cum pœna.

c ¶ Alienæ. Con. Lombardicus l. 13. Eloc. & ea hæ ad illum adde subscript. CYIAC.

c ¶ *Tam veteris. T. in Limosor. & l. illa, memoriter.*

d ¶ *Præsens. sc. si quis in tantum.*

e ¶ *Conductoribus. subaudi, nec, &c.*

f ¶ *Procedere.* Id est, non est sine causa, & non impunè procedunt: sed cum pœna.

g ¶ *Si locatoribus. sc. deteriori restituendum, scilicet quod est ?.*

h ¶ *Allegatio.* Sed quæ allegatio potest ei competere vt cessat? Dicunt quidam quòd probet conductor rem esse suam, quod non placet: vt *T. locati l. si quis conductionis.* Dic ergo quòd tempus conductionis non erat finitum, & merces erat integrè soluta: vel fecit expensas vtiles, vel necessarias in re: vt *ff. locati. l. penult. in princip.*

¶ *Ordine.* Id est, iniuria secundum Io. 1. Vel secundum aliam id est, Iste concessura, quod nō placet vt subiicit. & *T. locati. Lombardicus.* ¶ Sed secundum Io. 1. qualiter poterat hoc dici, cùm ante finitum non deberent, secundum eum? Sed, hoc facit iudex ex officio suo: *arg. ff. de adil. edic. l. adiec.* §. *item secundum.* Vel dic conditione ea hac i propositia sub hac conditione h, si fuerit contingens vsque ad finitum.

i ¶ *Retaxantibus.* per actionem locati, vel per interdictum de precario: vt modo dixi secundum leges, &c.

k ¶ *Cedere.* Ipsi non cedant: vel cum conductoribus per seruos & filios tenentur, non partiatur eos cedere. Sed hæc sunt vera quando locatores possidebant quia dixi litera, *possessionem alienam.* Sed quid si conductor rem suam conduxit vel de non tenant locatio, & possidet conductor: vt *ff. de vsufr. l. si, & quæ?* Respond. idem per *d. T. locati l. si quis conductionis.* & secundum hoc dicitur hic *alienam*, scilicet locatoris opinione, vel præsumptione: vel tunc quando locatur.

m ¶ *Compelli.* ¶ Quid ergo differt hæc ab illa, *si quis in tantum?* Respo. hæc mirus agit in eo, quòd vsque ad sententiam expectat. Ité & in alio dicitur quia hæc nō distinguit, *sc.* dominus, vel nō, inuasor, vel restituendo sic. Item hæc specialis in colonis, & inquilinis, & precario possidentibus, alia generalis. & facit ad hanc *l. si ex l. colonus. & l. cum fundum. & ff. de negot. gest. l. si quis rem.* Ité ad hoc et possit vsque ad sententiam pœnitere, facit *T. de plus petit l.).* ANONYM. Addas quòd condictio ex ista l. datur etiam contra coeheredes heredes. est in *Lombardicus, supra locat.* quod intelligat verum, si heredes fecerint rem conductam: & enim ignorauerint, non teneantur condictione ea hac lege, quin iustam habent causam ignorantiæ: vt *l. qui in alterum. ff. de regul. iur.* quod facit probatur in hac l. ibi, *cum nulla fraude, &c.*

CVM *quæreretur.*] CAYET. Constitutiones superiores, inuasores prædia eriripere ab alio possidentis, pœnitent de illis, qui tenebant prædia, quæ à nullis possidebantur: sed à possessore varia sunt, nulla facta mentione: super quo articulo loquitur hac præsens constitutio: die ergo sic. Non earabam, vel negligebā quædam prædia ad me pertinentia: vadē nec animo, nec corpore ea possidebam, vacuam possessionē prædiorum occupasti. qualiter fit punienda? quæsiuit Imp. quòd veteres II. non dabant interdictum vade vi, vel quod vi, aut clam: sed res vind. & certē pœnitis in hoc, quòd possessionem, & eius æstimationem restituere, & non excusabatur pœnitendum, quia à nemine possidebatur prædia: quia quilibet scire tenetur quòd ea, quæ sua non sunt, aliena sunt, ad exemplum furti: quia & rem meam me inuito contrectantem noteberis furti, licēt dicas te ignotasse eam meam fuisse. sic ad restitutionem possessionis noteberis per constitu. *l. si quis in tantum.* nisi spacio XII. anno exiuerit manitus.

a ¶ *Æstimationem adscriptionem.* id est, inter advocatos de Illyrico.

o ¶ *Quid fuit.* id est, quod iste constituit.

p ¶ *Vacuum.* quæritur quæ dicitur vacua, & sine vacua? Hugo de Porta Ravennata, tunc cùm alio ingressus possessionem, quam animo retinebam, me abiecte suspicatus fuit me posse repelli vt *ff. de acqui. poss. l. fin. & ff. de vsu.* tūc enim interdictum locum non habet: quia veritas non fuit prohibitus, vel expulsus: & sine corpore vis fieri non potest: vt *ff. eod. l. §. idem Labeo sic eum. & arg. ff. quod me. cau. l. meram. enim possessionē. §. denique & pro eo est, quod ille dicitur, retinere, &c. & cum ad locum ire timet*, iam pro detentio habet: vade vacuus ab eo dici potest. Iohanes possessionem casus reprobat. hæc enim possessio non potest dici vacua ante suspicionem suam, nec postea: quia iam alio est quæ fuit. licēt iniusté. Item habet locum interdictum vade vi: vt *ff. eod. l. §. dicitur enim. & ff. fin. mult. & l. 1. §. 3. & quæ aut.* nā & qui occasione, &c. vt *ff. eod. leg. Aquil. l. qui occidit. §. pen.* nam propter eō amisse est possessio. P. verō eō Hug. confutatus, et compositus interdictum, necessari ad esse dicebat. vt ad fundum ire: & si tunc non adiuuetur, competere eum dixit. sed certē tunc aut si nō poterat: quia tunc eō non adiuuitur, nō possidet, & sic vsus interdictis: vt *ff. ut i. l. §. interdictum. aut. Inc.* sed qui respōdebat: tunc demū videri amittere & præterita amissionem ad præsens tempus trahi. ¶ Sed quo iure? Tu dis vacantem, b fuit vacuū dici, quia à nemine possidebat, neq. animo, neque corpore: quod euenit propter legis spem, vt dicit: vel propter oblitionē, quæ ex lōgo tēpore euenit: vt non dicimus vti *ff. de vsu. l. furti.* Vel propter ablentiā, vel negligentiam domini: vt *Inst. de vsu. §. quod autem ad eos.* Vel propter indiuisiō eo primo: vt *ff. de acq. poss. l. Pāpinius.* Vel quia alius eō detinit nec tamē ille intra sitinnec iste possea est ouse fuit: vt *ff. de vsu. l. si filii. §. si dominus.* Nec c placet distinctio aliorū, qui dicebāt alia esse vacuū, aliam vacātem: vacua quæ animo tenetur, nō corpore, vt dominus H. hanc l. intelligebat: vacans, quæ neque animo, neque corpore tenetur: nulla enim lege confirmatur tale distinctio: sed infirmatur: vt *ff. de rerum. aqre. defens. l. quia agrum. lib. 21.* & quæ hic dicitur vacua *Infra de vsu. §. quod autem.* dicitur vacans: vade idē est.

q ¶ *Possessionem.* Idem est, vacans possessio, & vacua. Ar. in *l. 3. supra eod.* loquitur de possessione, quoniam alius tenebat. CYIAC.

q ¶ *Non vade vi.* hoc non: quia exigit violentiam perfectam facta. vt *hic subicit. & ff. eod. l. §. 4. & §. interdictum autem hoc.*

r ¶ *Quod ta, aut clam* quia nihil fecit vi, aut clam: sed insaciate *ff. quæ re tantum* quia & illa exigit vim facti perfectam: vt *T. eod. l. §.*

a Possessio quæ dicitur vacua, aut vacua. adde *l. 1. §. 3. ff. de act. empt.*

* v. ad hic legē Anonym. in summa hac ex. nam 13. & 16.

b Vacuus fuit vacuus possessio quæ dicitur.

c Vacuus possessio non est sicut à vacuum.

a Actiones sub conditione in ea propositi possibili colligitur, de quo scripsi ad *C. qui de vsufr. eod.*

b Libellus cōditionalis adpiniatur: vel clausulis pendet à possessio cessit.

c Hoc verum figuratur aliquo ne ex certitudine actionis fiat quando conditione ex illaiuge, fiunt. Bart. Ex qu. decisibili.

480/C.IV.K.5-4, 2063-2064
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

aliam quandam actionem ad recipiendam talem possessionem definiebant, violétia in ablatam possessionem minime[a] præcedente, nisi domino * tantummodo in rem actionem exercere permittentes: non non concedentes aliquem alienæ res, vel possessiones per suam auctoritatem vsurpare, sanctimus talem possessorem, vt prædonem * intelligi, & generali iurisdictione * ea tenri[d], quæ pro restituenda possessione contra huiusmodi personas veteribus declarata sunt legibus. Ridiculum enim est dicere, vel audire quod per ignorantiam * alienam rem aliquis quasi propriam occupauerit.

Omnes autem scire debent, quod suum non est[e], hoc ad alios modis omnibus pertinere: cùm talis depositio in furti actione tanudum veteribus legibus * definita est, dicentibus, si quis alienam rem adversus domini voluntatem g arripuerit, furti actione teneatur[h]: his videlicet quæ super recipienda possessione à nobis dispolita sunt[i], locum habentibus, si non ex die, ex quo possessio β detenta est, triginta annorum [k] γ cesserint curricula. Dat. XIII. Kalen. Novemb. Constantino, post Consulat. Lampadij, & Orestis VV. CC. anno secundo.

SI PER VIM, VEL ALIO MODO[l] absentis perturbata sit possessio.

TITVLVS V.

Hæc ita præsens est superioris, & proprie pertinet ad possessionem alienam, quam qui per vim, vel alio modo ablatam, & interpolatam alienæ possessori, & quodammodo eiectatæ eam vitiis sæpe hac ratione: quæ autem & illa lex, qæ Constitutionem seuius vt sunt de possessione occupata absente domino: sed illa de possessione vacante: ea constitutione de possessione, quam absens per alium retinebat pacis iuramento, aut violentam, aut iniuriam, aut propinquum, aut amicum, alius occupauit per vim expulsis hominibus possessoribus, vel alio modo: volunt sub specie restituendi, aut indicati, vt l. 1. Et interdictum recuperandæ possessionis quod ex hac causa competit, pia atque sanctissima habet. Vt expulsis hominibus, qui absentis nomine possidebant, Rationes operam dantes indice interdictum detur etiamsi causa euiterit in iniuriam non sit. Repulsatur, nemo agit alienis nomine sine mandatu: sed ex causa momentis etiamsi sine mandatu de redintegranda possessione reddi agit, qui nomine absentis possidebat. Et vel vt l. 1. et. pro. ab absente furti, quæ tamen eiiam qui non alienam retinebat, quam dominus non possidebat, eiam ne si mutare domino facere existimare debuit, argumentum ad absentem momenti, sine interdictum, vt & hoc tenetur, qui absente, & ignorante domino vacantem possessionem occupauit, sive quod ait hoc loco de absente momenti vt possit perturbatio possessione qui alienæ nomine possidebat absente nisi mandante domino eam retinuisse, confirmans pacis exemplo absentem fortiquoties ex lege Nefolia licebat sine mandato cuilibet experiri nomine eius, qui erat apud hostes, vel absente Reipub. causa, vel nomine eius, qui in tutela erat nomine cuius ad hostibus, vel absente Reipub. causa, §. 1. Institut. de his, per quos agitur. Eiusdem singulare hoc est, vt tenuit, qui expulsi sunt, possidentibus eiusdem momentaria possessione: vt l. 3. & 4. C. Theod. l. 1. C. 1. qui legitimi, quæ regulariter in iudicium venire non admittuntur, & exemplo absentis momentis etiam tenuisse possessio domini absentis fortis subiacet fermum fortis agentem à iudice administrandam esse. Id etiam singulare est, vt interdictum recuperandæ possessionis, quæ absente incremento est, vel vt l. vlt. §. 2. pro. 1. quæ tuetur absente domino ex aliqua est, perpetuis comperat. Hoc alia ratione opinor Confiscatum VII. Par. scribere cuiusdam iura momenta esse absentes, quibus quid tuis absentium sint, l. 1. mantum, 1. §. legis. B. ad leg. Iul. de adlege hoc est, quod ait d. l. 4. C. Theo. Vnde vium modicis confirmatio, vel absentibus. CVIAC.

Dicit Nair. Mirabilia pæne hæc lex. Quod ad recuperandam possessionem absentis administrator carentia mandato, supple, cautio de ratum fieri, qui aliis in iudicio esse non possunt: fidelicis administrator ad causam possessionis: non tamen administrator ad causam proprietatis. b. d. & non est alibi. BALD. Vel sic: *Pro recuperanda possessione, quæ quis in absentia est spoliatus, quolibet sibi consultum, vel ab amicis, aut eius servus administer, etiam pro annuo: nulla declinatoria exceptione obstare. Et dominus non reversus audiunt perpetuo, & prædictis administrator in possessione, & non in proprietate.* SALYC.

1. Imp. CONSTANTINVS A. Senero.

SVdices absentiũ, qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt[m], suscipiat in iure personas[n], & auctoritatis suæ formidabile[o] ministerium obiiciant: atque ita tuentur absentes, vt id solum diligenter[p] inquirant, an eius, qui quolibet modo[q] peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, vel parens, vel proximus, vel amicus, vel

480/C.IV.K.5-4, 2065-2066
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

colonus, vel libertus, seu seruus quolibet titulo retinebat a: nec eos, qui deiecti sunt, absentium nomine possidentes: quia b minimè ipsis decisio causæ c mandata sit, ab experienda re secludant: nec si serui d sint, eorum reiiciant in iure personas: quia huiusmodi conditionis hominibus causas perorare e fas non sit f. Sed post elapsa quoque spacia g recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigii eis h inferentibus largiri conuenit: vt eos i momentariæ perinde possessioni sine vlla cunctatione restituant k, ac si reuersus dominus litigasset. Cui tamen domino quolibet tempore reuerso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus: quia fieri potest, vt restitutio propter seruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur l. Absentibus enim officere non debet tempus emensum m, quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu n, qui o per iniuriam sublatus est, omnia, quæ supererunt p ad disceptationem litigii q, immutilata permaneant: iudicio r seruato iustis, legitimisque absentibus personis s: cùm valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subueniri t. Dat. X. Kal. Nouemb. Constantinop. † Constantio VII. A. & Constante Cæs. III. Coss.

Nec auctoritate rescripti, nec auctoritate interlocutoria iudicis potest non citatus de possessione repelli. BALD. Vel sic: *Possessor non conuentus, nec citatus non debet in sua possessione turbari, etiam ex rescripto principis, vel interlocutione iudicis.* SALYC.

11. * Impp. ARCAD. & HONOR. AA. *Petronio vicario Hispaniarum.*

Nec a imperiale * responsum †, quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris β ex quacunque parte x innouare possessionis statum, eo, qui rem tenet, absente, permittit y: quia negotiorum merita, partium assertione z panduntur † *. Dat. XV. Kal. Ian. Mediolani, Cæsario & Attico Coss.

VTI POSSIDETIS.

TITVLVS VI.

Constitutionis huius tituli duas facio partes. Secunda est de iudicio petitorio. Prima de possessorio id est, interdicto retinendæ possessionis: quod vulgò Vti possidetis appellatur à primis verbis, quæ & Constitutio ipsa proponit statim ab initio. Pertinet autem hoc interdictum ad res immobiles, aliud est de retinenda possessione rerum mobilium, & appellatur etiam à primis verbis, Vtrubi. Et inter ea olim hæc differentia fuit. Vti possidetis interdicto vincebat, qui tempore redditi interdicti nec vi, nec clam, nec precariò ab aduersario possidebat: Vtrubi interdicto, qui maiore parte anni retrorsùm numerati, vt Paulus ait V. Sentent. [illegible] *Theophilus noster nec vi, nec clam, nec precariò ab aduersario possiderat. Postea coepit vterque interdicto vincere non qui tempore redditi interdicti, nec qui maiore parte anni: sed qui tempore litis contestatæ possidebat* §. hodie Inst. de interd. *dum super hac ab aduersario impetebatur, vt ait* l. I. ff. vtrubi, *quæ verba Triboniani sunt, & significat tempus litis contestatæ, ex quo apparet verum esse, quod vulgò traditur, nam, cum quis alter litem contestatur ex causa interdicti ad retinendam possessionem, si vi defendat, alterum, eundemque possessorem* [illegible]*. Hodie verba* [illegible] *interdicto neque is vincit, qui tempore redditi interdicti: neque is, qui tempore litis contestatæ, neque is, qui maiore parte anni: sed qui* [illegible] *nec vi, nec clam, nec precariò ab aduersario possidet,* [illegible] *res sequestro deponi quod olim* [illegible] *nisi in iudicio petitorio. Neque* [illegible] *stantem fecerit sententiam si* [illegible] *lis contestata, vna* [illegible] *tam parte absente, contraheretur* [illegible]

a ¶ *Retinebat.* hoc est planum* [illegible] hic, qui agit, fuit expulsus. ¶ Sed an alius seruus non expulsus nomine absentis agere possit: Videtur quòd non: vt hic. Econtra quòd sic: vt in principio legis, quæ generaliter dicit. & sic tota videtur generaliter loqui, arg. ff. de acti. & fulti [illegible] §. & [illegible] credinter quoque datur actio, si à possessione cadat: vt infrà de præscr. [illegible] l. fin.

b ¶ *Quia.* ratio remotiua: hac enim ratione videbantur secludi: quod non est verum.

c ¶ *Decisio causæ.* speciale * est, vt aliquis alieno iure sine mandato agat, sic & in aliis cōiunctis b personis: vt ff. de procur. l. sed & hæ. & l. Pomponius in fine. sed regulariter contrà: vt ff. ne negot. gest. l. si pupilli §. fin. & l. si autem ii. & ff. de regul. iur. l. nemo alieno. ACCVR.

d ¶ *Serui.* ¶ Not. ergo speciale, seruum agere: sic ff. de iudic. l. vin. & T. vbi causa stat. l. penult. regulariter contrà: vt T. de iudic. l. seruum. & his casibus puto seruum iurare de calumnia. & defendendo verò non fa[illegible] propter id, quod infrà dicit *formare iudicio*, &c. sed de iure sic, secundùm Hug. eadem omnia in pupillo dicas: vt T. qui le. per. ha. l. fin.

e ¶ *Perorare.* aliàs curare.

f ¶ *Fas non sit.* regulariter, nisi in casibus.

g ¶ *Elapsa quoque spacia.* scilicet annalia, qui interdicto vnde vi ad recuperandam possessionem eius rei, quæ non peruenit ad violentum, statutum est, vt suprà eo. l. j. §. Ioan. & hoc ideò quia ad violentum hic peruenit: vt ff. eod. l. i. in princip. Alij dicunt spacia: scilicet triginta annorum: non tamen vltra quadraginta annos, per l. Anastasij: vt suprà de præscrip. xxx ann. l. omnes.

h ¶ *Eis.* seruis.

i ¶ *Vt eos.* scilicet colonos, vel seruos.

k ¶ *Restituant.* conditione ex hac lege, vel per interdictū vnde vi. ¶ Sic nota deiectum *, vel spoliatum sine mo- [illegible] ad legem Iuliam de vi pub. l. si quis.

l ¶ *Differatur.* Sed quid si egerint, & amiserint? Resp. non nocet domini: sed fidei iussores dati de rato tenentur.

m ¶ *Tempus emensum*, aliàs emersum, scilicet annicullis cuius est, vt ff. eod. l. i. §. annus. & sic non nocet ei, qui absens est: vt ff. de diuer. temp. præscript. l. j. AZO.

n ¶ *Reformato statu.* reuertitur ad primum casum. ACCVRS.

o ¶ *Qui.* scilicet status.

p ¶ *Quæ supererunt.* scilicet quæstio proprietatis. Item & de fructibus, & similibus accessionibus.

q ¶ *Litigij.* de proprietate. ACCVRS.

r ¶ *Iudicio.* de prædictis proprietate, & aliis accessoriis.

s ¶ *Personis.* dominis scilicet, & eis, quorum nomine possidebāt, hodie si ageretur per l. si quis in tantum, non seruaretur hæc lex, cùm ibi de dominio non quæratur: vt T. vn. vi l. si quis.

t ¶ *Subueniri.* quasi dicat, satis est si possessionis recuperandæ datur potestatem.

a ¶ *Nec imperiale.*]C A S V S. Aliquis impetrauit priuilegium, vt liceat ei possidere prædium meum, vel iudex interloquendo me absente pronunciauit aduersarium meum in possessionem prædij mei fore mittendum: an desinam possidere per hoc? Dicitur quòd non: nec mutatur possessio. Et ratio quia iudici me absente non potuit plenè liquere de causa: quia per allegationes partium, non partis, scitur an causa sit certa, vel non. VIVIAN.

a ¶ *Nec.* Con. l. penul. T. de acquir. possess. vtriusque eadem esse debet inscriptio, & subscriptio. Nam in Cod. Theod. hæ leges coniunctæ sunt. CVIAC.

u ¶ *Nec imperiale.* ad petitionem meam respondet Imperator, vel alias iudex, quòd bonā causam habebam in quæstione possessionis, nō ideò tamen mea auctoritate inuadam: sed vocato aduersario coram iudice inquiretur veritas: vt suprà eo. l. j. l. meminerint. Vel sic: Imperator rescripsit ad aliquem iudicem, vt me tueretur in possessione, non igitur mea auctoritate intrabo: sed vocato aduersario, de veritate precum inquiri oportet: vt ff. si contra ius, vel vtil. pub. l. & si nō cognitio. Vel sic: Iudex dixit interloquendo parti præsenti: Nisi aduersarius tuus venerit mas vsque ad tertiam, mittam te in possessionem rei, de qua mota est controuersia, non debeo intrare, vel iudex me mittere, vel iubere vt intrem: sed adhuc expectatur: nam negotiorum merita, &c. & hoc quando non per contumaciam, aliàs benè sum mittendus: vt in authent. de exhi. & intro. §. si verò etiam quidam. col. v. Sed nunquid licebit iudici pro absente respondere, & supplere? Respond. non: vt dicimus suprà de temp. app. l. g. in fin.

β ¶ *Cognitoris.* vel iudicis. CVIAC.

x ¶ *Ex quacunque parte.* vel reus, vel actor.

y ¶ *Permittit.* Legitdam permittitur. CVIAC.

z ¶ *Assertione.* Præsente aduersario. Nam assertio nulla est, nisi partes præsentes sint. CVIAC.

† ¶ *Panduntur.* non b ergo ante litem contestatam fertur sententiam si [illegible] lis contestata, vna * certam parte absente, contraheretur eremodicium: vt T. de iudic. l. properandum. §. & si quidem & §. cum autem. secundùm vltimam positionem. ¶ Et not. quòd hæc lex facit ad secundam partem rubricæ: & facit T. de prec. imp. off. l. ij. Sed arg. contrà ff. de acquir. possess. l. iusso. AZO. ¶ Et dic, panduntur, per * litiscontestatam iuramentum de calumnia, testibus receptis.

VTI POSSIDETIS.

a ¶ *Vti possidetis.* Reddito interdicto vti possidetis, tunc si petitorio iudicio agatur, satisdare debet petitorio, qui in possessione est potior: at si non satisdet, in petitorem satisdantem transfertur possessio, ita vt alteri incumbat onus probandi. Vide scripta ad lib. 1. sentent. Pauli tit. 11. At neutro satisdante potior habebitur is, qui interdicto. CVIAC.

b Agere pro alio sine mandato regulariter [illegible] potest.

b Amicus etiā sine mandato admittitur ad recuperādam possessionem: quia quis de suo spoliatur est. vide plura apud Tiraqu. tractat. de pœna temper. caus. 12. num. 38.

n Spoliatum sine [illegible] remedia [illegible] tendum est.

† Mediolani.

a Nemo priuandus est possessione sua, nisi primò citatus, & causa cognitio, cuius sententia amplianonda, & exceptiones vide apud Marsil. sing. 195.

* Ex Cod. Th. lib. 4. tit. 22. l. 5. † rescriptum.

y reliqua pars huius legis extat suprà de adquir. possess. l. [illegible] Cons.

* Cons. l. [illegible] contingat, cum [illegible] de re- script. & l. [illegible] de iure- iur. [illegible]

b Lis contestata est in omnibus iudiciis possessoriis, in recuperandæ, vt hic: at possessorio, vt l. [illegible] ff. quorum legatorum, tenenda. §. [illegible] Inst. de interdictis. [illegible] in l. naturaliter. §. nihil commune ff. de adquir. poss.

c Dic ibi iudicem sedisse legitimè, & parte citata, cognoscit de negotio: hic vero non fuit iudicis.

d Eremodicium vna est parte absente contrahitur.

e Fundi merita negotiorum dicuntur per litis contestatam iuramentum de calumnia testibusque receptis.

480/C.IV.K.5-4, 2067-2068
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

De interdicto adipiscenda & recuperanda possessionis dixit, nunc de retinenda.

VTI. Primò tractat de possessorio, scil. de interdicto vti possidetis. Secundò subiungit de petitorio, secunda ibi, *At satisfationem* [illegible]. Habebam in quodam fundo proprietatem, tu verò vsumfructum: & ego ciuiliter, tu naturaliter possidebas: si non permittas me facere in fundo ea, quae ad proprietatis causam pertinent, vel econuerso inquietem te in naturali possessione, quo minùs liceat tibi vti frui: & tu aduersus me, vel econtrariò ego aduersus te interdictū vti possidetis intentauero: qualiter iudex pronunciare debeat, quaeritur? Resp. quòd sic: Vti possidetis, ita possideatis, scilicet ego ciuiliter, & tu naturaliter, inhibetur ego te in naturali non inquietem, nec tu me in ciuili. Si verò tu victus es in possessorio, & velim conuenire te super proprietate fundi rei vindicatione, satisdabis iudicatum solui: quia nisi satisdederis, transferetur à te in me possessio. VIVIAN.

[illegible] satisdationem de re conseruanda, & restituenda petitori, si vicisset, neque [illegible] satisdationem possessionem in se transferente secundum ordinem edicti perpetui. De satisdando, quem & in aliis plerisque causis obseruari docent ad Pandectas [illegible] CVIAC.

Interdicto vti possidetis, ille est in possessione tuendus, qui possidet non vi, non clam, non precario ab aduersario hoc primò. Iste inuentare petitorio si non satisdatur, possessio in agentem transfertur, hoc vltimò. BALD. *Vel sic: Compossessores prohibentur inuicem se turbare in possessione sua, nisi alter possideat ab altero vi, clam, vel precariò. Et si non satisdat in petitorio, patitur translationem possessionis. h. d. secundum primam lecturam. Vel sic secundum aliam: Per interdictum vti possidetis, prohibetur quis turbari in possessione sua, nisi à turbante possideat vi, clam, vel precariò, reseruata quaestione proprietatis in alio iudicio cum remedio satisdationis, vel transferenda possessionis.* SAL.

Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Cyrillo †.

VTI possidetis [a] fundum [b] de quo agitur, cùm ab altero [c] nec vi [d], nec clam [e], nec precario [f] possidetis, rector prouinciae vim fieri prohibebit [g].

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2069-2070
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ac satisdationis [a], vel transferendæ [b] possessionis edicti perpetui forma seruata [c], de proprietate cognoscet. Subscripta III. Idus Octobr. Nicomediæ, CC. Cons.

DE TABVLIS EXHIBENDIS.

TITVLVS VII.

INterdicta, quæ sunt propositis superius, vel restitutoria sunt: vt interdictum quod bonorum. Quæ vel seqvuntur, vnde vi, vel prohibitoria: vt Vti possidetis. Sequuntur exhibitoria, quæ licet figura verborum exhibitoria sint, vt tamen ipsa sunt restitutoria. Nam vt in editione exhibitoria verbum exhibere restituendi vim, effectumq; in se continet: sic & in interdicto exhibitorio, vt affari sibi restituatur, quod exhiberi desiderat, l. 1. §. in hoc interdicto, ff. de libr. exhib. & hic si quæratur quid dicitur esse exhibitum ad interdicta exhibitoria, dicam hoc esse, quod affertur petentis exhiberi res, quæ nostra sunt. l. 1. §. ipse testator. ff. eod. tit. exhib. & quæ mea nostra esse dicitur: id est, vindicari sumus. Interdicta vero, quæ nostra sint, vt tabula testamenti, in quibus aliquid nobis relictum est, quæ non sunt singulorum, sed omnium, quibus quid sic adscriptum est, l. 1. in prin. ff. eod. quorum id, nec ea vindicatari sumus, & liberi hominis, qui nullius dominio subiecti sunt, nec vindicari possunt, l. 1. libert. ff. ad exhib. & liberi nostri, id est, filij vel nepotes, quos in potestate habemus, qui aqui nostri, id est, in dominio nostro non sunt (aliud enim est dominium, longè aliud potestas, nec vindicari possunt, l. 1. §. 1. ff. de vi. bon. R. et hic quidem interdicta exhibitoria primum hoc titulo proponuntur: interdictum de exhibendis, siue proferendis tabulis testamenti, quod & mundi hereditatem Antonius vocat in l. 1. C. Theo. vt cuiq. et ag. & primus hereditas comprehendit, vel secundis existente casu, subsidiaria, vt in suam legis posita, sed hoc tit. vel legatarius, aut fideicommissarius, quorum interest, l. 3. §. solent. ff. eod. adeuntes enim, pœnæ quam sunt, si negat se exhibere se posse, vel dolum, l. 1. §. 1. eo. Adeuntes eam qui non negat, hoc interdictum non competit: sed extra ordinem eos exhibere compellitur, l. 1. §. vlt. eod. quem. ap. Dari hoc interdictum hereditas sicut quæ. tamen & vindicatio tabularum competit, & actio ad exhibendum, l. 3. eod. Sed vindicatio tamquam suarum, vtrumque actio ad exhibendum. Hoc interdictum tamquam de instrumento publico non proprio sua, l. 1. in pr. eod. Cæterum extra hereditas hoc tantum interdictum dicitur: non vindicatio, vel actio ad exhibendum, l. 3. §. si quis extra. ff. ad exhib. & hæc ita distinguo vnde. CVIAC.

Pupilleri substituto, si pupillus in pupillari ætate decessit, datur interdictum de tabulis testamenti exhibendis. BART. Vel sic: *Post mortem pupilli tabulæ pupillares postulantur exhiberi hoc interdicto.* BART.

Imp. VALERIAN. & GALLIEN. *AA. Germanio.*

SI in potestate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis estis substituti [d], atque ita ad vos, intra pubertatem illis decedentibus [e], cepit hereditas pertinere: de exhibēdis testamenti tabulis interdicto vti possidetis [a]. PP. VII. Kal. Maij, Seculari, & Donato Cons.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, SEV deducendis, & de libero homine exhibendo.

TITVLVS VIII.

SEquuntur in hoc tit. alia duo interdicta exhibitoria, & vnum prohibitorium. Primum est de liberis exhibendis, quod competit parentibus, qui eos habent in potestate adversus eum, apud quem sunt non iuste, pœnæ. Dico, qui liberos habent in potestate, qua quasi proprietatis qualitas, & in hoc interdicto vertitur, vt dicit tit. 1. Dico adversus eum, apud quem sunt: quamvis hæc sint præterea verba, qui tamen de tabulis mutari dicere possunt quem sunt. Quos liberos intentet apud eos esse possunt, non pœnæ non, tabula etiam pœnæ non. Post hoc interdictum sequitur interdictum de libero ducendo: quod est prohibitorium, de quo in tit. l. 1. §. 1. pen. ff. eod. Secundum interdictum exhibitorium est de libero homine exhibendo, quod datur de exhibendo filio emancipato, matri de exhibendo filio, vel filia, vt l. 1. quæ scripta est ad matrem, matris de exhibendo vtrum, ac ducendo: vt l. 3. quæ scripta est ad Eundem maritum. & generaliter cuiubet studiosis tuendis liberatis: est enim quasi publicum interdictum. Sed non tradituri de exhibendo deliberantiaue, qui apud alium est, l. vlt. §. vltim. ff. eod. quia creditores pecuniariter interesse. & suppetant et alia remedia ex edicto, puta, vt mutetur in possessorem

Vocat. Substituti: post decessum patris possidere matris possidere. Sed do minus ex vulgaris: modus publicus modo.

b Naturalem possessionem tantum quidem in contingit. Quia tamen. e Sed ab vsufructuario. & falsum. Sed ab alio quidem adeptus quod in illo tantum dominio non acquirat, sed tantum dari. Sed.

a Vocat. Substituti: post decessum patris possidere matris possidere. Sed do minus ex vulgaris: modus publicus modo.

b Naturalem possessionem tantum quidem in contingit. Quia tamen. e Sed ab vsufructuario. & falsum. Sed ab alio quidem adeptus quod in illo tantum dominio non acquirat, sed tantum dari. Sed.

a Vt possidetis. Dicitur enim his omnibus, quibus quid in testamento adscriptum est, l. 3. §. *filiæ.* ff. eod. CVIAC.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, SEV DEDVCENDIS, & de libero homine exhibendo.

Duas partes habet hæc rubrica. Prima de liberis exhibendis, quod est iudicium sui: tertia de libero homine exhibendo,

a Differentia hujus edicti de tabulis exhibendis, & edicti, quo admodum testamenta aperiantur, & actionem ad exhibendum: quia hoc habet locum quando quis negat se exhibere posse: sed etiam fortasse si posse exhibere non debere. Edictum autem eorum illum qui fortasse si habere, sed non vult demonstrare. Inter hæc omnibus quibus est aliquid in ea scripta relictum, illed omnibus quicunque desiderit tabulas testamenti inspicere, vel describere: vt ff. eod. l. 1. §. 5. & ff. quemadmodum est aperi. l. 1. in pr. & l. 1. §. 1. in pr. & §. vlt. & hoc motuo testatoris: autem vino habet locum ad exhibendum: vt ff. eod. l. 1. §. 1. §. 1. & eo motuo, heredi etiam datur ad exhibendum: vt ff. quemadmodum est aperi. l. 1. & ff. eod. exhib. l. 1. §. 1. quæ extra. & §. interdictum. ACCVRS.

b Interdicta non de liberis exhibendis indubiè est iuris sui naturalis cuiusq.

480/C.IV.K.5-4, 2071-2072
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Filia, cui non infertur quæstio status, comperta hereditatis petitio adversus possidentem bona materna, & si aliquis dicit eam esse in sua potestate, competit interdictum de liberis exhibendis. BALD. Vel sic: *Si inter patrem, & filiam est controversia de potestate propter res, hoc interdictum expedietur.* BART. & SAL.

I. Imp. ANTONINUS A. *Iuliano.*

SI (ut proponis) cùm tua * potestatis esset super reb. maternis * obtinuisti, potestates qui nibi condenti sunt, convenire. Quod si extiterit, qui te filium, & in sua potestate esse contendit, interdicto * in tam tem popolito a, de fide intentionis eius quæretur. PP. VI. Id. April. Duobus, & Aspris Coss.

Contra tenentem filiæ alterius, comperta interdictis de liberis exhibendis, & deducendis. BALD. Vel sic: *Si liberi nostri per alios detinentur, interdictis agitur ut exhibeantur, & exhibiti deducantur.* SAL.

II. Imp. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. *Cyrillo* †.

ADi præsidem provinciæ, ac postula § filios tuos exhiberi c. Subscripta V. Id. April. Byzantij, AA. Coss.

Interdictum de vxore exhibenda competit contra patrem puellæ, qui habet eam in sua potestate. BALD. Vel sic: *Ad instar interdictis de liberis exhibendis, potest agi de vxore exhibenda.* BART. & *eadem dicas de deducenda.* SALYC.

III. *Idem* AA. & CC. *Eundo* *.

SI ad instar interdicti de exhibenda filia § Philippi, eum convenidum putaverit, eò præsidem prouinciæ adites fiam vobis accommodabit notionem b. S. XII. Kalend. Decemb. Nicomediæ, AA. Coss.

DE PRECARIO, ET SALVIANO interdicto †.

TITVLVS IX.

IN hoc tit. duo proponuntur interdicta restituteria, Precarii, & Salvianum. Precarium est res petenti precibus concessa restituenda cum petitur, & precarium ipsum, licet sit gratuitum, sicut donatio, & commodatum, non tamen idem omnino, quod donatio, quia donatio non revocatur, precarium revocatur. Non est eadem quod commodatum, cùm longè aliud ipsa precaria res: Iu. supra de his, quæ à non dom. man. aliud ipse commodatarius. Nam commodatum revocari imperiali non potest, precarium quandocunque revocari potest etiam imperiali, & in temp. finit, & ex contractu: atque etiam si concessum sit ad certum tempus, ante illud tempus, quia tutum hoc defendit ex liberalitate, & bona voluntate, sive libidine eius, qui precarii concessit, cuique ex paenitentia etiam illo à precario rapere est sine dominij mutatione, vel damno alterius. aliquo in non est precarium, sed commodatum, à quo paenitere non licet Rationaliter autem precarium interdicit precario, quia etiam bona eius quo precarium rogatur, tenetur ex persona defuncti non ex persona sua, si in possessione permanent sive interdicto petere de iniuriosum possessione. Precarium similiter morte alterutrius. Commodatum non item. Excommunicatio est vobis, atque rationis alterius precario nulla. Nam prohibitio verba, quam Consilium: tunc interdicunt hoc calere, quod precarium ad aliquid esse commodatum finale, non frequentiores infrequentes illas mentes in eis de precario, & frequentissima, vel esta petitio de interdicto precario fuit mutuo, & quod hoc Constitutionibus fuitse esse bona fides, non tamen adnumeratio est inter alterum bona fide in §. accessum, & mutuum, quia precarium magis est donationi similis, ut quia non est alius transitus verba, & donatio magis, quam commodatum sed donatio remunerabilis, donatio imperfecta, I. penult. ff. com. præd. & ob id tutius est interdictis vere ordinaria, quàm ex Constitutionibus agere de precario. Aliquando si conferatur ex Constitutionibus vel ex pactis, nec tamen interdictum precarium non esse. Salvianum interdictum est de pignoribus, & datur locatori ad persequendam possessionem rerum conductoris pro mercede pignori obligatarum tacitè, vel specialiter. Quasi Salvianum creditori ad persequendam possessionem rerum conservandarum debitoris pignori obligatarum, & retinendam adversus ipsum conductorem, vel debitorem rerum, vsque in solutum conversum adversus possessorem quemlibet. Servianum & quasi Servianum directa de re pignoris adversus quemlibet: quia est in rem interdictum eorum rerum perpetua. CYIAC.

Salvianum interdictum competit pro rebus tacitè obligatis, contra ipsum colonum, & conquilinum: sed adhuc Servianum competit contra quemlibet possessorem res obligatas. BALD. Vel sic: *Pro pignore venditio contra emptorem non competit interdictum Salvianum directum: sed ad hypothecariam actionem est recurrendum.* BART.

I. Imp. GORDIANUS A. *Arsiani.*

TE non remittente d pignus debitore tuus * es, quæ tibi obnoxia sunt, venundedit: integrè tibi ius est ea persequi, non cognoscet. I. p. §. *Iuliano*] *ind.* CYIAC.

A *De præsidem.*] CAESVE. Si filius tuus ab aliquo possidetur: ve tibi exhibeatur, adire debes competentem iudicem. ACCVRS.

A ¶ *Postula.* Extraordinem. Hoc enim Imp. tempore interdictorum vsus exoleverat, l. vlt. *hic*, l. *super de interdictis*, l. 2. & 4. *supra vnde vi.* CYIAC.

§ ¶ *Exhiberi id est*, extra ceterum habet: vt *ff. de liber. hom. exhibend.* l. 3. §. *ait prætor*, per aliud capitulum agitur vt doceat licere: vt *ff. ind. l. ff.* §. ACCVRS.

C *Ad instar.*] CAESVE. * Accepi filiam Philippi in vxorem, quæ petens te detinet, nec eà vult exhibere: qualiter mihi succurratur, quæsiuit Respo. quòd vtili interdicto de libero hominis exhibendo.

§ ¶ *Filia vxore tua.* Hic II. Eundem est matrimonia, quo pertinet l. 2. *ind.* CYIAC.

b ¶ *Notionem.* propositio interdicto de vxore exhibenda, quod non habemus: sed ad instar eius, quod habemus: vt *ff. ind. l. in fin.* & l. 3. & *de mag. l. ff. iuncta.*

DE PRECARIO, & Salviano interdicto.

De exhibitorio interdicto idem est, ac videamus de hoc restitutorio interdicto, quod mutatum in ff. habet aequitatem vt ff. eo. l. 1. §. 1. ff. Prætum pauci dici vel recuperanda, vel recuperanda possessione: & pe similes ff. interdictis vnde vi idem quandoque transeat possessio in rapientem præcarium: vt ff. de acquir. poss. l. Pomponius. §. fi. quandoque non, vt ff. de precar. l. certè. §. 1. quandoque mutatur, sola manet: vt ff. eod. tit. l. 8. habet. 6. eum. Salvianum vero est adipisci da possessionem vel loci. eu. 1. interdictum quoque.

§ 1.] CAESVE. Debitor mercè prædia mihi obligata si distrahat, conscientiam emptorem ac quasi Servianum, non habet locum in hoc casu interdicti Salvianum, quod competit domino super rebus coloni tacitè obligatis.

i ¶ *Si te non remittente.* aliis agere non potest: vt *ff. quibus mod. pignus vel hypo. sol. l. ff. debitor.* §. 1. & *infra de remed. pign. Lvvi. & de pign. Lachiorum.* ACCVRS.

k ¶ *Debitor tuus.* idemque condidit.

480/C.IV.K.5-4, 2073-2074
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Id enim.* Quia in personam. At vtile interdictum Saluianum, id est, verbis interdicti in rem scriptis, dabitur in extraneos, directum quidem non item. l. 1. ff. *de Sal. interdict.* Vide etiam [illegible] ad l. 5. C. *de rebus credit.* CVIAC.

a ¶ *Debitoremve.* pro eodem ponit, & subaudi directum.

b ¶ *Competit.* Imo videtur contra emptorem: vt ff. *eod.* l. 1. *in princ.* & §. 1. Solu directum denegatur, vt hic: vtile conceditur, vt ibi. & hæc est bona solutio. alij dicunt, ibi in d. §. 1. extraneum: id est, colonum ad differentiam alterius locatoris, nam de duob. locatoribus ibi dicit: cum enim sit personale interdictum, non potest dari contra alium, quàm contra contrahentem dari: vt ff. *de interdict.* l. 1. § *fin.* quod non placet: quia & contra alium locatorem datur: vt ibi dicit. Item principiū illius legis nō potest loqui nisi de extraneo: scilicet, emptore. Nec obstat quòd sit personale: quia in rem scriptū sunt, vt in ea lege de interdictis. Prima ergo solutio vera est.

¶ Sed quæ est differentia inter hoc interdictum, & Seruianā actionem? Resp. in Seruiana oportet locatorē probare colonum fuisse dominum tempore locationis: vt ff. *de pign.* l. 1. §. *cum prædium.* in sin. sed in interdicto sufficit si probet ipsum possedisse, & sic etiam proalienatur actio. 1. Item hoc possessorium, illud petitorium. ACCVRS.

c ¶ *Vel quæ ad exemplū.* id est, quasi Seruiana. Vel dic, Seruiana solennis, vel quæ ad exēplum eius, id est, nō solennis, quæ sola hodie frequētatur: vt T. *de fur.* l. 3. & §. [illegible]

¶ *Ad exēplum.* Dari ad exemplū aliorum perpetuō est esse vtile. CVIAC.

H *Abitantis.*] CASVS. Concessi tibi domus meæ habitationem precariò, an eam ab herede tuo repetere possum, quæritur? Dicitur quòd sic. [illegible]

d ¶ *Habitantis.* Contra. ff. *de diu. & temp. præscri.* l. *cum heres.* vbi dicit heredem rogantis non teneri. Sola. hic sciens, ibi ignorans. Vel hic peruenit ad heredem, vel dolo malo fecit, quominus perueniret: ibi non: vt ff. *ar.* l. *quæstum.* in *fin.* Item differt [illegible] à commodato: quia illud ad certū vsum, & antè reuocari non potest: vt ff. *commo.* l. *in commodato.* § *sicut.* hoc quandocunque: vt ff. *eod.* l. 1. & l. *cum precario.* Alias differentias inter precarium & commodatum videas per gl. in c. 1. *extra commodati.* [illegible]

y ¶ *Habitaculum.* Ex persona defuncti, non ex sua, quia morte precarium finitur, quæ fuit habitandi causa. CVIAC.

De ædificiis privatis.

Quia interdictorū quædam ad publicam pertinent vtilitatem: ideò supponit de ædificiis priuatis, qui tractatus ad publicam pertinet vtilitatem, vel ornatū. Vel supra de possessione tuenda, nunc de ædificiis reddit. Vel sic: *Diximus de interdictis: & quia per ea priuata ædificia constructa defenduntur & tuentur, & construenda fieri sperantur, & imperantur: ideò de priuatis ædificiis supponit.* ACC.

e ¶ *Et balneum, &c.*] Vespasianum forte statutus erat modus ad ædificandum: sicut fit Florentiæ in turribus: & ad hoc *supra de fora* l. 3. & l. *si quid præter.*

f ¶ *Interdicto Saluiano* (id enim a tantummodò † aduersus conductorem, debitoremve a competit b) sed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum c eius instituitur, vtilis aduersus emptorē exercenda est. PP. VI. Id. Sept. Pio, & Pontiano Coss.

Heres precariò rogantis possessionem non restituens, tenetur interdicto de precario. BAL. BART. & SALYC.

II. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Fabricio.*

HAbitantis d precariò heredes ad restituendum habitaculum y teneri, contra eos interdicto proposito, manifestè declaratur. S. Kalend. Decembr. Sirmij, AA. Coss.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.*

TITVLVS X.

QVædam sunt interdicta de ædificiis priuatis, vt puta, Quòd vi, aut clam: quod est restitutorium, & de noui operis nunciatione item, vnum restitutorium, duo prohibitoria, & in tit. de damno inf. interdictum de tollendis ruderibus a domum collapsarum in alienas ædes, l. 7. §. vlt. & interdictū de tollendis his, quæ vi fluminis in aliena ædificia importata sunt, l. 10. §. de his. propter quæ superioribus interdictis subiicitur hic titulus, in quo potissimū agitur de forma, & modo priuatorū ædificiorum, & de refectione, & demolitione eorū de non diruendis promercij causa, & de refciendis his, qui corruerunt, aut deflagrarūt, & de legitimo interuallo, quibus abesse debēt ab aliis ædificiis priuatis, vel publicis, l. 9. 11. 12. 13. & in l. 14. quæ est vltima, de lite orta inter nunciatorem nouioperis, & eum cui nunciatum est nouum opus, dum ille adfirmat sibi esse ius nunciandi, & offert præsentem cognitionem: hic verò negat finiendā intra menses tres, intra quos denunciatus non possit nec oblata satisdatione ædificare: vel si finiri aliqua ex causa intra eum diem non potuerit, vt tum denunciatus ædificare possit oblata satisdatione de opere restituendo. CVIAC.

Constructio balneorum, & ædificiorum superimpositio est permissa: dummodò vsitatum modum non excedat. SALYC.

I. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Tauro.*

ET balneum (vt desideras) extruere, & ædificiū ei superponere potes: obseruata tamen forma, qua cæteris super balneum ædificare permittitur: id est, vt concamerata superinstruas, & ipsum concameres, nec modum vsitatum c d altitudinis excedas. PP. sine die & console.

Ædificia nō possunt demoliri, gratia negotiandi, nec sic vt publicus deformetur aspectus: licet tamen quædam de vna domo tollere, & ad aliam transferre. SALYC.

II. *Imp.* ALEXAND. A. *Diogeni.*

NEgotiandi causa e ædificia f demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani ζ, & senatusconsulto g *, vetitū est. Cæterùm de alia domo in aliam transferre quædam licere, exceptum est h ‡: sed nec dominis ita transferre licet, vt integris ædificiis depositis, publicus deformetur aspectus i. PP. XI. Kal. Ianuar. Alex. A. Coss.

An si domus dicatur ruinosa, totalis domus debeat destrui, vel ea destructa forte debeat refici, resi. det in iudicio arbitrio, qui debet inspicere consuetudinem loci. SAL.

III. *Idem A. Encrato.*

AN in totum ex ruina k domus licuerit non eandem faciem in ciuitate restituere: sed in hortum conuertere, & an hoc consensu tunc magistratuū non prohibentium l, item vicinorum i factum sit: præses probatis his, quæ in oppido frequenter in eodem genere controuersiarum seruata sunt m, causa cognita statuet. PP. VII. Kal. April. Iuliano II. & Crispino Coss.

Si socius nomine communi domum refecerit: adsumptus pro rata agere potest, vel per quatuor mēses expectare, intra quos si sumptus sibi pro rata non fuerint redditi, dominium totius sibi vindicare poterit. h. d. & nota secundum SALYC.

IV. *Imp.* PHILIP. A. & PHILIPP. *Cæs. Volloni.*

f ¶ *Negotiandi.*] Ædificia, scilicet, sua, vel aliena: vt ff. *de contrahen. empt.* l. *senatus.*

e ¶ *Negotiandi causa.* Id est, Promercij, l. *cætera.* ff. *de lega.* 1. CVIAC.

ζ ¶ *Vespasiani.* Sic & in l. *diuus.* ff. *de iure patr.* Pro, *Vespasianus*, videtur legendum, *Hadrianus.* CVIAC.

g ¶ *Senatusconsulto.* Aciola, & Pansa consulibus facto: vt ff. *de leg.* 1. l. *cætera.* & facit T. *eo.* l. *nemini.* & Inst. *de re. diui.* §. & *ex diuersō.* & ff. *communia præ.* l. *si precario.*

* ¶ *Senatusconsulto.* Hoc Senatusconsultum ex Aciola, & Pansa Consul. factum est tēpore Hadriani, vt confirmat Spartianus in Hadriano: Quare dicendū, aut erratum in nomine Imp. hoc loco esse, aut Senatusconsultū hoc nō pro eo, de quo iā diximus, accipi: sed pro Senatusconsulto edictum Vespasiani secuto. Nam edicta Imperatorum Senatusconsulta sequebantur, vt cōfirmat edictum D. Marci de Christianis, quod extat apud Iustinū martyrē *Apologia* 1. & l. 1. ff. *in quib. caus. pign. tac. contrah.* l. *si tamen.* §. 1. *de prins. cred.* CVIAC.

h ¶ *Exceptum est.* à generali prohibitione: vt hic, & l. *si quis post hæc.* Item excipitur si ædificia publicum: vt ff. *de dam. infect.* l. *fin.*

‡ ¶ *Exceptum est.* Eodem SC. l. *cætera.* §. *item quæri.* ff. *de lega.* 1. CVIAC.

i ¶ *Aspectus.* vt ff. *ne quid in loco pub.* l. *fin.* & l. 2. §. *si quis à nomine.* & *de dam. infe.* l. *præter.* §. *hoc interdictum.* ACCVRS.

k ¶ AN *in totum ex ruina.* id est, ex ruinosa materia.

l ¶ *Non prohibentium.* nota eo c ipso aliquem consentire, quod scit, & non contradicit: sic & ff. *locati.* l. *item quæritur.* §. *qui impleat.*

i ¶ *Vicinorum.* Nam plerunque vicinorum interest ædes refici, vt si eis deberetur seruitus onus ferendi, l. *nam debere.* ff. *de seruit. vrb. præd.* l. & *si fuerit.* §. 1. ff. *si seruitus vind.* CVIACIVS.

m ¶ *Seruata sunt.* ¶ Nota de auctoritate d consuetudinis e. sic T. *locati.* l. *circa.* & *de seruit.* l. 1. & l. *præses.* & ff. *de legi.* & *senatuscsul.* l. *nam vt ait Pedius.* in princip. & l. *non possunt.* & ff. *de aqua pluu. arcend.* l. *si prius.* & infrà *quæ sit lon. con.* l. 3. Sed arg. contra in l. 9. & T. *de vsur.* l. *eos* § *pen.*

a ¶ St[illegible]

a vtile tamen interdictū Saluianum competere [illegible]

a Interdicti Saluiani & Seruianæ differentia.

b Ad intellectū huius Gl. v. [illegible]

* Post annos quinto imperij Hadriani [illegible]

c Precarium & commodatum differt.

a Quemadmodum balneum de iure ædificari possit, vide Caepolam tract. *de seruit. vrbanor.* c. 31 [illegible]

b Structurarum publicarum altitudines, & latitudines: modi denique & [illegible] locorum debent [illegible]

* Sex hic [illegible]

c Constructio intelligitur, qui [illegible]

d Cōsuetudinis magna auctoritas est.

e Structura publica [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2075-2076
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI (vt proponis) socius ædificij ad refectionem eius sumptus † conferre detrectat: non necessariò * extra ordinem ᵇ tibi subuenirì desideras. Etenim si solus ædificaueris, nec intra quatuor ᶜ mensium ᵃ tempora cum centesimis ᵈ nummus ᵉ pro portione socij erogatus restitutus fuerit: vel quo minus id fieret per socium ᶠ stetisse constiterit, ius dominij pro solido ᵍ vindicare, vel obtinere ʰ iuxta placitum ᶠ antiquitatis poteris. PP. IV. Kalend. April. Philippo A. & Titiano Coss.

Qui reædificat scienter ædificium communę nemine proprie, sumptus non repetit: & ædificatum solo cedit. SAL.

V. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Odaenio.

SI ita, contra quem preces fundis, sciens, prudénsque soli partem ad te pertinere, nõ quasi socius ᵃ, vel collega communis operis ᶠ solicitudine, solidam balneorum extructionẽ ea mẽte, vt sumptus pro portione tua [non] † reciperet, aggressus est, sed vt totius loci dominiũ vsurparet, & collapsum balneum refabricare enitus est: cùm ædificia, quæ alieno loco imponuntur, solo cedant ᵍ ζ: nec impensæ ʰ his, qui improbè id fecerint, restitui debeant: anciquato ᵃ diui Hadriani ᵗ edicto ᵃ, præses prouinciæ memor iuris publici, in dirimenda discepatione legum placita ᶠ custodiet. PP. VI. Non. Octob. ipsis IV. & III. AA. Coss.

De ciuitate ad villam non licet transferre ædificiorum ornamenta: de ciuitate verò vna ad aliã potest, si de labili suffertur ædificio: de vna villa ad aliam licit etiã si per ciuitatem transitum faciat. SAL.

VI. Imp. CONSTANT. A. Eliphio agenti vicem P.P.

SI quis post hanc legem ciuitate spoliata, ornatum, hoc est, marmora vel columnas, ad rura transtulerit: priuetur ᵇ ea possessione, quam ita ornauerit. Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labentium parietum marmora, vel columnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit: quoniã vtrobique hæ esse, publicum decus est, liceat hoc facias ᶜ, data similiter facultate etiam de possessione ᵃ ornatũ huiusmodi ad possessionem aliam transferendi, quamuis per muros ᵃ, vel etiam per mediam ciuitatem ea transferri necesse fit: ita vt ea solummodò ᵉ, quæ illata fuerint ciuitatibus, exportentur. Dat. VI. Kalend. Iun. Viminacij, Crispo II. & Constantio II. Coss.

VII. Imp. IULIANVS A. ad Vicinum † Vicarium Africæ.

NEmini ᵃ columnas, vel statuas cuiuscunque materiæ ex alia eadémque prouincia vel auferre licerat, vel monere. Dat. VI. Kalend. Nouemb. Iuliano A. IV. & Saluftio Coss.

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere: & eas vel antiquas reædificare, vel nouas construere tenentur: non curiales verò filium ad antiquarum reædificationem arcessitur. SAL.

VIII. Imp. VALENS, GRATIANVS, & VALENT. AAA. Modesto P.P.

SIngularum vrbiũ curiales ᵃ etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogũtur, illic semper muriis * inseruiuiri, & auctori propriarum frequentiam ciuitatum. Possessores verò ᶜ, qui non erunt curiales, in vrbibus, in quibus domos possident, easdem domos dirutas ᵈ, neglectásque reparent, iudiciaria ad conseruandum hoc præceptum auctoritate retinendi *. Dat. XIII. Kalen. Nouemb. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss.

Inter aedes sacras, vel publicas, & ædificium priuatum, debet esse spatium quindecim pedum. SAL.

IX. Imp. ARCAD. HON. & THEOD. AAA. Æmiliano præfecto vrbi.

SI cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes ¶ animum dederit, is quindecim pedũ spatio interiecto inter publica, ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tũc interuallo, & publicæ ædes à periculo ᵉ vindicentur, & priuatus ædificatoe velut perperam fabricato loco, destructionis ᶠ quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. X. Kal. Nou. Arcad. A. VI. & Probo Coss.

Quibus potest locum propriam vicinandare muris. SALVP.

X. Imp. HONORIVS, & THEODOS. AA. Monasio P.P.

PEr prouincias Mesopotamiam, Osdroenam, Euphratensem, Syriam secundam ᵃ, Phœnicam, Libanensem, Ciliciam secundam, vtramque Armeniam, vtramque Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atque Hellespontum, vbi magis hoc ᵃ desideratur, cæterásque ᵇ prouincias cunctis volentibus permitatur murali ambitu fundũ propcios ᶜ seu loca sui dominij * constituta vallamatrium seditionis ᵈ prabeatur: vt ᵉ de ope publ. opus. ACCVRS.

---

* SI vt proponis.] Non necessariò id est, non ex necessitate.

b ¶ Extra ordinem. id est, sine speciali, seu superiori ᵃ. de vinclum 2. lib. 10.

c ¶ Quatuor mensium. Videtur de profit. CVI.

d ¶ Centesimus nummus. Quæ in centum efficiunt duodecim. CVIAC.

e ¶ Nummus.] nummi. sic 5. de lit. cau. 1. cum affirmet. & 5. de verb. signif. 1. in vbi ACCVRS.

f ¶ Per socii.] per te, qui socius eius es. ACCVRS.

g ¶ Pro solido, quemquidi. CVIAC.

h ¶ Vindicare vel obtinere. Vindicatur ius dominij, dimicatur ab eo, qui non possidet, obtinet ius dominij, qui id sibi defendit per retentionem possessionis, l. pe]. de deferr. lib. 18. CVIAC.

i ¶ Marcianus. in oratione diui Marci: vt ᶠ pro socio. l. cum duab. §. idem rescripsit socium. ad hoc]. ex. l. singularum. & hoc cum fecit nomine communi, socus ᵃ suo: vt]. ex. l. pecunia. Sed videtur non licere reseruere ᶠ. de seruit. vrb. prad. l. pariuum. quæ est contra. Solut. ibi iure seruitutis facere volebat. Vel ibi ad aliam vsum quàm ad quem res erat inuecta in communi: hic verò ad quem fuit inuecta in communi: vt ᶠ. communi diuid. l. §. adeo.

† deeth.

k ¶ Quasi socius. Socius est is, quæ ad communionem iuris contractus: collega is est quem ad communionẽ iuris res ipsa, non contractus, vt coheredes, collegatarius. CVIAC.

l ¶ Communis operis. Similis distinctio (cõmunis, vel non cõmuni nomine facta) est. ᶠ. commun. diuid. l. §. quæ patere. § fine autem.

m ¶ Cedant. vt Inst. de re. di. §. de ea diuisio. & ᶠ. commu. prad. l. §. proceres.

n ¶ Cedant. l. 3. §. sed si. ᶠ. Aqui possidet. CVIAC.

o ¶ Impensa. * voluptuae expensas omnino illas autem abesse tanquam sine ratione priorisfuerat reimcessitatis rebus sibi construxisset ᶠ. de rei vind. l. Lamum. AC.

p ¶ Amiquatis. Significat in hac specie, cũ fuerit impotibe ædificasse, non fuerit edictum D. Hadriani. CVIAC.

q ¶ Hadriani. Id est, Marci. Nam sæpe ita hæ nomina confundantur, vt quod in l. cum fundum ᶠ. de reb. dub. dicitur à Marco constitutum, id Vlp. in frag. tit. de legata, tribuit Hadriano. CVIAC.

r ¶ Edicto. Hinc non, orationem edictum vocari. CVIAC.

s ¶ Marcia.] prædictaut Institut. de re. diuis. §. & ea diuisio.

t ¶ Quasi supra ad. l. negotiandi. in fine.

u ¶ Facient. vt d. l. 2. ad. l. negotiandi. ACCVRS.

x ¶ Possessiones. Hoc loco possessio accipienda est pro agro Festus: possessiones vocantur agri lege concessi, priuati, publicique. CVIAC.

y ¶ Per muros. id est, propemuros. CVIAC.

z ¶ Solummodò. ¶ Arg. quo * mercibus aliunde delatis, vt possint exportarifiuer alia, quæ similes fant, nõ possint propter hanc ᵇ, vel edictum curiæ. ACCVRS.

a ¶ Emini.] facit l. 1. ad. l. 5.

b ¶ Singularum.] Curiales fant, qui allecti conditij cassa. CVIAC.

c ¶ Semper manu. aliàs, semper manciis.

d ¶ Possessores verò. Possessores cæteri sunt, non curiales. CVIAC.

e ¶ Domos. non autem nouas ædificare cogunturᵃ. ¶ Dic ergo quòd ᵇ ó fuerit, & vnus velit reædificare, alii compellantur: vt V. ad. l. 5. ᶠ. de propria. Si verò nõ sunt fuerit, idem: si tamen sint curiales: aliàs non constrictis ᶜ. sed restituatur ᵈ præcipitur: vt hoc l. 5. ᶠ. de dam. infect. l. ad curiam. & ᶠ. de offe. præsid. l. prafes. & destructis inhibetur: vt V. ad l. 5. ᶠ. de iure reipublicæ l. 5. fin. lib. 2. ACCVRS.

f ¶ Iem.] Publicæ ædes. Idem cũtra * horreo publica, vt ᶠ. ad. l. mancipia. & facit ᶠ. fundum regundorum. l. 5. ACCVRS.

g ¶ Periculo. Incendij scilicet. CVIAC.

h ¶ Destructionis. vt infra. ad l. mancipia.

i ¶ Per prouincias. Syriam secundã. Hæc illa est, quæ Syria Salutaris dici solet. CVIAC.

k ¶ Vbi magiùs. Propter incursus prædonum. CVIAC.

l ¶ Cæterásque. repete par. ACCVRS.

m ¶ Proprias. aliud in publicis locis: vt ᶠ. de oper. publ. l. opus. & l. de operib. & ᶠ. de rer. diuisio. l. mere. sed quia muri ᶠ ciuitatum sunt reinteritatis non publicis: vt Institut. de rerum diuis. §. mediam. ab reinteritatibus possunt fieri ᵍ, non à singulari homine, vt potest intelligi ᶠ. l. operibus. ᶠ. de rerum diuis. & est pro hoc hac lex, & ᶠ. de long. conseruo. l. fin.

n ¶ Sui dominij. vt ᶠ. de seruit. vrba. prædio. l. imperatores. hoc enim fallit, si ad aemulationem ᵇ alterius ciuitatis fiat, vel materiam seditionis ᶠ præbeat: vt ᶠ. de ope. publ. l. opus. ACCVRS.

o ¶ Pariis

---

† Ad forium emolidici hoc quandoque Cicero. sugeriendi. si dubius. §. cui respondetur. quo casuum ᶠ. pro fuerit.

* Ita hic pro facinorum quo vnum omnium vide Dynam. prad. de profit. mun. & crall. de profitiga. vt. Cuiac.

† legend. ad ...tentum. ¶ ᶠ. C. Th. de indul. debit. l. 2. C. Th. de ann. nu. Quæ leges conlungendæ sunt. Cuiac.

a Mercata ædificare, possunt exportare, licèt alia non possint.

b Prætiade Augustum prohibuit Brundisii in aliquo locii defuit, ad cohibere ad eũ, qui in illi locum defuit, vt alio attulerat. Vide Mar. Sidi. crall. de fabricis fundus. ne. 135.

† deeth.

c Socionem si vnus velit ædificare, ex alij compellatur.

* al. retinendi.

a Aliam reliquis omnib. vel inuitis, dilectuibus cuiusdãm dominorum debitum omnibus prohibetur.] Ex Cod. Th. lib. 4. tit. 10. l. 1. ad.

b Qui ædificare cœpit, aut iuxta ædificium publicum, publã murus ciuitatis, vel hortus publicus, ex pedum (pedum) relinquere debet, ilque propria pecunia in incendij, ne ea, per fortuitum ruinam, ac fatiscia. Vide Capell. trad. de fructu ciuitatis. tit. 2.

f Mere ciuitatis à quibus fieri possint.

g Muri ciuitatis à quibus fieri possint.

h adde Glos. in à dominique in verbo. habere. ᶠ. de operibus.

i Seditionis materiã præbere non potest.

480/C.IV.K.5-4, 2077-2078
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Pallaes. * fabrudiffi quidam, principis auditoriatus. ff. de operis. publ. l. 1. p. & ibi not. ibi Accvrs.

b Vide locus citatus in tertio principio authentic. vel Cod. principis authentic. vide Gothofredum Pape fugnier. ad tit. Theodos. Tegrvs in notis ad eund. tit. Cod. legendo reum. et Elias vide eiusdem Harmenopul. in vocat. Mœnianum in principio Prochiri. c. 4. vbi. etiam a Simplicio quoque ait. vocari Leonis, Novell. Cvtac. A Mœnio dicta, qui primus vinos columnas sublimes extulit, quas ante pilgrarum fuerunt.

c Simplicius Isidoripscod. affirmat, quod fuisse aliud monumentum in codicibus notis Mœnianum dicitur.

d ¶ Mœnianum. Vide Scipio lib. 1. Obsic. vbi primus docui legendi ita esse, idq; ex Harmen. lib. 1. dicunt & Harmenopul. Leonis, Novell. vltim. Cvtac.

e ¶ In prouinciis Semper permissa fuit in prouinciis Mœniana extruere: in vrbe non semper, vt docet Amm. Marcellin. lib. 17. Vide scripta ad eiusd. lib. c. 17. Cvtac.

f ¶ Dicum pedes. Idem tradit Leo Novell. vltim. Cvtac.

g ¶ Deorsum. facit ff. de seruit. vrban. prædiis. l. Imperatores, & ibi sed. l. seui. & mœnia fecisse, & non contradiscere fecisse compellis me forte dolitare. vt ff. de mœnibus. infra l. 3. pr. & ff. de damn. infect. l. qui locum. 4. ff. quæ iuxta. & sic loquitur hic quidem me ignoraret, vel imitio fecisse. h ¶ Quindecim pedum. vt supra ad l. 3. cui.

i ¶ Id est decem pedum. hoc quidem intra prouinciam: quindecim, quando intra publicum, & facit infra de aqueduct. l. 3. lib. 11. hæc tamen lex non * seruatur.

k Vide tamen Cypellum ad Semestria lib. 1. c. 1.

te *, Dat. III. Nonas Maij, Constantinopol. Theodosio A. IX. & Constantio III. Consulibus.

Inter mœnianum & mœnianum debet esse spacium decem pedum, quando ambo sunt primatorum: sed vbi alterum est publicum, cui appropinquatur primatum, debet esse spacium quindecim pedum. SALVT. Idem AA. Seuerino P. P.

MOeniana *, quæ a Græco vocabulo [τειχοποιΐα] † appellant, siue olim constructa, siue in posterum in prouinciis y construenda: nisi spacium inter se per decem pedes ‡ liberi aëris habuerint, mœnis omnibus deruncentur ‖. In his verò locis, in quibus ædificia priuatorum horreis publicis videntur obiecta obstructione mœnianorum, quindecim pedum ¶ intercalla fermentur. Quem intercapedinis modum ædificaturis quoque proponimus, ita vt si quis intra definitum spacium: id est, decem pedum * mensuram, ædificare, vel intra quindecim pedum mœnianum possidere tentauerit, fciat non solùm fabricata demolienda: sed etiam ipsam domum fisco nostro adiudicandam. Dat. III. Kalend. Octob. Asclepiodoto, & Mariniano Coss.

ΙΒΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ * ΖΗΝΩΝΙ Α' Λόγοι τῶν ἐν τῷ πόλει.

ΚΑΙ δικαῖον οἰκοδομεῖν τοὺς πολίτας τοὺς τοιούτους ἐκτίζοντας, ἐξ ἧς ἂν τὴν πόλιν τοῦ τοιούτου φόβου ἀπαλλάττοντες ἀποτιμωμεθα. διὸ καὶ τὸν παρόντα φόβον ἡμῶν, ἐκκαίοντες τοῦτο ἐκκόπτομεν ὡς ἂν ὁ μεγαλοπρεπέστατος δικαστὴς ἐδίδαξεν, καὶ ἡμεῖς αὐτοκρατεῖς τὴν τῶν οἰκοδομῶν ἀφορίζομεν λύσιν ἀπορίζομεν, καὶ μικρὸν ὑπερβαίνοντες. ἢ περιπολεῖν τὴν πόλιν βουλόμενον, τὴν τοῦ πολεῖν γενομένων χρησόμεθα. Ὅσοι δὲ ἔθνεσι ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ χρόνου τοῦ τόμου, μὴ οἴεσθαι ἐπεῖν βιεῖν, ὅρος τῶν οἰκοδομῶν χρείαν ἔχει καὶ ποὶ οἰκεῖν ἀμφίβολα. ¶ Κ' γὰρ ἡμεῖς ἀπεφήνατο τὴν ἐν τῷ ἐκτρέπεσθαι ὑπὸ τοῦ μικρόν, οὐ ὁ θεῖος ἡμῶν ὁ τῶν ἀθανάτων μνήμων πατὴρ ἐκείνην λιπὼν ἐν ἔθνεσι τὸν ἐν τῷ τῇ τοῦ ἐκδόξου πόλει κτίζειν βουλόμενον, ἀμφίβολα. ¶ Καὶ ἡμεῖς ἀπεφήνατο τὴν τῶν ἰδίων οἰκιῶν ἀναπαύσεως, τὸ ἀγαθὸν ὑγιὲς μεταβαίνοντες ὑπὸ τοῦ ἐξιόντων, ὑπὸ τὴν οἰκοδομουμένας ἀφαιρεῖσθαι φωνὴν ἢ ἀπόλυσι τῶν γνήσιον, ὑπὸ τὴν ἀπὸ τῶν ἀπόλλυν κρίνεσθαι. ¶ ΟΥ' μὴν ἀπεδίδοσαν ἢ ἀπόλυσι οἷον ἀναβῶν οἷον ἢ τῇ οἰκοδομικὴ χρείᾳ. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡδὺ ἀπόνοιαν κλοπῇ ἐκ συμβάσεως, ἢ ἀπαγόντων, ἢ ἀπερίφοβον ἀμφίβολον, οἱ ἐκλεκτοὶ, τὰ πολλὰ ἀγῶνα. διὸ ὀνομάζεσθαι, ἢ σὺν φόβῳ, ἢ ἀπόνοιαν βοᾶν τοῦ κτίζοντα, ἐξίσης αὐτοῦ καὶ τὸν ἀλλοκλίνω ἢ συμφόνων, ἢ ἀπόνοιαν ἀπὸ οἰκοδομεῖν, οἱ ἢ τὴν γνήσιον, ὁς ἐκκαλεῖν τῆς τὸ ἐνεμόμενον, ἐκκαλεῖν βλάπτειν δοκοῦσι. Τὰς ἢ μὲν τὴν ἀξιοῦσθαι εἰκόνας, καὶ ἐξ. ἀπαλλάττοντα ἀφαιρεῖν μόνον τὴν ἰδίας, καὶ τὴν ἢ γνήσιον οἰκίας τὸν οἰκοδομῶν μιλόντα, ἢ τὸ πάλαι, τὴν ἐλαφίου ἀπαθόντα, ἢ μικρὸν ἀπόφαλλον οἰκεῖν τοῦ πτωσί. (τὸ δὲ ἐκκαλεῖν, καὶ ἐπιτιθέναι εἰς ἀμφιβολίας ἀναιρεῖν,) ἀπόφασις καλοῦσιν ἀνακαλεῖν τὴν πόλιν ἢ μόνον ἐφεστήκασι οἰκίας, ἀφιεμένας μὲν ἀπὸ ἢ οἰκοδομῶν τοῦς ἀναμένοις οἰκοδομεῖν ἀμφιβαίνοντα, ἀφιεμένας τὴν ἢ γνήσιον, ἢ μικρὸν πωλεῖν τὸ ὄνομα, ἢ τὴ τοῦ ἢ λεπτὸ ἀφιεμένας ἀπόθεσιν. ἐξίσης τὸν οἰκεῖν ἐν ἀρχῇ ὑπὸ ἢ ἀνάγκη ἀπὸ ἢ ἀπόλυσιν, καὶ φιλόγνωμον κῆ τὸν ὅλων τεμαχίσεσιν, μὴν νέαν οἰκεῖν βλάπτει κτίζειν, μὴν πολλοὺς ἀναπαύειν, ἢ τὴν ἀξιοῦσθαι ἐν τοῖς οἰκοδομῶν. Μαθεῖν ἢ ἐξίσου κτίζειν οἰκεῖν ἐν μέσῳ ἐστῶσιν, ἢ πολιτείας, ὑπὸ τὴς ἀλλοκλίνω πόλεις, ἀλλὰ τὸν ἀφιεμένῳ μέρῳ. ἢ πολιτείας, ἢ ἢ γνήσιον, ἢ τὴν οἰκεῖν ἀπόσπασιν ἀπόκλειστον βλάπτειν βουλόμενοι, ἢ τοῖς κτίζειν ἀναπαύειν ἀπόκλειστον πολῖται ἢ ἀλφεσμὸς ἐν μέσῳ τὴν οἰκεῖν ἀφιεμένῳ. Ἀ'λλ' ὅτι μὲ ἐκκαίνεται ἢ τὴν μεθεῖξι τοῦ οἰκεῖν ἐξεστήκασι, ἢ πάλιν, ἢ πάλιν ὄντῶν, ἔχειν οἷς ἔχει, ἢ τῶν μενοῦν μὲ συγχωρεῖν, ἵνα τὴ πάλιν τὸ οἰκεῖν ἀφεῖναι ἐξίσου ἀλλαγὴ, μὴ ἢ τὸ πάλαιν οἰκοδομεῖν καθεῖ ἢ ἀγχόνιον ἀγῶνα τοιοῦτον ἐκ ἀπόπτωσιν ἢ ἢ ἵνα ἢ οἴκοι πολῖται μεθεῖξι ἑκατέρας οἰκίας ἀφεστήκασι, μὴ ἐξίσου ἀφεῖναι τὸ πάλαιν ἀγῶνα, ἢ ὑφοῦν τὸ οἰκοδόμημα, ἢ ἀνεῖναι φανὸν, μὴ ἀλλὰ φανὴν εἶναι τὸ μέσον. Τ ἀμπελῶνα ἢ ἀφεῖναι πλῆκε, τὸ ἢ κτίζειν ἢ ἀμπελῶνα πάνυ, ὅτι ὅτας πολῖται, τὸ ἢ κτίζειν, τὴν ἀφεῖναι ἢ πολῖται ἐκεῖ ἐξ πολῖται τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἀστοῦ οἰκεῖναι τὸ μέσον. φαίνεται ἢ ἀφεῖναι τὸ πολῖται τὸ ὄνομα, μὴ ἀλλὰ ἢ ἀφεῖναι τὸ πολῖται τὸ ὄνομα, ἢ ἐξ πολῖται τὸ ὄνομα. ἢ ἐξ πολῖται τὸ ὄνομα, μὴ ἀλλὰ ἢ ἀφεῖναι τὸ πολῖται τὸ ὄνομα. Εἰ ἢ τοῦτο ἐξεῖν, πάλιν αἱ φαίνεται ἀλφεῖ ἢ ἀλλοῦσιν ἀφεῖναι πολεμοῦσι χρεῖαι, καὶ ἢ γνήσιον βλάψωσι, ὡσὰ γίνοῖς κοπὶ ἀμφὶ οἰκίαν τὸν ἐν ἢ συμφόνων, ἢ τοι ἐπιφανεῖσιν ἀφεῖναι τοῖς κτίζειν βοήθειαν (ἢ ἀπὸ ἢ ἵνας ἐπιφαίνεται τοιαῦτα τὸς) ἀπαγορεῦσι. Εἰ ἢ ἢ φανεῖται νόμον καλοῦσιν ἕκατον πολῖς ἐξεῖναι τὴς οἰκίας τὸς ὄνομα ἀφεῖναι τὸς ἀπὸ τὸ πυρὸς φανῶν ἀφεῖναι ἢ ἀφεῖναι, οἱ ἢ ἀφεῖναι ἀπόπτωσι ἢ ἀπόλυσι ἔτι ἀφεῖναι βλάπτωσι,

480/C.IV.K.5-4, 2079-2080
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 2081-2082
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ἀλλὰ τῶν ἀνωτάτω ὑπομένοντα † ἐπιθυμίᾳ, οὐχὶ † ἕξεως † τῆς μεγαλοφροσύνης, μανθάνοντες ὅτι τὸν χρώμενον φόβῳ φιλοσοφεῖν. Περιγενόμενος δὲ ὁ τὰ μεγαλοφρόνοντα, μὴ ἔτι τοῖς ἱερολάβοις, τεχνίταις, ἐξαμίνοις ἔργῳ, τοῦτο κατεπλουτίσαν ἀνελλῆς. ἀλλ' οὐτε δὲ † ἀνξάμενοι λαμβάνοντα † μιθῶν, ἀναγκάζεται πλουσιῶν τὸ ἔργον, ἢ ἀθθίνας † εἰλεῖν δεῖ συμβαίνοντα ζημίαν τῷ οἰκοδομοῦντι, ἢ πάντας † ἐν † μὴ τὸ ἔργον, γινομένων ἐλαβίων, μὴ πάντες εἰν τοῦτο τὸ πάθος, πλουσίας τε λαμβάνειν, ἢ ἐκβαλεῖν δῶν † φέλεις, μὴ κωλύοντα ἢ ἕτερος τῆς αὐτῆς τέχνης. τὸ πάρ ἑτέρου ἀγχοῦν ἐκκαθαρεῖν. ὅπερ ἐγνωμένη πολλοῖς καὶ τῶν οἰκοδομούντων εἰκίας φοβεῖ † ἱερολάβων τεχνίτας ἵνα αὐτὸ τὸ πέλλον διαπιθέντων οἷς ἔξεστο ἱερολάβεσθαι, οὐδὲ ἑτέρους ἐξεστο ἔργα ἀναπτεροῦσι συγχωρεῖν, ἀλλὰ ἐκγαῖν ἀφόρετον ζημίαν ἐκτιθέναι τοῖς τοῖς εἰκίας κατακαλέζων μηχανομένων. Ο ἢ φιλοτιμήσας τὸ πάρ ἑτέρου ἀγχοῦν ἐκκαθαρεῖν δι' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα ἕτερος ἐξεστο αὐτῷ τῆς φιλοτιμίας τῷ καθαλτοῦν τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκλιν.

Sequitur eadem Zenonis constitutio è Graeco in Latinum sermonem conuersa, quatenus per Graecas editiones (quæ deprauatissimæ sunt) licuit, per Antonium Contium.

III. Imperator Cæsar Zeno pius, victor, triumphator, Maximus, semper Augustus Adamantio præfecto urbis.

EX † quo pace frui cœpimus, & litibus, & exterorum bellis populos nostros eximere studentes, variis legibus condendis animum applicuimus: inter quas & hanc quoque referri voluimus dilucidè demonstrantes, & quæ ea magnificentia suggessit, & cautissimè omne ambiguum definientem. Non multum autem à ciuilibus verbis recessimus: sed vulgò notioribus vti maluimus: ita quicunque in eam inciderint, alterius interpretis non egeant auxilio ad proprium eius vsum. ¶ Ex relatione igitur magnitudinis ruæ cognouimus diuinam legem immortalis memoriæ patris nostri Leonis, quam super his posuit, qui in hac gloriosa ciuitate ædificare voluerint, quibuldam sui pareib. propter prauas interpretantium opiniones ambiguam esse. ¶ Et nos itaque præcipimus, vt qui proprias domos renouare cupiunt, non solùm veterem formã non excedant (sicut nec hi, qui nouas ædificant,) aut lumẽ, vel prospectum vicinis auferant, aduersus ea, quæ peidem constituta sunt: verùm etiam addimus quale ius is, qui ædificat, habere debeat, cùm facultatem habet ex pacto, vel stipulatione mutandæ, si velit, veteris formæ. Tunc enim sancimus, vt si pactum, vel stipulatio ædificanti suffragetur, liceat ipsi secundùm eum pacti, & stipulationis ædificare, etiamsi officere vicinis, quibus pactum aduersatur, ita ædificando videatur. Sed cùm nostra constitutio dicat duodecim pedes oportere relinqui ab eo, qui ædificatuus est, inter propriam, & vicini domum, & PLVS, VEL MINVS ædificiat: quod magnam sanè ædificantibus securitatem præstat (nihil autem anceps, & varians apum est ad tollendam ambiguitatẽ) differtè ac perspicuè iubemus duodecim pedes * relinqui intermedios inter vtramque domum, incipientes à superposita fundamentis ædificij parte, eademque obstruatione perfeuerãte ad summum vsque altitudinis culmen, & ei qui hoc in posterum obstruuerit, licere domum in quantam voluerit altitudinem excitare, & attollere, & fenestras fabricare, tam quæ prospectiuæ dicuntur, quàm quæ luciferæ, secundùm diuinam constitutionem, siue nouam domum velit extruere, siue veterem instaurare, siue ex incendio collapsam exædificare: Nulla licentia ex hoc spacio concessa tollendi vicina directum & omni ex latere domus insolatum in mare prospectũ, quem domi stans, vel sedens habet: non autem detorquendi hunc ipsum prospectum, ita vt cogatur vicinus ex obliquo mare aspicere. Quod autẽ ad horros, † atque arbores attinet: nec aliquid in superioribus constitutionibus comprehensum est, nec de his hãc aliquid adderur: neque enim conuenit. Nulli autem licetat ædificanti domum iuxta compitum forsè, aut angiportum, vel plateam, duodecim pedibus latiorem * auferre partem plateæ, vel compiti, & propeio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinent, minuere, & ædificantibus diuidere volentes, duodecim pedum interuallum in medio domorum definiuimus: sed ne angustiora sint domorum interualla. Si autem maius sit spacium, manetat vetus distantia: non enim ea minui concedimus: sed seruari vebi propria iura. Si autem vetus ædificium secundùm veterem formam tale erat, vt minùs esset domorum abs se inuicem spacio duodecim pedum interuallum, ne liceat præter veterem formam in altitudinem ædificium erigere, vel fenestras facere, nisi decem pedes in medio intercedant: tunc enim prospectius † is, qui ædificabit, non poterit facere, nisi antẽ quoque fuerine, vt dictum est. Luciferas verò faciet vtique sex pedum seruato ab imo pauimento in altum interuallo: eo tamen non audente vllo modo facere id, quod vocatur pseudopatum, id est, falsum, aut fictitium tabulatum, aut pauimentum in ipso ædificio) & ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas fenestras excitare, & sophisticè legem interpretari, & cauillari. Si enim hoc liceat, eueniet iterum vt luciferæ æquent prospectiuarum vtilitatem, & nihil distent à prospectiuis, & vicino nocent. Quod quidem fieri prohibemus, nullatenus competens ædificantibus, vel ex pacto, vel ex stipulatione ius tollentes, si quod tale prorsus competat. Insuper cum priore lege eustum sit, centum pedes altas domos combustas instaurare licere, etiamsi alteri prospectum in mare prohibeant: hanc etiam tollentes ambiguitatem constituimus hoc obtinere tam in his, quæ post conflagrationem renouatæ sunt, quàm quæ nunquam antea fuerunt, & nunc primùm extruuntur. Sed in his, quæ nullam ignis iniuriam sensesunt: vetustate autem, aut alia quacunque causa defecerunt, & in omnibus omnino domibus, quæ ædificantur, si centum pedum spacium relinquatur inter circumiacentia loca, omni impedimento cessante fiant ædificia, etiamsi illis domibus prospectum in mare adimant. Prospectum autem hunc liceat auferre à solis culinis, vel latrinis, vel secessibus, vel scalis, vel traiectibus ad sola diuerticula vicorum pertinentibus, vel basternis, quamuis & intra centum pedes velit quis ædificare, si modò tamen duodecim pedes in medio intercedant. Hæc autem obseruari volumus, quando nullum adest pactum, quod ædificare volentem adiuuet. Qui autem ex pacto vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ædificent: tunc enim & eo non custodito spacio permittimus attollere ædificia, etiam si prospectum adimant iis, qui consenserunt, & pacti sunt, aut qui in eorum domos fuccesserunt: quandoquidem competentia iam quibuldam ex conuentione iura, per generalem auferri legem non oportet. Item illud etiam statuimus ne ea, quæ vocentur solaria, post hanc legem ex solis lignis, & tabulis construantur: sed ad eorum, quæ Romanensia dicuntur, modum, & figuram ædificentur, & inter duo solaria ex aduerso sese spectantia, decem pedes relinquantur: sin hoc præ loci angustia fieri non possit, tũc

solaria

† Obscure sta dicit ei hoc Mosis tabulas, & Hermenopolis, & Hermenopolis, & diuersa ex operibus vbi magni Iuris legis partes positae. Et mutatis, & re-ciuit hoc ius legis interpretationem vide in editione Dioey Godofredi.

* Lege ex sch. sufficiatur in ter vicinorum domos (partis domui prædi & digitis) interuallum Vetus & Hotoro l. 15. [illegible]

† apud Hermenopolis per minutiae hoc prudentiã interpretes interpretes. pedibus. Gor.

* Hermenopolitãi.

† Conspicillis vocat Hermenopoli interpretes.

480/C.IV.K.5-4, 2083-2084
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

* Cum dubitaretur.] Zenonis. sed vbi est.

¶ Hæc Zenonis constitut. extrinsecus, ex tandem prodiit in C. Leg. Iustin. edito anno Domini 1530. extat ea quoque in Græco in Scriptori noso lib. cuique denique nomen fit in Nou. 63. Cvtac.

b ¶ Mamentinus.] nos. sic ff. de offic. l. sancimus. & de appell. l. præcipimus. & ita hoc nisi dicere Hermopolitanus. c. 4. Cuia.

† Hæc verò mentio, sic enim appellari solitos Honoratiores Imperator Lucianus ait. & ita hoc nisi dicere Hermopolitanus. c. 4. Cuia.

DE NOVI OPERIS nunciatione.

Quidam habit hic rubricam de noui operis nunciatione, sed non est necessaria. sunt enim pertinentes hæc lex ad sequentem nouissimam. Et nat. quid hæc nunciatio sit videas modi, vt ff. de opc. noui nunc. l. de pupilla. §. mesuisille.

solaria fiat in παραστάσεσι, hoc est, vt se innicem : non ex aduerso, vel in παραλλήλοις respiciant, sed alternis, & ex obliquo, atque transuerso. Si verò spacium medium decem pedes nõ excedat, tunc nulla ex parte nec aduersa, nec transuersa licetat solaria, aut mœniana † fabricare. Quæ verò secundùm suprascriptam formã ædificabitur, iubemus alta esse ab imo solo pedes quindecim, & eorum quidem columnas lapideas, aut ligneas ita solo imponi iubemus, vt nõ ad cathetum, siue perpendiculum stent, sicuti nec muros, vt nec aër, qui est sub illis in superiore parte, vt dicti est, constituta solariis, obturetur, nec ex hoc angustior fiat angiportus, & publicam iter. Prohibemus autem & scalas à solo angiportus inchoare, & ad solaria ducere, ita vt tam ex impẽsa & præparatione firmiore, quã quõd nõ ita proxima sint inter se solaria, breuiores, & rariora, & extinctu faciliora ex ligne periculo ciuitati, & his, qui domos habent, imminent. Si autem contra nostram hanc legem fiat solarium, vel scala, non id solum, quod factum fuerit, deteriorabitur: sed etiam ædificij dominus decẽ auri librarum pœnã expectabit: & qui designauit architectus, aut qui opus recepit, alias decem auri libras persoluet: & qui fabricauerit artifex, si per inopiam non poterit pœnam soluere, corpore luens à ciuitate fiat exterris. Præterea iubemus nemini licere multas ex ordine collocatas columnas in publicis porticibus, & stationibus ab eo quod vocatur Milium *, vsque ad Capitolium obstruere ædificiis, vel solis etiam tabulis, vel aliis quibusuis rebus in medio columnarum extructis: sed ipsa quidem ædificia non excedant in latitudine pedes sex, comprehensis etiam parietibus platea versus: in altitudine verò pedes septem. Omnimodo autem volumus per quatuor columnarum ordines relinqui à porticibus ad plateas liberum iter: decorari quoque huiusmodi tabernacula, siue officinas exteriùs saltem marmore, vt & ciuitati sint decori, & transeuntibus voluptati. In reliquis autem ciuitatis regionibus extractas in mediis columnis officinas, pro vt vrbi esse visum, & quatenus, & quomodo existimauerit, extrui sancimus, omni æqualitate seruata, ne quod vni permittitur, cæteris prohibeatur. Et hoc quidem constituimus, vt ne calumniantium dolis, & machinationibus, quæ ut, & bonis viris periculi struatur. Multi enim ædificatoris, lites, non ex iniuria aliqua acceptæ sed per inuidiam subitraentes, intermissionum illis causam præbent, vt eum, qui iam cœperat ædificare, prohibirum, & opus imperfectum relinquere constum, & in ius tractum, pecuniam ad ædificationem repositam, litigando consumere cogant: & (quod omnium incommodissimum est) postquam victricem sententiam retulit, adhuc quasi indissolubilibus vinculis obligari contingit, dum appellationis prætextu fatales dies expectare cogitur, & ex hac frustratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit eius aduersarius. Adiicimus itaque in eiusmodi casibus, vt si appellatio ab his, quæ ab arbitrio definita sunt, intercesserit, simul atque missa fuerit ad iudicem relatio, vel forma scripsis redacta, licere victori, & victo non obseruato legitimo appellationis introducendæ tẽpore, vnà cum aduersario, vel soli ad tuæ magnificentiæ tribunal accedere, & aduersario ex more vocato, si abfit, terminum rei controuersiæ facere: vt omni mora abscissa, legitimus litis finis imponatur, ne hyeme, si ita acciderit, præsente, vel imminente, dum longos appellationum dies statos expectare cogitur is, qui iniustè ab incepto ædificio prohibitus est, damna intolerabilia sustineat. Quod autem est proximum, si etiam quis in huiusmodi controuersiis appellare † voluerit conquerens de magnitudinis tuæ sententia, illicò eam, quam dicunt consultationem fieri iubemus: & dari tam victo, quàm victori, vt de more sententiam ipsam accuratiùs expendant in sacro nostro palatio, omni mora cessante. Nouerint autem quicunque ædificantes impedire præsumpserint, quòd si victi fuerint, & omne quodcunque contigerit damnum refarcient, & materiæ pretia, quam probabile erit corruptam, aut deterioratam esse inter hiam morat, rependent. Quod autem ad eos, qui iniustè ædificare tentauerint, attinet: & hi si victi fuerint, damna ei, qui ædificium prohibuerit, & causę ideò adesse coactus fuerit, refundent. Omnem autem huiusmodi controuersiam in solo magnitudinis tuæ iudicio decidi præcipimus: & neque vlli cuiquam illustrium magistratuum audire huiusmodi causas, neque ex hac causa litigantes, militiæ, vel fori præscriptione ad detrectandum iudicium vel sumptuũ, & damnoeum, quæ sententia gloriosissimi præfecti vrbis, aut ab ipso dati cognitoris continebuntur solutionem detrectandam permittimus: sed exactioni eos subiici volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præscriptione vtente. Prouideat autem magnificẽtia tua, ne quis redemptorum, aut fabrorum, aut artificum opus à se inchoatum relinquat imperfectum: sed vt accepta mercede opus, quod incepit perficere cogatur: vel omne damnum, quod inde ædificare volens acceperit, & quidquid omnino dispendij sensit ex eo, quòd opus perfectum non fuerit, farciat. Si autem penuria laboret, qui ita deliquerit, fustibus cæsus ciuitate eiiciatur. Nullus autem iii perficere prohibeatur, quod ab altero cœpeum opus fuerit: quod præsumi cognouimus à quibusdam artificibus, vel redemptoribus, nec iis, quæ ipsi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere sinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus iis, qui domos suas fabricari cupiunt. Qui itaque hoc solo recusat opus perficere, quòd ab alio ante inchoatum sit, is eandem pœnam excipiat, quam is excipit, qui opus reliquit.

† Videtur legendum esse, Statiarium vt intelligatur hic illa sola, quæ in capite sunt Romani ad eadem statarii stata sunt, in quo locis omnes viæ Italiæ terminabantur, vt ex Plinio l. 3. c. 5. cum Ciceronis, Tacito lib. 29. edit. Cuia.

* Milium legendum esse, Statiarium vt intelligatur hic illa sola, quæ in capite sunt Romani ad eadem statarii stata sunt, in quo locis omnes viæ Italiæ terminabantur, vt ex Plinio l. 3. c. 5. cum Ciceronis Oratione, Tacito lib. 29. edit. Cuia.

† Hæc dicit liquet hoc. si à prædicto vbi appellatur, quod tamẽ aliquãdo prohibitum fuit: sed potest accipi pro appellatione. Cod. Theod. de appellat. l. 1. & C. de iur. qui propter mercem indicia ad appellant. Inter ex omnibus fuit prædicti vrbis authoritas quæ Prætoriorum. Sit legitimus hymnarius & ipse præf. urbi, legit. et. Cuia.

Codex.

† Hic dicit liquet hoc. si à prædicto vbi appellatur, quod tamẽ aliquãdo prohibitum fuit: sed potest accipi pro appellatione. Cod. Theod. de appellat. l. 1. & C. de iur. qui propter mercem indicia ad appellant. Inter ex omnibus fuit prædicti vrbis authoritas quæ Prætoriorum. Sit legitimus hymnarius & ipse præf. urbi, legit. et. Cuia.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuanni P.P.

CVm dubitabatur vtrum constitutio Zenonis * * diuæ memoriæ ad Amantium † præfectum vrbi scripta, quæ de seruitutib. loquitur, localis esset, & huic florentissimæ vrbi dedicata, & deberet * illius quidẽ iura in hac obseruari, atque verò, quæ contraria sunt, locum habere in prouincia: indignum esse nostro tẽpore putantes aliud ius in hac regia ciuitate de huiusmodi obseruati, aliud apud nostros esse prouinciales: sancimus eandem constitutionem in omnibus vrbibus Romani imperij obtinere, & secundùm eius definitionem omnia procedere: & si quod ius ex ea lege innouatum est à vetere dispositione, hoc & in prouinciis à præsidibus earum obseruari: cæteris videlicet omnibus, quæ non per Zenonianam legem innouata sunt, sed veteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manentibus b. Dat. Kal. Septem. Constantino, post consulat. Lampadij, & Orestis, VV. CC.

* quæ superiùs habetur. Cuia. † Legitimi. Cuia. * obtinere. Cuia.

* Hic Wrisius dicit in omnibus manuscriptis, vt hic non inuenerat. & à libraria erat. sum est. Cuia. Cdlegi deinde hæc vt prædicti de ad f. primo. Nec non hic fuit dus est vt qui despiciti nec Graci tam a gnoscit vt h. Cuia.

DE † NOVI OPERIS nunciatione.

TITVLVS XI.

480/C.IV.K.5-4, 2085-2086
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si nunciatur noui operis sit paratus statim desuper suo docere, debet audiri, & de causa cognosci: & intra tres menses terminare: quibus peractis audatur aedificator, si offerat satisdationem de opere demoliendo. SALYC.

Imp. IVSTINIANVS A. Iuenali P.P.

DE operis noui nunciatione quidam antiquis ortâ fuisse dubitationem, nostra cognouit tranquillitas, dicentibus si quis denunciationem ad inhibendum opus miserit, non posse eum post annum elapsum, ex quo denunciatio missa est, iterum ædificationem prohibere *. Quod dupliciter iniquum nobis esse videtur: siue enim non rectè opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediisse: siue rectè denunciationem emiserit, etiam post annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes, sancimus, si quis denunciationem emiserit, in hac quidem regia urbe praefectû urbi festinare b: in prouincia verò rectorem eius intra trium mensium spacium causam dirimere c. Sin verò aliquod fuerit quocunque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum d, licentiam habere eum, qui ædificationê depoperat, opus, de quo agitur efficere, prius fideiussore ab eo dato officio e vel iaciariæ praefecturæ, vel prouinciali, vel si non rectè ædificauerit, omne opus, quod post denunciationê fecerit, suis sumptibus destruet. Sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebûtur, & rectè denunciantib. consuletur. Dat. XII. Kal. Nou. Constanti. post consulatum Lupadij & Orestis VV. CC. ann. secund.

* Opus noui si nûciatur ad ius fit paratum, ædificio pli-dicatur. L. vetis satisdare.

d *Impedimenti.* intra tres menses. Sic ergo & ad annum fit paratum, etiam si nullus satisdet, nû tamen permittitur ædificare: nam & hic deperabat facere opus, & satisdare volebat: nû tamen permittitur nisi post tres menses, & si contra diuine plures leges, *§ de oper. no. nûciat. l. pater §. § quæ paratus. § hoc autem interdictû. & l. de pupillo. §. si u. omi. quibus*, & aliis plurib. distinxit quod ille, cui nunciatum est nouum opus, paratus b est satisdare, pro satisdato habetur, si nunciatur non recipit. Solu. dicunt hic quidam loqui eum denunciatio facta est per praetorem urbi per se. 2. secundi dicunt esse in arbitrio actoris fine satisdatio velit recipere satisfationem: vel non: et si recipere c, statim fit satisdatio remissa, & possit ille ædificare: et in contrario. Si d verò nolit recipere satisfationem: sic dicat fe in continenti paratum parere: est audiendus, & expectandus per tres menses: & postea si non probauerit, poterit ille ædificare: tamen satisdatione: & sic loquitur *hic*. & ad hoc est argum. *§. ut in pupillaribus l. si u. de quæstionibus. & §. ad Trebell. Lilla. de quæ. § l. & §. ad senatusc.* 4. Quæri distinguunt, possit ædificator locum in quo ædificat, an nû primo casu admittitur statim cum satisdatione, vel in contrario, in secundo non, vel hic. 3. Quinti distinguunt, sit ædificat in publico vel priuato, hic in publico, in contrario in priuato: statim satisdando posse ædificare: vt argumen. *d. l. pater. §. hoc autem interdictum.* Medium Iouin. & Hugo probant, secundum probat Azo.

b Potest fi vellem an habetur pro satisdato, si satisdatione non recepit.

c Remittere satisdationem videtur qui fatisdationem non recipit. Vide Bulg. *decisione 496.*

d Tac. T. legitur. *Nam & Papinian. & ad senatusc. Cornel.*

e Dato la c. *A. ædificio.*

f C. T. *de ædificio.*

g Gloss.

h Sic C. T. *de ædificio.*

APPEL. 10. Dyaus (vt refert Bart. in *l. pater sit §. si quis paratus*)

DE OPERIBVS PVBLICIS.†

TITVLVS XII.

Qui vtiam de operibus, & locis publicis interdictis quædam. l. 1. §. quæ sunt. ff. de Interd. l. 1. §. nunciatio. ff. de eo op. nunc. & in tit. *de loc. pub. ff.* & nominatim l. 1. haiusc tit. *prætoris, in quibus iudices habitant, vel ius dicunt, & domus publica. ff. l. 13. pertinet, & aspiciunt. i. vt ex urbe, aut vis publica subtrahatur à priuatis possessoribus iuri, & possessioni, siue vsui publico vindicari, quod vtique fit per generale interdictum restitutorium: si non extra ordinem. Vt ar. l. 1. nulli eiusdem de publicis interdictum de opere restituendo, quod aliquid ædificatum in loco, vel publico. l. 1. §. vel maris, aut portuum l. 1. Et ut quidam loquitur. § quæ paratus. mutatis adiuncta, quod nomen restitutæ in l. 1. Nam in Basil. ff. tit. ὑπέρεισμα, per ὑφιδρύσεις quæ si paratus, vel si paratus, quod est applicatio, vel additio muri, vel alio operibus publicis. In Cod. Tit. paratus, quasi adiuncta. Lego enim vtrum. quod adiuncta quidam dicunt, sub hoc vt dum est omnino falsum. & ex eo. quam pauca tantæ lacu in hoc titulo est Latina confusio. l. 2. 6. de epist. & cler. A. VIAC.*

Iudex nû potest immunitatê concedere ab opere publico. SALYC.

1. Imp. CONSTANTINVS. & CONSTANS AA. ad Catulinum *.

PRoinde immunitates operum publicorum concessione iudicû adepti sunt *, & ideò iubemus in posterum elicitas immunitates nullius esse momenti f. Dat. VI. Kalend. Aug. Sirmij, Vrso [Lupulo †] & Polemio Coss.

Imperiale de qua cauillabat à commentariensi est approbanda. SAL.

11. Idem AA. ad Marcellinum Com. Orientis †.

QVæ operibus g publicis impensa constiterit acceptoferri oportere cognoscas 6. Dat. V. Non. Octob. Constantinop. Limenio & Catulino Coss. *

Prætoria, & domus publica non debêt vsui priuato conferri. SAL.

11. Idem AA. Ecdicio profecto Ægypti †.

PRætoria h iudicû, & domus publicas oportet publico iuri, atque vsui semper vindicare. PP. IIII. No. Decem. Antiochiæ, Mamertino, & Neuita Coss.

Sumptu publico non potest iudex nouum opus incohare sine principis licentia: sed antiqua reparare sic. SAL.

12. Imp. VALENT. & VALENS AA. ad Symmachum praefectum urb. †

INtra vrbem i Romam veterê, & nouam nullus iudicum nouum opus informet, quoties serenitam nostræ arbitria cessabit: nisi ex suis pecuniis j. hoc modo opus construere voluerit. Ea tamen instauradi, quæ ità deformibus ruinis intercidisse dicûtur, vetuerisi licentiâ datus. D. VIII. Kal. Iun. Philippis, Dioni Iouiano, & Varroniano Coss.

Etiam per principis rescriptum non licet occupare locum publicû ædificando contra decorum faciem ciuitatis, nec alegari potest præscripto. l. d. SALYC.

13. Imp. GRATIAN. & VALENT. & THEOD. AAA. ad Prouium *.

PRæscriptio temporis k iuri publico non debet obsistere: sed nec rescripta l quidem, atq; ideò diruenda sunt omnia, quæ per diuersas vrbes vel in foro, vel in publico quocunque coniungit secundum solutionem illius glossæ communis: & bona est secundum eundem Bartolum. Aut ille, qui nunciat, dicit, ego sum paratus offendere de iure meo, hodie conflat, hodie agamus, tunc licet fit paratus satisdare, debet ædificaus expectare per tres menses, vt *hac l. & c. 10. eod. tit.* Si verò dominus nunciat, & statim oblata satisdatione nihil dicit, tûc statim fit remissio, & est in obstinate satisdatione differre, vel satisdare, vt in contrario.

i *Dato officio Sic l. § fi. deinofficio. § vel. qui sat. cog. l. non. pro quo. § de in iur. voc.* CYIAC.

DE OPERIBVS publicis.

De priuatis dicit operibus fiût & de publicis mûsuerit, nunc principaliter de publicis.

e Latini inphiuniscabit] *Adepti sunt, quod est contra publicû vtilitatem* Accur. f *§ admonui.* illicita * ergo concessa non valent. Sic & *§. de priu. imp. esse l. nec damnosa. & vsu de inuita re contra l. §. lib. 2.* ¶ Et no quod iura haiusc tituloru legantur: quia inutiles sunt.

g Qva operibus.] *Consulas.* sc. Commentariensis, vt ex subscriptione huius legis apparet. & facit *l. de mu. mul. l. pen.*

§ f Vide l. 2. 3. & 18. C. Th. eod. CYIAC.

h Prætoria. loca b: ubi à resident iudices in cognoscendo, vt & *supra de epist. & clerici. omnes qui, & ibi. Indaurant. Isum in prætorium.* & facit *l. de ædif. nuli. pro. l. nulli.*

i Nouam vrbem. facit ad Lilian *l. ei l. fin. §. l. & l. pen. & Lepus.*

j *Ex suis pecuniis.* Quod è ex pecunia publica inconsulto principe, id eis accepto non ferunt, *l. 2. & 18. Cod. Theo. eod.* parto Triboniano de suo lib. 12. suum addidit. CYIAC.

k Rescriptis temporis.] Obiitur. Contra *sup. de prescriptione xxx. annorum. l. omnes.* Sed hic loquitur de bonis publicis *: sic *§. de non publicis l. penult. & §. de vsucapi. l. fin.* Accur.

§ § Prescriptio temporis. obstat titul. t. *Ne opera nolle aniquatur.* Sed *ibi* vult cessare tantum eas operas, quæ illicitæ illatæ sunt. CYIAC.

l *§ Sed nec rescripto.* contrar. *supra de prescriptione l. 3. fin. & supra eod. l. 1. supra §. contra ius, vel vti pu. l. fin.*

* Hic ergo ratione publicæ vtilitatis cessat prescriptio. & v. bona illi in ratione non iuris. vt. *de prescript.*

* Sic Cod. Th. ibid. l. 12. vbi legitur, *Nam Prouis. Cyrc.* subaudit eodê in Prouiciis Prefectus Cæ. Constantinopolitanus vt *ibid. Th. 30. l. 13. in Cod.*

* ¶ Occasion.

480/C.IV.K.5-4, 2087-2088
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

loco contra ornatum a, & commodum, ac decorè faciem * ciuitatis extructa noscuntur. Dat. III. Id. Ian. Cõstantinop. Merobaude II. & Saturnino Coss.

Ad constrictionẽ aquaeductuũ, vel portuũ, seu murorum restitutionem quibus conferre tenetur: non obstante dignitatis priuilegio. SAL.

VI. *Idem AAA. Cynegio P.P.**

AD portus, & aquæ ductus, & murorum instaurationem b, siue extructionem, omnes certatim b facta operarum collatione instare debent, neque aliquis ab huiusmodi conferio dignitatis priuilegiis c excusari. Dat. XV. Kalend. Februar. Constantinop. Richomere, & Clearcho Coss.

Ille, qui præest operi publico construendo, teneatur de operis vitio intra quinquennium in futurum apparituro. SALVC.

VII. *Idem AAA. Cynegio † PP.*

1 OMnes, d quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionẽ solito more credita *, vsque ad annos quindecim e ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxij: ita vt si quid vltij in ædificatione intra præstitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his calibus, qui sunt fortuiti) reformetur. Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone Coss.

Licentia deruendi domos alienas pro fabricanda operis publici, non extenditur ad domos exterdendas quinquagenta librarum argenti: idcò tantæ principe est consultendum. SALVC.

VIII. *Impp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Aureliano præfecto urbi †.*

1 SI quando concessa à nobis licentia fuerit extruendi id sublimis magnificentia tua sciat esse seruãdum, vt nulla domus inchoãdæ publicæ fabricæ gratia diruatur: nisi vsque ad libras argenti pretij æstimatione taxabitur. De ædificiis verò maiores pretij * ad nostrã scientiam referatur: vt vbi amplior posc:tur quæritas, imperialis extet auctoritas f. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinop. Theodosio A. III. & Abundantio Coss.

Maiestatem principis laedit, qui nomen suum in opere publico inscribi fecit. SALVC.

IX. *Idem AAA. Rufino PP. †*

SI qui iudices g perfecto publicis pecuniis operi suum nomen sine nostri numinis mẽtione inscripserint, maiestatis reteneantur obnoxij h. Dat. III. Non. Iul. Constantin. Arcadio II. & Honorio II. AA. Coss.

Ad restitutionem publicorum mœnium, & chermarum, princeps deputat tertiam partem redituum fundorum reipublicæ illius ciuitatis. SAL.

X. *Imp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Rufino comiti sacrarum largitionum.*

NE splendidissimæ † vrbes, vel oppida vetustate labãtur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem h a] reparationi publicorum mœnium, & chermarum i substitutioni † deputamus. Dat. XI. Kalend. Iul. Mediolani, Olybrio, & Probino Coss.

Incolæ ciuitatis debent pro rata sui æstimi conferre ad constructionem operis publici. SALVC.

XI. *Idem AA. Caforio PP. **

1 OMnes prouinciarum rectores literis monentur, vt sciant ordines, atque incolas vrbium singularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmiùs renouare k: scilicet hoc pacto l impendiis ordinandis, vt adscriptio surrat pro vtribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria eiusdẽ sine plus poscatur aliquid, quàm necessitas imperauerit m, nève minusmè instans impediatur effectus. Oporter namque per singula non sterilia iuga † * certa quoque * distribui, vt par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione, vel alia præsumptione ab huiusmodi immunitate * præbenda. Dat. Kal. April. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

Iudices non possunt sua auctoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta adimere de suo loco transferre sub pœna hic posita. SALVC.

XII. *Idem AA. Theodoro PP. †*

NEmo * iudicũ in id temeritatis erumpat, vt inconsulta pietate nostra, noui aliquid operis existimet inchoandum: vel ex diuersis operibus ornamenta, aut marmora, vel quamlibet speciem, quæ fuisse in vsu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre sine iussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiam condemnatio ordines ciuitatum manebit n, nisi ornamentum generalis patriæ decreti huiusmodi auctoritate defenderint. Horrorum autem, vel ibabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarum iudices studio laudandæ deuotionis arripiant. Dat. III. Kalend. Iun. Mediolani, Honorio III. & Eutychiano Coss.

Ædificia coherentia operibus publicis, propter quæ formidari possunt incendia, vel insidiæ, vel per quæ angustetur spacia platearum, debent prosterni, & dirui. SALVC.

XIII. *Idem AA. Severo P.V. **

ÆDificia q, quæ vulgò parapetasia * † nuncupantur, vel si qua alia opera mœnibus, vel publicis operibus ita socista cohærent, vt ex his incendium, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustetur spacia platearuũ, vel minuatur porticibus latitudo diruì r, ac prosterni præcipimus. Dat. VI. Id. Octob. Constantinop. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss.

Concessio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de destruendo, & diruendo quod tamen non fit in vsu publico. SALVC.

a ¶ *Ornatum.* Rectè. Nũ aliò quia in publicum vindiffuer, *l. 13. §. ut. vel ea, quæ extructa sunt, pro solo vectigal imponitur. l. si legem. §. vlt. ff. eod.* CVIAC.

a ¶ *Facient.* E verò non nocent, non destruitur sed falarium * imponatur *vt ff. ne quid in loco publico. l. 3. §. si quis monumentum.*

b ¶ *ad portus.*] *Instauratione.* Hoc Tribonianì est, *extructionem.*] Nihil obstat *l. ea. §. ne opera à vel.* CVIAC.

b ¶ *Certatim.* Illa litera plana est: quia certatim operas debet quilibet subiectorum conferre ad prædictæ faciendæ, alibi sic habetur, certatim, id est, separatim, vel singulariter.

c ¶ *Priuilegio.* Imò constituit *l. de professis & medicis. lib. x.* Solo illis non excusantur excusione dignitatis: sed officij, & publicæ vtilitatis. Vel speciale est, quod hic dicit, in portubus, & aquæductis, & mœnibus *vt ff. de sacrosanct. Eccles. l. ad instaurandum. & l. de aquæductis. lib. xj. l. ad rem. & l. qui non est l. fin. lib. x. & l. de collat. fund. p. l. fin. lib. xj.*

d ¶ *Omnes.* contra Gabrielem de Organo. ACCVRS.

e ¶ *Annos quindecim.* nat. speciale, alias xl. annis curit præscriptio contra reipublicam: *vt ff. de præscript. xxx. ann. l. omnes.* Item nat. intra quatuor tempora tempus finitur opus.

f ¶ *quando.*] *Auctoritatem.* facit *l. de appel. l. in offerendo.*

g ¶ *qui.*] Obnoxij facit *ff. eod. l. opus. in fine. & hoc præsidio.*

h ¶ *Si quis indices.* Cum hac l. pugnare videtur *l. 3. & 4. infrà* adeò tamen *l. 4.* sæpè esse, superscribere. Verò nomine principis superscriptio poteli præbiis fabricibus. CVIAC.

i ¶ *Splendidissimæ.*] *Extrà partem.* vt *ff. de vectigal. l. fin.* Se facit clerici in decimis. *l. 1. Extrà partem.* Cæteræ partes filen cedit. *l. vlt. ff. de vectig. & cõmis. Ca.*

k ¶ *Ex chermarum.* loca * publica ad balneãdum. & facit *in auctoritate de coll. §. ambitus. coll. xv.*

l ¶ *Impendiis.* Legend. *Imbutionibus. ex lib. 15. C. Theod. tit. 1. leg. 2.* CVIAC.

m ¶ *Mœnia.* Reparare, principis, vel præfidis auctoritate: *vt ff. de re diui. l. antoninus.*

n ¶ *Pœna.* modo.

o ¶ *Territoria ciuitatis.* Territoria hoc loco agros ciuitatis vocat, cũ vulgò

Codex.

fint vniuersitatis agrorum. CVIAC.

m ¶ *Imperauerit.* Sic in *auth. de mun. pro. §. deinde. & ipsorum rebus vt. & facit l. de vectig. & cum. l. 3.*

n ¶ *Stirdis iuga.* Hoc Tribonianì est. CVIAC.

o ¶ *Immunitas.* Sic Lat. *l. ad portus.*

o ¶ Nemo. & facit *ff. eod. l. opus. & l. pri. & de leg. 3. Lectorum. §. sicut quæritur.* ACCVRS.

p ¶ *Manubia.* id est, detriebit.

q ¶ *Diffoia.* ¶ No. ad multa. ACCVRS.

r ¶ *Parapetasia.* Græcè.

s ¶ *Diruì.* non debent in illis operibus collocate alia corpora, quæ sunt reipublicæ: id est, materiam, vel lapides, vel huiusmodi, aliì, &c.

† Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

* Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

† Co. Th. *tit. 1. 3.*

* ad *dorsa.* Comites.

† Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

* Cod. Th. *mœnia.*

† Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

* Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

† stilis, *vel* *tum.*

† stilis iuga. *vt* *quæ in manuscript.* & Cod. Theod.

† Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

* Ex Cod. Th. *tit. 1. 3.*

† Sic in Cod. Theod. & ipsa *mœnia.* *ut in vita Cicidibus. hortis. manuscript.* est *parietibus legendum.* *magnificentia* in & in Cod. Theod. *legitur* *ut ex.* *hoc autem operis, quæ* *alia operibus ablatis.* *Chm.*

480/C.IV.K.5-4, 2089-2090
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

† Ex C.Th. ibid. 40.

a S I aliquando. facit infrà eodem. l. fin. in principio.

S I quando. facit ff. eodem. l. opus & l. fin. §. 1.

c ¶ Tenia. id est, rotundatur. ACCURS.

d Q Vinquae. plana & bona.

e T Vrres. ¶ Not. ex hac lege quòd turres, & porta [arralionam] * sunt turres ciuitatis eorum debent vsui deseruire, quorum in terrulis sunt ædificata. hac dicit.

f Q Væ plurima. Localis est hac lex. g ¶ Zeuxippi. nomen ciuitatis.

* al. P.P.

h Q Væ sua. Plana est, & facit supra eod. Locatio.

† Ex Cod. Th. eod. 49.

a ¶ Ciuitati. Vel eis, quæ extructa sunt, pro solo vectigal imponitur. l. 1. in fin. ff. eod. CVIAC.

i B Asilicam.] Statio. Not. contra illos, qui in territorio Ecclesiæ iuxta b Ecclesiam fabricant stationes ¶ Item no. quod sequitur, ab in eam equos, &c. H.

b Iuxta Ecclesiam in territorio Ecclesiæ stationes non fabricandæ.

k N Emini. Consordat ff. eod. l. opus. & l. pen. & fin. in princ. & ff. eod. contra. & l. nemo. & l. 8. quando].

l ¶ Perfecta. quid enim interest, &c. vt ff. de neg. gest. lib. 1. quæ sine li. in fine.

* Ex Cod. Th. eod. 47.

DE RATIOCINIIS operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

XIV. Idem AA. Eutychiano PP.†

SI aliquando * homines emergant, quì à nostra clementia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta, penitúsque destructa, & quæ parum sunt in vsu ciuitatum, percipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimæ urbis sedis. Dat. Idib. Decemb. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss.

Quando opus publicum indiget reparatione, licitum est imaginem principis eo incensulto deponere: debet tamen poslea in suum locum reponi. SAL.

XV. Idem AA. Aemiliano PP.*

SI quando k † vsus exegerit vel porticus, vel quillibet ædes ærarii sensu, l seu fortuitis concussas calibus reparari: liceat etiam inconsulta clementia nostra cum reuerentia sui imaginē deponere, vel nostram vel retro principū reportatámque post refecta ædificia loco proprio denuò collocare. Dat. V.Kal.Iul. Constantin. Arcadio A. VI. & Probo Coss.

Locus ad vsum priuatorum in palatio publico fabricatus, domui mandatur: & in posterum fieri prohibetur. SALVCET.

XVI. Imp. HONORIVS, & THEODOSIVS AA. Mecnatio P.P.*

QVicunque m locus in palatio huius vrbis priuatis ædificiis incommodè occupatus est: is quamprimùm subuertis omnibus, quæ in eo sunt, ædificiis, palatio reformatur: quod priuatorum non est patribus coarctandum. Nam imperio magna ab vniuersis secreta debentur: vt hi tantùm locum habeant habitandi, quos legitimus maiestatis nostræ vsus, & reipublicæ disciplina deleginin futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. Dat. XI. Kal. Mart. Constantin. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

Turres, & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vsui debent deseruire; & eorum cura & sumptu debent reparari. SALVC.

† Ex Cod. Th. ibid. 131.

XVII. Idem AA. Anthemio PP.†

TVRRES * nouí muri, qui ad munitionem splendidissimæ vrbis extructus est, completo opere præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio, ac pecuniae tuæ magnitudinis ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum, & conditione seruanda, vt annis singulis hi, ad quorum iura terrulæ demigrauerint, proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumque vsu publico beneficio potientes, curam reparationis, ac solicitudinem ad se non ambigant pertinere. Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum vsu, & vtilitate seruabitur. Dat. II. Prid. Non. April. Lucio V.C. Cos.

Per hanc legem reditus certarum domorum in publica portica constituerum, deputantur ad lumina præstanda, sen ædificia reparanda. SAL.

XVIII. Idem AA.* Seuerino P.P.† * Ex Cod. Th. ibid. 19. † P.P.

QVæ plurimæ f domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi g esse memorantur: restitus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia, ac tecta reparanda, regiæ huius vrbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Dat. VI. Id. Ian. Victore V. C. Cos.

Qui non potest sibi vsurpare portum, vel porticum publicam sine principis licentia, sub pœna infrà scripta. SALVCET.

XIX. Imp. THEOD. & VALENT. AA.* Cyro pref. urb. † * Ex Nouell Theod. † P.P.

QVi sine h auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuæ celsitudinis destinandi, aut porticus integros, vel partes suis domibus incluserunt, seu porticus vsurparunt, proculdubiò iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati i iubemus: multa auri quinquaginta librarum non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Dat. Kal. Nouemb. Theodosio A. X VII. & Festo Coss.

In domo regia, vel in sacra Ecclesia non possunt alicuius imagines pingi, nec statuæ fieri, nec equi introduci, nec conuiuia nuptiarum fieri. SALVC.

* al. Cyro P.P.

XX. Idem AA. Cyro * P.V.

BAsilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuū manere, neque alicuius imaginis, aut pictaū cuiusliibet honoris tabularum obumbratione k fuscari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicæ tabulato quicquam operæ stationes, l ergusterióve constitui sancimus. Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. Dat. XI. Kal. Februar. Constantino. Valent. A. V. & Anatolio Coss.

† Adiuratione. * Sic in l. Pulcrum. ff. ex quibus caus. in pign. ne.

Iudex non debet priùs opera coeua inchoare, quàm inchoata perficere. SALVC.

XXI. Imperator LEO A. Asyclio.

NEmini k iudicum liceat in hac inclyta vrbe, vel in prouinciis noua opera inchoare, priusquàm ea, quæ incœpta inuenerit à decessore, vel prædecessoribus suis, vetustate diruta, aut desidia derelicta diligenti studio, instantiáque compleuerit: cùm ex hac plurimum laudis acquirat, si ea culta, & perfecta l reddiderit, quæ vetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæque ab aliis initiata, & imperfecta refederant. Dat. II. Kalend. Martij; Constantinop. Martiano, & Zenone Coss.

DE RATIOCINIIS OPERVM PVblicorum, & de patribus ciuitatum.

TITVLVS XIII.

PAtet est ciuili superiori: & hoc habet, ad prefecti prouinciæ officium non pertinere, vt excusset rationes operum publicorum, pecuniam impensis respondere structura: sed ad curatorem Reip. sive patrem ciuitatis: de quo l. 3. ff. de his, qui sp. mun. subt. & Obs. XII. c. 30. Et vt qui vsus publicus est, si Reip. opus fuerorum sive sumptu, ex possessione sua liberalitate, quæ quolibetque conditionis esse Reip. benignum est, non impetratur, quod quantitati promissæ opus non suppetat, vel quod non operi confectum, quæ permanent ad vetustatem. CVIAC.

Prouinciarum rectores, & cæteri viri spectabiles prohibentur disponere esse operum publicorum, & etiam siliquam pro solido recipere, vt olim faciebant: huius rei cura deseruibus ciuitatum immorente, & debitor operis publici etiam ex sola pollicitatione compellitur illud soluere, vel implere, nec super erogatione sumptuum operis falsis examinari debet ipse, & rectores prouinciarum, & cæteri contra facientes puniuntur pœnis hic scriptis. SALVC.

1. Imp. ZENO A. Arcadio P.P.

a ¶ Iubemus

480/C.IV.K.5-4, 2091-2092
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Proconsulat. Afric. & Achaiæ. Hi erant proconsules in antecc., vt constat ex notitia Romani Imperij. CYRAC.

a ¶ Verum.] Eidem, etiam sabaudi. * nec etiam vnâ filiqua: quæ quid sit, dic: f. de opt. & alt. ear. sed hodie.

b ¶ Filiqua. Quæ est vigesima quarta pars assis. CYRAC.

b Patrabat contractum.

b Hoc colligit purist pertinx particulaiy, qui officialem commentariis addit hæc Gl. ad Lam., quæ in Mundis de definitione, v. s. in verbo, debitor, & aliam Mundis de arrha, in verbo, pecuniam, vbi dicit, habuerpaternoslib. lum.

c defensoribus, scilicet supradictis commentariis personis, &c. iudicibus & magistratibus.

c ¶ Deputata. f. discussionibus prædictorum operum.

d ¶ Tuerint. f. de politicis, ex policitatione, & publicum. sic & T. ad Velleianum. l. generaliter, & de de. pretiff. l. ad actionem. ACCRA.

DE PIGNORIBUS, & hypothecis.

e Cõtinuatio.

Mentionē * habuimus Lege Salutaria incertitudo, quod pro pignoribus contrahitur: vnde occasione sumpta de pignoribus loquemur. Sed quia pignora alia sunt commentitia, alia iudicialia, & rhetorianalia, & chirographarialia, ordinemur. ACC.

d Pignore vendito non tollitur personalis actio.

[Debitor] CARVS. Obligasti tibi codicē pro 2. & sub vitaria cessasti in solutione: ita quod plus est debitum, quam sit codex. ac cedendo tibi codicem, liberor, quæritur? Dicitur quod non.

e ¶ Profitetur. Nam & vendito pignore personalis actio non tollitur sed eo, quod de pretio servari potest, in debitum computato, de residuo permanet integra petitio, vt T. de ac. & obli. Labeo sic Veteri * consortium servant.

e Id est apud Veteres iuriconsultos, vt hinc cum aliunde pignoris accepti non idcircò pignus fiat, mutua credition vendideris, id sibi fiat pro emptoris & impraedatoris impuro. de Vetera idem refert Accursius Gl. Lambert. ff. f. arrhas. & ad l. 2. f. pro f. non eam pecuniam.

f ¶ Nihilo magis. rectè. Nam & qui bonis cedit, ad liberalem ea lib, sibi solidi, quod sibi debetur creditor consequatur. l. 2. l. qui bona cedere poss. Addit etiam nihil obstare fit pignus. CYRAC.

g ¶ Laboraturus. i. remanet obligatus in residuo.

Quamus.] CARVS. Obligasti mihi di-

Vbemus pronunciarū quidem rectores, & singulæ diœcesicos virros spectabiles iudicesiid est, præfectū Augustalē, & comitem Orientis, & vtrosque proconsules e., & vicarios, vnā cum suis apparitorib. pro re nonre generalium magnificæ tuæ sedis à dispositionū, discuriendis publicis operib. vel aquarductib. qui ex ciuilibus redditibus, vel à quolibet pontanea munificentia facti sunt, vel fuerint, modis omnibus abstinere: nec aliquid quolibet modo, vel quolibet tēpore in discutiendo ciuiles reditus, vel facta opera, vel quæ fieri assolēt, vnā filiquam * à sibi ex singulis erogandis solidis vindicēdo, aut quodcunque lucrū capiendo, cū hiusmodi rebus habere cōmune, vtpote patribus * ciuitatū, & curæ eorum deputatis *. Qui verò opus aliquod pro suis liberalitate se factoros promiserint, licēt certum sit eos ex sola policitatione, vel pactione ad implendā suæ munificentiæ opus necessitate iuris teneri *. ¶ nullum tamen eos vel heredes eorum super facto operæ rationcinium, vel discussionem aliquam, vipote non integram promissam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quocunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem fuftinere concedimus. Quōd si vir clarissimus pronunciæ moderator, vel eius officium, redditus publicos, vel opera publica contra vitium discutiendo, vel vnam filiquam, aut quodlibet ex iisdem redditibus operibus vindicando, sacratissimæ nostræ legis præcepta trāsierinquinq; quidem officij primates exilio damnati perpetuo, bona sua cisitrati, quam lafesine, non dubitent vindicandaeclor verò pronuncie quinquagintā librarum auri frietur dispendio: hac eadem pœna spectabilibus quoque iudicibus (licēt illustri dignitate fuerint decorati) & eorum officiis, sicut superiūs dictum est, imminente. Dat. *

g Quamvis.

h Generalis hypotheca idoneus pignoris, nisi probetur non idoneus.

DE PIGNORIBVS, ET HYPOTHECIS. TITVLVS XIV.

Dispunam à sic XXVIII. lib.) obliter hanc Codicis inflitutiē portrallati diuers de actionibus, & dicit iam de mutio in rem, quæ sunt de propriatate rerū, & in personā, quæ de obligatione personarum, & de re, in tanto vt quidem in personam, & de prælaticialibus, quæ sunt de suam libertā, & seruitum, & in rem esse videntur, & de actionibus ex causis interdictorū, quæ sunt de possessione rerum, & in rem esse videntur, ab hac tituli incipit tractare de quæ ante nō tractatum de actione hypothecaria, quæ est de obligatione rerum debitorum mobilium, vel immobilium, corporalium, vel incorporalium. Et in rem actio est quæ dominus aut quasi dominus rem esse sub, vel quasi suam petat, sicut actionibus vindicationis aut aqua propriæ. sed quæ creditor rem debitoris sui adiuras pro debito sibi esse obligatā, & possident eam auferre iure pignoris. Et quia pignus aut re contrahitur aut modo pactis, & ad verbis, genus pignoris hac actio pertinet, quoniam pignus perfugitur modo pactis conventis, prætorum est actio quotiens pignus perfugitur re contractis, ipsis quæ & pignus re contractis ciuilmente est & hanc distinctionē adhibent vulg. ad id, quod generaliter est scriptum in Instit. actionem hypothecariā ex ipsius prætoris iurisdictione capere sublimitē. Quamuis autem pignus, & hypotheca nihil inter se differat præter solubrā sonum, quo etiam lingua Latina disseruntur à Græca tamen discrimē, cum ita placeat iuriscōsultis distinguere propriū, vt hypotheca accipiatur pro pignore modo ciuiliter contracto: pignus pro pignore re contracto, vel hypotheca res immobilis pignori mobilis, quali etiam Chrysostomus in Ps. 18. differendā fecit inter hypothecā & pignus. Sic verbis, dumtaxat ciuilibus è contrario è contrario è diuerso. Ergo ergo vinculum pignoris, & alienum est à hypothecā diuersum pignoris. Et Iurisconsulti separarunt hæc duo nomina vnā licentia, quia & apocha ad accipiendum, & quia medici quidā antiquus à cerbiculis, & Theologi Pontificē à quinquagesima, licēt inter se nihil distēt præter dimerbi sonū, & diuersum linguā, ita de pignore, & hypotheca. Mercurius fertur in Lyra 5. tit. ff. de pign. & de actio. D. Aug. lib. de magistro. Itaque à proprio vsu recedentes, sæpe pignoris & pignus, & hypothecā dicit. quantumque conuentionis fuerit rem, rationis perfectā, quæ res qualiqua. vel iura debitoris creditori obligari in certāti vel; id longe maior in vnum nomen comitē à vnde procedendum nam solui opinari vnā est res pignoris non, vt regula iuris ait, plus contingere esse in re, quam in persona. Ibi tamen & in hac sic. Confusionem quādā de actione pignoratitia, quia de pignore debitoris restituēdo agitur, vt L. 13 & 20. quæ & hoc, & hypothecaria est id adeptus carta vendi vt, & vt hoc sit, aliam diuersi est actio. CVI.

Debitor non liberatur, licet velit creditori pignus dimittere pro solutione. BAL. Vel sic: Per solam pignoris cessionem debitor nō liberatur. SA.

Vel sic: Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur generali prioris, specialem habentis: ex qua pecuniā sibi satisfieri. SALYC.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Timotheo.

Ebitor, qui pignoribus profitetur * se creditori cedere, nihilomagis [1] liberabitur. PP. V. Kal. Mart. Seuero A. II. & Albino Cos.

Non est alibi. Primus creditor habens specialē hypothecā in quibusdam, & in alio generalem, si ad debitum sufficiunt bona specialiter obligata, contra secundum creditorē habentem in alio speciali eo hypothecam non agit. BALD. Codex.

11. Idem AA. Lucio.

Quamvis [a] cōstet specialiter quædā, & vniuersa bona generaliter aduersarium tuū pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere [1]: iurisdictio tamen temperanda est, [2]. Idēque si eorum est posse cū ex his, quæ nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum redigere [1] debitum: ea quæ postea ex illdē bonis * pignori accepisti [a], interim * [1] sibi non auferri

480/C.IV.K.5-4, 2093-2094
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Indebiti. accipe hanc legem possidere debitore.
¶ Sed quid si aliquis emtiones possidet, vel creditor pignori
Respond. Idem *. Item fuit ad l. *supra de nil. & obligat. l. ad*
uersum. & ff. de pign. nil. l. si qui in pignore. & supra de fer. pig.
de ma. l. sp.

C Rediores.] Caeva. Obligasti b mihi praedium tuum pro x.&
coeunis, & sua die nō fol-
uisteris pecunia, quod
pignori c auctoritate li-
cerat mihi ingredi pos-
sessionem praedij. non
solusti: sicut conuenis:
an ingredi possim, quae-
ritur? Dicitur quod sic:
consultius tamē faciam,
si authoritate iudicis in-
grediar.
a ¶ Creditores. Vide scilp.
ad l. 10. supra de pign. act.
Cyiac.
b ¶ *Non videtur.* vt *l.*
1. de pign. act. l. penult. in
fin. & ff. de fur. l. cum ob-
ditur. & l. de iud. l. cum
debitores. & si citra
conuentionem ingredi-
ar, metuendum de vi
de vi priuat.
c Pignus ac
pignori creditor
pignora auctor
ritate occu-
pari

Item. ff. quod
mei. caus. l. ob.
non. cedit. ff.
de fur. l. sep.
ad leg. Iul. de vi
pub. vel priuat.

d Debet, pro, debet *, pro, potest. *ff. de usur. praest. & pecuniam.* Vel debet ex vrbanitate † sic & *l. de fur. l. cuiis & arg. ff. de re. iudicat. qui fidi tu. vel cur. l. ff. populum. § ff. populus* : si tamen & suo iure vel aut facere, possunt: & Sic ergo intelligitur
fidem non praestat quod est non fac. & ff. de supell. leg. l. ng. § non
petitur. & ff. de reliq. & sumptu. funer. l. ff. quis legatorum. & l. ex
ff. quis. § idem Labeo. & quod mei. caus. l. fin. in fine.

e Debitum ex vrbanitate praestat non obligat.
f Intelligitur fidem non praestitum.

C Pin.] Caeva. Si propter alimentum familiae meae, & sic
ratione coactus à te s. accepto mutuo, & praedium meum
tibi obligauero: an possim conqueri: quod tibi sim compulsus
praedium obligare, quaeritur? Respond. quod non: sed debes pe-
cuniam reddere, & praedium recuperare.
d ¶ Pauperis aliter non dabat pecuniam, vel necessitate rei familiaris. vt *l. de reform. pon. l. non videtur.* A Cuvac.
e ¶ Debitum. vt *ff. de pign. act. l. si res alienam. §. omnia.*

praeses prouinciae iubebit *. PP. II. Kalend. Iun. Chilone, & Libone Coss.

Ex pactis circuli potest quod creditor sua auctoritate res obligata possessionem accipiat: vrbanius tamen facit, si auctoritate praetoris hoc faciat. hoc dicit secundum Sal. Vel sic: *Per pactum simplex de ingrediendo, datur dumtaxat licentia ingrediendi: per quam ingrediens excusatur à vi: sed non dat possessionem acquirendi possessionem sine iudice. hoc dicit secundum* Sal.

III. *Idem AA. Maximo.*

C Reditores a, qui non red-
dita sibi pecunia, conuen-
tionis legem [ingressi possessionem] exercent, vim quidem fa-
cere non videntur b: attamen
auctoritate praesidis possessio-
nem adipisci debent c. PP. Ka-
lendas Maij, Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Vbi obligatio principalis est firmata, praesumitur quod qualibet accessoria sit conuentionalis. Bart. Vel sic: *Necessitas rei familiaris non est iusta causa refundendi pignoris contractum.* Bart. Vel sic: *Qui pignus dedit creditori aliter mutuare valuit, non dicitur vim passi.* Sal.

IV. *Idem AA. Bellio.*

C Vm † te pecuniam acce-
pisse, & agros tuos obligas-
se fatearis: non habet rationem
quod quereris a * te coactum
pignori dare. Si igitur recipere
vis rem tuā, solue creditori tuo
pecuniam debitam *. Dat. III.
Kalend. Iun. Antonino A. III. & Geta III. Coss.

Seruitutis lata contra debitorem sciente creditore, in duobus casibus non praiudicat creditori: scilicet quando debitor collusit: & quando succubuit ex causa, quae non praiudicat creditori. Balb.

P Raeses.] Caeva. Mutuani tibi s. & praedium mihi obligasti.
Titius praedia eius conuenit te in iudicio super illo fundo,
in accepta pecunia ab eo, pactus es te superaturum, vt ea pignore me
defraudaret. an sententia lata aduersus te mihi praiudicet in
hypothecaria? Dicitur quod non: cum pactus te vinci fuerit per
collusionem cum aduersario tuo. Vivian.
f ¶ *Exceptionem.* per hypothecariam.
g ¶ *Nec iuris.* Erit scienti: nam ignorantiae nulla
causa obest. Cuiac.
g ¶ *Debitorem.* agitor, vel conuentum.
h ¶ *Tuo.* contra quem modō agit per hypothecariam.
i ¶ *Non causa cognita.* Causa cognita et hinc atque parte praesente, cominus partibus consti-
tutis cognitionaliter, *l.* vlt. ¶ *iud. sup. de temp. appell.* Cuiac.
k ¶ *Praesipiendum.* vt quia non fieri iuri: vt *ff. de euict. l. si ideo.* Vel secundō: quia dimittit labi sententiam, intra quod debebat causa finiri vt de integrum ius manēat creditori, & etiam debitori. y. Vel tertiō: quia cūm creditor esset absens, debitor praesentis possessor habetur tantum, & praescripsit a. ac contra debitorem praesentem: quod creditori absenti non nocuisset ¶. *si iudic. resol. l. ff. q.* Videtur ergo ex hac l. quod nocet creditori aliter, nisi in his duobus casibus, & sic est cōtra *ff. de pign. l. si superatus. vt prae. & de exc. rei iud. l. indebitum.* quae sunt contra: quibus distinct indistinctē non nocere. Dic ergo aut debitor prius fuit superatus, & postea obligauit: & tunc obstat exceptio creditori: sicut & debitori: vt *ff. eod. l. si superatus. § per iniuria.* Si verō prius obligauit, & postea est superatus: quidem creditore ignorante, non sit praiudicium creditori: vt in contra. *ff. de exerp. pri. iud. l. si mater. § fina.* Si verō sciente creditore, tunc praiudicat: sic: nisi in duobus illis casibus: vt hic, *& ff. de re iud. l. saepe conseruum. §. sed sciendum: & ff. de app. l. ab executore. §. alia in fin.*
l ¶ *Praescripsit.* Quia tardō iudicio appellationis effuit. *l. Hermonius in fin. ff. de iudi. l. ff. expressim. ff. de appell. l. 2. §. quia ipsum. ff. quando appellandū sit.* Cuiac.
N Summa.] Caeva. Obligasti mihi praedium pro x.cc. quo
a collaueras solutus aliquid in reflectionem: & illud soluit, quia
tale onus sequitur praedium quocunque vadit, an in summam
computari debeat, quaeritur? Dicitur quod sic. Vivian.
h ¶ *Necessitatem.* necesse ergo habet creditor tributorum onera
subire, cum sit possessor *. vt *ff. de pac. interdum. & l. epi-*
stolas. §. 3. sicut fructuarius: vt *ff. de vsufruct. l. haeredem.* quod
tamen si soluit, repetit à debitore: vt *dic, & supra de pignor. ac. l. creditor, qui in fin. & ff. de pign. act. l. si mercatorum. in princ. & l. ff. seruo.*
i ¶ *Obsequium.* Obsequia vocat munera, & tributionem. Cuiac.
V Ticiam.] Caeva. Obligasti mihi rem tuam: peruenit ad
Titium: Titius ei vendidit bonamente bona fide ementi,
& eam vsucapitian extinguitur ius pignoris per hoc, quod deti-
nitur sic dominus, quaeritur? & dicitur quod non. Vel die eadem
aliter: vt in *ff.* Vivian.

a Tributorum onera possessori incumbunt: ea tamen repetere potest à debitore.

a ¶ Vsucapio.

480/C.IV.K.5-4, 2095-2096
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

VSucapio * pignóris a conuentionem b non extinguit. PP. Nonas Septemb. Pio, & Punciano Coss.

Per sententiam latam in personali, cum intelligitur creditori satisfactum, & idcirco potest agere hypothecaria. BALD. Vel sic: *Licet debitor sit condemnatus, si non fecerit, non tollitur ius pignoris.* BART.

VII. *Idem A. Fusc.*

QVamuis personali c actione expertus adiectis reuis d, vel fideiussores, seu mandatores eius fecerris e condemnationé f: pignoris tamen adhuc habes perseuerationem *. PP. Idib. Mart. Gordiano A. & Auiola Coss.

Emptor agens rei vindicatione contra creditorem, facit quod creditor compensat in debito fructus perceptos ex re. BALD. Vel sic: *Creditor compensare fructibus in debito, & solutis residuo, teneatur pignus restituere ei, in quem debitor transtulit.* SALYC.

VIII. *Idem A. Atrio.*

SI dominium eius possessionis, quæ g pignori data h esset, à debitrice domina ad te i trãslatum est i: deinque k possea creditor l, vel eius heredes detinere conperant m, vindica n eam rem * præside prouinciæ

a ¶ *Vsucapio.* Pone casum in quarum personis. Titius mihi Sempronio rem suam mobilem obligauit: hic Titius negligentia deperdit possidere, rei quia sine herede decessit: *vt Instit. de vsucap. §. quod autem.* & possessio peruenit ad Cornelium, qui alienauit Caio, qui Caius quinquennio vsucapit. Iam ergo hic duo iura, scilicet dominium, quod est debitoris, & hoc per vsucapionem perdidit. Ius ius pignoris: & hoc non perdidit per litem. ¶ Nota ergo quòd alienatione * legali, scilicet b vsucapione, non c tollitur ius pignoris, sed nec alienatione hominis: *vt eodem l. deditionem.* Est autem vsucapio legalis alienatio: *vt ff. de verb. signif. l. alienatio.* ¶ Item d nota hãc legem habere locum in vsucapione triennij: secus in præscriptione e, vel ex annorum: *vt ff. de seruit. rend. l. j. & §.* Sed quæ est ratio quòd ius pignoris tollitur præscriptione, & non vsucapione? Resp. hi est maius tempus: sicque maior negligentia. Est & alia ratio: quia dominium nihil habet commune cum causa pignoris. Iuris enim dominij vsucapiatur triennio non tamen actio inuem: nisi per quandã consequentiam: non tamen hypothecariæ, neque principaliter: quia sic nulla actio triennio tollitur, nec per consequentiam: in rei vindicatione dicit quia hãc hypothecaria nulla sequitur dominio iungitur, fiat in rem rei *d. ff. actiones. eod. l. j. in fi.* ¶ Item quid si rem hanc mobilem tenuit nõ solũm triennio: sed etiam decennio hic vsucapiet, an tuetur fi: quia tenuit decennio? Non, cũm in rebus mobilibus non habeat locum præscriptio: *vt ff. de diuers. & temporal. præscrip. l. longa. & supra in quibus caus. esse longi temp. præscrip. l. in seruitutem.* Sed certe non res sed actionis dicimus præscribi: *sic & supra quod me. caus. l. ij.* idcique prodest ei, vt nouam *in d. supra j. eodem, vers. j.* Item adeue * qui agit, debet probare dominium debitoris, quòd hic facere non potest? Respond. sic, tempore obligationis non nouc: *vt ff. eod. l. ij. superius. & l. & qua nouiam. §. quod dicitur.* Sed si creditor ab vsucapione per hypothecariam agit, ita debitor luere potest, *vt ff. de distrah. pignor. l. ut superiorem. §. j. ibi, & item per interdictum*, sic nec potest creditor te repellere illa ratione: quia non potest agere debitor contra vsucapiorem, ergo nec contra creditorem: quia illud habetur locum, si agatur cui vindicatione: sed hic agit debitor pignoratitia actione ex contracta, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel defensit esse sua: sicut & commodator, & depositor: *vt ff. commodat. l. ut ff. fur. & ff. de posit. l. j. §. si prædo. & de pignor. actio. l. si res alienam. §. in quoque.* ¶ Sed nonne vsucapior à debitore recuperat per actionem in rem? Respond. sic: ita est similis circumstantiæ: *vt ff. de condict. indebit. l. indebiti. §. fin. & ff. qui po. in pignor. hab. l. illaudum.* Est ergo ablatum debitori, vt habat hic eodi a creditore ius hypothecariæ, quod habebat adversus vsucapiorem: *vt ff. qui pot. in pign. hab. l. antelior. & de vsufr. l. in creditorem.* & hoc non intercedit cum solutio vel hoc acto, tunc etiam potest: *vt ff. de solut. l. si debitorem.* vel in solutum ei pignus dimittat. Alij dicunt eodi debitori per creditorem ius restituitur, quand habet creditor ex sententia lata contra vsucapiorem: sic ergo vsucapione propriatur extinguitur pignus: *vt hic. & ff. pro herede. l. j. in principio. & ff. de vsucapionibus. l. superior. §. item. & pro emptore. l. ij. rem quam.* nec vsufructus: *vt ff. de vsufruct. l. locum. §. penultimo.* sed operam in fraus relictum sic: *vt ff. de vsufructu legat. l. ij. in fine.* Alij ponunt casum: Quidam obligauit mihi rem mobilem alienam quam vsucapiebat: non valuit tunc obligatio: sed si post perfecit vsucapionem, constituto pignoris valet: *vt hic. & ff. de pignor. actio. l. rem alienam.* Iuxta hoc facit *ff. de rei vindicatione. l. fi. à Titio. & ff. eod. l. j. in principio.* Sed certe melius dicerem, confirmat: quem dicat, non extinguitur. Si tamen tenetur hunc casum: dicas debitorem bona fide possessorem, aliàs non fuerit furtiua, non vsucapietur: *vt ff. pro emptore. Licinius fi.* Alij, vt Placent, dicerent, hanc legem non posse intelligi. Accvs.

a ¶ *Vsucapio pignoris.* Non tollitur res aut, aut bonum; secundum ius antiquum, ante bodie vsu triennij, quo res mobilis vsucapiatur, & seruitus actio tollitur præsc. longi temp. *l. 6. & 7. l. de oblig. & act.* Vide scripta ad eam legem. CYIAC.

b ¶ *Pignoris conuentionem.* id est, hypothecariam, quæ oritur ex conuentione pignoris. ACCVS.

Vsucapio.] CARVS. Si debitor ñ meum, vel hæcdiuitem constituto, & condemnari fecero fin actione personali: an nihilominus hypothecæ pignoris mihi obligata persequi possim, quæritur? Dicitur quod sic. VIVIAN.

c ¶ *Actione personali.* Hoc Ulpianus est ex *Lonno.* Iniuriam ab *chirog. parum.* vt docent interpretes. & subscripsi eadem. CYIAC.

e ¶ *Rem.* Debitorem.

d ¶ *Reuis.* id est, fideiussoris. sic *ff. de his, qui not. infam. l. fideiussor. §. mandatores.* ¶ Et not. condemnationem, sicut si fuissent absoluti à personali, quia tunc tollitur pignus: *vt ff. quibus mo. l. pignus, vel hypotheca solutio. §. ff. deferente.*

e ¶ *Condemnationem.* i. obtinuerit condemnationem contra eum. *in l. grege. §. etiam. ff. eo.* Dicitur iudicium fecere debitorem: id est, condemnatum. CYIAC.

f ¶ *Perseuerantem.* habet enim hypothecaria * fiat conditionem, vt non aliter tollatur, nisi fuerit satisfactum.

g ¶ *Data.* Titio.

h ¶ *Ad te.* Seium.

i ¶ *Translatum est.* per vendicionem, vel legatum.

k ¶ *Ad te translatum est.* Non creditorem. CYIAC.

k ¶ *Deinque.* fuliter possessionem.

l ¶ *Creditor.* Titius.

i ¶ *Conperant.* Nisi casu aliquo ius possessionem. CYIAC.

m ¶ *Vindica.* actione in rem.

n ¶ *Rationem.* vt *ff. de distr. pig. l. j.*

o ¶ *A te.* Seio. ACCVS.

p ¶ *Si fuerit.* postquam soluitur, fructibus in solutionem cedentibus.

q ¶ *Satisfactum.* Titio.

r ¶ *Tibi.* Seio.

Debitorem.] CARVS. Ex caritatiate debeo denunciare debitori meo, vt soluat: si non soluat, agam ad pignora.

s ¶ *Præsentes.* Imò necesse est, vt prius denuntietur præsenti, vt soluat: nulla enim est actio ipsa, quæ antea denuntiata non sit abienti, aut latitanti, non est necesse fieri denuntiationem. CYIAC.

t ¶ *Citandi.* ex vrbanitate & sic *ff. de seruit. vrb. prad. l. quidã hyberna.* forsis aut vbi vult videre pignora, quia tũc ex necessitate renitetur: vt *ff. de distr. pig. l. creditor. & l. de in. dot. compet. l. fi.* Id potest dici quòdex necessitate denuntietur eis. Si nõ fuerit dies statuta ad solutiõ, aliàs nõ vt *l. de conuenb. & cibar. stip. l. magnum.*

u ¶ *Instrumento.* At & hoc instrumento pignus tenet contrahitur. *l. j. l. j. eod.*

x ¶ *Adiuuabo.* hypothecaria, vt *ff. de pignorib. l. j.* ACCVS.

† Fructus enim non debitum. CYIAC. & vide Tibi. in 1. parte confil. 19. verso fic. enim res, cum principale, quæ vsufructus *ff. in fine eodem.* ¶

* superior.

* Hypothecaria cum conditione habet, vt non aliter tollatur, nisi fuerit satisfactum.

b adde: nisi fit contrahendi pignoris. Cyiac.

480/C.IV.K.5-4, 2097-2098
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Nominatori.] CAEVA. Iudex potestatis nominatis me, vestem accipito, contradictionem debet accipere à me pignus sine auctoritate præsidis.

a ¶ *Nominatori.* id est, nominanti id mouet.

a ¶ *Nominatori.* Qui & creatori dicitur. *l. 1. §. si ei ff. de reb. ad ciuit. pert.* CYIAC.

β ¶ *Pignori capere.* Nil ius pignoris capiendi sibi populi Romani magistratib. adpetit. *l. aliud. 2. §. vlt. ff. de verb. signif.* Magistratus municipales, quales fere erãt nominatores, non habent, argument. *l. 4. ff. de damno infecto.* CYIAC.

b ¶ *Sine præsidis.* Sed cum præsidis auctoritate fit vt *ff. de minor. & bona l. ff. ad magistratum. & superà de suspect. tut. l. prætu.* & fuit *superà de offic. ho. l. vij.*

Ci vxor.] CAEVA. Vxor mea quoddam prædium Titio obligauit, & heredem me instituit, si soluero Titio, peteto prædium (licet non interuenit instrumẽtum super eo vxori vel heredibus restituendo) vivian. c ¶ *Non fuit.* licẽt non sit dictum, quod restituatur obligãti, vel heredi, tamen intelligitur, cùm te contrahatur obligatio, vt *Inst. quib. mod. re contrahit. obligat. §. fin.* Vel dic, licet non interceserit instrumentum *super hic, vt & superà de pact. l. pactum, quod bona.* ACCVRS.

Cum.] CAEVA. Si Cæsar annis multis debitoris res in solutum prædia tibi dederit, an talis contractus valeat, quæritur? Et dicitur quod sic.

d ¶ *Tibi.* hæc dictio legitur cum præcedenti, vel sequenti litera.

e ¶ *Ad firmitatem.* rei, quæ geritur: vt & *superà de fide. l. successores.* & facit *infrà si antiquior creditor. l. 1. §. & ff. eod. l. si fundum. in fin.*

Dissolutis.] CAEVA. Si debitor meus mihi pignora obligata reddidit, habeo electionem, vel cum personali actione conuenire, vel possessores pignorum hypothecaria; nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendendi, hoc dicit cum auth. seq.

f ¶ *Interest.* id est, hypothecaria. Sed[1] hæc ignoro, verum videtur sic distinguẽdum: quia aut iacit obligata fuit pignoris, aut expressit, primo casu prius est agendum personali: vt *ff. de pign. act. §. Modoque. & superà de damno inter. vinum.* Secundo habet electionem: vt *hic. & superà de act. & l. fin.* Sed hodie indifferẽter penis agi videtur debere personali, per *authen. de fideiuss. in fin.* *eod. authen. hoc si debitor.* quæ similiter est *superà de act. & oblig. auth. sed hodie.* licẽt per alia verba. Sed & hæc *de fideiussoribus.* videtur tolli per aliam *de litigiosis*, & redire ad primum ius, vt eligat creditor, quod dicit *infrà in d. auth. hoc si debitor.* ACCVRS.

g ¶ *Iura.* Et ita electionem habet, verum agit personali, vel hypothecaria, quod corrigitur per authen. *hoc si debitor.*] *eod.*

Do ita.] CAEVA. Lex C. dicit quòd creditor habet electionem, an velit conuenire rem an personali, vel pignora prosequi: authentic. dicit hoc esse verum, si debitor pignora possideat: secus si alias, & si non satisfiat creditori ex hypothecis debitoris, vel si distrahit, primò conuenit debitorem, & eius defensorem: & postea pignorum possessores.

[*Hoc ita si debitor.*] Hæc authentica semper est *ex authentic. de litigiosis. ad hoc autem relatio.* & est contraria illi alii, quam habet infrà eodem. *hoc si debitor. quæ est de fideiuss. eod.*]. & ibi eam solues.

h Distractum.] *Contrahitur. vt infrà de remed. pignor. l. vet. & infrà de distract. pign. l. si debitor. & T. de pract. instrum. l. 1. & T. eod. l. vsuraria. & infrà debitorem vendit. pignor. l. 1. in fin.* hoc autem est verum, nisi in ordine consumtionis: vt *dicit superà l. proxim.* ACCVRSIVS.

i ¶ *Possipsi debet.* licẽt eiũ possessio non fuerit ibi tradita: quod fecus est in rei vindicatione: vt *T. de rei vind. l. furiosum.* fallit in cæsibus ibi notatis.

Et si frater.] CAEVA. Si frater meus pecuniam meam nomine suo Titio dederit mutuò, & pignus accepit, cui sit acquisita pignoris obligatio, quæritur: Dicitur quòd sibi. VIVIAN.

k ¶ *Suo nomine.* fecus si eius: vt *ff. si cert. petat. l. cert. condict. §. penulti. & superà per quas person. nob. acq. l. fin.*

l ¶ *Obligationem.* Tria acquiritur, dominium, possessio, obligatio. Actio, & obligatio per liberam personam nobis non acquiritur, nisi sit in nostra potestate. CYIAC.

l ¶ *Non potest.* vt *& superà si cert. petat. l. quæsumum. & infrà de distract. pignor. l. si mortuo.* Item aliter in pupillo: vt *ff. qui pot. in pignor. hab. l. obligat.*

Vxorem.] CAEVA. Si frater meus ex pecunia, quã ei mortua, prædium comparauit: si non conuenit, vt generaliter, vel specialiter mihi sit obligatio, in casum pignoris deducẽdum non est: sed per aliam actionem debitum meum prosequi poterit.

a De hac actione hypothecaria. v. Nogalarium *de pignoribus. n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* Vbi tenet cum communis, quòd ex pecunia mihi mutuata creditori obligatam pro restitutione pecuniæ. Idem in Ecclesia, vt in dict. Cuiacius. *singular.* cap. 1.

1 De hac actione hypothecaria. v. Nogalarium *de pignoribus. n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* Vbi tenet cum communis, quòd ex pecunia mihi mutuata creditori obligatam pro restitutione pecuniæ. Idem in Ecclesia, vt in dict. Cuiacius. *singular.* cap. 1.

IN AVTHENTIC. DE litigiosis. §. ab hoc autem. coll. viij. constit. vij.

Hoc ita, si debitor ei non satisfaciat ex pretio rei venditæ, quod vt fiat, permittitur ei vendere.

Non potest debitor cũrabendo, vel testando hypotheca creditoris deregare. BALD. Vel sic: *Alienatio facta per debitorem quouis titulo non præiudicat creditori iure pignoris vtenti.* SALTC.

xv. *Idem AA. & CC. Rufino.*

Debitorem neque vendentem, neque donantem, neque leganem, vel fideicommissum † relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionẽ certissimum est[b]. Vnde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes[1]. S. V. Nonas Maij, Heraclie, AA. Cons.

Allio hypothecaria non quæritur ei, cui non quæritur personalis. BAL. Vel sic: *Mutuans alienam pecuniam suo nomine, quærit sibi iure pignoris, & non domino pecuniæ.* BART.

xvi. *Idem AA. & CC. Marcelli.*

Et si frater tuus non suam sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine k dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem ¶ quærere non potuit[1]. Subscripta III. Idus Maij, Hadrianopoli, AA. Cons.

Res empta alterius pecunia, non est domino pecuniæ obligata. BAL. Vel sic: *Res empta ex pecunia mutuata nõ est obligata mutuanti, nisi de hoc specialiter, vel generaliter conuenerit.* BART.

xvii. *Idem AA. & CC. Pomponio.*

Quamuis ea pecunia, quam à te mutuò frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter, vel generaliter hoc tibi obligauerit m, tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit n, sanè personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. S. XII. Ka. Iun. AA. Cons.

Allio hypothecaria est in rem. h. d. & ista actio in rem sequitur possessorem. BALD. & SALTC.

a ¶ *Ad firmitatem.* rei, quæ geritur: vt & *superà de fide. l. successores.* & facit *infrà si antiquior creditor. l. 1. §. & ff. eod. l. si fundum. in fin.*

b ¶ *Vnde.*] CAEVA. Si debitor meus mihi pignora obligata reddidit, habeo electionem, vel cum personali actione conuenire, vel possessores pignorum hypothecaria; nisi debitor meus ex illa pecunia mihi satisfecerit: nam tunc habet potestatem pignus vendendi, hoc dicit cum auth. seq.

c ¶ *Interest.* id est, hypothecaria. Sed[1] hæc ignoro, verum videtur sic distinguẽdum: quia aut iacit obligata fuit pignoris, aut expressit, primo casu prius est agendum personali: vt *ff. de pign. act. §. Modoque. & superà de damno inter. vinum.* Secundo habet electionem: vt *hic. & superà de act. & l. fin.* Sed hodie indifferẽter penis agi videtur debere personali, per *authen. de fideiuss. in fin.* *eod. authen. hoc si debitor.* quæ similiter est *superà de act. & oblig. auth. sed hodie.* licẽt per alia verba. Sed & hæc *de fideiussoribus.* videtur tolli per aliam *de litigiosis*, & redire ad primum ius, vt eligat creditor, quod dicit *infrà in d. auth. hoc si debitor.* ACCVRS.

d ¶ *Tibi.* hæc dictio legitur cum præcedenti, vel sequenti litera.

e ¶ *Non dedicit.* Illud prædium vt *hic. & ff. de reiuin. l. pracmunitis. §. plenè. & T. si quis alteri, vel sibi. l. qui alienæ. & T. de rei vind. l. si res. sed hoc fallit* in pupillo: vt *ff. qui po. in pign. l. obligat.* & *T. de fide pupill. min. l. pen.* & in militè vt *T. de rei vind. l. si res proprias.*

480/C.IV.K.5-4, 2099-2100
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

propenia. ¶ An autem inter personales priuilegium habeat, dicam ¶. *qui pet. in pign. hab. l.* licet.

a ¶ *Pignus.*] *Persecutio.* id est, actio hypothecaria est realis: vt *hic, & ff. end. ff. pignor. & ¶. qui pe. in pignor. l. ante.* & contra possidentem datur: vt *ff. ne. l. si fundum.* ¶ *in vendicatione.* Sed interdictum Salvianum est ad possessionem, & personale: vt *C. de praetor. & Salvia. inter. l.*

a ¶ *In rem ad.* Personam non obligat, *l.*] *§ vnum ex plurib. hered.* CYIAC.

b Sicut non habet. vt & *C. de pign. ac. l. qua fortunio. & ff. de pign. act. l. si cum vendere. §. fi. & l. seq.*

c ¶ *Nisi.* Nisi ita conuenerit. CYIAC.

c ¶ *Custodiam.* id est, diligentiam: culpa[a] enim est, si facias, quod ad debet: custodiam[b] omittis, si nõ facis, quod debet. vltra culpam enim teneri non tenetur: sed de ea fiet *lib. de Iniuria. quod ma. re contra ab. §. fi. & ¶. de pignor. act. l. creditor.* quis autem probet dolum, vel culpam, vel amissionem, dic *C. de pignor. act. l. si creditor.*

a Culpam admittit, qui id facit id, quod facere debet.

b Custodiam vel quemadmodum quis omittit.

¶ Et nota quod hic est similitudo[c] per contrarium: sicut ibi, & Latitur similiter mala.

c Similitudo per contrarium.

y ¶ *Custodiam.* In hoc proposito custodia est facili.. & accuratio boni, & diligentia patrisfamilias in custodiendo. *l. ea igitur. l. si pignori. §. vlt. ff. de pig. act.* Vide notabi. & scripta ad *l. 1. sup. de pign. act.* CYIAC.

Reddat.] CAYVS. Debitor creditorem, vt debitum petat, compellere non potest: sed debitum offerat, consignet, & deponat, & pignus prosequatur. VIV.

d *Admittit potest.* vt & *C. vt nemo invitus. l. 1. & de vsur. pap. l. fin.* nisi in casibus, quos nec *supra vt nemo invitus & supra de iuger. mana. l. diffamari.* ACCVRS.

d ¶ *Tabiam.* Pecunia offerrat testibus praesentibus congruo loco, & deponat, *l. obligationes.] de solutio.* Deinde obligatur sacculus pecunia signantisem signis. *l. vlt. ff. de lege commiss.* Domum sacculus deponitur in aede sacra, aut in tabulario vrbis, aut vbi iudex constituit. CYIAC.

e ¶ *Consignare.* vt & *supra de vsur. l. accepisam. & infra de parta pignor. l. 4. & infra de contrahend. stipul. l. magnam. & supra de iure emphyt. l. 4. in fin. & infra de distract. pignor. l. 5. priuis. & supra de pignor. act. l. nec mediocris.* & hoc si debitum totum est liquidum: alias datur iudex, coram quo examinabitur vt *C. de distract. pign. l. 5. relatum.*

e ¶ *Consignare.* Creditori tamẽ dabitur vilis actio depositi in tabulatium, vel vilis vindicatio. *l. accepisam. C. de vsur.* CYIAC.

Reddiguam. Pecuniam, quam à Titio mutuali, solui, & pignus recollegi: an sum dominus pignoris, quaeritur? Respondeo, quod non: sed quod solui, possum petere. VIVIAN.

f ¶ *Soluto.* non dico emendo: quia tunc habetur dominium: vt *Institut. quibus alienare licet. §.*] & *C. hoc supra de re vendic. l. 5. nemo.*

g ¶ *Petere.* à debitore actione mandati, si mandatum intercessit: alias negotiorum gestorum, & hoc si non possidet, alias habet conuentionem vt *ff. quib. mod. pign. vel hypo. sol. l.*). ¶ Dopet sibi solutum fr. scilicet per exceptionem doli. CYIAC.

XXIII. *Idem AA. & CC. Rusdio.*

Pignoris, vel hypothecae persecutio * in re est a. S. Kal. Decemb. Slemij, AA. COSS.

Creditor non tenetur de casu fortuito pignoris: sed de dolo, & culpa. BALD.

XXIX. *Idem AA. & CC. Maximo.*

Si tibi vim maiorẽ pignorum creditor praestare nõ habet[b] necesse prius dolum, & culpam: sed & custodiam[c] y exhibere cogitur. Dat. XVII. Kalend. Ian. AA. COSS.

Creditor non cogitur agere: tamen obliato es debere, cogitur pignus reddere. BALD. Vel sic: *Obliatis, & confignatis, & depositis debitis sufficiunt ad hoc, vt possit agi pignoratitia.* BART.

XX. *Idem AA. & CC. Alexandro.*

CReditor ad petitionẽ debiti vrgeri iure minimẽ potest d. Quapropter eo, quod vos heredibus Eudiani debere confitiris, oblatis e ¶; & si non velint accipere, consignato[a], atque deposito: de reddẽdo pignore hos praesidiali notione conuenire e. PP. XVII. Kalend. Febr. AA. COSS.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignoris. BAL. Vel sic: *Quisibet debito solutione potest pignus liberare: sed ex hoc nõ quaerit sibi dominium: sed actionem contra debitorem adhibitum.* SALYC.

XXI. *Idem AA. & CC. Vico*[a].

RE obligatus exterus debito soluto[f] liberando, datum petere[g], non earum dominium adipisci potest. Dat. III. Kalen. Nouemb. Retiarie, CC. COSS.

Secundus creditor offerẽdo priori debitum, eius fiunt confirmat. SAL. Vel sic: *Creditor secundum soluendo priori, confirmat sibi pignus, & in*

Secundus.] CAYVS. Mutuati mihi decem, & obligaui tibi pignus, & Titius tibi soluit, confirmat sibi pignus sed ex vsuras vsurarum petere potuit quas soluit Titius, quaeritur? Et dicitur quod non, quia quia fuit erat decem, vsura quasque.

ζ *Secundus.* Hic l. explicanda est ex *l. 1.] qui pet. in pign. hab.* vt conditiones sibi pignus, si cum eam pecunia obtulisse, atque prior creditor accipere noluisset, obligauit, & deposuit. CYIAC.

h ¶ *Pignus.* vt *ff. qui pe. in pign. ha. l. prior. & l.*].

i ¶ *Vsuras.* quia suam negotium gessit secundus creditor: vt *ff. qui pet. in pign. hab. l. si prior.* alias est sub eadem *l. creditor. §. fiendum.* & facit *C. de vsura. l. vt nulla. & ff. de re vind. l. emptor. & ¶. de his, qui in prio. cre. locum li. ff.] de remiss. pig. l. cum ex causa. & ff. de cap. & post. reuersis. l. in bella. § ¶ qui fortunam.*

k ¶ *Fuisset.* priorem creditori posse solvere. VIVIAN. ACCVRS.

Maior annis.] CAYVS. Si creditor maior anno elegerit debitorem personali actione, & pignoratitiam persecutionem remisit per expressum pactum, alias intra biennium persecutionem: an postea petitione ea prosequi possit, quaeritur? Et dicitur quod non.

a ¶ *Maior annis.* Hic *l.* explicanda est ex *l. 2.] de remiss. pign. l. si ita. §. fi. & de pact.* CYIAC.

l ¶ *Cum hac.* I. remissionem talem.

m ¶ *Solum.* i. tantum, & sine disputatione.

n ¶ *Iurisdictio.* praetoris, aut enim praetor, pactum ratum habet: vt *ff. de pact. l. iure gentium. § praetor ait.* Vel iurisdictio. i. iudicis officium. ACCVRS.

3 ¶ *Iurisdictio.* i. edictum praetoris. Nam pactum solum non sufficit, edictum praetoris facit, vt id pactum pactae obligationem qualitatem vel iusiaritie ex iurisdictione actionem parit. Vide scripta ad pr. *ff. de pig. act.* CYIAC.

o ¶ *Non potest.* ipso iure stabilata obligatione. Sed videtur quod per exceptionem: vt *ff. de pactis. l. si tibi decem. § de pig.* quae est contra. Sed hic[a] sola consensio de pignore intercessit. vnde etiam solo pacto potest obligatio tradi: secundum quosdam. Vel refert, fiat pactum de non petendo debito[b] & tunc si est personalis, per exceptionem tollitur: sic & pignoratitia. At ibi de pignore[c], si quidem simplex conuentio intercessit, tollitur ipso iure vtilis. si tradiione, per exceptionem vtilis. Primo casu tamen vbi remisit debitum, ipso iure videtur tolli hypothecaria licet personalis per exceptionem: nam quandoque[d] tenet in accessorio semissio, & non in principali: vt *ff. quib. mod. pignus, vel hypotheca l. 3. §. 1.* Item acceptilatio[e] facta fideiussori obligato verbis, liberat eum ipso iure sed reis per exceptionem: vt *ff. de acceptilat. l. & per iusiurandum. §. fid.* & Adiectio ad hoc arg. *ff. de nouat. l. si nouatio. in fin. & ff. quib. mod. pignus, vel hypo. solu. l. an prius.* & citra hoc distinui *in d. l. conuentio.*

d ¶ *Non potest.* Cum effectu fiducit. Nam obliat excepto. CYIAC.

Electionem.] CAYVS. Creditor electionem habet vtrii debitorem conuenire actione personali, an hypothecaria: vnde omissa hypothecaria agere potest actione personali.

a Pignus solo consensu constitutum pacto tollitur ipso iure: vt constitutum, & commiserit, tollitur per exceptionem.

b Debito amissa, vel personalis actio debitum non extinguit: tollitur per exceptionem, ius & rationem.

c Iure quod potest debito amissa hypothecariam, ipso iure tollitur: personali, per exceptionem vt *ff. de pactis.*

d Pignus solo consensu constitutum pacto tollitur ipso iure: vt constitutum, & commiserit, tollitur per exceptionem.

e In acceptilatione quadoque tenet tenuit sio, quae non tenet in principali.

a Adiectio acceptilatione ipso iure liberatur eum per exceptionem.

Hic

Hist. Sem. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 2101-2102
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

HOc si debitor possideat. Imò videtur : & si alius possideat, habere locum I.Codicis : *vt in authentic. de litigio §. ad hoc autem.colla.viij.* quam habuisti *supra eodem I.diffractis.* Solu.illa cùm sit vltima, corrigitur istam secundùm B.a. Vel refert ea possidere habeat causam à debitore, vt tunc habeat illa locum : ab eodem, & tunc hæc arga *§. si fuerit. fur.fi.di. l. quæsitum* secundùm Ald.quod non placet:quia dolus sui nulluris ei nocere non debet : vt *ff. de doli exceptio. l. apud Cassium. §. si quis ex causa legati. & §. sequenti.* 5. Vel si. la authentica, *de fideiuss.* intelligitur secundùm istam, secundùm Ir. vel secundùm Azo.hæc loquitur de rebus debitoris non obligatis : sed recuocandis per Pauliana. nec enim dicitur in corpore huius auth. quòd fuerint obligatæ, licèt in.de pefuoris. 6. Vel aliter, illa loquitur in emptore : secùs in alis possessoribus. 7. Vel illa loquitur in expressa hypotheca : hæc in tacita. argumen. *ff. de iure fisci.l. Mæsthæ. & infrà de cuio fis. l.j. lib. x.* (sed arguim. contra. *ff. de cessi.l.cum possessor. ex fine l.*) 8. Vel secundùm P.illa loquitur, cùm distracta est res soluatur creditori,quod apparet ex eo, quod dicit, vt eo pretio sibi satisfieret : hæc cùm fiat eius voluntate. 9. Vel dic secundùm Iuam.hæc loquitur generaliter : illa in casu speciali : quando lite contestata contra ipsum hypothecam vendit debitor: quo casu licet non contrahatur vinculum litigiosi per omnia : contrahitur tamen quoad hoc, vt etiam emptor possit conuenire.

ADDITIO. Hæc vltima saluatione Iuan. approbant communiter doctores. *Ex in authent. sed hodie. supra de actt. & oblig.* & Azo in summa huius titull. Adde etiam quòd res pignori vendium esset ex lege, vt pretium daretur creditori,& emptor conseniffet illi conuentioni tunc in odium eius, qui non cautum, vt pretium daretur creditori, cùm possit, permittitur creditori, vt hypothecaria priùs ei obtenere possit quàm priuilegium mereatur assistere, qui fraudem voluit contestare. Ita dicunt moderni nostri scribentes *vt in authent. sed hodie.*

b ¶ *Aliam sit.* Quid? fideiussor ibi obtinet ? vt conuenire non possit? Dicunt possidentem posse conuenire: *vt in auth. de fideiuss. l. j. & §. & §. sed.ad.l.*

c ¶ *Quæ fuit.* , quas ipse fideiussor non possidet , aliàs creditori electio datur,arg. hæres *l. perfectissimum.* Quidà tamen dicunt, & si possidet fideiussor, petis conuenitur cum personali,cùm in corpore huius auth. non distinguatur possidens ipse , vel alius. Erit ergo modo *d*, vt prius reus personali, vel realiscecundò fideiussor,vertò tamen nocua possidens res debitoris,quarto possidens extraneus res fideiussoris conuenitur:vt hic fatuitur.

C Quæ.] CAVTV, Si seruus pignori datus decessit,non propter hoc extinguitur perseuatio debiti.

d ¶ *Petitis. vt Inst. quod mag. ex contra.obl. §.fin. & §.sed.l.si seruus §.quæsitum.& l.de pign.act.l.pignus.*

e ¶ *Petitis.* Quia creditor vim maiorem, aut fastum non præstat.Leg.I.sed.CYLAC.

C Ex eo.] CAVTV. In lista dicitur : mutuui tibi decem,ea quæstam conuertas, id est, seruum mutuorum, obligasti mihi pignori : nunquid tenet obligatio illa ? Resp.quòd sic. vide si ille seruus vi abreptus est alibi, possum agere contra raptorem.

f ¶ *Mutuum.* id * est, seruum non tabellionem : vt *infrà de tab.l.generali.lib.x.* ACCVRS.

f ¶ *Commun.* quia expedit, &c. vt *Institut. de oblig. quæ ex delic. §. furti.*& *i.* quidem est fur extraneus, in duplum, vel in quadruplum rei condemnatur. Si verò ipse debitor : nunc ipsum debitum,& vsura duplatur, vel quadruplatur : vt *ff. de fur.l.creditori. & l.creditores.* Primo tamen casu reddit debitori per pignoratitiam actionem,quod vltra debitum habet, non fecido : vt *dicta Lcreditores. & ff. de pignor. act.l.ij pignore.in prin.* Item quod dici contra extraneum in solidum agere creditorem, intelligo quando per culpam amisit pignus : aliter creditor teneatur tam, & ad vsuras ; quia tantum eius interest , & in residuo agit furti ipse debitor: vt *ff. de fur.l.eum , qui.§. idem scribit.*

g ¶ *Per hypotheca.* Accipiebat * enim tales campsores pecuniam mutuò,vt emerent prædandam , vel militiam sibi, vel filia suis,& pro hac pecunia obligabant omnia bona sua: vnde quærebatur verò de hac prædanda vt modo intelligitur,quòd sit obligata ? Et dicitur quòd sic,& ita non est contra, *supra eod. l.quæsitum.ij.*& præferetur etiam priori bus : vt not. *J. qui pecu pignorib. l.diuersis.*

h ¶ *Distractum.* Mensarij argentarij. Sic *l.qui. J. de transit. pecun.* CYLAC.

i ¶ *Mercatorij.* * aliud genus negociatorum. ACCVRS.

j ¶ *Mercatorij.* Veteres quædique filia in vnum collecta appellabãt, *peculiaria.* Lucilius apud Festum,& Isidorum , linquæ *peculiaria.* At pothek nostrum hoc conflitit in ferico : & feriei filia appellabant *peculia* , filia inquam circulationum interna, vt conseruentur à vermiculis. Hoc mercatorij *marchands de soye.* Vide scripta. CYLACIVS.

i ¶ *Dare solum.* id est, supponere, sine hoc tamen contrahitur tacita hypotheca,secundùm Hug.ACCVRS.

j ¶ *Militium.* Hoc loco intelligimus non accessus,sed palatinas,cuiusque inermes.Rarum definitio est militia sunt officia, vel administrationes quædam ciuiles eorum,quæ in scholis antiqua inter Baratos deputati sunt ,ex quibus seruant de publico annonas,commoda, salutia,&c. CYLAC.

k ¶ *Ad heredes.* Militia non transmittitur ad heredes,cùm personæ cohæreat, *§. §. fi quod minori.ff. de minor.* CYLAC.

k ¶ *Defunctum.* nam quæcunque mortui commodi transit ad heredem , quam fortè apud emptorem ; vel aliquo dato domum transit ad heredes : vt *l. de mortis. infamia. Lcommodo. §.fin.& J. de pecu. fair. Scria.l.fi quis lib. xij.* & ad hoc *ff. de leg.iij. l. patrimon. §. rebus.* ACCVRS.

C *Definitione.* id est, sub certa taxatione pecuniæ,quæ mortuus militat in heredem transit. CYLAC.

l ¶ *Reigra.* qui hypothecariam: vt in fine huius legis.

m ¶ *Probatur.* nota probatur ab illo,qui mutuauit: sed in superiori casu præsumitur pro eo. & hæc est differentia quandò emit sibi, vel liberis,vel cognatis, & in illo casu quidò emit extraneis. ACCVRS. Nota ergo duos casus ad differentiam illorum duorum casuum. In primo præsumitur pro eo , qui tradidit pecuniam. In secundo oportet quòd ipse probet.

n ¶ *Militiæ.* nota, militia militiam fit & vadio viam.

o ¶ *Talem militiam.* Non omnes militiæ erant venales. Militia adiutorum quæstoris non vendebatur,ex *Lulii.J. de pretorio.* Ac ex *Nouell. 13.j.* vendiuur. CYLAC.

a ¶ *Placiti.*

a Dolus auctoris facere sui nocere non debet.

b Possidere ch. tenetur debitor ut vt conuenari ab pessidente. Idem dicunt ch. & de pignoratitia nouella tum est fideiuss. Item ex pignoratitia non est in locum pignoris. Item secundùm Bart. in Lucis. f. Communis. adde Capitula conc. 137. Hic cæffiur fideiussor vel tenetur ut possitur conuenire nomen vel difficile pecunia.

d Quòd autem dicit Rota pria cipalia primo conuenitur per fideiuss vel tenetur fideiussio fideiussor : tenetur conuenire pos fessor vt non fideiussorio principaliter.

e Mutuum apud Grigorem quarto & in Bethlem.

f Pignus quidem mutuò a filium ve pertinquar creditori.

b Cæsim pecu.

c Quid Mutuum, v. Aleiori. 6. Pomp. vel ex Aliis tradit Mutuò esse seriem conditum, nec locum, nec tinitatem.

a ¶ *Placiti.* Constitutionis istæ eos habent.
n ¶ *Placiti.* Iulianus intercessor in *Nov. 53.* vocat scholæ placitum. Redde Communis militiæ schola est. Cæsar etiam militiæ est, quòd mortuo milite ex schola nostro placito, abeo, qui in bona eius (abongatur, libertis defuncti, vel vxori, vel creditoribus datur. CYIAC.
b ¶ *Dari solet.* i. quasi emi solet.
c ¶ *Negociatorum possunt.* negociatorum, id est, extraneorum militantium, quibus est empta, & negociata militia, qui non sunt obnoxij: vt fabricæ, scilicet actione personali: sed hypothecariam dicit ACCVRS.
d ¶ *Mutuarum.* ante legem illam.

Quod obtinet.] CAPVT. Lex C. dicit quod creditor poterit consentire possessorem militiæ: authent. hoc determinat, dicens quòd hoc verum est, si creditor mutuatit specialiter ad hoc, vt præbenda de pecunia illa emeretur: & si creditor non expressit, hoc non habet privilegium: quia præferuntur ei filij, qui habent bona patris tacitè obligata pro dote matris, & præferunt ei vxor testatoris, & alij creditores, si erant potiores.

a ¶ *Quod obtinet.* vt omnis præferatur ere dinor, ex cuius pecunia militia est empta, quòd l. C. innuerat.
β ¶ *Emeretur.* Militiæ casus. CYIAC.
γ ¶ *Aliquatis.* id est, & non ad hoc mutuatuerit, ex cuius pecunia militia est empta.
g ¶ *Poly.* nomine matris defunctæ quæ fuit vxor repetentis dotem.
h ¶ *Pater.* & ipsa viuit. ACCVRSIVS.
i ¶ *Prædiorum.* id est, nec ille, qui ad hoc mutuatuit, nec vxor, aut filius eius: vt in corpore probatur. ACCVRS.
k ¶ *Creditoribus.* qui ad hoc non mutuauerant: ex eorum tamen pecunia est empta, vel præsumitur. ACCVRS.

IN QVIBVS causis. &c.
l ¶ *Tacita hypotheca.* [illegible] *Qualiter per consensum expressum contrahuntur obligatio pignoris, dicta est, superior qualiter contrahuntur tacitè ex vi, & potestate legis.* ACCVRS.
m ¶ *Nisi res.*] CAPVT. Si possidet prædium tributarii: tacitè videtur omnia bona tua obligata pro tributis fisco.
1 ¶ *Censuatur.* i. qui censitus (id est, tributum) præstant.
3 ¶ *Censuatur.* Census est tributum, quod inferunt fisco, sic *sunt* [illegible] *vel reliqua sunt, sup.* CYIAC.

transmittì potest, permissum est, vt liceat creditoribus, & adhuc viuentium debitorum iure hypothecæ vindicare militiæ, nisi sibi satisfiat; & post mortem eorũ exigere, quòd pro bilde militiis pro tenore communis militarium placiti * n, vel diuinæ sanctionis tale præstãcis beneficium dari solet ° : hoc in negociatorũ personis *, licèt ipsi militantes minimè debito obnoxij sint, integrũ creditoribus eorum seruetur. Quod scilicet in futuris militiis, nõ etiam in his, quas liberi vel cognati eorũdem negociatorũ vel extranei pecuniis eorum meruerunt ‡ tenere sancimus. Dat. Kalend. Iun. DN. Iustiniano A. PP. II. Cos.

IN AVTHENT. DE exhibend. & introducend. reis. §.

optimum quoque. coll. v. constitut. vj. Est etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias dio. coll. vij. constit. viij. §. quia verò & huiusmodi.

Ista authentica ponit illud seruitium quod dixi in casu feliceis de privilegio prælationis, & dicit, quòd in hypotheca † primò præferuntur mutuantes secũdò dos, tertiò veniunt alij creditores, qui ad hoc non mutuauerunt, tamen ex eorum pecunia res empta est, vel empta præsumitur. BALD.

Quod obtinet, e si ad hoc mutuauerit pecuniam, vt militia emeretur ita loquin f filij, f aut vxor h defuncti omnibus præponentur. Sed & si nullus prædictorum i fuerit, tunc aliis creditoribus k hoc damus.

IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS, VEL hypotheca tacitè contrahitur.

TITVLVS XV.

Pignus non tantùm expressè contrahitur, quod manifestarium pignus dicitur sed etiam tacitè, & ex præsumptione iuris, l. 1. ff. hoc tit. nam & fallè contrahitur, quod non minùs rectè si tacitè quàm expressè, & tacitè pignus, nuncuatur hypotheca cum sit indicat aut præsumi: quasi de re tacitè contrahitur l. 5 hoc tit. l. 5. & 6. ff. eod. quasi fideiussor contrahitur, vt sequitur l. ex lege ff. locat. ex premium quidem fideiussor semper tacitam hypothecam habet ex causa iudicati, & ex causa contractus fideiussoris ex alia causa. nam causa principalis, vel alterius publica sententia, qua aliquid dicitur vxorie debitoris fiscalis apprehendit, ad sufficientiam bona debitoris, vel fideiussoris, aut mandatoris, aut tutoris, aut curatoris, aut causa contractus est. Sunt etiam tacitè pignori res: fructus fundi commodum pignoratiquo dabitur, vel iure: eius percipit. nam quasi alius percepit velut emptor prædij, non iure pignoris tenetur in alienum seruitutem, sed arbitrio iudicis si extenti & prædium non sufficiat, l. 8. fundus. §. in vindicationem. in fin. ff. eod. pign. quo modo ipse creditor percepit, imputat se vsuræ & pofl in fortum. l. 3. §. 1. ff. pign. l. 2. de pact. pign. Item ex l. penult. bona fiscandi mariti cum contractum fuerit cum filiæ familias mater, quæ filij impubères instituit sufficiunt, non patitur alia tutora, nec rectitudo tutelæ, pupilli pignoris iure tenetur intellectu tutelæ quia filiæ familias inscriptæ mater, id omnia præsumitur permissa ad maritali, dum cupit bona matris ornatur, & diuitiis apparere. Postremò locata fundo ad mercedem locatori fructus tacitè pignori obligati sunt, non tantùm & dotis, nisi id commoditi commodum locatio adhibet, quæ non redimam conflat ut fructibus non conflitere sed in mercedem tantùm, quia ipsa pro se ipsis pignora efficiunt, tantùm, & dotis ab inquilino tacitè pignori obligata sunt. CYIAC.

*Pro cautibus *, & tributis † sunt obligata omnia bona debitoris.* BAL. Vel sic: *Bona censuariorum, vel tributariorum sunt tacitè fisco obligata.* SALYCETVS.

1. *Imp.* ANTON. A. *Iporam.*

Minuta bona * eorũ, qui cẽsetur ‡ vice pignoris reipublicæ obligata sunt *. PP. Kal. Iun. Anton. A. IV. & Balbino Coss.

*Bona cẽtrahentis cum fisco sunt tacitè * obligata.* BAL. & SAL.

2. *Idem A. Proculo.*

Certum est, eius, qui cum fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari *: quamuis specialiter id non exprimatur. Dat. VI. Kalend. Mart. Messala, & Sabino Coss.

Fructus extantes rei pignoratæ sunt tacitè obligati pro debito: mutuo empta ex ipsis fructibus efficitur proprio ipsius emptoris. BAL.

3. *Pars ex rescripto* ALEXAND. A. *ad Demosthenem.*

Quamuis fructus pignori datorum prædiorum, etũ id apertè non sit expressum, & ipsi pignori * credantur tacita pactione inesse ‡ : prædia tamen, quæ emuntur ex fructuum precio, ad eandem causam venire †, nulli prudentium placuit ¶. PP. Idibus Octob. Max. II. & Æliano Coss.

Pro debito primipili bona debitoris sunt tacitè obligata: tamen in vltimum subsidium deuenitur ad ea. BALD.

4. *Impp.* CARVS, CARINVS, & NVMERIAN. AAA. *Africanus.*

Satis ¶ morosi est *, & ratione constituendum, bona eorum in

m ¶ *Tributis.* id est, fisco. ACCVRS.
o ¶ *Obligata sunt.* vt & *supra si propter publ. pensit. l. 3. in fin. & tacit l. 1. proxima.*

Certum.] CAPVT. Si cum fisco contraxisti, & debitor eius factus fuerit: non de dicitur, vt bona ea obligentur, tamen tacitè obligata videntur.
o ¶ *Obligari.* l. tacitè & sic facit ad titulum: vt & *supr. de fer. pign. dotis l. 9. & de priuil. fisci l. 9. & l. 19. ferè in citatione, vt ff. ad municip. l. fundi.*

Vnanimis.] CAPVT. Obligatio mihi fundum, tacitè videtur obligatio fructus fundi. vade & ex pretio fructuum alium fundum comparasti, an sit mihi obligatum, quæritur? Et dicitur quòd non.
p ¶ *Figuri.* At insecta in prædiis tacitè tacitè nõ obligantur, secus tacitè in vrbanis. Vide scripta ad *l. 6. fide iuss.* CYIAC.
p ¶ *Iungi.* q. & & prædia sunt obligata, & fructus prædiorum: tamen prædia empta ex pecunia redacta ex fructibus, non intelligunter obligata: vt & l. *de pignoribus l. 3. & l. in quibus cas. pign. tacitè contra. l. in prædio & l. de pign. l. Paulus. §. 3. & l. 5. fundus. in prima.*
s ¶ *Paulum iungi.* Idem est in parte, & totum. Obstat quod Paulus dicit *lib. 3. fundi. tit. de pignor.* Aut partum non tenetur pignoris: nõ id nominum consumetur. Solutili fructus sunt tantùm pignore obligati, quare debitè ad debitorem pertinent fructus verb ab alio percepti non sunt pignori. CYIAC.
q ¶ *Nauiis.* vt & *arga. § de fur. l. qui po in pig l. idem que in fine.* Sed argum. contra. *§. de petit. hereditatis. l. 5. & rem. & de legat. 3. l. Imperator. §. fin. & l. fugu. & extrà de usufruct. cum re.* Vel respic, placuit, id est, dotis prædia etiam creditoris: compensabit tamen in debitum. ACCVS.

Ceterum.] CAPVT. Si sit mala administratione primipilari factus fit debitor fisci: non solùm res tua obligantur tacitè fisco: sed etiam res tua: ita videlicet si bona mariti exhausta sunt, neque aliquid reliquum inuenitur. VIV.
¶ *Satis.* Hæc id tantùm ad mores primipilaris, vt vulgo creditur, pertinet: sed etiam ad quod libet mores ciuile, argum. *l. 3. Ne vxor pro marito.* Ait ob mutuos à marito gesta non obligari bona vxoris, non in dotem data, *l. 1. infra ad leg. Iul. de vi. qui, à contrario significatur et-*

a Cautibus vt eorum pecunia militia est empta, præferatur omnibus.
* Tacita hypotheca de iure Iudicatur in cadcitis: quia fiscus cadit. [illegible] ciuitatem in cadcitis, fiscus bona obtinet, quo cadcitis iure fiscis obligatur. v. Negotiantis de pignorib. [illegible]
‡ Pater. & ipsa viuit. ACCVRSIVS.
¶ Quod non de cadcitis prædiis, ea quibus fiscus debetur decimæ, tacitè sunt obligatæ. Negotiantis de pignorib. [illegible] v. Negotiantis [illegible] v. Negotiantis [illegible]

* Tacita hypotheca [illegible] v. Negotiantis [illegible]

* ex ipsi pignoribus.

† Ceterum. cum hac qual. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2105-2106
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

teri ob clelle mnus bona in domem data. CVIAC.

a ¶ Data. Sicut § non fiat vt. *supra de priuil. militi. l. 3. & 7. ad leg. Iul. de vi. l. 1.*

a ¶ Primipili. Primipilares sunt qui species annonarias præbent ad pascendas milites, vel constabulantes *l. 6. & 7. C. Theodos. de annona. proin.* Primipilaris est in libris annonæ militaris præcentatio. Olim primipilaqua fuit præfectura quædam militum. Hic adde *l. speculum. inf. de cohort. li. 12.* Vide scripta hic, & ad *l. 1. supr. de conduct. ex lege.* CVIAC.

b ¶ Nec offerat. aliatenus efficiatur scilicet primipilaria administratio filij eorum a, licet ad sint tergiles, teneantur vt *infra de primipil. l. fin. li. 10.* ACCVRS.

c ¶ Patrimonium, id est, quasi b patrimonium vt *ff. de minor. l. 19. § sed verum in fin. & T. de vel. exper. adl. & hic ex rei.*

d ¶ Nominorum. id est, eorum, qui ei ornamentum suo periculo, qui etiam cicatrices dicuntur. CVIAC.

a Filij tenebit eorum non fiet heredes. vt notatur.

b Quasi patrimonium.

S Iuan. CARVS. Si fundum ad colendum mihi locasti, & in eum fructum indusisti, ad eo animo, vt ibi perpetuò fieret, & eum pro pensione retinere rector prouinciæ iubebit, vt eum mihi restituas: pro pensione verò solemnier me conuenies. VERVAR.

d ¶ Indulta. indulta manu, illata dorso. ¶ Et necessaria c exigitur, scilicet quòd fiat indulta, & quòd perpetuò ibi fiat, & quòd domino restituat: vt *ff. eodem. l. in prædio. & de pign. l. debitor. & supr. loc. l. certi.* Sed in vrbanis d adeò exigitur scientia e: vt *d. l. certi.* ACCVRS.

e ¶ Hanc vt. scilicet locatrici tantùm, non conductori. 1. Vel planè, scilicet sapientibus: f esset tamen indulta. 3. Vel placuit sub conditione si esset indulta. aliò altero horum modorum expunas, esset dotra sibi ipsi contraria.

¶ Placuerat. Hic verbi, *Placuerat*, significat consensum, aliquo pignori non esse. CVIAC.

f Conuenius possidens ut locatoris tantum vel pedis.

¶ Morari potest. ¶ Notarego sua authoritate possidentem retentionem g non habere. sed videtur quòd sic: vt *T. eod. l. 3. & ff. de pign. l. si cum autem. & l. 8. in fin. & ff. de conduct. indeb. l. si non fortem. 6. si contum.* quæ sunt contrà. Sed dic, refert an peruenerit per dationem alienam nomine debitoris, vt sic tenere possitum non, & tunc non vendit. Vel dic secundò quòd hic vim possidebat creditor, & ita vitiosè & facinus hæc, an licet prior posit retinere quatenus pro mercede: sicut notatur *in d. l. non fortem. 6. si contum.*

¶ Mater.] CARVS. Paterfamilias decessit relictis filijs impuberibus: & vxor legitimam vacuam filiorum facta est, dotem data h, quæ nuptiæ sunt his qui primipili a sarcinâ subeunt: obnoxia necessitati b eius teneri, verùm certo ordine, vt scilicet tunc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium c respiciat, si vnicus sit viri, ac nominatorum & facultatib. exhaustis, nihil residuum inueniatur. Dat. V. Idus August. Caro, & Carino AA. Coss.

Pro pensione non sunt tacitè obligata bona, quæ non sunt in fundo: sed inuecta, & illata vt ibi sint. BAL. Vel sic: *Indulta & illata in fundum conductum sunt tacitè pro pensionibus obligata si tamen conductoris bona sint. alioquin ad manu eradicetur peruenta non possunt pro pensione retineri: sed debent restitui.* SAL.

v. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Cumelia.

SI non inducta, d & illata in fundum, quæ pignoris teneri causa placuerat e, mancipia fuisset, non hæc specialiter obligata monstrentur: rector prouinciæ ea restitui iubebit. Nec enim præterea debiti pensionum, restitutionem eorum mocari potest f, cùm si quid sibi deberi domina fundi ex pensionibus vel quacunque ratione probare posset, huius solutionem solemniter fieri conueniat. Subscripta X II. Kalend. Februar. CC. Coss.

Si tutrix secunda nubit non reddita ratione bona secundi viri sunt tacitè † obligata pupilla pro ipsa administratione reddenda. Et prestito iuramento quòd ad secunda nupsit non consolatur: si consolatur, & tractat pupillis ex mala administratione, aequè eis, ac quæsum consolatori ad secundum matrimonium, tutorem petit, tacitè erant omnia bona mariti obligata pupillis ex mala administratione.

est hic casus specialis, in quo vir secundi matrimonij teneatur pro debito suæ vxoris. BALD.

VI. Imp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Florentium P. P.

SI mater g & l legitimè liberorum tutela fuscepta, ad secundas contra sacramentum h e prestitum adspirauerit nuptias, antequà eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque, i quod deberur ex ratione tutelæ gestæ, persoluerit, mariti quoq; eius præterita tutelæ rationis bona iure pignoris tenebuntur obnoxia k. Dat. VI. Idus Theod. A. XVII. & Festo Coss.

Non solùm in Italia: sed & in prouincia, & vbique locorum inuecta, & illata sunt iuris præsumptione tacitè obligata. BAL. Vel sic: *Iura diffuentia, vt inducta, & illata sine tacitè pro pensionibus obligata, debent observari pro iure communi in omnibus perfectis, & locis.* SAL.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuuenci P. P.

SAncimus l de inuectis à conductore m rebus, & illatis, quæ domino, pro pensionibus tacitè obligantur n, non solùm in vtraque Roma, & territorio earum hoc ius locum habere: sed etiam in nostris prouinciis. Tali enim iusta præsumptione * & etiam omnes nostros prouinciales o perpetiri desideramus. D. XV. Kalend. Nouemb. post consulatu Lampadij, & Orestis VV. CC. ann. secundo.

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT.

TITVLVS XVI.

Nihil ab hac hac titulo tradiatur de rebus, quæ pignori obligari non possunt, nisi quæ res alienæ, vt specialiter pignori datæ sine mandato, aut voluntate domini non obligentur: quia vt res alienam non possum facere meam iure dominij: sic nec pignoris iure obligare, quod meum non est: iure possessionis possum facere meum quia possessionem eiusmodi domini habere possunt. & hac ratione res alienæ emptæ vendere ab inuito possitis propterea quòd creditor est conditione vacua possessionem pignoris, vel hypothecæ Iterum: confusionem pradiorum, quæ pignori obligari possunt in pignorum prædia deberiam non sunt alienæ iure. Rationem ad hoc solum non est pignoris, sed quasi pignoris: & non similiter, sed naturaliter. Res mihi debita, vel obligata non tam ipsa est pignus, quàm obligatio. CVIAC.

Procurator citra mandatij rem domini obligare non potest, tamen si pecunia est in re domini versa, potest pignus pro debito obtinere. BAL.

I. Imp. SEVERVS. & ANTON. AA. Carpo.

Procuratore.] Procurator a citra domini voluntatem domum pignori fruftrà dedit: si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constabit, non

a ¶ Procuratore. L. Specialis b ad aliquod aliud negotiũ missus habet libera potestate, potest vt *ff. de proc. l. procurator. vel generaliter libera.* 1. Vel si habet speciale mandatũ de obligando: vt *ff. de pig. act. l. solutũ. in fi.* 3. Idẽ si habet generale tantũm, & dominus consuetuerit talia facere: vt *ff. de tut. vel curatorib.* ACCVRS.

a ¶ Ratio

Mater. Hæc Leo intelligenda est cum *Lonuiam. T. ad Tertyll. & l. fratres. T. de leg. Iulia.* Eadem sunt intelligi. & subscrip. sumq; ex Nou. Theod. *de nuptiis.* D. VI. Idus Iuli, Ar. CVIAC.

g ¶ Contra sacramentum. bedit non iuratè de pena remanet eadem, vt *in authent. vt sine prohibitione dotis & creditorum. § quia. vel. vij.*

h ¶ Sacramentum. Ergo iurabat se iterum non nupturam. CVIAC.

i ¶ Quod. scilicet liberorum. *diuor.* scilicet tutori post ordinato.

i ¶ Obnoxia. vt *de supr. quando non iure effic. l. 3. & in authen. de nupt. §. si autem iuratum. vel. iij.* nec eis filia succedere. T. *ad Tert. Lonuiam.* & est sic E. *in quib. casu ha. iur. l. 3.*

k S Ancimus.] CILLIGANVS, vt *ff. eod. l. si heredi. & l. ex iure. & § hoc. Lorri.* ACCVRS.

l ¶ Iubemus. Vide scripta ad *l. 1. supr. de locat.* CVI.

m ¶ Conductore. Id est, inquilino. Hoc loco non quæ inquilinus est in vrbe conductor: in agro colonus: Appianus *lib. 1. de bell. ciuil.* sit, inquilinos esse. *vt in authentic. de nuptiis.* CVIA.

n ¶ Præsumptione. id est, futuro, vel ordinatione. ACCVRS.

o ¶ Prouinciales. Id est, in quibus. Hoc loco non quæ inquilinus est in vrbe conductor: in agro colonus: Appianus *lib. 1. de bell. ciuil.* sit, inquilinos esse. *vt in authentic. de nuptiis.* CVIA.

p ¶ Præsumptione. id est, futuro, vel ordinatione. ACCVRS.

q ¶ Præsumptione. i. Hypothecæ tacitæ inuenotractæ. Tacita hypotheca Græcis ἀνυπόστατος. De ea vide generaliter scripta ad *l. 8. fructi. ff. de rebus dub. & vect. ad Lampr. §. pen. ff. de fideicom. libert.* CVIAC.

* tacita pactio.

m ¶ Prouinciales. locatores, & conducentes.

SI ALIENA RES pignori data sit.

Procuratore.] CARVS. Si procurator meus non expressa voluntate mea, rem meam obligauit, mihi periudicare non potuit: si tamen pecunia, quam accepit, ea rem meam versa sit, possitetur creditori per pignoris retentionem. V. vt.

a ¶ Citra. Hæc l. negat creditori dari pignoris retentionem, non tamen ideò negat dari hypothecariam, vt confirmatur argumento tutoris & curatoris, ex *l. 1. Iun. Lauer. ff. de pign. act.* Vide scripta ad *eos. vicinis fe.*

b Procuratore. & quando possit rem domini obligare. & hic in. rem. conf. tuere.

480/C.IV.K.5-4, 2107-2108
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Excepto.* Cin eo, qui sciens accepit pignori rem alienam, quæ postea fit debitoris: *ff. de pign. l. j. in prin. & T. ea l. cum res.* fic & amico debitoris, qui liberauit pignus, compensæ exceptio: vt *ff. quæ. mod. pign. vel hypotheca solue. l. in prin.* fic & ille, qui soluit pecuniam fundi pro debito pupilli, habet exceptionem: vt & *T. de prædiis minor. l. vere. & l. si prædia in fin.* Vel restituit sed hoc ipsi, vt habeat rem pignori obligatam, vt *ff. de re in. l. si pupillorum. l. pen.* & & ad hoc *Institut. quæ alie. licet. §. penult.* Nota etiam quod hic creditor habet velitem negotij, vel informam, vt diximus *supra ff. cert. per. Leon.*

b ¶ *Desiderauit.* creditori.

c ¶ *Probauerit.*] CAYVT. Ignorante me res ad me pertinentes obligasti, mihi non præiudicat, nisi in fraudem creditoris fuerit diffimulatum.

e ¶ *Probauerit.* Velle videtur, qui scit, & patitur. CYIAC.

e ¶ *Aliquam.* id est, qui vt præsens obligabat alij extraneo.

d ¶ *Potuisse.* quia nemo potest rē alienam obligare: *& supr. communi diuid. l. 4. & j. tit. j. §. qui filio.* licet possit vendi, cum creditor personam, obligatio rem afficiat: vt dixi: *T. ad Vellei. l. j. fin.* ACCVRSVS.

e ¶ *Scient.* Nam tutor confessus videtur, *d. l. j. fin. cp.*] *de defit. pup. §. j. mulier.* ¶ Sed ¹ quis probabit fraudem? Resp. qui eā dicit: vt *ff. de prob. l. quæstio. l. quæ dolo.* nam vtile est scire res suas vbique durare, nisi confestim, vt *ff. quib. mod. pig. vel hypoth. sol. l. ficut. §. non videtur.*

f ¶ *Diffimulasti.* quia dū obligarētur tutoris præsens, & contradixisti obligationi.

¶ adulto, in omnibus.

a Fraudē probabit, qui eam allegat.

b Pignoratio res mobiles pupilli, vel adulti contractor, vel tutor ad pouit, nisi forte ob pecuniam mutuam accepta, pupilli, liquem eorum consecutus fit, VAVIASVS.

CPraetor.] C AYVT. An tutor, vel curator, vel tutor rem pup. vel adulti obligare possit? Resp. quod non, nisi pecunia in vtilitatem pupilli, liquem eorum consecutus fit, VAVIASVS.

e ¶ *Mobilem.* Rectē mobilem. Nam obligatione rei immobilis infragatur actio D. Antonini, *cum pignori de qua in tit. de rebus eorum, qui sub tut.* CYIAC.

g ¶ *Accipiat.* quia hæc non potest vt *ff. de pign. act. l. In pupilli, vel tutor. sic & T. de pactis. l. pactum procuratorio. & ff. de fur. l. interdum. §. quinetiam. & ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor.* Item & in alio casu etiam ⁶ immobilia, vt *S. de adm. tut. l. fin. §. defuncto.* sed hodie videtur quod etiam mobilia non possunt sine decreto: vt *T. de admin. tut. l. ter, quæ. in fin.* quod est verum in quibusdam mobilibus, de quibus ibi dicit.

h ¶ *Nisi forte.*] *In pupillus.* Quid de emancipato? Resp. idem. Sed de hoc dubium erat, cum dominus videretur etiam parte vtiatur, vt *Institut. de hæres. qua. de. ff. §. fici.*

i ¶ *Patiatur.* nec rem patris, nec peculiarem, vt *ff. quæ res pign. ob. pot. l. 6. §. 3. & facit. supr. de pactis. l. filius. & de re. eo. & servitut. l. mo. & pro. ff. & libert. pupilli, admittitur.*

k ¶ *Cum res.* fcilicet aliena.

l ¶ *Ordinariam.* id est, directum. CYIAC.

m ¶ *Aequitatem.* fcilicet quæ præsulit: vt *supra de ind. l. plaerique. & ff. cert. per. l. ff. tit. pecuniam.*

m ¶ *Perfecutio.* per hypothecariam actionem.

n ¶ *Perfecutio.* Locutio notandus. Ex eo apparet bonum esse argumentum a pignoratitia ad hypothecariam, quod maximē in dubiis locum habet. CYIAC.

o ¶ *Pignoratitia.* id est, fiat datur vtilis pignoratitia debitori, qui obligat rem alienam soluto debito: vt *ff. de distract. pign. l. instipulam. §. j.* sic & ibi, qui recipit, vtilis hypothecaria datur. Vel fiat datur directa, quando effet res debitoris: sic nunc vtilis.

¶ Sed secundum hoc quid est, quod dicitur *ff. de pign. l. & quæ nondum fuit. §. quod dicitur.* quod debet probare rē fuisse in bonis debitoris tempore obligationis? Resp. sic possidebat bona fide: vnde sic fuit dicitur esse res: vt *ff. de vsuf. fin. l. bonam.* scilicet si mala. Vel illud de rigore: hoc de æquitate. ¶ Et distinguere: cū quis res alienas obligat, si quidem sibi debitam, tenet obligatio: vt *ff. quæ res. in pignor. hab. l. 13. §. cum ea causa.* si non sibi habet res in re, similiter tenet: vt *ff. de pign. l. gregis. §. 9. & ff. si nouum est: nunc dicit, cum mea res, tenet. ff. de rebus. l. ff. fundum §. alien.* si simpliciter: aut creditor scit, & tunc non actio, sed retentio datur: vt *in eodem tit. l. j. in pene. §. ignorante:* tunc etiam vtilis actio datur: vt *hic, & ff. de pign. l. j. in principio. & l. ff. ob re. & l. & Trio.* & facit *ad legem Rhodiam. §. qui per in pignoribus habeat. l. qui habitum. § fin. & ff. qui. & à quo l. ff. furtiu. & ff. de pign. act l. ff. rem alienam. & l. de liberatione. l. ff. ob re. & ff. de vsuf. l. fuit possessio. & l. ff.* ACCVRS.

Qra.] CAYVT. Si mutuo res mea dedit mihi fundum, me inuito obligari non potest, cum sic mutuet, nec pro re quæ obligatur non est, compete actionem: & hoc

¹ *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Excepto.*

CVm res ⁴, quæ necdum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat, ordinariā ⁵, quidem actione super pignore nō competere manifestū est: sed tamen æquitatem ⁶ facere, vt facilē vtilis perfecutio ⁷ *l. exēplo* pignoratitiæ ⁸ detur. PP. XIII. Kalen. Iun. Maximo II. & Aquil. Coss.

Mater non potest obligare rem, quam prius donauerat filio. BAL. Vel sic: *Obligare rem alienam, non præiudicat domino: & contractus pignoratitius tenetur.* BAR. & SALYCETVS.

VI. *Idem AA. & CC. Zosimo.*

QVæ prædium in filios à fe riculo donationis translatum, creditori suo dat pignori: se magis contrario pignoratitio obligat iudicio ⁹, quām quicquam dominis nocetur ¹: cūm Secuiana ¹ etiam actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint ² & per alium rem alienam inuito domino pignori obligari non posse, certissimum est. S. V. Idib. Iulij, Philipp. AA. Coss.

Tutor pro facto proprio nō potest rem pupilli obligare, nisi pupillus legitime ætatis effectus eam obligationē approbet. BALD. Vel sic: *Tutor procurator, vel aliud administrator obligando rem dominum, eis non præiudicat: nisi pactum consensu dominorum accedat: vel nisi de scientia eorum probetur. h. d. cum l. seq. sic audiui.* BART.

VII. *Idem AA. & CC. Cornelio.*

SI in rem suam ⁴ accepta pecunia mutua tutor mancipiū tuum pignori dedit, nec hinc post perfectam ætatem conseuum accommodasti ⁵ pignori res obligari non potuit ⁶. S. VI. Kalend. Ian. AA. Coss.

eius actionis natura declarat.

n ¶ *Indaui.* ad diuidum bonum pignus: vt *ff. de pign. act. l. ff. quia in pignore. §. j.*

p ¶ *Nocet.* vt *T. de dona. inter vir. & vxo. l. ff. quidem. in fin.*

q ¶ *Seruiana.* l. natura eius actionis declarat. ACCVRS.

r ¶ *Fuerint.* sed fallit hoc in tutrix et vir. & alus tutricis: vt dicit j. tit. j. de pubes. Vel non dicuntur obligari, hæres creditor commodatarium in hoc habeat, & sic intelligitur *ff. de pignor. l. fed ne vna.* & facit *l. d. proxi.* ACCVRS.

Si in rem.] CAYVT. Tutor pupilli pro pecunia, quam in suam suam accepit, rem pupilli obligare non potest: & si obligat, non tenet pignoris obligatio, nisi pupillus factus maior confenserit: quo casu consensus pignus.

t ¶ *Si in rem suam.* fcilicet tutoris.

t ¶ *Accommodasti.* alias testetur. vt *supra ff. minor. fa. l. fin.* ACC.

u ¶ *Non potuit.* vt & *T. de pact. l. pactum procuratorio. & ff. pro emp. l. qui fundum. §. ff. cert.*

Nemo

480/C.IV.K.5-4, 2109-2110

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NEtum.] CAEVS Si seruus meus, vel colonus obligat rem meam, mihi non praeiudicat, quia ceteram, id est, obligationem non facit, nisi ille, qui obligare potest. VIVIAN.

§ Iure. Iuz hoc loco iuris ciuilis tacitè designat. Auctoritatem vocat constitutionem. l. fusa. in princ. de condit. & demonstrat. Repetitur hæc lex infra lib. 11. titul. de agric. & cens. istique eadem inscriptio, & subscriptio. CYIAC.

a § Declaratur. vt * supra de acquirend. possess. l. fi. & l. de procur. l. procuratorem. & sup. communi diuidun. l. si profanum. & l. de agric. & cens. l. per colonum. lib. 11. & supra quod cum eo l. si seruus. Hoc tamen b fallit in re peculiari seruiqui c habet liberam peculij administrationem: vt l. de pignor. act. l. si commenta. §. si. & facit l. de acquir. possess. l. peregri. §. penult. & l. 29. § quod si seruus.

b Pignori obligare peculiis potest seruus. Si peculij libertatem habeat administrationem.

c Liberam administrationem habens, potest pignori dare.

QVÆ RES PIGNORI OBLIGARI possunt, vel non, & qualiter pignus contrahatur.

§ ¶ Quæritur pignus. Ad hanc scrupulam Rubrorum pertinet L. 1. & vlt. ad primam reliquæ leges. C. VIACIVS.

AEmmos.] CAEVS Si omnia bona tua mihi obligasti: an alimentos tuos, vel conuiuium videaris obligasse, quæritur? Et dicunt quod non. VIVIAN.

b § Alimentos. scilicet a quos aliunde, vel qui ex alimentis: vel, id est, filios ex concubina.

c § Alimentos tuos. Id est, filios quos educasti. CYIACIVS.

d Alimentos qui.

e Cœnobium generaliter obligatione bonorum dicitur non omnibus obligatur. vide Gl. l. bona. 19. de pecul. cleric.

f Generali: vt bonis semper contineatur omnia singulatim.

g Generaliter bene cœnabit vt intelligitur, quod specialiter non continetur.

h Iuxta non existit ad non obligat. Cæterum vt in c. Ecclesiam de iudicium. & Gl. non obstante de decim.

i Cœnat. l. ad Gl. super verbo. confuse. & si fuit conf. Gl. super verbo. rationis. de rerum.

i Generali ratione, & causam recipiunt non. ff. si quis cum l. fideiussi qua. §. quæsitum & fac. ff. de dol. ipsum. & T. de transaction. l. ff. de verb.

k Pignus pro pignoris obligatione.

l Pignoris obligatione idem pignus contrahitur.

m Pignoris obligatione.

n Pignoris obligatione contrahitur.

o Pignoris obligatione.

p Pignoris obligatione.

q Pignoris obligatione.

r Pignoris obligatione & hypothecarum dicitur.

s Pignoris obligatione contrahitur.

t Pignoris obligatione.

u Pignoris obligatione.

Regulam præmittit, ex qua infert, & hoc dicit: Persona, quæ de iure potest obligare, si illa, quæ potest inducere vectii pignerum: secus si non potest de iure. BALD. Vel sic: *Seruus, procurator, colonus, fideiussor, vel alter rem domini inuiti non obligant.* SALV.

VIII. Imp. HONOR. & THEOD. AA. Iuuenal. P.P.

NEtum non facit prædiorum, nisi persona quæ iure potuit obligare. Per seruum autem aut per procuratorem, colonumve, actorem, seu conductorem, vllum præiudicium possessioni inuito, vel inscio domino imponi non posse, & iure a, & legum auctoritatibus declaratur b. Dat. Idibus Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & Theodosio X. AA. Cons.

QVÆ RES PIGNORI OBLIGARI possunt, vel non, & qualiter pignus contrahatur.

TITVLVS XVII.

REbus aliunde, quæ pignori obligari non posse superior titulus ostendit, hic vis adiicit alias plenissimas, tuitori necessarias. l. 1. & sicut pramium ex sacra constitutione, l. 1. aut ipsumet pramium sacra, quæ constituitur in annonis, & sacra, perficiantur, quæ obliterat nihilominus pro indulta victoria de publico rem vna profanantur ex lex, quæ in suam conuiuium immolis suspicat (quæ ex re sinistrorum dicuntur) non per partem ciuitatis, sed distincta parte mari, vt Sacrosanti fruhis in Nouellis. & Nam in opis. & aut l. 1. priuata pactione, nam vnitus authoritate debetur ff. dominatio. ff. alia bona non suspiciere, hic pramiorum commodis interdici potest, l. commodis. ff. de re iud. At si ea commoda priuata pactione obligari non possunt, hoc quidem est consequens, vt nec generali obligatione contineantur: verum è contrario quæ omnia generali obligatione non continentur, non dicunt specialiter obligari non posse. Præterea libri hominis pignori obligari non possunt eadem ratione, qua res religiosæ, aut pramium sacra: quæ in bonis deliberia non sunt. Sed neque servi, aut bonæ mortuorum, licet in bona viuentium, aut vmorum, vel aratra pignori capi priuata pactione, aut publice authoritate possunt à creditoribus, vel exactoribus, aut exactoribus vrbis vorum, propter vtilitatem agricolarum, ne quos vrbem sibi, cui debita vrbana minuuntur, ff. abiatu arcuorum agricolarum refert, ea maximè vrbana, quæ pro fructuum annis modo exigunter, l. 7. & 8. Obstruendum autem ff. hoc similum non causam esse de hac, quæ pignori obligari non possunt: sed aliam de hac quæ possunt, de quibus eamus dubitari poterat, vt de nominibus, l. 4. quæ bodie obligari possunt inuitis debitoribus, aliam non poterant. l. 3. & l. postquam. ff. de hered. vend. Addatur ex rubrica. Et qualiter pignus contrahatur, quæ pertinet l. 1. & vlt. CYIAC.

In generali obligatione non venit quod nemo sibi cæpisse specialiter obligarent. BART.

I. Imp. SEVERVS, & ANTON. AA. Optato.

LVmnos a tuos, & cæteras res b, quas nemine credibile est c) pignori specialiter datorum fuisse, generali pacti conuentione, quæ de bonis tuis facta est, in cauta pignoris non fuisse rationis est d. PP. XII. Kalend. Aprel. Laterano, & Rufino Cons.

Quæ obligat instrumenta emptionalia, ipsum rem obligare videtur. Vel sic: *Quæ obligat representant, videtur obligare representatum.* BALD. Vel sic: *Obligatio instrumenti, intelligitur obligatio rei in eo contentam.* BART. & SALVC.

II. Idem AA. Rogato.

CVm conlitet e pignus f consensu contrahi, non dubitamus eum, qui emptiones f agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. g. PP. V. Kalend. Iul. Apro, & Maximo Cons.

Res Sacra, vt religiosa non potest obligari. BALD. Vel sic: *Locus religiosus non potest pignori obligari.* SALVC.

III. Imp. ANTONIN. A. Rufinato.

SI monumento h corpus filiæ tuæ inseruisti, religiosum i id fecisti, quo facto obligasti à quoquam, prohibente iuris religione, non posse, in dubium non venit k. PP. III. Kalend. April. Laeto I. & Cereale Cons.

Nomen debitoris generaliter, & specialiter obligari potest, & nisi solutus sit principali, potest solutere creditori creditoris sui, qui habet eum obligatum. BALD. Vel sic: *Nomen debitoris aliis denuntiatum solutum sibi à creditore sui creditoris: post denuntiationem autem solutum non potest se solutre: sed exigi potest vsis actione.* BART.

IV. Imp. ALEXAND. A. Zenoni.

NOmen l quoque debitoris pignorari & generaliter, & specialiter posse, sæpissime placuit m. Quare si debitor in fatis nū fecerit, cui tu credidisti ille cuius nomen tibi pignori datū est, nisi ei, cui debuit, soluit: nondū certior n à re de obligatione tua factus, vel libus o actionibus satis tibi facere vsq. ad id, dio. l. ff. de verb. facit supra ad Velleianū. Liberanus & ff. de pecul. l. res fratres. & T. de remiss. pig. l. 4. ACCVRS.

CTm.] CAEVS. Eni tandem confectum est instrumentum emptionale. illud obligatum fundum obligasse videat, quæritur? Et respond. quod fic. ACCRES.

e § Pignus. i. p obligationem pignoris. fic & ff. de pignor. actio. l. 1. & hoc quatiū q ad hypothecariam: vt ff. de pactis. l. ff. si ita. & de pignor. & T. de remiss. pignor. l. 9. sed r pignoratitia s obtrahitur re vel tacita. quia non est contrah. obligat. §. fin. ACCVRS.

f § Emptionis. id t est, instrumenta emptionis. ACCVRSIVS.

g § Emptionis. Instrumenta emptionis & auctoritatis in gl. vbi. CYIAC.

g § Cognitis. vt & aug. ff. de lapsu. l. ff. fructum. §. sum. & infra de remiss. pign. l. creditorem. & T. de acc. l. ACCVRS.

SI monumentum.] CAEVS. An monumentum, in quo filium tuum inseruisti, obligare possis, quæritur? Et dicitur quod non: quia per illationem locum religiosum fecisti.

h § Si monumentum. scilicet tuo, vel alieno domino volente.

i § Religiosum. COD. L. 1. C. de relig. CYIAC.

k § Non venit. vt & supra de religios. l. mortis. sed ipsum ius inferendi fic, vt & legati, vt & supra de relig. l. monumentum. Item hoc specialiter sed cum vetustate potest: vt ff. de contrah. empt. l. in medio. ACCVRSIVS.

NOmen.] CAEVS. An ius, quod habes in debitores, alij obligare possim, quæritur? Et dicitur quod fic: dummodo agat creditor vsque ad concurrentem illi debitum, nisi primò mihi solutum.

l § Nomen. id est, ius actionis. Vide scripta ad l. 1. supra de obligat. & actio. CYIAC.

m § Plaruit. vt & T. de hered. vend. l. postquam. & ff. de pig. act. l. 4. commentarij. in prima.

n § Certior. quia ei denuncasti, vel item cōtra eum conseruatus fuit, & idem t partem debiti tibi solutam: vt T. de nouat. l. 4. ACCVRS.

o § Prædiis. quasi habeas directas contra tuum debitorem. 2. Vel dic etiam velim hypothecariam & quod exegisti. ff. quidem corpus loco pignoris erit. si verò pecunia, compensabit secum: vt ff. de pign.

f Scilicet. sic in textu. quare ab aliquo. modum in contractum obligatio, cum clausula tacitam conuenit ea obtinere pignoris obligationem debitori, aut debitor sit debitum. p. 3. sed nunc in mutuum de fideiuss. l. 1.

480/C.IV.K.5-4, 2111-2112
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pignu. l. qui q. §. cum pignori. in fine. & d. l. de pignu. adl. l. §. nonnunqui. & facit ¶ *de donat. l. §. & ff. de transac. l. condition.* ¶ Sed quid si est certus per respicum, vel ab alio? Resp. necesse est quod à me sit certus: arg. *supra de pignu. l. debitores.*

ADDITIO. Adiectus quòd Bart. hic reprehendit finem istius gl. dicens denunciationem non esse necessariò fieri, arg. *l. 1. in fin. ff. de act. emp.* & ibi not. & melius *in fin. ff. de mancipat.* & solet notari in *l. emptor. in fin. de evict.* ¶ Non obli. secundùm eum *l. debitores.* quam glos. allegat: quia illa loquitur de voluntate, seu arbitratu: vt ibi not.

SUM.] CASTR. An athleta spem victoriæ quam de adventitio suo habuerat est obligare possit, quæritur? Et dicitur quòd non, neque si generaliter omnia bona obligat, illam spem intelligitur obligasse. VIVIAN.

a ¶ *Spes eorum.* Spes futuræ rei rectè vèditur, donatur & pignoratur. *l. res emptas. ff. de contr. empt. l. spem. inf. de don.* CYIAC. *ff.* ¶ *Præmiorum.* Ergo nec ipsa præmia: id est, commoda præmia, quæ dantur athletæ pro victoria: quia sacra sunt præmia. CYIAC.

b ¶ *Spem eorum præmiorum.* in pecunia.

b ¶ *Corona.* i. victoria. ¶ Recte Accessit, coronam id est, victoriam, quia vicerunt. Nam athletæ victores coronati perpetua vitæ commoda, præmia, vestigalia à Reipub. consequebantur: abbitur de publico: vt ait Vitruvius *lib. 9. in prine.* Hæc præmia non possunt pignori obligari. CYIAC.

c ¶ *Pecunia.* Sed nec publica: vt *ff. de exec. rei iudic. l. stipendia.* nisi in dabidiam, vt ibi dixi, per *l. ff. de re iud. l. commodat.* ACCURSIUS. ¶ Nisi in causa iudicati. Nam ofdemnato, si non satisfaciat iudicatum, intendicitur his commodis, *l. commodi. ff. de re iudic. l. 6. in glos. dilucida.* CYIAC.

d ¶ *Et idèo.* Sic argumentatur: non potest spectaculator, ergo nec generaliter, arg. contra *ff. de regul. iur. l. actus. & ff. de pact. l. f. cons. §. illud.* e ¶ *Tenet.* id est, non veniunt in generalem hypothecam de omnib. bonis. CYIAC.

quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelleretur: quatenus tamen ipse debet. PP. pridie Kalendas Martij, Fusco II. & Dextro Consulibus.

Quod non potest specialiter, non potest generaliter obligari. BART. Vel sic: *Nam potest obligari genus plus quàm species.* BAL. Vel sic: *Stipendium, seu præmium futura tollerse non potest specialiter, vel generaliter obligari.* SAL.

v. *Idem A. Septimio.*

SPem eorum a præmiorum a * quæ pro coronis b * athletis pensitanda sunt, priusta c pactione pignorari minimè admittendum est, & ideò d nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. iij. & Kalend. Maij, Maximo II. & Paterno Coss.

Res, quæ non sunt in bonis nostris, non possunt obligari. BAL. Vel sic: *Pater filium, vel alium liberum hominem hypothecare non potest.* BALD.

VI. *Imp.* DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS AA. & CC. *Rufo.*

QVi filios vestros, vel liberos homines pro pecunia, quam vobis credebat, pignoris titulo accepit e, dissimulatione se ioris circùuenit, cùm sit manifestum f obligationem pignoris non consistere ¶, nisi in his, quæ quis de bonis suis facit obnoxia g. S. Kalen. Maiis, Heraclia, CC. Coss.

Pro executione sententiæ non possunt capi boues aratorij, & alia quæ sunt necessaria ad agriculturam, vt sunt ligones, & instrumenta ferrea, h. d. Sed quotidie faciunt contrarium bailuli tributorum: quia si bouis non aratorii, nè solueretur tributo, & alia onera. BALD.

VII. *Imp.* CONSTANTINUS A. *ad universos provinciales.*

EXecutores i ¶ à quocunque iudice dari ad exigenda debita ea, quæ ciuiliter poscuntur, seruos aratores, aut boues aratorios, aut instrumentum aratorium k pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorum l illatio ¶ retardetur. Si quis igitur intercessor e, aut creditor, vel præfectus pagi k, vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: æstimàdo à iudice supplicio subiugetur. Dat. III. Non. Iun. Siemij, Constantino A. & Licinio Coss.

Hæc lex est delegata supra l. proxim. & loquitur generaliter tam in provincia, quàm in Italia: in quibusdam autem partibus servatur ad vnguem, in quibusdam verò in nullo servatur. BALD.

VIII. *Imp.* HONORIUS, & THEOD. AA. *Probo com. sac. larg.*

PIgnorum gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit l. Dat. VI. Id. Iun. Constante, & Constantino Coss.

IN AVTHENTIC. colla. v. de statutis, & consuetud. contra Ecclesiæ libertatem editis. §. agricultores. & est constitutio Friderici.

In l. Cod. dictum est de seruis agricultoribus: his autem dicitur de liberis, & hoc dicit: Rusticus donec laborat agrum, non potest capi pro debito: alias contra faciens ausu temerario punitur. BALD.

AGricultores cùm rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacumque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat: & infamiæ notam ipso iure incurrat: imperiali animadversione nihilominus puniendus.

Ista est vna de quinquaginta decisionibus Iustiniani, & non est alia. Quibuscunque verbis contrahitur: & in hypotheca generali veniant præsentia, & futura. BAL. Vel sic: *Appellatione rerum, vel bonorum in obligatione debitorum, continentur præsentia, & futura.* BART.

a ¶ *Tenetur.* vide Tuscil. Iuris in libello de malefic.

b ¶ *Corona.* i. victoria. ¶ Recte Accessit, coronam id est, victoriam, quia vicerunt. Nam athletæ victores coronati perpetua vitæ commoda, præmia, vestigalia à Reipub. consequebantur: abbitur de publico: vt ait Vitruvius *lib. 9. in prine.* Hæc præmia non possunt pignori obligari. CYIAC.

c ¶ *Pecunia.* Sed nec publica: vt *ff. de exec. rei iudic. l. stipendia.* nisi in dabidiam, vt ibi dixi, per *l. ff. de re iud. l. commodat.* ACCURSIUS. ¶ Nisi in causa iudicati. Nam ofdemnato, si non satisfaciat iudicatum, intendicitur his commodis, *l. commodi. ff. de re iudic. l. 6. in glos. dilucida.* CYIAC.

d ¶ *Et idèo.* Sic argumentatur: non potest spectaculator, ergo nec generaliter, arg. contra *ff. de regul. iur. l. actus. & ff. de pact. l. f. cons. §. illud.* e ¶ *Tenet.* id est, non veniunt in generalem hypothecam de omnib. bonis. CYIAC.

† Possunt vel posse dari obsides per obnoxie obligandorum. *ff. de exec. rei iudic. l. stipendia.* nisi in dabidiam, vt ibi dixi, per *l. ff. de re iud. l. commodat.* ACCURSIUS. ¶ Nisi in causa iudicati. Nam ofdemnato, si non satisfaciat iudicatum, intendicitur his commodis, *l. commodi. ff. de re iudic. l. 6. in glos. dilucida.* CYIAC.

a Argumentum à specialia pignoris prohibitione ad generalem.

† C.Th. l. 12. 1.

QVI.] CASTR. Aliquis filium fili, pro liberam hominem obligare possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

e ¶ *Accepit.* quid si propter fratrem hæc fiant: Respond. tenet argum. *l. de patribus, qui filios distra. l. 1. & 5.*

f ¶ *Manifestum.* vt supra *tit. 1. l. quæ pradium.* Codex.

g ¶ Obnoxia. Imò * etiam relegatur creditor, qui filium familiis in pignore accepit, vt *ff. ad l. Iul.* Sed hæc regula fallit in capite ab hostibus vt ¶ *de capt. & postliminio reuers. l. 2. finali. & ff. de legatis. l. 1. f. Sanctus.* ¶ *finali.* Item fallit in seruitute rustica, quæ nec est in bonis, nec est extra bonaire *ff. de Servit. leg. l. 3. de tamf obligatur. vt ff. de pignu. l. fed ait vig.* vel non est ibi obligatio: sed commodum retinendi habet creditor. Item in casu hoiusmodi leg. hodie patitur plures in auth. *vt nullus de* § *quia vero à bonis mendi. collat. 1. & facit ad leg. illam. ff. de euictionibus l. minor.* §. *f. pacto finem.* ACCURS.

a Creditor relegatur qui filium familiis in pignore accepit.

EXecutores.] CASTR. Si debitores meo non comparent datis fiat rei mihi executor ad minus si me in bonorũ possessionem debitoris pro mensura debiti in bonis aratorij, vel instrumentis arati, vel bubulci intelligitur obligata, quæritur? Et dicitur quòd nõ, ne per defectum culturæ tributi exolutio retardetur quòd si creditor detectus fuerit, &c. supplicio subiugabitur. ACCURS.

i ¶ *Executores.* Qui initio dicitur executor, in fine dicitur intercessor. Executores iudicati intelligitur *l. ne quis. ff. de effr. reiud. pren.* CYIAC.

i ¶ *Accessit.* Sic Hesiodo *lib. 1. operum.* CYI.

h ¶ *Aratorium* sed quid si aliud non habet? Resp. capiuntur etiam hæc, vt *ff. de executio. rei iudic. l. stipendia.*

i ¶ *Tributorum.* in provincis ergo tantùm loquitur hæc lex. Et die, Tributorũ præstandorũ ab his, quorũ sunt prædia, quæ tributa nõ possunt præstari. & boues qui terram colit, auferuntur. ACCURS.

¶ *Iliaca.* Eadẽ ratione Valerius ait, ne quis vitisorum carnibus vescerentur, ut lita agricolarum præuidens, vt scribit Hieron. *lib. 1. ad Iouinian.* Eadẽ quoq; ratione Cõstantinus cõstituit, ne boues aratorij abstrahũtur, etiamsi deficiat debitori iiiiori, & curiãi publ. *l. 1. C. Th. de cursu publ.* Iter fiat vehiculis, ita ut gebuum boues, vetat ligari aratorios. CYIAC.

¶ *Intercessor.* Qui [illegible] dicitur à Iulin. in edicto de Alexãdrinis & [illegible]. CYIAC.

k ¶ *Pagi.* id est, burgi, vel villæ.

PIgnorum.] CASTR. Si bona debitoris mei loco pignoris capi debeant, ea, quæ ad agricolarũ pertinẽt, capi nõ debent. Sequitur authic. *Agricolarum, quæ idẽ dicit, quòd lex, Executores, pacis addita.* VIVIAN.

l ¶ *Non ausuri.* per iudicem

480/C.IV.K.5-4, 2113-2114
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

QVI POTIORES IN PIGNORE habeantur.

TITVLVS XVIII.

IN hoc titulo ostenditur ex duobus, aut pluribus creditoribus, quibus diuersis temporibus separatim eadem res in solidum pignori obligata est, vel vniuersa bona, quae praefertur in assequenda iure pignoris, hoc praesertim regula confinetur. Primum tempore praeferri potentiori, in qua re nos ambiguitas nominis ducit in errorem, adimendi scilicet, priorem esse eum, qui prior dato pecuniae mutuae, vel promissae solemni stipulatione pignus accepit, vel pignori. Eniq. vt pecuniam sederis, vel aliquid in stipulatione promiserit, nisi si nequa numeraueris, neque promiserit quantitatem sibi futuro numerandam, pignus accepero, vel pignori, in eo hoc est posse id, quod idem pignus pro obligatione esse pro pecunia, quam numeraui: quia hic in causa pignoris magis prior esse confertur: enim prior affirmatur ex tempore dati, pactum pignoris, sed ex tempore habitae conuentionis, & nequid principalem, l. 8. hoc tit. l. 1. l. qui balneum 8. potior. in pi. & §. 1. D. eod. l. pen. D. quae res pign. obl. Ait secundum illam regulam, qua, vt dixi, gaudemus in hac tit. proprietate differunt ex causa debiti, non ex tempore, l. priuilegia. D. de reb. auct. iud. in hypothecaria ex tempore. Itaque prioris creditoris hypotheca firmior est, tamensi minus prior posset iure affirmari, l. 3. hoc tit. posteriora inferiorem, quia in id tantum efficax est, quo fundus pignori excedit, secundum priora sortis, & posteriores creditores non concurrunt in totum, nisi prioribus solutis cum pecunia debita, vel obtata, obligata, depositio deliberetur ipso, vel à posteriori creditore. Et regula locum habet non tantum in pignore conuentionali, sed etiam in praetorio, si modo ex causa, in quibus diuersi creditores tenuit, vel si ex hoc, quae sunt eiusdem causae, tenuit ex actione personali priuilegiorum sit. nil praetorium pignus sequitur ius personam actionis. Item regula pignoris locus est nil tantum dicitur, ant plurimis creditoribus habentibus idem pignus conuentionale, vel praetorium sed etiam cum habentur conuentionale, alteri praetorii, tempore vno habente generale pignus alteri speciale, nisi si posteriores specialiter obligata res pecuniae eius conuenerint. hoc enim casu regula vtinetur & alia plurimque, vt l. 7. pen. & vlt. Cuiac.

Prior tempore, potior est iure: nisi posterior prioris offerat. BALD. Vel sic: *Secundum creditor filiorum prioris, vel cauligmans & deposuerit id, quod ei debetur, in locum prioris succedit: & confirmat sibi pignus.* BART.

Habens pignus praetorium praefertur habenti iudiciale, si est prior tempore. BALD. Vel sic: *Si plures creditores ad pignus praetorium concurrentes sint diuersorum temporum: qui prior est tempore, potior est iure.* SALYC.

1. Imp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Secundo.

VI pignus secundo loco accepit, ita ius suum confirmare potest, si prioris creditori debitam pecuniam soluerit [f] aut cùm obtulisset, illique accipere noluisset, eam obsignauit [g], & deposuit, nec in vsus [h] suos conuertit. PP. Kalend. Februar. Laterano, & Rufino Cons.

1. Imp. ANTONIN. A. Claudio & aliis.

SI decreto praetoris, qui [a] de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hereditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia priùs inducti [i] estis, quàm aduersarius [k] vester in causam iudicati [l] & eiusdem fundi pignus occupauerit, iussu eius, qui iure sententiam exequebatur, tempore potiores estis [m], Nam cùm iustum voluntates contrahentium magis, quàm verborum conceptionem inspicere [d]. Super qua generali hypotheca illud quoque ad conferuandam contrahentium voluntatem sancimus, vt si res suas supponere debitor dixerit, non adiecto, tam praesentes, quàm futuras: ius tamen generalis hypothecae etiam ad futuras [e] producatur. Data III. Idus Decemb. Constantinopoli, D. N. Iustiniano August. PP. II. Cons.

QVI POTIORES IN PIGNORE habeantur.

Quoniam saepe pignora creditoribus quos se in re petere, plerumque obtentitur: idcò posui qui potiores in pignore habeantur. ARD.

PA.] CARPE. Si secundus creditor prioris [c] pecuniam sol-

a Ius effectu dicitur secundo creditori in vtpiano creditori effectus debitum, liberum pignus à priori, discredito, & successoribus priori creditori, sed potiores fuisse hypotheca, ut ex constitutione Diocletiani & Maximiani, quae est in Codice, vbi de effectibus obligationis, quae ex contingentibus, & depositione nascuntur.

b Pretorium & iudiciale pignus quid, ostendunt effectuum.

c Pignus iudiciale quid.

480/C.IV.K.5-4, 2115-2116
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

titulorum sunt: vt *hic, & supra vt in pass. l. si pignum.* secus si sint eiusdem tituli: vt *in pass. l. si plures.* & ¶ qui prior. & hac ratione non obstat, *supra de bon. auctor. iudic. possid. l. final. & ff. de bon. auctoritate iudic. possidem. l. item vnus*, in principio. ADOLTVS. Pro clarione intelligentia iherum, distinguat breuiter: Quandoque plures creditores pretendunt ius in pignore conuentionali, & tunc regulariter prior tempore, potior est iure: *l. pater. in principio. ff. eodem.* Fallit in casibus *l. item. & sequentib. ibi posita. supra eodem.* & in casibus not. *l. eod. in l. denuncio.* Quandoque plures creditores pretendit ius in pignore pretorio, & tunc aut sunt eiusdem tituli, & concurrant: vt *l. fin. ff. de bon. auctor. iudic. possidem. & l. in cui. ff. si pignori. & ¶ qui prior. in pass. alleg.* Si verò sint diuersorum titulorum: tunc qui prior est tempore, potior est in iure: vt *hic.* Quandoque quidè creditores pretendunt ius in pignore conuentionali, quidam in pretorio: & tunc habet locum *l. si pignoram. supra. vt in pass. l. eger.* De materia istius 3. die vt pleniè per Dy. *in ca. qui prior. de regul. iur. lib. vi.*

a ¶ *Tempore.* aora regulam *, vt *l. si fundum. & l. eod. l. prior. & l. pensio. & l. licet. & l. diuersis. & supra ad Macedo. l. si permittente.*

Cum rempublicam.] CAIVS. Pater meus cum republica contractione heredis eius conuocato, & condemnato, missa est respublica in possessionem non solùm rerum mearum, sed & hereditariarum pretentat alias creditoribus, petit: Dicunt quòd sic. VIVIAN.

a ¶ *Rempublicam.* Chirographarij creditores concurrit exemplo reipublicæ: quæ illis preferitur, siue sit prior, siue posterior. *l. pen. ff. de pris. log. creditor.* Id enim priuilegium Rempublicæ non habuisse, nisi id ei nominatim concessisset princeps, docet exemplo Plinij ad Traianum. *de vectig.* CVIAC.

b ¶ *Cum rempublicam.* nota b vnam ciuitatem dici rempublicam. *ff. de publicanis. l. fed & hi. §. praterea.* Sed arga. contra *ff. de verb. sign. Lauin. qui vestigal.* ACCVRS.

ff. Sententia. Sic l. 1. ff. de exhibend. rei. iudic. CVIAC.

c ¶ *Concentia.* latè pro republica contra heredem.

d ¶ *Cum Seiano.* id est, cum defuncto. & hoc casu tu, vel pater tuus potestis petere separationem c cum fisci hereditarij creditores. Vel est Seianus: id est, fisci hereditarius. Codex.

¶ Inquibusdam exemplaribus hoc l. postponitur.

a Prior tempore potiuetur.

b Respublica appellatur generalitè ciuitas, vna tantum comprehendit: vt monet Glos. in mod. 1. ex plus.

c Separatio. nisi, sita separatione bonorum ius de esse heredis: vt creditoribus.

de, & hoc casu non vt *ff. de separat. l. in principio.*

e ¶ *Contraxerit.* priuilegiatus respublica.

f ¶ *Si personali actione.* Aliàs, si tantùm, rectius, vt sic sensus: si tantum fuerit chirographarius creditor. CVIAC.

g ¶ *Obligata.* non autem accipit pignus. *de facti. ff. bistam ff. eod. si pignus & l. si vero.* ACC.

pronisionem specialem tempore posteriorem. BALD. Vel sic: *Generalis hypotheca prioris creditoris præfertur specialis posterioris: & videtur de eo, qui causam habet à priore.* SALYC.

VI. Imp. VALERIANVS, & GALLIENVS. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, & postea res alij specialiter pignori dentur: quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit [1]: si ab illo priore [tempore *] tu comparasti: non oportet te ab eo, qui postea creditit inquietari [2]. PP. II. Id. Maij, Seculare II. & Donato Coss.

Prædium emptum ex pecunia creditoris, si ei fuit specialiter obligatum, cæteris anteferitur. BALD. Vel sic: *Mutuatis in emptionem prædiorum cum pactis, vt illa sint ei obligata, præferitur cæteris omnibus priorem hypothecam habentibus.* SAL.

VII. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

LIcèt iisdem [1] pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores [2]: tamen eum, cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim conuenit [3], omnibus anteferri iuris auctoritate declaratur. Subscripta XVI. Kalend. Februar. AA. Coss.

IN AVTHENTIC. de trien. & semis. §. illud quoque in iudiciis. col. iii. constit. v.

Hic est casus in quo prior tempore efficitur posterior iniuria, propter mendacium possessoris. Possessor conuentus hypothecaria, si reuocat rem in bonis debitoris fuisse hypothecatam: tamquam prior in tempore nō audiatur: sed prius debet possessionem transferre. BALD. Vel sic: *In hypothecaria parta mendacio est, vt de possessore petitor efficiatur.* Vel sic: *Prior creditor negans rem esse eius, à quo causam habet contrario probato non auditur super prioritate temporis: sed possessio prius in aduersarium transfertur.* SAL.

b ¶ *Si personali actione.* Aliàs, si tantùm, rectius, vt sic sensus: si tantum fuerit chirographarius creditor. CVIAC.

f ¶ *Obligata.* non autem accipit pignus. *de facti. ff. bistam ff. eod. si pignus & l. si vero.* ACC.

Si fundum.] CAIVS. Si fundum obligauit mihi qui prius mihi, quàm reipublicæ, ego præferendus sum. VIVIAN.

g ¶ *Accepisti.* scilicet specialiter secundùm quosdam: & neg. *l. de pignoribus. l. 1. §. quod non placet:* immò & si generaliter: vt *l. de remiss. pign. l. si ignorante. & ff. eod. l. fin. & l. de iure dotium. & l. de priuilegiis. §. 4. p.* præterea sic etiā est in priuato, cui generaliter prius, nam secundi, cui specialiter aliquid obligatur, præferitur vt *l. 2. §. 1. ff. generaliter.* ergo & fisco: vt *ff. eod. l. si pignus.* ACCVRS.

h ¶ *Priori.* Nam vnora hypothecarius ordo seruatur, etiamsi aduersus fisci. & reipub. CVIAC.

Priori.] CAIVS. Creditor primus non compellitur soluere secundo: sed secundus debet offerre primo: & si nihil illi offerit, pignus suum cōfirmabit.

i ¶ *Compelli non potest.* si tamen vult, potest: vt dixi *l. eod. §.*

Si generaliter.] CAIVS. Titius obligauit mihi omnia bona sua generaliter: postea obligauit Seio quædam ex his specialiter. ego sum potior. nude si eundē id, quam secundo obligatum, iure pignoris distrahi, cū ab eo emptore nocere non potuit Seio. CVIAC.

k ¶ *Qui autem detraxit.* vt *l. eodē. l. qui generaliter.* Sed contra *supra de pignoribus.* Sol. ibi specialiter habebat: vt ibi dixi.

l ¶ *Inquietari.* vt *l. si assignari. l. 3. ff. de distrahendis. l. item prior. & l. de alienatione. & l. si in solutum.*

Iter.] CAIVS. Qui prior est tempore, potior est iure. dabitur in eo, qui obligauit omnia bona sua præsentia & futura: & postea à secundo mutuò accepit pecuniā, & ex ea fundum comparauit, & conuenit, vt illud prædium ei esset obligatum: quia potior erit secundus. ACCVR.

m ¶ *Iidem.* Idem in No. 77. Iustin. CVIAC.

n ¶ *Priores.* Singulariter: vt *l. 2. §. 1. l. 4. in fin. quæ sunt ibi, & diuersis locis in l. diuersis.*

o ¶ *Conuenit.* C. colorantib. forsit si non conuenisset. *l. de pign. l. quidam. §. 1.* Aliàs dicunt, ex hac *l. & l. fin. l. interdum. & l. eod. his. notis. quæ iure.* quòd eo ipso, quod * ex mea pecunia comparatur, mihi est obligata: quod

* Antè.

a Obligata mihi non est res ex mea pecunia empta.

480/C.IV.K.5-4, 2117-2118
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quod est falsum: & *Interdum* dicit eum ad restitutionem esse datum. Si autem non conuenit, inter personales actiones habet priuilegium, secundùm Iean. licèt alij contra, pro quibus est *ff. de tribu. l. procuratoris. §. plusq.*

Sequitur author: *Item possessor*, quæ est de trin. & fenif. §. Illud quoque in iudicio. coll. ii). in qua ponitur alius casus: vbi posterior pastor est priore.

Item possessor.] CAPVT. Lex Cod. dicit de petitorio iudicio: authent. *de possessorio*. secundùm Acc. sed sicut ille, qui mutuam dedit pecuniã ad emptionem prædij, præferitur aliis priorib. ita ita præferitur secundus creditor priori, & prior cõtinetur de mutuatione. die ergo sic: Seius possidebat prædium quod dicebam Titium mihi obligasse: Seius negabat prædium esse Titij: probaui id esse Titij: priusquam restituerem, dixit quòd Titius illud prædium sibi obligarit, & se potiorem esse quæritur, an sit audiendus? Et respond. quòd non: sed propter mendacium prædium restituet mihi secundo creditori. VIVIAN.

a ¶ *Item possessor.* fallit creditor prior. Accvrs.

b ¶ *Affer.* id est, secundus creditor.

c ¶ *Adfuerat.* quod est ei necessè: vt *ff. de pign. l. de qua nondum fum §. quod dicitur.*

d ¶ *Interuiue.* à secundo creditore: quòd fallitet fuerit debitoris, tempore obligationis.

e ¶ *Niatur* possessor.

f ¶ *Hypotheca.* fallitet priorem.

g ¶ *Vel alia causa.* forte hunc agentè conuinsse, vel remisisse.

h ¶ *Transferat.* Ad autem si incertiori velit probare, audiatur possessor ex regula, dolo facere, vt *ff. de except. doli. l. dolo* ¹ Respond. non in possessorio illo: vt & *ff. quorum legator. l. j.* in principij.

Item nota propter mendacium * hanc penitri: sic & *ff. de rei vindicatione l. fina & superà de non numerata pecunia authentica, contra qui propriam. & ff. de iuriscuran. l. cum, qui.* ¶ Sed nunquid etiam re restituta permittetur ei venire contra ² confessionem primanti Respond. ita quia hoc est in alio iudicio: vt *ff. de inoffi. cioso testamenta. l. Papinianus. §. sed nec impubes.*

a Mendacij nomine qui punitur.

b Confessionem suam ut quis iure potest. de iuspugna.

Dinersis.] CAPVT. Prima die obligati prædium meum Seio secundo Titio, qui numeravit primo pecuniam, ille potior erit, nisi secundus, qui pignus distraxit, satisfecerit priori.

¶ *Dare.* secus si non data esset, vt *ff. quæ res pigno. obligi possunt. l. Titius.*

b ¶ *Secundum.* Scilicet creditorem.

c Creditor potiorem quandoque potior est priore.

¶ *Quæritur.* vt *ff. de distractio. pignor. l. cum prior.* Sed hoc ³ fallit in casibus quibusdam, in quibus potior est creditor posterior est priore: vt *ff. eodem. l. interdum. & supra l. prioris. & authen. item possessor. & infrà eodem. l. offdum. & l. scripturæ. & supra de pignor. l. fundi. & authentic. de pactis. & supra in quibus cau. pig. tac. l. iuris. & ff. de reiuig. l. si quis §. j. & l. penult.* Et & alius: vt hac lege datur.

Et qui.] CAPVT. Qui personalem habet actionem, & hypothecam, præferitur illi, qui tantùm habet personalem: licèt in personali actione habeat priuilegium.

n ¶ *Pignora.* Hypothecarij. CVIAC.

m ¶ *Actionem* scilicet hypothecariam. vt *l. de pigno. l. pignoris.*

o ¶ *Actionibus.* Hypothecaria. CVIAC.

n ¶ *Compensat.* vt actio depositi, quæ est de priuilegiata. Idem etiam in ea conditione, quæ datur ipso iure non contractis maleficiis. idem & in ea, quæ contra procuratorem datur. idem & in eo qui solutio priuilegiato: vt habet *hic, & ff. depositi. l. si hominem. §. quinto. & ff. de priuileg. cre. l. debitum. §. si quis eum tutor. & l. si venit. §. aurum natis.* & idem in eo, cuius pecunia res est empta: vt *infra eodem, authentic. quæ iure.* hi enim hypothecas non habent. Si autem personales actiones priuilegiatæ habeãt, & hypothecas tacitas, vt tutelæ, nunc qui prior est tempore, *&c.* accipe tamẽ mulierem, & filiam, qui præferuntur prioribus habentibus tacitas hypothecas, non expressas: vt *infra eodem. l. final. & supra eodem. l. si fundum. & supra de priuil. fis. l. j. & ff. eodem. l. si pignus.* Item & fallit dicta regula in casibus, quos nec *supra l. precium.* Item fallit *ff. de supera. l. i. §. friendum.* Sed certè ibi nullam habebat hypothecam, qui eum defuncto contraxerat: sed nec qui cum herede, habet pignus in bonis defuncti.

a Adimens personales priuilegium quæ sunt.

* Polydeus. al. Polydeus.

Cum tibi.] CAPVT. Maritus obligauit quodam prædium vxori suæ pro dote, secundò idem mihi prædium obligauit: illa potior erit, nisi ei suum debitum offeram. namque creditor si id prædium habebat obligatum, & si vendatur à muliere, non habet ius reuocandi illud.

¶ *Pro dote.* Quod hoc non necesse est, cùm militie habeat tacitam hypothecam in bonis mariti, *l. vtil. cof. hoc iii.* CVIAC.

¶ *Acceptum.* idem si rationem ei promissa fuerat: nam non videtur esse in sua pecuniam non recipere, vt sic habeat vxorem indotatam: vt *ff. eodem l.*

p ¶ *Dedisset.* Scilicet post. ANTONINVS.

q ¶ *Non.* hoc loco est adnotatiua, quasi dicat, non idem est in chirographario. Nam si is offerat pecuniam mulieri, non tamen abdicet pignus, nec vllam habebit actionem vel in rem, vel in personam: sed tantum in debitorem, aut eius heredem. CVIAC.

q ¶ *Non chirographario.* hoc dico offerentes admiti, cùm sint etiam obligatæ ex fructu autem si non fit. nam, *&c.*

r ¶ *Manifestum est.* nec ergo re vxorem quandam, secundum Iu. vt & *infra de iuiur. l. nulla tibi.* ALCIVS.

s ¶ *Scripturæ.* Vide *l. comparationis, sup. de fid. instrumen. & ibi* Scipio. CVIAC.

Scripturæ.] CAPVT. Titius confessus est se debitorem meum Seio aliqua causa, ex qua inconstanti potuit sibi præiudicare confessio, pura transactione, vel consimili vel ex qua non potest esse intra biennium, quia mortui fuit facta (scriptura per manum Titij, seu Tabellionis aut in communi forma: hoc tertio fuerint adhibiti, id est, testes: idem tamen probetur, sive non, simul robur obtinebit. & hoc in prima. Et si ex ea priuata scriptura petit rem mihi obligatam, & Mutius proferat instrumẽ-

480/C.IV.K.5-4, 2119-2120
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tum publicum, & petat eandem rem: ipse præferatur, licèt prior sit: nisi priuata scriptura etiam testium subscriptione fuit munita. VIVIAN.

a ¶ *Secreto.* quia non fuit publica.

b ¶ *Nectu.* id est, vel non.

c ¶ *Pacifendi.* hoc est generale: cætera specialia sunt. Vel dic pacifendi de non petendo, & gratis. ACCVRSIVS.

d ¶ *Idiógrapa.* etiam ea dicuntur. [illegible] quasi *ἴδια χειρὶ γραφόμενα*. Nov. 1. & 141. CVIACIVS.

e ¶ *Notarij.* non * tamen in forma publica scribentis: quia neque dum, neque confulem, neque alia, quæ faciunt publicam chartam, ibi posuit.

f ¶ *Notarij.* Notarij sunt servi, qui ad scribendum operas suas locant. CVIACIVS.

g ¶ *Ipsorum.* contrahentium. ACCVRSIVS.

h ¶ *Tabellion.* Excipe casum *l. vel. sup. si cert. pet.* Nam nunc testes requiruntur. CVIAC.

i ¶ *Adhibita.* id * est, rogatis: vt *§. de testibus. l. sed solum.* sed falle *supra de testibus. authent. rogati.*

k ¶ *Conditionales.* quoddam * genus notariorum erat, qui conditionales vocabantur.

l ¶ *Tabularios.* Non idem est tabellio, & tabularius. Tabellio is enim est, qui ex mandato partium contractus confiscribit, & partibus edit: de quibus in No. 44. Suidas in verbo *πολιτικῶν*. & in verbo *ὁμογραφῶν*. Tabularij sunt servi publici, servi civitatis, aut Reipub. qui sunt additis tabulario civitatis, & rationibus civitatis scribendis. Hi etiam in priuatis contractibus adhibentur, & plerumque pro imperitis literarum contractus priuatos scribebant. Nov. 73. Hodie liberi sunt olim erant servi. *§ generali. infra de tabular.* Vede conditionales in hac *l. diuersæ*, & *in l. defensione. infra de iure fisci*, quia erant servi publici hoc conditioni addicti, & mancipati, nec ad alias mihinas peruenire possunt. CVIAC.

m ¶ *Suum robur.* Sed quæ est suum robur. Dicunt quidam non intelligi legem illam. 2. Aldr. dicit quodcunque habet dicam, corrigitur per authenticam hic posteam: vt debeant hodie tres * testes adesse, & subscribere: sed illud quantum ad comparationem, vt vbi dicit. 3. Ioann. dicit quòd loquitur hac lex, cùm plures creditores agentes personali actione potiuntur se mitti in possessionem: inter quos est vnus, vel plures, qui idiochiram profert, quam constat à debitore confectam. tunc enim pariter cum alijs admittitur, qui habent publica instrumenta: & petit cum eis dari curatorem, & distrahi bona: cùm illi neque negent, neque dicant hanc creditorem esse. Si verò non constaret à debitore confectam, vel subscriptam, nec sufficeret ad condemnationem tala scriptura. 4. Tertij, vt P. dicunt hanc legem fatuam: quia contra omnia iura dicit, quòd priuata * scriptura creditur: vt *supra de probationibus. l. instrumenta, & Leonpolis.* Nam aut confitebat ita esse, vt dicit charta: & tunc etiam sine ea probatur: aut non: & tunc non probatur, cùm sit priuata. Sed certè illa loquitur quando sine causa facta fuit confessio. 5. Quarti dicunt, quòd hoc confitebat de debito: sed dubitabatur quis esset in pignore poenit. Tu * dic plenius, quòd loquitur hac lex quando ex

secretè * fieri, interuenientibus amicis nécne [b], transigendi, vel pacifcendi [c], seu fœnerandi, vel societatis contundæ gratia, seu de alijs quibuscunque causis, vel contractibus conficiuntur, quæ *ἰδιόχειρα* [d] Græcè appellantur: siue tota series earum manu contrahentium, vel notarij [e] *§.*, vel alterius cuiuslibet scripta fuerit: ipsorum [f] tamen habeant subscriptiones: siue testibus [g] adhibitis [h], siue non: licèt conditionales: [i] * sint, quos vulgò tabularios [k], appellant siue non, quasi publicè conscriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur [l] habere decernimus. Sin autem ius pignoris, vel hypothecæ ex huiusmodi instrumentis vindicare [m] quis sibi contenderit: eum, qui instrumentis publicè confectis nititur, præponi [n] decernimus] etiam si posterior in continetur: nisi forte probatæ, atque integræ opinionis [o] testium, vel amplius [p] virorum subscriptiones eisdem idiochiris [q] contineantur: tunc enim quasi publicè confecta accipiuntur. Data Kalend. Iul. Constantinop. Martiano, & Zenone Cons.

IN AVTHENT. DE instrumentorum cautela, & fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis. collatione vj. constitutione iij. quam posuit hic Albertus.

Ista authentic. addit aliam cautelam ad l. C. qui à interdum priuata scriptura debeteris fulcis eius manu, oportet quòd probetur per comparationem literarum: ideo ex qua scriptura fiat comparatio literarum, determinatur hic: quia ex scriptura solemni, in qua sunt scripti tres testes, ex ea non fit comparatio: & si illi testes sint mortui, vel non veniant: per tres testes extrinsecos potest alij subscriptioni fidem imponi: & sic testes extrinseci vincunt intrinsecos, & contra subscriptionem: quod nota. BAL. Vel sic: *Cautela est, vt scripturæ depositi, vel mutui tres testes adhibeantur subscripti, ne videatur incredibile quod dicitur in scriptura, & negata testibus non probetur.* SALYC.

SI quis vult cautè deponere, non soli credat accipienti scripturæ: sed adhoccet etiam testes idoneos, & fide dignos non pauciores tribus [r], Sed & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico confiteri: non ex ipso videatur credibile [s], quòd scribatur super mutuo documentum, nisi etiam tium testium adhibeatur præsentia fide dignorum, vt sibi veniant, & subscripsionibus propriis attestentur, sine alij quidem testificentur: quia eis præsentibus confectum est documentum: fidem eandem ex vtraque causa percipiat [t]: si tamen quisquam aut deponens, aut mutuans. Hoc est, ita nulla quod cautio publicè facta.

SI quis. CAYS. Authenticam istam constituebis ad legem C. hoc modo in l. C. dicitur, quòd non fiatur priuata scriptura contra secundum creditorem, qui habet publicam scripturam, si non habeat subscripsionem trium testium. In authentica ista loquitur cùm contractus excedit summam vnius libra auri: & agitur inter contrahentes, vt inde fiat scriptura: idest, contractus celebretur in scriptis, &c. quia nolit illam scripturam producere ad probationem. vnde in authentica ita dicitur: Si volo apud te deponere vnam libram auri, & agitur quòd fiat inde scriptura: vel si volo mecum celebrare aliquem contractum, scilicet, volo tibi mutuare libram auri: & agitur quòd de hoc fiat scriptura: debeo adhibere tres testes fide dignos: si non adhibeantur tres testes, nec huic instrumento habetur: nec ad probationem potest produci. VINIA.

a ¶ *Pradum.* loquitur quando excedit libram auri, & fit contractus in scriptis, vt ex ea scriptura fieri comparatio possit: nec est opus quòd scribant testes, si ad priuatam scripturam probandam fieri debeat comparatio. Sed si ad eam improbandam, tunc sic: vt *supra de fide instrum. l. comparationem.* ACCVRS.

b ¶ *Creditoris.* quoad comparationem, vt dici: duo enim sunt testes, qui dicunt se interfuisse depositioni factæ, plenam faciunt fidem. nam in corpore huius authenticæ dicitur quòd faciant probationi non minuitur per authenticam hanc.

c ¶ *Percipiat.* in matteo post biennium: in alijs causis adhuc flaminus V. *de non numer. pecun. l. generaliter. & l. in contractibus.*

480/C.IV.K.5-4, 2121-2122
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Afficiatur. *]C ALVS. Dicit imperator se fecisse duas constitutiones, quibus succurritur mulieribus, praeferendo eas omnibus creditoribus personales adhoctes contra maritum habentibus: sed secundum veteres leges dubium erat tantum de hypotheca. Dicit ergo per hanc l. quod non solum praeferat mulier in personalibus: sed in hypoche. nec referre extrae res dotales, vel non: habet filios, vel non: vel habuit: sed in sola obcessione quia semper praeferetur: nisi mulier, quae petit dotem, sit secunda vxor, & filij primae vxoris petant dotem matris suae quia filij praeferuntur. hoc tamen priuilegium non habet mulier in donatione propter nuptias, si pacta est de lucranda donatione propter nuptias: quia non praeferetur aliis creditoribus: quia in damno viuando eis succurrendum est, non in lucro captando. Duae authenticae seqnentes placet fane, vide eas. VIVIAN.

a ¶ *Creditoribus.* maritorum. ACCVRS.

b ¶ *Substantiam.* vt *l. de rei vxo. adl. l. vnica.* §. *vel vxoris.*

c ¶ *Penè personales.* Penè, dixit propter Rempub. quoniam vtraque idem priuilegium habent, *l. pen. de priuil. cred.* priuilegiarius contra priuilegiarium non vtitur priuilegio. CIIAC.

e ¶ *Mulieres.* scilic. mulieres, & haec est vna ratio: quare sic haec lex facta.

¶ Penè [b] autem dixit, propter fiscum, qui propter principiariam administrationem bona dotis in dote occupatam *l. in quibus casu pig. tac. contra. l. fiscus.* 2. Idem propter huiusmodi quae omne ex alienum excedit: vt *ff. de relig. l. penult. & l. ex ff. quae l.* 1. *& 3.* Item propter depositum: vt dicunt. quod non placet. 4. Item propter eum, ex cuius pecunia militia est emptum: *l. de pign. & hypoth. de pecun.*

d ¶ *Priuilegiorum.* scilicet veteres leges.

e ¶ *Maritorum.* quia semper clamant: vt probatur de Calphurnia *ff. de pactis l.* 1. §. *fructus.*

f ¶ *Nisi ad fragilitatem.* hic non plures rationes quare haec lex fuit facta. ACCVR.

g ¶ *Corpore.* vt debitum reddat, & ei etiam opponat: vt *ff. de opt. l. fcnat parentum.*

h ¶ *Et substantia.* dic quod maritus fungitur omni substantia ex voluntate: vt *ff. de pactis nuptiis l. hac generali.*

i ¶ *Tota substantia.* quae satis fane patet, & haec dos ei authentetur.

k ¶ *Dos mulieris.* Id est, portion ad eam dos, vt inde alatur. Sic Graeci κληρος. Mulier iure naturali infecta, domina est dotis: infecta iure ciuili maritus dominus est constante matrimonio: at soluto matrimonio, aut inopia viri contingente, mulier iure ciuili adi. hypothecaria res dotales persequitur, *l. in rebus. l. de iure dot.*

l ¶ *Possidet.* fallit: ratione fallacitionis: imò possidet maritus [c]: vt *supra de solute matri. l. dotis* & sic fit accessio possessionis: vt *ff. de acquirend. poss. l. Pomponius.* & *in dote.* & maximè non possidet mulier, quando pecunia est data in dotem: nam generaliter de omni dote hic dicit. Sed Resp. improp. e ¶ dicitur possidere, sicut & improprie dicitur domina rerum dotalium. vt *supra de iure dot. in rebus* Et improprie filij dominis sunt patris: vt *inf. de bere. quae. & def. §. fin.* fit debitor hereditarius improprie possidet: vt *l. de pec. herod. l. quam* §. *fi. & l. fin.* Dic ergo possidet [d], id est, possessionis vel quasi commodo gaudet.

[e] Dos à marito possidetur.

d Domum possidere, dicitur quo domina improprie vxor dicitur.

e Possidere dicuntur res quarum dominii dicuntur.

f ¶ *Ad hae omnia respondeo.* id est, ad praedictas rationes, non ad amorem mulierum.

m ¶ *Dum constituimus* quarum vna est *supra in vxo. de. l. in rebus.* alterna *l. de rei vxo. adl. l. vnica.*

n ¶ *In vnum.* l'fauorem mulierum dandum, vt omnes hos fauores habeant & simul.

o ¶ *Hypothecam.* e Sed à quo * tempore contrahitur haec tacita hypotheca? Respond. à tempore datae dotis: vt arge. *supra de pactis dotis l. dum operatur in fine & supra de fideiussor. mag. l. hac edictali.* §. *omnibus & l. de donat. ante nupt. l. ff. confiantis.* §. *inter etiam hypothecarum* secus in expensilatae *ff. eodem. l.* 1. nam etiam priùs contrahi possit: vt ibi dicit.

p ¶ *Habere.* illam ex stipulatu, & hypothecariam vt adiunctam.

¶ Est ergo personalis [b] inter personales, hypothecaria inter hypothecarias priuilegiata: vt statim dicet. *ab enim. &c.*

q ¶ *Licet anteriora sint.* id est, licet priùs contracta sint, & hypothecam habuerint, quàm mulier dotem dederit: & sic priuilegio temporis videbantur praeferri: vt *supra eodem. l. fi. in fin.* Sed non est ita. fallit tamen in fisco: vt *supra de priuilegiis. l. fi. fi.* in eo, cuius pecunia militia empta est: vt *in authent. hoc perfecta, quae iura.*

¶ Et nota quòd hic est triplex opinio circa hypothecam expressam pignambulam. Nam M. dicit quòd mulier praferatur omnibus priuilegiis, sine * expressa, sine tacitam habente hypothecam: & est pro hic, quia mulier praferitur creditori in refectionem: vt *in authent. de aequali. dot. §. hoc consequens. colla. vij.* Sed codex in refectione, praeferitur priuilegiis habenti pignus: vt *ff. qui pot. in pign. ha. l. interdum.*

[c] Hypothecam expressam habentibus priuilegiis, licet pluribus mulieri opinione Martini, praeferitur. * Adiunctis, colla.

d Hypothecam expressam habentibus priuilegiis quoniam dos mulieris hypotheca, praferitur, et nè priuilegiis pignus habentibus.

e Pignus, & hypotheca differit quidem: sed tamen ad aliquam hypothecam, vtitur priuilegium.

f Hypotheca expressam habentibus priuilegiis opinione Bulgari. & Azzonis mulieres non praferitur: sed tamen tantum hypothecam habentibus priuilegium.

g Specialis iuris fictitia obtinatur, quia commentatio ad de Bart. Nouel. de nat. actionum. §. *fi penult.*

ergo multo magis mulier praferitur habenti pignus. nam & vinco vincentem ut, &c. vt *ff. de diuers. & tempor. praescr. l. de acceptilatione.* Sed esset hoc arg. non semper valet, sed fallit plerumque: *supra de nato lib. authent. secundum.* Praeterea hac lex dicit eam praferri eis, qui sunt vallati priuilegio anteriorii temporis. patet ergo quòd non loquitur de conventionalibus pignoribus: sed de his, quae per priuilegium tacitè à lege aliquibus concedunturs. Alij distinguunt inter pignus, & hypothecam, vt in 4 hypothecis praferatur: in pignoribus creditori datis non fe. Et aliqui quandoque fit distinctio * inter pignus, & hypothecam: vt *ff. in quibus caus. pign. tac. contra l. ff. distinctionis. & ff. de vsuras. l. non solum. §. ff. rem.* Sed non hoc placet quia contrium ad actionem hypothecariam, & eius priuilegium, nihil interest inter pignus, & hypothecam: vt *ff. de actio. §. item Seruiana.* 3. Te dicerti: fecundum B. nihil distinguendum. verum fit hypotheca expressa * & tunc non praferatur mulier in tacita, & tunc praferatur: & est pro hoc *ff. de iure dot. l. vbi. & l. de fund. pignori. mu. l.* §. & haec litera, vt dixi. Les enim suum beneficium quandoque potiori creditori gratia mulierum adeuit, non proprium alicui tuendi mere cuiusit: quod iure communi, & ex contractione habent. nam facilius * talia iura specialia adiuuantur, quam communia: vt in authent. *de non alien.* §. *quia verò consimile. colla. vi.* Praeterea fiscus, & mulier aequis passibus ambulant: vt *supra de priuilegio fisci. l.* 1. Sed priuatus, qui primò de pignore contraxit, praferitur fisco: vt *ff. eodem. l. fi. pignori. & supra eodem. l. fi. fundum.* Ergo & mulieri. licit hoc argumentari, in aliquo fit contra nostram distinctionem. Nam & priuatus habens tacitam hypothecam primò, praferitur fisco: vt patet ex *d. l. fi. pignori.* ergo videtur quòd & mulieri: quod est falsum per hanc l. Sed dicas quòd in aliquibus non ambulant passibus passibus. Item adhuc contra nostram distinctionem est: quia mulier praferitur ei, qui reficit nauem. Sed ille praefertur creditori habenti expressam: vt *in authentic. quae iure. hic posita, & ff. eodem. l. interdum.* ergo & mulier. Sed dico quòd

praeferatur

480/C.IV.K.5-4, 2123-2124
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

praeferatur reficienti maiorem, si prius ipsa contraxit dotem dando: vt ex corpore eiusdem auctoris colligitur. & eadem modo praeferatur habenti expressam, si est prior. Vel dic quod praeferatur ei, qui dedit ad refectionem: nisi ille expressè ad illud dederat: vt arg. *supra de pignor. auctorat. quod aliunde.* Item pro nobis: quia cùm ex tempore dationis dotis incepit hypotheca, vt hic notatur, ergo prioribus expressas habentibus non fit praeiudicium.

¶ Sed numquid mulier praeferatur habenti generalem hypothecam in postea quaesitisquod videtur: quia fic est in fisco, qui praeferitur: vt *ff. de iure fisci. l. fi u., qui.* Nam in prima quaestione constat quòd nocet *infra de remiss. pign. l. si ignorante.* Sed forte contra est, etiam ille, qui habet generalem hypothecam, aequiparatur ei, qui habet specialem, & expressam: vt *supra eo. l. fi generaliter.*

¶ Item quaero, an haec priuilegia dentur in rebus fociei, fi ipse incepit dotem, vel fiiur, eius voluntate? Respond. fici fecus si fine eius voluntate, arg. *ff. de m. l. fi rem dotem. 5. eam gradiamur.*

¶ Item an [a] bona, quae acquirunt heredes matris etiis ex rebus quondam viri, fint obligata? Resp. non: vt arg. *ff. de pignor. l. Paulus.* sed tantùm illa, quae habebat vir constante matrimonio. Sed argumen. contrà *supra qua res pignor. obli. pf. l. 1. 1.* ¶ Item quaero, an hoc idem priuilegium competat matri, quae iniuitum, vel inuiscatum bona fide contraxit matrimonium? Resp. Ioann. ita, etiam ei ex personali actione detur priuilegium: vt *ff. de priuilegi. creditor. l. debitum. §. fi quia eiam tuetur.* & hoc priuilegium est ei dandum, vt lex illa argumentatur: vt *supra eodem l. ibi, aut vtagat, &c.* Praeterea quae ratio est in ea, quae recte nupsit, eadem ratio in hac esse debet: vt scilicet alij recte habere possit: vt *ff. de priuilegio creditor. l. ij.* ¶ Item ad hoc, quòd dicit, eam sic praeiudicij, adiungo *auctorat. quo iure, &c.* quae est *de aequali. de §. his consequens. & §. quia verò eiu. vsq.* ACCVRSIVS.

a ¶ *Quaeqrentur.* id est, quaere.

b ¶ *Dotis.* non ergo in dote confessata [b] non data videtur habere locum hac lex. ADDITIO. Adauctar quòd communiter feruatur contra illam glos. vt scilicet intelligamus idem esse in dote confessata: si tamen fit renunciatum [c] exceptioni non numeratae dotis: vel fit elapsum tempus, pro quo lucri fecundum Bart. hic, quod aut. *de dote cau. non num. l. j.* Non ergo habet mulier necesse probare numerationem, nisi quando contra eam poteit excipi de non numerata dotis pro eo fuit glo. *lib. in d. l. 5. de dotcau. &c.*

c ¶ *Legitim. 5. de rei vox. actio & de iure do. & de do. promiss. & confiscat. de all. §. fiuerat.*

d ¶ *Dare incepit.* dando in personalibus.

e ¶ *Amissa* paria enim sunt: vt arg. *quidda di la co. l. eiam vxori.*

f ¶ *Receptum.* damus priuilegium petendi dotem: ergo secunda vxori contra primam, vel filius eius: sed non est ita. primum enim, si filius eius excipitur: vt contra eos secunda vxori non detur priuilegium: immò ipsa contra eam datur.

g ¶ *Dedimus infpotiorem. vt & supra de rei vox. actf. §. & vt plurimi & §. monetae.* ACCVRSIVS.

h ¶ *Vnori.* contra omnes alios creditores.

i ¶ *Ita.* scilicet filius. & sic est contra *T. de priui. do. l. j.* Solu. de alio priuilegio hic quòd ibi dicit. 1. Vel illa secundum antiquos de gestionali actione tantum: hac secundum modernos de hypothecaria tantùm. §. Vel dantur filius, vt hic: non alio extraneis heredibus, vt ibi, arg. *ff. solu. matri. l. eiusem.*

k ¶ *Matre.* ergo & ipsa matre, si vicerit, praeferetur secundo vxori.

l ¶ *Eorum.* Liberorum. ACCVRS.

m ¶ *Ex tempore.* Immò non ex tempore: sed ex causa: vt *ff. de priui. m. l. priuilegia.* quae est contra Solu. hoc speciale. Vel hoc quantum ad hypothecariam tantùm. ¶ Item ad hoc, quòd hic dicit priorem praeferri, *&c. est sic ff. de dam. infe. l. fi finita. §. fi ante hoc.* Sed argum. contra *ff. de da. in. l. dtrat. infe. & ff. de reiuo. dotis. l. fi fuerit.* §. solum. vbi prodest vltimò nasci. Item hoc verum, cùm extant res secundo vxoris. & sic lege *authent. hic, si quid est rebus, &c.* quae est ex *cor. vt euall. infan. de.* §. *Cellar. vsq.*

n ¶ *Ad dotem.* & eius augmentum: vt in *authe. de equali. de.* §. *aliud. collat. vsq.* ACCVR.

o ¶ *Sua verbipoti.* Immò & in donatione ante nuptias gaudere videtur eodem priuilegio: vt *T. de iure dt. l. vdi.* quae est contra Solut. benè datur hypothecaria, vt ibi sed non sic priuilegium: vt hic.

p ¶ *Sed ne damnum.* not. sic & *T. de eediti. l. vltim. §. final.*

q ¶ *Reformm.* no. sic *T. de legi. & confti. l. legas. & constitutiones.*

r ¶ Q *Vo iure.* vt praeferatur prioribus

s ¶ *Personali.* hoc verbum, *personali*, non est in corpore authen. & malè videtur poiisse: quia ita, ex eaiisi pecunia res fe-

ficitur habet tacitam hypothecam: vt *ff. in quibus cau. pig. tac. contra. l. j.* aliter nihil facerent ad totum illa lex. *& ff. ad l. interdum. & l. sequens.* Sed potest defendi, vt habeat tacitam hypothecam. Sed [i] non potest sibi satisfieri ex ea, habent priuilegium inter alios personales. Et idem videtur in eo, cuius pecunia res est empta, quòd fit obligata mutuanti per hanc authen. & sic est contra *T. de pigno. l. quamuis. ij.* Sed dic, si dedi ad hoc, vt inde res ematur, tunc fit obligata, vel non: & tunc non, licet ex ea emptis res: vt arg. contra *de pign. l. fin. & authent. quod aliunde, & §. ex. l. Liuius.* ACCVRS.

t ¶ *Militia.* ipsa in fisco: vt *T. de priuil. fisci. l. quamuis.* & in principio. & *T.* in posterior. fisco: vt *T. ex qui cau. pig. tac. contra. l.* Idem in casu huius l. §. *excepta.*

a Dotis ex aliunde ex tempore, ex pecunia ex qua.

Mutuat. pe.

u ¶ S *I quid.* *Alio comparit.* vt *supra de iure do. l. in rebus.*

x ¶ *Aliquid.* id est, ñ non superfit de rebus.

y ¶ *Amba.* quia eiusambabus fuisit matrimonium.

z ¶ *Non.* scilicet authenticorum, scilicet, *hoc.*

a ¶ *Apertius* quàm per legem Codicis, *ñ filia.*

480/C.IV.K.5-4, 2125-2126
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HIS, QVI IN priorum credit. &c.

Da his, qui fuerunt pastores facti, aliis dictum est. Videamus de his, qui alterum benefecerunt pastoris confessuri: id est, de his, qui in priorum creditorum locum succedunt. ANO.

NOM.] CASVS. Obligasti tibi fundum pro decem, Titius tibi fulsit pecuniam, & pignus recollegit: an fundus fit ei obligatus, quaeritur? Et respond. quòd non, neque succedit in locum primi creditoris: si ad hoc mihi mutuatus pecuniam, vt ea es fundus liberaretur, & contraxisset, vt fundus specialiter esset ei obligatus. VIVIAN. a ¶ *Non omnimodo.* intelligunt quidam illam legem quòdo extraneus dat debitori, vt solvat creditori priori. & sic tria sunt necessaria, vt Martin dicit. Vel dic loqui quando extraneus dat directè ipsi creditori: & sic duo sufficiunt, vt ea ideaner dicit agenti hypothecaria. ACCVR. b ¶ *Non accepisse.* id est, non fecisse pactum, vt idem pignus esset tibi obligatum: & sic post sententiam. ille supplicabat, quod etiam aliud erat impedimentum: vt X. *vt. fin. pen. l. q. in fin. & l. fin.*

a Creditori.

b Creditori primo solutum non in eius locum succedit.

¶ Et dilingue b hic: quia aut secundus creditor adhuc adest primo, aut extraneus, aut ipse debitor. Primo autem casu secundo fecidus creditor loco primi, etiam sine pacto, vt *l. vtrum l. j. & infra ad. l. final. & ff. qui po. in pigne. hab. l. penul. § final.* secundo casu quando extraneus adhuc primo creditori, duo sunt pacta necessaria ad hoc, vt in locum eius succedat, scilicet quòd agunt, vt primo loco succedat: & quod sit ei obligatum: vt *ibi. & supra de priuil. lib. l. § cum.* Tertiò, scilicet quando ipse debitor solvit, aut de suo, & nunc nulla est successio: aut de alieno pecunia, quam mutuam accepit: & tunc vt ille creditor succedat loco primi, tria sunt necessaria. Primò, quòd hic consentiat, vt in locum primi succedat, & quòd illa pecunia peruenit ad priorem. Item ut ad hoc detur, vt ea es pignus liberetur: quibus tribus interuenientibus, secundo loco primi, vt possit vendere: vt *ff. quae res pign. obl. poss. h. Arist.* Item vt in ordine temporis praeferatur

DE HIS, QVI IN PRIORVM CREditorum locum succedunt.

TITVLVS XIX.

HEc tenendum partim est titulo superiori: & quid in illo habeamus posteriores creditores hypothecarios in locum priorum ipsi iure succedere offerendo eis, & solendo pecuniam debitam, & vsuras, l. 1. p. 8. 10. idem in hoc proponitur, l. 4. & confirmatur, cum sit omnia in l. 1. huius tituli, ut ff. l. 1. titul. superioris. Sed de re quoque traditur in hoc tit. an hi, quorum pecunia, cum creditores non essent, priores creditores hypothecarij dimiserunt, in locum eorum succedant. Et illendum non eadem prorsus mode, qui posteriores creditores hypothecarios in locum priorum succedere ex, qui cum creditores non essent, pecuniam dimiserunt, & soluerunt pro rebus creditoribus hypothecariis pro adiutori vt his solueretur, restituerunt debitori successio iusiurandum, licet hoc ipse, quod solunt pro alio, vel ei reddant pecuniam solendi causa, incipiant esse creditores ex causa negotiorum gestorum, vel ex causa mutui. nec enim succedunt in ius pignoris, quod illi habuerunt, quod dimiserunt, nisi in solunda pecunia auditoribus indicis pignus in eos transferatur scilicet ut creditorum in parte fiat, vt in eorum ius, & locum succederent: quia tunc in priorum ius, locumque succedunt: non vt posteriores quidem, qui offerendo ipsi iure succedunt, vt mox dicit: sed ex auctoritate iudicis, vel ex consensu: vt l. 1. hoc tit. quae alii non nominando: quia sunt succedunt, vt habeant actionem Publicam, quam illi habuerunt, quia sua pecunia dimiserunt, ex eorundem quorum est locum tituli, & superioris primo lex, Imperatorum Constitutione. l. 10. § 1. l. 16. D. quae in fr. cred. id est habeant priuilegium in actionibus personalibus, quod illi habuerunt. l. 1. D. de cessionib. l. 8. venit. § eorum. D. de reb. auct. iud. poss. non etiam vt habeant iura hypothecarum, & in eo priuilegio temporum, quo illi habuerunt, nisi in ea nominatim transferatur sua auctoritate iudicis, vel consensu debitoris, vt docet Obl. 18. cap. 40. vnde in l. 1. huius tituli. Iure successit: sic interpretor, cessione, & non solutione pignoris facta auctore iudice, vel consensu debitoris, qui utique consensisse intelligitur non tantum si nominatim consentiat, vt eius pecunia creditor dimiserit, si saltem locum illius verbum etiam si debitor vendiderit rem pignori obligatam, vt ea pretio creditor dimiserit, l. 3. quo tamen casu inferioribus creditoribus est ius offerendi emptori. l. 3. D. de dist. pig. quia nihil refert debitor rem priori obligatam alij obligauerit, an vendiderit, cum pecunia peruenit ad priorem. nam vtroque casu inferioribus creditoribus ius est offerendi emptori, vel creditori nouo, qui in priorum locum succedit. CVIAC.

Secundum creditor, cuius pecunia peruenit ad priorem, non succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi aliunde sit, quod succedat in ipsa. BALD. Vel sic: *Extraneus, cuius pecunia hypothecario creditori per debitorem est soluta, in eius locum non succedit, nisi sub hoc pacto ei crediderit.* SALYCET.

1. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Marcellino.

NOn omnimodo * succedunt in locum hypothecarij creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit. Hoc enim tunc obseruatur, cùm is, qui pecuniam posteà dat, sub hoc pacto credat, vt idem pignus ei obligetur, & in locum eius succedat.

Quod cùm in persona tua factum non sit (iudicatum est enim te pignora nõ accepisse b) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Idib. Iul. Pompeiano, & Anico Cons.

Filius emancipatus soluens pro patre ea pacta, vt succedat in hypotheram prioris creditoris, idem iuri consequitur, quod ille habuit: & posterioribus patris creditoribus antefertur. BALD. Vel sic: *Filius soluens fisco pro patre, vt in eius locum succedat, consequitur ius praelationis, & hypotheca, quod habebat fiscus.* SALYCETVS.

11. Imp. ANTONINVS A. Felici.

CVm pro patre, in cuius potestate non eras c, pecuniam fisco inuiteris: & iure d priuilegio eius successisti e *: & eius locum, cui pecuniam numerasti, consecutus es: nec hi creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, vel cum eo posteà sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante distrahendo, iuri tuo aliquid deroguerunt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine f te absente ab actoribus g a tuis solutum est h: vt indebitum numeratum > restituti i, pignoráque tibi nexa * persequi te posse. PP. Kalendas Octobr. Romæ, Sabino II. & Anulino Cons.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum palto, vt ex pretio liberetur creditori: pretio ab soluto, succedit in locum eius. SALYCET.

his, quibus ille praeferebatur: vt *ff. qui po. in pig. hab. l. penul. § 2. Titio. & § 5. Titio.* Idem in priuilegio personalium actionum: vt *ff. de actio. l. 4.* vel etiam sine tanta solemnitate in hoc priuilegio succedit, si solutorum pecunia peruenit: vt *ff. de priu. cred. l. ff venit. § ff.* An autem eadem hypotheca in efficacia sit, quae datur secundò, quae fuit & primò? Resp. non sed per omnia est ei similis prima enim solutione fuit solutum: hoc etiam dicit *ff. qui po. in pig. ab. pol. l. Arist.*

CVM.] CASVS. Si filius emancipatus pro patre debitore solutio fisco, hoc pacto, vt in locum, & priuilegium fisci succedere: an sit potior alios creditoribus, quibus praefercharetur sicut Dicitur quòd non: sed si illi pignus debuerunt: filio non poterunt praeiudicare. & hoc in secunda. Si vero processor filij creditoribus alis solutorij, vel si pecuniam pro recuperando pignoribus distractis dederit, eam repetet per condic. indebi. & hoc in tertia.

c ¶ *Non eras.* alias quòd tu solutores, ipse solutisse videtur: vt *ff. de pig. act. l. adiicere. §. fin.* ACCVR.

d ¶ *Iure.* id est, pacto: hoc in pactum deducto.

e ¶ *Successisti.* Cessione, & transiectione iuris facta, quia fisco solutus. CVIAC.

f ¶ *Tuo nomine.* per pactum: vt *ff. de priu. fis. l. ff. & l. cum pecuniam.*

g ¶ *Tuo nomine.* si nomine debitoris solutus est, non poterit repeti à creditoribus, qui fuerunt recepti: vt *ff. de condic. indeb. l. si pecu. & §. 1. ibi. repetitio.*

h ¶ *Actoribus.* vel procuratoribus.

i ¶ *Actoribus.* Actores sunt servi, quibus domini summam rerum suarum commiserunt. Graecis ἐπιτροποι dicuntur. His domus rationes administrant. Vide notata ad hanc *l.* CVIAC.

k ¶ *Solutum est.* vel condictibus, vel aliis emptoribus pro pignoris distractis occupatis.

> ¶ *Numerasti.* Oppos. *l.* * *nunc. repetitio ff. de cond. indeb.* Nam debitores creditum accepisse eorum est, ea ergo tacitè tenetur condictione indebiti. Vide solut. in *d. repetitio.* cui & opponitur *l. ff. pecunia. §. 1. eod.* quae facit cum hac. l. vide scripta hic *ad l. 1. §. de cond. indeb.* CVIAC.

l ¶ *Restituti.* vel *l. de cond. indeb. ff. a patre.* ADDIT.

Si

a Creditori.

b Creditori primo solutum non in eius locum succedit.

480/C.IV.K.5-4, 2127-2128
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI priorem.] OLAVS. Titius habebat duos creditores: cuilibet eandem rem obligauit: vni primò, alij postea: debitor eam mihi vendidit, & ex ea pecunia satisfactum est primorio locum, & in primo: successit: & nec aduersus posteriores possum tueri: & aduersus omnes, adum sit quos primus se tueri possunt.

a ¶ Remisit te dicit ab ipso debitore.

b ¶ Interpellat. non vt rem habeas obligatam, sed vt vetuerit pecuniam omnes, vt ipse poterit: vt hic, & ff. qui pot. in pig. l. 1. quam à debitore. secus si emisset à creditore: quia tûc nulli esses ius offerendi: vt l. final. l. 1. & ff. de distract. pign. Lex prior. & facit ad l. illam. V. rem alia. ex non intendi. l. 1.

SI prior.] CAYVS. Consortifi cum fisco, & eandem ei obligasti deinde eandem mihi obligasti, si offeram fisco debitum, in ius eius succedam, & ero potior aliis creditoribus. VIVIAN.

¶ Dele totè casum Viviani, & respons. Respub. non habet tacitam hypothecam: quia in re distracta fisco. CYIAC.

c ¶ Si prior. aliàs primò. d ¶ Respublica. vt & superiùs de pign. l. secundum. & sup. eod. tit. l. 1. & l. prior. & infrà de distrac. pign. l. si principalem.

SI ANTIQVIOR creditor pignus vendidérit.

Qualiter in iure prioris creditoris, vel per pactum, vel solutionem aliquam succedat, dictum est, nunc autem suppono qualiter succedat per venditionem &c.

SI vendidisset.] CAYVS. Si prior creditor pignus tibi, & mihi posteriori loco obligatâ lege, vel pacto vendidérit, ego secundus adversus emptorem non habeo hypothecariam. Si verò e debitor eam primo creditori in solutum dederit: remanet mihi iura pignoris: sic tamen primo creditori rem obligatam persequi non potero, si debitum primo creditori dederit.

e ¶ Si vendidisset. alicui extraneo, non secundo creditori, vel fideiussori: vt ff. de distract. pign. per plura. & l. ff. & Lex secundum. in hoc locum. Nigel. ad de pignor. quam. & Tab. dele. l. 1. Vel nisi hoc agat creditor quando vendit, vt debitori liceat offerre: vt ff. de pig. actio. l. ff. cum vendere in principio.

f ¶ Tibi. secundo creditori.

g ¶ Pessimi. id est, priori creditori.

h ¶ Obstaret. immò non videtur necesse aliquid offerri: quia propter dationem in solutum debitum esse debitum. Sed certè non est ita quia sic sua diligentia ei nocuit, quod esse non debet: vt ff. de separat. l. debitor. & ad hoc ff. qui po. in pig. l. vt. in principio. Vel dic quòd non videtur verificâ ab obligatione prima, si respondebile esset datione vt ff. de solu. l. si qua aliam. ¶ Sed quomodo secundus audiret eòtra primum, vel offerendo, vel vllo modo: cùm primus sibi in pignore prædicit? Respond. quia licet debitori facere primi creditoris conditionem deteriorem, adiciendo secundo: vt ff. de separat. l. 1. in principio. & facit ff. de distract. pignor. l. si creditor. §. 1. & supra de actio. & obligat. l. si à creditore. & T. de reputat. hereditat. l. si patrona. & ff. de except. rei iudic. l. penul. & T. tit. l. 1. & pa. & fine.

OBLIGATA.] CAYVS. Creditor si iure pignoris, hoc est, pacto, vel lege distraxerit: debitor post pecunia emptori offerat, vel creditori debitum, pignus ab emptore non eximet.

i ¶ Iuste. ex pacto b, vel ex lege: vt Iustit. quæ alia li. 3.

¶ Quid autem si non reddit? quid ante tempus? Respond. habet emptor exceptionem, nisi tibi satisfaciat: vt ff. de vendend. l. emptor. etiam si scienter debitore vendat, cùm exceptio vèditoris ad emptorem transferit: vt ff. communi dividun. l. in hoc iudicio. §. pen. & de except. rei iud. l. 1. n. 2. & 3. fine.

k ¶ Non potest. vt ff. de pignor. l. fi Titia. & l. creditor. & infrà de distract. pignor. l. qui à creditore. & supra de reputat. iure. l. 1. & supra de actio. & obligat. l. si in solutum. & supra qui po. in pig. lit. l. ff generaliter. Sed fallit c in casibus, in quibus audiret debitor etiam vèdito pignore: vt ff. de pignor. act. l. si cum vendere. in principio. & ff. de distract. pign. l. 1. & creditor in princ. & §. illud.

QVAMVIS.] CAYVS. Secundus creditor non potest impedire quominus prior creditor vendat pignus, si debitum pignori non offerat.

m ¶ Non offerendo. Nisi interpellet distractionem non offerendo. Ergo offerendo interpellat, si ante distractionem offerat, l. ff qui pignum. de distract. pign. l. 1. 1. Lord. CYIAC.

l ¶ Interpellare. à secundo creditore.

m ¶ Non potest. sic infrà de leg. l. 1. nisi offerat, conlignet, & denunciet: arg. Tab. vend. pign. simple. l. 1.

a Creditor secundus quandoque eximit primum creditorem.

b Pignus vendit distrahitur ex pacto, vel ex lege.

c Debitor mutare quandoque vendum pignus.

SI ANTIQVIOR CREDITOR pignus vendiderit.

TITVLVS XX.

Hæc etiam sic est, parte XVII. quæ ostendit, nullum interesse debitor distrahat pignus, an antiquior, posterior, creditor. nam si antiquior creditor eximere vellit distrahat, id nequit debitor, neque inferior creditor aliena pecunia emptori eximere potest, l. 1. & 2. hoc tit. l. 3. D. de dist. pig. l. 1. §. 1. pig. dat. si. *quia sera obtenta, & interpellata est. & distractio rei facta à creditore potest, eximere iura pignoris creditoris. Dici. extraneo. nam si secundo creditori pignus distrahat primus, certè superest ius offerendi secundo*, l. 5. §. vlt. & l. seq. D. de dist. pig. *At si debitor pignus vendat, vel quod idem est in solutum det antiquiori creditori vel si vendat extraneo, inferioribus creditoribus integrum est ius offerendi pecuniam emptori*, l. 1. *hoc tit. quod intelligo quo dicit titulo superiore.* CYIAC.

Levis est, sed in aliquibus singularis, & hoc dicit. Emens à priore creditore à secundo impetrari non potest: sed si primus creditor emit à debitore, conuertiri potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito. BALD. Vel sic: *Non dicio facta per primum creditorem, non potest per sequentes retractari, sicut si ipsi creditori primo pignora sint vendita, vel in solutum data.* BART.

I. Imp. ALEXAND. A. *Alumnori* †.

SI vendidisset a, qui ante pignus accepit: persecutio tibi hypothecaria superesse nõ potest. Cùm autem debitor ipsi priori creditori eadem pignora in solutum dederit, vel vendiderit: non magis tibi b persecutio adempta est, quàm si aliis eaidem res debitor vendidisset: sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidem possessori c propter præcedentis contractus authoritatem debitum est, obtuleris d. PP. Id. Maij, Agricola, & Clementino Coss.

Post rem vendidam iure creditoris, cessat ius offerendi. BALD. Vel sic: *Vendutione pignoris à creditore legitimè facta, non potest debitori reuocare pretium vel debitum offerendo.* SALYC.

II. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. & CC. *Rufino.*

OBligata pignoris iure creditore rectè e distrahente, post debitor emptori pecuniam offerens, vel creditori, quod debuit, euincere non potest f. S. XVI. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Protestatio mirum ius habentis, non obest plus iuris habenti. BALD. Vel sic: *Sine oblatione non potest creditor secundus pignoris vendi-gnorem impedire.* SALYC.

III. *Idem* AA. & CC. *Theopiloto.*

QVominus creditor, qui antea pignus accepit, distrahat: non offerendo g secundus priori debitum, interpellare h non potest i. Dat. VI. Kal. Aprl. CC. Coss.

a Creditor secundus quandoque eximit primum creditorem.

SI COMMVNIS RES PIGNORI DATA SIT.

TITVLVS XXI.

VT rei alienæ iuris dominus, pignus non contrahi docuit tit. 5. *sic rei communis pro parte collega non confiniuitur nullum pignus conuerbi docet hoc tit. quia ea pars alienæ rei est, & nemo ex facto plus parte sua alienare, aut pignorare potest.* CYIACIVS.

480/C.IV.K.5-4, 2129-2130
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Frater.] Caeterum fratre habet rem communem cum fratre, obligare eã potest, quatenus? Et resp. quod non, nisi pro sua parte.

a ¶ *Non potest.* vt de T. communi diui. l. ſi probatum.

b ¶ *Deinde.* Pignus autem iuxta conditionem.

c ¶ *Quoſque.* vt de *ſupra* communia vtri. in l. ſi fratres.

d ¶ *Prohibitum.* nullum. Sicut tamen alienatio ſolidum ratione partis: vt T. *de comm. re. alie. l. 3. & infra de non. rerum ſpe. eſt prima. com. l. 3. lib. 8.* ergo multo magis obligatio poteſt.

DE PRÆTORIO pignore & vt in actionib. debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.

a ¶ *Prætorio pignore.* Prætorij pignus, quod miſſio in poſſeſſ. conſtituit, *l. miſſo. ff. pro empto.* vocatur, non quia tribuitur iubente prætore: ſed quod conſtituatur iure prætorio ex edicto prætoris. Nã miſſionis fuit ex edicto, *l. ſuprà vti in poſſeſſ. ſeqq.* Ergo prætorium pignus eſt id, non quod capitur iubente prætore: ſed conſtituitur ex edicto per miſſionem, vt conſtat ex *not. ad princ. in. l. ſeq.* Cuiac.

Dicunt quidem quod prætorium eſt, quod datur à iudice quemcunque mutuario. *Indirtale, quod à delegato. Vel dic, vt dicimus ſuprà qui po. in pig. ha. l. ij. & in pierã. deffert à conuentionali:* vt dicimus. J.S. proxi. & *de* pign. act. l. ij. Acc. *Et cautum ſe ad praeudicium. Quatenus per conuentionem pignus conſtituatur, dictum eſt: videamus qualiter conſtituatur per imperatorem, vel per iudicem: & quo ordine, & quae ſit effectus* Azo.

Cuiacianus.

Iſ prætorium.] Caeterum. Debitore citato, & non comparente, an debitor creditori mittendus poſſeſſionem pro monitore debitori declarati, quaeritur? Et dicitur quod ſic: & non ſolum in poſſeſſorem immobilium, vel ſe mouentium: ſed etiam omnium.

a Nomen de [illegible] ſententiam ſententiarum.

b ¶ *Deinde.* per interlocutorium, vel definitiuam ſententiam.

c ¶ *Si mouentibus.* ſecundum ordinem, quem habes *ff. de re iudi. l. à diuo.*

d ¶ *Hoc ait.* iudicibus.

e ¶ *Decretorio.* Sed quaeritur & miſſio in poſſeſſ. [illegible] Reſpon. [illegible] nomine id eſt,

Praeter unius non poteſt obligare alterius fratris portionã: ſed ſuam propriam ſic. Bal. Vel ſic: *Communem habens in re, ſuam partem poteſt obligare, non ſic.* Salyc.

Imp. Antonin. A. *Vmaeſa.*

Rater vobis inuitis portionem vobis competentem obligare non potuit: ita ſiam dando, obligationem creditori quaeſiuit: vnde intelligitis contractum eius nullam praeiudicium dominio veſtro facere potuiſſe. Accepta III. Kalend. Decemb. Meſſala, & Sabino Coss.

DE PRÆTORIO PIGNORE: ET VT IN actionibus debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.

Titvlvs XXII.

Regula propoſita tit. XVII non tantum in re pignore locum habet, quod ex contractu, vel ex paſtis formam, & originem capit: ſed etiam in prætorio pignore, de quo eſt hic tit. maximè ſi non ſint eiuſdem status creditores: vt l. 1. & 3. eod. tit. Et alio hypothecario perinde etiam ad prætorium pignus ex l. 1. ho. tit. quibus res tiendum apparet ab hoc creditore, qui eſt poſſeſſionem de actione hypothecaria non alio ait an in poſſeſſionem de prætorio pignore, licet iam de re mobili aliquo ſit ſuperiore lib. tit. LXXII. nam prætorium pignus eſt, quod miſſio in poſſeſſionem rerum annunciat, tunc rei debitoris (vt d. l. 1. & 3.) quae ſi ex edicto, concilio, atque conditione, prætore ſpecialiter decernente creditorem, cui non ſolutum, non reſponderat, non tantum, miſſio in poſſeſſionem bonorum, vel pignus habeat, quam ſibi ſerunt creditum, & hoc verbum, miſſione, quod eſt in hac rubrica, & l. 1. demonſtrat ſecu. & l. miſſio. D. pro empt. Denique prætorium pignus eſt, quod non à debitore: ſed à prætore ex edicto creditori datur & decernitur, vt ei in tantum ſit creditum, miſſi creditores in poſſeſſionem bonorum, vel quaſi poſſeſſionem. nam & Iuſtin. l. 1. conſtituit prætorium pignus conſiſtere in nominibus pignoris prætore ſolutis inhaerat vt & actionis debitoris creditor pro pignore habeat, & perſequatur, quod ante Iuſtinianum non obtinuit, nec enim miſſio in poſſeſſionem omnium bonorum nouparbat etiam nomina, nec miſſi excuſſi rebus corporalibus, l. 1. nulla. D. vti in poſſ. leg. Et ex Conſtitutione Iuſtinianea cuiſ miſſio ſe fiatur ab initio etiam in vniuerſa nomina debitoris. Quod item conſtituit l. 1. vt ſi creditor amiſerit poſſeſſionem, in quam rei ſeruandae cauſſa iure prætorio miſſus erat, eam perſequi, & recuperare poſſit vtili actione hypothecaria, hoc quoque videtur item non obtinuiſſe. nam qui meritur in poſſeſſionem cuſtos opponitur rebus debitoris ſui commodo, & ſecuritatis cauſſa, & in ea cuſtodia diligentia exigitur, quam ſi non praeſtiterit, ſibi imputare debet, quae non ſeruauit pignus prætorium, quod impetrauerat. Cuiac.

Pignus cadit non ſi iam in rebus corporalibus: ſed etiã in nominib. debitorum. Bald. Vel ſic: *Pignus prætorium poteſt à iudice conſtitui tantum in corporalibus: ſed etiã in iuribus, & actionibus.* Salyc.

1. Imp. Iuſtinian. A. *Iuliano* P.P.

Si prætorium pignus quicunque iudices dãdum a alicui perſpexerint: non ſolum ſuper mobilibus rebus, & immobilibus, & ſe mouentibus b: ſed etiam ſuper actionibus, quae debitori competunt, praecipuus hoc eis licere decernere c. Dat. Kal. April. Constantinop. Decio V.C. Cos.

Cadens à detentione pignoris prætorij, eam recuperat per hypothecariam actionem. Bald. Vel ſic: *Sicut pignus conuentionale recuperatur per hypothecariam, ſi creditor cadat à poſſeſſione: ita & pignus prætorium, nec curatur, an culpa praeſtiterit caſum.* Salyc.

1. Idem A. *Iuliano* P.P.

Veteris iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarum reſpeximus: vnum quidem quod ex conuentionibus & paſtis hominum naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium a nuncupatur. Et cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus, vel hypothecis non ſolum tantũmodo creditorem adiuuari, ſed etiam ſi ab ea poſſeſſione cadat, ſiue ſua culpa, ſiue nõ b, ſiue fortuito caſu: humanius eſſe perſpeximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunque modo poſſeſſionem amiſerit, ſiue culpa ſua, ſiue non, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incumbere ſuo pignori, ne aliquam patiatur inde iacturam: tamen ne quid amarum in creditoribus conſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei c recuperationem d donamus. Dat. Kalen. Aug. Constantinopo. Lampadio & Oreſte VV.CC. Cos.

SI IN CAVSA IVDICATI PIGNVS captum ſit.

Titvlvs XXIII.

debitore, & confiteatur debitum coram iudice, iubetis iudex id eſſe pignori: & ſicut aliis habet creditor vtilem contra debitorem ex ſola conuentione: ita hic ex quaſi miſſione datur hypothecaria a: vt *ff. de re iudic. l. à diuo Pio. §. ſic quoque.* & *l. ſed verum* & *l. item quod dicimus.*

a Hypothecaria vtilis datur mediante ex miſſione in pignus.

Vtiens.] Cauſa. Duplex eſt iur pignoris, prætorium, & conuentionale: prætorium eſt, quod à iudice conſtituitur, quando initio aliquem in poſſ. alicuius rei. Conuentionale eſt, quod conſtituitur ex conuentione, ſicut ergo credidit, qui habet pignus conuentionale, poteſt illud recuperare à quolibet poſſidente, & illud adminiſtrare ita ille, qui habet prætorium. Nivia.

¶ *Prætorium.* vt in b damno infecto, & legato relicto ſub conditione, vel in die, cõm nulla praeceſſit ſententia: aliquis erat indicialis: vel vtrumque iudicialis à iudice dari poteſt. Azo.

b Pignus pignoris iudicialis dicitur.

k ¶ *Sine non.* ſed alterius. ¶ Et non hic differentiae c inter prætorium pignus, & conuentionale: vt non *ff. de pig. act. l. j.*

c Pignoris prætorij, & conuentionalis differentia. vide Nigantium vtrũ *de pignoribus part. 3. numb. 1. & 2.*

¶ Item non es hac lex pignus non punti.

¶ Item non, ne quid amarum, &c.

a ¶ Recuperationem. per actionem in factum, nõ per hypothecariam. Cuiacius.

SI IN CAVSA IVDICATI pignus captum ſit.

Captum ſit. Iaſſa prætoris, aut praeſidis in prouinciis. Hoc pignus prætorium nõ vocatur, quia id non capitur iure prætorio, id eſt, edicto: ſed extra ordinem. Et capitãs pignoribus nullam extat edictum: *l. ſi pignora. ff. de edict.* Item hoc pignus capitur, & diſtribuitur ex officio: id eſt, per apparitores, nec occupatur ab eo, ſenatõ qui ſententia lata eſt, *l. 1. hic*, vel ſi in prætorio. In hoc prætorio pignore ſeruatur ordo. Nã is, cuius nomine petiti capti eſt pignus, potior eſt, *l. ſi ſuper. ff. qui potiores in pign. hab.* In miſſione non etiam viget priuilegium ſeporis. Vide ſupra ad tit. *qui potiores pign.* Addatur, plerumque eos, qui non admittunt prætorii pignoris id eſt, qui iudicati ſeruandã cauſa miſſum in poſſeſſ. non admittit, creditori empti his pignoribus, argumento

(ex §.)

480/C.IV.K.5-4, 2131-2132
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

L.4.§.1.ff.de damn.infect. CYIAC.

Regulae capiantur, T. tit. post dixit mox quaeritur distrahantur, &c.

RES.] CAIVS. Debitore conuenta & condemnato, iudex qui condemnauit, eo non satisfaciente, iudicum, praecipit pignus vendi in eius poſ. actor fortasse missus per contumaciam debitoris citati ab compaſſitis: quis eadem est auctoritas iudicialis pignoris & conuentionalis. vnde fiunt e sententiae ex partium conuentione distrahi poteſt: sic iudicialis auctoritate iudicis. VIVIAN.

a ¶ *Iudex.* Vt conuentio, sic auctoritate iubentis pignus efficitur. CYIAC.

a ¶ *Cui ius iubendi fuit,* est autē ius ordinaria f iudicibus: *vt ff. de re iudi. l. à diuo.*

b ¶ *Rescriptum est.* olim poſt diem missis hodie poſt quinque à tempore captionis compositos: *vt ff. de re iudi. l. debitoribus, & T. de vsuris res iudi. l. diuo.*

c ¶ *Auctoritas* adimplenda: *vt ff. de pig. act. l. non est mirum.* & appellat hic iustam b obligationem, feliciter ex consuetudine. ACCVR.

CVM.] CAIVS. Auctoritate eius iudicis qui rem condemnauit, debet res in quam missus est actor, distrahi: & si emptor non inuenitur, vel inuentus aequo iusto offerat pretium: habitus actori, si plus offerat quam alius infolutum.

d ¶ *Obstinatus eius.* Id est, apparentes: et est in *L. pignora. ff. de euict.* Graeci ad hanc locum vertunt ωδ.ν. eadem forma qua officii pro officialibus dicimus, dixit Ammian. Marcellin. *lib.4.* Palatium pro Palatinis, ex his apparitoribus erant praecones. Aequo ideo in *l.3. de rem. rei iudic.* ea pignora vendunturſ sub hasta praetoris. CYIAC.

d ¶ *Ita decreuit.* Nota per e quem finē debent venditio: vt hic. & Late extra rei iudi. l. 3. & ff. de euict. l. si pignori. & supra l. proxi.

e ¶ Pignoris pretium ter dictis per officiales iudicis fieri debet.

f ¶ *Iudicatum condemnatum.* CYIAC.

g ¶ *Per eum.* feliciter petitorem.

h ¶ *Iudicatur.*

i ¶ *Iudicatus* id est, condemnatus.

k ¶ *Alienae* vim. Graeci ἐν ὑπερπεσεσεν ἀνεν ἐξόδου, id est, quasi extraneo euibet. CYIAC.

l ¶ *Emere debet.* Sed & adiici et posse dicitur: vt *ff. de re iudic. l. à diuo. §. fi. pof. & T. l. proxi.* & facit ad *L. 1. ff. de le. ij. Lucr.*

SEQVITVR in hoc titulo aliud genus pignoris, ad quod pertinet etiam regula tit. SEQVI. l. 8. & iure. D. eo. tit. & alio quoque hypothecario, id est, *T. tit. vel. ff. pignus; quod in iudicium iudicati ex bona condemnati capit executor rei mutuata ratione, & auctoritate eius, qui hoc praecipere potest: id est, magistratus, qui iudicia dictauit iudicii dati, quae rem iudicauit. Praetorium datur, hoc capitur praetorium accipit creditor, hoc concutit sine apparitore magistratus*, l.1. hoc tit. l. 8 plus. D. de euict. *praetorium ex edicto iure ciuiuno constituitur, hoc extra ordinem*, l. 8. pignore. D. eod. *praetorium in rem constituitur, hoc in personam, id est, possessio pertinaciae rei, secundum quam iudicatum est*, cl. l. 8. & iure. *praetorium datur etiam adversus debitorem non iudicatum, hoc vero capitur tantum ex bonis iudicati. Vtraque tamen via aequa licet iudicatum, vel ex, qui vocit, missio in possessionem bonorum iudicati servandi causa*, l. 1. & 3. tit. 17. *vel extra ordinem adiecta, & publicè distractio pignoris; per apparitorem: non per creditorem, & certis modis primum denuntiatis, tum nominatim ex Constitutione Antonini, qui vrbe non fuerunt in praetorio pignora.* CYIAC.

Idē operatur iudicis decretum, & auctoritas, quod operatur contractus partium. BALD. Vel sic: *Bona condemnati debent per iudicem capi: & distrahi aliq, quam vsitari: nisi in subsidium, si alium non reperit emptorem ipsum: & tunc per iudicem, vel imperatorem ea adiudicatur pro iusto pretio.* SALYC.

1. Imp. ANTON. A. *Codrino.*

REs ob causam iudicati datae eius iussu a, cui ius iubendi fuit b, pignoris iure teneri, ac distrahi posse, saepe rescriptum est c. Nam in vicem iustae obligationis succedit ex causa contractus auctoritas d iubentis. PP. V. Kalen. Aug. Romae, Antonino A. IV. & Balbino Cos.

Pignus praetorium debet vendi cum iudicis auctoritate: non cum auctoritate creditoris in possessione missi. BALD. Vel sic: *Per iudicis officium venundatur pignus in causa iudicati capiendum, & ad licitandum creditori, qui pignus cepit, adiudicatur.* SALY.

11. Imp. ALEXANDER *Valeriano.*

CVm in causa iudicati aliqua res pignori capitur: per officium eius a, qui ita decreuit b, venundari solet, non per eum c qui iudicatum d fieri postulauit. Et si alio emptore non existente, vel existente eodem, sed non dignum pretium offerente, is e, cui iudicatum f satis non fecit, ad licitationem secundum constitutam fuerit admissus: cuiusliber alterius vice g ex officio emere debet h. PP. VI. Kal. Maij, Maximo II. & Aeliano Cos.

Cum reperitur emptor, debet res in causa iudicati accepta vendi. Et si non reperitur, potest ex officio decreto adiudicari creditori. BALD.

III. Imp. GORDIANVS A. *Antiqno* a.

IN causa iudicati pignora ex auctoritate praesidis capta potiùs distrahi, quàm iure dominij possideri consueuerunt: si tamē per calliditatem condemnati emptor inuenerinō poteſt, tunc auctoritate principis dominium creditori addici solet b. PP. Idib. August. Gordiano A. & Auiola Cos.

SI PIGNVS PIGNORI DATVM SIT.

TITVLVS XXIV.

Creditor pignus pignori obligare potest, quod Graeci ὑποθήκην dicunt, & plerumque id agitur, vt qui pecuniam crediturus est, pignus accipiat, quo alij dare pecuniam suadet, & credat ei, qui dare pignus promerit: pignora autem secunda obligatio tunc demum, quando prima, & secunda creditor quando ea dirat, non tenuerit: vsuram pignoris, & alium hypothecarium habet: sed etiam ius distrahendi: sicut primus, nec distractione perfecta, integrum debitori est eam recuperare obtata pecunia, l. 1. hoc tit. l. 1. tit. 13. l. 8. T. de distr. pig. CYIAC.

Hac est l. no. Pignus pignori dari potest: & sic conflat in vsu vsufructuarius, si tunc dura ut secundum pignus, donec restituatur primū: quae restituat iure praetoris, restituatur sua facultatis. Et si habēs pignoris possessionem, vendit proprietatem, non tenet venditio: quia nemine possessionis ipsa res possessa significatur. BAL. Vel sic: *Pignus potest alteri per creditorem obligari: & habens vsumfructum tantum pignoris, non potest proprietatem obligare, neque alienare: sicut si proprietatem habeat.* SALYC.

1. Imp. GORDIANVS A. *Lampori* a, *& alia.*

ETIAM id, quod pignori obligatum est, à creditore pignori obstringi posse iam dudum placuit b: scilicet vt sequenti creditori vtilis actio c detur, tamdiuque eum is d, qui ius repraesentat e, tueatur, quidiu in causa pignoris manet eius, quidedit f.

Sed si vos vsumfructū possessionis tantummodò pignori

IN causa. CAIVS. Si debitorem suum conuenisti, & condēnati fecisti, & in possessionem alicuius rei suae missus fuerit. an potuit distrahi debeat, qui iure dominij possidere debeat, quaeritur? Et dicitur quòd sic. & si calliditate res emptor non inuentus, debitor creditori infolutum.

a ¶ *Praesidis.* Sic *L. elegantes de pig. act. & L. debitor. ff. ad Trebe. & l. si quis in alienae, de acquir. rer. dom.* CYIAC.

b ¶ *Addici solet.* facit T. *de iure dat. impe. l. 8. & T. de exec. rei iudic. l. vnica. & ff. de re iudic. l. 3. diuo. §. fi pof.* & noc. T. *de his qui be. ced. pos. l. legat.*

SI PIGNVS PIGNORI DATVM SIT.

Non solum à dominis, sed etiam à non dominis res obligantur, posse ab his quibus sunt obligata: & idem de his posse. ANO.

FIDEM] CAIVS. Si fundum tuū mihi obligasti: an eidem alij obligare possum, quaeritur? & dicitur quòd sic. & quandiu mihi res hypothecata est, tandiu secundo creditori obligata esse debeat, vt sibi vtilis actio detur. & hoc in prima. Si verò tantūm vsumfr. mihi obligasti: & ego alij fundum obligasi, & ille vendidit: an sibi praestandum est si non interesse tua voluisset? & dicitur quòd non. & hoc in secunda. Si verò poſt fundo non vsumfr. mihi obligasti, & eam iure pignoris vendidi, & de pretio fuit mihi satisfactum: nō retractabitur editio. Vel pone casum alium hoc modo: si lege vel poſto creditor pignus vendat, ac fiduciam offerat, poſſit recuperare? certū est quòd non. Si ergo pecuniae tuae fundū obligaui, eamque creditor adhuc distraxit, licet alij obligasti fideiusso a te debito parente fundum recuperare.

b ¶ *Placuit.* vt T. *l. pignus. ff. de pign. l. quia §. cum pignoris. & de pignor. actio l. debitores.* Et intelligo pro tota quantitate quamuis primus debitor debet, & eodem modo: vt l. 8. *dedit primus ius distrahendi*, & ipse habet: aliàs non: vt T. *eod. l. & T. quae res pig. ad. pof. l. nemo.*

c ¶ *Actio.* vtilis hypothecaria. directa autem datur primo creditori. ex ¶ *Repraesentat.* fideiuſ. peraes.

d ¶ *Qui dedit.* & ergo pignoris

e ¶ *Pignus* pignori obligatur, pro eo tamen quantitate, quam debitor debet, & eodem modo

f ¶ Pignori debitore pignus domino. sed creditori ea lege pactū, vt ius. Si creditori debitori. & creditor ius fiduciae [illegible] creditori. ex ¶ Quod obligatio. [illegible] ad debit.

480/C.IV.K.5-4, 2133-2134
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dedisstis: siquе, qui accepit, alij eam possessionem a, cuius vsufructum neutrum habebat, sine vestra voluntate pignorauerit creditor eius, id *, in quo pignoris vinculum b non constituit c, distrahens, dominio vos priuare nequiuit. Quòd si non fuit vestro creditori vsusfructus: sed ipsa possessio pignorata, & ante exolutam à domino pecuniam creditor secundus pignus acceptũ vendidit: non posse venditionem post solutam pecuniam rescindi d, diuorum principum placitis continetur. PP. Idib. Septembr. Pio, & Pontiano Coss.

Si pignus pignori datur, dominium non acquiritur. BALD. Vel sic: *Heres debitoris rem recuperat à secundo creditore, debito soluto, vel oblato.* SALYC.

II. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Gemello.*

SI creditor possessionem, quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit: sed † alij creditori pignori dedit e, examinata fide veri, poteris eam soluto eo a, quod ex hac causa creditori debetur, intercessu præsidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. Kalend. Ianua. ipsis IV. & III. AA. Coss.

* id quod. a Possessio pro plena proprietate.

† Hypotheca potest cedi sine persona: potest enim pignus dari pignori.

Primus debitor soluit vel suo creditori, vel secundo, tollitur pignus: vt dicta l. ff. de pign. l. grege. §. cum pignori.

a ¶ *Possessionem.* id * est, plenam proprietatem.

b ¶ *Vinculum.* sed nunquid obligando possessionem, vel vendendo, videtur ius, quod in ea habebat, obligasse, vel vendidisse? quod videtur ar. ff. de contrahen. empt. l. qui *tabernas.* Econtra videtur extinctus vsusfructus, cùm ab eo discessit, qui erat primò obligatus: vt *Instit. de vsufruct.* § *pen. ibi, nam extinctus, &c.* & ff. *de iure dot.* l. *si vsufructuarius fundi* potest tamen dici creditorem, vel emptorem habere exceptionem, vt illi liceat vti frui.

c ¶ *Non constituit.* in proprietate.

d ¶ *Rescindi.* vt ff. *si antiquior cre.* l. *obligata.*

SI creditor.] CASVS. Sicut hic dicitur, si rem tibi pignori obligatam pro decem: & debitore non soluente, non vendidisti rem: sed alij creditori secũdo obligasti: indubitanter si debitor tibi satisfecit pro secundo creditore, ius pignoris liberatur. ad idem l. facit supra l. prox. & ff. de pign. l. grege. § cum pignori. & ff. de pign. actio. l. si convenerit. § VIVIA.

e ¶ *Dedit.* quòd potuit: vt l. *prox.* & *facit* ff. *de pign. act.* l. *potenti.*

a ¶ *Soluto eo.* Si reddit vel dedit, non potest. CVIAC.

¶ *Operis.* Vt & in omni causa. CVIAC.

d ¶ *In vsuras computatis.* Rectè, *in vsuras.* Nam & cùm creditori aliquid soluitur, indistinctè id primùm imputatur in vsuras, deinde in sortem, l. 5. §. *pen.* & vlt. ff. *de sol.* CVIAC.

g ¶ *Computatis.* vt *suprà de pignor.* l. *si dominium.* & § *in quib. caus. pign. tac. contra.* l. *cùm debitor.* & *infrà titu. iiij.* l. 3. ACCVRS.

h ¶ *In sortem.* scilicet computatis.

i ¶ *Deponentibus.* vt & *suprà de pign.* l. *creditor.* & *suprà qui po. in pignor. habe.* l. 1. & *infra de luit. pignor.* l. *fin.* & *de distract. pignor.* l. *si prius* [illegible].

creditor emit ancillam: sed apud eum partus remansit, & tunc non: vt ff. de pign. l. Paulus § si mancipia.

CVm pignoris.] CASVS. Si mancipium mihi obligasti pro decem, & ex operibus suis lucratus fuero viginti: illa computabuntur in vsuras, & sortem minuent: & si aliquid residuum fuerit de debito, illud solues, & mancipium recuperabis.

DE PARTV PIGNORIS, ET OMNI CAVSA.

TITVLVS XXV.

AIt omni causa, id est, omni alia causa præter partum, veluti operis, aut mercedibus operarum: quia de seruis tantùm pignoratis in hoc titulo agitur. Cæterarum verum causa sunt fructus, sicut primo, & secundo, pensionesque quia vt ipsa rebus [illegible] *Et de operis serui pignorati hoc est proditum l. 2. creditorem, si* [illegible] *quia sunt in fructu serui, imputare in vsuras primum, deinde in sortem* [illegible] *Partum autem non imputat, quia non est in fructu, & tamen sunt fructus fundi pignorati tacitè pignori esse creduntur, qui à debitore, vel eius herede percipiuntur* [illegible] *Nec obstat, quod Paulus scribit* [illegible] *quoniam intelligendum est de fœtu, vel partu edito ante pignoris obligationem, vel etiam de partu edito post pignoris obligationem apud alium, quàm debitorem, vel heredem eius, vel creditorem, veluti apud emptorem ancillæ cui eam debitor vendidit sine consensu creditoris* [illegible] *dicam partum ancillæ pignoratæ editum apud emptorem ancillæ propriè non venire in pignoris obligationem iure taciti pignoris: quia nunquam fuit in bonis debitoris* [illegible] *quia non est antequam in lucem edatur: sed tamen in actionem hypothecariam, qua creditor prosequitur rem pignori obligatam, venire etiam fœtum eius rei, & fructus, & partum vel iure expressi pignoris* [illegible] *Omnes* [illegible] *quam in* [illegible] *auctores consentiunt.* CVIAC.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. BALD. Vel sic: *Partus sequitur obligationem matris: & opera mancipij pignorati percepta, & percipienda computantur in vsuras & sorte.* SALYC.

I. *Imp.* ALEXAND. *Mellitiano.*

PARTVS pignoratæ ancillæ in pari causa esse, qua mater est, olim placuit f. PP. Idib. Maij, Agricola, & Clementino Coss.

Opera vltra sumptum excedens, extenuat debitum.

II. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. *Annosæ* b, & *Antonino.*

CVm pignoris titulo mancipia vos obligasse pro mutua, quam accepistis pecunia, proponatis: horum mancipiorum operis g, quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vsuras computatis g, & post in sortem h: extenuato debito, residuum offerentibus, vel si non accipiat, consignatum deponentibus i, mancipia vobis præses prouinciæ restitui iubebit. S. V. Kalend. Ianua. AA. Coss.

DE PARTV pignoris, & omni causa.

a ¶ *Causam* hic vocat fructus, operas, & cæteras accessiones. CVIAC.

PArtus.] CASVS. Si ancillã mihi obligasti, & peperit, quæritur an partus sit obligatus? Resp. quòd sic.

f ¶ *Placuit.* sic b & fructus prædij obligati, vt ff. *in quibus cau. pignus vel hyp. contra.* l. *quamuis.* & fœtus gregis: vt ff. *de pign.* l. *grege. in principio.* Sed in partu distingue, an conceptus apud creditorem, vel debitorem: & tunc obtinet quod hic dicitur, & ff. *de pignor. actio.* l. *si convenerit* § *si fundum.* [illegible] an apud emptorem, siue aliquem extraneum à quo [illegible]

b Partus, fructus, & fœtus tacitè intelliguntur obligata, ancillæ, prædio, grege obligato.

* Annosæ.

DE REMISSIONE pignoris.

Visum qualiter pignus contrahatur: nunc videndum, qualiter dissoluatur. ACC.

SI seruum.] CASVS. Obligasti mihi seruum me sciente, & non contradicente eum manumisisti, & diu in libertate fuit: an videar pignoris obligationem remisisse, & per hoc seruum inde manumissum, quæritur: & dicitur quòd sic: neque ab herede meo reuocabitur in seruitutem.

DE REMISSIONE PIGNORIS.

TITVLVS XXVI.

EX hoc titulo intelligimus pacto modo, vel expresso, vel tacito pignoris obligationem perimi, non quidem ipso iure: sed per exceptionem pacti vel doli mali [illegible] *secundũ quam interpretãda etiam est* [illegible] *de pig.* [illegible] *pignus contrahitur ita dissoluitur. Et tacitum pactum interuenisse videtur, si sciente, & tacente creditore seruum pignoratum manumissum, & in libertate moratus sit,* [illegible] *vel si ab alio non sufficit tacitum creditorẽ: sed necesse est, vt consentiat, & pignus remittat,* [illegible] *nisi libello publicè propositum*

480/C.IV.K.5-4, 2135-2136

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Si se manumisum. Huic l. continuanda est l. j. infra de fur. pign. dat. & ex hac ad illam supplenda subscripsi. Verumque est ad Proculum. Sententia est: Maritus, qui est solutendo, potest servum decalem manumittere: quod si cum servum mulieri ob credituum pecuniam pignori obligavit maritus, non potestis eum inuita vxore manumittere. in hac Lex plicat, quid vocet inuitam, & inuitam vocari, quæ contradicit. Nam si sciat, & non contradicit, videtur pignus remisisse. Cvtac.

a ¶ Ex consensu. Sillicet tacito fauore libertatis *: sic & fauore fideicommissi b vt infra eodem. l. si hypotheca. & sic non obstat quod non pign. vel hypothecæ salua l. quod §. non videtur. quæ est contra. Vel idem est hic, quia nō aliter potest manumittere: secus in venditione. Si autem expressè c confessisset, cessat quod tenet libertas: vt supra de fur. pignor. da. ma. l. si vt proponis.

b ¶ Creditricis. alias est debitoris: & sic facit l. de fur. pign. da. ma. l. si creditor. & adde cetera. & ita est planum. Accvs.

S I probaueris.] Cassv. Fundum mihi obligasti. & me sciente, & non contradicente eum distraxisti: ius pignoris videor remisisse: & me agnitum per exceptionem repellet: quia pignus consensu dissoluitur, & contrahitur.

c ¶ Sciente. sic §. de donat. inter vir. & vxor. l. si seruus commune. in fine. & §. de acquirend. possess. l. adam. & §. de exception. doli. l. apud Celsum. & quæstum. Accvs. d ¶ Exceptione. facti, sive iniuriosissimi *: nam actio ipso iure est sublata: vt §. de pact. l. si stipulatio. & pignoris. & hic in fine. Vel obligatur, an ea sciente, & non contradicente vendatur pignus an hypotheca. In primo casu tollitur per exceptionem. In secundo, ipso iure. Et dicas hic vt diximus supra de pign. l. mutier.

e ¶ Dissoluitur. vt & §. de pig. act. l. j. & §. quæres pig. et pers. l. j. Accvs.

S I ignorante.] Cassv. Debitor tuus, qui tibi omnia bona sua obligauit, postea cum fisco contraxit, quo minus portio fisci tibi priuilegiate non poterit. Vlpianvs.

e Tertius: vt alia omnibus creditoribus postponatur: sed vt est tertius, cui id fisci obligatum pignori posset esse, quia de re dicit in Cod. l. Fundus. vel §. quidam modo pignus, vel hypotheca.

f ¶ Non lesit. vt §. qui pa. in pign. hab. §. pignus. & l. §. in principio. & supra qui pa. in pign. hab. l. §. fundum. quod videtur verum in quæstio ea, non quæ post obligationem fisci quæsuit. vt §. de iure fisci l. ff. qui.

g ¶ Sed si prior creditor potiatur pignori alii obligati, an prorsus iam ius perimatur: vel si loco secundi fiscus, aut, §. qui pa. in pign. hab. l. Claudius. Sed ea dic non nolli *. vt §. qui pa. in pign. hab. l. creditor. §. si tamen. Accvs.

Cum te.] Cassv. Si debitor es, quam Titio obligasti, eo sciente, & non contradicente mihi vendidit: videtur remisisse ius pignoris, nisi * novus consensus postea intercesserit, quo mediante de novo esset constituta pig. obliq. neq. per hypothecam vendicari poterit.

a Adde si non calum: de quo in text. & Gl. l. ab hac verb. salua §. quinto modo pignus.

g ¶ Non prosit vindicari. vt l. eod. l. fin. & §. Accvs.

g ¶ Vindicari à creditore. Accvs.

Debui.] Cassv. Debebat mihi decē. & pignus obligasti: cōpulisti me per metum, vt remitterem tibi debitū, & pignus. & sic nihil est actiōis videtur remissū, quo minus debitū petā, & pignus prosequar per hypothecariā, quatenus debitum quod nō. § ¶ Debitum. Obstat l. §. l. §. quid. mod. pign. fit. Vide Sol. ibi Cvtac.

h ¶ Insuliter *. sed dolo *, sed metu, quo cassu non tenet remissio de iure communi: sicut § de iure fiscali non tenet: vt inter vtram, & vtrerem: vt in contrario. vt §. quid mod. pignus. vel hypo. fol l. §. j. Vel dic aperitur, hic metu potestas per se sic remittitur. per dolum: ibi autem per se potestas remitti inter contrahentes, vt l. ad Vellei. senatus. vel adiuvetur ibi. Accvs.

h ¶ Insuliter. à furiosa, vel pupillo fine tutoris auctoritate: vel à matre, & sana mentis, dolo, vel metu.

i ¶ Vindicare. vt §. quod metus cau. l. Aliud. & dic hic vt supra de pignor. l. mutier.

S I ne.] Cassv. Obligasti mihi primō fundum, postea alii: & contrahens, vt distrahere: petitij pecuniā sua dic, & nō soluta feci prætonitari, vt si aliquis haberet ius in eo, vetetur: secundū creditor certiorarus ab venit: an videtur pignoris obligationē remisisse, quæstionis dicitur quod sic. Vvtcan. k ¶ Distrahebatur. à quodam decrediniribus posterioribus: & sic erat pignus consensuale. Vel à iudice, eorum instantia. Accvs.

l ¶ Programmate. l. d fertiura publicè proposita. Vel per prouincias directa, cum essent absentes.

m ¶ Præsentes sic d quod edictum poterit ad eos pertinere. 2. Quidam tamen dicunt præsentes in diœcesi f, vel prouincia: vt extra qui ma. non pert. c. fin. & l. de bon. auctor. iud. pos. l. fin. §. Vel dic hoc dimittit iudicis arbitrio.

n ¶ Et an licet si non subdicos, vide hic Io. Fabrum in suo breviario.

o ¶ Amissis. Tacite pignus remisisse. Cvtac.

a ¶ Amissis. videretur ergo cogi b agere: & sic est contra l. vt nemo invitus agere. l. j. Sed dic, nō cogitur: sed si non agat, amittit ius suū: & prætor potest denegat ei ius, sic & l. de iuris ma. l. defumeri. & §. qui. ex eo. ma. l. sed & §. per prætor. §. ait prætor. &].

d Programmata quid. * vel §. e Prædium in medium publica qui dicuntur.

f Pueri gio. vel ab eo verbo, vel diœcesis. sic prid. de iurisd. cognit. prætorum.

g Contra. Gl. Super verb. vel dicendo rerum. & contra fin. l. sed in fin. vers. Gl. Accusa in hoc paragr.

h Vtrum pignoris obligatus non subdicos.

i Agere iudicium cogitur.

480/C.IV.K.5-4, 2137-2138

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui actu. non pet. l. fi. ff. de be. auctor. iud. pet. l. fi. ff. eod.

Creditorem. CAEVS. Debebas mihi decem sub pignore effectum est instrumentum super pignore: reddisti tibi cautionem an videar debitori remisisse, quaeritur? Et dicitur quod fe-

a ¶ *Manifestum est vt ff. de pact. l. Labeo. & ff. de solut. l. pecunia. & ff. de dan. inf. non. l. mutua causa. cap. ult. §. Titia. & facit infra de dona. l. i.*

dem cautionem reddi: pignoris etiam ius remisisse videri, manifestum est a. PP. V. Id. Septembr. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Fisco distrahente si fiduciae creditoris sui fuit, ipsum perdunt. BAL.

VIII. *Idem AA. & CC. Apollinaeo.*

SI hypothecas fisco distrahente, creditores b silentio c tradiderunt negotium: palam est [etiam] actionem suam amisisse d eos, quam in rem habebant, nam fiscalis hastae fides e facile conuelli non debet. PP. XIII Kalen. Septemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Qui pro alio solui, si creditor vt tradit, & ipse eum reddit debitori, sui hypotheca non habet. BAL. Vel sic: *Soluens creditori de mandato debitoris, ab eo repetit, sed pignus ei traditum non retinet.* SALYC.

IX. *Idem AA. & CC. Maminiano.*

CVm ex causa mandati a pro socero tuo te foenebri pecuniam exoluisse proponas, curabit praeses prouinciae in restituenda pecunia, quam pro eo exoluisti, neenon etiam in vsuris f eius indemnitati tuae prospicere. Nam si receptae a à creditore mancipia, quae pignori fuerant data, hac mente g fortero tuo tradidisti, vt pignoris vinculum tuum dissolutum: obligatio semel extincta instauratri non potest h. PP. X. Kalend. Octobr. ipsis IV. & III. A. A. Coss.

Debitor citra consensum creditoris alienando, sua pignora non dissoluit. BALDVS. Vel sic: *Per venditionem debitoris non dissoluitur hypotheca creditoris.* SALYCEVS.

b Silentio impetere compliciam.

c ¶ *Silentio* hoc b silentium indicit consensum fauore fisci: vt in libertate vt *l. eod. l.* alias contra videntur *ff. qui. ma. pignor. vel hypotheca sol. l. pign. l. non videtur. d ¶ Fides.* scilicet ex qua est contractus fiducia, non debet retractari c: vt *l. de quadri. praescrip. l. bona à Zenone. & argum. habes ff. rem mouent. diuid. l. Sabinus. & ff. ad municip. l. 1. & ff. de euic. auctor. l. ff. primo.* ACCVRS.

e Contractus ex quo fidus est, iniuria in eo retrahari non potest.

C Pro.] CAEVS. Mihi dabat mihi, vt creditori tuo solaeré, & mihi eius creditori obligata liberatem: fidei: negue hoc egi, vt mihi essent pignora: sed tibi tradit: an videar remisse pignus, quaeritur? Et dicitur quod sic, 'ac agam mandati tuo pro sorte, quia pro vsuris.

f ¶ *Mandati.* vel quia tibi mandauit tibi eam, vt solaeres, vel quia fideiussit pro eo.

f ¶ *Vsuris vt ff. mandat. l. ff. verb. §. ff. mihi mandauerit.*

a ¶ *Nam si recepta. Mamiti est. Ind. C. VI. AG.*

g ¶ *Mac mente. id est quacunque mente: & tamen haberet, posset retinere vt ff. qui. ma. pig. vel hypo. sol. l.*

h ¶ *Non procef. Nota regulam vt ff. de solutio. l. qui res. §. eod. de v. de verb. oblig. l. inter fideiussorem. §. secundo. quae fallit, supra de non num. pecun. authentic. contra qui proprium. & supra ff. de adoptiu. non fuit. l. 1. & ff. ff. si ex noxa. non. a. pa. l. 9. in fin.*

i Obligationem extinctam nō potest regulariter in duratri. Confer. *l. 10. qui pignori. & ff. ff. si ex noxa. non. a. pa. l. 9. in fin.*

¶ REi pignoris.] Obligationem, vt *& supra de pign. l. qui debitorem. & supra eod. l. ff. debitor. & l. de dan. inter vir. & vxo. l. ff. qui dam. de supr. de priu. l. l. & ff. de ali. indi. nu. capa. fur. l.*

Obliga.] CAEVS. Si consenseritis creditore pignus distrahatur, & postea idem legatarius, vel simili peruenerit ad debitorem: an in pristinam recidet obligationem, quaeritur? dicunt quidam quod fit quia debitor obligauit mihi bona sua tam praesentia quam futura: vnde cum haec res erat futura, &c. imperator dixit contra: quod non retinebitur cum creditore videtur remisse. VIVIANVS.

k ¶ *Futurorum.* quia obligauit omnia bona praesentia, & futurarat & *quae res pignori fuerit. fin. l. ff. hodie quam ff.* Immo videtur dignū, vt in obligationem reincidat b: vt *ff. qui ma. mod. pignor. vel hypot. sol. l. fin. §. superaccessum.* quae est contra. Sol. hic de stricto intercipit: de aquirate. Vel non est contra quia tamhic, quam ibi dicit debitori dari exceptionem. Sed ibi dicit plus. C. dari creditori replicationem quod hic non negat. Vel ibi dubitabatur de consensu creditoris hic certum erat debitorem vel distulit, & postea emisit: ibi verò non: immo presumebatur nō vendidit: sed quia possibilitas: vt in *principio eius §. & §. fi. vsuraeum.* Et est etiā ad hanc solutionem *ff. fi. qui fuit imagine.* Vel referuan c in eadem vel simili causa redeat ad debitorem, puta quia redemit: vel est redibitia, vel ex pacto additionis in diem, vel legis commissoriae: vt tunc videtur obligatus vt *ibi. & in ea tit. videntur. in princip. & fin.* Aut vendō ex alia causa, vt legato, donatione, dote & tantum: vt *hic.* Vel ibi fuit actum quod de pecunia satisfieret creditori, & satisfactum non fuit.

l Vivianus ita dicunt à debitore conseruatis, debitori posse acquirere, reponatur in antiquam obligationem & hypothecam.

c Quod dicitur tam semel quam si semel conseruatis creditoris à debitore possit adquirere, non tamen, sed in antiquam, sed in primam obligationem, vel hypotheca, tantum habet quando debitor tam illam adquirit, an non causa, quae fit diuersa, puta legato, donatione, dotis & ex ea dote, vel simili: tunc vt si à debitore pecunia redempta, vel ex redibitia, vel ex pacto legis commissoriae, aut additionis in diem ad eum recurrit, non si facta hoc iudicandi distinctio adsolutionis. Hic enim casibus res ad debitorem conuertitur. in. *ff. eod. mod. l. 3. & v. Exceptionem apud Romanos fuisse sep.*

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM PECVNIAM pignus tenerī posse.

TITVLVS XXVII.

NOn tantum remissione pignus perimitur, vt dicunt titulo superiore: sed etiam, vt hoc dicunt, mutata debito obligatione, vt si creditor quod sibi Titius debet sibi pignore teneat, animo mutando obligationis dare Seyo debitori à Titio, non reposito eodem pignore. Reposito autem eodem pignore, etiam si creditor adeuersus Caium, vel intercessorem suum agat per fideiussiones, nihilque condemnet, pignus non perimitur. hoc est, mutatione necessaria non perimitur: sed voluntaria: quia facta mutatione voluntaria debitor, qui pignus dedit, liberatur facta necessaria eiusdem debitor obligatus manet, & mutatur actio, non debitor. & hoc differentia inter mutationem necessariam, & voluntariam proponitur initio huius Constitutionis. & per eam, quae est de mutatione necessaria repetitur in l. 8. ff. de pign. & idem à contrario in l. 8. & 1. 3. de fideiu. vt si actio sit hypothecaria, non idem erit, aut intercessor liberatur. Titul. proponitur quod sibi habet rubricam: quasi praecipuam cuiusdam cognitionem.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM pecuniam pignus tenerī posse.

480/C.IV.K.5-4, 2139-2140
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Id est [a] *quæ sine pignore debetur per chirographum*: vel supra qui pot. in pign. Licet tibi, *id est quod si debetur sine* [b] *chirographo*: *Respond. idem: nam eum hæc lex in §. pen. loquatur generaliter: ratione vero generaliter intelligendi dicit* [c] *de principaliaccessorio arg. ff.* de iu. & fac. quo 1. pen. §. & licet.

¶ Chirographaria pecunia est, de qua non est cautum pignoribus. Eadem forma dicitur chirographarius creditor, cui nullæ est oppositum pignus: huic creditori hypothecarius, vel & pignoratitius opponitur. Cyrac.

quæ pignus accepit ex causa certæ pecuniæ creditæ, id etiam retinere posse opposita exceptione doli ex causa alterius pecuniæ creditæ sine pignore modo chirographa, quæ chirographaria dicitur licet eum nomine pignus acceperam ad fit. Denique ob hypothecariam pecuniam, creditori de retentionem competere, & perfectionem pignoris: ob chirographariam, retentionem non perficiunt: & solutæ omni pecuniæ hypothecariæ debitorem agendum pignoratitia actione repetit per exceptionem doli mali, nisi etiam solutæ pecuniæ chirographariam. Dubitari, inquit, nam secundum creditor non repellitur, si primo offerat hypothecariam: nam etiam chirographariam. Satis autem est, si se offerat hypothecariæ, vt sibi pignus affirmet, cum facti eius fuerit, ac eli effectu ab se pignus vindicet, & hæc ff. familiæ hæres Confirmat: Singulari Cifarium dicit singularem rationem. Namque fundi alia vel Constitutio, vel certa auctoritas vix alia reperitur. Et certe eius hæc esse videtur, quod improbi faciat debitor, qui id tantum se aliunde distinet, quod sibi pignoris obligatio hæc facere videtur non id sibi fraus, & fides bona, quod creditor tenetur, & nexu pignoris quo fiscum indicet: planè hæc ipsa demonstrat, si vel unquam id existerunt, quod si ne pignoris debet, quæ improbæ nihil mutatis existerunt rationem pignoris esse, id se aliunde chirographariam: tamque propter id obligatum non sit, & longè alia effectatio secundi creditoris, qui videlicet primo creditori offert, quod ipse non debet, & extremus existimat, qui videlicet offert creditori pro alio quod ipse non debet, vt L. Inuitus. D. qui pot. in pign. & primo creditori, qui vetitus offert secundo. Nam & primo secundo offerunt: quod Accurs. notauit in L. 1. T. L. eod. verissimum esse probat Paulus 1. Sent. tit. 13. Aliam quoque esse rationem hæc ipsa, quod aliud principaliter debet reddi, vt ipse, sancti Accurs. in L. 1. de fideiu. Dei L. Iulianus. §. in fonte. D. de pig. act. quæ pignus cum hac confis. sorgi. Obj. V. XV. & XIX. Cyrac.

[a] Chirographaria pecunia quæ.
[b] Pignoris nomen, quod ob pecuniam chirographariam, & non chirographariam.
[c] Generalis generaliter intelligenda d. Rubrica ff. generalia est magis, quam multum ab ea fuisse possit. vide Rald. Mo. nelli cons. de dau. parte 6. prima n. 2.

[a] Pignus. Hæc L. fuit quatuor partes, in prima loquitur, de notatione facta per stipulationem. In secunda de notatione, quæ in hac actorbata est debitore actione personali, & postea secundum adhortem lata fideiussia. Tertia pars est ad quam de qua Simon. quæ scripsit, ad L. cum quis ff. de nouationibus.
[a] Oim. pro fideiussi adhæsio ex nouatione sui personæ hodie non in usu, sed exceptio debiti, & obnoxium fideiussoris fidem esse.
[b] Principali excitio non agi potest.
[c] Proprie ex vinculum non intelligitur, quod vel ope tantum excipiendi, vel ut tempus est ex vinculum.

Pignus obligationis nouatæ, non transferitur in nouationem: nisi ex parte, quæ casu non solum potest retineri pro ea pecunia: sed pro chirographaria quoad excludendum debitorem à pignoratitia: sed nō quoad excludendum secundum creditorem offerentem. Bald. Vel sic: *Per nouationem voluntariam debiti principalis, pignus extinguitur: nisi fuerit reservatum: per nouationem verò necessariam, quæ ex condemnatione principalis debiti induciatur, pignus non extinguitur, & pignus datum ob vnum debitum, potest etiam pro alio chirographario tantum retineri, præcipuum contra creditorem secundum agentem, vel se defendentem. hoc dicit not.* Salyc.

Imp. Gordianus
A. Pofio.

Pignus [a] intercidit [b], si nouatione [b] facta [c], in alium ius obligationis transfuisse [c]: nec ea res pignoris nomine teneretur, tibi cautum est. Quòd si pactum inter te, cùmque, [d] qui postea dominus fundi constitutus nouam obligationem suscepterat, intercessit, vt idem fundus tibi pignoris nomine teneretur [e]: quamuis personali actione [f], [g] expertus feceris condemnationem [f]: pignoris tamen habes persecutionem [h].

At si in possessione [*] fueris constitutus: nisi ea [quoque*] pecunia tibi à debitore reddatur vel offeratur, quæ sine pignore debetur: eam [i] restituere propter exceptionem doli mali non cogeris [k]. Iure enim contendis debitores eam solam pecuniam, cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerentes, audiri non oportere, nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam [m] simpliciter [n] acceperunt quod in secundo creditore [o] locum non habet.

Nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiam debitum priori creditori offerre: vt *supra de vsur. l. quæsitum*, restituendam datam iure actionis, vel replicationis reposuitur singulis positum fluxum.

d ¶ *Eumque*. scilicet Seium emptorem & nouum expromissorem, qui & ipse quinquagiria debet.
e ¶ *Tuæ*: propter eorum, quæ prior debebat debitor, quæ ipse Seius animo nouandi: pronofit.
f ¶ *Personali actione*. Hinc sumpta l. 1. *supra de pign.* vt docent inscriptiones, & subscriptiones eadē. Cyrac.
f ¶ *Personali actione*. id est, conditione certæ stipulatus: vt *ff. fideiu. l. 1. §. quis certum.*
g ¶ *Fecerit condemnationem*. id est, fecerit fieri *ff. de bo. qui no. infam. l. fideiu. §. mandati.*
h ¶ *Persecutionem*. cùm non fit soluta pecunia condemnatione, quæ erat centum. habes enim sine cōditione hypothecaria, quibus efficiantur tenet: vt & *ff. de pignor. l. prope §. eriam. & §. sequens. & supra de pign. l. quæsitum. §. Sed* quid si ipsa est soluta, vel offeratur: an possit agi adhuc hypothecaria contra possidentem, vt sic habeat retentionē pro quinquagiria: Resp. non puto: nā nulla lex dicit quōd pignoris retentio id est, in obligatio pro tali pecunia, sed quōd retineatur. & sic intelligitur etiam in rubrica, nouvi, id est, retineri: & pro hoc est *ff. de verbor. signif. l. non potest videri.* verum videtur facere pro creditore: quia sic habebat nouationem sed hoc ob remouet, quia & naturalis debiti nobis soluti habemus retentionem, nec tamen non soluti habemus petitionem.
i ¶ *Debitor*. nono scilicet Seio, quæ erant quinquagiria.
k ¶ *Non cogeris*. Proh videtur quōd sicut *l. de vsura. l. per reconventionem. & ff. de pignor. act. l. solutum. §. si in fortum.* quæ sunt contrā. Sed illud est odio * vicinorum, vt pro eis non sit locus retentioni: fecit & aliud est speciale eorum odio, vt circa vicinalem stipulationis non debentur. Vel ibi naturaliter tantum debebantur vturæ, hic verò quæ iure est debitum, pro quo competit retentio. Vel in illa *l. solutum.* in fortem tantum fuit obligatum pignus. hoc expressit alibi, vt pro vsuris ad retentum. in ¶ *Mutuum*. Sed quid si hæc quinquagiria ex alia causa, quam mutui debeantur? Resp. idem, & gratia exemplo de mutuo dicta, vt hic subiunt. & *l. in primis huius l.* Item quid si alia res est, quæ deberat, vel ex mutuo, vel aliunde? Resp. idem, cùm omnes res appellationē pecuniæ comprehendantur: vt *ff. de verb. signif. l. pecunia autem & l. pecunia verborum. & l. seq.*
m ¶ *Simpliciter*. sine pignore. ¶ Et sic non. quōd lex generaliter est, quam rubrica, vt l. modò dixi.
o ¶ *Quod in secundo creditore*. consentiente primum creditorem, vel consentiente primo. quando vsit sibi constituti pignus: nec ergo debitum chirographarium à fe, vel à debitore compellitur solvere.

¶ Sed quid in emptore pignoris, qui sine voluntate creditoris emit? Resp. idem eadem æquitate arg. *l. de bonis, qui in primum creditorem fuerunt l. fin. & ff. de rei vin. l. emptor. in prius.*

[a] Plaut. Salyc. in quando ad ob. l. nouatione ff. de nouat. dot. Bart. in 1. qui pro in pignoratitia.
[b] Velut cessio nouatione pignus, & hypotheca collitur. ob quo limitatio, quæ scripsit ad l. cum quis ff. de nouationibus.
[c] Oim. pro fideiussi adhæsio ex nouatione sui personæ hodie non in usu, sed exceptio debiti, & obnoxium fideiussoris fidem esse.
[d] Vsura fuit debetur, sine debetur sine stipulatione. & in rubrica non est locus retentioni.

¶ Item,

480/C.IV.K.5-4, 2141-2142
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Item quid si extraneus sit reidefensor, non debitor: quia conscaia obligationis. Videtur idemvere hic, & ff. de condic. indebiti. l. si non fortem. §. fi. contrum. quod non puto iteratim. Pla. & Iacob. & conda. l. item quæritur. §. qui implaca. ¶ Item quid de qualiter extraneo possidente? Respon. tam ipse, quam alij si possidean, offerentes debitum, pro quo est obligatum, absolutum, vt ff. quæ res amod pignus, vel hypotheca solum. l. Paulus responsio. §. qui pignora.

¶ Item si est prætorium pignus, an competat retentio, vel si est indicia? Videtur idem, cum similia sint quoad hypothecam, arg. supra de pracer. pign. l. fin. ¶ Item an pro vsura emitentia: sed in hac dico vt in alia vsura dixi, & facit si an quid. cum? pignus tantis. ff. trah. l. §. ¶ Item an possit vendi pro tali pecunia pignus? Resp. non: cum tantum habeat retentionem creditor.

¶ Item an etiam in hypotheca? non solum in pignore? Resp. sic puto.

a ¶ Offerre. Nam debitum pignoratitium, licet posterius, præferrat chirographario antiquiori. Cyiac.

a Pignus poſſidens, & offert debitum, vindicatur.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM.

Titvlvs XXVIII.

Pignus non tantum venditione, aut mutatione voluntaria perimitur: sed etiam distractione rei facta à creditore, aut pignus iure obligatum est, vel hereditas eius. Hæc enim, cessante solutione, est extrema linea, & nouissima pignorum mutatio, adeò vt à creditore iure distractis pignoribus nullus superest, qui directa in rem actione, vel quasi seruiana emptori ea res eximere, aut de superfluo precij id ei agere possit. A creditore, inquam à debitore facta venditione non permittit pignoris cassum, nisi sint creditore consentente, & remittente pignus. Et à creditore facta idem perimit: quia per solutione cedit: quatenus ex precio creditori satisfit in totum, vel ex parte soluta debitori actione de superfluo, & creditore de residuo, nisi aliud specialiter conuenerit: & hoc distinct solutio fortis à distractione pignoris. Nil soluta parte fortis pignus nullo ex parte liberatur: quia non omnis sors pertinent ad creditorem: vel alia parte sortis ex conditione pignoris pignus interium permittit: quia omne pretium pignoris pertinent ad creditorem. Sed quia ad omne etiam sors, creditori, vt dicit, soluta est residuo precio. Ergo distractione rei pignoratæ quam fecit creditor, effectum hic est, vt pignus perimat & iuri obferenda pecunia, & eius dominium optimo iure transferat ad emptorem. Iniuria traditione aliquotiens iuri suo creditor tendit: id est, perfectionem pignoris, non rem. l. pen. D. de hæc. vel act. vend. In venditione enim iuris, vt suo ab eo, cui pignus iure obligatum nec dum finitum sit solutione, non voluit solutione, vel alio modo, & cui sit iure distrahendi: parti à potiori creditore, & ex pacto, vel circa pactum ex vrina denuntiatione, & vt sit mutare indole publicè, filiumque, sed tacita, quia ex re propriè distractio dicitur: quia si plures opignorata fuerint, vel si generalia fuerit hypotheca: flumque, vt M. Tullius ait in Quintiana, relinquit vita debitoris lacerantur, & distrahuntur in personas varias. Itaque necesse est, antequam emptio fiat eam in celeberrimis locis circata proferri, neque propter, vt cuique liberum sit ad eam accedere, & fine ex parte creditori distrahere non licet, nam omnia res demuntiari debent, vt pignoris vendat, sine ex publicitatem semel adiunct. Mam profecto quod publicè proscriptum est, ignorare non potest, & quando aliquid est publicum, esse licet. l. 4. hoc tit. vbi dicere pro conditore, id est, denuntiare. Et in omni hoc negotio bona fide versari creditor debet. Tibi enim, vel negotium gerere in hac titulo duplicitur accipitur. In l. 4. pro suum negotium gerere sui creditori seruandi causa, vt l. pen. D. de pign. act. In l. 10. prædio emere: quod neque per se, neque per mediam personam creditor potest: quia à se ipso emere, ab officiali potest. l. 1. §. 8. in can. ind. & à debitore, & ab emptore. l. ab re, cui ipse pignus bona fide distraxerit, non à seipso. Et si à seipso, id debitor quandoque luere potest, quia ea vendere pignus non permittit. Cyiac.

b Tradita est. Simpui ipsa iuri imputa. vel indebiti, opposita tamen compensatione, ab hominis, vt prædicta. Glo. non confusa. Ad petitio tam dum, & fructus peccepiti b validum debitum. ipso iure liberatur pignus, neque aliud deferaho hore possum. Vivianus.

c De venditione pignoris in executione sententiæ adde hic Gioid. Papæ de ſ. pra.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM.

Non celebrata solutione, nec ex interuenientia, quod habeatur pro solutione, pignus expedite distrahere. Videamus ergo quæ possit distrahere, & quando, & qualiter, & quis sit effectus. Aeo.

Fundum.] Cayvs. Obligasti mihi fundum, & fructus peccepiti b validum debitum. ipso iure liberatur pignus, neque aliud deferaho hore possum. Vivianus.

d ¶ Creditor. Vide scripta ad principio tit. V. de pign. act. Cyiac.

e ¶ Ipso iure. Reliq. nam solutio ipso iure soluit pignus, illi autem fructus in solutionem imputantur. Cyiac.

a ¶ Ipso iure. opposita tamen compensatione ab homine. Vel specialiter, vt sit ipso iure compensatio: sicut vsuraum, quo ad concurrent quæ citantur vt l. de tempor. l. si constat.

b ¶ Minimè potest. vt T. de pign. & fi. dominium. & de pign. act. l. 1. & ¶ & de pact. pig. l. 4. ait b pactum interferis d de lucrandis fructibus pro vsuris, vt T. de vsur. & fru. & legat. & l. ex pradio.

Creditor.] Cayvs. Obligasti mihi libram, concessi eam tibi in pecuniam, te nō solvente pecunia suam dic, libram detinuit: an eo ipso quod precario possedisti, videar ei litigiosam vendidisse, quæritur? Et resp. quod non. Vivian.

e ¶ Res. apud debitorem constituam.

f ¶ Litigiosam. Nam primum si constat de pignore, res litigiosa est. Ergo non potest distrahi. Si constat de obligatione pignoris tenet distrahetur. Non est enim litigiosa. Cyiac.

d ¶ Vendere. vt arg. T. ff. si in hac. & ¶ de litig. §. 1. & facit ad l. affam infra tit. l. 1. & l. 4.

e ¶ Precario. licet debitori, &c. & sic rem suam fatione possessionis habet precario debitor, vt ff. de prec. l. cum is. 3. fin.

Hypotheca.] Cayvs. Illo I. ffa dicitur, si creditor vendit pignus. cum ex precio non satisfecit sibi integraliter, de residuo habet regressum contra debitorem, vel eius fideiussorem. Vivian.

f ¶ Compete. vt T. ff. cer. pet. l. ff pro mutua. in fine. & de alt. & alt. l. adeum. fin. & ff. ad l. aquil. & l. ff. in fin. & T. vt l. qua specialiter. & ff. fi. cer. pet. l. creditor. & de pign. act. l. ff necessarius in prine.

Creditor.] Cayvs. Si creditor velit pignus publicè venale proponere debitori denuntiare debet, & si fraudè commissus, puta, ad subhastando, aut non denuntiando debitori, opportuno loco, & tempore, neque dando plus offerenti: ager debitor ad iudicia eum directa pignoratitia ad suum interesse. Vivian.

g ¶ Proscribit *. id est, venales proponit publicè. Accursius.

h ¶ Sibi. Sibi, hoc loco id est, sibi crediori. Sic Tull. 2. Philip. prius quam tu sibi vendideris, ipse possidet. l. pen. ff. de pign. act. Cyiac.

i ¶ Debitori. Sic T. de pig. l. debitoris.

k ¶ Bona fide. quæ est adhibenda tam in subhastando, quam congruo loco, & tempore denuntiando, & plus offerenti dando, vt ff. de iure dotis. l. fin.

l ¶ Bona fide. Nil è gratia ductus minus vendat dolo malo, fuisti quidem suus tenetur sed actione pignoratitia. Cyiac.

m ¶ Tuum. i. tua res fitbat, quando habet, vt dicit lucra. ¶ Et: no. quod vbi est actum, vt possit vendere, sine denuntiatione vendet: si autem nihil est actum, tunc fiat vel est denuntiandum: si verò vt * non vendere, tūc denuncianbit res. ff. de iure de imp. l. 8. & ff. de pign. act. l. 13. & l. de eum. pig. l. magnum.

n ¶ Tuum dicere. Graci adiunct de Acuapia, id est, tuum denuntiare debet. Cyiac.

o ¶ Per fraudem. vel cultam locum seruandi ff. Vel etiam locum, de qua

a De venditione pignoris in executione sententiæ adde hic Gioid. Papæ de ſ. pra.

b Tuum, pro, cuius tibiam.

c Pignus non di potest sine denuntiatione, si hoc nihil est iuxta debitoris, & creditoris, vt sunt Rumard. pig. cit. Rachell. t. Creditor. an.

d Pignus non vendit vt vendatur: sed vt ne vendatur precio possitum.

480/C.IV.K.5-4, 2143-2144
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tenetur, vt ff de pign. act. l. ff. seruus.

a ¶ Villa. l. domus.

b ¶ Probare potest. tu debitor.

c ¶ Actio. ff. pignoratitia directa, vt ff. vend. pig. eod. l. Acce RE.

S Tesidiuum.] CASVS. Debebat REV. confessus et de v. & ea mihi obtulisti dare comparatores. Si ad iudicem venisse nolui, vel si oblatio mihi v. ad venditionem pignoris possitnero, non tibi praiudicabo. VIVIAN.

d ¶ Si residuum, parte fit. soluta. ACCVRSIV.

e ¶ Arbitrum. i. calculatorem.

a ¶ Ad iudicis venire. In hac l. arbiter rationib. excutiddis appellatur iudex. Nil & in notione habet. Iudicis nomen luit parentarbitri ab ite. CVI.

f ¶ Oblatio superflua. Si aurè pecuniam non obtulerit: sed * confiteretur se paratè soluere pecuniâ, videtur posse fieri alienatio. Sed residuum potest pecunia soluta, vt ff de reß. vend. l. pe. ff Non autem. eâm enim sit paratus soluere residuum, dii confitet quantum illud sit, non ex improbat, vt ff de reg. iu. l. nil videtur improbat, & ff. de vsfr. l. ß quis solutioni.

* Alterß in mem. vet.

Vendere.] CASVS. Debebat mihi c. sub pignore, Iess. & sit. mihi soluisti: aequa erat. habat. nisi res libra. si ea non soluat, an pignora distrahere possum? Et dicitur quod sic. VIVIA.

b ¶ Amittit facultatem. vt & ß. pin. l. ß. in fin. & ff. famil. ercisc. l. heredes. h. idem obseruatur. & ff de pign. act. l. soluti. ß. si creditori fit * & eatenus * cessat pendit æquum, licet à parte tutelæ se executo vt ff de leg. l. mili ß par. ¶ Sed quid si plura e. rant tibi obligata, & propter * modicam pecuniam distraxit rem maximâ, eâ vilior distrahendo poterat debitâ cîsequit Resp. non videtur bona fide versari, arg. ff. deverb. sig. l. magis. ß. item praetor. & de aqua pluuia arc. l. ß denique. licet sit ar. cbitra. ff. eo. l. creditorem. vultria quam & ff de pign. l. qui pignori. debitori, vt sui si tamen plus [illegible] pignoris, [illegible] vatio non est [illegible] nulla: sed remanerunt: vt [illegible] Quid Tuge ei [illegible] Modi ei deberi [illegible] fe creditor et [illegible] debitoris magni valuerit, [illegible] debitoris nil debet addit quod in [illegible] [illegible] ff. [illegible] de reß. vend. l. idem.

b Soluto fortasis in parte, pignus ad liberat: vt sit sed nec vlterior detendit. vide Glos. [illegible] l. ß. pignum. ß. qui contrahe. vbi dici. [illegible] pignum non amittit vacuando fe à tutela. [illegible] vt parte.

c Debitor tu. [illegible] non de. bet bona plus vultria quam & ff de pign. l. qui pignori. debitori, vt sui si tamen plus [illegible] pignoris, [illegible] vatio non est [illegible] nulla: sed remanerunt: vt [illegible] Quid Tuge ei [illegible] Modi ei deberi [illegible] fe creditor et [illegible] debitoris magni valuerit, [illegible] debitoris nil debet addit quod in [illegible] [illegible] ff. [illegible] de reß. vend. l. idem.

d Non emptor à re. nisi & ipse participauerit fraude, & venditionem de solutendo: vt ß. ß. vendi. pig. eod. l. ß. ¶ ig. ACCVR.

Codex.

villæ * venditæ commissum probare potes b: vt inferatur actio, c quæ eo nomine competit, adi eum, cuius de ea re nocio est. PP. Kalend. Iun. Fusco, & Dextro Cons.

Si debitor est paratus soluere residuum debiti; pignus vendi non potest. BAL. Vel sic: *Implorari potest arbiter ad calculandam rationem inter debitorem, & creditorem.* BART. Vel sic: *Quantum sit debiti residuum, per iudicem est declarandum, & eius oblatio impedit pignoris venditionem.* SALVC.

v. *Idem A. Sosiano.*

S I residuum e debiti paratus es soluere, præses prouinciæ dabit [tibi] arbitrum f, apud quem quantum sit, quod superest ex debito, examinabitur: & siue ad iudicé venire adueta * pars cessauerit, siue oblato superfluo ' ad venditionem prosiluerit, improba alienatio proprietatis tuæ ius non auferet g. PP. XII. Kalen. August. Pompeiano & Peligno Cons.

Particularis solutio debiti pignus non dissoluit. SAL. Vel sic: *Etsam pro residuo promisse quæstiaris potest tecum ius pignoris vsi di: quia sue pignoris est indiuiduum. h. d. secundum* BVT.

vi. *Imp.* GORDIANVS A. *Rogato.*

Q Vandiu non est integra pecunia creditori numerata, etiamsi pro parte maiore eam consequutus sit, distrahendi rem obligatam non amittit facultatem h. PP. XIII. Kal. Sept. Pio & Pontiano Cons.

Licet creditor vendat mala fide, si emptor non participat fraudem, venditio rescindi non potest: quia non participat de fraude. h. d. secundum BAL.

vii. *Idem A. Caro.*

S I cessante solutione i, creditor non reluctante lege contractus k, ea, quæ sibi pignori nexa erant, distraxit: reuocari venditionem iniquum est l: cùm si quid in ea re fraudulenter fecerit: non emptor à re m: sed creditor n conuenendus sit. PP. V. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano Cons.

Oblatio debiti venditionem precedens, impedit venditionem pignoris futuram. sed sequens oblatio non resoluit iam factam. h. d. secundum BALD.

m ¶ Creditor. arg. T. de praeu. l. ß. procurator.

S I priusquam distraheretur.] CASVS. Debitore offerente pecuniâ, si creditor noluerit eâ accipere, confignet eâ, & deponat: & creditor pignus distrahat, nil valebit vêditio: si autem sine obtatione lege vel pacto distractiquod rectè factum est, non reuocabitur. VIVIAN.

n ¶ Si priusquam distraheretur. à creditore.

o ¶ Depositß. hoc caligitur ad hoc, vt liberetur ab obligatione. Sed sola oblatio videtur sufficere ad inhibêdam venditionem * pignoris: vt T. eod. l. ß. residuum. & ff quib. mod. pig. vel hypoth. solu. l. item liberatur. ß. qui paratus. Sed arga. contra ß. eod. l. l. ß. & ß. Vnde potest dici illud esse verum, quod sola oblatio sufficiat quando * iudicio fit oblatio: nam tunc sufficit sola oblatio ad damnum pign. act. vt ff de pign. act. l. ß rem. ß. ß. fine. & sic vendi non potest: vt dic. eod. & T. de lui. pign. l. fin. & T. de vsfr. l. accepto.

p ¶ Nil debet. vt T. eo. l. ß. & l. qui sub imagine. & T. de admin. tut. l. ß. nemo.

Q Vs.] CASVS. Mutuo pone: et in lib. secundum Iac. Creditor debet solemniter vendere pignus, & bona fide, vt sic apparet. an ex pretio posse solui debitori? VIVIAN.

q ¶ Fide. Sic T. eod. l. vendi. ff. e.

r ¶ Solemniter. id est, denunciatione sibi facta. ff. Caeteru. eiusdem. hanc eiusdem habet T. de pign. l. ß. & facit superà eod. l. hypotheca. ACCVRSIV.

E T. qui.] CASVS. Si Creditor voluerit sibi pignus retinere, emptorem suppositum debitori non praiudicatur sed in ea causa manet, qua erat ante collusionem. & hoc in prima. Si verò debitor vendiderit comparatis, neque dolus eius intercessit, tenet venditio: & hoc in secunda. Si verò, vt in casu l. creditor. imaginauerit suppositi emptorem, non valebit quod actum est: sed oblatio debitoris pignus recuperabit: & hoc in tertia. VIVIAN.

s ¶ Quam.] personam.

t ¶ Suppositum. id est, † Facit ad hoc loco sic posuerat. l. ß. in me. in c. t. vsura de vsur.

u ¶ Negotium gerat. Id est, sibi emat. Sic L. 4. sup. eod. CVIAC.

x ¶ Non videtur. vt ff. de conuer. empto. l. mala fide. quod mod. pig. vel hypoth. solu. l. ß. ß. fin. & ff. de pignerat. act. l. ß. sup. de pig. act. l. ß. nulla.

y ¶ Comparauerit. creditor. ACCVRS.

z ¶ Addiuerit. pro tanto, quantum alias dare volebat.

a ¶ Argumen.

480/C.IV.K.5-4, 2145-2146
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Sanè si debitore distrahente comparauerit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus adiecerit, neque metus causa gesta arguentur [a]) reuocari exemplo graue est [b]. Si igitur [c] poteris euidentibus probationibus monstrare [d] creditorem per suppositam imaginarij emptoris personam semper possessionem tenuisse, nec vendita bona fide prædia posteà sincerius comparasse: potes oblata pecunia cum vsuris, ad restitutionem creditorem compellere. PP.III. No. Octo. ipsis IV.& III.AA.Coss.

Dolus facit cessare beneficium legis. BAL. Vel sic: *Mulier propria bona obligans pro marito, vel quocunque alio, sibi non præiudicat: sicut si alius obligat ea vt propria, & ipsa in fraudem tacet.* SALYC.

XX. *Idem AA. & CC.*
Rufino.

MVlier licèt specialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas distrahendi non habet facultatem [e]: nisi dissimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiam circumscripserit [f]. PP. V.Kalend.Maij, Heracliæ, AA. Coss.

Debitor inuito creditore vendere potest saluo iure creditoris. BAL. Vel sic: *Vendito à debitore facta, non præiudicat creditori in sua hypotheca.* SALYC.

XXI. *Idem AA. & CC.*
Zenon.

SI debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non consentiente distraxit, dominij cum sua causa [g] transtulit ad emptorem [h]. S. Prid. Kal. Maij, Heracliæ, AA.Coss.

Qui non est indutus in possessionem, rei dominium non habet. BALD. Vel sic: *Ex sola venditione sine traditione dominium non transfertur.* SAL.

XXII. *Idem AA. & CC.*
Theodosio.

QVi prædium obligatum à creditore comparauit, si in vacuam [i] possessionem [k] inductus non est, nullam in rem actionem [l] habet.

Creditor potest vendere pignus apud debitorem constitutum. BALD. Vel sic: *Debitor non solutus tenetur facultatem pignoris distrahendi causa facere creditori.* SAL.

XXIV. *Idem AA. & CC.*
Modesto.

SI in hoc, quod iure tibi debetur, satisfactum non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus, adiitus præses pecuniæ tibi distrahendi facultatem [l] iubebit fieri. PP. XVI. Kalend Decembr. Sirmij, AA. Coss.

Postquam creditor vendidit, & tradidit, res rei emptori, & non creditori competit. hoc dicit secundum BAL. Vel sic: *Si creditor pignus, quod iure vendidit, emptori tradidit: ipse emptori etiam contra debitorem rei vindicatio competit.* SALYC.

XXV. *Idem AA. & CC.*
Animio.

OBligatis pignori mancipiis à creditore distractis, ac traditis, si post debitor quondam hæc [m] solicitauerit [n], non venditori [o], sed emptori contra possidentem in rem competit actio. Dat. Kalend. Mart. Sirmij, CC.Coss.

Licet omnes heredibus debitoris totum partem suam ipsius debitis solues, venditionem pignoris etiam pro parte sua non impedit. BALD.

XVI. *Idem AA. & CC. Sylvano* *.

VNus ex multis [p] debitoris, qui pignora tradiderat, heredibus, quod ab eo personali actione peti potuit, soluendo: res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit *. S.III.Nonas April.CC.Coss.

Creditor non amittit potestatem vendendi propter insuffi. vendentem. hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Chirographarius debitor non potest vendere res debitoris in præiudicium hypothecarij creditoris.* SALYC.

XVII. *Idem AA. & CC. Agapæ.*

REi creditor [q] obligatæ generali, siue speciali conuentione, per creditorem alium, cui non fuerat res, venundatæ, non amittit persecutionem. Dat. Pridie Nonas April. CC. Coss.

Creditor proprietatem transfert in emptorem. BALD. Vel sic: *Qui iure emit à creditore, non habet euictionem timere.* SAL.

[a] ¶ *Argumentum.* vt & T. *de transact. l. interpositis. & supra de reiu. vend. l.* 1. *& l.* 3. *vel contra. & quod metu caus. l.* 3. *per interpositam. & l.* 3. *per vim.*
[b] *Grauis est.* vt T. *eod. si prem. in fin.*
[c] ¶ *Si igitur.* quod dixit in genere, nunc dicit in specie.
[d] ¶ *Manifestare.* qui [a] enim dolum dicit, probet, vt *hic, & supra. de dol. l. dolum.* ¶ sed quare hic in creditore non sic præsumitur dolus, vt in debitore præsumitur: vt T. *eod. l.* 3. *fin.* Respon. Illud specialiter, & sic [b] non trahitur ad consequentia: vt ¶ *de legi. & senatusconsu. l. quod contra rationem.*
[e] ¶ *Vlier.* JC. CAYE. Si mulier pro marito res suas obligauit: creditor eas vendere nõ potest, nisi velit creditori decipere, permittat maritum eas obligare, tanquam res suas. VIVIAN. ¶ *Habet facultatem.* propter Velleianum, vt ¶ *ad Vellei. l.* 1. *§. fin. & l. ad Vellei. l. finem. confulti.*
[f] ¶ *Circumscripserit.* nam vnus tenet obligatio: vt T. *ad Vellei. l.* 3. *fin. & T. de alie. res. pig. de l.* 4. & facit ad. l. *illa. T. de res. vend. l. mater. & ¶ de euict. l. quidam.* ACCVRS.
[g] ¶ *Causa.* id est, obligationem.
[h] ¶ *Emptorem.* vt [c] ¶ *de pign. act. l.* 3. *commune. ¶. §. fundum. & supra de pignor. l. debitorem. & supra* 10. *¶. l. res pignoris. & supra de dem. inter vir. & vxo. l. Equidem. & T. de euict. l. prædium. & ¶ de emt. emp. l. alienatio.*
[i] *Vacuam.* JC. ACCVRS. Si obligatum mihi fundum, te cessante in solutione vendidi, neque emptorem in vacuã possessionem induxi, nulla in te actio emptori acquirituR. VIVIAN.
[k] ¶ *In vacuam.* Quid sit induxisse in vacuam possessionem probatur. ¶ *de act. emp. & vend. l.* 4. §. 1. ACCVRS.
[l] ¶ *Vacuam possessionem.* id est, non occupatam, non impeditam. Vide etiam scripta ad *eis supr. de act. emp.* CVIAC.
[m] *Alienam.* neque dicebam, neque volens. vt & T. *de rei vind. l. fenum. & de pactis. l. conditionibus.* & arguit. ¶ *eod. l.* 30. ¶ Et nota, quod hæc lex est contra opinionem nostri, qui dicimus fur. loan. dominium suæ [f] possessione quærit. ¶ *de fund. dot. l.* 5. *fundum.* Sed dic quod non euictatur
[n] *Dominium suæ possessionem.* id est, possessionem.
[o] *Solicitauerit.* & possessionem habuerit, vel ad alium fecerit pertinere.
[p] *Vnus.*] CAYE. Si vnus ex heredibus debitoris partem suam solueritsine aliis cessantibus in solutione creditor possit pignus distrahere, quæritur? Et dicitur quod *sic.* nam per illius solutionem adepta est sibi distrahẽdi facultas. VIV.
¶ *Vnus ex multis.* Nam singuli heredes debitoris tenetur actione personali pro portionibus hereditariis. ex. tab. *l.* 2. *§. si res per.* Ac hypothecarij singuli teneretur in solidũ. Quare si vnus ex heredib. soluerit pro sua parte, obiicitur minus creditor pignus vendere in solidũ: ubi esset. Cv.
[q] ¶ *Non adimit.* vt & ¶ *de pig. act. l.* 5. *necessarius. ¶. §. vnus. de l. falcidia. ¶. §. creditori. & infra. ¶. vnus ex plurib. hered. l.* 1. *¶. & infra de lui. pignor. l.* 1. *¶. & sum. arc. l. heredes. §. an ea. & ¶ de pignor. l. qui pignori.*
[r] *Ei creditori.*] CAYE. Si rẽ specialiter, vel generaliter mihi obligarit alius creditor, qui eam hypothecariam nõ habet, vendit, mihi non præiudicat. VIVIAN.
[s] ¶ *Rei creditor.* nec etiã debitor, vt ¶ *de l. §. pignus.* videtur quòd hic tradito prius debitori, quã eximere possit creditor debet: vt & *supr. de pig. act. hoc. §. debitor.*

480/C.IV.K.5-4, 2147-2148

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Qui à creditore.] Iste emit. Quamvis creditor non fuerit dominus, vt fuerit, qui ad hæc. §. 1. & facit l. qui ita in pig. hæc. l. § generaliter, & l. § anti. eod. l. obligata, & l. de emic. l. § ut autem. Accvs.

a ¶ Proprietate. Credita possessione. Cvtac.

b ¶ Maritus.] Cavtv. Maritus dans mutuo pecuniam vxori, & pignus accipiens, non acquirit sibi obligationem pignoris: neque pignat, si non ei fuerit vtri, distrahere potest. Vivia.

b ¶ Si maritus. loquitur hæc les vxori, cuius maritus decesserat, & pecuniam materia mutuo dederat.

c ¶ Familiarem. vt supra. l. vxori pro l. quamvis. & l. quæ alteri, vel filii. l. qui ex aliena. & de vxo. vend. l. § ex ea pecunia.

Secundum.] Cavtv. Obligatus ibi rem pro c. quæ valebat cc. pacto, vel lege, distrahit pro cc. & ex pretio fundum comparasti, an actione in rem agere possim, quæritur? Et dicitur quod adhuc adi. pignoris ad id, quod plus est in pretio, quam in debito. Vivian.

d ¶ Consortes. Scilicet quod ex ea re fuerit empta esset sua: scilicet debitoris. Vel dic quod esset obligatio: nam alioquin eorum, actione rei vindicationis, vel hypothecaria daretur, quarum vtraque est in rem.

e ¶ In rem. id est, rei vindicatio, vel hypothecaria. Accvs.

f ¶ Alia. vt l. de pign. actio. l. quamvis. §. fin. & l. fin. & l. eodem. l. creditor. §. & l. de iure de. imp. l. fin. §. si vxor creditor. Accvs.

DEBITOREM venditionem pignoris impedire non posse.

g ¶ Si sunt.] Cavtv. Obligasti mihi fundum, ut eo solutione fiat de pecuniam, volebam pignus vendere, detentaculi mihi ac vendereti, ostendens testamentum quo comprehensum erat, ne illud distraheretur, & si alter fieret, quod publicaretur, an nō obstante tali denunciatione, vel scripcura testamenti, possim fundum vendere, quæritur? Et dicitur quod sic: quia non impedit talis prohibitio testatoris.

h ¶ Potestas. est an eireud. quam legati. l. qui fideiuss. §. 1. l. de legat. 1. l. cum fideiuss. § ult. desit. inter.

g ¶ Si. Extra fuam nomen, extra fuam familiam. Quæ enim species est. l. quær. §. fundum. § de legate. Codex.

h ¶ Pradia. Illiter obligata: id est, nolle vendi à creditore aliqua prædia, quæ obligatum. Accvs.

i ¶ Manifestum. id. quod eadem fuit præceptum, secundum F. vt §. de legat. 1. l. Stichumbum. §. dami. quod non placet: quia hæredibus voluit prouidere. Sed idcō est: quia creditori prædicari non potest: vt §. de legat. 1. l. qui fideiuss. §. fin. & l. de lig. l.).

k ¶ Pignorum. pro quibus fuit pignus obligatum, vt l. de vsur. l. per vsuram. Accvs.

l ¶ Depositum. sic T. tit. l. § pecun. & l. § restituam, & l. de luit. pignor. l. fin. Accvs.

m ¶ Non potest. vt & T. tit. l. l. quæsitum. & l. quæsitum.

n ¶ Mala fidei. vt T. de iur. l. ¶ Si sic non, denunciationem k contemsi: vt T. de rescin. vend. l. § maior. Sed contrà supr. de rei vind. l. § si. dum. Sed hic non est ista causa denunciandi, ibi sic. Item argu. contrà, § quæ in fraud. cre. l. de pract. §. § participe. Sed & ibi. fuit ista causa propter creditorem. Item argu. contrà, § de non. opt. non. l. §. Sed ibi præcipio edictum conuenebatur, vt in me. l. pract.

SI VENDITO pignore agatur.

Rasis.] Cavtv. Si creditor legi, vel pacto affectatus iur vendendi pignus in venditione debuit, vel fundum commisiorio dando pro minori pretio, quā pignus valuit, tenebitur debitori ad interesse: & si creditor non solacrado inuenitur, & compos fundum participauit, refuta pecia eam vfucia, fundum obligatum cum fructibus restituet. Idem dicit l. ig.

i Debitor de iure creditori nollet non potest.

k Potestatis, sive denuncia iur. consensui prædi: atque est ibi. habet procedit ad finem. id. ad quod obligatus est.

XVIII. Idem AA. & CC. Cuiusc.

QVi à creditore pignori obligatum prædium * iure emit *, de proprietate a vinci non potest. Subscripta VI. Kalend. Maij, CC. Coss.

Licèt pecunia mutuata sit vxori: tamen nomen debitoris non est vxoris. Bald.

XIX. Idem AA. & CC. Lupo.

SI maritus b tuus mutuum (licèt tuam) dedit pecuniam eorum, quæ pignoris titulo accepit, siei non successisti, distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem c. S. VI. Id. Nou. Heraclij, AA. Coss.

Res empta ex superflua pignore vendito, efficitur emptoris, hoc dicit no, secundum Bal. Vel sic: *Res empta ex superflua pecunia pignoris à creditore vendita, non quæritur debitori: sed ad residuum habet pignorationem alterum.* Salyc.

XX. Idem AA. & CC. Sabino.

SEcundùm placiti d lem, si nihil conuenit e specialiter, pignoribus à creditore maiore, quàm ei debebatur, precio distractis, licèt ex eo fundus comparatus sit, non super hoc in rem f: sed in personam: id est, pignoratitia de superflua competit actio g S. VI. Idus Nouem. Byzantij, CC. Coss.

DEBITOREM VENDITIONEM pignoris impedire non posse.

TITVLVS XXIX.

Si ratum his titulis de distractione pignorum: & decet omnem denunciationem, vel prohibitionem debitori non solutis omnem pecuniam, factam distractionem ratam esse, nec mala fide emptorem esse eum, qui non ignorat denunciationem, vel prohibitionem à debitore factis testamento, nec inter vxorem, accessit ad rerum emptionem. Testamentum, vt si cum prædia quædam oppignerasset, testamento caverit, ne quæ prædia à se, extra nomen suum venderentur, adiecta pœna, vt quæ venderentur, redigerentur in fiscum: vt l. pacto. §. fundum. de leg. 3. de L. 1. hoc tit. Nec enim prohibitio ista creditores non ledit. l. filiusf. §. diui. 1. de leg. 1. Nec rem locupletem facit. l. 1. §. de litig. quia nudo prohibito est nullam habere admittam contractum proprietatis, vel obligationis, nec vilem fide adeuersus emptorem, aut venditorem actionem parat. Cvtac.

Testamentum debitoris non infringit ius creditoris. Bald. Vel sic: *Debitor in sua voluntate non potest impedire, quominus creditor iure possit vendere prædia sibi obligata.* Salyc.

I. Imp. Severvs & Antoninvs AA. Marcello.

EI sunt, qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur scripturæ testamenti, quæ complexus est debitor nulla à se h prædia h venundari: & pœnam addidit, vt fisci fierent. Nec enim potuisse eum huiusmodi lege ius creditoris facere deterius, manifestum est i. Dat. VI. Kalen. Maij, Apro, & Maximo Coss.

Prætestatio debitoris non infringit ius creditoris. Bald. Vel sic: *nisi debitor vniuersum debitum offerat, non habet potestatem denunciandi creditori, ne pignora vendat: nec emptori, ne emat, & creditore volente recipere, debet debitor illud deponere.* Salycet.

II. Imp. Gordianvs A. Nepoti.

DEbitoris denunciatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel his, qui ab eo volunt comparare, denunciari ita demum efficax est, si vniuersum tam sortis, quàm vsurarum k offerat debitum creditori, eique non accipienti, idonea fide probationis (ita vt oportet) depositum l ostendat.

Nam si vel modicum de sorte, vel vsuris in debito persueret, distractio rei obligatæ non potest m impediri: neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam à debitore creditori denunciationem, malæ fidei n sit possessor. PP. III. Nonas August. Gordiano A. & Aviola Coss.

480/C.IV.K.5-4, 2149-2150
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI VENDITO PIGNORE AGATVR.

TITVLVS XXX.

Et etiam hic titulus de distractione pignorum, & pertinet ad id proprie quod in titulo habetur, l. 4. 7. 9. 10. Creditorem in distrahendis pignoribus fiducior, & bona fide debere versari. Ac summa eius hac est. Aut iure fit venditio pignoris, aut non. Iure fit, etiam si fit dolo malo, quod minori pretio in fraudem debitoris, non debite demptis causam contractus, modo solutio iuris observetur, & is vendat, qui ius vendidi habet. Nulla iure fit, si solutio iuris non observetur, vel is vendat, cui ius vendendi non est, & hoc casu in arbitrio est debitoris, vel vel id vendituri ab emptore iure ordinario vt dominus, & non reddito igitur pretio, quod nec in rem eius versum videri potest, eius id nec emptor à venditore repetitura sit, l. 1. super empti. J. de actib. emp. vt agat ablato debito in creditorem pignoratitia actione in id, quod interest, non emptor, l. 4. & 7. J. de distract. pignor. quamuis & ipse emptor in se negotio mala fide versatus sit, praesertim cum casu si creditor solutando non sit, quo in emptorem mala fide debitori restituitur actio in rem possessio videtur, & re ut illa emptori cum fructibus aliisque omnibus reddito pretio eum vsque, l. 1. & 3. Priori recuperet creditor, ne tamen consultatur fides bona, auctoritas quoque publica. Si emptori mala fide reddito pretio, non quod versum sit in rem debitoris, quasi non voluerit versum in rem eius, quod eum reddere oportet, sed quia dominus ex ipsa emptione tum debitor auctus per restitutionem in integrum, qua debet esse restitutus. CVIAC.

Si creditor vendit pignus mala fide, ipse creditor tenetur pignoratitia, non emptor: nisi duo concurrant: scilicet quod creditor non sit solutendo, & quod emptor participauerit fraudem: nam tunc debitor ablato pretio cum vsuris, recuperabit rem suam. BALD. Vel sic: *Si creditor per fraudem minori pretio pignus vendidit: ad interesse debitoris tenetur: & ex nō existente solutendo, contra emptorem fraudis participem ad restitutionem pignoris agitur.* SAL.

1. Imp. ALEXANDER A. *Agrippa.*

PRAESES prouinciae adiitus, si fuerit probatum, suum creditorem cuius distrahendi pignora, fuit *, dolo malo * fundum vendidisse, quanti tua interest *, restituere tibi eundem creditorem iubebit [d]. Quod si de bonis creditoris condemnati solui pecunia non potuerit, & probatum fuerit emptorem mala fide *emisse, offerente te pecuniam cum vsuris, quanti fundum venit, restituere tibi fundum cum fructibus malae fidei emptorem iubebit [e]. PP. Kalend. Septembr. Alex. A. Cos.

Vbi creditor non habuit ius vendendi, debitor, vel eius heres non vsucapium vindicat, hoc dicit. sed ea vsucapta agit ad pretium. BALD. Vel sic: *Debitor, vel eius heres pignus non vere distractum potest vindicare, nisi sit vsucapium, & tunc solum agit contra creditorem ad pretium.* SAL.

11. Idem A. Aemilio.

SERVOS quos nullo iure a à creditore venisse dicis, pater tuus, vel tu c *, si hereditas eius ad te pertinet, à possessoribus petere [1] potes. Quod si vsucapti [k] sunt, petat pater tuus [l] pretium eorum à creditore, qui non iure eos * vendidit. PP. III. Kalend. Ianuar. Alexand. A. Cos.

Emptor, qui participat fraudem, tenetur in subsidium, si creditor non est solutendo. SALVCEIVS.

III. Idem A. Claudio.

SI VROC tua praesidi prouinciae probauerit, cum aureos triginta deberet, seruos suos amplioris pecij per gratiam, aureis viginti creditorem vendidisse *, eumque soluendo non fuisse: iubebit emptores * recepto pretio restituere seruos. PP. XVI. Kalend. Octobr. Maximo II. & Aeliano Cons.

Venditio mineus legitimè facta non tenet, & res à possessore potest vindicari, & hoc secundum vnam sententiam; quia caueretur, quod venditio non tenuerit, & secundum aliam, quia caueretur, quod venditio tenuerit, hoc dicit secundum BALD. Vel sic: *Si venditio pignoris tenuit, non reuocatur, nisi emptor fraudem participauerit.* BALD. Vel sic: *Debitor pignus suum non distractum potest à possessoribus vindicare, vel pignoratitia cum creditore agere.* SAL.

tor credebat se posse distrahere nunc à debitore pretij petere: sed qua actione nō aperit: tu dic nō habēdo eius vēditionem, & intelligo quod creditor teneatur debitori ad pretij falsi eq. quod sibi debetur. VIV.

a ¶ *Nulla iure.* Non secūd CVIAC.

b ¶ *Nulla iure.* quia non venerat dicit.

c ¶ *Vel tu.* Vide Scipia li. 7. *obser.* c. 16. in K. CVIAC.

d ¶ Tu. sc. filius.

e ¶ *Petere.* vt tamen doli habeat exceptionem, nisi pretium soluat, habita compensatione fructuū, & vsurarum, vt *ff. de rei vind. l. emptor.* ACCVRS.

f ¶ *Vsucapti.* cum creditor rei ablatibili se habere putabat, aliter fortum fecisset, *ff. de furt. fuge. l.*

g ¶ *Petere pater tuus.* per actionē negotiorū gestorū habendo eorum in subsidium: vt & alibi T. *de rei vind. l. mater, & de rebus alienis ad l. 1. & de rebus creū ad l. 1. & ff. de cōm. prad. si res furtiuas.* Immō * seruē hoc casu & ratione vsucapionē cōpleri possent, cū posset agi ad pretiū: si vendat, an suum & eorum, qui rem cōmodauerunt vēdidit seluā propria, teneatur statim petitione hereditatis: vt *Cūm. uof. l. in familia.* & socius qui res cōmū vēdidit à principio tenetur. Igitur in creditore, qui iure vēdidit nō habuit, vt à principio teneatur: ac extra eos dem, si in subsidiū, vt in cōtraria. ACC.

h ¶ *Vroc.*] CAIVS. VROC mea seruos fuit pro XXX. aureis quibusdā creditoribus obligauit illi creditores ex pacto, vel ex lege illos seruos vēdiderūt: sed dolo, vel gratia minori pretio vendiderūt: modū creditores nō fuit solutū, quaeritur, qualiter vroci meae subueniēdū, vel quid debeat agere? Resp. quōd vroc tua poterit agere cōtra emptores, qui fraudem participauerūt, & illos seruos auocare, solubito pretio pacto prouincia iubebit emptos seruos restituere vroci suae. VIV.

i ¶ *Idem.* dolo malo. CVI.

k ¶ *Vsucapti.* et iure vēdidi habent. nisi *a. l. 1. supra.*

l ¶ *Emptores.* fraudis participauerūt plenē habes T. *eod. l. & hic. ff. de priuil. creū l. imperatores.*

m ¶ *Seruos.*] CAIVS. Si creditor pradium ibi obligatū ad interuenire legis solemnitate, poti satisfactione, & quōd plus offerēti detur distractio non solūm debitor creditorem cōuenire poterit pignoratitia: sed posse forem ad restitutionem pradii, & fructuū, si fraudem participa

a Creditor nō habens ius vēdendi pignus, tā poterat agi ad pretiū si vendat, an suum & eorum, qui rem cōmodauerunt vēdidit seluā propria, teneatur statim petitione hereditatis: vt *Cūm. uof. l. in familia.* ** seruos.

a v. Negotiorum de pignoribus, pecu p. quoties 1.

480/C.IV.K.5-4, 2151-2152
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ticipauerit cum creditoribus.

a ¶ *Confuauerunt.* vt dicitur *l. de iur. de. impl. l. fin.* & sic non tenetur vendito, secundùm Iren.

b ¶ *Creditorum.* scilicet actione pignoratitia. ACCVRSIVS.

c ¶ *Possessionem.* etiam non consentiente creditore: sic fit secus quando tenuisset vendito: vt *l. end. l. j.* vel & vt, posset hanc secundùm illam intelligere.

¶ sed quid si hic mala fidei possessor velit supplere * iustum pretium? Videtur audiri, arguendo *l. Adiquatur.* sed dicto edictoquia hic non erat dominus, qui vendere vbilis est à nō dominō nec facto alienatione vera domini vt hic *l. j.* ACCVRS.

* *adiuuet.*

a Iste supplendi pretij non competit malae fidei emptori, nec si vendere vbilis est à nō domino nec facto alienatione vera domini vt hic *l. j.* ACCVRS.

Spatiatur. adde Cl. in l. 2. in fin. cap. de usur. pecun.

S *I creditor.*] CAYVS. Creditore vendente pignus lege, vel pacto pluris, quàm fuerit debitum, puta debitum erat quinque, & pignus vellbus decem: ad residuum debitor consentiet creditorem: neque ad restitutionem rei habebit regressum adiuersus compratorem. VLPIAN.

d *Superfluo.* vt & *T. de d. fin. & l. si confessus.*

e ¶ *Non emptorem.* Quia hoc casu debitori non datur actio in heredem: sed in personam, *l. vlti. supra de distrah. pign.* CYIAC.

DE LVITIONE pignoris.

Pignoris distractio impedietur per eius luitionem, vel liberationem: & idē potest de re. ALD.

Q *Vi pro parte.*] CAYV. Debitor in xx. mihi tenebatur: decessit quatuor heredibus relictis: an vno solutā pro parte sua, liberatur pignus pro ea parte, quaerunt? & resp. quòd non. VLPIANVS.

a ¶ *Non pugil.* vt & *supra tit. 19. l. vnus. & T. tit. 3. l. 1. & l. 4. & T. de pignor. act. l. si mancipium.*

b *Quia* per. 6. *Quia* nec enim ex persona heredum, &c. vt *T. de verb. obligat. l. 4. §. ex ea.*

I *Nolligere.*] CAYV. Tenebatur mihi actione personali, & prescripta est xxx. ann. spacio: an adhuc remanet hypoth. quaerit? Et dicitur quod sic: quia durat vsque ad xl. ann. VLPIA.

g ¶ *Vinculo pignoris.* Hoc explicandum est ex *l. 1. huius tit. & ex l. vlti. infra eiusdem.* Sublata igitur actione personali, qua tenebatur cohaeres si soluerit, remanet tamen adhuc hypothecaria, nisi totum solutum sit. Vide scripta Cuiac.

EV. Imp. GORDIANI A. *Rufino.*

CVm contra bonam fidem vendationem obligatae possessionis à creditore factam alleges, non obseruatis, quae in distrahendis pignoribus celebrari consueuerunt *, adito praeside prouinciae experire actione competenti non tantùm aduersus creditorem *, verumetiam aduersus possessorem *, si fraudem eum participasse cum creditore docere * potueris, vt restituatur, quae mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni, quod intercesserit, apparuerit, haberi possit. PP. Kalend. April. Sabino II. & Venusto Coss.

Iustus emptor non debet pati controversiam, si fide vendentis creditor, vel eius heres. BALD.

V. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Romia* *.

S I creditore pignus, priusquàm ei satisfieret, distrahente non per collusionem emptor compararit: successor eius de superfluo d, non emptoris a heres, qui rem possidet, conueniendus est. S. XVI. Kal. Ian. Nicomediae, CC. Coss.

* *Nouia.*

a Hypothecaria quoque durant solutis personali obligationis.

DE LVITIONE PIGNORIS.

TITVLVS XXXI.

Hic etiam titulus pertinet ad distractionem pignorum. Nam ex ea intelligimus non impedire distractionem pignorum, nisi debitor suae pignus in solidum solutum ponat, & istum in l. 1. proponitur, quod l. 1. & T. de dilit. pign. quae facit etiam ipsamda est ad l. 1. vt iam alias mentui me dicere in Observationibus quamquam & alia insuper non in Scior. summam personali actione, durare hypothecariam, vt si creditor non mortis causa, sed vitis, & culpa sua principalem rem amiserit, forte quia malè restituit, vel quia plus petit, vel quia iudicio non adfuit, vel l. 8. Sed tamen. §. penult. D. de fold. pecu. D. l. fin. vind. Lupi occidit. §. 1. ad leg. Aquil. l. forum, quem D. de pign. Nam in causa hypothecaria nullum similis vitium arguitur. Itemque si creditor debitori, vel cuiuis, heres existit: quae confusio tantum se personarum, & pignora haerent in rebus non in persona. Itemque rerum casibus sublata actione personali, stantes tricentur, quae naturalis obligatio manet. Ab hac tit. quantum vt dixi, possit accommodari ad distractionem pignorum, tamen est periculosum de luitione eorum, qua si ante, non poti distrahi, vel poti addi dominum benefico principis creditori sublata iuris constitutum tempus, manifestum esse indiuiduum, & haere, quod verbum est XII tab. pro quo etiam dicuntur, soluere & repignorare, non solum esse liberare pecuniam: sed etiam obligare, & deponere. vel pignus creditori dare in solutum, vel vendere eidem pretio compensare cum debito & superfluo, reddere vel reddito. Ex luitionem parere debitori debitum pignoratitium, quo de pignore recuperando proponitur. CYIAC.

Nisi debitū integraliter soluatur, pignus non recuperatur. hoc dicit. Vel sic: *Pignoris obligatio est indiuidua.* Vel sic: *In personale heredum obligatione conditio non mutatur. h. d.* BVL. & BALD.

I. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Antiochia.*

Vi pro parte heres extitit: nisi totum debitum exoluat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest *. PP. III. Kalend. April. Albino, & Aemiliano Coss.

Inuenitur hypothecaria per se stans sine personali, sine sublata personali. BALD. Vel sic: *A. sine personali sublata tempore, potest durare hypothecaria.* SALVC.

II. Imp. GORDIANVS A. *Domitio.*

INtelligere debes vincula pignoris a durare b personali actione submota c. PP. XII. Kalend. Iun. Sabino, & Venusto Coss.

Soluto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia conuenire. BALD. Vel sic: *Sicut per solutionem debiti cessat per solutionem, & depositionem eiusdem pignora liberantur.* SALVCET.

III. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Flaro.*

S I reddita debita quantitate, vel rebus d in solutū datis, sine distractis, & compensato precio, satis ei, contra quem supplicas, factum esse adito praeside prouinciae e probaueris vel si quod residuum debetur, obtulerit, ac, si non acceperit, depositeris confignatum f: restitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit: cùm etiam edicto g perpetuo actione proposita *, pecunia soluta creditori, vel si per eum factum sit h, quo minus soluerit: ad reddenda ea, quae pignori acceperat, iure eum fori euidenter vrgeri, manifestum est. S. VI. Idib. Octobr. AA. Coss.

Iste tit. ad l. debitor. & ad Trebell. ex qua causa vnum fuisse ad hanc l. vide etiam c. 31. de praescript. & scripta ad l. 10. supra de vsura. CYIAC.

f ¶ *Durare.* id est, posse agere hypothecaria.

g ¶ *Actione submota.* per praescriptionē XXX. ann.

¶ Ponunt * quidam casum: quando erant duo rei debendi, quorum quilibet obligauit suam tertiam eorum defuncto, & altero ei succedente, tollitur obligatio personalis: & remanet hypothecaria etiam in tem suam: sed etiam hoc nō placet: quia non tollitur personalis: vt *ff. de fideiuss. l. generaliter.* 2. Alij ponunt quando creditor successit debitori, & alij ex aliqua causa heredi eum restituit: vt *ff. ad Trebellianum l. de biter in princ. & ff. de excep. rei iudic. iure iurando in fin.* ¶ Tu dic personalem h sublatam XXX. ann. durare hypoth. xl. ann. vt *T. de praescript. XXX. ann. l. ohm. ait finis.* secus autem si tollatur personalis pacto, vel solutione, vel re iudicata, vel iureiurando, vel alio modo quia & hypothecaria tunc tollitur: vt *ff. quibus modis pignus, vel hypotheca solu. l. 3. Solutio. §. non. & l. 5. §. 1. & l. antepen. & ff. de non. num. l. funeraria. & de pactis. l. Labeo.* & secundùm hoc etiam potest intelligi regula iuris, *cum principalis.* nam & ibi est plenissime propter casum huius legis.

¶ Item nota ex hac l. sublato principali, * remanet accessorium: sic *& ff. de confis. pecunia. l. item illa. §. primo.* sed contra. *T. de vsur. l. ante in prin. Solus vt vbi.* ACCVRSIVS.

S *I reddita.*] CAYV. Si debitor pecuniam soluat, vel aliquae res dederit in solutum, vel debit, quo ad iniuriam mouebitur, hat compensationem petere potest cum obligatam sibi restituit vel si offeratur debitori, nec ille velit recipere, deponere, confignare.

a Hypothecaria quoque durant solutis personali obligationis.

b Hypothecaria quoque durant solutis personali obligationis.

c Principali sublato vtrum remaneat, accessorium.

a *Nouia.*

b Hypothecaria quoque durant solutis personali obligationis.

c Principali sublato vtrum remaneat, accessorium.

480/C.IV.K.5-4, 2153-2154
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI VNVS EX pluribus heredibus creditoris, vel debitoris, partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

M *Anisfili.*] CAVT. Si decedat creditor pluribus heredibus relictis, actio, quæ ei competebat, cuilibet heredi competit pro parte: sed pignus cuilibet remanet in solidum obligatum: vnde si vel soluatur pro parte sua, non liberatur pignus. VVLPIANVS.

a ¶ *Diuisis.* vt l. *de pac. l. pacto.* & l. *fami. ercisc. l. ex.* & l. *l. penul.* & l. *de exce. l.*

b ¶ *In solidum.* vt l. *de pig. act. l. filiorum.* § *si creditor.* & facit ad l. *illam* l. *de distractio. pignor. l. quæ.*

A Cvio.] CAVT. Si Titius creditorem habens septemtrionem, decedat pluribus relictis heredibus, personalis actio, qua tenebatur Titius, diuiditur inter heredes: vnde quilibet pro parte sua conuenitur: sed si vnus pignus possideat, ipse solus in solidum pignorat. actio. conuenitur. VVLPIAN.

c ¶ *Inter heredes.* creditoris, vel debitoris: vt l. *l. penultim.*

d ¶ *Vindicatio.* nam * in rem est hypothecaria: vt l. *de pigno. l. pignoris.*

e ¶ Et dic diuisis heredes, nam quidam heredes debitoris possidebant aliqua de hanc obligatia, & alij alia.

f ¶ *Vindicatio.* Nota, quod hic sit pignoris vindicationem: id est, actionem hypothecariam personam non obligat: sed rem sequi. Vide colligo è contrario, quando esset vindicationem, quæ personam obligat, vt actio, quod metus causa, quæ scripta quidem est in rem specialiter sibi restitui quod ablatum est vi: non ipsam personam obligat. Vide etiam scripta ad tub. l. *de pign. act.* CVIAC.

g ¶ *Singularem rem.* Id est, pro modo portionum hereditatis. CVIACVS.

h ¶ *Conueniatur.* id est, non pro portione hereditatis, quam habent in singulis rebus: sed in solidum. &c. vt *l. fami. ercisc. l. heredes.* l. *an ea.* & l. *de hered. actio.* l. 9. & l. *de pign. actio.* l. *si heredes.* § *si vnus.*

SI PIGNORIS conventionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

SI VNVS EX PLVRIBVS HEREDIbus creditoris, vel debitoris, partem suam debiti soluerit, vel acceperit.

TITVLVS XXXII.

Quod habeatur titulo superiore, & l. 16. l. de distract. pign. id etiam hoc titulo proponitur. l. 2. nec superuacuè: sed vt cum pluribus heredibus debitoris conparentur plures heredes creditoris, & quemadmodum vna in heredibus debitoris solamen pro portione hereditaria, quod ad partem eius attinet, actio personalis redditur: non etiam hypothecaria: ita illinitur vna ex heredibus creditoris accipiens pro portione sua, quod quæ defunctis debuit, pro ea parte exigitur actionem personalem hypothecariam autem nulla ex parte incredere. Obligatio personalis diuiditur ex XII. tab. Hypothecaria est indiuidua. CVIAC.

Pignus nec alliuè, nec possidet recipit diuisionem inter heredes, h.d. totum retinebit. BALD. Vel sic: *Inter heredes creditoris personalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecaria.* SALYCET.

I. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Taure.*

MAnifesti, & indubitati iuris est, defuncto creditore multis relictis heredibus, actionem quidem personalem inter eos ex lege xii. tabularum diuidi *: pignus verò in solidum b vnicuique teneri. Dat. XII. *. Kal. Maij, ipsis AA. III. & IV. Cons.

Actio personalis contra obligatum tantùm dirigitur, realis contra possessorem. BALD. Vel sic: *Licet actio personalis diuidatur pro rata inter heredes debitoris: non tamen hypothecaria: fid. vnusquisque conuenitur pro rebus à se possessis.* SAL.

II. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Claudio.*

ACtio quidem personalis inter heredes c pro singulis portionibus quæsita, scinditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuersi possident: eiusdem eius vindicatio d non personam obligat: sed rem sequatur: qui possident, tenentes non pro modo singularum rerum g substantiæ conueniuntur e: sed in solidum: vel totum debitum reddant, vel eo, quod detinent, cedant *. Subscrip. V. Non. Antiochiæ *.

SI PIGNORIS CONVENTIONEM numeratio pecuniæ secuta non fuerit.

TITVLVS XXXIII.

Vt cautioni creditæ pecuniæ: ita cautioni, vel dationi pignoris intra biennium adfuere exceptionem, vel replicationem non numeratæ pecuniæ. Nil & si fuerit obligatione personali non semper solutæ hypothecaria, vt non superiores titulo posuimus demonstrauimus, vbi tamen non conuiuit: sed excludatur personalis exceptione illa, & eadem etiam hypothecaria excludatur, vel replicatione, vt si a, qui vt pignori dedit, se fuisse numeratam, quæ fraudis fuerit, cum tam fuisse vendiret ab eo, cui dedit, vel l. vel aduersus eum agat pignoratitia vel l. solutam. §. 1. D. de pign. act. & opponitur hac exceptio, si id aliter: nihil pignori datæ, nec dum pecuniæ solutæ est. Itaque eum exceptionem excludit replicatio dati mali, vel id numeratæ pecuniæ quæ in rem transiere eum probanda numeratione, & in l. antecitata: id est, exceptio. Quam locum sic dicit Basilica interpretantur secundum veteres formulas exceptionum: cum hoc verba, ὅτι μὴ ἐδόθη τὸ ἀργύριον, ἀλλ' μὴ ἐδόθη τὸ ἀργύριον. CVIAC.

Qui non numeranit: & in hypothecaria, & in personali secundum h.d. esse titulum. Vel sic: *Etiam si debitor quæritur incidenter, creditor debet probare pecuniam numeratam.* BALD. Vel sic: *Debitor potest creditorem, qui pecuniam non numeranit, ad restitutionem pignoris conuenire: nec ille potest exceptione dati pignoris se tueri, nisi probet si pecuniam numeraſſi: quod obtinet etiam debitore possidente.* SALYC.

I. *Imp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Illaro p.*

SI pecuniam f tibi non esse numeratam, atque ideò frustrà cautionem emissam adseris, & pignus h datum probaturus es, in rem expetiti potes. Nam intentio h i dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. Eadémque ratione verbis seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit. PP. Kal. Septem. Laterano, & Rufino Cons.

Hypotheca, & caution est inanis si pecunia numerata non fuit. h.d. *secundum* SALYC.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Peregrino.*

SI (vt nunc adseueras) nihil creditor numeranit vxori tuæ: quæ pignus dedit: sed inanem extorsit cautionem: mendaci scriptura i contra fidem veritatis obligari eius res non potest. Sine die, & consule.

y ¶ *Hæres.* Malè in l. 1. T. *de non numer. pec.* cuius hæc pars est, legitur Hilletio. Vide scripta ad tit. *sup. de dott. pign.* CVIAC.

z ¶ *Pecuniam.*] CAVT. Spe numerationis futuræ scripsisti pecuniæ receptæ: & pignus obligatisti: numeratio secuta nò est, quæritur tibi consultur, vt restaures pignus, quæritur? Restituat quòd pro in rem actionem: & tenebaris probare datum pignus. Eodem modo pignore nondum tradito, si creditor adaptius se agat hypothecaria, ne tenetur probare se numeratæ pecuniæ: nec fuit erit, si dicat se accepisse pignus, neque pecuniam sibi redditam. VVLPIANVS.

a ¶ *Stipulatione.* hæc lex de verbo ad verbum pertinet *supra de non numer. pecu. l. j.* & expono hanc vt illam.

b ¶ *Pignus.* Scilicet dotis stipulatione. Vel dic datum esse pignus etiam nunc, & sic accedit ciuili obligationi: vt *supra de non numer. pecu. l. si cui.* & facit *ff. de pigno. action. l. solutam.* §. *si quæsit.*

c ¶ *Intentio.* Hic dicit dicebat creditor: datum sibi pignus, & pecuniam non reddiam: & secundum voluerat probare per primum: quæ probatio non valet: vt hic dicit. ACCVRSIVS.

d ¶ *Intentio.* Id est, exceptio. Sic Vlp. ait rerum exceptionem probare: quasi intentionem l. 14. *ff. de probat.* CVIAC.

S I (vt nunc.)] CAVT. Si vxor tua cauit se accepisse pecuniæ, quam non accepit, & pignus dedit, illud petere potest, idem per eadem fallem cautionem res suas obligare non potuerit. VVLPIAN.

e ¶ *Stipotiva.* publica, vel priuata, licet quidam dicant secus si de publica. argu. T. *arrha cau. l. fin.* & facit T. *l. penul.*

DE IVRE DOMINI imperando.

Quis quandoque non iniuitat emptorem creditor, idcirco opus est, vt sibi addicatur: idcò de hoc ponit.

D Omino.] CAVT. Obligasti mihi fidem, & generaliter omnia bona: an te cessante in solutione possum imperare, vt liceat mihi emptis bona tua intra dominij possidere, quæritur? Et dicimus quòd nò: & loquitur mihi creditori imperanti, dicens quòd

480/C.IV.K.5-4, 2155-2156
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quod libello meo supplicatorio debui expressisse nomen debitoris mei: & ita peregi: solennia, quæ sunt] ∴ ad l. fin. VVITLER.

a ¶ Pignora. aliqua certa.

b ¶ Solennia. quæ sunt infra eod. l. fin.

c ¶ Omnia bona. Id est, omnia bona obligasse, tunc non posset omnia iure dominij petere: sed quando certas res: tunc de : vt hic dicit. & arg. *supra de bon. auctor. iud. poss. l. pro debito. & Tom. pro do. tua bo. quædam ma. addi. l. & supra de pact. l. si pactis & Iuste de fiduc. iud. qua fi. per bo. com. ex senatusconsult. Clau. per totum.*

S *I credam.*] CALVS. Creditor postulabat à principe, vt liceret sibi possidere pignus iure dominij: de principe effecit: postea exegit à debitoribus vsuras: ita videatur renuncasse beneficio impetrato, & obtento, quatenus: & dicitur quod fe. VVITLER.

d ¶ *Rescripsit. sic & ff. de lege commissoria. l. 1. §. 1. & quæstor. & l. de lege. §. fi. & l. post diem. & supra de pact. inter empt. & vendi. l. emptorem. & supra quod metus causa. l. cum in. & ff. de opere l. § hominem. §. quæsitum. & de vsuris l. qui semissis. in princip. & l. cum quidam. §. denique. & supra de vsuris l. quæsitum. & ff. de iure iura. l. 1. §. 1.* ADDITIO. De hac materia, an fallitur, & quando per aliam contrarium quis perdat privilegium *, vide pulchri per Abba. *in cap. cum accessisset, in vltima colum. contra de constitutionibus. & per docto. in l. voluntaria. supra de excusat. tut.*

e ¶ *Videtur. vt ff. de lege commiss. circa princ.*

V *Illustissimum.*] CALVS. Olim creditor publicè prescribebat pignus: & si post annum debitor illud non recolligebat, creditor id poterat vendere: hodie sic non cessat aut concinit, vt creditor pignus vendat, & hoc fit: aut non, & tunc debet denunciari debitori, vt pignus recolligat: & si intra biennium non redimit, poterit creditor pignus distrahere: & si nõ inuenitur emptor, adeat creditor iudicem, & denuncies debitori, vt venireat: non veniat, flaturus certum tempus à iudice, intra quod si non venit, poterit petere à principe, vt dominium pignoris ei detur: & adhuc si intra aliud biennium debitor venit, & pecuniam offerat, poterit pignus recuperare: verò non veniatex tilt elapso biennio consequetur creditor plenissimum dominium: & si creditor pignus vendat, neque tic consequatur debitum suum: de eo quod deest, adeatur debitorem manebit integra petitio: & si pluris sit pignus venditum, quam sit debitum, debitor, vel eius creditores superflum petere poterunt: & si debitor quantum debuerit vendi pignus, iudex debet æstimare, & creditor debet iurare se non potuisse plus vendidisse: ita videliceet vt hoc, quod iudex æstimauerit, obtineretur VT. f ¶ *Consensum est.* hoc dictum fallit in casibus vt *l. vti. l. per totum. & ff. de pignorat. actione. l. si consensit. l. & ff. de distractio. pignor. l. secundum. §. fin. & facit Institut. quib. alien. licet. §. 1.*

g ¶ *Ex denunciatione.* scilicet vos: vbi verò conuenit, non vendetur, ter est *denunciandum: vt ff. de pignor. actione l. si consensit. l. in fin.*

h ¶ *Sententia.* interlocutoria de solendo sibi cam.

i ¶ *Dominij. vt ff. si in con. iud. l. fin.* ACCVRS.

k ¶ *Præsens. sic ff. de mil. testa. l. si idem. §. fin.*

l ¶ *Certo tempore.* Non certum * tempus dari ad requirẽdum, & aliud certum tempus ad soluendum: vt fiatim subsicit. ACCVRSIVS.

m ¶ *Certum tempus.* quo tempore non inuenitur

a Diuerso tempore datur debitori vel requirendum principaliter debitorem: & alio, ad soluendum.

b Quia alienum fuit iudicio. & concer. *C. ff. super vsuris, rescripsit. de affin. deleg.*

a v. *In addit. l. 1. Gulielmum Papæ decis. 179. vbi negat nobilem omni constituentia Feudalitia, licet fecisset, negat beneficium concedendum.*

c Pignora. sic *ff. de iure dominij. l. 1. in 2. & 3. hoc tit.* CYLAC.

Imperans possidere pignus iure dominij, debet exprimere nomina debitorum cessantium, & solennia peregisse: nec potest de omnibus generaliter impetrari. BAL. Vel sic: *Creditor potest impetrare à principe pignora singularia sibi addici iure dominij, nõ vniuersa bona debitoris, licèt sint hypothecata.* SAL.

1. *Imp.* ALEXAND. A. *Nicola.*

Dominij iure pignora * possidere desiderant, nomina debitorum, quos in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia k peregisti, significare debuisti: modò scias omnia bona c debitores quæ pignori dedit, vt vniuersi dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. XIV. Kal. Decembr. Alexand. A. III. & Dionæ Cons.

Per vnum alium contrarium, receditur à priuilegio. BARTOL. *Qui facit contra ius, quod impetrauit, non peccat. hoc dicit.* Vel sic: *A beneficio rescripto recedit per alium oppositum.* BALD. Vel sic: *Si creditor post dominium pignoris impetratum vsuras à debitore receperit, iuri impetrato renunciasse videtur.* SALYL.

2. *Imp.* GORDIANVS A. *Iusta.*

Si creditor pignus iure dominij à nostra serenitate possidere petiit, & post formam rescripti alio anno vsuras à vobis accepit, à beneficio impetrato, recessisse d videtur e] PP. Prid. Non Decembr. Pio, & Pontiano Cons.

Antiqua obseruatione sublata, debitor monetur, vt certo tempore soluat: quo elapso, à principe dominium impetratur: post quam impetrationem debitor intra bimestrium audiatur: & vt sequitur affirmatur: vt si quid vltrà habet, id restituat: & quod minus acceperit, confirmatur. BART. Vel sic: *Inventio huius legis est triplex: scilicet circa pignoris venditionem, & circa pignoris dominij impetrationem, seu adiudicationem. Tertia circa post ipsam adiudicationem permissam solutionem. Secunda ibi, sin verò pena. Tertia ibi, sin autem nullatenus. & ista lex non seruatur secundum statuta, & consuetudines locorum. & hoc dicit: Qui vult iure pignoris possidere, debet seruare huius legis solennia, secundum* BVT. & BALD.

3. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Demosthani PP.*

Veustissimam obseruationem, quæ nullatenus in ipsis rerum clausis documentis, penitùs esse duximus amputandam, immò magis clarioribus remedis emergendam. Igitur in pignoribus, quæ iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscripto publice, & annis luitionis antiquitus introductis sine: pignus autem publicè proscriptum neque vidimus, neque (nisi tantummodò ex librorum recitatione) audiuimus. Sancimus itaque, si quis tem creditori suo pignorauerit, si quidem in pactione † cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, siue in tempore, siue in aliis conuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem, & debitorem conuentum est f. Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione, g vel ex sententia iudiciali post biennium, † ex quo attestatio missa *, vel sententia h prolata est, numerandum, eam vendere. Sin verò nemo est, qui comparare eã voluerit, & necessarium fit creditori saltem sibi eam iure dominij * possidere: in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam censemus, vt siue pecunias k sit debitor, denunciatio ei scilicet post biennium mittatur: siue adfuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicem certiorare festinet, quatenus ille eum requisiterit, certo tempore l super hoc ab eo statuendo: vt fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis, quòd à creditore petitum est: & certum tempus statuatur: intra quod, si fuerit inuentus debitor, debet is, qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, & pignus recuperare. Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tempus m definiat, intra quod ei licentia dabitur sese manifestare, & offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare. Sin autem tẽpore statuto vel minimè fuerit inuentus, vel creditum pecuniam totam offerre

b ¶ *Quia in pignoribus sunt [illegible] ex-pressa, lege prohibentur, si in ad hoc [illegible] in l. vnica. sup. de usuris. [illegible]*

† *Mutuo [illegible]*

† *vel [illegible] fuit propterea.*

480/C.IV.K.5-4, 2157-2158
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

rediret possit. D. & facit ad hōc l. ff. de pig. actione. l. eleganter. in princ.
a ¶ *Expetat.* id est, petat.
b ¶ *Ex diuino.* pro eo, quod valet, si minus valet. Vel econtra quātum sufficiat ad debitum, si plus valet: vt ī. patet. ACCVRSIVS.
c ¶ *Liceat ei.* scilicet, debitori.
d ¶ *Vitio.* id est, contumacia, & negligentia.
e ¶ *Iuramento.* Nota iuramentum a dari scienti, & vbi singula non possunt probari: sic ī. de iud. l. sancimus. ACCVRSIVS.
f ¶ *Recuperare.* sic ergo intra quadriennium recuperabit pignus debitor. Sed secus in damno infecto: vbi post secundum decretum nō redditur: vt ff. de damno infecto. l. si finita. §. postea autem. Sed hæc, quæ hac lege dicuntur, aliter b consuetudine, & taliter ciuitatum statutis obseruantur, & per Lombardam: vt in tit. de debitis, & guadimentis ciuitatum, & quando liceat pignorare, vel non, si quis fideiussorem.
a ¶ *Post biennium.* Vide cap. 11. de præscr. CVIAC.
g ¶ *Integra.* vt & suprà de distract. pignor. l. hypothecis. & supr. si certum peta. l. si pro mutua. Sed secus in pignore, quod in causa iudicati capitur: ff. de re iudica. l. à diuo. §. si pignora. ACCVRSIVS.
h ¶ *Excedit.* scilicet res pignorata. ACCVRS.
i ¶ *Ex communione.* communio c enim mater est discordiæ: vt ff. de leg. 2. l. cum pater. § dulcissimis.
k ¶ *Seu domino.* scilicet nunc facto. & facit ff. de pignor. actio. l. eleganter. §. si pendiderit. & l. quamuis. in fin. & suprà de bon. auth. iudi. pos. l. fin. §. pen.
l ¶ *Cautela.* aliàs exceptione. hoc ad debitorem, & creditorem referri potest: nam debitor cauebit, quòd illam rem non reuocabit: & creditor cauebit, quòd restituet superfluum. AZO.
m ¶ *Superfluum.* à debito, cùm plures vendidit, quàm esset debitum.
n ¶ *Religionem* ¶ No. de conscientia d quem satisfacere. sic ī. de donat. l. si quis pro redemptione. §. eadem. & ī. de iure delib. l. fin. §. licentia danda. & ī. de fide instrum. l. fin. §. sin autem. & dixi sup. de his, qui ad Eccle. confu. l. si §. scrib. ACCVRS.
o ¶ *Æstimationem.* hic non vult vēdere: sed accepit iure dominij: & dicetur quòd valet plus &

a Iuramentum datur scienti: & vbi singula probari non possunt.

b Pignoris distrahendi, & adiudicationes sunt secundum formam statuta, & consuetudinem locorum.

c Communio mater discordiæ.

d [illegible] quis forsan [illegible] præsumendum [illegible] contrarium l. 3. sup. de rei vind. quod iuramentum [illegible] fideiussoribus [illegible] probatur. Acc. in l. ult. in [illegible] sup. de fide instrum.

noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis, iure dominij à nostra serenitate habere eandem rem expetat a, habeátque ex diuino b oraculo eam in suo dominio. Et postquàm hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in suam rem humanum regressum, ex die sacri oraculi numerandum: & liceat ei, c creditori qui iam dominus factus est, offerre debitum cum vsuris, & damnis vitio d eius creditori illatis: quorum quantitatem creditor debet suo iuramento e manifestare, & suum pignus recuperare f. Sin autem biennium a fuerit elapsum, plenissimè habeat rem creditor, idémque dominus, iam irreuocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc, quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra g. Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totam rem antea pigneratam retineat. Sin autem minus quidem in debito: ampliùs autem in pignore fiat: tunc in hoc, quod debitum excedit h, omnia debitori iura integra lege nostra seruabuntur: creditoribus quidem fœneratoriis non suppositum: aliis autem debitoris creditoribus, vel ipsi debitori seruatum. Et ne ex communione i sit aliqua difficultas, licentia dabitur creditori, seu domino k æstimationem superflui debitori, vel creditori debitoris cum competenti cautela l in eum exponenda offerre.

Sin verò creditor, postquàm iure dominij hoc possideat, vendere hoc maluerit: liceat quidem ei hoc facere: si quid autem superfluum m sit, debitori seruare. Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione, vtpotè viliore precio facta, sacramenti religionem n creditor præstare compellatur, quòd nulla machinatione, vel circumscriptione vsus est, sed tanti vendiderit rem, quanti potuerit venire: & hoc tantummodò reddi debitori, quod ex iuramento superfluum fuerit visum. Sin autem ex iureiurando etiam minus habuisse creditor inueniatur: in residuum habeat integram actionem. Æstimationē o autem pignoris, donec apud creditorem, eundémque dominum permaneat, siue amplioris, siue minoris, quantum ad debitum quæstionis est, iudicialis esse volumus disceptationis: vt quod iudex super hoc statuerit, hoc in æstimationem pignoris obtineat. Dat. XV. Kalend. April. Constantinopol. Lampadio, & Oreste VV.CC.Coss.

DE PACTIS PIGNORVM, ET DE lege commissoria in pignoribus rescindenda.

TITVLVS XXXV.

IN hoc titulo agitur de pactis iustis, vel iniustis aliquot, quæ in pignoribus contrahendis fieri solent. Iustum est, si debitor paciscatur, vt pecunia ad diem non soluta pignus cedat creditori. Quo hoc actum l. 1. interpretatur, vt id creditor suo iure distrahat, non etiam, vt habeat emptionis iure, quod tamen iure agi possit, & hoc modo liberatur debitor. l. 1. ī. de luit. pign. qui cessione pignoris non liberatur, l. 1. ī. de pig. Iustum etiam est, si conuenerit, vt pignus, quod dedi [illegible] nomine emptori, cui quæ [illegible] vendideram, [illegible] iudicato [illegible] emptorem mihi restituatur, nec teneatur in omnem euictionis causam. l. 1. At iniusta non est lex commissoria, puta si conuenerit, vt ad diem pecunia non soluta creditori, pignus sibi habeat, quæ fiducia dicitur, quia huic sæpe inest fraus intolerabilis, maximè: vt si, pro re modica debitore opprimente pretiosa mancipia l. 3. & tamen iusta est [illegible] si conuenerit, vt quod ex venditione pignoris redigetur creditor, id omne sibi habeat. l. vlt. de distr. pig. propter incertum euentum venditionis, quam [illegible] contrario vt si vel minimum redegerit, [illegible] in creditis [illegible] l. 4 [illegible] § si pignora D. de re iud. CVIACIVS.

Pactum est potius interpretandum esse superfluum, quod iuris contrarium. BAL. Vel sic: *Pactum simile pacto legis commissoriæ, in pignoribus nihil operatur. hoc docis secundum* BART. & SALYC.

1. Imp. ALEXANDER A. Pallerino.

QVi pactus est, nisi intra certum tempus pecuniam, quam mutuam accepit, solueret, cessurum se creditoribus p, hypothecæ venditionem non contrahit q: sed id comprehendit, quod iure suo creditor in adipiscendo r pignore habiturus erat. Communi itaque s iure creditor hypothecam vendere debet. PP. Idib. Octobr. Alexandro A. Cos.

Pactum, quòd si res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur: est validum, &

econtra ipse quòd minus: sed ipse impetrauit vsque ad quantitatem debiti.

DE PACTIS PIGNORVM, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda †.

Licet in venditionibus seruetur lex commissoria: in pignoribus tamen non seruatur, vt habes in hoc titulo.

QVi pactus.] CASVS. Obligaui tibi fundum hoc pacto, vt non soluta pecunia sua die, haberet eum in solutū: an valeat pactum, quæritur? & dicitur quòd non: neque plus consequeris per talem cōuentionem, nisi quod de iure communi tibi competit: hoc est, vt pignus vendere possis iure communi. VIVIAN.
a ¶ *Nisi intra.* Vide scripta ad l. 4. C. de pign. act. & hic. CVIAC.
p ¶ *Creditoribus.* id est pignorum: vel ipsa pignora. ¶ Et no. quòd hoc non est pactum legis cōmissoriæ: sed a quoddam ei simile: & ideò inutile. nam nihil operatur. sicut enim creditor aliàs potuit vendere pignus vel ex pacto, vel ex legis & nunc. Et idem dicas, si dixit se daturum in solutum, vt sit inutile: vt ff. de solu. l. Callipedius, aliàs, quamuis stipulanti. Pactum b autem legis commissoriæ esset, vt si non soluā intra certum tempus, creditoris sit pignus, vel habeat pro pecunia sua emptū, vel sit ei ius faciēdi quod vult: vel simili. Sed si sic dicam, habeas tunc emptum tāta pecunia, quanti tunc valuerit, valet: vt ff. de pign. l. si fundus §. final.
q ¶ *Non contrahit.* f. de iure: sed de facto constat venditionem esse: sicut & cùm prædium creditori datur in solutum: vt ī. de euict. l. si prædium. ACCVRSIVS.
r ¶ *In adipiscendo.* id est, in adipiscenda possessione pignorum. ACCVRS.
s ¶ *Communi itaque.* ¶ No. ergo pactum nihil operari: sic ī. de fideiuss. l. non recte. & ff. pro socio l. sed si adiiciatur. Arg. contrà ff. de vsur. l. si stipulatus. & ff. de lega. l. 1. si quid. de in princip. & totū generaliter t sic debet accipi, vt non pereat: vt ff. de re iud. l. quoties in actionibus. & l. vbi est. & ff. ad munic. l. 3. Item contrà est huic l. ī. de pact. l. si quis in conscribendo. Sed hoc speciale, ne creditores nimiam suam exerceant auaritiam. Item contrà, ff. de contrahen.

† Potest tamen Capitulo pacti legis commissoriæ in pignoribus subsistere, si sint in interuallo: vt si pactum est inter creditorem, & debitorem, vt pignus videatur iusto precio arbitrio, & [illegible] boni viri [illegible]. v. Capollam consil. 244.

a Pacto simile legi commissoriæ in pignoribus facto, nisi intra certū tempus pecunia soluta esset, eadem tibi hypotheca: vel ita, dabo tibi in solutum pignus, vt ita, in emptione, nisi intra certū tempus pretium mihi soluatur, res perdita, & dominium ad me pertinebit. Gloss. in [illegible] vel ita, [illegible] Gl. in l. [illegible] pacto inter emptorem, adde Negusantium tract. de pignor. parte 4.

b Pacto legis commissoriæ in pignoribus hoc modo. In emptione res [illegible] Gl. l. [illegible] pign. de [illegible] inter emptorem.

t [illegible] sic debet accipi, vt non pereat.

480/C.IV.K.5-4, 2159-2160
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tradam, emptio l. fin. in princ. Sed ibi non creditori, sed fideiussori remanebit pignus: & idē non est passum lege commissoria, vel ei simile.

Si fundi.] CAESS. Vendidi tibi fundum, & pro euictione alium fundum obligasti eo pacto, vt si non euiceretur, restitueretur fundus obligatus. si aliquis egerit, & succubuerit: quia non euicit: an fundum recuperare possit, quæritur? Et dicitur quod sic: sed per quem actionem, non aperit: tu dic quod præscript. verbis, vel actio. pignoratitia. VIVIAN.

a ¶ *Dedisti.* loco pignoris.

b ¶ *Obtinuit.* i. restituere tibi, secundum Auct. & si amittat, loco pignoris retinerat: quod valet: vt *l. de emt. § si non euicerit.* ¶ Sed quid si est actum, vt hic loco illius habeatur? Resp. posse valere, & sic esset possibile tolligi iniuriæ lex ista.

c ¶ *Euicerit.* i. exceptione rei iudicatæ, cum sit absolutus.

d ¶ *Negotium.* quia iureiurando, & pacto de non petendo, & sententia.

e ¶ *Integrum est.* id nostra voluntate non fuit eisdem rei conditio obligatio. *Lib. I. de rescif. pign.* CYIAC.

e ¶ *Integrū est.* quia nec sibi hunc vendidisti, nec pro expensis iussi te dedisti, nec pacto, nec sententia, vel alio modo amisit.

f ¶ *Iudicio.* præscripsit verbis actionis propositæ, vel pignoratitia actione.

QVONIAM.] CAYVS. Inter alias deceptiones, quibus creditor incendit debitorem deciperet, est hæc. Q. quōd creditor consensit cum debitore, vt si fiat die nō solutæ pecuniæ, quōd pignus penes eū remaneat. Statuit imperator quōd huiusmodi cōventiones nullius sint momenti sed creditor debitum recipiat, & pignus debitori restituat. VIV.

g ¶ *Quoniam.* Quia per hanc constitutionē fabricata erant fedatæ nihil de illis nihil a Iudi. relatū est in hanc l. CYIA.

g ¶ *Memoriam abolere.* quasi ipsa pignora non quoad vēditionem. Accursius. ARDITIO. An autē, & quando pactum legis commissoriæ reprobetur in pignoribus, ité quare admittatur in contractu emptionis, & reprobetur in contractu pignoris, videas pulchre per Alciatum in *l. qui cauente super pl. in vers. commissoria. ex de pigner.*

h ¶ *Si quis debitor.*

i ¶ *Prætoris* est hoc decernere, non habetur ad præterita vt *l. de leg. & const. l. leges, & constitutiones.*

y ¶ *Re amissa.* id est, pignore amisso, quod eis mancipatum, vel in iure cessum fuerit. CYIAC.

k ¶ *Amissa.* improprie: quia dominium non fuit in eos translatum: vt *l. de leg. & const. l. non dubium.* Hæc similiū tamē pacta valent in actis sponsalitiis: vt *l. si res pro. vend. ad eum per. l. i.* Item in sponsionibus honestis: vt *l. de præscr. verb. l. si in rem. §. fin.*

¶ Sed quid si cuiscūq; vt non liceat solutio? Resp. non valet, & omnia fomisa. ¶ Sed quid si consensit, vt non liceat soluere hinc ad mensem? adhuc dixit Paul. idem, & eadem ratione de anno, & sic in infinitum: quod licet non placet: sed dicit valere, si modū sit tēpus minus XXX. annorum: aliter * videretur perpetua alienatio: vt *in auth. de alien. & emph. § decisiones. col. 11.* & hæc de fraude *quibus mod. fraud. contrah. pacto. § si qua obligauerit.* Arpocrat. *l. de cons. emp. § fin.* Sed falsa, vt *l. ex. tit. l.*

Pactum legis commissoria est reprobatum in pignoribus: & habet locum hæc lex in præteritis, & futuris. BVT. BART. & SALYC.

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum †.

QVONIAM si inter alias captiones præcipuē commissoriæ pignorum * legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnē eius memoriam aboleri g. Si quis h igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quæ cū præteritis i præsentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amissa y k habemus recuperare quod dederūt. Dat. II. Kalend. Februa. Sardicæ, Constantino A. VII. & Constantio Caesare Cons.

* Alienatio perpetua videtur, quæ fieret ad tempus 30. annorum.

† Sumpta ex Cod. Theod. lib. 3. tit. 1. Const.

DE EXCEPTIONIBVS †, SEV præscriptionibus.

TITVLVS XXXVI.

Exceptio varia negotia, & allionibus civilibus, principaliter dicet de criminalibus, quibus referuat librum sequentem, dicere cupiens de exceptionibus, quibus actiones civiles excludi solent, & de generali actione ex stipulatu, qua omnibus alia subsernire solet, aliqua alia actionibus civilibus, quas superiores libri non habuerūt, ut profligata, abiudicata, omni malitia veritatem civilium expediter venire ad criminales libros sequentes. Exceptio est intentio ex opposita actionis actione. Vel defensio iusta, qua obstatur actioni. Defensio vero, qua eludit, elidit, excludit actionem. Adhuc est actionem. Exceptio eripere. Exceptio enim, quæ actio infringitur. M. Tullius Top. *Enim ille fabricatur in vapore actionibus, si etiam mutuo sequi. Quæ exceptione actio lege Aquilia conflicum constituitur. Et, ubicū dicitur actionis exceptio: quidē vocaque semel, atque consumptum a praetore detur, quandiq; actioni vna tenere, & concurrere addatur exceptio. l. vlt. § quibus. ca. ma. hoc fere modo, l. Titius iudex effecit, si paret G. Seia l. Titio ex conductoribus C. dare oportere, nisi de non petendo re pecunia inter se pepigerunt. G. Seium l. Titio iudex condemna, qua de re ita in Exceptio. D. de except. nulla exceptio defuturo esse iudicio ipsi: sed inest in actione, vt & replicatio in exceptione l. 6. DOEDE. & nulli Consulum. In petenda actione proferta exceptione: sunt & M. Tullius. 1. qui agit. in actionem parum pollet. Et, qui cum agitur, exceptionem addit aut opponit. Nulla autem est differentia inter exceptionem, & præscriptionem. Vtrique appellatio idem passē: & consentibo, hoc, in hac radice connexa est vnum idem significantium. Caetera quæ sunt præcipua in Constitutionibus huius tituli, alia luce expaliamus.* CYIAC.

Soluens habenti actiē allionem, alio habente dare actionem, ab vtili liberatur ipso iure: sed à directa exceptione ope: & obligatio dissoluitur inter heredes actiui, & passiui pro portione hereditaria. BALD. Vel sic: *Facit obligatio dissoluitur ipso iure inter heredes: nemo si debitor soluat vni ex heredibus, cui creditor nomen prælegauit, adhuc ipso adeo teneatur exceptione doli.* SALYC.

I. Imp. ANTONINVS A. Claudio.

DEBITORES, quidem hereditarij vnicuique heredū pro portione hereditaria antiqua l lege ¶ obligati sunt.

Sed si eis heredibus omnem pecuniam exoluisti, quibus nomen patris tui m testator n in diuisione adscripserat o, doli

a Alienatio perpetua videtur, quæ fieret ad tempus 30. annorum.

b Heredibus debitoris vnicuique heredum pro portione heredi tria obligati sunt.

DE EXCEPTIONIBVS seu præscriptionibus.

Dixit T. de iure agendi: nunc de iure defendi. Et quod dicit, præscriptionibus: largè † potuit, licet aliis pro temporali ratione pertinet.

¶ Exceptio est defensio, iuratio, vel allegatio eius, cum quo agitur: actione contraria, vel est allegatio qualdā, *Anacapon*, quadam competens vero. Sic dicitur in titulo *de replicat. Instit. 4.* Exceptio nihil differt à præscriptione. C.

DEBITORES.] CAYVS. Si debitor, vel creditor in fata concesserit, pluribus heredibus relinquit, inter heredes pro portionibus hereditariis diuiditur actio, & pro portionibus hereditariis conditio competit. Si vero creditor apud debitorem tui vni heredum prælegauit, & ille egerit, & exegerit, alii volentes agere, doli mali exceptione repellentur.

¶ In illa 11. tab. Lecies hic meminit, debitorum appellatione propriè legislatorem, qui pecuniā mutuam acceperunt: vt creditorum, qui credidē runt. Idēque in *l. creditores. § de cons. fig.* Caius ait, creditorum omnino non tantū appellatione, qui pecuniā mutuā creditorunt quoniā ij propriè creditores dicūtur, sic in *l. 1. ff. de interrogat. in iur. facit.* Itē aliter interrogationem actioni esse esse necessariam. l. heredes debitoris tenēri pro portione h. hereditatis, si agitur in personā, nō in rem, & ita fieri cum petitur: actio autē, si certam petatur, est actio certæ pecuniæ nomine: de delitis *l. 1. § de condict. trit.* Vide scripta ad *Lex T. ferer. pat.* CYIAC.

l ¶ *Antiqua.* scilicet l. duodecim tabularum, vt *b T. de pact. l. pacta. & si cer. pet. l. 1. § fin.* vnus ex pluribus *heredibus. Arc. l. 1. & T. fam. ercis. l. ne quis.*

m ¶ *Patris* tui. quorum nam debitorum: quia specialiter quibusdam soluit ita debitum reddi.

n ¶ *Testator.* idemque creditor.

o ¶ *Adscripserat.* prælegando: sicut eximia nomen vni adscribere

480/C.IV.K.5-4, 2161-2162
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

possitus ¶ *fum ex l. ſi filia. §. Papinianus.*

a ¶ *Exceptione.* Imò videtur quòd ipſo iure ſit ceſtus. 1. Primò: quia illi [a], quibus eſt nomen pereleganter, habent vtilem actionem ad ſolidum: vt *C. de ſuper. l. ex legato nomine.* ergo qui eis ſoluit, liberatur ab actione, & ſic ab obligatione in ſolidum. 2. Secundò quia qui voluntate creditoris alis ſoluit, ipſi creditori ſoluiſſe videtur, & ſic ipſo iure liberatur: vt *C. de ſol. l. ſolutum.* & *l. cum procuratori.* & *l. delegatori.* Sed certè non eſt itaquam ſiatè ab vtili libertatis ipſo iure: ſed tamen à directa, qua ſemeris alis. Item illa *l. ſolutum.* eſt intelligenda quando voluntate creditoris vitiatur.

¶ Inde videtur quòd non poſſit vni heredum prouidere in hac, quæ ſunt in dando: vt *C. de verb. obl. Continuus. §. fin.* Sed ibi loquitur ſtipulando, hic prælegando, vel illud de rigore, hoc de æquitate.

¶ Conc. *l. cum mor. ſup. mul. non Chiſ. ſupra Verb. ad legis. ſec. cum de ſpon. vide.*

¶ *Exceptione* Doli exceptio cū alis concurrit, eū exceptione pacti. *l. 3. §. item quæritur. ſ. de dol. mal. excep.* Item cum excep. non nū. pec. *l. 3. §. de non nu. pec.* in ſpecie autem hanc Lotacerit tantum eſſe exceptione in ſolidum: quod ſicri duobus caſibus neceſſe eſt, adverſus patronos, *l. apud §. adverſus de dol. except.* & in caſu hujus l. 1. Vbi ſcilicet manifeſta eſt iniuria dolo cauſa. Cyac.

b ¶ *Te petit.* Obſtat *l. omnium. §. vltim. ſ. de verb. obl.* vbi vide lit. Cyac.

Pro portione.] Cæpe. Duo habebas domū communem: contra vnum illarum prouocaretur, Galius velit pro parte ſua agere, an res iudicata contra aliam ſibi nocet, quæritur? Reſp. quòd non.

b ¶ *Pro portione* duo fuerē eraut fratres.

c ¶ *Pronunciatum eſt.* Imò tria neceſſaria ſunt: vt *ſ. de except. rei iud. Item quæritur. §. ſ. eg.* Iuſ fallit [b] hac regula in popularib. actionibus, & publicis iudiciis, vbi cra iuter alios alia nocet, aiſi collusio detegatur. Hæc in aliis caſibus, quos notat *T. de quæſt. rei iudi. non nocet l. 3. §. Et facit ad legē illam. ſ. de re iud. l. ſæpe. & T. res inter alios acta. l. ſi cum fratres. & ſ. qui pa in pig. dab. l. Claudius.*

a Rubi. Cyc.

A Diuerſus.] Cæpe. Frater adminiſtrant tantum legitimam hæreditatis, & ex mala adminiſtratione teneatur et in ea tum, dolo indeaxis eam, et ei dominem ſi agat frater, alius excipiat de remiſſione, replicabit de dolo 11. quòd dolo indeaxit eum ad commodum, vel de quòd commiſerat [a] dolum in tutela, licēt fratri generaliter remiſerat ei adminiſtrationē tutelæ: non tamen videtur remiſſe dolum prima petitio retro eſt.

b ¶ *Adverſus fratrem.* Fallitur, qui putat fratri fratrem ſemper eſſe fiduciarium tutorem. De eo hæ ſtatuendum: liberi ſuiſ liberis item ſuis mortuo parentē ſunt tutores legitimi æqualiter ipſo iure, in hac *l. 3. & l. ante. in prin. ad Vell. & l. ante. 1. §. 1. T. de test. & nat. lib.* At liberi ſui, vel emancipati liberis emancipatis, & fratribus impuberibus emancipatis ſunt fiduciarij. *vel. l. inſt. de ſ. de. tut.* At liberi emancipati fratribus ſuis ipſo iure non ſunt tutores: ſed ex conſilio. Anaſtaſij ſunt legitimi, *l. fratres. §. de leg. tutor. l. ante. Item. l. de cur. fur.* Cyac.

d ¶ *Legitimum.* Imò hæreditarium. *Inſt. de ſidei tut. per totum.* Sed omnis ¹ fiduciarius, eſt legitimus: ſed non conuerſim.

e Tutor fiduciarius omnis, eſt legitimus: non è contra.

d Generali remiſſione non cenſetur remiſſi dolus.

¶ *Tutela iudicio.* Actio tutelæ eſt bonæ fidei. Actionibus bonæ fidei omnes fere exceptiones inſunt etiam non allegatæ. Cyac.

e ¶ *Pacti.* Tutor ille in iudicio dolo ad remiſſionem faciēdam, non potest idē mineur agere contra eum: & ſi excipiat de pacto, replicabit de dolo. 2. Vel dic, quòd dolum cōmiſerat in tutela, qui [c] dolus non videtur generali remiſſione remittere: arg. *ſ. de liber. legat. l. Mantia. §. Quia. & ſ. de pact. l. ante fratres.* Nā & ſervat quilquid quærit, domino quærit, non quærit dolo: vt *ſ. de acquir. poſſeſſione. l. quod ſerum.* Sed hæc expoſitioni eſt argum. contra *ſ. de pactis. l. ſi venit §. illud.* Sed prima placet.

¶ Ab initio huius glofa, quæ incipit, *pacti*, omnes ſequentes vſque ad *Lehm nondum*, putat eſſe delendas. Cyac.

f ¶ *Si in ea.* *l. in ſolidum pacto, al. in ea*, ſcilicet remiſſa vel *in ea*, ſcilicet tutela.

g ¶ *Probare potes.* qui enim dolum dicit, &c. vt *ſ. de prob. l. quotiens. §. qui dolo.*

h ¶ *Probare potes.* Nam replicabitur de dolo. Cyac.

i ¶ *Non replicatio.* Aliæ replicationem doli oppoſitam bonæ fidei iudicium facere. Imò actio tutelæ ex vi ſua, & natura eſt bonæ fidei, ergo non ex replicatione doli. Dicendum verò hoc eſt, ſtricta actionem vel arbitrium eſſentiæ bonæ fidei per replicationem, vel exceptionē doli, vt docet Decoctheus lib. 43. *Rom. tit. 3.* Hoc ille redē docet ex *l. Sea. ſ. de mort. cauſa dona.* In ea l. Papin. ait vindicationem ad intuitiler opponi exceptioni doli. Subiicit, *bona fidei autem iudicia continent*, &c. his verbis indicat vindicationem ſtatim bonæ fidei oppoſita exceptione doli: & generaliter omnis actio ſtricta ſit bonæ fidei opposita exceptione doli. Ac nō actio, quæ eſt bonæ fidei ex ſua natura. Denique actioni bonæ fidei inſit exceptio doli. Actio tutelæ eſt bonæ fidei. Quid ergo fuit opus exceptione doli? Dicendū in actione tutelæ nō opus eſſe opponi exceptionem doli, *l. 1. §. merēda. ſ. quarum rerum actio non det.* Sed ſi opponitur hæc actio, non tamen videbitur bonæ fidei, ex ſua natura, quam ex oppoſita exceptione doli. Ito reſpondeo tectē dicimus actionem tutelæ oppoſita exceptione doli, eſſe bonæ fidei. Cyac.

b ¶ *Facit.* Id eſt, conuenit iudicio tutelæ, quod eſt bonæ fidei, opponi replicationem doli, ex qua eſt dolus cōmiſſus, & commentum fraudis repellit. vade Dadius, *Non ſecuere modus ad ſera bella mamus. ſacium*, id eſt, conuinuit.

i ¶ *Repellit.* quia metu, vel dolo, vel minor erat.

k ¶ *Cum nondum.* Pone, ſi ceſtum: Corpi conuenire aliquem, & ſtetit per aliquod tempus in cauſa, ſuperſedi per tres annos: & dicitur quòd interim poſſum agere, & loquitur generaliter in reo, & actore.

a ¶ *Finitum ſententia.* Cauſa finitur ſententia, differtur amplitione iudicum. Iudicium, *quod differtur*, amplius dictur, quod ſit, cūm iudex nondum loquet. Cauſas in verbo, liquet. Et tunc iudex latente palam ſolet edicere tibi non iuratre, *l. Pomponius. ſ. de re iud. l. Pomponius. §. vlt. ſ. de recept.* Cic. *pro Cluentio.* Bonc. *lib. 8. Epiſt.* Donatarius *Rumerh.* Cyac.

b ¶ *Dilatam.* Dilatoriæ exceptiones ſunt, quæ cauſam differunt, vel quæ eximi poſſunt: peremptoriæ, quæ non poſſunt eximi. Cyac.

c ¶ *Integrum.* Id eſt, in integro. Peremptoriæ exceptiones ante ſententiam quocunque tempore opponi poſſunt. Cyac.

d ¶ *Dyſpenſatum.* peremptoria ſubaudi, niſi in caſibus ſed dilatoriis ante litem conteſtatam: vt *ſ. ſ. ſuscep. reſi non poſſe. l. peremptoria. ſ. de probatio. l. exceptionem.*

e ¶ *Iste vade vi.* Hic petitor *l. 3. §. vide ſ. de dol. except.* Cyac.

f ¶ *Interdictum.* Vade [b] vi interdictum intra annum datur: quando poſſeſſio ad violentiam non pertinet: vt *ſ. de vi, & vi armata l. 1. in prin. & ſupra vade vi l. 3.* Sed non eſt in exceptione, quæ competit vim paſſo. 1. Dic ergo cauſam quòd deiectus recuperauit in continenti poſſeſſionem: licēt habeat interdictum vade [c] vi intra annum pro damnis: propoſſeſſione tamen habet exceptionem perpetuam, etiamſi ſit vindicatione concuratur: vt *ord. T. vade vi. l. ſi quis in tantum.* vt ſic quòd

a Exceptiones dilatoriæ ante litem contestatam propiendæ.

b Vade vi interdictum intra annum quando datur.

c Poſſeſſione deiectus quæ interdicta, & exceptiones competunt.

480/C.IV.K.5-4, 2163-2164
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd huic expulsi licuit in continenti recuperare, non sit illius delicti impunitas. Hæc positio non placet. Ita quia cùm nullum detur tibi interdictum pro possessione: ergo nec mihi ella exceptio. Præterea ergo sic: Expulsi Titium, qui mihi cessit interdictum, & eosque iusticiam, inde vi te deiici, possessionem non apprehendi: ago adversus te interdicto mihi cessit: excipit post annum, & perpetuò, cùm alio possessorio possis à me, & temerè recuperare, licet ex secula deiectione licet ei secula expulsione agere, tamen intra annum audietis. 3. Tertij, vt & dicunt, expulsi te de fundo violentè: deinde ex interallo te expulsisti me: sed possessionem non intrabi: ego verò eam retinui: agit contra me interdicto de poteri expulsione: ego excipio de violètia, quam ex interallo intulisti mihi. Et alij sic possunt, insuper post annum, possessionis æstimationem, & cætera damna restituisse. certè non habet oèdèfitionem (addubitabat) & possideret, conveniri non possit. Vel dic quòd deiectus quoque modo, etiàm possessionem recuperasset, & consentiret à deiectore interdicto vti possitetis, & perpetuò excipiaqua ilagès possideret, interdicto vade vi recesserat: nisi annus esset elapsus multò magis per exceptionem potuit secuti: vt *ff. de superficiis. 3. §. quod autem ait*

[a] Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.
[b] Iuli excipit. di vel præstitibus, vt *iii. ff. de pecul.* Sed ibi solutes.
Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. *l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

pòst retinuit possessionem, auctoritate iuris manifestatur. S. Kal. Maiis, Trallis, AA. Coss.

Replicatio, & duplicatio non expirant tempore. BALD. Vel sic: *Exceptio, vel replicatio doli potest perpetuò contra pactum opponi.* SALYC.

VI. *Idem AA. & CC. Maiorca.*

[*] *vel Iuna.*

SI pactum * intercessit [b], in exceptione [c] [*] sine temporis præfinitione [d] [*] de dolo replicare potes [e]. S. Kal. Sept. Viminacij, AA. Coss.

Rescissio generalis per specialem satisfactionem restringitur. BALD. Vel sic: *Pactum de non petendo simpliciter factum, restringitur ad quantitatem ibi factam. hoc dicit, & notabiliter.* SALYC.

VII. *Idem AA. & CC. Maiorcæ.*

SI ex maiore [f] debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo præstitisti: petere quod non probiscit reddituum, contra exceptionem pacti replicatione

[*] *vel Iuna.*
[*] *vel Iuna.*

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

de solu. l. ii. inter. & supra de transact. l. si quidem. & supra de fiert. l. post exceptionem. & ff. de condict. indebi. l. fin. §. idem quæsit. Sed certè omnia videtur in iudico non agi: vt *ff. de re iudicata. l. di. §. si pugnare* quæ est contrà. sed ibi lex prætium remissionem tribuit.

tuam adiunxisti inèrtionem, minimè prohiberis. S. II. Kal. Mart. CC. Coss.

Exceptio peremptoria potest opponi quandocunque, priusquàm feratur sententia definitiva. BALDUI. *Idem AA. & CC. Aurelia.*

PRæscriptionem [h] peremptoriam † *, quam antè contestari sufficit [i], omissam, priusquàm sententia feratur, obiicere quandoque [k] licet. S. XV. Kalend. Novemb. CC. Coss.

Iste est difficilis lex, & quasi difficilior in materia, nec reperiuntur veriores iste. Si res est certa, quod actor non potest probare, debet denegare, non excipere: sed si dubitat, potest utrumque convelare, scilicet negando: & si probatur, excipiendo. hoc dicit secundùm BALDUM. Vel sic: *Reo non expedit exceptionem opponere, si credit actorem non probare: aliàs debet exceptionem sub conditione opponere, & post probatum intentionem actoris illam probare.* SALYC.

[a] *Quando dilatoria sit opponenda. l. sup. l. 19. & ind. Actor. de prædi. de peremptoria* adde Scriniar. regu. 130. * Præscriptio peremptoria est, quæ petitionis allionem, vel quæstionem penitè perdit. Cuiac.
[b] Probatur ciò dicentia (Cuiac debeat, qui sub conditione se promisisse alio, addit Dicit in 1. non mera in ag. §. de reg. iur.
[c] Conditiones dicuntur effectus habere videntur confirmatos esse in fuo. & condictionis adiectionem continet.
[d] Probandi onus sustinet, qui petit fuerunt: excipe, causa de petito non petendi.
[e] Occidisse, qui ad defensionem suam fecerat, vel hominis dilii intelligitur, nisi probet defectio. nem tuo non intelligitur homicidium fuisse. Ita ordinat de promissis negationem, & conditionem ita *et in nominibus, inquit.* Bulr. *ad ff. iudi. ex* est. iudi. ex fpon. ius, licèt quidem colla homicidium. tamen videtur non tamen punire mortem, vt pati Fulcinius, Alexandrum non. Bulr. *ex. pla.* Negotiorum prætulit in exponendo effectus. Ita iudicium nemo dolosè id vindicat. *de quo ad* fenuit.
[f] Conferrel omnia videtur id, de quo non fenuit.
[g] Antiqua? loquit in ea dicit in hoc dicit mercer, vt contra et fini temperatum

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

[a] *Annus ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum.*
[b] *Iuli excipit.*
[c] *Editor secundò epistola in exceptione non restitutio pecunie, quæ possidentem. l. ii. ex traditione. in pecun. fur. de non numerata pecunia* adde Bulr. *ad ff. de pecun. 4. per. 4. 33.*

480/C.IV.K.5-4, 2165-2166
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quæ ᵃ inconsenti fieuerat, videtur esse: vt ff. de cer. pec. Libelle. & maximè si adiciat, & non alio modo. Item exceptum videtur: quia si decem stipulet purè, & in respondeo sub conditione, nulla est stipulatio: quia non videtur respondere ad interrogata: vt ff. de verb. oblig. l. 1. §. 8. qui simpliciter. & Infra ad de inoff. testam. § præterea. De nouo ergo debet respondere, an purè promiserit, cùm non videatur promisse. Item si dicerem: esse dico, sint parati, & conditionalem: hoc non potest esse, nisi alternatiuè. nam conionctia sequitur, fuisset promisi: sed sub conditione, fateret tacitè ac si diceret, hoc, aut illo modo promisi: vt ff. de condit. & demonstr. Item ad ea. §. 1. Sotius, videtur distinguo, an inconsenti, aut post modum tempus adiecitur conditio: vt primo casu videatur inesse, & secundo non: vt infra de dona. quæ sub modo. l. perfecta.

a ¶ Confuta. quia dicit se sibi tenere in dare quod scit non esse verum.

b ¶ Defensio id est, exceptio, dummodò non confitearis.

c ¶ Necessaria est. nisi vt negeas.

d ¶ Confitendo. i. fiti te vel tenere, vel caedis.

e ¶ Agitat est, cogitari: quia forsè fecit pactum, vel solutiti.

f ¶ Dubitat. id est, non est certus si ita, vel non: cùm forsè contractus defendat à ᵇ persona patris. Colligo ergo interrogatum ᶜ non sentiri per cogi dicere, credo ᵈ: vel, non credo quia potest dicere, dubito ᵉ: vt ff. de interrog. actio. l. 4. §. 1. & supra de condit. indeb. l. fin. & dic: supra de verb. oblig. l. 4. §. 1. ¶ Item & collige quòd semper debeat interrogari, & respondere: vt ff. de interrogat. actio. l. de actis §. nihil. quod tamè ex causa fieri debet: vt ff. de interrog. actio. l. 1. pen. Nam si quæstus à me, & ego dico quid calliditè quæris, & tu dicas quòd calumniè dicere fit in iudicium ᶠ posset procedi quod esse non debet.

g ¶ Confessione. ab initio scilicet ex voluntate, non ex necessitate, si est peremptoria aliàs ex necessitate: vt l. 1. pen. & 3. de proh. l. exceptionem. ¶ Sed nonne excipiendo ᵇ confiteor? Resp. non: vt ff. de except. l. non vtique. quod est verum, quando ᶜ primò negat id à quarente me debere, tunc oppono exceptionem. & sic hic intelligo. Sed dicam, non vtique. Additio. De illo videas per Bart. in l. non vtique ff. de except. & Dynum in cap. exceptionem de reg. iur. lib. vi. & plenissimè Abbatem in cap. cùm venerabilis. in v. colum. extrà de exceptionibus.

h ¶ Damnum. Sed quia tetho contra tetho indaei nō possunt, cùm dicit debitor esse, fecurius est opponere eam, & probare.

a ¶ Probauerit. Vide scripta ad l. 9. 7. de proh. Cyrac.

b ¶ Probauerit. post dedicta ᵇ. Ergo dem ᶜ? post testificata probatione eam exceptionem: & sic est contra 7. de proba. auth. et qui semel. Sed dic, vt ibi in l. exceptionem. & facit ad l. 7. de actis & obligatis l. magistri. & de edon. l. qui accusare.

b ¶ Non exceptionem.] Manuini. vt & Infra de replica. & ff. eod. l. 9. §. ibid.

c ¶ Defensione.] Cayve. Debitori factum pactum de non petendo, dedit ei pro parte exceptionem, nihil tamè tunc mutuatur flatum formæquia fuerit fuit deportatum: & intelligo responsionem illam de except. coherente rei, vt est de non petendo. de re iudi. & non de illa, quæ cohæret personæ: vt est solutio in integrum. Vivian.

d ¶ Defensione. rei cohærentes. †. secus in personali ᵈ: vt ff. eod. l. exceptionem. quæ persona.

e ¶ Interessiones. Interessorum appellatione continetur, adiecttores, mandatores & rei constitutæ pecuniæ. Cyrac. ¶ Ad interessiones. si habeant extra rem regressum, non aliter: vt ff. de pecul. l. quod dictum. ¶ Redditi etiam iniqui reuiri: vt ff. de dolo. l. si. §. dolus. & ff. eo. l. omnes. & fac ad Littam ff. de dolo. l. ex persona. & Infra de regula. l. 5. & ff. de re iudi. l. & §. dolus fer.

f ¶ Monetæ. quia si sic condemnatus esset in mediatate bonorum, habetur exceptionem contra creditores.

g ¶ Statu. sed mutuo flatu non competunt circa contractus: vt hic, & 7. de fideiu. l. 3. sed circa iudicia facta in ea. ut. l. 5. Infra. & ff. qui satisd. cog. l. 5. decuriori. & l. seq. & ff. qui caute. l. sed & ff. qui.

h ¶ Mutatio flatu. id est, ero capite non minuto. Nam sciendum, rei, qui patitur maximè, vel medium capitis diminutionem, solui omnib. obligationibus, & teneri fideiusori, adiquam res eius peruenissent, l. 1. ff. de cap. minut. l. 1. 7. de dolo. prator. Vide scripta ad l. 19. 7. de proh. Cyrac.

S. I quo.] Cayve. Advocatus in initio litis dilatorias non proponens exceptionem, si postea velit eam proponere, non audietur: & si instinxit vt mutatur, in vna libra suit condemnabitur. Vivia.

i ¶ Dilatorid. quæ in initio erat opponenda: vt 7. de proc. & 7. de proba. l. exceptionem. & 7. de probat. l. ita demum. &c.

Præscriptiones.] Cayve. Qui vult vocare iudicem, hoc faciat ante litem contestatam, postea non audietur. Vivia.

k ¶ In principio. vel b ante ᵉ dationem libelli. vel etiam post vt ff. de iud. l. 1. 7. de iuri. omnium iudi. l. nemo. & ff. de iudi. l. 3. & ff. de iuri. in prin. Item hæc vera, quando sit ut iudicem non competentem alias si ignorant, quandocunque possunt opponere: vt 7. de non compet. iudi. l. fin. Additio. Tu dicas quòd quando pars fecit iudicem non competentem, debet illam exceptionem opponere in principio id est, antequam sit factus aliquis actus, per quem videatur in iudicem consentire: vt extrà de re iudi. inter monasterium. & ibi de hoc per casuistas. vnde si quis opponerer pōlis exceptionem contra personam actoris, vel contra libellum, vel procuratorem, non posset postea opponere exceptionem iudicis incompetentis: quia videtur eum dicere iudicem competentem id cognoscendum, & pronunciandum super dictis exceptionibus de iudicio. ita exceptio de incompetenti iudice debet primitiuis dicit Bart. hic, & in l. quidam confitebitur. ff. de re iud. vnde, quare quando debet, &c.

l ¶ Lites. Vide scripta ad d. l. 19. de proba. Cyrac.

DE LITIGIOSIS.

TITVLVS XXXVII.

Hic tit. ff. de exceptione litigiosi. Et litigiosi appellatione non res tantùm continetur mobilis, vel immobilis, de causa propriorum a, qui eam in alium transferri, litem habet cum alia, vt definit Nov. 11. sed etiam omnem dubietatem, de qua lis est, & actio in iudicio deducta, sive chirographum ambiguum, vt loquitur l. 3. Et si ita mutare tentat vbiuis, vel pignoratio, vel donatio, vel quo alio alienatio rei, aut rei controuersa litigiosa. l. 1. 7. R. I. D. de cei vin. tamen ad irritum confirmitur, & prouinde si ff non interessiones, ex nulli loco restituta, quæ facti nisi per ex ipsi la peraquine per quas indemnis fuit. l. 1. de vi. h. l. & emptor, vel debitor ius, vel creditor, si rem pignoratam repetiuit amittunt litigiosi. l. 1. §. 1. ff. e. l. 1. §. vi. D. quæ res pig. obl. l. 3. ona §. 1. ff. ad Velle. & hoc indefinitè sine scienti rem esse litigiosam, sine ignorantia: quia dubitat esse certissim, quæ res sibi vendentur, ne temerè emere ab imprudo tuendum, qui in hoc solum vt litigiosam diuendit, vt deinceps facias conditionem adunsorij non videtur. dummodò ante litem contestatam: vt hic, & 7. de iuri. omnium iudi. l. nemo. & ff. de iudi. l. 3. & ff. de suspecto. in prin.

DE LITIGIOSIS.

Quis genus exceptionis res litigiosa inducit, idèò de ea dicit: vt ff. eod.

480/C.IV.K.5-4, 2167-2168
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

§ eo l.j. Et potest lugere auction. super ipso rubrio. secundum B. vel secundum Azo super l.j.

¶ De litigiosis id est, de exceptione rei litigiosæ, quæ est, de qua sit controversia, nec consti. Denuntiatio nō facit rem litigiosam l.j. § ea. sed litis contestatio. Vide nos. T. ad tit. de dolo pag. Cyr.

Cum creditor. CANTA.

CDicit Imperator in hac l. quōd creditor pignus vendens, non videtur rem litigiosam vendere: licet debitor denunciet ei, ne vendat: vel emptori, ne emat.

a ¶ *Debitor.* vt & T. *de diu. iud. pign. temp. non pos. l.j. & q. & de diffe. pignu. l. creditor.j.* vel secūdus creditor: vt *§ auri. vendi. l. fin.* vel quilibet alius: quia sola denunciatio non facit rem litigiosam: vt *§ en. l.j.* Et quia fit mentio litigiosæ rei, accipe authen. *de litigiosis, &c.* quæ est ex corp. *de locg. §.j. coll. viij.*

¶ Prohibit. Nam denūciatio non facit litigiosam pignus, idēque iure distrahitur. CYIAC.

Litigiosa res. CANTA.

LLex Cod. facit mentionem de litigiosis. Illa authen. dicit, quæ sit res litigiosa. dic ergo sic: Petō a te fundum: actionem meam in alium nō debeo transferre, sine consensu tu coram iudice ordinario, sive imperiali relinquō, quōd aliquis iudex cognoscat inter me, & te, & illud pōscriptum obtulī iudici delegato, & ipse tibi.

b ¶ *Litigiosa res.* mobilis, vel immobilis: vt *in eo. l.j.*

a ¶ *Dominio,* vel * quasi dominio: vt per Publicianam, vel per aliquam vulgarem rei vindicationem, quæ multa sunt: vel confessoriam pro vsufructu, cum habet ipse proprietatis: forū scrus quando de servitute rustica agitur. Item secūdū agatur hypothecaria, vel actione personali*, secundum quōdam: vt *in marginem probatur. § ad hæc autem. S.* ex lex ij. huius tit. videtur dicere contra de personali: vt ibi *dicit.*

¶ Commutione quando est ordinatio.

¶ Iudici quando est delegatus.

In pendente. CANTA.

AActor sive tali, sive personali actione aliquē conuenit: res petitas à reo, & detentas, & actionē non solum in contentōsi non potest transferre: sed neque in extraneos aliquōs titulo vel donationis, vel vēditionis: quod si fecerit, reuocabitur, perinde ac si factum non esset, licet sc. foro maxime currente. VIVIAN.

¶ Lite pendente. lite cōtestata, vel nō: dūmodō res sit in mora in iudi.

g ¶ *Dedatis.* *sunt.* iure dominij, vel quasi. nam actio in rem potest esse

*di *. vt T. de dam. quod. l. §.* vel res: vt sublicius indūcit in possessōrē: id est, aliter, sed iter conuenit possidentis: vt dixi T. *de diffe. pign. l. qui prudum.* & sic non loquitur de personali actione: hæc lex cum illa non potest sēsi litigiosa: vt videtur dicere authē. *litigiosa.* Vel dic actionem sc. personalem, vel res: quādo agitur in rem: vt *§. de actio. & obli. l. actio in personam.* nāhæc lex, & sequens de personali dicunt. Ricard. Iacobus Pist. quantum de personali corrigitur per authentica, ergo pari non corrig, sed tantūm plus exigi in personali, quōd in iudicij motum lite contestata: vt hac l. dicitur.

b ¶ *In emptionibus.* de qua magis videbatur res: *sic. super de emptoribus emptione. l. eadem.*

¶ Contradis. nisi in exhibente *l. penul. & l.§. b ¶ Alibus bonis.* vere à rerum *l. ne. l. fin. & §. de ali. iudi. mu. l.§. & § fami. ercis. l. alienationes. & § de ver. §. l. res. quæ.* Sed cōtra *T. de pecuniae. l. fin. §.j. & q. & ij.* Sed illa fuit ex necessitate. Item contra *T. de præscrip. long. tempo. l.j.* Sol. vt ibi in prin. dixi.

l ¶ *Peregrinis.* redūbitur enim res alienantē hodie: vt *l. ne. l. fin.* & sic est contra *l. ne. lis. pe. l.j.* Sed ibi non erat litigiosa, & cedebatur in possessōrē tatione officij: sed tit. *de ali. bon.* ratione alienātis prædiis, sed quōd hic non patitur dūrum, fallit in casū vbi testator dispōnit *§ ne. l. fin.* hic habēs patiūr quōdōet pōnūm: vt *l. ne. l. fin.* Ac.

Q Vicunque.] CANTA.

§ Si rep. vel quasi tantūm, quam in lite quis deduxerit, mihi legauerit, vel fisco, vel potentiori, vel actionem aliquam, hæres alienationem dabit mihi illique tēi: in secunda casu actio suo periculo manebit, & pecuniam mihi reddet, quam essem habiturus, si eam mouissem, & obtinuissem.

a ¶ *Quicunque.* Hæc l. abrogata est in Nouell. 112. CYIAC.

m ¶ *Ambiguum.* id est, litigiosum.

p ¶ *Videtur commisisse.* id est. per fideicommissum relinquerit. *Sed l. §. de legat. ij. l. 12. § de ademend. legat.* CYIAC.

n ¶ *Per hereditatem.* scl. per fideicommissum relictum. quo dorthō nōtia nunc non posset habere locum exceptio: vel dic ex certa re: vt dixi T. *de hæred. instit. § quoties.*

o ¶ *Rem litis.* Hodie ex Nov. 112. videbitur litis tātum exercere legatus: itaque legatarius cum hærede semel debet causam agere. CYIAC.

a Exhaustior, omnia alia ceda potest. de suo vide T. *superiorem. de restitut. § vis. §. eorum. h. & sequent.*

b ad le Cloff. *Ferend. tit. in prin.*

† Concor. Cl. *quæ ex § ne. ordinem. de eff. dicig.*

† Sic C. Th. S. 4. tit. 6. Cornu Constitu.

Simplex denunciatio extra iudicium, non tenet: vel quæ sit in iudicio, res litigiosam non facit. BALD. Vel sic: *Vendere pignoris facta per creditorem, etiam si debitor contradicat, non facit rem litigiosam.* SALYC.

I. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Paulino.

Vm creditor pignus vendit, non potest videri litigiosæ rei emptio contrahi, & si debitor * interdicat, ne venditio * perficiatur. PP. Kalend. Maiis, Apro & Maximo Coss.

IN AVTHENT. DE litigiosis. § j. coll. viij. const. viij.

Hæc authentica definit, quæ res est litigiosa: & res litigiosa est, ea cuius dominio quæstio mouetur, iudiciaria conuentione eorum ordinata, vel delegata facta super ea petitione. BALD.

Litigiosa res b est, de cuius dominio c causa mouetur inter possessorem, & petitorem. iudiciaria conuentione d, vel precibus principi oblatis †, & iudici * insinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

Alio modo in iudicio lite pendente, in alio non potest transferri: & per illam cessionem omnino non videtur cedere remouere litis mora. BAL. Vel sic: *Pendente lite rei, vel actionis nō potest fieri alienatio, quasi sit facta litigiosa.* SAL.

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad proximiores.

Lite pendente f actiones, quæ in iudicium deductæ sunt, vel res, pro quibus actor à reo detentis intendit, in contentam h personam, vel extraneā, donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet alijs contradibus i minimè transferri ab eodem actore licet k: tanquām si nihil factum sit, lite nihilominus peragenda l. Dat. Kal. Martij, Basso, & Ablabio Coss.

Vbi legatur res, quæ alienari non potest propter iudicium præcedens, debetur actionis b. d. Illa lex corrigitur per seq. & l. sequens corrigitur per auth. nunc si heres. BALD.

III. Impp. GRATIANVS, VALENT. & THEODOSIVS AAA. Tatiano P.P.

QVicunque n rem litigiosam, vel ambiguum * chirographum †, quodlibet denique mobile, vel immobile fisco nostro, vel potentiori, seu alijs personis in testamento, sive codicillo legauerit, fideive commiserit p, aut per hereditatem * reliquerit: nullam fiscus noster, vel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed æstimatio eius litis q inearur, præsuta

480/C.IV.K.5-4, 2169-2170
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Prefunda.* ab heredibus. *Sed contrà infrà eo. l. fi.* Sol. hæc per illam. & illa per eadem. *nam si hæres contigisset.*

Conuenerit.] CAVVS. Si rem, de qua inter me, & vrest controuersia, to conuenue alij donec, vel vendas: aut emptor fcit cum litigiosam. & tibi restituet, & pretium fisco refundet: & ea eadem quantum? dabit fisco: neque pretium, quod dedit tibi, retinebit, ne in lucro propter dolum tuum inoneriaris. si ignoret, rem restitues, & pretium retaperabit, & tertiam partem æstimationis reiuet si valeat triginta, habebit decem, & duas partes æstimationis dabit fisco secundi quoslam. Licet hoc non dicat. Alij quòd in solidò pretium præter tertiam, quà dabit emptori: quia ipsum non certificauit: sed non aperit qua actione agat emptor hoc casu: vt dic in factum, vel de ea hac lege. & hoc in prima, & secunda, si verò dixerit, habebis rem: & si doparatius fciuit, fit puniatur, vt emptor qui fciuit, fciscet vt habeat tertii partē æstimationis. & hoc in tertia. Si ea autem instrumenta super hoc fiant, nullam obtinent firmitatem. & hoc in quarta. Hæc, quæ dicta sunt, fallit in aut donatione propter nuptias, vel dotis, vel æstimatione, vel donationis factæ per commun. diuidun. hæc fiant. Lerefichandæ, vel transact. vel legati. & hoc in quinta.

b ¶ *Vel actiones.* vt actior.

c ¶ *Vel res.* vt res.

d ¶ *Vnde.* vt ab obliciatur eaiuentio ementi, si petat, vel creditori, cui esset obligata; cum esset res litigiosa. *vt ff. ed. l. j. & ff. quæ res pign. obligari possunt l. j. j. fimil.* hæc & alia pœna est, quam dicit hæc lex.

e ¶ *Si quis emptor.*

f ¶ *Ad venditionem.* fallitur eaiuendo: fit enim emptor ad vēditionem, donatarius ad donationem dicitur accedere. Hæc enim sententia distinctio, ¶ & ignorantia, in emptore, & in quoslibet accipiente sit: vt in *de. §. j. coll. 109.* ad in donatorem: nam enim certum est scire, secundum Azo. *arg. l. de reficiend. vand. l. quisquis.* emptorem ¶ tamen in dubio præsumo ignorasse: vt *ff. de prob. l. certum.*

g ¶ *Redibere.* id est, reddere: vt ¶ *ed. l. ij.* eius enim conditio, cum quo contractum est iudicium, deterior fieri non debet: vt *ff. ed. l. hæc.*

h ¶ *Primari.* vt *l. de præscript. xxx. ann. l. j. in fine.*

i ¶ *Vel per aliam speciem.* vt permutationis: nam de donationibus postea dicit.

k ¶ *Iactiosa.* fciliset emptor bonæ fidei. ¶ Sed an ¶ punitur venditor in plus? Quidam quòd non, cum hoc lex non dicatur. *ff. de pœnis l. interpretationem.* 1. Alij in alias duas partes. & ea dicunt dari fisco. 3. Tertij dicunt in solido pretio fisco damnandū præter hanc tertiam: quia emptorem bonæ fidei decepit. Sed videtur etiam duplum emptori dari vt *l. fin.* quæ est infra. Solue. *ibi specialiter* pœna dedicanda, etiam potestcioré oppofair adueriarii. ¶ Sed quibus actionibus aget emptor ad hoc, vel vēditor ad rēi Resp. conditione ex hac l. vel actione in factum. Quod autem fisco erit dandum, quibus poterit defuncto: vt *ff. de iure fisci.*

l ¶ *Transferre maluerit.* fciliset donator, & retineat rem. In donatario non distinguitur sciat, vel ignoretur: sic tertiam æstimationis habeat, quando ignorauit. Et non. quòd hæc lex tantum de eo alienante videtur dicere, cùm de possidente, & rem tradente, & retinente dicat. Sed idem dicas de actione: quia & ipse rem, vel actionem potest alienare, dando, vel vendendo: Nam si vendidit, pœnaiuretur dici in reo: si donauit, æstimabitur reo actio: & procedit pœna sicut diximus, habita distinctione transfuleris in ignorantem, vel scientem.

m ¶ *Transfuleris.* cùm transigo cum eo, inter quem, & me res posita est in litigio, secundum Ioan. Alij dicunt etiamsi cum alio, cum quo etiam de eadem re habeo controuersiam. Azvvrvs.

n ¶ *Diuisionis.* cùm duo coheredes diuidere hereditatem: nam licet de omnibus sic lis, poterit tamen eidi ab vno in alium.

o ¶ *Per legati.* Potest ¶ ergo legari res litigiosa. Nec obstat quòd non est eius commercii: id est, non potest dari in contractum: vt *ff. quæ res pigno. obliga. possunt. l. j. j. fimil. & ed. l. j.* quæ sunt contra quod verum est, nisi ¹ in casibus exceptis: vt *hic.* Alij dicunt quòd illa *supra ed. l. j.* loquitur in actione: hæc in reo, & quòd dicit hic in principio, *vel actione.* dicam de duplicibus dari iudicia, vbi vtrique est actor, & reus: quod non placet.

¶ Item videtur ¶ quòd ipsa actio litigiosa detur legatario per hanc legem. & sic est contra *ferè eadem l. quicunque.* Solue hæc secundùm illa: vt & hic hæres æstimationem præstet. & sic vtraque per authenticam *nam si* fortigatur: 2. Alij quòd non erat litigiosa apud testatorem: sed cœpit esse apud hereden. 3. Alij quòd hæc de eo, illa de actione. 4. Ta die quòd hæc illam corrigit, & hæc per authent. statim corrigitur: & sic est triplex res extra legata.

¶ *Sequitur authent.* Nisi ¶ hæres. quæ est in corpore, *eadem ¶ & hoc autem præsumi solet vsq.* & legatus quidam eam super *l. quicunque.*

Vnde si hæres.] CAVVS. Authentica corrigit legem illam, quinimo: quia hæ illa dicit quòd hæres debet solutare pecuniam legatario, & agere suo periculo: authent. dicit, quòd agat hæres si vincat, rem restituat legatario: si nihil consequatur per illas actiones, nihil tenetur dare legatario. VVIVIAN.

p ¶ *Nunc si hæres.* olim dabatur æstimatio per leg. *quicunque.* postea debebatur ei actio cum suo periculo, per *l. hæc.* sed hodie agit hæres periculo legatarij: vt hic.

q ¶ *Dominus esse apparet.* Sed quomodo cùm rectis via transeat ad legatarium: vt *ff. de fur. l. ij.* Tutor Respond. dic esse, id est, fuisse, scilicet testatoris. 2. Vel dic rem illam debeam æstimari actione personali, vnde si nunc vincat hæres, fit dominus, & legatario dabit.

¶ Sed cuius ¶ sumptibus litigabit hæres? Resp. potest distinguī, an cùm legabatur, causa iam erat litigiosa, & tunc sumptibus hæredis: vt *ff. de legatis primo. l. cum servum.* aut postea cœpit esse, vt

a Vide ad Ide legē Guidon Papæ dec. 197.

b Litigiosa res legati potest.

c Litigiosa res extra commercium, non litigiosa et legata.

d Litigiosa actio ad detur legatario, non litigiosa et legata.

e Litigiosa res non potest.

f Litigiosa res extra commercium, non litigiosa et legata.

g Litigiosa actio ad detur legatario, non litigiosa et legata.

h Vnusquisque hæres pœnitet? *ita Rolandus fac. Azo.* ¶ an ea ut ita pœnitet? ¶ Lis pendens dicitur per 3. habili obiectionem, per appellationem, per referendum, per constitutionem fidei principis, per iudicium, per integram restitutionem, per indicia conclusionem. v. Guidonem Papæ *dec. 197. in fin.*

i Litigiosa vitium causæ sit effectus adeuntis, sit emptoris, & creditores. v. Ignoranti, & scienti omnino differentia. *Et ratiuinus* emptorem litigiosam ignorasse rem ignorantia causa.

p Litigiosa res venditionem quæ potest fieri.

DE CONTRAHENDA, ET COMMITTENDA STIPULATIONE a.

TITVLVS XXXVIII.

SEquuntur vincula, & remedia iuris, quæ negotiis, & obligationibus similibus adminiculari solent, hac iure remotis stipulationes sunt legitimæ, I. Eumerc. hæc vinculis, & causis, vt est in sacris Hebræis stipulationes sunt. Omnes obligationes sunt vinculis, sed omnibus longè plurimum valent vinculorum vinculis, quæ stipulationes sunt indutæ à iureconsultis affringendorum, & frænandorum aliorum obligationum gratia, nam claudunt, velut ex negotiis conclusæ, quam naturalium, velut ex pactis conuentis, vnde & nomen trahuerunt. Stipulam enim veteres fœnum appellauerunt, fœtis à stipite defiendem, quod id de quibus stipite accipi debet, non enim firmi sunt, sed de re, cui argilla, vel creta, vel cera superimposita figuli, formentur, ac vasis, quæ fingunt, formare solent. nam & hæc iura vasis, formam, & figuram habent, & à stipite Pallad. & Hesychio ab auct. Terentiano ortum, & parabolè in Apol. c. 11. & 16. Stipulationes igitur per se non consistunt, sed aliarum obligationum solemnia, & necessitates sunt, vt id, de quo prius inter aliquos conuenit, meis verbis quoque stipulatione concludat, l. si dominus. D. de pract. vt. & quæ ex priori conuentione, vel causa non compositi actis, compositi ex stipulatione, vel, vt prius eam, quæ ex priori causa compositi, compositi etiam ex stipulatione, vel vt prior causa nouatur. & ita stipulatio legati solendi interponitur, vel quod ex testamento peti non possit, l. si hominem missum. D. de cond. ind. vel vt aliam ex stipulatione peti possit, l. Titius in §. D. ad Treb. vel mendi causa, l. 3. §. 1. D. de nouat. Et placeat quod ait Gaius in Instit. Verborum obligationem contrahitur interrogatione dantis, & responsione accipientis, nam verba illa, Dantis, & Accipientis, demonstrant stipulationem pendere ex alia causa, qua præcedit stipulationem, vel ita sequatur, vt sit creditum pecuniam stipulatur sibi reddi, quam vendam adnumerauit. Demque stipulationes conuentæ sunt, vt alias conventiones adstringant, & inde stricta dicantur, vel etiam quod & ipsa strictum interpretationem recipiat, l. quidquid. D. de verb. obl. Stipulatus es D. de fideiuss. Boetius VI. Com. Top. Cicerronis. In bona fide iudicia, inquit, iudices non strictas inter litigantes stipulationes: sed bonam fidem quærunt. Contrahitur autem stipulatio verba, vt alias dicuntur, aut tolus directo, Indeo quidquidquæque. Committitur, cum ex re agi potest, quæ deest l. 3. & 12. Cuiac.

Per epistolam probatur adesse, qui in ea commemoratur, quæ etiam præsumuntur solemniter celebrata Bal.

I. Imp. Severus, & Antoninus AA. Secundo.

Licet epistolæ * à, quam libello b infeuisti, additum non sit stipulatum c esse eum, cui caueberatur: tamen si res d inter præsentes e gesta est, credendum est f præcedentem stipulationem g vocem spondendi subsequutam h esse. Accepta XVII. Kalend. Maij. Seuero III. & Victorino Coss.

Pater stipulando filio, videtur stipulari filio sui Bald.

II. Idem AA. Perennio *.

SI filiæ tuæ i, quam in potestate habebas, pecuniam k dari stipulatus es eiparatam l obligationem exercere non prohibueris. PP. Non. Nou. Faustino, & Rufino Coss.

SI filia.] Cabve. Si pater filiæ in potestate constitutæ aliquid stipulatus fuerit, an illud petere possit sibi obligatione quæsita, quæritur? Et dicitur quod sic. Vivian.

d ¶ Si filia tua. tinsitum rei exemplum in l. 4. inf. eodem. Cuiac.

h ¶ Promam. sicus si in facto *: quia tunc non valet, vt ff. eod. l. quod dicitur.

i ¶ Dari stipulatus es. Dare est verborum iuris: nam eo significatur dominij acquisitio, quia dis ipso articulo patri acquiritur. Aliud est, si pater stipulatur, vt filio ea aqua liceat: id est, si filiam confirmat in personam filij. Nam ex hac stipulatione pater non poterit ea agere, item ne filio. Nam ita ius est, vt filius patri acquiratur, & non pater filio. l. quod dicitur parum. ff. de verb. obl. Vide Scipio ad l. 39. ff. de verb. obl. Cuiac.

l ¶ Paratam. cibi parti, vt dic, & l. ff. de iuris. stip. § si verb. qui de ff. eod. l. eum. qui. §. qui jdi. & si dominus servus de ff. de pactis. & hereds. §. nec autem. & hoc in professitis, vel alibi, quæ ei quæruntur, aliter ipsi filij per patrem vtilia quæritur actio, vt ff. de ver. obl. l. quidquam. §. si quæ ita.

C. cum pecunia tuam.] Cabve. Mutuasti tibi pecuniam, & stipulatus sum eam reddi Titio, non valet stipulatio: & è Titius de facto agat, & exegerit ab. negotiorum gestorum hæredem sororis pecuniæ, à Titio recuperabo. Vivian.

¶ Hæres l. pacti thoma repetita est in l. si pecunia. T. de neg. gest. ex qua hæres l. inscriptio & subscriptio est emendanda, vt pro P. L. legendum VII. Kal. Mart. Cuiac.

¶ Pecuniam. De erra pecunia numerata datur triplex condictio. 1. Ex numeratione, quæ competit, si vtilis sit numeratio, & ea in specie h. l. datur. 2. Condictio ex condictione, si vtilis sit numeratio, & bona fide pecunia condumpta sit. 3. Cond. ex stipul. quæsita numer. consequitur stipulatio, quæ hic non datur. De his Quinti. lib. 4. c. 4. Cuiac.

k ¶ Credidit. Hic nomine, non Italiani, aliàs * al. numeraquæritur ei actio, vt ff. Pan. lere pat. l. certi condictio. §. si numm. & T. f. cert. pet. l. si absente.

l ¶ Digesto ff. ¶ Nor. quod hic ex nouo obligatio contrahitur 19,96 vel. 19,96 vel.

m ¶ Conuenisse, quia alteri b stipulari nemo potest, vt ff. eo. l. stipulatio illa. §. alteri. & l. 38. l. 1. in fin. & Pa.

n ¶ Obligationem. hoc est existimam, quia defecit ex stipulatio, remanet ex numeratione, et sic duo contractus intercesserunt, vnus vtilis, alter inutilis: vt ff. de cer. pet. l. certi condictio. §. quemadmodum. si autem stipulatio esset, quia sibi esset stipulatus, non posset agi ex numeratione: vt ff. eo. l. si ita in fin. & l. seq.

o ¶ Exegerit. de fatto de iure non poterit.

p ¶ Rationem habuisse. sed ad quid exigitur in ea cathabitio, cum

a Cœlestinus.

b Quod si in libello ad scripsit in inducendo se ad Vesf. sed stipulatur si subscripsit. Bart. Mand. de Tabellionib. cap. 4. emittunt præsentium probatum.

c Pacto.

e Epistolæ præsentibus vsitatum in libris: d Præsumitur in stipulatio nibus res aliàs fuisse inter præsentes hoc est, præsumitur præsentia. e Præsumitur in stipulationibus ordo: hoc est, interrogatio præcedit respondentem.

f Verbis epistolæ.

g Vocem. id est, non promittentis est sicuta vocem interrogantis, quod est necesse: vt Inst. de verb. obl. in prin. ¶ Et facit, vt hæc * epistola habeatur: vt ff. depositi. l. Publius.

480/C.IV.K.5-4, 2173-2174
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ei fuerim stipulatus vt arg. ff. de sol. l. ... quia persona Iuliani non ad solutionem, sed ad obligationem fuit apposita: quod fieri nõ potuit, quare locus esset in adiecto: vt ff. de verb. obligatio. l. ... §. sibi, & l. si ita stipulatus fuero, §. Titium. §. Chrysogonus. Sed econtra quomodo habeo ratum non meo nomine gestũ? Resp. dic quod Iulianus nomine meo exegit à Iulio non, nisi debitor nõ esset solutũ. Vel dic haberi ratum factũ debitoris solutio, qui ad vtilitatẽ creditoris soluebat, non Iuliani recipientis, quo facto debitor liberatur: sicque in subsidiũ contra Iulianũ agitur, non ergo habeo ratum in subsidiũ sed ex ratihabitione deficit actio, & sic contra Iulianum in subsidium datur.

a ¶ Negotiorum gestorum. vt & C. de neg. gest. l. si pecuniam. Sed certè imò mandati: vt ff. de reg. iur. l. semper qui non. Sed solue, ibi fuerat priùs mandatum, & mãdatum receptum, & postea acceptũ, & ratum habitum: at a vbi nullum fuit mandatũ, non potest dari mandati: vt ff. mand. l. ex mãdato. in fi. sed negotiorũ gestorum: vt hic, & ff. de neg. gest. l. Pomponius. § in fin. licet nec hanc legẽ, quod volui, non potui: & quod potui, nolui, scilicet eum facere adiectũ: sic T. si quis ad. vel sibi l. multum interest.

a Mandati actio non datur, vbi nullũ fuit mandatũ.

a ¶ Gestorum. Contradicit Accurs. dandam actionem mandati ex l. semper qui non ff. de reg. iur. Respõde, hic duas actiones mandati, & neg. gest. sæpè cadũ de re dari, vt sit in arbitrio actoris, qua velit experiri. Sic & ratum habui, agam mandati, aut neg. gest. l. 3 ff. de except. rei iud. CVIAC.

a ¶ Secundùm. Eiusdem rei exemplum est in l. 1. T. eod. CVIAC.

b ¶ Responsum. Stipulata fuit mulier à marito dimidium dotis reddi, cùm moreretur, cui voluerit relinquere: valet: & sibi stipulata videtur, & sic heres aget, vt & T. de in. do. l. si mulier. facit ad l. ... l. etiam in ea re.

c ¶ Responsum. Quod non extat in Pandectis. CVIAC.

d ¶ Vlpiani. Ex hoc loco notandũ Vlpianum fuisse præfectum annonæ sub Alexandro. Sic fuit sub eodem præfectus prætorio, vt docet l. 4. T. de locato Lampridius in Alexandro scribit eũ fuisse præfectum prætorio sub Alexãdro, alij sub Heliogabalo. CVI.

e ¶ Amici mei. Vt hic, ita Vlp. quoque amicus dicitur in l. dini. ff. de iure patronatus & præfectus prætorio, & parens meus in l. 4. C. locati. Vide not. ibi. CVIAC.

f ¶ Moreretur. Idq; si mulier decesserit incestata, ex parte dotis nulli adscripta, nihilominus ex stipulatio transmittitur ad eius heredes legitimos. Nam sibi videtur stipulata. CVIAC.

¶ Videtur. & se tenet stipulatio.

b Nuda pollicitatio pro nudo pacto. † al. stipulat.

d ¶ NVda pollicitatione al. stipulatione. i. nudo b pacto, quod nullo vestitur † modo: vt dixi T. de pact. l. legem. Acc.

e ¶ Pollicitatione. Id est, pacto. CVIAC.

e ¶ Sæpè vt d. l. legem & T. loca. l. si tibi. & ff. de pact. l. iurisgentium. §. quinimò & dic casum, quòd conuenimus de permutando, & si non dares, quod ex permutatione dare debes, per stipulationem promisisti, quanti mea interesset: non dat, ago ad pœnam, & lite contestata in ea, cõmittitur pœna, vel sec. Ioan. ago de facto ex naturali obligatione, vt dec quia de iure non possum litem in ea de facto contestari, statim committitur, & petitur pœna. ACCV.

f ¶ Constituta sunt. Regula dicitur ex pacto actionem non dari in l. 7. §. vt pacti ff. de pact. Hic hoc sæpè constitutum dicitur. Ex crebris ergò constitutionibus fiunt regulæ iuris. CVIAC.

f ¶ Non semper. quia quandoque sic, vt not. d. l. legem.

f ¶ Non semper. Excipiuntur enim certi casus, de quibus in l. legitima. ff. de pact. CVIAC.

g ¶ Præterea. id est, præter id, quod nullo pacto promisit.

x ¶ Contra pactum. Id est, præter pactum. CVIAC.

c Quanti res, pro vero & communi interesse.

h ¶ Res. i. verò, & cõmune interesset & ff. de ver. sig. l. hæc verba.

gotiorum gestorum a actionem. PP. VI. Kalen. Mar. Præsente, & Extricato Coss.

Qui stipulatur, cùm morietur, ei, cui velit, dari, sibi, & heredi suo intelligitur stipulari. hoc dicit, & non est aliud, secundum BALD. Vel sic: *Si mulier stipuletur restitui dotem suam cui relinquet, nihil disponendo, videtur sibi, seu heredi suo stipulari*, sec. SAL.

IV. Imp. ALEXANDER A. Sabino.

SEcundùm a responsum b, Domitij Vlpiani c præfecti annonæ Iurisconsulti amici mei d, ea, quæ stipulata est, cùm moreretur e, partem dimidiam dotis, cui velle relinquere, reddi sibi, cùm moreretur, eam partem dotis stipulata videtur f. PP. II. Kal. April. Alexandro A. Cos.

Ista est solemnis lex, & habet duas lecturas, & vtraque est vera pœnalis stipulatio, si nudo pacto subiicitur, per litis contestationem eius conf... conditio, & sequitur condemnatio. hoc dicit. Vel sic *secundum vnam lecturam: Vbi stipulatio incipit à præcedenti facto pactionis nuda, committitur litis contestatione super pactione nuda: vel secundum aliam lecturam, super cõditionali, vel per interpellationem factã super pactione.* BAL. Vel sic: *Ex nuda conuentione non datur actio: sed lite super ea mota, licet de facto committitur sequens pœnalis stipulatio.* SALY.

V. Impp. DIOCL. & MAXIM. AA. & CC. Isidoro.

NVda pollicitatione d a, secundùm ea, quæ sæpè e constituta sunt f, ad præstanda ea, quæ promiserat, vrgeri quisquam non semper f iura permittunt. Verùm quoniam præterea g si contra pactum x feceris, quanti ea res h est, dari tibi stipulanti aduersarium tuũ promisisse proponas, huiusmodi etiam obligationis i post moram litem k λ extitisse l conditionem, & eius m summæ n, quæ in hac quoque stipulatione continetur, petitioni locum factum esse conuenit μ. S. V. Kalend. Decemb. AA. Coss.

Promissum solenniter ex causa transactionis, si est certum, petitur per certi condictionem: sed incertum petitur per actionem ex stipulatu. BALD.

VI. Iidem AA. & CC. Ernio.

SCire debuisti, quæ sub transactione dari placita sunt,

i ¶ Obligationis. Certæ ex stipulatione. ACC. quasi dicat, non solùm si contineret hæc secunda pactio certum, sed etiã nunc, cùm contineat incertum. Vel, id est, non solùm cũ præcederet vestita: sed etiam nunc, cùm præcessit nuda, cõmittitur hæc secũda litis contestatione, secũdum vtrumq; intellectũ. Vel, id est, non solũ si incepisset à conditione, & desiisset iam posse dari, vel fieri: sed etiã nunc, cũ præcessit pactio nuda. hæc tamen non sic placet: media placet. Et quod subiicit, etiam eius summæ, &c. quasi dicat, non tantum quãdo esset certa, sed etiã nunc, quãdo incerta. ACCVRS.

k Post moram litem. Sed quomodo lis super eo, cuius nomine non est actio, cõstituti potuit? vt arg. ff. de negotiis gest. l. si pupilli. §. fin. hoc dicas super nuda obligatione, siue super vestita, cũ nondum extiterit conditio? Resp. secundùm Io. super nuda fiet petitio, & contestatio de facto, quæ a licet nullũ habeat effectum quãtum ad hoc, vt ex ea fiat condemnatio: imò absolutio quasi ex inepta actione: valet tamen quãtum ad cõmittendam pœnam: sic & ff. de verb. obli. l. si Titium: vt si ita promisisset, dabo cùm petierit à me: & si non, promitto decẽ. nam & hæc petitio operabitur commissionem pœnæ: vt ff. de verbo. obligat. l. si decem cùm petiero.

a Lis cõtestari super eo, cuius nomine non est actio, non potest, vt ex ea fiat condemnatio: sed vt committatur pœna.

¶ Et si quæras, qualiter de calumnia iuret actor? Resp. nõ iurat: quia non procedit actio. Vel iurat, quòd non facit animo calumniandi, & verum iurat: sic & ff. de negotiis gestis. l. atqui natura. §. vlt. Nec b mireris agi ex naturali obligatione: quoniã secundùm Bez. ea datur actio, licet non habeat effectũ: vt ff. de fideiu. l. fideiussor obligari §. fideiu. & secundũ hæc non obstat oppositio, nulla est mora, vbi nulla petitio: & sic non committitur pœna: vt ff. de reg. iur. l. nulla. & ff. ad l. si pupillus. quia hic fuit petitio, vt dixi. Vel resp. quòd non agitur ad pœnam propter moram: sed quia extitit cõditio stipulationis pœnalis, quã vult lex extare, cùm de facto fit contestatio litis. Alij dicunt moueri litem super pœna, & ante eundem non est commissa: sed in ipsius exordio committitur: sic & ff. ad l. si Titius. sic etiam cùm quis litem contestatur in actione pro socio, soluitur societas, & incipit illa actio competere: vt ff. pro socio l. actione. in prin. & §. pro socio l. tandem. Vel pone tertiò quòd constituisti dare librum, quòd si nõ dares, promisisti mihi decem nomine pœnæ, vel interesse, mihi dare teneris statim, cùm fecero contra te litem cõtestatus de libro. Vel quartò post pactum nudum promisisti interesse, si nauis ex Asia venerit, & cœpi statim agere ad librum, & statim venit nauis, dimittam illã litem, & agã ad interesse, cùm nauis venit, ad quę duas vltimas positiones multum conuenit hæc littera & facit ad Lit. tam. ff. pro socio l. duo. ¶ Quando c autẽ quælibet stipulatio pœnalis committitur? Dicunt quidam, demum post litem cõtestatam, vt hic, quæcunque pactio præcesserit: sed si nulla, tunc demum cùm posse dare, vel facere desiisset: vt ff. ad l. si ita stipulatus. alij ex qualibet mora dicunt eam committi: nos idem dicimus, si præcessit pactio obligatoria: alioquin dicimus quòd primò, secundùm Azo. hoc tamen plenius diximus ff. de pac. l. si pacto.

b Obligatio naturalis quãdoque parit actionem.

c Stipulatio pœnalis quãdo committitur.

λ ¶ Post moram litem. Ex pacto scilicet, nec contestatam à promissore, qui si ex pacto nolit subire litem, committitur stipulatio. Ex pacto nemo inuitus quis subit litem. Acc. stipulata inuitus quis subit litem. CVIAC.

l ¶ Extitisse. scil. proponas nam extitit vel declaratum est eam extitisse, cùm lis est contestata, vel cùm potuit facere, & non fecit: sic ff. de vsur. l. sed & si quis. §. interdum.

m ¶ Et eius. & hæc est responsio.

n ¶ Summæ. & incertæ, quæ per sententiam certa fierer Insti. de actio. §. curare. ACCVRS.

μ ¶ Conuenit. Vide scripta ad l. 9. ff. de verb. oblig. item ad l. 115. & 117. ibi. CVIAC.

scire.]

480/C.IV.K.5-4, 2175-2176
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SCIVS.] CAYVS. Petis à te centum, cum nihil mihi debeas: transigi, & nomine transactionis aliquid promiſiſti mihi. ſi fuit certum, agam condictione. ſi incertum, agam actio. ex ſtipulatu. VIVIAN.

a ¶ *Certa.* ex decem.

b ¶ *Incerta.* vt in facto.

c ¶ *Poti poſſe.* licet prius nihil debebatur: vt & *T. de transact. l. nec incertum.* & agitur conditione certi, vbi eſt commutatio actione ex ſtipulatu, vbi eſt incertum: vt *Inſtit. de verb. obligat. in princ.*

NEque] CAYVS. Pupillus, vel adulus ſtipulatus eſt aliquid ſibi dari: quæritur an necessitate ſtipulationis: quia nec expectatis præſentia tutoris, vel curatoris: & responderunt quòd non. a ¶ *Neque tutoris.* Hæc l. repetita eſt in *l. ſuper. de auctor. præſt.* Vide ſic in hac reſtituenda eſt inſcriptio: *Idem* AA. & CC. *Antonino.* ſubſcriptio, *ſi non dic.* AA. *Coſ.* CYIAC. & ¶ *Non ambiguum.* vt *In ſpecie de auctorit. ſtipulat.* ¶ *pupillus.* & *T. de auctoritate præſt. l. 1.* & *Inſtitu. de auctor. tutor. in princ.*

a ¶ NOn *moriturum.* Pone * eulam ſecundum Ioan. Tenebaris mihi ad Sticham: ac cuſtodiae in mora, deceſſit: nunc mihi eundem promittis: tenetur ad arbitrationem, licet deceſſerit: vt *ſ. de verb. obl. Liber ſtipulationum.* §. *penultim.* & *de interdictis. l. eum, qui.* §. *ſi interdum.* & ſi hoc dictum poſt mortem, determinat, *ſtipulatur*, participium & dicet non moriturum, ſc. moriturum. qui iam mori plus non poteſt: quia mors illi vita non dominabitur, & non erit mora in primo caſu legis. Alii dicunt ſic: Promiſiſti mihi ſeruum Stichum vivum non moriturum: & cùm eſſes in mora, deceſſit: quæritur, vtrum poſſum agere contra te? Reſpond. duo promiſiſſe videris, ſc. ſeruum, & non moriturum. ex eo quod ſeruum, vnatim: ex eo quòd non moriturum, eſt impoſſibile, & non tenetis: ſic *ſ. de verb. l. Caſſius.* §. *idem ait.* nec vitiat pars inutilis vitium: vt *ſ. eod. l. ſi mihi,* & *Tim.* & *l.*). §. *penultim.* & *ſ. ſi cuiquam parator l. certi condictio.* §. *quoniam.* Nec poteſt poni caſus, quòd in genere promiſeris ſeruum: quia tunc ſtatim dicerem, *poſt mortem nomen,* &c. cùm b genus perire non poteſt: vt *ſ. ad legem Falcidiam. l. in ratione.* §. *ſ. diligenter.* & *ſ. an. l. ſuper.* §. *ſuorum.* Et ſecundum præſentem caſum hoc dictum, *poſt mortem eorum.* &c. determinat verborum, *poſtulat.*). Vel certè dic promiſiſti Stichum non moriturum & ſi moriatur, autorpa dare, promiſiſti eum ſemel decedit, petam centum. & ſecundum hoc dicet, ſtipulatus: ſcilicet centum. & ſic poena promiſſio fuit inutilis, ſecunda vellet nec vitiat inutilis vitium: ſecus ſi vitiatum non ſerit: quia valet: vt *T. de adoleſc. edicto. l.* §. *eqnd.* & facit *ſ. de conſtit. l.*). ACCVRS.

b ¶ *Impoſſibile.* quo ad ſeruum. ACCVRS.

c ¶ *Promiſſio.* id eſt, idò inutilis. CYIAC.

d ¶ *Poſt mortem.* Seruum mortuum reſtituit ſtipulor, ſi ante debitum fuit. Nà quidquid debetur, nectit in ſtipulatione ſi inſtituto poſt. At debetur ſeruum mortuum, qui fuerium eſt, aut ex omni alia caſu, qui poſt mortem mortuus eſt. Ergo & illem deducere in ſtipulationem poſſumus. Recte poſtulo ſeruum, qui nunc eſt in rebus humanis ex lege, vt etiam poſt mortem præſtetur. Nam eius æſtimatio debebitur arg. *l. 10. de verb. obligat.* CYIAC.

Codex.

certi, * vel incerti b ſtipulatione ſubſecura peti poſſe. * S. XVI. Kal. Ian. Siemij AA. Cons.

Abſentia tutoris commodum pupilli non impedit. BALD. Vel *lic: Abſtinet poteſt ſibi quærere ſine tutoris, vel curatoris auctoritate.* BALD.

VIII. *Idem AA. & CC. Antonio.*

NEque tutoris a, neque curatoris abſentia quicquam ſtipulationi nocet: cùm & fœminam minorem viginti quinque annis abſente curatore ſtipulari poſſe non ambiguum d. S. XVI. Kalend. Februar. CC. Cons.

Impoſſibile ſecundum naturam non poteſt promiſi: ſed æſtimatio hominis mortui poteſt promitti. hoc dicit ſecundum BALD.

VIII. *Idem AA. & CC. Poſtumio.*

NOn moriturum * præſtari ſeruum impoſſibile c promiſſio d eſt. Poſt mortem, autem eius e ſtipulatus b, rectè ſolutionem f poſtulat. S. XII. Kalend. Mart. CC. Cons.

Mortuo morte, vel cruciatus corporis ſtipulationem vitiat: non mutus mutè, vel mouenda ſitis. BART.

IX. *Idem AA. & CC. Capitoni.*

SI quidem Zenoni ſtipulantis, mortis, vel cruciatus corporis g terribus timore ſpondendi h: adverſus experientem exceptione propoſita i defendi potes k. Sin verò nihil tale m probetur accuſationis inſtitutæ, vel futuræ præteritis n, non ob turpem: ſed probabilem cauſam ζ habita ſtipulatione, promiſſio non infirmatur. Sin

a ¶ *Eius.* ſcilicet ſeruli.

b ¶ *Stipulatus.* ſimpliciter.

c ¶ *Solutionem.* æſtimationis. ACCVRSIVS.

SI quidem] CAYVS. Promiſi tibi pecuniam indoctus per metum? non valet promiſſio.

autem ob non inſtituendam accuſationem criminis pecunia promiſſa ſit, cùm * de huiuſmodi cauſis * pacifci non licear n, peniti denegatur. S. V. Id. Octobr. Varuariæ, Catariſbus Cons.

Stipulatio per quæcunque verba concepta valet. SALVC.

2. *Imp.* LEO A. *Erythrio P.P.*

OMnes ſtipulationes, etiam ſi non ſolennibus, vel directis a ¶ : ſed quibuſcunque verbis conſenſu contrahentium compoſitæ ſint, vel legibus b cognitæ, ſuam habeant firmitatem. Dat. Kalend. Ianuar. Conſtantinop. Martiano, & Zenone Cons.

Stipulatio concepta per mortem, vel ex morte, vel ex morte articulo, eſt valida de iure hoc dicit. Et omnia alia legis, quæ ſiguantur ſunt Inſtitutiones, & ſunt optimæ. BAL. Vel ſic: *Qui poteſt ſtipulari poſt mortem ſuam, vel ante, ſimiliter & legere.* SALVC.

21. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Menna P.P.*

SCrupulosam c [veterum] inquiſitionem, verùm poſt mortem, an cùm moreretur d, vel pridie, quàm moreretur e, ſtipulatus ſit aliquis dari, f vel in teſtamento legari, vel fideicommiſſi nomine aliquid derelinquebat, penitus amputantes: omnia quæ vel quicunque contractus vel ſtipulati, vel pacti ſunt contractiones, vel teſtatores in ſuo teſtamento diſpoſuit, etiamſi poſt mortem, vel pridie, quàm moreretur, ſcripta eſſe noſcuntur: nihilominus pro tenore contractus, vel teſtamenti valere præcipi-

a ¶ Vide Boſſid in pandect. *de pactis* ex *l. 1. ff. de tranſact.* & *l. 4. 7. 8. 9. ſuper quod mat. cauſ.* CYIAC.

b ¶ *Topondiſſi.* ex cauſa donationis.

c ¶ *Exceptione propoſita.* Competit quidem actione ex ſtipulatu: quia eſt ſtricta, ſed excluditur exceptione metus, inò qui metu coactus promiſit, habet actionem quod met. cauſ. quæ hoc eſt, vt ſtipulatus ſtipulationé accepta faciat, aut in quadruplum obtemperet, *Lg. §. pe. ff. quod met. cauſ.* CYIAC.

d ¶ *Potes.* vt] *in l. 1. de dolo.* in ¶ *Nihil tale.* quod dictum eſt ſupra.

e ¶ *Præterita.* Promiſſi enim ei, vt non accuſaret, vel in accuſatione non procederet non tamen hoc expreſſit: vt & *T. quod metus cauſa. ad excuſationem.* ac in ſequenti caſu fuit expreſſum: & ideo ibi non valet. Vel hoc caſu loquitur, quando * poteſt transigi: in ſequenti, quando non. Quando poſſe, vel non, habes. f *de transact. l. ſi ſtipulatus.* ſi tamen & quando poteſt transigi per caſumeria accuſabat, nó tenetur: & ſi fabulſi, repetes b ex edicto de calli. *ff. de vel. l. 1. §. ſi ſi ad ed.* CYIAC.

b Vide Gaufr. *de minoribus ex iure de iurisdict.* ſed.

c ¶ *Probabilem cauſam.* id eſt, paſſi. CYIAC.

d ¶ *Cùm.* id eſt, quando, vel cùm non haeat, ſi ſtiber expreſſo ſecundum primum caſum.

e ¶ *Cauſa.* Id eſt, ne quis accuſetur. Ideò in illis cauſis ſtipulatio nó valet cú pactis non valeat, quod eſt perpetuó. Quare ſi quis non ob aliam cauſa pacifceretur, aut ſtipulatur, nó accuſatur, inutilis eſt ſtipulatio. Excipitur crimé capitale, *l. transigere.* 5. *de transact.* vide ibi non. CYIAC.

p ¶ *Non ſecus.* ſi nocens eſſet: aliàs contra: vt] *ad leg. Iul. de adul. l. ſerm.* ACCVR.

q ¶ OMnes] *Dicitur* c. per eadem verba debebat fieri olim c *Dicitur* & *eſtiliqua*, ſed *Iuſtinianus* ſi ſtipulatio promiſſio ad ſuccurrentiorem verba quæ. d *Stipulatur* quia poteſt poſt mortem, cùm moriatur: ut adde Cláu. verba poſt *mortem ſup. in ſtipulatione de verb. obligat.* & in locutio.

respondeo, per quæ ſicbat intertingatur, vt, dabis? dabo. hodie etiam per aequipollenta, vt, dabis? ſic, vel etiamnet *Inſtit. de verb. obligat.* §. *in hac re.*

b ¶ *Solennibus,* vel directis. CYIAC.

c ¶ *Vel legibus.* Vel abundat. CYIAC.

SCrupulosam.] CAYVS. Olim non poterat quis ſtipulari aliquid ſibi dari poſt d mortem, vel cùm moreretur, vel pridie quàm moreretur: hodie ſic.

e ¶ *Scrupulosam.* Ex hac Leo ſlegitur, actiones quæ non incepterunt à defuncto, vel in defuncta, incipere à perſona heredis, vel contra heredem, *quod* eſt contra regulam iuris antiqui, quæ traditur in *L. 1. de C. T. bonis de diuer. rescr.* illa regula ex hac referipto ſublata eſt, nó directo ſed per conſequentiam. Quare baſtaret directó ſubtulſe per *l. omnes. 3. ex aff. ab hered. & contra hered.* incip. quasi hæc non ſufficeret, quæ ex hac ſubſcriptio eſt, vt deceret ſubſcriptiones. Vide etiam ſcripta ad *l. 1. eod.* CYIAC.

f ¶ *Mereretur.* promiſſio: vt *Inſtit. de inut. ſtipu.* §. *ſed & ſi quis.*

g ¶ *Moreretur.* Nam qui ſtipulatus, vel promiſit, pridie, quàm moriatur, videtur ſtipulari, vel promittere, poſt mortem ſuam, ita non poteſt fieri, quando ſic illud pridie, ſiſe poſt mortem. CYI.

h ¶ *Aliquis dari.* de faciendis mutis dicit.] *ad l. fin.*

Z Z 2

a ¶ *Præcipi*

480/C.IV.K.5-4, 2177-2178
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Praecipuum. vt *Infra de inutili stipul. §. post mortem. & §. ex.l. quotiemcumq. §. i. & l. vt ab heredes.*).

a *Idem.* Eodem ergo hac Canno edita, *l.1.T. de iure emphyt.* Cyr.

Mgnum.] Cayv. Promisti mihi centum, vel scribere libris hinc ad Pascha: & nisi solueres, vel esset liber scriptus, promisti mihi pensum adeo mense pascha. non fecisti, quod tenentis aliquid inc. dixti in pensum? dicitur quod fieri non potest nescitare per hoc, quod te non interpellasti: quia prædictum tempus debuisti memoriæ commendare.

¶ *Magnum.* Meminit huius l. *Infra in l. 1. supra de iure emphy.* Cyrac.

b ¶ *Stipulatur.* id est, promittit: sic *§. f. de dolo. indeb. §. non seruum §. penultimo.* In hac glossa dicitur stipulari quandoque significare promittere, vt hic: sic *l. §. non seruum. §. de condict. indeb. & in l. in bona fidei. §. quod certa. l. §. debitor. de contrahen. empto. & l. in pupilla. §. de fide.* Sumus. Lege Lætoria minor 25. annis non potest stipulari: id est, à minore 25. nõ possumus stipulari. Verò non sic sumitur *in §. præterea. Institut. quod mat. iub. obligat.* Non sic in hac l. magnum, quòd malè putauit Accursius. Sed pro *stipulatur*, vellet Haloander, stipulari legendum putaram si hoc sensu dixit, stipulatur, ere subiicit: *promisit?* Quare sic legendum, *stipulari oportet, quam stipulatur* voluit, *promisit.* Nam alij licet stipulari, fabricta pœnalis stipulatione *§. alioqui. Infra de const. stipul.* Cyr.

¶ *Stipulatur*, vel quæ *stipulatur* legend. *stipulantem, vel alij quem stipulatur, &c.* Cyrac.

c ¶ *Admonuit.* Nota, citra admonitionem b: sic *§. de vsur. l. pecunia. & T. de iur. emphy. l. 1. §. fin. & §. de lege commissoria. l. §. fundum. §. 1. in. & supra de pignor. l. creditor. & §. de fideiussoribus. l. 1. Tiraq. §. aurea.* ¶ Sed argu. contrà *§. pater. leg. 1. fin. & T. de iur. emphy. l. fin. §. 1. & de minor. l. Mouliu. & §. de opt. legat. l. cum patronus. & de damno in-fect. l. 2. §. hoc autem iudicium.* Item si hoc ad eximendam pœnam nihil in profectò: ergo non d potest purgari mora pœnalis stipulationis, vt hic, *& §. de adi. & obligat. l. rescriptis. §. de illo Pompon.* Sed contrà *infra de fideiuss. l. fideiussor. & §. si quis cum. l. & §. pupil.* vel. Sed ipsa specialia in iudicio sic etiam in arbitrio, vt in alio contra. *§. de arbit. l. Celsus.* ¶ Item contrà *§. de verb. obligat. l. §. in fine.* Legendum vel plus, vel minus, vt in Græca constitutione Zenonis [illegible] de adi. priuat. Cyrac.

b Tempus vel factum mille quinque rem fuit, pro eo quod ad estimandam doceat in pœnis, ita cit. Rimis in mora: Sine vlud tempus obligationi adiecto vt tuo, a pœnis. cuius ei iuse. Gl. in l. annum. §. fi. hoc vide Mathef. Superius tra. Vel vt. Dies regulariter pro homine interpellat: vide tamen exceptiones. a pud Bolognum regula dic ma. Vel ita, Mora fiet interpellatione diei, aut hominis non contrahitur. quod in minore tempore (Gloss. in quibus confirmatur. & pia causa fit. Vide Tira quell. priuilig. 32. nu. omis. Montepuna. In stipulatione ex forge il pedit.

mora *. Dat. III. Idus a. December. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. II. Cos.

Ista lex est magna in materia purgationis mora. & hoc dicit: Dies interpellat pro homine, & per lapsum diei pœna impurgabilis committitur. hoc dicit. Vel sic: *Vbi est certa dies pœnalis, post lapsum diei mora dies purgari non potest.* Sal. Vel sic: *Interpellatio hominis non est necessaria, vbi dies sit apposita: idcò post lapsum diei committitur pœna.* Sal.

XII. *Idem A. Menna* P.P.

MAgnam e legum veterum obscuritatem, quæ protrahendarum litium magnam occasionem vsque adhuc præbebat, amputantes: sanciimus, vt si quis certo tempore facturum se aliquid, vel daturum stipuletur b vel quæ stipulator à voluit, promiserit, & adiecerit, quòd si statuto tempore minimè hæc perfecta fuerint, certa pœnam dabit: sciat minimè se posse debitore ad exiendâ pœnâ adiicere, quod nullus eum admonuit c: sed etiã citra vllã admonitionem d eidẽ pœnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxius: cũ ea, quæ promisit, ipse in memoria sua seruare, non ab alijs sibi euanescentibus debeat poscere. Dat. IX. Id. Aprii. Constantinopol. Decio V.C. Cos.

Stipulationes facilidi transeunt de heredibus in heredes. Bal. Vel sic: *Stipulationes siue in dando, siue in faciendo, siue mixta, ad heredes, & in heredes sunt transitoriæ, & facilè possit implere per alium.* Sal.

XIII. *Idem Augustus Iuliano* P.P.

VEteris iuris altercationes decidentes generaliter sanciimus omnem stipulationem, siue in dando, siue in faciendo, siue mixta e ex dando & faciendo intuenetur, & ad heredes, & contra heredes transmitti, siue specialis heredum fiat mentio, siue non f. Cur enim, quod in principalibus personis fuitum est, non ad heredes, & aduersus eos transmittatur? Et sic euistimentur huiusmodi stipulationes, quasi tantummodò in dando fuerint conceptæ, cùm nihilominus & heredes factum possint adimplere g: illa subtili, & superuacua scrupulositate explosa, per quam putabant g ¿ non esse possibile factum ab alio compleri, quod alij impositum est. Et quare, cùm penè similis omnium hominum natura est, non etiã facta omnes, vel plus, vel paulo minus h adimplere possint: ne ex huiusmodi subtilitate cadant hominũ volantates? Dat. Kalen. Augu. Constantin. Lampadio, & Orestè VV. CC. Cos.

Verba conuicitiua in contractibus apposita probant inter contrahentes, dare contrarium probetur. Salyc. Vel sic: *Statur scripturæ, in qua seruus est stipulatus, vt non possit negari eũ seruum, & per consequens acquiri domino: illi in monacho, si scripsit me promisisse tibi monacho tali monasterij, non possum postea negare eum non esse monachum. Item creditur instrumento in die, & in loco, nisi per testes fide dignos probetur contrarium. hoc dicit.* Vel sic: *Statur instrumenta, dare contrarium probatur per scripturam, vel per testes bonæ opinionis, & famæ. hoc dicit secundum* Bvt.

XIV. *Idem A. Iuuenti* P.P.

OPtimam h quæstionem, & frequenter in iudicijs versatam, facis humanum est fallem in præsenti dirimere, ne diutiùs nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, & maxime in dando, siue in faciendo, siue in faciendo, siue mixta, ad heredes, & contra heredes transmittitur, siue specialis heredum fiat mentio, siue non: nec gratiatur quòd illa, quæ in faciendo consistit, contra heredes non transeat: quasi factum vel impositum non possit ab alio compleri: quia bene potest transmitti. a ¶ *Mixta.* vt * stilicet illa, quæ est de rationibus reddendis: continet enim dilationem reliquorum & instructionem in ipsis rationibus: vt *de cond. & demons. l. cum seruum §.*). Accers. ¶ *Adde*: continet enim stipulatio illa, rationes reddere spondet hanc sententiam, vt rationes allegentur, & excutiantur. Idémque vt breuia rationum tabularum, & reliquas reddantur, fique fiant. *l. Antoninus. §. vtil. §. de peculio.* Cyrac.

c ¶ *Sine non.* argumen. *§. de pactis. l. iuriusgentium. §. pactorum. & §. de probationib. l. §. pactum.* Sed contrà *§. ced. l. consensus. §. ad quod.* Solut. hæc concordia illam. *a.* Vel tertiò, an factum confessum in tempore mortis, vt *hic, & infra eodem. l. fin.* si modò per alium possit impleri: an non: & tunc seruus, quòd ibi dicitur. Vel vetius tertiò, an si sale factum, quòd possit per aliũ expediri: vt *hic*, an non: vt ibi argumen. *supr. de cadu. tollen. §. fin. notum in faciendo.*

f ¶ *Adimplere.* pro eis erat *§. de condic. indeb. l. §. non seruum §. libertus. & §. de fideiu. l. inter actiones.* quæ sunt argumen. contra. pro. Sufficiunt est *§. de diuiduo iud. Lauren.* ¶ Vide nota *ad d. l. nemo.* Cyrac.

g ¶ *Putabant.* scilicet antiqui.

¶ *Possibile.* Factum putabant rei cohaerere chaos rei existere vestigium *quod dicitur partum, & Lactantius. §. de verb. obligat. § sed cum pactum. Infra de stip. seru.* Cyrac.

h ¶ *Paulò minus.* Legendum vel plus, vel minus, vt in Græca constitutione Zenonis [illegible] de adi. priuat. Cyrac.

Optimam.] Cayv. Si seruus tuus stipulatur à Titio centum tibi dari, & hoc est factum instrumentum, in quo continetur, quod seruus tuus die tali centum stipulatus fuerit, & te agente ex illa stipulatione obligatus esset Titio, quòd seruus tuus non fecerit, atque quòd fuisset eo die præfixus, qui instrumento continetur: vel si tibi promisit aliquid, & inde fuit instrumentum quo continetur dies facta stipulationis: an non obstante tali exceptione agere possis, & ordinari scripturæ? Et respon. quòd sic: & in secundo casu præsumitur inter præfixus facta stipulatio, nisi Titio probauerit te, vel se non fuisse in ciuitate tota die, de qua facta est mentio in instrumento: scilicet vel per scripturam, vel per testes omni exceptione maiores.

b ¶ *Optimam.* ex eo quòd inter optimos vocabatur: aliàs nec est optima, nec bona.

a ¶ Pracipi

480/C.IV.K.5-4, 2179-2180
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Protestabatur. repete, contendebant antiqui.
b ¶ Debere ostendi. id est, an debeat dici debere ostendi.
c ¶ Personas. stipulantis, & promissoris.
d ¶ Personas. Sic & in l. pupillum ff. de auctorit. tutor. & adill. Iustin. CVIAC.

d ¶ Excelsas. quæ non patiuntur nomina sua apponi in instrumentis: vt ff. de quæstionar. tutor. l. pupillum §. † pupillus.

e ¶ Non omnibus perperam. id est, perperam esset, si hoc esset: vt ff. de probationibus. l. si quis liberum.

f ¶ Concedit. vt & T. de procuratoribus. l. maritus.

C ¶ Omnifariam. Vide Paul. li. 5. sent. tit. de testib. & not. ad l. 1. T. eo. & scripta ad l. 30. ff. de verbo. oblig. CVI.

g ¶ Si seruus. id est, an seruus fuerit præsens, an non fuerit: vel an fuerit eius domini: quia sic præsumitur quod ad acquisitionem, non quo ad liberalem causam: vt supra de iure deliberand. l. cùm aliquis.

¶ Et, ita est argumentatio, quòd plebeiæ[a] & curiæ per talia probentur, si inueniantur instrumenta, quæ dicant actum in tali curia, vel similia.

h ¶ Credendum. sic supra eodem. l. 7. & de donat. inter virum, & vxorem. l. si filij. ACCVRS.

i ¶ In eo die. scilicet toto: vt adiicitur Institut. de inutil. stip. §. item verborũ. quòd præsumitur: vt hic subiicit.

¶ Et nota, secundum hoc, diem,[b] & locum[c] apponi debere in instrumentis: vt & supra de diuers. rescri. l. si qua beneficia. & in authentic. vt præpo. no. impe. in princ. col. vi.

k ¶ Et meliùs. Nota, maioris[d] auctoritatis scripturam, quàm testes. quòd admitto cùm[e] dubium est de numero annorum, vel temporis lapsu: vt & supra si mi. se ma. dic. l. ij. Aliàs contrà: vt supra de fide instrument. l. in exercendis.

¶ Sed quid si duæ[f] appareant scripturæ, vna, quæ dicit stipulatorem fuisse Bononiæ, alia Romæ eadem die? Respon. bonum iudex videbit, cui potiùs credendum sit: quòd si non videris, neutri credes: vt supra de fide instrument. l. scripturas. ACCVRS.

γ ¶ Scripturam. Scriptũ scripto subruitur. CVIACIVS.

l ¶ Per testes. tres, & vel plures: nam per duos non videretur: argum. supra de fide instrum. l. in exercendis. Vel hic in primaria,[b] vnde duo sufficiunt.

Codex.

* Lege l. sed Aquilian. CVI.

* deest.

a Plebeiæ, & curiæ quibus gerebantur.

† Vide Afflictum ad hunc legem. ... b Dies, & locus ponendus in scriptura, & substantia instrumenti publ. ... c Locus in instrumento apponendus est. ... * commentar.

d Scriptura maioris sit auctoritatis, quàm testes.

e Scriptura vt ... quæ maioris fidei in his, in quibus difficile est habere instantiam monumentis ...

f Duarum scripturarum, quæ maioris sit auctoritatis, & quæ magis sequenda.

g Testes quot requirantur ad reprobandã scripturam publicã. v. Gl. Nou. 73. c. 2.

h Testibus duobus reprobari potest scriptura priuata. v. Gl. l. 15. sup. de fid. instr.

ximè in fœneratitiis cautionibus, solitum est adscribi, stipulationes per certos seruos celebrari: sed quidam in deuotione teneri, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem non esse seruum adhibitum contendebant: alij verò non eius seruum esse, ad quem pertinere scriptura protestabatur[a]. Et si non per seruum, sed inter præsentes celebratam esse [rem *] fuerat scriptum: & hoc iterum dubitabatur debere ostendi[b] partes esse præsentes. Cùm itaque satis vile est in contractibus & seruos adhiberi, & præsentes esse personas[c] adscribi, fortè propter personas a dignitate excelsas[d], vel mulieres (quas naturalis pudor non omnibus perperam[e] sese manifestare concedit[f]) sancimus tales scripturas omnifariam[C] esse credendas: & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi † omnimodo & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino acquisitam: & non dubitari si seruus[g] ipse præstò fuerit, vel eius dominus, pro quo scriptus est, fecisse stipulationem.

Et si inter præsentes partes res acta esse dicitur, & hoc esse credendum[h]: si tamen in eadem ciuitate vtraque persona in eo die[i] commaneat[*] in quo huiusmodi instrumentum conscriptum est: nisi is, qui dicit sese, vel aduersarium abfuisse, liquidis, ac manifestissimis probationibus, & meliùs[k] quidem si per scripturam[γ], vel saltem per testes[l] vndique idoneos, & omni exceptione maiores[∂] ostenderit[m] sese, vel aduersarium suum eo die ciuitate abfuisse: sed huiusmodi scripturas propter vtilitatem contrahentium esse credendas. Dat. Kalendas Nouembr. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Verba contractuum debent trahi ad possibilem, & non impossibilem intellectum. hoc dicit. Vel sic: *Stipulatio faciendi collata in tempus mortis promissoris, non redditur inutilis: sed transmittitur in heredem. Idem in legatis, & fideicommissis. hoc dicit secundùm* BALD. Vel sic: *Sicut promissio dandi facta, cùm promittens moritur, valet: ita promissio facti: & sensum magis spectamus, quam verba.* SALYC.

XV. Idem A. Ioanni P.P.

SI quis spoponderit[a] insulam,[*] cùm moriebatur[ζ], ædificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio: sed nobis sensum contrahentium[p] discutientibus, verisimile esse videtur hoc inter eos actum, vt incipiat quidem contra morientem obligatio: immineat autem heredibus eius, donec ad effectum perducatur[q].

Nemo enim[r] ita stultus inuenitur, vt tali animo faceret stipulationem, vt putaret posse tantum ædificium in vno momento[b] horæ extollere: vel eum, qui moritur, talem habere sensum, quòd ipse sufficeret ad huius operis completionem.

Sancimus itaque si quid tale euenerit, heredes eius teneri, vt factum, quod mortis tempore facere promisit, hoc heredes eius adimpleant, quasi speciali heredis mentione habita, licèt hoc minimè fuerit expressum.

Quemadmodum enim si in dando concepta fuerit stipulatio, & contra heredes transmittebatur: ita & si in faciendo est, licèt in mortis[*] tempore colligatur: attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & heredes obligari: vt non discrepet factum à datione[f]: sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea.

Quod & in legatis[s] similis modo relictis obseruari censemus. Dat. XV. Kalendas Nouembris, Constantinopoli, post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. anno secundo.

Sciant. Vel hic non directò contra instrumentum: sed[a] per obliquum probetur.

∂ ¶ Exceptione maiores. Sane reprobatio sic supra in l. si quis de testib. CVIAC.

m ¶ Ostenderit. Sed quomodo, cùm dies[b] instrumenti edi non debeat: vt ff. de edend. l. j. §. edituros? Respond. illud habet locum, quando inquirit edi instrumentum: hic autem volens. Vel verius quia hic vult dicere falsum in die: & ideò est edendus: vt supra de fide[*] instrument. l. final. ¶ Et caue, quia hæc lex in[c] priuato instrumento videtur loqui. ACCVRS.

a Similis Glo. Nouel. 73. c. 2.

b Dies instrumenti ea debent edi.

c Dies, & consul exprimantur in priuata scriptura: tamen quæ scripsi ad Glo. l. ... Nouel. ...

S[a] quis.] CASVS. Si promisisti mihi facere domum, cùm morieris, an valeat stipulatio? Dicitur quòd sic, licèt enim non valeret: & heredes tui tenebuntur ædificare domum. VIVIAN.

a ¶ Spoponderit. Iustinia. his constit. l. vtrum. & pon. parea facit stipulationes, quæ in dando, & quæ in faciendo consistunt. At l. nemo. ff. de donat. reio. quam hic Accursius adfert, loquitur de stipulatione operarum, quæ est in dando. Vide scripta ad hunc locum, & not. ad d. l. nemo. CVIAC.

n ¶ Insulam. id est, domum.

ζ ¶ Cùm moriebatur. Vide scripta ad l. 45. supra de verb. oblig. CVIAC.

o ¶ Moriebatur. promissor.

p ¶ Contrahentium quem licèt[d] attendimus: vt ff. vt act. ab here. l. j.

q ¶ Perducatur. scilicet promissio.

r ¶ Nemo enim. si factũ possit expleri ab herede, valet stipulatio. CVIAC.

s ¶ Momento[*]. hoc enim fieri non posset: vt ff. eodem. l. continuus. § .... licèt Christus dixerit: Possum dissoluere templum hoc, &c. sed de templo corporis sui dixit.

f ¶ A datione. quantum ad transitum: vt hic. & supra eodem. l. veteris. & contrarium hic positum, & hic posset poni: sed quantum ad alia differunt: vt ff. de verborum obligationibus. l. continuus. § fine. ACCVRSIVS.

t ¶ In legatis. puta, dãnas esto heres meus, cum morietur, facere illi domum.

d Sensum esse euidentem, licèt ...

e Quedam ex sua ... non possunt, vt momento perfici nequeant.

* mortis tempore.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Dixit de vtili, sequitur de inutili stipulatione.

480/C.IV.K.5-4, 2181-2182
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE INVTILIBVS STIPVlationibus a.

TITVLVS XXXIX.

Superior titulus fuit de stipulationibus, quæ pro utilibus semper habitæ sunt, vel quæ inutilitatem saltem, sudio suæ vtilitatis, vel l. 13. & l. vltim. vel quæ, cessante factorum tamen inutilem faciunt obligationem, ex qua pendent: vel l. 3. titi. dequi. propriè est de inutilibus id est, quæ obligationem non parium, vel quæ informantur per exceptionem doli, aut metus, vt stipulatio doli, aut metus superfluæ, l. penult. de qua etiam allum est titul. superiore, l. 3. 9. sed superfluæ alterius vtilitas: vt & l. 18. de inutili agitur ex adiunctis vtilis stipulationis. Ita autem sunt inutiles stipulationes, quæ in hoc tituli proponuntur: siquæ pupillus sine tutore authoritate suponitur aliquid, l. 1. Quæ liberos matrimoniumque contingunt pœna vinculo, l. 1. cum propositio generalis est, libera, id est, nullam pœnam mutæ conditio matrimonia esse debere tam in contrahendo fidelior, vel l. Titio §. 1. D. de condit. & demonstr. quidem in disrumpendo. Sponsio autem fidiusiæ est de disrumpendo matrimonio: vt si consuaserit ne liceret voire, aut vxori matrimonium disrumpere fidiusiæ stipulatione pœnali: Si quo tempus fuerit dimittam: quæ consuetio, & stipulatio inutilis est, si circulus quantitatem pœnæ legitimæ: quia legibus fuerunt esse non possumus: sed consensi esse debemus legum pœnæ. quod non tantum in hac specie prodidit l. 19. D. de verbor. obligat. sed & generaliter l. 1. supra de testam. quæ pro eo, quodlibet. prof. vel plenè fuisse fuit, quæ à fere non manifesta quadruplum, aut quintuplum non stipulari concessum. Item l. 3. diuersi inutilem esse, quæ si cum absente, & eadem simul, ut l. vltim. cum, quæ si alteri, extraneo, fuisse, non, si ei, qui est in nostra potestate, vel quem in potestate habemus, & ita demum si nostra non incessit: non etiam si interest nostra alteri dari: tum hæc stipulatio valet, non vt alter agat, quæ absit: sed vt stipulator agere possit in id, quod interest, sine subsecutio stipulationem quanti ea res est, vt l. 3. sine emptore, l. Stipulatio illa. §. 6. stipulet, & frequen. D. de verbor. obligat. Dari, quæ absit, vt proponitur in l. 3. hanc titul. & l. 1. titul. superioris. unde ex diuersis eiusdem videtur alteri præsenti non inutiliter aut stipulari: & verum est ea stipulatione alteri esse vtilem alteruum, l. 6. procuratorem. D. de verbor. obligat. l. 6. diffuse. §. 1. prædicto. D. de euict. & aqum. l. donationem. §. 1. D. de donat. l. 41. D. de mort. caus. donat. quia ipse præsumitur stipulatus, licet stipulatus non sit, quæ præsumptio de absente fieri non potest: quia consensus natura præsumptionem iuris spectat. Præsumptione sola contra veritatem etiam sufficiatur stipulatio in specie, l. 1. & l. penult. supra titul. proxim. Lex 4. huius titu. est de pupillis, & stipulatione mutua successione, sine dominio agnoscit, quæ confringitur libertas testamentorum, quæ est etiam inutilis. CYIAC.

Ista lex tractat de materia pupillari, & est quædam materia per se. hoc dicit: Pupillus sine tutoris auctoritate promittere, non obligatur. BALD. BART. & SALYCETVS.

1. Imp. ANTONINVS A. Paulino b

EX stipulatione, in qua impubes a sine tutore authore spondisti, non es obligatus b a. PP. Kalend. Iul. Romæ, Læto II. & Cereale Coss.

Stipulatio pœnalis non valet in matrimonio. BART. Vel sic: *In matrimonio nemo detineatur cum eius hoc dicit.* Vel sic: *Matrimonia debent esse libera à metu pœnarum.* BVTR. *Sed secundum est contra legem diuinam: quia quos Deus coniunxit, homo non separet: vnde est corrollum in cap. gaudemus. de diuortiis.* BALD.

1. Imp. ALEXANDER A. *Monophilo.*

LIbera † matrimonia, c esse antiquitus placuit: ideòque pacta, ne liceret diuertere d, non valere, e & stipulationes quibus pœnæ f irrogarentur ζ ei, qui, [quæve] diuortium g fecisset, ratas non haberi constat h. PP. III. Non. Februar. Maximo II. & Æliano Coss.

Primò pœnis quandam generalem doctrinam. Secundò infirmat ad speciem: secunda ibi, cùm igitur. & hoc dicit, Inter absentes stipulatio non contrahitur, & alter alteri stipulari non potest. BART. Vel sic: *Inter absentes non potest contrahi stipulatio, nec alteri stipulari. Item quando petitur interrogatio, admittitur petitio incerta corrigenda per sententiam.* BART.

a ¶ *De inutil. stipul.* Inutiles stipulationes sunt ex quibus vtilis, siue efficax stipulatio non datur. CYIAC.

EX *stipulatione.*] CAYVS. Pupillus sè retinere habeat, siue ceteri authoritate obligari non potest: idem si non habet tutorem: quia è quis dolo stipulatur ab eo, non valet stipulatio. VLPIAN.

a ¶ *Impubes.* Scilicet re.

b ¶ *Non te obligatur.* Dic quòd pupillus, si habeat tutorem, obligare se non potest sine eo alioqui extraneo cuilibet, vt pio, nisi * in quantum locupletior est: vt *ff. de auctor. tutor. l. impubes, & ff. commun. l. 13. in principio.* Si verò non sit locupletior, tunc naturaliter tantùm: vt *ff. de minorib. l. 3. in fine.* & hoc casu est proximum pubertati alias b nec naturaliter: vt *ff. de condict. indeb. l. quod pupillus.* Tutori c autem nec civiliter, nec naturaliter: vt *ff. de auctor. tutor. l. 5.* cum d tutoris authoritate potest se obligare civiliter, & naturaliter: vt *supra ff. tutor. vel curator. l. etiam.* Idem intelligendum est in adulto e, si habeat curatorem: vt *supra de in integr. restitut. tit. l. 3. curatorem.* si autem non habeat tutorem, nec naturaliter, nec civiliter obligatur: vt *ff. de adim. & obligatio. l. pupillus.* & sic potest intelligi quod hic dicit. Vel illa in infans. 1. Vel dic quòd non refert tutori, vel extraneo promittat: sed an sit infans, vel maior infante, vt primo f casu nec naturaliter tenetur, aliàs ff. sic. Econtrà si ibi stipuletur, potest etiam sine tutore: vt *Infans de auctorit. tutor in principio.* nisi sit infans: vt *ff. de verbor. obligat. l. mulier. excepto casu vnipulando pupillus quoque infans, potest etiam sine tutore.* ARETVS. De materia huius legis, an fieberet, & quando pupillus obligetur, vide pulchrè per Bart. *in l. 3. ff. de minor. tut. tutio ad confirmatum, &c.*

a ¶ *Obligatur.* Pupillus naturaliter non obligatur quoniam animi indicio caret. Animi iudicium & consensus est id, quod gignit naturalem obligationem. Si abit animus & iudicium, abit & naturalis obligatio. Iusque pupillus non obligatur, nisi eius iudicium supplentur prudentia, & iudicio tutoris. *ff. pupillus. ff. de obleg. & act. l. quod pupillus. ff. de condict. indebito.* Pupillus hoc vno casu naturaliter obligatur in id, quod factus est locupletior, *l. naturaliter. §. vlt. & l. prout ff. de condict. indeb. l. cum illud. & hæres. ff. quæ de iure leg. ced. l. in pecu-*

nia ff. de peculiar. cum simil. In omnibus ponendum locupletiorem fieri pupillum. Eundem naturalem obligationem est: hoc ergo qui D. Vlpian. & primus ex ea vtilem alteram dedit. *l. pupillus. ff. de auctor. tutor. & l. 3. §. pupillus. ff. de neg. gest.* CYIAC.

L. *Libera.*] CAYVS. Si mulier promisit decem nomine pœnæ, & tibi non nuberet, vel si à te diuerteret, non valet promissio, nec ea obstaret minus diuertere: quia libera debeat esse matrimonia. VLPIAN.

b ¶ *Libera matrimonia.* l. nullo conflictio pœnæ vinculo. CYIAC.

c ¶ *Matrimonia* tam contracta, quàm contrahendæ. *ff. de nupt. l. neque ab initio.*

d ¶ *Diuortio* repudium est inter ipsum, & ipsum diuortii inter viri, & vxorem. CYIAC.

e ¶ *Non valere.* placuit.

f ¶ *Stipulationes quæ pœnæ.* Hæc stipulatio est inutilis quæ iuncta matrimonia non debeant contrahi, aut contracta retineri metu pœnæ. CYIAC.

ζ ¶ *Irrogarentur.* Nisi stipulantur pœnas legitimas quæ irrogantur partim Italis, & Papiæ partim consti. *de quib. fuit. de nupt.* Et fiat pœnas possimus in stipulatum deducere, non aliàs. *l. 19. de verb. obligat.* CYIAC.

g ¶ *Diuortium.* Sententiæ, quoq; non potest fabricari stipulatio pœnalis: si tua culpa repudii missum fuerit, tot debet? Vel dari solet arrha: ipsa fabricia, quas vir amittit, si eius culpa nuptiæ non sequuntur: ipsa nonquè duæ arrhæ: sed si culpa ipsius dissolutum sponsalia: tunc ipsa accepta arrharum nomine teneatur in quadruplò hodie in duplum. CYIAC.

e ¶ *Constat. vt & ff. de verb. obl. l. si in stipulatio facta fuerit. & l. Titia. & supra de spons. l. mulier.* Sed contra *ff. de donatis. inter virum & vxorem. l. donationes.* Sed ibi à donatione pœna, vel pactio incipit. ¶ Dicit tamen in specie *l. eo. de donat. inter vir. & vx.* nullè pœnæ. Nam reddit tantùm marito, quod ab eo accepit: de lucro nihil magnè. CYIAC.

VT *inter absentes.*] CAYVS. Præmisit duas regulas, & quod inter absentes non potest effici stipulatio, & quòd alteri nemo stipulari potest, nisi sua interfit: ergo pater pro filia sua dotem dederit, & pactus fuerit quòd dimittatur dotis vel pœnæ vinculo: dimittam stipulatio est nepoti suo ex filio reddi vel si ille tempore solutionis matrimonii in rerum natura non esset, quòd reddetur Italiano absenti, & si ei non redderetur, stipulatus est interesse

f *Monophile.* c *Constantinus.* d *Constantinus, cum illo, sequo verbo stipulatio nuptiarum de spon.*

480/C.IV.K.5-4, 2183-2184
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CCXLIII. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS. AA. & CC. Isidoro.

VT inter β absentes ᵃ verborum obligatio contrahi non poteſt ᵇ; ita alteri, cuius iuri ſubiectus non eſt, aliquid dari, vel reſtitui (niſi ſua interſit ᵃ), nemo ſtipulari poteſt. Cùm igitur defuncta in matrimonio filia tua, ſuperſtitis filij nomine partem dimidiam dotis à macito detineri: alteram verò partem nepoti tuo ᵈ, vel ſi is in rebus humanis non eſſet, Iuliano reſtitui ſ per pactum conceſſiſſe proponas: præuenióque morte nepote, etiam ſtipulationem ad Iulianum factam, ob abſentiam ᵉ eius non valuiſſe ſignifices: ac propereà ex perſona, ac ſtipulatione tua, qua reſtituí cuncta iuxta pactorum tenorem prouideras ᶠ, reddi tibi deſideres: ſuper ſtipulatu tuo ᵍ, adi præſidem prouinciæ, vt examinatis partium allegationibus, quanti conſtiterit intereſſe tua ζ iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuiſſe reſtituram ob incertæ actionis effectum ᵃ, concludat condemnationem taxatæ quantitatis ʰ. PP. Idib. Decemb. ipſis IIII. & III. AA. Coss.

Non valet inſtrumentum contra bonos mores factum, vt cùm quis ſe obligat ad aliquem heredem inſtituendum. Vel ſic: *Pactum factum de futura ſucceſſione, eſt nullum.* BALDVS, & SALYCETVS.

1. Idem AA. & CC. Domino.

EX eo inſtrumento nullam vos habere actionem, in quo contra bonos mores † de ſucceſſione ᵃ futura ſ inceptio fuit ſtipulatio, manifeſtum eſt: cùm omnia, quæ contra ᵇ bonos mores vel in pactum, ᶜ vel in ſtipulationem dedicantur, nullius momenti ſint. PP. III. Kalend. Maij, AA. Coss.

Dolus, vel metus non reddit contractum ipſo iure nullum: ſed annullandum. BALD. Vel ſici *Stipulatio fiklo dolo, vel metu, reſcinditur.* SALYC.

2. Idem AA. & CC. Aquilino.

DOlo vel metu ᵃ adhibito, actio quidem naſcitur ᵇ, ſi ſubdita ſtipulatio ſit: per doli mali tamen, vel metus exceptionem ſummoueri petitio debet. S. XIII. Kalendas Octobris, AA. Coss.

Non poteſt quis alteri ſtipulari: ſalte in poſito in eius poteſtate. SALYCETVS. Vel ſic: *Stipulatio inter ſe, & extraneum valet dumtaxat pro parte ſua, hoc dicit.* Vel ſic: *Vbi inutilis eſt ſtipulatio, & utilis numeratio, agitur ex numeratione, & hoc in toto & in parte verum eſt. h. d. ſecundùm* BVT.

3. Idem AA. & CC. Sepomio ᵃ.

EX] CAYVS. Promiſiſti per ſtipulationem quod facturus ſit heredem, & inde confectum fuit inſtrumentum: inutilis eſt ſtipulatio, & contra bonos mores, pacti de ſucceſſione futura. & idò ex eo agi non poteſt. VIVIAN.

1 ¶ *De ſucceſſione.* quod eſt vel cùm poſitior, vt ſuccedam: vel vt non ſuccedam, vel certo modo ſuccedam. vt *T. de pact. l. pactum, quod dotis.* & *l. fact. & l. ſa. de edict. l. pactum, de mortis. teſtamen. l. ſi quando ſ. ſed* Sed contra. *ſ. de adim. legat. l. ſi quis ſeruum.* Sed ibi ratione præcedente contractus, ſcilicet venditionis ſerui, venditor cauet emptori de hereditate liberti reſtituenda. Sed & aliter ibi ſolet.

4 ¶ *Pactum.* Obſta *l. de ſeruum.* alias §. *pen. l. 7. ſ. de pact.* Reſponde, non probat largiri de bonis viuentis. At ibi ſtilus non largitur: ſed potius cauetur. Obſtat etiam *l. ſ quis ſeruum. ſ. de adi. leg.* Vide ſolu. in opp. ad *L. ſ quis ſeruum, & in ſcripta ad hanc locum.* Obſtat poſtremò *l. §. vlt. ſ. pro ſoc.* Reſponde: ibi de incerti homine hereditate pacti ſunt. CYACIVS.

5 ¶ *Stipulatio.* Hoc ſicut ſolit commiſcibus exactibus ad pretium. *ex l. fact. ſupra de pact.* vt & coniugibus ex *Nou. 1. Valentiniani.* Vide ſcripta ad hanc *l.* CYACIVS.

6 ¶ *Omnia, quæ contra.* Addendum & Iudicia. CYIAC.

vt ſupra de conditio. ob turpem cauſam. l. 1. & l. mercatum. & ſ. de verbo. obligat. l. generaliter. & l. volenti. & l. ſi plagij. etiam ſi pœna ſi promiſſa: vt *ſ. de ſolutionibus l. ſi à tua. §. final. & de verbor. obligat. l. ſtipulatio hoc modo.*

DOL. CARVS. Si dolo, vel metu induciſti me ad promittendum aliquid: reuocaſti quidem ſtipulatio, & ex eo agere poteris, ſed obiitabis tibi doli, vel metus exceptio.

1 ¶ *Dolo, vel metu.* etiam legali: vt *ſ. de confiſcata pecunia. l. ſiquid §. ſi seruiuendo.* licet ibi non habeat locum exceptio. ACCVRS. FLORENTINVS.

m ¶ *Naſcitur.* quia ᵃ ſtricti iuris eſt ſtipulatio: vt *hic*, & *ſ. quod metus cauſa. l. metum autem probandum. §. ſed quod prætor. & ſ. de verb. obligat. l. ſi quis ita aliter.* aliàs in promiſſione docet, vt *ſ. quod metus cauſa. l. ſi mutuo. §. ſi dat.* ut in bona fidei ipſo iure obtinet, etiam ſi ſine per metum: vt *ſ. de dolo. l. ſi elegantur in principio.* ſecundum H. Vel referitur ᵇ dolum apertum, vt ibi: & velatum, vt hic, & etiam in contractu bonæ fidei: vt *ſupra de reſcind. vend. l. 3. & quod metus cauſa. l. fin.* ACCVRS.

SI mutuo] CAYVS. Mutuari tibi dederem, & ex ſtipulatus fuo. Sachi Tito centuno reddi Dicitur quòd ſolui ſibi centuno non poteſt ſed tantùm ſibi numerauit. Ita ſic habet quòd centuno non acquiritur actio ex ſtipulatu: ſed tantum ad penes numeratorem ſed cui ſibi, & alij ſtipulatur, valet tamen pro parte dimidia: & ſic eſt differentia, cùm numeratio præcedit ſtipulationem; vel non præcedit.

480/C.IV.K.5-4, 2185-2186
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI aula vestra sibi, & * Eustolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerit stipulata: nihil ei, cuius fubiecta iuri non fuerit, quærere potuit [a]. Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationem suo nomine deduxerit, obligationem in eius etiam personam constitisse non ambigitur. S. V. Kalendas Octobr. CC. Con.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, & promittendi.

TITVLVS XL.

DVo, vel plures rei stipulandi sint, qui ab vno, vel à pluribus eandem rem, vel pecuniam ex vno, eodemque contractu sibi, seu nomine singuli in solidum, & in partem virilem stipulati sint, vel apud quos eiusmodi stipulatio est, vt l. 6. con. §. vlt. D. de nouat. 1. Duo, vel plures rei promittendi, qui eandem rem, vel pecuniã ex eadem causa singuli in solidũ, & in partẽ virilem, seu nomine vni, vel pluribus stipulantibus promittunt. In solidum, & in partem virilem, vel inter eos. D. de fideiusso. quod etiam manifestè ex eis expressis sed agi satis erat, & creditori singulorum personæ in solidũ tenuerit. Ex his verbis, D. de duobus reis. Colim apparet. D. locat. Hodie expressa manifestè id ex tit. XCIX. ex quo electio, quia datur creditori l. 1. & hoc tit. & l. 3. §. 1. D. eod. l. 6. de fide. 3. de locat. retinet si id nõ fuerit expressum, vel etiam ex expresso si omnes solluendo, & prælentes fuerint, ad exemplum apoctola D. Adriani. Et ita eandem numerationem vni soluendo omnibus soluisse videri, l. 3. hoc tit. l. 3. §. 8. eod. per, sicut ex l. vlt. agnitis debet ab vno facta ab omnibus facta videtur: & conuentio, sine interpellatio vnius, interpellatio omnium. CYIAC.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Eudoxiæ.

SI duo, pluresve rei eiusdem traditione conuentionem in solidum inierint: cuiusque eorum, quandiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. PP. III. Non. Decemb. Maximo II. & Aquilino Coss.

Duobus in solidum constituentibus obligationem: creditor potest alterum in solidum conuenire, & solutori datur regressio contra ceteros. BALD.

2. Idem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi non potest exigere debitum [a], cum sine duo rei promittendi eiusdẽ pecuniæ, à quo velit [b] ut. Et ideo si probaueris te conuentum [c] in solidum exoluisse, rector prouinciæ iuuare [d] te aduersus eum, cum quo communiter [e] mutuam pecuniam sumpsisti, non cunctabitur. P. S. V. Kal. Mart. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

IN AVTHENT. DE duobus reis. in principio. & §. sequen. colla. vij. constitu. ix.

Duo rei tunc tenentur in solidũ, cum alius est, vt quilibet eorũ posita in solidũ conuenitur cum alter est impositus aut tulit, quæ de fideiussoribus nõ potest hoc dicere. Vel sic: *Duo rei cõstituuntur si agatur, vt quilibet in solidũ teneatur: quos nõ alio, quisquis*

[a] ¶ Tenuit. vt & supr. eod. l. vt inter. & de pact. con. l. pactum & ita ex numeratione actio remanebit. ff. si cert. pet. l. certi. eddictio §. quoniam. & supr. de contrahenda, & committenda stipulatione l. ij. ¶ Porrò cùm qui simpliciter stipulatur sibi & alij decbito, nulla præcedente numeratione, quinque sibi debentur, alij nihil: vt ff. de verborum obligation. l. ß mihi. & Titio decem. & l. mum, qui ita. & Instit. de inutil. stipul. §. quod si quis. forte * in contractibus bonæ fidei, vt in conuentione, quæ si fie fiat, fiadat illa si empta mihi, & Titio: persona Titij pro superuacua habetur: & totius fandi potio ad me pertinet: vt ff. de contrahen. empt. 1. Sandus. Ex eo ratio: quia bonæ fidei est contractus. Vel die vt ibi. ¶ Vide Salut. in not. ad l. si mihi & Titio decem. de verb. obli. CYIAC.

Velis vsque decem, & Titio, &c. a Ex vetere Gaudi locum non habet in contractibus Bridiarii forte in contractibus bonæ fidei.

DE DVOBVS reis stipulandi, & promittendi.

Quia quandoque plures eiusdem rei vel stipulandi, vel debitores sint de hac dicit. & ita non à nostra dicitur: & dicuntur rei debendi, qui debent stipulandi, qui stipulantur: vt Feud. l. Accvrsius.

[a] ¶ Rei. Rei nomen est cõmune eius, qui debet, & eius, cui debetur. Vade reus stipulandi dicitur stipulator, seu promittendi dicitur, qui debet ex stipulatione. Cõstitui autem possunt duo, pluresve rei stipulandi. Rei stipulandi fiat, qui eiusdem pecuniæ fingulis in solidum actionem habent: rei promittendi, qui eandem pecuniam fingulis in solidum debent. ff. de pact. Notandum duos reos non tantùm stipulationes contrahi: sed & ex reis contractibus, vt si depositum apud duos ex lege, vt fingulis mihi in solidum conuenitur, duo sunt rei. l. condem. ff. eod. Itaque olim nominib. apud veteres duo rei constituebantur. Lidum. ff. vnus. ff. de pact. & ex omnibus sit contractibus dicuntur constitui duo rei promittendi. d. l. eandem. Idque quia verbum promittendi, latè patet: vel melius, quia stipulatio in se capit omnes obligationes. Addatur ostiamenta duos reos constitui. Exemplum est in d. l. eandem. Vide scripta in hanc locũ. Cyi. [b] ¶ Si dim. Verborum figura satis docet hanc lege. ella spuriam, vnde recte antea à typographis omissa fuit, vt annotatur in margine. Nũ & à veteribus libris abest. In vno tantùm est tertio loco hæc nota. Vacat, id est, spuria est. Cyiac.

Rector.] Cayv. Si creditor habeat duos reos promittendi, scilicet qui sibi promittant eandem pecuniã, electionem habet quem eorum velit conuenire, & in solidum: & si contra vnum egerit in solidũ, habet ille regressum contra eum pro parte, ita tamen non aperte qua actione. Tu die mandati, forte ibi, secundũ Iustinianum pro socio, si erant focij: vel manda ei hoc actum esse, vt ei vnus pro altero fideiuberet: si nec erant focij, nec hoc actum erat, actione negotiorum gestorum.

[c] ¶ Exiguo debitum. Ergo possunt debitores ab altero solidum petere. Hoc planè ab hac non est abrogatum, quod putant inuperitiores: ea magna tantũ parte per Nou. 99. adi. Innotitiam, cuius pars hic fabricatur. Nec obstat l. vnc vnoc. ff. ad Velleian. Nam ea non fideiubendi, sed intercedendi verbo vtitur, quod in Senatusconsulto etiam ea complectitur, quæ quandam similitudinem cum intercessionibus habent. Cyiac.

[b] ¶ A quo vult. pro solido, vel pro parte: vt hic. & ff. locat. Lidum apparebit, & de fideiusso. Lidum nu. 5. dum. Sed hodie constitutio incidunt. hic posita, hæc ita, &c. ¶ Addatur l. 3. §. 1. ff. eo. nec potest creditori adire electio pactione fiorum facta, aut relinquo principis, l. 5. infr. eod. Cyiac.

[d] ¶ A quo vult. Dubium autẽ non est, quin si velit, possit actionem dirigere. Nam etiamsi reum habeat & fideiussorem, patrem à reo, patrem à fideiussore potest petere. l. 3. §. 1. ff. eod. Cyiac.

[e] ¶ Communem. ad totum debitum. Aldrvs. [d] ¶ Iuuare. actione mandatiqua * vtrique pro altero videtur fideiussisse, secundũ Iustinianum. Rata. ff. ad Vellejanũ. l. vnc vnoc. §. fin. Sed ibi fuit eulor quæstus. Vel ibi non dicit quòd intercessisse videtur in eod. l. l. si debitorie §. vltimo. Vel ibi, erant focij. Iste & pro eis. d. eod. l. 1. & in eadem. eod. l. 1. in prin. eod. vij. Sed vtrobique fuit actum, Item pro eis quod dicitur de adiecto, contra quem agitur mandati vt Instituta. de inutil. stipul. §. si quis alij. Sed ibi fuit mandatum, aliàs contrahere dicitur. Non * secundum Iustinianum dicimus quòd non videtur fideiubere vt non. ff. ad Vellejanum. l. vnc vnoc. Et ibidẽ dicitur hic actionẽ pro socio, si fuit socij: vel cessam, si fuerit cessa si creditor vel mandati, à hac actum fuerit inter eos, quod eius pro altero fideiubere.

¶ Sed * an fit in solidum cedenda actio solutori, vel pro parte tãtùm dari in solidum: arguam. ff. de leg. 1. l. si res obligata. in fin. Sed ibi non aperitur in solidum. Item quia fit est in causa mortali, quod ab initio melior est quãdoque conditio petentis agentis, qui cùm actio transeat, potius erit deterior: vt ff. de noxa. l. si quis à malitia. & ff. si ex nouali causa agatur. l. ij. Nos dicimus quòd pro parte: vt ff. de nat. & natu. dif. l. item pupillus. & ff. de admin. rei. l. si pupillus. & ff. de pecu. l. quæsitum.

¶ Sed quid si nec fuit cessa quia hoc non fuit petitum nec habet locum pro socio: quia non fuerunt focij: nec mandatum quia non fuit actum: quæ actio locum habet? Quidam dicunt nullam: in fideiusore. ff. de fideiussoribus l. vnc fideiussor. Alij mandati, cùm semper dicant eos videri pro iniuem fideiubere. Tu dicens negotiorum gestorum. Nam licèt fuerit obligationem dissoluerit, tamen & aliam liberauit: vt dicit supra si certum petatur. l. si in rem. Item dicerant quidam etiam pro parte non fieri cessionem, nisi fuit focij: & eo casu quando fuit focij: vel quando est actum, vt fideiussores sint. Alij intelligunt legem istam (quod est falsum) vt cessio fiat tantùm, quando fuit focij: arguitur. infra eod. l. 1. item alter.

¶ Item pone quòd res esset rei debendi in vigintia, vnus in solidum fuit exactus in solidum in vigintia contra eum, an in decem contra quemlibet fit facienda cessio? Et videtur in solidum in vigintiaficat habet actionem. hic ita, quæ est in cor. eo.

[e] ¶ Communiter. Id est, rem communem. Cyiac.

[f] ¶ Contulerunt. Si focij sint, actio pro socio dabitur illi, qui solus adiuuitis alterum: eademque ratione pactum vni ex fociis factum de non petendo alteri prodest. l. eandem. eod. vij. l. idem est. ff. de pact. Socii non sunt, & vnus solidum solluerit, fiet cessio tui ei actione mandati: videlicet si vice tua fideiuserit, & vnus partem suo nomine solluerit, partem fideiussoris. Item. ff. eod. Si nec focii sint, nec mutuò fideiuserint, ei, qui solluit, non competit actio. Cyiac.

480/C.IV.K.5-4, 2187-2188
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

HOc ita.] CAPVT. Hæc authentic. determinat l. quòd creditor non potest consentire quemlibet debitorem in solidum, nisi alter sit non solvendo, vel absens. Si verò vtrique esset præsens, & solvendo: vtrique est consentiendum. Si verò ab est achi expressè vt quilibet possit in solidò conuenirri, tunc quilibet conuenitur pro parte.

a ¶ *Hæc ita.* sc. quod vnusquisque teneatur in solidum cum effectu.

b ¶ *Specialis.* sc. quod vnusquisque teneatur in solidum: vt subiicitur *vnusquemque, &c.* ¶ Sed quid si ita * dixerit: Promittis mihi decè: & tu alius promittis eadem decè? Respond. duo sunt rei in solidum quia satis videtur hoc exprimere *ff. de verb. obli. l. Stipulatio sic. §. nam.* sicut si dicam, si mihi promittis: vt *in eo. tex. l. si mihi, & Titio. de dolo leg. l. Ut qui stipulantur.*

c ¶ *Absens sit.* scilicet alter nergo possit conuenire in solidum altero absente, &c. & cùm alter est inops, facit verò in interdicto præsente, & ceteris absentibus *in authent. infrà citat. §. l. præsente, &c.* vbi datur dilatio * ad reparandum, olim autem in nostro casu sufficiebat pedum, licèt alter non est inops, vel absens: vt *ff. ea. l. vnus. §. fin.* ¶ Sed quid si * vnus promisit pecè, alter sub conditione, quod fieri potest: vt *ff. ea. l. ex duobus.* ¶ Numquid qui pecè promisit potest in solidum conuenirri cùm alter est absens, vel inops? Dic quòd sic, vt *dicta l. ex duobus.* ¶ ad *Instit. in §. fin.* ¶ *Quod fei.* id est, quæ productio. nec enim per delegatum, sed ordinatum producuntur re ipsa. vt *hic dicit. & Instit.* vt *in authent. de nubt. & intra. tr. §. si verò quidem. vel.* ¶. ACCVRS.

a ¶ *Vnusquemque.* sc. quod teneatur in solidum cum effectu.

b ¶ *Specialis.* sc. quod vnusquisque teneatur in solidum: vt subiicitur *vnusquemque, &c.* ¶ Sed quid si ita * dixerit: Promittis mihi decè: & tu alius promittis eadem decè? Respond. duo sunt rei in solidum quia satis videtur hoc exprimere *ff. de verb. obli. l. Stipulatio sic. §. nam.* sicut si dicam, si mihi promittis: vt *in eo. tex. l. si mihi, & Titio. de dolo leg. l. Ut qui stipulantur.*

c ¶ *Absens sit.* scilicet alter nergo possit conuenirri in solidum altero absente, &c. & cùm alter est inops, facit verò in interdicto præsente, & ceteris absentibus *in authent. infrà citat. §. l. præsente, &c.* vbi datur dilatio * ad reparandum, olim autem in nostro casu sufficiebat pedum, licèt alter non est inops, vel absens: vt *ff. ea. l. vnus. §. fin.* ¶ Sed quid si * vnus promisit pecè, alter sub conditione, quod fieri potest: vt *ff. ea. l. ex duobus.* ¶ Numquid qui pecè promisit potest in solidum conuenirri cùm alter est absens, vel inops? Dic quòd sic, vt *dicta l. ex duobus.* ¶ ad *Instit. in §. fin.* ¶ *Quod fei.* id est, quæ productio. nec enim per delegatum, sed ordinatum producuntur re ipsa. vt *hic dicit. & Instit.* vt *in authent. de nubt. & intra. tr. §. si verò quidem. vel.* ¶. ACCVRS.

a ¶ *Cogendi sunt.* Id est, habent beneficium diuisionis, quod etiam beneficium Hadrianus dederat fideiussoribus, & mandatoribus. Dederat etiam id beneficium Iustin. reis constitutæ pecuniæ. *l. vbi. fin. de constit. pecu.* Hæc Nov. 99. idem dat duobus reis, qui mutuò fideiusserunt. CVIAC.

b ¶ *Ad fideiussorem.* sed renunciauerit d beneficio * diuidendarum actionum. nam præter ea, *possit fieri. vt supra de pactis. l. penult. & l. pactis omissione.* In reuoribus idem, & contractibus, & fideiussoribus ex epistola D. Hadriani: et vtilitter conuenitur. Sed non idem in fideiussoribus veniet tunetis, qui non possunt diuidendarum actionum habere beneficium: vt *ff. de iuriso. & iuris defraudat. l. §. nunc tractemus. & supra de constituta pecunia. l. fin. & ff. eum qui pecuniam. fideiussor. l. fin.* ¶ Item ex hac authentic. habent hoc etiam in fideiussoribus: Dic vt *infra eis. l. non nudis. diuisionis.* Hic pauca, & habent quidè sicè legi, quæ ad est in Codice, scilicet, si duo, plurèsve pro vti eiusdem eraditione consentiorum in solidum interrogauiquæ eorum, quandò res in eadem causa remanserint, si casus obuenerit, in solidum actio competit.

d Renunciare beneficio diuidendarum actionum qui possit & renunciare reis effectus.

e Actionum diuidendarum beneficio quibus competit.

HXprimere.] CAPVT. Refert cùm duo obligant se pro eadem pecunia tan ab initio obligentur in solidum, an quilibet pro parte sua. Prima casu creditoris erit electio quem velit cõuenire, & in solidum. Secundo casu fit, quod contingit, scilicet vt quilibet pro parte sua conueniatur.

ff ¶ *In solidum.* Et facit ad legem illi *supra loca. & vendo. l. si diuisa. & supra si eorum pecun. l. si in rem.* Sed hoc ipse plus est opus, scilicet quòd alter sit absens, vel inops: vt *in authentic. hoc ius.* ACCVRS.

g ¶ *Non possit.* scilicet creditor.

h ¶ *In solidum.* Nam creditori pactione fortius facta adimi electio non potest. CVIAC.

S. Id. Apr. Byzant. AA. Cons.

Quòdo plures sunt obligati, sufficit quòd causa obligationis semel reperiatur in vno, nam sua reddere extendit in omnes. BAL. Vel sic: *Licet pecunia vni numeratur: tamen alij possunt simul in solidum obligari.* SALYC.

III. *Idem* AA. & CC.

Andronico.

PRopter mutuam vni datã pecuniam aliis reis promittendi facta ob non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantium iura refragannur ? S. V. Idus Februar. Sirmij, CC. Cons.

Interrogatio facta per vnum correorum, vel contra vnum ipsorũ, alius prodest, & nocet. BALD. Vel sic: *Interpellatio facta ab vno de correis credendi, interrumpit prescriptionem etiam quoad cæteros: & econtrò si agatur facta per vnum ex reis debendi, nocet alteri.* SAL.

V. *Imp.* IVSTINIANO A.

Iuliano P. P.

CVm quidam ex reis stipulandi certos habeant reos promittendi, vel vnus forte creditor duos, vel plures debitores habebat, vel econtrario multi creditores vnum debitorem, & alij ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnouerunt ζ, vel per solutionem, vel per alios modos quos in anterioribus sanctionibus interruptionis inuenimus positos: & nos amplissimus [1] e vel forte ad vnum creditorem quidam ex debitoribus deuotionem = suam θ ostenderunt: velcùm plures essent creditores, debitor, qui solus existeret, ad vnum ex his, vel quosdam debitum agnouit: & quæsebatur, si eis vel ei ι daretur licentia creditoribus: talis agnitio debiti sufficit ad interrumpendam præscriptionem, qui ſ volunt alij debitores esse, qui non cognouerunt: quia talis agnitio debiti ab vno debitore facta vni creditori, aliis debitoribus obest, & alios creditoribus prodest. VIVIANVS.

i ¶ *Cum quidã.* Hæc l. est de interruptione prescriptionis in CVIACIVS.

ζ ¶ *Agnouerunt.* Soluta parte sortis, aut vsuarum, *l. ff. de. T. de actionum. per.* agnoscitur & debitum noue chirographo. CVIAC.

l ¶ *Amplissimus.* vt *de l. de prescriptione xxx. vel xl. ann. l. cùm notissimi.*

e ¶ *Amplissimus.* In *l. 1. & 3. supra de annal. exceptio. non in l. ff notissimi,* vt notat Accur. malè. nam ea lex Iustiniani non est: sed Iustini: dele itaque eorum glos. ad hoc verbum. CVIAC.

ιι ¶ *Deuotionem.* sc. solutudo.

θ ¶ *Deuotionem suam.* Cùm debitum quis agnoscit Iustinianus vocat deuotionem. Si non agnoscit, contra vocat indeuotio. In Nu. Iust. vocat *infidelitatem*, vel *deuotionem*. Sic in *l. ff. de fid. libor.* est heredis indeuotione plectendo. His vocabulis Iurisconsulti non vtuntur quando Triboniani fugitiuum est in *l. 1. in fin. de pecun. leg.* CVIAC.

ι ¶ *Ei*, vel ei debitoribus, vel debitori.

h ¶ *Eius.* quam habet creditor, vt possit quemlibet in solidum conuenire. ACCVRS.

i ¶ *Respon.* cùm alteritus tot per hoc collectum: *supra de prat. impera. ejusmodi l. quotiet.* ACCVRS.

PRopter.] CAPVT. Mutuati Titio 5. & accepi pro eo duos reos, puta Caium, & Seium, dicunt se non esse conueniendos, quòd sibi pecunia numerata non erat, opponitur excep. nõ numeratæ pecuniæ, an fiat audiendi, quæritur? & dicitur quòd nõ. Vel dic quòd mutuati omnibus: sed Titio de voluntate omnium mutuatur, & procedit sicut dixi.

> ¶ *Vni datam.* Non potuit namque singula numerari in solidum. Vide scripta hic, & ad *l. 1. supra si cert. pet.* CVIAC.

j ¶ *Refragantur.* Nam id agebatur vt numerari ei vni facta singuli vt solidum tenerentur, & obligarentur. CVIAC.

k ¶ *Refragantur.* cùm non propter numerationem ea faciendam fortiri confessi: sed alii faciendæ erat: vt & *supra de non num. pec. l. mineriam. & l. fin.* Vel fiat omnibus conuenendo, fiat tamen data vel aliorum voluntate: & ad hoc facit *supra si certum pet. l. si non fuerit.* vt si non eorum voluntate sed forte * pœnitentiæ quod pecunia: vt *ff. si certum pet. l. qui pecuniam.* ACCVRS.

CVm quidam.] CAPVT. Si plures creditores habent vnum debitorem: vel vnus creditor plures debitores, vel plures creditores habẽt plures debitores: & aliquis ex debitoribus solum alicui ex creditoribus fecit interrupcionem, qui se volunt alij debitores esse, qui non cognouerunt: quia talis agnitio debiti ab vno debitore facta vni creditori, aliis debitoribus obest, & alios creditoribus prodest. VIVIANVS.

* Fiunt hodie Glossibi, *sed fieri*, dicitur procedit in, & deuotionem creditori si non numerabant, *per l. fiunt. ff. ea. fin. l. Titius ff. de pecunia.*

480/C.IV.K.5-4, 2189-2190
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Alius.* Sc. mediatores & hæc ſi non habet in litera.

b ¶ *Remiſſa.* Scilicet religiosa sententia.

c ¶ *Libellis.* Libellus hoc loco eſt πίναξ, ἀδίκων, ἀγώνων. Dicitur in Nou. *vt admoneremus.* Sic in l. ſi §. pe. ff. de ind. admonitio, *vt admoneremus:* qui §. Tribonianus eſt, non Vipian. Cvtac.

e ¶ *Ex libellis.* exercuere interrumpere: vt *ſupra de præſcripto. originis conuenam.* l. ſi in non. Vel loquitur in prætorio, & annalibus, vt *ſupra. quando libellus princ. datur.* l. j. & y.

f ¶ *Debitoribus.* Obſtare Pontifex *l. mora. §. pe. ff. de vſuris.* Sed nihil pugnat. Nam non de mora non loquimur: ſed de interruptione. Interruptio quomodo, mora in perſonam ſit. Cvtac.

g ¶ *Dominis.* Id eſt, interruptio. Idque quia res eſt communitas, vna res, vna actio. l. j. *in fin. ff. in.* Cvtac.

d ¶ *Nomini.* qui agnouit. Accvrs.

e ¶ *Alienam.* Scilicet eius, qui agnouit. ¶ Et ſi non factum. * vnius alij prodeſſe, & nocere: *ſ. ex Lex duobus* §. vii. ¶ Et ſic eſt arg. *eorum. ff. de fideiſ. cl. quia.* §. *ſi quis pro rea. & ff. mandat. l. ſi fideiſſor.* § 1. §. *fin. & ff. de peg. act. l. ſi ex duobus in fin.* Item contrà eſt hæc lex, *ff. eodem. l. ij. & Lex duobus.* ¶ Sed ſolutio in *ſi id. l. ij. fin.* ¶ Iſt contrà videtur. *ff. de vſuris. l. mora.* §. *fin.* Solu. poſſit dici quòd hic erant ſolvti: ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ eſt oppoſita.

f ¶ *Iuno.* quatenus ad illam debitum, & vnam obligationem: & licèt diuerſi ſoluere *ff. eo. l. ij. §. fin.* Accvrs.

a Fideiuſſor vnus alteri, prodeſt, & nocet.

b Pupillorum interruptioſitas contra debitorem principalem nocet fideiuſſori. *duobus.* ¶ Sed ſolutio in *ſi id. l. ij. fin.* ¶ Iſt contrà videtur. *ff. de vſuris. l. mora.* §. *fin.* Solu. poſſit dici quòd hic erant ſoluti: ibi non. Vel ibi mora, hic agnitio, quæ eſt oppoſita.

c ¶ *Iuno.* quatenus ad illam debitum, & vnam obligationem: & licèt diuerſi ſoluere *ff. eo. l. ij. §. fin.* Accvrs.

DE FIDEIVSSORIBVS, ET mandatoribus.

TITVLVS XLI.

Vt perſonæ tenali ſuerunt de his, qui quid ſine nomine principaliter promiſerit. Hic vero. ff. de his, qui pro aliteri ſtipulantur, vel ſtipulantibus quid adpromittunt. ſalua manente obligatione rei principalis: hi ſunt fideiuſſores, quibus adſunt mandatores ſunt nam & qui promiſit fideiubere, ſatis promiſſe facit mandando credi pecunia, vel quod aliud dari, ſeruire. l. vi. §. vii. D. mand. *& vt elegantor ait* l. ſi heredem. eod. tit. *quicunque contractus adeo ſunt, vt quidque eorum nomine fideiuſſor obligari poſſit, & mandator obligaria conſtitit. nec omnium reſpiciunt quid interrogantur fideiubeat an abſque mandat. Sed ex ea lege ita intelligimus hanc eſſe differentiam inter fideiuſſorem, & mandatorem, quòd ut priſtine tantum,* vt l. 11. §. 4. eodem. eo. tit. *ſed etiam abſque mandat: quia mandatio ſolo conſenſu contrahitur: fideiubeat autem priſtine dumtaxat: quia hoc ſi per ſtipulationem interrogantur fideiuſſore, vt ait* d. l. 6. heredem. & l. 3. §. vii. D. de adim. leg. ad ea pert. l. 11. *hoc tit. quia ea re etiam alim dicebatur priſ. qua nomine reſpiciens interrogati fideiuſſor ſpondebat ſi priſtinum, atque adeò auditorem credendi eſſe. Non quicunque priſtine ſuit in contrahenda obligatione, pro fideiuſſore habetur,* vt l. 6. hoc tit. l. 13. d. de adim. leg. *Sed qui priſtine interrogatus eſt, an priſtine, atque reſpondit priſ. quæ verba ſidem ſuam ſuis adſtringit. Iuris quidem adhuc ſi fideiuſſor mandatorem, ex ea etiam apparet quid plerunque mandator eſt. a. pro qua fideiuſſor interrogatur, & inter eum, & fideiuſſorem mandati obligatio obſtituatur.* vt l. 4. hoc tit. *Et conuenit in eos hos tituli ius fideiuſſoris, & mandatoris.* Cvtac.

DE FIDEIVSSORIBVS, & mandatoribus.

Dictum ſupra de his, qui per ſtipulationem principaliter obligantur: nunc videamus de fideiuſſoribus, & mandatoribus, qui principaliter obligantur. Azo.

d ¶ *Fideiuſſoribus.* Fideiuſſores ſunt qui pro debitore ſuo nomine promittunt. Nam fideiuſſio acceſſionis loco intercedit. Fideiuſſores dicuntur, quòd fide & periculo ſuo eſſe velint id, quod cũ alio gerunt. Iubeo, & volo id fieri. Dicuntur, & ſponſores, quod fiant promiſſori creditori. Gracia ſuſcipit. Specialiter ſi qui fideiubet pro vendente ob euictionem, vocantur fideiudi auctores. Primus auctor eſt vẽditor, fideiudi fideiuſſor. *l. 4. ff. de euict.* Hi *Sabiniani* dicuntur in *Nou. 4.* Vno tantùm loco fideiuſſor accipitur, & pro promiſſore id eſt, pro eo, qui notandi cauſa obligationem ſuſcepit. *l. in perſonam* §. 1. *ff. de poſt.* Mandatores fiunt quoties mandato quis pecuniam credit, aut fideiubet. Hi non verbis obligantur: ſed modo cõſenſu, & enumerantur etiam inter acceſſiones, nec ob id ſit notario. Debis eſt hic tit. Cvtac.

g ¶ De fideiuſſoribus & mandatoribus. *Cuique contractui poſſit fideiuſſor accedere, poſſit & mandator vt ff. mandati.* l. ſi heredi. eodem. §. fi. in ſcholia. *Eſt tamen differentia* [a] *quia fideiuſſor prodeſt, & ſuperior obligatur vt in Inſtit. eo. §. fideiuſſor. & prætexitur:* & *mandator ex mandato contrahit, quod in caſu* vt ff. mandati. l. ſi vero. & *ibi* Bart. n. 6. ff. poſt creditam. *ut obſtruatur tantùm ſupaniter:* vt ff. de conſtit. pecu. l. j. §. j. & §. de hiscem.

a Fideiuſſor & mandator differunt.

DE FIDEIVSSORIBVS, ET mandatoribus.

TITVLVS XLI.

Exceptio rei competens, ſtatim mutatio non porrigitur ad fideiuſſorem, hoc dicit ſecundùm glo. Vel ſic: *ſecundùm* Bvtrio. *Si ſolùm rem ab obligatione eximitur, & in alium ſucceſſorem transferitur: illa exceptio fideiuſſori non datur.* Bald. Vel ſic: *Publicatio bonorum debitoris fideiuſſorem non liberat.* Bart.

1. *Imp.* Severvs, & Antoninvs AA. *Lyſiæ.*

I Lyſias [a] adempta parte bonorum exulare iuſſus eſt: nõ niſi pro parte, quam retinuit, creditoribus [b] obligatus eſt. Verùm qui pro eo fidem ſuam adſtinxerunt, iure priſtino conuenirì poſſunt [b]. PP. Idib. Octobr. Seuero A. III. & Victorino Coss.

Licitum eſt creditori habenti pignora agere contra fideiuſſorem: tamen debet ei pignora cedere, niſi in aliud debitum poſſit retinere. Bald. & Salyc. Vel ſic: *Fideiuſſor ſolutus tenetur creditori cedere actionem perſonalem, & hypothecariam.* Bart.

11. *Idem AA. Placio.*

C Rediori, qui pro eodem debito & pignora, & fideiuſſorem accepit: licèt [a], ſi macum: fideiuſſorem, & pignus accepi. vetiam contentus, vel tenus, vel fideiuſſorem. Solutorij tamen fideiuſſori eadem ius pignoris, & vectigalia alias cedere obligata mihi eadem pignora, & & pro alia pecunia, non in quantum fideiuſſit: niſi totam pecuniam ſoluat, non cedam, ei ius pignoris.

¶ *Licèt.* id eſt, licitum eſt: vt *ff. eod. l. inter eos.* §. *creditor.* niſi aliud conuenerint: arg. *ff. mand. qui mutuum. in principio. & infra eo. l. emptio.*

a ¶ Obligat

480/C.IV.K.5-4, 2191-2192
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Obligauerit.* fefiliter fideiussor.

b ¶ *Iure pignoris* *. vt *ff. de distract. pign. l. j. & supra de fideiu. & mandat. l. idem autem.* sed & personales non solum contra reum: vt *ff. de fide. l. Titiusam.* § *pen.* sed etiam contra fideiussores: vt *ff. de fideiussor.* § *idem rescindit. & ff. fideiussorib. & supra loco. l. fideiussis & supra eodem.*

c ¶ *Non immediate.* & ergo facit ne cedere possit, nec poterit agere: vt *ff. de admin. tut. l. si pupillus. & ad l. Titiusam.* § *penult.* Sed contrà *ff. vt ff. stipulatus.* § *fin.* Sed illud dicimus secundum R. hoc de aequitate, vel aliter, vt hic notatur.

d ¶ *Obligatur.* fecit & nō habet obligatas: nec enim ob chirographa iam pecuniam potest retinere contra fideiussorem volentem: sed debitum volantem debitori cessum: vt *supra, eod. ob chirographariam pecuniam. l. j. in fin. & ff. qui pet. in pignu. hab. l. ff. prior.* § *ff. servitus.* Alij dicunt quadocunque per dictum *l. etiam ob chirographariam pecuniam. l. j. cessa medium.* Sed ff. debet cedere contra fideiussores, vt T. dicit, quomodo potest facere personale pactum vni fideiussori, sic quod alter in solidi remanat obligatus? Dic quod volentes alterio. ACCVRSIVS.

NOn vellit.] CAYVS. Electionem habet creditor, quem velit primò conuenire: sed quem fideiussorem, vel reum: si ergo mutuum tibi pecuniam, & fideiussorem accepi, & fideiussoribus ab debitore aliquod fore cedar fiscus. & conueniam fiscū: praetentatur autem Caesaris, qui congessit iure fiscum, & priuatum, interlocutus fuerit res debere conuenire prius reum principalem, an nō? pecuniam eiusdem, quantitatis? Et dicitur quōd non. Si verò accepi duos fideiussores, & alterū fiscus fuccedat, conueniam fiscum pro parte, & alium pro parte, & faciendo hoc (etiam si ab initio non cognouisset, vt quilibet fideiussor in solidum teneretur) ob hoc minus in solidum tenebuntur: sed & si omnes idonei fuerint, pro parte erit quilibet conuenientes. Sed Anthonius dicit, quōd si vertque sit praesens, cum Fideiussor, quam reus principalis: debet primò conuenire principalis, etiam si fit non solutendo in rocum, vel in partem si reus sit absens, poterit fideiussor conuenirī, & si petat tempus, intra quod si non venerit, conuenietur fideiussor: creditori tamen cedet fideiussori actiones suae.

e ¶ *Praesumetur.* *f.* Caesaris, qui iudicis fuit inter fiscum, & priuatum: vt *hic, & l. ff. adiunctus fiscum. l. ij.* §.

f ¶ *Andere te.* fitliset creditorem conuenientem fiscum heredem vnius fideiussorum.

g ¶ *Permittatur.* iure venerit: vt *hic, & l. eod. l. iure nostro.* Sed hodie constituit in *authen. praesente.* hic posita.

h ¶ *A praemunire.* fitliset fisci, qui successit alteri fideiussori: vt dixi.

i ¶ *Exemplo:* vt *& l. eodem. l. inter eos, in prin. & §.* Dufiuit. *eodem. l. ff. plures.*

k ¶ *Adiectum.* id est, dictum.

l ¶ *Conditionem.* conditio iuris est, vt vterque pro parte conueniatur, quando non solutendo sit. Item constituitio dicit actionem dividendam. Fuit ergo dictum fit, vt vterque teneretur in solidum, sic non: vterque teneretur in solidum: sed * pro parte conueniatur, si vterque sit solutendo. & sic est *ff. de leg. Aq.*

m ¶ *Cum hoc. l. quo dedicatione ff. de reg. iur.* CYIAC.

n ¶ *In solidum teneatur.* hodie contrà, nisi hoc dicatur: vt T. ritu. *authen. hoc ita.* Vel aliud in reis debēdi, qui pro parte pecuniam accepiunt: vade pro parte nouo iure teneatur, *de conueniuntur*: & aliud in fideiussoribus, qui cū interdum pro eo, qui in solidum teneatur, mentib & ipsi in solidum teneantur: vt *Infiniu. eod.* § *plures.*

o ¶ *Dividitur.* Idem dedit Iustin. duobus reis constit. pec. *l. vlt. ff. de binis. l. Pomponius. de mandatoribus.* CYIAC.

p ¶ *Diuiditur.* ex epistola diui Hadria. vt *Infit. eo. §. plures.* nisi insolutum: vt *ff. eod. l. fideiussor.*

q ¶ *Rationes.*] Dividitur in duas partes. Primò quando ambo sunt principales. Secundò quando principalis est absens, & fideiussor praesens secundarius, absente. Et illa subdividitur in partes, quae per se patent. Salycetus. CAYVS. Praesens arth. se constituatur ad legem C. In iure ff. & C. tiatis electione condicatis, vellet primò conuenire reum, vel fideiussor: sed hodie illud est correctū cum distinctione, si vterque est praesens, & solutendo. Nam primò agendum est cum reo: sed si reus est absens, vel non solutendo in rocum, vel in partem, in subsidium potest agi cum fideiussoribus: si reus absens, & agitur cum fideiussore, & fideiussor petit tempus, vt praesentet reum in iudicio: vt primò conuenitur, datur ei tempus à iudice, intra quod ducit: tum potuisti in subsidium agitur cum fideiussore, & cogitur satisfacere elapso praedicto tempore, & cedantur ei actiones absque distinctione conuiptatis. VIVIAN.

r ¶ *Interceffionis.* intercessit mandando, vel fideiubendo, vel confidendo, non tamen nouando. ACCVRS.

s ¶ *Primò conueniendum.* fecit in hoc fertunur in duobus reis: vt T. *ff. eodem. hoc ita.*

t ¶ *Cessio actionum.* fiat mutuum, fiat venditio lit, in quo intercessit.

u ¶ *Fideiussorum.* in omnibus plurib. obligatis, dividitur in eos obligatos. si fiat solutendo: vt *Infiniu.* & se municipales dedi. in quo conuenitur. Gl. *Hoc. de fideiuss.* § *constituentiat.* hoc refertur diuisionis, sic exposita D. Hadriani, vel iuxta legi sed ellis x. Schrad. Item. l. Pomponius. Sed

* Sic ellis ex mutuum ad fideiussorem, vel possitiud dominatur, prius contra principalem fieri debet: videtur. Romanus Sugiens ex: adde Iustinianum principalis, ad. Sacrifi. ex.

x ¶ Vide quae dicuntur ad Gl. *l. fideiussor. ff. de verb. obligat.* ¶ Quod si de binis principalibus non separatis habetur, non etiam alia notabilia hoc *Iustinianus* ex parte creditorum ex cessionibus esse exposita aliunde ipsa principalium, relicto principalis debitore, aut vel sortio publicum.

y ¶ *Ambigitur.* vt *& T. eodem ob chirographa pecu. l. ff. de nouat. l. nouatione. & de stipula l. stipulatum.*

z ¶ *Ff. penultim.* vt T. *eod. l. non rotli.* sed hodie contrà: vt *in authen. praesente.* ¶ Item contrà huic legi *ff. de verbor. obligat. l. ff. ita*

480/C.IV.K.5-4, 2193-2194
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

stipulatum fuere te fideiussisse. Sed ibi actum videtur contra. ff. de eadem re non ad eam partem. l. mutuatus. §. fina. Sed ibi soluitur.

¶ Item contra *infra de donat. l. sub. n. sed* ibi solue. ACCVR.

¶ Dicendum eum, qui promisit se nomine Titij solutorum non esse fideiussorem, fideiusse sue nomine promisit, sudque nomine solvit. *Ait de l. fi. ff. de stipulatione.* id agi videtur, vt Titio non existente solutando, ipse solutat nomine Titij. CYIAC.

Si pater.] CAYVS. Mutuasti decem Titio. confessum est instrumentum, pater tuus interfuit tanquam testis, & in instrumento signum apposuit: non propter hoc erit conueniendus, nisi se obligasse. VIVIA.

a ¶ *Accipere.* sciliet Cornelius.

b ¶ *Pignuis.* Veteres libri, *obligandi.* Vide notata ad b. *Chrysogonum. l. 12. ff. de tut. dat.* CYIAC.

b ¶ *Conuenire.* vt & T. *de administratione tutorum. l. si non & ff. eorum pecunia. l. mutua. & de usuris. & alibi passim. & de rebus creditis. vel non plus. l. ij.*

Si creditor.] CAYVS. Mandasti tibi, vt Titio mutuares decem, & pignus suscipere cessisti pignus non accepisti: ut me conuenire possis actione Mandati, quatenus tuis dicitur quod adsit aliter enim non videor me obligasse, nisi pignus accepisse.

c ¶ *Mandatu.* id est, quia non poteris cedere actionem in pignore: vt *ff. mandati. l. si mandatu Titij. ff.* ACCVR.

Filiusfamilias.] CAYVS. Pater fundum vendidit: filius in eius potestate constitutus prohibuisse fideiussit: an teneatur, quaeritur? Et dicitur quod sic. VIVIA.

d ¶ In venditione. l. quamvis filiusfamilias pro eo fideiubebat qui emptionem fundi, quem vendidit pater, quamvis eius videretur dominus. CYIAC.

e ¶ *Tenetur.* Potestique conuenirj, siue adhuc in potestate remanserit, siue sui iuris factus fuerit, tunc conuenietur in solidum, vel in id, quod fuerit potestit. CYIAC.

d ¶ *Tenetur.* Potest ergo fideiubere pro patre. vt *hic, & T. de filiusfamil. mutuo. l. j. & quod cum eo. ff. ex delic. & ad Vellianum. l. ff. pecuniam. & ff. qui satisfdi. cogun. l. q. §. de filius. ff. eodem. l. ff. debitor. §. filiusfamilias.* & pro extraneo vt *ff. de pecu. l. ij. §. ff. filius. & supra quod cum eo. qui in alij. prefa. l. nulla.* Dubitatio fuerat hic erat: quia quasi dominus videtur etiam vicinus patrimonij *ff. de iudiciis. l. ff. iudiciis. & l. in fine. & l. ff. de hereditate quantitate. & different. §. fini.*

Et Tiam.] CAYVS. A debitore fideiussorem, & pignus accepi. ergo hypothecaria, an nihilominus possum conuenire fideiussorem per hanc actionem, quaeritur? Et dicitur quod sic: non enim ob hoc, quod ego hypothecaria, liberatur est fideiussor. VIVIAN.

e ¶ *De iure obligationis.* sciliet hypothecaria, non solum personali contra debitorem, vel fideiussorem: nec enim sit nouatio: vt *de pign. l. quia. & ff. cum debitore. & T. de pignor. l. quamvis.* ACCVR.

f ¶ *Pater.* & creditore ad pignora enim agit.

Fideiussor.] CAYVS. Si pro te tam in sortem, quam in vsuras fideiussit: an quin solutum, non potero conuenire de hac in prima. Si verò cum alio fideiussor possim imperare, vt diuidatur inter nos obligatio? Respon. quod sic, si vterque nostrum est solutus de & hac in secunda.

g ¶ *Fideiussor.* Vide scripta ad *eiusdem T. de cons. pec.* Obiter *l. omissis. §. fideiussores. ff. eo.* Respon. causam dotis prædicetur: iusdem esse locationis prædicetur. Vide not. ad *l. omissis* Obiter demum *l. s. de ff. ff. de adim. vel ad quod iussit. l. fideiussores. §. 1. ff. eod.* CYIAC.

¶ *In vsuras.* Si verò simpliciter accepta sit, non tenetur in vsuras, *l. quare. §. mandati.* & solum sorte liberatur. Nec obstat *l. ff. quæ pro eo. §. ff. nomine. ff. eod.* Ibi dicitur fideiussorem teneri, qui est in omnem causam accepta. Nam ibi in omnem causam fiat ab initio ex numeratione, siue postea ex conuentione conditio oriatur. CYIAC.

g ¶ *Obligatus est.* vel a quia expressit se obligatum, vel quia in omnem causam fideiussit: vt *ff. locat. l. quare, circa principio. & ff. de administr. rerum ad ciuita. pertit. l. ij. in fin.* Ai vbi simpliciter b intercessit, dicit Iouan. idem argumen. *ff. eodem. l. ff. quia pro eo. §. ff. mandati. & l. omissis. §. fideiussores. & ff. rem pupill. fal. fin. l. ff. pedius. ff. ad municipia. l. Lucius.* & *Paul. 1.* Pia. tamen respondebis legibusque in omnem causam videtur fideiubere, quæ ex numeratione nata nitur, vel postea inserta est: vt dicto *§. ff. mandati.* Ac vsuras c non nascitur ex numeratione. Item ad *l. omissis.* dicit idem tenere, quia & prædiorum dos fortur locata expressit, vel tacitè argumen. *ff. locat. l. sed addit. l. illud.* Vel expone dotis prædiorum: id est, dotalium prædiorum: ergo *supra de usur. dot. l. q.* Tenetur ergo fideiussore matrimonii mercedis nomine dotalium prædiorum, etiam secundo dotario. Item *in l. ff. pedius.* in omnem causam fideiussit. Item *ad l. Lucius.* dicit non d semper valere argu. à contrario sensu. Et ipse distinguit an debitur ex officio: quo casu cum nec sint in obligatione, non tenetur fideiussor: vt *ff. de ea, quod cer. loc. l. omissis.* Aut ex stipulatione *§.* & tunc sic: & pro eo, quia fructus dicere lex in omnem causam

h ¶ *Diuidatur.* & non indiscriminatim: vt *ff. eo. l. debitor. §. j.*

i ¶ *Ante condemnationem.* quia dilatoria est, vt dicunt: vt *supra de probat. l. exceptionem.* quod non placet: quia etiam ante litis contestationem debetur tunc opponi? Vide ergo magis annotatam: quia nec est dilatoria, neque peremptoria. ¶ Et quod dicit, ante condemnationem: subaudi, maximè tum? & potest poenitè proponi: vt *ff. eo. l. ff. fideiussores. §. idem. & l. mutuo eo. §. fin.* quia & exceptio Vellejani, & Macedoniani: poenitè proponuntur: vt *ff. ad Maced. l. sed & §. fin. & l. sup.* Vel dic vsque ad sententiam, & non vltra. Et aliud est in beneficio cedendarum actionum: vt dicit *l. ff. fideiussores.* Item in dicta *l. mutuo eo.* est intelligendum, quando est appellatum, vt tunc opponatur exceptio in causa appellationis. ACCVR.

¶ Opposita exceptione epistola D. Hadriani, quæ peremptoria est, & idem quocunque tempore potest opponi ante sententiam: hanc res nisi opponat, in solidum condemnatur. CYIAC.

Cum alter.] CAYVS. Si creditor plures habens fideiussores eorum vnum egit, & solidum exegerit: an ille contra fideiussor agere possit, quaeritur? Et dicitur quod non: nisi à creditore fuerit ei cessa actio: & hoc in prima. Idem est in fideiussore, vt fideiussor solutus iuste nauum, adunius fideiussorem pignus actione habuerit, & iure pignoris, vel actionis sibi fuerit cessum. VIVIAN.

a Fideiussor in vsuras obligatus intelligitur, si expressè in ea re obligatus.

b Fideiussor in omni casu obligatus, an in vsuras quoque obligatus intelligatur? Incertus est: Fiscentius negat. In omni casu eum fideiussorem, in eum casum intelligi fideiussisse, quæ ex numeratione nata sit, ut in sententia Vlpianus eorum est numeratione non nisi. Accedens Iuuenis sententia repudiata, diuiqua cum Florentino, de quo vide Gim. *l. quare. §. fi. locat.*

c Fideiussor simpliciter pro aliquo, ex mutuatur, vel obligatus, ad vsuras, v. Gloss. *l. quare. §. fi. locat.*

d Vsus non nascitur ex numeratione.

e Argumentum à contrario sensu ne semper valet.

f Fideiussor in dubio non videtur obligatus pro vicinis officio nisi à principali debitore.

g Fideiussor obligatus pro debitore principali obligatur ex diuisione, ad vsuras obligatus intelligitur.

h Nonpotest, quia ex Diui Hadriani annotata, id est, neque dilatoria, neque peremptoria.

i Exceptio epistola D. Hadriani, Velliani, Macedoniani, quæ tempore elapsa? potest.

480/C.IV.K.5-4, 2195-2196
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cum alter.* Vide scrip. ad l. j. *C. de act. & oblig.* CVIAC.

a ¶ *Non competit.* [illegible] Item cedantur actiones. Item habet [illegible]

CVm alter a ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei aduersus eum, qui vnà fideiussit, non competit *. Potuisti sanè cùm fisco * solueres, desiderare, vt ius pignoris *, quod fiscus habuit, in te transferretur: & si hoc ita factum est, cessis actionibus vti poteris. Quod & in priuatis debitis obseruandum est. PP. VII. Kal. Nouemb. Alexandro A. III. & Dione Coss.

Diuersitas idiomatis fideiussorem nō vitiat. h. d. Vel sic: *Fideiussor obligatur verbis tantùm, non re, non consensu, non literis, apud intelligentem tamen.* BALD. Vel sic: *Fideiussor obligatur per stipulationem, etiam si verba sint Graeca.* SAL.

XII. Idem A. Theodoto.

BLandicum β tibi est, qui non teneri te persuasit, quòd cùm pro alio interuenires γ, dixisti δ *, [Greek], cùm & his verbis obligationem verborum posse contrahi pridem rescriptum est. PP. VI. Kal. Septembris, Agricola, & Clemente Coss.

Qui promittit latronē inueniri, videtur promittere in iudicio sisti: & si non sistit, punitur. h. d. Vel sic: *Ille dicitur inuentus, qui est inuentus, & captus, & repraesentatus curiae.* Vel sic: *Qui promittit antecedēs, videtur promittere consequens: hoc dicit secundum secundam lecturam.* BVTR.

XIII. Pars ex epistola GORDIANI A. ad Anianum.

SI Barsatoram * * latronem Lysanias decurio interemptorum se A spopondisset: aut exhibere ε compellendus est, aut transmittendus ad praefectum praetorio ζ †, vel ad praesidem η prouinciae.

Sola solutionē acquirit fideiussori hypothecariam, vel personalē, nisi cedantur. BALD. Vel sic: *Actio mandati cōpetit fideiussori soluenti, non hypothecaria competens creditori, nisi cedatur: qua cessa potest intentari contra possessores bonorum.* SALYC.

XIV. Idem A. Saluio *.

MAndati actio personalis est, quae si nomine fideiussoris g vel aduersus debitorem, seu heredes eius competit h: praeses prouinciae, quae deberi compererit, reddi iubebit. Pignora etenim, quae reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt, si facta nominis redemptione, solutio celebrata est i, vobisque mandatae sunt actiones. Quod si factum est, ea quoque vobis persequentibus aduersus [pignorum *] possessores extraordinariam * iurisdictionem ℞ item vir clarissimus impertietur. PP. III. Non. Iulij, Gordiano A. & Auiola Coss.

Fideiussor soluens indebitum, agit condictione indebiti. Item si fidem sucredit reo debendi, & soluit, liberat fideiussorem. BALD.

[illegible]

β ¶ *Blanditur.* [illegible] CVIAC.

γ ¶ *Interueniret.* Fingendum esse interrogatum Latinè, respondisse Graecè: quamquam eo modo stipulatio valeret: sed Graecè eum stipulatum, & respondisse [illegible] CVIAC.

δ ¶ *Dixisti,* respondendo Graecè, vel alio verbo, quàm fuerit interrogatus: vt & T. de contrahenda stipulatione. Lomen. [illegible]

ε ¶ *SI Barsatoram.* Duobus modis intelligitur haec lex. [illegible]

[illegible]

¶ *Extraordinariam* [illegible] CVIAC.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2197-2198
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si indebitam.] CAVT. Habeam debitorem, & fideiussorem, soluit mihi debitor fideiussore ignorante, post solutionem fidem exterti cautionem ab eo de pecunia reddenda si soluit, petere per condictionem indebiti? non soluit, & agat, excipiat de dolo, & cautionem per condictionem sine causa, vt accepto feratur, condicit. & hoc in prima. Si bona debitoris sunt à fisco occupata, & creditor agat adversus fiscum, & excipiat? non est dubium quin liberetur fideiussor. VIVIAN.

a ¶ *Per arbitrum.* Vt quia res non esset, nec ipse teneretur, vel licet res teneretur, ipse tamen falsò putabat se interessè, vel putabat se plus obligatum esse, quàm esset. 2. Vel putabat se non maximum exceptionem, cùm tamen ea sibi competeret. 3. Vel putabat debitorè non solutisse, cùm tamen solutisset, & ell ad hoc *l. de non numer. pecun. l. si quasi. & de condi. indeb. l. Lucius ex falsa. & l. de condi. ex leg. l. si non ob.*

a ¶ *Condictio.* Dubitat illi condictio competit, sed liberationis. Nobis proposita est non tantùm condictio indebiti soluti: sed & indebiti promissi. Verùm illa est certa, hac incerta. *l. de condict. indeb.* CVIAC.

b ¶ *Fuerit ignorantem.* à creditore. ACCVRS.

Horum.] CAVT. Creditor habet electionem conuenendi, vel primò fideiussorem, vel principalem, vel vtrumque, vel in solidum vnum qui sit solvendo, & si idoneum in solidum: an possit postea actionem in alium transferre, quæritur? Et dicitur quòd non: quia hanc potestatem habuit, antequàm lis esset contestata. VIVIAN.

c ¶ *Eligere.* Vno electio in solidum, non satisfactionem, ad alium transire licet, *l. vtin. l. ord.* Nisi dicto hac Laco obstat. Nà cum poscito hac est, Omnibus electis, omnibus conuentis diuisa actione non licet deferre hoc iudicium, & cum vno eorum in solidum expirat. CVIAC.

e ¶ *Eligere creditori.* vt *l. mandat. l. si mandatu Trial. §. Iulianus respondit.* ACCVRS.

d ¶ *Satisfiunque.* vt *l. vt. l. inter eos §. 1. & Iulianus. eod. l. si plures.*

e ¶ *Iura eorum pariter.* opposita exceptione tacitipacti: vt & *l. ex l. antiq. §. 1. & l. de evict. l. si per imprudentiam. §. fina. & l. de pactis. l. creditores.* Sed contra *l. eod. l. eos. & l. fina.* Sed hic distinguit. Vel solus vt ibi. Item contra *l. de legat. 1. l. si ex eo. §. 3. Iulianus vt in dictis l. l. de pactis. l. creditores.*

f ¶ Et non secundum ius. quòd non in electione: sed diuisione ab præcedentibus: vt arg. *l. quod fal. tut. mulie. l. omissum. §. fina.* ACCVRSIVS.

Omissis.] CAVT. Electionem habet creditor in reliquum debitum, quod non potest redigi ex pignoris venditione, conuenire fideiussorem: quo casu primò agit hypothec. VIVIAN.

XV. *Idem A. Claudiano.*

Si indebitam pecuniam, quasi ex causa fideiussionis obstrictus in cautionem per errorem * deduxisti, tam doli mali exceptione vti, quàm condicere ", vt obligatio tibi accepto ferretur, potes. Non est autem dubium, fideiussorem rei promittendi, bonis ad fiscum deuolutis, si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit conuentus ", & soluerit, liberari. PP. V. Kal. Decemb. Gordiano A. & Auiola Cons.

Aliter per litis contestationem diuisa, integrari non potest. BALD. Vel sic: *Electio non nocet creditori, quemuis adversus alium confideiussorem habeat regressum: sed diuisio facta pro cuiusbet rata sit, h. d. secundum Glos.* SALYC.

XVI. *Idem A. Maximo.*

Liberum fuit, antequàm lis aduersus omnes fideiussores contesteretur: vnum eorum eligere ß creditori <, si modò cæteros minus idoneos existimaret d. At nunc post litis contestationem, petitionem diuisam redintegrari, iuris ratio non patitur e. PP. II. Idus Iun. Gordiano A. II. & Pompeiano Cons.

Omisso pignore potest conuenire fideiussor, nisi cæteroum sit aliunde dictum. hoc est correctum: quia eosque potest ad bona debitoris sine controversia haberi recursus, & non potest fideiussor inquietari, supra eod. auth. præsente. BALD. Vel sic: *Creditor, qui accepit fideiussorem, & pignora, potest fideiussorem eligere, nisi ex subsidium pignorum sint accepti.* SALYC.

XVII. *Idem A. Brasidæ* *.

Omissis quoque pignoribus fideiussorem à creditoribus vellitet conuenire f, nisi in id tantum, quod ex his ß refici non poterit, acceptus sit h: explorati iuris est. PP. V. I. Idus Mar. Attico, & Prætextato Cons.

Creditor, qui vendit rem obligatam minoris iusto precio, rectum iustum sibi computare tenetur. BALD. Vel sic: *Si creditor minori precio vendit fundum debitori, residuum iusti precij à fideiussore non iure petit.* SALYC.

XVIII. *Imp.* PHILIPPVS A. *Longino* *.

Si (vt proponis) fundum ob debitum obligatum non iusto precio y vendidisti i: residuum quantitatem, quam ex precio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore nõ iure poscis. PP. V. Kal. Aug. Peregrino, & Æmiliano Cons.

Sufficiens obligationem pro alio, potest conuenire omisso principali, qui accepit pecuniam mutuò. BALD. Vel hic: *Constituto, & fideiussor, vel mandator non potest compellere creditorem, vt prius exigat reum principalem, nisi aliter conuentum fuerit. h. d. & ad hoc lex correcta per authen. præsente,* supra eod. SALYC.

XIX. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Sabino* *.

Si alienam reo principaliter constituto obligationem suscepisti k, vel fideiussorio l, siue mandatorio, vel quocunque alio m nomine pro debitore intercessisti: non posse creditorem vrgeri, cum, qui mutuam accepit pecuniam, [magis *] quàm te conuenire, scire deberas: cùm si hoc in initio contractus specialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. II. Kal. Maij, AA. Cons.

Licet principalis sit constitutus, potest conuenire fideiussor. BALD.

XX. *Idem AA. & CC. Aureliano.*

Præsentia bonorum omnium * ademptionem continenet ", rei damnati principalis intercessores P eligendi creditori potestas non adimitur.

Si, vt proponis.] CAVT. Si creditor in eorum habeat pignus, quod valeat conuenire, & fideiussor legi, vel pacto distrahat pro l. ea pro residuis Lupus sibi debitor adhæ, habeat regressum adversus fideiussorem, quæritur? Et dicitur quòd non. ACCVRSIVS.

y ¶ *Pretio.* Si iusto pretio venisset ob id, quòd ad sufficiat, transire licet ad fideiussorem. CVIAC.

i ¶ *Vendidisti.* & ita retentis debitori pignoratitia actione ad interessè quod est, parà decem: vt *supra ß cond. pig. aga. l. i. sicque in eo suffitus* et debitor tui debitoris, vnde fideiussor potest compensationem obiicere, vt *l. de compens. l. ß quod a fideiussore.* cum * exceptio non competit, & fideiussori detur: vt *l. de except. l. de fideiussore.* ACCVRS.

Solutum.] CAVT. Si pro Tito fideiubere mandasti, vel ita pro eo solutum constitisti, non compellit creditor cum primò conuenire: sed electionem habet an velit vt primò conuenire, vel cum, aiit ab initio aliter conuenisse. ACCVRS.

k ¶ *Suscepisti.* non trasferendo in te: sed ita quòd reus principalis remisit obligatus: quod si constituendo, fideiubendo, ac mandando: quia mandatum * in casu sequitur principalem obligationem: vt *l. mandat. l. ß vel si nis remanet. l. ß. posse creditum.*

l ¶ *Vel fideiussori.* dicit quod in genere dixerat.

m ¶ *Quocunque alio* pactis constituendo: sed hodie corrigitur hac lex per authentic. *præsente. supra eod.* positam. ACCVRS.

C Retentis.] CAVT. Vtrum quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo sabatorinodum erit creditori, quæritur? Et respondet. quòd habebit electionem an velit conuenire fiscum, vel heredem debitoris, vel intercessorem, aut fideiussorem.

a ¶ *Fideiussorem.* vt & *l. eod. l. ß. inter eos §. creditor.*

b ¶ *Ex hac.* fideiussor pignoribus.

b ¶ *Accepto sit.* vt & *l. mand. l. qui mutuum. Sic & l. eod. l. ß. fideiussores. in prima.*

c ¶ *Conuenire.* vt & *l. eodem. l. creditori. & l. eodem. l. inter eos §. creditor.*

d ¶ *Eligere.* vt *l. mandat. l. ß. mandatu Trial. §. Iulianus respondit.* ACCVRS.

e ¶ *Fideiussor.* dicit beneficio excussionis habet, vt *in* Romanus *Regulari* 137. *Commodè. in. pri.* 63.

f ¶ *Conuenire.* vt & *l. eodem. l. creditori. & l. eodem. l. inter eos §. creditor.*

g ¶ *Ex hac.* fideiussor pignoribus.

h ¶ *Accepto sit.* vt & *l. mand. l. qui mutuum. Sic & l. eod. l. ß. fideiussores. in prima.*

i ¶ *Vendidisti.* & ita retentis debitori pignoratitia actione ad interessè quod est, parà decem: vt *supra ß cond. pig. aga. l. i. sicque in eo suffitus* et debitor tui debitoris, vnde fideiussor potest compensationem obiicere, vt *l. de compens. l. ß quod a fideiussore.* cum * exceptio non competit, & fideiussori detur: vt *l. de except. l. de fideiussore.* ACCVRS.

k ¶ *Suscepisti.* non trasferendo in te: sed ita quòd reus principalis remisit obligatus: quod si constituendo, fideiubendo, ac mandando: quia mandatum * in casu sequitur principalem obligationem: vt *l. mandat. l. ß vel si nis remanet. l. ß. posse creditum.*

l ¶ *Vel fideiussori.* dicit dit quod in genere dixerat.

m ¶ *Quocunque alio* pactis constituendo: sed hodie corrigitur hac lex per authentic. *præsente. supra eod.* positam. ACCVRS.

C Retentis.] CAVT. Vtrum quòd omnia bona debitoris fuerunt confiscata: quomodo sabatorinodum erit creditori, quæritur? Et respondet. quòd habebit electionem an velit conuenire fiscum, vel heredem debitoris, vel intercessorem, aut fideiussorem.

n ¶ *Bonorum omnium.* debitoris.

o ¶ *Continenet.* licque fiscum: heres tenetur vt *l. eod. l. ß.*

p ¶ *Intercessores.* fideiussores quoslibet. cùm multi essent: sed hoc debetur fiscum: vt *l. eod. l. non redit. in fine.* Sed dic quòd illud est ex beneficio epistolæ. Vel dic quòd dat hic electionem conuenendi fiscum, vel fideiussores quod & hodie * est intimatum: vt *l. eod. auth. præsente.* ACCVRS.

Sicut.] CAVT. Sicut electio datur creditori quem velit conuenire, fideiussorem, an principalem: ita conuenit fideiussorem ad solutionem, nisi cedat actionem hypothec. id est, iura, quòd adversus debitorem habet. VIVIAN.

q ¶ *Sicut.*

480/C.IV.K.5-4, 2199-2200
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sicut eligendi.* contingit eundem eidem fœpiùs d[illegible]re decem.
b ¶ *Creditor.* fœtus in patre fideiussore pro filio vtiq; *ex l. filiofam.* Accvs.
c ¶ *Pignori, vt & supra eodem l. ij. & l. mandati. in fin. & ff. [illegible] fid. l. Eutebam. §. pen.* & etiam post condemnationem: *vt ff. eod. l. ij. fideiussores. §. eadem responsio.*

Si vltra.] Cayv. Mandati de quinque mutuando, accepisti decem. Nè aiß in quinque tenebor, vel dic aliter, vt in glo.
m ¶ Si vltra. Post hæc verba, *si vltra hoc,* addida virgula, vt ita sensus: si vltra id, quod pretiò tuis significasti, ut mutuasso vt numeraremus. Nam hæc l. est particula quadam amplioris constitutionis, idcòque hæc verba ad præcedentia quæ di referuntur: hic autem possunt esse species: ego tibi mandasi, vt Titio numeraresdecem, tu numerasti viginiò: postea ego scripsi me reddituri, quod ea mutuasses: non tenebor in viginiò: sed in decè tantum: Nam numeratio excessit mandatũ. Cyiac.
d ¶ *Mandaverit.* mandasi de decem tibi mutuandis: & me reddituros scripsi: cumque tantum accepisti, non teneor ea eo, quod est mandatum, si vltra est numeratum. Et legitur planè tota, nisi in fine quod tu vetus, ex hoc, quod mandatum tuum est vltra numeratum, vel cedula posse: & finis legitur planè, & principium ita, si vltra hoc, quòd scripsisti te daturum, accepit, &c.
e *Daturum.* id est, reddituros.
f ¶ *Numeratum est.* diligenter ergo, &c. vt *ff. mandat. l. diligenter. & l. regulas. & Institut. eodem. §. 6. qui exequitur.* Accvrsivs.

a Addit Alciatus. 1. Parerg. cap. 2. circa medium.

Reo *.] Cayv. Creditor habet electionem quem velit conuenire, an principalem fideiussores omnes, an omnes in solidum, vel omnes pro parte: & tamen vnum conuenerit, neque emgentiquia idoneus non est, nihilominus ad alium habebit regressum cum electione nullus eorum liberetur.
g ¶ *Reus principalis.* scilicet debendi.
h ¶ *Eligere.* in solidum.
i ¶ *Non faciente.* propter inopiam.
k ¶ *Reus primò.* scilicet in solidum.
l ¶ *Ad alium.* scilicet primum.
m ¶ *Remoti.* alii nihil habentibus.
n ¶ *Licet. vt ff. de legat. j. l. si ex toto.* & arguitur. *ff. de fideiussis. l. debitor. & ff. de pecu. l. & auxiliarum. §. illud. & l. quotiens. §. si creditor. & infra eodem. l. fin.* Sed contra *supra eodem l. liberum.* Solu. ibi post litem contestatam: ipsa lite pendente ante sententiam non potest redintegrare petitionem diasum sed potè sententiam se si conuentus non potuit satisfacere: vt ibi. Vel ibi agit pro quod contra omnes animo disidendi: hic autem nostra vnum, & in solidum. Vel hic fuit deceptus concludendo eum, de cuius facultatibus amplius sperabat, quam in hoc esset: ibi non errauit, argument. *Institut. quibus mo. non lib. §. in fraudem.* Accvs.

consentire, vel scis non facientem, contra quem egeras primò k: post [illum *] ad alium l reuerti m (cùm nullus de his ¶ electione liberetur) licet n. S. Non. Decembr. Nicomedia, CC. Cos.

Fideiussoris allegatio transit ad heredem: sed si fideiussor debitori succedit, obligatio fideiussoris confunditur, & non potest amodò, vt fideiussor: sed vt principalis conuenire. Bald.

XXIX. *Idem AA. & CC. Pergamio.*

Fideiussoris quidem heres exemplo rei principalis tenetur o. Sed si idem p vtrique q succedat, intercessionis obligatione finita r, velut principalis tantùm ꝗ debitoris heres conueniri potest. S. XI. Kal. Ianuar. CC. Cos.

Fideiussor internallo longi temporis non liberatur ab eo, quod restat solvendum. hoc dicit. Vel sic: *Si pignora destructa sive vsucapta, fideiussor non probabitur conuenire.* Salyc.

XXV. *Idem AA. & CC. Philippo.*

Pignoribus datis à reo principali distractis s, nec post longi temporis interuallum residuum à fideiussore creditor petere prohibetur. S. VI. Kalen. Ianuar. CC. Cos.

Qui promittit aliquem iudicio sisti, apposito termino cum pœna, potest purgare moram sistendo, vel reum principalem defendendo vsque ad tempus finitum, nisi contrarium actum sit, & si reus principalis decedit intra primum terminum, fideiussor liberatur, & non incidit in pœnam: sed si reus principalis decedit intra secundum terminum statutum ad purgandam moram, fideiussor non liberatur à pœna: immò exigitur cum effectu, & in purgandi moram, quod tempus fideiussori, transmittitur ad heredem fideiussoris. Vel breuiùs: *In iudicio stipulatio pœnalis habetur diem, pœna committitur, & purgatur: quod locum habet in preparatoriis, non in decisiuis.* Bald.

o ¶ Fideiussoris. Trauers. vt supra eodem. §. 4. Accvrsivs.
p ¶ Si idem. contingit eundem idẽ sæpiùs debere. Accvrs.
q ¶ Vtrique. scilicet fideiussori, &c. reo.
r ¶ Finita. ne ée idem pro se obligatus, & ne duplex t iudicia firi in eodem, aliunde principalis b, & altera accessoria: vt *ff. de solu. Libero. §. 9. & plenè dixi de hoc supra de pecul. l. debitori. & facit ff. de separa. Libero in princip.* Accvrs.
s ¶ *Principalis tantùm.* Quoniam obligatio rei maior est, & plenior, minor autem obligatio minorem abluunt, *l. si quidem. ff. eod.* Quanti ñ fideiussor reo successerit, extinguitur obligatio fideiussoris. Cyiac.

Pignoribus.] Cayv. Creditor è vendat pignus lege, vel pacto, nec solidum consequatur: non obstante quòd pignus fuerat vsucapiò: si tamen erat res mobilis: vel præscriptum, & immobilis, conuenit fideiussorem in residuum debiti.
t ¶ *Diversis.* à creditore, & est plana, vel dic à debitore creditore ignorante: alias teneretur creditor interpellare vsucapionem: vt arguunt. *ff. de fun. do. l. si fundus. & ff. de negot. gest. l. ut qui. §. item me.* Accvrs.

Sacramento *.] Cayv. Promisi aliquem ñ fore in iudicio, qui deliquit: & ñ non sisterem, promisi centum nomine pœnæ, quando commitatur stipulatio pœnalis, distingue: aut fuit adiectum tempus sex mensium, aut maior, intra quod debui reum repræsentare. Tunc casu, si intra sex menses non venerit, incido in pœnam: sed finitum peti non potest: sed dabitur mihi spatium ad hæc sex menses, intra quod si reum repræsentero, liberor à pœna, quæ elapsa nec ro venienti solum pœnam. Si verò post spatium sex mensium ab initio constitutum vellem reum defendere, posterò: nisi esset adiectum pactum de reo non defendendo: vt ñ incepero eum defendere, opponere, vt perseuerem vsque in finem, nec pendente litem repræsentando essem à pœna liberatus: post secundum autem tempus mihi concedam omnino non à pœna esse liberatus, quod dictum est, locum habet in fideiussore, & eius herede.

* Scil. ¶ Hæc verba desunt scilicet ad eos, qui in solidi fiertunt obnoxi. Hoc autem sic probatur, ex illatione verbi, *§ pœnam. D. de admin. tu. aliunde* ratione *ibi* pœnæ perpetuò dicitur obligatum, *Liberum. supra eod.* Alterum, & ex duplex iudicia obligatio esset in pœnam.
s Obligatio sita principaliter, facta accessoria.

a ¶ *Sunt.*

480/C.IV.K.5-4, 2201-2202

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Sancimus.* Vide notas ad *L. 13. supra eod.* idem in *l. si post tempus, ff. quæ cautionibus.* Sed obstat *l. mutuatitia, ff. de obligat. & act. & l. si fundum §. vlt. ff. de leg. commissi.* & *Cellius ff. de reiuris.* cum similibus. Quibus proponitur, annuo offerendo debitum *post diem,* non tenendari Solutione, & explicationē *dict. l. post tempus.* vide in scriptis ad *l. 8. ff. de verb. oblig.* Obstat etiam *l. si conditum ff. de verb. oblig.* Responsio ex, spectat nullam fuisse diem adscriptam, nulla pœnam, nulla conditionem. At hic loquimur *de debitore ad diem.* Postremò obstat *l. si ita quis promisit. §. Sed ff. de verb. obli.* Vide ibi not. CVIAC.

a ¶ *Sancimus.* loquitur [a] hac lex, quando [b] fideiussio fuit facta in scriptis: inferior lex, scilicet, *si fideiussor,* quando non interuenit scriptura. 2. Vel hæc loquitur quando quis principaliter promisit se exhibiturum aliquem, sequēs quando ipse venit, & aliquem fideiussorē dedit. 3. Vel secundùm Iouianum, vtrique lex loquitur, quando quis promisit aliquem in iudicio sisti. In quo ergo differunt? Potest dici quòd hæc in criminali, illa in ciuili. 4. Vel verisimile appositum est certum tempus, ibi nō. Præterea hic fuit certa pœna apposita: ibi non.

a ¶ *Quatenus.* Hac fideiussione non promittitur saltum aliter sed se curaturū, vt res salua, *l. quotiies quis aliam ff. de verb. oblig.* CVIAC.

b ¶ *Tradat.* id est [a] exhibeat, & hoc tempus arbitrio partium, vel [b] iudicis statuitur: vt *ff. quis satisdare cogan. l. de die.* ACCVRS.

c ¶ *Pro eo inferat.* non *in pœna.*

d ¶ *Perimis.* Nam hæc stipulatio prætoria est: prætoriæ stipulationes benignius accipiuntur, *dd. l. post res ff. si quis cautionibus l. magnam ff. de conuenibus, & commit. stipul.* Vide scripta ad *l. 1. ff. de verbor. obligat.* CVIAC.

e ¶ *Sed computare.* non tantum effluentem.

e ¶ *Profugam.* id est, exigi. Sed contrà *supra de conuenibus, & commit. stipulatione l. magnam, & ff. de actionibus, & obligationibus l. mutuatitia.* Sol. specialiter in iudicio. Sic & aliud *supra de rebus l. proponendum. in fine. & supra ff. iudic.* vel *curator l. eum.* Item aliud. Nam [a] minor obligatur aliter: vt *supra de in integ. restitut. minor. l. si curatorem,* in iudicio non: vt *ff. de re iudicata l. actio. §. contrà.* Sic etiam in arbitris est specialè, nisi dim ab arbitro lit statuta: vt *ff. de arbitrium dict. §. fina. & l. sequen. & l. Cassius.* ACCVRSIVS.

f ¶ *Sex menses.* Notandum aliquam plures dari, quàm sex menses: sed interdum pauciores, vt si ab initio duo menses constituti sint, ita elapsis dantur duo tantùm menses, duplicatur tempus, de quo consumptum est, ita vt non excedat sex menses. CVIAC.

f ¶ *Posit.* commodè: siccus si casu fortuito fuit impeditus: quia tunc non tenetur ad pœnam: vt *l. eodem l. §. sin autem, & sicut dum.* & facit *l. ad auctum, prefinire.*

g ¶ *Constituerunt.* est quod [b] mutatur, & respon. id solum duplicari vt *supra proxim.* iuraturi videtur.

h ¶ *Et non pecunias.* id est, pœnam, quæ tamen solura non potest repetire: *ff. de condict. indeb. l. pœna.*

¶ Sed videtur non tam magnum tempus dari debere: sed paucos dies: vt *ff. si quis cautionibus. l. & ff. post res.* quæ est contra. Sol. hæc corrige: vel hæc in fideiubere dicit illa in principali.

i ¶ *Reddere.* propriè, & improprè. ¶ Et notat verbum * *Statuit poenam.* &c. vt *ff. si certum petatur. l. vera condictio. in principio.* ACCVRSIVS FLORENTINVS.

k ¶ *Hæc sacra.* dum sex menses fecisti tituli durant: quibus elapsis statim videtur exigi pœna: vt hic dicit: sed & tunc dantur paucidies, intra quos potest mora pergati, secundùm Azo. vt *ff. si qui eau. l. & ff. post res.* vel ibi fuit certum tempus: hic non. ACCVRS.

l ¶ *Defensione.* id est, sic dixit, solam pœnam, si non exhibitam, nec volo posse eam defendere.

m ¶ *Nisi intra.* quæ dicta sunt de pœna, vera sunt, nisi, &c.

n ¶ *Indemnitas* vt *ff. ad Trebel. Lex Senatusconsultum. §. si pupillus ff. & §. sep. & ff. de confi. pec. l. qui autem §. sed & si quis, & qui satisdat cogan. l. si duo fuerit. & ff. quod vi, aut clā. l. si vim. l. ff. autem. sed arg. contrà ff. de fur. l. inter omnes. in principio.*

o ¶ *Commissa.* cum effectu. ACCVRS.

p ¶ *Pro vitiate.* fallitus hominem.

S. fideiussor.] CAVE. In ciuili causa promisit aliquem exhibere in iudicio. fideiussorem dedit pro eo quòd fiaret, aut fideiussio facta est in scripto, aut non. Primo casu in perpetuum tenetur: secundo casu, elapsis duobus mēsibus liberatur. Si verò coram tabularijs promisit, an promisit in scriptis distinguitur, aut erat publica persona, quæ consumitur, aut priuata. Primo casu in perpetuum tenetur, perinde ac si scriptura interuenisset. Secundo casu, non, nisi ad duos menses.

q ¶ *Si fideiussor.* qui [b] rem exhibere promisit omnimodo pœnam conferat *, nisi intra [m] primum tempus, quod statutum est, reus principalis ab hac luce fuerit † subtractus [n] *. tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum custodiri opostet. Quod si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pœna iam commissa * à fideiussore exigatur: omnibus, quæ in fideiussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, & in heredes pro vtilitate † eorum obtinentibus. Dat. VI. Kalend. April. Constantinop. Lampadio, & Orestes VV. CC. Cons.

Fideiussor de iudicio sisti, si non est vnde cautiō scripturæ fideiussionis, licet publicè apparet cautiō in scriptis, non tenetur: nisi intra duos mensēs lis contestetur: & hoc est in causa priuata: sed in causa publica perpetuo tenetur. BALD. Vel sic: *Promittere aliquem exhibere, vel sistere in iudicio sine scriptis, liberatur per lapsum duorum mensium, quibus alter negligens fuit. Et in causa publica promissio contelgitur in dubio facta in scriptis, sicut in causa priuata.* SAL.

XCVII. Idem A. Iuuani P.P.

SI fideiussor [a] nullam quidem cautionem [b] faciat, offendens se fideiussorem extitisse: præsentibus autem [c] tabularijs hoc confessus est [d], quòd in fide sua tum suscepit: dubitabatur à Palæstina aduocatione, vtrumne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione [e] facta secundùm generalia edicta [f] sublimissimæ prætorianæ sedis: an, vtpotè scriptura interuenente, teneatur. Et diuisio alia introducebatur, si idem iuris esset debeat tam in publicis causis, qui vtique non debet perpetuò tenere, & esse in facto [g] sed & quidem prouisio sine scriptis, elapsis duobus mensibus liberatur, sive in causa publica, sive priuata: nisi in causa publica coram tabularijs hoc confessus est: tunc enim perpetuò tenetur: sicut & si scriptura interuenisset. ACCVRS.

r ¶ *Contineretur.* in scriptis.

s ¶ *Professione autem.* Depositione facta hæc de re apud tabularium *contenta ac ita ignotum.* CVIAC.

t ¶ *Confessus est.* scilicet se fideiussisse: quæ confessio pro cautione habita in scriptis putabatur valere propter rebellionem præsentiam. Et notabile argu. quòd si quis deprehendatur cum aliqua, & iurare se nam vitiallo pro [h] veritate accipere: *ha supra de ordin. Lex in arbitris. §. ij. & 9. & 10. & ff. de dona. l. ex hac scriptura.*

r ¶ *Fideiussione.* nam tunc elapsis duobus mensibus liberatur. ACCVRS.

[a] ¶ *Edicta.* Liceba: præfectis prætorio generalia edicta conferebere, quæ vocabant formas. Dicuntur *Sum. lib. 1. ff. de offic.*

* Sicin apud. Iuu. quibus propriam habet, *inferat.*

a Verbi vtil. & idem dicendum fideiussori accipi potest: propriè, & improprè.

b ¶ Diffinitio cautio. & pœna. de que per Bart. & doctores in *l. cautionem §. dict. ff. de verb. oblig.*

* *lib. offitiis.*

b Primò C. iudicio sibi propriuū obligatus esse debet, & scripto promisit: sic notat, in dictum dicendum sit.

c Quicumq; vellum deprehensum in ultimi fiunt audiri, & admittit, si id ma vitiosus; & suspicionis nulla dicitur. v. Tiraqu. in lege. *commodat. lib. 6. Cod. §. par. 1. n. 26.*

480/C.IV.K.5-4, 2203-2204
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

esse præf. prætor. l. apostolos supra de iud. Ea vim legis habent: hæc sunt, quæ dicuntur *iura gentium*, & differunt ab *ius humanum*, *humanæ* appellatione continentur imperiales constitutiones *iura gentium*, præfect. prætor. Cuiac.

a ¶ *Sancimus itaque.* Vide *cap. 13. de prætorio.* Rationem cur liberetur post duos menses, tradit Constantinus *tit. 3. epist. 10. 6.* eisque hoc fieri *quia apud eos.* Nam qui fideiubebat sine scripto iudicio fidi, non præsumebatur in longum tempus fideiubere. Hæc autem lege duo constituuntur menses. Vide scripta in hoc loco. Et generaliter de hac, quæ *quia opinione* indicentur. Vide scripta *ad l. si fuerit, in fin. de reb. credit. & nat. ad l. nuptiæ. §. pen. ff. de fideic. libert.* Cuiac.

b ¶ *Liberari.* hoc idcò, quia qui agit, *premittit* se litem * contestaturi intra duos menses: vt *l. de lit. contesta. authen. iudicem.* secundum Azo. & Hu. quod non placet, cùm tempore huius legis illa authentic. non esset. Sed illa posset esse ratio: quia non * debet esse dubia in suspensa esse non debet. c negligentia alterius damnosa, & culpæ esse non debet.

* *date in omnibus, scilic.*

* *Intimatio* duos menses *secundum* non *quod* probare hoc colligit Romanus *in prælum. 4. ex ad de gest. l. 1. ff. de cognition.*

b Posset esse dubia in suspensa esse non debet.

c negligentia alterius damnosa, culpæ esse non debet.

præfinit.

fis, quàm in peiuaris. Sancimus itaque a *nisi confessio litteris exposita fuerit à fideiussoribus ex repræsentatione personarum, licèt attestatio super hoc processerit* *: *attamen adhuc sine scripsis esse fideiussionem, videlicet in causis priuatis exhibmari: & duobus mensibus effluentibus ab huiusmodi nemo fideiussores liberari* *: nisi in tempus certum data est fideiussio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa. Sin autem in publica causa [necessitas * interueniat] tunc omnimodò attestatione proscriptura *, liberi. Multis etenim priuilegiis propter publicas necessitates publico iuri præstitis, non ab re est & nos huiusmodi prerogatiuam ei condemnare.* Dat. XII. Kalend. Mart. Constantinopol. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Cautelaria stilla contra alterum principaliter, vel accessorio obligatum, non liberat alterum. Et illud, quod quasi de confusa appens in instrumento, debet habere pro apposito. Bald. Vel sic: *Electio vna de fideiussoribus, vel mandatoribus, non liberatur alter: nec reus principalis similiter: nec electio vna de reis principalibus, liberatur alius correus, nec fideiussores, vel pignora: & quod potest fieri per pactum potest fieri per legem.* Salyeiis. *Idem A. Tuscus.* P. P.

c ¶ *Iuratum est, vt & l. quod. l. non.* Accvs.

d ¶ *Prospectum.* vt vnus alterum contrahentem l. beneficiorum.

e ¶ *Electione* nec. per electionem: sed & diuisis petitione per partes, sic: vt *supra eodem l. liberum.* Accvs.

f ¶ *Constitutione.* vt & *ff. mandat. l. si mandator. Tri. §. Paulus respondit.* Accvs.

g ¶ *Non concedentes.* Immò videtur contra: vt *ff. de duobus reis l. 3. quæ* est contra. Sed. ibi petit animo nouandi: vel ibi petit & habuit. Accvs.

¶ Dicendumque in loco. petitionem exactionem significare, vt confirmat aperte *l. si vt certo. ff. eiusdem.* Si quis solidum accepit ab vno ex reis, alter liberatur: non sic petimus tamen. Obstat etiam *l. si creditorem, supra de pact.* Vide not. ad eam l. vbi est solutio. Obstat denique *l. 16. eod.* Vide ibi solutio not. Cuiac.

h ¶ *Si enim.* Nb. * *sic Infra. de lege Fu. Caduc. & ff. de pactis. l. pactum. §. 1. & 2. de rei vxo. ad l. Iul. §. 1.* Accvrsvs.

i ¶ *Simplicitas.* Nota argum. per cabellionis * simplicitatem non fieri præiudicium contrahentibus.

* *Interrodi* in hoc a. *Omnino accidentis* hæc ea a. Mise eriam colligit Mouarii objec. intelligi regulis, vt supra ad classem in 6. nullibus citra filius appaiol solius, eriam E hoc ob fuerit diffuse, v. eundem Eutrichum in ius ad solum. nat. libl. quoque non ex poter, quod si de mia gnali forma contrahentia in employtu. In eos opinio, omnino fiducia per Ecclesiam prædicentur, id est falsa in verità gentiuum, quia ita fieri consueuit.

b Nimis simplicitas non omnino. Imo.

* *sic solum fac.*

DE NOVATIONIBVS, ET DELEGATIONIBVS.

TITVLVS XLII.

Hic titulus est de stipulationum interpositione, nouanda, & collenda priorem obligationem confundendo stipulatio est quæ accedit priori obligationi, non etiam primam nam. Nouatio, & delegatio permiscentur obligationem, quam disperdunt, quibus ex obligationum distinguuntur, etiam propria appellationes demonstrantur, cum præterquam diuinæ fieri per substipulationem, & adpromissionem nouatio, & delegatio per substipulationem, & expromissionem. Ibi enim formula stipulationis nouationem significantur, in hoc contrahunt nouat. Nouatio igitur, & delegatio per stipulationem fit: & voluntaria est: quia nemo promittit nouam. Alia est nouatio, & delegatio, quæ fit per iudicis constitutionem iudicis accepto, de qua proprie hic titulus non est, hæc necessaria est: quia iudicium datur in concisum, vt si is, cui nomen L. Titij vendidi mandata mea locum constituit cum L. Titio: vel si creditor istum conuiltur cum debitore suo, adunque condemnat, l. 1. hoc est l. 1. & 19. ff. eod. l. 1. Vide obl. & act. Nouatio voluntaria est stipulationis vnitio, vel alterum obligatum, vnam obligatio ipso iure perimitur, l. 8. vna §. pactus. D. de pact. l. 1. & 3. in fin. hoc est. Delegatio autem est mandatum in stipulationem nouanda: & transferendo priori obligationi. quod fit, exempti gratia, creditore iubente debitorem suum id, quod ipse debet, creditori suo promittere, vel alij, cui domnum iubet: vnde inter delegantem, & delegatorem nascitur actio mandati, l. 11. ff. eod. Perficitur autem delegatio secunda nouatione, hoc est, nouandi causa delegatio pro debito alterius delegantis est suae debitor delegatus sic suus non debitor nam & non debitor delegantis stipulatione conuenit, & exigi potest l. 3. & quod ait l. 11. D. eod. id est quasi per stipulationem fieri: hoc est perfici, atque complari. nam erigo, & causa delegationis est mandatum: conuenit & mutuo stipulatio nouandi causa interposita, & hac est delegatio debitoris, de qua hic titulus. Alia est delegatio sine mandatum, & rogatu alterius, vt cum aliquem procuratorem facit in rem suam, vel mandat, vt ego cum eis mea hoc alius liberetur: multò magis potest per legem fieri, & desinit, ne cabellionum simplicitas præiudicet creditoribus. Vivianus.

a ¶ *Generaliter.* De duobus reis nihil hac l. nouij Institutiones obliuiis. Vide scripta ad *l. 1. 2. 3. de verb. obligat.* Cuiac.

Generaliter a sancimus, quemadmodum in mandatoribus statuimus est c, vt contestatione contra vnum ex his facta, alter non liberetur: ita & in fideiussoribus obseruari. Inuenimus †etenim & in fideiussorum cautionibus plerunque ex pacto huiusmodi causæ ele prospectum d: & ideò generali lege sancimus, nullo modo electione e vnius ex fideiussoribus, vel ipsius rei alterum liberari: vel ipsum reum, fideiussoribus, vel vno ex his electo, liberationem meteri, nisi satisfiat * creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluantur, vel alio modo satis ei fiat. Idemque in duobus reis promittendi cõstituimus f, ex vnius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non concedentes g: sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim h pactis conuentis hoc fieri concederet, & in vlu quotidiano semper hoc versari afficimus: quare non ipsa legis auctoritate hoc permittatur, vt nec simplicitas i suscipientium contractus ex quacunque causa posset ius creditoris mutilare? Dat. XV. Kalend. Nouemb. Constantinopoli post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

† Hinc colligimus valere argumentum à culpa ad legem, fieri eam vel conseruandam, de quo dixi ad rubr. *cessio hæc dei cura.* Ad tit.

DE NOVATIONIBVS, & delegationibus.

Quia superdictis obligationibus nouantur, & delegantur: idcò de hoc dicit. Vel sic: diximus de obligationibus, quæ nascuntur ex stipulationibus. Sed quæ obligationes sic solluuntur per stipulationes: fiunt & contrahuntur: idcò pauca de nouationibus, & delegationibus. Azo.

b ¶ *De nouationibus.* &c. Supra tractatum est de contrahendis obligationibus, qui sequuntur, vt fiant de dissoluendis. Obligatio soluitur certis modis *l. obligationum fere §. 2. ff. de oblig. & act.* Modorum hi: solutio, acceptilatio, nouatio, delegatio. Solutio re perficitur: cæteri modi verbis. Solut. nec vsiliscil, cæteri res ipsa, solutiones fiunt imaginaria. Seneca *lib. 6. de beneficiis.* Solutio ergo abest re, alio verbis & Nouatio autem priorem obligationem soluit, aut nouat indecie. Fit autem ex causa, vel nouatio persona. Mutata causa, vt si quod à stipulatore fum pare: post in diem stipulet, aut cõtrà. Mutata

480/C.IV.K.5-4, 2205-2206
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tatur persona, si quod stipulatus sum à primo, stipulor à secundo. § praeter. Instit. quibus modis toll. obl. Sed necesse est, vt id fiat nouandi animo, quod satis erat inter antiquos. Hodie oportet exprimi verbis, l. vltim. infrà eodem. Nouatio à delegatione hoc differt, quod nouatio est translatio debiti, translatio obligationis in alium, [illegible] ¶ x 1 delegatio autem ex parte delegantis non est nouatio: sed plena, perfectaque liberatio delegantis: ex parte tamen delegati nouatio est, seu translatio, delegatio delegantem omni modo liberat, delegatum alteri creditori applicat. Vide scripta hic. Vbi etiam ostenditur quid differt delegatio à cessione, itemque à venditione nominis. CVIAC.

D *Elegatio.*] CAPVT. Debebas mihi decem, & ego Titio decem: te inuitum Titio non possum delegare: sed ius, quod habeo aduersus eum, te inuito, & ignorante vendere possum, vel dare, non delegare in solutum: quia in delegatione necesse est vt creditor stipuletur, & debitor promittat: in qua stipulatione necessarius est consensus: in venditione non est necessaria debitoris respōsio. VIVIAN.

a ¶ *Consentiente.* nunquid teneatur consentire? Videtur distinguendum: vt in matrim. ff. sol. matrimo. l. ij. in princip. quae est contra maxime: quia malitiis, &c. vt ff. de rei vindica. l. in fundo. Sed dic speciale ibi in dote: sicut & alia multa sunt in ea specialia. hic ergo non potest cogi ad consentiendum: vt infrà eodem. l. nec creditores. ACCVRS.

a ¶ *Consentiente.* Ratio est, quia delegatio fit per stipulationem: & stipulatio, nisi consensum habeat, non valet. Delegatio propriè est, quae fit per stipulationem. Ideoque in l. 1. suprà de obligat. & act. separatur delegatio à sua contestatione. CVIAC.

b ¶ *Promittente.* hoc quando fit per stipulationem, fit * etiam & per litis contestationem. vt ff. eod. l. delegare. § fin. ACCVRS.

a ¶ *Nominis.* Haec vltima pars reperitur in l. 3. ff. de hered. vel act. vend. Vide ibi scripta. CVIACIVS.

c ¶ *Solet.* vt & suprà de hered. vend. l. nominis. & ff. de hered. vend. l. nomina. Item donari [b]: vt infrà de donat. l. ij. Item obligari: vt suprà quae res pignor. obligari possunt l. nomen. Sed contra debitor creditorem ad recipiendam cogere non potest: vt infrà eit. j. l. cum, à quo. Sed quare [c] delegatio [d] demum volente: sed cessio [e] contra inuitum fit? Respond. quia cùm delegatio [f] fiat per stipulationem: ergo & per consensum debitoris fieri debeatur ff. de pactis l. j. § conuentionis. &] eod. l. nec creditores. ACCVRS.

E *X contractu.*] CAPVT. Si delegaui debitorem meum creditori meo, & creditor animo nouandi stipulatus fuerit, non potero amplius eum conuenire.

Nominis, l. 11. infrà de donat. *Alia est mandatum non vt agat quis: sed vt alij promittat, delegatio debitoris: & inter hanc, & illam delegationem id est, inter has duas mandatorum genera multum interest, nam, vt suprà attigi, delegatio actionis fit inuito debitore: delegatio debitoris nō ità, l. 1. & 6. Delegatione actionis nō tollitur obligatio, vel actio, qua delegāti competit. Delegatione debitoris tollitur. l. 3. Delegatio debitoris nouatione legitimè perfecta non potest reuocari à mandatore, etiāsi is, cui delegatus est debitor, nō nondum exegerit, aut velit exigere. Delegatio siue cessio actionis potest reuocari re integra id est, si is, cui delegata est actio, litem contestatus nō sit vel, si nihil exegerit, vel si non denunciauerit debitori, vt solueret. & l. 3. Itemis, cui quis specialiter delegauit actionem in rem suā, non in rem delegati, inuito mandatore non potest nouare, vel alio modo soluere obligationem, l. 4. Et cui delegatus est debitor & promisit, contrà. Est & aliud genus delegationis, si non mādo vt quis agat in iudicio, vel vt stipulanti promittat: sed vt soluat alij, quod mihi debet: qui multū distat ab eo, qui delegatus est, vt promittat. nam hic si promittat nouatur obligatio: ille verò si promittat, non nouatur. l. 22. D. eod. Ad hac sciendū est nouationem voluntariā quatuor modis fieri, & primo quidē sine delegatione, caeteris procedente delegatione. Primo igitur mutata causa, vel stata priori obligationis cā mutata persona debitoris, vel creditoris, vt si de re stipulare mandāti causa quod mihi debes ex mandato, vel ex legati causa, vel si quod mihi debes ex stipulatu, idē rursus de te stipuler: quod, quemadmodū rite fiat, l. 11. exponit, & latius Obs. XIX. cap. XXXVI. Secūdo autē modo nouatio fit mutata persona creditoris, vt si quod tibi debeo, alij te creditori tuo permittā: quod fit, si tu me delegaueris, vt id alij promitterē. Tertio modo fit mutata persona debitoris, vt si quod tibi debeo, stipuleris ab alio non debitore meo: vbi'ò suscipiente nomen meum: quod etiam fit, si ego alium, non debitorem meum tibi delegauero, qui tibi promitteret quod debeo. Et vltimo fit mutata persona vtriusque: quod etiam fit remedio delegationis, si debitorem meum tibi creditori meo delegauero, qui tibi promitteret quod debeo. nam & eo mutat debitorem, & ille mutat creditorem.* CVIAC.

Delegatio inuito debitore fieri non potest: sed earum cessio potest fieri eo inuito. BALD. Vel sic: *Delegatio debitoris non potest fieri nisi eo consentiente: venditio verò nominis fic.* BART. & SALYC.

I. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

Delegatio debiti, nisi consentiente [a] & stipulanti promittente [b] debitore, iure perfici non potest. Nominis [*] autem venditio & ignorante, vel inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet [c]. PP. V. Idib. Febru. Maximo II. & Æliano Coss.

Delegans facta delegatione contra delegatum, non retinet ius agendi. BALD. Vel sic: *Ex delegatione animo nouandi facta tollitur prior obligatio.* SALYC.

II. Imp. GORDIANVS A. Iunio.

Ex contractu pecuniae creditae actio inefficax dirigitur [d], si delegatione personae ritè facta [e] iure nouationis vetustior contractus euanuit [f]. PP. Kalendas Septemb. Pio, & Pontiano Coss.

Cedens iura, nihilominus apud se retinet directam actionem, quae experiri potest: nisi in tribus casibus. Primo, si cessionarius esset litem contestatus. Secundo, si cessionarius partem debiti suscepisset. Tertio, si cessionarius certiorato debitore denunciauerit ei, ne solueret cedenti. hoc dicit secundum BAL. Vel sic: *Cessio actionum non liberat debitorem: ideò cedens potest soluit: praeterquàm in tribus casibus hic positis. Delegatio verò solenniter facta, debitorem liberat: & ipsum nouo creditori obligat.* SALYC.

III. Idem A. Martiano.

Si delegatio [g] non est interposita [g] debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quamuis creditori tuo aduersus eum solutionis causa mandaueris [h] actiones: tamen antequàm lis contestetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit [i], exigere [k] à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo mo-

d ¶ *Dirigitur.* contra debitorem.

e ¶ *Delegationis.* Vide scripta ad l. 1. C. de oblig. & act. CVIAC.

e ¶ *Ritè facta.* pro debitore.

f ¶ *Euanuit.* fuit [a] ergo actum, vt fieret nouatio. aliàs remanet prima, & secunda accederet: infrà eo. l. finali. Quandoque tamen tacitè [b] agitur, vt fiat nouatio. Quid enim si idem à te pluribus nunc diuis stipuler faciendo noua instrumēta, & cōtinendo de reddendis primis instrumētis. Certè non agam ex omnibus: arg. ff. de praescrip. l. penul. olim autem fieri semper praesumebatur: vt Inst. quib. mod. toll. obl. § praeterea. & ff. de praesc. verb. l. ob eam causam.

S *I delegatio.*] CAPVT. Si mandaui creditori meo actionem aduersus debitorem meum, & creditor negligens fuerit in petendo, & timebam ne debitor fiat inhabilis: an nō obstante quod mandaui actionem creditori possum debitorem conuenire, quaeritur? Et dicitur quòd sic: nisi in tribus casibus: scilicet si creditor litem fuerit contestatus, si partem debiti acceperit, aut si denunciauerit debitori ne mihi soluat. & hoc in prima. Si verò delegaui debitorem meum creditori per nouationem, non potero eum amplius conuenire. VIVIAN.

d ¶ Si *delegatio.* Cessio nominis potest reuocari re integra: res integra quid sit, docet haec lex. CVIAC.

g ¶ *Non est interposita.* quae praesupponit [c] nouationem, & sic iure isto vbicunque est delegatio, est nouatio: sed [d] non conuertitur quia nouatio [e] etiam in eadē persona fieri potest: sed [f] non delegatio.

h ¶ *Mandaueris.* faciendo eum procuratorem in rem suam. idem est si cesserit directo, cedo. hoc quidem contrà. In simplici verò procuratore constat etiam ante litem contestatam, & postea posse reuocari ex causa: vt ff. de procurat. l. ante litem contestatam, & l. sed litem contestatam cum sequentibus.

i ¶ *Denunciaueris.* sic ff. de aut. l. si cum venditor. in princ.

k ¶ *Exigere.* ab inuito: vt ff. de leg. iij. l. fideicommissa. § si rem. Item de transigentes ff. de transactionibus. l. fin. Sed videtur procuratorem in rem suam praeferendum: vt ff. de procurat. l. procuratorem, qua est contrà. Solut. hac determinat illam. Vel ibi loquitur, quando agit vtili suo nomine, quod potest facere, cùm emit: vel in solutum accepit, vel permutauit. Vel hoc mandatum non valuit: quia delegatio non iure facta fuit, secundùm M. prima verior est. Sed quid si [g] simul veniant ambo contestaturi litem: qui habet vtilem, videtur praeferri: vt arg. ff. de procurat. l. in causa. in fine. litem habet ex lege: vnde primarius ei auferre nullo modo potest: vt in authent. de nup. § sed haec quidem, collat. iiij. & in authent. de consulibus. Sed contradicitur per legem istam, quae admittit mandantem: nisi alius se primò litem contestatus sed non [h] est anté, qui cum

eo

Marginal notes:

* haec additio non ponitur in [illegible] ff. in l. nomen. suprà de hered. & act. vend.

a Delegatio duob. modis fit.

b Nomen vendi, donari, & obligari potest ignorante, & inuito debitore.

c Delegatio nis, & cessionis differentia.

d Delegari inuiti debitores non possunt.

e Cedere nomina debitoris vel inuiti possumus.

f Delegatio fit per stipulationem.

g Stipulatio verbis quidē non exhibitur, non tamen sine consensu.

a Nouatio intelligitur, si hoc actū est.

b Nouatio fit quandoque tacitè.

c Delegatio praesupponit nouationem, vt vbicunque sit delegatio, sit & nouatio.

d Delegatio, & nouatio nō conuertuntur, & quomodo.

e Nouatio in eadem persona fieri potest.

f Delegatio in eadem persona fieri non potest.

g Adlitem directam habens, si concurrat cū habente vtilem ad agendum, vter praeferatur.

h Anté dicimus esse, qui est alio antiquior.

480/C.IV.K.5-4, 2207-2208
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

no vbiit : vt *ff.de donat.inter vir.& vxor.l.cum hic facto.§.fi omnio.* Item nor. actionem remanere apud mandantem : vt *hic, & T.mandat.l.ij.parte.* & est ratio quia incorporalia * non separantur facilè, vt corporalia: vt *ff.pro socio.l.ij. & de pecul.l.quo ego. & l.fi.Titio.* Cessa ᵇ ergo, vel mandata actio, est eius, qui cessit tamen eius, cui est cessa quo ad vtilitatem. inde est quòd ia non fasi dicitur procurator. a ¶ *Ex eo modo.* scilicet exigendo. Vel, id est, denouam exactione facta. Primam videtur veriùs: sed videtur solam denouasse : vt *ff.de solut. l. adiud.* sed ibi non cessitur: sed tantùm solui promissum.

a ¶ *Clientes.* Hic ponit eum à delegato pecunia exegisse : quia peperit quasi clientes. Summa olim fuit necessitudo inter patronos, & clientes. Seruij autem clientes appellabantur sufficiet notare *c.Rmi.* vbi adfert hanc *l.12. Tab.* Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Vide scripta ad hanc locum. CYIAC.

b ¶ *A cliente.* id est, debitore olim eundèdo fit dictum quia * qui accepit mutuum, fit reus est, &c. Vel quia in aliqua causa praestabat ei patrocinium.

NON abiibulit.]CAEVS. Procuratore tuus exegit à debitore tuo pecuniam, & pro parte eum liberauit stipulando, & pollicitationem accepto ferendo : an putiudicare tibi potest, quaeritur? Et dicitur quòd non. VIVIAN.

c ¶ *Procuratore tuo.* quia non habebat generale mandatum, & liberam administrationem.

d ¶ *Liberauit.* stipulatione facta animo nouandi, & acceptilatione facta, vt fit actio ad rationem : non liberam administrationem habebat hic procuratorem: *& T.de procur.l.fi procurator. & T. de transact. l.transactionis placitum. & ff.de pact.l.fed fi tantum. & de procur. l.procurator iuratus.* alias *procurator iuratus. l.mutare possumus. in fin. & de pecunia. l.procurator cui.* quo fuit contra. ACCVR.

e ¶ *Tuum.* Aliud obiicit in procuratore, qui generale habet mandatum. Is enim nouare, & delegare potest. CYIAC.

S I pater]CAEVS. Mutuati Alexandro decem : ea stipulatus fuit à patre tuo animo nouandi : si patri tuo Alexander non satisfaciat, tibi, qui ei fuit solutus tenetur id, in quo liberatus Alexandre à me. VIVIAN.

a ¶ *Creditori.* scilicet Alexandri, cui animo nouandi pro Alexandro promisit pater tuus. ACCVR.

f ¶ *Suscepto.* per creditorem, secundùm Aug. id est, Alexander promisit patri tuo: vel eius mandato pater tuus promisit. ACCVR.

g ¶ *Tibi.* scilicet patri tuo.

Codex.

do * tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quòd si delegatione facta, sine nouationis tu liberatus es, fruitrà veteris, ne eò, quòd quasi à clientes a ᵇ suo non fuerit exactionem, à te periculum redundet: cùm per verborum obligationem voluntate nouationis interposita, à debito liberatus sis. PP. V. Id. Iun. Gordiano A. & Aulola Coss.

Procurator constituitur ad exigendum, non potest remittere non exacta, nisi habeat generale mandatum cum libera. BALDVS. Vel sic: *Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non nouandi, vel aliter liberandi.* SAL.

IV. *Idem A. Strauonico* *.

NON abiibulit tibi procurator tuus * actionem, si cùm ei mandasses exactionem pecuniae, quam hi tibi debebant, contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit ᵈ: cùm neque contra voluntatem tuam ᵉ nouationem facere, neque in eo, quod non solutum, eos liberare potuerit. PP. Idib. Nouemb. Gordiano A. & Aulola Coss.

Si quis alterius obligationem sub stipulatione suscepit, & se, pro quo stipulationem suscepit, non solut: nec eum conseruat indemnem: ipse solure tegitur. h.d. Vel sic: *Non debet quis mihi fidem rumpere, licèt sibi rumpatur ab alio.* BALD.

V. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Seprimio.*

SI pater tuus, cui te successisse proponis, creditori * pro Alexandro susceptò ᶠ nomine certam pecuniā stipulatus spondit : licèt per improbitatem Alexander ei ᵍ satis non fecit: tamen summae promissae nimis improbè solutio negatur ᵇ. S.II. Id. April. Sirmij, CC. Coss.

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. BALD.

VI. *Idem* AA. & CC. *Dorrigaro* †.

NEC creditoris creditori quisquam inuitus delegari ⁱ potest. S. XII. Kalend. Nou. Dorostoli, CC. Coss.

h ¶ *Negatur.* idem habes *ff. de cond. caus. dat. l.fi donatum. § fi quis. & ff.de except. doli. l.pari. §.fi eum. & ff.eod.l.fi quis delegauerit & l.mutatio autem.* ACCVR.

NEC creditori.] CAEPE. Debitorem meum inuitum nec etiam creditori meo delegare possum, cùm per stipulationem fiat delegatio vt T. *eod.l.ij.* VIVIAN.

i ¶ *Delegari.* id est, cùm fiat per stipulationem: vt T. *eod.l.ij.* ACCVR.

C *fideiuere.*] CAEVS. Si debitore meo Eucarpum mihi delegauit, & Eucarpus pro debitore fe fideiuari constituit, an eum conuenire queam, quaeritur? Et respondi, quòd sic. Si verò non constituit, nec delegatus fuit, diuisio debitore meo fine obligatione Eucarpum cōuenire non potest. VIVIAN.

k ¶ *Eucarpus.* debitor rei debitoris.

l ¶ *Constituit.* scilicet pro debitore tuo.

m ¶ *Eum.* scilicet Eucarpum debitorem tui debitoris.

n ¶ *Chirographario.* Aliud est in hypothecario: quia etiam nomen illud obligatum censetur. Vide scripta ad *l.3. C.de obligat. & act.* CYIAC.

o ¶ *Per chirographario,* ferui si debitor tuus obligatis contrahens, vel saltem illud nomen: vt *ff.de pignorat. actione. l.fi conuenerit. in principio. & ff. de pignoribus. l.propter. §.fi.* Item hoc est verò, nisi post missionem ex causa iudicati aliis rebus deficientibus: vt T. *quando fiscus, vel priu. l.3. & ff.de re iud. l.2. diuus. §.3.*

NOuarionem.]CAEVS. Olim si aliquis stipulatus mihi ad centum, & de ea quantitate aliquid detrahebatur, vel conditionale debitum fieri poterat, eius fiebat nouatio, prima obligatio euanuit: hodie non aliter fit nouatio, nisi hoc exprimatur : nec euanescit prior obligatio, nisi expressè, & specialiter remittatur. VIVIAN.

o ¶ *Nihil.* vt *Institut. quib. mod. tollit. obligat. §. posteriùs.* Sed certè imò & olim videtur quòd esset necesse agi : vt *ff.eod. l. omnis. & l.fi Sticham. §.3.* Sed dic quòd intelligebatur agi etiam tacitè, vel expressè : vt hic dicitur.

p ¶ *Voluntate.* expressè.

q ¶ *Eius lege.* id est, obiecturis legis, vel interpretatione.

r ¶ *Et si non.* id est dicens & definiens, repetto, vt sine nouatione causa procedat, si non verba, &c. ACCVR.

s ¶ *Quod.* id est, quam nouationem solito, &c.

t ¶ *Non enim.* id est, nouationem, vel, id est, vt nouatio fiat.

u ¶ *Naturalibus.* id est, verbis naturaliter prolatis, & non verbis, &c. Et sic nor. interesse * aliquid expriimatur, vel intelligatur tacitè : vt *hic, & T.de impub. & aliis subst. l.penult. & ff.de leg. l.fi leg.*

† fideiuere verbum, vel de hoc exponitur ex difficilioribus aliis: cōtrariis non fit debitum animo nouandi. EXPRESSIS Satyr. 1. pro tuo mihi debes, possumus 3. 1. Sic, aliquis, apparet primā obligationem mutari in secundam.

* Legendum *ut fidei dictum:* id est, fine nouatione, est dicta non dictum ad intellectum Graecum. Vide scripta ad *tit. de obligat. subst.* & scripta ad hanc locum. CYIAC.

a Tuiist, vel expressè aliquid exprimatur, an interest

AAAA

480/C.IV.K.5-4, 2209-2210
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ita. §. illi. Sed argumentum contrà *ff. de rerum perm. l. cùm quid.* Vbinò non res cessa: quia quia aut est actum, vt fiat nouatio, & expressum, quo casu ipso iure tollitur prior obligatio, salùque nouatio manet: aut neque actum, neque expressum est, & tamen efficax vtraque, vt hac lege. Aut est actum tacitè, licèt non expressè, etiam sic manet prima ipso iure sed tollitur per exceptionem & metum. Quid [a] enim si multas cautiones pecuniæ dedi per varia tempora tibi fecit, putà in nundinis super eodem debito: agitur ex omnibus tot nouiquia profuturus animo nouandi fuisset, vt arguit. *ff. de praeri. stip. l. non.* Sed & nos. hic distinctionem, nouationem aliis voluntaria, aliis, &c. vt diximus *l. de iudic. l. j. & CCVIII.*

a ¶ *Exceptione.* Id est non etiam verba. CVI.

DE SOLVTIONIBVS, &c.

Dicit b *de vno modo tollendi obligationem, scilicet per nouationem: nè de alio, scilicet per solutionem, quo tollitur omnis obligatio, vt Inst. quib. mod. tolli. obli. in prin. Et potest dici solutio rerum, liberatio personarum: nam per solutionem finitur liberatio, & fit de ea solutio: vel dicit de solutionibus rerum, & liberationibus: scilicet de alio, quàm per solutionem, licèt lege modo omnis liberatio dicatur solutio, vt ff. eo. l. solutionis verbi.*

b ¶ *Solutionibus.* Eius, quod debetur. Liberationis verbum refertur ad obligationem, vel ad nummos, ad id, quod debetur. Nam soluti obligationem dicimus. Itémque soluti nummi. Si solutionis verbi referas ad obligationem, æquè latè patet: atque liberationis verbum, vtrisque verbi eadem vis est. *l. solutionis. ff. eodem. l. liberationis. ff. de verborum significatione,* quæ coniungendæ sunt. At hoc tita. solutionis verbum specialiter refertur ad nummos, idéque in eo sæpè dicitur numeratio. *l. 1. in. infra. & 23. eodem.* Similiter liberatio in hoc titul. specialiter accipitur, & significat eam liberationem, quæ debitori ex solutione contingit, non quæ non contingit. Nam hoc titul. ostenditur, quæ solutio parit liberationem, quæ non. Quare fit explicandus est hic titul. de solution. cum, scilicet quæ debetur vbi liberationibus, quæ ex eis solutionibus debitori liberalitèr contingunt. Sic *T. Ant. de solutione, de solutione:* debitorum cinitum. Iuxta cum tum tractatur de aliis quibusdam liberationibus, quæ solutionis fiunt confusæ, vt de confusione in *l. 1. & compensatione in l. 7.* CVIAC.

Si possitis.] CASVS. Si tenear tibi ad plures summas ex pluribus causis, putà ad decem ex causa vendationis, ad alia decem causa mutui, ad decem causa locationis, & soluo tibi decem, in electione mea est in quam causam velim ea esse soluta: si non eligerio, eas erit electio: & si tu non eligeris, nec expressèrit in quam causam velis accipere, nec ego: tunc primò consentiunt ad decem in vsuras, deinde in sortem. VIVIANVS.

a ¶ *Tempore solutionis.* Id est in ipsa solutione, vel parùm ante, vel parum post: *vt supra de vsuris. l. si vsuras.* nam [c] rei mea dicere possum legere, quam volo, *vt hic, & ff. eod. l. j. in principio. & l. Paulus. §. j. & ff. de pactis. l. in traditionibus.*

b ¶ *Conuertitur.* debet tamen eligere in gratiosiorem debitum, & inconstanter eligit vtrique, non ex intervallo, vt hic, vel creditori si liberam non accipere, vel debitori non dare, cùm alter non admittat ingen solutionis, quæ alteri placet: vt *ff. eodem. l. 1. §. finali. & l. ij. & iij. in principio.* & quæ [a] sit causa gratior, habes, *ff. eodem. l. j. & iij. & v. & l. ij. quid ex summis. & l. eiusdem ex pluribus.*

c ¶ *Expressè.* vel expressè creditor sed ex intervallo vt *ff. eo. Locrenses. in prine.*

a ¶ *Gratior* creditori quæ dicatur.

gusti, Constantinopoli, Lampadio, & Oreste VV. CC. Coss.

DE SOLVTIONIBVS, ET liberationibus.

TITVLVS XLIII.

NOuationi, & delegationi, quæ per stipulationem tolli poterant obligationem, vt dictum est titulo superiore, inde rapta occasione adiungit alias rationes, sive modos, quibus & extra stipulationem tollitur obligatio, non rediturus ad stipulationem. Et summa quidem ratio tollendæ obligationis est solutio. i. præstatio eius quod debetur, vel alterius rei æstimatæ vnitati creditori facta, vel ei, qui eiusdem præstatum habet à debitore, vel ab alio nomine debitoris. Ex solutione liberatio sequitur, vt ex contractu obligatio. Solutio est causa, liberatio effectus. Solutio facti, liberatio iuris. Solutio sferiis tollendæ obligationis, liberatio genus. Nam & alia, quibus solutione modo plerique liberatio contingit, ipso iure, vel per exceptionem, vetusti nouatione facti, transactione, donatione, acceptilatione, capitis demutatione, debitoris accepilatione, obligatione pecuniæ, confusione, conditione pignoris, aqua, incertis vel sine culpa debitoris, quæ ego modo vetusti in quadam aureum contrasi: quia nimis magna esset moa in singulis, si nominum dicere vellem. Et quod dicitur in l. solutionis. ff. eod. continuò l. liberationis. ff. de verb. sign. idem verbum nomine significari, non pertinet ad hunc titulum, sed ad titulum de re iudicata, quo à iudicate exigitur. vt *scilicet.* l. 4. § solutis. ff. eod. vbi *solutendi* verbum eadem vim habet, quam liberandi. CVIAC.

Debitor ex pluribus causis, potest eligere tempore solutionis, in quam causam soluat: & si ipse non eligit, potest eligere creditor, in quam causam accipiat: & si nemo eligit, lex præsumit electionem in deteriorem causam: & si est debitum vsurarium, prius in vsuras, deinde in sortem. BALD. & SALYCETVS.

1. *Imp.* ANTONINVS A. *Aristoni* [a].

NOn potestate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniæ debet, tempore solutionis [b] exprimere, in quam causam reddat. Quòd si debitor id non fecit, conuertitur [c] electio ad eum, qui accepit. Si neuter voluntatem suam expressit [d], priùs in vsuras [e] id, quod soluitur, deinde in sortem [f] accepto ferretur. PP. II. Non. Nouembr. Duobus, & Aliseis Coss.

Si fiscus succedit debitori, & creditori, confundetur obligatio. BALD. Vel sic: *Si fiscus succedit debitori, & creditori eiusdem diuersorum statuum, liberantur fideiussores. b. d.*

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Rufo.*

LIberari [g] fideiussores, quoties fiscus tam debitoris quàm creditoris, & creditoris debitoris differentia.

[b] Debitor in solutione, & creditore differentia.

[c] Debitor solutus potest eligere causam, in quam soluit.

[d] Creditor debitorem non potest eligere in quod debitum sit solutum.

[e] Vsura in graviorem causam accipere videtur, qui in vsuras accipit.

[f] Mali Accessitij in hac hypothesi sunt fideiussores debitoris, sive, quemque creditori successisse, debitori & creditori ex diuersis statuibus, & in Annale 21. duo fiscalia debita sic accipiantur, quorum fisci statuum debitis. Cuiacius ad l. 1. *ref. in fine* [illegible] qui in vsuras accipit.

a Non potestate, vt liceat solutendo liberatio: ita ex vna tantùm promissione contracti potest: non ex omnibus, vt hic. Inst. ex re vnaque, quasi. quibus. *ff. de verb. obligat.* Inst. ex nouatione, sic hic. Inst. ex nomen, sic primi tantùm permittunt contractus. Gloss. *l. ff. de rei. §. ff. de non. obig.* vel Bartolus vulnus legis giosium inter pollicitationem, & alias Italos in *l. 1. quibus.* repudiatus fecunitis libitum. Gla. Dyn. & Dotij. a Contractus.

b Solutio rebus legat dicere potest.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2211-2212
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

est debitor in decem cum fideiussore : alterij, est creditor in alijs decem : si fiscus succedit illi Titio, extinguitur hinc inde debitum per confusionem, & ita fideiussores, quos dederat Titius illi stationi cui erat debitor, ipso iure liberati fiunt : non autem hic Titius vicissim posset compensare, si à fisco conuniretur, vt *l. de compen. l. j.*

a ¶ *Debitori eidem.*

b ¶ *Rationibus.* Pro rationibus, legend. stationibus. Nam quæstio in eo est, an si fiscus tam debitori, quàm creditori successerit ex diuersis stationibus, diuersus vnâ successisse, quòd sic vnus fiscus : an *duos*, quòd ex diuersis stationibus successum sit. Ergo, &c. Cvtac.

c ¶ *In tua persona.* fideiussori loquitur.

d ¶ *Procuratores mei.* l. Cæsaris, qui * reddunt ius inter fiscum, & pecuniam, vt *l. 3. adversus fisc. l. 4. in fin.* sed certè imò videntur fideiussores tenori, vt *ff. de emtit. l. si ut §. j. in fin.* quæ est contra. Sed ibi loquitur de fideiussoribus primi contractus, non eius, cuius obligatio erat extincta per successionem.

a Procuratore Cæsaris vnguentarij incertissimum, & prolixum.

Si cùm seruus.] Cavsa. Accepi à marito à seruo tuo, qui habebat administrationem peculij tantùm : antequam fiscum peculium fuisse et adempturum, solui, marquid sum liberatus ? Dicitur quod sic. Vivianvs.

β ¶ *Adempturum. l. huic opinio. ff. de iureiurando.* Cvtac.

γ ¶ *Liberatum es.* Ignorãs liberatur, idque vtilitatis causa receptũ est: id est, æquitatis ratione & iuste, & probabili ignorantia. *§. nulli. Instit. de mandat.* Vbi Theoph. ἐὰν τὸ ἀγνοεῖν. Hæc tria in iure idem sunt, vtilitas, ratio, æquitas. Cvtac.

δ ¶ *Liberatus es.* in primo casu ipso iure, in secũdo per exceptionem. & sic verbum semel positum, diuersimodè ponitur : *sic ff. si cert. pet. l. certi cond. in princ. sic.* sed si is manumissus solutum ex cõtractu dominico, tunc ignorans manumissum liberatur: si verò ex peculiari, cùm sciens debitor liberatur, si modò ignorat adempturum peculium. vt *ff. eo. l. si quis serus. & l. si seruus. & l. quod seruus. & Instit. man. §. nulli* & facit *ff. si cert. pet. l. cum. qui.* Acevsa.

§ Solutus manumisso, an liberatus.

Nihil.] Cavsa. Siue soluam creditori meo id, in quo tibi teneßar, siue voluntate eius seruo tuo, quoad hoc vt contingat mihi liberatio, nihil interest : quia in vtroque casu liberor : licèt instrumentum obligationis penes eum remanserit, quando decessit. Vivianvs.

ε ¶ *Numerauerit.* nam mihi soluere videtur, qui alij mea voluntate soluit : vt *hic, & ff. de pign. act. l. solutum. §. solutum. & infrà eo. l. iuniis.* Acevsa.

ζ ¶ *Enumera.* per solutionem.

η ¶ *Ait vrati quorum.* sic ergo condicentur per conditionem sine causa. si non sit dominus debitor : vt *supra de cond. ex lege. Adjiciatur.* aliis vindicet : vt *T. ad exhibi. l. fin.* Acevsa.

Codex.

Nrũa.] Cavsa. Titius mutuauerat x. Mæuio, volo soluere tibi. Titio, vt cedat mihi actio aduersus Mæuium : quæsitum est ? vtrũ cõpetit eadem cedere, quæritur ? Dicitur quòd non. Vivianvs.

θ ¶ *Actio competit.* vt *T. cum pactũ in pign. hab. Libri tres. & T. de contra. stipul. l. j.* Acevsa.

ι ¶ *Suggerere.* quia tunc competeret actio ex empto ad successorem, & contra debitorem vtilis, & sine cessione, vt *T. de act. & obl. l. j. & §. & ff. de sol. l. Modestinus.*

κ ¶ *Enumerare.* vt *ff. de neg. gest. l. solutum.* Acc.

Si inter.] Cavsa. Si pateat tuæ à debitore tuo partem debiti accepit, partem accepto tulit, vel animo donandi remisit : pro residuo debitorem petere conuenire. Vivianvs.

l ¶ *Transactio.* sc. simplex, quæ sic nudo pacto.

m ¶ *Cauit.* per stipulationem. Acevsa.

n ¶ *Acceptilationem.* id est, transactionem, quæ fit per Aquilia. stipulationem, & acceptilationem : nam duobus modis fit : vt *T. de transactio. l. vt infra fin.* Acevsa.

o ¶ *Non donationis.* Debiti * enim remissio, est donatio : vnde non valet inter virum, & vxorem *ff. de donat. inter vir. & vxor. Lib. §. solendum. & l. si quis vir.*

a Remittere debitum donare videtur.

p ¶ *Exuberauit.* id est, solidũ.

q ¶ *Competit.* fuit ergo prædicta cõfessio de toto per errorem, credens totam sibi solutam, vt *supra de transact. l. si quidem.* vel *sic supra solutionibus. T. ad l. Iuniorem.* & facit *T. de except. l. si ex maiore.* & hoc probatur, aliis præiamentur omnia solemniter facta sicut & in obligando, vt *Instit. de fideiuss. §. final.* Acevsa.

Eodem.] Cavsa. Teobarie mihi in decem, & ego tibi in alijs decem, admissa cõpensatione hinc inde, quasi solutione facta, non cuiusmodi vsura. Vivianvs.

β ¶ Hæc l. est de compensatione, ea conditur iure solutionis. *l. 4. & 5. C. de cõpens.* Vide scripta ad eam tit. Cvtac.

r ¶ *Manumissum* b *ff. §. ne ex vna parte tantùm earumdem vsura, sive ex vtroque.* vt *ff. de compens. l. cum alter. & l. certi cond. in princ. fac.*

§ Ista l. reputatur singularis, secundum Lodo. de Ro. *in singu. sua singul. 15. & Adde quæ scripsi ad Accursium, l. 1. in verb. capitalis, supra de iure emphyteut.* Secundum regula. ¹ Compensatio fit, non ipso iure, sed si exceptio. d Solutum promittere in vno loco : an compelli possit ipse in alio loco.

idem. & T. de compensa. l. si constat. Item nota ex eo, quòd dicit, compensatio excludit : quòd * videtur cõpensatio fieri ipso iure etiam nõ opposita : quod nõ placet. vt *nos. T. de rebus. l. si ceßat.* Acevsa.

Vsuras.] Cavsa. Promisisti mihi decem, & promisi me solutũ vsuras Bonon. vis me compellere, vt soluam Mutinæ, quemquid potes ? Dicitur quòd non : & fit promittere, in literas aliis est recipere, & tunc dic quòd debitor non potest compellere creditorem alibi recipere solutionem, quàm vbi promisit, & habebat pactum : facit *ff. de eo, quod certo loco. l. ij. qui.* Vivianvs.

ι ¶ *Vsuras.* id est, singulis annis.

κ ¶ *In verba.* Romana, per conuentionem. vt *Instit. de iure nat. §. sed iure quidem.*

λ ¶ *Numerata sunt.* scilicet ex forma contractus.

μ ¶ *Promittere.* Quidam libi habent promittere : & tunc dic * quòd

480/C.IV.K.5-4, 2213-2214
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quòd ratio exempli non permittit debitorem compelli alio loco profiteri eas depromi, quàm in quo promisit, & hoc nisi ex iusta causa: vt quia creditori Romam venire non liceat, vt quia est infamatus, vel relegatus ab vrbe: vt ff. de excus. tut. l. sed & milites. §. sed ignominia. & ff. solut. matrim. l. si cùm dotem. §. si pater. & ff. de re milit. l. milites. q. §. missionem. vel quia erat patronus, cui debebatur, & quantitas parua: vt arg. ff. de oper. liber. l. quod nisi. §. fin. & l. seq. & arg. ff. de re iudicat. l. q. Vel si aequaliter ille locus distat, & nihil nocet debitori: vt ff. solut. matrim. l. q. Item potest esse iusta causa, vt dicit quidam, si promiserat Romae minores se soluturum: quas si non solueret, se maiores soluturum promisisset. Nam alibi poterit cõpelli promittere maiores: vt aestimetur maioritas in eo, quòd alio loco erit soluturus, cùm & loco plus soluatur: vt Instit. de actio. §. item. sed licet non compellatur regulariter alibi promittere: compellitur tamen alibi persoluere, si in loco destinato non soluat: vt ff. de eo, quod certo loco. l. j. & q. in princip. Alij libri habent, permittere: & tunc lege in debitore, quòd non potest creditorem compellere alibi recipere solutionem: & pro hoc ff. de eo, quod certo loco. l. ii. qui. Sed contra hunc casum in eod. tit. de eo, quod certo loco. l. iij. §. & generaliter. vbi dicit reum habere electionẽ vbi soluat. Sed dic verum esse, cùm in alterutro duorum locorum, quae erant ibi nominata. Contrà ff. de verbor. obligat. l. continuus. §. cùm ita. vbi dicit quòd vbique potest soluere. Sed dic, verum est volente stipulatore, vel ibi locus erat positus gratia rei, & sic potest soluere vbique: vbi tamen stipulator habeat domicilium.

a ¶ *Depondi.* id est, solui. ACCVRS.

OBsignatione [c].] CAIVS. Per oblationem debiti, & consignationem publicè factam, si creditor nõ vult oblatum recipere, liberatur debitor [d], si deponit eo loco, quo pecunia debebatur. VIVIANVS.

di [a] †, nisi ex iusta causa, exempli ratio minimè finit. PP. V. Idus Maij, Philippo A. & Titiano Coss.

Oblatio, & obsignatio ipso iure liberat debitorem, nisi fiat loco incongruo. BALD. Vel sic: *Locus congruus offerendi est locus soluendi, & non alius. h. d. ista lex notabilis.* BALD.

IX. *Impp.* DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. *Cassio.*

OBsignatione [b] a totius [c] debitae pecuniae solemniter facta liberationem contingere [d] manifestum est. Sed ita demùm oblatio debiti liberationem parit, si eo loco [e] †, quo debetur, solutio [f] fuerit celebrata [g]. PP. V. Idus Maij, Maximo II. & Aquilino Coss.

Datio in solutum ex pacto, non potest per poenitentiã reuocari. BAL. Vel sic: *Fieri non potest reuocare factum desuncti.* SAL.

X. *Iidem AA. & Caesares Ambrosio.*

SVccessores eius, qui maior viginti quinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, haec reuocare non posse constat [h]. S. V. Id. April. Byzantij, AA. Coss.

Quod debetur uxori, non potest solui marito sine voluntate uxoris: etiamsi uxor sit minor vigintiquinque annis. BALD.

XI. *Iidem AA. & CC. Capitolino.*

CVm maritum tuum à debitoribus tuis minoris viginti quinque annis constitutae, velut ex causa tibi debiti aliquas accepisse quantitates, nec tamen te consensum accommodasse significes: nullum tibi praeiudicium [i] potuit fieri, nisi factam solutionem post maiorem aetatem ratam feceris. S. V. Kalend. Maij, Heracliae AA. Coss.

Quod mihi debet, alij soluere non potes: nisi me mandante, vel ratum habente. BALD.

XII. *Iidem AA. & CC. Eutychio.*

INuito, vel ignorante creditore, qui soluit alij, se non liberat obligatione [k]. Quòd si hoc vel mandante [l], vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem cõsequitur, quàm si eidem creditori soluisset [m]. S. III. Idus Maij, AA. & CC. Coss.

Simulata liberatio non est liberatio. BALD. Vel sic: *Figmentum scripturae de recepto, non praeiudicat veritati.* SALYC.

XIII. *Iidem AA. & CC. Philetimo.*

SI obligatum hominem ex causa mandati, non [n] per stipulationem facta nouatione post acceptilationem [o] liberasti: sed tantum receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti [p]: figmento veritatis [q] extingui non potuit [r] obligatio. S. VI. Kalendas Iun. AA. Coss.

Melius est habere euidentem liberationem, quàm chirographi redditionem. h. d. Vel sic: *Melius est habere pro se euidentem probationem, quàm praesumptionem, quae recipiat in contrarium probationem.* BALD. Vel sic: *Plus probat confessio debiti recepti, quàm instrumenti redditio.* SALYC.

XIV. *Iidem AA. & CC. Cabetta.*

b ¶ *Obsignatione.* Obsignatione, depositione, & oblatione facta praesentibus testibus: vt l. de vsur. l. acceptam. ACCVRS.

a ¶ Vide scripta ad l. 10. ff. de pign. act. CVIAC.

c ¶ *Totius,* non partis, nisi hoc consensum esset: ff. de vsur. l. Lucius. §. Lucius. vel nisi debitum non sit liquidum: vt ff. si cert. petat. l. quidam. vel nisi in pecunia pro libertate danda: vt ff. de statulib. l. cùm heres. §. pen. ACCVRS.

d ¶ *Contingere,* ipso iure: vt ff. depositi. l. j. §. si pecunia. versic. fin. & obsignatione. & argum. ff. mandat. l. qui mutuum. §. j. & ff. de vsur. l. debitor. Alij dicunt per exceptionem: & pro eis est supra de vsur. l. acceptam. in fine. vbi dicit, contradicendo eam in vsur fuisse iterum agi, quod non fieret, si esset extincta per consignationem: sed dic vt ibi. Item contrà in eod. tit. l. ex praedijs. Sed dic vt ibi.

e ¶ *Eo loco.* Sic ergo non congruo loco fieri debere oblationem: vt ff. de vsur. l. mora. & ff. de solut. l. si soluturus. & de verb. obl. l. qui Romae. Sed quid si alius non debitor offerat, consignet, & deponat? Videtur quòd non contingat liberatio: vt ff. quae in fraud. cred. l. ait praetor. §. illud. Sed argumentum contrà Inst. quib. mod. tollitur obl. in pr. & ff. de neg. gest. l. soluendo.

f ¶ *Solutio,* i. depositio praedicta, quae solutionis loco habetur: vt ff. ex l. satisfaction. Vel praedicta post hãc dictionem, solutio. & dic, celebrata: scilicet depositio.

g ¶ *Celebrata,* depositio secundum vltimam expositionem.

SVccessores.] CAIVS. Debes mihi x. mancipium mihi in solutum dedisti, nunquid heres tuus poterit illud reuocare, quaeritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

h ¶ *Constat.* sic l. de rest. mil. l. ea, qua à patre. & de pign. l. cum dominum. & l. de reb. al. non alien. l. venditioni. ACCVRS.

CVm maritum.] CAIVS. Si maritus aduersus debitores vxoris egerit, & exegerit: an mulieri praeiudicet, quaeritur? Dicitur quòd non. VIVIAN.

i ¶ *Nullum tibi praeiudicium,* &c. vt ff. de neg. gest. l. soluendo. & ff. de neua. l. si Stichus. §. fin.

INuito.] CAIVS. Debebam Titio decem: illa decem eo ignorante, & inuito alij solui: an sim liberatus, quaeritur? Et respondetur, quòd non. Item si soluissem eo volente: quia tunc liberor.

k ¶ *Obligatione.* Fallit in adiecto [a], cui me inuito soluitur. Item in eo, qui quandoque fuit procurator, cui rectè soluitur ab eo, qui ignorat [b] mandatum reuocatum: vt ff. e. l. vero procurator. & facit ff. de neg. gest. l. soluendo.

l ¶ *Mandante.* Nisi in casu, vt quando mando Titio solui post mortem meam: vt ff. e. l. sol. iussu. ACCVRS.

m ¶ *Soluisset.* vt ff. de pi. act. l. solutum. §. soluram.

SI obligatum.] CAIVS. Si Titius sum meus tenebatur mihi ex causa mandati in eõ tum scripsi me accepisse pecuniã, quam non receperam: talis error mihi praeiudicet, quo magis liberetur? Dicitur, quòd non, nisi eum per acceptilationem praecedente Aquiliana stipulatione liberassem. VIV.

n ¶ *Non.* haec negatio determinat verbum, liberasti.

o ¶ *Acceptilationem.* sic enim habet fieri per nouationem super obseratum iure gentium: vt ff. tit. j. l. 6. Sed quid si per errorem liberasti eum per acceptilationem: nõne sublata est prior obligatio? Resp. vtique: sed tamen agere potes condictione sine causa, vt se reponat [f] in obligationem: vel si debitum liquidum, & purum erat, vt statim soluatur: vt ff. de cond. caus. da. l. si quis accepto tulerit. & l. si mulier. & ff. de pact. l. si cùm te. & ff. de iur. do. l. licet.

p ¶ *Scripsisti.* sperando, vel errando.

q ¶ *Figmento veritatis.* Per imaginariam, scilicet apocham, ἀνευ ἀλήθειας ait Lucilian. lib. Epigram. CVIAC.

r ¶ *Non potuit.* nisi tacuerit per triginta dies, vt l. de non num. pec. l. in contractibus. §. super caeteris.

Poenitia.

a Exceptio ad l. no. enim. l. de eare debit.

b Atque ita creditori hanc mutare non sit vrbe: quoniam ad eã accedere amplius non potest, debitorem suum, vbicumque eum reperit, potest conuenire. v. Rom. sing. 5. Cor. nouissim. singul. 229.

† alias desceri. sed in omnib. exempl. scriptũ, depositi.

¶ Si creditor non sit in loco destinato solutionis paratus ad recipiendum, debitor non dicitur in mora. Bald. in rub. ff. de confess. pen. & in summ. ibi. & ibi Barth. ff. de eo.

c Vide Negusantium tract. de pignorib. part. 3. memb. 5. n. 1. r.

d Ius offerendi depositi debitori: quia debitor potest offerre creditori ut impedit venditionem pignoris, & morã purgat: & si offeras, deponas, & obsignes, liberatur à debito, qua de re vide plura apud Negusant. tract. de pign. part. 5. memb. 3. n. 43. & sequen. ibid. memb. 3. par. 2. memb. 1. ibi de obsignatione.

a Oblatio debiti atq. loco fieri debet.

b. Negusanti tract. de pignor. parte 5. membr. 3. parte n. 29.

b Ius offerendi depositi: pauitur creditori, si multis sit habeti in recipiendo, debitor possit soluere pro debitore suo, & eum liberare. v. Negusantium tract. de pign. parte 5. membr. 4. n. 29. & seq.

a Solui adiecto potest inuito stipulatore.

d Soluitur recte procuratori ab eo, qui procuratoris mandatum reuocatum esse ignorauit.

e Nouatio interponitur super contractu iure gentium.

f Actione per errorem sublatã agere in ad versarium possumus, vt se reponat in obligatione sine liquido, quã de agimus, vt dixi, vel conditionalis, aut non liquida sit: si liquida est, aut purum, in eum agimus, vt statim soluat.

480/C.IV.K.5-4, 2215-2216
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Pecunie.] Cassv. Si in instrumento confessus sit creditor sibi solutam fuisse pecuniam: aut probatio est, quam si debitori chirographum redidisse. Vivianvs.

a ¶ Professio. quia scribit creditor se accepisse pecuniam conditionaque * scripturæ dicitur apocha.

b ¶ Maiorem. Maiorem siquidem quia redditio b chartæ etiam ob aliam causam fieri potest, quæ vel liberetur debitor. vnde & de hoc subiicit lex sequens: confessio c verò aperte denotat liberationem: sic ergo nota quòd sufficit creditorem liberare debitorem, si non potest reddere instrumentum: vt hic, & *ff. de legat. 3. l. huiusmodi. §. sic cui.* Accvrs.

a Professio pecunie soluta idest, quod apocha chirographi redditur, mirum solutionem probatur, quam apocha. *b Apocha, seu professio liberationem debitorem liberat.*

¶ Concor. *cap. fundo Maria. 1. in fin. num. 5. ff. eod. vt in pand.*

c Qui chirographi reddere non potest propter impossibilitatem: quia interitus, liberatur dando apocha: vt hic & *ff. de iuris. legatum, cum effet. ff. de legat. 2.* addit Zacard. *in loco ad impossibilem.*

Quod debitori.] Cassv. Titius surripuit mihi instrumentum, in quo erat mihi obligatus Seius, & redidit Scio: si probem Seium debere mihi pecuniam, non prejudicat mihi instrumenti surreptio. Viv.

e ¶ Volunteratem. Debitor debet probare sibi redditum voluntate creditoris duobus testibus, nisi in casu vt *C. de Latin. libert. tol. §. illo autem*, & est ad hanc, & superiorem leg. *ff. de probat. l. si chirographum, & ff. de pactis. l. 2. ubi*, vbi de hoc not. & *C. de fid. instr. 4. §. & C. de rem. ff. pign. l. creditorem, & ff. de donat. 1. §.*

Eum, à quo.] Cassv. Debebam tibi decem: volebam tibi credere in solutum actione, quam habebam adversus Titium: numquid es compellendus suscipere? Dicitur quòd non. Vivian.

d ¶ Eum, à quo. Sic ergo nec quòd aliud d pro alio invito creditore nò potest solvere *§. Pretr. & ff. §. cert. pet. 1. §. §. & C. de furand. mept. auch. sed si autem.* sed hoc fallit in casibus: vt *ff. de legat. 1. §. I. non dubium. §. fin. & de auct. & arg. legat. 1. §. §. fin.* & in aliis quos nec *ff. §. cert. pet. 1. §.* inter quos est vnus in auth. hic posita, *hoc nisi debitor*, &c. quam hic lege, quæ est de fideiussis. *§. quod autem. coll. 3.*

d Aliud pro alio solvi, creditore invito non potest.

Hoc nisi.] Cassv. Lex C. dicit quòd creditor non cogitur recipere aliud pro alio: authen. verò non determinat illud: scilicet quòd compellitur: scilicet quando debitor pecuniam non habet: & tunc res immobilis melior, quam habet, potest pro pecunia solvi creditori, & iudex æstimabit quæ eam valeat res illa, quæ datur creditori in solutum: & si creditor paratus est obtinere emptorem, debitor debet eam distrahere, & solvere pecuniam creditori. Vivian.

a ¶ Hoc nisi. Dici non posse solvi aliud pro alio, *hoc nisi*, &c.

a ¶ Melioem. Ecclesia non dabit pretiosiorem: sed mediocrem. Cyiac.

f ¶ Melioem habet. hoc idèo: quia autem acceperat, quod est pretiosius metallum vel *in recipere*, aliis res mediocris posset dari in solutum: vt *C. de sacrosanct. Eccles. auth. hoc ius porrectum*, quæ est

Pecuniæ solutæ professio * collata instrumento, maiorem b rei gestæ probationem continet, quàm si chirographi acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset redditum †. S. V. Idus Iul. AA. Coss.

Chirographum redditum debitori sive voluntate creditoris, non liberat debitorem: & ex ipso instrumento, quod ipse debitor tanquam pro se producit, convincitur, & ad solvendum compellitur.

XV. *Idem AA. & CC. Quartino.*

Quod debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem * tuam adseueras, nihil de inre tuo deminutum est. Quibuscumque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè confectum, iudex ad solutionem debiti iure compellet. S. V. Kalend. Septembr. AA. Coss.

Aliud pro se invito creditore edi non potest. Bald. Vel sic: *Creditor non compellitur recipere in solutum nomen debitoris sui debitoris.* Salyc.

XVI. *Idem AA. & CC. Charidemo.*

Eum, à quo d mutuam sumpsisti pecuniam, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN AVTHENTHIC. de fideiussoribus, & mandatoribus. §. quod autem. coll. 3. constit. iiij.

Hæc authentica in principio excipit casum. Et nota quod colligitur in l. præcedenti. & b. d. Si debitor quantitatis non habet aliunde, vnde solvat, potest rem meliorem, quam habet, in solutum dare creditori pro æstimatione difficultatis faciendæ per iudicem, & cum cautela de euictione. & si creditor reperit emere volentem, non compellitur tunc in solutum recipere: sed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibita, quòd de pretio satisfiet creditori. Salyc.

Hoc, nisi * debitor in pecunia, vel alia re mobili soluere nequeat: tunc enim res immobilis, quam debitor melioremᵃ habet f, solui potest, facta per iudicem subtili eius causæ æstimatione: vt rem prædictam & debitori soluere, & creditori liceat petere, præstanda creditori cautela g de euictione h, quæ debitori possibilis sit, quod est in omni actione. At si creditor paratus sit emptorem rei præstare, oportet debitorem cautela iudicis arbitrio creditori præbita, rem tunc distrahere, vt satisfiat creditori.

Aliud pro alio volenti creditori solui potest. Bald. & Sal.

XVII. *Idem AA. & CC. Cassio.*

Manifesti iuris est, tam alio pro debitore soluente i, quàm rebus pro numerata pecunia consentiente k creditore datis, tolli paratam obligationem. S. Kalend. Decembr. Sirmij, AA. Coss.

In generali sermone non continetur persona loquentis. Bald. & *ad hoc allegatur.*

XVIII. *Idem AA. & CC. Damiro.*

Inquisitio l veritatis tolli non potuit, quòd chirographa, quæ fecerat m procurator tuus, recepta, tibique restituta ab ipsius herede proponas cum subscriptione procuratoris, significante, quòd nihil creditoribus n debeant: cùm nihil peobiberat, & creditoribus satisfactum esse, & non vestræ * pecuniæ: sed ipsius, cui negotium gerendum mandaueras o, processisse solutionem. S. Idib. Februar. CC. Coss.

Solutum servo recipiendi pecuniæ proprietæ, liberat solutorem: & licet chirographum debitori sit apud dominum, non causam scilicet, nec cancellatum: tamen eius vigor intrinsecus sublatus est, quia non obligatio extinctæ. Bald.

a ¶ Hoc. nisi. Dici non posse solvi aliud pro alio, *hoc nisi*, &c.

a ¶ Melioem. Ecclesia non dabit pretiosiorem: sed mediocrem. Cyiac.

b ¶ Et non vestræ. id est à vobis debitor vestro procuratori: id est eius, quam debetis procuratori: (vt ex principio legis apparet) domino loquitur, & sic reperit illud verbum, *satisfactum*. & illa eium datisi casus, *vestra pecunia*. Vel die melius, quòd sunt genitiui, non reperitur satisfactum, ideò suspicamur sequentia, processisse solutionem. Accvrs.

c ¶ Exceptio ad *l. non enim. 1. de non dotis.*

d Generali sermone persona loquentis non continetur.

Additio. An autem aliud pro alio solui possit: & quid si mutetur moneta per principem: potest hic videri per Abb. *in cap. quanto. xxiv. de iuriur. in v. col. vers. vltimo: quare de qualitate, &c. vsque ad fin.*

g ¶ Cautela. quòd scilicet de pretio rei soluere creditoriui in corpore authentice.

h ¶ De euictione. Quoniam fundi in solutum dato specie emptionis habet. Nov. 110. Cyiac.

Mi si alius soluit creditori, quod ei debeo, liberor. Item si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor. Vivian.

h ¶ Solutore. vt *ff. de. neg. gest. 1. solutorde.*

i ¶ Consentiente. non invito, nisi in casibus *in auth. superiori, hoc nisi*, &c. quæ etiam super hac l. possent poni, & nisi in aliis casibus: vt *tot. ff. 1. pene.*

k ¶ Depositis. Procuratore tuus creditoribus tuis de propria pecunia solvit, & chirographa recepit ab eis, tibique ab eius herede restituta sunt, in quibus erat subscripsit procuratoris: scilicet quòd nihil creditoribus tuis debebatur: cum ab illitur procuratori actio, vel heredi: licet enim & ipse de creditoribus essi, per hoc, quod de suo solutum tamen generali [d] sermone non continetur persona loquentis *ff. locati. 1. qui insulam. §. fin. & ff. de fenat. 1.*). Sed argum. contrà *ff. de pign. 1. Pauliu. §. fin. & de verb. sign. 1. familia appellatione*, cui potest responderi quòd videtur dominus obligari per servum: vnde & ibi ipse servus obligatur. Item argum. contrà *ff. de cond. & demonstrat. 1. qui heredi. §. Plautius.* sed certè in generali sermone continetur ibi persona, cui loquitur testator. Ioan.

l ¶ Procurat. obligando se creditoribus pro domino.

m ¶ Creditoribus. reperis.

n ¶ Et non vestræ. id est à vobis debitor vestro procuratori: id est eius, quam debetis procuratori: (vt ex principio legis apparet) domino loquitur, & sic reperit illud verbum, *satisfactum*. & illa eium datisi casus, *vestra pecunia*. Vel die melius, quòd sunt genitiui, non reperitur satisfactum, ideò suspicamur sequentia, processisse solutionem. Accvrs.

o ¶ Mandaueras. Itaque actione mandati procurator repetit pecuniam. Cyiac.

Si *uxor.*] Cassv. Mulier quædam proposuerat servum pecuniis mutuandis, & recipiendis, vel exigendis, solui ei pecuniam, quam debebam mulieri: numquid sum libera-

480/C.IV.K.5-4, 2217-2218
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

rat? Dicitur quòd ſic. Si verò ſibi ſeruo, qui non habuerit mandatum de pecuniis exigendis, non liberat. VIVIAN.

a ¶ *Aliiſve.* Aliiſve amiſſio ad totius domus euerſionem pertinere dicitur, *Lvbium. ff. de offic. praeſid. Con. Apaſ. p.* ne vi vim *adoraſſe.* Vide ſcript. ad L. 1. *Vde hoc, quae in prior. creditor. fuere.*

Soli ſeruo aliquem geribant, *l. 6. ſeriptum. ff. de iuriſd. mag.* Vide nos ad *d. l. 6.* CVIAC.

b ¶ *Suſtiperat.* à domina.

c ¶ *Per ipſum.* ſolutando ipſi ſeruo.

d ¶ *Inſtrumentum inane.* ſic *L. ad exhibend. l. 3. §. de condict. ex lege. l. diffiteri.* & facit *L. ad. Libbil.* ACCVRS.

Operarum.] CAEVS. Obligati tibi mancipium, vt operarum in debitum computaretur, ſi tibi ſatisfactum fuit: numquid, poterit mancipium retineri? Dicitur quòd ſic. VIVIAN.

e ¶ *Pacti tenor.* qui eſt, vt ſatisfacto debito in operis, ipſe ſeruus redderetur: quod ſeruus, eſt ſimpliciter pignori fuiſſet acceptus: *vt ſuprà de pignor. actio. l. 3. §. 4.*

Nimirum.] CAEVS. Mauro tibi centum ſoluiſti quinquaginta: ſcripſi me recepiſſe non obſtante tali ſubſcriptione petam reſidua quinquaginta: Eventò ex cauſa tranſactionis accepiſſem à te quinquaginta, mihi nulla ſupereſt repetitio. VIVIAN.

f ¶ *Nummagium.* id eſt ſolutionis.

g ¶ *Quaeritur.* tranſigendi animo.

h ¶ *Integro.* vt *L. eadem. l. ſi iuraſ.* ſi modò intra triginta dies petiuit: vt *L. de non num. pecun. l. in contractibus. §. ſuper.*

i ¶ *Consensit.* vt *ſuprà de tranſact. l. ſi quidem.* ACCVRS.

Indultum.] CAEVS. Si debitor ſolutae creditori: licèt inſtrumentum obligationis non ſit cancellatum, vel iniciſum, non propere hoc nitiens conſequetur liberationem. VIVIAN.

k ¶ *Indultum.* Nota, quòd hic pro eodem ponitur indultum *, & cancellatum: cùm propè * ſit indicere, per medias literas penam ducere: cancellare *, quemadum crucis ducere: & incipe conſtructionem in fin. *nihil intereſt*, &c. nam videbatur, debitorem non liberatum, cùm chirographum non ſit cancellatum: ſed tamen non intereſt veſtrum, probationis ſcilicet veſtrum ſolutionem, &c. vt *L. de non numerata pecunia. l. aſſeuerasio.* ACCVRSIVS.

* Indulta & cancellata pro eodem.

* Indicere propriè quid ſit.

* Cancellare quid ſit.

* veſtrum, in ſecundum.

l ¶ *Indultum.* Ex ſola indultione chirographi non dicitur probatio: ſed ſolùm praeſumptio, *ſi chirographum. ff. de probationib.* CVIAC.

XII. *Idem AA. & CC.*
Diogeni.

SI actore * [ſeruo * *] tam mutuis dédis pecuniis quàm debitis recipiendis praepoſito, in hoc, quod ſuſceperat [b], eius dominae per ipſum [c] ſatisfeciſti, inſtrumentum inane [d] ſolutione celebrata nihil tibi nocere poteſt. Aliter enim ſoluentes ſeruo, de actione dominae liberare ſeminimè poſſunt. S. V. Id. Octobr. CC. Coss.

Operarum exceptio poteſt cum pecunia compenſari. BALD.

XI. *Idem AA. & CC.*
Euaresti.

SI operas certi ſerui pro pecunia ſumpta tibi in debitum compenſare placuit creditori: his ſecundùm conventionis fidem praeſtitis, de mancipio reſtituendo pacti tenor [e] ſeruari debet. S. V. Kalend. Nouembr. Hadrianop. CC. Coss.

Solutio partis non liberat à toto, licèt ibi ſit ſpe futura numerationis conſiſta. Sed ſi pro parte in totum transigitur, in totum actio tollitur. BALD. Vel ſic: *Si creditor partem recepit, & totum recepiſſe ſcripſit: ſi quidem ex cauſa tranſactionis, vltra non petit: ſin autem ſpe futura ſolutionis, tunc reſidua petere poteſt.* SALYC.

XII. *Idem AA. & CC.*
Rufo.

INtereſt multum, vtrùmne ſpe futuræ numerationis [f] ſuſcepiſſe te, quod inſtrumento continetur, ſcripſiſtis accepta minore quantitate [g], tantum, quàm lectio probat, in ſcriptura conferri placuit. Nam ſuperiore quidem caſu reſidui petitio debiti manet integra [h]: poſteriore verò conſenſu tranſactionis finitis ſtari conuenit [i]. S. III. Non. Decembr. CC. Coss.

Non refert vtrùm inſtrumentum ſit indultum, & cancellatum, ſine etiam non indultum, nec cancellatum, dummodo debitum ſit ſolutum. BALD.

XIII. *Idem AA. & CC.*
Grato.

INdultum [k] ſi, id eſt cancellatum, mènne ſit chirographum, veſtram * ſolutionem ſemel debiti cauſa factam ei, qui

S. *litterarum Auxennis.*] CAEVS. Auxenna debebat tibi centum: miſit epiſtolam ad Ariſtonem, vt mihi ſolueret, contemplatione epiſtolæ miſſæ ſcripſit ab eo mihi fuiſſe ſatisfactum: Ariſto non ſoluit: numquid Auxenna liberatus eſt? Dicitur quòd non. VIVIAN.

exigendi poteſtatem habuiſſe, probantibus, nihil intereſt. S. V. Id. Decemb. CC. Coss.

Qui contemplatione litterarum liberat ſcribentem, litteris offitium non habentibus tenebitur liberatum. Vel ſic: *Confeſſio falſa praetexto cauſa non ſemel, non nocet confitenti.* BALD. Vel ſic: *Si creditor ſcripſit ſe recepiſſe debitum contemplatione litterarum miſſarum ad ſolutorem debentem: ille non ſoluente, integra manet petitio debiti.* SALYCETVS.

XIIII. *Idem AA. & CC.*
Pacio *.

SI litterarum Auxennis [l] contemplatione, quas ad Ariſtonem [m] de numeranda tibi pecunia dederat, recepiſſe te ſcripſiſti debitum ab Ariſtone: mandato non impleto *, cùm petitio debiti manet integra, nihil legitimam exactionem impedire poteſt [n]. S. XV. Kalend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Si fundus in ſolutum datus, per indubitatam creditoris malitiam eſt, non propterea debet reſtitui debitori, etiam minori. Vel ſic: *Non debet quis id petere, cuius contrarium poſtulaturus non eſſet, miſi ſe eſſum. h. d. cum gloſ. ſecundum* BVT.

XIIIII. *Idem AA. & CC.*
Rufino.

CVm pro pecunia, quam [mutuò *] acceperas, ſecundum placitum Euandro te fundum dediſſe profitearis: eius indubitatam, vel euentum melioremq; tibi, non ipſi prodeſſe, contrarium [o] non poſtulaturus ſi minoris diſtraxiſſet [p], non iuſte petis. S. VII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Qui exipit de ſolutione, debet probare. BALD. Vel ſic: *Probata ſolutione, chirographum condicitur, vel vendicatur.* SALYC.

Aureliano *.

SOlutionem [q] aſſeueranti, probationis onus incùbit [r]: quo facto [s], chirographum condicere poteſt [t]. S. III. Kalend. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

Idem tibi.] CAEVS. Si ſoror mea debitoris ſuum tutoris auctoritate interueniente per acceptilationem liberauit, & debitor poſt acceptilationem ſolutam repetere poſſit, ſi indebitè ſibi ſolutum quæritur? Sic dicitur quòd ſi tu ei ſuccediſti, vel accepiſti illi, ſi viuit, generis contra ne petentem vel defendentibus: ſed non aperit quibus tu dinet, quia acceptilatio non erat ſolutiuus facta, vel fine tutoris auctoritate: vel quia ejusmodi eſſet laſa per talem acceptilationem. VIVIAN.

a ¶ *Iam*

* Iacet, & redditis ſolutis.

* Pacio. al. Pacio.

* Pactum id ſecundum debet pro ſe, cuius contrarium eſſet petiturus. b Et non debet quis aliter habere pro ſe, quibus idem habere non vult, vt habetur in cap. *praeterea*, in glo. *ſed pro ſpecie.* *ratio ex reſtit.* *ſic etiam alia* *iura concordantia.*

* deeſt.

c Chirographum facta ſolutione creditori condicitur, ſi debitor non eſt ſolutus vendatur.

* Aureliano. al. Aureliano.

d Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio.

DE ACCEPTILATIONIBVS.

Dicit de vera ſolutione, nunc de imaginaria: id eſt acceptilationibus. Nam acceptilatio eſt imaginaria ſolutio. vt Inſt. quib. mod. tol. obl. §. j.

480/C.IV.K.5-4, 2219-2220
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Iam tibi.* Inquirit imperator fratri petenti pro secore minori accepto ferente, cui fœrè successit, vel defendit eam.

b ¶ *Solemnibus.* quia * dixit debitor, habêsne acceptum, quod tibi debeo? Respondit ipse: habeo, acceptumque tuli: vt *Institu. quib. mod. tollit. obli. §. ipse autem.* Sed quomodo hoc fieri potuit etiam cum tutore, scilicet donandi animo: vt *supra de admin. tutor. L. non omni?* Respon. non * fuit facta hic animo donandi: sed aliud inuicem erat datum, aliud dandum: in quo si decipiatur, restitui potest: vt *supra si adiuer. transit. l. j. & 4.* sed si sine * tutore, ipso iure non valet: vt *de in integ. restitut. minor. l. si curatorem.*

a Acceptilatio formula.

b Acceptilatio donandi animo facta à pupillo, etiam auctore tutore, non valet: sicut si in vicem acceptilationis aliquid aliud accipit.

a ¶ *Solemnibus verbis.* Verborum obligatio est verborum solemnium obligatio. Ergo & acceptilatio, est verborum solemnium liberatio: solennia verba venit Theophilus *in §. pecunia, in tit. Instit. quib. mod. tollit. obligat. §. 1.* utraque est pars iuris ciuilis. Cvlac.

c ¶ *Eundem.* scilicet debitor post acceptilationem, credens se non esse liberatum: quia illa quæ erat minor, fecit acceptilationem tutore auctore.

d ¶ *Perseuerauerit.* tempus indefinitum.

e ¶ *Defensionibus.* Id est, repellitur omnimodo, qui solet, si sine tutore ei pupilla acceptum tulerit. At si tutor quidè interuenerit: sed acceptilatio minus solennibus verbis facta sit, inutili acceptilationi inerit pactum. Cvlacvs.

e ¶ *Defensionibus.* quæ nullæ sunt si acceptum tulit, secundum quoddam. Vel dic quod aliquæ possunt esse, vt si dicas non solennitèr esse factam, vel sine tutoris auctoritate, vel cum lesum.

S I *denariorum.*] Cavsa. Debebam tibi decem ex causa venditionis, animo nouandi stipulatus es eatibi reddi: & donandi animo ea mihi acceptos tulisti: numquid adhuc petere potes? Dicitur quòd non. Vivian.

f ¶ *Si donationis gratia.* Ergò si nò donationis causa tibi ageret præscripteis verb. in id, quod contentitur *ff. de præscript. verbis. l. ab eam.*

g ¶ *Acceptilationem.* Acceptilatio si nisi nò Codex.

DE ACCEPTILATIONIBVS.

Titvlvs XLIV.

Rebus ad stipulationem nouati acceptilatione ea tantùm obligatio tollitur, quæ ex stipulatione nascitur. Alia obligationes, quæ re, vel consensu, vel litteris contrahuntur, non possunt tali acceptilatione, nisi prius nouatione facta transeunt in stipulationem Aquilianam, cuius formulam condidit Gabio Aquilius, l. 2. & 5. hoc tit. l. 13. ff. tit. proxim. l. 4. 15. 31. 40. sup. de transact. quia acceptilatio verbis fit, & verba tali id tantùm potest, quod verbis contractum est. Cvlac.

Liberatus per acceptilationem, errore facti, vel iuris, possit solutum repetere. Bald. Vel sic: *Pupillus cum tutore, auctoritate non potest per acceptilationem liberare: nec potest conuenire, nisi ex causa legitima.* Salycetvs.

I. *Imp.* Antoninvs a. *Apronio.*

SAM tibi * scripsi * posse apud iudicè quæri, an solennibus b verbis a tutoris auctoritate interueniente, soror tua acceptilatione debitorem suum liberauit: quare si in repetenda pecunia, quam exoluit c, diuersa pars perseuerauerit d: veteris defensionibus e competentibus. PP. III. Idus Februar. Duobus, & Aspris Coss.

Acceptilatio facta ex causa donationis, omnem viam agendi perimit. Bald.

II. *Imp.* Diocletianvs, & Maximianvs, aa. & cc. *Clare.*

SI donationis gratia f nouatione facta per accepti lationem, g præstitisti liberationem, omnis agendi h via peremptæ est. S. VI. Kalend. Ianuar. AA. & CC. Coss.

Interuenientè Aquiliana stipulatione, & acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis, cui restitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bald.

III. *Idem* aa. & cc. *Demetrio.*

PER Aquilianam stipulationem i pacto k subditam obligatione præcedente sublata, & acceptilatione l, quæ fuit inducta, peremptæ m: ei, qui ex nulla causa n restitui potest, omnis agendi via præcluditur o. S. V. Kalend. Dec. CC. Coss.

DE EVICTIONIBVS.

Titvlvs XLV.

Hic titulus est de stipulatione, qua plerumque venditor emptori cauet pro euictione: id est, in casum, quæ genere vindicationis in iudicio emptor rem, quam accepit ex causa emptionis, vel æstimationem eius amittat, & eam si rem habere non liceat, his fœrè verbis stipulante emptore, vt formulam componam. Eum hominem, quem de te emi, & accepi, mihi per te, hereditémque tuum, & per omnes habere recte licere: & si homo, quo de agitur, parêve eius à me petita erit, vel si eum hominem, parêtìve eius ego ab alio petiero, tum de ea re agenda ad esse, cùm tibi, heredive tuo denuntiauero, & eam rem rectè defendere: & si is homo, parêve eius mihi per iudicem euicta erit, vel si eum hominem ego à possessore per iudicem euincere non potuerim, tum duplam mihi rectè praestari, hac spondêsne? *Plerumque euictionis nomine stipulantur emptor duplam, non quanti res est in venitate: sed quanti emit, vt Accursius dicit rectè in l. 1. ff. eod. & nonnunquam plus, aut minus: si ita pactus fuerit, l. 5. dictum. l. 6. plus. ff. eod. nec enim hoc rei modum, finemve illum tollit lex imposuit. Porrò in formula stipulationis apparet eam commissi: id est, obligationem euictionis contrahi non tantùm si alio agente in rem adversus emptorem, iudex emptorem condemnet, atque compellat eam restituere actori, vel æstimationem: sed & si agente emptore in rem adversus possessorem iudex possessorem absoluat, l. 6. hoc tit. l. euicta. §. 1. ff. eod. l. qui abiecerit. ff. de proc. Euictionis enim nomine significatur in iudicio in rem, actua, & plena victoria eius, qui agit, adversus emptorem, vel cum quo agit emptor. Actua, inquam, & plena id est, qua ad emolumentum perducatur re obtenta, vel ablata, vel possessione retenta. Plus enim est euincere, quàm vincere: nec quòd victoria adversarius, emptor rem possidet habet ad vitandam, nisi etiam penituerit, hoc ff. euicerit. l. habere. ff. eodem. Omissa autem stipulatione euictionis, bona fide, vel etiam mala fide, si ita pactus sit emptor adversus venditorem, futurè? actio ex empto, l. 1. quo modo dicitur emptorem in simplum: & id, quod interest. id est ad pretium restituendum, & utilitatem omnem. l. 60. & 70. ff. eod. l. Titius. §. vlt. ff. de actio. emp. modò in id, quod interest, vt l. 3. 17. 21. 27. 29. hoc ei, quod tamen ita debet intelligi, vt in re, quod interest, ipsa pretium rei quod*

a Acceptilatio formula.

b Acceptilatio donandi animo facta à pupillo, etiam auctore tutore, non valet: sicut si in vicem acceptilationis aliquid aliud accipit.

a Acceptilatio sine tutore à pupillo facta, ipso iure non valet.

* *subinqit* in plerique manuscripta.

facta solutione, vt donationis, aut trãsactionis, aut dotis. Cvlac.

g ¶ *Per acceptilationem.* alia agentur antiqua, & excipiuntur: vt *supra de transactis. l. vt restituatur, & ff. de transact. l. 3.*

h ¶ *Agendi. sic ff. de stip. l. qui res. §. certum. & l. 3. pecunia.*

P Er *Aquilianam.*] Cavsa. Debebas mihi decem ex causa venditionis: ea mihi promisisti per stipulationem animo nouandi & consensi, vt ea accepta tibi ferrem, & fomniter accepto tuli: numquid potero adhuc petere? Dicitur quòd non. Vivian.

i ¶ *Per Aquilianam stipulationem.* sic dictè: quia ab Aquilio introducta fuit: a per eam nouarentur obligationes intelligentium b, & in stipulationem deducerentur, & sic per acceptilationem possint tolli: quòd aliàs esse non poteſt: vt habes *hic, & Instit. quib. mod. tollit. obligat. §. j. & 3. est autem. & ff. de verg. iur. l. nihil tam naturale. & ff. de stip. l. penat quisque.* Super b retinet autem actionibus an possit fieri acceptilatio, cùm non sit obligatio, & qualiter dic, vt *l. de transact. l. vt restituatur.*

a Stipulatio Aquiliana quæ obligationes nouat.

b Acceptilatio an possit fieri pro ablentibus retinet.

k ¶ *Pacto.* sic enim conuenit vt fieret, & facta fuit.

l ¶ *Acceptilatione.* id est per acceptilationem.

m ¶ *Peremptæ.* scilicet stipulatione Aquiliana.

n ¶ *Ex nulla causa.* Sic enim cauſè c, per quas in talibus quis restitui potest, vt propter minorem ætatem, errorem, dolum, metū, sc. si dolo, vel metu inductus fuerit ad accepto ferendū & sic agitur actione de dolo, vel metu. vt *supra de transact. l. sub pretexto instrumenti. §. fin.* vbi autem bonè, & rite facta fuit acceptilatio, sed non seruatur fideiussione dic qualiter agatur, vt *l. de transactis. l. actione.* Item si acceptilatio est inutilis ratione rei, vel ratione solennitatis omissarum saltè iure nudi pacti valeat? Resp. vt non *ff. de pactis. l. si vnus. §. si acceptilatio.*

c Accepto ferre potest ex multis causis retinet.

o ¶ *Præcluditur.* Ergò sublata obligatione per acceptilationem: nulla superest actio, nisi de dolo, aut si quæ alia sit restitutio. *l. 4. cap. 13. supra de transact.* Cvlac.

480/C.IV.K.5-4, 2221-2222
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EVICTIONIBUS.

Quia solent, & emptæ solent euinci: ideò de euictionibus subiicit.

EMptor.] CASVS. Vendidi tibi hereditatem, cõtraxerat tu rei vendicatione pro fundo meo, denunciasti mihi, vt te defenderem, an teneat, quæritur? Et respond. quod non: sed tuis sumptibus te defendere debes, neque de euictione teneor nisi aliud conuenisset, vt pro ea re euicta debeam teneri. VIVIAN.

a ¶ *Rem.* singularem illius hereditatis emptæ. ACCVRS.

b ¶ *Sumptu.* sumptus quæ ad expensas[a]: periculũ quo ad id, quam perdit. Sed licèt periclatur periculum perdẽdo an rehabeat à venditore? Respon. non aperit hic de sumptu: sed de æstimatione rei, sic, dicens quòd euictio non præstatur: de sumptu autem dicas quòd videtur prima facie ex hac litera, suo sumptu, quòd venditor[b] emptori non tenetur ad sumptus factos in causa euictionis. Sed certè distinguendum pro re principali: potest ex empto ad interesse agi: & tunc pro sumptibus agetur: vt ff. eod. l. si cùm quæstio, in fin. & ff. de do. except. l. si diuisor. & ff. quod fals. tutor. auct. l. nouissimè. §. Pomponius. & argumen. ff. de lib. leg. l. pariter. & ff. si mulier vent. no. l. fin. in fin. licèt illa contra possit intelligi: si autem non potest agere emptor pro re principali, vt quia non est euicta, vel alia de causa, vt hic erat: tunc nec de sumptibus agetur: vt hic, & infrà eod. l. si stante. in fin. suam enim egit rem emptor: vt ff. ad Trebell. l. deducta. §. qui post tempus. nisi fuissent promissi: vt ff. de verbo. obligatio. l. venditores. Et est simile in eo, qui liber esse iussus est redditis rationibus: vt si nulla sunt reliqua, purè erit liber: si aliqua, tunc computare domino, & reddere reliqua tenetur: vt suprà de ma. testam. l. cùm testamento. Item si vincit emptor: alia est ratio, quòd non agat ad sumptus: quia eos consequitur à victo ex generali regula, victus victori, &c. vt suprà de iud. l. properandum. §. sin autem alterutra. Alij dicunt si agatur ex empto, semper posse

a Venditor an teneatur emptori ad sumptus factos in lite.

b Venditor rerum vniuersitatis sine re aliqua minuitur, venditor de euictione non tenebitur: vide apud Socinum Regula 438. incipiens, Venditor, vbi alios casus, quibus venditor de euictione non tenetur, enumerat.

emptor venditori adnumerauit: modò in id quod interest, non in pretium quod adnumerauit: vt l. 23. hoc titulo, quod etiam ita parsulgi debet, vt non in pretium tãtùm, sed in id omne, quod interest, quod plerumque pretium egreditur. l. 3. in princ. ff. de actio. empt. modò deficiente stipulatione dupla, quod valde videtur pugnare cum superioribus legibus, dicitur ex empto agi in duplum, vt l. 2. ff. eod. & apud Paulum 2. Sentent. tanto damnari venditorem, quanto si stipulatione pro euictione cauisset: quò pertinet etiam l. quid si nolit. §. quia assidua. ff. de aedil. edict. quia ersi non de stipulatione loquatur, qua de euictione interponitur: sed de ea, qua interponitur de sanitate, & noxa hominis venditi, & cæteris, quæ ædilitio edicto cõtinentur, quæ ex causa etiam duplam promitti constat ex l. 21. §. vlt. & l. quia dictinus. ff. eo. & ex Theophilo in tit. de diuis. stip. tamen ratio eius §. quia assidua etiam ad stipulationem de euictione accommodari potest, vt scilicet quia frequens est pro euictione dupla stipulatio, idcirco ex empto agi possit in duplum, deficiente stipulatione dupla, vt ea, quæ sunt moris, & consuetudinis, veniant in bonæ fidei iudicium, in quo etiam præditum est tantundem valere officium iudicis, quantum stipulationem, l. quia tantundem. ff. de neg. gest. Sed omnes ij loci, quibus dicitur, si duplam venditor non cauerit, re euicta ex empto dupli nomine agi posse, sic accipiendi sunt, si cùm dictum, vel actum esset, vt dupla promitteretur emptori, dupla ei promissa non fuerit: vel si per errorem omissa fuerit stipulatio dupla, vt l. emptori. §. vltim. l. si dictum. ff. eod. & hoc est, quod ait l. 2. eod. si dupla non promittetur: quasi stipulatione omissa per errorem, vel ex tantùm pacto, vt de dupla venditor teneretur, & eo nomine agetur actione: scilicet ex empto, quid rei euicta sit, vel quid dupla promissa non sit, dupli condemnandum esse venditorem: scilicet vt rem euictam præster duplam: vel nondum re euicta, vt promittat duplam. Sed si de dupla non sit actum, nec per errorem: sed consultò consilio omissa stipulatio dupla, certum est de euictione esse ex empto actionem in simplum, & in id, quod interest, l. 60. quod interdum est minoris, quam dupla: & si quando pluris est, non tamen in condemnatione excedit duplam: maximè si venditor dolo careat, l. cùm fortè. & l. seq. ff. de actio. empt. Non est omittendum, de euictione stipulationem plerumque, vt dixi, interponi in duplum: sed & aliquando in simplum, vt l. hoc iure ff. de euict. In duplum, si homo vel prædium, vel quæ alia res pretiosa veneat, l. emptori §. 1. ff. eod. In simplum, si ita pacti sint, vel si veneant friuola, vnde venditiones aliæ duplariæ, aliæ simplariæ dictæ sunt. Et aliquando in id, quod interest, vt l. 22. hoc tit. l. 101. ff. de verbor. obligat. sicut de sanitate, & noxa stipulatio, quam suprà dixi concipi in duplum, nonnunquam concipitur in id, quod interest, l. 26. §. si leuius ff. eod. Ex his igitur apparet de euictione emptori præcipuè duas actiones esse: vnam ex empto, non interposita stipulatione, nisi nominatim actum sit, ne venditor euictionem præstaret. l. 21. hoc titu. quo tamen casu, sciens rem alienam esse, nihilominus ex empto tenetur in id, quod interest: igitur verò, in hoc tantùm, vt pretium reddat, l. ex empto. §. vltim. ff. de actio. empt. Alteram ex stipulatione dupla, quæ vsitatior est. Hæc verò est auctoritas venditionis, vt re, iure, iudiciisque euicta emptori, emptor per hanc, vel illam actionem regressum habeat ad auctorem suum: id est, venditorem: & emptori venditor auctoritatis nomine teneatur. Alioquin sine ista auctoritate nulla emptio venditio est: M. Tull. XIIII. Epist. Si ea prædia diuiduntur, quæ ipse Cæsar vendidit, quæ tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? qua tamen in re vellé monet l. 6. ff. eod. potuit si quæratur, an pro euictione caueri oporteat, vel in quantum, aut quomodo, consuetudinem eius regionis, & ciuitatis, seu populi, in quo emptio venditio contrahitur, spectandam esse. Ergo & legem eius, vt in populo Iudæico, ex lege Mosis venditio prædii vrbani pro euictione venditor emptori obligatur, non etiam venditio prædii rustici: quia & ipse vēditor quandoque prædia rustica redimere, & exsoluere potest, in pretij rationem imputatis fructibus ab emptore medio tempore perceptis, & anno quoque lobei, vel, vt Græci dicunt, anno ἀφέσεως ea prædia iure suo recipit, & exoluit, vel auctoritatis nomine cum non tenetur, illa verba LXX. demonstrant Leuit. XXV. [illegible] Nam [illegible] nomine significatur auctoritas, & euictionis causa, & [illegible], quod alij habent, non potest sustineri. Ex consuetudine igitur, siue lege regionis, in qua negotium contrahitur, vel ex conuentione contrahentium venditor non omnium rerum, quas vendidit, auctoritatem, siue euictionem præstat, ideoque non omnium est auctor, non omnis venditor auctor. Nam & mancipio datarum, olim non erat auctor: sed mancipio non datarum tantùm, vt Varro scribit II. de re rust. c. de pastoribus, quia soli domini ex iure Quiritium mancipio dare poterant, tradere etiam non domini: verùm qui quid mancipabant, præstabant satis secundum mancipium, de qua satisdatione M. Tullius initio v. ad Atticum. nisi lege venditionis dictum esset, ne satisdaretur, vt Varro v. de lingua Lat. scribit, emptum ait in leg. mancipiorum eadem ne posceret, nec daretur. At qui traditione, vel mancipatione, & traditione, vt apud Paulum 2. Sentent. tit. 17. (nam eæ duæ species nonnunquam coniunguntur, vt l. 7. Cod. Th. de don.) non mācipatione sola rem vendicam transferunt in emptorem, hodie non satisdant de euictione, nisi aliud nominatim actum sit: sed repromittunt tantùm duplam, vel simplum pretij non veri, sed eius, quod acceperunt. Nec enim de euictione vlla actio est, nisi pretio, aut pretij parte soluta, & mercè per traditionem translata in emptorem, ac postea iure, iudicioque euicta. CVIACIVS.

Emptor vniuersitatis non agit pro euictione rei singularis: nec ad sumptus litis, nisi hoc specialiter sit promissum, & conuentum. h. d. ista singularis lex, secundum BALD. *Vel sic: Venditor hereditatis non tenetur de euictione rerum singularium, nisi contrarium sit actum, & suo sumptu, & periculo illas consequi debet emptor.* SALYCET.

I. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS AA. *Maximo.*

EMPTOR hereditatis rem[a] à possessoribus sũptu[b], ac periculo suo persequi debet. a Euictio quoq; non præstatur[c] in singulis rebus, cùm hereditatē iure venisse[d] cõstet, nisi

agi ad sumptus: si vero ex stipulatu, non. sed prima placet. ANDREAS. Aduertas quòd Bart. in l. venditores ff. de verbor. oblig. reprehendit istam gloss. volens quòd semper tenetur venditor ad sũptus: quod probat primò per l. si plus §. meta. ff. eo. & l. qui absentem. ff. de procura. vbi dicitur quòd mora liceo tenetur defendere emptorem, ergo si non defendat, tenetur ad interesse ob eam non defensam, argum. l. cùm quærebatur. in fin. ff. iudi. sol. Secundò probat per rationem, venditor tenetur emptori, vt sibi habere liceat: vt l. stipulatio ista habere licere. ver. quid si fortè. ff. de verb. oblig. & ibi nota. ergo, &c. Contraria solut. vt per eum.

a ¶ *Persequi debet.* Ac si singulæ res venierint, venditor eas suo sumptu persequi debet. CVIAC.

b ¶ *Præstatur.* Idem dicemus in vēditione peculij. l. 5. ff. eod. CVIAC.

c ¶ *In singulis.* id[a] est in re singulari: quia aut erat hereditaria, & tunc est ei facta iniuria: vnde venditor non tenetur: vt ff. eod. l. si per imprudentiam. & ibi planè dicitur non erat hereditaria: & tunc non videtur vendita: & probatur hæc distinctio, ff. de hered. vend. l. 9. in princip. & ff. eod. l. seruū venditor. & l. nam.

¶ Sed quid si contrà: cria prædia erant in hereditate, & illa sunt euicta? Dicunt quidam, licèt non agatur propter prædium, vel secundum: tertio tamen euicto agitur de omnibus ad exemplum legis Falcidiæ. Sed Io. contrà: quia hereditas[b] est etiam sine vllo corpore: vt ff. de peti. hered. l. hereditas. si tamen nec nomina sunt in hereditate, nec aliquid aliud, nisi prædicta prædia, conducitur pretium: nec[c] enim spes emitur, nisi hoc agatur: & tunc decipiens condemnabitur: vt ff. de hered. vēd. l. cùm hereditatem. & l. quid si in venditione. & l. hoc autem. ACCVRS.

d ¶ *Venisse.* id est venditam esse ab eo, qui de iure est heres. si ergo etiã modica res euincatur, ideò quòd non fuit heres, vēditor agetur: ff. de hered. vend. l. quid si nulla. Item hoc verum, vendita hereditate: si autem rem singularem hereditatis vendat, de euictione

a Euictio non præstatur singulis rebus hereditatis euictis.

b Hereditas est etiam, sine vllo corpore.

c Hereditatem emens spem eandem non emit, nisi hoc agatur.

480/C.IV.K.5-4, 2223-2224
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

euictione tenetur: vt *ff. de pet. hered. l. fed & si legat. §. item si rem alienam*.

a ¶ *Conuenit.* scilicet vt singulis praestetur euictio. 2. Vel quia singulas res de hereditate aestimauit: vt *ff. de hered. vend. l. si fuerit*. Vel nisi scienti esset rem illam non esse hereditariam: vt *ff. de hered. vend. l. ad hoc*. Azo.

Quoniam.] Cassv. Amus tuus dedit tibi quandam praedia, & de euictione promisit per stipulationem: postea decessit te instituto herede, & quibusdam aliis: si aliquod ex praediis illis euincatur, agas pro euictione aduersus coheredes tuos pro ea portione, qua fiunt heredes, actione ex stipulatu. Si verò de euictione per stipulationem non promisisset nullo modo eum conuenire potes. Vivian.

b ¶ *Coheredes.* concretium *l. de donat. l. si quis.*

c ¶ *Hereditaria.* nam a pro parte, qua heres est, extincta est actio: vt *l. de hered. actio. l. si adiecta.*

a Propterhaeredentia extinguitur actio.

a ¶ *Nude autem.* Idem Paul. scribit *lib. 5. sent. tit. 11.* Cyiac.

d ¶ *Intermittere.* vt. scilicet in donando b, & sic olim non agebatur. Sed hodie sic, conditione et hac legente *hic* subiicitur *l. de donat. l. si quis argentum*. Vel dic nudo pacto interuenente fuit per euictione praestandae erat olim audum, siue ex intervallo apponeretur ad pacta donationis, siue etiam inconsistenti: cum enim nec ex illo posset agi, per consequens nec hoc informabit: vt *ff. de pecu. & commod. rei vendita. l. si in venditione*. secus autem si in traditione apponebatur: vt *l. de donat. l. legem. & l. de rer. permut. l. fin.* Sed cum hodie sit pro ratione ipsum principale, verbis & illud pactum euictionis sui coharentia: vbi autem nihil esset de euictione cautum, tunc dolosus dominus tenetur: vt *ff. de donat. l. Arist.* aliis si incepta à pactione: idem si à traditione, agitur ad instar doli: vt *l. de iure dot. l. i.* & ad hoc, *ff. de aedilicio edicto. l. ad rei.* ¶ In legato e autem euicto distinguitur, sit in specie, & sic non agitur: aut in genere, & tunc agitur: vt *ff. eod. l. si in, qui. & l. hoc. & de legate. l. 3. l. si à subditione. §. 1.* & hoc in verò iactatius: in quasi iactatius quid sit, dicitur *ff. de usual. l. si mutuo §. fin.*

b Vide quae scripsi ad l. 1. ad rei donatae. *ff. de aedilicio edicto.*

c Rubrica legatorum specieti, non propriae legatario euicto ab herede: in genere legum praestatur.

Qui rem.] Cassv. Vendidisti mihi praedia si dicantur aliena, vel alij obligata, an possem agere aduersus te actione ex stipulatu pro euictione antequam euincantur? Dicitur quod non. Nam si vno à te rem, quae dicitur alij pignorata, vel quae dicitur aliena, licet de ea mouatur mihi quaestio: quandiu non est euicta, non agam de euictione. Vivian.

e ¶ *Possidet.* matiné. nam idem si non possidet: vt *ff. eod. l. non tamen confiteatur.*

f ¶ *Conuenire non potest.* vt *ff. eod. l. si plus. Contra. vbi* d in limite contractus euictio immiscetur: vt *l. eod. l. si post perfectam*. 1. Vel nisi hoc conuenit: vt *l. eod. l. fine in libertatem* 3. Vel nisi venditor fuerit scienti: vt *ff. de act. empti. l. seruum, quem. in fin. 4.* Vel nisi ad eaundum agatur: vt *ff. eod. l. q.* 5. Idem nisi agatur, vt liberam tradat: non autem euictionis nomine, vt quia erat obligata: vt *l. eod. l. ex 30 praedij. quae omnes* fuit contra. Sed omnes habent suas rationes distinctatis, vt dixi.

d Euictionis nomine quibus casibus agi possit, vt nondum euicta.

Si praedium.] Cassv. Debebas mihi decem: praedium dedisti mihi in solutum, alijs creditoribus obligatum: vnde si euincatur, debitor mihi vtilis actio ex empto pro euictione adueniatur: quia hic contractus habet similitudinem cum venditione. Vnde nota hic, vt benignè vellatur contrarium argumentum, cum quis est debitor meus, & dat mihi in solutum, aut est debitor in quantitate: & dat mihi rem in solutum: eo casu si res euincitur, illa datio in solutum est quasi venditio, & agam vtili ex emptore: vt *ff. de pign. act. l. si ignorare, in prin.* Si autem est debitor in corpore, putà debet mihi quia aliquam speciem, & dat mihi aliam speciem in solutum: non contrahitur hoc casu emptio de specie ad speciem: vt *ff. de act. empt. l. 3.* & tunc non ago directa vtili actione ex empto secuta euictione: sed agam praeiu. verb. vel primo: vt *ff. de solut. l. si quis aliquam rem pro alia.* & sic intelligitur quod not. *ff. de solut. & interdic. rem. iudicum. Libera quidem.* Vivian.

§ Ratione Ciliari hypothecae. Contra.

* Id est secundaria: nam. f. nam. ex euictione praestanda agitur. *l. si quis. ff. de solutio.*

g ¶ *Mutuata non est.* vt *ff. de distract. pign. l. si debitor.* Sed certè iniuriè videtur contrà: vt diximus *l. si antiquior. eod. l. 3.* Accvrs.

g ¶ *Vtile tibi.* Vel in factum ex empto. *l. in pecunia. 14. ff. de pignor. act.* Vel agetur priuilia actione quasi non valeat dato in solutum, *l. 46. ff. de fid.* Cyiac.

h ¶ *Vtile tibi actio.* f. ex empto pro euictione: vt fabricit, *ff. de pign. act. l. ab eo. in pr. & ang. ff. eod. l. si plus. §. & si insuf.* Sed videtur dauda antiqua: vt *ff. de fid. l. si quis aliam. & l. de sent. & interlo. Libera.* quae fuit contrà. Sed vt in illa *l. Libera.*

Ex his praediis.] Cassv. Mulier emit à te praedia obligata Seio, si nondum ea tradidisti, ex empto agit, vt ea tradas, & liberaberis. Si verò non tradidisti, & pretii, antequàm praedia liberentur ab obligatione, petat: repellet te malitia doli exceptione. Et nota: si consultetur per modum agendi, multò fortius per modum excipiendi: quia cui datur actionem, &c. vt *ff. de suspect. l. 3. in fin.*

h Euictio non tantum in dubio profunda est emptori: sed & pretium restituitur.

i Euictio non debitori emoluimentum sed creditori rem aliquam.

v ¶ *Mercata est.* Vide scripta ad *l. 10. l. de compens.* Cyiac.

i ¶ *Re empta.* non ex causa euictionis: sed quia liberam rem non tradit, licet semper * praesumitur vendidisse, secundum Iosn. vt *ff. de act. empti. l. de venditione.* & quod h hic consequitur agendo, scilicet vt res liberetur, idem consequitur excipiendo: vt fabricit: *idem etiam fur, &c. argum. ff. de condemnatione furtiua. l. pulla. & de peculio & commod. rei vend. l. habitationem.* & facit *ff. de verborum obligat. l. cum stipulatur. in fin. & de contrahend. empt. l. cum ab eo.* Si autem tradita esset res alij obligata: tunc quidam dicunt non posse agi ex empto, vt liberetur: & sic esset deterioris conditionis emptor re tradita, quàm si non esset tradita: vt *supra eod. l. qui rem.* sed certè ibi agebatur quasi euictione secuta: non vt liberetur. dicam ergo posse agi vt liberetur: vt *ff. de actionibus empti. l. creditor. §. praedium.*

§ Ratione Ciliari hypothecae. Contra.

* Id est secundaria: nam. f. nam. ex euictione praestanda agitur. *l. si quis. ff. de solutio.*

Non dubitatur.] Cassv. Licet venditor de euictione non promisit specialiter: tamen euicta tenebitur de euictione actione ex empto. Vivian.

k ¶ *Non dubitatur.* vt * *supra de communium rerum alien. l. si maior. & ff. eodem. l. 3. & l. si in venditione.* Item petitur pretium, licet fuerit dictum ne agatur: vt *ff. de action. empt. Longissimum. §. qui autem habere.* nisi * emptor fuerit scienti: vt *infra eodem. l. si fundum.* & facit *ff. de actionibus empti. l. in venditione.*

480/C.IV.K.5-4, 2225-2226
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

A Villem.] CAYVS. Vendidisti mihi prædium: de euictione promisisti, & fideiussorem dedisti: denunciasti tibi, vt me defenderes in causa euictionis: licet non denunciaueritis fideiussoribus, an non idem mihi tenentur fideiussores, quæritur? Et dicitur quòd non. Nota hic quòd emptor non agit de euictione, nisi denunciet venditori, quòd eum defendat: vt l. *vbi res non adhæs. §. j. & l. de periculo, & commod. rei vend. l. j.* nisi per pactum esset remissa denuntiatio: vt *ff. eodem. l. Hermenius de euictione, in fin.* fideiussori autem dato pro euictione, non habet necesse denunciare: vt *hic.* Primum aceabile subsequitur. VIVIAN.

a ¶ *Auctore laudato.* Laudatus non tenetur de euictione. Vide scripta ad fin. *l. de pari. & com. rei vend.* CYIAC.

a ¶ *Auctore laudato.* l. venditori denunciato vt defendat, quod est opus vt de euictione postea agi possit vt *l. proue.*

b ¶ *Ignorauerit.* non oportet ergo fideiussori nuciari: sed sufficit rem id est auctori: fiet & aliàs mora rei nocet fideiussori: vt *ff. de verb. obligat. l. mora rei.*

Emptor.] CAYVS. Nisi emptor venditori denunciauerit, vt eum defendat in causa euictionis: & res fit euicta: non tenebitur venditor actione ex stipulatu, vel pro euictione: si verò emptor in iudicio ad comparat. aut præsens per interdi iudicio condemnatur non tenebitur venditor, vel eius fideiussor. VIVIAN.

¶ Concur. cum hac l. vb. *ex ea de empt. & vend.*

c ¶ *Vel fideiussorem.* vt *ff. eod. l. If. fundo. §. fed eum ipse. & l. If per imperdentiam. §. j. & l. de peri. & commo. rei vendita. l. j.* & hoc ante sententiam, & retinum aperturarum *ff. eod. l. If rem, quam. §. fin.*

a Emptor si la. quæstio super re empta fictio vendituri, an teneatur ei denunciare.

¶ Sed * quid si fecit venditor? Respon. non oportet ei nunciari: vt argum. *ff. eod. l. Hermenius §. Cum. & ff. de act. empt. l. j. in fin.* & argum. *ff. de petitio. hereditat. l. item veniam. §. petitam, & ff. de administratione tutorum. l. pater tutelam. §. fin.* * *& ff. eod. l. If. dictum. §. penult.* Sed argumen. contrà *ff. ad legem Iuliam de adulte. l. denunciasti.* Tutius * ergo est fieri denunciari. ADDITIO. Tu dicas omnino necessarium esse, vt denuncietur, per notabilem theoricam Bartoli *in l. qui vxori §. quid ergo. j. ff. de adulter.* vbi dicit quòd quandoque denunciatio requiritur ad simplicem scientiam habendam: & tunc non oportet quòd fiat fieri: & habet locum regula, cum, qui certus, *de regulis iuris, libro 6. & l. j. in fine. ff. de action. empt.* quandoque fit denunciatio ad aliquid faciendum: & tunc non sufficit sola scientia: vt *dicto §. quid ergo.* in proposito autem cùm denunciatio illa fiat, non solùm ad simplicem scientiam: sed vt venditor veniat ad defendendum emptorem, necessariò requiritur denunciatio. nam forte emptor conflictus de sua prudentia, non erat vocare venditorem: nec tenetur venditor ire: ita vult Bartol. vbi *supra*, & Abb. post eum *in cap. fin.* quod concordat cum hac *l. extra. de empt. & vend.*

* Alibi §. Pertinentes. l. quidam decedens.

* Denunciari sed fieri videtur fieri magis rei vendita poniatur, emptori tenetur.

d ¶ *Non adfuit.* quo casu magis propter absentiam suam, quàm propter malum causam, quam habuit, amisisse videtur: vt *hic. & ff. eod. l. If. libri.*

e ¶ *Pro iniurium.* quæ facta emptori non tangit venditorem: vt *hic. & ff. eod. l. If per imperdentiam. in principio.* & argum. *l. mand. l. If. pro ea.*

f ¶ *Abfuerit.* Quid si præsens esset? Resp. appellare debet: vt *ff. eod. l. Hermenius. §. j. & de appell. l. à sententia.* Azo. & facit *l. cubi in rem act. l. j. & de seruitut. libera.*

agenda succubuit. BALD. Vel sic: *In causa euictionis potest agi etiam pro interesse melioratione.* SALYC.

IX. *Idem a. Tertullo.*

SI † controuersia tibi possessionis, quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo è mouetur [b], auctori, heredive eius denuncia: & si quidem obtinueris, habebis quod emisti. Sin autem euictum fuerit, à venditore, successoréve eius consequêris quàti tua interest [c]. In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam à te, vt melior fieret, erogata sunt [d]. PP. XI. Kalend. Ian. Alexand. A. Cos.

Quicquid est intra fines demonstratum, videtur venditum: & si quid euincatur, debetur euitio: tamen si finium regundorum agatur, properè nihil debetur. h. d. ita mandex secundum BALD. Vel sic: *Quod actione finium regundorum euincitur, an actione ex empto pro euitione venit: sciet si non euincatur: sed re alia causa per iudicem adiudicatur.* BART.

X. *Idem a. Largo.*

SI fines agri venditor demonstrauit, & legem dixit, intra eos neminem ingressurum, si quid inde euincatur [f], periculo fit auctoris. Quòd si finibus suis, quos demonstrauit, agrum vendidit, lis finalis [g] ad venditorem non pertinet. PP. VII. Kalend. Decemb. Maximo I. I. & Æliano Cos.

Fideiussor rem venditam euincere non potest. Vel sic: *Quem de euitione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.* BALD. Vel sic: *Exceptio, quem de euitione tenet*

I ¶ *Euincatur.* ea ratione, quòd non fuerit venditoris: vt *ff. eod. l. qui fundum.*

m ¶ *Lis finalis.* id est lis, quæ fit de finibus iudicio finium regundorum.

¶ Refert [d] ergo petitorio iudicio fit aliquid euictum, vel hoc iudicio de parte vnius alteri adiudicatum, & sic est contra *ff. eod. l. si mancipium. §. fin.* vbi dicit non interesse quo genere iudicij euincatur: sed certè non dicitur euinci hoc iudicio, cùm possit superare, & superari. Item & si superetur, pecunia sibi adiudicatur. Alij dissiuerunt, an offendit terminos intra fundum, vel hic, aut extra terminos, vt hic, quod non placet.

Exceptione.] CAYVS. Fundum mihi vendidisti, & pro euitione promisisti, & fideiuff. dedisti, fideiussor agit pro fundo, dicens se per vxorem eum emisse posse repelli per excep. fideiussor, quæritur? Et dicitur quòd sic: cùm vendendo adeò consensit, vt pro euitione fideiusserit: quia quem de euitione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Vide not. hic, sicut venditor non potest euincere rem, quam vendidit: ita nec eius fideiussor: quia quem de euitione tenet actio, &c. vt hic. & *ff. eod. l. vindicantem.* VIVIAN.

2 ¶ *Eum*

Si controuersia.] CAYVS. Duobus modis pone. Vendidisti mihi fundum: conuenitur pro fundo, denunciaui tibi, vt me defenderes: si euincatur, agam aduersus te quanti mea interest. Vel sic: Vendidisti mihi fundum: eccidit à possessione sine culpa meaque aduersus possidentem agere nò possum recuperare prædij, agam aduersus te quanti mea interest, & consequar sumptus, quos fecit in melioratione prædij. VIVIAN.

g ¶ *Ab aliquo.* possidente.

h ¶ *Abuerto.* id est referetur.

i ¶ *Interest.* in * quo etiam continetur sumptuum *ff. de cond. & demon. l. quibus diebus. §. j.* & dici plenè *l. eod. l. j.*

k ¶ *Erogata sunt.* & ex hoc appares hanc legem loqui cùm emptor non possidebat: sed agebat aduersus alii, & sic non dicitur facere actori commoditatem: sic *ff. de pecu. l. res filium. §. j. & fin.* Nam si possideret emptor, iure excepiri hoc debuit consequi à vindicante: quòd si nò fecerit, non consequitur à venditore: vt *ff. de act. emp. l. dilemma. §. j. in pr.* hoc tamen quòd desiit possidere, fuit sine culpa sua. aliàs nec à venditore quicquam consequitur, vt *ff. ut. §. fin. quam. §. j.*

Si fieri.] CAYVS. Vendidisti mihi fundi, euicta est pars fundi, numquid agere possum pro euitione fundi, quæritur? Et dicitur quòd sic. Si verò vicinum egit finiri regun. & pars fuit adiudicata est, refuso mihi pretio partis illius, an nihilominus agere possim, quæritur? Et dicitur quòd non. VIVIAN.

† Probatur in fundis suspicionibus latitudo agrorum. vt *ioc. Aug. in l. venditor. ff. de act. ed. edicto l. de ff. de pign.*

a In re, quod interest, continetur etiam sumptus.

b Rem etiam alteri facere commoditatem dici potest.

* Lis finalis, quæ de finibus fit iudicio finium regundorum.

d Reducuntur certo genere iudicij inuicem.

480/C.IV.K.5-4, 2227-2228
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eum.* fideiussorem.
b ¶ *Ab auctore.* id est, venditore. ¶ Et non quòd dicit, *dari exceptionem*, quia dolo [a] facit, qui petit, quòd restituatur est *hic, & ff. de except. doli l. dolo.*
c ¶ *Tuum.* emptorem nomine viri.
d ¶ *Confiuum.* ¶ Nor. quòd fideiubendo [b] quis consentit: vt *ff. in pol. hon. con. pign. tac. contra. l. ff. pignorib.* alias *Pompeius scribit. §. fin. & T. de vsucap. pro empt. l. venditorem.* Et si inducas: ergo [c] rationem habet: ergo timetur quòd iusta heres dominus, [d] vel pater ad eum, pro quo fideiubet, non sequitur: quia [e] aliud est consentire, vt contrahatur, vt fideiubendo: aliud est consentire, vt dominus: vt *ff. quod iussu. l. j. §. quid ergo.*
e ¶ *Obligauerit.* Nor. ergo regulà hic, quem de euictione [f] tenet actio, ipsum agentem repellit exceptio: vt *hic, & T. eod. l. si de consum. & l. si ne possessio. & ff. eo. l. vindicantem.* quæ fallit in casu, quem habes *T. eod. l. fin.*

[a] Dolo facit, qui id petit, quod restituere est.

[b] Confiuuis, qui fideiubet.

[c] Fideiubendo enim non obfuit quidem: sed non poterat rem habere, aut habere dicitur dominum esse.

[d] Fideiubendo pater, vel dominus iure habere, & obtenere videtur.

[e] Confiuere quem tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.

Siue in libertatem.] CAVTE. Vendidisti mihi seruum, siue proclamauerit in libertatem: & sic euictus sit siue consensit, vt si aliqua quæstio mihi moueretur nomine eius, restituerres mihi pretium, licet nondum esset euictus: quid mihi restituendum sit, animadvertet præses prouinciæ. Nor. hic, Si tu vendis mihi rem, & tu promittis mihi quòd siue res euincatur, siue de re moueatur quæstio, restituas pretium, fiatur contentiosi. VIVIAN.

[f] Euinci videtur, qui in libertatem prouocauit.

f ¶ *Euictus est.* fatis [g] euinctus, qui in libertatem prouocauit: vt *ff. eo. l. si per imprudentiam. §. j. & T. eod. l. si furtu.*
g ¶ *Receperunt.* alias si actum non esset, non posset agi, nisi demum re euicta: vt *ff. eod. l. si plus. §. nota.*

Si ob causam.] CAVS. Mulier tenebatur mihi in LXXXXVIII. condemnata est, ea non satisfaciente, iusta iudicio distracta fuit prædia eius, & mihi est satisfactum, an prædia mulieris illa, vel eius successor posit recuperare? Dicitur quòd non: & si ab alio emptore non conuinceatur, non contra iudicem, sed adversus me, cui facta solutio est, pro euictione emptori cópetit actio. VIVIAN.

h ¶ *Mercatum es.* fellicet ab officialibus.
i ¶ *Referre quæstio.* cum ipsi sint, qui de euictione tenentur: vt subiicit. & *T. eod. Exceptione.*
k ¶ *Actionem.* & in pretium, & in vsum habita ratione fructuum: vt *ff. eod. l. si plus. §. & si insu. & ff. de distr. pign. l. rescriptum.*

alie, etiam bonum habet contra fideiussorem. SALYC.

XI. *Idem A. Clemenci.*

EXceptione doli recte cum [a] subnouetis, quem ab auctore [b] tuo fideiussorem accepisti. si eius nomine controuersiam refert, quasi per vxorem suam [c], antequam tu emeres, comparauerit, qui venditioni adeò consensum [d] dedit: vt se etiam pro euictione obligauerit [e]. PP. Non. Febr. Pompeiano, & Peligno Coss.

Illa lex ponit de pacto, de quo non habetur alibi in iure. Velut pactum, quòd facium re vendita liceat mutare, reddatur pretium emptori. Vel sic: *Regularitter non agitur de euictione, nisi euictio sit secuta, aut exceptio indicata.* BALD. Vel sic: *Ad interesse agitur, antequam res euincatur, si inter partes hoc agatur.* SALYC.

XII. *Imp.* GORDIANVS A. *Philippo.*

SIue in libertatem euictus est [f] seruus, quem mercatus es: siue cùm comparares, conuenit, vt si qua quæstio mihi moueretur nomine eius, restituerres mihi pretium, licet nondum esset euictus: quid mihi restituendum sit, animadvertet præses prouinciæ. Nor. hic, Si tu vendis mihi rem, & tu promittis mihi quòd siue res euincatur, siue de re moueatur quæstio, restituas pretium, fiatur contentiosi. VIVIAN.

f ¶ *Euictus est.* fatis [g] euinctus, qui in libertatem prouocauit: vt *ff. eo. l. si per imprudentiam. §. j. & T. eod. l. si furtu.*
g ¶ *Receperunt.* alias si actum non esset, non posset agi, nisi demum re euicta: vt *ff. eod. l. si plus. §. nota.*

Si ob causam.] CAVS. Mulier tenebatur mihi in LXXXXVIII. condemnata est, ea non satisfaciente, iusta iudicio distracta fuit prædia eius, & mihi est satisfactum, an prædia mulieris illa, vel eius successor possit recuperare? Dicitur quòd non: & si ab alio emptore non conuinceatur, non contra iudicem, sed adversus me, cui facta solutio est, pro euictione emptori cópetit actio. VIVIAN.

h ¶ *Mercatum es.* fellicet ab officialibus.
i ¶ *Referre quæstio.* cum ipsi sint, qui de euictione tenentur: vt subiicit. & *T. eod. Exceptione.*
k ¶ *Actionem.* & in pretium, & in vsum habita ratione fructuum: vt *ff. eod. l. si plus. §. & si insu. & ff. de distr. pign. l. rescriptum.*

§. sed quantum. non autem tenetur apparitor, vel cuestor: vt *ff. eod. l. si pignus. & ff. fam. ercisc. l. qui erat §. non magis.*

Siue possessor.] CAVS. Titius vendidit mihi prædium: decessit filio herede intestato: fuit erat prædium patris, siue filij: filius à me auocare non poterit illud: quia quem de euictione, hic, eum ergo. Siue heres patris fuit, agat, per exceptionem repellere.

[a] Dolo facit, qui id petit, quod restituere est.

[b] Confiuuis, qui fideiubet.

[c] Fideiubendo enim non obfuit quidem: sed non poterat rem habere, aut habere dicitur dominum esse.

[d] Fideiubendo pater, vel dominus iure habere, & obtenere videtur.

[e] Confiuere quem tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.

** vel. corrigiuus; vel. mercigiuus.*

[f] ¶ *Laudant pateſ.* id est poteſt ei denunciari: & sic tenetur. & sic habet locum hoc regula [a], quòd de euictione tenet, hic, vt *hic, & T. eod. Exceptione. & T. de lib. cau. l. si ab eo. & de rebus alien. non alien. l. venditori. & de rei vindic. Leum d. mutuo. & T. iur. j. §. & facit T. de fer. pign. da. mu. l. si creditor. & T. de transact. l. cum. C. actionem. §. & T. de rescic. hic, quæ in fraudem creditoris. & supra § actio. res pignor. dat. fr. Lebon res.*
m ¶ *Mouere non poteſt.* in totum fellicet, si in solidum heres eftalibequis pro ea parte, pro qua est heres: vt arg. *T. de hered. act. l. si adeatur.*

Si non iniuria.] CAVS. Si emptor nec per iniuriā iudicis, nec per culpam suam fuit abiens, & denunciatur, & condemnatus est in causa euictionis, ac res fuerit euicta: pignora, quæ pro euictione obligauerat, persequi potest.

n ¶ *Si qua iniuria.* vel alia ob culpam tuam: vt quia fuisti abiens, vel non denunciasti: vt *ff. eo. l. si per imprudentiam. & l. si idem. & T. eod. l. emptor.* nam [b] gratia exempli posit.
o ¶ *Persequi potest.* vt *T. de pact. pign. l. j. & T. de pred. mil. l. & si.*

[a] Quod de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.

[b] Exempla nō sublimiori regulam.

Vper emptis.] CAVS. Mulier vendidit mihi prædium: in eo meliorando impensam fecisti Titius parem prædij vindice, & euincat: sumptus, quos fecisti, habita ratione fructuum à Titio recuperabo: & ad pretium agam adversus mulierem.

p ¶ *Euictione.* quam [illegible] euictionem.
q ¶ *Pertinet.* nam etiam pars quandoque euincitur *ff. eod. l.*
r ¶ *Rettinet.* à domino vindicantur: vt *hic, & ff. de rei vindic. l. sumptus. & ff. de act. empt. l. idem. §. j. & de except. doli. l. eodem.*
s ¶ *Vindicant.* non tenetur ad pretium, sed tantùm calibus.

f ¶ *Non eum.* Nor. ergo vindicantem [c] non tenetur ad pretium: vt *T. de fur. l. iuriusiur. & de rei vind. l. mutuo. & l. si manuiptum.* in casu tamen dominus tenetur ad pretium: vt *T. de rei vind. l. emptor.* Item in alio, fellicet quando pupillus vindicat prædium suum sine decreto alienatum: cùm pretium in suum vtilitatem sit conuertatum: vt *T. de prad. mil. l. vsuru.* Item in alioc vt *T. de vsu. mil. l. j. Sed die vt ibi.*

480/C.IV.K.5-4, 2229-2230
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si cùm.] CASSVS. Vendidisti mihi seruum: conuenus tei ind. pro seruo denunciasi tibi vt me defenderem, nihilominus euictus est: quia fecubui, damna, quæ passus sum, mihi refarcies: quasi dicat, reuoberis mihi ad expensas factsasin lite, & ad pœnam.

a ¶ *Cùm quæsitio.* Ac si vindicat emptor, nihil consequatur sumptuum nomine, nisi aliud conuenerit, *d.tit. de verb. obligat.* CVIAC.

a ¶ *Fortiti.* vel potius vsque ad sententiam, ante apparatum tamen testium: vt *ff.ead.l.si rem, quam mihi.§.fanal.* & secundum hæc mihi intelligitur, quod est *ff.de leg.1.qui concubinam.§.si heres.* quod debet denuciare ante iudicium: id est ante sententiam: vel specialit in legato.

b ¶ *Nostra.* Si enim fuse sententia iudicis restituisset, non agerem de euictione: vt *hic, & ff.de rei vind. l.vtrique. & ff.de neg.gest. Lex qui natura. §.cum ne. & ff. ead.l.si duobus. §.si compromisero.* nisi esset notorium rem esse alienam: vt *ff.de adl.empt.l. emptorem. in principio.*

c ¶ *In damnis.* ergo & in sumptibus litis quod plenè dixi *supra ead. l.§.*

Si fuero.] CASSVS. Vendidisti mihi liberum, quem credebâ esse seruum: proclamasti in libertatem: si pronunciatur liber, quia sciplam euicit: reuobesis mihi de euictione si seruus est, in nullo mihi reuoberis.

d ¶ *Solennibus.quæ.id* est ordinato afferente, qui causam pro seruo facit, quod non sit hodiesed ipsemet Iniqui: vt *T.de affer. vel.l.j.*

e ¶ *Consentire.* vt *T.ea. l.§.in libertatem. & ff.ea. l.mitior.§.pater filium. & §.de scutent. l.libera.*

f ¶ *Non posse.* nec ergo in sumptibus, nisi conditio: *ff.de verborum obligationib. l. venditores.* & plenè dixi *T. ead. l.j.* ANTITH. Tu dic etiam, vt ibi adnotasti, quod sequitur etiam Abbas *in c.fin.fin.extr. de emption. & vend.* Nec obstat ibi l.secundum Bar. *in d. l. venditores. ff. de verb. oblig.* quia verum est, quod non potest agi ex clausula de euictione quia res non est euicta: sed bene potest agi ex clausula ob rem non defendam: sicut hæc fuit expressum, fuit adequata à lege tacitè fabiscelligitur: vnde potest agi ad interesse: quare est adiecendum in modo constituendi in bella. prædicta intelligo quando emptor denunciauit venditori, et eum defendatrali: et est quod posset ei imputari, secundum Abba. vbi T.

Si obligata.] CASSVS. Vendidisti mihi prædium, licèt alij obligatum: si vel ex. ann. illud possedi: an possis à me euincit Dicitur quòd non.

g ¶ *Non potest.* quia fuit non opposita eam emptor, & sibi imparentes *ff.ea.l.si rem.quam.§.si dupla.* fuit opposita, & non fuit admissa: & sic passus est iniuriam, vnde non tenetur *ff.ead.l.si per imprudentiam.in principio.* & est idem *ff.ead.l.qui alienam.* & argum. *ff.mun.l.Iulianus.* Sed quamodo hypothecaria longo tempore præscribitur, cùm quadragintà annis durare: *T.de præscript. triginta ann. l.cùm autem.* Respond. quia est entranous possessor cum titulo inter præsentes & sic decennio: vel inter absentes, & sic viginti a annis præscribit: vt *T.§.adeur.ead.l.j.* & *§.* Item contra *T. ead. l. empti.* Sol. vt ibi.

Si pecunia.] CASSVS. Pauca mea vendidit tibi mancipium: si conuenisti, poterò in iudicio adesse, si fuisse eiusem collationem. Si verò nullum iam fit nisi fuerit appellatum, propter personam meà lis non instaurabitur. Si verò mihi non denunciasti, de euictione me obligatum nò habebis.

h ¶ *Si parens vestri, quorum heredes estis, vt habeant locum sequuntur.*

i ¶ *Non prohibemini.* ne fiat collusiuè *ff. de appell.l.§.proinferos. & L.à sententia.§.si heres. & l. ab executore.§.alia. & §. de const.reb. l.§.suspecta. & in auth. de litig. §. j. coll. vbi.*

k ¶ *Ex persona.* nisi efferis minores.

l ¶ *Debuerit.* quia non tenemini. *T.ea.Imperat.* ACCVRS.

Atqui b *adhic.*] CASSVS. Mihi seruum vendidisti, possedi eum spatio viginti ann. quibus elapsis proclamasti in libertatem: denunciasti tibi, & pronunciatum fuit libertigam pro euictione quanti mea interest.

β ¶ *Empti adhic.* Ac edilitiæ actiones ex locales fiunt. Vide nos. *T.ad pr. vbi de edil. edict.* CVIAC.

γ ¶ *Præscriptione.* Vide *cap. 30. de præscr.* CVIAC.

m ¶ *Sudemonstrare.* quia talis res erat, quæ non poterat vlucapi, vel præscribi: vt fabricit, & *T. de præscr. long. temp. præscrib.* alias euicit: vt *T.eodem.l.§.obligata.*

¶ Sed numquid XXX. anois tollitur? Resp. nò, cùm præscriptio non eo tempore completa possit cessare d libertatem: vt arg. *ff.ead. l.mitior. in prin.* Vel dic quòd tollitur, e nisi cessetur: sed non cessitur e, nisi domum re euictus fuit in aliis actionibus quibusdam dicimus: vt *T. de rei vin. permut. Lex placita.*

a ¶ *Remisso.* quia tunc ad petitum tantùm agetur: vt *ff.de adl. empt. l.emptorem.§.qui autem habere.* ACCVRS.

Vbi tibi.] CASSVS. Vendidisti prædium mihi liberum ab omni obligatione, & promisisti mihi refacere omne damnum: apparuit postea, qui dicebat illud sibi esse obligatum pro decem, quæ solui et, numquid ea à te potero petere, quæritur: sic dicitur quòd sic.

XVII. *Idem AA. Maximo.*

SI cùm quæstio a tibi supereo, quem comparaueras, mouetur, autorem tuum certum fecisti *, nec citra b iudicis disceptationem eum, quem emeras, tradidisti: præses prouinciæ in damnis c, quæ te tolerasse meministi, medelam iuris adhibebit. PP. V. Id.Nouembr.ipsis IV. & III. AA. Coss.

Emptor serui es pronunciate libere, agis de euictione: setus si esset pronunciatus seruus. BALD. Vel sic: *Emptor, qui succubuit, de euictione agit, si non obtinuit.* SALYC.

XVIII. *Idem AA. & CC. Euripidi.*

SI status tibi super homine venundato mota quæstio est: solennibus d, quæ iuris admittit ratio, interpolitis: si secundum libertatem fuerit lata sententia, poteris de euictione [eius, quem comparaueras,] si nesciens eius conditionem comparasti, sine aliqua dubitatione auctorem, vel eius fideiussores, heredésve eorum conuenire e. Quòd si fuisse seruum sententia declarauerit, intelligis ad venditorem te reuerti non posse f.

Emptor qui præscripsit, debet se tueri exceptione præscriptionis: & qui eandem amisit, de euictione regressum non habet. BALD. Vel sic: *Præscriptio emptori prodest venditori.h.d.* SALYC. *& ratio assignatur in princ. glos.*

XIX. *Idem AA. & CC. Theodoro.*

SI obligata prædia venundedisti, & longi temporis præscriptione solita emptores se tueri possunt euictionis periculum timere non potes g. S. II. Kalend. Maij, AA. Coss.

Ex persona venditoris iudicium cum emptore sopitum non rescindetur: tamen emptor non habet regressum de euictione, nisi venditori denunciauit. BALD. Vel sic: *Res euicta agitur de euictione etiam contra venditoris heredem.idèo si debet denunciari, vt adsit defensioni, nec ex eorum persona potest in integrum restitutio impetrari. h. d. secundum* BALD. & SALYC.

XX. *Idem AA. & CC. Solido, & alijs.*

SI parentes vestri h mancipia venundederunt, & quæstio dominij mota est: emptoribus adesse, ac defendere causam non prohibemini i. Quòd si eis hæc etiam euicta sunt, instauratio litis ex persona k vestra, si appellationem non interposuistis, contra ius desideratur. Empti sanè iudicio pro euictione si conuenirì cœperitis, nec vobis negotium, vt defendatis denunciatum probetur: intelligitis quatenus vosmetipsos tueri debeatis l. S. VI. Kalendas Iul. AA. Coss.

Liàs res post longa tempora sit euicta, non impedietur emptor agere de euictione. BALD. Vel sic: *Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur, de euictione agitur, si legitima denunciatio præcessit.* SALYC.

XXI. *Idem AA. & CC. Heliodoro.*

EMpti actio β longi temporis præscriptione γ non submouetur m, licèt post multa spatia rem euictà emptori fuerit comprobatum. Si itaque is, quem te comparasse commemoras, nunc in libertatem proclamet: interpellare venditorem, sine successorem eius debes, vt tibi affistant, causámque instruant. Quem si liberum esse, vel seruum non esse, fuerit pronunciatum: nec te conuentione remissis * periculum euictionis fuerit comprobatum: præses prouinciæ, si res integra est, quanti tua intereſt, restitui tibi prouidebit. S. XI. Kalend. August. Serdicæ, AA. Coss.

Emptor conuentus hypothecaria, qui debitum obrulit agere, non expellitur à sententia euincente per alium rem ex empta, indemnitatem consequitur à venditore.h.d. Vel sic: *Non eruditur libera res emptoris, quæ est alteri obligata, & idèo agi potest contra venditorem ad interesse: nisi liberet eam.* BALD. Vel sic: *Ex stipulatione de indemnitate, potest emptor agere pro se, quod solui ob liberationem rei empta. h.d. sed non de euictione.* SALYC.

a Hypothecaria potest præscribi longo tempore.

b Euictionem perdit, qui denuciasti litem rem retinet.

c Defunt: de reddit defunt. Contra.

d Solennia ad seruitij in libertate hodie abolita.

e Successio ad seruitij in libertate hodie abolita.

f Adeo Socinii reg. 1.17. interpretes, Emptor euictione cessat etiam ante litem denunciatam cessare.

g Euictionis adiio xxx. annorum, & res seruitij euicta fuerit: & non finito hoc tempore adhibita Bali. vel de præscrip. 40. per. 40. quod 10.

h Adeo tia libertatem xxx. annis nò prescribitur.

i Non curia præscriptio euictionis, antequàm euictio indicatur: id est antequam res fuerit euicta.

480/C.IV.K.5-4, 2231-2232
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cùm tibi liberum.* id est vt liberum : vel hoc dicto expressim, vel non dicto in contrarium : vt *supra eod. l. ex ea pradyo.* ACCVRSIVS.

b ¶ *Solutiſti.* potuisti enim soluere : vt *T. de compens. l. quoniam fideiussum.* ¶ Sed quomodo agit non tenta aliqua sententia ? Dicunt quidam quia si necessitate : vt *ff. de actil. empt. l. emptorem in prin.* Vel dic, non agitur de euictione hic : sed ex quadam stipulatione de indemnitate interposita : vt subiicit.

c ¶ *Ipsum.* scilicet stipulationis.

d ¶ *Conceptio.* id est tenor.

CVm *successores.*] CAESVS. Pater tuus vendidit mihi prædium obligatum cuiusdam tuæ, & decessisti actor ciuitatis agit hypothecaria, & euincat prædium, prius tibi facta denuntiatione, qui ei successisti, non solùm commissi te ad id, quod mea interest prædii non fuisse euictum : sed etiam ad pretium, quod persolui.

e ¶ *Iure.* id est per hypothecariam. ACCVRS.

f ¶ *Gradu.* id est institutis, vel substitutis fiat.

g ¶ *Non quantum.* id est non solùm ad pretii : sed etiam ad interesse : vt *hic, & ff. eod. l. emptio.*

SI *pro pofl.*] CAESVS. Vendidisti mihi domum, vel mancipium : pretium tamen non soluti. si aliquis dominio vindicauerit, vel mancipium ad libertatem proclamauerit : an pretium tibi numerare fiis compellendus, quæritur? & dicitur quòd non. Si verò partem pretij numerauì, & mihi ab aliquo denuntiatum est, ne emam : iudex præcipiet tibi, vt secundùm de domo me indemnem conseruaui, & domus euincatur.

h ¶ *Ante pretium numeratum.* si autem esset numeratum, non posset agi vt fideiussor detur, vel vt aliis quàm ex euictione T. *vt. l. qui rem, & ff. eod. l. si plures. §. mora.*

i ¶ *Satis ei non efficatur.* cum fideiussor datur : *ff. de pecu. & cum eo vend. l. habitationem. §. fi.* aliàs non tenetur dare fideiuſſ. nisi conuenerit de dando : vt *ff. eo. l. emptori, & ff. de contrah. empt. l. pulla.* ¶ Sed an pro hac euictione tantum videtur quòd fiet *d. l. habitationem.* Arg. contrà *de reſtitud. vend. l. fin.*

k ¶ *Non compelli.* habet enim doli excep. vt *ff. de except. doli. l. pater. §. ex quadrante.*

l ¶ *Cùm parte.* Vel nihil: sed fe enerere.

m ¶ *Promittit.* scilicet per fideiuſſ. satisfactionem, vt dixi.

Si tibi.] CAESVS. Vendidisti mihi liberum, quam eredebas ancillam: proclamat in libertatem, & tu eam defendis, pronuntiata est libera, temeràrio mihi ad duplum nomine eius, & duplum promisisti : vel quanti mea interest, concurram te iudicio emptionis.

n ¶ *Si mihi liberum.* tibi dico ignoranti, secus si sciens : vt *ff. de euicth. empt. l. si in emptione. §. liberi hominis, & §. item si emptor.*

o ¶ *Ignorans.* qui propter ignorantiam videbatur excusari. magis autem teneretur sciens, etiam ante euictionem : vt *ff. de act. empt. l. seruum. quem. §. fin.*

p ¶ *Defendit.* scilicet Saturninus constitutus affertor secundùm hanc legem : vt *T. de adoptiu. eod. l. j.* ¶ Et dic defendit, scilicet agendo. sic & ponitur T. *de test. l. j.* agit autem non nomine suo : sed nomine eius, quæ vendita est. & sic notà quòd venit contra factum suum : sic & T. *de lib. causa. l. j. & de pacti. qui ff. de. l. j.*

q ¶ *Pronunciata.* & sic locum [non] habet regula, quia quem tenet de euictione actio, euincent repellit exceptio.

r ¶ *Consumitur pretio.* Imò videtur quòd potuerit exceptione repelli, cùm ipse erat, qui de euictione tenebatur : vt *T. eod. l. fiue possidet.* quæ est cùrsi. Sol. speciale hic fauore libertatis. Vel dic quòd hic potuit excipere, vel pati euictionem, & agere vt *ff. eo. l. vendidisti, & l. j. & T. de re. aliena. non aliena. l. venditioni.* primo placet. & facit ad *l. ff. eo. l. minor. §. parte.*

Qui pro.] CAESVS. Vendidi tibi seruum, nemine vindicante eum : sed postea prætaxante se ad litem decessit : nunquid agere de euictione? Dicitur quòd non.

f ¶ *Exemptus est.* liberandum mora. nam nemo eum euinciet sed T. *de. manum. in prin.* seruus si iam lis mota effuit : quia tunc procedit actio de seruo tiandum : & de euictione agitur : vt *ff. de rei vind. l. vsque. & T. de. adoptiu. vel. l. fin. in fin. & ff. eod. tit. l. si seruum.* quæ sunt contrà, sed solùm tur prædicto modo. Arc.

Si fundum.] CAESVS. Si sciens fundi alienum, vel alij obligatum comparasti, nec de euictione cauere fecisti tibi pretium, quod soluisti, petere non potes. Si verò ignorans emisti : non iure tenetur vendi- tibi pretium, quod numerasti.

a ¶ *Fundum sciens.* Vide scripta ad tit. T. *de. contrah. empt. eliam.* Cvrac.

s ¶ *Conuenit.* pereft ergo stipulari etiè sciens : vt T. *communia vtrinq. in. l. j. & Paulus. in pr. & ff. de dol. mal. l. apud Cassium. §. idè Labeo scribit.*

t ¶ *Contra iuris poscit.* vt & T. *de praesc. xxx. ann. l. j. & de iur. dot. l. si à matre.* ¶ Sed contrà T. *commodo de legat. l. fin.* vbi agit etiam sciens, & non fuit stipulatus. Solut. specialia sunt ibi in legato : vt *hic.* & quòd emptor bonæ fidei res sub conditione legatas non vsucapit : vt *ibi.* Vel solue vt *ibi.* ¶ Item *ut. T. ff. vend. pign. act. l. j.* vbi similiter sciens recuperat pretium. Sol. ibi pretij repetitur à vindicante : quia in eius vtilitatem conuertitur, quod suo creditori dauit : vt *ff. de re vind. l. emptor.* ¶ Vltimò distinguitur : quia vel emptor sciuit rem esse alienam, vel ignorauit : si sciuit, non habet actionem pro euictione, nisi stipulatus est,

Storitate monstratur. Vnde cùm parte [1] *pretij numerata, domus, quam emisti, tibi velut pignoris iure obligatæ, ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas : iudex tibi quæ ex emptione veniunt, præstari prouidebit* [m]. S. VI. Kalendas Februar. Sirmij, CC. Coss.

Fauore libertatis venit quis contra proprium factum : & licit de euictione tenetur : attamen eum non excludit exceptio. BALD.

XXV. *Idem* AA. & CC. *Saturnino.*

SI tibi liberam [a] Saturninus conditionem eius ignorans [n] distraxit, ac nunc eam defendit [p] in libertatem : hac libera pronunciata [q], venditorem vel ex stipulatione duplæ, quantum in hanc deductum est, vel empti actione, quanti tua interest, conuenire potes [r]. S. Idib. Febr. AA. Coss.

Homo mortuus non potest euinci : & ideò de euictione non agitur. BALD. Vel sic : *Re ante litem motam peremptæ, cessat periculum euictionis.* SALYC.

XXVI. *Idem* AA. & CC. *Nouio.*

SI quis tibi seruum vendidit: postquam is rebus humanis exempturs est [f], cùm euictionis periculum finitum sit, à te conueniri non potest. S. II. Kalend. April. Sirmij, CC. Coss.

Illa res est not. in sua materia, & l. d. Qui scienter emit rem alienam, vel alij obligatam, sibi emptori : nisi expressè de euictione sit stipulatus : ignorans enim semper habet regressum de euictione. l. d. secundùm BALD.

XXVII. *Idem* AA. & CC. *Theophilo.*

SI fundum sciens [a] alienum, vel obligatum comparauit Athenocles, neque quicquam de euictione conuenit [s] : quod eo nomine dedit, contra iuris poscit [u] rationem. Nam si ignorans : desiderio tuo iuris forma negantis hoc reddi refragatur. S. XV. Kalendas

a Defendere etiam dicimus non tanti recipiendo : sed & agendo.

b Factum suum quis interdum impugnare potest.

c Conuen. ff. p. p. quod pro. & cap. conuen. cum gloss. super verb. reliquum. vers. de. l. proch.

d Iudicium qui teneres, euincere ipse solum oportet eth.

e Pretium non restituitur nisi de fideiussore adde glos. & de interpr. Paulus. p. in verb. pretium est.

f Emptor quidem potest agere contra venditorem re mota.

480/C.IV.K.5-4, 2233-2234
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Octobr. CC. Coss.

Emptor ex persona venditoris habet suas defensiones. h. d. Vel sic: *Omnis defensio venditoris transit ad emptorem.* BALD.

XXVIII. *Idem AA. & cc. Maximiano, & aliis.*

EMptori etiam venditoris iura prodesse non ambigitur [a]. Si igitur vobis propter rei proprietatem mota fuerit quaestio, tam propriis, quàm venditoris defensionibus vti poteritis. S. III. Non. Octobr. Scuppis, CC. Coss.

In contractu permutationis venit euictio, dum tamen interueniat denuntiatio. BALD.

XXIX. *Idem AA. & cc. Rhesae.*

SI permutationis gratia praedia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: his, quae in eorum vicem a accedit, postea quàm ad defensionem fuerit denunciatum, vel cùm eorum non haberet facultatem [b], euictis, quanti interest, eos conueniri posse [g], rationis est [c]. S. Idibus Decemb. Nicomediae, CC. Coss.

Licèt quis sibi diligenter prospiciat, & de dupla stipuletur: non praesumitur malae fidei, nec rei alienae scientia. h. d. Vel sic: *Ex abundanti cautela non praesumitur malae fidei.* BALD. Vel sic: *Stipulatio duplae pro euictione, non facit emptorem praesumi malae fidei.*

XXX. *Idem AA. & cc. Muciae.*

NOn ex eo [d], quòd duplum is, qui à matre tua [e] mancipium comparauit, euictionis nomine stipulatus est, alienae rei scientia conuincitur: nec opinio eius ex hoc laeditur, vt malae fidei emptor existimetur. Aliis itaque hoc indiciis, si vis, probare debes [f]. S. Idibus Decembr. AA. Coss.

Iste casus non est alibi. Heres fideiussoris ex persona sua potest euincere: licèt tanquam heres fideiussoris teneatur de euictione. h. d. Vel sic: *Quem de euictione hereditaria nomine tenet actio; eundem agentem proprio nomine non repellit exceptio. h. d. secundum* BALD. Vel sic: *In fideiussoris herede cessat regula, quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, si agat nomine proprio.* SALYC.

XXXI. *Idem AA. & cc. Agathoni.*

HEredem fideiussoris rerum [g], pro quibus defunctus apud emptorem intercessetat pro venditore, factum eius, cui successit, ex sua persona [h] dominium vindicare non impedit, scilicet euictionis causa durante actione. S. XVIII. Kalend. Januar. CC. Coss.

CREDITOREM EVICTIONEM pignoris non debere.

TITVLVS XLVI.

MVlta quaestiones superiore titulo desinita sunt, an venditor hereditatis, an donator, an apparitor iudicis teneatur de euictione, & quibus casibus venditor rerum non teneatur, & quid veniat in actionem ex empto pro euictione, & alia quaedam, praeter quae hoc adhuc supererat, an creditor qui pignus vendidit, teneatur de euictione, cui hic sit proprie dicatum est, in eo ita distingui solet, aut vendidit iure communi, aut iure creditoris. Si iure communi, id est, si cauit de euictione, vt solent venditores, procul dubio tenetur de euictione, qui si praestiterit, debitor tamquam non liberatur, quod patefecit euictio, creditori tenetur actione credita pecunia, vel contraria pigneratitia, propterea quòd apparuit eum rem alienam pignori obligasse, per quam si duplam cauit, & praestitit, consequetur duplam: si modo aliter tamen, quanti vendidit pignus, vendere non potuit, quàm promissa dupla, vel debiti quantitatem tantum, si etiam non promissa dupla aliter tamen pignus vendere potuit, quia culpa sua, & imprudentia adscribere debet, quòd duplam promisit. & praeter debiti quantitatem, si debitum vsurarium fuit, vsuras medij temporis, scilicet pretio fruitur videatur medio tempore: id est, à die venditionis vel pignoratæ in diem euictionis quia [illegible], & vt ipse non possit intelligi pretio fruitum esse, qui etiam tamen simplum emptori praestitit euictionis nomine. Quid si cauit, & praestitit simplum, per eandem actionem consequetur tantum debiti quantitatem: non interusurium, quia hoc casu verissimum est eum medio tempore pretio fruitum esse. l. si pignore. § vlt. & l. seq. ff. de pign. act. & hoc, si iure communi vendidit. Si iure creditoris, & pignoris lege id est, non promissa euictione, non tenetur de euictione, nec ad pretium restituendum, nisi dolo malo sciens rem esse alienam, vel sibi non obligatam eam vendidit, l. 1. hoc tit. l. ex empto. § sciendum. ff. de act. empt. quo casu non regressus ei est ad contrariam pigneratitiam, l. cum. § penult. ff. de pign. act. sed debitor ipso nomine ex euicta emptori tenetur vtili actione ex empto, quasi ipse vendidisse videatur, qui venditionem permisit creditori, ut aliquam eam damnum emptoris sibi liberationem adquirat: vt autem non euicta domino vel vanam facienti venditionem, tenetur pretij nomine, quo liberatus est vtili negotiorum gestorum, dict. l. rescriptum. § 1. Quantum ergo attinet ad creditorem; debitor liberatus est, & fideiussor eius, siue mandator, d. l. rescriptum. l. si mandato Titij. § creditor. ff. mand. quia creditor ex pretio pignoris debitum consecutus est, nec emptori ex empto tenetur de euictione: sed in hoc tantum, in quo nihil differendo facit, vt ei cedat contrariam pigneratitiam aduersus debitorem. l. in creditore. ff. eod. si quidem cum sibi mali emptor cedi, eidque directò agere possit, quàm vtili ex empto, & ideò cedere non cogitur creditor: quia, vt dixi, siue vllo suo dispendio hoc est facturus, qui tam suum consecutus est, & nihilominus tamen intelligitur habere etiam actionem: id est, contrariam pigneratitiam, vt eam postulanti cedat emptori, non vt eo ipse agat:

alt, vel pactum [illegible] *hic.* si ignorauit, & si non sic stipulatus, vel pactus, agit tamen ex empto ad interesse, nisi remisit periculum euictionis, quo casu agit tantum ad precium: vt l. eadem. l. non dubitatur. & l. empti. & ff. de act. emp. l. emptorem. §. qui autem habere.

EMptori.] JCAVTE. Vendidisti mihi praedium, de quo erat pactum de non petendo tibi factum: vel fortè illud praescripseras, vel vsucaperas: numquid praescriptio mihi emptori proderit? Dicitur quòd sic. vnde si res euincatur per culpam: quia exceptionem ex persona tua competentem mihi non opposui, de euictione non tenebris.

a ¶ *Non ambigitur.* vt pactum factum venditori: vt ff. de pact. l. si tibi. §. pactum. & praescriptio: vt ff. de contrahen. empt. l. dolia. & suprà de vsuc. transfor. l. j. §. j. & ad idem ff. de hered. vendi. l. emptor nominis.

¶ Sed quid si sciès alienum cóparauit: an possit vti exceptione actoris? Quòd videtur: vt argum. ff. de rei vindic. l. emptor & ff. eod. l. in creditore.

SI permutationis.] JCAVTE. Permutasti Digestum tuum cum Cod. meo. Titius vindicat ff. tuum. Denunciaui tibi: nihilominus euictú est: an agere possum de euictione, quaeritur? Et dicitur quòd sic ad interesse.

a ¶ *Rerum vicem.* Sic si donatur acceperit áuid. [illegible], de euict. tenetur, licèt de eo non conueniret, lib. 2. tit. 18. & 33. in l. Longobard. quod rationem habet CVIAC.

b ¶ *Facultatem.* cum forsè se absentauent: vt ff. eodem l. si idon. §. fin.

g ¶ *Conuenire posse.* Praescriptis verbis actione. Vide scripta ad l. naturalis ff. de praescrip. verb. & vid. eod. l. 1. ff. de rer. permut. CVIAC.

c ¶ *Rationis est.* ad similitudinem emptionis: vt suprà de re permut. l. j. & ff. de adi. edict. l. sistendam. §. emptorem.

NOn ex eo.] CAVTE. Vendidisti mihi praedium tuum: feci mihi caueri de euictione: nùquid ideò intelligendus sim malae fidei emptor? Dicitur quòd non.

d ¶ *Non ex eo.* Nec ergo hic, quòd licèt [a] mihi caueam, non ideò scientia, vel mala fides praesumitur.

¶ Sic & aliàs abundátia [b] cautela non nocet: vt T. de testa. l. testamenta. &

a Praesumi non debet dolus, vel mala fides in eo, qui sibi cauet.

b Cautela abundans non nocet.

ing. T. de eadem. l. qui ad probasse. & ff. de lib. agn. l. si §. virganeor. in fin. §. Sed argum. contrá. ff. de condit. institu. l. si quis sub conditione. & ff. ad leg. Falcid. l. Seius. & Augerius. & quòd hic subiicit, aliis itaque &c. quasi & hoc indicium sit.

e ¶ *Tua.* loquitur heredi venditricis.

f ¶ *Debes.* [a] sic ergo bona [b] fides praesumitur, nisi probetur mala: sic T. de praescrip. long. temp. l. emptor. ¶ Sed quid proderit probanti, cùm nihilominus possit conueniri de euictione: quia hic promisit: vt T. eod. l. si fundum. Resp. intellige hic quando non est promissum: vt T. commu. de legat. l. si in fi. Item poterit prodesse quantum ad hoc, vt sibi non possit expensas in praedio factas referre, secundùm H. vt T. eo. l. si controuersia.

a Mala fides per sola indicia probatur. l. super longi. vt. T. de praescr. lóg. temp. v. Marsil. sing. 34.

b Praesumitur bona fides, nisi probetur mala.

HEredè fideiussoris.] CAVTE. Vendidisti mihi praedium, de cuius euictione promisisti mihi, & fideiussorem vnú pro euictione dedisti. Sempronius heres Titij vult vindicare praediú, an possit, quaeritur? Et dicitur quòd sic: neque factum Titij, cui successit, sibi obest: quia ex persona sua vindicat. videbatur quòd non: quia quem de euictione tenet actio, eundé agentem repellit exceptio. vnde cùm fideiussor tenebatur, videbatur teneri & heres fideiussoris: vnde & agere non posse contrarium, tamen est verum.

g ¶ *Rerum.* & ita fallit haec regula, *quem de euictione tenet, &c.*

h ¶ *Persona.* scilicet heredis sed ipse fideiussor hoc nó poterat, nec heres eius ex eius persona, nec heres venditoris: vt T. ead. l. exceptione. & ff. eo. l. Seia. & ff. de distr. pign. l. & si à. Et incipit euictio, factum eius, cui, &c. & quod subiicit, pro quibus, id est, pro quarum euictione. ¶ Item nota ex hac l. fallere regulam [c] magistralem, quae colligitur T. eod. l. exceptione. & ff. eod. l. vindicantem. scilicet quem de euictione tenet actio, ipsú agentem repellit exceptio. ¶ Item contrá T. de rebus alien. non alien. l. venditricis. Sed ibi in herede venditricis, hic fideiussoris: licèt & quidam dicant & hic habere consensum electionem, vel vti exceptione, vel pati euinci, vel conuenire eum pro euictione. ACCVRS.

c Euictionis debitor agens an, & quando nó repellatur.

CRE-

CREDITOREM EVICTIONEM pignoris non debere.

Post generalem euictionem de quadam speciali dicit.

a Diuiſio.

Cum iure.] Diuiditur [a] in quatuor partes. Primò ponit diſtinctum duplex. Secundò ponit exceptionem. Tertiò nouum dictum. Quartò eius rationem. Secunda ibi, *Nisi.* Tertia ibi, *Si tamen.* Quarta ibi, *Sibi quia.* Bald. & hæc loquitur tam in fiſco, quam in priuato, ſecundum Salycetum. CAYVS. Si fiſcus iure creditoris, hoc eſt lege, vel pacto diſtrahat: an teneatur emptori de euictione, quæritur? Et dicitur quòd non: ſicut nec vt priuatus niſi de euictione ſe obligaſſet. Si verò idem pignus erat obligatum fiſco, & priuato, & poſt venditionem fiſcus priuato ſuccedat: an poſſit fiſcus pignus euincere contra factum ſuum quæritur? Et dicitur quòd non: ſine quia potior erat quando vendebat, ſine quia infirmior. debet enim qui rem diſtrahit, ſe abſtinere potiorem cæteris creditoribus eſſe.

Creditor vendens iure creditorio rem, quam putabat eſſe debitoris, non tenetur de euictione, niſi expreſſè promiſerit. item creditor vendens iure creditorio: nec ex perſona ſua, nec ex perſona alterius creditoris, cui ſuccedat, euincere poteſt. SALYC.

I. Imp. ALEXANDER *A. Publicio.*

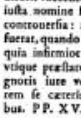

VM iure [a] creditoris propter fiſci debita prædii obligatum procurator meus [b] venundedit, euictio non debetur: quia & priuatus creditor eodem iure vtitur [c]: niſi nominatim hoc repromiſſum à priuato fuerit creditore [d]. Si tamen fiſcus [e] in ius alterius creditoris ſucceſſit [f], emptori non iuſta nomine fiſci [g] mouetur controuerſia: ſiue quia potior fuerat, quando vendebat [h], ſiue quia infirmior: quoniam hoc vtique præſtare debet, qui pignoris iure vendit [i], potiorem ſe cæteris eſſe creditoribus. PP. XV. Kalendas Nouembr. Maximo II. & Æliano Coss.

Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus caſibus: ſcilicet quando expreſſè ſe obligauit de euictione, item quando male fide contraxit, ſciens rem eſſe alterius, & non debitoris. BALDVS.

II. *Imp.* GORDIANVS *A. Sabina.*

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos patet tuus comparauerat: euictio prædiis ita demum petitionem aduerſus creditricem habere iure poteris, ſi vel cùm vendidit, de euictione rei promiſit [k], vel etiam dolo malo, cùm ſciens, prudénſque eſſet rem ſine vitio [l] non eſſe, cum patri tuo, cui ſucceſſiſti venundedit. Nam ſicuti genus huiuſmodi contractus inſtitum creditorem vinculo euictionis non adſtringit: ita eum, qui fraudem admiſit, vel decepit, non excuſat [m]. PP. VII. Id. Aprili. Sabino II. & Venuſto Coss.

a ¶ *Cum iure.* Vendit [b] ergo interdum qua vt dominus, & tunc tenetur de euictione: vt ex titulo ſuperiori apparet. Interdum vt creditor, dicens ſe vendere quia creditor: & tunc ſi non habet ius vendendi ex pacto, vel ex lege, tenetur emptori ex empto, vt credat ei contra eum pignoratitiam: vt *ff. de euict. l. in creditore.* Si verò habet ius vendendi: non tenetur, niſi vt præſtet rem ſibi obligatam, & ſe potiorem cæteris creditoribus, ſecundò H. *vt in fin. huius l.* cerè & ſuperiori caſu multò magis ad hæc duo tenetur, ſcilicet vt ſit ſibi obligata, & ſit potior aliis: quia non debent eſſe melioris conditionis malè agentes, quàm bene agentes: vt *ff. de noxa. l. non ſolùm.* Item & hoc ſecundo caſu quando potuit vendere, poteſt dici & cum eo teneri ad euictionem contrariæ pignoratitiæ actionis: cum ſine diſpendio hoc facere poſſit vt *dicta l. ff. de euict. l. in creditore.* quare non videtur intereſſe quantum ad predicta, iure vendat, vel non. Vendit iure, ex quo iure creditoris vendit, & hoc extraneo domino euincente. ipſe autem debitor ſi non eſt dominus, tenetur de euictione poſt euictionem ſecutam vtili ex empto, quaſi ipſe vendidiſſe videatur: ſed ante eam ſecutam tenetur vero dominum habenti tantùm, vtili tego gubernio: vt *ff. de diſtract. pign. Leg. ſiquem.* §. ſi verò eſt dominus, tenetur habere eatam, & emptor efficitur dominus: quatenus à non domino, id eſt à creditore habeat: vt *Inſtit. quib. alien. licet.* §. & hoc ſi iure vendatur, aliàs poteſt vindicari à debitore, ſi eſt dominus: dum tamen offeratur pretium: vt *ff. de rei vind. l. emptor.* & à creditore eſt liberatus per pretium emptoris: vt *dicta l. ff. de diſtract. pign. Leg. ſiquem.* ſed ſi non iure vendit creditor, & propter hoc debitor euincat: an ex empto per hoc ad intereſſe, quod eſt vltra pretium, teneatur creditor emptori? & puto quòd ſic ratione doli: ſicut & ſi diſſim alienam: vt *ff. de action. empti. Lampronum.* §. *Caſſius.* & §. *Iulianus.* & §. *ſeruorum.* ACCVS.

b ¶ *Procurator meus.* qui ad tempus vicem procuratoris fiſci gerebat: arguit. *ſuprà de pref. ind. l. ſi.* Vel dic, meus: id eſt fiſcus quia omnia principis eſſe intelligunturr: vt *ſuprà de quæſtion. præſcript. l. fin. in princ.*

c ¶ *Eadem iure vtitur.* vt vendens iure creditoris, non tenetur de euictione: vt *hic, & ff. de actio. empt. l. emptorem.* §. *ſeruorum.* niſi vt cedat contrariam pignoratitiam, & ſi præſtet potiorem, & ſibi obligatam: vt *dicta l. in creditore.* & *in fine huius legis.*

d ¶ *Creditore.* tũc enim tenetur: ſicut promiſit vt *hic, & J. Ipnorum.* & debitor tenetur pignoratitia contraria actione creditori ad totum intereſſe, ſi idò promiſit creditor, quòd melius venderet: vel idò, quia confiſuetudo erat: aliàs ad pretium tantùm, non ad duplam. licè in dupla ex promiſſione teneatur emptori creditor: vt *ff. de pignor. act. l. ſi pignore.* §. *ſimil.* & *l. ſep.* & *ff. de diſtract. pignor. Leg. ſiquem. in fin.*

e ¶ *Si tamen fiſcus.* qui priùs vendiderat pignus.

f ¶ *Succeſſit.* ſcilicet poſt venditionem pignoris factam.

g ¶ *Nomine fiſci.* nam ſic contra ſuum factum veniret: quod non poteſt vt *hic, & ff. de adop. l. poſt mortem.* & *infrà in fine rem, quam vend. euin. l. j.* & *ff. de h. x.* & ſic eſſet in priuato creditore petiis vendere, & poſtea in ius alterius ſuccedente: vt *ff. de diſtract. pign. l.* & *ff. de h. x.* facit *ff. de iure fiſci. Lig.* §. *ſi poſteriori.*

h ¶ *Vendebat.* & ſic firmus eſt contractus: vt *ſupr.* §. *antiquior. cred. l. j.* ACCVS.

i ¶ *Iure vendit.* Colligit [a] ergo hic creditorem quatuor præſtare debere. 1. Primò, quòd ſit ſibi res obligata, vt ex principio legis patet, vbi dicit prædium obligatum. & hic dicit pignus. 2. Secùdò, quòd ſit potior quolibet alio creditore, vt hic. quod euenit vel tempore: vt *ſupr. qui pot. in pign. hab. l. 4.* vel priuilegio: vt in hypotheca pro dote: vt *ſuprà qui pot. in pign. l. fin.* 3. Tertiò, quòd creditor credat rem eſſe debitoris, & ſic non ſit in dolo, & eadem ratione. 4. Quartò, quòd ſibi liceat vendere ex pacto, [b] vel ex lege, vel ſaltem credat ſibi licere, cùm interdum iuſtè poſſit retrahere, vt ex contractu procuratoris: vt *dicta Lampronum.* §. *Iulianus.* & §. *ſeruorum.* & *J. Ipnor.* ACCVS.

a Creditor vendit ſibi obligatum, quatuor præſtare debet. Nota hanc Glof. & vide notata in *l. 3. C. de diſtr. pign. dato.*

b Vide Glof. *S. ouera. & ibi ver. inf. quibus* & *ibi.* id. ibi.

SI à creditrice iure.] CAYVS. Tua creditrix vendidit mihi prædium ſibi obligatum lege, vel pacto: ſi euincatur à me, non agam de euictione, niſi de euictione repromiſerit, vel dolum commiſerit: quem qualiter commiſerit poteſt creditrix, non aperit: tu die, ſi ſciens ſibi non fuiſſe obligatum, vel ſi non eſſe potiorem, vel rem non eſſe debitoris, vel ſi dicat ſuam eſſe, cùm ſit aliena, vel ſibi non licere vendere: in quibus caſibus aget emptor de euictione.

k ¶ *Promiſit.* vt *S. Ipnor.*

l ¶ *Vitio.* id eſt ſibi non eſſe obligatam, vel ſi non eſſe potiorem, vel rem non eſſe debitoris, vel ſibi non licere vendere: vt *hic, & ff. de actio. empt. Lampronum.* §. *Caſſius.* & §. *Iulianus.* & §. *ſeruorum.*

m ¶ *Non excuſat.* Nec ergo aliquem ſcientem [a] tenet, qui ignorans non tenetur: ſic *ff. de hered. vend. Liber autem.*

a Scili ſcilicet obligatum, quã ignorans.

b Patria potestas vnum attendatur in iudicio, vide Cuiacium Papin., *tract. 54.* Continuatio.

DE PATRIA POTESTATE 4.

Dictum eſt I. de iure, quod habet aliquis in rebus ſuis, vel alio-

480/C.IV.K.5-4, 2237-2238
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PATRIA POTESTATE.

TITVLVS XLVII.

Proprietatis libris, & titulis hoc semper agit Creditor Codicis, iam inde à parte secundi libri tractans: varias actiones proponens in tertio in personam, quæ de proprietate, vel de possessione, vel de iure pignoris, vel de statu hominum in indicio cluntur instituuntur: & varias exceptiones, quæ his actionibus subiici solent, quæ & ipsa quasi quadam actiones sunt, ac deinde generaliter actiones ex stipulatu, quæ omnibus actionibus subiiciuntur. Nullum enim fere negotium geritur, cui non contrahentes subiciant stipulationem, quam sè eam vocant appellationibus. Et hoc quidem omnibus peculiis, atque proffitis, quia T. libro 7. tractatus de statu personarum, de ea tantùm præiudicio: cùm tamen præiudiciali actione agit, quæ quæritur an aliquis liber, an liberta sit: illud verò præiudicium consistit, quæ quæritur, an aliis filius sit, idcò nunc de ea vt res illa, dat hunc titulum, & statim, L.1. agit de præiudicio, quæ quis in sua potestate filium esse adfirmit: vt L.1. §. per hanc. ff. de rei vind. aut liberos, qui sunt in matria potestate, à nobis peti præiudicio, quæ in rem quidem non sunt actiones: sed esse videntur. §. præiudiciales. Inf. de act. ad ff. volunt proprietatis causam continent, tempe cùm agit seruum meum, aut libertum meum, aut filium meum esse: sunt incertitudinem de libertis exhibentis, quæ etiam petuntur liberi, qui sunt in potestate matris, dicitur quasi proprietatis causam continent, L.1. §. quandam. ff. de incert. Et enim patria potestas, quasi proprietas, quam pater iure ciuili habet in liberos suos intitè procreatos. Et etiam L. penultima ff. de præiudicio de parte agnoscendo: de qua satis scripsi in extremo XIX. Obsera. CVIAC.

Patientia non solùm inducit præsumptionem consensus: sed inducit præsumptionem veritatis, & solemnitatis. BALD. Vel sic: *Liberatio à patria potestate præscribitur longo tempore. h. d.* SALYCET. & BALD.

I. *Imp.* ANTONINVS, & VERVS AA. *Titio.*

SI filium tuum in potestate tua esse dicis: præsides prouinciæ æstimabit [a] an audire te debeat: cùm dia [b] passus sis [c], vt patrifamilias eius agi per eos, qui testamento matris tutores nominati [d] fuerunt. PP. sint die, & consule.

Quod habet filius, præsumitur ad patrem pertinere, nisi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. BALD.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Marcia* [*].

EIus, quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinuit, extrahere, quæ non acquiruntur [e]. PP. XVI. Kalend. Mart. Læto II. & Cereale Coss.

Filius res acquisitas alienare non potest, & si patrem offendat: potest castigari per patrem, & si est necessaria seuerior castigatio, patre petente iudex debet eum punire ea pena, quam pater dictauerit. h. d. secundum BALD.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Artemidori.*

SI filius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi alienare non potuit [f]. Quem, si pietatem patri debitam nõ agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis [g]: acriore remedio vsurus, si in pari contumacia [h] perseuerauerit: eumque præsidi prouinciæ oblaturus, dictuto sententiam [i], quam tu quoque dici volueris [k]. PP. VI. Idus Decemb. Albino, & Maximo Coss.

Qualitates inter matrem, & filium orta, in domo debent diremi: sed si necessarium est iudicium, in ciuili causa seruabitur iudiciorum ordo. Si verò aliud excessus contra matrem deprehendatur, seuerius per iudicem plectitur. BALD. Vel sic: *Causa pecuniaria inter patrem, & filium iuris ordine sunt tractanda, & reuerentiam debet filius matri, & impietatem filij debet iudex seuerius vindicare.* SALYC.

IV. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Cala T.*

COngruentius quidem videtur, intra domum inter te, ac filios tuos, si quæ controuersiæ [l] oriuntur, terminari. Sed si ita res fuerit, vt pro iniuriis eorum, & ad ius exercendum, & ad vindictam processerit: iudex prouinciæ super disceptationibus quidem pecuniariis [m] confuetum exerceri iubebit ordinem iuris: reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit, læsam pietatem seueriùs vindicabit. PP. XV. Kalend. Iun. Æmiliano, & Basso Coss.

Filia teneatur alere matrem pauperem, & vocat illa lex alimenta, subsidium vitæ. BALD.

V. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Dionæ.*

FIlia tua non solùm reuerentiam: sed etiam subsidium vitæ [n], vt exhibeat tibi, rectoris prouinciæ auctoritate compelletur. PP. Kalend. Mart. Diocletiano III. & Maximiano A A. Coss.

Quæ naturalia sunt, separari non possunt. BALD. Vel sic: *Cos-*

---

a Dia pro decemnia.

b ¶ *Cùm dia.* potè [a] decennio: vt *ff. qui & à quibus. l. fi cùm fideiussor missa. §. deinde.* Vel *die* xx. ann. vt [b] sicut seruus præscribit sibi libertatem tanto tempore: sic & filius suam potestatem: vt *C. de præscript. long. temp. quæ pro libert. l. 1.*

c ¶ *Passus sis.* per quam patientiam [c] videris approbare, & præsumitur esse fui iniuriæ *tibi, de iurisdict. omnij. iud. l. fi filius. & l. fi pater. & l. fi filiusfamilias patre absente, & ff. de reqend. l. fin. §. fin.* & hoc cùm dubium est, emancipatutrix eum, vel non: si aut esset certum emancipationem factam: sed dicit pater non iure factam, non audiur patrem, si dia sic fuerit filius: vt *ff. de adopcio. l. pater autem.* si non dia, tunc auditur: vt *C. si adversus res iudicatam. l. 1.* ACCVR.

d ¶ *Nominati.* Nam dati de iure non potuerunt, sed nominati debent confirmatiri *ff. de confirm. tut. l. 1.*

E *Iure.*] CAYVS. Filius in potestate constitutus, acquirit patri, nisi fit ea, quæ patri non acquirunt iure, putà castrensia.

e ¶ *Non acquirunt.* potest castrense peculium, & quasi.

f ¶ *Non acquirunt.* id est prohibetur acquiri, vt sit infinitum verbum, & est exemplum [d] eorum quæ non acquiruntur iure veteri, castrensia, & quasi: vt *ff. de iud. l. Sic nulla. & l. ult. per quæ persona. no. in principio.* hodie etiam omnia adventitia, quantum ad proprietatem: vt *d. tit. l. ultimæ. per quæ persona. §. 1. & l. de bon. quæ liber. l. cùm apertus. & l. fin.*

S *Filius.*] CAYVS. Si filiusfam. aliquid acquirit, quasi patri quæsitum alienari non potest, & si patri non obediat, castigare eum potest. Si verò in contumacia perseuerauerit, eum iudici offerat acceptum de filio vindictam, qualem pater voluerit.

g ¶ *Non prohiberis.* Idem de adventitiis, quæ res non acquiruntur vt *T. de bon. quæ lib. l. fin. §. filijs autem.*

h ¶ *Non prohiberis.* sic *ff. de furt. l. furti. & filij. & de iniur. l. prætor. §. prætor. in fin. §. & l. fin. & T. de bon. quæ lib. l. fin. §. filijs autem.*

i ¶ *Contumacia.* Scilicet de libertio, *ff. de iur. pat. l. 1.*

i ¶ *Sententiam.* de eo conuincendo, vel commonendo, & puniendo & est *C. ff. de offic. proconf. & leg. l. non quinquam. §. de plano. & arg. de offic. præf. vrb. l. 1. §. cùm patronus. & ff. de obsq. lib. pat. seruam. & T. qui accusare. pos. l. pretor. & T. l. pretor.*

k ¶ *Voluerit.* nam est verisimile [e], quòd non pruaam sententiam petat: vt *d. propter.*

[e] Prefumitur nemo mala precatur. Tiraq.

C *Congruentius.*] CAYVS. Si inter matrem, & filium orta est controuersia, in domo debet determinari. Et si filius aduersus matrem velit experiri in causa pecuniaria, iudex inter eos debet iustitiam exhibere. Item compellet iudex filium, vt matri reuerentiam præstet quam nisi præstet, eum poterit punire.

l ¶ *Controuersiæ.* siue ciuiles, siue criminales: vt *bis. & arg. T. ne seruus ex fuis. l. fin. & dicit T. l. pen. §. rescript.*

m ¶ *Pecuniariis.* Item de criminalibus: *T. qui accusare. pos. l. pretor. & interliga in emancipato quantum ad pecuniarias res: aliter non possit esse iudicium: vt T. de in iur. voc. l. vlt. & ff. de iud. l. Sic nulla. & T. de transact. l. fin.*

F *Filia.*] CAYVS. Non solùm debet filia patri obedire sed alere, & sustinere teneatur.

n ¶ *Vita.* Nor. ergo inferiorem [f] alere superiorem: vt *supra de bon. quæ lib. l. fin. §. hæc præ-*

[f] Alere superiorem inferior teneatur.

capitalibus.

480/C.IV.K.5-4, 2239-2240
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cuſtodiebo. & l. de alen. lib. l. j. §. & ij. & ff. de lib. agn. l. ſi quis à libera. in prin. ACCVRS.

Abdicatio.] CASVS. Licet apud Græcos pater filium vendere poſcit: tamen apud noſtros ſi fiat venditio, non valebit: *l. de pater. qui ſl. diſſo. l. j.*

a Abdicatio. Hij quid.

a ¶ *Abdicatio.* id * eſt ſeparatio, vt quia pater filiũ vendebat hoc quidẽ fieri non poteſt apud noſtros *hic, & l. de pater. qui ſl. diſſo. l. j.* niſi in caſuiue in *l. ij. niſi ſum tit.* Vel dic abdicatio, vt quia dicebat pater, nolo quidẽ ſit filius meus, & filius conſentiebat, vel ignorabat, vel diſſentiebat hoc quidẽ fieri non poteſt apud nos: vt *hic, & ff. de poſt. lim. aut agnoſcend. & de reg. iu. l. omne alienum.*

† Abdicationẽ exulat v. apud Ar. *Aſpaſiũ. lib. 6. mo. 17.*

* Vide Arib. lib. 8. *Ethic. 14.* vbi ait non licere filio denuũtiare, id eſt, abdicare patrem. In eo autem manuſcr. legitur *Sine ipſum.* Cuiac.

a ¶ *Vſurpabatur.* Vt cõſtat ex Luciano in abdicato. Vide ſcripta ad *l. qui id. de cuſt. ad.* CVI. *I. marilem.*] CASVS. An filius Eliſiarcul. militi, ſit in poteſtate ſui, quæritur: de hac diſtinguitur quod ſic.

b ¶ *Eum.* ſc. nepotem.

c ¶ *Ambigitur.* nam & ipſe filius, licet * miles ſit, remanet in poteſtate: *Inſtit. quib. mod. ſol. pat. pot. §. filiusfamilias.* & facit *l. de cuſtu. pot. l. erroat. lib. 29.*

§ Patrium poteſtatem miles non habet.

Mortuo.] CASVS. Licet ingenui homines liberos natos ex legitimo matrimonio habere in ſua poteſtate: ita liberi.

d ¶ *Non eſt prohibitum.* imò permittitur: & *l. de ſuis, & legit. hered. l. filium. & l. de ſuis. cod. ma. l. ſi decretum.*

NEc fiat.] CASVS. Quæratur ſi ſuæque declarare nolli licere negare filiũquominus tenetur ei præſtare, quæ filio à patre ſunt præſtanda ſc. ſenatuſc. de parta ag. pœna denũciata adiectus eum: item prætidicialis actio, & remedium alimentorum.

e ¶ *Non filium.* legitimum, vt non teneatur ei præſtare, quæ filio à patre præſtanda ſunt.

f ¶ *Liberum.* illicitum.

§ ¶ *Senatuſconſulta.* ſc. *Silanianum, quod ait in ff.* & ſic ſubandi, declarãt, ad omnia ſequentia: & ſunt hæc * ſcilicet, Plauctianum, quod pertinet ad eos patres, qui poſt diuortiũ educũtur. Item aliud ſenatuſcõſultum, quod ſubſti eſt ſempore diui Hadriani, cuius nomen non habemus, quod pertinet ad eos, qui conſtante matrimonio educũtur: *ff. de agn. lib. l. ſine §. quia Plautianũ.* hæc enim ſenatuſconſulta dicunt aliquem agnoſci, id eſt haberi vt filium.

e Senatuſconſulta varia de parta agnoſcenda.

d Alimenta ab ſuo præſtanda per non, qui agnoſcit aliquem filium.

h ¶ *Pœna.* pœna * eſt ex eiũdem ſenatuſconſultis, vt agnoſcere, id eſt tenere, & alere vt filium teneatur, licet non ſit filius, & ſic conſtet calumniosè peccaſſe quod ſi nõ fecerit, ſubiciatur alia pœna quia extra ordinem punitur: vt *ff. de lib. agn. l. j. §. Iuliano.* aliàs *quod ſenatuſconſultum. & §. pœna.* Sed ſecus in Carbonianis, quæ non dantur alicui, qui calumniosè petit: vt *ff. de Carbon. edict. l. ij. §. cauſa.* hæc quidem pœna ei imponitur, ſi ad denunciationem muliteris faciendam intra triginta dies à tempore diuortij dicemis

inuitis natura non poteſt ſeparari, nec filius à patre vendi. SALVC.

VI. *Idem AA. Hermogeni.*

ABdicatio * †, quæ Græco more ab alienandis liberis vſurpabatur *a*, & ἀποκηρύττειν dicebatur *, Romanis legibus non comprobatur. PP. XVII. Kalend. Decembr. Maximiano A. II. & Ianuario Coss.

Licet filium ſi miles, mpos natum ex eo eſt in ea poteſtate: & non in poteſtate patris ſui militis, donec manu vinit. BALD.

VII. *Idem AA. & CC. Duplicianæ.*

SI maritus tuus, licèt militis, in patria poteſtate conſtitutus filium ex legitimis ſuſcepit nuptiis: eum *b* in poteſtate ſui perſeuerareſſe non ambigitur *c* S. II. Non. Aprii. CC. Coss.

Natum legitimè ex libere, eſt in liberti poteſtate. BALD.

VIII. *Idem AA. & CC. Æmiliano.*

LIberios exemplo ingenuorum filios ſuos poſt libertatem ex legitimis nupciis natos, in poteſtate habere, non eſt prohibitum *d*. S. XVI. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Licèt quis meret aliquem eſſe filium ſuum, ei non poteſt denegare alimenta, quæ pater filio poſt triennium præſtare debet. h. d. BALD.

IX. *Idem AA. & CC. Nicomagno* †.

NEc filium * negare cuiquã eſſe liberum *f*, ſenatuſconſulta *g* de partu agnoſcendo, ac denunciata pœna *h*, item prætidicium *i* edicto perpetuo propoſitum *, & remedii alimentorum apud præſidiũ maioritrimo petenti *k* nomine eius *l* monſtratum, iure manifeſto declarant *m*. S. V. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Pater non poteſt denegare liberti filij: niſi veri liberti ait non ſolũm denegare liceat: ſed etiam occidere. BALD. Vel ſic: *Pater filium non poteſt facere ſervum, niſi ex neceſſitate famæ.*

X. *Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum* P. V.

LIbertati † à maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos, neciſque poteſtas olim erat permiſſa *a*, libertas è cripere nõ liceret *o*. Dat. XV. Kal. Iun. Theſſalonicæ, Seuero, & Rufino Coss.

† Nicagna.

* In quodam codice, quod diligentiũ rerogaui videtur, illud ſic ſcripti inuenimus, & remedium alimentorũ apud præſidiũ maioritrimo petenti monſtratum iure manifeſto declarant.

a Alimẽta negare patre, patronus, dominus, ſeruitutem patriam poteſtatem, ius patronatus, & dominicũ poteſtatem.

† Ratio ingenio, & profitione hoc lex in C. Theod. lib. 4. tit. 8. l. 4. in C. Iu. ¶ Prætidicium pro actione prætidicialis.

DE ADOPTIONIBVS.

TITVLVS XLVIII.

Hæc eſt eſt etiam de patria poteſtate: quia non tantum beneficio naturæ, & procreationis ex iuſtis nuptiis: ſed etiam beneficio adoptionis patria poteſtas adquiritur. Adoptio eſt imago naturæ, & ciuilis ratio quærendorum liberorũ, qui in natura poteſtate ſint perinde, atque liberi procreati ex iuſtis nuptiis. Vel aliter legitimus, qui quo patrem ſuum, vel filiumſam. non contradicentem auditore patre, ſibi adſcrit in locum filij, vel nepotis naturalis, & legitimi. Alibi legitimus, Theophilo τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο εἰσθέσιν τὴν, quæ formam habet ſolemnibus adoptionis ſublatis, nec relata adoptione in Latine. ff. de reg. iur. intelligam ciuilem rationem, & ita accepiſſe Theophilum patet ex re, quod ſcriptſi in §. adoptiõ. de ex. lib. Inde antiqui intelligerũ aliam ſolemnem. l. 4. hoc tit. & l. j. C. de ſuis, & legit. lib. ſine legit. alienam, quæ peragebat ſolemniter vel per magiſtratum trina mancipatione, & ſic manumiſſione adoptando filiũſam. & una mancipatione ſine manumiſſione adoptando uxorem liberis, Lvlt. vel per populum adoptando patriſſam curiatis comitiis, & adhibitis Pontificibus Romæ tantũm. Ita communis omnes ſcriptſi ſunt, hæc adoptatio dicitur, hæc paterfam. illa filiumſam. adoptauit. Hæc ſe ambiere ſcripſi, illa autem pater, hæc Romæ, illa etiam in prouincijs, & illa hæc Anti Cnſſ. Neque pupillus, neque inuitus, quæ in parentis poteſtate eſt, adrogati poſſunt, vna negotia deſtiſquia nec mancipi in parentis poteſtate eſt, adrogari poteſt. Verbum hodie omnes ex ſolemnitates abſoluerunt, & in adoptione alia publica ſufficiunt, in adrogatione: reſcripto principis. Duo veri ſunt cauſæ, quibus adoptione patria poteſtas non adquiritur. Si maior aliquem adrogat: quia à patre, cui ſoli competit hæc poteſtas, ad fœmiã appellationem, qua & auia, & prouincia continetur, non maiorem, quæ nulla fuit vnquam, denique filium mulier habere poteſt, non filiumſam. item ſi pater naturalis filium extraneũ in adoptionem det, quem caſum Inſtitutiones. Intendauit, l. pen. de qua ſtribam alio loco. Digna certè eſt, & quæ commentario aliqua ſuppleatur adoptio. CVIAC.

Licet quis meret aliquem eſſe filium ſuum, ei non poteſt denegare alimenta, quæ pater filio poſt triennium præſtare debet. h. d. BALD.

IX. *Idem AA. & CC. Nicomagno* †.

NEc filium * negare cuiquã eſſe liberum *f*, ſenatuſconſulta *g* de partu agnoſcendo, ac denunciata pœna *h*, item prætidicium *i* edicto perpetuo propoſitum *, & remedii alimentorum apud præſidiũ maioritrimo petenti *k* nomine eius *l* monſtratum, iure manifeſto declarant *m*. S. V. Kalend. Maij, Sirmij, CC. Coss.

Pater non poteſt denegare liberti filij: niſi veri liberti ait non ſolũm denegare liceat: ſed etiam occidere. BALD. Vel ſic: *Pater filium non poteſt facere ſervum, niſi ex neceſſitate famæ.*

X. *Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum* P. V.

LIbertati † à maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos, neciſque poteſtas olim erat permiſſa *a*, libertas è cripere nõ liceret *o*. Dat. XV. Kal. Iun. Theſſalonicæ, Seuero, & Rufino Coss.

Liberti.] CASVS. Licet pater habuerit olim poteſtatem vitæ & necis in filium: tamen fauore libertatis eum in ſeruitutem redigere non poteſt.

a ¶ *Potuiſſe.* vt *ſi de lib. & poſt. l. in ſuis in fin.* quod hodie non licet etiam in ſeruitute *Inſtit. de his, qui ſunt ſui §. j.*

o ¶ *Non liceret.* niſi propter fauorem: vt *l. de pater. qui ſl. diſſo. l. j.*

DE ADOPTIONIBVS.

Quia & per adoptionem conſtituitur patria poteſtas: ideò & de ea dicit: vt Inſtit. eod. in prin.

480/C.IV.K.5-4, 2241-2242
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Hi, qui.] CASTR. Qui filium non habent, an aliquem possint adoptare, quæritur. Et dicitur quòd sic, apud competentem iudicem.

a ¶ Eum, qui sui.

b ¶ Actio, apud * quem explicantur legitimi actus, scilicet emancipatio, adoptio, & hereditatis aditio, bonorum possessio: *C. de reg. iur. l. Actus legitimi.* Vel, id est apud eum, qui habet contentiosam b iurisdictionem, id est qui potest cognoscere, & sententiam ferre in iudicio, & voluntariam inter cõtestantes, & gestare auctoritatem manumittere volentibus, vel adoptionibus: vel apud quem est altera tantùm: vt *ff. de off. proc. l. q. in prouc.* & sunt illi magistratus c municipales: *ff. ad l. Iuliam de adulter. & §. i. & quibus modis ius pat. pot. fit. §. prætoria.*

* Actiones legitimæ apud quos esse dicuntur.

b Iurisdictio contentiosa apud quem esse dicatur.

c Magistratus municipales quos iuris iurisdictio.

Impuberem.] CASTR. Si aliquæ, qui sui iuris est, arrogare voluerit, propinquorum suorũ requirendas est consensus: & si eum arrogauerit, & postea emancipauerit: relinquat ei quartam partem, & causis relinquat quicquid ex bonis suis ad eũ peruenit occasione arrogationis: & perinde valet arrogatio facta per principis rescriptũ sicut valuit olim per populum facta.

c ¶ Impuberem. ¶ Nota, quòd tota lex ista de arrogatione dicit.

d ¶ Confirmauerint. al. comprobauerint: id est confirmauerint cũ magna inquisitione præcedente: vt *ff. ad l. Iuc. el. §. i. vsque in fin.*

e ¶ Quarta pars. ex e constitutione diui Pij vt *ff. si quid in fraud. pat. l. fin. & de testif. vsfum. l. Papinianus. §. si quis impubes & ff. ad l. Ff. arrogator. in princ. & §. i. & Inst. eo. §. quin etiam.*

d Quarta bonorum patris adrogantis, liberis eius relinquere debetur.

f ¶ Emancipauerit. sine causa, perdit eam: vt *d. l. ff. si quid in fraud. pa. l. fin. & Instit. eod. §. cum autem.*

g ¶ Forma publica. id * est notaria, quia publicè fiunt, vt quia scriptura fiunt *C. de test. l. generali. li. lib. x. & est sic ff. eod. l. non enim aliter.*

* Forma publica, ait qui fit sine conditione sed qui publicè fiunt.

h ¶ Per populum. vt *Instit. de iur. nat. §. sed & quod principi.* Imò multò magis: vt *ff. de offic. prat. l. Barbarius. in fin.*

¶ Et quod dicit, intimata f apud præsidem: dic quòd primò impetrabat rescriptum, vt liceret arrogare: deinde

f Intimatio adrogationis apud præsidem quemadmodũ fiebat.

Alius legitimus adoptionis non potest explicari, nisi eorum ea, qui super eo actu habet plenissimam iurisdictionis. BALD. Vel sic: *Magistratus auctoritate adoptantur his, qui in aliena potestate sunt.* SALYCE.

I. Imp. GORDIANVS A. Martia.

EI, qui in aliena potestate sunt, iuxta ius ciuile non nisi apud eum *, apud quem plena legis actio b est, adoptari possunt. PP. Kal. Iun. Gordiano A. & Auiola Coss.

Arrogatio auctoritate principis fieri debet causis arrogationis examinandis per præsidem iussu principis, quando impubes arrogatur, & tacita arrogatio valet, ac si esset coram toto populo Romano facta. BALD. Vel sic: *Impuberis arrogatio a principe impetrata, præsidi est mandanda: qui cum magna inquisitione habet illam considere. Et tenetur arrogator impuberi quartam bonorum relinquere ei, vel prabere, si eum emancipat sine causa. Et quia arrogatione facta emancipatione, vel impuberis morte, bona impuberis vetuerunt restituenda: idèo tenetur arrogator satisfacere forma publico de eius bonis conformandis, & restituendis in casibus prædictis.* SALYCE.

II. Imp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Timotheo.

IMpuberem *, quem ad vicem naturalis sobolis arrogare desideras, si hi, qui sanguinis necessitudine sibi iunguntur, id ei expedire apud præsidem prouinciæ confirmauerint d, filium habebis: ita vt bonorum tuorum quarta pars e tam in postremo iudicio tuo, quàm si te emancipatus f fuerit, ei prabeatur, & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis fetuo publico g cauetatur: ne sub copulandę adoptionis obtentu, in facultates eius, quæ ei diligenti prouisione seruandę sunt, irruas. Arrogatio enim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem vel præsidem intimata, ac si per populum h iure antiquo a facta esset. PP. V. Id. Mart. Maximo II. & Aquilino Coss.

Non debet admitti supplicatio, quando aliquid supplicatur contra ius, non expresse causa dispensationis. BALD. Vel sic: *In arrogatione liberti debet causa inferi: & maximè defectus liberorum: alias non valet.* SALYCETVS.

III. Idem AA. Martiano.

CVm eum quem arrogaueris i, libertum tuum esse k profitearis, nec vllam idoneam causam l precibus addideris, id est quòd liberos non habeas: intelligis iuris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. XVI. Kalend. Iul. Maximo II. & Aquilino Coss.

Tabellio ex vi tabellionatus nullam habet iurisdictionem: nec potest auctoritatem interponere in legitima actione. BALD. Vel sic: *In adoptione publicum instrumentum non sufficit, nisi auctoritas iudicis interceserit.* SALYCE.

IV. Idem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio non tabulis, licèt per tabellionem cõficiendis: sed solenni m iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. Kalend. Septemb. ipsis I V. & III. AA. Coss.

Adulter non potest adoptare quem in filium, nisi permissu principis in solatium liberorum amissorum. SALYCETVS.

V. Idem AA. & CC. Syro †.

MVlierem * quidem, quæ nec suos filios habet in potestate, arrogare nõ posse certum est. Verùm quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum, priuignum tuum cupis vicem legitimæ sobolis obtinere: annuimus * votis tuis secundum ea, quæ annotauimus: & eum petinde, atque ex te progenitum, ad vicem naturalis *, legitimique filij habere permittimus. PP. II I. Non. Decembr. Tribãlis, Tiberiano, & Dione Coss.

Arrogatio non potest fieri sine principis auctoritate: nec in urbe, vbi principis residet, nec alibi. BALD.

VI. Idem AA. & CC. Martiano.

ARrogationes eorum, qui sui iuris sunt, nec in regia vrbe, nec in prouinciis, nisi ex rescripto principali ? fieri possunt. PP. V I. Non. April. Byzantij. CC. Coss.

Per adoptionem patria additur, non detrahitur: additur ciuile, & non detrahitur patria naturale. BALD. Vel sic: *Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: idèo & ibi honores, & onera subire tenetur.* SALYCE.

VII. Idem AA. & CC. Asterio.

IN adoptionem quidem alienæ ciuitatis q ciui rectè dato r additur, non mutatur s pa-

fiebat intimatio rescripti apud præsidem, vel prætorem, & probatio eorum, quæ necessaria sunt: sicut & aliis fit vt *l. de his, qui vt. a. vel. impu. l. q.*

a ¶ Iure antiquo. Vide *Plin. in pan. xii. & Cyiac.*

i ¶ Cum eum.] CASTR. Si quis libertum vult arrogare, nec causas assignat: quia non habet filios naturales, an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd nõ.

i ¶ Quem arrogaueris, id * est, arrogare voluerit: vt *ff. de verb. obligi. l. stipulatio sum Damam.*

k ¶ Esse. quod potest: vt *ff. de rito nupt. l. filiandam.* alienum autem nullo modo potest: vt *ff. ed. tit. l. si pater familias. in fin.*

l ¶ Causam. sine causa non editur: sic & *ff. de testamentis. l. cum hi. §. si pater.* & ventitur plura in causæ cognitione, vt *C. ex. l. nec si. §. & primum. vsque in finem.* inter quas hæc est vna, si liberos habeat, vel non.

* Verba adeò pro prouinciis sæpe in iure vtiuntur.

Diptis.] CASTR. Si scriptura interueniat, non propter hoc valet adoptio, nisi apud competentem iudicem fiat cum solemnitate. m ¶ Sed solenni. sic & emancipatio: vt *§. ed. §. l. non modo.* ACCVRS.

† al. Syria.

* al. à matre.

Vlierem.] CASTR. An mulier aliquem adoptare possit, quæritur? Et dicitur quòd non: cùm filios naturales in potestate sua habere nõ possit: tamen in solatium liberorum in acie principis amissorum, adoptare aliquem potest: & perinde est, ac si ex ea natus fuisset.

n ¶ Annuimus. i. consentimus.

o ¶ Naturalis. id * ergo habet in potestate, cùm nec naturales habeat in potestate: vt *Instit. eod. §. fœmina. & ff. ex. l. non. & mulieres. & §. eod. l. in adoptionem patre. in fin.*

* Mater in potestate sua liberos suos non habent.

Arrogationes.] CASTR. Neque in ciuitate Romæ, neque in prouincia, sine principali rescripto facienda est arrogatio.

p ¶ Principali. vt *ff. eod. l. q. & Instit. eod. §. i. & §. eod. l. in adoptionem patre.*

In adoptionibus.] CASTR. Si Bon. dedit se in adoptionem Mucium, non adimitur ei patria, quia si Bon. vade in ciuitate Bon. ad honores promouetur potest, & onera ciuilia agnoscere. ACCVRS.

q ¶ Ciuitatis. Mutinæ.

r ¶ Datur. ab aliquo Bononiæ.

s ¶ Nõ mutatur. vt *ff. ad municip.*

480/C.IV.K.5-4, 2243-2244
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

munic. Cordius. §. fin. & l. seq. & arg. ff. de senat. l. senatores Iter. & ff. eo. l. per adoptionem. Sed arg. contrà *ff. ad munic. l. municipes definit esse.* Sed ibi quoad onera, non quoad honores: vt *hic.* Item ibi in senatum factus, hic in adoptato. Item aliud S. in ciuitate alterius prouinciæ fuerit, quia definit esse prioris ciuitatis ciuitas *ff. de verb. sign. l. prouinciales.* vel dic, vt ibi. ¶ Item nec hic, quòd patria *, quam quis est sortitus per originem, non tam facilè mutatur, vt ea, quæ iure tantùm domicilij habetur: vt *hic, & ff. ad munic. l. assumptis.* a ¶ *In honorum.* tam hic, & ibi poterit vocari ad honores *ff. ad munic. l. cordius. §. fin.* ¶ Sed quid si simul vtrobique ad munera, vel honores vocetur? Resp. prætulet causa orig. argum. *d. l. assumptis.* & facit *ff. de cond. & demonstr. l. falsa. §. fed & si cui.*

IN *adoptiuus.*] CAVTE. Accepì libertam vxorem: fuisqui ex ea filiâ volo eam dare in adoptionem patrono vxoris, an possim? Dicitur quòd sic. Si verò sui iuris fuisset sine principis rescripto in adoptionem se filia dare non posset. b ¶ *Pater.* qui est matrimus liberæ alicuius, & vult filiam suam dare patrono vxoris suæ: id est matris pueri. AZO. c ¶ *Prohibetur.* eorum præside. & hoc vbi erat in potestate: nam si sui iuris, non posset, nisi per principem: vt subiicit. & *S. eod. l. arrogationes. & ff. eod. l. ij. & Inst. eod. in princ.*

A *Doptatio.*] CAVTE. Si beneficio principis aliquem arrogasti in filium: non requisito principis consensu eum poteris emancipare.

d ¶ *Prohibetur.* quartò tibi arrogata data. videbatur autem contrà c: quia sicut fuerat facta per principem vita videbatur quòd sine eo non posset emancipari: sed contrarium est *hic. & T. de cesp. Lamnium. & qui cesp. fuerint pag. l. ij. qui.*

CVM *in adoptiuus.*] CAVTE. Filium, quem habebas in pecullare, Titio in adoptionem dedisti: si decedat eo non instituto, an habeat inoffic. querelam? quidam dicit quòd sic, & quidam dicunt quòd non. Item si pater adoptiuus emciparet post mortem suam: olim quærebatur quid iuris esset. Hæc duæ quæstiones solutæ Imperator: dicens quòd si aliquis det filium suum in adoptionem, nò amittit ius patriæ potestatis. vnde si filius non instituatur heres à patre naturali, potest agere de inoffic. & hæc sunt vera, cùm filius datur extraneo in adoptionem. Si verò datus fuerit suo materno, tunc non habebit eum in potestate: quia ei succedere debet: & è cè emancipatio, non facit iuris ciuilis, sed naturalis. Quando verò quis dat extraneo, non habet necesse extraneus aliquid relinquere filio suo, si velit eum emancipare: & si non emancipauerit, filius succedet ei ab intestato. & hæc habent locum in filio adoptato: quia si aliquis sui iuris det se in arrogationem, transibit in potestatem arrogatoris, & ei succedet.

e ¶ *Deinofficioso.* id est, contra tabulas: sic T. *famul. arrog. l. filij patris.* nec enim præterita dari debet querela.

f ¶ *Negat.* scilicet competere.

g ¶ *Derelinquit.* inibi † *ff.* inde dicit.

h ¶ *Distinguit.* dicunt quidam distinctionem Martiani se ignorare. s. Alij dicunt fuisse, quòd refert, an sit egens patre adoptiuo: vt tunc detur contra testamentum patris naturalis: aliàs non. s. Alij dicunt, quòd refert, an pater adoptiuus voluit eum circumuenire, vel non: vt primo casu detur alias non: vt argum. *S. eod. l. ij. & vnus pater. in fin.* 4. Alij quòd refert, an pater naturalis voluit eum circumuenire, vel non: vt *§. l. proxim.*

i ¶ *Voluntate eius.* (scilicet patris naturalis, secundum vltimam expositionem: sed secundum alios, id est sua propria voluntate. ACCERS.

k ¶ *Familia.* eodem ergo tempore filij habent: & in qualiqui potestate est adoptantis.

l ¶ *In hoc casu.* id, est cùm datur extraneo in adoptionem.

m ¶ *Datur.* vt *ff. eodem. l. in adoptionibus.* & facit *T. tit. j. Lindemus. in fin. & Iustin. quibus mod. ius patria potest. solu. §. penult. & §. fin.* Sed hæc magis videtur ratio in contrariam, § * potuit contradicere, & non contradixit, videtur confentire: vt *ff. de aqua plu. arcend. l. habitatores. §. si patiatur.* Sed dicat, potuit contradicere: ergo b perinde est ac si contradixisset: sic *ff. de fur. l. qui vas. §. vnicum. & ff. de pecun. l. filiusfamilias. §. inuitus.* Alij dicunt, cùm in hoc casu, &c. id est, cùm pater adoptiuus emancipat: quasi dicat, meritò sic fauoriuimus in naturali patre: quia & iure veteri sic fauoriebatur in adoptione: sed hoc non placet: quia secundum hoc probaretur ipsum hodie etiam amittere vtriusque patris successionem: vt *T.* dicit.

a ¶ *Prodesse potest.* quia ei acquirit: sicut caperit, remittit in potestatem patris.

* *al. iuuent.*

† *ff.*

* *minimè diffi-nefic.*

† *desit.*

a Contentire videtur, qui nè contradixit, id potuit contradicere.

b Paris videtur contradixisse, & contradicere potuisse.

E. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* ✝ *P.P.*

CVm in adoptiuis filiis, qui filiifamilias cóstituti, à patribus naturalibus aliis in adoptionem dantur, antiquæ sapientiæ incidit quædam dubitatio, si oporteret, talem filiũ, qui † præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamentum de inofficioso * actionem (quam Papinianus quidé negat f, Paulus autem sine effectu derelinquit g, Martianus verò distinguit h, ne ex hac causa vtriusque patris perderet successionẽ; naturalis quidem voluntate eius i circumuenientis adoptiui propter egestatem, quam fortè habebat) & iterum aliud vitium erat ex ortum (si enim post patris naturalis obitũ pater adoptiuus per emãcipationis modum ius adoptionis dissoluisset *, nulla spes ei remanebat: neque [enim] † contra patris naturalis voluntatem: quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia k constitutus: neque contra adoptiuum patrẽ: quia per emancipationem eius familia exemptus est) ideò talem dubitationem refecantes, & tale vitium corrigẽtes, sancimus per adoptionem quidem ad extraneam personã factam, iura naturalis patris minimè dissoluti: sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam translatus. Cùm enim tanta fragilitas est adoptionis, vt possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inuiriquis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? cùm in hoc casu l & contradicendi filio ex iure veteri datur m licentia, & inuitus transire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (secundum quod iam disposuimus: cùm ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant integra iura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones: siue ab intestato, siue ex testamento, quæ liberis deferuntur: vt ipse possit & prodesse patri * naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si verò pater naturalis suo materno filij sui, vel si ipse fuerit emãcipatus o, etiam suo paterno, vel proauo simili modo paterno, vel veri filij. & facit ad prædicta *Iustin. de exhered. liber. §. adoptiui. & §. sed hæc quidem.*

o ¶ *Emancipatus.* ante conceptionem filij: aliàs in potestate sui

480/C.IV.K.5-4, 2245-2246
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

materno filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu quia in vnam personam concurrunt & naturalia a, & adoptionis iura, maneat stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulati, & legitimo adoptionis nodo cōstrictum: & ad eum solum respiciat filius, cui eū & natura aggregauit, & lex per adoptionē assignauit: & Papiniani sententia in hac specie procedat b, & ad eum tantummodò filius adoptiuus spem totā extendat, & non patris naturalis successionem molestare concedatur c: sed auita, & proauita tantummodò reuerentia protegatur: eique acquirat, quæ possunt acquiri d, & prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura nō dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu inuenimus, vbi nullius circumuentionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam: auita, & proauita affectione hæc omnia resecante e: sed hæc omnia manere integra, nisi auus, & proauus emancipatū fecerint filium adoptiuum: tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reuerti f: cùm emācipationis interuētu adoptio in quacūque persona facta dissoluatur.

Datus in adoptionem extraneo si potest succedere ex testamento: sed contra testamentum nullo modo venire potest: ab intestato verò huic patri adoptiuo succedit, si durat adoptio. Et etiam patri naturali succedit ab intestato de iure prætorio, non ciuili: quia inter eos finita erat agnatio, & de agnato cognatus est effectus. SALYC.

¶ Sed ne articulum adoptionis in extraneā personam factæ, sine lege g relinquamus: licentiam damus tali adoptiuo patri: id est extraneo, si voluerit, nihil ei testamento suo relinquere: sed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis sit, & non legitimo vinculō adstrictum. Cùm enim per omnia naturę suæ filium aggregauerimus: manifestissimum est, quòd & acquisitiones omnium rerum, quę ad filiumfamiliās peruenerint secūdùm leges nostras, non adoptiuo extraneo patri: sed naturali vsque ad modum vsusfructus perueniant, & permaneant in sacris patris naturalis, quasi imaginaria quadā, & noua affectione ei acquisita, non pristinæ cognationis h deminutione introducta. Sed si quidē remaneat in tali adoptione nulla interueniente emancipatione, in hoc tantummodò i prodesse ei volumus adoptionē, vt non successione ab intestato patris extranei adoptiui defraudetur: sed habeat accessionem fortunæ [ex patris naturalis sibi voluntate acquisitam *.] Neque enim ex veteri k iure cognationis nexus l naturalis patris per adoptionem filio dissoluebatur: sed accedebant iura adoptiua, certis reliquiis m ex iure naturali remanētibus: & qui legitimus n erat familiæ adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna o iura posset abolere, cùm videbatur & ex antiquo iure patrem quidem habere adoptiuum: matrē autem eam, quam natura cognoscit? Et ideò sancimus, etsi p habeat huiusmodi filius iura integra q naturę: attamē si intestatus pater extraneus adoptiuus decesserit, habere eū etiam sui heredis † ius ad eius tantummodò r successionem *: vt non etiam legitima † iura ad familiā extranei patris adoptiui habeat, nec ipsa s ad eū communionem aliquam habeat: sed quasi extraneus ita ad illam familiam inueniatur.

Suprà dixit de adoptiuo remanente in adoptionem vsque ad mortem: hic dicit quid sit in emancipato. BALD.

¶ Sin autem per emancipationem iura adoptiua fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptiuum extraneum patrem, etsi moriatur intestatus, relinquatur: sed maneat tantummodò patrem naturalem cognoscens, tanquàm non fuisset ab initio in adoptionem translatus t.

Quę dicta sunt de adoptatis, locum habent qualitercunque sunt adoptiuati: quia ibi attendimus solum effectum, non curamus de modo. BALD. Vel sic: *Dicta superius habent locum in adoptiuis extantibus masculis.* SALYC.

¶ Quę autem de aliis adoptiuis u diximus, hęc sancimus etiā de his, qui ex Sabiniano senatusconsulto ex tribus maribus x fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos, & eos introducenda.

Dicta superius in filio in adoptionem dato extraneo, habent locum in filia, nepote, & nepte, & deinceps. Nepos tamen iste demum succedit auo naturali, si pater eius eum non præcedat in gradu. nam patre eum præcedente, non auditur. SALYC.

Quę in filio diximus in ado-

remansissent: vt *Inst. quib. mod. ius patr. pot. sol. §. fi.*

a ¶ *Naturalia.* id est, naturalia; vt esset oppositio de fratre adoptato à fratre: vbi videtur naturalia iura: sed certè non concurrunt naturalia: nec enim ab eis contrahit originem. ¶ Item nota hic duas a rationes vincere vnam: vt *in auth. de consang. & vter. fra. §. cùm autē hac. collat. vij. & C. de edict. diui Hadr. toll. l. fin. §. j.*

b ¶ *Procedat.* vt non agat contra testamentū patris: vt *C. eod. in princ.*

c ¶ *Cōcedatur.* per querelā de inofficioso testamento, vel alio modo.

d ¶ *Acquiri.* profectitia, non aduentitia quātum ad dominium: sed quantum ad vsumfructum. Item non castrensia, vel quasi. Azo.

e ¶ *Resecante.* ¶ Nota affectum b sanguinis remouere suspicionem: vt *ff. de ritu nupt. l. penult. §. de vno.*

f ¶ *Reuerti.* vt recidat in patriam potestatem secundùm P. Item quātum ad succedendum: sed secūdùm hoc etiam hodie perdit vtriusque patris successionem: & sic remanet vitiū, quod suprà dixi: ibi, *& iterum aliud vitium*, &c. Pone enim quòd auus, qui adoptauit, emancipet eum post mortem patris naturalis. Sed respon. non perdit, nisi c velit: nec d enim auus potest eum emancipare, nisi velit, scilicet filius adoptiuus: sed olim poterat secundùm Ioan. Sed videtur contrà *C. eod. ibi, cùm in hoc casu*, &c. Sed tu expone vt ibi primò dixi. i. Vel dici potest, imò non perdit: quia auus tenetur dare ei quartam, vel relinquere quasi filio arrogato e: vt probatur *Inst. eod. §. cùm autem. & ff. de inoff. test. l. Papinianus. §. pen.* Sed certè illud est verum in arrogatione, non in adoptione: vt *Instit. de hered. quæ ab intest. §. aliquam. in fin.* 3. Vel dic tertiò quòd non est verisimile f ita coniunctam personam venire ad emancipationē propter affectionem suā: vt modò dixi. ¶ Item quid si decesserit pater naturalis post emancipationem? Resp. sine dubio venit contra testamentum sui patris: sed & ipse auus g habet necesse eum instituere, vel exheredare cùm successit in locum sui patris: & idem de auo materno: quod est verum, si nullus alius est in medio: aliàs fortè contrà.

a Rationes duę vincunt vnam.

b Suspicionem omnē affectionem sanguinis remouere.

c Emancipari se qui adoptiuus patitur: desiderare hereditati adoptantis intelligitur.

d Emancipare inuitum filium naturalē adoptatum, auus non potest.

e Legitima ad rogatis liberis relinquenda.

f Prudenti non [illegible] inter personas coniunctas.

g Instituere, vel exheredare nominatim nepotē, qui in patris sui locū successit, auus, siue paternus, siue maternus debitur.

Si enim sim pronepos a licèt moriatur pater meus, remanet auus, qui est filius ad pronepotem & sic non habet necesse me instituere, vel exheredare: vt *j. e. l. §. quæ in filio.*

g ¶ *Sine lege.* id est, sine perfinitione, aliàs, perfectione legis.

h ¶ *Pristinæ cognationis.* naturalis scilicet paternæ.

i ¶ *In hoc tantummodò.* poterit ergo eum vocare in ius sine venia, secundū Azo. licèt P. contrà: vt dixi *ff. de in ius vocan. l. adoptiuū. in pr.*

k ¶ *Ex veteri.* i. secundum leges veteres.

l ¶ *Nexus.* non dixit patriæ potestatis: illa enim soluebatur secundū veteres leges: vt *Instit. eod. in princ. & ff. eod. l. j.* sed nexum cognationis: quia nihilominus in bonis patris naturalis admittebatur per bonorum possessionem vnde cognati, licèt non per vnde liberi, vel vnde agnati: vt *Instit. de here. quæ ab intest. §. admonendi. & §. at hi.*

m ¶ *Reliquiis.* vt succedat patri, & aliis, quos cōtingit naturaliter per vnde cognati: vt modò dixi. Accurs.

n ¶ *Legitimus.* i. legitimè aggregatus: vt succedat ab intestato. Azo.

o ¶ *Materna.* q. d. materna iura non abolebātur secundū veteres leges, quæ inducebant vnde cognati: vt C. [illegible] ibi, *naturalis fuerat cognatus.* Quis ergo ita dicet aboleri hodie paterna?

p ¶ *Etsi.* id est, quamuis.

q ¶ *Iura integra.* i. naturalia ad succedendum: non per vnde liberi, vel vnde agnati: vt *d. §. at hi.* quæ est contra: sed per vnde cognati: vt *in eod. tit. §. admonendi.*

r ¶ *Tantummodò.* non autem ad agnatos, vel cognatos huius patris adoptiui: sic & b legitimatus per curiam: vt *in authen. quib. mod. nat. eff. sui. §. filium verò eod. vsq.* & arg. *ff. eod. l. ante.* sed patri adoptiuo vna cū naturalibus, & legitimis succedere: vt *hic. & C. de suis & leg. l. si vt.*

s ¶ *Nec ipsa.* scilicet familia.

t ¶ *Translatus.* vt & *C. eod. l. §. sed hæc omnia manere.*

u ¶ *Adoptiuis.* datis extraneo in adoptionem.

x ¶ *Ex tribus maribus.* Tres c erāt patres, quorū quisque suum filiū adoptanti offerebat, vt eum adoptaret: ex quibus vnus adoptabatur. Vel dicitū erāt tres volentes adoptare: sed vni est, datus,

a Instituere, vel exheredare non nepotem, qui in locum patris sui successit, auum tamē habere, proauus non cogitur.

* quidam notant deesse: at non desunt in omnibus.

† Hīc est casus, quo quis suus heres intelligitur: cum tamen in potestate non sit.

* Hoc intellige etiamsi extent naturales, & legitimi filij.

† Vt consanguinitatis. *l. si n. ff. de adop.* vt agnationis. *l. qui in adop. ff. eod.*

b Tantùm distinctio non exclusiua casus similes hinc colligit, idque maximè attende circa [illegible] causa [illegible] Cl. [illegible] *verum posse.* [illegible]

c Ex trib. maribus adoptio quid esset, ad hunc locum explicatur.

480/C.IV.K.5-4, 2247-2248
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dans cui plus videbatur prouidendum, cum sit adoptatus eam maiori solennitate & facit *Iust. de hered. quæ ab intest. §. aliquam. & §. de decur. l. fin. in fin. tit. x.*

a ¶ *A patre dato.* f. alium extraneum.

b ¶ *Extendimus.* Sicut ergo filium * meum in adoptionem datum habeo necesse instituere, vel exheredare eius nepotem: sed hoc nisi filius præcedat nepotem: & hoc fabitiis *§ tamen, &c. vt ff. de milit. test. l. si filiusfa. §. §. & infra, de exhered. liber. §. pafiuum.*

c ¶ *Relinquere.* nisi faciat propter timorem legis Velleia: vt *in d. §. pafiuum.in fine.* quæ est cetera.

d ¶ *Liberalitate.* i. auctoritate, vel rescripto: vt *Leo Lamogatiuus.*

e ¶ *In adoptionem.* i. in arrogationem.

f ¶ *Indicitur.* quia non habet nisi adoptiuum.

* Filiū in adoptionem dati tenetur pater instituere, vel exheredare.

VIRORVM.] CAIVS. Olim & pater volebat dare filium suum in adoptionem, opponebat quod vendere alicui deinde alij: & ille rursus alijs: sic ab vnoquoque emancipabatur: poterat vsq; vendebatur bis vt seruus, & manumittebatur: quod non obseruabatur in filia: quia non erat necessaria plú vna emancipatio: exclusis ergo veteres circuitu flatuit Imperator per legem perfectam, vt si pater in adoptionē filium suum dare voluerit, scriptura interueniente, hoc iudici insinuet præsente filio, qui debet adopta-ri, & præsente adoptante.

g ¶ *Veteres circuitus.*

¶ Nota. circuitum * inutilem tollit vt *T. tit. j. §. j. & ff. de condic. Inst. l. dominus testamentum. & §. de donat. l. fin. in fin.*

h ¶ *Emancipationes.* cæpit enim esse quod ego dibi, & tu illi, & ille alii venderemus, vt filium, & sic ab omnibus emanciparetur: poterat vendebatur bis vt seruus, & bis manumittebatur.

i ¶ *Liberis.* f. in filia, & nepotibus ex filia. & §. vt *hic, & ff. de iuing. cæp. tit. 1. verum. §. filia.*

k ¶ *Manumissione.* vt & *tit. §. fin.* Sed certe iuni & fine actiuri *T. de fide infirm. l. emancipatione.* quæ est contra. sed illa litera aliter intelligitur quia erant acta perdita.

l ¶ *Et nō contradicente.* vt *inf. tit. j. Liberorum. & l. fin. & §. ex. l. 4. §. j. & l. in adoptionibus.*

Codex.

XII.

DE EMANCIPATIONIBVS liberorum.

Μιᾶς οὖν ἐξ ἑκάστου τῶν ἐξ ἀρχῆς νόμων, ἀκριβῶς ἀνελόντες τὴν ἀνάγκην τῶν κληρονομιῶν γραφῆναι, ἐκείνοις τὴν ἀκρίβειαν, ὁ Νόμος μετιὼν ἐφείλετο τοῦ φωτὸς, κἀκεῖ τὴν ἀλογίαν ἐξελόμενος.

Constantin.

Qualiter confirmatur patria potestas. Aliud est: nec qualiter diffiniatur. Vel sic: Qualiter confirmatur patria potestas. dictum est: sed quia illa solutiuæ per emancipationem, idē tenit de emancipationibus. Ano.

DE EMANCIPATIONIBVS liberorum.

TITVLVS XLIX.

Hic tit. est etiam de patria potestate non adoptiuanda quidem, sed restituenda. Restituitur certis modis lege sancta. Casu, vt est l. j. id est, morte patris, vel deportatione, & iure antiquo, si filius flamen Dialis inauguretur, aut filia virgo Vestalis capiatur, auditur Vlp. lib. Reg. tit. X. & iure nouo si filius augustus dignitatem quibusdam. Nouæ. 12. non emancipatus: vt Dubrei volunt sine lege, quia deficiente patri videtur esse patri vindicatum filij, qui incessuri patre demum se manifestis. Nam & mancipatus capitis deminutio non est. Restituitur etiam datione in adoptionem, si parenti detur: & emancipatione, de qua proprie est hic titulus. Et hæ quidem duobus posterioribus modis maximi iure legitimi filius capite minuitur: quia per venditionem imaginariam deducitur in servilem causam superioribus capite minuitur. Emancipationis, sive mancipationis nomine (vtrumque nomen idem potest) si modum, & simplicem nomine proprietatem significat, significatur venditio imaginaria, qua in iure se filiumfamilias, & libram certis verbis libripenda & quinque testibus praesentibus, est adnumerata pecunia: sed appellatio vna nomen significat esse filium quatuor, quod etiam ab diuersum nomen in mancipatione expressa fuerit, l. vlt.]. de donat. Aliud est pecunia vna, aliud nomen vna. l. si quis ante. ff. de adq. poss. Ait si non proprietatem in nomine, sed rei existum, & suum Qualiter, emancipationis nomine significatur vel quo per eam se alienatio rerum mancipi, vel testamentum, quod per ei, & libram appellatur, vel datio in adoptionem. vel, vt in hoc titulo, restitutio patria potestatis. Et emancipatio quid, per quam res mancipi alienantur, vel testamentum fit per ei. & libram prisce more, vna est, id eisque ea, quæ præter filium cæteri liberi in adoptionem dantur, vna mancipatio est, quam nos sequitur manumissio vlta: qua vero filiumfamilias patria potestate, vna mancipatio, & vna manumissio. At qui filius in adoptionem datur iure legitimo, trina est mancipatio, & bina manumissio: qua vero filiumfamilias patria potestate, trina mancipatio, & trina manumissio, prærogandam & in manumittendo liberos potestate parentum liberandos circumdari, circumagi, circumuerti in orbem: vt alia vinculum liberi abeant, qui vaticinari, & pastori respondere, hoc est expulsari, ablendi l. vlt. & Nouæ. 21. & hæc est legitima emancipatio ex XII. tabula. alia est ex Constitutione Anastasij. §. quia ea vel malit, quæ deraxit illa solemnitatibus fit ex rescripto principis ad preces patris editis, & insinuatio iudici competenti. l. pen. vt adoptatio bodie fit ex rescripto principis ad preces adoptantis edito, & insinuatio iudici, l. x. sapiē cit. pontim. Et hoc nudum nomen emancipationis retinet, re ipsa solemnia, quam dicetur: id est, venditione imaginaria, & nomine emancipationis relata ad emolumentum, & effectum rei. Alia est ex Constitutione Justin. quæ etiam nudum nomen retinet, & fit apud iudicem competentem sine rescripto, l. vltim. Omnes hanc inter voluerint: vnde voluntaria iurisdictioni nomen. nisi si quæ se intra causa iniuri emancipandi, & hoc sola est causa probata, §. cum autem. Instit. de adopt. l. 1. & hoc cit. & denuo pirmoque patrimonio filio emancipare, quæ vetum reliquit suum, l. 2. & vlt. hoc cit. l. vlt. Cod. Theo. de testam. dom. l. 8. §. de bon. possit. & vetustum patri dare premia emancipationis Constitutionibus definite, & secunda genere etiam adfine emancipatur: prima, & tertia proprio nomine. CVIAC.

* *Consensu dat iurisdictionem voluntariam, quæ extenditur ad faciendi, sive non subditos consentientes.* BALDVS. Vel sic: *Ista lex est digna repetitione, quæ consistit in duobus. Primo in materia iurisdictionis voluntariæ prorogenda. Secundo in materia iurisdictionis fictitiæ extendenda, vel restringenda. Non tamen est iurisdictio, quadam contentiosa sive contentiosi, quadam voluntaria fieri voluntarij, quadam fictitaria faciendi legis, & fictitia: & breuiter b.d. vt in text.* Vel sic: *Habent iurisdictionem à lege municipali potest illam exercere etiam inter non subditos consentientes: & valet apud omnes.* SALYCETVS.

BBBb 3 1. Imp.

480/C.IV.K.5-4, 2249-2250
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si lex.] CAIVS. Si pater filium suum apud magistratum municipalem, cui sola consuetudo municipalis iurisdictionem dedit emancipandi, emancipauerit an censet emancipatio, quæritur? Et dicitur quòd sic.

a Profectò, & consuetudine quæ pro lege habetur, quæ sunt iurisdictionis n. tamen Iuriscon. regula 3.97. sed obseruantiam priuatæ vtilitatis posse introducere. Balbus *de orig. iur.* 119.

b Videtur potius ipsi quoque esse. L. 9. T. *de bon. libert.*

c Lex pro consuetudine.

d Dominuti 3.

e Consuetudo fuerat ordinarium posset esse ad omnes alios ciues.

f Glossa hoc falsa.

a ¶ *Si lex* * *id est* b, consuetudo. sic] *ind. l. fin.*

b ¶ *Dominuti.* i. magistratib.* municipalibus, vt T. *de ind. l. fin.* (Sed nonne est non esset consuetudo, est tamen lex, quæ dicit, apud magistratum municipalé hoc fieri posse: vt T. *de magist. mun. l.*; etiam apud ciuitatem dicitur: vt *ff. de munic. vind. l. etiam. §. fin. & ff. ex l. emancipati*) Resp. sic: si modò ex consensu à scitebus, cimentrancedinatiè prædicta fuerunt hoc debuerat ordinarium. & non erat quia consuetudo d facit eum ordinarium ad omnes etiam alienigenas.) §. Vel dic, quòd dumpiri non e sunt magistratus municipales id quidem officiales, qui alia non habent iurisdictionē hanc, nisi consuetudo dare: & hoc placet. ¶ Sed quomodo consuetudo cius loci prædicat omnibus aliorum locorum: vt *ff. commu. prædi. l. vectigal. §. fin. & ff.* Resp. in voluntaria iurisdictione est hoc: sic ea fortè in contentiosa. Vel dic, ibi in contentiosa idē, & nō dicetur illius loci consuetudo tantùm sed generalis, infpectis eis, inter quos fit, magis, quàm in loco vbi fit.

¶ Item tot. hic ar. quòd iura, f & statuta illius loci, vbi agitur iudicii, sunt conferuanda: licèt aliter aliunde fit. Sed ar. contrà *ff. de emic. l. §. fundus. & ff. de vsufr. l. j. in princ.* Ex prædictis patet non esse contrà *ff. de iurisdic. ind. l. fin.* quia ibi de contentiosa dicit: vel nulla erat consuetudo. ibi, & iocitus vocabatur ibi eius. ADDITIO. Materiā huius l. videas latè, & pulchrè per Bar. *in super. l. omnibus populis. ff. de sum. trin. & ff. curb.* vbi eam latè examinat.

g Scriptum in emancipatione ad ex fit necessaria.

h Infrauenci quibus non est veritati: & alia modis probari possit.

Non est de mente principis tributare beneficia in alterius iniuriam. BALD. Vel sic: *Tuitiue qui non liberat filium, vel neptem à sua potestate, & rescriptum principis vt iniuriosum, super hoc non est firmandum.* SALYC.

IV. *Idem AA. & cc. Colon.*

NEc aliis h neptem suam liberare potestate cogitur, nec in cuiusquam initriam i beneficia tribuere moris est nostri *. Dat. Idib. Octob.

Abfint, & infans non possunt emancipari nisi ex rescripto principis rescribentis præsidis, vel iudicis competentis, vt partibus præsentibus audiri.

IN emancipationibus.] CAIVS. In emancipatione ex necessaria fit scriptura, quæritur? dicitur quòd non, vel si pater filium emancipauerat, & instrumentis scriptura amissa est, potest: an pauperes debent retractari emancipatio? Dicitur quòd non, & veritas possit aliter probari, vel si facta erat emancipatio, vel donatio per scripturam: non tam scripturam ipsam, quàm actus considerandus est.

c ¶ *Pertinet.* pace quòd emancipatio, vel donatio scribatur, sed aliud simulabatur, & tunc est simile T. *pign. vel. quod agi, per tarum. & T. de prob. l. cum precibus. &]. de don. l. nec ignorant.* 2. Vel dicit quòd in emancipationibus non est necessaria scriptura: & tunc est sic T. *de fid. inst. l. emancipationes. &]. eodem l. habemus.* loquitur de infante, vel absente. & L. *vit. proc. l. fin.* loquitur de adopt. quæ fiunt arg. contra g. Vel tertiò dicit, quòd licèt fit amissa h charta emancipationis, quæ tamen facta fuit, non nocet. si veritas patet. & sic potest loqui *hic. & d. l. supra. de fid. instr. l. emancipationes.* & sic concordant prædictæ leges] *eod. l. habemus. in fin. & T. tit.]. §. fin.*

NON.] CAIVS. Si pater dicat filio: fili, vis emancipari? non propter hoc emancipatio videtur fieri, nisi solennitas intercesserit, quæ est necessaria.

d ¶ *Non modò.* i * solennitate: & sic est T. *de pa. pot. l. abdicatis.* & arg. T. *de pact. l. conditionibus.*

e ¶ *Solenni.* scilicet: b auctoritate iudicis, vt *Infra. quib. mod. ius pat. pot. §. fl. §. præterea.* & argum. T. *tit.]. l. adopta.*

f ¶ *Cæsis.* patri patris mortè * *vel Infra. quib. mo. ius pat. pot. §. fl. §.*

tate principis interponat decretum emancipationis: infantis autem consensu non requiritur. BALD. Vel sic: *Per rescriptum principis iudici apud alia iniuriam, possunt parentes suorum liberos emancipare: accedente autem, vel postea illorum voluntate, nisi fuerint infantes, quorū consensus non requiritur. h. d. no. secundum* SALY.

V. *Imp. ANASTAS. A. Constantino P.P.*

IVbemus k ¶ licere parentib. i. patri, auo paterno, seu proauo, cęteriq; vlteriùs per masculini sexus personas cōtinua generis serie cōiunctis, si liberos, quos habētin potestate propria: id est, filiū, vel filiam, nepotem, seu neptē ex filio: pronepotem, seu pronepte, cęteroq; itidem per masculini sexus personas cōtinua generis linea sibi coniunctos, per emancipationē, vel absentes l, & peregrè degentes, vel in illū locis, seu regionibus, vel ciuitatibus cōmorantes sin iudicio verò non presentes, iuris sui constituere maluerint: supplicationibus porrectis meteri super hoc diuinū oraculum: hocq; m apud competentem iudicem, ad cuius iurisdictionem actus emancipationis pertinet, insinuare n, superq; precibus à semet oblatis apud eum deponere: vt hoc subsecuto, & auctoritate præcedente principali; plenissimum robur emancipatio sortiatur: & personę, in quas talis liberalitas o collata fit, & aliena potestate quasi à parentibus ex emācipatione manumissę liberentur: sī tamen ipsę nihilominus sub gestorum Pretificatione, vel apud eundem iudicem, vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare: vel ante preces oblatas, & factos apices promulgatos, vel

e Nolus mentione pro cōsensu solennitatibus delitio.

f Solennis actus dicitur, qui fit authoritate iudicis.

g Mors inter casus formalem nominatur.

h ¶ *Cansa.* No. non est dus locus quatenus varie fiunt voluntates hominum, vt *ff. ad Trebel. quæ prouent.* Sed arg. contrà L. *vit.]. l. cum ob. & supra de rer. alie. non alien. l.].*

Nec omni.] CAIVS. Malier à principe voluerat impetrare, vt suus filius cōpellereturcum emancipare. an hoc possit impetrare? Dicitur quòd non, neque referipum impetrātō tenet: quia princeps in alterius iniuriam non confuetis concedere rescriptum.

h ¶ *Nec omni.* q. d. nedū patet: & ellad hoc, quod aut. T. *de emic. mulier. l. §. fin. & ff. quib. mo. ius pat. pot. §. fl.*

i ¶ *Inuenit.* i scilicet patris, vel aui, vt cogatur emancipare. ¶ Et dic in iuris, scilicet magnam: sed parus tolerantur *ff. ne quid in loc. pub. l. §. §. fl. quæ à principe. & T. de proc. imp. ff. l. quotiens. & l. rescripta. & ff. de mil. l. §. quæ superiorē. in princ. & ff. de adm. tu. l. impubes. & ff. ex quib. cau. ma. l. ficiendū. & in q.]. c. mēc.* ¶ Sed quæritur, an ex iisdē causis, quibus pater compellitur emācipare, compellatur ecōtrā filius recipere emācipationē? Resp. non? vt *ff. de legit. & fin. l. quod non ratione.* Item quia non est eadem æquitas. ADDITIO. Aduertas quòd Bart. *in l. quidam rium filium. n.]. rel. ff. de verb. obl.* reprobat illam vltimam partem gl. dicens quòd licet pater cogitur ex causa emancipare filium: ita filius ex causa cogitur id recipere. per illam l. *quidam.* &c. De quo videas etiam Ang. Arc. *in §. fl. tit. quib. mod. ius pa. po. fol. in fin.*

IVbemus.] CAIVS. Si pater velit emancipare filium absentem: debet inserere à principe vt liceat sibi filium emancipare: quo impetrato offendat iudici cuiusmodi rescriptum, & doceat de filij consensu, nisi filius fuerit infans: quo casu non est requisitus consensus eius & sic fit eius emancipatio.

k ¶ *Iubemus.* loquitur hæc l. *de absentibus emancipandis*: & como de his loquitur *supra de vsu. l. illoro. & de legi. hære. l. §. ab eo. & l. de emancipatio.* & est hæc lex Anastasij.

l ¶ *Vel absentes.* sic.] citatur tota: vel à loco iudicij, vt fabricit. & sic ex eo quod fabricit, nota absentem esse, *quæ* abest à iudicio. sic accipitur *in authent. de vsu. §. pen. vel. vij. & plenè dixi T. de præscript. long. temp. l. fin.*

m ¶ *Mirum.* sc. diuinum oraculum.

n ¶ *Insinuare.* id est, demonstrare, & deponere, id est dicere se velle eo vti, & procedere ad emancipandum. & est simile de imperatione venia, quæ primò per rescriptum petitur, & postea apud iudicem causa probatur: vt T. *de tutipni vc. ata. iuspa. l. nemo.* & arguit *supra de adop. l. §. in fine.*

o ¶ *Liberalitas.* id est, emancipatio.

p ¶ *Sed gestorum.* Sic (ergo videtur in emancipatione necessaria scriptura: sic *supra tit.]. l. fin.* Vel speciale hic in absentes alia loquitur in adoptionibus: vt dicimus T. *eo. Lib. emancipationibus.*

a ¶ *Dego*

d Beneficia ab emancipatione cum alterius iniuria, vt hic, & l. 6. *mutata. Item quid in loco publico.*

l Absens dicitur, qui abest à iudicio.

m Emancipatio ad debet fieri incorporeis: scriptura.

480/C.IV.K.5-4, 2251-2252
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Depofuerint*, id eft, confenferint filij emancipati. ¶ Sic ergo nota * abfentem non emancipari intuitum, vel ignorantem: quod eft hodie generale: vt *autem, quod mand. notar. eff. fol. §. generaliter. eod. tit.* & facit *T. tit. I. l. ult in principio. §. I. tit. eodem in hac cafu.* &c.

b ¶ *Et fine confenfu*. nó tamen quód cú confenfu poffint: quia confenfu non poffunt.

c ¶ *Etiam hoc modo*. nó folúm alijs quibuftam: vt morte, vel delicto patris: quibus fiunt fui iuris filij etiam ignorantes: vt *iudic. quidem mod. iur. pat. pat. fol. §. I. & §. item autem.*

d ¶ *Figuratus*. i. fimulatus: vendiftatus eaim vno nummo.

e ¶ *Circumductiones*. Inextricabiles. Vide Hieronym. lib. 3. & Claudianum in *4. confulat. Stilicon.* *in fin.* & fcript. *in Nov. Et.* vbi de hac vt loquitur Imp. Item Ambrof. *lib. 1.* Epift. Vide fcripta ad *Rubr. de verb. oblig.* Cvtac.

f ¶ *Rhapifmata*. nil fortf verberabatur, & rapiebat femetipsú à verberibus: vt & hodie b in fpectaculis: licét illud pro ludo fiát. & ad hoc *in authen. contractus, quæ dicit. in princ. col. vij.* ¶ Cirenius *notat fic & ff. de condic. indeb. l. damnum. §. I. l. fin.*

g ¶ *Anaftafiana*, quæ eft *L. I. pro ei.*

h ¶ *Competentis*. fortf etiam extraordinarijvt *arg. ff. de ma. vin. l. etiam. §. fin.*

i ¶ *Vel legibus*. vt quia fane habent magiftratus municipiales. competit enim hoc iure magiftratus: vt *L. de magiftra. municip. l. 4.*

k ¶ *Confuetudine*. etiam & cui fic fortf magiftratus. ¶ Et fic nota quód confuetudo * dat iurisdictionem ordinariam: vt *L. eodem. l. I.*

l ¶ *Ab fua manu*. i. à potestate: vel quia etiam per manum capit. & habes *codd. inftit. quib. modis ius pat. potest. fol. §. præterea.* vbi fic mentio habitat I.

m ¶ *Legislatoris iura. L. de Codex.*

* Emancipari fuorum filij vel ignorantibus.

† Et. 30. doc. Cuiac.

* non infolitum hoc conceptum dici pro fuiftitutione. Cuiac.

† id eft habilis legis adiuncta. Cuiac. Quam nó habent defuncti cuiatum. Cuiac. ad tit. cod. 15.

* Sic in omnibus fere mend. in vno reperi perpetum fcriptum, in bonum.

* Vnum ingratitudo cum fit fufficiens reducendi ingratum in ad ingratitudinem, v. Romanum *fog. 114.*

* Ex C. Th. eft Arcadius. † al. Iuniano.

* Clémentia.

* Defunctus eft, *non fi, ang.* eft in C. Th. *Cuiac.*

a Vnum ingratitudo cum fit fufficiens reducendi ingratum in ad ingratitudinem, v. Romanum *fog. 114.*

* Ex C. T. K. R. *ex g. d. t.*

* Confuetudo dat iurisdictionem ordinariam.

* Inclufa ad dua vbi à Tribunatum. *Cuiac. d. Magum pro potestate.*

† al. ingratus in C. T.

* Sponfalibus fuitur fiunt thapifmata.

† Et C. T. K. R. *ex g. d. t.*

* Confuetudo dat iurisdictionem ordinariam: vt *L. eodem. l. I.*

* Ex C. Th. eft Arcadius.

† al. Iuniano.

* Clémentia.

* Defunctus eft, *non fi, ang.* eft in C. Th. *Cuiac.*

a Vnum ingratitudo cum fit fufficiens reducendi ingratum in ad ingratitudinem, v. Romanum *fog. 114.*

DE INGRATIS LIBERIS.

TITVLVS I.

Quorum fi beneficium emancipationis hic titulus offerit, quo patri datur adhuc ingrati aduerfus filiú, quem emancipauerit, per quam refcifla emancipatione in eius potestatem redit, fi ingratus fit: quod non eft, fi non reddat, nec fi negat, vel diffimulat: fi beneficium accepiffe fed fi patrem vituperabit adficiat, fi patrem verberet, & alia Conftitutio huius titulí legem emancipationis refcifla damna libertatis immutata mulcari voluerunt. Leges cum diuinum, per eminentiá XII tab. dicitur. Itaque legem Regia fignificari arbitror, cuius verba hæc funt. SI PARENTES PVER VERBERIT AST OLOE PLORASSIT, PVER DIVIS PARENTVM SACER ESTO: SI NVRVS SACRA DIVIS PARENTVM ESTO. Nam filium, aut nurum, facrum, aut facrum Diuis parentum fuit, quid aliud eft, quàm in facra, quibus fitiati funt, & parentum potestatem remeri, vt ab eis impuná necidi possint, videlicet fi impius manus eis intulerint: illi autem implouerint ius publicum, idque lex fiatur in filio agnoli, & vxore lus. I. nurus, quo in manu filij eft, quo atque fupplicet familiam, in qua filius eft. Paulo autem tam legem transferam in XII. tab. vt & cæteras leges regias de patria potestate, non eft dubium. Item aut Conftitutio, emancipatione refcifla. Aliás emancipatio refcindatur poft mortem patris à patrono data bon. poffeffione contra tab. filij emancipati præterita. Lfed eum patronus. ff. de bo. poff. l. iij. §. & emancipatus. ff. de bo. pof. con. tab. l. ó aliquis. C. Th. de bo. pof. Aliás nihil patre. Mor filio fraudi eft. alia vitia. Regula eft, emancipatus liberos in patriam potestatem iuniens nó reuertit. l. vlt. ff. de lim. qui fuat fui, vel al. iur. Sed excipitur cauía ingratitudinis, fiscal regularitter iuniti non emancipantur, fed excipitur iufta cauía, vt quia fi quis liberos emancipatos fic poffet dici ab eorum ingratitudinis non poffe eum redigi in potestatem: quia dunc iniuriam intelligitur accepiffe beneficium, & regulá iuris, Iniuria beneficium non datur, fic accipi, vt mulcari accipere nequit datur, fi non accipiat, neque fi accipiat: quia, vt Seneca ait, non accipere fed pauere videtur. & nemo accipiendo obligatur quod ille repudiare non licuit, fed in aliam fententiam me vocat filium patronus & ingratus? definitio fuperà relata. Cvtacvs.

Filius emancipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriam potestatem. BALD.

1. Imp. VALENT. VALENS, & GRATIANVS AAA. ad Protectorem p.v. †

Filios, [& filias, cæterólque liberos] * contumaces, qui parentes vel acerbitate cóuicij, vel cuiuscunque atrocis iniuriæ dolore pulsaffent * leges † emancipatione refcifla * damno libertatis immeritæ * multari voluerũt. Dat. XII. Kalendas Septembr. Mediolani *, Lupicino, & Iouiano † Coss.

DE POSTLIMINIO reuerfis *, & redemptis ab hoftibus.

TITVLVS II.

Perinde enim hic titulus ad conftum patria potestatis. Nam in eo intuiguimus patrum ab hoftibus capiunt definere habere filios in potestate: poftliminio vero reuerfum tum filios, quibus omnia fua in potestate recipere: quia fugitur vetó in ciuitate fuificiá eft omnium ab hoftibus capiunt fuiffe, & hoc eft, quo dicitur filius poftliminio. Alia eft filius legis Cornelia, quo capitum defunctus apud hoftes in

DE INGRATIS liberis.

Qualiter eorum fiunt, de potestate parentis per emancipationem, dicit: illic erítvel qualiter retrahitur in potestatem per ingratitudinem, dicit.

Filios,] CARVT. Pater emancipauit filium: eximit ei poftea ingratus: an poffit eum reuocare in potestatem fuam quæritur? Et dicitur quód fic.

a ¶ *Poftliminio*. pro his vtiá cauía poteft exhereditari: *in auth. vt ex de appel. cog. §. cauía. &* §. *fi quis de portione cal. noip.* Et nota difficilis reuocari filium, quem liberum, qui ex loui cauía reuocatur: vt *L. de libert. & eorum lib. I. fi manumiffus.*

b ¶ *Refcifla*. fed quo iure? Refpon. officio iudicis: vt *ut. ff. de lib. & eorum lib. I.*, licét alij per accufationem ingratitudinis: vt *ff. de pater. I. fofcia. §. patronus. & T. de II. & eorum II. I. pen.* vbi cadé dicitur de liberto. alij putant per vitem rei vindicationem: vt *I. de rem. de. I. lib.*

c ¶ *Immerita*. nec enim meruerat habere bonum, & fine malitia: *I. de rem. de. I. generaliter.*

DE POSTLIMINIO reuerfis, & redemptis ab hoftibus.

Qualiter b reftituitur patria potestas per ingratitudinem, dicit T. tit. I. vbi qualiter per ius poftliminij: fed quia & hi quandoque redimuntur, & de hic fabitur.

480/C.IV.K.5-4, 2253-2254
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ex duobus.] Capti. si mulier cum marito ab hostibus capiatur, & fili concipiat, & pariat, & ambo reuertantur: ne patres habent postliminium, quæritur? & dicitur quod non, de stricto iuncquia ille solũ habet ius postliminij, qui ab hostibus captus est: quod non erat hicde inquiunt tamen persona patris, & matris habebit ius postliminij. Si verò mater tantùm redeat, quantum ad matrem erit pater legitimus: sed quantum ad patrem non ipsorũ habendus est: vade pater non erit heres, sed matri: quia lex Cornelia fingit eum qui apud hostes decessit, primo hora captiuitatis decessisse.

a ¶ Lex matrim. vel propium nomen, vel appellatiuum est eius quæ ex captiuis nascitur. Accvrs. Florent.

b ¶ Nota. & concepta apud hostes nalis habent semper ius postliminij: etiam sola redeunt: quia habentur pro natis: vt ff. de statu hom. l. qui in vtero, & §. fi. Accvrs.

c ¶ Filium. in potestate, & improprie dicit, redditur ff. de ver. sign. l. verbum reddendi. & ergo omnes habent postliminium vt ff. eodem. l. filium. in principio & ff. ex quibus caus. maj. l. ab hostibus §. non minus. & ff. de statu. & legit. hered. l. §. pueri.

d ¶ Duxit. i. reduxit.

e ¶ Secuta. sic singulæ b filia sine patre, & sic b sperta: & matri iure postliminij succedit: vt ff. de testamentis. Mytij inferiorin. de testat. Lupus hofm. ff. de sup. & pub. Cuiac.

f ¶ Nam filio. bene dicto parentum restituto, &c. nam, &c. vel ad personam, &c. ¶ No. c ergo tres casus. aut enim apud hostes concepti, & natus redit cum patre & matre: aut cum patre tantùm: aut cum matre tantùm: primis duobus casibus habet postliminium: licet in secundo sit spurius: tantũ matri, & non patri succedat: ex lege Cornelia fingunt mortuus pater prima hora captiuitatis, & ibi duo fuit in hac. Tertio verò videtur filius sine matre: & mortis fingitur defunctus in ciuitate, qua captus est, ac proinde in ipso articulo capitinitatis filius mortis eius intelligitur fui iuris effectus. Intelligunque etiam ex hoc tit. filium captum ab hostibus desinere esse in potestate patris: sed remanere iure postliminij reuerti in eiusdem potestatem, l. 10. & 11. ibi mortuum, ex lege Cornelia pro eo habetur, ac si mortuus fuisset, dum capiebatur. Itaque capitibus patris, aut filij non in plenum restituit patrium potestatem quandiu patre vitam propter suffragij interitu Constituentium: id est propter filij postliminij, l. pen. ff. de statu, & legit. hered. eadem ratione, & respectu, vt quinto, in addito, quibus ex casu, ma, seruatur separatim ab hostibus pro filiali quia capitinium non est plena, aut certa servitus. Postliminii est Constituto iure potestatis qua suffragiis amisa non capitinium, non abrogat, l. filii Institutio, §. l. ff. de hos. instit. & plenius, l. postliminium. ff. de cap. & postlim. Iur amissa vel recipienda ab extraneo, & in statum postliminii restituenda inter mas, ac liberos propatis, regnij, moribus, legibus constituuntur. Mocrib. id est, iure gentis, vt l. 8. ff. de rit. nupt. Legibus: id est, iure ciuili. Et ab extraneo quia non tantũ cum hostib. sed etiã cum extraneis non hostib. postliminiũ est l. 1. §. in pace. ff. eo. ad cum fœderatis, & liberis, licis extraneis fuit. l. 7. eo. quod tamen Ælius Gallus non probat apud Festũ, & quidem adimendum esse dicit Obiter. si. vnde, & hoc regerit, se esse legendum ille loco Festi, quo ex Ælio Galli scribit de postliminio. Igitur, & mulier, & natus redit vnta est postliminio recipiendi, quæ servat, & cetera explicabit, vt docui redit iura. In superiorib. definitione, inter non, ac liberos propatis, regnij, vt Ælius Gallus. Restituuntur id est inter propatis, & regni, natiuitatis, & cinitatis peregrinus ciuitatis, quemadmodum per recipiendum redeuntur res recipiendæ ut, illud animadvertendũ, res genera capiuorum, res fuit casus postliminium in hoc titulo propositi. Eorum, qui ab hostibus redeunt in patriam, non commercio redemptos sed vel vltrò dimissi ab hostibus, vel fuga elapsi, vel victoria militum recuperati: & hi illicò omnia iura pristina iure postliminij recipiunt, quæ modò integra manserunt: ad ea verò, quæ interim amiserunt, in integrũ restituuntur: ideoque hi, qui ex vi apud hostes concepti, & edati sunt. Et eorum, qui apud hostes moriuntur, ad quos pertinet lex Cornelia, de quo l. 1. & 9. infra eodem titulo. Et eorum, quæ eiusdem ciuitatis ciuis sua ac redimit ab hostibus, qui non suum redemptori servit, vt si eo extraneus à dominio redemisse: sed remota libori suum. Verbum reuerti non illicò postliminiũ habent: quandiũ non ad pro libera habeantur, quibus pretiũ sui filiorum redemptori, aut ei quinquennio servierint. denique plena libertati statim non restituuntur, nec tamen interim ei esse servus redditur argumentum est, quod filij ex eo post redditionem suscepti non eadem, quo ipse vlucrale redditori tenentur. l. 8. & quod in sua potestate habent, quando defuncto redditori adeuntur, sua obligati esse videntur pretia, quod eiusdem iuniis solunt, & ut quibus hæ debitor creditori per iudicem. l. & aut depositi, & obligatus, & quod mutuum à redemptore, vel liberati soluere, aut remissio pretio, inter liberos non sunt, l. 1. 11. 13. Videntur redemptori non deberi pretium non magis, quàm vitius, aut vsuras aliquod & ciuiuni humanitate, & misericordia hac captiua profuerunt, quo ratio prætaxatur in matre, l. 17. sed non in extraneis, in quib. pretio est commuta, & publica vtilitatis ratio, vt aut l. 8. & vt. ne non data repetitione pretij tardiori fuit humanitas ad matrem humanitatis effecta, redditorũ diffuse captiuos. Cyiac.

Conceptus in captiuitate patris, & matris, reuertens cum patre, & matre, sequitur patris originem: & si reuertatur solum cum matre, & pater apud hostes moritur: matris tantùm originem imitatur. Bald.

I. Imp. Severvs, & Antoninvs aa. Oriundæ *.

Ex duobus capiuis Sarmatia * † nata b, patris originem ita secuta videtur, si ambo parentes in ciuitatem nostrã redissent. Quæquam enim iure proprio postliminium habere non possit, quæ capta non est: tamen parentum restitutio reddet patri filiam c: qui cùm ab hostibus interfectus sit, matris duntaxat conditionem, quæ secum filiam duxit d, videtur necessariò secuta e. nam fictio f legis Corneliæ quæ legitimos apud hostes defuncto constituit heredes: id eam, quæ illic suscepta est, non pertinet: cum eo tempore, quo captus est, diem suum pater obiisse existimetur. PP. sine die, & consule.

Redempta ab hostibus, hoc pignoris retinetur, donec redimatur: & si quis redimit liberam mulierem, quam sibi pactã in matrimonio copulauit, videtur secundum pignoris domisse. Bald.

II. Imp. Gordianvs a. Publiciano.

Ab hostibus redempti, quoad exoluatur pretium, magis g in causam pignoris b constituti, quàm in seruilem conditionem esse detrusi videntur: & ideò si nummi i eo nomine expensi donatio intercedat, priscinæ conditionis eos reddi manifestum est. Proinde si ab hostibus redemptam, post dissolutam veluti naturalis pignoris vinculum, habere in matrimonio cœpisti: nihil est quod de statu eius, seu liberorum communii, debeas pertimescere k. PP. Id. Id. Iun. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Capto ab hostibus dabus dari curator sub idoneo fideiussore ad bona conseruanda, ne dissipentur. Bald.

III. Imp. Diocles. & Maximian. aa. Pan.

Cvm cognatos tuos nondum postliminio regressos * adhemes: sed adhuc in rebus esse humanis, & bona eorũ fraudibus diuersæ partis dissipari interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum l sub obseruatione * confuta constituere, qui stipulante seruo publico satis idoneè dederit. PP. V. Kalend. Septemb. Diocletiano III. & Maximiano Coss.

Incertus de morte testatoris, vel eius, cui ab intestato succedere, heredit atmo non potest nec desiderare, nec pacisci super ipsa hereditate: sicut fallum ipsa iure non tenet: & cum postea erit certum de morte, poterit hereditas adiri, & bonorum possessio peti, etiam si per prius esset renunciatum tempore dubio ante dicti. Bald.

IV. Idem

a Singulæ est dicta interdum sine patre.

* Legendum Tertia, Pandi. de prouincia Myrij inferiorin. de testat. Lupus hofm. ff. de sup. & pub. Cuiac.

† vl. formatus, vel formatus.

b Sperta sine patre esse fingunt.

c Prima apud hostes concepta, ut habent postliminium.

d Filium sine matre: & matre.

e Collectum nomina.

f Pignoris liberari potest donatione, vel matrimonio.

g Curator qualiquos bonis capiuos datur.

h Curator bonis cuiusque adiuncta datur.

480/C.IV.K.5-4, 2255-2256
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

NEr.] CAEVA. Heredem capi, ab hostibus, quod filiam, an viuat, vel decesserit, adiri non potest: nec super bonis suis facta vsucapio, vel adiudicatio nosse. Si ergo matrem tua apud hostes detestis, & hoc mecum est: agnoscere poteis bonae. poss. in bonis eius delatam: nec obstat tibi, quod à te in bonis eius pro parte gestum est, antequam scires eam decessisse.

a ¶ *Hoc mo.* id est non solùm successores nostros non praeterire: sed nec non, quis bene sciamus hoc, quod fabricati, *hereditatem, &c.*

b ¶ *An captam.* de matre dicit: forsan fortè in parcina hereditate: vt *l. de fun. & legit. Lapod.* Vel ibi non desiderantur scientia quoad transmissionem.

c ¶ *Cognoscitur.* dic vt *l. fil. mater. l. fi quidem.*

d ¶ *Transigi.* vel * peccici, cùm sit turpeiv. *de pac. l. fin. & de inofficiosis. l. fi quando.* §. j. neque pro bonis geri: vt *§. de aequ. hered. l. nominem.* non repudiari, vel additive *hic proximè dicit. & §. de acquir. hered. l. cuiqui hero §. pomelo & l. qui superstites.* & facit *l. filiae. mater. l. fi quidem vivit.* Sed quid si vendidit tam filius talis hereditatis, an poteis vindicigi obstabit exceptio rei venditae? Videtur quòd nocet arg. *§. quorum legat. l. j. §. quod aut praetor vulneratur. in fin.* Sed argum. contrà *§. de vsucapio. l. cum vir. & §. de fundo dotal. l. penult.*

e ¶ *Indicari.* aliis indicari: & aliis vindicari. Sed si indicatum fuerit contra eum, an poteis cognitus, quod si mortuus, poteis repelli per exceptionem rei indicatae, si agat? Videtur quòd nocuerit. *§. quo legat. l. j. §. quod aut praetor vulneratur. & in fin. hoeres l. &* quia ex alia causa agit: vt *§. de accept. rei iud. l. fi mater. §. eandem.*

f ¶ *Pode.* quod dixit in genere: dicit nunc in specie.

g ¶ *Interfectus.* decessitat enim filius in medio: de quo filio habita est mentio *l. in principio. hoeres l.*

h ¶ *Nil officiosius.* Immò videtur quòd obstare, fiscium à domanis: vt *§. de dona. l. quidd. §. fi.* quae est cùm. Solut. Specialis casus in domino. c. 1. Vel ibi obstabat est vincere hic dubium erat. 2. Vel nò repellitur ibi quia domanis: sed quia indigenis repellitur.

i ¶ *Non non redempcam.* vbi enim est hoc pignoris: vt *l. ord. l. fi.*

Cum & postliminij.] CAEVA. Captus ab hostibus si redimatur ab aliquo, & pretium redemptori restituat; postliminium statum recuperat. Si verò redemptor pretium recuperare noluerit, compellet eum praeses prouinciae.

k ¶ *Restituant.* restituti sunt quidem statim facta redempcione: sed postea accepto pretio sic restituuntur, ac si non fuerint captoti antè.

a ¶ *Vicinis de hereditate reliquerat, pactiti, & in ea si hereditem gerere* [illegible] *est.*

* *Appellatur* CIVIBUS EX LEGIBVS, *ex lege Cornelia* [illegible] *& Ferrariae, & ego* [illegible] *Cuiacius.*

b ¶ *Barbari qui* [illegible] *vide AL. in Libriga. de rei formalia* [illegible] *C. l. fi. de iudic.*

c ¶ *Domani* [illegible] *nihil* [illegible] *in* [illegible] *quia* [illegible] *ne* [illegible] *dominio si fiscus* [illegible] *potest. & res domani* [illegible] *quod indigenis, ordinij, Iulius.*

* *recepto, in omnibus.*

17. *Idem AA. & CC. Hermogeni, & alij.*

NEc nos * praeteriit, hereditatem eius, quam incognitum erat ab hostibus interfectâ, an captam [b] esse, à filio adiri non potuisse: quoniam eorum bona, qui in hostium potestatem redigunturs, eo demum tempore successionis iure acquiri possunt, cùm capeos apud hostes mortuos esse cognoscitur [c]. Nec super facultatibus eius, cuius incerta vita, ac fortuna fuit, transigi [d], vel iudicari * potuit. vnde * posteaquàm apud hostes matertera vestram fati munus implesse innotuit, tunc vobis licentia permiritur agnoscendae per bonorum * possessionem successionis [e]: non officientibus [h] enim his, quae perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compendium ad vos pertinet. PP. V. Kalend. Iun. ipsis AA. IV. & III. Coss.

Filium profiscio legionis restituens à Barbaris, recuperat postliminio libertatem: nihilo proprietas data profiscio legionis. BALD. Vel sic: *Captiuus sui domanus sine vlla pretii flatum habet iure postliminij, & nihil solutus tenetur. h. d. nat.* SALYC.

7. *Idem AA. & CC. Vsfa.*

CVm non redemptum [i] ab hostibus filium tuum: sed sine vllo contractu traditum à Barbaris † praefecto legionis dicas, postliminij ius locum habuit: & illicò * ingenuitati suae reddi eum praeses prouinciae iubebit. PP. XVI. Kalend. Iun. ipsis AA. IV. & III. Coss.

Quibus offerente redemptionis pretium, debet redemptus profiscio restitui libertati. BALD. Vel sic: *Redemptor compellitur iudicis officio pretium redemptionis recipere à captiuo.* SALYC.

7. *Idem AA. & CC. Iulio.*

CVm & postliminij ius, & communis vtilitatis ratio exigat, vt si qui captos ab hostibus redemerint, accepto precio redemptos suae ingenuitati restituant [k]: proponaque redemptorem tuum noluisse oblatum precium à te, vel ab alio recipere: praeses prouinciae efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, & percepto * eo, quod precij nomine dependitur, status [l] securitatem non inquietare [m]. PP. Kalend. Februar. Tiberiano, & Dione Coss.

Mulier, quae redimi puellam ab hostibus, & postliminio, pretium peruenire; pretium statum recuperat. Si verò redemptor pretium recuperare noluerit, compellet eum praeses prouinciae. SALYC.

Redimuntur. restituti sunt quidem statim facta redempcione: sed postea accepto precio sic restituuntur, ac si non fuerint captoti antè.

d ¶ *Transigi.* vel * peccici, cùm sit turpe. vt *l. de pac. l. fin. & de inofficiosis. l. fi quando.* §. j. neque pro bonis geri: vt *§. de aequ. hered. l. nominem.* non repudiari, vel additive *hic proximè dicit. & §. de acquir. hered. l. cuiqui hero §. pomelo & l. qui superstites.* & facit *l. filiae. mater. l. fi quidem vivit.* Sed quid si vendidit tam filius talis hereditatis, an poteis vindicigi obstabit exceptio rei venditae? Videtur quòd nocuerit arg. *§. quorum legat. l. j. §. quod aut praetor vulneratur. in fin.* Sed argum. contrà *§. de vsucapio. l. cum vir. & §. de fundo dotal. l. penult.*

e ¶ *Indicari.* aliis indicari: & aliis vindicari. Sed si indicatum fuerit contra eum, an poteis cognitus, quod si mortuus, poteis repelli per exceptionem rei indicatae, si agat? Videtur quòd nocuerit. *§. quo legat. l. j. §. quod aut praetor vulneratur. & in fin. hoeres l. &* quia ex alia causa agit: vt *§. de accept. rei iud. l. fi mater. §. eandem.*

f ¶ *Pode.* quod dixit in genere: dicit nunc in specie.

g ¶ *Interfectus.* decessitat enim filius in medio: de quo filio habita est mentio *l. in principio. hoeres l.*

h ¶ *Nil officiosius.* Immò videtur quòd obstare, fiscium à domanis: vt *§. de dona. l. quidd. §. fi.* quae est cùm. Solut. Specialis casus in domino. c. 1. Vel ibi obstabat est vincere hic dubium erat. 2. Vel nò repellitur ibi quia domanis: sed quia indigenis repellitur.

i ¶ *Non non redempcam.* vbi enim est hoc pignoris: vt *l. ord. l. fi.*

Cum & postliminij.] CAEVA. Captus ab hostibus si redimatur ab aliquo, & pretium redemptori restituat; postliminium statum recuperat. Si verò redemptor pretium recuperare noluerit, compellet eum praeses prouinciae.

k ¶ *Restituant.* restituti sunt quidem statim facta redempcione: sed postea accepto precio sic restituuntur, ac si non fuerint captoti antè.

l ¶ *Statum.* vel.

m ¶ *Inquietam.* scilicet compellet.

Fodissima.] CAEVA. Vna ingenui quandam ab hostibus redemit, & eam prostituit: redempta ad matrem fugit custodiendae pudicitiae causa: cum mulier indigna sit pretii recipere, adiuncta est penetem tuta erit. VIVIAN.

n ¶ *Ad te.* scilicet patrem. ACCVRS.

o ¶ *Solebat.* maximè, *ut §. de pignor. act. Lege quarto. §. fin.*

p ¶ *Ex miseriae.* id est ex miseria necessitate seruiendi extracta. & facit *l. de opsic. mul. l. fi inmoro.*

q ¶ *Prostituit.* scilicet praeses prouinciae.

Praeses.] CAEVA. Mulier capta redempta, si pretium soluerit redemptori, vel quinquaginta seruiente, pretium consequetur. Sed quid si filius post redemptionem peperit, iure pignoris: an non erit obligatus pro precio. ACCVRS.

r ¶ *Nolebat.* postquam solutiti pretii, vel seruititi per quinquaginta.

s ¶ *Parum ignorat.* id est bene sciit. *sic supra de rem. sed. l. fi. pactis.*

t ¶ *Pretiequam.* idem si non. *l. mil. Lemmerio.*

u ¶ *Ne pignoris.* abundant, ne, propter dictionem, nulla. ¶ Et nota speciale. nam aliud est in alio pignoratione nata sunt pignori: vt *§. de pign. l. pro re pignor. in princ. & l. Proinde. §. fi manciplia.*

Afrum.] CAEVA. Filius ab hostibus captus, si pater in civitate medio tempore decedat, & ille restituatur si tempore, quo capiebatur, erat in patria potestate: iure postliminij erit patri suae heres, & ne testamentum fecerit pater, sine non: & res hereditarias à quolibet possidere vindicabitur: si fuerit eo praesente, & reuertio vitaeque, vel praeseripsit. VIVIAN.

v ¶ *Medio tempore.* id est post captum ante reditum. ACCVRS.

a ¶ *Lex Cornelia.* Quae hic non ad emersum filium: sed ad patrem referenda est, qui decessit apud hostes: *in l. vlt. §. quidd. ex causis mater. in integrum restit.* Cui ao.

y ¶ *Lex Cornelia.* Immò debet dicere ius postliminij, quod b fingit capteti ab hostibus, ac quo emersus est: at lex Cornelia fingit eo, qui

* *vbi.*

b *Postliminii, & lex Cornelia diuersimodo fingunt.*

BBBb 3 qui

480/C.IV.K.5-4, 2257-2258
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui decessit, ex hoc decessisse, quo fuit captus: vt *Institutiones non est per fuerre rebus. §. fin. Resp.* lex Cons. ad multa capitula pertinet, quorum vnum est, an possit iuditium capitis ab hostibus, dum est captus: vt *ff. de bonis damnat. Libr. institutionis. §. 3.* & de hoc erat quæstio in l. illa. Vel dic & patrem fuisse captum, & ibi decessisse. Vel aliter lex Cornelia vocat filium ad hereditatem, vt suum heredem: vt *ff. de testis. Libro Cornelia.* At ius postliminij vocat eum ad hereditatem: sed non vt suum heredem: vt *ff. ead. Libro postliminij.* ACCVRS.

a ¶ *Vicies*, quadricenties, si res sint vilioris pretij, tricenties, vel 2. vel xx. vel xxx. ann. & facit *l. de rei vindic. l. mulie. & l. ex quibus caus. ma. l. fin. & l. quibus non ob. long. temp. præscript. Lib. hostibus.*

Sicut.] CAYVS. Sicut liber ab hostibus captus, & reuersus, iure postliminij status pristinum recuperat: sic seruus ab hostibus reuersus domino restituitur: si ergo ancilla patris tui erat capta ab hostibus, & reuersa, nec redempta, ad patrem tuum, vel ad te, qui ei successisti, pertinebit. VIVIANVS.

b ¶ *Sicut liberis.* sc. hominibus. Vel dic: id est filiis, & de vtroque habes *Institu. quib. ead. iu pat. pot. sol. §. fi ab hostib. & §. ipsi quoque.* ACCVRS.

c ¶ *Sic servi.* seruus * in armis, & velle, & similitudo, quæ tuipsi amittunt: vt *ff. ne. l. 3. & 14.* Item in seruis intelligo, si tamen in potestate domini, vel inter domini prædia fuit, licet in liberis fuerim, cum fuit intra limina imperij: vt *ff. ead. l. fin. & l. in bello. §. manumittendo.*

d ¶ *Redempta est.* Si ergo donata esset aliqui, nihilominus habet postliminium: b autem est redempta, fuerim fuit redimentis. vnde & manumittis, & necessarius est ei heres: vt *ff. de deposit. hæred. l. si seruum quis. & ff. ead. l. in bello. §. manumittendo.* Diffingunt tamen: quia si filius alienum redimit, perpetuò audiens domino precii offerendo: si ignorans, & credens esse vendentis, audiens dominum intra triennium, non vinit: vt *ff. ead. l. in bello. §. si quis seruum.*

Si liberum.] CAYVS. Si libero ab hostibus capto in, qui redemit, ius pignoris remisit, non erit libertus, sed ingenuus: vnde & redempto decedente, filius eius obsequium non debebit.

e ¶ *Matrem sæpe* licuit potest pro re agi interdicto de libero homine exhibendo: vt *ff. de libero homine exhibend. l. 1. §. 5.*

A hostibus.] CAYVS. Capta ab hostibus, & non redimatur: sed virtute commutationis militum, fuerunt hostium potestatem qualiter, pristinum statum recuperat: si seruus fuit, domino restituitur: nec apud milites, per quem status hostium potestatem, remanebit: cum miles aliium defensor esse debeat, non dominus.

f ¶ *Ab hostibus capti.* & intra præsidia hostium deducti: ante enim manet ciuis, nec fit seruus: vt *ff. ead. l. postliminij.*

g ¶ *Recipiunt.* vt *Institu. quib. modis ius patriæ potest. sol. §. fed & qui captum.* ACCVRS. FLORENTINVS.

h ¶ *Non dominum.* non militem debere defendere. Inde est quod dicitur à militia. l. 8 à duricia, quam sustinet pro nobis: vt *ff. de milit. testam. l. 1. §. fin.*

Sic.] CAYVS. Ingenuus ab hostibus captus, & redempta, si in, qui redemit, eam seruitutem copulauit sibi, tacitè remisso pignore pristinum recuperat statum.

i ¶ *Tibi remisse.* tacitè, & est argumentum. *T. de servis liber. l. libertus. & Institu. ead. l. 4. & l. 5. §. filiorum.*

Pa.] CAYVS. Mater ab hostibus capta, & ibi decedente, an filia reuersa ratione legis Corneliæ possit successionem matris vindicare, quæritur: Et dicitur quòd sic: nec ibi obstat quòd medio tempore erat in seruitute: quæsitas res per maternam successionem sibi quæsitas posse vindicare.

k ¶ *Iure postliminij.* inò legis Corneliæ: vt *T. ead. A captum.* quæ est contra. Sed. vt ibi. ACCVRS.

l ¶ *Ipsa.* filia.

m ¶ *Pergente.* scilicet ex reuersa: & sic pergentes est vigor illius seruitus, scilicet quòd fuerat capta.

n ¶ *Nec tibi.* nunc in specie matrem perfecisse.

o ¶ *Fortuna.* id est infortunio.

Si qui.] CAYVS. Liber captus, & redemptus iuratim quoslibet pecuniam soluerit, vel per quinquennium seruierit, in seruitio remanebit: si interim obsoniat ei aliqua successio, vel defuntur, an eam vindicare possit, quæritur? Et dicitur quòd sic, vt ex ea pretium soluere possit.

p ¶ *Pietas.* hic * enim seruus est: sed vinculo pignoris addictus, vt *superà eodem. l. 3. & ff. de collat. l. qui testamento. §. 3. & ff. de legat. 3. l. 5. fi. §. fin.*

Commercio.] CAYVS. Si captum quis ab hostibus redemit, & interim, dum in seruitio est, filios ex seruo procreauerit, an soluere ea pretium, liberi ingenui remanent, quæritur? Et dicitur quòd sic. VIVIANVS.

q ¶ *Ex seruo.* nec enim patrem, sed matrem * sequitur: vt *T. de rei vindicat. l. partum.* ¶ Et quòd dicit *medio.* i. post redemptionem, & ante redditionem pretij.

r ¶ *Pietatem.* etiam ob reddito pretio pro filiis: vt *T. ex. l. profes. Liber.*]

XIII. *Idem AA. & CC. Quartino.*

SI is, qui te ab hostibus ingenuum captum commercio redemit, sibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarum, & voto futuræ suæ sobolis, vinculo pignoris tibi remisso [1], reddi natales pristinos rationis est. S.V. Id. Martij, CC. Coss.

Filia iure postliminij succedit matri. BALD. Vel sic: *Filia reuersa ab hostibus succedit matri in cuiatis mortua, purgatur vnjus defectus captiuitatis, postliminij filiaus.* BALD. *Et res hereditarias vindicat.* SALYC.

XIV. *Idem AA. & CC. Severo.*

IVs postliminij [k] filiam (rebus humanis exempta matre, dum in seruitutis ipsa [l] necessitate per captiuitatis causam fuit) euentus purgato [m] vigore, ad eius legitimam inuitat hereditatem: nec tibi [n] medij temporis fortuna [o], quo minus res maternas successione quæsitas persequi possis, iniuriam fieri patimur. Scripe. XVI. Kalendas Aprij. CC. Coss.

Redempta vitam antequam offerat pretium redemptoris sui, succedit parentibus suis. BALD.

XV. *Idem AA. & CC. Maximiano* †.

IS, qui liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, etiam antequam restituatur pro eo data pecunia, successionis intra sibi vendicare fauore ingenuitatis potest [p]: vt ex ea possit pretium pro se datum exoluere.

Filius sequitur conditionem matris quoad libertatem. BALD. Vel sic: *Filij concepti, vel etiam nati ex patre, & matre captiuis, patre ibi mortuo, matre verò redempta, reuersi intelligentur ingenui.* SALYC.

XVI. *Idem AA. & CC. Basilidæ.*

COmmercio redemptæ fœminæ Sliios, licèt ex seruo [q] medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea, quæ benignè placuerunt [r], reddi conuenit. S.V. Kalend. Septemb. Viminacij, AA. Coss.

Lex una. & le. d. Redemptus à captiuitate debet pretium pro re-

[1] ¶ *Remisso.* nec militem debere defendere. Inde est quòd dicitur à militia. l. 8 à duricia, quam sustinet pro nobis: vt *ff. de milit. testam. l. 1. §. fin.*

[k] ¶ *Filiam.* Legra. ex manuscr. Monumenta, vt *de T. l. 3. de reiuend. vend. & l. 4. T. de ser. fug.*

[l] ¶ *Ipsa.* Liberi, quod ad ingenuitatem attinet, matrem sequuntur.

[m] ¶ *Purgato.* & vinculo pignoris addictus.

[n] ¶ *Tibi.* & seruus est, & vinculo pignoris addictus.

[o] ¶ *Fortuna.* id est infortunio.

[p] ¶ *Potest.* hic * enim seruus est: sed vinculo pignoris addictus, vt *superà eodem. l. 3. & ff. de collat. l. qui testamento. §. 3. & ff. de legat. 3. l. 5. fi. §. fin.*

[q] ¶ *Seruo.* Ex Monumentis Mauritanis, vt *de T. l. 3. de reiuend. vend. & l. 4. T. de ser. fug.*

[r] ¶ *Placuerunt.* etiam ob reddito pretio pro filiis: vt *T. ex. l. profes. Liber.*]

480/C.IV.K.5-4, 2259-2260
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

LIber.] CAVS. Liber ab hostibus redemptus, cùm pretium solverit, vel et remissum fuerit, pristinum recuperet statum. Si verò mater filium suum redemerit, an pretium repetere possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

a ¶ *Tunc demum.* Imò statim post redemptionem: vt *Tom. l. q.* Sed intelige tunc demùm.

l. vt habeatur perinde, ac si non fuisset obligatus.

b ¶ *Iudicio.* vt *T. o. l. sacrilegium. & l. fi. n. qui.*

c ¶ *Statum pristinum.* per omnia: ante enim quasi seruus est, cùm seruitute cogatur, vel pretium reddere: vt *ff. de liber. hom. exhib. l. q.* verè est tamen liber, vt dixi. ACCVS.

d ¶ *Remittere.* fc. filius. ACCVS.

e ¶ *Non consensit.* præsumitur * enim domestic, nisi contrarium fuerit probatum: vt *ff. de negotiis gestis. l. Mathanius. & l. de neg. gest. l. alimenta.*

f ¶ *Consensit.* in quantum facere potest: vt *ff. filius familiarum. Lectum filius. in principio.*

AB hostibus.] CAVS. Captus ab hostibus, & retentus, an recuperare debeat quod habuerit ante captivitatem? Dicitur quòd sic: & si non fuit vlucapta, vel præscripta: pro illa directa agere poterit: si fit, nihil rescissoria.

g ¶ *In eadem causa.* quia eidem sunt præscripta.

h ¶ *Directa.* fc. actione antiquaria *T. de rei vindicatione. l. nulla.*

i ¶ *Liberationem.* à personali actione.

k ¶ *Intra annum.* hostile quadriennium: vt *T. de temp. in integrum restit. l. superaranam.*

l ¶ *Rescissoria.* quæ statim reuersis competit, secundùm Baldum. Sed inefficax antequam impetret eam à prætore vsucapio: sed secundùm P. demum impetrata competit: contestata autè post impetrationem perpetuatur, secundùm Iouanem, vt plenè diximus *T. ex quibus causis maiores. l. finali.* & fecit *superè, quibus non obstat Opi temporis præscriptio. l. ab hostibus.*

SI quis.] CAVS. Captus ab hostibus non spoliatur, sed vi hostium: res, quas habuit ante captivitatem, etsi à fisco possidebantur, recuperat iure postliminij: hoc enim solùm inquirendum est, an sponte, an verò coactus apud hostes fuerit.

m ¶ *Si non transferint.* spontè fabandi, & non habet: tunc enim denegatur eis postliminium: vt *ff. eodem. l. postliminium. §. transfuga. & vbique interitus potest occidi: vt ff. ad legem Cornelium de sicariis.*

dimendo filiorum reddere redemptori, nisi mater redimeret filium: quia tunc præsumitur fecisse causa pietatis, & non animo repetendi. BALD.

XVII. *Idem AA. & CC. Diogenis* †.

1 LIber captus ab hostibus, & commercio redemptus: tunc demùm * cùm pretium soluerit, vel ei hoc qualicunque remittatur iudicio [b], Ratum pristinum * recipit: quo genere matre filium redimente, cùm huiusmodi contractus non de mercede: sed de tristitia repudianda cogitatur, voti recipiēda filium cogitatio cum optabili cōditione filium illicò matri restituit: ita vt à ciuilium obsequio munerum propter casum præteritum filius non excuseturr [d]. Pro pietatis itaque ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicquam tractare non consentit *: dotem tamen ab eo debitam iure concesso [f] reddi postulas. S.III. Kal. Nou. Deuellio, CC. Coss.

Captus ab hostibus, si redeat inuenit rem non esse vsucaptam, vindicat eamq; autem inuenit eam vsucaptam, vel præscriptam, primò debet petere restitutionem in integrum: secundò agere rescissoria. BALD.

XVIII. *Idem AA. & CC. Triphoniano* †.

3 AB hostibus captis, ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem causa [g] quidem durant; omnimodò directa [h]: quæ verò per vsucapionem, vel liberationem [i] ex bonis subtracta, vel nō vtendo finita esse videntur, intra annum [k] vtilem experientibus actione rescissoria [l] restituuntur. PP. XII. Kal. Decemb. CC. Coss.

Iuniori dotis ab hostibus habuit iure postliminij: id est reuersi recuperant bona: sicut in hoc, quo fuerunt si capti, vel transfugerunt ad hostes: quia bona perdunt, & iure postliminij non habent. BALD.

XIX. *Impp.* GRATIAN. VALENTINIAN. & THEOD. AAA. *ad Senatorium ducem* †.

SI quos fortè necessitas captiuitatis abduxit: sciant, si non transierint [m]: sed hostilis irruptionis necessitate transducti sunt, ad propetas terras festinare se debere, recepturos [n] iure postliminij ea, quæ in agris, vel mancipiis, seu alis rebus antè tenuerunt [o], etsi à fisco nostro possi-

l. ij. §. fin. & de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfuga.

n ¶ *Recepturos.* conditione ex hac l.

o ¶ *Tenuerunt.* iure dominij, vel possessionis fortè.

p ¶ *Possidentur.* qui occupauit illo exibere in capitulatione. ¶ Sed tamquid locum habet *Lex quærebatur. T.* vnde vel? Item quid si possidat titulum, vel antiquiorem casum captiuitate perpetuatur? Respon. vt *L. de edicto diui Hadrian. rescind. l. fin. & ff. ad exhibi. l. ij.*

q ¶ *Solum.* Imò & aliud, an fuerit tempore inducianumque casu, nō habet postliminium: vt *ff. eodem. l. postliminium. §. induciis. & l. non dubito.*

r ¶ *Voluntate.* quia trāsfuga * (vt dici) non datur postliminium: vt *dicta l. postliminium. §. transfuga. ff. eod.* nec ei, qui victus se dedit hostibus: vt *ff. eo. l. postliminium. §. captiuus. & l. fi. captiuus. in princ.* si tamen bonos miles fuit antea, soli [b] affirmationi eius creditur: aliquin non: vt *ff. de re militari. Iam omnes. §. barbaris.*

Diuersorum.] CAVS. Captis ab hostibus, cuiuslibet prouinciæ fuerint, dum retinentur, non debent in via impediri: si aliquid in eis impensum fuerit, illius non detur repetitio: quia pietatis causa videtur impensum fuisse: nec refert masculus fuerit, aut fœmina, qui ab hostibus capiatur, & retentus: quia idem beneficiū omnibus debet concedi: precium verò, quo quo redempti sunt, redēptoribus reddere compellendi sunt, vel loco precij per quinquennium seruire redimenti: & tunc liberatem, in qua nati sunt, cōsequantur, & res suas & iura recuperant: & si aliquis de pariibus huic legi cōtradicendum putauerit: ponitur pœna hic statuta. & hæc, quæ dicta sunt locorum episcopi & curiales faciant obseruari: quod si non faciant, rebus in decem libris, & opprobriosos eius in occidem puniendi: VVLIANVS.

t ¶ *Nemo retinetur. vt superè de epist. eodem. l. Christianos.*

u ¶ *Barbaris.* qui hostes eiusq; populi Romani. idem si quilibet alij sint hostes populi Romani.

v ¶ *Deteri.* id est oportet: vt probatur *superè eodem. l. q.* Sic contrà *cuiusdā de reparationibus. l. j. §. nec sit facultas. & ff. de insp. & inuc. l. j. in principio.*

x ¶ *Cum pœna deportationis.* Sed rebus qui damnatur in metallum, libertatem amittit? sed qui deportatur, tantùm ciuitatem: vt *Instit. de cap.*

deantur? nec timeat quisquam alicuius cōtradictionis moram: cùm hoc solùm ¶ requirendum sit, vtrùm fortitan aliquis eum barbaris voluntate [r] fuerit, an coactus. Dat. V. Kalend. Iul. Romæ, Gratiano A.V. & Dagalaiffo Coss.

Redempti ab hostibus debent soluere precium redemptionis, vel seruire per quinquennium redemptori: alimenta autem sic præstita reddere non tenentur. BALD. Vel sic: *Ab hostibus capti, liberam habent facultatem remandi: & eis pro alimentis datum, non repetitur: ad precium tamen redemptionis ipsorum tenentur: quod non soluerit, per quinquennium redemptoribus seruire tenetur: & aliter nisi retinuerit, ad domum reuertens punietur: similiter & iudex, qui negligens fuerit.* SALYC.

XX. *Impp.* HONOR. & THEODOS. AA. *Theodoro* PP.

DIuersarum * hominum prouinciarū cuiuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos barbarica feritas captiuitatis necessitate transmiserat, inuitos nemo retineat [t]: sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas: quibus si quicquam in vsum vestium, vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio: exceptis his, quos barbaris † vendentibus emptos esse docēbitur: à quibus status sui precium propter vilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Nequādo enim damni cōsideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem, decet * redemptos aut datum pro se pretium † emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennij, vicem referre beneficij, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem. Reddantur igitur ēdibus * propriis sub moderatione, quam iustissimus: quibus iure postliminij etiam veterum responsis incolumis cuncta seruanda sunt. Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, conductor, procuratōrque dari se metallis cū pœna deportationis * non ambigat: sin verò possessionis dominus, rem suam à fisco nouerit vindicandam, sēque deportandum: & vt facilis executio peroniat, Christianos proximorum locorum volumus huiusmodi rei solicitudinem ge-

* Postliminio, quibus denegetur.

† Vnius affirmationi creditur.

* Cod. T. 5.14.

† Neque quidquam amplius. Cod. in l. T. de Episcopali. audi.

* Ædibus, vel. & C. Th. reddi. Cod.

480/C.IV.K.5-4, 2261-2262
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cap. min. §. maxima. & §. media. Sed dic quòd improprè * dicitur deportatio. q. d. deportatur in metallum: sic *l. vt nemo primarum. l. ij.*

* Deportatio in metallum, improprè deportatio est.

DE INFANTIBVS expositis liberis, & seruis, & de his, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.

Non tantum in capitali opus patratis exhiberi, sed etiam in infantibus expositis nutriendis: & idei de hac subiecit. * a ¶ Sanguinolentos. Id est recens natos. Cujac.

Si inuito.] Cassv. Si aliquis me inuito partum ancillæ meæ exposuerit, an vindicare possim, quæritur? Et dicitur quòd licit: tamen quòd id, quod alienorum pecuniæ, vel doctrinæ is eo impensum est, refundam est: aliò à fure eum vindicantur.

* a ¶ Si inuito. Si autem eo volente: amittere oportet ius, quod in eo habemus.] *end. l. fin. in principio.*

b ¶ *A furo.* Nota ergo furem * expensas retinere non posse: sic & *§. & end. fur. Leo negotiis.* Sed videtur contrà *l. de rei vind. l. domum.* vbi dicit malæ fidei * possessorem necessarias impensas seruare officio iudicis, & velles tollere. Solut. Aliud è in aliis malæ fidei possessoribus & aliud in fure. Vel dic aliud in expensis factis in domo, & aliud in hoc, quę abrodi non possunt: vt argu. *§. de rei vindic. l. si autem. §. fin.* Accvrs.

* b Furem * expensas retinere non posse.

* Possessor malæ fidei possessor seruare officium iudicis, & velles tollere. Solut. Aliud in aliis malæ fidei possessoribus & aliud in fure.

* d Malæ fidei possessor, & furis differentia in expensis deducendis.

c ¶ *Retinuit.* Sic ergo indifinitè redditur bonæ fidei possessori. Et sic est contrà. *d. l. §. de rei vindic. l. fin. autem. §. fin. & l. sequent.* vbi dicit nò repetit expensas factas in * domo, nisi in duobus casibus. Solut. ibi ideò quia habuerat operas eius, quę perceptæ esse aliquatenus nò possit habere, cùm esset infans. Vel aliter, vt *inf.* ¶ Infanta * bonæ fidei possessorem excepiend.

* c Repetit in duobus casibus, & quando repetatur.

* f Excepto dato ab bonam fidem, quo dicitur malæ fidem habet.

1. *Imp.* Alexander a. *Claudio.*

SI inuito *, vel ignorante te partus ancillæ, vel adscripticiæ tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio eius (si non à fure * b vindicaueris) ita fiet, vt si qua in alendo eo, vel forte ad discendum artificium iuste consumpta fuerint, restituas * c. PP. III. Kalend. Iulij, Iuliano II. & Crispino Coss.

* Restituas.

Dictum est in præcedenti, quòd si domino inuito, vel ignorante partus est expositus, potest dominum vindicare: sed hic dicitur, quòd eo volente, vel exponente, potest dominum quis illi, qui peperunt, tuendum, suum dicere nequit. Bald. Vel sic: *Exponens filiolum propriam, quem nutrire tenetur, bonis pupillaribus, nec dominus recuperat seruum, qui expositus.* Saltc.

Alioqui partum expositum, non tenetur eum restituere dominis, nisi receptis sumptibus, & etiam mercede data ab aliquod artificium addiscendum. Bald. Vel sic: *Partus ancillæ domino ignorante expositus, reperi potest: ad expensas tamen restituendas tenetur: nisi sint facta à fure. h.d. non habetur.* Saltc.

II. *Impp.* Valentin. Valens, & Gratian. aaa. *ad Perdum P. P.*

VNusquisque * a suboleni [a] suam nutriat: quòd si exponendam putauerit, animaduersioni [b], quæ constituta est, subiacebit *: sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, voluntas misericordiæ amica collegerit: nec enim suum quis dicere poterit, quem peruentem contempsit [c]. Data III. Non. Mart. Gratian. A. III. & Equitio Coss.

* LX.17.a.

Suspicieni expositum, non efficitur dominus eius: etiam si ex merito, vel protestatione suspiciat: & idèo talis expositus, si erat ingenuus, remanet ingenuus: & potest succedere, contrahere, & testari in quamcunque personam: etiam præterito ipse alimentante. Bald. Vel sic: *Expositi cuiuscunque condictionis, per exponentes non possunt vindicari, nec per colibertos possunt, vt serui, vel libertini retineri: sed ingenui intelligentur: & quicquid quærunt, sibi quærunt, & ad suos successores transmittunt: & competens iudex est præses prouinciæ, auditorio defensor, & Epistopus. Sal. & sic notabile est.*

III. *Imp.* Justinianus a. *Demosthene P. P.*

SAncimus * nemini [a] licere, siue ab ingenuis genitoribus

* Patres Lib. V. de expos. arbitrio.

480/C.IV.K.5-4, 2263-2264
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Paruulus.* id est qui hoc ipso paruulus est, quod puer est: id est minor xiiij. an. masculus, vel xij. fœmina. a. Vel dic puerum, id est infantem: vt restringatur puer per id, quod dicit, paruulus: fœtus in non puero, nisi languidus esset: vt *I. de Lenona libere tollen. l. j. §. fin.* Sed & in non puero, si non exponatur: sed denegentur[e] ei alimentaria erripitur in libertatem: sed pro deceffito habetur: vt *ff. pro deceffito. l. fin.* vt ita concedatur occupanti. vel dare parti: vt *Cod. l. dicit.* Vbi autem exponitur puer, non est idem liberi: quia habuit eum pro deceffito. nam si etiam contrà velles, idem esset propter deretictia suum, & libertatis suorum. Azo. & hæc l. est fere de verbo ad verbum *I. de epist. aud. l. omnes.*

b ¶ *A libertina progenie.* id est d ā patre libertino. nam filius eius est ingenuus.

b ¶ *Progenie.* forsè matre, vel patre: quod hodie non est, nisi in matre. & sic lege auth. *ex nipsa, &c. quæ est cod. o. confirat. vij.* quæ est *ex adscripti. &c.* Vel dic quòd nec hoc intelligebat, nisi de eo, qui ex matre tali esset natus. Accvas.

c ¶ *Conditione.* hic est prehendit seruum, & prout adscripticium refert glos. quam hic habes, fortè matre, &c.

d ¶ *Dominium vindicare.* hoc accipe, si domino volente expedire est, qui ei subiectus est: vt *I. de Libl. neque enim, &c.* alias contrà vt *I. ad. l. j.* ¶ Item nunquid patre exponente amittit his vindicandi in filii? Videtur quòd sic ex hac l. licet non hoc aperiat. Et pro hac *I. de. pater. per. l. pen.* Sed arg. contrà *I. de nupt. l. pater.* Cui ¹ relponderi potest, quòd de facto contradicebat ibi pater, non de iure.

e ¶ *Deliberdicere.* an eo animo, vt sint sui, vel non colligunt esse vt *I. hæc libl., iuste ab initio, &c.* Accvas.

f ¶ *Iterum ad se.* scilicet qui abiecerant.

g ¶ *Miseriæ.* miseria redempcio videtur: sic & *I. de abolitionibus. l. j.*

h ¶ Antiqua.] *Conditionem.* hoc est, siue mater, siue pater sit adscriptitiæ conditionis: filij sunt eiusdem. Accvas. & fortè erat hæc lex, *sanctione.* Vel dic quòd non habetoribus puer paruulus * procreatus, siue à libertina progenie[h], siue seruili conditione[i] maculatus, expoitus sit: eum puerum in suum dominiū vindicare[d], siue nomine dominij, siue adscriptitiæ, siue colonatiæ conditionis. Sed neque iis, qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedimus petitus cum quadā distinctione* [ita*] eos tollere, & educationem corū procurare, siue masculi sint, siue fœminæ, vt eos vel loco seruorum, aut loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant: sed nullo discrimine habito, hi, qui ab huiusmodi hominib. educati sunt liberi, & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in posteritatem suam, vel in extraneos heredes omnia, quæ habuerint, quomodo voluerint, transmittant: nulla macula seruitutis, vel adscriptitiæ, aut colonatiæ conditionis imbuti: nec quasi patronatus iura in rebus eorum, iis, qui eos susceperint, pretendere concedimus: sed in omnem terram, quæ Romanæ ditioni suppofita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infames abiecerunt, & mortis fortè spem circa eos habuerunt incertos constitutos, si qui eos susceperint, hos iterum ad se[f] reuocare conari, & seruili necessitati subiugare. Neque hi, qui eos pietatis ratione suadente sustulerint, secundi sunt, denuò suam mutantes sententiam, & in seruitutem eos retrahentes, licèt ab initio huiusmodi cogitationem habentes ad hoc profiluerint: ne videantur quasi mercimonio[g] contractio ita pietatis officium gerere. Hæc obsecuantibus tam viris clarissimis præfidibus prouinciarum, quàm viris religiosissimis episcopis, necnon officiis præfidalibus, & patribus, & defensoribus ciuitatum, & omni ciuili auxilio. Data XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio V. Conf.

IN AVTHENTIC. con. lit. quæ ex adscripti. §. j. coll. v. constit. vij.

Illa auth. dicit, quod nati ex libera persona, & adscriptitia, sunt adscriptitij ex iure veteri. & nobi innouat ille auth. BALD. Vel sic: *Hodie natus sequitur conditionem matris, siue sit natus ex libera, siue ex adscriptitia: licèt olim ex libera, & adscriptitio natus sequeretur conditionem patris.* SALYC.

ANtiqua lex erat, quæ dicebat ex persona libera, & altera adscriptitia natos, adscriptitiam sequi conditionem[h], quod per Iustinianum[i] ad ius commune liberi ventris redactum est.

QVÆ SIT LONGA CONSVETVDO †.

TITVLVS LIII.

REferendus est hic titulus ad l. vl. tit. 48. qui proprio obest, in quo dicitur, apud eum magistratum filius emancipari posse, cui lex, vel longa consuetudo legis adiicitur. Videt & similem titulo etiam l. 1. de consuetudine accipiens, quam ob causam, vt opinor, in hoc titulo definitur non quid sit longa consuetudo, sed qua fide, & quam vim, & efficientiam habeat. Quod tamen sic, si quaeras, dicam ius esse non scriptum, quod vsus populi frequens, & inuetera consuetudo commendauit: & rectius si quaeras, quat annorum vsus consuetudinem faciat, non dicam decennij, vt plerique, qua hac sola argumento duxerunt, quod dicatur consuetudo longa & diuturna, quasi scilicet hic verba non significarent etiam xxx. & xl. annos, vt l. 2. & 3. I. de praescr. 30. ann. l. 1. C. Th. de act. cert. temp. fin. sed huius rei certam definitionem non esse, homines vel decennium solitum esse quandoque plurimorum annorum obseruationem requirit, l. fed ea, quæ ff. de legib. & Aristoteles 1. Polit. τὸ γὰρ ἐθίζειν, καὶ χρόνον, & temporis ad probationem l. 3. h. t. vsum longaeuum, l. 1. inueteratum populi consuetudinem. l. de quibus ff. de legibus, consuetudinem semper obseruatam. l. hæc hereditas. §. pen. ff. de administ. tut. quibus verbis, sed significatur plusquam decennio amplius, & tempus incertum, infinitumque, quod sensim sine sensu labitur, quasi morem fecerit, & habitum in animis ciuium: cuius quidem habitus comparandi varia, vt non semper certe temporeita res in popolo ex longa consuetudine, indeuenit, inferendique morem varia certe tempora fuisse potest. Consuetudo morem facit, vel, vt Aristot. vii. 11. ad Eudemum τὸ ἔθος ἐν τῷ ἔθει ἐνεῖναι. Sed hic nominibus plerumque vtemur promiscuis, & Varro semper consuetudinem accipit pro re, quod morem dicimus creatum ex consuetudine, vt cum ait morem esse commentum consensu omnium sensui habitualium, qui inuetera consuetudinem faciat: & alio loco, dum ait, morem esse in indicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Verò autem longa consuetudo ea fuit, vt si non vincat legem, quam ratio commendat, qua nulla, aut parua ratione confitat, aut qua nondum penitus constitit, nondum consensu omnium recepta, inuetera, stabilita, indicio comprobata est, vt l. pen. ff. de legib. Quod non ratione. ff. eod. l. 2. hoc tit. ea tamen, quam ratio fecit, vt ait l. 1. ratio quidam maior, & publica vtilitas, & longum tempus receiit, & illiterata omnium consensu, & rerum iudicatarum firmauit auctoritas, sunt abrogat legem. Quia ratio vel cessauit, vel minus est, vel minus confirat Reipub. quia & deficere videtur lex tanquam obliterata, supra quam vsus inualuit, & desuetudo lege consuetudo sola dominatur: & legis vim obtinet. l. 3. h. t. l. diuersa. ff. de legibus. l. vl. ff. de testam. §. Fine scripto. Institut. de iur. nat. Gregorius Nazianzenus 11. de Theolog. vt ἔθος χρόνῳ βεβαιωθὲν ἀνωμάλῳ νόμῳ. Lex autem tacet, & filiorum eam: quia per legē Codicis sequebatur matris conditionem tantùm, non patris, vt I. de senatusconsulto Claudiano. l. j. & I. de agric. & censit. l. fin. lib. xi. quæ sunt Iustiniani. sed hoc solùm addit authentic. vt patet in corp. quòd in filiis tantùm fuerit intelligenda lex Cod. pontificia.

i ¶ *Per Iustinianum.* nō per auth. sed per pontificias leges Codicis.

QVÆ SIT LONGA CONSVETVDO.

*Titulus * est supra de iure scripto: videamus de iure non scripto: & idò ponit qua sit longa consuetudo.* Azo. ¶ *Sed quæ est longa consuetudo? Licèt enim rubrica quaerat, non tamen solutio sive huius tituli. Sed dic secundùm* IOAN. *decem annorum, arg. ff. qui & à quib. man. lib. l. 6 cùm fideicommissa. §. Arist. & hoc patet etiam ex eo, quòd dicitur, longa: vt hic, & ff. eod. in rubric. Longa* b *autem dicitur decem ann. vt Institut. de vsucap. §. j. sequitur ergo quòd decem ann. sit.* ¶ *Sed nunquid sufficit semel sic in decem annis iudicari? Respond. non, imò ita, vt I. de epistolap. audient. l. iij. in fin. vel querimonium, vel libellum propositum contra talem consuetudinem fieri oportet. ff. eod. l. item de consuetudine.* ¶ *Nunquid ergo iudicatur* c *exemplis? Resp. non: vt I. de fend. l. nemo, sed ex consuetudine, quæ probatur exemplis: & sic creditur aliquid per obliquum, quod directè non creditur, vt ff. de vsur. l. item de in rem verso. Vel dic quòd licèt duo vices faciant consuetudinem: tamen est si populo placuerit, vel consilio: quod sine voluntate reipublicæ † placet, vt idem fieret in futurum. Vel dic, vt exemplum, sed placuit vel non. In sed bonus, si ergo inuenitur decē annis sive dictis effluxisse magis vigintiquinque annis. Si autē tanto tempore, quòd non extat memoria, vt potest dicitur vetustus, quasi consuetudo.* ¶ *Inducitur autem consuetudo per duas sententias: vt dici. Item ex eo, quia perpetuò sic obtinuit, sic creditur esse conuenientius. vt quia clericis vendēdi sine decreto episcopi non licebat. vt ff. eod. l. ii. de interpretationibus.*

a Continuatio.

b Continuatio quidem dicitur longa.

c Exempla locutionis, quidem ex ea consuetudo est incredulis.

† Quid differat consuetudo à praescriptione, vide Bald. tract. de praescr. par. 1. q. vii. vbi de Bartard. in lex. ab vsucapiat. de in lex. à fide certa, sive mere indicium.

480/C.IV.K.5-4, 2265-2266
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tione, vel quia libelli quaerimoniarum non fuerunt de talibus recepti: vt de porticib. supra vias publicas ff. eod. l. sed ea. & l. cum de consuetudine. Item ex eo, quia fuit contradictum quandoque, non esse consuetudinem: & reprobata contradictione iudicatum est esse consuetudinem: vt ff. eod. l. cum de consuetudine. aliqua iudicio oriatur: vt C. de seru. l. fi. in fi. vel legem sine ratione: cuius est exemplum, quod vsucapio triennio finiatur: ff. de vsur. l. vsucapio. ¶ Et not. non [a] minus attendi mentem, siue rationem legis, quam ipsam legem: vt C. eod. l. pen. ¶ Sed videtur finis huius l. contrarius principio: nam si non est vilis auctoritas, ergo vincit legem. Sed in fine dicitur contra. Ad quae dicunt quidam. 1. Vt B. quod loquatur primo in genere, postea in specie negatiue & sic derogat in parte, & non abrogat: quod est in totu: vt ff. de verb. sign. l. derogare. Vnde versus: Est genus in primo: species seruatur in imo. 2. Alij intelligunt principium de ea, quae est secundum legem, siue de ea, quae est contra. Tu dic secundum Ioan. quod consuetudo vincit legem, siue sit generalis, & tunc generaliter, siue sit specialis, & tunc specialiter: & sic non est vilis auctoritas: non autem specialis vincit generalem: & hoc subiicit, non vsque adeo, &c. ¶ Sed videtur quod consuetudo [b] indistincte tollat legem: vt ff. eod. l. de quibus. in fin. quae est contraria huic §. Sol. secundum P. illa loquitur secundum sua tempora, secundum quae consuetudo erat populi, & lex populi: & sic vna poterat aliam tollere. At hodie principis est facere legem: & sic consuetudine populi [c] tolli non

a Mens, seu ratio legis non minus attenditur, quam ipsa lex.

b Consuetudo an, & quae legem tollat. Consuetudo principe, [illegible] lege, vel iure, vt non possit: vide Balbum [illegible]

c Adde [illegible] in loco [illegible]

c Consuetudo nihil aliud, quam tacitus consensus populi.

[illegible]

f Potest tamen abrogare legi: neq; enim hoc erit vincere legem. Itaque [illegible] huic loco contraria l. de quib. ff. de legib. [illegible] tamen multa est, & lege [illegible], hic referuntur inter glossographos.

f Consuetudo pacto comparatur.

g Partis maioris consensu reliqui ciues [illegible] obligantur: [illegible] vtilitate [illegible] conueniatur.

h Vt [illegible] traditione non confirmata solo dissensu tollitur.

i Conditionis melioris esse non debet delinquens, quam innocens.

k Certa scientia contendit patientia magnum habet energiam.

l Consuetudo generalis, quam princeps ex certa scientia patitur, legem tollit.

* Hactenus gl. Accursij, nunc sequitur glossa Accursij.

m Consuetudo specialis loci alicuius legem generalem non abrogat, etiamsi ex certa principis scientia sit inducta.

n Consuetudini antecedenti lex sequens tollit, imo & subsequenti, si prohibita sit a lege consuetudo specialis.

Praeses.] Casus. Consuetudo est, vt filius vasalli monachus in feudum succedere non debeat. Sed quid si non est monachus: sed canonicus regularis: nunquid idem est? Dicitur quod sic: quia de similibus ad similia debet procedi. Si quid vero contra consuetudinem fiat, hoc renocabit praeses.

a ¶ Praeses. pone quod consuetudo est ex certa scientia inducta: vt si dominus apponat manum suam ad plaustrum, rusticus non teneatur de vino. idem ergo erit in oleo. hoc nō placet per l. ff. eod. l. quod vero contra rationem. & l. quod non ratione. & in auth. vt nulli iud. §. j. coll. ix. Ideo dic loqui in his, quae sunt praeter legem: vt in feudis [a], & similibus, si consuetudo est, quod non succedat mi-cus [b], idem fit in eo, qui aliter est debilitatus. & quod est in monacho, idem in canonico regulari: & pro hoc est ff. eod. l. de quibus. §. vers.

b ¶ Probationis. Sed cum consuetudo est ius, ergo probatur ius: quod non debet esse: vt ff. de probationib. l. ab ea parte. Sed dic illud in iure scripto, quod est certum & finitum: vt ff. de iur. & fact. ign. l. ij. at hic non scriptum pendet ex facto: quod factum est necesse probari: vt hic dicitur.

a Feuda praeter legem introducta.

b Argumentum a maiori ad debilitatum.

interim quod vsitatur, vt Traianus apud Plinium rescribit legem Pompeiam, contra quam longa consuetudo vsurpata erat. Sed & nulla lex aliter non tenet, quam si & consuetudine recepta sit. l. de quibus. ff. de legib. Arist. 2. Polit. [illegible] Et cum de interpretatione legis quaeritur, optima interpres est consuetudo. l. si de interpretatione. ff. de legib. Dionys. VII. [illegible]
Cviac.

Consuetudo rationabilis extenditur de casu expresso ad casum tacitum, in quo eadem ratio reperitur. Bald. Vel sic: *Consuetudo loci probata debet seruari, & non contra eam fieri: & ratio consuetudinis debet attendi.* Salyc.

I. Imp. Alexander A. Apro.

Praeses [a] prouinciae probatis his [b], quae in oppido frequenter [c] in eodem controuersiarum [d] genere seruata sunt, causa cognita statuet [e]. Nam & consuetudo praecedens, & ratio, quae consuetudinem [f] suasit, custodienda est. Et ne quid contra longam consuetudinem fiat: ad sollicitudinē suā reuocabit [g] praeses prouinciae. PP. VI. Kal. April. Iuliano II. & Crispino Coss.

Magna est auctoritas consuetudinis: tamen non tanta, quod vincat rationabilem legem. h. d. in sum. Bald. Vel sic: *Consuetudo non est vilis auctoritatis: ideo pro lege seruatur: non tamen est tanta, quod vincat legem, vel rationem, nisi respectu obseruationis in loco illo, in quo est consuetudo. h. d. secundum* Sal.

II. Imp. Constantinus A. ad Proculum.

Consuetudinis [a], vsusque [h] longaeui [i] non vilis auctoritas est: verum non vsque adeo sui valitura momento [k], vt aut rationem [l] vincat, aut legem †. Dat. VII. Kalend. Maij, Constantinop. PP. A. V. & Licinio CC. Coss.

Consuetudo legem imitans, & antiquitus approbata, tenaciter est seruanda: & habet vim constitutionis collegiorum, vel curiarum. Bald. Vel sic: *Consuetudo legem imitatur, & pro lege seruatur. h. d. secundum* Salyc.

c ¶ Frequenter. id est vsitato modo.

d ¶ Controuersiarum. vt & ff. eod. l. cum de consuetudine. & C. de aedific. priuat. l. an in totum. & ff. de testib. l. q. in fine. ¶ Sed quid si alia [c] sit consuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terrae sint diuersae? Quid etiam si iudex habeat suam consuetudinem? Resp. seruabit iudex, quam volet, secundum H. arg. ff. de arbitr. l. si cum dies. §. si arbiter. Sed potest dici quod locus iudicij sit spectandus: argum. C. de emancip. lib. l. j. Azo. Tu dicas, aut consuetudo spectat ad litis ordinationem: & tunc seruatur illa, quae est in foro iudicij: aut ad litis decisionem: & tunc illa, quae in foro, siue loco contractus est: vt l. j. in princ. ff. de vsu. & l. si fundus. ff. de euict. ita distinguit Odofred. hic, & Bart. post eum in l. 1. C. prox. in vers. xxxiij. quaero &c.

c Consuetudo fori actoris, an rei, an ipsius iudicis sit sequenda ratione consuetudinis.

e ¶ Statuet. scilicet consuetudinem.

f ¶ Consuetudinem. scilicet primam: quae aeque bene facit ad casum, de quo quaeritur, igitur idem ius sit reddendum: vt ff. de verb. oblig. l. si Titio. in fin. ¶ Et not. rationem legis attendi non minus, quam legem: vt not. ff. eod. l. non omnium. ¶ Item not. quod sicut [d] trahitur de similibus ad similia ius scriptum: vt ff. eod. l. non possunt. sic & non scriptum ad non scriptum: vt hic. & d. l. ff. eod. de quibus §. vers.

d Consuetudo ad similia extenditur.

g ¶ Reuocabit. mos namque seruandus est, &c. vt C. de testam. l. testamenta.

Consuetudinis.] Casus. Posset quis dubitare cuius potestatis esset consuetudo. Et resp. quod consuetudo non est vilis auctoritatis: non tamen tantae auctoritatis, quantae est lex, vel rationem vincere legem, vel rationem vincere non potest.

h ¶ Consuetudinis, vsusque. pro eodem ponitur ita lege, quae pro l.

i ¶ Longaeui. cuius scilicet non extat memoria.

k ¶ Momento. dicitur [e] hic momentum pro eo tempore, quo roboratur consuetudo, scilicet decem [f] annorum: aliās pro paruo tempore: et pro pusillo alias pro dieus: C. de furtis. l. omnes iudices.

l ¶ Aut rationem. id est [g] rationabilem legem. 2. Vel rationem: id est mentem, siue aequitatem legis scriptam & legem, l. scriptam, & strictam, vt patet in Macedoniano. l. quod dicit de filiis, idem [h] dicit aequitas de nepotibus: vt ff. ad Maced. l. penult. sic & ff. si quadrup. [illegible] Nec ergo tollet legem, quae loquitur de filiis: nec rationem siue mentem, quae ad nepotes extenditur, secundum P. 3. Vel rationem: id est legem, in qua est ratio: vt est in multis: verbi gratia, vt [illegible] debet. 2. Vel secundum M. loquitur ibi de alia consuetudine scripta, scilicet iure municipali, quae tollitur a sequenti consuetudine: non autem lex scripta in corpore iuris tollitur consuetudine: vt hic. 3. Tertij dicunt, aut lex est talis, cui possit derogari per pactum, vt in Velleiano: vt ff. ad Vellei. l. fin. §. pen. & tunc consuetudo derogat: aut non, vt in pacto l. commissoriae, & aliis, quae not. C. de pact. l. si quis in conscribendo. & tunc non. & merito pacificant [k] consuetudinem pacto, cum ipsa sit tacitus [e] consensus: vt in l. contraria. in fin. & ff. eo. l. de quibus. Sed hoc non placet, vt pacto [l] parificetur consuetudo: quia secundum hoc furiosis, & similibus, qui expresse, vel tacite consentire nō possunt: vt ff. de r. i. qui ad certum. non obiiceretur cōsuetudo: quod est falsum. Sed posset responderi, immo nihilominus potest obiici: quia maior [g] pars vniuersitatis cōsentiendo peraide est, ac si omnes consensissent: vt ff. ad munic. l. quod maior. Sed Ioan. dicit quod illa regula locum habet in electionibus, & in his, quae singulorum proueniunt vtilitatibus. Item & ad hoc, quod vniuersitas possit conueniri, scilicet si maior pars fecit contractum, vel obligationem aliquam. Non autem ideo locum habet illa regula, vt aliquis ignorans conueniatur singulariter. Haec autem consuetudo patrimonio singulorum detrahit, & aliquem obligat: quod facere non potest pars maior: nam si millesies consentiat maior pars, quod ego aliquid teneat: non per hoc teneor. 4. Quarti dicunt, an lex est sola, & consuetudo ei contraria: vt tunc legem abroget: an vero lex lata postea sit consuetudine roborata: & sic contraria consuetudo postea inducta, a lege vincetur. arg. eius, quod de venditione [h] dicitur, quae solo dissensu tollitur, si traditione non sit roborata: alias non: vt C. quando liceat ab empt. disc. l. j. & q [illegible]. 5. Quinti dicunt quod bona consuetudo vincit legem: vt ibi. mala non: vt hic. 6. Sexti dicunt, quod ex certa scientia vtens populus contra legem, vincit consuetudo legem: ignorans non. quod non placet: quia melioris [i] conditionis esset populus delinquens, quam innocens: quod esse non debet: vt ff. de neg. g. l. non solum. 7. Tu dic secundum Io. & Azon. & not. breuiter quod ibi loquitur de generali consuetudine, quam princeps patitur [k] ex certa [l] scientia, quae generaliter tollit legem: vt ibi, hic de speciali [m] alicuius loci, quae legem non abrogat, etiamsi ex certa scientia sit inducta, licet eo loco seruetur: vt ff. commun. praedior. l. venditor. §. si constat. & ff. de administ. tut. l. sine haerede. §. Lucius. Sed videtur contra, scilicet quod lex sequens tollat consuetudinē specialē: vt ff. de sepul. viol. l. ij. §. D. Hadrianus. Sed ibi fuit lex facta post cōsuetudinem, secus si antea erat lex: ut dixi modo, nisi [n] prohibita sit a lege consuetudo specialis: vt C. de vsur. l. eos. §. pen.

e Momentum quid.

f Consuetudini inducendae sufficit tempus decem ann. de quo vide Ranchinum 1. [illegible]

g Ratio pro rationabili lege, mente, aequitate.

h Ratio prohibitionis in nepote eadem, quae in filio: & ita nepotes, & filij eodem iure vti debent.

¶ Bene

480/C.IV.K.5-4, 2267-2268
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Bene dixi, ex certa scientia, quia si per errorem[a] inducta esset, non in eo loco legi derogaret: licet quidam contra, qui aliter, quam nos, ponunt casum illius l. ut ff. eod. l. quod non ratione. ut ibi nota. ¶ Vltimò quæro, quid si post præscriptã consuetudinem utamur semel, vel bis in contrarium, an sit interrupta[b]? Resp. non puto, secundùm quosdam: ut ff. de usu. [illegible] [illegible]

Item cùm municipes ex certa scientia contra legem viuunt, an delinquant omnes, & sic puniantur qui contra legẽ faciantur ff. de pæni. l. [illegible] Resp. non, quia princeps[c] scire fingitur, & [d] sic consentire: sicut & si res mea v[illegible] [illegible]

III. Impp. Leo, & Anthemivs AA. Alexandro.

Leges quoque ipsas antiquitus probatas, & seruatas tenaciter consuetudo imitatur[a], & retinet[b]: & quod officiis, curiis[c], ciuitatibus, principiis[d], vel collegiis præstitum fuisse cognoscitur[e], perpetuæ[f] legis vicem obtinere statuimus. Data VII. Idus Septembr. Martiano, & Zenone Coss.

i ¶ Et traditis. [illegible] Vel aliud in donatione instrumentorum, cùm instrumenta sunt præsentia. ¶ Ideò not. hic aliud dari, & aliud fingi dari, propter eius cohærentiam. [illegible] ¶ Traditio. Traditio tabularũ auctoritate facta à vero domino dominium transfert hic. At traditio tabularum emptionis dominiũ nõ transfert. Cvia. [illegible]

DE DONATIONIBVS.

Titvlvs LIV.

Titulus superior ad tit. XLVIII. hic verò ad XLIX. referendus est, quo data est actio ingrati aduersus emancipatum, cui nunc additur etiam ingrati actionem aduersus donatarium, tit. 55. [illegible] [illegible] Cvia c.

[illegible]

Qui tradit instrumentum, videtur tradere possessionem rei. Bald.

I. Impp. Severvs, & Antoninvs AA. Lucio.

Emptionvm† mancipiorum instrumentis[g] donatis[h] a, & traditis[i] β, & ipsorum mancipiorum donationẽ[k], & traditionem[k] factam intelligis: & ideò potes aduersus donatorem in rem actionẽ[l] exercere. PP. V. Kalend. Iul. Faustino, & Rufino Coss.

Vbi donatur, vel ceditur actio: non est necessarius consensus debitoris, contra quem actio ceditur, vel donatur. Bald.

II. Imp. Gordianvs A. Leonidi.

Si nominis persecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis trãstulit, frustrà prætendis, qui debitori suo heres extitit, consensum fuisse debitoris necessarium[m]: cùm satisfuerit[n] actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. PP. I. Id. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Ius conditionale potest cedi, & donari: & iura conditionalia appellantur spes: ut Instit. de verb. oblig. §. ex conditionali. Bald.

III. Imp. Decivs A. Marcellino.

Spem futuræ actionis[o] plena intercedente donatoris voluntate posse transferri non immeritò placuit. PP. Non. Mart. Decio A. I. & Grato Coss.

Solutio datarum, & collectarum facta ab eo, cuius res non est, non tribuit dominium. Bald. *Vel sic: Solutio functionum, non probat solventem dominum.* Salycet.

IV. Imp. Probvs A. Marsæ.

Si functiones, exactiones, vel tributa† per eum, cui[p] donata res non erat, vel ab actorib. ipsius nomine celebrata sunt: tibi obesse non potest. PP. V. Kal. Ianuar. Messala, & Grato Coss.

[illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2269-2270
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quisque. & l. de rei vindic. l. solemnibus. & l. de act. empt. l. si pater. Secundam aliam dic, quod Titius credens sibi donatum, soluit, vel authores eius, quibus fuit heres Titius, soluerunt: & hoc, si habet, *euellendum*: sed si habet, *euellendum*, id est, cassis bonis eius, planum esset.

Si donatio.] CAEVA. Si mulier aliqua non donauit mihi domum: sed in testamento suo dixit, sciant omnes, dilectum, quam ego inter viuos in epistola mea Titio donauj, quod volo eum habere: illa verba obtinent vim fideicomissi, vt per illa verba videatur ei domum reliquisse: illi non apparet in epistola, quod illam domum mihi donauerit: vel pone casum aliter: vt *in glos.*

a ¶ *Testatrix.* Testatrix ita dixit: Quamuis per epistolam donaui Titio, tamen eidem do lego, valet legatum, etsi non apparet epistola: quia falsa demonstratio nō vitiat legatum, cum de corpore, & quantitate constet: hoc autem verum est, si animo reliquendi fuerit verba illa in testamento apposita: vt l. *de donat. inter vir. & vxor. Lex verbis.* Sed contra *in auth. vt non. lat. §. de hoc inspic. collat.* Sed illud in instrumentis contrahis, vt debeat praferri instrumentum, cuius aliud facit mentionem: non autem in testamentis: vt *hic, & l. de fal. testam. adic. leg. l. i. & ff. ad Leg. hac. & de leg. 9. l. Lucius. 9. §. quisquam. 9.*

b ¶ *Nec ambigi.*] *Inter absentes.* scilicet validas [2] efficere *in fin. & ff. ex l. milit. per interpositam personam. & Lab. fideiuss. in pr.* hoc plus dicit quidam quia si dicis, dicam: sufficit vt quilibet tuaciet, sic etiam iuficio. Sed Ioan. contra [3]. ¶ Sed quomodo inter absentes fit, cum hoc iure exigatur stipulatio [4]: vt *l. ad. l. si quo argentum. §. fin. eodem hoc minimè.* Resp. illud verum est quando per pactum: hic autem per traditionem fitur.

c ¶ *Naturaliter. vt ff. de acq. poss. l. si ex stipulatione. & ff. de rei vind. l. quidam. & ff. ad l. Aquil.* ¶ Et die quod, maximè [5] absurdat: possi discernitur verbum, naturaliter, vel pro, solutum, hic ponitur: quia si fine volentate donantis interciuit pendet vt *d. l. si ex stipulatione.*

d ¶ *Cum fundis.*] CAEVA. Si pro pendio tuo tributario Titius rei publicae fuerit, domino non periudicat. Si verò vitricus pro mancipiis animo donandi pristinum censum soluere passus fuerit, praesumitur domuisse ei mancipia.

e ¶ *Possessio.* ab extraneo facta, vel solutio: vt *l. ad. l. si familiarem. & in concord. ibi possis. & ff. de don. inter vir. & vxor. l. si seruum communem.*

f ¶ *Non solet.* nisi domino sciente, & consentiente animo donandi:] *Lex & Lucr ignorant.* & statim fabricis. ACCVRS.

f ¶ *Consensibili.* animo donandi.

g ¶ *Donationem.* scilicet mancipiorum.

Commemoratio donationis inter viuos facta in testamento, si non apparet de donatione inter viuos, habet vim testamenti. BALD. Vel sic: *Verba confessionalia donationis in vltima voluntate emissa, fideicommissum inducunt, si aliter de donatione non apparet.* SALYC.

v. *Impp.* CARINVS, & NVMERIANVS AA. *Viarcomilla* *.

SI donatio per epistolam facta nō apparet: verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis * confirmata est, fideicommissum continere non ambigitur. PP. VI. Kalend. Febr. Romæ, Carino II. & Numeriano AA. Coss.

Donatio potest fieri inter absentes, & adepta possessione ex ea causa transit dominium. BALD. Vel sic: *Donatio, quæ incipit à traditione, potest perfici inter absentes.* BART.

vi. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC.

Chrillianæ *.

NEc ambigi oportet donationes etiam inter absentes [6] (& maximè si ex voluntate donantium possessiones hi, quibus donati est, mancipantur [7]) validas esse. PP. III. Id. Febr. Maximo II. & Aquilino Coss.

Possessio consulis non nocet domino, nisi consentiat, quo casu tacitè donare videtur. BALD. Vel sic: *Solutio censum de re aliena, vt sua, non præiudicat domino non consentienti.* SALYC.

VII. *Idem* AA. & CC.

Iulio.

CEnsualis quidem professio [8] domino præiudicare non solet *. Sed si in censum velut sua mancipia [9] deferenti prinigno tuo condensisti [1], donationem [2] in eum contulisse * videris [3]. PP. Idus Iul. ipsis AA. IV. & III. Coss.

Consensu prestitum simulatè, non induit donationem. BALD. Vel sic: *Pater consuetus filius censum debere scribens, non præiudicat sibi.* SALYC.

h ¶ *Videris.* patiendo, & hoc nisi contra probetur:] *Lucr ignorant. & facit si mand. l. si verò non re. §. Pomponius.*

Si præses.] CAEVA. Si pater animo donandi passus fuerit filios pro prædio soluere tributum, si non periudicat, si hoc probatum, quod non animo donandi, &c.

VIII. *Idem* AA. & CC. *Flora.*

SI præses prouinciæ non donandi voluntate [4] filiorum tuorum nomine prædia in censum detulisse [5] te manifestis probationibus cognouerit: quod si des veri suggesserit, id statuet [6]. PP. VIII. Idus Septem. ipsis AA. IV. & III. Coss.

Pactum donationis implentur, ex stipulatione, vel præscripto verbis agitur. BART. Vel sic: *Pactum in donatione positum est firmandum.* BALD.

IX. *Idem* AA. & CC. *Augustiana* *.

EGem, quam rebus tuis donādo dissistis: siue stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu [7]: siue non, incerto [8] † iudicio id est præscriptis verbis apud præsidem prouinciæ debes agere [9], vt hāc * impleri prouideat. PP. XVI. Kal. Maij. AA. Coss.

Potentior est veritas, quam scriptura: & alius agentium non operatur deficiente consensu. BALD. Vel sic: *Nemo videtur donare id, de quo non cogitauit.* BART. Vel sic: *Inuitus, vel ignorans non donat: & consensus errantis ei non præiudicat.* SALYC.

X. *Idem* AA. & CC. *Hermonia.*

NEc ignorās [10], nec inuitus [11] quilquam donat: vnde si de hoc fundo non cogitasti, cuius velut donationi te consensisse continetur. instrumento: maiores veritate rei, quàm scriptura vires obtinente, intelligis, de quo non cogitasti [12], nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse [13]. S. V. Kalend. Maij. CC. Coss.

Donatio facta filio in potestate est parum quadam donandi definitur, quam perfecta donatio. Sed si filius est emancipatus, donatio est perfecta. BALD.

XI. *Idem* AA. & CC.

Sabino.

CVm dē bonis tuis partem quidē penes te retenuisse: partem verò in eum, quē in potestate habes, donationis titulo

i ¶ *Volentate.* Pater videtur donare filio prædia, si eius nomine ea in censu deferat. Ifid. *lib. 47. fam.* sic hoc fieri *nostra vsitatum.* vide nos ad *Longin. in fin. ff. de fideicom. lib.* & scripta ad *l. si fuerit. ff. de reb. dub.* CYRAC.

k ¶ *Deuulsis.* i. in solatum dedisse. Vel scripsit filios pro illis prædiis tantum qualitatem debere nomine tributorum: vt quia si sint filiorum, honerabilius contraherent matrimonium: non vt eis donaret: erant naim patris illa prædia.

l ¶ *Statuet.* permittendo te agere negotiorū gestorum ad poenam, vel æstimationem fecidum pretium casum.

Egon.] CAEVA. Donati prædium tibi hac lege, vt satisfaceres credentib. meis, si non fits poēns, & intercessis stipulatio, agam ex stipulatu: nō agam præscriptis verbis: sed quod consensit: vel retinam quod dedi. VVI.

m ¶ *Ex stipulatu.* si contestetur tibi incertum, aliter esponō: id est ex stipulatione certi condictione: vt *Inst. de verb. obligi in prin.*

n ¶ *Incerto.* quia actio cōtinet incertum quod tamen per sententiam fit certum: vt *Inst. de act. §. certum.*

o ¶ *Agere.* vel id, quod dedit sub conditione, per condictionem nō ob causam repetere potest. ACCVRS.

p ¶ *Nemo.* scilicet legē, & ad hoc *supra de reuoc. pater. l. rebus. & supra de pact. l. legem. & ff. de pecul. lib. traditionis. & l. de actil. l. 1. &] vt. l. l. 1. & l. de cēditione ob caus. l. si res propria. & l. de contrahen. emption. l. si domum. & de public. iuris emptor. l. si ea lege. & l. de l. Iulia vet.*

N *Ignorans.*] CAEVA. Dare nemo cogitat: si ergo quis profecit instrumentum, quo contineretur quōd donasi sibi prædium, cum animum donandi non habui plus valet quod actum est, quàm quod scriptum est: vnde per instrumentum mihi non præiudicat.

q ¶ *Nec ignorans.* facit *ff. de transactio. l. cum Aquiliana. & ff. de contrahend. empt. l. cum in lege.*

r ¶ *Nec inuitus.* cum * meta liberalitas ibi sit: vt *ff. de reg. iur. l. donari.* Sed hoc fallit *ff. ad leg. Aquiliam. l. si seruum furatus. §. si alienum. & ff. de regul. iuris. Lucius per errorem.* Sed ibi improprè dicitur donationē esse nō amissio. Sic contrā inuito [b] non datur vt *ff. ex Lucr. iure. §. non potest. & supra de iure delib. Lucr. semper.*

s ¶ *Cogitasti.* Credebas Titium, & erat Seianum: interim tamen fiatur instrumento, si publicum est: vt *supra de probat. Lucius perribus. & de contr. & commit. stipul. Lapitinum.*

t ¶ *Per iudicio.* vt *supra plus valet. quam agi. l.*] sed fallit in casibus, vbi plus valet scriptura: vt *ibi not.* & facit *ad leg. Iliam. ff. de donat.*

a Donatio propriè ex dicitur, quē fit ex mera, nec tenēs liberalitate. Hinc illud in necessariorum seminum liberalium intelligi.

b Inuito non fit donatio.

480/C.IV.K.5-4, 2271-2272

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

donat. caus. mortis l. licia. & de reg. iur. l. in totum. & T. eod. l. confusa-lis, in princ. Accvrs.

Cum.] Capvt. In filium retentum à patre facta donatio non valet: sed tam reuocare potest: non est idem in emancipato: quia sub articulo donationis nomine facta cessio valet, & donatio perfecta est. Vivian.

a ¶ Perfectam. non valet donatio facta in filium [a] in potestate constitutum, sed in emancipatum [b] sic: vt hic. & T. de inoff. don. l. ij. & T. de donat. inter vir. & uxor. l. donationes j. & T. eod. l. cum res. Item & in ipsa emancipatione: vt T. de emancip. lib. l. fin.

a Donare filio in potestate parens non potest.
b Donare filio emancipato, & in ipsa emancipatione alio parens potest.

Portionem.] Capvt. Habebā totam rem communem pro indiuiso cum partem meam alij donare possim, quaeritur? Et dicitur quod sic.

b ¶ Prohibetur. vt T. de comm. rer. alien. l. falsò. & T. de iure dot. l. ante diuisionem. & de rescind. vend. l. dudum. Hoc fallit [c] post litem contestatam in communi diuidundo iudicio: vt T. comm. diuid. l. j. & mota controuersia in iudicio familiae erciscundae: vt ff. famil. ercisc. l. alienationes. Item possessor hereditatis prohibetur, nisi satisdet, mota controuersia alienare: vt ff. de petit. hered. l. dimus.

c Donare portionem pro indiuiso alienato vel quibus casibus quis non possit.

Si aliquid.] Capvt. Si dedisti mihi fundum valentem quinquaginta, & in breui, & vili charta scriptū est: nunquid hoc nocet, quaeritur? Et dicitur quod non. Vivian.

c ¶ Per epistolam. quae valet [d]: vt T. eod. l. si donatio per epistolam.

d Per epistolā donare potest quis etiam absenti.

d ¶ Donationi. sic T. de fideicom. l. & in epistola.

Si filius.] Capvt. Res ad patrem pertinentes sponsae suae dedit filius, patre non consentiente, patri non praeiudicat, quo minus possit eas reuocare. Vivian.

e ¶ Non potuit. vt [e] ff. de regul. iur. l. nemo plus iuris. & ff. de acquirend. rerum domin. l. traditio. Accvrs.

e Nemo ius quod non habet, in alium transferre potest.

Aeris.] Capvt. Dedit mihi Titius fundū, & decessit: nunquid creditores me cōueniunt? Dicitur quod non: sed vniuersalem successorem, nisi fundus ille esset ei obligatus. Vivian.

a ¶ Vide scripta ad tit. T. de hered. act. Cviac.

f ¶ Onus est. hoc [f] enim sequitur fundū, vel rem singularem donatā, nisi sic obligata: vt hic. & ff. ad Treb. l. j. §. si heres. & ff. de iud. l. si fideicommissum §. vestibulū. & T. qui pot. l. si parti. & T. de reuoc. his, quae in fraud. cred. l. ij. & T. de hered. act. l. creditores. & de iure dot. l. licet. & de don. ant. nupt. l. de rebus. nisi in casu, quo in subsidium propter necessitatem principalis: T. de don. inter vi. & vxor. Codex.

f Donatarius rei donatae nomine conueniri non potest à creditoribus donatoris, nisi res, quam donatione accepit, creditorib. obligata sit.

contulisse commemores: nō est incerti iuris, in eum, qui in sacris familiae tuae remanet, destinationem magis paternae volūtatis factam, quàm perfectam [a] donationem peruenisse. Delegationes autem nominum in emancipatū collatae, perfectam donationem actionum efficiūt. S. II. Kalend. Maij, CC. Coss.

Partis pro indiuiso potest donari. Bald. Vel sic: *Communio non impedit donationem partis pro indiuiso.* Salycetvs.

XII. *Iidem AA. & CC. Aureliano.*

Portionem propriam, rebus nondum diuisis, nemo prohibetur [b] titulo donationis in alium transferre. Dat. XVII. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Breuitas scripturae non officit donationi. Vel sic: *Tantum valet vnū verbum efficiens, quantum mille.* Baldvs.

XIII. *Iidem AA. & CC. Prouiae.*

Si aliquid per epistolam [c] donatum tibi probetur, breuitas chartulae, donationi [d] (si haec rectè facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. XV. Kalend. Iun. Sirmij, AA. Coss.

Nemo transfert, quod non habet: & ideò si filius donet sponsae suae rem patris, non praeiudicat patri. Bald. Vel sic: *Dominus non transfert dominium praeter domini consensum.* Salyc.

XIV. *Iidem AA. & CC. Idae.*

Si filius tuus res ad te pertinentes sponsae suae, te non consentiente, donauit: ad eam, quod non habuit, transferre non potuit [e]. S. XV. Kal. Octob. AA. Coss.

Donatarius certae rei non tenetur ad onera debitorum, quae non sequuntur fundum, sed debet conueniri vniuersalis heres donatoris. Bald. Vel sic: *Aes alienum non sequitur fundum: sed successorem vniuersalem.* Bart. Vel sic: *Personalis obligatio non sequitur singularem successorem, sed realis sic.* Salyc.

XV. *Iidem AA. & CC. Seuero.*

Aeris alieni [a], quod ex hereditaria causa venit, non eius, qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est [f]: si itaque nemini obligata praedia per donationem consecuta es, superuacuam geris

l. si non verum. ¶ Sed quid si omnia bona sua donauit? Dic posse agi reuocatoria: vt ff. quae in fraud. credit. l. omnes. §. Lucius. Vel contra ipsum donatarium agi, quasi non teneat donatio, nisi omni aere alieno deducto: vt ff. de iure dot. l. mulier. & ff. de iure fisc. l. non possunt.

sollicitudinem, ne vel heredes donatricis, vel eius creditores te iure possint conuenire. S. XV. Kal. Decembr. AA. Coss.

Homo, vel mulier aetatis decrepitae ita potest donare: sicut si esset in aetate virente, vel forti. Vel sic: *Debilitas corporis ratione aetatis senio confecta donationem non vitiat.* Bald.

XVI. *Iidem AA. & CC. Theodoro.*

Senectus ad donationem faciendam sola [g] non est impedimento. Dat. V. Kal. Decembr. AA. Coss.

Sicut donatio facta emancipato valet: ita facta filio in potestate per emancipationem confirmatur, si pater tradidit, & non ademit: sicut si poenituit ante emancipationem, vel in ipsa emancipatione. h. d. & tene menti. Bald. Vel sic: *Si pater non adimit in emancipatione ea, quae donauit filijs in potestate, non potest postea reuocare.* Salyc.

XVII. *Iidem AA. & CC. Hermia.*

Siue emancipatis [g] filiis res donasti: siue in potestate cōstitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri tibi non debes [h], velut res donatas ex poenitentia liceat auferre. Sanè si ea, quae in tua positis potestate donaueras, post emancipationem contra tuam tenuerint voluntatem: horum penes te dominium remansit: si quidem nec tempore [i], quo voluisti, propter vinculum potestatis sibi quicquam quaerere: nec post te inuito de rebus tuis potuerunt. S. VI. Kalend. Ianuar. AA. Coss.

Gratuita remissio actionis ex maleficio est donatio. Bald. Vel sic: *Furti actio potest ex donatione remitti.* Salyc.

XVIII. *Iidem AA. & CC. Audiano.*

Si donationis causa furti actionē tibi remissam probetur: superuacuam geris sollicitudinem [k]. S. V. Kal. Ian. AA. Coss.

Rem, fuisse progenitorum nihil operatur, ex quo res ad alia dominia transiuit. Bald. Vel sic: *Mulier potest donare extraneis etiam res ab eius parentibus habitas. h. d. secundùm* Bart. Vel sic: *Non considératur cuius res fuerit, dummodo sit donantis.* Salyc.

XIX. *Iidem AA. & CC. Alexandriae.*

Si auia vestra [l] proprias [m] res quacunque ratione factas, titulo liberalitatis in eum, contra

Senectus.] Capvt. An senex donare possit, quaeritur? Et dicitur quod sic: videbatur quod non, quasi puerilem habeat sensum.

g ¶ Sola. nisi [a] sensum abstulerit. Contrà videbatur: quia senex [b] puerilem sensum habet: & facit T. de transact. l. senium. & T. qui test. fac. poss. l. senium.

a Senectus sensum auferre interdum solet.
b Senex sensum puerilem habet. v. Tiraquellum de poenis temperandis caus. II. num. 8.

Siue.] Capvt. Si pater donauit filio, refert an emancipato, an in potestate constituto. primo casu valet donatio, nec reuocatur: secundo casu, si filius emancipetur, & retineat donata, an confirmetur donatio? Distinguitur: aut tenet ea de voluntate patris, & confirmatur: aut non, & pater eam reuocare potest: quia pater, cùm non potuit, voluit, &c. Vivian.

g ¶ Hoc pertinet l. 31. §. 2. ff. eod. tit. Sic tacita habitione heredum, aut coheredum huiusmodi donatio confirmabitur. l. 4. ff. de donat. Cviac.

h ¶ Non debes. est ergo confirmata: vt hic. & ff. eod. l. donationes in concubinam § parum. & arg. T. eod. l. confusalis.

i ¶ Nec tempore. facit T. si quis alteri, vel sibi. l. multum. & suprà de donationib. inter virum, & vxorem. l. à marito. & ff. de officio procons. l. observare. § fin. Item facit ad l. illam. T. de emancipation. liber. l. fin.

Si donationis.] Capvt. Subripui tibi animo donandi, remisisti mihi actionem furti: an iterum possis me conuenire furti, quaeritur? Et dicitur quod non.

k ¶ Sollicitudinem. vt rursus possis conueniri furti: vt hic. & T. de furt. l. post decisionem. & ff. de pact. l. si tibi. § quadam. Sed si est sine causa remissa, vel cum causa: sed secuta non est: vel est ingrata donatarius, vel cui est remissa: an ipsa resuscitabitur? Respond. secundum H. non, arg. ff. de pact. l. si vnus. § si pactum. & T. de transact. l. vbi pactum.

Si auia.] Capvt. Auia tua res, quas tunc vera ei dederat, titulo donationis alicui contulit: vis eas reuocare: quia prosecta sunt de bonis illius qui vult an possis, quaeritur? Respond. quod non.

l ¶ Si auia vestra. Et nota hanc leg. & facit pro ea T. de commun. rer. alien. l. falsò. & T. de contrahend. empt. l. dudum.

m ¶ Proprias. scilicet suas.

480/C.IV.K.5-4, 2273-2274
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Vsu.] CASVS. Mulier dedit mihi fundum: confectum est instrumentum: vice sua Titius in instrumento conscripsit: an ob hoc quinon valeat donatio, quòd ipsa non subscripsit, quæritur? Et dicitur quòd non.

a ¶ Donatricis. Vide scripta ad l. i. in fin. ff. de testib. CVIAC.

a ¶ Alio. vt ¶. eod. l. in donationibus. §. i. in fin.

Constante.] CASVS. An mulier cõstante matrimonio dotem penes maritum constitutam, in aliam titulo donationis transferre possit, quæritur? Et dicitur quòd non.

b ¶ Non potuit. vt interim viro præiudicet: vt hic, & ¶. de iur. dot. l. si prædium. Sed ª ipsam actionẽ, siue spem ᵇ potest cedere, vel ᶜ etiam dotem promittere: ¶. eo. l. sponsum futurum. & ¶. de coll. l. dotis. Nam contrà vir ᵈ non potest dotale prædium alienare: confirmatur tamen mortua muliere, si dos cessit lucro mariti: vt ff. de vsucap. l. cùm vir.

Cum res.] CASVS. Dedi filio tuo emancipato prædium, vt creditoribus meis satisfaceret: nõ satisfecit, & interceßit stipulatio, non agit creditor aduersus filium et exequis alteri, &c. Sed aduersus me: & ego aduersus filium præscriptis verbis.

c ¶ Creditoribus. quia inter ᵉ creditorum pacto priuatorum lædi non potest.

d ¶ Actio. quia alteri ᶠ pacisci nemo potest: vt ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. & facit ad legem in eod. tit. l. liber homo. in fi. & ¶. de pact. l. debitori. & de cõd. ob caus. l. si vt proponis. & de rer. permut. l. rebus. Sed contrà ff. eod. l. hereditatem. Sal. et ¶. de her. vend. l. j. cui similiter illa est contra.

e ¶ Ciuili. id est, præscriptis verbis.

Si eas.] CASVS. Donasti tibi fundum, eundem mihi donasti. secunda donatiõ nulli non debet.

f ¶ Obesse potest. nam vltima pacta valent: vt hic: & ¶. de pact. l. pacta nouissima. & ff. de reg. iu. l. quicquid. & l. in eorũ.

Si patri.] CASVS. Pater tuus filij donans, filio non præiudicat: nisi patri filius heres extitit. VIVIAN.

g ¶ Ex facta. in eo emancipatum.

h ¶ Liberalitate. id est cùm pater tuus res tuas alij donasset.

i ¶ Non posse. vt ¶. eod. l. cùm & ¶. de rei vindic. l. cùm à matre.

Donatio.] CASVS. Si donatio fiat inter viuos, vel in vltima voluntate, siue fiat purè, siue sub conditione, siue in diem, valet: & pacta, quæ in donatione ponuntur, debent obseruari: si verò in donatione interuenit scriptura, scribi debet nomen donatoris, & donatarij, & rei, quæ donatur, nec refert, siue scriptura in tabula, an in charta: dum tamen coram competenti iudice fiat.

k ¶ Directa. ᵃ id est, inter viuos, sic ideò dicta, quia directò datur: sed donatio causa mortis quandoque per aliam, putà per heredẽ.

l ¶ Suspensa. Primò de conditionali: postea de ea, quæ est in diem, vel ex die: tertiò de pura dicit: & potest esse conditio in faciendo, & non faciendo: vt si ascẽderis, vel non ascenderis Capitolium: vt hic dicit: sic & Instit. de verb. oblig. §. fin.

m ¶ Notato. i. ex compacto, vel ad tempus.

n ¶ Animo dantium. hic de pura. & dic animo: id est, voluntate dantium. ACCVRS.

o ¶ Sententiis. i. narrationibus voluntatis dantium ab accipientibus expressis.

p ¶ Quantum. i. cùm non sit contra legem.

q ¶ Cognominata. id est, pactis expressa, & distincta sit causa mortis, vel alia. Vel dic per simile: vt enim nomine accidit cognomen: sic donationi imponitur tenor, qui moderatus esse debet: & hoc dicit quantum ius finit, scilicet vsque ad ccc. solid. olim: hodie vsque ad quingentos sine scriptura: sed cum scriptura infinuationis vsque in infinitum: vt ¶. eodem. l. sancimus. & l. pen.

r ¶ Actiones. sic. conditio ex le. & actio ex stipulatu, si interuenit stipulatio: quæ actiones à iure inductæ sunt.

s ¶ Contineat. scilicet donatio.

t ¶ Hisque pactionibus. ACCVRS.

u ¶ Complacita sunt. inter partibus.

x ¶ Sunt molesta. vt turpes, vel contra leges: vt ¶. de pac. l. pacta quæ contra. Et potest hæc prima pars loqui, quando est in scriptis donatio, vel quando sine scriptis: sequens verò in scriptis tantum: & hoc subinit, in conscribenda.

y ¶ Donatoris. subaudi & donatarij.

z ¶ Ius. quod donatur, putà actio.

a ¶ Oportet. putà ego Titius do tibi Sempronio eodem meum titulo donationis: vel cedo actionem, quam habeo contra talem: & notam scripturam oportet perficere: vt supra de fid. instru. l. contractus. aliàs enim nisi hoc esset actũ, quòd in scriptis fieret, etiam sine scriptura valeret: vt in princ. huius l. & ¶. eo. l. in extrahentis. & l. in donationibus. in fin. l. nisi summam excederet.

quem peceres funditùs, consulit: quominus hæc rata maneant, quòd ex origine patris, vel aui vestri descendunt, nihil prodest. S. XVI. Kalend. Februar. Sirmij. CC. Coss.

Paria sunt per se subscribere, vel alium subscribere voce eius. BALD. *Vel sic: Donatio non vitiatur, licèt alius pro donante subscribat.* SALYCETVS.

XX. *Iidem AA. & CC. Melitio* ª.

Vice donatricis a alio ª voluntate eius subscribente, sure facta donatio non habetur irrita. S. VII. Kalend. Februar. CC. Coss.

Lex notabilis. Mulier constante matrimonio dotem suam donare non potest. BALD. *Vel sic: Vxor non potest donare dotem in mariti præiudicium.* SALYCET.

XXI. *Iidem AA. & CC. Antonia.*

Constante matrimonio dotem penes maritum suum constitutam, quia tua tibi donare non potuit ᵇ. S. V. Id. Mart. CC. Coss.

Ex pacto donationis non quaeritur actio extraneo: sed ipse donator pacto non seruato agit ad interesse. BALD. *Vel sic: Vt pactum donationi adiectum impleatur, paciscens agere potest: non is, cui paciscitur.* SALYC.

XXII. *Iidem AA. & CC. Dionisio.*

Cum res filio tuo emancipato ea conditione, vt creditoribus ᶜ tuis solueret, te donasse proponas: si stipulatione, vel incontinenti habito pacto huic rei prospexisti: creditoribus quidem non contra eum ex placito vestro: sed aduersus te competit actio ᵈ. Eum autem, cui certa lege prædia donasti, incerta † ciuili ᵉ actione ad placitorum obsequia vrgeri secundùm legem donationibus dictam conuenit. S. VII. Kalend. April. Sirmij, CC. Coss.

Acta posteriora prioribus derogant. BALD. *Vel sic: Res à me donata potest mihi donari.* BART. *Vel sic: Posterius instrumentum resoluit primum. Vel sic: In contrarijs vltima derogant primis.* SAL.

XXIII. *Iidem AA. & CC. Olympiadi.*

Si ea, quæ donaueras, posteriori placito, qui acceperat, dono tibi reddidit: donationis antecedentis instrumentum actis sequentibus nihil obesse potest ᶠ. S. V. Kalend. Oct. Cæsaribus Coss.

Filius, qui non est heres patris, non obligatur ex contractu paterno. h. d. *Vel sic: Pater non potest distrahere rem filij, qui postea patri non succedit.* BALD. *Vel sic: Si pater donat rei filij, non præiudicat illi filio non succedenti.* SALYC.

XXIV. *Iidem AA. & CC. Macario.*

Si patri tuo heres nõ extitisti, ex facta ᵍ ab eo liberalitate ʰ titulo donationis nõ posse ⁱ iura tua lædi, manifestissimi iuris est. PP. Non. Februar. Antiochiæ, Diocletiano IX. & Maximiano VIII. AA. Coss.

Donatio cum suis pactis seruari debet, si pacta de iure subsistunt: alias spretis pactis donatio valet: & instrumentis donationis debet apponi nomen donatoris, & donatarij, & rei, quæ donatur: nec debent fieri donationes clandestinæ: sed instrumentis testibus, vel actis, vbi iura acta requirunt. Dicit hic Imperator quòd donatio siue inter viuos, siue causa mortis † siue sub conditione, siue in diem, siue ex die, siue sit pura: obseruari debet cum suis pactis, si pacta sint talia, quæ leges vel boni mores non respuunt. Item dicit hæc lex, quòd quando fit scriptura de donatione (quia conuenitur inter partes, quòd scriptura fiat) quòd scriptura debet continere substantialia, & solennia. BALD.

XXV. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Maximum P. P.* ª

Donatio siue directa ᵏ sit, siue mortis causa instituta, siue conditione faciendi, aut nõ faciendi suspensa ˡ, siue ex aliquo notato ᵐ tempore promissa, siue animo dantium ⁿ, accipientiúmve sententiis ᵒ (quantum ᵖ ius sinit) cognominata ᵠ: sub hac fieri debet obseruatione, vt quas leges indulgent actiones ʳ, conditiones, pactionésve contineat ˢ. Hisque ᵗ penitus cognitis, vel recipiantur, si complacitæ sunt ᵘ: vel reijciantur, si sunt molestæ ˣ. In conscribendis autem donationibus, nomen donatoris ʸ, ius ᶻ, ac rem notari oportet ª: neq; id

a ¶ Constante dotis constante matrimonio viro nõ potest: sed spem eius dotis actionis ad ipsã dotem recuperandam. v. Tiraq. de retract. lignager. §. 16. gl. 9.

b Melius. al. Melito.

b Spem dotis mulier viro etiam constãte matrimonio cedere potest. vt ibi. addit gl. l. 3. ¶. eod.

c Dotis spem cedi, ut promitti potest viro ab vxore constante eiũ matrimonio: ac nõ ipsa dos.

d Dotale prædium, à viro nõ potest alienari: alienatum tamen confirmatur morte mulieris, si dos cessit lucro mariti.

e Creditorum his debitoris pactionibus nocari minimè potest.

f Pacisci alteri quis an possit.

† al. incerti sed in mis omnibus leg. incerta.

a Quid in nomina donationis vide Guidonem Papa decis. 612.

† Hoc veteri iure receptum fuit: aliud hodie, vt nota. l. vlt. ¶. de mortis causa donat. vbi dicitur mortis causa donationẽ non requirere insinuationem.

* In C. T. Sy. 1. legitur P. P. V.

480/C.IV.K.5-4, 2275-2276
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Occulè quid fieri dicatur. vide Cuiacij Paradox. cap. 11.

b Clam, & ne cuiusquam prælumptione fraudetur. vide Capella tract. de prælatis, cap. 19. Paradox. 10. facit glos. in l. 1. ff. de curand. marim.

c Donationes mandatas per alios fieri posse dicunt omnes contrahentes fidelitatem.

* IV.

d An donatio possit intimari certo iudici incompetenti, quem fides, & veritas est, quod incompetenti non possit: sed apud competentem tamen respectu rerum ipsarum, quæ donantur: vel donantis. vide Cuiacium Papon. d. 415.

a ¶ Occulè *. Qui malè b agit, odit lucem: sic & l. de contrah. empt. l. cum ipse.

b ¶ Tabula. aliis tabula, & aliis tabulæ: fidelius perscribitur, quod est infra, aut in alia materia fabrandi, quodcunque materiæ tempus dabit, id est temporis qualitate: vel charta, vel membrana.

c ¶ Ab eo. nam etiam per c alium scribi potest: idem tamen contrahentes fidelitabant: vt infra, de contrah. empt. §. 3.

d ¶ Aliis etiam. quando est vltra legitimam modum.

e ¶ Vbi. id est, quando, & quo d loco.

f ¶ Lege. quia sic alim vltra ccc. solidorum: diximus per l. sancimus. §. ea. vel hodie vltra quingentos: vt l. eod. l. penul. Accvrs.

S I quis.] Cavtv. Si infanti quis fundum donare velit, si excedat legitimam summam: vel actionem, vt inde fiat fideiussor: non aliis perficietur donatio, quâ si fuerit infinuata: & tunc per seruum infantis perficietur, vt sic infanti acquiri possit per seruum. Accvrs.

g ¶ Fari possit. ergo esse infans.

h ¶ Instrumentis. sic est opus, vt quia hic agitur, vt fieret in scriptis. Vel quia excedebat legitimam summam, ne sit deterior infantis conditio, quàm alterius.

i ¶ Seruum. & non alio modo: vt inquit, & ff. de acq. poss. l. 3. § funiculus, & l. gnomonis. § 3. infra. & sic est contra S. de acq. poss. ff. l. domesticum. Sol. vt ibi.

k ¶ Transfigi. id est, perfici: & sic ff. de iuris. adiuq. prouat l. 3.

l ¶ Acquiratur. sic ff. rem pupill. fol. fac. l. 3. pupillus. Accvrs.

Data.] Cavtv. Si quis vltra legitimam summam donare voluerit, non aliter perficta erit donatio, quâ si fuerit infinuata *, & maximè inter coniunctas personas, ne fraus aliqua propter familiaritatem domesticè admitti posset: vel donatio coniugi idem fit in donatione facta inter extraneos: vt sic inde valeat si exceßit summam legitimam, si facta fuerit infinuatio.

m ¶ Lege. quæ est S. eo. l. donatio. §. in confirmandis.

n ¶ Confiscentur. cùm hoc agit, vt fiat in scriptis: vel cùm excedit summam legis.

o ¶ Personæ. Inter quas tamen non exigitur verborum solemnitas, mancipatio, aut traditio ex consti. D. Pij l. 4. C. Theod. sufficit enim inter eas quibuscunq; verbis voluntas expressa. Paul. lib. 4. sentent. tit. 1. Cvtac.

p ¶ Confiscari. adeò vt dicerit P. non valere in coniunctam personam, nisi fiat in scriptis intra etiam summam legitimam, per legem illam. & l. eod. l. in extraneo. quod non placet: vt S. de donat. inter virum, & vxorem. l. donationes. j. Sed semonet dubium, quod maiquia videbatur inter coniunctos non contingere fraudem: vt arguat. ff. de rito nuptiar. l. penultima §. denuò, sed tamen ita fiet vt inter alios. Accvrs.

p ¶ Domestica. nota de familiari * inimico: quia nulla pœna, &c. vt hic, & arrig. dict. cap. ff. inimicus, & arrig. quæst. 3. cap. quidam, & supra de iuris. iuramen. l. fructus. & aut. ff. ad tilem. l. j. in principio.

q ¶ Sufficit. vt arguat. S. de contrahend. empt. l. j. & l. eod. Lin hac. in principio.

Q Visquis.] Cavtv. Si vendo tibi rem, vel dono, & retineo pro me vsumfructu. videor rem tradere. Vivian.

a ¶ Donado, vel vendendo. De modo transferendi dominij, vide scripta ad tit. Cod. de act. empt. Cvtac.

r ¶ Stipulatur. scilicet donatarius rem sibi traditam perfecta est donatio. vel ergo stipulatione, vel traditione vera, vel hac ficta perficietur: aliàs poterit reuocari: & hoc olim, hodie etiam pacto nudo perficitur: vt hic, & l. eodem. l. si quis negotium. §. sed si quidem. Alij, vt Azo, dicunt, si pulsetur: scilicet vsumfructum sibi dari, vel retinere licere: quod non placet.

s ¶ Credatur. An ergo hoc casu dominium ipse t possessione transit? Respondet: non. fiatque enim quod voluit esse fructuarius, voluit alij possidere civiliter, & sic possessorem fecit * cum suo ministerio: vt ff. de acquirendo possessione. l. quod mea. & de rei vindic. Lynedam. & sic per consequentiam transferri dominium.

t ¶ Tradere. scilicet rem.

u Idem contra mori. Bitur. vt. de donat. §. 1. Contra. Sumpta est ex l. Th. M. B. tit. 1. 2. 3. 4.

t Dominium fiat possessione in traditio possit.

* Cicer. Chiff. super vor. possumus ex eum nonsiur. de rei. pol.

* Lata.

a An apud incompetentem iudicem possit donatio insinuari, quidam aiunt ad l. 1. 3. 7. ex. ultimo. quod possit confirmatio gratium apud quemcunque iudicem, an possit insinuatio iuramento, an fieri possit insinuatio post donationem? vtrum in donatione causa mortis, vel ab eodem aliam requiratur insinuatio. vide Cuiacium Papp. dec. 311. & 350. 350 addit. 5. 14. in fin. 7. ad.

* Hæc verba ponit gl. in cap. nouum. 2. super verb. nouum, quæ mea, carta de rep.

a ¶ Confirmatio. adeò vt dixerit P. non valere in coniunctam personam, nisi fiat in scriptis intra etiam summam legitimam, per legem illam. & l. eod. l. in extraneo. quod non placet: vt S. de donat. inter virum, & vxorem. l. donationes. j. Sed semonet dubium,

Codex.

fos teneat: gesta autem confici super rebus etiam alibi collatis, vbicunque sufficit *. Dat. III. Non. Maij, Dalmatio, & Zenophilo Coss.

Illa lex, & l. si quis argentum. §. sed si quidem. infrà eod. *non sunt alibi. & b.d. Retentio vsufructus traditorum possessionem, quæ erat penes tradentem, indicit.* Bald. Vel sic: *Si donans res donata sibi retinet vsumfructum, videtur illam tradere: sàrè dominium transfert, & possessionem quadam iuris fictione, id. d. necabiliter.* Salyc.

XXVIII. *Imp.* Honorivs, & Theod. aa. *Menasio p.p.*

Q Visquis † rem aliquam donando, vel in dotem dando, vel vendendo β, vsumfructum eius retinuerit: etiam si stipulatus r non fuerit, eam continuò tradidisse creditur s, nec quid amplius sequitur, quo magis videatur facta traditio: sed omnimodo idem fit in his casibus vsumfructum retinere, quod tradere t. Dat. II. Id. Mart. Honorio A. X I. & Constantio Caes. II. Coss.

Etiam in personas extraneas, & ignotas valet collata donatio. Bald.

XXIX. *Imp.* Theod. & Valent. aa. *Hiero p.p.*

IN extraneos * y, & sæpè ignotos *, donationem collatam valere receptum est: & si fine scripto donatum quid fuerit, adhibitis aliis idoneis documentis, hoc, quod geritur, comprobatur. Dat. X I. Kalend. Maij A, Felice, & Tauro Coss.

Donationes facta in vrbe, debent insinuari apud magistratum ceßus. Sed donationes, quæ fiunt in prouincij, debent insinuari apud præsides, defensores, vel magistratus municipales earum municipiorum, vbi fiunt: & ibi insinuata effectum suum extendunt vbicunque locorum. Bald.

XXX. *Imp.* Leo a. *Constantino p.p.*

IN hac sacratissima vrbe z conscriptę donationes vbicunque

Martij, CP. Felice. Cvtac.

IN hac.] Cavtv. Donationes, quæ excedunt legitimam summam, debent insinuari in ciuitate coram magistro ceßus, in prouincijs coram rectore: vel ipso absente coram defensore ciuitatis: & facta donatio quantumcunque rerum vbicunque sitarum, valebit. Vivian.

y ¶ Vrbe. Constantinopolitana. & facit *supra eodem. l. data. in fin.*

CCCc 2 a ¶ Confir.

a Inimico familiari, & domestico nolle possit capitular.

480/C.IV.K.5-4, 2277-2278
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Cenſur.* vt *T. de teſtamentis. l. conſtitu.*
b ¶ *Siue non habeat.* ſcilicet aliam, quàm defenſorem non habet, vt ſubiicit.
c ¶ *Publicam.* etiam præſente in ea ciuitate præſide: vt T. dicit.

* Præſenta maiorie indicio, non cellat iurisdictio maiorie, vt hic addit gl. *Nouel. de defens. Cons. c. 1. in verb. affiuere.* & *Bart.* & consti maior maiorie præſentia ſuam quoq; non amittit, de qua vide gl. in *Authentic. in fin. T. de potestate ſacramentorum virginum. adde rep. ante gl. dict. rep. ad Cod. in verbum. cum de effectu ang. ante. §. denique. in ant. de priuil.*

¶ Et ſic nota minorem * iudicem non debere amittere iurisdictionem ſuam, licèt maior iudex ſit præſens. Sed contra arg. *Iuan. §. de off. proconſ. l. omnino. de off. proc. de dam. infect. l. 1. §. 3. in verb. affiuere. & ibi de in iur. var. l. quique. de de iuriſd. l. ſed ſi tu. §. filiafamilias. de de re iud. l. contra pupillum. §. in qui. de iur. deriu. dict. c. profiteor præſuam. & finis ad Lothar. in auth. de defen. clius. §. nulla. eod. tit. & T. ad l. in donationibus. & T. de off. iurid. Alexandria. l. 1. ACCVRS.*

d ¶ *Volueris. Sic ff. de iur. dot. l. plerumque. in fi.*

IN donationibus.] CAIVS. In donatione facienda, quæ ſit vltra legitimam ſummam, interueniunt infinuationes non fiunt teſtes [b] neceſſarij: ſed in publico, hoc eſt in iudicis præſentia facta fuerit. Si verò ſic citra legitimam ſummam, ſi quod actum eſt, non debeat infinuari, ſufficit præſentia ſolius tabellionis, ſi donator ſubſcripſerit. & hoc in ſecunda: donationes verò quæ ſine ſcriptis ſunt, ſuam obtinent firmitatem. & hoc in tertia. VVLPIAN.

e ¶ *Infinuantur.* vt T. *Liberat.*

f ¶ *Adibere.* ſcilicet ſuprema: adeſſe tamen debent. ſic & T. *qui pot. in pign. hab. l. ſcripturas.* Vel *dic*, teſtis [c] modo aliqui vocentur, nec etiam ſubſcribantur: verißimile eſt, quòd ſemper ſic ibi multitudo [d] hominum: vt arg. T. *de teſtam. l. omnium.* ſic arg. T. *quando libell. prima. §. 1.* ¶ Et dic quòd hic ſcribat infinuatio: quia excedebat ſummã legitimam: idem ſi erat infracta tamen ſponte fiebat, vt ſubiicit, *verum.* RE. ACCVRS.

g ¶ *Allegari.* quia non fiunt vltra legitimam ſummam.

h ¶ *Scribantur.* alias ſubſcribantur: quia hoc fuit actum, vt inde fieret ſcriptura: alioquin fruſtrà exigeretur ſubſcriptione ſubiicit.

i ¶ *Tabularium.* nota ergo tabellioni * ſine teſtib. credi: quod ſpeciale dicunt quidam in infirmitio donationis. *& non hoc in auth. de fide inſtrum. §. ſi verò neque. eod. tit. & T. ad leg. Corn. de fal. l. ſi quis decretis. & in auth. de hered. & Falcid. §. verò, ed in eo, quòd dicit, tabularij ſolo quantum ad hoc*, hic. & ſic videtur ei ſoli credi

* An ſoli Tabellioni ſine teſtib. credat: *vide gl. in l. ſi quis decretis. §. ad leg. Corn. de fal. & Nouel. c. rep. in verbo. quanto ad hoc.*

poſitarum rerum, apud magiſtrum cenſus * infinuentur. In aliis verò ciuitatibus, ſiue abſens, ſiue præſens rector prouinciæ ſit, ſiue eadem ciuitas habeat magiſtratus, ſiue non habeat [b], & defenſor tantummodò ſit: donator habeat liberam facultatem donationes rerum ſuarum vbicunque poſitarum, ſine apud moderatorem cuiuſlibet prouinciæ, ſiue apud magiſtratus, ſiue apud defenſorem cuiuſcunq; ciuitatis, prout maluerit, publicare [c]. Atque vt ipſa donatio fita eſt in voluntate donantis: ita ei liceat donationem ſuam apud quemcunque ex memoratis voluerit [d], intimare: & hæ donationes, quæ in diuerſis prouinciis, & ciuitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcuſſam, ac perpetuam firmitatem. Dat. V. Non. Mart. Conſtantinop. Patricio, & Rhicomer. Cons.

In infinuatione donationis ſufficiunt alia: licèt non ſint aliqui teſtibus roborata. Si autem donatio non infinuatur, requiruntur teſtes ſubſcripti, vel cum partie ſubſcripta. h. d. ſecundum intellectum glo. BALD. Vel ſic: *In actibus iudicialibus non ſunt neceſſarij teſtes. h. d.* BART. Vel *dicit in donatione, quæ fit apud acta, non aperiet teſtes adhibere: & donatio facta extra acta, in ſcripturam ſine teſtibus redacta, ſubſcriptionem donatoris requirit: etiam ſi à tabellione ſcripta fuerit. h. d. ſecundum* SALYC.

XXXI. *Imp.* ZENO A. *Sebaſtiano p.p.*

IN donationibus, quæ actis infinuantur *, non eſſe neceſſarium iudicamus vicinos, vel alios teſtes adhibere [f]. Nam ſuperfluum eſt priuatum teſtimonium, cùm publica monumenta ſufficiant. Verùm & illas donationes, quas geſtis non eſt neceſſarium alligari [g], ſi fortè per tabellionem, vel alium ſcribantur [h], & ſine teſtium ſubnotatione [i] valere præcipimus: tamẽ, ſi ipſe donator, vel alius [k] voluntatem eius ſecundùm ſolitam obſeruationem ſubſcripſerit: donationibus, quæ ſine ſcripeis conficiuntur, ſuam firmitatem habentibus ſecundùm conſtitutionem [l] Theodoſij, & Valentiniani ad Hierium præfectum prætorio promulgatam. Dat. Kal. Mart. Conſtantinop. Eſſion. V. C. Cos.

Infinuatio facta coram iudice incompetenti non valet: nec alia, nec teſtimonia prebita ſuper ipſa. BALD.

XXXII. *Imp.* ANASTA. A. *Euphemio p.p.*

SEcundum diui Leonis conſtitutionem * donationes apud virum clariſſimum magiſtrum cenſus tantummodò infinuari † præcipimus: huiuſmodi foema in illis inſtrumẽtis obſeruanda, quæ in hac regia vrbe confecta, ſeu celebrata fuerint *: nec concedi quemquam * vel apud defenſores, ſeu magiſtratus aliarũ ciuitatum, vel in aliis quibuſcunque locis præter memoratum iudicium infinuare: ſcientibus tam his, qui ad huiuſcemodi infinuationem peruenerint, quàm his, qui eam ſuſceperint, necnon tabellionibus, quicunq; teſtimonium ſuum † non competenti (vt dictum eſt) loco, vel iudicio præbuerint, vi centarum librarum auri multa, & alia graniſſima indignatione ſe eſſe teriendos. S. Dat. Prid. Kal. Maij, Paulo V. C. Cos.

Adstante Procuratore facta in rem ſuam res integra, non ſuatur mandatum, ſed tranſit ius ad heredes, & tale procuratur in rem ſuam, etiam ante litem conteſtatam facit actum procuratorem. BALD.

XXXIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Menna p.p.*

ILlam * ſubtilem obſeruationem amputamus, per quã donationis titulo ceſſiones actionum a accipientes, nõ aliter ſuis eas teſtimitterere heredibus poterant, niſi litem ex his cõtellati eſſent, vel ius conteſtationis diuino reſcripto meruiſſent ¶. Nã ſicut venditionis titulo ceſſiones actiones etiam ante litis cõteſtationẽ ad heredes tranſmitti permittitur: ſimili modo & donatas ad eos transferri volumus: licèt nulla conteſtatio vel facta, vel petita ſit [c]. Quod & in procuratore conſtituendo ad mouendas eaſdem ceſſas actiones ſimiliter obſeruandum erit, vt minimè quis impediatur procuratorem ceſſarum ſibi ſuper donatione actionum dare: licet nulla litis conteſtatio facta, vel petita ſit [d]. Quæ in his

a Soli Tabellioni dari adhibitor depositorum de veritate infinuandi: ſic praſtantur non de hdrtanum.

b Demoſtrum testimonia improbatur.

¶ De materia infinuationum, vide *Ange. & alios. l. 1. de donat.*

c Die, Notarii in infirmitatis publicis non commoranti ad minores ſed in prouincia commorantes ei poſſunt ipſa infinuari: *vide gl. in verbo. diuersis. l. 1. de donat. inter virum & vxorem. & ibi Bart. & Bald. & Salyc. & Ange. & alios. l. 1. §. 1. prin. l. 1. de ſal. ſ. l. 1. Cod.*

d Mandatum non fiunt procuratorio in rem ſuam, etiamſi res integra, & ſimplicis cõtroversia.

e ¶ *Petita ſit.* Sed contra. *Tide petenda. l. quod qui.* Sed ibi in ſimplici

480/C.IV.K.5-4, 2279-2280
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

simplici [a], qui non poteſt ante litem conceſſam facere aliam procuratorem. ACCVRS.

a ¶ *Conceſſione.* Cui heres eius, cui donatum eſt, non tranſmittunt procuratorem conſiſtere, niſi lite conteſtata, vel perito hoc à principe: & facit *T. mun. l. per diuerſas.* & ſecundum hoc etiam hodie non tranſit ad heredem heredis. Vel eſt ſenſus, vt non trahatur ad [b] primitia per hoc, quod dicit, id mortuis, quæ in præteritum ſonat. ACCVRS.

b Legre regularier non evaluatur ad caſus praeteritos.

c *Ancitonus.*] CAIVS. Donatio vſque ad ccc. ſolidos ſine inſinuatione fieri poteſt: vltra non. hoc fallit in principio, qui priuilegio principali ſine inſinuatione poteſt donare: & in donatione in piis cauſis, quæ valet ſine inſinuatione vſque ad cccc. ſolid. & in donatione facta à ſpoſo ſponſæ minori vigintiq; quinque annis. Si verò donatio fiat in ſpecibus tria demum valet ſine inſinuatione, ſi earum æſtimatio non excedat ſummam ccc. ſolidorum. Si verò excedat, quia res valeant ſeptingentos illi, penes quē remanet maior pars, offerat donatario ccc. & retinebit omnes res: ſi hoc donatario non placuerit, conuertitur electio ad donatarium: quod ſi offerat cccc. habebit totam rem. & omnia alia fiant, ut ſi fieret in quæſtione, aliqua inter eos poſſit oriri controuerſia. Si verò diuerſis temporibus quis ccc. aliqui dederit, ita vt qualibet ſumma per ſe ſubſiſtat intra legitimū: ſed conducata excedat: an debent inſinuatio fieri? Dicitur quòd non: quia plures intelligantur donationes, non vna. Si verò ſtipulatus fuero omni anno aliquam quantitatem, quæ non excedat legitimam ſummā: an intelligatur plures donationes, vt ſic nō ſit neceſſaria inſinuatio? apud veteres eſt dubitatum. Imperator diſtinguit: aut ſtipulatus ſum mihi dari dum viuo, aut dum donator viuit: & tunc ſi excedit legitimā ſummam, nec eſt neceſſaria inſinuatio: aut eſt ſic actum, vt ſtipulatio tēderet ad heredes: & ſic promittis mihi, & heredi meo per te, & heredem tuum? & tunc non eſt vna donatio: & indiget inſinuatione. ACCVRS.

b ¶ *Sine communem.* ſc. ſimpliciem, quæ in omnem fieri poteſt.

d Donatio ante nuptias ſic dicta, quia ante matrimonium fieri poteſt.

† Adde Cremanſem ſingulari 150. Ramunum ſingulari 201. & quæ ſcripſi ad l. quoties, 19. ff. ad leg. Falcid. * *ſuccumbere.*

c Donatio ante nuptias ſic dicta, quòd actum ante matrimonii tantum fieri.

d Donatio ante nuptias ſuper nuptias ſed poſt nuptias hodie fieri poteſt.

tantummodò perſonis locum habere cenſemus, quæ ſuſceptis per donationem ceſſionibus adhuc ſuperēſſe noſcuntur. nam iam mortuis huiuſmodi perſonis, vetera iura ſuper hiſdem ceſſionibus poſita ſeruari cōcedimus *. Dat. Kalend. Iun. Conſtantinop. Iuſtiniano A.PP. II.Cos.

Olim donationes non valebant vltra ducentos aureos ſine inſinuatione: hodie valent vſque ad trecentos: ſunt tamen quidam caſus, in quibus valent vſque ad quingentos. h. d. prima pars huius legis vſque ibi, ſin autem non in auro. *& hæc vera ſunt, quando donatio conſiſtit in quantitate numerali, ſiue deſcripta: ſed quando conſiſtit in alia re, quæ debebat æſtimari: tunc ad æſtimationem eſt veniendum. Et ſi pro parte valebat donatio, pro parte non, ſtatui quis modus ſit in donationibus tenendus. & hoc facit vſque ad §.* Si quis autem: *per diuerſa tempora.* BALD. Vel ſic: *Donatio ſimplex valet hodie vſque ad trecentos aureos non inſinuata: & excedens, non valet abunde ſupra: niſi ſit donatio imperialis, quæ non inſinuata valet cuiuſcunque quantitatis: & niſi in piam cauſam ſit facta, quæ vſque ad quingentos aureos valet non inſinuata: vel niſi ſit donatio ante nuptias mulieri facta minori quæ valet indiſtincte: non ſi ſit facta aetate maiori quia tunc valet non inſinuata vſque ad trecentos aureos: & non vltra. h. d. ad §.* ne autem. SALYC.

XXXIV. *Idem A. Demophoni P.P.*

SAncimus † omnem donationem, ſiue communem [b], ſine ante nuptias [c] factam, vſque ad trecentos [d] ſolidos cumulatam, nō indigere monumentis, ſed communem formam * habere: vt non vſque ad ducentorum * ſolidorum ſummam tenearſed in huiuſmodi obſeruatione ſimiles ſint tam communes, quàm ante nuptias donationes. Si quid autē ſupra legitimā definitionem fuerit donatum, hoc, quod ſuperfluum [e] eſt, tantummodò non valere: reliquam verò quantitatem, quæ intra legis terminos cōſtituta eſt, in ſuo robore per durare; quaſi nullo

Codex.

Sed hodie valent vſque *ad* quingentos ſine inſinuatione *: vt *T. pen. in fin.* Item in donatione propter nuptias hoc plus eſt: quia ſine inſinuatione fiunt, niſi [b] in caſu vt *T. de donatio. ante nupt. l. fin. §. fin. & in authent. in donatione.* ACCVRS.

c ¶ *Ducentorum.* ſc. aureorum ſic enim.

penitus alio adiecto: ſed hoc pro nō ſcripto, vel nō inteſlecto eſſe credatur [f]: exceptis donationibus tam imperialibus [g], quàm his, quę in cauſas piiſſimas procedunt: quarum imperiales quidem donationes meritò indignari ſub obſeruatione monumentorum fieri, tam à retrò principibus, quàm à nobis ſancitum eſt, ſed firmam habere propriam maieſtatem [h] §.

IN AVTHENT. VT non fiant pig. §. ij. aliis §. illud quoque. coll. v. conſtitutione v.

ITem & à primatis in principem etiam ceſſantibus actis fit donatio.

Finis authentica.

Sequitur textus l. Codicis.

Aliàs verò, quæ ad pietatem reſpiciunt, vſque ad quingentorum [i] ſolidorum ſummā & ſine monumentis eſſe validas cenſemus. His inſuper aqte nuptias donationib. quæ in adultas minores ſui iuris cōſtitutas cuiuſcunque ſummæ procedunt, ſecundum veterum legum ſcita, etiam niſi [k] actis interuenientibus corroboratæ ſunt, ſuam retinentibus firmitatem. Sin autem non in auro res donationis fuerint datæ: ſed per res mobiles, vel immobiles, vel ſe mouentes: quantitam earum æſtimari: & ſi quidem vſque ad legitimam ſolidorum ſummam erigatur, validam eam eſſe, & ſine monumentis conſeruari. Sin autem amplioris ſummæ inorniatur, & minimè actis comprobata eſt, ſuperfluum tantum vacuari.

Si ratione donationis inuidiam in communionem: quia pars pro ordinaſo eſt donata, datur facultas maiorem partem habenti, offerendi æſtimationem partis ſuæ conſiſtit, quę non offerente fieri debet diuiſio. ſi commodè fieri poteſt: aliàs minorem partem habenti, offerre poteſt maiorem partem habenti. h. d. SALVC.

Ne autem communione [m] induſta, donatori, & ei, qui liberalitatē ſuſcepit, aliqua oriatur contentio [n]: electionem damus ei, qui ampliorem * ſummā † in re donata habuerit, reliquā æſtimationis quantitatem

a Donationes quæ non excedant 300. ſolidos, non indigent inſinuatione.

b Donatio propter nuptias hodie non indiget inſinuatione, eſt certo caſu, de quo hic.

c Similia adiecto vitiantur, & non valent.

d Donationes factæ à principe, vel priuilegiatis, quatenus ſecundum eas, non indigent inſinuatione.

e Donatio non excedat 300. ſolidos, non indigent inſinuatione. *l. vt hic, de Cl. obed. 17. in verbis, aliis tamen. T. de ſacroſan. Eccl.* In contrario tamen opinione fuit olim, de quibus vide Tiraquellum priuilegio 114. piacenſis.

f Augmentat à proportione. vide Barrariū in hoc à proportione.

g Donatio ſuba pia vendicione capitanorū dominorū cāque humana ſt, non indigit inſinuatione.

h Donatio propter nuptias non indiget inſinuatione: vt hic. vide tamen Glossam in verbo. *non conuc. in fin.*

i Speciei ad author quod datur, cum dominum ſpeciei habit.

k Conc. *c. pat. fundatum* 18. *ſuper verb. pia. ex de reſcript.*

l Partis minoris rationē ma iorem poteſtatem quē cum ſuperior.

m Donatio ante nuptias ſuper nuptias ſed poſt nuptias hodie fieri poteſt.

f Legem regularier non evaluatur ad caſus praeteritos.

g Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

h Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

i Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

k Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

l Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

m Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

n Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

o Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

p Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

q Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

r Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

s Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

t Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

u Donatio ante nuptias ſuper nuptias hodie fieri poteſt.

CCCc 3 ¶ Sed

480/C.IV.K.5-4, 2281-2282
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Sed quid si æquales habeant portiones : vt quia res valet sex centos aureos ? Dic forte occupantis * melioris esse conditionem : licet quidam dicant neutram eligere. Pro prima opinione facit *ff. de pecul. §. fi. vers.* & est hoc speciale, vt in re communi sic fiat, aliàs contrà : vt *ff. communi diuid. l. habitum. & l. communi diuid. l. pro.* ACCVRS.

* Occupantis conditio melior esse videtur, qui alios sibi æquales nacta.

¶ Tractatio ad *L. sic emere. §. de iure dotis.* à Bartolo propter morem transferre. e Mora purga ea est casus, vt obolus triplicetur.

a ¶ *Qui mouerit.* ¶ Nota quòd * cùm is est in mora *, qui habet electionem, tollitur electio in aduersariam : sic *ff. de leg. 3. l. cùm quidam lata in fin. & de solu. l. fi.* est arg. pro R. in legato relicto in genere. Arg. contrà *ff. de op. leg. l. mulierium.* ACCVRS.

b ¶ *Remouetur.* quod esse non debet. vt arg. *ff. de reb. dub. l. quotiens. §.*

c ¶ *Intelligentur.* contrà *l. proxi. §. fi. pen.* Solu. hic pluribus temporibus libertatem sub pluribus dandis exercuit : ibi semel tantum, licèt solutione per diuersitatem temporis facere voluerit. Idem ad id, quòd adiunguntur, facit *ff. de institor. actio. iudi. l. fi. iid. & l. qui numer. cum l. 3. in fin.* Sed arg. contrà *ff. de appel. l. fi. quæ separatim. §. 3.* Inf. & nota arg. quòd aliud esse in legatis. & enim relicta singularia vlra dodrantem plura intelligerentur non detrahentur falcidia de his, quæ primò relicta dodrantem non excedunt : sed de pòst relictis, quod est falsum. ACCVRS.

d ¶ *Pro suo quantitate.* putà centum aureos. ACCVRS.

e ¶ *Vel dantis.* tantùm dantis, vel accipientis tantùm, vel vtriusque alternatim : sed *l.* proximè fuit expressum de dante tantùm, vel accipiente tantùm.

f ¶ *Mulier intelligentur.* ad hoc, vt non infamentur : verò tamen vna est stipulatione *ff. de donat. inter. causa mortis. l. semper. §. fi. & de verb. obligat. l. fi. Titiano. §. 3.* quæ sit contrà. vt semelvna principio inspiciatur conditio stipulationis, vt fiat, vel alij quærat : vt *ff. de verb. obligat. l. si filius.* Nec obstat prædictis *in ex. sit. l. pluribus.* vbi plures dicit esse stipulationes : quia ibi per alia verba facta fuit : sc. annua, &c. Vel recitat ibi quædam opinionē, quæ non est vera : legata autem annua cōstat esse plura : vt *ff. de an. leg. l. cùm in annu. & d. l. semper.*

g ¶ *Pertinet.* ¶ Nota quòd rationa ¶ incertitudinis statuit valere ratione *l. de vsu. l. fi. ex lege. & l. idem.* ACCVRS.

h ¶ *Possibile sit.* similis ratio *l. de vsufruct. d. ambiguitatem. §. cùm enim.* Inspicitur ergo quod potest contingere *c.* vt *hic, & ff. de institor. actio. iudi. l. fi. idem. §. fin. & de leg. 3. l. cùm res. §. fin. & de statu lib. l. 3. §. fin.*

d Incertitudinis ratione aliquid constituere.

e Contingere, fine ratione colligere possibilis sequentem.

offerre † ei, qui minorem * causam habuit, & totum possidere. Sin autem hoc minimè facere maluerit, tunc omnimodò res diuidi secundum quantitatem vtrique parti competentem, si res diuidi fine suo periculo possibilis est. Sin autem in huiusmodi casibus, in quibus partitio vtiliter celebrari minimè potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre æstimationem : tunc licebit etiam ei, qui minoris summæ habet potestatem, offerre pretium, & totum sibi vindicare.

Hoc, quod sequitur, est etiam valde notabile. Diuersitas temporum pluralitatem donationū indicit : & ideò quæ sunt summæ per donationes : & non sic cumulatio. h. d. vsque ad §. Si quis autem talem. BALD. Vel sic : *Si plures res diuersis temporibus donantur, plures donationes intelligentur.* BALD.

Si quis autem per diuersa tempora in eandem personam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidem legitimā quantitatem non excedunt : in vnum autem compositæ, & prædicto modo exaggeratæ, redundare videntur, & maioris esse quantitatis : videatur eas oportere in vnum coadunare, & introducere modos, per quos non valeant, & in irritum reuocētur [h] : sed econtrario & plures intelligantur [c], & singulæ secundum sui naturam obtineāt, & monumentorum obseruatione nō indigeant. Cùm enim à veteribus super hac re variatum est, aliis multas, aliis vnam esse definiētibus : nobis causa placuit humanior, vt & multæ intelligantur, & omnes validæ : & hi, qui liberalitates accipiunt, fciāt veros, non falsos suos esse donatores.

Donatio facta ad vitam donatoris, & donatary de certa annua quantitate non excedente legitimam summam, non indiget insinuatione : facta si ex vtraque parte vel ex altera heredis sui mortis, & non reperitur aliàs. BALD. Vel sic : *In stipulatione annua requiritur insinuatio, si sit facta mortis heredis donantis, vel donatarij, & fortius si vtriusque : aliàs non necessaria.* SALYC.

Si quis autem talem receperit donationem, in qua stipulatus

i ¶ *Merum subaudi,* per Azo.

k ¶ *Superuenere.* aliàs superaduenire : & aliàs superuenire : id est superesse. *Subaudi* tantum, quòd alter decessit.

l ¶ *Herodem.* f. indefinit. ¶ Sed quid si de primo tantùm dixerunt? Resp. idem, quia eadem esset ratio promissionis in secundo, & vltiori. ¶ Sed licèt nō valeat in infinitum, an valeat vsque ad legitimam modum ? Resp. sic, putà centum singulis annis : atque elapso triennio non valebit vltra. & per tempora fiet solutio, non statim ab initio.

m ¶ *Tempus vitæ.* Hoc videtur contrà esse ei, quod proximè dixit, ibi, *per annum,* &c. Sed dic, hic certum tempus, scil. centum annis : vt *ff. de seruitut. Rustic. l. fin.* ibi interrum. Vel distingue, ao ex vtraque parte fit personalis, scilicet sanctis, & accipientis : & tūc intelligentur plures donationes. Ao ex altera personalis, & ex altera realis : quia fuit facta mortis heredis ex altera parte tantùm, & ex altera vitæ hominis : & tunc intelligitur vna donatio. Item similiter est cōtrà *l. proxi. §.* Sol. vt ibi diximus.

n ¶ *Duodecimo.* id est, septemdecim.

Sæpe.] CARVA. Si promisit alicui argentum : illud in massa fodendo, vel in vasis, liberat. Si promisit reditum *annuum*, tenetur dare prædium tanti redditus. Sed si promisit tibi *seruum* : non opinor, non vilissimus : sed mediocres dare debent. si non habeo seruos : tenetur dare æstimationem, scilicet xv. solid. pro vnoquoque seruo. Item si non habeo prædium, debo æstimationem in xv. annos. Idem est de argento : & in omnibus his casibus si donatio subsistat intra legitimum modum, non erit infinuatio necessariaaliter superfluè euacuatur. & hoc in prima. Sicerò quis omnia bona sua, vel duas partes, vel tertiā, vel quartā, & sic deinceps donat : valebit donatio, & quærela inofficiosi locum non habet : si necessaria fuerit insinuatio, putà quia excedat summam, interpenatur : si intra subsistat, non : sed quod iam stipulātū est. Sin autem donator in casibus prædictis vsufruct. retinuerit in re : intelligatur factā traditio : si verò de vsufructus retentione nihil dixerit, hoc intercesserit stipulatio, fiet non : si agit condict. ex lege, compellere donatorem rem tradere. & licèt ab initio in potestate sua esset non donare : tamen ex quo donauit, necesse habebit tradere, & maximè cùm in plu causis facta sit donatio. aliquando non solùm pro

* Superuenit.

† Cogit legitimè, vel non adiuuat. d. l. 1. *fin. vers. sed dici debet. & Cod. pro suo. redditum.* Cuiacius hic 4. *subnectorum superiori.* Vo de scripta adi. 1. d. de verb. obligat. CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 2283-2284
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mora iudicis extra ordinem panietur: sed certetur penas expectabit: nec solùm ipse ad tradendum compelletur: sed & heres eius.

a ¶ *Pondus.* aliàs non valetur *ff. de iure dot. l. cùm pofi. §. gener.* Item in pondere, idò dicit quia si * in specie b, non potest fieri solutio in æstimatione, quod statim dicetur *ff. de aur. & argento leg. l. §. fi. in fin.*

b ¶ *Vel generaliter.* vt Anglicanum c: specialiter, vt hoc.

c ¶ *Æstimatione.* ¶ No. ergo quòd cui debetur aurum, & argentum, potest solui pecunia: vt *hic, & ff. de aur. & argento leg. l. §. fin.* Sed vt creditor in cœrit, *ff. de solu. l. Paulus respondit.* i. vbi dicit non compelli creditorem in alia forma accipere solutionem. Solu. secundùm quosdam: speciale hic d in fauorem exercentis liberalitatem: & sic est speciale fauore vltimæ voluntatis: vt *in dilib. l. de aur. & argento legato.* Tu dic pecuniam * posse solui pro massa: non tamen aere contaminatum: vt *infra, ff. certum petatur. l. §. ouarui.* ¶ Item an pecuniam f vel pro alia pecunia cogitur creditor accipere: vt Bon. pro imperialibus: hoc nò videtur, per *d. l. Paulus. §. & ff. si certum petatur. l. cùm quid.* nisi sic se habeat confuetudo, vt bonoriæ: pro quo est *d. l. cùm quid. & ff. de regulis iuris. l. semper in stipulationibus.* ADRIAN. Adnetens quòd Bart. *in d. l. Paulus* ponit hanc quæstionem, & dicit ibi quòd quòdo debitor vult solutere aliam pecuniam eiusdem ligæ, siue bonitatis in materia, licet esset diuersa forma, idò videtur solui: & idò creditor cogitur illi tantam pecuniam recipere: sed si vellet debitor dare monetam alterius materiæ, quæ non esset eiusdè ligæ, de iure posset creditor refutare: quia aliud pro alio solui non potest: de quo vide latius per eundem Bart. *ibidem.* Vide etiam eitra hanc materiam Abb. *in c. quanto, in fin. extrà de iureiurando.*

d ¶ *Pondus tradere.* Sed quomodo compellitur aliud soluere, & donatarius quomodo recipere teneatur? Resp. Quidam dicunt quòd dantur ei in pignore, *arg. ff. de ædi. leg. l. Lucius.* Sed ibi cessatur sic voluerat, quòd darentur alimentario. Alij dicunt quòd hic promisit dare possessiones tantùm redituum inferre valentes, licet liceat videtur dicere redituum: quod non placet, quia contra literam esset. Tu dic idò hoc esse: quia plaruit principi: & ex placuit fauore exercentis liberalitatem, contra communia iura: quia aliud pro alio inuito creditore reddi non potest, &c. vt *ff. certum petatur. l. §. mutui. in fine §. & supra de solu. l. cum quòd ergo subiecit, pecunia redituum*, &c. pondus donatarium sui habere in eis ad instar fructuarijpet *ff. de vsufructu. l. bulleum.* & alimentarijpet *ff. de aliment. legat. l. 4.* vt faciat coli, & fructus percipiat tot quot sufficiant singulis annis ad donationem, deducta omni expensa quia aliàs non dicitur fructus: vt *ff. de pecul. leg. l. 3. §. 1. ff. de ff. fol. matri. l. fructus.* Item hoc quando non nominauit certum fundum: vt dixi: aliàs ex eo daretur: vt *ff. de triticio, vino. l. cùm certum.*

a Solui, inuito creditore, æstimatio loco speciei ad potest.

b Speciei debitæ loco ædonatio solui non potest.

c Solui pecunia potest pro auro, & argento debito à donatore: vbi non compellitur in alia forma accipere solutionem.

* *Impune.*

d Habere alia forma, quam promisit donator, potest.

e Solui pecunia potest pro massa.

f Solui non pecunia pro alia non potest: nisi aliàs de consuetudine.

† Creditor. *Illustrissimus Gilbertus in Abbatum. de ff. pendentis.*

c ¶ *Redituum.* quia decem corbes frumenti annis singulis. ACCVRS. d ¶ *Æstimatione.* vt & *§. pecunia. §.* sic in legatis vt *ff. de leg. 3. l. legato generaliter.* idem in stipulatione: vt *ff. de verb. obligat. l. quotiepiad.* Sed arg. contra *ff. mun. l. ff. fideiussor. fin.*

e ¶ *Sed & hic.* non solum superiori §.

f ¶ *Nudum.* nec fundos.

g ¶ *Vel non tantùm.* sc. habentis.

h ¶ *Non amplius.* i. non maiori.

i ¶ *Quindecim solidis.* sic fit æstimatio. *C. de condi. insert. l. fi.* aliàs aliter, vt *Authentica de leg. Iust. de legat. de commun. seruo manumisso. l. 3. §. penu.* ¶ *Præter.* nò statim sed singulis annis. i. Vel dic statim deducto interstitio medij temporis: vt *ff. solu. matri. l. si confiteatur. §. quæritur.* Aut quindecim autem annò idò tantùm quia tantò vitaior præstaturus donatio fuit facta causa alimentorum, quam constat cum vita finiri vt *ff. de transact. l. cùm de §. omittat.* Vel quoad vitaiori donatario, quam etiam cum vita finitur vt *Instit. de verbo obligat. §. sed si ita.* aliàs non finiretur morte: vt *ff. de verb. obligat. l. 5. Stichum. §. 3.* Si tamen viuat plus hic, & plus dabitur, si minus, etiam minus præstabitur. & facit *ff. ad leg. Falcid. l. hereditatem.* quę est contrà. Sed dic vt *ibi.*

n ¶ *Nullam legum.* vt *supra eodem. l. sancimus.* ACCVRS.

o ¶ *Lege.* Olim autem necessaria fuit mancipatio, vel traditio, vel dictio. CIIAD.

o ¶ *Dofis.* id est, dantum partium: vt *Institut. de interd. stipul. §. hereditas.*

p ¶ *Reclamauerit.* nam tunc non * cogitur, nisi quatenus cessiuit quæstio. de qua dicitur *supra de instit. act. l. 3. & l. 4.*

q ¶ *Legis nulla.* scilicet lacuna.

r ¶ *Quantum donauit.* habita b ratione vt

* *Adhuc.*

a Donationem inofficiosam donator non cogitur cohibere: relique in donatae tradere: nisi quatenus collata potest querella, hoc est cogitur eoddem traditerfed ex debito, quod ei licet ire ex donatione deducta.

b Donator donationem nomine ejusmodi in solidi non potest. Proinde ita conuenire potest, vt ne egrat. nisi donatar in opus publicum, vel amicitiæ sua partere potest alia bona: quod vitiosum non dicit solutionem inofficiosam & inipsum eis.

c Vide Cuiac. & quod dicit scripsi ad *l. 8. martia. 13. in fin. ff. solum.*

d Traditio plerumque fictia intelligitur ipsa aut.

ratione: vt *ff. de re iud. Litter. eo.* nisi in casu, cùm donatio facta est in opus publicum, quo casu in solidum teneatur donator: vt *ff. de publici. l. ex publicatione.* 2. Vel dic hic non haberi rationem: quia opifex erat: vt *ff. de lib. agnos. l. fi quis à libertate §. 4.*

s ¶ *Omninodo.* ex hoc colligitur indistinctè hoc casu fieri infinuationem: quod non placet: quia dicit, *secundum quod iam*, &c. vt *Tand. l. sanctione.*

t ¶ *Intelligi.* vt d 3. *eod. l. quisquis.*

Codex.

CCCc 4

2 ¶ *Expressit.*

480/C.IV.K.5-4, 2285-2286
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Hic dicit Imperator, quòd licèt donatio non sit valida stipulatione, vel traditione, sed modo publicorum egitur ex eo, & maximè ad pias causas. Ista alia appellatur tandiliis ex lege. BALD.

Sin autem hoc minimè donator expresserit *, si quidem stipulatio donationi inserta sit, ex eius auctoritate traditionem compelli fieri. Sin verò & hoc b pœtetmissum sit, & vsumfructum minimè detinuerit c, nihilominus ex lege d nostra necessitatem ei imponi etiã tradere * hoc, quòd donare existimauit: vt non ex hoc inutilis sit donatio, quòd res nõ traditæ sunt: nec cõstituetur ex traditione donatio: sed liberalitatem plenam, & secundũ legem nostram perfectissimam constituram necessarius traditionis effectus sequatur: & necessitatem habeat donator omnimodò, vel res, vel partem substantiæ, quam nominauerit †, vel totã substantiam tradere. Cum enim in arbitrio f cuiuscunq; sit hoc facere, quod instituit: oportet eum vel minimè ad hoc prosilire, vel cùm ad hoc venire properauerit, non quibusdam excogitatis artibus suum propositũ defraudare, tãtamque indeuotionem quibusdam quasi legitimis g valamentis protegere. Tantóque magis hæc firma esse, si pijs actibus, vel religiosis personis donatio deputata sit: monumentorũ obseruatione in his modis secundum quod specialiter à nobis in huiusmodi casibus prædictum est, obseruanda h: ne in præfatis piis causis ex quibusdã machinationibus non solùm indeuotus: sed etiã impius donator intelligatur: pœnasque non solùm legitimas i: sed etiam cœlestes k expectet: réfque donatas in omnibus supradictis, casibus l non solùm eos, dum superstes: sed etiam eorum successores reddere compelli non tantùm his, in quos donatio facta est: sed etiam eorũ hæredibus m. Dat. XV. Kal. Apr. Constantinop. Lampadio, & Orestis VV. CC. Cons.

Ista sex habet dua, vel tria dicta notabilia. Et dicuntur in duas partes. In prima ponit quosdam casus speciales, in quibus donatio quantacunque summa insinuationem non exigit. In secunda parte statuum vsque ad trecentos aureos, ampliatur vsque ad quingentos in donationibus, quæ à iure communi constituuntur. Secunda ibi, cæteris etiã, & h. d. Datum, vel promissum in redẽptionem captiuorum, insinuationem non exigit: nec donatum à duce bili, siu à magistro militum, nec datum, vel promissum pro restitutione domus, vel ædificij incendio, vel ruina corrupti. h. d. in prima parte. Secundò dicit, quod hodie est regula generalis, quòd quelibet donatio valet sine insinuatione vsque ad quingentos aureos. h. d. hac lex. BALD.

XXXVI. *Idem AA. Iuuenti p. p.*

SI quis pro redẽptione captiuorum pecunias dederit, siue per cautionem dare promiserit, cuiuscunque * quantitatis: cognoscat se neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis e posse declinare, vt potè gestis (sicut in donationibus) nõ subsecutus super insinuatione eiusdem quantitatis: ea videlicet, qui pecunias accepit, vel prima vice f, vel post cautionem, necessitatem habente piissimã administrationẽ adimplere: nulla ei molestia, vel inquietudine inferenda, vel ab eo, qui pecunias præbuit, vel ab aliis ex auctoritate legũ petimilia g hoc requirere: sed tantummodò sacramentum h præstare, quòd reuera omnem quantitatem sine dolo malo, vel aliqua deminutione ad redẽptionem dederit captiuorũ. Simili etiam modo, i gestorum absfuisimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel sese mouentium, quas viri gloriosissimi magistri militũ fortissimis præstãt militibus, tã ex sua substantia, quàm ex spoliis hostium, siue in ipsa bellorum occupatione, siue in quibuscunque locis degere noscuntur. ¶ Eandémque liberalitatem nostræ legis indulgemus etiam his, quorũ domus incendio, vel ruina corruptæ sũt, quibusdam forsè pecuniis cuiuscunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficientibus, vt & ipsi nec repetitionẽ timeant, verumtamen exactionem pecuniarum confessioni inserturum facere possint, licèt gesta non fuerint subscripta, nulla eis licentia danda pecuniæ ad alias causas, nisi ad refectionem l domorum erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit, vtrùm tota quantitas, an pars eius in ædificiis expensa sit, hæc domini domus iuramento † dirimetur. Cæteris etiam donationibus, quæ gestis interuenientibus minimè sunt insinuatæ, sine aliqua distinctione vsque ad quingentos solidos valituris: spe etenim tantummodò ad augendas huiusmodi donationes addendam esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tempore nostra lege * præcedente moderando, qua vsque ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatem obtinere iussæ sunt. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC.

Verba superflua omissa non nocent: nec etiamsi apponantur, habent vitium. BALD. Vel sic: *In contractibus verba non sunt ponenda, ex quibus nullus resultat effectus.* SALYCETVS.

XXXVII. *Idem A. Iuuenti p. p.*

VEr ba superflua, quæ in donationib. poni solebãt: fuisse

a ¶ Reposuerit. Se restitutione * vsusfructus.
b ¶ Sin verò & hoc. i. stipulatio est pœnemissa.
c ¶ Detinuerit. & sic vsu do pacto facta fuit donatio. ACCVRS.
d ¶ Ex lege. ista præsenti.
e ¶ Etiam tradere. vt *Inst. de don. §. perficitur.* & arg. *l. de donat. inter vir. l. cùm vxorem.* & hoc per conditionẽ ex hac lege, cùm non sit nomen actionis, vt *ff. de rend. ex lege. l. ff. in arbitrio. ff. & supra de act. & obl. l. fin.*
f ¶ Legitimis. allegare nolum esse pactum.
h ¶ Obseruanda. vt vltra quingentos solidos donum infinuetur, vt *supra eod. l. sanctimus*, &c.
i ¶ Legitimas. extraordinarias.
k ¶ Cælestes. ex eo quòd in pijs causam promissum non soluitur, nam *mors, & redditus.* REG. VT *ff. de public. Lib.*
l ¶ Casibus. idem & in omnibus donationibus. ex *Herodiãus.* Sc & *ff. de donat. illam.* Sed contrà *ff. de act. & obl. l. si quidã.* Sed ex his, quæ ibi dicit, apparet solutio.

Si quis.] CARVS.

SOdi, vel promisi aliquam quantitatem pecuniæ in redẽptionem captiuorum: eam repetere voto, vel promissũ solutæ denuncio, eo pretexto, quòd donatio ab eos insinuata, ac sim audiendus, quæritur? resp. quòd non: & ille, qui pecuniam accepit, fideliter eam, vt captiui redimũtur, subministrabit: & ob eam causam pecuniã esse impensam iurabit. Si magister militum rem mobilem, vel immobilem, vel de suo, vel de spoliis hostium dederit suis in bello, siue extra militibus det, etã non fuerit infinuata, vtrũ habeat. Idem est si illi. cuius est domus combusta, dator pecunia in refectionem, vel promittatur: quia soluta non repetitur, promissa non soluta exigetur, non obstante quòd infinuata donatio non fuerit: ita vt accipiãt in refectionem domus cõmoriar, & non in aliam causam: & si dubitetur an tantum expendatur, vel non, sacramento accipientis declarabitur. Alia autem donationes omnes valebunt vsque ad quingentos solidos.
n ¶ Cum iusque etiam excedentis summam.
o ¶ Cautiõnis. i. cautionis, quæ fit ex emptione, vel promissione.
p ¶ Prima vice. Litepo-

a Vbi facta remissione domini ipse non conuenitur sine tali traditione.

b Vsus fructus reddendo.
† vel. donatorie.

a Addit Glossa in *l. fin. ff. de rem. alienã. Sacramentum. F. de iure dot. & in l. vnica. ff. de rem. ex lege.* T. *de rem. domini. non petendã.* addit *Bandinus p. T. eodem.*
b Commissarij tenere debent: non autem cautiõ.

c Infinuatio quibus casibus nõ requiratur. d Donatio facta vt minimè nocuisse, vt reficiatur ædificium corruptum, vel facta à hoc bello, aut magistro militum, non indiget infinuatione.
e Infinuatio nõ requiritur in donatione imperiali.
f Infinuatio nõ requiritur in donatione mortis causa: & hanc tenemus esse tenere Crotes *l. donationes mortis causa. l. proof. p. 1. ff. Quæ alienari. Lauretis 13. T. eod. in parte.*
g Donatio facta principi à priuato, non indiget infinuatione.
h Quid in donatione ob causã, requiritur iuramentum? vide Bartol. in *l. signat. Rescript. §. de donat.* addit Gaidemem Pag. *in ff. l. 1. Quod in donatione facta Reflectio nõ nocebit à principe. fol. 8. p. prima.* vide quæ scripsi in Glos. *Stipul. p. 1. 2. §. fin. n. de verb. firma.*
i Addit non scripsit *T. eod. in verba, sacramentum.*

480/C.IV.K.5-4, 2287-2288
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

effectus nullus sequatur? si ergo sit donatio qualiscunque, &c. prædicta reiicantur nec referat an fuerit hæsitandi solennitas remissa, an posita: quia omnimoda valebit donatio. VIVIA.

a ¶ *Numm.* non intelligo hæc verba: & est sic in decretis *xix. dist. c. si Romanorum.* vbi dicit, vt quid vel membranæ occupant, &c. & *§. de verbo obligat. l. quæ extrinsecus.*

DE DONATIONIBVS, QVÆ SVB MODO, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur.

TITVLVS LV.

Donatio sub modo ita fit: Dono tibi fundum illum, vt me alas, l. 1. Donatio sub conditione ita: Dono tibi fundum illum, si à patre emancipatus fuerit, l. 1. Mixtim contrahit: conditio suspendit. Donatio autem ex certo tempore ita fit: Dono tibi fundum illum ex pulse, cuique lege, vt proprietas eius fundi ad me redeat post quinquennium, vel vt redeat ad L. Titium, vt l. 1. §. vt redeat ad L. Titium: vbi dens ad tempus, L. Titii ex tempore: idque finito tempore quinquennij, licet Titii, vxori, & filiis eius, qui sibi reddi stipulatus non est, non competat actio: datur tamen vtilis ex Constitutione Diuorum Fratrum eadem scilicet, quæ donatori competerent, putà præscriptis verbis, vel condictio ob rem dati, d. l. 1. & arg. l. penult. T. ad exhib. Ergo in hac rubrica. Ex certo tempore, sive accipia, vel ad certum tempus: & subaudia, aut ex incerto tempore, vel ad incertum tempus: vaiuti vt post mortem donatorij proprietas redeat ad donatorem, l. 1. §. 1. Seia. F. de mort. causa don. Conditiones, pactiones, leges donationibus imponuntur à donatore stricte, & à donatario restringuntur, si placuerit: vel restituuntur, si difficiliores, l. 1. §. 2. eod. & imponuntur initio perficiendæ donationis: non potest perficiam donationem, nec quidquam accipere donatorij potest impositis resipere: vel recipere, l. 4. At initio si donationi dictæ sit lex, & impositus modus aliquis, & receptus à donatario, ex non implete donatori competit condictio ob rem dati, l. 1. d. §. 1. de cond. ob caus. l. vlt. tit. seq. vel præscriptis verbis, l. 3. & 11. T. tit. eod. non vindicatio rei donatæ, nisi in casu l. 1. admodum singulari, propter causam alimentorum, quam & singularem, & speciale esse facit demonstrans res incertaria ita verba, in hoc casu. Denique singulares sunt species l. 1. & 3. CYIAC.

Continuatio.

DE DONATIONIBVS, QVÆ SVB MODO, &c.

Dixit in genere de donationibus: nunc prosequitur per species, & est modus per, vt: conditio per, §. vt ff. de condit. & demonstr. l. demonstratio. §. finali. & pater J. eodem per totum.

SI dicens.] CASVS. Auus nepoti suo hoc pacto prædium dedit, vt sibi alimenta præstaret ei alimenta, non fecit quod consentit, qualiter ano fuisset vtatur, quæritur? Et resp. quod vindicabit prædium & aspectu edictione sine causa personaliter habebit obligatam. VIVIAN.

a ¶ *In hoc casu.* Idcò sæpiò ait *in hac casu* quia aliàs, vbi est condictio, ibi cessat vindicatio. Vide scripta ad *l. 3. §. de condict. ob causam dat.* CYIAC.

b ¶ *Dominium.* scilicet diuitiam: nam * velle habet, vt dicit.

c ¶ *Obdilia.* §. ob causam, quæ est in persona, vt hic dicit, & *Inst. de act. §. appellamus autem,* &c. Sic ergo nota tres * actiones dari huic. 1. sc. præscriptis verbis, vt hic, quod consortit. *de causa* non est *hic.* sed *l. de contr. emp. l. §. denariis.* & *l. vlt. §. Lingam.* 2. Item condictionem ob causam, vt redditur, quod nil præstitisset *hic.* & *l. de condict. ob causam dat. l. §. vt propenia.* (Dic tamen, quod est hodie speciale, cum sit hodiè nominatim contractus donationegia sit obseruatum *l. vlt. §. §. quia autem,* & *§. fin.* sed regulariter contra vt *§. de verb. oblig. l. §. pen. & de condict. ob causa dat. l. fin.*) 3. Item ei datur rei vindicatio vtilis: quod est speciale suaere alimentorum fiat & alias fauore * Ecclesiarum *l. de fundis. Eccles. l. ne inter diuinum.* Et sic non obstare consuetudo iura, quæ dicunt ¶ ex pacto nudo non transire dominium: vt *l. de pactis. l. traditionibus.* & *l. de condict. ob caus. l. ea lege.* In E pacto

a Rem, quæ in re plenè domini ita est, vt si condicere non possim ea vsi dominio eup condicere poſſum: quod ex, de quomodo verum fit, vide Tabion 2. Repetitionum to. 2. Condictio ob causam est in personam.

* Donator alienata sibi ex pacto à donatario promissa nil postulantibus actionibus conlequitur. d Donator est contractus non mixtus: & cet.

* confumam.

¶ VII.

e Dominium, ex pia causa alienatorum & Ecclesiæ, vtique fauore, transit ex sola contractu sine traditione. vide Tesquellia prælegia 107. pro tuto.

¶ alienatorum.

f Dominium ex pacto nudo regulariter non transit.

g Actio in rem ex pacto lege commissoria, & additione in diem datur.

a Legis commissoria actio datur in rem ex pacto.

b Additionis in diem actio datur in rem ex pacto.

c Actiones contractus quidquid datur. d idem: res ad proprietatem redeat ad possessionem rei.

Si donatarius non præstat alimenta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio renocatur, & potest donator rem suam vindicare. BALD. Vel sic: *Donatum, vt alimenta præstetur, non solum potest condici si non præstetur: sed etiam rei vindicatione agi.* SALYC.

I. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. & CC. *Gaminia.*

SI doceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatum à te, vt certa tibi alimenta præberet: vindicationem etiam in hoc casu, si vellem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes: id est actionem, qua dominium[b] pristinum tibi restituatur. Nam non solùm condictio[c] quidem tibi in hoc casu. i. in personam actio iure procedit: verum etiam vindicationé quoque diui principes in hoc casu dandam esse sanxerunt †. PP. VI. * Kalend. Decemb. Tusco, & Basso Coss.

Si donatur alicui ad vitam suam: post mortem eius res redit ad donatorem. BALD. Vel sic: *Donatio potest fieri ad tempus certum, vel incertum.* SALYC.

II. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Zenoni.*

SI rerum † tuarum[d] proprietatem dono dediti, ita vt post mortem eius, qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cùm etiam ad tempus certum, vel incertum[e] ea fieri potest, lege scilicet, quæ ei imposita est, conferuanda[f]. PP. V. Idus Mart. Maximo II. L. & Æquilino Coss.

Lex singularis. Ex pacto celebrato inter donatorem, & donatarium, acquiritur vsitio alicui sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. BALD. Vel sic: *Speciale est, vt in contractu donationis alteri per alterum quæratur actio.*

III. *Idem* AA. & CC. *Marcellæ.*

QVoties donatio ita conficitur ¶. vt post tempus, id, quod donatum est, alij[h] restituatur: veteris iuris auctoritate rescriptum est, si is, in quem liberalitatis compendium conferebatur[i], stipulatus[k] non sit: placiti fide non impleta ei, qui liberalitatis auctor fuit, vel heredibus eius condictitia actionis[l] persecutionem competere. Sed cùm postea benigna iuris interpretatione diui principes ei, qui stipulatus non sit, vellem ¶ actionem ¶ iuxta donatoris voluntatem competere admiserint[m], actio, quæ soroori[n] tuæ, si in rebus humanis ageret, competebat: tibi accommodabitur. PP. XI. Kalend. Octobr. ipsis I V. & III. AA. Coss.

Pactum donatio est perfecta, forma substantialis ipsius non potest mutari voluntate vnius. BALD. Vel sic: *Perfecta donatio conditionem non capit iniuia donatarie.* SALYC.

a ¶ *Sorori.* scil. Sempronia.

b ¶ *Alij.* putà Sempronia. ACCVRS.

c ¶ *Conferbatur.* scilicet Sempronia.

d ¶ *Stipulatur.* id est stipulata.

e ¶ *Actionis.* Condictione ob causam datorum.

f ¶ *Actionem.* Hoc loco vellem actionem Gaioi vertunt in factis, *lib. 41. Rom.* 1. Vide non in *ad Lex falcidiam §. de obligat. & act. & scripta ad l. §. longius. §. 1. §. de iudic.* Vel vtilis actio: id est, præscriptis verbis. Ita dictis: quia nò est ciuilis sed exemplo ciuilis industa. Vide scripta ad *Rubr. de præscript. verbis.* CYIAC.

m ¶ *Admiserint.* est ergo speciale[d], vt alteri pacisci, vel stipulari quia possitere *l. de pactis nudis. tam super de. l. pater.* regulariter contrarit *Inst. de inutil. stip. §. §. quæ alij. & §. de act. & obligat. l. quæcunque.* quæ sunt contra.

n ¶ *Soror.* scil. Sempronia. ¶ Sed quæ actio competit Sempronia, cùm die vnicetur non erat in rebus humanis? Respon. competebat: sed exceptione repellebatur.

d Pactis, vel stipulari alteri nemo regulariter potest.

† Vide l. 8. T. ad sumb.

480/C.IV.K.5-4, 2289-2290
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

PEffecta.] CAVVA. Pater tuus dedit mihi prædium: post elapsis multis temporibus, volunt patrem apponere obiectionem, quæ conferibar, vel in dando, vel in faciendo: an sit spectandum, quæritur. Et dicunt quod non. VIVIAN.

a ¶ *Non capit.* Sed cum sit perfecta * stipulatione, vel pacto etiam ante traditionem: *vide de donatio. §. perficiuntur.* nonne potest in traditione poterit conditio apponi: vt *l. de pacti inter empt. & vend. Imperator* Resp. fit, voluerit donator in, non aliter, & nisi liberè [c], vt conuenerat, tradat, nec [d] tradidisse videtur: vnde adhuc tenetur. Vel dic perfectaria est completa: quod est post traditionem: & facit *l. 16. §. 1. & ff. de solut. l. 3. & de pact. dot. Libon dec.*

b ¶ *Facta*, in filios fuerit tui.

SI quid.] CAVVA. Donauit mulier filiæ suæ prædia, si intra biennium parte suæ emancipatus eam non emancipauit: sed decessit intra biennium: & ita filia sui iuris mortuo patre effecta est: vult mater reuocare prædium quasi conditione non existente: an possit, quæritur? Et dicitur quod non: quia non refert quomodo sui iuris fit effecta, vel emancipatione, vel morte: & hoc ad similitudinem legati ita relicti, vnde si filia prædium possidet, non reuocabitur: si non, vindicabit.

c ¶ *Libere hoc*: id est hanc rem donatam non tenuit: id est non possidet adhuc. Vel dic, hoc: id est hæc conditio non tenuit: id est non fuit impleta, vt voluit mater dicere.

d ¶ *Marito.* eodémque patre. ACCVRS.

e ¶ *Legati, vt ff. quando dies legat. an. l. fi. vbi.* Idem in contrario casu: vt *ff. ad Trebell. l. mulier. §. in princ.* ¶ Et si non, nihil interest quid ex stipulatione * fiat: vt & *l. de condictio. l. ff. mater. & ff. mun. l. fin. Sed aug. contra. ff. de leg. 1. Libon pater. §. hereditatem.*

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

Licet sint perfecta donationes quandoque reuocantur, vt & iustis. con. §. fciendum. & idem de hoc dicit.

ET *si perfecta.*] CAVVA. Dedi filiæ quædam prædium, reuirit mihi ingratus [a] an reuocare possim præter quam donatario efficiatur sui iuris. SALYC.

v. *Idem AA. & CC. Dixipp.*

SI quid mater filiæ suæ in potestate patris constitutæ sub hac conditione, si fuerit intra biennium emancipata, donauerit: licèt hoc * matris voluntate sui iuris effecta non tenuit: tamen prius mazito [d] defuncto, sui iuris quocunque modo effecta, ad similitudinem legati * ita relicti, rem donatam fuisse habere, vel vindicare potest. S. Idus Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

TITVLVS LVI.

IN h. t. propositus adhuc ingrati, cuius reflectio sufficiens est hic tradatur de donationibus ut fuerint adhuc ingrati, per quam beneficium emancipationis reflectitur, de qua adhuc ipse paulo prius titul. de ing. lib. adiungeretur nisi adhuc ingrati, per quam iure perfecta donatio reflectitur: & reflectitur ex certa tantum ingratitudine causis indicit appellatis. I. peculiar. & vlt. *Superiori tit. vna causa propositus est, condictione non impleta, qua etiam inculcatur.* l. vlt. huius tituli, *id quam donatori composita conditio id rem dari, vt non secuta.* Hoc tit. *propositus adhuc, nempe ingratitudinis, ob quam donatori datur adhuc ingrati personalis.* l. 7. *& perpetua.* l. 1. *quæ tamen hereditatem haeret, & in heredem non datur.* l. 1. §. vlt. *quia magis vindicta perfectionem habet, & in l. 7. vindicatione: id est, vindicta. Et datur contra donatorem: non tamen matri prejudicia, vel iterum adhuc.* l. 7. *ob ea grauissima, & compositissima causa ingratitudine, notaria in* Nov. de nupt. *Et per eam reuocatur, quæ habet ingratum, non quæ alienauit,* l. 7. *Potest hoc causa additur etiam alia in* LE. *Et vrbi, qui donauit omnia bona, vel nostrum bonorum, possit adimpleuerit libori, de quo* Obstrad. CVIAC.

Liberum ingratum potest res donatas: sed si sine gratiae, donec vixit ingratitudo heredem mihi mori. BALD. Vel sic: *Donatio facta in libertum, ex lege ingratitudine reuocatur per patronum: sed non per eius heredem.* SALYC.

1. *Imp.* PHILIPPVS A. *Cuiusdam* *.

ET si perfectis † donationibus in possessionem inductus libertus, quisquilibet tempore ea, quæ sibi donata sunt, pleno iure, vt dominus possederit: tamen si ingratus sit, omnis donatio mutata patronorum voluntate † reuocanda est [a]. Quod obsequiorum & circa ea, quæ libertorum nomine: pecunia tamen patronorum, & beneficio comparata sunt [b]. Nam qui obsequiis suis liberalitatem patronorum prouocauerunt, non sunt digni, quò * eam retineant, cùm coperint obsequia negligere [c]: cùm magis in eos collata liberalitas ad obsequium eos inclinare deberet, quam ad insolentiam erigere.

Hoc tamen ius stabit inter ipsos tantùm, qui libertatem dederint: cæterùm neque filij eorum, neque successores ad hoc beneficium pertinebunt [d]. Neque enim fas est † vllo modo inquietari * donationes, quas is, qui donauerat, in diem vitæ suæ non retractauit. Dat. XV. Kalend. Iulij, Æmiliano, & Aquilino Coss.

Licèt instrumenta sint combusta: tamen donatio remanet firma. BALD. Vel sic: *Ex pœnitentia demonstrata facta, vel verba, non reuocatur perfecta donatio. h. d. cum sequent. secundum* SALYC.

11. *Imp.* PROBVS A. *Felici.*

SI apud prouinciæ præsidem suiam [a] filiæ tuæ quasi pœnitentia ductam subtracta instrumenta donationem igne exustiffe constiterit: vereri te non oportet ne id, quod iure vires acceperat, ex postfacto possit in dubium reuocari [b]. PP. III. Non. Maij Sirmij, Probo A. & Paulino Coss.

Donator rem donatam, & traditam vni, non potest donare alteri. BALD. Vel sic: *Sola pœnitentia donationem non reuocat. h. d. secundum* BART.

III. *Impp.* CARINVS, & NVMERIANVS AA. *Iuuenalio, & Felicio* †.

POssessionem, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia sola alienare non potuit * *. PP. II. Id. Ianuar. Carino II. & Numeriano AA. Coss.

Ad reuocandum factum proprium non admittitur propria fraudis allegatio. h. d. Vel sic: *Licèt aliàs factum in fraudem reuocetur: tamen ad pœnitentiam reuocari non admittitur allegatio turpitudinem suam.* BALD. Vel sic: *Non licet donatori allegare turpitudinem suam ad reuocandam donationem,* SALYCETVS.

† *Non ingratitudo sit causa fidelitas reducebit legitimam ad legitimationem, vt. de Romanis pagina 124.*

* *in scriptis in manuscript.*

† *Conuenit. 12. §. 1. cum enim.*

Donatio perfecta intelligitur, dupliciter, & perfectum, & perdito: non tamen traditione.

b Donationem, cum res donata traditur, conditio adhuc potest mutare tamen donatorem.

c Liberam, legendi est hoc loco. Donatorem cogi potest tam à filio quam donatum liberè: hoc est filius vlla coërcitione non conditione adstrictus.

d ¶ *Facta*, in filios fuerit tui.

Cuiusdam.

† *Concord. cap. ad nerum de donat.*

e v. *Baccardus in loco de appellationibus in princ. & an. §.*

* *qui.*

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

Licèt sint perfecta donationes quandoque reuocantur, vt & iustis. con. §. fciendum. & idem de hoc dicit.

† *Ingratitudo sit causa fidelitas reducebit legitimam ad legitimationem, vt. de Romanis pagina 124.*

a ¶ *Ingratitudo sit causa fidelitas reducebit legitimam ad legitimationem, vt. de Romanis pagina 124.*

† *Concord. cap. super non. Vinctus in mu. in v. significauit. de rescript.*

* *inquietare.*

† *Felici.*

* *Similis 12. §. 1. cap. ff. cum. in fin.*

480/C.IV.K.5-4, 2291-2292
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

C*Vm*.] CASVS. Vult quis reuocare quod dedit, eo prætextu, quòd dicit in fraudem creditorum donasse: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non.
a ¶ *Intelligis*. vnde non[a] audiris turpitudinem tuam allegando: vt & ff. *de transact. l. transactionem factam. & de reuo. his, quæ in fraud. cred. l. filio*.

sed in hoc, vt non sit transitoria, habet eius effectum: & facit ff. eod. l. j. in fine. & §. eod. l. fin. in fin.
i ¶ *De cæteris*. scilicet mulieribus.
k ¶ *Portentosæ*. id est meretricio more viuant.
l ¶ *Velimus*. nec enim amplius castitate debet habere luxuria: vt *in auth. de restit. & ea, quæ pa.* [illegible]

IV. Impp. DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. Procula.

CVm profitearis in fraudem te alterius donasse, professionem inhonestam continere intelligis[a]. Itaque si donationem perfecisti: eam reuocare non potes ex memorata allegatione sub obtentu pœnitentiæ. PP. Kalend. Aprilis Heracliæ, AA. Coss.

Donatio perfecta non rescinditur obtentu rescripti principis. BALD.

V. Idem AA. & CC. Epagatho.

SI donationem ritè fecisti, hanc authoritate rescripti nostri rescindi non oportet[b]. S. V. Kal. Maij Heracliæ, AA. Coss.

Bona lex. Donatio perfecta per matrem vni ex filijs, marito, & alijs filijs absentibus, valet: nec propter absentiam eorum rescinditur. BALD.

VI. Idem AA. & CC. Herennia[a].

VElles, ne ne filio tuo prædia, itemque mancipia donare, fuit in initio tibi liberum[c]. Define itaque postulare, vt donatio, quam perfeceras, reuocetur prætextu mariti[d], & liberorum absentiæ: cùm huius firmitas ipsorum præsentia non indigeat. S. V. Kalend. Octobr. Viminacij, CC. Coss.

Lex optima. Mater quæ donauit filio ingrato, potest reuocare donationem: nisi post mortem mariti viuat inhonestè, vel nubat secundo. sed si filius, antequàm sit ingratus, alienet in alium: tale alienatum mater ob causam ingratitudinis subsequentis non reuocat. BALD.

VII. Impp. CONSTANTINVS, & CONSTANTIVS † AA. ad Philippum P. P.

HIs solis matribus, quæ non in secundi matrimonij fœdus nupserint: sed vnius tantùm matrimonij sunt †, reuocandarum donationum, quas in filios fecerint, ita decernimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostenderint. Quicquid igitur is, qui à matre impietatis[e] arguitur, ex titulo donationis tenet, eo die[f], quo controuersiæ qualecunque principium iussu iudicantis datur, matri cogatur reddere. Cæterùm ea, quæ antea adhuc matre pacifica iure perfecta sunt, & ante inchoatum, cœptúmque iurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæterisque causis legitimè alienata: minimè reuocamus. Actionem[g] verò matris ita personalem esse volumus, vt vindicationis[a] tantum habeat effectum[h]: nec in heredem detur, nec tribuatur heredi: de cæteris[i] autem, quæ portentosæ[k] vilitatis, abiectæque pudicitiæ sunt, satis etiam tacitè cautum putamus. Quis est enim, qui his aliquid arbitretur tribuendum esse: cùm etiam illis, quæ iure secundas tantùm contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum esse velimus[l]? Dat. XII. Kalend. Octobr. Limenio, & Catulino Coss.

IN AVTHENTIC.

de nupt. §. c. [illegible] §. mater tamen. collat. 4. constit. 1.

Ista authent. ponit tres casus, propter quos mater potest donationem reuocare. Et primus casus est, quando filius insidiatur eius vitæ. Secundus, quando flagellis eam afficit. Tertius, quando ponit insidias contra omnes facultates maternas. BALD. Vel sic: *In tribus casibus matri secundo nubenti competit donati reuocatio*. SALYC.

QVod mater[m] filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, postquam transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus causis. Prima, si vitæ eius insidiatur. Item si manus impias in eam intulerit. Tertia, si totius substantiæ molitus est iacturam.

Donatio facta liberto per patronum carentem liberis, ipso iure reuocatur nato posthumo. BALD. Vel sic: *Donatio quota bonorum propter carentiam liberorum, illis susceptis reuocatur. h. d.* Vel sic: *Donatio habet tacitam conditionem, si liberos non suscipit. ideò eis susceptis reuocatur. h. d. secundum* SALYC. *Et est notabilis, & singularis illa lex. vide c. fin. xvij. quæst. iiij.*

VIII. Idem † AA. ad Orphitum P. P.

SI vnquam libertis patronus filios non habens bona omnia, vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & posteà susceperit liberos: totum, quicquid[n] largitus fuerat,

S*I donationem*.] CASVS. Si donatio ritè facta est: talis donatio authoritate rescripti imperialis non potest retractari.
b ¶ *Non oportet*. nam rescripta nō dantur, & data non valent rescripta, quæ ius alterius tollūt: vt & ff. *de rei vind. l. in [illegible]. & de restit. vend. l. de contractu. & de donat. ante nupt. l. cùm te. & de emanc. l. nec auus*.

V*Elles*.] CASVS. Mulier donationē in filiū factā vult reuocare eo prætextu, quòd dicat maritum, vel alios liberos præsentes non fuisse tempore donationis: an sit audienda, quæritur? Et dicitur quòd non.
c ¶ *Liberum*. sic b & ff. *de ac. & oblig. l. sicut. & ff. de donat. l. si quis argentum. §. fin.*
d ¶ *Mariti*. sic[a] & ff. *de pollic. l. volumentis*. Sed contrà est in Lombardia, *qualiter mulieribus alienare [illegible] & fin.*

H*Is solis*.] CASVS. Mulier vult reuocare quod dedit filio suo: quia extitit sibi ingratus: an possit, quæritur? & distinguitur: aut educauit ad secundam matrimonium, aut non. si conuolat, non reuocabitur: si non conuolat, reuocabitur. Si verò mater secundò non nupserit: sed aliàs meretricando fœdam vitam ducit: indistinctè non reuocabitur.
e ¶ *Impietatis*.[d] id est ingratitudinis.
f ¶ *Eo die*. facit ff. *ad exhiben. l. cum ignorabit*.
g ¶ *Actionem*. scilicet in factum, vel conditionem ex lege, vel[a] sine causa, cum causa redierit ad non causam. Hæc quidem actio adeò est personalis[f]: id est non datur heredi, vel in heredem: sicut & rei vindicatio est personalis eo respectu quia & ipsa nō datur heredi, vt heredi, vel in heredem: vt subiicit. & ff. *ad exhib. l. de eo. §. fin.* Vindictæ autem actiones dantur ad reuocandam donationem. Item rei vindicatio vtilis: vt *hic. & ff. de donationib. causa mortis. l. si filiusfamilias. j. & l. si mortis. j. & l. quis mortis*.

ACCVRS.

a ¶ *Vindicationis*. id est vindictæ, siue vltionis: atque ita similis est actio iniuriarum, & de moribus actio, huic actioni. Vide scripta *lib. 4. obs. c. 19. & ad l. 3. ff. de condict. ob causam dat. & ad tit. ex delicto defunct. in quant. her. conuen.* CVIAC.
h ¶ *Effectum*. si hæc personalis habet effectum vindicationis: ergo videtur dari in extraneum possessorem: quod non placet:

Sed quid si post secundum matrimonium donet? Resp. nihil hic dicitur: nisi de ea donatione, quam prius fecit, & potest dici idem. Sed authent. etiā secundò contrahenti mulieri tribus casibus permittit reuocare, quæ sequitur, *quod mater. &c.*

Q*Vod mater*.] CASVS. Lex Codicis dicit, quòd si mater conuolat ad secundas nuptias, vel sit aliàs meretrix, donationem reuocare non potest: authent. corrigit, dicēs, quòd potest reuocare in tribus casibus, si vitæ eius fuerit insidiatus, si eā verberauerit, si eam accusauerit, ratione cuius accusationis omnia bona sua poterant publicari.
m ¶ *Quod mater*. sumitur ex. coc. *de nupt. coll. iiij. §. mater tamen*.
¶ Sed[a] an idem in patre secundam accipiente coniugem? Resp. non: tum quia non inuenitur mutatum: arg. ff. *de test. l. fancimus*. tum quia non sic facilè per secundam vxorem animum mutaret: sicut vxor per virum: vt *in cor. authen.*

S*I vnquam*.] CASVS. Si patronus carens liberis, libertis suis donauit omnia bona sua, vel partem bonorum suorum: posteà patronus suscepit liberos: nunquid donatio illa in solidum reuocatur? Resp. quòd sic.
n ¶ *Quicquid*. Immò videtur bonorū subsidium tantum[b]: vt ff. *de inoffic. donat. l. si totas*. quæ est cōtra. Solut. hic speciale est, cùm libertis est donatum: secùs si cuilibet alij. Vel verius ibi quādo alijs filijs donatur: quibus non totum debet auferri: hic cùm extraneo. Nam idem dicam, si cuilibet[c] extraneo donauerit: cùm non est verisimile alienas successiones suis anteponere: ff. *de fideicom. l. cum acutissimi*.
ADDITIO. Hanc legem limita non procedere in donatione remuneratoria: hoc est antidorali, quæ nō reuocatur ex superuenientia liberorum, si non excedat legitimum modum remunerationis: vt dicit Angel. hoc idem tenet Lud. *in consilio suo* xxvj. incipiente, *pro decisione eorum, de quibus dubitabatur*. Et de pleniore intellectu istius l. vide pulchrè per Bart. *l. Titia Seio. in §. imperator autem. ff. de legat. 2. in versic. quæro vtrum l. si vnquam. &c. vsque ad finem*.

a Regula, quæ dicitur, nemo [illegible] causa [illegible] effectū, locū habet, quotiescunque is, qui ex causa [illegible] effectum deficere, ac nullare, eo ipso versatur in turpitudine, vt hic, [illegible] Tiraquel. tract. [illegible] causa limitat. 1.

b Venditiones ab initio liberæ, nec enim vendere quis [illegible] cogitur.
a [illegible]
c Donare [illegible] marito, & liberis mulier potest.

d Ingratitudo erga parentes, impietatis species est.

† Legend. Constantinus & Constans, ex Cod. Theod. lib. 8. tit. [illegible]
a Conditio sine causa datur quoties causa redit ad non causam.
† Sed & secundo nubentibus permittitur [illegible] ex tribus causis reuocare donationem [illegible]
f Personalis actio dici potest, quæ non egreditur personam, quæ nō datur heredi, nec in heredē.

a Eadem omnino gl. extat in Nouella de nupt. [illegible] in verbo, nisi tamen, qui vide.

b Donationes inofficiosæ quatenus reuocentur, v. gl. [illegible]
† Scribendum Imp. Constantinus A. ad Orphitum [illegible] est in Cod. Theod. [illegible] hoc lex suspecta est. Cuiac.
c Dispositio huius legis nō tantum habet locū in donatione facta libertis sed etiā facta cuilibet extraneo, quā sententiā communiter receptam esse testatur Clarus [illegible]

a ¶ Reuer

a ¶ *Renouetur*, ipso * iure: & sic vindicabit, vel cendicet possessiones omnes. ACCVRS.

DEVTERONOMIO.] CAEVTA. Si patre in filium emancipato, nepotem, pronepotem, &c. donationē fecerit: eam revocare non potest: nisi apparet eos esse ingratos aliquo genere ingratitudinis, quæ sequi posit. declaratur.

b ¶ *Donationes*, facit ad hoc L. ed. §. apud. & §. de donat. § fin. ACCVRS.

GENERALITER.] CAEVTA. Donatio legitimē facta, nisi in quibusdam casibus, qui in litera continentur, non revocatur: & hoc in primis. Si vero donator in vita sua non revocavit donationem, heres eam revocare non potest.

c ¶ *Lege confidetur*. id est ingratum.

d ¶ *Ingratitudine*. hoc fallit in casu[h], vt etiam ex ingratitudine non revocetur: quando filiam capere[i] & lacrimibus dat pro patrocinio: vt *ff. de de. l. si pater.* §. ſ. Vel ibi est ob causam donatio, quæ non revocatur.

e ¶ *Aliorum*, quæ * confidentiæ ex tribus: vt *Inſtit. de inter. §. aliorum.*

f ¶ *Inſtrue*. vulnerando. ACCVRS.

g ¶ *Sine*. licitet moles: id est magnitudo iactura.

h ¶ *Non tamen ſuſtinet ſubſtantia donatoris impetrat*. id est, non videtur lege Iulia alienatio inſpicientis.

i ¶ *Periculum*, ponendo eis insidias.

k ¶ *Paterni*. Ec ergo quinque sunt.

¶ Sed quid ſi donator inopes factus non * alatur? Potest dici eum ad hoc cogi, vel donationē revocari licet? nō enumeretur hic, *arg. ff. de li. ag. l. alimenta, in princ. & §. 1. & in auth. vt lib. de re. §. illud. col. vj. & ff. de inoff. pare. l. Aliam. & l. ingratus. eſt. & alibi* T. *eod. § conpetam.*

l ¶ *Iniuriam*. Sic & *Inſt. eod. tit. §. Iniuriam*. non enim indulgentia sua sibi nocere debet: vt *ff. ad Syllanianum. Lib. §. de fin. qui.*

m ¶ *Inſtituere*. vt & T. *eo. l. in fin. & l. ea lex ſi. & de caſtr. teſtamen. Lonabinde. & ff. ad Syllanianum. l. ſi. § fin. & l. de teſtat. mil. l. qua à patre.* ¶ Et ſic ſunt argumenta quōd fraudem[g] non est ad ſcotdum filio propter ſeloniā patris: ſed quasi tacitum[h] remissa ſeloniā patri videtur. ADDIT IO. Tu dicas de hoc vt per Bart. *in Lib. ff. de inter. & reſt.*

renertatur * in eiusdem donatoris arbitrio, ac ditione manſurum. Dat. V. Kalend. April. Arbitione & Lolliano Coss.

Donationes non revocantur propter ingratitudinem, niſi ex cauſis ingratitudinis lege contentis, & enumeratis. BALD. Vel ſic: *Donatio in liberos ſui iuris collata non revocatur, niſi ingratitudinis cauſa.* SALYC.

IX. *Imp.* THEODOS. & VALENT. AA. *ad Senatum. poſt alia.*

DONATIONES[b] circa filium, filiāmve nepotē, neptēmve, vel pronepotem, proneptēmve emancipatos celebratas, pater, vel auus, vel proauus revocare non poterit, niſi edoctis manifeſtiſſimis cauſis, quibus eam perſonam, in quam collata donatio eſt, contra ipſam venire pietatem, & ex cauſis, quæ legibus continentur, fuiſſe conſtabit ingratam. Dat. V. Id. Nouembris, Ravennæ, Theodoſio XIII. & Valentiniano III. AA. Coss.

Certa ſunt cauſa, ex quibus perſecta donatio revocatur: & debent in iudicio probari dilucidis argumentis: & quod donator non revocat, ſed ſub filiorum pretextu, heres eius revocare non poteſt. BALD. Vel ſic: *Donatio revocatur ex quinque cauſis in hac lege inſertis. & non revocatur per defunctum non poteſt revocari per heredem. h. d. ſecundum* SALYC. *hac lex ſingularis, cui non eſt ſimilis in deliberatione conſorum. concordat cæpud ſin. extrā de donat.*

X. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano P. P.*

GENERALITER ſancimus, omnes donationes lege confectas[a], firmas, illibatāſque manere, ſi non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur[d], ita vt iniurias atroces[e] in eum effundat, vel manus impias inferat[f], vel iactūræ molem ex inſidiis ſuis ingerat, quæ ſi non leuem ſenſum ſubſtantiæ donatoris imponat[h], vel vitæ periculum[i] aliquod ei intulerit, vel quaſdam conuentiones, ſiue in ſcriptis donationi impoſitas, ſiue ſine ſcriptis habitas, quas donationis acceptor ſpopondit, minimē implere voluerit[k]. Ex his enim tantummodò cauſis, ſi fuerint in iudicium dilucidis argumēntis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas euerti concedimus: ne ſit caiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatem † irridere[l] donatoris, & ipſum iterum donatorem, ſuāſque res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. Hoc tamen vſque ad primas perſonas tantummodò ſtare eſſemus, nulla licentia cōcēdenda donatoris ſucceſſoribus huiuſcemodi querimoniarum primordium inſtituere[m]. Etenim ſi ipſe, qui hoc paſſus eſt, tacuerit: filēium eius maneat ſemper: & non à poſteritate eius ſuſcitati cōcedatur, vel aduerſus eum, qui ingratus eſſe dicitur, vel aduerſus eius ſucceſſores. Dat. XV. Kal. April. Lampadio, & Orelle VV. CC. Coss.

DE DONATIONIBVS CAVSA MORTIS.

TITVLVS LVII.

Vtpotiores titulſ ſunt de donatione inter viuos, quæ ſi iam perfecta ſit, paniitentia nullo modo revocari poteſt, l. 1. 3. 4. T. tit. proxim. *Hic titulus de donatione cauſa mortis, quæ paniitentia revocari poteſt*, l. qui mortis cauſa. ff. eod. *ſicut donatio ob cauſam*, l. 3. §. 1. l. 8. procnium. *ff. de cond. cau. da. & donatio propter nuptias*, l. 1. & 2. *de pact. Revocatur etiam donatio cauſa mortis per fideicommiſſum*, l. 1. *& ſimile periculo, cuiuſ mortis fuiſſe donatio eſt. & mortis donatoriis, quæ modo vitæ donatore contingat*, l. non omnis. *ff. de reb. cred. Eſt autem datio voluntatis fideiuſſio, quæ conſiſtit in caſum mortis donatoris. nec aliis perfecta eſt inter viuos, quam ex conſenſu. Inſtitutione non eget: ſed teſtibus quinque, tanquam vltima voluntas*, l. 4. *cum tamen donatio inter viuos, quibus cauſis non requiriſ inſtitutione, ſcripta conuenia ſit à donatore ſubſcripta, nec requiratur vllus teſtis*, l. in donationib. T. de donat. *De Conſtitut. huius titulſ ſcriptſ in eadem Obſeruatione.* CVIAC.

Paliuro appoſitum, quod mortuo vno ex donatariis, cauſa mortis donatio reuertatur ad alterum, vulgo. h. d. vel melius: Pluribus donatariis expreſſe, quod vno ex donatariis cauſa mortis mortuo, res ad alterum reuertatur, vulgo, & ex ea oriur actio voluta ex teſtamento. BALD. Vel ſic: *In donatione cauſa mortis poteſt per fideicommiſſum ſubſtituti. h. d.* BALD. & SALYC.

I. *Imp.* ALEXAND. A. *Daphna.*

SI donatione[a] cōtinetur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorum, quæ donabantur, pertineret: exiſtente conditione[b], ſi mortis cauſa donatio perficiebatur[c], fideicommiſſi actio[d] competit. PP. IV. Kal. Octobr. Maximo II. & Æliano Coss.

480/C.IV.K.5-4, 2295-2296
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

donatio. & l.si aliquid. Et ad hanc posset dici, proficiebatur: scilicet per stipulationem,& ad illas de legat.ij. quod fideicommissum erat ibi, non simpliciter donatio causa mortis: & ad illam *Inst.eod.§.j.ass fert.* Sed primam opinionem approba per *l.ff. de dote praleg.l.Seia.* Accvrs.

Intestata.] Carvs. Vxor filij mei habens quinquaginta in bonis, mortuo filio meo consulatit ad secundas nuptias:& illa secundo marito dedit in dotē,& stipulatus est frater suus, ea sibi soluto matrimonio promittente ex donatione causa mortis: ex infata cōcessis, qualiter heredi suo, puta nepti meæ, consuli debeat, quæritur? Et resp. quòd detrahet Falcidiam de prædicta donatione.

a ¶ *Quondam.* Not. quod dicit, *quondam.*

b ¶ *Quandoque.* id est quandocunque.

a ¶ *Seueri.* Post hanc Seueri constitutionem Iurisconsulti plerique censuerunt eundem esse effectum legatorum, & donat.causa mortis per omnia, *l.1.§.1. de mort. caus. donat. l.Marcellus. Latiū debitor illud. eo.tit.* Idem post conslait Iust. *in l.vlt.§. hoc tit.* Vide scripta ad *rubr. de leg.1.* Cviac.

c ¶ *Prouisum sit.* Detrahitur * ergo Falcidia de donatione causa mortis: vt & ff. *ad leg. Falc. l. in donationibus.* Sed contrà ff. *ad leg. Falc. l.j. §.Item si ita.* Solut. illud euenit propter culpam heredis adhibentis moram. Alij dicunt quod illud in b mortis causa capione, et qua non detrahitur Falcidia secundum eosquod non placet: vt dicitur ff. *ad leg. Falcid. l.si mortis.*

d ¶ *Is qui.* id est nunc proprie, quæ nurui, &c. & facit ff. *de inoff. don. l.si mater.*

Nec.] Carvs. Mortis causa fratris sorori dedit mihi fundum, an possit reuocare, quæritur? Et dicitur quod non.

e ¶ *Seueri.* scilicet donanti. ¶ Pro sua ergo, & pro aliena morte potest donari: vt hic. & ff. *eod. l.qui pretio.in fin.* & *l. mortis causa filij.* & *l. mortis causa capimus.* & hæc d confirmatur morte eius, cuius causa donatur. ¶ Sed si filius patre permittente donet, (quod potest *): vt ff. *de donat. l.si filiusfam. in fin.* & ff. *eod. l.cum in. §.filius.*) an vtriusque f morte exigatur quod vi-

* adij ver.

a Falcidia detrahitur ex mortis causa donatione: vt hic, gloss. l.in donationib. [illegible] ad leg. Falcid.

b Falcidia an, & quomodo locum habeat in mortis causa capione, vide gloss. & ibi Bartol. in l.qui pretio. [illegible] Falcidia.

† adde Guid. Pap. decis. [illegible]

c Donatio potest fieri pro sua & aliena morte.

d Donatio mortis aliena causa cōfirmatur eius morte, cuius causa donatum est: similis est glo. in l.ff.eod.

e Donare mortis causa filius patre permittente potest.

f Donatio mortis causa facta à filio, patre permittente, morte filius filij confirmatur: vt hic in fin. glos. idē tenet post Cynum Bart. in l. qui pretio. ff.eod.

Pulcher casus. Mater huius ex primo marito habeat filios, dotem suam recuperat, & alij nubere potest: sed si facit extraneum hanc dotem stipulari animo donandi causa mortis, ea mortua donatio reuocatur vsque ad debitum bonorum subsidium: nisi in residuo patrimonio inueniatur debitum bonorum subsidium. Bald. Vel sic: *Matri intestatæ succedit filia: non tamen potest venire contra pacta inita, quando secundo viro dotem dedit, & de donatione causa mortis detrahitur Falcidia.* Salyc.

II. *Imp.* Gordianvs A. *Zoilo.*

Intestata mortua quondam a nuru tua, nepte tua, quæ ex ea, filióque tuo quæsita est, quandoque b potest ad eius venire successionem: nec tamen ea post mortem filij tui, ex quo quæsierat filiam, alij nuptui se collocādo, dotem dans prohibeatur, quam velit conditionem eidem doti dicere *. Sed si mortis causa donationem in fratrem suum conferens, in casum mortis suæ eam dotem eundem fratrē suum stipulari passa est: cùm diui Seueri a cōstitutione etiā in mortis causa donationibus, si de cætero patrimonio, quantum Falcidia iubet, heres nō habet, prouisum sit c: is, qui d nurui tuæ heres extiterit, eius constitutionis beneficium non prohibetur postulare. PP. X. Kalend. Febr. Gordiano A.& Auiola Coss.

Pro morte non solum sua: sed alterius (putà fratris) potest quis causa mortis donare. Bald. Vel sic: *Etiam ex causa aliena mortis potest donari: nec solus donator potest reuocare.* Salyc.

III. *Impp.* Diocletianvs & Maximianvs AA. & cc. *Heredi.*

Nec fratris sui mortis causa rectè factam donationem sorori * rescindere licet. S. III. Kalend. Ianu. Sirmij, AA. Coss.

Donatio causa mortis æquiparatur legatis, & non † requirit insinuationem. tamen requiruntur quinque testes: saluo, quòd inter liberos sufficiunt duo testes: sicut in vltimis voluntatibus. Bald. Vel sic: *Donatio causa mortis potest fieri sine insinuatione, cuiuscunque sit summæ: dum tamen fiat in præsentia quinque testium, vt non sit dissimilis vltimæ voluntati.* Salyc.

IV. *Imp.* Ivstinianvs A. *Iuliano P.P.*

Cvm de mortis causa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas volūtates eam posuerunt, & legatis aggregandam esse censuerunt a: alij autem inter donationes, quę inter viuos consistunt, eam posuerunt: dubitatē eorum explosa, sancimus omnes mortis causa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue lōgiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minimè indigere f: neque expectare publicarum personarum præsentiam, & ea, quæ super huiusmodi monumentis solent adhiberi: sed ita res procedat, vt si quinque testibus g præsentibus, vel in scriptis, vel sine literarum suppositione aliquis voluerit mortis causa donationem facere: & sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniam accipiat: neque propter hoc, quòd ei gesta non accesserunt, inefficax esse, atque inutilis videatur, & omnes effectus h sortiatur, quos vltimæ habent liberalitates y: neque ex quacunque parte absimilis [eis] intelligatur. Dat. Kal. Septembr. Constantinop. Lampadio, & Orest. VV.CC. Coss.

donatarg. ff. de don.inter vir. & vxor. l. cùm hic statu. §.non solum. & ff. de don.inter vir.& vxo. l.donatio. & l.si vt proponis. Sed magis puto solius filij morte confirmari. Accvrs.

Cvm de.] Carvs. Olim dubitabatur an donatio causa mortis esset donatio inter viuos an esset legatum: dicit imperator, quòd per omnia similitudinē habet cum legatis: nec est necessaria insinuatio: dum tamen quinq; testes adhibeantur.

a ¶ *Censuerunt. In d.l.1. §.1. d.l.Marcellus, & si debitor. d.l.illud.* Cviac.

f ¶ *Indigere* a. per hoc differt à donatione inter viuos. Sed quid si dubium est, an sit inter viuos, vel causa mortis? Resp. præsumitur inter viuos, nisi contrà probetur: vt ff. *eod. l.antep. in fine. & de dot. praleg. l.Seia.* licèt quidam distinguant an fiat prope mortem, vel non.

g ¶ *Quinque testibus* b. qui ad minus in qualibet vltima voluntate exiguntur: vt ff. *de codicill. l.fin.*

h ¶ *Effectus.* subaudi, fere: quod est *Instit. eod. §.j.* nam differt in quibusdam. Primò: quia pro donatione causa mortis non datur interdictum quorum legatorum: sed pro legato sic: vt ff. *quorum leg. l.j. §.1. & §.si quis ex mortis.* licet litera Py. ibi dicat contra. Item in aliis vt not. *testis eod. §.j.*

y ¶ *Liberalitates.* id est legata. Vide *l.1.ff. hic. & ibi not.* Ergo donationes causa mortis instar sūt legatorum: scilicet testamento facto. *Lac.ff. leg.praef.* Cviac.

a Et ita abrogatur l.donatio. [illegible] de donat. ea parte, qua facit mentionem ad donationis causa mortis.

b Cont. [illegible] in fin. cum gloss. [illegible] quondam. [illegible]

DE INFIRMANDIS pœnis cœlibatus, & orbitatis, & [de] decimariis sublatis.

Titvlvs LVIII.

Posset etiam rectè hic titulus referri ad mortis causa donationes, quæ si confirmantur in eum, quem lex Iulia, & Papia arcebat capere, velut cœlibem, aut orbum, ex SC. in eodem causa sunt, qua legata ei relicta essent. l.Senatus. ff. *de mor. cau. don. quod congruit omnino cum fine tituli superioris, quo generaliter constituitur mortis causa donationes legatorum instar obtinere. Et, vt ex* Vlp. *intelligere licet* lib. Reg. tit. 16. 17. [illegible] *& Sozomeno* [illegible] *prohibuit lex Iulia, & Papia cœlibem quidquam capere ex alienum testamento nisi post mortem testatoris intra C. dies matrimonium contraheret præterquam ex testamento cognatorum, vt iuxta, vsque ad sextum gradum, ad quem vsque etiam, qui inter se contrahunt matrimonium, ex eadē lege solidi capacitatem habent, & præter ab intestato donalis bon. possess.*

DE INFIRMANDIS pœnis,&c.

Orbum autem liberis lex voluit earum, quæ sibi testamento relinquerentur, non capere plus, quàm semissem, alterum semisse multauit: cœlibem esse & semissem adsumere [illegible]. Maior est cœlibatus, quàm orbitatis pœna: quia matrimonium contrahere in potestate nostra est, liberos suscipere non est in nobis, sed in maiestatis prouidentia, & eodem Vlp. *auctore in viro masculo lex desiderat ætatem* XXV. *ann. in fœmina* XX. *vt qui ea ætate esset sine liberis, cœlibatum semisse multaretur. Vnde cùm Sozomenus scribat in cœlibes masculo eam legem desinisse ætatem XXV. ann. qua cœlebs, vel esset ius capiendi, non haberet, præsume fœmina etiam cœlibi fuisse præscriptam ætatem XX. ann. Ea enim lex tam fœminas coercebat, quàm mares cœlibes, & orbas, vt & Dio scribit LIV. eam legem graues pœnas irrogasse* [illegible] *& ita esse argumentum præstat* l.3. *huius tituli, qua his pœnis liberat vtrumque sexum, de quibus est intelligenda* l.si is, qui heres. ff. *de vulg.* subst. *& in orbo pœnenda specie.* l.1. ff. *de* leg.2. l.cogi §.hi, qui solidum. ff. *ad* Trebell. *&* [illegible] *De his pœnis procul dubio* Vlp. *enarrauerat* eod. lib. tit. *de cœlibe, orbo, & solitario patre, vbi solitarium patrem vocat, qui vnicum & solum filium habet, [illegible], vt Aquila loquitur, qui orbitatis quidem pœnam non sustinebat, sed fertè leuiorem, aut certè tanta præmia non habebat, quanta pater plurium liberorum. Mittam loca ex Iuuenale, Tacito, Panegyrico Maximiano & Constantino dicto, Ambrosio, Tertulliano, qua in hanc rem proferre possem, & Tertulliani vnum tantùm locum ferè obscurum explicare conabor, quo ait, Seuerum Imp. leges Papias exclusisse, quæ ante liberos suscipi cogebant, quàm Iulia matrimo*

480/C.IV.K.5-4, 2297-2298
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Olim viri cœlibes, vel mulieres, viriue orbata, capere non poterant ex mortis causa donationes: hodie sic. SALYC.

1. *Impp.* CONSTANTIN. CONSTANT. & CONSTANS AAA. *ad populum.*

VT iure veteri cœlibes a habebatur, imminentibus legum †rerribus liberentur *: atque ita viuant, ac si numero maritorum matrimonij fœdere fulciantur: atque omnibus æqua cõditio capessendi, quod quisque mereatur b. Nec verò quisquã orbus c habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas existimamus, earumque ceruicibus impositis iuris imperia, velut quædam iuga, soluimus promiscuè omnibus d. Dat. Kal. Aprill. Romę, Constantio II. & Constante AA. Coss.

Ista lex declarat primam: quia declarat statuti legis Papia. & l. d. Olim eiat, quod vir relinquebat vxori liberos non habenti, decima debebatur fisco, & nonnisi quod hodie per hanc legem corrigitur. SALYC.

11. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Isidoro p. v.*

INter virum e, & vxorem ratione cessare ex lege Papia † decimarum f: & quatenus non intercedant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi forte lex alia g imminuerit derelicta) decernimus. Tantùm igitur posthac maritus, vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor h exegerit. Dat. PP. Non. Septembr. Varana * Cos.

Ista lex declarat primam: quia declarat statuti legis Papia. & l. d. Olim eiat, quod vir relinquebat vxori liberos non habenti, decima debebatur fisco, & nonnisi quod hodie per hanc legem corrigitur. SALYC.

11. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Isidoro p. v.*

INter virum *, & vxorem ratione cessare ex lege Papia † decimarum ß: & quatenus non intercedant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi forte lex alia γ imminuerit derelicta) decernimus. Tantùm igitur posthac maritus, vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor δ exegerit. Dat. PP. Non. Septembr. Varana * Cos.

a ¶ *Iure veteri cœlibes.* De horum pœna est *tit. 15. in frag. Vlp.* CVIAC.

b ¶ *Liberentur.* Iubendi ab immoderatibus, &c.

c ¶ *Mereatur,* nam alia causa esse potest, vt quia non est capax.

d ¶ *Orbus.* id est orbatus vxore, vel filiis. Acc.

e ¶ *Omnibus.* scilicet fœminis, & viris.

† Legem Papiam, & Poppæam intelligit: quia magnus eorum fauorem.

f ¶ *Inter virum.* Statuit lex Papia, vt decima esset, quod relinquebatur à viro vxori, & contrà, dummodo fisco, si non essent liberi ex eo matrimonio: quod hic corrigitur.

β ¶ *Ex l. Papia decimarum.* De quibus est *tit. 15. frag. Vlp.* CVIAC.

γ ¶ *Lex alia.* puta Falcidia: vel aliàs non fit capax.

g ¶ *Amor.* passionem est.

h ¶ *Amor.* passionem est.

DE IVRE LIBERORVM.

Dicit de iure, quod habetur in filios iure potestatis: nunc quod habetur iure successionis à patre: vt in l. 1. *vel in matre,* vt in l. 2.

NEmo.] CASTR. Olim & pater volebat succedere filio mancipato, oportebat quod hoc à principe impetrare: hodie fœcundis & hoc non impetrato poterit pater succedere.

ε ¶ *Nemo.* Impp. non dicunt se iuratum, aut quatuor liberorũ dare: aliosque superstites esse sequens Iustin. confirmq. l. 2. j. Itaque hic coniugibus ius liberorũ datur: etiamsi liberos non habeant: scilicet vt inter eos sit testamenti factio. Vide scripta ad *lib. 1. d. frag. Vlp.* CVIAC.

h ¶ *Ius liberorum.* scilicet vt eros habeat in potestate. Vel melius, vt eis emancipatis succedat: quoniam hoc iam eis concessum est. Primum est *Inst. de pat. pot. §. sive autem.* Secundum *Inst. de leg. ag. succ. §. fin. & facit l. de thesaur. l. j. lib. 10. & in auth. vt filius, de exhere. §. sanciimus. col. vj. & §. ad monet. l. j. & l. auth. ne l. cum interdiffe.* ACCVRS.

I (Liam.) CASTR. Olim non poterat mater succedere filio, nisi tres liberos peperisset, si esset ingenua: vel quatuor, si esset libertina: quod hodie non habet locum.

ι ¶ *Intuitum.* concedit *Inst. ad Tertyllianum. §. Sed nos constitutionem.* ACCVRS.

† Subandi conditione generaliter concessa, ius liberorum est coniugum sine liberis iuuat pro loco pignorũ hereditatis alterng conferrigatio dicitur esse definit. Iubetur, prout hactenus dex vlp. fag. tit. de fideic. capacitate.

† al. Varana.

DE IVRE LIBERORVM.

TITVLVS LIX.

QVàm apte cohæreat hic titulus superiori, ex eo apparet, quod l. 1. *de pœnis l. vl. de lib. fugientis, vt probant Iustinianus, & subscriptiones, & quod ex lege Papia, de qua in d. l. vl. vtin vir, & vxor inter se solidum capere poterant: si vnum filium superstitem habebant, vel si eum paberem amisisse: quoniam satis erat eum educasse vsque ad pubertatem, & cætera, quæ Vlp. exquirit tit. 16. Item solidum inter se capere poterant, qui nepos habuerat, neque amisisset liberos, si solatio prestitus ius liberorum à principe impetrasset: ut scilicet liberorum, quos sufficiunt octimanda capacitati ipsis, & hoc impetrarit etiam habet maritus ius succedendi filio ab intestato ex SC. Tertylliano, l. 7. Cod. Theod. de leg. hered. l. 8. Cod. Theod. de bon. proscr. l. 9. Cod. Theod. de infirm. bis, quæ sub tyr. & No. Valentiniani de test. de l. 1. ius liberorum concedit vltro, & generaliter omnibus etiam non potentibus, vt solidi capere possint coniuges inter se, & l. 2. vt mater succedat filio ex S.C. Tertyllano.* CVIAC.

Olim quando pater emancipabat filium, imperabat à principe ius liberorum, hodie non est necesse: quia remanet ei saluum. BALD. Vel sic: *Non est precibus imperandum, quod à iure communi reperitur concessum.* SALYC.

1. *Impp.* HONORIVS, & THEOD. AA. *Isidoro p. v.*

IMO] y pollicit à matre iura liberorum † petat: quod simul hac lege omnibus concedimus. Dat. PP. Nonis Septembr. Varana Cos.

† pater l. vlt. §. 1. pro. quia idem dict., & Cont.

Mater succedit filio per Tertyllianum. BALD. Vel sic: *Mater filio succedit, licet quatuor non peperit.* SALYC.

11. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Menna p. v.*

ILlam iniuriam ι, quæ contra matrem defuncti, vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus: & legitima iura, quæ ex Tertylliano Senatusconsulto ei præstantur, omnimodò ea habere sancimus: licèt tres liberos ingenuos, vel libertina quatuor minimè peperierit. Dat. Kal. Iun. Constantinop. *ipso* A. II. Cos.

DE

480/C.IV.K.5-4, 2299-2300
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE HIS, QVI ACCVSARE NON POSSVNT.

De ciuilibus quæstionibus dixit, nunc de criminalibus[a]: in quibus accusatores sunt necessarij, quare de his præmittit. Et dic quòd regulariter[b] quilibet potest accusare, qui non prohibetur: vt Instit. de publ. iud. in princ. Prohibetur autem mulier: vt ꝗ. eo. l. de crimine. *Item accusatus suum accusatorem:* vt ꝗ. eo. l. neganda. *Item alio nomine:* vt ꝗ. eod. l. ij. *Item qui renunciauit expresse:* vt ꝗ. eod. l. accusationem. *Vel tacitè:* vt ꝗ. eo. l. si ea. *Item frater fratrem:* vt ꝗ. eod. l. si magnum. *Infamis:* vt ꝗ. eod. l. criminis. *Qui duos habet accusatos, prohibetur à tertio:* vt ꝗ. eod. l. cùm ratione. *Vel alumnus:* vt ꝗ. l. iniquum. *Serui, familiares, liberti:* vt ꝗ. eod. l. pen. & fin. *Item milites:* vt ꝗ. eo. l. non prohibentur. *Item pupillus, & qui habet merum imperium, & qui accepit precium ad accusandum, vel non accusandum alium. Item qui falsum alibi dedit testimonium. Et pauper:* vt ff. de accus. l. qui accusare. & l. seq. *Et socius socium eiusdem criminis non accusat:* vt ꝗ. de his qui accus. l. si [illegible]. *Prædictis regulariter prohibentur: sed casualiter admittuntur:* vt *in singulis legibus inuenitur.*

Prius. Diuiditur in duas partes. In prima loquitur de ordine iudicij, in secunda de effectu pronunciationis. secunda ibi: *Et tunc ex euentu.* BALD.

CASVS. Accusabam te actione iniuriarũ: quia seruum meum verberasti die dominico: tunc accusasti me quia eundem seruum meum occidisses die sabbati præcedenti, lege Corn. de sicar. quæ accusatio præferri debeat, quæritur? Et resp. quòd tua, & si contra me fuerit sententia lata, non admittar ad accusationem meã, sed non admittendus sum.

CODICIS D. IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS
ex repetita prælectione
LIBER NONVS.
DE HIS, QVI ACCVSARE NON POSSVNT†.
TITVLVS I.

POST ciuiles actiones dantur criminales, quæ propriè accusationes dicuntur. Vt verò lib. VI. & Digestorum XXXVIII. prius agit de his, qui testamenta facere non possunt: quàm de testamentis ipsis: ita hoc libro primò agit de his, qui accusare non possunt, deinde de accusationibus: qui non est quidem ille ordo dicendi, secundum quem prius de re, quàm de circumstantijs dicendum est; sed est ordo respondendi de iure, & in foro exercendorum iudiciorum, vt prius quæratur de personis, quàm de negotio, & solemnitatibus iuris. l. 4. ff. qui test. fac. poss. l. ij. ff. de iur. cod. *Et hoc verò in hoc tit. ostenditur accusare non posse: primum qui in reatu sunt: quia neque alium quemquam, nisi suam, vel suorum iniuriam persequantur, neque accusatorem suum, ex crimine cuius relatione neque releuantur ipsi, atque eorum & pœna subijciunt accusatorem suũ, accusare possunt. Item alio quidem pupillo, vel adolescentis nomine neminem accusare posse: sed suo tantùm de professo, & communem. Item accusare eum non posse, qui non edidit libellum inscriptionis, quod est accusatori periculum calumniæ, vt iudici libellum, ex quo sententiam recitat, periculum famæ, & existimationis. Item qui post inscriptionem non satisdedit se perseueraturum in crimine vsque ad sententiam. Inscriptionem, & delationem accusationis, & litis contestationem, & vocationem in ius esse priorem. Mulierem quoque, & militem accusare non posse: nisi suam, suorùmve iniuriam persequantur, quo casu mulier ex SC. non sine inscriptionẽ admittitur propter fragilitatem, cæterósque natura, miles non nisi cum inscriptione. Item qui ab accusatione destitit, & alium ferè quemcunque infamem accusare non posse, nisi suã, suorúmve iniuriam persequatur: familiares, libertos, seruos dominũ suum criminaliter accusare non posse, nec si suam iniuriã persequantur. Eum, qui duos reos delatos habet, tertiũ deferre, & accusare nõ posse, nisi propria iniuria causa. Fratrẽ à fratre grauiori crimine accusari non posse, nisi alter vitæ suæ insidias dicatur insidias.* CVIAC.

Quando duo crimina intentãtur, quorũ vnũ est præiudiciale ad aliud, super grauiori proceditur. BART. Vel sic: *Super maiori causa prius est procedendum, quàm super minori: & sententia absolutoria lata in maiori, nõ præiudicat in minori: secus in condemnatoria. h. d.* Vel sic: *Si accusatio secũda est maior, quàm prima, & præiudicialis: prius debet procedi in secunda, & prius definiri secunda, quàm prima: & absolutoria lata super secunda, poterit procedi in prima: licet condemnatoria lata in secunda, est eo ipso impositum super prima silentium.* BALD.

1. *Impp.* SEVERVS, *&* ANTONINVS *AA. Syluano.*

PRIVS[a] † [a] est, vt criminib. quæ tibi, vt grauiora[b] ab aduersario tuo obiiciuntur[c], causa, atque vulnerũ, respondeas[d]: & tunc ex euentu[d] causæ iudex æstimabit an tibi permittẽdum sit eundem accusare, tametsi[e] prior inscriptionem[f] deposuisti. PP. Id. Mart. Tertullo, & Clemente Coss.

Tutor & curator præinteresse pupilli, vel adulti possunt de falso proprio nomine, nõ alieno accusare: nec punitur non probando, nisi de calumnia euidenti. h. d. secũdum gl. BALD. Vel sic: *Tutor sine metu calũniæ præsumpta potest instrumenta contra pupillũ producta de falso accusare: sed proprio nomine debet se inscribere.* SALYC.

11. *Imp.* ANTON. *A. Eugenio.*

SI cautiones[g], quibus Secundinus[h] solutam Eugenio[i] pecuniam probare se dicit, tutores, vel curatores tui suspectas, vt falsas habent: proprio nomine (*g* cùm non liceat alieno[k])

a ¶ *Prius.* & de ordine quæritur: & dic quòd te iniuriarum accusabam prius: tu me tractus ... bas leg. Cornel. de sicar.

a ¶ *Prius.* Et ordine iudiciorum. oppo. *l. 1. ff. de publ. iudic.* ubi vide fol. CVIAC.

b ¶ *Vt grauiora.* sic & ꝗ. *de adult. l. adulterij. & l. quoniam. & ꝗ. de ord. iud. l. fin.* In pari enim, vel minori secus: vt dicit ꝗ. *eod. l. neganda.* Sed contrà imò de pari idem videtur: vt ꝗ. *de calumn. l. j.* quæ est contra. Quòd autem par sit, patet: quia par imponitur pœna: vt ꝗ. *tit. j. l. accusatorem.* Sol. dic quòd illud non fit per accusationem, sed per iudicis officium, admonitione facta ab accusato ipsi iudici: sic & *ff. de bon. lib. l. qui cùm maior. §. si libertus.*

c ¶ *Respondeas.* hoc si nomen aduersarij tui non sit receptum inter reos: vt *ff. de adult. l. 3. §. si extraneum. & l. si maritus. §. præscriptione.*

d ¶ *Ex euentu.* scilicet vt si fuerit condemnatus, nõ accusetur: aliàs secus enim aliter expedi possit. ¶ Sed secundum hoc est contrà *ff. de pub. iud. l. si, qui in fin.* vbi etiam damnatos perstitit in accusatione prima. Sol. ibi persequitur suam, vel suorum iniuriam: hic non. hoc non placet: quia & si non cœpisset, posset de nouo accusare: vt *ff. de accus. l. qui iudicio.* l. Alij, quòd ibi incœpit contra extraneum, contra quem non fuerat in aliquo calumniatus: hic contra accusatorem, cui commisit calumniã: quod patet, quia succubuit: vnde ibi auditur, hic non: arg. *ff. de accus. l. si cui. §. qui.* 3. Tertij, quòd si tumultus non potest aliàs sedari, auditur: vt ibi, aliàs non: vt *hic.* arg. *ff. ad leg. Corn. de sic. l. pen.* 4. Vel aliter si apparuit te calumniatum esse, nõ admitteris: aliàs sic. quod non placet: quia non propter euentũ, sed propter calumniã tuo remouetur. 5. Vel dic quintò secundùm Azo. quòd hic erat tale crimen obiectũ accusanti, quo probato prius incendi non potest: vt cõuenibat te criminaliter de furto serui sui subrepti certa die, vel quòd verberaueras eũ seruum[a]: ego eum re accuso, quòd ipse præcedenti die occiderit eum: hæc, & secũda placent. Distrant & alij, quòd ibi erat iis constituta, ex eo, quòd dicit, inchoat: hic tantùm libellus inscriptionis datus. ¶ Sed secundũ sol. secundam nonne damnatus est infamia: vt *ff. de publ. iud. l. infamem.* ergo nõ potest accusare: vt *ff. de acc. l. qui accusare.* ¶ Sol. hic in inchoatis. ¶ Item cùm semel fecit calumniam resistendo, quomodo auditur amodò, vt *d. l. si cui. §. j.* Resp. hic in defendendo, ibi in accusando. ¶ Item huic l. contrà *ff. de iud. l. qui prior.* Solut. hic fallit illa regula.

e ¶ *Tametsi.* id est quãuis, & potes hic dicere, quod dicitur *ff. de publ. iud. l. is, qui reus.*

f ¶ *Inscriptionẽ* minoris criminis: quæ qualiter fiat, dices ꝗ. *tit. j. l. fin.*

SI cautiones.] CASVS. Secundinus tenebatur Titio in x. & decessit Titius, filio suo herede instituto, cui dedit tutorẽ. Secundinus conuentus procedit instrumentũ, quo continebatur eum soluisse: an tutor nomine suo instrumentum arguere possit de falso, quæritur? & dicitur quòd sic de falso: quia si succumbat, non erit infamis, nisi euidẽs calumnia apparuerit.

g ¶ *Si cautiones.* id est, apochas de soluto.

h ¶ *Secundinus.* debitor.

i ¶ *Eugenio.* patri vestro. ADDITIO. Is est, cuius tutoris initio refertur. Vide scripta ad *l. 5. §. atavi ff. de his quæ vt indign.* CVIAC.

g ¶ *Proprio nomine.* Legendum pupilli nomine, hoc sensu: Tutores ideò non prohibentur, quòd alieno nomine non liceat accusare, pupilli nomine liceat accusare: quia non videtur calumniari, cùm id faciat coactus. CVIAC.

k ¶ *Alieno.* Not. sic[b] ꝗ. *tit. j. l. tutor communis. & ff. de publ. iudic. l. pen. §. ad crimen. & ꝗ. de calum. l. misera.* Sed videtur quòd etiam nomine[c] pupilli possent: vt *ff. de his, quib. vt indign. l. ...* in princ. quæ est contrà. Sol. ibi nomine pupilli: id est pro ipso pupillo: & eodem modo respondeo ꝗ. *de his quib. vt indign. l. Pollu.* quæ est similiter contrà. Vel in *l. Pollu.* de falso ciuiliter[d] agebat, quod fieri potest: vt ꝗ. *de fals. l. pen. & fi. & ꝗ. de transact. l. si ex falsis.* Dices ergo, accuso te: quia fecisti, vel vsus fuisti falso, non quia

a Qui ad similitudinẽ ciuilium sequuntur ciuiliter. Sol. & idem sẽquunt culpæ, ea sequuntur exemplare, dicit Azo. inst. de accusatore. b Accusatio est multis interdicta. c Diuide.

† In quibusdam vet. manuscriptis, De criminibus & qui accusare non possunt.

a Locus ab impossibili: nec enim seruus, aut verberari hodie potest, qui heri occisus est: v. Eurard. in loco ab impossibili. n. 4.

† Cons. [illegible] cap. [illegible]

* Vide Cuiaci. lib. [illegible] de Alciatum [illegible]

b Accusare falsi aliquẽ nomine alieno nõ possumus.

c Accusare pupilli nomine, & quomodo tutor possit.

d Accusare falsi ciuiliter aliquem nomine alieno possumus.

Hist. Sem. Würzburg

480/C.IV.K.5-4, 2301-2302

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quis dicit, pupillus meus. Sed an ipse * pupillus potest? Resp. non, etiam cum confensu tutoris: vt *ff. de accus. l. qui accusare.* nisi in casu: vt *ff. de accus. l. j. §. j.* Vel ibi facit tutor, & facit dicitur minor accusare: fed aliud [b] in causa civilitus *ff. de administr. tut. l. j. §. fuffisit.* ADDITIO. Tu dicas quod tutor potest accusare tutoris nomine, vt est casus *in l. Publ. & Laurentius.* I. allegat. per gloss. Non obstat hæc licquia vetor est, quod inscribit se nomine suo: tamen nomine pupilli accusat: similis quod vxor * accusat, aliter se inscribit, habes *in l. vlt. ff. de iniurij.* Istam opinionē tenet Richard. Malam. vt dicit BART. *in l. j. §. pupillus. ff. de accus.* quod ipse BART. vt ibi dicit, verū putat de iure. Cautela tamen est, vt dicit idem BART. *hic, & in d. §. pupillus.* quod quando tutor accusat aliquem, dicat in accusatione, talis tutor: nec adiicias tutoris nomine: nā tunc intelligitur eo modo, quo potest: vt *l. pof mortem. §. j. ff. quando ex fall. tut.*

a ¶ *Sententia.* fcilicet calumniæ.

b ¶ *Nisi.* expofitio ē, nā excepciā fic *ff. de pen. l. qua omnia. in fi. & l. nisi. & l. eod. l. non ignorat.*

c ¶ *Separabit.* regulariter fecundum nos, qui * non probat, dicitur calumniatus: *l. de adulter. dim. ind. l. j.* fed fallit in casibus, quorū vnus est hic, & alius *l. de calum. Lmator.* vbi plenē dicet omnes. & facit *l. de administr. tut. l. non est.*

QVI.] CAEVS. Ille, qui vult accusare, duo facere debet, scilicet inscribere, & fideiussorem dare de accusatione prosequenda. Si verō accusatus comparet, & accusator non comparet: puniter arbitrio iudicis, & condemnabitur ipse accusator in expensis. VIVIANVS.

d ¶ *Qui crimen publicum.* idem fi priuatum, fi criminaliter agit: secus fi ciuiliter: vt *ff. de fund. i. fin. & de prin. dot. l. fin.*

e ¶ *Pagina* Inscribit * enim, & profitetur accusanor se fabiturum eandem penam, fi non probauerit, quam fubiret reus, fi probaret: vt *hic, & l. j. §. j. in longinquo. & l. de fid. instr. l. j. & l. j. & l. eod. l. non prius. & ff. de accusat. l. libellorum.* Vel potest intelligi etiam fi non dicatur ang. *l. vlt. j. l. j.* hoc tamen fallit in quibusdā casibus: vt *l. vlt. j. l. in quidam. & l. de adult. l. quamqu. j. & l. de Iud. l. ne qui. & de apell. l. appellatorum. & l. de obligat. l. j. & l. de cal. l. j. & ff. de accus. l. lenia. xv. q. iij. c. de crimine. & lib. q. iij. c. aliquando.* Item fallit quando opponitur in modum exceptionis criminum: vt *ff. ad leg. Iul. de adult. l. j. §. j. publica. & extr. de accus. l. super hoc. & q. j. c. de manifesto. & l. de crimen. ff. l. si vir falsis.* Item fallit in casibus vbi quis fine accusatore punitur: vt *l. de probat. l. inhumac. & de test. l. milit. & ff. de suspect. tut. l. interr. §. preterea. & ff. ad leg. Iul. de adult. l. j. §. ff. publica.* vel ibi in modum exceptionis opponitur: vt dixi de lenocinio: idem in crimine falsi, secundum B vbi non inscribitur: quoniam ē & fine accusatione procedit secundum eumdem *l. ad leg. Corn. de falsi. l. vbi.* Alij, vt In. non admittunt, nisi casum illum de abigeis, & in illa l. vbi, accusatio fuit instituta.

f ¶ *Et fideiussor.* habita tamen differentia personarum: vt *ff. de custod. reor. l. j. & l. vlt. j. l. fin.* fic & in ciuili facilitatat per adhærentē: vt *& l. de officio. & exer. notit. generaliter.* ACCVRS.

g ¶ *Bidiū admonendi.* per intervalla ex dierum fluxu in ciuili: & *l. de iud. l. properandum. & fed ff. quidem.* secundū Io. vt & *l. quomodo. & quando iud. amb. qui semel.* non vt quidam dicunt, & tribus diebus singulis diebus centum: & *ff. de pub. iud. l. interr. accusator.* quia ibi fic de facto fuit, vt maior iniquitas apparetem abstitis.

non prohibētur in crimine falsi fubscribere. Nec enim facilē vel tutores, vel curatores, qui ex officio, periculo suo res pupillorū, vel adolescentiū administrant, sententia * noxaenur, nisi [b] euidens eorum calumnia iudicanti apparebit *. PP. XII. Kal. Octob. Antonino A. & Geta Coss.

Accusator debet se inscribere ad poenam talionis, & dare fideiussorem, de lite prosequenda, quam si non prosequitur, monendus est, & ex contumacia extra ordinem puniendus: & aduersario in legitimis expensis condemnandus. BALD.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Rufo* *.

QVI crimen † publicum [d] instituere properat, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionē pagina * præcesserit, & fideiussor [f] de exercenda lite adhibitus fuerit. Sin verō post satisdationem præsentes non fuerint, edicto admonendi [g] sunt, vt veniant ad causam agendam *: & si non adfuerint: non solūm extra ordinem [h] æstimatione iudicis puniendi sunt: sed etiam sumptus [i], quos in eam rem, & circa ipsum iter ad litem vocati fecerūt, dependere cogentur. PP. III. Non. Feb. Alexandro August. Cos.

Mulier potest accusare interfectores sui consobrini. BALD. Vel sic: *Mulier accusat de crimine, suam vel suorum iniuriam prosequendo: ratione tamen officij tutor debet ei auxiliari. h. d. cum l. seq.* SALYC.

h ¶ *Extra ordinem.* etiam vlra poenam Turpilliani quandoque: vt *ff. de pen. l. adiicitur. §. pen. in fin.* Sic punitur fi tempore à iudice datus non venerit: verō tempore legali, id est biennio non venerit, nec accusationem perfecerit, imponitur ei alia poena: vt *l. vt intra certum tempus quasi crim. l. j.* quæ est contrā. Vel die vt ibi, & ad hoc *l. vir. j. l. fi accusaverint.*

i ¶ *Sumptus.* fic est in ciuili: vt *l. de fruct. & lit. expens. l. non ignorat. & ff. de iud. l. non, quem. in princ.*

VXOR.] CAEVS. Mulier vult accusare interfectorem consobrini fui: an fit admittenda, quæritur? Et dicitur quōd fic.

k ¶ *Consobrini.* & ita fororum vindicat iniuriam: alias non auditur: vt *l. eod. l. prae. & l. non ignorat. & ff. de accus. l. j. & l. hic.* Et die vindicat accusando legē Cornel. de sicar.

a ¶ *Præsidem prouinciæ.* Qui solus in prouincia de criminibus cognoscit. CVIAC.

Senatusconsulto.] CAEVS. Mulier leg. Cornel. de sicar. aliquem accusare non potest, nisi liberum, vel fororum iniuriā prosequatur. Si ergo filius suus naturam habeat, & contra pupillum actum fuerit, & obtenerit per instrumentum falsum: non ipse, sed tutor nomine suo proprio accusare potest: instrumentum de falso. VIV. l. ¶ *Senatusconsulto.* Liboniano. ¶ Dele, *Liboniano.* Non est Liboniano: nam hoc de iis, qui sibi aliquid adscribunt in testamento, non recognoscente testatore: sed fuit aliud quod dicit innominatum, l. *ff. de acc. l. 2.] de calum.* Cet. m ¶ *Cornelia.* de falsis: vt subiicit. ACCVRS.

n ¶ *Ad eum.* imō & ē ad forores *ff. de accus. l. j. & q. & ff. ad Turpill. l. j.*

o ¶ *Filij tui.* ē mater.

A *Crimination.*] CAEVS. Si aliquem accusare incepisti, & postea te velle desistere fuerit protestatus: quo merito accusationem repetat, ibi prouidetur filiorum amplius accusare non poteris.

p ¶ *Non debet.* vt & *ff. ad Turpill. l. qui desistit. & ff. ad leg. Iul. de adult. l. si maritus. §. si negauerit. & de accus. l. hi tamen. in fin. &]. de adult. l. abolitionem. & l. de pall. l. profugam. & l. de transact. l. transigere.* Sed contrā *ff. de sepul. viol. l. ij. §. j. n.* fed ibi non desistit: scilicet in nouiter *hic, & ff. de iud. l. desistit.* Sed dicit fe nolle agere tunc. Vel ibi non erat causa inchoata, hic fic. Item nota, quōd hic desistens, fi fine abolitione desistit, incidit in Turpilliani vel *l. ad Turpill. l. j.* etiam * pena est quinque librarum auri, & infamia: vt *ff. de penaris. l. ij. l. fin. &]. ad Turpill. l. j.* Item intelligē hanc leg. fi crimen erat tale, super quo poterat transigi, vel pacisci aliis idem ipse audiat, secundū Ioan. vt not. *ff. de pacl. l. iurisperitum. §. fi pacisci.*

Sed] CAEVS. Si mulier aliquem accusare voluerit, vel accusaverit, & mortem fecerit, nec ad causam venerit: iudex certum tempus ei dabit, intra quod fi non venerit, præsumitur desistisse, & recessisse à lite.

q ¶ *Prosecr.* calis, vt diximus *l. ne. l. qui crimen.* licet enim biēnio limitentur istæ causæ: vt *l. intra certum. comp. l. fin.* tamen & prius potest

* Tuspiliani poena quasi.

480/C.IV.K.5-4, 2303-2304
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

poteſt iudex feſtinaretur ôle,ſicut & in cauſibus ante criminum. Et eſt hoc Largum.vt poſſit iudex * ad oeſtes,& ad alia facienda tempus ſtatuere.& vltra non audiatur aliquatus: *C. de remiſ.pign. l.fin.in fr. & de ve mil.l.ij.§.fi ad diem.& de iure fiſc.l.fmaiore.§.aliam.& §.ſeq. &]. de gen.ainl.l.j.& ff.de re iud.l.ambitioſa,& §. de iugem.mulc.& diſſimul. & ff.de opt.leg. l.mancipiorum.*

a ¶ *Agere*,id eſt,accuſare interfectores.

b ¶ *Renunciaſſ.* incidit ergo in Turpillianum: ſicut ſi expreſſe renunciaſſet: vt *]. ad Turpill. l.ſi familia.* Sed contrà *ff.ad Turpill. l.j.§.accuſationem.in fin.*§.Sol.refert an teneat accuſatio: vt quis proſequitur ſuli, vel ſuorum iniuriam.& tunc deſiſtens fuit abolitione incidit: *hic, & d.l.ſi familia.* An non,& tunc non incidit: *in l. contraria.* Cui ſolutioni obſtat, *ff.ad Turp.l.mulier.* vbi tenuit accuſationem ſuam iniuriam proſequebatur, & tamē non incidit. Sed vt dic quod ibi impetrauit abolitionem, vel cātum detuitauit,non inſcripſit. Vel ſecundò ſolue ſecundùm Ioan. an deſiſtat paſſim, & tunc incidit: aliàs non.& facit ad l. *C.de paſt.l.poſtquā. &]. de confiſ.& confeſſo. lib.x.l.ij.*

Non.] Casva. An miles in publico iudicio ſi aliquem accuſare velit, ſit admittendus, quæritur? Et dicitur quòd ſic, ſi ſuam, vel ſuorum iniuriam proſequatur: vnde ſi interfectorem conſobrini ſui accuſare velit, bene poterit.

c ¶ *Infam.* quia ordo, ſiue ſolemnitas in vſu eſſe deſit, pœna durantere *ff.de publ.iud. l.ordo.& facit ff.de accuſat. l.hi.* Accvsa.

d ¶ *Defendere.* id eſt, accuſare interfectores.

Non.] Casva. Militem ſi quem accuſare velit: quia dicat eum ſilium ſuum interfeciſſe an admittendus,quæritur? Et dicitur quòd ſic. ſi apparet quòd ſit mater.

e ¶ *Niſi.* expoſitium eſt illius diſjunctæ, temerè.vel dic quòd excipit ab eo,quòd dixerat non admittendum: non ab eo, quòd dixit,temerè.hic & *C.eod.l.ij.*

f ¶ *Probauerit.* vel aliud ſimile, per quod ſit audienda,vt quia ſic ſonat, vel confobrina: vt *C. eod. l. vnic.* Item hoc verum, quando non erat in poſſeſſione marcnitatis: quia tunc pro probatione haberet, & inſtar ſerui, & domini: vt *ff.de probationibus, l.ſi filium.*

Si crimen.] Casva. Si miles ſuam,vel ſuorum iniuriam proſequendo aliquem accuſare voluerit, ad petiam talionis ſe obligare debet ad hoc,vt audiatur.

g ¶ *Addiuingo.* licet ſit miles: vt ex ſubſcriptione legis apparet: hoc tamen quibuſdam remittitur: vt dicitur *C. eod. l. qui crimen.*

h Adde Bartol. in praeſ. tit. de iuriſdictione.§.41.

Data.] Casva. Si domum meam combuſſiſti? an lege Cornel.de ſicar.accuſare te poſſim, quæritur? Et dicitur quòd ſic.

a ¶ *Data opera.* id eſt dolo malo. Cviac.

b ¶ *Pueſſe.* ſi dolo fuit factum:vt *ff.ad leg.Cornel.de ſicar.l.ſi in priuc.* & varia * imponuntur pœnæ pro incendiis:vt *ff.de incend. l.qui aedes. & l.fin.§.fin.ff.de pœnis.l.capitalium.§.nonnunquam.& §.ſeq.* Accvsa.

* Iudex poteſt ad oeſtes,& ſimilia facienda tempus ſtatuere, vt ea propterea vltra non audiatur aliquat.

* Cum id. de gentes.

Codex.

que ſi agere * ſuperſederit, renunciaſſe b cauſæ intelligitur. PP.XV.Kalend.Septemb. Agricola,& Clemente Coss.

Actiuè ad accuſandū admittitur, ſi ſuorum iniuriam proſequatur: ſi tamen tenetur inſcribere. hoc dicunt ambo ll. Salyc. & Bart.

VIII. *Imp.* Gordianvs A. *Cauſ.* * *militi.*

NOn prohibentur milites accuſationem,quæ publici iudicij inſtar * obtineat, intendere,ſi ſuam,ſuorúmque iniuriā exequantur. Ideoque conſobrini tui necem d defendere e tibi permittimus. PP.XVII.Kalend. Auguſt.Pio,& Pontiano Coss.

Allegans qualitatem, debet eam probare,antequam vlterius procedatur: & hoc quando qualitas eſt cauſa introducenda peritionis in iudicio: ſed quando eſt cauſa pronunciationis diffinitiuæ, tunc debet probari litis conteſtata: quando eſt cauſa exaggerandæ executionis, tunc ante ſententiam debet liquere, quando eſt cauſa mitigandæ executionis, tunc poteſt apparere in executione. Bald. Vel ſic: *Quis non debet admitti vt talis, niſi prius probet ſe talem.* Bart. & Salyc.

IX. *Idem A. Seuero* †.

NOn ignorat competens iudex eam,quæ vltionem, & mortem filij perſequi allegat, non temerè ad accuſationem eſſe admittendam, niſi * priùs matrem ſe eſſe probauerit f. PP.VI.Non.Mart. Gordiano A. & Auiola Coss.

Ab audientia prætoris repellitur accuſator, qui non vult ſe inſcribere. Bald. Vel ſic: *Etiam qui ſuorum iniuriam proſequitur,ſi debet inſcribere.* Bart.

X. *Idem A. Monetariis militi.*

SI crimen ad tuam,tuorúmq; iniuriam pertinens exequaris, ſolemnibus te inſcriptionibus adſtringe g, vt prædictum prouinciæ habeat iudicem poſſis. PP. Kal. Auguſt.Gord. A. & Auiola Coss.

Incendiarius doloſus punitur lege Cornelia de ſicariis. h. d. Bart. Bald. & Salyc.

XI. *Imp.* Philippvs A. & *Philipp. Caſ. Iuuenino, & alij.*

DAta opera a pactis aduerſarites veſtras † incendio exarſas eſſe affeuerantes, crimen legis Corneliæ de ſicariis exequi poteſtis b. PP. XIII. Kal. Iulij, Peregrino,& Æmiliano Coss.

Aliter poteſt accuſare in certis cauſibus,vt vbi ſuam, vel ſuorum iniuriam proſequitur. Item in certis cauſibus mulier accuſare non tenetur ſe inſcribere. Bald.

XII. *Imp.* Diocletianvs, & Maximianvs AA. & cc. *Corinthio.*

DE crimine, quod publicorum fuerit iudiciorum i, mulieri accuſare non permittitur k, niſi certis ex cauſis: id eſt ſi ſuam, ſuorúmque perſequatur l iniuriam ſecundum antiqui m iuris, ſtatuta tantùm, de quibus ſpecialiter et conceſſum eſt, non exacta ſubſcriptione. Vnde aditus præſes prouinciæ in primis examinabit, an tale ſit crimen,cuius accuſationem mulier ſubire non prohibeatur n. S.V.Kal.Maij,AA.Coss.

Frater non accuſat fratrem de crimine capitali. Bald. & Salyc.

XIII. *Idem AA. & cc. ad Aſclepiam.*

SI magnum, & capitale o crimen,ac non leue frater cōtra fratrem ſuum inſtituit: non ſolùm audiendus nō eſt: ſed etiam exilij pœna p plectēdus eſt. Dat. X. Kal. Februar. * CC. Coss.

D E crimine.] Cacva. Ad accuſationem non admittitur mulier,niſi ſuam,vel ſuorum iniuriam proſequatur:& hoc examinabit præſes. ſine autem inſcriptione accuſabit in omnibus illis cauſibus, quibus antiquo iure fuerat ſibi permiſſum. vel ſic: Vbicunque mulier accuſat ſine inſcriptione,accuſat in illis cauſibus,in quibus ei ſpecialiter accuſare permiſitur: illæ expoſitiones facianc ad illam litem, ſecundum antiqui, &c. de lege fin.cum principe. vbique ad verbum,ſecundum antiqui iuris ſtatuta. & ſubaudi,non exacta inſcriptione; tantum in illis cauſibus ſuple, de quibus eſt eis ſpecialiter conceſſum, ſc. accuſare ſine inſcriptione: hoc eſt in vnica cauſa,ſcilicet in crimine abigeatus.

i ¶ *Iudiciorum.* id eſt puniendum per aliquod publicum iudicium,quæ multa ſunt:vt *ff.de publ. iud. l.j.*

k ¶ *Non permittitur.* vt &]. *de adult. l.j.* nec populus]. *Vnus agnatus ff. de popular. act. l.mulieri.*

l ¶ *Perſequatur.* & niſi * lege Iulia de annexis: *ff.ad leg. Iuliam de annex. l.fin.in fin.* & in crimine læſæ maieſtatis: vt Fulvia mulier coniuratione. Catilinæ detexit: vt *ff.ad leg. Iul.maieſtatis. & in qualitiuis.* & in ſuſpectis nuptis: vt *Inſt. de ſuſpect.tutor. §.ſuſpectum.*

in ¶ *Antiqui.* Duobus modis exponi. Primo quia ibi tacitam accuſat ſine * inſcriptione mulier, vbi iure antiquo expreſſè dicitur quòd accuſatio fieri poſſit ſine inſcriptione. quos caſus nos. *C.ex Lege crimen. 2.* Secundò, in his cauſibus ſolùmvbi mulieri permittitur accuſare, & ſic vbicunque mulier accuſat, ſine inſcriptione accuſabit: aliàs in militeve *C.ex l.ſi crimen. 3.* Vel dic tertio, quòd accuſat mulier ſine inſcriptione in illis cauſibus: vbi ſpecialiter ei accuſare permittitur:vt in lege Cornelia,nunquam:vt *ff.de accuſ. l.ij.*

& lege Iulia maieſtatis:vt *d.de qualitiuis.* non vbi generaliter ei permittitur:vt cōm ſuam, vel ſuorum iniuriam proſequatur:vt *in priuc.huius l.4.* Alij dicerunt,quòd quidam caſus erant in iure veteri,quos non habemus,quibus ſpecialiter mulier poterat ſine inſcriptione accuſare. Prima glossa & ſecundum eam expoſitio litteræ. Dic ergo,ſecundum antiqui iuris ſtatuta,& non exacta inſcriptione: tantum in illis cauſibus ſubaudi, in quibus ſpecialiter eſt eis,ſcilicet mulieribus, & etiam moribus conceſſum, ſcilicet accuſare ſine inſcriptione: vt non *C.eod.l.Legi crimen.*

n ¶ *Non prohibeatur.* vt quia proſequitur ſuam,vel ſuorum iniuriam: vel ſi ei ſpecialiter conceſſum. & ſecundò quæritur an ſit de illis cauſibus,qui inſtituuntur ſine inſcriptione.

Si magnum.] Cacva. Frater fratrem de crimine capitali volens accuſare,non audietur: ſed in exilium relegabitur.

o ¶ *Et capitale.* Series ſi frater vt]. *ad l.ſi fratrem.& dic capitale* *, mors pœna eſt mors.vel exilium:vt *ff.de pub.iud.l.ij.* Item extipe, niſi * vitæ ſuæ fuerit inſidiatus: nam tunc mater contra filium audiatur: vt *ff.l.proc.* & pater contra filium: vt *ff.ad leg.Cornel.de ſicar.l.ij.* multò magis frater contra fratrem.

p ¶ *Exilij pœna.* Id eſt,relegationis, vt conſtat ex *Leuitim ff.de incend. & relig.* Cviac.

† Martirium incendij. Ioan Hipp. in l. ad leg.Cornelian.de ſicar. Baldi in l. ff. ff.ad legem. ff. de off. praeſidi vrg. Alm. ad l.fin. de l. mal.t.

a Accuſare quibus cauſibus mulieres poſſint.

b Accuſare ſine inſcriptione mulier ex, & quando poſſit.

* Dat. XIII. Kal. Mart.

c Capitale crimen quid.

d Accuſare mater, ac pater filium,frater fratrem vt inſidiatorem poteſt.

480/C.IV.K.5-4, 2305-2306
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

P*Ropter.*] CAVS. An mulier filium suum vicin suæ insidiantem accusare posse, quæritur? Et dicitur quòd licitè à tali intentione eam materna pietas retinuerit.

a ¶ *Contendis.* ô mater, vt putes ex suæ præscriptione legis.

b ¶ *Intentionem.* nec *sic* & *l. de pub. jur. l. ij. in fin.* & *l. de abol. l. q. in prin.*

C*Riminis.*] CAVS. Infamia accusare non potest: ô ergo integræ famæ fuerit, & quæ accusare voluerit quia: eam periculo calumniæ potuerit.

c ¶ *Calumniæ,* quæ prosumitur * eo ipso, quòd non probat, quæ intendit vt dixi *l. ad l. q. non* quòd de calumnia semper debeat condemnari: sed potest, nisi aliqua iusta causa impulerit eum ad accusandum: vt *l. de tut. l. qui ut probasse.* & *ff. ad Turpil. l. j. §. ij.* ANDEV. Excipe, si quis orthodoxus calumniosè accusaverit: Nethoriana. Non enim subiicitur periculo calumniæ, *l. j. ff. de summa Trinitate, & fide catholi.* CVIAC.

d ¶ *Existimatio.* *l. famosi* vt *ff. de vsur. reg. Longuriensi. §. existimatio.* Infamia * ergo nõ accusare *vbi*, & *ff. de acc. l. qui accusare.* nisi prosequatur suam iniuriam, vel suorum: vt *ff. de acc. l. ibi causam.* & nisi in crimine læsæ maiestatis: vt *ff. ad leg. Iul. maiest. l. f. mensis.*

C*Ausa.*] CAVS. Accusatio duos, ad accusationem recipi non ait admittendus, nisi suam, & suorum, &c.

e ¶ *Cum rationibus iuris.* nam ius vetus hoc vult propter rarpè quæstum vitandum: vt *ff. de accusat. l. qui accusare.*

f ¶ *Tum.* id est tui postulatio, &c.

g ¶ *Tertium.* Sed videtur quòd nec duos * vt *ff. de acc. l. hoc accusare. §. Iqui.* quæ est ultrà. Sed non est contrà: sed ibi prohibet duos: quare per consequens d cres. Hoc nõ placet. Sed *dic,* duos non potest eodem libello, vt ibi. Sed dicitur sic: vt *ibi, & d. l. hoc accusare.* tres autem nõ potest etiam diuersis libellis. hoc placet. Alij dicunt, eorum eodem nõ potest diuersis coprehendi sententiis quia vnus iudex non potest vtrique plenè iudicare: alij quòd vna inscriptione non potest: sed diuersis potest duos: sed non tres. Item contrà ad idem *l. vir. j. l. qui de crimine.* Sed ibi duo prohibentur accusare vnum: hic contrà vnus potest duos: & ibi *plenè* distinguere. Item ad idem contrà *l. de adult. l. mater. & ff. de adult. l. milli. §. idem autem.* & *l. vbi pater. §. dato.* quibus dicitur etiam duos adulterosè, matrem scilicet, & fœminam, non posse simul accusari sed speciale in adulterio iniuria est in incestu: vt *ibi. l. vbi pater. §. incestu.* & *l. qui pupillum. §. in libero.* Item ad idem, quod prohibet de vnbus, est contrà *l. si vnus, vel accusatur mor. l. j.* Solut. vt ibi. & eodem modo est contrà *ff. ad leg. Iul. de adult. l. Liberi. §. fin.* vbi permittitur ei, qui duos vnus habet delictos: tertium iam mariti de adulterio accusare. Sed ag. ibi prosequebatur suam, vel suorum iniuriam, quod etiam hic lex permittit in fin. ibi, nisi *suas,* &c.

Mater potest accusare filium sibi insidiantem. BALD. Vel sic: *Mater ab accusatione iniuriæ potest desistere sine pœna.* SALYC.

XIV. *Idem* AA. & CC. *Aliis.*

PRopter insidias, quas tuæ vitæ paratas contendis *, accusationem apud præsidem prouinciæ contra filium tuum ¡ si pietas, & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem ¹, constituere potes. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss.

Ille, qui est integra fama, admittitur ad accusandum: tamen si calumniatur, debet puniri. BALD. Vel sic: *Infamis ab accusando repellitur: & qui calumniatur, punitur.* SALYCET.

XV. *Idem* AA. & CC. *Lupino.*

CRiminis accusationem instituere cum periculo calumniæ ², si tibi existimatio ⁴ integra est, minimè prohiberis. S. III. Kalend. Mart. ⁴ CC. Coss.

Qui duas accusationes contra diuersos instituit ipsis pandendis tertiam accusationem instituere non potest: nisi suam, vel suorum iniuriam prosequatur. BALD.

XVI. *Idem* AA. & CC. *Collatio* †.

CVm rationibus iuris * congruit desiderium tuum ⁶, postulantis accusationem tertiam ⁶ ei, qui duos reos defatos ⁶ habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas, suorúmque iniurias quis persequatur. S. XII. Kalend. Decemb. Nicomediæ CC. Coss.

Alimentatus à tenera ætate, alimentatorem suum non accusat: iniuriæ tamen agere potest. BALD.

XVII. *Pars sententiæ corundem* AA. & CC. *Dat. v. Id.* * *Ianuar. Diocletiano, & Maximiano* AA. *Coss.*

NIqnam †, & longè à sæculi nostri beatitudine esse crediimus, vt Thaumasius accusandi eius habeat facultatem, in cuius domo eum (licèt ingenuum) à prima ætate tamen fuisse cõstabat ¹. Quare ex nomine Thaumasij mêtio super conflictu crimini * eum Symmacho ⁸ conquiescat. Si quam sanè ciuilem petitionẽ idem Thaumasius sibi competere confidit: iudicio præsidali potestis experiri ¹.

Temerariè commissa, congruè vltione plectantur. BALD. Vel sic: *Frater fratrem, sine fraterè potest de iuri crimine accusare.* BALD. & SALYC.

XVIII. *Idem* AA. & CC. *Iuliano.*

SI socrum tuam leuioreẽ * cõmissorum ream facis, accusationem nõ prohiberis exercere in iudicio præsidali: quò * temerariè commissa, congruè vltione plectantur. Dat. III. Kal. Mart. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. AA. Coss.

Pendente accusatione non potest accusatus reaccusare de pari, vel minori crimine, nisi suam, vel suorum iniuriam persequatur: libellum tamen porrigere potest, & inscribere sicut non prosequi. BALD. Vel sic: *Accusatus non potest sui reaccusare accusatorem de pari crimine, vel minori prius, quàm sit absolutus: nisi sua prosequatur iniuriam. Potest tamen accusationem proponere, vt vt super ea procedatur: sed vt superseideatur, donec causa prima finiatur.* BART.

XIX. *Impp.* VALENTIN. VALENS, & GRATIÂN. AAA. *Leontio prælato Sardiniæ.* *

NEganda ¹ ¶ est accusatio, qui non suas, suorúmque * iniurias exequuntur, licètia crimiuandi in pari, vel minori ? crimine, priusquàm se crimine, quo premuntur, exuerint, secundum scita veterum iuris conditorum: ita tamẽ, vt & ipsi inscriptiones contra eos etiam pendẽte accusatione deponere possint. Dat. prid. Id. August. Carnunti. Gratiano A. III. & Equitio V. C. Coss.

Excepto maiestatis crimine, familiari, & servi non possunt dominos accusare: aliàs puniuntur. SALYC.

XX. *Impp.* ARCADIVS, & HONORIVS AA. *Eutychiano* P.P.

SI quis * ex familiarib. ⁴ vel ex seruis cuiuslibet domus cuiusquam ⁴ ¶ *Debet.* id est, accusatus. ACCVS.

I*Niquum.*] CAVS. Symmachus Thaumasium recepit in domũ suam, & eẽm abiit Thaumasius, vult Symmachum accusare: numquid potestis, quæritur? Et dicitur quòd non, ciuiliter tamen adiuriis eum conflictare potest.

¹ ¶ *Confabat.* collegis enim eum sunt expoliunt: qui hominus: tamẽ est ingenuum *ibi*, & *l. de infamib. expos. l. j.*

k ¶ *Cum Symmacho.* id est, contra Symmachum. & hoc casu dicam reperire expetis quanquam pietatis causa facta: ergam *supra de nup. l. pecunia.*

l ¶ *Reputet. Sic supra ad legem Corn. de falsis. l. vbi.* & *ff. de adim. l. hi §. j.*

S*I socrum.*] CAVS. An aliquis de leui crimine socrum suam potest accusare? Dicitur quòd sic.

m ¶ *Leuiorem.* secus si grauiorem: *supra eod. l. si magnum.* & facit *supra eodem. l. quotiens.* & *l. ad leg. Cor. de fal. l. falsi.* & *ff. de accusa. l. lenia.*

n ¶ *Non pro vt.*

N*Eganda.*] CAVS. Accusari. Triticvult nec accusare de pari, vel de minori crimine: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non, sitl suam, vel suorum. &c. tamen pendente accusatione adversus me potest se inscribere.

a ¶ Vide *l. neganda. C. Th. eod.* & *l. vj. ff. de publ. iud.* CVIAC.

o ¶ *Suorúmque.* Sed & tunc non permittitur eis. si pœnas primos accusatores persequi sui, vel suorum iniuriam: ne * priori derogetur, quod posteriori concediur: hoc enim esse non debet: vt *supra qui potest. in pœna. l. affinis.* & verba * hab, sui, suorúmque, &c. non sunt latè interpretandaeri de *decret. ab. §. fin. c. j.* & *fin.*

p ¶ *Vel minori.* in maioris sic: vt *supra eodem. l. j.* Nec est contrahic *l. supra de calumnia. l. j.* vbi etiam de pari permittit: quia ibi non in modum accusationis: sed ex officio: sic & *ff. de homic. l. l. qui cum maior. §. si liberum.* Item nec est contrà *ff. de adult. l. j. §. si publicè.* vbi de pari, vel etiam minori videtur permitti reaccusare: quia non in modum accusationis: sed exceptionis obiciebatur crimen lenocinij: vt *infra de adulter. l. ira pudor.* Post fraterniam autem litem distinguitur, an sit abolitionis, & tunc omnes accusant: an condemnatio, & tunc aut quæ adimat civitatem, aut libertatem: aut non: vt habet plenè *ff. de public. iudic. l. in, quæ ff. de iure fisc. l. deferre §. j.*

S*I quis.*] CAVS. Ad accusationem admittitur aliquis de familia sua, sive liber, sive seruus profitetur: in non solutorum filiorum bonorum: sed capite plectendus est, excepto crimine læsæ maiestatis.

q ¶ *Ex familiarib.* id est familia. CVIAC.

* *minimè.*

* Ex C. V. L. q. pr. 1. §. 1. 2. 3. de l. j. ff. de pub. iud.

† Hæc l. est emendata j. pr. 1. 2. vsque ad. 2.

a Priori nõ est derogandum, quod posteriori concediur: vt hic collegatus potest posteriori, non erit æqualem esse conditorem.

b Sui, suorúmque appellatio non est minori extendenda: vt hic. Addit Bal. *l. pulcrum. cod. de appell.* Imò ad septimum vsque gradum extendunt. *gl. in l. d. semina §. infra ad Turpil. Iuliam.*

* Ex C. V. L. 1. 2. 3. *l. vbi pater. §. j. §. j. quæ.* vbi pauperie verba hanc l.

480/C.IV.K.5-4, 2307-2308
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Existimationem.* id est, famam.
b ¶ *Caput.* id est, statum: quod in tribus consistit: vt *ff. de capit. deminu. l. fin.*
c ¶ *Fortunas.* id est, substantiam: & fic ponitur *l. de incolis l. cinci. lib. x.* & facit *l. de delator. l. fin. lib. x.* & *l. in quib. caus. cessant dam. lib. xj. l. q. in fin.*
d ¶ *Exordio.* ponitur ergo quia, licet non procedat. ¶ Et fic fane argum. contra *ff. de hon. lib. l. qui cum mater.* §. *accusatio.* & *l. in seruitute §. j. & l. de his, quibus ut indign. l. alia.*

Si liberti.] CAEVA. Si liberti ad accusationem patroni sui prosiliat: ea pena afficiendus est, qua & seruus, si insectatus criminis delator.

a ¶ *Coniug. l. 1. de lib. & succes. in Cod. Theod. & l. vlt. C. de calumn.* quæ ex illa sumpta est *l. 1. vlt. Cod. Theod. & l. vlt. l. xii. pent. & l. liberorum. C. de repudiis.* Cuius inscriptio, & subscriptio ex hac subsistunda est. CVIAC.
b ¶ *Hæredumve.* etiam extraneorum. argum. *l. de in ius vocand. l. q.* ACCVRS.
c ¶ *Supplicio.* extraordinario [1]: vt *ff. de iure fisc. l. q. §. penult.* & facit *l. de repudi. l. liberorum.* Sed in ciuilibus nullitat etiam venia petita [2], & etiam in [3] criminis, & fame, vel fortunæ iniuriam prosequatur: vt *ff. de accus. l. hi.*
d ¶ *Exordium.* vt & *l. 1. pen. & dic de hoc vt ff. l. fi. de in ius vocand.*

[1] Ad capitali. Hæc enim pœna seruo denuncianti sine exilinis. Inge superiori constitutio.
[2] In ciuilibus adversus patronum libertus agere potest. Sed in criminibus, & quibus ex causis adversus patronum libertus agere potest.

DE ACCVSATIONIBVS, & inscriptionibus.

Dictum est de persona accusantium: nunc de ipsis accusationibus, in quibus quia necessaria sunt inscriptiones, idcò de his subiciuntur.

Eo.] CAEVA. Aliquis sustulit positos terminos inter agrum meum, & vicini mei causa seminandarum litium: qua pena puniri debeat, quæritur? respond. quòd extraordinaria pœna coram iudicis.

b ¶ *Terminos effodiendi.* distingue [4], an tantùm ille, qui effodit lapides, voluerit sibi furari, scilicet ipsos, qui fatiebant terminos, & tunc habetur ratio [5] discretio: an causa seminandarum litium hoc faciat, & tunc extraordinariè pro factorum varietate puniuntur *ff. de termino mo. l. q. & fin. §. fin.*
c ¶ *Extraordinaria.* non enim est ordinaria pœna pecuniaria, quæ ex hoc crimine datur: vt *hic, & ff. de termino mo. l. 1.* Sed cœnè imò videtur quinquagiata autoritas: vt *ff. de termino mo. l. Agraria. in principio.* quæ est contrà. Solet distinguere [7] tempora, & concordabis scripturam: à principio enim non fuerat statuta, & sic loquatur *hic, & d. l. 1. ff. eodem.* Sed postea per Cæsarem statuta est: vt hic dicitur. Alij

[4] Terminos effodiens, quæ pœna puniatur.
[5] Si animo furandi, in annalibus.
[6] Mens habetur ratio in pœna figuranda.
[7] Temporibus, in varietate.
[8] Temporis distinctio scripturam concordat, cap. cum ecclesia, de rest. spol. & in l. apud antiquos. C. de fur.

Codex.

iuscunque criminis delator, atque accusator emersserit, eius existimationem [a], caput [b], atque fortunas [c] periturus, cuius familiaritati, vel domino inhæserit: ante exhibitionem testium, atque examinationem iudicij, in ipsa expositione criminum, atque accusationis exordio [d], vltore gladio feriatur. Vocè enim funestam amputari oportet potiùs, quàm audiri. Maiestatis autem crimen tantùm excipimus. Dat. VI. Id. Nouembr. Constantinop. Cæsario, & Attico Coss.

Liberum non potest accusare patronum, nec eius heredem: & acerbè facienes punitur. SALYCET.

XXI. *Imp.* HONORIVS, & THEOD. AA. *Consulibus, fratribus, & trib. plab. Senatui S.D.*

Si liberti [a], accusatores manumissorũ, heredúmve [b] esse præsumpserint: eodẽ, quo serui, supplicio [c] tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium [d]. Dat. VII. Idus August. Rauennæ, Asclepiodoro, & Mariniano Coss.

DE ACCVSATIONIBVS, & inscriptionibus.

TITVLVS II.

A *Profania transit ad rem ipsam: id est, ad accusationes, & inscriptiones. Inscriptiones, quæ & delationes, denuntiationes, querelæ, professiones accusationum præcedunt, accusationes sequuntur. Quod ratio exigendæ inscriptionis demonstrat in l. 1. C. Th. eod. in qua suprema actionum, accusationum vocat, & l. 3. tit. 1. l. pen. h. t. ff. eod. l. 1. vt intra cert. temp. Ac in hac tit. prius dantur leges de accusationibus, quàm de inscriptionibus. Nam de inscriptionibus sunt l. 1. §. pen. & vb. & de ea quæque est annibil in l. 2. or vel ex libelo Xant. vel apud acta deponantur. Cæterùm sunt de accusationibus publicorum iudiciorum, crimique extraordinariorum: vt de termino moto, cuius criminis executio extraordinaria est, l. 1. & de vendito, vel empto vacuum fructuum, l. eo. vel sunt de notorio, & relationibus apparitorum præfecti prætorio, vel aliarum publicarum personarum, quæ & ff. accusationes non sunt proprie, nec exigunt apparitorum inscriptionem: tamen accusationibus proximæ sunt: quia non minus subit periculum calumniæ, qui ex eis denuntiat crimina, quàm qui defert ex inscriptionibus, l. 7. §. 14.* CVIAC.

Eunuchus finalium terminorum, extraordinaria arbitraria pœna punitur. BALD. Vel sic: *Qui terminos amouet causa finis turbandi, punitur extraordinem.* SALYC.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Martiano.*

Os, qui terminos effodereũt [a], extraordinaria animadueſione coẽrceri debere, præses prouinciæ, nõ ignorabit. PP. III. Kalend. August. Alexandro A. Cos.

Dominus potest defendere seruum suum accusatum de crimine capitali. BALD. Vel sic: *Pro sua interesse admittitur quis ad defendendum alium in crimine capitali.* BART.

II. *Idem A. Syro.*

Si cuidam [a] crimini obnoxius seruus postulatur [b], dominus eum defendere potest [c], & in iudicio sistere accusatoris intentionibus responsurum [d]. Post probationem autem criminis, non ipse dominus: sed seruus pro suo delicto condemnationem sustineat. Ideò enim seruũ suum domino defendere permissum est, vt pro eo possit cõpetentes actiones offerre [e]. PP. XI. Kal. Dec. Alexãd. A. Cos.

Admittitur procurator absentis ad allegandum absentiam in causa capitali. h. d. xxi. Item ad excusandum de pœna contumacia: sed non à pœna criminis. BALD.

III. *Idem A. Stephanidi* [a].

Reos [b] capitalium [c] crimiũ absentes [d], etiam per procuratorem [e] defendi, leges publicorum iudiciorũ permiſerunt. PP. IV. Non. Nouembr. Maximo II. & Æliano Coss.

Non tenet sententia absolutoria lata pro presente contra absentem non citatum legitimè: & ea non obstante, tanquam nulla ipse iure procedatur in causa per iudicem, qui pronunciauit, vel eius successori. BALD. Vel sic: *Absolutoria lata accusatoribus absentibus non per contumaciam, est ipso iure nulla.* BART.

[1] Ad pœnam pecuniariam, & etiam publicatione bonorum: vt *l. de publicat. l. fin.* Sed in ciuilibus, & in quibusdam criminibus etiam plenè defendit: vt non *ff. de procur. l. fin. §. publicè.* ACCVRSIVS.

[2] An procurator administrare in criminibus, fabere ad alegandas causas absentiæ, vel delinquentium fori, vide Goldiscum Papadeuf. 318. vbi sentiunt hanc quæstionem tractat.

[a] Legend. Ex pudic. CVIAC.
[b] Rem pro actionem.
[c] Procurator admittitur in causa criminali, vt causas absentiæ allegetur: vt in nonnullis absentiæ delinquat, nisi certis causis.
[d] Etiam ea, quæ ad concernit principaliter crimen: vt ad dilatorias proponendas inhabilitatem indicis, incapacitatem accusantis, iurisdictionem proponendi admittitur procurator. SALYC.

480/C.IV.K.5-4, 2309-2310
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Si accusatoribus.] Casvs. De facto duo vnum accusabant de eodem crimine: corpeuerat abesse, & non per contumaciam: in absentia quorum iudex ad postulationem accusati eum absolvit, an valeat sententia absolutoria, quæritur? Et dicitur quòd nè: sed apud eundem iudicem, vel successorem eius causa iterata vendicabitur.

a ¶ *Si accusatoribus.* erant ergo plures, & crimen vnum: vt *in §. Libri, inventari relinquit, &c.* & vnus accusatus. ¶ Sic ergo plures * accusant vnum. & sic est contra *l. eod. l. qui de crimine. & ff. de accusat. l. §. fin. & l. ff plures. & ff. de liber. homo. nubili. Legend. & lex. §. hoc interdictum.* Solar. hic sic de facto fuit, nõ tamen fieri debuit: vnde b non quod fit, sed quid fieri debeat, obseruabitur: vt *ff. de offic. præsid. l. fol. Iter.* Vel hic renunciauit c accusatus de iure suo confidens, diuersa se paratum omnibus respondere. Alij dicunt quòd vna libello possunt: vt *hic.* diuersa non, vt in contrariis. ADOIT IO. Bart. hic dicit, quòd hic non fuit opposita exceptio: si enim fuisset opposita, de pluribus fuisset electus vnus: vt *d. §. plures.* quod facit contra: dat cum prima solutione glo. Dicas ergo quòd in accusationibus publicis non admittuntur plures: *dict. §. Proberes.* quod fallit, nisi plurium interesset aequaliter: vt *d. §. §. ad plures. ff. de suspect. vsur.* & ibi de hoc per Bart. & per eundem *in d. §. plures. ff. de acc.*

b ¶ *Ex vna postulatione.* id est, postulatione vnius partis, scilicet accusati.

c ¶ *Causa expirat.* quod fuit eo ipso, quòd non erat præsens veraque parte: vt *§. per vim, vel alio modo. Lsin.*

d ¶ *Criminatione.* id est, accusatione.

e ¶ *Contumacia.* id est, continuati cessatione, vel contumacia quando expressè dixit, non venisse cessatio, quando est tacitaut quia vel citatus non fuit inuentus. ¶ Sed qualiter d fuit citatio accusatoris, vel accusati, vt sic ad sententiam possit venire? Dicunt quidam secundùm formam, quæ est *ff. de publ. iud. l. inter accusatorem. in fine.* Argum. contra *ff. de pen. l. absolutum.* Tu dic fieri in ciuilibus absentis hic accusatur e, & fieri in ciuilibus reuocis hic accusatur: vt dicit *l. rit. l. qui crimen.* saluo iudice, quòd causa pendente poterit tempora statuere, intra quæ incidat in Turpilianum accusatur; si non professus fuerit: vt *l. eit. §. ff. eo.* cis autem accusatio citatis, & f non venientibus pœnæ pecuniariæ imponuntur: vel etiam hæ, quæ contingunt existimationem: & etiam interdum possunt relegationem si quid grauius eis irrogandum fuerit, quia pœna metalli, vel capitis, eis irroganda non erit sed in accusatorem absentem quandoque grauius statuitur, quàm per Turpilianum fit statutum: vt *ff. de penis. l. absolutum. §. §.* Nec obst. *ff. de public. iudic. l. inter.* quia illud intra hanc exceptionem potest intelligi, vt de eius quidem calumnia pronunciatur: non tamen vt calumniator condemnetur: sed vt plus intendum patiatur, quàm per Turpilianum fit statutum.

f ¶ *Rumdem.* Sententia absolutoria habita pro nulla. & idem g esset in ciuili, efficere quòd ipso iure esset nulla, si legitimè citatio facta non fuerit: vt *l. quando, & quando iudex. l. in quo.* Item ad id, quod dicit, apud eundem, subaudi, vel superiorem: vt *l. eod. l. absolutum.* & quod apud eundem cognoscatur, est sic *l. de fest. l. in fin. & quando, & quando iudex. l. §. proin.* Sed contrà *in eod. tit. quando, & quando iudex. l. §. vt proponit.* vbi dicit alij commentatum. Sed ibi primus fuit delegatus: hic ordinarius. Item contrà *ff. de re iudic. l. iudex. & l. Iuvent. relinq. non pest. l. 1.* Solut. ibi valuit: sed contra ius litigatoris lata fuit: vnde tenuit hic ipso iure fuit nulla.

h ¶ *Iniuriis.* id est, iniuriis accusatus est. agitur ergo criminaliter de iniuriis: vt *ff. de priuat. delic. l. vtil. & Iulia, de iniur. §. pen.*

i ¶ *Quia dicit.* quod etiam dicere cogitauit: & *ff. eod tit. l. §. & si pernaffer. in princ. & l. priuat.* ACCVRS.

k ¶ *Principalem.* vocat principalem, iniuriam inferentem.

l ¶ *Ignorum non est.* vterque ergo tenetur: vt *hic, & infrà ad legem Iuliam de vi. l. forum. & ff. de iniur. l. non solum. in princip. & §. §. mandat. & §. Prætoriæ. & Liber Cornelia. §. §. qui liberum. & ff. de vi, & vi armat. l. §. deiecisse, & §. §. rem. vel aeqf. mor. fuerit. l. defuncta, & aequm. ff. de condit. furc. l. vnum. in fine,* vbi dicit, factum alterius alium non relenare. & hoc nisi debuit obedire: quod euenit quandoque in Iuriibus: vt *ff. ad leg. Aquiliam. l. liber homo. §. in prior. & ff. de regul. iur. l. ad ea.*

m ¶ *Capitali crimine.* id est, ex quo pœna imponitur capitalis vltra relegationem, aliàs fecus: vt *ff. de pen. l. absolutum. §. 1.*

n ¶ *Non posse.* vt procedatur in causa: vt *in d. l. absolutum. & ff. de adult. l. §. maritus. §. §. legis iulia. & infrà de adulter. l. §. quando.* Accusatio tamen recipitur, vt *infrà tit. 1. l. §. §. ex inscripto.* Interdum etiam proceditur, vt *infrà de furtis. l. ne dis.* ACCVRS.

o ¶ *Respondendum.* sicut in ciuilibus, vt nor. *supra qui accus. non pos. l. 1. §.*

ADDITIO. Id est, vt requiratur. Annotare reum requirendum dicitur iudex, cùm decreuit in acta referendum, vt in requirim. Pilatus 19. *Rescript.* CVIAC.

p ¶ *Pœnæ ius est.* de quo titulí sunt speciales: vt *ff. de requis. reis. & l. de req. re.* vbi plùrè dicet.

q ¶ *Denunciatum est.* ad maiorem exaggerationem dicit, vt *hic, & ff. qua sent. §. ap. l. 1. §. Item cùm ex edicto.* nam idem est, si esset citatus, cùm esset absens.

r ¶ *A professa pronuncia.* & hoc etiam facit non valere sententiam: quia * profes non potest damnare in metallum: vt *ff. de pen. l. §. §. 1.*

s ¶ *Reformabit.* sententia habita pro nulla: vt *l. eodem. l. §. accusatoribus. & supra quando. & quando. l. §.* vt *proponit. §.* hoc quando lis non fuerit contestata. Quid autem si lite contestata absentauerit? H. idem: sed de hoc dic, vt nor. *l. eodem. l. §. accusatoribus.*

t ¶ *Hoc fieri.* id est, prout iura requirunt.

Non idem.] Casvs. Incusati mihi iniuriam: volebam te accusare: dicebas te non esse accusandum, eo præterea, quòd de mandato alterius dicebas te fecisse, an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd non: sed vtrique tenebitur, tam ta, quàm ille, qui mandauit.

u ¶ *Ignorum non est.* id est, ignorare non potest. *Ff. de iniur. l. §. §. 1.*

v ¶ *Idem a. Antiocus.*

ABsente capitali crimine m accusari non posse n: sed requisitum o tantummodò annotari solere, si desit: vetus ius est p. Et idèo cùm absentem te, & ignorantem, cui nunquàm vllum crimen denunciatum esset q, per iniuriam à præside prouinciæ r in metallum damnatum esse dicas: quo magis in præsenti te agente (vt allegatis) iam nunc fides veri possit illuminari, præfectum prætorio adire cura, qui quicquid nouo more, & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit s. PP. IV. Non. Aprilis, Ariano, & Pappo Coss.

In non notorio iudice per viam accusationis procedens, debet procedere solenniter. BALD. Vel sic: *De notorio ad denunciationem officialis iudex procedit citra solennitatem accusationis: hoc primò. In non notorio*

Absentem.] Casvs. Accusatum de crimine capitali in absentia sua præses condemnauit in metallum: an sententia teneatur? Dicitur quòd non: sed quisqui debet, & bona eius annotari. præterea sic ergo accusatus iudici, & seipsum defendet: & quod perpetuam gestum est, in melius reformabitur.

v ¶ *Idem a. Paulus.*

NOn ideò minus crimine, siue atrocium iniuriarum iudicio teneatur is, qui in iustam accusationem incidit t, quia dicit u alium se huiusmodi facti mandatorem habuisse. Namque hoc casu præter principalem k reum, mandatorem quoque ex sua persona conuenirì posse ignotum non est x. PP. III. Idus Septembris, Gordiano A. II. & Pompeiano Coss.

Contra absentem in causa capitali, non potest procedi nisi per annotationem bonorum: & si ad condemnationem fuerit processum, sententia nulla est: & quatenus de facto processit, à superiori refunditur. BALD.

vi. *Idem a. Antiocus.*

ABsente capitali crimine m accusari non posse n: sed requisitum o tantummodò annotari solere, si desit: vetus ius est p. Et idèo cùm absentem te, & ignorantem, cui nunquàm vllum crimen denunciatum esset q, per iniuriam à præside prouinciæ r in metallum damnatum esse dicas: quo magis in præsenti te agente (vt allegatis) iam nunc fides veri possit illuminari, præfectum prætorio adire cura, qui quicquid nouo more, & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit s. PP. IV. Non. Aprilis, Ariano, & Pappo Coss.

In non notorio iudice per viam accusationis procedens, debet procedere solenniter. BALD. Vel sic: *De notorio ad denunciationem officialis iudex procedit citra solennitatem accusationis: hoc primò. In non notorio*

Ed.] Diuiditur in duas partes. Primò loquitur de crimine notorio & præsefia super eo. Secundò loquitur de crimine non notorio: secunda ibi, verum.

Casvs. Officialis deputatus ad hoc, vt denunciet, an sit inscribere

480/C.IV.K.5-4, 2311-2312
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

inscribere debeat, quæritur? Et dicitur quòd iudex facilè dictis eius non credet.

a ¶ *Ea.* sc. crimina.

b ¶ *Pro officium.* id est, officiales erant enim quidam officiales ad hoc deputati. *l.xii.q.j. & ff. de officio præsidis vel.l.j.§.fi. & sani. & l. de decurio. l.j.li.x.* ADOTTO. Id est, stationarios. CYIAC.

c ¶ *Citra solemnia.* id est, sine * inscriptione, & est specialis [b], regularitè contrà [c] *eodem l. volens.* ¶ Sed an [d] soli officiali credatur? quæ videtur per prædictam legē, *ff. de officio præsidis vel.l.j.§. & sani. & per altam ff. de reb. au. l. magis.§.ne tamen.* & maximè quando notorium erat toti populo, vel saltem partim: arguit. *ff. qui satisfier. cogantur.l. fi. & vers. pro eidem.n.§. fin.* Sed dico citrà [d], vt *eodem l. de custodia. & hic. & ff. de custod. rer. l. diuus. §. & l. en. l. singuli.* hic ergo ad minus debet probari [e] notorii esse.

a ¶ *Accusationis.* Graeci, *quia si quidem citra inscriptiones.* CYIAC.

d ¶ *Perpendi.* id est, audiri, & audita pensari, &c. & facti *§. q. j. c. de manifesta.*

e ¶ *Nor notorii.* Nam tunc non crimen: sed notorium esse, sufficeret probari.

[a] Accusationes solemnes est, vt cum inscriptione fiat. [b] Accusationis, & denunciationis factæ ab officiali differunt.

[c] Officiali soli non creditur.

[d] Locum hunc refellunt Bartolus in auth. *posth. in l. ab omni. tit. ad S. C. Tur.* quo loco & vocem, inscriptionem, interpretantur.

[e] Denunciantibus, de iure non credimus: etiamsi de publico edicti fine v. tamen Socinus argutè *in de uenciatione. Rip. ad l. q. q. quæsitus verbis, referendum. §. de off. præfect. urbis.*

[e] Notorium licet relevet ab onere probandi: propterea, est tamen *Tafon in l. si quis injuriam. 20. §. fi. qui in ius vocatur.*

* Orat. al. Honorati.

Stationarij qui dicantur.

[f] Iudex criminalis quidem.

debet iudex procedere per viam accusationis solemniter.h.d.

VII. *Idem A. Prouido.*

EA * quidem, quæ per officium [b] præsidibus denunciantur, & citra solemnia * accusationum [a] posse perpendi [d] incognitum non est. Verum si falsis, nēcne † notoris [e] insimulatus sit, perpensio iudicio disperci debet. PP. VIII. Kl. Ian. Peregrino, & Æmilliano Coss.

Coram præside debet quis accusationem libellum producere, non coram stationario. BALD.

VIII. *Exemplum sacrarum literarum Diocletiani, & Maximiani AA.*

SI quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit, nō ad stationarios [f] decurrat: sed præsidem [g] adeat potestatem, aut libellos [h] offerens, aut querelas suas apud acta deponens. PP. fine die, & consule.

Accusatus ab vno de eodem crimine, non potest accusari ab alio: sed de diuerso, licet autem habente ab eodem facta non tamen prius iudex de altero pronunciabit, quam de vtroque plenè cognouerit. SALVC.

IX. *Idem AA. Honorato.* *

QVi de crimine publico [i] in accusationem deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest [k]. Si tamen ex eodem facto [l] plurima [m]

[g] Iudex criminalis qualis.

[a] Accusationes solemnes est, vt cum inscriptione fiat. [b] Accusationis, & denunciationis factæ ab officiali differunt.

[c] Officiali soli non creditur.

[d] Locum hunc refellunt Bartolus in auth. *posth. in l. ab omni. tit. ad S. C. Tur.* quo loco & vocem, inscriptionem, interpretantur.

[e] Denunciantibus, de iure non creditur: etiamsi de publico edicti fine v. tamen Socinus argutè *in de uenciatione. Rip. ad l. q. q. quæsitus verbis, referendum. §. de off. præfect. urbis.*

[e] Notorium licet relevet ab onere probandi: propterea, est tamen *Tafon in l. si quis in ius vocatur.*

[f] Iudex criminalis quidem.

[g] Iudex criminalis qualis.

[a] Accusationis vocem ex passio diuersis legib. vel criminibus.

[b] Vide Bartolum *Nouella de crimen. in §. vel.*

[c] Falsa dictis, & probationes pro vno habentur, verbi gratia: Papinianus ignoratio erroris, defertori in crimen, vsurarum in contrahendo, insultum facienti, & in eadem domum hominem habenti: inhibitus cum armis, & vulneratus non ut nostra omnibus illis pœnis sed vulneris tantum: vt primus dicit cum vbique confundatur. v. Cuiacum *l. fini. §. vel. qu. 14.*

[d] Accusare vnum vnum ex passis diuersis legib. vel criminibus.

[e] Accusare vnum plures de eodem crimine, ex, & quomodo posset.

[f] Accusare plures vnum ex passibus de diuersis criminibus, ex vno, vel diuersis facti defendendis.

[g] Constitutio non minus punitur, quam corruptor.

ff. de l. pen. & l. ad leg. Pub. de pla. l. j. in fin.

m ¶ *Plurima.* et si in iniuriam domini seruum eius occidisset [a] tractor iniuriarum, & hæreditij: vt *ff. de pri. del. l. pen.* Vel si quis commisit adulterium cum seruo, cuius adulterij, & incestus vt *ff. de adulter. & adulterio cum incepisse prius.* Sed huic videtur contrarius *ff. eo l. seruus.* sed ibi erat idem crimen, hic duplex. ¶ Quid si aliquo sui aggressus [b], de in aggressione homicidium perpetrauit? Respon. licet facta diuersa sint: tamen quantum [c] ad iniuriam pro vno facto habentur: vt argum. *§. ad leg. Iul. de vi. l. quoniam.*

§. ¶ Crimine. Iudicia accusationum CYIAC.

n ¶ *Ab alio.* à contrario ergo ab eodem non potest accusari. & ita verum, vbi crimina ex eodem facto oriuntur: id autem ex diuersis, potest etiam ab eodem vt *ff. ad. l. Iuliam. de. §. fin. & ff. de aliud.*

o ¶ *Super vtrog.* Sic *l. de iud. Lmili*, incertum tamen dum respondet pro vno, non arbitrat pro alio: vt *ff. de custo. rer. l. §. fin.*

p ¶ *Super altero.* vtrosq; tamē plenissimè discutiō, poterit fœdum pronunciare, vt *hic* iniuria.

¶ Et vltimò distinguit: quia aut vnus [d] accusat vnum, & tūc de vno crimine, & vna lege potest, diuersis legib. non potest, vt *ff. eod. l. fœnum.* sed si diuersis criminib. defendentibus ex diuersis facti posset, vt *ff. ad. Iuliam. §. fin. & ff. aliud.* & ex vno, non videtur quòd liceat, vt fumitur ex. à contrario sensu *de hac l. §. cesp.* Aut vnus [e] accusat plures: & tunc si de eodem crimine licet: vt *l. fœnum.* vel *ne. mo. l. j. & ff. de ad. l. qui pupil. §. j. & l. cum pupil. §. incestū.* Sed fallit in accusatione adulterijnt *l. de adul. l. vno. & ff. de adul. l. fi. mariteq. §. j.* Si verò de diuersis criminibus, vno libello non possunt accusari duo: sed si diuersis, licnon tamen vno, & hoc nisi suum, vel suorum iniuriam prosequatur: vt *l. eod. l. hoc accusare. §. j. & l. vt. j. de iure rationibus.* Aut repetita plures [f] accusat vnum. & tunc si de eodem crimine, idoneior est eligendus: vt *l. eo. l. fi. plures.* Si autem de diuersis criminibus, ex vno, vel diuersis facti defendentibus, possunt sc. plures vnum accusare, vt hac lege. Interim tamen dum habet necesse respondere pro vno. non adhetur pro altero: vt *ff. de custo. rer. l. §. j. fin.*

QVI explicandi.] CAYVL. Si comes, vel adfessor iudicis, accipiat pecuniam à corrupto, vt absoluatur, non minus pœnendus est comes, vel adfessor, quàm qui corrupit: quam ob rem hæc pœna non aperit. Tu die, si corrumpens fit actor, perdit litem, vt *ff. de pœna iud. qui malè iud. l.* comes fustibus cæditur, & pro iniuria, quam fecit iudici, damnabitur vt *ff. de iniuria. l. iniuria apud.* VVEIAS.

q ¶ *Qui explicandi.* putà familiaris, vel adfessor, vel comes, vel consiliarius iudicium & *ff. ad leg. Iul. super. Lin comites.*

r ¶ *Nuper.* Idest, hiatus: vt *l. desponsis. ff. de iudic. & l. q. §. non omnia ff. de re milit.* & ideo cæsuraces modo dicantur litis, modò angeiorum CYIAC.

s ¶ *Spem.* id est, vicissitudinem, quam sperat, qui dat.

t ¶ *Sicut est.* dum tamen secundum legem iudicet, vt *in auth. de iud. §. omnis autem. col. vj.*

u ¶ *Non minus.* quasi dicat E, non minus punitur dictus consiliarius, quàm ipse corruptor, cum par sit delictum. arg. *supra de episcop. & cler. l. fi. quemquam.* ¶ Sed quod sit hoc crimen, non aperit. Dic ergo, actor corrumpens perdit litem: vt *l. de pœna iud. l. j.* Item crimen falsi commisit, vt relegetur ad tempus: vt *ff. de*

480/C.IV.K.5-4, 2313-2314
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

ab falsis. I. qui doubus familiares autem, vel alij prædicti, falsibus cædantur, & per hoc de iniuria, quam iudici fecisse videntur, dñnati videntur: vt ff. de iniur. I. item apud §. idem ait. Sed hodie ei, qui dedit, parcitur, *quod dicunt, superiori de pœna iudi. arch. nouo iure*, & facit ad Liliam *ff. de calumn. I. si ab eo.* & quod nonnũ *I. §. §. & §. fin. eod. tit.*

Cur quia.] CASVS. Accusat Titium de adulterio, & absolutus tibam pedis eidem accusare, quæritur? Et dicimus quod nonnisi agere me poterit de prævaricatione, quia forte collusi cũ Titio. si verò Titius homicidiũ fecit, poterit eum accusare. VIVIAN.

a ¶ *Persequendum*, contra eum, qui iam ab alio accusatus fuerat, & absolutus.

a ¶ Iuris publici firmum. id est, leg. Iuliam publicorum iudic. CVIAC.

b ¶ *Eum*, primum accusatorem, qui fuerit obiit.

c ¶ *Agnoscere*, alias enim regulariter nõ audiuntur: vt *hic, & ff. de prævaricat. I. §. in princ.* sed falsũ quãdo secundus fuit, vel fuerunt iniuriã prosequuti: & doceo (è officio de prima accusatione: vt *ff. eodem I. si mi. §. sed hoc verum.* & verò accusatus reddigat, quod potest: vt *ff. de transact. I. transigere.* non nocet nisi transigentibus: vel inter alios acta, &c. vt *I. res inter alios acta. I. §.* licet enim cuilibet liceat redimere sanguinẽ suum: verum est, si non habeatur pro confesso: non ad hoc, vt nõ possit ab alio accusari, quod est in aliis publicis iudiciis, vbi non de sanguine agitur: vt *ff. de priuil. delict. I. §.*

d ¶ *Præscripto*, id est in scripto positum.

e ¶ *Non prævaricet*. I. docere de prævaricatione primi: quod est etiam, cum prosequitur suum, vel suorum iniuriam, vt modo notaui. ¶ Et quod fabitur ad sequens crimen, (homicidij), quod est sequens ratione prævaricationis, de qua regulariter deberet ante docere. ¶ Itẽ quod fabitur, pastorũ: ideò dicit, quia *a pastoribus hoc crimẽ, (homicidij), primò docenis, f. Cain, & Abel.* ¶ Et quod fabitur, coges, non *b absolues*? sed si vult accusare, coges eũ subscribere: vel aliũ non audius eũ. Vel *dic*, secundũ, secundũ II. quod fecerat iniuriam, & postea homicidiũ in pastores: & hic secundũ accusatore de homicidio, & iniuria inscripsit. Omissa de homicidio, ad sequẽs crimen. Iniuriæ personitur, quæ tamen ante homicidium facta fuerat, quod totale conpit pastoribus, vt Cain, & Abel. Tu dic melius tertiũ, quod tria delicta commiserat: primò homicidium vnius pastoris, postea iniuriam fecerat aliis, tertiò pecora abegerat, & hic ex quo comitis primam, descendit ad primum crimen pastorum, Iniuriæ eis factæ, & dominũ per eos, & latronum, qui l'abegerunt pecora, vel si ibi non fuerat ordo in committendo: fuit falsum in libello *c accusationis, vt habent locum, quod dictis, sequens.*

f ¶ *Eum coges*. si ill. corperat accusare: vt f. non incidat in Turpilianum: alias nõ compellitur: vt *nemo inuitus. I. I.* Sed si inscripsit in tribus casibus supradictis, certiũ vno, an tunc inscribet in dubiũ? Resp. sufficit prima inscriptio. ¶ Item ex ratione omissi homicidij incidit in Turpilianum? Resp. non: quia non sponte desistit: sed repulsa exceptione: quia ab alio absolutus.

de eodem crimine, nisi docuerit de priori prævaricatione, de alio verò non prohibetur. h. d. secundum SAL.

XI. *Idem AA. & CC. Liberis Christianis † charissimis suis.*

SI quis homicidij crimẽ existimat persequendum *: secundum iuris publici formam a debebit eum *b*, qui in primordio homicidij pollutuerit reũ, neque probauerit, ideoque reus absolutus est, præuaricationis arguere *c*. Id enim salubriter statutis principum parentum nostrorum, iuriisq; forma præscriptum est *d*. Vel si id non portaverit * agendũ ad sequens crimen: id est pastorum, * latronũmve, defendere eum coges *f*, atq; id exequi iudicio tuo: cũm si quidem id ab incusato apparuit esse commissum ob vltionem publicam, obnoxius legibus fiat *g*. Dat. VIII. Id. Aprilis, Annibaliano, & Asclepiodoto Coss.

Se præcipiant absque confessione criminis, non nocet successoribus. SALYC.

XII. *Idem AA. & CC. Aurelio.*

FActum sponte se præcipitantis *h*, innocenti criminis periculum afferre non potest *i*. S. XIIII. Kalend. Iun. Sirmij, AA. COSS.

Accusatus non debet torqueri, si accusatus se non inscripsit. BALD. Vel sic: *In accusatione falsa de seruo, necessaria est inscriptio, sicut de libero.* SALYC.

XIII. *Impp.* VALENTINIAN. GRATIANVS, & THEODOSIVS AAA. *Mariniano Vicar. Hispaniæ* †.

SI quis seruos crediderit accusandos, non prius ad cor-

g ¶ *Legibus fiat*. Lege Corn. de sicar. secundum primum modum, vel secundum vltimum crimine abigeatus, & iniuriarum.

Affatum.] CASVS. Si quis sponte, vel imperitia doloris se præcipitauerit: hoc hospiti suo non imputabitur.

h ¶ *Præcipitauerit*, scilicet ob tædium vitæ, vel imperitiam doloris, vel pudorem aetis alienti.

ADDITIO. Graeci sic rectè hunc locum interpretantur: Vegebat debitorem credinor ad fabulationem in se præcipitanda. Accusatur creditor, quasi debitori mortis causa fuerit. Respon. Impp. Non deberi eum accusari: nec illi periculum vllum inuenere, quod innocuo creditor fuit. CVIAC.

i ¶ *Non potest*, præcipitanti, vel eius heredi: vt *hic, & I. qui rapuerit. fac. pos. I. §.* vbi plenè diffinitate habes totalem specialem]. *de his, qui mor. sibi consciuerunt.*

Si quis.] CASVS. Si diffugia volens seruum accusare, petat ei torqueri, vt sic veritas patefiat: an sit audiendus, antequam inscribat, quæritur? Et dicitur quod non. VIVIAN.

k ¶ *Ad scriptorem*. sicut & liberum accusare: vt *ff. ad l. Iul. de adulter. §. ff. seruus.* & *dic* quod inscribit, promittendo se fabiturum eandem pœnam, si non probauerit. Vel dic, prohibitur se depositisse libellũ: vel secundum alios, se pertractaturum vsque ad finem accusationis.

Singuli.] CASVS. Si quis publicum crimen, ab officialibus dicatur perpetrasse, fecidem relationem eorum non cognoscet iudex: sed veritatem inquiret. VIVIAN.

l ¶ *Singuli*. Lege. *confessum. C. Theod. de accus.* CVIAC.

l ¶ *Vel suffragia*. hoc est quod non? ex aliorum conficiencia, & fecincia iudicent: sed sua: vt *in arch. de ind. §. j. colla. vj.* Vel dic quod iudicet. fiat alius, vel alij iudices in similibus iudicantibus ¶ *de sent. I. mone.*

m ¶ *Relationibus*, vt dicas, quærite ab officialibus: ipsi referent vobis quid sit, *secundum Azo.*

¶ Et sic non *b* credatur officiali soli, vt not. *Eodem titu. Lex quidem*. & facit *ff. de custod. reor. I. diuus. §.*

ADDITIO. Id est, notarijs, vel ciogiis apparitorum, seu Irenarcharum: hoc autem Triboniaus adiecit ex alia constitutione. CVIAC.

n ¶ *Inquirere*. & facit *I. de relationibus. I. fin.*

ADDITIO. *Interrogare studio.* CVIAC.

Vnc comentio.] CASVS. Nobilis demum adesse iudicio debet, cũm accusatur de publico crimine: aliud cũm in pecuniaria causa conuenitur, quo casu per procuratorem se defendere potest. VIVIAN.

o ¶ *Vnc comentio*. quasi dicat, semper comentio eos adesse publicis iudicijs: quia vẽper hoc causa deposita, cũm ad crimen publici iudicij frustra interpunim procuratorem: vt *ff. de publi. iudic. I. penultim. §. ad crimen.* nisi in crimine iniuriarum, quod mouet, vel suscipit illustris per procuratorem: vt *infra de iniur. I. fin.*

p ¶ *Licet in pecuniaria*. sed hoc ius hodie fiat vsque ad illustres tantum ex necessitate: vt *I. de proc. I. pen. & notabi. ibi posita.*

In

¶ Lege. *Hodie Christiani* corrigendum: *ita* quorum in Christiana profess pronuntiat vt ex hoc leg. verbis insertis. Vide Lib. 1. de Hom. c. 1 §. Cvi.

* Etenim enim quidem pastores latrocinia dedisti. Nisi in C.T. lib. 9. tit. 3. prohibentur pastoribus ne cum latronibus insidiis facinorum videantur. Cuiac.

† Ex C.T. Imp. lib. 1. tit.

a Pastorum crimen.

b Nemo iniuria affectus, nec offensa ab aliquo, cogendus est à iudice, vt vel accuset vel agat: sic quo ex plura apud Clarum *I. fin. l. 5. pe. vsqu. non quæ.*

c Vide Socin. regula 958. *ff. de iniuriis, fac. testis. Super mo. pro libelo. à tabe Cuiac. e mere. ff. de iure delib. Sutinum regula 413.*

† Ex C.T. ibid. Leg.

* decretorum fidiuet. Cuiac.

* in Cod. Th. ibid. 17.

a Iudex non creationi iniuria, & considitin notiuare debet sed ex fac.

† Soli officiali non credipse.

In causis.] CAEVE. In libello accusatorio debet comprehendi nomen accusatoris, & accusati, & tempus commissi criminisquod si aliter fiat, iudex recipiens inscriptiones, in quoque libris malabitur. VIVIAN.

ADDITIO. Vide explicationem huius leg. in notatis, & scriptis *lib. 1. observ. c. 5.* Conferge cum L.vt *& in C. Th. eum L.venia. in fine obligat. & L.8. mandatorie. supra.* vide vt C. VIVIAN.

a ¶ *Inscriptiones.* id est, libelli accusatorij in scripsis, & cum inscriptione.

b ¶ *Magnitudinem.* exprimendo illos.

c ¶ *Temporisque.* annum & mensem: non autem diem identis criminis sed dari libelli, sic vt no. *ff. ex. l. libellorum.*

d ¶ *Alterutram.* id est, vtramque: siliicet accusatorem, si necessitatem: & accusatorem, si nō probet: vt *C. l. pena. & §. de calumn. l. non prius.*

e ¶ *Partem.* Accusatorem, vel reum, *l. 7. §. de calumn.* CYIAC.

f ¶ *Auditoriis.* Leg. *vt non possit auditorius.* CAEVIVS.

g ¶ *Stratorum.* alibi sic.

h ¶ *Secretariorum.* id est, recipientes inscriptiones, secundum Asc. Sed alij, vt H id est, curatores Cæsaris vtuntur Iuvi.

¶ In * prædicto autem libello plura debent adiuncti. Primò, anni dominij cum temporis, quo datur libellus. Nam in omni instrumento, quod fit, *c* temporis commemoratio poni debet, & indictionis in *authentic. perpetuam* numeri *imperatoris. colla.* 9. Deinde anni imperij illius Imperatoris, qui tunc est, cui libellus datur. Consul, mensis, dies dati libelli, nō dico, dies commissi criminis. Isti quis accusat, & quis accusatur, & de quo crimine certetur, & apud quem iudicem. Item locus criminis. Certum tempus mensis. Consul, non dies, vel hoc apponatur ab initio in fine subscribitur. Erit * ergo hæc forma. Anno domini sc. CCXXVI. imperij sacratissimi Federici imperatoris anno septimo, consulibus illis, indictione tali, die duodecimo exeunte mense Iulij, ego Titius defero, vel accuso Geraldum apud Telpisium prædiorum Bon. lege Iulia de adulteriis: quia fecit adulterium cum Berta tali, in domo illius, *mense tali, consulibus*, vel post hanc tali & hanc me accusationi subscribo, & usque ad finem, vel ad sententiam me perseverabunum promitto. Super hoc etiam fidideiusse debitur: vt *L. ad Turpilianum. l. i. & ff. ad l. ff. cui. circa principio.* Vel si pœnatur in tertia persona, talis fecisse talem, &c. non est vitio *ff. eodem. l. libellorum.* vel eris subscriptio quod patiatur eadem pœnam: vt & *infrà eodem. l. proxim.* Vel certè, profiteabitur se dedisse prædictum libellum: per quod statim intelligitur legatus ad talionem. & facit *C. de fide instrumentorum. l. fin. & supra citat. l. 1. §. 1.*

Accusatio.] CAEVS. Si quis accusatur de crimine, non debet statim credi, quòd crimen commisit: sed accusatore libellum accusatorium ponente, in quo continetur crimen commissum, & nomen accusati: & in fine libelli obligabit se ad pœnam talionis: quæ est, vt eadem pœnam patiatur, & non probet, quam passurus esset reus, si crimen intentum probatum fuisset: & vereque sub custodia tenebitur similitudinis dignitatis ratio aliud exigerit: & non audietur accusatus volens se excusare per hoc, quòd alij dicantur idem crimen commisisse, quod ipse admisit, eum de se confitetur debeat quis, nec de aliena conscientia interrogari: quia nullus de proprio crimine confessus, super alieua conscientia est interrogandus. VIVIAN.

¶ Vide notata ad *l. vult. L.xii. pœna.* quæ huic coniungitur videtur. CYIAC.

g ¶ *Inscriptum.* vt no. *supra l. proxi.*

h ¶ *Vt quicunque.* supple, cum eos volumus servari, vt non statim, &c. & dic reus: id est, damnandus.

i ¶ *Sublimitate innocentiæ.* i. fidelitas innocentiæ. Vnde Boiorum fidos tantum dicerim, ultimum esse adarsse fortunæ fateri, quòd dii infestis aliquod crimen infligunt, quæ perfectum, mersisse credantur.

¶ Et ad hoc, quòd * nō debet esse qui credatur, est *ff. de reiper quem fac. eod. l. §. §.*

k ¶ *In iudicium vocatus.* vt ergo præsens ^b absentem non accusat: vt *L. ex. l. absent.* sic nec absens præsentem: vt *hic.* sic ergo præsens præsentem accusat.

l ¶ *Iudicet.* in libello, vel quæstum apud acta deponat: vt *L. ut. l. §. quia.*

m ¶ *Vinculum.* Vide Symmach. *lib. 1. epist. vult.* CYIAC.

n ¶ *Vinculis inscriptionum.* id est dei inscriptionem, per * quam ad similem pœnam ligatur: vt ibi, cum calumniatorem, &c. vt *L. proxi. diximus.*

o ¶ *Similitudinis.* id est, sicut accusatus cuſtodiatur, ita accusatur: vt *hic, & §. vit. l. 3. in fine, & §. ad legem Iuliam ma. l. §. quo aliqui.*

p ¶ *Habita tamen dignitatis affirmatione.* quia aliter ^a in dignitate positus cuſtoditur, quàm alijcuis *hic, & §. de ca. vt. l. §. & Libanio.*]

q ¶ *Nemo.* accusatore: vt *§. de cal. l. quisque. & §. ad leg. Iuliam de vi. l. §. quia.*

r ¶ *Similitudo supplicij.* hoc ergo est vinculum: & quando crimen ordinarium ^c erat, & parva criminis ordinatio, plaeuit. ¶ Sed quid si extraordinarium? ¶ Resp. & hic extraordinaria imponitur pœna calumniatori, qualis imponenda erat reo, si victus fuisset. *§. ad Turp. l. & in primario. & §. de prim. del. l. fin. & §. de prætori. l. ab imperatore.* In ^d casu tamen calumniari permittitur: vt *§. de ho. lib. l. qui cum maior. §. §. patris.* Sed illud vt non perdat pœnam ^e dicta tabula, non vt pœnam talionis cuiatur. Item non talionis: sed alia pœna videtur debere imponi: vt *L. vlt. §. l. fin.* sed ibi erat thema sicutinse, hic prætens.

s ¶ *Nemo tamen.* Iuris supra fuerat: ita, non tamen in omnibus fuerat, vt & confitetur de se, nemineat facinus patrare, vel mentiretur: vt ille dicitur, vel non inquisitus, iniquum sit eum tenere. ADDITIO. Repetitio est in *L. vult. §. de calumniatoribus.* CYIAC.

t ¶ *Aut inimici.* repete, & nemo sibi blandiat, quasi hoc sibi possit contingere, quòd nominet inimicum quem in delicto, tum quo, vt ille perent, vult libenter perire.

u ¶ *Aut cupi.* repete, & nemo blandiatur sibi: quasi & se possit cuadere. *§. privilegio, vel studio nominati.*

v ¶ *Ne interrogari.* eodem tenore accusationem admitti.

x ¶ *Sinat.* vt *L. de testib. l. quotiens. & §. de quæstio. l. fecisti. & §. de quæst. l. repetit. §. §. & §. de publicand. l. 1. §. qui.*

y ¶ *Conscientia.* falsis ^h in causis propria immanitatem criminum. Primus est *L. de servi. l. pomponius.* Secundus *infra de sal. mun. l. §.* Tertius *§. de cust. reo. l. divus Hadrianus.* Item alius *§. ad senatus. l. fine.* Item *§. de maleficiis. & ma. l. §.* & facit ad idem *infra de cust. reo. l. §.* & tamen his cauſsis non debet interrogari, sed aliqua præcedat præsumptio: *infra de quæst. l. §.* Item: cum responsio non sit plena probatione sed aliqua præsumptio.

Accusator debet se inscribere, & detineri sicut accusatus, donec causa examinetur, & qui temperatur, non debet interrogari de servis. BALD.

XVII. Imp. HONOR. & THEODOS. AA. Consulibus prætorium, & vicibus pleb. Sequani S. D. †

ACcusationis ordinē iamdudum legibus institutum ^a seruari iubemus: vt quicunque ^b in discrimen capitis accersitur, non statim reus, qui accusari potuit existimetur: ne subiectam innocentiam ^i feriamus. Sed quisquis * ille est, qui crimen intendit, in iudicio veniat ^k, nomen rei indicet ^l, vinculis ^y inscriptionis ^n arripiat, custodiæ similitudinem ^o (habita tamen dignitatis æstimatione ^p) patiatur: nec impuniram fore nouerit ^q licentiam mentiendi cùm calūniantes ad vindictā poscat similitudo supplicij ^r. Nemo tamen ^s sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione confessus, veniam sperans propter flagitia adinuicti, vel pro communione criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici ^t supplicio in ipsa supremorum suorum sorte fatidus ^u, aut eripi ^x se posse confidēs, aut studio, aut priuilegio nominati: cū veteris iuris auctoritas de se confessos, ne interrogari ^y quidem de aliorum conscientia sinat ^z. Nemo igitur de proprio crimine confitentem, super conscientia ^a? scrutetur aliena. Dat. VIII. Id. August. Rauennæ, Asclepiodoto, & Mariniano Coss.

¶ Ex C.T. lib. 9. tit. 1. l. 1. p.

a Credatur qui alio non debet.

b Accusare absentem præsentem ad debet: nec absens præsentem.

* hinc sumpta *l. vlt. infra de calumniator.*

c Tellicipitatis hoc est, vt reum in accusatione, vt infrenatus se ad similem pœnam obligat.

† vel, & C.T. potandus.

a In dignitate positi aliter ad subiaceant, quàm alij.

c Calumniandi in iudicio accusatio pœna criminis, de qua agitur, extraordinaria imponitur.

d Calumniari in iudicio extraordinaria, pœna retorsionis imponitur.

e Calliria aliquando ex pœnitur.

f Inimicus ex talionis criminis criminatis, non permittitur, posset. ¶ addit Oldendorp. in *de crimine ra.* & Cuiacius de proprio crimine et mendique supra alienam conscientia interrogari.

g Socius sciti criminis accusari non facit plena probatione, sed pro suspicione. Tertullianus, inquam. Nam si plaud eis fides non adhibetur, nonquam de socio interrogari ratio.

480/C.IV.K.5-4, 2317-2318
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE EXHIBENDIS, ET TRANSMITTENDIS REIS.

TITVLVS III.

Post inscriptionem delatam sequitur, vt iudicio reus exhibeatur, quo accusari, & de eum se convertere possit. Quamobrem si perpetua comprehensus fuerit, promissis libellis inscriptionis, ad suam formam cum delatore transmittendus est, vt ibi exhibeatur, & accusetur. Primum esse inscriptionem exhibitione ostendit L. 2. huius titulli. *Exhibitionem autem accusationis sequitur, & licis contestationem esse primum argumentum est, quod absens non accusatur, & quod ad exhibendum cum domino agit, qui servum accusaturus est.* l. 1. 2. ad exhib. *Non sic autem exhibitio rei sine specialibus praeceptis iudicis*, l. 1. hoc tit. *quemadmodum apparet ex hac in re satine nulla perfecta est. Denique exhibendus est reus, quem iudex sisti, produci, exhiberi, iubet commutare coram iudice* l. 17. ff. ad leg. Cor. de fal. *transmittendus, quem ad se transmittit iubet missis plerumque aliquos ex officio sui ad deducendum, & exhibendum eum.* vt l. 1. *vel licere ad collegam simpliciter*: vt in l. 1. eodem. ff. de custod. reor. *dicitur, praesides provinciarum, in quibus delictum commissum est, solent scribere ad collegas suos (omnes praesides provinciarum iunctim collegas sunt) vbi rei agere dicuntur, & desiderare, vt ad se reos transmittant cum praescriptione, vel cum praescriptione idonea, vt ait* l. 7. §. de def. cog. *Plerò etiam praesides nonnunquam reos remittunt ad proprium forum: vel ad praesidem alterius provinciae, in qua crimen admissum est,* l. 6. in fin. ff. de accusat. *vel vnde q hominis sunt,* l. cum dubitam. ff. de custod. reor. *vel militem, qui in provincia crimen admisit, ad magistrum militum, si hoc postulat, vel colonia qualitas exigere videatur,* l. 1. hoc tit. CVIAC.

Miles à praeside captus, est magistro militum sub stricta custodia remittendus. BALD.

1. *Impp.* VALENTINIANVS, & VALENS AA. *Valentino* * *consulari Piceni.*

SI miles in provincia * repertus crimen publicum commiserit, eum rector provinciae sub custodia [b] contineat, atque ita vel causae merito [c], vel etiam personae qualitatem * [d], ad magistrum militum referat. Dat. XII. Kalendas Febr. Mediolani, Valentiniano, & Valente AA. COSS.

Non est quis in carcere ligandus, antequam convincatur: non est quis accusandus, antequam inscribatur: non est quis ad iudicem transmittendus, antequam triginta dierum spatium eidem ad compendiosam magistri penates assignetur, & iam reus, quam accusator ex concordi aequalitate causam dicant: non quibus debent deinceps, donec reperiatur celebrata cognitio veritatis. BALD.

II. *Impp.* GRATIANVS, VALENTINIANVS, & THEODOSIVS AAA. *Rufino pp. p.p.* †

NVllos in carcerem, priusquam convincatur, omnino vinciatur *. Ex longinquo si quis est accidens [a], non prius inhumanari *, [id est accusatori accommodetur adsensus [b], quam solenni lege se vinxerit [c], [& in † poenam reciproci stylo trepidante recuserit.] Ei verò, qui reducendus [d] erit *, ad disponendas res suas, componendosque moestos penates [e], spatium coram loci iudice, aut etiam magistratibus sufficientiū dierum, non minus tamen triginta tribuatur: nulla remorante apud eum, * qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi *. Qui * postea quàm ad iudicem venerit, adhibita adnocatione, ius debebit explorare quaesitum ¶: ac tandiu pati * cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen [f]. Dat. III. Kalendas Ianuarij Constant. Graciano V. & Theodosio AA. COSS.

Nullus debet exhiberi vt reus ad iudicium, nisi praesiderit iudicis mandatum. SALVC.

III. *Impp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *Dracontio proconsuli Africae.*

NEminem in iudicio exhibendi esse praecipimus †, nisi de cuius exhibitione * iudex pronunciauerit. Dat. PP. Non. Febr. Mediolani, Valentiniano A. III. & Neotherio COSS.

DE CVSTODIA REORVM.

TITVLVS IV.

Triplex est de custodia reorum, qui vel publici, & iudicio exhibiti sunt: nec tamen de quaeliber custodia, sed de carcere tantùm, vinculisque publicis, quae est poenae, & disciplinae omnium maximè custodia, l. 1. §. cius. ff. de reis rap. *alia est custodia effugij*, l. 1. §. ad S. C. Turp. l. 3. infrà eo abolit. l. 1. supra tit. pon. *coniunctis* l. 1. Cod. Theod. eodem. *quae non est res impedimento comparari si intra XXX. diem iusta beneficium* l. 3. tituli superioris, & l. vlt. Cod. Theod. *ad sistendum iudicis competenti. Alia est custodia militum, vel servorum publicorum vinciatur, vt in epist. Plinij de custodia ad Traianum, vel Silvium,*

residet. Vel dic, postquàm convictatus quasi quasi praesumpsione: sed prima plaustra vel hoc paratus erat dare fideiussorem, ibi non.

¶ Vide nam legend. sit, initiatur, quod confirmant Graeci, qui legunt ἐμβάλλεται, absque multa pugnabunt. CVIAC.

f ¶ *Accidens.* i. accusandus, vel, id est, vocandus, vt possit accusari: sic ergo absens accusatur, & sic est contra, l. 10. ff. *Lex Iuvenc.* Id recipitur accusatio, vt licitè accipere proceditur in eo, vel sit inscriptio, non tamen dopat iudici.

g ¶ *Adsensus*, qui petebat suam accusationem recipi, & accusatum citari, & puniri.

¶ Symmach. lib. 1. epist. ep. 2. CVIAC.

h ¶ *Vinxerit.* faciendo inscriptionem: sed an Rasim est vinctus, vel id antequam reus veniat? Resp. non: sed vinciendus: quasi enim sub cōditione est ligatus. Vel dic etiam prius eum fore ligatum.

i ¶ *Qui reducendus.* absens pro quo mittitur vt veniat, vt sic possit accusari.

k ¶ *Erit.* ut & verba.

l ¶ *Penates.* id est, familiarem remisit poenitet l. de commerciis. l. fin. lib. 9.

m ¶ *Non minus tamen triginta.* plus enim poterit. & facit l. de poenis. l. si vindicari.

n ¶ *Apud eum.* scilicet officiali, qui missus est ad exhibendum reum, vel, id est absentem, pro quo missus est.

o ¶ *Nundinari.* negotiari, vel opulas facere di, hoc est, non debet tempus prorogare.

¶ Id est, vt Graeci, ne quid accipias, vt longius illi tempus indulgeat, aut vt eum liberet. CVIAC.

p ¶ *Qui absens.*

q ¶ *Quaestum.* id est, quare fuit vocatus.

r ¶ *Post.* lic Ecdic. l. fin.

s ¶ *Discrimen.* veri, & falsi.

NEminem.] Praeiudicium. i. privatus fallit ergo, quod hic dicit, in officialibus l. 10. l. *Lex quidd.* Item & *supra quidd dicere vel. fine in dicto l. 1. & 9. & 3. de fal. ad l. 3. & 8. quo in fraud. cred. Lex praetor. §. si debitori. & ff. de furt. l. 2. eodem. 9. §. qui furt. & l. de rap. vang. l. in fr. & in aut. col. vig. vt lit. ma. vel aucto. §. pen. & §. fin.*

DE CVSTODIA reorum.

a ¶ *Custodia.* Custodia plerisque

† Nisi quadam vel vb. dicunt, nemo in ius vocari debere à vicinis alibi; mandata iudicis. Verum Rind. ill. in criminibus, quibus in civilibus allundi. cum.

* Reali, forum. Part. & civilibus, imponi adnotatur, l. 3. forum: supra de iur. qui ad iudic. conf. intelligitur etiam hoc l. Secundum: adhuc Bar. de eo. vide.

480/C.IV.K.5-4, 2319-2320
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

plerumque significat publicum carceremque hic, & l. 9. ex quibus causis maior. Interdum reum, qui detinetur in custodia. CYIAC. Exhibuit, i. accusati exhibuerunt: idcoque de hoc subjecit.

IN quamquam.] Dividitur in quatuor partes: nam primò mandat iudici, vt causa cognitionem, & delinquentem accelere. Secundò mandat reorum custodiam, assecrendo eius nomen, & formam. Tertiò prohibet crudelitatem custodiæ ferri. Quartò imponit pœnè crudelitatem exercenti, & iudici in vindicando negligenti. Secundò ibi, interea. Tertia ibi, illud etiam. Quarta ibi, non enim. CASTR. Siue solenniter quis accesserit de priuato, siue ratiuè per excubitores denunciati fuerit de crimine, vt quia notorium: examinatio causæ differri non debet: sed statim accusatus absoluendus est, si apparet innocuus: si verò accusator abest, iterum non debet accusatus carceris constringi, vel cruciari, vel in compedibus custoditi: ita vt de die videat lucem, de nocte imponatur in profundum carceris, & postea in aera Solis ad lumen educatur: custos verò carceris pœnarum non accipiat ab accusatore, vt accusato crudeliùs fiat, vel vt accusato detineatur, quæ rationi audire possit à iudice quia si hoc faciat, erit infamis. VIVIAN.

a ¶ *Exhibet.* priuatus, & solennis.

b ¶ *Eum.* id est reum.

c ¶ *Sollicitudine curæ produxerit.* Equia publicus erat lateris. Vel dic quòd officiales de his solicitè exhibuerit, cùm esset necessarium *supra tit. 9. Lex quidem quæ.*

d ¶ *Quæstio.* id est examinatio.

e ¶ *Socionum.* non quòd essent socius credatur, nisi in calibus, vt non. *l. 1. §. fin. in fine.*

f ¶ *Procuratori.* scil. vt accusatore, & socij accusati sint præsentes.

g ¶ *Crucierio desit.* nisi in calcaria ¶ *l. penul. & in l. diuus. §. ed. cit.* carcer enim ad custodiam, non ad punitionem indultus est: *vt hic, & ff. de pœnis l. cur damnat. §. fideiuc. & ¶ de euall. tribut. l. 9. tit. 6.* ARETIUS. Videas *cap. quæmam ad reorum. de pœnis, lib. 5.*

h ¶ *Vbique hoc.* i. quasi rapexerel id est depactæ ad vsum hominum, vomar. & ipse in die.

i ¶ *Non permittatur.* ¶ Non nocte pernoctari custodi: sic *de ff. de vers. sup. l. 3. §. ceia similia.*

k ¶ *In vestibulo locus.* ante carcerem vt puticus ante domum dicitur vestibulum, ab ante: quia ibi salutabantur antiqui: vt *de ff. cum ali. Labeo. §. de vestibulo, de in dor. dic. dist. de ff officio.* In die ergo etiam extra vestibulum, & extra domum stare debent.

l ¶ *Salubribus.* id est tutioribus ad eum saluandum.

m ¶ *Noxio.* id est nocentibus. Azo.

n ¶ *Stratorum.* quidam erant, qui capere custodiebant, & lectus sternebant.

o ¶ *Vendere accipiendo aliquid ab accusatoribus.* vt tenent sententiæ.

p ¶ *Indemnitas audientiæ.* quia nullè audiuit, vel quia nò referunt de eo iudici, vt de aliis.

q ¶ *Existimationis.* id est famæ.

r ¶ *Stratorum.* Ij sunt, qui necessitate custodiæ administrant, vt victum & stratum, *l. 34. ff. de re iudic. Sic Stratores dicuntur in Lifiorum. ff. de off. proconf. l. in eadem. ff. ex quib. causis maior. l. vlt. de hac immunitate. l. 3. ff. de off. praefect. prætor. de stratoribus ¶ lib. 11.* Malè ergo Budæus legit, *Statores.* CYIAC.

s ¶ *Exhauserit.* i. consumerit, vel occiderit.

t ¶ *Iubiserit.* vt *ff. eod. l. caveat.* & *facit ¶ de pœnis. l. pen. & auxpen.*

SI quis.] CASTR. Si de crimine alicuius, quod ex nocentis, iudicis denunciati fuerit, & iudex ad locò commoroò criminosò duci fecerit, & ille mera commoroò cibò sua fuerit, non statim est puniendus: sed ponendus est in carcere & postea educendus & interrogandus, & sic spiria iudicis inferuabitur.

u ¶ *Deprehensus.* per confessionem, cui non statim credatur, vel deprehensus furtorum, quod in idem recidit.

v ¶ *Videatur.* quia fideiussores non habet, vel delictum est enormius *ff. eod. l. 3. ff. Iulian. §.*

x ¶ *Conditorii.* i. de admissi accusatione, quòd sit administrandæ enim per seruentiam definitiam quis in carcere damnandus est: vt *ff. de pœnis. l. aut damnum. §. fideiu. secundum R.* Vel dic, conditorii, non plenè sed semiplene, puta per confessionem, cui non statur, nisi perseuerat: vt *ff. de quæstio. l. 3. §. quæstiones. & §. ff. quæ vi. nam. si plenè, & solemniter confitetur, non est differenda pœnitet ¶ de pœnis. l. non vos.* quæ est conditi, nisi in casu: vt ¶ *ed. cit. ff. vendiderit.*

y ¶ *Ita enim.* id est ex lapsis audito, & causa fuit innocentiæ sepissimè allegatis: sic & ¶ *de pœn. l. qui sententiam.*

QUIdam.] CASTR. Si in eodem delicto inuenientur malefactores, & furentes, non simultè sed successiuè incarcerabuntur. VIVIAN.

z ¶ *Conclaue.* i. carcere.

a ¶ *Indulsit.*

† Ex C. Theod. lib. 9. tit. 3. l. 1.

a Carcere est ad custodiam, non ad pœnam.

b Nulla collusio malefactorum est generanda.

c vestibuli, & pœnitus quæ significant.

d Historia est, *dicuntur, vt ff. Iubulum indicium pœnæ, quod ex malefactorum fuere, aut quod adeum redit vestitur, non à Bidio. Mentor* [illegible] *Abdis 1. 1. pe. tan vestibulum dici, quod in primis ingredi dicit & Iuccio demorum Vestis, hæc ff. ag. de fori solemn. habeti, aut* [illegible] *quod hic in locis ad facinoribus dominus* [illegible] *vestibuli fuere solebant, cum innocentiæ de* [illegible] *cuius capia: atque ob hanc congruitatem & causi dubitationi primus ingressus decorei vestibulum. Ita nominatum*

† Ex C. Theod. lib. 9. tit. 3. l. 1.

a Cum ordo ad reos.

b Ne quis ad pœnam.

c Sollicitudine curæ produxerit. Equia publicus erat lateris. Vel dic quòd officiales de his solicitè exhibuerit, cùm esset necessarium *supra tit. 9. Lex quidem quæ.*

d ¶ *Quæstio.* id est examinatio.

e ¶ *Socionum.* non quòd essent socius credatur, nisi in calibus, vt non. *l. 1. §. fin. in fine.*

f ¶ *Procuratori.* scil. vt accusatore, & socij accusati sint præsentes.

g ¶ *Crucierio desit.* nisi in calcaria ¶ *l. penul. & in l. diuus. §. ed. cit.* carcer enim ad custodiam, non ad punitionem indultus est: *vt hic, & ff. de pœnis l. cur damnat. §. fideiuc. & ¶ de euall. tribut. l. 9. tit. 6.* ARETIUS. Videas *cap. quæmam ad reorum. de pœnis, lib. 5.*

h ¶ *Vbique hoc.* i. quasi rapexerel id est depactæ ad vsum hominum, vomar. & ipse in die.

i ¶ *Non permittatur.* ¶ Non nocte pernoctari custodi: sic *de ff. de vers. sup. l. 3. §. ceia similia.*

k ¶ *In vestibulo locus.* ante carcerem vt puticus ante domum dicitur vestibulum, ab ante: quia ibi salutabantur antiqui: vt *de ff. cum ali. Labeo. §. de vestibulo, de in dor. dic. dist. de ff officio.* In die ergo etiam extra vestibulum, & extra domum stare debent.

l ¶ *Salubribus.* id est tutioribus ad eum saluandum.

m ¶ *Noxio.* id est nocentibus. Azo.

n ¶ *Stratorum.* quidam erant, qui capere custodiebant, & lectus sternebant.

o ¶ *Vendere accipiendo aliquid ab accusatoribus.* vt tenent sententiæ.

p ¶ *Indemnitas audientiæ.* quia nullè audiuit, vel quia nò referunt de eo iudici, vt de aliis.

q ¶ *Existimationis.* id est famæ.

r ¶ *Stratorum.* Ij sunt, qui necessitate custodiæ administrant, vt victum & stratum, *l. 34. ff. de re iudic. Sic Stratores dicuntur in Lifiorum. ff. de off. proconf. l. in eadem. ff. ex quib. causis maior. l. vlt. de hac immunitate. l. 3. ff. de off. praefect. prætor. de stratoribus ¶ lib. 11.* Malè ergo Budæus legit, *Statores.* CYIAC.

s ¶ *Exhauserit.* i. consumerit, vel occiderit.

t ¶ *Iubiserit.* vt *ff. eod. l. caveat.* & *facit ¶ de pœnis. l. pen. & auxpen.*

u ¶ *Deprehensus.* per confessionem, cui non statim credatur, vel deprehensus furtorum, quod in idem recidit.

v ¶ *Videatur.* quia fideiussores non habet, vel delictum est enormius *ff. eod. l. 3. ff. Iulian. §.*

x ¶ *Conditorii.* i. de admissi accusatione, quòd sit administrandæ enim per seruentiam definitiam quis in carcere damnandus est: vt *ff. de pœnis. l. aut damnum. §. fideiu. secundum R.* Vel dic, conditorii, non plenè sed semiplene, puta per confessionem, cui non statur, nisi perseuerat: vt *ff. de quæstio. l. 3. §. quæstiones. & §. ff. quæ vi. nam. si plenè, & solemniter confitetur, non est differenda pœnitet ¶ de pœnis. l. non vos.* quæ est conditi, nisi in casu: vt ¶ *ed. cit. ff. vendiderit.*

y ¶ *Ita enim.* id est ex lapsis audito, & causa fuit innocentiæ sepissimè allegatis: sic & ¶ *de pœn. l. qui sententiam.*

z ¶ *Conclaue.* i. carcere.

a ¶ *Indulsit.*

*ff. de pœnis illorum.

a Ex confessione de crimine debent fieri per iudicis cognitionem, vel alia ante repto. v. apud Cuchard. Vigo. *ff. Iul. Tiend. lib. 9. tit. 3. l. 1.*

† *Cod. Tiend. lib. 9. tit. 3. l. 1.*

b Confessio facta in tormentis facti semiplenè probationem. Bald. in rub. ¶ *de probat. l. Diuus. in repet. l. admonel. cum. §. de tormen.*

¶ Rem inquirendo ut perfectè in confessione tormentis facta, adhibitus est apud alta, vel apud alia publicum locum: & non in conscilio secreto, Quida Papa *decis. 339. n. 1.*

† *C. Tiend. ed. 1. 1. 1.*

480/C.IV.K.5-4, 2321-2322

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

cum † criminosos includit * hac lege fancimus: vt etiam si pœnæ qualitas permixtione ᵇ iungenda est: sexu tamen dispares ᶜ diuersis claustrorum habere tamina iubeantur. Dat. Non. Aprilis, Acindyno, & Proculo Cos.

IN AVTHENTIC. Const. Non. cxij. vt null. iudic. §. necessarium. coll. ix. cunctis. ix.

Mulier nunquam ponit in carcere damnari in causa ciuili. BALD.

HOdie nouo iure ᵈ nullam mulierē pro pecunia fiscali, seu priuata causa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri concedimus. Sed si pro fiscali, aut priuato debito pulsetur, per virum suum, aut quem alium legitimè respondeat. Quòd si moluerit vel respondere, vel persequi litem suam: legitimè in rebus suis executio procedat.

Si verò tale sit crimen, vt necesse ᵉ sit eam custoditi: si quidem fideiussorem dare potest, ipsi credatur: si verò iuraverit fideiussorem dare se non posse, iuratorium cautionem præstet de iudicij obseruatione. Sed si crimen grauissimum sit, de quo accusatur, in monasterium, vel alcesterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas custodiatur. Iudices autem, qui hæc non seruant, si maiores sunt, viginti librarum auri pœnam: si minores, decem soluant. Obedientes autem eis in prædictis casibus, spoliati cingulo, dentur in exilium.

Custos carcerum fraudo carcere per negligentiam sui custodis, non cuiusq; pœnam eum exhibendo sed subire supplicium, quod qui fugit, esset subiturus: nisi esset custos ex causa necessitatis abesset. BALDVS.

IV. Imppp. VALENTIN. VALENS, & GRATIAN. AAA. ad Probum P.P. †

AD commentariensem ᶠ recepearum personarum custodia, obseruatioque pertineat, nec putet ᵍ hominem abiectum, atque vilem ʰ obiiciendum esse iudici, si reus modo aliquo fuerit elapsus. Nam ipsum ⁱ volumus huiusmodi pœna confumi, cui obnoxius docebitur fuisse, qui fugerit ᵏ. Si verò commentariensis necessitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem ˡ eius pari iubemus inuigilare cura, & eadem statuimus legis seueritate constringi. Dat. III. Kal. Iul. Contionati, Gratiano A.V.* & Probo Cos.

Causa carcerarorum debent velociter terminari: & singulis XXX. diebus cultos carcerum debet cognoscere, & nomine carcerarorum iudici deferre: pœna non referenti, & iudici negligenti imminenti, l. d. BALD.

V. Imppp. GRATIANVS, VALENTIN. & THEODOS. AAA. Eutropio P.P. †

DE his, quos tenet carcer [inclusos ᵃ] id aperta definitione fancimus, vt aut conuictos velox pœna subducat ᵐ: aut liberandos custodia diuturna non macteret. Iubemus autem, vt intra trigesimum ᵐ ᵇ diem ᶜ semper commentariensis ingeat ᵈ numerū personarum, varietatem delictorum, clausurarum ordines, ætatémque vinctorum [quòd si hæc prætermiserit, officium ᵉ [quidem] ᶠ viginti librarū auri ærario nostro subimus inferre iudicem [verò] ᵍ defidem, ac resupina cerutice tantum titulum ʰ gerentem, extorrem ⁱ impetrata fortuna ᵏ pudecem auri libris multandum esse censemus. Dat. III. Kal. Ianuar. Constantinopoli, Gratiano V. & Theodosio I. AA. Cos.

Græca constitutio Iustiniani hic desit. Eius quædam pars à Tribonianō iam fuit posita in l. 22. suprà de episcopali audientia: sed integrior, & prolixior, quæ hic est debuerat, inuitis temporum obiitrata est. Eius epitomen ex lib. 60. Basilicorum tit. 55. & Anton. Augustini sic reformamus, nam multa idem Antonius Augustinus ad eam non peruenerat permisceat.

Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς Ἰωάνῃ τῷ θείῳ πραιπαιτίῳ. †

Οὐδένα χρὴ ἐμβάλλειν φυλακῇ χωρὶς κελεύσεως τῶν μεγάλων ἀρχόντων, τὴν τῶν τόπων ἐκείνων.

¶ Χρὴ δὴ τὸν δικαιοπόνον καὶ πονηρόβιον, ἢ ἀδικοκαλεῖν, ὅτι ἀνεπιτήδειος τὰς ἐν φυλακῇ, ἀλλὰ τὸν ἐκκλιθέντα, εἰ μὲν οὖν ἐν ἄλλῃ οἰκίᾳ, οὐκέτι κ. ἐμπεσόν, ἐκκαλεῖν αὐτὸν, τὴν ἀκριβοῦν ἀξιοῦν, ἢ τοῦς ἀκαιρότερον ἀξιοῦν, ἢ ἐκεῖ μὴ φαίνῃ) ὁ ἀκαιρότερος, ἀκαλείσθω αὐτὸς. εἰ δὲ ἐν ἐλαττόνῃ οἰκίᾳ, ὅτι ἀπαρεῖν κατεχόμενοι. ἀξιοῦν χρὴ κέλευσιν αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖ ἄλλον δίκτυα αὐτῶν ἀξιοῦν αὐτὸς, εἰ δὲ μὴ ἔχοιεν ἐγγυητὰς, εἰ μὲν ὅτι εἰλκύσεσθαι κατεχόμ) (χωρὶς φύσει) ἐν τοῖς αὐτοῦ κελεύσῃ, εἰ δὲ καθαρῶς ἔδει τὸν ἐγκαλοῦντα, ἵνα λ. ἐμπεσόν.

¶ Εἰκὸς δὲ χρὴ κελεύσαι, ἐκφοβοῦσιν μεθεκεῖν πονηρεῖν ἀπὸ τῶν ἐξεκλυσμένων δεδέσθαι αὐτοῦ ὅτι ἐξεκοσίας, ἵνα τὸν ἐξεφθῶν ἐμπόρων καὶ αὐτὸν ἐκκαλεῖν, ἐκεῖ δὲ φύσει δεῖν εἰ μὲν χωρὶς ἀκαθαρσίας δημοσιόδοτον, ἵνα δὲ μιλεῖν κελεύσῃ, οὐδέποτε τὸν δημοσιόδοτον ἐν ἐκεῖ ἀδίκοις), τῇ ἀν τῇ ἐκκλησίᾳ) ἀκοῦσεις

† Legendum, pœnam, sicut in veteri manuscript.
* Textus mal disparem. Pari autem est hodie *parci ex aequo*, *indiscrete*.
a ¶ *Includit.* id est finali mitti stant.
b ¶ *Permixtione*, id est propter idēntitatem criminis.
c ¶ *Dispares*, sic *suprà diuersis sulla l.*
d ¶ HOdie nouo iure. Aliqui habent, sed nouo iuratali), nouo iure, alij hodie nouo iure.
e ¶. *Necesse sit*. quia sic dicemus. & plenè hæc materia tractatur in corpore.
A *D commentariensem*] CAEVA. Si cuiusq; aliquem suppolsuit, qui accusatum, vel incarceratū custodiat, & ob negligentiam illius accusatus fugerit: eadem pœna plectetur custos, qua esset plectendus incarceratus. Et si habeat socium * custos carceris, socidi in custodiendo adhibeba diligentiam: qua omisa, simili pœna plectendus est, qua commentariensis, si ille negligentiam commisisset. ACCVR.
f ¶ *Ad commentariensem*. i. ᵇ principem carceris, qui & ponit alios custodes sub se. ¶ Et dicitur ᶜ commentariensis: quia comitari debet eum, quem custodit.
ADDITIO. Commentariensis est, qui redigit in commentarium eos, qui in carcerem conciliantur. Vide c. 10. *tract. de præscript.* CVIAC.
g ¶ *Nec putet*. hoc dicit, si alium custodē possit obseruare in fuga, qui capitaum fugere permisit, ob eudem ipse pœnam, offerendo illum sub eudem ᵈ puniendum.
h ¶ *Vilem*. potius tamen fuerat, qui custoditus.
i ¶ *Ipsum*. commentariensem.
k ¶ *Qui fugerit*. hoc ex animo ᵉ negligentia fuit in carcere ipsum committere *ff. eodem l. finali. in princ.* aliàs pro modo culpæ in eam statuitur *vt ff. eo. l. milites. & l. fin. in princ.* & idem in ipso custodiente: vt & similiter puniatur discretimodè: vt *in fine huius l.*
l ¶ Sed si ille, qui fugit, tenebatur lege Corneliā de sicariis: ergo & custodes eadē lege pœnā suam negligentiam quod est contra legem: quia in dicta lege de sicariis, ob venit negligentia, sed dolueri *ff. ad leg. Corn. de sicar. l. in lege*. Quidam dicunt hoc speciale. Tu dic quòd non eadem lege puniri custodiēd ex responsionibus, vel constitutionibus eadem tamen pœna sicut seculares: calumniatoi puniuntur simili pœna: sed non simili

* Legendum, *Iudicem*.
a *Inclusos*. Inclusos alteri in C. Theod. *de lib. fund.* CVIACI
m ¶ *Subducat*, id est pœnam: ᶠ. *de pœna. l. cum rei*. ferunto tamen quod est T. *eod. l. fi quis*. t. Vel hic per tertes, & plenè ibi per confessionem * semipleno ᵇ protumere erit.
n ¶ *Trigesimum*. Hoc Græci ἐν τριακοστῇ, vt eum singulis diebus præsidi ingerat vlque ad diē 30. Vide cap. 10. *de præscript.* CVIAC.
o ¶ *Trigesimum diem*, id est singulis XXX. diebus.
p ¶ *Ingerat*. inditi.
q ¶ *Officium*. i. ᶜ officiales iudicis s. Vel dic, ipsi commentariensis.
r ¶ *Extorrem*. id ᵈ est sine patria, vel extraneū factum iudiciali honore propter dictam negligentiam vt & arg. T. *de pœnar. l. cum. & de offic. præsid. prat. Orient. l. fi quis*. & facit *ff. eod. l. extrem. & T. l. prouinc. & T. de episcopali audientia. l. iudices*.
s ¶ *Pœnam*. Græci vertunt ἀκοντίσιον ἐν λίθῳ, *pœnam ex digitatem*. Cri.

* Id est per singulos dies, vsq; ad trigesimum diem vt ait Græci interpretes.
* Iniuti dictum de cōstitutis, à Plinio etiāt, in ea qui de cōmpositione inter quos opuscula criminales cōtra exilij causa mitti.
ᵇ Confessio facta non arcetur in causis criminali, aut procedunt aliqua indicta. Iudo Pape *singulari 2.*
ᶜ Probatio est semipleno in criminalibus, confessio nulla est.
ᵈ Officium pro officialibus.
ᵉ Tantum pro digniore.
ᶠ Tantum.
ᵍ Hanc inscriptionem reformamus perfectā hinc quæ sitbuerat in *d. l. 22. Cod. episcopali aud.*
ʰ Ἀκοντίσιον quia.

480/C.IV.K.5-4, 2323-2324
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE PRIVATIS carceribus, &c.

Dixit * de publicis permittendis nunc de priuatis inhibendis. ACCVRS.

Primum. Primò prohibet. Secundò punit iudicem, & primatem officiorum. Tertiò punit habentem priuatum carcerem. Secundò ibi, vt ipse spectabili. Tertia ibi, nam illud BALD. CARVA. Si priuatus quis carcerem habeatur criminosos authoritate sua posse incarcerare priuato carcere, quæritur? Et dicitur quod accessoè si talis incarceratur, per rectorem prouinciæ coercebitur: aliquin si præcesserit, perinde vt læsæ maiestatis reus coërcendus est cum officiali suo, qui hoc passus fuerit: illi enim, qui hoc facinus commiserunt, tàquam rei criminis læsæ maiestatis intelliguntur. VIVIAN.

a ¶ *Custodiam.* vt & l. *de robertali. l. fin. proxi. lib. 10.*

a ¶ *Augustali.* Is, qui mittitur in Ægyptum, vocatur præfectus Augustalis. Sic dictus, quia primò ab Augusto constitutus est, *l. 1. ff. de offic. præfect. Aug.* Strab. *lib. 17.* Tacitus *lib. 13.* qui sit eum regis loco fuisse. CVIAC.

b ¶ *Rectoribus.* aut præfides b clarissimos vt & l. *ad leg. Iul. de vi priu. l. fin.*

c ¶ *Non vindicauerit.* & nota punire c præteritum, nisi subditorum excessus corrigat: vt & l. *de crimine. & non. l. 3. ff. de iur. non. l. 3. ff. de iur. nis. l. 3. ff.* fallit quandoque hæc lex. l. *de fals. mon.* l. 3. * Item nec est prohibitum habere carceres: vbi qui servant suos ponat: sed vbi ponat publicè accusatos †.

d Præfides clarissimos.

e Superior pœnam, nisi subditorum excessus corrigat.

* Malè, nec quicquam ex dictis in l. 1. *de fals. de falsi mon.* CVIAC.

† Addit, nec eos, in quos nihil iuris habent, hoc ei facere, fine non. CVIAC.

* Hæc pœnæ verba non sunt in superscriptis Vlrici, sed ex libro. Bull. in supplemento superscriptis epistolæ addita. *Cuiac.*

Δικαστὴς πρωτεύων οὐ ἢ τὸν ἡγεμονεύοντα, ἤγουν τὸ ἔνοχος, εἰδὼς ἄνευ τινὸς ἐξουσίας, ἢ ἐκεῖνος ὅστις ἐγκλείει, κείνῳ μὲν ἐν τῷ ἀνθυπατικῷ τιμωρεῖς ἢ ἢ κλεῖν ὅστις ἔσεται, φέρεται. Ἐὰν ὁ Δικαστὴς οὐ ἢ ὑφ' ἡμῶν ἤγουν αὐτὸς ἢ ὑπαλλήλῳ, ἐκδικεῖ ζῆτε δικαῖ, οὔτε σωφρονεῖ δῆλ, οὔτε ἀγωνιστικῶ.

Latini Ant. Contr.

Elegantissimum & verissimum huius legis interpretationem, vide apud CVIAC. *lib. 20. Recit. hoc tit.*

NEminem oportet inlici custodiæ absque iussione magnorum magistratuum, aut locorum defensorum.

¶ Oportet autem Episcopum per quartam feriam, aut paraceuen inquirere eos, qui sunt in custodia quam ob causam inclusi sint: & siquidem serui sint, intra viginti dies emittere eos, vel castigatos, atque etiam dominis redditos: aut si non apparent eorum domini, soluere ipsos. Si verò liberi sint, pro seditione detenti, cõfestim indicare ipsos: vel si pro alia quacunque causa, siquidem non habeant fideiussores (& pro criminibus detinentur, excepto crimine homicidij) statim eos iudicaris: si verò capitale crimen sit, intra xxx. dies.

¶ Si verò maiore posset dilatione necessaria existere, is, qui detinetur, non præbeat causam, commitatur suæ iuratoriæ cautioni si absens fuerit. Si verò cædis est causa, siquidem ex delatione publicarum personarum intra sex mẽses iudicetur. Scientibus publicis personis, quòd si mentitæ fuerint se isdem subdendos pœnis. Si verò accusator, qui se inscripsit, auctor fuit eius detentionis, detur reus sub fideiussione, vel si non reperiat fideiussores, maneat quidem in carcere: causa autem intra annum terminetur. Facta autem præsumptione, tanquam reus sit, in custodia maneat, donec causa terminetur. Si verò iam sententia lata est de inclusis, ea executioni mandetur, siue corporalis sit, siue pecuniaria.

¶ In pecuniaria * condemnatione potestatem habentibus cedere nobis.

¶ Episcopis monentibus præsides scituros, se, & officium suum illaturos x. libras.

¶ Habentibus et ami episcopis potestatem deferendi principi, negligentiam (huiusce in rebus) præsidum.

DE PRIVATIS CARCERIBVS inhibendis.

TITVLVS V.

CVstodia nomine titulo superiori intelligitur tantùm publica, ut ostendit ex verborum, quorum hic titulus attendit, primum illicita est, & tanquam læsæ maiestatis rei puniuntur priuati homines, qui se pro magistratu gerentes priuatis carceribus custodiam exercuerint sicut ac iudices, & principes appellationem iudicum, qui hoc crimine dissimulauerint. Pœna in l. 1. *de publicis offi*

τέλοις ἀδικεῖν ἐν τῷ ἐγκλήματι φθόνῳ, ἤγουν τὸ ἔνοχος, εἰδὼς ἄνευ τινὸς ἐξουσίας, ἢ ἐκεῖνος ὅστις ἐγκλείει, κείνῳ μὲν ἐν τῷ ἀνθυπατικῷ τιμωρεῖς ἢ ἢ κλεῖν ὅστις ἔσεται, φέρεται. Ἐὰν ὁ Δικαστὴς οὐ ἢ ὑφ' ἡμῶν ἤγουν αὐτὸς ἢ ὑπαλλήλῳ, ἐκδικεῖ ζῆτε δικαῖ, οὔτε σωφρονεῖ δῆλ, οὔτε ἀγωνιστικῶ.

Nemo potest habere priuatum carcerem, hoc primò. Iudex qui non punit hunc, tenetur crimine læsæ maiestatis. Idem de primatibus officiorum, qui scientes non referunt iudici. Is etiam qui hunc carcerem retinet, obnoxius supplicio condemnatur, tanquam violator imperialis maiestatis. BALD. Vel sic: *Priuati carceris crimen commissuros, afficiendi sunt vltimo supplicio, & datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi, & iudex, qui ex minum crimen non vindicauit, crimen læsæ maiestatis commisit.* SALYCETVS.

1. *Imp.* ZENO * a. *Basilio* P.P.

VRBANVS nemini penitus licere per Alexandrinam splendidissimam ciuitatem, vel Ægyptiacam diœcesim, aut in quibuslibet imperij nostri prouinciis, vel in agris suis, aut vbicunque domi priuati carceris exercere custodiam *: viro spectabili pro tempore præfecto Augustali a, & viris clarissimis omnium prouinciarum rectoribus b daturis operam, semperque futuris in speculis, vt sæpè dicta nefandissimorũ hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nam post hanc saluberrimã constitutionem, & vir spectabilis pro tẽpore præfectus Augustalis, & quicunque prouinciæ moderator, maiestatis crimẽ peccaldubiò incursurus est, qui cognito huiusmodi scelere, læsam nõ vindicauerit c maiestatem. Primatibus insuper officiorum eiusdẽ criminis laqueis constringendis, qui simul, atque nouerint memoratũ interdictum facinus in quocunque loco committi, propetos iudices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus cutauerint instruendos. Nam illud perspicuũ est, eos, qui hoc criminis genus cõmiserint, etiam pro veterum legum, & constitutionum tenore, tanquam ipsius maiestatis violatores, vltimo subiugandos esse supplicio. Dat. Kal. Iul. Constantinopoli, Longino V.C. Consule.

II. ***

Ἰδιωτικῶν,

ἐπεὶ τὶς ἐμβάλοιτο τὲ ἰδιωτικῇ φυλακῇ φορεῖν ἢ διοφλεγεῖν δέοιτο αἰφνίδιον ἀφελίσθαι ἀνθρώπου ἢ φυλακῆς. μαθεῖν μεμαθῆν τάυτα ἢ ἀναγκαῖον, δὴ ἢ δίκαιον αὐτὸν ἀφίεν τοῦ κρατεῖν φορεῖν ἢ δεῖν φορεῖσθαι, τοῦτο δὴ μὴ ἀποκτεῖνε ἢ τὸν ἀνθρ μεῖον τὸν θεῖον, ἀλλὰ καὶ ἢ ἀνθρ τὸν ἀστικὸν ἀυτὸν ὑποκείν) κίνδυνον.

Item ex Theodoro Hermopolita.

ὁ νόμος ἢ βέλει) ἰδιώτου ἔχειν φυλακὴν ἰδίαν, ἀλλὰ ἢ ἔχοντα κατὰ τὸν αὐλικοῦ τοῖς ἄρχοσι φορεῖν. κ' ἀκόνοι εἰ θαυμάσει δίκαιον φυλακὴν ἰδιῶν δεσπόσαι τοῦτο. εἰ ἢ τάυτ μὲ φορεῖτε ὁ ἰδιώτης, κατάχρε ἢ ἀνείσθαι αὐτὸ τὲ φυλακὴ ἰδίᾳ, ἀπειλεῖ. εἰκὸς ἔφη, ἀδικὰ ἢ ἀδεμία ὑποκείν), ἢ τοσοῦτος ἡμέρας τὲ ἀκμεῖσθαι φορεῖ ἀβέβαιε, ἔστας ἐπίσκοπε ὁ πρ' αὐτὸ ἱδεῖαθῆς ἰδιωτικῆς φυλακῆς ἐπείας, ἢ ἀν τίχῃς ἐκπέσῃν, ἢ ἢ κατ' ἄκοῖτε ἀφαρέε, ἀνέλοιτο ἢ ἀδεμα, ἢ τοῖς δεσπόσαι ἐκδικῆσαι, ἢ τοῖς ἐκδικεῖσθαι ἢ ἰδιωτικῆς φυλακῆς, ἢ τοῖς τ ἐπιτρόπῳ ἀρχοῦσι ἢ τοῖς ἐχοῦσ) ἢ ἐκκλησίας ὑποκλλλ ἐλεύθερα καὶ ἀναφαίρετοι, ἢ τοῖς φορεῖτε ἢ τοῖς ἐν αὐτοῖς.

Ex

* Iuo quæ Zenonem fuisse secutus Eig. Iupp. eadem pœna propositis. Cruuel. C. Th. *de priuat. carc. tol.* Ac re vocandis, eiusdem diuionis hac peremptum est. CVIAC.

De peculiis Græcis.

480/C.IV.K.5-4, 2325-2326
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

SI REVS, VEL ACCVSATOR mortuus fuerit.

Cessant pendente accusatione, & in res dicunt omnes ff. tit. *in accusatore.* l. fin. & l. 6 vt proponis & ff. de pub. iud. l. definito.

FTi Marcellus.] Caeva. Pendente accusatione falsi, qua accusabatur Titius, & Seius, & vxor Titij, iisdem Titius decessit, & morte eius sic finitum crimen: in persona vxoris fur, & Seij non abolita est accusatio. VIVIAN.

a ¶ *Postulabatur.* vxor ea vxore sua, & testamentum quia falsum instrumentum fecerantis * fieri.

b ¶ *Sic accusatum.* vt T. *Lpere. Sed hoc fallit* in crimine repetundarum, & maiestatis: vt *ff. de accus. Lex iudiciorum.* Item in crimine peculatus, & *de reliquis*: vt *ff. ad leg. Iul. pec. l. fin.* Item in crimine desertae militiae: vt *ff. de re milit. l. ij. tit. xij.* Id eiam vxor de vxoricidio thatis accusatur: vt *ff. de iure fisci. l. Lucius.* Item in crimine apostatae: vt *ff. de apostata. Lapostatarum.* & haereticorum *ff. de haere. l. ij.*

c ¶ *Abolita.* contra se, & vxorem.

d ¶ *Postulatur.* Tres ergo accusati fuerunt de eodem crimine, & ab eodem f. de crimine falsi: & sic est contra, *ff. qui accus. non possunt. Licet variationibus.* vbi duos, non tres permisit fiscus postulari. Solpt. postulari possunt, vt hic: sed in accusatione nō procedunt: vt ibi quod hic subiicit, non est abolita, dicit secundum H. quin fiat, quod fieri potest. n. Vel secundum alios, tres possunt accusari: vt hic: vt tamen non prosequatur cōtra remissis ordinatim: arg. T. *ad leg. Iul. de adul. Lenes.* 3. Tertij dicit, quōd sic de facto hic fuit: id esset esse debuit, quōd tres accusarentur. 4. Alij dicit in criminibus, quae descendit ex legibus publicorum iudiciorū, obtinere, quod in d. contraria l. dicitur. At lex Cornelia de falsis, de qua hic dicit, non est de illis, nisi quando testamentū falsum dicitur: *ff. de publ. iudic. l. j.* Tu dic, quōd non est contra: quia hic loquitur cum d ex vno delicto, quod potest etiā creatum: ibi ex plurbus non potest tenere arg. *ff. ad leg. Iul. de adult. l. Abiid. §. fi. & l. cum passum. §. Iuvenili.* Vel hic prosequitur fiscus, vel fiscum iniuriam: quod & l. contraria permittit: & plenè ibi diximus: & *ff. de accusat. l. qui de crimine.* ACCVRS.

a Falsi reus, cui falsum instrumentum fieri fecit.

b Crimine quodam facto, de quo illa, quę morte sua extinguntur.

c Accusari possunt plures simul publicum crimen, plures simul non publicum.

d Accusari ex vno delicto plures simul publicum crimen, plures simul non publicum.

SI (inquit) Caeva. Accusatus de homicidio, si prudentes accusatione decedit: accusator quasi accusationem deseruerit, poenam deferionis non subibit: quae sit haec poena, non aperit: tu dic quinque lib. auri, & infamia: vt *l. ad Turpil. & ff. de prouerbiat. Lex. §. fin. & l. j.* cum enim morte accusati extinctum sit crimen, accusationis necessitas adempta videtur. VIVIAN.

c ¶ *Postulatis. l. Cornel. de sicar.*

f ¶ *Ob poenam.* quinque * libras auri, & infamia, quae est poena Turpiliani in deliciosis: vt *ff. de prouerbiat. Lex. §. fin. & l. j. & l. ad Turpil. l. j.*

e Accusationis deferre poena est quinque librarum auri, & infamia.

SI REVS, VEL ACCVSATOR mortuus fuerit *.

TITVLVS VI.

EX hoc titulo intelligimus morte accusatorie accusationem extingui, l. tit. non crimen, l. j. §. vlt. ff. de accusat. l. fed si mortuus, ff. qui, & à quibus man. l. penult. ff. de pub. iud. *At morte rei extinguitur crimen, vel mortalitate, vt inquitur* l. vlt. ff. ad leg. Iul. ma. *quia non qualibet morte, sed morte sibi adscita in reatu capitali.* l. pen. hoc tit. *vt in reato Libonis apud Cornel. Tacitum* lib. 2. *Mortalitas mors est communis, & naturalis. Verum Constitutione Diui Marci excipitur crimen peculatus.* l. penult. & l. vlt. ff. ad leg. Iul. Ma. l. vlt. ff. cod. l. 4. ff. de haere. l. 1. in fin. ff. de req. nec abl. dam. *quod morte non extinguitur. Et alia quoque crimina noscuntur cum persona rei defuncti tantum, non in conuersum,* l. 1. *& in rei principale defuncti persona, vt puta qui instrumentum falsum fecit, non eius qui postea fisco eodem instrumento vtitur* l. 4. *An etiam post condemnationem pendente appellatione morte rei, persona extinguitur aliorum criminum causa, quaestio est* l. vlt. *cum praefiguratio lib. VIII. tit. LXVI.* CVIAC.

Possunt plures de eodem crimine accusari in vno libello: & vno mortuo pendente processu, nihilominus durat instantia quo ad reliquos. BALD.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Eutychiano.*

FTi Marcellus, qui crimine falsi postulabatur *, vita functus est, ac per hoc crimē in persona eius sit extinctū b: accusatio tamen non est abolita c: cūm tam vxorem eius, quam re eodē crimine postulatos d esse proponas. PP. VII. Kal. Octob. Laeto II. & Cereale Coss.

Accusatore non prosequente accusationem propter casum superuenientem in persona accusati, non incidit in Turpilianum. BALD. Vel sic: *Morte accusati liberatur accusator à professione criminis* instituti. SALYC.

II. *Idem A. Proculo.*

SI is, quem † homicidij, seu cuiusuis criminis postulasti * rum, vita functus est: frustra ob poenā e deserta accusationis cōtenieris, cūm morte a eius crimē cum poena sit extinctum: hac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. PP. IV. Kal. Octob. Rome, Sabino, & Anulino Coss.

Etiam ex morte, qui fabricauit falsum instrumentum: si quis illo instrumento vtatur scienter, potest accusari de falso. BALD.

III. *Imp.* ALEXAND. A. *Vrsuriano.*

SI (vt proponis) causa pecuniaria ad emolumentum h tuum spectat, licēt Anianus cui falsi crimen auctor tuus i intendebat, vita functus sitinon prohibetis, si quis aduersum te instrumento, quod in dubium vocatur, vti coperit k, accusationē instituere. Quamuis enim in persona principalis rei morte subducti, iā subdere nō possit l: tamen si quis illo vti voluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectum m. PP. VI. Kal. Ian. Albino, & Aemiliano Coss.

Morte facientis, & mandantis crimen, in persona morientis extinguitur, & finitur iudicium inchoatum, & bona non auferuntur heredibus, nisi mortem sibi consciuerit. BALD. Vel sic: *Mortuo reo non proceditur super delicto: nisi se sibi mortem conscierit.* SALYC.

IV. *Imp.* GORDIANVS A. *Eufo.*

DEfunctis reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserunt, siue aliis mandauerunt *: pendente accusatione, praeterquam si sibi mortem conscierint *, bona successoribus eorum non denegari n notissimi iuris est. PP. VII. Kal. Nouemb. Pio, & Pontiano Coss.

Vbi si adempto bonorum, veni in consequentiam poenae, qua morte tollitur: post mortem non durat quaestio, etiam ratione bonorum. Si verò venit aqui principaliter: tunc sic. BALD. Vel sic: *Si moritur accusatus vel accusator appellatione pendente, finitur instantia etiam quoad bona, nisi quae* ne particularis adempto. hoc dicit cum l. sequente. VIVIAN.

a ¶ *Cum morte.* Sic & in l. 3. *T. vbi causa fiscl. CVI.*

b ¶ *Sic accusatum.* nō in calibus, quos non. T. *Lpere.*

SI vt proponis.] CAEVS. Consentiatis ad X. prouisiti instrumentum, quod accusabam de falso: pendente accusatione falsi vita functus est, & successit tibi Titius: si heres velit vti aduersus me todem instrumento, an possim cum accusare de falso, quaeritur? Et dicitur quōd sic. VIVIAN.

b ¶ *Ad emolumentum.* quia haeres Aniani consumitur te ad centum. ex quodam instrumento, pro quo anē pater eius accusaturus Anianum de falso facto fuit: vel cuia verbatur: nam nihilominus heres, si vtatur, poterit accusari: vt *hic, & T. de fid. Instr. l. fi vtetur.*

i ¶ *Auctor tuus.* id est pater tuus, vel alius, cui fuisti heres.

k ¶ *Coperit.* heres Aniani.

l ¶ *Non possit.* vt T. *eod. l. j. & q.*

m ¶ *Subiectum.* ex eo, quod vitur, vade non vtendo eundē accusationem, quod non est in eo, qui ex eo, quod fecit, vel fieri fecit, accusatur: vt *T. ad l. Corn. de fal. fecit. & l. si falsus. & facit ff. ad l. Corn. de fal. l. falsi §. ordine.*

n ¶ *Denegari.* ex testamento, vel ab intestato: et *ff. ad l. Pom. de par. Lanigen.*

DIi (inquit.) CAEVS. Si accusatus de homicidio pendente accusatione decessit: ad quam debeat pertinere bona eius, quaeritur? Et dicitur, quōd ad heredem: nō mortem meam criminis sibi conciuisse, quo casu desuluēda esset ad fiscum: idem dicitur de eo, qui mandauit de aliquo crimine commiscendo, & accusatus pendente accusatione decessit: nam extinguitur crimen, & restituit honorū adempto: & hoc in prima. Secundō si accusator pendente accusatione decessit: aut relegatione damnatus, cui pars bonorum adempta erat expetiit appellauit, & pendente appellatione mortem ab poli mortem eius de bonis examinabitur, & inquiretur, valeat, nēc

o ¶ *Mandauerat.* quo casu tanquam si fecisset, teneretur: vt *T. de accus. Lnon obst.*

p ¶ *Consciuerit.* conscientia criminis, quo casu indē: nōbē haber fiscus secundum P. quod non placet, vt plenē diximus T. *qui testam. facere. pos. Lij.*

480/C.IV.K.5-4, 2327-2328
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible]

erat necesse adeptæ hereditatis: de quo docere dicitur supr. si pend. app. l. 3.

v. *Idem A. Iuliano.*

SI quis cùm capitali a pœna, vel deportatione b damnatus esset, appellatione interposita c, & in suspenso cõstituta, fati diẽ functus est, crimẽ morte finitum est d. Idem obseruatur, & si accusator pendente appellationis tempore vltimũ diem obisset e. Sin autem relegationis f pœnã sustinuit, & in parte bonorum damnatus g appellatione vsus est: etiam post mortem eius nihilominus appellationis ratio examinabitur: cùm desideretur vtrùm valeat, necne particularis publicatio. PP. VI. Kal. August. Gordiano, & Auiola Coss.

SI QVIS IMPERATORI MALEDIXERIT.

TITVLVS VII.

IAm à titulo 5. cœpit agere de crimine læsæ maiestatis, ad quod nos mali dicam etiam refficere titulum... [illegible] ... crimen perduellionis, quod summum est crimen læsæ maiestatis. Sed quia & ex aliis quamplurimis causis crimen maiestatis committitur, & vel dicto, vel facto de eo, quod dicto agitur in hoc tit. ... [illegible] ... Vbi remittendum, Græcis rectè est, condonandum, non remittendum ad principem, ... [illegible] ... CVIAC.

Ex leuitate, vel insania maledicens principi, non punitur: sed si per iniuriam, principis est æstimatio, vtrùm, & qualiter puniatur: quod facit ex causis, & personis. BALD. Vel sic: *Qui de imperatore obloquitur si non iniuriosè, à iudice condemnari debet: alias si iniuriosè, debet ad principem remitti.* SALYC.

I. *Impp.* THEODOSIVS, ARCADIVS, & HONORIVS AAA. *Rufino* P.P.

SI quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo, petulantiq; h maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia i turbulẽtus obtrectator temporum nostrorũ a fuerit: eum pœnæ nolumus subiugari, neq; durum aliquid, nec asperum volumus sustinere: quoniam si id ex leuitate k † processerit: contemnendum l est: si ex insania m, miseratione n dignissimum: si ab iniuria o †, remittendũ o. Vnde integris omnibus hoc ad nostrã scientiã referatur, vt ex personis hominum dicta pensemus p, & vtrùm prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. Dat. VI. Id. August. Constantinop. Theodosio A. III. & Abundantio Coss.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.

TITVLVS VIII.

IN hoc tit. & ex aliis causis ostenditur bonus principes non admittere quæstionem læsæ maiestatis, ... [illegible] ... CVIAC.

Iudex, qui iudicat contra legem, non propterea tenetur crimine læsæ maiestatis. BALD.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Paulino.*

ETIAM ex aliis causis maiestatis crimina cessant q meo sæculo: nedum etiam admittam te paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quòd contra constitutionem meam cum dicis pronunciasse r. PP. III. Idus April. Maximo II. & Iuliano Coss.

Deferens temerariũ sacramentum, non tenetur crimine læsæ maiestatis. BALD. Vel sic: *Deierans non committit crimen læsæ maiestatis.* SALYC.

II. *Idem*

[illegible]

Alienam.] CASVS. Si ita ingenia motus, quod ferrum meum diabis in perpetuis vinculis, iuraui per vitam principis, & hanc poenam vsq; ei remittentem quasi laesæ maiestatis crimine accusari debeam, quæritur? Et dicitur quod non. ¶ Hæc lex reperta est in Cod. Theod. lib. 9. tit. ad leg. Cornel. de sicariis. vbi hæc est subscriptio.

D. pridie Non. Septembr. Antira, Cassiario, & Attico Coss. CYIAC.

a ¶ Quod semper. id est se futurum iratum iuraui.

b ¶ Iuraueram. per principis salutem: vt L. de rel. cred. l. 3. in f. & facit ff. de reg. Iur. l. quod vulgo. & de reqnd. l. 3. sed alio modo punitur vt ff. de iureiur. l. si duo pecuniæ. ff. Vel die quod iuraueris per [a] Deum: vnde Deum habent vltimo T. de iureiur. l. 3. in princ. Sed hodie est contra hanc l. scilicet in Auth. vt non iur. homin. contra naturam, circa medium confit. coll. 13. ACCVRS.

¶ Dion. lib. 57. Tacit. lib. 1. Vide scripta ad l. 1. T. de rel. cred. CYIAC.

Si quis.] CASVS. Si ne crimine laesæ maiestatis accusasti, & per vnum testem probasti, & sic simpliciter vni mercè ad probationem rei intentionis fis torquendus, quæritur? Et dicitur quod sic. Item & illa torqueberis, qui tibi mandasti, vel consilium dedit, vt adversus me accusationem institueres. VIVIAN.

c ¶ Infamiæ. quod etiam infames [b] facere possunt: vt ff. eod. l. semper. ACCVRS.

d ¶ Maiestatis. scilicet crimine laesæ maiestatis.

e ¶ Consultus. pœnam priores [c]: eo ipso, quod accusatus hac l. punitur contra ipsum: quod non placet: vt L. de accusat. l. fin. in princ. Sed dic, quod consultus per [d] vnum testem: & sic simpliciter [e] est probatus: vel per aliud indicia [f], quod oportet procedere quæstionem: vt ff. de quæst. l. 1. in princ. [g] Acc. l. 1. Impositrices. Arist. per testes, ibi tibi per torquentur.

g ¶ Et quoque. quasi dicat, sicut non defendit a tormentis accusatur sic nec accusatur: & sic fiunt parres: & de in custodia: vt L. de custod. & transfuge, reis. l. 3. in f.

h ¶ Deprehendetur. pœnam scriptorum.

Nihil.] CASVS. Si accusatus ne torqueatur tormento fiscularum, exceptionem militiæ, vel dignitatis habeat: an eam obiicere possit, quæritur? Et dicitur quod sic: præterquam in crimine laesæ maiestatis. ACCVRS.

a ¶ Fiscularibus tormentis. Fiscellæ sunt vinculæ, quibus rei in equuleo dilacerantur. & torquentur, vt fides experiatur. CYIAC.

i ¶ Prohibetur. vt & l. de quæst. l. duorum. & die quod fides est chordarum fiscella f. id est fabella chordula.

k ¶ Tortiones. Legend. Tortiones non tortiones aliquot multos pugnabant. Sic enim manuscripti habent Cod. & C. Theod. CYIAC.

l ¶ Maiestatis. ergo & simoniæ: vt & supra de episcop. & cleric. l. 1. si quorquam. ACCVRS.

Quisquis *.] CASVS. Si adversus principem, vel eius comitem coniurationem fecerit quis, cui sola voluntas [a] adscribitur, licet non fecerit: quia gladio interficitur, & bona eius confiscantur in fisci: filij verò non interficiuntur: sed nihil de bonis paternis, vel maternis ad eos pertinent, nec alimentum, nec ad militiam: vt sic eis non solatium: & si aliquis pro eis duxerit supplicandum, non audietur: sed vita tantùm fiscalis infamia. filiab. verò in bonis maternis Falcidia gaudio remanebit. Si verò post inhibitum crimen filium filium, vel filiam genuerit: postquam de nuda coniuratione cognitum est, valebit: vnde verò diuum recuperabit? hæreditatem fecerit donatione? propter nuptias, habebit vsufructum. sed ea in fata cadendum, transeunt ad fiscum. Si quis verò coniurationem detestatus est: ipse de his sit, qui coniurationem fecerint, pœnam nullam sustinebit: sed eis præmio afficiendus. VIVIAN.

¶ Lata est in reos pœnalitatis, non maiestatis. CYIAC.

l ¶ Barbaris. hostibus. m ¶ Factionem. id est conspirationem: & die contra principem.

n ¶ Nisi fuerit. cum & princeps sic caput & est interpositio.

o ¶ Nisi militet. id est circa nostrum latus in militia armata, vel inermi. ACCVRS.

p ¶ Eadem enim. Interpositio est. ¶ Et nec cogitatum [b] punitur: sic & T. de episcop. & cler. l. si quis non. Sed contra ff. de pœn. l. vigintiuirum. Solu. secundum Ir. hic ad actum deducit, sicut ad sacramenta dandum, vel recipiendum: vt nec T. plenè, de his, qui ad Ecclesiæ confug. l. prohibemus. & facit ad voluntas ff. ad leg. Cor. de sic. l. decem. AUTHE.

q ¶ Addidit. vt in auctoritate. vt nulli iudic. §. fl. eod. tit.

r ¶ Filij verò. Exempla affert Cic. in epist. 12. & 15. ad Brutum, & Dion. lib. 58. Halicarnassus lib. 7. CYIAC.

s ¶ Commiserunt. ex misericordia, qua non sunt indigni, qui alimo, non

k ¶ Maiestatis. ergo & simoniæ: vt & supra de episcop. & clerie. l. 1. si quorquam. ACCVRS.

tur, militiæ, vel generis, aut dignitatis defensione vti prohibeatur: excepta tantùm β maiestatis [b] causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Dat. VIII. Iul. Valentiniano N.P. & Victore Coss.

Conspirans contra principem, vel eos, qui sunt ad latus principis, iniudicio crimen laesæ maiestatis sibi ordinatum, & irritaturiens non sequatur mortem: vnde vitare gladio debet puniri, & omnia bona sua efficiuntur fisci. BALD.

v. Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Eucychiano P.P. †

Quisquis * cum militibus, vel priuatis, vel Barbaris [l] scelestam inierit factionem [m], aut factionis ipsius susceperit sacramentũ, vel dederit, de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis, & consistorio nostro interfunt, senatorũ etiam (nam & ipsi † pars corporis nostri sunt *) vel cuiuslibet postremò: qui nobis militat [n], cogitauerit (eadem enim [p] sceleritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura voluerunt) ipse quidem vtpotè maiestatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis [q].

Filio eius de misericordia reservatur vita: sed nulla bona possunt habere, vel accipere ex aliqua successione intestati, vel testati: & perpetuò sunt infames, & ab omnibus honoribus, & officiis excluſi. BALD.

Filij † verò [r] eius, quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus [s] (paterno enim deberetur petere supplicio, in quibus [t] paterni, hoc est hereditarij criminis exempla metuuntur) à materna, vel auita [u], omnium etiam proximorũ hereditate, ac successione [x] habeãtur alieni, testamẽtis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egẽres, & pauperes, infamia

suo vitio laborantes T. de na. l. 1. l. legem.

[l] Barbaris. interpositio est. ACCVRS.

[t] In quibus filiorum filia timetur ne similes sint patribus *, iuxta illud: Sæpè solet [4] similis filius esse patri, &c. vt ff. de adil. edict. l. quod si nolit. §. qui mancipia.

[2] Vel auita. Cicero. dicta Epist. 15. hanc affert rationem, vt periculum liberorum reddat parentes amicissimos patriæ. CYIAC.

u ¶ Successione. ergo nec liberis patentis succedet. Sic ad contra, ff. eodem. l. eorum. & ff. de bere par. l. 1. §. fol. vt diximus T. de bon. lib. l. 3.

a ¶ Commiserunt

a ¶ Iuraueram per Deum in prima hominem, sive hoc fuit iuramentum, vide Clarum 3. Sententiarum. ff. Hæreditatem. b Autem in maiestatis crimine esse infamem poterit. † C. Th. lib. 9. tit. 3. l. 1.

* al. sollicitudinem.

* Maiestatis crimen, licet graue, & in eo appellari non possimus potest tamen quæstio ex manifesto haberi, qui prædicabitur in dicitis, & pertinentibus. vide Angel. prælud. de maiest. in verbis, qui hæc tradiderit parvis tiones.

d Tortiones semiplenam probationem. Tortiones C. Th. amplius dubitari, vt ferrei, & libenti, qui de nimio accusatorum, pœnam obiicitur. Cuiac.

e vide glossa. in L. vnica vers. vel indicij. T. Accusatorum non tortiones requiriuntur, vide Bartolum in tit. de indicijs, num. 197. Clarum 5. finaux. §. vel. q. 13.

f Id in Gallia non probatur. ex consilio. Lodouici. CYIAC.

g Licet autem legis loquatur in plurali de prædecessione indicium: tamen sufficit vnus testis verisimile ad torquendum per hanc glossam. Inf. Ang. audit. Tiraq. in repet. l. si vxorem in verbo filiorum. n. 159.

h Infamia quidem.

i Prohibetur. vt & l. de quæst. l. duorum. & die quod fides est chordarum fiscella f. id est fabella chordula.

k Tortiones. Legend. Tortiones non tortiones aliquot multos pugnabant. Sic enim manuscripti habent Cod. & C. Theod. CYIAC.

l Barbaris. 14. l. 1. Barbaricus tamen quoad in prodigentiam de hoc tantũ falso scribit hanc legem ad eunare in Codice Theodosiano, & idem est fuisse alimentum.

m Consiliis. vel deliberatione Gloss. super verbo. formularia. verse de clero. non refe.

† Hæc lex habet locum non solum quando conspiratio inter eos hostilem contra principem, sed quando per hostilem metum se contra eundem principem, habet etiã locum in machinatione facta contra principem primum

Barbaricum cantia v. Bartol prælud. crimenali nu. de crimine laesæ maiestatis num. 47. 48. habet etiã locum in alio principe, qui non recognoscit superiorem. Idem verum ad 51. habet eundem locum Mediolanen. vbi deterra sine gravione, quæ in hac lege. Idem dicunt 14. Ar habent locum in adulter. principem in civitate. v. eundem de inquisitione num. 112.

† Barbaris sic hanc §. fuisse correctum per Lycurgum T. de pœnis. sed tamen Scholia authores eorum respondunt.

i Affectus fuit effectus quantoque pœnam.

† Est in ac crucifixionem enim consuetudinem pœnam pro alio. CIVIT. q. 4. in fine.

a Tollitur filio sic esse fulsit patris.

480/C.IV.K.5-4, 2331-2332

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

eos paterna semper comitetur *, ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta ᵇ perueniant: sint postremò tales, vt his pereuntibus egestate sordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium ᶜ.

Supplicans principi pro eis puniri pœna perpetua infamia. BALD.

Denique ᵃ iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint ᵈ.

Cum filiabus eius dispensationem prouideatur, vt possint ex bonis materni obtinere Falcidiam. BALD.

Ad filias sanè eorum, quotcùmque numero fuerint, Falcidiam tantùm ex bonis matris, siue testata, siue intestata decesserit *, volumus peruenire; vt habeant mediocrem portiũ filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentum, ac nomen heredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus iniuriæ ᵉ esse confidimus.

Post illud crimen atrocissimum pater non potest emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. BALD.

Emancipationes quoque, quæ à prædictis siue in filios, post legem dumtaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant ᶠ. Dotes, donationes, quæcumque postremò rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure ᵍ factas esse constiterit, quo primùm memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti.

Vxores eorum non debent perdere dotes iniquorum: omnia recuperant ea. Vel sic: *Donationes nuptiales in casu, quo erant firmanda liberis, applicantur fisco: in quibus filiæ etiam legitimam possunt petere.* BALD.

Vxores sanè prædictorum recuperata dote, si in ea conditione fuerint ʰ, vt quæ à viris titulo donationis > ᵇ acceperunt, filiis debeant reseruare tempore, quo vsusfructus absumitur ⁱ, omnia ea ᵏ fisco nostro se relicturas ˡ esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebuntur: [&] † Falcidia ex his etiam ᵃ rebus filiabus tantùm, non etiam filiis deputata [videatur.]

Consiliarios, & ministros, in pœna suorum similes delinquentes. BAL.

Id, quod de prædictis, eorumque filiis cauimus, etiam de satellitibus ᵐ conscijs, ac ministris, filiisque eorum similis seuentate censemus.

Reuelans coniurationem huiusmodi in initio, præmiatur: sed si ex post facto id est inuenientis, sed post aliquod tempus reuelat secretis, sibi pariatur, non tamen præmiatur. BALD.

Sanè si quis ex his in exordio initiæ factionis, studio veræ laudis accensus, iniram * prodiderit factionem, & præmio, & honore ᵃ à nobis donabitur. Is verò, qui vsus fuerit factione, si vel serò * (incognita tamen adhuc) consiliorum arcana pacefecerit: absolutione tantùm, ac venia dignus habebitur. Date pridie Non. Septembr. Ancyræ, Cæsario, & Attico Cos.

Crimen læsæ maiestatis post mortem obijci potest: & in hoc crimine serui torquentur in caput domini. BALD.

VI. *Paul. lib. singulari de publicis iudiciis.*

MEminisse oportebit, si quid contra maiestatem imperatoris cõmissum dicatur, etiam post rei mortem * id crimen instaurari solere, postea quàm diuus Marcus Drusciani *, vtpotè senatoris, qui Cassiani furoris ζ socius fuerat, bona post mortem fisco vindicari iussit: & nostro tempore multis heredibus ablata sunt. In hoc item crimine, quod ad læsam maiestatem imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

Etiam post mortem crimen læsæ maiestatis potest inchoari, & memoria conuinci, atque damnari, hæ primò. Crimonsim huius criminis, in ipso crimini exordio perdit ipse fiscus omnium suarum rerum administrationem hoc secundo. Per incertitudinem successoris bona interim sequestrantur. BALD.

VII. *Marcianus lib. 3. de publ. iud. tit. ad leg. Iul. maiestatis.*

POst diui Marci ᵖ constitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari posset: vt conuicto mortuo memoria eius damnetur ᵃ, & eius bona successori eius eripiantur: nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Sic & diui Seuerus, & Antoninus constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare ¶, neque manumittere eum posse: nec ei soluere ʳ iure debitorem, magnus etiam Antoninus rescriptit. In hac causa in caput domini serui torquentur ᶜ: id est propter causam maiestatis. Et si decesserit quis: propter incertam personam successoris, bona obseruantur, si in causa maiestatis fuisse mortuus arguatur ˢ, vt Seuerus, & Antoninus literis Falcidis scriptum, non tantùm ex bonis maternis sed ex iis etiam, quæ à patre matri data sunt. CVIAC.

m ¶ *Satellitibus.* Ea & *l. de iniq. rubrica num. 1.*

† ¶ *Consiliis.* Exemplũ est in *l. 1. §. & 10. C. Th. de bon. proscript.* CVIAC.

n ¶ *Ex bonis.* Ea [*ab. bis, quæ fo. dot. l. 1. tit. x. & ff. de bon. filiis l. adeliti, & l. sanatur. & l. cum tacitum. & ff. de alim. vel. l. 1. §. fin.* ACCVRS.

* *Iniram.*] CAVE. Si crimen læsæ maiestatis qui commisit, & decedat: post mortem eius accusabitur, vt bona eius publicentur: serui verò in caput domini in tali casu possunt torqueri: post crimen commissum ab poterit commissa rem alienam alienare, nec manumittere.

o ¶ *Post rei mortem, vt & l. 1. pœna, & l. de accusat. Lex indicauit.* quod intelligo in duobus capitulis illius legis: quãdo scilicet contra principem, vel rempublicã est moliens, ob in alijs *vt ff. eod. l. fin.*

ζ ¶ *Cassiani furoris.* Quis vel hic fuerit Cassianus † Scimedum Sab. Marco Imp. Audiam Cadium se Imperatorem iudicasse, cùiusque generum appellari esse Dermatianum. Marcus enim fuit Alexandrinus Cassij filiæ hæc Marcus Imp. pepercit, dedisque ei cum vxore libertatem esiliam. Voluerunt tamen Gallicanus in Audio non scribit eius damnati non fuisse memoriamque tamen post mortem eius proscriptam fuisse huius Senatoris Dermatiani bona, quod Cassiano furori fuisse. CVIAC.

p ¶ POst *diui Marci.*] *Dominatur, vt & l. 1. pœna, & Iuliæ de bon. qua ab iniust. §. per contrarium.* Sunt & alij casus speciales, quos not. *l. si non, vel nere (l.)*

q ¶ *Dominatur.* Exemplum est in *l. 3. C. Th. de infam. hæ, qui fab. rib. profu. fuer. l. 1. C. Th. & l. 1. eod. tit.* CVIAC.

r ¶ *Neque alienare.* vt *de l. 1. qui quæ. §. emancipationem. & ff. de don. l. donationes. in fin.* & est specialis alius contrà *ff. de donat. l. post contractum.* ACCVRS.

s ¶ *Iniuriæ iure specialitatis contrà ff. de iul. Lex criminis.*

t ¶ *Torquentur.* vt impediatur alienatio, torquentur, donec de crimine conuincantur.

u ¶ *Arguatur.* id est arguit accusetur.

* *Iniuriam.* hanc - Iuliariũ vide apud Capitolinum, & Vulcacii Gallicani in Marco.

* *Iniram.*] CAVE.

* *Post mortem.*

* *Serò.*

a Patris delicti filia nocet quandoque.

a ¶ *Comitetur.* Sic * ergo delictum patris nocet filiis: quod est speciale. Regulariter contrà: *vt l. de parric. l. sanctimus. & ff. de pœn. l. crimen. & ff. de decur. l. 3. §. de plus.* & illud, Pater non portabit iniquitatem filij, &c.

b ¶ *Sacramenta.* militaria. ACCVRS.

c ¶ *Supplicia. sic l. xxiij. dist. cap. quemadmodum.*

d ¶ *Denique.* Rationem hanc reddit Cicer. pro Sylla: quia in hoc crimine, non solùm culpa leuiuscula est: sed etiam contagio sceleris, si defendat reum: idem sic Cicer. *pro Rabir.* CVIAC.

e ¶ *Iniuriæ.* Sic & *l. de rescisc. l. si quis mo.* ACCVRS.

f ¶ *Minus iusturas.* Et not. quod ᵇ minus iuris fœminis, quàm masculis. Sed quid si matri commiserit factionem, nonquid pariatur filiis, vel filiabus? Resp. idem, quod in patre. ASO.

g ¶ *Non valeant.* ab eo tempore, in quo ratione factionem cogitauerint: vt *l. §. pœna.* quia videtur facere in fraudem, vt in eos bona confertur: per quod apparet, quod si aliud emanciparetur, & bona contulerat, quod non auferatur: vt *l. de bon. proscript. l. pœna.* & sic filiis † de filiis in portatione positis loquatur. ACCVRS.

h ¶ *Iure.* quilibet contractu: vt *l. ord. l. fin.* & sic est contrà *ff. de don. l. post contractum.* Sed fol. vt *l. de donat. inter vir. & vxor. Lex vxorio.* ACCVRS.

i ¶ *Si in ea conditione fuerint.* Id est, si non superiris secundò. CVIAC.

y ¶ *Donationis propter nuptias*, vel Sponsalitiorum iure. CVIAC.

b ¶ *Titulo donationis.* nam donationes * inter virum & vxorem crimen commissum collatæ in vxorem, non infirmentur, damnato viro ex hoc crimine: sed confirmantur: vt *l. 1. d. rev. de donat. inter vir. & vxor.* amittit tamen eas quoad proprietatem mulier, cùm nubit secundò: vt *l. de secunda nupt. l. fin.*

i ¶ *Absumitur.* id est finitur: quod multis modis contingit: vt *l. si de vsufruct. §. finitur.* Interim enim retinet mulier. ACCVRS.

k ¶ *Omnia ea.* scilicet filiis omnibus restituenda: vt *d. l. fœminæ.* ACCVRS.

l ¶ *Relictuas.* id est tradituras.

m ¶ *Ex hoc etiam.* Ergo

* Donationes inter vxorem collatæ in vxorem, non infirmentur viro damnato ex hoc crimine.

† Inclusa de fisco.

480/C.IV.K.5-4, 2333-2334
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Multa hic desunt Graeca constit.* Earum vna Pauli est, & Marciani Heraclii Imperator, qui quoniam Latini fuerunt, remanserunt. Constitutio Graeca periit: cuius tamen Epitome habemus *lib. 60. Basil.* eodem ferè sensu, quo quae traduntur in his legibus. CVIAC.

... vbi maritus cognoscendo solutam, non committat adulterium: de iure tamen canonico dicitur adulterium committere, vt probatur *in cap. transmissa.* & ibi hoc not. Abbas. *extr. de eo qui cogn. consang. vxor. suae & xxxij. quaest. iiij. cap. nemo. & cap. dicat.*

d ¶ *Facultatem detulisset.* nisi exceptione aliqua repellatur: vt *j. ead. l. ita nobis.*

ad Rationales missis rescripserunt. Dat. III. Non. Mart. a.

AD LEGEM IVLIAM ♯ DE ADVLTERIIS, & stupro.

TITVLVS IX.

A Crimine laesae maiestatis, quod maximum est, transit ad crimen adulterij & stupri. In adulterio est vir, & mulier aliena. In stupro vel vir, vel mulier non est: vel est vir, & mulier vacua. Dico in adulterio esse mulierem alienam, id est alij nuptam. Non dico virum alienum. Nam in viro alieno, qui fuerit cum muliere vacua, lege Iulia crimen, vt stuprum, non vt adulterium vindicatur. Nec enim lex permisit vxori aduersus virum accusationem adulterij. Ex quo efficit [illegible] in alieno matrimonio violato, mulierem publico iudicio adulterij accusationem instituere posse, nimirum quia nec illis sui iniuriam persequi potest. Alio iudicio publico mulier suam iniuriam persequi potest. Hoc iudicio neque suam, neque alienam. Vindicatur adulterium in muliere alij nupta, & in adultero, qui alij nuptam corrupit, etiam si vulgò se prabuerit agente marito, vt opinor, non agente alio. Alioquin vindicatio ex lege Iulia patet omnibus: ex lege Constantini quinque personis tantum, nisi iudicium sit vt inter quas maritus primum locum obtinet intra LX. dies vtiles, intra quos, nec serui mulieris & viri, & parentum eorum manumitti, vel alienari possunt. Multa verò in hunc titulum quaestiones cadunt, nec vlla lex est publicorum iudiciorum, qua à Iurisconsultis vigilantius tractata sit. De iure occidendorum deprehensorum. De poena adulterij. De mutra dote. De praescriptionibus, quae accusantibus adulterij obijci possunt. De ordine instituendae, & exercendae accusationis. De transactione habita inter reum, & accusatorem, & alia quadam magna ex parte iam à nobis profligata XX. Obs. CVIAC.

Vxor non potest maritū de adulterio accusare † nec vxorio iure: quia non cauetur in lege: nec iure extranei: quia mulier, h. d. textus cum gloss. secundum BALD.

I. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS AA. Cassiae.

PVBLICO † iudicio a non habere mulieres adulterij accusationem, quamuis de matrimonio suo violato b, queri velint, lex Iulia declarat c: quae cùm masculis † iure mariti accusandi facultatem detulisset d, non idem foeminis priuilegium detulit. PP. XIII. Kal. Augusti, Laterano, & Rufino Coss. *

Retinens vxorem, quam in adulterio inuenit, punitur vt lenocinio, si non inuenit: sed habet eam suspectam, h. d. Vel sic: Sciens punitur: non autem qui suspicatur. & facit pro recipientibus hominibus qui ad hoc vt puniantur, requiritur, quòd sciant, non quòd suspicentur. BALD.

II. Iidem AA. Cyro.

CRimen lenocinij e contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt, non qui suspectam f adulteram habuerunt. PP. Kalend. Iulij, Anulino, & Frontone Coss.

Serui mulieris, qua dicitur adulterium commisisse, & etiā patris eius pro eruenda veritate sunt torquendi: ideò intra sexaginta dies prohibentur manumitti, vel distrahi. Accusator tamen prius debet cauere de ipsorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in casu absolutionis subsecuta. SALYC.

III. Imp. ANTON. A. Iuliano.

NOn solùm g † verba legis Iuliae de adulterijs coërcendis: sed etiam sententia per quaestionem quoque seruorū h, siue ancillarum crimen admissum probare volentis i, ad eorū tantùm personarum ζ seruos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit k *: id est mulieris l, & patris eius, non naturalis: sed iusti duntaxat m, quos intra sexagesimum † diem ex dissolutione n matrimonij numerandū, manumissos ...

AD LEGEM IVLIAM de adulterijs a, & stupro.

Per ordinem maiora prosequitur crimina: & dicitur adulterium b propriè in nuptā, quasi transitio ad alterius torum, propter partum ex altero conceptum composito nomine: stuprum in virginem, vel viduam: vt ff. eo. l. inter liberas §. j. Incestus, cum consanguinea, vel affine: Inst. de nupt. §. j. & ff. eo. l. si adulterium cum incestu. & dic quòd leges huius tit. factae sunt ad legem Iuliam emendandam, supplendam, corrigendā, & interpretandā.

b ¶ *Iuliam. sic dicta ab Augusto, quem adoptauerat Iulius.* CVIAC.

PVblico iudicio.] CASVS. An vxor maritum de adulterio possit accusare, quaeritur? Et dicitur quòd non, vtroque lege Iulia de adulterio, quae in masculis solis locum habet.

a ¶ *Publico iudicio.* id est lege Iulia de adult. quod non publicum est: vt *ff. de publ. iud. l. j.*

b ¶ *Violato.* non dicit [illegible], si ergo soluto se innuit, planum est: quia à nullo de adulterio accusatur: vt *ff. eod. l. miles §. j. & xxxij. q. j. c. hoc ille. §. adulterium.* sed & si ad alterius vxorem accesserit, nec tamen tenetur huius mulieris, vel sui viri est violatum: sed viri adulterae: & sic nec tunc haec accusat, cum sit mulier, nec sui, vel suorum iniuriā prosequitur. [illegible] *non poss. l. de crimine.* & hoc de iure mariti. Sed an etiam iure extranei possit? Quidam quòd sic: sed dic quòd non, cùm dicas eam nō prosequi suam iniuriam: virum tamen dimittere potest, & lucrari donationem, & dotem: vt i. *de rep. l. consensu. §. cassa.* & sic etiam intelligendi sunt canones: vt *xxxij. q. iiij. cap. nemo. in princ. & quaest. v. cap. praecepit. & cap. praeceptum. & cap. Christiana.*

c ¶ *Violato.* Id est, si mulier dicat in se commissum esse adulterium, vt ait Graecus interpres: sed satius est, vt dicamus ob l. esse de maritorum mariti violatum connubij accusare non posse. CVI.

c ¶ *Declarat.* eo modo, qui sequitur: quae cùm, &c. & est talis ratio: quia cùm c permittitur viro, videtur prohibitū mulieri: arg. *ff. de iud. l. cum praetor.* Vel accusanti iure mariti permissu quasi de adulterio: sed haec non potest accusare iure mariti, quia maritus non est: ergo nullo modo etiam iure extranei, q. d. non potest accusare aliquando: ergo nunquam: sed maritus aliquando potest, secundùm IOAN. & sic generaliter ei concedi videtur: arg. *ff. de mil. test. l. ex militari.* ¶ Sed mirum est, quòd d vir non committit adulterium accedendo ad solutam: nec ab vxore adulterij accusatur, ad quamcunque accedit: nec dicitur suam iniuriam prosequi: & ideò est arg. contrarium *in auth. de nupt. §. si igitur. secundùm Theod. collat. iiij.* ACCVRS. Adeptus, quòd licèt de iure ci-

CRimen lenocinij.] CASVS. Si vxorem tuā in aliquo adulterio deprehendisti, & postea in matrimonio tenuisti: adulterio cōsensisse videris: vnde crimine lenocinij poteris accusari. ACCVRS.

e ¶ *Crimen lenocinij.* quod punitur a vt adulterium, & committitur multis modis: vt *hic, & ff. eod. l. ij. §. lenocinij. & ff. de minor. l. auxilium. & j. ead. l. castitati. & l. de condict. ob turp. caus. l. mercalem.* ACCVRS.

f ¶ *Non qui suspectam.* si tamen potest obumbrare b patientiam suam praetextu incredulitatis: vt *hic, & j. ead. l. fin. & ff. eo. l. ij. §. lenocinij. in fine. & l. mariti.* ¶ Et nota quòd sine c accusatore punitur vir de lenocinio, si vxore rea facta, mariti lenocinium detegatur: vt *ff. eo. l. ij. §. si publico.* ACCVR.

NOn solùm.] CASVS. Tam ex sententia, quàm ex verbis legis Iul. si maritus velit vxorem de adulterio accusare, poterit seruos, vel ancillas vxoris, vel patris eius torqueri, vt eruatur veritas, & intra lx. dies computandos à die dissoluti matrimonij: & hoc in primo. nec manumittentur, neque alienabuntur. & hoc in secunda & si in quaestione serui deciderint, vel deteriores facti fuerint: absoluta muliere cauebit maritus de aequi idoneis reddēdis, & hoc in tertia. VIVIAN.

g ¶ *Non solùm.* Haec duo verba absunt à manuscriptis, nec ea agnouit Accurs. CVIAC.

g ¶ *Verba.* id est non solùm verba: sed etiam sententia. nam d quandoque in aliquid verba & sententia consonant: quandoque verba tantùm: quandoque sententia tantùm: vt patet in Macedoniano. Tu dic quòd verba pertinent tantùm ad eos, quos hic nominat: sententia etiam ad alios, quos dicemus. sic haec dictio, tantùm, ad verba tantùm respicit.

i ¶ *Sed etiam.* Id est, quin etiam, vt & *in l. 3. §. vlt. de con. sacrarum largit.* Cicer. *lib. 4. ad Attic.* Amissimus sanguinem: sed & spiritum ciuitatis. *l. iij. ff. de diuers. temp. praescript.* CVIAC.

h ¶ *Seruorum.* non solùm alijs probationibus.

i ¶ *Volentis.* scilicet legis.

ζ ¶ *Personarum.* Hoc tantùm procedit in adulterio, non etiam in stupro. CVIAC.

k ¶ *Comprehendit.* comprehendit dicta lex, cuius verba tamen non habemus.

l ¶ *Mulieris.* de adulterio accusatae.

m ¶ *Iusti duntaxat.* siue sit iustus e de naturali, & ciuili iure: siue ciuili tantùm, vt adoptiuus.

n ¶ *Ex dissolutione.* quae f fit per diuortium, & quam opus est fieri antequam incohet accusationem: vt *j. ead. l. cum.* Sed & si morte,

a Vide Bossi tractat. de raro dammato, & peccatis. 33.

b Adulterium, stuprum, & incestus, quid significant.

† Vide Tiraq. ad leges connub. [illegible]

† Sic eicitur [illegible]

† Comparatione D. Aug. de hac inaequalitate. Vxor an possit maritum de adulterio accusare.

* alias, PP. XII. Kal. Iul. Anulino, & Fronto. Coss.

c Permissum vni, est in vno in altero, [illegible] alteri prohibitum videtur.

d Adulterium iure ciuili non committit maritus ad solutam accedens, neque eo nomine adulterij accusatur ab vxore.

a Lenocinium punitur: vt adulterium.

b Accusatur ob connnuō cogitat maritus vxorem, quam suspectam adulterij habet.

c Sine accusatore interdum quis puniri potest.

† lunge l. [illegible] ff. qui & à quib. manum. Cons.

d Verba, & sententia legis interdū inter se concurrunt, interdū non concurrunt.

* deprehendit.

† Id est diem nullus post diuortium.

e Iustus pater dicitur, qui vel ciuili tantùm iure, putà adoptione, vel naturali, & ciuili iure simul pater est.

f Matrimonium soluitur diuortio, morte, bona gratia, deditio.

480/C.IV.K.5-4, 2335-2336
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mone, vel bona gratia, vel ex delicto viri solutæ matrimonium, esset manumissio: vt *ff. qui, & à quibus, l. fin. §. maritus.*

a Servi an fiat pro adulterio deregulis verquendi.

a ¶ *Probabit.* per hoc ergo probatur, quòd ea *, quæ domi b fiunt, per talos possunt manifestari: vt *ff. de repud. l. convenio. §. fin. eorum aliter.*

b ¶ *Domina.* scilicet domina, vel patri eius.

c ¶ *Servum absolvimus.* malitiis fellitet accusatur, non alioquin: vt *hic, & fin. l. si postulaverit. §. si non.* ¶ Vltimò notandum quòd tria dicit hæc lex: servos † torquendos, & non manumittendos, & damnum emendandum. Circa primò dic, quòd servi adulterii, & patris eius torquentur ex verbis, & sententia. Item ex sententia servi adulteri, & patris: sed propriè vbicunque fiet: patris, si fiat in vita adulteræ, vel adulteri: vt *hic, & ff. ad. l. si postulaverit. §. adulteri, & ff. qui, & à quibus. Longè vt.* ¶ Tit. j. l. ſ. Item servi accusatoris: vt *ff. eo. l. si postulaverit. §. sed & servi.* Item servi matris mulieris, & aui dari ad vsum mulieris: & hi omnes prohibentur manumitti, vel alienari intra 1x. dies à die diuortij: vt *hic, & dict. l. prohibit.* Item torquentur servi etiam extraneorum, qui in vsu fuerit mulieris, vel etiã si non fuerit, secundùm alios, si modò aliquid veritatis fetiantur: vt *ff. eo. l. si postulaverit. §. diuus autem.* Sed si servi patris: ficut extranei, ita demum torquentur, si fuerit in vsu mulieris: quæ ergo erit differẽtia inter extraneum, & patrem? Respond. quia extraneus matrimitere quando voluerit potest non nisi post duos menses. Item & circa primum dit, quòd vt liberè verum dicant, servi publicantur, & à dominis non possunt eripiuntur: & hæc sit poſt quæſtionem, priùs non: cùm publici non torquentur: sed extranei non publicantur, cùm nõ habeant, cui gratificentur: vt *ff. eod. l. si postulaverit. §. iubet, & §. verò.* debet tamen fiscus pretium dare domino, secundùm loco. quando absolutus: vt argum. *T. quibus ex caus. fiscus, pro pram. l. j.* & sic est speciale servum torqueri in caput domini: vt & *T. de quæst. l. ij.* ¶ Super vltimo quæsito, quare esset pro deteriorẽtione, cùm publici fiant, & fiscus præstet æstimationem, vt dicit? Respondeo, fiscus præstat solummodò, quod tunc venit, & rapitur vsuc; vnde deterioratio ab alio est emendanda. Item ex totum damnum deteriorationis servi tenti accusatori seu absoluto dat? Dicunt quidam dimidium, & aliam sibi computet: quia & pro eo est socius: vt arg. *T. de reb. cred. l. generaliter. §. hic de præsentibus.* Vel potest distinguitur extraneus accusatur, aut dominus, aut socius. primum emendatur ab vtentur mediatus. Vel secundùm alios vnd simpliciter, vt sic habetur *simpliciter d. l. si postulaverit. in prin.* In secundo quando dominus accusatur, in totum emendatur domino absoluto: vt *hic, & ff. eod. l. si postulaverit. §. si non.* In tertio in duplum domino emendatur: vt *d. l. si postulaverit. §. fin. & ff. de calumn. l. fin. & T. de calumn. dominis. & hic.* Vel ex stipulatione, & interpolita est: vel conditione ex lege petantur: vt *ff. eod. l. quod ex his.*

Gracchus.] CASVS. Numerius deprehendit Gracchum cum vxore sua adulterantem, & occiditur propter hoc aliquam pœnam sustinere debeat, quæritur? Et distinguitur, an fuerit talis, quem licuit interficere, & non punietur ut sicut, & in exilium mittetur. VIVIANS.

d ¶ *Gracchus.* adulter.

e ¶ *Numerius.* maritus mulieris.

f ¶ *Quòd poterit:* quia villa erat persona, & humilis adulter, & in domo fuerit est mariti, & non adulteri, vel alia vt *ff. eo. l. mariti. §. & l. si adulterium. §. imperatores, & ad leg. Aquil. l. qui occidit.* At patet: certissimè occidit in rebus venereis deprehensam & in sua, & quasi domo, dummodò & filium occidat, vel per eum non fiet: vt *ff. eod. l. patri. & tribus legibus sequentibus. & Lnibell.*

Codex.

† Adulterer ex tempore Diuali, & Basi. in *Cod. si. l. j. §. mandat. ff. de mortuo.* quod illo casu mandantur occidiri non eiusdi pœnam legis.

g ¶ *Quod legitimè.* Licit et *leg. 11. tabul.* adulterum deprehensum in actu occidere, *l. quod ait ff. eodem.* Demosth. *contra Neæram*, & Lysias *contra Eratosthenem*, Val. *lib. 6. cap. 1.* Honoratius 2. *fin. Satyr. 1.* Martialis 3. *Epigram.* Cassiodorus *lib. 1. variarum, cap. 11. 12. 13. in legib. Bainuariorum, & Longobard. tit. 8.* Denique legibus Neapolitanis, *lib. 3. tit. 1.*

CYIAC.

g ¶ *Nullam pœnam* *, vt & *T. de admin. rerum. l. fundi mun. j. & ff. de reg. iur. l. nemo damnum.* Sed arg. contrà *T. de secun. nupt. l. j. & in auctem. de rapt. & ea. quæ pa. §. fin. eod. lib. & T. de rei vin. l. quotie. & ea. res. vel ea. res. con. l. j. & T. ad leg. Iul. l. j.* Item & notanda contrà quod meretur pœnam, quòd non est legitimè fabi: vt *ff. de his, quæ pœnæ, sing. l. j.*

h ¶ *Præfandum est.* Sic h ergo parcit in atrocitatibus sed hoc idem, quia patri est hoc permissũ: aliis contrà *ff. de reg. iur. l. ad eo.*

i ¶ *Homicidium.* quia adulter non erat villa.

k ¶ *Dolor.* ¶ nota quòd iustus dolor aliquid excusat: vt *ff. ad leg. Corn. de sicar. l. j. §. fi. & ff. ad. l. ff adulterium. §. imperatores.* ¶ Item & tempus facit: vt *hic, & ff. de pœna. Lex falda. §. j. & §. tempus. & T. vt lex cuiusque. l. j.* Sed arg. contrà *T. de transact. l. non mirum.*

l ¶ *Incesilium.* cùm aliis debeat occidiri: *Infra. de publi. iud. §. item lege Cornelia.*

a Legitimè fiunt pœnam non meretur.

† Simpliciter non cum incrimine. Clarus *q. fin. §. adulterium, in f.* ¶ Quòd quia facere potest per fiscum, hoc facere etiam potest per milites: sed hoc necessariò arg. huius legis: facit *l. rescriptum, ff. de fideiq. mis. l. cum. prud. C. de l. vi. fundum. ff. de in. ve.* addit Marcellus. *sing. 175.*

m ¶ *Adulterer.* Diuali, & Basi. in *Cod. si. l. j. §. mandat. ff. de mortuo.* quod illo casu mandantur occidiri non eiusdi pœnam legis.

A Dulter † post quinquennium, quàm commissum adulterium * dicitur, (quod continuum numeratur) accusari non potest *, eâque præscriptiones legibus seu datas auferri non oportet *. PP. Idibus Iun. Maximo II. & Æliano Cos.

Maritus potest accusare adulterum intra 1x. dies vtiles: quibus elapsis admittitur in reliquum tempus ad accusandum iure extraneri: & quando accusat, est habenda quæstio de servis. h. d. Vel sic: *Si habeas duo iura, perdis vnum: admittitur ad reliquum. h. d.* Vel sic: *Qui non admittitur vt vir, admittitur vt extraneus.* BALD.

VI. *Idem a. Sebastiano.*

IVce ¶ mariti ? adulterij accusare volenti, sexaginta continue quinquennio à die commissi adulterij posit adulterium accusare, quæritur? Et dicitur quod non. non enim exceptio temporalis, quæ ratione datur, ei debet nocere. VIVIANS.

n ¶ *Adulterium.* idem si de lenocinio, vel stupro, aliòve capitalio huius legis accesserunt: vt *ff. eo. l. mariti. §. hoc quinquennium.*

o ¶ *Accusari non potest.* in adulterio est planum, nisi in duob. casibus: quando se non potuit intra hoc tempus quia incepit ab adultera tantùm: vnde inter in non poterat bene accusare. Item & quando hic ab alio accusabatur, qui posset incoatum est prosecuti: vt *ff. eo. l. ij. & l. quinquennium.* & nisi per vim sit facta fiuprum: vt *ff. eo. l. mariti. §. fin.* sed in c adultera præscribitur sex mensibus, vel dies computandis in nocturn à tempore discretij facti à primo: in vidua à tempore commissi criminis: & est ratio: quia quæ facilius accusatur, vt vidua, facilius præscribit à die commissi criminis: vt *ff. eo. l. mariti. §. sex menses. & ff. ad Turpil. l. j. §. accusationem.* non tamen vt sex menses vtiles excedant quinquennii illi quo adulter præscribit à die commissi criminis: vt *ff. eod. l. mariti. §. præterea.* & dico ex his sex dictis, vt accusat vir iure mariti quamquo et iure extranei: vt *l. ad. pœna. & ff. eo. l. ſ. mariti* *. *§. extraneus.*

p ¶ *Non oportet.* si modò proponatur, antequã nomen accusati, vel accusatur inter eos recipiantur: vt *ff. eod. l. ſ. maritus. §. præscriptiones.* vel ille §. intelligitur specialiter in quibusdam, vt lenocinij non in his.

Vir mariti.] CASVS. Maritus adulterũ intra 1x. dies vtiles iure mariti ipse accusare nec timeat accusari de calumnia, si probat: quod facile erit sibi probare, sc. per quæstionem seruorum. VIVIANS.

q ¶ *Iure.* Id est, vt præferatur ceteris in accusatione. & vt accusat sine inscriptione, *l. quamuis. q. infra eod.* vt ide ibi non. CYIAC.

r ¶ *Mariti.* Maritus * accusat iure maritiſed & pater mulieris: *ff. eod. l. ij. quinc. ejus. §. ex senatusc.* vt tamen præferatur vir, nisi sit infantis, vel colludatur: *ff. eod. l. ij. §. fi. & Liy.* & erit hoc iustius præsiliũ in accusandoquia sexaginta dies habet vtiles, in quibus præferat ceteris alis: & sine metu calumniæ. & etiam ex sola suspicione potest vxorem ream facere, & sine inscriptione: vt dixit P. vt *ff. de minoribus. l. auxilium. & infra eod. l. quamuis. q.* Post hoc admittitur quilibet, & prædicti etiam admittantur ante alios vsque ad quinque menses, & quando plures venerunt, iustior præferatur, & sic etiam seruo vir admittitur: vt

a De præscriptione tempo. & Dipsum. *ff. de præscrip. ver. 1.*

r Mariti quidem iure extranei accusat vxorem de adulterio.

480/C.IV.K.5-4, 2337-2338
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

bis, & ff.ead. l.9. §.fin. & l.fi maritus. j.§.extraneis. & l.si. eum. §.pen. Sed videtur quod non eadem poenam calumniæ: vt *ff.ead. l.si. enim. §.fin. & l.pater.* Sed refert, sint in euidenti calumnia, vel non: argum. *ff.qui accus. non poss. l.9. & ff.de his, quibus vt indigni. l.mater.* 2. Vel prædictum priuilegium: scilicet sine metu calumniæ accusare, tantùm viro detur, non patri: vt in contrariis, sed extera dantur patrifiscilicet vt pœniteant alii, & hoc quia propensiori dolore facit vir vt *ff.eo. l.j.§.fi simul.* 3. Vel dic, non euitant poenam calumniæ, quando vltra sexagina dies accusè, vt in contrariis: *sed* ante sic, & secundum hoc exponè legem illam, in, cuius ope accusat: id est, accusare sol. ante. Acc.

a ¶ *Sexaginta dies viles.* Vide c. 13. *de probat.* Sic Cornel. Tacit. *lib.* 12. sexaginta dies ad confultandum datos, dum loquitur de Vilpilia vxore Titidij Labeonis. CVIAC.

a ¶ *Eius.* fellicet iudicii adeundi: vnde etiam feriati erdant *, si copia fuerit adeundi: *ff. ead. l.miles. §.sexagenas.* & etiam sexagesimus in his computatur: & à die commissi criminis numeratur: vt *ff.ead. l.pater. §.j.*

b ¶ *Intra extraneis.* intra quatuor menses viles, vt non excedant quinquennem continuos: vt *ff. ead. l.si maritus. j.§.extraneis.* & sic præscriptione sex mensium vtilis mulier defraudatur vt not. *l.j. pen.*

c ¶ *Conflicto accusatori.* Id est, qui bona fide accusat. CVIAC.

d ¶ *Nocuerit.* Opponenda *l.si. enim. in §.fi. eod.* CVI.

e ¶ *Non debet.* id est, non timeat, quòd de ea calumnia obtemperat, si modò probauit, quod erit ei facile: nam, Sic. *d* ¶ *Eodem modo.* quo & ante 1. die finitus. ACCVRS.

Deinde.] CAIVS. Si iure mariti quia possit accusare propter violatam virginem, quæ vxor nondum fuit, quæritur? Et dicitur quòd nonnisi sponsa fuisset. Si verò ipsa de violentia conqueri vellit: authore curatore suo hoc faciet. VIVIAN.

f ¶ *Iniuria non est.* velut maritus de adulterio: sed de stupro sic, qui quibus aliquem *ff. ead. l.si vxor. in princ.*

g ¶ *Sponsa eius.* nunc enim iure mariti accusabit: & forsè vt * de adulterio: cùm nondum matrimonium, neque spem * matrimonij violare permittatur: vt *hic, & ff. ead. l.si vxor. §. denique.* & *ff. de iniur. l.item apud §.fin.* cum alij possea nupsi esset, quia tunc non esset spes matrimonij: vt *ff. ead. l.miles. §. quærebatur* quæ est contrà.] vel vbi vxor esset non poterat propter attorem: vt *ff. ead. l.si vxor. §. fi minor.* quæ est contra. Alij hic dicunt quòd aliis nullo modo accedet, nisi quando est sponsa: & tunc vt sponsam, non vt vxorem, per distum legem *ff. vxor. §.fi minor.*

g ¶ *Iniuriæ suæ.* alia enim non audiret minor xxv. annis. vt *ff. ex. l.fi maritus §.lex Iulia.* Sed accusari potest pubertatem potest, non prius: vt *ff. ead. l.fi minor.*

h ¶ *Curatoribus.* vt *hic & de audito. post §.1. eiusdem.* de concubina autem stupenda, dic vt *ff. ead. l.fi vxor. in princ.*

Res.] CAIVS. Adulterum, & adulteram ex posse maritus eodem libello accusare, quæritur? Et dicitur quòd non *d.*

i ¶ *Adulterij.* scrut in crimine incestij: vt *ff. ead. l.qui pupillam. in fin. & l.vnica §.sacrilegi.*

d ¶ *Dum.* At incestus duo rei simul fieri possunt. CVIAC.

k ¶ *Mœrem. & fœminam.* id est adulterum, & adulteram.

l ¶ *Ex eadem causa.* vt *ff. ead. l.fi maritus. 9.§.fin. & l.vnica §.dicat. & l.nihil. §.penult. & fin.* Ex diuersis enim potest, vt quia vnus adulterium commisit, alter domum perdiuit: vt *ff. ead. l.nihil. §.fin.* ¶ In aliis autem criminibus ex eadem causa [1] fieri lex Iulia de pudicitia [m] vetat *: sed ordine * petagi vtrosque licet. PP. Idib. Iunij, Iuliano II. & Crispino Coss.

Pœna per definitionem impositæ, est perpetua. Et qui duxit damnatam de adulterio, vel reduxit: intelligitur esse ioco, & punitur crimine lenocinij. BALD.

IX. *Idem A. Proculæ.*

CAstitati temporum morumque consulit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis [p] legitimis perseuerare. Qui autem adulterij damnatam [q], si quocunque modo [r] pœnam capitalem euaserit [s] †, sciens duxerit vxorem, vel reduxerit: eadem lege ex causa lenocinij punietur [t]. PP. VII. Kal. Februar. Iuliano II. & Crispino Coss.

Dari pecuniam vt euadat ab accusatione adulterij, & accipere pecuniam pro comperto stupro, pœna legis Iuliæ coërcentur. BALD.

X. *Idem A. Demetriano.*

DE crimine adulterij pacisci non licet [u]: & par delictum est accusatoris prævaricatoris [ζ], & refugientis [θ] veritatis inquisitionem. Qui autem precium pro comperto stupro [ι] accepit, pœna legis Iuliæ de adulteriis tenetur [κ]. PP. V. Nom. Maij, Fusco, & Dextro Coss.

Iure illo maritus vxorem, quam retinet in matrimonio, non accusat de adulterio: sicut de iure nouo. Et si non probet, similiudine supplij debet affici. SALVG.

[1] ¶ *Capitalem euaserit.* principis [d] indulgentia.

[m] ¶ *Punietur.* eam tamen amodò accusare non potest: vt *ff. ead. l.fi vxor. §.fin.* ACCVRS.

De crimine.] CAIVS. An marius cum adultero de crimine adulterij possit transigere, quæritur? Et dicitur quòd tunc & qui est delictum prævaricatus, & transgressis aliquo accepto, & dato: qui verò pro comperto stupro aliquid accepit, lege Iul. tenetur.

[n] ¶ *Parisi non licet.* nullo modo: distingue tamen vt] *ff. ead.* Azo.

[ζ] ¶ *Prævaricatoris.* id est, qui verum occultat. CVIAC.

¶ In accusatore: eorum legi potest: vt sine posses prævaricetur, sine desistit, idem sic. Vel primum in accusatore, secundum in eo: sed neutra placet: quia secundum primum refugere non esset prævaricatio: vt *ff. de prævaric. l.j. in princ. & §.fin.* Dic ergo transgressis *, & prævaricatus fieri similiudinem. Azo. hoc modo par delictum est accusatoris prævaricatis, & aliquid à reo accipientis, & ipsius rei refugientis veritatis inquisitionem dando aliquid: nam cali transactione prævaricatur ille habetur, & vt adulteri ponitur, & pro confesso habetur. Et dic quod * est prævaricari, vt *ff. ad Turpill. l.j.§.j.* Sed huic legi est contra. *ff. ead. l.fi maritus. §.fi negauerit.* & aliæ plures, quæ eodem modo contradicunt. *ff. de transact. l.transigere.* & ibi solui. ACCVRS.

[θ] ¶ *Stupro.* id est, adulterio. CVIAC.

[ι] ¶ *Transiuit.* vt *ff. de min. a. annis. §.fin. & ff. quod met. caus. l.iii* quidem

a ¶ Libellus vtilis die feriato datur potest, *l.miles. §.sexagenas. & ibi notat. & in l.antiquum. §.* quod *§.per vigintiduo. de statu. hom. l.* Perdiuiam *eod. l.1.* Dynam *ad rubr. de in iur. vocan.* & excepta vopemi, Bart. in *d. §.fi. antiqua. ampliat. glos. l.de sepulchrum. eod. tit.* Ligum libelli esse de prouidentia, non de tempore indici: sed *gerti.* Bart. in *rubric. de in iur. vocan.* Cifil. in *d. §. de indicij non quem. de probat.*

b Dumo.

c vt adulteri accusare possint ad, qui spolium nolint violare, nisi alio pœna propria sit, non vxor esse non potest propter matrem.

d Spem matrimonij violari non licet.

e Maritus à accusatore ad indigendi potum temporaliter licitus è ad vori separatio ad: nunc enim potest fieri ac diuisio in eodem libello, secundò in glos. *§.j.l. Rutiliæ, adde Romanæ frugal. 17.n.*

f Dum. At incestus duo rei simul fieri possunt. CVIAC.

g Adulteri. id est, adulterio.

h Dumo.

i Stupri, vt adulteri damnatam vxorem ducere non licet.

k vel fugitiui, rebus circumdari videtur Cuiac. in l. Imperatores. *ff. de iur. fi.*

l Pœnam capitalem principis remittere potest.

m Transigentis de adulterio, & accusatoris prævaricatis similiudo.

n Punitur quid.

480/C.IV.K.5-4, 2339-2340
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quidem & ff. ord. l. mariti. & T. de condiff. ob rem. caus. l. mercatom.

a ¶ *Narnaus.* Leg. Norbiano. CVIAC.

Crimen.] CASTR. Maritus an poteſt accuſare vxorem ſuam de adulterio, ſi eam retineat in matrimonio? dicitur quòd non. VIVIAN.

b ¶ *Non poſſe. Ad ex Nouell. 117. hoct.* CVIAC.

1 ¶ *Dubium eſt.* ſed nec adulter accuſari poteſt, niſi demò facto diuortiorum *ff. ad L. Iuliam. §. vtſi lenoni.* ab extraneo autem poteſt, ſi primò vitam lenocinij arguat: non aliàs *ff. ad. L. Cornelium falſum. §. j.* quia poteſt extraneus, conſtante matrimonio, ſcilicet ſecùlo, non primo. Iam enim denuò nupſit: ſed hodie etiam conſtante matrimonio poteſt vir vxorem accuſare: vide lege orth. *ſed non,* &c. quæ eſt *in corp. auth.* vt *ſic. mat. & auia. §. quia verò plurimus. coll. viij.*

Sed non.] CASTR. Authenc. corrigit l. Coll. quia maritus poteſt retinere poſt adulterium vxorem ſuam, & poteſt eam accuſare: & ſi probauerit, repudiabit eam: ſi non, fallitur habit eam poenam, quam paſſura eſſet mulier, ſi maritus probaſſet.

a Adulterijs cedari poteſt vxor etiã conſtante matrimonio.

b ¶ *Debet* & dotem, & donationem hauerit: & plen. ſi filij non ſint: vt in corp.

c ¶ *Poſſet.* ex hac eſt cauſa poterit ei mittere repudium, & lucrari donationem, & dotem: vt *in corp. §. vir de adult.*

Et. §. crimine.] CAIVS. Licèt adulter condemnatus fuerit, neque relegatus non propter hoc mulier, cum qua dicitur adulterium commiſſum, ſi non accuſatus, poenam, aut infamij notam ſuſtinebit. VIVIAN.

d ¶ *Damnatus reſtituetur.* An non damnati debuit capite? Dicendum ita cum damnatum eſſe, vt aliquo modo capitis poenam euitarit, iuxta *l. 9. T. hoc tit.* CVIAC.

d ¶ *Poenis.* ſed abſolutio proderit: vt *ff. ord. l. denuntiaſſe. §. fl.* ¶ Sed an maſculus b, ſi deprehendatur, erit infamis? Reſpon. non. ſecundùm Ioan. licèt ſecus in fœmina: vt *ff. de rei. auct. l. paſſim. §. qua in adulteria.* ACCVRS.

e ¶ *Et accuſaret.* Qui adulterum peregit, qui & adulteram ſecùs peregiſſet, ſi viriſet quamuis hoc non ſit neceſſarium: efficit tamen vt dicamus infamem non eſſe adulterum. CVIAC.

e ¶ *Proponas.* facit *ff. ad. L. denuntiaſſe. in fi. & l. ſeq.*

Adulterum.] CASTR. Si poſt accuſationem adulterij incipit abeſſe: non idèo minus abſens inter nomina reorum recipi poteſt. VIVIAN.

Codex.

XI. *Idem A. Narnaus* a.

CRimen adulterij maritus retèta in matrimonio vxore inferre non poſſe 1, nemini dubium eſt b. PP. Kal. Septemb. Alexandro II. & Marcello Coss.

IN AVTHENTIC. VT liceat matri, & auiæ. §. quia verò plurimas. coll. viij. conſtit. fin.

SEd nouo iure poteſt, & ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur, tunc repudium mittere debet c, & in ſcriptis eam accuſare debet. Si verò illatam adulterij accuſationem maritus non probauerit, illis ſubiiciatur ſupplicijs, quæ eſſet paſſura mulier, ſi accuſatio comprobata fuiſſet d.

Sententia lata contra adulterum, non offert, nec infamat adulteram. Vel ſic: *Condemnatio vnius ex pluribus, qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri.* BALD.

XII. *Idem A. Baſſo.*

ET ſi crimine adulterij damnatus reſtitutus e, non eſſet, vt proponis: ſi tamen ſoror tua, cum qua adulterium commiſſum dicebatur, non eſt accuſata, nec pœnæ, nec infamiæ ſubiici poruit d: & multò magis cùm & accuſatorem A vita eſſe functum proponas f. PP. Kal. Iun. Sabino II. & Venuſto Coss.

Adulterè in abſentia poteſt recipi inter reos. BALD.

XIII. *Idem A. Sylvano.*

ADulteram, ſi poſteaquam crimen contra eam a inchoatum eſt 1, prouinciam b exceſſerit c, etiam abſentem inter reos d recipi poſſe, exploratiuris eſt. PP. Non. Mart. Attico, & Petextato Coss.

Non poteſt ſuam mutationis iniuriam à nupta, niſi denunciatio præceſſerit: & ibi adulter debet puniri, vbi eſt commiſſum adulterium. BALD. Vel ſic: *In qua prouincia mulier adulterium commiſit, ibi accuſari debet, nec ab ea incipitur, ſi alteri nupta reperiatur, niſi denunciatio legitima nuptiæ præceſſerit.* SALYCET.

XIV. *Imp.* GORDIANVS A. *Aquilæ.*

SI dum in tuo matrimonio vxor tua eſſet, ſe adulterio polluit: in ea prouincia, in qua idipſum factum eſt a adulterium, more ſolito f b perſequi debes. Nec enim ab ea, quæ iam nupta 1, & adulterium paſſa c eſt, exordium accuſationis ſumi poteſt, ſi denunciatio criminis nuptias non præceſſit d. PP. Non. Decembr. Gordiano A. & Aquila Coss.

Contra adulteram non poteſt procedi in abſentia: & remiſſo, quæ ſit in delictis, non debet fieri ad iudicem incompetentem: ſed ad iudicem vbi. h. d. eſſa lex cum auctore. hic poſita ſecundum BALD. Vel ſic: *Abſens non poteſt accuſari, vt poſſit ſuper cauſa procedi: nec reus teneatur ſequi forum accuſatoris. Et occupato reipublicæ cauſa, non currant tempora accuſatori profinita.* SALYC.

XV. *Idem A. Hilario militi.*

SI quondam vxor tua, antequàm a crimine adulterij accuſaretur, prouinciam exceſſit: neque abſens accuſari poteſt b, neque in eam prouinciam, in qua ſtipendium facis, tranſmitti iure depoſcitur c. Sanè cùm per occupationem militarem nò licuerit, accuſare eam ſolenniter poteris. Nec enim tempus, quo muneribus militibus occuparis, vindictam tibi, quam maritali dolore percuſſus depoſcis, debet d auferre. PP. IV. Idus Mart. Attico, & Prætextato Coss.

IN AVTHENTIC. VT nulli iudic. §. ſi verò quis. coll. ix. conſtit. ix.

Abſens accuſare legitimè eſt concedendum: & ea non venientes, procedetur vt à iure permittitur, & in delictis ſi commiſſa ad locum, vbi quis deliquit: quod ſi iudex loci, vbi reus degit, facere neglexerit, puniatur ipſe, & eius officium forma, & pœna hic ſcripta. SALYCETVS.

SI verò criminis commiſſi occaſione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit, in qua deliquit: iubemus legitimis edictis à iudice vocari eum: & ſi non audiat, illa in eum procedere, quæ noſtris legibus a ſunt definita.

a ¶ *Poſt pudor crimen contra eum.* l. per licem contestatam. CVIAC.

b ¶ *Inchoatum eſt.* per litis contestationem.

c ¶ *Reuerſeris non reipublicæ cauſa: vt ff. ord. l. f. mariton. §. §. legis.*

ADDITIO. In qua delata eſt, & ea poſtulata. CVIAC.

h ¶ *Iuxta reus.* hoc habet poſt litem contestatam. ¶ An autem condemnatus, dici l. *de accuſ. l. abſentem.* & facit *T. ord. l. quamuis.* j.

Idem.] CAIVS. In ea prouincia, in qua adulterium commiſſum eſt, debet maritus crimè adulterij perſequi: & ſi ante denũtiationem factũ à marito, alij nupſerit cum eo ra, ſed à marito incipies. VIVIAN.

i ¶ *Factum eſt.* quia qua in prouincia, &c. vt & T. *vbi de crim. agi oport. auctorem. qua in prouincia.*

k ¶ *Mox ſolet.* medio ſolito, vt ſcil. prius accuſetur adulter. CVIAC.

k ¶ *Solet.* diuertendo ſcil. prius ab eam *L. ord. l. crimen.* Item & cauſa incipit ab adultera: & hoc ſubiicit, nec enim.

l ¶ *Nupta.* ſecundo vino. ACCVRS.

m ¶ *Adulterium paſſa.* apud primum virum.

n ¶ *Non praeceſſit.* in cauſa, etiam ſi non precedat denunciatio: vt *ff. ad. l. ſi quis adult. in princip.* & facit *ad l. T. ord. Lucrin. in fin.* & repete hic, quod ibi diximus.

Si quondam.] CAIVS. Mulier accepta accuſatione de adulterio, corpit abeſſe, abſens accuſari non poteſt: neque in prouincia, in qua militat maritus, tranſmittenda eſt. Si verò maritus, qui militiæ cauſa aberat, intra ſtatuta ſtipora vxorem accuſare nò potuerit, an ei currant tempora, quæritur? Et dicitur quòd non. VIV.

¶ Colligo *l. 11. T. eo. Cvi.*

o ¶ *Antequàm.* ſecùs ſi poſtea *T. ord. l. adulterod.*

p ¶ *Poteſt.* vt *T. de accuſ. l. abſentem.*

q ¶ *Depoſcitur.* cùm reus fuerit accuſatoris nò ſequatur: vt *l. de iuriſd. omn. iud. Liuio ord. nom.*

r ¶ *Debet.* quia vtile eſt repetere *ff. ord. l. mulier. §. quidam. & T. in. l. de commiſſis. & ff. quib. ex cauſ. in. §. quæ.* & poteſt hic, vel ſupra legem, *adulteram.* legere *auth. ſi verò criminis.* &c. quæ eſt, vt *auth. indici. §. ſi verò quis comprehenſorum. coll. ix.*

Si verò.] CAIVS. Lex Cod. dicebat, ſi inchoato crimine mulier ſe ſubtrahit, nihilominus nomen eius recipitur inter reos. Authent. verò ita dicit, quod ſi mulier inchoato crimine ſe ſubtrahit, vt inpetiatur cognitio criminis, debet citari, & de loco ad locum transmitti: vt ita de crimine cognoſcatur, & ceiam punitur. VIVIAN.

f ¶ *Noſtris legibus.* vt requiritur, & bona eius annotentur: vt *ff. de regula. iur. l. j.*

a ¶ *Transf*

a Maſculus in adulterio deprehenſus non ſit infamis.

b ¶ *Prouincia.*

a Forsan adulterij reus non requirit.

480/C.IV.K.5-4, 2341-2342
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Transiuerit*. hic est arg. contrà *ff. de iudic. libero. abfuer. §. i.* Solue, speciale est in delictis: vt *hic, & T. vbi de crim. agi oport. l. fi. & in auth. vt iudices sine quoque suffragio. §. nec sistantur. colat. §.* & idem vbicumque certa poena cognitio mandatur, vt prædicit *T. ne lic. pul. §. & vbi quæ de contub. vel adulterii. l. fin.* sed in contractibus & ibi non inuenitur, bona, quæ ibi habet, possidentur: non tamen omnia reducitur, si alibi verè maritibi habet forum, vel domicilium: sed & aliàs latiùs, poteri idem, quod in crimi nalibus dici. Vel dic vt in contrario notani. ADOTTVS. Quid iuris sit in contractibus, vide *in cap. Romanæ. §. mutuabunt. de for. compet. lib. vi.* Et videas citra materiam illius authent. *glos. in verb. de. more. in clausul. pafsuratio. §. quod si punitis. de. ver. iudic.*

Relinquat.] CAPIT. Maritus & corpit accusare suam vxorem, & velit desistere, imperabis hoc à iudice: alioquin & simpliciter desistat, scilicet nulla impetrata abolitione, pœnam deferre accusationis non existabit, nec de cætero ex lege Petronia ad accusationem admittetur. VIVIAN.

a Abolitio est licentia desistendi: vt in Turpilianum non incidat.

b ¶ *Abolitionem.* id est *a*, licentiam desistendi: vt in Turpilianum non incidat.

c ¶ *Cuius officio.* Id est, apud eius officiales. CYIACVS.

d ¶ *Senatusconsulto.* Turpiliano. ADOTTVS. Scilicet Turpiliano, quo irrogatur pœna quinq; librarum auri in delitescentem. Vide not. ad *l. 3. de pœnis. & cap. 13. de prescriptio.* CYIAC.

e ¶ *Innocuus.* innocuus videtur non incidere vt *ff. ad Turpil. l. in senatusconsulto. §. ei.* Sed illud intellige in pœnis, & non in marito, cui solutioni est arg. contrà *ff. de bon. libert. l. qui cum maior. §. sed si minor. & §. si libertus.* Vade dic, quòd in contrario loquitur de tutore, & quibusdam aliis, qui hæc metu calumniæ accusant, non de marito. Vel dic, an in euidenti erat etiam vir calumniaturus *vt hic*, an non: vt *hic. & l. de his, qui accus. non pos. l. 4. in fin.* sed à pœna talionis per legem Remiam excusant. Item & ab infamia, quæ per Turpilianum etiam imponitur: vt *T. ad l. Iuliam.* Et hic etiam potest dici, quòd quasi aliquid habet locum Turpiliani: scilicet ut pœnam quinque librarum auri: non infamiæ, quæ sane potest Turpiliani: vt *ff. de pœnis. l. 4. §. fin. & T. ad Turpil. l. 3.* & sic etiam isto modo potest tolli contrarium.

¶ Cuius etiam ibid. capit. referitur in l. sic. *concilio. ff. ad leg. Corn. de fal. Tacit. lib. 14. ab. Rufi imitatione. l. 1. tituli. ff. de nunm. Cujac.*

Si verò cognoscatur, quod in alia prouincia degat, iubemus prouinciæ illius iudicem, in qua crimen commissum est, epistola publica vti ad prouinciæ illius iudicem, in qua delinquens degit. Ille verò, qui publicas suscepterit literas, periculo suo, & officij sui competehendet eum, & ad iudicem prouinciæ transmittet *a*, in qua peccauit, suppliciis legitimis subiiciendum. Si verò qui publicam epistolam suscepterit, hoc facere, aut officium eius imperata neglexerit, tunc & ipsum iudicem tres libras auri, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubemus. Sin autem iudex, aut aliquis officialium suorum propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit, qui hoc fecisse coniuncatur, spolietur cingulo, & exilio tradatur.

Adulterio, qui de adulterio accusauit, sine abolitione non potest desistere. hoc primò. Et desistens ab accusatione. est exclusus perpetuò. h. d. secundò. BALD.

XVI. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Aurbaxiliae.*

ABolitionem *b* adulterij criminis postulás: præsidem, in cuius officio *a* accusatio fuerit instituta, adire debes. Cæterùm erras, fu marite, existimans etiamsi simpliciter: id est, sine abolitione desistisses, senatusconsulto *c* in persona tua futurum locum non fuisse: diuus enim diui principes sæpè sanxerunt *d*. Quin hoc amplius sciás, nullam fuisse tibi vlteriùs potestatem instituendi huiusmodi accusationes: quia & decreto patrum, & lege Petronia †, ei, qui iure viri delorum adulterium non peregit, nunquam postea *e* hoc crimen deferre permittitur. PP. XV. Kal. Iun. Maximo, & Glabrione Coss.

Potest maritus re integra libelli accusatorij renunciare, ad quem offerendum ex leuitate, & sola suspicione processit, & sibi reconciliare vxorem. BALD. Vel sic: *Qui vxorem in adulterio deprehensam reuinet, vel de adulterio damnat am reducit, lenocinij crimen commiscit, non qui vana indignatione libellum accusationis falsum porrexit.* SALYCET.

c ¶ *Postea. vt ff. ad l. Iuliam. §. fin. & ad Turpil. l. qui delitisse, & l. qui accusare non pos. l. accusationem.*

Sine metu.] CASTR. Maritus licentia commotus potest reuocare libellum accusationis: ita posse desistere, & eum sine metu legis Iuliæ in matrimonio retinere, quæritur? Et dicitur quòd sic: quia ille solùm punitur, qui sciens damnati datis in vxorem, ita quòd non possit fundare se ignorantiæ. VIVIAN.

XVII. *Idem AA. Vilburnio.*

SIne metu legis Iuliæ de adulteriis coërcendis reuocare vxorem *β* in matrimonium potes: cùm nihil ampliùs, quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea competisse te affirmas, quòd vana indignatione ad accusationem incitatus fuerit *f*. Is enim commiscitit *g* pœnam, quam lex certo capite *h* denunciat, qui vel publicè adulterio damnatà habet: vel adulteram sciens, vt ignorantiam simulare non possit, retinet vxorem *i*. PP. VI. Kalend. August. ipsis AA. IV. & III. Coss.

In delictis non requiritur, quod factum producat aurie effectum: sed sufficit ille effectus, qui est mentum factum hominis. Vel sic: *Habens duas vxores est infamis: & datum pro matrimonio pecuniæ, repetitur: & promissum non petitur.* BALD. Vel sic: *In delictis considerantur animus, & mentum factum, non aurie effectus: idò vxoratus scienter accipiens aliam vxorem punitur, non mulier ignorans: immò res in dotem datas repetit, licet sibi promissa petere non possit.* SALYCETVS.

XVIII. *Idem AA. &* VALERIAN. C. *Theodoro.*

EVm *k*, qui duas simul habuit vxores *γ*, sine dubitatione comitatur infamia *l*. In ea namque re non iuris effectus *δ* †, quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur: sed animi destinatio cogitatur *m*. Verumtamen ei, qui re facto cœlibatu, cùm aliam matrem familias in prouincia reliquisset, solicitauit ad nuptias: etiam crimen stupri, à quo tu remota es, quòd vxorem *n* te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur *o*. Cæterùm res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis à rectore prouinciæ *p*. nam ea quidem, quæ se tibi, vt sponsæ daturum promisit, quomodo reperiere cum effectu potes quasi sponsa *q*? Accepta Idus Maij Antiochiæ, Tulco, & Bassio Coss.

q ¶ *Sponsa.* quasi dicat, nullo modo vt & *T. de donat. ante nupt. l. ea.*

γ Pars huius l. extat in l. ea, quæ *T. de donat. ante nupt.*

δ Rigorem effectus etiam in, qui duas sponsas, vel qui vnà sponsam, aliam vxorem habet. ¶ Contra. cap. *super nuptiis. ff. de spons. & Bigamus habita duas vxores fit infamis.*

¶ *Effectus.* vnde enim non fiat duo matrimonia, si enim primum valet, secundò non valet. *m* ¶ *Cogitatur.* frequento consensu. & sic est *T. de accusat. cunctis. l. amplissimi.*

n ¶ *Vxorem.* & sic *e* non es in dolo: vt *ff. de in. spon.*

o ¶ *Inferetur.* non dicit adulterij: sed stupri, & sic non commiscit maxima adulterium sed solutum accedens: vt diximus *T. ad l. Iul.*

p ¶ *Prouinciæ.* nisi dedisses scienter: & idem in consensu *d*, quòd per vxores reuocantur.

d Dolum non admisit, qui tuto eunte dotem.

e Clarè? per vxores vxores vocari possunt.

f Interrogatio iuridè negatiuè vim habet.

480/C.IV.K.5-4, 2343-2344
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

retinet tamen data, quia ex sua, non sua parte est turpitudo, ad instar eius, quod meretrici promittitur: vt ff. de condic. ob turpem caus. l. idem §. j. & facit ff. de dona. inter virum, & vxor. l. cum hic status. §. penult. & §. si stabili modo.

a ¶ *Pompeianum.* Hic Pompeianus magistratus fuit, qui Imperatorem consuluerat. Cviacivs.

QVamuis.] Calvs. Viator vxorē suam propter adulteriū, quod commisit, à se reiecit, & de adulterio accusauit. dixit se non esse damnandam in absentia accusatoris: quid iuris sit, quaeritur? Respondeo quòd potest[a]: nec Viator ab excubiis est reuocandus. Vivian.

a ¶ *Oportere.* vt[b] & ¶. *de accusa. l. fin.*

b ¶ *Literis tuis.* ò iudex, qui consulis me.

β ¶ *Materiam.* Graeci interpretes legunt, *Marianam.* Cviac.

c ¶ *Materiam.* proprium nomen vxoris accusatae. Accvr.

d ¶ *Viatoris.* proprium nomen viri, qui accusat.

γ ¶ *Quaestionibus.* Seruorum, non vxoris. Cviacivs.

e ¶ *Quaestionib.* per tormenta, postulante viro, qui accusabat. Azo.

f ¶ *Viatoris.* sc. absentis causa reipublicae.

g ¶ *Praesentiam.* aliter enim procedi non deberet, per *dictam legem finalem, suprà de accusa.* Sed certè hoc speciale[c]: & quia maritus vsque ad sententiam steterat, & omnia peregerat: & quia in seruitio reipublicae erat. Vel ideò postulabat, vt obiiceret, quid iste non poterat accusare per procuratorem, quod fecerat: sed & hoc non potest: quia cùm sit dilatoria[d], ante debuit proponi: vt *ff. ex. l. si maritus. ij. §. praescriptionem.*

h ¶ *Confecto.* id est perfecto facinore: quia ita planè probatum erat, quòd sola * sententia restabat.

i ¶ *Limitis.* praeerat enim ad limites imperij custodiendos, & facit *suprà eod. l. adulterum. & ¶. quemodo, & quando iudex. l. fin. & ¶. vt intra certum temp. l. fin.* ¶ Dele principium huius glossae, & repone, limites sunt, quibus Romanae prouinciae separantur ab agris hostium: vt limes Rhaeticus, *l. maximorum, ¶. de excusat. mun.* Illyricanus, *l. 1. ¶. de quibus mun. se excus.* Hic autem non praeerat limiti, cùm miles tantùm sit. Limitibus praesunt rectores prouinciarum, vel duces limitum, *l. 2. de off. praef. Africa. l. vn. ¶. de re mil.* Cviac.

Exceptio procuratoria in crimine non potest opponi post conclusum, vel quasi conclusum in causa. ista est secunda lectura. Vel sic: *Exceptio procuratoria in criminali, non potest opponi, crimine non liquidato. h. d. & nota l. optimam.* Bald. Vel sic: *Absente reo potest ferri sententia pro eo contra accusatorem praesentem etiam in causa capitali. h. d. secundum Azo.* Vel sic: *Absentia accusatoris post liquidationem criminis, non impedit contra reum praesentem ferri sententiam.* Salyc.

XIX. Impp. Diocletianvs, & Maximianvs AA. ad Pompeianum a.

QVamuis indubitati iuris sit quotiens adulterij crimen intenditur, praesentiam accusatoris praecedere oportere[a]: tamen quoniam ex litteris tuis[b] cognouimus Materiam β[c] Propositi Viatoris[d] vxorem, habitis quaestionibus γ[e], cum Iuliano quodam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sententiae, Viatoris[f] ipsius praesentiam[g] postulasse: non putauimus confecto[h] penè iudicio *, etiam † agitata quaestione conuicto, Propositum ab excubiis limitis[i] reuocandum. D. S. Non. Decembr. AA. & Coss.

Tolle voluntatem de medio, & omnis actus est indifferens. Bald. Vel sic: *Stuprum voluntarium punitur in vtroque, non violentum in patiente.* Salyc.

XX. Iidem AA. & CC. Didymo.

FOEdissimam[k] earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinibus prosternunt: non etiam earum, quae per vim stupro compressae sunt, irreprehensa voluntate δ[l], leges vlciscuntur: quin etiam inuiolatae existimationis esse, nec nuptias earum aliis interdici, meritò placuit. PP. III. Non. Octobr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

FOEdissimam.] Calvs. Mulier, quae sponte stuprum commisit, punienda est: non quae per vim: quia quilibet potest nubere. Vivian.

k ¶ *Foedissimam.* loquitur in princ. quando mulier sponte commisit stuprum cum aliquo. Alij dicunt loqui, cùm foemina agit, vt vir: sicut econtrà vir vt foemina: ¶. eodem l. cùm vir. & sic facit ff. de postul. l. j. §. remouet. ¶ Dele, *Alij dicunt,* vsque ad finem glossae. Cviac.

Margin notes (left): a Romanum sigul. 1 [illegible] scribit in criminalibus iudicem pro [illegible] accusatore pronunciare, non contrà. b Accusator praesens esse debet: sic tamen quod nemo accusabit per procuratorem. [illegible] in indicio. † & iam. d Exceptio dilatoria ante sententiā proponenda. e Post sententiam ferri, & [illegible] in causa [illegible], hinc colligunt.

δ ¶ *Voluntate.* Id est, quorum corpus violatum est, animus non minus remansit castus, & integer. Cviac.

l ¶ *Voluntate.* non accusari de adulterio, vel stupro non possunt: vt *hic, & ff. eodem. l. si vxor. §. si quis plan.* Et nota hanc violentiam tam stupri, quàm de vi publica sine praescriptione quinquennij posse accusari: vt *ff. ex. l. mariti. §. si.*

Tempus vtile non currit absenti in causa militiae: sed bene currit reuerso. Bald. Vel sic: *Marito rei publicae causa occupato, non currunt tempora ad accusandum de adulterio vxorem.* Sal.

XXI. Iidem AA. & CC. Silano.

OB commissa adulteria, atque accusandas vxores certa tempora[m] *, quae vtiliter[n] computari solent, praescripta sunt[o]: si igitur per occupationes publicas accusationem instituere non potuisti, nec ante creditum tibi munus praescripta tēpora * transacta sunt: post depositam solicitudinem ζ, qua detineris, integram accusandi potestatem habebis[p]: ad quam, cùm vacare coeperis, properare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam aduersariam futurae accusationis speciem praetendas[q]. PP. XIIII. Kalend. Nouemb. ipsis IV. III. AA. Coss.

Stuprum punibile non committitur cum meretrice. Bald.

XXII. Iidem Avgvsti, & Caesares Olimpio.

SI ea, quae stupro tibi cognita est, & passim[r] venalem formam exhibuit, ac prostitutam * meretricio more vulgo se praebuit: adulterij[f] crimen a in ea cessat[t]. PP. XII. Kalend. Nouemb. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Matrimonium, quod non est, violari non potest: & redimens suam vexationem, quod dedit, repetit: & vltra criminaliter punitur accipiens: sed redimens suum peccatum, super quo non poterat transigere, quod dedit, non repetit: & punitur cum ipso, quàm accipiens. Bald.

XXIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

SEruì ob violatum contubernium [suum] adulterij

OB commissa.] Calvs. Statuta sunt tempora, intra quae maritus vxorem suam accusare potest: ita quòd si reipublicae causa absit, sibi reuerso danda est ex integro licentia accusandi: vt tamen, quam citò munus sibi creditum impleuerit, accusare incipiat. Vivian.

¶ Coniunge *l. 15. sup. eod.* Cviac.

m ¶ *Tempora.* aliàs certa tempora: & aliàs certa non tempora: quia & ipse vir, qui accusat, dicitur reus lenocinij.

n ¶ *Vtiliter.* ad sex menses restringitur, non ad quinquennium: quod quinquennium continuum est, vt dixi.

o ¶ *Praescripta sunt.* Praescripta tēpora hic sunt 60. dies vtiles. Cviac.

o ¶ *Tempora.* scilicet sex menses vtiles, & quinquennium continuum: ¶. eodem. l. iure mariti. & l. adulteram. & ff. ex. l. quinquennium.

ζ ¶ *Solicitudinem.* id est, munus. Cviac.

p ¶ *Habebis.* cessante iure, cùm dicatur ¶. eod. l. si quendam. non auferri tempora talis absentia. & facit *ff. ex qui. caus. ma. l. si qua.*

q ¶ *Praetendas.* frustratur enim terminus, vltra quem non audieris: vt ¶. *qui accusare non poss. l. si ea.* ne semper iactes te accusaturum eam: vt *hic dicit.* & facit *ff. de adilit. edict. l. cum sex. & ff. de diuers. praescript. l. j. & ff. eodem. l. miles. & l. si vxor.* Accvrs.

SI ea.] Calvs. Si Seius, quae meretricio more se cum qualibet sine delectu commiscuit, stuprauerit, an stupri accusari possit, quaeritur? Et dicitur quòd non. Vivian.

r ¶ *Passim.* id est sine delectu: vt *ff. de ritu nuptia. l. palam.*

f ¶ *Adulterij.* id est a stupri. nam adulterium non cessaret, si esset coniugata, licèt[b] sit venalis: non enim soli, &c. vt *ff. ex. l. si vxor. §. j.* & sic lex Iulia vno pro altero vtitur: vt ¶. eod. l. quae adulterium. & ff. eod. l. mariti. §. j. & l. inter liberas. §. fin.

* ¶ *Adulterij crimen.* Id est stupri. Cviac.

t ¶ *Cessat.* vt nec ipsa, nec eo possit accusari. sic ergo habet[c] plus luxuria, quàm castitas. & sic est arg. contrà *in authentica de restitut. & ea, quae parit. §. fina. coll. iiij.*

SEruì.] Calvs. An seruus quem habentem rem cum vxore sua de adulterio accusare possit, quaeritur? Dicitur quòd non. & hoc in prima. Si verò Titius vxorem suam à se reiecit, & alij se copulauerit: & eius ab illo pecuniam accepit, ne eum accusaret: an eam sic turpiter acceptam repetere possit, quaeritur? Distinguitur, aut erat innocens, aut non: primo casu repetet: secundo casu non: & accipiens punitur. Vel dic aliter, vt in gloss.

Margin notes (right): * vtiliter al. computantur, non continuè. * prostitutam. a Adulterium pro stupro. b Adulterium an committatur cum meretrice. c Castitas interdum minus habet, quam luxuria.

480/C.IV.K.5-4, 2345-2346
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Non possunt.* vt *ff. ex. l. inter liberos.* sed agitur seruai corrupti, & iniuriarum, & lege Aquil. vt *ibi, & ff. de iniur. l. si pupum.* & est ratio: quia nec * est ibi matrimonium vt *T. de iuref. nupt. l. cum ancilla.* sed licet dicta accusatio esset: tamen extraordinarie etiam punitur: vt *d. l. inter liberos. & ff. de offi. proc. l. fin.*

b ¶ *Et autem.* Titius b diffociauit matrimonium, quod cum Berta habebat, quam acceptè postea Caius in vxorem: & haec vult accusare Titius quod dixite primo matrimonio adulterasset cum ea: timens Caius dedit Titio centum, vt desisteret. si inuitè opprimebatur, reperet quod dedit: si iusté, non: & etiam qui accepit, punitur.

c ¶ *Diffociatum.* alia diffolutum, alia causa, quam adulterij, vel stupri: vt *ff. eod. l. mariti. §. j.*

d ¶ *Morum.* nam potentes aduocatos c Titius habebat.

e ¶ *Ad recipiendum.* hoc per conditionem ob turpem causam: vt parte enim accipientis tantùm est turpitudo: vt *ff. de condic. Lin hereditem. §. j. Ad* vbi non agitur lege Iulia repetendarum: ad vtrunq; agitur actione in factum de calóniarum rebus, quae in quadruplò datur vltij ad annum. & sic ad datum, & petam: vt *ff. ad legem Iuliam repet. Lantepen. & ff. de cal. l. j. in prin. & §. j.*

f ¶ *Pecit.* Caius, qui dedit. Accusat.

g ¶ *Iuris.* indaetenis prædicta auxilia. & facit *T. de accusat. & commisim. stipu. l. spadon. & ff. de cuiam. l. si ab eo.* Sed contrà *T. quod met. causa. l. accusationis.* Solu. vt ibi.

h ¶ *Corrupti.* id est delicti, quo corrumpuntur matrimonia.

i ¶ *Matrimonij.* Id est adulterij. Cuiac.

k ¶ *Eum.* qui etiâ punitur ergo reus: quia haberat pro confessore *ff. de pruaeri. l. in omnibus.* Accusatus d etiam incidit in Turpilia. & etiam de praeuaricatione accusari potestitut *T. ad Leg. cornelia.*

l ¶ *Senatusconsulti.* Turpilianij.

m ¶ Potitis Dionysia. Cuiac.

Sed cum.] Cassv. Si ita res contubernalis alicuius, & ille vellet te de adulterio accusare: tibi non licet.

l ¶ *Citra iuris formam.* quia erat seruus. ad quod est *T. ad l. corn. de l. fin. eod.* In quibusdam libris deest hac lex.

Et si.] Cassv. Alienam ancillam stuprasti, & dominus iudici conquestus fuit: si iudex posita tibi dixerit, an fias incrimine accusari non possunt n. Is autem b, qui post diffociatum * matrimonium vxorem licito iure duxit, ôbque inrentatæ accusationis, ac potentis patrocinij metum d, ei, qui accusationem instituerat, aurum, & argentum dedit: ad recipiendum e id, vt eiscendámque turpis lucri cupiditatem, adire præsidem potest f: qui examinatis partium allegationibus, & inquisita fide veri, si quidem id * ab eo, qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit: quemadmodum sententiam formare debeat, ex euidentibus iuris g placitis instruetur. Sin verò constiterit corrupti h matrimonij i velut mercedem ad captandam impunitatem solutam pecuniam esse: eum, qui etiam k adulterus senatusconsulti l crenituram cum fœdissimo flagitio accepit, punitri iubebit. PP. Kalend. Nouembr. ipsis IIII. & III. AA. Coss.

Exceptio mulitatis matrimonij, excludit actum ab accusatione adulterij. Baldvs.

XXIV. *Idem* Avgvsti, & Caesares *Diocletianus.*

Si eius, à quo nunc adulterij rea postulatis, contra iuris formam m contubernio l: filii, innumeris auctoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine commissa cum ancilla, non efficitur infamis. Bald. *sed opinionem tantùm aggrauat.* Salyc.

XXV. *Idem* Avgvsti, & Caesares *Sifinnio.*

Et si libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exactisse te cognitum est: tamen cùm ancillas compressisse, & non liberas stuprasse detectum sit: ex eiusmodi sententia n grauatam * † potiùs opinionem tuam, quàm infamia afficiam esse manifestum est o. PP. V. Idus Martij. Tiberiano, & Dione Coss.

De conregati, & incedenti est primò agitandum, quàm de causa prima. Bald. Vel sic: *Repetitio, vel exceptio praeiudicialis antea disiuncta: & ea reprobata, super crimine procedatur.* Salyc.

XXVI. *Idem* AA. & CC. *Cosiliano.*

Quoniam † Alexandrum p, qui in crimen vocatur, etiam præscriptione q esse pollicitum eo nomine, quòd accusatos vxorem post deprehensum adulterium penes se habuisse videatur, & de statu eio r agere nunc velle perspeximus s: ita ordo quæstionis dirimendus videtur, vt in primis t quidem de statu Alexandri quæratur: ita vt si liberum eum esse adhibita audientia deprehenderis, præscriptionis ei obiicienda facias potestatem u. Sin verò eundem esse seruum cognoueris, remotis præscriptionis impedimentis v, in adulterum eximen protinus debebis inquirere: ac si eum detectum in eo flagitio esse perspexeris, pœnam decernere, quam in adulterij crimen legum sanctio statuit w. Dat. V. Kalend. Septembr. AA. Coss.

Matrimonium subsequens non purgat delictum praecedens. Baldvs. Vel sic: *Nuptiæ postea cum adultera facta, non extinguunt crimen adulterij.* Salyc.

XXVII. *Idem* Avgvsti, & cc. *Plumbo.*

Commissum antea adulterium cum eo, qui se postea nuptiis sociauit, velamento matrimonij non extinguitur? †. PP. XVIII. Kal. Ianuar. CC. Coss.

In crimine adulterij debet iudex admittere tres exceptiones, scilicet praescriptionis, lenocinij, & ordinis: aliae verò debet reiicere. Quod relationem, aliàs, intelligitur de his diuersis non solùm substantia: sed etiam ratione: non autem aliàs, in quibus similes, vel maior est ratio admittendi. h. d. l. mulier. Bald. Vel sic: *In adulterij quæstionibus procedituri, exceptionibus frustratoriis non obstantibus.* Vel sic: *Nulla exceptio obstat examinationi criminis, nisi de qua caueat nominatim in iure, quod obiicit. h. d. text. supplentur per Gloss.* Vel sic: *Clausula generalis non obstante exceptione, non intelligitur remouere exceptiones legitimas: sed iniquas.* Vel sic: *Iudex omnes cauillationes debet amouere, & venire ad rem, de qua agitur: sin quid non debet poti, quod per cauillationes causa protrahatur.* Vel sic: *Accusationem adulterij repellit exceptio temporis, lenocinij, & ordinis.* Salyc.

XXVIII. *Idem* AA. & CC. *Concordio procons. Numidiæ.*

Commissum.] Cassv. Non * obstat, quòd adultera se dedit nupsit adulterio, extinguitur adulterium: cùm ipsa potest accusari: sed vir potest: illa verò potest.

m ¶ *Contubernio.* quia erat seruus. ad quod est *T. ad l. corn. de l. fin. eod.* In quibusdam libris deest hac lex.

n ¶ *Grauari.* sic *T. de iniur. qui non confa. d. ex. qua.*

o ¶ *Manifestum est.* facit *T. ex l. forni. & ff. ex l. inter liberos.*

p ¶ *Alexandrum.* Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander excipiebat de lenocinio Titij: quia dicebat Titium tenuisse eam post commissum adulterium: Titius replicando dixit eum seruum esse: quod illorum etiam ia pertractandum, quatinus? Dicitur quòd prius inquirendum de statu: & si apparuerit liber, admittetur eius exceptio: si seruus, ob. & si apparuerit eum adulterium commisse: iudex eum, vt adulterum punire debet. Vivian.

q ¶ *Alexandrum.* Titius accusabat Alexandrum de adulterio. Alexander obiiciebat de lenocinio contra Titium: Titius replicabat Alexandrum esse seruum, & sic non posse de lenocinio reponere. hoc tertium prius debet inquiri. Ac.

r ¶ *Eiusdem praescriptionem.* Lenocinij. Cuiac.

s ¶ *Sue.* Alexandro.

t ¶ *Perspeximus.* Titium, scilicet.

u ¶ *In primis.* antequam de adulterio, vel lenocinio quæratur. nec enim aliò possum aliud determinari. Sic ergo eiusdem præponitur criminalium *tit. ff. ad leg. Fiun. de plagiis. l. praefi.* & hoc * ideò: quia prius iudicialia est: aliàs contra: vt *T. de ordi. iudi. l. j.* quæ est contra. ¶ An autem de hac incidente pronunciabitur? Dic quòd non: licet quidam dicat non. *T. de ordi. iudi. l. j.*

x ¶ *Impedimentis.* hoc si nomen suum non erat inter eos exceptionalia non potest excusatus obtinere Innocuitatem *ff. ad l. j. §. corneanus. & l. si maritus. §. j. praesriptiones.* quæ sunt contra.

y ¶ *Impedimentis.* ¶ Sed cur non licet ei se defendere? Resp. non se defendit: sed aliam aggrauat, cui lenocinium opponit: vt *ff. ad l. j. §. j. pudicis.*

z ¶ *Statuit.* C. glossij: vt *j. ad l. pudicis.* quæ etiam in seruos potest statuit: *T. de ord. iud. l. j.*

a Grauari infamia notari est, quam affligi.

b Adulterij accusatio locum non habet vbi non est matrimonium.

c Caiam potest. * id quod ei ex lege concubitus mandatur.

d Adulterij accusatio locum non habet vbi non est matrimonium.

e Intelligo potentes aliquis *Sacerdi. de qua ex l. quod fi mulier. ff. si mulier pauper.* & est lapsus Glos. *ff. de adili. edicto.*

f Quin hoc ipsa mulier videtur posita de adulterio. vide de Marital. Quod nolim Friedrcus edictum: Si maritum cuiusdam, mors facit maritum, Ne liis bona se contuer possit: sibi mulier Proculnaciliè fuerit. *Gonz.*

g Cuiilis praeiudicialis proprium iudicialis est ordo praeterea iudicialis.

h Ut in eo. *l. dicere. eog. dicere* idem, cuius opinio gaudet est, non *gloriosi. ff. ho.* nota.

i Matrimonij accusatio non habet locum.

k Accusatus praeuaricationis quandoque accusari potest.

l Contra. nam *dat. Leg. pr. ter. tit.*

m Contubernio alicuius.

n Grauari infamia notari est, quam affligi.

o Manifestum est.

p Alexandrum.

q Sue. Alexandro.

r Eiusdem praescriptionem.

s Perspeximus.

t In primis.

u Impedimentis.

x Statuit.

y Socianis, vulnerance matrimonij non extinguitur. scilicet commissum

z Adulterium non commissum non adultera publica contracto non extinguitur.

480/C.IV.K.5-4, 2347-2348
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[Ta.] Casva. Olim multæ obiciebantur excep. maritis, qui volebat vxores suas de adulterio accusare: scilicet quòd si cadebat à syllaba, caderet ab accusatione. Item non poterat accusare, nisi dotē redderet, vel id in quo maritus sibi tenebatur. Hodie dicit Imperator quod non sunt admittendæ tales exceptiones frivolæ: sed tres * cantum, & alia, quæ sunt in gl. quæ incipit, *tres tantum*: scilicet exceptio quinquennij, lenocinij, & quòd primò sit accusandus is, cui adultera nupserit post dissolutum matrimonium.

a ¶ *Pudor.* id b est cassitas, quam * *pudor*, & verecundia tuetur.

b ¶ *Ambages.* i. exceptiones per ambages indultæ, quasi is erat quod non ante accusaret vir, quàm dotem redderet, vel alia debita vxori. *l. de adulterij.*

c ¶ *Quæstione.* accipe, fidem criminis nolci quod est iuris, & hic, abolitis, &c.

d ¶ *Præscriptionibus.* quæ erant tales vt dixi, & plures similes.

e ¶ *Quinquennij.* Tres * tantum excepit: quinquennij, de qua habes *ff. ead. l. adulter.* & lenocinij: quę fiat ab vxore, fiat ab extraneo opponatur, antequam nomen accusatæ, vel accusati fit receptum inter reos, repellitur accusator: & eium punitur *hic, & ff. falsi. mariti. l. cum mulier, & l. vxor, & ff. ead. l. §. lenocinij.* Et post nomen receptum inter reos, fiat inchoatam accusationē, extraneus nullo modo potest opponere: vnor accusata potest, non vt se relevetur vt vinum gratetur *ff. ead. §. §. qui hoc dicit. & §. si publica, & §. extraneus, & l. §. maritus §. §. præscriptiones.* Tertium excipit, quæ competit nupta secundo ante denuntiationem, de qua habes *ff. ead. l. §. dum in vno.* Sed licit has tres tantum videatur servare tamen * & alias plures fuit, vt exceptio sex mensium, & ix. diemum vt *supra ad. l. vxor mariti, & ff. ea. l. mariti. §. sic mensium.* Item est & alia, si delitis fuerit: vt *supra ead. l. adulterium, in fin.* Item si negaverit se velle accusare vt *ff. ead. l. §. maritus. §. §. negaverit.* Item si ipse accusatus est adulter, & turpis: vt *ff. ead. §. vxor. §. iudex.* Item si eum vxorem durit: quia eam approbare videtur: vt *d. l. §. vxor. §. final.* Item si adulter est absolutus, ponitur adulterie: vt *ff. ead. denuncias. §. quæritur.* Hic ergo, præter has tres & præter alias familes approbatas à iure, vt non obstent prædicta iura, quæ et contraria hic significantur. Accvsativ.

f ¶ *Fidem.* id est veritatem. Acc.

g ¶ *Pudor.* id est cassitas.

h ¶ *Prestigia.* Præstigia g dicuntur quando per incantationem fit, vt quod ante oculos est, non videatur. Vel ecomnā præstigium est, quod præstringit aciem oculorum, & ostendit quod non est, vt faciunt mimi, & iocatores: ita ergo ista delitta per illorum captiones obumbrantur. H.

i ¶ *Versus.* Versurum h est vestimentum, cum id, quod debet esse extra, ponitur intus. Ad eius similitudinem dicitur tot versutum: quia non punit, quod est poniendum, & economia secundum Acc. quæ Iuan. non placet: quia vt dicit H. vestimentum magis debet dici hirsutum, quàm versutum. Sed certè & versutum propriè dici potest. 2. Vel dic secundum Iuan. versutum iur. decipiens iurique per quasdam versutias, & machinationes verbo-

Codex.

Ita nobis cordi pudor * est, vt remoueamus prisci iuris ambages [b], & constituamus in adulterij quæstione [c], abolitis de medio cæteris præscriptionibus [d], præter quinquennij * temporis, & lenocinij, quod marito obiicitur, exceptionem illam etiam, quæ post solutum prius matrimonium ante denuntiationem nuptæ competit, fidem [f] criminis nosci. Indignum † est enim, vt vltionem pudoris [g] præstigia [h] versuti [i] iuris excludant. PP. Kalend. Iun. Tusco, & Anulino Coss.

Adulterium commissum cum domina caupona, est punibile: sed non commissum cum famula, quæ propter sui vilitatem legum laqueis non includatur. Bald.

xxix. *Imp.* Constantinvs a. *Africano* †.

Qvæ adulterium [b] commisit, verùm domina [c] cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata ferulis, vt plerunque ipsa intemperantiæ * vina præbuerit: vt si domina tabernæ fuerit, non sit à vinculis iuris * excepta. Si verò potantibus ministerium præbuerit: pro vilitate eius, quæ in rearum deducitur, accusatione exclusa, liberi, qui accusantur, abiciendi cum ab his fœminis pudicitiæ ratio * requiratur, quæ iuris nexibus detinentur [p], & matrisfamilias nomen [q] obtinent. Hæ autem immunes † à iudiciaria severitate, & stupri, & adulterij [a] * præstentur, quas [s] vitæ vilitas dignas legum observatione non credidit. Subscripta. Data III. Non. Februar. Heraclia, Constantino A. VII. & Constantio Cæsari Coss.

Non omnibus permittitur accusatio adulterij pariter, & æquè: sed primò coniugibus, mox sanguinis personis. Et inter alias primò permittitur hoc marito: quia magis proprij proprium dolorem exequitur, & qui sine inscriptione, & sine suspicione potest accusare. Item non licet matrimonium sub falsis contumelijs deformare, & adulter debet decipiari. Bald. Vel sic: *Accusatio de adulterio bodie est permissa marito, & extrinsecus coniugibus hic enumeratis, extraneis exclusis. Et pœna adulterij est gladij.* Salvc.

xxx. *Idem a. ad Eugenium* *.

Qvamvis adulterij crimen inter publica referatur [t], quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione concediur [v]: tamen ne volentibus temerè licear fœdare connubia *, cum homines ab accusatione repellebantur, vt si caderent à syllaba, caderent ab accusatione: secundum Iuan. Inde & homo dicitur versatus qui intendit decepionibus.

Qva adulterium.] Casva. Scias commisit stuprum cum tabernaria: an potest accusari ob stuprum? Distinguitur, aut tabernaria erat domina tabernæ, aut ministra, quæ propinaverat vinū potantibus: primo casu puniur secundo non.

k ¶ *Quæ adulterium.* i. stuprum: licet enim Iulia promiscuè vtitur hoc verbo: vt *l. ne. Lex, que. & ff. ead. Liberis. §. lex Iulia.*

l ¶ *Domina.* licit non nupta.

m ¶ *Intemperantiæ vinum.* id est ex quibus oritur intemperantia, & incontinentia. vnde illud, *Nolite * inebriari vino, in quo est luxuria. Vinum enim mere assumptum, facilè deformat in libidinem.*

n ¶ *A vinculis iuris.* vinculis iuris diuuntur, quæ aliquē pro delicto vincunt ad pœnam. Acc.

o ¶ *Pudicitia.* ratio. id est obseruatio.

p ¶ *Detinentur.* Il deliquent.

q ¶ *Nomen.* hoc b contra contra strictè non accipitur: vt *ff. de li. ceda. l. deinde. in fin. sed* legē: quia scilicet non vitat meretricio more: vt *ff. de verborum significat. l. prouinciale. §. matrisfamilias.* In rectia significatione dicitur illa, quę sui iuris est: vt *ff. de liberis, qui sunt sui, vel alieni iuris. I. non ciuium.*

a ¶ *Stupri, & adulterij.* Delenda sunt. Defunt enim *in Cod. Theod. li. ix. tit. 7. l. 1.* vnde sumpta est, & in quibusdam manuscriptis. Cvjac.

s ¶ *Ne stupri, & adulterij.* Ex hoc colligunt quidam, quòd si sit nupta, sive non, illa, quæ meretricio more vivit, quòd non committatur delictum: cùm de vtroque hic ponat, scilicet de adulterio, & stupro. Item propter hoc quia maritus talem retinem, accusare eam non potest, quasi lenocinium exercens: vt *supra ead. Lita nobis.* Tudis, si est nupta, quantum vulgaris, potest accusari cōmissum: vt *ff. ead. l. §. vxor. §. 3.* & sic intelligitur in nupta meretrice, *si de vita nupta. i. stuprum.* quatenus alij de alia vulgaritate intelligant dictam legem, *§ vxor.* loqui. Nec obstat nobis hæc literaqeus ambo ponuntur pro stupro eorum. q. d. quoniā nomine cessatur: & sic dicet, *&*, pro *id est.* Item nec obstat, quod à vito non potest accusari: quia ab alio potest sed & à vino, si eam deferat. Item & si est occepta vini accusatio antequam obiciat lenocinium: si non est simpliciter venam eam à vino non posse accusari: & facit ad hoc *ff. de conscribendi. l. in concubinatu.*

t ¶ *Quæ.* Harmenop. addit autem, vt D. Theod. consobrinum, & patruelem. Cvjac.

Qvamvis.] Casva. Adulterij crimen quamvis inter publica consumeretur tamen quilibet non admittitur ad accusandum sed primò maritus, postea pater, frater, & alij consanguinei, & possunt desistere ab accusatione, impetrata abolitione à principe. Maritus autem ex sola suspicione potest vxorem accusare, & tunc suspectam potest penes se retinere: nec tenetur maritus se subscribere in libello accusationis obligando se ad pœnam talionis. Post maritum, & propinquos admittitur extraneus: & in, qui dominatur de adulterio, capite punitur. Vivian.

u ¶ *Rationem.* vt *ff. de publ. iudi. l. 1.*

v ¶ *Concedatur.* & inde dicuntur publica: vt *Institu. de publ. iudi. §. 1. circa principium.*

x ¶ *Fœdare connubia.* hoc enim licere non debeat: *hic, & ff. ea. l. constante.* Sed quid si matrimonium est solatum? Videtur contrarij, quasi cessante * causa contrà idem, cum adhuc videretur fondari

EEEc 4

† Concin. Cl. ex, in prohibitio, super verb. publicis, extra de sponsis.

a Ephes. 5.

* Mansfamilias nomen, vt supra.

* Ex C. T. in rubr.

480/C.IV.K.5-4, 2349-2350
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

stulari precedente matrimonium, quod placet, quia vir non accusat, nisi soluto matrimonio: vt l. ea. l. crimen adulterij. quam præfecti constat: vt hic, & probatur ℭ. ea. l. si mulier.
a ¶ *Proximis.* Inter hos etiam est ordo, cùm vir præfertur: vt hic subiicit. ¶ Sed quare dicit, solummodò, cùm etiam alij & post hos admittantur: vt ℭ. eodem. l. 4. in fi. & l. 19? Respon. intelligitur donec propinqui extent, & accusare non recusent. inter ceteros autem iudex eliget: vt not. & ℭ. eodem. l. iure mariti. licèt hæc lex ordinet.
b ¶ *Verus dolor.* non causam defendendi cõmunem. ¶ Sed an alij viteriores habẽt priuilegium, quod habent hi quatuor? Semi non. ¶ Item an hi possunt iure mariti omnes accusare? Respond. sic, quo ad hoc, vt præferãtur aliis, vt hic dicit: sed non quo ad alia priuilegia, quæ habet vir: vt dixi ℭ. ea. l. iure mariti.
c ¶ *Vt crimen.* id est: criminis accusationem. Accvr.
d ¶ *Compescant.* omnimodo enim permittitur abolitio, licèt in aliis distinguatur: vt ℭ. de abol. l. 3. in fin. & ℭ. eod. l. abolitionem.
e ¶ *Oportet.* contra adulteram, vt subiicit, cui quidem, &c. sed & in idem contra adulterum? Respon. idem.
f ¶ *Ream.* id est, accusare eam. sic & reus: id est accusatus, ponitur, ff. ad Vell. l. propter veneni. §. fin. & ff. de cõsti. bus l. in testamentum. & ff. de acquirend. hered. l. Pantonius. §. vel perduellionis, secundum Ioan. At secundum P. potest petere, vt ex sola suspicione condemnetur: vt in authentic. vt liceat ma. & auia. §. si quoque. & §. quia verò ita comperimus. collat. viij. & ℭ. eod. l. si qui adulterij. Sed certè illa non dicitur suspicio: sed legis præsumptio, quare condemnatur: vt ℭ. ea. l. si qui adulterij.
g ¶ *Non prohibetur.* vt ℭ. ea. l. si ne mora. & ff. ea. l. mariti.
a ¶ *Contineri.* id est, non teneri iure calumniæ. At hodie ex Nou. 117. etiam à marito exigitur inscriptio, & et ea maritus non probans, incidit in talionem. Nec obstat l. 6. enim. §. pen. ff. eodem. Vide not. ibi, & cap. 15. de præscript. Cvia.
h ¶ *Contineri.* id est, quia non debet libellum inscriptionis porrigere: & est speciale in marito. In aliis contrà: vt supra qui accusar. non poss. l. qui crimen. secundum P. Sed Io. non placet: debet enim inscribere, & sic libellum dare: vt ff. ea. l. mili. §. quidam. & §. sexaginta. Sed non tenetur vinculo inscriptionis: quia non tenetur de calumnia: vt hic, & supra eod. l. iure mariti. nisi sit euidenter: vbi dixi. Hodie autem inscribit, & donationem propter nuptias amittit: vt in authentic. vt liceat ma. & auia. §. si de adulterio. & §. si vir de adulterio. colla. viij.
i ¶ *Cùm.* vel constitutio, vel temporalitet lege.
k ¶ *Annuerunt.* vt ℭ. ea. l. iure mariti. & ff. de mino. l. auxilium.
l ¶ *Ab accusatione.* donec prædictæ personæ extent, & accusare non recusent: vt modò dixi.
m ¶ *Omne genus.* non singula generum: sed genera singulorum comprehendit: sic Instit. de suspec. tut. §. j. nam & ipse vir non adstringitur, cùm iure mariti accusat: vt hoc l. item mulier: vt ℭ. qui accusar. non possunt. l. de crimine. Et continua sic. Licèt in huiusmodi crimine subscriptio celebretur, poenámque inscriptionis quisis (præter maritum) timeat, & licèt crimen sit publicum: non tamen cuilibet, vt dictum est, datur dilatio indistinctè: nam & in populari actione prius agit, is, cuius interest: vt ff. de his, qui deiec.

vel effu. l. si verò §. hac autem actio. & ad idem ff. de sepul. viol. l. iij. in princ. & ff. de lib. ho. exhib. l. iij. §. hoc interdictum omnibus.
n ¶ *Sacrilegos.* l. quasi: non enim verè est sacrilegium.
o ¶ *Gladio.* Hæc non est pœna leg. Iuliæ, sed relegatio: sed posteriorum Impp. Constantij nempe, & Constantis: vt constat ex l. iij. Cod. Theod. quor. appell. non recip. Cviac.

proximis[a], necessariisque personis solummodò placet deferri copiam accusandi: hoc est patri, fratri, nécnon patruo, & auunculo, quos verus dolor[b] ad accusationem impellit. Sed etiam his personis legem imponimus, vt crimen[c] abolitione (si voluerint) compescant[d]. In primis maritum genialis tori vindicem esse oportet[e]: cui quidem & ex suspicione ream[f] coniugem facere licet: vel eam, si tantùm suspicatur, penes se retinere[*] non prohibetur[g]: nec inscriptionis vinculo contineri[a][h], cùm[i] iure mariti accusaret, veteres retrò principes annuerunt[k]. Extraneos autem procul arceri ab accusatione[l] censemus. nam etsi omne genus[m] accusationis necessitas inscriptionis adstringat: nonnulli tamen proteruè id faciunt, & falsis contumeliis matrimonia deformãt. [Sacrilegos[n] autem nuptiarũ gladio[o] puniri oportet †.] PP. Nicomediæ VII. Kal. Maij, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. [IIII.] Coss.

IN AVTHENT. VT nulli iudi. §. si verò quando. colla. IX. constit. IX.

Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis: sed in monasterium detruditur ad pœnitentiam peragendam, bonis eius inter liberos, si quos habet, & monasterium, & parentes, si liberos non habet, diuidendis pro portione hic designata: pactis dotalibus post mortem etiam valituris. Bald. Vel sic: *Hodie adultera non punitur gladio, sed verberata detruditur in monasterium, intra biennium reconciliãda marito: vltra verò monastico induitur habitu, eius substantia diuidenda forma hic præscripta.* Salyc.

Sed hodie † adultera verberata in monasterium[p] mittatur: quam intra biennium viro recipere licet[q]. Biennio transacto, vel viro, priusquàm reduceret eam, mortuo: adultera tonsa monastico habitu[r] suscepto, ibi dum viuit, permaneat: duobus partibus[s] propriæ substantiæ liberis, si habet, applicandis: tertia monasterio. Sed si liberos non habet, parentibus extantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur: duæ[t] monasterio. Quibus prædictis non extantibus, omnis eius substantia monasterio quæretur: pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis[u].

IN AVTHENT. VT liti. ma. & auiæ. §. his quoque. coll. VIII. constit. fina.

Maritus ei, quem habet de vxore suspectum, potest denunciare, ne cum ea loquatur: si ille spernit denunciationem, si quidem inuenitur cum muliere in loco suspecto, potest occidi: si in alio loco, in quo non possunt carnaliter coniungi, licet vellent, potest accusari iudici, & debet puniri. Si autem in Ecclesia potest capi, & tradi custodi, vel defensori illius loci, qui debet eum custodire, & eum ad iudicem transmittere. Baldvs.

o ¶ *Gladio.* cum in mare, quam in fœmina: sed in fœmina corrigitur, & alia pœna imponitur: vt in authent. quæ hic legitur *Sed hodie adultera*, quæ est in auth. vt nulli iud. §. si verò quando. colla. ix. Ergo si vir in accusando calumnietur contra vxorem, quæ erit pœna talionis? Quidam dicunt capitis, cùm in eo nõ sit immutata: vt in auth. vt nulli iudi. §. si verò quando. colla. ix. Alij quod illa, quam subiret mulier conuicta: scilicet mitti in monasterium: pro quibus in authentic. vt li. ma. & auia. §. quia verò plurimas. collatio. viij. vbi dicit: Et ita adulterum legitimè conuictum vnà cum vxore puniri.

Sed hodie.] Cvyac. Authent. illa corrigit leg. Cod. in eo, quòd dicit, adulteros capite puniri: quia hoc non est verum in muliere: quia verberatur, & in monasterium detruditur. & maritus intra biennium eam recuperare potest. Si biennium effluxerit, vel maritus non viuit, duæ partes bonorum suorũ debent dari filiis suis: tertia pars datur monasterio. Si filios nõ habuerit, monasterium omnia occupabit. Vivian.

p ¶ *In monasterium.* sed videtur nõ dari ad pœnam alicuius corporis: vt ℭ. de pœnis. l. ne quis. & de decur. l. ne quis. lib. x. Solu. hoc speciale, & ille in corpore non causa religionis facta.

q ¶ *Recipere licet.* sic corriguntur omnia iura illa, in quibus cauetur contra: vt supra eodem l. castitati. & ff. de minor. l. auxilium. §. in delicto. nec dicat aliquis hic loqui, quando ignoscit maritus: nam eo casu etiam iure veteri poterat retinere: vt supra eodem. l. si ne mora.
r ¶ *Habitu.* non[b] tamen est monacha, secundum Io. quod placet: quia pacta dotalia non finiuntur, sed demum naturaliter mortua valebunt in fine huius §. sed si esset monacha, finirentur, vt ℭ. de Episc. & cler. l. Deo nobis. § j.
s ¶ *Partibus.* Imò videtur quòd tantùm legitimam habent filij: vt ℭ. de sacrosan. Eccles. authentic. si qua mulier. quæ est contra. Sol. hæc per illam corrigitur. Vel hic inuita intrusa fuit, ibi sponte intrauit.
t ¶ *Duæ partes.* sed cum monasterium sit loco filij: vt in authentic. de sancti. episcop. §. sed & hoc præsenti. collatio. ix. quare totum non habet? Respond. quia se non monachauit, vt dixi. Accvrs.
u ¶ *Seruandis.* Patet ergo quòd prius non fuit facta monacha, licet fuerit tonsa. ¶ Sed nõnne probatur[c] adulterio maritus etiam sine pacto dotem lucratur: vt ℭ. de repud. l. consensu. §. vir quoque. & in authentic. vt li. ma. & auia. §. quia verò plurimas. collat. viij? Respond. illud corrigi, secundum quosdam. Vel dic,[d] cùm est ciuiliter conuicta, maritus dotem lucratur: sed cùm accusata, & damnata criminaliter, substantia diuiditur: vt hic. Vel hoc cùm tacuisset accusare illud cum maritus.

Si quis.] Cvyac. Si maritus habet aliquem suspectum de vxore sua, denunciare debet ter in scriptis, vt se abstineat: si post inuenerit eum cum vxore sua in domo vel sua, vel adulteri,

a Vir in accusatione adulterij præfertur ceteris.

* deleatur.

† Inclus. desunt in Cod. Theod. Leo, & Maiorianus in Nouel. de animaduers. à Fibeo edita, relegatione deportationem vel in Italia innouatur fic.

b Suspicio aliud, aliud legis præsumptio. Hæc autem illa quæ condemnari debet.

c Maritus accusans de adulterio, an tenetur se inscribere.

d Contra l. 2. ℭ. ñ. ex G. l. de pœnis.

a Vir si calumnietur accusando vxorem de adulterio, qua pœna puniatur.

f olim deportabantur cõmunis nostri nomine, et hac Authentica virgis cæduntur deinde detruduntur in monasterium. Mulier in loco mulier adulterij cõuicta fustigetur, & mittatur in eodẽ ariterimm.

Et hæc quidem in muliere. In masculo quidem puniri adulterij puniri pœna capitis, & in scriptis nostri. Verùm hodie in quibusdã prouinciis immutata est pœna mortis pro adulterio, & imposita pœna pecuniaria. v. plura apud Clarũ sent. ℭ. adulterium, vbi etiã alias partes adulterij commemorat, posse post in ipso facinore deprehensum à patre mulieris: agi eo nomine cum Cancelle ad separationẽ tori, vxorem donis priuare, quinimo & bona paraphernalia: vxorem cogi ad restitutionem dotis. In mulieris hanc pœnam locum habere etiam propter criminis relinquere dari. Ita adde Romand. Reg. 670.

a Concor. Gl. l. ii. c. i. tau fornicatoris, circa de pœnæ.

b Habitus non facit monachum sed sponte voluntas.

c Dotem maritum, & quidõ lucratur probato vxoris adulterio.

d Hæc vera secundum Angel. vel dic melius: quòd maritus lucratur dotem, nisi per pactum aliter sit promissum: nam de sponsis hominis facit aeff. secundũ sentẽtiam logicæ: ff. sup. de pact. conuentu.

480/C.IV.K.5-4, 2351-2352
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

adulteri, poterit eum interficere: si in aliis locis, tradetur iudici: & si in Ecclesia, tradetur oeconomo Ecclesiæ, & custodientur separatim, & iudex mittet ad episcopum ciuitatis, vt sciatur quale debeant subire tormentum. VIVIAN.

a ¶ *Denunciauerit.* Not. de vi* denunciationis sit l. de rei vindic. l. si fundum. & ff. qua in fraudem credit. l. ait prætor. §. si quis. Item not. secundùm P. quòd ex b suspicione quis damnatur, contra regulam, ff. de pæn. l. absentem. Sed dic esse præsumptionem adulterij per [illegible] l. si ibi, qui adulterij. & in authentica vt nulli iudic. §. penult. collat. ix.

a Denunciationis effectus.

b Ex suspicione quis interdum damnatur.

* Legendum forte, commiserit [illegible].

SI quis ei, quem suspectum habet de sua vxore, ter in scriptis denunciauerit* sub præsentia trium testium fide dignorum, & pòst inuenerit eum conuenientem vxori suæ* in domo sua, vel vxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat. Si alibi inueniat, tribus testibus conuocatis tradat eum iudici: qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi licentiam. Si tamen in sacro oratorio colloqui inueniantur, pòst tres, vt dictum est, denunciationes: liceat marito vtrasque personas defensori Ecclesiæ tradere, aut aliis clericis: vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debeant subire tormentum, vt nuncietur per eum ad præsidem prouinciæ, qui secundum leges pœnam imponat legitimam.

Pro peccato contra naturam imponitur pœna mortis. SALYC.

XXXI. Impp. CONSTANTINVS, & CONSTANS AA. ad populum†.

CVm vir nubit in fœminam b viris proiecturam*, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est a id, quod non proficit, scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur, nec videtur? iubemus insurgere leges †, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames c, qui sunt, vel qui futuri sunt rei. PP. Romæ XVII. Kal. Ian. Constantino VIII. & Constantio Cæs. IV. Coss.

Pro veritate eruenda tota familia est torquenda in adulterij quæstione. SALYC.

XXXII. Impppp. GRATIAN. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAAA. Cynegio P. P. *

IN adulterij † quæstione d e ab omni familia e, non solum mariti: sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit f, quo adulterium dicatur admissum) quærendum est sine defensione cuiusquam. Dat. III. Idib. Decemb. Constantinopol. Arcadio A. I. & Bautone Coss.

Quæstio repetitionis dotis, vel alterius debiti, non potest obijci ad retractandum accusationem adulterij. Vel sic: *Quæstio ciuilis non retractat processum in criminali.* BALD. Vel sic: *Exceptiones friuolæ non sunt admittendæ: sed legitima, quæ ad processum opposita prius sunt examinanda. Et si non reperiuntur obstare, cognosci debet de crimine.* SALYC.

XXXIII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONORIVS AAA. Rufino P. P. †

ADulterij accusatione proposita, præscriptiones g & ciuiles z, quibus aut dos repeti fingitur h, aut ex ratione aliqua debitum flagitatur i, quæ occurrere, atque perstrepere examini consueuerunt k, iussimus sequestrari k, nec earum obice aliquid negotio tarditatis afferri l: sed accusatione fundata, hoc est cùm constiterit quo iure: id est maritine, an extranei, quòve tempore accusatio fuerit m intromissa: discutiatur crimen, facti qualitas publicetur n: cùm & iurgia o, quæ magnitudine superantur, & ciuilis actio criminali iure postponatur p. Idem tamen cum competere cœperit q, habitura momenti: dummodò non obsit huic examini ζ r. Dat. VII. Idib. Decemb. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss.

Ex præsenti præsumitur in præteritum: & violenta præsumptio, quam lex pro plena probatione habet, æquiparatur confessioni partis. h. d. Vel sic: *Per actum contrarium subsecutum præsumitur aliquid in præteritum, quod aliàs erat incredibile.* BALD. Vel sic: *Si is, qui repulit accusationem adulterij: quia commisit cum muliere, reperitur postea in vxorem illam ducere: puniendus est tanquam confessus.* SALYC.

XXXIV. Idem AAA. Rufino P. P. †

SI qui adulterij a fuerint accusati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, pœ

CVm vir c.] CATVL. Lex ista mactat de quodam turpissimo stupro, & est materia huius legis turpissima: tamen per elegantia verba tradita est, quod laudabiliter fecit Imperator. hanc legem potes videre per tot. VIVIAN.

a * v. Bossium in præsenti, tit. de stupro [illegible] Sed plenior [illegible] inter fragmenta veteris iuris [illegible] à P. Pithœo edita.

b ¶ *In fœminam.* id est in officium fœminæ se supponit.

a ¶ *Scelus est.* Ad hoc scelus vindicandum lata est primum lex Scantinia. Cicer. 3. Phil. Cœlius lib. 8. famil. ep. 14. Sueton. in Domitia. c. 8. Quintil. lib. 4. c. 2. Val. Max. lib. 6. c. 1. Suidas in verbo, [illegible] Nou. 77. & Zonaras in Iust. vita, refert, ex lecta eis vitilia. CVIAC.

c ¶ *Infames.* ipso iure, nisi per vim fuerit. ff. de postulam. l. j. §. remouet. & ff. quod metus caus. l. isti quidem. & Iustit. de public. iud. §. 4. ACCVRS.

† Ex C. Th. eod. tit. l. 3. Cons.

* Legendum est, viris [illegible] Arrigere [illegible] Donat. ad illud Teren. [illegible] puerigere [illegible]

† Alexander Papa hoc criminosis [illegible] & in monasteriis [illegible]

IN adulterij.] CATVL. Si accusetur quis de adulterio, non solùm serui mulieris sed & viri torquebuntur. VIVIAN.

d ¶ *Adulterij quæstione.* Non etiam stupri, aut incestus. CVIAC.

d ¶ *In adulterij quæstione.* non sic in incestu, nisi per vim adulterium sit commissum: ff. eod. l. vim passam. §. fin.

e ¶ *Familia.* nota familiam inquiri: sic & l. de repud. l. consensu. §. penult. & l. ad leg. Cornel. de sicar. l. fin.

f ¶ *Domi fuerit.* imò & si non sit domi: vt ff. qui, & à quib. l. prospexit, quæ est contra l. Solut. ibi quo ad manumissionem prohibendam, hic quo ad tormenta. Vel hic de seruis alienis dicit, in quibus vxor, vel maritus vsumfructu habet: & facit l. eod. l. verbo, & quod ibi not. ACCVRS.

* Ex C. Th. eod. tit. l. 4.

† L. vlt. ff. ad leg. Corn. de fals.

ADulterij.] CATVL. Si vxorem suam de adulterio accusaueris, an potest opponere exceptionem, scilicet dotis reddendæ, vel alterius debiti, vt sic remoueat, vel differat adulterij accusationem, quæritur? Et dicitur quòd non: sed his non obstantibus procedet accusatio, & feretur sententia, & post sententiam latam poterunt ciuiles quæstiones intentari. VIVIAN.

Hanc leg. multum commendat Bart. hic, dicens ex ea manifestè probari, quòd tunc dicitur nomen rei receptum inter reos, quando facta examinatione super omnibus exceptionibus dilatoriis respicientibus processum, iudex pronunciauit procedendum esse super accusatione. Vnde ante litem contestatam potest dici nomen receptum inter reos: scilicet per illam pronunciationem: & meritò hoc potest fieri reo absente: vt l. adulterium. l. eodem. licèt gloss. ibi aliter dicat. de quo etiam per eundem Bartolum in l. iv, qui reus. ff. de public. iudicijs. in iij. collatione, versic. quæro quando nomen rei, &c.

g ¶ *Præscriptiones.* i. Exceptiones. CVIAC.

g ¶ *Præscriptiones.* id est, petitiones, quas obijcit mulier viro, vt obtenta earum remoueat, vel differat accusationem adulterij.

z ¶ *Ciuiles.* Quæ non pertinent ad causam criminalem. CVIAC.

h ¶ *Fingitur.* cùm nulla sit: & idem, si sit.

i ¶ *Flagitatur.* quod vxor à viro petit.

k ¶ *Sequestrari.* vt in iudicio non appareant.

* ¶ *Obice.* id est, oppositione, & accusatione fundata: id est, cùm constiterit, quo iure quis accusauerit, & quo tempore: quo iure, vtrùm extranei, an maritique tempore, vtrùm intra quinquennium, vel sex mensium. CVIAC.

† Ex C. Th. eod. tit. l. 7.

l ¶ *Afferri.* nam nec a dilatio in causa adulterij danda est: nisi forte vt personæ exhibeantur: aut iudex, secundum quod qualitas negotij suggesserit, hoc permiserit: vt ff. eodem. l. in criminibus.

a Dilatio non datur in causa adulterij.

* [illegible] in [illegible] que maneant.

m ¶ *Accusatio fuerit.* id est actio.

n ¶ *Publicetur.* per probationes.

o ¶ *Iurgia.* crimina minora, quæ superantur à maioribus.

p ¶ *Postponatur.* vt l. qui accus. non possunt. l. j. & ciuilis postponatur criminali etiam alia, vt hic, & suprà de ord. iudic. l. fin. & sic argumentatur b à maiori, & à pari c.

b Argumentum à maiore.

c Argumentum à pari.

q ¶ *Competere cœperit.* quod erit, si fuerit absoluta in accusatione adulterij: aliàs non: vt infrà eod. l. fin. Idem in crimine alio, vt damnatus non possit eam accusare: licèt inchoatam quandoque possit perficere: vt ff. de public. iud. l. is, qui.

ζ ¶ *Examini.* id est, crimini adulterij: id est quamuis ciuilis quæstio postponitur, non tamen ob id extinguitur. Nam si eam iure competere apparuerit, de ea agere poterit. CVIAC.

† Ex C. Th. eod. tit. l. 8.

r ¶ *Examini.* accusationis: nec examen accusationis iam terminatæ obijcitur ciuili postea intentandæ, si modò (vt dixi) fuerit absoluta.

SI qui.] CATVL. Seius dicebatur commisisse adulterium cum Titia: Titius excusabat se ex parentela, quòd erat eius agnata: inde in causa non processit: postea Seius duxit in vxorem eam: vnde præsumptio est contra eum, quòd non fuit cognata eius: an sit puniendus, quæritur? Et dicitur quòd sic. VIVIAN.

s ¶ *Adulterij.* Idem Nouell. 134. §. penult. CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 2353-2354
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Commiti.* vt arg. *T. de episcopis, & clericis. l. eum, qui probabitur.*

b ¶ *Publicabunt.* Sic *xxxiij. q. i. c. j.* ¶ Sic nota hic *præsumptionem* [a] ex præsenti ad præteritum: & *T. de mortuo illato libero. l. cum quis, & in authent. de restitutionibus, & ea, quæ parit in vndecimo mense. §. verum si quidem. & §. mulier autem. collat. iiij. & in authen. vt nulli iudicum. §. si quis verò accusat. vbi.* ACCVRS. FLORENT.

c ¶ *Commiltum.* ex præsumptione huius legis: & sic nō expræsumptione hominis, cæ obiit. *ff. de pœnis. l. abstinentes. §. & dixi de hac T. eodem. l. quæstiones adulterij.* Sed videtur, quōd [b] non debeant condemnari iam absolutæ: nisi docerentur de pœnitentione primi: vt *ff. de accusationibus. l. si cui. §. eidem crimini.* Sed dic illud verum: quando probatione hominis tantum vtuntur: secundus accusatorthic autem probatione legis. 2. Vel dic quōd prima causa non fuit definita: sed indifinita remansit. ACCVRS.

a Præsumptio fumitur quandoque ex præsenti ad præteritum.

b Absolui homines, non possunt condemnari.

Si mulier.] CAIVS. Mulier Titio nupta timens se fabricare alij propter accusationem adulterij, ob hoc ei misit libellum repudij, vt sic fabricaretur an posset accusari, quæritur. Et dicitur quōd. &c. VIVIAN.

d ¶ *Videntur.* ad sequentia plenè referuit, quasi dicantideō deferitur vir, ne illa cōmaculet, &c. Item ad pœcedentia quia ideō disperitquia credebat postēā non commaculare aliquid, quasi ei licetet.

e ¶ *Accusationi.* ¶ Nūquid accusabitur adulterij, vel stupri? Resp. *Baptism. ff. ad l. Iuliam. §. lex Iulia.* Sed pœna adulterij imponitur, vt scilicet detrudatur in monasterium: *et in authen. vt nulli iudic. §. quia verò aliqui. collat. iv. & in authen. vt liceat ma. & vxo. §. quia verò quadam. collat. viij.* ¶ Sed nōnne & quilibet alius poteſt accusare? Resp. Ōd. præterquam virum quandam per legem illam. ¶ Sed quid si meretricio more viuat? cōmuni non videtur in ea stupratur. *T. ad l. Iul. de.* Sed hic dicas contrā in edict. remittēdo libellum, *per dictum authent. vt nulli iudicum. §. quia verò aliqui. & vt liceat ma. & vxo. §. quia verò quadam.* & facit *ff. ad l. qui pupillam. in princ. & l. fin.* ACCVRS.

commemorationem necessitudinis crimini fidem derogando, dum existimatur nō debere credi, quod allegatur, vel non potuisse committi *: hi, si præsumdum in nuptias suas, conforti ūmque conuenerint, facinus illud, in quo fuerint accusati, manifesta fide, atque indiciis euidentibus publicabunt [b]. Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint, iustissimus in eosdem seuerissimē vindicari, & veluti conuictum [c] facinus, confessūmque puniri. Dat. II. Non. Decembr. Constantinop. Theodosio A. III. & Abundantio Coss.

Mariture quandam in accusationibus stupri alijs accesserunt. Vel sic: *Sequens diuortium non prodest mulieri, quo minus à marito quandam pœnis accusari.* BALD. Vel sic: *Maritus admittitur ad accusandum vxorem quandam de stupro commisso post quam diuortio ab eo. h. d. secundum ieti. glos.* SALVC.

XXXV. *Imp.* HONORIVS, & THEOD. AA. *Palladio P.P.*

SI mulier * repudij oblatione sine vlla legitima causa à se dati discesserit: ne viduitatem [d] stupri procacitate commaculet, accusationem [e] repudiato marito inire deferimus. Dat. XII. Kal. Mart. Rauennæ, Eustachio, & Agricola Coss.

Etiā mortua adultera serui adulteri intra duos menses manumitti non possunt: quia duos post mortem quasi de adulterij propter dotem: post autem duos menses illi possunt manumitti, & liberali quæstioni, nisi per subterfugia adulterij illud tempus se elapsum. BALD.

XXXVI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P.P.*

LIbertatem seruorum, qui ad dominium pertinent vxoris, vel mariti, vel parentum eorum: repudio misso, propter suspicionem criminis adulterij, legum conditores intra duorum mensium [a] spacium post missionem repudij numerandum suspendi [β] definiunt [γ], propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponendam. Sin verò vxor [tua] matrimonio sub præfato modo dissoluto, cebus humanis exempta fuerit: nihil de tempore quousque seruos eos propter memoratam causam permanere deceat, adiiciunt [δ]. Nobis verò necessarium esse videtur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quæstionem, vtrum in lucro mariro cedat, an heredibus mulieris restituatur. Sancimus itaque duos [etiam *] menses post mortem mulieris seruari, vt intra eos ante dicti serui permaneant, & facultatem matrius habeat probationes adulterij per eos præstare [b]. Transacto verò memorato tempore, licentiam habere heredem mulieris libertatem eis imponere [c]: nisi per culpam eius maritus prohibitus fuerit causam adulterij, tempore videlicet imminente, exercere. Dat. V. Kalend. Nouembr. Constantinopol. post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. anno II.

Libertatem.] CAIVS. Si mulier accusetur de adulterio: tam serui sui, quàm mariti, quàm parentum eorum burtur intra duos menses cōpurandos à tempore diuortij: & serui manumitti non possunt. Si verò mulier pendente accusatione decessit, post mortem suam examinabitur accusatio: & serui intra duos * menses cōputandos à morte mulieris manumitti nō debent, quibus elapsis poterit heres mulieris eos manumittere. VIVIAN. ¶ Vide scripta ad *l. j. T. ad.* CVIAC.

a ¶ *Mensium.* Vide *cap. 15. de præscript.* CVIAC.

β ¶ *Suspendi.* Vt fiat statutibri. CVIAC.

γ ¶ *Definiunt.* vt *ff. qui, & à quibus. l. prescriptis. & T. ad l. in adulterij. & l. verba.* vbi plenè diximus. ACCVRS.

δ ¶ *Adiiciunt.* Sed quando vir decederet, vel pater, vel mater mulieris, sic: vt *dicta l. prescriptis. in fin. & l. seq. & l. si pecunia. §. fin.*

b ¶ *Probare.* vt hoc probato, dos cedat eius lucrori. & *T. de repudij. l. cum sola. §. vir quoque. & §. vinum.* & sic nōn. poſt * mortem quæri de crimine propter bona: vt *hic, & ff. ad Silan. l. Caius. & l. de affer. vel lend. l. j. in fin. & T. si res. vel accusat. mortuorit. l. quæsitus.* Item habet locū hæc lex tantum, quādo facta diuortio decessit: secus si in matrimonio. ACCVRS.

c ¶ *Inquam.* Sed an per alias probationes admittitur saltem iure extraneī vique ad alios quatuor menses? Quod videtur: sed recipiendo, si de dote contentiunt, perpetuō prohibitiquia *quæ annus, &c. vt T. de exceptio. l. licet. & ff. de exceptio. de. l. post in fin.*

* decēs.

a De præscriptione duorū mensium, vide Dynam. *ord. de præscript. ar. 12.*

b Mortuus poteſt accusari de crimine propter bona.

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR fuerit, corruperit.

TITVLVS X.

Post titulum generalem de stupro, datur specialis de stupro, quod tutor infert pupillæ suæ: quia id Constitutio huius tit. punit grauius, quàm quod quis alium alij infert, leg. Iulia, quia inflixit tantum relegationem, aut publicationem dimidiæ partis bonorum: vt est Iulia. Hic autem Constitutio inflixit deportationem, & publicationem omnium bonorum, qua & tacitè deportationem sequitur, & pœnam hanc quoque Constitutio ab circumstantiis ostendit quibus stuprum: quod deportatio, clementia deposita, tum infandi stupri reprobi per eam principis inflignere pœnam legi Iulia de vi publica qua in raptorem est vltimum supplicium: quia indicia, quæ sunt huic atroci, & illecebra vi comparantur: imò secundum Iuliana legem maiori pœna digna est vis, qua verbis, quàm qua viribus fit: quantum hæc corpori cauetur corruptio, illa animum quoque. Turpius est stuprum in tutore, cui mores pupillæ informandi, custodiq; bani commissi sunt, qui si id commitat, non tutor: sed proditor pupillæ est. Nec enim indulgentia duci prodituri comparatur violator pupillæ tutor. Quintil. declam. CCLXXXIV. Turpius, inquam, est stuprum in tutore: maximè si per matrimonium concractum non sit. Nam si tutor pupillam dicat vxorem, sufficit pœna legis Iulia de stupro. l. 3. ff. eod. Libertum, ff. de rit. nupt. Si corruperit vinta matrimonium, pœna locum est Constitutionis huius longe maiorem, quàm in hac tantum mutata est. Nouell. Leonis philosophi XXXIV. quod non publice ex re: sed pupilla bona tutoris addicuntur, vt bona raptoris raptæ si ingenua fuerit, ex l. 1. ff. de rapt. vig. CVIAC.

Si tutor quandam commisit stuprum cum adulta, debet deportari, bonis omnibus confiscatis. BALD.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Bassum vicar. Italiæ.*

SI tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportationi subiungetur [α], atque vniuersæ eius facultates fisci iuribus vindicentur [β], quamuis

SI QVIS EAM, cuius tutor fuerit, corruperit.

Specialiter de quadam corruptione dicit.

Si tutor.] CAIVS. Si tutor pupillam fæcam adultam stupraverit: deportabitur, & bona eius confiscabuntur, licēt pœna, qua raptor virginis punitur, fuerit plectendus.

α ¶ *Deportationi subiungetur.* Cōstantini ēpare adulterium cæpit non punietur: vnde fit vt deportetur tūrōm tutor, cum compositione, nulla adulterij pœna, tutoris quoque pœnam augere debuerint. CVI.

β ¶ *Fisci iuribus vindicentur.* & ex Nou. Leonis 54. bona

480/C.IV.K.5-4, 2355-2356
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

34.bona tuteris pupilli adiudicantur. CVIAC.
a ¶ *Raptori.* virginis.
b ¶ *Leges imponunt.* quæ est vltima supplicij: vt *ff. de nupt. vsuf. l. j.* sed pœna mitior * interpretanda fuerit quo v. Tiraquell. *tractatu de pœna temperandi, cum commentario.*
b *Quamvis.* dicto adiectitia: intendam correctiam.

DE MVLIERIBVS, *quæ se propriis seruis iunxerunt.*

Et hic de quodam alio seruili stupro pœnæ.

Si quæ.] CAVSA. Si domina cum seruo suo se immiscuerit, capite plectetur, & seruus combaretur: & quilibet administrat ad accusationem iuratum: & si ex tali cõmixtione nati fuerint filij, ad dignitates non promouebuntur, nec ex matris substantia aliquid percipient: mulieri succedent filij legitimi, vel, his non extantibus, alij propinqui: & si quid habuerit in peculio, hoc, quod suporest mulieri ad vitam, dabitur successoribus eius. VIVIAN.

c ¶ *Cerebit.* multo * magis & manifestè. Et nota quòd curialiter dicit.
d ¶ *Subiugetur.* scilicet fœmina, & est specialè *, aliàs alia pœna pro stupro imponitur: vt *Institut. de pub. iu. §. item lex Iulia de adulterij.*
e ¶ *Proberum.* Malo seruo: sic dicto quasi verberibus se subiectus. CVIAC.
c ¶ *Verberum.* id * est seruo, qui post verberis corrubuerit: sed aliis eccasi quando dominus cum ancilla sua rem habet: vt *Iustin. qui manum. non pos. §. eadem, & §. commenta de manumiss. l. fin. & de nat. liber. authentic. quid int.* ACCVRS.
f ¶ *Officio.* id est, officialibus, & stationariis, qui denunciant crimina, *l. v. §. de accus. & inscript.* CVIAC.
f ¶ *Nunciandi.* & probandi necessitate vt §. *de crimin. l. j. tit. xq.*
g ¶ *Deferendi.* specialè * sed regularitèr conta: vt *§ de sud. l. vsu.*
h ¶ *Libertas dabitur.* pro pœnitio: & sic pretium dabitur domino à fisco: vt *§. quis ex cons. for. pro acc. lib. I. pen.* At ille seruus stuprator manumitti non potest: vt *§ de bonis indiff. l. hæ verba. §. j. & §. de collu. dotegen. l. j. & subiugat.*

a Pœna mitior interpretanda fuerit quo v. Tiraquell. *tractatu de pœna temperandi, cum commentario.*
b *Quamvis.* dicto adiectitia: intendam correctiam.

Aquil. Constantino A. VII. & Constantio C. Coss.

DE MVLIERIBVS, QVÆ SE PROPRIIS seruis iunxerunt.

TITVLVS XI.

Hæc etiam titulus est specialis de stupro, quod mulier libera commiscit cum seruo proprio, quod longè turpius, & grauius est, quàm superius, pœna, quam in stupro Constitutio huius tituli, demonstrat, quæ est in mulere capitis amputatio, in seruo concrematio. Superiùs non vindicatur in seruos: sed in seruos tantum: & deportatione: non morte. Nec in seruos mortè: ac proinde illud deferentes seruos non audiuntur, hoc deferentes audiuntur: & pro præmio, si reos peregerint, libertatem consequuntur. Verumque tamen est publicum crimen. Nam, l. 30. §. tit. IX. adulterium tantum crimen numero publicorum Iudiciorum, non stuprum. Et vt illud: ita hoc breuis punitur, si per matrimonium contractum sit, quàm seruo manumisso: vt patet ex Non. Leonis, & Anthony, cod. tit. & l. 3. Edit. supp. & Paulo 1. sent. cod. tit. Quod autem sequitur in hac Constitutione, Filij etiam, quos, &c. similem quantum differt ab eo, qui in eadem verba habet in Cod. Theod. & à iure canonum. Nam vtrinque bona damnati, damnatæq; pœna capitali simul, ac filiorum ex eo conubiorum procreatorum addicit legitimis hæredibus mulieris, non sicut quod tamen pœna capitali confundatur, & consumpta erat. Sed idem etiam in raptus causa longè priùs admittit Constitutio cit. sup. vt vel nulli, vel alij, quàm publicè adiudicentur bona rerum. CVIAC.

Seruus, qui concubuit cum domina, debet combiri, & domina decapitari, & filij inde nati sunt spuri, & insuccessibiles matri, & eorum successio deferatur alijs legitimis successoribus. BALD.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad populum.*

Si quæ † cum seruo [suo *] occultè c rem habere deregitur, capitali sententiæ subiugetur d, trahendo ignibus verberone e *. Sirque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sitque officio f copia nunciandi f, sit etiam seruo licèntia deferẽdi g, cui probato crimine libertas dabitur h.

Filij etiam, quos ex hac conIunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis i insignibus in nuda maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntaris accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis, cognatisque deferatur, vel ei, quem ratio iuris admittit k. Id autem, & quod ille l, qui condemnatus * est, & quod ex eo susceptij filij quolibet casu in sua videantur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum m: à memoratis successoribus vindicetur. Dat. I V. Kalend. Iun. Serdicæ, Constantino A. VII. & Constantio CC. Coss.

a Arguendum à minore: de quo dici in *l. vlt. §. qui statu. libe.*
† Ex C. Theod. *tit. de rap. l. v.*
* deest.
d Stupri pœna interdum capitalis.
e ¶ *Cerebit.* multo * magis & manifestè. Et nota quòd curialiter dicit.
f Vbiero quis.
g Deferendi.
h Libertas pro præmio interdum datur.

AD LEGEM IVLIAM DE VI publica y, vel priuata.

TITVLVS XII.

Tres titulí superiores sunt de stupro, vel adulterio contracto sine vi, quod punitur lege Iulia de stupro, vel Constitutionibus factis ad eam legem, longè non, aut adulterium quod vi contrahitur, non punitur ea lege: sed lege Iulia de vi publica. l. mariti. §. vlt. l. vim. in pr. ff. ad leg. Iul. de adult. de qua dicere institit. vt expulsa eius petellata, quæ laciffimi patet, & pœnis: deinde tit. sequenti specialiter dicit de stupro, vel adulterio vi contracto. Pœna autem legis Iulia de vi publica, vel priuata longè mitiores sunt, quàm Constitutionum pœna. Nam de vi publica lege Iulia est deportatio, de priuata relegatio, & publicatio tertia parte bonorum: Confiscatio lege vi priuata, vt patet, si quis per vim ingressus sit possessionem alienam, est capitis pœna: quod & cadit, si qua interuenisse auctori vis inferenda imputanda sit, & cadit quidem interuenisse aquam est huic pœna stari. Aliquin ex alia similem Constitutionem lege sufficit deportationis pœna, vis scilicet priuata plectitur ex ea Constitutione pœna lege Iulia de vi publica. Et sunt ista etiam esse Constitutiones, quam legis Iulia allusio apteè Lingua. hoc tit. qua dominii, qui per seruos suos vim fecerunt, si bonificiorum sint, infligit pœnam legis Iulia: si humiliores, pœnam Constitutionum. Vim autem publicam legimus in Institutionibus esse vim armatam: priuatam, quæ sine armis sit: quam non esse verorum distinctionem publica à priuata, ad Paulum affendi: & illam non esse veram, nisi quatenus omni vi armata publica semper: priuata nunquam censetur. Nam ex diuersis quæ ratione armata publica est, quid mutu armorum offendatur, & turbetur publica securitas, eadem inermi publica esse potest, vt si vis fiat libere capere: quia libertatis tutela publica est. l. 2. ff. ne de ita def. Si mina vulgatis excreuerunt: quia vis Reipubl. inferre videtur, cui sili comperit vulgatum esse: vel si quid ex incendio rapiatur: quia in respiratione maximè publica utilitas vindicanda est. l. 1. §. meriti. ff. depos. vel si quid aliud fiat, quod sit contrarium vi, iuriste publice principaliter, aut per consequentia: adeò vt quod cadit in legem Iuliam de vi priuata, posse, si quis velit, seruiens iudicio agere. Nemo in legem Iuliam de vi publica: sicut è contrario si quis maiorem quàm in hanc, in illam. CVIAC.

de bonis indiff. §. sirnum. ACCVRS.
i ¶ *Dignitatis.* quam per matrem sibi adscribebat. ACCVRS.
k ¶ *Admittit.* agnatum, vel cognati, vel etiam vicum, si habet: & est hoc speciale, vt nulla pars bonorum publicetur. alias contra: vt *§. de bon. posses. l. fin.* quæ est contra. & facit *supra de incest. nupt. l. si quis incesti.*
l ¶ *Id autem.* & quod ille. seruus, qui condemnandus est, qui dicitur habere in peculio, non vt suum: quia seipsum non habet.
m ¶ *Dominio sociatum.* non vt sibi retinet: sed vt succedentibus mulieri detur, cum ipsa capitali sententia subiaceat.

y v. Bossum in Pract. tit. de vi publica, & priuata. fol.

AD LEGEM IVLIAM de vi publica z, vel priuata.

Diuisi de maleficiis criminibus, sequitur de minoribus. Vis quia violentia in prædiis quandoque committitur: de hac violentia dicit: & quia hæc lex Iulia vrgebat de ipsa violentia. idcò de ea interpretanda, corrigenda, & suppleuda dicit: & quo sit eius pœna, dicit infrà cod. l. ij.

y ¶ *Vi publica.* id est, vi armata, vel inermi. Quæstio est de vi publica. Primùm constituta est lex Plautia. de qua in *l. nam sicut. §. si dominus. & §. furtiua. ff. de vsucap. & §. furtiua. Institu. de vsucap.* deinde constituta fuit lex Iulia, ex qua hodie agitur: non ex Plautia, quæ lata est ab Augusto Cæsare. Cic. 1. *Philip.* Ab eodem etiam lata est lex Iulia de ambitu, & de adulterijs. Reliquæ verò leges Iuliæ latæ sunt à Iulio Cæsare, vt docet Cic. *in eadem Philip. & in orat. in Pisonem.* CVIAC.

Ob debitum] CAVSA. Creditor suus forte priuatus, sua sibi calli, bona vxoris debitoris per vim accipere non debet: alioquin lege Iulia de vi accusari poterit. VIVIAN.

* In C. Th. legitur, adulterij, vt & quod dic, pœnam armatam.

480/C.IV.K.5-4, 2357-2358
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Munus.* quod gessit maritus, nisi fuerit primipilaris unde quo dic. vt C. *quib. ex cauf. pign. tacite contra. l. fin.*
Additio. Idem obtinet in cæteris muneribus, si bona vxoris sunt in dotem data: in aliis extra dotem non tenetur. arg. *l. j. C. ne vxor pro marito.* Cviac.

Ob debitum viri res vxoris capi non possunt, & capiens vim committit. Bald.

I. *Impp. Severus, & Antoninus AA. Pollioni.*

Ob debitum † viri, vel ciuile munus [a], res vxoris a qui pignori capiũt, vim contrahere videntur [b]. Dat. Kalend. Iuliis Romæ, Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Fiscus ex debito succedens pro parte, creditoribus confiscati pro rata tenetur. Item illis defensionibus uti potest, quibus poterat uti damnatus. Vel sic: *Tam ius agendi, quàm ius conueniendi, & ius excipiendi transit in fiscum.* Bald. Vel sic: *Fiscus pro quota bonorum ad eum peruenta, tenetur creditoribus.* Salyc.

II. *Imp. Antoninus A. Vero.*

Tutoris tui lege Iulia de vi priuata damnati, si tertia pars [c] bonorum fisco vindicata est, tutelæ [d] actionem pro ea portione aduersus fiscum dirige: modò si nulla præscriptio [e] locum habeat. Nam successio [f] pro oneribus [g] portionis suę respondet. PP. XV. Kal. Mart. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Soror potest agere de rapina sponsa, & pater potest agere de inclusione, siue incarceratione filij sui. Bald. Vel sic: *De raptu sponsa, & filij inclusione potest agi lege Iulia de vi publica, vel priuata.* Salyc.

III. *Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Bianori.*

Si confidis sponsam filij tui raptam esse [h], vel filiũ tuum inclusum, insistere solenni more legis Iuliæ de vi [i] accusationem apud præsidem prouinciæ non prohiberis. PP. VIII. Kal. Maij. Veronæ, AA. Coss.

Ex delicto serui criminaliter accusatur ipse seruus, non dominus: sed si dominus etiam deliquit (putà verberando) potest ipse de suo delicto conueniri. Bald.

IIII. *Idem AA. & CC. Liberatio.*

Si criminis accusationẽ propter res à seruo [k] raptas intentandam putaueris, non contra dominum: sed contra eum, quem facinus commisisse proponis, hanc insistere debes [l]. Sed quoniam à Fiscinulo etiam te verberibus afflictum adseuerasti hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam [m], si legis Iuliæ de vi priuata reum deferendum putaueris, apud præsidem prouinciæ age, nõ ignarũ quemadmodum criminibus probatis res vindicari debeat [n]. S. XVII. Kalend. Iul. Sirmij, AA. Coss.

Titulus crediti non excusat ingredientem vi. Bald. Vel sic: *Creditor per vim prohibetur ingredi possessionem fundi debitoris.* Salyc.

V. *Iidem AA. & CC. Opleni.*

In † possessionem fundi licèt creditor [o] per vim ingrediatur, Iuliæ legis vis priuatæ [p] reus deferri potest. S. VI. Idib. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Accedens ad rem ab alio possessam causa expellendi illum de possessione: si ea occasione homicidium interuenit: siue ex parte insistentis, siue ex parte resistentis, est ad mortem condemnandus, & appellare non potest. h. d. l. vsq. ſ. quam not. Bald.

VI. *Imp. Constantinus A. ad Catulinum proconsulem Africæ* †.

Quoniam [p] multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur [q], cùm aliis vim inferre certantibus [r], aliis cum indignatione resistentibus, verbera, cædésque crebrò deteguntur admissæ: placuit, si fortè quis vel ex possidentis parte, vel ex eius, qui possessionem temerare tentauerit, interemptus sit [s], in eum supplicium [t] exerceri, qui vim facere tentauerit [u], & alterutri parti causam malorum præbuerit [x]: & non iam relegatione [y],

[Gloss, left column:]

a ¶ *Rei vxoris.* Non in dotem datæ, *l. j. C. ne vxor pro marito. l. 1. C. de priuileg. fisci. l. 11. §. de decurionibus.* Cviac.

b ¶ *Videntur.* non ergo licet: vt & *l. ne vxor pro mar. l. j. & ij. & de don. inter vir. & vxor. l. mv.* An autem res ipsius debitoris? Dic non: vt §. *vi bon. raptor. l. ij. & §. eod. l. in possessionem.* nisi ex conuentione: vt *C. de pign. l. iij.* & facit *C. de priuil. fisci l. j.* Accvrs.

Tutoris.] Casvs. Tenebatur tutor pupillo in centum ex male administratione condemnatus: quia alicui vim intulit, relegatus est, & tertia pars bonorum suorum confiscatur: an pupillus ratione tertiæ illius possit conuenire fiscum iudicio tutelæ quæritur? Et dicitur quòd sic [a].

c ¶ *Tertia pars.* quæ est pœna huius legis cum relegatione: sed si publica est vis, tunc omnia auferuntur, & deportatur: vt *Instit. de pub. iud. §. item lex Iul. de vi.* & §. *eod. l. quoniam.* & ff. *eod. l. ij.*

d ¶ *Tutela.* personalem ergo: non solùm hypothecariam contra fiscum intentat: nec est specialè in pupillo: sed idem in quolibet creditore: vt ff. *solut. matrim. l. si marito. in princip.* & §. *de bon. proscript. l. si vt proponis.* & *de fenoratiam passis l. ij.* & *C. de fideiuss. l. j.* Nec ob. ff. *de iur. dot. l. mulier.* quia ibi mulier non amisit bona, & sic non potest dici maritus tanquam successor.

e ¶ *Præscriptio.* id est exceptio: vt pacti, vel similis: vel dic propriè, vt triginta annorum.

f ¶ *Successio.* id est successor: vt est fiscus.

g ¶ *Pro oneribus, &c.* vt & C. *si cert. pet. l. j.* & *de hered. act. l. j.*

Si confidis sponsam.] Casvs. Si sponsam filij tui rapuerit quis, vel filium tuum per vim incluserit: an eum lege Iulia de vi accusare possis, quæritur? Respond. quòd sic. Vivian.

h ¶ *Raptam esse.* id est hoc te posse probare.

i ¶ *De vi.* vt ff. *eod. l. & eum.* sed & primo casu potest agi de rapto, & maior pœna imponitur: vt §. *tit. j.* Item secundo potest accusare de priuato carcere: vt *C. de priuat. carcer. l. j.*

Si criminis.] Casvs. Si seruus tuus res meas rapuit, ipsum, non te accusare debeo lege Iulia de vi: si verò tu me verberaueris hominibus coactis: te possum lege Iulia de vi accusare.

k ¶ *A seruo.* Fiscinuli.

l ¶ *Insistere debes.* accusationem legis Iuliæ de vi publ. vel priuatæ: sed contrà ff. *de accusatio. l. hos accusare. § omnibus.* sed dic intentari hic, vt vltimo supplicio puniatur: vt §. *eod. l. seruus.* vel etiam aliàs corporaliter coërceatur: vt innuit in fine huius legis. & sic grauiùs punitur, quàm liber, in bonis, & relegatione: arg. ff. *ad legem Cornel. de sicar. l. iij. § penult.* Accvrs.

m ¶ *De hoc etiam.* id est propter hoc: quasi diceret, non solùm iniuriarum agere, sed etiam hac l. criminaliter.

[Gloss, right column:]

n ¶ *Debeat.* quæ est pœna, dixi C. *eod. l. ij.* & facit C. *de nouatio. l. si seruus.* & *C. de accusat. l. ij.*

In possessionem.] Casvs. Si creditor in possessionem fundi sibi obligati per vim ingreditur, leg. Iul. de vi poterit accusari.

o ¶ *Creditor.* Chirographarius, *l. vlt.* ff. *ad leg. Iul. de vi priuata.* Vel hypothecarius sine conuentione, *l. iiij.* §. *vi bon. rapt.* Cviac.

o ¶ *Priuata.* vt ff. *ad leg. Iuliam de vi priuat. l. fin.* & §. *vi bonorum raptorum. l. iij.* nisi ex pacto: vt *C. de pignorib. l. iij.* Sed contrà ff. *de furtis. l. cùm creditor.* sed ibi furti actionem denegat: vel in dubio illud obtinet. at hic probatur vis malo animo commissa. vel ibi ex pacto accepit: & facit *C. eod. l. j.* Accvrs.

Quoniam.] Casvs. Possidebam quoddam prædium: tu illud inuasisti, & ego tibi resistebam: in illo conflictu aliquis interfectus est, vel ex parte mea, vel ex parte tua: quam pœnam pati debeas, quæritur? Et resp. quòd pœnam capitis: non deportationis, vel relegationis: nec audieris appellans.

p ¶ *Quoniam.* vide rationem quare duriùs puniri pro homicidio debeat. Accvrs.

q ¶ *Continentur.* vt damni datio, iniuria, vulnerũ illatio, & homicidium: sic *C. de his, qui ad Ecclesiam confugiunt. l. ij.*

r ¶ *Certantibus.* in possessione prædij auferenda. Accvrs.

s ¶ *Interemptus sit.* Not. quòd non distinguitur à qua parte sit interemptus, nec à quo. Dicas tamen quòd si potuit se sine homicidio defendere aggressus, quòd tenetur: vt C. *vnde vi. l. j.* & ff. *ad leg. Aquil. l. scientiam. § qui cùm aliter.* & *l. si ex plagis. § j.* Item an nihilominus tenetur occisor? quod dici potest, secundùm H. nihil enim vetat plures de eodem homicidio teneri, nisi ad defendendum fecerint. Accvrs.

t ¶ *Supplicium.* corporalis pœnæ: scilicet capitalis: vt sublicit. ¶ Sed nunquid heredes eum, si in aliquo damnetur, possent agere mandati [a], vel ex stipulatione, si promisisset reddere damna? Respond. non: quia cùm sit turpis [b] promissio, potior [c] est conditio possidentis: vt *Institut. mandati. § illud.* ¶ Item nota hic puniri [d] affectum vltra quàm se extendat: quia hic violenter solam possessionem habere affectauit, non occidere: vnde voluntas [e], & propositum non distinguunt hic maleficium, quod est alibi: vt ff. *ad leg. Corneliam de sicarijs. l. j § diuus.* sic de termino moto etiam ignorans [f] punitur: vt ff. *de termino mot. l. ij. in fine.* Sed in hoc est contra illa lex: quia ibi minus punitur ignorans: quod hic non est. Solut. hic plura delicta, & mala sunt. Vel ibi in splendidioribus dicit, vel ibi non fuit vis aliqua. Additio. Tu videas de hoc Bart. in *l. diuus ff. ad legem Corneliam de sicar.* vbi pulchrè pertractat quid iuris, quando quis plus deliquit, quàm cogitauerit.

u ¶ *Tentauerit.* id est tentando fecerit. Vel tentauerit quantum ad ablationem: quod facere non potuit.

x ¶ *Præbuerit.* sic ff. *si quadrup. paup. fec. dic. l. j. § cum arietes.* & C. *vnde vi. l. meminerint.* & *de accus. l. fin.*

y ¶ *Relegatione.* quæ est [g] pœna legis Iuliæ de vi priuata.

a ¶ *Depor*

[Marginal notes:]

† Concor. a. ex parte relictu. in Cod. Theod. sub tit. de rest.

a Possibne filius succedens filio præterito à patre, dicere patris defuncti testamentum nullum? Cremensis negat, tamen si filius loco heredis habeatur quoniam si filius defuncti bonorum non possit dicere testamentum nullum, ita nec fiscus ex persona bonis. v. Cornelium *fragm.* 8. p.

† Ex *l. j. C. de pign.*

† Cod. Th. lib. 9. tit. 10. l. 1. sed paulo aliter.

a Ex mandato rei turpis admissæ non mandatorum agi nõ potest. adde Clarum *§ finem. q. vlt. q. 89.*

b Promissio turpis non obligat.

c Possidentis conditio potior est in causa turpi.

d Punitur interdum affectus vltra quàm se extendat.

e Voluntas, & propositum an semper distinguant maleficia.

f Ignorans interdum punitur.

g Pœna vis priuatæ, relegatio.

480/C.IV.K.5-4, 2359-2360
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a Pœna vis publicæ, deportatio.

a ¶ *Deportatione*. quæ a est pœna publicæ violentiæ: vt dixi T. eod.l.y. Accvrs.

b ¶ *Suspendat*. nec. sic T. *quorum appell. non recip. l. observare.* & T. *de fals.mon.l.j.§.j.* & T. *eod.l.j.§.j.*

b Spoliatus regulariter ante omnia restituendus, quibus fallat hæc sententia, vid. apud Marsil.singul.199.

SI quis. b Duo facit: quia primò dat consilium per viam iuris. Secundò punit eum, qui suo suscepto consilio superbiam sequitur voluntatis. secunda ibi, quòd si omissa. secundùm Odofr. & Cyn. Casvs istius legis ponitur in gloss. sed clariùs dic sic: Licèt de possessione fundi me expulisti, an agere possim ciuiliter interdicto vnde vi, vel criminaliter lege Iulia de vi. quo casu nisi probauero, sustinebo pœnã talionis: si verò te deieci, restituam tibi possessionem, & me accusabis lege Iulia de vi. & differetur pœna mea, quousque de possessione fuerit agitatum: & si cõtra me fuerit pronũciatum in causa criminali, deportationis pœnam sustinebo, omnibus bonis meis confiscatis. Viv.

c C.Th.l.an.3.

c ¶ *Si quis ad se fundũ*. De fundo, quem possidebam, me deiecisti: debeo vel ciuiliter: scilicet petitorio, vel possessorio repetere: vel criminalem accusationem de vi instituere, & inscribere. Si autem ex interuallo mea auctoritate te deiecero, ages cõtra me de violenta possessione per interdictũ vnde vi: & postea criminaliter de vi me accusabis, & vsque tunc differetur pœna imposita.

d ¶ *Quodcumque aliud*. vineam, vel domum.

a al. constit. in omnibus.

a ¶ *Ciuiliter*. Id est, interdicto vnde vi. §. vlt. Cviac.

e ¶ *Agat*. id est, interdicto vnde vi pro possessione. vel, id est, rei vindicatione nomine rei possessæ.

aut deportatione a insulæ plectatur: sed supplicium capitale excipiat, nec interposita prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat b. Dat. XV. Kalend. Maij Serdicæ, Galliano & Basso, Coss.

Expulsus contra expulsorem potest tam ciuiliter agere, quàm criminaliter accusare, in criminali legitimè se subscribendo. hoc primò. Si expulsus ex interuallo suum deiecit expulsorem, potest interdicto recuperandæ ciuiliter conueniri: & causa per condemnationem terminata, criminaliter deportandus accusari: exinde, si veniat, criminaliter condemnandus. Bald.

vii. *Idem A. ad Bassum p.v.* *

SI quis ad se fundum c, vel quodcunque aliud d asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: aut ciuiliter a super possidendo agat e, aut impleta solennitate f iuris, crimen violentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non poterit comprobare, quam reus debet excipere g. Quòd si omissa interpellatione h vim possidenti intulerit i, ante omnia violentiæ causam k examinari præcipimus, & in ea requiri, quis ad quem peruenerit l * possidentem: vt ei, quem constiterit expulsum m, amissæ possessionis n iura reparentur: eadémque protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur o, violentus pœnæ non immeritò

a Accusationi ex solemnitate, vt non sibi fiat inscriptione, hoc est, vt accusator se inscribat ad pœnam talionis. vide Clar. §. fin. q. 62. n. 14. vers. sciui quoque.

d Causa violentiæ pro causa possessionis in qua commissa est violentia.

e Ante omnia violentiæ causam examinare quid.

f Vnde vi interdictum ante omnia definiri ad possit, quàm violentia patefacta fuerit.

f ¶ *Solennitate.fc.* a inscribendo solennitatem dixi T. *de acc.l.pen.*

g ¶ *Excipere*. vt T. *de accusa.l.fin.*

h ¶ *Interpellatione*. iudiciali.

i ¶ *Intulerit*. sua auctoritate.

k ¶ *Violentiæ causam*. id d est, causam possessionis, in qua commissa est violentia, & in qua de violentia incidenter quæritur. & postea principaliter in forma accusationis. ¶ Sed quando tractabitur hæc causa? Resp. antequam e quæratur, vel tractetur, quis dominus eorum sit, vel non: vel quale ius habeat in re aliquis eorum. & hæc est plana. 2. Vel dic ante omnia, id est, antequam de crimine in forma accusationis quæratur. & sic concord. T. *de app.l.j.* & ff. *de iud.l.si de vi.* & ff. *ex.l.qui contra.§.j.* Sed contrà T. *quando ciuil.act.crim.præiu.l.j.* vbi dicit actori dari electionem ciuilem, vel criminalẽ, quam velit prius quærere. Sol. nullum est contra: quia siue primò agatur ciuiliter, siue criminaliter, ante omnia examinatur crimen incidenter, nec f aliter de interdicto vnde vi quæritur, nisi prius violentia patefacta. 3. Vel dic ante omnia, id est, ante accusationem criminalem, scilicet si voluerit expulsus. 4. Vel ante omnia, id est, præcipuè. ¶ Sed quæritur, quare de interdicto vnde vi examinatur, cùm certum sit eam commissam? pro constanti enim posuit, quòd sit illata, cùm dixit, & *intulit*. Resp. expone, *intulit*, id est, intulisse dicitur: sic ff. *de contrah.empt.l.si in emptione.* & ff. *de vsufr.leg.l.si alij.in fin.* secundùm quosdam. Alij, quòd licet constet de vi: dicebat tamen, quòd incontinenti fecerat, & sic sibi licuerat: vt ff. *de vi.* & *vi arm.l.qui possessionem.* Vel secundùm Azo. licèt constet: dicebat tamen, quòd causa sui iuris conseruandi fecerat: et quia dominus fructuarium, vel vsuarium deiecerat. Vnde opus est quæri, quo animo fecerit: & sic posuit casum de hoc, quòd si omissa, &c. quòd

incontinenti repulit: & quòd dicit T. *reparentur iura*, scilicet damnata: quòd subicit *restituta*, expone, id est, restituto damno.

l ¶ *Quis ad quem peruenerit*. scilicet possessio: nam prior vis fuit absumpta per secundam ex interuallo factam, vt iam interdicto pro prima non possit agi: vt *hic*, & ff. *de vi*, & *vi arma.l.qui possessionem*. Idémque in crimine per hanc legem. & ad hoc T. *vnde vi. l. si quis in tantum*. sed aliud in interdicto quod vi, aut clam: vt ff. *quod vi, aut clam.l.si alius.§.bellissimè*. & aliud in toto generali. nihil a dolosus dolosiorem ff. *de dolo. l. si dus.* Accvrs.

a Dolosus dolosiori nihil potest obiicere.

m ¶ *Expulsum*. scilicet posteriùs.

n ¶ *Amissæ possessionis*. id est, ipsa possessio cũ omni damno: vt & ff. *de vi*, & *vi arma.l.j.§.illud.* & *§.vtilissimè.* & §. *si fundum.*

o ¶ *Agitetur*. per actionem legis Iuliæ de vi.

p ¶ *Destinatus*. quasi quasi b præsumptione, per hoc, quòd in ciuili est damnatus: tamẽ non plenè: quia in accusatione pleniùs erat probandum: vt T. *de probat. l. finali.* & potest multis ex causis vincere, qui amisit: licèt ex eadẽ causa: vt ff. *de adult. l. denunciasse. §. pen.* Additio. Videas de hoc plenè per Bart. in *l. j. §. j. ff. eodem.* post in q. col. vers. quare vtrùm probationes, &c.

b Præsumptio quæ est quis colligitur in causa criminali, ex probationibus factis in causa ciuili. Acta igitur ciuilia quoquomodo probant in criminali causa. Bartolus & Albericus in l. licem. §. hoc interdicto. ff. tabula ciuil. † Cod. Theod. lib. 4.

q ¶ *Differatur*. puniri: & dic in terminum litis, id est, post finem litis ciuilis, & sequentis criminalis.

r ¶ *Principali*. scilicet de possessione ciuiliter.

¶ Id est, actione, seu quæstione proprietatis. Vide scripta ad L. 4. T. *vnde vi.* Cviac.

f ¶ *Iudicatum*. sc. subsequenter in criminali.

t ¶ *Abrogatis*. tacitè: vt T. *si reus.vel accus. mort. fuer. l. si.* Sed quæro, si incontinenti recupero, an

destinatus p in totius litis terminum differatur q: vt agitato negotio principali r, si contra eum fuerit iudicatum f, in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis t. Propos. prid. Non. Oct. Romæ, Constantino A. V. & Licinio Coss.

Seruus, qui proprio motu vim intulit, debet mori: si hortatu, vel iussu domini, pœna mitigatur: & ideo damnatur in metallum. hoc primò. Viles personæ, quæ bis, aut sæpius violentiam commiserunt, debent atrociùs puniri, quàm cùm semel tantum. hoc secundò. Punitur iudex, qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem pœnam, quàm debeat imponere. Bald.

viii. *Impp.* Valentinianvs, Theodosivs, & Arcadivs AAA. *ad Albinum p. v.* †

SEruos, qui fecisse violentiam confessionibus u testium, aut propriis docebuntur, si id inscio domino commiserint: postremo supplicio x deditos luere perpetrata censemus. Quòd si illi metu, atque exhortatione dominorum violentiam admiserint, palam est secũdum legem y Iuliam dominum infamem pronunciatũ, loci, ac originis propriæ dignitate non vti: seruos verò, quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo z post sententiam dedi. Viles autem, infamésque personæ a, & hi, qui bis, aut sæpiùs b violentiam perpetrasse conuincentur, constitutionum diualiũ pœnis c

destino vsurparetur: an habeat locum pœna legis, *si quis in tantũ?* Respond. nec destino vsurpare, nec loci habet *l. si quis in tantum*.

SEruos.] Casvs. Si seruus commisit vim, aut ignorante domino, aut sciente: primo casu dabitur seruus vltimo supplicio: secundo casu dominus erit infamis, & seruus in metallum dabitur: si verò personæ domini vilis fuerit, & sæpius tale delictum commiserit, pœna constitutionibus comprehensa puniendus est. quæ ista sit, non aperitur: dic pœna capitis vel lege Iulia de vi: vnde verò, qui id exequi distulit, infamis erit.

u ¶ *Confessionibus*. spontaneis. vel si in tormentis, ita quòd perseuerent: vt ff. *de quæstio.l.j.§.diuus Seuerus.* & §. *si quis vltrò.*

x ¶ *Supplicio*. id est, morte: vt ff. *de pœnis. l. vltimum.*

¶ Et sic nota, quòd plus c serui, quàm liberi puniuntur: vt patet T. *eod.l.si crimine.in princip.*

c Serui grauius puniuntur, quàm liberi.

y ¶ *Secundùm legem*. vt ff. *ad legem Iuliam de vi priuata.l.j.*

z ¶ *Metallo*. in d aliquo ergo eis parcitur etiam in atrocioribus, si domino paruerint: & T. *ad legem Iuliam de adulter. l. Gracchus.* & facit T. *de metallar. l. fœmina.*

d Mitiùs puniuntur serui, si domino paruerint etiam in atrocioribus.

a ¶ *Infamésque personæ*. scilicet dominorum nam sæpè in dignitate erant.

¶ Et sic nota plus vilem, e quàm nobilem ex æquali facto puniri: vt *hic*, & ff. *de incend.ruin.l. Pedius.*

e, quæ scripsi ad Gloss. L. 1. in verbo, *relegatione*, T. *de spoliat.* violent.

e Nobiles mitiùs puniuntur ex eodem delicto, quàm serui.

b ¶ *Sæpiùs*. Nota, plus puniri f sæpiùs delinquentem: sic T. *de episcop.audien.l.iij.in fi.*

f Puniuntur grauius delinquẽtes sæpiùs, quàm qui rarò.

c ¶ *Pœnis*. quia fortè capite puniuntur, secundùm quosdam, vel saltem pœna huius legis de vi, & etiam secundùm Azo. fortè pro vi priuata deportabitur: vt sic in aliquo augeatur: & facit ad legem T. *de pœnis.l.qui sententiam.* & ff. *de iniur.l.sed si vnius. §.si iussu.de actio.* & *obliga.l.fœmina.*

480/C.IV.K.5-4, 2361-2362
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Impunitate.* absolutendo. ACCVRS.

b ¶ CRimen. Malum facit grammaticorum debere crimina dicere, hoc modo hæc duo, scilicet rapere, & servare raptori raptæ scirent non fuit difficilis criminis: & ibi, *Fuitque est vesperi, & mane dies unus.* Quia ergo est æquale cujuscunque videtur æqualis pœna vt §. *de apost. & clos. si quemquam. in fin. &]. de his, qui furon. accusl. l. j.* sed tamen hic est contrarius. *l. 7. tit. j. §. pœnas.* vel secundum Anto. fit, & ponas aliquem rapere, & alium scientem delicti servare non rapeam raptori, alterum crimen prædictorum non est alteri dissimile. & sic est bona grammatica.

† Iudex sine causa minorem potest legibus constituere infamia notari: vt sic alibi eadem pœna puniatur, quæ reus esset punidus, *l. qui. ff. de servum hæredem.* vide Romanil *sequ. ty.*

c ¶ *Mauhæus.*] CASVI. Prohibet imperator, ne quis fœtum habeat cales, qui transeuntes spoliant: & eis pœnam crescum librarum auri præter aliam pœnam corporalem imponit: Iudex autē qui hoc observari non fecerit, pœna centum librarum auri multabitur.

d ¶ *Bucellarii.* latrones sunt, qui à minimis incipiunt, puta à bucellis panis. Vel vertum quia ponunt in arcu carcerum lignum, vt non clament: vt de consortis S. Lazari factis fuit. ANOTTO. Bucellarios Suidas vocat Gallogrecos. Ammianus Marcellus *lib. 17.* Spartianus in Pert. D. Aug. *in ep. 56.*

d ¶ *Isauros.* qui [b] sunt pertinaciores latrones a Isiis: vt *l. de fœnor. pecuniarum.*

e ¶ *Isauros.* De his Dion. *lib. 1. Dig. c. 12.* cui adde Diod. *lib. 13.* Ammian. Marc. *lib. 19.* Zonaram qui vocat, [illegible] Hos Harmenop. *lib. 1. apost.* vocat pyratas. CIIAC.

e ¶ *In specie.* sic *L. de privat. car. l. 1.* & facit *in auth. de nomin. in princ. col. 13. Cons. 85.*

f Addit Bossi *in praet. tit. de rapt. matron. §. 6.*

g Continuatio.

DE RAPTV[a] VIRginum, seu viduarum, &c.

Specialiter d de quadam rapina, vel violentia dicit post generalem tractatum de vi.

RAptores.] Ista lex habet principaliter duas partes: quia primò loquitur de pœna imponenda ratione huius criminis in persona raptoris. Secundò loquitur de pœna imponenda raptori in bonis. Secunda incipit ibi *& si quidem.* Prima pars facit quamcunque præteneantur: iudicem verò nosse oportet, quòd graui infamia † sit notandus, si violentię crimen apud se probatum diluerit, seu omiserit, vel impunitate * donauerit, aut mollioreni, quam præstituimus, pœnam protulerit. Dat. Prid. Non. Mart. Med. Valentiniano A. IV. & Neoterio Coss.

Par crimen est rapere, & rapienti scienter receptare. BALD.

IX. *Imp.* HONORIVS, & THEOD. AA. *Aurelio* P. P.

CRimen [b] non dissimile est rapere, & ei, qui rapuit, tegere rem scientem delicti servare. Dat. III. Non. Mart. Honorio IX. & Theod. VI. AA. Coss.

Malandrinis, & hominis mala conditionis quis non debet retinere, nec receptare vel alias punire. BALD.

X. *Imp.* LEO, & ANTHEMIVS AA. *Miniliano* P. P.

OMnibus per ciuitates, & agros habendi Bucellarios [c], vel Isauros * [d], annatosque seruos licentiam volumus esse prælusam. Quòd si quis præter hæc, quę nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Bucellarios, aut Isauros [e] in suis prędiis, aut iuxta se habere tentauerit, post exactam cęrum librarum auri condemnationem, vindictam in eos seuerissimè proferri sancimus. Viri quoque clarissimi prouinciarum rectores in speculis * esse debebunt, ne quis audeat hæc statuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare: scienes quòd ex dissimulatione, dignitatis, & administrationis cingulo priuabuntur, & post centum librarum auri multam, salutis, vitæque suæ periculum sustinebunt: primaribus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionem fortunarum suarum capitali quoque supplicio feriendis. Dat. V. Kalend. Septembr. Anthemio A. II. Coss.

DE RAPTV VIRGINVM, SEV VIDVARVM, necnon sanctimonialium.

TITVLVS XIII.

SI raptum, vel adulterium vel commissum vindicatur lege Iulia de vi publica, sicuique confirmatione: & hic quidem malis frueris. Leges Iulia mitiores sunt Constitutione. Si autem propriè Constitutio Iuliæ tit. de stupro vi commisso in virginem, aut viduam cuiuscunque conditionis, aut secta. At verò etiam in eam, & quidem malis magis adulterium vi commissum, quo casu ius est mortis, vel stupro deprehensam in stupranti crimine quemlibet sine vlla exceptione iugulare: sicut rapiendam virginem, aut viduam parentibus, fratribus, parentibus, patronis, patrono, domino. Et publicum est vtrumque crimen, & ius pœna vltimum supplicium, & adempto omnium bonorum, vt reliqui raptis, si ingenua fuerint, vel monasterio, aut Ecclesię, vbi deuota virginem, aut deuouęsa in quibus etiam forsan, si citra existum sub federit punitur: raptis autem mulieribus ex hac Constitutione raptori irrogatur quidem vltimum supplicium: sed bona non auferuntur sicut nec confiscat, & mulieris huius criminis, quod est vltimo supplicio coercetur, nec ita fuit fieri. Item ex hac causa vel publicati non mulierum opponunt proprietatem fori, vel appellantes: quod Iustin. fecit ex L. Cod. Theod. eod. cuius pars est l. pen. §. quibus est caut. Item pro pœna interdicitur nuptęs raptori, & matrimonia raptum fieri contraxit, non petit mulierem à parentibus, vel alio, à quibus eam petit debet more maiorum, etsemq; vultur obloquatur: quia res vulta, intelligitur, quæ circumuenitur, & seducitur. L. 1. §. 1. si quis voluerit. ff. de lib. hom. exhib. nec milum habetur pro raptore, qui eam volunt ducit eam inconsulto parentum, aut cognatorum eius. Et idem iuratur, vulgum trahit non malo ad adulterium ad matrimonium liberorum, & consiliatur pessimarum mulierum insigis parentibus, & cognatis illicefactis. CVIAC.

Pro rapto mulieris honestæ imponitur pœna amissionis capitis. Et deprehensus in stupranti crimine id est inflanti, potest à cuiuslibet personis, & iuueniibus, & cuiuscunque mulieris occidi impuni, & fugiens, vbicunque comprehendi potest: & debet ad mortem damnari. Res verò rapiendam non publicantur: sed si rapta non sit ingenua, successoribus reseruantur: si autem sit ingenua, ipsi applicantur: & pœna, quę imponitur rapienti, imponitur prestantibus eidem auxilium, & fauorem in ipso raptu: & rapta non potest nubere raptori. h. d. tota lex in effectu: & hoc vltimum dictum debet precedere primum dictum. BALD.

1. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Hermogeni magistro officiorum.*

RAPTORES † virginum honestarū [f], vel ingenuarum, siue iam desponsatæ fuerint, siue non, vel quasumlibet viduarum [g] fœminarum, licèt libertinæ, vel seruæ alienæ sint, pessima criminum peccantes, capitis supplicio [h] plectendos decernimus: & maximè si Deo fuerint virgines, vel viduæ dedicatæ: quod non solùm ad iniuriam hominum: sed etiam ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur: maximè cùm virginitas, vel castitas corrupta restitui non possit [i] †. Et meritò mortis damnantur supplicio: cùm nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint vacui [k]. Ne igitur sine vindicta talis crescat infamia, sancimus per hanc generalem constitutionem, vt hi, qui huiusmodi crimen

a ¶ *Raptum* non commissi in mulierem hinc colligit.

b ¶ *Honestarum* mulierum appellatione liberta non obtinetur.

c Vide quæ dicuntur.

d ¶ *Pollicet* non admittit circa *rebus* [illegible] hæc colligit *Albert. in l. si in* [illegible] *ff. de rapt. p. fin.*

e Virginitas à Deo restitui potest, non ab homine.

f Raptor quasi homicida.

† Hinc est ratio, *Raptorem, C. de apost. & vin.* Quare ex hac ad illam supplenda est interpretio. CVIA.

† Concor. 32. *q. 1. c. & Pauline. c. qui ne n. 2. auth. de clerici. eligen.*

480/C.IV.K.5-4, 2363-2364
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

crimen commiserint, & què eis auxilium invasionis tempore præbuerint: vbi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagranti crimine comprehensi, & à parentibus virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earum consanguineis, aut à tutoribus, vel curatoribus, vel patrono, vel dominis, conuicti interficiantur [a]. Quæ multò magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres aufi sunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterij (scilicet [b]) quàm rapinæ: & oportet acerbiùs adulterij crimen ex hac adiectione puniri. Quibus [b] connumeramus etiam eum, qui saltem [c] sponsam suam [c] per vim rapere ausus fuerit. Sin autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga † euadere poterit: in hac quidem regia vrbe tam viri excelsi præfecti prætorio, quàm vir gloriosissimus præfectus vrbi: in prouinciis autem tam viri eminentissimi [d] præfecti prætorio per Illyricum, & Africam, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon vir spectabilis præfectus Ægypti & comes Orientis, & vicarij, & proconsules, & nihilominus omnes viri spectabiles, & duces, & viri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuenti fugerint, simile studium cum magna solicitudine adhibeant, vt eos possint comprehendere, & comprehensos in tali crimine, post legitimas, & iuri cognitas probationes sine fori præscriptione [e] durissimis pœnis afficiant: & mortis condemnent supplicio. Quibus, etsi appellare voluerint, nullam damus licentiam [f], secundùm antiquæ Constantinianæ † legis definitionem.

Hæc est secunda pars principalis, in qua tractat de bonis raptorum, distinguens inter raptum non ingenuæ, & ingenuæ: prohibet etiam nuptias cum raptoribus. Item distinguit inter eos, qui se affectauerunt ad ipsam delictum commitendũ, & eos, qui alias sunt culpabiles. Dicit etiam quid confessus vnlteriùs rapta non operatur. Vltimò derogat alij legibus de materia rapinæ loquentibus. BALD.

Et si quidem ancillæ, vel libertinæ sint, quæ rapinam passæ sunt, raptores tantummodò fupradictæ pœna plectentur: substantiis eorum nullam deminutionem [g] passuris. Sin autem in ingenuam personam tale facinus perpetretur, etiam omnes res mobiles, seu etiam immobiles, & se monentes tam raptorum, quàm eorum [sodalium [h], comitum, vel sequentium] qui eius auxilium præbuerint, ad dominium [i] & raptarum mulierum liberarum transferantur [k], prouidentia iudicum, & cura parentum earum, vel maritorũ, vel tutorum, seu curatorum. Et si non nuptæ mulieres, alij cuilibet præter raptorem legitimè coniungentur, in dotem mulierum liberarum easdem res, vel quantas ex his voluerint, procedere: siue maritum nolentes accipere, in sua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis sancimus applicari, nemine iudice, vel alia quacunque persona hoc quidem contemnere. Nec sit facultas raptæ virgini, vel viduæ, vel cuiliber mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere [a]: sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quoniam nullo modo, nulloque tempore datur à nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili more in nostra republ. matrimonia student sibi coniungere. Oportet [l] etenim, vt quicunque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam, secundùm nostras leges, & antiquam consuetudinem parentes, vel alios, quos decet, petat, vt † cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Pœnas autem, quas prædiximus: id est mortis, & bonorum amissionis, non tantùm aduersus raptores: sed etiam contra eos, qui hos comitati [b] in ipsa inuasione, & rapina fuerint, constituimus: cæteros autem omnes, qui conscij, & ministri huiusmodi criminis reperti, & conuicti fuerint, vel qui eos susceperint, vel quicunque opem eis tulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ tantummodò capitali subiacebunt: vt huic pœnæ omnes subiacerant, siue volentibus [l], siue nolentibus virginibus, siue aliis mulieribus tale facinus fuerit perpetratũ. Si enim ipsi raptores metu, vel atrocitate pœnæ ab huiusmodi facinore se temperauerint, nulli mulieri, siue volenti, siue nolenti peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum velle [m] mulierum ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinã, induitur. Nisi etenim eam solicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non facit eam velle in tantum dedecus sese prodere: parentibus (quorum maximè vindicta intereraf) si patientiam præbuerint, ac dolorem remiserint [n], deportatione plectendis. Sed & si quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit comprehensus [o], citra sexus discretionem eum concremari iubemus, cùm hoc etiam Constantiniana † lege rectè fuerit prospectum, omnibus legis Iuliæ capitulis, quæ de raptu virginum, vel viduarum, siue sanctimonialium, siue in antiquis legum libris, siue in sacris cõstitutionibus posita sunt de cætero abolitis, vt hæc tantummodò lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam de sanctimonialibus etiam virginibus, & viduis locum habere sancimus. Dat. XV. Kal. Decemb. Constantinop. D. N. Iustiniano A. PP. II. Cons.

DE EMENDATIONE SERVORVM.

TITVLVS XIV.

Vim, & raptum sæpè contingere homicidia, vt & L. tit. 11. huius habet, & Constitutio eiusdẗ superiorib. idcirco post legem Iuliam, &

a ¶ *Conuicti interficiantur.* hoc ipso, quòd inuenientur in flagranti crimine: facit *ff. de vim rapt. l. palam. §. qui in adulterio.* Sed an idem si cognatus patiatur tapinã, quòd eius cognati [a] possint resistere? Resp. sic: vt non *ff. de vi, & vi arm. l. ij. §. eum igitur.* ANDRE. Videas de hoc plenè per Bart. *in l. vt vim ff. de iust. & iure in vlt. col. versic. quarto, quid de effusio*, &c. vbi tenet, quòd etiã extraneus [b] quis potest vim patientem defendere.

b ¶ *Quibus.* raptoribus.

c ¶ *Dele, saltem.* CYIA.

c ¶ *Sponsam suã.* Idem censetur si sponsa [c], vel mulier rapiat hominẽ: licèt à hoc cærò cessetur, secundùm Ioannẗ hic videtur contrà *vxorij. §. j. c. 5. & §. qui virginem. & xxvij. §. j. c. raptum.*

d ¶ *Eminentissimi.* Regendum, *eminentissimi.* CYIAC.

d ¶ *Sine fori præscriptione.* alterius: nam & hic ratione [d] delicti forum habetur *C. vbi de crimine agi oport. l. j. & C. vbi fieri. vel cõs. l. j.*

e ¶ *Quibus.* *vel.* Legẗ. sic *quibus consulta, est appellare*, &c. Id enim addendum est ex lege Constantini: cuius hoc loco meminit: ea est *in l. 1. C. Th. eod. tit. & extat* eius particula *in l. pen. C. in quib. cas. licet appellare.* CYIAC.

e ¶ *Nullam damus licentiam. sic C. tit. j. quæstionem. & C. quorum app. non recip. l. j. & C. de fal. mon. l. j.*

f ¶ *Nullam denegatis.* speciale hic, & sequenti casu, vt nihil applicemus sibi: & sic *C. de mulieribus, quæ fraus propr. l. j.* aliàs autẗ consitat, quòd publicantur omnia, vel aliqua pars, secundùm hæc iura: vt *C. de bon. damn. l. fin.*

f ¶ *Ad dominũ.* Id eadem ratione fit, qua Leo *in Nou. 34.* bona tuorũ, qui papillas corrupernnt, eis addicit. CYIAC.

g ¶ *Transferantur.* quæ omnia [f] amittit, & raptoris eligat confortiũ: vt *in auth. de rapt. mul. §. superfluum. col. 10.*

h ¶ *Expoliare.* vt *in d. auth. de rapt. mul.* Sed cõtrà xxxvij. *q. 1. c. tria. & c. placuit.* videas *c. fin. extr. de rapt.* ¶ *In Nou. 134. §. illo quoque & 34. §. 1. c. pen.* Secus tũ secundùm *cap. accedens. extr. de rapt.* CYIAC.

i ¶ *Oportet.* id est decet. sic *ff. de infit. & inf. l. j. in princ. & C. de postliminio reuert. l. fin.*

k ¶ *Contrari.* sic *C. de Nili aggeribus. l. j.*

l ¶ *Volentibus.* [a] *Vide Martinum. sing. 100. xx. L. 4. Sed arg. contrà ff. de iniur. l. j. §. osculum.*

m ¶ *Ipsum velle.* sic *ff. de sh. homicid. exhib. l. ij. §. ff. quis vulnerum.*

n ¶ *Remittentur.* gratiã vt *ff. ad legem Iul. de vi. Lege cuius. §. qui vxorem.* non tamẽ [b] *Vrtigere de* raptu parentũ: vide *gl. j. c. j. pro quibus causis fieri pro* premio liberorũ. *gl. l. transgressi. in verbis. prohibitum. C. de transact.* Adde tamẽ, & vide ad hãc quæstionẗ Bartol. *dicit. ex.* vbi hanc sententiã magis communem esse fatetur.

o ¶ *Comprehensus.* sic *C. de sacrilegis. l. j. & C. de crimine. & plenè dicit C. de transact. Leuanfigere.*

DE EMENDATIONE SERVORVM.

TITVLVS XIV.

Vim, & raptum sæpè contingere homicidia, vt & L. tit. 11. huius habet, & Constitutio eiusdẗ superiorib. idcirco post legem Iuliam, &

480/C.IV.K.5-4, 2365-2366
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

verberauerit: licet postea decesserit seruus: non tamen criminaliter poterit conueniri: sed modicè verberabit, nec modum excedet. VIVIAN.

a ¶ *Aut loris.* id est frenis.

b ¶ *Afflixerit.* cum causa: scilicet emendandi, & sine causa, secundùm Ioan.

c ¶ *Depulsa.* qua dic ipsum afflixerit, vel quot diebus eum etiam in perpetuum potest. Vel an fuerit mortuus intra triennium, vel post triduum fuerit, & super baculum suum ambulauerit: hoc enim in lege Mosaica distinguebatur. Azo.

d ¶ *Sustineat.* modicè ergo cum causa, & sine causa licet, secundùm Ioan. vt hic, & ff. de vsufruct. l. locum. §. ex eo ff. soluto matrim. l. etiam. §. sine. Sed P. dicebat licere modicè b, vt emendando: & sic intelligebat hic: immodicè verò non licet: vt hic subiicit, nec verò, &c. & subsequenter videtur dicere: vt ff. de his qui sunt sui, vel alien. iur. l. j. §. fi. & Instit. de his qui sunt sui, vel alien. iur. §. sed hoc tempore. in fine. nisi cù causa: vt ff. de verbor. oblig. l. qui seruum mortuum. & de leg. j. l. quid ergo. §. j.

e ¶ *Tetra.* id est pessima.

f ¶ *Virus.* veneni species.

g ¶ *Sanie.* id est putredine.

h ¶ *Saeuitia.* sic crudeliter, vt de barbaro fecit: vt & facit ff. de iniur. l. item apud. §. adgicitur. & J. de malefic. & mathem. l. si excepta.

a Voluntas vt tenetur de occiso, insipiciatur verò ratio: si fuerit accidentaliter mortuus, vel colligitur ex conditione de qualitate vulneris mortale, vel nō mortale. qui occidit. in ff. l. si quis, ff. ad leg. Aquil. l. vel suffocandum. ff. delinquunt. de poenis. Preterea ex tempore dilaniauit, & cap. de dolo. per ass. ad sententiam de homicid.

† C. Th. lib. 9. tit. 12. l. 1. Cons.

* Hic ergo tacitè abrogat illud caput legis Mosaicæ, quo distinguitur an seruus statim ex vulnere moreretur, an in diem superuiueret, vt ex ortu dicto, quia enim poena carebat. Exod. 21. & Dic si vulnus est lethale, quandocumque moriatur, tenetur, vt l. in ff. ad leg. Aquil. vide l. s. de si. ff. si ser. per.

DE EMENDATIONE propinquorum.

Quia emendatio propinquorum adhibetur, quorum quædam illicita celebrantur: de emendatione propinquorum audiamus.

† C. Theod. lib. 9. tit. 13. l. 1.

IN *corrigendis.*] CASVS. Frater fratrem pro qualitate delicti punire, vel corrigere potest: ita tamen, quòd modum non excedat: sed si excedat, à iudice est puniendus.

i ¶ *Senioribus propinquis.* vt reuerenda senectus.

k ¶ *Iure patrio.* quòd a potiùs in pietate, quàm in atrocitate consistit: vt ff. de parricid. l. diuus. ¶ Id est, moderati, non vltra modum. Ius enim patrium est temperatissimum: vt docet Arist. in politic. & Senec. lib. 1. de Clem. de Augusto lo-

a Patria potestas in pietate consistere debet, nō in atrocitate.

& Constitutiones de vi, & rapto, & consequenter dictarum de homicidijs, quæ dicuntur lege Cornelia, & Constitutionibus factis ad eam legem, priùs vult dare hoc tit. ab eius legis traditione semouere homicidia seruorum commissa à dominis: quoniam lege Cornelia non vindicabantur, imò & per eam domino in seruos ius est vitæ, necisque. At ex Constitutione huius tituli dominus reus est homicidij, qui seruum occidit animo occidendi, non etiam si seruus fortè à domino virgis aut loris castigatus, aut vinctus mox, vel paulo post interierit: hic enim casus domino non imputantur, vt ait Constitutio, in eo dierum distinctio obseruatur, quibus post emendationem, aut vincula superuixit seruus: quod rectè Azo notauit ex Exodo ad legem Dei, Exodi 21. pro tempore datam Iudæis. His autem Constitutionis verbis, ictu fustis, apparet eam fustem separari à virgis: vt l. 1. C. Th. de cur. pub. & virgam minus esse, quàm fustem. CVIAC.

Dominus seruum potest castigare, siue emendare: sed non potest ipsum dolo malo occidere. h. d. & not. in hac l. quot modis homo potest occidi. BALD.

1. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Bassum* †.

SI virgis, aut loris a dominus seruum afflixerit b, aut custodiæ causa in vincula coniecerit: dierum distinctione *, siue interpretatione depulsa c, nullum criminis metum seruo mortuo sustineat d. Nec verò immoderatè suo iure vtatur: sed tunc reus homicidij sit, si voluntate eum ictu fustis, aut lapidis occiderit, vel certè telo vsus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel iussione tetra e præcipitandum esse mandauerit, aut veneni virus f infuderit, vel dilaniauerit pœnis publicis corpus, ferarum vnguibus latera persecando, vel exurendo oblatis ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie g defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sæuitia h immanium barbarorum. Dat. V. Id. Maij Romæ, Constantino A. & Licinio Coss.

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM.

TITVLVS XV.

VT superior Constitutio dominis in seruorum emendatione permisit tantùm moderatam castigationem: ita hæc senioribus propinquis in iuniores, si mediocriter sit delictum, quod admiserint, quod possit intra priuatos parietes de communi sententia propinquorum etiam mediocriter coërceri: nam si res grauiorem animaduersionem desideat, afferendi sunt iudicibus: vt l. 4. J. de patr. pot. *vt serui quoque à dominis,* l. circumcidere. in fin. ff. ad leg. Corn. de sicar. *quo exemplo dicam etiam hodie non licere propinquis mulierem adulteram coërcere maiorum more, de quo in Tiberio Suetonius, post rescriptum D. Marci, quo non licet domino statuere in seruum suum non deprehensum, quem dicit cum vxore sua adulterium commisisse,* l. seruos. ff. de accus. *idemque hoc argumento comprobabo. Propinquis senioribus hæc Constitutio hoc tantum dat, vt filios iuuenes patrio iure corrigant: atqui patre in filiam infamem, in mancipium statuere non potest: sed eam offerre iudici debet puniendam,* l. 2. ff. ad leg. Corn. de sicar. *quam ita esse accipiendam inscriptio arguit: imò nec in filiam adulteram, nisi deprehensam in flagranti crimine ex lege Iulia: ergo nec ex hac causa propinquis senioribus in minores natu quidquam statuere licet.* CVIAC.

Propinquis senioribus licet corrigere minores errantes, nisi facti atrocitas exigat iudicium vltionis iudiciariæ. BALD.

1. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA. *ad Senatum* †.

IN corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis i tribuimus potestatem: vt quos ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat: neque tamen nos in puniendis minorum vitiis potestatem in immensum extendi volumus: sed iure patrio k auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compescat. Quòd si atrocitas l facti * ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. Dat. Pridie Kalend. April. Valentiniano, & Valente AA. Coss.

AD † LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS a.

TITVLVS XVI.

SEquitur lex Cornelia de sicarijs, quæ homicidia capitali pœna coërcet. Lex ait, Qui hominem occiderit dolo malo. quæ verba generaliter comprehendunt: quemcumque occiderit puberem, vel impuberem doli capacem, vt alio capite eiusdem legis, Qui venenū malum fecerit: M. Tullius pro Cluentio omnes, ait, viros, fœminas, liberos seruos in iudicium vocari, ac similiter occisum quemcumque etiam seruum, & peregrinum, l. 1. §. 2. qui hominem. ff. eod. *& infantem imperfectum hominem,* l. penultim. hoc tit. *& ait, Dolo malo, vt excludat casum fortuitum, vel impetu(m),* l. 1. & 5. *& sua vita tuenda causam,* l. 2. 3. 4. *Post addit etiam eum pariter, atque homicidam teneri, qui cum telo in publico ambulauerit hominis occidendi causa,* l. 7. *lege Iulia de vi publica tenetur, qui vel cum telo in publico ambulauerat,* l. 3. §. 1. ff. ad leg. Iul. de vi public. *lege Cornelia, qui occidendi hominis causa tantum.* CVIACIVS.

quens. CVIACIVS.

l ¶ *Atrocitas.* id est si sic grauiter deliquit, quòd non sufficit ad pœnam correctio propinquorum: puniet iudex. Vel dic atrocitas facti: id est, correctionis quia excessit a modum in corrigendo vtendum puniat: vt si est pater, qui filium occidit ex voluntate, punitur de parricidio: vt J. ti. eo. aliàs non tenetur: sed si sine causa malè tractat, cogitur emancipare: vt ff. si à parente quis fuerit ma. l. diuus Traianus. Alij propinqui pro metu iudicium hic dicit.

AD LEGEM CORneliam de sicariis b.

a ¶ Hæc lex lata est à Cornelio Sylla dictatore, l. 2. §. deinde Cornelius de origine iuris. Senec. lib. 2. de diuina prouidentia. Lucius Sylla capita ciuium Roman. vidit amputata: ipse tamen est, qui legem Corneliam tulit. Sicarij autem sunt homicidæ, sic dicti à sica, quod est culter Institiano. §. sicarij. Instit. de public. iudic. Suidas ait sicarios esse latronum genus, & Romanos sicas vocare gladios incuruos. Huius legis pœna non fuit initio capitalis: quod ex eo constat: quia lege Portia vetabatur, ne ciuis Roman. verberaretur, aut occideretur, & Milo cædis Clodij reus Massiliam deportatus est: sed tempore Plinij cœpit esse capitalis. Vide eum lib. 10. natur. histor. CVIAC.

Quia in violentijs committitur homicidium de eo dicit, quod per legem Corneliam de sicarijs punitur. Et est sica laterne culturum sed largè interpretatur telum, vt omnia arma comprehendat: vt Instit. de public. iudic. Lieem lex Corn.

FRater.] CASVS. Miles fortuito casu quendā interfecit: prœses pro eo misit, nec venit: frater suus consuluit principem, an expediret, vt se præsentaret? Respond. quòd sic: quia non punitur de homicidio, si probet se casualiter interfecisse: quia sine voluntate non contrahitur crimen. VIVIAN.

a Pater filium occidens, vel eum malè tractans, qualiter punitur.

b vide Bossium in pract. crimin. tit. de homicidio, & de mandato ad homicidium.

sica quid.

* Olim nulla atrocium facti hoc ius exercebat, nam & crimine ipso maiestatis iudicii domestici exercuit in filium suum Brutus apud Liu. & Dionys. sed hodie post legem Pompeiam, & alia S. C. nō licere dominis seruos bestiis tradere: sed modicè castigare, l. circumcidere. ff. ad leg. Corn. de sicar.

† Vide interpretationem Marsil. ad hūc titulum.

Prohibi-

480/C.IV.K.5-4, 2367-2368
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Obtulerit*. quàm si celet se.
b ¶ *Non occidendi animo.* Sed quomodo probatur negatiua? vt ℭ. *de probat. l. actor.* Respond. per præsumptiones, probando amicitiam, & affinitatem, & qualitatem occidentis, & etiam per sacramentum purgationis: vt argum. ℭ. *de his, qui ad Eccles. confug. l. præsenti. §. fin.* sic & ℭ. *de iniur. l. si non conuicij.* Accvrs.
c ¶ *Remissa.* Not. impropriè: nam in eum non incidit: sic ff. *de verbor. oblig. l. decem.*
d ¶ *Militarem.* Qualiter consulitur ei, vt se sub præside, cùm miles erat: vt ℭ. *de iurisd. omn. iud. l. maiores.* Respond. quia enorme est delictum: vt ℭ. *vbi senat. vel clar. l. j.* Vel adeò notorium erat eum esse innocium, vt etiam sub præside non suo iudice consulatur ei, vt consentiat.
e ¶ *Si & voluntas.* hoc est vt habeat locum lex Corn. de sic. vt ff. *eod. l. j. §. diuus. & l. lege. & l. infans.* & arg. ff. *de iniur. l. qui iniuriarum & inst. de oblig. quæ ex delicto. §. placuit. & ff. de pœnis. l. respiciendum. §. fin.* culpa tamen contrahitur etiā sine voluntate delinquendi: vt ff. *ad legem Aquiliam. l. qui occidit. §. pen. & ff. de minor. l. si ex causa. §. si mulier.*
f ¶ *Plerunque.* hoc dicit: quia qui hominem per lasciuiam occidit, in aliquo punitur: vt ff. *eo. l. lege. §. cùm quidam.* Item qui incendia fortuita commisit: vt ff. *de pœnis. l. capitalium. §. qui ob inimicitias.* Item cōmentariensis tenetur, qui non bene custodiuit: vt ff. *de cust. reor. l. carceri. & ℭ. de custod. reor. l. ad commentariensem.* ¶ Et non quòd non dicit hic, casu fortuito: sed [d], improuiso: vnde omnia exempla possunt dari ad dictionem plerunque, quæ habes ℭ. *de offic. præfect. prætor. Orient. l. si quis.*

I*S, qui aggressorem.*] Casvs. Si Titius aggrediatur Seium, & interficiatur Titius, non tenebitur Seius lege Cornel. de sicar.
g ¶ *Is, qui aggressorem.* intelligunt quidam id est eum, qui vel nocturnus depopulator est, vel de die itinera frequentata insidiis obsidet: vt ℭ. *quando lic. vnic. sine iud. l. j.* Vel dic etiā alium, qui insultum faciat: dummodò ad defendendum, non vindicandum fiat: vt *hic*, & ℭ. *l. pen.* & diximus ℭ. *ad leg. Iul. de vi. l. quoniam.*
h ¶ *Alium.* qui cum aggressore fit socius [f]. Vel, vt puto, etiam non socius: cùm dicat in discrimine eum constitutum. & facit ff. *eod. l. j. in fin. & ff. ad leg. Aquil. l. si quis fumo. §. j.*
a ¶ *Si quis percussorem.* Hæc l. delenda est. Cviac.
i ¶ *Peccasse videtur.* vt ℭ. *l. pen. & ff. ad leg. Aquil. l. sed & si quemcunque. in princ.*

Probans non animo occidendi se percussisse, non punitur pœna homicidij: sed minori. Bald.

I. *Imp.* Antoninvs A. *Herculano, & alijs militibus.*

FRATER † vester rectiùs fecerit, si se præsidi prouinciæ obtulerit [a]. Qui si probauerit * non occidendi animo [b] hominem à se percussum esse: remissa [c] homicidij pœna secundùm disciplinam militarem [d] sententiam proferet. Crimen enim contrahitur, si & voluntas [e] nocendi intercedat. Cæterùm ea, quæ ex improuiso casu potiùs, quàm fraude accidunt, fato plerunque [f], non noxæ imputantur. PP. II. Kalend. Februar. Læto II. & Cereale Coss.

Aggressus in dubio vitæ discrimine constitutus, potest suum occidere aggressorem: si ergo erat certus, quòd non erat in dubio discrimine vitæ, non potuisset occidere aggressorem: quia excederet modum. Bald.

II. *Imp.* Gordianvs A. *Quintiano.*

IS, qui aggressorem [g], vel quemcunque alium [h] in dubio vitæ discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. PP. III. Non. April. Ariano, & Pappo Coss.

Potest quis gladio propriā salutem defendere, & repellere aggressorem. h. d. Et not. hanc legem, & vide, quæ scribit Innocent. extr. de restit. spoliat. cap. olim. 1. Bald.

III. *Idem A. Quintiano.*

SI † quis percussorem [a] ad se venientem, gladio repulerit: non vt homicida tenetur: quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse videtur [i].

Licet occidere latronem telo resistentem. Bald.

IV. *Imp.* Gallienvs A. *Minuario.*

SI * (vt allegas) latrocinantem [k] peremisti: dubium nō est, eum, qui inferendæ cædis voluntate præcesserat, iure cæsum videri. PP. XIII. Kalend. Febr. Valerio, & Lucillo Coss.

S*I vi.*] Casvs. Si surripientem res tuas interfecisti, nec lege Cornelia de sicariis teneberis.
k ¶ *Latrocinantem.* Id [a] est aggressorem: vt *suprà proxima.* Vel dicitd est furem: & si [b] quidem est nocturnus, ipsum occidas: vel si se telo defendat, vel si sine periculo personæ, vel rerum parcere ei nō potuisti: nō declam est si verò diurnus, ita demū, si se telo defendat, vt percipi potest ff. *ad l. Aquil. l. itaque. §. ita. & ff. ad l. furem. & ff. de fur. l. si pign. §. j.* sed tēpus [c] aggrauat delictum: vt ℭ. *ad leg. Iul. de adult. l. Gracchus. & ff. de pœnis. l. aut facta §. j. & §. tempus.* Præterea [d] in die potest cognosci: tandem si nocte, si euadit, cùm postea possit capi. Additio. Videas text. in c. *interfecisti.* & ibi Abba. & in ca. *si perfidiosus.* extra de homicidio.

Non præsumitur, quòd ille, qui cum calce solo percussit, percusserit animo † occidendi: si ipse hoc allegat: quod non percusserit animo occidendi. Bald.

V. *Exemplum sacrarum liter.* Dioclet. & Maximian. AA. & CC. *Apatho* [a].

EVm, qui adseuerat homicidium se non voluntate: sed casu fortuito † fecisse, cùm calcis ictu mortis occasio præbita videatur: si hoc ita est, neque super hoc ambi poterit, omni metu, ac suspicione, quam ex admissæ rei discrimine sustinet, secundum id, quod adnotatione [l] nostra comprehensum est, volumus liberari. Dat. VII. Kalend. Decembr. Sirmij, ipsis AA. IV. & III. Coss.

Adultus [l] homicida tenetur pœna legis Corneliæ de sicariis. Bald.

VI. *Idem AA. & CC. ad Agarium.*

SI quis te reum legis Corneliæ de sicariis fecerit: innocentia purgari crimen, non adulta ætate [g] [m] defendi conuenit. S. VI. Kalend. Nouembr. Romæ, CC. Coss.

Insultus cum telo factus animo occidendi, punitur pœna homicidij. Bald. *Licèt hoc sit verum de rigore: tamen non seruatur de consuetudine, † secundum Speculatorem.*

VII. *Idem AA. & CC. Philippo.*

IS qui * cum telo ambulauerit [n] hominis necandi causa: sicut is, qui hominem occiderit, vel cuius dolo malo [o] factum erit commissum: legis Corneliæ de sicariis pœna [p] coërcetur. S. VII. Kalend. Ian. Nicomediæ, CC. Coss.

Aggrediens infantem causa occidendi, punitur vt homicida. Bald.

VIII. *Impp.* Valentin. Valens, & Gratia. AAA. *ad Probum P. P.* †

SI quis necandi infantis [q] piaculum [r] * aggressus [f], aggressáve † sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP.

E*Vm, qui.*] Casvs. Si quis fortuito casu percussit quendā calce, & interfectus est: nunquid tenetur lege Cornelia de sica. quæritur. Et respon. quòd non.
l ¶ *Adnotatione.* iste amiserat bona per adnotationē [e]: quia vocatus ab Imperatore noluit venire: postea venit, & probauit se non esse homicidam, & ita recuperauit. Azo.
¶ Sed qualiter negatiua [f] probabitur? Dic, vt dixi ℭ. *eod. l. j.* vel dic, quòd alij induxerat.

S*I quis.*] Casvs. Minor quidam interfecit: vult se excusare eo prætextu, quòd minatur ei tenetur [g] leg. Corneliæ: quia se minorem sic attendat, quæritur. Et dicitur quòd non, nisi probet se ignorasse esse [h].
m ¶ *Adulta ætate.* i. non rectè quis probat, ideò non fuisse sibi animum occidendi, quòd non sit adultæ ætatis, aut quòd sit adultæ ætatis tantùm. Cviac.
m ¶ *Ætate.* cùm etiam minores in delictis teneantur: vt & ℭ. *si aduer. delict. l. j. & ℭ. de pœnis. l. impunitas. & ff. de min. l. auxilium. §. in delictis,* vbi de hoc dicet. & ff. *ad leg. Iul. de adult. l. si vxor. §. si minor. & l. similiter.* & facit ℭ. *de procur. l. reū. & ff. de publ. iud. l. is, qui. & ℭ. de acc. l. ad id.*

I*S qui.* [k]] Casvs. Non solùm is, qui occidit: sed qui ambulat cū telo hominis necādi causa, tenetur lege Cornel.
n ¶ *Ambulauerit.* voluntas enim, nō [l] exitus inspicitur: vt ff. *eo. l. diuus.*
o ¶ *Dolo malo.* non culpa, vt ff. *eod. l. in lege.*
p ¶ *Pœna.* quæ [l] est deportatio in maioribus: sed in minoribus decapitatio, vel bestiis subiicitur ff. *eo. l. eiusdem. §. j. & l. pen.* Acc.
q ¶ S*I quis necandi infantis.* qui nondum est natus [m], vel etiam sit natus.
r ¶ *Piaculum.* Id est crimen sanguine piandum: vel quod pietatem promouet. Accvrs.
f ¶ *Aggressus.* etiam si non necauerit ℭ. *l. pen.*

a Negatiua quemadmodū probetur. adde Marsilium de Tauo tract. de prob. negatiua. vide l. actor. & ibi Accurs.
b Præsumitur animus occidendi ex conditionis.
c Homicidium commissum in persona alienius amici, aut cognati præsumitur casuale, aut dolo malo factum. vide Randhimum consil. adde Socin. reg. vbi notat rationem considerationis, vel sanguinis præsumptionē colligi. adde eādem reg. vbi notat doli præsumptionē, & homicidij sub verisimilitudine contraria. adde Mascardum tit. de panis in prat.
† Vide Marsil. ad hanc legē.
* Nam omne malum præsumitur ex animo.
d Culpa fortuiti, & improuisi differentia. Ibi culpa contrahi ex culpa, quæ dedit occasionē casui: hic denique imprudenti accidenti. adde Barr. in l. quod Nerua. ff. depositi.
† Vide Marsil.
e Aggressor quis.
* Vide Marsil.
f Homicidij non tenetur, qui occidit mediatorem, quo occurrēte nō poterat occidere alterum, hinc colligit Angelus, & post eū Raimundus in additionibus.

a Latrocinans pro aggressore, & fure.
b Furem an & quando liceat occidere.
c Pœna ex tēpore augetur.
† Qui non occidit ex proposito, non punitur de homicidio.
d Minus agitur cum fure diurno, quàm nocturno.
a Apathio, al. Apathi, al. Apatrio.
† iunge l. 1. ff. de ... vel dicam.
e Citati contumacia, ut rei de homicidio ... tamen intra annum ex recuperat: postea non: nisi ex principis indulgentia. vide Marsil.
f Negatiua quemadmodū probetur.
g An delicta minis puniantur ob ætatem, vide Tiraquell. tract. de pœnis temperādis causa 7. & 8.
† Quia si in esse, minus delictum punietur: sicut maius delictū, vide Marsil. qui refert casus, in quibus nō punitur affectus non sequuto effectu.
* Hæc lex est emendata de pœnis.
h Accessorium punitur, licèt effectus nō sit secutus. v. tamen Socinum regula 31.
i Ætas adulta nō excusat ab homicidio. v. Marsilium.
k Legis Corneliæ de sicariis, quæ est pœna.
† Cod. Th. lib. 9. tit. 14. l. 15.
* id est, sacrilegium ut ... gationem, vel sacrificiū.
† An ista loquentia de delicto comprehendant feminam, v. Marsil.
l In delictis magis attenditur animus, quàm factum, vide Marsil. & in l. 1. sup. eo. & seq.
m Occidēs infantem nō natū ita punitur: sicut iam natū occidisset, vide Marsil.

Codex.

480/C.IV.K.5-4, 2369-2370
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Diuiſio.

S*i ſerob.*] Primò quæſtio hiparitia. Secundò eius ſolutio. ſecunda ibi, In eadem. Cauv. Si mulier voluit interficere virum, lege Cornelia accuſabitur: & ad veritatem eruendi ſui torquebitur. ¶ Coniungend. cum l. 13. *Ead. leg. Iul. de adult.* in qua aliqui proponitur casus, quo ſeruus in dominum corqueri poteſt, cùm de adulterio quæſtio eſt. Ea ſi. nonnulla ſunt ex *l. 4. C. Th. ad leg. Iul. de adult.* & veriusq; debet eadem eſſe inſcriptio, & ſubſcriptio. Cvtac.

† *Cod. Th. lib. 9. tit. 7. l. 4. & cod. volumen.*

a ¶ *Reprehendam.* facit *l. de adult. 1. in adulterij.* Sed argum. contra *l. de quæſt. §. 3.* Sed hoc ſpecialiter eſt, ſeruum torqueri in caput domini.

DE HIS, QVI parentes, vel liberos occiderunt.

De ſpeciali homicidio dicit.

a ¶ Occiderint. *Parricida autem non tantùm is eſt, qui parentem occidit: ſed & etiam, qui hominem liberum. Nam diffinit quaſtionem parricidij. l. 1. §. & quia. ff. de orig. iur. Modo autem nomen parricidij in certi perſonam conſiſtit, neque omnis homicida parricida eſt, ut eſt, numeratur in l. 1. ff. ad leg. Pomp. de parricid.* Cvtac.

C. Th. 9. 15. 1.

S*i quis.*] Cauv. Pater filij, vel conuiuerſo, vel aliquis defendentium aliquem de afferentibus, vel conuiuerſo ſi interfecerit, Quam pœnam ſuſtinebit, quæritur? Et dicitur quòd inuoluitur, &c.

† *Si affectionis ſua, quæ nunc exprimitur pœnam conuiuerſo.*

b ¶ *Aut omnino affectionis.* id eſt affectatæ perſonæ eius, quæ parricidij, &c. quales ſunt parentes, & liberi in infinitum: vt *ff. de in iur. vocand. §. parentes, & l. fil. §. liberos,* quod ergo dicit *ff. ead. l. pen.* tantum patrem, & matrem: ſuppole & ſimiles: vt afferdentes, & defendentes. Accvrs.

* *al. propriamente.*

c ¶ *Properauerit.* occidendo, vel tentando occidere: vt *ff. ad l. Iul. de vi, & l. veteres, & l. fi ſciente.*

d ¶ *Ignitus.* Solebant enim, vt ait Paulus *li. 1. ſentent. tit. 24.* parricidas ant beſtiis obiicere, aut viuos combuere. Itaq; Conſtantinus permiſit more maiorum introductum, quæ in vſu eſſe deſierat, reduxit. Cvtac.

d ¶ *Solemni pœna.* vt & *Inſtit. de publ. iud. §. alia deinde.* Sed videtur pœna legis Corn. de ſicar. habere locum vt *ff. ead. l. 3.* quæ eſt contrà. Sol. dic quòd hæc illam cor-

VII. Id. Februar. Romæ, Gratiano A. III. & Equitio Coss.

Ad probandum quòd vir vxorem voluit occidere, vel ceuerit: ſeruis vtriuſque fuit torquendi. Salvc.

IX. *Impp.* Gratia. Valentia. Theod. & Arcad. AAA. Cyneglo pp. †

SI fortè mulier marito mortis paraſſe inſidias, vel quo-

DE HIS, QVI PARENTES, vel liberos occiderunt a.

Titvlvs XVII.

IN quibuſdam libris additur, ad leg. Pompeij. *nam eſt alia lex Cornelia fuerit de parricidij. l. 1. §. capta. ff. de orig. iur. l. vlt. C. Th. ad leg. Corn. de falſ. tamen lex Pompeia magis recepta eſt tanquam neceſſaria, & latiſſima, qua pro parricidio etiam habet eadem ſignificatione ex transuerſis, & adfinium, & patronorum, & conſtituit. Propter enim parricidium commiſitur tantùm inter parentes: & liberos: quod Conſtitutioni huius tit. magis placet puniri more maiorum primitus vitijs ſanguinis eſſe parricida. l. pen. ff. ead. quales vitijs liberorum eſſe apud Pilinium lib. 10. flaccidus ſanguinis, qui adoribus inſolitibus adnumerantur, vt quemadmodum alij crimiuoſi more maiorum arbori infelici ſuſpendantur, ita parricida aut ſupplicium cadantur ſuſtinet ex arbore infelici diuerſis, deinde inſuuntur culleo, Simiaeq; cum ſerpentibus, Codicum Digeſtorum Inſtitut. cum impij animalibus impij homines, vt inter ſacratiſſ. Imp. Adriani legi, qua reformat etiam parricidam inſorum culeo cum illis animalibus plenoſſe iuſſit habere atque in mare deportari, & abyſsi in profundum. Nam hæc pœna diuina in Inſtit. quæ eſt verriſſima: quia non erat in vſu ante hanc Conſtitutionem, non erat ſolemnis, vt hac ipſa Conſtitutio ait. Videlicet notandum eſt, quod Iuuenius ſcribit in Angelo, hoc acerbiſſimo ſupplicio nec conuiuium, & manifeſtij parricidij reum adfici ſolitum, niſi vitro confoderetur.* Cvtacius.

Parricida, & ſimiles debent inſui in culeo: vbi ſit canis, gallus, vipera, & ſimia, & proiici debent in flumen. b. d. Sed iſta pœna non eſt in vſu. Salvc.

I. *Imp.* Constantinvs A. *ad Primum vicarium Africæ* †.

SI quis parentis, aut filij, aut omnino adfectionis b † eius, quæ nuncupatione patricidij continetur, fata properauerit * c: ſiue clam, ſiue palam id enſiſus fuerit, pœna patricidij puniatur: & neque gladio, neque ignibus d, neque vlli alij ſolenni pœnæ d ſubiugetur: ſed inſutus culleo cum cane, & gallo gallinaceo *, & vipera, & ſimia, & inter eas ferales anguſtius comprehenſus, ſerpentium contubernio miſceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem f proiiciatur: vt omni elementorum f vſu viuus carere incipiat, & ei cœlum b ſuperſtiti, terra mortuo i auferatur. Dat. XI. Kal. Decembr. Licinio V. & Criſpo Coss. [Accep. Prid. Id. Mart. Carthagine, Conſtantino A.V. & Licinio Caes. Coss.]

† *Per domiſtico crimina domeſtica, ſitti proſcriptiones adde l. 1. §. ſi. l. de repud.* Iof quidq; crimina potrò per ſuos ſecretos modos probandi, procedit proiectio quoddam modo irregularis, vt ea tit, quæ ſi indicia per minores, mulieres, ſtatim criminis, & hominibus inhabiles perſonas, de quibus vide Marill. 160.

DE MALEFICIS *, & mathematicis, &c.

Dictum eſt ſupra de homicidijs: ſed quia homicidia quandoque committuntur venenis, & arte magica, ideò de his pœnis. Azo.

a *Adde Rofiid. in prae. titulo de ſicariis, & Mathematicis.* 48.

7 ¶ *Maleficis.* Vide Tarlelum' *lib. 1. cap. 17.* Cvtac.

b ¶ Mathematicis. *ſine aſſiduitate debet eſſe aliquem quadriuium ſignificat, prima breuis eſt, & altera longa.* Azo. *Vide verſus, Verri ſacris mathesis, ſed diuinare mathesis.*

1 ¶ Pleb. eſt. id eſt atrocius, & tenetur Cornelia de ſicariis: vt *hic, & ff. ad leg. Cornel. de ſicar. 1. Leuiſſimum in poine.* Accvrs.

* *confer Momiaeum. ti. 9. cap. 15. vbi hic titulus explicatur. Cuiacius.*

† Tarlelum *l. 1.* tentat cidiſcre in 9. Martium magum extra portam Populium mare prefio antimatheriſſe cùm claſſicum canere audiſſet. Iof alium magum nouiſſe. Primorum è ſano diuerſis eſſe. Iof multa fabulaſ de magis Italia pullulabat. Cuiacius.

Atrocius eſt venenum, quàm occidere gladio. Baldvs.

I. *Imp.* Antoninvs A. *Titio,*

PLvs eſt i hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. PP. ſine die, & conſule.

II. *Impp.*

480/C.IV.K.5-4, 2371-2372
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

A*Rtem Geometria.*] CASVS. Discere, & docere Geometriam non est prohibitum: sed divinare sic.

a ¶ *Artem Geometriæ*, id est de mensura terræ.

b ¶ *Mathematicæ*. Id est, Geometriæ. CVIAC.

N*ribus.*] CASVS. Iacentiore, vel aruspex ad domum alterius accedere non debet, quod si fecerit, concremabitur: & qui eum receperit, deportabitur: & omnia sua bona confiscabuntur: & qui talem accusaverit, crimen delatoris non incurrit: sed præmium accipit. VIVIAN.

† *Cod.Theod.p. tit.16.l.10.*

b ¶ *Nullus aruspex*, id est momentorum inspector, vel horarum, quo puncto aliquid sit inchoandum dicens. Et dicitur ab aus, & inspicienquia ex auium garritu quandoque percipiunt. ¶ Dele totam hanc glossam. CVIAC.

β ¶ *Sacerdos*. Magus. CVIAC.

c ¶ *Sacerdos*. Id est doctor necromantiæ.

d ¶ *Crimina*. hoc est, qui accusat aruspicem. ACCVRS.

E*Orum.*] CASVS. Ille quinondus est, qui per artem magicam cõtra hominem salutem aliquid machinatus est: vel animos mulierum ad impudicitiam provocauit: ille verò, qui per inclinationem suam gaudines, vel intemperiem aëris, quò magis fructus saluetur, fudauerit: punienda non est.

e ¶ *Pudicos*. Sic *ff. de pœnis. l.ff qui aliquid §. qui abortionis.*

f ¶ *Crimination ibus*. Id est accusationibus.

N*ullus.*] CASVS. Nullus debet cõsulere incantatorem de bis, quæ futura sunt: nec Chaldæos, nec maleficos: & qui contrà fecerit, vltore gladio capitali potuit subiacebit. VIVIAN.

¶ Hæc posterior legis pars reiecta est ex lib. Rufi. tanquam inique, & cum omnibus dissit. Lex in *pen. ff. in qui vehiunt fugitiuos hos affecti dos affici.* CVIAC.

g ¶ *Arioloum* id est aris, vel altaribus, & sacrificiis demonum deseruiens. ACCVRS.

h ¶ *Chaldæi*. id est incantatores.

i ¶ *Curiosus*. nõ enim est nostrum nosse tempora, vel momenta, quæ, &c.

k ¶ *Supplicio capitis*, quia concremabitur, vel destibus ferarum dabitur dilacerandus. Vel debet deportari, vel decapitari: vel *Lex. Iuliæ pecuniarum. l.3. & l.3. pecu. & l. ff. si cæsæ. & l. fin.* quæ omnes sunt pœnæ capitales. Sed iniuriarum non tenetur, si quis furem discrit in diuinandis: vt *ff. de inter. Litem apud Labeonē §. ff quæ afferlegan. & facit l. de paganis, & sacrifi. 13.*

e Atque hæ pœnæ capitales prohibitæ videntur retineri ad *Iul. de l.3. & l.3. pecu. & l. ff. si cæsæ. & l. fin.* quæ omnes sunt pœnæ capitales. *Lex Iuliæ de iniuriis: vt tit. sedes Codex autem §. capitalium, & vbi Bal. ff. de adq. rerd.*

11. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Tiberio.*

A*Rtem Geometriæ* a discere, atque exercere publicè interest. Ars autem Mathematica b damnabilis est, & interdicta omnino. S.XIII.Kalend. Septembr. Sirmij, CC.Coss.

Diuinatores cancrementur: & res eucantes, cum publicatione bonorum deportentur. SALYCET.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Maximum* †.

N*Vllus* aruspex b, nullus sacerdos β c, nullus eorum, qui huic ritui adsolent ministrare, ad limen alterius accedat, nec ob alterum causam: sed huiusmodi hominum amicitia (quamuis verus) repellatur: concremando illo aruspice, qui ad domũ alienam accesserit: & illo in insulam deportando post adeemptionem bonorum, qui eum seduxauerit suasionibus, vel præmiis. Accusatorem autem huiusmodi criminis d, non delatorem esse: sed dignum magis præmio arbitramur. PP.Kal. Februar. Romæ, Constantino A. V. & Licinio CC.Coss.

Facientes incantationes ad finem mali, sunt puniendi: non si faciant ad finem boni. de iure veri tamen, etiam si faciant ad finem boni, xxvj. quæst.ij. cap. illos. & cap. ex tuarum. extra de fortilegis. & cap.fin. eod. titul. vbi glossf. BART. & BALD.

IV. *Idem A. ad Rufum p. v.*

E*Orum* est scientia puniendæ, & seuerissimis meritò legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus aut contra salutem hominum moliti, aut pudicos e animos ad libidinem deflexisse detegentur. Nullis † verò criminationibus f implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut venris, grandinisque lapidatione quaterentur: quibus non cuiusquam salus, aut æstimatio lædeteur: sed eorum proficerent actus, ne diuina munera, & labores hominum sternerentur. Data X. Kalend. Iun. Aquileiæ, Crispo, & Constantio CC.Coss.

Nullus debet consulere diuinatorem & quibus à diuinando debet cessare: & contra facientes punitur. SALYCETVS.

V. *Imp.* CONSTANTIVS A. & *Iuliano C. ad populum* g.

N*Emo* aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo ariolum h. Augurum & vatum prauæ confessio conticescat. Chaldæi i, ac magi, & ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hãc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas k. Etenim supplicio capitis l feriatur gladio vltore prostratus, quicunque iussis nostris obsequium denegauerit. Dat. VIII. Kalend. Februar. Mediolani, Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. COSS.

Qui demonis incantant, vel imagines cereas incantant, puniuntur. SALYC.

VI. *Idem A. & C. ad populum* †.

M*Vlti* a magicis artibus vsi, elementa turbare, vitam insontium labefactare non dubitant b, & manibus c accitis audent ventilare d, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos. hoc, quoniam naturæ peregrini sunt, ferralis e pestis absumat f. Dat. Prid. Non. Decembr. Med. Constantio A. IX. & Iuliano II. Coss.

Nulla dignitas excusat maleficos, & mathematicos, quin subiciantur tormentis. BALD. Vel sic: *Priuilegia à tormentis exempti de crimine maleficio, vel magicæ accusati possunt sine præiudicio torqueri: & culpabiles inuenti sunt puniendi.* SALYC.

VII. *Idem A. & C. ad Taurum p.p.* †

E*T* si excepta a tormentis sunt corpora honoribus præditorum b, præter illa videlicet crimina, quæ legibus demonstrantur c: etsi homines magi, in quacunque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt: quoniam tamen qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodũ maiestatem: si quis magus, vel magicis carminibus adiectus, qui maleficus vulgi consuetudine noncupatur: aut aruspex, aut ariolus, aut certè augur, vel mathematicus, aut engrandis somniis occultans artem aliquam diuinandi, aut certè aliquid horum simile exercens, in comitatu meo, vel Cæsaris fuerit d deprehensus, præsidio dignitatis exutus, cruciatus, & tormenta non fugiat. e Si verò comitibus A f fortè, & ad proprium facinus detegentibus g repugnauerit pernegando: sit eculeo deditus, vnguisque fulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore. Dat. III. Non. Iulij Arimini, Titiano, & Cæsare Coss.

Ars Magica non potest disci, nec doceri. SALYC.

VIII. *Imp.* VALENTINIANVS, & VALENS AA. *ad Modestum p.p.* *

C*Vlpa* a similis est, tam prohibita discere, quàm docere. Dat. Prid. Id. Decembr. Constantinop.

† *Cod.Theod.p. tit.16.l.12.*

† *Malf. diuin. in mori pu. CVIAC.*

† *Ex C.Th. ibid. l.9. Sed non est, quod Valentinian. l. 2. p.10. vbi Hortiscinam, nec aliquam pœnam mortis, concessam, à se non posti in aliqua genere criminis, nec à se reprehendi dicit necessitatem cerrori venia. vt. 'o maleficos imperatores, qualiter Chaldæorum, aliquas reformasse superstitiosa vetustas repulsas? ut. l. 3. ibid.*

† *C. T. ibid. l. 6.*

* *Hunc C. pulchrè declarat Alciat. in author. in pubertate tit. 1. Cod. super l. mensure.*

* *C.T. ibid. l. 8. in fin. & tit. 11.*

a Paris sunt prohibita discere, & docere.

b Fuere ibi per ætatem, vel per culpa est.

Quicunque.] Caeva. Si aliquis maleficiorum labe pollutum audierit, & deprehenderit, fiatim ad iudicem eum ducat: & si quis plausitarius talem oppeserit, vel si quis alius, vltima supplicia puniat.

a ¶ Oppeserit. id est occiderit.

b ¶ Arcuerit, quàm debet.

Valentiniano, & Valente AA. Coss.

Maleficium licet cuiuscunque capere, & iudici præsentare: sed nemini licet occidere. Bald.

DE SEPVLCHRO violato.

Re * vinis violare *dicit: nunc de moveris, & eorum domibus, sublevet sepulchra*: vt ff. eod. L. si quis sepulchrum.

Religiosum.] Caeva. Qui cum religiosam contrectat, dilaniando, vel emendo fecisse: licet vendito non temerè tamen sacrilegij crimè incurrit.

c ¶ Nominè, correctiuè ponitur sic: Stichus, imò Pamphilus, liber, vel heres esto: vt ff. de manum. test. L. Titius, & de hered. inst. L. si ita scriptum.

e ¶ Contigerint. Vt tollant, aut violent. Cujac.

d ¶ Contigerint. vim inferendo.

e ¶ Diffrahere, contrectando. ¶ Sed quid si vendidit, & emptor tertiò volente venditore, an vendere tenetur? Resp. sicut argum. L. de aq. pluv. l. mouere. Idem dicit quidam, si tantum vendidit, & nemo contrectauit, per legem ita tam. f ¶ Non subjicitur, inter scientes, vel emptore solo scientem: ff. de contrah. empt. L. liij. & l. liij. & l. liberi. & Instit. de contrah. empt. §. fin. & ad hoc facit C. de admitt. l. rem. & de excus. tut. Lampridius.

g ¶ Crimen, scilicet quasi sacrilegij: quod crimen minus punitur, quàm si verum sacrilegium esset, auferendo latum de sacro: & magis, quàm si fecisset furtum vel arg. ff. ad leg. Iul. peculat. l. sacrilegi cap. in princ. Aqua. & oritur ex hoc crimine actio civilis, non legis Aquiliæ: sed interdictum, quod vi, aut clam: vt ff. eod. L. j. Item & actio in factum similiter civilis, quæ extraneo in centum aureis damnari, ad quem res pertinet, ad interdictum datur: vt tamen non minus, quàm in centum aureos. Si autem alius habitat sepulchrum, indifinctè in ce. aureos agitur: vt ff. eod. L. ij. in princ. §. j. & §. & §. qui de sepulchro, & prædicta præstantur actioni. Criminaliter ff. datur in viginti libr. auri dandis fisco: vt dicunt ff. eod. l. ſ. quis sepulchrum, quandoque in plaum ff. eod. l. fin. & dicit ff. eod. l. qui sepulchrum. ¶ Sed si ille, cuius interest, violauerit, an teneatur: Resp. sicut ff. de furt. vindic. L. ablik.

Sepulchrum.] Caeva. Si nolente domino furatus sepulchrum spoliauerit, in metallum condemnabitur: si scienter domino, faciat, metallo addicatur. Sin verò domini auctoritate, vel iussione vrgetur, relegatione h plectatur. Etsi fortè detractum aliquid de sepulchro ad domum eius, villámque prouectum reperitur: villa, siue domus, aut ædificium i, quodcunque erit, fisci iuribus † vindicetur. Dat. VII. Idus Iul. Acyndino, & Proculo Coss.

Iudex, qui negligit punire violatorem sepulchri, debet condemnari in viginti libris auri. Salvc.

III. *Idem a. ad Limenium p.p.*

Si quis sepulchrum violarius attigerit, locorum iudices, si hoc vindicare neglexerint k, non minus, quàm viginti librarum auri in sepulchrorum violatores l flatura pœna multentur; vt eam largitionibus nostris inferre cogantur. Dat. V. Kalend. Aprill. Limenio, & Catulino Coss.

Violator sepulchri intelligitur effundere mortuum, & vinctum: & puniter in decem libris auri, & in omni alia pœna antiquitus constituta. Idem est in violatore cadaveris, & reliquiarum. Bald.

IV. *Idem a. ad populum* †.

Qui sepulchra violant, domos m (vt ita dixerim) defunctorum: geminum videntur facinus perpetrare: nam sepultos spoliant destruendo n, & viuos polluunt fabricando o. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliámve quamcunque materiam fabricandi gratia: siue id fecerit venditurus, decem pondo p auri cogatur fisco

DE SEPVLCHRO VIOLATO.

TITVLVS XIX.

Maleficii affines sunt sepulchrorum violatores, laesorum religionum rei, vt ait L. 1. & Cons. Tuit. III. Grauior crimen laesorum religionum: nam & magi infames sunt sepulchrorum violatores. Apolinar. 1. Ne mortuorum quidem sepulchra tuta esse dicuntur, sed & busta, & rogi reliquia quadam, & cadaverum profugione ad existabilis vitorum furorum pertinetur. Calphurnius ex nomine clerici patrissimum qui tempore cessis est à Theodosio Sto. de sepulchris. Crimen est publicum ex l. 4. posse dicere, & ex l. Iulia de vi, l. 8. ff. eod. & civitas alia popularis ex ultio prætoris, vel nihil derogat d. l. 4. & vrrinsque pœna pecuniaria criminalis XX. pondo auri ex l. 3. X. pondo ex l. 4. Sed ibi etiam Basil. habent XX. Cujac.

Centrellanitres effictas religiosas, tenetur crimine laesæ religionis: nec excusat eum titulus, cùm sit nullus. Bald.

I. *Imp. Gordianus a. Zenoni.*

Res religioni destinatas, quinimò a iam religionis effectas, scientes qui contigerint b, & emere, & distrahere c non dubitauerint: temerè iure venditio non subsistat d: læsæ tamen religionis incidunt in crimen e. PP. III. Kalend. Mart. Sabino II. & Venusto Coss.

Proprius metus aggravat delictum: sed iussu domini ipsum arcuat: & confiscari debet ædificium, in quo aliquid fecit sacrum adscriptum. Bald. Vel sic: *Seruus domicilii sepulchrum domini incisit, damnatur in metallum: si verò ex consilio relegatur: & locus, ad quem aliquid de sepulchro expersamit, publicatur.* Salvc.

II. *Imp. Constantinus a. ad Tuianum p.v.* †

Si seruus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus: si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur. Sin verò domini auctoritate, vel iussione vrgetur, relegatione h plectatur. Etsi fortè detractum aliquid de sepulchro ad domum eius, villámque prouectum reperitur: villa, siue domus, aut ædificium i, quodcunque erit, fisci iuribus † vindicetur. Dat. VII. Idus Iul. Acyndino, & Proculo Coss.

Iudex, qui negligit punire violatorem sepulchri, debet condemnari in viginti libris auri. Salvc.

III. *Idem a. ad Limenium p.p.*

Si quis sepulchrum violarius attigerit, locorum iudices, si hoc vindicare neglexerint k, non minus, quàm viginti librarum auri in sepulchrorum violatores l flatura pœna multentur; vt eam largitionibus nostris inferre cogantur. Dat. V. Kalend. Aprill. Limenio, & Catulino Coss.

Violator sepulchri intelligitur effundere mortuum, & vinctum: & puniter in decem libris auri, & in omni alia pœna antiquitus constituta. Idem est in violatore cadaveris, & reliquiarum. Bald.

IV. *Idem a. ad populum* †.

Qui sepulchra violant, domos m (vt ita dixerim) defunctorum: geminum videntur facinus perpetrare: nam sepultos spoliant destruendo n, & viuos polluunt fabricando o. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliámve quamcunque materiam fabricandi gratia: siue id fecerit venditurus, decem pondo p auri cogatur fisco

a Cicimutin.

* Quidam sic in vet. legisse puto: sed locus lacuna est. Sed Nonnunquam m. a. 2. 2. verti agitatum, fiat corrigit.

b Quasi sacrilegium minus punitur, vero sacrilegio.

c Vetus sacrilegii commutatio, cùm auferitur sacrum de sacro.

d Sacrilegium sacro pœnam gravatur.

e Sepulchri violati nomine duo adiuncta competere: civile, & criminalis.

f Sepulchri violati actio civilis quæ, & qualis.

† C. Th. p. 17. c.

g Sepulchri violati actio criminalis quæ, & qualis.

a In atrocioribus delictis mente agitur cum Iesus, & domino parentes non sunt. Ff. de ver. obligat. l. j. in princ. & l. in vero. mandat. V. ad leg. Iul. de vi publ. glossa l. 1. in vero. obligatorum. ff. de verb. obligat. & ff. de ff. in l. fiunt. 10. ff. de obligat. & act. l. 1. 199. ff. de regulis. adde Tiraq. tract. de poenis temp. cessantibus. vbi multis disputat. an pœna sit remittenda, aut minuenda ob, qui delinquerit ob dum principis, domini, parentum, magistratus, vel alterius superioris: aliàs pœna non omnino remittitur ob iudum superioris: vide quæ Gryph. in g. ff. libr. tractat. ff. ad leg. Aquil. glos. di. ce. fin. de tutis damnatorum.

b Sepulchri violati pœna criminalis quæ, adde glos. L. 1. in verbo, rectum arcuerum ff. eod.

† In C. Th. vitiosus. Cujac.

† C. Th. p. 17. c.

a ¶ *Fiſco.* Patrimonium corporis. CVIAC.

b ¶ *Quicunque.* cum is, ad quem ea res pertinet, agere nolle: vt *ff. ad l. Iul. de vim priuat.*

c ¶ *Ad officium.* Defenda particula *ad*, auctore C. Theod. & lib. ſcripto. CVIAC.

d ¶ *Officium.* aliis officiis vel aliis officium: vt quia ſic notentur: vt *l. de accuſatio. l. ea quidem.*

e ¶ *Videtur impoſitum.* quod ſecundum diuerſitatem perſonarum, & ſactorum impoſitum: vt *ff. ad l. ag. §. aduerſus. & l. fin. & l. ſepulchra.* Pecuniaria quoque imponitur: vt *ff. eodem. l. ij. §. aduerſus.* quandoque centum, quandoque decemtuum aureorum: vt dixi *ſupra eodem. l. j.*

¶ Sed qualiter poena hujus legis, vel illa cretii aureorum imponitur, ſi poenas eſt deportari vel detrahitari, cum omnia eius bona publicentur? Reſpond. ea non publicatiſe: *l. de mulieri. quæ ſer. pro. §. l. j. & l. de rapta virgin. l. unica §. & ſi quidem.* Vel aliis ſi conueniatur ciuiliter, ſubiicit hanc poenam: quæ ſuccedit in locum illius, quæ eſtim erat ſtatuta tacite: ſi criminaliter, ſubibit eam, quæ ſtatuitur *ff. eodem. l. ſina.* Vel illa poena corporalis habet locum in caſu ſpecialiter quando ſcilicet corpus ipſum eſt mori. ADDITIO. Habes hic, quod licet per legē nouam imponatur aliqua poena noua pecuniaria: non propter hoc tollatur antiqua lex, quæ imponit poenam corporalem. Et quo infert Bartolus hic, quod ſi ſtatuitur pro homicidio imponat poenā pecuniariam: non propterea tollitur poena legis Corneliæ de ſicariis: quia ſenatus voluit, ne qui ob idem crimen duobus legibus fiat reus: vt *l. ſenatus. ff. de accuſat. ex* quo vide latius, per eundem Bart. *in l. j. ff. de vi bonorum rap.*

PEregit.] CAEVE. Sacrilegium commitit, qui ſepulchrum euertitur eſt ornamentis ex triclinio ſepulchrum rapit. VIVIAN.

¶ Vide Liuianum *lib.* 15. *&* 41. CVIAC.

d ¶ *Peregit audacia.* id eſt, pergunt audaces: & ſic ponitur * qualitas pro qualiſ, vel contrarium pro continente.

e ¶ *Ad buſta.* id eſt peruſta corpora, & in cinerem redacta: quia cinis in arenſa aliqua reponebatur: & idem ſi ad ſepulchrum hodie fiat. ACCVRS.

f ¶ *Aggeres.* id eſt, valla, quæ cauſa munitionis ſepulchri fiebant, & ſepulchra circundabant.

g ¶ *Cum pro quamuis.*

Codex.

fiſco a inferre: ſine quis propria ſepulchra defendens, hanc in iudicium querelam deruleri, ſiue quicunque * alius accuſauerit, vel ad officium *d* nuncianerit: quæ poena priſcæ ſeuritati accedit. Nihil enim detorquatum eſt illi ſupplicio, quod ſepulchrum violantibus videtur impoſitum *e*. Huic autem poenæ ſubiacebant & qui corpora ſepulta, aut reliquias contractauerint. Dat. Idib. Iun. Mediolani, Conſtantio IX. & Iuliano Cæſ. COSS.

Proprie ſacrilegium eſt defraudare defunctorum corpora, vel ſepulcrum. BALDVS. Vel ſic: *Remouens ſepulchri ornamenta, punitur vt ſacrilegus.* SALYC.

v. Imp. IVLIANVS A. *ad populum* †.

PEregit audacia *d* ad buſta *e* defunctorum *, & aggeres *f* conſecratos: cum *g* & lapidem hinc mouere, & terram euertere, & cespitem euellere, proximum ſacrilegio maiores noſtri ſemper habuerine *h*: ſed & ornamenta quædam tricliniis *i*, aut porticibus auferre de ſepulchris *k*. Quibus *l* primò conſulentes, ne in piaculum *m* incidat contaminata religio defunctorum: hoc fieri prohibemus, poena ſacrilegij cohibentes †. Data Prid. Id. Februar. Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Salluſtio COSS.

Ratione debiti ſepulchra defunctorum non poſſunt impedirī: & confiſſe, fideiuſſe, vel ſoluto ex hac cauſa, debet creditori emolumentum. BALD. Vel ſic: *Propter debitum defuncti non poteſt eius ſepultura impedirī ſub poena quinquaginta librarum auri: quas ſi non poteſt ſoluere, luit in corpore: & contumeli, & confeſſiones, & exactiones ob hoc priuſ facta, ipſe tamen non mouet heredi.* SALYC. *Sed hodie ſerua authentica hic poſita.* SALYC.

h ¶ *Mahuerint.* Sed * quomodo, cum ſacrilegio imponatur poena capitis, aut fabricitur beſtiis, aut deportatur, aut in metallum datur, ſecundum qualitatem perſonæ, & delicti: vt *ff. de mi. ſacrileg. l. ſacrileg. poenam. & l. ſacrileg. capitis.* hic autem relegatur, vel deportatur, quandocunque oſſa mouentur: vt *ff. eod. l. ſanati*? Reſpon. non dicit eandem ſemper: ſed quandoque: vt in deportatione. & hoc dicit, proximum *k* ſacrilegio, &c.

i ¶ *Triclinio.* ſabundi, pro *k* de ornamētis ſepulchri dicit. ſi autē vellem *l* mortui auferat, ſi quidem vi armata, capite: ſi ſine armis, metallo punitur: vt *ff. eod. l. ij. §. aduerſus.*

k ¶ *De ſepulchris.* ſupplic, poenam ſacrilegio habuerunt maiores.

l ¶ *Quibus.* fabricis, vel ſtatuis.

m ¶ *In piaculum.* Qualiter incidis in piaculū: id eſt in *d* crimē ſanguinis piaculū: cum tamen in caſu imponatur poena ſanguinis: vt *ff. eod. l. ſin.* Reſp. idē dicit: quia per hoc poſſet peruenirī ad id, quod eſſet ſanguine piandum. Vel dic, piaculum id eſt, ad piaculum expiatum. ACCVRS.

CVm ſit iniuſtum.] CAEVE. Olim crediderunt, antequam corpus debitoris poſſet tradi ſepulcrum, petebant debitum, & fideiuſſores & pignora ab heredibus: nec permittebant corpus ſepeliri: hodie ſi credidit faciat, ab tenebit fideiuſſorem datio, non pignoris obligatio: ſed qui fecerit, in quinquaginta libras auri multabitur vel ſi ſoluere non poſſit, &c. VIVI.

n ¶ *Perdere.* quia ne impediretur, ſæpe indebitam pecuniam ſolabant, quam forē poſtea recuperare non poſſunt. Vel ſin iura diuiſe, hereditatis: quia ipſi impediri quo minus ſepelirent, non ſepeliendo hereditatem perderent.

o ¶ *Confeſſiones.* potē chirographum.

p ¶ *Principale.* hodie a Cicerone peridit: vt *in auth. quam his legatis qui domum, &c.*

q ¶ *Dependere.* potest id: quia nihil valet, quod fecit.

r ¶ *Iuuen.* quod eſt generale * vt *ff. de poena. l. j. & ff. de iurisdict. omnium iudic. l. j. quæ §. ff. & ff. de in ius vocand. l. fin. & ff. de hæred. instit. l. qui adit. & §. de fer. fugit. l. quicunque.*

Item qui.] CAEVE. Authentic. addit, & corrigit. dicit enim, quod ſi aliquis accedit ad domum debitoris ſui, & moribundum, vel familiam eius molestauerit, & res ſua occupauerit: amittet actionem ſuam, & tantum, quantum accepit, reſtituet: & tertiam partem bonorum ſuorum fiſco applicandorum amittet, & infamis efficietur. VIVIAN.

t ¶ *Item qui domum.* Tantum ex corpore, vt *defun. fra fun. §. ſanctimus ergo. & §. ſi verb. collatione quinta.* ſed in vitiis con-

FFFF 3 tā

a Sacrilegij poena.

b Proximum ſacrilegio ſubiacebant poenis vera ſacrilegio.

c Verum mortuo auferentes poena.

d Piaculum crimen ſanguinis piandum.

e Luit in corpore, qui non habet in aere.

f ad afinitē.

† C.Eq. 17.5.

* dicm ſuadetur.

† Secundum ea, hanc legē Iuliani, quo prohibetur in quoque ſtatuta populi frequentia, quasi à religione Chriſtiana deberet deuitarit Iuliānum.

* Qualiter pro qualiſ accedit ponitur.

480/C.IV.K.5-4, 2377-2378
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui eius sunt, molestans, aut in rebus eius non seruato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat, & alterum tantundem exigatur ab heredibus iniuriati: publicanda tertia parte bonorum, ipsóque infamia notato. Eisdem pœnis subiaceat, qui eo moriente circa funus peccat, cùm prohibeat exequias.

IN AVTHENT. VT cùm de appellat. cog. §. meminimus. coll. VIII. constitu. XI.

SEd neque [a] ante nouem dies ab obitu numerandos, vlla prorsus fiat molestia aduersus quemlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile erit [b]: ex hoc nullo præiudicio creditori generando.

AD LEGEM FABIAM DE Plagiariis †.

TITVLVS XX.

Lia fuit lex Cornelia de plagiariis, teste Apuleio VIII. Metam. *Crimen, inquit, Cornelia legis incurram, si ciuem Romanum pro seruo vendidero. nam venditio Ciuis Romani plagium est.* l. 1. §. de ing. man. l. 1. §. vbi de crim. agi op. *Sed in legis Corneliæ locum renissimè successit lex Fabia, quo plagiarij, qui & lanerna & fragana, iudicio publico (lege Cornelia erat primarum) & pœna pecuniaria coërcentur. Sed hodie ex constitutionibus longè grauiore,* l. vltim. hoc tit. l. vlt. ff. eod. *Hi sunt, qui sine vi dolo malo scientes abducunt ingenuos, aut liberos homines, & vendunt pro seruis, aut supprimunt, vel qui seruos alienos abducunt sine vi, & plerunque sine furto, & fugam persuadent, aut fugitiuos celant. De S.C. facto ad hanc legem scripsi Obs.* XVII. C. X *Modesto & Probo Coss.* CVIAC.

Vendens ancillam alienam subtractam, potest conueniri rei vendicatione: quia dolo desijt possidere, & criminaliter coërceri, proposita actione legis Fabiæ de plagiariis. BALD.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Placido.*

PAter tuus aduersus eum, à quo sollicitatam [a] ancillam, plagio quoque facto exportatam queritur, an apud suum iudicem ciuiliter in rem actione instituta [d] consistat. Si verò in causa tenueris [e], etiam legis Fabiæ crimen persequi poterit. Quòd si per violentiam mancipium abreptum est, accusationem eius [a] non prohibetur intendere. PP. XII. Kal. April. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Aliter legis Fabiæ non potest per procuratorem institui: sed in actione ciuili serui corrupti bene admittitur procurator. BALD.

II. *Idem A. Aurelio.*

SI ab Æliano seruum tuum susceptum, & aliquandiu [a] occultatum, mòxque eo fundente fugæ datum probare potes, legis Fabiæ crimen per te [f], vel actionem ad eam rem propositam, i. serui corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. PP. VII. Kal. August. Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. SALYC.

III. ALEXANDER A. *Corneliæ.*

VT legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine subscri-

ptio [g], & accusatio, & sententia necessaria est. PP. VIII. Kal. Iul. Iuliano II. & Crispino Coss.

Sententia in criminali ab incompetenti iudice lata, non valet: & est ipso iure nulla. Vel sic: *In criminali habet locum index competens, & non prorogatur.* BALD. Vel sic: *Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognoscit, nisi gerat vices præsidis.* SALYC.

IV. *Imp.* GORDIANVS A. *Paulino.*

NOn valet procuratoris sententia, si vicem præsidis non tuetur [h], qui legi Fabiæ locum esse pronunciauit, cùm eius legis disceptatio ad præsidis prouinciæ pertineat notionem. PP. III. No. Decembr. Gordiano A. & Auiola Coss.

Frater potest accusare detentionem, & occultationem fratris. BAL. Vel sic: *Pro fratre suppresso, fratri competit legis Fabiæ accusatio.* SALYC.

V. *Impp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. VALER. *Cæs. Iuliano.*

SI fratrem tuum aduersarius tuus supprimit, legis eũ Fabiæ adito præside prouinciæ reum debes postulare [i]. PP. Non. Maij, Æmiliano, & Basso Coss.

Seruum in fuga constitutum vendens, incidit in legem Fabiam de plagiariis: in quam non inciditur, si alienatio sit necessaria, vel in tempus licitum conferatur. BALD.

VI. *Impp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Martiano.*

IN fuga seruum constitutum neque vendere, neque dona-

---

tuũ seruatur: vt *autem de vsuris. cap. ij.*

SEd neque.] CASTR. Hoc addit, quòd creditores post mortẽ testatoris per decem dies non debent petere debitum: & etiam interim si aliqua promissio fieret, non valebit. VIVI.

a ¶ *Sed neque.* hæc est in authentic. *vt cùm de appellatione cognoscitur.* §. *meminimus. collat. viij.* & facit *ff. de in ius vocando. l. ij.*

b ¶ *Inutile erit.* non tamen actionem amittit: vt in corpore. & sic est contra §. *proxim. authentic.* sed ibi exequias, & sepulturam [a] impediebat: hic non. Vel refert, in cautione exigẽda sit iniuriatiue hic, an in aliis vt ibi.

AD LEGEM Fabiam [b].

Suprà [c] *de plagio: id est homicidio, quod parentibus, & liberis infertur: nunc de omni plagio: id est plaga, vel dolo, quod parentibus, vel dominis à quolibet infertur, tractat.* AZO. *Et dicitur* [d] *plagium, quasi plaga: quia magna plaga dominis, vel patri infligitur, perdenti filium, vel seruum, vel etiam ipsi libero homini exportato. Vel dic secundum B. dicitur à plaga maris: vbi qui seruos, vel liberos homines furtim subreptos vendit piratis, & barbaris.*

PAter tuus.] CASTR. Ancillam patris mei sollicitasti, vt fugeret, & eam hac lege vendidisti, et ad patrem meum redire: conueniam te rei vindic. quia dolo desiisti habere. & accusabo te lege Fabia de plagiariis: & si vim cõmisisti, accusaberis de violentia. VIVIAN.

c ¶ *Sollicitatam,* vt fugeret: quod sufficit [a] ad plagium: vt *ff. eod. l. non statim.* §. j. licet hic vterque processerit, vt sequitur. quod fuit necesse propter actionem in rem.

d ¶ *Instituta.* ¶ Sed quomodo, cùm eam exportauit, & sic non habet Resp. dolo desiit habere: & sic vtili in rem tenetur: vt *ff. de rei vind. l. qui petitoria.*

e ¶ *Tenueris.* i. obtinueris: idem dicas & si succubueris: vt §. *quando ciuil. act. l. j.* nam pro [f] eodem habetur condẽnari & soluere [g], & absolutio [h] ita vni vt alteri compesat exceptio rei iudicatæ: vt *ff. de except. rei iudicat. l. si quis cum.* §. *planè.* subaudiẽs ergò hic, maximè.

SI ab Æliano.] CASTR. Si seruum meum so-

---

[a] hoc est, qui illico insolatur alium. *in l. ij.* in omnibus autem manus. Sribitur, Fauniane: sed in pand. Flor. Fabiam, in ipso etiam in legibus eius est, super legitur, Fauiam. CONT.

¶ Et autem plagium est supprest. hominis, *l. j. ff. eod.* Vnde plagiarius dicitur supprest. sor seu in exagio, vt aut scitur: vel à στρεβλώσει Suidas. lata fuit hæc l. ante Ciceronem, vt constat ex his verbis pro Rab. Amerino, de seruis alienis contra l. Fabiam retentis, plura dicenda sunt. Sed à quo Fabio nescitur. CVI.

a Ludouicus Romanus in singul. hinc col ligit, vsurariũ manifestum non esse sepeliendum.

b c. Bossum in pract. Titulo de plagiariis. §. j.

c Continuatio.

d Plagiũ quid sit.

* vtrum ad. & ita in omnib.

a Sollicitatione fuga plagium committitur.

* aliquamdiu.

f Paria sunt pro eodẽ condẽnari & soluere, & absolui.

g Soluere, & absolui paria.

h Exceptio rei iudicatæ competit, vt absoluto: ita soluenti.

---

licitasti, vt fugeret, conuenire te potero lege Fabia de plagiariis, & ciuiliter per procuratorem actione serui corrupti. VIVIAN.

f ¶ *Per te.* vt *ff. eodem. l. eum qui.* non autem per procuratorem: vt *hic innuit. & §. ad leg. Corneliã de fals. l. de fals.* & *ff. de pub. iud. l. penul.* §. *ad crimen.* sed si ciuilis, per procuratorem sic subiicit: & §. *de fur. l. aduersus.*

VT legis.] CASTR. Qui aliquem accusat lege Fabia de plagiariis, debet inscribere: nam si seruũ meum abduxisti, & te lege Fabia coram procuratore Cæsaris accusauero, sententia lata ab eo non valet: vt potè dicta à non cõpetenti iudice: nisi vice præsidis hoc cognouerit. hoc dicit cum lege sequenti. VIVIAN.

g ¶ *Subscriptio.* sic in quolibet crimine: vt §. *qui accus. non poss. l. iij.* ACCVRS.

h ¶ NOn valet.] NIsi tueatur. vt & §. *de pœna iudic. l. j.* & §. *de pœnis. l. ij.* & [a] obtinet vicem præsidis, quando priuati in eum consentiunt: vt §. *de iurisdic. omn. iudicum. l. j.* Item quãdo à præside, absente se, delegatur etiam ad causam eius imponit: *ff. de offic. eius, cui man. est iurisdict. l. j.* §. *j.* Item & quando in locũ defuncti præsidis substitutus est, vt §. *de offic. eius qui ad vicem pr. l. j.* ¶ Vide not. & scripta ad *l. pen. sup. si mancipium fug.* al. CVIAC.

SI fratrem.] CASTR. Fratrem meum abduxisti & suppressisti: qualiter te conuenire possim quæritur? Et respon. quòd accusabo te lege Fabia VIVIAN.

i ¶ *Postulare.* & interdicto de lib. ho. exh. agere ciuiliter: vt *ff. de lib. ho. exhib. l. iij. in princ.*

IN fuga.] CASTR. Seruũ in fuga constitutũ, nec valet venditio, nec donatio: sed qui vendit, punitur pœna pecuniaria fisco inferenda: coheredi tamen ad iudic. familiæ erciscundæ prouocanti pro seruo hereditario in fuga constituto potest adiudicari, facta condemnatione pecuniæ inuicem: in rata verò potest vendi fugitiuus: scilicet hac cõditione expressa, vt valeat nunc demùm hæc venditio: cùm seruus fuerit ab emptore deprehensus. VIVIANVS.

a Procurator Cæsaris quandoque obtinet vicem præsidis.

a ¶ Donare

480/C.IV.K.5-4, 2379-2380
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Denuo.* Quod cauti S.C. facto ad leg. Fabiam tempore Alexandri, Modesto, & Probo Coss. vt constat ex *l. 3. ff. de senat. sign.* CUIAC.

a ¶ *Denuo liceat.* Facile in absente: vt *ff. eodem. l. Sciendum.* ¶ Sed quare non? Respond. quia a est in specie libertatis: vt *ff. de edili. edic. l. quæ sit fugitiuus. §. idem rescrib.* Vel quia per hæc inuitarétur ad fugamarig. *l. de Lab. tol. l. §. illud. & ff. de public. de. l. commodum.*

b ¶ *Pœnam.* pecuniariã, quæ olim statuta erat, hodie verò cessat: vt *ff. eodem. l. fin.* Sed quidam dicunt etiam hodie hoc casu non habere locum: nisi pecuniariam pœnam, per l. 1. tham.

c ¶ *Excepto.* coheredibus & socijs: vt *ff. familiæ erciscundæ. l. propter. & ff. communi. diuid. l. arbor. §. iudex.*

d ¶ *Deprehensus.* vt *ff. de contrahen. empti. l. quod sæpè. §. 3.* & est quasi conditionalis venditio: arg. *ff. de pign. l. si fundus. §. fin.*

Quoniam.] CAEVS. Ille cõmittit plagium, qui liberum hominem abducit vt seruum, & non vendit hac lege, vt non redeat ad ciuitatem Romanã, cui pœna est, vt debeat puniri capitaliter, vt alij teneantur, ne simile committant delictum. VIVIAN.

e ¶ *Seruum.* scilicet plagiariorum.

f ¶ *Prosecutio.* id est dicis iudici. ACCVRS.

g ¶ *Decernimus.* vt *§. vbi de crimine agi oportet. l. sciens.*

h ¶ *Capite.* vt *ff. eodem. l. 3.* & est capitalis, secundum quod dicit *l. 3. eod. §. fin.*

i ¶ *Cæteri possint sic infrà ad legem Iuliam repetundarum.*

Præsc.] CAEVS. Seruum meum abduxisti, & vendidisti mihi eiusdem te de plagio, & dicas seruũ tuum propriũ fuisse: primò inquiritur de dominio seruiad quem pertineat: & hoc vt locum habeat actio de plagiariis: quia si apparuerit, quòd seruus furtiuus meus, locum habebit accusatio: si ruus, non. VIVIAN.

k ¶ *Iure dominij,* præiudicat ergo b ciuilis criminali, cum præiudicialis sit, vt & *supra de adulter. l. quoniam Alexandrum.*

l ¶ *Proprietatis res.* qui accusaris de plagio.

m ¶ *Lace.* licet puta-

a Libertatis species est. Ff. eg. ff.

b De hoc etiã vide per Gl. 1. in ca. 1. verse de vsu. reg.

re a licet *: vnde intelligis te in legem incidisse, quæ super huiusmodi delictis certam pœnam b fisco inferendam statuit, exceptis c coheredibus, & socijs, quibus in diuisione communium rerum licitationem de fugitiuo seruo inuicem facere permissum est. Ita verò liceat fugitiuum seruum vendere, & tunc venditio valeat, quando ab emptore requisitus fuerit, & deprehensus d. PP. III. Idus Mart. AA. Coss.

Alienans seruum, vel liberum, quem plagio abduxit, punitur capite: & de hoc crimine iudex potest inquirere. SALVC.

VII. *Idem AA. Maximo p. v.*

Quoniam seruos à plagiariis alienari ex vrbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorum * scelere asportari solere perscribis f g: horum tibi delictorum licentiæ maiore seueritate occurrendum esse decernimus h. Ac propereà si quem in huiusmodi facinore deprehenderis, capite h eum plecti non dubitabis: vt pœnæ genere deterreri cæteri possint i, quominus iniusmodi audacia vel seruos, vel liberòs ab vrbe distrahere, atque alienare audeant. Dat. VI. Id. Dec. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Quæstio ciuilis criminis exclusiua, prius determinatur, quàm de crimine cognoscatur. h. d. Vel aliter: *Obiectio exceptionis peremptoriæ, quæ habet examinari seorsum à crimine, impedit processum in crimine.* BALD.

VIII. *Idem AA. & cc. Confalin.*

Præses prouinciæ discereto priùs iure dominij k, intelligat an audiendum sit plagij crimen, nécne. Nam si proprietatis tuæ l mancipium esse constitetit, expiraße criminis intentionem, emersa dominij luce m, manifestabit. Si verò seruum alienum esse constiterit, post discepratam proprietatis quæstionem & criminis causam audiet n. PP. VIII. Kal. Septemb. ipsis AA. IV. & III. Coss.

Celans mancipium alienum, commitit in legem Fabiam de plagiariis. BALD. & SALVC.

IX. *Idem AA. & cc. Eugenio.*

Eum, qui mancipium alienum celat, Fabiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris *. S. III. Idus Maij Heraclia, AA. Coss.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Fabiæ de plagiariis, à plagiario comparans. BALDVS.

X. *Idem AA. & cc. Dicta.*

COmparantem ab eo, qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur o, nullo crimine teneri constitit. S. Non. Nouembris Lucione, AA. Coss.

Delictum, rei subtrahi non mutat statum. BALD. Vel sic: *Venditione, status non mutatur.* SALVC.

XI. *Idem AA. & cc. Marciano.*

ABducti p plagio facta venditio, statum non mutat q: liberæ enim personæ solicitatione r crimen committitur, non conditionis s pœna iudicatur. S. Id. Nouemb. Lucione, AA. Coss.

Seruum receptans fugitiuum, vt fur ad rem, & ad pœnam tenetur, & etiam criminaliter potest de plagio accusari. BALD. Vel sic: *Suspicionem fugitiuum cum rebus subtrahi furti tenetur, & plagij.* SALVC.

XII. *Idem AA. & cc Mariano.*

SI quis seruum fugitiuum sciens cum rebus furtiuis susceperit: cùm horum nomine furti actione tentatur, hæc tibi rector prouinciæ cum solita pœna restituti efficies t. Sed & si criminis plagij accusationem instituerit: tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Kalend. April. Singiduni, CC. Coss.

Plagij criminis accusatio publica est. BALD.

XIII. *Idem AA. & cc. Severino.*

PLagij criminis accusatio publici * sit iudicij. S. V. Kalendas Decembris, CC. Coss.

In proprio seruo, vel filio, & etiam in paterno plagium non committitur. h. d. Vel sic: *Excusatur error in delitto, in quibus requiritur dolus. ad hoc allegatur.* BALD. Vel sic: *Crimen plagij commitit dolosus: non ad accipiendum iusta ratione motus.* SALVC.

XIV. *Idem AA. & cc. Calistheni.*

PLagij criminis accusatio cessat, si suos seruos, vel liberos v adseuerent hi, qui suppressisse dicuntur, non commisli velandi causa: sed ad hanc opinionem iusta ducti x ratione. S. Prid. Non. Decembr. Nicomediæ, CC. Coss.

Scientes vendens liberum hominem, plagium commitit. BALD.

uerit alienum: vt arg. *ff. ad leg. Cornel. de sicar. impubertem. §. ff. si seruus. & de fur. l. inter omnes. l. vtili.*

n ¶ *Causam audiat.* vt *ff. eo. l. eum.*

Plagiari.] CAEVS. Seruum meum abduxisti, & distraxisti: an emptor lege Fabia de plagio. tenetur, quæritur? Dicitur quòd nõ nisi particeps criminis inueniatur. VIVIAN.

o ¶ *Non probetur.* tunc enim teneatur *ff. eo. l. peculi. §. fugit.*

p ¶ *Non probetur.* tunc enim teneatur *ff. eo. l. peculi. §. fugit.*

ABducti.] CAEVS. Si liberum abduxisti, & vendidisti: non mutatur eius status, vt fiat seruus, secundum istum casum erit, *libera,* in litera: secundum alium casum, *liber.* VIVI.

q ¶ *Abducti.* *l. liberi.* & sic est plana hæc lex. Vel *dic, seruũ.*

r ¶ *Non mutat.* vt fiat seruus, secundũ primum casum: vel vt fiat liber, secundum alium.

s ¶ *Solicitatione.* additur, * & passiuè: id est quando libera persona solicitatur, secundũ primum: vel solicitat seruum, secundum alium.

t ¶ *Non conditioni.* scilicet liberæ, secundum primum: vel seruili, secundum alium: & facit secundum primum *supra de ingenu. ma. l. ad matrem.*

Si quis.] CAEVS. Si seruum meum fugitiuum receptiß, & remeas ad te pertulit, quas mihi suspicaris: agam furti, & accusabo lege Fabia de plagio.

u ¶ *Efficies.* vt & *supra de fur. l. eri.*

x ¶ Plagij.] *Publici.* vbi quis abduxit filium, vel seruum alienum: vnde patri, vel domino licentia accusandi datur, secundum P. hoc non placet, nec inuenitur aliqua lege: ergo dicere non debemus. *l. si vero §. de seruo. ff. falsa. mater. sed ad lestar* priuatæ actionis datur in heredes: vt *ff. eod. l. legis Fabia. §. fine.*

Plagij.] CAEVS. Si vendidi seruum, quæ credebam meum, vel filiũ: nõ teneor l. Fabia, si iusta ductus fui ignorantia. VIVIAN.

y ¶ *Vel liberos.* i. filios. ACCVS.

z ¶ *Iusta ductũ.* idem si non iusta b, secundum Ioan. quia quælibet ignorantia, etiam iuris,

a Solicitatio est adtus, & publica.

b Ignorantia etiam non iuris da excusat à dolo, & consequentia: vt ita, adde Gl. L. 1. in fin. ff. de plagiario. addit Gloßam, & quod dicitur Iurisp. i. e. in verbis, non ad id, quod interest, in *§. ff. ff.* quo ius dominij non deuenerit. Cupellus in 1. a. sup. de vsucap. ex emptore ex. 17. Ad. quem. ff. de libert. causa. Bald. l. 1. in ff. fin. vbi ante ff. fin. Ad. per quem *ff.* Decium cons. 452. & 458. Tal. cons. 8. Ludouicum cons. 8. 108. Corneum cons. 278. Idem tradit Cyprianus *de professione.* pr. 75.

480/C.IV.K.5-4, 2381-2382
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

excusat à dolo : hoc autem crimen dolo demū instruentitur cōmittitur: vt *ff. eod. l. iij. §. rescrip. & de lib. cau. l. apiter. §. j. sic & in lege Cornelia de sica. venit tantùm dolus: vt ff. ad leg. Cornel. de sicariis l. in lege. & ad edit. §. de his, qui sibi adscrib. l. senatusconsulto.* & facit *ff. de abigeis l. j. §. fin.*

L *iberum.*] Casts. Quidam sciens liberum vendit : dicitur quòd crimen plagij committit. Vivian.

a ¶ *Liberum, sciens.* vt & *E. vbi de criminibus agi oportet. l. sciens.*

P *lagiarij.*] Casts. Olim qui committebat plagium, deportabatur : hodie seruus, & libertus bestiis dabuntur : ingenuus verò gladio sicietur. Vivian.

b ¶ *Plagiarij.* nobiles natalibus : vt non contradicat sibi.

c ¶ *Orbitates.* orbatum vocat patrem filio : licèt filius viuat : quia sibi est inutilis : ergo [a] est idem in marito.

d ¶ *Supplicijs.* vt verberetur priùs, arg. *ff. eo. l. ß.*

e ¶ *Rem.* ex consuetudine.

f ¶ *Ingenuus.* ignobilis. alias sibi legis principio contradiceret. vel hoc in eo, qui ex cōsuetudine faciebat: in principio non consueuit. & secundum hanc legem intellige *suprà eo. l. quoniam.*

AD LEGEM VIselliam: aliàs Misselliam [b].

Lex Cornelia punit homicidas. vt E. ad leg. Cornel. de sicar. & falsarios, vt J. tit. prox. praemittit tamen hic de quodā speciali falso : quod per legem Visselliam punitur.

a ¶ *Visselliam.* sic ingenuum, non *Visellianam*, aut *Visilliam.* *Vide Vlp. in frag. tit. 3. lata est D. Claudij temporib. rogante L. Visellio Varrone, & Cornelio anno V. C. 774* Cviac.

L *Ex Visellia.*] Casts. Ad honores adspirare libertus non potest, nisi impetrato iure aureorū annulorū : hoc obtento, dū viuerit, statum ingenuitatis obtinet, & publica officia : sed aliter ad honores adspirat, ciuiliter pro operis promissis conueniri poterit. i. lege Visellia criminaliter extra ordinē accusari : & si curiae se immisceat, infamia notabitur : & hoc, cùm adspirat ad minores honores : superiora verò intelliguntur, cùm adspi-

xv. *Iidem AA. & CC. Pompeio.*

Liberum, sciens [a] conditionem eius, inuitum venundando, plagij criminis pœna tenetur. Dat. XIII. Kalend. Ian. Nicomediae, CC. Coss.

Illi, qui committunt plagium in filio alieno, si non faciunt hoc de consuetudine, puniuntur pœna metalli : si autem de consuetudine faciunt serui, vel liberti debent subiici bestiis : ingenui verò debent decapitari. Bald. Vel sic : *Nobiles de crimine plagij consulti, in metallum damnantur verberati : ignobiles verò serui, vel liberti bestiis subiiciuntur : ingenui capite puniuntur, secundum aliam lecturam. h. d. Committens plagium non consuetus, damnatur in metallum : consuetus verò grauius punitur : quia si seruus, aut libertus, bestiis subiicitur : & si ingenuus, decapitatur.* Salyc.

xvi. *Imp.* Constantinvs *A. ad Domitium Celsum vicarium Africae* †.

Plagiarij, [b] qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates [c], metalli pœna cum caeteris antè cognitis supplicijs [d] teneātur [e]. Si quis tamen huiusmodi reus [e] fuerit oblatus, posteaquàm super crimine claruerit : seruus quidem, vel libertate donatus bestiis subiiciatur : ingenuus [f] autem gladio consumatur. Dat. Kal. Aug. Constantino A. IV. & Licinio Coss.

AD LEGEM VISELLIAM [a].

Titvlvs XXI.

Lex Visellia publicis iudiciis tuetur ingenuorum dignitatem, & priuilegia ne honores debitos ingenuis libertini temerè vsurpent, & gerant, neue se libertini dicant esse ingenuos, nisi natalibus restituti sint, vel donati iure annulorum aureorum, vel adoptati ab equite Romano, vt apud Suetonium in Claudio cap. XXIV. l. 1. §. tit. XXXI. l. 1. j. *si* ser. vel lib. ad dec. asp. *Rectè autem hic titulus positus est medius inter praecedentem, & sequentem titulum : quia lex Visellia participat ex vtroque : legi Fabia, qua tuetur ingenuorum dignitatem : vt lex Fabia personas : legi Cornelia, qua libertinum coercet, qui se falsò agunt pro ingenuis. Ait lex, damno cum infamia : id est, multa, vt lege Iulia de ambitu, nam & hic ambitus quidam libertinorum est.* Cviac.

Seruus, vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legem Iuliam Visilliam : nisi libertus impetrasset ius annulorum aureorum : à tutela tamen patroni, & oneribus municipalibus non excusatur libertus. primò enim ista lex tractat de honoribus, secundò de oneribus. Bald.

1. *Impp.* Diocletianvs & Maxim. *AA. & CC. Baccho* †.

Ex Visellia [*] libertinae conditionis homines persequitur, si ea, quae ingenuorū [g] sunt, contra † honores, & dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatum arripere [h]: nisi iure aureorum annulorum impetrato [i] à principe sustentantur. Tunc enim quoad viuunt, imaginem, non statum ingenuitatis obtinent [k], & sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. Qui autem libertinus [l] se dicit ingenuum, tam de operis ciuiliter [m], quàm etiam ex lege Visellia criminaliter [n] poterit perurgeri. In curiam autem se immiscens, damno quidem [o] cum infamia afficitur : muneribus verò personalibus [p] in patria patroni, quae congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos esse non dubium est. PP. II. Id. Februar. Antiochiae, CC. Coss.

AD LEGEM CORNELIAM [a] DE FALSIS.

Titvlvs XXII.

Sequitur lex Cornelia de falsis, quae dicta est testamentaria : quia de testamentis fuit, qua qui falsa scripsisset aut vera ne appareret, suppressisset, aut subiecisset l. 14. *& de confirmandis his, qua irrita facta essent testatore capto ab hostibus, & ibi decedente, de qua capite frequens mentio est in titulo de testam. & de capt. In hoc autem tractatu publicorum iudiciorū de illo tantum agitur quo publicum iudicium lex Cornelia constituit in eum, qui sciens dolo malo testamentum subripuit, suppressit, interleuit, subiecit, resignauit, quiue falsum testamentum scripsit, celauit, recitauit,* l. 2. *& seqq.* eod. *& qui signum adsignandis testamentis, annulūmve adulterinum fecit, sculpsit,* l. 30. *& seqq.* eod. *& pœnam capitalem,* l. 1. & 5. hoc tit. *qua postea facta est non capitalis,* l. 22. hoc tit. l. transfugere, E. de transl. *lege Cornelia dico fuisse capitalem, nam quod est in Institut. legis Cornelia testamentaria pœnam esse deportationem, nam est falsum, quàm quod lege Iulia adulteros capite puniri, si ipsas & eadem leges publicas spectas, vt ab initio conditae sunt, non etiam S. C. & Constitutiones factas ad eas leges, quibus qua pœna aucta, vel subrogata est, eam ipsis legibus Iustinianus accommodat, & attribuit. nam id etiam, quod ait lege Cornelia testamentaria puniri eum, qui aliud instrumentum falsum scripsit, vel signauit, non est ex ipsa lege Cornelia, qua non de alio instrumento, quàm de testamento fuit.*

extat ad maiores : si verò ad onus tutelae patroni vocetur, necesse habet illud subire. Vivian.

g ¶ *Qua ingenuorum.* id est quae conueniunt tantùm ingenuis.

h ¶ *Arripere.* vt & J. *si seruus, aut libertus. l. j. li. x.*

i ¶ *Impetrato.* maximè magis si natalibus fuerint restituti : vt *ff. de nat. rest. l. quaero.* Sed hodie [*] etiam poterit sine impetratione iuris aureorum annulorum : vt *in authent. vt liberti de caetero. §. j. col. vij.*

k ¶ *Obtinent.* vt & E. *de iure aureo. annul. l. ij.*

l ¶ *Libertinus.* ad honores ascendens.

m ¶ *Ciuiliter.* actione in factum, si iuramento debeantur: si autem per stipulationem, ex stipulatu : vt *ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi.*

n ¶ *Criminaliter.* vt J. *quando ciui. ac. l. j.* & hoc lex Visellia extraordinariam imponit pœnam ex qualitate delicti : vt *ff. ad leg. Corn. de fal. l. an. §. fin.*

o ¶ *Damno quidem.* id est damno, quod est infamia: & hoc quando ad minores adspirat: sed E. prox. resp. ad maiores. Vel dic hic idē, quod E. de capitali damno : scilicet arbitrio iudicis indicta mulcta: vt *d. l. an.*

p ¶ *Personalibus.* tutelae, vel curae: vt & infrà *de liberti. l. j. lib. x.* & E. *de excus. tut. l. liberti* & *l. nec senatorum.*

AD LEGEM Corneliam de falsis [b].

In [a] plurali dicit : quia multis modis committitur falsum: vt ff. eod. l. j. & per totum titulum, & hoc titulo per totum.

a ¶ Cornel. *Hac à Cornelio Sylla dictatore lata est. l. 2. §.* deinde Cornelius. *ff. de orig. iuris. Est autem duplex : vna nummaria, altera testamentaria, vt ait Tullius in 3. Verr. l. 9. ff. eod. Ex tenetur, qui nummos traditos fugit, vitiat, corrumpit, vt qui mensura circuli extenuat abradunt. Et qui adulterinos nummos flant, & cudunt, vnde vocantur in C. Th. tit. de fals.* monet. *Item qui vendunt nummos plumbeos, vel stanneos. Nummi peregrini mercis loco habentur, vt hi venduntur Seneca lib. de benef. cap 14. Plinius 31. lib. 3. cap. Vel fiunt de aere. Item tenentur, qui vultu principis signatam pecuniam reprobant, non adulterinam. Paulus lib. 5. sent. tit ad leg. Cornel. test.* Cviac.

a Vidua dicitur, quae maritum habet bonitum.

b Hac lex alibi vocatur lex Iulia Misella, vt patet, sup. de iud. vid. l. p. ae. tit. & alibi item luxa. sed malè.

† Legendum hoc adspiciare.

* Lex Visil. lata est an. vrbis dec. lxxvij. Varrone, & Beuio Corn. Cos. eius meminit Vlpia. in frag. tit. 3. Con.

§ al. circa.

† Ex C. Th. li. 4. tit. 10. l. 1.

* legendū tenebantur, vt in vet. manuscript. & Co. Th. quod non attendens Alciatus l. 2. parerg. c. 3. posteriorem legem partem priori contrariam putauit. Cuiac.

a Adde Glossam Nomd. & Baptist. in n. 6. §. si vero. in verbo, sacramentum.

b Vide Bossiū in Pract. titulo de falsis, 17.

c Continuatio.

480/C.IV.K.5-4, 2383-2384
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a addit. l. cum suppositio, in 7. cod. Bassum in Pract. crimi. de partu supposi. 41.

Si partus.] Casvs. Mulier accusabatur de partu supposito [a]: an accusatio differri debeat vsque ad tempus pubertatis pueri? Dicitur quòd nonquia non est verisimile, quòd se non defendat, cùm periculum capitis expectet. Vivian.
a ¶ *Diuersæ parti.* scilicet matri. Item quoad matrem, si infimul esse natum ex marito, debeat assertioni matris credere, & bona aliis qui erant ab intestato successuri, exhibere: de quo etiam per eundem Abb. *in c. transmissæ, qui fil. sint leg. & in c. per tuas, de prob.* & per legistas. *in l. filium. ff. de his, qui sui, vel alien. iur. sunt.* Et alia circa hanc materiam occurrentia vide *in d. cap. essicq.* per eundem Abb. & alios.

b Partus subiecti crimen an dic. differendum propter filij impubertatem.

matri, & impubericiliter quidam tunc dicant differendam [b] in tempus pubertatis si autem ipsi pupillo sit litem, differtur ex edicto, vel constitutionibus: vt *ff. de Carb. edi. l. j. §. fin. & l. iij. §. j.*
b ¶ *Capitalis.* quia sequitur pœna capitis: vt *in fine legis.*
c ¶ *Neque enim.* Verè non differtur: neque enim, &c. nam & si pupillo moueretur, non differtur, si hoc ei expedierit: vt *ff. de Carbon. edi. l. iij. §. causa.* ¶ Sed an hoc casu sententia [c] contra matrem lata, vel pro ea, partui præiudicet, vel proficiat? Resp. secundùm Ioan. non: vt *ff. de inoffic. l. iij. §. denique ait si de possessione. & ff. de Carb. edict. l. iij. §. si mater impuberis. & ff. de adult. l. denunciasse. §. fin. & l. miles. §. defuncta.* Item si præiudicaret, differretur causa: quòd non fieret *hac l.* dicitur, & arg. *ff. de vent. in poss. mitt. l. j. §. si ea, quæ.* Sed contrà videtur quòd sic: quia si verum est eum subiecisse: ergo hic est subiectus: sed nō sequitur: quia aut malè iudicatum est, & non fecit ita: aut etiam benè: & tūc res inter alios acta, &c. vt *C. res inter alios,* &c. Item pro eo, quòd proficiat, videtur *ff. de Carb. edict. l. iij. §. si mater. & §. si quis.* vbi dicit, si mater obtinuerit: adhuc tamen quæstio status superesse poterit: si vel dicatur non esse ex ea conceptus, vel dicatur non fuisse matrimonium cum ea, ex qua est cōceptus. Cùm ergo hos duos casus tantum excipiat, videtur de partu supposito non remanere quæstio. Sed resp. licèt duos excipiat: non tamen abnegat tertium: qualemqualem tamen præsumptionem negari non potest esse pro partu, vel contra, sententia contra matrem, vel pro ea lata: non tamen tanta est præsumptio, vt per eam debeat Carboniana bonorum possessio denegari. Item quòd præiudicet, & differatur, videtur, *ff. de vent. in poss. mit. l. si ventris.* sed aliud est ibi: quia est ibi de adulterio accusata. Vel dicit ibi de præiudicio qualiquali, vel impetrauit ibi hoc à principe. Vel ibi loquitur, quando accusauit vt non mitteretur in possessionem: hic autem vt pœna falsi imponatur, argum. *ff. de Carbon. edi. l. Titia. & ff. de adult. l. miles. §. defuncto.* & facit *C. eo. l. cum suppositi. & ff. de fal. l. qui falsam. §. j. & l. lege Corn. §. si. & de accus. l. hi tamen. §. j.* Additio. De materia suppositi partus, vide Ab. & alios scribentes *in c. essicq. extra de pæn. & remiss.* vbi tractatur an filius, quem mater dicit non

c Sententia lata contra matrem de partu supposito, an noceat partui.

† Concordat l. gl. in c. sollicitam super verb. sententia. in fin. extra de app. in sext.

Sed ex S.C. Libeniano factis sub Tiberio Statilio Tauro & Libone Coss. vt Vlp. scribit VIII. de off. proc. quo pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui aliud, quam testamentum dolo malo signauit, signariue curauit: & vt dicemus tit. seq. testamentario etiam, qui sibi aliquid adscripsit. Post factum est aliud S.C. sub eodem Imperatore Licinio V. & Tauro Coss. quo eiusdem legis pœna irrogatur ei, qui falsas testationes faciendas, testimoniáve falsi inuicem dicenda, aut consignanda dolo malo curauerit. Et aliud Cotta, & Messala Coss. quo eadem pœna coercetur, qui ob instrumendam aduocationem, testimoniáve pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit, aut aliquam obligationem interposuerit, & qui coiuerit ad accusationem innocentium. Et aliud Geminis Coss. quo eadem adficitur, qui ob denunciandum, vel non denunciandum, remittendúmve testimonium pecuniam acceperit, & hæc sunt S.C. de quibus loquitur l. 1. ff. de concuss. & l. 1. ff. ad leg. Cornel. de fals. *non S.C. Velleianum, quod ad legem Iuliam de vi pertinet, non ad Corneliam de falsis. Et ex his quidem perinde, atque ex lege Cornelia iudicium publicum constitutum est: sed non de subrepto aliis instrumentis,* l. 16. ff. eod. *quia nec Libenianum huius meminit casus, neque ex Constitutionibus de supposito partu,* l. 30. cod. *Crimina tamen sunt hæc omnia nullo clausa tempore, nisi longo, id est XX. an. Falsum Paulus in Sent. scribit esse quidquid in veritate non est: sed pro vero adseueratur. Augustinus in Soliloquiis, quidquid ad similitudinem alicuius accommodatum est, nec id tamen est, cuius simile apparet. Imperfectius & ac [illegible]* l. quid sit. ff. eod. *Si quis alienum chirographum imitetur, si libellum, vel rationes alienas intercidat, aut describat, vt à falsarijs stringat eos, qui in suis rationibus mentiuntur, qui non incidunt in pœnam legis Corneliæ, ac si diceret, in alieno instrumento falsum commissum vindicari non in proprio, in aliena ut falsum testimonium non in propria.* Cviac.

Accusatio subiecti partus, propter impubertatem pueri non differtur: & verisimile est, quòd causam capitalem illa, quam tangit, agat ex fide. h. d. Vel sic: Vbi agitur de salute alicuius, verisimile est quòd totis viribus se defendat. Bald.

I. *Imp.* Antoninvs *A. Seuerino.*

Si partus subiecti crimen diuersæ parti [a] obiicitis, causa capitalis [b] in tempus pubertatis pueri differri non debuit: sicut iam pridem mihi, & diuo Seuero patri meo placuit. Neque enim [c] verisimile est eam, quæ arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cùm periculum capitis subeat. PP. Non. Martij, Duobus, & Aspris Coss.

Exceptio falsi obiecta solùm causa differendi processum, non debet admitti: sed debet debitor ad solutionem compelli reseruato iure accusandi. h. d. Vel sic: Exceptio falsi expulsa indiscussa non parit præiudicium in iure accusandi. h. d. Vel sic: Si repellatur exceptio falsi: tamen accusatio potest institui, si fuit à iudice reseruatum ius accusandi. Bald.

II. *Imp.* Alexander *A. Valerio.*

Satis aperte † diuorum parentum meorum rescriptis declaratum est, cùm morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimen obiicitur [d]: nihilominùs salua executione criminis [e] debitorem ad solutionem compelli oportere. PP. III. Non. Maij, Maximo II. & Æliano Coss.

Agnoscens legatum ex testamento falso, quod putat verum, non generat sibi præiudicium. h. d. Vel sic: Approbans falsum instrumentum per errorem, potest postea illud instrumentum reprobare. Bald. *Vel sic: Filius legatum consecutus ex testamento, quod verum putauit, non præiudicat sibi, illo falso probato.* Bald.

III. *Idem A. Cassio.*

Licèt ex tabulis, quas sub nomine patris [f] tui vxorem eius, id est nouercam tuam, surrepto vero testamento [g], falsas protulisse allegas, cùm crimen admissum ignorares [h], legatum adscriptum tibi consecutus sis: tamen non impedieris accusationem contra eam, impletis solennibus instituere. PP. XI. Kal. Ian. Albino, & Maximo Coss.

Plus punitur vtens falso rescripto, quàm si vteretur alio simplici instrumento. hoc primò. Qui vtitur ignoranter, excusatur à falso. Bald.

IIII. *Idem A. Maximo.*

Maiorem [i] * seueritatem exigit, vt merita eorum

Satis.] Casvs. Conuenit debitorē quis per instrumentum, quod debitor arguebat de falso propter fideiussorem, vel hypot. quasi non deberent inscribi: tamen quia confessus est debitum, priùs debet soluere: & postea intentabit accusationem de falso. Vivian.
d ¶ *Obijcitur.* vt quia debitum confitetur: sed dicit instrumentum falsum propter fideiussorem, vel hypothecam, quæ nō debuit inscribi, vel aliis indiciis videat iudex fieri causa morandæ solutionis: & facit *ff. de re iud. l. debitoribus. & C. si ex fals. instr. l. vlt. & de vsur. l. j.*
e ¶ *Criminis.* sed quomodo est ei salua, qui calumniari præsumitur? vt *ff. de accus. l. ab pretore*? Resp. non est præsumptio adeò violenta cui [e] stetur omnino: & facit *ff. de pet. her. l. j. quis liber. §. plane.*
Licèt.] Casvs. Fecit Titius duo testamenta, vnum verum, in quo instituit filium suū heredem sibi: aliud falsum, in quo vxorem nouercam filij, & filios legati exegit ignorans, an crimen falsi aduersus nouercam non obstante, quòd legatum consecutus est, intentare possit, quæritur: Et dicitur quòd sic. Vivian.
f ¶ *Nomine patris.* id est ac si pater suus fecisset.
g ¶ *Vero testamento.* in vero testamento tu filius eras institutus: in falso ipsa nouerca, & tibi relictum legatum.
h ¶ *Ignorares.* vt *ff. eod. l. qui ignorans. & ff. de his, quibus, vt indign. l. post legatum. in princip.* ergo si sciens, præiudicat sibi, quasi transegerit: vt innuit à [k] contrario sensu: vt patet *C. eod. l. ipse.* sic ergo non potest accusare: sed nec replicare de falso, vt habeat bona: sed apud nouercam remanent, licèt alij legitimi possent accusare, & bona auocare. Vel potes dicere vt notatur *in d. l. post legatum.*
Maiorem.] Casvs. Si aliquis vtatur rescripto falso principis, magis puniendus est, quàm si vteretur falso instrumento priuato: si verò non impetrauit rescriptum, sed alius: & ille accusetur, poterit se excusare, si illum exhibeat: imò & melius, si probet innocentiam suam, qui impetrauit. Vivian.
i ¶ *Maiorem.* quàm in aliis, instrumentis falsis vtendo: sed aliud est vti falsa constitutione: quia non maior tunc imponitur pœna, quam leg. Cornel. de sicar. vt *ff. eod. l. fin.* Vel dic maiorem: id est magnum.

e Præsumptioni violentæ standum est.

k Argumentum à contrario sensu.

** vide Ambrosium de Loin. Cviac.*

480/C.IV.K.5-4, 2385-2386
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Rescripti malum.* id est rescriptis : quasi à principe obtentis.
b ¶ *Per allum.* proconsuetum, qui dicit se sic imprimisse.
c ¶ *Probat.* hoc * ipse, quòd non probatur contrarium : vt *ff. de probat. l. contrac. & l. qui mit. non poss. l. super sonus lib. xq.* Vel idèò sic dicit : quia ᵇ in crimine falsi ab vtroque ex gitur probatio : vt *l. ead. l. cp. vbi falsi. & l. de abolitio. l. falsarior.*
d ¶ *Exhibet.* & hoc ex vrbanitate, vel voluntate : sic *l. de fur. Lemnia.* Vel dic, hoc falsum debet probare, quòd ab aliquo acceperit.
e ¶ *Se liberat.* ab accusatione : vel, id est non incidit in poenam : sic *ff. de vsuris. obligl. l. decem. & facit l. de called. rerr. l. ad commutariorum. & ff. ead. l. qui nomine. & si vbera iur. vel vtilitatem public. l. & si legitim. Sed contrà arctat de crim. fal. c. ad falsariorum.*
f ¶ *Affs.* Ex * falso testamento potest mater fideicommissum à filio : excipiet contra matrem filius de falso : non verò criminaliter accusabit earam : *hic. & ff. de ac. l. hi eamen. §. 1. Sed arg. contrà l. qui accusam non poss. l. propter.*
g ¶ *Sine metu.* per actionem in factum : vt *ff. de vi. & vi armat. l. 1. §. interdictum hoc.* vel per exceptionem : ipse tamen poenitur à iudice sine accusatore : vt *l. de probat. pr. & facit l. si res non est. l. 1.*

Qui falsum.] CARVS. Is, qui testamentum alienatus arguit de falso, & succubuit, nihil de eo petere potest. VIVIAN.
h ¶ *Tabulas.* testamenti.
i ¶ *Diuerit.* falsum accusando.
k ¶ *Non obtinuerit.* id est succubuerit : vt *l. de his, quib. vt ind. l. actio. & l. Pedia.*
l ¶ *Iudicium.* legatum petendo.
m ¶ *Non potest.* sed si habet, reddit : vt *ff. de his, quib. vt indign. l. post legatum. §. 1. & §. 21. qui.*

Ipse significat.] CARVS. Probat à me docem ex instrumento, ego dicebam falsum : postea (tantùm) *super eodem* instrumento, cuiquid posset postea arguere instrumentum de falso, quaeritur ? Et dicitur quòd non. VIVIAN.
n ¶ *Suspectum.* fortè & ignorantiae, & dedisse causam transactioni : vt *l. de transact. l. pen.*
o ¶ *Transactione.* quae valet, vt *l. de transact. l. transigere.*
p ¶ *Difficile.* quia quandoque poenitetur, vt si dolus, vel metus allegetur : vt *hic, & facit l. si ex fal. iuiis. l. 9. & l. de fide iuiis. l. fin.*

Si falso.] CARVS. Accusare te possum de falso, si falsos codicillos fecisti, licet dicas te nolle vti hiscquis tunc poteri quis se excusare, si non vtatur, quando non ipse, sed alius illos codicillos compefuisset. VIVIAN.
q ¶ *Pri.* quoniam d profectum fuit delictum, & poena non habet locum poenitentia : vt *ff. de furt. l. qui ea mente.*

qui falsis rescriptionibus* vtuntur, digna coërceantur poena: sed qui decepeus est per alium ᵇ, si suam innocentiam probat *, & eum, à quo accepit, exhibet *: se liberat *. PP. IV. Kalend. Ian. Albino, & Maximo Coss.

Filio non permittitur accusatio falsi contra matrem : sed bene permittitur defensio per viam exceptionis. h. d. Vel sic : *Permittitur excipere contra illam, contra quem non permittitur agere.* BALD. Vel sic: *De falso non potest filius agere contra matrem criminaliter : sed civiliter.* SALYC.

V. *Idem A. Petronio.*

FAlsi ᶠ quidem crimen, vel aliud capitale mouere vos matri vestrae, sedta mea non patitur : sed ea res pecuniarium compendium nõ auferet. Si enim de fide scripturae, vnde eadem mater vestra fideicommissum sibi vindicat, dubitatio est, inquiri fides veritatis etiam sine metu ᵍ criminis potest. PP. III. Kalend. Septembe. Agricola, & Clemente Coss.

Ex testamento, quod quis reprobauit vt falsum, se iuuare non potest. BALD. Vel sic: *Legatum petit qui in accusatione falsi succubuit.* SALYC.

VI. *Imp.* PHILIPPVS *A.* & PHILIPPVS *Caes. Cultio.*

QVi falsas tabulas ʰ dixerit ⁱ, nec obtinuerit ᵏ *: ad defuncti iudicium ˡ aspirare non potest ᵐ †. PP. XV. Kalend. April. Philippo A. & Titiano Coss.

Transactio super instrumento, de cuius fide transigens dubitabat, repelli eum à contrauenendo. BALD.

VII. *Imp.p.* VALERIANVS, & GALLIENVS *AA.* & VALERIANVS *C. Hesiodoro.*

IPse significas, cumprimùm * aduersarij instrumenta protulerunt, fidem eorum te habuisse suspectam ᵒ. Facta igitur transactione ᵖ, difficile ᵍ est, vt is, qui prouinciam regit, velut falsum, cui semel acquieuisti, tibi accusare permittat. PP. III. Kalend. Iulij, Tusco, & Basso Coss.

r ¶ *Adstrinxerit.* & si fuerit adstricti, quomodo euadet ? Resp. hoc : quia non potest fieri adstricti : sed ita, & vsque ad suorum perfectaeuitiee : vt *hic, & argum. T. de test. vel ciu. testam. l. 1.* tamen mitiis * propter vsum, quam propter factum punitur : vt *ff. ead. l. falsi. §. ordine.* sic & aliàs quandoque mitior de falso punitur quàm : *ff. ead. l. qui dicebat.* aliàs acriùs vt *T. eodem. l. maiorem.*
¶ Item not. poenitentiam ʰ admisit : sic in falsi moneta : vt *ff. ad. l. qui falsam. fc. & ff. de adult. l. si adulterium. §. 1. & ff. de in iur. voc. l. quamuis. & T. de app. l. si quis libellos. & ff. de ben. lib. l. f. vers. & ff. de inof. test. l. 1. §. quinquiens. §. mancipio. & f. vers. re. hab. l. ampliùs.* ¶ Item an permittitur falsum instrumentum nõ, quòd dicit se non vti ? quod videtur : vt *T. de fid. instr. l. si adversarius.* licèt ipse non possit accusari, qui desistit vti : & facit ad hanc *l. ff. de his, qui de. vel eff. l. si vers. §. praeter ait. in fin. §. & ff. de aq. pl. arc. l. 10. cum qui.* [¶ *Compositio.* scilicet à Iu.
t ¶ *Rem.* scilicet legis Corneliae.
u ¶ *Recusando.* vt in principio huius legis dicitur.

Si decuerit.] CARVS. Fecit Titius codicillos, & in eis legata reliquit : ego heres ingrediar possessionem hereditatis, & praetabo legata : si verò velim codicillos arguere de falso, & accusationem instituere ex principio indulgentia abolita, *de fide* codicillorum civiliter quari potest per actionem in factum, vel per exceptionem : vt *ff. ead. l. qui nomine. & l. ead. l. dumtaxat.* VIVIAN.
x ¶ *Scripsisse.* id est scripsisse dictaturi.
y ¶ *Probaui.* ¶ Sed quomodo, cùm nihil tibi relictum est, *T. de fideicom. l. ab eo.* Resp. tacitè relinquitur : vt *ff. de iur. cod. l. confiscentur. §. 1.*
z ¶ *Sapiens est.* Sed quomodo per abolitionem sapiens, per generalem contra *ff. ad d. sup. l. Lucius.* per specialem nostra *T. de abol. f. falsarius. §. fin.* Respond. ex certa ᶜ scientia principis indulsit generaliter, vel specialiter.
a ¶ *Reclamem.* civilem, vt fabricii, non criminalem, nisi intra xxx. dies compulsdos ex fine feriatum : vt *T. de grauar. l. 1. & ff. ad Turp. l. eum principem. §. originata.*

b ¶ *Quare.* scilicet per ᵈ actionem in factum ᵉ, vel exceptionem : vt *ff. ead. l. qui nomine. & T. ead. l. dumtaxat.*

Cum suppositi.] CARVS. An vxorem patrui mei de suppositio ᶠ agere accusare possim, quaeritur? Et dicitur quòd sic. VIVIAN.
c ¶ *Idem.* cùm velis succedere ei : & sic tua interest Falsis non potes accusare : vt *ff. eodem. l. lege Cornel. §. 5.*
d ¶ *Apud vestrum.* qui habet merum imperium : quod hic exigitur. ACCERS.

e ¶ *Id*

a Probatio in intelligitur, cui cõtrarium non probatur. b Probatio ab vtroque exigitur in crimine falsi.

c Calum potest.

d Profectum delicti poenitentia tolli nõ remouetur.

e Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

f Poenitentia in quibusdam casibus admittitur.

g Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

h Poenitentia in quibusdam casibus admittitur.

i Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

k Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

l Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

m Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

n Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

o Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

p Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

q Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

r Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

s Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

t Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

u Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

x Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

y Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

z Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

a Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

b Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

c Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

d Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

e Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

f Mitior quis punitur vtens falso, quàm perpetrans falsum.

480/C.IV.K.5-4, 2387-2388
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Id probaSine praescriptione temporis:vt ff.eodem.l.qui falsam. §.accusatio.*

S*I lis pecuniaria.*] C A S V S. Conueni te ad c. coram pedaneo iudice ex instrumento,quod argueban de falso; an coram tali iudice possis me conuenire criminaliter de falso,quaeritur:Et dicitur quòd sic. V I V I A N.

b ¶ *Remissa est.* per delegationem.

c ¶ *Ciuiliter.* & etiam criminaliter incidenter: vt ℸ. *de iudic. l. quoties.* & ℸ. *de ord.iudic.l.j.* sed non pronunciant. vt ibi dixi.

a ¶ *Ciuiliter.* Non criminaliter. C Y I A C.

β ¶ *Responsum* vid. Quod non extat in Pandectis. C Y I A C.

d ¶ *Requiretur.* excipiendo.

Q*Verela.*] C A S V S. Titius accusauit aliquem de falso: dicitur quòd illa accusatio non finitur,nisi *a* spacio xx.ann. sicut caeterae accusationes.

e ¶ *Querela.* quibus modis *b* de falso queritur. 1. Per accusationem:de qua loquitur haec lex. 2. Item per actionem in factum:& illa tollitur xxx. ann. sicut personales aliae actiones:vt ℸ. *de condit.perm. l.q.* 3. Item per exceptionem: & haec nullo tempore tollitur: vt *ff. de except.doli. l. pure. §. fin.* 4. Item per iudicis officium sine accusatore:vt ℸ. *de probat.l.cubemus.* & *de testam. l.ambiguam.*& tunc forte *c* xxx. ann. tollitur. Vnde versus: Accusat,agit in factum, per i.e.reuocabit Falsum viginti, triginta,quatuor annis.

η ¶ *Annorum.* Vide cap. 28. *de praescript.* C Y I A C.

f ¶ *Sicut caetera.* scilicet non tolluntur temporalibus praescriptionibus etiam viginti ann. secundum quosdam:sed tantùm xxx. annorum. Vel verius:scilicet tolluntur xx. annis: cùm in *d* dubiis restringere debeamus poenas: vt *ff. de poen.l.interpretatione.* ¶ Et secundum primam expositionem dicit, *ferè* *e*, propter illas, quae tolluntur temporalibus praescriptionibus, vt adulterij. Secundum aliam dicit, *ferè*: propter plures alias accusationes, quarum quaedam durant minori, quaedam maiori: vt ecce accusatio adulterij quinquennio: vt ℸ. *de adult.l.adulter.* Item quinquennio finitur accusatio eius,qui aperuit testamentum eius qui occisus fuit à familia,antequàm vindicaretur mortem defuncti:vt *ff.ad Silan.l.in vegetirium.* Item accusatio apostatarum quinque annis durat post mortem apostatae: dum viuit perpetua est accusatio: vt ℸ. *de apostat. l.q.* & *l.apostatarum.* & idem de crimine peculatus: vt *ff. ad leg. Iul. pec.l.peculatus.* Item actio iniuriarum tollitur annuo: ℸ. *de iniur. l.si non conuicij.* ¶ Et econtrà perpetua sunt crimina suppositi partus: vt *ff.eod.l.qui falsam §.j.*& crimina parricidij: vt *ff. ad leg.Pomp.de parric.l.fin.* Item criminis concussionis,secundum P. vt *ff.de concuss.l.j.* secundum vnam lecturam.

A ¶ *Fere crimina.* Ferè,addit eo,quòd adulterij,accusatio finiatur quinquennio: vt & accusatio peculatus, *l. 7. ff. ad leg. Iul. pecul.* Item casus *l.11. ff. ad Syllan.* & *l.19. §.hoc quinquennium. ff. de adulter.* Itémque crimen iniuriarum, *l. 5. C. de iniurijs.* C Y I A C.

Q*Vi veluti.*]C A S V S. Itinus peregrè deponebat penes me res suas, feci fieri instrumentum, quo continebatur, quòd res illas accepisti: numquid tibi praeiudicatur? Dicitur quòd non: & potero accusari de falso, vel dic aliter, vt in gloss. V I V I A N.

a In Ecclesia xx. annis non finiri scribit Romanus singulari 124.

b De falso quatuor modis queritur, seu cognoscitur:& quo tempore illi modi praescribantur) adde & quintum replicationis, de quo ex l. si ex falsis, poenit. T. de transact.

c Imò, Falsi inquisitio ex officio iudicis tollitur spatio xx. annorum: sicut ipsi accusatio falsi,& expressum criminum vt post Bart. Salycet. Raphael.notat Balm. decision. 486.

d In dubio poena restringenda.

e Criminú alia praescribuntur alia perpetua sunt, eaq; praescribuntur.

proba *a*. PP.XI.Kalend.Octobr. Diocletiano A.II.& Aristobulo Coss.

Quaestio falsi incidenter potest coram pedaneo iudice agitari. B A L D. Vel sic: *Etiam coram delegato potest excipi de falso instrumento.* S A L Y C.

X I. *Iidem AA. & CC. Isidoro.*

SI lis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est *b*: etiam de fide instrumenti ciuiliter *c* *a* apud eos iuxta responsum viri *β* prudentissimi Pauli requiretur *d*. PP. Kal. Iul. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coss.

Accusatio falsi potest vsque ad xx.ann.institui: quemadmodum & criminales actiones regulariter instituuntur. h.d. Vel sic: *Accusationes regulariter xx. ann. viuunt, & non vltra.* B A L D.

X I I. *Iidem AA. & CC. Primo.*

QVerela *e* falsi temporalibus praescriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum *η* exceptione: sicut caetera *f* quoque ferè crimina *A*. S. VI. Id.Ian.Viminacij,CC.Coss.

Debitor scribens in personam debitoris falsam apocham de recepto tenetur poena falsi. B A L D. Vel sic: *Falsa scriptura non prodest scribenti: sed eum adstringit crimine falsi.* S A L Y C.

X I I I. *Iidem AA. & CC. Marco.*

QVi veluti *g* praesentem scripsisse res recepisse suas, eùm absens esset, conscripserit: non ignoranti quicquam aufert: sed se criminis *h* obligat periculo. PP.VI.Kalend.Ianuar. Sirmij,AA.Coss.

Contrectans codicem testamenti, incidentur in crimine falsi. B A L D.

g ¶ *Qui veluti.*Deposui apud te,vel commodaui res meas:postea scripsisti quòd ego confitebar me recepisse, quasi apocham, cùm essem absens: tu falsi teneris, & non praeiudicasti mihi.

h ¶ *Criminis.* scilicet falsi.

X I V. *Iidem AA. & CC. Gentiano.*

EVm, qui celauit, vel amouit testamentum *i*, committere crimen falsi publicè notum est. S. III. Kalend. Ian. Sirmij, AA. Coss.

Falsitas in tempore, intelligitur falsificare in totum negotium: vnde mutans veritatem in tempore, mutat in toto. B A L D. Vel sic: *Si creditor in alterius praeiudicium fingat se priorem in tempore, vel sibi solutum non esse, cùm sit,in poenam falsi incidit, licet de conscientia debitoris fecerit. h.d.* Vel sic: *Conscientia debitoris non impedit creditorem teneri poena falsi in praeiudicium tertij commissi. h. d. quod not. secundum* S A L Y C.

X V. *Iidem AA. & CC. Rufo.*

SI creditor *k* colludens cum debitore suo tibi praedium venumdedit, falsum commisit: & tibi nihil offecit *l*, sed se magis criminis accusationi *m* fecit obnoxium. S. XIII. Kal. Febr. CC.Coss.

Testamentum potest dici falsum dupliciter: scilicet ciuiliter per illum, cuius interest, vel suum procuratorem: & criminaliter per quemlibet. h.d. Vel sic: *Accusatio ciuilis in falso est priuata: sed accusatio criminalis est publica.* B A L D. Vel sic: *Si de falso ciuiliter quaeritur, procurator potest interuenire, non si criminaliter, & ciuiliter conuentus, non prohibetur criminaliter accusari.* S A L Y C E T V S.

X V I. *Iidem AA. & CC. Fortunato.*

DE fide testamenti quaerenti duplex via *n* litigandi tributa est. Quamuis itaque per procuratorem *o* accusationem persequi nō potes *o*: disceptatio-

E*Vm qui.*] C A S V S. Aliquis fecit testamentum, in quo eram institutus heres:aliquis illud testamentum amouit, & celauit: an eum possum accusare crimine falsi quaeritur? Et dicitur quòd sic. V I V I A N.

i ¶ *Testamentum.* idem in alio instrumento. Sed hoc interest *a*:quia alio instrumento amoto,non est publica accusatio: sed in testamento sic:vt hic, & *ff. eod. l.Paulus.* ¶ Si *b* verò scribatur falsum aliud instrumentum,an sit publica accusatio quaeritur? Respondēt quidam: vt Py.quòd sic, per *l.falsum,quae tamen* *ib.* de testamento dicit, & per *l.ff.eadem. l.Paulus. in princip.* & *l. qui testamentum.* Item quia sola lex Corn.testamentaria numeratur inter cetera publica iudicia: vt *ff.de pub.iud.l.j.* tunc enim demum,cùm contingit publicam vtilitatem, erit publica haec accusatio, vt in amoto testamento,vel codicillo celato vel deleto: vt in *d.l.* & ℸ.*eo.l.q.* Nos dicimus quòd semper est publica: vt probatur *ff. de pub. iud. l. q.* & *Inst.de pub.iud. §. item lex Corn.de fal.* & *ff.eod. l. Paulus. §. j.* & ℸ. *qui acc.non pos.l.senatusconsulto.* & ℸ.*si ex.vel accu. mor.fu.l.si vt proponis.* & ℸ.*eod. l.si ad te.* ¶ Item not. ex hac l.quòd sic *c* committit falsum qui celat:sicut qui facit: vt *ff.eod. l.j. §. qui in rationibus.* & *l.qui testamentum.* & *ff. de dolo. l. si quis affirmat. §.fin.*

S*I creditor.*]C A S V S. Die sabbati obligaui Titio fundum: eundem Sempronio die dominica sequenti obligaui. Sempronius cum vult distrahere colludens mecum: confeci instrumentum, quo continebatur quòd fundus die sabbati erat ei obligatus: an possim accusari de falso,quaeritur? Et dicitur quòd sic: nec emptori obest collusio. Vel dic aliter: vt in gloss. V I V I A N.

k ¶ *Si creditor.*Creditor cum debitore scripsit falsum instrumentum, in quo continebatur sibi, priusquàm alij, obligatum praedium: vt ita emptorem ad emendum induceret. Vel pone: vt ponitur, *ff.de fide instr.l.coperiva*,vel vt *ff.eod l.si à debitore.*Vel dic quòd creditor vendidit,cùm iam esset ei solutum: cùm pluribus debitor obligatus non inueniret emptorem.

l ¶ *Nihil officit.* quo minùs de euictione agas.

m ¶ *Accusationi.* falsi: & facit *infrà de crimin. stellion. l. quoniam.*

D*E fide.*] C A S V S. De falso testamento egit quis: an possit quaeri? Et respond. quòd sic, ciuiliter, & criminaliter: primo casu per procuratorem: secundo casu non.

n ¶ *Duplex via.* scilicet criminalis,& ciuilis: sed ciuilis *d* multiplex: scilicet excipiendo, & replicando, & agendo actione in factum: vt ℸ. *eod.l.damus.*

a ¶ *Per procuratorem.* Quoniam publicum est. C Y I A C.

o ¶ *Non potes.* vt ℸ.*qui accus.non pos.l.q.* & *ff.de public.iud.l.pen. §.ad crimen.*

a Testamenti, & instrumenti celati, seu amoti differentia.

b Falsum instrumentum scribens committit crimen publicum.

c Falsum committitur celando, vt faciendo.

d De falso ciuiliter agitur variis modis.

480/C.IV.K.5-4, 2389-2390
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Eiusdem.* tabularum.
b ¶ *Non prohiberis.* etiam per procuratorem.
c ¶ *Commerce.* priusquam diloquatione.
n ¶ *Solemniter accusari.* Id est, solitisima inscriptione. CUJAC.
d ¶ *Accusari possit.* non ergo habet exceptionem rei iudicatae, sicut condemnatus fuit, sine abolitus fuit in prima: vt §. *quando et. ac. praesud. criminis.* l.§. fant enim paria. vt *§. de excepti. rei iud. l. §. qui cum tutem.* §. *plenè.*

† PP. Mon. Mirij, & mil. de Bello Cons.

C *Iust.*] CAUSA. Temporis temporis testamentum falsum non fit verum: nec recuperari, vel solo tempore. *Ad* eruendi ergo veritatem torqueri possunt servi aliquibus indiciis praecedentibus. VIVIAN.
e ¶ *Virque.* Imò contrà videtur: vt *T. ad l. qui vetat.* sed illud verum est in accusatione: non in exceptione, vel in replicatione, vel actione, vel etiam officio iudicis: ibi notasi. Ex parte ergo accusantis, non rei firmatur fiscus in actione de dolo, quae solitur biennio: sed non exceptio: vt *T. de dol. l. qui minum. §. de except. doli. l. quod §. fin.*

* de notario, vel legendi, vel. § *Iuliani. ad. S. de probat. l. qui minum. fin. de eum. fiscali.*

f ¶ *Non emanefit.* arg. contrà *T. de testamentis. l. sancimus.*
g ¶ *Vide delitti.* Forsè *fide laesi*: vt habet vnus liber scriptus. CUJAC.
g ¶ *Interrogatio.* Scrutatum cum tormentis.
h ¶ *Commerce.* quia l. questionibus non est incipiendum: vt *infrà de quaest. l.§. & l. milites. & §. de quaestis. l.§. in prior.*

E *X initio.*] CAUSA. Fecisti confici instrumentum, in quo continebatur, quòd praedii rerum erat tuum: non propter hoc effectus es iustus possessor: vnde potero te accusare de falso. Et si mulier dedit mihi fundum, & Titius fecit confici instrumentum, in quo continebatur, mulierem sibi Titio prius donasse: quo instrumento mulier subscripsit, credens illud instrumentum esse epistolam: licèt videretur malim suum prosequi iniuriam, si accusaremus non accusare non potest. mulieribus enim accusare prohibitum est: vt *T. qui accus. non poss. l. finaem.* hoc dicit eum l. sequens. VIVIAN.
i ¶ *Res iniria.* quia scripsisti eiam, quam iniustè tenebas: vel timore huius falsi instrumenti, quo continebatur, quòd erat tua, tibi tradita sit: vt *T. de transact. l. si ex falsi.* fiat etiam iudex fecisse hoc instrumentum, tibi possessionem adiudicavit: vt *T. si ex fal. indic. l.§.*
k ¶ *Commisit.* fecisti instrumenti.
l ¶ *Possessio.* vt possit sequi vsucapio, secundum secundam expositionem. Sed an dominium transeat, si dominus erat tradens? Refpond. distinguat: an passus fit obtrectari, qui tradidit, vt dare: an res, quam affecta esse putabat, si tradidit? In primo casu transferitur dominium in secundo non: vt *dic. & §. de cond. ob caus. dat. l.ij. §. fabritius.*
m ¶ *Contra eos.* possessores.
n ¶ *Contendere.* excipienda.
o ¶ E *T si ad in.* Vt quia eam, vel eorum iniuriam prosequeris. Et dic quòd Berta donasit Titio praedium: Scias

ne tamen priuata de eiusdem * fide queri non prohiberis [b] cum reus ita conuenus [c], non tantùm ab alio iustè: sed etiam ab eo, qui similiter egit, solemniter accusari [n] possit [d]. S. † VIII. Idus Febr. Sirmij, CC. Coss.

Veritas, & falsitas causa temporis non mutantur, & non est inspiendum à tormentis: sed ab indicijs. h. d. Vel sic: *Cursus temporis non immutat fabilitatem veritatis.* BALD.

XVII. *Idem AA. & CC. Maximo.*

Sicut falsi testamenti, vel codicillorum scripturae, temporis interuallo firmari [e] non potest: ita vera, quae iure subsistit, non euanescit [f]. Si itaque de fide delicti [g], vel per accusationem, vel per priuatum iudicium queris: rector prouinciae tunc demum eos exhibeti, de quibus interrogatio [h] fieri potest, iubebit: si prius caeteris * indiciis † fuerit commotus [k]. S. III. Idus Februar. Sirmij, CC. Coss.

Falsum titulum non est titulus, & ex eo nec vsucapiendo tendetur, nec aliquis paratur officium. h. d. Vel sic: *Habens falsum titulum non intelligitur iustum possidere, & etiam potest accusari de falso.* BALD.

XVIII. *Idem AA. & CC. Maximo.*

EX initio [i] falsi commissi [k] iusta possessio [l] non paratur. Vnde contra eos [m], quos de dominio fundi tecum contendere * proponis, accusationem instituere potes. S. III. Non. Mart. CC. Coss.

Femina non potest accusare de falso rationis filius affectionis: sed ita demum, si suum, vel suorum iniuriam prosequatur. BALD.

XIX. *Idem AA. & CC. Cosmio.*

ET si ad te [o] negotium pertinuit, etiam atque etiam * tecum deliberare debueras, ne improbam [q] institueres accusationem: hoc instrumentum, in

* de notario, vel legendi, vel. § *Iuliani. ad. S. de probat. l. qui minum. fin. de eum. fiscali.*

† PP. Mon. Mirij, & mil. de Bello Cons.

e ¶ *Vide delitti.* Forsè *fide laesi*: vt habet vnus liber scriptus. CUJAC.
g ¶ *Interrogatio.* Scrutatum cum tormentis.
h ¶ *Commerce.* quia l. questionibus non est incipiendum: vt *infrà de quaest. l.§. & l. milites. & §. de quaestis. l.§. in prior.*

† *Cod. Theod. p. 13. c.*

fecit instrumentum, quo continebatur, Bertam filii Scia aere dedum donasse: & fecit eam subscribere: cùm cuderet epistolam efficiefa mulier non accusat.
p ¶ *Etiam atque etiam.* id est *fugit, & fugitis* : & facit *T. de obsig. l. §. manumissori.*

quo subscripseris, falsum arguere contendens. At cùm mulieribus in aliena causa falsi non sit concessum accusare [r]: tu autem haec eadem praedia te prius [s] alij donasse proponas: fieri tibi facultatem accusandi, contra iuris postulas formam [t]. S. VIII. Id. Mart. CC. Coss.

Error scribentis, vel subscribentis non inuitat eum crimine falsitatis, nec deroget veritati. h. d. Vel sic: *Falsum, vbi ostat dolus, non punitur vt falsum. Item: vbi est error, ibi necessario ostat dolus. Item: error non praeiudicat veritati.* BALD.

XX. *Idem AA. & CC. Rufino.*

NEc exemplum editionis precum * aliter pet expotem [y] scriptum, cùm non nisi dolo malo falsum committentes crimini subiugentur, cognitionem dati iudicis mouetur. Subscri. XI. Kal. Nouembr. Dorostoli, CC. Coss.

Dignitas decurionatus antecedens, vel sequens, à tormentis non eliminat accusatum de falso: & veritas scripturae per auctorem comprobatur. h. d. quod nota secundum SALYC.

XXI. *Imp. CONSTANTINVS A. Aschelio Hilariano Correctori Lucaniae, & Brittiorum* †.

SI quis decurio testamentum, vel codicillos, aut aliquam deficientis scripserit voluntatem * , vel conscribendis publicis, priuatisque instrumentis praebuerit officium [z] : falsi quaestio mouetur [a], decurionatus honore sepolito [b], quaestioni, (si ita poposcerit causa) subdatur: sed non statim definit esse decurio, qui in huiusmodi facto fuerit deprehensus. Quantum enim ad municipales pertinet necessitates, decurio permanet [b] quantum ad rem gestam, & veritatem referendam [c], vel decurionatus honore non poterit. Nec

q ¶ *Improbam.* id est quę improba est prima facie, cùm subscripseris.
r ¶ *Accusare.* vt & *T. qui accus. non poss. l. finaem.*
s ¶ *Prius.* quàm adferiberes tanquam epistolę.
t ¶ *Formam.* Sed nonne causa mulieris esse videtur, cùm de suo filium tuetur? Respond. non tenebatur: vt distinguitur *T. de iure dot. l.j.*

N*Ec exemplum.*] CAUSA. Imperatori rescriptum à principe, vt delegaretur mihi iudex in causa, quam habebà adversus Titium in 2. notarius conquerendo in rescripto xxv. an pumenta [a] falsitatis debeat iudicis cognitio impediri: Dicitur quòd nò. Vel dic aliter: vt in glos. VIVIAN.
u ¶ *Precum.* petij iudicem ad decem: scriba dixit de vigiteiiel mouerunt: dictum fuit seu mendam petij: scriba scripsit sepeem mēsum, poscedit delegatus secundū vestrum: vt & *T. de pen. Imperat. offic. l.§.*
x ¶ Et dicitur exemplum: quia in rescripto sepe exemplificatur petitio: fiunt in sententijs libellus. Vel dic quòd in his precib. fuit falsificatę quia dixi me pecdium emisse agens contra auctorem, vt mihi tradatur, cùm donatum mihi effectum tamen doloso: differtur cognitio dati iudicis. fecius si dolo: vt *hoc Lanatiur.* quia tunc rescriptum esset nullum: sic iudex nullus: vt *§. restre im. vel vel. public. l. atf. legib. confirmantur. & §. de pign. act. l. mere. §. §. & extra de rescript. cap. fuper litera.* ¶ Item nota hic lege falsum [b] sine dolo nò committi.
y ¶ *Per exemplum.* Exemplum, & species fuit vt *l.§. T. de procuf. Imp. offic.* CUJAC.

S*I quis decurio.*] CAUSA. Tabellio aliquis multa fecit instrumenta: postea contra est decurio: de aliquo instrumento, quod scripsit, dum erat tabellio, an ad eruendam veritatem torqueri possit, non obstante decurionatus dignitate quaerimur? Et dicitur quòd sic. VIVIAN.
¶ Con. *l. vniuersis.*] *de decurionibus.* Vtrusque eadē est inscripsio.
¶ Loquitur autem hic *l. de decurione*, qui falsum scripsit non de eo, qui tabellio erat. Nam esset nō poterit. *l. vniuersis.* Decuriones sunt, qui in singulis ciuitatibus publici consilij causa electi sunt: vnde etiam senatores vocantur, *l. omnes iud. §. de decur.* CUJAC.
z ¶ *Scripsisse voluntatem.* non vt tabellio: tam * tabellio esse non potest: vt *§. de decur. l. vniuersis. lib. 10.* quae est contra. Vel dic, hic fuit: sed fieri non debuit. Vel non debent fieri tabellio, post. quam fuit decurio: et ibi. sed prius factus etiam postpā potest conficere instrumentum: vt hic.
a ¶ *Quaestio.* fit *§. de rept. l. nullum.*
b ¶ *Permanet.* ergo duplex [d] officium gerit: fitliset decurionatus,

* Vt quis dicitur omnium rerum falsum, rerum dabat aliis non dicitur commisere falsum, vt possit puniri. vt ibi. Dubium enim incertum in delictis, refpondum est, vtique adeò vt etiam qui homicidium cuiusq. admisserit, pretij non detrectaverit mercenarij incumbit, propter *l. cum. §. de legib.*

† *Cod. Theod. p. 13. c.*

* Falsum fine dolo non committitur, adde *Cl. Lo. c. 3. in fin. T. de iu. qui fibi adscribunt in testamento.*

* *Iphendum.*

* Decurio an tabellio esse potest.

* Duplex officium vnū quę gerere potest.

480/C.IV.K.5-4, 2391-2392
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tus,& tabellionatus,seu scriptoris:& sic est arg.contra ff. de posth. l. si plures. & facit ¶. de quaest. l. decuriones. & similibus.
a ¶ *Hoc verò is.* Supple quando post decurionatum scripsit:nunc quando ante.
b ¶ *Super his.* scilicet instrumentis.

a Adde gloss. in seq. in verb. iurare. ff. de adendo.
b Verò soli tabellioni credendum adde gl. in [illegible] in verb. quarto ad hoc. & in l. in donationib. ff. de donat. [illegible] auth. ad [illegible]
c Tunc distinguendū incidenter sit, an civiliter, l. sive. ff. de verb. oblig.

c ¶ *Auctorem.* & ei soli creditur: vt *hic*, & in auth. de fide instrum. §. si verò moriantur omnes. coll. vj. Sed contra ¶. de test. l. iurisiurandi. Sed hoc speciale. ¶ Item contra in auth. de hered. & Falcid. §. si verò absunt. coll. j. Sed ibi non de fide scripturæ: sed de solennitate agitur c. Quid autem si diffiteatur suam esse scripturam? Resp. suspecta fit: vt ff. quemad. test. aper. l. j. §. fi.
VBi.] CASVS. Si accuset aliquē quis de falso, debet iudex diligenter inuestigare veritatem per testes,& instrumenta,& scripturarum collationē: & tam accusatorē, quàm accusatum debet probationes inducere:& iudex debet causam definire, & terminare,non interloquēdo:nec debet durare accusatio vltra biennium: & iudex debet pœnam imponere vel maiorē, vel minorem:vel faciet reum deportari, si hoc exegerit qualitas delicti: vel decapitari,si est seruus. VIVIAN.
d ¶ *Vbi falsi.* dic secundùm B. quòd verbum instrumento. contra vt, quod dicit falsum:& sic incidit quæstio falsi pro quo facit verbum incidenter: sic ¶. de prob. l. in bonam. secundum vnum intellectum illius l. Sed Ioan. dicit, quòd accusatio falsi directò hic proponebatur, pro quo est finis huius legis: vbi dicit de pœna capitali imponenda: quia illa non debet imponi sine accusatore: vt ff. de iniu. & honor. l. cuiscripta. §. si quis accusatorem. cui tamen respon. Bart. quòd

† C. Theod. lib. 9. tit. [illegible] ad leg. Corn. de fals.

verò is a, qui ante fuerit tabellio, ad eludendam quæstionem super his b, quæ ante scripserit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: quoniam scripturæ veritas (si res poposcerit) per ipsum debet probari auctorem c. Dat. III. Kalend. Februar. Sabino, & Rufino Coss.

In crimine falsi acerrima fit indagatio, etiam per torturam: & non solùm accusati: sed etiam accusantis. Nec iudex debet animi sui finalem motum exprimere, nisi in prolatione sententiæ, quam proferre debet intra biennium à die exordij quæstionis: & secundum delicti atrocitatem reo conuicto, vel accusatori calumnianti pœna imponitur. BALD.

XXII. *Idem A. ad Maximum P. V.* †

VBi falsi d examen inciderit: tunc acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarum collatione e, aliisque vestigiis veritatis: nec accusatori f tantùm quæstio g incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur h: sed inter vtramque personam sit iudex medius i: nec vlla interlocutione k diuulget quæ sentiat: sed tanquam ad imitationem relationis l, quæ solùm audiendi mandat officium, præbeat notionem: postrema sententia quid sibi liqueat proditurus m. Vltimum autem finem strepitus n criminalis compendioso spatio o limitamus, quem p litigantem †, disceptantémque fas non sit excedere: cuius q exordium na-

f Quia etiam reus probare tenetur: adde gl. in l. sed quoniam contra de probat.

d Iudex neque ad dexterum, neque ad sinistrum declinare debet.

post finitam causam pecuniariam fuit instituta criminalis, & sic pœna secuta. Vel etiam specialis fit,vt sine accusatore procedat: vt & alibi: vt ff. ad leg. Iul. de adult. l. ij. §. si publico. & not. ¶. de prob. l. in bonam. Item pro Ioan. quia si ciuiliter ageretur: non acerrima,sed lenior fieret indago: vt ¶. l. prox. Item quia non exigeretur probatio, nisi ab actore: vt ¶. de edend. l. qui accusare. nisi in excipiente: vt ff. de probat. l. in exceptionibus.
e ¶ *Scripturarum collatione.* Id est,comparatione. l. pen. ¶. de fide instrum. Vide ad eum scripta. CVIAC.
e ¶ *Accusatori.* qui falsum probat: sed tamen priùs.
f ¶ *Quæstio.* i. falsitatis probatio. non autem de tormentis dicit.
g ¶ *Indicatur.* vt & ¶. de abolit. l. fallaciter. secus in ciuili causa: vt ¶. de probat. l. actor. ACCVRS.
h ¶ *Medius.* non d declinans ad dexterum, vel sinistrum: vt & in auth. in sin. quod prestetur ab his. §. & æquus. coll. ix. Illud tamen verum est, quòd si accusator non probat, absoluitur reus.
i ¶ *Nec vlla interlocutione.* id est interlocutoria sententia non ostendat: sed per definitiuam suam voluntatem quam habet super crimine falsi condemnandi, vel absoluendi: vt argum. ff. de arb. l. qualem. & hoc ad imitationem: id est ad similitudinem.
k ¶ *Relationis.* id est delegationis, quæ mandat tantùm officium audiendi, non definiendi: hoc est, sicut iudex, ad quem causa mittitur: vt de ea tantùm cognoscat, & referat, definienda, non debet aliquid interloqui, sed tantùm cognoscere: vt ¶. de relat. l. si quis. ita hic nulla interlocutione debet vti, per quam possit notum fieri quid sentiat: sed definitiuâ det, hoc, si principaliter agitur de

falso secundum omnes: si autem incidenter, vt dicit B. tunc an debeat super incidenti iudicari, dic vt diximus ¶. de ordin. iudic. l. j. in fin.
l ¶ *Proditurus.* Sed si succubuit in ciuili, an aget in criminali? Ioann. sic: quia tantam facit, vel minus: vbi succubuit, quantum si soluisset: sed solutione facta agitur: vt ¶. quando ciuil. act. pre. crim. l. j.

sceretur auspicio contestatæ accusationis q apud iudicem competentem: post probationem supplicio capitali, si exigat magnitudo commissi r, vel deportatione s, ei, qui falsum commiserit, imminente. PP. VIII. Kalend. April. in foro Traiani, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss.

De falso potest ciuiliter, & criminaliter agi: & electa via ciuili, debet supersederi in criminali: sed ea finita, potest criminalis quæstio inchoari, & conuictus subijci pœnis legitimis. SALYC.

XXIII. *Impp. Valens, Gratian. & Valent. AAA. ad Maximum P. P.* †

DAmus licentiam litigantibus, si apud iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, profitendi virùm de falso y criminaliter statuat, qui dubitet de instrumenti fide, experiri, an ciuiliter. Quòd si expetens vindictam, falsi crimen intenderit: tunc quæstione ciuili z per sententiam terminata, criminis fiat indago: vt si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationésque, necnon & rationes priuatas a, vel publicas, pacta, & epistolas, vel vltimas voluntates, donationes, venditionésve, vel si quid prolatum b aliud instituere conabitur c: habeat accusandi facultatem. Ciuilis autem inquisitionis inter vtrasque partes confligentium lenior y examinatio

m ¶ *Strepitus criminalis.* id n est iudicij: in quo strepitus fit confligentium: hoc est aduocatorum, vel allegantium.
n ¶ *Spatio.* In l. a. C. Th. eo est anni spatio: quod contraxerant hic compositores, vt hæc conueniret cum l. vlt. ¶. vt lut. cont. temp. ad. crim. ter. vbi statuitur biennium. CVIAC.
o ¶ *Compendioso spatio.* scilicet biennij: vt ¶. vt intra cert. temp. crimin. &c. l. fin.
o ¶ *Quem.* scil. finem.
p ¶ *Cuius.* l. finis: id est exordium, quòd respicit finem: & dic auspicio: id est initio.
q ¶ *Contestatæ accusationis.* id est ex die contestatæ litis: & dicitur initium, auspicium: quia veteres principia ab auspiciis, & augurijs assumebant. Vel dic, cuius strepitus, vel cuius, scilicet accusationis.
r ¶ *Commissi.* quia est seruus: & ideò debet decapitari: vel quia est vilis falsis subscriptis sciens: vt ¶. eod. l. maiorem. & ff. eod. l. j. §. fin.
s ¶ *Vel deportatione.* vt d. l. ff. eod. l. j. §. fin.
DAmus.] CASVS. Si proferatur instrumentum falsum, potest proferens criminaliter accusari lege Cornel. de falsis, vel ciuiliter actione in factum. Et si primò agatur criminaliter, suspenditur quæstio ciuilis quod criminalis accipiat finē: in ciuili autem lenior procedat indagatio: quia in criminali vtrque pro-

e Strepitus fit in iudicio.
† Cod. Theod. [illegible]

bat: in ciuili tantùm actor. VIVIAN.
y ¶ *De falso.* Hoc ideo: quia conferunt priuata instrumenta ad probationem. CVIAC.
z ¶ *Quæstione ciuili.* super qua iudex primò aditus fuerat: quæ primò b debet terminari: vt *hic*. & ff. de iudic. l. qui prior. Sed opponitur: quia maior debet præcedere: vt ¶. de ord. iud. l. fin. Sed respond. quia causa morandæ solutionis hic obiiciebatur crimen: vt ¶. eod. l. ij. Vel hic prima facie instrumentum non apparebat esse falsum. Vel tertiò dic quòd ciuiliter agebatur de falso actione in factum: quod cùm priùs fuerat inchoatum, priùs finiatur, quàm criminaliter agatur. Quarti dicunt terminata id est dilata per sententiam interlocutoriam. Nam criminalis est præponenda: aliàs dicit hoc tenere, quando diuersis temporibus incipit. Si autem simul ciuiliter, & criminaliter incipiat, præponitur criminalis: vt ff. de iudic. l. si de vi. & ¶. de adult. l. adulterij.
a ¶ *Priuatas.* Sed cur hoc, cùm nomini c præiudicet, si falsum priuatum scripsit instrumentum? Respond. quia quantum potui, crimen ad effectum produxit: vt ff. de extraord. crim. l. j. Vel intellige de priuato tali, quod aliquid valet: saltem ad comparationem: quia trium testium habet subscriptionem. Azo. vt ¶. de fide instrum. l. comparationes.
b ¶ *Si quid prolatum.* vt ff. eod. l. j. §. j.
c ¶ *Instituere conabitur.* Legend. insimulare: vt in C. Theod. CVIAC.
y ¶ *Lenior.* cùm actor tantum probet: secus in criminali: vt ¶. l. proxim.

b Falsum potest ciuiliter, & criminaliter tractari.

c Falsi nemo puniri potest: tamen si dolose falsum commiserit, si ex falso nemo læditur: vt post Baldum notatur Lanfrancus in prax. c. 24. Angel. tract. de malefic. in verbo, falsario. v. plura apud Clarum lib. 5. sent. §. falsum. versi. item comparatur.

a ¶ Quæ

480/C.IV.K.5-4, 2393-2394
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

procedat : cùm iudex, qui præterit quæstioni [a], intentiones actoris [b] falsas, & conficta crimina reorum, ex legibus pœnis competentibus posuit vlcisci [c]. PP. XVI. Kalend. Maij Romæ, Valente V. & Valentiniano AA. Cos.

Producens instrumentum falsum, imminet prius probatio quòd sit verum, & adversario imminet posse probare contrarium. BALD. Vel sic: *De falso potest quari civiliter, & criminaliter: producens tamen instrumentum, eius fidem negatam prius debet probare: deinde de falso potest institui accusatio.* SALYCETVS.

a ¶ *Quæstioni.* criminali.
b ¶ *Actoris.* id est accusatoris.
c ¶ *Vlcisci.* punire accusatorem, si fuerit calumniatus. Si verò probauerit, patiendo eorum secundùm leges, quas pœnas imponunt: vt *ff. ad l. Cj. §. fin.*

PRæbemus.] CAVT. Si ex instrumento petas à me decem: quod dico falsum: potero criminaliter, vel civiliter agere: vtrum velim: ita tamen, vt cùm criminaliter agitur, prius incubat onus probandi proferenti: deinde ei, contra quem proferitur. VIVIAN.

d ¶ *Elegerit.* quod potest: vt *L. I. pen. & J. quando civ. ac pen. crim. Cj.*

e ¶ *Scripturam.* quæ sit prima facie mendata. Vel quia condoceb. alias falsas proculit scripturas: vt *L. de probat. Libonem.* Vel volens sponte produxerit *ff. de prob. Leiva.* & facit *L. de fide instrum. I. fin.*

XXIV. *Impp.* VALENTINIANVS, THEOD. & ARCAD. AAA. *Proculo P. V.*

PRæbemus licentiam, vt siue ciuiliter, siue criminaliter (vt actor elegerit [d]) super probatis codicillis, vel aliis instrumentis requiratur: incumbat probatio fidei instrumenti, ei primitùs, qui scripturam [e] obtulerit: deinde ei, qui ſtricta † iusstantia falsum arguere paratus sit. Dat. X. Kalend. Februar. Timalio, & Promoto Cos.

DE HIS, QVI SIBI ADSCRIBVNT in testamento [a].

TITVLVS XXIII [*].

[a] Vide Rufil. de probat. cap. de his, qui sibi adscribunt in testamento. 38.

DE * HIS, QVI sibi adscribunt in testamento.

De falsis in genere dicimus: nunc in specie de quodam: quod licit est sit falsum: puniatur camera vt falsarius J. cod. I. Longaresconsultus.

a ¶ In testamento. *Adde, vel in Codicillis ad testamentum pertinentibus.* I. §. I. *ff. de iur. codicill. Nec in sit tantum testatur de edito D. Claudij, qui aliquid adscribat ad legi Cornelia,* I. D. Claudius. *E. cod. falsi enim pœna tenetur semper aliena testamenti, qui in se sibi, aut quod habet in potestate, aliquid adscribit, etiamsi id fuerit deliberat testatore. Nuius autem edicti est author Claudius Nero. Sant. in Nero.* CVIAC.

QVAMQVAM.] CAVT. Qui sibi adscribit in testamento, tenetur lege Corn. de falf. si tamen filius emancipatus à patre distante, scripsit se heredem, & filium non scripsit: patri tamen erit successurus: pernde habetur, ac si pater sua manu scripsisset. VIVIAN.

b ¶ *Emancipatus filius.* Emancipatus hoc loco extraneus est: quia non est in potestate, *l. 14. ff. de falf.* CVIAC.

c ¶ *Futurus.* iure pretorieo. *Instit. de hered. qua ab intest. §. emancipati.*

d ¶ *Remanet pater filius.* vnde liberi: quando ab intestato successerit: & filius emancipatus sibi adscribens in testamento patris, patre distante, de aequitate à pœna legis Cornelia excusatur: quia idem esset habiturus sine delicto, quod cum delicto. BALD. Vel sic: *Falsum quod ex officiali aequitate fiunt, non insidet in delictum: licit sit de genere penalitorum.* BALD.

[e] ¶ *quinetiam de hoc, l. filius. ff. ad leg. Cornel. de falf.* Cuiac. n

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Valerio.*

VAMQVAM ita interpretatur iusiperiti, vt contra legem Corneliam videatur se scribere heredem emancipatus filius [b] patre distante [c]: tamen si cùm testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus [d] esset, accepta bonorum possessione [e], filius patriperinde habebitur, atque si sua manu pater tuus te heredem scripsisset, functus dulci officio [f]. PP. Non. Septembe, Duobus, & Aspris Cos.

Vbi testator scribenti codicilli adscribit, cessat pœna: sed vbi scribens sibi adscribit: & testator in eadem voluntate, vel in alia hoc recognoscit: scribenti parcitur. BALD. Vel sic: *Testatoris subscriptio etiam generalis excusat à pœna: sed non trahit ius petendi legatum extraneo, qui sibi adscripsit: nisi specialis fuerit subscriptio testatoris.* SALYC.

II. *Idem A. Attico.*

SI † testator codicillis, quos scripsisti, legatum quoque, seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit [i]: non videris in pœnam senatusconsulti incidisse. Quòd si testamentum [j] dictasse [k] codicillis significauit; legato quidem, vel fideic hic pœnita. Vel verius pœnita post dictionem, esse: vel secundum tabulas habet: & pœnita ibi, possitione.

b ¶ *Dulci officio.* ¶ Sed videtur incidere filius emancipatus in pœnam: & solus in potestate filius, vel seruus excusatur: vt *ff. de falf. I. filius. in prin.* quæ est contrà. Sed hæc illam corrigit: vt hic intuit. Vel dic, quòd hic pater subscriptis confirmado: per quod parcitur filio. ¶ Ita quo nota quòd generalis * subscriptio sufficit in filio, & seruo, quæ hoc testamento dicbat, hæc manu mea confirmo: sed in extraneo, & sic in emancipato filio, specialis exigitur: vt quæ illi dicuda dictauit confirmo: vt *ff. ad. l. Cj. §. fuerit.* Vel ibi de iure ciuili, hic de æquitate. Item nota, quòd hic mutat personas in fine legis. Vel dic filius quilibet habendi, petitude haberet, ac si pater te, &c. ¶ Item quòd si alius, qui ab intestato veniret, vt patronus, vel agnatus, vel cognatus dictasset testatore scripsit: Resp. nò idem vt *ff. ad. l. Cj. quæ legatum §. fi.* & est ratio: quia filio est magis debita patris hereditas vt *L. de redicill. I. fin. §. pen.*

c ¶ *Vt successor.*] CAVT. Si testator in codicillis, quos scripsit, adscripsit mihi legatum seliquisse: an videar incidisse in leg. Corn. dicitur quòd non. VIVIAN. ¶ Hæc I. prima est huius titul. Ea verò, quæ priori loco posita est, secundò loco fuisse est ordo. CVIAC.

d ¶ *Adscripsit.* generaliter, si erat filius, vel seruus: aliis specialis exigitur, vt pœna remitatur: & legatum consequatur: sed generalis etiam sola sufficit ad personam euitandam vt *ff. ad l. Cj. inter.* ¶ Et nota, quòd * filius in potestate manens, vel seruus ipsa defuncti sibi adscribens, personam euitaret: legato caret. extraneus autem, vel emancipatus, & legato caret, & personam incurrunt: vt *ff. ad l. Cj. inter. & l. filius emancipatus. & l. Idem Claudius.* & hoc sufficit.

e ¶ *Testamento.* Confer *l. D. Claudius. §. plerique ff. de falf. qui §. ff. hujus l. interpretatio.* CVIAC.

f ¶ *Dictasse.* & scripsit: sed subaudi de sua voluntate: & verò est te scripsisse, & dictasse: seruo si dictasset tantum: quia tibi posset tunc legari vt *L. de aqu. I. dictasse.* & se

* filius sibi adscribens in testamento patris, ac insidet in pœnam.

† si. subaudi. Cuiac.

* Subscriptio generalis in filio, & seruo subscriptio specialis in extraneis personis requiritur.

* Hoc est de S.C. Libonianum, quod de his fabis est, & de quo prænotatum tractatur *ff. ad legem Cornel. de falf. & S.C. Libonianum.*

[g] ¶ *Remanet pater filius.* vnde liberi: quando ab intestato successerit: & filius emancipatus sibi adscribens in testamento patris, ac insidet in pœnam.

[h] ¶ *quinetiam de hoc, l. filius. ff. ad leg. Cornel. de falf. Cuiac.* n

† Vide in hanc locum Perez. in *Institutionibus verbo testamentum in verbis, dictasse de testamento.* BALD. & IV.

480/C.IV.K.5-4, 2395-2396
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

& sic est generalis subscriptio, vel recognitio in codicillis, quæ valet ad primam cuiuslibet extraneo, vt modò dixi: subaudi, sua voluntate & die, ce scilicet extraneum.

a ¶ *Debet.* Iuxta consilio fraudem repellit: vt *hic, & l. penultim. in fine.* ACCVRS.

Enatusconsulto.] CAIVS. Qui sibi aliquid adscribit in testamento, tenetur lege Cœn. de falsi. Si verò dicat se ignorasse, & nolit legatum habere, venia indulgenda est.

b ¶ *Senatusconsulto.* Liberoniano.

α ¶ *Claudij.* Neronis. CVIAC.

β ¶ *Emolumentum.* Legend. *aliquid ex emolumento.* CVIAC.

c ¶ *Scribere.* per se *: vel per alium, qui sibi quærat: vt *ff. ead. l. diuus Claudius. §. scribere.* Vel etiam alij adimit, vt sibi remanentur *ff. eo. l. si quis. §. si instituto. & l. quidam. §. qui codicillis.*

d ¶ *Cornelia.* quæ est *ff. ead.* scilicet de falsis. *l. 3. in fine.*

e ¶ *Ob ignorantiam.* Nam dicunt se nescire legem illam, quæ hoc prohibet.

f ¶ *Veniam rarò.* aliàs est in litera, rarò: & aliàs deficit.

g ¶ *Dederunt.* Dato fane necessaria, vt dicit: ignorantia, & discedere à commodo: vt & arg. *l. 3. pens. & ff. eo. l. diuus Pius.* Sed contrà *ff. ead. l. diuus Claudius. §. ait.* vbi dicit non dari veniam scribenti, & errauit. Sol. non datur venia errauti, vt ibi: nisi & à delicto velit discedere: vt *hic.* 2. Vel non patitur ipso iure, vt ibi: cum non liceat ius ignorare: sed petito hoc à principe, vt hic. Vel non ex ipso sufficit, quòd se ignorasse dicat, vt ibi: nisi & probet, vt *hic.*

¶ Item quomodo tenetur ipso iure, cùm in dolo non sit, fane * quod falsum non committitur? ergo propter ignorantiam * iuris, quæ tolerandæ non est.

Qui sibi adscribit de bonis testamento testantis, incidit in penam falsi, vt sibi Marc. *leg. 1. §. 4. potest id locum non habere in omissio excluditio aliquid de bonis testantis adscribentes. Excluditio* fun.

¶ Rationes euasiae, *l. 1. §. 1. de iuris. mutatione pup. & vul.*

* Deest in omnibus: idcirco delori debet.

b Sine dolo an falsum admittatur? quæ *l. 10. in fine. de falsis.*

c Falsi admittit posse ignorantia iuris? ex qua dolus quali præsumitur.

commisso abstinere debes *: pœna verò falsi tibi principali beneficio remittitur. PP. Idibus Decembris, Antonino A. IV. & Balbino Coss.

Veri ignorantiam allegari, & à delicto desistenti pœna remittitur, quam incurrerat: quia sibi adscripserat. BALD.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Martiali.*

SEnatusconsulto b, & edicto diui Claudij α prohibitum est, eos, qui ad scribenda testamenta adhibentur quamuis dictante testatore, aliquod emolumentum β ipsis futurum scribere c: & pœna legis Corneliæ d facienti irrogata est: cuius veniam deprecantibus ob ignorantiam † e, & profitentibus ‡ relicto discedere, amplissimus ordo, vel diui principes veniam [rarò f *] dederunt 8. PP. XVII. Kalend. Aprilis, Maximo II. & Ælliano Coss.

Maritus sibi adscribens in testamento vxoris, incidit in penam: & ista scriptura nam valet. BALD. Vel sic: *Non licet marito sibi adscribere in vxoris testamento.* SALYC.

IV. *Idem* A. *Crescenti.*

QVæ in testamento vxoris h maritus sua manu legata sibi adscripserit, pro non scriptis habentur i: & legis Corneliæ pœna, si venia impetrata non est, locum habet. PP. III. Non. Februar. Fusco II. & Dextro Coss.

Miles sibi adscribens, præsumitur iuris errore, non malitia in legem incidisse: & idò sibi paratur quasi penam: sed nihilum non potest petere. BALD. Vel sic: *Miles excusatur, si sibi adscribit: legatum tamen petit.* SALYC.

V. *Idem* A. *Gallicano militi.*

QVòd adhibitus k ad testamentum commilitonis scribendum, iussu eius seruum tibi adscripsisti, pro non scripto habetur l: & ideò id legatum petere non potes: sed secundo tenorem indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quam credo te magis errore, quàm malitia incidisse. PP. XVIII. Kalend. Iul. Fusco II. & Dextro Coss.

Parcitur ei, qui sibi libertatem adscribit, domino imperante: tamen quod scribit, est pro non scripto. BALD. Vel sic: *Seruus ipse domum sibi adscribens, excusatur à pœna: libertatem tamen non consequitur, nisi de adscriptione, testatoris subscriptione doceatur.* SALYC.

VI. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Aufidio.*

SI libertatem tibi manu tua, imperante domino, adscripsisti: cùm proponas dominum non subscripsisse, & suis * literis tuam libertatem expressim m agnouisse ad impetrandam libertatem senatusconsulti auctoritas tibi obest: pœna tamen falsi tibi remittitur n: quoniam non potueras contra domini voluntatem venire o. PP. VI. Id. Decembr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

DE FALSA MONETA *.

TITVLVS XXIV.

LEx Cornelia alia fuit testamentaria, de qua ante dictum est: alia nummaria, vt Cicero appellat, de qua in hoc tit. agitur. Hæc est de falsa moneta: id est de nummis adulterinis. Moneta nomen est multiplex: nam vel se significantur nummi, vel locus, in quo formantur, vt L. 2. & Macrob. 1. in Somn. Scip. Semen breui intra formandi hominis monetam, vel officinam, vt Harmenopul. ait Pl. Epit. sine iocinum, vt est in historia Antonini Florentini, & apud Suetonium in Caligula, aurum omnium. Cæterum hac lege tenentur qui aurum adulterinum monetam fiunt, feriunt, vel probant, vitiant, minuunt, confundunt, adrodunt, prælatum, vel publicè, imò, & qui priuatim probant, feriunt ex permissu principis, l. 3. nam neque aerea, neque moneta nisi publicè à certis, publicisque personis fabricari, aut percussi possunt. Ex hac causa etiam seruis dominis suis deferre possunt, l. vix. ff. de iudic. CVIACIVS.

Fabricantes falsam monetam, puniendi sunt vbinam supplicia sine appellandi remedio, & domus, in qua fabricatur, est publicanda, sint dominum sciuerit, sint ignorauerit: dum tamen proximum loco fuerit: fallit in domibus vidauarum, & pupillorum: tutores tamen eorum ignorantur. SALYC.

l ¶ *Habetur.* vt & *l. 1. pens.* seruus si pater filio militi in testamento commilitonis adscripsit: vt *ff. ad leg. Corn. de falsis. l. 3. pater.*

Libertatem.] CAIVS. Seruus in testamento domini præcipiente domino libertatem sibi adscripsit, quemcunque potest libertatem auctoritas senatusconsul. sibi obest: pœna tamen leg. Cornel. quia domino obtemperauerit, ei remittitur.

m ¶ *Expressim.* vel etiam generaliter vt *ff. eodem. l. 3. Iuncto.* tunc enim tenetur libertas non directè: sed per fideicommissum vt *ff. ad. l. diuum Claudium. §. Omnia seruum.*

n ¶ *Remittitur.* si tamen iussu subscriptione testatoris apparuit: vt *ff. ead. l. filius. in princ. & l. diuus.*]. §. & quatenus.

o ¶ *Potuit.* nam velle non creditur, &c. vt *ff. de reg. iur. Arbitr. & d. l. ff. ead. l. diuus Claudius. §. & quatenus.*

DE FALSA MONETA *.

De alio speciali falso dicit, quod domum perfidam punitur, vt ff. ead. Qui falsum. ACCVRS.

Puniem.] CAIVS. Fabricatores falsarum monetarum requiri debent, & torqueri, vt manifestè incisos: & qui eos accusat, non punitur, si non probet: miles verò, qui talis permisit egredi à castris, punitur capite, & appellandi ei copia denegatur. Si verò miles fuerit, qui in pendibus incidit crimen, ad magistrum militum remittitur: in qua si moneta adulterina, est confiscanda, si dominus eius præsens: licet ignorauerit. Si verò præsens non fuerit, eadem patietur damnum sed alter, sive casualiter, qui hoc passus fuerit, capite plectitur. Si verò in domo vidua dicatur pecunia adulterina fabricata, venia digna est: licet præsens fuerit, ut domo sua caret: nisi evidens apparet eius delictum. Idem in pupillis: tunc tamen eius non excusabitur sed tantum ex substantia tutoris filio inferatur, quantum ex substantia pupilli eac inferendum, si alia pupillus non fuerit.

a Vide Bassil. in princ. tit. de falsis monetis.

* al. aut falsi, &c. vt sit sensus, dominum aut generaliter subscripsisse, aut specialiter. CVIAC.

* Vide aut ad primum, vt. *l. ad leg. Cornel. de falsis.* CVIAC.

¶ Contra

480/C.IV.K.5-4, 2397-2398
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

¶ Coniunge L.1.*quibus ex cauf.fiscus,pro pecun.lib.accep.* & ad illam ex hac supplenda subscriptio, quod etiam obtendunt quidam codices, in quibus semiperfecta subscriptio sic habet: D.XV. Kalend.Decembr.Crispo. Hic traditurpro premio ingenuis accusatoribus concedi immunitatem. Illic traditur servis dari libertatem. Cujac.

a ¶ *Monetarij.* Monetariorum certum coepit fuit, *l.3.*] *de monetig.* Hi tamen in numero fuerunt, vt aliquando arma mouerint adversus Aurelianum. Eutrop.*lib.8.* Vopiscus *in Aureliano.* Cujac.

§ ¶ *Admoneat.* Notandum hic monetam non tantum significare pecuniam signatam: sed etiam signum, aut notam, *l.ult. de agro mon.*, aut *ὑπόμνημα.* Cujac.

1. *Imp.* Constantinus a. *ad Ianuarium* †.

Voniam nonnulli monetarij a adulterinâ monetâ ꝑ clandestinis sceleribus exercent, *cum*ctis * agnoscât necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi: vt inuestigari tradantur iudici b, facti conscios per tormenta illico proditori c, ac sic dignis suppliciis addicendi. Accusatoribus etiam eorum d immunitatem * permittimus: cuius f modus, quoniam dispar patrimonium g * est, à nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personam suspectam h de custodia exire fecerit, capite puniatur. Appellandi etiam priuato i licentia denegetur. Si verò miles, aut promotus in gradum k, huiusmodi crimen incurrerit l: super eius nomine m, & gradu ad competentes iudices n referatur. Domus verò, vel fundus, in quo hæc perpetrata sunt: si dominus in proximo constitutus fit, cuius o incuria, vel negligentia puniendâ est p, etsi ignoret q, fisco vindicetur: nisi dominus ante ignorans, vt primùm repererit, scelus prodiderit ¶ perpetratum: tunc enim possessio, vel domus ipsius, proscriptionis iniuriæ r minimè subiacebit. Sin † verò longissimè ab ea domo, vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum: actore s videlicet fundi, vel seruis, vel incolis t, vel colonis, qui ad hoc ministerium præbuerint, cum eo, qui fecit, supplicio capitali u plectendis. Viduas autem, ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, vt viduæ nec in proximo constitutæ, domo sua, vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientiæ noxa resideat. Impuberes * verò, etiamsi conscij fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum, quid videat, ignorat *. Tutores tamen eorum, si in proximo fuerint: quoniam ignorare eos, quid in rebus pupilli geritur, non oportet †, hæc pena expectabit *, vt de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum à pupillo fuerat infesendum *. Dat. XII. Kalend.Decembr. Romæ, Crispo II. & Constantino II.CC.Coss.

Falsam monetam Cæsarie, est rem læsæ maiestatis, & debet igne comburi, & omnia eius bona deberent confiscari. Bald. Vel sic: *Qui nummos falsa fusione formauit, debet comburi, & premium dari accusatori.* Salyc.

11. *Idem a. ad Tertullum v.v. Asiæ.* *

Si quis nummos b falsâ fusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis enim tantummodò nostris c cudendæ d pecuniæ e studium frequentari volumus f: cuius obnoxij g, maiestatis crimen committunt: & præmio h † accusatoribus proposito, quicunque solidorum i adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, illicò omni dilatione summota, flammacum k exustionibus mancipetur. Dat. Prid.Non.Iul.Mediolani, Constantino * CC.IV. Coss.

Obreptiuum rescriptum impetrantem non excusat à crimine læsæ maiestatis, nec à pœna. Bald. Vel sic: *Rescriptum, per quod concedisse facultas cudendi pecuniam, præsumitur subreptitium.* Salycetus.

III. *Imp.* Valentin. Theod. & Arcad. aaa. *Rufino p.p.* *

Si quis super cudendo ære, vel rescripto l aliquo vel numerorum, qui faciunt solidum, indoli est auorum.

k ¶ *Flammacum d.*, aliud in no. qui non cudiscled redit, vel tingitur *f.end.l.quicumque monetam.* Sed contrà *l.pour.* vbi capitis pœna imponitur. Sed hic est pœna capitis, de qua ibi dicit, fecundùm Ang. Vel vbi fant metalla, vt ibi alij tententur, hoc habet locum sed vbi rara sit moneta, habet locum, quòd ibi argum. *ff.de pœn.l.nec fuitis.§.fin.* Vel hæc lex in falsariis proprie monetæ Imperatoris, superior in aliis. hæc vera. Vel illa indifinitè hoc dicitur. nam hæc sub illa continetur, quod in idem recidit cum prima.

Legis.] Cauv. Non debet quis impetrare rescriptum à principe, vt liceat sibi fabricare monetam: quòd si fecerit, non valebit rescripta: & punam non effugiet.

l ¶ *Rescripto.* per obreptionem, dicens se heredem eius, cui

impe

puberes * verò, etiamsi conscij fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum, quid videat, ignorat *. Tutores tamen eorum, si in proximo fuerint: quoniam ignorare eos, quid in rebus pupilli geritur, non oportet †, hæc pena expectabit *, vt de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum à pupillo fuerat infesendum *. Dat. XII. Kalend.Decembr. Romæ, Crispo II. & Constantino II.CC.Coss.

Falsam monetam Cæsarie, est rem læsæ maiestatis, & debet igne comburi, & omnia eius bona deberent confiscari. Bald. Vel sic: *Qui nummos falsa fusione formauit, debet comburi, & premium dari accusatori.* Salyc.

11. *Idem a. ad Tertullum v.v. Asiæ.* *

Si quis nummos b falsâ fusione formauerit, vniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis enim tantummodò nostris c cudendæ d pecuniæ e studium frequentari volumus f: cuius obnoxij g, maiestatis crimen committunt: & præmio h † accusatoribus proposito, quicunque solidorum i adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, illicò omni dilatione summota, flammacum k exustionibus mancipetur. Dat. Prid.Non.Iul.Mediolani, Constantino * CC.IV. Coss.

Obreptiuum rescriptum impetrantem non excusat à crimine læsæ maiestatis, nec à pœna. Bald. Vel sic: *Rescriptum, per quod concedisse facultas cudendi pecuniam, præsumitur subreptitium.* Salycetus.

III. *Imp.* Valentin. Theod. & Arcad. aaa. *Rufino p.p.* *

Si quis super cudendo ære, vel rescripto l aliquo vel numerorum, qui faciunt solidum, indoli est auorum.

k ¶ *Flammacum d.*, aliud in no. qui non cudiscled redit, vel tingitur *f.end.l.quicumque monetam.* Sed contrà *l.pour.* vbi capitis pœna imponitur. Sed hic est pœna capitis, de qua ibi dicit, fecundùm Ang. Vel vbi fant metalla, vt ibi alij tententur, hoc habet locum sed vbi rara sit moneta, habet locum, quòd ibi argum. *ff.de pœn.l.nec fuitis.§.fin.* Vel hæc lex in falsariis proprie monetæ Imperatoris, superior in aliis. hæc vera. Vel illa indifinitè hoc dicitur. nam hæc sub illa continetur, quod in idem recidit cum prima.

Legis.] Cauv. Non debet quis impetrare rescriptum à principe, vt liceat sibi fabricare monetam: quòd si fecerit, non valebit rescripta: & punam non effugiet.

l ¶ *Rescripto.* per obreptionem, dicens se heredem eius, cui

impe

480/C.IV.K.5-4, 2399-2400

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

imperator, & suis concessitat hereditibusaliis per consortudinem tolerantur cum ex concessione principis cuiuslibus pluribus sit concessum. Vel dic hanc Iloqui quando à priuato peteretur: ab vniuersitate verò peti videretur.

a ¶ *Admittat. vt & I. de precib. impor. offer. I. rescriptum. & I. quotiies.*

DE MVTATIONE NOMINIS.

TITVLVS XXV.

AD *legem Cornelia de falsis pœnam redigitur etiam is, qui dolo malo falsum adoptat, & nouum sibi nomen imponit, quo quid alienum intercipiat: vt Paulus ait in Sententiis.* tit. ad leg. Corn. & I. falsi. ff. eod. *Si dolus malus abest, traiicitque libero homini liberum est, quodcunque volet, sibi nomen adsumere: nec ex sola quidem nouum sibi nomen adsumpsisse, vt illa adiunctione, sed ita demum, si alienum ea re in fraudem induxerit,* arg. I. vlt. ff. quod fal. tut. auct. *Dico, libero homini, quam servi nomen in Domini est petulare, non servi: quo de causa & libere homini vsdem in servitutem dominus mutat nomen, vt Joseph Pharao, vt Danieli Nabuchodonosor ceu nomen etiam ex profanis Scrabent.* CVIAC.

Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. BALD.

1. *Imp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. *Iuliano.*

ICVT in initio nominis, cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio libera est [b] priuatis: ita eorum mutatio innocentibus [c] periculosa non est. Mutare itaque nomen, vel prænomen, siue cognomen, sine aliqua fraude [d] licito iure, si liber [e] es, secundum ea, quæ sæpè statura sunt, minimè prohiberis: nullo ex hoc præiudicio futuro. S. XV. Kalend. Ian. AA. Cons.

a Vide Bossi in pract. de mutatione nominum.

b Nomen in alterius fraudi mutare non licet. Licebit igitur mutare cum fraudem alterius: multò magis admittere legit. Bart. in diff. nomen. fin. Ferrarii. §. nec non fraudulenter. Prænomen. Digestorum, vt si quis nolit filio dotem, nolit, vel quid tale. In hoc modo enim fiunt mutationes sine periculo, id nomine mutatio. Bart. in I. diff. 13. ff. de fideiu.

c ¶ *Innocentibus* id est, non fraudulenter facientibus.

d ¶ *Fraude.* seeus si fraus fieret, vt alius deciperetur: putà libertus vt ingenuus crederetur, vt patronum fraudaret: pœna enim falsi tenetur.

e ¶ *Si liber.* seeus in seruo: quia ibi fraus præsumitur vt *ff. eod. I. falsi. §. de falsis.*

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

TITVLVS XXVI.

EXposita legibus Cornelijs vsque ad Iuliae, & proponit hoc titulo eam, quæ de ambitu est, qua olim obtenuit in vrbe, cum populi suffragia deferebantur honores, & magistratus, non vt hodie nostra principis. I. 1. ff. eod. I. quidem. ff. de iudic. *nam petitores honorum id est candidati etiam saepenumero ingentem pecuniam consumebant corrumpendorum suffragiorum causa, qua corruptela, & effusio pecuniarum ambitus dicitur, & hac lege iudicio publico coercetur. Traianum quoque lege apud Plinium* VI. Epist. *eum reprehesse candidati, tertiam patrimonij partem in ea, quæ sibi continuerat, censere legis, vt familiae S.C. funerarios inferatur duas partes patrimonij in sibi relinquere: & confiscantur, qui partem dimidiam rei familiaris in pecunia habent apud Suetonium in Augusto. Post autem ad instar legis Iuliae S.C. ambitus coercuit capit in municipiis vel diuersis, & sacerdotes prouinciarum creantur decretis populi, vel curiae, & creabantur etiam Episcopi, & presbyteri,* l. 49. Cod. Theod. de decur. *quorum ambitio coercetur.* I. si quem ipsum. ff. de epsc. & cleric. *Præfectus autem in prouincia creabantur iudicio principis, vel præfecti prætorio,* l. vlt. tit. fin. *at ex Constitutione Iuliae 10. coercetur ambitio etiam in principibus officiorum, & alij beneficiarij, qui antequam rationes sua administrationis reddiderint, repetunt officia eadem, atque continuantur, quam ob sententiam hanc Constitutionis illa verba demonstrant. Ad solutionem debiti primitus vegentur, & conuenatur* l. fi aliquid. I. de fide. & act. *& quod ita Graeci adeptant in hanc legem.* νόμος φόνου τὸ ἄτιμον, ἀπὸ τὴ ἀρχὴ τὴ ἀρχῶν ἐν πολίτων ἀλω ἀδικῶν, ἐν γραφὴ τὴ πόλεν. CVIACIVS.

Nemo potest redire ad officium quo ante functus est. Et ambitiosus, qui per obreptionem iustitiam impetrat, est castandus, & etiam deportandus. BALD. Vel sic: *Qui honores repetit in legem ambitus incidit, & pœnam legitimam subit.* SALYC.

1. *Imp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Pompeiano p.p. Africæ.*

VELVT omnino principatu [f], vel numeratum [g], seu cõmentariensis [h] gradum, vel cæteris officiis repetere [i] audeat [k], cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum demò ad munus eriam per sacras literas [k] irreperit, quod antè docebitur gessisse, cassatis, quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem [l] debiti [m] primùs vrgeatur: & qui contra fecerint, pœnam deportationis ad instar [m] legis Iuliæ ambitus excipiant. Dat. Pridie Kalendas Iunij, Mediolani, Stilicone, & Aureliano Coss.

a ¶ *Admittat. vt & I. de precib. impor. offer. I. rescriptum. & I. quotiies.*

DE MVTATIONE nominis [a].

De alia speciali fuisse dicit.

Sicut in initio.] CAPVT. Aliquis nomen impositum sibi, an mutare [b] possit, quæritur? Et dicitur quod sic: si liber fuerit; si in alterius fraudem non fecerit.

b ¶ *Libera est. vt Inst. de leg. §. si quis in nomine.*

c ¶ *Innocentibus* id est, non fraudulenter facientibus.

d ¶ *Fraude.* secus si fraus fieret, vt alius deciperetur: putà libertus vt ingenuus crederetur, vt patronum fraudaret: pœna enim falsi tenetur.

e ¶ *Si liber.* secus in seruo: quia ibi fraus præsumitur vt *ff. eod. I. falsi. §. de falsis.*

a Vide ab. ff. eo.

b Legis Iulia de ambitu quæ pœna est.

Nemo potest redire ad officium quo ante functus est. Et ambitiosus, qui per obreptionem iustitiam impetrat, est castandus, & etiam deportandus. BALD. Vel sic: *Qui honores repetit in legem ambitus incidit, & pœnam legitimam subit.* SALYC.

Nemo.] CAPVT. Si aliquis semel dignitate functus est, non iterum ad eadem per ambitum aspirare debet: & si fecerit, primò debet compelli ad solutionem illius, quod debuit ex prima administratione, & postea deportabitur. ¶ Cooiung. *I. 11. §. de suspexp. lib. 10.* Et ex hac ad illam. I. adde *subscripr. & inscripr.* In ea traditur suspectorum, vel Codex.

f ¶ *Principatum.* quia fuit princeps [a] agentium in rebuscet de hoc habes *I. rescript. de princ. agent. in rebus. lib. 23.*

g ¶ *Numeratum.* vt quia fuit princeps numerorum, vt habes *I. de num. all. & chart. lib. 23.*

h ¶ *Commentariensis.* quia [c] præfuit custodibus carceris.

i ¶ *Repetere.* Id est, continuare. Sciendum omnes magistratus annua fuisse, excepto cõsulatu, qui quinquennalis erat. Incipiebat autem malè hanc l. accipiant, vt videlicet non liceat his eundem honorem geere, sed repetere, & continuare: id est, qui hoc anno fungitur est, fungi sequenti anno non potest. *I. honores. §. geendum ff. de mu. & honor.* Hodie quinquennij interuallum requiritur, *I. v. ff. d. tit.* Olim tiecennij. Lia. lib. 10. Tall. *de legib.* CVIA. i ¶ *Audeat.* Sed contra *I. de adlect. I. licet.* Speciale ibi: sic & solatur *ff. de off. pretor. I. prætorialis.* quia ibi speciale. Vel exponi fascibus: id est mensibus. ¶ Item contra *in auth. de defens. ciuit. §. fin. vel. 1. p.* Sed illud quidem legitimi deficiunt: vt *ff. de mun. & hon. I. honor. §. fin.* ¶ Item videtur contra *§. de munu. & hon. non cent. I. §. lib. 1.* vbi post quinquennium potest repetere: sed ibi in defectum.

k ¶ *Per sacras literas.* hoc est quasi per priuilegium licet: vt *I. de suspexp. & arca. I. si aliquid. lib. 1. & I. de diuer. offic. I. 3. lib. 12.*

l ¶ *Ad solutionem.* Hinc constat eum reorum recessisse à prima administratione. CVIAC.

l ¶ *Ad solutionem debiti.* id est solutur, quod debet ex præcedenti officio vel quod promisit pro huiusmodi dignitate, soluet in fiscum. Vel debitum appellat pœnã centum aureorum: vt *ff. eod. I. j.* quam si non solui, propter contumaciam deportatur: vt subiciatur illi sufferet dicta pœna cum infamiam *d. I. ff. eod. I. j.*

m ¶ *Ad instar.* quia antiqua solennitas cessauit *ff. de public. iud. I. ordi.* Vel quia ipsa cessat in vrbe ad eius instar, quod in vrbe

a Principe agentium in rebus.

b Principe numerorum.

c Commentariensem hic vtitur à custode carceris fuisse verius est. Idque probatur pro ea, aut pro vincto redimendo antiqui indicio. Lab. vbi vide Cuiac. I. ut vehiam. ad mul. tiam. obiiquam dum. Ciu. Iul.

480/C.IV.K.5-4, 2401-2402
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

priùs seruabatur, seruabitur in oppidis. Vel in urbes cæsus habet locum quoad verbalis quoad sententiam.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM a.

TITVLVS XXVII.

SEquitur lex Iulia repetundarum, concissionem negotiorum summa auctoritate Romanorum: vt D. Hieronymus ait in Isaiam c. 13. Exporro lex ambitionem cœrcet, quæ etiam in eis fuit incredibilis. Hæc coërcet auaritiam vtrosque iudicia publica: quod hæc quidem lege constituitur in eos, qui cùm in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio publico in prouincijs essent, prouincias spoliauerunt ablati, capti, cæsi, occisi, auersi pecunij, quæ & sumptu & iuramento fuerant, apparitorum fuit, & ministrorum, & militum à prouincia ad domesticum pretullerit vsq; ad l. 1. & seruauerit publicitus Verres, & alij plurij nomine totius prouinciæ, vel ciuitatis per alterum, quem ipsa prouincia, vel ciuitas delegerit: vt Cicero ait in diuinatione, qui hoc crimen effundit hanc legem tantum nuncupant extraordinarum, scilicet, prouincialem fuisse. In vrbe autem captarum pecuniarum à magistratu ciuilium fori aliquem, prouentémque iudicium, sin recuperatorum. Itaque superior lex primum tenuit in vrbe, hæc in prouincijs tantùm. Damnatis iterùm separatur ciuilium, frequentius damnatio in quadruplum. l. 1. & vbi. cum infamia, l. Iudices. ff. de dignit. vt planè Pithœus, & Iulianum de ambitu, & de repetundis vna fuerit pœna damnum cum infamia: & l. vbi. huius tit. & communiis, & communis corrigor legi Iulia. Nam & quadruplij pœna subijcit præsidem, si quid dederit ambitu honoris, & si quid fraudis tempore gerendi honoris accepérit præter salariu publicu. Ambitus crimen conuerti potest ante suspectum, vel post depositam administrationem. Repetundarum post depositam administrationem tantùm, excepto casu l. 4. quæ & in ipsa administratione conuerti potest, si fraude prouincialium in sibiipsi, & iudicijs improbè, aut fortitè se gerant, vbiut mercatores litium, vt est l. 3. quæ casu etiam pedanei iudicis vsitam legibus tenuerunt, d. l. 3. Ac præterea vtrumque crimen finitur vicennio, & hæc vna casu anni, quo & simplù tantùm repetitio est, l. pen. & altera item casu anni, in heredem vel filiuer, quo & quadruplij repetitio est, l. 1. hoc tit. l. 1. ff. eod. l. ex iudicium. ff. de accus. l. vb. ff. ad leg. Iul. pec. Pithœus 3. epist. Retrò etiam in defuncti de repetundis accusatione perfertur. Prouisum hæc legibus interuallum causa, & post longum interuallum tunc redditum, & Senatui placuit bona defuncti, qua habuisse ante prouinciam, à reliquis separari, illa filia, hæc filiaris relinqui. Addatum est, vt pecunia, quæ creditoribus fuisset, restituerentur, quod omnino congruit cum d. l. ex iudicium. CVIACIVS.

Delinquentes in officio, ibi debent remiri puniendi: & ad quadruplum pecuniæ per se, vel per ministros recepta tenentur. SALYC.

1. Impp. GRAT. & VALENT. & THEOD. AAA. *Marcellino duci & præsidi Sardiniæ* †.

VT vnius pœna, metus possit esse multorum * ducé, qui malè egit, ad prouinciam, quam nudauerit, cum custodia competenti ire præcipimus b: vt non solùm, quod eius, non dicam domesticus c, sed manipularius d e, & minister accepérit, verùm etiam quod ipse à prouincialibus nostris exposcerit, aut sustulerit, in quadruplum * exoluat inuitus. Dat. Prid. Id. Iun. Constantinop. Antonio, & Syagrio Coss.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio, transit in heredes. SALYC.

11. Idem AAA. *Flro P.P.* *

SCiant iudices super admissis propritis, aut à se, aut ab heredibus f suis pœnam g esse repetendam. Dat. Kal. Septembr. Antonio, & Syagrio Coss.

Iudex corruptus pecunia, puniendus est huius legis pœna. SALYC.

111. Idem AAA. *Marcellino* †.

OMnes cognitores h, & iudices i à pecuniis, atque patrimoniis manus abstineant, neque alienum iurgium putent suam pœdam. Etenim priuatarum * quoque litium cognitor, idémq; mercator k statuta legibus cogetur subire iacturã. Dat. Prid. Non. April. Mediol. Merobaude II. & Saturnino Coss.

Concussionem inferens, & processum venalem faciens, vel sententiam venalem proferens, potest à quolibet accusari, dignis subijcendus pœnis, accusatore ex hoc gloriam, & bonorum reportante. BASID. Vel sic: *Licet maiores magistratum regulariter non possint conuenirì durante officio: fallit quãdo delinquunt in officio, seu in sportulis ad officium.* SALYC.

IV. Idem AAA. & ARCAD. A. *Edictum ad prouinciales.*

IVbemus *, atque hortamur, vt si quis fortè honoratorũ k decurionum, possessorum, potiùsq; etiam colonorum, aut cuiuslibet ordinis, à iudice fuerit aliqua ratione concussus: si quis scit vernalem fuisse de iure sententiam l, si quis pœnam

a Vide Rufili in præf. in. de repetitione pecuniæ, &c.

b ¶ Iuliâ repetundarũ. *Hæc lege tenentur q. qui pecuniam accipiunt, aut aliquid pro pecunia, quã maiore, aut minore quid ex officio sue facinit: quales sunt iudices. Hoc iudicio damnati, præterquã quod infames fiunt, in quadruplum damnãtur: atque idũ dicitur iudicium de pecunijs repetund.* CYIAC.

VT vnius.] CAIVS. Si reddat prouinciæ aliquid commiserit in prouincia, quã rexit, exterquendo à subditis, stabit in ea vsque ad quinquagesima dies, & quærentibus de se postulabit: & si pecuniam egendinam, debet reduci, & quicquid abstulit, debet in quadruplum restituere.

a ¶ *Malorum.* vt *ff. de pœn. Lex Iulia §. fi.* Sed arg. contrã *l. de pœnis. l. fanatismus.* Sed die vt ibi.

b ¶ *Præcipimus.* debet enim ipse, & sui per 30. dies ibi commorari. & si fugit, ad locum redire cogitur: vt *l. vt omnes tam civ. quam milit. l. j.*

c ¶ *Domesticus.* quia id officium gerebat exterquendo.

d ¶ *Manipularius.* Duces habent cohortes, & manipulos: cohors autem diuiditur in centurias: & centuriæ in manipulos. CYIAC.

e ¶ *Manipularius.* à manu, & *manipulum*, eo quod pauloris exterquebat.

f ¶ *In quadruplum.* quod * mediam iuris, medium fisco dabitur: vt *l. de adulter. Lex.* nisi tuperior dedit, vt sentiuntur fuerit pro fa ceroquia tunc totum fiscoiure *ff. de iur. fisc. l. Emptione.* ¶ Qualiter se habet hæc accusatio cum edicto de calumniatoribus, nota *ff. de calum. l. j.* ¶ Item à quibusdam licet accipere: & sic non puniuntur: *ff. eo. l. j. & l. leu. §. apparet.* Clarè *§. fin. ff. eod. §. 7.* ¶ Et est pœna huius legis *ff. eo. l. leu. §. Iudic. & fatis §. de eoro. & eccles. lib. 2. c. 1. pen. & l. vbi de crim. agi. oport. l. 3. & §. & desp. l. bona fides. & ff. de pœn. l. capitalis. §. pen. & ff. de cust. reor. l. diem. j. & in auth. de collat. §. super hoc. col. ix.* Cicero.] CAIVS. Si iudex in administratione deliquerit non solùm ipse: sed hæres eius poterit conuenirì.

f ¶ *Ab heredibus.* hic consecrata contra fi. & est mirabilis et intra annum tantùm detur, etiam post litem contestatam contra fi. vt *ff. eod. Turpil. l. in senatusconsultum. §. fi. propter. & ff. eod. l. 4.* Alij dicunt etiam hic non consecrata intra annum in heredem dari in totum: & sic etiam in eo quod non peruenit ad emolliti edictum de calumnia nõ detur nisi in id, quod peruenitur *ff. de calumnia. l. In heredem.*

g ¶ *Pœnam.* pecuniam, *l. 2. ff. eod.* CYIAC.

OMnes.] CAIVS. Iudex pro sententia nihil accipere debet: quod si accepérit, pœnam legibus statuam non euitabit.

h ¶ *Omnes cognitores.* delegati.

i ¶ *Iudices.* Gilliet ordinarij.

k ¶ *Priuatarum.* An * iudex in ciuilibus causis iudex accipiens tentatur hac l. cuius pœna est, *ff. eod. l. excepto. §. fin.* quod videtur per hoc quod hic dicit: vt argum. *ff. de calum. l. penult. & ff. eod. l. excepto. circa princ.* ubi dicit, iudicium capitis, pecuniæ. Sed dic contra hoc, Gilliet vt non habet locum hæc lex, nisi in criminali iudex deliquat. & hæc lex magis est pro hoc, quãm pro contrario: & dicas iudicum, vt Gilliet in quadruplum et edicto de calumnia tenetur: non autem hac lege. Item lex illa de calumniatoribus, *de alia pœna* intelligitur: vt ibi dicit. Item & quod *ff. eod. l. excepto.* dicitur, *peruenitur* putã quando deliquit in tali crimine, in quo pœna etiam omnium honorũ erat imponendaue patet in lege Iulia de vi.

l ¶ *Mercatur.* Id est vendit.

IVbemus.] CAIVS. Iudex si pecunia accepta adiuttus decurionum, vel quemcunque aliam senatorium tulerit, vel pro pretio pœnam dignam infligi remiserit, vel non inferendam tulerit: durante administratione, & ea deposita potest accusari: & accusatus si probet, victoriam reportabit, & gloriam.

* ¶ *Honoratorum.* Honorati sunt ij, qui in municipio honores gerunt, vel gesserũt. Decuriones sunt ij, qui adscripti curiæ: & non tantum ipsi sed & ipsorum progenies, vt Curialia munera subeant. Possessores sunt reliqui plebei, qui non sunt additi Curiæ. Cassiodor. *lib. 9. Var.* CYIAC.

k ¶ *Honoratorum.* id est habentium dignitatem, hoc admiscuimus.

l ¶ *Sententiam.* quæ ipso iure non valetur ¶. *quando pœnæ non est necesse l. exemplo.*

m ¶ *Admi*

§ C.Th.9.27.3.

b Manipularius.

c Iudex corruptor pecuniæ, pœna eiusdem quadrupli teneatur, quod fit integram applicatur, quoniam tertiodo fiscali lucro, & accipitis consortiatur: aliis fi ex parte vnius tantũ, medium fisco aliud medium lusio applicatur de quo vide plura apud Clarit. *§. fin. ff. eod. §. 7.*

d C.Th.ibid.§.

e C.Th.ibid.§.

§ C.Th.18.1.4. vbi sic inscribitur: *Idem Marcellino Regionis suæ.*

f C.Th.ibid.1.6.

480/C.IV.K.5-4, 2403-2404
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

vel pretio remissam, vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremò quacunque de causa improbum iudicem potuerit approbare: si vel administrante eo, vel post administrationem depositâ in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet: cùm probauerit, & victoriâ reportauerit, & gloriam [b]. Dat. X. Kalend. Iul. Constantinop. Honorio N.P. & Euodio Coss.

Hæc lex prouidet circa tempus, intra quod officiales possunt conuenirri. Et primò quando tempus annis non excessit. Secundò quando excessit. secunda ibi: Si verò, & b.d. Si procurator Cæsaris pecuniam extorqueat à colono, vel alijs sibi subditis, potest conuenirri intra annum à tempore deposita administrationis: non postea. SALYC. †

Impp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *Senatus Cons. ver primus.* §

VNusquisque procurator [y], præpositus [x] gynecio [d], tabularius [e], susceptor [z], colonus, vel quicunque se à comite domorum [a] meminerit esse concussum: cùm ipse, cui pecuniam numerauit, ab administratione decesserit [d], intra anni spatiũ [e] ad iudicium specta bolitatis tuæ, quicquid dederit, repetiturus [f] occurrat: vt profit pẽsionibus [f], quicquid ille reddiderit. Si verò ex tempore depositæ administrationis [g] præfituti [h] temporis curricula transfluxerint, nulla vox aduocationis emergat: sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores, obnoxios ad solutionẽ [i], volumus coartari. Dat. Pridie Non. Iun. Mediol. Valentiniano A.IV. & Neotherio Coss.

Accedentes ad regendas prouincias habent iuram forma hic scripta: & de contrario posita concussi in quadruplum sunt punienda. SALYC.

VI. *Impp.* THEOD. & VALENT. AA. *Florentio p.p.*

SAncimus † eiusmodi viros ad prouincias regendas accedere, qui ad honoris insignia non ambitione, vel pretio: sed probatæ vitæ, & amplitudinis tuæ solent testimonio promoueri [k]: ita sanè vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostram fuerint electionem commissi, iurati inter gesta deprometant [l] se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quippiam, neque daturos vnquàm postmodùm fore, siue per se, siue per interpositam personam, in fraudem [m] legis, sacramentique: aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cuiuscunque contractus: & ob hoc [n] (excepto [solis] salariis) nihil penitùs tam in administratione positos, quàm post depositum officium pro aliquo præstito beneficio tempore administrationis, quàm gratuitò metuerunt, acceptures. Et licèt neminem diuini timoris contemnendo insiurandum [o] arbitramur [p] immemorem, vt salutis propriæ vltum cõmodum anteponat: tamen vt ad salutis timorem etiam necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, non modò aduersus accipientem: sed etiam aduersus dantem, accusandi cunctis tanquàm crimen publicum concedimus facultatẽ: quadrupli pœna [q] eo, qui conuictus [r] fuerit, modis omnibus feriendo. D. VI. Kal. Decembr. Constantinopoli. Theodosio A.XVII. & Festo Coss.

DE CRIMINE PECVLATVS †.

TITVLVS XXVIII.

ET repetendarum crimen, & peculatus est crimen capiendarum pecuniarum: sed repetendarum, quòd capta sint pecunia priuatorum: peculatus, quòd capta sint pecunia publica, nec relata in erarium. Vtrumque est ex legibus Iulijs publicorum Iudiciorum, & hoc etiam in magistratu prouinciali post depositam administrationem: & in magistratibus quidem grauius, quàm in cæteris. Nã ex hac Cæsis, irrogatur iudicium pœnæ capitis, & vitæ vt l. 1. C.T. ad leg. Iul. rep. quæ extenditur ad socios, & ministros, & ad eos, qui scientes fabricatis ab ea pecunias publicas receperunt: quia, vt est in l. pen. T. ad leg. Iul. de vi, quæ cuiqua est ex l. 2. C.T. de cr. pec. Non est difficile crimen capere, & ei, qui caperit, capta seruare. Inter hanc Cæsiva etiam in iudice erat tantũ pœna legis Iulia peculatus, quæ eadem incisa fuit, quæ Iulia de ambitu, & repetundarum, & Plautia: id est multa & infamia, l. 1. C.T. eo. tit. & reducitur, Nu. Lannie 105. Mutata crimina abolitis accusatori non datur, l. 3. T. de abol. Sicut nec atrocitas, & capitalium criminũ. Cvs.

---

a ¶ *Vel administrauit.* Hoc singulare est in hoc crimine, *l. 32. T. de iniur.* CYIAC.

a ¶ *Vel administrauit.* Contrà *T. de ind. l. pater litigatorum. & T. de in ius vocand. l. 4. & T. de iniur. l. nec magistratibus.* Sed specialiter quando ex officio * officij contulerint, vt hic sectus ii ex alia causa.

b ¶ *Gloriam.* quia reipublicæ consulere videtur: *l. hic & l. de episc. & cler. Ennill. in fin.* Item fallit hæc lex in sententia: vt *T. de off. præfect. l. pabulistis.* Item argum. contrà *T. eod. l.*

β ¶ *Rerum priuatarum.* Is est, qui administrat res priuatas principis. Multum verò distat res principis à fiscalibus. Fiscales enim sunt, vt cadaca. Item cadentia. Item proscriptorũ bona, *l. 3. T. de vel. fund. fisc.* Priuatæ sunt, quæ sunt propriè principis, quæ ab illo sunt redactæ in ærarium, quas gubernat comes rerum priuatarum: non tamen per se: sed per alios qui procuratores, præpositos, rationales, curatores, tabularios, susceptores. Et comes etiam dicitur priuati ærarij, *l. vlt. T. de lat. prad. Lib.* CYIAC.

¶ Propriè hic Nel. putat eundem esse procuratorem Cæsaris, & præpositorum domusiuæ. Cont.

γ ¶ *Vnusquisque.* CAVE. Si comes, vel procurator aliquis constituat super aliquo extorsit petuniã à subditis suis: intra annum post depositam administrationẽ potest petere petuniam, quã extorsit, vt inde solum pendunt fisco debitam ab illis, à quibus pecunia extorta est: anno autem elapso querelantes, tanc non audientur. ¶ Vide cap. 20. *de præsciptis.* CYIAC.

γ ¶ *Procurator.* Rei petuniæ. CYIAC.

c ¶ *Præpositum.* pro eodem, vel diuersis pone. & est gynecium [b], collegium fermentarum depurarũ ad aliquod opus fiscos faciendum, secundùm Iun. Vel dicit diuinat *T. de monetig. l. 4. tit. 23. & T. de monet. l. 3. tit. 8.* omnes hi respondebant comiti. ACCVR.

δ ¶ *Præpositus gynecii.* In quo textur vestis sacraciã est principia. Inde de Gynecij sunt textores, *l. 3. & 13. Cod. de monetig. l. & l. vlt. T. de cust. milit.* CYIAC.

ε ¶ *Tabularius.* Qui officit rationes tributorũ ad rem priuatam pertinentium. CYIAC.

ζ ¶ *Susceptor.* Id est, qui susciptit ea, quæ pertinent ad rem priuatam principis: *tit. de susceptoribus.* CYIAC.

η ¶ *A comite domorum.* Comes domorum erat sub comite rerum priuatarũ. Erat comes domorum Augusti, & Augustæ. Is gubernabat res pertinentes ad factam domum, *l. Iuta. T. de quæst. præsir. & Lubin aliquid. T. vbi causa fiscalis.* Item sub eo erat comes largitionum priuatarum. Is erat in Cappadocia. CYIAC.

d ¶ *Decesserit.* id est discesserit vel propriè. In hoc ergo differt ab alijs, qui etiã durante administratione conuenuntur: vt *l. 1. pœn.*

e ¶ *Inpetrauerit.* forte quadruplum: vt arg. *T. de adsiss. l. 1. & l. 8. in fin.*

f ¶ *Pensionibus.* fisco debitis à se concussis. q. d. non eodem loco fisci.

g ¶ *Administrationis.* vt arg. *T. ad l. Iuliam.*

h ¶ *Præfituti.* fc. anni.

i ¶ *Ad solutionem.* Vt tamẽ reperiuntur petiuerint contra comitem. CYI.

† Ex nouel. Theod.

i ¶ *Ad solutionem.* de fuo: licèt non retinebat quod dedit.

Sancimus.] Primò posuit dictum generale. Secundò: illud limitando formam addit iuramenti. Tertiò poenam adiicit contrafacienti. Secundò ibi. Ita sanè. usque ibi. Et licèt. Salycet. CAVVA. Ad regimen prouinciæ non debent qui per ambitionem, vel pretium vocati: vocatus autem debet iurare nihil se dedisse, nec per se, nec per interpositam personam: nec aliquid accipiet præter ibi constitutum salarium. Et si aduersus sacramentum suum aliquid extorsit, illud in quadruplum restituere debet: nec solum dantes sed & accipiens à quibus petuit accusari.

¶ Hæc l. non tantùm petiuit id l. Iul. repetund. sed & ad leg. Iul. de ambitu. Vide scripta ad *tit. T. de suffrag.* CYIAC.

k ¶ *Promoueri.* qui * suo ingenio augente dignitatem vel *T. de offic. præsf. l. obtinendam.*

l ¶ *Deprometant.* id est, iurando dicant.

m ¶ *Dolis.* Theodorus *l. 1. Hist. Eccles.* scribit Impp. Martianum, & Theodosium fanatice Angelis hæreticis [illegible] Vide *tit. de suffragiis.* CYIAC.

n ¶ *In fraudem.* vt *T. de calum. l. generaliter.*

¶ Sed quid si non interposuit, aliquid * tamen dedit? Idem ait *l. generaliter. §. respon.*

o ¶ *Et ob hoc.* aliud fabricit capitulum: dilitet quòd nihil accipiant, nec * ergo det, nec accipiat: vt *hic. & T. eod. l. iij. & in auctent. vt iudices sine quoque suffragia sint. §. sic igitur. colla 9. & T. de epis. & clericis, l. 8. quæquam. in fine.*

p ¶ *Arbitramur.* i. * præsumimus. *T. de de iuriur. l. interlocutorum. §. 1.* Ita nota quanti * legislator habuit iuramentum: *T. de nup. l. 8. quia alumnam non tantum, vt fabricit, omnino ei Deus.* Item sub eo erat comes priuatarum in Cappadocia. CYI.

q ¶ *Pœna.* ei cluiati applicando, in qua honorem adipisci voluerit. *argum. in author. de sanctiss. episc. §. pro omnibus. vol. iv.*

r ¶ *Conuictus.* vel dari, vel accipere. Sed conuiti huic *l. T. de pœnis.*

s ¶ *Dignitatem ingenuo augendo.* * iuratum, omnibus, ordi. * Legendum est, aliquo, vt sit quotius. Ad id me ignoraret, vt dignitatem conlequeret, dederit, incidam in leg. Iuliam de ambitu. Vide Ottofr. hoc loco vult non incidere in leg. Iuliam, nisi id non ut conferret, sed corrupuerit. Cæterum velle videtur in l. 1. cetera. in verbis, contra hic legem. *infra, §. ad legem Iuliam de ambitu.* addit Barthol. Mouch. vt indicet *sine quoque suffragia.* *l. in prin.* * Dignitatis nomine nihil dare, aut accipere (excepto salario) licet.

† Crimen peculatus est furtum pecuniæ publicæ, quod vindicatur, inter iuta, punitur. CYI.

* Arbitrari pro præsumere.

* Ignorat Deum timorem habere pro fomite.

† Iuramentum omnes non omnino flatur.

480/C.IV.K.5-4, 2405-2406
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pollicit. l. j. Sed libi palamur: nec ff. de offic. proc. l. barbarius. & sic solue aliud contra *ff. de dam. l. hoc iure. in princ.* vel vbi ex confuetudine debatur. AGVTAR. ADDITIO. Tu dicas, quid ob habendum hæcenus cum administratione res palam, nec clam potest dari: sed pro habendo honore sine administratione bene potest palam dari pecunia, non clam. ita dicit Bart. *in dict. l. hoc iure. in principio. ff. de damn. Accurs. in dict. l. Barbarius. ff. de off. prætor. & in l. ff. eod.* Videas de illo etiam per eundem Bartolum *in dict. Barbarius. in Gaioliano. vers. an autem ex omnibus casibus, &c.*

DE CRIMINE peculatus [a].

Quoniam magistratus vetiti in pecunia publica auferenda sæpe delinquunt: idcò pœnis de crimine peculatus: & quæ Iulius super eo legem suam tradidit, de ea videamus. &c.

IVBEMVS.] Primò punit principales: secundò ministerium præbentes. secunda dñi, His quæque.] CAVTE. Si iudex aliquis tempore administrationis pecuniam publicam sibi retraxit: quo probatus deponitur: his eadem pœna plectendis, qui opem ei tulerint: vel pecuniam subtractam ab eo susceperint.

a ¶ *Publicam.* vel sacras: quas tamen non administrant: vt *ff. eod. l. sacrilegi capite. §. Labeo.* Item intelligo fisci, vel ciuitatis Romanæ: non aliarum ciuitatum: vt *ff. eodem. l. ap. in fine. & ff. de fur. Lab. pecuniam.*

b ¶ *Capitali.* id est, deportationem: *Iustinian. eod. §. penult. & ff. eod. l. iij. & iiij.*

[a] Vide Bodil. in præf. vbi de legib. Iulia peculatus: *Cuiac. de reff. Iulian. & de crimine peculatus: & quæ Iulius super eo legem suam tradidit, de ea videamus. &c.*

[b] *Publicam.* quia publicum, legitur in manuscript. vetust. *Cuiac.*

DE CRIMINE sacrilegij [b].

Quando commiseratur, & quæ sit pœna, habetur C. eod. l. sacrilegij pœna. in princ. & facit ad l. illam. C. de iur. & facti. ignor. l. confessiones.

a ¶ Crimine sacrilegij. *Hoc titul. tractatur non de his, qui proprio sunt sacrilegi: sed de his, qui sunt personæ sacrilegis. CVIAC.*

c ¶ QVI divina.] Omittit. Errando in articulis fidei, vel irrisoribus per ea rarum, vel negligentiam. d ¶ *Committunt.* Accusabitur ergo coram præsidio, qui non obedit legi Euangelij: & vna cum Episcopo cognoscet cõtra laicum: *vt in auth. de mand. princ. §. ff. vers. cæterum. cod. tit.* ¶ Et quod dicit sacrilegium:

[b] Vide Bodil. in præf. vbi de legib. Iulia peculatus: *Cuiac. de reff. Iulian. & de crimine peculatus: & quæ sit pœna sacrilegij. & alia.*

Pecuniæ publicæ sacrilegi, & qui ministerium iunt, vel passa præbuerint, pœna capitali punientur. SALVC.

1. *Impp.* HONOR. THEOD. & ARCAD. AAA. *Rufino P.P.*

VDICES, qui tempore administrationis publicas * pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt, & capitali [b] animadversioni eos subdi iubemus. His quoque nihilominus qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem pœna percellendis. Dat. V. Non. Martij, Constantinop. Honor. X. & Theod. VI. AA. Coss.

DE CRIMINE SACRILEGII [a].

TITVLVS XXIX.

Eadem lex Iulia cœtera factum pecunia publica: quod peculatus dicitur: & factum pecunia sacra: quod sacrilegium cœtè grauius, quàm peculatum. Cui constitutioni huius ita adiungunt, quæ sunt proxima, & adhuc crimina, non quidem maiestatis crimen esse, vel maximum, de quo dixit ante, quod proximum sacrilegio dicitur. l. 1. ff. ad leg. Iul. maiest. & sacrilegium, l. 1. Cod. Th. si quis pec. contil. & in Basil. l. 1. T. de prin. cur. in. vbi pro maiestatis est legem habet. Sed quod infinitas sacrilegio esse videbatur contentum, & violatio sacrorum Constitutionum principum. Liv.]. de prædio eor. qui in fact. qui. mil. l. 1. vt dig. eodo. in §. 1.]. de crim. mil. am. l. penult. C. Th. de relat. quod & maiestatis crimen dicitur. l. 1. 5. vt eam. ind. l. 11. C. Th. de Iudeis. & quod est nefandissimum crimen confundere, & offendere legem Dei omnipotentis: de qua maiores nostri acceperunt, l. 1. Iuran. tit. vnjuch. eam nam pulcerrimo in C. Th. lib. 16. de ep. & cl. & in Basil. hoc modo transtulerint, sive vbi & Deum vitam dignumdo. ἐὰν τὸ θεῖον ἀνέξωμεν, &c. ex quo patet quam Graecus: vt in C. Th. in hac l. 1. Legislatores confundere non omittunt. Vet. etiam male, committunt. Addit ver in hac tit. etiam sacrilegij nullam esse transferre ap. is sit idoneus: iudex quem principes elegit: vt l. 5. T. de dio. refer. vel petere nisi provincia administrationem, ex qua originem duximus, quo de re lib. 1. tit. vt nulli pat. fear adm. Sed hæc hodie ne in minimo quidem vsui ponuntur. CVIAC.

Errans in articulis fidei, puniatur vt sacrilegus. SALVC.

1. *Impp.* GRATIANVS, VALENT. & THEOD. AAA. *Eutropio P.P.*

QVI diuinæ legis sanctitatem aut nesciendo omittunt *, aut negligendo violant, & offendunt †: sacrilegium committunt [d]. Dat. III. Kalend. Mart. Thessalonicæ, Gratiano A. V. & Theod. A. I. Coss.

Profanitate dignus, qui est illius à principe. BALD. Vel sic: *Improbare, quod imperator facit ex certa scientia, est crimen sacrilegij.* SALVC.

II. *Idem* AAA. *ad Symmachum P.V.*

DIsputare de principali iudicio non oportet: sacrilegij * enim instar est, dubitare an is dignus sit, quem elegerit † imperator †. Dat. V. Kalend. Ianuar. Mediolani, Richomere, & Clearcho Coss.

In prouincia propria quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur à principe. SALVC.

III. *Idem* AAA. & ARCADIVS A. *Eutropio P.P.*

NE quis sine sacrilegij § crimine desiderandum intelligat gerendæ, ac suscipiendæ administrationis officiũ [b] intra eam prouinciam, in qua prouincialis, & ciuis habetur: nisi hoc cuiquam vltroneæ liberalitate per diuinos affatus imperator indulgeat. Dat. XVI. Kal. Aug. Arcadio A. & Bautone Coss.

DE SEDITIOSIS, ET DE HIS, QVI plebem contra rempublicam * audent colligere.

TITVLVS XXX.

Sacrilegij crimine reos dicere etiam eos agi posse auctore seditioso, & tumultuoso, eos & superioribus legibus teneantur de vi, & lasæ maiestatis, & propria lege de seditiosis: maximè hi, qui conflata multitudine magna transferunt quod peruenit à populo, vel principe, de quibus est l. 1. Pacem subitione multitudini pauciter, & vnde orta culpa est, hic pœna constituit: vt apud Titum Liuium XXVIII. CVIACIVS.

Suscipiens populum contra rem publicam grauissimi est puniendus. SALVC.

1. *Impp.* * GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *Florentio P.P. Magistrali* †.

SI quis contra euidentissimam iussionem suscipere

DIsputare.] CAVTE. Elegit princeps aliquem, vt esset præses in aliqua prouincia, vel magistratus in aliqua ciuitate, in qua ciuis est: desiderare nõ debet administrationem quasi vt potestas in ea: aliquis enim crimen sacrilegij commisit, nisi ex indulgentia principis hoc fuit ei concessum.

e ¶ *Sacrilegij.* id est quasi: vt *T. lege proxima.*

f ¶ *Elegerit.* ex [b] certa scientia vt *ff. de iudic. l. quidam. & T. de damnat. prout. l. 1. & T. de dis. rescript. l. facti. affectat. & de pro. impor. offic. l. vniuersis. & de mag. l. imperiali.* * & hæc in his, quæ ad se spectant: secus in electione episcoporum, & aliis Ecclesiasticis: quia decretum * debent episcopi ab imperatore electi: vt nutrit in Friderico imperatore.

g ¶ NE quis.] Sacrilegij. id est quasi: 8. est enim quia per gratiam multa ferunt: & quia nemo propheta, &c.

h ¶ *Sine sacrilegij.* Quia veritum est contra imperatorem, quasi violare sacrilegium est. CVIAC.

i ¶ *Officium.* vt T. *de dam. offic. l. ij. lib. vij.* Sed contra T. *de offi. prætor. l. vno.* Solut. vt dic. Item in adfectibus procuratoris Cæsaris secus: vt *ff. de adiffi. l. fin.* Sed in adfectibus aliorum idem, quod hic: vt *ff. ne quis eum conf. maior. l. ff. rui. & T. de adiffi. l. in confiliarios.*

DE SEDITIOSIS, & de his, qui plebem, &c.

¶ *Vt contra publicam vtilitatem, & pacem publicam quæ sacrilegium. Item sacra rempublicam, id est, rapiendo, & furando. Secundum N. de quibus dicit in superioribus titulis: sic & contra publicam vtilitatem plebem conuocando & sic de hoc dicit. Et dicitur seditio, quasi secreto ire: quia in diuersum vadunt, alibique reuadunt: vel à sede ire, per conuentum.*

SI quis.] CAVTE. Qui Sempronius plebem eloquentia ad seditionem faciendi, vel tumultuandum in ciuitate: & fecit, & loco mutare in aliquo loco tutum conuitat, quia pœna venit puniendus, quæritur: Et respondetur quod grauissimus.

a ¶ *Habuit.*

[a] Vide Bodil. in præf. vbi de legib. Iulia peculatus: *Cuiac. de reff. Iulian. & de crimine peculatus: & quæ sit pœna sacrilegij.*

[b] *Publicam.* quia publicum, legitur in manuscript. vetust. *Cuiac.*

[b] Vide Bodil. in præf. vbi de legib. Iulia peculatus: *Cuiac. de reff. Iulian. & de crimine peculatus: & quæ sit pœna sacrilegij. & alia.*

[d] *Committunt.* *Cuiac. in Paratitl. de seditiosis. & de crimine læsæ maiestatis.*

[e] *Legendum, qui plebem contra publicam quietem.*

[f] *Ex C. Theod. 9. 11. 1.*

[g] *Hirudinal. Magistrali. Iurisdictionem enim dicit... Magistrali, nam hic eum præsidem provinciæ, i. iudicem merito Augustinus. Cuiac.*

480/C.IV.K.5-4, 2407-2408
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Plebem.* vel castrum tentauerit: volebat enim deponere potestatem.

b ¶ *Grauissimam.* id est a, mortem, &c. vt *ff. de panis. l. violentum.* Vel dic pro b qualitate personæ, & dignitatis, aut furca suspendatur, aut bestiis fabricatur, aut in insulam deportatur, vt *ff. de panis. l. si quis aliquid. §. ij.*

IN nullis. Primò prohibet. secundò punit. secunda ibi: Scituris. Sayc. Caus. In hac l. dicitur, quòd nullus in ciuitate, vel in castro, vel villis debet tumultum mouere, vel seditionem: quod si fecerit, patiatur penam, quæ antiquis legibus comprehensa est c ¶ Contumaciæ. vt quia dicat, volo esse cõsul propter nobilitatem meam: et alij & fecit *ff. ad leg. Iul. de vi pub. l. qui cum in prior.* Accvrs.

d ¶ *Habitaro.* nec enim erit consul: & fecit *ff. de panis. l. capitalium §. fideiut. & supra de his, qui ad Eccle. conf. l. denunciamus.*

a Grauissima pœna pro maiore. Similis est glos. in *Auth. quando liceat fœminis testari. de dot. l. 1. supra de testamen.* plura vide apud Cortium *pœnas. ff. Scituri quæ liceat fieri pœnatus.*

c Contumaciæ.

† al. Traiec.

QVANDO CIUilis actio criminali præiudicet: & an vtraque ab eodem exerceri possit.

Diuis[a] *de ordinariis criminibus, nunc de extraordinariis. Præmittit tamen communem circulum ad præcedentia, & sequentia; & ex d eadem crimine an præiudicet ciuilis actio, & criminalis accusatio an non præiudicet alij, vel prorsus, vel interim: quod hic non dicitur, sed dic, quòd ad præiudicat prorsus, nisi in affinis, & necessarione interiorum: vt ff. de iniuriis. l. prætor. §. j. & l. quod senatus. Sed interim præiudicat: vt ff. de pœn. l. interdum. & ff. vi bonorum raptorum l. 1. §. j. primum tamen iura hic distinx.*

a Diuis.

d Actio ciuilis an præiudicet criminali.

A *Diuisque.*] Diuisitus. Primò sub forma regulæ duo dictata, vel dicta nobis tradit in genere. Secundò nobis illa declarat in specie, postrò succedit sex exempla; vt patet in litera: secunda ibi Sic denique. Primum exemplum durat à verficulo, *sic denique,* vsque ad verficulum, & *suppressis* Secundum vsque ad verficulum, & *est liberum.* Tertium vsque ad verfic. *quæ in genere.* Quartum, & quintum simul vsque ad verfic. *quæ iuris.* vt sic ibi duo sint exempla: si de furto, prout est delictum priuatum, & oritur accusatio priuata: vt *ff. de priuat. delict. l. fin.* & aliud in lege Fabia. Placentibus autem solum vnum posuit, vt non in *§ fin.* Sed modica vis est. sed vbinam exemplum durat vsque ad fin. Saly. Caus. Regulam ponit, quam probat sex exemplis: & regula talis est: Quando ex eodem facto concurrunt ciuilis actio, & criminalis, vtraq; agi potest nec altera per alteram collitur: nec refert quæ prius intentata verbi gratia: Si de possessione vi me deiecisti, agam interdicto ciuiliter, & criminaliter te potero accusare lege Iu. de vi pub. & si testamentum, in quo eram institutus, clandestini, & ita dolo fecisti, quo minus exhibere posses, vel supprefferis: agam ciuiliter de tabulis exhibendis & criminaliter lege Cornelia testamentaria te accusabo. Item si libertus meus fit ingratus dicit pro operis, quas mihi debet, agam ciuiliter, & accusabo eum crimine leg. Visel. Item si quis furtiuerit mihi rem, agam ciuiliter, & criminaliter *ff. de priu. delict. l.* vbi Item si servum meum abduxisti, vel filium: agam ciuiliter rei vindi. & criminaliter lege Fabia de plagia. vt *ff. ad leg. Fabium de plagia. l. 1.* Item alia exempla fiunt quæ difficile est enumerare. Item potest quis aliquem accusare de 1. l. & civiliter agere ad interesse ab ipso in factum.

e ¶ *Quæstiones de re.* Hæc regula duas habet exceptiones: primò excipitur actio iniuriarum, quæ confunit criminalem actionem, *l. 6. & 7. §. 1. ff. de iniur.* Tull. *pro Cæcina.* Secundò actio de moribus id est, accusatio mœtij; quæ olim inter coniuges locum habebat: hodie sublata est, *l. vob. 3. de repud.* quæ actio cõmissas vindictæ pertinuerunt: & ideò erimigabat criminalem. *l. 1. C. Th.* Victum civiliter agere posse criminaliter. Cvtac.

e ¶ *De re familiari.* id est propter rẽ familiarem? Actio enim furti non est de re familiari: sed propter rem familiarem: vt *ff. de furt. manifes. l. §. §. j.* De familiari autem ideò dicit: quia forsit si ciuilis non esset de re familiari, vt iniuriarum: quia vna tollit aliam: vt *ff. de iniuriis. l. prator. §.* j. cùm mihi ad vindictam detuerit *ff. de calu. hom. l. cùm emancipati. §. emancipatum.* Et idem dicit. si patronus vocetur in ius à liberto sine venia: nil de ciuiliter ad quinquaginta aureos agere potest actione in factum & criminaliter de crimine stellionatus, cùm titulus criminis deficit: vt *ff. de in ius vocand. l. pen. & fina. & ff. de crim. stellio. l. 1.* Accvrs.

a Liberto ratione patronus in iudicio vocatus, civiliter, & criminaliter potest conuenire.

f ¶ *Actio.* propriè & improprie positur: vt *ff. de officio præsid. l. 4.*

g ¶ *Vtraque.* sed non simul: vt hic in rubrica dixi.

h ¶ *Ciuiliter.* id est pecuniariter: nec enim ponitur ad differentiam iuris prætorij: quia de ciuili actione exemplum ponit in interdicto, quæ constat esse prætoria.

i ¶ *De vi.* publica, vel priuata. Sed certè ipso prius de vi: vt *supra ad leg. Iul. de vi. l. si quis ad fundum.* Sed dic vt ibi: vel ibi actor quia de vi agere valebat. Item adhuc contrà *T. de appell. l.* j. Nam hic dicipotest incipere à qua velitibi necessitatem imponit de vna. Sola ibi vtraque erat ciuilis quæstio: quia ibi non erat quæstio veriam per vnam alij præiudicaretur: sed quæ esset prius intentanda. hæc non valet. Vel dic vt ibi.

k ¶ *Et suppressa.* id est abscondo. vel etiam corrupto, sic, vt non appareat: quo casu criminaliter, & ciuiliter agi potest: vt *ff. de dolo. l. si quis affirmauerit. §. fin.*

l ¶ *Ex lege Cornelia.* ciuiliter de falsis.

m ¶ *Lege Visellia.* Vide notata *infrà ad leg. Visellam.* Cvtacvs.

n ¶ *Furti actio.* vt [b] qua criminaliter, & ciuiliter agi potest: vt *ff. de priuat. delict. l. fina. & ff. de furt. qui testamentum. & ff. de tab. exhibit. l. 1. in prin. & l. 1. §. si quis dolo malo. & de furt. l. §.* Et quod subicit, legis Fabiæ cõstituto, &c. aliud est exemplũ: vbi etiã ciuiliter, & criminaliter potest agi: vt *T. ad leg. Fabiã de plagia. l.*) & *ff. de libe. homi. exhib. l. ij. in prin.* secundum non. Sed P. dicit, &, pro l. quali vnum fu exemplum, cùm plagium sine furto non fit. Vel si separatim intelligas, dices, secundum eum de furto, de quo est publica accusatio: vt testamenti fabrepti: non alterius

b Ciuiliter, & criminaliter in multis casibus agi potest.

QVANDO CIVILIS ACTIO CRIMINALI præiudicet: & an vtraque ab eodem exerceri possit.

TITVLVS XXXI.

Hæc titulus concludit testatum de publicis iudiciis propositis regula communi omnibus, vt cum publicis priuata concurrunt, quæ sunt de re familiari: id est, de damno permiscuo: vt l. 4. ff. de pub. iud. l. e. ff. de sep. viol. quibus verbis excludit actio iniuriarum, & quæcunque vindicta priuata, non permiscuè persecutionem habent. Quæ ratione, vt opinor, & ab hac regula in C. Th. excipiunt actio de moribus, quæ prius non agit, aut si agere mariti, amittit accusari non adulteri. Publica iudicia vigorem obtinent publicæ disciplinæ, priuata vindicatum priuatorum. Llocatio §. quod illicitè. *ff. de public. Cæterum, quæ ad hanc rẽ spectant, exposita Cdf. 10. cap. 23. 26.* Cvtac.

In criminibus publicis, & in priuatis, ciuilis intentata de re familiari non tollit criminalem: nec econtrà. Salyc.

1. *Impp.* Valens, Grat. & Valentin. aaa. *Antonio p.p.*

Plerisque prudentium generaliter definitũ est, quotiès de re familiari a ¶ & ciuilis, & criminalis competit actio [1], vtraque [g] licere experiri: siue priùs criminalis, siue ciuilis actio moueatur: nec si ciuiliter [h] fuerit actum, criminalem posse consumi: & similiter econtrario.

Sic denique & per vim de possessione deiectus, si de ea recuperanda interdicto *vnde vi* fuerit vsus, non prohibetur tamen etiam lege Iulia de vi [i] publico iudicio instituere accusationem. Et suppresso [k] testamento, cùm ex interdicto *de tabulis exhibendis* fuerit actum: nihilominus ex lege Cornelia [l] testamentaria poterit crimen inferri. Et cùm libertus se dicat ingenuum, tam de operis ciuiliter, quàm etiam lege Visellia [m] criminaliter poterit perurgeri [n]. Quo in genere habetur furti actio [n], & legis Fabiæ consti-

480/C.IV.K.5-4, 2409-2410
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

instrumenti: ff. ad leg. Cornelium de falsis. l. Pauloc.

a ¶ Constitutis. Sub hoc tit. poena proprie pertinet ad falsi crimenve apparet ex C. Theo. in quo ponitur inter cit. ad leg. Cornel. de falsis, & ci. de falsis monetis. id etiã confirmat ex l. penult. §. de probat. quæ cum hac est coniungendaeve docent inscriptiones, & subscriptiones eadem. Vide ibi noc. CYIAC.

a ¶ Non possunt. commodè: sed da exempla in delictis ordinariis, & extraordinariis, in quibus civiliter actione in factum & criminaliter agitur: l. de condict. ob turpem caus. l. quod existimandi. & ff. ad legem Aquiliam. l. Inde Neratius. §. si dolo.

b ¶ Retraxerit. id est iterum traductionem in eidem, sed alioquin modò: Ex l. de his quibus vt indig. l. Pulla.

c ¶ Crimen. Fini huius Leuinianæ l. pen. fin. Vl. de furiosa ibi. CYIAC.

e ¶ Crimen. generali: quia supra dixit specialiter circa testamentum subtractum. ACCVAS.

d ¶ Civiliter, actione in factum vel ff. de fal. l. qui nomine. & l. ad legem Cornelium de fal. l. damna. & l. ff. & de de. l. pen.

e ¶ Reprehendum. E in civili causa in publicis causibus obtinet actio, planum est. ¶ Si vero latcumbat, quid tunc? Respond. idem, quasi tantum[a] valeat absolutio, quantum condemnatio cum solutione: vt ff. de except. rei iudi. l. si quis eum eum. §. plane.

a Absolutio tantum valet quantum condemnatio cum solutione.

¶ Sed arg. contra. l. ad leg. Fa. de peculio. l. 3. Sed expone vt ibi. Sed Pla. contra. vt hoc dixi plenè l. ad leg. Aquil. l. ex mitte. Id & in publicis criminibus conflat habere locum legem illã, secundum omnes.

¶ Sed quid in privatis delictis? P. dixit, quod non habet locum. & pro eo ff. vt bonor. rapto. l. 15. §. fed illa intelligitur interim. Item pro eo l. ne ra. vel rac. vtr. cen. l. 3. Sed ibi publicum crimen falsi erat, & etiam ante accusationem satisfecit, nec expedabat accusari: quod etiam in publico licet: vt ff. ad legem Iuliam de adulter. l. si adulterum. §. idem Pollini. sic de §. de crim. flellion. l. 3. quod privatum est delictum: vt eod. tit. de crim. flellion. l. iij. Item pro eo. ff. de condi. causa data. l. penultim. Sed ibi tutio a: & plurima alia sunt, quæ numerari non possunt[b]: vt cum altera prius actio intentata sit, per alteram, quæ superest, iudicatũ liceat retractari[c]. Qua iuris definitione non ambigitur, etiam falsi crimen d[e], de quo civiliter[d] iam actum est, etiam criminaliter esse repetendum[e]. Dat. Prid. Kal. Ianuar. ⁊ Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Cons.

DE CRIMINE EXPILATÆ hereditatis.

TITVLVS XXXII.

Ab hoc titulo incipit tractare de privatis iudiciis, quæ ex maleficiis oriuntur: ex quibus alia sunt forensia, & civilia: alia criminalia: & hæc autem, & illa penalia. Et privata quia non parent omnibus vt publica criminalia, de quibus antè dictum est vel vt publica civilia, quæ popularia dicuntur, de quibus nihil hoc in libro, sed patres hæ eundem, quorum vertunt. Hæc verò inter se differunt quod civilia sine ordinaria: criminalia extraordinaria: quod civilia panam, & legem certam habent: vt furti, nec manifesti legem XII. tabularum habet, quæ furti nec manifesti duplì pœna constituit: furti manifesti, & vi bonorũ raptorum edictum prætoris: iniuriarum legem Cornelium, parem edictum prætoris: damni iniuria legem Aquiliam: quibus delictis privatis pœna imponitur certa perinde, atque publica, atque legibus certis. Criminalia autem privata iudicia panam non habent certam, sed arbitrariam: hæc ff. Constitutionibus, aut S. Crebillum in arbitria iudicantium. l. 1. ff. de effrac. Quamvis enim & crimina, quæ persequuntur, diuinæ non esse legitima. l. 3. §. penult. ff. de crim. flell. nimirum quia non est ex constitutione certa, & legitima pœna. Item quod civilibus accrescendo additur speciale iudex more iudicium extraorum: Criminalia extra ordinem exercentur apud præfectum, aut præsidem prouinciæ. l. 3. ff. crpil. her. quod in civilibus non est manifestia inscriptio adhuc in criminalibus est manifestia. l. vltim. ff. de priuil. deb. quod in more sunt civilia, quam criminalia. l. penultim. in fin. supra ad leg. Corn. de fal. vel, vt Iustinianus ait in constitutione Græca, de vet. iu. emolcen. civilia pœnæ sunt, criminalia vero pœnæ, quod quæ ex malefitio est civilia actio, definitio publica, aut erat olim etiam privata criminalia extra ordinem: vt l. vlt. ff. de fat. effendit, dum ait, de furto nunc plerumque esse. Erat, & est supra publica accusatio gratia, de vi lege Iulia, de iniuria, aut damno iniuria, aut testamento suppresso lege Cornelia: quia civiliter alia de re est publica, alia civiliter hæc de re sua vindicta privata, illa de vindicta publica. At extraordinaria, & civilia eadem causam, & eos finiunt, nempe privatam, nec utraque aperiri licet. Cuncta verò quæ de re est accusatio extraordinaria, non semperiam est civilis actio: quæ civiliter parum inferat res, vt de expilata hereditate, & de stellionatu. quæ crimina vindicantur extra ordinem, nulla prodita est civilis actio, quæ parum persequitur. Quæmvis autem res sint differentia inter civilia, & extraordinaria iudicia: tamen quia omnia sunt privata, eadem iudex huius libri magis placuit ea collocare alternatis, quidem de finalis ordine, proposito primum crimine, & iudicio extraordinario expilata hereditatis, deinde civili actione vi bonorum raptorum, cum crimine extraordinario stellionatus: post civili actione iniuriarum: nunc crimine extraordinario obligatur, omissis civilibus actionibus furti, & lege Aquilia: quoniam de eis iam à re nata antecessitur dicere lib. 3. & 6. Primùm igitur proponit crimen expilata hereditatis, cui locus est, si post mortem defuncti ante aditam hereditatem, vel etiam post aditam, & ante apprehensam possessionem rerum hereditariarum res quædam hereditaria mobilis subrepta sint. Quod proprie furtum non est. Nam rerum, quæ à nemine possidentur, furtum non fit. l. 1. §. Semula. ff. 6 quis testam. lib. idéique hereditas ea nemine non compotis adhuc fuerit. l. 1. ff. eod. sed competit extra ordinem accusatio compilata hereditatis privata, non publica ex S. C. & Oratione D. Marci. l. 1. ff. eod. l. 3. ff. de extraord. crim. loco definitionis adhuc, vt ait l. vltim. huius tit. id est, loco penalis actionis, loco actionis furti: quæ ratione furtiva etiam est penalis, atque furti actio, in cuius locum succedit: l. infaceum. ff. de public. iud. l. fi. ter. supra ex quib. caus. tit. inf. Et datur etiam pœnigro in vitricum, & nouercam, qui, quæve expilauit hereditatem extraneæ ei delatam. l. 1. & 3. sicut furti. l. 3. & 11. supra de furt. & vi bonorum raptorum. l. vltim. vi. de quorum. quia his personis bonæ non deberent tantum, vt parcere debuerunt, sumptis indiciis adunctus. At non datur pœnigro in nouercam, quæ expilauit hereditatem mariti. Pure nec in vitricum, qui expilauit hereditatem vxoris: quia nec expilare videtur, qui attrectat quod vitæ coniugis fuistat: vita in sua facultate fecit: nec post adeptam possessionem dantur actiones furti, cuius ipsius hæc accusatio videtur, cæterique rationes non dabitur heredi extraneæ in maritum, vel vxorem, qui, quæve compilauit hereditatem defuncti. l. 4. hoc tit. l. penultim. ff. eod. l. hæres. ff. de neg. gest. l. quatuor. supra de fur. Eadem verò frontatio fuerit, vt non deceret exheredi in heredem. l. 1. hoc tit. l. 3. supra furti. excidunt. l. multo. ff. pro socio. quæ de re Obsfr. vicefimæ. CYIAC.

Post aditam hereditatem, & apprehensam possessionem cessat hoc crimen: & de facto ad speciem non administrat compensatio: & de compensato rationis potest principaliter monari quæstio. SALYC.

1. Imp. SEVER. & ANT. AA. Expilatæ

Xpilatæ[1] quidem hereditatis crimen inferre non potest: quando communia

DE CRIMINE expilatæ hereditatis.

Supra de ordinariis & publicis criminibus tractaverunt: pœnis de primis, & extraordinariis civilibus. Atq. Extraordinarium est, vt ff. eod. l. 1.

Expilata.] Primò[a] respondet tacitæ quæstioni. Secundò alteri immediatè subiicitur. Tertiò dubium removet. Secunda ibi, sed etiam de his. tertia ibi. exhibitis. SALYC.

a Primò.

¶ Expilata. Tibi, ⁊ & Cæsio. Titio delata est hereditas: & ei præsente re data fuit clausa: deinde ante, per quod videtur quibus apprehendisse possessionem: fieri ergo potest res teneat quæ fuit in arca: non crimine expilatæ hereditatis: sed actione ad exhibendam ages. in qua licet ea alias res tractas eiusdem hereditatis, nõ habetur compensatio, eàm fecerit ad speciem non satisfed rebus exhibitis coram delegato iudicibus, directa quæstione: scilicet rei vindicatione ad res, vel ecconcà sibi ad illas, quas habes, apud ordinarios agetur.

a ¶ Tradi

480/C.IV.K.5-4, 2411-2412
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Traditas.* Ac ideò traditionẽ rei quasi factã. Idẽ in *l. clauibus. ff. de contrahen. empt.* Vide scripta]. ad *ti. de eliend. & pact. vel vend.* CVIAC.
a ¶ *Proficearis.* per quod, vt dixi, possessionem apprehendisse videtur: & sic hæc actio cessat, quæ locũ habet expilatæ hereditate ante aditã hereditatem, vel post aditam ante apprehensam possessionem: *ff. eod. l. 9. §. apparet.* Alij dicunt ideò nõ agi quia ratione suæ partis contrectasse videtur: vt *ff. pro socio. l. mariti.* ACCVR.
b ¶ *Quæreretur.* aliàs, quæritur: & aliàs quæreretur.
c ¶ *Non oportuit.* cùm species deberetur hinc inde vel ab altera parte: vt *ff. de pign. actio. l. si conuenerit. §. in princ.* Et eatenus quia in prætorio loquitur. q. d. iudex fecit: sed nõ rectè fecit: & sic si habes, quæreretur: si verò habes, quæreretur dicitur est oportebit. Alij reddunt hic rationẽ, quòd compensatio non fiat, quasi apud eum depositis, vnde actioni depositi non obiicitur compensatio: vt *C. de compen. l. fin.*
d ¶ *Suis.* i. ordinariis, cùm tamen primò iudicium esset delegatum: & ad hoc *C. fami. ercisc. l. aduersus. & quod ibi not.* Item facit *C. in quibus cau. pign. ta. contra. l. si non induxit.*
e ¶ *Directa quæstio.* i. principalis. Vide not. ad *l. in commodato. §. 1. ff. commodati.* CVIAC.
Expilatæ.] CASVS. Delata erat mihi hereditas extranei: vitricus meus aliquas res de hereditate subtraxit: an possim eum accusare crimine expilatæ hereditatis, quæritur? Et dicitur quòd sic.
e ¶ *Vitricum.* contrà videbatur, quia quasi pater: vt *ff. solu. matrim. l. quia pactum.* & tamen quia ab eo, nõ à matre, vxore sua [illegible], facit hoc hereditas delata: vt &]. *ee. l. aduersus*, dicto.
f ¶ *Si aui.*] *Nouerca.* Sed est vxorẽ aui patris, cùm hereditas non à patre deferatur: vt]. *l. prox.* sed ab auo: vt hic dicit. vel aliunde.
Aduersus.] Diuiditur[d]. Primò ponit dictum. Secundò inferendo consulit actori circa rem. Tertiò circa fructus. Secunda ibi, & [illegible] tertia ibi, *fructus autem.* Salycetus. CASVS. Instituisti me heredẽ, iacente hereditate vxor tua aliquid de rebus hereditariis subtraxit [illegible] Codex.

a Expilatæ hereditatis crimen quando locum habet.

¶ al. de vi bonorum raptorum. in omnibus manuscrip.
b Nouercæ expilatæ hereditatis accusari non possunt à liberis.
c Vitricus est quasi pater.

d Diuisio.

arcæ rebus inspectis claues traditas[a] coheredi proficearis[a]. Sed cùm de his exhibendis apud iudicem quæreretur[b], rationem compensationis induci non oportuit[c]. Exhibitis enim, quæ desiderantur, suis[d] iudicibus directa quæstio[e] relinquenda est. PP. XII. Kalend. Maij, Antonino A. II. & Geta II. Coss.

Priuignus potest agere contra vitricum crimine expilatæ hereditatis. BALD. Vel sic: *Reuerentia personæ vitrici non facit hoc crimen cessare.* SALYCETVS.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Polmo.*

Expilatæ hereditatis crimen aduersus vitricum[e] adito præside prouinciæ non prohiberis persequi. PP. VII. Kalend. Martij, Læto II. & Cereale Coss.

Reuerentia nouercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia, quàm de mariti agitur hereditate. SAL.

III. *Idem A. Helenæ.*

Si aui tui hereditatem adisti, expilatæ hereditatis crimine aduersus nouercam[f] quondam tuam experiri non prohiberis. PP. III. Non. Ianu. Sabino, & Anulino Coss.

Vxor defuncti non potest conueniri ab herede crimine hereditatis expilatæ: sed res, & fructus extantes possunt vindicari, & consumpti possunt condici. SALYC.

IIII. *Imp.* GORDIANVS A. *Basso.*

Aduersus vxorem (quæ socia rei humanæ[g], atque diuinæ domus suscipitur) mariti diem suum functi successores, expilatæ hereditatis crimen intendere nõ possunt[h]. Et ideò res, quas per eandem abesse quereris, competenti in rem actione, vel si dolo malo fecerit, quo minùs res mobiles possideret, ad exhibendum persequere. Fructus autem rerum, quas mala fide tenuit, licèt expilatæ hereditatis non teneatur crimine, suos non facit: sed extantes quidem vindicari: consumptos verò condici posse proculdubiò[i] est. PP. VI. Kalend. Martij, Attico, & Prætextato Coss.

Vxor expilans hereditatem, vel libertus, vel quicunque, non propterea cadit à legatis relictis in testamento. BALD. Vel sic: *Legata non minuuntur, licèt hereditas expiletur.* SALYC.

V. *Impp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. *Simplicio*[*].

Obrenta expilatæ[k] hereditatis, emolumentum legatorum, maximè suspensa cognitione[l], legatariis, iisdémque libertis defuncti auferri non oportet[m]. PP. XV. Kalendas Februarij, Philippo A. & Titiano Coss.

Hæc accusatio est subsidiaria. SALYC.

VI *Idem A. & C. Basilio.*

Expilatæ hereditatis crimen loco deficientis actionis[n] intendi consueuisse, non est iuris ambigui. PP. X. Kalendas Martij, Æmiliano & Aquilino Coss.

VI BONORVM† RAPTORVM.

TITVLVS XXXIII.

In hoc titulo proponitur ciuilis actio, Vi bonorum raptorum, quæ ex edicto prætoris datur in eumqui rem alienam rapuit, si mobilis fuerit. Nam de immobili neque hæc actio est, neque furti, sed interdictum, Vnde vi, vel actio in duplum ex Constit. l. si quis in tantam. *Dari verò dicitur hæc actio modò in triplum:* vt l. locatio. §. quod illicitè ff. de publica. *modò in quadruplum vt in Constitutionibus huius tituli, & alibi passim modò in triplum, & quadruplum* vt l. pen. C. Th. de pag. sacr. *& huius varietatis causa: quia missa est actio, quæ scilicet cum pœna simpli persequatur etiam rem vi ereptam, quæ confessione, quadruplum efficitur, & intra annum vtilem. Nam post annum rem solam persequitur, non triplum, & singulari casu, cuius excipiendi auctor est Tribonianus, in duplum confessum ex re, & pœna.* l. 2. C. de pag. sacr. *sed perpetuò, vt opinor, huius moderationis pensanda gratia. Neque verò existimare debemus nobis agi cum raptore, quàm cũ fure: quid in raptorem sit actio missa, & annalis in furem vero parata, & perpetua. Nam siue raptor sit manifestus, missa actione vi bonorum raptorum, conueniri potest actione furti manifesti: quia & hic fur manifestus est.* l. si vendidero. §. cùm raptor. ff. de fur. *fueritque manifestus:* vt l. 2. §. vlt. ff. eod. *sanè hoc casu grauior est intra annum vtilem actio vi bon. raptorum, quàm furti nec manifesti: & in hunc propriè casum hæc actio comparata est, quod prætori non videretur sufficere actio furti nec manifesti, quæ tamen, si prius non sit actum vi bonorum raptorum intra annum, licet experiri post annum in duplum: vel si hac actum sit prius, accedunt annum evincit, adhuc experiri licet vi bon. raptorum id, quod amplius in ea est.* l. 1. ff. eod. l. si quis egerit ff. de fur. *& obseruandum in iure agi sæpe de isto concursu actionis furti nec manifesti, & vi bonorum raptorum: nusquam de concursu actionis furti manifesti, & vi bon. raptorũ: quia ad hunc casum neque necessaria est, neque propriè pertinet actio Vi bonorum raptorum: ad illum propriè pertinet, & necessaria est.* CVIACIVS.

xitas eã accusare possim crimine expilatæ here. quæritur? Et dicitur quòd necesse possidet, vindicabo: si dolo desiit possidere, agam ad exhibendum: fructus, quos mala fide percepit, suos non facit: sed extantes vindicabuntur, consumpti condicentur.
g ¶ *Humanæ.* vt[*] ff. de ritu nupt. l. 1. & supra C. *Iudæum. Lex quæ. & ff. ad munici. l. 1. §. 4.*
h ¶ *Nõ possunt.* sic ergo filij cõtra vxorẽ patris, siue matre, vel nouercã nõ agunt, cũ de patris hereditate, cuius vxor fuit, agitur, licèt aliàs sic: vt]. *l. prox.* & facit C. *de furt. l. quamuis. & ff. eod. l. vxor. & ff. de reg. gest. l. heres vers. & ff. rerum amo. l. 1. & 9.*
i ¶ *Extantes.* Vide scri. ad *l. 3. C. de condict. ex lege.* CVIAC.
i ¶ *Proculdubio.* vt & *C. de condic. ex leg. l. ex ea si. dei.* ACCVR.
Obrem.] CASVS. Interfecto herede ante rem quandam subtraxit: [illegible] legatarij petũt legata ab herede: heres petit [illegible] heredi expilatæ hereditatis solutionẽ legatorum: an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quòd nõ.
k ¶ *Expilata.* ab alio, non à legatario.
l ¶ *Cognitione.* criminis expilatæ hereditatis: indicet aliq dicatur: scilicet legatorum. ACCVRS.
m ¶ *Nõ oportet.* vt & ff. de solu. *liberã. l. fideicommissarium §. in prin.* Posset etiã dici secundum quod [illegible] à legatario expilata & tũc esset cõtrariũ C. *de leg. l. non dubium.* sed ibi eum ipsum legatum subtrauit, hic aliam. Vel ibi post apprehẽsionem: hic ante. sed prima placet.
n ¶ *Expilata.*] Actionis. furti secundũ quosdã, quæ nõ competit: *ff. eo. l. 3.* Vel dic actionis i. accusationis. Nã[h] actio in rem, & ad exhibendũ & petitio hereditatis hæc competunt: & hæc accusatione: vt *ff. eo. l. finali.* Sed secundũ Pla. non. quod pro isto crimine non potest agi ciuiliter: quod pro alio crimine priuato non inuenitur. Satis tamẽ potest hic dici dari actionẽ in factũ ad possessionẽ reliquendã, vel ad duplum præstandum: arg. *ff. si quis test. lib. l. & facit C. famil. erciscunda. l. aduersus.* & quod ibi dici.
n ¶ *Actionis.* Id est accusationis. CVIAC.

VI BONORVM raptorum[*].
Qualiter criminaliter de vi agitur, dicit vide ci-

a Vxor socia rei humanæ, atque diuinæ domus.

* al. Simplicio.

b Hereditatis expilatæ accusatio cum multis actionibus concurrit.

† v. Bassianum post tot. de raptis. [illegible]

480/C.IV.K.5-4, 2413-2414
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro ablata in rebus mobilibus tantùm. SALYC.

1. *Imp.* GORDIAN. A. *Valerio.*

VI bonorum raptorum actionem, quæ cum pœna sua tetendit ablata: potiùs ad mobilia, mouentia quæ, quàm ad fundos per iniustam occupatos specetur, explicari iuris est. PP. Kalendas Martij, Attico, & Præterato Coss.

Heres donatoris à donatario auferre res non potest: quod si fecerit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum, post annum in simplum. BALD.

II. *Imp.* VALERIANVS, & GALLIENVS AA. *Longino.*

SI res mobiles, quæ cum in te fuerat dominium, perfecta donatione translatum violenter heres donatoris abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem, quo experiundi potestas fuit, in quadruplum [c] post annum in simplum intendere non vetaris. PP. VII. * Maij, Secundi, & Donato Coss.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. SALYC.

III. *Imp.* DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Eustachio.*

RES obligatas tibi creditorem vivapientem, non eam licitam facere: sed crimen committere conuenit [d] [e], eúmque etiam vi bonorum raptorum intra annum velitem in quadruplum, pèst simplici actione conueniri posse non ambigitur. S. Kalendas Ianuarij Sirmij, AA. Cos.

De rapto à seruo dominum ignorante tenetur nouaiter ad quadruplum intra annum. SALYC.

IV. *Idem* AA. & CC. *Attalo.*

DE his, quæ seruus † alienus nesciente domino vi rapuisse dicitur * : inter † annum in quadruplum vi bonorum raptorum, & post in simplum dominus eius noxali [a] actione apud competentem iudicem conueniri potest. S. II. Kal. Maij, Heraclia, AA. Coss.

Pendionem vi rapta potest dominus ratam habere, & agere ad simplum: vel improbare, & agere vi bonorum raptorum ad quadruplum. SALYC.

V. *Idem* AA. & CC. *Domna.*

SIue negotiorum gestorum contra nouercam [f] suam, siue actione vi bonorum raptorum (quæ in quadruplum intra annum velitem, ac post in simplum constituta est) potuaeris agendum: notione præsidali poteris experiri. S. VI. No. Iul. Philippopoli, AA. Coss.

DE CRIMINE STELLIONATVS.

TITVLVS XXXIV.

Stellionatus crimen extraordinarium stellionatus, quo nomine continetur fallacia, impostura, dissimulatio omnis, & quidquid cuipiam se in fraudem alterius quod proprij criminis nomen non habet. Cum ea non carent quidem illa adhibitis, quæ quamquam persequantur sed quæ rem persequantur varia pæna concurrere, & si quidem famosa sit, quæ concurrit, velati de dolo, aut deposito, etiam famosum erit crimen stellionatus: quia absurdum est similem actionem esse famosam, & criminalem non esse. Siqui debitorem in solvendo pro aere debito ea solutione, vel ea causa deposita ac subiecisse, vel pro vera gemma vitreaceo hac causa est similis actio de dolo, vel deposito, quæ famosa est. Erit igitur ex hoc casu crimen stellionatus famosum: ad quam rationem dico respondisse Liquid ergo §. vlcim. ff. de his, qui not. inf. & erit famosum, vt ait, quamuis publicum non sit. Nam & crimen expilatæ hereditatis est famosum, licet publicum non sit. Subiicere autem aliud pro alio est, quod l. 3. ff. eod. ait, impostura facere. Trebatius Polio in Gallienus. Cum quidam gemmam vitream vendidisset pro vera, suisque quæ ad lucrum iusti: dolude causa emisse captorum, & iussit per carissimum adici: impostura facit, & passus est. Carnium si in pignore dado, aut in vendendo subiecerit quo ea pro aere, vel flauellorum pro fauro, vel vitreum fauriam pro vero: dissimulatio verò ea crimen stellionatus non est famosum: vt ait l. 2. ff. eod. quia non affitis pignoratitia contraria, vel ex emptio, qua cum ea concurrit, est famosa, l. 8 qui in pignore, ff. de pig. act. l. flauellorum. §. 1. ff. de Rutilio. Item si quis furtiui ignorantes creditori eam adtinuam, aliquo obligatum simulatio eam esse suam, vel esse liberam pignori obligauerit, l. nouer. §. 1. ff. de pig. act. l. 1. & 2. hoc vt idem si prodiuerit aliquem creditorem simulans eum esse antiquiorem in causa pignoris, potiori creditore fraudandi causa: vt l. 4. hoc vt. nulli prelaro chirographo fuisse quo se prælatum dici affectauit, aliquam crimen falsi commiserit. l. 15. S. ad leg. Cor. de fal. l. 8 debitore. ff. eod. & esse crimen stellionatus: quia non aliter vi locus est, quàm si deficiat aliud crimen. Nomen autem est, qui mutiat transferum hoc esse nomen à lucrum quidam ad hominum vsofrum, & decipiendi periuncto apud Apulcium Vnum iratus Capitolium stellionem vocat, qua plurique capiuntur omnes. In furtis stellionatus est insimus, & in Rufil. Ea quo dictum illud in Christianis: pulsio capiuntur. Graeum insimus. Cypriano implanatur. CVIAC.

Dissimulanter rem aliquam pignoratam pluribus successiuè, tenetur crimine stellionatus: minus pœnam euitat, si creditoribus debitum offerat. SALYC.

1. *Imp.* ALEXANDER A. *Alexandro.*

IMPROBVM quidem, & criminosum fateris, eadem res pluribus pignoraffe, dissimulando è in posteriore obligatione, quod eadem aliis pignori tenerentur. Verum secutitati [h] tuæ consulens, si oblato omnibus debito [i], criminis instituendi cau-

---

a Actio vi bonorum raptorum in heredem non datur, etiam in eo, quod ad eum pertinet.

* 20. Kalend.

a vide Stellionatus in præt. tit. de crimine fallacia-tus. fo.

† vl. seruum alienum.

* duo in vlt. edit.

† vsque.

b Dissimulatio non sit, nisi à seruo.

c Pignus obligatum potest debitori restituere, si forte obligatio aliis pignoratitia superet.

exitatur poena, in quam incidit tam obligando duobus? Respond. perinde habetur, ac si noc incidisset per paenitentiam.

S[i pater.] Duas solvit quaestiones. Prima versatur circa ius pignoris, & praeiudicium donatarij. Secunda circa crimen stellionatus, & sic praeiudicium donatorij. Secunda ibi, *nec tamen.* CAEVE. Pater, si in filiam emancipatam donationem fecit, & pothea rem, quam donavit, obligavit: non praeiudicavit filio, nec filius poterit eum accusare crimine stellionatus.

a ¶ *Transtulit.* & sic est perfecta: vt *Lex donat. l. fine emancipationis.*

b ¶ *Obligavit de facto:* non de iure: *hic, & l. quo res pign. obligi. l. qui filios.* & facit *l. si adoptiv. diena. l. fi. & de adoptiv. l. eum.*

c ¶ *Iniuria.* sed iure: vt in lege Aquilia: vt *Instit. ad leg. Aquil. §. iniuria.* ¶ Dele iniuriam, & repone, nomen est: non adiectivum, vt malè hic ACCVRSIVS CVIAC.

d ¶ *Tu,* scilicet domino.

e ¶ *Stellionatus.*] Publica nec * interpretatio specialia: sed * est extraordinaria primus: vt *§ eodem l. §.*

a Stellionatus crimen privatum non est specialis: sed extraordinarium.

b Crimina privatorij alia specialia, alia extraordinaria.

I[gnorantia.] CAEVE. Si debitor obligat rem duobus, teneatur crimine stellionatus: & verò collusit cum secundo creditore, scribens eam potiorem esse, cum alium potior esset, qui prior accesserat: lege Cons. de falsi, verbi gratia: Titius mutuatus sibi x. in Kalendas Iunias, & scripsit Seiam ipsam mutuatam in Kalend. Aprili.

c ¶ *Creditori* c. scilicet secundi.

d Adde Bartol. in prim. ff. de usuris. 45.

g ¶ *Apud alios.* primo.

h ¶ Capt. id est decipi.

a ¶ *Crimine.* Publicum non est hoc crimen, nec primum: sed extraordinarium. Hoc explica ex *l. si quis. §. vlt. ad Senatusconsultum Turpillianum.* id est, officio iudicis. CVIAC.

i ¶ *Tuam.* loquitur primo creditori.

k ¶ *Perfecte.* scilicet rem.

l ¶ *Pertentat.* id est fabricando alium, quasi sit

fam peremeris. PP. V. Idus Febr. Pompeiano, & Peligno Coss.

Etiam rem filij donatam si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus. BALD. Vel fic: *Scienter rem alienam obligans vt propriam, tenetur crimine stellionatus.*

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Valerio.*

SI pater tuus in te donationem cõtulerit, & cùm emancipatus esset, traditionibus dominium corporum in te transtulit [a], postea que creditorem fortitus, quasdam earum rerum sine voluntate tua, velut proprias tuas obstrinxit [b]: ius tuum non laesit. Nec tamen iniuria [c] stellionatus crimine peteret, cùm sciens alienam rem, te [d] non consentiente, velut propriam suo nexu erit creditori. PP. II. Kal. Ian. Gordiano A. & Auiola Coss.

III. *Idem A. Modestino.*

STellionatus accusatio inter crimina publica * non habetur. PP. Idib. Aprilis, Attico, & Praetextato Coss.

Crimen commisit, qui rem obligatam prior, obligat secundo ignoranti: vel qui animo decipiendi creditorem, cum alte fingit anteriorem obligatorem. SALYC.

IV. *Imp.* PHILIPPVS A. *Eupropio* †.

IGnorantia creditoris [f], cui res pedem apud alios [g] obligatae pignoris, siue hypothecae iure obligantur, non sine periculo capi [h] consuevit. Etenim huiusmodi fraudes ad extraordinariam criminis [a] executionem spectare, ac stellionatus commissum seuerissimè esse vindicãdum sæpe rescriptum est: proinde siue ignorantiam tuam [i] debitor circumuenire tentauerit, siue obligatione rite perfecta [k], participano fraudis consilio, per subiectam quasi anteriorem personam dispendium tuum ad occultum compẽdium suum trahere pertentat [l]: adire suum iudicem potes, congruentem iuri, ac debitæ religioni sententiam * relaturum. PP. VI. Id. Maij. Peregrino, & Æmiliano Coss.

DE INIVRIIS.

TITVLVS XXXV.

EXtraordinarij executionibus crimibusque interfuit civilem affinem iniuriam, quæ conquiri ex XII. tab. vel ex edicto praetoris, vel etiam ex lege Cornelia: vt l. Constitutionibus ff. eod. id est ex causis lege Cornelia comprehensis: quod publicam quoque, verbo vsus est, demersit sua vel iuriosa sit, vt de eoui iniuria ait vel, l. 7. §. postea. ff. eod. vnius exemplum est in l. 4. si facta sit secundas procedens: cum infamia, & penalis sit. Hac actione superbia coercetur ex XII. tabula certa: hodie allionatione bodiea cum infamia: & ex quacunque causa fiatur actio annua continua, l. 1. hac est breuissimo tempore, quam actio vel non rationem spatij & facilitas colligitur, velut dissimulationis: id est si contestatus non sit illicò vt ani iniuria facta est, se eam accipere, & retinere ad animum. l. 31. S. de lib. cau. & pacta, & iurisiurando. l. 3. §. hac lege non solum. §. 1. ff. eod. l. si ebi. §. 1. ff. de pact. *siue directò fiat, siue per conspiratio: vt filio, vel seruo, vel vxori l. 2. & 3. At non tantùm claritor de iniuria agi potest: sed etiam criminaliter sin contra, vt non vnaquæ via vel locetur. l. 6. ff. eod. quia vtraque hodie ad vltimum priuatam spectat. Nam crimin actiones quidem olim fuit publica accusatio ex lege Cornelia, l. hos accusare, §. vt. ff. de accusat. & est etiam hodie in casu ex. fog. & in casu l. si quis in hac. ff. de epist. & cl. si facta sit iniuria facinoris, dum serua fuit. Violentia & de iniuria facta illi Tribus vari publica accusatio est. Sabinianus VIII. Diem interdictum, & negligentem vocat. Si quemlibet, ingenuorum hominum hac contumelia laderet, inter omnes insolentium res esset, certi si illustrium quemlibet, aut sublimiorum etiam conseruam iuris publici sublimes. Caeteri casibus hodie est extraordinaria. l. vlt. ff. eod. cum inferiores. l. vlt. hoc cit. Nam & extraordinaria crimina inferiorum exipunt. l. vlt. ff. de fur. l. 1. de abig. Specialis tuti est, quod constituitur in l. vlt. hujus. tit. vel illustres, siue sint honorati, siue legitimi, & siue extra ordinem criminaliter agant, siue conuenientur de iniuria: cautum agere possint per procuratorem (quod & Episcopi & professoris dat Nov. Valentiniani de Episc. aud.) sui tamen conditionis: vt per feminas si agant, subscribant in crimen, & vt in eorum persona iniuriarum condemnatio fiat, quam non videtur eis non posse dicere infamiam irrogare condemnatio. Quia est iudicio absuetur, absentibus eam irrogari nisi vetat: vt l. vlt.] de iniuria, dicunque esse pars quorumque casu procuratori voluerit, aut mandatario permittitur exercitio capitalis causa, vt non alius datur, & notetur, quod auctor criminis. Ab in ciuilibus causis, sententia conciliare in personam procuratori, l. 1. S. de fest. & interlos. videlicet si ita eum ex constituta fuerit. Nam si eum domino aliud dicendum est: & quod ait l. nihil. S. de procur. hoc tantum vaderetur post litem à domino constituam procuratorem dari posse, qui causam peragat. CVIAC.

Adhuc vel passuri non licet seruis iniuriam facere. SALYC.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Syro.*

NEc seruis * quidem alienis licet facere iniuriam. PP. XI. Kalend. Decembr. Alexandro Aug. Coss.

Pro iniuria illata filia coniugata, marito, & patri competit iniuriarum actio. SALYC.

II. *Idem A. Claro* †.

INiuriarum actio tibi * duplici † * ex causa competit: cùm & maritus in vxoris pudore, & pater in existimatione filiarum † peropriam iniuriam pati intelligantur. PP. Prid. Id. Maias, Agricola, & Clemente Coss.

*Qui alium dicit falsum * delatorem, & mentitur, iniuriarum tenetur.* SALYC.

pociuit *ff. de fide instr. Cuperius.*

m ¶ *Secretium.* primo casu per accusationem huius criminis, secundo per accusationem legis Cornelia de falsis: & *l. ad leg. Cornel. de fal. l. §. creditor.* & facit *§. eodem l. §. §. sed & §. & §. item si quis.*

† al. Eutropio.

DE INIVRIIS.

*Dicimus * de actione* a Continuatio.

quia rapiendo suae iniuria, nudamus de iniuria. ALTI. *Pro hac criminaliter extraordinarij, & ciuiliter agitur:* vt Instit. eod. §. in summa. & vna relit allum: vt ff. eod. quod senatus & l. pretor. §. i.

NEc seruis.] CAEVE. Dicitur in hac l. quibus non solùm liberis sed nec seruo facienda est iniuria VIVIAN.

n ¶ *Nec seruis.* actiuè, & passiuè. & facit *Instit. eod. §. seruis. & §. eod. l. §. Labeo. & Litem apud Labeonem. §. §. quo fit. & §. pretab. & l. eum. qui. §. §.* ACCVRS.

I[niuriarum.] CAE. C. Dicitur in hac lege ob non solum nomine suoi sed patris, & vxoris agere poteli matrona.

o ¶ *Tibi.* ò malice id est ob iniuria tibi facta.

¶ Dele, & dic, malè: vt docet iniscipio. Repone, ò pace. CVIAC.

p ¶ *Duplici.* tuoto triplici * tribi, scil. parti & vicinit *§. eod. l. §. §. & Lenon. §. si supra. & Inst. eodem. §. poenam.* Sed hic pro vna ponit eam, quæ patris, & eam, quæ filiæ respectu, cum eius exercitium patri denetur *§. eod. l. quiri.* ¶ De le hæc omnia cum in, quæ sunt in margine. CVIAC.

S[i non es.] CAEVE. Aliquis * iuralit tribi tuuril, dicendo me esse delatorem: an propter hoc sum infamis, quæritur: Et dicitur quòd non: sed agam adversus eum iniuriarum.

b Iniuria vel facta quando redundat in nos.

* Dele tuum. *§. E. eum.* CVIAC.

† al. Iniuriam.

† In vet. est Dom. Accursius Ferrariam legit, in quibusdam legitur, Claritas. Cons.

* al. regina. Contin.

† *Fiunt.* vt. Dic. Cons.

* Dele *falsum.* CVIAC.

480/C.IV.K.5-4, 2417-2418
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Nunciatur.* Vide scripta ad *l. 3. t. de malef. & mathemat.* CYIAC.

a ¶ *Delatorem.* delator fallsus punitur, & infamatur : vt *§. de calumn. Institu.* verus non * : vt *ff. ad l. Cornel. in principio.*

β ¶ *Exponi potest.* Turpe enim est delatoris nomen. *l. 4. §. de delator.* CYIAC.

b ¶ A Tiberio, Iusiurando, ex * persona, & ex tempore, fuit Iuno, & fuitio, fuit ex dicitur atrox iniuriam *ff. ad. l. praetor. §. atrocem, & Iulius. ad. §. atrox.* & hic est atrox primis duobus modis. & facit *l. de episcop. & clericis. l. si quis in hac* Nota etiam, qui iniuriarū agit, certum * dicere debet : & non in genere, vel fabricationis : vt *ff. ad. l. praetor. in principio, & §. quod autem. & de iure fisci. Lib. fabri.* ACCVRS.

γ ¶ *Sacerdotio.* Vide scripta ad *l. 11. §. de ambitu.* CYIAC.

Si non conuicij.] CAPITA. Si mutua ita quē homicidium vocasti : & probare possis per iram, non animo iniuriandi vocasti : iniuriā excellis animo, liberaberis : quia animo fuisse iniuriarum affis. Item non solum patronus : sed ses heres eius libero potest inferre iniuriam : alioquin heres exercebitur. *h. d. cum l. seq.* ACCVRS.

c ¶ *Probare potes.* tibi enim inscribit hoc omne: quia praesumitur ¶ se animo iniuriandi hoc dixisse quia verba sic se habent) sic & si dicas se per iocum dixisse, probetur *ff. ad. l. 3. & l. ad legem Cornel. de sicariis. l.* non aliter enim, &c. vt *ff. de legat. 1. §. l. non aliter.* ACCVRS.

d ¶ *Calore* ¶. Sed videtur nullo modo tenere vt *ff. de regulis iuris. l. quicquid calore.* Sed speciale in actione iniuriarum. *argum. ff. de pactis. l. ante facta. §. non. in fin. §.* vel hic fuit persuasuncia.

e ¶ *Annus.* continuus, aliquando sic per mensem : quia tunc vitilis est annus : vt *ff. quod met. caus. l. si cum ex. §. i.*

f ¶ Sed cum * ex lege Cornelia hac actio tribus casibus detur : vt *Infit. ad. §. fin. & lex.* an tunc finitur annus? Dic, vt dic : cum non distinguat. Nec ob. *Iustin. de purge. & tempo. actio.* in principio. quia speciale est hic. Sed M. dixit eam perpetuam ¶ tunc, *per d. §. Iustin.* & falsum praetorium est annalem.

g ¶ *Annus tempus.* Eloque vtili, *l. 14. §. 1. ff. quod met. caus.* Vide cor. ad *l. quarta 1. de fals.* CYIAC.

h ¶ (Vt nec.) *iniuriam.* atrocem, quo leui autem non agitur *ff. ad. l. praetor. §. praterea. & ff. de in ius vocando. l. fin. & hac lege. §. fin.* ACCVRS.

i ¶ *Iniuria.* iniuriam leuibus : vt fallitis contra heredem agitur.

k ¶ *Iniuriarum causa.*] *Tribuat.* Nisi ob famosum libellum dotar : vt §. *tit.*) *l.*)

Dominum.] CAPITA. Si seruum meum verberasti, agam iniuriarum : in qua venier damnum mihi datum in seruo : & qui animo iniuriandi liberum seruum vocaueris : iniuriarum tenebitur, *h. d. cum l. sequenti.*

a ¶ *Edicti perpetui.* Id est ex eadem causa datur actio legis Aquiliae ad damnum prosequendum, & iniuriarum ad iniuriam. Hic non obstat *Iustin. apud §. si quis furem. & §. iniuria. ad leg. Aquil.* CYIAC.

i ¶ *Perpetui.* id est generalis : nec enim actio hac est perpetuaria *Iustin. de fund. ter. in princ.* k ¶ *Probe.* sic ergo vna actione, & vna iniuria venier contumelia, & damnum : & sic est contra. *ff. eodem. l. item apud. §. si quis sequi. & ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcumque. §. iniuriam.* quibus dicitur, Aquilia ad damnum, & iniuriam pro contumelia agi, & duas fieri condemnationes. Iolus, potest dici, quod hac secundum illas intelligatur : & quōd dicit, *quasi* simplicem facit relationem : qua, fcilicet actione legis Aquilian vt & ibi, mulier, quae damnosis, fulsuaiz : vel quia : id est propere qui, iniuriam, fcilicet atrocem, agitur ex lege Aquilia. cōtra enim videbatur, ex quo enim agitur ad contumeliam, non videbatur posse agi ad damnum. Vel * dic etiam in actione iniuriarū venire damnum non vt damnum, vt in contumelia : sed vt contumelia, fc in intentio vnde vi, vt nium etiam mobilis occasione immobilium : vt *ff. de vi, & vi armat. l. §. ff. furtum.* similiter & damnum datum in corpuscule seruis, vel aliud damnum datum à seruo, non petitur actione seruis corrupti, nisi & animis sit corruptum : tunc fic : vt *ff. de fer. cru. l. in hac iniuria.* simile arg. *ff. de liber. leg. l. pen. & ff. de aqua plu. arcen. l. apud Trebatium. §. aqua.* ACCVRS.

l ¶ *Agere posse.* in duobus casibus : quando * fasti atrox : licet non in contumelia domini. Item & quando leuis, sed in contumelia domini facta est, aliis contra vt *Infit. ad §. furtu.* fec. fo. Alij vtrumque exigunt vt agi possit furtum in libero, vbi non quaritur cōtra quem iniuriā postulabit : vt *ff. ad l. cum. qui. §. si iniuria.* ACCVRS.

m ¶ *Qui liberos infamandi.*] *Non ambigitur.* vt *ff. eodem. l. si quis ex libertate.*

Si quidem.] CAPITA. Si Zenodorus vocauit autem tuam animo iniuriandi ancillam : idque probare velit, audiendus est : & si libera fuerit pronunciata, condemnetur Zenodorus iniuriarum. VVIIAN.

n ¶ *Ancillam.* Zenodorus dixit autem tuam esse ancillam ciuitatis Comanensium, causa infamandi eam, vel vt : nec in causa praeceffit. ACCVRS.

o ¶ *Recesse.* id est in causa non processe.

p ¶ *Si perfrueret.* probando illam esse ancillam.

q ¶ *Agendi.* forte quia actor erat illius ciuitatis.

s ¶ Comanis.

480/C.IV.K.5-4, 2419-2420
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Commoit.* non petiit: vt §. *de liber. caus. l. si ribi.*

Si quando.] CASTR. Si illustris accusat, vel accusetur criminalitere de iniuria: respondere potest per procuratorem: secus in alio.

b ¶ *Actio.* id est accusatio. ACCVRS.

c ¶ *Commoverint.* vt §. *eodem. l. iniuriarum.* §. 5. ACCVRS.

d ¶ *De more.* quæ dixi §. *de accusat. l. penult.* & ecce pœna extraordinaria. Sed si civiliter agerent, *secundum* quod iuraret habita ratione: vt *Institut. ex §. in summa. & §. pœna.*

e ¶ *Per procuratorem.* (speciale) propter nobilitatem: secus & §. *de procurat. l. quicunque. & authent. ibi pafere. & j. de dign. l. quotiies. lib. 10. & §. ubi pœna. vel cla. l. fin.* regulariter contra. *§. de public. iud. l. penult. §. ad crimen.*

a Nobilitati, fauorem.

a ¶ *Criminaliter.* Idem concesserat Valentinianus presbyteris. Vide scripta ad l. 3. §. *qui accusaverit.* CVIAC.

f ¶ *Curare eum.* Speciale: regulariter iple procurator est damnandus: vt §. *de fideiu. l. j. & de procurat. l. nihil.*

g ¶ *Nullus actio.* Intò & aliis videmus licere: vt *§. an per alium caus. app. l. 3. §. j.* Sed ibi in minoribus criminibus vt per alios pleræque non. *§. de procurat. l. furiosum. §. publicè.* in civili actione iniuriarum constat posse conditioni procuratoriam: *§. eod. l. iure filium. §. agere.*

DE FAMOSIS libellis.

Specialiter de quadam iniuria dicit.

Si quis.] CASTR. Si aliquis famosum libellum inuenerit ad alterius infamiam compositum, debet eum corrumpere. quod si non fecerit: sed manifestauerit, capite plectendus est, ac si fecisset. Sed si criminosum quis vult accusare, cuius famam per libellum credidit lacessiri: accusetur, & inscribat: & patiatur, si probat, repetabit: quod si non probet, capite plectetur: & talis libellus famam eius, in cuius ignominiam compositus erat, non lædet. VIVIAN.

h ¶ *Si quis famosum.* de aliquo: quod ad eos pertinet infamiam *§. eodem §. de iniurij. Lex Cornelia. §. §. quæ illorum.* & hoc è b tale continebatur: quod si verum esset, pœna capitalis erat imponenda.

* al. *imponatur* vel *de Vulg. ed. Edition.*

† In C. Th. *vid. l. 3. §. de p. Hæc lex est canonizata.* v. *c. 1. cap. §. qui §. de qui filium.*

i Libellum famosum facitis qui pœna petatur.

† Ex C. Th. *l. 1. §. 1. & 2. Pars l. memoriæ, 7. vnde vi. & l. pen. §. de accus.* vide Cuiacii *lib. 1. obserua. cap. 12.*

consenit *. S. XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ, CC. Coss.

In crimine iniuriarum criminaliter moto, illustres, & earum liberi & vxores vtuntur marito illustri pro se per procuratorem comparere: & nihilominus in damnum ferrat sententia. Cæterum verò personæ, quæ iure communi tenentur, per se debent in hoc iudicio comparere. BALD. Vel sic: *Causam iniuriarum cuiusdam, vel criminalem, eam allitiè, quàm passim possunt illustres per procuratorem exercere. Debent tamen se inscribere, & in res, non in procuratores est ferendæ sententiæ.* SALYC.

XI. *Imp.* ZENO *A. Alexandro viro illustri.*

SI quando iniuriarum actio b, quam inter priuata delicta veteris iuris auctores connumerant c, à quibuslibet illustribus viris militantibus, seu sine cingulo constitutis, vel vxoribus eorum, vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus, aut maritis illustribus) vel si aduersus aliquos huiusmodi personam criminaliter fortè moueriur, ipsos quidem, qui super iniuria queruntur, inscribere: aliàque omnia, quæ in huiusmodi causis de more d procedunt, solerniter obseruare decernimus: licere autem illustri accusatori, vel reo, vel vxori, vel liberis masculini sexus, seu filiæ iudem illustris superstitis, causam iniuriarum in quocunque iudicio competenti per procuratorem e criminaliter a suscipere, vel mouere: sententiam iudice contra eum f, qui procuratorem dederit (essi ipse non adesset iudiciis: sed causam per procuratorem diceret) legibus prolaturo: ita tamen, vt nullus alius g idem sibi audeat vindicare, vel à nostro numine postulare: sed in cæteris mos iudicium, qui hactenus obtinuit, in posterum seruetur intactus. Dat. V. Non. Nouembris, Constantinopoli, Illo V. C. Cos.

DE FAMOSIS LIBELLIS.

TITVLVS XXXVI.

Nihil ex se in corpus, aut extra corpus, in corpus: vel verbis verberibus. Extra corpus: vel vasis cæsibus, vel famosis libellis. Conuiciatur si scriptorum dixerit. l. 3. §. homicidium, l. 5. §. furtum, l. 9. & 10. tit. superiori. Famosis libellis, si quid scripserit, quod pertinet ad iniuriam alterius, de qua est publica accusatio ex L. C. l. 1. ff. eod. & pœna capitalis ex l. 1. & 2. huius tit. vna Græca, altera Latina, non tantum vt auctore infameris famosi: sed etiam in eum, qui inuenit, nec combussit: sed euulgauit: quia ipse auctor proximior esse videtur, qui eum sparsit in vulgum, non prodire auctorem. CVIAC.

Qui famosum carmen de aliquo inuenerit, illud pandere non debet: alias pœnam pœna capitali, nisi dixerit vera esse, quæ dixit, vel pandit. SALYC.

I. *Imp.* VALENTIN. *& VALEN* *. *AA. Edictum.*

SI quis † famosum h libellum, siue domi, siue in publico, vel quocunque loco ignarus repererit: aut corrumpat, priusquàm alter inueniat, aut nolli confiteatur inuentum. Si verò non statim eadem chartulas vel corruperit, vel igni consumpserit: sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiæ i subiugandum †. Sanè k si quis deuotionis l suæ, ac salutis * publicæ custodiam gerit; nomen suum * profitetur, & quæ per famosum libellum persequenda putauerit, ore proprio edicat: ita vt absque vlla trepidatione accedat: sciens quidem quòd si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudem maximè o, & præmium à nostra clementia consequetur. Sin verò minimè hæc vera ostenderit, capitali p pœna plectetur. Huiusmodi autem libellus alterius opinionem non lædat. PP. XVI. Kal. Mart. Constantinop. Valentiniano, & Valente AA. Coss.

DE ABIGEIS.

TITVLVS XXXVII.

Equitur crimen extraordinarium abigeatus in latrones pertum, quod Constituit hoc rescripto nit intendi modo cum inscriptione, vt si pro eximo abdutor fit: modò sine inscriptione: hoc est simliter, tamquàm in furto: vt si vna tantùm res abdutta sit. Nam ob vna mediocrem criminaliter agi non potest. l. causa. C. Th. de iurisdict. CVIAC.

Crimen abigeatus sine inscriptione potest prosequi. SALYC.

I. *Imp.* HONOR. *&* ARCAD. *AA. Pasphilo* †.

ABACTI animalis accusatio ¶ non solùm cum inscriptionibus: sed etiam sine ea obseruatione q proponitur. Dat. VIII. Kalend. Ianuar. Mediol. Olybrio, & Promoto Coss.

DE

Vade qui fecit, capite puniri: vel qui inuentum pandit, vt hic: sed nec in alia non capitalibus licet pandere per famosum libellum: sed in iudicio accusat: & si contrà fecerit, capite punitur: vt hic. vel vetitur, *sicut* accusandas poenendas effecaguer. *§. de priuc. delic. l. fin.*

a Pro iniuria interdum pœna capitalis imponatur.

b ¶ *Tamè* non per libellum famosum: sed per accusationè solemnem pandit crimina. & hoc subiicit. ACCVRS.

c ¶ *Deuotionis.* quia deuotus est principi.

d Maleficia fieri puniendo.

m ¶ *Salutis.* quia b interest reipubl. maleficia puniri. Azo.

n ¶ *Nomen suum.* id est eius, quem accusat.

o ¶ *Maximam.* vt *§. eodem. l. eum, qui. in princ. & l. lex Cornelia. §. fin. & j. de his qui latron. l. 9. in fin. & §. de falsi mon. l. 3. §. accusatoribus.*

p ¶ *Capitali.* si etiam capitalis reo conuicto imponenda erat: vt & *§. de accus. l. fin.*

DE ABIGEIS.

Quoniam abigei extra in eximum punientur: qui & qui commiserunt fabricantur: idcò de eo penit. Azo.

¶ A*Bactis.*] *Accusatio.* priuata: vt *§. eod. l. abigeatus.* & est pœna eius, *§. eod. l. §. pen.* ¶ Et c qui furti abigeridic quòd qui decem oues, pecoris quantum, equum, vel bouem vnum fecisset, vel vtequeter abegit: id est fabricpuis de gulcuicfed & equum de stabulo: vt *§. eod. Lex. & in auth. de nupt. §. mitiores. vnde. §. iglitur secundum Theodosum. relat. sig.*

¶ Vide *lib. 1. observ. cap. 20.* confer hanc legem *l. 1. §. vnde vi. & l. 1. c. §. de accus.* Vnde hæ emendanda subscriptio, D. VIII. Id. Ian. Mediol. Olybrio, & Probino Coss. CVIAC.

e ¶ *Obseruatione.* id est sine inscriptione. & dic speciale in hoc crimine: vt in plurbus aliis notatis §. *qui accus. non pos. l. 1. §.* Vel dic cum inscriptione, cum criminaliterfine ea, cum ciuiliter. ACCVRS.

a vide Bollum in pract. tit. de abigeis.

† ubi in C. Th. l. 1. ¶ quod à Trib. corrigum mirer.] Nec suppleto, vtil si abigei ed decem, laboratendum.

f Abigei qui fuss.

480/C.IV.K.5-4, 2421-2422
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE NILI AGGERIBVS NON RVMPENDIS.

Sicut animalia abducantur, vt T. tit. Iffo aqua Nili, dequa dicit.

a ¶ Aggeribus. *Aggeres sunt moles opposita fluctibus : dicuntur* χώματα in l. pen. §. pen. *ff. de extra. crimin. Si autem aggeres aquam Nili coinquinent, & contaminent : hoc qui compserit extra ordinem punientur.* CVIAC.

b ¶ Si quis.] Cubitum. Semisaranduin l. tipa eius. AGVSTA.

c ¶ Cubitum. Hæc est iusta altitudo aggeris. CVIAC.

d ¶ Nili. Nilus totam Ægyptum fertil in annos inundat, & oblimat, l. 1. §. *ripa. ff. de flumin.* l. 1. *ff. de adiunct.* Ob id Ægyptij eũ Deum effingunt, *de amulum colli*, vt ait Heliod. *lib. 2. Æthiop.* Item *lib. 4.* c. 2. Plin. *lib. 5. c. 9.* Mascell. *lib. 2. 3.* Seneca *lib. 4. Nat. quæst.* CVIAC.

d, ¶ *Vlla fluenta.* Sic legendum, *cũ Vlla flumina.* Flumina sæpe dicuntur aquæ. Vide not. ad *l. pen. §. pen. ff. de extraord. crimin.* CVIAC.

b ¶ *Paratiuria.* Nota, *ff. de iure immu. l. simpor. & T. de nolla. Testamento ea omnia.*

c ¶ *Conficiũ.* facit *T. de rapt. vir. l. §. penu. autem.* de aliis verò flaminibus de aequitate idem * posset dici, secundum H. ACCVRS.

DE HIS, QVI latrones, vel alis criminibus reos occultauerint.

Abigei, & alij delinquentes occultantur ab alijs : & sic occultantes alienum delictum, suum faciunt : idcò de hoc dicit.

a ¶ Occultauerit. *Hi dicuntur receptatores, fauitores, vel receptatores.* in l. vt. *ff. de abigeis.* & tit. de receptatoribus. l. 3. & l. congruit. *ff. de offic. præfect.* CVIAC.

Eos.] CASTR. Si abscondi latronem in domo mea, pœna puniendus sum, quo & latro nisi si iudici eum non exhibuero, poenam corporalem subiacebo.

¶ Sumpta est hæc *l. ex duobus constit. 1. & 2. Cod. Theod. lib. 9. tit. 29.* CVIAC.

d ¶ *Ius.* Confiuse b, Par pœna reos alieni criminis expedet, & ipsos reos : ideliem latrones: reos dico alieni criminis, qui secum fociauerit eum, vel eum occultando eos. ¶ Et sic not. æquale * esse delictum: vt *ff. de receptat. l. 1. & ff. de incend. ruin. naufr. Lib. 5. non tantùm, & T. de edicto. l. calliarcl. & ad leg. Iul. de vi. Leviores, & ar. T. de fals. mon. l. 1. & ad leg. Fab. de plag. l. 8. qui furum, nisi affinem * quis receptauerit. ff. de receptatorib. l. fin.* Quæ autem pœna latrones b expedet, habes *T. de fur. fu. authent. sed nunc.*

c ¶ *Supplicio.* corporali. Hoc de supplicio referunt ad suscipiendum * scientes : quod dicit de dispendio, referunt ad eum, qui non offert : vt *l. 1. pœn. ff.* sic ergo conciuncta d sententiarum.

¶ *Palladio.* Marciano *Aug. Palladi P. P.* Subscriptionem verò sic refitue, D. XVII. Kal. Ian. Martiano A. & Adolpho Cons. CVIAC.

Ut qui.] Diuidimus in partes octo. Primò mandat latrones exhiberi. Secundò si non exhibentur, mandat rectori prouinciæ, vt eos mittat ad capiendum. Tertiò vbi officium rectoris prouinciæ non sufficit, providet vt officiis militum conquirat in auxilio. Quartò punit iudicem mandata non seruantem. Quintò punit tribunum militum auxilium non præbentem perfidiaturus vel damnum inferre à militibus permittentem provincialibus. Sextò punit prædiorum dominos, & eorum procuratores, latrones non exhibentes. Septimò possidere ne domini prædiorum se valeant excusare ratione impotentiæ. Octauò punit, qui assaluationem porrexerunt, si de crimine non docuerint. Secunda ibi, *si verò.* Tertia ibi, *sin autem.* Quarta ibi, *non genera.* Quinta ibi, *vrbani.* Sexta ibi, *domini.* Septima ibi, *si quorum.* Octaua ibi, *si verò.* Sal. CASTR. Si criminosus in fundo meo latitat vel ego, vel procurator meus debeo eum præsentare iudici : aliquem porro conuenit ab officialibus iudicis, vt eum exhibeant : & si non exhibuero, rector prouinciæ mittet milites, vt eum capiant, qui si capere non possunt (quia eis resistit) mittet ad tribunum militum in prouincia, vt veniat in auxilium cum militibus qui si facere hoc renuerit, pœnitendus est. Alij autem rectores prouinciæ conuenti vocari debent, & ego, qui criminosum exhibere nolim, amino fundum, & procuratore relegabitur. Si verò non potero reiicere criminosum, iudex dabit mihi auxilium. Et si dic, qui crimẽ dicitur commisisse, innocens apparuerit, accusator de calumnia punietur.

f ¶ *Primores.* id est castellanos.

g ¶ *Ad detinendos eos,* latrones, vel nocentes.

DE NILI AGGERIBVS a NON RVMPENDIS.

TITVLVS XXXVIII.

Et etiam extraordinarium crimen in Ægypto, si quis rupuerit Nili moles, & aggeres qui aquam Nili retinent, eorum dispungitur. l. pen. *ff. de extraord. crimin.* CVIAC.

Rumpentes aggeres Nili, vel sine aquam vitra solitum occupantes, coercemantur : & sine crimine periclipsi deportantur sine spe veniæ. SALVC.

1. Imp. HONOR. & THEOD. AA. *Antiochio p. p.* *

Si quis posthac per Ægyptum intra duodecimum cubitum * b fluminis Nili, c vlla fluenta d de propriis, ac vetustis vibus præter fas, præterque morem antiquitatis vsurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo verustatis e reuerentiam, & propemodũ ipsius imperij appetierit securitatem : conscis f, & consortibus eius deportatione constringendis : sic vt minquiẽ supplicandi eis, vel recipiendi claritatem, vel dignitatem, vel substantiam licentia tribuatur. Dat. X. Kalend. Octob. Constantinop. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. Coss.

DE HIS, QVI LATRONES, VEL ALIIS criminibus reos occultauerint a *.

TITVLVS XXXIX.

Et etiam extraordinarium crimen in eos, qui latrones, vel alierum criminum reos recipiunt, & celant : vt l. 1. *ff. de receptatoribus. dec. l. 13. Primum existimo esse eos transfugas : à quibus transfuga recipiuntur. Hoc autem facile ab facere scimus, & probare. Latrones dicit : non fures. Nam qui furem recipit : sortè similiter tantùm teneretur :* vt l. qui vas. §. qui furem. *ff. de fur. nisi & eos furtiuos simul recepisset furem :* vt l. 8. quis vxori. §. 8. fugitiuum. *ff. eod.* l. 1. 2. *ad leg. Fab. Phocylides. ἀνὴρ μὲν δίκαιος, ἀνόσιος ἀνθρὼπος, ἀφίστωρ κλέπτου, ἢ κλεπτοῦ τε κοινωνὸς. Plato XII. Legum : ἐὰν τις κοινωνῇ τοῦ κλέπτοντος ἢ ἀφιστορῇ, τὸν αὐτὸν ἐπιτίμιον ἔχειν ὅνπερ τὸν κλέπτοντα.* CVIAC.

Eadem pœna puniuntur receptatores, quæ reo principales : in hoc verò differendo, qui reum superfederit offerre in iudicio. SALVC.

1. Imp. VALENTINIANVS, VALENS, & GRATIANVS AAA. *Simplicio Vic.*

Eos d, qui secum alieni criminis reos occultando, eum, cũ eo fociarunt : par ipsis, & reos pœna expedet : & latrones quisquis sciens susceperit, & eos offerre iudicibus superfederit, supplicio * corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ, & iudicis æstimatione plectetur. PP. Romæ X. Kalend. April. Gratiano A. III. & Equitio V. C. Coss.

II. Imp. MARTIANVS A. *Palladio p. p.* ζ

Si qui latrones, seu alijs criminibus obnoxij in possessione degunt, seu latitant : dominus possessionis, si præsto est, aut procuratores, si dominus abest : seu primates possessionis vtrò eos offerant : aut si scientes hoc sponte non fecerint, conuentantur à ciuili officio, vt tradant prouinciali iudicio eos, qui requiruntur, sub examine iudicis arguendos, & pœnas post documenta congruas subituros.

Si verò exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates f possessionis distulerint : tunc ad detinendos eos g [adito *] rectore prouin-

a ¶ Pœna minuitur in eo, qui adhuc receptatorem & adhibentis rationem pœnæ minuendæ : vt *leg. 3. ff. de commodatis, de verbis, fortuitis, de pœna iniuriarum, furtorum, commodat. Tiraquell. de pœna, cap. 2. n.*

b Latrones pœna quo. Dicitur.

c Recipiens latronem supplicio corporali puniatur.

d Latrones suspicati latro, neque offerens, non modò puniuntur pœna corporali & pecuniaria.

* Cod. Theod. p. 13. 1. & fig.

* deest in manibus.

480/C.IV.K.5-4, 2423-2424
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Prouiciis.* Sic L. de rapt. virg. l. 3.
b ¶ *Primates.* Id est adiores. CYIAC.
b ¶ *Per litteras.* Sic de litteris L. de apis. & circ. l. si qua per calumniam. §. praterea.
c ¶ *Si presentes, & scientes.* Sic & L. de fals. mon. l. 3. &]. de deferent. & occultator. l. 3. lib. 10. ACCVRS.
d ¶ *Exercenda est.* vt & L. de accus. l. 5. fin.

DE REQVIRENDIS REIS.

Si accusatur presens, suprà dicit: nunc si absens.

e ¶ *Rufino.* Legend. Imp. Antoninus A. Rufino. Id indicat huius l. subscriptio, quæ deprauata est. CYIAC.

a Diuiſio. CVM.] Tria * facit. Primò enim declarat quando debet fieri admonitio. Secundò, quando res venienti bona admonita recuperat. Tertiò quid fiet de bonis, si reuersus intra annum moriatur. Secunda ibi, *postquam.* Tertia ibi, *sin verò.* CAVT. Si absens quis accusetur, iudex ad proferendam sententiam non debet festinare: sed debet citari, & bona eius admonitioni si intra annum venerit, recuperabit bona, & ad defensionem criminis admittetur. Si verò post annum, super bonis non audietur: sed super defensione criminis quòd si intra annum decesserit, ad heredes eius peruenient bona sua. Et idem dicit lex sequens.

* deest in manuscript.

c ¶ *Gravia.* ex quibus pœna capitalis imponitur: vt *ff. cod. l. 3.* secus si relegationis: etiam b absens posse damnari vt *ff. de pœnis. l. absentes. §. 3. confiscat. & sequ.*

b Absens damnari potest.

d ¶ *Gravia crimina.* Id est capitalia. CYIAC.
f ¶ *Sententia.* erat hic vtrò sic effectata: idem si non esset.
g ¶ *Admotari.* scilicet c eius bona: id est in scriptis redigi, & possea requiruntur per litteras. Vel dic etiam pœnis requiri: & die vt requiratur: scilicet periculo.

c Admotari bona quid.

h ¶ *Ad pœnam.* scilicet sit admonitio bonorum.

I. Imp. ANTONINVS A. Rufino p.

VM absenti reo grauia * crimina d intentantur, sententia f festinari non soleat: sed admonitio g, vt requiratur, non quoque ad pœnam h: sed vt potestas ei sit purgandi i se, si potuerit. Postquam verò requirentes * omnia ciuilia dirigantur auxilia. Sin autem propter multitudinem forte eorum, qui in prædio sunt, ciuile adminiculum sufficere non posse constiterit, & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel aliàs parere distulerint, tunc iudex prouinciæ memor periculi sui, à viro denoto tribuno, seu primatibus militum, qui in locis sunt, auxilium postulet: vt per militarem manum correpti accusati, sine damno, atque læsione cuiusliber legibus offerantur, & conuicti pœnas subeant competentes: non ignaro iudice, quòd si aduersus innocentem ob aliam causam præter latronum, vel aliorum nocentium insectigationem, militare auxilium postulauerit, aut dispendiis adhici prouinciales concesserit, commotione seuerissima (prout tua celsitudo iudicauerit) ferietur. Tribuni etiam, siue primates a numerorum [vel officiorum *] qui in locis sunt, admoniti per litteras b iudicis, si adminiculum militare præbere noluerint, aut si ab ipsis militibus damna prouincialibus inflicta fuerint, & damna, & læsiones restituent, & acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illustrium magistrorum militum seruentur.

Domini etiam prædiorum, seu procuratores, vel primates possessionum impunes non manebunt, si præsentes, & scientes e, vitrò non obtulerint nocentes, vel admoniti eos exhibere distulerint: nam dominus quidem possessionis dominio priuabitur: procurator verò, seu primates, perpetuo exilio subiacebunt.

Ipsi quoque procuratori, vel domino, vel primatibus possessionis, si se ad comprimendam multitudinem rusticanorum sufficere non posse firmauerint, & id prouinciali iudicio palam fecerint: militare auxilium retro prouinciæ à tribuno, vel à primatibus numeri facies dari, si ciuilia non posse sufficere perspexerit.

Si verò post exhibitionem eorum, qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse paruerit, accusatores pœnam, quæ in calumniatores exercenda est d, subire cogantur. Exemplo enim graue est sic latronum periculum fiat †. Data XII. Kalendas Ianuar. Constantinopoli, Marciniano, & Asclepiodoto Coss.

i ¶ *Potgandi.* etiam post annum: scilicet de crimine: sed de bonis intra annum tantùm.
k ¶ *Postquam verò requirendus.* id est requisitus. 2. Vel idèo dicit, *requirendus*: quia quidem sunt, qui nec requirendi sunt: vt qui accusati non possunt ab eo, qui eos accusatur, de quibus dixi L. *qui accusare non possunt, super vsuricum.*
l ¶ *Intra annum.* computandum à tempore, quo sciuit, seu admonitus fuerit: vt *ff. eodem. l. 3. §. penultim. & l. 4.* ACCVRS.
m ¶ *Purgauerit.* sic ergo eo ipso, quòd non venit etiam intra annum, præsumitur contra eum: sed non tantùm vt condemnetur: propter absentiam ergo grauatur, vt * probet: sicut & accusatus. sic & alibi L. de fal. l. vbi. &]. *de abdit. l. fallacitor. in fin.* sed nullo probante absoluitur.

a Condemnatur cum probatio non sufficit.

d ¶ *Signatas.* Id est, obsignatas. CYIAC.
n ¶ *Post intimationem.* id est, notificationem.
o ¶ *Intimationem suam.* id est, postquam adiit iudicem. CYIAC.
o ¶ *Transiuerit.* vt & *ff. eodem. l. 3. in fin. & Sacit. l. si pendente appell. mori. l. 9.* & hoc verum etiam in crimine læsæ maiestatis: sed licet detur heredibus: tamen ab eis in crimine læsæ maiestatis auferuntur: vt *Inst. de hered. qua ab intest. §. pen. contrarium.*

† Cod. c. 1. de prouinc. g. l. 1. in mod. cod.

p ¶ Quidque.] Prius. primo iudicio petitur, postea admonitur, tertio requiritur: vel primò requiritur, quàm admonetur.
q ¶ *Fisco vindicentur.* Si camera fiscus intra viginti annos non petat, præscriptione repellitur: *ff. eod. l. 9. & sequ. & ff. de iure fisci. l. 6. præscriptis.*

DE REQVIRENDIS REIS.

TITVLVS XL.

DE reis dicit, qui præsentes vel sunt litis contestatione: post quam etiam absentes damnari possunt. L. inter. ff. de publ. iud. Nunc dicit de reis, qui sunt requirendi, nec damnari possunt, quòd si eum ex contrafacto non fuerit, quidquid iniquè semper absentet. Hi admonentur inter res: vt requirantur, non ad pœnam, sed ad purgandam innocentiam suam, & edicta conuentur, bona eorum obsignata, nondum publicata. Nec enim damnari possunt: videlicet si grauia crimina obiciantur: vt ait L. 1. quæ l. 1. ff. eod. interpretantur esse crimina, quæ mortem inferunt, vel seruitutem damnare: vt L. absentes. ff. de pœn. Requirendi fuerit annus: intra quem si purgauerit se, vel si mortem obierint, bona sua ipsi recipiant, vel heredes eorum, l. 1. h. t. l. 2. 5. & perod. app. mores int. Post annum bona publicantur, & ipsi infames fiunt: ipsi verò nisi si quandoque possint purgauerint se, vel nisi nulla tempora præscripta sunt. (nam quæcunq; tempora continet) audiuntur, l. pen. ff. eo. l. vnic. §. pen. ff. de quæst.) bona sua recipiant, l. 3. & 5. h. t. quia quod occidit semel in filium, vita vnquam restituitur, l. 1. ff. ad leg. Iul. de adul. l. 4.]. de bon. proscr. l. 2. h. t. Pœna restitui possunt beneficio principis. CVIACIVS.

Contra absentem de graui crimine accusatum non fertur definitiua: sed citati non comparentis bonorum admotatio debet fieri: quæ recuperat, si intra annum venient se purgat: & ad heredem ea transmittit, si interim decedat. SALVC.

II. Imp. CONSTANTINVS A. *ad Iunarium* ‡.

QVicumque * ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus p, intra anni spatium noluerit adesse iudicio: res eius fisco q vindicentur. Et si possea repetitus [illegible] factus intra annum r sedierit: si se crimine purgauerit *, res arbitrio iudicis signatas d recipiat. Sin verò intra id tempus reuersus, post intimationem n suam o, fuerit defunctus: & necdum se purgauerit, ad heredes proprios res transmittat *. Dat. Tuscio, & Basso Coss.

Admotati bona intra annum non comparentis, irreuocabiliter confiscantur: & possea venientis reperta nocent, punitur: innocens verò absoluitur, non propterea bona recuperat. SALVC.

‡ C.Th. g. t. 1. * Cum hac l. conuenit, si sic per verb. petitus, post prius in rep. arcessitus. de ea. c. 1.

480/C.IV.K.5-4, 2425-2426
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Semiviri.* quàm si intra annum venisset, & esset conuictus: & sic grauatur in hoc. Item in eo, quòd bona non recuperat: vt *hic*. Item sit infamis de facto vt [ ] *l. fin.* Item in probando vt *sub-licit*, & dixi *l. 2. prox.* Accvrs.

α ¶ Leg. Accepta V. Kalend. August. Corinth. Constant. A. II. & Lic. A. I. Coss. Cviac.

a Diuisio.

IN *pecuniarijs.*] Primò [a] in causa ciuili. Secundò in criminali, secunda ibi, *criminalis.* Casus. Aliquis in causa pecuniaria fuit citatus, non comparuit: non fit propterea infamis: secus in criminali: quia & bona amittit, & infamia (scilicet lapso anno et die requisitionis ei facta) notatur. Vivian.

b ¶ *Non lædit.* nisi sit forté talis actio, qua damnatos infamaret: quo casu per edictum id est citationem fit infamia de facto.

β ¶ *Programmatis.* Id est, edicti. Cviac.

c ¶ *Tenor.* id est requisitio, quæ fit literis: vt & l. *commonitoriam, epistolam, l. programma.*

d ¶ *Tantum ferat.* alias transferat: alias tantum ferat.

e ¶ *Adnotati.* quod tunc verè potest dici, cum intra annum non redit. Nam prima sententia de adnotatione sub conditione fit, si nõ venerit intra annum: vt *ff. eod. l. fin.* Azo.

f ¶ *Sed famam.* non vt faciat ipso iure infamem: quia de crimine non est damnatus, quod lex exigit: vt *ff. de his, qui not. infam. l. j. §. j. & l. arbitror. §. calumniator.* Sed infamia facti grauatur: vt *ff. de obsequiis. l. liber. & l. honori.* ¶ Et sic not. ex praedictis quòd [b] intra annum veniens, & de crimine, & de bonis audiatur: & postea veniens quandocumque, auditur de crimine: sed de bonis nunquam: vt *ff. eo. l. j. & pen. in fine.*

b Adnotatus & postea comparens, super quo auditur.

pertus, nocens fuerit deprehensus, seueriori [a] sententiæ subiugetur. Sed & si argumentis euidentibus, & probatione dilucida innocentiam suam purgauerit, nihilominus facultates eius penes fiscum remaneant. Dat. Idus Januar. α Constantin. A. V. & Licinio CC. Coss.

Contumax in ciuili causa, non notatur etiam facti infamia; contumax verò in causa criminali, adficitur infamia facti. Salyc.

III. *Impp.* Honor. & Theod. *Palladio p. p.*

IN pecuniariis causis edictum contra latitantem propositũ existimationem eius nõ lædit [b]. Criminalis verò programmatis β tenor [c] hanc tantum ferat [d] de iure censuram, vt inter reos adnotati [e], non tantùm patrimonium debeat transferre: sed & famæ [f] existimationem lædere. Dat. VII. Kalend. Jul. Rauennæ, Eustachio, & Agricola Coss.

DE QVÆSTIONIBVS.

Titvlvs XLI.

E*xposita ratione faciendorum reorum, & exhibendorum, & custodiendorum, atque etiam ad extremum: ubi absunt, adnotandorum inter reos, expositisque varijs indicijs, quibus varia crimina coarguuntur, tempus erat dicere proprie titulo de quæstionibus, de quibus aliter sapius antè item ea exponerentur, falsa mentio est. Hæ sunt strictiores inquisitiones criminum*, l. 5. [ ] ad leg. Iul. maiest. *seuera indagationes.* l. 10. [ ] de dignit. *quia non nuda interrogationes sunt, sed quæ fiunt per vim, & tormenta, cruciatusque corporis reorum, vel testium, & quandoque accusatorum*: vt d. l. 5. *efficacissimæ ad requirendam veritatem*, l. edictum ff. eod. *De quibus, & admonitu quos non sunt habenda, hic tit. assumit. Seruos posse torqueri alienos, & quandoque proprios, qui vocantur in testimonium in reos, vel alios, aut qui accusantur, etiam in pecuniarijs causis, si aliter veritas inueniri non possit: liberos homines in pecuniarijs non torqueri vocatos in testimonium: quia nec statuliberos, qui nondum liberi nec deportatos, qui iure Quiritium liberi non sunt*, l. diuus §. vlt. ff. eod. *in criminalibus statuliberos torqueri*, l. edictum §. vlt. ff. eod. *& quandoque liberos: vt putà pro testimonio vacillante*, l. ex libero in princ. ff. eod. *vel si infames sint*, l. ob carmen. §. si ea rei. ff. de test. *aut participes sceleris fuisse dicantur*, l. 5. tit. seq. vel vlt. l. 10. §. vlt. de S. C. Syll. *Adquisitos autem liberos homines, si plebei sint, iudice commota certis indicijs torqueri*, l. 9. & 8. *vel post damnationem vt prodant sceleris participes*, l. 1. [ ] de fals. mon. *si honorantur à plebe dignitate, vel splendore generis, vel militia, vel emerita militia, non torqueri, nisi in crimine maiestatis, vel alio crimine ei proximo*: vt l. 16. huc tit. l. 7. [ ] de malefic. & mathem. *vel nisi decuriones arguantur falsa instrumenta scripsisse ante decurionatum, cùm esset tabellio, & ea vsque per eum ipsum probari scriptura fidem*, l. 11. [ ] ad leg. Corn. de fals. Cviacivs.

Regulariter etiam in criminalibus serui non torquentur in dominos: fallit in casibus hic exceptis. Salycetvs.

I. *Impp.* Severvs & Antoninvs AA. *Antiano A.*

QVæstionem [g] de seruis contra dominos [a] [h] haberi non oportet [i], exceptis adulterij ζ [k] criminibus, item fraudati census [l] α accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principis [m] pertinet [β]: in cæteris autem quanquam ea, quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi [n] sententiam formare non debeant: tamen si aliis quoque probationibus fides veritatis inuestigetur, præscriptionis inuidia [o] euanescit.

In pecuniariis verò causis nec inopia † γ probationum seruos contra dominum interrogari

DE QVÆSTIONIBVS.

Quia pro praedictis delictis venitur ad quæstiones quandoque: ideò de his dicit.

g ¶ *Quæstionem.* Quæstio est interrogatio, siue cognitionis, & veritatis appetitio. Hic autem quæstio non est nuda interrogatio: sed ea, quæ fit per vim, tormenta, & cruciatum corporis, *l. 15. §. quæstionem ff. de iniurijs.* Cviac.

A ¶ *Antiano.* Antigono, vt docet *l. 1. §. item Seuerus ff. eod.* vbi hæc l. citatur. Scripti libri habent, *Antigono.* Cviac.

Q*uæstionem.*] Casvs. An in caput domini seruus torqueri possit, quæritur: & distinguitur: aut petitur torqueri in causa ciuili, aut criminali, primo casu non torquetur. Secundo casu in tribus casibus torquetur. & non praecedentibus indiciis, in caput domini, vel tutoris, vel eius filij seruus torqueri non potest.

ε ¶ *Quæstionem.* Quid [a] quæstionis verbo contineatur, habes *ff. de iniur. l. 15. apud Labeonem §. quæstionem. & ad Syll. l. 1. §. quæstionis.* Acc.

a Quæstionis verbo quid contineatur.

a ¶ *Contra dominos.* Id veteri Senatusconsulto fuisse cautum, scribit Tacitus *lib. 2. Annal.* & Cicer. *pro Deiot.* id sic receptum fuisse more maiorum. Cviac.

h ¶ *Contra dominos.* præsentes, vel prætereuntes: vt *ff. eod. l. vnius. §. seruum.*

i ¶ *Non oportet.* vt *ff. eod. l. j. §. diuus Seuerus.*

ζ ¶ *Adulterij.* M. Antoninus Philosophus S. C. adulterij crimen excepit. *l. 17. ff. eod.* At in stupri, vel incestus causa serui in dominorum caput nõ torquentur. Antius Marcell. Mancipia dominorum sequuntur inconcussa in caput domini vsque ad vltimum sacrosancti exitium: quod in stupra fieri voluerunt clementissimæ leges. Cviac.

k ¶ *Adulterij.* vt & [ ] *ad leg. Iul. de adult. l. iij. & l. in adulterij. & l. fin. & de repudijs. l. consensu. §. vlt. & ff. ad leg. Iul. de adult. l. vim passam. §. fi. & ff. eod. l. extraneus. in princ.*

l ¶ *Fraudati census.* id [a] est annonæ: cùm & de hoc possit dominum accusare: vt *ff. de iudic. l. vlt. & ff. ad leg. Iul. de annona. l. j. in princ.*

a Census pro annona.

α ¶ *Fraudati census.* Cùm quis non profitetur omnes facultates suas apud censores, *l. vlt. ff. de ind.* quare in gloss. dele, id est *annona.* Cviac.

m ¶ *Principis.* vt & [b] [ ] *ad leg. Iul. maiest. l. fin.* Idem si ad rempublicam, vel ad eos, qui militant circa latus eius: vt *ff. ad legem Iuliam maiest. l. fin. & pen.* Item excipitur & alius casus, si vir vxorem, & vxor virum occidit: vt [ ] *ad legem Corn. de sicar. l. fi.* Item si socius socium occidit: vt *ff. eod. l. Lucianus. §. quod congruit.* Item & alius: vt *ff. ad Sylanianum. l. & si perculsis. §. j.*

b Serui an possint in dominos torqueri.

β ¶ *Pertinet.* His casibus totidem addendi ex des vxoris à viro perpetrata sit: si dominus sit occisus, vel si socius sit occisus à socio. Cvi.

n ¶ *Iudicaturi.* aliàs iudicaturi: & est datiuus: & aliàs iudicaturi: & sic genitiuus singularis, vel est nominatiuus pluralis. aliàs iudicaturi, sed subaudies, secùdùm ea, quæ, &c.

o ¶ *Præscriptionis inuidia.* id est inuidia præscriptio cessat. ¶ Et nota colligi ex has litera, quòd in superioribus, etiam si non præcedant indicia, vel non sint aliæ probationes, torquentur: quod falsum est: vt *ff. eod. l. j. in princ.* Vnde dicunt quidam in omnibus criminibus torqueri, vt [c] tamen semper sint indicia: & dictio *autem*, non aduersatiue: sed pro *etiam* ponitur: quasi dicat in cæteris etiam, &c. Tu dic in aliis nullo modo torqueri. Sed hic de facto seruus sonat: sufficienter tamen aliàs probatum est. Vnde licèt dominus dicat non debuisse torqueri, & bene dicat: non tamen per hoc absoluitur, cùm aliàs sit plenè probatum: & sic suum dictum pro nihilo efficitur & seruorum dictum sit nullum: vt *hic. & ff. eod. l. j. §. diuus Seuerus. & §. si serui. & [ ] eod. l. seruos. & [ ] de testibus. l. seruos. & ff. de probat. l. cum probatio.*

c In nonnullis (scripti exemplaribus) excusis, & recognitis, non, *nec inopia*; sed *ex inopia*, scriptum inuenimus: quod ab Haloandro commissum est, cùm in omnibus scriptum esset, *nec inopia*, neque verò liceat quicquid verbis legis ad arbitrium suum commutare. Cont. Bolsc. Cviac.

γ ¶ *Inopia.* Legendum *ex inopia*, vulgò inepté *nec inopia*: nec enim in domini caput interrogantur, qui ciuilibus in causis interrogantur. Vide scripta *lib. 2. observ. cap. 33.* Cviac.

a Quæstione nemo liberatur est sine indiciis.

480/C.IV.K.5-4, 2427-2428
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Manifestum est.* hoc fallit *l. ord. Interrogari. & l. hæc*, quod *placet. & l. quoties. & l. fin. & l. de servo, fugit. l. quisquis. in fine. & l. eiusdem. fin.* quæ est contra. Solut. ibi de servis alienis dicit, de quibus hic non prohibet inter alios torqueri: imò videtur concedere, eo quòd contra dominum erat testis. Alij dicunt hanc illam contrigere: vel ibi de facto fecisse *l. ord. Interrogari.*

b Servi non possunt in domini torqueri in causa pecuniaria.

[N *solitum.*] CALVE. Concessum est privilegium aliquod cuidam pupillo circa servorum quæstionem: an illud transiat ad matrem, vel non? quæritur? Et responderur quòd sic.

1 Quænam sint loca domini, in quibus pro eo torqueri.

a ¶ *Tutore.* Tutor enim est loco domini: id est, pupilli. CYIAC.

b ¶ *Adiuvetur tutores,* qui quasi domini sunt: *vt ff. de furt. l. interdum. §. qui tutelam.* ACCVRS.

c ¶ *Vel matrem dominorum.* non privilegij b inferioris ad superiorem porrigi. sic *l. de poen. fibul. Lig. in princ. lib. xij.*

2 Privilegium inferioris ad superiorem porrigitur.

d ¶ *Nisi tutela.* vt *ff. de administr. tutor. l. leo. §. ante omnia.* nec enim loco c domini est tutor cum pupillum spoliat: *vt ff. pro emp. l. qui sciens. §. fi. tutor.*

3 In quibus casibus, in cipit hac lex. Primùm: cum inferioris est, Imp. Ant. A. cum cognitionaliter accidit, dicit.

c Tutor domini quidem loco habetur: sed non cum pupillum spoliat.

[C]Vm cognitionaliter.] CAYE. Mulier quædam dicebatur venenum aliquem permisse: si accesserat, primò debet torqueri servi alieni, deinde mulier.

e ¶ *Cognitionaliter.* Id est, vtaque parte præsente: *vt in l. vlt. §. de lege ult.* CYIAC.

f ¶ *Cùm cognitionaliter.* al. incipit: cùm cognitionaliter, al. primò: & dic, id est priusquam ipsa mulier torqueatur, quæ vinum dicitur occidisse: nam prius d indicia debent præcedere, & postea torquetur servi: *vt hic. & l. ad legem Corn. de sicar. l. fin.*

4 Indicia præcedere debent tormenta, quæ sunt, & quelia indicia requiruntur, vide Cuiacium de Lenatis, *prædict. de tormentis. conf. pro. & quelia indicia. & sig.* vbi notat ex indicia commixti arbitria indicis, addit Menoch. *2. de arbitr. iud. quæst. 84.*

d *Argumenta.* id est indicia.

[C]Vm cognitionaliter, al. primò: & dic, id est priusquam ipsa mulier torqueatur, quæ vinum dicitur occidisse: nam prius d indicia debent præcedere, & postea torquetur servi: *vt hic. & l. ad legem Corn. de sicar. l. fin.*

5 Argumentum pro indicio.

E ¶ *Argumenta.* id est indicia. ACCVRS.

f ¶ *Affert.* id est manifestè. ACCVRS.

g ¶ *Excusatio.* id est excusatio dicitur: *vt ff. de contrah. empt. l. si in emptione. in princ.*

h ¶ *Excusatio.* id est excusatio dicitur: *vt ff. de contrah. empt. l. si in emptione. in princ.*

[S]Ervi.] CAYE. Si accusatus dicat ad excusationem suam, quòd alius idem crimè commisisset: ob hoc liberetur, quæritur? & dicitur quòd non: neque ei credi debet: si tamen apparet eum commisisse, qui criminosus deprehendit, & hoc probatur, non excusabit penitus: *vt l. de accus. l. vlt. & de lib. caus. l. fi. filiam.* ACCVRS.

i ¶ *Ex.* apprehendotes. ACCVRS.

k ¶ *Non oportet.* vt *ff. ord. l. j. §. cùm servos. & l. de accus. l. fin. & de lib. caus. l. fi. filiam. & de restit. l. quoniam.*

l ¶ *Id fecisse.* id est eos deprehendisse.

m ¶ *Probari.* qui alios deprehenderunt.

posse manifestum est e. PP. Kalend. Ianuar. Fusco II. & Dexiro Coss.

Servi non audiuntur contra suos, vel matrem domini sui. Falsò: ob agitur de tutela. BALD. Vel sic: *Primùm concessum pupillo circa servorum quæstionem, transit ad matrem, & ad socrem.* SALYC.

II. *Idem AA. & CC. Carolo.*

INsolitum est, & graue exemplo audiri seruos aduersus tutores a b †, vel matrem dominorum c suorum: nisi tutelæ d agatur. PP. III. Id. Septembr. Chilone, & Libone Coss.

Præcedentibus indicijs verisimilibus mulier, quæ de malificio mariti imperitur, est torquenda. BALD. Vel sic: *Ad torquendum liberi hominis non venitur: non præcedentibus indicijs verisimilibus.* SALYC.

III. *Imp.* ANTONINVS A.

CVm cognitionaliter e f audissem, dixit †: Primùm seruis alienis interrogabuntur, si præstita fuerint ea tanto scelere argumenta g, vt videantur accedere ad verisimilia causæ crimina, ipsa quoque mulier torquebitur. Neque enim ægrè h ferret, si torqueatur, quæ venenis suis viscera hominis excinxit i. PP. VII. Kalend. April. Sabino, & Anullino Coss.

Non est credendum de facti confesso de fa, & facio: sed si allegat euidentem rationem, vel aliud verisimile, quod inferat indicem, debet procedere ad inuestigationem veritatis. BALD. Vel sic: *Confessa, vel conuicta non creditur de facto, & maximè de ipsum apprehendente, nisi euidenter probauerit: & tunc quia eum apprehendit, ipsum debet non euitabit.* SALYC.

IV. *Pars ex rescripto Imperatoris Antonini AA.*

SIcuti conuictis, confessisque ad societatem sceleum vocantibus eos k, à quibus apprehensi, custoditiue sunt, facile credi non oportet l: ita si euidentibus rationibus posit commissum communiter facinus ad euitandam de se sententiam id fecisse m fuerint probati n, publicæ vindictæ non sunt subtrahendi. PP. Kalend. April. Sabino, & Anullino Coss.

Etiamsi de mors defuncti vindicanda traditur: seruis libertate donari non indistincte iorquentur. SALYCETVS.

V. *Imp.* ALEXANDER A. *Rufino.*

NEc si mors testatoris vindicanda est, quæstioni indiscrete o p subiiciuntur hi, qui libertatem supremo iudicio acceperunt. PP. VI. Id. Mart. Iuliano II. & Crispino Coss.

Seruus, vel liberta non torquetur in dominum, vel patronum, vel prædo. SALYC.

VI. *Imp.* GORDIANVS A. *Herodiano.*

PRidem placuit domestica q seruorum, seu libertorum propriorum, vel maternorum r interrogatione in causis ad dominos, vel patronos pertinentibus abstinendum esse: vt neque pro his, neque aduersus s eos in capitalibus t, vel pecuniarijs quæstionibus veritatis vim obtinere possit, quod in confessionem ab eis fuerit deductum. PP. VIII. Id. Maij, Sabino, & Venusto Coss.

Seruus non torquetur contra dominum volentem, vel insanum. SALYCETVS.

VII. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Tyriano.*

SEruos, qui proprij indubitate iuris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerente u te produci fineremus: tantum abest v, vt etiam inuita te contra dominam vocem rumpere cogantur. PP. Kalend. Nouembr. Maximo II. & Aquilino Coss.

Milites etiam veterani, & eorum filij, nonnisi tecti in dignitate positi, etiam præcedentibus indicijs, non debent torqueri, nisi à militia ignominiosè sint dimissi: nec in exterior ad tormentum procedatur, non præcedentibus legitimis indicijs. SALYC.

VIII. *Idem AA. ad Sallustium præsidem* †.

MIlites neque tormentis x, neque plebeiorum pœnis y

a Torqueri servi non possunt sine causa cognitionis: & in quibus verisimile in cognitio.

b Torquetur vt liberi, qui servi liberi.

c Domestici qui sint, vel familiares: vide *l. etiam domestic. §. T. de re fis. l. pen. ff. de restit. Liliano. in prædicap. B. cum. ibi.*

d Patrem alienis introducam in eius dominum torqueri non debet. addit glos. *l. 13. ff. de testam.*

e Testis pro vtraque parte testimonium dicere debet.

f Qui iniuste testimonio ad dicit, vt testimonium dicat minus aequendos est.

g Tantum abest. l. multò magis: & hic abest à tuto, quod fabitur. sic & *§. de indiciis. Inst.*

h Milites.] CAYE. Miles in criminali causa torquendus non est, nisi ignominiosè sit à militia missus. Item nec filij militum. Iudex verò antequàm aliquem torquat, debet esse instructus argumentis: nec à quæstionibus debet incipere: si tamen quis torqueri debeat, habenda est personam disertio. VIVIAN.

i ¶ *Tormenta.* id est quæstionibus.

k ¶ *Pœnis.* quæ è sunt fustigatio, in metallum damnatio, vel in ministerium metallicorum: vt *ff. de pœnis. Lonnes. §. illa. & §.*

Ne fi.] CAYE. Si hæres testatoris vindicare volens mortem, ne ab hereditate repellatur vt indignus: petat seruos, qui in testamento libertatem meruerunt, indistinctè torqueri, vt veritas eruatur, an sit audiendus, quæritur? & dicitur quòd non.

y ¶ *Indistinctè.* Id est, non adiecta causæ: ut in *l. cum de indebito. ff. de probat. & l. fi. quæ.* 17. *§. vel. de officiis.* CYIAC.

z ¶ *Indistinctè.* id est indistinctè a: nam de minore xiiij. ann. quæstio non habetur: *vt ff. l. de minore. 1.* Item nec de eo, qui non fuit sub eodem tutore: *vt ff. ad Syla. l. j. §. hoc autem.* 3. Item nec de statulibero, nisi particeps sceleris fuerit: *vt ff. ad Syla. l. j. §. fed in statu. & tunc vt statuliber. 4.* Item nec de statuliber. 4. Item audeatur fint indicia, vel non: vt not. *l. ord. l. j.* 5. Item & an fuerit praesent, vel aeni: *vt ff. ad Syla. l. j. §. fi. quia in villa. 6.* Item an fuerit in ea saltuadine, vt dominum tuuare potuerit, vel non: *vt ff. ad Syla. l. j. in princ.*

a Torquetur servi non possunt sine causa cognitionis: & in quibus verisimile in cognitio.

b Torquetur vt liberi, qui servi liberi.

c Domestici qui sint, vel familiares: vide *l. etiam domestic. §. T. de re fis. l. pen. ff. de restit. Liliano. in prædicap. B. cum. ibi.*

d Patrem alienis introducam in eius dominum torqueri non debet. addit glos. *l. 13. ff. de testam.*

e Testis pro vtraque parte testimonium dicere debet.

f Qui iniuste testimonio ad dicit, vt testimonium dicat minus aequendos est.

g Tantum abest. l. multò magis: & hic abest à tuto, quod fabitur. sic & *§. de indiciis. Inst.*

h Milites.] CAYE. Miles in criminali causa torquendus non est, nisi ignominiosè sit à militia missus. Item nec filij militum. Iudex verò antequàm aliquem torquat, debet esse instructus argumentis: nec à quæstionibus debet incipere: si tamen quis torqueri debeat, habenda est personam disertio. VIVIAN.

i Plebeiorum pœnæ quæ sunt.

480/C.IV.K.5-4, 2429-2430
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de pœna. Libanor. & ff. de re milit. Liq. §. 3. Sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis : vt *l. ad legem Iul. maiest. Ufi qui alicui.* ADRIAN. Adhuc tas, quod hoc militis non torquentur: sic nec doctoris : vt tenet Cyn. *hic, & in Liq. l. ad leg. Iul. maiest.* Idem dicas in homine decrepitæ ætatis : vt *in Liq. §. ignoscitur. ff. ad Syllan.* Idem potest dici in clerico, nisi sit infamis, de quo per Anton. de Butr. & alios Canonistas *in c. cæterum. de depos. & per* Abb. *in cap. cum in contemplatione. de reg. iur. in antiqua.*

ad filiorum.

a ¶ *Stipendij.* sed fortè causaria missione est missus, cùm multa sint genera missionum: vt *ff. de his, qui not. infam. l. §. ignominia.*

a ¶ Non emeritis stipendijs. Id est, & sine causa. CYIAC.

b ¶ *In hoc crimine.* in crimine quandoque fallit : vt *ff. ad Syll. l. prius.* Sed forte & ibi præcedebant indicia. Item & fallit *l. ad. l. 3.* Vel dic vt ibi. ACCVRS.

c ¶ *Sed argumenta.* vt *& l. de fal. l. fiscus. & ff. ad l. in prin. & l. de minor. & l. vnica. §. in ad.* ¶ *Perfunctorum conditio.* quia nō fit in dignitate vel militia, vel alteriùs conditionis.

Vper.] CARVS. Si dicat se quis filium alicuius, & idò debere ei succedere: obiciatur ei, quòd sit suppositus ; an in huiusmodi quæstione possit, vel debeat seruorum haberi quæstio? Dicitur quòd sic : ne talis loco nobilium, & legitimorum subrogetur, & ne ingenuis auferatur debita successio. VITIAN.

d ¶ *Super statu.* Vbicunque fit quæstio, cauè debet fieri : vt *ff. ad. l. de minor. §. plerumque.* maximè vbi quis negatur ingenuus, vel filius: & sic dicitur non debere succedere : sed alias, vel econtrà dicitur esse liber, vel filius, qui non est : *ne sanè de statu* suborgeretur *hic, & ff. ad. l. extraneus. §. de quæstione. & l. vnica. §. indicia.* Idem in possessione libertatis : vt *l. de liber. caus. Leum. qua.* sed nō in propriitate de libertatis, & seruitutis vt *ff. ad. l. de minor. §. fin.* Item si de libertate vindicetur: argumentis l.

e ¶ *Ingenuitatis.* de suppositio parta. Iust.

f ¶ *Per compositum.* id est, fallacem, vel falsum. 2. Alij dicunt quæstionem à quærendo : quia per fallacium quæritur hereditatem, qui habere non debet.

Vtrum.] CARVS. Accusari testamentum de falso, in quo erras institutus heres : an serui hereditarij torqueri possint vt eruatur veritas? Dicitur quòd sic. Vel sic: Reuocabatur in dubio de quodā testamento esse verum, vel falsum an seruis, &c. Et resp. quòd sic : etiam si is, qui se heredem affirmat, illos manumisit.

h ¶ *Proponas.* & accusatus. ACCVRS.

i ¶ *Per tormenta.* & hoc ratione dubij : quia dubium est si heres, vel non, contra quem torquentur : vt *ff. ad. l. hereditary. & l. extraneus. §. j. & l. ad. l. hoc. quod.*

in causis criminum subiungi † concedimus : etiamsi non emeritis stipendiis * * suis, videantur esse dimissi: exceptis his, qui scilicet ignominiosè sunt soluti : quod & in filiis militum, & veteranorum sembatur. Oportet autem iudices nec in his criminibus [b], quæ publicorum iudiciorum sunt, ad inuestigationem veritatis à tormentis initium sumere : sed argumentis [c] primùm verisimilibus, probabilibúsque vti. Et si his veluti certis indiciis ducti, inuestigandæ veritatis gratia ad tormenta putauerint esse veniendum : tunc id demum facere debebunt, si personarum conditio [d] præstiterit. Hac enim ratione etiam vniuersi prouinciales nostri fructum ingeniæ nobis beneuolentiæ consequentur. PP. sine die, & consule.

In causa ingenuitatis ad veritatem potest peruenire. SALYC.

11. *Idem AA. & CC. ad Charissimum* * *prælium Syria.*

SVper statu * ingenuitatis [f] per omnia interrogationis, & quæstionum vestigia decurrendum est: ne alienæ forte sordidæ stirpes splendidis, & ingenuis maralibus audeant subrogari : vel propria, ac debita, per compositam [g] quæstionem, quibus competit, successio denegetur. Dat. VI. Id. Maij. Emissa ipsis IV. & III. AA. Coss.

Super falsitate testamenti potest seruus hereditarius torqueri etiamsi ab libertate sit præstita. SALYC.

8. *Idem AA. & CC. Paulinus.*

CVm testamentum falsum esse proponas [h] : ad illuminandam veritatem seruos hereditarios (etsi libertas eis ab eo, qui se heredem esse affirmat, præstita est) etiam per tormenta [i] intertogari, constitutionibus principum est permissum. PP. VI. Kalen. Septembr. ipsis IV. & III. AA. Coss.

In dignitate, vel præeminentia positi, & eorum liberi vsque ad pronepotes : nec pœnis plebeiorum, nec quæstionibus debent subiici. Si tamen precedens in gradu est aspersus aliqua violati pudoris macula : nec ad eum, nec ad sequentem in gradu peruigilet priuilegij prærogatiua. SALYC.

11. *Idem AA. & CC. Bonito.*

DIuo † Marco placuit, eminentissimorum ‡ quidem, nēdū etiam perfectissimorum virorum vsque ad pronepotes liberos [k], plebeiorum pœnis, vel quæstionibus non subiicitis tamen propinquis gradus liberos, per quos id priuilegium ad vltiorem gradum transgreditur, nulla violati pudoris macula adspergit [l]. In decurionibus autem, & filiis eorum hoc obseruari * vir prudentissimus Domitius Vlpianus in publicarum disceptationum * liberis ad perennem scientiam, & memoriam refert. PP. V. Kalend. Dec. ipsis IV. & III. AA. Coss.

Si inter duos est quæstio de dominio serui, potest ipse torqueri. SALYC.

11. *Idem AA. & CC. Aspro.*

QVoties de dominio mancipiorum tractatur [m], si alijs probationibus veritas illuminari non possit * de se ipsa * esse cum tormentis interrogenda iuris auctores probant. PP. III. Id. Maij, Sirmij, Tiberiano, & Dione Cos.

Si quæstio seruos duos, si conuendos heredes, seruis hereditarij possunt torqueri. Si autem inter duos se facentes coheredes quæstio sit, an res aliqua sit hereditaria, seruis iure ipse torqueri non poterunt : cùm seruus manumissus, nisi ex casu hominis pro eo contra alterum, non possit torqueri. SALYC.

XIII. *Idem AA. & CC. Philippo.*

HOc, quod placet, si de hereditate quæratur [n], hereditarios seruos interrogari, tibi

l. de minor. §. fin. Sed positio casus tollit contrarium.

o ¶ *Ipsa.* & liberi mancipia.

Hoc, quod.] CARVS. Si inter aliquos sit controuersia de hereditate aliqua : vt quia vnus dicat se heredem, & alius similiter : an seruus hereditatis torqueri possit, quæritur ? Et dicitur quòd sic. Sed si Titius habeat controuersiam seruum cum Seio, & Titius dicat Seium crimen commisisse, an possit petere, vt seruus contestatus torqueretur, quæritur ? Et dicitur quòd non. VITIAN.

p ¶ *Quæritur.* quia ego dico me in solidum heredem, vt dicis de

Dom.] CARVS. Decuriones priuilegium habent quòd torqueri non debent, idem priuilegium extendit vsque ad pronepotes : nisi in primo gradu constituatur esse infamis, verbi gratia; Avus meus erat decurio, filius meus, & fuerit infamis, non habebit idem priuilegium quin torqueri possit : idem est in alijs nobilibus, & eorum filijs.

§ ¶ Eminentissimorum. i. illustrium, spectabilium, clarissimorum. CYIAC.

y ¶ Pronepotes liberos. Inclusiue. CYIAC.

k ¶ Vsque ad pronepotes liberos. vt *ff. de pœnis. l. mors. §. liberos.* ACCVRS.

l ¶ Adspergit. tunc enim per liberos adspersa macula, sequenti gradui non pertingit prærogatiuam hic pertingitur autem per aui, vel proauum à quo competit hoc priuilegium : vt *ff. de senat. l. emancipatum. §. finali. argum. ff. de inoff. & relig. Liq.* quæ sunt contra. Alij dicunt quòd ibi transaciit in perfectus aui, hic non. Alij quòd illud quo ad dignitatem : hoc quo ad tormenta. Sed si filius senatoris aspergitur macula, & pœnis habuit, vel genere filij, quam infamia non nocet huic nepoti, quamuis & filius, & nepos senatoris dicatur, & priuilegia fruantur filij si post maculam concepti est : illi enim ex persona aui tantùm sunt, ut habeantur ex *prælibata l. & ex alia in eod. si. l. filium. & de ea me vac. l. adspiratum. §. fin.* ACCVRSIVS.

§ l. 9. ff. de fideicomm.

m ¶ *Hoc obseruari,* vt non torquentur, nisi infames * sint vt *ff. de pœnis. l. mors. §. 9. & l. fin. & l. de pœnis. l. § mortem. & l. decurionem.* ACCVRS.

* al. Adspersum. al. adspersum.

* Infamis decurio torqueri potest, qui alias torqueri non posset, si infamis non esset.

Qværo.] CARVS. Si de dominio alicuius serui inter alios fiat quæstio : scilicet ad quem eorum dominium seruj pertinet : an idem seruus torqueri possit, quæritur ? Et dicitur quòd sic.

* Ergo si seruus contrarius, & testis alius ter illuminari possit adhuc præcedentibus indicijs, non esset ad tormentum deuenendum, non aliter enim potest Hip. in l. 1. de qu.

a ¶ *Tradatur.* quia seruus vindicat ab alio rei vendicatione : & sic rationis dubij * torquatur : vt *& supra de rei vind. Lucius super. & l. 1. pena.* si autem libertatis, vel status possessione liberatis esset quæstio dic vt *l. de lib. causa. l. ad. qua.* Nec obstat huic *l. l. ad. l. ex libera. §. fi.* quia ibi petitione hereditatis agebatur, hic rei vendicatione, vel illa corrigit. Item contra, *l. on. l. de minore, §. fin.* Sed positio casus tollit contrarium.

* Dubij ratione quis torqueri potest.

480/C.IV.K.5-4, 2431-2432
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de testi hoc placet sapientibus seruos * hereditarios torqueri ff. ad l. hereditarij. & Lex. mus. §. de quæstione.

a ¶ Opitulari. agere: commodi diuidendo. Iax.

b ¶ Incertum est. vt T. l. proc. & illiu legibus ff. eod. & l. fin.

c ¶ Communem esse. quia fateor se coheredem, & tu me: & sic seruum Stichum heredibus esse communem, quæ peto torqueri ad inquirendam veritatem alterius rei hereditariæ, quam hereditariâ nego. hoc casu non torqueretur Stichus, vt dic. Sed hodie contrà: vt J. eod. §. quæ hic corrigit.

d ¶ Interrogari. scilicet vrna, quam hereditariâ dicit, ille negat. Accvs.

e ¶ Cum nec. transit ad tertium casum, quando oblimuis est et alia causa, quam hereditaria: & hoc conditetur vterque. nam b non torqueretur in caput domini: vt ff. ex. l. confiteriuine. nisi in causa, quæ fabricitio, & quem habes ff. ex. Lex. mus. §. quod congruit. nisi causa communis negotij: vt ff. eum. diuid. l. de clamant. & facit ff. eod. l. vnica. §. pen. & l. j. §. seruum municipum. Accvs.

* al. ex hereditate.

b Torqueri in caput domini, & quando seruus public.

Seruus.] Casvs. Si vendidi tibi seruum: an in caput meum possit torqueri, quæritur? Et dicitur quòd non: sicut neque in tuum.

f ¶ Fuerunt. in memoriam prioris dominij: vt ff. ex. l. vnica. §. seruus. & Latif. ff. l. seruum. §. vlt. & † de fiscal. ff. & de vect. l. fraus. & facit ff. de decur. l. fin. & J. ex. l. vnica. & l. eod. l. in fin. Arg. contrà ff. de publicl. l. vnic. §. adfinitatis. Acc.

¶ Cum hæc l. concord. c. vlt. infra. non gist. de ef. ser.

Interrogari.] Casvs. Seruus cùm contra dominum torqueri non possit: cùm rerum seruum deposui, vel commodauiam de facto fuo torqueri possit, quæritur? Et dicitur quòd sic.

g ¶ De facto suo. licet quòd non etiam præcedentibus indiciis c: vt ff. de probat. Libon probatio. & facit T. de cæsib. l. seruus. & de seru. fugit. l. quicunque. Accvs.

* paruifa.

c Indicia nisi non præcedentibus seruus de suo facto torqueri potest.

h ¶ Profitia suae. quia commodauerit, vel receperit commodatum. Accvs.

i ¶ Deuoruos.] Deuoros. id est interiores. Accvs.

k ¶ Fidicula. id d est, fidicularum tormenta: & est genus tormenti: vt L. ad leg. Iul. maiest. l. nullus. & facit J. de decur. Lemnos indicere. li. x.

d Fidicula genus tormenti.

l ¶ Reiniémque. id est vlterius, vel pœnaiditium.

m ¶ Ex ordine. decuriones. Accvs.

n ¶ Manent. id est tenent: vt T. d. l. nullus. Iorm & facit T. ad leg. Cornel. de fals. l. si quis decurio. & T. de maiefic. & maleficiis. l. & si excepta. & J. de decur. l. quilibet. lib. x.

† al. dicto. al. dicto. vel, vt in C.

o ¶ Cognitor pro iudice.

Nihil.] Cognitorum. id e est iudicum. ¶ Cognitor Lod. T. de dolar. & l. penali. T. de restitud. vend. ex qui-

opitulari a non potest. Vbi enim de dominio incertum est b, ad quem hereditas c pertineat: meritò per interrogationem hereditarij seruo ad veritatis indagineni peruenitur. Tu autem adseuerando seruum communem esse e, non dubitas portionem ad eum pertinere, contra quem interrogari d eum cupis. Quæ res quæstionem haberi ab eo non permittit: cùm nec e communis seruus aduersus dominum communem, qui non occidisse socium suum dicatur, interrogari possit. S. III. Kalend. Maij, Heraclia AA. Coss.

Nedum pro domino præsenti, sed nec pro præterito seruus potest torqueri. Salycetvs.

XIV. *Idem AA. & cc. Constantio.*

Seruos non solùm pro dominis, sub quorum dominio sunt constituti: sed nec pro his, quorum antea fuerunt f, interrogari posse constat. S. VIII. Id. April. CC. Coss.

Vbi de facto serui quæritur, ipse potest torqueri. Salyc.

XV. *Idem AA. & cc. Maximo.*

Interrogari † seruos de facto suo g non solùm in criminali causa: sed etiam in pecuniaria (veluti quando per eos depositi vel commodati nomine, vel aliis cauis legibus cognitis res aliis præstitæ * sunt h) posse, non ambigitur. S. V. Idus April. CC. Coss

Decuriones prohibentur torqueri: nisi contra principem, vel rempublicam dicantur nolci, pœna capitis nominente indici in contumeliam ordinis torqueri. Salvc.

XVI. *Impp.* Valent. Valens. & Grat. AAA. *ad Antonium p.p. Galliarum* *.

Decuriones † siue ob alienum, siue ob suum debitum, exortes i omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ k, & tormenta constituunt. Quod quidem capitale iudicij erit, si in contumeliam ordinis, exitiúmque l tentetur. Maiestatis tantummodò reos, & (quæ nefanda dicto † sunt) conscios, aut molientes ex ordine m municipali, manent n tam crucia conditio. Dat. X V. Kalend. Octob. Treueris, Valente V. & Valentiniano AA. Coss.

Nec gratia, nec pecunia iudex debet innocentes, vel dignitate munitos torquere: & memoria pristina dignitatis prodest. Salyc.

XVII. *Impp.* Arcadius, & Honor. AA. *Mesala. p.p.* *

Nihil sibi deflectens à iustitia indignatio cognitorum o, nihil venalis exigentium terror in eos, quæ aut innocentia p securæ, aut principali sunt q honore munitæ, intelligat licere personas, ad inferendas iniurias corporales r. Habeat hanc mercedem laboris multorum munerum testimoniis commêdata deuocio. Idémque & si munera s † decutionatus quis deposuerit mam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur t. Dat. XII. Kalend. Septemb. Theodoro V.C. Cos.

In quæstione hereditaria, vel de rebus hereditariis serui hereditarij possunt torqueri, priùs præstito sacramento à potente torqueri, quòd hoc non petit animo calumniæ. Balb.

Vel sic: *Serui hereditarij gubernationem rerum habentes, possunt torqueri, siue sit quæstio de hereditate, siue de re hereditaria: non obstante quòd eu libertas sit legata.* Salvc.

XVIII. *Imp.* Iustin. A. *Demosthení p.p.*

De tormentis hereditariorum seruorum sancimus, nullo discrimine u secundum anteriores leges, & constitutiones interposito, siue de iure x hereditatis aliqua moueatur inter heredes quæstio, siue de corporibus tantùm hereditariis, siue de vtroque z, eorum seruos de corporibus y tantùm hereditariis a interrogari, & litere seruos eos tantummodò, qui res gerêdas derinent, siue in seruitute relicti sunt, siue libertatem adipisci per vltimam testatoris voluntatê præcepti sunt b, in quæstionem rerum hereditariarum deduci c, & ex his ea, quæ occulta d sunt, reuelari: petiùs tamen sacramento super his à nobis flatuto e præstando f. Data XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio V.C. Cos.

a Innocentia hæ bendus, cuius innocentia se nihil quoties indemne gratulat.

b Iniuria corporalis pœnamentis.

* Cf. T. dict. l. 4.

c Vel munio, pro hd, vt in cœnob. manuale.

d Iudicia non gist. de ef. ser.

e Probatio extra non efficitur et sacramenti, nisi pertinentes obtulerit.

480/C.IV.K.5-4, 2433-2434
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

DE ABOLITIONIBVS †.

TITVLVS XLII.

Quoniam etiam sapiente antiquitate est de accusatorum temeritate, & calumnia, quæ lege Remmia coërcetur, & de abolitionibus, sive quibus instituta accusationum desinere non possunt ex lege Petronia, & S.C. Turpillianum, cui sui debebatur proprius, specialisque titulus, sive mallemus: & verò nunc ei datur hic titulus, & quatuor, qui sequuntur. Hic est de abolitionibus, quarum una est specialis, & priuata: altera generalis, & publica. Et primùm agit de speciali. Ea est veniæ concessio accusationis, quam petit accusator à iudice, in cuius officio accusationem instituit. l. 16. §. ad leg. Iul. de adult. l. 15. de iur. fisc. *nondum deuolu:* vel l. 10. §. vlt. ff. de iur. patr. *Non enim ad eam abolendam necesse est accusatori adire principem, sed iudicem pro tribunali præsidet res capitalis causa conlectanda accusationis voluit venire, vel calore inimicitiæ est apud Symmachum, vlt. epist. lib. 1. Accusator abolitionem petit per causam iniuriæ adiiciendi, sua pariter, atq; militia. Iusta etiam causa est, si quis propinquus, suus in reatum deducatur, quorum possit ministerium.* l. 3. hoc tit. *vel si quis sua, vel suorum iniuria gratia accusationem instituerit,* d. l. 1. Longinus. §. ad leg. Iul. de adult. *quia priuatam causam agit, quam cur non omittat, si vult, petita veniæ? de qua agit publicam causam, id est, qui accusat publica iura, iudicibusque, legem semper probra, atque omittere non potest. Datur abolitio à iudice perpetua, si confessa, & causa cognita, etiam inuito reo, si res sit integra, & intra XXX. diem, ac quo reus fallus est, sed confessus effuga, interim dum se comparat ad sistendum in iudicio, iuxta* l. 1. §. de exhib. reis. *Manifesta calumniatori non datur.* l. 3. hoc tit. l. pen. ff. de calumn. l. 15. ff. de iur. fisc. *nec capitalium criminum,* d. l. 3. *nec turpis ingenuis hominibus iniuriam, gratia. Ingenuis, inquam: quia servi non sunt tanti. Imperatis autem abolitione ad petent ab eodem in eandem reuocari crimen, nisi nutu principali.* l. 1. h. t. l. 3. ff. ad S.C. Turp. *& nutu principali quandocunque, eodem intra XXX. diez, qui generali, non specialis abolitione solubiti sunt res repetendo, ipse sine. Quia & qui plura crimina iuralit, singulorum abolitionem petere debet,* l. 3. hoc tit. l. 1. §. fl plura. ff. ad S.C. Turpil. *aut eorum, quorum non perit, integra et reuocatio est.* CYIAC.

Accusatio, cuius abolitio est concessa à præside, non reputatur: nisi à principe impetretur. SALYC.

1. *Imp.* DIOCLETIANVS, & MAXIMIANVS AA. & CC. *Patemo.*

PRAESES prouinciæ si perpexerit abolitionem ad omnia crimina, quæ mota sunt, pertinentem, à se * impetratam: ne semel finita instaurentur, intercessione auctoritatis suæ prospiciet. Supplicatione verò porrecta nutus principali [b], præfata * abolitione sopitum crimen, ab eadem persona reuocari † potest [c]. PP. XV. Kalen. Decembr. Diocletiano III. & Maximiano AA. Cons.

Abolitio priuata concedenda est à iudice causa cognita: & nisi detegatur, quando per calumniam ad accusandum profilui imperator, vel à reo corruptus fuerit: nisi vel suam, vel suorum iniuriam prosecutus fuerit. SALYC.

11. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Iunianum P.V.* †

ABolitio præfentibus [d] partibus causa cognita non à principe: sed à competente [e] iudice postulari debet, id est; si per errorem, seu temeritatem, seu calorem [f] ad accusationem prosiluerit: hoc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem per deceptionem [g], vel pecuniis à reo corruptus ad postulandam abolitionem venit, redempræ miserationis vox [h] minimè admittatur: sed adversus nocentem * reum inquisitione facta, pœna competens ingeratur †. Hi autem, qui suam, suorúmque iniuriam defendunt [i], & qui cognatos suos in accusationem deducunt: omnimodo [k] abolitionem petere non prohibentur. Dat. XVI. * Kalend. Decembr. Serdicæ, Constantino A. V. & Licinio Cons.

Per calumniam accusanti, non debet abolitio concedi, nec etiam mente sincera accusanti, si reus iam fuerit carceratus, vel aliquod grauamen corporale passus, nisi confessus impetrauit, & post tortures iniuriam non debet concedi, nec etiam in criminibus hic enumeratis. SALYC.

III. *Imp.* VALENS AA. *ad Probum* †.

FAllaciter [l] accusantibus accusationis abolitio non dabitur. Sin autem sincera mente accusationem instituerit, & reus aliquid iniuriæ inscriptionibus illatæ tolerauerit: id est si vel carceres sustinuerit, vel tormenta, vel verbera, vel cæsuras, abolitio, sive reus, sive rebus fuerit, sive non. VIVIANVS.

l ¶ *Fallaciter.* id * est, per calumniatores *l. de calumn. l. fallaciter. & l. 1. pen.* ACCVRS.

a ¶ Non

---

y Confessio, ho quia potest fuerit, firma credatur, & probata.

DE ABOLITIONIBVS.

Diffum est l. de accusationibus: videamus de abolitione accusationis. Abo. Quia accusatores quandoque desistere: & si quidem sine licentia, incidunt in Turpilianum: vt l. ad Turpil. per tot. si cum licentia, non. ¶ *Et habetur licitia, sine abolitio reliqua* b *modo. Aut enim est publica, aut ex lege, aut priuata. & hæc priuata aut à præside, aut à principe: vt ff. eo.* l. abolitio de l. sequens. *& hic. Est ergo abolitio accusationis instituta per forensium interlocutionem peremptio.*

Abolitio habetur tribus modis.

a ¶ *Abolitionem.* Publica abolitio est omnium delictorum venia, & indulgentia, quæ tributus nullo poslulante à principe, vel senatu, ob aliquam publicam lætitiam, ob res prosperè gestas, ob publicam gratulationem, vel diem natum, *l. abolitio, & l. si interuenit. ff. ad Turpil. l. 3. de epis. & cler.* Vnde Constantinus Imper. ob natiuitatem Crispi, & Helenæ filij abolitionem dedit, *l. 1. C. Th. de indul. priuc.* Priuata abolitio etiam tempore Augusti initiata fuisse dicunt Sueton. in August. c. 31. Quint. *lib. 9. c. 2.* Plin. *epist. lib. 8. epist. ad Maximum.* Priuata est duplex: vna data à lege, altera à magistratibus. CYIAC.

PRofes.] CAIVS. Si initiati accusationem adiuvius aliqueem criminaliter, possum impetrare abolitionem à præside, vt * liceat mihi desistere: non si velim impetrare, vt liceat mihi iterum accusare: & ita abolitionem abolitionis non possum impetrare, esti à principe.

* priuata.

¶ *Amnesti, mobit, & lig. in pœnalibus.*

† Abolitio quid sit.

a ¶ *Ab.* præsidente sic est priuata: & est idem *ff. ad. Lamilian. §. fin.* sicque si est publica, vel legitima abolitionem *l. vlt. pol. §. fi.*

§ C. Th. 9. 37. 1. pœnis aliter. Cons.

b ¶ *Principali.* qui enim impetrauerat abolitionem, nunc supplicat principi, vt ad accusationem ei redire liceat: & sic est abolitio abolitionis. ACCVRS.

c ¶ *Reuocari perpet.* intra XXX. diem vt *ff. ad. Lauc priuatim §. tri-*

---

† Quinquennali frequentia pertinent ad S.C. Turpilianum. Cont.

A. Bolitio.] CAIVS. Si accusasi te per errorem, permittere possum, & impetrare abolitionem: esti per pecuniam inflitui accusationem.

¶ Hæc Latro præcedentem collocari debet vt sit prima huius tit. CYIACVS.

d ¶ *Abolitio præsentibus.* sic *l. per vim, vel alio mod. l. fin.*

e ¶ *Competenti.* scilicet præside, qui de crimine cognoscit: non delegato: vt *ff. ad Turpil. l. 3. §. abolitio.* ACCVRSIVS.

f ¶ *Calorem.* sic *ff. de reg. iur. l. quicquid calore.* ACCVRS.

g ¶ *Per deceptionem.* quia dicit se id fecisse per errorem, cùm fecerit per calumniam. ADDITIO. Per turpem transactionem: alij legunt *depositionem.* Depositio autē nihil aliud est, quàm pactum. CYIACIVS.

h ¶ *Pro,* quia non misereat: sed propter pecuniam facit: & facit *l. de iur. cap. l. fin. in fin.* ACCVRS.

i ¶ *Defendunt.* accusando. ACCVRS.

k ¶ *Omnimodo.* etiam per peruasion: seruata tamen in omnibus distinctione frequentia legis, secundum Ioan. L. Alij dicunt, etiam si per calumniam accusasset, quòd petit abolitionem: quod non placet: & facit *l. ad legem Iul. de adult. l. quamuis.* ACCVRS.

* Non quòd liceat accusare sciens paterna cum accusare: abolitionem indea poterit prædicere sup. per mota, per ius calumniam. *ff. ad leg. Iul. l. cornelius.*

* VI.

† C. Th. de l. 9.

l ¶ *Fallaciter.* id * est, per calumniatores *l. de calumn. l. fallaciter. & l. 1. pen.* ACCVRS.

* Fallacium adjuncta, qui calumniatur.

480/C.IV.K.5-4, 2435-2436
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

litio non petetur [a]: nisi fortè ille, qui hæc passus est, suum consensum ad petendam abolitionem accommodauerit. Quando autem reus nihil tale passus est, postquam fuerit officij custodiæ traditus, intra dies xxx. accusatori petenti, etiam inuito reo, dari permittitur. Post hoc verò tempus, nisi reus consentiat, censemus non esse tribuendam. Quòd † si ingenuorû, licèt plebeiorum, qui conscij, & participes criminum non erant, testimonij gratia corpora fuerint lacerata verberibus, tormentisque vexata [b], abolitionem etiâ duarum [c] partium consensu petitâ, iubemus vigore iudicia denegari: & crimen propositum, cuius examen tormentis iam cœperat [d] agitari [e]. Sin autem testibus tormenta minimè sunt illata: etiam sic abolitio non dabitur in illis criminibus [e] (vt in violata maiestate, aut patria oppugnata, vel prodita [f], aut peculatu admisso, aut sacramentis desertis [g], omniáque [a], quæ iure veteri continentur) in quibus iudex non minus accusatorem [β] ad docenda, quæ detulit, quàm reum ad purganda, quæ negat, debet vrgere. Dat. II. Id. Octobr. Treueris, Valentiniano N. P. & Victore Coss.

DE GENERALI ABOLITIONE.

TITVLVS XLIII.

Nvnc agit de abolitione generali, communi & publica, quæ vel ipso iure pro tempore certo feriarum solennium datur: vt indulgentia paschalis celebritatis l. 3. T. de episc. aud. & apud Cassiodorum in fin. XI. vel pro tempore extra ordinem indulgentia promissa edicto proposito. Hæc vero lenitatem criminum datur principaliter, & consequenter accusatoribus: quia finitis ferijs impunè possunt non repetere crimen, l. si interuenientes. ff. ad S. C. Turpil. illa datur principaliter accusatoribus, vt impunè desistant, peremtibus: hæc neque reo permittit, neque accusatore. Hæc finitis ferijs post XXX. dies vtiles impunitatem plenam tribuit. nam intra XXX dies ab eodem repeti reus potest. Alia est indulgentia, quæ fit specialiter per adnotationem principis, vt l. 5. T. ad leg. Cornel. de sicar. l. 3. T. ad leg. Corn. de fals. & iudicio accusatori perpetuum silentium, & statim plenissimam impunitatem tribuit, quæ ab abolitione separatur, l. pen. T. de calumn. Potest & generalis fieri eadem conditione, veluti lege oblimionis. CVIACIVS.

Generali abolitione finita, intra XXX. dies accusatio potest repeti, & non vltra. SALVC.

1. *Imp. Antoninvs A. Rutiliano consulari Ciliciæ.*

QVi potentatus [h] † [a], & vis, aliorúmque criminum reum fecit, si post abolitionem ex forma solita reorum factam [i], & post edicta proposita intra diem statutû [k], repetere supersederit: persequi crimina volens non est audiendus. PP. VIII. Kal. Maij, Læto II. & Cereale Coss.

Generalis abolitio concernit processus præsentes, non futuros. h. d. hæc lex, nota. BALD. *Vel sic: Si reus non erat accusatus tempore, quo publica abolitio superuenit: ea finita, etiam post XXX. dies accusari non prohibetur.* SALVC.

II. *Impp. Diocletian. & Maxim. AA. Paulino.*

CVm eo tempore, quo indulgentia nostra crimina [l] extinxit, accusatio à te instituta non fuerit: publicæ abolitionis præscriptio [m] cessat. PP. VI. Id. Febr. Max. II. & Aquilino Coss.

Indulgentia remittit pœnam non infamiam. SALVC.

III. *Impp. Valent. Valens, & Grat. AAA. ad Senatum †.*

INdulgentia [n] [ζ] [o], patres conscripti [o], quos liberat [p], notat [q]: nec infamiam criminis tollit: sed pœnæ gratiam facit. Dat. XIV. Kalend. Iun. Treueris, Gratiano A. II. & Probo Coss.

VT INTRA CERTVM tempus criminalis quæstio terminetur.

TITVLVS XLIV.

Postquam dixit de abolitione speciali, & generali, quæ interueniente accusatore, qui omisit accusationem, non videtur destitisse, vt pœnam desertionis possit incurrere ex S. C. Turpil. d. l. si interuenientes, nunc docet ea non interueniente destitisse videri eum, qui post inscriptionem, aut litis contestationem negligens est in peragendo reo intra tempus legibus constitutum, quod hodie est biennium ex l. 3. h. t. videlicet reo non diceto confusam ex vinculis, l. vlt. T. de cust. reor. Et ex l. 3. ad l. in S. C. §. qui post. ff. ad S. C. Turp. Tribonianus addidit, vel biennio. Olim fuit annus, vt constat ex tit. C. Th. vt intra annum crim. quæst. ter. & l. 2. C. Th. ad leg. Corn. de fals. & d. §. qui post. & l. reus. ff. de muner. & hon. & hodie quidem biennium numeratur ex die litis contestatæ, l. 3. olim annus numerabatur à die inscriptionis l. 2. C. Th. eo. tit. quæ est l. 1. huius tit. in qua tamen Tribonianus mutauit illa verba, à die inscriptionis, & repesuit, præstitis inscriptionibus, sicut in l. vbi. T. ad leg. Corn. de fals. hæc verba, tessera adhibita, id est inscriptione, quæ erant in C. Th. mutat in contestata accusatione, propter l. 3. huius tit. quæ vult tempus terminandæ quæstionis criminalis numerari à contestatione litis. At Basilica in l. 2. retinent illa verba, à die inscriptionis, & possit dici à die inscriptionis tempus legitimum computari, si lis contestata non fuerit: vt d. l. in S. C. §. qui post. à die litis contestationis, si contestata fuerit. Punitur ergo negligentia eius, qui intra tempus legitimum non agit: aut peragit reum, quem detulit semel, & multò magis qui obdurat in hac negligentia vsque ad extremû diem legitimi temporis: quia tunc palam est eum rem non dissimulasse, sed planè destitisse: vt l. 2. vt quia dissoluit. Pœna vero huius negligentiæ est infamia, & multa quartæ partis bonorum, l. 1. huius tit. videlicet si honestior persona fuerit, humilior, & pauper, aut, vt ait l. 2. dammum famæ incurrit non esse vt l. si quis iniuriam. ff. de iniur. l. 2. 2. C. Th. de bestr. datur in exilium: quod si interpretor vt Græci, & in l. 4. T. ad leg. Iul. de adult. relegatur. Hæc tamen pœna grauior est pœna S. C. Turpiliani: vt maius quoque crimen neglectû, quàm desperata accusationis, & tamen quibus pæne tenetur.

a ¶ *Non petetur.* cum effectu.

b ¶ *Vexata.* Nec ingenuos [a] torqueri: vt & ff. de quæst. l. ex libero. & l. vnius. §. testes. nisi clerici. vt T. de episc. & cleric. l. presbyteri. & xiiij. q. vj. cap. si vero. ADDITIO. Dicas de hoc vt per Canonistas in c. j. extra de deposit. & per Abb. in c. cum in contemplatione de regul. iur. in antiq.

c ¶ *Etiam duarum.* id est, accusatoris, & accusati. ACCVRS.

d ¶ *Cœperat.* præcedentibus [c] tamen indicijs: non verò à tormentis incipitur T. tit. proxim. l. milites. §. aperiet.

e ¶ *In illis criminibus.* in quibus, &c. quod est J.

f ¶ *Prodita.* & ille [d] incidit in crimen læsæ maiestatis: vt ff. ad leg. Iul. maiest. l. 3. 4. iij. & iiij. & l. maiestatis. & ad idem ff. de capt. & postl. reuers. l. postliminium. §. transfuga. & de re mil. l. omne. §. exploratores. & l. proditores. & Cato, Pugna pro patria.

g ¶ *Desertis.* hoc in militem cadit: vt ff. de mil. test. l. ex militari. Item adde T. de fals. l. vbi. Ibi est illud speciale, regulariter contra: vt ff. de probat. l. ei.

a ¶ *Omniáque.* Legend. Omnibúsque. CVIAC.

β ¶ *Non minus accusatorem.* Vide scripta ad l. pen. T. de prob. & ad l. 5. T. de pign. act. CVIAC.

DE GENERALI abolitione.

Quia T. tractauit de ea abolitione tantum, quæ vna extinguitur accusatio: ponit hic de ea, quæ omnes perimuntur accusationes, & ideò dicit de abolitione generali [e]. Acc. Quæ datur ob aliquod lætitiâ, quæ publica dicitur. Est etiam legitima, si moritur accusatus, vel accusator: est & priuata, quando petitur: vt ff. eod. l. abolitio. & l. seq. & l. fin.

γ ¶ *Abolitione.* Id est, publicâ. Vide scripta ad l. 6. T. qui acc. non poss. CVI.

QVi] CASVS. Si accusatione aduersus te instituero, & generaliter per principem abolitû sit vsq; ad certû tempus, puta octo dies: quia natus sit ei filius: aut propter res prosperè gestas: an eam repetere possim, quæritur? Dicitur quòd sic intra triginta dies: post non.

h ¶ *Qui potentatus.* quasi fuerit oppressus per potentiam [f].

A ¶ *Potentatus.* Id est, impressionis, quæ fit ab his, qui sunt in potestate, l. si pars. T. quod metus causa.

Post non causa. CVIAC.

i ¶ *Factam.* ex causa publica: vt ff. eod. l. si interuenientes.

k ¶ *Statutû.* xxx. dierum: vt ff. eod. l. aut primatim. §. triginta. Idem & si legitima est abolitio: vt ff. de accus. l. libellorum. §. fin. secus si priuata: vt T. tit. j. l. j.

a ¶ *Diem statutum.* id est tricesimum. CVIAC.

CVm.] CASVS. Tẽpore, quo volebam te accusare, ex principis indulgentia ante accusationẽ institutâ interuenit abolitio: an tẽpore elapso possim te accusare, quæritur? Et dicitur quòd sic: nec currit xxx. dierû exceptio.

l ¶ *Crimina.* id est accusationes criminum.

m ¶ *Præscriptio.* triginta dierum: qui computantur ab eo tempore, quo cessauerunt feriæ: vt ff. eo. l. aut primatim. §. triginta. & facit ff. de leg. & senat. l. cum lex. ACC.

¶ Dele totam hanc gl. & repone, publicæ abolitionis. CVIAC.

INdulgentia.] CASVS. Damnatus de publico crimine, impetrauit à principe, vt sibi pœna remitteretur: nunquid infamia [b] sit abolita? Dicitur quòd non. Vel.

n ¶ *Indulgentia.* id [c] est pœnæ remissio.

ζ ¶ *Indulgentia.* id est abolitio generalis. sic leg. præc. CVIAC.

o ¶ *Conscripti.* senatoribus loquitur.

p ¶ *Quos liberat.* à pœna.

q ¶ *Notat.* id est notatos relinquit [d]: vt T. de sent. pass. l. generaliter. & T. de his, qui no. inf. l. ad crimen. Sed videtur huic côtrá ff. de pœnis. l. 3. §. pen. & ff. de his qui not. inf. l. quid ergo. §. pœna. Ibi solut.

¶ Iste not. versum Ouidij de Ponto, Pœna potest demi, culpa perennis erit: id est fama mala.

VT INTRA CERtum tempus criminalis, &c.

Accusationem instituta.

a Torqueri etiam ingenui possunt.

† C. Th. d. l. 4.
b Abolitio consensu accusatoris, & accusati peti potest.
c Indicia præcedere debêt, vt quis torqueatur.

d Maiestatis etiam crimine tenetur, qui non tantum vrbem Romanam, sed & patriam oppugnat: facit quod scripsi ad gloss. l. 1. in fin. ff. ad leg. Iuliam maiestatis. adde quendam, quæ apud Suetonium in loco de tanquam, sive de restitutione, etc. [illegible]

† Impressionis. l. si per impressionem. ff. de iu. quæ vi, metúsve causâ.

e Abolitio generalis, legitima, & priuata quæ sint.

† C. Theod. l. 1.
* id est abolitio sit, l. 4. 5. ff. ad Turpil.
f Potentatum admitti, qui alium per potentiam opprimit.

* In C. Th. addendû est, Nec ante à iudice dimitti, quam in reû producto crimine vindicetur, aut in accusatorem pari forma sententia damnatio referatur.
a Hic vide notata in cap. si vero. §. si ponit. ca. ff. de pac.

b Indulgentia pœnæ corporalis ad infamiam indulgentiam non extendens.
c Indulgentia pro pœnæ remissione.

d Indulgentia simplex infamiam non indulget, vt restitutio famæ restituatur: nisi hoc dictum sit specialiter in restitutione. adde gl. i. cum indulgentia, in. T. de sent. passa. & in l. 2. §. pen. in verbo, ratione, T. de postul.

tatem quo est fatiri : & intra quantum tempus, dicit J. cod. l. fin.

¶ Hunc cit. atque adeò *l. 1. & 2.* Tribonianus innovationes veterum ad superstitis suffin. tradatis. Nè iste antiquis criminalia causis finis novus fuit. *L. 7. C. Th. ad l. Corn. de falsi.* Cujac.

Quisquis.] Cassv. Si accusator intra tempus à lege constitutum, quod biennium, accusationem suam prosecutus non fuerit, aut vicino die fit non præsentaverit : in quarta parte bonorum suorum mulctabitur, & infamia notabitur.

a ¶ *Deinceps.* ¶ An hic sufficit deferre? quod videtur secundùm Azo. vt *ff. de adult. Lmilia. §. fiere. & J. de crimin. l. fin.* Ecostrà quòd non : nisi fideiussor de exercenda lite detur, & ea constituta, secundùm H. et J. *10. l. 1. & 5. ff. ad Turp. Lquæsitum. & l. in senatusconsultum. §. qui post. & Forum rer. hab. Lampadius.* prima placet.

b ¶ *Statutum.* à lege scilicet biennium. Vel dic à iudice secundùm moderamen iuramenti vt *l. de diffat. l. j.*

c ¶ *Tempus.* Biennij scilicet *J. l. j.* Cujac.

d ¶ *Mulctabit.* id est pœnas de quarta parte bonorum, quas hæc consideritma lex ponit. Sed videtur alia pœna imponi? *J. qui accusare poss. l. qui crimen.* Sol. hæc pœna, & illa extraordinaria imposita. Vel hic à lege data fuit dilatio : ibi à ministro legis : & sic cuipeculiter extraordinariè punitur. nam militis agitur cum lege, quàm cùi ministro legitur *ff. de orbi. l. Celsus.* secundùm Azo. Vel quòd ibi dicitur extraordinariè : hic exponit: id est, quarta parte, &c. *d ¶ Infamia.* granata est enim eius opinio : vt arg. *L. de requis. re. l. fin.* si tamen turpiter contubernatus etiam de iure est infamiatus? *J. tit. j. l. j.* Nec obst. hnic *l. 7. tit. j. l. fin.* quia ibi solum. hic etiam Turpiliano tractatur? *J. tit. j. l. j. & ff. ad Turpil. l. ab accusatione. §. deliquit.*

Nonnulli.] Cassv. Iudices scire debent, quòd causa criminalis intra biennii terminari debet : & si per accusatorem fuerit, mulctabitur : & si villis fit, relegabitur, nisi intra biennium accusatione de voluntate secusti abolitionem impetraverit. ¶ Continuge *l. quoniam. J. de rest.* Vnisæque eadem est subscriptio. Cujac.

Non præsumpsit accusationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorum mulctatur, & infamia notatur. Salvc.

1. *Imp.* Valent. Theod. & Arcad. aaa. *Deflorio vic. Afra.*

Visqvis accusator rem in iudicium sub inscriptione deulerit[a], si intra statutum[b] tempus[c] accusationem cœperam persequi superfederit, vel (quod est consumacius) vltima die adesse neglexerit : quarta bonorum omnium parte multatus, aculeos[d] consultissimæ legis incurrat; scilicet manente infamia[e], quam veteres iusserant sanctiones. Dat. IV. Id. Iul. Treueris, Arcadio A. I. & Bautone Coss.

Dilationes necessarias non supernacuas debet iudex dare vtrique parti : & accusator intra tempus legitimum non præsumpsit, vltra pœnam bonorum notatur infamia : nisi sic sit vilis persona, quòd infamia ei non sit iniuria: quia tunc in exilium datur, nisi abolitio fuerit impetrata. Salvc.

II. *Imp.* Honor. & Theod. aa. *Cæciliano p. p. post alia.* *

Nouerint iudices cuiliber culmini, honorive præsidentes, necessariis vtrique parti (si petantur) dilationibus non negatis[a], præcedentibus scilicet inscriptionibus, intra certum[b] tempus criminales causas limitandas : quo emenso subeat accusator, qui desistit, pœnam lege[c] constituta. Et si persona vilior fuerit, cui damnù famæ[h] non sit iniuria, pœnam patiatur exilij : nisi forte intra statuti tèporis metas consensus patrium abolitionem poposcerit. Iudicij autem debet esse diligentia, vt si nulla rationabilis à reo, vel accusatore dilatio[k] postuletur, vergant talium causarum notionem non expectatis moris. Dat. XII. Kal. Febr. Rauennæ, Honorio VIII. & Theodosio III. AA.

Causa criminalis debent intra biennium terminari, & hoc tempus est improrogabile : nec valet definitio sententiæ lata post id tempus : sed debet ferri absolutoria, ab obstinatione præsidis : & imminet grauis pœna iudici, per cuius negligentiam factum, quemcunq; causa terminetur. Balz. Vel sic : *Causa criminalis intra biennium sunt terminanda, pœna iudici negligenti imminente.*

III. *Imp.* Iustinianvs a. *Menna p. p.*

Crimiales causas omnimodo intra duos * annos[a] à contestatione litis[b] connumerandos finiri cēsemus[c], nec vlla [alia *] occasione ad ampliora produci tēporaised post biennij excessū minimè vltertiùs lite durare, accusatum absolui *[d] scientib. iudicibus, eorúmq; officiis, quòd si litigatoribus admonentibus, ipsi litis introductionem, vel examinationem differerint, pœna vicenarum librarum auri ferientur. Dat. Kal. April.

AD SENATVSCONSVLTVM Turpilianum 9.

Titvlvs XLV.

Poenae legis Petronia, & S.C. Turpiliani est infamia, & multa a libraram auri exigenda in fiscum. l. Sparti. §. qui iudicij. ff. de decur. l. 3. §. vltim. ff. de peculat. ff. de in. fisc. & bonis. vt : aureorum librum centenariarum. l. 1. hic tit. Immagistrat autem accusatori non conflictari, & negligenti : vt in superiore tit. sed qui audere ab accusatione desistit sine abolitione post delationem vel, & silentium simplemente intra constitutum tempus finienda causa criminali. l. 1. h. hoc tit. qui proprio nomine tergiversatur dicitur, & desertor. Proinde pœna S.C. Iunguere tergiversatores. Pœna quasi S.C. id est. titulo superiori meruerit. Pertinet etiam ad pœnam S.C. qui pellquidem implevit solennia accusationum intra præfinitum à iudice diem litis contestandæ edicti eueratum iudicio non adest. Lab accusatione. §. deliquit. ff. cod. l. 3. & 7. E. qui accusare poss. Cujac.

Desistens præter abolitionem à causa criminis publici iudicij, excidit in Turpilianum. Salvc.

1. *Imp.* Antoninvs a. *Amato* ¶.

Si denuum * in senatusconsultum incidisse videtur, qui crimen publici iudicij detulit : & causa criminis ordinata, id est inscriptionib. depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eóque, qui accusatur, sub custodia officij facto, nō dia facto : sed fideiussoribus datis, vel sola inscriptione deposita, qui

tenatur. In S.C. Turpilianum dicitur incidisse, l. §. 5. post. id est quasi Turpilianum. vt delictis, L. 1. id est quasi delitis, hoc nimirum culpa proxima culpa notata S.C. Turpiliano, cui iungitur lex Petronia. L. abolitionem. J. ad leg. Iul. de adult. quia nam legem Neronis imperante tulit Petronius Turpilianus Consul. Senatus adprobantibus auditor S.C. ex nomine Consulis nomen dederunt Turpiliani consultum, quem Petronianum. Sed iam ad ipsum S.C. pœnam veniamus. Cujac.

a ¶ *Nō negatis.* quæ nō iteres, accusatoreci *duæ* dilationes *& ff. de fer. i. fin.*

b ¶ *Certum.* Biennium vt *supra. n. 1. fin.*

c ¶ *Legibus. supra l. prox. & J. qui accusf. non poss. l. qui crimen.*

d ¶ *Famæ.* quam debet perdere vt *§. 1. quasi.*

e ¶ *Exilij.* Nec, ergo quòd infamia * nō potest plus infamarisic & *ff. de iniuria. l. 1. tit. apud. §. quod sit praetor. & J. ad legem Iuliam de vi. l. fraues. & hic.* Sed contra est vt *ff. de rim. nupti. l. publ. §. quæ in adulterio.* nam[a] excommunicatus[b] Sed hoc, & superiori legi, sit contra *ff. ad Turpil. L. quæ ab accusatione. §. fin.*

f ¶ *Dilatio.* vt *§. de dilat. J.*

Criminalis.] Cassv. Quæstio criminalis intra biennii terminari debet, nunquàm à tempore litis contestā. quo elapso, si nō terminata fuerit, absoluatur accusatus : & si per iudicem fiterit, quo minus terminetur, pœna 25. librarū auri multabitur.

g ¶ *Intra duos annos.* Vide *cap. 11. tract. de praescript.* Cujac.

h ¶ *Actoritatem litis.* vt *& J. de iud. J. properandū. in prin. & ad leg. Corn. de fal. l. vbi.* sed in præsidi specialiter *S. vt conuenerit iudex, quam mitis. J. in fin. & clericos vt in auth. vt clerici. apud §. ja. ccll vj. n.* ¶ *Absolu.* ab obstinatione iudicij.

AD SENATVSconsult. Turpil.

y ¶ Factum est hoc S.C. Neronis temporibus, Cassonio Pato, & Petronio Coss. Cujac.

Per hoc desistit punitur, qui tergiversatur dicitur: cuius pœna est quinq; librarum auri vt ff. de peculat. l. 1. j. n. & ff. infamia. vt J. e. l. 1. j. Aliq; calliditatem, qui fallens lege Rhomia iuniuntur. Aliq; prouincentur, qui sua parte prodita, &c. vt ff. cod. l. j. in pr. §. prouincentur & extraordinariè puniuntur. vt ff. de peculat. l. 1. j.

Si denuum.] Cassv. Vel libè te accusare, per nexi tibi libellū, lite cōtesti. dedi fideiussore de prosequenda hac, postea abolitione non impetrata desististi incidere debes in Turpil. quæritur. Et dicitur quòd sic.

n ¶ *Si denuum.* hoc, *de*

mum. vel omnia sequenda non referuntur accusatione non sub custo-

a Infamia non recipio plus.

b Excommunicatus eunus iuram; excommunicatus.

* *l. properandum. J. de iudicij.*

† *Concess. dit. i. in cap. de cum fiunt fiscalis. de offi. delegat.* * *decesi.*

480/C.IV.K.5-4, 2439-2440
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

qui destitit, puniatur: vt ff. eod. l. in senatus §. qui post. & de adult. l. miles. §. si super. & infrà tit. j. l. fin. Et potest induci in pecuniaria causa exemplum suprà quando & quando in authent. qui semel. Sed & is punitur, qui deposuit accusationem non recipiendam: vt ff. eod. l. j. §. accusationem. ergo refertur dictio, demum, tantùm ad publicam. q. d. in priuato crimine desistens non punitur Turpilliano: sed aliàs iudicis officio: vt ff. eod. l. si quis reperiatur §. si Bellonarum. & l. & in primaria.

a ¶ Non impetrata. scilicet priuata: vt & T. de adul. l. abolitionem. Idem si publicam habeat, vel legalem: vt ff. eod. l. abolitio. & l. seq. & l. destitisse. & l. diuus.

b ¶ Destitit. id est, in totum animum deposuit accusandi: vt ff. eod. l. ab accusatione. §. animo. & l. destitisse. & facit T. tit. j. l. j. Illa tamen est generalior in publico, & priuato crimine.

S[I pro.] C a s v s. Accusabam te: Titius fideiussit pro me de lite prosequenda: destiti: conuenitur fideiuss. in eam quantitatem, quam promisit: & ego, qui destiti, notabor infamia, & puniar in quinque libris auri. Vivian.

c ¶ Adstrinxisti. de lite persicienda: vt T. eodem. l. prox.

d ¶ Quantitatem. si fuit taxata: aliàs taxabit iudex: vt ff. de sti. res. l. iij.

e ¶ Notando in quinque libris auri: vt ff. de pra[illegible] l. iij. §. fin. & facit T. tit. j. l. j. & qui accusare non possunt. l. qui crimen.

Q[Vamuis.] C a s v s. Coepi te accusare: interuentu amicorum, destiti hoc pacto, vt impetrarem abolitionem, & tu omni anno darés mihi redditum alicuius prædij: non stas placitis: an possim redire ad accusationem, à qua destiti, quæritur? Et dicitur quod non.

f ¶ Scriptura. transactionis fassi[illegible] accusatorem, & accusatum.

a ¶ Scriptura. Id est conuentio. C v i a c i v s.

g ¶ Placitis. quibus accusati pacti sunt aliquid dare, vel facere, si abolitionem impetrassent: accusator: vnde videbatur quòd placitis non impletis accusare denuò liceret: quod non licet secus in ciuili: vt T. de transact. l. sub prætextu. j. & l. fin. & hoc est ideò, secundùm Azo. quia tale fuit crimen, de quo licuit transigi: quod non placet: quia accusatori nunquam licet: quia in Turpillianum incidat. licet ergo ei non sit quandoque, vt suam sanguinem redimat: vt T. de transact. l. transigere. Ratio autem est quia aliud in ciuili, aliud in criminali.

† ad crimen. Cuiac.

* al. stipulatione.

† id est, pro qualitate delicti, hoc est si fenis vel dolore, vel errore, vel temeritatis[illegible].

* al. Arcadio Cons.

a Accusationis desertæ ratione promissionis sibi factæ, ad illã non redeas etiam promissione non seruata.

impetrata [a] abolitione ab executione criminis destitit [b].

Fideiussor datus pro lite prosequenda, accusatore non prosequente, non tenetur, nisi ad illam quantitatem, quam promisit, si accusator non prosequeretur: & in hoc casu fideiussor soluendo non liberat principalem. B a l d. Vel sic: *Fideiussor non tenetur vltra quantitatem, quam promisit: & accusator desistens notatur infamia, & etiam pro motu iudicij punitur.* S a l y c.

II. Imp. G o r d i a n v s A. *Appio.*

SI pro eo, qui in crimen † subscripsit, fidem tuam adstrinxisti [c], isque destitit, & commissa stipulatio est *: non vltra quantitatem [d], quam spopondisti, obligatus es: eo, qui destitit, infamia nihilominus notando [e], & extra ordinem secundum iudicialem motum † puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reuerti quamuis tamen non prosequatur. h. d. secus esset in ciuili causa: vt suprà de transac. l. sive apud acta. B a l d. Vel sic: *Licet promissa non seruentur ei, qui destitit: ad accusationem non propterea redit. h. d. quod not.* S a l.

III. Imp. V a l e r i a n. & G a l l i e n v s AA. *Syllano* *.

QVamuis eum ordinem scriptura [f] a contineat, vt primum abolitio criminis posceretur: & tunc de hinc omnibus placitis [g] obtemperaretur: non obseruantib. tamen aduersariis pactorum fidem, instaurare accusationem minimè potes, à qua ipse [h] destitisti [i]. PP. Prid. Non. Iul. Tusco, & Basso Coss.

Qui accusationem deseruit, amplius illam non repetit. S a l y c.

IV. Iidem AA. *Patrophilo.*

SI is, de quo supplicas, contra parentes vestros desertam (vt dicis) accusationem cœperit persequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destinatæ rei poteris opponi [k]. PP. Prid. Non. Maij, Seculari, & Donato Coss.

Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpillianum. S a l y c.

V. Impp. D i o c l e t i a n. & M a x i m i a n. AA. *Matronæ.*

SI fœmina suam, suorúmque iniuriam [l] exequatur [m], cum ipsa pacto contra vetitũ à destitisse profiteatur: in senatusconsulti Turpilliani pœnam eam incidisse [n], certi iuris est. Subdita VII. Non April. CC. Coss.

Ille dicitur destitisse, qui deposuit animum prosequendi: non qui aliquantisper distulit. B a l d. Vel sic: *Differens prosequi ex causa, non dicitur desistere.* S a l y c.

VI. Iidem AA. *Emilio* †.

IN executionibus criminum obtinuisse videtur *, illos destitisse, qui animum accusationis implendæ prorsus deseruerunt [p]. Cùm igitur aliis ex causis, vel simplicitatis ratione, necdũ te ad finem vindictæ peruenisse preces tuę testẽtur: poteris post posita formidine impedimẽti super aliquantulo silentio [q], instituta accusationem secundũ leges perferens [r], quã probabis, tibi debitam vindictã reportare. PP. III. Kalendas Iul. Diocletia. VI. & Maxim. AA. Coss.

h ¶ Ipse. subaudi, tu.

i ¶ Destitisti. vt & T. de generali aboli. l. j. & ff. eod. l. mulier. §. fin. & diximus suprà qui accus. non poss. l. accusationem.

S[I is.] C a s v s. Si me, vel parentes meos accusasti, & destitisti, si iterum velis redire ad accusationem, exceptio destinatæ accusationis tibi obstabit. V i v i a n.

k ¶ Opponi. sine cũ abolitione destitit: vt ff. eod. l. mulier. §. fin. sunc nota: vt T. qui accus. non poss. l. accusationem. nisi quandoque intra xxx. dies: vt ff. eod. l. aut primarium. §. 4. qua est contra. & facit suprà l. prox.

S[I fœmina.] C a s v s. Si fœmina accusat suam, suorúmque prosequendo iniuriam: an si desistat, incidat in Turpil. quæritur? Et dicitur quòd sic.

l ¶ Suorúmque iniuriã. Sed quis dicitur suorũ [a] iniuriam prosequi? Certè qui prosequitur illorũ iniuriam, pro [b] quibus testimonium dicere nõ possit: qui [c] sunt vsque ad septimum [d] gradũ, vt sobrinus, & ex bo[illegible] vt ff. de testi. l. ag. & lege Iulia. & l. lege Iulia.

m ¶ Exequatur. aliàs enim non audiretur: vt suprà qui accus. non poss. & de crimine A c c v s.

¶ Vetitũ. Pecunia accepta. Addita hæc subscriptio, PP. VI. Id. Apr. Pisis, CC. Coss. C v i a c.

n ¶ Incidisse. immò non: vt ff. eodem. l. j. §. accusationem. & l. mulier. Solut. ibi non poterat accusare, hic sic: quia suam vel suorum iniuriam prosequatur. hoc non valet: quia tunc magis videtur incidere: vt in dicto §. accusationem. Dic ergo quòd hic pacto destitit, ibi non pacto.

I[N executionibus.] C a s v s. Dicitur in hac l. quòd ille ab accusatione desistere videtur, qui in totum deponit animum accusandi: licet ergo accusator ad tempus ex causa sileat, poterit perficere accusationem, tenendo tamen iterum ad eam. V i v i a n.

o ¶ Videtur. inter viros prudentes.

p ¶ Deseruerunt. vt & ff. de iud. l. destitisse. & de mino. l. destitisse. & ff. eodem. l. destitisse. & l. ab accusatione. §. destitisse.

q ¶ Silentio. quod tamen citra biennium est: aliàs contra: vt suprà tit. j. l. j. & 4. & fin. nec enim hic erat statutum tempus à iudice.

r ¶ Perferens, id est, ad finem producens.

a Suorum iniuriã prosequi dicitur, pro quibus testimonium dicere non potest, quos sibi cognatos habet ad septimum vsque gradum, qui succedere possunt ab intestato: vt l. ad[illegible] de. tit. l. vnica. in prin. T. de [illegible] Decimus, [illegible] qui [illegible] Bal. c. pastoralis. extra de appellationib. vbi notat opinione quorundam. Sunt definiti arbitrio iudicis sed & Glo. in l. ag[illegible] vt l. qui ne[illegible] notat, fuorum appellationem non esse nimium extendendam.

b Leuibus.

c Testimoniũ aduersus suos ferre nemo inuitus cogitur.

e Cognati, & affines vsque ad septimum gradum non coguntur testari aduersus cognatos: vt sic. nisi aliter veritas haberi non possit: sed an in causa criminali cogi possint, [illegible] Lanfrancum in Pract. c. 8. num. 8. vg. adde quædam de nominibus, quæ apud Cuiacium monebitur, in verbo, Attinentes.

d Cognationem quidam extendit ad x. vsque gradum, ff. vlt. in[illegible] de [illegible] de consanguineis. adde Rebuffum in tractatu de vsque ad gradum nominationem. §. 1. in verbo, consanguineo.

Codex.

DE CALVMNIATORIBVS.

TITVLVS XLVI.

T*ergiuersatoribus, aut veluti tergiuersatoribus, ad quos resiciuntur, vel pertinet eos etiam superiores, adiunxit calumniatores. Hi sunt accusatores, qui sciences dolo malo falsa crimina intendũt quorum irriti abeant. Calumnia irrita accusatio est. l. 1. §. Si enim irrita non fuerit, puta reo condemnato, iam de accusatoris calumnia amplius quæri non potest. l. 1. Non dico calumniatores esse, qui crimina quæ intẽdunt iudici probare non possunt: vt crassis sic Demosthenes in Neæram* [illegible]. *Nam possunt plerique nõ probare, nec calumniatores esse. l. 3. hoc tit. l. 1. §. 1. ff. eo. idéoque nec absoluto reo vtique semper accusator damnatur de calũnia. Hi verò præter pœnam, cui se ipsi[illegible] subiiciunt per inscriptionem, quæ talio est, l. similitudo supplicij intentari, & formidari res, l. 7. & vlt. vetiti lege Remmia in publicis iudiciis puniuntur.* l. 1. §. 1. ff. ad S. C. Tur. l. quæsitum, ff. de testib. *Cicero pro Roscio Amerino: Ita quæstus te cupidum esse sperabat: vt horũ existimationem, & legem Remmiam putares aliquid valere oportere. Ex ea lege Calumniatoris fronti inscribitur litera K. vt iampridem docui in l. 10. cui lege. ff. qui test. fac. poss. quod hodie nõ licet ex l. 17. tit. seq. nam & eodem loco paulò post Cicero ait ad caput calumniatoris literam adfigi, & insignem hanc literam, insignem esse infamia: vt possem neminem aliũ, nisi fortunas suas accusare posse. Pœna igitur legis Remmiæ notatur.* l. 3. *his verbis, Detrimentum existimationis. & l. 8. hic, infamia supplicium: quæ rectè dici irrogari in publicis iudiciis. nam in primaria extraordinaria calumniæ officio iudicis coercetur sine periculo infamia.* l. 5. hoc tit. l. 3. ff. ad S. C. Turp. *ne pœna quoque legitima tergiuersatoris habet tantum locum in publicis iudiciis.* l. 1. § suspecti. l. 7. §. 1. ff. eod. l. 1. T. eod. l. 3. ff. qui acc. non poss. C v i a c.

DE CALVMNIAtoribus.

a ¶ Calum

480/C.IV.K.5-4, 2441-2442
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Accusatoris calumnia in officio mercenaria. punienda est compare, quo fiunt officiaria munera publica. SALVC.

1. Imp. ALEXAND. a. Sabino.

Alumnia eo tempore coerceri solet, quo de causa præsente accusatore iudicari videtur: ideóque postea, quàm de causa iudicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

Doloris iniuriam, & officium debitum permittunt quem accusare impuni. BALD. Vel sic: *A presumpta calumnia excusatur mater, & heres vindicans necem defuncti: & hoc operatur natura sanguinis, vel necessitas officij.* SALYCETVS.

II. Idem a. Apollonio.

Mater inter eas personas est, quæ sine calumniæ timore necem filij sui vindicare possunt. Idque beneficium senatusconsulti & in aliis publicis iudiciis seruatum est. Sed extraneus heres, qui suspicionē, quam de morte sua habuisse defunctus canit, exequitur, hoc nomine à calumnia excusatus est: cùm inter voluntariam accusationem & officij necessitatem heredis, multùm interfit. PP. VI. Kal. Iul. Iuliano, & Crispo Coss.

Non probans crimen, quod intendit, non infamatur: nisi de calumnia damnetur. SALVC.

III. Idem a. Aemilio.

Qui inò probasse crimen, quod intendit, pronunciatur: si calumniæ non damnetur, detrimentum existimationis non patitur. Non enim si reus absolutus est, ex eo solo etiā accusator, qui potest iustè habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

Filius accusans de morte patris, excusatur à presumpta calumnia. BALDVS.

IV. Imp. CARVS, CARINVS & NVMERIA. AAA. Arcadio.

¶ *Calumniatores* * *ob quod falsa crimina fecerint intendit: vt ff. ad Turpil. l. j. j. resp. de quo fit criminatior* b *agitur: vt modò in rubrica dixi. in rubrica est poena: vt l. de accusa. l. fin. si cognitor, pecuniaria: vt l. de epist. & cleri. l. fi. calumniam. in prior.*

a ¶ *Alumnia.*] *Cod. vsus. scilicet criminaliter, vel civiliter vt*

Accusatoris calumnia in officio mercenaria. punienda est compare, quo fiunt officiaria munera publica. SALVC.

1. Imp. ALEXAND. a. Sabino.

Alumnia eo tempore coerceri solet, quo de causa præsente accusatore iudicari videtur: ideóque postea, quàm de causa iudicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

Doloris iniuriam, & officium debitum permittunt quem accusare impuni. BALD. Vel sic: *A presumpta calumnia excusatur mater, & heres vindicans necem defuncti: & hoc operatur natura sanguinis, vel necessitas officij.* SALYCETVS.

II. Idem a. Apollonio.

Mater inter eas personas est, quæ sine calumniæ timore necem filij sui vindicare possunt. Idque beneficium senatusconsulti & in aliis publicis iudiciis seruatum est. Sed extraneus heres, qui suspicionē, quam de morte sua habuisse defunctus canit, exequitur, hoc nomine à calumnia excusatus est: cùm inter voluntariam accusationem & officij necessitatem heredis, multùm interfit. PP. VI. Kal. Iul. Iuliano, & Crispo Coss.

Non probans crimen, quod intendit, non infamatur: nisi de calumnia damnetur. SALVC.

III. Idem a. Aemilio.*

Qui inò probasse crimen, quod intendit, pronunciatur: si calumniæ non damnetur, detrimentum existimationis non patitur. Non enim si reus absolutus est, ex eo solo etiā accusator, qui potest iustè habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

Filius accusans de morte patris, excusatur à presumpta calumnia. BALDVS.

IV. Imp. CARVS, CARINVS & NVMERIA. AAA. Arcadio.

¶ *Interfit. argum. ff. fami. cersi. l. qui cum malier. §. poenam & de minor. l. quod si minor. §. restituta. & superiori qui accusare poss. l. 4.*

Qui non] CARVS. Accusati Titium, non probaui. multum refert an iudex dicat in sententia, absolutus quia calumniatus es. Primo casu non fuit infamis: secundo casu fit.

a ¶ *Probasti crimen.* Vel criminationem, vt infra. vel crimen, *quemadmodum.* CVIAC.

b ¶ *Praemiatur.* vt quia dixit iudex, non probastis cui dicas, calumniatus es. licēt de calumnia eum aliter non damnaverit *ff. ex. l. j. §. j.*

c ¶ *Nisi parum.* accusari tamen potest de calūnia: nisi sit de personis exceptis *l. penult. & satis* erit pro accusatore, quod nō probauerit, qui nunc accusatur. ACCVRS.

d ¶ *Credendus est.* quasi damnatus, vel quando est de persona exempta. *Calumnia.*] CARVS. Accusati Titium: quia dicebam eum interfecisse patrem nec: non probauisse sim puniendus de calumnia, quæritur? Et dicitur quod non.

e ¶ *Calumnia.* facit *l. ad Mater.* ACCVRS.

Qui] CARVS. Qui accusat, si delitis, lucidis in Turpilianō, nō desistat in agendo civili actione, nō incidit: vt si incipiebam à te petere a.& postea desisti.

f ¶ *Indicium.* i. in his iudiciis, vel criminibus, quę punire publicē interēptiquē eamit etiam in priuatis, et officio iudicis calumniantes punimus: *ff. ad Turpil. l. & in priuatis.* licēt Turpilianū in priuatis cessetur *ff. ad Turp. l. si quis repetere. §. si fideiussor.*

g ¶ *In liberalibus.* hoc est obiūrā *C. de h. cons. l. fi. vbi.* sed thi apparet solutio.

h ¶ *Periclitari.* i. periculum calumniæ pati.

Dominus.] CARVS. Si qui petat calūniosē seruos aliquos vsuqui, & moriatur in tyrannicia, tenebitur ad duplum æstimationis seruorum.

β ¶ *L. vlt. ff. an.* Vide Paulum *li. 5. sent. tit. 15.* Subscriptione hanc addo, 5. XVI. Kal. Septem. Ipsis AA. Coss. CVIAC.

γ ¶ *Dominis seruorum.* accusatoribus & plenè dixi *ff. de cal. & l. si facit sup. ad leg. Iuliā de adul. l. verba. & ff. de adult. l. si pudicaverit.*

Non.] CARVS. Dicitur in hac. l. quod non debet aliquis admitti ad accusandum, nisi prius libellum accusationis accusator porrexerit, & si ad pœnam talionis obligauerit, tunc si probet, excusatur si non, supplicium pati debet accusator.

δ ¶ *Fabiana. vt. l. de accu. l. fin. & l. qui accu. non poss. l. 4.*

Ostrea.] CARVS. Ille tenetur de calumnia, qui accusationem instituit, nec probauit. idem si alium subiuratit, qui nomine suo interueat accusationem: qui si non probat, tenetur de calumnia & vsque infamia notabitur.

ε ¶ *Vide tit. 4. infra. c. 23.* CVIAC.

ζ ¶ *Conspirationibus quas non habemus.*

η ¶ *Nominibus.* id est alterius mandatu suo tamen nomine non alieno non potest *ff. de pub. iu. l. pen. §. ad crimen,*

* Aemilium. *Sunum.*] *hic verbis, Non probasti. l. 1. §. ad Turpil.*

* *Apollon. Cuncta.*

a *Non semper calumniari videtur, qui non probat.*

b *Victus affectio vehemens, vel accusatio [illegible] nomen accusatum.* v. *Cicero lib. 3. §. ult. & a. c. ver. Affectio vehemens.*

c *Primo ius longior apud Iudicem tenet de Iudicio, vbi ut hic Glossa indicat dicit movisset fugere vel propinquitatem.*

* *Aequitas.*

† *Vide Lex Gordian Iulyanum. l. calumniator. ff. de iur. qui accusa.*

† *vt. l. fin. C. Iulian.*

† *Domitian.*

† *Vide Col. Pond. li. 3. c. 1. §. 4.*

† *Supra legend. Sunpse reperi in manuscri. h. C. T. quod etiā omisit Cruac. Cor. Vide Scipio ad cor. tap. lib. 3. in. Fond.* CVIAC.

* *De VII. Kal. Decēb. Remis, Grotia. Mab. Porro, & Gabriele Col. Cos.*

† *ff. Tho. p. 1. 2.*

480/C.IV.K.5-4, 2443-2444
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ *Atque idcò.* accipe J. supplicium, &c.
b ¶ *Calumniosissimum caput.* accusatoris alterius mandato, & etiam mandatoris: hoc si non probat submissus, alibi nemo punitur: vt *ff. ad Turpil. l. j. §. fin.* sed fallit *l. qui accusat. ma. pof. l. j. §.*
Allicitur.] CAYVI. Qui per calumniam aliquat accusat, post exhibitionem accusati nec publica, nec priuata abolitione potest desistere: nec generale, nec speciale beneficij principis sibi prodest.
¶ Consonge *l. vlt. T. de prob.* & ex hac adde ad illam subscrip. vide quoque ad *l. sep.* scripc. CYIAC.
c ¶ *Fallaciter.* i. per calumniam.
d ¶ *Mariniò.* ab eius secundum H. 3. vel non abundat, secundum Ann. & hoc propter id, quod dicitur *§. ait. p. l. j. & l. vii. §. l. j.*
e ¶ *Nè publica.* Triplex enim est: vt *ff. de abol. l. abolitio. & l. sep. & l. fin. f.* ¶ *Indulgentia.* nisi esset dictum, non obstante aliqua legeret arg. *ff. de leg. ij. l. ij. quia in princ.*
g ¶ *Subdocat.* in generali non continentur ea, quæ specialiter non cõtinentur: vt *§. qua ex pig. ab pof. alumnus.*
Q Pœna.] CAYVS. Dicitur in hac lege, quod accusatur, si non probet, quæ cur de calumnia: quia cadem pœna puniendus est, qui pœnam pateretur accusatus. & cõtra eum probatum fuisset. h ¶ *Quisque.* Excepti quibusdam: vt *T. eod. l. mater.*
i ¶ *Calumniantes.* vt *T. eod. l. non prius. & supra de accusat. l. & idē de pœnitentiaribus*: vt *ff. de pœnitent. l. ab imperatore.* ACCVS.
k ¶ Addida subscriptio: D. VIII. Id. Aug. Rauenna, Asclepiodoto, & Mariano Coss. ex *l. vlt. supra de his, qui accusar. non pos. & ex l. vlt. supra de accusat. & inscrip. vnde de hac l. sumpta est. & l. vlt. C. Theod. de insinuat. & l. libertorum. C. de ingenuis*, cui ex his addenda est subscriptio & inscriptio CYIAC.

DE POENIS.
a ¶ *Pœna.* Pœna est delictorum coercitio: *l. aliud est pœna.*] *de verbor. significat.* vbi pœna, & multa differentia traditur. CYIAC.
b ¶ *delicta punitur.* *suppositi de pœnis.* Vel hoc *Diximus infrà de priuatis delictis, & publicis: nunc de pœnis eorum. Acc.*
E Tiam.] CAYVS. Damnatus in opus perpetuum, similis est eli qui in insulam deportatus est: & pœnis intrg duos priua- Codex.

sumpsissent, delatorum numero esse ducendos: atque idcò * calumniosissimum caput [b], & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur: quo pollhac singuli, vniuersiq; cognoscant non licere in eo, quòd non possit offendi, iudicum animos commouerì. Dat. VIII. Id. Maij, Constantinopol. Arcadio A. & Bautone Coss.

Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionum, etiam à principe concessa. SALYC.

12. *Idem A. A. A. Plot. P. P.* *

FAllaciter [c] incusantem, maximè [d] post exhibitionem accusati, nullius iuris color velati deriuata excusatione proficiat non publica [e] quidem abolitio: non priuata talibus proficiat, subsentidque personis: non specialis indulgentia [f], nec beneficium quidem eos generale subducat. Dat. XV. Kalen. Iun. Constantinop. Antonio, & Syagrio Coss.

Nemo potest mutiri impuni. BALD. Vel sic: *Pœna calumniæ est similiendo supplicij.* SALYC.

13. *Imp. Honor. & Theod. A. A. Dec. pract. trib. plebi. Senatui S. D.*

QVisquis [h] crimen intẽdit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi: cum calumniantes [i] ad vindictam poscat similiendo supplicij [k]. Dat. VIII. Id. Aug. Ravennæ, Asclepiodoto, & Mariniano Coss.

DE POENIS A.
TITVLVS XLVII.

Sæpiùs antè habita mentio pœnarum exigit, vt propriè titulo ostendatur, quæ sint genera pœnarum, quibus adiecere iudices quemque possint, & quæ de eis constituendis, vel exequendis legibus definitum prodita sint. Pœna est afflictatio delicti. l. sanctio. ff. eod. *vel supplicium pertinens ex causa in Pistoriana supplicium dicitur esse pœna peccatorum, vt quidam ait, pœna est & vindicatio laetitiæ. Imponitur verò, quod vt sublatis malis cæteri vitentur, seruiens: vel vt si, qui punitur, emendetur,* l. fi. pœna ff. eo. Plato [illegible] : vel vt pœna eius cæteri meliores reddat, l. 7. supra ad leg. Fab. l. 1. supra ad leg. Iul. rep. Demosthenes in Neæram, [illegible] ; & [illegible] cæteri conuertantur exemplo. l. capitalium §. famosos ff. eod. *quæ verò efficit, vt & in animalia mutentquam pœna confirmantur vt apud Plinii l. 2. c. 10. & ex ipso verbo Dei Gen. 9. Exod. 21. Levit. 20. Imò & in ea quæ anima carent. Deuteron. legi. Pausanias in [illegible] : vt Homerus [illegible] Sunt autem bodie fere omnes pœnæ positæ in arbitrio iudicantium, & ab eis citatis, & confessi vel appellare possunt. Olim erant certæ, & legitimæ, quas nec necesse erat iudices sententia sua exprimere: quia de facto tantùm iudicabant.* l. 1. §. nam & quidem. ff. ad S. C. Turpil. *nec de facto pertinaxia sententiam non sequi poterant.* l. non potest. ff. de fur. *aut si quando pœnam legitimam sententia sua exprimebant, ea tantùm à lege constituta, aut confessi appellare non poterant.* l. fi. qua pœna ff. de verb. obligat. CYIAC.

Deportatus, & in opus publicum dari, quàm metalli damnatus, æquiparantur. SALYC.

1. *Imp. Tit. Ælius Anton. A. Lucio.*

ETiam in opus [a] perpetuum damnati [b], non dissimilis [c] conditionis sunt ab his, qui deportantur in insulam. PP. sine die, & Cons.

Eorum datum ab eo, qui non habet iurisdictionem, est nullum ipso iure. Vel sic: *Sententia, quæ est ipso iure nulla, non est iniqua.* BALD. Vel sic: *Procurator Cæsaris non potest in exilium mittere: & sententia à non suo iudice lata, non valet.* SALYC.

11. *Antoninus A. Valerio.*

PRocurator meus, qui vice præsidis non fungebatur, exilij tibi pœnam non potuit [d] irrogare: ac propterea frustra veteris sententiam, quæ nulla iuris ratione subnixa est.

Decuriones non afficiuntur pœnis plebeiorum. SALYC.

111. *Idem A. Senatui* †.

DEcurionem [e] in opus publicum dari non oportere manifestum est.

Concepto ante condemnationem matris pro nato habetur: & idcò eius ciditionis est, cuius mater erat tempore conceptionis. BAL. Vel sic: *Cæsarem ex matre non nocet filio ante conceptio: licit postea nato sic.* SAL.

IV. *Idem A. Marina.*

SI antè [f] conceptus est puer, de quo libellos dedisti: quì mater eius in metallum condemnatur [g]: natus cõditionis eius est, cuius ante condemnationem mater eius fuit [h].

Viteranis, & eorũ liberis primi gradus priuilegiatur, ne in metallum, vel opus publicum damnentur. SALYC.

v. *Idem A. Senatui.*

HOnor veteranis etiam in eo [i] habitus est, vt liberi eorũ vsq; ad primum duntaxat [k] gradum pœna metalli, vel operis publici non afficiantur [l]: sed in insulam relegentur.

Liber homo nõ debet damnari ad perpetuũ carcerem. SAL. & BALD.

tos debet cognoscere: procurator Cæsaris iter sicum, & priuatum. Si ergo procurator Cæsaris vice præsidis cognoscens inter duos pollutant, aliquem eorum in exilium damnauerit: an sententiam, quæ, cuiusq; ? Et dicitur quòd non. hoc dicit eũ l. seq. k ¶ *Etiam in opus publicum.* ad metallum: tunc est plana. & sic similes [a] in hoc: quia vtrq; sine ciuitate est: vt *ff. eod. l. quidem. §. j. & l. capitalium. circa prin.* Si verò dicas opus metalli, licèt sint similes, quia non sunt eiusdem [b] tamen essent: quia primus amitteret libertatem, secundus nocet *d. l. quidem. & Lege damnam. §. Inter eos. & facit ff. de vsur. arg. l. pen. §. j.*
7 ¶ *In opus perpetuum damnati.* Aliàs in opus publicum perpetuò damnati. Nam qui ad tempus, similiores sunt relegatis. CYIAC.
8 ¶ *Dissimilis.* non primantur capite. CYIAC.
1 PRocurator.] *Non pertinet.* facit *T. ad leg. Fab. de plag. Lucio vsq. & sup. de poda ind. l. j.*
2 ¶ Vide nos. & scripta *ad l. pen. T. ff. mancip. in alien. vt man.* CYIAC.
3 DEcurionem.] Et facit *T. de qu. l. Mauro. ff. de pœnis l. meritis. §. fin. & l. ex quibus. ff. ad S. C. Turpil.*
4 SI antè.] CAYVS. Mater diuata in metallum, peperit dõ erat in pœnam peperit filij fœtum, vel liberum, distinguitur: aut concepti, antequã daretur in metallum: & tunc eiusdem conditionis, cuius mater erat, quoquã dãnatur: & mox libera, & parua liber: & ancilla, & parua fœtum. VIV.
5 ¶ *Pœn.* Quintilian. *declamat. 277. Plutarch. de fera numinum.* vind. CYI.
6 ¶ *Si ante.* fœtus & posti quia nõ fiscl esse mancipij, non potuit: vt matrem *ff. de bonis tenf. l. l. quæsitum §. sic dilatis.*
7 ¶ *Etiam fuit.* quia tempus conceptionis spectatur hic fœtus in filio fœnoris spectatur: vt *ff. de fœnu. l. conditipati. & de dolor. l. j. §. pen. & facit ff. de fu. bo. l. Imp. Hadrianus & Iust. de ing. eiusq. pr. ff. eo. l. pragmatici.*
8 HOnor.] *Etiam in m.* pœnitet alia priuilegiaque plura habent: vt *hic, & ff. de priuilegi. turcq. per totum.*
9 ¶ *Damnatus.* fœtus in filio decurionum: vt *ff. de pœnis. l. meritis. §. fin.*
1 ¶ *Nè afficiuntur.* vt *& ff. de priuil. vet. l. j. & ij. & facit T. quibus pœn. non est necessl. veteranis. & T. de excus. vet. pro. tutel. In militiae contat: vt T. de quæst. Iuniano. & Idem & ff. de vt. mil. l. ij. §. j. Acc.*

Deportati, dicuntur in perpetuum opus publicum si multiuda.
b *Damnati ad opus metalli, & publicti ciuitatem amittunt: & in eo similes: sed quia hic libertatem amittit, ille non amittit, in eo dissimiles.*
c *Deterior, vt hic.*
d *Concipiendi tempus in quo. Ipsi dicunt.*

480/C.IV.K.5-4, 2445-2446
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a *Incredibile est, quia fieri non debet: vt ff ex l. mandato. Sed videtur fieri posse: & in decem annis intelligitur vt ff. ex l. sine praefinito. Sed hi dixit ad temporaneos apparuit quod: vnde decem anni intelligunturhic in perpetuum distinxnde adiuus principis, vt primam terminat: nam idem index terminare non potest: ff. de quaestio. l. 3. §. fin. & de poenis l. merit. §. ifta. & habini fratres. & §. nodi. poenam. & fin. tenet, decem tenuerunt. Hoc fo pronunciari non debuit: vt ff. de interdict. & relegat. Lex legatorum. §. ad temp. licet sit arg. contrà ff. de iniustis, rupt. irrita. l. ff quae filio exhaerdare. §. quod si quis fuerit. Sed expone, non intersitlitet incertum statuitur.* ADDITIO. Adiuntas quod haec lex, & similes procedant de iure civili: secus autem de iure canonico, quod * permixit aliquem damnari ad carceres temporales, & perpetuos: vt in ca. quaerens de poenis lib. vi. Et est ratio quare ius canonicum hoc permittat, secundum Ioan. Mo. & Anch. in d. c. quaerens, quia Deus nolit mortem peccatoris: sed vt magis obtemperetur, & viuat. Ezechiel. xviij. & ij. qu. iij. c. hi, qui & xviij. q. iij. c. hi, & quis, & audiant, vt non iaceat. ca. ne in princ. cal. vi.

* Damnari ad carceres perpetuos iure ciuili nemo potest: licet de iure Canonico possit. adde Clarum §. cho. quest. 4. pro. vel. cap. fin.

† Hilarion.

‡ Concor. d. Lib. vnico. fideicomm. tur in capitulis. lib. vnico de ap. pub. pol. pro. n. 3.

¶ Vincula differunt à carcere. l. verb. ff. de verb. sig. Sic nihil est contrarie in c. quaerens, de poenis lib. 6. C vi.

b ¶ Fix. nã in seruo tenetur. l. ex l. seruus. & ff. de iudi. l. iudic. ACCVS.

β ¶ Sole seruili obsitione. Vinctli serui apud dominos opus facientes. Terenc. in Andr. Plaut. in Affinar. Plin. l. 8. c. 3. Columel. l. 1. c. vii. Properti. Ouid. de Ponto. Cvi.

I *Mpunitas.*] CAYS. Minor xxv. annis cõmisit delictum: an praetextu ⁹ quasi debeat excusari? Dicitur quod nõ: & tamen doli capax est. ¶ *Propter aetatem.* Coll. lib. 11. cap. vlt. CVIAC. c. ¶ *Nil durius.* vt ff. l. ad leg. Corn. de sica. l. ff quis. malorum enim mores. &c. vt ff. ff. adoptiuis de lib. l. 3. Mitius tamẽ agitur: vt ff. de minor. damnatis. §. in delictis. & l. ff ex causa. §. adeo videndi.

d ¶ *Cadere potest,* quia sit proximus puberati: vt ff. de fur. l. impuberem, aliàs secus: vt hic, & ff. ad legem Cornel. de sica. l. infans. & supra de ff. l. 3. in fin. Item & minor xxij. annis excusatur à delicto carnis: vt ff. de adul. l. ff minor.

e D *Praetorium in hoc casu.*] *Non erat,* vt * à praefecto praetorio, vel ab eo, qui eius vice cognoscit, & qui mandato principum: ff. de legat. 3. l. 3. §. bi. Item praefectus vrbis: vt ff. eod. l. 3. Praeses verò principi referibis, vt comprobet: vt ff. de iniustis, rupto, testamento. l. ff quo filio exhaeredato. §. fed & ff. de decurione. & li interim, dum referibitur, decedat, heredes eius habebunt bona: vt ff. de bonis eorum. l. 3. §. 3. bi facit, supra ff. eod. vel aliter. l. fin. & ff. de appel. l. 3.

f ¶ *Admisso fuerint* quod fieri non debet: vt ff. de interdic. & relig. l. relegatorum. & ad tempus nisi ex specialiter aliud indicatur: vt supra de officio eod. Lucius vel in fin.

g S *Inuitum.*] *Minoribus.* i. vt seruiret hominibus in metallum damnatis. Et die differentiam inter metallum, & opus metalli, & ministerium metallicorum: vt ff. eod. l. aut damnum. §. inter eos. & §. ministerium. & facit l. de quaestio. l. diuo. in fin. & ff. ex. l. mortis. §. ifta. & l. ex quibus casu. infra. eod. l. deportatos.

h S *Seruus.* Seruus delinquit, pro quo iustis iudex eum iubet esse in perpetuis vinculis, & domino reddi. Cette perpetuoè ligatus esse debebit. Sed contrà, ff. ex. l. sine praefinito. vbi dicit decemnio. Sed hic ex certa scientia dicit: ibi per errorem, vel ibi in metallum, hic in vinculis priùs placet.

i ¶ *Reddi.* Sed & hoc tacitè: tum dominus per vincula dominium non amittit, & sic sibi debet reddi: vt ff. de pann. l. aut damnum. §. fin.

k ¶ *Ipso debet,* vbi ergo iudex non definit, nec ego definiamus & T. de diuorc. in l. falso. & ff. de exit. l. ff rem, quam. in fi.

l M *Etali.*] *Ad seruitia.* Et desinit esse dominii, nisi si equidem: ff. eod. Lex damnum. §. fi. sed non sic si in opus publicum sit damnatus de facto: sed tamen tempore domino reddi tur: vt ff. ex l. seruus.

m ¶ *Decurionum.*] CAYS. Initi imperator flaturum, in quo eatum est, ne filij decurionum bestiis subiiciantur: quod flatuum tollebat populus admirtere: sed adeo tacitè clamaretur. dicit posset Imperator, quod vana vocea populi non sunt audienda, non enim exaudiri debet eum noxium periculosi: innocentem condemnari. VIVIAN.

n ¶ *Decurionum.* alias incipit, in constitutio.

o ¶ *Subiici.* vt l. de quaestio. l. diuo. & l. deportatos. & l. de decur. l. ante. lib. 2. & de diuorc. vt. Rom. lib. 2. l. 3. & 9.

p ¶ *Ludum diuertit.* temperantes.

q ¶ *Audiendo.* l. exaudiendae: & sic * Pilatus malè fecerat hic, & T. qui mann. non pf. l. diuo Marco. & ff. 49. & ff quibus. l. ff primum.

S *Seruus.*] CASYS. Si seruus ob delictum aliquod condemnatus fuitis, & per sententiam dominium eius adempum non fuerit: putà vsque ad decem annos: ante elapsum decemnium non liberabitur à penaequis publicè interest poenam non remitti, ne quis ad perpetrandà maleficia temerè prosiliat.

r ¶ *Damnatus.* Ex seruus poenae factus non sit. CVIAC.

s ¶ *Amputatum.* id est, ablatum domino, vt quia in metallum, vel vt fiat seruus poenae, nec condemnatus: sed in opus publicum perpetuum, vel temporarium: vt ff. eodem. l. aut damnum. §. fi. & l. seruus. & T. de sententiam pass. l. frustra. & T. eod. l. seruus. & ff. de statu hom. l. seruus.

t ¶ *Per.* id est commutata, aliàs perequum.

u S *Iperis.*] Conuertit. vt ff. ex l. seruus.

x ¶ *Pontifices.* vt ff. ad leg. Aquil. Lex vulnerata. in fin. & ff. de furtis. l. ff. 8. no. §. fin. & T. de haeret. Quicunque. §. quod si seruus. & ff. depositi. l. bona fides.

y P *Ecunia.*] *Non licet.* vt ff. de ex iud. Calla. & T. seruo. reuind. non pass. l. 3. & de seruo ex libello. Leg. seruus in multis: vt ff. de offic.

* forte contra Christianos. Cont.

† Conc. c. 1. cum 61. 2. extra de vsur.

* meritum. ‡ Concor. Cl. ex c. cum clamor. super vsur. contract. extra de vsur.

* Pilatus malè fecit, qui ad populi clamorem Christum condemnauit.

480/C.IV.K.5-4, 2447-2448
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

esse præsid. l. illicitas. §. fin. sed principi pro hoc ministras quandoque: vt dixi *T. eod. l. verrilibile.* Item ratione restitutionis quia fiunt fenestrâ renuncatur *ff. de minorib. l. in causa. v. §. fin. & l. prædicti. & T. ad leg. Iuliam de vi. l. servus. & T. de conf. rer. l. si quis in re. & ff. eod. l. sufficiendum, in prin.*

a Vide ad hanc legem Marcl. *plenissime* 108. *quod incipit: Adeo sic interrogatus.*

QVI * *fenestratum.*] CASVS. Qui cognoscit de crimine, eum de debet inuestigare: nec præcipitanter debet condemnare, nisi per confessionem, vel probationes accusatus cõuincatur: ita tamen, vt vir crimen possit inficiari, quod cõmisit. VIVIAN.

* Cod. Theodos. *dicit. pa. 1. t.*

a ¶ *Capitolium* vbi mors naturalis, vel diuisio subsequitur: vt *ff. de publ. iudic. l. 4.*

b ¶ *Aut certè.* repete, confessione.

c ¶ *Inficiari.* vt & *T. de probat. l. fin. & T. de fal. l.* vbi. Sed contrà *ff. de quæstio. l. 1. §. denique Senatus.* sed ibi non fiatur tormentis, & non perseuerantè: hic fiunt *in eodem l. §. si quis* vbi. & dixi *T. de quæst. l. fin.*

d ¶ *Si quis.*] *In machinis.* id est bracchiis. ACCVRS.

e ¶ *Et in fœna.* id est in cibis, siue pulpa cruris.

f ¶ *Ilum.* pro, vt.

g ¶ *Pigmenta.* quæ cognoscitur: vt dicitur *ff. de relig. Lelium in diuersis.*

h ¶ Et hic non videtur quod bullandum b in fronte.

* *C. Theod. l. 1.*

CTHM.] CASVS. Diuitem in hac l. quod conuictus de crimine, statim debet condemnari, nulla adhibita dilatione, vt detur criminosis facultas occasione dilationis quibusdam machinationibus euitandi pœnam.

b ¶ *Cum res manifesta.* quasi habes *T. eodem. l. qui sententiam.*

i ¶ *Datur.* quod dari non debet *c.*

k ¶ *Arcibus.* tumultum fortè faciendo: vt *ff. de sic. l. pen.*

l ¶ *Fuerit.* quod esse non debet.

m ¶ *Differenda non fit.* vt *ff. eod. l. 8. quia fieret in prior. nisi in calcem T. eo. l. si vindicari.* ACCVRS.

n ¶ *Iura.* Gaurentium fine huiusmodi retardationem & *T. de custod. reorum. l. fin. & T. de bon. poss. l. 1. in fin.* ADDITIO. Adiectus tamen, quod sententia corporalis non debet executioni mandari intra x. dies, qui datur ad appellandum: ita tenet Bart. *in l. addictos. T. de appell. & in l. qui vetitum. ff. eod. per l. 3.* & ibi nec *ff. nihil nouari app. interp.* Non obstat secundum eum, *d. l. addictos.* quia ibi malè fecit iudex. Vel ibi damnatus renunciauit appellationi, quæ tamen renunciatio non nocet quoad extraneos: vt *I. tum tantum. ff. de appellat.* hoc de iure. de consuetudine verò seruatur contrarium: quia illi x. dies non expectantur.

d Appellationem, & à quo possit renunciari.

NE quis.] CASVS. Si aliquis de corpore aliquod delictũ commisit, non debet pronunciatiue pro coërcitione delicti fiat de alio corporis: quod si fit de corpore pistorum, vel cocorũ: sed pro modo delicti pœnam sustinat competentem.

Ad pœnalem sententiam non peruenitur: nisi reus fuerit confessus, vel probationibus clarissimis conuictus. SALYC.

XVI. *Imp.* CONSTANTINVS *A. ad Catullinum procõsulem Africæ* *.

QVI sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non priùs capitalem * in quempiam peomat, seuerámque sententiam, quàm in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimine, aut sua confessione, aut certè * omnium, qui tormentis, vel interrogationibus fuerint dediti, in † vnum conspirantes *, concordanteque rei finem, conuictus sit: & hic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat *. Dat. III. Non. Nouembres Treueris. Accepta XV. Kal. Maij, Hadrumeti, Volusiano, & Anniano, Coss.

Nemo est signandus in fronte: quia non debet facies hominis ad similitudinem Dei formata fœdari. BALD. Vel sic: *Pœna damnatis in eius fronte, vel facie, non debet signari.* SALYC.

XVII. *Idem A. Eumolio* *.

SI quis in metallum fuerit pro criminũ deprehẽsorum qualitate damnatus, minimè in eius facie ſtibatur, cùm & in manibus *, & in suris * possit pœna damnationis vna inscriptione compehendi: quo ſ facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata ‡, minimè maculetur. Dat. XII. Kalend. April. Cabilluno, Constantino A. IV. & Licinio IV. Coss.

Crimine liquidato non debet sententia differri, ne detur materia supplicandi. SALYCETVS.

XVIII. *Imp.* CONSTANTINVS *A. Theodoro v. p. præsidi Arabiæ* *.

CVm reis manifestis b probatione commissis spacium temporis ante sententiam datur c: facultas supplicandi, vel quibusdam malignis artibus d, tam pessidum, quàm officialium pœnas euitandi criminosissimis patet e: cùm & in homicidij crimine, & in aliis detectis grauioribus causis vltio differenda non sit *. Igitur de cætero iniuria criminis qualitatem legem oportet seruari, & in scelerosos, & noxios proferri iuris sententiam *. Dat. Id. Octobr. Constantio A. IV. & Constante Cæs. Coss.

In pœnam delicti non debet quis alicui corpori vel collegio congregari, vel transferri. SALYC.

XIX. *Imp.* VALENT. & VALENS AA. *ad Olybrium p. v.* *

NE quis pro coërcitione delicti, vel pistoribus, vel cuicunque alteri corpori * (cùm alterius sit corporis) addicatur: sed vnusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, morum congruæ seueritatis excipiat. Dat. III. Id. April. Valentiniano, & Valente AA. Coss.

Si princeps referebat aliquem puniri vltra modum regularem, debet iudex vsque ad diei originem differre: et videat, si princeps pœnam relaxet. SALYCETVS.

XX. *Imppp.* GRATIAN. VALENT. & THEOD. AAA. *Flauiano p. p.*

Illyrici, & Italiæ †.

SI vindicari † in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu * iusserimus, nolumus * illatim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorum sors, & fortuna suspensa sit. Reos fanè excipiat, vinciátque ſ custodia, & excubiis ſ solertibus vigilantes obseruet. Dat. XV. Kalend. Sept. Veronæ, Antonio *, & Syagrio Coss.

De venali perfidia apparitores, licet absentes, debet damnari. SALYC.

XXI. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Principium p. p.* †

NE diu apparitores * praua admodum, venalisque perfidia * impune in publica commoda desæuiat, censemus etiam in absentes * eos pro competenti vltione debere conſurgi. Dat. Kalend. Iun. Arcad. A. & Bautione Coss.

Pœna non debet egredi delinquentem: sed suos tenere auditores, id. d. modum nat. SALYC.

XXII. *Imp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Eutychiano p. p.* *

SAncimus ibi * esse pœnam: vbi & noxia * est. Propinquos, notos, familiares * procul

a ¶ Pœna species aliqui corporis, in hac, si ea pellicatio damnetur. vt Ex fabri.

* *C. Th. ad l. 9. eorum hæc lex legem Cornelium, quæ est C. Th. 9. t. 3. & 4. & 5. Cons.*

b De proscriptione 30. diuinum. *v. Dynum tract. de proscr. num. 20.*

* *Cod. T. ad l. 5. hinc ait legis Iuliæ lib. 1. Arbit. authore Iuno. mo, lib. 7. ver. ad l. 1. 4. Iuo quoque ad de Illyrico Orientali. Ac in l. vbi ad de accus. & trib. de Orientali.* CVIAC.

† *Concord. & quadrantaria de reg.*

* *Incerti.* Vide ad hanc legẽ, Bosium *Prud. criminali num. 25. & sequentibus.*

† *Cod. Th. eod. l. 14.*

a ¶ *In absentes.* speciale: regulariter contra: *ff. eodem. l. absentem. in principio.* sic nec appellant: vt *T. quando appell. non ve. l. ult.* ACCVRS.

b ¶ *Sanciimus ibi.* id est in eo homine.

c ¶ *Noxia.* id est 4 delictum: vt *Institu. de noxal. §. 3.*

d ¶ *Familiares.* scilicet malefactoris.

* *C. Th. eod. l. 18.*

e Noxia pro delicto.

o ¶ *Alteri corpori.* cordonum, vel similiarum alia enim sunt multa: vt *T. de iuris. & omn. iud. l. fin. & ff. quod cuiusq. tuto. l. 3. & est* ratione: quia non esset pœna, vt dicunt: vt arg. *T. de decur. Lex Iulia. lib. 1.* Sed * certè magna, si pellipariis damnetur, vt sit fabri. ¶ Sed coërcit *in auth. de sanct. episc. §. sed ne quo cœnobium. & §. si monachus. collat. 10.* vbi tradunt curiæ cõiuratis. Solut. hoc contigisse. Vel verius, ibi speciale in illis casibus. ¶ Item contra] *de appell. prof. eod. l. 4. lib. 10.* Solut. vt ibi.

Si vindicari.] CASVS. Si princeps crudelius, quàm consuerit, præcepit aliquem condemnari, non debet statim subiicit pœnis: sed priùs habeatur triginta b dies: quibus elapsis condemnati debet: interim debet esse sub fida custodia.

¶ De hac l. 20. Nicephorus loquitur *lib. 13.* & Theodoretus *lib. 5.* & Sozom. *lib. 7. Eccles. hist. cap. 14.* traditque hanc legem latã esse à Theodosio Imperatore, auctore Ambrosio Episcopo Mediolanensi: quippe Ambrosij hic c legem esse aiit, qui quãquã meminit *lib. 5. Epist. in epist. 28.* Sydonius verò *lib. 1. Epist.* eam constituentem tribuit Senatusconsulto Tyberiano. Sed contrà tradit Tacitus *lib. 3.* circum diemum decem induciae damnatis concessisse: sed verisimile est, quòd addiderat Theodosius ad S. C. tribuere istam Senatusconsulto. Vide *c. 20. de præscript. & ad sic. C. si quis imp. maled.* Hæc conclit. meminit etiam Rufinus *lib. 2. c. 18.* Zonaras *in Theod. maiore.* CVIAC.

p ¶ *Iuraire.* vt *T. ad leg. Iul. rep. l. 3. & T. eod. Lex fatta. §. fin.*

q ¶ *Nolumus.* Specialissima causa est hic: aliàs enim contrà: vt *T. eod. Lex ver.* ADDITIO. Concordat *c. cum apud. in fin. n. p. q.* vbi glos. addit alios quosdam casus, in quibus differtur executio.

r ¶ *Vinciátque.* vt *T. de custod. rer. l. 3.*

s ¶ *Excubiis.* id est, vigiliis.

t ¶ NE diu Apparitorum. id est nunciorum.

u ¶ *Perfidia. Sic in auth. de exhib. §. Item. collat. 10.*

* *Cod. Th. eod. l. 18.*

x Et hunc casum excepit *Ill. 1. c. 1. quinquies Imperiis* vt lis non *euasit.*

480/C.IV.K.5-4, 2449-2450
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

a ¶ Calumnia. id est ab accusatione quę calumniosę fierent.

b ¶ Iniuriam. nunc * enim suo nomine temerantur.

c ¶ Admittunt. contingunt. tamen debent iniuriam iniuriam agnoscere T. de emend. propin. l. j.

d ¶ Tamen. non tamen in omni loco : vt ff. de postul. l. ut ab.

e ¶ Nec vitiorum. id est in plures personas non & in eadem quandoque maior imponitur pena, quam fit delictumve: I. cod. l. si vindicari.

f ¶ Morte. i. pena : nam metus bene extenditur ad alios : maxime vbi gratiis * quis peccat, quam delictum exigat: vt ff. l. si vindicari. dixi.

g ¶ Et pro hoc, quod alius * pro alio non puniatur, facit T. de inofficiosam. l. si quis in fin. §. legis. & T. de nat. li. l. in gen. in fin. & ff. pos. & T. ne vxor pro marit. l. ob maleficium. & ff. cod. l. si pena. & Lectorem. & de non. & in. l. 4 §. quod pater. & ff. pro fu. l. adiuvam. §. dicimus. & de vitr. mag. l. generalis. §. fin. & ff. falsi. matr. l. si maritus. & ff. quod quisque iu. l. 1. § ff. in. in fin. §. & ff. ad Sil. l. fin. & in auth. vt nulli in. §. fin. tit. in. sed speciale * est in crimine laese maiestatis: vt T. ad legem Iul. maiest. l. quisquis. quę est contra.

h ¶ Omnes. Si dantur in exilium in decemvirum, completis annis, liberatur ex carcere & si in carcere * inoniatur, liberatur: vt ff. l. pen. & sic non est extra. ff. ad l. aut damnum. §. fin. Diuersis autē idē subiicit: quia triplex E est exilium: vt ff. de interd. & relig. Leviliam. & facit T. de bon. qui mat. cod. l. & si fuerint. & l. si Publicanum. ¶ Item not. quod non * est addenda afflictio afflictione: vt ff. de offic. proc. l. diuus.

i ¶ Implicit. aliquo dinatur in opus publicū, & Implicitus tempus, & erat decēnium: vel damnatur in metallum relegatus, aut deportatus: vt ff. cod. Lex damnum. §. quisquis. & Leviqui.

l ¶ Lusit. sic. ff. de regul. iur. l. bona fide. & ff. cum. can. fin. l. licet. in fine.

k ¶ Rectores.] Prouinciarum. vt & T. l. pen. ACCVSE.

l ¶ Hi.] Tradiderint. facit T. quę res exper. non pos. l. 4. & T. de malefic. & maiestem. Lenitas.

a Iniuria sic nominis suo nomine temerantur.

b Iniuriam debent iniuriam iniuriam agnoscere T. de emend. propin. l. j.

c ¶ Cum. i. quando. vetus de in. quę fi. l. ma. pen. cap. -

* C.T. Theodorum falsum pronuntiatis.

d Pueri pro alio alius non delicta.

e Pueri alius pro alio poenā in crimine maiestatis.

f Ob diuersā carceres pōna minuitur. v. Tiraquellum tract. de poenis temperandis, aut remittendis cauſ. 41. 3. Reliqua vt ipse.

g Afflictio afflictio non est dicenda.

NE SINE IVSSV principis certis iudicibus licat confiscare.

k calumnia * submouemus: quos reos sceleris societas * non facit. Nec enim adfinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt *. Peccata igitur suos teneant * auctores ¶; nec vlertiūs * progrediatur metus *, quām repertatur delictum. Hoc singulis quibusque iudicibus intimetur. Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinop. Eutropio, & Theodoro * VV. CC. Coss.

Tempus, quo quis est in carcere, computatur in tempore, quo quis debet esse in exilio. BALD. Vel lic: *Hac lex habet duas litteras: vna gloss. secundum quam breuiter h. d. In exilium temporalis damnatus, tempore finito non debet ad carcerem reduci, & reducitur debet liberari, hoc illud non est de dubitabili: & non bene congruit huic textui, licet applaudere magis videatur L. seq. Dat. ergo secundum Pat. & mater. Tempus quo condemnatus pulsus fuit in carcere, computatur in exilij tempus.* SALVC.

XXIII. *Imp.* HONOR. & THEODOS. AA. *ad Antonium* P.P.

Omnes ¶, quos damnationis cōditio diuersis exiliis destinatos, metas temporis præfiniti in carceris implesse * custodia deprehenderit, solutos pœna, vinculisque laxatos, custodia liberari præcipimus, nec formidare miserias vllas exilij. Sit satis immensorum cruciatuum semel luisse * supplicia, ne hi, qui diu priuati sunt auræ cōmunis haustu, & lucis aspectu, intra breue spacium catenarum ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam sustinere iterum compellantur. Dat. XIV. Maij, Constantio, & Constante VV. CC. Coss.

Ille, qui fuit in exilio quantum debuit, non debet incarcerari pulsus. h. d. Vel sic: *Complete tempore pœnæ, quis reponitur in pristinum statum.* BALD.

XXIV. *Idem* AA. *Monacio* P.P.

Rectores prouinciarum conueniri præcipimus, vt hi, qui pro suo crimine pœnam exilij sub certo temporis spacio subire decreti sunt: exacto præfinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis, quibus exules versati sunt, teneantur. Dat. III. Kal. Septembr. Eudoxiopoli, D. N. Theodosio A. VII. & Palladio V. C. Coss.

Puniendi sunt capite, qui barbaros docent munigia fabricare. SALVC.

XXV. *Idem* AA. *Monacio* P.P.

His, qui conficiendi naues incognitam ante peritiam barbaris tradiderint *, capitale supplicium proponi decernimus. D. VIII. Kal. Oct. Constantinop. Monacio, & Plinta Coss.

Hic deest constitutio quedam.

NE SINE IVSSV Principis certis iudicibus licat confiscare *.

TITVLVS XLVIII.

Etiam si pœna legibus non imposita sunt: vt sunt illa, de quibus, l. 4. & 17. tit. proc. tamen non omnibus iudicibus eas licet irogare: vt ecce ex hac constitutione profecto patuit, & vsurpi, & profecto vobis publicarum omnium bonorum irogare, sine prescriptione licet incessitu principis: præsidibus ministerium non item. Ato & hac ratione in insulam deportare non possunt: quia deportationem sequitur tactio omnium bonorum publicatio, l. 8. tit. proc. Minimū aliquata nec in gladij. & in dandi in metallum habentur: quia & hanc pœnam sequitur confiscatio omnium bonorum & tamen cōstat vos habere ius gladij, & in dandi in metallum, & per consequentiam, tacite publicando omnia bona: vt hanc dicit, non directū, & expressim. Vera ratio hac est: quia in his, quę pertinent ad delictum coercitionem, quasi mori imperij sunt, quod legatum, ac quia faciat, non omnibus semper ad plenum ea tantum magistratus habent, quę specialiter eis lex dedit. Præsidibus lex Augusti: vt est apud Dionem IV. dedit ius gladij, & ius dandi in metallum: dicam etiam vis est ius relegandi, l. 1. tit. proc. l. relegatorum. §. 1. ff. de interd. & rel. Ita deportandi inconsulto principe, vel confiscandi datum non est, l. interd. §. 1. ff. cod. ergo nec deportare, nec confiscare possunt: quia eadem ratio reddetur in prouincia Cæsaris. l. vlt. ff. de offic. proc. Cæs. CVIAC.

Exceptis summis magistratibus nemo iudicum potest omnia bona alicuius confiscare, nisi principe specialiter præcipiente. h. d. Vel hic: *Iudices minorum imperium non habentes, non possunt sua officio præter legem excercendo bona confiscare, h. d. secundum veram litteram* Io. & ARO. SALVC.

1. *Imp.* THEODOS. A. & VALENT. C. *ad Hierium* P.P.

NVLLI iudicum liceat (exceptis his, qui in summa * administrationis ¶ sunt positi potestate) proscriptionis * tempestate totius substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. Dat. X. Kal. Februar. Constantinop. Theod. A. XI. & Valent. Cæs. Coss.

a ¶ Hic iudices sunt præsides prouinciarum: vt docet C. Th. eod. tit. Confiscare, publicare, & proferibere eis licebat: & confiscatus is dicitur, cuius bona confiscata sunt, & publicata, l. vlt. T. de crimen. fisci debitor. CVIAC.

Inter cæteras pœnas est, fiscisce confiscatio, quam civibus indici imponere non licet,

in ¶ NFIL.] *In summa.* Qui licet habet merum imperium: vt arg. ff. de in iu. voc. l. 2. quales sunt illustres, spectabiles, & etiam clarissimi: ff. de offic. proful. l. Illustres. §. qui vniuersus.

b ¶ Administrationis. Cuiusmodi sunt præfecti prætorio. Nam ea plenissimum imperium datum est, & summam iurisquia vere cognoscit vice principis. Cognitio prætoria dicitur imaginem diuinæ cognitionis habere, l. 1. pœnis C. Th. de apparitor. his adde vicarios præfectorum, l. 1. T. de offic. vicar. CVIAC.

c ¶ Proscriptionis. i. sententiæ: qua bona adimuntur multo ergo minus deportare, secundum R. Sed Ioan. hanc legem intelligit, cum principaliter adimuntur bonamon ex consequentia crimininere cōsequentia enim criminis à quolibet confiscantur, secundum Aro. & facit ff. de pœn. Lex quæ in fin.

DE BONIS PROSCRIPTORVM, seu damnatorum.

Quid de bonis damnatorum fuerit dicit. De pœna autem infligenda plenè dictum fuerit de pœnis. Nunc de bonis damnatorum, sine proscriptorum dicit. ARO.

DE BONIS PROSCRIPTORVM, seu damnatorum.

TITVLVS XLIX.

Quod est confiscare titulo superiore: hoc est in illo proscribere, id minus publicare omnia bona: quod fit expressim, vel tacite, quorum expressim, hi proscripti dicuntur: quorum tacite damnati, vt illi capite damnati, aut deportatione, aut metallo, aut simili pœna, quam qui sustinent, fiunt omnia prædiorum iure in bona tacite iure amittunt, nec in bo. quę postea adquirunt, etiam habent heredem, quam fiscum. l. 1. hoc tit. nec obstat l. 8. mandatore. §. 1. tit. ff. de mand. quia non de capite minutis loquitur: sed de bo. quorum bona publicantur sine causa damnatione: vt si qui relegati sint bona publicata, l. 7. §. 1. tit. E. cod. vel etiam tacitum confiscari ex cau. administrationis, affectio fiscalis: vt l. 1. §. vlt. hoc tit. l. 3. de fiscal. Notandum publicationem omnium bonorum cadere tantum in reiqui sui iuris sunt: quia hi sibi habent bona. Servi aut filiifam. non habent bona, quę damnatione publicari possunt: quia peculia, si quę habent: hi damnatis domini, parentesive in quorum sunt potestate, accipiant, etiam calliensia, & quasi calliensia. nam quod in calliensibus filiifam. principalium constitutione decernunt, id capite minuti amittunt perinde, ac mortui intestati. l. 1. & 2. hoc tit.

480/C.IV.K.5-4, 2451-2452
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Seruorum.] CAYVS. Si seruus tuus damnatus fuerit, peculium tibi non auferetur, nec statim ducetur ad supplicium: sed aliquantulum tecum manebit, vt reddat rationem vilicationis suæ. VIVIANVS.

a ¶ *Seruorum capitis.* Sic * ergo seruus habet caput: & sic est conseruus capitis. *Iustit. de capit. demin. §. seruus. & ff. de accusat. l. hoc autem. §. omnibus.* Solut. hic capitis dicit amputandi sic natura tabitur, non civiliter: vt in contractis, vel etiam civiliter: vt quia fit seruus pœnæ, de quo potest damnari: vt *ff. de pœnis. l. non damnatos. §. fin.* & est capitalis: scilicet aliis in libero: in seruo non potest propriè capitalis dici civiliter, vt in contractis. VIVIANVS.

* Vt ergo.

b ¶ *Habuisse.* etiam extra peculium.

c ¶ *Rerum.* de peculio, vel extra.

d ¶ *Diuisuæ sunt.* à seruo, vel à fisco.

e ¶ *Ipsius.* Serui damnati. ACCVRS.

f ¶ *Disponuntur.* aliàs disponuntur: *sic ff. de verb. signific. Legauisse.* §. *disponere.* & aliàs disponuntur: & facit *ff. de legat. 3. l. seruus legatus. §. pecuniæ.*

¶ Legend. *disponuntur.* Citici vetiam *ὀφειλόμενοι*, *Gallicè estiloient les comptes.* CVIAC.

g ¶ *Vendere.* Sic *supra de pœnis. l. cum reus.* ACCVRS.

h ¶ Deportati.] *Mauriciv.* Bona enim potest habere, & vendere, & contrahere, cùm sit liberum: *ff. de milit. testam. Cuiquæ. §. deportati. & de legat. 3. §. deportati.*

m ¶ *Publicabantur.* Alia est causa eius, qui exilio temporario punitur, *l. 3. §. 1. quibus ex caus. in possess. ea.* CVIAC.

i ¶ *Publicabantur.* Imò non: vt *ff. man. l. si mandauero tibi vt pro me. §. 11. eximo.* sed ibi propter negotiationem, hic propter delictum fuerunt bona publicata: vel solus vt ibi. 2. Item contrà adhuc videtur, quòd non quærantur fisco: vt *ff. de iure fisci. l. in metallum. & ff. de pœnis. l. quidam. & de adim. & reb. legat. l. 2. et. & ff. de his, quæ pro non script. l. 1.* sed ille de damnato in metallum dicunt: hæc in deportato. & facit *V. tit. 3. l. deportatorum.* ACCVRS.

k ¶ *Si filius.*] *Non quod in castris.* Id est nec illud, nec illud patri eius auferendam est.

l. *In metallo.*] *Rerum.* Scilicet in consecratarum.

β ¶ *Liberatum.* Hic locus intelligendus est de liberali restitutione, quæ est deriliit accipienda: vt *l. 4. §. 7. inf. de fund. pass.* CVIAC.

m ¶ *Indulgentia.* vt *l. de fun. pass. l. cum pater. & l. de gener. abol. l. fin.* Secùs si fuerit in integrum restitutus: vt *l. de fund. pass. l. 3. & facit ff. de iure fisci. l. in metallum.* Item contrà *l. de fund. pass. l. fin. in fine.* ibi solum: & facit *l. cod. l. 3.*

In l. 1. quod Accusatio mutat aliis legi disponuntur, suus nullus est, & probatur vt. li. 3. Basil. in quibus est ἴδιος ὁ ἀφαιρούμενος, addita interpretatione ἀξιόχρεω. Necundum etiam ea l. 7. seruorum proscripti vel damnati fuit inquisitionem primam & inuentarium per officium iudicis qui pœnalem sententiam dicit. Secundum autem per catholicum rationalem fisci procuratorem Cæsaris vel etiam specialem procuratorem ad bona damnatorum, vt in antiqua inscriptione Q. Vat. Q. F. Pollienus proc. ad bona damnatorum. CVIAC.

Quando seruus capitaliter damnatur: peculium domino non auferitur: imò exercitio differitur, donec ab eo domino accelerantè reddatur ratio administrationis. SALYC.

1. *Imp.* ANTONINVS *A. Marco.*

SERVORVM capitis * crimine damnatorũ peculia dominis non auferri notum est: sed quod seruũ dominus habuisse ᵇ probauerit, recipiet, pecúiúque rerum ᶜ: si quæ ab eo distractæ sunt ᵈ. Ipsius ᵉ quoque præsentiæ potestas ei dabitur, quo ad rationes per eum administratæ reddãtur, ac disponãtur ᶠ. Sed meminisse dominum oportebit instare, vt id velocitũ fiat, vt pœnæ suæ reddi possit.

Deportatus in quasiis post deportationem, non habet heredem. BALD. Vel sic: *Etiam post deportationem quasiis, in morte venunt publicanda.* SALYC.

11. *Imp.* ALEXANDER *A. Frontoni.*

DEportati nec earum quidem rerum, quas post pœnam intogatam habuerint ᵇ, heredem habere possunt: sed & hæ publicabuntur ᶜ.

Peculium castrense filij deportati non debetur filio: sed patri. SALYC.

III. *Idem A. Iuliano.*

SI filius tuus, cùm esset in tua potestate, in insulam deportari metuit: peculium eius, nec quod in castris ᵇ acquisiuit, vel quod ei militaturo donasti, auferri tibi debet. PP. VI. Id. Sept. Alexandr. II. & Marcello Cons.

Damnatus in metallum, seruus efficitur, & publicantur bona, quæ non restituuntur, nisi sola principis indulgentia. SALYC.

IV. *Imp.* GORDIANVS *A. Callimacho.*

IN metallum damnatus pœnæ seruus efficitur: & ideò eiusmodi sententiam passi bona vindicantur rationibus fisci. Quare si quid rerum ᵇ habuit is, quem postea nostra indulgentia ᶜ liberatum β esse proponis, ad ius fisci potiùs, quàm ad ipsius dominium pertinet.

Publicatis bonis alienam obligationes transferuntur in fiscum, & competens iudex ex officio procuratoris Cæsaris. SALYC.

V. *Imp.* PHILIPPVS *A. Ariano.*

SI (vt proponis) bona eius, qui tutelam tuam administrauit, sententiam passi, ad fiscum sunt deuoluta, procuratorẽ nostrum adire curaiqui, si quid iure posci animaduerterit, non negabit ᵃ.

Bona mariti deportata non reformantur filijs. SALYC.

VI. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. *AA. & cc. Gaudentio.*

DE bonis mariti * deportatæ filiis nihil debeti, iuris absolutissimè est.

Duæ qualiter bona deportati debent deferri, & qualiter debent ad principem referri: & pœnis negligentes. BART.

VII. *Imp.* VALENTIN. VALENS, & GRATIAN. *AAA. ad Probum p. p.* *

SI quis intra prouinciam pro qualitate delicti flylum † proscriptionis † incurrerit ¶, per ordinarij officij ᵇ solicitudinem bonorum eius indago diligentissimè celebretur: ne quid rei priuatæ ᶜ cõmodis per gratiam, atque collusium furto subducatur: & plena descriptio ᵈ cõprehendat, quod ipsa tum ᵉ, & quod sit iuris ingenium * *, quid aut incultum sit, aut colatur, quid in vineis, oliueris, aratoriis, pascuis, sylvis fuerit inuentum: quæ etiam gratia ᶠ, & quæ amœnitas sit locorum, quis in ædificiis, ac possessionibus sit ornatus: quóve mãcipia in prædiis occupatis, vel vrbana, vel rustica, vel quarũ artium generibus imbuta teneãtur: quot sint censuarij †, vel coloni ᵍ: quot boũ ʰ iuga exercitiis terrarum, atque voueribus instruentium, quot pecorum, & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quãtum auri, & argenti, vestium, ac monilium, vel in specie, vel in pondere, & in quibus speciebus, quidve in apotheeis * adsit repertũ: tunc demũ omnia ea, quæ velle nos perspicis, inquisitione cõstructa, rationalis ᵇ rei priuatæ tradantur officio, aut palatinis super hac causa missis, nostro nectenda patrimonio ᶜ. Mox verò ad nos sub literis publici iudicis singillatim de omnibus, nominatimque referatur, proculdubio negligentia multanda ᵈ. Nam si quid post factam à prædicto officio inuestigationem, rationalis rei priuatæ, cui iniqui-

Sed, vt proponis.] CAYVS. Tunc tenebitur pupilli ex mala administratione in o. omnis bona illius publicata fuerunt iudicie tutelæ possit fiscum conuenire, quatenus? Ita dicitur quòd sic.

n ¶ *Non negabit.* contra fiscum: vt *l. ad leg. Iul. de vi. l. curiosi. & ff. de cuiu. & vsu. dict. l. 3 cuiu. & ff. de iur. & vsu. dict. l. 3 cuiu. & ff. de iur. & vsu. dict. l. 3 mariti. & ff. iul. mar. l. 3 mariti. & ff. iul. mar. l. 3.*

o ¶ De bonis mariti, socio in parte: vt *l. cod. l. fin.* Vel dicas illam corrigere istam. ACCVRS.

Sed quis.] CAYVS. Dicitur in hac l. quòd si bona damnati confiscantur, officiales fisci debẽt inquirere iugera terræ, quot sint boues, quot mancipia, postea denunciabunt, & tradent procuratori fisci, vel militibus de palatio principis, postea debent mittere literas ad principem, in quibus hæc omnia continentur, & si procurator fisci inuenerit plura bona, quàm dixerit officialis, punietur in duplum eius officialis, quàm fabricatum fuerit. ACCVRS.

p ¶ *Stylum.* i. scrutinium.

q ¶ *Proscriptionis inuenerit.* id est tale delictũ fecerit, propter quod debebãt bona eius confiscari. ACCVRS.

r ¶ *Offerq. præsidiorum*]. *de bon. vsur. l. fin. lib. 9.*

[¶ *Rei priuatæ.* Id est rei fiscalis, quæ proprie principis dicitur vt *l. de quæst. præscr. l. bene à Zenone.* ACCVRS.

t ¶ *Descriptio.* nec quæsitum fuit inuentarium: vt *l. de adm. tut. l. tutorum.*

u ¶ *Spacium.* scilicet in singulis agris sic.

x ¶ *Ingenium.* id est fertile sit, ac sterile.

y ¶ *Gratia.* i. habilitas.

z ¶ *Conseruij.* Legend. *Caseorum*, ex vet. Cod. Th. Hi sunt clientes, seu fuscepti. Vide scripta ad *fol. 1. C. de iure emphyt.* CVIAC.

2 ¶ *Quot boum.* id est quot boues.

a ¶ *Apotheeis.* id est tabernibus: vel locus, vbi pecunia reconditur.

b ¶ *Rationalis.* i. procuratoris Cæsaris: sic facit *ad hæc ff. de cens. l. sciendum. & l. de op. pub. l. 3. & de bon. vsu. l. 3. l. 2.* Vel dic procuratoris fisci, vt *V. tit. 1. l. 2.*

c ¶ *Patrimonio.* fiscali.

d ¶ *Mulctanda.* quæ * omnia indicet *in auth. de quadrin. §. 3. nol. 103.*

e ¶ *Infuscat.*

* Cod. Th. lib. 9. tit. 40. l. 7.

† Adhibitis literis proscriptorum duodecimæ dedit. Spartianus in Adriano. De proscriptis lata fuit olim lex Cornel. à Cornel. Sylla, quæ vetabat proscriptorum bona, qui proscripti fuerant. Cicero Amic. Sext. * Id est naturis.

† Cæsarij.

* Negligentia hodie omnia.

480/C.IV.K.5-4, 2453-2454
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

plùs forrassis inuenerit officiũ fraudulentum ea condemnatione feriatur, vt aliud tantũ, quantum fuerat subtractum, ex propriis facultatibus inferat [a]. Dat. III. No. Maij Treueris, Valentinia. NB.P.& Victore Coss.

Bona deportati pro parte liberis reseruantur: in qua reseruatione continentur filij emancipati: & filia dotata conferunt dotem suam. Vel sic: *Vbi succeditur ex delicto: ita debet fieri collatio: sicut si succederetur ab intestato.* B a l d. Vel sic: *Emancipati non admittuntur ad bona damnatorum patrum, quæ reseruantur liberis ex gratia: nisi existentibus in potestate conferunt, quæ à patre receperant.* S a l y c.

VIII. *Impp.* G r a t i a n v s, V a l e n t i n i a n v s, & T h e o d o s. A A A. *Eutropio P.P.* †

SI deportatus suos [b], & emancipatos filios habuerit: pars [c], quæ ex bonis eius liberis concessa est [d], ad eos tantùm, qui in potestate erant, transferatur: si emancipati ea, quæ consecuti erant emancipationis tempore, damno [e] suo existimant conferenda. Sin autem confusionem bonorum, & donationis [f] elegerint: ea omnia, quæ fiscus liberis damnati concedit, æqua diuisionis partibus sortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ, vel neptis ex filio deportati conferenda, custodienda erit [g].

Marito deportato res paraphernales vxoris, & dos eius, non debent fisco incorporari: nec etiam donata vxori: nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua verò bona incorporanda sunt. h.d. *vsque ad* §. sed in his. B a l d. Vel sic: *Publicatis bonis viri, res propriæ vxoris non debent occupari, & dotes illicò debent sibi restitui: & ei donata ante matrimonium, vel eo constante ante reatum, debent apud eam permanere.* h.d. *vsque ad ver.* si quid etiam. S a l.

IX. *Impp.* A r c a d. & H o n o r. A A. *Cæsario PP.* †

SI quis posthac stylum (quod absit) proscriptionis exceperit: vxor eius res proprias [h], ex quocũq; titulo sibi quæsitas, veluti manu iniecta mox vindicet: aut certè quoquo modo occupatas statim recipiat [*]. Dos etiam, non quæ aliquoties [inaniter] dotalium [i] instrumentorum tenore cõscribitur: sed quã se corporaliter † tradidisse docuerit, repræsentetur. Ea etiam, quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri [k] ad eam ante proscriptionem [l] peruenerint, apud eam firmiter permaneant.

Donata filiis emancipatis ante reatum patris, non reuocantur: & de donationibus in filios collatis principis rescribitur. h.d. *vsque ad* §. sed in his. S a l y c.

Si quid † etiam in emãcipatos liberos ante tempus criminis, ac reatus [m] patrem contulisse claruerit, integrum iisdem citra inquietudinem reseruetur. Quod verò nec vxor, nec emãcipati liberi potuerint vindicare, captũ à publicis personis ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, vtrùm filios [n] habeat, qui dãnatus [o] est: simulque adiiciatur, vtrum iidẽ apud se ex causa donationis aliquid vindicauerint [p].

Hæc est secunda pars principalis huius l. quæ hoc intendit: Quando bona publicantur pro ratiociniis, vxor, & filii sibi donata ante actus initium, retinent præcipua, à fisco non inquietanda: nisi is, qui administrauit, fuerit de Cæsarianis. hoc dicit vsque ad fin. S a l. Vel sic: *Vbi bona alicuius in fiscum transeunt ratione contractus, vel quasi, debet fiscus præferri donatariis, & aliis præcedentibus causam obligationis, postquàm illud factum obligatorium sumpsit originem: non autem præcedentibus tempore.* B a l d.

Sed in his [q], qui fiscalib. actibus nexi sunt, & pro ratiociniis proscribuntur, & condemnantur: placuit si quid proprium vxor habuerit, vel à marito datum ante initium [r] actus, ex quo origo fraudis, ac vitij in iudicio deducta est [s]: si quid deindo in emancipatos filios donatione collatum est, antequàm crimen oriatur, intemeratum apud accipientium iura persistere: nec quicquã fisco in qualibet causa teneatur obnoxiũ [t], nisi quod in dominio proprio, cùm obligari cœpit, habuerit [u]: vel quod agẽtam suo, quàm vxoris [x] suæ, vel filiorum, vel cuiuscunque præterea nomine comparauerit, exceptis dũtaxat Cæsarianis [y], vel † Catholicianis [a], qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata à me, purgatáque ratiocinia fuerint, vt quod innoxiè habuerint, transmittẽdi copiam habeant. D. III. Non. Aug. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss.

Quando bona damnati de crimine capitali veniunt publicanda: si liberos habet, debetur dimidia: nisi damnatus fuerit de numero curialium, vel decurionum: quia tunc seruatur forma hic scripta, crimine læsæ maiestatis excepto. S a l y c.

X. *Impp.* T h e o d o s. & V a l e n t. A A. *Hierio præfecto prætorio.* †

QVando quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam, deportationémve sustineat: si quidem

a ¶ *Inferat.* vt ¶. de inr. fisc. l. defensionis. lib. x.

SI deportatus.] C a s v s. Si deportatus filios habeat emancipatos, & in potestate: media pars bonorum illius pertinebit ad suos: nisi emancipati velint conferre ea, quæ pater eis dederat tempore emancipationis: idem est in dote data pro filia, vel nepte. f. quòd filia nihil percipiet, nisi conferat dotem in medio.

b ¶ *Suos.* in [*] potestate.

c ¶ *Pars.* f. dimidia: vt ¶. eod. l. fin.

d ¶ *Concessa est.* beneficio speciali.

e ¶ *Damno.* i. si putant damnum esse, si res illas conferant.

f ¶ *Donationis.* sibi factæ à patre. Azo.

g ¶ *Erit.* vt de ¶. de colla. l. filiam. §. & l. posthumo. & quod dicitur in naturali, idem in adoptiuo: vt ei detur quarta [b] pars, nisi [c] in fraudẽ sit facta adoptio: vt ff. de bo. dam. l. fi. §. ex bonis. A c c v r s.

SI quis.] C a s v s. Si maritus deportetur, vxor sua bona vindicare potest: & dotem recuperat, quam dedit, & donationem in eam à viro factam propter nuptias: & si in filios emãcipatos ante cõmissum aliqua contulit, penes eos remanebũt: alia verò fisco applicabuntur. Si verò maritus aliàs erat debitor fisci, & quia non soluebat, bona sua cõfiscata: same idem iuris erit de bonis vxoris, & filiorum emancipatorũ: quid & in primo casu. Si verò primipilarius cõdemnatur: bona, quæ in vxorẽ, vel filios emancipatos contulit, confiscabuntur.

h ¶ *Res proprias.* vt & ¶. *ne vxor pro ma.* l. fi. & *de dona. inter virum. &* vxor. l. vxo. A c c v r s.

i ¶ *Dotalium.* vel priuatorum, vel publicorum, cùm data non fuerit ¶. *de dote cau. non nu.* l. j. Sic ergo excipit fiscus, cuius interest: sicut alij creditores: vt ¶. *de non num. pecu.* l. si cui. & facit ff. *de acquiren. poss.* l. *prædia.* ¶ Et faciunt pro instrumentis, [d] quib. non creditur, quæ sic [e] fiunt quotidie.

k ¶ *Largitione* viri: tali, quæ valeat cõstãte matrimonio: vt ff. *de donat. inter vir. & vx.* l. si spõsus. § *concessa.* Vel etiam si non valerent tamen rescatur tacitè per mariti damnationem: vt statim dicet de illa, quæ in filios est collata.

l ¶ *Proscriptionem.* etiã post contractũ crimen:

vt ff. *de dona.* l. *post contractum.* nisi fuerit crimen perduellionis: vt ¶. *ad leg. Iul. maie.* l. fin.

m ¶ *Reatus.* etiã post, vt modò dixi: nisi delicti faceret timore, quia tũc non valeret: ff. *de dona. cau. mor.* l. xvj. in fi.

n ¶ *Filios.* quia dimidia eis datur: vt ¶. *eod.* l. fin.

o ¶ *Damnatus.* sup. an non.

p ¶ *Vindicauerint.* quia licèt non valeant, tamen morte confirmabuntur, & sic per damnationem patris non reuocantur, licèt sit aliud in donatione causa mortis: vt ff. *de dona. cau. mor.* l. xxj.

q ¶ *Sed in his.* ¶. pro delictis: hic pro ratiociniis bona publicantur.

r ¶ *Ante initium.* id est antequàm ex eo actu pro dolo, vel culpa fisco cœperit teneri: & sic bona sua fuerunt exinde demum fisco obligata, secũdum Azo. a. Vel dic etiam prius: vt sup. ¶. *de bo. quæ li.* l. *Lribem oportet.* §. fi. & *de fienda, mu.* l. *hac edictali.* § *omnibus.*

s ¶ *Deducta est.* accipe intemeratum, &c. quod est infra.

t ¶ *Obnoxium.* id est tacitè obligatum: vt ¶. *de iur. fis.* l. j. lib. x.

u ¶ *Habuerit.* & multò magis quæ habent postea. Et caue quod hic non excipit à generalitate primipilariis quicquam, &c.

x ¶ *Vxoris.* id est suo, & vxoris: vel suo, & filiorum: nam pro sua parte fisco etiam tacitè obligatum est.

y ¶ *Cæsarianis.* loquitur forsè de his, quos dicimus primipilarios, nam cùm pro [a] tali debito mulieris bona occupantur: vt ¶. *in qui. cau. pig. ta. contra.* l. *satis.* filij, etsi non sint heredes, tenentur: vt ¶. *de primipil.* l. *cùm ex fisc. lib. xij.* multò magis huiusmodi donata reuocantur.

a ¶ *Catholicianis.* Græci procuratores Cæsaris vocant Catholicos: Cæsariani sunt apparitores procuratoris Cæsaris. Iidem sunt Catholicani. vide scripta ad l. i. C. *de compensat.* C v i a c.

QVando.] C a s v s. Si deportatus filios, vel nepotes habeat,

a Hui dicitur, qui in potestate parentum suis.

* C. T. de bo. damnatorum.

b Quarta in bonis parentis principi datur liberis etiã adoptiuis: nisi in fraudem sit facta adoptio. c Fraudulenta adoptio, sed in fraudẽ sit facta, nõ prodest adoptanti, vel adoptiuo.

† Cod. Theod. eodem.

* Dotis in quibusdã: sed reperitur in Co. Th. de quibusdam mentione.

d Instrumentis non omni credendum.

e Dos enim interdũ recepta dicitur, quæ recepta non est, neque numerata.

† Corporaliter dotem numeratam, non quæ simpliciter ex instrumentis dotem numeratam dici, sed qui ipso tempore numeratam numerat.

a Mulieris bona quandoque pro debito mariti obligantur.

† Ex grandem, id est: vt apparet ex quadam lege Constan. lib. x. Tod. Theod. Cod. Cons.

† Co. Theo. Cod.

dimidia pars bonorum remanebit penes filios,& cætera alia penes fiscum: si non extant filij, omnia bona sua applicabuntur fisco. Idem est, si relinquatur posthumum: quia media pars bonorum ei servabitur: sed si deportabitur decurio, & filios non habet: omnia bona applicabuntur fisco: si habeat, & si venter sit, solida bona ad eum pertinebit. Si verò fuerint feminæ tantùm, dimidia pars ad eas, alia ad fiscum pertinet, vel curiam: si sint masculi, & feminæ, dimidium habebit masculi, & alia inter masculum, & feminam pro æqualibus portionibus distribuetur. Et hæc sunt vera præterquam in crimine læsæ maiestatis, vbi pœna transit ad posteros.

a ¶ *Permanent.* huic est contrà *T. de matrimon. quæ sit proprie, §. l.j. & T. de nupt. virgin. l.j.§. & si quidem. & §. sin autem in signend.* Sed illa specialia, vt fisco non deatur: sed hæc hodie est correcta: sic loquitur auth. *bona damnatorum*, hoc quæ est, *vt nulli ind.§.fi. col.ix.* quam hic lege.

b ¶ *Dimidia.* & verò pars tantùm esset publicata, filiis nil datur *ff. ad.l.j.in fin.* Sed patrono nihil potest dominus de suo iure in bonis liberti dimittere *ff.ad. l.cum servis. §.fi in libertinum.* si tamen plures sint filij, principe nihil eis auferret *ff.ad.l.fin.§.fin.*

c ¶ *Curiæ.* id est curiali.

d ¶ *Incurrit.* id est in pœnam capitis vel *ff.de.iur.fisc.l.in fraudem §.ij.*

e ¶ *Ipsa per se.* quasi in suo patrimonio.

f ¶ *Subiturum.* fortè aliquem, cui affigentur hæ bona.

g ¶ *Solus.* scil. masculus. Ang.

h ¶ *Ex.* scil. maribus.

i ¶ *Commune omnibus.* maribus, & feminis.

k ¶ *Transferitur.* vt *l.ad leg. iul. maiest. l.quisquis.*

¶ Imper. tamen Marcus hoc non est secutus: vt ait Capitolinus *in eius vita.* Cuiac.

Bona.] Casus. Auth. dicit, quòd bona damnati pertinebunt ad descendentes, & descendentes in infinitum, & ex latere vsque ad tertium gradum: & vxor damnati debet participare dotem, si dedit illi, recipiet tertiam partem bonorum mariti. Si verò nullus de ascendentibus, vel descendentibus superfit, tunc bona deveniet ad fiscum: sed in crimine læsæ maiestatis omnia bona confiscatur.

l ¶ *Indicium.* hæc est contrà *ff.ad.l.pen.in fin.* Sed hæc corrigit.

a Bona damnati an, & quando confiscationi sint obnoxia.

m ¶ *Filio.* Imò n: vt *T. de incest. nupt. auth. incestum.* Solut. hæc corrigit, cùm posteriùs fit in corpore. Alij dicunt ibi specialiter k in crimine læsæ maiestatis: vt hic subicit. Al. enim distinguitur: sed

dem sine liberis mortuus fit, bona eius ad fiscum perveniant *. Si verò filij, vel filij, vel nepotes ex defuncti filia relicti erunt, dimidia [k] parte ærario vindicata, alia eis reservetur. Idem est & si posthumos dereliquerit. Decurioni [c] verò, qui hoc incurrerit [d], si liberos non habeat, succedat curia, bona, quæ, vniversa detineat, aut ipsa per se [e], aut suo ordinatura periculo munera subiturum [f]. Sin autem erit soboles [g] curiali: & si ea necdum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. Si filia, vel filiæ fuerint, pars dimidia ad eas devoluatur facultatum: altera dimidia ad curiam.

Sin autem mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis [h] curiæ nomine deferatur: & alia, quam in commune omnibus [i] tribuit indulgentia principalis, pro virili diuidatur portione, excepta sola maiestatis quæstione: quam si quis facilego animo adsumpserit, iusta pœnam ad suos etiã posteros transmittet [k]. Dat. X. Kalend. Febr. Constantinop. D.N. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Cons.

* *Vide quæ hic dixi, in præcursu.* IN AVTHENTIC. VT nulli iud. §. fi. col. ix. confis. ix.

Hædis bona damnatorũ debentur ascendentibus, & descendentibus, ex latere vsque ad tertium gradum, excepto crimine læsæ maiest. SALVE.

BOna damnatorum seu proscriptorum non fiunt lucro iudicibus [l], aut eorũ officiis: neq; secundùm veteres leges fisco applicãtur, sed ascendẽtibus & descendẽtibus, & ex latere vsq; ad tertium gradum, si superfint. Vxores verò eorũ dotem & ante nuptias donationẽ accipiant. Si verò sine dote sint, de substantia mariti accipiant partem legibus definitam [m]: siue filios habeant, siue non. Sed si neminem prædictorum habent qui deliquerũt, eorũ bona fisco iociãtur. In maiestatis verò crimine condẽnatis veteres leges seruari iubemus [n].

Dicũt hæ Græca constit. quæ cautum, vt qui deinceps bona damnatorum perdentibus in vrbe regia intra duos menses, in provincijs intra sex menses, deferant, aliquam præter restitutionem damnabuntur in quadruplum. Vide c. 1 j. eiusdẽ. de præscript. Cuiac.

DE BONIS *β EORVM, QVI MORTEM sibi consciuerunt.

TITVLVS L.

NOn tantùm proscriptorum, seu damnatorum, sed etiam eorum, qui in reatu capitali pœnali conscientia criminis sibi mortem consciuerunt, bona publicantur, si pœna de crimine probatum, & pronunciatum fuerit. l. 3. §. vlt. Æ. eod. Cuiac.

Bona occidentis suipsum non metu criminis sed ex insania, vel dolore, non auferuntur heredibus. Bald. Vel sic: *Vbi quis mortem sibi consciuit ob crimina publicata conscientiam, bona eius publicantur: secus si ob doloris impatientiam. b. d. cum l. sequenti.*

1. *Imp.* Antonines *Aquilio.*

EQVVM demum bona fisco vindicãtur, qui conscientia delati [p], admissique criminis, metúque futuræ sententiæ, manus sibi intulerũt [q]. Ea propter fratrem, vel patrem tuum, si nullo delato crimine, ao post sententiam eximer cinitatem, & tunc confiscantur: vt ibi aut non, & tunc cùm non esset pœna bonorum adempta, non habes silentes *hic argum. in auth. de mand. princ. §. Porro. col. ij.*

o ¶ *Definitum.* quam fortè consequeretur, si culpa rei solutum esset matrimonium: vt *T. de repud. l. fin.* Hodie [a] tamen matrimonium non solutum per supplicium: vt *in auth. de nupt. §. fin. etiam capitaturis. collat. iij.* Vel dic quatenus ex morte lætaretur: vt *T. vnde. vir. & vxor. auth. præterea. & T. de epis. & cle. l. Deo nobis. §. j.* Accvs.

a Matrimonium per supplicium non dissolvitur.

o ¶ *Iubemus.* vt & *T. ad legem iul. maiest. §. quisquis. & hæc lege.*

DE BONIS EORVM, qui mortem sibi consciuerunt.

β ¶ *De bonis.* In scripsis legitur de bonis mortẽ sibi consciscentium. Vide scripta ad *l. 13. §. de.iure iur.* Cuiac.

Sæpè b *de bonis damnatorum: nunc de bonis quasi damnatorum, id est mortem, qui mortem sibi inflixerunt.* Ang. *In his delinquitur:* vt *T. dicti in l. 6. in, qui test. fac. poss.*

β Cõsiscatio.

Eorum.] Casus. Bona solius accusati, qui sæpissimè morte fortuitæ pœnæ interfecit, ad fiscum pertinebunt. Si verò ob impatientiam doloris, vel debitorum patet tunc se suspendit non ad fiscum: sed ad successores ex testamento, vel ab intestato pertinent. Vivian.

¶ Hæc l. citatur à Bartolo *in l. vbi. §. de bon. eorum, qui ante sent.* & addenda subscriptio, PP. XII. Kal. Ian. Dueb. & Asparis Cons. Cuiac.

* mortem sibi consciscentium.

q ¶ *Delati.* id est postulati: vel in crimine deprehensi. dedic talis, ex quo si damnarentur, pœna esset mors, vel deportatio: vt *ff.ad.l.fin. §. ¶ Perculsum.* vt & *ff. de iur. fisc. l. in fraudem. §. ij.*

r ¶ *Pertinebunt.* vt & *ff.ad.l.fin. §. j. & de iur. fisc. l. in fraudem. §. iij.*

Eorum.] Casus. Si pendente accusatione decesse accusatus: si ibi mortem non consciscit, vel crimen læsæ maiestatis non cõmisit, bona eius ad successores suos pertinent.

s ¶ *Transferitur.* vt & *T. si reus, vel actor (l. pen. & fin. & de iur. fisc. l. in fraudem. §. j. & si de ser. fugit. l. indicium. & T. ad legem Iuliam maiest. l. fin.*

DE SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITVTIS.

TITVLVS LI.

Hæc titulus est de damnatis, qui beneficio, & indulgentia principis speciali, vel generali, & omnium plurium in integrum restituuntur: quæ restitutio plerumque liberat tantùm pœna, & calumnia: ne quis sibi videat restituti statum posse in dubium revocari ob priorem pœnam sibi deportationem, & admonitionem præfidis: vt ait l. 10. nec enim præsis deportare, sed deportandum admonere potest: quam admonitionem plerumque sequitur princeps. l. 1. eod. §. 1. ff. de interd. & rel. *Non restituit*

a Bona damnati an, & quando confiscationi sint obnoxia.

m ¶ *Filio.* Imò n: vt *T. de incest. nupt. auth. incestum.* Solut. hæc corrigit, cùm posteriùs fit in corpore. Alij dicunt ibi specialiter k in crimine læsæ maiestatis: vt hic subicit. Al. enim distinguitur: sed

dicuntur, qui pœnam passi sunt illi autem restituti dicuntur, quibus princeps gratiam pœnæ fecit. Cuiac.

Cum.]

480/C.IV.K.5-4, 2457-2458
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

CIVM.] CALVS. Vlpianus cum quibusdam præfectis prætorio exiisset obviam principi, & eum salutasset, & vt illum, qui fortasse deportatus, restituerent, deprecaturus: restituit, & adiecit, restituo te ad omnia bona tua, & honores. ¶ Hæc Lex rescriptum est, nec constitutio: sed sumpta est ex actis Imperatoris, aut Senatusconsultis. CVIAC.

a ¶ *Cùm salutatus esset.* Imperator Antoninus.

a ¶ *A Gentiano.* Leg. Ab Eudicianus. Hic consul fuit cum Heliogabalo. CVIAC.

β ¶ *Opilio Macrino.* Hic post hic Antonini Bassiani Caracallam imperatorem, vt ait Capitol. in eius vita. CVIAC.

b ¶ *Principalibus.* præsidentibus officiorum.

γ ¶ *Amicis & principalibus officiorum.* Leg. *magistris, & principalibus officiorum*: vt apud Lampred. in Alexan. legitur. Hi sunt principes agentium in rebus, de quibus ex Hat 19. CVIAC.

c ¶ *Processisset.* aliquantulum his adiungens.

d ¶ *Opilio Vlpiano.* Leg. *Ælio Vlpiano*: legatus autem Cæsaris est præfes prouinciæ, *l. hæc autem, ff. de accus. l. legati, ff. de off. præsid.* CVIAC.

d ¶ *Diuis.* Imperatoribus.

e ¶ *Restituo te.* Hic latus est de speciali restitutione in integrum concepta: vt *ff. l. vult. §. vlt. huius tit. & l. 1. ff. ed. & l. 2. & 4. huc tit.* CVIAC.

e ¶ *Quod sit in integrum.* hæc est honoribus*, &c. vt *ff. de verb. signific. l. principes, & ibi quid. mod. ins. par. pri. §. sed & ex indulgentia, & l. de bon. vac. l. 9. lib. 2. & ff. ed. §.* An & Famam? *ibi. sicut ff. de pœn. l. 3. §. pen. & T. de mag. l. imperialis. in fr. & §. sed & T. tabu. & T. ed. §. secus* in indulgentia, per quam fama non reducitur. vt *ff. de gener. obl. l. fin. & T. ed. l. generali.* ABBEVIL. Hanc l. intelligo, nisi bona essent iam alienata: quæ ita restitutio principis non trahitur retro contra tertium alienatorem: pro quo est glossa in verbo, *emancipatum esset.* & hoc ibi dicunt Bartol. Angel. Raphae. & Imol. *in l. Gallus. §. & quid si centum. ff. de lib. & posth.* Pro hoc est etiã text. not. *in c. quamuis, & ibi bona. ff. de reiudic. lib. 6.* intelligo hoc casu bona non posse recuperari à possessoribus: sed à filio quærentes locupletior est effectus, possunt recuperari: vt dicit Bart. *in l. fin. ff. ed. in ig. cal. vnf. pro declaratione huius, &c.*

f ¶ *Cæteris.* etiam * ad bona.

g ¶ CVM patrem.] *A Gallio.* vt & *T. de ha. prætor. Lin. metallum.*

h ¶ *Imperatorum.* vt & *T. ed. l. Lucius.*

* Consulibus. Hic fuerit Papinianus Capitolinus in Macrino, & Spartianus in Caracalla: & vtrique memini Herodianus lib. 4.

† In vet. legitur, *ab. ab. ab. Dictatorum, Cilicum, & Adiutorum, & Adiutorum, al. Cilicum, & Adiutorum, & Adiutorum, & Adiutorum.* * Restituo legitur, *philosophique* effici vi, &c.

* *Adiu.* vet. Cod.

a Restituunt in integrũ restituunt quo honoribus, & famæ: sed & bonis: nil bona ita fiat alteri quæsita: quia restituta principis non trahitur retro, ex solitum ius alteri quæsit. à Indulgentia & restitutionis differtia, adde glos. *l. 1. §. pen. in verbo, emp. ff. de pecuniis.*

Restituo à principe cæsa damnata, restituit eum in pristinum, statum, etiam quoad honori, & bona. BALD.

I. *Imp.* ANTONINVS A.*

SVm salutatus † esset * à Gentiano a & Aduento, & Opilio Macrino β præfectis prætorio clarissimis viris, item amicis, & principalibus b officiorum γ, & vtriusque ordinis viris, & processisset c, oblatus est ei * Iuliano Licianus ab Opilio † Vlpiano d tunc legato, in insulam deportatus: tunc Antoninus Augustus dixit e: Restituo te a in integrum prouinciæ tuæ. & adiecit, Vt autem scias quid sit in integrum e restituere: honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris f restituo.

Indulgentia solam pœnam remittit: non autem bona restituit, nisi dilium sit. SALYC.

II. *Idem A. Quinto.*

CVm patrem suum in metallum damnatum fuisse proponas, eius quidem bona meritò à fisco g occupata sunt: nec ideò quòd ex indulgentia mea pœna tantummodò metalli liberatus esset, etiam bonorum restitutionem impetrauit, nisi speciale beneficium super hoc fuerit impetratum h.

Recuperari bona per viam quæstæ, tenetur creditoribus pro rata: non si recuperet aliquid in singulari: & quando propter debita bona alicui transeunt in fiscum, ille non liberatur à creditoribus: sciis si propter delictum. SALYC.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Severino.*

SI debitor pœnam i sententiæ passus est, quam bonorum adeptio secuta est: quæ iuris postea ciuitati Romanæ restituens, non totam substantiam: sed aliquid k ex indulgentia principis, vt haberet, impetrauit: ceteris tamen alieni ex præcedente tempore pœna liberatus est l. Si verò partem m bonorum accepit, pro rata portione eius tenetur n. Quòd si ob pecuniam o debitum bona eius occupata sunt, manet vnà cũ suis fideiussoribus, propriis creditoribus obligatus p.

Indulgentia non restituit obligationes citra retrorsum, etiam in posterum quæsitis. SALYC. Vel sic: *Ex indulgentia retrorsum ab exilio, non tenetur prioribus creditoribus. h. d. prima pars. Nec agit contra primos debitores. h. d. hæ sequens.* Vel sic: *Qui suis recuperat bona, non recuperat iura actioni, nec passiuè. h. d. cum l. sequenti.*

IV. *Idem A. Valeriano.*

TVtor filiorum [tuorũ] quorum re bonorum possessionem accepisse dicis q, in metallum damnatus, & postea ex indulgentia generali regressus; quamquam locupletior r sit, actione tutelæ administratæ tibi non tenetur s, si non ex gratia sententiæ facta, specialiter statum prisinum cum bonis omnibus recuperauit t.

Deportatus, cui remissum est exilium, non potest agere ex antegesta. BALD. Vel sic: *Indulgentia non restituit alienatorem quondam deboris.* SALYC.

V. *Idem A. Iuliano.*

SI ademptis bonis in insulam deportatus sis, quamuis ex indulgentia communi u rediisti: actiones tamen quæcunque habuisti, remanent in causa bonorum publicatorum x * nec ex ordine est, quod petis, vt contrà heredes tutorum y actiones tibi præstentur.

Indulgentia concessa filio deportato, non restituit eum in patriam potestatem. SALYC.

VI. *Imp.* GORDIANVS A. *Fabiniano.*

IN insulã deportato filio, hãcque ratione vinculo paternæ

Si debitor.] CALVS. Si debitor meus deportetur, & bona eiusdem ministri remouentur ei pœna, an recidet in obligationem, quæ extinctæ dicitur quòd non. Si tamen res aliqua bonorum, aut singularis fuerit restituta, potest eius obligabitur. Si verò debitor esset fisci, vt quia non solidi, & bona eius confiscata fuerunt: sed iam ipse, sed & fideiussor eius remanet obligatus. VIVIAN.

i ¶ *Pœnam.* deportationis. BROWER.

k ¶ *Aliquid.* singulare, prædium.

l ¶ *Liberatus est.* mente emolitur & *ff. ver. l. 9.* Sic liber exhæres fuerat, licet non receptus primis editoribus vt *ff. de ac. & obl. l. 1. ferunt.*

m ¶ *Partem.* quotam. sic ergo refert quod pars, tem, vel singularem rem habuerit *ibi, & ff. ad Trebell. l. si legatum. §. mulierem. & Institutionibus de fideicommissariis §. si quis vero.*

n ¶ *Tenetur.* pro alia fideiussione: vt *supra de bo. possessi. l. si vir propinæ.*

o ¶ *Ob pecuniam.* & sic non propter delictum.

p ¶ *Obligatus.* vt & *supra de fideiuss. l. 1.*

q ¶ *Accepisse dicis.* ô mater. ¶ Sed quã bonorum possessionem accepisset respondetur, vade legitimiue *ff. vnde legi. l. 9. §. fi. & L. seq.* Vel sic pro iam D extraordinariam, quæ datur his, qui nouis legibus vocantur: vt *ff. vt ex leg. & senat. bonor. possessio. de. l. 1. & Institutionibus de bonor. possess. §. septima.*

r ¶ *Locupletior.* bonis postea quæsitis.

s ¶ *Non tenetur.* vt & *T. ed. l. si debitor.* sed fideiussor vt *supra ad leg. Iul. de vi. l. 4.*

t ¶ *Recuperauerit.* vel cum princeps ei restituere vellet bona; nolluisse *ff. ea. l. 4. & 13.*

u ¶ *Si ademptis.*] Communali quia & traditis alia commutatis indulsit.

x ¶ *Publicatorum.* sic & *T. ed. l. idem patrem.* Sed videtur contrà *ff. de adi. & cit. leg. l. 1. in.* vel. Speciale * in alimentariis: & potest ad eam causam in metallum damnato legatus *ff. de lib. quæ pro non scripta. l. fi. in metallum.*

y ¶ *Tutorum.* quorundam tutorum.

IN insulam.] CALVS. Si filius deportetur, & postea pœna ei remittatur: an recidet in pristinum

* Consulibus. Hic fuerit Papinianus Capitolinus in Macrino, & Spartianus in Caracalla: & vtrique memini Herodianus lib. 4.

† In vet. legitur, *ab. ab. ab. Dictatorum, Cilicum, & Adiutorum, & Adiutorum, al. Cilicum, & Adiutorum, & Adiutorum, & Adiutorum.* * Restituo legitur, *philosophique* effici vi, &c.

* *Adiu.* vet. Cod.

a Restituunt in integrũ restituunt quo honoribus, & famæ: sed & bonis: nil bona ita fiat alteri quæsita: quia restituta principis non trahitur retro, ex solitum ius alteri quæsit. à Indulgentia & restitutionis differtia, adde glos. *l. 1. §. pen. in verbo, emp. ff. de pecuniis.*

* Restituunt principis, bonis suis restituunt intelligitur.

* Indulgentia beneficium est existitur, nihil ex, quæ in ea suspecta dant.

* Consulibus. non inuenitur secundum liber fuitur ex eo, quod, sicut secus esset, contrarius.

* Bonorum possessio sumpta dare his, qui nouis legibus ad successionem alicuius vocantur.

* ad Indulgentiam. Contra.

* Indulgentia simplicis bona confiscata non confiscata, nisi pro ratione alienationum.

* Alimenta legari possunt damnato in metallum.

480/C.IV.K.5-4, 2459-2460
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

testatem patris, si erat in potestate tempore datæ sententiæ adtributus eam, quæritur? Et dicitur quòd non.

a ¶ *Exempto.* vt *Instit. quib. mod. par. per. fil. §. cum autem. in prin.*

b ¶ *Non videtur.* Imò videtur quòd fiat vt *Inst. quib. mod. ius pat. par. fil. §. cum autem. in fin.* Sol. aliud in parte: quia ipse restitutus patrium potestatem recuperat: filius verò restitutus non recidit in eidem: quia fit ei restitutio nocentis, socialium quoddam. Hoc non valet: quia expressè de utroque ibi dicit: fieliceres de patre, & filio deportato, & restituto, Item & per hoc, quod habes *J. eod. l. §. pater.* Item & per hoc: quia libertus b restitutus recidit in ius libertinitatis: vt *de iur. pat. l. filius paterno.* alias *filius liberto.* Alij dicunt esse ibi sophisma puncti: & dicunt, ibi fuerunt ad omnia restituti, hic nõ. Tu dic verò: hic fuit indulgentia, ibi restitutio: arg. *J. l. pater. & J. eod. l. j. & l. de generali. abolit. l. fin.* ACCVRS.

Generalia.] CARVS. Si ex indulgentia principis pœna deportatio remittatur, nõ propter hoc dignitas, in qua erat, cõcredituri, nec fama confessatur.

c ¶ *Reformavit.* vt & *J. l. pater. & de generali. abol. l. fin.* Sed contrà *J. eod. l. cum indulgentia.* Sol. vt ibi. ACCVRS.

Fieliceres.] CARVS. Servus in metallum damnatus, & relaxatus à pœna principis beneficio, non recidit in potestatem domini: iniquius tamen ei existeret nõ deberi in metallum principis domini, & dominus eum convenire poterit, & res suas tenet: & cognoscet procurator Cæsaris, qui cognoscit inter fiscum, & priuatum. VIVIAN.

d ¶ *Damatus.* & sic vnus esse desinit: *ff. de quæst. l. antiquum. §. fi.* nec libertus redditur *hic, & ff. de pun. l. aut damnati. §. fi.* nisi ex erronea sua confessione habita in tormentis fuit condemnatus, quę pœna falsa appetit, & sic libertas nõ domino redditur arbitratio seruitus *ff. de quæstio. l. j. §. fi.* quę est cessa.

e ¶ *Non pierit.* servus de libertate *ff. de iure. pat. l. fin.* Vel distinguo: servus restituitur, & tũc idem, quod in liberto an ex indulgentia pœna remittatur: vt *hic,* secundùm Iean.

f ¶ *Patriam.* in memoriam principis dominijque *ff. de quæst. l. antiquum. in fin.*

g ¶ *Procurator.* fiscicer Cæsaris.

h ¶ *Vobis.* fiscicer tibi, & filio.

i ¶ *Capit.* post liberationem pœnæ, primò enim servus f pœnæ erat, non fiscicende ei legare non poterant: *ff. de iur. fisc. l. in metallum, & de his, quæ pro non script. l. ij.* quæ sunt contrà. ¶ Vel est fisci etiam prius, non purè, vel proprè: sed per quandam consequentiam, hoc secundùm istos quo nõ est domini, secundùm Bart. *de facit. J. de peculio. l. servus. & de hon. poscript. l. in metallum. & ff. de fideicommiss. libert. l. generaliter. §. si servum.* ACCVRS.

a Indulgentia patri concessa, nõ confertur ei restitutum ius patriæ potestatis in liberos: & vxori filio restituto, non confertur restitutum, vt in patria potestate recuperatum.

b Restituti liberti recidunt in ius libertinitatis.

Sophisma.

c Servus pœna legari non potest.

Si pater.]CARVS. Per deportationem patris filius eximitur ab patria potestate: si ergo sic restituitur, nec * impetrat, vt filius eius recidat in eius potestatem: si filius medio tempore aliquam acquisierit hereditatem, filio: non patri acquireret.

k ¶ *Per vos.* filios.

l ¶ *Quos.* filios.

m ¶ *Eum.* fi. patrem.

n ¶ *Nequaquam.* Contrà *J. eod. l. fin. & Instit. quib. mod. ius pat. par. fil. §. cum autem.* Solue vt dici: *L. in insulam.*

o ¶ *Vim indulgentiæ.*] *Tuus.* & sic ad bona specialiter.

p ¶ *Calumniam.* si dicas calumniam: id est infamiam: quasi per indulgentiam remittatur infamia: b est contra *L. ne. l. generalis. & l. de gener. abo. l. fin.* Dic ergo calumniam: id est poenam infamia cõtractã. 2. Vel dic specialiter hic fuisse indulsit infamiam. 3. Vel tertiò nihil dicitur hic de infamia: sed de bonis quibus dicit eam non debere piei calumniam, id est aliquid calumniosè. 4. Vel quartò de tali crimine fuerat damnatus, quod infamiam non importaretur: *ff. de crim. fellon. l. j.*

Casus.] CARVS. Perijcbat à re fundum, postea deportatus fuit, & restitutus: nunquid postea petere potest? Dicitur quòd sic. VIVIAN.

q ¶ *Casus.* Mors c actione in eum, deportatus fuit actor, & tandem restitutus: agit quidem actione inchoata.

r ¶ *Eius.* alias ei.

s ¶ *Restituatur.* in integrum: vt & *J. eod. l. j. & ff. de curatoribus furiosi. l. prohibeo.* Vel si dicas quòd fuit indulgentia, dic specialiter d etiam bona restituta: vt & *J. eod. l. cum parem. in fin. & ff. eod. l. ij.* alias non esset actio restituta: vt & *J. eod. l. j. adempta.* dic. ex *Cl. A. A. l. ij. J. eod.*

Si deportatus.]CARVS. Debitor deportatus si veniam pœnæ consequatur, & ad bona restituatur an recidat in obligationem, & habeat necesse debitum solutre, quæritur? Et dicitur quòd sic: vt *ff. eod. l. ij.*

t ¶ *Si deportatus.* indulgentia bonorum e fuit concessa veniam pœnæ: & sic recepit substantiam: scilicet deportatus, vel etiam recipere potuit: vt *ff. eod. l. ij.* ACCVRS.

u ¶ *Recepit.* scilicet deportatus.

x ¶ *Substantiam.* id est bona.

y ¶ *Protegere.* id est defendere.

z ¶ *Scelera.* id est delicta.

a ¶ *Pœna.* quam passus fuit.

b ¶ *Improbè.* vt & *ff. eod. l. ij.* sed interim in deportatione concessit

tiam specialiter concessit. *h. d. Et hanc lectionem profitentur l. 1. eod. & non abhæret contraria. Aliàs est lectura, vt de infamia loquatur, & hæc subdividitur in duas: & secundum vtramque h. d. Indulgentia simplex tollit pœnam: sed non abolit infamiam, nisi specialiter & ipsa sit remissa.* SALYC.

x. *Idem AA. & CC. Demetrio.*

CVm indulgentia nostra intercedente fis reuersus ad lares tuos *, frustrà veteris ne ex annotatione præsidis, quæ iam abolita est, calumniam f patiaris.

Aliter interim deportatus, & restitutus potest ad proprium alienum redire. SALYC.

xi. *Idem AA. & CC. Philippo.*

CAius g eius *, qui fundi moverat quæstionem, & ex benignitate nostra facta in eũ cum bonis restitutio *, fructum priſtinum causæ non immutauit.

Restitutus in integrum, non potest se tueri contra creditores suos. BALD. Vel sic: *Omnia creditorum sequitur bona per indulgentiam restituta.* SALYC.

xii. *Idem AA. & CC. Trypheni PP.*

SI deportationis h sententiæ veniam indulgentia nostra confecuta fuam recepit * substantiam *, se protegere y sceleris * pœna * contra creditores, quò minùs iure debitum soluat, improbè b conatur.

Si deportatus restituatur in integrum, recuperat patriam potestatem, dignitatem, & bona. BALD. Vel sic: *Restitutio redintegrat omnia, & modo tempore facta dependentiam habentia rescindit, non quæ facta in esse perfecta & consummata. h. d.* Vel sic latiùs: *Restituto damnato filij residui in eius potestatem, & per consequens testamentum eorum irritatur: contrahunt verò per eos interim legitimè celebrati remanent ratæ, eorumque tutela expirat; si pater probus habeat mores, non aliter. & quod abfuit deportatio, redintegrat restitutio, hoc secundum* SALYC. *Quam ego Hieronymus Clarissimus Brixianus minimus iuris verisque doctor, in ipso sacramento per me additis ad singulas leges to-*

a Indulgentia ad dignitatem pristinam extendit, si hoc dictum sit. ex Cl. A. A. l. j. J. eod.

b Indulgentia specialis infamiam ad abolet: vide Glos. ch. 1. de generali. abolitione.

c Casus potest.

d Indulgentia ad concessum, & recuperatio intelligitur, quod principe expressè, nec quæ plus, neque minus. ex Cl. A. A. l. ij. J. eod.

e Indulgentia bonorum concessa, retinet restituens in obligationem antiquam creditorum.

480/C.IV.K.5-4, 2461-2462
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

non posset: vt *ff. de capit. domin. l. tutela. §. fin.*

IN *quæstione.* Ista lex varijs modis legitur: per *glos.* in sui princ. & diuiditur in quatuor partes. secunda ibi, *Ita tamen.* tertia ibi, *Mineres.* quarta & vltima, ibi, *Quem.* §. CAEP. Seius filium habens in sacris vinculis fuit potestatis, deportatus est: medio tempore filius fecit testamentum: contractus celebrauit emendo, vendendo. Postea Seius in integrum restitutus est. Ex isto themate duæ elicuntur quæstiones: an valeat testamentum: et ad quod non respondet. vel alij dotrahus, quam quæstionem prosequitur, dicens quod valeat: & si filio datus erat tutor, desinit esse tutor patre restituito: patet esse prodigus, vel furiosus: quia patri non prejudicat sententia deportationis, quò minus filius recidat in potestatem suam: quia ad omnia bona sua restituitur: quia si non haberet filium in potestate, lactioior esset redituus, quàm discessus. & hic filius per emancipationem sui iuris efficitur, non per patris deportationem:

a ¶ *In quæstione.* quæstio illa est an testamentum filij eius, qui deportatus est, intestatæ patre in integrum restituto: quam non soluit sed alia per eum gestis proseguitur.

b ¶ *Deportati.* idéoque à possessione exempti: vt *Instit. quibus modis ius patri pot. §. eius autem.* ACCVRS.

c ¶ *Remanente.* posit testamentum factum: sed alij dicunt filium testatum post restitutionem patris.

d ¶ *Patre.* Quid de illo medio tempore, quod est post restitutionem, & ante restitutionem? Respond. est in possessione quia sicut deportatio facit filium eum perdere ciuitatem, & quæ iuris ciuilis sunt sic eccetà restitutio statim recuperat: vt *ff. de pœn. l. quidam. & l. 2. a. l. §. quem si comperta. &c.* ¶ Item quid si post restitutionem? Resp. indubitanter non valet. ¶ Item si filius moritur patre non restituto in quo valet testamentum? Resp. in adoratitia, non falsem in caltrenis, & quasi: falso tamen vitiatur partitur *l. de bon. mat. l. 4.*

e ¶ *Præsente.* Imò nocet *l. ad. Lin. in fine.* Sed ibi sola indulgentia petenda, hic b restitutio in integrum, quæ est ad omnia: vt ibi dixi.

f ¶ *Cuius.* scilicet filij.

g ¶ *Ratæ fiat.* ¶ Quid de testamento c filij deportati? Iac. & Cyp. dicunt valere: & pro eis est, quod subiicit, *Ne eorum. &c. & Inst. de testam. §. sed neque heres. ibi, quia eorum hæc negotiatio, quod agitur,* vt ita consentiat ad id, quòd hic dicit, gesta. Ioan. dicit irritari: sed d cum testatur se dare in arrogationem: vt *Inst. qui ius. te. inde §. alia.* Item pro eod. *ff. de vert. sign. l. verba contractuum.* Sed si facto testamento ante restitutionem patris decedens, valet testamentum: & hoc in articulo potest loqui hæc lex etiam in testamento, vbi dicit rata fiat, ne eorum, *&c.* Secus e si filius capti ab hostibus redierat, & decedat ante patris reditum: nam neque

eius testamentum: sicut si non decessisset, valet, cùm semper fingatur in potestate fuisse: vt *ff. ad Maced. l. 1. §. si pendent. & ff. de capti. Quid si filius. & ff. vnde liberi. Dig. §. si quis deceserit. & de suis, & legit. l. si pater.* Ac in deportati f filio non est filius: g imò verè est sui iuris inde est, quòd habet tutorem, quem h filius capti non habet: vt *ff. de tut. l. tutors. §. si vt si fuerit.* Item in bonis liberti patroni habet contra tabulas filius deportati, non capti, non obstante patre: vt *ff. de bon. lib. l. si mater. §. si deportatus. & sicut ff. de pœn. de l. quotiens.*

h ¶ *Sit eorum.* à filio gestorum. ACCVRS.

i ¶ *Rificiat.* Id est si diceres quod rescindereturgesta per eam, absurdum sequeretur, quod sequitur.

k ¶ *Petefiat.* ¶ Nec. pro nobis, qui dicimus nihil e esse in pendenti. vt *not. Inst. quib. mod. ius pat. pot. sol. §. fi. ab Instit.*

l ¶ *Mineres.* bene dixi, cuius consilia legitima, *&c.*

m ¶ *Prohibentur.* contra se: sed pro se sic: vt *ff. de pœn. l. non se minor.*

n ¶ *Quibus.* minoribus.

o ¶ *Diuum est.* fecit in filio capiens *ff. de tutel. l. mater. §. fin.*

p ¶ *Corruptum.* & sic testamentum rumpitur: vt dixi.

q ¶ *Nam si parvis.* bene dixi, nulla penitentia, *&c.*

r ¶ *Scrus.* Nec. qui f facit peccatum, letitia est peccati.

s ¶ *Rerum.* minorum: vt fiunt tutor integre viri: ibi prodigus, vel malus administratrix & pater talis esse debet. ACC.

t ¶ *Pupiar.* scilicet pater, id est fugerat.

u ¶ *Neque tutor.* datur dubium. ¶ Et fic not. mirabile, quòd g qui in potestate patris est, tutorē habet, regularitet contrà: vt *Inst. de tut. in pr.*

x ¶ *Defuat.* Hoc casu filio, qui est in potestate, datur tutor contra iuris regulam, & tutelæ definitionem. CVIACIVS.

z ¶ *Præsor.* scilicet tutor, qui actione tutelæ tenebitur. ACCVS.

y ¶ *Dominum.* id est aggrauatiuè esset prodigalitas.

z ¶ *Cuius.* scilicet patris custodia est prouisa, *&c.* & dic publici iuris: id est tutelæ. Vt h ergo tutor tenetur reddere rationem: sic & pater, & vt bona obligata sunt tutoris si patris: & si, est contrà *l. de bon. qua lib. l. bon. operat. §. non ... se.* Potest dici hanc corrigi, vel speciale in quodam deportato.

a ¶ *Qua.* scilicet gubernatio.

b ¶ *Quam discessum.* sic *l. de appell. l. hi, qui.*

c ¶ *Indulgentia.* id est in integrum restitutio.

d ¶ *Per se.* vt & *l. de pœn. l. deportatorum.*

e ¶ *Restituatur.* scilicet in integrum vt & *l. ed. l.*

f ¶ *Filij.* Vide scripta ad *l. 1. ff. de vert. obligat.* CAPIAC.

g ¶ *Offerqui.* patribus enim beneficio *l. de inoff. test. l. 3. quando §. j.*

h ¶ *Liberiatem.* id est b existimatum sui iuris.

i ¶ *Testem habeant.* id est dicant se liberatos potestate, non pœna paternæ sed benignitate patris, qui eos emancipauit. Similis testificatio est *l. de admin. tut. Liber. qua tutores. §. sed & si pater.* ACCVRS.

tius Codicis suum potissimum sentiro pass. BALD. *quamuis in illo legitimo in quibus scriptis præcipit pœna Alexander de Imola, cum præcipuum habuerim.*

XIII. *Imp.* CONSTANTINUS A. *ad Maximum* P.V. †

IN quæstione [a] testaméti, quod deportati [b] filius remanente [c] patre [d] fecisset, remotis Vlpiani, atq; Pauli notis, Papiniani placet valere sententiam: vt in patris sit filius potestate [e], cui dignitas, ac bona restituta sunt.

Gesta per filium tempore deportationis paternæ sunt valida, donec filius fuerit ætatis legitimæ: si enim non fuisset ætatis legitimæ, non sortiretur immutabile effectum. BALD.

Ita tamen, vt gesta per filium, cuius [f] consilia legitima ætas firmauerat, rata [g] sint, eodē in potestatem patriā redeunte, ne eorum [h] recessio efficiat [i] (quod est maximè absurdum) eodem tempore nec in patris, nec in sua quemquam fuisse potestate [k].

Tutor, & curator dari filio deportati, patre restituto deponunt officium tutelæ, & curæ, & pater restituit ius legitimæ administrationis: nisi pater esset prodigus, & furiosus furiosus: quia tunc nec tutela, nec cura finitur: nec ius administrationis ad patrem reuertitur, ne iniustior filij sit paterna restitutio, quàm fuerit ante eius deportatio. BALDVS.

Minores [l] enim ætate iure quicquam agere prohibentur [m], Quibus [n] si damnato patre tutor datus est [o], necesse est, vt ab officio suo recedat regresso eo, quem non solùm nomine redi-

re: sed etiam officium suum nulla penitentia corruptum [p] liberis præbere oportet: vt eorum bona tueatur, & augeat. Nam si patria [q] potestate ad corrumpendi, atque effundendi patrimonij licentiam abutatur, vt furiosi, ac dementi, itémque prodigo, libidinum omnium, vitiorúmque seruo [r], non est eorum [s] pecunia committenda, quin ab administratione fugiat [t], neque tutor [u] esse desinat [x], omniáque minoris dispēdia suis ipse damnis præstet [y]. Sententia verò deportationis nullo patrē præiudicio deminuat [z].

Quicquid deportatio abstulit, restituto restituit: nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens. BALD.

Quem si comperta integritas; vt naturæ: ita officio libertis restituerit, et gubernacula rerum tradenda sunt, cuius [a] ad imitationem publici iuris prouisa custodia est. Quæ [b] nisi bonis patribus detur, luctuosior erit filiis reditus, quàm discessus [c]. Idróq; tantum ad restitutionem indulgentia [d] valeat, quantum ad correctionem sententia valuit: vtque deportationis ipsum per se [e] nomen rerum omnium spoliatio est: ita indulgentiæ restitutio [f], bonorum ac dignitatis, vno nomine amissorū omnium sit recuperatio. Et filij [g] emancipationem à patribus officiis [h] petant: vt libertatem [i] non damnationis: sed lenitatis paternæ testem habeant [k]. Dat. XVIII. Kal. Octobr. Siemij, Crispo II. & Constantino II. CC. Cons.

† C. Th. 9. 43. *Idem. Idē pater in vniuersū fuerit Theod. ab 1. C. Theod. 10. 4. de 1. Cons.*

a Deportatio tollit ea, quæ fiunt iuris ciuilis.

b Indulgentia, & restitutio differunt.

c Testamentū filij, cuius pater fuit deportatus, & postea restituitur est, an valeat.

d Testamentum, qui est in potestate ipsa adoptantis inuitatur.

e Testamentum filij, cuius pater capite est, filio ipso decedente, pater ipse post testamentum, principaliqua fuerit restituitur in potestate, de quo vide Bart. *l. 3. n. 31. n. 34. ff. de vulg.*

d Deportati & eius bona restituit est.

e Patris locum non habentibus veritas locum habet.

f Filij deportati, & capti differentia.

g In pendenti patris potestate esse posse.

h Deportati & capti differentia.

i Filius locum non habentibus veritas locum habet.

k Filij deportati, & capti differentia.

l Tutorē quisque habet, qui in patria potestate est.

m Patre, vt tutor reddere rationem reddere tenetur.

n Libertas non conferens sui iuris.

Finis IX. Lib. Codicis Iustinianei.

REMISSIO

480/C.IV.K.5-4, 2463-2464
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

REMISSIONES IN CODICEM,

IN QVIBVS OSTENDITVR, VNDE, ET QVIBVS

ex auctoribus cùm veteribus, tum neotericis singularum penè legum singulares intellectus, emendationes, & interpretationes peti possint.

Ad lectorem admonitio.

NONNVLLA, *quæ hic dicenda occurrebant in nocte superioribus Digestorum posita sunt: eo ipso futurus sum brevior.*

LIBER PRIMVS.

In hunc librum scripsit Alciatus.

TITVLVS PRIMVS.

De summa Trinitate, & fide Catholica, & vt nemo de ea publicè contendere audeat.

AD hunc sic. scripsit Alciat. & Corrasius. Εἰ Autem huic titulo insignodus tit. 4. primi Decreti, Sext. & Clemens.

l.Cunctos populos. 1.

Vide ad hanc l. Mercuriam 1. *epistolarum.* 1.7 & Vatalis 1. *Miscellaneorum varia.* Adde Bartol. hic quæstionem, an flaccum vim suam exerat extra territorium. Adde Ias. *in l. si arrogator. de adopt.* Cromm *vide. de acquirendo possessione.* Alexand. *consilio* 185. Socin. *reg.* 4.

¶ Tractant & hic quoque interpretes de vsuria, an Imperator possit permittere vsuratde quo vide Alex. 1. *cons.* 107. *& cons.* 59 Adde Archidiaconum post glos. *in 1. §. fiscus. 10. distinct.*

§.Hanc legem. 1.

An infamis repellatur à testimonio vide Socin. *reg.* 401. ¶ An statuta generalia laedant omnes, vide hic Bald.

l.Nullus. 2.

l.Sancimus. 3.

Vide Eusgrium *lib.* 1. *cap.* 12.

l.Nemo. 4.

Extat & constitutio in actis concilij Chalcedonensis. *act.* 3.

l.Cùm rectè. 5.

l.Cùm salutorem. 6.

l.Cognoscere. 7.

l.Inter clarae. 8.

Alciat. 40 *parerg.* 22. Cuiac. 22. *observationum.* 16.

Titul. 2. De sacrosanctis Ecclesiis, &c.

l. 1.

Ad hanc l. Cagnolus scripsit. Forner. 14. *feriali.* 18. Clarus 1. *responsorum.* 4. *cum sequentibus* possessorem [illegible] fieri cuique quoque modo relinquendi Ecclesiæ in vltima voluntate: quod antè Constantinum non erat.

l.Nemo Apostolorum. 2.

Ad hanc l. vide Signorolum de Homodeis. In summa hac lex constituit, mortuos in Ecclesia non esse sepeliendos: qua occasione quærunt interpretes, an aliquis citari possit in Ecclesia, statuere, & curatores ibidem dari, an processiones, & similia fieri.

l.Nemo Martyres. 3.

Martyrum corpora in commercio esse vetat.

l.Non plures. 4.

An privilegia concessa sint, qui in Ecclesia ministrant, ipsi Ecclesiæ concessa intelligantur. An privilegium datum filio, intelligatur datum patris contemplatione. Hinc quæri solet: quis adi. Bart. 61. *infra de libert.*

l.Placet. 5.

Ecclesiæ immunes sint ab omnibus collectis, gabellis, & exactionibus; de quo vide *cap.* 1. *de Codex.*

vnitate ecclesiast. 6.

l.Omnis innouatione. 6

l.Ad instructiones. 7.

Vide Petrhum *de Ecclesiæ patrimoniis. cap.* 11. ecclesia quibus oneribus onori possit, vide hic apud Bald.

l.Sacrosanctæ. 8.

Vide Molinæ *ad consuet. Paris. tit.* 1. §. 31. *num.* 3.

l.Qui sub prætextu. 9.

Privilegia deneguri iis, qui mores constitutos non obeunt, hic notant interpretes.

l.Iubemus. 10.

Privilegia in generalibus verbis conceptum nõ comprehendit casus publicè vbitari contrarios. Adde huic l. Dec. *in 1. prælectio. extrà de probationibus.* Rain. *in rub. feriatis matrimonio.* Ias. *in l. 1. C. de iure emphyteu.* Roc. *reg.* 460. An ea quæ publicantur propter non solutum vectigal, possint à quoquà retineri salva conscientia: vide hic Bald.

l.Neminem. 11.

Exercitui quantum liceat in res priuatorum, notat hic Alciat.

l.Privilegia. 12.

Privilegia quemadmodum confirmentur, vide hic apud Alciat.

Authentic. Cassa.

Statuta & consuetudines libertati Ecclesiæ contrarias collinde quo vide hic Salpon.

l.Generalis. 13.

Authentic. Ingressi.

Authen. Si qua mulier.

l.Iubemus. 14.

Vide Cuiac. 7. *observat.* 19. *&* 21. *cap.* 18. Pilarum 9. 2. Adde Tyraquell. *tract. de iure confit.* 3. *parte.* Oldradum *cons.* 109. Guid. Pap. *q.* 151. Alex. *cons.* 81. Ang. *cons.* 273. Rom. *cons.* 184. Ias. *in l. 3. §. quid quisque iuris.* Bartol. *in l. qui à §. quo in fraudem creditorum.*

Authentic. Hoc ius.

Vide Socinum *reg.* 548. *&* 600. Decium consil. 36. Felinum *in 2. cum causa. dere indicata.* Bocium *decis.* 148.

Auth. Sicut alienatio.

Auth. Maleò magis.

Adde Rom. *cons.* 430.

Auth. Quibuscumque.

Auth. Qui res.

Ad hanc Auth. scripsit Cagnolus.

Auth. Si quas.

Auth. Perpetua.

In fundo emphyteuseos iustum pretium quid sit, tradit Bald. *cons.* 105.

Auth. Sed & permutare.

Auth. Item sibi.

Auth. Item prædium.

Auth. Qui rem hiusmodi.

Emphyteusis non potest expelli, nisi ferente pretiteu annos, neque solarit canonem. vide fallentias Socin. *reg.* 151. *mihi est* 114.

¶ Nota autem hic quatuor esse casus, in quibus permittitur alienatio in ecclesiastica: quæ de re in can. 1. *can.* 12. *q.* 1.

Auth. hæc vius.

l.Si quis donauerit. 15.

l.Decernimus. 16.

Vide in hanc legem Cuiacium *lib.* 3. *obser. cap.* 19. *& lib.* 11. *cap.* 38. & Pilarum *quæstio.* 1.

¶ Hanc autem legem edidit Antonius Augustinus, aliam editionem habet Cuiac. dicto loco.

¶ *Item mobilium.* Tria rerum genera hic notis notenda sunt, mobilium, immobilium, vel se mouentium. *mouendo dicitur. vejo. Propcas.*

l.Privilegia magnæ. 17.

Hæc est constitutio græca ex interpretatione Contii.

§.Existentibus autem. 5.

Pro intellectu huius §. vide Papon. 1. *Arrest.* 1.

l.Magna, &c. 18.

l.Illud, quod. 19.

Quòd donatio pauperibus facta non valeat, nisi fraudaque possent qui recipiat. vide fallentias Socin. *reg.* 144. *mihi est* 107.

¶ Promittere aliquid ut possit promittere antequam acceptauerit: vide Bald. *in l. 1. Cod. de sponsal. cum quæ quid scripsimus.*

¶ Vide & in hanc legem Pilarum *quæst.* 11.

¶ An donatio Ecclesiæ facta innouanda sit, hic plurimus declarat Doct. Gothof.

¶ Denique pro faciliori huius legis intellectu, vide Paul. de Castr. *cons.* 55. *prudentia col.* 1. *vol.* 1.

¶ Quòd causa pietatis debeat subesse realiter, vide Decium *cons.* 110. *num.* 3.

l.Nec ex facta. 20.

Duplicem esse huius legis intentionem in verbo, *Archiepiscopi.* declarat hic doctissimus Cuiacius, & 11. *obser. cap.* 28.

l.Neque per sacras. 20.

l.Sancimus neminì. 21.

Vide Ferrandum *lib.* 2. *explicationum, cap.* 2.

¶ Quòd si Episcopus possit agere pro Ecclesia, sin immediatè, non mediatè subiecta, vide *cap.* 1. *de sponsal. ab incipit.*

¶ In fine huius legis dicitur, animas hominũ præferri cæteris rebus. vide *in eam præcipuam* 12. 9. Bar. *in* 1. *coll.* 16. *Cod. ad.* 11. Ias. *in Auth. ex iusto nu.* 6. *Cod. de lib. prat.*

Auth. prætereà.

l.Sancimus. 22.

§.Quam oportet. 1.

l.Vt inter diuinum. 23.

Vide pro intellectu huius legis Ferrandum *dictis lib.* 2. *cap.* 1. Cuiac. *d. cap. lib.* 5. *cap.* 5. & Pilarum *qu.* 13.

¶ Quòd privilegia Ecclesiarum spatio 40. annorum præscribuntur: vide Abb. *in cap. ex tenorem. in princ. de privileg. & cons. privileg.*

Auth. Quæ actiones.

In contractibus non est licita extensio secundùm glossam, & doctores. Bartolus in *Authen. sed cum. numero* 4. *Cod. ad leg. Falcid. & ad l. Marcellus nu.* 8. *ff. ad Trebell.* Ia. *Cod. l.* 3. *numer.* 31. *ff. de leg.* 1. Bart. *ad l. 6. confiantur. n.* 39. *ff. solut. matrim.* vbi Ias. *nu.* 83. idem Ias. *in 2. Appellatione hoc modo concepta. nu.* 11. *de verb. obligat.* Ripa *ad rubr. de rebus creditis. nu.* 11.

Pro declaratione ad hanc textum nouissimè Ant. Pitell. in *rep. ad Auth. ingressi. C. de hon. ma.*

l.Constantinopolitana. 24.

§. Iure colonario. 1.

Hoc intestatorium *testamento* vocatur: quæ de re testatur, in *Novell.* 7. Cuiac. 1. *Feud.* 2.

l.Chartularij. 25.

Qui dicuntur Chartularij, dicemus in tit. de actuariis & chartularis.

§.Fiunt chartularij.

Quomodo fiant chartularij declarat in hoc §. fiunt enim præventor libello.

Erat prætorii officij comes, cuius munus fit in l. 5. *de cons. legit. lib.* 10.

l.Quoniam in plerisque. 26. & vbima.

Contari *institutionum pag.* 143. *num.* 14. *Tractatum.* 4. *fol.* 110. *nu.* 13.

480/C.IV.K.5-4, 1
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Titulus 3. De Episcopis, & clericis, &c.
Tota hæc rubrica optimè explicatur à doctissimo Gothof. hic.

l. Iuxta sanctionem. 1.

Clerici an, & quando gaudeant priuilegio, vide Alex. *cons.* 6. 1. *volum.* & Andream de Hera. *in consil. 109. & seq.*

¶ Clericus an possit per sententiam laicorum sententiis collectionis collectarum. vide Bart. *in l. cum. §. Secundum. ff. de manu. testam. & in l. filiam. C. de sponsalibus.*

¶ Quòd clericus non possit concubinæ donare. vide Bart. *in l. Lapillos. ff. de donatio.*

l. Omnis à clericis. 2.

Vsus gaudet priuilegio vt iude quo vide Tiraquel. *in legib. conub. gl. 1. n. 13. ad fin. & n. 65. ad fin.*

§. Verumtamen. 1.

Quòd hic dicitur de acquisitis post beneficium adeptum, vide Hyram *in regu. ratum de regul. iur. in l. cum fun. & ibi* per Bart. Iason. & allegata.

§. Itaque. 2.

Probare potest clericus per vnum testem. vide Iason. *in l. cuiusque. de precibus imper. offer.*

Quod clerici non debeant tabernam intrare, est l. 2. *in verb. taberna hoc titulo.* & Felin. *cap. licet nonnunquam in fin. de rescript.* Pont. *de* Anch. *in c. si iudex. de sent. exc.* Bald. *in cap. dudum. de clericis.*

Auth. Item nulla.

l. De his clericis. 3.

l. Officiales rationales. 4

Auth. Sed neque.

¶ Quòd cancellarij sacerdotes esse possint, tractat Petrus de Bellapertica *quæst.* 43. Rebuffus *in pragm. sanctio. glos. 5. num.* 23.

l. Si quis non. 5.

Puniter effectus, licet non sequatur effectus. vide per Affict. *decis.* 170. Felin. *in tract. de const. in fin. latter. super decretal.*

An propter frequentiam actus afficitur sine effectu puniatur, vide Ioan. de Plat. *ad l. cum quidam. C. qui not. pos. lib.* 12. Hanc tamen legem in Gallia non obseruari notat Rebuff. *in pragm. cons. glos. 5. numero* 18. *ad* 31. Adde tamen Belmilanum 1. *cap.* 25. & Cuiacium 5. *obser. cap.* 25.

l. Presbyteros. 6.

Pro intellectu huius legis vide Diaretum *prima de sponsalitia restituendis.* 11.

l. Nec honore, nec. 7.

Episcopi an testimonium ferre possint, vide Rebuffum *in pragm. cons. gl.* 5. *num.* 17.

Auth. Sed iudex.

l. Presbyteri citra. 8.

Hanc legem Ioannes Anchaches *li.* 1. *sing. allegat. cap.* 44. explicat. vide 5. 2. *leg.* 25. *item clericus. & quæ ibi dicit.*

Auth. presbyteri seu.

l. Nulla nisi. 9.

Auth. Presbyterum.

Auth. Diaconissam.

l. Si quis in hoc. 10.

1. Pro intellectu huius legis vide Menoch. *in tract. de arb. iud. lib.* 1. *centur.* 2. *cons.* 187. *numero.*

2. Quòd religiosis non licet vindictam poscere. vide Bonif. *in tractat. malefictorum. in tract. quæ possit. alium offendere, fol.* 4. *Doctores ad l. vt vim. ff. de iust. & iur.*

3. Quòd vindicta regulariter fit prohibita. vide Alexand. *ad Lapi. bona. §. si quæ iuxta. cons. cent. capite. num.* 4. *de dotem. infect.*

4. An quis possit cogi ad veniendum iniuriis, vel similitudinem, declarat Abbas *ad cap.* 3. *in fin. de maleficiis.*

5. An pacem offensus, qui pacem denegat, vide per Albert. *in tract. pacis. per. q.* 22. *cons. de solendis prodentis. col.* 1.

Auth. Sed nouo iure.

l. In Ecclesiis. 11.

l. Si quis curialis. 12.

l. Si venerabilis. 13.

Auth. Item quæcumque.

l. Quicumque. 14.

Auth. Si quis episcopus.

l. Conuenticula. 15.

l. Quisquis cenobios. 16.

l. Placet nostræ. 17.

Auth. Interdicimus.

Secretum ludus clericis permittitur, & quid de tessilorum ludo, vide Decium *cons.* 155. ad materiam huius ludi, quòd ingenio naturali ciffitis, adde quod dicit Gloss. in *l. vnic. ff. de iur. & facti ignor.*

l. Parabolani. 18.

Parabolani qui sint, vide Alciatum *li. 4. disputat. cap.* 9. Turrebam *lib.* 13. *adnot. cap.* 13. Tiraquellum *de nobilitate. pag.* 337. & *seq.* vide etiam Cuiacium, *ad Nouellam* 3.

¶ De hac lege multa vide per Decium *ad cap. decretorum. tit.* 4. *ext. de iudic.* & per Felinum *ad cap.* 1. *de foro. com. & fid. instrum.*

l. Eum, qui probabilem. 19.

Quisque similis illis præsumitur, quibuscum illi est amicitia, consortudo & familiaritas, vide Tiraquell. *in legib. conub. 3. pars. glos. 1. num.* 19. & *parte* 1. & *nu.* 15. & 16. vide *l. Actio. §. Pedium.* vide *glos. in verbo, conservarit. ff. de adi. edict. & in Auth. de monachis. §. regularium. in fin.* vide Cuiacium *libro* 1. *obser. cap.* 13.

Auth. Multò magis.

Quis huius Authentica status sit, optimè declarat D. Gothof.

Auth. Episcopo.

l. Si quis presbyter. 20.

Vide Cuiacium *ad Nouellam* 131.

Auth. Nunc autem.

l. Ad similitudinem. 21.

Nota hic argumentum ab Episcopis ad illustres personas: de quo vide Bal. hic, planibus declarans an Episcopi sint illustres.

l. Si qua per calumniam. 22.

§. Quinetiam omnia. 1.

§. Præterea iubemus. 2.

Quo ad has litteras, de quib. hic mentio fit, vide Rebuff. *tom.* 2. *tract. de litteris requisitoriis, n.* 7.

¶ An percutiens ignorantes dominum incidat in sacrilegium, vel canonicis, vide Molinæum 1. *consuetud.* 50. *no.* 50. 1. 51. 1. 52. 1. 53.

Auth. Nullus episcopus.

l. Quoniam venerabiles. 23.

De Hierano Episcopo Constantinopolitano vide Eusgrium 2. *obser.* 4.

l. Id, quod. 24.

Pro intellectu huius legis vide Bald. *in tractat. de emancipatione testamentaria.*

l. Cùm clericis. 25.

§. Memorati autem. 1.

Clericus consentens actione pecuniaria, etiam si immobilia non possidet, non tenetur satisfacere. de quo vide Abb. *in cap. quoniam frequenter. 5. in addit. 1. col. vt lite non contest.*

¶ An œconomus iurare cogatur, Cuiacius negat, quem vide *Nouella* 43. *in fine.* rationi tamen conferenta est Gothof. opinio hic.

§. Statuimus autem. 2.

Et hoc §. necessum est, tamen ita, ut minus agendum esse cum clerico, quam cum laico: de quo tract. *lib.* 2. 3.

Auth. Sed hodie.

Quid sit filiaster, & quod non vocamus Caesar, vide Molinæum *de vsur. nu.* 64. 68.

De filiastrorum exactionibus, de oneribus monopolij, aut aliq; functionis, & filiastrici, vide Cuiacium *lib.* 14. *obser. cap.* 23.

Auth. Generaliter.

Quòd hostis audiatur absque periculum fiscum, licet non caueat de ea prosequenda vsque ad finem & de solendis expensis, vide Reb. *in pragm. cons. gl.* 5. *num.* 37. Roland. à Valle 1. *consil.* 71. *numero* 19.

l. Decernimus. 26.

Hanc refert dictum Alexandri Scuri ex Lampridio.

l. Quisquis emensis. 27.

l. Nulli licere. 28.

Vide pro intellectu huius legis Iosepum Ravpalium *lib. 4. gloss. cap.* 3.

¶ Legatum relictum in redemptionem captiuorum valet non obstante incertitudine personarum.

¶ Nota cautionè ad hoc vt episcopus ad possessionem possit ausi effici executor per Capol. *cons.* 207.

¶ Quid iuris de fructibus percepto per heredem ante constitutionè temporis, quòd tenetur ad restitutionem, vide Bart. *cons.* 58. & 59. *cum seq. lib.* 2.

¶ Quid de commutatione huius relicti facti per episcopum, an solus episcopus id possit: dic vt per Bart. *ad Lilianum. §. de vsufr. leg. & l. 1. in §. de oper. pub. & in cons.* 207. *lib.* 1.

¶ Quòd propter negligentiam executorum potestas exequendi deuolatur ad Episcopum, & quare Episcopus teneatur obseruare ea quæ ordinatur testator, vide Iasonem *ad l. si cum §. qui iniuriarum. ff. qui caus. in* 31. & 32. & 34. & 22 possit alij commentare. Dec. *cons.* 71. *nu.* 2.

§. Etsi quidem. 1.

Ex hoc §. habes quòd propter negligentiam executorum potestas exequendi deuolatur ad Episcopum.

Auth. licèt testatos.

l. Quæ in monasteriis. 29.

l. Episcopis interdicimus. 30.

l. Si quemquam. 31.

Quod ad matrimonia sponsalitatione, vide peregrinum iterum *in con. ex multis. 1. q.* 3

Auth. Quod pro hac.

l. Orphanotrophos. 32.

Quòd Orphanotrophi inuentariem facere tenentur, & quinam alij, vide Roland. à Vall. 1. *cons.* 49. vide Cuiacium *Nouella* 1.

¶ Pro intellectu huius legis vide Baptistam Plum *anno amatorio. cap.* 41.

l. Omnes, qui. 33.

Pius *dicto cap.* 42. Lapus *allegat.* 40.

§. Executoribus. 1.

De citatione verbali, an in alieno territorio fieri possit, vide Baldum, & Vvanneserum 1. *obs.* 4. *cap.* 2.

Auth. Causa, quæ fit.

Auth. Clericus quoque.

Auth. Statuimus vt.

Ad hanc imperatoris Federici constitutionè vide Socinum *cons.* 1. *col.* 3. *vers. filius.* Romanum *cons.* 369.

¶ Clericus non potest coram iudice secularis in causa quauis trahi, nec ei iustitia denegari sub pœna hic statuta. vide Federic. de Sen. *cons.* 59. Romanum *cons.* 369. *n.* 39. Cottam *in memorabilibus, in verbo clericus non possunt.*

¶ De verbo *statuimus*, vide per Felin. *ad cap. super quæ. 1. de off. deleg.*

l. Sacrosanctæ. 34.

Auth. Sed Episcopalis.

Episcopalis dignitas iuri patrij potestatis soluit sed si delit Episcopus esse, vtrum recidat in patriam potestatem, vide *l. qui liberorum. ff. de adoption.* vide Tiraq. *in leg. conub. gl.* 3.

¶ Quòd filij Episcopi liberentur à patria potestate, vide Iasonem *ad l. qui si patris. nu.* 18. *Cod. quando liberi.* quod procedit si hoc est vtile ipsi filio: secus si id cederet in eius detrimentum, vide Tiraq. *in tract. de mort. causa le vel part. 7. declar. 1. nu.* 1. & *in tractat. de nobil. cap.* 6. *num.* 15. & *cap.* 14. *nu.* 7.

Auth. Licentiam.

Hanc licentiam optimè Bald. explicat hoc loco.

¶ Episcopus de bonis ante episcopatum quæsitis rectè testari potest.

¶ Item clerici, qui bona, antequàm ad ecclesiasticam dignitatem promoti essent, acquisierunt, aut poti clericatum aliunde quàm ex beneficio, de his testari possunt *cap.* 1. & *cap. quæ non, de testam.*

Auth. Presbyteros.

Sacerdotes, vel clerici sunt sub potestate patris constituti; possunt tamen de quasi castrensi peculio ea ipsos vinculo, quam in vinculo voluerint

disponere

480/C.IV.K.5-4, 2
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

disponere. Declar. vt per Hostiens. & Inno. *in c. in decretorum. ex de acce. & qual.* vide addit. ad Pert. *ad §. filiusfam. Inst. quib. mod. ius patr. potest. sol.*

l. Omnia privilegia. 35.

Vide pro intellectu huius legis Cuiacium *lib. 1. obs. cap. 12.*

l. Vnaquæque. 36.

De Isaeria vide Ammianum *lib. 24.* vide etiam Strabonem *lib. 12.*

l. Iubemus. 37.

¶ Nota autem hic impossibile esse, qui nitatur infringere pia iudicia defunctorum: vt optimè notat hic Bald. ¶ An quodlibet iudicium defuncti dicatur pium, licèt non ad pias causas relictum sit, vide in Authent. *de hæred. & Falcid. §. si vero expressim.*

§. 1.

¶ An clericus executor alteri committi possit, notant Doctores *in l. cognitorio. Codic. de mandat. mandatum.*

§. Omnes præterea. 2.

An contra simplicem magistratum detur actio, vide hic Bald. & Ioan. Andr. in addit. Spec. *in tit. de instrument. edit. §. nunc verò sicque.*

¶ An episcopus possit executori prorogare tempus anni, vel an episcopus vices suas alteri committere possit, notat hic Bald. *& in l. 1. in fin. de his, qui pœna nomine.* notat Bart. *in l. 1. §. de leg. 3.*

Auth. Adscriptitios.

¶ An executor teneatur facere inventarium, vide Bald. *in l. si quis pro redemptione. Cod. de donation.* vbi dicit cum teneri conficere inventarium: idem etiam vnus Speculator *in titulo de instrumentorum editione.*

Auth. Si seruus.

¶ *Et non contradicimus.* Nota hic, quòd fautor religionis, qui non contradicit, consentire intelligitur. ¶ Dicitur autem hic quòd seruus eo ipso, quòd in clericum ordinatus est ab episcopo, liber, ac ingenuus efficitur tamen olim expressè libertas esset conferendaeve vicinus *in §. 1. legis superioris.*

l. Seruis si dominorum. 38.

Nota hic quòd consensus præstitus contemplatione certæ personæ tamdiu durat, quamdiu durat ipsa causa: vnde loquitur Bald. hic de privilegio concesso Iudaicis: quod sanè intelligitur si in iudicio perseuerent, quæ de re vide *cap. 2. de condit. app.*

Auth. Episcopalis.

Auth. Verum & si.

l. Qui sua. 39.

l. Monasteria. 40.

l. Repetita. 41.

¶ Vult hæc lex quòd clerici non debent se intromittere de iurisdictione ad eos non pertinente, nec de indinatione testamentorum. ¶ Quæritur autem hic an testamentum factum coram episcopo insinuari debeat coram iudice communi: quæ de re pluribus Bald. hic, & an voluntaria iurisdictio probari possit, vide eundem.

l. Omnem. 42.

Sacerdotes ob id pontificium ordinati traditur, vt suis precibus benignitatem Dei rebus adquirant communibus. hoc etiam est episcopi munus, vt testatur Dius Paulus *in Actis Apostolorum. c. 6. vers. 4.*

§. De his verò episcopis. 2.

Dicitur hic Episcopos non habere facultatem testandi, vel donandi, vel per alium quamcunque excogitationem alienandi de rebus suis, quas postquam facti fuerint Episcopi, possiderint, & adquisiuerint vel ex testamento, vel donationibus, vel ex alia quacunque causa.

§. Post mortem verò. 4.

Oeconomi rationibus reddendis obnoxij post mortem episcopi.

§. Episcos quidem. 5.

Præcipit hic oeconomos cum iudicio, & diligentia dispositione erari, ita vt singulis annis rationes reddere teneantur Episcopo suæ administrationis. ¶ Hic autem obiter notabis quòd obnoxius rationibus reddendis, si eas non reddiderit, omnes earum reddendarum ad heredes transmittit.

§. Necessarium quoque. 6.

Nota hic quòd præpositi locorum religiosorum de adquisitis testari non possunt.

§. Præterea sancimus. 9.

Concordat, quod hic dicitur, cum *can. 18. Apost.*

§. Præterea sancimus. 10.

De pseudotestiis vide Dauerhum. 1. *de fœnu. 7.*

l. Omnem semper. 43.

l. Sanctissimarum. 44.

§. Tua igitur excellentia. 3.

Ex hac §. nota pœnam negligentis Episcopi.

l. Sacris canonibus. 45.

De his sacris canonibus, de quibus mentio hic fit, vide *epistol. prim. ad Timoth. c. 3. vers. 2. & 4. cap. 4. vers. 1. & 3. can. 30. Apostolorum.*

l. Sancimus, si quis moriens. 46.

l. Sacris nostris. 47.

Haires legis mentio fit in Nouellis.

l. Sancimus neminem. 48.

l. Si quis ad declinandum. 49.

Quis huius legis sensus sit, vide D. Goth. hic optimè hanc legem repetit Bald.

§. In omnibus autem. 8.

Hanc §. optimè explicat Bald. hic.

Auth. Si captiui.

Vide Lud. Bolog. *ad l. 4. §. Cum. ff. de verb. oblig. num. 114. & 124. Falgor. cons. 81. in consilio qua vacatur.* Tiraquel. *in tract. retract. in 1. parte num. 15. & post. §. consul. glos. 8. num. 184. & 188.*

l. Cùm lege. 50.

l. Si quis in. 51.

Optimè hæc lex explicatur à D. Goth.

l. Generaliter. 52.

Generaliter vult hæc quòd omnes clerici immunitatem habent à tutela, & cura, & à præstatione munerum personalium.

Auth. Presbyteros.

Ad hanc authenticam vide Bart. *ad l. legitimos §. fin. ff. de legis.* nec vide Abba. *in cap. ex parte. 1. lib. 2. de appellat.*

§. Episcopos. 1.

Quòd sacerdotes non possint esse tutores. vide Franc. *de Arc. cons. 10. Bart. cons. 104.*

l. Sanctimus. 53.

l. Raptores. 54.

Substantia dicitur ecclesiæ, non prælati, qui solam habet administrationem de quo per Felinum *ad cap. constituatur. num. 19. de rescript.*

¶ Ad hanc textum vide *Gaid. Papæ decis. 355.* Et quo modo commutatur raptus, vide quæ scripsit Bart. *in l. 1. C. de rap. virg.* Ad intellectum huius textus vide Arct. *cons. 1. in prin. n. 24. vers. non confiat rapiens. ff. de acquir. poss.*

l. Vt non liceat. 55.

In hanc legem vide Cuiac. 12. *obs. 26. in fin.*

l. Deo nobis. 56.

Vide Lap. *allog. 109. in quæstione propositia, & seq.* Roer. *seq. 37.* Tiraqu. *in tract. l. de mort. 3. part. declar. 14. in fine.* Doctores *ad repetit. leg. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & post.* vbi Forcat. Gard. *num. 33.* Tiraq. *de retract. in 1. §. 3. n. 13.*

§. Hæc etiam cognitum. 1.

Vide Gomesium *num. 1. variar. resol. cap. 5.* Raimaldum Corsum *lib. 2. analog. cap. 23.* Boërium *q. 34.* Lapum *allog. 106.*

l. Præsens. 57.

Titul. 4. De Episcopali audientia, & diuersis capitalis, quæ ad ius, curámve, & reuerentiam pertinent pontificalem.

Malè interpretatur hic Accursius Episcopalem audientiam pro iurisdictione: nec etiam melius Haloander, pro discessu quoniam & foro, & appellatione, & executione cuiusq episcopi. Audientia igitur est iudicium, atque notio, quæ episcopo in Clericos, & Monachos competit.

l. Negotiatores. 1.

l. Si clericus ante. 2.

Vide Cuiacium *lib. 8. obser. 11. cap. 6.*

¶ An, & quo pœna poniatur appellans fraudulentè. An aute difficilium sententiam appellari possit: an licitum sit appellare à citatione: An à primo, aut secundo decreto appellari de iure ciuili liceat: an à minis magna dilatione appelletur. An appellari possit à sententia lata super discretione appellationis, declara, vt per Bald. hic.

l. Nemo deinceps. 3.

Vetat hæc lex diebus paschalibus capiuos in carcere detineri, nisi pro crimine aliquo enormi. ¶ An, & quando ratione criminis quis sit detinendus, vide hic Bald.

Nisi semel commissa.

An geminatum delictum venia careat, vide Bellonisanum 3. *prælect. cap. 16. n. 7. & cap. 23. num. 10.* Papon. 14. *Arrest. 10. num. 8.*

Tres tantummodò.

Hæc lex deest in Haloandri editione: est autem vltima *tit. 2. de off. pract.*

l. Mimæ, &c. 4.

l. Archigerones. 5.

Hotomanus legit Archigerones.

¶ Regafarsorum. Alciat. 3. *dispunct. 18.* & hoc nomine intelligi disputatores ananant principaliter etiam legit Hotomanus.

l. Addictos supplicio. 6.

In hanc legem vide Ægidium Bossium, *tit. de captiuis. num. 15.* vbi autem hæc lex damnatorum ad supplicium nominem posse eximere. Vide Cuiac. *lib. 13. obser. cap. 3.*

l. Si qui ex consensu. 7.

Benedictus Capra *in regula in tractatu de procuratoribus, post conclusionem 153.*

l. Episcopale iudicium. 8.

Vide Grammaticum *decis. 9.*

Auth. Si quis litigantium.

l. Iudices. 9.

Vide Alciatum *lib. 8. parerg. cap. 17.* Forcatulum *in pon. iuris, cap. 23.*

l. Mathematicos. 10.

Quinam dicantur Mathematici, & qui illi fuerint optimè declarat ibi clarissimus Gothofredus.

l. Christianos. 11.

Huius legis sensus hic est, vt fidelis Romani hostium vicini operam dare debeant, vt captiui Romanis libera ad suos sit redeundi facultas, quæ de re *lib. 5. Cod. Theod. tit. 4. l. 1.*

l. Si lenones. 12.

l. Decernimus. 13.

l. Neque seruum. 14.

Hæc est constitutio Graeca ex interpretatione Antonij Augustini.

l. Nemo vel in foro. 15.

l. Si legibus. 16.

Hæc lex reperitur *in l. vltim. 7. de fœnusl.* vbi dicemus.

l. Lectione. 17.

l. Milites, qui. 18.

Vide Cuiacium *consultatione 22.* Veget. *lib. 3. cap. 4.*

l. Iubemus. 19.

Pertinet hæc lex ad Titulum *de defensoribus ciuitatum.*

Auth. Præsides.

Auth. Statuimus.

Quòd hæc authentica non approbetur consuetudine: vide hic Bartolum

l. Nemo militet. 20.

l. Si præsent. 21.

l. Neminem volumus. 22.

Variam esse huius legis lectionem notat hic Cuiacius *cap. 3. de præscript.*

l. Priuatos. 23.

l. Nemini licere. 24.

l. Quæ de alea. 25.

Episcopi munus est in alearores inquirere, obiurgare.

480/C.IV.K.5-4, 3
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. De his, quæ. 16.
De creationibus. 17.
Quòd nemo in dolo vsufari præsumatur, & in testamentum facere negligentis. vide Rolan. à Valle hæres. 45. num. 15.
l. Tam dementis. 18.
Non hic, dementem à furiosis separari.
Auten. Liberi.
l. Sancimus, vt nemo. 19.
§. Quoniam verò. 5.
Metropolitanus quis dicatur, & quæ appellentur vrbes metropolitanæ, optimè declarat hic D. Gothof.
l. Sancimus in. 30.
l. Sancimus, vt si. 31.
l. Different domino. 32.
l. Sacrafs fecimus. 33.
l. Certissimè. 34.
§. Hæc igitur nobis. 1.
Quòd ecclesiasticis personis ludum ale habere licet; sed nec ludicrates spectare, notat hic D. Gothof.

Tit. 5. De hæreticis, & Manichæis.
De hæreticis nonnulla scripsit Menochius de Arbitr. iudi. cons. 372. num. 3. seq. Ægidius Bossius tit. de hæreticis. Clarus §. hæresis. Consulat licentus in tractatu de hæresibus.
l. Priuilegia, quæ. 1.
Priuilegia data ecclesiasticis, ad hæreticos non pertinent; quoniam odio hæreticis prosequimur vt in Nouell. 45.
Auth. Item priuilegium.
l. Omnes vetitæ. 2.
Quòd denarius falsus non sit denarius, plurimùm notant doctores in l. eleganter. §. sed qui reprehendunt ff. de pign. actio.
§ Quòd reprobi pecunia non liceret solutum, tradit Bart. in l. Lotta in princ. ff. de cert. pet.
§. Hæreticorum. 3.
Quis dicatur hæreticus, optimè declarat hic D. Goth. quem vide, & oratos per eum allegatos.
l. Cundi hæretici. 3.
l. Manichæos. 4.
De Manichæis vide August. Tomo 6. Epiphan. 1. num. 1. hæres. 66.
§ Pro intellectu huius legis vide Cuiacium lib. 12. obser. cap. 30.
§ De Donatistis vide August. tom. 7. adversus Donatistas.
§. Ac primùm quidem. 1.
Cuiac. lib. 12. obs. cap. 30.
§. Ipsos quoque. 2.
§. Propterea non. 3.
§. In mortem quoque. 4.
Nota hic argumentum à maiestate tertenus ad excelsum sumptum.
§. Ergò & suprema. 5.
Vide Cuiacium lib. 12. obser. cap. 30.
§. Sed nec filios. 6.
Parricidi ignoscitur, si non ff. habet. 1. cap. 3.
Authen. Si verò dominus.
Authen. Credentes.
l. Arriani, & Macedoniani. 5.
De Arrianis vide Epiphanium. 1. num. 1. hæres. 73.
De Macedonio vide Theodoret. 2. hæres. 6.
De Pneumatomachis vide Epiphanium. lib. 3. num. 1. hæres. 74.
De Nouatianis vide Eusebium 7. hist. 7.
De Sebastianis vide Socrat. 7. hist. 5.
De Eunomianis vide Ruffin. lib. 1. hist. c. 11. Theodoret. 2. hæres. 19. De Valentinianis vide Tertullianum adversus Valentinianos; & de iisdem vide Epiphanium. 1. num. 1. hæres. 31. De Paulianis vide Epiphanium. 1. num. 1. hæres. 65.
De Montanistis vide Epiphanium 1. num. 1. hæres. 48.
l. Damnato. 6.
l. Curiales. 7.
l. Quicumque. 8.
l. Humanum. 9.
Hæc est constitutio Græca ex interpretatione Cocci.
l. Hæretici.
Hæretici legitimo modo, vt cæteri sepliantur. cum Ecclesia de consensu.
l. Si qui orthodoxæ. 10.
l. Vbicumque. 11.
l. Manichæos.
l. Manichæi. 12.
l. Hæretici partes. 13.
l. Hæretici. 14.
l. Manichæi. 15.
l. Ex Manichæo. 16.
l. Sanctæ, &c. 17.
Samaritanorum synagogis mœnia fit in Nouel. 144. 146. vide apud Epiphanium 1. num. 1. hæres. 9.
l. Quæ de. 18.
l. Cognoscimus. 19.
Authen. Idem est.
Restituras ad bona in alium alienata, non per hæc recuperat fructus. adde Iul. ad l. Gallus. §. & quid si eunuchus num. 44. & seq. ff. de lib. & posth. Doc. in regula. in conditione §. 1. num. 1. de reg. iur. Fortun. Garci. ad l. Gallus §. & quid si eunuchus numero 130. Iason. ad l. fin. ff. de compl. proc. num. 17. Ioan. Croc. consil. 127. num. 9.
Authen. Galatos.
De his nominibus propriis vide D. Goth. hic.
§. Qui autem. 1.
l. Hæretici. 20.
l. Quoniam. 21.
Iudæos vtiles esse non potest contra Christianum. vide Felynum ad cap. Iudæi de rescr. Affli. desis. 114. Cuac. cons. 74. num. 18. Alber. in tract. de rep. 1. part. De quibus actibus legitimis hic mentio fit, vide Hotoman. 31. dissp. quæst. & Cuiacium. lib. 15. obser. cap. 16.
l. Diuinam. 22.

Tit. 6. Ne sanctum Baptisma, &c.
l. Antistitem. 1.
Vide Alciatum 1. prælum. 4.
l. Si quis. 2.
l. Nulli. 3.

Tit. 7. De apostatis.
l. Si quis lege. 1.
l. Si quis defunctum. 2.
l. Hi, qui sanctam. 3.
Fides hæretico data ac seruanda sit, declarat Clarus 7. fini §. hæresis. vers. prætereà.
l. Apostatarum. 4.
l. Eum, qui. 5.
l. Eos, qui. 6.

Tit. 8. Nemini licere, &c.
In hanc Titulum vide Valtheram lib. 1. miscellan. Peckium in præfat. de sacrosanct. & cathol. ecclesiæ opera. numer. 3. quòd autem hic titulus non obseruetur in Gallia, tradit Bugnon. in legibus abrog.
l. Cum sit. 1.

Tit. 9. De Iudæis, & Cœlicolis.
l. Quod Cornelia. 1.
Cuiac. ad lib. 9. cap. 34.
l. In festinitatibus. 2.
l. Iudæis. 3.
l. In synagogam. 4.
l. Iussio. 5.
l. Ne quis. 6.
In hanc legem vide Alciat. lib. 1. parerg. cap. 11. Menoch. de arbitr. iudic. 2. 290.
§ Iudæi contrahentes cum Christianis matrimonium puniuntur pœna capitis, quod ampliari debet, etiamsi cum Christiana meretrice Iudæus matrimonium contrahere; qua de re Didac. Couar. in epit. ad lib. decret. 2. part. cap. 6. §. 11. num. 3. contra Gomez. ad reg. mollitiæ. num. 12. de Iudæis in 6.
§ Quid de Iudæo cum Christiana, Oldend. in cons. suo 161. Doc. ad l. 1. col. 2. num. 20. sed de seruo fugit. Gond. in tract. malef. in rub. de rep. num. 7. Barbs. cons. 69. lib. 4. Berlac. in verbo, Iudæus. In materia Cornel. cons. 114. lib. 1. Doc. ad cap. 1. num. 17. de compl. Bort. desis. 316. Didac. vbi supra de iniustitia, & supra d. l.
l. Nemo. 7.
l. Iudæi. 8.
Iudæos ligare leges, constitutiones, Rotarii Iuci: Paris lucè cons. 2. in prin. lib. 4. in mater. latissimè Ifido. in tract. de Iudæis, allegati per Doc. in l. si fugitiui. Cod. de fur. fugit. Con. cons. 114. lib. 1. Gott. ad cons. 14. col. per Fenat. cons. 14. Rom. cons. 155. ad fin. Iason ad l. 3. in eorum num. 10. ff. de iur. Doc. ad cap. 1. num. 40. ex. de probat. Affictor desis. 151. Serenissimus Zoannes rerum quæstionarum cap. 60.
l. Nemo. 9.
l. Quicunque. 10.
l. Iudæos. 11.
Inuocatio diuini numinis ab homine diuersa fictæ videtur fieri in contemptum: quod declarat vt per Bart. ad rub. 1. consti. C. Iust. num. 11. vbi infert quando Iudæus pœnam fecerit, à quo iudice puniri debeat, seculari, vel ecclesiastico: Guido Pap. quæst. 63. Felin. ad cap. postulasti. num. 4. & seq. de Iudæis. ad hunc textum in fine adde Hip. Rim. incer. cons. diuers. ad num. vlt. vol. cons. 164. vo. Iuan. 1. Cuac. lib. 12. obs. cap. 30. Constant. Landius practic. cap. 12.
l. Cœlicolorum. 12.
l. Die Sabbathi. 13.
l. Nullus. 14.
l. Si qua. 15.
l. Iudæi. 16.
l. Iudæorum. 17.
l. Iudæus. 18.
Auth. Si Iudæus.
l. Hac valitura. 19.
An hæc lex loquatur solùm in administratione publica, vel etiam priuata, Iul. ad rubr. de inst. & iure cal. 2. vbi multa in materia huius leg. & per Affict. super Const. reg. in principio. Felin. ad cap. fin. ex de Iudæis. Iason ad rub. de non opp. num. cal. 2. Cravet. cons. 23. num. 16. Cuiac. d. lib. obs. cap. 30. & lib. 16. cap. 3.

Tit. 10. Ne Christianum, &c.
In Glossa in verbo, capitali. Quòd pœna in dubio ad exilium est extendenda: vide Doct. ad l. imperium. ff. de iurisdict. Bort. desis. 314. num. 10. & seq. in lege vel. Farnes. Iason ad l. si quis iniquum 5. hac parte num. 3. quod quisque iuris. Paul de Castr. ad l. profiteri. num. 1. Cod. de his, qui ad Eccles. confug. Immo plenè ad l. 1. ff. de pub. iudic. & propterea quando iudex condemnat ad mortem, adiicit, semper separetur à ceteris. in pri. Fulg. ad l. 1. Cod. de his, qui ad Eccles. confugi. & per Felin. in cap. qualiter. 3. ad corrigend. per textum præsertim num. 31.
l. Iudæus. 1.
In hanc legem vide Corral. lib. 5. miscell. cap. 17. Maran. de ordin. iudic. 5. part. 1. distinct. num. 47. & 2. distinct. num. 1. & 3. Moder. Ancon. in tract. de mercatu. 4. part. num. 18. & seq. vide non tantùm qui ab aliis non solùm ponderari contra desiderio huius glos. in Eum autem §. excipitur ff. de adult. edict. ibi capitalis fraus est, propter quam quis capite punitur: & ibi videre poterit Carpol. adde Affict. desis. 404 num. 14.
l. Græcus. 2.
Tit. 11. De paganis, &c.
Alcia. lib. 1. parerg. cap. 13.
l. Placuit. 1.

l. Ne quis

480/C.IV.K.5-4, 4
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l.Ne quis.2.
l.Sicut sacrificia.3.
l.Vt prophanos.4.
l.Omnia loca.5.
l.Christianis.6.
l.Nemo venetandi.7.
l.Nemo ea.8.
l.Si quid datum.9.
l.Qui post sanctum.10.

Titulus 12. De his, qui ad Ecclesiam confugiunt, &c.

l.Iudei.1.
l.Fideli.2.
Alcia. *lib.* 3. *parerg. cap.* 41.
l.Parcant.3.
l.Si seruus.4.
An fugiencs reos licet officiali vulnerare, hæc Grammaticus *dcrif.* 41.
l.Denunciamus.5.
Plaza *lib.* 1. *mofcell. cap.* 7.
l.Præsenti.6.
Corrafius *lib.* 3. *mofcell. cap.* 13. vide Iaf. *in l. vnum. nu.* 6 *ff. fi cert. petat. & ibi decif. Rofit. decif.* 109. *cum feq.* Guid. Pap. q. 125. Alciat. *de præsum. reg.* 3. *præsump.* 31.
l.Qui habet.7.
l.Qui imperatore.8.

Titulus 13. De his, qui in Eccles. manumittuntur.

l.Iamdudum.1.
l.Qui religiosa.2.

Titulus 14. De legibus, vel constitutionibus, &c.

Vide Harmenop. 1. *tit.* 1.
¶ *Constitutionem* vocabulo, quid hic intelligendum sit optimè declarat hic D.Godoff.
l.Inter.1.
Caius sic legem mitigatur, vide *l.* 9. 11. 12. *inf. eod.* Vide autem hic quod de iuris, & constitutionum differentia tulerit scripsit Cuiacius *lib. obf.* 7. *ca.* 18.
l.Quæ ex.2.
l.Leges.3.
Quibus signis leges generales esse deprehendantur declarat hic D.God. Cuiac. *lib.* 16. *obf. c.* 9.
l.Digna vox.4.
Ferrandus *lib.* 1. *explicat. cap.* 1.
De principis patheistate vide Alciat. 3. *prasum.* 2.
l.Non dubium.5.
Hanc legem Corrafius ex professo explicuit.
Falsa contra legis dispositionem non valent, nec quæ ex ea sequuntur, nec iuramento confirmantur, limit. vt per Iaf. *in addit. Pont. Iaff. quibus mam. non lic.* 2. *col.* 7. *& in* §. *præterea. Inst. quibus modis pat. poss. fol.* Idem Iason *ad l.* 1. §. 2. *numero* 13. *ff. filia mater. & ad l.* 1. *numero* 10. *ff. de lib. & posth. & ad l.* 1. *numero* 38. *Cod. de fam. Trinit. & ad Auth. fœminæ quæ iuberum. ad l.* 2. *in princ. ver. quarti diuort. Cod. ff. adver. vend.* Forner. Gart. *in tract. citim. fin. ver. in numero* 109. per Alexand. *in Auth. ex consu.* 109. *circa med. Cod. de lib. pret.* Declarat Mart. Angell. *inter conf. diuer. ad cap. vlt. volum. con.* 83. *num.* 6. *vol.* 1. Soc. *in cons.* 47. *numer.* 6. *vol.* 1. Ad textum iuncta glos. in verbo, pro infestis, quæ dicuntur esse contra, vel præter legem, Tiraq. *de retraq. conuent. in præfat. numero* 31.
l.Quod fauore.6.
l.Leges, & constitutiones.7.
Benedictus Capra *in reg. conclu.* 6.
l.Humanum.8.
Carrinenses *lib.* 3. *feleff. cap.* 14.
l.Leges sacratissimæ.9.
In hanc legem vide Corrafium *lib.* 4. *mofcel. cap.* 17. Cuiac. *lib.* 11. *obf. cap.* 31. Benedictus Capra *in regul. concl.* 3. 4. *&* 14. §. 3. Alciatum 1. *præf.* 31.

Godeg.

¶ Quòd leges non debeant ab aliquo ignorari declara. vt per Azeth. *ad* §. *fuffultus. Inst. de fideicomm.* per Alexand. *ad l.* 1. §. *si quis ita, num.* 3. *ff. de verb. obligat.* Iaf. *ad l. quod* 17. n. 33. *ff. fi cert. petat.* Bart. *ad l. de quibus. ff. de leg.* quem refert Iason *ad* §. *sed quod principi, nu.* 24. *Inst. de iure natur.* Ripa *ad cap. fuper. 91. ex de reptis. feud.*
l.Omnes.10.
Hanc legem Cuiacius restituit *lib.* 2. *obf. c.* 32.
l.Cùm de nouo.11.
Nouum iur quod appellent, vide hic D. God.
l.Si imperialis.12.
De voce *fensus*, Menochius *de arbitr. iud. lib.* 1. *quæst.* 7. *à num.* 45.

Titulus 15. de mandatis principum.

Ad hanc Titulum scripsi Fenestanque autem appellenur principum mandata, optimè declarat D.God.
l.Si quis adferat.1.
In hanc legem Cuiacius *lib.* 12. *obf. c.* 31. Pekius *de reparat. appell. cap.* 19. *num.* 2.
l.Sancimus.2.
Hanc legem Cuiacius *l. dictis loco* restituit.

Titulus 16. de senatusconsultis. 16.

Senatusconsulta fieri vetat Nouella Leonis 78.

Titulus 17. De veteri iure enucleando.

l.Deo auctore.1.
Contius *lib.* 1. *dict. secon. cap.* 7. Cuiac. *lib.* 3. *obf. cap.* 23. Corrafius *in tract. Parænesis.* Constantius Landus *enarrationum ad Tit. ff. de iust. & iure, cap.* 1.
l.Tanta circa.2.
l.Dedit nobis.3.
Contius *dictis loco.* Alciat. *lib. disputat. cap.* 13. Gonzal. *lib.* 1. *variar. dell. c.* 10. Ant. Rofe. *lib.* 3. *memorat. cap.* 9. Prætius *fent. cap.* 1. Augustinus *lib.* 1. *emendat. c.* 11.

Titulus 18. De iuris, & facti ignorantia.

Ad hunc Titulum extant Antonij Mensi commentarij scripsit & Constantius Landus enarrat. *in Tit. de iust. & iure. cap.* 4. *&* 7.
l.Quamuis.1.
Ad hanc legem Corrafius scripsit: vide Menochum *lib.* 1. *arbit. cap.* 10.
l.Cùm ignorantia.2.
l.Si emancipatus.3.
l.Si post diuisionem.4.
l.Cùm falsa.5.
Hotomannus 15. *illust. quæst.* Cuiacius *lib.* 11. *obf. cap.* 19.
l.Si non.6.
l.Error.7.
Bossius *in tit. de confess., numero* 60. *& seq.*
l.Cùm testamentum.8.
l.Non idcircò.9.
l.Cùm quis.10.
Hanc quoque legem Corrafius explicuit: vide Iosuam Robertum *libro* 1. *semest. cap.* 6. 7. *&* 8. Vitalem *lib.* 2. *variar. testimon. cap.* 22.
l.Quamuis.11.
l.Constitutiones.12.
l.Ne passim.13.

Titulus 19. De precibus imperatori offer.

l.Licèt.1.
l.Quotiens.2.
Cuiac. *lib. obser. cap.* 10. Menoch. *de arb. iud. cas.* 103.
l.Nec damnosa.3.
Menoch. *à cas.* 103.
l.Vniuersa.4.
l.Si quis.5.

Bossius *in titul. de supplic. adversus Iovent. fol.* 322.
l.Vniuersis.6.
l.Rescripta.7.
Corrafius *ad l. nuptiæ. de senatoribus.*
l.Instrumentorum.8.

Titulus 20. Quando libellus princip. datus litis contest. faciat.

Ad hunc Titulum scripsit Bossius *tit.* 3. *feleff. cap.* 7.
l.Temporales.1.

Titulus 21. Vt lit. pendent. vel post prouocat. aut definit. sententiam, nulli liceat imperatori supplicare.

l.Licèt.1.
l.Supplicare.2.
l.Qui licitam.3.

Titulus 22. Si contra ius, vel vtilit. publ. vel per mendac. fuerit aliquid postul. vel impet.

l.Non idcircò.1.
Menochius *de arb. iud. l.* 1. *quæst.* 37. Benedictus Capra *in regul. concl.* 46. *&* 47.
l.Præscriptione.2.
l.Puniri.3.
l.Et si.4.
l.Et si.5.
l.Omnes.6.
Menoch. *de arbitr. iudic. c.* 103.

Titulus 23. de diuers. rescrip. & pragmat. sanctionibus.

l.Si libellum.1.
In hunc titulum extant *Menosij commentarij.*
l.Falso.2.
Menoch. *de arbitr. iud. c.* 201. *& c.* 204. Rescriptum est perpetuum non annale.
l.Sancimus.3.
l.Si qua beneficia.4.
l.Sacrilegij.5.
l.Sacrilegatus.6.
l.Vniuersa.7.
Auth. Gloriosissimi.

Titulus 24. De statuis.

l.Si quis.1.
l.Si quando.2.
l.In nostræ.3.
l.Vnusum.4.

Titulus 25. De his, qui ad statuas, &c.

l.Qui ad.1.
Ferrandus *lib.* 1. *explicat. cap.* 4.

Titulus 26. De offic. præf. præt.

l.Libellus.1.
Corrafi. *epistol. quæst. c.* 5.
l.Formam.2.
Alciat. *lib.* 2. *parerg. cap.* 9.
Si quos.3.
l.De ordinatio.4.
l.Si quis.5.
l.Præfectorum.6.

480/C.IV.K.5-4, 5
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Titulus 37. De offic. præf.præt. Quæst. 1.
Cuiac.*lib.12.obs.cap.40.*
I.2.
Cuiac. *lib.3.obs.cap.14.*

Titulus 38. De officio præfecti vrbi.
I.Studentibus.1.
Grammaticus *decis.30. d.num.1.* Vbi examinat verùm iurisdictio competens inferiori, dicatur competere principaliter ad superiorem.
I. Quod.2.
I. Præfectura.3.
I.Omnis.4.
I.Primicerius.5.
Cuiac.*lib.12.obs.cap.1.*

Titulus 39. De officio magistri militum.
I.Vici.1.
I.Apparitores. 2.
I.Eos,qui vltra.3.
I.Milites.4.
I.Cùm propitia.5.

Titulus 30.De officio quæstoris.
I.Tutius minoris.1.
I.Omnis.2.
I.Officia.3.

Titulus 31. De officio magistri officiorum.
I.Privilegia.1.
I.Nemo.2.
I.Scholarium.3.
I.Curæ tui.4.
Cuiac.3. *obs.c.14.*
I.Iubemus. 5.

Titulus 32. De officio sacrarum largitionum.
I.Palatinis.1.

Titulus 33.De officio comitis rerum priuatarum.
I.Si quid.1.
I.Neque.2.

Titulus 34. De officio comitis sacri palatij.
I.Ad palatinorum.1.
Molina *tract.cont.5.in princ. d.n.35.*
I.Si quis iudicum.2.

Titulus 35.De officio proconsulis, & legati.
I.Legati.1.

Titulus 36. De officio comitis orientis.
I.Titulus. 1.
Cuiac. *lib.1.obs.cap.13.& lib.8.cap.11. & ad l.6.ff.de exercit.*
Cotta *in verb.Simonverba.*

Titulus 37. De officio præfecti Augustalis.
I.Omnia.1.
I.Præfectus.2.
Cuiac.*lib.8.obs.cap.11.*

Titulus 38. De officio Vicarij.
I.In ciuilibus.1.
Alciat. *lib.1. parerg. cap. 11.* Corraius *lib.3. miscel.cap.19.*
I.Relationes. 2.

Titulus 39. De officio præsorum.
I.Præsor.1.
I.Tres.2.

Titulus.40.De officio rectoris prouinciæ.
Cuiac. *lib.1.c.obs.cap.6.*
I.Potest.1.
I.Præsides.2.
I.Iustissimo.3.
I.Inofficiales.4.
I.Potioris.5.
I.Ciuitas.6.
I.Qui ordinarium.7.
I.Ne quis.8.
I.Nullus.9.
I.Nullum.10.
I.Moderatores.11.
I.Omnes.12.
I.Si quis.13.
I.Nulli.14.

Titulus 41.vt nulli patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur.

Titulus 42. De quadrimestruis.

Titulus 43.De officio præfecti vigilum.
I.Præfecti.1.

Titulus 44. De officio præfecti annonæ.

Titulus 45.De officio ciuilium iudicum.
Cuiac.*lib.16.obs.cap.9.*
I.Honorati.1.
I.Si quis pro publicis.2.
Non præsumitur quis facere aliter, quàm debet concedat *l.non dubito. C. de pœnis.* Idem in voluntate principis, quæ talis esse præsumitur, qualis esse debet. Bald. *ad pœnam. in verbo, dampnum. & ad l.omnes populi. ff. de iust. & iur.* vide quæ Panit. *de Pœn. in rerum fundic. n.23. & ibi* circa prædicta.
¶ Et quando aliquid factum est, præsumitur ab eo factum, qui tenetur illud facere. Bald. *ad l.1. Cod. de alim. pup. præst.* & si non apparet quis ex duobus actibus præcesserit, præsumitur præcedere is, qui præcedere debet. Felin. *ad cap. postulasti. col.4.ex. de rescript. in decret.* An præsumatur solemniter factum vide ad *Lex ea parte ff. de probat. & ad l.merces ff.pro socio.* adde quod per hanc textum dicit Bald. *ad l. vnicum. C.ne quis in sua causa.* quòd præsumitur pro iudice: de quo latè per Alciat. *in præsumpt. reg. 3.præs.3.*

Titulus 46. De officio militarium iudicum.
I.Numquam.1.
I.Præcipimus.2.
I.Nemo.3.
I.Duces.4.

Titulus 47. Ne rei militaris comitibus, vel tribunis lauacra præstentur.
I. Omnem.1.

Titulus 48. de officio diuersorum iudicum.
Bellonus *lib.1.suppar.cap.12.*
I.Nemo.1.
I.Singuli. 2.
I.Sciant.3.

Titulus 49. vt omnes iudices tam ciuiles, quàm militares post administrationem depositam quinquaginta dies in ciuitate, vel certis locis permaneant.
I.Nemo.1.

Titulus 50. de off. eius, qui vicem alicuius iudicis, vel præsidis obtinet.
Bellonus *lib.1.suppar.cap.11.*
I.In causa. 1.
I.Suggerente. 2.

Titulus 51. de assessoribus, domesticis, & cancellariis iudicum.
I. Studiorum.1.
I.Præsides. 2.
I.Consiliarios.3.
I.Domesticus.4.
I.Nemo in. 5.
I.Nemo de. 6.
I.Velut. 7.
I.Nullus.8.
I.Si post. 9.
I.In consiliariis.10.
Brissonius *lib.1.selectarum.cap.11.*
I.Non minus.11.
I.Liceat.12.
I.Nunquam. 13.
I.Nemo.14.

Titulus 52. de annonis, & capitatione administrantium, & eorum assessorum, aliorûmve publicas sollicitudines gerentium, vel eorum, qui aliquas consecuti sunt dignitates.
I.Omnibus. 1.

Titulus 53.de contractibus iudicum, vel eorum, qui sunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore proprias ædes ædificent sine sanctione pragmatica.
I.Quicunque. 1.
I.Donationes. 2.

Titulus 54. de modo mulctarum, quæ à iudicibus infliguntur.
I.Mulctæ.1.
I.Procuratores.2.
I.Curator.3.
I.Illustres.4.
I.Mulctarum.5.
I.Eos. 6.

Rainaldus

480/C.IV.K.5-4, 6
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Rainaldus Corsus lib. 1. indagat. cap. 7. Ægid. Bossius in suo tractat. de mulcta.

Tit. 55. de defensoribus ciuitatum.

I. Si quis. 1.
Alciatus lib. 3. disputat. c. 5.
I. Defensores. 2.
I. Vtili ratione. 3.
I. In defensoribus. 4.
I. Defensores. 5.
I. Per omnes. 6.
I. Defensores. 7.
I. Defensores. 8.
I. Iubemus. 9.
I. Nulli defensorum. 10.

Tit. 56. de magistratibus conueniendis.

Alciat. lib. 3. disputat. c. 5.
I. Decuriones. 1.
I. Magistratus. 2.

Tit. 57. de off. iuridi. Alexandriæ.

I. Iubemus. 1.
Cuiac. lib. 3. obs. cap. 14.

CODICIS LIBER SECVNDVS.

Tit. 1. De edendo.

Vide Alciatum, Ripam, Cagnolum, & Ferretum *In Iuliam*: Rainaldum Corsum lib. 1. indagat. inv. cap. 1. & lib. 3. cap. 6.

I. Ipse dispice. 1.
Bellonus lib. 1. suppet. c. 11. Zoannetus scripsit ad hanc leg. 1. & l. 2. & 4. Anth. si quis in aliqua. Bald. cons. 313. promittendum part. 1. & cons. 98. nam probatur part. 2. Ist. cons. 103. in hac passu part. 1. Rom. cons. 358. est clarior.

Ad eius intelligentiam. ibi, ad offer. ind. vide Doc. in cap. 1. num. 35. extrà, de probat. & in verb. quemadmodum. Ad communem intellectum circa ff. Dec. quæritur, quæ sit ratio, quòd argentarius non conueniatur actione mandaticia (tamen aliter non teneatur, nisi processerit mandatum, citra rationem, quam ipse affingat. Tu verò dic ideò non dari quis quandam fuit operæ, quæ lites incertæ, & ejusdem mercis interueniat: tamen propter eandem nobilitatem non oritur actio, iuxta Doct. in l. vnica C. de suffrag. repet. 7. fol. 73. num. 40. 41. & 42. Et fol. 75. n. 54. & sequen. repet. 7. Et 78. num. 6. repet. 7. fol. 77. n. 7. rep. 7.

I. Iuprudi. 2.
Bellonus d. l. c. 11. Bossius in tit. de publicis iud. cess. Bald. cons. 1. 57. Titius cons. part. 1. Repet. fol. 81. num. 38. 49. 58. 60. & 61.

I. Edita. 3.
Vaccinus lib. 1. decis. 16. & lib. 6. decis. 87. cum duab. seq. Menoch. de arbitr. iudic. cas. 136. Renard. per totum c. 9. Bart. cons. 113. Romanus. consil. 381. Dec. cons. 363. Rom. cons. 108.

Libellus sine conclusione regularium non procedit, nec valet, nec hic per doct. latè, & ad l. 2. ex primore de iudic. Soc. Rep. 131. Mellon. & rep. 135. & dum hic dicitur quòd non licet consultatum emendari, & corrigi potest, vide Soc. regal. 135. & sequens. Ad hanc text. Affli. decis. 44. num. 3. Cacup. decis. 10. & 116. Vacon. decis. 141. Cras. cons. 173. n. 7. Tiraq. de ret. nat. prima part. 5. 8. glo. 7. num. 24. Bello. lib. 1. suppet. c. 9.

Quomodo intelligatur, vide Glossam in §. finem in verbo, eadem indice. Inst. de actionibus. in pr. & ibi Doctores dicentes legem Ælia, hodie esse conditam per Authenticam, *Qui sunt. Cod. quando, & quando iudex.* Iaso tamen ibi tenet contrarium num. 9. Affictus decis. 102. repetit. 3. fol. 122. num. 229. & 233.

I. Qui accusare. 4.
Adhuc non probatur, res absoluitur. Intelligens absolui difficilitè, vt per Mart. Cong. 169. Iuppetet in fine. 370. Cur. 120. ad l. vnicam in §. C. de sent. quæ sine cert. quant. Special. in tit. de probat. §. probare. n. 9. & seq. Pro ampl. Mattel. sing. 37. in mat. per Rom. cons. 392. Pro limit. Rot. Rom. decis. 25. in 20. Rip. ad l. admonendi, num. 45. vide Cut. in verbo. in verbo adhuc Ital. ad §. amotum. n. 111. Inst. de actio. Rot. decis. 120. adhuc in no. Alex. ad l. prospexendum §. & sequidem. Cod. de iudic.

¶ Ad illud, quòd res non tenetur adhuc affuri propria influentia, vide copiosè per Felin. ad c. 1. extrà de probat. n. 9. cum plurib. seq. & ibidem. Iuat per Dec. n. 47. cum seq. Soc. reg 111. adhuc. vbi ponit 14. lim. Alex. ad l. 1. vbi omnes, hoc 20. tit. Vide Socin. 19 reg. 411. Menoch. de arbitr. iudic. lib. 1. cas. 98.

I. Non est notum. 5.
De libris argentariorum & mercatorum quam Eidem habeant, Menochius tradit 2. de arbitrariis c. 21. 92. 93. Fulgosius. consil. 203. Adde glossam. in l. 1. §. deos. ff. de edendo.

I. Iustum est. 6.
I. Procurator. 7.
Auth. Si quis in aliquo.

Oldrad. consil. 111. Decius consil. 36. & 104. 772. 188. Bal. consilio 10. part. 1. Fulgos. cons. 111. & 193. Camanus consilio 188. Alexand. in l. sciendum. num. 3. ff. de verborum obligat.

Instrumento alterius mentionem facienti non creditur, nisi producatur originale, vel veritas aliunde probetur, Doctores hic. Decius consil. 36. num. 3. Bellonus 1. suppetat. 16. Capol. consilio 116. Doctores ad l. sciendum ff. de verb. obligat. Socinus regula 156. Beatrius ad §. penult. Inst. de testamentis. Terrerus cons. 42. Boerius decis. 18. num. 4. Barcelus ad l. 2. num. 16. ff. de certum. Affictus decisione 72. numero 7.

Titul. 1. De in ius vocando.

Ad totum titulum scripsit Alciatus. vide Caiacium lib. 13. observat. cap. 11.

I. Sicut bonis. 1.
Raphael Cumanus consilio 82. cessus tutis.
I. Venia. 2.
Peckius de iuris. repet. cap. 6. tractat illud Bald. quod princeps iur panis iuste non potest remittere Capol. cons. centum. 24. Bald. cons. 1. 22. parte 1.

Pro intel. hu. text. Rom. ad prior. Inst. de dam. n. 105. ad text. & glo. ibi, vbi Bart. no. quòd princeps per suam rescriptum non potest remittere poenam pecuniariam applicandam pari: fecus in ea, quæ applicatur fisco. lim. vt per Ial. ad l. Gallus §. & quid si tantum. n. 20. vbi alg. ff. de lib. & postlim. Felin. ad cap. super ex. num. 4. de offic. deleg. & quod princeps non potest aliquem priuare dominio. Iun. Felin. ad c. quæ in ecclesiarum. num. 27. de constitut. Cras. consil. 115. num. 11. & seq.

¶ Vide Socin. in reg. 148.

Ad illum text. in verb. hæredes. vide Gomez. Inst. de action. super glos. in verb. patronus. in §. penultim.

¶ Ad declarationem huius legis, vide Ant. in summa. Cod. de operis libert. in 1. quod accipit, hic affingam in pri. verbo.

I. Qui in potestate. 3.
Arct. de patria potestate §. iur. autem. circa princ. & ibi glos. cap.

I. Qui temel. 4.
Cuiac. lib. 20. obs. c. 10.

Tit. 3. De pactis.

Ad legem primam, & Rubricam scripserunt Ferretus, Cagnolus, & ad Titulum Alciat. & vt audio, Doarellus.

I. Conditionis. 1.
Ad hanc legem Ripa scripsit. Vide Corsal. d. 2. consil. c. 15. Ferretus. Marymum. dial. 31. Bart. cons. 113. 72. Bald. cons. 191. Oldr. consil. 107. Dec. cons. 185. & 379. Bald. cons. 19. Fulg. cons. 101.

Soc. reg. 180. pactum factum & poll reper hic vide Barbat. ad Lium. ultimum C. de fideic. nu. 180. 194. 201. Ripam. in marym. tit. dial. 31. nu. 1. vide per Baldum in lege 1. de cond. ob. cons. 01.

I. Post venditionem. 2.
Franc. Curt. cons. 37. Vbert. Zuccat. ad rub. ordinem 65. Cur. in cons. 37. ad §. nu. 7. Iaco. de Alb. in repet. ad rub. ff. de verb. obligat. n. 83. & seq. fol. 154. nu. 63. repet. 7. fol. 90. n. 391. repet. 3.

I. Seruus creditoris. 3.
I. Postquam. 4.

Ad hanc Ferretus. vide Corrasium 4. miscellan. 3. ad Glossam in verbo, remanciaß. vide Baldum in l. 2. in pr. ff. de pactis. Anctinum in l. naturaliter. §. nihil commune ff. de acquir. possessione. Alciat. 4. paradox. 10.

Renuncians liti motæ, renunciare videtur tam instantiæ, quàm iuri in illud iudicium deducto. Ad. de ad hunc text. post repent. Mr. quæ Capol. Thoba. decis. 3. Lothi. de Cort. cons. 1. 11. numer. 18. inter cons. aliaes. ad cons. tab. notarum volum. 1.

Ad §. fol. 1. 13. verb. postquam lis. vbi quòd renunciantes liti, ceseresse renunciare instantiæ, & iuri. Adde quòd falsis in beneficialibus, vt per Rom. decis. 18. in mota. & Rip. ad l. naturaliter §. nihil commune n. 105. ff. de acquir. poss. vbi ponit eum aliam limitationem.

Item renuncians liti, non videtur fateri quòd adsit sortis habentius, si fit. C. de iuriscon. mandand. Rom. ff. q. 396. Tiraq. ad l. si vnquam. num. 109. in verb. amotum. C. de reuocand.

I. Creditori. 5.
Repetit. fol. 441. num. 35.
I. Pactis, quæ. 6.
Hostiensis singulari 2. fol. 42.
I. Debitori. 7.
Guid. Pap. consil. 116. Romanus cons. 396.
I. Si pacificenda. 8.
Baldus cons. 91. Iasonis part. 2. Matheslanus singulari 82. num. 3. fol. 148.
I. Cùm postquam. 9.
I. Legem. 10.
Ferretus Sarmiatus 2. solutionum. 11. Guido Papæ cons. 21. Cuiacius lib. 11. obser. c. 17.
I. Ex conuentione. 11.
Vide Iasonem in §. Rubrica de omni operis nunciatione, & alios Modernos.
I. Pacta nouissima. 12.
Baldus consil. 213. propinitur, parte 2. & consilio 213. primb. fol. part. 1. & 383. part. 2.
I. In bonæ fidei. 13.
Repet. Tom. 7. fol. 101. n. 22.
I. Si pacto. 14.
Prætrius succurrorum c. 8. Bald. consil. 476. Pacium. Repetit. 3. fol. 476. numero 187. & fol. 44. numer. 28. fol. 69. numer. 51. & Tomo 7. folio 181. num. 11. & fol. 183. numer. 6. Matheslanus singulari 36.

Pro intellectu ad hanc textum Præpositus Sonensis in suo quæstionum. quæst. 44. cons. 3. Decius ad l. legum. Cod. de pactis. Alciatus ad rubricam ff. de verbor. obligat. numero 12. vbi Historyus. Verus, numer. 128. Iacobus de Nigris num. 51. Dynas ad regulam, non est in mora. De regula in 6. Socinus in 1. ad l. si ita stipulatus, num. 187. ff. de verborum obligat. Bartol. in d. l. si ita, cons. Alexand. ibidem. Glos. in verbo, debitur. Inst. de actionibus. Doctores ibidem, Antinus, & Iason.

I. Pactum, quod dotali. 15.
Guerrius 1. parte resolut. cap. 51. Pilanus qu. 120. Oldrad. consilio 157. cap. instrumentis. Dec. consil. 184. Lodo Rom. cons. 193. Fedt. de St. consil. 140. Bald. cons. 410. part. 1.

I. Cùm proponas. 16.
Panor. consil. 11. Tria sunt part. 1. Cardin. Zabarel. cons. 148.

¶ Vide Soc. reg. 149. fol. 400. num. 396. repet. 8.

I. Pactum, quod bona fide. 17.
Romanus. consil. 106. cap. thomas. Dec. cons. 79. & pro tenui. Fulg. cons. 131. propinit. Panorm. cons. 74. part. 1.

480/C.IV.K.5-4, 7
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l.Si creditores.18.
Raphael Cumanus *cons.* 80. *visa copia. fol.* 187. *num.* 21. & 23. *repet.* 7.
l.Licet inter.19.
Sarmient. *lib.* 5. *select. cap.* 5. Forcat *necyoma. dial.* 55. Cuiac. *lib. obs. cap.* 39. Guid. Pap. *cons.* 234. *non valuit.* Dec. *cons.* 516. *quoniam causa.*
l.Traditionibus.20.
Contius *lib.* 1. *disp. cap.* 8. Duarenus *in comment. de pactis. fol.* 38. Zoanett. *rerum quotid. cap.* 1. Gomezius *tom.* 2. *variar. resol. cap.* 2. *numer.* 5. *in fin.* Dec. *cons.* 523. & *cons.* 539. Panor. *cons.* 79. *quaest.* 5. *consil. fin.* Baldus *cons.* 468. *factum patris.* 5.
Limita secundum Castrens. & intellige secundum eum in *l. singularib. in tertia lectu. ff. certi petat.*
In mat. huius l. Deci. *ad legem, cum seq. C. eod. tit.* per Tiraq. latius *tract. de utroque retract.* 2. *par.* §. 1. *glo.* 7. *nu.* 6. & *n.* 12. Lim. in contractibus principis Ias. *ad l. civilis. num.* 8. §. *si certi pet.* & *ad l. quoties C. de rei vindi.* Lim. vt per Dias *reg.* 407. *in Emphyteoticis iure.* Corn. *cons.* 137. *nu.* 1. 3. & 9. *vol. primo* ad intell. huius l. Hotom. *in comment. verb. iur. in verb. pacta. vers. sic etiam.* Ad glo. pe. quod ex pactis, non transferatur dominium dicendum: sed vide, Boc. *reg.* 97. *dominium.*
l.Cùm proponas.21.
Decius *cons.* 580. *conclusio.* & *cons.* 581. *visa puncta.* Alexand. *cons.* 212. *visis part.* 2. Deci. *cons.* 264. *in instrum.*
l.Pactum curatoris.22.
Lodouic. Roman. *cons.* 18. *visa.* Panorm. *cons.* 45. *facta. part.* 1. & *cons.* 59. *pania. parte* 1. Dec. *cons.* 97. & 251. & 479.
l.Filius pacifcendo.23.
Bald. *cons.* 14. *dicendum. part.* 1. & *cons.* 496. *tenor. part.* 1. *Repet.* 8. *fol.* 81. *num.* 60.
l.Si actionem.24.
l.Debitorum.25.
Roman. *cons.* 275. *quo ad.* 1.
l.Pacto successorum.26.
Oldra. *cons.* 313. *thema. in* 2. *addit. Repet.* 2. *fol.* 398. *num.* 75. & *seq.*
l.Petens ex.27.
Alciat. *lib.* 5. *parado. cap.* 2. Cuiac. *lib.* 10. *obs. cap.* 24. *Forcat. dial.* 90.
Ad glos. mag. in fin. vide Bart. *in l. Iurisgentium* §. *quinimò de pactis. num.* 14. Ad gloss. mar. in verb. sed quod si quoniam non ipse, id est, stipulatur sed alius, id est promissor in suffusionem interpositus: & contra Alciat. vide Cattislup.
Hier. Grosso. *ad l. lecta. n.* 45. *ff. si cert. pet.* Bereng. Fern. *ad l. pacta conuenta. ff. de contrah. empt.* 2. *cap. num.* 30. Forcat. *ad rubr. de verb. oblig. num.* 34. & 51. *Repet.* 2. *fol.* 120. *num.* 45. *fol.* 301. *num.* 30. & *sequen.* & 34. *Repet. fol.* 195. *num.* 9. 18. 22. 27. 38. 40. & 41. *Repet.* 7. & *fol.* 200. *num.* 13. *Repet.* 6.
l.Si certis annis.28.
Corrasius *lib.* 3. *miscell. ca.* 15. Molinæ. *ad consuet. Parisien. tit.* 1. §. 3. *gloss.* 1. *num.* 19. Pilaeus *quaest.* 21. & 84. Becoius *quaest.* 14. Ludouic. Rom. *cons.* 109. & 312. Panor. *cons.* 6. *par.* 2. Bald. *cons.* 425. & 130. Claud. *Cons.* 18. *visis.* Socin. Zabar. *cons.* 118. Socin. *cons.* 145.
l.Si quis in conscribendo.29.
Guterius 2. *part. resol.* 4. 28. *num.* 1. Panor. *consil.* 61. & 72. Bald. *cons.* 4. Raphael Cuman. *cons.* 90. Rom. *cons.* 358. & 167.
Quilibet renunciare potest fauori suo, ultra ser. hic, praesertim Curt. & Gor. *reperit.* vide Tiraq. *in tract. de mort. fusis de vis.* 7. *part.* 1. *declar. nu.* 1. & 4. & *per tot.* Mars. *sing.* 101. Vide Socin. *in reg.* 336.
l.De quaestione.30.
In hanc Cagnolus scripsit. vide Forcatulum *dialogo* 55. Couarru. *lib.* 3. *variar. resolut. cap* 11. Ioh. Aurpachum *lib.* 3. *epist. cap.* 2. Pilæum *quaest.* 47. Olda. *cons.* 140. Bart. *cons.* 8. Dec. *cons.* 9. 184. 223. 293. 339. 358. & 475. Bald. *cons.* 18. Ioan. Cald. *cons.* 2. *eod. tit.* Curt. *cons.* 81. & *cons.* 98. Pet. de Anch. *cons.* 223. Bald. *cons.* 58. Hyppol. de Mars. *cons.* 104. Fulgo. *cons.* 73. Guid. Pap. *cons.* 31. Bald. *cons.* 337. Curt. *cons.* 255. Bald. *cons.* 437. *quadam part.* 1.
¶ Pactum de hereditate viuentis non valet. vide paler. *repet.* ad hanc tex. per Mant. hic: vide Iasoli. Addit. in mat. plenè per Alex. *cons.* 28. *vol.* 1. *per tot.* Socinus *cons.* 95. *lib.* 22. Mod. Arco. *in tracta. de mercat. in tit. de sponso. in* 4. *part. num.* 9. Dec. *ad l.* 1. *C. eod.* vbi Ias. *nu.* 13. Dec. *nu.* 17. *in fin.* Cur. iun. *n.* 24. vbi amp. in hereditate eius, de cuius vide dubitatur. lim. in pacto vicissitudinario, vt pulchrè per Mars. *sing.* 354. *Pactum.*
Ad not. per Bart. *ibi in* 2. *col. in vers. ad istam lectu.* vide Rain. *in* §. & *quid si tantum l. Gallus de li.* & *posthum. in* 49. *char.* Et ad ibi dicta per Bart. in *vlt. col. vers. praedicta* facit *non habent locum,* vide Abb. *in c. in praesentia. in* 5. *not. extra de probationib.* Benuenut. *tract. de sponsalibus in* 2. *pag.* 189. *decisionem Capitis.*

Tit. 4. De transactionibus.
l.Neque pactio.1.
Fulgo. *consil.* 178. *Titius dum agerat.* & *cons.* 155. *in proposita quaestione.* Cumanus *consilio* 24. *Titius.*
l.Cùm te proponas.2.
Roma. *cons.* 371. *in proposito.* Deci. *cons.* 351. *in casu.* Rom. *con.* 38. *tribus.* Cuia. *lib.* 9. *obs. cap.* 14.
l.Age cum.3.
Lud. Rom. *cons.* 194. *hoc consilio.* Socin. *cons.* 105. *in casu parte* 3. Praeteia *sinceri. cap.* 6.
l.Actione.4.
Bald. *cons.* 116. *ad euident. part.* 1. Deci. *cons.* 393. *consulens.*
l.Cùm te.5.
Philip. Dec. *consil.* 118. *visis instrumentis.*
l.Cùm mota.6.
Alciat. *lib.* 2. *parad. cap.* 6. *repet.* 2. *fol.* 306. *num.* 75. *repet.* 6. *fol.* 72. *numer.* 161. Difficilis textus secundum omnes hic. post quos vide Scob. *ad rubricam ff. de verb. oblig.* vbi praecipuè Cros. *in prima lect. num* 40. *col.* 9. *in fine* & ibi Aret. *num.* 33. Hispanus *ad* §. *si itaque. num.* 6. *Inst. de action.* Pro intell. Alc. *lib.* 5. *parad. cit.* Bulg. *ad d. rubric. de verb. oblig. num.* 37. Vest. *num.* 207. 341. 316. & *sequ.* Niger. *numer.* 181. Torniel. *num.* 144. & Socin. *iun.* 559. Ferrand. *ad l. pacta conuenta.* 3. *n.* 73. *ff. de contrah. empt.* Cur. *lib.* 2. *miscell. c.* 10.
l.Transactionis.7.
Rom. *cons.* 125. *visa.* Bolog. *cons.* 6. *reuerendi.*
l.De alimentis.8.
Ioan. de Ana. *cons.* 54. *visis.* Rom. *cons.* 458. *praefatio.* Haec autem lex locum habet in simplici transactione: non autem in pacto. Machell. *patrocin. forens.* 28. *n.* 5. *fol.* 164.
l.Si super.9.
l.Fratris.10.
l.De fideicommisso.11.
Dec. *cons.* 121. *pro tenui.*
l.Praeses.12.
Panor. *cons.* 97. *visa parte* 1. & 52. *illud. parte* 1. Bald. *cons.* 448. *quaeritur part.* 2. Dec. *cons.* 404. *visa.* & *cons.* 71. *visa.* Cuma. *cons.* 148. *memorabilis.* cui se subscripsit Fulg. Panorm. *cons.* 13. *duo sunt part.* 2.
l.Interpositas.13.
Guid. Pap. *cons.* 109. *repraesalia.* Dec. *cons.* 42. *pro fundum.* Petr. de Anch. *cons.* 410. *ponderata.* & 199. *visa.* Aug. *cons.* 179. *optime.*
l.Si diuersa.14.
l.Vt responsum.15.
Repetit. 7. *fol.* 234. *num.* 20.
l.Clausas.16.
Bartol. *consilio* 87. *factum.* Deci. *consilio* 193. *in causa.* Baldus *cons.* 253. *querela. part.* 1.
l.Cùm proponas.17.
Gilbertus Regius 2. *bonum c. cap.* 27.
l.Transigere.18.
Bald. *cons.* 30. *visis part.* 4. & 175. Bartol. *consil.* 175. Romanus *consilio* 213. *praesuppo.* & *consil.* 215. *visa.* Hanc legem repetit Antonius del Rio, & Alciatus 5. *parad.* 8. & 9. Consule Cuiac. *lib.* 4. *obser. cap.* 22. & *lib.* 20. *cap.* 33.
Vide notum tat. ad hanc tex. per Corras. *lib.* 2. *miscell. cap.* 1. *in mar.* Bar & alios *ad l. Mariter.* §. *ff. vt pecuniq. prima column. ff. de vsuf.* Rom. *sing.* 488. *licet* Marco. *in repet. ad h. text.* Fer. Gargiar. *cons.* 113. *num.* 28. *inter cons. enim. vol.* 1.
l.Sub praetextu.19.
Fulg. *cons.* 180. *in causa.* Cuma. *consil.* 496. *visa serie.* Rom. *cons.* 213. *praemissa.*
l.Non minorem.20.
Forcat. *aniarq. cap.* 10. Socin. *in reg.* 369.
l.Cùm ex.21.
l.Si maior.22.
l.Nec intentio.23.
l.Si quidem.24.
Roma. *cons.* 143. *licet.*
l.Si maiores.25.
l.Transactione.26.
Ripa *cons.* 25. *licet donatio. tit. de donat.*
l.Sanum.27.
l.Sine apud.28.
Corne. *cons.* 60. *visis part.* 1. & *cons.* 9. *praemitten. eod. part.* & 339. *quoniam.* & 6. *in hac eod. part.* Corras. *lib.* 1. *miscell. cap.* 23. Marth. *sing.* 106. *num.* 9. *fol.* 159. vide repet. doct. *fol.* 156. *num.* 97. & *seq.*
l.Sub praetextu.29.
Roma. *cons.* 118. *idem.* Panor. *consil.* 114. *attingendo.* Bald. *consil.* 156. *in articulo. part.* 5. Panor. *consil.* 39. Aretin. *cons.* 40. *excellenti.* Bald. *cons.* 37. *quoniam. part.* 2. Maria. Socin. *cons.* 18. *prosequendo.* Panorm. *cons.* 97. *visis. part.* 2. vide *repet.* 2. *fol.* 217. *n.* 54.
l.Transactione.30.
Capel. *cons.* 57. Franciscus de Bissa.
Nemo debet allegare turpitudinem suam, vide de hoc Ang. & quando & quomodo procedat, per Bart. *ad l. insiurandum* §. *procurator num.* 3. *ff. de iureiur.* vbi etiam, Ias. *nu.* 32. *cum seq.* Gramm. *cons.* 45. Tiraq. *de vtroq. retract. tit.* 1. §. 1. *gloss.* 9. *num.* 67. & *latissi. glo.* 18. *num.* 10. 14. 15. & 17. & *glo.* 14. *num.* 46. & *post leg. connub. gloss.* 8. *num.* 142. Quid in simulatione contractus, an possit venditor allegare, Tiraq. *de retract. tit.* 1. *glos.* 2. §. 1. *num.* 13. lim. h. *reg.* 12. modis: & vno modo amplia, vt per Dia. *in reg.* 24. & vide Dec. *cons.* 14. *col.* 8. & *cons.* 387. *nu.* 20. Grau. *cons.* 125. *num.* 6.
l.Si de certa.31.
Bart. *cons.* 90. *delicto.* Panormita. *cons.* 6. *in quaest. qua. part.* 2. Rota. *cons.* 28. 2. *triplici.* & *cons.* 403. *pro decis.* Bald. *cons.* 417. *in facto part.* 5. Roma. *cons.* 372. *in proposita.* Bald. *cons.* 123. *factum part.* 5. Rom. *cons.* 31. *visis.* Alexand. *cons.* 11. *visis part.* 2. Bald. *consil.* 97. *quoniam* 10. *part.* 2. Maria. Socin. *cons.* 18. *prosequendo.* Socin. *cons.* 103. *in casu conuentio part.* 3. Rom. *cons.* 438. *in casu.* Dec. 185. *num.* 29. *fol.* 321. *decision.* Afflict.
Clausula generalis trahitur ad specificata. Adde Afflict. *decis.* 185. Alexand. *cons.* 117. *lib.* 1. Ias. *ad l. qui Roma.* §. *duo fratres. ff. de verb. oblig. num.* 47. Curt. *iun. cons.* 101. *n.* 1.
l.Si causa.32.
Roma. *cons.* 304. *in casu.*
l.Si pro fundo.33.
In hac lege vide Repet. *fol.* 253. *num.* 9. *fol.* 141. *num.* 47.
Si datur fundus ex causa transactionis, debetur euictio: si verò dimittitur, non debetur: vide ad intell. h. l. per Alexan. *ad l. naturaliter.* § *nihil commune. ff. de acq. poss.* vbi Fab Accumb. *num.* 7. Commend. *singul.* 138. Carp. *consilio* 133. *n.* 20. 1. *part.*
l.Cùm donationis.34.
Roma. *cons.* 475. *quoad.* 1. Cuma. *cons.* 190. *domin.* Fulgo. *cons.* 25. *factum.* Sarmient. *lib.* 2. *select. c.* 12.
l.Transactionem.35.
Roma. *cons.* 280. *praesuppositio.* Ias. *cons.* 3. *fine alio part.* 1. ad ibi dicta per Bart. vide Socin. *in l.* 1. *in* §. *nec. ff. de reb. dub.*
Praesentia amicorum facit cessare metum praesumptionem. Adde quod habet locum, si vere tantum amicus adsit, vt per Tiraquel. *ad l. si unquam. verbo, susceperit liberos. num.* 158. *C. de reuoc. donat.* Hippol. *sing.* 417. intellige h. l. vbi non agitur de commodo eorum: sed alterius tertij. Bartol. *ad l. vidua. C. de nupt.* Alci. *de praesump. reg. praesumpt.* 12. Corn. *in memorab. in verbo, contractus mulier.* Tiraq. *post leg. connub. gloss.* 4. *num.* 38. & *seq.*
Idem operatur decretum, seu praesentia iudicis, & heredibus viuorum. Castrens. hic & confirmatio superioris supplet defectum formae solemnitatis, personae, & alios defectus, secundum Bald. *ad l. fin. ff. de reliq.* tex. Hippol. *sing.* 35.

480/C.IV.K.5-4, 8
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

I. Si maior. 36.
I. Promissis. 37.
Cuma.cons.279. pacta fuit.
I. Transactio. 38.
Philipp.Deci.cons.131. in casu.
I. Quamuis. 39.
Oldr.cons.151.versiculus. Alciat.lib.5.parad.cap.12.
I. Vbi pactum. 40.
Petr.de Anch.cons.114 secundum ord. Molinarus in tabyrinch de dived. & indemnit part 1.n.379. Menoch.de arbitrariis lib.1.q.16. Alci.lib.2.parad.cap. 11.41.Roper.decis.fol.441.n.41. f.1.f.8.n.1. vide Rep. Decis.fol.41.f.8.n.16.n.roper.c.fol.441.n.100.
I. Si quis maior. 41.
Qualiter hæc lex intelligatur, Guid.Pap.quæst. 200.de mercatis fol.442.Bart.cons.120. Girardus in ff.n.192.cons.7.infra sit de donatio. & cons.8.in causa. Bald.cons.134.dominantibus parte 1. Philip. Deci.cons.51.in fa. Alexan.cons.122.vers.par.2.Guid Pap.cons.69.circa. Cuma.cons.136.vers. Roma.cons. 178.in casu. Corne.cons.40.vers.parte 4. Tabarell. cons.148. ad 1. Ad hanc etiam legem Cagnolus nom.3.Vide Portium lib.1.regul.cons.10.Contium ad leg.Iul.maiest. Gamerium 1.part.2.resol.c.11.nu. 9.& seq.Rainald.Socin.lib.3.indag.c.9. Marcrium priuatim tractat Clarus §.proiectum. Cuiacius lib.1. obser.cap.7.
Secundum communem locum habet non solum in actore sed etiam in reo.cons.37.nu.14. Rolandus à Valle.Item secundum communem habet locum in quotuscunque contractu, vt in nu.31.idem Rolandus à Valle. Hæc etiam locum habet in fœminis. Tiraq.in testf.nu.133.
Veniens contra testificatorem iuramentum non solum efficitur infamis: sed etiam patitur pœnas, de quibus hic. Vtinè tradita tantissimè hic per scribi. vide Dec.cons.451. Rom.sequa.317. Mant.consul.50. nota magnum periculum. Alex.cons.131.lib.4. Cur. Rom.consil.43.num.1. Alexand. ad rubric.de verbor. oblig.nu.16.ad 1.secundum num.34.cum sequen.ff.eo. Tomi.Cepha.consil.191.nu.17.& consilio 63.nu.1. & consil.135.num.13.vol.1.Iacob.Niger.ad l.si infidam.nu.250.vbi Anni.de Cano.nu.184. Bologn. cons.28.nu.3.Guid.Pape cons.31. Modes. Ancon.in tract.de mercat.in titul.de rebus mercat.n.18. Cotta in verbo,mora non obst. Fontan.cons.20. Dion regul. 777.Plot.ad l.si quando.nu.551.C.vendo vel. Adde quod hæc l.habet loch.& in fide præstatione.Zarner.de tract.de differ.inter iur Cann. & Claud.nu.51. Item non solùm in actores: sed etiam in reo.Bapt. de sancto Blasio tract.correlat.nu.13. item in vniuersit.& repub. Ias.cons.118. veniens lib.1. Item in eo, quòd is modicum, super quo transactio non fermatur. Cravet.consil.182.nu.16. Item etiam expulsuit.Ias.consil.9.lib.primo.Item in laudo compromisso procedente iurato sponte facto. Ias.cons. 22.allegl.libro primo. item in societate omnium bonorum contracta cum iuramento Corn.consil.561. libro tertio. item in conuiptacho,& in omni contractu.vt per Bart.hic nu.12.qui communis approbatur, vt per Curt.cons.18.super premissis & cons.43. Cor. cons.151.num.2.lib.5.vbi dicit, hanc exorbitantem. Adde quòd difficultas excusat à pœna,leg.item.comprehensis causis exhibitis doli posit Alex.& Bald. vide ibi Rip.ad l.quod in nu.40.ff.condict.pur. Dec.consil.412. nu.4.de commu.Cagnol.loc.nu.183. Alciat. nu.3.in princ.l.1.vide consil. Phil.Port.Imol.lib.3.resp.10. vbi ponit 28.consil.& 25.limit.Io.Cephal.cons.24. num.38.& cons.41.num.13.vol.1. Roland.à Valle. cons.37.vol.1.
I. Si ex falsis. 42.
Bart.cons.119.vers.in fi.Iudoni. Roma.cons.66. vers. Bald.consil.81.Saffion. parte 3.I.vers.Bologn. consil.77.idem.h. Cuma.cons.136.vers.à fine. Curac. lib.6.cap.11. Menoch.lib.1.de arbitrariis.n.13. Iohan.Anipa.lib.1.apiol.cap.12. vide Bart.in l.fi de testam.
I. Iubemus. 43.

Tit.5. De errore calculi.
I. Errorem. 1.
Iudo.Roma.cons.124.in hac causa. Dec.consil. 110.vers.Iuliani.de Arc.consil.4.vers. Fulgo.consil. 241. Tiraq.ad leg.conf.28.non probant.part.2.Corne.cons.62.quinquaginta parte 4.

Tit.6. De postulando.
I. Cùm à præfecto. 1.
I. Nec cæterorum. 2.
I. Si sub specie. 3.
Rom.consil.138.pro habendo
I. Quisquis. 6.
Parladerius quæst.quæstid.cap.2.
I. Prouidendum. 7.
Ferrandus lib.2.explic.cap.5.

Tit.7. De adiuca.diuersiudiciorum.
I. Si patronum. 1.
I. Qui necessitatis. 2.
I. Ne quis. 3.
I. Fori tui. 4.
I. Quicquid. 5.
I. Sancimus. 6.
I. Iisdem priuilegiis. 7.
I. Cùm adiucatio. 8.
I. Si quis. 9.
I. Iliros. 10.
Roma.cons.25.vers. Curac.lib.16.obser.cap.22. Lapus allog.22.fol.fin. Arias Pinellus Cod.de bonis parentum.
I. Nemini licere. 11.
I. Sancimus. 12.
I. Petitionem. 13.
I. Adiucati. 14.
Chaffa.consil.24.vers. Fulgo.cons.173.in causa. Ferrand.d.l.1.cap.6. Hagolinus in cons.pro filia Senatoris.Curac.lib.16.obs.cap.30.
I. Post duos. 15.
Philip. Deci.cons.50.& pro tuma. Roper.decis. fol.255.nu.15.
I. Ad similitudinem. 16.
I. Iubemus. 17.
I. Nemo. 18.
I. Lis non. 19.

Tit.8. De adiucat.diuersorum iudicum.
I. Suggestionem. 1.
I. Adiucatos. 2.
I. Iubemus. 3.
I. Laudabile. 4.
Curac.lib.13.d.cap.3.
I. Petitionem. 5.
Roma.cons.50.in casu.
I. Refutandæ. 6.
I. Per hanc. 7.
Curac.d.lib.13.cap.2.
I. De consuetudine. 9.
Curac.d.lib.cap.1.cap.2.

Tit.9. De adiuc. fisci.
I. Cùm te. 1.
I. Potes. 2.
I. Fisci. 3.
I. Rationes. 4.
Brilon.lib.3.select.cap.21.

Tit.10. De erro.adiucatos.
I. Eaque. 1.
I. Errores. 2.
Roma.cons.310.in casu.
I. Sententiis. 3.
Oldr.cons.38.nouum. Iudo.Rom.consil.393. vol 2.resoppsita.& consil.346.in hac causa.

Tit.11. Vt quæ desunt adiucatis partium, &c.
Iudex regulariter non interponit sui officium, nisi implorentur,l.non dubitandum. §. sed maiorem iudicium.ff.de damno infecto. Sed vide 3.fall.hic positas per Soc.in reg.243.incip.Iudex potest,&c. Bened.Capra in reg.cancel.15.
I.Non dubitandum. 1.
Roman.consil.227.Sustabilis. vide Accr.Iustinian. de excep.in princip.in 1.col. Bart.in l.officium.de legat.Socin.in reg.137.

Tit.12. Ex quibus causis infamia irrogetur.
I. Infamia. 1.
Curac.lib.1.obser.cap.7.
I. Neque furti. 2.
I. Et si seuerior. 3.
I. Si Postlibonium. 4.
I. Decuriones. 5.
I. Ad tempus. 6.
I. Nemo. 7.
I. Si furti. 8.
Zafus 1.lib.feudal.cap.1.
I. Neminem. 9.
I. Iniuriarum. 10.
I. Debitores. 11.
I. Si te expilasse. 12.
Et ibi glos.in verb.autaffi, vbi dicit Item nota furtum improbius esse crimen expilatæ hæreditatis: sed rapinam improbissimum. Sed tamen addetur in 1.§.1.populorum.ff.de offitior. appellat expilatores fures atrociores.
I. Ea,quid. 13.
I. Nullum. 14.
I. Decreto. 15
Bald.consil.478.quadam parte. Fulgos.consil.17. proposita.
I. Fustibus. 16.
Curac.lib.13.obser.cap.3. & lib.2.cap.7.
I. Verbum. 17.
I. Non damnatos. 18.
I. Interloquutio. 19.
I. Improbum. 20.
Mol.in tractat. contractuum.nu.44.& 45.& seqq. de fenoratorum pœnis Menoch. de arbitr. iudic.c.295.
I. Si fratrem. 21.
I. Fidem rumpgris. 22.

Tit.13. De procuratoribus.
Procurator comparens pro alio, si est certum, quòd habeat mandatum,regulariter non tenetur cauere de rato.Adde duas falleni. per Socin.in reg. 137.incip.procurator.ff.de tutu,&c.
I. Cautio. 1.
Adde 3.fallent. Socin.in reg.171. Nuqa quòd quando procurator est dubius de mandato, cum cautione de rato administrat. Adde 10.fallent. per Soc.in reg.318.
Procurator ad negotia non potest restitui re non integra. Ita Roman. consil.153. col.2.per l.si quis prohibuit.ff.de pubic. Et in l.si personam.§.item si quis dederit de const.ob causam.Pisanus.cons.7. in corde pag.2.Filipp.cons.15.quadam.
I. Eum,qui. 3.
Addit 20. & quandoque consuetudo procuratorum dominus tenetur, vide Socin. reg. 334. Et Felin.in cap.2.ex de.non.consil. Rom.consil.28.in termino.Rapus.3.fol.16.p.n.67. Socin. reg.312.
Michael Vrcat. ad l.fiducia. §. Iniuriam. ff.de damno infect nu.47.
I. Reum criminis. 6.
Roman. consil. 297.in casu. Accr. Iustin. de excep.§.6.n.
I. Militem. 7.
Bart.cons.119.vers.
I. Quod qui sibi. 8.
Procurator regulariter non potest substituere alium procuratorem. Vide 4.fall. per Socin. reg. 332. Hanc legem limita vt per Socin.in reg. 329. & ad ibi dicta per Cyn. vide Bart.in l.fi in, qui pro antoge.
An si quis in instrumento procuratorio non dedit expressè potestatem substituendi: sed promisit

480/C.IV.K.5-4, 9
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

habere ratum quicquid fuerit gestum per procuratorem, vel eius substitutum, an videatur data potestas substituendi, dic quod non. Vide Gemin. in c.1.§.extrà, de procurat. lib.6. Et Hippo.sing.60. alido nata,&c.

l. Qui stipendia. 9.

Oldr.cons.303.bona.

l. Si procurator. 10.

Adde c.nonnulli §.1.extr.de rescript. & aliqui per Doct.maximè Abb.in c.cum id.in gloss. §.de consilio. Rom.cons.159.approba. Cuman.cons.148. Roman. cons.60.

l. Neque tutores. 11.

Tutor ante litem contestatam procuratorem dare non potest. d.l.neque tutor.§.ipsi etiam. Praelatus tamen potest, tanquam habens liberiorem administrationem quàm tutor, ac curator: text. vbi signanter voluit Imol. in c.pen.de iur.calum Oldr. cons.151. Ias. cons.48.& vetitiss. Fulg.cons.182.& 190.Soc.cons.131.Rom.cons.386.

Vide Rot.decis.345. in antiq.quid in parte administratore filij, die iccus, vt per Mathes.sing.190.& ibi quid in Praelato vel Clerico litigante,nomine ecclesiae benef.sui. not. Rom. decis.113. de proc. in nouiss.

l. Exigendi, 12.

Minor 25.annis,maior 17.etiam in negotiis, ad quae procurator deputatus est,in iudicio procuratorem esse non potest. Quod si factum fuerit,& parte tacitè consentiente, processus cum ipso iure non tenet. d.l.exigendi, & l.minor ff.eod. sed vide decis. Egid.de Bellam.143.in tit.de procurat.char.29.Panorm.cons.7.par.1.

¶ Gloss.in verb.non cogitur: Coniunctus non admittitur sine mandato in casibus in quibus requiritur speciale mandatum, Add. quòd idem tenet Abb. in c.cum id.in 1. gloss. extr. de confessus. Bald. decis.92.

Ampl.procedere in valde amico, & seruatur in Practica refert Ias. ad l.cria.num.14.ff.de verborum obligat.in titul.de procur. Fortun. Garzi.ad l.2. ff.de iustit.& iur.num.50.Balb.deci.91. Cott.in memor. in verbo.coniunctio persona. lim. non habere locum in coniunctione spirituali. Fel.ad c.aduersi numero 20.de rescrip.

l. Ita demum. 13.

Ludouic.Rom.cons.409. Oldr.cons.317.Roman.cons.135.Socin.cons.109.Roman.cons.314. Benedictus Capra in reg.concilo.57. Repet. 1.fol.26.n.50.vide Iaso. in l.si arrogatus.ff.de adopt. Alex. in cons.33. vide l.4.

Exceptio dilatoria debet opponi ante litis contesta. missa in causa principali non potest opponi in causa appell. vide Ioan. Bapt.Ferret. cons.113. numer.1.vbi ampl.hunc text.etiam in religioso, in mat.vide Mathes.in not.98. nota text.quem pauci sciunt, & ibi multa in addit. Paris.ad ca.pastoralis, num.52.extrà de exceptio.quatuor mod.limit.Fely. ad capit.ad audientiam.extrà de rescri.nu.13. & per eundem in mate.ad cap.accep. extrà de exceptio.

l. Maritus. 21.

Maritus potest agere nomine vxoris sine mandato.Ita Ro. cons.417. & in c.constitutus.de procur. sed distin. vl. per Scriben.in ista l. & in l.fin infrà de pactis.

¶ Ad d.l.maritus. ibi, sin non mandatum. not. quòd inclusio vnius,alterius est exclusio. Vide Ripam in lib.1.Resfon.c.3.

¶ Ad d.l.maritus. ad propositum hic ab authore allegatum,vide Tiraq.in tract.de legib.connub.gloss. 5.n.211.& praesertim vbi alia loca citat.

¶ Maritus potest agere nomine vxoris sine mandato.Distingue vt per Scriben.hic, & ad l.fin. C.de pact.conuent.Soc.Iun cons.103.nu.11 lib.2. Et ad hunc text.add.Tiraq.in legib.connub.gloss.5.num. 211.Quòd non procedat in sponso de futuro,Roland.à Valle in tract.de lucr.dot.q.11.nu.8.

Oldr.cons.190.& 368. Cuma.cons.204. Corne. cons.209.

l. Procuratoribus. 22.

Oldrad.cons.317.& 130.

l. Nulla. 23.

Fulgos.cons.182.Titius fecit. Cuiac.lib. 2. obseru. cap.12.

l. Licèt. 24.

Procurator falsus quis dicatur. Vltra Alexan.in ista l.in princ.adde Bald.in l.falsus.1.notab.§.de furt. Et adde,quòd habens mandatum generale, & faciens actum requirentem speciale, dicitur fuisse falsus procurator, secund. Bald.in c.nonnulli.1. col. de rescript.Et quis falsus procurator dicitur, vide Ioan.de Ana.cons.96 & 104.Roman.cons.188. Panor.cons.18.Roman.cons.170.Dec.cons.198. Ioh.de Ana.cons.104.& 96.Chass.cons.44.

Regulariter tenetur quis per se in iudicio maximè criminali litigare.c.pastoralis.extr. de iudiciis. Sed vide 17.fallent.Soc.reg.395.

l. In pecuniariis. 26.

Oldr.cons.198.profunda. Cuiac.d.cap.5.

l. Constitutio. 27.

Menoch.de arb.iudi.lib.2.cas.68.

Tit. 14. Ne liceat potentioribus.

In hunc titulum Cuiac.lib.8.obs.c.31. Menoch. de arbit.iud.176.

l. Diuinè. 1.

Bald.cons.151.Fulg.cons.148.

l. Si quaecunque. 2.

Cessio est regulariter permissa d.l. sed videas 9. fallent. per Socin.in reg.67.incipien.cessio.

Non potest fieri cessio in potentiorem. Add. & limit.per Ias.ad l.si ita quis. §.ex leg.num. 13. ff.de verb.oblig.Rot.Rom.deci.177.in nouis. Adde Soc.in reg.48. cessio. Petr. Reb.ad l.vnicam. C.de fruc.quae pro eo,quod interest.n.141.& 147.Tiraq. ad l.si vnquam in praefat.n.55. C. de reuoc. donat. vbi lim. vt non solùm in filium potentiorem fieri possit cessio,sed etiam in alios consanguineos. lim. in casu. c.1.extrà de feud.vbi Abb.in vlt. not.

Tit. 15. De iis,qui potentiorum nomine,&c.

l. Vel vela regia. 1.

Nota,quod opponens Titulum, vel vela regia rebus ab alio possessis,iustè,vel iniustè, si plebeius est,vltimo supplicio afficiturȝ autem nobilis est, deportatur. Licèt etiam vnicuique ista frangere, etiam tollere, de quo nō poterit accusari.Et iudex recipiens accusationem,non punitur poena hic statuta.Nota etiam,quòd Clericus pro re mobili habetur.Bart.in rubr.de rab. Eccles.non alien.coll.14.

Tit. 16. Vt nemo priuatus, &c.

Gilbert.Regi.lib.enarrio.cap.5.

l. Ne quis. 2.

Rotard.lib.5.var.c.11.Menoch. de arbitr.

Titulus 17.

Titulus 18.

Tit. 19. De negotiis gestis.

l. Cùm tutores. 1.

Baldus consilio 303. & 74. Consenarius lib. 2. quaest.c.4.

l. Contra impuberes. 2.

Cuman.cons.86.Fulg.cons.146.

l. Siue. 5.

Vide Bart.in l.1.§.ex vna.in 1.col vel prodiderat. & ibi Papien.in 5.col.n.10.de verb.oblig.

l. Si pecuniam. 9.

Panor.cons.7.Rom.cons.101.

l. Alimenta. 11.

Nota quod mater expendit in alimenta pro filio,ab eo non repetitur: quia videtur expendisse pietate materna, & non animo repetendi: secus quando expenditur circa res filij.Nam id negotiorum aliorum ratione repetere potest. Et vide gl. in verb.materna, quae facit distinctionem. Panor. cons.41.Bald.cons.478 nu.87.17. Soc.consil.286. & cons.5.Bel.cons.10.Ro.Corn.cons.165.

¶ Ad d.l. alimenta,ad gl.magn.vide Ioh.de Ana. consil.144. quia mater infra triennium debet alere filium.addit.c. ex literis.de conuer.in fid. vbi aliqui,&c.

Beroius quaest.16.

l. Si filius. 12.

Dec.cons.442. & cons.1. vide Bart.in l.a.§.si vero.ff.de donat.

l. Quod in vxorem. 13.

Panorm.consil. 85.Cuma. consil.121. Socin.consilio 186.

l. Si paterno. 15.

Panorm cons.85.videtur. parte 2. Cuma.consilio 87.casus talis.Roma. consilio 253. quid ad 2.Cuiac. lib.9.obs.c.18.

l. Si negotium. 16.

Dec.consil. 21.viso.

l. Curatoris. 17.

Forcat.necyom.dial.13.& 63.Rom.cons.13.

l. Ab vno. 19.

Decii.cons.281.viso puncto.

l. Tutori. 20.

Roman.cons.416.negotium.Et 413.quot adi.Marcian.Soc.cons.1.sequendo ordinem.

l. Negotium. 22.

Deci. consilio 7. & pro tenui. Rom. consilio 413. quoad.

l. Si quis nolente. 24.

Vbi aliquis aliquid impendit contra eius voluntatem expressam, etiamsi vertatur in eius vtilitatem,illum non liberat,nec potest repetere regulariter per istam Legem per l.si propter. ff.mand. etiam per Bart.in l.ipsum ff.solut.matrim. licet Roffred.ibi dicat contrarium. Add. 4.fallen.per Socin.in reg. 180.incip.expendens.

Ad eandem l.vid.Cott.in verb.beneficium. Et Socin. reg. 257. Alciat. lib. 2. cap.17. parerg. Pilaeum quaestio 6.

Prohibitio domini tollit negotiorum gestorum actionem in his, quae post prohibitionem geruntur, vt licet impenderit aliquid in domini vtilitatem: non tamen possit repetere. Vide Socin.regul. 137.expendens. Menoch.de arbitr. iudic.lib.1.q.69. nu. 27. An si quis soluerit pro carcerato ipso inuito, possit repetere, & an si medicus curauit prohibentem infirmum, possit mercedem petere, vide per Franc.ad cap. fin. de foro compet.in 7. Felin. in cap.inter caeteras.de rescript.nu.13.in fin. Adde Dec. cons.691.

Tit. 20. De iis,quae vi,metúsve causa gesta sunt.

l. Cùm te non. 2.

Adde quod idem est in gestis in dolo: quia si postea ratificantur ex interuallo, vel adimplentur, cessat dolus, & non possunt ex capite rescindi. Vide deci. Soc.cons.200. in hac dubia.

l. Cùm te. 8.

Bald.cons.140.donatio parte 1. Deci.cons.219.viso puncto.Iason cons.72.in causa parte 1. Fulgo.cons. 191.Titius infir.

l. Metum. 9.

Alex.consil. 156. Iason consil.72. Fulg.cons.191. Cuma.cons.68.

l. Si per impressionem. 11.

Dec.consil.42.pro facultate.Fulgos.consil.196. Titius. Cuiac. lib.16.obseruat.cap.13. Zoannettus renum quaest. cap.44.

Tit. 21. De dolo malo.

l. Si fideiussori. 1.

Cuiac.lib.5.obs.cap.37.

l. Cùm proponas. 4.

Corras.lib. 2.miscell.cap.10.

l. Si superstite. 5.

Gilbert.Regius lib.1.enantiop.cap.16.

l. Dolus. 6.

Cuiac.lib.11.obser.cap.11.

Tit. 22. De in integrum restitutione.

l. Si curatorem. 5.

Adultus habens curatorem non potest sine eius authoritate res suas vendere: sed an poterit mortis causa donare, cùm donare sit alienare: vide Corras.in verb.Altrotum continens. Dic vt per Tiraq.post leg.connub.gloss.5.nu.12.Vbi an super eo liberè testari possit.Et nu. 83. Vbi an mortis causa donare.Vide Fab.& post eum Ang. Institut. quibus alien.licet,vel non.§. nunc autem.Socinus reg. 246.

Minor

480/C.IV.K.5-4, 10
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Minor habens curatorem, si contrahit sine illa contractus est ipso iure nullus, secus si non habet, quia solummodo restituitur, I. sicut ad l. vel decimam no. 17. ff. de in lit. iur. Emmanuel Costa lib. 3. feliciß. cap. 10.
I. Non videtur, vlt.
Cuiac. lib. 16. obs. c. 14.

Tit. 23. De filiofamilias minore.

Tit. 24. De fideiussoribus minorum.

Tit. 25. Si tutor, vel procurator, &c.

Tit. 26. Si in communi, eademque causa in integrum restitutio postulentur.

I. Hoc summae quae est I. unica.
Pactum secundo non praiudicat tertio, nec restitutio minoris prodest maiori, secus communem causam habent. vide Alex. *cons. 3. n. 17. lib. 3.* Ruin. *consil. 77. lib. 2.* Affict. *decis. 225.*

Tit. 27. Si aduersus rem iudicatam.
Zoannes. *verum quaestion. c. 21.* Bossius *tit. 31. aduersus non ind. fol. 313.* Gloss. in verbo, *confiat.*
I. Minus. 1.
Ad limitationem eorum, quae ibi habentur per gloss. 2. & Doct. vide ea, quae hoc ponit Arct. in l. 3. §. fi. *stipulanti de verb. oblig.*
I. Aduersus. 3.
Decisa vt per Abb. *in c. fundatis, extra de off. delegat.* Cuiac. *lib. 16. obser. c. 2.*

Tit. 28. Si aduersus venditionem.
Auth. Sacramenta.
Iuramentum praestitum à pubere in contractu nulle facit contractum valere, vltra ea, quae hic per doct. latissime; praesertim in repet. an habeat locum in pupillo doli capace, & an tali iurata possit vltra quadriennium excusare contentis in libellum, Affict. *decis. 311. dominus.* An hac dispositio habeat locum in contractu donationis, per Deci. *cons. 81.* Affict. *decis. 393. num. 11.* Hippol. *sing. 159.* Tiraq. *de il. consult. gloss. 3. no. 45.* An in donat. inter patres. Dec. *cons. 5 5.* An in donationibus remuneratoriis, & restitutionibus: & sic vbi oritur obligatio ex parte minoris, quod sic est communis opin. Cuiac. *cons. 6 5.* Dec. *cons. 6 5.* Alex. *consil. 115. vers. lib. 2.*
In min. Dec. *cons. 31. no. 1.* Gord. Papa *q. 35.* Bologna. *cons. 44.* Tiraq. *de l. connub. gloss. 5. no. 7. & no. 137. & 128.* Soc. iun. *cons. 144. n. 19. li. 1. & no. 18. & seq. & cons. 58. n. 17. and li.* Anto. de Cano *adi. vers. praesertim n. 187. & de leg. 1.* Rom. *ad §. 2. n. 24. In filio quod alien. fr. vel non, & ad prin. eod. tit. n. 21.* Cuiac. *iun. cons. 141. secundissimi.* Dec. *consil. 45. & 349.* Affict. *decis. 311.* Soc. iun. *cons. 5. li. 1.* Parij. *cons. 94. n. 5. lib. 1. dist. post alios, quos ibi citat, vt haec dispositio non prosedat, facta contemn. In fione.* Cephal. *cons. 103. n. 34. vol. 1. & cons. 108. no. 8. & eod. volum. Pro intell.* Ferd. Vasq. *in tract. de succes. creat. §. 10. num. 448.* Haec autem est noua constitutio Friderici.
Mach. *sing. 164. n. 1. reperit. 4. fol. 167. n. 187. repert. 2. fol. 305. n. 7. n. 21. 30. & 31.*

Tit. 29. Si aduersus venditionem pignorum.
I. Finali.
Vbi Bald. per illum tex. dicit, appellatione contractus non venire proprie distractus. Vide Ilaxen facientia mentionem contractus, non procedunt in distractibus. Vide Tiraq. *in l. connub. gloss. 5. in princ. per totum, max. n. 6. & 18.* vbi dicit id procedere in odiosis.

Tit. 30. Si aduersus donationem.

Tit. 31. Si aduersus libertatem.
Pilanus *quaest. 130.*
I. Etsi minor. 2.
Rauardus *pro tridum. c. 12. repet. 6. fol. 116. no. 47.*

Tit. 32. Si aduersus transactionem, &c.
Vide Tiraq. *de il. tract. de lapsus connub. gloss. 3. no. 116. & 22.*
I. Cùm in integrum. 1.
Bart. *cons. 13. vers.* Pet. de Anch. *cons. 104. vers.* Socin. *cons. 134. vers.*

Tit. 33. Si aduer. solutionem, &c.
I. Indebito. 1.
Dec. *cons. 348. de dotibus.*

Tit. 34. Si aduer. dotem.
I. Quoniam. 1.
Rom. *cons. 314. in casu.* Bald. *cons. 108. quaeritur parte 1.*

Tit. 35. Si aduer. delictum.
I. In criminibus. 1.
I. Licet. 2.
Rom. *cons. 179. vbi idem.* Fulg. *cons. 31. quidam. Anche.* Bald. *cons. 303. maior part.* 2. Fulg. *cons. 36. quidam mag.*

Tit. 36. Si aduersus vsucapionem.
I. Contra eos. 1.

Tit. 37. Si aduer. fiscum.
I. Si probus. 1.
I. Si aduersus. 2.
I. Edicto. 3.
Dec. *cons. 317. in casu.* Bald. *cons. 253. illustris parte 1.*

Tit. 38. Si aduersus creditorem.
I. Cùm & ipse. 1.
I. Si (vt allegas.) 2.

Tit. 39. Si minor ab herede se abstin.
I. Si vos. 1.
Oldr. *cons. 171. idem.* Gloss. in verbo *id eam rem:* addit quod si filius tanquam heres conuenitur, non sufficit probare quod sit filius, nisi quod sit heres.
Restitutio aduersus haereditatem conceditur post tres menses, & citandi citatio non requiritur. Vide ad idem tex. Rot. *decis. 9. in num.* Declar. vt per Guid. Pap. *decis. 141. & 145.*
Auth. Si omnes.
Decius *cons. 700. in causa.*

Tit. 40. Si vt omissam haered. &c.
I. Minores. 1.
I. Ad bonorum. 2.

Tit. 41. In quibus in integrum restitutio non est necessaria.
I. Adolescentiae. 1.
Cuman. *cons. 147.*
I. Sanctimus. 5.
Ad regulam, quae non possunt praescribi, vide Franc. Bald. *in tract. de praejud. in 5. part. 5. vol. 6. parte principali, in 4. 4.* Dec. *consil. 23. negari.*
De materia h. 1. quando praescriptio currat contra pupillum, & adultum, vide omnino Bald. *in tract. de praejud. prima par. 6. par. prin. 23. cons.* vbi refert omnium doctorum dicta, & in alis locis circa hanc materiam, & reducit ad ordinem, & vide in mat. Dec. *cons. 336.* Balb. *decis. 329.*

Tit. 42. Qui, & aduer. quos restit. in integ. non potest.
I. In consilio. 1.
Roim. *cons. 318. quaeritur, & 481. praesertim.*

Tit. 43. Si minor se maiorem dixerit, &c.
I. Si alterius. 3.
Vide decis. Rotae 137. I. *si in auth. sacram pub. C. si adiur. vend.* Bossius *qu. 43.* Gratian. *decis. 12. n. 3.* Pasqon. *consil. 31.* Curt. *cons. 118.*
Adde in materia huius I. late, & an compensat exceptio nullitatis, Parij. *cons. 37. lib. 1.* Rui. *consil. 103. lib. 2. contra* Soc. iun. *cons. 5. lib. 1.* Cuc. *iun. cons. 119.* Com. *sing. 165.* Rot. Rom. *decis. 137.* Rim. *ad §. 2. n. 30. In fin. quod alien. lic. vel non.* Iim. *cons. vt per* Rom. *consil. 12. n. 4. cum seq.*

Tit. 44. Si saepius in integrum restitutio postuletur.

Tit. 45. De his, qui veniam aetatis impetrauerunt.
I. Si quis quae est I. fin.
Verba debent proprie, & naturaliter intelligi, non civiliter, & fictè, vel improprie: vide tex. *in l. ex ea parte 5. in infinitum.* vbi Bart. & omnes Iur. plenè *in 1. aut. ff. de verb. oblig.* Fort. Garcia ad l. *Gallus. §. & quia si tantum ff. de lib. & posth. n. 121.* declarat h. tex. Soc. Iun. *cons. 5. n. 49. vol. 1.* Rom. *consil. 51.* Dec. *cons. 407.*

Tit. 46. Si maior factus eatum habuerit.
I. Si inter. 1.
In I. ad l. *procurator. ad fin. ff. de cond. indeb.* Parij. *cons. 49. no. 9. 38. & 47. lib. 1.* Forcet. *in tractat. iur. dict. 100. n. 4.*
I. Qui post. 2.
Alienatio rei minoris factae sine decreto, quae nõ valet, confirmatur superiorinti maiore aetate, posset hic distinguitur. adde Alex. *consil. 117.* vbi procedit. *lib. 3.* Bald. *cons. 45. quantunque contrall. & cons. 184. & ad intell. 2.* Cur. *cons. 56. in hac consultatione n. 2. & cons. 107. videtur prima facie li. 3.* & vide Dec. *ad l. quod ab initio, de reg. iur. n. 21.* Parij. *cons. 35. num. 12. lib. 1. cons. 49. numero 65. eadem ratione & cons. 16. numero 56. vol. 2.* Roma *sing. 778.* vide Capyc. *ad l. quod ab initio, n. 1.* vbi exornat. Ad hunc tex. in vers. *iam autem.* vide Mari. Soc. *in tract. de obligat. libel. 3. num. 15.* & quomodo intelligatur. Cachera. *decis. 179. n. 13.*

Tit. 47. Vbi, & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit.

Tit. 48. De reputationibus, quae fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Tit. 49. Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis postulari posse.

Tit. 50. In integrum restitutione postulata, &c.

Limita per Socin. in reg. *41. incip. restitutione in integrum.*

Tit. 51. De restitutionibus militum, & eorum, qui R. eip. causa abfuerunt.

Tit. 52. De vxoribus militum, &c.
I. Temporalibus. 1.
I. Ea, quae. 2.

Tit. 53. De temporibus in integrum restitutionis.
I. Ea, quae. 5.
Et ibi gloss. in verb. *adita her.* vbi nota quod aduersus haereditatem iacentem praescriptio non currit, nisi fuerit adita. Adde Dyn. *in reg. sine possessione, de reg. iur. in 6.* Et ibi Bald. *in tract. haereditatem iacentem.* Petrus de Anch. *cons. 407. vers.*
I. Petendae. 6.
Rom. *cons. 146. obscurissime.*
I. Superuacuum. 7.
Quadriennium, quod ex persona pupilli moritur pupillari aetate minori haeredi ipsius pupilli competit,

480/C.IV.K.5-4, 11
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

competit, currere incipit, nedum à tempore, quo maior hereditatem huiuſmodi pupilli adiuit: ſed ſtatim poſt mortem pupilli etiam hereditate in cœpta, per l. ab diem. & l. cum filius. §. 1. etiam ibi Bart. ff. de verb. oblig. l. ſ. ff. de usur. ſan. & per Dyn. in reg. eum quod in tenet. de reg. iur. in 6. vide decif. Ægid.Bellam. 633. Inſt. de in integr. reſtit. char. 77.

Pro anno vtili datur hodie quadriennium continuum ad implorandam reſtitutionem in integrum, vide ad hunc text. Innoc. Abb. & alios ad c. in literis. de reſtit. ſpol. Cur. iun. conſ. 110. num. 14. Dec. conſ. 5 c. n. 9. Ægid. decif. 633. in tit. de in integ. reſtit. Iaſ. ad §. verſic. Inſtit. de act. n. 74. Sed melius declarat Boër. decif. 56. boc. iun. conſ. 118. num. 264. cum pluribus ſeq. lib. 2.

Tit. 54. Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituuntur.

l. Reſpublica. 4.

Gloſſa in verb. ſaluar. Semper allegatur quòd per pupilli, & Eccleſia ſemper æquiparantur. Adde gloſſ. in c. auditis. & ibi per Abb. de in integrum reſtit. Ad iſtam vide Cæpol. caut. 159.

Ad Gloſſ. hic, dum quærit, an caſtrum, vel villa debeat reſtitui in integrum: adde an, & quando ciuitas, vel vniuerſitas reſtituatur, per Soc. conſil. 229. capite primò. vol. 2. & per Iaſ. ad §. rurſus. nu. 35. Inſt. de act. & communis opin. eſt, quòd vniuerſitates etiam paruæ habeant reſtitutionem in integrum. Cæpo. conſ. 148. Viſo quodam. li. 1. num. 10. & procedit in ciuitate. Dec. conſ. 41. in fin. 13. & Reſpub. vtitur iure minoris. Iaſ. conſ. 118. conſtat l. 1. audacter firmat Marſ. ſing. 659. priuilegia.

Tit. 55. De alienatione iudicij mutandi cauſa facta.

l. Cùm in rem. 1.

Circa illud verb. poſſ. declar. vt intell. ſiue verè, ſiue fictè. tam vt largè intellig. ſiue ſit poſſeſſ. ſiue detent. vt latè declarat per Iaſ. in l. naturaliter. §. nihil. col. 1. de acquir. poſſeſſ.

Tit. 56. De receptis arbitris.

l. Ex ſententia arbitri. 1.

A ſententia arbitri non eſt appellandum, l. 1. quam hic nota. Add. 13. fallent per hoc reg. 51. incip. appellare, &c. Pet. de Anch. conſ. 210. Inter. Ludouicus Vitalis lib. 6. variarum lect. c. 6.

A ſententia arbitri non licet appellare. vide Soc. in reg. 17. in verſ. appellare. vbi lim. Felin. ad c. ſuper his. n. 6. extrà de accuſat. Boër. dec. 148. nu. 16. Annib. de Cano ad l. nemo poteſt. de leg. 1. nu. 437. Duen. reg. 57. arbitri.

l. Arbitrorum. 3.

Panorm. conſ. 56. Oldr. conſ. 156. Zabar. conſil. 139.

l. Ne in arbitris. 4.

Panorm. conſ. 81. Olde. conſ. 151. Fulg. conſ. 142. Contra in vquo, homologare. Cuiac. li. 17. obſ. c. 16.

l. Cùm antea. 5.

Adde quòd Eccleſia, non obſtante homologatione, & non obſtante quòd eſſet lapſum quadriennium, & non obſtante quòd prælatus, ſeu rector iurauerit, poteſt in integrum reſtitui adperſ. laudum. Felin. in l. placuit. c. col. de præſcript. Vitalis d. lib. 6. c. 4.

Vide Anni. de Cano ad l. nemo poteſt. de leg. 1. n. 430. 437. 441. & 443. Marant. de ordin. iudic. vide Par. conſ. appellatio n. 113. & num. 290. cum plurib. ſequen. Zucca ad rubric. C. de pall. deciſio huius legis, quando ex hoc ſequeretur enormis læſio. Dec. conſ. 60. colum. ſ. Alex. conſ. 131. ſi cauſa. lib. 2. Adde quòd hæc l. loquitur in arbitris, non in arbitratoribus. Bart. d. l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. n. 24. ff. pro ſocio. Sequitur Immol. ad leg. ſi commune eis. ff. de re iud. vide Iaſ. ad l. Iuliam n. 13. ff. de condict. indeb. Genera arbitrorum tria ſunt, vt per Iaſ. ad §. omnium. Inſtit. de act. in mat. Hippol. ſing. 467. Ad tex. in verſic. planius. vbi quod acta coram arbitris facta ſcribenda ſunt, lim. duobus modis, vt per Soc. in reg. 5.

l. Sancimus. 6.

Cuiacius lib. 13. obſ. cap. 13.

Tit. 57. De ſatiſdando.

Tit. 58. De formulis & impetrationibus actionum ſublatis.

Quomodo conciperentur formulæ iſtæ, ponit Alciat. in l. pecunia. §. actionis verb. de verb. ſignif.

l. Iuris formulæ. 1.

Charondas de Iuriſ. pag. 10.

l. Nulli. 2.

Alciat. lib. 4. diſpunct. c. ſ.

Tit. 59. De iureiurando propter calumniam dando.

l. Cùm & iudices. 2.

Gloſſ. in verb. narrationem, &c. Nota ex d. gloſſ. quòd illud, quod ſit in continenti poſt actum, dicitur fieri in principio actus. Adde meliorem glo. in l. Pomponius, ratihabitioni. in fine. de procuratoribus. quæ fortius dicit, quòd id, quod ſit poſt actû, quia poſt litiscontestationem, dicitur fieri ante, dummodò ſiat incontinenti. Ad iſtam regulam cumulat Iaſ. omnia ſimilia in l. edita. ff. de edendo. Pilæus q. 40. Cuiac. lib. 10. obſer. c. 21.

Auth. Principales.

Cuiac. li. 1. obſ. c. 11. Pilæus q. 1. Dec. conſ. 168.

LIBER TERTIVS CODICIS.

Tit. 1. De Iudiciis.

Ad totum hunc titulum Zaſius ſcripſit. Iudex poſt completum officium per 50. dies manere debet in ciuitate, vt reddat rationem rerum per eum geſtarum. ¶ Iudex, antequàm veniant ſcandala, prouidere debet, ne veniant ad rixam, & arma, l. æquiſſimum ff. de vſuf. Alex. in l. quemadmodum. ff. de acquir. poſſ. ¶ Iudex dare debet aduocatos petentibus. Longinquum. §. obſeruare. verſ. aduocatos ff. de offic. proc. delegs. ¶ Iudici non obediens propter decretum inualidum non incurrit pœnam, l. iuſſu poſſidet. & ibi Alex. in pen. col. ff. de acq. poſſ. ¶ Iudex, quando ſunt plures opiniones, opinionem Gloſſ. ſequi debet. Bal. in l. 1. ff. de vulg. & pu. & ibi Imol. Iac. Butri. in l. 1. ſ. qui pro ſua iuriſd. &c. Bald. in ca. de ex preſen. de iudic. qui malè iudic. ¶ Iudex in dubio opinionem ordinariam tenere debet. Bald. in l. 1. in princ. ff. de ſent. qua ſine cert. quant. Apoſt. in l. de precio de public.

l. Iudicio cœpto. 1.

l. Licet iudice. 2.

Roman. conſ. 98. Iaſ. conſ. 48. Bald. conſ. 316.

l. Quoties. 3.

Old. conſ. 116. Dec. conſ. 77. Gilbert. Regius lib. diuerſ. cap. 10.

l. Si cum tibi. 4.

l. A iudice. 5.

Adde quòd etiam delegatus à principe ſubdelegat. c. paſtoralis. & ca. ſin. ext. de off. deleg. ca. paſtoralis. §. præterea. ex. de off. ordi. de quo vide per Alex. l. de off. eius, cui per. Dec. conſ. 314. Panorm. conſ. 61. Fulg. conſ. 144. Menoch. de arbit. iudic. l. 1. q. 14.

Auth. Ad hæc.

Probat iuncta communi intelligentia Gloſſ. in verbo delegatum, quòd facilius permittitur iudici ordinario delegare cauſas integraliter, quàm delegare reſeruata ſententia. contrarium videtur de directo probari in l. placet. Cod. de pedan. iudic. vide Vacon. lib. 6. cap. 2. 56. Fulg. conſ. 157. volſ. adde Ioa. Bapt. Foro. in conſ. 216. Ioan. Long. ad l. imperium. n. 57. & 59. ff. de iuriſ. om. iud.

l. Seruus in iudicio. 6.

l. Cùm debitoris. 7.

Cuiac. lib. 11. obſ. cap. 1.

l. Placuit. 8.

Panorm. conſ. 19. & conſ. 13. part. 1. Duar. lib. 2. diſput. cap. 18. Augu. lib. 4. emend. c. 8. Moder. Ancon. in tract. de proroc. in tit. quomodo in cauſa mercat. procedendum ſit. 1. par. n. 4. Forten. Gars. ad l. 1. ff. de iuſt. & iur.

l. Iudices. 9.

Auth. Iubemus.

Oldr. conſ. 3. in fine.

l. Nulli prorſus. 10.

Ad eam vide cap. diſpendia. de reſcrip. In quo ſiue hæc lex procedat, vide Alciat. parad. lib. 2. c. 14. 5. quid ſit continentia cauſæ, idem parerg. lib. 1. ca. 9. & c. 41. vol. 49. Dec. conſ. 700. Iaſ. conſ. 9. Cuiac. li. 9. obſer. c. 10. Menoch. de arbit. iudic. caſ. 171. Afflic. decif. 313. In Agr. in repetit. l. neceſſarios. §. non aliàs. ff. ad Syllan. in 1. parte.

l. Subtilitatem. 11.

l. Omnes magiſtratus. 12.

l. Properandum. 13.

In regno Neapolitano intra tres menſes cauſa eſt decidenda, conſt. incip. cauſas alias. Sed in conſt. omnes baiuli, ponitur tempus breuius duorû menſiû. Sed vide pract. Reginæ Ioannæ in char. 57. & pro tempore duorum menſium vide conſt. regn. incip. iuſt. ſ. ag. quod intelligendum eſt dummodò iuſtitia petatur à parte, aliàs imputari non poteſt negligentia officiali. vide Petr. de Pet. char. 17. cum conſ. 58. Fulg. conſ. 150. Cuia. d. lib. 9. c. 22. Rittur. li. 4. variar. c. 14. Nicolaum Vallam de reb. dub. tract. 17. Gunt. reſol. part. 3. c. 5. Cuiac. lib. 9. obſ. c. 21. Vualtherum lib. 2. miſcell. c. 14. lib. 1. c. 1.

Ciuiles cauſæ debent intra triennium à tempore litis conteſtatæ terminari. adde Rot. Neap. decif. 326. Cott. in memoral. in verb. inſtans. Bald. decif. 391. Alex. conſ. 70. n. 7. vol. 2.

§. Huiuſmodi. 5.

Iſtum verſiculum intellige quando non conſtat de cauſa, vt poſſit fieri definitiua: aliàs ſi de cauſa conſtaret, nihil prohiberet fieri diffinitiua parte abſente. l. ad peremptorias. ff. eo. vide Bart. in §. & ſi quidem. Menoch. lib. 1. de arb. iudic. q. 74. Ioan. Aurpac. lib. 1. ſing. alleg. c. 14. & 30.

§. Ille proculdubio. 9.

Iudex tenetur exprimere cauſam in ſententia, quæ ipſum mouet. adde l. quod ait. §. pen. ff. de his, qui not. infam.

l. Rem non nouam 14.

Guid. Pap. conſ. 177. Ferrand lib. 1. explic. ca. 7. Raynard. lib. 4. variar. c. 8.

Auth. Hodie.

Litis conteſtatio qualiter, & quoties fiat, adde gloſſ. in ca. dudum, in verbo, reſponſionem, & in verbo, ele&ctio. ex. de elect.

l. Sancimus. 15.

Panorm. conſ. 64. Menoch. de arbit. iudic. lib. 1. q. 1. & lib. 2. c. 154.

l. Apertiſſimi. 16.

Cuiac. lib. 6. obſ. cap. 10. Menoch. de arbit. iud. cap. 152. ¶ Recuſatione Iudici facta, ligatæ ſunt Iudici manus, & quicquid ab eo geſtum eſt, non tenet, l. 1. C. ſi quacunque præd. poteſtate. Et Bart. in l. quia poterat. ff. ad Senatuſc. Trebell. Petr. de Anch. in c. Iudex de off. deleg. in 6. ¶ Ad notarij recuſationem vt ſuſpecti, ſolum iuramentum ſufficit: quia ex hac recuſatione non infertur magnum præiudicium. Pet. de Anchar. conſ. 251. incip. in Chriſti nomine. allegat in argumentum l. cbaſmatus. ff. de exhib. quam cap. ex literis de in integrum reſtit. ¶ In eadem l. apertiſſimi. vbi gloſ. in verb. ſuſpicere, ſufficit allegare ſuſpicionem. Adde Gloſſ. in l. quia poterat. ff. ad Senatuſconſult. Trebell. etiam in l. ita ſuſpectus ff. de procurat. Abb. in c. ſi quis contra 3. colu. extr. de for. compet. quæ ponit differentiam inter ius Canonicû, & Ciuile. Pro iſta Gloſſ. eſt text. in c. pariter ff. de lib. cauſa. Adde Pet. de Anch. conſ. 43. vbi dicit, quòd Côſultor, Procurator, & Notarius, etiam magiſter actoris poſſunt amoueri: vt ſuſpecti ſine cauſæ allegatione, ſeq. Alex. conſ. 104. incip. circa praemum. in 5. column. Vide etiam Matth. de Afflict. in conſtitut. regni. in conſtit. regni iuſtitiarios, &c. 4. notab.

¶ Adde, quòd in regno ſic conſtituta nullatenus poteſt allegari ſuſpicio Iudicis: vt eſt in conſtit. regn. incipiens, prelatorum. Etiam quòd poſt litem conteſtatam emerſerit, vt ibi habetur ſed ſecus eſt de iure communi, l. 2. Cod. de conſtit. conſil. lit. & Iaſ. hic

¶ Item in regno Iudex hodie non recuſatur abſque cauſa inſerta & probata, prout eſt conſtitut. regni, incip. Item ſi contingat Iudicem. char. 98. ¶ Etiamſi de nouo emergat ſuſpicio poſt

concluſ.

480/C.IV.K.5-4, 12
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

conclusionem in causa nō potest opponi exceptio suspicionis contra Abb. in cap. 2. in 4. coll. extr. de ord. cog. Sed tu vide Philip. Franc. in c. cum speciali. 5. col. vers. septimò quaeritur. de appellat.

Auth. Si verò.

Panorm cons. 69. Bart. cons. 159.

l. Certi. 17.

Ibi, cum feriamus. Nota argumentum à communibus accidentibus validum esse in iure. Vide Hipp. sing. 1 Iacō Panorm. cons. 47. Corras. lib. 5. miscell. cap. 19. Menoch. de arbitr. iud. casu 137.

l. Cùm specialis. 18.

Haec lex quotidie allegatur, quòd ab arbitrio iuris appellatur. Adde text. in c. ab arbitris. de officio deleg. Adde Ias. ad § omnium. nu. 9. Inst. de act. Alex. ad rubr. ff. de offic. eius col. 3 circa med. & ad l. à diuo Pio. in princ. de re iud. & ibidem Ias. & ad Rei. ad h. text. in fin. Menoch. in tract. de arbitr. iud. lib. 1. q. 74. num. 50.

Tit. 2. De sportulis, & sumptibus, &c.

Quid sit sportula, vide Alciat. lib. 5. dispunct. c. 13. vel 17. Bud. l. mulier. ff. de donat. inter virum, & uxo. Cuiac. lib. 17. obs. c. 12.

Tit. 3. De pedaneis iudicibus.

Alciatus lib. 1. parerg. cap. 25. Crinitus lib. 15. de honest. discip. cap. 7. Corrasius Epistolis quaestion. c. 2. Rainaldus Cortius lib. 2. indagat. c. 28. Aulus Gell. lib. 3. c. 18. Brissonius lib. 3. select. c. 18.

l. Placet. 2.

Per moder. Sabin. lib. 4. de clariss. ciui. cap. 135. Io. Longoual. ad l. imperium. numero 20. & 35. de iurisd. om. iudic.

Ex professo totam hanc legem explicauit Conradus multa obiter Alciatus lib. 2. paradox. cap. 2. Charondas de iurisd. pag. 51. Vandus lib. 2. quaest. forens. cap. 10. Vaconius lib. 2. declarat. 82.

l. Placuit. 4.

Cuiac. lib. 3. obser. cap. 4.

Tit. 4. Qui pro sua iurisdictione.

l. In causarum. 1.

Rom. cons. 350. Zaba. cons. 105. Menoch. arbitr. iud. lib. 1. quaest. 14. Cuiac. lib. 1. obs. cap. 6. Bened. Capr. in regul. obs. 78. Marant. de ord. iud. 4. par. 5. dist. num. 17. & de intellect. h. l. vide per Doct. ad l. 1. de offic. eius. vbi Ias. post Alexand. numero 65. versic. 3. principaliter. & Dec. num. 24. & Modern. Bonon. n. 136. & 137. Sebast. Sapia num. 86. Gaspar. Valas. ad l. imperium. ff. de iur. omn. iud. nu. 121. vbi Longoualli. num. 18. Iac. Menoch. in tract. de arb. iud. lib. 1. q. 37. nu. 33. & q. 14. nu. 17.

Tit. 5. Ne quis in sua causa iudicet, &c.

l. Generali. 1.

Vid. 5. fallent. Soc. in reg. 243. incip. Iudex in causa, &c. Oldr. consil. 23. Bald. consil. 143. Oldr. consil. 156.

¶ Iudex in causa propria quis rei nomine esse potest vid. Soc. in reg. 195. iudex. Fel. ad cap. cum venissent. in ff. de iud. Ias. ad l. qui iurisd. de iurisdic. om. iud. aliquid per Soc. in reg. 203. lim. in eo, qui est magnae famae, & sanctae vitae. Ias. ad Auth. iubemus C. de iud. nu. 11. & quòd fiatur iudicanti in causa propria, quando de eius sententia partes non opponerent, vide per Ias. ad l. parte furiosi. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. Hip. sing. 403. vid. in §. fin. Inst. de vulga. subst. text. vbi princeps fuit iudex in causa propria, idem in epist. d. c. cum venissent. & in Imperatore. l. si quis forte §. si quis de poenis. & in quouis iudice, quando vult declarare de incompetentia. l. si quis ex aliena ff. de iudic. vid. Bald. deci. 107. & aliquos casus, in quibus quis sibi ius dicit, vide per Forcatu. in necyom. iur. dial. 96. n. 5.

Tit. 16. Qui legit. person. &c.

Ad istam rubr. quaero, an minor possit constituere procuratorem in iudicio? Dic quòd non: nisi quando illum constitueret ad petendum sibi dari curatorem. Vide Paul. de Castr. in l. minimam. §. licet. ff. de procurat. ¶ Ad eandem rubr. vide quaedam Inst. in Auth. excipitur. sub tit. de bonis, quae li. quantum videlicet ad filiumfami. pertinet. Quia autem hic dicitur, quòd minor non possit constituere procuratorem, vid. Tiraq. post leg. conn. glos. 5 num. 183. cum seq.

l. Si cùm esses. 1.

Dec. cons. 549.

l. In rebus. 2.

l. Momentaneae. 3.

Momentanea possessio dicitur ea, quae apta est parum: vel quia citò debet expediri eius iudicium. Vide exemplum Inst. de interdict. § recuperandae.

Tit. 7. Vt nemo inuitus, &c.

l. Vnic.

Ad gl. verbi, inuitus. ibi solet quaeri: An Banonien. &c. Tu adde: an Iudex possit compellere ad agendum. Pet. de Pet. in tract. de fruct. in verbo, accusatus. Pet. de Anch. cons. 306.

Tit. 8. De ordine iudiciorum.

Gilbert. Regius lib. 1. enantiop. cap. 29.

l. Adire.

Et ibi gl. in verb. quoniam. Nota ibi, an incidenter sit pronunciandum, & distinctionem inter incidentem, & emergentem. Adde etiam gl. l. quaesisset ff. de re iud. Bart. cons. 91. Oldr. cons. 187. Pet. de Anch. cons. 62. Robert. lib. 2. sent. iur. c. 11. Menoch. de arb. iud. cas. 168.

l. Quoniam. 4.

Priùs de criminali est pronunciandum: quàm de ciuili causa cognoscatur. Ista l. intelligitur quando ciuilis intentatur ab vno, & criminalis ab alio: tunc ciuilis cessat, donec criminali finis imponatur: & ille est communis intellectus, vt per Dec. ad l. editio. nu. 65. vbi Claud. de Seis. num. 48. C. de edend. Fab. Accoramb. ad d. l. naturaliter. §. nihil commune. n. 206. ff. de acq. poss.

Tit. 9. De litis contestatione.

Paladorius rer. quotid. cap. 24.

l. Res in iudicium. 1.

Dec. consilio 302. Cuman. consilio 71. Fulg. consilio 190. Cuiac. lib. 9. obs. cap. 21. Zoannet. rerum quotid. cap. 52.

Auth. Offeratur.

Zabarel. cons. 150. finitum.

Tit. 10. De plus petitionibus.

l. Omnes, qui. 1.

Menoch. de arbit. iudic. lib. 2. cap. 51. Qui per dolum exigit cautiones plures, & etiam de plus petendo, punitur poena: de qua hic, nempe toto debito: nec locus est poenitentiae ad euitandam hanc poenam, nisi ante litis contestationem: idem est de iure canonico: vt in cap. 1. etiam ibi per Doct. de plus petit. Sed vide 4. fallent. pessime per Soc. reg. 44.

l. Zenonis. 2.

l. Si quis agentium. 3.

l. Odiosas. 4.

Panorm. cons. 71. Rom. cons. 391. & 395. Ias. cons. 151. Fel. cons. 179. Lupus alleg. 21.

Tit. 11. De dilationibus.

l. Quoniam. 1.

Panorm. cons. 64. Rom. cons. 116. Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cap. 51.

l. Si quando. 2.

l. Siue pars. 3.

Appellatione pendente nihil est innouandum & iudicis officium quiescit. Sed vide 7. falle. per Socin. in reg. 42. vide Frederic. de Senis sol. 223. vbi ponit qualiter intelligatur iste terminus, nihil innouari. Bal. cons. 71. quando parte 5.

l. A procedente. 4.

Bart. cons. 189.

l. Cùm à nobis. 5

Bart. cons. 309. & 318.

l. Inter. 6.

l. Nec de statu. 7.

Pet. de Anch. cons. 61.

Titulus 12. De feriis.

l. Quoniam. 1.

l. Vt in die. 2.

Alciat. lib. 6. parerg. cap. 9.

l. Omnes iudices. 3.

l. Nullo iudice. 4.

l. Publicas. 5.

l. Quadraginta. 6.

l. Omnes dies. 7.

l. Actus omnes. 8.

Pet. de Anch. cons. 116. Oldr. cons. 153.

l. Prouinciarum. 10.

l. Dies festos. 11.

Debitor fugitiuus potest capi die feriata etiam, in honorem Dei, secundum Doct. hic vltima glossi. sam in verbo, fideiussorum: & etiam propria authoritate per cas. singul. in l. ait praetor. §. si debitorem ff. de his, quae in fraud. credit. & est gloss. notab. Inst. de action. in princ. in verbo, prosequendo. & gl. in cap. 1. de pa. iur. fer. de quo videtur casus in l. generali. de decurionib. lib. 10. sed vide suas fallentias per Socin. in reg. 3 incip. debet fugitiuus. Bald. cons. 6. florente. parte 1. & cons. 2. parte 2. Extant hominis eruditi libri duo diuinarum, & humanarū obseruationum, Parisiis ante paucos annos excusi, quibus multa ad hanc legem pertinētia sunt traduntur. Citatur die feriata, vt sequen. die veniat, nihil valet haec citatio. adde scrib. in c. conquestus de feriis. consuetudo tamen indistinctè admittit quòd quis citari possit de feriata in honorem Dei pro alia die feriata: ita Ioan. Andr. in cap. final. de feriis. Bart. in tractat. suo de citationibus, 7. qu. Menoch. de arbit. iudic. li. 2. quaest. 18. Bartol. in l. cum filius §. final. ff. de verb. oblig. Qui actus extraiudiciales fieri possint in diebus feriatis vide in d. l. 1. Alciat. lib. 6. parer.

¶ Nullus debet vexari in die feriato, nec actus iudiciarius expediri, & praesertim die dominico. Lim. vt per glos. ad quam adde Iason. ad l. cùm. m. 3. ff. si certum petatur. & in quibus causis sit concessa exceptio in diebus festiuis, vide Guid. Pap. decis. 215. Bal. de cons. 2. Et de debitore fugitiuo, vide Socin. regul. 28. in verb. debitor. & quòd possit capi etiam propria authoritate, casus est singul. in l. ait praetor. §. si debitorem ff. de his, quae in fraud. cred. Roin. ad l. 1. nu. 169. ff. de non oper. nunc. exponit d. text. Menoch. de arbit. iud. l. 1. q. 30. n. 13.

Tit. 13. De iurisdictione om. iudic.

l. Non quidem.

Panorm. cons. 61. in causa.

l. Iuris ordinem. 2.

Actor regulariter sequitur forum rei, d. l. sed vide 8. fallent. per Socin. reg. 15. incip. Actor debet sequi forum rei: non reus forum actoris. Adde reg. 10. in verb. actor. vbi limi. & quòd forum sortiatur quis pluribus modis & pluribus ex causis. Hippo. singul. 400. & ad cognoscendum ad quod forum spectet cognitio delicti, per eundem Hipp. singul. 480. Adde ad hunc textum, Tiraqu. post ll. connub. glos. 1. num. 8.

l. Priuatorum. 3.

In gloss. verb. priuatorum. Consensus, vel ratihabitio partis licèt possit validare processum, vel iurisdictionem prorogare illius, qui aliàs non est iudex: non tamen potest inducere denolutionem, nec iurisdictionem. Vide decis. Bellamera in tit. de for. compet. 15. chart. 4. Pro intelligentia d. gloss. priuatorum, vide Bart. in d. l. eod. 10. vers. ex praedictis. de dignitatibus lib. 10. Panorm. cons. 91. etiam. part. Fulg. cons. 107. visis.

l. Periniquum. 4.

Roman. cons. 141. & 392. Bald. cons. 142. Oldr. parte 5 Rom. cons. 30.

l. In criminali. 5.

Vbi gloss. in verbo, habeatur. Quando lex est futuri temporis, & aliquid vetat, dicitur quòd ista esse requiritur scientia facta, si verbo praesentis temporis vetat: quia tunc intelligitur ipso iure, de qua

480/C.IV.K.5-4, 13

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de quo allegatur ista glos. Habetur etiam in Glos. in *Auth. habita infr. ne filius pro patre.* Et est Glos. in *Lubenas. §. ceterum, supra de sacrosanct. Ecclesia.* Et quod dicit Ayn. Bac. in *c. quemadmodum §. porrò. vt lite non contestata.* Sed vide 10. fallens. Soc. *in reg. 440. incip. sententia requiritur.* Et Bald. in *Auth. ex causa infr. de li. prætorio.* Sed vide fallens. ad *l. Bald. in l. vt. cit. versa fin. ff. quod metus causa.* Ade Glos. vide etiam *c. quicunque de hæret. in 6.* de quo etiam per Bald. in *l. fin. Cod.* & idem, quod ista glos. tenet Lud. Iuci ipsam non allegat: *in c. imperialem §. item si filius in princ. de prob. sed alien.* Per Frid. etiam *in c. sententiam l. 1. col. 5. vers. damnetur. de re multi.* vbi tenet, quod fatetur quoad renuncianda possit, requiritur sententia.

Ad Glhic ab Accurf. allegatam, & ad idem pospos. vide Roms. *sing. 1.* & quæ ibi latè per Nicol. Pag. adinuncta sunt.

¶ Trahens aliquem in vetito examine perdit causam, & punientur qui præstant milites suos exercentibus Iudicum incompetentem. *l. ad Rosc. l. fi. ff. de iudiciis. num. 118. ff. de ind.*

¶ Ad Glos. in verbo *habeatur*, de verbo futuri temporis, quod quidò lex per verbum futuri temporis loquitur, requiritur sententia: facit si per verbum præsentis temporis: quæ tamen intelligunt requiri ipso iure: vide Rot. *ad reg. 360. fructuarius. quærunt. Roms. sing. 1.* & quæ ibi adnam not. Rip. *ad c. sæpè de rescript. fol. num. 93.* Balb. *decis. 119.* Cort. *in verb. certum fuerit temporis.* Crameu. *sing. 70.* Mantheli. *num. 111. & 114.*

Tit. 14. Quando Imperator, &c.
l. Vnica.

Personæ miserabiles non debent trahi in iuretra pontificium: sed ipse alios trahere possunt, quamvis sint personæ miserabiles. vide Affl. *decis. 237.* per Fel. *ad c. significantibus. de offic. delegat.* Et in materia de videa privilegia habente, vide Didac. Couarr. *libro pract. quæst. c. 7.* & licet ibi tract. non habeat locum in vacce tamen militat in sponsa de futuro. Rolan. à Vall. *in tract. de luer. dot. q. 12. num. 8.* Declarat hunc text. Iacob. Menoch. *in tract. de arb. iud. lib. 2. centu. 1. cas. 66. num. 4. in mar.* Rolan. *consil. 13. lib. 3.*

¶ In vers. *quod si pupilli*, &c. Quæsum fuit personæ miserabiles, vide Rot. *decis. 137.* Grammat. *decis. 20.*

Tit. 15. Vbi de criminibus agi oporteat.
l. Quæstiones. 1.

In d. l. notatur, quòd in delictis regularitèr non habet locum remissio. Ita Bartol. hic: & est tex. in *Authen. vt null. ind. §. fi. quæ non cons.* Addit 4. fallens. per Socin. *in reg. 413. & 5.* aliis fall. posuit *in reg. 417.* vbi regularitèr in contractibus non habet locum remissio, sicut in delictis. Et vide Salicet. *cons. 169. 3. vol. Pan. cons. 13. parte 1. Bald. consil. 371. præsupponitur parte 3. & alg. cons. 139.*

l. Scient. 2.
Vide Socin. *reg. 336.*

Tit. 16. Vbi de possessione, &c.
l. Vnica, vbi.
Philipp. *Dec. cons. 194.*

Tit. 17. Vbi fideicommissum peti oporteat.
Zozzinus *rerum quæ cap. 15.*

Tit. 18. Vbi conveniatur, qui certo loco, &c.

Tit. 19. Vbi in rem actio, &c.
l. In rem. 1.
Bart. *cons. 119.* Fulgos. *cons. 194.*
l. Si quis alterius. 2.

Et ibi per glos. Quid autem si conventus reali actione filius se possidere, & potius in termino conclusionis dixit, quòd alterno nomine possidet, an ipse sit condemnandus: vide decis. Ias. *cons. 124.* Add. Dec. *cons. 62.* & Moder. Sen. *cons. 46. lib. 1.* de quo etiam per Afig. *decis. 1. in tit. de offic. Archid.* & Affict. *decis. 127. fuit, verùm conventus in causa possessorij recuperan-possit in officio nominare dominum: Lud. Bolog. ad l. fi. fruct. §. Iulianus. ff. de dam. infect. num. 184.* Ias. in *§. omnium. inst. de act. nu. 300. & 103.* Menoch. *in tract. de arbit. iud. lib. 1. 374. nu. 54.*

l. Actor, vbi.

Nota istam glossam, quod est in electione actoris quando quis habet plures iudices, sub quibus potest convenirì, coram quo convenit. vide cons. Lud. 412. Abbas. *in cap. cum sit in 2. notab. de foro compet.* Limita vt per *Bald. hic in fine:* Rom. *consil. 111.* Oldr. *consilio 83.* Bart. *consilio 196.* Rom. *consilio 157.*

Tit. 20. Vbi de de hereditate, &c.
l. Illic. 1.
Glos. *cons. 13. mobilis in fine.*

Titulus 21. Vbi de ratiociniis tam publicis, quàm privatis agi oportet.
l. Eum, qui. 1.
Guid. Pap. *cons. 209.* Paner. *cons. 36.*

Tit. 22. Vbi causa status agi debeat.

Tit. 23. Vbi quis de curiali, vel cohortali, aliàve condictione conveniatur.
l. Si quis. 1.
Forcat. *consultum dicit. 56.*

Tit. 24. Vbi senatores, vel clarissimi civiliter, vel criminaliter conveniantur.
l. Quicunque. 1.
Gutierr. *ad l. 3. de off. pref. num. 8.*

Delinquens in alieno territorio secundum ius commune, & non secundum statutum illius loci punitur. Contr. tamen distinguendo. Ant. *ad c. postulasti col. 13. vers. 21. quæro. de for. compet.* præsertim Ias. *ad l. 1. nu. 31. de furtis.* Tria. *in mar. Bart. ad l. profes. in 2. de off. pref.* Si clericus litigat in curia seculari, cùm actor sequatur forum rei, an debeat tenere inventi. facul. an clericorum ius: Abb. *ad c. quod clericis. num. 5. de for. compet.*

l. Senatores. 1.
Menoch. *de arbit. iud. lib. 2. cas. 2. 86.*

Titulus 25. In quibus causis militantes, &c.
l. Omnes omnino. 1.

Tit. 26. Vbi causæ fiscales, &c.
l. Non defensæ. 1.
Non animadvertimus. 2.
Ias. *cons. 100. in possessori parte 1.*
l. Procurator. 1.
l. Cùm vendente. 4.
Bald. *cons. 366. proponitur parte 1.*
l. Ad fiscum. 5.
l. Si quis adversus. 6.
l. Dominicis. 7.
Cuiac. *lib. 8. obs. cap. 32.*
l. Cùm aliquid. 8.
l. Vniversi. 9.
l. Nullum. 10.

Tit. 27. Quando licear, &c.
l. Liberam. 1.
Alexan. *cons. 1. circa 1. parte 3.* Rom. *cons. 365.* Prætius *de vsur. iurisp. pag. 34.*

Tit. 28. De inofficioso testamento.
l. Cùm de inofficioso. 1.
l. Quamvis. 2.
l. Si mater filiis. 3.
Fulg. *cons. 69.* Bartol. *cons. 235.*
l. Cùm ex causa. 4.
l. Si pater. 5.
l. Cùm quæritur. 6.
Dec. *cons. 218.*
Auth. nouissima.

Legitima, si filii sint quatuor, vel infra, est tertia pars totius affissi sunt plures, est dimidia, licet non æqualiter dividenda: vide 4. fall. positas per Socin. *in reg. 513. filius legit. & Mod. super hic* Parisi. *cons. 53. lib. 3. num. 70. & seq. & per totum. & in cons. 15. num. 13. & seq. ad lib.* Corn. *cons. 48. in fin. lib. 2.* Soc. Iun. *cons. 13. lib. 1. per totum.* Io. Cephal. *cons. 245. num. 13.*

Nota legitimam filius iure institutionis habere debet, aliàs potest conquerelare testamentum, & ita Bart. in Auth. ista: & est communis opinio in *c. aliud quoque. vt cum de appellat. cognito.* Sed vide 4. falle. *hoc. in reg. 198.* Dec. *cons. 228.* Rom. *cons. 312.* Ias. *cons. 63.* Per. *de Anch. cons. 152.* Fulg. *cons. 34. & 35. & 36.* Cuma. *cons. 70.* Fulgo. *cons. 60.* Cuma. *cons. 66. & 67.* Paneru. *cons. 63.*

Auth. Vnde si parens.
Bart. *cons. 134.* Rom. *cons. 35.*
l. Nepotem. 7.
l. Parentibus. 8.
l. De inofficioso. 9.
l. Si hæredem. 10.
l. In arenam. 11.

Vbi pater arenarius filium iure arenarium exhæredare non potest, an idem si in patre filium meretricem exhæredare. vide Tiraquell. *in l. connub. glos. 1.*

l. Si pater. 12.

Legitima fratri debita quanta sit, & quando debeatur, Decius *cons. 12.* Sed nunquid legitima ita à matre debeatur, sicut à patre, vide Ripam *in cons. 34. 7. & 8.* Cuma. *cons. 72.*

l. Cùm duobus. 13.
l. Eum, qui. 14.
l. Filium. 15.
l. Contra maiores. 16.
l. Cùm filium. 17.
l. Cùm te pietatis. 18.
l. Si filiam. 19.
Dec. *cons. 131.*
Auth. Sed si post.

Frater ab testamentum fratris rumpat, vbi est turpis persona instituta, in totum, vel saltem quantum ad legitimam: vide Socin. *cons. 3.* Paneru. *cons. 12.*

l. Filia. 20.
Bartol. *consil. 188.*
l. Fratris. 21.
l. Si maritus 22.
l. Testamenti. 23.
l. Testamentum. 24.
l. Filiis. 25.
Dec. *cons. 442.* Cuiacius *lib. 4. obser. cap. 24.*
l. Ex tribus. 26.
Dec. *cons. 372.* Rom. *cons. 239.*
l. Fratres. 27.
Cuiac. *lib. 17. cap. 40.*
l. Liberi. 28.

Amicus inimici mei censetur inimicus mihi, vide plenè Doct. *in cap. cum oportet. de accusat.* Facient legem cum inimico meo videtur meus inimicus, ita per Salycet. & Bart. *in l. fin. 12.* vide plenè per Ands. de Iesm. *in 5. perib. in his quæ fiunt propter causa beneficij acquirendi.*

l. Quoniam. 29.

Pater non potest privare filium sua legitima regularitèr *d. l. quoniam. & l. si quando. infrà eod.* & Barthol. Soc. *in consil. 122. incip. elegantes. versic. ex quibus circa fin. in 2. vol.* Sed fallens. 3 posuit Socin. *in reg. 330. incip. pater filium.* Bart. *cons. 46.* Cuma. *cons. 10.*

l. Omnimodo. 30.

Bart.

480/C.IV.K.5-4, 14
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Bart.cons.13.Dec.cons.346.Pet.de Anchar.cons. 407.Fulgo.cons.84.

¶ Ille, cui est relictum aliquid in testamento, non potest illud impugnare: sed agit ad supplementum legitimæ, nisi probetur ingratus. Paris. cons.36.nu.38.lib.2.& cons.58.n.19.eod.volum.in mat.contrarium per Crav.cons.200.cum seq.& cons.241.Pro intell.huius l.vide Fernan. Vasq.in tract. de success.creat.§.18.n.77.& §.30.nu.110.& §.20. nu.157.& 400.& 608.Socin.cons.97.vol.3.

¶ Quid in filia, quæ habuit dotem, non legitimam, & eam acceptauit: vi.Dec.cons.89.Rot.Ro. deci.331.in nouis.

¶ Onus probandi ingratitudinem incumbit heredi: vt hic Alciatus reg.2.præsu.16.n.1.& quanto tempore præscribatur iuri agendi ad supplementum legitimæ, de qua in hac l. Balb. in tract. præscr.4.par.4.part.princ.quæstio.11.

l.Quæ nuper.31.

l.Quoniam.32.

Bart.cons.29.& 198.Cuma.cons.32.& cons.92. Filius non potest grauari in legitima.Soc.consil.97.præsens consultatio.vol.3. Ampl.vt per Rip. ad l.qui Romæ.§.duo fratres n.41.de verb.obl.& ad l.in quartã.ad leg.Falci.vbi Pic.Iaf.& Soc.iun.in repet.Corn.cons.206.l.2.Dec.consilio 456.n.7.Mathes.sing.163.Doct.ad l.ac tribus.vbi Bart.& alij. C.de inoffic.testam.Alc.reg.1.præsum.2. Aug.Bero. q.87.vbi ponit duas limit.ad h.tex. Prima quando onus legitimæ est adiectum in fauorē filij.Secunda,quando est adiectum toti heredi. Declar. & limit.hunc tex.nouiter,vt per Fernan.Vasq.in tract.de succe.crea.§.10.nu.196.& 402.& §.30.nu. 246.cum seq.Post.de Imol.lib. 2.concl. 41.vbi ponit 31.amplia.& 29.limit.Ludo.Franc.de Alber. cons.74.num.2.inter cons.diuers.ad eam.vlt. volum. vol.2.

l.Si quis suo.33.

l.Si quis filium.34.

Filius non poterit inquietare patris,ca.1.& 2.24.q.3.Dec.cons.490.Bart.cons.105.& cons.118. & cons.14.Bald.cons.89.& 340.Fulg.cons.84.

Querela competens, vel quę speratur competere,transmittitur ad liberos,etiam non præparata. Transmissio querelæ,quę fit beneficio huius l.nō habet locum,quando exheredatus in vita consensisset querelæ,& expectē tex.hic in §.dicit. Declar.vt per Iaf.ad l.vlt.nota n.15.& 19.C.de transact.Aut.Rub.ad l.pater filium n.91.ff.de inoff.testam.Dias in reg.457 Gozad.ad l.quis se patrue.col. 4.C.vnde liber.n.105.& seq.vsque ad n.117.& ibi Angel.de Vbal.n.121.Pro intell.ad hunc tex. vi de Soci.iun.cons.64.n.11.li.2.Ant.de Andaul.inter cons.diuers.ad cons.vlt.vol.cons.97.num.15. vol.2. Menoch.in tractat.de arbit.iud.lib.2.centur. 2.cas. 163.num.4.

l.Si quando.35.

Nota Roman. Princeps est, qui iure tenetur, ex.ecclesia nostra.cap.2.in vers.hoc.enim.de elect.in d.l.§.& generaliter.pater si donat aliquid filio,regulariter id non computatur in legitimam, nisi sit dictū d.§.& videas vnā fallen.positam per Socin.in reg.354.incip.pater si filio,387.Ro.cōs.330. Dec.cons.144.cons.392.& 118.& 346.& Ripa cōs. 5.& cons.10.& Fulg.cons.84.

Quomodo intelligatur ista concessio imperialis condend.testam.post glos.hic declar. vt per Bar.ad l.1.C.de sacros.Eccl.quem refert, & sequitur Iaf.ibi.n.10.idem Iaf.ad l.fin.n.35.ff.de rebus. Fel.ad c.causam,quæ n.10.de rescr.Menoc.in tract. de arbitr.iud.lib.1.q.7.num.40.Ad illud quòd priuilegia sint strictissimis,dic ita esse verū, vt in eis masculinū non concipiat fœmininum.Tiraq. de iure.retr.tit.1.§.1.gl.9.nu.184.& in nu.8. l.quod non censetur derogatum iuri in præiudicium tertij,vide quæ cumulat Iaf.Fel.ad c.1.n.17.de clo.extr.de rescrip.

In generali renunciatione,quam facit filius de bonis paternis, non censetur renunciare supplemento legitimæ.Iim.vt per Rip.ad l.1.num.69.de vulg.& pup.Soc.reg.487.Dias reg.112.Cagnol.ad l.iura sanguinis n.6.de regu.iur.Mathe.ad l.filiam quam habentem.nu.47.famil.ercisc.Pro intell.post Iaf.& alios hic vide Dec.cons.300.nu.5.& consil. 504.n.5.& cons.505.n.3.& cons.315.visso.num.4. ...icat.n.in 9.ibi.122.post.in col.§.1.& latis.

subscribens Doct.& tribus aliis idem cons.13.col. lum.pan.& sen.l.2.Paris.Iaris cons.9.n.5.lib.5.& cons.43.num.31.eo.lib.5.

l.Scimus.§.repletionem.36.

Legitima debetur filio ex substantia patris.Adde quòd si testator relinquat certam quantitatem pecuniæ,potest adhuc filius refutare pecuniam,& petere legitimam in corporibus hæreditariis. Bart.ad.§.item quæque.Inst.princ.ff.de hæred.instit. Add.Iaf.ad l.plus amplius.§.cum donorum.n.6.& sequent.ff.de leg.1.Dec.cons.236.ante fi.num.15.

¶ Ad text.ibi ex substitutione,vbi gloss.intelligit in substitutione facta in legato.Add.quòd simpliciter cum hoc intell.transit Cor.consil.206.lib. 2.column.final.& quòd iste text. in substitutione facta legatario loquatur,non autem in substitutione facta hæredi vulgariter,vel per fideicommissum,tenuit Bart.ad l.in quartam.in prin.q.ff.ad leg.Falc.aliter intelligit. Bald. hic in septim.col. & Sal.in 5.Add.quòd D.Vinc.Hero.ad d.l.in quartam.columna.30.& seq. ponit notum intel.ad hunc textum,vt intelligatur de substitutione, & iure accrescendi factis ab extraneo: non à patre: vt ibi per eum,post quem vide ibidem Soc.iun.& nouiss.nostros num.180.& 386.vltra alios. Add. quòd iste tex.procul generaliter loquitur,intelligitur vt nunquam debeat computari. Ratio quia substitutio est secunda conditionalis dispositio: & sic quòd prouenit ex substitutione, venit ex conditione:sed filius debet legitimam habere sine aliqua conditione.

¶ Item quia incontinenti debet habere legitimam, ideò in vsufructu non computatur.& circa vsumfructum intell.clariùs, quando ille filius vel erat socius in vsufructu, vel aliàs,vt non haberet proprietatem. Et ad hunc tex.add.Coraf.ad l.si filiam quam habentem.C.famil.hercisc.n.197.& ibi. Polit.nu.118.& seq.Fernan.Vasq.in tract.de success.creat.§.30.n.570.& 332.& §.30.num.148. Viui.lib.2.commun.opinio.in verb.filij debetur.Franc. de Capi.cons.78.nu.349.inter cons.diuers.ad cons. vlt.volum.volum.2. Menoch.in tract.de arbitr.iudic.lib.2.centur.2.cas.163.n.10.

l.Cùm antiquis.37.

Titulus 29. De inofficiosis donationibus.

l.Si (vt allegatis.) 7.

vid.Dec.cons.246.Rom.cons.95.visso.

Querela inofficiosæ donationis datur,cùm filij fraudantur in quartam,ampl.vt per Iaf.l.amanui.par.in §.C.qui admitt.& ad l.cum mora.n.14.C.de transact.

Ad glos.magnam in 6.q.ibi quid enim,si in mari omnia proiecit? Nota quòd pater potest disponere de rebus suis,vt sibi placet,etiā proiciendo, & fraudando filios. Vnde potest dare maiorem dotem vni filiæ,quàm alteri.& illa non potest petere supplementum,vt per Dec.in cons.26.& 347.& quod filia congruè dotata nō possit agere ad supplementum,cùm semper in dubio dicatur cōgruè dotata,ponit Laur.de Palat. in tract.quod filiab. masc.col.21.part.n.16.vers.sed an filia.& quod pater possit dotare filiam,quomodo vult, consuluit Alex.cons.33.lib.4.cōtrà facit l.si filia par.de legat. 3. vbi dos debet constitui secundū facultatem patrimonij,& filiorum numerum.Lib.m.post.§.gamr.de iure dot.& arbitrio boni viri taxabitur, & per ind.cum et per Bal.Nouel.in tract.de dot.in 8.par.vers.prædicta confirmatur in 17.priuil.vbi tandem concludit, quòd quādo filia dotata excluditur à successione, potest agere ad supplementum dotis,si congruè dotata non sit:vide ibi, & quid iuris quando dos non ascendit ad legitimam, an residuum peti possit viuente, vel mortuo patre, & an auctis facultatibus patris, possit etiā augeri dos,vide Dec.cons.277.289.378.391.n.1.& 2.

l.Si pater.2.

Nota casū in quibus valet donatio inter patrem, & filium: Oldr.cons.772.& 151.Appel.Marf.cons 106.Guid.Pap.cons.60.Bal.cons.410.

l.Precibus.3.

l.Si filius.4.

l.Si totas.5.

Add.Gl.ad c.si quis irascitur.23.q.2. An superuenientes liberi reuocent totam donationem factam à parente: solùm vsque ad legitimam adde post Bart.ad l.Titia.87.§.imperator.n.6.de leg.2. Iaf.ad Auth.si qua mulier.n.6.C.de sacros.Eccles. Dec.ad l.3.n.4.C.de pact.Rip.ad l.si vnquam.49. C.de reuoc.donat.vbi etiam Tiraq.in verb.libertis n.41.& 67.cum seq.Anto.Rub.ad d.l.Titia Seio, §.imperator.n.104.186.Didac.Couar.lib.1.varia. resol.c.19.

l.Cùm donationibus,6.

l.Si mater,7.

l.Si liqueat.8.

Non conuenit.9.

Dec.cons.38.

Tit.30.De inofficiosis dotibus.

l.Vnica.

Promptum est iura iuribus concordare. Add. tex.in c.cum expediat.de elect.li.6.& remediare d. l.an possit intentari constante matrimonio inter dotatam,& virum,vide Socin.cons.14.vbi videtur concludi quòd non,nisi soluto matrimonio. Panorm.cons.39.videtur par.1.Molinæus vbi s.

¶ Filius grauatus in legitima potest agere querela inofficiosæ dotis,adde vtrùm hoc possit facere constante matrimonio:Afflict.decis.86 fuit dubitatum.Soc.cons.16.vbi quòd non nisi soluto matrimonio.Anto.Rub.ad l.Titia Seio.§.Imperatorem.n. 21.ff.de leg.2.

Tit.31.De petitione hæreditatis.

l.Senatusconsultum.1.

l.Si post motam.2.

Nota,quòd petitio hæreditatis non intentatur contra titulo possidentem d.l.&c per Doct.hic: & maximè Paul.Castren.in l.pro hærede.& in l.nec vllam.ff.eo.adde 6.fall.per Soc.in regul.364.quæ incip.petitio hæreditatis.Oldr.cons.81.quod proce.& 194.fallum.Parladorius rerum quotid.c.5.

l.Hæreditas.3.

l.In restituenda.4.

l.De hæreditate.5.

l.Si putat.6.

l.Hæreditatis.7.

Bald.cons.61.parte 5.Bellon.lib.3.supput.cap. 5.Vitalis lib.1.variar.lection.cap.18. Parladorius rerum quotid.cap.1.

l.Liber,necne.8.

l.Si scripsi.9.

l.Si filiusfam.10.

Ibi probatur, quod ex diuina successione solēnitas extrinseca probetur. Vide Iaf.in l.sciendum. n.16.ff.de verbor.oblig.vbi de communi testatur: & ibi Alex.col.5.& cons.52.incip.visso processu.in vlt. col.lib.4.Dias reg.310.in fi.mas 8.nu.902.Et Crauet.de antiq.temp.in 13.par.n.13.Franc.Curt.cons. 76.Rom.cons.52.cons.& 275.Bart.cons.169.Dec.cons. 222.& 225.& 442.& 486.Pet.de Anch.cons.176. Iaf.cons.2.Pet.de Anch.cons.117. Bald.cons.356. Menchac.illust.q.c.64.Hippolit.singul.313.Dec. cons.341.col.6.post med.& in compil.358.col.2.n.5. Crauetta in tract.de antiq.temp.2.parte.nu.11.& 3. par.n.13.Felin.ad c.sicut.n.16.cum sequ.extr.de re iud.& n.19.vbi lim.in mandato,vide Cra.vbi s. 1.parte prin.nu.59.cum seq.Guid.Papæ decis.13. Dec.cons.36.Felin.add.c.sicut n.31.in fi.Dec.ad d. l.1.n.9.in 1.lect.C.qui adm.Adde Soc.iun.cons.36. n.6.lib.1.Io.Cepha.cons.148.n.18.lib.1.Croc.cons. 3.add.Gozad.cons.73.

l.Cogi.11.

Nota,quis regulariter non tenetur dicere titulum suæ possessionis.Adde 5.lim.per Socin.in reg. 315.incip.titulum suæ possessionis.Rom.cons.177. Bald.cons.325.in petitione licet part 2.

l.Cum hereditatis.12.

Oldr.cons.81.Cuiac.lib.9.obs.c.27.

Tit.32. De rei vindicatione,

l.Etiam per.1.

l.Si inferiorem.2.

Bald.cons.312.Socin.cons.233. Rom.cons.176. Bald.cons.312.

l.Mater.3.

l.Adductus

480/C.IV.K.5-4, 15

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Aduersus. 4.

l. Dominus. 5.

Rom. cons. 454. Fulg. cons. 179. Rom. cons. 255. [illegible] Copus de fructibus lib. 7. tit. 1. cap. 5.

l. Si ex ea pecunia. 6.

Res empta per alium eius domine ex pecunia mea, non est mea [illegible]

l. Partum ancillæ. 7.

Partus sequitur matrem quoad libertatem quo ad dignitatem patrem [illegible]

l. Si vt proponis. 8.

Vbi glossa in verbo, non negabitur, adde glo. in [illegible]

l. Doce ancillam. 9.

Philip. Dec. cons. 511 [illegible]

l. Cùm soper. 10.

l. Si quis sciens. 11.

Bald. cons. 257. Titius parte 1.

l. Inciuile. 12.

Molinæus ad rub. ff. de verb. oblig. cap. 58.

l. Ordinarius. 13.

Philip. Dec. cons. 424. Rol. cons. 510. [illegible]

l. Cùm à matre. 14.

Dec. cons. 86. 145. & 185. 208. 591. & 284. Ripa cons. 16. Chass. cons. 27. Fulg. cons. 67.

Mater non potest venire contra factum defuncti [illegible]

l. Quoties. 15.

Limita nisi secundus emptor fuiset rem antea [illegible]

[illegible] ... per Soc. in reg. 134. n. 438.

l. Nullo iusto. 24.

Moncha. contra. clas. cap. 83. cum seq.

l. Solemnibus. 25.

Rom. cons. 175. & 291. Panorm. cons. 77. Bal. [illegible]

l. Moræ litis. 26.

Præscriptio longissimi temporis per litis contestationem interrumpitur, & amplius non est, [illegible]

l. Seruum. 27.

l. Res alienas. 28.

Rom. cons. 268. Oldr. cons. 69.

Titulus 33. De vsufruct. & habit. &c.

l. Si vsusfructus. 1.

Ad istum textum vide Alexan. cons. 58. in 3. colum. [illegible]

Cautionem, quam vsufructuarius præstare debet, non potest testator remittere [illegible]

l. Verbis testamenti. 2.

l. Si patri. 3.

Rom. cons. 300 diligenter

l. Vsufructu. 5.

l. Si pater. 5.

l. Intereft. 6.

l. Eum ad quem. 7.

Cornel. cons. 81. circa 1 parte 4.

l. Neque fructuarium. 8.

Menoch. [illegible] cap. 75.

l. Vsufructu. 9.

l. Si domina. 10.

Giraldus Longolius, post tract. de vsufruct. [illegible]

l. Habitatio. 11.

l. Ambiguitatem. 12.

Oldr. cons. 44.

l. Cùm antiquitas. 13.

Ad intellectum illius legis vide ple per Cepol. [illegible]

l. Antiquitas 14.

Vide Bart. in l. Gallus [illegible]

Appellatio hæredis relata ad id, quod de sui natura non est transmissibile ad hæredes in persona primi heredis finitur [illegible]

l. Inter antiquam. 15.

l. Corruptionem 16.

Bart. cons. 116. Bald. cons. 123. Cepol. consil. 58. Hanc legem Molinæus explicuit in nouis intellectibus.

l. Ex libris. 17.

Tit. 34. De seruit. & aqua.

In hunc titulum Menosius scripsit.

l. Si quas actiones. 1.

Vbi Glossa in verb. si quas. vbi dicit: & sic cum [illegible]

l. Si aquam. 2.

Fran. Aret. cons. 30. [illegible]

l. Et in prouinciali. 3.

Rom. cons. 444. an dictum castrum.

l. Aquam. 5

l. Si quid pars.

l. Præses prouinciæ. 6.

In verbo, proximam Ordinans charitas incipit à seipso

480/C.IV.K.5-4, 16

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

seipsa: ad l. 1. tit. & Gloss. in cap. liter. ex de suppl. ne glig. prælat. Glo. Cin. cap. vni. extr. de sacrif. Eccles. & Abbas in d. cap. liter. vbi infert quòd ad iocatur, qui pro alijs patrocinatur, malos fœneris hoc fatere tiberet in causa propria, & qui propter suas necessitates fatisfacere alijs prætexit, non tenetur: ut l. qui se fœnerantur. ff. de præscrip. verb. facit text. in l. qui se res §. 1. & l. quæ admodum §. item Labeo. ff. ad leg. Aquiliam. & in materia charitatis Cæcil. Molinatus in tract. de usur. in num. 72. q. 2. Rom. consilio 364. Dec. consil. 131.

I. Si manifestè. 7.

Vide Dec. cons. 124. Bald. cons. 304. cons. 78.

¶ In aquæductu antiqua confuetudo feruatur: confuetudo autem quomodo probetur, vide Bald. ad l. 1. C. ad Vellianum 5. verb. sed hic quæro. Parij. cons. 13. per totum: præsertim num. 31. & 34. volum. 2. Dec. ad l. 1. num. 18. C. de eden. & quòd confuetudo in dubio attendatur, Affic. decis. 131. nu. 4. & si dubitetur quæ ex duabus consuetudinibus præualeat, attendatur posterior, Alexan. cons. 5. vol. 1. Capyt. decis. 163. nu. 4. confuetudo quam vim habeat, vide Corran. in verbo, consuetude. Rom. singul. 13. Cremon. sing. 370. Gerar. nul. 8.

I. Alcius. 8.

Ad intellectum illius leg. vide Capol. in trial. de seruit. verb. prædio. in rubr. de seruitut. actionis tollendi. Socin. reg. 102. Parlador. rerum quotid. cap. 15. Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cas. 118. & 419. Dec. cons. 373. Capol. cons. 35. Alexan. cons. 174. Ias. cons. 98. Socin. cons. 240.

¶ Domum suam vsque ad cœlum elevare quilibet potest, lim. hanc regulam, quando quis ita ædificat vt sibi profit, sed si ad emulationem alterius. dec. 1. bis. Ias. ad Lyon. nouiss. nu. 23. de fluui. Vero. in tract. de seruit. verb. prædi. c. 13. numer. 2. in mar. vide Socin. in reg. 102. domum. & Hippol. sing. 154. Ang. ad l. de papilla. §. nominis. ff. de nominis. nume. 7. Ias. lib. 2. cons. c. 10. Dec. ad l. domum. ff. de reg. iur. Capyt. ad l. nullus videtur. n. 3. de reg. iur. per Dec. cons. 102. Vini. lib. 1. comm. opin. in verb. fundalis. Dueu. reg. 33.

I. Si in ædibus. 9.

I. Si tibi seruitutem. 10.

I. Per agrum. 11.

Nota, quilibet potest domum suam elevare vsque ad cœlum: & est ratio, quia solum est liberè vsque ad cœlum. Vide 4. fallen. politas per Socin. in reg. 137. iacta domum suam. Et Hippo. sing. 154. ad illum text. vide limit. per Felin. in c. humanum. quod scribit postructuram de iure patronat. Oldr. cons. 10.

I. Non modus. 12.

Dec. cons. 144. Bald. cons. 407. Fulg. cons. 77. Cons. Vol. ad l. 1. de seruit. nu. 1. pag. 13.

¶ Loci prædia, quibus debetur seruitus aquæ, fuerint ædificatè tamen augetur modus aquæ deceniæ à princ. limitatus. Dicta. Cæphs. cons. 173. nu. 13. Quid in dote, puta est domus filia in 10. & postea augmentur bona patrona, an debeat augeri dot. die quòd non, per Ias. Auth. res quæ C. commun. de leg. num. 17. vers. 1. nu. Luci. de Tale. in rubr. quod fauor. mag. 1. 2. num. 16. vers. sed an filia. Quid in fideiussore, se tenatur de augmento, quòd non ad augmentum debiti principalis. Abba. consultum. sed nu. 3. de fid. iuss.

I. Sicut vinum fructum. 13.

I. Cùm talia. 14.

§. Cùm autem.

Area, in qua messis trituratur, & non potest habere ventum, nisi ex vna parte, & aliquis ibi ædificet, prohiberi potest ædificare: vltra Bart. qui ad hoc reputat illum §. singularem, adde Angel. in l. imperator ff. de seruitut. verb. prædi. & Imol. in l. si priui in fin. ff. de manu oper. manu.

Tit. 35. De lege Aquilia.

I. Dominum. 1.

I. Legis Aquiliæ. 2.

I. Ex morte. 3.

I. Contra. 4.

I. De pecoribus. 5.

I. De hit. 6.

Codex.

Tit. 36. Familiæ erciscund.

I. Si non omnem. 1.

I. Vxor tua. 2.

I. Adiecisus cohæredes. 3.

I. Si filiusfam. 4.

I. Si ipsius. 5.

I. Ea, quæ. 6.

I. Si qua. 7.

I. Bona. 8.

I. Non est. 9.

I. Quotiens. 10.

I. Inter filios. 11.

I. Non idcò. 12.

I. Certum. 13.

Rom. cons. 404. Dec. cons. 86.

I. Si familiæ. 14.

I. Si diuisionem. 15.

I. Filij patris. 16.

I. Cohæredibus. 17.

I. Filia, cuius. 18.

Cuiac. lib. 3. obser. cap. 30. & lib. 9. c. 17.

I. Incerti. 19.

Bald. cons. 445. quidam pater.

I. In familiæ. 20.

I. Si cogitatione. 21.

I. Seruum communem. 22.

Vide Capol. consul. 131.

I. Licet pacto. 23.

I. Filium. 24.

Oldr. cons. 103. quæstio. Signo. de Hom. cons. 37. consu. Petr. de Ancha. cons. 118. si hæres. Bald. cons. 69. quidam instit. pater 3. & 318. proponitur. parte 3. & 617. quæritur vtrum. parte 1. Rom. cons. 277. Bald. cons. 318. & 317. Scipio in hac lege ex professo ferunt, & copiosè Corradus, obiter Alciat. lib. 4. parad. cap. 5. Charon. lib. 1. antibonin. pag. 86. Varonius lib. 4. dectur. 9.

Latissimè hic per omnes, præcipuè per recentiores, in reperit. ad hanc text. & obs. Moder. Sabin. lib. 4. decisor. cap. 145. Berenq. Fernand. ad l. in quartam cap. 3. num. 40. & seq. ff. ad leg. Falc. & ibidem recentiores nostri. num. 36. & 188.

I. Ex causa. 25.

Cuiac. lib. 13. obs. cap. 35.

I. Inter omnes. 26.

In Gloss. verb. vel indicio. Iudicium quando est à remotis per duos testes probari debet: ita communiter Criberes in ista gloss. quam reputant singularem hic. Adde alium in Authen. de testam. col. 8. quam ibi ad hoc ponderat Angelus. Et notat Imol. in cap. fœnat. elapsis. de sponsalib. Bart. in l. admonendi in 10. col. de testam. Bald. in l. cum à facto. C. de non dot. & in l. 1. in princ. ff. de excusat. tut. & fin. ff. de m. quod mat. causa. Panor. cons. 11. Old. cons. 114. Rupa. cons. 1. Cart. cons. 38. Rom. cons. 366. Zabar. cons. 149. Fulgos. cons. 30. Panor. cons. 105.

Authen. Si modò.

Tit. 37. Communi diuidundo.

I. Frater tuus. 1.

Oldr. cons. 115. Petr. de Anch. cons. 179.

I. Si probatum. 2.

I. Ad officium. 3.

I. Si maior. 4.

Ad Gloss. quòd ex diuturna possessione præsumatur diuisio facta, die cum glossatis com. opin. vt per Rip. ad. l. sæpè num. 1. de rapt. virg. Felin. ad c. fœnat. extrà de fœnor. & dere iudic. Limo. vt per Prest. Papien. in sup. libel. pro hæred. vel re sing. diui. in gloss. communiter. vers. sed pro dictar. prædictorum. num. 1. & ad propositum gloss. hic plura cumulat Ias. ad l. 1. Cod. qui admit. Alexan. cons. 91. volum. 2. Dec. cons. 79. de commun. Tafon. ad l. fœnebam. nu. 18. ff. de verb. oblig. Bald. in tract. de præscrip. fol. 17. n. 40. idem diuturna præstatio facta ex mera liberalitate non producit obligationem, sed ex hoc Innocen. ad c. cum Ecclesia. de causis possess. & proprietatis. nisi facta sit ad piam causam, ex qua quis obligatur. Marsil. singul. 191.

¶ Item diuturnitas temporis operatur, vt omnis professantur solenniter acta. Iaré per Marsil. vbi lim. & dicitur. sing. 123. & 416.

¶ Vbi Gloss. in verb. si mater. Ibi Gloss. (quam communiter approbatur esse verbum Ias. l. fœnod. num. 18. ff. de verb. oblig. est singularis, quòd fratres per longa tempora bona separata possidendo, diuisio inter eos facta præsumitur. Plura ad hoc propositum cumulat Ias. in l. 1. C. qui admitt. &c. Sed limita secundò Bald. hic. Vide plura apud Bartolli. ad d. l. si mater. Carpo. cons. 22. Petrum de Anch. cons. 149. Raph. Cum. cons. 80. Rom. cons. 209. Bald. cons. 396. & 47. Cuiacius lib. 13. obser. cap. 35.

I. In communione. 5.

Ampliat, vt per Hippol. sing. 5. Et limita non procedere in feudis. Nam non potest vnus solus prouocare ad diuisionem, si sint vltra duos, nisi alij consentiant. Vide ibi. & Ias. in l. si non furcum. §. si centum. ff. de cond. indeb. Oldr. cons. 141. Capol. cons. 42. Dec. cons. 265. Guier. consilat. pen. 1. cap. 58.

Tit. 38. Communia vtriusque iudi. &c.

I. Diuisionem. 1.

Dec. cons. 102. cor. prædicta parte 1.

I. Etiam. 2.

Panor. cons. 91. contra parte 1. & 61. in consil. dicta parte 1. Et primò quòd commentus. parte 1. Et 44. in præsenti parte 1. Petrus de Ancha. cons. 27. quæsita. Bald. cons. 356. & vnicum parte 5. Fulgos. cons. 144. simili. Et 167. vbi.

¶ Sententia nulla potest de consensu partium approbari, vide Dec. 429. ad fin. vers. vale. non obstat. cons. 46. libro 1. num. 14. in mar. de laudo inualido, & nullo, quòd possit fieri per partes, et valeat in vim pacti, Affic. decis. 117. Rom. cons. 273. ad fin.

I. Maioribus. 3.

In diuisionibus subeuniri ei, qui est deceptus dolo adstanti) vel re ipsa, vel vltra dimidiam iusti pretij. Ioan. Bart. Plot. ad l. si quando. C. rescind. vend. nu. 32. & seq.

In materia diuisionis, de qua Bal. hic, Ias. ad l. 1. ff. si pars. per. 10. 4. num. 33. vbi Rip. numer. 70. Guido Papæ q. 189.

Et si hæcti facta per vim, an possit retractari vltra. Bal. ibi, Cor. in mamm. in verb. fœnis. Moder. Anton. in tract. de mercat. in 1. de fœnf. 4. par. vers. quæ igitur. num. 1.

Bart. cons. 50. dilatis. Dec. cons. 151. in causa. Et 408. in præsenti. Bald. cons. 91. sedis. parte 1. Et 386. proponitur parte 1.

I. Si partuus. 4.

Rom. cons. 174. dilta mater. Guid Papæ. cons. 161. ad 1. Decius cons. 455. in consil. & 66. de dotem. Bald. cons. 19. causa parte 1. Chassa. cons. 57. sectum. Zabar. cons. 17. nota lite. Socin. cons. 134. causa & consid. Corn. cons. 12. videtur. parte 4. & 214. in hac dubia parte & 82. Dec.

I. De instrumentis. 5.

I. Si cum patruo. 6.

I. Si fratres. 7.

Rom. cons. 396. in causa. Dec. cons. 187. & pro tenui.

Oldra. cons. 235. perlitis.

I. Si inter vos. 8.

I. Familia. 9.

I. Scriptura. 10.

Oldra. cons. 178. immoto.

I. Possessionum. 11.

Ioan. de Ana. cons. 54.

I. Illud. 12.

Bald. cons. 38. Socin. cons. 301.

Practica iudicandi in materia confinium. Bal. in 1. cum causa de probat.

Tit. 39. Finium regundorum.

I. Regionem. 1.

Cuiac. lib. 13. obser. cap. 35.

I. Successionum. 2.

Corne. cons. 233. capio parte 1.

I. Si quis. 3.

480/C.IV.K.5-4, 17
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Bald.cons.430. verbo Principio parte 1. & 468. quæstiones parte 3. & 379. sup. part.1. & 445. qualiter part. 3. & 182. ibi parte 2. Ial. cons.2. sponsalitiorum parte 1.

l. Si constiterit.4.

Bald.cons.436. finium parte 3. & 144 prælegatorum parte 1. Corne.cons.213. visi parte 4.

l. Quinque pedum.5.

Charon.lib.3.versium pag.163. Nicol. Valla de reb. dub. tract.8. Citiet.li.2.de bonis disc.cap. 4. cum repetit. And. Alciat.

l. Cunctis. 6.

Panor.cons.48.in 4.parte 1.

*Tit.*40. De consortibus eiusdem litis.

l. Explosis. 1.

l. Commune.2.

In glos.in verb.causam. Nota istam glos. quæ secundum Bald communiter hic allegatur, quod exceptio dilatoria potest opponi post litem contestatam,quando de novo cognit. Adde text.& gl. in *c.consuetudo.de off.deleg.* Abb.in *c.cum id. de rescript.* Et istum text.quod consortes consorte admittunt:limita,vt per Apost. *d.c.cum id.* inter quas una limitatio communiter allegatur, vt præcedat post litem contestatam:& hoc per istum text.Tamen ille text.videtur probare contrarium. Nam hic dicitur consortem admitti post litem ordinatam.Lis autem ordinata dicitur obtato libello antequam contestetur, iuxta not. *in l.1. quidam vult. & cur possum.* Et ad istam glossam adde, quod in simili habetur,quod exceptio contra personam testis non potest opponi post publicationem. Et tamen falsa,quando talis exceptio comperitur de nouitate, vt in *c.proponunt.de testib.*& Bald.*cons.5. quæ testib.C.de testib.* Ea enim,quæ de novo emergunt, nono eppe nullio. *l.de aiate.§. ex eo.ff.de interrog. act.* ¶ Istam tamen Glossam limita non procedere, quando talis exceptio obtenit facile volentis eam opponere, vt per Alex. *in Lucrativiter.§.mihi. ff.de acquir.poss.ff.* Ita, & quando consors eiusdem litis administrat pro consorte, sine mandato. Adde Felicitas *d.c.cum id.n.cons.in glos.1.* Add. quod exceptio suspicionum iudicis, licet superuenit post contestationem in causa, tamen non potest opponi. Abb.*in c.cum dilectis.5.col.vers.sed circa. de rescript.*

*Tit.*41.De noxalibus actionibus.

l. Si serui.1.

Panorm.*cons.*13.Rom.*cons.*4.

Statutum disponens super eo, super quo disponit iur commune,interpretatur secundum ius commune,& restringitur ne sequatur absurdum : vide Alex. *ad l.inter cætera.n.1.de libe. & posth.* Paul. de Castro *ad l.5.§.in comparatione.in fi.C. de iur. delib.* vide Aug.qui infert ad statutum *cons.6.Iura sententia* quem sequitur Ial.*ad l.1.nu.12.ff.de leg.1.*Item Alex.& Soc.ibidem contra,& novit.Hercul.& Socin.iun.7.volumin.

l. Siue seruum.3.

l. Stiterius.4.

l. Si tibi.5.

*Tit.*42. Ad exhibendum.

l. Si dominium.1.

l. Si criminis.2.

l. Neque ad exhibendum.3.

l. Non ignorabit.4.

Ibi Glossa *verb.fuisse.* Nota quando editio scripturæ penitur officio iudicis ex tit.de edendo,quod est necesse, quod scripturæ est penes eum, à quo petitur tempore litis contestatæ. Et de hoc etiam est text.*in l.fin.iunctis glos.de fide instru.* Et si adversarius diceret,se perdidisse, an sufficiat sacramentum:vide Alex.*ad cons.*139.*nu.*2.*vol.* Et de materia libri L.vide Cass.*in l.publicanis. in fi.de vectibus.* Et ibi per Alex. & alios : vide Arct. *cons.* 219. Rom. *cons.*312.

l. Ad exhibendum.5.

l. Instrumenta.6.

Cama.*cons.*41.*vers.* processu.

l. Rathibitionis.7.

l. Si res mea.8.

l. Si quocumque.9.

*Tit.*43.De alcatoribus.

l. Victum.1.

l. Constituto.2.

l. Aleatum.3.

*Tit.*44.De religiosis,& sumpt.funer.

l. Si vi fluminis.1.

l. Inuito.2.

l. Legatum.3.

l. Si sepulchrum.4.

l. Militis voluntatem.5.

l. Monumentorum.6.

Sepulchri inscriptioni fides non adhibetur *d.l.* vide glos.*in verbo parti.in c. quidam.de cursus.* vbi loquitur de monetis inscriptione. Et quod literæ scriptæ in marmoribus antiquis fit danda fides, Bald.*cons.*344.*incip.an pannorum,*& quid de libris cruciatibus Abbas *cons.*101. & 105. & quid de libris Ecclesiæ an faciant fidem.Dec.*cons.*144. *col.4.* & ad omnia prædicta per scribentes *in c.cum consortes.de probat.* Fortcat.*nouum.dicit.1.*

l. Statua.7.

l. Ius familiarium.8.

l. Locum quidem.9.

l. Si necdum.10.

l. Obnoxios.12.

l. Mortuorum.12.

l. Ius sepulchri.13.

l. Nemo.14.

l. In nullo.15.

LIBER QVARTVS
CODICIS.

*Tit.*1. De rebus creditis, &c.

Vide *commun.*Cuiac.in hunc *tit.num.*3.

l. Causa iureiurando.1.

l. Iurisiurandi. 2.

Iohan.Rober.*lib.1.suppon.cap.*20. Cuiac.*li.*2.*obs. cap.*19.Menoch.*de arbit.iudic.li.*2.*c.*319. Aul. Gell. *li.*3.*c.*2.Tiret.de Pyn.*cons.*42.*nu.*2.

l. In bonæ fidei. 3.

l. Si ad excludendam.4.

l. Cùm etiam.5.

l. Cùm proponas.6.

l. Nec filius.7.

l. Actori. 8.

Vandet.*li.*2.*quæst.iur quæst.*13.

l. Delata.9.

l. In actione.10.

l. Si quis iusiurandum.11.

Bald.*cons.*170.Iason *cons.*86.Socin.*cons.*184.

l. Generaliter.12.

Rom.*cons.*130.Fulg.*cons.*143.

§.Sed iuramento.1.

§.Sin autem.2.

§.Siue autem. 3.

§.His de præsentibus.4.

Menoch.*de arbit.iud.c.*118.

§.In omnibus.5.

§.Similique.6.

l.Cùm quis.13.

Butt.*cons.*30.Rom.*cons.*130.Dec.*cons.*114.Rom. *cons.*101.

*Tit.*2. Si certum petatur.

Singula huius tit.leges explicantur à Cuiacio, *num.3.comment. ad iur ciuile.*

l. Neque.1.

Obligatio personalis non sequitur fundum, & prælegatum. *vt l.1.§.fi hæres.ff.ad Trebe.* nec ultra etiam usfructus contra successorem : vide quinque fallen. per Soc.*cons.*139.*vol.*3.*incip.obligatio personalis.*Bald.*cons.*87.*&*97.*&*137. Rom.*consil.*189.

l. Quamuis.1.

l. Eos, qui. 3.

l. Si abiecitis.4.

Panorm.*cons.*88.*videtur.parte* 1.Dec. *consil.*38. Panorm.*cons.*81.

l. Si quo singuli.5.

Bald.*consil.*54. Rom. *cons.*114. Bald. *consil.*393. *parte* 3.

l. Si ex pretio.6.

Bald.*cons.*288.*fiendum.parte* 3.Cuman *cons.*160. Bald.*cons.*141.*parte* 5.

l. Non vnde.7.

Bald.*cons.*43.*super litteis.parte* 1.*&*128.*Lucrativa.parte* 1.

l. Si pro mutua.8.

l. Cùm te.9.

Cum.*cons.*171.Fulg.*cons.*209.Bald.*cons.*261.

l. Eò quòd.10.

Oldra.*cons.*174.*ribona.*

l. Incendium.11.

Bald.*cons.*348.*&*65.Cama.*consil.*185. Oldr. *consil.*11.

l. Si in tem.12.

l. Eum,qui.13.

l. Mutuæ pecuniæ.14

l. Non aduersus.15.

l.Quisquis.16.

Alciat.*li.*4.*disputat.*22.

l. Super chirographariis.17.

Panorm.*consil.*51.*attingendo parte* 2.

Auth. Sed nouo iure.

*Tit.*3. De suffragio.

Ad hanc rub.vide Alciat.*li.*2.*parado.c.*14. *&li.* 4.*&* Cuiac.*ex.*3.*commentar.ad iur ciuile.*

l. Si qui. 1.

Duaren.*li.*2.*disput.c.*11.Ioan.Rober. *ad li.*2. *c.* 11.Butt.*cons.*6.Alex.*cons.*109.Fulg.*cons.*42.

3. Et si quid.1.

§. Quòd si prædia.2.

§. Quòd si quis.3.

Commonitorio.

Quomodo accipiatur hæc vox, declarat Alciat. *lib.*1. *parer.c.*26.

*Tit.*4.De prohibit.sequest.pecun

Cors.*lib.*3.*mysteriorum.c.*19. Cuiac.*num.*3.*commentar. ad iur ciuile.*

l. Quotiens.1.

Ioan.Rober.*li.*1 *sent.hor.c.*3.Dec.*consil.* 125.*&* 186.Rom.*consil.*312.

*Tit.*5. De conditione indebiti.

Interpretatur hunc tit.Cuiac.*num.*3.*commentar.ad iur ciuile.*

l.Pecuniæ.1.

Gerrab.*lib.*1.*miscell.c.*17. Pilanc.*quæst.*131.Dec. *cons.*130.*&* 148.Fulg.*cons.*49.

l. Si citra.2.

Dec.*cons.*130.*& consilio sequenti.*

l. Cùm & solutio. 3.

l. Ea,quæ.4.

l.Si ex parte. 5.

l. Si per ignorantiam.6.

l. Fideicommissum.7.

l. Creditoris.8.

l. Indebitum.9.

Oldr.*cons.*116.*nouum.*

l. Si quis seruum.10.

Melinaur.*de diuid.& indiuid.parte* 1. *num.* 136. Cuiac.*lib.*8.*obs.c.*35.

l. Pro dubitare.

Dec.*consil.*167.*non excudit.*

De

480/C.IV.K.5-4, 18
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tit. 6. De condictione ob causam dator.

Singularem huiusmodi legum explicationem vide apud Cuiac. *tom. 3. comment. ad tal. civile.*

I. Pecuniam.1.
Dec. *cons.* 350. *vers. & 351. in casu.*
I. Si vt proponis.2.
I. Ea lege.3.
Forcat. *in Capol. consil. cap.* 15. ad hanc legem me iisdem, quam ad caetera scripsit Ioannes Sichardus. Filiaux *quest.* 68. Panor. *cons.* 91. Oldr. *cons.* 160. & 159. Panorm. *cons.* 3. Bald. *cons.* 481.
I. Si cùm exiguam. 4.
I. Si militem.5.
Sarmient. *lib.* 2. *Select. cap.* 5.
I. Cùm ancillam.6.
I. Si repetendi.7.
Dec. *cons.* 168. Bald. *cons.* 381. Panor. *cons.* 101. & 93. Roman. *cons.* 417.
I. Dictam legem.8.
Cocc. *cons.* 399. *in hac parte* 1.
I. Liber.9.
I. Pecuniam.10.
I. Aduocationis.11.
Filiaux 9. 5. & 71.

Tit. 7. De condictione ob turp. caus.

Vide in hanc *tit. tom.* 3. *comment.* Cuiacij *ad tit. civile.*

I. Si ex cautione.1.
I. Cùm te propter.2.
I. Quod euitandi.3.
Robert. *lib.* 1. *sent. iur. cap.* 10.
I. Quotiens.4.
I. Mercalem.5.
I. Ob restituenda.6.
I. Eum, qui.7.

Tit. 8. De condictione ex lege.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad tit. civile.*

I. Prefes.1.
Bald. *cons.* 359. *quidam parte* 4.
I. Ante oblationem.2.

Tit. 9. De condictione ex lege.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Licet.1.
Emanuel Costa *lib.* 1. *Select. cap.* 15. Vvalterus *lib.* 2. *miscellan. cap.* 37. Bald. *consilio* 150. *in quæst. prima parte.*
I. Dissolutæ.2.
I. Mala fide.3.
Robert. *lib.* 1. *sentent. iur. cap.* 15.
I. Si non est.4.

Titulus 10. De obligationibus & actionibus.

Consule Cuiac. *comment. in hunc tit. tom.* 3.

I. Data.1.
Lusoric. Rom. *cons.* 174. *persona est* 9. Zasius *lib.* 2. *sing. responsorum cap.* 5. Cuiacius *lib.* 2. *obs. cap.* 31.
I. Nominibus.2.
I. Ob causam.3.
I. Bonam fidem.4.
I. Sicut initio.5.
Sicut ab initio sunt voluntarij, & ex postfacto necessarij, d. l. & sic affirmat Anthidius. *in c. de fer. num.* 114. 5. & Bald. *in l. 1. num.* 104. *ff. de ver. obligat. & in l. cum Archimed. in fin. Cod. vt in possess. Secularis. cons.* 86. *vers. prestetur.*
I. Si in solutum.6.
I. Si à creditore.7.
I. Si quidem.8.
Roman. *cons.* 198. *circa*

Codex.

I. Negantes.9.
I. Aduersus.10.
I. Nimia credulitate. 11.
Benedict. *Cap. in reg. cons.* 75.
I. Ob æs alienum.12.
Rauard *lib.* 2. *variar. cap.* 18. & *ad leg.* 12. *reb. cap.* 8. Rodric. Xuarez *sub titul. de les gouiernos.* Ant. Gel. *lib.* 2. *cap.* 2.
Auth. Immò.
I. Eum, cui.13.
I. Est in arbitrio.14.
I. Sed hodie.15.

Tit. 11. Vt actiones & ab hæredibus, &c.

Cuiacius *lib.* 3. *obs. cap.* 34. & *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Cùm stipulationes.1.
Bart. *cons.* 361. *promitto* Francif. Curt. *cons.* 81. *vers.* Cuma. *cons.* 191. Oldr. *cons.* 114.

Tit. 12. Ne vxor pro marito, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad tit. civile.*

I. Fructus.1.
I. Ob mariorum.2.
Ripa *cons.* 1. *titul. de legi. numer.* 17. Bassol. *consil.* 109. *vers. prouisa.* Bald. *cons.* 514. *ad euidentiam parte.*
I. Cùm te possessiones.3.
I. Cùm te ideò.4.
Panorm. *cons.* 87. *dico parte* 1. Dec. *cons.* 49. *vers.*
Auth. Sed omnino.

Tit. 13. Ne filius pro patre, &c.

Ad hanc rubr. vide Cuiacum *in verbo restituere.* & Capol. *cons.* 14. *num. seq. & tom.* 3. *commentar.* Cuiac. *ad tit. civile.*

I. Neque ex eius.1.
Dec. *cons.* 359. *in causa.* Dess. Per. *de Arch. consil.* 73. *vers. Iafon. cons.* 113. *circa* 2. *parte* 1. Fulgo. *cons.* 90. *quidem.*
I. Ne contra.2.
I. Si filiusfamilias.3.
I. Patris.4.
I. Ex patroni.5.
Auth. Habita.

Noua est Friderici constitutio habita, & in gloss. in verbo. *spiritum. in fine.* Si scholaris qui habet fori electionem, semel elegerit, an possit variare? sed nonquid priuilegium illud fori scholari, vt possit conuenire eligere, forum locum habeat quando agitur de hæl. hic in 4. *notab.* in verbo, *quæ* Priuilegia, quæ dantur scholaribus, procedunt contra non scholares: sed contra scholares, non respectu fori. Dec. *ad. cons. professor num.* 133. *versus de probat.* & ibi, quòd vbi scholares habent plures iudices, non electo, possunt nihilominus mutare, si tamen non fiat, sit semel. Iafon *ad l. adiec. num.* 17. *Cod. de edend.* & si scripserit imperator de alio iudice, non facta mentione de qualitate scholaris, non valet. Dec. *ad c.* 1. *extrà de rescript. num.* 19. Et nota hic, quod scholaris debet comparere coram suo iudice. Ampl. quòd à Prætore citaretur, non teneretur comparere. Dec. *ad c. cum ordinem fin. num.* 18. *de rescript.* Iafon *ad l. ff. Prætor num.* 6. *ff. de offic. eius.* Add. priuilegia hæc concessa habere eorum in studiis Grammatices, Rhetorices, & humanitatis. Alciat. *ad* 5. *item num.* 4. *Instit. de exercitor.* Decius hunc text. vt per Barba. *in rubr. de appellat. n.* 9. *Instit. 3. par. num.* 8. Abb. *ad c. diligenti. colu. pen. num.* 15. & 18. *de for. competen.* Dec. *ad c. cum num.* 16. *de foro.* & de priuilegio scholarium, habetur Iafon per Dn. Rebuff. & per recent. Callica.

¶ Ad Chiffl. in 60. dum dicit, quòd appellari potest à sententia eius, qui comperta fe dari. Ro. *seg.* 130. *s. index.* Dec. *cons.* 160. *nu.* 3.

Tit. 14. An seruus pro suo facto post manumissionem teneatur.

Vide in hunc tit. Cuiac. *comment. ad tit. civile tom.* 3.

I. Quamuis.1.
I. Creditoribus.2.
I. Promissa.3.
I. Licet.4.
I. Si vt allegas.5.
I. Siue seruis.6.

Tit. 15. Quando fiscus, vel priuatus, &c.

Hic tit. explicatione dedarat *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Propter æs.1.
I. Si in causa.2.
I. Si debitum.3.
I. Non prius.4.
I. In solutum.5.

Tit. 16. De hæredibus actionibus.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Pecuniam.1.
Forcat. *nouum. dial.* 64.
I. Pro hereditatis.2.
Bald. *cons.* 194. Roman. *cons.* 189. Dec. *cons.* 337.
I. Heredem.3.
I. Sub præsentu.4.
I. Vt debitum.5.
I. Si adulta.6.
Cuman. *cons.* 133.
I. Creditores.7.
Roman. *cons.* 189. & 174. Dec. *cons.* 387.

Tit. 17. Ex delictis defunctorum, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Post litis.1.
Ludou. Bolog. *cons.* 8.

Tit. 18. De constituta pecunia.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. civile.*

I. Si pro alieno.1.
Auth. Si quando.
Bald. *cons.* 53. Roman. *cons.* 186.
Exista authent. habet, quòd personalitas ex parte promittentis vitiat obligationem. Adde, quòd fieri ex parte stipulantis. Bart. *in l. stipulatio 38. n. 5. ff. quæ res. ff. de verb. oblig.* Et Dec. *cons.* 83. vbi extendit etiam in libello. Si ratiocinium fit impersonaliter stipulanti, an vitietur stipulatio, vide Alciat. *lib.* 2. *parerg. c.* 22.
I. Recepcitia.2.
Fulg. *consil.* 109. Coccin. *cons.* 119. *sient parte.* 2. Aulus Gellius *lib.* 12. *cap.* 6.
I. Diui Adriani.3.

Tit. 19. De probationibus.

Duaren. *lib.* 1. *disput. cap.* 17. Cuiacius *tom.* 3. *commentar. ad tit. civile.*

I. Vt creditor.1.
Alex. *consil.* 79. *vers. parte* 4. Roman. *consil.* 43. *in primis.*
I. Possessionis.2.
I. Ea persona.3.
Fulgo. *cons.* 178. Cuma *cons.* 8. *circa.*
I. Proprietatis.4.
Dec. *cons.* 42. Per. de Arch. *cons.* 340. Fulg. *consil.* 145. Fabarat *ad fragment. iur. civil. pag.* 72.
I. Instrumenta.5.
Panor. *cons.* 54. Rom. *cons.* 318. & 373. Dec. *cons.* 94. Cum. *cons.* 134. Rom. *cons.* 191.
I. Rationes.6.
Panor. *cons.* 54. & 55. & 34. Ioan. de Anz. *cons.* 53. Sorin. *consil.* 203. 81. Garettus 2. *parte resolut. cap.* 4.
Auth. Quod obtinet.
Rom. *consil.* 205.
I. Exemplo.7.
Panorm. *consilio* 83. *vniuersar. parte* 1. & 21. *vbi tenet. parte* 2.
I. Fructus.8.

480/C.IV.K.5-4, 19
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Cùm te minorem. 9.

l. Neque natales. 10.

Panorm. *cons.* 24. *venit parte* 1. Roman. *cons.* 292. *sicut.* & 419. *in primis.*

l. Si scriptum. 11.

l. Cùm res. 12.

Dec. *cons.* 121. *non pariter.* Bart. *cons.* 108. *viso pro-cessu.* Bald. *cons.* 185 *quoniam parte* 1. & 20. & 480.

Vide Gloss. in verb. *vacuam.* Simile in praetendente fuisse translatam in eum possessionem per constitutum, non debet probare, quòd constituens possidebat. Vide Ang. post Gloss. *num.* 5. *instrum. in fin. de acquir. possess.* vbi Bal. mel. Ang. *in l. nunquam inst. de donat.* Lanfranc. *in repetit. cap. quoniam contra, de probat. in verb. testes. vers.* 5. *venit proband.* ¶ Ad istam Gloss. in verb. *vacuam,* vide Galli. *cons.* 941. & Alex. *cons.* 11. *volum.* 4.

l. Non epistolis. 13.

Panorm. *cons.* 54. & 29. *similiter.* Rom. *cons.* 155.

l. Non nudis. 14.

Brisson. *lib.* 1. *select. cap.* 5. Panorm. *consil.* 101. *in processu. parte* 1. Oldr. *cons.* 178. & 272. *quia omnes.* Dec. *cons.* 54. *in causa.* Ias. *cons.* 106. *fiustba. parte* 1.

l. Vis eius. 15.

l. Siue possidentis. 16.

Bald. *cons.* 486. *quidam parte* 2.

l. Matrem. 17.

Dec. *cons.* 613. *in casu.* Bald. *cons.* 106. *cum patere-tur. parte* 1.

¶ In tempore fundanti intentionem suam onus succumbit tempus probandi. Add. *l. cum* ff. *de neg. gest.* Clem. *fin. de rescript. cum Gloss. scrib. in l. testium.* C. *de testib.* Bart. *in l. non solum* §. *sed vt probari* ff. *de oper. noui nunciat.*

l. Cùm precibus. 18.

l. Exceptionem. 19.

Petr. de Anch. *cons.* 311. *visa.*

¶ Exceptio dilatoria debet opponi ante litem contestatam. Limita, vt per Soc. *in reg.* 127. & 171. *incip. exceptione.*

Auth. At qui semel.

Roman. *cons.* 479. *in ea.* Petr. de Anch. *cons.* 322. *visa.* Ruinal. Consil. *lib.* 1. *indagat. cap.* 6. Aurpachus *lib.* 2. *allegat. cap.* 4.

l. Si de possessione. 20.

Rom. *cons.* 346. *in hac causa.* Petr. de Anchar. *con-sil.* 133. *circa.*

l. Ad probationem dominij. 21.

l. Ad probationem seruitutis. 22.

Oldr. *consi.* 316. *breuiter.* Dec. *cons.* 162. *in causa.*

¶ Res empta per aliam eius nomine de pecunia mea, non est mea, sed ementis *l. ex ea* *supr. de rei vind.* Sed vide 6. fallentias per Socin. *reg.* 425. vel melius 343. *incip. res empta.*

l. Actor. 23.

Ista lex est canonizata *in c. accusator.* 6. *quaest.* 5. ¶ Ad istam l. aliquot modos probandi negatiuam, altera communes, vide apud Ias. *in* §. *item in frau-dem. Instit. de actionibus.* ¶ Add. quòd testis, qui deponit super mera negatiua non coarctata loco, & tempore praesumitur deponere falsum, & deponit falsum *l. si quis aliam.* §. *decre.* ff. *ne quis eum.* Et ibi Ang. Vide Ias. *in l. Titia. in 4. notab.* ff. *de leg.* 1.

¶ De negatiua improbabili, vide Corn. *in me-morie verb. negatiua.*

Oldr. *cons.* 156. *clemens.* Bart. *cons.* 90. *dilecto.* & *cons.* 101. *charissime.* Dec. *consil.* 441. *in causa.* Card. Zaba. *cons.* 140. *fallum tale.* & 139. *magister.* Bartol. Rom. *cons.* 154. *in facto.*

Negatiua probari non potest, vt hic per Bart. & *ad l. si constante num.* 7. ff. *soluto matr.* sed Dec. *ad l. si emancipati nu.* 2. *in fin.* C. *de collation.* & ibidem Cagnol. docent remissiuè modum probandi negatiuam. Afflict. *dec.* 400. *n.* 9. Crauet. *cons.* 1. Aret. *cons.* 83. Bar. 80. & 101. Iason per Rip. *ad l. in illa.* ff. *de verb. oblig. post alios ibi.* & *ad c. cum Ecclesia Sutrina. num.* 72. & *seq. extra de caus. possess.* & *proprie.* Bart. *ad l. Titia testamento de leg.* 1. Dec. *ad l.* 1. *n.* 8. C. *de bon. poss. secundum tabul.* Limita, vt per Bart. *ad l. in illa.* ff. *de verb.* qui communiter approbatur, vt per Cagnol. *ad d. l. si emancipati n.* 35. C. *de collat.* Multa in materia, de negat. proband. per Marsil. de Fan. *in tract. de negat.* 5. *volum. tractat.* Aliquid *l. ad l. cum de lo-*

co ff. *de probat.*

l. Iubemus. 24.

Vbi Gloss. in verb. *suspect.* Nota istam Gl. quòd in crimine falsi suspicio habetur pro veritate: de quo vide Alex. *consil.* 77. 2. *vol.* vbi allegat istã text. Ad hoc etiam Felin. *in c. afflicta.* 4. *col. ver.* 5. Limita praesumpt. Et Dec. *cons.* 189. 1. *vol.* & *cons.* 101. Et Ioan. de Anan. *cons.* 48. Et Franc. Curt. *cons.* 75. Bal. *cons.* 41. Fulg. *cons.* 107. Bald. *cons.* 444. Dec. *cons.* 175. Bald. *cons.* 72.

¶ Magis creditur duobus testibus assignantibus causam scientiae, quam duobus non assignantibus etiam non interrogatis. Ita Bart. *cons.* 18. *vol.* 5. Add. quòd testis non assignans causam scientiae, non probat semiplenè, licèt de ea non sit interrogatus. Vide Bar. *in ver. testes quot & quales.* Et Alex. omninò *in l.* 1. *in princ. in ult. col.* ff. *de operis noui nunc.* Bal. *in l. presbyteri. sup. de Epis.* & *Cleric. in fin.* Et vide Lanfranc. *in c. quoniam, in verb. testis. de probat.* ¶ Pro intell. ad h. tex. latè, & post Dom. & Arch. *ad c. ad memoriam* 9. *distinct.* Dec. *cons.* 189. *laxatus sum. col. prima.* & *d. c. peruenit.* 9. *not. extra de consp.* vol. *vol. inst.* Soc. iun. *cons.* 61. *num.* 11. *lib.* 1. & *cons.* 46. *n.* 11. *vol.* 3. Bar. Garcia. *cons.* 115. *num.* 24. *inter con-silia crimin. vol.* 1.

l. Sciant. fin. 25.

Hanc l. limita vt per Alciat. *in tract. de praesump.* *in* 1. *reg. praesumpt.* 9. In criminalibus probationes luce clariores esse debent. Adde Bald. *in l.* 1. 3. *op-po.* Cod. *de his, qui poena nomine, &c.* ¶ Ad istam l. adde quod consuluit Franc. de Aret. *in cons.* 25. *post* Bald. *quem ipse allegat.* Qui licet in criminalibus vnus testis de veritate cum fama nõ probat vltra, nisi vltra famam alia adminicula probet. Gra. *de-cis.* 48. Clarus *lib.* 5. §. *assassinium num.* 4.

Tit. 20. De testibus.

Cuiac. *lib.* 13. *obs. cap.* 38. & *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*

l. Aduersus. 1.

Testis minus idoneus examinatur cum idoneo, qui sit contestis, probatio est illius adiminicli. Vide Bald. in hanc *l.* 1. *in* 3. *col.* Et Bald. & Ang. & Mod. *in l. si quis ex argentariis.* ff. *de edend.* Lud. Rom. *cons.* 190. *incip. in cas. propos. consul. vlt. col.* Alexan. *cons.* 36. *in cip. viso processu causa. in* 1. *vol. pen. col. in fin.* Ludo. Rom. *cons.* 486. *incip. in casu proposito consuluunt.* Bal. *cons.* 110. In contrarium facit text. *in c. cum causam de testibus.* Cuiac. *lib.* 1. *obs. cap.* 23.

l. Si tibi. 2.

l. Etiam. 3.

Limita duobus modis, vt not. per Hipp. *sing.* 3. *domestici, &c.* Add. *c. insinuat. de off. iud. deleg.* Et Bart. *in l. seruus.* C. *de quaest.* Bal. *in l. qui testam.* §. *quicunque* ff. *de testam.* Francis. Aret. *cons.* 41. Petr. de Anch. *cons.* 149. Rom. *cons.* 332.

l. Sola. 4.

Nota quòd si testis non reddit causam sui dicti non valet eius dictum, adde & fallent Socin. *in reg.* 401. Panorm. *cons.* 105. *ex parte.* Pilaeus *quaest.* 76.

l. Eos testes. 5.

l. Parentes. 6.

Bald. *consil.* 219. Ioan. de Ana. *consil.* 71. Alexan. *consil.* 115. Petr. de Anch. *cons.* 64. Iason. *cons.* 14. Bart. *cons.* 61. Duaren. *li.* 2. *disput. cap.* 28. Menoch. *de ar-bit. iudic. lib.* 2. *cas.* 200. 201.

¶ Ascendens, & descendens pro se, vel contra se non fert testimonium. Limit. hoc non habere locum in laicibus. Zas. *lib.* 4. *respons. cap.* 12. An frater pro fratre, post Bald. & Saly. hic Alciat. *regul.* 1. *prae-sumpt.* 13. *num.* 1. Thom. Gram. *consil.* 12. *num.* 8. vbi latiss. & de consanguineis, & affinibus, an admittantur, vel repellantur, vide Gram. *consil.* 45. *redem-ptoris num.* 9. 5. & 13.

¶ Quid in socero, & socru, progenero, & nuru. Grammat. *d. consil.* 45. & 16. Quid in marito pro vxore, vel econtrà, Gramm. *d. cons. num.* 6. Socin. *consil.* 17. *lib.* 2.

l. Nimis graue. 7.

l. Seruus. 8.

l. Iurisiurandi. 9.

Ludou. Rom. *cons.* 30. *visa.* Soc. *cons.* 195. *in causa.* & 10. *in casu.* Bal. *consil.* 79. *praponitur* & 125. *in cas.*

Ad validitatem dicti testis requiritur iuramentum, & vox vnius vox nullius. Ampl. vt per Marsil. *singul.* 114. *ad validitatem.* Iason *ad l.* 2. *n.* 66. C. *de iurem.* Trin *ad l. nec si vol.* 1 *de acq. her. ad l. admonendi. n.* 105. ff. *de iureiur. ad l.* 1 §. *si quis absens n.* 9. ff. *si ex noxa caus.* Hieron. Grat. *cons.* 131. *n.* 5 *lib.* 1. Marsil. *sing.* 404. 406. 434. Crau. *cons.* 178. *n.* 7. Contra *in matter. an ver. testes.* Alex. *cons.* 72. *lib.* 1. Rom. *sing.* 1. Fel. *ad c. per tuas de test.* D. Tindar. *in tract. de test. cap.* 9. *de test. iuram.* 8. *lib.* 1.

l. Omnibus. 20.

Dec. *consil.* 342. *in casu.* Rom. *consil.* 381. *quaerit.* & 186. *in casu.*

l. Quoniam. 11.

Bolog. *cons.* 17. *Bartholo.*

Auth. Si testis.

Rom. *cons.* 311. Old. *cons.* 18. Bald. *cons.* 364. & 28. 130.

l. Libertorum. 12.

Cuiac. *lib.* 8. *obs. c.* 13. Libertus si deponat de domo an valeat eius testimonium, dic quòd non, & ibi Gloss. ff. *eod.* Testis, qui deponit, si bene recordor, an probet. Francis. de Aret. *cons.* 84. ¶ Deponens testis, iudicio meo an valeat, Iason *in l.* 1. ff. *de iur. iur.* ¶ Testis de auditu licèt non probet, facit tamen praesumptionem aliquam. ¶ Testis deponens de auditu, an, & quando faciat praesumptionem, vide Deciam *cons.* 82. 2. *volum.* quod tamen limita nisi testis in sua propositione protestetur quòd ex suo dicto non intendit consequi commodum, non valet depositio. Ioan. de An. *in cap. cum dilecti.* 2. *co-lum. ex de rescr.* Felin. *in cap. personas. ex de testi-bus.* Thom. Ferrat. *caut.* 40.

l. Qui falsa. 13.

l. Nullum. 14.

In hanc legem Couarruuias *pract. quaest. cap.* 18. Menoch. *de arbit. iud. lib.* 2. *quaest.* 91. Benedict. Capra *in regul. obs.* 74. Ioan. Aurpach. *lib.* 2. *sing. alleg. cap.* 19. Glossa in verb. *praescript.* Istam Glossam reprobat Abbas *in c. ecclesia.* 3. *ex. de constit.* & Inno. *in cap. verum. ex. de foro competen.* & vide Socin. *cons.* 290. & an contra testes deponentes falsum super causa matrimoniali in curia ecclesiastica, possit querelari de falso in foro seculari: & an vtraque curia procedere possit contra testes, vide decis. Socin. *cons.* 219. Teste deponente falsum testimonium, eius dictum nihil valet, & potest puniri, etiam coram iudice, coram quo falsum testimoniũ dixit, *d. l. nullum.* & hic per Bald. etiamsi ille iudex sit alterius fori: vt tenet Petr. de Anch. *in cap. ex quidem. de reg. iur.* & Federic. de Senis *consil.* 28. licèt in hoc vltimo communis opinio sit in contrarium, vt tenet Ioan. Andreas *in cap. verum extr. de foro compe.* & ibi Abb. & caeteri scribentes: & illam opinionem pro constanti tenent Paul. de Castro, *nupha.* Fulg. *in d. l. nullum* & Ang. *in l. si vacantia.* Cod. *de bonis vacan.* 171. *quaest.* etiam Rom. *in l.* 1. ff. *de iurisd. om. iud.* Sed vide vnã fallentiam per Socin. *in reg.* 310. *aliàs* 20. *in cap. testamentum falsum.* Guid. Pap. *cons.* 45. Cuma. *cons.* 91. *an productus.*

l. Hanc legem. 15.

l. Constitutio. 16.

§. Omnibus. 1.

l. Si quis testibus. 17.

Vide Crauet. *consil.* 158. *num.* 5. Cuiac. *lib.* 8. *obs. cap.* 13. & *cap.* 38.

l. Testium. 18.

Cuiac. *d. cap.* 38. Testis deponens per verbũ, *credo,* non probat, *h. l.* & *gloss. in l. iurisiurandi* ff. *de iureiur.* Bal. *in l.* 1. ff. *de ventr. inspic.* Sed vide vnam fallent. Socin. *in reg.* 312. incip. *testes confitendo aliquid falsum in praesentia partis,* quia pars post parietem faciat stare notarium, & testes: quo audito pars rogauit tabellionem, & testes super confessione te-stis quae confessio per tales testes probatur, licèt non viderant personam loquentem. Scrib. in istam *l. testium* vide Abb. *in cap. litteras* 2. *col. num.* 5. *vers. quidam tabellarius.* Idem si testes essent in loco obscuro, testator erat infirmus, & vox eius nota erat testibus, deponere possunt ipsi testes de ipso testamento: vide Imolam *in cap. praeterea extr. de testibus.* Franc. de Aret. *cons.* 37. & *cons.* 43. Alex. *cons.* 24. & 97. 2. *vol.*

In hac eadem lege vbi Gloss. in verb. *praesto fuerit,* testes de credulitate an & quando audiantur, post gloss. *l.* 2. §. *Labeo* ff. *de aqua plu. arce.* & plenè Canon. *in cap. quoties. ex. de testib.* vide Socin. *in fall. reg.* 318. *incip. testes de credulitate.*

Ad istam

¶ Ad istam l. actiones. vide Cyn in l. optimam de contra.stip.sing.177. Socin.reg.407 ad Gis. mag. vbi de mul.Capoll. caut.130. Cottal. in l. admonendi. num.41.de iureiurand. vide Alex. cons.116. lib.5. & 187.lib.2. Afflict.decis.175.vel 177. Connet.in tract. de antiq.temp.in 2 parte, fallentia, qua incipit,casu de fama. num. 1. Vbi in antiquis testimonium de auditu valet,quod verum est,si fama concurrat. Cravet.in d.lo.& Dec.consil.148.& Corn.cons.333. Vide Bart.in l.1.n.15 ff.si cert.petat.Et ibi in Apostill. Old.cons.109.in causa.Hosp.Bart. cons.102. Dec. cons.88.Bald.cons.133.Socin. cons.129. Bald. cons. 45.pondus parte 5.

Auth.Rogasti.

Ias. in repetit.l.1.n.14.C.de summa Trinitat.

l. Si quando. 19.

Vbi gloss.in verb.noluerit.Ibi l.reparat singularem Lanfran.in cap.i.quoniam contra in verb. testimonium de prob. ¶ Quia quando testes iurant non parte praesente, non valet eorum depositio,vt refert Rapha. Fulgos.in l.2. ¶ quemadmodum & quando iudex diceret quòd in ciuitate Paduae iuriauit mille processus,& mille dicta testium. Et adde Socin. reg.525. incip. testium depos.& reg.479. ¶ Et ad d.l. limitationem, quando testes possunt examinari parte non citata,vide Felin.in rubr.in verb.testimonium examinat parte non citata. ¶ Et quòd de teste citato ad iurandum die 10. si iurat sequenti die parte non citata,vitiosus nec praesente, vid. Felin. in c.in nomine Domini vers.vlt.de testib.Ad quod adde, quod dixit Bart. in l.5. in summa. Et Hippol. sing.24. Et ad istam gloss. vide Thomam Ferrar. caut.21. Et idem in sententia: quia si est data contra partium instante,est nulla vt ait Gloss.in l.sancimus. ¶ ad Trebell.Et Ang.cons.167. incip. multorum alterum.Bart.cons.126.columna.Rom.cons.192.sicuti

Auth.Sed & si quis.

l. Cùm apud. 20.

Testes examinari, & publicari coram arbitris non faciant fidē in quocumque instantia,quia debent iterùm per iudicem examinari:vide plenè de h.l.&.per Lanfr.in tract.de arbit.q.33.Soc.reg 8. Iac. Menoch.in tract.de arbitr.iud.l.1.centu.1.cas.no.9.

---

*Tit.*21. De fide instrumentorum, & amissione eorum,& apochis,& antapochis faciendis,& de his,quae sine scriptura fieri possunt.

Cuiac.to.3. commentar. ad ius ciuile.

Duo instrumenta procuratoris si reperiantur,in quibus duae diuersae personae constituuntur procuratores, quis censeatur verus procurator,Socin. in l.1.in princ.ff.solut.matri.Ias.in l.fin.in vlt.column. vers.& quid in duobus de edict.d. Adrian.toll.

Et quid in duobus instrumentis factis eodem die,vbi non constat de prioritate,quod praesumitur praecessisse. Idem Ias. in d. l.col.penult. Et add. Corn. in verbo,alius. vbi plenè. Et vide quae ponit Paris de Put.in tract.feud. char.172. in quaest. quae incipit, an si reperiatur. Instrumentum praesumitur viciatum ab eo, penes quem reperitur: Vbert. Bochard. ind.fin.de edict.d.Adrian. toll.n.140. allegans Bart. in l.si vnus.in fin.C.de testam. vbi Ang. & communiter Doct.& Paul.in l.1.§.sed confuluit in fin.ff.de his,quae in testamento del. Fel. in c. ex literis. de fid.instrum. in 1. declarat.Ias.contra Alex.in d.l.si vnus. C.de testament.

¶ Instrumentum deductū in iudicio, per vnum testem subscriptum an possit reperi ab aliis testibus,qui nominantur ab eo testamento:& sic interim in iudicio produci non potest: arg. Auth.de aquil.det.§.ordine.ubi.&. §.deinceps.vers.§.autem.col. 2. ¶ Quid de testamento redacto in publicum instrumentum an debeant subscribere omnes testes, vide deci.Socin. cons. 266. Instrumentum rasum, vel cancellatum quando valeat ad fidem, Bart.in l.§.7.de edict.diui Adri.toll.

Instrumenta,& iura,quae habet venditor, an, & quando emptori tradere teneatur.Ias. in l. fin.ubi. eorum.n.11. vers. & ex hac.ff.de rei vind. & quid de haerede, legatario, de re legata per defunctum, idem Ias.in l.instrumenta.vbi gl.& alij antecum,in §.deinde.ff.instrumentorum guarentigiatam:quid sit. Paul. de Cast.cons.73. Instrumentum cancellatum an sit praesumptio debitorem soluisse l.1.§.ille autem. 1.de lat.liber.toll.Bart.in l.Labeo. §.fin.ff.de pa-

Codex.

tis. Si instrumento desunt clausulae consuetae,pro appositis censentur,l.si.§.fin.ff.de fideiuss.quam legē pro hoc notat.Bald. in l.7.col.ff.solut.matri.

l. Debitores. 3.

l. Si veteris.2.

Panorm. cons.16.part.2.

l. Si aduersarius.3.

Fulg. cons.177 publicat.

l. Illatae. 4.

Sicut iniquum.5.

Oldr. cons.109.in causa. Zabar.cons.15.excellentissimi.

l. Statum. 6.

Briss.lib.1.select.cap.5. Vvaltherus lib.1.miscellan.cap.16 Rauardus de auctor.prud. cap.7.

l. Si solennibus.7.

l. Si constiterit. 8.

l. Instrumentis.9.

l. Cùm instrumentis.10.

l. Emancipatione. 11.

l. Non idcircò.12.

l. Apud eos. 13.

l.Scripturae.14.

l. In exercendis.15.

Zasius,lib.1.sing.cap.13. Cuiac.lib.10. obs. cap.8. Dec. cons.163. & diligenter. Instrumentum quod testium numero reprobari possit,vide gloss.in ista lege. adde Bald. in l.ff qui testam. Gloss.& ibi Ang. in §.item verbo Inst.de inutil.stipulat.

Tantum valet instrumentum ad probandum, quantum depositiones testium, & econtrà. Vide Zaccar. ad l.fin.nu.129. vbi lon.C.de edict.diui.Adr. toll.& aliqua in mat.per Ruin.in cons.13.& 96. lib. 5.Paul.deCast.ad l.testib.C.de test.Cepol. caut.213. Ampl.habere locū etiā in statuto.Hippol.sing.157.

l. Si contentus. 16.

l. Contractus. 17.

Zasius d.l.cap.24.& de fide protocolli in mandatum non redacti multa Menoch. de arbit.iudic.cas. 187.Dec.cons.494.vol.& 178.casus, qui. Panorm. cons.98. in quasi pars.2.Bart.cons.46.Oldr.cons.119. Bart.cons. 197. Bald.cons.7. & 334. Fulg. cons.100. Aret.cons.118.Fulg.cons.20.Panorm.cons.105. Mantua de vid.iud. 4 parte 9.distin.num 97. Rimi. Inst.de donat.in rub.num.63.& 73.Zas.lib.1.respon.cap.24. & ad vers.addi. Vide eundem Rim. ead.tit.de don. §.1.num.76.

l. Iudices. 18.

Auth. Apud eloquentissimum.

De materia istius Authen. vide Alexan. in l. hac consultissima.§.fin.1.de testamen. Sed quid si in ciuilibus committat audientiam-vni,an ille possit alteri committere? De hoc vide Iason. Andr. in cap. cùm contingat.ex. de testibus.& respondet non posse: ratio est: quoniam delegatus ad vnum articulum causae,non potest subdelegare.Abb.in c.cum Bertb. 9.de re iud. Adde Bald.in ista Authen. vbi mouet quaestionem si sint testes forenses, & nolint venire: & sic ne probatio pereat, ad eos mitti necesse est,numquid ob causam fieri possit commissio receptionis testium: & concludit,talem commissionem non solùm propter necessitatem sed etiam propter publicas occupationes fieri posse.

l. Plures.19.

Quid sit apocha, & quomodo differat ab antapocha vide Alciat. lib. 2.praterm. col.1. Ripam in l. admonendi. n.91. ff.de iureiur. quando apocha priuata fidem faciat,vide Math. de Afflict. decis. 181. & 204.vel 1104.

l. Comparationes.10.

Menoch.de arb.iud. cas. 114. Gramm. decis. 56. à num 15.Bald.cons.116.Franc.Curt. cons.158.praesupponitur. Quòd hodie lex ista corrigatur in apocha,vide Alex. cons.4.99.num.1.fol.139. de hoc textu quando, & quomodo procedat,& an sit correctus hodie,post Gloss. Bart. & scrib. hic Aret. not. cons. 64.col. 3.sing. Gozad. consil.3.num.16. & quòd iste text.sit solùm correctus in apocha, non in epistola,tenet Bart. ad l.admonendi no.30.ff.de iureiuran. de quo vide ibi per Iason. num.139.& per Rip. n. 152. facit dictum Boer. in decis.181. Adde Moder. Ancon.in tract.de merca.in tit.quomodo in mercat.procedendum sit.in 5 pag.numero 9.Zas. li. 2. resp.c.13.

Aut. Quae. inter cons.Zas. resp.5 num.16. & seq. lib.1.Dec.cons.119.& Menoch.in tract.de arbitr.iud. lib.1.q.58.num.5.

Authen. Ad haec.

Roman.cons.319.in causa & 193. vers. Panorm. cons.62. in contra.part.2.Corn.Petr. cons.335.capio. part 1.Rom.cons.165. libet.

Auth. At si contractus.

Vbi Gloss.in verb.nisi. Add.in scriptura primaria, quando excedit libram auri, requiruntur tres testes.Alex.cons.118.4.vol.

l. Cùm quidam. 21.

Ad intellectum, & limitationem d.l.vide decis. Socin.cons.150. in d.l.nota,scripturae, vel rescripti amissio ad probandum ipsius tenorem,quae requiruntur.Gloss. in verb. signanti. in cap.nobilis. dist. 97.Molinaeus consuet.Paris.art.1.§.3.gloss.1.n.29.

l. Si postuletur.22.

Tit. 22. Plus valere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur.

Cuiac. tom.3.commentar. ad ius ciuile.

l. In contractibus.1.

Rom. cons. 101. super eo. & 340.circa. Bald. cons. 15.tria.part.4.& 203.fixandum. part.3. Angel. cons. 187.Semper. Alex.cons.211. vers. part.3. Ludo. Bologn.consil.72. vers.pondit.

l. Acta.2.

Francis. Aret. cons.65.in profani. Bald.cons.249. super libro.parte 1. Chass. cons.7.vers.Cuman.cons. 180. MCCC.

l.Emptione.3.

Decius cons. 12. vers. Bald. cons. 464. videamus, part.3.& 192.hanc possum part. 5. Panor. consil.76. tria. secundo part.2.Rom. cons.413.pro plenioni.Curt. iac. lib. 14. obs. cap.26. ad h. tex. iuncta gloss. vbi quòd iuramentum interpositum in contractu simulato nihil valet,vide Dec. cons. 167. & quae probationes sufficiant, Dec. cons.18. declarant Doct. ad l. nemo potest. de leg. 1. vbi Iason num. 44. & Rip.nu.65. cum seq. Ratio est,quia cùm tale iuramentum non habeat consensum: dicitur carere anima.Paul.Cast. ad.l. si quis pro eo.colum. 6.ff.de fideius.nec est opus petere absolui. in tali iuramento. Ias. ad §.fuerat.num.86. Instit.de actio.Vide per Ias. ad l.non dubium.colum.2.C.de leg. Mar. Ant.Bareo.in tract.de vini.iuram.q.14.in mat.Cepol.in tract.de simulat.contr.prof.7.& 26. Hipp. sing. 474. & 537. Paris.cons.121.lib.4.num.16.& cons. 88.in fin. lib.3. Gozad. consil.49.num.11. & cons.28. numer.6.& 13. Afflict. decis.60.Socin.iun.cons.50. lib.1. Gram. decis.45.& Gallet.in tract.de oblig.iurfor.tom.1.q ad 6. part. Rein. consil.154. lib.4. Tiraq. de retract. tit.1. gloss.1.§.1.num.12.Contra intimenter in verbo,contingit simulatio, & de variis simulationis speciebus Bartol. consil.95. factum. Rot. Rom. decis. 494. in nouis.Aegid.decis.916.in tit.de donat. Cagnol. ad l. imaginaria.tandem. de regul.iur. ¶ Et an huiusmodi iuram.haeredem liget, Afflict.decis. 181. num.8. Guid.Papae q.414.iuramentum. Cor. cons.112.lib.4. Abb.ad c. cùm contingat.col. 2. de iur.iur. ¶ Gloss. emptione. De varietate istius gloss. Can contractus simulatus iuramento firmetur,& an requiratur relaxatio,& absolutio iuramento, Iason in §. fuerat. Inst.de action.in 4.col. numer. 87.71.& Maus. sing. 417. excepto.

l. Si quis gestum.4.

l. Si falsum.5.

Bald.consil. 507. propositur.parte 5. Palaeotus de alieno rei diffractu cap.10.

Titul. 23. De commodato.

Cuiac.tom.3.commentar.ad ius ciuile.

l.Ea quidem. 1.

Bald.cons.307.proponitur part.5.Pilarus qu.69.

l. Cùm eum. 2.

l. De restituendis.3.

l. Praetextu. 4.

Cuiac.in notis ad recep.sent.Iul.Pauli li.2.c.12.& obs.lib.9 q.17.Forn.lib.2.selec c.14. Mercerius lib.1. opinio c.14.Gilbert.Regius.lib.1. inantiquae. cap.8.

*Titul.*25. De pigneratitia actione.

Cuiac. li.21.obs.c.32.& to.3 commentar. ad ius ciuile.

480/C.IV.K.5-4, 21
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Ex pignore. 1.
l. Quod ex operis. 1.
Alexand. *consil.* 121. *vers. parte* 4. Ias. *consil.* 95. *circa* 1. *parte primæ.*
l. Creditor. 5.
Panormit. *consil.* 25. *dat fiat. parte.* 1.
¶ Ad istam legem vide oxt & quæ ibi per Ioan. de Anania *in* 2. *de usuris.* vide limitationem positam per Angel. *in l. si debitor. ff. de pignor.* Et vide omnino quæ ponit Ias. *in l. emptio.* §. *ob denunciationem.* 1. *ad ff. falcid. mater.* ¶ In ista lege quæro, an debeat opponi excep. ob extenuationem fortis propter fructus, vide Bald. *in l. peremptorium. fund. restituendi non pego.*
l. Pactum. 4.
l. Si creditor. 5.
Panorm. *consil.* 82. *illud de iure. parte* 1. Oldr. *consil.* 111. *ad quæst.* Pilatus *quæst.* 41.
l. Quæ fortuitis. 6.
Bald. *consil.* 493. *multiplicium parte* 4. Rom. *consil.* 391. *vider.* Deci. *consil.* 7. *& per totum.* Bald. *consil.* 13. *considerandum parte* 2. *& 245. consil. parte* 3. Ioan. de An. *& consil.* 78. *vers. & 71. vers.* Iabo. *consil.* 114. *in consil. &* 107. *antiquum. part.* 1. Socip. *consil.* 113. *circa prælud. part.* 14. Cuman. *consil.* 185. *Sir. Lauren.*
l. Creditor. 7.
l. Si nulla. 8.
l. Pignus. 9.
Philip. Deci. *consil.* 179. *vers. elegantiæ.*
l. Ne creditores. 10.
Roma *consil.* 310. *prælud.*
¶ Vbi Glos. in verbo, *dominium.* An quibus habet ensum à me, possit refore quæstionem dominij: vide Bart. *in l. si alienam. ff. falcid. mater.*
l. Pignoris. 11.
Molinæus *ad constuet. Paris.* §. 3. *glos.* 1. *num.* 188.
l. Quò minùs. 12.

Tit. 25. De institoria actione.

Cuiac. *commentar. ad iur. civile, com.* 3.
l. Si seruus tuus. 1.
l. Ex contractibus. 2.
l. Institoria. 3.
l. Esti à muliere. 4.
l. Si mutuam pecuniam. 5.
l. Qui seruus. 6.

Tit. 26. Quod cum eo, qui, *&c.*

Singulæ huius tit. leges explicantur à Cuiacio *com.* 3. *commentar. ad ius civile.*
l. Cùm filiusfamilias. 1.
Molinæus *ad l.* 1. *in princ. num.* 55. *ff. de verb. obligat.* Cuiac. *lib.* 23. *obs. cap.* 34. Vitalis *lib.* 2. *variar. lect. cap.* 26.
l. Eius rei nomine. 2.
l. Etiam si non. 3.
l. Si ex contractu. 4.
l. Nulla res. 5.
l. Si seruus. 6.
Cuiacius *lib.* 3. *obs. cap.* 33.
l. Eiusdem. 7.
Baldus *consil.* 115. *quidam. parte* 3. Iacob. *consilio* 134. *considerandum.*
l. Si mandator. 8.
l. Si ex alio. 9.
l. Si liberam. 10.
l. Cùm ancillam. 11.
l. Dominum. 12.
Baldus *consil.* 14. *creditor. parte* 2.
l. Dominos. 13.
¶ Literis commendatitiis an, & quando sit credendum, vide Bart. *in l. Lucius. ff. de fideiuss.* Et per Berth. hic.

Tit. 27. Per quas personas nobis acquiritur.

Cuiac. *com.* 3. *commentar. ad ius civile.*
l. Excepta. 1.
Rom. *consil.* 440. *prælud.* Bald. *consil.* 31. *prælud. parte* 2. Fulgo. *consil.* 201. Corn. *consil.* 263.
l. Cùm per liberam. 2.
l. Si duo. 3.

Tit. 28. Ad Senatusc. Macedonianum.

Cuiac. *com.* 3. *commentar. ad ius civile.*
De Senatusco. Macedoniano vide post hanc tit. ¶ Addquòd si tempore, quo vxor incumbebat hypotheca alicuius rei mariti, maritus habebat res sufficientes pro dotis solutione dotis: & nunc possit quando agit pro exactione dotis, non sufficiant, adhuc procedit ista Authen. quod non obstat renunciationi. Vide decis. *sacri consil. Neapol.* 313. *&* 314. Et quid in ciuitate Neapolitana. Et quid si pecunia rebus mariti vendita peruenit ad vxorem, vide decis. *sacri consil.* 313.
l. Si filius. 1.
l. Zenodorus. 2.
Bart. *consil.* 74. *quidam.*
l. Si filiusfamilias. 3.
l. Si permittente. 4.
Oldr. *consil.* 26. *pater.*
l. Macedoniani. 5.
Filius ibidem *de* voluntate patris incipiendo, pater tenetur emere libros, & non potest petere, nisi de tardiuse filii apparet. Ista refert Bart. *in* 3. *l.* & si sine causa contradiceret, pro consentiente habetur, secundum Ang. in illa l. & Ioan. Andr. *in cap.* 1. *de magist.* & adde Glos. *in cap.* 1. 65. *distin.* & clare per Scribent. post D. Antho. *in au.* 1. *de confis. in c. in* 3. *col.*
l. Si filius tuus. 6.
§. Quod senatusconsulti. 1.
l. Si filiusfamilias. 7.
Panorm. *consil.* 28. *part.* 1. *&* 86. *vers. part.* 2. Rom. *consil.* 37. *& consil.* 510. Socin. *consil.* 128. Ludo. Bologn. *consil.* 6. Fulg. *consil.* 154. *super re.*
§. Sin autem. 1.

Tit. 29. ad Senatusc. Velleianum.

Vide commentar. Cuiacijin hunc tit. com. 3. commentar. ad ius civile.
l. Mulieribus. 1.
l. Frustra senatusconsulti. 2.
l. Si cùm ipse. 3.
l. Senatusconsultum. 4.
l. Si fine. 5.
Rom. *consil.* 45. *circa.*
l. Si mater. 6.
Cuiac. *ad l. filia de iniuria, rapta.*
§. Sin autem. 1.
§. Si verò. 2.
l. Si scientes. 7.
l. Si patrem. 8.
l. Quæruit. 9.
l. Si aduersarius. 10.
l. Etiam constante. 11.
Panorm. *consilio* 8. *vers. parte* 2. Fulg. *consil.* 206. Rom. *consil.* 187.
l. Si dotare. 12.
l. Si fœneratis. 13.
l. Mulierem. 14.
l. Si vxor. 15.
l. Si mulier. 16.
l. Si cùm pater. 17.
l. Fœminis. 18.
l. Cùm ad eas. 19.
l. Hæredes. 20.
Oldr. *consil.* 113. *quia ad fratrem.*
l. Iubem. 21.
Fulgo. *consil.* 104. Socin. *consil.* 115. Paleric. *consilio* 141. Rom. *consil.* 187. & 140.
Auth. Siue à me.
§. Et multò. 1.
l. Si mulier. 22.
Auth. Si qua mulier.
Glos. *in verbo, nullatenus.* ¶ Nullatenus nullitatem importat ipso iure: de isto textu Card. *in cap. supra litera. ex. de rescriptis:* alibi dicit. Vbicunque verba nullitatem important, non admittit dispensationem, immò & contra est glos. Sing. *in clemens.* vt *de qui de statu.* quam sequuntur reputant Imol. & Ang. *in l.* 5. *ff. de rebum.* facit textus *in l. fin. vers. nullatenus.* & ibi Alex. post alios. *Co. de rebum. null.* Panorm. *consil.* 44. Bald. *consil.* 1. Fulg. *consil.* 101. Bolog. *consil.* 45. Panorm. *consil.* 2. Bolog. *consil.* 55.
l. Antiquæ. 23.
Contra præsumptiones iuris, & de iure non admittitur probatio in contrarium. *cap. in l. fin. T. de his, quæ vi, metusve cau. & cap. qui fidem. ex. de fund.* Sed vide 7. Iall. Soc. *reg.* 384. *incip. probatio in contrarium.* 314.
§. Sed si minus. 1.
§. Ne autem. 2.
Vide Socin. *reg.* 145. *vers.* 175. Adde 2. Iall. ad Felin. *in cap. si diligenti. ex. de fide compar. col.* 3. *ad text. & glos. in verbo credendum.* vide Roman. *in T. cap. in loco à verisimili, &c.* & Socin. *reg.* 314. Garmias 1. *part. reg.* 6. *n.* 20. *num.* 6. 7.
l. Veerum. 24.
l. Generaliter. 25.
Ad intellectum istius legis, quæ probat, mulierem vxorem expellere posse, quæ dotē non solut, vide Bald. *in l. si donatrum.* 5. 1. *ff. de cond. ob. cau.* & pulchrè laudo præterea maritus vxorem alere non tenetur, si dos promissa non solutauerit vt Glos. 101. *in auth. de non alig. fœmin. nob.* in 5. *fin. in verbo, aura.* Sed eam expellere poterit: ita probatur *in d. generalium* quam legem optimè pondérat Bald. *in l. diuisione. ff. solut. matrim.* Bald. & Moder. *in l. si cum dos. 5. fin. matrim. ff. soluto.* & per Bartol. *l. si donatrum. ff. de condict. ob. caus.* Sed vide 5. Iall. per Soc. *in reg.* 315. Dec. *consil.* 148. *de dubiis:* & 301. *in consilio* Bald. *consil.* 105. *pulchra parte.*
¶ Mulier fideiubens pro dote danda, non iuuatur Velleianofauore dotis cessat Velleianus. Add. de Bald Nouel *in tract. de dot. 6. parte. prim. princ.* 11. Rimi. *Institut. de donat. in rubrica. nu.* 51. & 42.
Et ad verbo, *& sic à vice sexfinum repelli*, quòd mulier indotata potest expelli, per istum tex. Eng. vide Prapos. Alex. *ad cap. per vestram. column. 1. in f. extrà de dona. inter vir. & vxor.* Ioan. Campeg. *in tract. de dota par.* 2. *quæst.* 54. ¶ Quid si est dos pecunia, & non data, an possit expelli? d. Lauren. de Palac. *in tract. fruct. matrim. Cal.* 1. *par. princ. num.* 14. ¶ Et an, & quando vxor indotata possit expelli, vide plenè per Rom. *consil.* 517. *in casu propositi, in principio.*

Titul. 30. De non numerata pecunia.

Cuiac. *com.* 3. *commentar. ad ius civile.*
l. Si pecuniam. 1.
Capol. *consil.* 110. *consultat.*
l. Minorem. 2.
l. Si ex cautione. 3.
Panorm. *consil.* 41. *videndum parte* 1. Bald. *consil.* 477. *factum part.* 4. Franc. Aret. *consil.* 4. *ex facto.* Bald. *consil.* 131. *duo vel. parte* 3. Ioan. de Ana. *consil.* 97. *in casu.* Alexand. *consilio* 179. *vers. parte* 1. Ferd. *consil.* 14. *eodem modo.* Socin. *consil.* 143. *dico profecto.* Bald. *consil.* 73. *interdum part.* 4. Fulgo. *consil.* 137. *quia ex facto.* Forcat. *necessar. dial.* 75. *replicabilis.* commentarium huius legis edidit Emanuel Costa.
l. Cùm fidem. 4.
Panorm. *consil.* 17. *in quæst. parte* 2. Rom. *consil.* 222. *dubitatur.* Cuma. *consil.* 106. Ioan. Fulgo. *consil.* 133. *proponitur.*
Auth. Contrà qui propriam.
Rom. *consil.* 375. *in casu.* Panorm. *consil.* 17. *in quæst. part.* 2. Ad materiam huius Auth. vide Castr. *consil.* 223. Ludouic. *consil.* 343.
l. Aduersus. 5.
l. Frustra. 6.
l. Si quasi. 7.
Roma. *consil.* 358. *pro habenda.*
l. Si iuera. 8.
l. Cùm vltra. 9.
l. Adseueratio. 10.
l. Si transactionis. 11.

1. Tom

480/C.IV.K.5-4, 22
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Tam mandatori. 11.

Dec. *cons.* 74. *& diligenter.* Bald. *cons.* 107. *pactum dist. parte* 5. Fulgo. *cons.* 103. Raynaldus Barmeenus *lib.* 3 *selell. cap.* 11.

l. Generaliter. 13.

Bart. *cons.* 160. *Titius.* Rom. *cons.* 190. *in casu.* & 371. *in casu* & 14 *eodem modo.* Zabar. *cons.* 14 *pro domino.* Corne. *cons.* 57. *quidam.* Panorm. *cons.* 81. *videtur.* 1 *parte* 1. & 15 *duo sunt. in fine.* Cuiac. *lib.* 14. *obs. cap.* 1.

¶ Adde Oldr. *consil.* 310. *Allegationes.* ¶ Adde quòd ista lex. habet locum non solùm in confessione ore propria facta, sed etiam in praesumpta, putà ex contumacia, vt si statorem dicit, quòd contumax habeatur pro confesso. Oldr. *vbi suprà,* & per Marsi. *singul.* 12. & 117. De intellect. D. Tiral. *in tract. de retract.* 1. *lib.* 2. 7. *n.* 5. & quòd non procedat in confessione tacita, Fort. Garr. *cons.* 116. *n.* 88. *in cons. dict. ad cons. crim. vol.* 1. Confessio facta in iudicio ita valet: sicut facta cum causa: Glos. est *in l.* 1 *in fin. per illum text. ff. de interrogat. act.* Adde, quòd ex ea nascitur actio, quae vocatur actio vtilis. Ad hoc sing. Rom. 22. *incip. ex confessione.* Secus est, quando confessio fit extra iudicium *l. publica.* § *fin. ff. de pos.* Et vide Nicol. Fig. *in add.* ad Rom. *d. loco.*

¶ In eadem l. in verb. *admque.* Promissio sine causa non valet, etiam stipulatione vallata, nisi appareat, quòd animo donandi fuerit facta. Adde *l. si ita stipulatus fuisset. ff. de fideiussor. C. si cautio, de fid. instrum.* Et firmat hoc ista Gloss. super verb. *nam,* quae in hoc clarior est caeteris, & reperat singularem Ioann. de Imol. *in l. 3 Titio ff. de verborum obligat.* Licèt istud idem videatur dicere Glos. *in l. nunquam. in princ. in 4. Glos. ff. de acquir. rer. dom.* Et *in l. generaliter. num.* 14. Et Bald. *in l. ista in* 4. Et *in opposit.* Et Ang. in ista l. refert, se ita consuluisse. Et ibi firmat Salyc. referens istam esse communem opin. vltramont. Et haec etiam tenet Roffred. *in libello suo, in Rubrica, certi condictio, qua ex stip.* Et Ioan. Andr. *in addi.* Spec. *in tit. de confessio.* § *nunc videndum super verbo, qua est ratio.* Anch. Butr. Imol. Abb. *in d. c. cautio.* Paul. Castrens. *in l. si diuortio ff. de verborum obligat.* Et Lud. Rom. *in l. generaliter ff. de verbo oblig.*

¶ Testator si confiteatur se habuisse de bonis tantùm, vel vsuris tantùm: & postea conualescat, an possit ad istud conueniri. Petr. firmat istam quaestionem, & Cyn. refert in ista l. Et Bart. *in ista l. cùm qui decedens. § cap. codicillo. vers. hoc faciunt ad quaest. ff. de leg.* 2.

Ista lex est canonizata *in c. per tuas. extr. de probat.* Amplia etiam in confessione tacita, seu praesumpta. Vide sing. Hypp. 12. Ad istam l. vide Bartolum hîc.

¶ Et de materia confessionis factae absente parte, quomodo plenè probet, vide per Ias. post alios in *rep. l. admonendi ff. de iureiur.* Et Ias. *in l. cùm te transigisse, sup. de transactio.* Felinus latiùs *in c. cùm causa de fide instrum.*

¶ Nota quòd licèt confessio facta parte praesente plenè probet: hoc tamen limitatur non habere locum, quando talis confessio fieret propter aliud principaliter, & accessoriè esset facta confessio. Ita Abb. *in c. fin.* 3. *column. extr. de confess. ab incip.* Item limita dummodo acceptetur à parte. Et ab eo testes deponere debent esse factam praesente parte, & acceptante, Iason *in l. postquam liti. suprà de pactis.* Alexand. *consil.* 19. *volum.* 24. Et de confessione facta propter aliud, quod non probet. Paul. de Par. *in tract. Synd. in verbo, correptio.* Aret. *in c. si cert. vlt. col. supra de pactis,* quem omnino vide. ¶ Et adde, quòd confessio, quae fit in iudicio, dispositionem debitam praecessisse inducit & actionem. Adde alios duos casus, vbi confessio extraiudicialis inducit dispositionem per Bald. *decis.* 74. Illa verò, quae fit extra iudicium, inducit solùm probationem, nisi sit geminata: quia tunc etiam dispositionem inducit. Vide Iason. *in l. certi iuris. vlt. col. ff. de verborum obligatione.* Et Iason. *in rubri. de verborum obligat. nu.* 11. Quod hîc de geminata confessio. dicitur, vide Bartol. *in l. cùm fecimus. in fin. C. de agricol. & cens.* Et Ripa. *in cons.* 71. *lib.* 4. vltra ea, quae ibi ad Bartol. adducta sunt. ¶ Et ad regulam, quòd confessio absente parte non probet, vide aliquas fall. per Felin. *in c. sic aut. extr. de fid. instrum.* plures per Socin. *reg.* 86. *incip. confessio absente.*

¶ Confessio coram muliere facta extra locum Codex.

tribunaliter non valet, vt not. in *l.* 1. *C. de confess.* quod limita veper Socin. *reg.* 91. Vide etiam Felin. *in c. at si clerici.* 1. *col. extrà de iud.*

¶ Adde, quod dixi, quòd confessio facta praesente parte requirat acceptationem, adde, quòd contrarium consuluit Socin. *cons.* 118. *incip. in causa.* Sed vide Felin. *in c. capitulum. col.* 12. *vers.* 2. *pro opin.* Butr. *extr. de rescript.* Barb. *in c. fin. de success. ab intest.* Ias. *in l. error.* 5. *de iur. & facti ignor.*

¶ Et confessio facta in processu arbitrorum, nisi fiat coram ipsis arbitris, vel parte praesente, nō praeiudicat. Cyn. *l.* 1. *C. de confess.* Alex. *cons.* 13. *vol.* 2.

¶ An autem confessio facta coram arbitris probet coram iudice, vide decis. Socin. *cons.* 178. Adde etiam, quòd confessio extra iudicium facta reuocari potest, etiam non probato errore. Vide Ias. *in l. magistratibus ff. de iurisdict. omn. iud.* Felin. *in c. at si clerici extr. de iudiciis.* Thom. Ferrat. *caut.* 17.

¶ Eodem modo confessio facta in iudicio sine deliberatione & praecipitanter potest reuocari, etiā non docto de errore. Vide Felin. *in prin. suarū opin.*

¶ Et quid operetur in criminalibus cōfessio facta parte absēte extraiudic. vide Felin. *in c. olim.* 2. & 3. *col. extr. de rescript.* Et Aret. *cons.* 36. *incip. casus iste est.* qui dicit, quòd confessio absente parte probat, quando agitur de iure reali, & super dominio & quando factum in antiquis. Et vide omnia apostillas ad Bald. *in l.* 5. §. *de reb. ad haered.* vbi habetur, quòd non potest obiicere is, qui probat per testes dicentes de confessione praesente parte, si non dicit intelligente, ex quo praesentia non infert intelligentiam. Et ita dicit Bononiae obtinuisse. Vide & Ias. *in l. error.* 1. *col. ff. de iuris. & facti ignor.* quòd confessio debet esse acceptata expresse.

l. In contractibus. 14.

Ad intelligentiam istius §. vide Ias. *in l. manifesti. de iureiur.*

¶ Add. *l. in contractibus,* ibi. *Sed intra solum biennium.* Quid de aequitate Canonica, vide Marsi. *sing.* 445. Et quid si confiteatur me habuisse, & recepisse, & habere centum à Titio mutuo, an tunc possit opponi exceptio non numeratae pecuniae. Rom. *sing.* 436.

Ad §. in omni.

Et ibi Bart. Vide Tiraq. *in legib. connub. gloss.* 15. *nu.* 8. qui disputat, an distractus formam sequatur vt contractus. Gutierius 1 parte 1. *cap.* 35. Couarr. *ad c. quamuis. ext. de pactis. in* 2. *part.* 1. §. 3. *n.* 11.

Auth. Hanc autem.

l. Si cui non. 15.

l. Indubitati. 16.

Exceptio non numeratae pecuniae elpetit etiam apposito iuramento, & iuramentum intelligitur secundum naturam actus, super quo imponitur, add. ad hunc tex. Tiraq. *in tract. de constit.* 3. *part.* 9. *lim. n.* 5. Iacob. de Nigr. *ad rub. ff. de verb. oblig. nu.* 181. Fortun. Garzi. *ad l. si vnus.* §. *pactus ne peteret. num.* 18. *ff. de pact.* Dec. *cons.* 140. & 351. *in casu, nu.* 8. Didac. ad rub. *extra de test.* 2 *part. n.* 21. Lib. Cachera. *decis.* 49. *n.* 9.

Tit. 31. De compensationibus.

Cuiacius *lib.* 6 *obs. cap.* 16. & *lib.* 15. *cap.* 12. *nec non com.* 5 *comment. ad tit. huius.*

l. Prima. 1.

Ad limitationem istius legis vide decis. Socin. 191. Vide ad istum text. omnino eam decisionem, *cons.* 194.

l. Ex causa. 2.

Not. istum text. quòd exceptio compensatio mutui potest opponi etiam post sententiam latam, vt per Bald. hîc per Scriben. *l. de iuris. & facti ignor. in pen. colum.* Felin. *in c. fallacia de re iud.*

l. In ea. 3.

l. Si constat. 4. & l. compensationes. 44.

Compensatio fit ipso iure vsque ad concurrentes quantitates: vide Socin. *in reg.* 41. *compensatio.* Rom. *cons.* 204. *col.* 1. *n.* 2. Angel. *cons.* 231. Quid in debito iurato ad non iuratum Afflic. *decis.* 163. Vid. *lib.* 2 *commun. opin. in vers. compensatio.* 43. *opin.*

l. Etiamsi. 5.

l. Neque scriptura. 6.

l. Si ex venditione. 7.

l. Si propter. 8.

l. Eius, quod. 9.

l. Quoniam. 10.

l. Si tutores. 11.

l. Inuicem. 12.

l. Si velut. 13.

Brisson. *lib.* 3 *select. cap.* 18.

l. Compensationes. 14.

De liquido ad liquidum non fit compensatio regulariter. Sed vide fallēt. per Socin. *post. in reg.* 86.

Tit. 32. De vsuris.

Ad hanc rubricam nota, regulariter quòd accipere quis non debet quid vltra sortem. Sed vide 37. casus, in quibus permittitur recipere etiam vltra sortem, positos per Socin. *reg.* 4. Vide Cuiac. comment. in hunc tit. *num.* 3.

l. 1.

In Gloss. in verbo. *non sit.* Nota hîc quòd testes etiam debeant deponere interrogationem, & responsionem fuisse inter praesentes, & incontinenti per Gloss. in *l. si vnus* § *pactus.* Gloss. *in verb. factum.* & ibi Bart. *in vlt. charta, in princ. Gloss. ff. de pactis,* & Gloss. *in l. iurisgentium.* § *quod vero, sed. tit.* notatur in *l.* 1. §. *qui praesens ff. de verb. oblig.*

l. Vsuras. 2.

l. Quamuis. 3.

Coras. *lib.* 2. *miscel. cap.* 7.

l. Per retentionem. 4.

Multa possunt retineri, quae non possunt peti. Vide per illum text. *in c. quaest. cap. insiliuum.* Perus. *cons.* 19. Alex. *ad l. non solum* § *morte ff. de nou. oper. nunc.* & ibi Anton. *nu.* 197. Fortu. Garz. *ad l. idem quia* § *idem Iulianus n.* 5 *ff. de pact.*

l. Aduersus. 5.

l. Si creditrici. 6.

l. Creditor. 7.

l. Quamuis. 8.

l. Si petere. 9.

l. Vsurae. 10.

An ista lex sit emendata, vide Molin. *in tract. contract. num.* 45. & *seq.* Bud. *in l.* 1 *ff. ad leg. Iul. maiest.* Alciat. *lib.* 2 *parerg. cap.* 35. Hotoman. *de vsur. li.* 1. *c.* 11. *in* 1. *vol. var. disput.*

l. Ex praediis. 11.

l. Frumenti. 12.

l. In bonae fidei. 13.

l. Si ea pactione. 14.

l. Cùm allegas. 15.

l. Cùm non. 16.

Auth. ad haec.

l. Si ea lege. 17.

Cuiac. *lib.* 3. *obs. cap.* 33. Ioan. Aurp. *lib.* 1 *epist. iurid. cap.* 7. & 10.

l. Indebitas. 18.

Cuiacius *lib.* 8. *obser.* 39.

l. Acceptam. 19.

Menochius *de arbit. iud. cas.* 132. ad istam legem vide Socin. *in l. qui Romae. in princip. in* 2. *notab. ff. de verb. oblig.*

l. Constitutionibus. 20.

Brissonius *lib.* 3. *select. cap.* 1.

l. Si vsuras. 21.

l. Pignoribus. 22.

Cuiac. *lib.* 8. *obser. cap.* 17.

l. Eo quidem. 23.

l. Si mater. 24.

l. Pro auro. 25.

l. Eos, qui. 26.

Ad interpretationem istius legis vide Carol. Molin. *in tract. commerc. nu.* 4. & an dispositio istius legis locum habeat in omni vsura, siue ex mutuo, siue aliunde debita, idem Molin. *in eod. tract. nu.* 4. *in fine.* & verùm haec modificatio iuri diuino repugnet. Anchar. post alios canonist. *in can.* [illegible] *versus.* 9 3. *col.* 7. *de reg. iur. in* 6. & quae not. Molin. *in tract. comm. n.* 9 *circa fin. & sequent.*

Donellus *in tract. de vsuris.* Ioannes Aurpachus *lib.* 1 *epist. cap.* 2. Ferrandus *lib.* 1 *explicat. c.* 8. Hotomannus *lib.* 1 *de vsur. c.* 8. *in* 1 *vol. disp.*

l. De vsuris. 27.

Molin. *in tract. vsur. num.* 46.

Kkkk 4 l. Flu.

480/C.IV.K.5-4, 23
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

1 Fin.
Carol. Molin. *in tract. usur. num. 44.*

Tit. 33. De nauticio fœnore.
Cuiac. *tom. 3. commentar. ad hoc titulo.*
1. Traiectitium. 1.
Bossionius *lib. 3. solutt. cap. 1.*
1. Cùm dicas. 2.
Nota istum textum, quòd si quis suscipit in se periculum, non tenetur depositulo, vel casu cuiusdam culpa alterius partis, & valet ad multa, de quibus per Bald. *hic.* Et adde text. *in l. qui effici. in fin. ff. de contrahenda empt.* Roma. *cons.* 47.
1. Cùm proponas. 3.
In mari pulsagia ne imponi possint. Bald. *in l. fin. C. ad. Aug. in l. fin. ff. de usuris.* Ioan. de Plat. *in ff. aliquotiens. C. de usuraduct. lib. 10.*
1. Traiectitia. 4.

Tit. 34. Depositi, vel contrà.
Hic tit. explicatur à Cuiacio tom. 3. commentar. ad ius civile.
1. Si in custod. 5.
1. Vsuræ. 2.
1. Si depositi. 3.
1. Si deposita. 4.
Consentatius *lib. 1. q. 1.* multa de iudicio officio.
1. Propter. 5.
1. Ut, penes. 6.
1. Desiderium. 7.
1. Si is, qui. 8.
1. Cùm hæredibus. 9.
Cuiac. *ad l. 31. ff. de hæred. instit.*
1. Qui depositum. 10.
1. Si quis. 11.
Depositarius compellitur sine aliqua dilatione depositum restituere, non potest aliquid in contrarium allegare, vide Felin. *ad c. scias num. 3. in fin. de sent. & re iud.* Ias. *ad Ff. C. de edon.* vbi Dec. *num. 1.* Boër. *decis. 193. num. 7.* Bellon. *lib. 4. suppos. c. 4.* Mastrill. *sing. 5. lim. super* Ioan. Bapt. Plot. *ad l. 8. quando. C. vsuris vi. num. 451.* Cagnol. *ad l. contractus. n. 32. de reg. iur. & ad l. aequo pignori n. 8. eodem titulo.*
Auth. Sed iam.
1. Superacuam. 12.

Tit. 35. Mandati, vel contrà.
Hic titulus interpretatione donatur à Cuiacio tom. 3. commentar. ad ius civile.
1. Adversus. 1.
1. Cùm ex causa. 2.
1. Si pater. 3.
1. Etiamsi. 4.
1. Si maritus. 5.
1. Si fideiussor. 6.
1. Si literas. 7.
1. Si tibi. 8.
1. Cùm per procuratorem. 9.
1. Sipro ea. 10.
Fideiussor non potest regulariter contra principalem debitorem agere, vt eum liberet, antequam solvat. *d. l.* Sed vide 4. fallen. per Socin. *in reg. 191. mens. februarius.* contra in eadem l. in Glossa. *in verbo, appellantur.* ¶ Nota, an, & quando imputatur fideiussori, qui omisit opponere exceptionem creditori.
1. Procuratorem. 11.
1. Commodati. 12.
1. A procuratore. 13.
Gilbert. Reg. *lib. 2. brevis quæst. cap. 19.*
1. Si secundum. 14.
1. Mandatum. 15.
Mandatum morte mandantis revocatur, *vt hic, & l. & quia. ff. de iurisdict. omn. iud.* latè per Soc. *reg. 154. mandatum.* Mar. *sing. 44. mandatum.* Keffan. Cattal. *in tract. de imperat. q. 113.* Gand. Fapa *q. 12.* Tuscus *in tract. de mutuo, quæst. 7. part. num. 11.* Dec. *cons. 404.* Soc. *iun. cons. 97. num. 2. lib. 2.* latè per Felin. *ad cap. 1. relatum, extra. de offic. delegat.*
1. Ad comparandas. 16.
1. Salarium. 17.
1. Post solutionem. 18.
1. Pretij. 19.
1. Si contra. 20.
1. In re mandata. 21.
Coras. *epist. 90. cap. 10.* ¶ Condemnatus mandati directè, efficitur infamis: quia licèt quis in re propria sit moderator, & arbiter, non sic in re aliena. add. & 3. m. vt per Marc. *sing. 413. Rim. sing. quid alius tem. vel non ad Rub. num. 6.* Ias. *ad l. fin. ff. de iug. 1. idem Rip. ad ex facto 5. §. qui rogatus. ff. ad Trebe. an. 38. vers. nec.*
1. Per diversa. 22.
Cuius aliquem, in quibus cessio fieri non potest, possunt per Socin. *reg. 87. incip. cessio.*
¶ Ad mutuum cessionem, vide Prudicum Pap. ad libellum vend. Et per Iacob. *in l. vt non liceat pecun.* Et per Angel. de Aret. *in §. praterea. in 7. char. Instit. de excusp.* Et per Bald. *hic*, vbi tangitur. ¶ An cessionarius veteris privilegio cedentis, & Rb. 17. quæst. hic. Tu vide Molin. *de usur. num. 60. & 61.* scilicet, an cessionarius agere teneatur, vel tendere instrumentum cessionis. Vide per Alex. *in l. stipula. ff. de acquir. hæred.* Et Angel. *dict. Instit. de actionibus. §. superiori.*
¶ Cessio quando sit titulo donationis, an sit necesse probare, quòd merita præcesserint: vide Alex. *cons. 91. vol. 1.* ita adserit, quatenus Bartholic dubitaverit Bald. in hac *l. in 3. quæst.* vbi contrarium, talem cessionem valere, etiamsi merita non probentur: Quia talia verba additantur ad roborandam donationem. Et propterea non debent diminuere effectum. Et contra Bart. tenuit etiam Cathrinus *in l. affectionum. ff. de donat.* Et ibi vide eum apost. quamvis multa alia innuat. Et idem tenet Salyc. *hic in 16. quæst.* Sed quid si dubitatio est facta ob fervorem, & metitia illa exprimenda, quæ tamen falsa fuerit, & non vera, an donatio videatur? vide Ia. fos. *in l. 1. ff. de condict. ob. caus.* Quid autem si facta cessio inter coniunctas personas, an præsumatur ex causa donationis, vide Bald. *in l. 1. Cod. ne liceat pecun.* Cuiac. *lib. 16. Obs. cap. 24.*
1. Ab Anastasio. 23.
Vide Alexan. *in l. singularia in vol. col. num. 3. ff. de cert. pecun.* & quod dicit Per. à Faba ibi, quod Alex. reprobat. & Bald. *cons. 9. num. 3. fol. 42.* Cuiac. *lib. 16. obs. cap. 14.* Bart. *cons. 90. num. 3.* Fab. de Monte, *in tract. de emptione. & vendione. 1. quæst. principi. n. 20.*
1. Praticus. 24.

Tit. 36. Si seruus extero, &c.
1. Si seruus. 1.

Tit. 37. Pro socio.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius civile.*
1. Societatem. 1.
1. Cùm proponas. 2.
Fratres prædium communiter, videntur tacitè contrahi de societatem tam ri, quàm contrum sup. portandorum propter rem. Adde ad not. per Bart. hi, quibus rerum rem nunties fuit, & alterius, quæ formatur in dubio emisse propria pecunia, & idò qui partem rei consequi vult, teneat partem pretij reddere, nisi aliud probet, & pro amplia. & lim. b. l. Boër. *decis. 13.* vbi plenè Barocci *q. 40. n. 3.* Rom. *cons. 174.* Dec. *consil. 348. num. 4. & consil. 448. num. 38.* Alexand. *consil. 78. num. 3. vol. 2. & consil. 77. vol. 6. & consil. 134. vol. 1.* Ciarret. *cons. 219. propinquor in fudo.*
1. Cùm in societatis. 3.
1. Si societatis. 4.
1. Tamdiu. 5.
1. De societate. 6.
1. Sancimus. 7.

Tit. 38. De contrahenda emptione.
Cuiac. *commentar. ad ius civile. tom. 3.*
1. Venditionis. 1.
Gabella solvi debet in loco, vbi est contractus celebratus, non vbi res est: ita Bald. in l. ista. Bart. *in l. cuncti populi. C. de sum. Trinit.* Vide Tiraq. *in tract. de retract. retrait. vi. 5. 1. glos. 1. num. 46. num. 3.* Gabella an solvi debeat à forensibus & à clericis, ibid. Gabella solvi debet in loco, vbi est data destinata solutioni, vel contractus. Bald. *in l. mulier. tum. interrog. circa fin. ff. qui testam. vel fibi.*
1. Emptionem. 2.
1. Si donationis. 3.
1. Cùm res. 4.
Vvaltherus *lib. 2. miscell. cap. 19.*
1. Cum ipse. 5.
Coras. *lib. 2. miscell. cap. 14.*
1. Gaudentius. 6.
1. Si ancilla. 7.
1. Si donationis. 8.
1. Empti. 9.
1. Si mater. 10.
1. Inuitum. 11.
Gomez *tom. 2. var. resol. c. 2. n. 31.* Cuiac. *lib. 8. var. resol. c. 14.*
1. Non idcircò. 12.
1. In vendendis. 13.
Quid autem constitutum de pretiorum venditione pro pretio declarant Cort. vel Corn. *cons. 130. 3. volum.* Ioann. Robert. *lib. 3. stat. iur. cap. 12.* Contractus collatus in arbitrium alterius ex contractibus, non valet. Adde hoc non esse verum de æquitate canonica. Ita tradunt cùm more Doct. vt per Alex. & Soc. *ad l. 1. ff. si iure mat. & ad l. sin stipulatur ff. de verb. oblig.* Afflict. *decis. 337. num. 10.* sic fallit in dott. *l. si pud. §. genuine. ff. de iure dot. vbi notatur ad iur. hoc in §. fin. vide Ias. ad l. pod. decem. num. 40. ff. solute matrim. & ad l. ff. qui testamentum n. 3. ff. de verb. oblig.* Socinus. *ad d. l. in stipulatione. n. 141. & 138. secundum antiquam impressionem.*
1. Dudum. 14.
Sarmiaque *lib. solutior.* 3.
1. Super rebus. 15.

Titul. 39. De hæred. vel action. vend.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius civile.*
1. Æs alienum. 1.
1. Ratio. 2.
1. Nominis. 3.
1. Qui nondum. 4.
1. Emptor. 5.
1. Qui tibi. 6.
1. Postquam. 7.
1. Ex nominis. 8.
1. Certi. 9.
Vide pro intellectu istius legis. Soc. *in l. generaliter. §. nisi commune. ff. de acquir. post. in 1. col. n. 13.* Dyn. *in rub. in de reg. iur. in 3. col.* & ibi per Nicol. Boër. in verbo, *venum solitum.* & Capol. *in rub. de verb. & rer. sig. in 3. princ. in 9. c. in fine.*

Tit. 40. Quæ res vendi non possunt, & quæ vendere, vel mutari vetantur.
Bossionius *lib. 4. solutt. cap. 4.* & Cuiac. *tom. 3. commentar. ad ius civile.*
1. Fucandæ. 1.
Cotta, in voce, *purpura.* Bayfius *in lib. de re vestiaria.*
1. Comparandi. 2.
1. Quia. 3.

Tit. 41. Quæ res exportari non debeant.
Ad istum titulum vide Bald. *in l. cum proponas. superb. de mant. fam.* vbi quid si aliquis solum retinuit vt portaret, & nondum portavit. Bossionius *d. cap. 4.* & Cuiac. *tom. 3. commentar. ad ius civile.*
1. Ad Barbaricum. 1.

Alciatus

480/C.IV.K.5-4, 24
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Alciatus lib. 4. dispunct. cap. 11. Cuiacius lib. 9. obseru. cap. 9.

l. Nemo. 2.

Tit. 41. De Eunuchis.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

L. 1. & 2.

Platea miscell. lib. 1. cap. 14. Brissonius libro 2. select. cap. 12.

Tit. 43. De patribus, qui filios suos distraxerunt.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si quis. 1.

Oroscius ad l. 11. ff. de legib. Conerus ius libro 3. var. resol. cap. 14. Gilbertus Regius lib. 1. enantiophan. cap. 11. Pater propter nimiam egestatem propter famem filium, filiamque vendere potest. Vide ad hanc tex. Alc. lib. 2. de verb. sig. fol. 109. Gloss. 1. & ibid. ad Legem qui. §. cum pater, in verbo, palam est. ff. de fur. Mars. sing. 101. Bertr. in addit. ad Dy. in reg. in argumentum, in litera A. de reg. iur. in 6. Gerard. sing. vol. Adde ad hunc tex. not. per Tiraq. in tract. de retractu gentil. §. 16 gloss. 1. num. 11. & seq. quod procedit, prout loquitur, in fame, non in alia quauis necessitate. Socin. reg. 174. homo liber. Cagn. ad l. non debet, gui. num. 4. de regul. iuris.

¶ Liber non potest dari in obsidem. Vide Ann. de fusione demissa. sed vide duas fallent. per Socin. in reg. 118. incip. homo liber. Clerici non possunt dari in obsides l. 2. supra de pactis. Et Gloss. in c. ex rescripto de iureiur. Sed vide duas fallen. Socin. reg. 414.

¶ Et filius clericus non potest ob necessitatem vendi. Hostiens. in c. Iudaeorum de usu. & quod. Et Rom. de Anan. in c. si quis, in 1. col. de furt.

¶ Quanta, & quae propter necessitatem permittantur, vide vltra Scrib. in d. l. si quis. Petr. de Ancharan. cons. 74. incip. Ribeter. Et Roma. consil. 118. Et Petr. de Anch. cons. 95. Et Bald. cons. 70. lib. 5. vbi dicit, necessitatem magistram esse virtutis. Et an ratione necessitatis possit imponi charitatiuum subsidium. Cald. cons. 3. & quod voluit cons. 1. in tit. de iudic. Et plura ad societatem vide cumulata per Zach. in Apost. in verb. temp. necessitatis. Add. Abb. in cap. 3. de consuet.

Tit. 44. De rescindenda venditione.

Vide Cuiac. in commentar. ad hunc tit. tom. 3.

l. Si pater. 1.

l. Rem maioris. 2.

Deceptus vltra dimidium iusti pretij, quomodo adiuuetur. Illa lex non habet locum, quando interuenit subhastatio cum decreto Iudicis, l. 1. C. de praedio Curial. lib. 10. Et ibi Bart. Et quando non esset deceptio vltra dimid. sed modica. Vide cant. rescindendi contractum per Iasi. in l. pa. T. de pact. Et plura pro limitatione d. l. rem, &c. Vide Alex. in l. si quis enim. addit. 445. col. ff. de verb. oblig. Remedium illius legis non habet locum, quando testamentum fit vendi rem certo pretio, nisi probaretur testatorem errasse, l. filiusfam. §. 1. ubi Ias. de leg. 1.

¶ An in foro conscientiae liceat etiam infra dimidium iusti pretij decipere, vide Tiraq. in l. cum. 3. parte gloss. 7. num. 1. & per eum Gloss. de sequitur etiam num. 11. Et hanc ait esse communem opinionem.

¶ Item, an haec lex locum habeat, si spes vendatur, quam quis ad aliquam rem habet, & dimidio minus pro spe soluatur quam communiter pro ea spe solui deberet. Vide Tiraq. in l. cum. Gloss. 1. numer. 58.

Enormis laesio facit praesumi dolum Bart. in l. si. ff. de praeter. stipul. Bald. in l. 3. T. de dot. promiss. Et l. 1. col. 6. T. de dot. quae poena nomine. Et in Rub. supra de poenis iud. qui male iud. Pet. de Anch. consil. 204. in cap. index, &c. Cald. in distinct. incip. duo litigantes. Et ideo ratione doli iuramentum redditur inefficax, cap. quamuis de pactis in 6. & c. si vero de iureiur. Imo & maior 25. annis in laesione enormi potest absolui a iuramento. Bald. in l. pen. infra de rescind. vend. Ang. in dist. incip. duo ad inuicem. Abb. in c. 3. col. 25. de iureiur. Et ibi per Felin quod intellige, quando iurans probat ignorantiam damni tempore iuramenti absisse, scilicet si sciuisset. Quia sicienti, & Codex.

voluenti dolus non infertur. L. cum donatio, de transact. & Bart. & alij in d. l. rem maioris. Vide 12. fall. Soc. reg. 181. Alex. consilio 47. vol. 1. & consilio 57. eod. vol. & cons. 127. addit. 128. 2. volu. & consilio 51. 3. vol.

¶ Venditio vltra dimidium pretij regulariter non valet, d. l. rem maioris. Sed vide fallen. Socin. in regul. 551.

¶ Minor quando possit conueniri renunciatione iuramento firmata. Dec. cons. 81 n. 2. & seq. vol. 1. Vltra dimidium iusti pretij venditor deceptus, non modo minor, sed etiam maior habet in integrum restitutionem. adde cap. cum dilecti, & cap. cum causam, ext. de empt. & vendit. tamen ista iura ex identitate rationis, & ad emptorem vltra dimidium deceptum extenduntur ita scrib. in istis iuribus superius allegatis, & Spec. in tit. de empt. & vend. §. nunc videndum, colum. 1. vers. 10 eod. modo.

¶ Mulier, minor, & rusticus, etiamsi scienter decepti sint vltra dimidiu in contractu, contractum rescindere possunt, nisi certiorati fuerint de beneficio illius legis: ita Bald. in l. illa. 34 refert & Alex. in l. quicunque. C. qui admit. Scrib. in l. fin. de iur. fisc. & in l. 1. de edendo. ¶ Laesio enormis quae dicatur, & quando. Dec. cons. 19. nu. 7. fol. 36. vol. 10.

¶ Mulier quando in contractu transactionis dicatur enormiter laesa, & an propter enormem laesionem contraentiae possit non obstante iuramento, Dec. cons. 203. ver. cat. cons. fol. 154. vol. 1. Adde ad materiam huius legis pretium considerari secundum locum: vbi fit venditio: textus est melior in iure in l. du. §. si. de administr. Quid si testes deponant de tempore ante contractum: nunquam quo tempore contractus tantum valuerit? Vide Cyn. in auth. sed quamuis in fin. de rei vxor. act.

¶ Decepto vltra dimidium iusti pretij, suppleatur iustum pretium, vel reddito ab eo pretio res recuperatur. Vltra ea, quae hic latiss. ponunt scrib. Adde quae per Rim. Iust. quid. alio loc. vel num. in pr. num. 145. Pro intell. vide Aret. d. §. adhuc num. 7. Iust. de actio. in mat. huius l. Craueet. cons. 7. per tot. Caccial. in tract. de fun. cogni. art. 6. num. 31. Fab. de Mont. in tract. de empt. & vend. in 8. par. n. 7. Gozad. cons. 44. nu. 15. Cra. cons. 114. col. pen. & 151. num. 6. 15. & 21. & cons. 29. 160. col. 2. & 191. Calder. cons. 1. in tit. de empt. & vend. Costal. in decis. vnic. de empt. & vend. Rom. cons. 412. Dec. ad l. 1. num. 18 ad fin. C. de pact. & ad l. quaecunque. ff. de reg. iur. Idem Dec. cons. 181. num. 4. & cons. 210. 309. & 383. vbi limit. pluribus mod. Soc. iun. cons. 70. col. 2. libro 1. & vol. 50. nu. 15 lib. 1. Thom. Ferra. caut. 4. Ant. Negusan. in tract. de pig. & hypoth. 5 par. 1. memb. num. 41. in 9. volum. Alex. cons. 118. num. 6. cum seq. vol. 7. Tiraq. de retract. §. 1. glos. 18. nu. 64. & 66. cum seq. & ad l. si vnquam in praefat. nu. 117. C. de reuoc. donat. Bald. in tract. de praescri. 6. q. 4. par. prin. num. 1. in 8. vol. Soc. in reg. 226. vbi limit. multis modis. Boer. decis. 153. nu. 4. Gerard. sing. 12. Stephan. Fortun. in neganti. ant. dialog. 100. nouiss. laesi sedemnisati per Philip. Port. lib. 1. conc. iur. conc. 36. in transf. Ioan. de Anan. cons. 33. nu. 4. Ioan. de Nenil. consil. 82. num. 3. Ioan. Croc. cons. 11. & cons. 110. num. 38. & cons. 145. nu. 4. Vt non procedat in laesione enormi, si constet de scientia stante iuramento, quando conpossit venditorem donare voluisse, Io. Ceph. cons. 210. nu. 70. vsq ad nu. 77. vol. 2. ¶ Et an porrigatur ad dationem in solutum, idem Cepha. consil. 161. nu. 1. eod. vol. ¶ An in vendit. in subhast. ¶ An cum eius remedio expresse renunciatum est, vel cum iusiurandum appositum est nullo modo contractui contrauentum iri, Emanuel. in thes. comm. opin. sub litera L. nu. 145. Cacher. decis. 41 nu. 9. In dote Phan. de lucro dot. glos. 10. nu. 22. ¶ Hanc legem repetierunt copiose caeteris Cagnolus, Pinellus, & Menesius. Vide Villalobos commun. opin. litera L. num. 201. Couarruuiam pract. quaest. cap. 1. & libro 2. var. resolut. cap. 3. & 4. Forcatulum necyomant. dial. 100. Curtium Burgen. libro 1. coniectur. ad Pratrum, cap. 10. & libro 3. ad Vinium selegam. cap. 3. & 9. Praeterea Sexterum cap. 8. Fornerium lib. 2. select. cap. 9. Gomesium tom. 2. variar. resolutio. cap. 2. a num. 21. vsque ad num. 27. Gutierium 1. parte resolut. cap. 16. Menochium de arbit. iudic. cas. 144. & seq. Cuiacium libro 10. obseruation. cap. 18. Zoannetum rerum quotidian. cap. 47. Fileum quaest. 10. Cuil. lib. 1. de praesta. leg. cap. 5. de eminente prima.

l. De contractu. 3.

l. Ad rescindendum. 4.

l. Si dolo. 5.

Cuiac. lib. 8. obs. cap. 10.

l. Non est. 6.

l. Ratas. 7.

l. Si voluntate. 8.

l. Precij. 9.

In solutum propriè dicitur, & de iure appellatur, quando debitor sponte vendit, ac dat rem pro aliquo debito. add. l. cum, à quo Cod. de solut. l. si praedium. C. de euict. l. elegantes. in princ. & ibi not. ff. de pignor.

l. Doles. 10.

l. Venditor 11.

l. Non idcirco. 12.

l. Si maior. 13.

Tit. 45. Quando liceat ab emptione discedere.

l. Equidem. 2.

l. Vlt.

Gloss. in verbo, recuperare. Pro singulari allegatur Ang. Inst. de empt. quod tunc arrha, vel pecunia intelligitur data solutionis nomine, quando esset data pecunia numerata.

Titulus 46. Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. 1.

Menoch. de arbit. iudic. lib. 2. cas. 55.

l. Si deserta. 2.

l. Vlt.

Cuiac. lib. 8. obs. cap. 32.

Tit. 47. Sine censu, vel reliquis fundum comparari non posse.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Ex conuentione. 1.

Praterius pominat. cap. 67.

l. Res annonariae. 2.

Auth. Sed &.

l. Omnes. 3.

Tit. 48. De pericul. & comm. rei vendit.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. 1.

Adde, & limita illam legem, quòd quando notoriè constat de iustitia illius, qui rem euicit: puta quia habebat hypothecam, tunc venditor tenetur de euictione, licet non fuerit denunciatum venditori, vide Alexand. cons. 67. vol. 3. & in quantum Bart. hic dicit, non sufficere venditorem scire litem motam, nisi sit denunciatum, limita non procedere, quando emptor esset miser: quia sufficit sola scientia venditoris sine demonstratione: ita Bald. hic, licet de dicto Bart. videtur dubitare Francis. Aret. cons. 61. col. 1. Ad Gloss. huius l. infra quatenus in ea probatur, quòd emptio conditionalis non patiatur periculum, vide Paris. cons. 59. lib. 10.

l. Cùm conuenit. 2.

Ad intellectu illius legis cum loquitur de venditione facta ad mensuram, & ad pondus, vide Dec. cons. 19. Ang. lib. 1. emend. cap. 6.

l. Dolum. 3.

l. Cùm inter. 4.

l. Cùm speciem. 5.

l. Mortis casus. 6.

Tit. 49. De emptionibus empti, & venditi.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Aduersus. 1.

l. Venditi. 2.

l. Ex arrhali. 3.

l. Si traditio. 4.

480/C.IV.K.5-4, 25

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Curabit. 6.

Interessepotest non solari debetur. Lim. vt per Afflict. decis. 30. num. 5. Adde quòd hic teneatur ad vsuras, & fructus: quia in omni contractu vtroque, eisdemque obligatorio eo ipso, quòd vnus implet ex parte sua, alter facitur in mora, vt in contractu emptis. Alex. cons. 147. col. 2. lib. 6. & in l. de diuisione. nu. 11. ff. solut. matr. Ad hanc text. vide Gomez. ad §. actionem. nu. 19. Instit. de actio. Soc. cons. 133. lib. 1. & cons. 131. lib. 4. Parl. cons. 37. nu. 17. lib. 4. cons. 50. lib. 1. Dec. cons. 183. ad fin. Alex. ad l. Iulianus. §. offerri. ff. rei. Boccigel. ad l. vnicum. nu. 35. ff. cert. pecu. Declarat. Corn. cons. 310. num. 4. Didac. Covarr. in reall. variar. resol. lib. 3. cap. 3. Vis. lib. 1. comm. opin. in vsu. vendition. Gloss. in verbo, remis. An hoc verum sit de iure canonico: vide Soc. cons. 109. vbi intelligit illud procedere, quòdo non deducitur in pactum, & cons. 133. & de intelligentia per Alex. in l. Iuliano §. offerri. ff. de actio. empti. & an illa vsura, fructus intentis debeantur, quando non est facta venditio, sed pactum de vendendo, vide Dec. cons. 183. in fine. Hac etiam lex non habet locum quando emptor ideò non solvit pretium: quia in mineribus euictio & venditor non dedit ei Bibliothecas pro euictione: quia tunc non tenetur ad vsuras ratione fructuum. ita Bald. in l. 1. Soc. cons. 110. Covar. lib. 3. variar. resolut. cap. 4. Ad istam legem scripsit Cagnolus, & Zoannetus rerum quotid. cap. 5.

l. Venditi. 6.
l. Si seruos. 7.
l. Si puer. 8.
l. Si minor. 9.

Antoni Gizberrous lib. 1. q. iur. cap. 1.

l. Cùm venditorem. 10.
l. Ancillam. 11.
l. Sicut. 12.

Forcatulus auctorit. cap. 1.

l. Fructus. 13.
l. Emptor. 14.
l. Vltra. 15.
l. Post. 16.
l. Expulsus. 17.

Nota istam legem in quantum dicit, venditorem non teneri defendere emptorem de violentia sibi illata: quod singulariter limita non habere locum in contractu locationis vt ita Bal. & Ang. in l. fideiussum. §. fin. Cuiac. lib. 1. obs. cap. 6.

Tit. 50. Si quis alteri, vel sibi, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Si pecunia. 1.
l. Si emanciparus. 2.
l. Mancipia. 3.
l. Quamuis. 4.
l. Multum. 6.
§. Si verò.

Quod potui, nolui, quod volui, adimplere nequiui. Adde cap. super. Abb. de off. & potest. iud. delegat. adde etiam quòd illa duo perficiunt actus boni nam, secundùm Boetium, voluntas, & potestas: ita Bald. in d. cap. super. Abb. in l. cum oportuerit. Cod. de iur. & facti ignor.

l. Cùm per eos. 7.
l. Qui aliena. 8.
l. Nihil prohibet. 9.

Tit. 51. De rebus alienis non, &c.

Ad hanc totalem specbatur libri duo singulares Paluzi: de prohibitione rerum alienationis, & de rei diffractione. Vide Cuiacium comment. ad iur. ciuile. tom. 5.

l. Si præsidi. 1.
l. Distrahente. 2.

Paluzius de rei aliena diffrall. cap. 10.

l. Venditrici. 3.
l. Mancipia. 4.
l. Si fundum. 5.
l. Sancimus. 7.

Prohibita alienatione videtur prohibitio omnis actus, per quem alteri quæritur ius rei, & bonum est argum. de restam. ad stat. & è contrà. iur. mut. vide Rip. ad leg. filiusfam. §. desit. ff. de leg. 1. Tiraq. post. il. comm. in gloss. 5. per tot. Iul. ad l. si stipulatus. col. 10. in fin. num. 11. ff. de verb. obl. De iurell. d. rem. vide Fabian. de Monte in tract. de empt. & vendition. 21. q. prin. num. 11.

Tit. 52. De com. rer. alien.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Si nulla. 1.
l. Multum. 2.
l. Falso. 3.
l. Portionem. 4.
l. Si maior. 5.

Tit. 53. Rem alienam gerentibus, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Non est. 1.

Tit. 54. De pactis inter emptorem, & venditorem, &c.

Videndus tom. 3. commentar. Cuiacij ad iur. ciuile.

l. Si ea lege. 1.
l. Si fundum. 2.

Vide Gloss. in verb. obligatam. Ad hoc vide consil. Petr. de Anchar. 331. pactum de restit. & vend. an sit idem. Vide Paul. Castrens. consil. 326. Et die quid non.

Et an illud pactum probetur per vnum testem confessum, Imol. cons. 92. ¶ Quod si ille, cui est facta promissio de reuendendo ad certum tempus, est mortuus superstite minore, qui non venit in tempore, an minori detur in integrum restitutio, vide text. in l. domitius. de minoribus. Et an ille, qui tenetur ad vendendum ex pacto, non teneatur solùm ad reuendendum, verum etiam ad traditum, vide consil. Arct. 1. in 1. volu. Hanc legem Cagnolus repetit, vide Cora. lib. 3. consil. cap. 9. Forcat. in necyomen. dial. 92.

Quid autem si emptor fecit sumptus, an illos recuperet, vide Ang. in l. emptor. de verborum obligat. Covar. libro 1. variar. resol. cap. 7. Pactum de retrouendendo alicui, si ville vnquam tempore vellet redimere, valet, & hæredes concuret: vitra tradita hic Ioseph. Cagnol. & Gozad. in repet. suam leg. in matur. retrouendam. vi. aliqua per Tiraq. de retraque retrait. nu. 1. per totum. Iafo. ad l. nemo possit. nu. 11. de leg. 1. Angel. cons. 150. Forcatu. in necyomen. dial. 91. nu. 3. ad hunc text. adde Crauet. cons. 154. Iaf. ad l. si ita quis promiserit. §. Sein. n. 10. ff. de verb. obligp. pro intell. & Sim. vide Fab. de Mont. in matte. empt. & vend. in 7. q. princ. n. 1.

¶ An illud pactum possit cedi, vide Iaf. ad l. 2. §. fin. num. 3. de oper. in publ. Arct. ad §. præterea. n. 14. Instit. de excepti.

¶ Qui si fuerint duo venditores, & alter vult retinere, alter non. Soc. ad l. 1. §. sed & quæritur. ad Trebell.

¶ Adde quòd hoc pactum non præsumitur vsurarium, vbi quod inofficiosa pretij concurrat, nisi emptor se fuisse fraudatum. Iaf. consil. 150. & seq. lib. 1. vt ibi quidem Aretinus in solutum.

¶ Ad glos. hic, quòd administratur hæredes, et iam si de eis in pacto reuendicionis mentio facta non fuerit, Tiraq. de retrait. conuent. Gloss. 6. in pract. Amplè etiam fiebat adiecta dictio tantùm tantùm in persona venditoris, contra Bertrand. vbi de in singulari succedunt. vide Soc. cons. 119. col. 1. lib. 1. vbi potest consulum Rainald. Corsin lib. 1. analog. cap. 10. Zoannetus rerum quot. cap. 43.

l. Qui ea lege. 3.
l. Commissoriæ verò. 4.

Et pacto legis commissoriæ, ipso iure transfertur dominium autem prouenit in solo contractu venditionis, vel in solo contractu qualibet, in quo tale pactum est appositum, Castrens. in l. 1. de donat. Et Salyc. in l. ea lege. 7. de conditione ob causam videtur velle, quòd sit generale in omni contractu sed vide Alex. cons. 110. 1. volum. & obseruat. 51.

¶ An ille, qui promisit reuendere in certum tempus, teneatur elapso tempore, vide Angel. cons. 109. incip. super puncto. Iaf. in l. nemo possit. ff. de leg. 1. n. 11. in prima lect. Et cons. 113. incip. 1515. &c.

¶ Et ad probandum factum de retrouendendo, an possit deferri iuramentum suppletorium, vide cons. Alex. 113. n. 1. vol. Soc. cons. 13.

¶ Quid autem si est pactum factum de reuendendo, quomodò cumque voluerit, vide Ang. cons. 51. & Soc. cons. 15.

¶ Quid autem si emptor qui tenetur ex pacto ad reuendendum, interim non obligatus, & possit reuendere, an venditor illi hypotheca fuit generatur, & oneribus impositis per emptorem, vide Bar. in l. si ita diem. ff. de op. plus. arc.

¶ Quod si aliquis vendidit syluam, aut oriunt cum pacto de reuendendo, an emptor possit illam recuperare, vide Bart. Capoll. in tr. de tractat. de seruitut.

¶ Et quanto tempore præfiniatur hoc pacto de reuendendo, Ang. in cons. 55. incip. Guillelmus, & Franc. consulatur, quòd 10. annis. Sed tu omnino vide Fab. de Sen. in tract. de empt. & vend. in 7. part. princip. vbi multa de isto pacto. Et Iaf. in l. potest. 3. de pacto. Vbi etiam subdit, quòd Petr. de Anch. in cons. 312. incip. vsq; diligenter actis, & consulatis, quòd si per decem annos non petatur, non potest vlteriùs peti. Idem Iaf. in l. si mater. vbi col. 7. de cond. indeb.

¶ Et quid si emit à duobus rem aliquam, & ambobus promisit reuendere postea vnus tantùm petit sibi reuendendi, alias non cogitur emere partem suam, Bart. in l. cui si fundus. ff. de vsufru. leg. Et illud sequitur Soc. cons. 100. vol. 3. rem in secunda vend.

¶ Et quid si in eo est factum tale pactum, relicto herede pupillo, qui non petit reuendendum in tempore, an iuetur per restitutionem in integrum, vide Curt. cons. 19. incip. & Christi, & gloriosi.

l. Iniitio. 5.

¶ Eligens viam contractus non potest transire ad viam pœnitentiæ, & diffractus. Cran. cons. 151. numero 8. Paul. de Castr. ad l. 1. ff. de condit. pos. Bart. de numero 10. Alexan. cons. 10. 1. volum. Curt. cons. 12.

l. Cùm te. 6.
l. Si à te. 7.
l. Tempore. 8.
l. Si quis ita. 9.

Tit. 55. Si seruus exportandus vendat.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Lege. 1.
l. Si, vt manus. 2.
l. Nulla. 3.
l. Mouetur. 4.
l. Qui exportandus. 5.

Titulus 56. Si mancipium ita fuerit alienatum, vt prostituatur.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Præfectus. 1.
l. Mulierem. 2.
l. Eam, quæ. 3.

Tit. 57. Si mancipium ita fuerit alienatum vt manumittatur, vel contrà.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Si Patroclus. 1.

Cuiac. lib. 1. obs. cap. 19.

l. Si ea lege. 2.
l. Si iusta. 3.
l. Si is qui. 4.
l. Ea quidem mancipia. 5.
§. Nec tamen.

Et §. 4. non quòd quando propter aliquid aliquam quis debet incidere in pœnam, si illum actum nullum fecit, non iurarit poenam. Et quo Bart. in l. fin. §. 1. communia de lega. decidit, quod si fiat statutum, vt qui vendidem aliquid, nec solari habellam, incidit in pœnam. De quo latissimè Alex. in apostil. in l. 1. num. vsfamil. in prin. de leg. 1. Et Bart. in d. fin. Alciat. lib. 3. parerg. cap. 13. Idem etiam text.

480/C.IV.K.5-4, 26
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tert. in l. 2. Et ibi Bart. in fin. de exhibendis. Et in l. 1 item dicitur. in prin. T. de legib. Arg. & alii in l. interdictum §. 10. quæ ff. ad Trebell. Et vide Bald. in l. 1. de Rpiff. aud. vbi refert ad pulchram quæst. An & Notarius condemnetur falsum in cittatione, aliàs an solo, incidat in pœnam. Bart. in l. 1. §. hæc verba ff. quod quisque iur. Et addit, quod si quis confessum contractui sibi præiudiciali, vel continenti renunciationem proprij iuris, si ille actus nil valet, non sequitur præiudicium, ff. de iur. §. 1. ff. quibus modis pign. vel hyp. Et add. quòd si officialis talis sententiam nullam, non tenet præiudicialis ad pœnam. Bart. in l. ff. de iurisdic. & contend. cap. Pap. in l. 1. §. vt omnes ind. cum civil. Alex. in d. l. pen. §. hæc verba ff. quod quisque iur. Arg. in §. pen. Instituit. de actio. 9. col. Et omnino tens. qui facit in contrarium, in l. cum, qui dum, cum his, quæ habentur ibidem per Doct. ff. de actoib. Sed pro concordia, & ampliatione materiæ latè per Felin. in c. ex tenore. 2. col. num. seq. 4. col. extrà, de rescript. Addè ad hanc l. Alciat. paradox. lib. 3. hep. 1. p.

l. Si puella. 6.

Cuiac. lib. 16. obs. cap. 24.

Tit. 58. De ædilitis actionibus.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad iur. civile.

l. Si non simpliciter. 1.

l. Cùm proponas. 2.

l. Si apud. 3.

l. Si prædium. 4.

Cuiac. lib. 18. obs. cap. 24.

l. Habito. 5.

Tit. 59. De monopoliis, & conventu negociatorum illicito, vel artificio ergo laborum, nemon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis.

Cuiac. lib. 16. obs. cap. 23. & tom. 3. commentar. ad iur. civile.

l. 1.

Ferrandus lib. 2. explicat. cap. 2. Cuiac. lib. 10. obser. cap. 13.

Tit. 60. De nundinis & mercatoribus.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad iur. civile.

Tit. 61. De vectigalibus, & commissis.

Bossius tit. de vectigalibus, fol. 351. cum 7. sti. seq. Fornerius lib. 1. select. cap. 20. & Cuiacius 3. commentar. ad iur. civile.

l. Si iure. 1.

l. Neque. 2.

l. Omnibus. 3.

l. Penes illum. 4.

l. Vniuersis. 5.

Ad materiam istius legis vide cons. Anchar. 160.

l. Omnium. 6.

l. Ex præstatione. 7.

l. Legatis. 8.

l. Vsurpationem. 9.

Cuiac. lib. 8. obser. cap. 37. Turnebus lib. 27. adversar. cap. 25.

l. Vectigalia. 10.

l. Si quis fine. 11.

Brissonius lib. 1. select. cap. 4.

l. Quicquid. 12.

Titulus 62. Vectigalia nova institui non posse.

Bossius tit. vectigalia, quæ possint imponi. fol. 396. & Cuiac. tom. commentar. ad iur. civile.

l. Fin.

Et singularia, & notab. additio: An res de iure possit imponere nouum vectigal? Vide per Abb. in cap. quibusdam. 9. penit. de verborum signif. Bart. in l. ff. publicanus §. fin. de pub.

Titulus 63. De commerciis, & mercatoribus.

Vide Cuiac. commentar. in Iuriscon. titulis legum tom. 3.

l. Negociatores. 1.

l. Non solùm. 2.

l. Nobiliores. 3.

Fornerius lib. 1. select. cap. 3. multa Tiraquellus de nobilitat. cap. 13. à num. 31.

l. Mercatores. 4.

l. Cessante. 5.

l. Si qui inclytus. 6.

Tit. 64. De rerum permutatione.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad iur. civile.

l. Si, cùm. 1.

Molin. ad const. Paris. §. 13. glos. 1. num. 107. nius lib. 1. dubitat. 27. Vandus lib. 1. vsur. q. 25.

l. Permutationem. 2.

l. Ex placito. 3.

l. Cùm pecibus. 4.

Molinæus ad vsur. cons. ff. de verb. oblig. n. 73.

l. Quoniam. 5.

l. Rebus. 6.

l. Emptionem. 7.

l. Ea lege. 8.

Tit. 65. De locato, & conducto.

Explicatur à Cuiacio tom. 3. commentar. ad iur. civile.

l. Dominus. 1.

l. Adueniat. 2.

l. Ædit. 3.

Addè, quòd colonus, & inquilinus licitè possunt refitere: quando iniustè expelluntur: Vide Bald. hic in prin. Et l. ff. de fund. dot. Ad istam l. quæro, quæquid ista lex locum habeat in contractu emphyteutico, & possit expelli pro vsu directi domini: vide sing. 8. pag. 91. Cosar. lib. 2. var. resp. n. 25. Menoch. de arbitr. iud. cas. 78. lib. 2.

Qui solvit prædionem, non potest de domo, durante locatione, expelli per dominum, nisi propter necessitatem domini, vel propter necessariam refectionem rei, vel culpam inquilini abuentis. vide Dec. ad c. pastoralis in princ. extrà de appell. Iaf. ad l. qui rem vindicabit n. 11. Cod. de sacros. Eccles. vbi lim. quando dominus præcedit in instrumento eum non expellere: vide Dec. cons. 227. num. 3. & cons. 473. in num. Mars. sing. 94. Iaf. ad l. diuortij. 38. ff. sol. matr. Rip. ad l. 1. in fin. n. 10. Crem. sing. 77. lim. non habere locum in scholare, vt per Rip. ad l. 1. in fin. Addè idem, si necesse fuit conductori recedere, Mars. sing. 615. lim. Cachera decis. fol. 108. n. 9.

¶ Ad hanc tens. vide Didac. in matt. variar. resolu. lib. 1. cap. 13. num. 4. notatè per Phil. Port. lib. 1. consil. 53. Si conductor expellitur propter necessariam refectionem, quod ea refecta possit petere se reponi in locata. Rom. sing. 251. Dec. cons. 103. in cons. n. num. 14. Alci. lib. 1. parerg. cap. 10. Tiraq. in retrat. necess. num. 1. per num. 160.

l. Ex diuersi. 4.

l. Certi iuris. 5.

Deat. ad rit. de pactis, Charond. lib. 3. resp. Forest. nouum. dicit. 17.

¶ Insertis, & illata colono obligantur domino faciuti pro mercede: inquilini verò ignorauti. Fortun. Garci. ad l. item quæ. ff. de pact. num. 18. per. 3. Socin. in reg. 191.

l. Nemo. 6.

l. Sigalum Hermes. 7.

Pro ista l. vide Alex. in l. ff. vnus. in prin. ff. de pact. & l. 2. Cod. de iudic. & ibi per Iaf. & idem Iaf. in l. libra. ff. de actis per. Scribentes in cap. confessionis. de fideiussib. & Felin. in cap. cit.

l. Licèt. 8.

Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. resp. 76. & 77.

l. Emptorem. 9.

Successor an, & quando tenetur stare colono. Vide Scrib. in qlm l. & in l. ff. fin. §. fi. vin. ff. solut. matrim. quid in beneficiallibus, vide omnino Bald. in l. iuiurandum C. de iurej. Eccl.

¶ Successor singularis non tenetur stare colono. Addè 7. fol. ad qlum. Lampurum. pacius per Socin. in reg. 480. incip. fructus. Vxor tenetur stare colono, cuius maritus locauerit ratio est, quoniam necessarius est successor. Glos. in l. diuortia. sinea prius glos. magn. ff. solut. matrim. & l. ff. Rhodia. §. fin. 10. Addè ad hanc legem quod sit Bart. hic, singularem successorem colonum expellere non posse, quando fecisset sua habet in re: nota tamen aliquando singularem successorem colonum expellere posse, ff. offerat pecuniam. vide Iafon. in l. filiusfam. §. diui. ff. de leg. 1. 12. col. in fine. vide per Alex. in l. qui absent. §. 1. ff. de acquir. poss. Sed quid si singularis successor non expelit colonum, colonus vel successor tenetur succedere, an verò locatori? Vide Bart. in l. Iulianus. 3. ff. in locatio. cum glos. ff. de act. empt. Gomez. 2. num. resol. n. 3. n. 3. Zoannet. rerum quot. cap. 23. & 42.

Emptor fundi non tenetur absque pacto stare colono. Addè, quòd ista l. non habet locum inter Mehtaros: quia inter eos emptor nò potest expellere primum conductorem, suo tempore durante. Gozad. cons. 14. colum. pen. & fin. Limit. istam l. plusib. mod. vt per Alexan. ad l. ff. filiusfam. §. vin. ff. solu. matr. per Bart. vbi Iaf. ad l. diuortia. num. 31. ord. vit. Mars. sing. 312. Iaf. ad l. filiusfam. §. diui. 1. Inst. num. 91. de leg. 1. Ludo. num. 111. vbi per Croc. num. 100. Soc. cons. 90. lib. 4. Rom. sing. 63. Negusc. in mall. de pign. 1. membr. num. 6. Guid. Papa q. 480. Iaf. ad l. quoties n. 19. C. de rei vind. Socin. in reg. 387. Hozzet. ad tit. Institut. de oblig. lib. 4. fol. 126. de vi, & effect. locat. ad §. Quid in successore in beneficio, an teneatur stare colono, Abb. & alii, & ad §. hæc prælati vicar. suos Soc. cons. 31. volum. 2. Gemi. cons. 8. Quidam Cardinalis colum. fin. & cons. 17. col. 1. cons. circa prin. Quid in successore in prælatura, an teneatur stare colono, vide Soc. reg. 588. de 3. fol. vbi an successor in beneficio obligatur ex contractu prædecessoris, vide Cort. in memor. in verb. successor. Mars. sing. 648. in mat. ad hanc tens. Nata. Alberti in cons. 416. n. 1. cum seq.

l. Viam veritatis. 10.

Cuiac. lib. 2. var. resol. cap. 13.

l. Iniuriæ. 11.

l. Damnum. 12.

l. Si diuisa. 13.

Pilanus q. 64.

l. Si hi, qui. 14.

l. Si de fundo. 15.

Berotius q. 47.

l. Legem. 16.

l. Præses. 17.

l. Exceptio. 18.

Benedictus Capra in regul. cons. 88.

l. Circa. 19.

Cuiac. lib. 14. obs. cap. 24.

l. Cui rem. 20.

l. Si olei. 21.

Corasius lib. 2. miscell. cap. 11.

l. Si hi. 22.

l. Ad probationem. 23.

Zoannetus rer. quæsit. cap. 51. Vide Paris. cons. 17. n. in mutatis Cuiac. 23. dig. in Lucrum, quæ mala ff. de adquir. poss.

¶ Per instrumentum locationis non probatur dominium. Paris. cons. 17. nu. 1. lib. 2. in mat. Crotus. cons. 327. num. 3. Rip. ad l. rem quæ. num. 48. de acquir. poss. Abb. ad cap. inter dilectos. num. 16. extrà de fide instru. An probetur per hoc instrumentum dominium contra conductorem. Affli. decis. 21. num. 8. & decis. 13. Addè quòd nec possessio, vt per Dec. cons. 302. nu. 25. Curt. cons. 30. num. 5. Solutio mercedis probat possess. Cort. cons. 32. nu. 6. de instrumenti dotalis. Iaf. ad l. 2. n. 178. C. de iur. emphyt.

l. Contractus. 24.

l. Si quis conductionis. 25.

Palacius de alienat. rei disputat. cap. 19. Corasius lib. 3. miscell. cap. 2.

¶ Nunquid condemnatus remedio istius legis possit appellare, vide Dec. cons. 65. vbi ampliat. ista l. & cons. 15. Affli. decis. 1. & Dec. cons. 28. nu. 3. & cons. 32. num. 4. an per instrumentum conductionis

480/C.IV.K.5-4, 27
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

&c officiis præbetur dominium contra conductorem, Afflict. decis. 14. n. 5. Bald. decis. 498. nu. 171.

l. Si conductionis. 26.

Conductor debet prius possess. restituere, postea de proprietate experiri, Afflict. decis. 21. & 14. num. 5. vbi an per instrumentum locationis probetur dominium, Bald. decis. 498. Coras. lib. 3. miscel. cap. 2. nu. 10. Petr. Steel. ad Lusperitio. num. 17. & 53. ff. de condit. indeb. Cagnol. ad l. neque pignus nu. 5. ff. de reg. iur. ad hunc text. adde Dec. consil. 28. nu. 5. & consil. 56. nu. 4. Ioan. Cepha. consil. 47. num. 38. 2. part. Curt. sen. cons. 70.

l. Si tibi. 27.

Alciatus, lib. 1. parerg. cap. 4. Molinæus ad rubr. de verborum oblig. nu. 16. Declara vt per Alciat. ad rubr. de verbor. oblig. colum. 7. nu. 23. & ad l. bona fi. dei. C. de pact. Iacob. Niger. ad d. rubr. num. 43. & Toraisl. n. 72. & 78. Bertrgol. ad l. solut. num. 46. ff. sol. matr. Fran. Cur. ad legem, quam, nu. 11. C. de pact. & ad l. pactum num. 7. qui sit.

l. In iudicio. 28.

l. Cùm conductorem. 29.

l. Curialis. 30.

l. Milites. 31.

l. Ne cui. 32.

Dominus domus locatæ potest durante locatione alteri dictam domum locare pro tempore futuro. Adde Alex. ad l. 1. in fin. ff. solut. matr. Guid. Papæ decis. 480. in prin. locati. & Boër. decis. 117. per totum.

l. Hæc constitutio. 33.

l. Conductores. 34.

Cuiacius libro 14. obs. cap. 38. Menoch. de retin. poss. remed. 11.

l. Licèt. 35.

Tit. 66. De iure emphyteutico.

Explicatur à Cuiacio tom. 3. commentar. ad ius Ital.

l. Ius emphyteuticarium. 1.

Emphyteutica res Ecclesiastica si sit recepta pro se & filiis suis, & hæredibus, an legitimarus succedat per rescriptum Principis, Bal. in l. generaliter. §. cùm autem, infrà de instit. & substit. Alex. plenè consil. 118. 10. volum. Et cons. 60. 10. vol. vbi plenius. Scripsit de hac materia copiosè Alvarus Velascus Lusitanus.

¶ Quid de Emphyteusi recepta à laico, vide cons. Soc. 3. vol. 3.

¶ Emphyteusis Ecclesiastica an finita linea debeatur aliis agnatis, vel descendendis vel vbi possint agere, vt ipsis concedatur. Dec. cons. 131. nu. 1. & per tot. cons. 96. vol. 10.

¶ Annui redditus an sunt immobilia computentur, Bald. in l. hæreditati §. his illud. 1. col. cum ibi annexis. ff. de fruct. num. Rom. cons. 104. bonus text. in Clement. exiv. de verb. sig. quod intelligitur, quando sunt perpetui, vel ad longum tempus: aliàs secùs, prout probatur in c. querelam de elect. Secundum probatur per Cyn. in l. si certum. C. de pactis. Bart. in l. monumentum. ff. de verb. sig. Rom. in l. si constante ff. sol. matr. Fed. de Senis, cons. 11. quæ incip. fratres prædicti.

¶ Emphyteutica res concessa alicui in tertiam generationem an illa dictio sit inclusiua, vel exclusiua. Alex. plenè cons. 215. 1. vol. & 20. Et plura de dictione vsque per Old. cons. 49. & per Imol. in c. 1. de ordin. ab Episc. qui renunc. Episc.

¶ Ad id quod dictum est de tertia generatione, &c. vide Ias. in l. 2. lib. col. 60. vers. iuncta prædicta. Et Bart. cons. 77. proponitur. vol. 1. Et Ruin. cons. 144. lib. 16.

¶ Census Emphyteuticus per successores debetur. decis. Neap. 91. incip. Angel. Galvar.

Filius numquid priuetur feudo, vel re emphyteutica, si pater eius commisit delictum, propter quod ille priuari debeat, Bart. in l. cum, qui ff. de in terdict. & releg. Et Alexan. in l. si qui. ff. de verb. oblig. in fin. vlt. col.

¶ Si locatio est perpetua, & pensio parua, præsumitur contractus emphyteuticus, Bald. in c. cap. si terra. de delationibus.

¶ Emphyteuta vsufructuarium vel vsufructuarium vsuarium in re Emphyteutica, an, & quando possit constituere, Ias. in l. contraria. col. 3. §. antep. vers. non successiue de acquir. poss.

¶ Emphyteuta, seu colonus an teneatur ad expensas, quæ fiunt in re locata, vel conducta, vide consil. Socin.

¶ Emphyteuta si vendit rem emphyteuticam sine domini consensu cum pacto legis commissoriæ, vel adiectione in diem, an habeat locum pœna caducitatis, vltra Ias. in l. fin. ff. lit. tit. in l. 14. Adde Alex. in l. Bassilidi. ff. ad leg. Falcid. Et cons. 18. 3. volu. Et glo. in l. 1. ff. de donat. quam sequitur Alex. in l. Pomponius. §. cùm quis vbi col. ff. de acquir. poss.

¶ Emphyteuta canonem soluere tenetur etiamsi res sit ei concessa sine debita solemnitate per text. in §. si forma. in Auth. de non alienand. Vide Salyc. in l. iubemus. §. sanè C. de sacrosanct. Ecclesia. Quam ita refert, & sequitur Felin. in c. cùm causam in 7. colum. extr. de re iud. vbi dicit, quòd licèt contractus sit illicitus Ecclesia sit nullus, tamen non habetur pro infecto, quoad commodum Ecclesiæ.

Et numquid Ecclesia, siue minor possint dicere quòd volunt habere rerum contractum nullum initum cum ipso minore, vel Ecclesia altera, qui contraxit, recusante, vide Felin. vel melius Ias. in l. cùm si §. eam transactionem ff. de transactio.

¶ Et an minor, vel Ecclesia possint facere Ecclesiæ conditionem meliorem, sine solemnitatibus à iure requisitis, vide Dec. in c. qui in Ecclesiarum de constit. Et similè in dolum passo, an possint approbare contractum, vide per Doct. maximè per Ias. in l. transactione. C. de transactionibus. Et per Abb. in cap. dilecti. de emption. & vend. quem Iason in d. l. allegat.

¶ Emphyteuta incidens in commissum propter canonem non solutum potest dominus alij concedere, eo non monito, nec requisito. De hoc vide Dec. cons. 146. in 1. dubio.

¶ Si non apparet de contractu cessionis: sed de solutione pensionis, vide Paris. de Put. in tract. dere integra. caut. 134. & 145. Et adde quòd ad probandum dominium directi domini, probatur eo ipso, quòd soluit per longum tempus. Et per Deci. in cons. 142. 2. col. Et Abb. in cons. 74. 7. vol. vbi plus dicit, quòd si cessat per biennium soluere Ecclesiæ, incidit in commissum: & ille, qui erat solitus annualiter soluere, tanquam emphyteuta. Et illud consulesset, & sequitur Dec. cons. 144. circa princ.

¶ Quid de re concessa? Vide Parid. de Put. in tract. feud. chart. 78. & chart. 8.

Finita emphyteusi, an dominus teneatur ad melioramenta. Francis. de Aret. in l. scerro. in §. Marcellus ff. de leg. 1. vbi ponit, quòd de melioramentis factis in re Ecclesiæ, quæ fuit alteri concessa, & demum talis concessio fuit reuocata per successionem, an meliorementa possint peti, vt be ibi per eum. Sed vide text. in auth. quares. C. de sacros. Eccles. Et Deci. cons. 160.

¶ Vasallus si non soluat per triennium, an priuetur, & cadat à iure suo, vide cons. Dec. 198. Alienare sine consensu domini, vel cessare à solutione canonis, an isti casus æquiparentur, vide Alexand. cons. 118. vol. 5.

¶ Purgatio moræ in emphyteuta, an admittatur, vide Pari. de Put. in tract. rerum feud. planè, chart. 104. Et Dec. cons. 146. & quanto tempore possit purgare moram Dec. in dicto cons.

¶ Si elapso biennio dominus recipit canonem. Vel, si vasallus, vel emphyteuta alienet sine consensu domini, & dominus postea recipiet canonem ab emptore, an sibi præiudicet, vide Parid. de Put. in tract. feud. chart. 182. incip. fuit longa quæstio. Et plures quæstiones per eund. eodem tractatu chart. 194. in q. incip. & circa & c quare, cum pluribus sequentibus.

¶ Et quando dominus recipit canonem post alienationem factam sine eius consensu, vide Dec. cons. 183. Et Alex. in cons. 181. in 3. vol.

¶ Inter emphyteusin, & libellarium contractum non est differentia. Deci. in cons. 46. 1. vol. & consilio 104.

Quid autem de concessione in emphyteusin, vel censum, cum potestate affrancandi in simili censu, vide quæ ponit Decius in cons. 46. in vlt. colu. vbi quanto tempore præscribatur iuri offerendi similem censum, & ibi quid si offeratur, an acquiratur ius non soluendi.

l. Emphyteuticariis. 2.

Per istam l. 2. & 3. dicitur, quòd si emphyteuta promisit expendere aliquam pecuniæ quantitatem super re emphyteutica, si non expendit, incidit in commissum, ex quo pactum non obseruauit. Vide de hoc dicto deci. Consil. Neapol. 85. prope finem.

¶ Emphyteuta expelli non potest, nisi triennio canonem non soluerit, vt hic, vbi Ias. late, & authent. si rem. C. de sacrosanct. Eccles. Socin. regul. 114. emphyteuta. Hippol. sing. 409. Ias. ad l. diuortio §. quid in anno num. 2 ff. solut. matrim.

¶ An si emphyteuta cadat iure suo propter canonem non solutum, possit petere melioramenta, Ang. ad §. si verò quæ in authent. de alienat. & emphyt. Et quid in purgatione moræ, an possit soluendo purgari, & quod tempus detur in emphyt. Eccles. Ias. hic nu. 29. & 41.

¶ An decisio huius l. procedat in feudo, in censu, & multa de mor. vide per Dec. consil. 38. per totum, & cons. 144.

¶ Et nos, quòd mandatum à Iudice factum emphyteutæ, quòd nõ soluat, eum excusat à pœna, vt per Afflict. decision. 318. Adde Corrum in memora. in verbo, emphyteuta priuari Capol. caut. 21. Alexan. cons. 44. vol. 3. & ad l. si constante post Bart. ibi in 3. q. ff. solu. matr. Gram. decis. 97. Tiraq. post l. commun. gloss. 7. nu. 41. in mat. Afflict. decis. 274.

¶ Ad d. l. vide 2. fallent. Soc. in reg. 131.

¶ Vasallus, vel emphyteuta non potest vendere, vel alienare fundum, vel rem emphyteuticam domino irrequisito, aliter cadit à iure suo, d. l. in emphyteuticaria. & c. potuit. extrà locati. Sed vide 8. fallent posita per Socin. in regul. 319. incip. Vasallus.

¶ Si non apparet, an aliquis sit emphyteuta, vel censuarius, in dubio præsumitur censuarius, vt fuit Albert. in d. l. in emphyteuticariis. Et proptereà incidit in commissum quando in illa regione magis frequentatur contractus emphyteuticus, vt voluit Iohan. Fabr. in d. l. 1. sup. col. quem refert Ias. in d. l. emphyteut. in 9. qu. Et idem Ang. ibi dicens, quòd primò recurrendum est ad consuetudinem concedentis: vt si solitus erat concedere vsque ad tertiam generationem, vel in perpetuum, ita præsumitur factum secundùm consuetudinem regionis. Et ibidem sequitur Bald. ... ff. certum. C. de pactis, dicens, quòd concessiones præsumuntur factæ secundum generalem consuetudinem, vel secund. quod erat solitum in veam, vel plures personas.

¶ Emphyteuta frangens fidem domino, priuatur suo vtili dominio. Ita Paul. Castrens. in l. sed si hac. in princ. ff. de in ius vocand. per d. l. in emphyteuticaria. Ita & econtrà, si dominus frangit fidem emphyteutæ, debet priuari directo dominio, quod applicatur emphyteutæ. Ita dicit tenuisse Guilhel. de Cun. ibid. etiam Alexan. in additio quas fecit Paulus, sequitur primum per text. in cap. domino committente. ff. de feud. fuerit quæstio inter dominum, &c. Et in c. 1. qualiter dominus propr. di prin. Vide declarat. per text. in c. dilecti, in 2. col. de maior. & obed.

¶ In d. l. in gl. repellere, &c. Emphyteutam probans soluisse tribus annis proximis, præsumitur quòd semper soluerit. Adde Corsi. in l. si.

Res emphyteuticaria potest pignorari sine consensu domini, & an in ea possit haberi recursus per creditorem. vide Bart. in l. si constante in 3. qu. Et ibi per Alex. ff. solut. matri.

Emphyteuta, qui vendit rem, regulariter cadit à iure suo. l. cùm dubitabatur hoc tit. & c. potuit extrà locat. Sed vide 3 fallen. Soc. in reg. 133. Mihi quod est reg. 113. incip. emphyteuta, &c.

l. Cùm dubitabatur. 3.

Pœna istius legis habet locum etiam in contractu censuali. Bart. in l. 1. §. qui autem. ff. de superficiebus. Innoc. in c. potuit. extr. locat. Fulgo. cons. 140. Ias. in d. l. cùm dubitabatur. licèt contrarium consuluit Dec. cons. 104.

¶ Emphyteuta volens vendere ius suum emphyteuticum, vel suas meliorationes, non potest vendere, nisi priùs denunciauerit domino, à quo causam habet, an ipse velit emere prad. l. cùm dubitabatur. Et facit quòd singulariter voluit Bart. in l. 1. in vlt. verbo. C. de Metall. lib. 11. dicens: Quòd si colonus volens vendere fructus perceptos ex fundo, debet potius vendere domino, quam aliis iusto precio, quod dicit Bartol esse menti tenendum, quem sequitur Lud. Rom. in l. 2. ff. solut. matr.

Facit

480/C.IV.K.5-4, 28

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Patet etiã in simili, quod singulariter voluit Bald. in 1. C. de comm. serv. aiqui dicebat, quod si fiscus qui habet rem communem cum alio, non potest illam vendere, nisi prius fonio requisito.

¶ Pœna illius legis habet etiam locum in conductione ad longum tempus. Ita per Falgos. cons. 24. incip. per existimam, &c. Et per Alexand. in cons. 17. in 4. vol.

¶ Sed numquid dispositio illius legis habeat locum in vasallo, et si dominus vult non se, vt præferatur Dominus. Dic quod sic. Et habet aniõ, vt 2. §. donare, quod fund. alien. pot. al. Et vide Bart. in tract. fund. in 9. §. incip. an si vendita, &c. chart. 113. Dec. cons. 164. 1. vol. vbi idem dicit non habere locum in contractu consuali, & contractu permutationis.

¶ In vendizione rei emphyteuticæ primò est denunciandum domino quòd vendat, & debet expectari per duos menses, vt per Iac. in tha l. 4. col. in vers. principaliter. notatis idem in eo, qui est perpetuò obligatus ad vendendum, vt consulait Ludo. cons. 102.

¶ Quòd si emphyteusis non soluit tanto tempore, quòd incidit in commissum, an teneatur in fructus, à quo incidit in commissum, Soc. in cons. 267. 4. col. Et vide per Iac. bis in 13. col.

¶ Scribentes in illa l. & maximè Iac. qui plura dicit de laudemio, quòd debetur ab emphyteuta, modò quæro, an debeatur vasallo pro alienatione feudi, & est considerandum, quòd non. Nam relevium idem est, quod laudemium, seu quinquagesima, quæ soluitur, vt relevium, vt per Andr. in c. 1. §. mulier de cap. Corpad. 51. Illud relevium non debetur, quando feudum alienatur, vt per eundem Andr. in constitutione regni c. post mortem. Et in c. 1. per quæ fiat imaginaria. Et in d. §. §. mulier. Et illud expressè videtur tenere Andr. in d. c. vendit. Bene verum est, quod ipse idem Andr. in d. §. §. mulier. quod in hoc statur consuetudini, quia si soluitur est, præstari debet: sed vide Alexan. in cons. 7. in 1. volum. Ad quem fit remittit Franc. Arec. in tract. fund. in 4. parte 5. q. in fin. chart. 6.

¶ In alienatione certa, vel necessaria non soluitur laudemium, vt per Iac. in d. col. 13. vers. 7. quæro, quid in dotione infoliatum, vide per Iacob. in tract. de rei. citum. 92.

¶ Et quid in locatione ad longum tempus an debeatur laudemium, vide Bart. in cons. 204.

¶ Res feudalis an possit dari in dotem, vide Paris de Pur. in tract. fund. chart. 101. vbi plenè & an debeat solui tertiaria pro dote.

¶ Si vendidit, & statim redemit, an habeat locum pœna caducitatis, vide Iacob. in tract. de rei. in 10. col. & per Doc. in cons. 160. in fin. vbi an possit alienationem factam posse mortem purgare.

¶ Sed quid si emphyteuta, vel vasallus vendit, salvo retitio debito domino, non exprimendo certum dominum, vel certum retitum, an incidat in commissum. vide Paris de Pur. in tract. fund. chart. 18. incip. an si refusum, &c.

¶ Et quid si vendit emphyteuta sub confusio domini, & non aliter, nec alio modo, vide per Iac. in 1. non solum §. de opt. mu. nunc. Doc. cons. 160.

¶ Licet possit res emphyteutica sine confusio dominii donari, tamen non potest induci in possessionem sine eius confessione. Arec. cons. 55.

¶ Si mariti cessuit in solutione canonis, an principiorum vasal. vide Bald. in cons. 121. in 1. volu.

Emphyteuta potest vendere domino interquisito, si hoc est actum, alias debet eum requirere, & per duos menses expectare, alias potest alienare quinquagesimam pecti solutendo domino. De hac mat. posit latè tractat hic per Scrib. vide Doc. cons. 160. & 164. Iac. ad l. si ita quis §. in lege. num. 10. & 13. de verb. sig. Tiraq. in tract. de cons. pri. 3. par lim. 6. per tot. & in tract. de retr. conv. in præfat. nu. 14. Costa in memor. in verb. altius nullus. Forcat. in ver. cum ser. dial. 13. nu. 7. & seq. lim. vt per Marc. sing. 28. emphyteuta. Visini lib. 2. cons. qui in vers. employ. alienari. Ial. Clar. lib. 4. sentent. §. emphyteuta, qu. 13. Iacob. Menoch. in tract. de arbit. iud. li. 2. cent. 3. cas. 310. num. 18. & cent. 1. cas. 57. numer. 5. & quòd illa decisio non procedat, nisi in contr. emphyt. non autem in consuali, in fendo, vel alio fin. Dec. d. cons. 164. nu. 6. nec quando quis concessit ser. emphyt. alicui pro se, & suis hæredibus, & quibuscunque dederit, quia tunc videtur permissa alienatio etiam sine quæsito domino, Dec. d. cons. num. 3. nec quando quis ignorantiæ alienat. Doc. d. consil. 164. num. 3. vers. 5. responderur. & quòd hic dicitur de alienatione: idem est in locatione ad 10. ann. & sic ad longum tempus, vel ad vitam alicuius: Dec. consil. 204.

LIBER QVINTVS CODICIS.

Tit. 1. De sponsalibus.

Alcia. lib. 1. disput. cap. 11. Cuiac. lib. obs. c. 18. & tom. 3. commentar. ad tres titulos.

l. Alij desponsatæ. 1.
l. Si is, qui. 2.
l. Arrhis. 3.
l. Si pater. 4.

Cuiac. lib. 16. obs. cap. 34. & 35.

l. Mulier. 5.
§. His illud. 1.

Tit. 2. Si rector prouinciæ, &c.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad tres titulos.

l. Si quis.

Tit. 3. De donat. ante nuptias, &c.

Cuiac. lib. 3. obs. cap. 4. & tom. 3. commentariorum ad tres titulos.

l. Multum. 1.
l. Si præfidi. 2.
l. Pollicitatione. 3.
l. Quod sponsæ. 4.
l. Ea, quæ. 5.

Sarmientus lib. 2. select. cap. 5.

l. Cùm in te. 6.
l. Si cùm ante. 7.
l. Si ante. 8.
l. Cùm te sponsæ. 9.
l. Si filiæ. 10.
l. Si tibi res. 11.
l. Si mater. 12.

Donationes factæ mulieri per consanguineos viri, manente viro, sed si per consanguineos mulieris, debet restitui hæredibus mulieris. Ita Bart. in l. Sed ex plano. §. arrogatus. ff. de arrog. & pup. Sed contra est, quòd cùm donatio sit perfecta, & res quæsitum mulieri, quòd mulier transiuisset ad suos hæredes per istam l. §. mater. Et ibi Bald. cons. 113. lib. 4.

l. De rebus. 13.

Menoch. lib. 2. arbitr. iudic. cap. 48.

Vide Tiraquell. de ll. conub. n. 46.

l. Si consentiente. 14.
l. Cùm veterum. 15.
l. Si sponso. 16.
l. Minoribus. 17.
l. Siliberis. 18.
l. Si constante. 19.

Constante matrimonio extra causam donationis, maritus non potest constituere dotem vxori. Adde ad istam l. duas fall. per Socin. posit. in rep. 141. incip. donatio inter virum, &c. vol. rep. 104. Ad istam l. §. constante. vide Castren. cons. 6. de quo meminit Bart. in l. 1. cibori. 13. §. filius. matrim.

Auth. Sed iam necesse.

Vbi glossa in verbo suffitio. Ista glossa est singula, ita, quòd confessio facta à marito de dote recepta, constante matrimonio, præsumitur facta in fraudem creditorum. vide quod notat Doc. cons. 16. in fine.

¶ Confessio viri de dote facta constante matrimonio nõ præiudicat creditoribus: sed ipse vtic. fic. Bart. & Bald. hic. & ad l. 1. §. fit. mavis. Iac. ad §. fuerat num. 30. Instit. de act. Alb. decis. 401. Arec. cons. 50. Gozad. cons. 2. & 42. Cent. cons. 40. & 44. Rain. cons. 5. & 105. lib. 1. Doc. cons. 94. colum. 2. Anton. de Cano. ad l. post. coloratum. n. 30. ff. de donat. Bellon. cons. 28. num. 7.

l. Cùm multæ. 20.
Auth. Permissa.

Cuiac. lib. 3. ob. cap. 4.

Auth. Dos data.
Auth. Eò decursum.
Auth. Nunc inhibetur.

Titulus 4. De nuptiis.

Vide Cuiac. tom. 3. commentar. ad tres titulos.

l. Cùm de nuptiis. 1.
l. Si nuptiis. 2.
l. Liberum. 3.
l. Liberi. 4.

Corasius lib. 1. miscell. cap. 3.

l. Si vt proponis. 5.
l. Et si. 6.

Contius lib. 1. disput. cap. 7. Cuiac. lib. 1. observat. c. 11. & lib. 11. c. 13.

l. Si vt proponis. 7.

Contius d. c. 7. & Cuiac. d. c. 13.

l. In copulandis. 8.
l. Si vicinis. 9.

Adiutam vide notata per fratres in cap. nuc. extrà de probat.

l. Cùm te. 10.
l. Si inuita. 11.
l. Nec filium. 12.

Ista lex est canonizata in capitulis, 35. q. 1.

l. Neque sine. 13.

Cuiac. lib. 17. obser. c. 6.

l. Neque ab. 14.
l. Vxorem. 15.
l. Patrem, qui. 16.
l. Nemini. 17.

Pythæus in notis ad fragmenta Treviren. pag. 85.

Cuiac. lib. 8. obser. c. 18.

l. Vidua. 18.

Cuiac. lib. 3. obscur. c. 5.

l. Celebrandis. 19.
l. In coniunctione. 20.
l. Acaligato. 21.

Brissonius lib. 1. select. c. 5.

l. Si donationis. 22.
l. Imperialis. 23.

Ioannes Anzpachus lib. 1. epist. c. 1.

l. Sanctimus. 24.
l. Si furiosi. 25.
l. Si quis alumnum. 26.

Menochius de arbitr. iudic. cons. 100.

l. Sanctimus. 27.

Vbi inter sexagenarios & quinquagenarios matrimonium non consistit. vide Tiraq. in Eccles. part. 6. 1. glos. num. 20.

Potest quis accipere vxorem sexagenariam. vide Paris. cons. 14. lib. 1. Rain. ad rub. ff. matri. num. 25. Bart. ad l. qui habebat §. 4. ff. de vulg. Soc. cons. 65. 2. & 1. col. lib. 3.

l. Si liberam. 28.

Matrimonium si est contractum inter coniunctos in 4. gradu, an habeat locum hodie pœna incestus. vide Chald. cons. 1. in 11. de consang. & aff. & Pont. de Acha. cons. 3.

l. Sacram. 29.

Casus superuenientes matrimonium iam contractum non dissolut. adde glossa. & ibi Ioh. Andr. in reg. de reg. iur. Lud. Rom. in l. §. verb. §. de.

Tit. 5. De incestis, & inutilibus nuptiis.

Cuiacius lib. 8. obser. c. 18. & tom. 3. commentar. ad tres titulos.

l. Liberta. 1.
l. Neminem. 2.

Clarus 55. forniciat. 10.

l. Cùm ancillis. 3.
l. Qui contra. 4.

Nota istum text. quòd nates ex prohibito matrimonio per errorem, in figura matrimonii fuerunt. Vide Doc. in cons. 54. in add. 1. in glos. text. non effectus. Nota, quòd sufficiat ignorantia non excusat. Doc. in cons. 10. vol. 2. Cuiac. lib. 15. obs. c. 13.

Declara-

480/C.IV.K.5-4, 29
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Declarat Didac. in epito. 2. par. ca. 6. num. 11. Iac. Menoch. in tr. de arbitr. iudic. lib. 2. centu. 5. cas. 144. num. 15.

l. Fratres. 5.

Vbi fratris vxorem ducere vetantur, an Papa dispensare possit, vide late Ægid. Bellamer. in cons. 18 in facti in ho tradito. Et quibus in gradibus Papa dispensare possit, Paul. Paris. cons. 68. dubiam lib. 3. Tiraquel. in leg. connubialibus 7. parte. gl. prima, nu. 41. & seq.

l. Siquis incesti. 6.

Auth. Incestas.

Ad illam Auth. vide Dec. cons. 158. vel 171. per tot. Felin. cons. 116. volum. 1.

Imponuntur pœnæ contrahentibus incestas nuptias de iur. ciui. An idē sit de iure cano. Dec. ad l. certam num. 7. C. unde legi. Cron. ad rubr. solu. matri. num. 49. & seq. Rip. ad l. 1. num. 26. C. de edendo. Alex. cons. 129. lib. 6. Dec. ad c. 1. nu. 7. de testi. & consilio 568. Qui aliter tenet, & ad eius replicationem respondit, vt per ipsum in d. consil. 168. & vide per D. Vinc. Hercul. ad l. 1. del. §. ad leg. Falc.

Auth. Ex complexu.

Ad illam Authenticam vide cons. Socin. 161. Roma cons. 43. in fin. Franc. Curt. in cons. 13. Iaf. in §. fit. de actio. §. fuerat. Nicol. de Vbald. in tract. de success. ab intest. Et repet. in Auth. si qua illud. C. ad Orfician. Pract. Pap. in tit. qua agit ad instrumenta charo. 71. vbi dicit, quod in hoc est seruandum Ius Ciuile in terris Imperij, & Ius Canonicum in terris Ecclesiæ. Vide alia, quæ dicuntur in l. si gener. ff. de his, quibus vt indig. vbi plura ad hoc cumulant. Et vide tractat. de priuat. dot. in 500. quæst. priuilegia, vbi tenet etiam hoc procedere, etiam solùm in Canonico. Et vide Mod. Neap. in constitutione regni quàm plura.

Spurius incapax est possessionis, d. Auth. ex complexu. & l. si spurius ff. unde cognati. Ita etiam nepos, qui procedit ex infecta radice, licet sit ex legitimo matrimonio natus, nō potest succedere auo, per text. l. si C. de donat. in fin. vbi odiosè. Et ita etiā consuluit Pet. de Anch. in cons. 189. in 1. volum. Bal. in l. fin. C. de verbor. signif. dicens, quòd sicut filij bastardi non sunt de domo, ita etiam nec nepotes legitimè nati, quia legitima consequentia nō potest esse ex illegitimo nascendi principio. Hinc vulgaris regula est, quo casu repellitur spurius eodem & filij. Paul. Castrens. cons. 181. in causa in 4. volum. Item Ioan. Andr. in addit. Specul. in titul. de success. ab intestato §. 1. in addit. incipit. Accursius, &c. Alex. in cons. 136. incip. si non. Vbi vna persona prohibita succedere, omnes descendentes ex eo prohibiti intelliguntur. Item Ang. in §. reliquum per illum text. in Auth. de hæred. ab intestato. Bald. in l. fin. C. de lib. præterit.

¶ Filij nati ex incestuoso, & nefario complexu non succedunt, nec ali debent: quia sunt indigni paterna substantia: vide Dec. cons. 411. & ad c. in præsentia. nu. 119. extrà de probat. & ad c. cum Ecclesia S. Mart. de const. q. 111. Cranze. cons. 138. 184. 199. In mat. Acet. consil. de iur. nat. in princ. num. 5. Rip. ad rub. ff. de verb. oblig. n. 18. & ad l. 1. n. 86. ff. solut. matri. Boer. deci. 127. Marf. sing. 138. Paleot. in tract. de not. & spur. q. 47. 14. ampl. & limi. Ad hunc text. vide per Duen. in suis reg. reg. 306.

l. Humilem. 7.

l. Liber. 8.

l. Ab incestis. 9.

Tit. 6. De interdicto matrimonio.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

l. Senatusconsultum. 1.

l. Mater. 2.

l. Cùm proponas. 3.

l. Libertinis. 4.

l. Curatorem. 5.

Quæ sit ratio differentiæ inter casum istius legis, & l. si tutor. C. eo. vide Tiraq. in d. tom. p. glos. 1. part. nu. 45. in med.

l. Si patris. 6.

l. Si tutor. 7.

l. Si quis tutoris. 8.

Titul. 7. Si quacunque præditus potestate, &c.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

l. Si quis ordinaria.

Tit. 8. Si nuptiæ ex rescripto petantur.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

l. Quidam. 1.

Menoch. de arbit. cas. 101. cum seq.

l. Nefandissimum. 2.

Tit. 9. De secundis nuptiis.

Circa Rubricam, pœnæ statutæ contra secundò nubentes locum habent contra non honestè viuentes: Bart. in l. hac sola. C. de reuoc. donat. dicit esse perpetuò menti tenendum. Coras. lib. 3. miscell. cap. 1. Huc spectant Palmei libri duo de mulierum lusu & secundis nuptiis, & tom. 1. dueorepetitionum & consiliorum in materia connubiorum collecti à Iohanne Nicolai. vide Cuiacij commentar. in singulas huius tituli leges, tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si qua. 1.

Mulier quæ nubit infra tempus luctus est infamis, & patitur alias pœnas, de quibus habetur in d. l. si qua, de pœnis, & est Gloss. in cap. omnes 6. q. 1. Sed vide 4. fallent. Socin. in reg. 338. Ias. post Bald. in l. filium, quem habentem. 7. col. vers. 8. princ. 5. fam. ercisc. & in ea pœnæ procedunt etiam in ea, quæ non nupsit secundo, sed luxuriosè vixit, in tract. de Syl. nup. fol. 7. prima ad hanc legem. Vide contrarium apud Tiraq. in ll. connub. gl. 1. nu. 4. pœnæ statutæ contra secundò nubentes an locum habeant in sponsalia contrahentibus. Abb. in cap. fin. extr. de sec. nup.

¶ Mulier intra annum luctus nubens efficitur infamis, & pœnas patitur, de quibus hic. Vide ad hoc Soc. regul. 172. mulier. an pœnæ, de quibus hic, hodie sint sublatæ, vide per Abb. ad c. fin. n. 3. vbi alij, extrà de secund. nupt. Affli. decis. 75. numer. 5. vbi de commu. Didac. Couar. in epit. secunda part. cap. 3. §. 9. num. 4. & seq. ad 4. lib. Decretal. & quòd locum habeant contra viduas luxuriosè, & inhonestè viuentes, de commu. Io. Garon. ad rub. C. de secun. nupt. in 25. pœna. Iul. Clar. lib. 3. sent. §. stuprum vers. generaliter. Bal. ad l. filium, quem. C. fami. ercisc. Rom. sin. 151. Tu dicis. Ang. consil. 58. Doctor insigni Graz. cons. 56. cum seq.

l. Si qua. 2.

Rauard. libro 1. variarum. cap. vlt.

Auth. Eisdem.

l. Feminæ. 3.

Ad illam legem vide Cremonens. sing. 74. & sing. 81. & fin. vol. ad eam legem, quæ imponit pœnam vxori secundò nubenti, quæritur an habeat locum contra maritum, vide Bald. in l. generaliter. 7. col. Socin. in cons. 34. & 65. Deci. cons. 61. in fine. & an ista pœna sublata sit, Alex. cons. 68.

¶ Mulier post mortem viri transiens ad secunda vota, tenetur quicquid acquisiuit ex bonis primi viri communibus filiis reseruare, vel alteri eorum, alienatione in extraneos penitus reiecta. Multa de hac materia posui supra ad l. hac edictali. C. de secund. nupt. latius tradunt Moder. ab Aquilia remissiue lib. 1. cum opin. in verb. Mulier ad secundas nuptias. Bap. à S. Blas. cons. 134. nu. 16. inter cons. diuer. ad cons. vlt. volum. vel prima.

An §. illud, vbi glos. fin. tangit, An ista l. habeat locum etiam in patre, & an pœnæ, de quibus hic, sint hodie sublatæ, & an renunciatio facta per filium porrigatur ad portionem, quæ in pœnam sibi debetur: vide Dec. cons. 87. num. 5. & cons. 106. 150. 506. & 604. vol. 2. Rom. cons. 181. in casu. Areti. cons. 71. post appositur. vol. 3. Soc. cons. 34. in 2. q. li. 1. Nicol. de Vbal. in tract. de success. ab intest. 2. par. col. 4. Rui. cons. 44. volu. 5. Cepol. caut. 158. Guid. Pap. q. 142. Cremon. sing. 75. Affli. decis. 81. & 75. Crem. sing. 171. consul. Syl. Nup. lib. 2. num. 71. fol. 73. Affli. decis. 73. num. 6. Boer. decis. 191. Bald. consil. 419. lib. 4. Pinel. in repet. ad l. 1. Cod. de bon. mater. 2. part. fol. 147. Soc. iun. cons. 43. num. 9. libro 3. Rimi. Instit. de donat. in prin. n. 132. Luc. de Palat. in tract. de success.

1. par. prin. num. 36. Iacob. de Abb. in repet. l. qui Romæ. §. duo fratres. num. 74. & seq. ff. de verb. oblig. Didac. in Epit. 2. par. c. 3. §. 9. nu. 8.

Auth. in donatione.

Auth. Lucrum.

¶ Post latè tradita hic per scrib. præsertim per Ioan. Agarcon. in repet. vide per intellect. Soc. iun. cons. 43. n. 9 lib. 3. Adde Afflic. decis. 75. nu. 4. In mat. Bal. cons. 357. vis. lib. 2.

¶ Ad gl. paruam, in verb. Filij eam reprobat Bar. hic, & alij communiter. Alex. cons. 63. lib. 3. Bald. cons. 240. lib. 1. cons. 447. lib. 2.

Auth. Ex testamento.

Auth. Sed & si quis.

l. Cum aliis. 4.

l. Generaliter. 5.

Auth. Hæres.

Ad illam Auth. vide decis. Neapol. 314. Dec. consilio 87.

Auth. vxori.

Ad intellectum huius Auth. & l. præcedentis, & Auth. seq. vide hic Salycet. qui declarat, an vxor, quæ non transit ad secunda vota, teneatur reseruare proprietatem donationis propter nuptias filiis, ita, quòd solum vsumfructum habeat, an verò habeat proprietatem.

Auth. Si tamen.

l. Hac edictali. 6.

Ad illam leg. vbi imponit modum lucrandi donationem propter nuptias, vid. Luc. de Pena in l. 1. C. quib. & quando quarta pars. Nota ex ista l. quòd præcedente vxore maritus partem dotis lucretur. Si deinde transit ad secunda vota, non potest maritus lucrari plus, quàm habeat vnus ex filiis primi matrimonij. Vide per Alex. cons. 158. 5. vol. Et vide Bald. hic, qui sequitur opin. Bart. hic. Sed idem Bald. in l. an. lex. l. de cond. ob causam. tenet contrarium.

Sed nunquid mater transiens ad secunda vota sicut non potest relinquere plus suo marito quam vni filiorum: ita etiam non possit plus relinquere, seu donare filiis secundi matrimonij, vide per Castr. cons. 171. incip. viso casu, vers. sed mere occurrit. Et nunquid vltra beneficium, hic filius debeat habere legitimam per querelam inofficiosæ dotis, vide Alex. cons. 158.

Sed nunquid valeat statutum, quod etiam extantibus filiis primi matrimonij maritus lucretur totam dotem, ita, quòd ex hoc filij possent priuari, etiam legitima: Dic quod sic, vt per Dec. in cons. 19. vbi plenè per 3. col.

Mater secundò nubens, non potest plus donare, vel relinquere secundo marito, quàm reliquerit vni ex filiis primi matrimonij.

De materia istius l. & an ante omnia filij prioris matrimonij detrahant legitimam: & quid habeat secunda extinc. vide Cra. cons. 142. & 10. Alex. ad l. Mulier ff. ad Treb. Dec. in auth. Præterea nu. 7. & ibi Pic. nu. 35. 37. & 40. C. unde vir. & vxor. Ias. in auth. unde & si parens n. 4. C. de inoff. testam. Afflic. decis. 71. quadam. Aliquid pono ad l. fœmina §. illud. C. de secun. nupt. Crem. sing. 89. an lex. Rot. Ro. decis. 34. in mater. Paris. cons. 92. 93. lib. 3. Cra. consil. 40. & 193. num. 11. Rip. ad l. an quantum. in fin. §. ad leg. Falc. Io. de Ana. consil. 7. & ibi Bologn. in addit. ad eum Baldum consilio 12. & 197. lib. 4. & consilio 171. lib. 2. Ancharanum consil. 105. & 380. Cons. cons. 81. l. 3. Rip. in lib. resp. in tit. de secund. nupt. Soc. iun. cons. 105. nu. 43. lib. 1. Latissimè alibi Rolan. à Vall. in tract. de lucr. dot. q. 24. nu. 1. q. 25. nu. 1. 8. 13. & 15. & qu. 28. nu. 1. & 3. & q. 28. nu. 1. & 6. & 9. 30. 31. 32. 33. 34. & 35.

An dispositio d. l. habeat locum in filiis vulgo quæsitis, Rom. singul. 131. an lex. Et quando, & in quibus casibus ista l. procedat, & an possit dari cautela ad eam effugiendam. Dec. cons. 246.

Ad gl. hic in verbo, dimidi. ibi, dico quòd recordor, sequitur Baldus cons. 16. secundo volum. lib. 4. Ang. consil. 183. Riminal. cons. 121. num. 6. 10. & 17. inter cons. diuers. ad cons. vlt. volum. vol. 1.

Auth. Sed si.

l. In quibus. 7.

Ioh. Aurpach lib. 1. alleg. cap. 25.

l. Si quis prioris. 8.

Auth.

480/C.IV.K.5-4, 30
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Auth. Non autem.
l. Quoniam. 9.
Auth. Ad eos.
l. Cùm apertiſſimè. 10.
l. Si filij. 11.

Tit. 10. Si ſecundò nupſerit mulier, &c.

Concennatius *li.* 19 *c.* 6. & Cuiac. *to.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Si vſumfructum. 1.

Auth. hoc loco.

Teſtator relinquendo vſumfructum vxori ſuæ, ſi honeſtè, & caſtè vixerit, tranſeundo ad ſecunda vota, non perdit vſumfructum. Abb. in c. Cleric. *in 2. vol. conſ. & hoc facit de vita & honeſt. cler.*

¶ Ad eandem Auth. & gloſſ. magnam ibi: ſed quid ſi vir, vbi vxor relicta domina alimenta tantum habet, videlicet apud Tiraq. in *l. l. connu. pa.* 20. *nu.* 17. *ex quaquerem* vide omnino.

¶ An vſusfructus relictus per vxorem viro, vel econtrà amittatur per tranſitum ad ſecunda vota. *& in mat. ad h. text. gloſ. in verb. denegari.* quando vxor eſt relicta domina, & vſufructuaria omnium bonorum Bom. *deciſ.* 198. Dec. *conſ.* 418 *in princ. &* 454. latè per Picum *ad l. Titia. §. ſi. de leg.* 2. *nu.* 62. Gozad. *conſ.* 93. *num.* 11. *&* 49. *nu.* 8. *&* 47. Cran. *conſ.* 11. Tiraq. *de leg. connub. pars* 10. *num.* 7. *& ſeq.* Cape. *conſ.* 9. *in allegare* Rom. *conſ.* 118. *in princ. & conſ.* 171. vbi loquitur in filiabus Ferdin. Bo. *in repe. ad l. filiusfa. §. diuí. nu.* 120. *deleg.* 1.

Tit. 11. De dotis promiſſione, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Fruſtrà. 1.

De intellectu huius leg. vide Alex. *in l. ſi cendam. in primo notab. de verborum oblig.*

¶ Adde Cran *ad l. ſi is, qui pro emptore, numer.* 186. *ff. de vſucap.* pro quo videtur facere text. *in l. ſi quis arbitratu. ff. de verb. oblig.* in idem facit, quod not. Soc. *ad l.* 1. *nu.* 17. *ff. ſolut. matr.* Bal. Nouell. *in tract. de dot.* 6. *par. princ.* Adde Duaren. *li. diſput. c.* 56. Port. *Inſtit. de ſtipul. ſer. volum.* 1. Coraſ. *ad l. qui liber. ff. de ritu nupt.* 2. *par. num.* 70. *&* 179. vide Pet. Andr. Grammat. *in tract. de conſtitu. numer.* 107. Doct. *ad rubricam ff. de verb. oblig.* vbi Toniel. *nu.* 19.

¶ Anto. Gubertus *de dote, pag.* 39. Coraſius *in l. qui liberos, pag.* 227. *ff. de rit. nupt.* Vandus *li.* 2. *variorum qq. c.* 4. Couerrus *li.* 1. *reſolut. c.* 64. *à num.* 13. Menoch. *de arb. iud. c.* 149.

l. Si pro dote. 2.

l. Si quum. 3.

Ibi *Arbitrarum.* Menoch. *de arb. iud. li.* 1. *q.* 7. *n.* 31.

l. Si voluntate. 4.

Dos confeſſata ſeu promiſſa in æqualitate perſonarum præſumitur numeratio, ſiue donatio, ſed dos talis confeſſata priuilegijs dotis non habebit. Ang. *in conſ.* 180. *incip. præmitto.* ad euident. vide Bart. *in eod. l.*

Adde Bald. Nouell. *in tract. de* 10. *parte. col.* 4. *verſ. quid aut ſi, & ſeq. &* 7. Ad eandē l. vide Socin. in 117. *l.* 1. *ad.* 10. *ſol. matr.* Gloſ. ibi in ignobilibus accipientes nobiles, limita vt per Guid. *deciſ.* 367. *& conſil.* 46. *lib.* 3.

Si aliquis ex docantis voluntate in inſtrumento confiteatur ſe plus recepiſſe, quàm non receperit, poteſt ad id, quod non recepit, agere, quamuis non poſſet ſi eſſet confeſſus non ex voluntate dotantis, *l. qui pecuniā. ff. ſi cert. pet.* lim. in caſu, de quo hic per Bart. poſt gloſſ. & vide Soci. *ad l.* 1. *nu.* 70. *&* 71. *cum ſeq. ff. ſol. matr.* Guid. Papæ *q.* 363. *numero* 3. Marſ. 345. Paris. *conſ.* 86 *l.* 9.

l. Si pater. 5.

l. Ad exactionem. 6.

Quamuis numquid iſta lex procedat alio dotem promittente pro filia, vel extraneo: qua de re vide Bald. hic. Sed audi, fideiubens pro alio, dicitur fideiubere medio ſtipulante, aliàs non valet *l. blanditus. C. de fideiuſ.* Reperio Doctores in *l.* 1. *ff. ſolut. matr.* hanc opinionem ſequi alij contra. Coraſ. *ad l. qui liberos, pag* 13.

¶ Tenore dotis pactum nudum producit actionem. An diſpoſitio huius l. ſit inutilis, poſt Bart. & alios ibi. Rip. *ad l.* 1. *num.* 32. *ff. ſolut. matr. & de ea in ali huius text.* vide Parpil. *ibi nu.* 13. Ioan. Coraſ. *ad l. qui liberos. in* 1. *par. n.* 141. *& ſeq. ff. de rit. nup.* Ampliꝰ h. tex. vt per Bal. Nouel. *in tract. de dote* 6. *par.* referunt mod. noſtri Gul. Pont. *ad rub. de verb. oblig. num.* 20. *in fin.*

l. Si pater. 7.

Pater regulariter tenetur dotare filiam. adde 3. *fallent.* Socin. *in reg.* 334. An autem ſi pater dotādo in totum de ſuis bonis filiam, filiæ aliæ nihil habendo, aut vnde dotentur, verificatur quod hic dicitur: quòd pater inopia tenetur teneatur. vide Soc. *conſ.* 179. Hanc autem legem limitabis vt per Craget. *conſ.* 84. Afflic. *deciſ.* 178. *n.* 2. Mach. *ſingul.* 407. Afflict. *deciſ.* 179. Cravet. *conſ.* 14. *&* 77. Soci. *conſ.* 100. *li.* 3. Corn. *in verbo dos data.* Fallit ſi pater incipiat à traditione. Alex. *conſ.* 149. *n.* 2. *l.* 7. Alciat. *li.* 8. *parer. c.* 2. *& lib.* 6. *c.* 14. In quæſtione Bart. mulier habens patrem, & auum quis primò dotare teneatur, pater, vel auus, vide *conſ.* Aret. 17. *col. antep.* & ibi etiam quemadmodum intelligatur quòd pater, vel auus teneatur dotare, an deducto ne egeat plenè per Bart. *in l.* 1. *ff. ſolut. matrim.* vbi planè an, & quando vtor pater, vel frater teneatur dotare, Coraſ. *ad l. qui liberos pag.* 415. *&* 424. Idem *epiſt. q. c.* 12. Concennatius *li.* 5.

¶ Pater ſimpliciter filiam dotans non exprimendo, de quo patrimonio, videtur dotaſſe de proprio matrimonio ipſius patris. Adde Socin. *in reg.* 181. *pater filiam.* Affli. *deciſ.* 176. *&* 178. *nu.* 13. Alciatus *de præſumpt. reg.* 1. *præſumpt.* 26. Bald. Nouel. *in tractat. de dot.* 6. *part. princ. in* 9. *& d. priuil.* latè per Alex. Iaſ. Soc. Rip. & omnes *ad l.* 1. *ſolut. matri.* In mat. Bald. *conſ.* 145. 148. *&* 264. Io. Cran. *conſ.* 15. *n.* 13. lim. vt per Cran. *conſil.* 84. Pariſ. *conſil.* 80. *lib.* 3. Alcia. *li.* 8. *parerg. c.* 41. An, & quando pater dotando filiam videatur dotare de bonis d. filiæ, vide poſt Angel. vbi ibi Alex. *conſ.* 149. *lib.* 6. *n.* 3. Forra. Garat. *ad l. iuriſiurandi. in princ. num.* 96. *ff. de pact.* Rui. *conſ.* 124. *num.* 13. *lib.* 1. Soc. Iun. *conſ.* 69. *nu.* 17. *volum.* 3. vbi multa in materia huius text. Corne *in memorab. in verbo, dos data.* Coraſ. *ad l. filiam, quam habuerim num.* 227. *C. famil. erciſcund. & ad l. qui liberos.* 1. *part. num.* 48. *&* 150. *ff. de rit. nupt.* Forra. Garat. *in tract. de vir. ſ. verti. in num.* 144. Ang. de Gambel. *conſ.* 95. *num.* 1. *conſil. diuerſ. ad conſ. vlt. volum. volu.* 1. Non habemus correctam diſpoſitionem l. ex reformat. ſtatu. vnde loquemium de dotibus, & dotat. mul. ſub ſecundo volum. *rubr.* 43. *verſic. & intelligatur.* Quid in patre naturali, poſt doct. ad dictam *l.* 1. *ſolu. matri.* Prepoſ. Senen *in ſuis quæſtionibus,* 7. *caſu. q.* 5. Paleot. *in tractat. de not. & ſpur. cap.* 49. *cum ſeq.*

Tit. 12. De iure dotium.

Vide Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*

l. Euicta. 1.
l. Stipulatio. 2.
l. Ex dotis. 3.
l. Nulla. 4.

Fortat. Bleynm *dial.* 39.

l. Quoties. 5.
l. Auia tua. 6.
l. Cùm à ſocero. 7.
l. Etiam. 8.

Augmentum dotis eodem vtitur priuilegio, & actione. Corne. *conſ.* 13. *nu.* 7 *verſ. & poſt d. libro* 1. Pro intel. vide Ruin. *ad rubr. ff. ſolut. matri. numero* 67.

Quid in ſtatuto, quòd vir lucretur tertiam partem dotis, an habeat locum etiam in augmento, vide Ioan. Campeg. *in tract. de dote in rub. de ſtat.* Iaquen. *de dote. quæſt.* 8. *&* 18. Sylua *nupt. lib.* 2. *numer.* 71.

l. Dotis tuæ. 9.
l. Cùm dotem. 10.

Vbi res æſtimatæ in dotem datæ, pleno iure tranſferuntur in maritum, vt eas vendere maritus poſſit quomodo hoc intellig. vide Iaſ. *in §. aliter. num. n.* 34. *Inſt. de action.* Cran. *conſ.* 48. Ruin. *conſ.* 163. *lib.* 4.

l. De his. 11.
l. Ex pecunia. 12.

Cuiac. *lib.* 5. *obſ. cap.* 18.

l. Si à matre. 13.
l. Neque mater. 14.
l. Cùm circa. 15.
l. Ante. 16.
l. Res quas. 17.

Cuiac. *lib.* 17. *obſ. cap.* 6.

l. Si ſocius. 18.
l. Cùm patrem. 19.
l. Pro oneribus. 20.
l. Si inter. 21.

Nota, quòd in dubio præſumitur ea æſtimatio, quæ facit emptionem. Limita, quando æſtimatio eſſet inæqualis valori rei: quia tum aliud indicatur *l. cùm in fundo. §. vide verſ. ſf. eod. arg.* etiam eorum, quæ voluit Alex. *in l. ex conuentione, ſuprà de pactis.* Et ibi Bal. ante eum, qui limitat alio modo, vt ibi. Sed alia ibi per Iaſ. videas.

¶ Ad gloſ. quòd æſtimatio in dubio facit emptionem. Bar. & omnes *ad l. ſi æſtimata. ff. ſolu. matr.* Dec. *ad l. ex conuent. C. de pact. con.* & latius melius, quàm alibi, vt per Rim. *Inſt. quib. alien. licet, vel non. in princ. num.* 54. *& ſeq.* vbi de materia etiam *h. l. ſi inter virum, profeſſum num.* 65.

l. Rem, quam. 22.
l. Si prædium. 23.

Cuiac. *lib.* 17. *obſer. cap.* 6.

l. Si dotem. 24.
l. Si mulier. 25.
l. Si genero. 26.
l. Licet dos. 27.
l. Mulier. 28.

Cuiac. *lib.* 19. *cap.* 14.

l. Vbi adhuc. 29.

Sarmientus *lib.* 3. *ſelect. cap.* 12. Coraſius *lib.* 2. *diſput. cap.* 7.

¶ Mulier viro vergente ad inopiam, etiam conſtante matrimonio, poteſt dotem exigere, & hypothecaria agere. In materia Tiraqu. *in tract. ceſſ. conſ.* 1. *par. limi.* 24. *num.* 5. Afflict. *deciſ.* 349. an priuilegium h. l. poſſit per ipſam mulierem cedi alteri, vt poſſit ceſſionarius nomine mulieris conſtante matrimonio experiri. Bald. Nouell. *in tract. de dot.* 1. *par. prima num.* 26. *&* 27. 4 *volum. tract. add.* in materia ad h. tex. Bald. de Bart. *in repet. ad l.* 1. *n.* 294. *cum ſeq. ff. ſolut. matri.*

l. In rebus. 30.

Adde latè per Bar. Nouel. *in tract. de dot.* 8. *part. princip.* vbi ponit plures limit. ad hunc text. *& ad l.* 1. *ff. ſolut. matrim. nu.* 180. 181. 184. *&* 303. & ibid. Pon. *nu.* 22. poſt Iaſ. ibi, & Rip. *nu.* 37. idem Bal. Nouel. *ad l. ſi conſtante nu.* 10. *ff. ſolut. matrim.* Zaſ. *lib.* 1. *intell. cap.* 5. Coraſ. *ad l. naturaliter. §. nihil commune nu.* 25. *ff. de acquir. poſſeſ. & lib.* 3. *miſcel. ca.* 14. Soc. Iun. *ad l. in ſtipulatione nu.* 227. *ff. de verb. oblig.* ſecundum antiquam impreſſionem. Riminal. *ad princ. Inſt. quib. alien. lic. vel non. num.* 318. *vſque ad num.* 326. Adde, quòd priuilegium huius l. non ſe extendit ad extraneum dotantem, & paciſcentem ſibi reddi ſolut. matrimonio. Bald. Nouel. *d. tract. de dote,* 12. *par. princip. nu.* 12. ad hunc text. Ari. Pinel. *in repet. ad l.* 1. *C. de bon. matern.* 3. *par. nu.* 12. *fol.* 308. Cephal. *conſ.* 156. *nu.* 17. *&* 18. *vol.* 1.

Ad gloſ. 1. in fin. Adde Alex. *ad l. etiam. §. licet n.* 3. *ff. ſol. matrim.*

Ad gloſ. in ver. æſtimare, dic quòd communiter eſt approbata, vt per Iaſ. *ad §. aliter, num.* 84. *Inſtit. de actio.* Cran. *ſing.* 1. & Ruin. *conſilio* 163. *lib.* 4. Rim. *ad princ. Inſtitut. quibus alien. licet, vel non, num.* 345.

Nota quòd in re aſtimata in dotem data præfertur mulier creditoribus habentibus etiam anteriorem hypothecam, & expreſſam; vide Aret. *in conſ.* 31. *col.* 3. vbi dicit hoc procedere, etiam ſi prius creditor eſſet priuilegiatus. Tu limita hoc ſolum procedere ad valorem, pro quanta fuit æſtimatio: quo verò ad illud, pro quo meliorata fuit, ſecus: vt ibi per eum adde Bart. hic.

Mulier impudica perdit dotem. *c. plerumque de donat. inter virum, & vxorem.* Item etiam bona paraphernalia, vt dicit *gl. in d. c. qua exclamat.* Bald. *in d. l.* 1. quam glo. allegat Card. *in conſ.* 111. *col.* 2. Et Roman. *ſing.* 31. Ad hunc locum vide quæ ſcripſit *in l. conſenſu. de repudiis.* Et adde, quòd *c. plerumque, & l. conſenſu.* tum habent locum nedum in nupta, ſed etiam in vidua. Ita conſuluit Caſtr. *in conſ.* 222. *incip.*

480/C.IV.K.5-4, 31
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tit.13.De rei vxoriæ actione,&c.

Singulæ huius tit.legen interpretatione donantur à Cuiacio.*tom.3.commentar.ad hunc titulo.*

l. Vnic.§.codemque.

Quando stipulatio nõ est necessaria,si interponatur inutiliter,valet actus an , & quibus casibus, quando aliquid non est necesse,si illud adhibeatur inutiliter, non vitiat actum,vide Felin. plenè *in c. dilectus ordinem. 1. col.cum seq extr. de rescript.* aliqua per Ias.*in l. 1.in fin.ff.de edend.in §.secundum.*Gel.*lib. 6.cap.3.*

¶ Ad illum §.vide quæ dictum per Alex.*cons. 1.C.vnde vir & vx.* Et illum text.allegat Ias.*in l. 1.ff.§ quia in non vtent. non cer.*

¶ Quando aliquid non requiritur de necessitate,si illud omittatur,vel incipit expimatur , non vitiat actum,& est communis opin. de qua per Ias.*ad l. actor.num. 3.Cod.de eden.& l.ff. mora.num. 11. fideic. mort. & l. qui in alterna. §.Cæsar , de acquirend.*Felin. *ad c. cum ordinem. column. 1. extra de rescript.*

§.Tacear.

Vide Equin.*cons.Cit.in dr.1.rubeharr. fin.* Et Bald. Nouel.*in suo tract.in 8.parte.in 1 priuilegio* Et ait Ias.priuilegium datum vxori , vt non habeat locũ retentio,etiam dictus hæredi, *ibid in eodem tract.in 2.parte chart.94.*Cozzan.*li 2.variar. lect.c.13.*Pilatus *quæst.81.* Ferrarius *de iure li 1.c.5.*

§. Sed nec ob impensas.

Expensæ necessariæ ipso iure imminuunt dot. Add. quid si dos in tali legatum vxori expressa quantitate, tunc ipsas expensæ videntur remisisse *l.cum quis.*Et ibi Bart.*in §.de dot proleg.* Socin. *cons.159.*

§. Cùm autem. verb.dissoluit.

Nota,quid ille text.allegatur ad hoc,quod priuilegium concessum matiori , non habet locum , si nullum fuerit matrimonium. De quo die , vt per Doct.*in rubr.ff.solut.matr.* Gutierrez *d. parte 1.cap. 21.nu.2.*

§. Exactio.Dotis exactio.

Nota quæst.An hæredes mariti mortui , si volunt,inconsimanti dotem in mobilibus consistentes possint retinere,& non expectare annum, & per consequens non teneatur interim alimentare vxorem,quia tale tempus anni pupilla fuit indubitam hæredibus commissionis causa. Et ideò et possunt renunciare. Bald.*in Auth.de quæ mortuo. Cod.de bon. mulie.pag.fol. 1.1.cons.quare mulier missa.* Et Ales.*in l.diuortio.col.11 solut.matr.* Imò fortius Bald. in d.Auth.*de qui iuran.* tenet,quòd hæredes mariti inconsimanti restituendo possint retinere interuallum medii temporis , quod percipiebat ex tali dote *per l.1.confiscatio.§.quarto.ff.solut.matr.* qui vt dictum commendat, & reputat mirabile. Alex.*& seq.in d.1.diuortio.in princ.1.col.* Idem etiam sequitur Ang. Arez.*in §.fiscus.Instit.de action.col.6.*

¶ Quòd si solutio matrimonio hæredes volunt restituere mobilia inconsimanti,ea possint repetere interuallum vide Cont.*in verb.dot.ff.*

¶ In illo §.*cessit*,dicitur quòd immobilia illaim restituuntur. Quæro an possint mariti post mortem vxoris litiè possidere? Dic vt per Bartol. *cons.107.*

Quid autem cùm vxor cum hæredibus viri cõsenti, vt teneat aliqua bona, de quibus fructus lucretur, donec de eo fit satisfiat , an nõ contra illos fit vsuratio, vide per Paul.Castr.*in cons. 384. incip.vsit,&c.*

¶ Pro intellib. §.Cæc.*ad l.1. num.14.ff.sol.mat.* Cont.*in mutuab in verb.dot. sol.mat.*Ias.*ad §.fiscus.Instit.de actio.num.26.*Quid si immobilia dotalia vendidit,& eorum pretio mobilia emit , an debeant illaim restitui , Roma.*sing.al. 218.* vt habes limit.in dote paratina soluenda , in qua maritus non habet animum dilationem,de qua hic, vt post Salyc.Alex. & alios *ad l.ff.solut. matr.* sequitur & de communis tenetur Dinac. *in epit.1.par.c.6.§.8. num. 24.* & quid si mulier intra annum ad secundum matrimonium transierit.Dinac.*in epit.1.par.c.3.§.3.num.10.*

§. Accedit.

In illo §. quæro si extraneus promittit dotem pro muliere,& deinde matrimonium non sequitur an tenebitur inde tacita donatio,de qua in hoc text. Vide text.*in l.extraneus ff.de donat.cause mort.*Dec. *consil.35.col.1.cum seq.*

Dotem pro dotali extraneo in dubio præsumitur donasse. Adde & lim. vt per Bal.Nouel.*in tract. de dot.6.par principali priuilg.43.*Dec.*cons.* 135.*col.* 1.Bart.*ad l.vnicum §.pater naturalis.ff.de leg 3.* An priuilegium , de quo in hoc §. transeat ad hæredem,& an confirmatum,Bald.Nouel. *vbi T. 12. par.prin.nu.31.*Ad hunc text.Ruin.*ad l.1.nu.6.ff. solut.matrim.*

¶ Ad glos.in verb.*præsumatur,quæ sit differentiam inter filiorum , & præsumptionem , Alciat in tract.præsumpt.in princ.*Ias.Salyc.& alii *ad l.ex mutuo C.de pecil.constituti.*vide Ias.*ad §.fiscus num.*133.

¶ An res dotales alienari prohibeantur,adde Rip. *ad l.1.num.103.cum seq.ff.solu.matr.*Bald.Nouel.*in tract.de dot.in 7.part.princ.priuil.2.*Abb.*ad c. peruenit extra de empt.& uend.*& Alb. *decis.* 312. *& decis.*349.*numer.* 4. *& add.ad d.auth.*Rim.*tract.quæstio.lit.vel non,in princip.nu.*88 *& 102.*Rip.*in li.prohibeat in tit.de fundo dot.*Cepha.*cons.*51.*num.* 24. vol.1.

Auth. Sed quamuis.

Vide per Bart. *& Alex.in l.pecuniam ff.solut.matrim.*vt per Dec.*in cons.*35.vbi plenè per eum. Cuiac. *lib.13.obs.*Vide Mont. Fere *in §.fi constante.col.2.ff. solut.mat.*Et Ias.*in l.filia,prope fin.C.de leg.* Dec. *reperitur pag.fol.cons.*135.Et an sit correcta. vide Arez. *in §.fiscus.Instit.de actio.num.*10.Soc. *iunior. cons.* 34.*lit.*An habeat locum in filio ingrediente monasterium,Rip.*in l.1.col.1.num.62.& seq.ff.solut. matr.* Rom.*sing.*781.Et de dote promissa Rip.*in eadem l. n.64.*Gand.Pap.*q.*450.

Patri nõ licet minuere dotem Filiæ ad se reuertam,nõ deuolu habente,nisi eis patrimonium fortasse fuerit diminutum. Ad text.& glos. hic vide Dec.*in cons.*35.*vbi in materia.*Arez. *ad §.fiscus nu. 20.Instit.de actio.*Cont.*ad l.fi confiscare.2.rep. nu.*13.*ff. solut.matr.*Tiraq.*de retract.abaun.ad §.retrah.in 15.*Marian Soc.*consil.*43.*col.pen. lib.* 1. Quòd communis crucefixo , quæ habet , quod dos temperata non dicatur propriè dos , fallit in casu huius Auth. vt etiam per Alci *ad rub.ff.sol.matr.nu.*24.*poll med. in mu.huius Auth.*vide Ro.*sing.*782.*vbi.* An idem fit, si vellet ingredi monasterium,Rip. *ad l.1.n.61. solu. matr.* quid si filia non vult secundò nubere, neque religionem ingredi? sed per se floretur non habere locum hanc dispositionem,Rip.*d.l. 1.num. 63.in materia defeler.*

Tit.14.De pactis conuentis,&c.

Cuiac.*tom.3.commentar.ad hunc titulo.*

l. Legem.1.

l. Fructus.2.

l. Quamuis. 3.

l. Pactum.4.

l. Hæreditas. 5.

Ioh.Aurpach.*lib.2.allegat.*21.

l. Si conuenit. 6.

l. Pater.7.

l. Hac lege.8.

Vxor bonorum paraphernalium domina est vide plenè per Ales.*cons.*144.*vol.*5.vbi quæ dicantur paraphernalia bona,Paul.Castr. *ad l.maritus. ff. ad leg. Iul.* Item species bonorum vxoris. post Bar. Bald.& Paul.vbi Ias.*ad l.maritus. col. 3. cons. in eadem,ad l.habet.ff.C.de pecuniar.*Ias.*ad l. 1.ff.de iust.& iur.nu.*8.& ibi Fortu.Garz.*nu.* 44. & Mat. Soleon. *nu.* 16. *In materia de bon. paraphor.* Natta Afflit.*cons.*75.*par.in.fi.*1.

l. Ex morte.9.

Auth.Æqualitas.

Auth.Sed quæ.

l. Lege. 10.

l. Si mulier.quæ est l. fin.

Prouisio hominis facit cessare prouisionem legis,vide Gomez.*ad §.fiscus.Instit.de act.nu.*3 1.Ias. *ad l.item quia nu.*4.*ff.de pacl.*Dec.*cons.*131.Bal.*ad l.* 1.*nu.*145.*C.de iur.emphit.*

Tit.15.De dote caura,&c.

Cuiac.*tom.3.commentar.ad hunc titulo.*

l. Dotem.1.

l. Quod de suo.2.

l. In dotibus. 3.

Auth.Quod locum.

Tit.16. De donatio. inter vir. & vxorem, &c.

Cuiac.*tom.3.commentar.ad hunc titulo.*

l. Bona quondam.1.

l. Si ancillam.2.

l. Donatio.3.

l. Nec inter. 4.

l. Si vt proponis.5.

Nota istum textum quòd donatio inter socerum,& generum non valet.vide Alex.*in cons.*139. *in pr. col.*

l. Etiam si vxoris.6.

Nota istum textum quòd donatio inter virum & vxorem,& inter patrem , & filium mortis donari extinguitur. Bald.*in 12.C.de donat. prop.mag.* vide Dyn.*in 2.notam in fine. ff.de reg. iur.* & ibi per Nicol Bott.*in 28.addit.*Cozz.*lib.3.vol.c.5.*

Adde Cæm.*sing.*6.5.la.*nupt.lib.2.nu.*10.vbi pernimpliat,& Ias.Paul.*cons.*80.*n.*12.*lib.*1.Cozza *in materia.in verbo consulere.*& vide quæ habes ad *Bartolus ff.de donat.inter vir.& vx.* v. Gul.Benedic. *in repert.v.Raynutius, extrà de testam.in verbo, cuiùs pater tradiderunt,nu.*100.

l. Si ex voluntate.7.

l. Si fructus.8.

l. Ex fide res.9.

l. Si marius.10.

Paul.Castr.*in l.si pater pactis ff.de iure.ff.Iulia,* quòd donationes reciprocæ valent inter virum, & vxorem.Hyp.*sing.*90.

l. Sicut cellar. 11.

l. Si marius.12.

l. Si quidem.13.

l. De verbis.14.

l. Si non.15.

l. Si

480/C.IV.K.5-4, 32
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Si filij mi.16.
l. De his.17.
l. A marito.18.
Quomodo procedat ista l. & limitetur, vide Craset.cons.101.in 1.volu.nu.6.vers.1.Et in vers.fo-dum supergl.Et Dec.cons.140.vol.meiior 202.
l. Si constante.19.
l. Creditor.20.
l. Si propitis.21.
l. Maritus.22.
l. Si ita in.23.
l. Res vxoris.24.
Vide Rain.in l.5 quæ arbitratu.dicert.17.de verbo.oblig.Et Bart.in l.pell.contract.4.col.vers.conveniam.& Alciat.lib.4.cap.17.paragon. Cuiac.lib.3.obs.cap.10.
Auth.Sed hodie.
l. Donationes.25.
Ad amplianionem illius leg. quæ loquitur de donatione facta per Principem vxori, quid valeat facta, an procedat in donat. facta filijs Principis, vel Regis, vide Coelet. in tract.de nupt. in vers. 6. Amplia, et prædictæ etiam in donat. quam Imper. vel Rex fecit filijs, ita singulariter. Bald.in 1.1.de sacramento in omnem.col.vers.de pact. fem. Tertiam. Ludo.in Auth.ex sacramento 5.col.inf.de coll. Bri.l.fi vnus.§.de vitro.in eius reperit.in 4.chart. & fol. mar Alex.in 1.quamquam.inf.de testamen.milit. Iaf. in prælud.fend.8.vol.Menchaca controu.lib.1.c.3 Gilbert.Reg.lib.1.controu.p.26.11.
l. Donationes.26.
Ad mariium illius legis vide Iaf.in l.1.§.fed mihi.ff.de verb.oblig.Donatio inter virum, & vxorem licet non valeat, vel hic : fallitamen in casibus, de quibus per Socin. in reg.141. incip. donatio inter virum. Donatio inter virum, & vxorem, inter patrem, & filium mortis confirmatur. Limita vt procedat quando est facta absolutè traditio rerum sibi promissa.d.Papinianus.ff.eod. Bart. in l. omnium.§.fin.vbi.ff.de verb.oblig. Sed in contrarium videtur text.in l.ff.stipulatus.ff.eod. & tunc habet vim relicti, quod donatur tacendo vsque ad mortem, videtur relinquere in testamento. Gloss. & Doct.in Auth.ex testamento.Et in l.illud.in fin.cod. ad leg.Falcid.Et hoc inferitur, quod sicut præmoriente legatario, reducitur legatum in casum caducitatis.vnic.C.de caduc.tell.ita præmoriente coniuge, cui est donatum.l.cum hic.furus.§.sondo.ff.de donat.inter virum.& vxor. essentiæ, sicut quando legatum est pro non scripto.
¶ Donatio facta à patre filio in potestate, statim non valet regulariter.d.donationes, quæ parent.Et per scribon.in 1.1.T.de iure dotar. Adde 12. Felline.Socin.in reg.141.incip.donatio facta.Mihi est reg.101.
¶ Adde Crem.sing.4.quamquam Iaf. ad l.frater à fratre.num.44.ff.de condict.indeb.Soc.in reg. 109. donatio.Et dum hoc text.disponit quod salti donatio cóferatur morte vt etiam habeatur in l.1.eod. titul. Adde, & amplia habere locum etiam in donat. tacita, & præsumpta, vt per Tiraq.ad l.si vnquam.in verbo.donationis largitas.num.134.C.de revoc. donat.Parid.cons.15.num.12.&12.Iaf.ad l.1.§.fed.ff.si mihi.num.7.ff.de ver.oblig.Bellon. cons.1.Port. lib.3.consil.24.Iul.Clar.lib.4.sent.§.donatio.q.8.vbi incep.10.Et quando valeat donatio facta à patre filio, vel conversa mente, vel conservando.
¶ Consulbus, qui celebrant cum Imperatore, & Augusta, habet vim legis : vide aliqua per Alex. ad l.centuria.num.1.4.de vulg.& pupil. per Dec. ad l.cuiatur. n.6.ff.cert.pet.vbi Iaso.n.1.& alij tenent. Cotta.in memor.in verbo.consulbus.quid in priuilegio principis Balb.decis.125.

Tit. 17. De repudiis.

Raxus.lib.1.variar.cap.13.& Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Matrimonium.1.
Cuiac.lib.1.obs.cap.34.
l. Liberum.2.
l. Dubium.3.
Continuat.1.obs.c.3.Cuiac.lib.13.obs.cap.13.
l. Filiæ.4.

l. Dissentientis.5.
Auth. Econtrà.
l. Licet.6.
l. Vxor.7.
Cuiac.lib.6.obs.cap.10.
Auth. Hodie.
l. Consensu.8.
Thori separatio inter maritum, & vxorem de communi consensu omnium, an possit fieri : vide Dec.in cons.140.Adde vltra ea, quòd maiter perdit dotem.& bona paraphernalia, si adulterium commiserit, vel ante per Cort.in Memor. in verb.maiter propter.Et hoc procedit, si etiam maritus criminaliter non accusaverit, vt est communis opin. vt per Alex.cons.109.Et materia huius Auth. bodie materia fusè de Cant.lion.in tabu C.de adul.num. 11. Bald. Noxell.in tract.de dot. 3.part. princ.in 11. principij. Quid in vidua committens flup. vide Castr.in l.si rerum C.de bon.quæ lib.contingit.Mypp.sing.136.circa fin.& sing.416.Boer.in decis.138. nu.2.Alciat.in reg.3.præsumpt.nu.4.& Gouart.cons.121.& 416.Et de prima materia vide Petr.Gerard.sing.48.Et vide omnino sing.4.Et dic Nicol.Pig.vbi latè.
¶ Matrimonium dissolui non potest absque causa legitima facit illud dictum.Quod Deus coniunxit homo non separet Marf.sing.300. idem ad rub.de fideiuss.num.140.Capol.cons. 61.& 105.& contra facientem tenetur probare causam contrafacientis,& an administratur domestici,Par.Cons.14. lib.quarto.Sunt quando copula est secuta.Aliàs per ingressum vnius ad religionem matrimonium dissoluitur, & alter remanens potest transire ad secunda vota.Abb.ad c.verum.de conuert. vbi in fine ampl.sed procedere,etiamsi per vim sponsa fuit cogenta à sponso : quia hoc non obstante potest eo inuito intrare religionem, & nec per hoc dicitur matrimonium carnaliter cognitum.Feli.ad c.fo.de probat. Alci.lib.6.parerg.c.2.Affit.decis.304.nu. 10. Prælucid.Alciat.in tract.de reff. 2.part.princ.num.4.
¶ Ad h. text. quòd mulier propter adulterium amittat dotem.vid.Dec.ad rub.C.de adul.& ibidem alij.Rip.ad rubr.accrè de iudic.Tiraq.de Retrahend. 1. pat.1.gl.nu.14.& 41.& glos.8.nu.158.Gaid.Papa n.835.Alex.cons.189.vol.6.Diaz reg.216.Rom.sing. 4.Cotta in memor.in ver.maiter propter. Marf.sing. 134.Gerard.48.Ro.cons.182.Iul.Clar. lib. 5.senten. §.adulterium.vers.& sciat. Didac.in epist.3.par.c.7. §.6.Quid in osculo iniurioso,doct.vbi sup. Quid in bonis paraphernalibus,quòd amittat,Rom.sing. 115.Aug.de mal.in ver.che mi hai adulterata la mia.nu.17.Iul.Clar. vbi supr.in vers.adde quod.& vers. si ex eisdem.
¶ Quid in vidua, quæ mortem mariti suspicata commiserit, quod fe.Paul.de Cast.cons.121.reputat in dubium.& 128.Myp.sing.134.& 416.Boer. decis.138.Alciat.reg.2.præsumpt.3.Crav.cons. 205.& 416.Gerard.sing.48.Felic.ad c.pastoralis.nu.3.de iudic. Iul.Clar.lib.5. sent.§.fuperum.& plura in mat.ad h. text.Iul.Clar.vbi supr.§.adulterium.
¶ Quid in adulterio per vim.Abba. cons.4.li.1.
¶ Quid in spatio,& quid deficiat, vt illud admittatur,septa fornicationes,per ea quæ habentur ad c.quemadmodum.de iureiur.& per Felin.ad c.pastoralis.nu.7.de iudic.
¶ Ad l.super plagis vid.Menoch.in tract.de arbitr.casu lib.1.centu.1.cas.126.nu.6.

Auth.Sed nouo.

Nota d.Auth.propterea quia est singularis, & præcipuè contra viros verberantes vxores suas causa : quòd autem maritus suum vxorem moderatè castigare possit, vide Tiraq. in d.remedi. 1. gl. prima parte.n.11.cum locum omnino vid. Rom. sing.4.Iure vxorem.Cotta in verbo, Alias iniuriari, & in verbo vxor. vbi etiam an vxor verberata à marito iniuriarum agere possit, ad quod adde Tiraquell.in d.remed.14.Nota tamen si mulierem à viro iniuste verberari contet,illam à viro posse recedere, vt in Auth. vel iuxta mariti. §. quia tuli plurimæ. Et an, & quando licitum sit vnicuique causa verberare vxorem,latè per Felin.in cap.fed.post primo.4.colum.de prælumpt.& quando liceat vxorem cædere,vide in Auth. vel iuxta mariti.§.fi quis autem propriæ.col.1.& Io.de Plat.cons.apost.Inst.de hæ., qui facti sui.& licitum est etiam,ponere in custodia,vt de Iaf.in l.unica.§.qui indicare.ff.de re iud. Felin.in contingit.in §.ex de fer.cons.vide in Sylua nup.in 1. chart.per col.4.An aut huiusmodi causæ sufficiat ad separationem thori,vide latiss. Alex.in rub.citat. mater.
l. Si constante.5.
Auth.Quod hodie.
l. In causis.10.
Auth.Sed hodie.
l. Iubemus.11.

Tit. 18. Soluto matrimonio,&c.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Dubium.1.
l. Secundum.2.
l. Si ignorans.3.
l. Dos à patre.4.
Gloss.in verbo, filiofam.vide Alex.in cons.135.num. vol.cr in l.pell.dotem.& Iaf.poll Bart.ff. eod. tit.vbi de ista Martin.opinione,& per Cantogium in illo tract.dot.in 3.p.q.151.num.fq.& cons.502.n.
Dos à parte profecta poli obitum filiæ ad eam reuertitur. Limita vt per Craver.in cons.84.
¶ Ad Gl.fin.ibi dum Mar. diè non habere locum in confiis adire exitibus liberis. An hæc confiituto locum habeat in dote promissa,& nó tradita, quòd pelle peti. Dec. cons.31.Rip.ad l.in quantum.num.130.ff.ad leg.Falc. Quid fe.in mater. Gaid.Pap.438.Gravet.d.con.84.ad d.Rot.decis.11. de rest.fol.in prin.per Bilig.Capic.decis.174.Quod fe consulit Soc.in cons.37.lib. 1. controu. 1. Dec. cons.134.vol.3.Franc. Zoan cons.35. Mo. ad l.poll dotem.nu.38.ff.sol.mat.Sot.in.ad rub.ff. eod. tit.in 3.par.n.30.Syl.inep.40.n.20.vbique 78.Rolan.à Valle in tract.de hac dot.q.3.nu.8.
l. Si quidem.5.
l. Si circumscriptes.6.
Cuiac.lib.17.obs.cap.1.
l. Filiæ.7.
Cuiac.d.lib.17.cap.6.
l. Nec maritus.8.
l. Dotis.9.
l. Si foceto.10.
l. Si constante.11.

Tit. 19. Si dos constant. matrim.&c.

Vide Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si constante.1.

Tit. 20. Ne fideiussores, vel mandatores dotium dentur.

Iaf.ad l.fi confiitre.nu.19.ff.solut.matrim.vbi Bal. Noxell.tam.13.Gaid.Pap.decis.310.ad d.Rom.Instit. quod alien.licet,vel non.in prin.n.343.& seq. Oust. ad §. 1. num.6.Instit.de fideiuss. poll Port.ab. colu.1. ad fin.lin.à Cauffa dotium.nu.1.& 2.Gouer.3.part. resp.in 11.Vide Cuiac.tom.3.comm. ad ius ciuile.
l. Vnica.
Ad intellectum illius legis vide Bart. & Alex.in l.fi confiitere.§.quoties.ff.solut.mar.Paul.de Cast. cons. 161.in vide latè Tiraq.in tract.de priuileg.q.14.

Tit. 21. Rerum amotarum.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Compensationis.1.
l. Diuortij.2.
Cuiac.lib.17.obs.cap.6.
l. De rebus.3.

Tit. 22. Ne pro dote mulieris,&c.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Vnica, Vt vxori.1.

Tit. 23. De fundo dotali.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si æstimata.1.
l. Matri.2.

480/C.IV.K.5-4, 33
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tit. 24. Dinortio facto, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *commentariorum ad iur. ciuile.*
I. Licèt. 1.
Auth. Si pater.

Tit. 25. De alendis liberis.
I. Parentum. 1.
Forcatulus *notiorq. cap.* 5.
I. Competent. 2.
I. Si competenti. 3.
I. Si patrem. 4.
Forcat. *d. cap.* 1.

Tit. 26. De concubinis.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Neminì. 1.

Titulus 27. De naturalibus liberis, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Senatores. 1.
Per illam legem decisum fuit, quòd si nobilis ex ancilla filios procreauerit, & testamento eos haeredes instituit, vel eis legauit libertatem, aut aliquid aliud, quod legatum non valet. vide Soc. *cons.* 103. ad illam materiam vide Bald. *in cap. fin. in fine de fund. fine culpa non amitt.*
Adde Alciat. *dispp.* 103. *quali disputatio.* sed an filii legitimi, & naturales possint concurrere vt ab intestato queant, Rontan. *consil.* 45. probatur in *Auth. Ita non ex iv.* Cuiac. *consil. f.* De mat. Iulius I. Paleot. *in tract. de nat. & spur.* 4. 30. Rip. *ad l.* 1. *n.* 68. *ff. Si mater.* De intell. vide Curtio. *f. Sed in tract. de natur. in pur. pum. sub rubrica cautela circa limitationem. nu.* 29. 30. Cephal. *cons.* 48. *nu.* 13. & 37.
Auth. Sed nouo iure.
I. Matre. 1.
Auth. nunc soli.
I. Si quis. 3.
I. Quoniam. 4.
I. Diui. 5.
I. Iubemus. 6.
I. Legem. 7.
Auth. Licet patri.
I. Humanitatis. 8.
Filio spurio de aequitate canonica alimenta debentur, Decius *cons.* 152. *nu.* 1. *vol.*
Materialis succedit patri ab intestato in certa portione: sed ex testamento, vel inter viuos potest succedere in totum, non statutibus legitimis, & naturalibus, vt hic & *in* §. *nec igitur*, vbi Bartol. & Angel. *Authent. quib. mod. nat. efficiu. fui.* Parisi. *cons.* 1. *num.* 13. *volu. secundo.* Pro intell. ad h. Auth. Anto. Rub. *in repet. ad l. pater filium. ff. de inoff. testam.* 5. 2. Picus *in rep. l. Titia* §. Titia. *nu.* 77. *eum seq. ff. de leg.* 2. & quod hanc Auth. licite loquatur tantùm de naturalibus faciendis ex concubina procedit tamen etiam in natis ex solemni & solata declarat post Abb. *ad cap. nunc. vnic. & adnotra distinguit. nota fin. qui sly. fine legis.* In Pont. Lancel. *ab. frem. inter cons. diuers. ad cons. vlt. cons.* 166. *n.* 31. *volum.* 1.
I. Communium. 9.
I. Cùm quis. 10.
I. Nuper. 11.
Auth. Quod iur.
Auth. Sed nouo.
Auth. Nouo alia.
Auth. Praterea.
Auth. Item fine.
Ad istam materiam vide Dec. *cons.* 174.
Auth. Si quis liberos.
Aret. *in* §. *fin. Inst. de adopt.* Parisi. *cons.* 11. *lib. in l. Gallus.* §. *etiam quod si cauebam.*
I. Cuidam. vlt.

Nemo natus ex filio spurio admittitur ad successionem, ac è esse natus ex filio naturali, vide plenè per Bart. *in l. Gallus* §. *quod si hic. ff. de lib. & post.* & Iason *l. hereditas. vbi cel. Cod. de hered.* quemadmodum *ind.* & Alex. *in cons.* 74. 1. vide per Corr. *in verbo, nepos* vide plenè & per Dec. *in consilio* 55. *in fin.* & nunquid legitimatus possit venire, & contra rabulare patris testamentum, vide Franc. Curt. *consil.* 13. *in* 1. *vol.* nepos natus ex legitimo matrimonio licet ex patre spurio, cessante legitima soboles, possit testamento haeres institui ab auo, per *d. l. cùm quidam.* §. *quod. in cons. quid vbinam primum.* quia tacite cessat in nepote, cum quo auus nihil sibi commisit, & istam opinionem firmat glos. magn. ibi *in verbo, aperiuntur*, quam sequitur Bald. vltra Bart. *in d. l. Gallus*, & ibi per Imol. Raph. & Paul. & idem Paul. *in l. fin. ff. de his, quod. vt indig. in* 2. *vol. & consil.* 118. *incip. Calonius.* Friderin. de Senis *in consil.* 37. *incip. in prafinis consultationis*, & istam opinionem eliquum verioreus sequitur Alex. *in d. l. Gallus.* §. *quod si in prope fin.* vbi hoc dicit etiam procedere in nepote clerici, licèt secundùm eum solus sit in nepote nato ex filio incestuoso, secundum Bald. *in l. si quis.* 7. *de inoff. test.*
In materia vide Dec. *cons.* 83. *ad fin. & cons.* 461. *num.* 15. *cum seq.* post Alex. *cons.* 182. *lib.* 5. Alfil. *decis.* 91. Cras. *cons.* 138. Paleot. *de nat. & spur. n.* 30. *cum seq.* Rip. *in lib. ff. vinol. de natur. lib.* Alexan. Burgom. *cons.* 161. *num.* 39. *inter con. diuers. ad con. vol.* 1. *in mat.* Dec. *cons.* 138. *per totum.*

Tit. 28. De testament. tutela.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Quem. 1.
I. Et si à patre. 2.
I. Si tutores. 3.
I. Matre. 4.
I. Si pupillorum. 5.
I. Si tibi. 6.
I. Tutelæ. 7.
I. Tutores. 8.

Tit. 29. De confir. tutore.
Cuiac. *tom.* 3. *commentarij ad iur. ciuile.*
I. Testamento. 1.
I. Neque. 2.
I. Si vt peqonis. 3.
I. Naturalibus. 4.

Tit. 30. De legitima tutela.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Ad agnatos. 1.
Auth. Sicut.
I. Ad agnatos. 2.
I. Constitutione. 3.
Mar. Ventran. *de iur. liberorum, cap.* 31.
I. Frater. 4.
I. Nemo. 5.

Tit. 31. Qui petant tutores, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Admone. 1.
I. Patroni. 2.
I. In locum. 3.
I. Si filius. 4.
I. Amira. 5.
I. Matris. 6.
I. Admone. 7.
I. Cùm à matribus. 8.
I. Cùm iure. 9.
I. Nepotibus. 10.
I. Matres. 11.

Tit. 32. Vbi petuntur tutores, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad iur. ciuile.*
I. Magistratus. 1.

Tit. 33. De curatoribus, vel tutoribus illustr. &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Illustribus. 1.
I. Generali. 2.

Tit. 34. Qui dare tutores, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Cùm tibi. 1.
I. Marinus. 2.
I. Luminibus. 3.
I. Militiæ. 4.
I. Neque à. 5.
I. Quòd dicis. 6.
I. In seruili. 7.
I. Creditorem. 8.
Auth. Mipoeis.
Berton. 9. 40.
I. Si sororis. 9.
I. Curatorem. 10.
I. In vniuersis. 11.
I. Curator. 12.
I. Ne magistratum. 13.

Tit. 35. Quando mulier tutelæ, &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Tutelam. 1.
I. Matres. 2.
Berton. 3. 46. 47. & 48.
Auth. Matri.
Mater, quæ vult esse tutrix filiorum, via iterare debet. Vide Bald. *in* 5. *Authen. post primo.* An autem mater aetate perfecta proferatur, vide Socin. *in cons.* 81.
¶ Mater, & auia renuncians inter acta nuptiis, & Velleiano, non euanitbur testamentariis, praferrar legitimis, & datiuis tutoribus, fœminis alias interdictis. An mulier minor 25. an possit esse tutrix, & ad quid teneatur volens suscipere tutelam, Bart. *ad l. si quis sub conditi. ff. de testam. tut.* Aret. *ad* §. *adhuc non. 4. Instit. de adim. & ad* §. *praterea. instit. ad num.* 40. Bolt. *Arrisin.* 114. *nu.* 9. *usque ad fin.* Curt. Sen. *cons.* 66. *col.* 6. *in f. & seq. lib. reg.* 1. *prosumpt.* 1. 1. *num.* 6.
¶ Adde quòd talis tutela, quæ matri competit, non potest ei à patre auferri, vt not. Bald. *cons.* 108. *reflexur. lib.* 2. licet contrarium videatur velle Bart. *ad l. milites.* 6. *finaginta. in fin. ff. de adoptiv.* refert Dec. *ad reg. fœminæ. num.* 18. *ff. de reg. iur.* Amplia hanc resolutam, si mater excludatur statuto à successione filiorum propter agnatos. Dilect. *cons.* 1. *de test. & testam. tit.* 7. *not.* Salyc. *hic, & ad Authent. first. in fin. Cod. de legit. nat.* Alexand. *consil.* 109. *vol. flaccus. lib.* 3. licèt in alia tutela legitima priuati sint haeredinate, etiam à tutela excludantur, vt not. Bartol. *ad l.* 3. *ff. de legit. tut.* & Dec. *ad l. ex parte autem de appellat.*
Auth. Sacramentum.
Auth. Ad hæc.
I. Si pater. 5.

Tit. 36. In quibus casibus tutorem, vel curatorem.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
I. Si in locum. 1.
I. Potuis quidem. 3.
I. Propter late. 4.
I. Licèt tutorem. 5.
I. Cùm ob. 6.

Tit. 37. De admi. tutor. &c.
Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*
Auth. Nouissimè.
I. Fruftrà. 1.

I. Adoptat

480/C.IV.K.5-4, 34
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Aduersus.1.
l. Sumptus.3.
l. Nisi tam.4.
l. Frustrà.5.
l. Non est ignotum.6.
Vbi gloss. *in verba, sunt.* Glossa ista est reputata singularis, vt non per Abb. *in c. reprehensibilis. in 2. column. versiculum dicit gloss. de appell.*
l. Tutelam.7.
l. Esi scisses.8.
l. Si curatores.9.
l. Si liberti.10.
l. Si bonum.11.
l. De his.12.
l. Tutores.13.
l. Rationes.14.
l. Si non.15.
l. Non omni.16.
l. De successione.17.
l. Debitoribus.18.
l. Tutor.19.
l. Pro officio.20.
Si quis non est tutor, si tamè gerit se pro tutore, eius bona an sint obligata? Sed quid de curatore ad litem, an eius bona sint obligata? vide Bald. *in l. properandum, §. hac autem. D. C. §. fin. T. de iudic.* vbi Bald. tenet, quòd bona procuratoris illius ipsius pupilli non sunt tacitè hypothecata, sicut bona tutoris. *Sed* nunquid ista hypotheca nascatur à tempore suscepte tutele, an verò à tempore, ex quo emptio malè administrate, vide Socin. *cons. 81. in 1. col.* Etiam ista tacita hypotheca extendatur solùm respectu bonorum acquisitorum tempore administrationis, vel etiam post administrationem, vide per Albericum hic, qui etiam se remittit *l. hæ, qui. §. de iur. fisci.*
Bona tutoris, & curatoris sunt obligata pupillo. Anto. 95 per Doc. *cons. 3. 9. num. 10. Paris. cons. 80. num. 34. lib. 1.* Negus. *in tract. de pignor. & hypoth. 2. par. 4. membr. num. 6. cum seq.*
Et nunquid tacita hypotheca extendatur ad futura, sicut expressa, vide gloss. & Salyc. *in l. §. C. qua res pign. obligp. poss.* Et Bald. *in l. 3. C. de iure fisci.*
Et an bona hæred. ipsius tutoris, sint hypothecata vide per Raph. Cors. *cons. 58.* Et nunquid reg. illius l. habeat locum in omnibus publ. administrationibus. Et an etiã in administratione privati officii, vide *consil. reg. si quando, &c.* & ibi Mader. Neap. *decis. 181.*
l. Pupillorum.11.
l. Lex quæ.12.
Tutor cum pupilla non potest alienare aliquã rem immobilem, etiam ex necessitate, nisi cum decreto iudicis. An habeat locum in parte alienante adventitia filii ex aliqua necessitate, vide Ias. *ad l. singularia. num. 19. ff. si cert. petat.* Rip. *ad Obligationes. num. 56. ff. de pig. & hypothec.* Ad. quòd non habet locum in pecunia: quia dicitur esse de rebus, quæ servando servari non possunt. Doct. *ad l. 3. quæsitum. ff. ad Trebel.* Tiraq. *post l. commub. gloss. 8. num. 94.* Rim. *Infin. quib. alien. lic. vel num. in prin. num. 197.* Dec. *ad l. ff. filiusfam. colum. 2. in princ. ff. si cert. pet.* nisi pecunia sit dedita ad lucrum, vel in emptione prædiorum. Rom. *cons. 182. in fine.* Aldi. ad hoc vt. Stephan. Forcat. *in neyrmen. iur. dialog. 39. numer. 5.*
§ Ad 4. hæc verò, vbi quod nostra interest habere res, quæ fuerunt maiorum nostrorum vide Tiraq. *in tractat. de retraict. in præfation. 40.*
l. Si tutoris.13.
l. Tutores.14.
Nota, res immobiles pupillæ, ad hoc vt possint alienari, octo requiruntur, quæ enumerantur *in decisiõ Socin. cons. 149.* Et qualiter debent interponi decretum, vide vlt. cautelam Thomæ Ferrar.
Etiam in alienatione rei minorum, quæ Ecclesiæ, si fuerunt authorisatæ, & solemnitatibus, tamè non in casu licito, sit nulla, vel competat in integrum restitutio, vide Felin. *in c. quæ in Ecclesiæ. 1. column. de rescript.*
l. Sancimus.15.

l. Cùm quædam.16.
Cùm iuri renunciatum est, non datur amplius regressus. Adde text. *in l. quæritur. §. si vendiderit. ff. de edili. edict.* Lud. *cons. 140.*
Ad illa verba: Dum enim alij consentit, ipse sua iura perdit, &c. Ex quibus non, quòd consentiens sua iura perdat. Vide Tiraq. *post l. commub. gloss. 3. num. 14.*
l. Constitutioni.17.
Hæc text. solet allegari pro singulari, quod curator ad litem datus per iudicem, coram quo lis pendet. Vide per Petr. *de Anch. in c. si annum. de iudiciis. in 6.*

Tit. 38. De periculo tutorum, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Et qui notitiæ.1.
l. Ad eos.2.
l. Si res.3.
l. Tutoribus.4.
l. Si tutor periuus.5.
Ad hunc text. iuncti. not. per glo. & Bar. addo, & lim. vt per Ias. *ad l. Titius. §. 1. num. 10. de lib. & post. & ad l. 2. post. num. 61. de acquirenda hæreditate.* Bello. *consil. 46. num. 17.* Alex. *cons. 45. col. 2. li. 1.* Deci. *cons. 134. num. 3.* & cum glo. hic vid. Feli. *ad rubricam, versũ de probat. num. 2. vbi plrib.*
l. Temporis.6.

Tit. 39. Quando ex facti. tutor, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Iuliana.1.
l. Et si tutor.2.
l. Si in rem.3.
l. Si hi, qui.4.
l. Per tutorem.5.

Tit. 40. Si ex pluribus tutoribus, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Ab vno.1.
l. Si diuisum.2.
Cuiac. *lib. 17. obs. cap. 27.*

Tit. 41. Ne tutor, vel curator, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Competens.1.

Tit. 42. De tutore, vel curatore, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Si nondum.1.
l. Eum tutorem.2.
l. In dubium.3.
l. Non omnium.4.
l. Tutor, qui.5.

Tit. 43. De suspectis tutoribus, & curatoribus.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Liberum.1.
l. Curatores.2.
l. Præses.3.
l. Etiam testamento.4.
l. In postulandis.5.
l. Pigratis.6.
l. Eum, quem.7.
l. Si non suspectum.8.
l. Suspectos.9.

Tit. 44. De in litem iurando, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Si quis.1.

l. An tibi.2.
l. Ad progrediendum.3.
l. Ad litem.4.
l. Siue ex testamento.5.

Tit. 45. De eo, qui pro tutore, &c.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Etiam mulieres.1.
l. Non vtiliter.2.

Tit. 46. Si mater indemnitatem promisit.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Suo periculo.1.
l. Quædam.2.

Tit. 47. Si contra matris voluntatem tutor datus sit.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Si contra.1.

Tit. 48. Vbi causæ post pubertatem abiit tutor.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Tutores.1.

Tit. 49. Vbi pupilli educari debeant.
Menoch. *de arb. iud. cons. 169.* Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Educatio.1.
Cuiac. *lib. 2. obs. cap. 29.*
l. Vtrùm nepos.
Vbi pupillus educetur, est in arbitrio iudicis, de eo tamen, qui ei succedere debet, est iusta suspicio. In mat. vide Paris. *cons. 56. lib. 1.* Guid. Pap. *q. 135.* Cagno. *ad l. hæc edicta. §. de inoff. testam. nu. 10.* facit quæ *ad l. 1. T. ad tit. 20.*

Tit. 50. De alimentis pupillo præstandis.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
l. Pupillus.1.
l. Quod plerumque.2.
Ista lex singularitèr dicit, alimenta pupilli pro modo facultatum taxanda esse, sed si pupillus non habet nisi res mobiles, vide notata in *§. quantum. vers. si verò. Anch. vt hi, qui obligantur. §. habere pecuniam res minorum.* vnde familiæ Auth. *nouell. de admin. tutor.*

Tit. 51. Arbitrium tutelæ.
Cuiac. *tom. 3. comment. ad iur. ciuile.*
Nota iusum textum fuisse iuramento contra tutorem & non admitti probationem in contrariũ: sed quid si iusto errore ductus potuit aliena bona, vide Socin. *cons. 62. in princ.* & quod non admittatur probatio in contrarium ad iusum textum, vide Dec. *cons. 20. in 1. col.*
Inscriptiõ confutatio ab posse remitti, vide per Socin. *dict. in cons. 178.*
l. Cùm tutelarum.1.
l. Nomina.2.
l. Si curator.3.
Vide Paris. *cons. 80. numer. 18. lib. 10.* & an hodie sublata sit per *l. 2. §. 1. in fin. de iusiur.*, vide Doctores hic.
l. Eum, qui.4.
l. Omnes.5.
l. Cùm interdictæ.6.
l. Quidquid.7.
l. Tutores.8.
Cuiac. *lib. 17. obs. cap. 6.*
l. Tutorem.9.
l. Si defunctus.10.
Cons. *lib. 3. misell. cap. 3.*

480/C.IV.K.5-4, 35
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Tutor.11.
l. Veteris.12.
Cuiac.lib.2.var.resol.cap.24.Clarus §.testamen tum q.61.

Tit. 52. De diuidenda tutela, & pro qua, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si post.1.
l. Si diuisio.2.
Nec gloss.fin.quòd ordo, & remissio non habet locum in administratoris voluntariis:vide cons.& res.19.
l. Licèt.3.

Tit. 53. De in litem iurando.
Cuiac.ibid.
l. Aduersus.1.
l. Is,qui.2.
l. Summa.3.
l. Alio iure.4.
l. Licèt.5.

Tit. 54. De hæredib.tutorum, vel, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Hæredes.1.
Cuiac.lib.13.obs.cap.38.
l. Pater.2.
l. Aduersus.3.
l. Hæredes.4.

Tit. 55. Si tutor, vel curator, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Certum.1.
l. Qui se.2.

Tit. 56. De vsuris pupillaribus.
Brif.lib.3.select.cap.2.& Cuiac.num.3.comment. ad ius ciuile.
l. Tutorem.1.
Ad hanc legem Carol.Molin. in tract.de vsur.n. 57. vbi disputat, an fit hodie fubiata dispositio illius textus.2.p.74.
l. Eius quod.2.
l. Si pecuniam.3.
Cuiac.lib.7.obs.cap.12.& lib.3.cap.30.
l. Pupillus.4.

Tit. 57. De fideiussoribus tutorum, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Eligere.1.
l. Non est.2.

Tit. 58. De contrario iudicio tutelæ.
Cuiac.num.2.comment.ad ius ciuile.
Quòd virtcus posse esse tutor pupilli: tdè tamen apud eum ali Cuiac.in verbo,vitrum.
l. Si pro.1.
l. Si non.2.
l. Si pater.3.
Vitalis lib.var.l.2.cap.3.

Tit. 59. De auctoritate præstanda.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Neque.1.
l. Neque actiones.2.
l. Eum, qui.3.
Quid in infante, qualiter citetur,vide decis. Sac. cons.100. Quid in minore, qui in tertera confessus est delictum.vide decis.Socin.cons.108.
l. Clarum.4.
l. Veterem.5.

Habes ex ista l. quòd quilibet tutor habet administrationem in solidum. Quæro, an inter se de administratione possint contrahere, quòd vnus conueniat alterum? Text.est non in l.in tantis. §.si vnus ff.de hon.auctor. ind.poss. & in Bart.& ibi text. quòd vnus solus possit vendere,& locare sed nunquid inde vni soli possit decerneri administrationem? Die, vt per Papiensem in tit.vbi agi ad reddend.rationem tutel.in vers.in fine vltimo testamentor. propo fin.& ff.pupill. habet plures tutores, possit vnus solus agere, vel conueniri, vide text. & ibi Layser.in l.1.C.si ex plurib.tut. Et quid si fint plures tutores, an administratione durante, vnus possit agere contra alium, vide text.in l.1.propo fin. Et ibi Castr.ff.de procurat.& Doc.cons.9.

Tit. 60. Quando tutores, vel curatores, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si curatores.1.
l. Tutoris.2.
l. Fin.
Quòd ciuilis fœmina, quàm masculi pubescit, vide Tiraq.in l.connub.1.parte.glos.9.num. 37. Infectionem corporum indecorum esse in fœminis & quando permittatur, vide eund. Tiraquel. in d.rubl.4.par.per glos.num.3.cum praced.& seq.& 18.ad primum dict. vide eund. Tiraq.in dict.rubl.6. parte.num.32 glos.9.

Tit. 61. De actore, à tutore, vel, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si sui iuris.1.

Tit. 62. De excusationibus tutorum, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Falsa.1.
l. Si curatores.2.
l. Excusationis.3.
l. Amplissimi.4.
l. Libertos.5.
l. Quinquaginta.6.
l. Neque.7.
l. Coloni.8.
l. Frater.9.
l. Exactores.10.
l. Testamento.11.
l. Voluntaria.12.
l. Nec senatorum.13.
l. Seuerior.14.
Gaumat.decis.3.
l. Quanquam.15.
l. Si vt allegat.16.
l. Licèt.17.
l. Tutores.18.
l. Insistatum.19.
l. Curator.20.
l. Si tutor.21.
l. Humanitatis.23.
l. Excusationem.24.
l. Viros.25.

Tit. 63. Si tutor, vel curator, &c.
Cuiac.num.3.comment.ad ius ciuile.
l. Si absentibus.1.
l. Tutores.2.
l. Si vt proponis.3.

Tit. 64. Si tutor, vel curator Reip. &c.
Cuiac.ibid.
l. Qui tutores.1.
l. Certum.2.

Tit. 65. De excusationibus veteranorum.
Cuiac.ibid.
l. Qui castraria.1.
l. Quod placuit.2.

Tit. 66. Qui numero liberorum, &c.
Cuiac.ibid.
Qui ad tutelam.1.
l. Neque filia.2.

Tit. 67. Qui morbo se excusant.
Cuiac.ibid.
l. Luminibus.1.

Tit. 68. Qui ætate.
Cuiac.ibid.
l. Pater.1.

Tit. 69. Qui numero tutelarum.
Cuiac.ibid.

Tit. 70. De curatore furiosi, vel, &c.
Cuiac.ibid.
l. Curatore.1.
l. Si pater.2.
l. Cùm furiosus.3.
Illum tex.dum vult, quòd non possit dari curator sic ad litem, sed ad res, vt per Alex. in cons. 59. vol.2.Et Bart.in l.finali.§.sin autem.ff.de bon.auctor.ind.poss.
¶ In eadem lege, in vers.qui enim, &c. nota, quòd nullus amor vincit patrem. Add.l.filiæ quidem, in fin.qua mat.cons.Et ibi glos.de verb.signif. de quo notatur in lib.C.in litera p.num.13.
¶ Nullus amor vincit patrem. Gloss. in l. testamento §.quamquam ff.de testament. Coco.cons. 107.1.vol.ex fin.l.fili quidem.§.quòd si ff.quod met. cau. Gloss.in l.quidam.cum fin.ff.de bonis indis. Bal. decis.109. Affect. decis.308.numer.15. Balb.consil. 143.super qualitate vicinitatis colum.2.lib.2.Crasta. cons.1.num.2. Tiraq.infert post leg.connub.glos.5. num.33.Bellis.lib.4.sup.cap.2. Valent.lib.2.singul. cap.24.

Tit. 71. De prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis, &c.
Cuiac.lib.7.obs.cap. 22. & tom.3.comment.ad ius ciuile.
l. Venditio.1.
l. Non est.2.
l. Cum emancipatis.3.
l. Non solùm.4.
De ratione istius tex.vide apud Tiraquell. post leg.connub.glos.5.num.112.quæ.12.
l. Etsi præter.5.
Cuiac.lib.7.obs.cap.23.
l. Minorum.6.
Vbi gloss.in verb.libelli.dec. Nota, quòd tutor non potest constituere procuratorem ad interpretationem decreti super alienatione rei minorum. Item excusatio tutelæ non potest allegari per procuratorem, quod bene nota de ista gloss. meminit Ias. in l.mandat.C.de of.eius.Et Hal.in l.1.§.pro procuratorem.de acquir.poss.
Vide Alciat. prælumpt.12.reg.3.num. 3. vbi per hanc ores ad cognitionem solemnitatum non pertinent.nisi de causa confter.
l. Si ad resoluendum.7.
Nota,quòd solemnitas, quæ requiritur in contractu, requiritur & in dictatha. Tiraq.in leg.connub.glos.5.num.11.& seq.
l. Prædia.8.
Cuiac.ibi.cap.23.

480/C.IV.K.5-4, 36
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Et si is.9.
Menochius *de arbitr. iudic. lib.2. cas.171.*
l. Prædiorum.10.
Gilbertus Regius *l.2. hortogaudie, cap. 6.*
l. Si quidem.11.
l. Ob res.12.
Alciatus *lib. 4 disjunct. cap. 5.* Menochius *de arbitr. iudic. d. cas.171.*
Dictio tantùm extenditur ad casum similem, & de aliis dictionibus vide Alex. *in l.1. C. de bon. pos. contra tab.* Et ibi Ias. ubi plenè de dictionibus taxatis, ubi Iasius expendit etiam, quid in ponalibus. Sed hoc an procedat, vide Deci. *consil. 18. in quæst.* Et Ias. *in l. 1. ff. si quis ius dic. non obtemp.* Et concordantias ad illam glos. quòd dictio tantùm est exclusiva. vide Doc. *cons.86.*
¶ Reprobio enim causa non excludit, quandoquidem fit in aliis similibus, vel maioribus. Adde per Felin. *complura, in c. pastoralis.1. col. extr. de restitut.*
l. Etiam vestigale. 13.
l. Vtere. 14.
l. Si minor. 15.
l. Si prædium.16.
l. Inter omnes. 17.
Collige practicabilem regulam, & valdè utilem, *in d. Lanier. & in l. papilionum. ff. de rebus eorum.* Sed vide 4. fall. Socin. *in reg. 409. incip. papil.* adde quod fecit est in eo, qui bonis iuendibilem est. quia res potest prouocari ad diuis. text. *in l. ex fideiuss. in fin. princip. & ibi Alber. ff. de cast. pec.*
l. 18. & vlt.

Tit. 72. Quando decreto opus non est.

Coiac. *tom. 3. commentar. ad ius ciuile.*
l. Prædium. 3.
Iacobinus *lib. 3. schol. c. 3.*

Tit. 73. Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

Coiac. *ibid.*
l. Si ea. 1.
l. Si contra. 2.
Molinæus *ad consuet. Parisien. tit. 11. num. 34.*

Tit. 74. Si maior factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit.

Coiac. *ibid.*
l. Cùm proponat. 1.
Forcatulus *secundum. dialog. 100.*
l. Si fine. 2.
vbi glos. *in verbo, si non reparat.* Dicit hanc glossam mirabilem. Bald. *hic*, & an ille, qui non potest vtcuperare, possit locrari fructus, vide in *l. bona fidei. ff. de acquir. rer. dom.*
l. Si quando. 4.
Ad illam legis intelligentiam de minore, qui per quinquennium tacuit, vide Corn. *cons. 107. 3. vol.* vide Iasos. *in l. 1. procurator in fin. ff. de cond. & demonst.* vide Parisi *cons. 43. & 48.*

Tit. 75. De magistratibus conueniendis.

Coiac. *tom. 3. comment. ad ius ciuile.*
l. Si magistratus. 1.
l. In hæredes. 2.
l. Si ita. &c. 3.
l. Aduersus. 4.
l. In magistratus. 5.
l. Cùm sit. 6.
Coiac. *lib. 16. obs. cap. 16.*

LIBER SEXTVS CODICIS.
Codex.

Tit. 1. De seruis fugitiuis.

Vide Cuiacij commentarios in singulas huius tit. leges, *tom. 3. commentar. ad ius ciuile.*
l. Seruum. 1.
Polinaus *ad legem Aciliam.* Forcatulus *dialog. cap. 11.* Coiac. *17. obs. cap. 10.*
l. Requirendi. 2.
l. Si fugitiui. 3.
Auth. Sed nouo.
l. Quicumque. 4.
l. Mancipia. 5.
Ad gl. in verb. *Adiuncta* vide Tiqu. *ad cap. nouitis. nu. 34. cons. empl. de restitutio.* Dec. *cons. 461. n. 8. & cons. 546. n. 5. & 511. n. 4. 102. & num. 1. & 513. num. 3. & 511. n. 6.*
l. Curis seruum. 6.
l. Si quis seruum. 7.
l. Si qui publicorum. 8.

Titul. 2. De furtis.

l. Si pecunia. 1.
Contrarium est repugnantia allegans repellitur. Add. *c. felicissimum. de appel.* Ad illam l. vide Alex. *in §. nil commune. nu. 44. de acquir. possess.*
l. Incisilem. 2.
Vide Capoll. *cons. 10.* & Hyppol. *sing. 192.* Lilma malium nonabilitas non procedere, quando emitur res à latrunculatoribus. Nam illo casu emens consequitur pretium, vere est singularis, & à nemine scribentium ponderatus. *in l. mulier. de captiuis. & postlim. reuers.* Item limita. vt per Soc. *reg. 513.* Add. text. *ex felicissimum. in fin. de appel.* Cicero *§ furtum. n. 16.*
Emens rem furtiuam, tenetur domino restituere nullo recepto pretio. Capol. *cons. 10.* plenè per Alciat. *reg. 3. præsumpt. 39. nu. 3. in mar.* Marc. *sing. 13. nolo.* Paul. de Cast. *sing. 9.* Socin. *reg. 419.* & vide quæ habet *ad l. furtum confitam. ff. de condict. indeb.* lim. nè habere locum, si illud pretium fuisse conversum in vtilitatem dominii, per text. *in l. contra. ff. de rei vindicat.* Quod si emens res furtiuas illas, pro eodem pretio vendidisset, an ad pretium conuertere possit, licet ad rem consumi pauisset, & eam possideret, vide Socin. *ad regul. 438. in 3. lim.*
¶ Ad materiam huius tit. vide Bald. *in cons. 473. vol. 1. & Chass. in consuet. Burg. fol. 42. num. 12. & 17. cum seq. & aliqua fol. 49. num. 4.* Bald. *in cons. 247. ad contentum, fol. 100. col. 3.* vbi singulariter loquitur nostro tempore. Et adde Bald. *cons. 301. incip. quidam dicit falsarius prodiisse, &c. vol. 4.* vbi de eo, qui dicit plura contrariis vnio tempore, an sint plura. Et *cons. 8. vol. 3. incip. super contracto.* Alex. *in cons. 110. num. 8. vol. 4.* vbi multa notanda ad materiam. Et vide Corran. *in verb. commenta.* Et vide Math. *in consult. ad legitimam ponderat. vol. 1.* Et Barbat. *in cons. 17. num. 21. vol. 1.* Et vide Marth. *in consult. & consil. 10.* Et vide quæ scripsi *in rubr. ff. nu.* vbi plenè. Et vide Per. de Event. ad materiam huius titul. in compendio huius iuris Canonic. *tractat. de homicid. fol. 114.* vbi multa nota.
¶ Ad materiam huius legis, vide Capol. *Tholosa. 151.* & quæ ibi scripsi. Et conuinè vide etiam Glossatorem ibi quia multa pulchra. Et ad materiam vide Marthe. *§ quinquaginta solidos de pace tent. & eius vind. Et in tract. de pac. iur. fir. mand. vers. 5. nu. 1. ad pac. iurand. fol. 150.* Ias. *in cons. 42. vol. 1. num. 3.* Et Hyppo. *cons. 8. num. 31.* tamen de eo, qui domum incendit, licet non sit furatus, pœna capitali punitur. Et Per. de Ranzo. *in tit. de furt. fol. 174. col. fin.* Et dicit Bald. *in C. de quæst.* Sed quando res furtiua inuenitur penes eum, talis incontio fuit contra eum indicium ad torturam, nisi offenderit, à quo rem habuerit. Et vide Mar. *in l. qui falsis. in 11. solum. ff. de falsis.*
¶ Et limitatur hæc lex, in quàtum dicit, quòd falsus à furibus emere, pro suspecto habetur, per Salyc. *in l. 3. quod. col. de quæst.* vbi dicit, quòd si homo est bonæ conditionis, & famæ, tollitur ab eo suspicio furti, si apud eum res furtiua inuenitur. Vide Deci. *in l. quo accusare, 2. col. vers. hoc tamen limitat. T. de edon.* Hanc limitationem refert, & sequitur Marsil. *in l. 1. §. ad in 4. col. ff. de quæstionibus.*

¶ Si per fenestram reperiatur furtum factum apposita scala, & dicatur, quòd illa scala in domo alicuius vsa fuit, an sit præsumptio contra eum ad torturam, vide Parisi. de Pun. *in suo mall. de ipsa dicat. in verb. auferre.* Gard. *in cons. 114. num. 12.*
¶ Et quæ sint indicia contra furem, vide ad laceratiaem Bart. in *l. fin. de quæstionibus.* Et an quis tenatur furem indicare, vide Bart. *hic*, vide Rom. *sing. 58. & 92.*
Item adde *d. Lucialem, quòd procedit, quando fateatur res furtiuas tenuisse.* De quo vide Mathel. *in c. 1. § recept. nu. 2. alias, ff. de par. hæred.* Et vide Hipp. *in suo Practica criminali in §. diligenter. num. 9. & 10.* Et idem Hypp. *in rep. tit. rubrica. de denunciat. vers. & num. d. colum. 1.*
l. Si nondum. 3.
Vbi delinquio non habetur pro re perfecta. vide de Tuny. *in leg. cornel. gl. 1. nu. 30. addit.*
l. Aduersus. 4.
l. Ciuile est. 5.
l. Alienum. 6.
l. Sile, cui. 7.
De illo reato, & eius intellectu. vide Chas. *de consu. Burg. fol. 42. colum. 4. num. 9.*
l. Etiam furti. 8.
l. Subtracto. 9.
l. Si abdicta. 10.
Coiac. *lib. 10. obs. cap. 11.*
l. De bis. 11.
l. Ancillæ. 12.
l. Post decisionem. 13.
l. Eos, qui. 14.
Add. quod satisfacias eum furtiuam teneri tanquam præstans operam. Bart. in *l. furtum. ff. eo.* Receptor furto fabractarum punitur ultima furcifera Mast. *in l. 13. qui cum nola 7. ad ff. Cornel. de sicar.* & vide quæ scripsi *in l. 10. ff.* Nota ad hunc text. quòd recipientes in custodiam tienent res furtiuas, pœna furti tenentur, & Bald. *hic.* Et adde quòd recipiens in pignus res furtiuas, furti tenetur secundùm Bald. *hic.* & receptatores, seu receptantes furta, tanquam latrones puniuntur. Bald. *in l. 1. decim. penal. & in Lemnen. C. ad leg. Iul. de vi pub.* & de materia huius l. vid. Hypp. *cons. 10. & cons. 30. & 47.* Bald. *in cons. 48. vol. 3. & cons. 410. in ratiam. vol. 2.*
l. Furti. 15.
Perkius *de furcif. Scala reparat. cap. 4.*
l. Si seruum. 16.
l. Quamuis. 17.
l. In eum. 18.
Auth. Nauigia.
Noua constitutio Federici, Pirata dicitur quilibet, qui in mari, vel flumina bona depredatur, vita scribentes in illam constitutionem: & tales sunt excommunicati, papali excommunicatione per processum curiæ, cum omnibus receptatoribus, & prestantibus eis auxilium, consilium, & fauorem. Ita Ioh. And. *in cap. excommunicati de excessibus.* Ad illam constitutionem, quatenus de portantibus arma, & alias res latrocinij, nota bona consideranter, & deferentes perpetuò excommunicantur, *secundum text. cap. ad liberandum.*
l. Falsus procurator. 19.
l. Si quis. 20.
Nota int. Ground. Castr. *cons. 133. vol. 2.* qui sibi determinat, quòd maiatus vnus sine possit iungere, si de iudicia appellabitur, & hæres se præstare vult, & dare ibi tipsa & hæres, vt possit illam iustificare, & ex hoc nullam culpa incurrit.
l. Apud antiquos. 21.
l. Manifestissimum. 22.
Vitalis *lib. 1. curia. lib. c. 17.* Coia. *lib. 6. obs. c. 17.*

Tit. 3. De operis liberorum.

Coiac. *tom. 3. commentariorum ad ius ciuile.*
l. Si tempore. 1.
l. Manumissionis. 2.
l. Qui nunciis. 3.
l. Si quam nibi. 4.
l. Mater tua. 5.

480/C.IV.K.5-4, 37
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Nec patronis. 6.
Marius Ferrarius de iure liberor. c. 11.
l. Si tuis. 7.
l. Libertæ tuæ. 8.
l. Titius. 9.
l. Liberti. 10.
l. Quod ex liberis. 11.
l. Qui manumisiunur. 12.
Cuiac. lib. 14. obs. cap. 17.
l. In redhibitione. 13.

Tit. 4. De bonis libertorum, &c.
Cuiac. tom. 3. commentariorum ad iur. civile.
l. Multum. 1.
l. Si liberti. 2.
l. Si quis patronorum. 3.
Non nest. secund. Oldr. quòd qui remittit iur patronatus, non videtur remittere iur honoris & reuerentiæ. Item voluit Ang. in l. fid. §. fin. de iur. vocand. vbi per hanc text. determinat, quòd si Episcopus eximat aliquem à sua iurisdictione, non tamè propter hoc eximi ab honore reuerentiali. Et Rector potest impetrare iudicis officium, vel agere possit contra Scholares non exhibentes sibi honorem reuerentialem, de quo per Barbat. de canon. de probat. nu. 1. Et Ias. in l. fideiut. de re iud. nu. 7. vbi monasterium exemptum ab Episcopo, non videtur exemptum à iure reuerentiali. Et idèo personaliter tenetur ire obsequio Episcopo.
l. Si quis. 4.

Tit. 5. Si in fraudem patroni, &c.
Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Si in fraudem. 1.
l. Defuncto. 2.

Tit. 6. De obsequiis patrono præstandis.
Cuiac. ibid.
l. Contra patronum. 1.
l. Libertæ. 2.
l. Etiam qui. 3.
l. Si manumissori. 4.
l. Etiam liberis. 5.
l. Libertos. 6.
l. Neque liberis. 7.
l. Neque patronæ. 8.

Tit. 7. De libertis, & eorum liberis.
Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Non est. 1.
l. Si manumissus. 2.
Ad illam tertii vide Alciat. lib. disponend. 3. cap. 14.
l. Liberti. 3.
l. Libertinæ. 4.

Tit. 8. De iure aureorum annulorum, &c.
Cuiac. ibid.
l. Natales. 1.
l. Aureorum. 2.
Mercerius lib. 2. opinio. cap. 8.
Auth. Sed hodie.

Tit. 9. Qui admitti ad bonorum possessionem possint, &c.
Ad aliquot illius titul. leges scripserunt Alciat. Cagnolus, & Camillus Plautius, & ad rubricam l. 1. 2. 14. Hyppol. Riminal. Vide Cuiac. comment. in hunc tit. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Bonorum. 1.
Vualtherus lib. 1. mission. cap. 14. & lib. 2. cap. 38.
Bellon. lib. 2. suppos. cap. 1.
l. Si bonorum. 2.
l. Infantis. 3.
l. Emancipata. 4.
Vide Guilhel. in rep. 2. Rumerius. de testamentis. fol. 106. col. 2. & 1. Et per Iac. fol. 191. vbi qui dicuntur filij sui, & quare. Et vide Cruc. in l. pater à Franc. filio. 3. de cond. indeb. Vbi habes limitat. quòd hereditas non adita non transmittitur. De materia hujus transmissionis vide Guilh. Benedict. fol. 400. col. 3. n. 102. Et Bald. in l. antiquitatis. nu. 8. de iur. delib. Bell. d. lib. 3. c. 3.
l. Quamdiu. 5.
l. Iuris ignorantiam. 6.
Ad eratum illius l. vide multa, quæ ponit Ripa in rubr. de pœn. fol. 19. num. 101. cum seq. in impressione magna.
l. Bonorum. 7.
l. Quicunque. 8.
Rasteis ignoranti iur succurrit, Socin. reg. 412. & 413. incip. rubicun. Thomas Ferrar. cons. 17. Et dicit Bald. in l. 1. supp. de edendo, quod refert Barbat. ex. super interrog. 7. col. cent. de reg. inc. Quòd rubicus non compatent in iudicio, id factum videtur, & presumitur ex simplicitate, & non ex contumacia. Cuiac. lib. 17. obs. cap. 19.
l. Vt verborum. 9.
Alciat. lib. 2. parad. cap. 13. Bellon. lib. 4. supp. cap. 2. & 3. Cuiac. d. cap. 20.

Tit. 10. Quando non petentium partes, &c.
Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Quoties.
Ad hanc legem exstant commentaria Cagnoli, Hypp. Riminaldi, & Gaterij. vide Alciat. lib. 4. parad. cap. 8.

Titul. 11. De bonorum possessio. secund. tabul.
Ad rubricam cum legibus scripsit Alciatus, & Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Pendente. 1.
l. Bonorum. 2.

Tit. 12. De bonorum possess. contra tab.
Cuiac. ibid.
l. Liberi. 1.
l. Posthumo. 2.
Hanc ex professo explicuit Alciatus, quem vide proxeres lib. 4. parad. cap. 10. Hypp. Riminald. ex professo. vide Cluc. §. reflamentum 9. 43.

Tit. 13. De bonorum possessionibus contra tabulas liberti, &c.
Cuiac. ibid.
l. Liceat. 1.
l. Patronus. 2.

Tit. 14. Vnde liberi.
Ad Rubricam Alciat. scripsit, & Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Si suus. 1.
l. Ex testamento. 2.
l. Qui se patris. 3.
In glos. in verb. negat in princ. vers. penes ad testem melius faciendum in §. emancipati. Instit. de hæred. qui ab intest. defer.
Hanc Cagnolus, & Riminaldus interpretantur. vide Vacon. lib. 3. dectar. 40. Cuiac. lib. 4. obs. cap. 6.

Tit. 15. Vnde legitimi, & vnde cognati.
Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Consobrinorum. 1.
l. Cùm propiorem. 2.
l. Nepotibus. 3.
l. Certum est. 3.
Vbi glos. in verb. non vegetur. de 3. aut vide quæ plurimos tulit, in quibus bonorum possessio secundi tab. est vtilis & necessaria, qui possunt per Ang. Instit. de exhered. lib. in 1. respons.

Tit. 16. De successorio edicto.
Cuiac. ibid.
l. Si mater. 1.
Rob. Alc. expo. Ferrar. lib. 2. explic. cap. 22.
l. Si avia. 2.

Titul. 17. De Carboniano edicto.
Cuiac. ibid.
l. Si tibi. 1.
l. Carbonianum. 2.
l. Fin.
In glos. vbi. licet fructus indicit authoritate percepti non sint restituendi, vt hic: de nomen hæc verum, quoniamque iudicis authoritate non ordine consecta fuerit, alias secus.

Titul. 18. Vnde vir, & vxor.
An hæ Rubrica extendatur ad sponsum: & sponsam vid. Sig. de Homed. consil. 26. & latè Tiraq. in Il. retract. glos. 1. n. 25. Vide 3. tom. commentar. Cuiacij. ad iur. civile.
l. Vnica.
Auth. Præterea.
Pater promittens, pro filia, si postea ei leger, videtur legare animo compensandi dotem promissam d. Auth. in fin. & hic per Scrib. & in l. 3. pen. §. cùm pater. de leg. 1. vide tamen sententiam aliquot Socin. in reg. 344. incip. pater promittens. An vxor possit refundere donationem factam à viro, tanquam in fraudi quarta filii debitæ ex dispositione l. Auth. Et de hac materia vide aliqua per Alex. in l. Lucretio. 3. vol. & 8. 27. ff. solut. matri. Et vxor, quæ vidua remansit, & est inops, debet habere quartam bonorum secundum formam in Auth. illa traditam: attamen si ipsa est inops, & habet partem suam diuisam, non debet habere hanc quartam, vt not. Alexand. in c. in suo in 3. col. vers. ideoque facti, de lib. & postum.
¶ Illud, quod dicitur de vxore, dicitur & de viro inope, vt per Alex. & Paul. in l. 2. in 1. limit. ff. solut. matr.
¶ Et quamvis ipse vir propter inopiam non teneatur restituere dotem mulieri, vel fructus hereditatem tenetur ad proprietatem liberis eiusdem matrimonij, si extant, alias consequeretur plenum dominium, et hic, quòd nota.
¶ Titaqel. in tract. cons. cap. 1. per 4. lim. Alex. cons. 91. nu. 2. lib. 3. Socin. cons. 121. nu. 18. & 38. lib. 4. Stephan. de Feder. in tractat. de interpretat. iur. vir. part. nu. 11. Modest. ab Argul. lib. 2. contr. spin. ad fin. in verb. vxor, seu mulier, & quòd generaliter loquatur etiam conditio testamento. Capyh. consil. 182. nu. 14. cum 2. Et quòd locum etiam habeat in nepotibus ex filio, Rolan. à Vall. de iure dot. quæst. 56. n. 23. latè. in mat. h. tex. idem Capyh. consilio 144. per totum lib. 1.
Ad glossam in verbo, incapax. vide Affict. decis. 179.

Tit. 19. De repudianda bonorum possessione.
Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. civile.
l. Emancipatus. 1.
l. Filio delatam. 2.

Tit. 20. De collationibus.
De hac materia extat tractatus Sapolitæ Thoulusi: eum in compendio redegit Petr. Vella Aurelian. Vide tom. 3. comment. Cuiac. ad iur. civile.
l. Emancipato. 1.
l. Si pater. 2.
l. Pactum. 3.
Pactum, quod filia dore contenta patri ab intestato non succedat, nè valet, & non obst. succedit. vide Cuiac. d. Papa. quæst. 127. Cron. ad l. 5. tit. hac modo concepto

480/C.IV.K.5-4, 38
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mancipat. n. 77. ff. de verb. obl. Forte. Garz. *in tract. de vlt. fin. vers. 1er. num.* 301. Nouiter de intell. Fernan. Vasq. *in tract. de success. creat.* § 17. *num.* 82. & § 17. *num.* 47. Via. *lib.* 1. *comm. opin. in vers. Pactum per aliquem.*

Filia renuncians hæreditati parentum, etiã cum iuramento, iuxta c. *quamuis de pactis in* 6. aliàs absque iuramento non valeret. & quamuis stipulatione esset vallata: adhuc tamen non subsisteret, vt hic etiam Bald. *in l. quamuis, C. de fideicommiss. in fin.* Et ideò præsupposita validitate, quia in ea interuenit iuramentum, dubitatur, an etiã exclusa à legitima, vel ab eius supplemento. Et certè si non fuit expressè renunciatum legitimæ, potest petere, cui expressè potest renunciari, *l. si quando.* § *illud ff. de inoff. testament.* Ex quo quia nihil dicit de legitima, non est ea priuata. Et de materia illius l. vide Paul. Castrens. *consil.* 2. *volum.* 3. Et Aymon. *cons.* 22. & *cons.* 53. Et eundem Paul. Castren. *in cons.* 201. *vol.* 2. Vbi ad hanc legem ponit singularem limitationem. Et per eundem, *cons.* 44. *eodem vol.* vbi multa ad materiam *cons.* 305 *eodem vol.* Et Aymon. *consil.* 127. *vbi multa.* Et Iason. *in cons.* 5. *vol.* 3. Et an adhuc, vt valeat renunciatio cum iuramento facta, requiratur certificatio. De beneficio illius l. dicas, quòd non. Et ita *in decis. Delphin.* 217. Et aliam vide decis. Delphin. per intellectum huius leg. 114. & 118. & 195. & 120. Corasl. *epist.* 4. *cap.* 31. Gutier *parte* 1. *resolut.* 4. 50. Beroius q. 47.

¶ Et ad materiam huius leg. nor. quæst. palch. Ponc. Filia accepit centum à patre, pro integra sua legitima: postea auctæ fuerunt facultates patris, quæritur, an mortuo patre filia possit petere legitimam bonorum superexcrescentium, vide quid Bald. teneat *in* 1. *cum M. Ferrarien. de consilt.*

¶ Contrarium tenet Iacob. Buttius hic. & Bald. *in l. successione. C. de reuocandis in. quæ in fraud. creditorum. Et in l. quamuis. sup. de fideicommiss.* Et *l. quàquam ad leg. Falcid. Aug. in l. si ve propono in fin.* Et *in l. si non mortis ff. de inoff. testamento.* Paulus *in cons.* 216. *vol.* 1. Et Bertrand. *cons.* 16 *num.* 20. Alex. *consil.* 81. *vol.* 2.

Auth. Ex testamento.

Pro intellectu huius Authent. vide *decis.* 3. *R. cap.* 147.

Libel-collari filio per parentem, qui posteà ingreditur monasterium, an dicti libri quasi castrensia censeantur, vltra Bald. *in ista Auth. col.* 4. adde Cynum. *T. tit. de epis. & cler.* Paul. de Castr. *cons.* 182.

l. Filiæ dotem. 4.

Cuiac. *lib.* 3. *obs.* c. 9.

l. Dotis. 5.

Auth. Quod locum.

Bart. & Alex. *in l. Titia ff. solut. matri.* Quòd dos sit communis. vide Bart. *in l. si constante. in* 8. *col. in verbo. & primò quæro ff. solut. matrim.* vide Bald. *in cons.* 116. *vol.* 176. *vol.* 5. Quæ sit dos magna, & quæ parua, vide Alciat. *lib.* 2. *parerg. cap.* 1. Adde quòd dos honesta, & congrua est, quæ conuenit parti legitimæ. Alex. *cons.* 69. *lib.* 2. Corta *in memorab. in verb. dote constit.* vide Boër. *decis.* 3 *num.* 11. & *seq.* vide *l. qua ratione ff. de iure dot.*

l. Ea demùm. 6.

l. Filium. 7.

l. Si soror. 8.

l. Si emancipati. 9.

Licèt per illam textum Alex. & Paul. dicant filium in *dubio censeri* in potestate patris; tamen Doctores hic, & præsertim Bart. ait, quòd dicenti incumbit onus probandi, vt dicitur *in gloss. in verbo, denegandum. circa fin. in l. Titia. ff. solut. matr.* Hanc autem legem ex professo interpret. Cagnol. Hypp. Rimin. & Corasl. *post epist.* 4.

l. A patre. 10.

l. Filiæ. 11.

Alciat. *libro* 2. *parerg. cap.* 25.

l. Si donatione. 13.

Licèt donationes inter virum, & vxorem morte confirmentur: hoc tamen verum est, si traditio interuenerit, *l. Papinianus ff. de dona. int. vir. & vxor.* nisi ficta traditio sufficeret, *gloss. num. in l.* 1. *Cod. de dote cauta non numerata.* Menoch. *de arb. iud. cas.* 131. & *seq.*

l. Si maritus. 14.

l. Nec emancipati. 15.

l. Filium. 16.

l. Vt liberis. 17.

l. Liberos. 18.

l. Illum meritò. 19.

In Gloss. in *verb. Solemus.* Per hanc doctrinã huius Gloss. & Bart. hic R. 2ph. Fulg. hic decidit pulchram, & notabilem quæstionem, quæ frequenter potest contingere. Pone, Pater Lucius habet multas possessiones, & quia est decrepitæ ætatis, filius natu maior gubernat cũ domestica negotia, quum possessiones reliqui natu filios, fuerit infans, aut paulò maior nihil facit in domo, & ita ille frater senior multis annis se exercuit. Mortuo patre isti fratres veniunt ad diuisionem bonorum paternorum. Ille frater maior dicit, quòd longo tempore administrauit causam rei famil. & propterea petit anteriorem partem tantum salarij quantum patet debuisset vni negotiorum gestori. Dicit Fulgos. quòd debet habere tale salarium: quòd si exercuisset personam suam circa pecunias patris, lucrum aliquod deberetur exercitio personæ: ita quia exercuit circa possessiones patris. Adde pro ista decis. Gloss. quòd in simili decidit Roma. *cons.* 169. *incip. circa quæ primùm quæritur, an renunciatio in volum. dub.* Iason tamen hic col. tenet contrarium Fulgosij: & dicit, quòd contra decisionem Fulgosij etiam consuluerit per rationes, quas ipse adducit, quem vide etiam *num.* 7. vbi examinat aliam notab. quæstio. Et vide Bald. Castrens. & Iason. *in l. fin. Cod. eodem.*

l. Illud. 20.

Frater maior natu, qui in vita patris administrabat bona quia pater erat senex, & etiam in morte, an deinde possit petere salarium à fratribus, vide per Iason. *in l. Illa. in* 1. *col.*

l. Vt memini. 21.

Cuiac. *lib.* 3. *obs. cap.* 30. Pileus *quæst.* 121. Menoch. *de arbit. iudic. lib.* 2. *cap.* 117.

Tit. 21. De testamento militis.

Cuiac. *com.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Frater. 1.

Clarus § *testamentum. q.* 17.

l. Miles. 1.

l. Quanquam. 2.

l. Si Ruffinus. 3.

l. Ex testamento. 5.

l. In testamento. 6.

Bart. *ad l. Lucius ff. de vulg. & pupil. nu.* 3. Hieron. Verl. *ad l. ex facto nu.* 192. *ff. de vulg. & pupil.* Soc. iun. *cons.* 118. *num.* 126. *lib.* 1. nouiter Fernan. Vasq. *in tract. de success. creat.* 14. *n.* 74.

l. Ex his verbis. 7.

Emanuel Costa. *lib.* 1 *select. c.* 25.

l. Certi iuris. 8.

l. Sicut certi. 9.

l. Si cùm vel. 10.

l. Captatorias. 11.

Quid sit captatoria voluntas, & vnde dicta, vide Alciat. *libro* 2. *parerg. cap.* 31. Aug. *lib.* 4. *emend. cap.* 15.

l. In testamento. 12.

Quomodo procedat dispositio istius textus, vide Bap. *in tractatu suo de vulg. & c.* Medio in termino Authent. secundum magis communem opinionem est inductum. Quòd etiam in testamento militis possit haeres consistere in aetatem deducere Falcidiam, & Trebellianam, *per* § *penult. in Authent. de hæred. & Falcid.* Et per Alex. § *de impub. l. precibus in* 4. *col.* Et per Bart. & per alios *in l.* 1. § *in fine ff. ad Trebell.*

Vide Gloss. in *verb. fecerit. vers.* § *Lucius decessit.* Nota ex hac Gloss. quia si quis simpliciter dicat, Titium instituo, & post eius mortem substituo Sempronium, huiusmodi substitutio dicitur compendiosa, vt tenet Alex. *hic per hanc Gloss.* Et Decius *in l. precibus* 8. *col. de impuber. & aliis subst.*

¶ Substitutio compendiosa dicitur, vbi fit mentio mortis simpliciter, & illam Gloss. *in verb. fecerit.* notat hic Fulgo. Castren. & Alex. *in l. centurio.* 2. *col. de vulg. & pup. substit.* quem omninò vide

l. Et militibus. 13.

l. Si à fratre. 14.

l. Milites. 15.

Nota ad intellectum illius l. quòd milites existentes in expeditione possunt testari, omissa solennitate iuris positiui: sed solùm cũ obseruatione iuris gentium puta corã duobus testibus rogatis: secùs si sint in domo, cùm testantur, vt *per l. fin.* § *ead.* Quid autem si miles reuersus sit domum, vt faciat testamentum, an censeatur esse in castris, & sic possit testari cum duobus testibus, vide Castr. *in consil. visis & examinatis.* 3. *col.* 2. *num.* 10.

l. Scriniarios. 16.

Forcatulus *Aulaty cap.* 18.

l. Ne quidam. 17.

l. Licèt. 18.

Corasl. *lib.* 3. *miscellan. c.* 11. Ramund. *lib.* 4. *variar. c.* 8 Cuiac. *lib.* 17. *obseruat. c.* 36.

Tit. 22. Qui testamenta facere possunt, vel non.

Clarus § *testamentum. qu.* 18. *cum duos seq. &* Cuiac. *com.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Quamquam. 1.

l. Si is, qui. 2.

l. Senium. 3.

Infirmitas non impedit quominùs testari quis possit, dummodò sit sanæ mentis: sic etiam nec alienare prohibetur *l. sanum. ff. de transact.* adde *l. sensum.* vide Socin. *reg.* 133. & Capol. *caut.* 103.

l. Si frater. 4.

l. Eunuchis. 5.

Cuiac. *lib.* 17. *obs. cap.* 14.

l. Si quis imperatorem. 6.

l. Cùm hæredes. 7.

Cuiac. *lib.* 5. *obs. c.* 7.

l. Hac consultissima. 8.

Solennitates, quæ requiruntur in testamento cæci, non habent locum in donatione causa mortis ab ipso cæco facta. Socin. *in l. a. in* 3. *col. de leg.* 1.

An istæ leg. & eius solennitas habeat locum in donat. cau. mor. facta à cæco: dicitur quod non. Socin. *ad l.* 2. *num.* 15. *de leg.* 1. vbi Pont. *nostri na.* 31. dicit comm. refert Boër. *decis.* 140. *n.* 10. Rim. *ad prin. Instit. de dona. num.* 226. lim. vt per Cepha. *cons.* 72. *num.* 11. *par.* 1. & quis dicatur cæcus in terminis huius l. vide per Nam. *cons.* 120. *numer.* 1. & 3. vbi quòd si cæcus faciat testamentum inter liberos: non tenetur obseruare solennitatem huius l.

l. Furiosum. 9.

Vide ad hanc text. Capol. *caut.* 146. quæ dat notab. cautelam.

Furiosus habens dilucida interualla, potest illis interuallis condere testamentum, dummodò antequam furor superuenerit, cœperit, & finierit. Ias. *ad l. ex facto ff. de vulg.* Ioan. Bart. Ferrer. *cons.* 107. Probin. *h. l. post Alex. hic, num.* 3. de furioso, qui rectè fecit testamentum, potest quilibet diligens parere, valde late Mars. *sing.* 380. Corn. *cons.* 71. *lib.* 1. & Ias. *ad l. patre furioso num.* 3. *ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. & cons.* 140. *lib.* 4.

l. Discretis. 10.

Bertrand. *lib.* 2. *explicat. c.* 12.

l. Nemo. 11.

l. Omnes omnino. 12.

Tit. 23. De testamentis, & quomodo testamenta ordinentur.

Ad rubr. Nota 4. esse species vltimarum voluntatum: testamentum, codicillum, donationem causa mortis, &c. Iacob. *in l. cum hi. num.* 4. 2 *bell. ff. de transact.* vbi disputat de donatione causa mortis, an accedat contractui, an vltimæ voluntati, & ibi firmat, quòd quoad sui originem accedit contractui quia olim stipulatione fiebat: hodie verò nudo pacto sit; quantum verò ad effectum, donatio causa mortis æquiparatur vltim. volunt. vide eund. hic. Vide 3. *tom. commentar.* Cuiacij, *ad ius ciuile.*

l. Testes. 1.

480/C.IV.K.5-4, 39
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l.Publicati. 2.

l.Ex imperfecto. 3.

De materia istius legis vide Fort. *in c.2. ff. de pa-ctis col.10.*

l.Si in nomine. 4.

Vide Soc. *reg.* 119. Alciat. *lib.4. dispunct. c.2.* Roman. *cons.79.* Aret. *Instit. de leg. §.si quis in nomine.*

l.Neque professio. 5.

l.Verba. 6.

l.Errore. 7.

Error scribentis non vitiat testamentum, vt etiam per Bart. *in l. quoties ff. de hered. instit.* & ad probandum errorem adiectum in testamento, quot testes requirantur in testamento inter liberos facto, & quid si inter extraneos, vide Guid. Papæ *decis.* 104.

l.Casus. 8.

l.Si non speciali. 9.

Not. quòd testes esse debent in conspectu testatoris. Iason *in cons.* 10. *col.* 3. dicit non valere. Ad primum dictum vide Ioann. Diaz *reg.* 129. Adde si non speciali Ioan. Dilect. *cant.8. obs.2. num.3.*

¶ Testes testamentarij debent videre testatorem, & si paries intermedius, vel cortina reddit testamentum nullum in multis [illegible]. *in l.2. §. sed Labeo de aqua pluv. arcen.* Iacob. Dec. *cons.* 154. *in casu proposito colum.1. & seq.* Rip. *ad l.1. n.10. & seq. ff. de verb. oblig.* Bartol. *ad d. §. sed Labeo num.4.* Menoch. *arbit.* 124. *de commun.* Paris. *cons.* 33. *num.1. lib.1. vbi latè per totum. & præsertim numer.* 3. vbi quòd aliqua casu speciali ratio solenitas potest remitti, & ea non adhibita testamentum valebit.

Quidin donat causa mor. doct. hic, Rip. *ad d. l.1. num.5. de leg. in Test.* notab. Iul. Clar. *lib.3. sent. §. testamentum q.57.*

l.Si testamentum. 10.

l.Non idcircò. 11.

l.Si vnus. 12.

l.Testandi. 13.

l.Non codicillum. 14.

Vbi Gloss. *in verb. Non codicillum*, si testamentum non valet, vt testamentum, non valet vt codicillus, nisi sit dictum, vt per Socin. *in reg.* 491. *incip. testamentum.* Mihi est reg. 518.

Ex d. text. quòd ad positionem vnius contrariorum, sequitur exclusio alterius, vide Tiraq. *in l. si vnquam. 3. Gloss. 3. num.141.* Coras. *ad leg. si tam. August. num.* 14. *ff. de seruit.*

l.Quoniam. 15.

Vers. *nec intersit* Nota hunc text. quia singularis est secundum omnes. Et vide Dec. *in cons.* 179. Et Alexand. *in consil.* 77. *incip. ponderatissimam. vol.3.*

Adde Modest. Sabinen. *lib.4. declar. iur. ciuil. c.124. & 126.* Ludo. Alaut. *ad rub. de leg. 1. numer.* 35. Paul. Leon. *in tract. subst. sub rub. de compendi. num.* 326. Soc. iun. *cons.* 183. *n.16. & cons.* 179. *num.* 77.

Ad vers. *qua sunt feminæ, &c.* vide Alex. *cons.* 35. *col.2. num.8. volum.2. & cons.* 33. *ponderatis verbis col.1. num.6. lib.3. per* Dec. *ad l. differentia num.* 17. *c. qui testam. facer. poss.*

l.Non dubium. 16.

l.Testamentum. 17.

l.Testamenta. 18.

Cont. *libro 2. lect. sub. cap. 16.*

Riminald. *Instit. de donatio.* l.1. *num.* 189. & 358. Bald. *lib.1. cons.* 301. *factum col.1. in prim.* Socin. *cons.* 158 *num.3. lib.1.* Modes. ab Aquil. *lib.1. commun. opin. in litera, testis versic. à pari, &c.*

Ad Gloss. *hic in verb. comprobetur.* Idem tenet Alex. & alij hic, & Dec. *cons.* 16. *quoniam col.* 5. *ad fin. numer.* 8.

l.Omnium. 19.

Princeps præsumitur omnia iura in scrinio pectoris habere. Ad text. *in c.1. de constit. in 6.* Sed non consuetudinem, vt in d.c.1. Quia consuetudo est facti, vt ibi dicitur. Potest autem princeps errare in facto, & decipi, vt *l. fin. ff. de his qui à non dom. man.* Vualth. *lib.1. miscel. c.34.* Clarus q. 36. n.7.

l.Nolumus. 20.

l.Hac consultissima.

Ibi, *rogatis testibus, &c.* Ad materiam istius text. scias, quòd testes non debent esse rogati à testatore, sed sufficit, quòd sint rogati à quocunque. Paul. *in l. heredes palam §. in testamentis. ff. de testamentis.* Et per Ioan. Fab. *§. fin. Instit. eod.* Alex. *in cons.* 47. *vol.* 2. *incip. abunde pro veritate.* Et tenet Bald. *in l. fin. in* 3. *col. Cod. de fideicoss.* Et vide Iason. *in l.1. col.4. C. extra de summa Trinit.*

In eadem l. testator potest facere testamentum in scriptis, clausum & sigillatum, & subscriptum, ita quòd voluntas sua non sit nota alijs, nisi post mortem suam, propter aliquam iustam causam & tale testamentum est commodum, & regulariter valet, *d. l. hac consultissima in princ. & in §. si quis autem formid. de vulg. subst.* Et videas vnum fallen. Socin. *in reg.* 434. *incip. testator testamentum.* Vualter. *lib.1. miscell. cap.* 17. Necto *lib.2. opinio. c.6.* Clarus *§. testamentum q.4. cum quinque seq. q.17. 33. cum quinque seq. ad §. si quis q.9. cum seq.*

§. Ex imperfecto.

No. quòd cum duobus testibus pater inter liberos testari potest, *d. §. ex imperfecto.*

De materia huius §. Boër. *decis.* 240. *in 2. parte.* vbi latissimè. Et an valeat testamentum imperfectum inter naturales quia pater tantùm naturales habeat. & an intelligatur priuilegiatû testamentum inter liberos, quando fit in odium vnius, & in fauorem. Quid autem si pater testamentum inter liberos naturales faciat cum duobus testibus, an reconualescat testamentum, si postea legitimentur. Bald. firmat §. *Ex imperfecto.* habere locum in filiis legitimatis, & ideò subsequêti legitimatio retrahitur: cùm nulli fiat præiudicium. Crat. *in l. Gallus. §. sed quid si tantum ff. de lib. & posthum.* & de materia huius §. idem *in c. 1. de consult.* vbi ponit multas res notat ad hunc § primum. Nunquid secundum testamentum factum à patre coram duobus testibus, deroget primo facto inter liberos, coram septem testibus. Et quid si notarius scripsit testamentum, & antequam stipularet mortuus fuit testator, an hoc testamentum valeat inter liberos? Dicas quòd sic. Vide Delphin. *decis.* 358.

Et testamentum imperfectum qualiter dicatur, & multa ad materiam huius §. Par. *cons.* 25.17. *vol.* 15.17. *vol.4.* Et Gozad. *in cons.* 3. Et Ias. *cons.4. vol.4.*

¶ Testamentum inter liberos imperfectum ratione solennitatis tantùm valet. Adde pro causa, siue idem esse in testamento ad pias causas, per Ias. & omnes *ad l.1. num.17. C. de sacrosan. Eccl.* Et de testamento imperfecto inter liberos latissimè per Boër. *dec.* 140. vide Dec. *ad l.1. nu.2. C. vnde liber. & consilia* 1.5 *num.1. & cons.* 231. & 349. *nu.9.* Cep. *caut.* 86. Cott. *in memora. in verbo filiorum.* Boër. *q.36.* Dilect. *de arte testan. tit.2. cau.12. & fin.* Rip. *ad l. contrari. num.* 86. Socin. iun. *cons.* 147. *lib.1. num.7. & 27.* Natta *cons.* 413. *per totû lib.2.* An habeat locum in naturalibus liberis. Imo *contrà l. filio prætereo. nu.* 11. *ff. de iniust. rup.* in legitimato, post Dec. vbi ibi, Ioan. Paul. Lancell. *inter cons. diuers. ad caus. vlt. volunt. consilio* 172 *nu.42. volum.1.* Quid si erraueris si instituerit, & liberis sint relicta legata, ac debeantur, & sustineatur testamentum, saltê quo ad illa legata. Sal. *in auth. causa & irrita C. de sacros. eccle. q.9.* videtur sentire quòd non, & ita tenet Socin. *ad cons.* 5. *vol. fin. lib.4.* Iason. hanc tenet aequiter, vt per Ferman. Vasq. *in tract. de success. creat.* §.22. n.28. & Phil. Porti *lib.1. conclus. reg.8.* Quomodo testamentum inter liberos conditum valeat sine solennitatibus iuris ciuilis, & quid si sit imperfectum ratione voluntatis, Alex. *cons.* 81. *num.6. vol.3.* & an etiam sustineatur, quarendo conseruat extraneas personas, & an dispositio huius §. habeat locum etiam in testamento nuncupatiuo, & an inter quoscunque liberos, & an ex huiusmodi testamento, an autem tanquam ab intestato, latissimè nouiter per Iulium Clar. *libro 3. sentent. §. testamentum q.8. vsque ad* 14. An iste tex procedat in legato, vel si pater inter filios inæqualiter disponat. Soc. iun. *cons.* 96. *nu.5. lib.2.* & quòd dispositio huius §. procedat, etiam quando liberi non sunt in primo gradu successionis contra Cur. iun. hic. Nat. Ast. *cons.* 423. *num.6. & seq.* Ceph. *cons.* 72. *num.8. & 18.* & quòd solùm procedat quando pater testatur inter liberos æqualiter, secùs si inæqualiter: vide Didac. *ad c.* Raynutius §.1. *num.3. extrà de testa.* Iac. de Put. *cons.* 111. *num.13. inter cons. diuers. ad cau. vlt. volunt. volum.1.* & an habeat locum, hic tex. quando filij sunt æqualiter instituti. Soc. iun. *cons.* 53. *num.14. colum.3.* Natta *cons.* 3. *num.* 30. *lib.3.*

Auth. Qui sine scriptione.

Ad Gloss. primam ibi; *si ex duobus maribus aut fæminis.* Not. quòd testamentum inter liberos roboratur, si mulier in eo testis sit, quæ aliàs in testamento testis esse non potest. De quo vide apud Tiraquel. *in d. conn. 3. Gloss. 3. num.* 52.

¶ An habeat locum in testamento ad pias causas. Ruin. *cons.* 71. *lib.1.* Contrarium consuluit Socin. *cons.* 183. *lib.2.* vbi dicit contra Ruin. esse commun. opin. in materia ad h. text. vide notab. Iul. Clar. *lib.1. sent. §. testamentum. q.* 24. Iac. de Put. *consil.* 213 *num.21. inter cons. diuers. ad cau. vlt. volunt. vol.1.* Soc. iun. *consil.* 58. *num.4. lib.3.*

Auth. Hoc inter liberos.

Vide Rom. *cons.* 385. vbi multa de intellectu huius Auth. Vide Grat. *in rep. c. 1. de consil. col.7.* Et Parid. *cons.* 14. *num.8. vol.2.* Curt. iun. *cons.* 169. *num.8. cum seq.* vbi notabiliter firmatur per hûc tex. quòd dispositio testatoris facta inter liberos, intelligitur aliam habere causam derogatoriam ad sequentia testamenta, adeò, quòd per sequens testamentum non tollitur primum, nisi in secundo testamento fiat expressa mentio primi, & illud renouetur in secundo, vt hîc per Paul. Castrens. Et si fortè in primo testamento facto inter liberos esset clausula expressa derogatoria ad subsequentia testamenta, tunc requiritur duplex derogatio in secundo testamento, scilicet, derogare primum testamentum, & derogatoriam clausulam ibi positam. Curt. iun. *in consi.* 169. Et ibi habet rationem, quòd si quis in primo testamento ponat clausulam derogatoriam: scilicet, quòd promittat illud non reuocare in secundo testamento, debet esse specialis derogatio ipsius clausulæ derogatoriæ. Vide Delph. *consi.* 127. *colum.3.* Et de ista clausula derogatoria vide Dec. *consil.* 165. Et Alex. *consi.* 14. Et Bertrand. *cons.* 131. *volum.3.* Guid. Pap. *cons.* 24. *volum.1.* Dec. *cons.* 475. *colum.4.* Barb. *cons.* 72. *volum.3. Et cons.* 72. *num.* 12. *volum.2.* Socin. *cons.* 175. *num.4. volum.1.* vbi clausula omni meliori via, & modo æquiparatur clausulæ derogatoriæ. Et licèt primum testamentum, in quo est clausula derogatoria, per secundum non aliàs reuocetur, nisi expressa mentio fiat de dicta clausula: tamen non procedit. Nam reuocatur partim propter ortas inter testatorem, & hæredes institutos inimicitias apparente testatoris voluntate de hoc: quia tunc nihil refert, si nô sit in secundo facta mentio derogatoriæ clausulæ. Ita tenet Bart. *in l. sanctimus. C. eo.* Hypp. *in l.1. §. præterea nu. 64. ff. de quæst.* Et quamuis testamentum non valeat, nisi septem testibus adhibitis: vt *in l. hac consultiss.* tamen testamenti deperditi tenor, & continentia probari potest per duos testes. Hypp. *sing.* 136.

¶ In eadem Auth. *in §. si quis autem.* nota text. quòd primum testamentum tollitur per secundum minus solenniter factû, quando per illud ad intestato venientes instituti: quia sunt instituti venientes ab intestato, aliàs secùs. Et per illum textum potest inferri ad quæstionem, quæ aliàs contigit in facto. Princeps dedit licentiam vasallo testandi, an poterit sine assensu testamentum reuocare? Dic quòd aut poterit vasallus sine alia superioris licentia testari, & poterit tunc eadem ratione reuocare, & per consequens secùs modificare: aut non poterat sine superioris licentia testari, & tunc aut vult testamentum tollere aliter testando, & non potest, aut vult simpliciter tollere, & ad ius commune redire, & potest, scilicet si vult simpliciter tollere. Abb. *consil.* 31.2. *col. prope fin.*

Et vide ad hanc Auth. Bart. *cons.* 301. ampliantem hanc Auth. in testamento ad pias causas, *in consil.* 12. *n. col. fin. lib.1.*

l.Distantibus. 21.

Adde Pet. de Rauen. in suo aureo Alphab. *in verb. legatarius.* Et Alexa. *in cons. num.* 17. *vol.1.* Et vide Ang. in l. le [illegible] col.27. fin. *l. de testamen.* Bald. hîc. Vbi ad probandum quem esse viuatiorem, admittuntur testes, qui ab eo mutuum receperunt sese confitentur: temperatur hoc, si declarant, quòd futuras vsuras recuperare nô intendunt. & vide Ferrar. *cons.* 48. *& cons.* 15. *vol.4.* vbi ponit, quòd consoni non sunt idonei testes, ad probandum quòd recipiebat dominus eorum omnia in [illegible]. Et quos ipsi soluebant. De quo per Bart. *in consil.* 77. *col.3.* & vide plenè Aimon. *cons.* 71.

Testamentum factum inter liberos non reuocatur

480/C.IV.K.5-4, 40
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

tur per aliud, nisi sit solemne, & testator declaret in illo velle illud prius testamentum non valere. Cravet. cons. 291. in fin. Bosst. decis. 240. Ruin. cons. 9. & cons. 31. lib. 1. Bar. ad l. iure. de leg. Alexan. ad l. si ita scriptum numero 5. ff. de lib. & posthum. Socin. cons. 197. lib. 1. Paris. consilio 34. num. 4. lib. 1. & lat. cons. 33. nu. 15. & seq. vsque ad fin. vol. lib. 2. Socin. iun. consilio 141. visis lib. 2. & cons. 127. & 114. lib. 1. Gallus. ad l. centuria. num. 111. ff. de vulg. & vid. pulchram repet. ad h. auth. per Nicol. Alberic. in mat. per Iul. Clar. libro 3. sentent. § testamentum. quaest. 91. Didac. ad rubricam, extra. de testamentis. 2. parte. numero 19.

l. Consulta. 23.

l. Ambiguitatem. 24.

l. Praepostere. 25.

l. In testamentis. 26.

l. Sancimus. 27.

Quomodo dicatur valere renouatio testamenti. Adde vt per Bart. ad l. si iure. de leg. 3. Guid. Pap. decis. 200. & Socin. iun. cons. 145. lib. 1. Dec. cons. 381. pro fundamento col. 1. & seq. Fulgos. cons. 17. Nouiss. ad Ferran. Vasq. in tract. de success. creat. § 17. nu. 77. & per Iul. Clar. lib. 3. sentent. § testamentum. quaest. 91. Socin. iun. in repet. ad rubr. ff. de acquir. poss. [illegible] nu. 126. & 134. Didac. ad rub. extra. de testamen. 2. par. n. 19.

l. Cùm antiquitus. 28.

l. Iubemus. 29.

Nomen haeredis debet esse scriptum manu testatoris, vel eius voce nuncupatum, & à testibus subscriptum in testamento in scriptis. Vide Ias. ad l. si mihi. & tibi. si quis sorori. nu. 5. de leg. 1. Aretin. ad § fin. col. fin. Inst. de testam. Afflict. decis. 141. Crauet. cons. 117. Socin. iun. cons. 183. lib. 2. & consil. 144. nu. 25. & cons. 179. num. 91. vol. lib. 2. Bolog. cons. 53. Dec. ad l. discretis. C. qui testa. fac. poss. & quomodo quis dicatur articulate loqui, vide Corn. cons. 261. lib. 4. nu. 14. nec alibi inuenio in toto corpore iuris ciuilis.

Quid in fideicomm. vniuersali. possit relinqui nutu, dic vt per Ponam. ad l. 1. nu. 49. de legat. Ias. ad l. 1. § si quis ita. nu. 9. ff. de verbor. obl. 3.

Ad Gloss. hic, in verbo, quemadmodum. ibi, sed quid si alicuius primus, dic illam Gloss. habere locum etiam alio testamento solenniter acto, vt per Dec. cons. 480. num. 1. cum seq. Socin. iun. cons. 179. lib. 1. Corn. cons. 77. lib. 4. col. 1. Parisi. cons. 1. in ordine, inter cons. diuers. ad cons. vlt. volumi. volum. 1. & ibidem Lanfranc. de Orio. cons. 228. nu. 3. & Ioann. Bapt. de Rossi. cons. 151. num. 3.

Auth. & non obseruato.

l. Nostrum. 30.

l. Et ab antiquis. 31.

Tit. 24. De haeredibus instituendis, &c.

Vide tom. 3. comment. Cuiac. ad ius ciuile.

l. Pater tuus. 1.

l. Qui duos. 2.

Nota, quòd in simili dicitur, qui vltimus decedit, quem nemo sequitur, & proximus, quem nemo praecedit, seu quo nullus est superior. l. qui duos. ff. de rebus dubiis. Et minus sucere dicitur is, qui nihil facit. l. illud. § minus. ff. ad Treb. per quem dicit Ias. in l. vnum. in antepen. col. in 7. fal. ff. si cert. pet.

Ad hanc l. vide Angel. hic dantem cautelam ad relinquendum spurio. Et in l. inuentae. ff. eo. Contrarium tamen ibi tenet Imol. & ante eum Bald. in l. hac edictali. 3. col. de secund. nupt.

Et de isto verb. residua. vide plenè per Lud. Bonon. in sua Theodosiana, in verbo, reliquum ciuitati Bononiae, &c. vbi dicit, quòd vbicunque creditor dixisset à debitore accipere pro resto, vel residuo, intelligitur debitor liberatus ab aliis, & satisfecisse in totum. Et ponit ibi pulchram quaestion. &c.

l. Cùm proponas. 3.

Substitutio vulgaris, si haeres non erit, intelligitur, quia non est, vel quia non potest. Et vide à fallen Socin. reg. 178. incip. substitutio. Cuiacius lib. 17. obs. cap. 21.

Substitutio vulgariter facta a testatore, & alterius, quem gestator tanquam proprium libertum instituantur, admittatur, vel repellitur, prout de mente testatoris fuisse probatur. Pro intell. huius text. obser. in l. si pater. ff. eodem. no. Praepos. Sen. eodem cas. 2. quaest. per tot. Dec. consil. 516. Polit. in tract. subst. in mat. vulg. 3. par. num. 1. & seq. Bal. Nouel. ad l. cum filio, de leg. 1. num. 34. & 36. & ibi Bau. nu. 109.

l. Si pater tuus. 4.

Testator errans in commemoratione personae, quam instituit, si errauit in causa finali institutionis, si decretor ipsa iure vitiet testamentum, ad l. si pater. & l. nec apud. eanc. sicut testamentum non posse adiri haereditas tamen legata, & fideicommissa debentur à venientibus ab intestato. Casus est singularis in l. cum, quam. ff. de fideicommiss. per quem text. dicebat ibi Castr. se vidisse casum, quem tunc prae manibus habebat, quem refert, & sequitur Dec. cons. 178. incip. visis thematis, &c.

Adde Bart. in l. cum, quam. in fin. de fideiss. vbi tenet, quòd huiusmodi haereditas venit, & est applicanda venientibus ab intestato, qui tenentur ad legata, & fideicommissa per testatorem relicta. Et hoc in 2. col. Et not. quòd filiatio est de substantia institutionis, & quae testes sufficiat ad probandum hoc. Vide Doct. maximè Ias. in l. 2. in fin. 4. col. C. de bon. poss.

l. Non ideò. 5.

l. Si compensandi. 6.

Zoanettus rerum quotid. c. 16.

l. Nec apud. 7.

l. Collegium. 8.

Brisson. lib. 1. select. cap. 14.

l. Extraneum. 9.

Cuiac. lib. 1. obs. cap. 14.

l. Neque. 10.

l. Extraneum. 11.

Cuiac. lib. 3. obs. cap. 11.

l. Extraneum. 12.

Pro declar. istius § vide Vigil. in § haere. nu. 3. Inst. de haered. instit.

l. Quoties. 13.

Adde Mich. sing. 4. & si cupis scire, quòd quis haeres institutus in re certa habeatur loco legatarij videas ut Bart. & Paul. de Cast. in penult. col. hic. & ad intell. huius l. Soc. iun. cons. 92. num. 5. & 10. in prima parte.

l. Cùm in. 14.

Nota hic quòd error proprij nominis dispunentis vitiat actum. Bart. hic, & l. si quis. ff. de legibus. Bart. Carn. ad l. Gallus, ad prin. ff. de liber. & posthum. n. 91. & ibi Rui. ad § & quid si tantum. nu. 105. Soc. ad l. centuria nu. 35. de vulg. Bar. ad l. 2. in 3. q. prin. sed. tit. de vulg.

Tit. 25. De institutionibus, & substitutionibus, &c.

Omnes huius tituli leges explicantur à Cuiacio 3. tom. comment. ad ius ciuile.

l. Cùm auum. 1.

l. Conditioni. 2.

l. Si mater. 3.

l. Si pater. 4.

Adde Ioann. Dian. reg. 717. Clarum § testamentum q. 9.

l. Reprehendenda. 5.

Rainald. Corsus lib. 1. indag. cap. 10.

l. Generaliter. 6.

Haerede grauato restituir, post mortem intelligitur, si sine liberis decesserit. d. § cum autem, & l. cum acutissimi. C. de fideicommiss. Vide 2. fall. Socin. reg. 411. incip. grauatus. Adde ad § cum autem. Iason. in l. originali. de procur. & Bart. in d. l. acutiss. vbi fideicommissarius excluditur per haeredem multum dilectum testatori, si sine liberis decessit. vide Socin. iun. cons. 129. cum seq. vbi aliqua ad materiam. Vid. & cons. 167. & 172. eod. vol. & cons. 177. & cons. 18. nu. 52. Adde Belon. lib. 9. supput. cap. 19. Fortun. Garzi. ad Gallum § quidam num. 25. ff. de lib. & posthu. & Balthas. cons. 177. num. 142. inter cons. diuers. ad cons. vlt. volumi. 2. vol.

Substitutio facta per fideicom. generale, vel particulare, liberis non modò legitimis, & naturalibus sed etiam naturalibus tantùm, post mortem eorum intelligitur facta, si ipsi liberi sine legitimis descendentibus decesserint: vide Coras. lib. 1. miscell. c. 7. num. 1. Soc. Iun. cons. 103. nu. 5. & 24. & cons. 118. nu. 28. libro 1. Paris. ad c. in praesentia num. 70. extra. de probat. & Benedict. de Barziis in tract. de fil. non legit. nu. in 9. dub. princ. num. 16. Doct. ad l. ex facto. § si quis rogatus. ol. 1. ff. ad Trebell. vbi Rip. nu. 27. cum sequen. & latè Hercul. 13. vers. in eod. glos. vbi plures intell. refert ad h. ara. in vers. sine iusta fiscale.

l. Si quis. 7.

Si est legatum quid Titio, si ingressus fuerit monasterium, & ingrediatur, & postea exeat, an debeatur legatum. Angel. in d. l. si quis haered. tenet, quòd pendat legatum, si sine iusta causa exeat: secus si ex iusta. Et idem tenet in consilio suo 134. incip. Corradus. Sed vide Fulgos. in d. l. si quis. Et Paulus Castr. & cum Fulgos. & Castr. videtur per omnia concordare Ioan. Lap. in l. substitutione. de vulg. Et Alex. in d. l. si quis, &c.

Ad quod Angel. & Imol. in d. l. substitutionis, tangunt, qui est, pone: Testator legat mulieri, si efficiatur vidua, an si semel est effecta vidua, & iterùm nubat, perdat legatum, vide ibi, & aliquid in l. fin. 2. notab. Cod. de indict. Vide & per Ang. consilio 34. incip. considerat. Emmanuel Costa. lib. 2. select. c. 11.

l. Si testamentum. 8.

l. Cùm quidam. 9.

Tacita pupillaris non admittitur contra matrem dum viuit: sed si mater ante mortem impuberis exiit de medio, admittitur substitutus. Pro intell. vide post Bart. ad l. 1. ff. de vulga. Rip. ibi num. 176. Rom. solum. in clecas. post Alex. ibi late num. 38. vers. quaeris. Bart. Lancell. Poly. in tract. substit. sub rubrica de vulg. 6. part. nu. 12. & seq. Dec. ad l. precibus nu. 13. C. de impub. Paul. Leo. in tr. & substitu. sub rubrica de vulga. nu. 85. 113. & 125. & in compend. nu. 71. & 425.

Gomesius tom. 1. variar. resolut. cap. 5. Forcat. necyoma. dial. 30.

Tit. 26. De impuberum, & aliis substitutionibus.

Scripsit in hunc titulum Corasius, & Cuiacius quem vide 3. tom. comment. ad ius ciuile.

l. Cùm haeredes. 1.

l. Haereditatem. 2.

Forcat. necyoman. dial. 26.

l. Haeres. 3.

l. Quamuis. 4.

Forcat. necyom. dial. 36.

l. Post aditam. 5.

l. Testamento. 6.

l. Si testamento. 7.

Limita illam text. nisi haeres, qui partem suam adeundo susceptisset, repudiatam per in integrum restitutionem: quia tunc illa portio non accrescit cohaeredibus inuitis: sed vadit ad creditores haereditarios. Casus est singularis in l. sumnier. ff. de acquir. haered.

l. Precibus. 8.

Add. ad istam l. deci. 5. R. consil. 38. in antiquis. Lanfr. hic per scriben. & vide Steph. Forcat. in necyoman. iur. dial. 15. num. 1. Lancell. Polit. in tract. substit. sub rubr. de vulg. par. 1. num. 57. Socin. iun. in repet. ad l. centuria ff. de vulg. & pupil. nu. 5. cum seq. & nu. 513. & iterum n. 159. cum seq. Didac. ad cap. Raynutius § 9. extrà de testamentis.

l. Humanitatis. 9.

Forcat. necyom. dial. 14.

l. Cùm quidam. 10.

l. Fin. 11.

In Gl. in fin. quae incip. in filiis. De materia istius Gloss. & l. fin. vide glos. in l. Gallus. § 1. de lib. & posthum. Et an si quis donat Titio, & eius filio, intelligatur prius donare Titio, & postea filio: & dicas quod non. Sed vtrisque intelligitur donata dimidia pars, videlicet, vna patri, & altera filio. Ias. in cons. 107. col. 2. vol. 4. Et ibi habes materiam huius l. Connanus lib. 1. qu. 10. Vide Poli. in tract. substit. in mat. exemp. 8. 4. princ. num. 10. Bart. Rip. &

480/C.IV.K.5-4, 41
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

mmet ad l. ex facto ff. de vulg. vbi Hier. Veri num. 4. 75. 105. 126. Socin iun. cons. 103. num. 33. & seq. lib. 2. Bald. in tract. substitutio sub rubric. de pupil. nu. 25. & 30 & in max. exemplar. nu. 18. & 19. Pro intell. ad hunc text. vide Fernan. Vasq. in tract. de succes. creat. §. 10. num. 408. Paul. Leon. in tract. substitut. sub rub. de exempl. nu. 34. 90. & 108. Ang. de Perig. cons. 154. nu. 1. & 5. inter cons. diuer. ad cau. vlt. vol. 1. Bartol. ad l. si pater ff. de vulg. Tiraq. ad l. si vnquam C. de reuocan. donat. in praefat. num. 16. & 14. Coras. ad l. frater à fratre. num. 64. ff. de condict. indebit. Bald. ad l. etiam. col. pen. C. de except. rei iudic. Ias. ad l. seiendum in prima. num. 16. cum sequ. ff. qui satisd. cog.

Tit. 27. De necessariis seruis haeredibus, &c.

l. In, qui soluendo. 1.
l. Cùm serui. 2.
l. Si tutor. 3.
l. Cùm quidam. 4.
l. Quidam. 5.
l. Decisione. 6.

Tit. 28. De liberis praeteritis, vel exhaeredatis.

Nota ad materiam huius tituli, quòd mater praeterita dicit testamentum nullum §. aliud quoque. in auth. vt cum de appellation. cognoscitur, succedit tamen istud ius dicendi nullum, loco antiquae querelae inofficiosi testamenti; quia praeteritio matris habetur pro exhaeredatione: & ideò si legatum agnouit, valet testamen. Bald. in cons. 119. mater praeterita. vol. 4. Vnum tamen notat, quòd non valet testamentum filij, in quo matrem praeterit. Vide Bald. cons. 86.

Et ad materiam huius tituli, vide Mant. cons. 69. vbi filius debet institui, aut exhaeredari, alias dicitur praeteritus Mar. Vermen. de iur. lib. c. 17.

l. Cùm post. 1.
l. Si avus. 2.
l. Si quis. 3.
l. Maximum vitium. 4.

Nota, quòd hodie reperitur correctum iure consti. regni in aliquibus casibus, vbi dicitur, quòd stantibus masculis filiae foeminae non succedunt: sed debent maritari de Parapio. Adde Dec. in reg. foemina num. 96. & vltra allegata per ipsum, Alex. cons. 75. lib. 5. n. 10. & cons. 165. nu. 8. lib. 6. ad §. sancimus huius l. Vide Ioa. Igne. in repet. ad authent. ex causa. n. 79. & seq. C. eod. tit.

Ex causa exhaeredationis, vel praeteritionis irritum est testamentum, quoniam ad institutionem, caetera firma manent. Vltra scriben. Iasson. hic vide Dec. ad l. liberi. n. 15. C. de bon. poss. contra tabu. Afflict. decis. 112. nu. 5. Areti. ad §. eadem Instit. de haered. qua ab intestat. defer. Bellon. lib. 2. supput. c. 20. Cuman. ad l. si filius qui in potestate ff. de liber. & posthu. Imol. ad l. filio praeterito. ff. de inoff. testa. & in repet. nu. 44. & seq. vbi latè de materia Crauett. ad l. cum filiafa. 1. par. nu. 308. & seq. de leg. 1. Antonius rub. ad l. Titia Seio. §. Imperator. nu. 61. de leg. 1. Per. Steil. ad l. si duobus. §. si priuat. ff. de bon. poss. numero 47. Dia. reg. 75. In mat. per Iul. Clar. lib. 3. sent. §. testamentum. q. 31. cum sequen. & an habeat locum in posthumis, Ioan. de Anan. cons. 181. ad fin. num. 18. Petrus Perusin. cons. 90. nu. 3. inter cons. diuers. ad cons. vlt. volum. vol. 1.

Ad fin. gloss. communiter reprobatur, vt latè per Dec. cons. 24.

Auth. non licet.

Pro ampliatione istius auth. vide Bart. in l. 1. §. final. de vulg. & in l. filio. ff. de iniust. rupt. & pro intell. istius auth. vide Bart. in cons. 146.

Auth. Ex causa.

Non habet locum in fratre instituente personam turpem, ita Fran. Crem. in sing. 10. & de materia huius auth. vide Parid. de Put. cons. 64. vol. 2. & cons. 69. vol. 6.

Tit. 29. De posthumis haeredibus instituendis.

l. Si post. 1.
l. Vxoris. 2.

Vide Paris. cons. 56. col. 2. vol. 1. Sed quid si viuo testatore natus, est illicò mortuus: vide text. in l. posthumus ff. de iniust. rupt. Et Lucius in con. 613. vbi de materia huius legis. & vide omnino Dec. in l. posthum. de bon. poss. contra tab.

l. Quod certatum. 3.

Vide Decium cons. 613. vol. 3. Prouisio testatoris facta in vno casu, extenditur ad alium ex praesum pta mente defuncti. Adde Ias. ad l. Titiae. §. Lucius. in prin. ff. de liber. & posthum. & de intell. Forcat. Garat. ad l. Gallus. nu. 105. & ibi Mart. Solom. nu. 49. ff. de lib. & posthum. Coras. ad l. post aditam. nu. 31. C. de impub. Dec. cons. 594. Leon. in tract. substit. de vulg. num. 88.

l. Quidam. 4.

Pro solutione huius text. cum l. commodissimè. vi. de Bart. cons. 161. & in l. Gallus. à opposit. in 5. col. ff. de lib. & posthum. & in §. & quid si tantum. in 2. col. vide Paris. cons. 56. vol. 1.

Tit. 30. De iure deliberandi.

l. Vide Angel. cons. 30. incip. casus laudare. Vbi ponit nor. casum ad lim. huius tituli, quando heres conueniatur pro debito haereditario immediatè, scilicet, si conueniretur mediatè ex causa haereditaria, quod nota. de quo per Dec. cons. 300. n. vol. n. 8.

l. Si à patre. 1.
l. Cùm debitum. 2.

Nec quod soluendo haereditarium debitum, haeres videtur adire haereditatem, licet pro alio quis soluere possit, l. soluendo. ff. de neg. gest. Ratio est quia in dubio solutio facta ab haerede, videtur facta ab eo, tanquam haerede & nomine proprio. l. si mag. ff. de solut. Dec. cons. 419. num. 10. vol. 3. Et de hoc infero quòd si haeres soluerit multum plus, quàm ipsum tangeret, praesumitur fecisse potiùs animo gerendi officia testatoris, quàm animo adeundae haereditatis. Vide omninò Iason. ind. pro haerede §. Papinianus ff. de neg. gest.

Et ad materiam huius l. vide Guil. Bened. in rep. c. Raynutius de testamen fol. 188. num. 395. cum seq. Et si filius recipit aliquid ex pace facta occasione mortis patris, ex hoc non videtur haereditatem adisse Bart. in l. quasitum. vbi Ang. de sepulch. viol. Et in l. pro haerede. in ff. de acquirend. hered. propter quod quis soluit debitum haereditarium, tenet Corn. cons. 317. col. 1. vol. 3. Et est tex. in l. parentibus. §. 1. de inoff. test. Et Bald. in l. potuit eod. nisi soluens fuerit in contrarium protestatus, quod non soluerit vt haeres, quia tunc non habetur pro adeunte: vt notat. Bald. hic, Et Corn. in d. cons. Et adde Socin. cons. 41. vol. 4. Et Mod. Pacal. in l. a procul. ff. de acquir. hered. num. 71. & 84. Et Manhel. sing. 15. & quae ibi scripsi.

Et quid si filius facit pacem cum occisoribus patris, & accepta pecunia pro pace facta de morte patris, an per hoc videatur adire. Vide praedict. Mod. in l. a procul. n. 85. ff. de acquir. hared.

l. Si fratris. 3.
l. Filiofamilias. 4.
l. Potuit. 5.
l. Si auia. 6.

Nota tex. quòd ex ipso, quòd aliquis cedit, donat, vel legat de haereditate ad eum deuoluta, ex hoc solo videtur adire, vehic, quòd volendo consequens, videtur velle & antecedens necessarium, quod est adire l. ad legatum, & l. ad rem mobilem. ff. de procurat.

Nota etiam, quòd legitimando, vel compromittendo haeres confirmat adire. Paul. cons. 18. col. 3. per hanc vol. 2. Et de materia huius l. vide Bertrand. in cons. 189. per totum. vol. 3. in vlt. impress. Et nota, quòd haeres disponendo de re haereditaria, inducit haereditariis aditionem ex necessitate, & ideo donando, vel cedendo videtur adire. Intellige quando disponit secus si renunciaret haereditati: quia non aditio sed renunciatio inducit. Et ideò si renunciatio fieret in manibus vnius cohaeredis tantummodò, pactio renunciationis omnibus cohaeredibus pro rata parte accresceret l. si adiuncto ff. de pactis. Et ibi Dec. Quod autem dictum est, aditionem per donationem, aut cessionem bonorum haereditariorum induci, est verum quantum ad effectum. De his omnibus vide Aymon. consilio 151. vol 100.

l. Quoniam. 7.
l. Licèt. 8.

Bart. in hac l. in 4. col. determinat, quòd si filius starer per 30. annos quòd non adiret, de iure ciuili esset exclusus, quod verò est à primo capite, vnde liberi. Tum à secundo capite, vnde cognati, posset iure per alios 30. annos admitti, & sic in successione tempus 30. annorum indultum à lege ciuili, est eiusdem naturae, prout annus statutus à praetore. Ita Bald. Et refert Iason. in l. 1. in 1 col. in gloss. si superg. qui admit. &c. Et hic in fi. Ita etiã tenent Paul. de Cast. & Alex. hic & ita omnes. Et sic per lapsum temporis. Secus autem si expressè, quia tunc excluditur ab omni capite. Ita Iason. hic. Et de materia huius l. vide Pet. de Mont. in gloss. quae fuit in rep. l. 1. Cod. de pact. inter empt. & vend. Et Iason. consil. 19. vol. 1. Et Moder. Petal. in l. a procul. columna. 1 numero 10. de acquirend. hered. Coras. lib. 5. miscell. cap. 21.

Et an istud tempus triginta annorum currat ignoranti, vide d. Modern. in d. repet. nu. 168. & ad materiam, vide Ias. in §. quadam. in 50. col. Instit. de act. & Castr. in gl. rubr. qui admitti &c. & hoc tempus currit tam pro iure adeundi, quod est extraneorum, quàm iure immiscendi, quod est suorum, vt tenent doct. hic, licèt Ias. contra communem hic videatur tenere, & vide Dec. in l. 1. in prima lect. nu. 4. col. 8. quand. non per par. & ibi Alex. in 3. col.

Qui diu tacuit, non videtur renunciasse haereditati paternae: vide Gozad. cons. 80. nu. 1. & cons. 56. & quanto tempore praescribatur haereditatis petitio, vel fideicommissi, Paris. cons. 48. num. 11. lib. 2. Ioan. Dilect. can. fin. & quid sit vtilius intentare rei vendicationem petit. heredi. vel interdictum quorum bonorum, Gozad. consil. 12. numer. 12. & de legitima quanto tempore praescribatur, vel eius supplementum, Corn. cons. 264. Ias. ad l. 1. §. donationum. n. 13. ad Trebell. Pro intellectu h. l. Coras. lib. 6. miscell. c. 21. coll. fin.

l. Si curatoris. 9.
l. Si re bonis. 10.
l. Retinendae. 11.
l. Puberem. 12.

Vltra intell. Gl. hic Bar. Bald & Salyc. vide Bart. ad l. gerit. n. 31. de acq. hered. & ad l. 5. §. ex pluribus de acq. poss. Fab. ad §. quae autem Inst. de bon. poss. docti. ad Rub. C. qui admit. vbi Barb. num. 151. Picus ad l. vnicam. C. quando non pet. par. nu. 15. Castr. ad l. verò. C. de test. mil.

l. Suum haeredem. 13.
l. Si sorori. 14.
l. Non est dubium. 15.
l. Nec emere. 16.

Benedictus Capra in reg. cap. 87.

Nemo compellitur vendere rem suam: sed vide fall. positas per Ang. & Lud. Rom. in l. 1. solut. mat. & 38. casus positos per Soc. in reg. 120. incip. videre. De materia huius l. vide Boër. q. 322. in 2. parte. & super text. vide quae dicuntur per Bart. in l. 15. contract. de obl. praes. verb. & licèt contractus sint liberi arbitrij: tamen quis se obligare potest ad contrahen. sub poena. Dec. in l. pactum, quod dotali. in fin. supra de pactis.

l. Cretionum. 17.

Quilibet die potest haereditas adiri. Pro intell. Iust. Alc. lib. 3. dispunct. c. 7. & ad l. quidam ignauia. C. de decurion. lib. 10. in fin. Forcat. in necyoman. [illegible] dial. 87. nu. 1. Govean. lib. 1. var. lect. c. 5. Couarr. lib. 4. var. res. cap. 20. Duar. lib. 2. disp. c. 10.

l. Si infantis. 18.

De materia huius l. vide omnino modern. Petal. in repet. l. 1. a procul. colla. 1. num. 22. & 21. de acquir. hered. & nu. 45. & quis dicatur proximus pubertati. Dicitur per Gloss. in l. 1. ff. solut. matr. & Castr. consil. 385. vol. 2. & an hodie haec l. sit correcta. v. de Decis. Delph. 300. In mat. istius l. vide per Dec. cons. 89. per Tiraq. in tract. le mort saisit le vif. 1. par. declarat. 16. num. 3. Socin. iun. consilio 119. num. 29. lib. 1.

l. Cùm in antiquioribus. 19.

In Gloss. in verb. beneficio, &c. vers. & circa hanc materiam, vide Decis. parlamenti Delphin. 337. & quae ibi scripsi vers. & si quidem, &c. Nos pro intellectu eius, quòd hi demum transmittant ius deliberandi, qui sciunt haereditatem sibi esse delatam,

vnde

480/C.IV.K.5-4, 42

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

[illegible] ... Moderna. Perus. in repet. ... Pro intel. huius l. vide Ias. ... Pro decla. huius l. vide Paul. de Castr. ... vbi Ias. post Bart. in mat. Tiraq. ... Angel. de Gambel. ... Ioan. ... Bart. ad l. qui duas, de rei vend. vbi Socin. numero 25. [illegible]

l. Quidam. 20.
l. Cùm aliquis. 21.
l. Scimus iam duas. 22.

Ad materiam huius legis, vide Delphin. decis. 171. ... [illegible]

§. Licentia.

Versiculo videlicet, qua poena teneatur haeres, qui non insinuauit omnia bona haereditatis. [illegible]

Tit. 31. De repudianda, vel abstinenda haereditate.

In rubr. Possident tantum ... [illegible]

l. Si paterna. 1.
l. Si paterna. 2.

[illegible]

l. Suus heres. 3.
l. Sicut maior. 4.
l. Pupillorum 5.
l. Si quis. 6.

Tit. 32. Quemadmodum testamenta aperiantur.

l. Vt testamentum. 1.
l. Testamenti. 2.
l. Eius, quod. 3.
l. Codicillos. 4.

Titulus 33. De edicto diui Adriani tollendo, &c.

In rubrica, An possessio detur ex hoc edicto ... [illegible]

Et dispositionem huius edicti habet etiam pos... [illegible] ... Et vide Delphin. decis. 119. vol. 2.

l. Cùm inter. 1.
l. Quamuis. 2.
l. Edicto diui. 3.

Quando haec lex locum habeat in feudis, vide per Afflict. decis. 199. Et vide Gozad. cons. 6. & 7. [illegible]

Testamentum non abolitum producens, habet in dubio intentionem fundatam. [illegible]

An remedium d. l. edicto, habeat locum in feudis, vide Soc. cons. 719.

In Glos. in verb. legitima ... [illegible]

Pro intellectu istius legis vide Ang. ... [illegible]

In eadem l. in Gloss. in verb. legitima. [illegible]

In eadem l. in Gloss. in verb. missus. [illegible]

[illegible] ... Ant. August. ... Cagnol. in reg. ... Steph. ... Bald. ... Ioan. de Neuis. ... Bart. ... [illegible]

An fideicommiss. qui accepit possess. bonorum ... [illegible]

Ad Gloss. in verbo (depositionibus sigillorum) circa medium, & in fin. vide Bald. ... [illegible]

Tit. 34. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coëgerit.

In rubr. qualiter puniatur impediens testatorem, ne condat testamentum, Corn. cons. ... [illegible] ... Vbi quis dicatur prohibuisse quem testari, & quomodo probetur, vide Corn. cons. 258. vol. 1.

l. Ciuili. 1.
l. Eos. 2.
l. Final.

Quamuis per hanc l. licet inducere blandis verbis testatorem ad aliquid sibi relinquend. ... [illegible]

Tit. 35. De his, quibus vt indignis, &c.

Ad materiam huius titul. vide Dec. ... [illegible]

l. Haeredes. 1.

Vbi Gloss. in verb. inultam. Nota istam Gloss. [illegible]

l. Post quidem. 2.

Vers. vel certè post. Per hanc gloss. Castr. dicit ... [illegible]

l. Si ea. 3.
l. Haereditas. 4.

Haeredem incapacitate data sine eorum culpa ... [illegible]

l. Non oportet. 5.
l. Minoribus. 6.
l. Si ideò. 7.
l. Alia causa. 8.
l. Cùm fratrem. 9.
l. Sororem. 10.
l. Cùm Silanianum. 11.
l. Talis de antiquo. 12.

Tit. 36.

480/C.IV.K.5-4, 43
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tit. 36. De codicillis.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Rupto quidem. 1.

Rupto testamento, regulariter rumpuntur & codicilli. *d. l. rupto.* Sed vide fall. Soc. *in reg.* 84. *incip. codicilli.* mihi est *reg.* 60.

l. Hæreditatem. 2.

Non potest hæreditas adimi, vel dari directò in testamento: sed solùm per fideicommiss. *d. l. hæreditatem,* & *l. hæreditas. C. de his, quibus vt indig.* Sed vide 4. fall. Socin. *in reg.* 213. *incip. hæreditas per fid.* mihi est *reg.* 169.

Ad d. l. hæreditatem. vide singulare dictum Bart. in quo directò facta substitutio codicillis mancatur. *in* §. *si quis autem in fin. authent. hoc inter liberos. C. de testam.* & veriorem esse sententiam Bart. tenet Alex. *cons.* 184 Boër. *decis.* 141. Licèt Parisius *in cons.* 35. teneat contra Bart. opinionem magis esse communem. Et secundùm dictum Bart. retulit D. Marcus Anthonius Cradinus, se duas sententias obtinuisse: quod nota.

l. Cùm proponatis. 3.

Forcat. *in necyoman. iur. dial.* 24. *num.* 8. limit. vt per Paris. *ad c. quoniam contra num.* 14. *extr. de probat.* Quomodo procedat, Soc. iun. *cons.* 159. *numero* 20. *lib.* 2.

l. Non idcircò. 4.

l. Codicillos. 5.

Vbi Glos. *in verb. fidem.* Quòd præsumptio transfert in alium onus probandi. Adde gloss. *in l. ab ea. ff. de probat.*

l. Siue initio. 6.

l. Si idem. 7.

l. Si quis agere. 8.

Si testamentum non valet, non valebit iure codicillorum, si testator hoc non expressit: ita vt venientes ab intestato inueniantur grauati, *d. l. si quis.* Et hic D. Benedictus de Barf. ponit sex fallen. quas refert Socin. *reg.* 491 *incip. testamentum.* mihi est *reg.* 502. 398. Quando aliquis potest agere ex testamento, & ex codicillis, vna via electa, tollitur alia. Adde & limita vt per Afflict. *decis.* 134. *quadam mulier.* Fab. Accursio *ad l naturaliter.* §. *nihil commune. ff. de acq. poss. nu.* 104. & ibi Ant. Rub. *numero* 166. Zasi. *ad l. fin. C. de edictis diu. Adr. tollen. num.* 139.

Gloss. *in verb. perfectam.* Qui eligit viam testamenti, non potest redire ad codicillos. Adde quòd illud est verum agendo: secùs excipiendo: vide decis. Socin. *cons.* 134 Gloss *in verb. agnatione.* adde similem glo. *in l.* 1. *in gloss. fin. ff. de testamen.* quilibet præsumitur bonus, & sanæ mentis, nisi contrarium probetur, & pro intellectu illius l. vide Afflict. *decis.* 134. quæ antea est, & dicit hanc l. habere locum in actione, & non in re. §. *fin.* Et hoc probatur, quòd in donatione causa mortis 5. testes sufficiunt. Sed hoc quando contractus sapit naturam vlt. volunt. Nam aliàs duo satis sunt, vt per Castr. *in l. Lucius Titius. ff. de donat. causa mortis.*

Tit. 37. De legatis.

Vide Cuiacij comment. ad hunc tit. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Quamuis. 1.

Vide Aug. *cons.* 300. & Dec. *cons.* 60. *cum seq. volu.* 4. Dec. *in l. Mæuia.* §. *vxorem. ff. de annuis leg.* per Bart. *cons.* 177 *num.* 5. & Iasl. *l. illa. num.* 15. *de verb. oblig.* vbi de muliere petente alimenta extra domum mariti: quia dici se non posse morari cum hærede ei incumbit onus probandi illam negationem.

l. Quamuis. 2.

l. Qui post. 3.

Nota, quòd licèt non renouentur legata per testatorem, si non legata oblige, vt hic tamen hoc intellige nisi esset obligata pro centum pretio, quod non esset verò simile, quòd tam esset redemptura. Ita tenet Bart. *in l. cum legatum. ff. de adim. leg.* Aret. *in cons.* 74. *pen. col. in 4. dub.* Aymon. *cons.* 159 *num.* 1. *vol.* 3. *in vlt. impress.* Paris. *cons.* 90. *vol.* 3. *num.* 13. Guid. Pap. *cons.* 60. *n.* 10. *col.* 1. *vol.* 1.

l. Seruus. 4.

Limit. nisi in cons. alimentorum, *l. seruus. ff. de alim. vel cib. leg.*

l. Non est dubium. 5.

De materia illius l. vide Cyriad. *in cons.* 31. vbi ad reg. ponit limit. Primò vt non habeat locum, quando legatario est data licentia expressè, vel tacitè, puta si est relictus tutor: secundò, si est dictum, liberè capiat: vel si est dictum, quòd bona ad tales peruenient. Vide Bertrand. *cons.* 144. *vol.* 3. *num.* 11. Et vide reg. & limitationes ad hanc l. per Bertr. *in c. Raynutius col.* 115 *in princ. de testam.* & *in l. cùm alienam, eod.*

Nota quòd legatum rei alienæ valet, licèt ignoranter sit, & teneatur hæres eam redimere, si potest, & eam legatario tradere. Si autem nō potest: quia non vult dominus eam vendere, saltem competenti pretio, tenetur ad æstimationem, & à principio præcipuè non potest ipsa res, vt innuit iste text. Et Bart. *hic not. in princ.* Abb. *in cons.* 43 *in princ.* 2. *vol.* Et Corr. *in fuis Memor. in verb. res aliena.* Et ibi notatum. Et an qui habet fundū communem cum alio, & legat totum fundum nominando, & confirmando in totum, intelligatur totum simul fundum legare, vide Bald. & ibi pulchrè Iason *in l. quacunque.* §. *qui testa. facere possunt.*

Legatarius, qui rem legatam occupat propria authoritate, cadit ab omni iure suo. Tiraq. *in tract. le mort.* 1. *par.* 4. *declar.* 10. *nu.* 4. Iason *ad l. nemo potest. de leg.* 1. *in* 2. *lect. nu.* 50 & *seq.* Rip. *ad c. sæpe, numero* 14. *de restit. spol.* & *ad l. contraria. num.* 32. *ff. de vulg.* & *pup.* Pinus *ad l.* 2. *ff. ad leg. Falc. nu.* 165 & 188. Ioan. Bapt. Plot. *ad l. si quando. C. vnde vi num.* 34 Dias *reg.* 407. Curt. iun. *ad l. fin. Cod. de edict. diui Adrian. toll. num.* 46. *vsque ad num.* 50. Rim. *Instit. de donat. ad princ. num.* 534 & *pluries seq.* Ioan. Dilect. *de arte testan. tit.* 6 *caut.* 11. Fran. Rip. *ad rubr.* & *l.* 1. *ff. quor. leg.* & ibi alij. Dec. *consilio* 358. *ad fi.* & *consilio* 343. *num.* 4. vbi dicit primum h. l. procedere etiam in fideicommiss. & ibidem lim. ante possessionem apprehensam per hæredem: quia tunc hæc l. non procedit. In materia per Iul. Clar. *lib.* 3. *sent.* §. *testamentum. qu.* 68. vbi de communi, quòd potest testator in suo testamen. concedere licentiam legatario, vt propria authoritate capiat possess. rei legatæ.

l. Si legata. 6.

l. Si Forcidianum. 7.

l. Ad administrationem. 8.

l. Si in fraudem. 9.

l. Cùm aliena. 10.

Legatum rei alienæ scienter factum valet: secùs si ignoranter, nisi sit factum coniunctæ personæ: vide doct. *ad l. si domus.* §. *de euictione. de leg.* 1. vbi Iason. *numero* 31. Zoannet. *in tract. differ. inter ius canon.* & *ciuil. differ.* 19. *numero* 41. & pro intell. vide Barba. *ad cap. si hæc. de testam.* Beno. *quæst.* 56. *numero* 9. Socin. iun. *consil.* 74. *numero* 18. *lib.* 1. Menoch. *in tract. de arbit. iudic. lib.* 2. *cent.* 2. *cas.* 146. *num.* 9.

l. Filia. 11.

l. Cum responso. 12.

l. Proprias. 13.

Legatum rei propriæ non valet regulariter. Adde 2. fall. positas per Soc. *in reg.* 279. *incip. legatum.* mihi est *reg.* 223.

l. Monumenta. 14.

l. Si vniuersa. 15.

l. Creditor. 16.

l. Datum. 17.

l. Ex legato. 18.

Vide Rom. *cons.* 158. *col.* 2. *in med.* Et Lancel. Dec. *in l. cùm servum.* §. *si Titium. in fin. de leg.* 1.

l. Non tantùm. 19.

l. Vxor. 20.

Vide Bertrand. *cons.* 158. *num.* 17. *vol.* 3. *in nouis.* Et vide text. *in l. quod tabernas. ff. de contrahen. empt.* Et Bald. *in l.* 1. *in* 2. *col. num.* 3. *qui testament. facere possunt.*

l. In legatis. 21.

l. In annalibus. 22.

Hæredis appellatione veniunt hæredes in infinitum. Bart. & Doct. vbi Iaf. *num.* 10. *ad l. Gallus.* §. *etiam si parente. ff. de liber.* & *posthum.* Bellon. *lib.* 4. *supput. cap.* 16. Ioan. Crot. *ad l.* 4. §. *Cato de verbor. oblig. num.* 134.

l. Cum quæstio. 23.

l. Cùm quidam. 24.

l. Si legatarius. 25.

l. Fin.

Nota, quòd licèt arguere à contractibus ad vltimas voluntates. vide Paris. *cons.* 97. *vol.* 2. *n.* 5.

Argumentatio ista à contractibus ad vltimas voluntates tum demùm procedit, quando vtrobique eadem subest ratio, vt Tiraq. post ll. conn. Late in *gloss.* 5. *n.* 115. vbi dicit procedere in cæteris argumentationibus de vno ad alterum.

Tit. 38. De verborum, & rerum significatione.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Prædiis. 1.

l. Fundo. 2.

l. Sancimus. 3.

Limita vt per Socin. *reg.* 43. *incip. cautio quando.*

l. Cùm quidam. 4.

l. Suggestioni. 5.

Ista l. qualiter intelligatur, vide Alex. *cons.* 207. *num.* 13.

Tit. 39. Si omissa sit causa testamenti.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

l. Si in fraudem. 1.

l. Eum, qui. 2.

l. Si Proculiana. 3.

Tit. 40. De indicta viduitate, & lege Iul. Miscella tollenda.

Ad rubr.

Vt habeas claram intelligentiam ad totam materiam huius tit. & vt scias, quid hodie seruandum sit, *fac reg.* quòd si sit legatum mulieri, si non nupserit, conditio reiicitur, & legatum remanet purum, & sic hæc mulier debet habere legatum, siue nubat, siue non. Et ista regul. procedit etiam in muliere virgine, quæ nunquam habuit virum, vel habuit sed non est secuta copula carnalis: secus in vidua, in qua non reiicitur: sed debet impleri, & abstinere à secundo matrimonio, aliàs perdit legatum. Et idcò debet iurare, & præstare cautionem, de quo in auth. *cui relictum.* *C. eod.*

Secundò, limita istam prædictam regulam non procedere, quando legatum esset factum ipsimet virgini, secùs si esset factum tertio: quia tunc conditio non reiicitur, *vt hic in l.* 1. Nam ideò leges statuerunt, quòd conditio inducens viduitatem, ipso iure legatum tollat: quia mulier, cui factum est legatum sub conditione viduitatis, timore ne legatum perdat, inducitur ad seruandum viduitatem: quod est contra vtilitatem publicam, vt hic, quæ ratio cessat, quando legatum est factum tertio. Puta relinquo 100. Titio, si forte Sempronia mulier non nupserit, quia tunc non curabit mulier, verùm ille perdat legatum. Hinc dicit Gloss. hic *in l.* 1. quòd si ille tertius esset pater, frater, aut propinquus mulieris, ad cuius reuerentiam præsumptio est, quòd mulier abstinere debeat à matrimonio, ne propinquus suus perdat legatū, tunc conditio reiicitur, ac si ipsi mulieri esset legatum, *l. hæres meus. ff. de cond.* & *demonst.* Idem si esset relicta tertio grauato restituere mulieri: quia tunc reiicitur eodem modo, vt dicit gloss. hic. Et *in d. l.* 1. cùm eadem ratio sit.

Tertiò, limita per text. notabilem in l. *Titio vsumfructum.* §. *seruis. ff. de condition.* & *demonstr.* cum extensione Bart. ibi.

Quartò, limita, vt procedat, quando ista conditio esset perpetua, vel indefinita: secùs si ad tempus, vt si esset relictum vsque ad ætatem viginti annorum, text. est solennis in §. 6. vbi Bart. & alij *de condit.* & *demonstra.* Intellige tamen, nisi tempus esset longum, vt in effectu matrimonium impediretur, & arbitrio iudicantis committeretur, *l. cùm tale. in princ. ff. ad cond.* & *demonstr.* Ita Aret. consuluit *consil.* 22. *incip. diligenter col.* 2.

Quintò, limitatur, quando indefinita definitio

personarum

480/C.IV.K.5-4, 44

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

perſonarum facta eſt, ſecus ſi prohibitio fiat, ne nubat tali perſonæ, cùm alii nubere poſſit: quia non reiicitur. Imò ſi contrà fiat, perdit legatum, text. eſt notab. in l. cùm ita. ff. de cond. & demonſt. Et vide Iaſ. in l. 1. Et in auth. cùm relictum. conſ. eod. nu. 9. vide Cuiac. tom. 3. commen. ad ius ciuile.

l. Legatum. 1.

l. Ambiguitates. 2.

Auth. Cui relictum.

l. Fin.

Argumentum à correlatiuis procedit. Vide Tiraq. poſt ſ. comm. gloſ. 3. n. 108. citando quædam.

Vide Fab. de Monte in tract. de empt. & vend. 3. q. princip. num. 52. hunc text. ſingul. dicit Rom. ad auth. ſimiliter C. ad leg. Falcid. prope fin. Vide Hypp. ad l. 1. §. ſi ſerui. numer. 16. ff. de quæſt. & in ſing. 572. Correlatiuorum idem ius facit, l. nemo martyres. vbi Bald. ad ſi vero. Cod. de ſacroſan. eccleſ. In materia latè Abb. & Fel. ad rubricam prouemij Decret.

Tit. 41. De his qui pœnæ nomine, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Superuacuam. 1.

Tit. 42. De fideicommiſſis.

Omnes huius titu. leges interpretatur Cuiacius tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si probaueris. 1.

Nota, quòd præſtatio aliment. facta per 3. annos inducit quaſi poſſeſſionem in futurum: ſic in ſolutione 3. annorum, videtur, & præſumitur præteritum & futurum, l. quicunque. de apoch. pub. Intellige hoc, ſi ſolutiones fuerunt diſtinctæ, & diuiſi per tres annos: ſecus ſi in vna apocha eſſent ſubſcriptiones 3. annorum: notat Bald. in l. de dec. præſ. ſic in iuribus incorporalibus, vt eſt electio, cõſtituitur quis in poſſeſſione per triplicem electionem prætericam. c. cùm Eccleſia. §. nos igitur. de cauſ. poſſ. & propriet. & ſi apponeretur quod tempus non eſt modus, &c. l. oblig. §. placet. ff. de act. & oblig. Bene eſt hoc. Sed bene eſt mod. oblig. valida obligandi. Gloſ. vlt. in l. cùm in ram. verſ. de vſur. & vide Mag. conſ. 5.

l. Etſi inutiliter 2.

l. Cùm ſecundum. 3.

l. Voluntas. 4.

Prohibitio alienationis non comprehendit ſi ſiat inter ſe. adde Rip. reſpon. lib. 2. cap. 15. num. 16. & Tiraq. in tract. de retract. in princ. num. 54. De intell. huius text. Fabian. de Mont. in tract. de empt. & vend. 4. prin. num. 55.

l. Si pater. 5.

l. Prædia. 6.

l. Voluntatis. 7.

l. Qui fideicommiſſariam. 8.

l. Ab eo. 9.

Pro intell. & limit. huius l. vide Alexand. in l. cum filius. in 2. col. in 1. not. de leg. 1. & ibi Sozin. in vlt. notab. limit. d. l. ab eo. vt per Bart. in l. filius. in 1. oppoſi. de leg. 1. & in l. ſi arrogator. l. in prima lectura. in 1. col. de adopt. limit. vt per Rip. in l. centurio. num. 86. de vulg. verſ. ad illud. &c. De materia huius l. an, & quando prælegatum veniat in reſtitut. fideicom. Iaſon ſingul. conſ. 171. colu. 4. & vide Ioan. in tract. de primogenitura. cap. 4. colum penul. l. 2. & prælegatum ab hæreditate quomodo differat, vide Caſtr. conſ. 137. num. 5. col. 2.

Quem non honoro grauare non poſſum: in mat. vide Branc. ad l. cum filio. num. 51. de leg. 1. & Crau. nu. 53. poſt Iaſon. hic, qui limit. 3. mod. Rip. ad l. centurio. num. 144. vbi Gallian. num. 481. ff. de vulg. Bart. & alij ad l. filius fam. prima oppo. de leg. 1. & ad l. ſi arrogator. prima lect. de adopt. & ad l. planè §. fin. de leg. 1. Paul. Leon. in tract. ſubſtitut. ſub rubr. de compen. num. 161.

l. Verbum. 10.

l. Quotiens. 11.

l. Poſt mortem. 12.

l. Quotiens. 13.

l. Eam, quam. 14.

Ad intell. huius leidc Alciat. diſp. lib. 1. cap. 9. vbi inſtitutio per errorem teſtantis eſt nulla legata, & fideicommiſſa intelliguntur repetita à venientibus ab inteſtato. Pro intel. vide Alc. lib. 1. diſpun. c. 9. Vacon. lib. 4. declar. cap. 144. Moder. ab Aliqua lib. 1. commun. opin. in verbo, hærede non adeunte.

l. Quamuis. 15.

Add. hic. iuncta gloſ. quòd quando vna ſtatim ratio reddi poteſt, illa pro expreſſa habeatur. Iaſon ad §. omnium. num. 58. Inſti. de act. Crau. de antiq. tempor. 4. par. num. 38. & quis habeat illam cantum cauſam probare, Rip. ad rub. ſol. mat. num. 61. Alexand. conſ. 108. num. 3. lib. 1. & 11. lib. 4. Iaſon ad l. fine. apud alla. num. 6. Cod. de tranſact.

l. Cùm virum. 16.

l. Si creditoris. 17.

l. Cùm neceſſitatem. 18.

Vide Bart. conſ. 105. vol. 3. in nouiſſ.

l. Clari. 19.

l. Etiam. 20.

Fideicõmiſſa, & legata poſſunt fieri nutu, quomodo intelligatur, vide per Bart. ad l. nutu. de leg. 3. & aliquid infra dicam Rip. ad l. 1. nu. 37. de leg. 1. & ibi Pontz. noſter num. 49. Quid in teſtamento facto inter liberos nutu dic non valere. Iaſon ad Authent. ſi qua mulier. numer. 7. Cod. de ſacroſan. Eccleſ. Fel. ad cap. in præſentia. numer. 43. de probationibus. Quid in teſtamento nutu facto ad pias cauſas, Iaſon ad d. authen. & ad l. iubemus. C. de teſtament. Quid in milite, Paul. de Caſtro dic. Doct. ad l. in fraudem §. 1. de milit. teſtam.

l. Si in perſonam. 21.

l. Et in epiſtola. 22.

Quod varijs modis fieri poſſit fideicomm. vide per Dec. conſil. 131. col. 1.

l. Si veritas. 23.

l. Inſtrumenta. 24.

Nota, quòd venditor emptori tenetur cautiam exhibere rei ſibi venditæ, vel legatæ, l. Titius. l. 2. & l. emptor. ff. de act. empt. & ad materiam vide quæſt. Capol. 27. & Iaſ. in l. ſeruum. ſiq. n. 10. de leg. 1.

l. Hæredum. 25.

l. Ex repudiatione. 26.

l. Fideicommiſſum. 27.

l. Ex fideicommiſſo. 28.

l. Ex teſtamento. 29.

Pro limitatione vide Gloſ. in l. cum, quam. in verb. traditur l. eod. & ibid. Bart. in 2. col. & 3. tom. deciſ. 60.

Ad hunc iuncta Gloſ. En. Alex. conſ. 9. viſis verb. col. pen. vol. 1. Iaſ. in conſ. 41. viſo proceſſu. volum. 1. Fulgoſ. conſ. 81. ad princ. conſil. 52. ex facto. Oldrad. conſ. 171. col. fin. Dec. conſ. 241. in caſu ad princip. & conſ. 511. dum legerem. col. 2.

l. Cùm acutiſſimi. 30.

Vt ſuprà in verb. poſt obitum grammaticæ, &c. An illud quod dicitur in hac leg. ſi eſt facta ſubſtitutio filio, poſt eius mortem, intelligatur facta ſub conditione, ſi deceſſerit ſine liberis locum habet, ſi deceſſit cum fœmina, vt ſicut & liberi excludant ſubſtitutum, & ita ſtatuit. Caſt. in l. Lucius. §. Caio Seio. col. 5. ad Trebel.

Vide etiam ad hanc leg. Dec. in l. 1. ſup. de paction. in 2. col. vbi tenet cum opin. Ioannis dicentis, quòd in fideicommiſſo non habet locum diſpoſitio h. l. & hæc eſt communis opinio, vt refert Soc. in d. l. 1. & vide Alex. in l. generaliter. §. cùm autem. ſuprà de inſtit. & ſubſtit. Et Soc. in d. l. cùm auus. in 11. col. & add. in d. l. generaliter. in quarta col.

Add. Soc. in l. centurio. in 18. colum. de vulg. & pup. & colum. 24. vbi limitat hanc leg. & contra illã l. eſt aureum conſ. acutiſſimi Decij in conſ. 15. vbi dicit, quòd ſi teſtator in ſubſtitutione filio ſuo facta non expreſſerit, quòd etiam relicti filiis fœminis excludatur ſubſtitutus, non excluditur per filias fœminas ſuperſtites ex filio inſtituto, cùm non ſit credendum teſtatorem plus diligere nepotes ex filio, quàm proprias filias. Hoc tamen percipe, quando ſubſtitutus eſt de deſcendentibus, vel affinitate teſtatoris. Ita Caſtr. in conſilio 131. & 77. ſi autem extraneus eſt ſubſtitutus, per filias fœminas excluditur. vide & Soc. in l. cùm auus. colum. 41. num. 80. de cond. & demonſt. vbi examinat hanc quæſt. per 7. col. vide & Dec. in l. fœmina. ff. de reg. iur. num. 98. Et vide ad hanc leg. Bart. in l. meridem. in 7. col. de vulg. & vide Bald. in conſilio 391. extendentem hunc text. in ſubſtitutione matris. Et de materia gloſ. vide Marc. Mant. apo. 89. in prima impreſſ.

Hanc legem etiam limita, vt per Soz. in reg. 49. incip. refle.

l. Quidam. 31.

l. Quæſtionem. 32.

In fin. l. 32. verſ. cùm enim vet. ad id. per amplioreſ homines perfectiſſima veritas reuelatur. Add. c. de quibus. 20. diſtinct. & c. ex conſ. 40. diſtinct. Et add. quod à pluribus ſapientibus quæritur, facilius inuenitur, d. c. de quibus, &c.

Auth. hoc amplius.

Limita vt non valeat quando hæres eſt facturus aliquod opus, quod non poſſit expedire intra annum: quia tunc hæres non priuaretur commodo hæreditatis, niſi habeat totum illud tempus, infra quod commodè potuit fieri, vt dicit Alex. in l. ſi modo, & vide §. ſi quis ſeruum. de leg. 1.

Deficiente teſtatoris gratuito de reſtituendo poſt mortem ſuam, intelligitur ſi ſine liberis deceſſerit; vide Soc. reg. 167 gratuitum. Vtrùm diſpoſitio harum ll. habeat locum in contractibus, qui fiunt gratis vtrinque, Tiraq. ad d. l. ſi vnquam. in ver. ſuſceperit liberos. n. 265. C. de reuoc. dona. Quid iuris quando inſtitutus reliquit filios naturales tantùm: vide Fel. ad c. in præſentia. nu. 11. vbi ponit 6. lim. de probat. Rip. ad l. ex facto. §. ſi quis rogatus. n. 17. ad Trebell. vbi de communi. Tiraq. ad dict. l. ſi vnquam. in ver. ſuſceperit liberos. num. 56. In mat. Dec. conſ. 581. 504. num. 8. & conſ. 329. 366. 367. 391. Ruin. conſ. 77. num. 14. lib. 2. Socin. conſil. 23. per totum. colum. 1. Ruin. conſ. 67. volum. 5. Guid. Pape conſ. 27. num. 4. Tiraq. poſt 8. connub. gloſ. 8. num. 232. 235. Socin. ad l. centurio. nu. 16. cum ſequent. de vulg. lino. ad l. 2. qui mortis. de donat. cauſa mort. Didac. libro poſt. quæſt. cap. 18. num. 12. Fern. Vaſq. in tractat. de ſucceſſ. creat. §. 17. num. 5. & 7. laud. Petr. lib. 2. concluſ. vni. iur. concluſ. 43. vbi ponit 22. ampl. & 25. lim. In mat. Cepha. conſ. 46. num. 37. lib. 1. Ruin. conſ. 206. libro 2. Paris. conſ. 10. num. 49. & 72. lib. 1. & conſ. 19. num. 86. & ſeq. libro 1. Socin. iun. conſ. 128. libro 1. Bald. conſil. 12. num. 12. inter conſ. diuerſ. ad conſ. vltim. volumi. col. 1. Hier. Alba. conſ. 16. nu. 4. 5. 6. 7. & 8. Socin. iun. conſ. 1. nu. 142. lib. 1. & conſ. 100. num. 8. & ſequen. & conſil. 115. num. 5. 17. 19. & 54. & conſ. 116. nu. 16. & ſeq. & conſ. 188. nu. 15. & ſeq. lib. 1. Fortun. in m. [illegible] iur. dial. 50. nu. 1.

An hæc diſpoſitio procedat in donat. cauſa mort. Tiraq. vbi ſuprà in verbo, donatione largitus. num. 250. An habeat locum quando teſtator cogitauit de liberis liberorum: & ſi de nepotibus, Tiraq. in præfa. ad d. l. ſi vnquam. nu. 56. Dec. conſil. 591. An habeat locum in iure quærendo, Tiraq. vbi ſuprà in verb. donatione largitus. n. 185. Quid ſi teſtator fecit mentionem de liberis in aliqua parte. Tiraq. vbi in præfat. nu. 71. Quid ſi in ciuitate ſit ſtatutum, quòd verba teſtam. nullam recipiant interpretationem: quòd diſpoſitio huius l. cum auus. procedens ex interpretata mente teſtatoris adhuc habeat locum. Socin. iun. conſ. 123. volum. 1. ſequitur Roland. à Val. in tract. de lucro dot. q. 35. num. 7. Quid ſi filius teſtatoris eſſet ſubſtitutus, Tiraq. vbi in verbo, liberis. nu. 89. & per Alex. conſil. 38. nu. 6. volum. 6. Quid ſi pia cauſa eſſet ſubſtituta, Tiraq. ibi num. 8. & 85. Hipp. & alij. ad l. 1. in præſentia. in princip. de probat. de communi Ruin. conſ. 102. in facto. colum. penul. ad fin. libro 1. idem conſilio 122. conſiderato. libro 5. Paris. conſ. 16 columna fin. nu. 74. lib. 2. Quid ſi liberi nati ſint, & repudiauerint hæred. an admittatur ſubſtitutus? Alex. ad l. centurio. nu. 60. ff. de vulga. & pupil. refert Socin. ibi num. 26. & hic num. 105. & communis eſt cum Alexan. vt per Ruin. conſ. 122. & conſ. 27. numero 3. lim. hanc concluſio. in extraneo hærede inſtituto, vt per Abb. dicto capit. in præſentia. num. 30. vbi Dec. num. 164. per Alex. ad l. ex facto. §. ſi quis rog. nu. 20. ff. ad Trebell. Tiraq. ad dict. l. ſi vnquam. verſ. ſuſceperit liberos. num. 102. Cod. de reuoc. dona. Nec habet locum hæc diſpoſitio in filiis adoptiuis, Tiraq. ibi num. 10. Quid in re particulari, quòd non. Dec. ad l. generaliter. columna 3. de inſtit. & ſubſt. Socin. in hac l. cùm auus. Tiraq. vbi ſuprà, in verbo

480/C.IV.K.5-4, 45
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

in verbo, *omnia, vel partem aliquam, n. 2. & 3.* Quid in filiabus, an excludant substitutum, maximè ibi viget statutum, quòd filiæ fœminæ non succedant stantibus masculis. Alb. Bru. *in tract. statu. quid ex tan. mascul. 3. artic. 3. col.* Tiraq. *vbi suprà , in verbo, susceperit liberos. num.* 101. An illa tacita conditio intelligatur de masculo ex coniectura , quod sic consuluit Curt. iun. *cons.* 139. & refert Socin. iun. *cons. 168. n. 83. post medium lib. 2.* Quid in filiis iam natis quòd non Dec. post Soc. *in hac l. cum auus. cons. 310. nu. 4. & cons. seq.*

Hæres negligens implere voluntatem defuncti, priuatur hæreditate, excepta legitima quæ hæredi ... applicatur personis hic enumeratis cum eodem onere, & ideò tenentur præstare cautionem de implendo nisi sit tale onus, quod per legem repræsentetur: id est, quod ipso iure habeatur pro impleto. Iason. hic ampli. & lim. regul. huius text. ad quas limit. & ad mat. vide Parif. *hic latè in addit. ad Bart. §. ex maleficiis in fin. Instit. de actio.* Gozad. *cons.* 34. Crauet. *cons.* 125. Abb. *ad c. si hæredes. de testam. vide omnes* Iacob. Nigr. *ad l. si insulam. nu. 159. ff. de verb. oblig.* Bald. *cons. 436. lib.* 3. Et cui competat onus probandi voluntatem testatoris impletam fuisse, vel non post Bart. *hic num.* 7. Gozad. *dicto consil. 34. num.* 10. vbi quòd qui agit, debet probare negatiuam , & ita mentibus elapsis consuluit, & obtinuit in curia Episcopali. Fallit hæc Auth. quando tempus adiectum hæredi ad implendum sub pœna , expirauit , mortuo scilicet hærede. Bart. *cons.* 7. sed tum tale est, sequitur Rochus de Curt. *in tract. de iur. patro. in verbo, construxit. q.* 10. *ad fin.* Dd. ac *ad c. si hæredes. extrà de testamen. num. 7. & sequen.*

Tit. 43. Communia de legatis, &c.

Doctissimus doctissimus Cuiacius in hunc titscripsit commentarios , qui præstant *tom. 3. comment. ad tus. similis.*

Ad materiam huius tituli nota quæstionem fa... fuit factum legatum à marito vxori mille ducatorum anno quolibet, super stara , & terris suis, cum quo deficiebat afcosius & dubitabatur de iuribus legati, & dicebatur non valere , quia dictio super importat hypothecam: sed in feudalibus non potest sine assensu recti domini nullum ius concedi: ergo, &c. Dicebatur, verum est non valere in hypothecaria actione: sed tamen in personali. Ridicula est responsio. Nam si legatum est nullum, ergo actio ex testamento , quæ est accessoria *l. si decessisse §. 1. ff. de fideiussoribus.* Vitiato expresso , vitiatur tacitum *l. 5. §. qui habet de ser. rust. prad.*

l. Cùm hi. 1.

Tu scis quòd pro legatis sunt oblig. bona omnia quæ fuerunt testatoris: non autem bona hæredis: vt *hic in fin.* Pone modo , quod certam quantitatem legauit testator sub conditione hæres pendente conditione, aliqua bona hæreditaria alienauit, quæritur, existente legato, an bona alienata sint pro illo leg. oblig. & possint per hypoth. reuocari, vide Castr. *in consil. 447. incip. ad prim. quæ. vol.* 2. vide firmat, quòd bona hæreditaria alienata pendente legati conditione non sunt oblig. pro legato, licèt postea existat conditio. Nam priusquam conditio existeret, legatum nō debebatur nec poterat obnoxia siue obliga. & cùm conditio existit non poterant oblig. quia dominium in alium transierat, & sic deferunt esse hæreditaria vtrum tamen nota, quod si hæres non alienasset respectu domini: sed obligasset alij pendente conditione legati, post ea existente hypoth. tacita legatarij, qui est prior in temp præfertur expressæ hypoth. alterius posterioris *l. potior. §. si celeras qui pot. in pig. habeantur. Ad §. in omnibus.* Nota ad illum §. quòd hypothecaria, quæ competit pro legato , datur contra hæredem pro parte , sicut actio personalis , & non in solidum. Vnde per Aret. *l.* 13. *de duobus reis.* Vide ad quid eam dicat Aret. *ad l. 2. column.* 2. *circa medium de leg.* 1. Alc. contrà tenet *ad l. pecunia verbum §. ad ceruos ff. de verb. signif. in lect. vel fin. in mat.* Diaz. *reg.* 15.

l. Omne. 2.

In verb. fin. concordat *cap. omissa extr. de elect.*

l. Si duobus. 3.

§. sed & si quis. si relinquitur res eligenda per tertium, illo non eligente, vel negligente per annum, transfertur electio in legatarium, dummodo eligat mediocrem com. text. est hic sing. secund. Bartol. & sic in legatis creditur à person. secùs in generalibus. de quo *in l. fin. C. de contrah. empt. &* Bart. *in l. si quis. ff. de verb. oblig.* & intellige illum text. quando relinquitur electio rei certæ consistentis in specie secundum Bart. & add. quod not. Bart. *in l. si legatario. §. 1. ff. de fide libert.* quòd si duo possunt eligere , & vnus negligat vel latitet, alius poterit eligere ; & dum hic text. loquitur de executione , vide Bald. *in c. plerumque. de rescript. n.* 22. In eadem l. *sed quia cum seq.* Bona subiecta restitutioni fideicommissi regulariter non possunt alienari: sed vide fal. per Soz. *reg.* 157. *incip. Bona restit.* Mihi est, *reg.* 38. *& fin.* limit. vt per Soz. *in reg.* 215. *incip. hæres tam legatum.* Mihi est , *reg.* 171. *in materia in lib. meo.*

Adde Ambrosi. de Opizzo. *ad l. si quis arbitratu. ff. de verb. oblig. num.* 45. Iacob. Nig. *ad l. si insulam, de verb. oblig. n.* 117. Iacob. Menoch. *in tract. de arbitr. iud. lib. 2. q.* 22. *n.* 7.

Auth. Res, quæ.

Res prohibita alienari quia subiacet restitutioni fideicommissi , nihilominus poterit alienari in causa dotis *d. Auth.* Adde 4. fal. per Socin. positas *in reg.* 397. *incip. prohibita alienari.* Mihi est , *reg.* 724. *& reg.* 26. *incip. alienari prohibita.* Mihi verò est *reg.* 12. in d. Auth. An fideicommissario competat rei vendicatio pro rebus alienatis ante restitutionem fideicommissi , vide decis. Delphin. 601. 611. & quæ ibi scripsi. *circa princip. de cond. & demonst.* vbi dicit , quando procedit hæc Auth. & limitatur in casu *l. fin. §. fin. de leg.* & vide Mars. *sing.* 31 *& consere sal in rebus alienatio.* & pro limit. vide Rom. *sing.* 142. & Paul. *in l. si captiui. in 2. column. in fin. suprà de episc. & cler.* & Alex. *in l. Marcellus. §. vtr. qua ad senat. cons. Trebell.* Et an & quando hæc Auth. procedit, vide Bart. & omnes *in l. filium. §. diui. ff. de leg.* 1. *&* Bald. *cons.* 77. *incip. filia de resticuend. volum.* 4. & Guid. Papæ. *sing.* 555. vbi de hac Authent. Marr. *cons.* 19. *&* Dec. *cons.* 13. *incip. quia per super scripta.* & Parif. *cons.* 63. *volum.* 2. & Mant. *cons.* 141. & de mat. Petr. de Rau. in aureo alphabeto *in verb. alienatio.* Vbi an dispositio huius Auth. procedat in extraneo prohibito alienari, vt hoc non obstante possit alienare ex causa dotis. Et dicit magis communem opinionem esse, quòd solum locum habeat in descendentibus, & non in aliis, vt probat text. hic , & ibi multa bona in materia huius Auth.

Prohibita alienari in dotē dari possunt , & aliis casibus hic enumeratis alienatio permittitur. Ad de post Iason & alios hic latè Socin. *in regul.* 11. *in verbo, alienare.* vbi ampl. & lim. multis modis. Iason. *ad l. filiusfam. §. diui. nu. 97. in 2. lectur. de leg.* 1. Gozad. *cons.* 92. *num.* 8. Parif. *cons.* 72. *nu.* 40. *lib.* 2. Ari. Pinel. *in repet. ad l. 4. Cod. de bon. mater.* 3. *par. fol.* 782. Capol. *cons.* 38. *ad fin.* Rip. *ad l. ex facto. §. si quis rog. num.* 57. *sin. ad Trebell. & in lib. responsionum eius folio* 124. 3. *col.* vbi , an habeat locum in dote constituta, & per Bellon. *cons.* 83. *n.* 208. Alex. *cons. 3. volu.* 3. *visa procesu.* Curt. *cons.* 63. Dec. *cons.* 376. Corsi. *ad l. qui liberis ff. de ritu nup. in* 2. *parte. num.* 191. *&* 193. Guid. Papæ *decis.* 611. Curt. iun. *cons.* 95. *nu.* 2. Crauet. *cons.* 19. *in fin.* quòd iste text. non habet locum in prohibit. alien. inter viuos. an possint prohiberi expensæ , & an valeat prohibitio , etiamsi non fuerit approbata iuramento, vide Guid. Papæ. *q.* 96. Boër. *decis.* 129. *num.* 10. An disp. huius Auth. comprehendat ignorantem prohibit. prædictam. & quid si alienatio facta est per tertium, ad quem res peruenit , & non per prohibitum alienare , & quid si fideicommissarius , ad quem debeat dicta res venire, consensit alienationi. & quid si alienatio facta est ex causa dotis, tam constituendæ, quàm restituendæ. Parif. *cons.* 81. *nu.* 43. *cum sequent. libro 2. in mat. rerum subiallarum fideicommiss.* Dec. *cons.* 596. Socin. iun. *cons.* 130. *libro* 1. Adde quòd prohibitus alienare à testatore, vt post eius mortem alij restituat, si alienet, & de suum redimat, vel aliter res ad eum reuertatur, ad dicitur quicquam fecisse contra mentem testatoris Socin. iun. *cons.* 20. *num.* 41. *volum.* 1. Adde plures fall. ad hunc text. & an procedat in expressa prohibitione alien. facta per testatorem, quòd cessat quando testator reliquit bona vltra illa prohibita alienari, & quando expressè voluit bona subiecta fideicomm. non posse alienari etiam ex causa dotis , & quid in dote confessata , & sim. per Parif. *consilio* 63. *volum.* 2. *in nona*, copiosè tradit Francis. Marta *in spic. mat. fideicomm.* 2. *part. q.* 48. *in mat.* Socin. iun. *cons.* 139. *num.* 7. *& 9. lib.* 2. vbi limit. quid si prohibita alienari in dotem data fuit stante statuto , quòd vir lucretur partem dotis si sine liberis decedat vxor. Coua. latè *cons.* 286. *nu.* 4. *cum sequent. in mat. ad hunc text.* Natta *cons.* 51. *per totum. vol.* 1. quòd dispositio huius auth. locum non habeat in bonis feudalibus. Roland. à Val. *in tract. de lucr. dot. q.* 14. *n.* 14.

Titulus 44. De falsa causa adiecta legato, &c.

Vide Salycet. & Aug. de Arc. *Instit. de legat. §. sed si vxori.* Et Neap. *in consilus.* 105. & Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tus. similis.*

l. Verba. 1.

l. Etiamsi. 2.

l. Si non. 3.

l. Si dotem. 4.

l. Refert. 5.

Tit. 45. De his, quæ sub modo leg. &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tus. similis.*

l. In legatis. 1.

l. Ex his verbis. 2.

Tit. 46. De conditionibus insertis, &c.

Cuiac. *tom. 3. comment. ad tus. similis.*

l. Cùm testatorem. 1.

Hæc substitutio non expirat propter naturales filios vide Tiraq. *in* 8. *limit. Gloss.* 1. *num.* 16. *in fin.* Nota quod substitutio facta, si sine liberis decesserit , expirat vel vno filio , vel filia existente , vt hic est. *l. cum ass sine liberis. de verb. signif.* ad hanc leg. vide Iason. *in l. substitutionem. col.* 2. *de vulg. & pupil.* & de intell. vide Castr. *cons.* 78. *visis dictis testamentis in princip. vol.* 1.

l. Cùm patremf. 2.

Pro intellectu istius legis vide Decium *in l.* 1. 14. *&* 18. *col. de off. eius.*

l. Si ea conditione. 3.

l. Legatum. 4.

l. Si vxorem. 5.

Pro intellectu istius leg. vide Dec. *in l. si emancipati in 2. & 3. col. C. de collat.*

In eadem leg. *in Gloss. in verbo, potestatem.* Licèt vxor nuptui tradatur , seu tradita sit, tamen semper est in potestate patris, & non transit ad maritum. Quòd vxor Iure ciuili Rom. in potestate patris remaneat , nec in manum viri eat , vide Tiraquell. *in l. connub. in prima parte, 1. Gloss. numero* 1. Quid in sponsa *ibidem Gloss.* 1. *nu.* 1. *& seq.* Hæc latè probat Tiraq. *in d. loco, num.* 20. Et *in l. si. R. nu.* 26. Vbi an vxor viro operari debeat , nisi quoad debitum, & operas obsequiales. (Et quæ ad hunc locum notat, ...) Adde ibi an vxor viri operari debeat) In cæteris autem remanet sub patris potestate , nisi sit emancipata secundùm hanc Glos. Et adde hic in tantum , quòd acquirit bona aduentitia patri, quoad vsumfructum: & non viro dicit *in l.* 1. *Cod. de bon. quæ lib.* Abb. *in c. literas. in fin. extr. de restitu.* Et vide Cyna. *cons.* 63. *in fin. in similibus.* Nota tamen, quòd in partibus, in quibus de Iure Longobardorum viuitur, filia non est in potestate patris, nec filius : quia ex illo Iure omnes fiunt patresfamilias , & non datur patria potestas , vt notatur *in l.* 1. *de adopt.* & Grammat. plenè *cons.* 87. *incip. in similibus.*

l. Si plures. 6.

l. Cùm quidam. 7.

Tit. 47. De vsuris, & fructibus legatorum, &c.

Cuiac.

480/C.IV.K.5-4, 46
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cuiac.tom.3.comment ad ius ciuile.

l. Legatorum. 1.

In hanc materiam vide Lancell. Dec.in l.legatarius.§.similiter ff.de legat.1.

l. Aduersus. 2.

l. Si homines. 3.

l. In legatis. 4.

Tit. 48. De incertis personis.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.

l. Cùm olim. 1.

Tit. 49. Ad Senatusconsultum Trebell.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile.

l. Si ex. 1.

l. Ad eum. 2.

l. Si per. 3.

l. Non instam. 4.

l. Ex fine. 5.

l. Iubemus. 6.

Vide Paris.consil. 15.numero 4.& per totum volumen 2. De materia huius l. vide Barr.lib.consil.1.48.n.3 vol.1.Et decis.Delph.51.Et quae ibi scripsi,vbi tenet,quòd in filiis primi gradus Trebellianica per testatorem prohiberi non potest. Et vide D. Marian. Socin.iun.consil.151.cum sequent. Et Cnec. in l.qui Romae.§.duo fratres.nu.42.de verb.oblig. Et de materia huius l.vide Alex.consil.182. Et Gozad. consil.146.& 51 plenè.

In restitutione fideicommiss. faciend. per filios testatoris non veniunt fructus, nec est in quartâ imputandum,licet testator dixerit de quibus intelligatur. Rip.ad l.Lentuaria.num.18.& seq.ff. de vulg. & pupill. ad l.in fideicommissariam num.4.& seq.ff. ad Trebell.Dec. reg.197.Marchesl.ad l.filiam,quem habebat.nu.71.C.fam.ercisc.& ibi Polit.nu.91. At haec dispositio procedit etiam quo ad legata,fideicommissa,& data causa conditionis implendae,vt filiis non imputentur in Trebellianicam: ita quòd ex hoc text.corrigatur l.in quartam.ff.ad leg. Falcid. num.fini. post glos. & Bald. ad d.l.filiam quem habebat.vide Doctor.ad l.in quartam ff.ad leg.Falcid.vbi Rip.num.78.& 124.Dec.num.91.& 94.Pernan.c.1.nu.127.Soc.iun.nu.66.vsque ad numerum.70.Hiero. Laur.ad d.l.in fideicommissariam num. 74.vsque ad num.77.Ias.ad l.Marcellus.in prin.num. 35. ff.ad Trebell.Rip.ad l.nemo potest.num.51.& seq.ff.de leg. 1.Socin.iun.consil.151.per tot.& consil.136.num.7.& 3.Portae.in responsum iur.dialog.10.nu.7.Aug.consil. 124.volum.vlt.num.3.Dec.consil.81.in casu.& consil. 480.num.15.Paris.consilio 126.num.55.& consil.45.lib.1. Ruin.consil.1.5.7.8.43.81.& 125.lib.1.latè Paris.consil.1.lib.3.& consil.41.nu.45.vsque ad fin.& restit.57.num.15.& seq.& consil.43.num.73.volum.3. Idem Paris.consilio 21.num.75 cum pluribus seq.& consil.2.6.lib.2. Socin.iun.consil.170.num.1.lib.2.Gozad.consil.43.num.42.Corset.in tract.de Trebell.§.1.num.8.Rom.consil.135.videtur.lib.1.& consil.190.per tres qq.eodem volum.Rom.consil.432.Ceph.consil.178.num.17.Franc.de Capit.consil.78.nu.3.4.6.& 9. Inter consilia diuers.ad can.vlt.vola.vola.1.& ibi And. de Bilgea.consil.171.n.12.13.14.Ioan. Ant.& Marchion.consil.135. n.12.& Hiero.Bezigela.consil.134. nu.37.& 41. vt procedat dispositio h.l.quando filius etiam legitimam deneberet Socin. iun. ad l.qui Romae.§.duo fratres.nu.48.ff. de verb. oblig. quòd sic contra Pau.de Cast.& Cnec.ibi.

Auth. Nisi rogati.

Monasterium succedit in locum filij: vide Ias. in l.ex facto.numer.46.de vulga.& pup.& ad Auth. si qua mulier.& ad Authent. ingressi. Cod. de sacrosanct. Eccles. Rip. ad l.ex facto.§.si quis rogatus.nu.57.ad Trebel.Abb.ad c.in praesentia.& ibi Felin.de probat. Ampl. quòd monasterium etiam habeatur loco haeredis, quando succedit in vniuersum.Tiraq.in tract.le mort saisit 1.par.declar.4.nu.5.& declar.14.nu.24.in mat.Dec.ad l.licet num.7.C.de pact.& de Elio substituto,quòd ipse succedat,& non monasterium.Ias.consil.11.volum.2.Tilar.& non monasterium.Ias.consil.11.vol.2.Tiraq.ad l.si vnquam.C.de reuoc.donat.in gl.in verb. liberis.num.51.Socin.ad l.cum auus.de cond.& demonst. in mat.Paris.consil.63.lib.2.Ruin.consil.77.& consil.134.libr.3.Dec.consil.159. Nouissimè Didac.

Couar. in tract. variar.resolut.lib.1.c.19.num.7.8.& 11.Moder.ab Aquila.lib.1.commun.opin.in verbo, substitutus sub conditione. Deci.consil.419.& 426.col.1.& quòd ingrediens monasterium in fraudem substituti,non praeiudicet substituto vide per Dec. in not.9 de adoptante post gloss. hic consil.329.ad fin.num.9.& ad c.ap.in praesentia.num.60.extrà de probationibus.

Auth. Contrà cùm.

l. Sancimus. 2.

l. Quidam testamento.

Rogatus de restituendo fideicomm. vniuersali, & speciali totum debet restituere absque speciali detractione, & fideicommiss. specialis contra vniuersalem,cui restitutio facta,agere potest.Aret.ad §.restituta.in fine Instit.de fideicom.hared. Rot.decis. 870.in antiq.Capic.decis.pen.de re iudic. Ampl.procedere etiam in procuratore petente dilationem. Fel. ad c.ad consultationem col.8.extrà de re iudic. & de intell.ad hunc text.Cantiuni. consil.33.nu.7.

Tit. 50. Ad legem Falcidiam.

Cuiac.tom.3.comment.ad ius ciuile. interpretatur haec tit.singulas leges.

l. Scire. 1.

l. Falcidiae rationem. 2.

In gloss.1.pro solutione istius quaest. per Gloss. videlicet,an heres possit retinere Falcidiam in re: vide Ang.in §.1.col.3 circa fin. Instit.eod. Et diffusè per Bart. in l.quartam.3.col.4.9.ff.eod.

l. Etiamsi. 3.

l. Et in legatis. 4.

l. Si maritus. 5.

l. In ponenda. 6.

Per aditionem haereditatis debitoris confunditur actio creditoris,vt hic.& suprà de pactis l.§ debitor,& hoc si non conficitur inuentarium, aliàs nequaquam.vt suprà de iure delib.

l. In testamento. 7.

Vbi Gloss.in verb.instituit. ad probandum omnia ista remedia,vide optimum text. l. quia poterat ff. ad Trebel.

Authent. Sed cùm.

Testator legido alicui pleno iure videtur prohibere Falcidiam.d. Auth.sed cùm testator.adde Bald. in l.proxime vers.quaero vlterius quid si testator fuisset de imp.& alia sub.sed Angel. Perus. negat,& dicit contrarium se consuluisse, vt refert in l. fermi electione §.fin.col.1.in prin.de leg.& aliquid de materia hac vide Angel.in 3.§ verb expressum in Authent de hared.& Falcid.col.1.vers.sed miror. Alex. in l.cùm filio.in §.ff.de legat.Adde Bart.& doct. in l.nemo potest.in 3 col.de legat.& fideicom.1.

Auth. eadem, quaeritur.

Quòd si testator dixerit,volo haereditatem meam totam,vel integram sine aliqua diminutione peruenire post mortem filij ad Caium, an censeatur detractio Falcidiae prohibita:& quid si dixerit: omnia volo peruenire ad talem, an censeatur prohibita Trebellianica: vel si dixerit, volo omnia mea bona iure peruenire ad talem pleno iure. vide plenè Calcaneum in rep l.centum.num 131.cum seq. de vulg. Adde ad hanc Auth.Bart.in l.nemo in 1.col. ff.de legat.1.Et nota simul: quòd si testator potest prohibere Falcidiam, ita & Trebellianicam: & communiter Doct.hic.& Socin. in rubr.ff.ad Trebell.in fin.& Bart.in l. Marcellus.in 3 col.ad Trebell. & ibi Alex.in 4 col. vbi dicit, quòd haec est communis opinio & testatore non prohibente, si haeres inuentarium legitimè confecit, Falcidiam detrahit: aliàs ad integra tenetur legata, & vltra vires haereditatis:quod secus est in Trebellianica, quae detrahitur,& si non confecit inuentarium Bart.in l.Marcellus.in 3.col.nu.8. ad Trebell. & idem Bart. in consil.4.incip.D.Ioanni vide etiam Alex.in l.Marcellus.in 6.& 7.col.& decis. Delphin.53. vol.1. An Trebellianica possit prohiberi per testatorem in liberis,& quid in contrarium,vide Guid.Pap.in quaest.1.leg.1.in Gloss.in verb.cessat. vers.item. in quartam filius grauatus de restituendo non potest prohiberi,ne detrahat 4.vt hic & Alex. in l.Marcellus.in col.3.ad Trebel.in Gl.in verb extraneus.in verb.quartam autem.add.decis.Delphin.53.vbi dicit hanc esse commun. opin.quòd per non confectionem inuentarij filius non prohibetur à legitima. Similiter ex legat.facto ad pias caus. nō detrahitur Falcidia,nec Trebellianica, vt probatur per text.eo. de. sumitur haec Authent. & ita tenuit Bart.in l. Marcellus.in 3.col.num.5.ad Trebell.& Socin.ibi in rubr. vide decis.188. Adde quòd pia causa habet multa specialia: de quibus hic per Lodouic.& per Socin.reg.180.incip.priuilegia piae causae. & mihi est reg.doc.510.

In Auth.similiter de legatis factis Ecclesiae haeres non detrahit Falcidiam: attamen si Ecclesia est haeres,poterit detrahere:quia vbi pariter priuilegiati sunt,conquassantur priuilegia, & vtuntur iure communi. Ita Franc. Alberi. licèt gloss. non firmauerit in c.Pontifices 11.q.3.secundum ipsum, quem alij sequuntur.Abb.in c.cùm consiam.vbi bonum text.extra.de probatio. facit text.notab. in l.sed & milit.§.compulsiue. ff.de excusat. tut. per quem text. dicebat Bald.in l.13.col.extr.de probat. quòd fiscus non tenetur edere sua iura filio, per quam etiam l.dicebat Bald. in c.cùm consiam 1.extr.de iudiciis, quòd dispositio legis non ob minus procedit,quando litigat minor cum minore: per quem text.consuluit Pet.de Anch. in cons.34.incip.Ioh.Andr.Quòd si duo habent immunitatem,vt supr. debitis transactis non possint conueniri, non poterit vnus contra alium dicta immunitate fe vti, & per illum text. & per gl.in c.in praesentia. ext.de probationibus. consuluit Oldr. cons.119.incip.Tenor conditi testamentorum, quòd licèt ad probandum relictum ad pias causas sufficiat minor solennitas, quam in aliis testamentis: tamen ad probandum aliud instrumentum ad pias causas non statuetur ita fragili probationi. Vide Iohann.Andr.in reg.in iudiciis.de reg.iur.in 6.in Mercuriali, & ad id, quòd priuilegiatus non vtitur priuilegio aduersus priuilegiatum, vide quae notat Cott. in verb.commun.in 1.col.in Memor.

Testator potest Falcidiam prohibere. De ratione quare olim testator non poterat, & hodie sic, Bar.Rip.& alij ad l.nemo potest.de leg.Alc.1.li.5.parerg.c.25.alia ratio est,quia lex resistebat & procedebat viribus,annullando actum. Quo casu huic legi prohibenti non potest renunciari. Tiraquell. de primogen.24.q.10. Et circa secundi rationem Bar.in d.l.nemo potest.est com.opi. vt testator Praepositus Senen.c.9.casu.q.fin.Alc.reg.3.praesum.18.in f. Contrarium Socin.iun.consil.137.lib.1.Rot.Rom.decis.3.

Ampl.hanc text.etiam in Trebellianica,Rip.ad l.nemo potest.n.48.Bar.& alij ad leg. Marcell.in prin. vbi Ias.nu.40.cum sequent.ff.ad Trebell.Rip.ad l. in quartam.nu.48.ad leg.Falcid. Alex.consil.99.lib.2. Bal.consil.4.li.1.& cons.170.li.5. Rom. consil.439. Socin.consil.14.col.fin.vol.2. Paris. cons.1.lib.3.& Ruin.consil.147. cum duobus seq.lib.3. latè per Ial.Clar.lib.3.sent.§.testamentum.q.62.cum seq.

Lim.hoc de Trebellianica in filiis primi gradus de commu. Rip.& ad l.nemo potest.nu.51.& sequ. Bal.Paul.& Salyc.hic.Rom.& Ias.ad l.Marcellus in prin.n.57.ff.ad Trebell.Rom.cons.106. Dec.d.consil. 81.col.1.& cons.118.col.1.& seq.vide Guid.Papae q.73.Dec.consil.456. Socin.iun. consil.151.lib.1. Ial.Clar.vbi supr.Hiero.Bezigell.consil.134. nu.58.inter consil.diuers.ad can.vlt.volum.vola.1. Alba.consil.1.n.14.nouiss.copiosè explicat Franc.Merza. in epit.fideicom.1.par.q.49.

An prohibitio Falcidiae, & Trebellianicae debeat fieri per testatorem expressè, vel sufficiat per aliqua coniecturas, & per quae verba intelligatur, post Paris.l.hic in addit.ad Bart.vide Socin.iun.consil.170.col.6.cum seq.lib.2.

Et an Falcidia, & Trebellianica detrahatur de legatis, vel fideicommissis particularibus, vide Doct.ad rubr.ff.ad Trebell.vbi Ias.col.1.num.3.& seq.Paris.consil.60.num.33.lib.2.& consil.43.n.45.lib.de commun.Praeposit.Senen.1.casu.q.11.Corol.lib.3.miscell.c.19.nu.12.Hiero.Alb.consil.1. Tiraquell. post l.si vnquam.gl.7.num 100.& seq. Rip. ad l.in quartam. ff.ad leg. Falcid.n.1. vbi Soc.iun. num.4.de commu.

Authent. Sed & in ea.

Authent. Similiter.

l. Iteratum. 8.

l. Error facti. 9.

480/C.IV.K.5-4, 47

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Quanquam 10.

l. Si vt allegas. 11.

In filiis primi gradus non potest Trebell. prohiberi post Salycet. hic, vide Guid. Pap. quaest. 51. & hæc est magis commu. opin. vt testatur Socin. Iun. consil. 152. nu. 1. lib. 1. & consil. 51. in lib. 1. qui latius pono supra ad Authen. sed cum testator. eod. titu. Bereng. Fernan. add. in quartam, in princ. num. 38. ff. ad leg. Falc. plené, & notanter cumulat authoritates hinc inde nouiss. Franc. Marc. in specu. mat. fidei comm. 1. par. quaest. 45.

l. In donationibus. 12.

Nota, quod in donatione causa mortis defalcatur Falcidia, vt hic, & in l. penultima. ff. de donationibus causa mortis l. sin. § finali. l. eod. Et ad Gloss. in dict. l. in donationibus, ibi, vel mortem confirmatur. Nota quòd donatio inter coniuges morte confirmatur. Vide Dec. in l. pacta, quæ contra, num. 7. C. de pactis. Et Alex. cons. 137. visis instrumentis, numer. 25. lib. 2. Et quomodo hoc intelligatur, vide l. in l. si donationes. sub tit. de collat. lib. eod. C.

l. Si ea, cuius. 13.

Vide Ruin. consil. 129. num. 4. lib. 3. & consil. 118. n. 19. & aliis nu. 18.

l. Licèt. 14.

l. Si prædiorum. 15.

l. Successores. 16.

l. A cohæredibus. 17

l. Si quis. 18.

l. Fin.

Nota quòd solutio, & promissio à pari procedunt, licèt quandoque magis præiudicet solutio, quàm promissio, vt in l. quid si maritus. ff. de pecul. castren. Vbi si maritus dotem promittit restituere, non præiudicat sibi, quominus vti possit priuilegio, in quantum facere potest, licèt secus in solutione facta à marito, & dotis sol. nam etsi maritus. de cond. indeb. per Gloss. & Bart. Et vide Bald. in hac Lubi propter verbum, integrè, vide Bald. in c. Raynald. col. 24. C. de testam. Dec. in consil. 402. col. 7. vol. 7. Ias. in l. quod nomine. n. 2. de cond. indeb. Et ad materiam huius legis vide Ias. in cons. 5. vol. 3.

Et nota quòd promittere, & soluere, quoad probationem alicuius actus, à pari procedit, Aymon. consil. 178. Et D. Maria. Soc. iun. in consil. 135 numero 7. Et vide quæ scripsi in l. quadam. ex parte. ff. de euictio.

Hæres soluens integra legata, vel promittens soluere, non vtitur beneficio Falcidiæ. Et hoc in quantum soluit animo donandi, & non ex inopinato, aliàs secus, vt notatur in Authen. suprà eod. sed cum testa. in verb. nisi inopinatum quid emergat, vt in l. 9. de bonis. § non idcirco. & in l. quod plerúque. ff. eod.

In eod. l. in fin. vbi in vtroque enim casu dictum istius l. decretis, quòd promissio de soluendo, vel donando, & soluere, & donare idem est, impugnatur per Bart. in l. quod nomine. ff. de cond. indeb. & in quo casu loquatur, vide Ias. in §. si minus. in 2. col. Instit. de actionibus.

Promittere, & soluere æquiparantur. Add. Bart. ad l. qui si debere. col. 2. in principio ff. de cond. causa dat. & ad l. quod nomine. num. 3. ff. de cond. indeb. vbi limit. vno modo, & alio modo limit. Ias. ad l. Titia. in principio. numero 15. ff. de verbor. oblig. & pro hoc dicit Dec. consil. 35 numero 3. quod idem est in donante promissa, vt in dote. Adde Socinum consil. 129. lib. 2. Add. & iunt. Ias. ad rubric. ff. de verb. oblig. num. 107. & 115. & ibi Hiero. Verit. num. 127. Anch. de Cuno. ad l. vnum petiss. ff. de leg. 1. numer. 151. & 360. per Socinum ad l. singularia. § nec. ff. si cert. pet. in mat. vide per doct. ad princip. Instit. de actio. vbi Gomes. num. 2.

Tit. 51. De caducis tollendis.

Vide Cuiac. comment. in hunc tit. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

Vt intelligatur hæredis materia istius tituli, sciendum, quòd vltimæ voluntates, quæ deficiunt ex parte honorati, quandoque habentur pro non scriptis, videlicet quando relinquitur iam mortuo: quandoque sunt quasi caducæ, vt quando legatarius decessit post testamentum, l. 1. § sed cum testator. ff. eod. & hic pro non scripto est istud, quod non habet formam, neque originem, neque alicuius existentiæ significationem, & quod antecedens non trahitur ad sequentia, vt notatur in l. penult. ff. de donat. & quædam esse ordinationis: sed non habent esse confirmationis per mortem testatoris, & ita vocantur quasi caduca, quædam habent esse confirmationis, & esse ordinationis per mortem testatoris, tamen postea euanescunt & ista caduca appellantur. Et hæc membra per ordinem prosequitur Imperator in ista lege vnica.

l. Et nomen. vnic.

In ista l. vnic. § cum igitur, vbi Gloss. in verb. cedere, l. vnb. modis dies legati cedere dicitur, quoad transmissionem, & quoad obligationem. Hanc Glossam reputat singula. Bald. in l. fin. in 2. col. de manumiss. vindict.

In eod. d. § in primo, legatario mortuo, sicut substitutio expressa impedit ius accrescendi, ita substitutio tacita, vt tenet Ias. in l. 1. in 2. volum. C. quod de non per. part. Et quando ius accrescendi, est potentius, quàm substitutio, vide Cast. in l. quamuis, in fin. Et Dec. in l. cum quidam in 3. col. C. de impub. & aliis substit. § in nouissimo. vers. hæreditatem. An, & quando hæreditas non adita, transmittatur, & quando non, vide diffusè per Bart. in l. vnicam. ff. de acquiren. hæred. Vide eundem cons. 12.

§. Sin autem aliquid.

Adde l. 2. ff. quando dies legati ced. Et vide Iason. cons. 80. 1. volum. Vbi an transmittatur fideicommissum conditionale ad hæredes, Chassa. cons. 61. Bald. cons. 166 incip. proponitur. volum. 5. Et con. 245. incip. Alb. vol. 1. Cornel. cons. 180. vol. 4. Bald. cons. 26. vol. 5. & cons. 155. incip. super isto puncto. vol. 5. vbi an suus hæres transmittat fideicommissum conditionale ad suos descendentes, & non fideicommissum transmittatur, Bald. cons. 134. vol. 1. & cons. 426. in eod. vol.

Conditionalia non transmittuntur, Ias. ad l. cum filiofam. num. 25. de leg. 1. & ad l. 1. num. 91. ff. eod. vbi Rip. num. 36. Aliquid Alexand. cons. 31. visis. col. 6. lib. 5. Dec. cons. 194. pro tiene. Bal. cons. 94. col. 1. lib. 2. Gozad. cons. 50. num. 9. & sequen. Io. de Cri. in tract. de primogen. lib. 1. q. 25. num. 19. vol. 13. tract. Paris. in nec casu. cons. 21. nu. 45. lib. 1. De fideicommisso conditionali latè pono l. ad l. vnicam. C. de his, qui ante aper. tab. post Glo. ibi.

§. Hæc autem.

Nota hanc text. singulariter iungi præcedentibus, quòd ius accrescendi habet locum in donatione causa mortis, de quo vide Doct. in l. 1.

Tit. 52. De iis, qui ante apert. tabul. &c.

Cuiac. tom. 2. comment. ad ius ciuile.

l. Per hanc. 1.

Hic, cui est delata hæreditas ascendentium, si moritur hæreditate non adita, illam transmittit ad suos descendentes. Pro intell. vide Iasonem in l. emancipata, suprà qui admitt. Et licèt hæreditas non adita transmittatur ad filios: tamen lex non habere locum in substitutione conditionali, vt per Bart. in l. hæredes. § cum ita in 1. oppos. ff. ad Trebell. & vide Capel. in decis. 253 num. 6. vbi enumerat etiam nonnullos casus.

Hæreditas non adita ascendentium transmittitur ad posteros l. per liberos institutos morientes, etiam clausis tabulis. Ad declar. huius l. Gozad. cons. 80 num. 7. Alexander Ias. Dec. Rim. Bolog. & alij. Ias. ad l. emancipata. Cod. qui admitt. vbi disputat, an dispositio huius l. quæ loquitur in hæreditate de iur. ciui. habeat locum in bo. posseß. de iur. Prætor. Ad hunc text. ibi, licèt non sint inuicem substituti, vide Polic. in tract. substit. in mat. vulgar. substi. part. 5. num. 188. cum seq. Paul. de Castr. ad l. ventre. volum. fin. de acqui. hæred.

Ad gloss. E. hic, quæ fideicommissum conditionale, &c. Lim. nisi de contraria voluntate testatoris appareat, & an ista voluntas defuncti debeat colligi ex verbis ipsius testamenti, an ex aliis testamenti dictis. Soc. ad l. hæredes mei § cum ita ad Trebell. tenet primam partem, per tex. in l. Gallus. § 1. ff. de liber. et posthum. ibi, qui ex verbis concipi possit. Contr. & sic secundam tenet Soc. in consil. 4. lib 3. Parif. consil. 19. & 78. lib. 2. & consil. 3. lib. 3. facit doctrin. Bart. communiter approbata ad l. de vulg. & pupill. num. 33. Aret. ad dict. l. ventre. Tiraq. in tract. de mort. 2. par. declar. 16. num. 3 & 5. Gozad. ad l. qui si patrem. nu. 119. C. vnde lib. Fortan. in memorab. iur. dial. 87. num. 5. Paul. Leon. in tractat. substit. sub rub. de vulg. nu. 151. cum seq. Dec. consil. 417. Parif. consil. 83. lib. 1. & cons. 92. num. 19. & 41. & cons. 92. nu. 57. & consil. 89. quod est pen. lib. 2. de communi, latè Soc. iun. cons. subscrip. Cont. & Parif. ad idem cons. 127. per tot lib. 2. vbi respondet not. quinque rationibus in contrarium. Idem Soc. Iun. cons. 141. lib. 1. quoad ex coniecturis transmittitur. Idem Socin. iun. cons. 146. & 167. lib. 2. cum tal. hic est communis, & verior etiam contra Soci. Parif. cons. 111. n. 1. lib. 3. cum reg. huius Gloss. in l. 2. sui. ff. de adhi. & aliis. pro commun. Parif. cons. 50 num. 1. & 2. l. 3. Decisum contrarium in q. sua tenet, nu. 10. cum plur. seq. & 44. quando ita constat esse ex coniecturis de mente testatoris. Idem Parif. cons. 51. num. 72. & seq. eodem volum. 3. Lim. reg. huius Gloss. quando vocati sunt etiam liberi substituti. Parif. consil. 38. num. 11. & 16. lib. 4. post Soc. & alios vbi dicit, quòd ex coniecturis transmittatur. Idem Parif. cons. 71. col. fin. lib. 2. & consil. 76. 77. & 78. & consilio 17. si bona. volum. fin. eod. volum. 2. Decis. consilio 576 & 584. col. penult. Parif. consil. 3. num. 37. 42. & seq. lib. 1. Gozad. cons. 19. num. 10. Soc. iun. consilio 101. num. 1. lib. 1. Ruin. consilio 73. lib. 3. & cons. 152. & 111. eod. vol. latè Crauett. cons. 906. Grat. consil. 101. lib. 2. Rom. cons. 480. Cur. iun. cons. 69.

Tit. 53 Quando dies legati, vel fideicommissi cedit.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si competenti. 1.

l. Agrum. 2.

l. Si Pontionilla. 3.

l. Cùm vxori. 4.

l. Ex his verbis. 5.

l. Si fideicommissum. 6.

Tit. 54. Vt in possessione legatorum, vel, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Quoniam. 1.

l. Ipsis rerum. 2.

l. Si postquàm. 3.

l. Cum Artemidoram. 4.

l. Qui legati. 5.

l. Certa est. 6.

l. Siue debetis. 7.

Cautio de vtendo fruendo arbitrio boni viri non potest à testatore remitti, vt hic: & ratio est: quia nemo potest in suo testamento facere quin leges locum habeant, l. nemo potest. de leg. 1. & ibi Bart. in 2. col. num. 30. Adde ad hunc locum, quæ notaui in lib. meo. Bart. nu. 139. & 830. infrà in l. 1. C. de vsufruct.

l. Contrà. 8.

Titulus 55. De suis, & legit. hæred. liberis, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si fratri. 1.

l. Nepotes. 2.

l. Vt intestato. 3.

l. Intestato. 4.

l. Si te parens. 5.

l. Ex libera. 6.

l. Filium habere. 7.

l. Apud hostes. 8.

Hæres suus transmittit hæreditatem ad quoscunq; hæredes extraneos, d. l. apud hostes. & hic Salycet. hoc affirmat, & etiam Gloss. in l. hac infrà ad Orfician. Item tenet Iacob. de Beluis. in Auth. de triente, & semisse. in princ. Bart. in l. vnicus. ff. de acquir. hæred. Bald. in l. 3. C. de iur. delib. & vide 7. sall. post eas per Soc. in reg. 117. incip. suus hæres.

Ex scientia sui hæredis operatur transmissionem, vide Socin. in reg. 168. hæreditas. & Iacobs in reg. 173. hæres. vbi ponit 7. lim. Dec. cons. 410. Bart. ad l. vnicam. ff. de acquir. hære. d. volum. 5. vbi Paul. Castr. Pro intell. vide Laur. de Pals. in tract. de succ. 3 par. princ. num. 21.

480/C.IV.K.5-4, 48
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ad text. iuncta Gloss. fin. quòd filius transmittit patris hæreditatem ad matrem, communis opin. Rom. consil. 58. visis Aug. consil. 141. dominus & 187. potissim. Rocha consil. 173 præmissum. Cape. consil. 12. punibus, & consil. 24. Corn. consil. 196. videtur. colum. 2. lib. 2. Dec. consil. 141. colum. 2. idem consil. 321. pro resolut. vol. 1. Bal. consil. 384. & quòd infans puella transmittat ad matrem hæred. & ius suum etiam non agnitum, latè post alios, de quibus ibi Parif. consil. 96. lib. 3. & quòd infans paternam hæreditatem etiam non aditam, transmittat in quoscunque etiam extraneos. Rom. pro comm. dict. consil. 51. 2. & 3. 9. vbi quid de hered. fauore.

l. Si defunctus. 9.
l. Vbi aniarium. 10.
l. Si mare. 11.
l. Quotiens. 12.

Titulus 56. Ad senatusconsul. Tertul.

Nota quòd successio matrum est de iure ciuili quia inde & senatuscons. originem trahit. Ideò per statutum successio illa tolli potest, saltem in certis casibus. Bald. consil. 105. incip. præmiss. verbis statuti vol. 4. Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Licèt. 1.
l. In successione. 2.
l. Matres. 3.

Illam l. amplia in omnibus hæredibus, qui vellent succedere pupillo ab intest. vt l. si iam. in fin. de leg. hered. Item limita, & amplia, vt in Sylua nupt. fol. 7. vbi omnino videas.

Nec quòd iure illo pater præferatur matri in successione filij ab intestato morientis absque liberis: sed qualiter hodie succedat, vide Authent. defuncto. infr. eo. & de materia 3. l. de qua supra. vide Rom. sing. 229. & Hypp. in l. de minor. in fin princip. ff. de quæstio. Albertus in l. leges sacratissima. C. de legibus. Iacob. in l. minores. ff. de his, quibus vt indignis. Et vide Abb. in consil. 9. in 2. parte. vbi multa ad materiam huius.

l. Si qua mulier. 4.

Quod mater transiens ad secunda vota non succedat in bonis paternis filij defuncti, stantib. aliis fratribus ipsius filij, & quando in bonis quæsitis per filium, vide decis. Afflict. 415.

l. Mater. 5.
l. Omnem. 6.

Ad illam l. vide omninò Madæ. Perus. in rep. in l. his potest. ff. de acquirend. hered. numer. 275. cum aliis seq. vbi examinat hanc materiam per 3. col. & nihil relinquit indecisum, & ideò videas, & menteteneas. Et Gozad. consilio 18. vbi mater contrahens matrimonium de præsenti, si transeat ad secunda vota, priuatur tutela. Imò si solum habuerit consensum nubendi, nec eo solum resiliunt dictam tutelam, tamen non amittit restatorem in dispositione, licèt aliqui contrarium dixerint.

Ad limitationem huius l. vide Guid. Pap. consilio 144. vbi limitat hanc legem non procedere in matre relicta tutrice in testamento: quòd si ad secunda vota convolauerit non priuatur successione, & non petito tutore.

Et de materia huius l. vide Guid. Pape consil. 41. & 111. & 210. Et de hac lege vide Soc. Iun. consil. 59. col. 6. vol. 1. Alexand. in consil. 82. Et Bald. in consil. 128. vol. 38. consil. 424. vol. 5. Et multa alia in hac materia vide per Mont. consil. 33. Et Marian. Soc. Iun. consil. 8. & seq.

Et quid si mater petit tutorem: quia vult transire ad secunda vota, & postea pœnitet, Bald. ad l. Imperialis. C. de secund. nupt.

Et in hac materia hæc collige communes conclusiones, quòd mater, quæ semel pupillorum tutelas suscepit, debet antequam secundò nubat, petere pupillis tutorem dari, vt reddat suæ administrationis rationem, aliàs sua, & mariti bona sunt tacitè obligata. l. si mater. infrà in quibus causis pign. tacit. contrahat. Et l. 2. suprà quando mul. tut. off. Et ipsa mater successione pupilli priuatur, si pupillus in ætate pupillari decedat, quia successione pupilli priuatur mater, si mortuo patre marito suo testamento non assumpta, nullo per patrem dato testamentario, vel non petat infra annum alium tutorem, dari, l. si iam. ff. de legit. hered.

Et priuatur mater non petito tutore infra annum filij successione in ætate pupillari decedentis, etsi esset filio pupillariter substitutus, l. l. fratis. Quia per pupillarem substitutionem succeditur pupillo. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. ff. de inoff. testamen. sed non priuatur fideicommisso, vel alio relicto, facto sibi per maritum secundum Doct. in dict. l. si iam, vbi textus debet intelligi de pupillari substitutione, per quam succeditur pupillo: non autem de substitutione fideicommissaria, per quam testatori succeditur, l. coheredi. §. cum filio. ff. de vulg.

Mater tutrix filij priuatur eius hereditate, si transeat ad secunda vota, antequam tutorem aliũ fecerit ei ordinari. Adde Ma. Soc. consil. 8. lib. 1. num. 2. cum seq. Tiraq. in tract. cessan. can. 4. lim. nu. 7. & 8. lim. 12. num. 8. & 9. Bald. li. 1. consil. 140. Rom. sing. 222. in habes idi. Bald. consil. 366. mater, qua tradisset. lib. 4. vbi sufficit, quòd matrimonium per verba de præsenti sit contractum vt procedat hæc dispositio, licèt mulier non accesserit ad domum secundi viri, nec matrimonium consummauerit, sequitur Bon. Capra consil. 67. n. 4. Soc. iun. consil. 8. num. 4. volum. 1. sed contrarium tenet Didac. Couar. in epitom. 2. par. capit. 3. §. 2. num. 7. & quòd tria copulatiuè interuenire debeant, vt habeat locum disputatio huius l. per Albe. & Pau. Castr. hic Bald. ad l. pe. C. in quib. caus. pignus. Paul. de Castr. consil. 154. lib. 2. Corn. consil. 113. nu. 2. lib. 4. Aret. consil. 40. ad fin. Adde ad hanc text. consil. 81. cessat. lib. 2. Dec. consil. 146. requisitus. in fin. Vbald. de succ. ab intesta. 2. par. quæst. 3. Sylua nupt. li. 2. ad medium. Ioan. de Gorio in repet. ad rubric. C. de secund. nup. numer. 18. & ad authent. eisdem pœnis. C. eodem n. 3. Port. Imol. lib. 3. ultima opin. 3. concl. Didac. Couar. dicto cap. 3. §. 9. numer. 7 latiss. Anton. de Londa inter consil. Soc. iun. lib. 2. consilio 1. per totum. cui se subscribit ibidem Soc. iun. consil. sequen.

l. Si quis. 7.
Authent. Et cum solis.
Authent. In testamento.
Authent. Defuncto.

Ad decis. Roman. consil. 38. in antiq. pater, & mater in successione filij pariter succedunt. Intellige hunc text. in successione hæreditaria: sed in feudali, seu in emphyteutica non succedunt parentes: sed descendentes tantùm, vt per Castr. hic, & vide plenè per Isern. in c. 1. de nat. success. feudi. vbi plenè an pater succedat filio in feudo. Ideo videas omnino ad fauoritatem, consil. sed si cum parentibus. Mater excludit ex vno patre coniunctam fratri mortuo. Ita & Iason in l. penul. in colum. C. de nup. & quarto si pater dedit dotem filiæ, & filia mortua est sine liberis, vtrùm pater solus, qui dedit dotem, succedat filiæ, an succedat vnà cum fratribus & sororibus, secund. huius authen. constitutionem. Bar. cùm esset de hoc interrogatus, dixit quòd de his est text. in l. quæsij. C. de bon. mat. & dicit quòd pater solus succedat: quod nota quia non est alibi. Item. hac in l. post dotem. in fin. sol. mat. Quæro an ista Authen. defuncto, quæ loquitur in hereditate ipsius filij locum habeat in hereditate alterius delata ipsi filio, & nondum adita, vt in ea concurrant mater, & frater: an verò solus pater speciali priuilegio, vide Dec. consil. 87. qui tenet contra opinio. l. si infante de iur. delib.

Filio hodie sine liberis defuncto succedunt parentes, fratres, & sorores, forma hic descripta. An habeat locum quando impubes haberet fratres legitimos, & naturales, & seruetur forma huius Authen. in successione vide Iason. ad l. si arrogatus, in fin. ff. de adop. & ad hunc text. vide Dec. consil. 87. n. 2. Mathes. in tract. de success. ab intest. 2. member. 3. articulo num. 12. Ant. de Rosell. in tract. de success. ab intest. num. 81. & ad id quod per hunc text. not. Castr. vide Dec. consilio 1. col. 1. num. 6.

Tit. 57. Ad Senatusconsultum Orficianum.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si intestatæ. 1.
l. Non pro. 2.
l. Matris. 3.
l. Quotiens. 4.
l. Si qua illustris. 5.

Afflict. decis. 98. num. 8. & sim. Socin. consil. 148.

l. Quidam. 6.

Tit. 58. De legitimis heredibus.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. In successione. 1.
l. Si eius. 2.
l. Consanguinitatis. 3.
Authent. Cessante.

Cod. de leg. hered. vbi filij duorum fratrum patruo succedunt in stirpes, & non in capita, vt ibi per Gloss. in verb. in stirpes.

Authen. Post fratres.
l. Si aut. 4.
l. Ad intestati. 5.
l. Defunctis. 6.
l. Patruo. 7.
l. Si his. 8.
l. In successione. 9.
l. Sciant. 10

Si succedere volentes pupillo ei intra annum à morte testatoris tutorem non petierint, priuantur eius successione si moriatur in pupillari ætate. Adde Sylu. nup. lib. 2. num. 32. vbi ponit plures amplia. & limit. ad hunc tex. latè per Bar. ad l. 2. ff. qui pet. tut. in mat. Aret. ad §. actionum. num. 44. Instit. de action. Rom. sing. 224. in habes & sing. 105. secundò quæro. Hyppol. sing. 302. vbi latè intra quantũ tempus peti debeat tutor per matrẽ. Tiraq. in tract. cessan. can. 4. lim. nu. 7. Paul. de Cast. ad l. 2. C. de in ius vocan. Sylua nupt. vbi supr. Pro intell. Socin. iun. consil. 16. num. 12. vbi ampl. etiam in successione delata per statutum. Mantua. consil. 198. visis, & laud. consil. 33. volum. 1. Rom. consil. 21. Grat. consil. 156. limit. Cachera. decis. 58. num. 29. non procedit in matre prodiga, cui bonis est interdictum. Doct. ad l. is cui bonis. ff. de verb. oblig. vbi Alex. numero 21. in fin. 27. in fin. Rip. consil. 54.

l. Si ab eo. 11.
l. Si maior. 12.
l. De emancipatis. 13.

Vide Corn. consil. 26. vol. 4. Rom. consil. 40. & plenè per Lud. Bologn. consil. 9. vbi de intellectu huius l. loquitur. Chass. in consuet. Burgund. fol. 217. in prima impressione. Adde notata per Bart. in l. 2. ff. de suis, & legit. emancipati succedunt tam in successione patris, quàm naturam. Dec. consil. 134.

l. Lege. 14.
l. Meminimus. 15.

Tit. 59. Communia de successionibus.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Scire debuisti. 1.
l. Si pater. 2.
l. Vitrico. 3.
l. Amitæ. 4.
l. Seruum. 5.
l. Auunculo. 6.

Nota illum text. quòd si aliquis moriens superstite patruo, & filiis consobrinis, & alio patruo, prætermitur patruus in successione, & procedit etiã in feudalibus, in quibus proximiores vocantur ad successionem. Ita consuluit Raph. Cum. in cons. 163. Add. de Isern. in c. 1. de eo, qui sibi, & hered.

l. Affinitatis. 7.
l. Antequàm. 8.
l. Ancillæ. 9.
l. Nutritoribus. 10.
Auth. Omnes.
l. Sancimus. 11.
Authen. Itaque.

480/C.IV.K.5-4, 49
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Fratres ex vtroque parente coniuncti in success. patris instituti praeferantur aliis ex altero tantùm parente coniunctis in omnibus bonis. vide Crot. ad l. recommunium. colum. 2. de leg. 3. Bart. ad l. arroga- re. num. 10. ff. de adoption. adde Matthes. in tractat. de success. ab intest. 1. memb. 3. artic. prin. num. 12. & 13. In materia Tiraq. de retract. §. 14. gloss. 1.

Tit. 60. De bonis maternis.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Res, quae ex. 1.

Vide Ioan. Dilect. cont. prima in fin. tit. 1.

Authen. Nisi triennale.

C. de bon. mat. in gloss. 1. vbi quaeritur, an per praescriptionem quaeratur dominium directum, vel vtile. Adde Dyn. in reg. possessor malae fidei, in 3. col. & ibi in Gloss. lect. de reg. iur. in 6.

l. Quicquid autem. 2.

An, & quando pater possit vendere res filij sine Iudicis decreto, Afflictus decis. 391.

l. Si viua. 3.

De materia istius l. vide cons. Paul. de Castr. 400. incip. casus iste vol. 1.

In materia ad h. tex. pulcherrimè Ant. Pinel. in sua repetit. Port. Imol. lib. 3. consil. 40. Ceph. cons. 105. vol. 1. & quòd non procedat vbi sunt aperta verba disponentis, Cacher. decis. 13. num. 49.

l. Final.

In verbo soluto matrimonio. Not. ex istis verbis, quòd non nubentes constantur in primo matrimonio dissoluto remanere, vt per Bart. & Castr. hic. adeò quòd mulier vidua est alenda de bon. mariti sui, etiamsi esset durante matrim. si non habet dotē, vel alia bona, vnde se alimentare possit, & est alenda intra annum, postea verò repetet dotem, vt ipse se alat, & pleniùs hic per Paul. Cast.

Tit. 61. De bonis, quae liberis, &c.

Ad materiam huius rub. vide Bartol. de Puteol. cons. 29. cum seq. col. prima. vbi plenè traditur, haereditas aduentitia quae dicatur, & qualiter regulariter in ea habeat vsumfructum, ponendo regulā, & limitationem. vide Cuiac. comment. ad ius ciuile. tom. 3.

l. Cùm venerandae. 1.

l. Constitutionis. 2.

l. Quod scitis. 3.

In addit. ad gloss. quòd si est auia paterna vnà cum auia materna, vide Bart. in cons. 115. & Guid. Pap. in cons. 70. vol. 1. vbi voluit auiam maternam succedere in bonis, quae peruenerunt ad nepotem ex linea materna tantùm, & contrà auiā paternam succedere in bonis, quae peruenerunt ad nepotem ex linea paterna tantùm, & hanc opinionē sequitur Iason. in l. post dotem. ad fin. ff. sol. matr. & Castr. hic.

Adde Salomo. ad l. omnes populi. num. 57. ff. de iust. & iur. Decius. in tract. de success. ab intesto num. 2. qui infirmat post tiral. de testam. Cras. cons. 196. & alij Bartol. hic. De bonis quaesitis à linea materna, vide contra Bart. Cum. cons. 115. qualiter lect. Corn. cons. 265. vol. 2. & seq. lib. 4.

l. Quaecumque. 4.

l. Non sine. 5.

l. Cùm oportet. 6.

Pater, qui habebat vsumfructum in bonis filij, rationem administrationis reddere non tenetur. Cuman. cons. 88. circa med. & ibi, An inuentarium facere cogatur in bonis, de quibus tamen vsumfructum habet: vide per Bartol. consilio 243. vbi ponit, An pater vsufructuarius teneatur reddere rationem filio de fructibus dilapidatione. & vide Dec. consil. 178. Quid autem in fratre maiore administrante, vide Iason in l. omnes. circa fin. ff. de iurisdictione & Crott. in repet. l. nemo potest. colum. 10. ff. de legat. 1. vbi multa ad materiam hanc. & Soc. in consilio 123. volum. 2. & Dec. consilio 455. vbi al. legat ad hoc multa. Hypp. sing. 491. Beroich. consilio 77. numero 13. Iason consilio 157. colum. fin. numero 20. volum. 4. Et not. reg. ex hoc textu, quòd in aduentitiis statutum est, patrem habere vsumfructum, illud tamen in dote aduentitia non intelligitur. Iason in l. post dotem. colum. final. numero 109. soluto matrim. Iason. in l. Marcellus. colum. 11. in fin. numero 56. ff. ad Senatusc. Trebell. Bald. in consilio 7. punctus rubr. ff. volum. 3. vbi pulchrè Iacob. in l. profectitia. ff. de iure dot. Aymon. consilio. 84. per totum. Et an filius in patria potestate hodie habeat haeredes in bonis aduentitiis, vide decis. Delph. 247.

In ead. l. & ibi Gloss. in verb. an sit, si dubitetur, vnde acquisiuit filius, quid sit praesumendum: adde coniecturas, quae circa hoc ponuntur in gloss. procedere in filia, in vxore, in praelato: in aliis verò personis non tenentur ad illas coniecturas, sed semper praesumantur acquisisse de suo.

Ad hunc text. in verb. in materni. nota quòd Alciat. libro 4. paradox. cap. 3. per istum text. dicit, quòd filiusfam. de iure ff. bona materna acquirebat ratione dominij.

Auth. Item haereditas. in gloss. in verb. administrat. Nota per istam gloss. quòd instituto patre, & filio ab extraneo, pater in portione obuenta filio non habet vsumfructum, de quo per Aret. Instit. per quas personas nobis acquiritur. §. primo. colum. pen. & vide gloss. in l. 3. sup. de vsufruct. Crot. in l. frater à fratre numer. 29. de condict. indebit. & in l. filiusfam. numer. 157. de legat. 1. qui refert, & sequitur opin. Ang.

Auth. Excipitur.

Paris. de Puteol. consil. 74. num. 77. in 3. vol. vbi de materia huius Auth. censet, quòd inhibitio ordinatoris, ne patri vsusfructus acquiratur, debet esse expressa: & ibi dicit, quòd vsusfructus, qui acquiritur patri in bonis aduentitiis filij, durat etiā post mortem filij. Et nota quòd licet quaesita filio quaerantur patri, quoad vsumfructum, si donator filio apponat pactum, quòd patri non acquiratur, non acquiritur. Bon. cons. 198. in 1. & 2. col. vol. 2.

Auth. idem est. Nota istum text. per quem consuluit Abb. in con. 22. vol. 1. quòd si filia viuente patre administrauit, & non petiit rationem administrationis, an possit deinde compelli filia per fratres, & haeredes patris ad ponendū cōputum, vide Bald. hic in §. non autem. Quod pater habet dimidium vsumfructus in praemium emancipationis, limita habere locum in quaesitis, secus in quaerendis, Ias. in l. fin. col. vlt. C. de pactis.

l. Cùm multa. 7.

In vers. manifestare, & ibi Gloss. filiusfam. non potest esse in iudicio sine consensu patris: sed vide Ial. Socin. reg. 1511. incip. filiusfam. in iudicio ad idem propositum vide Tiraq. post l. connubi. gloss. 50. numero 174. vbi limit. si filius procuratorio nomine egerit. videpet eundem, An sufficiat patrem cōsensisse in quacunque parte iudicij ad confirmanda acta. vide Socin. consilio 34. item li. lib. 1 & optimam decis. Afflict. numero 180. per totam decisionem.

Pater habet vsumfructum in omnibus bonis aduentitiis filij eo viuente, vide Bartol. ad l. sed si plures §. in arrogato ff. de vulg. num. 3. Bellon. lib. 3. suppos. 1. 8. & libro 4. cap. 5. Modern. ab Aquila. libr. 1. commun. opin. in verbo pater habet.

Ad verbi. excepta. vide Hypp. Rim. ad §. 1. Instit. per quas person. nob. acquir. nu. 48 & 51.

Pater emancipans filium habet medium vsumfructum omnium bonorum filiorum. Adde Iason. ad Auth. ingressi. in fin. C. de sacrosan. Eccles. Rim. ad §. hic quoque. nu. 10. & seq. Instit. per quas person. nob. acquir. & ad princ. Instit. de donatio. numero 93. Notabiliter Pinel. in repet. ad l. 1. C. de bonis matr. 1. par. fol. 170. nu. 51.

l. Finali.

Vers. fuerit contraria. si pater recusat dare consensum filio in adeunda haereditate, si filius adierit illi haereditatem, pater nihil acquirit, vt tiam dicit Bar. in rub. ff. de pact. & Alex. in l. nemo. in prin. col. 3. qui testam. facere poss. & quae sit differentia inter authoritatem, consensum, & licentiam, vide Petr. de Rau. in suo aureo Alphab. in verbo, authoritas. in vers. notemus. Pro limit. huius §. nota, quòd quando imploratur officium iudicis per filiumfamil. requiritur consensus patris in iudicio. Ita per doct. in l. 1. C. qui admit. & per Modern. Perus. C. interp. l. bis possess. col. 1. num. 9. de acquir. hered. & pro limit. illius §. vide Hypp. in sin. de quaest. §. praetered. num. 111. & Bart. in l. si constantem 2. col. in vers. intelligas filius. matr. & pro clariori materia istius §. necessitatem. vide notab. decis. Delphin. 54. Et omninò quae ibi scripsi in additione: & de materia huius §. vide omnino Lanfranc. in sua practica. in vers. conuersionem, 5. 6. & 7. Ideo vide omnino & de materia huius §. Bald. consil. 7 punctus colu. vol. 3. vbi ad intell. istius § ponit notabile dictum. Et nota quòd si pater recuset dare consensum filio, dum litigat in experiendo, vel excipiendo officio, iudicis imponitur ei necessitas: quoniam sine eius consensu in iudicio esse non potest, & non sufficit generalis consensus: sed specialis consensus praecedere debet: quoniam ratihabitio non sufficit, vt per Aug. in §. ius autem. Instit. de patria potestate.

§. Sin autem aes.

Vers. sin autem non habeat. Nota quòd ex hoc §. vsufructuarius tenetur ad praestationem legatorum annalium dummodò fructus sufficiant ad dictam praestationem, secundùm Bald. hic.

§. Filius autem.

Not. quòd quotiens patri vsusfructus in peculio aduentitio acquiritur tunc per filium quidē alienari potest dictum pecul. secus. Paul. Cast. hic. & Bart. in l. non solum. ff. solut. matr. Nam quando pater habet vsumfructum dicitur legitimus administrator filij, l. 1. C. de bon. mat. meritò non potest tūc filius sine licentia alienare, vt hic sicut nec minor sine authoritate curatoris. Sed quando pater non habet vsumfructum, non dicitur legitimus administrator filij, firmat Gloss. cum qua alij transeunt. In Auth. excipitur. §. sed. in. meritò tunc filius sine licentia patris non potest alienare. Et nota, quòd in publicatione bonorum non venit peculium aduentitium secundum Bart. in l. fin. §. si de vectigalibus ff. de damn. infect. Illud tamen accepta quoties patri competit vsusfructus quòd tunc venit in cōfiscatione. Ruin. cons. 14. vol 3. colum. 2. cum seq. vbi multa bona ponit. Et nota, quòd licet filiusfam. posse alienare inter viuos vno casu, quo patri non debetur vsusfructus tamen de illis testari quidem non potest, neque codicillari: quia filius in potestate patris non potest testari de aduentitiis, etiam in quibus patri non quaeritur vsusfructus. l. pen. & fin. C. qui testamenta facere possunt. Et ibi Doct. & ibi dicit Alexand. quòd ista est communis opinio. Et adde, quòd in confiscatione bonorum alij, non venit peculium castrense: quia dominium est apud filium in potestate de iure speciali. Ruin. cons. 15. num. 4. vol. 1. Et in hac materia vlera suprà dicta, pono infra scriptas conclusiones.

Prima: Si quaeritur, an publicatis bonis filij censeatur peculium profectitium publicatum? Dicas quòd absque patre in eo habet dominium. Et est in bonis patris l. certum. C. famil. ercisc. Et ibi Gl. quia res aliena non comprehenditur in publicatione.

Secunda conclusio publicatis bonis filij peculium aduentitium ipsius filij non dicitur publicatum, eo quia filius non potest contrahendo alienare dictum peculium, vt hic ergo multò minus alienare delinquendo. Et ita notat Bart. in l. si fiscus §. de vectigalibus. de damno infect. colum. pen.

Tertia sit conclusio, publicatis bonis filij peculium castrense non venit in ista publicatione.

Casus est in l. 3. in fin. de bon. proscript. per quam ita tenet Bart. & Doct. in d. §. si vectigal. Et Bertrand. cons. 308. cum 4. vbi filiusfam. etiam cum iuramento in fraudem praeiudicium, non potest alienare bona, in quibus pater habet vsumfructū, & ipso patre non consentiente. Et per eundem cons. 315. num. 5. volum. 3. in antiq.

Et adde ad materiam quòd in bonis aduentitiis, in quibus patri vsusfructus non quaeritur, potest disponere filiusfamilias: scilicet in donatione causa mortis. Aymon in consilio 84. numer. 9. Et consilio 92. numero 1. Et adde quòd si filiusfamil. donat bona aduentitia contemplatione matrimonij, seu propter nuptias sine consensu patris valet donatio. Aymon consilio 180. Et cons. 84. numer. 10.

An reconualescat donatio, & an filia posset dare dotem viuente patre, & an filius possit disponere inter viuos de bonis aduentitiis, in quibus pater vsumfructum habet & confirmentur morte patris, Aymon. consilio 92. Vbi an filiusfamilias possit disponere inter viuos de bonis aduentitiis, in quibus patri non quaeritur vsusfructus, & concluditur quod sic. Secus in donatione causa mortis, & an

pater

480/C.IV.K.5-4, 50
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

pater habet vsumfructum in dote professitia filiæ: & ab filia de dote, in qua pater habet vsumfructum, potest disponere inter vivos, seu in vltima voluntate: Aymon. consil. 84 pro Sturd.

In eadem l. pen. §. filii autem. in verbis, dummodo, filius patre viuente, non potest bona, in quibus pater habet vsumfructum alienare eorum vsu habitatem, nec de eis testari. Et etiam mori Decius *in l. pen. supra qui testamentum facere possunt.*

Accursius *ad §. fin. instit. de inutil. stipulat.* Rimin. *Instit. de donatio. in princip. numero* 151. Iason *ad §. vnum. §. pactum ne pateat. ff. de pact. numero* 22. Dec. *in Auctient. ex testamento, numero* 4. *C. de collatione.* Alexand. *ad l. penult. Cod. qui testamenta facere possunt.*

Tit. 61. De hæreditatibus decurion. &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*
l. Si quis. 1.
l. Vniuersis. 2.
l. Si quis cohortali. 3.
l. Intestatorum. 4.
l. Si quis fabricensis. 5.

LIBER SEPTIMVS CODICIS.

Tit. 1. De vindicta libertate, & apud concilium manumissione.

Vide *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile* Cuiac.
l. Bonum, qui. 1.
Rauard. *lib. pro reipublicæ.*
l. Nihil ciuitati. 2.
l. Nec mulierem. 3.
l. Apud concilium. 4.

Tit. 2. De testamentaria manumissione.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Si codicillos. 1.
l. Ex testamento. 2.
Carpol. *consiliorum.* 17. *colla.*
l. Libertas. 3.
l. Cùm testamento. 4.
Rom. *consil.* 318. *in casu.* & 43. *licet.*
l. In fraudem. 5.
l. Si hæreditas. 6.
l. Contra voluntatem. 7.
l. Cùm testator. 8.
l. Seruo tuo. 9.
l. Directis. 10.
Cuiac. *lib.* 3. *obs. cap.* 23.
l. Si iure. 11.

In glos. *in verb. proquos. vers. sed verò.* not. ex illa glos. legatus fuit in testamento in perfecta amico debeti, quia videntur repetita ab intestato casus est singularis *in l. in testamento. ff. de fideicommissiis.* ardor enim licitis amoris, vt dicit Bald. *hic per hanc glos.* & vide Per. de Rauen. *in suo aurei alphabeto, in litera A. in verb. Amicus.*
l. Si hæredes. 12.
l. Statuliberis. 13.
l. Directis. 14.
l. Constitutio. 15.
§. Sit autem. 1.
§. Sin verò. 2.
§. Sin verò. 3.
§. Sed hoc quidem. 4.
§. Sin autem. 5.
§. Sed si quidem. 6.

Tit. 3. De lege Fufia Caninia tollenda.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Seruorum. 1.

Codex.

Tit. 4. De fideicommissariis libertatibus.

Rainald. Corsus *lib.* 1. *indag cap.* 17. & Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Cùm proponas. 1.
l. Quæsitis. 2.
l. Cùm libertatem. 3.
l. Si voluntate. 4.
l. Minor. 5.
l. Deberi. 6.
l. His, quibus. 7.
l. Cùm proponas. 8.
l. Esti non. 9.
Costa *lib.* 2. *silent. cap.* 15. Paluanus *de allen. vsu di fron. cap.* 7.
l. Fideicommissaria. 10.
l. Si seruus. 11.
l. Ex verbo. 12.
l. Si re donatam. 13.
l. Cùm inter veteres. 14.

In verb. *in vnum peruenerint.* Not. quod interfectus exilentorum in vnum, non punitur tanquàm homicida pœna legis Cornel. *de sicariis* quia hominem non interfecit: de veritate tamen vide Bort. *in* §. *post hæc. instit. de exhered. lib. non* 3. *cum sig. Gide. cons.* 121. *quæstion.*
l. Ancillam. 15.
l. Si quis. 16.
l. Final. 17.

In prim. pro limitatione huius leg. vide Iason. *in l. vnum. in* 12. & 13. *col. ff. cert. peteret.* & quando iudex potest vltra petita, vide *Affict. decis.* 53.

Et istam legem cùm quidam solet allegari, quod sententia est nulla, quæ non est conformis libello, vide plures limitationes, quas consulat Iac. *in l. vnum. ff. ff. cert. peteat. Guid. lib.* 1. *quæst. cap.* 3. Rainald. Corsus *lib.* 1. *indag cap.* 17.

Tit. 5. De dedititia libertate tollenda.

Brissonius *lib.* 1. *select. cap.* 9. & Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Dedititia. 1.

Tit. 6. De Latina libertate tollenda, &c.

Cuiac. *ibid.*
l. Cùm deditiij. 1.

Auth. *ad hoc non quid* sicut domino licitum est propria auctoritate seruum suum capere, & plagis mediocribus castigare, idem licet nobilibus de hominibus suis. Ita Bald. hic per illum text. Sic licitum est matrim vxorem suam castigare ex causa, & eam incarcerare, *l. si confessus. §. mariti.* Et ibi Dott. *falsat mar.* Iason *in l. fin. col.* 11. *vers. ego ad de supra, de iure emphy.* Sic etiam licet patri filium in patria potestate constitutum castigare, & incarcerare. *l. 1. & 2. Cod. de pat. qui filiof. fecit de filiis emancipatis.* Ita volunt Bal. *in l. liberos. C. ad. de adopt. profundis.* Idem permittitur creditori, *l. elegantes. §. planè. ff. de pignor. act.* tamen à primo dicto recedo, quando domino non est permissum seruire in subditos, nec non incarcerare, quamvis in contumaciam habeat, etiam modo probarat in *l. vnica. C. de off. Comis. sac. palat.* per illum text. quod subditi grauati debent eximi à iustitiatione dominorum, pro quo licito est bonus text. *in l. si pupillus. §. indeo. ff. de administrat. & in l. 1. ff. de hon. quæ fuer. vel alienat. cum.* Et nota quòd quæsitis subditi non coerpitantur, nec quæstionari de his facient, iudex tamè ex suo officio debet eis prouidere Libertas. §. *non potuerunt. vers. nec inuenerint.* & ibi Bald. *de officio prædiæ.* imò si grauaret ipsos, potest dominus interdicere administration. Vide Guid. Pap. q. 61. *de facto* possit subditi resistere domino Ioh. Fab. *in l. vnum iudicem. C. de appell.* debet dominus amouere subditos ab altari in omnis tuti, & defendere, non deglutire. Bald. *in* 2. 1. §. *si verò in. col. penult. vers. extrà quam. qui stud. dam. possunt.*

Et de hac materia vide Iacob. in Auth. *quæres. in* 1. *notab. sup. de succes. Ecclesi. & in tract. de homagio. in verb. Marchio. col.* 4.

Tit. 7. De communi seruo manumisso.

Cuiac. *ibid.*
l. In communes. 1.
l. Cùm apud. 2.

Tit. 8. De seruo pignori dato manumisso.

Cuiac. *ibid.*
l. Licèt dotale. 1.
l. Libertas. 2.
l. Ab eo. 3.
l. Si vt proponis. 4.
l. Creditoribus. 5.
Panor. *in cons.* 58. *in* 4. *parte.* 2.
l. Si tutor. 6.
Zabarel. *cons.* 91. *nobilis vir.*
l. Sine cùm. 7.

Tit. 9. De seruis reipublicæ manumittendis.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Si ita. 1.
l. Si decretum. 2.
l. Titulis. 3.

Tit. 10. De his, qui à non domino manumissi sunt.

Cuiac. *ibid.*
l. Eum, qui. 1.
l. Felicissima. 2.
l. Qui tibi. 3.
l. Si non proprietatem. 4.
l. Si tradita. 5.
l. Si pater. 6.
l. Si à non dominis. 7.
Menoch. *de arbit. iud. cas.* 314. Dec. *cons.* 58. *in fin.*

Tit. 11. Qui manumitere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Certum. 1.
l. Seruos meos. 2.
l. Diuo Marco. 3.
Cuiac. *lib.* 1. *obs. cap.* 11.
l. Si minor. 4.
Rauard. *pro vrbium. cap.* 13.
Auth. Sed hodie.
l. Si in fraudem. 5.
l. Nec fideicommissum. 6.
Cuiac. *lib.* 11. *obs. cap.* 33.
l. Si debitor. 7.

Tit. 12. Qui non possint ad libertatem peruenire.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*
l. Cùm diuus. 1.
l. In quidem. 2.

Tit. 13. Pro quibus causis serui pro premio libertatem accipiunt.

Cuiac. *ibid.*
l. Quoniam. 1.
l. Serui, qui. 2.
Rom. *cons.* 119. *in propos.*
l. Si quis seruus. 3.
l. Si deseruerem. 4.

480/C.IV.K.5-4, 51
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Tit. 14. De ingenuis manumissis.

Cuiac. *ibid.*

l. Siingenuum.1.

l. Ingenuum.4.

Mercat. *lib.* 1. *opin. cap.* 10.

l. Si autem.3.

l. Cùm cognatum.4.

l. Diffamari.5.

Ad illam l. vide quòd nec. Bald. *in dict. ad Iur. penal. col. C. de usur.* & Alexan. *cons.* 105. 5. *vol.* Lud. Rom. *consilio* 53. & Abbas *in c. ex quæstione de restitut. spol.* qua poena puniuntur diffamatores, vide *consilio* Bald. 411. *in fin. affe. fulham. vol.* 1. Alpa *cons.* 8. *in causis, ex de legib.* Oldr. *cons.* 5. *num causis.* Rom. *cons.* 2. *incipit.* & 53. *infin.*

Sed quid si est factum remedio illius l. & diffamans est condemnatus ad proponendum, utrùm possit proponere in alia causa, vide per Felinum *in c. cùm sit generale. de foro compet. in* 4. *vol.* vbi dicitur, quòd non: quia est persona infidelis per primam iudicem. In hanc legem Capaciolus scripsit. Vide Philip. Portium *lib.* 4. *consil.* 59. Molinæ *de disput. & indiend. part.* 2. *nu.* 6. Cosar. *lib.* 1. *quæ restitut. cap.* 18. Sarmien. *lib.* 1. *select. c.* 1.

Ad intellectum ipsius legis vide Socinum *consil.* 204. & 268. & Afr. *Infin. ad vulg. de donationibus. in* 5.

Vide Iaiff. & copiosè nos. reper. ad hanc l. per Car. Costar. Gen. vbi ampl. *num.* 59. & glos. explicat. Afflict. *decis.* 364. *numer.* 1. & 364. Rot. Rom. *decis.* 518. *num.* & 34. 403. 407. 411. *in antiquis.* Mail. *sing.* 283. Anchar. *consil.* 316. Gemin. *consil.* 4. Oldrad. *cons.* 3. Paul. de Castro *ad l. si contendat. de fideiuss.* Parid. *cons.* 81. *ad fi. & consil.* 93. *vol. num.* 4. Soc. *consil.* 94. *vol.* 3. Dec. *cons.* 41. Gomez *ad l. prædicto in num.* 7. *Inst. de actio.* Gozad. *ad l. 2. apud qui C. de edon. nu.* 11. Ferret. *cons.* 39. Bapista de Sancto Blas. *in rect. corrolari. nu.* 31. Didac. Covar. *in rect. variarum lib.* 2. *cap.* 18. Port. *lib.* 1. *consil.* 14. vbi materia hu. l. iaiff. explicatur. pulchrè Dec. *ad cap. in prudentia. 4. ne de probat.*

De excommunicato an possit vti bene fide h. l. Iaiff. potest poss. & contra Felin. *ad cap. intelligimus. num.* 7. *extrà de iud.*

An ille, qui agit vigore ipius l. dicatur actor, vel reus, vid. *decision.* 5. Rot. & pro intellectu huius l. vid. Bart. Veronens. *in rect.* 110. *incip. quando aliquis.* & an dominus existens in possessione cui fax possit agere in rem. & pecunia pronunciari rem ad se pertinere iure dominii, vel quasi dicat quòd se, vel videtur tenere Iau. *in c.* 2. *de confirm. vtili*, vel *inutili.*

l. Scientis. 6.

l. Si te, & filios.7.

Deingenuis manum. vide Tiraq. *in l. si vnquam. in verb. donatione. numero* 166. *C. de revoc. don. Rom. cons.* 501.

l. Ingenui.8.

l. Libertina.9.

l. Ad recognoscendos.10.

l. Si vestram.11.

l. Ad mutandum.12.

l. Ingenuum.13.

l. Starui.14.

Tit. 15. Communia de manumissionibus.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. codic.*

l. Sancimus, 1.

l. Si quis seruo.2.

l. Si quis sine.3.

Tit. 16. De liberali causa.

Cuiac. *ibid.*

l. Rem quidem.1.

l. Si hi, quos.2.

l. Si liber.3.

l. Si is, quem.4.

l. Non ideò.5.

l. Nec si volens.6.

Pulchrum quæstionem habes apud Peckium *de testis. repar. cap.* 7.

l. Si ab eo.7.

l. Cùm affirmes.8.

l. Cùm pretium.9.

Ad illam l. vide, quòd fieri statur confessioni contra libellum ex fisc. etiam contra exceptionem. & vide Ludo. *cons.* 235. *vol. col. vers. quæ ad secundi.* Et amplia d. *l. cùm pretium*, vt per Abb. *in c. cùm nuper. 1. notab. extr. de iud.* Brisson. *lib.* 1. *select. cap.* 11. Aul. Gell. *lib.* 9. *cap.* 1.

Assertionis facta in libello statur contra libertatem. contra bal. Gless & omnes Alc. *lib.* 3. *parad. c.* 5. Adde quæ idem Alc. ponit *in cap.* 1. *colum.* 2. *in med. &.* 3. *desinent.* pro quo adde tu vltra eum, qui nullum text. seruitis allegare, text. *in l. si res pignerat. §. Chrysogonus. in princip. ff. de verb. obligat.* ibi Chrysogonum, qui cùm seruus esset, nudo suo nomine vocat: Zoilus autem, qui erat liberius in illi Quintilius. Iulium Zoilum vocat, & hc pro nomine patroni. Quem text. signa perpetuò. Adde, & declara hunc text. vt per Bart. Socin. *cons.* 144. *col.* 7. *lib.* 2. *nu.* 11. Felin. *ad cap. si constitutio de fid. instr.* Rom. *cons.* 13. Parid. *cons.* 115. *volum.* 1. & *cons.* 14. *volu.* 3. 22. 22. 23. *volum.* 4. Arim. *cons.* 132. Crasset. *cons.* 101. *num.* 3. *cum seq.* vide Abb. *ad c. examinata. numer.* 4. *extrà de rescript.* vt per Doct. *ad l. edicta. 4. ne de edend.* Declara vt per Iaf. *Instit. de act. §. si minus. 1. not.* adde notat. per Phil. Fort. *lib.* 3. *fuerum rubrica.* 13. *in materia.* Felic. *cùm contrahitur. num.* 13. *cum seq. de excep.* & ibidem Dec. & de producente in testamentum, Gozad. *cons.* 41. *num.* 9.

Panorm. *cons.* 73. Rom. *cons.* 131. Bald. *cons.* 307. Roman. *cons.* 130. Cuman. *cons.* 63.

l. Liberos.10.

Alciat. *lib.* 1. *parad. cap.* 5. August. *lib.* 3. *emend. cap.* 8. Cuiac. *lib.* 7. *obs. c.* 40.

l. Non mutant.11.

l. Si ex libertæ.12.

l. Principaliter.13.

Barb. *cons.* 40. *num.* 1. *de restit.*

l. Lite ordinata. 14.

l. Nec omissa.15.

l. Si ministerium.16.

l. Multis.17.

l. Ad probationem.18.

l. Principaliter.19.

l. Sicut semel.20.

l. Eam quæ.21.

l. Parentes.22.

Brisson. *lib.* 1. *select. cap.* 5. Old. *cons.* 133.

l. Si tibi.24.

Cuiac. *lib.* 7. *obs. cap.* 40.

l. Interrogatam. 24.

Brisson. *lib.* 1. *select. cap.* 5.

l. Sicut.25.

l. Sicut datam.26.

Bald. *cons.* 418.

l. Arrianus.27.

l. Aui paterni.28.

l. De ancilla.29.

l. Solo obsequij.30.

l. Si tibi. 31.

l. Subscriptio.32.

l. Licèt accepta. 33.

l. Libera. 34.

l. Non idcircò. 35.

l. Post certi.36.

l. Si filium.37.

In Gloss. *in vers. & omne tibi.* Not. optimam distinctionem ad hoc, vt per confessionem suam possit repetere accusatorem de accusando. & vid. Iaf. *in §. item in 4. col. Instit. de act.* de eius Gloss. tamen veritate, vide Bart. notabiliter, *C. de testibus.*

l. Non idcircò. 38.

Certa *in vno. memorialis.* Brisson. *d. cap.* 5.

l. Liberos.39.

l. Iustitia. 40.

l. Iubemus.41.

In gloss. *in verb. aliud.* Not. quòd confessio debet in figuam iudicij fieri, nec sufficit, si fiat coram tabellione. adde fundem gloss. in *d. l. cùm sæpius.* & aliam *ad interrogatum.* Et ad quam ex hac allegat Bart. *in d. l. cùm sæpius de* hoc vid. Bald. *post gloss. in l. hac consultissi. §. pen. ff. de testibus.* vbi iuramentum præstari coram iudice, non coram tabellione fuisse, pro quo est text. *in l. generaliter. §. iuncta gloss. in verb. sub iudice, de verb. oral.*

De quo tamen vide plenius per Abb. vbi multa notantur dicit *in cap. quando contra. col.* 13. *extrà, de probat.* Add. Ia. *in d. admonemus.* 12. *col. de iuratur. in vsu. repet.* Et ad principale dictum ipsius gloss. vide Abb. *in c. ex officio. in §.* 1. *col. extrà, de iud.* & vi. de omnino Lod. de Penna *in* 1. *C. de iure fisci.* Ia. *in dictis quæstionibus. col.* 3. *supra. de prædiis princ. ff.* & vide etiam Math. de Afflict. *in consil. reg. incip. Magistri Camerarij pen. col. vbi multa allegat.* & Socinus *cons.* 25. Rom. *cons.* 137.

l. Placuit.42.

Tit. 17. De affectione tollenda.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. codic.*

l. Liberi.1.

Vide Alciat. *parad. lib.* 3. *cap.* 17. in ipsum §. quem ipse intelligit, præter doct. sententiam.

l. Expediam.2.

Tit. 18. Quibus ad libertatem proclamare non licet.

Cuiac. *ibid.*

l. Dispar.1.

l. De latronum.2.

l. Si quis.3.

In gloss. in verb. *de furtiuis.* famuli solent ex pœnis expendendi causa à domino tradita rebellare: id est, detrahere, dicit gloss. ibi Bald.

Et fam alus non debet habere tempore infirmitatis suæ medicos à domino. Ita Bart. *in l. si cùm decem. §. sin autem ff. iniur. mort.* & tempore infirmitatis falarium non debet habere. Scribentes *in l. si vero. §. item cùm quidem. §. Iuar.* Si famulo defendere tempore finito relinquenda fuit vestimenta quæ ad quotidianè vsum fuerè confecta; seruo in illis, quæ ad ornatum aliquando deferebat, Gl. *in l. ad vsufructum. ff. de pecul.*

Famulus, qui nondum finito tempore defendit à domino sine causa, non amittit totum salarium. Alex. *in l. si vnum. 5. item cùm quidam. ff. locat.*

At an famulo debatur salarium scribentes *in Lacedæmon. §. de illo ff. de vsufruct.* Bart. *in Lacedæm. C. locati. propter salarium. extrà. de locat.*

Tit. 19. De ordine cognitionum.

Gilbert. Regin. *lib.* 2. *institut. pur. cap.* 13. & Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. codic.*

l. Cùm ipse.1.

Panor. *cons.* 14. *in causis parte* 1. Rutur. *lib.* 3. *var. cap.* 10. Gozad. *lib.* 1. *vsur. Iaff. cap.* 13.

l. Si de hereditate.2.

Falga. *cons.* 111. *pupilla.*

l. Si crimen.3.

l. Si status.4.

l. Cùm status.5.

Nota tex. in argumentum, quòd si duo contendit de prælatura, eorum debentes compelli, vt stare ad solutendum, de quo per Bart. *in c. cùm contingat. de rescrip. num.* 64.

Iason *consil.* 109. *in* 4. *parte* 1.

l. Si res tuas.6.

Bartol. *consilio* 185. Ruland. *lib.* 1. *de prælud. cap.* 4.

l. Si quando.7.

Oldrad. *consil.* 17. *incipit.* Panormitanus *consil.* 5. *in* 4. *parte secunda.*

Tit. 20. De collusione detegenda.

Cuiac.

480/C.IV.K.5-4, 52
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius civile.
I. Cùm fœtus. 1.
I. Libertinæ. 2.

Tit. 21. Ne de statu defunctorum, &c.

Cuiac. *ibid.*
I. Aditus. 2.
I. Si is, qui. 2.
I. Quæsitis. 3.
I. Si in quem. 4.
I. Quod est. 5.
I. Si pater. 6.
I. Si pater. 7.
Cuiac. lib. 3. *obs. cap.* 24.
I. Repetitio. 8.

Tit. 22. De longi temporis præscriptione.

Sola contra ignorantem regularier currit præscriptio, *d. l. fin.* Id vide 3. *fall. Soc. in reg.* 174. vel 303. *incip. præscriptio contra.* vide *num.* 3. *commentar.* Cuiac. *ad ius civile.*
I. Mala. 1.
I. Præstat. 2.

Tit. 23. De peculio eius, qui libertatem meruit.

Cuiac. *ibid.*
I. Vnica longè.

Tit. 24. De Senatusconsulto Claudiano tollendo.

Cuiac. *ibid.*
I. Cùm in nostris. 1.

Tit. 25. De iudo iure Quiritum.

Rutardus *ad leg.* 12. *tab. cap.* 16. & Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius civile.*
I. Antiquæ. 1.
Brissonius *lib.* 4. *select. cap.* 12.

Tit. 26. De vsucap. pro emptore, &c.

Cuiac. *ibid.*
I. Mancipia. 1.
I. Si contra. 2.
Decius *cons.* 382. *lect.* Roma. *cons.* 450. *prælim.*
I. Si matrem. 3.
I. Vendictionem. 4.
I. Cùm sit probatum. 5.
Fulgo. *cons.* 14. *Vitius obliquitatis.* Fulgosus *ad leg. decimam, cap.* 14.
I. Sciens. 7.
I. Ex causa. 8.
I. Eum, qui. 9.

Tit. 27. De vsucapionibus pro donato.

Cuiac. *ibid.*
I. Siue fuerit. 1.
I. Donantem. 2.
I. Iritam. 3.

Tit. 28. De vsucap. pro dote.

Cuiac. *lib.* 14. *obs. cap.* 9. *& tom.* 3. *commentar. ad ius civile.*
I. Res mobiles.

Tit. 29. De vsucap. pro hærede.

Cuiac. *ibid.*
I. Cùm pro hærede. 1.
I. Nihil. 1.
Filius regularier non potest vsucapere hæredi, Codex. vel præscribere, *d. l. ubi d. l.* 2. *§. filium. ff. eod. tit.* Sed vide vnam fall. Soc. *in reg.* 174. vel 179. *incip. filius hæreditatem.* Bart. *cons.* 13.

Filius mortuo patre nihil potest præscribere pro hærede. Die verum, quando filii succederent patri ex prima capite, vnde lib. fœdati ex secundo, vel 3. capit. quia possent præscribere pro hærede. Iac. *ad l.* 1. *num.* 15 *Cod. qui admitt.* vbi Alex. *vol.* 92. *ad ff. ex mutuo* Bald. *ad vnic. extrà de praescri. in* 2. *col.* Iac. & Rebuff. *Sapi. ad l.* 1. *de praescr. num.* 80. Soc. *in reg.* 174. *filius.* Soph. Forca. *in notys iur. dialog.* 32. *num.* 3. Ant. Rob. *ad l. pater filium. num.* 100. *ff. de instit. action.* Pro instit. Vigh. *ad §. sed autem. numer.* 4. *Instit. de hæred. qual. & diff.* Hinc. dorbar modo, vt per Cron. *ad Lqui Roma. §. duo fratres. col.* 1. *num.* 3. *ff. de verb. oblig.* Dexlar. *nouell.* Ari. Pinell. *in repet. ad rubr. C. de dom. mater.* 1. *par. fol.* 60. *cum sequent. numer.* 40. 41. *& seq.*
Forcat. *nuyem. dial.* 32. Vand. *lib.* 1. 4. *iur. cap.* 4.
I. Opinione. 3.
I. Vsucapio. 4.

Tit. 30. Communia de vsucapionibus.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius civile.*
I. Qui ex. 1.
I. Iam pridem. 1.
Ecclesiarum res tam mobiles, quàm immobiles, cum Ecclesiæ Romanæ, quàm aliarum, quanto tempore possint præscribi ad dictum Iasonis Alex. *cons.* 8. *cons.* 7. *cons.* 1. *dicimus. libro* 1. *& in cons.* 169. *incip. visis scriptis. vol.* 1. *non ab hoc libro.* 10. *& lib. in* 3. *adquirens. incip. de præscript.* Tel. *in* 2. *ad audientiam. vers. vsucapio facta regulam. col.* 8. *ind.* vel Iac. *in add. ad parisium. ad vsucap. & in* 5. *ver. fol.* & Ho. Angel. & Bald. Fidelis res quanto tempore præscribantur, vtrà scrib. nunc, & iam pridem, adde Alex. *cons.* 84. *vol.* 1. Abbas, & Felinus *in* 1. *cum nobis.* 3. *& seq. de rescript.* Bald. *cons.* 38. *ante fin. lib.* 3.
I. Si mala. 3.

Tit. 31. De vsucap. transformanda, &c.

Cuiac. *ibid.*
I. Vnica.
Res mobiles regularier vsucapiuntur triennio. Vide vnam fall. Socin. 428. *incip. res mobiles.*
I. Per liberam. 1.
Qui intra in possessionem meam, vel occupat ex rebus meis me præsente, & tacente, post contractum, præsumitur me consentiente, vt hic, & Bart. *in l. qui dolo in* 3. *col. num.* 24. *ff. stipul. mutu.*
I. Minus. 2.
Illum l. Iunia, vt per Alex. *in consil.* 90. *volum.* 3. Et Bald. *in l. commentum. penale. vel. C. de exercit. vel iudicat.* Et vide Castren. *in illa Lminor*, qui intelligit illam text. quando creditor non mentiunt tradere. Et vide eundem Paulum *in l. si ex stipulata. ff. eod.* qui dicit, quòd possessio præsumitur quæsita, si voluntate eius, qui rem alienauit, facta quòd voluit Ioannes de Ilerna. *in cap.* 1. *quales modo fend. confirm. Et in* 1. *ff. minor. si de fend. fuerit controuersia inter dominum, & vassal.* vel *fol.* Adde ad hanc legem omnino Bald. *ind. iudicia. superà de re iudicat.* vbi extendit illum text. sic creditor præsumitur possessionem, sine sequatur, & etiam è vendant possidebat.
Baldus *cons.* 196. *illo parte prima. & 197. ibi. parte & 418. fallum, parte quinta.* Oldrad. *cons.* 101. *qui cuinfidus.* Corna *consil.* 261. *visis copis.* Decius *cons.* 56. *in causis* Roma. *cons.* 318. *prælim.* Decius *cons.* 441. *in causis.* Bald. *cons.* 379. *superior. parte prima. & 89.* Do. Tho. *parte prima.* Decius *cons.* 171. *visis processu.*

Tit. 32. De acquirend. & reti possessione.

Videndus Cuiac. *tom.* 4. *commentar. ad ius civile*, in omnes huius tit. leges.
I. Per liberam. 1.
Bartolus *cons.* 109. *visis.*
I. Donatarum. 1.
Petrus de Anchara. *consil.* 404. *vide dubia.* Corna. *cons.* 91. *in prudentiae.* Mollinus *ad l.* 18. *de prima num.* 13. *ff. de verb. oblig.*
I. Licet. 4.
Oldrad. *cons.* 162. *in* 4.
I. Cùm nemo. 5.
Petrus de Anchara *cons.* 128 *ad prudiffa.* Panormitanus *consil.* 26. *dua parte prima.* Decius *cons.* 132. *dura. parte* 1. Roma. *consil.* 113. *pro dissidiis.*
Bald. *consil.* 157. Cuiac. *lib.* 10. *obs. cap.* 36. Palladocius *quæst. quotidia cap.* 3. 10. Brisso. *lib.* 2. *select. cap.* 12. Geraldus Longel. *de servitutes vsucap. cap.* 12. Ranuel. *ad leg.* 12. *tab. cap.* 16. *& in libro singulari de leg. Scribonianis, & de vsucapionum differentia.*
I. Nulla. 6.
I. Impedia. 7.
Oldrad. *consil.* 304. *instis scripta. in fin. & cons.* 1. *in consil.*
I. Per procuratorem. 8.
Per de Anchar. *cons.* 213. Fulg. *cons.* 131.
I. Nec ex vera. 9
I. Nemo ambigit. 10.
Palladocius *rerum quotid. cap.* 9. Guid. Pap. *cons.* 121. Oldr. *consil.* 170. & 254.
I. Vitia. 11.
I. Ex libris. 12.
Pro intellectu huius legis, vide notab. *decis. S.R.R.* 139. Et Ias. *in* 5. *verm. si quis in* 14. *column. lib. Pand. de actionibus.* & 20. & quando procurator possit prædicare dominio, & quid in procuratore filii, vide Ias. *in cons.* 108. *in fin. volum.* 2. Vide Cremon. *sing.* 224.
Menoch. *de recuper. possessionis* 14. Zoann. *rerum quæst. cap.* 45.
Pro possessione, quam habet procurator, colonus, feudatarius, vel alius alieno nomine possidens, & fundum dereliquit, aut dolo perdidit, datur remedium; h. l. pro recuperatione, & licet nemet. ant recuperando. De communis Rip. *ad rub. de interdict. num.* 4. vbi etiam quid in confitentur se alieno nomine possidere; Quid in traditione, an competat ad recuperandam possessionem, quam colonus, & similes alteri tradiderunt. dic quòd fe. Rip. *dic.* Cuiac. *cons.* 118. *lib.* 2. Sed contrà tenet Hiero. Giar. *cons.* 63. *lib.* 1. *& consil.* 75. *&* 110. *lib.* 2. vbi tenet cum Glo. *hic.* & tetarar de commo. Alex. *ad l. pergrib. §. quidam. de neg. pos.* Bellarm. *decis.* 164. *ad h. tit.* Afflic. *decis.* 339. Bell. *cons.* 34. *num.* 5. *& 7.* Corsia. *in comment. ser. civil. lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 8.
Panorm. *cons.* 10. *& cons.* 49. 51. Guid. Pap. *cons.* 109. Oldr. *cons.* 17. Dec. *consil.* 103. Ias. *consil.* 108. Bald. *cons.* 330. *&* 391. *&* 430. Fulg. *consil.* 114.

Tit. 33. De præscripcione longi temporis, &c.

De materia præscriptionum, & earum interruptione, vide ad facietatem, Parlamenti decisorum 416. Præscriptionis interruptio facta contra Ecclesiam Angel. *cons.* 32. *incip. quidam.* And. Felin. *plenè in* 2. *ad rubr. extra. de verb. sig.* 20. *consil. de præscript.* Vide 6. fallens. de præscriptione longi temporis, posita per Socin. *in reg.* 116. *incip. ratione habito.* De præscriptionibus Merchaes à cap. 51. ad cap. 9. vide Cuiac. *ad tit. de præscr. num.* 2. *commentar. ad ius civile.*
I. Malæ fidei. 1.
Nicolaus Valla *de rebus dubiis tract.* 1.
Habens titulum à male fide; possidet, non præscribit longo tempore, etiamsi non in ill. Mala fide. Sed vide 16. fallens. Socin. *in reg.* fit incip. Auth. *mala fide.*
Pro intellectu huius Auth. vide Ias. *in* 5. *fid. ff. de adiun. no.* 17. Et ibi Arct. *no* 7. *ad.* vbi multas Doctorum opiniones, vel limitationes colligit.
Mala fide authoris in præscriptione longi temporis nocet singulis successori, si dominus rei fuit ignorans. *lim.* 17. per Arct. *supra. de act. ad §. fid. ff. col.* 7. *in fi.* vbi Ias. *no.* 78. *& seq.* & Modern. Hispan. *no.* 13. *& seq.* latiùs Soc. *in reg.* 32. vbi Dom. Affic. *decis.* 33. *num.* 9. Alex. post Bart. *ad l. Pampinius §.* 1. 8. *cum seq. ff. de acquir. poss.* In matr. Alex. *ad l. cum quæ nobis no.* 3. vbi Ias. & omnes *ff. de acquir. poss.* Iani Bal. *in rubr. præscript. in* 1. *par. prim.* 3. 11. 67. Oldra. *cons.* 19. Arct. *ad §. furtiua. Instit. de vsucap. nouiss.* Arl. Tiraq. *in repet. auth. nisi res. C. de bon. mat.*

480/C.IV.K.5-4, 53
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Authen. Quòd si quis.
l. Longi. 1.
Corn. *ad l. fruituras. in prin. nu. 46. ff. de servit.*
l. Si vineæ. 3.
l. Diutina. 4.
Parlad. *d. cap. 18.*
l. Nec petentem. 5.
l. Si fraude. 6.
l. Longi temporis. 7.
l. Siis, contra. 8.
l. Emptor. 9.
l. Nec bona. 10.
l. Super longi. 11.
l. Fin.

Nota quòd præscriptio currit tam contra scientem, quàm contra ignorantem, licèt talis ignorantia ex iusta causa in integrum restitutionis concedenda contra dictam præscriptionem. Illud est, quod multum singulariter voluit Bart. per illum text. *in l. 1. § si quis autem ff. de itin. act. privat.* Idem tenet, & refert Ias. *in § rursus. in 11. col. Inst. de actionibus.* Et vide Afflict. & quæ ibi scripsi *decis.* 40. *in 5. col.*

Limita, ut per Alex. hîc in apost. 1. Socin. *in reg.* 374. *incip. præscriptio contrà.* Et vide decis. Socin. *cons.* 37.

Coraszius *in d. princip.* 31. *&* 34. *cum seq.* 1. *ad 8. num.* Gerald. Longol. *de usucap. & servit. cap.* 17. *&* 19. Rom. *cons.* 379. Chal. *cons.* 11. Pet. de Anch. *cons.* 196. Fulg. *cons.* 114.

Tit. 34. In quibus causis cessat longi temporis præscriptio.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. similis.*
l. Si is, cui. 1.
l. In servorum. 2.
Renard. *pro tribun. pag.* 12.
l. Unus. 3.
l. Hæreditatem. 4.
Parladorius *d. cap.* 7. *§* 21.
l. Si puerum. 5.

Tit. 35. Quibus non obiiciatur longi temporis præscriptio.

Cuiac. *ibid.*
l. Tempus. 1.
l. Cùm per. 2.

Nota singularem text. quòd miles etsi ante voluntatem in bello non debet discedere absque licentia principis, & recedens ab illo tempore, quo hostibus resistendum est, capite punitur. *l. omnes §. qui in pace, vers. bello. de re milit.* Si verò discessit tempore pacis, non obtinens veniam à principe, vel capitaneo, punitur etiam arbitrio iudicis, examinatis causis suæ desertionis. Ioh. de Platea, *in l. 1. C. de desertoribus.* & nota, quòd capitaneus dans licentiam stipendiario abeundi tempore, quo sunt in bello contra hostes, cum licentians, quàm licentiatus incurrunt pœnam capitis. *gloss. in l. 1. de commeat.*

l. Non est. 3.
l. Si possessio. 4.
l. Neque. 5.

Quid autem si primo creditori res est hypothecata, & debitor constituit se tenere precario, an secundus creditor seu emptor præscribat 10. vel 20. annis contra primum, vide decis. Socin. *cons.* 159.

l. Ab hostibus. 6.
l. Præscriptione. 7.
l. Sancimus. 8.

Tit. 36. Si adversus creditorem, &c.

l. Diuturnum. 1.

Illam l. in quantum dicit, quòd actio hypothecaria præscribitur contra creditorem 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, limita non procedere, quando debitor constituisset, se creditoris nomine possidere. Ita per Fulgo. *consilio* 115. *in fin.* vide Franc. Crem. *sing.* 61. Adverte quòd si creditores probabiliter ignorassent bona fuisse alienata per debitorem, possent adversus præscriptionem se tueri ex clausula generali, ut per Fulgos. *in præalleg. cons. vii. col.* & an ista lex habeat locum, quando in hypothecaria esset appositum præcarium: quia debitor constituit se precario nomine possidere bona obligata, vide decis. Deci. *cons.* 199. Et numquid ista præscriptio, de qua in hac lege, nascatur ante factam discussionem, vide Alex. *cons.* 18. *vol.* 1. Sarmient. *lib.* 2. *selectt. ca.* 8. & Cuiac. *commenta. tom.* 3. *ad tit. similis.*

l. Si debitori. 2.

Pro intellectu istius leg. decidit Socin. *cons.* 39. tunc locum obtinere hanc legem cum non est precarium constitutum: & sic vide eum, quia est notabilis: & vid. Cort. *in repet. l. si is, qui pro empt. vol.* 4. Franci. Crem. *singu.* 61. *volum.* 4. quamvis Castr. videatur contrarium dicere *in cons.* 10. *in* 10. *vol.* & malè: & de materia huius l. vid. Alex. *cons.* 58. *in fin. volum.* 5. an, & quando incip. currere præscriptio contra creditorem, per eundem Alex. *in d. cons.* 58. *in fin.* ubi tenet, quòd incipit in die factæ discussionis cum principali debitore: quia ex tunc poterat agere contra tertium possessorem. *per auth. hoc ff. debitor. Cod. de pignor.* Panor. *consil.* 14. Fulg. *consil.* 117. Cuman. *consil.* 914.

Tertius possessor pignorum longo tempore præscribit adversus creditorem. Debitor autem, & eius hæres non præscribit, imò contra eum datur actio personalis. vide Paris. *cons.* 7. *lib.* 1. Corn. *sing.* 61. contra quem tamen Cott. *ad rubricam. si cert. pet. col.* 7. *in princ.* Afflict. *decis.* 139. Cag. *in proœm. ff. § nec verò. num.* 33.

Tit. 37. De quadriennii præscriptione.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad tit. similis.*
l. Notum. 1.

Ad veritatem istius l. & seq. vide quæ latè cumulat Ias. *in Auth. quas actiones col.* 2. *num.* 5. *& 6. super. de sacros. Ecclesiis.*

l. Omnes. 2.

In materia vide latè per Balb. *in tract. præscrip.* 2. *par. princ.* ubi lim. hanc l. pluribus modis præsertim q. 8. & per Felin. *ad cap. quæ in ecclesiarum. num.* 34. *versic. sed pro intell. extrà de constit.* Marsil. *ad l.* 1. *§ cum quidam ff. de quæstion.* Bellon. *cons.* 71. Ias. *ad auth. quas actiones num.* 5. *& sequen. C. de sacrosanct. Eccl.* Paris. *cons.* 1. *&* 114. *lib.* 2. Rom. *sing.* 618. Socin. *cons.* 121. *num.* 15. *lib.* 4. *& latius supr. ad l. bene à Zenone.* Ias. *cons.* 34. Panor. *cons.* 94.

l. Bene à Zenone. 3.

Nota istam l. & eam limita, 1. non habere locum, quando Princeps sciebat rem esse alienam. gloss. est *in l.* 1. *C. de alien. per fisc. lib.* 10. Ad hanc l. vide quæ notantur Bal. *cons.* 159. Dec. *cons.* 337. Ro. *cons.* 198.

Ad l. *Bene à Zenone.* in verb. *ut ex nostra iussione, & ibi gloss.* ex qua colligitur, quòd privatus, si velit fiscum convenire, ipsum debere veniam à Principe, tanquam libertus à patrono petere. Vide Roman. *sing.* 9. Et ibi D. Nicol. Pip.

Secundò limita non habere locum in Ecclesia donataria Principis gloss. singularis, *in c. quicunque militum.* 12. *q.* 2.

Limita, tertiò si Princeps donavit res Ecclesiæ quia tunc non currit præscriptio: textus est notabilis *in d. c. quicunque.*

Limita & quartò in dote; Ad gloss. fin. ad verb. *insulas,* vide per Lud. *cons.* 258. ad quod non solet allegari, quòd privilegium ante coronationem concessum non valet. Vide Luc. de Penna *in l.* 1. *de aur. cor. lib.* 10. ubi etiam quando rex coronari debeat, & quot lapides corona debeat habere, vel continere, & an sepeliri cum corona debeat.

Si quis emit aliquam rem à Principe, vel à fisco, non potest eam rei vindicari ab emente. Sed adde 8. fall. Soc. *reg.* 414. *incip. res aliena.*

Dicta l. bene, intellige post traditam possessionem à Principe, secundum Bald. *in a. l.* 1. *§ fin. de nova form. fidel. in* 16. *col.* & omninò levis occasio tollit beneficium. *d. c.* 1. *secundum* Bald. *in proœm. decret.* Imò de Iure Canonico non servatur, ut refert Iohannes Fabr. *in § fin. Instit. de usucap.* nec etiam ista lex habet locum contra eum, qui habet titulum ab eiusdem Principis antecessore. Textus est in vers. *pro parte c. Abbas de re iud. in d.* Et voluit Lud. *cons.* 358. *incip. omnipotentis Dei.*

Item habet locum in solo Imperatore, & eius uxore. Item solùm quando Imperator credebat rem esse suam, & vendebat ut suam. Item requiritur, quòd tempore, quo index vendit, possideat ipsam rem. Ita posuit Ias. *in d. Auth. quas actiones C. de sacrosanct. Ecclesiis.*

Et ad limitationem d. l. vide Felin. *in ca. quæ in ecclesiarum. extr. de constit.* & an impediat litis ingressum. vide And. de Isern. *in constit. regni. incip. exceptio filiationis.* Et non habet locum, quando in privilegio Principis dicitur, salvis iuribus aliunde. Ita And. de Isern. *in tit. quæ sint regalia in verb. & bona committentium crimen læsæ maiestatis. in* 5. *col.* quem omninò vide. Et Dec. *cons.* 357. ubi dicitur, quòd illa lex habet locum quando apparet, quòd Princeps voluit uti plenitudine potestatis: de quo per Modern. Neap. *in constit. exceptionem.*

Angelus, *per d. l. bene. in l. item si verberatum ff. de rei vend.* dicit, quòd Imperator de potestatis plenitudine potest auferre dominium rei alienæ, nulla subsistente causa: & dicens contrarium mentitur, secundum eum. Et idem ipse tenet *in l.* 3. *in §. si is, pro quo ff. quod quisque iuris.* Et in l. omnes. *C. de quadriennii præscriptione.*

Adde, quòd contra Ang. de hoc consuluit Socin. cum referendo in *cons.* 144. *incip. visa bulla Bonifacii, vers. sed fundamentum in* 2. *parte. chart.* 14. Quæ sententia Socini est tenenda, cùm sit communior, & rationabilior secund. Raph. Fulgo. *in l. si super. si contra ius, & utilitat. publicam.* dicentem, se ita consuluisse.

Et ad Leg. *bene.* vide quinque fallent. positas per Felin. *in c. quæ in Ecclesiarum col.* 12. *n.* 35. *vers. primò enim limitatur. extrà de constitut.*

Non habet locum nisi in solo Imperatore, & uxore eius, non in inferioribus à principe. Deci. *cons.* 357. ubi latiss. Soc. Iun. *cons.* 82. *num.* 35. *& cons.* 91. *num.* 9. *lib.* 4. in mat. Paris. *cons.* 1. *num.* 112. *lib.* 1. *cons.* 27. *eod. lib.* Rom. *sing.* 618. Zoanet. *in tractat. de differ. inter ius canon. & civil. differ.* 63. Socin. Iun. *cons.* 69. *in fin. lib.* 2. *& cons.* 123. *&* 164. *num.* 33. *volum.* 2. Bellon. *consil.* 51. *&* 59. *in mat.* per Iason. *ad auth. quas actiones. num.* 5. *C. de sacrosanct. Eccles.* Abb. *in cons.* 32. *column. volum.* 2. per Fe. *ad c. quæ in ecclesiarum, num.* 34. *extrà de constitu. & ad c. cùm olim, de sent. & re iud.* Bal. *cons.* 159. *&* 212. *&* 366. *volum.* 2. *& cons.* 379. *vol.* 3. Rui. *cons.* 48. *lib.* 4. *& cons.* 31. *volu.* 5. Car. Iun. *cons.* 163. 242. 245. *&* 174. Ripa. *ad l.* 2. *num.* 36. *& sequen. Institut. quibus alien. lic. vel non.* Dius *regul.* 428. Duen. *reg.* 218. *omnes.* ubi plenè tradit regul. huius l. cum 17. *lim.* latiss. Port. Imol. *lib.* 2. *conclus. civil. iur. conclus.* 61. ubi ponit 20. lim. Socin. *cons.* 46. *lib.* 4. Gramma. *decis.* 45. num. 78. Rolan. à Vall. *in tract. de iur. dot. q.* 5. *num.* 4. *cum pluri. seq. & q.* 105. *n.* 18. *&* 19. ubi quod non habet locum in rebus dotalibus venditis, nec in quarta debita uxori inopi, vigente Auth. *præterea unde vir. & uxor.* Brondel. Bon. *lib.* 1. *de consil. f. arti.* 16. *nu.* 40. Decian. ut per Soc. Iun. *cons.* 15. *num.* 6. *lib.* 3.

Zoanettus, *var. quæst. ca.* 27. Bartholomæus de las Casas *tract. an princeps subditos à regia corona alienare possit.* §. 3.

Tit. 38. Ne rei dominicæ, vel templorum, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad tit. similis.*
l. Supervacuum. 1.
l. Universas. 2.

Panormitanus *cons.* 74. *duo principalia. parte* 1. Bald. *cons.* 419. *quidam. parte* 2. Forcat. *necyom. dial.* 19.

l. Si qua. 3.

Tit. 39. De præscriptione triginta, vel quadraginta annorum.

Nota ad intelligentiam huius tituli, quòd in actionibus personalibus præscribitur spacio 30. annorum. *l. sicut & l. omne.* eodem tamen, ubi cum actionibus personalibus est coniuncta hypotheca bonorum, tunc est necessarium tempus 40. annorum. *l. cùm notissimi.* §. 1. *vers. eod.* Et propterea dicitur

480/C.IV.K.5-4, 54
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

dicitur in iſta rubrica de præſcriptio. 30. annorum, vel 40. Et dicit Fulg. conſ. 129. hanc tenenda opinionem, quòd pactum de reuendendo, & de retrouendendo præſcribitur ſpacio 30. annorum, ſi tamen in inſtrumento adſit hypotheca bonorum, requiritur tempus 40. annorum.

Et de intellectu iſtius tituli, vide Curt. iun. conſ. 174. col. 8. in fin. Et Aymon. conſ. 143. num. 6. vbi pulchrè Iaſ. conſ. 209. colum. 12. vol. circa fin. Pland Aymon. conſ. 146. per totum. vbi pulchrè loquitur. Etſi præſcriptio 30. annorum non opponatur per partem, an iudex poterit ſupplere, & admittere, dicas quòd non. Ita in deciſ. Delphin. 218. Vide Cuiacii commentarios in hunc titul. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Cùm adſeueres. 1.

l. Malè igitur. 2.

Iaſon conſ. 37.

l. Sicut. 3.

Per litis conteſtationem regulariter interrumpitur præſcriptio, & perpetuatur actio. ad l. ſicut. & ad l. cùm notiſſimi. §. ſed. quæ corrigitur per c. mala fidei. de reg. iur. in 6. & per reg. vol. c. fin. de præſcript. Vide Bartol. in l. ſequitur. §. ſi viam. de vſucap. vbi dicit, quòd non eſt deciſ. Delphin. 209. Ad eandem l. ſicut, vide Socin. reg. 30. vol. 38. Per. cent. 38. Guid. Papæ deciſ. 199. Ad gloſſ. in verb. perſequutione. Dian reg. 309. Conc. lib. 1. q. 6. Bar. conſilio 57. Dec. conſ. 19. Fulg. 117. Curt. conſ. 147.

In ead. l. in verſ. ſed pupillari ætate durantur. pro intellectu iſtius legis, vide gloſſ. in §. ſed quod ſanctum in verſ. aliqua impedire. & tunc incipcurrere præſcriptio contra pupillum, cùm eſt effectus pubes, vt hic etiam: Bart. in conſ. 119.

Omnes actiones, quæ minori tempore non tolluntur, 30. ann. tolluntur. An iſte ll. quæ loquuntur cum mala fide, ſint hodie correctæ per cap. fin. extrà de vſucap. & c. poſſeſſ. mala fid. de reg. iur. in 6. Bar. ad l. ſequitur. §. ſi viam. n. 2. de vſuc. tenet quòd non, ſed in contrarium eſt communis opin. quòd omnia iura ciuilia diſponentia præſcript. currere cum mala fide, hodie de iure cano. ſint correcta. Ferra. cant. 38. Capol. caut. 46. Felin. ad c. fin. n. 1. de præſcript. Guid. Pap. ſing. 40. Rim. Inſtit. quibus alienare licet, vel non, in princ. n. 111. Crau. de antiq. temp. 4. par. ſect. materia iſta. n. 56. Annib. de Canon. ad l. naturaliter. ff. de vſuca. num. 313. cum ſeq. Cepha. conſ. 202. n. 19. 1. par.

l. Omnes. 4.

Bolog. conſ. 74. Dec. conſ. 19.

Omnes actiones, quæ 30. anno. ſpacio, vel minori non tolluntur, 40. anno. ſpatio tolluntur. Crauet. in tract. de antiquit. temp. in 4. part. ſect. materia iſta. num. 16.

Ad verſ. ibi, ſi per h. l. ſpecialiter, vide de hac clauſula multa per Feli. ad c. nonnulli. col. 2. de reſcr.

Ad verſ. quicquid autem. & de illorum verborum interpretatione, late Dec. conſilio 19. & ad ampl. h. l. vide Ioann. Cephal. conſ. 40. num. 10. volum. 1.

l. Præſcriptionem. 5.

l. Comperit. 6.

Ad iſtam l. comperit, vide Par. de Put. in tract. feud. chart. 71. vbi plenè. quòd ſi emphyteota ſteterit per 30. annos, quod non ſoluit, an poſſit deinde peti eiectio.

In ead. l. in verſ. ideoque. & §. eſt connumeratus in c. placuit. §. Sabinus. ibidem quæſt. 1.

Præſtatio tributi, quæ fit in cognit. vniuerſalis dominij, tempore non tollitur. Adde Guid. Pap. not. 65. & 5 303. Rom. conſ. 166. 198. 452. 275. Curt. iun. conſ. 60. & vltimo. Alex. conſ. 3. volu. 5. n. 11. cum ſeq. & conſ. 156. vol. 2.

l. Cùm notiſſimi. 7.

Vide Fel. in materia interruptionis, & perpetuationis ad c. illud. extrà de præſcript. Rim. conſ. 118. lib. 4. Iaſ. ad l. ſuſſ. de ce. per quem fuit ante. Cur. Ion. conſ. 174. Bal. in tract. præſcrip. 6. par. prin. Annib. de Can. ad l. naturaliter. ff. de vſucap. n. 17. 31. 33. & 34.

De iſta l. & quanto tempore finiatur actio hypothecaria, Aymon. conſ. 118. n. 6. vbi notabiliter in gloſſ. in verſ. ſolam communionem. Illud, quod in glo dicitur, quòd mutus poſſit contrahere matrimonium, vt in c. mutus de iure ben. & cap. tua, de ſponſa duo. & referi, & tenet Alex. in l. 3. in 2. col. de verb. oblig. limitatur tamen, & reſtringitur, niſi Codex.

procedat annali immiſſio: quia tunc facto oſtenditur voluntas. Bart. conſ. 4. nu. 6. & n. 14. vol. 1. & vide Bald. conſ. 100. n. 3. vbi pulchrè gloſ. in verb. ſolam. Hanc gloſ. pro ſingulari allegauit Angel. Aret. in §. mutum Inſtit. de verb. oblig. & Alex. in l. 2. in 2. col. de verb. oblig. & an poſſit contrahi matrimonium, vide per Abbat. in cap. tua. & in c. cùm apud de ſponſalibus. & in quantum iſta gloſſ. vult, quòd in matrimonio ſint neceſſaria verba in valentibus loqui, vide per Iaſon. in l. ſi ſtipulatur. §. ſi inquit ff. de verb. oblig.

l. Si quis emptionis. 8.

In gloſ. in verb. actionem, an præſcribens poſſit agere rei vindicatione contra verum dominum poſſeſſorem. licèt non claré gloſſ. hic decidat, de hoc eſt text. in c. placuit. §. præſcriptio 15. quæſt. 3. vbi habetur, quòd verſa rei vendicatio intendatur.

Agenti petitorio nomine contra ſpoliant. non obſtat exceptio dominij. Pro intell. vide Dec. ad l. 4. §. Cato. ff. de verb. obli. vbi Alex. ſuper 3. Bart. opin. Alcia. nu. 74. & ſecundùm nouiſſim. impreſſ. nu. 91. Iaſ. nu. 14. verſ. quarto concluſio. Soc. iun. qui conatur tueri Bart. num. 116. vel ſecundùm nouiſſ. impreſſ. n. 47. Lancell. Gallia. n. 40. Orman. Dec. num. 131. 144 & 147. Bolog. num. 96.

l. Final.

De præſcript. 30. vel 40. annorum, vide gloſſ. in l. poſt acceptum. & ibi Bart. de rei vend. & Iaſ. Inſtit. de act. §. pœnales. num. 11. & 18.

Tit. 40. De annali exceptione, &c.

Vide Cuiacij commentar. in hunc tit. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Super annali. 1.

§. Final. Non volenti agere non currit præſcriptio: & an reperiatur caſus, quòd non volenti agere currat præſcriptio, vid. Iaſ. in §. verſic. in 6. col. Inſtit. de act. Et vid. Bart. in l. ſi mancauerit ff. de eſſ. præſ. de quo elicitur illud dictum, non volenti agere non currit præſcriptio. Vide Dec. Capol. Thol. 67. Panor. conſ. 5.

l. Vt perfectiùs. 2.

Bald. conſ. 194. Zaba. conſ. 128.

l. Final.

In fin. Nota, quòd licèt libellus obſcurus non admittatur, vt in l. edita. ff. de edendo. tamen ad interrumpendam præſcriptionem admittitur, vt per Bart. in l. hac leg. 3. opp. hoc intellige parte non opponente, vt per Alex. conſ. 51. 4. parte. & Decius in l. edita. in quadam apoſtilla. In eadem gloſ. in verb. idem quæro, nota, quòd libellus ineptus procedit, ſi pars aduerſa de ineptitudine non opponat: & valet proceſſ. in deciſ. Delph. 221. vbi etiam an à tali grauamine poſſit etiam appellare, & pro intellectu illius l. vid. Dec. in d. l. edita ſup. de edendo. Add. l. in eadem ſup. eodem Bald. in iſta l. in gloſ. in verb. ſicio. dicit quòd licèt dicatur nulla præſcriptione obſtante, non per hoc præſcriptio centenaria excluditur, vt eleganter. D. Decius in conſ. 134. Old. conſ. 121. Panor. conſ. 3.

Tit. 41. De alluuionibus.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Quamuis. 1.

Bald. conſ. 156. Corne. conſ. 322. & conſ. 15.

l. Hi, quos. 2.

Rom. conſ. 417. Bal. conſ. 410.

l. Ea, quæ. 5.

Ad iſtam text. vide Dec. conſ. 147. in vltim. col. Franc. Cur. conſ. 36. Bolog. conſ. 24.

Titul. 42. De ſententiis præfectorum prætorio.

Cuiac. ibid.

Tit. 43. Quomodo, & quando iudex, &c.

Cuiac. ibid.

l. Non ſemper. 1.

l. Ceſſante. 2.

Nota, quòd ad hoc, vt valeat ſententia, requiritur citatio peremptoria, vt hic apparet. & adde l. peremptoriam. ff. de iud. vide Socin. in reg. 437. ampl. ſententia ad hoc mihi eſt reg. 336. Panorm. conſ. 38.

l. Ab eo. 3.

Not. ſent. quòd tempus appellandi non currit niſi à tempore ſcientiæ de ſententia contra ſe lata in dubio præſumitur ignorantia. Paul. conſ. 281. in cauſa iſta. col. 1. numer. 7. & ſequ. vol. 2. & adde ſup. hanc materiam Capic. deciſ. 138. & Math. 304. notanter tamen nota, quòd quando litigatur per procuratorem, non requiritur ſcientia domini. Ita Nic. in c. quoniam contra. de probat. Vide Socin. in regul. 34. ad gloſ. Capol. caut. 5. in fine.

l. Vt propoſuit. 4.

Vide Bart. in l. à diuo Pio. in 1. col. ff. de re iud. & de hac l. vide Bart. in c. audiuiſſe n. 48. ff. de off. deleg. & etiam num. 67. & nota, quòd iſte text. loquitur in iudice delegato ad vnam cauſam: tunc enim quia functus eſt officio ſuo, ſi ſententia reperitur nulla, non poteſt de nullitate cognoſcere. ſecùs in iudice delegato ad vniuerſitatem cauſarum: quia poteſt iterum cognoſcere, & pronunciare, ſi ſententiam nullã tulit. Vide Capell. Tholoſ. deciſ. 38.

l. Si vt propoſuit. 5.

l. Si præſes. 6.

Sententia, vel alius actus contra minores indefenſos factus eſt ipſo iure nullus, & idem iudex de nouo cognoſcere poteſt. Adde poſt Bald. & alios hic Guid. Papæ deciſ. 11. Verùm ſententia lata ſuper deſertione appellationis ſit interlocutoria, & ad hunc l. adde poſt Rot. Rom. deciſ. 4. 340. 341. dubitatur. in nou. Pariſ. conſ. 59. num. 43. lib. 3. Bellon lib. 3. ſuppar. c. 17. Iacob Menoch. in tract. de arbitr. iud. lib. 1. q. 67. num. 3.

l. Laqueo. 7.

l. Conſentaneum. 8.

Limit. vt per Fel. 15. modis, ad c. l. cùm, extra de proba Bolog. ad l. ſi ſinita §. Iulia n. 44. & ibi ff. de dam. infect. & ibi Micha. Vicar. num. 201. & 226. & vide not. reper. ad d. l. per Nicol. Boër in 8. volum. reper. Menoch. in tract. de arbitr. iud. lib. 1. quæſt. 74. num. 31.

Ad Gloſſ. in verb. contumacia, quando dicatur verus contumax poſt glo. hic vide Thom. Gram. conſ. 44. redemptoris. numer. 16. & 17. Marſ. ſingul. 13. & 91. Fel. ad c. in nomine Domini. col. 5. de teſt.

Auth. Qui ſemel.

Neceſſe eſt proſequi iudicium ſuper libello vſque ad fin. cauſæ. limit. vt per Alex. ad l. ſi prime nu. 41. ff. de no. oper. nunc. & ibi per Iaſ. num. 10. & ad l. 1. num. 4. C. de Carbo. edict. vide Bar. ad l. edita. nu. 11. C. de eden. Et ad hunc text. Socin. in regul. 22. vbi limit. Rot. Rom. deciſ. 99. & 402. Afflict. deciſ. 173. fallit ſi vellet renunciare liti, l. poſtquam liti, Cod. de pact. Felin. ad c. 2. numer. 14. extrà de libell. oblat. Adde ad hunc text. Alex. conſ. 122. lib. 5. cum his, quæ ponit Dec. ad l. poſtquam liti. n. 18. C. de pact. fallit iſte text. in caſu, c. paſtoralis Felin. ibi nu. 19. Rom. ad l. 1. num. 2. cum ſeq. & ibi alij doct. Cod. de Carb. edict. Pariſ. conſ. 108. n. 22. lib. 1. Quid in excommunicato, Afflict. deciſ. 168. Abb. ad c. exceptionem, de exceptio. Quid ſi cœpit agere, & vult deſiſtere, an poſſit compelli ad proſequendum iuxta hunc text. ſim. niſi iudex ex officio eum repellat, quod poteſt inuita parte. Dec. ad c. intellecto nu. 71. de iureiur. late & not. Caſ. Contar. in repet. ad l. diffamari. Cod. de ingen. & manu. in amp. 14. Adde Claud. Marinet. ad l. naturaliter. §. nihil commune. n. 150. ff. de acq. poſſ. poſt Alex. & Iaſ. ibi n. 217. Rom. ſing. 400. Bapt. de S. Blaſ. in tract. correlat. numer. 49. Rom. conſil. 133. ad fin.

In ead. Auth. in Glo. in verb. locum habet. in verſ. & idem dico, ſi eſt præſens. hæc Gloſſ. ab omnibus ſcribentibus communiter reputatur ſingularis, quoad hoc, quòd quis non poſſit compelli ad conteſtandum litem, & ſic vt reſpondeat. Sed ex primo decreto peruenitur ad miſſionem in poſſeſſionem, vt etiam Bart. tenet notab. hic in 4. col. in 6. q. vbi dicit, quod ipſe fecit multis aduenis iuuenibus verecundiam vigore iſtius gloſſ. & ſic tene menti.

In ead. Gloſſ. ad fin. pro intellectu Gl. vide Bartol. hic col. 1. in 2. opp. & in l. edita. in 4. col. verſ. ſumma expediti. ſuprà de edendo. & Iaſ. in §. ſi minus in 3. col. Inſtit. de actionibus.

Ad iſtã auth. Qui ſemel. vide limitat. poſitas per Socin.

480/C.IV.K.5-4, 55
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Socin. in c. 4. allds 50. incip. Auth. Qui semel. Mibi est reg. 11. Rom. cons. 438. Bart. cons. 100.

In eod. Auth. §. qui ceßatio. pro intelligentia huius § vide Alciat. parad. lib. 3. cap. 4.

Ad istam rubric. vide Alciatum lib. 10. dispunct. cap. 21.

l. Tres denuntiationes. 9.

l. Cùm non. 10.

l. Cùm præsentibus. 11.

Tit. 44. De sententiis ex periculo recitandis.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Arbitri. 1.

l. Hac lege. 2.

Sententia debet esse conformis libello, quoad modum dicendi secundùm Bald. in rer. ex libello. & etiam Io. Franc. in c. quoniam contra in verſ. interlocutores. verſ. Colarius secundum. extr. de probat. & in c. sup. in verſ. iuxta peti. ext. de verb. sig.

l. Statutis. 3.

Quid autem si iudex est illiteratus, quòd fent. nesciat legere, an possit per alium sententiam proferre, vide Felyn. in c. sicſi. itatus 7. col. verſ. illiteratus. ext. de reſcript.

In Gloſſ. in verb. proferant per se, non per alium. vide et per Socin. reg. 248. incip. iudex sententiam. Mibi est reg. 101.

Auth. Nisi breues.

Old. cons. 159.

In breuibus causis non requiritur scriptura. Adde Matheſ. not. 1. & 2. Bald. ad l. imperium ff. de iuriſ. omnium iudic. Soc. in regu. 7. in prima fall. Fel. ad c. ſicſi. itatus verſ. illiteratus de reſcri. Rom. sing. 56.

Tit. 45. De sententiis, & interlocutionibus, &c.

Leges singulæ huius tit. explicantur à Cuiacio, tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Prima.

Nota, quòd de iudicio agitato per procuratorem, sententia condemnatoria in procuratoris personam debet fundari, idem in iudicio agitato per tutorem. Add. Socin. reg. 280. vol. 417. & c. 1. extr. de conſtit. & c. de libellis. 10. diſtin.

In eadem Lib. non exemplis. vide 3. fall. Socin. reg. 280. incip. legibus. Mibi est reg. 215.

Sententia omiſſo procuratore lata contra dominum, qui nunquam fuit in iudicio, ipſo iure non valet. Non habet locum in œconomo, & tutore, qui generalem habent administrationem. Sed loquitur in procuratore simplici, qui contrahendo concepit verba in suam personam. Nam tutor, & œconomus concipiunt verba in suas personam. Dec. ad c. licet cauſam. in 8. extra de probatio. adde Rom. singul. 10. quòd iſte est. fallit quando agitur summariè. Iaſ. ad l. ſi furioſo. ff. de re iud. item habet locum de iur. ciuil secus de iur. can. Rom. d. sing. 10. Aug. conſ. 98. procurator. Boër. deciſ. 185. quaritur in prin. in mar. idem Rom. sing. 451. Soc. reg. 306. Bapt. de S. Blaſ. in tract. aerolat. n. 17.

l. Si arbiter. 2.

Bart. conſ. 17. Rom. conſ. 106.

l. Præses. 3.

l. Probatum. 4.

Rom. conſ. 511.

l. Cùm eorum. 5.

l. Cùm sententiam. 6.

Old. conſ. 87.

l. Ex stipulatione. 7.

l. Libera. 8.

Old. conſ. 149. Bald. conſ. 164.

l. Post sententiam. 9.

l. Nulli. 10.

l. Cùm index. 11.

l. Iudices. 12.

l. Nemo. 13.

Cæpol. conſ. crim. 8. dicendum eſt.

l. Cùm Papinianus. 14.

Clericus conueniens laicum coram iudice laico, ille laicus poterit coram eodem iudice conuenire clericum de crimine ciuili: & si feratur sententia contra clericum, tenebitur ac si esset suus iudex. add. c. 1. & c. 11. q. 3. & de reconuentione. Quia in crimine non admittitur reconuentio. c. neque. de 3. q. 11.

Reus poteſt reconuenire actorem coram eo iudice, coram quo eſt conuentus, licèt aliàs ille non ſit iudex cōpetens, quæ actio locum habet, etiam ſi ſit reconuentio pro cauſa diuerſa, & ſeparata à cauſa conuentionis. Sed vide 18. fallen. Socin. in reg. 421. incip. continet actor.

Tit. 46. De sententia, quæ sine certa quantitate profertur.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Cùm iudicem. 1.

Panorm. conſ. 18.

l. Quanquam. 2.

l. Sententia. 3.

Nota, quòd tunc valet, quando refert se ad libellum, & acta, quando in illis eſt certa quantitas, aliàs eſt ipſo iure nulla: hoc obtinet in iudiciis ſingularibus, ſecus verò in generalibus. ut l. ſi pars hæred. pet. l. 1. § fin. & ſuprà de rei vend. l. qua de tota. §. ſi iniuria. & Gloſſ. notab. in l. eis prætor. § ſi iudex. de re iud.

Sententia quæ non continet certum per ſe, vel per relationem ad aliud, eſt ipſo iure nulla: vide in mat. latè per Fel. ad cap. cùm venerabilis, extrà de except. & ad cap. illa, extrà de accuſatio. Pariſ. conſ. 49. ad fin. lib. 3. & conſ. 135 li. 4. Marant. de ordin. iudicio. 3. & 4. volum. parſ. ſexta partis principalis.

Adde Bald. Nouel. in tract. de dot. 2. par. princip. volum. 1. & 3. Doct. ad Rub. ff. ſolut. matrim. præcipuè Alex. column. penult. Socin. n. 30. Rip. n. 47. Vinc. Salui. n. 138. Ausb. de Canon. n. 458. Ruin. conſ. 8. lib. 3. c. 134. eod. volum. Phan. in tract. de lucro dot. ſuper vulo in ver. de dote. num. 29.

l. Hæc sententia. 4.

Panorm. conſ. 44. in præſenti parte 1.

Tit. 47. De sententiis, quæ pro eo, quod intereſt, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Cùm pro. 1.

Gloſſ. in verb. dupli. in verſ. primùm ſemper venit. Licèt pars vel intereſſe conuentorum totum ſemper veniat in obligationem: tamen hoc limitatur, quando ſcimus in obligatione alicuius pecuniæ quantitatis, quòd tunc non venit, hoc eſt, ſi Titio centum mutuaſti, vel intra certum tempus non darct, præſtaret tibi centum, & viginti, & hoc propter vſurarum ſuſpicionem, ut ind. regaſſ. & ſ ride eric. vbi Bald. ff. ſi cert. per. & vide Iaſon. in §. omnes autem in 4. col. nu. 14. Inſtit. de actio. & Dec. hic in 11. col. & in conſ. 59.

In eadem l. in fin. nota, quòd per iſtam l. contigit l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem ff. de act. emp. quæ volebat, quòd per moram præſtatur intereſſe ratione damni, & non ratione lucri ceſſantis, quod ſecùs eſt hodie per hanc l. ut plenè Bart. hic dicit. Bald. Salyc. & in hoc dantatur corrigitur ille §. quando ſumus in lucro, in quo vt plurimùm operatur induſtria, et quia ſolitus erat mercari, & negotia exercere: quemadmodum vt ſuprà dixi, tunc eo caſu non ſolùm venit intereſſe ratione damni paſſi: ſed etiam ratione lucri ceſſantis, ut notatur per Bartolum hic in 9. colum. in prin. & in l. 3. § fin. ff. de eo, quod certo loc. Quando verò non erat ſolitus creditor mercari, & negotiari, tunc remanet incorrectus, d. §. cùm per venditorem. Et hoc facit pro mercatoribus iis, qui ſoliti ſunt negotiari. Adde etiam Bart. in dicta leg. 5. emptorem ff. quod certo loco. vide Caſtr. in l. curabit ſuprà de act. empt. vide Alex. in l. item ſundis. in 3. col. ff. de uſ. uſuf. & Dyn. in reg. 1. de reg. iur. quibus in reb. Item licet ratione lucri.

Laiſſ. per omnem in oper. & add. Fortc. in magn. tur. deci. 41. & 43. per totum.

Ad verſ. per ſuam ſubtilitatem. vide Ruin. ad l. ſtipulationes non diuiduntur. vltim. col. de verbor. oblig. per Dec. in § omnes autem n. 5. Inſt. de actio.

Ad verſ. cùm ſciamus. Adde Menoch. in tract. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 3. caſ. 262. num. 18.

Bald. conſ. 53. conſiderandum part. 4. & 291. quæſt. part. 1. & 243. examinanda ea part. Ioh. de Ana. conſ. 74. viſo. Maria Socin. conſ. 1. conſequendo ordinem. Iaſon. conſil. 109. in quæſt. part. 1. Socinus conſil. 141. caſus part. 3. Oldr. conſ. 234 factum. Bald. conſ. 140. proponitur. & 270. ad euidentiam, & conſ. 3. Titius. & 471. magnif. & 401. Titius par. 1. Corn. conſil. 166. videtur. parte 4. & 201. viſo eod. parte.

Tit. 48. Si à non competente iudice, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

Nota, quòd ſententia lata à non ſuo iudice, non valet, quam nullitatem reſultantem, & defectum incompetentiæ ſemper pars opponere poteſt, allegatur Gloſſ. in dict. l. de ſuſ. poſſ. & fruct. per quam eſt text. & ibi bona Gloſſ. in l. nam etis §. dicam ff. de iurisd. Et idem ſi iudex ſecularis condemnat clericum propter delictum, non perdit teſtamenti factionem. Bald. in l. ſi quis filia ff. de inoff. teſtam. Imò etiam ſi confeſſus reus eſt, adhuc reus incompetens non poteſt puniri. Bald. in l. teſtam. ſuprà de teſtam. Hæc omnia planè examinantur in c. ſi clerici. nu. 22. de iud. & vid. conſ. Aug. 198.

l. Iudex. 1.

l. Si militaris. 2.

l. Si de proprietate. 3.

Rom. conſ. 150. circa primum.

l. Et in priuatorum. 4.

Tit. 49. De pœna iudicis, qui malè iudicauit.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Conſtitit. 1.

Auth. Nouo iure.

Vide Bart. hic, & adde, quòd iudex iudicando ſecundum opinionem doctoris, licèt plures ſint in contrarium, & nulla eſſe approbata reperiatur, excuſatur. Scrib. in l. 15. de pœna iud. qui mal. iud. & Bartol. in ſua diſputat. incip. iudex. qui ſuam imperitiam. Et ſcrib. in c. appellantes. de ſeriis. & Bald. in l. obſeruare. §. proficiſci. q. 50. de procurat. Iohan. de Imol. in l. in ſin ponit. ff. de appel. Paul. Caſtren. in conſ. 88. Imò dic quòd doct. opinio excuſat in foro conſcientiæ, ut tenet Innocent. in cap. ne innitaris. de conſtit. Add. Matth. in tract. opin. qui ampliſſimè cumulat. Add ad communem Bart. in ea l. 1. communis opinio eſt contrà tenentem ſingularem. Vide Iaſ. in l. 3. in 3. col. ff. de iuriſdic. Felin. plenè in c. 1. in vlt. charta verſ. 9 fallit. extra de conſt. In dubio illa opinio eſt ſecunda, quæ eſt minus periculoſa animæ. c. illud extr. de clerico excommunic. c. iuuenis. ex deſponſalibus. Gloſſ. in c. vnico. extr. de ſer. in ord. fac. Abb. in c. 2. in 7. col. extr. de paſtul. prælat. Item in conflictu opinionum ea præualet, in qua conſulit varum collegium doctorum. Abb. in c. prudentiam. 1. col. extr. de off. deleg. relecta, & ſeq. Fran. de Curt. conſ. 56. incip. ſuper eo, quod ab eadi. noſtro. 3. col. c. Archidiaconi. opus. in c. 1. decretalium. præualet omnibus aliis. Felin. in c. 1. in vlt. col. extr. de conſtitut. allegans dominos Rotæ: & de communione vide, quantum dici poteſt, in Syla. nupt. fol. 19.

In dubio cui opinioni iudex adhærere debeat, vide D. Syla. nupt. 2. fol. 19. vſque ad finem. Item adde hic, quòd diſcipulus in practica opinionem ſui D. ſequi debet, & ſi cum eo errat, excuſatur. Abbas in cap. 1. in 2. col. de in int. reſt. diſcipulus enim opinionem ſui doctoris ſequi tenetur, & defendere. l. docere & ibi Bar. ff. de arbit. vide in Syla. nup. fol. 11. in dicta ubi lib. 3. n. 9. Item in dubio ſequi debemus opinionē, quæ ſit in fauorē Eccleſiæ. l. ſunt perſonæ. ff. de religio. cap. ſi. extr. de re iud. Innocētii opinio pro lege ſeruari non debet: Caſtren. h. d. ſc audaſſe ab Innocentio. in cap. non ex de ſent. excom lib. 6.

Auth. Nouo iure. Nota iſtum textum in §. ſed ſi datur, quòd quādo inquiſitur de maleficio cōtrahitur ſolum per vnum teſtem, debet dari illi iuramentum purgationis antequàm abſoluatur. Iaſ. in l. 3. ff. de iuriſdic. Quæ ſit pœna iudicis, qui condemnandum ad mortem minori pœna condemnauit, vel contrà, vide Hiero. in tit. qua ſint reg. in verb. & bona commiſſionum 2. & 3. col. Bald. conſ. 353.

l. De

480/C.IV.K.5-4, 56
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. De eo. 1.

Tit. 50. Sententiam rescindi non posse.

Cuiac. *comment. ad ius civile tom.* 3.
l. Neque iuam. 1.
Causa in quibus sententia, quæ transiit in rem iudicatam, vel à quo non est appellatum, retractari potest.
Primò, si est lata ex probationibus privilegiis. Innoc. *in cap. tua nos. de rebab. eleric.* & multa exempla *in Glos. magistra. in fine*: sed est mirab. Anth. *in Lofr.* neque sua cum aliis, quæ comulat Iason *in repe. Lademnendi. col.* 13. *de servitut.* & idcò sententia lata ex affectu potest semper revocari. Anton. de Butr. *in cap. fraternitatis. ext. de frigidi. & maleficiis eccl.* modo lata ex iudicio medicorum. Et similiter lata secundum iudicium & conf. Doctorum delecti ad consulendum, nisi tales probationes privilegiatæ essent de contesta parium receptæ, quæ tunc non possunt retractari. Iac. *Ibid. num.* 16. & 17. vel nisi talis probatio privilegiata per iniquam probatio esset indulta in odium partis adversæ propter suam dolum; tum sententia non retractatur ex novis probationibus. Iason *ibidem in* 8. *col.*
Secundò, si post sententiam transactam in rem iudicatam essent adinvenitæ probationes, parte non contradicente. Innoc. *in cap. commissum.* Bart. *extrà de re iud.* Anth. *in d. cap. fraternitatis.* Iac. *in d. Ademnendi col. fin.* Felin. *in cap. quæsitum contra.* 18. *col. vers. facilius. de probat.* quem omnino vide.
Tertiò, Quando lata est sententia contra minorem compete in integrum restitutio, *l. si minor. ff. de minor.* Glos. *in d. Ademnendi. in fine Glos. mag. in verbo, nunc.*
Quartò, si debitor voluit per sententiam restituere creditori pignus, & sic iuramento litem vitra debitum & vsuras, & postea solum debitum, & vsuras, refundituer condemnatio, *l. si fundum. §. si plures. ff. de pignoribus.*
Quintò, In causa fiscali, *l. 1. C. de fructus adiunct. fisc. lata in pass. lib. C.*
Sextò, In causa Ecclesiæ. Cast. *in d. Ademnendi. 3. col. vers. mia ergo.*
Septimò, In causa rei. Alberic. *in rub. C. de usur. col. per Iac. in d. Ademnendi.*
Octavò, Quando est lata per relationem ad acta, & apparet manifestus error: Quia dicit, probatum illi non erat, vel exonera, Anton. de Butr. *ibid. col. 6. multum.* Et Felinus latè *in n. 6. quando contrà. 10. col.*
Nonò, Quando dolo factus contra abfentem. Anton. de Butr. *d. col.* 11.
Decimò, Quando in causa beneficiali. Anton. de Butr. *d. loco.*
Vndecimò, Quando iudex non habet integrum processum, seu non plenè instructum. Anton. de Butr. *ibid. 7. col. vers. illuminat causa.*
Duodecimò, Quando per confessionem partis adversæ est iniusta. Ant. Butr. *in d. 7. col. vers. nonne.* latè Iason. *in d. Ademnendi. 19. col.* Felinus *in d. quæsitum contra. 16. col. vers. facilius.* 5.
Tertiodecimò, Quando est lata per probationem ut probatum, Ant. de Butr. *in d. 7. col. vers. de cinque.*
Decimoquartò, In causa matrimoniali, & vbicunque tenetur personam suam. Ant. de Butr. *in 8. col. vers.* 12. *Iac. ibi in* 2. *col.*
Decimoquintò, Quando ex postfacto causa venit non ad causam, vt quia fui condemnatus, ex quo malè cuiusdam velles, & postea non recuperasti, *l. si fundo. ff. de cond. sine causa.* Anton. de Butr. *in 8. col.*
Decimosextò, Si statutum mihi tollit exceptionem, non obstante sententia, potero solutum repetere: quia non tollit actionem. Butr. *in l. 1. in fin. 3. sententiæ rescindi non posse.*
Decimoseptimò, Quando est lata ex pessimis probationibus. *Iac. in d. Ademnendi. 19. in fin.*
Decimooctavò, Quando est fundata in falsa causa. *ut in l. si apud quem. ff. de acquir. hæred. Iason in d. col. 16. in fin.*
Decimononò, Quando sunt instrumenta novitèr reperta post sententiam. Iason *in d. 10. col. vers. falso.*
Vigesimò, Quando expressus est error iuris, *l. 1. infr. quando prætor non est necess.* Felin. *in d. n. 11. col. in fin. vers. facilis.* 1.
Vigesimoprimò, Quando apparet nonvitia iniusta sententiæ, & superveniens post sententiam. Felin. *ibid. col.* 11. *in fin. vers. facilis* 1.

Tit. 51. De fructibus, & litium expensis.

Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius civile.*
l. Hoc fructuum. 1.
Rom. *cons. 130.*
l. Litigator. 2.
Adde Rot. Rom. *decis. 337. in num. 7.* Bart. *ad l. Iulianus. §. si vir. ff. fol. matri.* Abb. *ad c. cum alim. extrà de rescript. pos. & propri fructuum mutuo, & quid venit, & domini fun.* Bart. *§. 214.* Tiraq. *de retract. §. 13. glos. 5.*
l. Terminato. 3.
Expensæ terminus transacto negotii peti non possunt nisi in fine de hoc mentio expensa habita sit. Add. *n.* 5. Fall. postea per Socin. *in reg. 181. in cap. expensæ.* Mihi est reg. 138. Bald. *consilio 389.* Gai. Pape *cons. 219.* Bart. *cons. 95.*
In eadem l. post sententiam definitivam, non est de expensis tractandum, nisi iudex in sententia reservavit: potest tamen in tuo illo die, in quo sententiam tulit, in expensis condemnare, vt hic, & vide Glos. *in l. 3. §. si rem. in vers. fortassis. de iuper.* 3. vbi pulchrè de materia expensarum. Et quod & est facta concordia, vel transacto super principalibus, an videatur facta super expensis, vide *decis.* Delphin. 11. & Iasan *cons. 134. n. 6. vol. 4.* Et vide *decis.* Capell. 1. & Cald. *in cons. 419 vol. 1.* Peter. de Anch. *cons. 138.* Hyppol. *cons. 19.*
Ad intellectum huius l. vide March. *in cap. 1. de probatio. fund. alien. per Fed. fol. 78. col. 4.*
l. Non ignoretis. 4.
Nota quà pœna puniatur accusator, si non probat in causa peccuniaria, & quæ in causa criminali, vt hic, *& in l. fin. 8. de accusat.*
l. Constituto. 5.
l. Cum quidam. 6.
Iason *cons. 1. in elementis parte 1.*

Tit. 52. De re iudicata.

Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius civile.*
l. Rebus. 1.
l. Res iudicatæ. 2.
l. Si pecunium. 3.
l. Sub specie. 4.
Ad istam l. vide *l. iudex. ff. de re iudic.* Nota, quòd propter instrumenta de nouo reperta non iota clarat sententia. *d. l. fuit. servit. & l. imperatores. ff. eod.* vide 5. fallent. per Socin. *in reg. 447. incip. sententia.* Fulg. *consilio 181.* Rom. *consilio 113.* Fider. *cons. 169.*
l. Ad solutionem. 5.
Ad limitationem istius leg. vide per Felinum *in c. quoad confid. de re iudic.* & Hyppol. *sing. 186.*
Pro intellectu huius text. vide Alex. *in l. 4. §. si quis condemnatus in vide verb. ff. de re iudic.* & adde Bartol. *in tract. de præsumpt. in 7. col.* An prætator possit post appellationem prætudicare dominio, & iudicii, an ita in iniustitiam appellationi, vt hic, vide Hyppol. *sing. 186.* qui tenet, quòd sic. Sed ne cogita: quia prætator non potest remittere, ex quo poterit donare: sed ad hoc responde, vt dicit Alex. *in cons. 115. vol. 5.* & Philipp. Francisc. *in cap. incepistum. vers. 6. quæritur in app. 3. & in 6. Nicolaus. vers. 7. quæritur.* Et de materia huius legis, vide Rom. *in repet. rub. de arbit. fol. 1. col. 1.* & Hyppol. *in d. sing.* Gond. Pap. *sing. 213. in d. loco 8. adeptio.* & vide Acet. *in § idem iuris. tit. 1. fol. 13.* & 18. *sing. de excepti.*
l. Gesta. 6.

Tit. 53. De executione rei iudicatæ.

Cuiac. *comment. ad ius civile, tom.* 3.
l. Nimis. 1.
Peter. de Anchar. *consilio 60.* Bald. *consilio 98. infin. parte* 3.
l. Si causam. 2.
Iac. *ad l. quo delegato adm. 3. de iurisdic. §. 1. & ad l. inst. 1. mentre 9. & 10. ff. de iurisdic.* Paul. Castrens. *ad rubr. & ad l. 1. hac eadem tit.* declarat Menoch. *in tractat. de arbitr. iudic. lib. 2. centur. 4. casum. 334. num. 4.*
l. Ordo. 3.
l. Stipendia. 4.
Peter. de Anch. *cons. 378.*
l. Etiam nomen. 5.
l. Si vt proponis. 6.
Oldr. *cons. 227.* Bart. *cons. 166. & 191.*
l. Si longis. 7.
l. Executorem. 8.
Dori. *consil. 198.* Bart. *cons. 139.* Panorm. *cons. 11. & 120.*
l. Ex quo. 9.

Tit. 54. De vsuris rei iudicatæ.

Cuiac. *ibid.*
l. Is, qui. 1.
l. Eos, qui. 2.
l. Fin. 3.
An condemnato reo exentio fiat contra fideiussorem sine nouo processu, vide Bart. *in l. 1. ff. cod. tit.* & ibi Doct. Gond. Pap. *in q. 214.* & Iac. *num. 3.* & vide apost. ad Dyn. *in c. rationabilium de reg. iur. in 6. in fine.* Bald. *cons. 48.* Hyppol. *cons. 113.*

Tit. 55. Si plures vna sententia condemnati, &c.

Cuiac. *ibid.*
l. Si non. 1.
Vide decis. Socin. *cons. 115.* & pro ampliatione huius legis, vide notabilem, memoriterque mandandam decis. S. R. C. & Cald. *cons. 116. vol. 1. in fin.* & Iohan. de Imol. *in l. 8. quæ separatim. ff. de appel.* Iaf. *in d. l. milies. §. decem. ff. de re cred. n. 7.* Hinc nota hanc legem procedere in duobus, & in indiuiduis: vt per Bart. *in l. 1. ff. de rei vind.* & vide decis. Afflict. 233. & vide de hoc *l. Paulus. 42. ff. de re cred.* Bald. *cons. 313.* Panorm. *cons. 3.* Cuma. *cons. 33.* Bald. *cons. 131.* Dec. *cons. 155.*
l. Quotiens. 2.

Tit. 56. Quibus res iudicata non nocet.

Nota ad intellectum huius tituli, in Codice duos esse casus, vnum, *res inter alios acta, aliorum, quibus res iudicata*, &c. & rerum istos titulos est diffortia. Hic tit. loquitur de sententia, aliter de omnibus. *l. 4.* nota hic regulam: res inter alios acta alis neque prodesl, neque nocet, quæ fallit multis casibus, quorum enarrabitur pauca: Gloss. *in l. 1. ff. in.* & vide Bald. *in Lapsunum. ff. de fact. tut.* vbi vult quòd si sint duo, vel plures fratres natì ex eodem patre, si pronunciatur vnum esse natum, omnes intelligantur esse natos tali cognatione. Ang. *in §. hac autem. in ff. Auth. vt licitat. matri.* Bald. *consil. 1. 8.* & Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius civile.*
l. Res inter. 1.
l. Iuris. 3.
l. Nec in. 4.

Tit. 57. Comminationes, epistolas, &c.

Cuiac. *comment. ad ius civile, tom.* 3.
l. Nec vim. 1.
l. Res iudicatæ. 2.
l. Ea, quæ. 3.
l. Interlocutio. 4.
l. Iudex, qui. 5.
l. Programma. 6.
l. Quod magno. 7.

Tit. 58. Si ex fal. instrumentis, &c.

480/C.IV.K.5-4, 57
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Cuiac.ibid.
l. Si caballat. 1.
Iaf.conf.18.vene part.2.
l. Et qui. 2.
l. Fallam. 3.
l. Iudicari. 4.

Tit. 59. De confessis.

Cuiac.ibid.
l. Confessos.vnic.

Nota confessionem factam coram iudice non in loco tribunali, & sic in loco iudicis non facere fidem, neque etiam valere notatur in ista l.confessos.Sed vide 4 fallen. Socin.in reg.91.productioni instrumentorum per aliquem aduersarius cogitur, stare regulariter in totum, nec potest pro parte ei stare, vt per Cyn.in d.l.confessos.& in l.1.Cod.de depos.dicit supr.Sed vide 1.fall.Socin.in reg.133.Cõfessus se occidisse hominem ad sui defensionem, potest condẽnari de homicidio ex tali confessione, nisi probet quòd ad sui defensionem fecerit. Vitra Bald.in glo.l. confessos.in 3.col.& idem in l.edictalem. 7. de edictis. & ibid. Iaso.in l.de causa.de verb.oblig.adde quòd not.Bar.conf.101.& Lud.sing.18.& Hyp.sing. 185. plenius per Lanfranc. in cap. quoniam contra.in verbo, confessione in appellis, & in verbo,defensionem de probat.

Acta in vno iudicio facta non probant in alio, quando fiunt inter diuersas personas: toto tit. res inter alios acta.ca.dilecti ex.de praebend. Sed vide 4. fall.Socin.in reg.10. Testes recepti inter alias personas quando sunt mortui, ita quòd examinari non possint, faciunt semiplenam probationem, quoad alias personas tertias. Barc. in l.admonendi col.8.vers.quaeritur de iuratur. & est nota limitatio ad illam contram, res inter alios acta. Idem ponit Ang.in d.l. T.edm. Per. de Anch.conf.170.in 9. Zabarel.conf.17.consilium redditum. Rom.conf.500. placet.& 589.paucis.Fulgo.conf.7.iam plurib.Rom. conf.113.

Res inter alios acta aliis non nocet. vide quae ponunt scriben.in l.2. T.de edem.vbi per Dec.num. 61. Adde & limit.hanc reg. vt latè per Felin. ad c. causam,quae.extrà de testib.Socin.reg.4. & 6.ad c.1. num. 18.vt lit.non contest.Bald.conf.431.lib.5.

Tit. 60. Res inter alios acta, &c.

Cuiac.comment.ad ius ciuile tom.3.
l. Inter alios acta. 1.

Iaf.conf.106.quaestabilis parte prima. Alex. consil. 108.vifa.part.2.Dec.conf.600.in causa.Oldrad.consil.14.quaedam.Rom.conf.311.in vifa.Dec.conf.486. in causa.

l. Inter alios. 2.
Dec.conf.491.vifa.
l. Si cum. 3.

Tit. 61. De relationibus.

Cuiac.ibid.
l. Si quis. 1.
Auth.Nouo iure.
l. Super. 2.
l. Si quandoque. 3.

Tit. 62. De appellationibus, &c.

Ad materiam huius tituli, vide omnino rep.in cap. 1. de rescrip. & tempus appellandi, & ceclamandi non currit ignoranti, & in dubio praesumitur ignorantia, & in dubio praesumitur reclamasse, & appellasse tempore licito.Paul.conf.145.vol.2.in fingul.ponit haec omnia, & de materia illius tituli, vide omninò decis.Parlam.430. vbi multa. Vide tom.3.comment.Cuiac.ad ius ciuile.

l. Prius. 1.

Ex ista lege prima practica desumi solet, quòd quando quaestio est de territorio, proceditur ciuiliter, & non criminaliter. Sed limita illum textum non procedere quando esset priùs actum de violentia quia de illa priùs cognosceretur: & ad illum textum vide omninò Bald.in cap.dilectus. de appellat.Panorm.conf.19.

l. Nouum. 2.
l. Appellatione. 3.
l. Si ad scriburum. 4.
l. Praeses. 5.
l. Eos. 6.

Glo.in verb. iniustam. Nota quòd contra 3. sententias conformes non potest de nullitate opponi, vt in clem. 1. & quod ibi notatur, de re iudic. nisi quando nullitas procederet ex defectu iurisdictionis, vt in gloss.1. de sequest.poss. & fructu. quae reputatur singularis, vt etiam refert, & tenet Ang. Aret.in §.praeualet in 7.col.Instit.de actio. Bald.conf. 152.parte 1.

In §.si quis autem. Limita, vt per Felinum in c. cum Iohannes. 7.col.extr.de fid.instru. Et adde, quòd in causa appellationis non poterunt repulsari testes repulsati in causa principali.vid.Dec.conf.166.

In §.super iis. Si quis incarceratus appellauerit, potest detineri non obstante appellatione: ita in decis.Delphin.255. & de appellatione ab incarcerato, vide aliam decis.256.& 257.

Auth.hodie.

Appellari debet intra 10.dies,Glo.in c.contemtione,de appel.n.6.Soc.reg.597.Ang.ad l.à sententia. §.fin.ff.de appel. Cep.caut.59.73.& 193. Maranc. in tract.de ord.iud.in 6.par.prin.2.ass.n.100.versic. 3.principaliter,& ibi laud in materia app. Rot.dec. 49.in nouis. & 500.in antiquis. Afflict. decis.344. Guid.Papae q. 256. & 456. Fel.ad c.accedens.el 2. nu. 19.extr.vt lit.non contest.Cra.consil.478. Tiraquell.de retract.§.1.gloss.16. num.8. & §.35.glos.4. nu.9.Grat. cõn.100.lib.1.Fel.in cap.quod ad consultat.nu.31.cum seq.extrà de re iudic.& quae silentio requiratur, idem Tiraquell.de ver.retract. par.1.§. 36.glo.1.nu.50.cum seq.

Auth.Hodie. Ad illam Auth. quae vult vt dētur decem dies ad appellandum, quaero si aliquis est citatus ad audiendam sententiam, & non comparuit illo die,quo fuit lata, an debeat ei sententia intimari ad hoc, vt currat sibi tempus ad appellandum? vide Angel.in l.à sententia §.si quis ff.eod. vbi determinat, quòd debeat intimari.

Decem dies dantur hodie ad appellandum: à die tamen sententiae,d. Authen.hodie. quib.transactis non admittitur ad appellandum,c.concertationi alibi c.consultationi ext.de appel.in 6.Et vide decis.Socin.conf.49. & vide omnino Ang. in l.1.§.diluuni ff.quando appellandum sit. Et Bal in l.a, qui. 7.de lib.causa.& Barr.in rep.in verb.terminus ad appellandum.Sed vide 4.fallen. Socin.reg. 400. incip. terminus decem dierum.Mihi est reg. Soc.597.

Quid autem si procurator non appellauit, an dominus habeat tempus appellationis à die sententiae,vide decis.Soc.conf.544. Adde etiam, quòd si is, contra quem lata est sententia, dixit illam nullam sub aliqua probabili causa, & propterea non appellauit, non currunt sibi isti decem dies, nisi postquam est pronunciatum super nullitate. Bal.in l.contra maiorem.circa fin.1.col.de vsur. idem generaliter dicat in omni alio termino non currit à die sententiae, l.annui, de calum.l.1.& l.eos. & l.regula ff.de iur. & facti igno. Glo. in cap.1 quo tempore miles,in vsibus feud.

Agendo quis principaliter de nullitate ex probabili ratione dicendo sententiam nullam: non currit tempus appelland.Add.Hyppol.sing.252.vbi refert alios seq.vide decis.Delphin.205.& 620.

Item adde, quòd similiter tempus non currit haeredi ad appellandum, vel prosequendum appellationem nisi à die scientiae, & quòd defunctus habuerit notitiam de sententia, per text.in l.fin. ¶.si pendent. appel. Bal.in addit. Specul.in tit.de appel. in 11.charr. vers.nunc quid haeres. Philip.Francis. in cap.ex ratione. ancepensult. col.vers.2.add.caut. de appel.

In Gloss. in verb.à sententia. Si eius procurator non appellat,an praeiudicet domino, quò minùs appellari possit à die sententiae,vide Bartol. in l.1. §.si aduersus ff.quando appellan.sit. Et Capell.Tholos.decis.94.n.1.Afflict.decis.344. Et an contumacia procuratoris noceat domino principali, quo ad appellationem,vide Capell.in decis.139.in fi. & Bart.in loco super allegato, & clariùs,& diffusiùs per Iaf.in l.1.§.si procurator.in 4. col.ff.si quis ius dicenti non,&c.

l. Hi,qui. 7.
Dec.conf.295.
l. Si contra.
l. Dominus. 9.
Oldr.conf.251.
l. Si actor. 10.
l. Ciues. 11.

In Gloss.in verb.ciues. Ciuis propriè dicitur,qui non participat munerib.& oneribus ciuitatis. Bal. in l.si non speciali C.de testam. Socin.in regul.filor. matr.num.19.Afflict.decis.384.num.7. Bartol.conf. 61.penultim talis est.Bal.in l.1.ff.ad municipal.col.pen. vers.quare.Curt.Iun. consil.22.vol 1.2.libro 5. quae omnino in hac materia est videndus. Et an quis possit esse ciuis sine onere, vide Decium in consilio 607.

In glos.in verb.si sub iusta.Nota,quòd in notoriis non opus est probatione,sed in manifestis est: sociis: quia notorium relevat ab onere probandi, ex eo quia est probatio probata.Ita Alex.in l.fin.in 1.col.ff.si cert.pet. Adeò, quòd sola allegatio notorietatis sufficit.ita fuit conclusum in S. R. C. decis.318.

l. Minimè. 12.
l. Ex illo. 13.
l. Litigatoribus. 14.
l. Ne causae. 15.

Iudex à quo, debet mittere copiam omnium actorum ad iudicem ad quem: aliàs efficitur infamis.vide Alexan.in l.1.3.col.& ibi Bartol. supra de edendo.& ibidem diffusius Dec.in 4.col.

l. Eos etiam. 16.
l. Si apud. 17.
Dec.conf.8.
l. Quoniam. 18.
l. Pro consulibus. 19.
l. Et in maioribus. 20.

Regulariter tam in sententia ciuili, quàm criminali licitum est appellare, vt per Ferret. in suis caut.caut.5. licèt hodie per totam Italiam communiter sit promissum per statuta terrarum,quòd à sententia capitali nō liceat appellare.Ita inquit Capell.conf.92.incip.quidā rustici Vincentini. & ita refert dominus Ferr.in d.caut.& vid.Parid.de Puteolo in tract. Syndicat.in vers.appell. num.10.charr.19.

Quod aliquando appellatio non permittatur, vide Socinum in reg.40. incip. appellatio à quolibet causa,vbi ponit 32.fallent. & reg.31.incip.appellatio à sententia.vbi ipse ponit 13.fallent.

In qualibet causa permittitur appellatio, vide Soc.in reg.24.in verb.appell.vbi lim.pluribus mod. Maran.de ordin.iud.par.prin.2.ass.nu.116.

l. Quoniam. 21.

Quid in criminalibus, qua poena puniatur iudex, qui non detulit appellationi.Dic quòd poena capitis, vt per Parid.de Puteolo,in vers.appellati.in verb.officiales charr.10.

De poena iudicis, qui non vult deferre appellationi,vide repert.Phil. Francisc.in tit.de appellat. in verb.appellationi. & an ille text. etiam habeat locum in interlocutoria,vide Rom.consil.301. & quia ille text. allegatur, Quid assessor debeat considerare, vide Decium consil.8.in 2.col.

l. Lata. 22.
l. Cùm appellatio. 23.
l. Iudicibus. 24.
l. Et in multis. 25.
l. Cùm post. 26.
l. Nominationes. 27.
l. Si quis libellos. 28.

Vide Bartol.hic & Apostill.in l. fin.¶.eod.licèt appellatus possit appellationi renunciare,tamen hoc non procedit, quando appellatus recipit appellationem. Ita tenet, & refert Petr. de Rauen. in suo compendio Iuris Canonici.in tit.de rescrip.fol.312. col.2.in 3.parte.

l. Addictos. 29.

C.de appell. adde Bald.hic,& Castren. adde Caepol.caut.2.

l. Si quis prouocatione. 30.
l. Si appellationem. 31.
l. Praecipimus. 32.

§.fin. vers. specialiter. Nec.Paul.pro Barutis, & nouis legib. in conf.59.incip. in Christi nomine ad primum videtur Lud.consil.90.in Christi nomine,

Amen.

480/C.IV.K.5-4, 58
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Amen. Visis thematis. & in cons. 199. incip. in Christi nomine. Amen prafentis famosi particula. Abb. *in cons. incip. in Christi nomine, videndum est primò. & in cons. 51. incip. innocato procedam.* Alex. *in consil. 43. incip. Redemptoris, in causa & lite. col. 3.* Old. *cons.* 172.

l. Eo casu. 33.

l. Iubemus. 34.

l. Cùm iam. 35.

l. Oportet. 36.

l. In offerendis. 37.

Fulg. *cons.* 110.

l. Si quando. 38.

Cod. de appell. ad quid possit in argumentum adduci, vide Guid. Pap. *q. 436. num. 44.*

l. Ampliorem. 39.

Appellans potest adhaerere appellationi. Sed an debeat hoc facere infra tempus, quo potuit appellari, vide Franc. de Arez. *in l. Pomponius ff. de acquir. haered.* Gloss. *in cap. ut circà de elect. in 6.* Felyn. *in c. veniens el. 1. de testibus.* Adde, quòd etiam tertius possit persequi appellationem ab alio interpositam, etiam si appellans renunciaret appellationi. vide Fel. *in ca. cùm super 3. col. vers. sed est principa. extrà de re iud. d. l. ampliorem §. fin.* vide Gloss. *magn. in fin. vers. in §. si minus. Inst. de actio. in extrema col.* Rom. *cons.* 318.

Tit. 63. De tempor. & reparat. appel. &c.

Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius ciuile.*

l. Si quis. 1.

l. Tempora. 2.

Auth. Ei, qui.

Quamuis in ipsa Auth. videatur, quòd elapso primo anno, & non apparente iusta causa, prima sententia maneat firma: tamen antequam declaretur, sententiam esse desertā ob lapsum primi anni, debet citari appellās ad dicendū aduersus allatam desertionem, & tunc si comparet, & allegat iustam causam, vt hîc, debet ei concedi secundus annus; si verò non comparet, & allegat iustam causam, tunc declarabitur, esse desertam. Hanc practicam tradit Bal. *in l. 1. in f. ff. nihil nouād. appel. pēd.* Et eū sequitur Maranth. *in spec. fol. 91. num. 153.* & illud, quod dixi, quòd antequàm declaretur, appellationē esse desertam, iudex debet citare appellantem: tamen contrarium dicit Marant. *in d. specul. fol. 89. num. 176.* vbi dicit, quòd iudex statim si viderit Calendarium, & ei clarè patet appellationem esse desertam, declarare potest appellationem esse desertam, etiam non citata parte. Et de materia desertionis vide pleuè, & pulchrè per Guid. Pap. *sing.* 615. Et de hac Auth. vid. Bald. *in cons. 313. volum. 1.* vbi an, & quando detur secundus annus.

Auth. Si tamen.

Panorm. *cons.* 69. Bald. *cons.* 488. vide decis. Delphin. 113. Et Bart. *cons.* 87. *vol.* 4. Et Barb. *cons.* 341. *vol.* 3. & omninò vide Abb. *in consilio 77. incip. in quaestione vol. 1.* Similem text. habes in Glem. *quam dix. de appell.* quam adde de sua materia, & plene per Philip. Franc. *in c. ut ratione. 3. & 7. col. extrà eod. tit.*

Auth. Sed & lis.

Panorm. *cons. 3. part. 3.*

l. Nemo. 3.

l. Per hanc. 4.

Vide ad materiam huius leg. Ioan. de Amicis, & quae ibi scripsit, & in quantum haec lex in parte dicit, quòd non probata probabo per testes non obstante, quòd publicatae, & apertae acceptiones fuerunt in causa principali, quae opinio est communiter approbata, Old. *cons.* 153. Rom. *cons.* 281.

In causa appellationis potest vtraque pars non allegatum in causa principali allegare, & non probatum probare. Adde Felyn. *ad cap. ad audientiam, el. 2. extrà de rescript. num. 13. cum seq.* Socin. *reg.* 313 Felyn. *ad c. significauerunt. nu. 4. in fin. de except.* Guid. Pape *q.* 80. 386. Anchar. *cons.* 125. Marian. Socin. *ad cap. fraternitatis num. 17. de testi.* vbi Felyn. Parif. *cons.* 130. *ad fin. lib. 4.* De intell. Albeti. *in tract. de test. 3. part. prime num. 43.* potest opponi in causa appellationis compensatio. Bald. *lib. 1. cons.* 184. Plura Parif. *ad cap. pastoralis. num. 51. extrà de except.* Maran. *de ord. iud. 6. part. princ. 1. art. nu.* 153. Roc. *decis.* 361. & 313. *in nouis.* & *decis.* 410. 411. 64. 282. 478. 559. *in antiquis.* Afflict. *decis.* 164.

In causa appellationis corrigitur, & reprobatur per constitutionem regni. incip. *Iurisperitorum altercationes*, & hac ratione: quia est timor falsi, & subornationis testium, vt ibi. Sed per instrumenta poterit probare in causa appellationis: quia cessat timor: & in hoc secundo dicto remanet in suo robore: Quia huiusmodi instrumenta producuntur in sua principali causa post apertorum processus, vt probatur *in authen. At qui semel, suprà de probat. in gloss. nisi esset in ea conclusum ca. cū dilectus. extrà de fid. instr.* & per Andr. de Isern. *in prael. constit.* Quando verò producuntur testes super nouo articulo conceditur: hoc lex non reperitur correcta per d. constitutionem. Et ita tenet Bald. *in l. iusiurand. ff. de procurat.*

Et de intellectu istius leg. vide Hyppol. *singul.* 240. vbi dicit hanc text. procedere, quando aliquis in causa appellationis vult probare non probatum in prima instantia.

Ad d. l. nota regulariter, quòd deducta, & non probata in causa principali possint procedi, vel produci, & probari in causa appellationis. add. 3. fall. Soc. *in reg. 396. incip. produci.* Mihi est *reg.* 313. & add. ad hunc text. *c. cùm Ioannes de fid. instrum.*

l. Fin.

§. fin. in princ. licet ex pacto partium remoueatur appellatio, non propter hoc videtur sublata via nullitatis. Ita refert, & tenet Guid. Pap. *in q. 58. in fin.* Et nota, quòd per pacta partium remouetur appellatio. & nota, quòd per pacta partium possint alterari, & tolli fatalia. Et ita tenet hîc Bartol. pro quo add. textum *in l. quandiu. ff. de appell.* quod non currit tempus, quando de consensu ipsarum partium expresso persecutio differtur: possunt ergo partes per pacta facere, quòd fatalia non currant. Et licet aliqui teneant contrarium respondentes ad illum textum, quòd loquatur de suspensione, & non de prorogatione: tamen ego non video in effectu, quae sit differentia inter suspendere & prorogare, cùm idem effectus resultet in vtroque casu, pro quo facit *l. quid si nolit. §. si quis ita. ff. de aedilitio edicto.* vbi partes per pactū possunt prorogare tempus legale, vt duret in perpetuum. Ad illam quaestionem vide Bald. *decis.* 475. qui tenet contrarium, & ex partium consensu tempora appellationis prorogari, tenet Felyn. *in c. ex ratione. de appell.* Franc. Arez. *in c. 1. de iud.* Old. *consil.* 11. Dec. *cons.* 477.

Appellans habet annum ad prosequendam appellationem, & ex causa biennium, vt hîc, & Auth. *ei, qui, suprà eo.* Vide Roc. Rom. *decis. in tit. de renunciat. in nouis. & decis. 422. & seq. & 65. & 155. in nouiss. in 1. addit.* 471. 144. 219. *in antiquis.* 493. 467. 208. 581. *in nouiss.* 192. 41. 511. 418. Cassad. *decis. 4. in textu de appell. & decis. 6. & 9.* Aegid. *decis.* 593. Fede. de Sen. *cons.* 173. Parif. *cons.* 108. *libro 4.* Socin. iun. *cons.* 117. *libro 2.* Rom. *nar.* 212. *vbi latiùs addit.* quomodo probetur impedimentum. In materia ad text. per Maran. *in tract. de ord. iud. 6. par. prin. 1. ad num.* 317. *cum pluribus. seq.* Et add. pro lim. ad hoc text. quae ponit Franc. & alij *ad cap. personas, de appell.* Quomodo à parte, vel à iudice est coarctatum tempus prosequēdae appellationis. Pro intell. contra communem Dec. *ad cap. ex ratione. extra de appellat. in 3. cons. 2. conclu. 4. col. & seq.* Abb. & alios ibi. Adde Corr. *in memor. in verbo, appell. non licet.* Roc. *decis.* 287. Felyn. *ad cap. pastoralis. §. quia verò col. 2. in §. de offic. deleg.* & ad *cap. si diligenti. col. 2. de for. compet.* Maran. *de ord. iudic. 6. par. artic. 2. lim. 19. nu.* 330. per Aret. *cons. 109. nu. 1. in fin.*

Tit. 64. Quando prouocare non est necesse.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad ius ciuile.*

l. Latam. 1.

Nota istam legem, quòd sententia lata contra sententiam, quae transiuit in rem iudicatam, non valet, & est nulla. Adde plures limitationes ad istā regul. per Felinum *in c. inter monasterium. de re iudicat.* Adde quòd sententia contra sententiam non valet, & est nulla *d. l. 1.* ratio est: quia secunda sententia reperitur lata sine processu nouo & nouis instantia, secundùm Doct. in l. ista, & vltra fall. per Felinum posit. vide 14. aliae fallent. Socin. *in reg. 458. incip. sententia contra sententiam.* Mihi est *reg.* 513.

Gloss. in verb. non obtinebit.

Nota istam Glo. quòd quando dicit aliquis sententiam nullam, & si quae est, appellat, quòd nullitas censetur incidenter, & accessoriè allegata, & causa appellationis est causa principalis, de cuius Gloss. veritate vide Ias. *in l. 1. ff. de inoff. cap. testam.* Nota, practicam appellandi ex ista Gloss. cui add. Alex. *in cons. 1. vol. 5.* & de materia istius gloss. vide per Scrib. *in c. dilecto. extrà de appell.* & Bart. *in l. si expressim. ff. de appell.*

l. Si cùm inter. 2.

Limita d. l. vt per Alex. *in l. qui Romae. § duo fratres, in prin. de verb. oblig.* & Bart. *in 4. oppos.*

Limita secundò, quando error expressus in sententia esset secundum casum l. secus si contra illum errorem essent rationes, & non casus in terminis, vt dicit Bald. hîc & Ant. de But. & Abbas *in c. 2. extr. de re iud.*

Limita tertiò, vt per Alex. *in l. iusto possidere. 7. col. vers. quaero, ff. de acquir. poss.* & Socin. *in d. reg.* 354. *vel* 459.

Amplia istam legem procedere, etiamsi esset alia causa per quam poterit iustificari sententia, si tamen illa non fuerit expressa, *l. qui testamento.* & ibi Bald. *de excusat. tut.* Pro maiori intelligentia istius l. vide decis. Neap. 18.

l. Si vt proponis. 3.

l. Cùm magistratus. 4.

l. Certa ratione 5.

Bart. *cons.* 159.

l. Cùm non. 6.

l. Venales. 7.

Nota, quòd sententia lata per iudicem corruptum pecunia, est nulla ipso iure. add. 2. fallen. Socin. *in reg.* 441. Mihi est *reg.* 356. *incip. sententia lata per iudicem,* & si apparuerit, sententiā esse iniustam, non tamen valet, vt dicit Bart. *in l. si quis testibus. in fine, supr. de testibus.* vt dicit ibi Gloss. in contrarium, quod licet dicat verum, tamen non probat.

l. Si propter. 8.

l. Veteranis. 9.

l. Omnem. 10.

Capol. *cons. crim.* 18.

Titulus 65. Quorum appell. non recipiuntur.

Cuiac. *tom. 3. comment. ad ius ciuile.*

l. Eius, qui. 1.

l. Obseruare. 2.

Conuictus de crimine, & confessus regulariter non appellat *d. l. obseruare.* Et Bart. Veron. *cons. in cons. 114. col. 2.*

l. Nulli. 5.

Communis opinio est in contrarium, adeò, quòd à sententia lata contra officiales, potest appellari, vt refert, & tenet Parif. de Puteolo *in tract. synd. in vers. appellatio vltima col. chart. 5.*

l. Abstinendum. 4.

l. Ab exequutione. 5.

Ab exequutione sententiae regulariter non appellatur: vt hîc, & in *c. veniens. extr. de appell.* Sed vide 5 fallent. Socin. *in reg. 53. incip. appellare ab exequutione.* Mihi est *reg.* 26. Panorm. *cons.* 55.

Vide Alexand. consil. 217. *vers. processibus. in 1. col. in fin. cum seq. ibi circa illam, l. vbi sibi contrarium,* Capoll. *caut.* 44.

Quòd à decreto de exequendo potest appellari, vide Abbat. *in in c. quod consultationem. de sentent. & de re iud. in 9. col. cum 2. sequentibus.* Et Castr. *in cons. 15. & in cons.* 121. Adde etiam cautelam, quòd à decreto de exequendo appellari possit.

Quando appellatione pendente possit fieri sententiam sequestratio. Bartol. *in l. imperatores. §. fin. ff. de appell.*

l. Quisquis. 6.

l. Ante sententiam. 7.

Nota, quòd quando quis appellat à sententia definitiua contra se lata, regulariter non debet allegare

480/C.IV.K.5-4, 59
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Regare causam appellationis, quasi appellat. Scrib. *in l. 3. fin.* Add. fall. Socin. *in reg. 18. incip. appellans à definitiva.*

In cod. leg. in glos. magna in verb. *Iure Canonum*, nota, quod de iure Canonico licet à quolibet gracamine appellare. Hoc intellige, expressa causa gracaminis c. *Card. extr. de appell. in c. Glem. appellanti de appell. & c. vt debeat extr. eod. tit.* fecundo in appellatione à definitiva, vt est glos. de vtrosque *in l. 3. fin. ff. de appell.* Sed de hoc vide Panorm. *consil. 18.*

I. Et publicarum. 8.

Tit. 66. Si pendente appellatione mors interuen. &c.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. ciuile.*

I. Etiam. 1.
I. Eius, qui. 2.
I. Is, qui. 3.
I. Si pater. 4.
I. Quamuis. 5.
I. Fin. 6.

Ad istam leg. *fi vnus*, add. Philip. *in c. ex rescript. est penali de appell.* adde, quod tempus appellationis non cursit, nisi à die scientiæ.

Tit. 67. De his, qui per metum, &c.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. ciuile.*

I. Si contra. 1.

Oldr. *cons. 51.* Ias. *cons. 71.*

Tit. 68. Si vnus ex plurib. appell.

Cuiac. *ibid.*

I. Si iudici. 1.
I. Si vna. 2.

Tit. 69. Si de momentanea possessione, &c.

I. Cùm de vnic.

De materia istiusl. vide plenissimè Lanfranc. *in verb. interlocutoria, & appellat. chart. 90. ad decimo facias.* vbi, an, & quando possit appellari.

In eadem l. ad istam l. vide Ias. *in l. parte furiosi. ff. de his, qui fol. vel alient.* vbi quid si appellatio fuit admissa per iudicem à quo.

A sententia lata in causa momentanea possessionis regulariter non permissa est appellatio *d. l. cùm de possessione add. 3. fall.* per Socin. *posit. in reg. 33.* Mihi est *reg. 18. incip. appellari à sententia lata.* Et ad intelligentiam *d. l. vide decis.* Socin. *cons. 124.* Bartol. *in l. 2. ff. de appellat. recip.* & vltra limites, nisi iudex admittat appellationem: quia tunc procedit ita Baldus *in l. post sententiam, col. 2. supra de sententiis.* Alex. *cons. 167. incip. consideratis.* Ias. *in l. 1. in prin. de nouo operis nunc.*

In eadem l. *Gis. fin. cons. fed his gloss.* An prohibita appellatione debeat concedi in integrum restitutio Bar. *in cons. 141.* vbi tenet, quòd sic, Panor. *cons. 15.* Dec. *cons. 18.*

Tit. 70. Ne liceat in vna, eadémque causa, &c.

Cuiac. *commentar. ad iur. ciuile. tom. 3.*

I. Si quis vnic.

Licèt à duobus sententiis conformibus non liceat appellare, vt hic: tamen supplicari potest ab huiusmodi sententia, & per huiusmodi supplicationem non retardatur executio.

Et pro limitatione huius titulí vide Angel. *in l. si cùm executione. §. hoc autem. in fin. ff. quæ res. ciuile.*

Et de materia huius titul. vide Philip. Franc. *in c. diuersis. extra de appellat. & in c. fin. de appellat.* non licèt aliquì tertio prouocare. Mihi est reg. Socin. 418.

Titulus 71. Qui bonis cedere possunt.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. ciuile.*

In rubrica, cessioni bonorum an renunciari possit eum iuramento, Guid. Pap. *qu. 111.* firmat, quòd non: respectu creditori non faciendo. Hoc enim casu non valet renunciatio, quo verò ad alium effectum, quòd in bonis possità quæstitis non commoretur, nisi in quantum facere possit, hoc casu valet renunciatio, & ipse ibi ponit: an debitor filii possit cedere, & firmat, quod non, *sic quo vsque decisio S. R. conc. 263. prope fin.* sed contrarium tenet glos. *in decis. Capell. vbi distinguit*, quòd si fœdis debitor ex delicto non potest bonis cedere: ex contractu vel propter collusionem, quòd sic. allegat Cyn. *in l. 2.* hic tenet passim opinionem negatiuam, quia in materia cessionis obseruata est. Add. Parid. *cons. 94. num. 10. volum. 1.* vbi debitor non existit carcere ciuilem in dolo, & culpa, & qui fraudulenter diligendum bona fua, propter illi luxe decoctoris, & *qualitate sua fallit*, qui beneficio cessionis bonorum non gaudent: contra quos multa ponit Andr. Tiraquel. *in rep. l. si vnquam. C. de reuo. donat. in cons. donat. num. 5.*

Et in hac materia *add.* singularem Paul. de Castr. *in l. fin. supra de non num. pecu.* vbi si debitor promisit solutre mille post mensem cum iuramento, est periurus, *si* eo tempore quo promisit se soluere, non posit, quia pauper, vnde beneficium cessionis non habet, vt possit liberari à carceribus, cedendo bonis, allegat text. *in l. pen. in fin. ff. de iure delib.* Quod dictum Alex. comparat *in alia. l. 14. §. eleganter. & solet mare* procedere, quando dolus debitoris interuenisset, aliàs secus: de quo vide scripta *in d. l. fin. de non nu. pecu.* Et an executor instrumenti impediatur, & debitor vult bonis cedere, vide Cornel. *cons. 201. vol. 2.* Et an Ecclesia, vel clericus possit cedere bonis, ponit Glo. *in decis. Capell. Tholos. 156.*

Et an bonorum cessioni possit renunciari, vide decis. Capell. Tholos. 51. & de glossatorum, & quæ ibi scripsi.

Et quòd cedendo bonis regulariter quis liberatur à debito, & valet talis cessio, *non obstat C. qui bonis cedere possunt. C.* vide Ang. in §. *fin. in 3. tit. Inst. de actionibus. & Ias. in d. §. fin.* Ind. vel. *R. Fal. Socin. in reg. 18. incip. cessione. et aliàs 18. in reg. 45. incip. ordinarium.* Mihi est *reg. 4.*

Nota, quòd non valet pactum, quòd debitor non possit cedere bonis: quia videtur se obligare ad carcer. *R. Rom. decis. 147.* verùm posit in antiqua. Cons. *in memorial. in verb. solus. vers. ex qua reg.* quòd est contra bonos mores. ita Bald. *in d. qui bonis.* & ita Bart. & Cynus *in l. alia. §. eleganter, solus mare.* & facit quod habetur in Auth. imò superè de actt. & obligat. Feder. *de senarm. in consilio. 18. incip. supra scripsi.* per totum 1. *volum.* Sed vide fall. 14. Socin. *reg. 542. incip. pactum, quod debitor.* Mihi est *reg. 179.*

I. Si quantitatem. 2.
I. Si pater. 3.
I. Legis Iuliæ. 4.

Debitor, qui cessis bonis post quadraginta dies non datur dilectandus creditoribus: vide Ang. in Auth. *vt detenti, sine fauore eorum ne iniur. à reu. eod. 5. in princip.* dicens ad liquationem istius textus, quòd & ex facultate flatuti inferioris non habet executionem pararam, mottuo debitore, creditor potest facere detinere debitorem, vt non fugitiuus.

I. Propter. 5.
I. In omni. 6.
I. Cùm filiisam. 7.

Ista lex allegatur, quòd facient aliquem insultè carcerari, vel detineri, competit actione iniuriarum. *Socin. cons. 131. in 3. vol. vers. 2. non in 1. parte.*

Et de materia istius l. final. vide Afflict. *decis. 5. & 218.* & ibi notani. & Alberic. *cons. 46.* Rom. *cons. 452.* & Cast. pulchrè *in l. final. supra de non num. pecu.* Angel. *cons. 115. & in §. non quoque. Instit. de actio.* vbi pulcherrima, & infinita de materia cessionis bonorum, quam vide, & præcipè *num. 17. fol. 187.* vbi dicit, quòd cessio concessa principali, non prodest fideiussori. Et quid in dilatione quinquennali, vide Hippol. *in rubric. de fideiussor. num. 67. cum seq.* multa de materia huius vide Rast. *in tract. de coniugat. 12. priuileg.* vbi dicit, hanc legem non habere locum in debito iustato. Refert Bald. *in c. confitentur. extra de rescript. col. 3.* Hyppol. *sing. 415.* Minor an possit cedere bonis, & an pro debito pecuniario possit capi. Bald. *in l. 1. in pen. 4. supr. eod.* dicit, quòd non. Iason. *in Lauque impub. nu. 3. de in ius vocan.* Rom. *cons. 129.*

Titulus 72. De bonis autho. iud. possid. &c.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. ciuile.*

I. In bonis. 1.
I. Et iurisdictionis. 2.
I. Ex contractu. 3.
I. Inciuile. 4.
I. Si bona. 5.
I. Pro debito. 6.
I. Si vxor. 7.
I. In possessionem. 8.
I. Cùm proponas. 9.

Auth. Ei, qui iuraz.

Angel. in Auth. *de restituendis reis.* ponit vnam pulchram limitationem ad hanc Auth. quòd huiusmodi Auth. locum habet indistinctè, nisi bona debitoris sint creditori hypothecata: quia tunc in omnibus fit iuuisio, & vltra manutenere debiti declarati. Hoc etiam offert, & declarat, & tenet Guid. Pap. *decis. 451. in 2. col. in fin.*

I. Cùm apud. 10.

Tit. 73. De priuilegio fisci.

Videndus 3. *tom. commentar.* Cuiac. *ad iur. ciuile.*

I. Bona mariti. 1.

Fulgo. *cons. 131. propinquior.*

I. Quamuis. 2.
I. Si cùm pecuniam. 3.

Rom. *consil. 111. nofc.*

I. Si debitor. 4.
I. Pecunia. 5.
I. Cùm patrem. 6.
I. Si in re. 7.

Oldr. *cons. 126. licet.*

Tit. 74. De priuilegio doris.

Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. ciuile.*

I. Scire vnic.

Hic tratta loquitur quoad priuilegium prælationis, quod competit mulieri, & est effectus: quia tunc est personale, & non transit ad alium, nisi ad filium, vt hic, *inutile glos. 5. fuerat. Instit. de actionib.* Secùs autem in priuilegio reali, vipote tacita hypotheca: quoniam tunc transit ad quemcunque, vt notat Bartolus *in l. cùm fideiussor in 1. & 2. col. & per Ias. in d. §. fuerat in 3. col.* & ibi quod dicitur, quòd priuilegium prælationis transit ad filios, intelligas de filiis eiusdem matrimonii, & non alterius, vt per priuileg. Ias. *in d. §. fuerat in 3. & 10. col. num. 43.*

Tit. 75. De reuocan. his, quæ in fraud. creditu. &c.

Cuiac. *ibid.*

I. Heres. 1.
I. Si successione. 2.
I. Si patrem. 3.
I. Filius. 4.

Socinus *cons. 124. nisi instrumen.*

I. Ignoti. 5.
I. Si actu. 6.

Dec. *cons. 410. in consil.*

LIBER OCTAVVS CODICIS.

Tit. 1. De interdictis.

Qui

480/C.IV.K.5-4, 60
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quæ an hodie in vsu sint, vid. *l. vlt. ff. de lib. exhib.* Vide Cuiacij commentarios, in singulas leges huius tit. *tom. 3 comment. ad ius ciuile.*

l. Cùm proponas. 1.

Valla *de rebus dubiis tract. 8.*

l. Præses prouinciæ. 2.

Cuiac. *lib. 5 obs. cap. 19.*

l. Incerti. 3.

Vacon. *lib. 1. declar. cap. 44.*

l. Si quis quodlibet. 4.

Cuiac. *lib. 5 obs. cap. 7. & lib. 16. cap. 7.*

Titulus 2. Quorum bonorum.

Cuiac. *tom. 3 comment. ad ius ciuile.*

l. Hæreditatem. 1.

Quam si te defuncti filium qualiter probari debeat filiatio, quæ est difficilis probationis, *vers. in l. Lucilius ff. de cond. & demonstrat.* vide *l. filium ff. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt.* Dec. *in l. qui accusare super de edendo.* Fort. *nuptem. dial. 41.* Oldrad. *cons. 18.*

l. Si ex edicto. 2.

Dec. *cons. 414. proponitur. parte 3.*

l. Constat. 3.

Nota istum textum quod lex naturæ præfert consanguineos marito in successione vxoris, & per istum textum dicebat Raph. Fulgos. *in cons. 71.* quod vxores plerumque sunt rencorosis, aut mores instituunt viros hæredes. Dec. *cons. 414. proponitur.*

Tit. 3. Quorum legatorum.

Cuiac. *tom. 3 comment. ad ius ciuile.*

l. Hæred. vnic.

Executio sententiæ, vel instrumenti habentis executionem paratam ex forma statuti, non potest peti, nisi contra condemnatum, vel obligatum, vel heredes eius: & si hæredum mentio in eo expressa non sit: quia nominato Titio, hæres quis nominatus videtur. Ita Bald. hic. Non autem potest peti contra singularem successorem condemnati, vel obligati, vt est glo. in *l. vn. sup. de cond. ob turpem causam.* secundum Ang. *in l. si debitori. supra si aduers. cred.* Sed vide vnam fall. Soc. *in reg. 278. incip. contraria sententia.*

Tit. 4. Vnde vi.

Hunc tit. explicat Cuiac. *tom. 3 comment. ad ius ciuile.*

l. Rectè. 1.

Nota regulam, vim vi. Hæc regula fallit in pluribus casibus. vide Ioan. circa aliud, *in tract. de bello Italico.* Et si quis expresserit modum in defendendo, vt cùm posset euadere vulnerando, voluit occidere, punitur de occiso, vide Cæpol. *cons. 1.* & Rom. *sing. 3.* & quæ ibi vtiliter per Nicol. Pig. additæ sunt, & Salyc. & scribentes: maximè per Ias. *in l. vt vim pen. col. de iust. & iur.*

Pro defendenda possessione sua non solùm est licitum resistere: sed potest quis convocare amicos ad iuuandum, ne expellatur: & possunt percutere aggressorem & expulsorem. Ita Bal. *in ista l.* 1. Add. Bart. *in l. donatum, C. de mercat. lib.* 2. & tenet Ang. *in tract. malefic. in vers. si defendendo.*

In eadem l. in glo. *in verbo. moderatione* defensio est permissa cum moderamine inculpatæ tutelæ. In vltra istam l. 1. Add. *l. vt vim ff. de iust. & iur.* tamen ille, qui excedit modum inculpatæ tutelæ, non potest condemnari pœna mortis: sed alia minori pœna, arbitrio Iudicis, & sic nō debet puniri pro toto, sed pro tanto. Ita Bartol. *in cap. 1. in fine, de pac. iuramenti firmand. & in cap. 3. in princ. 3. col. de pace seruanda. &* Baldus *in dicta l. vt vim.* Romam *sing. 3. &* Florian *in l. scientiam. §. qui cùm aliter. ff. ad leg. Aquil.* Caste. *in consilio 19. incip. in causa alteratorem. columna vlt.* Alexan. *consilio 76. incip. visa inquisitione. in 1. & 2. col. vol. 1. &* Cæpoll. *cons. 19. incip. visis processu 5 colum.* & idem Cep. *in cons. 1. in 3. col. & cons. 34. col. 8.* dicit non puniri pro toto, sed pro tanto, quando quis facit se defendendo, & excedit modum, & defendi non potest aliquis cum stateris in manu, & mensurare, ita dicit textus *in c. fin. de homicid. in 6.* Homo enim iracundus dolore, & timore permotus, nō est in plenitudine intellectus, ita Bal. *in c. 1. §. fin. tit. de pac. iur.* *fir. Franc.* Aret. *cons. 34.* Alexand. *cons. 109.* Cepoll. *cons. 1.* Bald. *cons. 98.* Zabarel. *cons. 42.*

l. Vi pulsos. 2.

l. Authoritatem. 3.

Nota contra istos potentissimos, qui occupant castra aliena, & postea obtinent rescriptum ab Imperatore. Et hanc l. dicit Bart. esse menti tenendam, & allegatur violentam possessionem per principem non confirmari, & ita Bart. *in tractatu de tyrannia in 15. col. num. 10.* Bald. *in c. nihil. in 3. nota. de præscript.* Florianus in *l. vniuersos. C. de precibus Imp. off.* Ad intellectum istius l. vide Felin. *in c. probasti. de præscript. col. pen. vers. circa quartum. cham. 197.*

l. Si de possessione. 4.

l. Inuasor. 5.

Menoch. *de recup. poss. remed. 7.* Bald. *cons. 313. prop. accur. part. 2.*

l. Meminerint. 6.

Pro intell. h. tex. vide Dec. *cons. 19. col. fin.* in not. quæst. vbi aufertur possessio ab aliquo non citato, contra hunc tex. & *c. licet. de prob. in 6. & l. 5. §. ff. quod met. causa.* vide Alex. *ad l. à diuo. §. in venditione. col. 2. ff. de re iud.* vbi etiam Iason. col. 9. & alij latè per Afflict. *1. par. constit. regni rubr. 15. n. 30. & seq.* Bart. & Doct. *ad l. iusto possidet. ff. de acquirend. poss.* Felin. *ad c. de caetero, de re iudic.* Seball. S. *ad l. habere cauere. ff. de iurisdict. omn. iud. n. 5.* Anchar. *cons. 233. fatis.* Ang. Aret. *in §. quadruplo. n. 74. in fine Instit. de action.* Boroni. *select. lib. 2. cap. 11.* Zoannettus *var. quotid. cap. 25.* Lupus *allog. 191.* Dec. *consil. 200. in casu.*

l. Si quis in tantam. 7.

Nemini licet authoritate propria rem suam sibi vindicare. Iason *ad prin. Instit. de action. nu. 74.* Socin. *reg. 34. & 152. audiens.* Rip. *ad cap. sæpè num. 48. de restit. spol. & ad cap. 1. num. 89. extrà de iudic.* In mat. Alex. & alij *ad l. naturaliter. §. nihil commune. de acquirend. poss.* Rip. *ad l. in quartam. num. 118. ad leg. Falcid.* Bald. nouel. *ad l. 1. num. 500. ff. solu. matr.* Cepoll. *caut. 100.* Dian. *reg. 779.* Tiraquel. *in tractat. de retr. 3. part. prima declar. num. 5. & seq. & post legem commun. glos. 5. nu. 130. & 134.* Plot. *ad l. si quando. Cod. eod. num. 53. & 684.* Hæc lex non habet locum de iure Cano. Zanet. *in tract. de differ. inter Ius Cano. & Ciuil. n. 163.* in mat lacis. de spoliante aliquem violenter sua poss. quibus subdatur pœnis Port. *lib. 1. concl. 38.* vbi ponit 40. ampliat. & 57. limit. ad hunc text. & an iste text. habeat locum in alia violentia, quàm expulsiua, & an procedat in terminis, *l. si quando. Cod. eod.* Socin. iun. *cons. 17. num. 18. & 19 lib. 2.* Marc. August. *cons. 83. nu. 18. & 19 lib. 2.* Marc. Angel. *consil. 83. numer. 6. inter consil. diuers. ad caus. vlt. volum. vol. 1.*

Ad Gloss. magnam hic pro eius intell. vide Andr. de Alser. *consil. 26. numer. 7 inter consil. crim. volum. 2.*

Vide Ias. *in §. ex maleficiis. in 15. col. Inst. de actionibus.* Corn. *cons. 123. vol. 1.* vbi de materia damni clandestini, an stetur iuramento ipsius, qui damnum passus est. An habeat locum ista lex, *si quis in tantam* in quasi possessione, vide Tiraq. *post leg. con. gloss. 5 num. 130.* Quid autem addit, quòd licet ista lex dicat, quòd perdat actionem, si violenter aggressus est possessionem rei, ad quam consequendam habebat actionem, nō procedit, quando esset in possessione, tunc potest propria authoritate ius sibi dicere: & vide plenè per Pet. de Raven. *in compendio iuris Canonici. in tit. de immunitat. eccl. fol. 162. col. 1. & 2.* & add. singulare dict. Specul. *in tit. de restit. spol. §. 1. vers. item.* quidam dicunt, quòd pœna istius l. non habet locum hodiè, nec in vsu est, *d. l. est constitutio in c. fin. in q. 3. aliàs n. 1.* Anchar. *cons. 100. ad clarum part. 1.* Cepoll. *cons. 4.*

Alicui non licet sibi ius dicendi rem suam authoritate propria vendicare, *d. l. si quis.* vide 7. fallent. Soc. *reg. 52. incip. authoritas.* Rusticus, vel miles committens aliquid contra ius positiuum, excusatur, *d. l. si quis.* vide 7. fallent. Soc. *reg. 452. incip. rusticus.*

Pœna istius *l. si quis in tantam*, & eius rigor regulariter non habet locum in causis, seu rebus Ecclesiarum: etsi talis rigor approbatur sit actionibus: vt est Gloss. & ibi communiter Doct. *in cap. 2. ext. de dolo.* & vide 2. fallent. posita per Soc. *in reg. 360. incip. pœna legis si quis, 2. 92.* Gloss. *in verbo, amittat.* Nota istam dispositionem, *d. l. si quis.* & intellige per sententiam, & non ipso iure. Add. quòd etiamsi ipso iure in casu isto amitteretur dominium, tamen adhuc sententia requireretur declaratoria, *tex. in c. cùm ext. de hæretic. in 6.* Alex. in *l. 2. qui bona. 3. col. de verb. obl. & in l. si quis maior. col. pen. C. de transactio.* Et ibi etiam Iason *in l. 2. col. 5. suprà de iure emphy.* simile in omissione feudi per feloniam, vel bonorum publicationem propter crimen læsæ maiestatis, *c. Imperiall. de prohib. feud. alien. per Feder.* licèt ipso iure propter rebellionem bona publicentur, vt *in consti. regni. incip. Nuper apud Tranum bona perditorum.* vide etiam tex. iuncta gloss. *fin. suprà de iure emphy.*

In eadem Glos. magna, in verbo 7. adde, quòd licitum est cuilibet sibi ius dicere in defectu superioris. Ita Innoc. *in c. olim causam. ext. de restit. spol.* & per Abb. aliquid *in cap. 1. ext. de iudicio.*

Pro intellectu, & ampliatione istius nobilis tex. vide Ias. *in §. ex maleficiis. 15 col. Instit. de actionibus.* Cast. *in l. si de possess. num. 5. suprà de probat.* vbi de intellectu istius l. & Corn. *cons. 95. & 213. col. 3. in textu* & vbi dat pulchram limitationem ad hanc legem.

Interrogatio etiam non potest aliter probari, probatur solùm per iuramentum *d. l. si quis.* Et not. Gloss. *in l. 1. ff. quod vi, aut clam.* Et not. *in ca. 1. extr. quod met. causa, & Glo. in cap. qualiter. ext. de accusa.* quæ dicit, quando prælatus aliter non potest reddere rationem, statur eius iuramento. Et vide 2. fall. positas per Socin. *in reg. 1. incip. interesse.* Mihi verò est *reg. 190.*

Sarm. *conc. lib. 1. select. cap. 13.* Couarr. *lib. 3. variarum resolut.* Menoch. *vbi suprà cap. 9.* Pilarum *qu. 86. & 87.* Alphonsus de Castro *de potestate legis pœnalis, lib. 1. cap. 5 primo documento.*

l. Meminerint. 8.

Cuiac. *lib. 1. obs. cap. 10. & lib. 1. cap. 31.* Parladorum *quot. cap. 9. §. 1.*

Damnum datum per violentiam, probatur per iuramentum actoris cum taxatione iudicis: vide pulchr. super. *ad h. l.* per Io. Bapt. Ploti. Ias. *ad l. videamus. §. referre. numer. 12. & 13. ff. de in lit. iur.* Bal. *decis. 191.* Franc. Cur. *ad l. admonendi. numer. 343. & seq. ff. de iureiur.* Duaren. *ad l. in actionibus. numer. 30. ff. de in lit. iuran.* Soc. *in reg. 190. interesse.* In mat. Felin. *ad c. veniens, el 2. post med. col. 4. vers. 5. cumula. de testib.* & quomodo procedat Ioann. Crot. *cons. 111. n. 12.*

l. Si quando. 9.

Duaren. *de in lit. iur. num. 30.* Dec. *consil. 83.* Bald. *cons. 313.* Franc. Aret. *consil. 61.* Dec. *consil. 301.* Alexand. *cons. 130.* Petrus de Anch. *cons. 286.* Zabar. *cons. 113.*

l. Non ab re. 10.

Menoch. *de recuper. poss. remed. 12.*

l. Cùm quærebatur, quæ est l. fin.

Occupans possessionem vacantem, tenetur eam restituere domino, quemadmodum tenetur inuasor, vel fur. Rip. *ad c. sæpe. num. 53. de restit. spol.* Ant. Rub. *ad l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. numer. 81.* & vide tex. *in cap. licèt causam. in verb. tenorisariem,* vbi Abb. *n. 10. de proba.* Paris. *ad c. si diligenti n. 22. extrà de præscript.*

Possessio vacans, quæ dicatur, & quando dicatur vacare, vide Rom. *consil. 350.* & per Felin. *in c. cùm Ioannes Eremita. de fide instrum.* Et ibi de eo, qui præsumitur possessionem vacantem, & expeditam, & ibi etiam, quid importet plena possessio, & quid importet pacifica possessio, dicitur quando non est controuersia deducta, ita Card. *in cap. gratia. de rescript.*

Et quatenus in ista l. *cùm quærebatur*, in vers. *omnes autem scire debent*, probatur quòd in dubio præsumitur res esse alicuius. vide Aret. *in §. nullius. Instit. de rerum diuis.* vbi quid in beneficiis ecclesiasticis, an præsumantur vacantia.

In d. l. fin. vers. *locum habentibus, in fin.* post 30. annos mala fides allegari non potest, vt tenet Bar. & est decis. S. R. *c. 246. in p. dub.* Menoch. *de retract. rem. 15.* Couarr. *d. n. 18.* Zabarel. *cons. 3. vacantia.*

Tit. 5. Si per vim, &c.

Cuiac. *tom. 3 comment. ad ius ciuile.*

l. Iudices. 1.

Menoch.

480/C.IV.K.5-4, 61
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Menoch. *de recuper. poss. remed.* 6. Bald. *cons.* 173. *super parte* 2. Rom. *cons.* 330 *in casu.* Oldrad. *consil.* 217 *de rem.*

l. Nec imperiale. 2.

Quatenus habet ex illa l. quod possessor non dicitur privari sua possessione antequam iudicatur. add. Emilia, & limita per Hyp. *sing.* 195.

Possessor non condemnatur, nec citatur non debet turbari in sua possessione, etiam ex rescripto principis, vel iussu locuit. iudicis, per Bart. hic, & *ad L. fin. num.* 26 *C. de edic. dict. rod.* vbi Dec. *no.* 4. & 5. Ingo. *ad* 5. *in re quaerit. de maior. & obed.* Cald. *consil.* 4. *de delat. laiff.* per Bart. *ad rubricam C. qui admit. ad.* 109. Mode. *ad* 2. *fin. col.* 7. *de praescript.* defleat. nouif. Cachera *decis.* 38. *numer.* 2. Lapus *allegat.* 110. Bart. *cons.* 91. *in primo* Oldrad. *cons.* 117. *de tem.* 188. *quaestio* Dec. *cons.* 54. & *diligenter parte* 1. Rom. *cons.* 347.

Tit. 6. Vti possideris.

Cuiac. videndus *ibid.*

l. Vti possideris. 1.

Dear. *lib. 1. obser. cap.* 21. Ioannes Robert. *lib.* 3. *frec. sent. cap.* 11. Bart. *consil.* 8. 1. Cum. 2. *consil.* 158. *volu.* Dec. *cons.* 221. *non partem* Bart. *cons.* 111. *quidem.*

Titulus 7. De tabulis exhibendis.

Cuiac. *ibid.*

l. Si in potestate. 1.

Tit. 8. De liberis exhibendis.

Cuiac. *ibid.*

l. Si vt proponis. 1.

l. Adi praesidem. 2.

l. Si ad instar. 3.

Tit. 9. De precario.

Cuiac. *num.* 3. *comment. ad hoc titul.*

l. Si te non. 1.

Cuiac. *lib.* 3. *obser. cap.* 14.

l. Habitantis. 2.

Tit. 10. De aedificiis priuatis.

Accurate explicatur à Cuiacio *num.* 3. *comment. ad hoc titulo.*

l. Et balneum. 1.

Brisson. *lib.* 1. *select. cap.* 1. Socin. *cons.* 106.

l. Negotiandi. 2.

Cuiac. *lib.* 3. *obser. cap.* 16. Zabareh. *cons.* 17. Bart. *cons.* 110.

l. An in totum. 3.

Ioan. Cabl. 17. *flaccio tit. de confis.* Bal. *cons.* 33. *super instrumento parte* 1.

l. Si proponis. 4.

Ad hanc *l. si vt proponis* vide Carol. Mol. *in tract. de usur. num.* 37. Cors. *cons.* 111. *colum.* 1. *no.* 3. vbi per hanc legem firmat quod socius non commutatur reficiens, *si alius socius* post refectionem non solvit partem suam infra 4. menses post requisitionem domini, res communis transit in reficientem. Idem tenet Iaf. post Bartolum *in l. quamvis. col.* 13. *de fiduc. Ang. in l. quidam Horac. vers. condemnatus de solut. urbon. prad.* Alex. 18 *§. sequens. pan. col. in tit. de usufr. num.* 4. Ed. 1551. 26. Ian. 12. *Cuiac. in tit. de usufr. num.* 4. Ed. 1551. 26. Ian. 12. *Cuiac. in* 18. *col. in* 4. *de verb. obligat. & in l. si vna alienatione* 3. *col. in* 4. *de verb. obligat. & in l. si vna alienatione. col.* 3. *de legat.* 1. Iaf. *in d. §. sequens. in penult. col.* Corn. *consil.* 97. Bald. *cons.* 100.

l. Si is, contra. 5.

Bald. *cons.* 131. *super instrumento. parte* 1. Corne. *cons.* 217. *casu parte* 1. Dec. *consil.* 388. *verbo.*

l. Si quis post. 6.

Oldr. *cons.* 125. *quaesitum.*

l. Nemini. 7.

l. Singularium. 8.

l. Si etsi. 9.

Ad illam vide Aug. hic, & Bart. Cepol. *in tract. de servit. vrb. praed. in vis de manutenen.* Valla *de rebus dubiis, tract.* 8.

l. Per prouincias. 10.

Vnicuique permittitur suas propriae possessiones marali ambitu vallare, cum priuato iure in proprio solo licet castrum aedificare, Nicol. Boer. *decis.* 310. vbi firmat quod sic, adeo in confinibus regni hoc facere. Oldr. *consil.* 190. *thema.* & 287. *premum.* Fulg. *cons.* 221. *quaeritur.*

l. Mortuana. 11.

Contra in vno. Mantuana. Valla *tract.* 8. Cuiac. *lib.* 1. *obser. cap.* 30. Brisso. *lib.* 1. *select. cap.* 1. Bald. *consil.* 328. *ad euidentiam parte* 1. Corn. *cons.* 182. *in hac consultatione parte* 2.

l. Ex quo. 12.

§. Et nos. 1.

§. Sed cum. 2.

§. Nulli. 3.

§. Insuper. 4.

§. Item illud. 5.

§. Praeterea. 6.

§. Et hoc quidem. 7.

§. Prouideat. 8.

l. Cum dubitatur. 13.

Titul. 11. De nouis operis nuntiatione.

Cuiac. *num.* 3. *commentar. ad hoc titulo.*

l. De operis. 1.

Tit. 12. De operibus publicis.

Cuiac. *ibid.*

l. Plurimi. 1.

l. Quae operibus. 2.

l. Neque. 5.

l. Praeterea. 4.

l. Intra vrbem. 5.

l. Praescriptio. 6.

Dec. *cons.* 97. *superiori anno.*

l. Ad portus. 7.

Panorm. *cons.* 3. *casu. parte* 1.

l. Omnes, quibus. 8.

l. Si quando. 9.

Roman. *cons.* 310. *in casu.*

l. Si quis iudices. 10.

l. Ne splendidissimae. 11.

l. Omnes prouinciarum. 12.

l. Nemo iudicum. 13.

l. Aedificia. 14.

l. Si aliquando. 15.

l. Si quando. 16.

l. Quicunque. 17.

l. Turres. 18.

l. Quia plurimae. 19.

l. Qui fine. 20.

Occupantes viam publicam tenentur argumento illius l. penu. 32. *lib.* 39. *tit.* & ita Affaitus tenet *in contract. de vno pro omnibus: in vers. si autem, in* 3. *col. in rub. de pig.* Ita iustificio castri pignoratl manent cum pignore ad finem, vt creditor possit exercere iurisdictionem in castro pignorato, vide Rom. *sing.* 114. Barbat. *in reg. rubrica, de reb. Eccles. non alienand. in* 1. 4. *col.* 3. *in fin.* & Doct. *in c. Berthold. de re iud.* de quo etiam per Bertrand. *in* 1. 1. *de iur. dict. in vnum* & Gallo *in cons.* 54. *col.* 2. *incip. vsus alta col.* 2.

l. Basilicam. 21.

l. Nemini. 22.

Titul. 13. De ratiociniis operum publicorum, &c.

Cuiac. *num. comment. ad hoc titulo.*

l. Iubemus. vnic.

Tit. 14. De pignoribus, & hypothecis.

Vide Cuiac. hunc tit. interpretantem, *num.* 3. *commentar. ad hoc titulo.*

l. Debitor. 1.

l. Quamuis. 2.

Nota quod secus esset, si quis haberet generalem hypothecam in omnibus bonis debitoris, vt *ind. 2. §. qui pecuniae in pig.* & vide de Iust. l. *Cremen. singul.* 55. Paris. *cons.* 105. Gloss. *in verbo eligere.* Nota hanc Gl. quod creditor semper praeiudicatur, quod accipit pignus aequivalens debito, & tamen non accipit aequivalens, non praeiudicat sibi creditor. *§. si vero per.*

Specialis hypotheca secundi creditoris praeferitur generali prioris specialem habentis, ex qua potest sibi satisfieri. Pro intellect. & materia *l. 1. de Paris. cons.* 50. *num.* 17. *cum sq. lib.* 1. Rip. *ad l. prioribus, num.* 13. *de priorit. cred.* & quae requiruntur ad hoc, vt locum habeat hoc *depositio*, Cachera. *decis.* 38. *no.* 3. & 4.

Valla *de opera. tract.* 11. Cuiac. *lib.* 3. *variar. resolut. cap.* 18. Chass. *cons.* 63 *quidam.* Bald. *consilio* 287. *casus parte* 1.

l. Creditores. 3.

Et ibi in Glos. *in verbo, debent.* vbi dicit, *debet* accipere pro posse, & è contra. vide bonam Glos. *in l. 3. praes. §. de off. praesidis.*

Nota quod sententia lata in alterius contumaciam, alteri non nocet: vide Hyp. *sing.* & *quamvis.* Zabar. *cons.* 11. *Tiraq.*

Adde Affaitt. *decis.* 126. *fait mc.* Tiraq. *in tract. de iur. conf. pri in* 1. *par. no.* 17. & *sq.* Antib. de Cano. *ad Lucens. par. no.* 35. *de legat.* 1.

Menoch. *de adip. poss. remed.* 3. & *de arbit. iud. cas.* 180. Zenn. *rer. quot. cap.* 61.

l. Cum te pecuniam. 4.

l. Praeses prouinciae. 5.

Rom. *consilio* 319. *praesens consultatio*, & 287. *in re.*

l. In summa. 6.

l. Vsucapio. 7.

Sarmientus *lib.* 2. *select. cap.* 9.

l. Quamuis. 8.

l. Si dominium. 9.

l. Debitores. 10.

Alienatio facta à debitore quasi titulo, non obest creditori, quia pignoris iure vtatur adversus eum posteriorem. Haec Limosa, nisi debitor obstiterit creditori debitum, & creditor hoc iuste causa recessit, tunc enim extinguitur hypotheca, & debitor potest alienare, vt tenet Gloss. *in l. §. quidam, supra de donat. inter virum, & vxorem.* Cuiac. *lib.* 5. *obs. cap.* 31.

l. Nominatori. 11.

l. Si vxor. 12.

l. Cum dominam. 13.

l. Distractis. 14.

Auth. hoc ita.

l. Debitorem. 15.

l. Etsi frater. 16.

l. Quamuis. 17.

De hac *l. quamvis.* vide Bart. & Paul. *in l. interdum, §. qui pot. in pig.* Et emptor res ex pecunia pupilli, licet non pacificatur, vt sit obligata: tamen ipse proferat omnibus creditoribus anterioribus. hoc dicit Gloss. fin. hic in vers. *Sed hoc fallit, &c.* quam allegat Cors. *in suis sing. in verb. emptio.* Vitali. 2. *vsur. fol.* 19.

Et ifrad de pupillo amplia, etiamsi vnus pupillus emisset de pecunia alterius pupilli. Nam tacite contrahitur pignus contra ipsum pupillum contrahentem. ex. est *in l.* 3 *in prine. §. de reb. creditis.*

l. Si pignoris. 18.

Rom. *cons.* 38. *in casu.*

l. Sicut. 19.

l. Creditor. 20.

Tantum operatur obligatio, consignatio, & depositio debiti, quantum ipsa solutio, hic per text. Quid autem operetur consignatio & depositio, vide glo. mag. & menti tenendum, *in* 5. *ind. in verb. & hoc in omnibus, vt in alibi infra, dec. col.* 7. *Accepta. C. de vsur.*

l. Res obligatas. 21.

Creditori priori soluto non succedit in pignore in hypotheca. Ioan. Dian *reg.* 265.

l. Seruus. 22.

l. Maior. 23.

l. Persecutione. 24.

Auth.

480/C.IV.K.5-4, 62
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Auth. Hoc ſi debitor.

Si prior conuentus poſſeſſor, quàm principalis, & non fuit oppoſita exceptio ordinis vel ſententiæ, an ipſe poſſeſſor poſſit condemnari, vide Bald. in l. prolatam. ff. de ſenten. tenentem quod ſic: & ita in deci. Delphin. 94. & 222.

Et de materia huius tituli. vide omninò decif. parlamenti. 432. & pro limitatione huius Auth. vide Afflict. in decif. 139. & pro intellectu ipſius, vide Angel. Aret. in §. item ſi quis in 4. 5. 6. col. Inſtitut. de actionibus. vide etiam decif. cap. 54. vel 344. Pamorm. conſilio 29. in q. praeſenti part. 2. Rom. conſ. 187. in re.

Et quamuis creditor non poſſit agere hypothecaria contra tertium poſſeſſorem poſſidentem rem ſibi obligatam, niſi principali debitore diſcuſſo, tamen nota, quòd ſi in obligatione quādo debitor obligauit bona ſua, vel certa bona, debitor conſtituit nomine creditoris poſſidere, tunc creditor poteſt agere contra tertium poſſeſſorem, etiam non diſcuſſo principali, vt voluit Bart. in l. creditores. vlt. col. and. ... & Crot. in cap. l. ſi u. qui pro compone. fol. 15. col. 4. de vſucap. tamen hodie in regno dubium iſtud eſt deciſum per pragmat. regni Ferdinandi primi: & de hac materia vide Afflict. decif. 258.

Adde Soc. conſ. 80. lib. 3. Cratt. conſ. 101. dubio 7. n. 45. & conſ. 225 & 265. Iaſ. conſ. 77. n. 5. 16. & 18. Guid. Pap. conſ. 109. & q. 94. 431. & ſeq. num. 7. & ſeq. & q. 481. Rom. conſ. 426. & 437.

An cauſa commiſſi ſola facti veritate inſpecta reiiciatur excuſatio, Grat. conſ. 87. li. 1. in fin. & 15. lib. 2. in fin. vbi de com. An contra fiſcum. Deci. ad l. ſi. ff. ſi cert. pet. Aret. conſ. 126. & 136. Cran. vbi ſuprà. Anchar. conſ. 244. Aret. ad l. actor. ff. de acqu. poſſ. Iaſ. ad §. ſi quis in fraudem n. 76. cum ſeq. Inſtit. de actio. Corne. conſ. 46. col. pen. lib. 1. Felin. ad cap. ex reſcripto nu. 13. de iureiuram. Dec. ad l. fin. numero 30. Angel. Alex. & Iaſ. ad l. à diuo Pio §. in venditione. col. 13. de re iu. Soc. conſ. 14. lib. 2. Neguſ. de pignor. par. 2. memb. 4. concluſ. nu. 11. & ſeq. vbi ponit reg. cum 3. amplia. & 12. fal. Fel. ad cap. 1. nu. 23. de libel. oblat. Rip. ad rubric. ff. de interd. numero 14. Cagnol. in proœm. ff. numero 25. Franc. in diſput. part. num. 40. primo dub. 4. col. Paril. conſ. 103. & conſil. 109. num. 51. vol. 3.

l. Seruo. 15.

l. Si tibi. 16.

l. Super hypotheca. 17.

Alc. lib. 6. cap. 16. parerg. & in l. locat C. de manilag. lib. 11. & lib. 8. c. 7. parerg. Rom. conſ. 3. viſo.

Auth. Quod obtinet.

Titulus 15. In quibus cauſ. pignus, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad tit. ciuile.

l. Vniuerſa. 1.

l. Certum. 2.

Licèt bona contrahentium fiſco ſint tacitè hypothecata, tamen ſecus eſt in ciuitate: quoniā niſi expreſſè hoc exprimatur, non habet contra debitorem ſuum tacitam hypothecam vt inquit gloſ. hic, & Iaſ. in §. Seruiana. in 6. col. nu. 38. & ſeq. Inſtit. de actionibus.

l. Quamuis. 3.

Corna. conſ. 38. quoniam.

l. Satis notum. 4.

Nota iſtam l. locum habere in rebus in dotem datis, & non in rebus paraphernalibus, vt ſupra in l. 1. de priuileg. fiſci, & vide Capol. decif. 129. in 4. col. num. 14. Couar. lib. 1. var. reſol. cap. 16.

l. Si non induсta. 5.

l. Si mater. 6.

Vide circa hanc legem quæ ſcripſi in l. amnes ſup. quando mul. tut. off. fungi poſſunt. & de hac l. vide Dec. conſ. 391. vel 592. per tot. Soc. in conſ. 180. & 126. vol. 1. & conſ. 349. nu. 10. col. 3. nu. 21. & Dec. in conſ. 59. num. 10. Intellige hanc legem procedere quando mater tranſiuit ad ſecunda vota tēpore quo tutelam adminiſtrabat ſecus verò, quando poſt finitam tutelam, & ratione non reddita, & ad hoc vt mariti bona ſint obligata, iuxta hanc leg. oportet maritum habuiſſe hanc notitiam de tutela vxoris. Dec. conſ. 392. item.

l. Sancimus. 7.

Titul. 16. Si aliena res pignori data ſit.

Cuiac. commentar. ad tit. ciuile. tom. 3.

l. Procurator. 1.

Angel. conſ. 388. conſtat.

l. Si probaueris. 2.

Nota quòd licèt res aliena poſſit vendi. l. rem alienam. ff. de contrahend. empt. domino tamen non præiudicat, ſi conſenſum non accommodauit, ideò quod poterit agere rei vēdicatione contra emptorem, & recuperare rem, pretio etiam non ſoluto: de primo eſt text. in l. 1. & l. nemo. ſup. de reb. alien. & hoc niſi dominus pretium participauerit. l. quadam ex parte ff. de euict. Pilaus q. 100.

Pignorari autem res aliena non poteſt: vt hic, & hoc niſi ſciens creditorem fraudaſſi, pro quo add. text. in l. ſi ſina, quem hic gloſ. allegat. ſup. ad Vellaeianum, licèt rei alienæ valeat venditio tamen pignoratio rei alienæ non valet & ratio diuerſitatis quia venditio perſonam afficit. Pignoratio autem, & obligatio ipſam rem: vt multa gloſ. in verſ. peruaſſem. & licèt non valeat rei alienæ obligatio, tamen ſi ſciente proprietario facta fuerit in fraudem creditorum ſuorum, huiuſmodi obligatio valet, vt hic per Doct. & per Alex. in l. qua dotis. 8. col. ſolut. mat. & 99. & quando valeat obligatio rei alienæ, vide Bart. & inf. eod. in l. cum res.

l. Curator. 3.

l. Nec ſi. 4.

l. Cùm res. 5.

Agens hypothecaria ſufficit probare poſſeſſionem debitoris, cum ries. & bona fide, vt hic. & Iaſo. in §. item Seruiana in 11. col. num. 89. Inſtit. de actionibus. & hoc tenet cum agit contra principalem: quando verò agit contra extraneum debet probare ipſum debitorem fuiſſe dominum rei obligatæ tempore obligationis: vt per Bart. hic.

l. Quæ prædium. 6.

l. Si in rem. 7.

l. Nexum. 8.

Tit. 17. Quæ res pignori obligari poſſunt, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad tit. ciuile.

l. Alumnos. 1.

Vide Bart. in hanc l. notabilem, decidentem hanc quæſt. an qui ſuſcepit in ſe omne periculum, & ex caſu fortuito cumentur an videatur ſuſcepiſſe periculum, & an generali obligatione veniant ſupellectilia generalia neceſſaria. Guid. Pap. conſ. 115. tertiter.

l. Cùm conſtet. 2.

l. Si monumento. 3.

l. Nomen. 4.

Nota per iſtum textum quòd ſi debitori debitoris mei facta eſt proteſtatio, ne ſoluat, valet, ſi habeo ipſam obligatam, aliàs non tenetur parere, per iſtum text. Limita tamen ſingulariter non habere locum quando mandatum eſſet à iudice: quia tenetetur parere. Bart. in l. non ſolum. §. morte. de noui operis nunciat.

Et de materia huius legis vide Bald. conſ. 15. vol. 3. col. 3. in antiq. & in ſubſequen. conſilia. Alexand. 17. requiſita in cauſa vertente, vol. 10. vbi declarat intellectum huius legis. Et nota quòd in generali obligatione veniant futura. l. ſi. inf. eadem. quia in oblig. pignoris non tractatur de magno præiudicio.

Et ipſa interpellatio quomodo fieri debeat, vide Iac. in l. quod te. in fin. ſi cert. pet. & Roſac. conſil. 536. incip. circa propoſitam conſultationem.

Ceſſionarius nunciens ne cedat cedenti, ſi per ſimplex verbum hoc facit, non impedit debitorem ſoluere creditori: primò niſi oſtendat ſibi inſtrumentum ceſſionis, & legat, & copiam & ſibi. Ita Bart. in l. 2. in 5. col. num. 10. ff. de noui oper. nunciat.

Et quamuis nomina debitorum, inſtrumenta, & chyrographa poſſint etiam ſpecialiter, & generaliter obligari: tamen ſi indicantur in dotem conductam, intelliguntur tacitè per hypothecam obligata, vt refert, & tenet Iaſ. in §. item Seruiana. 9. col. Inſt. de actionibus. Rom. conſ. 356. Dec. conſilio 89. Rom. conſilio 350. Bald. conſilio 257. Cuman. conſ. 4.

l. Spem eorum.

l. Qui filios. 6.

l. Executores. 7.

Neceſſaria ad agriculturā non veniunt in executione facienda. Vide Rip. in tract. de remed. conſeruationis numero 111. & ad l. obligatione de pignor. Iac. Menoch. in tractat. de arbit. iud. l. ib. 2. centur. 4. caſ. 378. n. 5.

Gilbert. Regius lib. 2. ... cap. 20. Cuiac. lib. 4. obſ. cap. 20.

l. Pignorum. 8.

Auth. Agricultores.

l. Si quis bona. 9.

Futura an veniant in confiſcationem bonorum, Iacob. in l. ſi quis inſiquam. §. illud quoque. ff. quod quiſque iuris. & Roman. ſing. 497. & an diſpoſitio comprehendat actiuum de futuro, Barb. conſil. 6. volum. 3.

Et an bona futura, & præſentia poſſint vendi, & de neutro venditor teſtari, Bertach. conſilio 3. volum. 3.

De ratione iſtius leg. ſi quis. vide Bart. in l. ſin. §. 1. de legat. 2. & vide Soc. reg. 417. aut 147. & Bart. in l. cum ita in 3. col. de auro, & arg. legat. & in l. ſi. mandati. 2. 3.

Bona futura an veniant in obligatione generali, Iacob. in l. ſin. C. depoſi. etiam an in vendi. omnium bonorum veniant omnia bona futura, vide decif. Delphin. 191.

In ea. l. ſi quis. & ibi Gl. in verb. pertinent. in verſ. ſed tamen comprehenditur, locutio indefinita extenditur ad futura regulariter, d. l. ſi quis. & l. ſeruitus. ſup. de ſeruit. & in c. quia circa. extrà de priuileg. & plenè per Bart. in l. ſi ita. ff. de auro, & argento legat. ſed vide 2. fallent. Soc. in reg. 504. incipiens. locutio. 147. reg.

In ead. Gloſſ. in verb. ſed aliud eſt. vide text. in l. fin. §. 1. ff. de legat. 2. Ibi in donatio. & Bart. in l. ſin. §. 1. & Coter. inibi, qui pro empt. charr. fin. col. 3. in princip. vbi ſallitur: veniant bona futura in obligatione generali omnium bonorum, non tamen hoc procedit in donatione, vel alienatione, & ibi rationem habes, vt hic in Gloſſ. quia magnum damnum danti eſſet.

In eadem l. in Gloſſ. fin. capit. in decif. 143. col. 3. quòd in tacita hypotheca veniunt omnia bona etiam futura. l. hac edictali. §. hic illud in §. fin. & ibi Bald. ſuprà de ſecund. nupt. poſt Gloſſ. hic. Ioann. Cal. conſilio 2. Bald. conſilio 481. Cum conſ. 30. Bald. conſ. 370.

Etiam generali obligatione futurorū bonorum veniunt bona hæredis, Ang. in l. aſſiduis. in fin. qui pot. in pig. habeantur, tenet quod non. Alex. in l. ſi heredis. de legat. 2. Add. quòd ſub hypotheca generali veniunt omnia bona præſentia, & futura, d. l. ſi quis. quam limita non procedere in his rebus, in quibus eſſet prohibita hypotheca, vel alienatio vt tenet Bart. in l. cedidiſſo §. ... de lega. 2. & l. 4. de legatum. ff. de adimend. legat. facit l. obligatione generali. ff. de pignoribus. Item limita non procedere in bonis vaſſalibus, ſecund. Bart. in l. certi. de ſup. legat. Contrarium melius tenet Alex. in l. ſi conſtante. col. antepen. ſolut. matrim. & an tali caſu requiratur poſſeſſio futurorum bonorum, ſi obligans conſtituit ſe creditoris nomine poſſidere. Alex. in l. 3. §. interrum ff. de acq. poſſ.

Tit. 18. Qui potiores in pignore habeantur.

Omnes huius tit. leges accurata interpretatione donauit à Cuiacio tomo 3. commentar. ad tit. ciuile.

l. Qui. 1.

Add. quòd ſi primus offerat ſecundo creditori remanebit in poſſeſſione pignoris. vide Dec. conſilio 219.

Ad eand. l. Qui prior eſt in tempore, potior eſt in iure, & ſi ſecundus creditor habet ius offerendi. Hoc tamen limitatur in prætorio pignore, vt l. omnia de bon. aut. iud. poſſ. & l. ſi. vni. §. potior. ff. vt in poſſ.

480/C.IV.K.5-4, 63
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

poss. leg. & Bartol. in l. 1. in 2. col. ff. de pig. act. & hoc quando sunt eiusdem diei. Alias non habet locum neg. iur. communia, vt per Dec. & Bart. in l. 1. ... vide ad hanc legem etiam S R. cons. 159. incip. super lib. ... col. 3. vol. 1. Et cons. 342. ... incip. casus talis est. vbi quando sunt multi creditores vnius, qui non est soluendo omnibus, qui praeferantur, an pro rata concurratur ad illa bona, & de pluribus creditoribus ibid. & Bald. in cons. 176. incip. super fac. vol. 2. Paulus de Ca. in l. pe. C. de actione emp. & vide Ias. cons. 5. vol. 4.

In eadem l. in princ. si aliquis emit domum, vel rem alij obligatam, pro 100. & ipse eam melioravit, adeò quòd valet 40. si abeo euincatur per hypothecariam, liberatur emptor praestando pretium aestimationem. Ita Bart. in l. de his C. de praed. & omnibus vol. li. 10. & Castr. in l. si conuenerit §. si fundus. ff. de pign. act. & Cocl. in suis notab. in verb. meliora. & tene hoc perpetuò menti. Federic. cons. 45.

l. Si decreto. 2.

l. Cùm rempublicam. 3.

l. Si fundum. 4.

Nota quòd tunc priuatus prior tempore praefertur fisco, & reipub. quae est posterior tempore, vt hic, cùm actio fisci est realis: secùs verò cùm est personalis: quia tunc praefertur priuato tacitam habenti hypothecam vt l. quid quod iandiu Glos. notab. ff. de priuileg. cred. & est Gloss. notab. in l. priuilegia. in verb. & causa. ff. de priuil. credit.

l. Prior. 5.

l. Si generaliter. 6.

Rom. consilio 104. & 140.

l. Licèt. 7.

Add. ad l. licet. quòd idem esset si in venditione rei est hypothecata res pro pretio, seu alio pacto in continenti: nam praefertur venditor caeteris etiam anterioribus: vide decis. Soc. cons. 306. Couar. lib. 1. variar. resol. cap. 7.

Licèt res empta ex pecunia mea non sit tacitè obligata, vt hic, tamen in subsidium possum ad eam habere recursum, sicut ad pretium redactum ex venditione rei meae. Rom. sing. 626. incip. ... Et quid si vendidi rem, nec est solutum pretium, an res sit mihi hypothecata, vide Bald. in l. fin. super. commodat. & apost. desuper, quae non est Bart. in l. quid si ... ff. de priuil. cred. Ad eandem leg. pro limitatione illius l. vide Afflict. decis. 306. & ad intellectum illius l. vide Capoll. caut. 124. & Ias. in l. qui Romae §. Callymachus, num. ... de verb. oblig. Et plenè per Rom. in l. si cùm dotem §. transfreundum. num. 41. solut. matr. & Bart. in l. intercidum. ff. eod. vbi ponit pulchras quaestiones in hac materia, & vide omninò Capoll. in suis caut. caut. 16. col. 4. incip. vulgaris. vbi tenet, quòd etiam is, ex cuius pecunia pignus emitur, ipsi mulieri praefertur. Quod tamen est contra Bart. in d. l. interdum. ff. eod. & contra Dec. decis. 306. & semper allegatur ista lex, quòd res empta de pecunia alicuius, & eidem expressè obligata, praefertur reliquis omnibus quantumuis anterioribus.

Auth. Item possessor.

Panor. cons. 17. in 4. parte.

l. Diuersis. 8.

Et ibi gloss. in verbo. quantitas. regula cum fallentijs, quòd habens priorem hypothecam praefertur posteriori. Ad reg. add. not. in l. fundum. sup. eodem.

l. Eos, qui. 9.

Rom. cons. 471. in casu.

l. Cùm tibi. 10.

Ius offerendi quod competit secundis creditoribus contra primos agentes hypothecaria, vt sup. de pignor. l. secundus. competit etiam aduersus mulierem soluto matrimonio, vt hic, & per Bartol. in l. si constante. col. 14. ff. sol. matr.

l. Scripturas.

Circa hanc legem, an, & quando priuata scriptura praeualet post instrumento posteriori, vide Soc. cons. 174. in causa domina Luca. col. 2. Aret. cons. 64. & priuata scriptura sine subscriptione testium an fidem faciat, si testes non subscripti deponant, illam esse manum illius vide Gram. cons. 84.

Et quid si dicant fuisse praesentes dū d. apocha subscribebatur, & quid si subscripti essent, & non deponerent de tenore, an probent, Lanfranc. in rep. c. quoniam contra, in vers. instrumentorū productiones. in fine, de proba. vbi multum notabiliter add. Bald. hic dicentem, quòd notarius potest conficere scripturam priuatam, & hoc sibi cùm in aliena scriptura confessione non adsit Iudex, vt etiam probat Dec. in Auth. si quis in aliquo in 3. col. C. de edendo.

Nota etiam secundum Bart. & Gram. cons. 79. nu. ... quod recognitio scripturae factae per debitorem asserentem ipsam scripsisse, inducit plenam probationem per creditorem. Add. etiam ad hanc sent. dec. Neap. in 4. col. n. 4. in fin.

In eadem l. in Gloss. in verb. suum robur. in fin. in vers. verorum subscriptiones. nota qualiter apocha debet esse subscripta manu trium testium masculorum, vt plenam fidem faciat, tam si esset foemina secus esset, vt notatur hic in verbo, virorum. & refert Iason in l. admonendi, in 4. colum. de iureiurand. num. 106.

Adde Socin. cons. 174. lib. 2. Tiraq. de vtroque retract. tit. 1. §. 1. gloss. 7. n. 43. & de ll. connub. l. 9. num. 14. Crau. de antiquit. temp. prima pars. la ... num. 56. Negus. tractat. de pignor. 5. part. 4. membr. num. 47. Rip. ad l. admonendi. num 204. de iureiur. & ibi Iason num. 107. lim. et per Mars. sing. 436. Adde Dec. in reg. foemina n. 31. ff. de reg. iur. Aret. cons. 64. diligenter. Bened. Straac. in tract. de mercatu. in tit. quomodo in causa mercatura procedatur. fo. 5. par. nu. 9. Rom. consilio 303. Viuian. lib. 1. commun. opinio. in verbo, testes in scriptura. 346. opin. Rom. cons. 303. Panorm. cons. 12. Bald. cons. 149. Aret. consilio 64. Iason consilio 129. Fulg. consil. 153.

l. Assiduis. 12.

Mulier in dote habet priuilegium, vt praeferatur alijs creditoribus, licèt contractus praecedens tempore aliam tacitam hypothecam habeat. vide Socin. reg. 109. in verbo, dotis. Rip. ad l. 1. num. 1. ubi omnes ff. solut. matr. vbi Bulgar. num. 12. & Camil. Viltari. num. 160. & seq. Bald. Nouel. in tracta. de dote. 10. par. prine. lim. 14. Iason. ad §. fuerat. Cornel. vol. 14. Instit. de actio. per Hippol. sing. 314. Vacon. decla. 235. Negus. in tract. de pignor. 4. membr. 2. part. num. 92. cum seq. Soc. iun. consil. 20. lib. 3. in desponsata tamen per verba de praesenti, vt non procedat istu ... post Gloss. hic & doct. Thesaur. in tract. de iurr. dec. gloss. 1. n. 94.

Ad §. oportebat. vide Rim. ad prin. Instit. quib. alie. licet, vel non. num. 315.

Adde Gloss. magnam hic, vide Alex. consilium ad l. 2. 10. col. sol. matri. & ibidem Ruin. in d. tract. 10. par. in princ.

Ibi, nec quid & corpore, & substātia, & omni vita sua maritus, &c. nota quod vir & vxor vna caro, & vnum corpus sunt, vt hic, vide Tiraq. in legib. conn. in 1. gloss. 1. partis. nu. 30. concord. l. aduersus. sup. de crim. expil. hered. & dicit Gloss. in d. l. admonendi, 53. q. 2. quòd si maritus stipulatur alimenta pro se, videtur etiam stipulari pro vxore sua.

In Gloss. l. ... anteriorie, vers. tu dic. de ista opinione Gloss. vide decis. Capell. 477. & de materia istius vide omnino Gloss. ibi.

In eadem lege, vers. sed nunquid mulier. idem tenet Schurff. in cons. 22. centuria 1. in princ. consilij, quòd mulier praefertur habenti generalem hypothecam in bonis postea quaesitis, tenet Soz. in l. 1. 2. col. in princ. ff. solut. matr. Et vide plenius, & diffusius Salyc. hic in 5. colum. num. 4.

Inter plura priuilegia dotis est illud, quòd praefertur causa dotis creditoribus: vide limit. 9. per Soz. in reg. 147. incip. dos. Vacon. libr. 4. declar. 92. & 93. Peckium de aedil. repar. capit. 5. Bolog. cons. 63. Bald. cons. 275. Fulg. cons. 135. Sotin. cons. 125. Rom. cons. 147. Bald. cons. 312. Rom. cons. 441.

Auth. Quo iure.

Auth. Si quid.

Tit. 19. De his, qui in priorum creditorum locum, &c.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Non. 1.

Ad istam l. & pro intellectu eius, vide Castr. cons. 360. quae ponit Decius cons. 104. Bart. cons. 102.

l. Cùm pro parte. 2.

Dec. consilio 104.

l. Si potiores. 3.

l. Si prior. 4.

Tit. 20. Si antiquior cred. pig. vend.

Vide tom. 3. commentar. Cuiacij ad ius ciuile.

l. Si vendidisset. 1.

Vers. cum aut. add. decis. Capel. 201. in 2. colu. in fine.

l. Obligatae. 2.

l. Quominus. 3.

Fulgos. cons. 137.

Tit. 21. Si communis res pignori data, &c.

Cuiac. ibid.

l. Frater. 1.

Chass. cons. 47. super illum.

Tit. 22. De praetorio pignore, &c.

Idem Cuiac. ibid.

In Rubrica pignus praetorium, & pignus iudiciale qualiter differant, vide Ias. in §. item Seruiana. in 1. ad Instit. de actionib. & Bart. in l. 1. in fin. ... qui pot. in pig. tenet hanc difficultatem generaliter.

Tunc creditor admittitur ad emptionem rei debitoris, quando non reperitur emptor, qui iustum pretium offerat. ita fuit decisum in S. R. conf. decis. 313. Cuiac. lib. 3. obs. ca. 30.

l. Veteris. 2.

Menoch. de recup. poss. remed. 12.

Tit. 23. Si in causa iudicati, &c.

Ant. Guiber. lib. 1. quaest. iur. c. 29. & Cuiac. 3. tom. commentar. ad ius ciuile.

l. Res ob causam. 1.

l. Cùm in causa. 2.

l. In causa. 3.

Tit. 24. Si pignus pignori datum sit.

Cuiac. tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

l. Etiam id. 1.

Bald. cons. 357. quaedam mulier. par. 1.

l. Si creditor. 2.

Tit. 25. De partu pignoris, &c.

Idem Cuiac. ibid.

l. Partus. 1.

l. Cùm pignoris. 2.

Tit. 26. De remissione pignoris.

Idem Cuiac. ibid.

l. Si te. 1.

Eneuardus in suis commentariis fol. 42. volum. 1. p. fiscus non praefertur priuato habenti generalem hypothecam, quando post ipsam obligationem debitor non quaesiuit plura bona: sed si post primam obligationem generalē priuati debitor ipse habuit plura bona, in illis bonis post obligationem quaesitis, fiscus praefertur priuato creditori, vt in l. si quis. ff. de iur. fisci.

l. Si probaueris. 2.

Qui consentit alienationi rei sibi obligatae ius pignoris amittit, non tam debitum. vt hic per Bart. in l. qua dote in 4. ... ff. sol. mat.

l. Si ignorante. 3.

l. Cùm te. 4.

l. Debitum. 5.

l. Si eo tempore. 6.

Per istam legem vide quae decidit Cast. cons. 22. incip. in causa. & an ipse lapsus temporis praeiudicet absenti, infanti, vel furioso, vide per Francis. de Aret. in l. rem, quae nobis. ff. de acquirend. possess. vbi pulchra.

l. Creditricem. 7.

l. Si hypothecas. 8.

l. Cùm ex causa. 9.

l. Res pignoris. 10.

l. Solita. 11.

Q 4

480/C.IV.K.5-4, 64
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quæ est l. fin. Nota istam legem, *fidei*, quòd quando quis obligat bona sua præsentia, & futura, & postmodum vna de illis alienatur, vel exeat de dominio debitoris, consentiente creditore, si postea redeat in dominium debitoris, in pristinam obligationem reincidit, quod nota. Sed vide Bart. *in l. fin. §. superuacuum. ff. quæ res modo pig. vel.*

Idcirco pignus reacquisitum non reintegratur quoniam reacrisum est ex alia causa, ex qua exiuit alias fecit, vt plenè per Bart. *hic circa fin.*

Ex de materia huius l. vid. Mayner *in l. creditor. ff. de reg. iur. in 2. col.* Alexan. *in l. stipulatio ista modo concepta 7. col. de verb. oblig.*

Tit. 27. Etiam ob chirographariam pecuniam, &c.

Ad materiam huiusce vide Ioan. *de Anno cons.* 31. & vid. Capit. *decis.* 12. & Bald. *cons.* 215. *in antiquis, col.* 1. & Cuiac. *comment. ad iur. ciuile, tom.* 3.

I. Pignus. 1.

Et ibi: *de fin possessione*, in quantum hic dicitur pignus datum pro eo posset pro alio detineri, limitatio non habere locum, si aliquis vellet detinere pro debito personali, vt per Rom. *cons.* 107. qualiter percipiatur hæc pignus, vide Bar. *in l. si non soluta §. fi. contum. ff. de condic. indeb.* Molin. *ad consuet. Paris. §.* 51. *glos.* 1.

Tit. 28. De distractione pignorum.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*

I. Fundum. 1.

In quantum huiusmodi text. dicit, quòd creditor computat fructus in debitum ex re pignorata, hoc fallit, si villa dominus, vt putà emphyteuta, vel feudatarius pignorauit rem emphyteuticam, vel feudalem diuiso dominio: tunc enim fructus in sortem non computantur, quod est mirabile, secundùm Panorm. *cons.* 32. & Ioban. de Arnol. 12. problem.

I. Creditor. 2.

I. Hypotheca. 3.

I. Creditor. 4.

In verb. *infeudi*. vide Iason. *in l. fin. in 2. col. num.* 5. *de iur. emphy.*

I. Si residuum. 5.

I. Quamdiu. 6.

Pro intellectu istius l. vide Iason. *in §. item Seruiana. in 9. col. ex quo* iste textus est directè contra *l. interdicta §. 1. de iure fisci.* & vide Alex. *in l. 2. §. superuacuum. in fin.* Et ibi bona *addicta. ff. de cert. pec.* & Nicol. *in tract. de pign. in 6. parte chart.* 134. *numero* 31.

I. Si cessante. 7.

I. Si peiusquam. 8.

I. Quæ specialiter. 9.

I. Et qui subimagine. 10.

Nota, quòd præsumitur simulatio, & vide hic Bald. qui dixit, quòd simulatio appellatur imago, quæ habet superficiem veram, sed non medullam, & idò colluvio appellatur secundùm eam.

I. Mulier licèt. 11.

I. Si debitorem. 12.

Res licèt expressè hypothecata possit alienari per debitorem inuito creditore cum suo onere: tamen secus esset in tacita hypotheca, ex quo non transit cum onere, vt per Iason. *in d. §. item Seruiana. in 10. col. Infit. de actionibus.*

I. Qui prædium. 13.

I. Si in hoc. 14.

I. Obligatis. 15.

I. Vnus. 16.

I. Rei creditor. 17.

I. Qui à creditore. 18.

I. Si maritus. 19.

I. Fin.

Adde ad istum textum Dec. *in l. certi conditio. §. quoniam 2. col. ff. de cert. pet. in 3. not.*

Titulus 29. Debitorem venditionem pignoris, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*

Coeta.

I. Si fund. 1.

I. Debitores. 2.

Tit. 30. Si vendito pignore agatur.

Idem Cuiac. *ibid.*

I. Præfes. 1.

I. Seruos. 2.

Nota istam l. & l. *fi. nam* quòd quando creditor vendit pignus in casibus non permissis, potest tùt debitor agere contra emptorem rei vindicatione.

I. Si vxor. 3.

I. Cùm contra. 4.

I. Si creditore. 5.

Tit. 31. De luitione pignoris.

Idem Cuiac. *ibid.*

I. Qui pro parte. 1.

I. Intelligere. 2.

Nota quòd remanet accessorium, sublato principali contra regulam, *l. cum prin. ff. de reg. iur. c. fi. super. extr. de off. delog. in 6.* Adde quòd hypothecaria potest etiam ceti absque personali, secund. Bar. *in l. fideiussor obligari. ff. de fideiuss.* solutionem huius obiectii videtur dare Alexand. *in l. 1. §. quam. C. de acquir. poss.* Cuiac. *lib. 3. obs. cap.* 31.

I. Si reddita. 3.

Tit. 32. Si vnus ex pluribus hæredibus, &c.

Cuiac. *3. tom. comment. ad iur. ciuile.*

I. Manifesti. 1.

I. Actio. 2.

Per hunc textum ego dicebam quòd licèt hæres pro parte solutus non debitum possit repetere, quòd vitra portionem solui, pro qua est hæres, *l. ex parte. ff. de solut.* Limitabam ego istum textum non procedere in debito hypothecario: quia per se in solidum poterat vnus ex hæredibus conuenirì Rip. quatenus postea soluit, non repetit per hunc text. quòd puto verissimum.

Tit. 33. Si pignoris conuentionem, &c.

Idem Cuiac. *ibid.*

I. Si pecuniam. 1.

I. Si vt nunc. 2.

Tit. 34. De iure dominij impetrando.

Brisson. *lib. 3. select. cap. 9.* Rauat. *de authorita. prend. cap. 5.* & Cuiac. *3. tom. comment. ad iur. ciuile.*

I. Dominij. 1.

I. Si creditor. 2.

De hac l. vide plenè per Barb. *in c. cùm accessisset num. 18. de const. fol. 21. & in c. in nostra. de iuramen. 3. col. 29. fol.* 124. Et vide omninò Gozad. *cons.* 13. *per totum.* Rip. *lib. 1. responsi. cap. 15. num. 10. & lib. 2. cap. 13. num. 14. de reciprocis.* Limitat Iason *in l. fin. ff. de rescis. pen.*

L. fin. vert. *de pignoribus hac.* vide Capell. *decis. 391. num. 2. & 3. in textum l. in vers. fed signatum.* Add. Alexand. *in l. à diuo Pio. §. fi. pignore. in princip. 3. columna, dere iud.*

I. Verissimum. 3.

§. Sancimus. 1.

§. Sin verò. 2.

§. Sin autem. 3.

§. Sed si quidem. 4.

§. Sin verò. 5.

§. Æstimationem. 6.

Tit. 35. De pactis pignorum, & de lege commiss. &c.

Cuiac. *in comment. ad iur. ciuile, tom.* 3.

I. Qui pactus. 1.

I. Si fundi. 2.

I. Fin.

Pactum legis commissoriæ reprobatum in pignoribus, etiam habet locum in prætoriis, & fiscalibus sed aunquid tale pactum, quòd pignus cedat in solutum oppetium ex iberoallio valeat, vide Philip. Cors. *cons.* 13. *in lib.* 3. *parte.*

Ad istum tab. *de pactis pig.* vide Capell. *cons.* 13. & 144.

Licèt pactum legis commissoriæ in pignoribus sit reprobatum: tamen iuramento confirmatur de ratione vide Abb. *in c. significasti. col. 1. ext. de pignoribus.* vbi ponit rationem, quare pactum legis commissoriæ non valet in pignere.

Pro intellectu huius l. vide Bart. *in l. creditores. in fin. in 3. col. supra de pig.* & Bich. *de 3. & 10. 1. dubio.*

Pactum legis commissoriæ est reprobatum in pignoribus, & habet locum hæc lex in prætoriis, & fiscalibus. Adde Guid. Pap. 4. 6. Tiraq. *de retract. lin. 10. secundo, in prefat. n. 7. & in fin. num.* 138 Bartol. *in tract. de ver. cons. in num.* 7. Gozad. *cons.* 61. *n.* 7. Capell. *cons.* 13. Castr. & Alexand. *ad l. item quia §. idem Iul. ff. de pecul.*

Tit. 36. De exceptionibus, seu præscript.

Hic 11. explicatur à Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad iur. ciuile.*

I. Debitores. 1.

I. Pro portione. 2.

I. Adversus. 3.

Cuiac. *lib.* 3. *obs. cap.* 17.

I. Cùm nondum. 4.

I. Licèt. 5.

I. Si pactum. 6.

I. Si ex maiore. 7.

I. Præscriptionem. 8.

Exceptio peremptoria ante litis contestationem proponi non potest ad impediendum, nec probari *d. præsertim. & l. peremptoria. C. fundat. rescind. non pass. & cap. 1. de litis contest. in 6.* Quod fallit in omnibus casibus, vt per Doct. *in c. 1. ext. de rel. reg.* sed vide 4. fall. Soc. *in reg. 168. mercat. Exceptio peremptoria.* Mihi est regula 127.

I. Si quidem. 9.

Declaratoria, seu dilatoria ante litis contestationem est opponenda, & probanda si sic causa, in qua lis contestanda est ante actum, qui sequi solet post litis contestationem. *in d. §. quidem. & l. exceptiones. ff. de probationibus. & in c. communiter. de excep. & in 1. inter monasterium. ext. de iudicis.* Sed vide 4. fallor. vel limitationes poliat per Soc. *in reg.* 187. *mercat. exceptio dilatoria.* Mihi est *reg.* 128.

In eadem l. in Glos. *fi quidem* ibi, *sed contra videtur.* adde Iason *in 6. item ff. quæ res. 4. col. Infit. de actionibus.* ibi refert Bald. dixisse illud alibi in iure non habet, quod iura vt conditaria, & cassè responsa sint. Et vide Aug. *in tract. malef. in vers. comparet. in partem magnat. & in partem confiscatur, circa princ.*

I. Non exceptionibus. 10.

I. Defensiones. 11.

Cuiac. *lib.* 15. *obs. cap.* 35.

I. Si quis adiocatus. 12.

I. Fin.

Limita hunc text. non procedere quando exceptio dilatoria ante litis contestationem omissa, est ora post litis contestationem, tunc etiam poterit opponi post, sic limitat hunc text. Abb. *in c. insinuatum col. fin. de off. delegat.* vbi dicit idem esse si tempore litis contestatæ, nihil non esset nota illa exceptio sed potest superuenit.

Tit. 37. De litigiosis.

Vide Cuiac. *commentar. ad iur. ciuile, tom.* 3. & Capol. *cons.* 131. Guid. Pap. *quæst.* 337. Adde quòd res litigiosa nò venit in generali obligatione, etiam in specie non possit obligari, *Rip. ad l. obligationum. num.* 15. *de pign.*

I. Cùm creditor. 1.

480/C.IV.K.5-4, 65
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Auth. Litigiosa.

Covar. pract. quaest. cap. 13.

l. Lite. 2.

l. Quicunque. 3.

l. Censemus. 4.

Adde quod in regno est prospectum per constitutionem, cuius est initium, *horum fraudibus*.

Pro limitatione huius text. vide Ioan. de Anno. *in suo Speculo*. Et de materia huius l. vide omnino decis. Delphin. 337. ubi plenissime de hac l. & aliqua etiam per Capel. *decis.* 428.

§. Sin autem. 1.

Auth. Nunc si haeres.

Tit. 38. De contrah. & committ. stipul.

Explicatur à Cuiacio *tom.* 3 *commentar. ad ius civile*.

l. Licèt. 1.

Adde Duaren *lib.* 1 *disput. c.* 41. & Gloss. & Doct. hic, & ad rub. *ff. de verb. oblig. super verbo, promitto*, intelligunt fuisse scriptum in scriptura privata verbum *promisi*, & ideo importare stipulationem, tu dic hic, vel fuisse verbum *cavere*, ut patet ibi, *cavebatur*, quod verbum stipul. importat. *l. sancimus*, *cum gloss. C. de verb. signif.* Gloss. *ad l. huiusmodi*, *in princ. ff. de leg.* 1. vel fuisse verbum *spondeo*, quod magis importat stipulationem. *l. sponsio. ff. de verb. sign.* & *l. sciendum §. dictum ff. de aedil. edict. ibi, sponsionem* ... Gloss. & primam intellectum probat tex. *in l. Titia. § idem. ff. de verb. oblig.* ibi praestaturum caveat. nam intelligendum est quod fuerint verba de praeterito, alias de praesenti esse, quod stipulatio fieret per epistolam contra ll. omnes, l. 1. ubi Doctor. *ff. de verb. oblig.* Saly. *hic.* ad hunc text. adde Bald. *cons.* 314. *lib.* 3.

Molin. *ad rub. ff. de verb. oblig.* 19. *nu.* 34.

l. Si filiae tuae. 2.

l. Si cùm pecuniam. 3.

l. Secundum. 4.

l. Nuda. 5.

Pactum nudum principale non vestitur stipulatione poenali accessoria, ut hic, & l. in gl. *in l. potum. de pact.* ibi Bar. *in* 3 *col. in verbo, quaero verum.* Hoto. *illust. q.* 14.

l. Scire debuisti. 6.

l. Neque tutoris. 7.

l. Non moriturum. 8.

l. Si quidem. 9.

l. Omnes stipulationes. 10.

l. Scrupulosam. 11.

l. Magnam. 12.

Quoniam in ista l. habetur quòd dies interpellat, amplia ut per Alex. *in l. si ita stipulatus fuero. in 1. notab. de verb. oblig.* Et an eveniat conditionis constituat quem in mora, Gloss. & Bartol. *in l. cum ita. ff. de usuris.* Bald. *in l. si ita ff. stip. ff. de verb. oblig.* Bart. *in l. quotiens in diem ff. de verb. oblig.*

Ad istam l. magnam, ad idem propositum, ad quod eam notavit author, vide Socin. *reg.* 90. vide Iason. *in l. si ex legati. col.* 4. *cum seq. de verb. obligat.* Dec. *in l. unum. in* 3. *notab.* 1. *num.* 9. & *in cons.* 1. *col.* 3. & *in consilio* 145. *col.* 3. Purpurat. *in d. l. unum.* Afflict. *decis.* 316. *in §. plus autem numero* 27. *de alienibus*.

Limita ut per Socin. *reg.* 113 *incip. dies*. Item limita non procedere quando dies apponitur iudici, ut aliquid faciat, ut si dicatur statutū, ut priores debeant permittere causam infra 3. dies, sub poena, est necesse iudicem interpellare à parte, nec dies interpellat. Aug. *cons.* 138. *incip. quendam Mark.* vide Felin. *in c. si autem.* 3 *col. de rescript.* Et idem est si pars promisit, cum appositione diei, id, quod constituit quodammodo praeparatorium ad actum iudicis ut si promisit praestare aliquem iudici, intra certum tempus, acquiritur interpellatio, secundum Felyn. ibidem allegat. Paul. *cons.* 160. *incip. videtur quòd dictus Ioannes Pagallus num.* 100. Et vide omninò Philip. Dec. *cons.* 1. Iason. *in l. universis.* 1. *col. vers.* 10. *facit supra de prec. Imp. off. in d. l. si ex legati. cons.* ult.

Item limita d. l. ut per Felyn. *in c. licet* 1. *extr. de Simonia*, & omnino Iason. *in d. l. si ex legati causa*.

Ad istam l. magnam, vide ampliat. posit. per Iason. *in l. verb. ff. si cert. pet.* & per Bal. *in Auth. si quis in aliquo C. de edendo*. ubi multa etiam, an per instrumentum dotale probetur matrimonium fuisse contractum. Dec. *cons.* 35.

Ad eandem l. magnam. Interpellatio hominis non est necessaria, ubi dies appositus est, cùm dies interpellat pro homine: & quando vergat haec regula istius l. vide Hypp. *in* 11. *de quaest. in §. cognitorum num.* 12.

Amplia illam text. per Barr. *in l. stipulatus sum. ff. de verb. oblig.* ubi, quòd si promittis dare centum in paschate, & ab inde antea ad Titii voluntatem, absque alia interpellatione interveniente die paschali constitueris in mora, quia dies paschalis interpellat quod nota. Et limitatur haec l. quotiescunque solutio alicuius rei erat ... actoris, & re, puta in die paschali: quoniam ad hoc, ut reus dicatur in mora constitutus per lapsum diei, oportet ut actor probet, quòd in die destinatae solutionis fuerit illo loco paratus accipere solutionem. Ita Bart. *in l. item illa in* 3. *col. num.* 21. *de constit. pec.* & est decis. S. Rot. *cons.* 316. Et sic nota, quòd in futurum quis possit in mora constitui per interpellationem, ac si non esset appositus dies, ut ibi Bart. quem vide Robert. *lib.* 3. *sent. c.* 17. Sarmien. *lib.* 3. *selectar. c.* 5.

Dies interpellat pro homine. Amplia, & declara, ut per Iason. & Dec. *ad l. unum. num.* 9. & 10. *ff. si cert. pet.* ubi Ant. Rub. *num.* 100. *cum sequen.* Iason. *ad l. si ex legati causa num.* 11. *cum sequen. ff. de verb. oblig.* & *ad l. si mihi, & tibi. §. si quis stvenat. nu.* 4. *de leg.* 1. Dec. *cons.* 1. & *cons.* 439. *num.* 6. Paris. *consil.* 14. 1. *vol.* & quòd dies legalis tacitus incertus nunquam constituat in mora promissorem, nisi sit interpellatus. idem Paris. *cons.* 3. *num.* 49. *lib.* 4. Add. Bald. *dec.* 137. Soc. *in reg.* 90. *in verb. dies.* Iacob. de Nigr. *ad l. si insulam n.* 108 *ff. de verb. oblig.* ubi Annib. de Can. *num.* 88. novissimè in mat. d. l. Porti. *lib.* 4. *conclu.* 13. ubi ampl. & limit. Cacher. *decis.* 49. *num.* 3. Et ultimo die termini, ut habeatur pro citatione testibus examinandis. Afflict. *decis.* 47. *in fi.* In pensionibus reservatis super beneficio solvendis certis temporibus, & locis, quòd dies interpellat pro homine. Cassad. super Reg. Cancel. *decis.* 1. *de pension. nu.* 9.

l. Veteris. 13.

l. Optimam. 14.

Ad declarationem huius l. vide quòd licèt verba enunciativa inter partes probent id, quòd enunciatum, hoc est verum. quorum est necesse pro validitate actus, super quo enunciatur: sed ad alium fin. non, vid. Aret. *in l. si cert. annis.* ... *col. supr. de pactis*.

In ead. *l. sancimus*. statur instrumento, donec, & quo usque contrarium per scripturam, vel saltem per testes undecunque idoneos, & omni exceptione maiores ostensum fuerit, ut hic, & *in l. cum precibus. C. de probat.* & *in l. testium. C. de testibus*.

In gloss. in verb. & *melius* per illam Gloss. dicit Bal. quòd si testes deponant eo die, quo scriptura fuit facta, partes fuisse absentes, certè talis dispositio in contrarium probat, quia potest fieri, quòd una hora illius diei fuerint simul, & alia separati. Et propterea testes deberent dicere, quòd semper illo die fuerint absentes per tex. *in* 1. *ex tenore*. & ibi Felyn. *de testibus.* idem in c. *tertio loco de probat.* & Dec. *in l.* 175. ... *in fin.* & *in* 4. *col.* Limita hoc non procedere quando data diei afferens modicum praeiudicium, ut puta quia quaestio non esset sup. die, qui tunc potest corrigere, & mutare diem.

Ad §. *Cum itaque facta, ubi, vel mulieres* ubi naturalis pudor, & verecundia, tanquam quid proprium, mulieribus assignatur. vide Tiraquell. *in leg. connub. c.* 9 *num.* 152.

Adde Afflict. *decis.* 89. *in causa nu.* 1. Alex. *cons.* 121. *vol.* 1. ubi de his verbis enunc. Dec. *cons.* 36. *num.* 6. Bart. *cons.* 94. *nu.* 1. *lib.* 2. Mathe. Curt. 79. Alex. *consil.* 159 *num.* 10. & *de adm.* & ibi Dec. *nu.* 34. Iaf. *ad rubricam Instit. de act.* Bar. & Doct. *ad l. sciendum. ff. de verb. oblig.* Crauet. *in tract. de antiq. temp. prima par. sub. ...* ... & Alber. *in tracta. de* ... *prima par. sub. quando* ... Iacob. Menoch. *in tract. de arbitr. iud. lib.* 2. *cons.* 303. *num.* 58.

Menoch. *lib.* 2. *c.* 105 *de arbit. iudic.*

l. Si quis spoponderit. 15.

Tit. 39. De inutil. stipulationibus.

Cuiac. *tom.* 3 *comment. ad ius civile*.

l. Ex stipulatione. 1.

l. Ex libera. 2.

Quomodo hoc intelligatur vide decis. S. R. C. 250. *vel* 350. *vel inter absentes*, vide Hypp. *sing.* 368. & Iaf. *cons.* 401. *vol.* 1.

l. Vt inter. 3.

l. Ex eo. 4.

Cuiac. *lib.* 10. *obs. cap.* 39.

l. Dolo, vel. 5.

l. Si avia. 6.

Tit. 40. De duob. reis stipulandi, &c.

Vide Cui. explicationē *tom.* 3 *comment. ad ius civile*.

l. Si duo. 1.

l. Creditor. 2.

Auth. Hoc ita habens duos reos, vel plures obligatos in solidum pro uno debito, potest convenire quem vult, pro toto debito. Hoc tamen limita, & restringe quod tali casu non poterit unus compelli, nisi primò & alii fuerint inquisiti, & interpellati, & fuerint in mora. Ita Marsil. *singul.* 478. quod tenet menti.

l. Exprimere. 3.

l. Propter. 4.

l. Cùm quidam. 5.

Tit. 41. De fideiussoribus, & mandatorib.

Explicatur à Cuiac. *comment. ad ius civile tom.* 3.

Ad Rub.

Adde quòd fideiussores debent esse de eodem foro, & ibi possidere immobilia. *l. sciendum §. fin.* & *Authen. de exhibenda reis §. fusceptus.* & *Cod. de privileg. apost. in rebus l. fin.* & an stetur iuratoriae cautioni si non inveniat fideiussorem. Bald. post Bal. *in* ... *coram num.* 30. *de off. deleg.* Et fideiussor idoneus ut dicatur debet possidere mobilia & immobilia vel stabilia. vide Parid. de Puteo l. *in tract. Syndi. fol.* 30. *numero* 9. ubi dicitur, quòd idoneus est, si res sua tantum valent, quantum est quantitas, quod non procedit in eo, qui conveniatur, qui tenetur fideiubere de iudicio sist. quia sufficit quòd possideat bona stabilia: sed non tamen: & vide Bald. *in cons.* 362. *casus talis est. vol.* ... ubi an mater possit fideiubere pro alio: & nota, quia est pulchrum consilium in ista materia.

l. Si Lysias. 1.

Cuiac. *lib.* 21. *obs. cap.* 35.

l. Creditor. 2.

Creditor non solùm tenetur cedere actionē realem, ut hic mandatori, & fideiussori, sed etiā personalē cōtra principalē. ut *in l. Stichum. §. pe. ff. de sol.* Ad intellect. istius l. *creditori*. vid. Iaf. Dec. *cons.* 104.

l. Non rectè. 3.

In gloss. fin. fallit etiā ut per Gloss. *in d. §. si plures. Instit. de fideiuss.* in verbo, *partes*. & de hac materia vide Hypp. *sing.* 1. & Paul. *in l. sed Iulianus ff. ad Maced.* ubi quādo quis constituit se principalē debitorem an habeat beneficiū discussionis, de quo vid. Francis. Curt. *cons.* 6. Et Guid. Pap. *q.* 370. *ibi*, & *quid sit fideiussor*.

Auth *praesente*. Ista auth. habet locum etiam in fideiussore indemnitatis: vide *decis.* 500. *cons.* 318.

Et si contra principalem est facta excussio, qui inventus est nō solvendo, propter quod recurritur ad fideiussorem, & fideiussor dicit post discussionē bona supervenisse de principali, iterum debet fieri excussio. Bal. & Paul. *in l. si ff. si cer. pet.* Hyp. *sing.* 142.

An dispositio d. Auth. habeat locum in criminalibus. Bar. *in l. si quis remuneranti ff. de cast. pecul.* & quid in fideiussore iudicio sisti. Alex. *in l.* 1. *§.* 1. *ff. qui satisdar. cog.*

In ista materia adde pulchram limitationem positam in Apostill. *c.* 18. *ext. de fide instrum.* & an huiusmodi exceptio sit dilatoria, vel peremptoria. Barr. *in l.* 3. *de except.* Aret. *in §. appellantur Instit. de except.* Adde etiam aliquas limitationes ad d. Auth. per Bart. *in apostill. ubi in l. Marcellus. ubi. col. ff. de fideiuss.*

Ista Auth. *praesente*. an habeat locum quando fideiussor iuratur, vide *in tract. de iuratur.*

Exceptio.

480/C.IV.K.5-4, 66
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Exceptio semissis regularius est facienda prius contra principalem debitorem antequam deveniatur ad fideiussorem, vel pulli fiscum, d. Auth. praesente & Auth. si debitor. sup. de pignor. sed vide dandecim fallent. positas per Soc. in reg. 17. incip. antiqua.

Ad Auth. praesente primò debet excuti principalis, quo non repetto fallando, deinde iudum est ad fideiussorem.

Pro limitatione etiam vide Ias. & ibi Ang. Aret. in §. sed si quis. Inst. de actionibus, & decis. S. R. C. 318. & Alex. in l. fin. §. si corr. per.

Pro limitatione istius Auth. Marf. in rub. ff. cod. & in 1. & 3. & 4. col. & non solum reuerter agere creditor contra primum principalem debitorem actione personali, & ex mutuo, & ex quasi alio contractu: sed etiam actione reali, vt per Bart. sup. de edendo in l. edita. in 7. col. in vers. ego autem ipsud mutuarium.

Et ad mutuum istius Auth. vide omnino decis. 80. cum seq. & quæ ibi scripsi. Et de actione hypothecaria vide plenè Gaud. Pap. quæst. 431. & quæ ibi scripsi, quem vide omnino.

Et de materia istius Auth. quando habeat locum quando non, vide plenè decis. Capell. Tholos. 130. & ibi Glossatorem: & vide omnia: quia ibi ponit nonnullas fallentias, an in fideiussore ipsi possit allegare discussionem principalis, si prius ipse fideiussor conuenitur, vide Rom. sing. 556. vbi post multa tenet, quòd vnquam talis fideiussor potuit talem opponere exceptionem: vide Barb. in c. peruenit. col. 3. ext. de fideiuss. sed contrarium tenet Alex. in l. fin. §. si corr. per. Ias. in l. de causa nu. 31. de verb. oblig. sequitur opinionem Rom. consil. 83. nu. 6. & 20. & consil. 377. & de materia huius Auth. vide Hypp. sing. 141. col. 141.

An iuramentum nullat exceptionem excussionis, vide decis. Capell. Tholos. 130. & ibi glossatorem.

Si fideiussor conuenitur aequum principalis, & non opponat in iudicio exceptionem ordinis, an possit ipse condemnari, vide per Bart. in l. proinde. C. de fideiussor. dicit, quod sic. & ita decis. Delphin. 94. & 111.

Excussio non potest opponi, si in instrumento est oppositum. Alex. cons. 83. num. 1. vol. 1. Hipp. sing. 153. col. 178.

Excussione opposita in causa principali, nō potest opponi in causa appellationis. Alex. cons. 73. nu. 2. col. 1.

Et de materia excussionis, & in quibus non est facienda, vide Iacob. in l. ante omnia. ff. de probat. Et hac exceptio non potest opponi post sententiam latam, Bald. cons. 138. num. 2. vol. 1.

Et licet fideiussores habeant huiusmodi Auth. beneficium excussionis: tamen hoc beneficium non habet locum in emptoribus, & mercatoribus: quo si pro aliis solutibus, possunt conuenirii ante principalem debitorem discussum, & non possunt opponere beneficium excussionis, cùm propter magnum lucrum, quam ex pub. habent, ad eos reuertatur, ita dic. Gloss. sing. quam signat. in 4. argumentum, qui est §. fin. in Auth. de fideiussoribus, & hoc tenet Ias. in l. singularia. colu. 14. §. corr. per.

Et quando possit apponi huiusmodi exceptio excussionis vid. Marf. in rep. rubr. ff. cod. num. 14.

In tert. lit. absente eo. quando autem dicitur abiisse, vide Dot. in §. fin. col. 4. §. corr. per. vbi multa subdit: quod non possit agi contra fideiussorem non facta excussione bonorum, quæ in loco vicino sunt.

Pluies debet conuenirii principalis, postea fideiussor, vide in mar. Socin. reg. 134. extensio. Ias. ad §. item si quis numero. 67. & quæ ibi ad eum. Inst. de actio. lim. 11. per Curt. Ias. ad l. decem numer. 17. ff. de verb. oblig. Ias. ad l. 1. nu. 20. ff. de mar. Rip. ad l. obligationes. nu. 20. ff. de pignor. vbi dicit, posse renunciari beneficio huius Auth. Gaud. Pap. decis. 370. 94. 16. & 417. Bal. Pau. Castr. & Dec. ad l. fi. col. 1. & 3. prima lec. §. si corr. per. Afflit. decis. 318. vbi de fideiussore in dominium Marf. sing. 436. Bar. ad l. non iniuste. C. de iure. fisc. lib. 10. Et quid de fideiuss. qui promisit soluere liberè sine aliqua exceptione, an videatur renunciasse beneficio huius Auth. Marf. sing. 311. & de fideiuss. qui protestatur coram iudice, se nolle esse obligatum pro tali, etiam quod fideiubeat. An valeat talis protestatio, Gerard. sing. 31. vide Codex.

alias nec lim. quas ponit Dec. cons. 37. ad fin. Tiraq. in praefat. ad §. vnquam. n. 32. C. de rescind. diu. Ferrer. cons. 110. & seq. Rip. ad l. ita stipulatus num. 31. de verb. oblig. Rom. cons. 11. Iaff. Pierl. lib. 2. consil. 14. vbi ponit 63. ampli. & 43. lim. Quid in parte promittente, quatenus modo pro filio, quod ad posse gaudere beneficio huius Auth. de communi. Vi. ad l. 1. cum ego in verbo, Pater intervenirit.

Excommunicatus negotiatur offerri potest: vi de Soc. reg. 311. excommunicatus. Innoc. ad c. cum sit dilectus. de cens. Bald. ad l. 1. n. 1. & seq. C. de iur. & facti ignor. Bart. cons. 38. incip. exposito Petrus. Bal. ad l. fi. C. si non compet. ind. & ad l. 3. §. penal. appell. per Innoc. ad c. cum voluntate. de sent. excomm. in mar. Rode. de Sonis. cons. 74.

Quid in mercatore Bal. ad l. nu. 4. C. de condit. ob turp. caus.

Quid in tyranno, non potest secundùm Bald. ad l. excommunicat. in §. num. 13. de iurisd. Iudicij.

Quid in interrato ad perpetuam carcerem. Bal. ad l. 1. C. qui ad libert. perm. non pos. Innō possit expedire ad l. si quis mihi bona §. 1. de acq. haered.

I. Nouatione. 4.
I. Iure nostro. 5.
I. Si patet. 6.
I. Si creditor. 7.
I. Filiusfamilias. 8.
I. Etiamsi. 9.
I. Fideiussor. 10.
I. Cùm aliter. 11.
I. Blandiitur. 12.

Vide Alciat. parerg. lib. 1. cap. 3. Fideiussor dicitur debitor. Albert. in 1. parte statuta §. 101. Et Marb. in n. 1. quæ sunt legal. fol. 106. nu. 194. cons. 1. col. 4.

Et ad istum l. vide Afflict. decis. 50. & Alexand. in rub. de ver. oblig. in 1. col. & Ias. in §. in personam. Infin. de actionib. & Hypp. in rep. rubrica ff. eod. col. 12. num. 32.

Et pro limitatione istius text. vide Lilium obiem. §. fin. ff. de fideiussor. & Dec. in l. fi. col. 3. ff. si corr. per. Alciat. lib. 3. parerg. cap. 3. Cutac. lib. 3. resp. cap. 48.

I. Si Barisitorum. 13.

Inuenit non dicitur, qui ab hoc apprehensus. Doct. sic. & ad l. 1. vbi Ias. num. 87. Rip. num. 11. & seq. Pace. num. 69. Socin. iun. nu. 40. ff. de acq. poss. & ad l. 3. §. Mercium. ad. tit. Rip. in rubr. de pign. sub. tit. de remed. ad confis. Vbert. num. 104. in fin. Menoch. in tract. de arbitr. iudic. li. 1. centur. quæst. 1. cons. 394. num. 30. vbi inf. cons. adig. si flaterum dicetur, si quis inuentus fuerit cum armis: an sufficiat quòd fuerit visus, nō tamen deprehensus, & simil. Ang. ad l. qui furiosi. de verb. oblig. Aret. in tract. malef. in verbo, fama publica versus. sed adnotandum. Nouissimè dal. Clar. in 1. furtum. 3. §. 8. 1. versus. furtum e. Ac, & quando dicatur quis deprehensus cum armis, Ias. C. 9. n. 46. ad l. 2. C. Qui & in dō fuit quis captus manibus: sed certe per collum, an captus dicatur, & deprehensus, quod sic Alex. cons. 54. vol. 1. num. 13. & seq. Quid in verbum disputationis interratur ad maleficium contumacium: hic quòd istud debet intelligi per probationes legitimas, vel confessionem. Sed si referatur ad maleficium non dum contumacium, vel probatum est in fori, tunc sufficiunt in actuali apprehensione, vt per Pan. de Cast. ad l. si fideiussor in prin. C. de fur. fugit. Hyppol. sing. 391. Tu verò considera in hoc text. quid verbum, exhibiuerunt non significat esperit, & in iudicio Officii, vt Doctores omnes aiunt: sed palam fuerit, & manifestum: sed cum exponendi fuerit, d. Iuram. §. hoc inuestigatum. de iudicat. exhibit. l. 1. §. 1. de verb. sign. proprie cum exhibere, est extra secretum habere, l. 3. num. Praetor. ff. de lib. exhibit.

I. Mandati. 14.
I. Si in debitum. 15.
I. Liberum. 16.
I. Omissis. 17.
I. Si vt proponis. 18.
I. Stallienam. 19.
I. Sententia. 20.
I. Sicut eligendi. 21.
I. Si vltra. 22.
I. Reos. 23.

Ad illā Leges vide Alciat. lib. 1. c. 8. paradox. Non istam l. quòd quando sunt plures rei, in solidum, id quod non potest creditor consequi ab vno, potest consequi ab alio. Ita pro Aret. in cons. 1. nu. 3. dub. vbi extrahit illum text. habere locum, & quòdo duo rei essent obligati ex diuersa causa.

I. Fideiussoris. 24.
I. Pignoribus. 25.
I. Sancimus. 26.

Fideiussor de persolvendo potest suscipere defensionem. Adde text. & Doct. in l. si cum in prima. ff. si quis mat. & vide Ias. in l. 1. §. si quis. ff. qui satisd. cogantur. 172.

In tal. §. fin. autem. text. sed si defensionem. Ille textus vult, quòd fideiussor iudicio sisti potest suscipere in se iudicium defendendo reum: sed hoc an habeat locū in fideiussore de persolvendo, vide per Spec. in tit. de contumacia. Ita proceditur in causa criminali, vide Ias. in l. si cum. in princ. ff. si quis caus. Ad hanc leg. vide Alciat. parerg. lib. 3. cap. 20.

Et de eadem l. vide Ias. in l. fideiussor. §. 1. qui satisd. cog. nota quòd licet promittens stare in iudicio non possit purgare moram, nisi intra dies 30. l. si post 3. mensis. ff. si quis caus. tamen vbi quis promisit illum exhibere infra 8. dies, & purgare moram, vel defendere eum idoneè: & de hac vide Curt. iun. in l. quod in nu. 2. ff. si corr. per. vbi ad illam Ignotis amplius, nam procedit etiā in eo, qui promisit aliquem præstare cum iuramento, & procedit etiam in criminalibus.

Et adde quòd fideiussor de iudicio sisti teneatur vsque ad sententiam excluso l. 1. nu. 6. §. & post latam ff. de fideiuss. Hoc intelige quando adhuc possequitur litem sed si deficiat, ac negligat, tunc liberatur spacio duorum mensium, l. si fideiussor. in fin. eodem. Et quòd promittit aliquem stare in iudicio, mentio no, qui debebat sisti, fideiussor liberatur, quòd non tenetur præsentare: eodem ipsum, pro quo fideiussit. Inflantis tamen tamen ad hæredem etiam post mortem conuenti. Paul. in l. 1. §. in fideiussorem. sup. qui satisd. cog. vbi multa notanda. Et tenetur mentis, quòd licet fideiussor de præstando possit suscipere defensionē rei principalis, & euitare pœnam, & præsentationem, nisi renunciauerit. Bart. in d. l. 1. Et non ad diuturnile fideiussor, si potest quod offendatur, quod caterarum erat debitor. Hypp. in sua pull. f. 17. col. 3. & de hac l. vide Curt. iun. in l. quod in num. 2. in §. si corr. per. vbi ad hanc legem ponit duas ampliationes. Nam procedit hæc lex etiam in criminalibus, & etiamsi promisit quis præstare aliquem cum iuramento.

In tal. l. sancimus. §. fin. vide Ias. post alios in l. quod in nu. in princ. in p. non si corr. per. & Parl. cons. 116. num. 30. lib. 1. Ad materiam Marasta in 6. parte 8. mutul. nu. 5. chart. 106.

In ea l. §. sed si quidem. vel. cuiq. pacti. notar. Nota quòd hæc legi potest renunciari. Repetitur tamen expressa renunciatio. Bart. in l. si quis. in fin. ff. de custodia reorum.

Adde Alc. lib. 3. parerg. c. 20. Paris. cons. 110. lib. 1. ampl. etiam in causa criminis Gaud. in tract. fin. sub rubric. quod si agendum res praetendit. & non contrad. ad fin. Antob. de Cano. ad l. si colonum. num. 24. ff. de verb. oblig. & Sylua. cons. 83. num. 8. lib. 1. Facob. Menoch. in tract. de arbitr. iud. lib. 1. idem in tract. de arbitr. iud. lib. 1. cent. 1. cons. 40. num. 2. Lodo. de Alfer. cons. 145. num. 1. amicar. cons. 1. Pedemont. decis. 49. num. 11.

Menoch. de arbitrio iud. lib. 2. cap. 49.

I. Si fideiussor. 17.

Nota quòd obligatio fideiussoris soluitur resistes durante obligatione principali, nisi in certis casibus, quibus potest fideiussor insurgere contra principalem, vt eum liberet à fideiussione vt hic, & in l. 3. pro eo, contra quem. ad tit. Et adde quòd fideiussor non potest compellere adoeritatem ad agendam ad finem liberationis consequendæ: cum fideiussor ad id liberatur tamen fideiussor per lapsum duorum mensium. vide quæ scripsi in n. sancimus. sup. eod. Et de materia istius l. vide Alb. cons. 43. in 1. parte.

In ea l. in verb. Confessus. vbi Gloss. hic & nota. adde ad illam. Capol. cons. vol. cons. 17. vol. 1. incip. super querela. in 1. & 2. parte. vbi. ad Bar. reputatē singulari in 1. tenac. col. 3. de confessis. Et Bal. & Ang. in 1. pen. C. de fideiuss. Ang. Aret. in tract. malef. ei illam limitat. Bal. in l. 1. cum. mod. de calla. delig.

480/C.IV.K.5-4, 67
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quid si aliquis habet plures res hypothecatas an possit vel teneatur omnes cumulare, vel possit hodie agere pro vna,& cras pro altera. Bald. in l. cum fuper. in fin. de re iud.

l. Generaliter.

In materia huius l. landia gloss. fin. & notatis per Doctor. Adde Fel. ad c. cum M. Ferrarien. numer. 1. de constit. & ibi Rip. num. 45. & ad l. contractus. num. 50. ff. de reg. iur. Dec. ad l. semper in stipulationibus. num. 11. eum seq. ff. de reg. iur.

Argumen. à solitis validum est in iure. Marsil. sing. 1. insi. Iaf. ad l. certi conditio. §. si nummos ff. si cer. pet. Et in Curia clarum est, quòd Notarius conficiens instrumentum, potest in eo apponere clausulas consuetas, etiam si sibi non sit dictum à partibus, vt latè per Marsil. singul. 143. vbi ponit tres lim. ad hanc conclus. & quòd clausula consueta apponi in celebratione vltimarum voluntatum, si non appareat, habeatur ac si fuisset apposita. Dec. ad l. vt liberos. num. 15. C. de collat. Curt. ad l. prasbyt. num. 43. Cod. de impub. Marsil. d. sing. 113. Dec. d. n. 14. & Ias. nu. 7. Paris. cons. 41. num. 40. cum seq. lib. 1. Ias. ad l. ex ea parte. nu. 9. ff. de verb. oblig. Soc. & Doctor. ad l. Gallus. §. idem. ff. de lib. & posthu.

Dixit de solitis clausulis, vid. pleniss. in l. iurarti conditio. §. si nummos. ff. si cert. pet. & aliqua per Felyn. in cap. 1. vt lit. non contest. in verbo. 2. declarat. & per Dec. in cons. 70. vbi dicit quòd etiam ex consuetudine contractus recipit interpretationem.

Clausula solitæ apponi, si non apponantur, censentur appositæ d. vers. si enim. quem tene. per hoc not. Bald. in l. 1. 7. col. sol. matr.

Add. ad materiam huius leg. quod captura rei principalis non liberatur fideiussor: imò vtrunque potest capi & idem è contra: captura fideiussoris non liberat principalem. Ita Hipp. sing. 558.

Et nota quòd per electionem vnius ex debit. facta per creditorem, nō præiudicat sibi creditor aduersus alterum. vide Paul. cons. 351. vol. 1. in antiqua, vbi multa de intellectu huius leg.

Et an sententia contra principalem habeat paratam executionem contra fideiussorem sine nouo processu vide Bart. in l. 1. ff. iudic. sol. Et ibi Doct. & Guid. Pap. q. 14. & electo vno fideiussore & cum eo lite contestata, non propter hoc erunt liberati alij, nisi in solidum satis faciat creditori. Idem & dicitur de duobus reis. vt hic, & ff. eod. l. si manda- tor. & sup. eod. l. reos.

Tit. 42. De nouat. & delegationibus.

Cuiac. tom. 3. comment. ad tit. eundem.

l. Delegatio. 1.

l. Ex contractu. 2.

Si cedens iura in fraudem cessionarij liberauit suum debitorem, cessionarius potest ipsum reuocare, & veterem obligationem, vt tenet, & refert Aret. in §. si quis. in 9. col. Instit. de actionibus. & de numeratione facienda creditori, vide decis. Delphin. 550. Cessionarius nuncians debitori, vt soluat cedenti, si per simplex verbum hoc faciat non impedit debitorem soluere creditori decem, nisi assignaret sibi instrumenta cessionis, & scripturas et iam ipsi copiam det. Bart. multum magistraliter in l. 1. in fine ff. de nou. op. nunc. Pro limitatione huius legis, vide quod refert, & tenet Alex. in l. ex lege. sup. de legat.

Hanc legem intelligit Ang. in §. præterea. col. 14. in fin. Instit. de actio. procedere, quando cessio est facta ad vtilitatem cedentis. Soluere quòd nisi interueniat vnum ex his tribus, quod tunc cedens possit agere: sed quando cessio fit ad vtilitatem cessionarij, tunc etiamsi licet vnum ex his tribus non interueniat, adhuc tamen non potest agere, puta si debitor sciuit fuisse factam delegationem, seu cessionem, quando aut debitor ignorauerat cessionem fuisse factam, & quòd ad vtilitatem cessionarij sit facta, adhuc tamē cedens potest agere, vt ibi per eundem allegat. l. fin. de transact. Et an cedens antequam interueniat vnum ex his tribus possit transigere cum debitore in præiudicium cessionarij, vid. decis. Affict. 135. colum. fin. vbi multa, & pulchra de materia huius l. vide. d. nomen. l. qua res pig. oblig. poss. vbi quid in obligatione nominis debitoris, & quid facere debeat creditor, cui obligatum est nomen creditoris. vide decis. Delphin. 550. & 590. & 591. vbi an debitor possit opponere cessionario exceptionem compensationis, & an si debitor post cessionem factam à creditore conueniatur ab ipso cedente, possit ipse debitor opponere exceptionem, ex quo cessit. Vid. prædictas decis. Delphi.

Et de materia huius l. vide Castr. in cons. 98. vol. 2. incip. causa appellat. vbi pulchrè, & an debitor possit cogi per creditorem, vt alteri se obliget pro eo, quod sibi debet, vid. Bal. in l. si pater. C. de collat.

Et an creditor possit a debitore compelli, vt ipsum, vel fideiussorem liberet, si vult dare quod idonum, dic quod non, sed contrarium tenet Dec. in reg. l. plus cautionis. ff. de reg. iuris.

Fideiussor, qui dat literam fideiussione, potest petere crimi de fideiussione, l. Lucius. ff. mand. & vid. 9 fallent. Soc. in reg. 191. incip. fideiussor, qui dus, &c. Mihi est reg. 147.

Add. etiam casum, quando fideiussor se obligasset cum instrumento vt per Bart. & Apostill. in l. si fideiussor per vend. ff. de fideiuss. & vide omninò Scri. in §. si quis autem. Instit. de fideiuss.

Ad alium casum, quando post fideiussionem interuenissent inimicitiæ inter debitorem, & fideiussorem culpa debitoris. Ioh. And. in add. Spec. insti. de indicijs. §. vniuersali in addit. incip. hoc nota.

Ad intellectum primi casus, qui dicitur in obligatione, vide Soc. cons. 14.

Cessionarius si notificat debitori, ne soluat pecuniam cedenti, si aliter faciat debitor, omninò liberatur, d. l. si delegatio. Sed vid. tres limitationes positas per Soc. in reg. 112. incip. deb. sit cessionarius. Mihi est reg. Soc. 79.

l. Si delegatio. 3.

Pro intellectu istius l. Si delegatio. in quantum vult quòd cedens possit vti dictis actionibus per cessionem factā, vide per Alex. in l. in prouinciali. §. si ego. ff. de no. op. nunc.

Item ex ista l. habes, quòd cessionarius præfertur cedenti in 3. casibus.

Limita non habere locum etiam in istis tribus casibus, quando cessio esset facta ob certam causam, quæ non esset sequuta: quia tunc etiā in istis tribus casibus cedens præfertur, & ponit vel suo interprtatione, tene est ibi notab. Bald. & Alex. in l. pacto succes. C. de pact.

Et ad istius l. materiā, vid. plenè Alex. in l. si cum emptore ff. de pactis. Et ibi per Ias. qui ponit plures limitationes. Et vid. omninò Ang. in d. l. si cum emptore. vbi limitat istam tex.

Ex pro intellectu istius l. vide Commod. cons. 4. in ordine, incip. domina Stella.

Et quia lex facit mentionem de nunciatione facienda debitori, quæro an ista denunciatio ualiter fieri debeat, quòd debitor denunciatur certificetur de veritate causæ ipsius cessionarii denunciantis, putà de instrumento cessionis, dic quòd sic, vt voluit Ang. & ibi Alex. in l. aut falsa. §. heres. ff. ad Trebell. & Bart. in l. non solum. §. morte, in secunda specie. præsertim in. de oper. nou. nunc.

Et numquid cedens nomen debitoris, tenetur illud facere bonum, vide Dec. cons. 102. & ibi an cessionarius teneatur denunciare cedenti litem à se motam. Add quòd secundū veritatem illius l. si delegatio. periculum nominis cessi per debitorem creditori spectat ad creditorem: si postea efficiatur nō soluendo: quia cessionarius videtur emisse, siue in solutum accepisse nomen debitoris, l. si non. ff. de hered. vel action. vend. & consulatur Coman. in d. consil. 4. in fin.

Ad istam l. si delegatio. vid. Ial. in l. 3. ff. de transact. Et numquid cessio actionis habeat vim solutionis, vide Dec. cons. 49. vbi dicit, quòd non, nisi sit facta cessio per viam delegationis, quòd tene menti, & vid. aliud cōs. Dec. & decis. parlament. Delph. 338.

Quid si mandaui debitori meo, vt soluat creditori meo, an possim reuocare mandatū re integra, tex. est, quod sic, in l. si cum Cornelius ff. de solut. nisi esset specificatum creditori per debitorem, qui acceptasset; vide Ang. & Alex. in l. qui vsumfruct. de verb. obligat.

Gilber. Reg. lib. 1. rubr. quorum cap. 34.

Si cessionarius debitori notificet, ne cedenti soluat, & debitor aliter faciat, non liberatur: vide Soc. in reg. 79. & Bo. debitor. Ias. ad l. si cum emptore ff. de pact. Affl. decis. 337. num. 22. Guid. Pap. q. 550. Rip. ad l. 1. n. 25. ff. ad Trebell. & not. quòd cessio facta secundum formā huius leg. potest reuocari accedente, si successionarius non seruet promissa. Bald. decis. 176. declarat secundum nouam intel. Cacheran. decis. 12. nu. 5. & 8.

l. Non abstulit. 4.

l. Si pater. 5.

l. Nec creditores. 6.

Creditorem non posse cogere debitorem inuitum ad soluendum debitum alteri: vt hic. & l. 1. de per Alexan. in l. 2. in 6. col. numer. 17. sol. matr. Cessio autem debiti potest fieri etiam eo inuito: vt hic, & l. 1. in 1. par. vide semper hoc Alexan. in præall. loco quoniam multas limitationes ascribit.

l. Si soluere. 7.

l. Nouationum. 8.

An priuilegia primæ actionis intelligantur repetita in stipulatione, vide Barth. in l. aliā & Cap. decis. 85. nu. 7. Add. Soc. in rub. ff. de ver. obl. col. 14. vide Afflict. decis. 44. in 2. dubio. vbi tenet quod ex confessione probatur nouatio, & sic satisfactum huius l. dispositioni.

In ead. l. in tex. in verb. nihil penitus add. Capell. deci. 283. vol. 2. facta nouatione, fideiussores, qui erāt in prima obligatione, sunt liberati, vt not. Ang. in l. 1. col. sup. de iud. & Dec. cons. 107.

Nouatio non intelligitur fieri, nisi expressis verbis fiat mentio de ea. Ac hoc etiam habeat locum in delegatione, vide per Ias. ad l. singularia. num. 33. & 37. ff. si cert. pet. Bart. ad l. ita stipulatus. num. 50. ff. de verb. oblig. vbi post alios Soc. ien. nu. 1. 16. 43. seq. & secundum nouissimam impressionem. num. 133. Adde Afflict. decis. 44. num. 15. Dec. cons. 12. num. 1. & cons. 107. & cons. 421. nu. 16. & cons. 164. num. 15. Ferr. cons. 149. Cagn. ad l. ex præssenecessit. post num. 3. ff. de reg. iur. vbi cauenat, & quòd sufficit per coniecturas apparere partes voluisse nouare. Cacheran. decis. 142. num. 21.

Tit. 43. De solut. & liberationibus.

Cuiac. comment. ad tit. eund. tom. 3.

l. In potestate. 1.

l. Liberali. 2.

l. Si cum seruus. 3.

l. Nihil interest. 4.

Nota ex hac l. quòd nihil interest verùm soluatur mihi, vel alteri, nomine meo: quoniam debitor semper liberatur: vt hic, & in l. solutum. § solutum. ff. de pign. act. & Gloss. not. in l. si cum decem. §. transigendiam. in verb. ex valentare ff. sol. matr.

l. Nulla. 5.

Add. Cap. decis. 100. col. 2.

l. Si inter. 6.

l. Eius quantitatis. 7.

l. Vsuras. 8.

In Gloss. in verb. promittere. in princ. Hæc Gloss. reputatur singularis secundum Rom. sing. 70. & vide Cum. sing. 109. Hyppol. in l. 1. §. præterea. colum. 11. ibi limita etiam præfata in fin. ff. de quæst. & Afflict. in C. 1. quo tempore miles. col. 3. & 6. & plenissi. Rip. in tract. de peste. fol. 3. col. 7. nu. 3. in magna impressione: vbi multa de materia obligationis.

l. Obsignatione. 9.

De materia huius l. vide Bal. consil. 298. incip. Is verum. col. 5.

l. Successores. 10.

l. Cum maritum. 11.

l. Inuito. 12.

Add. dec. s. Delphin. 173. vol. 373.

l. Si obligatum. 13.

l. Pecuniæ. 14.

l. Quod debitori. 15.

l. Eum, à quo. 16.

Auth. Hoc nisi debitor.

Dispositio huius Auth. limitatur non habere locum, quoties interuenerit renunciatio, vel iuramentum. Ita notissimè Dec. in l. 2. & maxiè. in 2. vol. vlt. col. ff. si cert. pet. Et hæc per Gloss. in l. si pecunia. de condict. ob causam.

Et de materia huius auth. vide Rom. consil. 161. & Corad. cons. 17. nu. 18. vide Iacob. in l. mutuum, in fin. si cert. pet. & vide decis. Capel. Tolos. 27. & ibi glossatorem.

Sed non ex ista Auth. quòd nemo potest creditori, si vult dare in solutū rē aliquā de melioribus, quas habere

480/C.IV.K.5-4, 68
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

habet: & ita tenet Ang. in §. fin. in 3. col. Inst. de actio. & Socin. in l. 1. §. mutui datio ff. si cert. pet. 1. col. Inst. de actionib. & Soc. in l. 1. §. mutui datio. ff. si certum pet.

Add. Rom. sing. 815. tu habes. Alex. consil. 57 n. 6. & 14. vol. 2. Gozad. consil. 17. nu. 18. per totum Iaf. cons. 9. n. 11. & seq. vol. 2. Antonit. in tract. de mercat. in tit. de decoll. in 3 parte num. 44.

l.Manifesti. 17.

Ratardus lib. 3. variar. c. 9.

l.Inquisitio. 18.

l.Si actore. 19.

l.Si operas. 20.

l.Interest. 21.

l.Inductum. 22.

l.Si literarum. 23.

l.Cùm pro pecunia. 24.

l.Solutionem. 25.

Titul. 44. De acceptilationibus.

Cuiac. tom. 3 comment. ad ius ciuile.

l.Iam tibi. 1.

l.Si donationis. 2.

l.Per Aquilianam. 3.

Tit. 45. De euictionibus.

Sigillatim explicatur à Cuiacio tom. 3 commen. ad ius ciuile.

In Rubrica.

De materia euictionis vide Castr. in l. emptorem. §. quod autem ff. de action. empt. vbi singulariter loquitur & facit longam distinctionem in materia euictionis, quem videas omninò & Corn. in cons. 6. n. 4. vol. 3.

Vendens rem in ludo, non tenetur de euictione, tenetur in l. finali §. si alea ff. quarum rerum actio non datur. De quo vide Parid. de Puteol. in tractatu de lud. col. 10. in fin.

Quando venditor non tenetur de euictione, sequuta tamē euictione debet restitui pretium, est notab. & sing. in l. emptorem. §. pen. in fine ff. de act. empt. Secus est in deuidentibus, subsequuta euictione non possint etiam ad pretium agere: quia videtur incidere incertum periculum suscepisse quilibet in parte sua: per Gloss. notab. in l. si familiae. C. famil. ercisc. quam omnes scrib. sequuntur in l. qui Romae §. duo fratres. & praesertim Bart. in vlt. col. Sequitur etiam Alexan. plenius in d. §. duo frat. ff. de verb. oblig. col. 18. cum seq.

l.Emptor. 1.

l.Quoniam autem. 2.

Si rem, quam emi, tibi donaui, si euincatur à te, an possis agere contra me, an contra authorem meum, vide Bart. in l. si pro te §. fin. ff. mand. & Capic. in decis. 197 num. 9.

l.Qui rem. 3.

l.Si praedium. 4.

Nota quòd pro donatione in solutum competit actio ex empto. vide Dec. cons. 18.

l.Ex his praediis. 5.

Aret. consil. 14. col. 2. Gozad. consil. 24. in quibus locis dicitur, quòd res obligata, seu hypotheca creditori non debetur libera: res enim, quae non potest alienari propter ius, quod aliquis habet in ea, non dicitur libera. Bal. in consil. 367. vol. 5. vbi rem tradere debet emptor liberam Gozad. cons. 38.

Venditor an teneatur ad sumptus litis ipsi emptori. vide Bart. in l. qui absentem. ff. de procurat. & l. venditor ff. de verb. oblig.

l. Non dubitatur. 6.

Si quis vendidit ius, quòd habuit in domo, non videtur vendere domum, & de euictione non tenetur. Ita Castr. in l. si sic. §. 1. in fin. ff. de legat. 1.

In ead. l. in Gloss. in verb. non dubitatur. ibi petitur pretium, licet venditor dixerit, quòd non obligat se de euictione: tamen tenetur ad pretium & quid operetur istud pactum, vide omninò Glossatorem in decis. Capell. Tholos. 360. circa fin. & ibi multa pulchra.

l. Authore laudato. 7.

Add. decis. Capic. 107. vol. 303. num. 6. Aul. Gell. lib. 1. cap. 2.

l.Emptor fundi. 8.

Quomodo debeat fieri denuntiatio venditori, vide Castr. in l. qui absentem. ff. de procurat. Couar. li. 3. var. resol. c. 17.

Si emptor agit de euictione contra venditorem, & venditor excipit quòd lis ei non est denunciata, non sufficit hoc venditori, nisi doceat quod si denunciata esset, is emptorem defendisset. Aymon. cons. 170. n. 6.

In ead. l. in text. aut praesens. ad materiam istius dicti, vide Cottam in memorab. fol. 56. vol. 68. vers. emptor. & Soc. iun. cons. 104. vbi multa, & Afflict. num. 15. in c. 1. de cont. inter vasallum, & dominum. & per eum late in c. 1. de legib. Corrad. num. 5. vbi ponit notab. dictum, in quo quis non tenetur de euictione: nisi ad pretium, puta si in concessione est dictum, iuribus alienis saluis. & add. Abb. consil. 74. Paul. in l. si sic §. 1. de legat. 2. & Afflict. in lib. 3 feud. fol. 91. num ibi ponit casum, in quo cessat euictio.

In ead. gloss. in verb. vel fideiussorem, vbi in fin. fed argumentum contra. Nor. haec est communis opinio, vt refert Alexan. in l. 3. §. voluntatem. in 4. col. ff. sol. matr. habita tamen distinct. et ibi per eum.

Et limitationes vide ibi per eum. vide etiam Ang. in §. aliorum. in 10. col. Instit. de act. contra communem tamen sententiam est Ioannes de Imol. vel Anton. cons. 97. vide tamen pro opinione Gloss. Bart. in l. denunciasse. §. quid ergo in 1 ff. ad leg. Iul. de adult. vide etiam Cap. in decis. 206. & Alex. in l. non solum. §. in morte, in 11. & 12. col. ff. de noui operis nunciatione. Et vide Paul. in l. 2. §. vendit. in fin. ff. de action. empt.

l.Si controuersia. 9.

l.Si fines. 10.

Ad materiā istius l. & quando dicatur venditio facta ad mēsuram, plenè per Dec. in cons. 300. vol. 3.

l. Exceptioni. 11.

l.Sine in libertatem. 31.

l.Si ob causam. 13.

Nota, quòd factum per iudicem, videtur fieri per ipsum debitorem, de quo per Bal. cons. 256. incip. verb. insufficiens. vol. 3. in antiq.

l.Siue possessio. 14.

l.Si non iniuria. 15.

l.Super empti. 16.

l.Si cùm quaestio. 17.

l.Si status. 18.

l.Si obligata. 19.

l.Si parentes. 20.

De isto text. vide Ias. in l. venditores. col. 2. de verborum obligat. & Iac. in l. venditor. ff. de iudiciis.

l.Empti. 21.

Actionem in causa euictionis tenetur emptor denunciare venditori, etiam ante litem sibi motam. à l. empti & hic per Bart. in l. omnes. § ad leg. Iulianm. de adult. & in l. non solum ff. solut. matr. & in l. non solum §. morte ff. de noui operis nunciat. & l. non est. C. qua res pignor. obl. poss. Add. Ies. fall. per Socinum positas in reg. 134. incip. emptor. Mihi est reg. 117. Paluzus de rat. ad distrac. c. 22.

l. Cùm tibi liberum. 22.

l.Cùm successores. 23.

l.Si post perfectam. 24.

Adde Angel. Aret. in §. actio. in 8. column. Instit. de actionibus & pro intellectu istius textus vide decis. S.R. conc. 171. ad istum textum vide gloss. cum additione ibi posita in §. ibi non sufficit in verb. praestat. Instit. de fideiussor. Et nota, quòd emptor potest petere cautionem, et hic à venditore, non tantum quando lis est mota, sed etiam, quando suspicatur litem contra se moueri. Ita tenet Bart. in l. pen. §. 1. de refiind. vend. & Et ibi Bal. & ibi vide Grat. consil. 35. vol 2.

Ad illam l. si post perfectā. vide Cepoll. caut. 134.

Debitor fidem faciens in prompto, de euictione imminenti, an possit excutere creditorem incipiendo, quòd debet satisfare de euictione, aliàs nō tenetur soluere, iuxta l. illam. si post perfectā. l. non dubitatur. sup. eod. & per Benedictum de Bar. in Cautionib. in 3. parte. q. 13 & ita non fuit processum ad interrogationem. Menoc. de arbit. iud. cas. 224.

l.Si tibi. 25.

l.Si quis tibi. 26.

Dec. cons. 85. num. 6.

l.Si fundum scient. 27.

Qui sciens emit rem alienam, caueri. & praesertim de materia istius legis vid. Afflict. in c. imperialem num. 96. fol. 170. Corn. cons. 2. nu. 13. volu. 3. Aymon. 24. num. 4. Bertach. cons. 88. vol. 1. num. 3. in nomine. vbi per hanc l. dicit quòd heredes inter se diuidentes haereditatem, regulariter inter se non tenentur de euictione contingente extra casum restitutoriis nisi vicissim se obligauerint de euictione: sicut hic venditor non tenetur de euictione data scientia emptori, quod res sit aliena, nisi se promissum de euictione: vid. Abb. in cons. 50. vol. 1. num. 3.

l.Emptori. 28.

l.Si permutationis. 29.

l.Non ex eo. 30.

Ibi, Alio ciuq. Adde Hypp. sing. 14. in eadem l. in gloss. fin. in princ. Bona fides praesumitur, nisi mala probetur, & nisi huiusmodi allegetur fides, nō praesumitur, vt per Afflict. decis. 40. & quando possit allegari vid. eundem decis. 178. Et quòd bona fides praesumitur, vid. Bart. in l. Celsus. in 4. col. ff. de vsucap. Peralt. in l. in possum. 9 1. de acquir. her. num. 93. & num. 101.

l.Heredem. 31.

Paluzus de operis. cap. 18. Valla de reb. dub. tract. 9.

Tit. 46. Creditorem euictionem pignoris non deb.

Cuiac. commentar. ad ius ciuile, tom. 3.

l.Cùm iure. 1.

Ad intellectum istius l. vid. Bal. in cons. 417. vol. 3. incip. quando pro debit. creditor vendens pignus iure creditoris, ad quid teneatur, ten. in l. creditor. distra. pig.

l.Si à creditore. 2.

Titul. 47. De patria potestate.

Explicatur quàm accuratissimè à Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l.Filium tuum. 1.

De hac l. vide omnino Chassanaeum in consil. Burgun. fol. 114. col. 3. & Guid. Pap. sing. 337. fol. 14. & decis. Soc. cons. 183. vol. 187.

l.Eius, quod. 2.

l.Si filius tuus. 3.

Pater, qui habet vsumfructum in bonis filij, rationem administrationis reddere non tenetur. Cuman. cons. 88. circa medium. & an teneatur facere inuentarium in bonis, in quibus habet vsumfructum, & ibi dicit, quòd potest verberare, & incarcerare filium, corrigendo in eū propriam potestatem. De hoc vid. Bal. in h. l. & in l. liberos. Et ibi Alex. in addit. C. de obseq. par. Glos. in fin. c. quod admodum de iureiurand. Cyn. & alij in l. Manichaei. C. de episc. & cleric. & vid. per Bertach. 345. Et vide Dec. in cons. 178. Alex. cons. 131. Quid autem in fratre maiore administrante, vid. Ias. in l. si heres ff. de iureiurando. circa fin. Soc. cons. 113 vol. 2. & Dec. cons. 355. vbi allegat ad hoc multa cons. Hipp. sing. 417. col. 3 fol. 4. Nota quòd tanta est potestas patris in filium, vt ipsam correctionis gratia possit incarcerare. Bar. in tract. de carcere. col. 3 facit ad modum correctionem, quae patri permissa est l. 1. & 1. 3. et ibi & c. de emend. propinquorum. & lata est offensio. Ex quo nota, quòd si filius patrem verberaret eum castigantem, & pater cum hac causa occiderit, quòd non tenetur parricidij, nec alia poena: quia licita est percussio, & correctio in filium vt voluit Castr. consil. 191. incip. in causa carcerata. in antiq. vide Ludouic. Bolog. cons. 63. incip. visis igitur. vide Afflict. in c. 1. hic finitur. col. 4. nu. 3. vbi multa pulchra.

Et propter nequitiam, & inobedientiam filij pater potest eum in compedibus ponere, text. est in l. congruentius in fine et quid ad hoc allegat Bal. in l. liberos. C. de obseq. patr. praest. Ad intellectū istius leg. l. si filius vid. l. propter iniustam. ff. qui accusare nō possunt.

l. Congruentius. 4.

l.Filia tua. 5.

Mater potest necessitate coacta alicui filium locare ad seruiendum pro mercede. Luc. de Penna in l. 1. Cod. de fugitiuis. & est tex. in l. post certi temp. & ibi gloss. sup. de lib. causa.

480/C.IV.K.5-4, 69
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quando quis habet patrem, & filium in periculo mortis, debet magis inferiore patri, quam filio. Ita tenent Doct. in rep. l. cum ea. 5. §. de cond. & demonstrat.

l. Abdicario. 6.

Ad hanc l. vid. Alciat. lib. 1. disputat. c. 18. Attilio lib. 3. Rubric. Nicom. c. 14. Alciat. lib. 2. disp. c. 17.

l. Si matrimo. 7.

Per militiam, vel doctoratum quis non libera fit à patria potestate, ita Bald. in Lib. 2. add. contra Bald. in l. quod bellum. in fin. C. de fun. & legit. Ang. in l. mortes. §. ead. de fun. & legit.

l. Libertos. 8.

l. Nec filium. 9.

Vide Bald. in cons. 113. vol. 1. in med.

l. Libertati. 10.

Titul. 48. De adopcionibus.

Ad Rubricam istam vide Alciat. lib. 3. cap. 19. & Barlac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Hi qui. 1.

Briffo lib. 4. Sibell. c. 10.

l. Impuberem. 2.

l. Cùm eum. 3.

l. Adoptio. 4.

l. Mulierem. 5.

l. Adrogationes. 6.

l. In adopcionem. 7

l. In adopcione. 8.

l. Adoptatum. 9.

l. Cùm in adopcionis. 10.

§. Sed ne articulum. 1.

Bellon. lib. 1. sup. cap. 3.

§. Sin aut. 2.

§. Quæ autem. 3.

§. Quæ in filio. 4.

§. Vbi autem. 5.

l. Veteres. 11.

Aul. Gell. lib. 5. c. 19. mell. Attic. Vaconius lib. 1. dictar. 18.

Tit. 49. De emancipatione libertorum.

Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

Ad Rubricam.

Nota ad materiam huius Tituli dictum Bal. in l. §. quia. 7. de bonis damnat. quòd si aliquis legat liberis sempranij, quòd ad hoc legatum liberi emancipati non admittuntur: & sic nota quòd deterioris conditionis sunt. Nec obstat quòd emancipationis, & patriæ potestatis sit sublata differentia. Nam procedit in successione patrimònij autem extranei, & in legato percipiendo ab extraneo. Et add. ad correctionem huius dicti, quòd filij emancipati non dicuntur de familia: ex istis est nil filio dicere. in vers. non sunt. sup. de collat. quod tamen non est verum.

Emancipatio facta à clerico filij coram iudice seculari, an sit valida: vide decis. Ægid. Bella. 379. 7. 3. 20. vt de fide compet. adiert. 3.

l. Si ita. 1.

l. Gloss. 2.

Ibi leges & Ruota, confusa de iurisdictionem, limita vt per Sox. in reg. 100.

In eadem Lin Gloss. in verb. duumviris Duumviri non habent iurisdictionem: Et quinam sint duumviri, vide Alciat. in fin. §. qui admitti.

l. In emancipationibus. 2.

l. Non nudo. 3.

l. Nec atus. 4.

Princeps non solet tribuere beneficium in alterius iniuriam Iason. ad l. fin. de confirm. princip. n. 13. Felyn. ad cap. super ord. de offic. & potestat. ord. de leg. num. 19.

l. Iubemus. 5.

Vide Iaf. in l. postliminio. C. de reuers. ad in. proc.

l. Cùm inspeximus. 6.

Coras. lib. 6. miscell. cap. 9. Briffon. lib. 1. Sibell. cap. 11. Cuiac. lib. 3. obs. cap. 13. Forner. lib. 2. Sibell. cap. 1.

Tit. 50. De ingratis libertis.

Cuiac. comment. ad iur. ciuile. tom. 3.

l. Filios. vnic.

Adduquod si legitimatus commisit ingratitudinem, poterit retrò sua legitimatione reduci in naturalitatem, Bal. in fine not. 3. §. Eij. ff. de fund. dotal. fine. num. Et ingratitudo debet esse in faciendo & fuisse minima, vt dicitur in l. manumissus. sup. de liberc. & eorum lib. secùs si ingratitudo fuerit in omittendo: quia non reuocari non potest. l. filia. sup. de liberal. causa.

Tit. 51. De postliminio reuersis.

Illustrat à Cuiacio. 3. tom. commentar. ad iur. ciuile.

l. Ex duobus. 1.

l. Ab hostibus. 2.

Ibi, proinde, vide supra de op. libert. l. Libertini, & quod ex lib. eodem tit. Et non esset, in quo liber homo potest reuocari in pignus in redempto homine libero ab hostibus, de quo Rip. in l. cum mere. 16. & seq. ff. de pign. vbi multa ad materiam huius l.

l. Cùm cognatos. 3.

Nec istum text. quòd quàdo quis est captiuus, vel absens, & ordin. vbi sit quidam affaris, potest petere à iudice dari curatorem bonis, ne dissipentur. Bal. hic, & Alex. in cons. 4. vol. 1. Menoch. de arbitr. casu lib. 2. cas. 130.

l. Nec non. 4.

Donec pendet an aliquis reuertatur ab hostibus, cuis hæreditatem adire nò potest, vt hic, iuncta Gloss. in verb. manifesti. Annamen pro limitatione huius l. Bart. in lib. 1. in 1. col. vers. sed si verba pacis, supra de pacis. & vide cap. decret. 134. num. 10.

In eadem l. vers. nec. super. nota quòd mors debet probari, aliàs quibus præsumitur viuere, l. §. quidem. ff. solut. matrim. nec in l. 1. §. fi. dubitatur. quemadm. testa. aper. fauore Ecclesiæ tamen, vbi nihil apparet, pro Ecclesia iudicatur. Grand. Bald. in dubit. qui rem in fin. T. de succession. hereditf.

l. Cùm non. 5.

l. Cùm & postliminij. 6.

Nota quòd captus ab hostibus si redimitur pretio, potest eum cogere redemptorem oblato pretio liberare redemptum obligatione, si pretium deponatur. secund. Bal. & Bar. & vide Iaf. cons. 74. propter fin. vol. 1. & facit text. in l. 1. supra, de pactis in qui. fil. disper. Alciat. ad l. fertur. in lib. 12. de pactis. succ. Iurgis.

l. Fœdissimæ. 7.

l. Præses prouinciæ. 8.

l. Captum ab. 9.

l. Sicut liberi. 10.

l. Si liberum. 11.

l. Ab hostibus. 12.

Nota quòd ea, quæ ab hostib. capta sunt, si recuperantur per militem stipendiarium, in pretium ratum reponuntur, vnde bell. in abstent ab hostibus à militibus stipendiariis temperata debent restitui filij, quibus iuri erat prius. ad hoc idem text. in l. sup. eod. Et hoc verum intellige in rebus, quæ habent postliminium. De hac materia vide Iason. in addit. ad Bart. ff. l. 1. §. Ind. ff. ab hostibus. Inffic. quibus modis ius pot. pos. fol.

l. Si is, qui. 13.

l. Ius postliminij. 14.

l. Is, qui liber. 15.

l. Commercio. 16.

l. Liber captus. 17.

Si pater viuens soluit condemnationem pro filio, vel si ipsam redemit, an, & quando filius imputabit in quartam, vide Bart. in l. Seiohan. de pecul. leg. & Anc. in §. adiuuan. in 2. col. Inffic. de action. & ibi Iaf. in fin. vers. quid autem de matre. vide Castr. in l. alimenta. sup. de negot. gest. Et ibi Doct. & Alex. in l. in quartam. nu. 11. ad leg. Falcid. & de materia huius l. vide Doct. Corai. 692.

l. Ab hostibus. 18.

l. Si quos fortè. 19.

l. Fin. 20.

Ad materiam huius l. vide Lancel. Dec. in l. cum ea. 5. qui ab hostibus. de leg. 1. vbi multa bona dicit. Et quid si quis redimit aliquem ab hostibus, & propter hoc vellet sibi imponere aliqua onera, quæ non poset, & ell Gloss. not. in l. sup. de opif. nuntiat. Et ibi per Bart. Quia non poset sibi imponere aliud onus, nisi pretio soluto, vt hic, & redimens aliquem captiuum ab hostibus non potest postea mutatum talium imponere, vt tenet Franc. Crem. in fing. 166.

In eod. vers. decret. ad istum text. vide Franc. Crem. fing. 166.

Tit. 52. De infantibus expositis, &c.

De exponentium pœna egregiè Menoch. de arbitr. iudic. cas. 306. Cuiac. lib. 16. obs. cap. 36. & in comment. ad iur. ciuile. tom. 3.

Plura de infantum expositione per c. fin. 85. Sibpatit. & ibi Gloss. c. §. expositum.

l. Si iniuito. 1.

Sarmient. lib. 1. Sibell. cap. 10.

l. Vnusquisque. 2.

l. Sancimus. 3.

Authen. Antiqua.

l. Sancimus. 4.

Tit. 53. Quæ sit longa consuetudo.

Vide Cuiac. tom. 3. comment. ad iur. ciuile.

l. Præses prouinciæ. 1.

Menoch. de arbitr. iudic. lib. 1. cas. 8.

l. Consuetudinis. 2.

Forcat. meyenum. dict. 1. Vitalis lib. 2. variar. lect. cap. 18.

Tit. 54. De donationibus.

Consideratio Cuiac. 3. tom. commentar. ad iur. ciuile.

l. In Rubricam.

Ad materiam istius tit. vid. Bald. cons. 82. vol. 3. in mem. & Bertrand. cons. 180. num. 1. vol. 1. vbi an tenetur donatio, si in scripto non fuerit redacta si hoc per testes proberur. in cons. 182. n. 8. vol. 1. Donatio quis contractus sit, & an reuocari possit, ex capit. pœnitentia. vol. Corti. tom. cons. 53. num. 9. vbi si res absenti donatur, an non obstante stipulatione acceptij possit alteri donare ante donatarij ratificationem, & ibi an possit ratificatio fieri in præiudicium eius, cui medio tempore fuit ius quæsitum. De materia vid. Bald. cons. 368. num. 8. vol. 3. vid. Iohan. de Amicis cons. 50. col. 3. cum seq. Donatio inter viuos reuocatur per ingratitudinem. c. f. mobil. Iason Lilum mutu. vol. 4. C. de transact. fallit, nisi fiat ex causa antedonati sine obligatione, l. §. pater. §. fin. ead. Francis. Nicol. in repet. c. quoniam contra de probat. fol. 17. vbi plenè.

Perfecta donatione an possit aliquod onus imponi. Bald. in cons. 381. fallum vale est. vol. 2. consil. 279. Rex Rome. Ferrian. cons. 88. 2. qual.

Donatio causa mortis, quæ dicatur, & an, & quando possit reuocari. Gaud. Pape, consilio 23. num. 3. Hipp. sing. 63. B. Bertran. consilio 326. num. 3. vol. 3.

Donatio causa mortis requirit subscriptionem quinque testium, quando sit in scripto. Iaf. in l. §. quis. aper. vol. 4. de codicill. Francisc. Nicol. in repet. c. qua contra de probat. fol. 84. num. 9.

l. Emptionum. 1.

Ad materiam huius l. vide plenè Nicol. in prælegatis fuit, allegat. 21. vbi de ratione huius l. Nam donatio mediam affert voluntatem: Inò nullam, si instrumentum tantùm, sine charta intelligeretur donasse, vbi dicit glos. in l. postquam. §. de pactis. & in donatione talis instrumenti non tantum venit debitum principale, sed etiam vsura fortè, si donatum esset instrumenti nomine debitoris. Luman. de legat. 1. Quid in venditione instrumenti, an vendito instrumento intelligetur venditum nomen. Idem dicit, nisi ex qualitate pretij aliter appareat. Ang. in l. §. rerum. §. cum qui chirographum. ff. de legat. 1.

Qui4

480/C.IV.K.5-4, 70
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Quid autem si creditor renunciet instrumento, an intelligatur renunciare debito, vide Lancel. Dec. in l. postquam liti. C. de pact. ubi habes contrarietatem. Bald. in l. Labeo §. 1. de pactis, qui dixit, quòd non tantum probationi intelligitur renunciare, sed contrarium idem dixit Bald. in l. 3. C. de fide instrum. per illum text. & hanc contrarietatem vid. per Lancell. Dec. ubi solutionem contrarietatis habes, de quo etiam per Dec. in consilio 17. numero 5.

Et de materia vide pulchram q. quam ponit Paul. in l. § ff. de his, quae in test. del. ubi de testatore cancellante testamentum nuncupativum, an videatur revocatum. Et nota, quòd haeres gravatur reddere instrumentum debitori, censetur gravatus ut ipsum debitorem liberet: Text. est notabilis in l. haeres meus. § si ita de legat. 1.

Et de materia huius legis vide Alexan. omnino in l. 3. in 3. col. ff. de acquir. possess. ubi plenè, & ponit pulcherrimas ampliationes ad hunc textum: ideò videas.

Si aliquis alicui donat instrumentum, quod habet contra alium, censetur ei donare non solùm chartam: sed etiam totum debitum ibi comprehensum: & sic inducitur quaedam cessio, per quam ille donatarius efficitur procurator in rem suam, ita tenet Bald. in l. fin. C. quando fiscus vel princ. & idem Bald. & Alex. Imol. in l. Maevia. ff. soluto matr. Venet. in rep. l. si alter numer. 16. col. 7. de procur. & de materia huius l. vide Dyn. in c. 1. col. 8. de reg. iur. in 6. Covarr. lib. 3. [illegible] c. 5.

l. Si nominis. 2.

l. Spem futurae. 3.

l. Si functiones. 4.

Vide Cap. cons. [illegible]

l. Si donatio. 5.

l. Nec ambigi. 6.

l. Censualis. 7.

Brisson. lib. 1. [illegible] cap. 5.

l. Si praeses provinciae. 8.

l. Legem, quam. 9.

l. Nec ignorans. 10.

l. Cùm de bonis. 11.

l. Portionem propriam. 12.

l. Si aliquid. 13.

l. Si filius tuus. 14.

l. Aeris alieni. 15.

Donatio universalis non transfert aliquam personalem actionem in donatarium, ut hic. vide decis. Aegid. de Bellam. 31. in titul. de donation. [illegible] 7.

Donatarius certae rei non tenetur ad onera debitorum. Sed debet conveniri universalis haeres donatoris. Add. quòd donatarius partis omnium bonorum non tenetur ad aes alienum. Dec. cons. 157. & 487. faciunt not. per Bart. ad l. si quis [illegible] § fin. nu. 1. de leg. 1. Cor. cons. 189. col. vol. 4.

l. Senectus. 16.

l. Sive emancipata. 17.

Nota quòd etiam secuta emancipatione, non confirmatur si esset ademptâ: & probat ille text. quòd per emancipationem probetur, & confirmetur donatio antea facta per patrem filio: quod procedit, si res donata fuit tradita.

Et de materia huius legis vide Iaf. in l. donatio. in princip. col. 1. nu. 11. solut. matr. ubi dat extensionem ad hunc text. quòd licèt non firmetur donatio emancipatione subsequente, nisi traditio item pateat, quam donatum filio: hic iam dicit hoc non procedere, quando paulò ante emancipationem, quod est notabile.

Nota etiam quòd donatio secuta emancipatione confirmatur, ut hic, add. text. in l. donationes. §. pater ff. de donat. Requiritur etiam traditio, ut per gl. in l. donationes. C. de inoff. donat. & potest statim revocari: vide Guid. Pap. cons. [illegible] 1. part.

l. Si donationis. 18.

l. Si avia. 19.

l. Vice donatricis. 20.

l. Constante. 21.

l. Cùm res filio. 22.

l. Si ea quae. 23.

Codex.

l. Si patri tuo. 24.

l. Donatio. 25.

Nota istam l. Quaelibet donatio causa mortis, sit donatio ob causam, ut habetur in l. final. suprà de donat. ante nupt. & quòd not. Bart. in l. Aquilius. ff. de donat. & pro resolutione vide Aret. consil. 17. col. 25.

l. Si quis in emancipatione. 26.

l. Data iam pridem. 27.

Io. Hannib. de Cano. ad l. post contractum. ff. de donatio. num. 199. Rimin. Instit. de donat. § 2. n. 165. Ant. Pet. ad l. 1. num. 176. ff. de interrorand.

l. Quisquis. 28.

An autem donans rem reservato usufructu retentum censere de vendo fruendo iuxta l. 1. usufruct. quem caveatur, vide Dec. cons. 16. vol. 1. col. 4. numer. 5. Corn. cons. 167. 8. col. & Doct. in l. omnes. de except. ubi concludunt, quòd non. & Dec. in l. donat. col. 1. de reg. iur. de materia huius l. vide Iaf. cons. 6. col. 1. vol. 3. ubi ponit rationem quare per retentionem ususfructus transferatur dominium, & possessio: ubi dicit rationem esse quia res sua nemini servit, quia si reservato usufructu non transferretur dominium, sequeretur, quòd constituisset usumfructum in re sua, quòd absurdum est, & contra l. uti frui. ff. si ususfructus pet. & contra ipsius ususfructus definitionem, quae est ius utendi fruendi alienis rebus, &c. ubi in hac materia retentionis ususfructus adverte notatu, ut in instrumento ponat constitutum simul cum retentione ususfructus quia esset repugnantia, quae factum vitiaret.

Et quibus modis transfertur dominium & possessio sine traditione. vide § interdum. Inst. de rerum divis. & ibi gloss. & vide l. 1. §. fin. & ibi gloss. quae hanc allegat. de rei vend.

Et an ista lex habeat locum in vendente, & donante bona sua retento usufructu sibi, vide Bertrand. cons. 124. colu. 3. & vide omnino.

Retentio ususfructus inducit traditionem possessionis, quae erat penes tradentem. Add. & ampl. ut per Iaf. ad l. traditionibus num. 7. in fin. C. de pact. & alio modo per Soc. iun. cons. 118. in fine, volum. 1. Alexand. ad l. 3. in princip. nu. 14. ff. de acquirend. poss.

Nota ad ampliationem istius l. quòd fieri per retentionem ususfructus, intelligitur tradita possessio, ita per pignoris receptionem. ita Iaf. in l. traditionibus. C. de pactis. & vide Gloss. in d. l. 1. § fin. vers.

l. In extraneos. 29.

Cuiac. lib. 5. obs. c. 12.

l. In hac sacratissima. 30.

l. In donationibus. 31.

l. Secundum. 32.

l. Illam subsidem. 33.

Forcat. necyom. dial. 44.

l. Sancimus. 34.

In donatione, in qua exceditur summa, potest hic, requiritur insinuatio, dicat, etiamsi sit incerptum à traditione, adhuc requiritur insinuatio. Ita tenet Bald. in l. Modestinus ff. eod.

Ad §. primum istius l. sancimus vide Doct. in l. sed ut probè ff. de verb. oblig. & Aret. in cons. 112.

Quid si donans dixit, volo, quòd tot sint donationes, quot sunt summae ascendentes ad 50. solidos, an valeat donatio, vide Bald. in cons. 97. incip. quaedam domina. vol. 3. in antiquis.

Et an iuramentum valide donationem non insinuatam, vide Bal. cons. 157. vol. 5. certum est, quòd filius. Alex. cons. 123. num. 17. vol. 2. & cons. 51. nu. 10. & 14. col. 1. & cons. 117. nu. 5. vol. 6. & cons. 20. cum sequentib. & cons. 53. col. pen. & cons. 6. vol. 1. Socin. cons. 77. Corn. cons. 221. vol. 1. & cons. 66. col. 2. & cons. 2. vol. 3. ubi respondet rationibus eorum, qui contrarium opinionem tenent. & Aret. in cons. 77.

Ut vide Tiraq. in ll. conn. gloss. 4. num. 26. & seq. ubi multa.

Et quae requirantur, ut valeat donatio sine insinuatione, vide Aret. in consil. 17. vol. 1. & Alex. cons. 21. & 117. nu. 5. vol. 6. ubi contractus celebratus coram potestate loci habetur, ac si in eo fuisset insinuatio. & vide Hypp. sing. 489. ubi ad insinuationem faciendam non admittitur donatarius, postquam sibi fuit appositum de invaliditate donationis, propter defectum insinuationis.

Et an insinuatio possit fieri post mortem donatoris, & quo tempore fieri possit. Aret. cons. 713. ubi an fieri possit contradicente donatore, vel eius haerede, & an donatio facta per principalem valeat sine insinuatione. Aret. in cons. 17. & Bald. in cons. 167. incip. quaedam. Franc. num. 5. & 6. vol. 3. ubi an insinuatio fieri debeat vivo donatore, & quomodo est facienda. Et ibi etiam an insinuatio facta in uno loco: extendat se ad bona existentia in alio loco, seu territorio.

Et an in donatione causa mortis requiritur insinuatio, Corn. cons. 107. num. 5. vol. 4.

Et quid si dono Titio, & Seio 600. an dicatur una donatio, vel duae, vide Iaf. in l. si plures. num. 1. in 1. lectura. de pact. Rom. sing. 713. & nota, quòd in donatione inter virum & uxorem requiritur insinuatio. l. donationes quas suprà, de dona. causa mortis: idè in omni donatione inter patrem & filium, quae morte confirmatur: ut ibid. Secus verò in donatione causa mortis: ubi non requiritur insinuatio, ut d. l. donationes quas. In eadem l. §. si quis autem. nota quòd si plures donationes sint in eadem persona, eodem tempore, non valeat excedentes summam, secus per diversa tempora. Abbas cons. 107. vol. 1. & ibi multa in materia insinuationis. Donatio reciproca non indiget insinuatione. Alex. in cons. 22. vers. facit mer. secunda vol.

Si donatio non fuerit insinuata, sed interveneritiuramentum: an suppleatur defectus insinuationis, Alex. cons. 109. vers. posse omnino dicere.

Adde Rom. sing. 103 & 721. pone Crem. sing. 272. donatio. post Iaf. ad l. 1. §. et hic. de verb. oblig. n. 16. Quid in indebito sciente soluto, quo casu est donatio. l. cuius per errorem. ff. de reg. iur. An tunc requiratur insinuatio, de qua hic, vide per Oste. ad §. hic quoque num. 4. Instit. quib. mod. re contr. oblig. In mat. h. l. vide Iasi per Phil. Port. lib. 1. conclus. 20. & per Iul. Clar. lib. 4. sent. § donatio q. 11. & seq. ubi quid in donat. tacita, vel praesumpta, quid in libertate simplici, in pacto de non petendo, in donat. reciproca, & simp. & quid in donat. facta Ecclesiae, vel cum iuramento per eundem q. 17. & 18. Curt. sen. cons. 87. per totum. & ibi in addit. ad eum. Ad hunc text. in princ. Ioan. Crot. cons. 76. n. 18.

Ioan. Robert. lib. 1. recep. lect. cap. 16. Cuiac. lib. 15. obs. c. 22.

l. Si quis argentum. 35.

In Gloss. in verbo, Aestimationis. vers. Item an pecuniam unam creditor cogatur accipere pro alia, vide Bart. in l. 2. §. mutui datio ff. si cert. petat. col. 2. In eadem l. in gloss. in verb. fundus. vers. Quid ergo fabulis. istam Gloss. facit singularem Bald. hic ad hoc, quòd qui promisit annuum redditum frumenti, intelligitur purum, & liberum ab omni impensa.

§. fin. Sin autem hoc minimè. Ad intellectum istius §. vide Iason in §. personam Instit. de actionib. & vide Decium in l. sinimus. C. qui testam. fac. poss. Aug. in cons. 109. aliàs 154. col. 4. Ergo oportet.

Et de materia huius vide Bart. in consilio 156. num. 11. vol. 1.

Ad intell. huius legis in §. pen. vid. Imol. ad l. ubi ex causa ff. de re iud. Iasi. Aret ad §. in personam. vers. advertas tamen col. 4. Inst. de act. Alex. ad l. 1. col. 1. nu. 7. de leg. 1. ubi quòd habet locum hic text. in donat. causa mort. ut in ea sufficiat pactum nudum, & est communis: licet contrarium teneat Imol. ubi suprà Soc. ad dict. l. 1. num 10. cum sequen. Iasi Fort. Garo. ad l. iurisgentium. § quinimò. nu. 98. ff. de pact. Iul. Clar. lib. 4. sen. § donatio, quaest. 14. Pedemon. decis. 1. n. 5. & 14.

An in hoc pacto nudo requiratur expressus consensus, vel praesumatur, Dec. ad rub. Cod. de pact. num. 4. & in cons. 141. An haec decisio habeat locum in donatione tacita, & praesumpta, Tiraq. ad l. si unquam. in vers. donatione largitus numer. 151. 166. & seq. Cod. de revoc. don. An habeat locum in pacto de donando, Aret. ad dict. §. in personam, col. 4. Rimin. ad §. 1. Instit. de donat. nu. 145. plura in mat. huius leg. an, & quidò, & in quibus casib. procedat, Caccial. in tract. de pact. q. 6. col. pen. & seq. Fort. Garo. ad l. iurisgentium § quinimò. num. 70. ff. de pact. Rip. ad rub. ff. de verb. oblig. num. 24. Hier. Zanner. in tract. differentiarum inter ius canon. & civ. num. 92. Bolog. ad rubr. Cod. de pact. numer. 41. & seq. Vin. lib. 2. comm. opin. in tit. alle. vers. lex si quis argentum 14. opin. Salic. ad l. 2. n. 8. C. de pact. Annib.

480/C.IV.K.5-4, 71
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

de Cast. in repe. ad l. nemo potest nu. 133. & 140. ff. de leg. 1. Rim. ad princ. Instit. de don. num. 167. 181. 191. & 133. 181. 180. 160. & ad §. 1. eod. tit. d. 143. 147. & 170. cum seq. Cagnol. ad rub. C. de pact. n. 28. Forcat. in necyom. iur. dial. 69. num. 7. Quod iste tex. non habeat locum in donatione remuneratoria Gerti. ad d. §. quinimo num. 69. Iul. Cla. d. §. donatio q. 14.

Forcat. Necyom. dial. 63. Conn. lib. 1. diss. cap. 12.

l. Si quis. 36.

Donatio excedens summam 500. solid. debet infinuari. Add. lim. per Rim. Inst. ad §. 1. num. 409. & 455. & de infinuatione quid sit, vide Soc. iun. cons. 47. num. 13. lib. 2. & de ratione, cur introducta fuerit infinuatio, vide Guid. Pap. decis. 315. & ibi ad §. quod solidus accipitur pro aureo: & aureus accipitur prout declarat Paul. Cast. ad l. si C. communia de leg. Bel. cons. 4. Iacis. per Phil. Porc. lib. 1. singul. 40. & Moder. ab Aquila lib. 2. com. cons. in verb. donatio inter viuos.

l. Verba superflua. 37.

Conn. lib. 1. disput. cap. 10. Cuiac. lib. 10. obs. c. 37.

Tit. 55. De donationibus quæ sub modo, &c.

Cuiac. com. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Si doceas. 1.

De materia huius l. vide Bertran. cons. 94. col. 6. in prima impressione, & Cast. iun. cons. 34. num. 7. Quæro, si donetur aliquid Ecclesiæ cum aliqua conditione, vel lege, an si illud non fiat per Ecclesiam, donatio reuocetur, & res donata reuertatur ad donantem, vide Abbat. in c. verum de foro compet. Donans domum Ecclesiæ cum pacto, vt mihi præstet alimenta, postmodum domus illa casu ruina perijt, an Ecclesia adhuc teneatur ad præstandum alimenta, vide Bal. in l. 1. supra de iure emphyt. Et quid si primò vni, & deinde alteri donauit, ex quo primus donatarius non seruauit pacta, vide Alex. in cons. 28. vol. 4. Et cui incumbat onus probandi quòd donatarius non adimpleuit promissa, & quid si alimenta præstiterit. Gome. cons. 110. vol. 1.

Et quid si facta est alicui donatio sub duabus conditionibus, an donatarius teneatur probare vtramque conditionem. Dec. cons. 177.

Donatio quando intelligatur facta ad causam propter aliquod pactum factum incontinenti per donatarium, vide plura per Soc. cons. 173. vol. 2. Couar. lib. 1. var. resol. cap. 4.

l. Si rerum. 2.

l. Quoties. 3.

Ad intellectum huius l. vide quan lo si donatio alicui, quòd donatarius teneatur aliquid præstare tertio, an ille tertius habet actionem. Soc. cons. 196. & ibi si donatarius transtulit illam rem in alium, an cum illo onere transeat.

Ad l. quoties. vide quæ determinat Dec. in l. traditionibus, de pactis. vbi notabiliter loquitur. Nota text. quòd in contractibus substitutio fieri potest: concordat text. in l. cum hæreditas ff. de legat. 2. quem Bal. in cons. 243. in vers. tonsistit. colum. 10. vol. 1. ad hoc allegat. Sed melior est textus hic. Et nota, quod ex tali substitutione acquiritur vtilis actio substituto, contra regulã iuris, quòd alteri stipulari, & acquirere nemo potest. §. alteri. Inst. de inutilib. stipul. Et quòd substitutio in contractibus fieri possit, tradit Paul. in pulchro casu, in cons. 382. incip. si quæritur. vol. 1. vbi donatio, quò ad primum donatarium non tamen cessat quò ad substitutos. Sed add. quod in tali substitutione, quæ sit in cõtractu donationis, dominium acquiratur sine traditione, ad consequenda bona, in quibus fuit substitutus, si illa res tradita sibi nunquam fuerint. Dec. post Spec. in cons. 159. col. pen. vers. nec obstat, si dicatur. & in d. l. in traditionibus. 1. col. pen. ad fin.

Et nota, quòd in tali substitutione potest contractus fieri sine stipulatione Soc. cons. 124. col. 1. vol. 3. in alijs autem contractibus requiritur stipulatio Oldra. cons. 100. pro examine tamen veram nota circa dictum Deci. in d. l. traditionibus. & vide Bellon. consilio, 30. contrarium dicit Forcatul. necyom. dial. 69.

Ex pacto celebrato inter donantem, & donatarium, acquiritur vtilis actio sequenti secundo donatario sine aliqua successione. Vide Cast. consilio 25. num. 17. Socin. iun. ad l. cum stipulatus num. 147. & secundam nouiss. impress. nu. 164. ff. de verborum obligation. Abb. ad cap. in præsentia num. 24. de probat. Forcatul. in necyom. iur. dial. 69. num. 2. Didac. in tract. var. resolut. lib. 1. cap. 14. n. 1.

l. Perfecta donatio. 4.

Amplia, hanc legem procedere etiam in principio. Nam sicut non potest reuocare donationem perfectam, ita etiam non potest aliquod onus imponere. Bal. cons. 417. volum. 3. in antiquis. & ad hic l. vide Socinum. cons. 64. vol. 1. in ult. dub. Bal. in l. fin. de senatorib. Ioan. Lup. in rep. rub. de donat. inter virum, & vxor. fol. 43. col. 3. qui meminit d. cons. Bald. adde Dec. in l. fin. in 2. col. de pactis.

l. Si quid mater. 5.

Titul. 56. De reuocandis donationibus.

Cuiac. com. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Etsi. 1.

Nota istum Lexs. vers. & pleno iure. quid importet. Lud. Rom. cons. 106. Et Bald. cons. 191. in fin. & in cons. 32. & Alex. cons. 211. 2. col. vol. 2.

Quid si donauit cum pleno iure, vel si donauit omnia iura, & actiones vtiles, & directas. Decius cons. 191.

l. Si apoch. 2.

l. Possessionem. 3.

l. Cùm profitearis. 4.

Bened. Cap. in rep. conclus. 23. Filiatur q. 117.

l. Si donationem. 5.

l. Velles nécne. 6.

l. His solis. 7.

Cuiac. lib. 4. obs. cap. 29.

Auth. Quod mater.

l. Si vnquam. 6.

Pro ampliatione, & intellectu istius l. vide pulchra, quæ dicuntur per Dec. in l. 1. in 2. & 3. col. sup. de pactis. & ibid. Socin. in pen. & fin. col. num. 37. de condit. & demonst.

An beneficio istius l. possit renunciari, vide Iohan. de Anan. in cons. 73. & Bart. in l. Titia Seia. §. Imperator. ff. de legat. 2. pro limitatione vide Cortie. in fin. in verbo, donatio.

Dispositio istius text. non habet locum in filiis adoptiuis. Ita Dec. in l. generaliter. in 4. col. sup. de in stit. & substit.

Sed si fuerunt adoptati cum voluntate donatarij, quid iuris, vide Soc. in l. si vnquam. col. 9. de reb. cred. vel dub.

Donatio reuocata ex superuenientia liberorum, an confirmetur, si in continenti ipsi filij moriantur, vide Bart. in l. Titia. ad 2. §. Imperator. de legat. 2. vbi iura dicit notabilia pro intellectu istius l.

Donatio omnium bonorum, vel maioris partis facta per patrem non habentem liberos, nato posthumo, ipso iure reuocatur, nisi probaretur, quòd donator cogitauerit de liberis: quoniam hæc lex tunc nunquam locum habet, vt per Bar. in d. l. Titia. §. Imperator. in 3. col. de legat. 2. & Soc. in l. 1. in princ. solut. matr. Item dicitur etiam in donatione facta ob causam, quia tunc non habet locum hæc lex, vt per communiter Scrib. hic, & per Barto. vbi supr. & hæc faciunt pro sorore dotata à fratre, quæ accepta dote renunciauit omnibus bonis paternis & maternis, si postea filios procreasset, hæc donatio seu repudiatio non reuocatur: quia videtur ob causam dotis à fratre datæ facta: vt per Doct. hic. Ratio est, quia hæc donatio, vel renunciatio fuit facta in contractu matrimonij, qui per successionem filij non reuocatur: quia videtur de ipsis cogitasse, vt plenè per Bart. in d. l. 1. in princ. in 4. no. sol. solut. matrimonio, & Dec. in l. 1. in 3. col. sup. de pact. quem videas.

An possit renunciari d. l. si vnquam. vide Iaso. in l. pen. C. de pactis.

Donatio remuneratoria, seu propter merita, an reuocetur propter ingratitudinem. glos. sing. in l. si pater §. fin. ff. de donat. Bal. in l. si cum mihi. de dolo.

Hanc l. si vnquam limita non procedere in filio legitimato, non citato donatore. Et hoc si tempore donationis donator habebat filium naturalem, & postea legitimauit: secus si non habebat: quia tunc præsuderatur legitimatio ipsi donatario, & non citato: & ratio est, quia non videtur de illis donator cogitasse. Ita Soc. in l. Gallus. §. & quid si tantum pen. col. vers. 3. de lib. & post. vide Dec. in l. posthumo in addit. 2. de bon. poss. contra tab.

Dispositio huius l. non habet locum in donatione remuneratoria. Ita Iaf. in l. si non fortem. §. libertus. in 6. col. de cond. indeb. & in cons. 171. col. 3. vol. 4. vbi etiam multa de materia huius l. per tot. cons. 154. num. 2. vol. 2.

Et de materia huius l. vide Iaf. in cons. 171. vol. 4. vbi an hæc lex habeat locum in donatione causa mortis facta per patrem filio, vbi dicit, quod non. Socin verò si fiat ab extraneo, vt per eundem Iaf. cons. 185. vol. 1. vbi etiam an donatio viri cum renunciatione expressa huius l. reuocetur per subsequentiam liberorum, & dicit, quod non. Et an veniant fructus etiam in reuocatione donationis, cùm hic dicatur totum, et dic, quod non. glo. est in l. generaliter §. proinde. vers. ex aliqua causa, de fideicommiss. liber. secus in donatione causa mortis: quia etiam fructus restituuntur, si ipsa reuocetur l. cum quis. ff. de cond. ob causam.

Et de materia huius l. vide Francisc. Nicol. allegat. 10. & per Ro. in cons. 219. & 16. & Dec. in consil. 581. Corn. cons. 4. vol. 3. Iaf. in l. 1. C. de pactis. num. 7. Paris. cons. 12. n. 76. vol. 1. Dec. cons. 140. in fin.

Et de materia huius l. an donatio causa mortis reuocetur per superuenientiam liberorum, vide Corn. cons. 144.

In filiis adoptiuis non habet locum hæc l. Paul. cons. 434. respondendo per ordinem col. 7. Aymon. cons. 191. dicit, quòd reuocatur per filij susceptionem, & non reconualescit per eiusdem mortem.

Ista l. si vnquam, est canonizata 17. q. 4. c. quicunque. & de intellectu istius l. vide Barto. in l. Titia, §. Imperator. de legat. 2. & per Iaf. in l. 1. C. de pactis. Aret. cons. 33. in princip.

Etiam ista l. si vnquam, habeat locum quando fuit facta donatio Ecclesiæ, vide in Auth. si qua mulier. C. de sacros. eccles. & ibi per Bart. & Iaf.

Donatio ob superuenientiam liberorum reuocatur. In materia ad hanc l. post tradita hic per Tiraq. latissimè vltra eum Alci. reg. 1. præsump. 23. Socin. cons. 39. lib. 3. Palcon. de not. & spur. c. 79. Rim. Instit. de donat. in prim. num 105. & 558. Io. Diaz reg. 213. Soc. iun. cons. 118. lib. 2. num. 207. & 237. cons. 11. num. 49. Didac. lib. 1. variarum resol. ca. 19. Zucc. ad l. 1. C. de pact. num. 41. 45. & sequen. vbi Franc. Curt. num. 13. & seq. Soc. iun. cons. 52. num. 5. vol. 1. & cons. 50. num. 10 lib. 2. & cons. 67. nu. 9. & 10. & cons. 79. num. 22. cum plurib. seq. & cons. 137. num. 2. & 3. lib. 2. Ant. Rub. ad l. Titia Seia §. Imperator. de leg. 2. num. 42. & seq. Dec. cons. 100. 1. & 2. Goz. ad cons. 80. nu. 16. 17. 18. Dec. cons. 599. per declarationem. Cor. iun. cons. 56. num. 8.

An hæc l. habeat locum in donatione bonorum feud. vel emphyteut. post Tiraq. hic, in verb. donatio ad fin. vide Ari. Pinel. in repet. ad rub. C. de bon. matern. prima part. fol 16. num. 10. & fol. 18. nu. 23. In materia huius l. vide Phil. Porc. nouiss. lib. 1. fuarũ conclu. concl. 35. Moder. ab Aquila in comm. opin. in verb. donatio. 72. opin. eleganter per Iul. Clar. lib. 4. sent. §. donatio. q. 22. & seq. Et quòd non procedat dispositio huius leg. quando donator expressè dixit nolle reuocari ob superuenientiam liberorum Natta cons. 125. n. 1. latè in materia per Soc. cons. 147. vol. 1. remissiuè Io. Crot. cons. 66. & Soares in thesauro recept. sent. sub litera L. nu. 131. Et quod non habet locum quando renunciatur iuri quærendo non radicato vlla spe certa. Rol. à Vall. de lucr. dot. q. 19. n. 15. & q. 97. num. 6. & quod hæc dispositio non comprehendat don. causa mort. Cachera. decis. 120. n. 6. & 18. decis. 121.

Ad hanc legem vide Couarru. lib. 1. var. resol. cap. 19. Molin. in tract. de donat. fact. vel contr. in contra. matrim. Vallam. de reb. dubiis tract. 1. Coras. epist. quæst. c. 30. Gutierium 1. part. resolut. cap. 9. Rainald. Corsium lib. 2. indagat. c. 16.

l. Donationes. 9.

l. Generaliter. 10.

Nota benè illam glos. Quia illa l. fin. habet locum in donatione, quæ fit ex mera liberalitate: sed si fiunt ob merita, & sic ob causam, non habet illa lex locum. vide Abb. in c. si autor. ac Dec. cons. 10.

An possit fieri per pactum quòd donatio propter ingratitudinis, vel feudum propter vasalli feloniam non possit reuocari, vide per Bal. & Iaf. in l. fin. in 4. col. sup. de pactis.

Ad

480/C.IV.K.5-4, 72
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ad eandem legem 62. in materia adde quòd ſi maritus non accuſauerit vxorem de adulterio, hæres ſi conueniatur pro dotis reſtitutione, non poterit de adulterio commiſſo excipere, per hunc text. & l. omnino. ℱ. de inoſ. teſtam. Ita Bart. in l. rei iud. §. nouum ſoluto matri. Spec. in tit. de donationib. §. quod ſi mulier. Bald. conſ. 152. vol. 5. incip. pœnas de forma vol. 5. Et non ſolùm non poteſt excipere, imò fortius nec agere, vt ibi per Bald. Et adde quòd ſi dominus offenſus à vaſallo, quoadque vixerit, quæſtionem non fecerit, videtur eam remiſiſſe, per hunc text. & d. l. omnino, & ſic ad hæredes non tranſit pœna priuationis, l. vnic. qui dilationem, & ibi Bart. ff. de iure fiſci. & per eundem in d. l. rei iudicat. §. nouum ſol. mat. Quod verum, ſi eo tempore dominus ſciebat, ſecus ſi ignorabat: quia ignorans remittere non cenſetur. l. eo maleficio §. longè minus de aſſiom. & obligat. Paul. conſ. 46. vo. 2. verſ. & examinate pauſa. In eadem l. §. hac autem. nota quòd ſi donator in vita ſua non reuocauit donationem, hæredem eius reuocare non poſſe, & ſic ius reuocandi non tranſit ad hæredem. ita Afflict. decif. 3 in 5. vol.

Sed quid ſi donator non reuocauit in vita ſua talem donationem, quam propter ingratitudinem reuocare poterat: ſed in vita ſua dixit, & declarauit coram teſtibus, quòd volebat eam reuocare, quod non fecit morte præuentus, an eius hæres prorſus poſſit eam reuocari? vide decif. Delph. 114. vbi etiam ponit, an reuocatio, de qua in l. ſi vnquam ſup. ar. tranſeat ad hæredes: quòd ſi acſiſteret iniuriam, vel damnum paſſum, an hæredes poſſint agere, vid. in d. l. rei iudic. §. 1. ſolut. mat.

Primò, Ingratitudo futura remitti non poteſt, & quod in inſtrumento donationis dictū ſit, quod propter futuram ingratitudinem non poſſit reuocari, ratio eſt, quia præſtatur occaſio delinquendi. Secundò, in eadem l. in gloſ. in verb. iniuriarur. in fin. Donatio ob cauſam propter ingratitudinem non reuocatur: vt per Aret. in §. ſi quis in 1. col. Inſt. de action. & per Cap. decif. 121. num. 151. Tertiò limitatur tamen propter iuramentum, vt per Dec. in l. fin. col. 4. C. de pactis.

Quarrò gloſſ. in verb. voluerit. add. Bald. Ioh. & Chriſt. Inſt. de cap. dimi. §. maxima. & Iaſon in prælud. feud. 3. charr. verſ. tunc quod proximè.

Vide Rip. & alios hic. Cor. conſilio 126. Ioann. And. ad cap. vlt. extrà de donat. Corn. in memor. in verb. donatio perfecta. Moder ab Aquila, lib. 1. comm. concluſ. in verbo donatio ex quinque. Iul. Clar. libr. 4. ſent. §. donatio q. 21.

Ad hanc legem ex profeſſo Ripa: obiter verò nonnulla Iohan. Garet. d. par. 1. c. 10.

Tit. 57. De donatione cauſa mortis.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Ad Rubric.

An donatio cauſa mortis reuocetur per heredes inſtitutos, Bertran. conſ. 159. vol. 3. in nouo. & Guid. Pap. conſ. 60. vol. 1. num. 2.

l. Si donatione. 1.

In glo. in verb. alias, verſ. ſed quæritur. Add. Doct. in l. generaliter in 4. col. ℱ. de inſt. & ſubſt.

l. Inteſtata. 2.

l. Nec fratris. 3.

l. Final.

Ad materiam, & limitationem huius legis, vide Paul. in l. aurunculo, de donation. cauſa mortis, & Iaſon. in l. ſi quis agere. ℱ. de codicillis in 4. col.

Ad declarationem, & intel. h. l. vide Hannib. de Cano. ad l. poſt contractum. ff. de donat. nu. 210. Rimin. ad princ. Inſtit. de donat. num. 481. Soc. Iun. ad l. ſi tendum. num. 35. ff. de leg. 2.

Tit. 58. De infirmandis pœnis cœlibatus.

Marcus Vertranius de iur. lib. cap. 19. & Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Qui iure. 1.

l. Inter virum. 2.

Alciat. lib. 3. diſpunct. cap. 3.

Tit. 59. De iure liberorum.

De iure liberorum ſcripſit librum ſingularem Marcus Vertranius. Vide Cuiac. comment. ad ius ciuile, tom. 3.

l. Nemo poſthac. 1.

Duarenus lib. 1. anniuer. cap. 40. Robert. lib. 4. ſent. cap. 14.

l. Illam. 2.

Marcus Vertranius, d. tract. c. 18.

LIBER NONVS CODICIS.

Tit. 1. De his, qui accuſare non poſſunt.

Doctiſſimus Cuiac. eruditiſſimos ſcripſit commẽt. in hunc tit. quem vide tom. 3. commentar. ad ius ciuile.

l. Prius. 1.

l. Si cautiones. 2.

l. Qui crimen. 3.

l. Vxor tua. 4.

l. Senatuſconſulto. 5.

l. Accuſationem. 6.

l. Si ea, quæ. 7.

l. Non prohibentur. 8.

l. Non ignorat. 9.

l. Si crimen. 10.

l. Data opera. 11.

Paul. in l. decuriones. C. de infam. refert ſe habuiſſe q. de facto, quòd ſtante ſtatuto quòd occidens alium occidatur. Quidam proiiciens lapidem non animo occidendi occidit: tamen illū dicit ſe ipſum liberaſſe à pœna capitali; ſed cum magno labore, propterea eum liberauit: quia oſtendit Bald. in iſta l. data opera. in fin. & in conſ. 144. ead. vol. incip. poſt redditum conſilium.

Add. in ſimili Signor. de Homod. conſ. 27 ſtatuto ciuitatis conueniat. col. pen. & in fortiori ſimili Nellum de Gemin. in tract. bannitis in 1. parte ſecund. temporis. q. 38.

l. De crimine. 12.

Plat. lib. 1. miſcel. crimin. cap. 4.

l. Si magnum. 13.

Quid in ſorore dicas idem, & multò fortius, vt digit Iaſ. l. vnus frat. de pactis.

l. Propter. 14.

l. Criminis accuſationem. 15.

l. Cum rationibus. 16.

Cuiac. lib. 6. obſ. cap. 12.

l. Iniquum. 17.

l. Si ſororem. 18.

l. Neganda. 19.

l. Si quis ex. 20.

l. Si liberti. 21.

Tit. 2. De accuſationibus & inſcriptionibus.

Cuiac. tom. 3. comment. ad ius ciuile.

l. Eos, qui. 1.

Ad materiam iſtius leg. vide quæ de amotione terminorum loquitur pleuè Abb. in cap. ex literis de probat.

l. Si cuidam. 2.

l. Reos. 3.

Simoniæ crimen eſt crimen publicū. Bald. in verb. l. qui accuſare poſſ. in 4. col. in pr. Bar. in l. 1. §. huius ſtudij ff. de iuſt. & iur. Add. quòd quando Eccleſia offenditur eſt crimen pub. l. ſi quis. & ibi Barr. C. de Epiſc. & Cler. Ioan. Robert. lib. 3. ſent. iur. cap. 9. Briſon. lib. 4. ſelect. cap. 7.

l. Si accuſatoribus. 4.

Duaren. lib. 1. diſput. cap. 19. Sarmientus lib. 4. ſelect. cap. 4.

Gloſſ. in verb. eundem, eſt ſingularis: quod ſi eſt nulla, annullatur proceſſus, & ſententia, ita per Felin. c. qualiter in gloſ. ſuper verb. citationis extr. de probat.

l. Non ideo minus. 5.

In Gloſſ. in verb. quia dicas. Ad iſtam Gloſſ. vide Bald. hic. & Angel. in tract. malef. verſ. Sempronium mandatorem in verſ. & dixit. nota ſol. 47. col. 4. Hyp. in rep. ii, qui cum. tela nu. 74. vbi aſſeſſor non tenetur nominare mandatorem, & ſocios criminis. & Iaſ. in conſ. 12. vol. 1.

l. Abſentem. 6.

l. Ea quidem. 7.

Denunciantibus regulariter de iure non creditur, ſiue etiam ſint de publico electi. Cyn. in l. iſta etiam Bart. in l. Diuus ff. de cuſto. reor. & per Gloſſ. & Bart. in l. 1. §. quod eſt. de off. præfid. & in l. curioſi. C. de decurionib. lib. 10. plenè per Canoniſt. in c. pratereà ext. de teſtibus cogend. vbi ponunt plures fallent. & Felin. in c. omnium nuper in princip. ext. de teſtibus vide 4. fall. Soz. in reger 22. incip. denunciantibus. Mihi eſt reg. Soz. 88. Ægidius Boſſius titulo, quomodo procedatur in crimine.

l. Si quis ſe. 8.

l. Qui de crimine. 9.

In Gloſſ. in verb. plurima. verſ. quid ſi aliquem. Notatur ex iſta Gloſ. quòd ſi aliquis percuſſerit aliquem, non tenetur duplici pœna, & pœna portationis armorum, & de occiſo, ſi mortuus fuerit ſed tenetur tantùm de occiſo: ita ſing. dixit Ioan. de Arnol. dial. 47.

l. Qui explicandi. 10.

Duaren. lib. 1. cap. 25. Robert. lib. 3. ſent. cap. 25. & Menoch. de arbit. iud. caſ. 344.

l. Si quis homicidij. 11.

Duaren. lib. 1. diſput. cap. 14. Cuiac. lib. 2. obſ. cap. 15. Contius lib. 2 diſput. cap. 15.

l. Factum ſponte. 12.

l. Si quis ſeruos. 13.

l. Singuli. 14.

Cuiac. dicto lib. 1. cap. 33.

l. Tunc conuenit. 15.

Menoch. lib. 1. de arbit. iudic. q. 78. & 80.

l. In cauſis. 16.

Hodie non habet locum inſcriptio, & pœna talionis, ita Spec. in tit. de accuſ. & l. pen. §. ad crimen in 2. col. de pub. iud. & Ang. in l. libellorum ff. ex. Gloſ. in verb. ſeruorum. verſ. erit ergo forma libelli in criminalibus add. Spec. in tit. de libell. concept. §. 1. in princip. & Bart. in l. libellorum. de accuſ. forma in criminibus. Gloſſ. optima Auth. de exhib. reis. col. 3. in verb. libello. Cuiac. d. lib. 1. cap. 10.

l. Fin.

Vide Alex. conſ. 121. vol. 1. & Bald. conſ. 112. vol. 3. vbi qua pœna puniatur faciens capi aliquem iniuſtè, & conſ. 207. vol. 5. vbi qua pœna puniatur vir accuſans vxorem iniuſtè, & per Iacob. in l. Sais quidam num. 9. de teſtibus. & de hac materia vide omninò Soc. conſ. 118. vol. 5. vol. 1.

Et qualiter puniatur diffamans aliquem aliquo delicto, vel dicens verba iniurioſa, propter quæ oritur inter virum, & vxorem diſcordia, vide Bal. conſ. 431. vol. 1. incip. eſſe delictum. & vide q. Tholoſanam 7. & ibi bonam Gloſſam. Iacob. in l. eum, quem, in ſin. de iud. & in l. teſtium. item Dyn. de teſtibus vide omnino Bald. conſ. 61. vol. 2. Hypp. conſ. 19. nu. 40. Et add. Bald. in l. 2. C. de calum.

In ea. l. in verb. impuniam fore. Accuſans aliquem de crimine, quòd ſi probaretur, puniendus veniret pœna vltimi ſupplicij, ſi hoc crimen non probat, debet puniri ea pœna, qua puniretur accuſatus, ſi probaret, vt hic, & ſuprà l. non ignorat. de fruct. & lit. expen.

In eadem l. in verb. nemo. confeſſus de ſe in tormentis non debet torqueri, nec debet eius teſtificationi credi contra alium, nec de altera aliena conſcientia interrogari debet: niſi in eo, qui precariam adulteraìe, vt in l. 1 in fin. de falſ. monet. vel de crimine aſſaſſinamenti, vt per Aret. in tract. maleficiorum. verſ. Sempronium.

In eadem l. in Gloſſ. fin. in prima, licèt in iſtis caſibus iudex poſſet interrogare delinquentem, vt hic, tamen dictum illius non facit indiciū ad torturam contra ſocios nominatos, niſi ſint alia indicia. Matheſ. in conſ. danda clandeſtina. col. fin. n. 14. ibi ſupr. vol. vltimo. quare vbi. de intellectu iſtius Gloſſæ. Hipp. ſing. 109. & 109. nu. 16. & 14. conſ. nu. 13. vbi licèt ſocius criminis admittatur contra ſocium; nominatim tamen hoc intelligere debemus quando ſocius, qui eum nominat, non eſt infamis ex alio delicto; quia tùc dicitur quòd ipſius ſocij infamia non facit indicium contra ſociū nominatum: & hoc eò magis procedit, quando ſocius nominatus eſſet bonæ vitæ, famæ, & conditionis. Alex. in conſ. 69. num. 34. & 13. vol. 1. vbi vltra confeſſionem ſocij requiritur alia præſumptio contra

480/C.IV.K.5-4, 73
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

nominatum.& de hac materia vide quæ notaui ad Iohan. de Amicis *conf.* 17. & nota quòd licet non faciat indicium dictum socij contra nominatum, vt sup. tamen potest inquiri contra nominatum. Ang.*in tract.malef.fol.* 3 *ubi.in crimine hæresis*.

Et de hac Gloss. vide Hypp. *in cap.* §.*diuus Antoninus in* 2.*col de quæst.* vbi quæ sint crimina, super quibus possint interrogari socij.

In d.l.*accusatoriæ*.§.*nemo*. iuncta Gloss.in verb. *conscientiam*.add. bonam text.*in c.nonnunc.col.* 1.*extr. de testamen.* Limita vt per Socin.*reg.* 312 *incip.testes.* Item limita nisi possit probari aliter, quàm per socios.*cap.fin.* & Doct.*extr.de testib.* ebide materia vide Abb.& alios, *in c.*1.*extr.de confess.* Co.ral.*epist.quæst.cap.*13.latissimè Antonius Correa *ad tit.* 1.*ordinat.Lusitania.*

Titulus 3. De exhibendis, & transmittendis reis.

Cuiac.*tom.*5.*comment.ad ius ciuile.*

l. Si miles. 1.

l. Nullus. 2.

Cuiac.*l.*3.*obser.cap.*14.Bossius *de capturam.*34.

l. Fin.

Nota quòd non debet nuntius aliquem in iudicio citare,nisi ex mandato iudicis. An autem in dubio præsumatur mandatum interuenisse,si referatur nuntium citasse,post Bald.hic vide in *l.siciendum de verb.oblig.*de illa materia citationum, vide per Bart. in *extrauag. ad reciprendum, & reprimendum.in verb.qui nuncium.*& per Arec.in §.*quadruplu.Inst.de action.*Bart.in l.4 §.*prætor.ff.de damno inf.*

Tit. 4. De custodia reorum.

Ægid. Bossius *in tract.de carcer.* & Cuiac.*tom.*5. *comment.ad ius ciuile.*

l. In quacunque. 1.

§.*interea* in verb.*sub fida custodia*.qualiter accipiantur ista verba, vide *l.illam*.vide l.*diuus.ff.cod.* in Alex.*in l.si vacerto*.§.*custodia ff.commod.*

l. Si quis. 2.

Quòd illud verbum,*postmodum*, significat longum tempus,& interuallum,ex isto textu solertis ingenij Bart. ponderauit *in l.*1.§.*diuus.ff.de quæst.* vbi dicit non.quòd si cõfessus delictum in tormentis, ratificat ad bancham curiæ,illa ratificatio est nullius efficaciæ,ex quo est facta in continenti.Debet enim fieri ex longo interuallo:& addunt hunc text.in verb.*postmodum*.Adduci etiam posset Gloss. *in l.pacta conuenta ff.de contrahen.empt.* quæ Gloss. voluit quod istud dictio, *postmodum*, denotet longum interuallum.Ranuc.*lib.*4.*var.c.*10.

l. Si quis. 3.

Auth.*Hodie nouo iure*. Add.Dec.*in l.fœmina.nu.* 78.*de reg.iur.*& Iohan.de Arnol *in commen.*170.Et quòd mulier pro debito ciuili carcerari non debet,vide Hypp.de Marsil.*in sua practica criminal.* in §.*attingam.* in *pan. col. in.* 69.& hoc procedit etiã, quando non habet bona,in quibus fieri possit executio contra eam.Ita in *decis.Delphin* 256. vbi etiam dicitur: quòd si mulier citata in iudicio est prægnans non tenetur comparere. Quòd si mulier renunciat omni legum auxilio, virum posse pro debito recerari, dicas quòd sic. Ita Marsil. *in suo sacab.num.*109.

Mulier pro debito ciuili non potest in carcere detineri.Limit.& declar.vt per Ial.*ad l.ad egregiam.nu.*9.*ff.de iureiuran.* & *ad l.plerique.nu.*14.*ff.de in ius vocan.*Bald. *decis.*323. Hipp. *sing.*148.*conductio.* & *sing.*179.*dicit.* Phil.Franc.*ad c.mulieres, de iud. lib.*6.Socin. *in reg.*219. & Dec.*in l.fœmina.nu.*71. *ff.de reg.iur.*Alex.in apost.ad Bart.ad auth.*marri.& aula.C.quando mul.tut.off.fung.pos. Ad l.vnam.*ver. *si qua intra domum confederare fecit*, vide Chassan. *in catal.glor.mund.secunda par. c.*5 *consl.*

Ad l.commentariensem.

Ad istam l. quæ de custode carceris loquitur, add.quòd ille,qui fugere facit custoditum,tenetur eadem pœna: & nota vt hic Salyc.per illum text. Menoch.*de arbitr iud.casu* 302.& 304.

Ista lex hodie in regno videtur correcta, per custoditionem regni,vbi dicitur,quòd ita demum puniatur eadem pœna, quando dolosè versatur in custodiendo,alias punitur pœna publicationis, & debet carcerari per annum, & illam constitutionem legunt Moder.Neap.in vna constit.Castell.

Add.Thomam Grammat *not.*19. *per totum*.Paris de Puteol *in tract.Synd.* in *verf.incip.incarceratus.c.an si plures char.*30.

l. De his. 5.

l. Neminem. 6.

*Tit.*5. De priuatis carceribus.

Cuiac.*tom.*5.*comment.ad ius ciuile.*

In materia priuati carceris,vide vnam c. Regis Roberti, 18. de eo qui detinuit domesticos suos ad inueniendum furtum factum in domo,& deciditur,quòd non est culpa domini familiæ.Et quid de patre qui tenet filium incarceratum, vide Felin.*in c.cum contingat,in fin.de foro compet.*

Pœna priuati carceris habet locum,nedũ quando positus fuit in aliquo loco cum clausura: sed etiam si fuit ligatus sine clausura, vt per Bald. in *l.si quis in graui.* §.*subueniatur ad S.C. Syl.* & vide Ang.hic,quem refert Dec.*in conf.decimo.*

De materia priuati carceris, & eius pœna, plenè hic Lucas de Penna *in l.*1. *de calum.& prin.Cod. lib.*12.*in prima, & 2.col.* Dec. *in conf.*100.3.*col.in prin.* & vide omnino Cost. *in repertorio ad Abb.in lit.C* & Hypp.*conf.*135.*n.*16.*cum seq.*

In ea. l.vnica in verf. *cognitio huiusmodi*, Nota hunc text.de recipiente malefactorem in domum suam post maleficium perpetratum, quòd non prius delinquit,quàm postquam, qui tale crimen commisit,suscepit,*l.*1.*C.de his,qui latro.& in l.*1.*ff.de recept.*& ita debet articulari,& probari,aliàs nõ posset condemnari: Ita Bart.*in l.omnes.per illum text. de agric.& de conf.* Ita Bart. ibi, & Ioann.de Arnol *sing.*9. in materia priuati carceris, vide Boër. *decis.*304.

l. Iubemus, 1.

l. Constitutio. 2.

*Tit.*6. Si reus,vel accusator,&c.

Cuiac.*tom.*5.*comment. ad ius ciuile.*

l. Si miles. 1.

l. Et si Marcellus.2.

l. Si is,quem. 3.

l. Si vt proponis. 4.

l. Defunctis. 5.

l. Si quis cùm. 6.

*Tit.*7. Si quis imperatori maledixerit.

l. Vnica. Si quis.

Plaza *mis.d.lan.crimen.lib.* 1.*cap.*4.Conciol *in li. sing.ad leg.Iul.num.*15.*pag.*18.Menoch.*de arbitr.iudic.cas.*371.Cuiac.*comment.ad ius ciuile.tom.*5. Aymon Crauetta.*conf.*6.& 9.

*Tit.*8. Ad legem Iuliam Maiestatis.

Cuiac.*tom.*5.*comment.ad ius ciuile.*

Ad Rubric.Casus,in quibus committitur crimē læsæ maiestatis,vide plenè per Bonifac.*in suo tract. de materia criminis læsæ maiestatis.* vide omnino Alex.*in conf.*13.*vol.*6.vbi multa notanda.Et crimē læsæ maiestatis non committitur nisi per subditum.Zabarel.*conf.*15.& Barba.*conf.*7.*vol.*4.

Crimen læsæ Maiestatis an committatur contra illum, qui odio priuato interfecit commissarium Principis,vide Marth.*in consilit.vel participatio.*1.*col.pone aliud & melius* 5.*notab.qui conis. humanitate* 11.*notab.& consil.eorum tamen* 13.*n.*1.

Et an clericus,qui commisit crimen rebellionis contra regem possit ex hoc à suo episcopo priuari suis beneficiis, vide per eund. in constit. de hoc crimine læsæ Maiestatis vide Luc.de Penna in *l. vnica.C.de com.qui prouin.lib.*12.*n.*6.& Lud.Ro.in *conf.*75.*par ter* Et Rom.*sing.*784.vbi pulchrum dubium ponit. An inferentes iniuriam Imperatori teneantur crimine læsæ maiestatis. Ad hunc titulum Conciol scripsit, & Bossius *tit.de crimine læsæ maiestatis.*

l. Etiam in. 1.

l. Alienam. 2.

l. Si quis alicui. 3.

l. Nullus. 4.

l. Quisquis. 5.

An pœna huius l.obtineat in eo, qui committit contra viceregem,& vicarium Principis, vide Capit. *in decis.*130.*in 6.dub.* Adde *l.quisquis.filij verò.* vbi probatur,quòd sæpè solet filius similis esse patri,vide Tiraq.*in legib.conn.glo.p.*1 *parte.nu.*3. Ampla idem præsumi in agnatis. Quod limitatur, per eundem *in d.loco.n.*8 Si dubitetur verùm filius sit prioris, aut posterioris mariti, quando mulier post secundum matrimonium ocyus parit, quam vt discerni certò possit, vtrius sit mariti,dicunt illius esse, cuius faciem, formãmque refert, cuique maximè similis est. vide Tiraq. in vtramque partem multa cumulantem *in d.loco. num.*32. *Illud autem.*&c.

Quod hic de vicerege, vel vicario dicitur, vtrum habeat locum in electum in viceregem, nondum tamen sit vicerex, vide Tiraq.*in leg.conn. glos.*1.*n.*12.

Add. *l. quisquis*. quatenus in ea probatur quòd auxilium præbens eadem pœna punitur, qua delinquens,vide Hypp.*singul.*15.*flatura.* & de materia illius l.eund.Hypp.*sing.*16.

Ad §.*ad alias*,quatenus ibi ad gl. *in verb. minus.* probatur quòd fœmina minus audet, quàm vir; vide Tiraq.*in legibus conn.p.*9.*nu.*158. vbi id transfert ad statutum, quo filij bannitorum expelli ex ciuitate iubentur:nam fœminas, quòd timidiores sint, quibus vindicandi audacia non est, hoc statuto non comprehendi ait.

Add. *l. Quisquis*, quatenus in ea probatur quòd auxilium præbens eadem pœna punitur, qua delinquens,vide Hypp.*sing.*15 *flatura.* & de materia illius l. eundem Hypp.*sing.*16.

In ead.*l.*§.*id quod*.Quòd si aliquis sciebat, quòd filius incipiebat factionem contra regem:non tamen poterat illud probare, an incidat in pœnam huius §.si non reuelauerit, & dicit, quòd non. *ar. leg.instrumenta.T.de col.* Hypp.*sing.*164.

Ad illam l.*quisquis* vide cons. Capell.80 & *conf.* Sor.175 *in* 2.*parte.*& Luc.de Pen.*in l. quisquis. C. de pet.bon.sub.*

Et an ista lex, & ipsius pœna comprehendat filios natos ante machinationem, & an ista lex pro delicto patris puniens filium, locũ habeat in frame, vt puniatur pro delicto fratris, vide Dec. *conf.* 64.& vbi an extendatur in nepote, & quid si contrà an pater pro filio.

Conspiratio facta contra dominum, licèt non habuerit effectum, quid iuris, vide Ioan.de Ifern. *in c.quidam.*§.*si voluerit.de cap.qui cur. vend.l.quisquis*.est canonizata,*de pœnitentiæ distinct.*1.*quisquis.* potestatem interficiens ciuitatis, an sic rebellis, dic secundùm Salyc.*in hac l.quisquis*,quòd si interfecit ob priuatam estimatem, potest tanquam rebellis puniri,& ita Bar.*in extrauag.quoniam maior. in verb.rebellando* Bal.*inc.*1 *in fi. extrà de off. deleg.*

Quæ sit pœna plasphemantis Deum,vid.*c.statuimus de clericis percussis.* Bart.*in l. damni infecti.ff. de damno infect.* Vide Iohan.de Arnol.*singul.*4.& per Gerard.*nu.*83.*de pœna blasphemi.* quod tene menti.

Couar.*lib.*2.*variar.resol.cap.*8.Ioh. Robert.*lib.*2. *sent.iur.cap.*22.Cuiac.*lib.*13.*obs.cap.*23.Grammat. *decis.*6.*num.*13. Benedictus Capra *in reg.concl.*76. Clarus §.*læsa maiestatis.à num.*3. & *à num.*10. *ad verb.cogitationis* Menoch.*de arb.iud.c.*360. Bossius *tit. de requisitione.num.*111. & *titu. de crimine læsæ maiestatis.*

Conspirans contra principem,vel eos, qui sunt ad latus principis,incidit in crimen læsæ maiestatis satis ordinatione,& tractatu,licet non sequatur effectus: vnde vltore gladio debet puniri. & omnia bona sua efficiuntur fisci. adde Ruin.*conf.*9.*nu.* 12.*lib.* 5. & quòd habeat locum in coniurationibus contra alium principem factis, Rip.*ad rubricam de constitu.nu.*8. Guid.Papæ *decis.*315.& 344. Marsil.*sing.*106.Balb.*decis.*263.Capic.*decis.*190.Soc.*conf.*175.*nu.*5.*lib.*2. Soc.*reg.*51. Gigas *in tract.de crim.læs.maiest.*Chassan.*in catal.glor. mu.*7.*part.*13. *considerat* Bal. Clar.*li.*5 *senten.*§.*læsa maiest.* in mat. verò etiam *conf.*17.Boss.*in tit.de honor.publ. nu.*90. *vers.non omitto,*& *c.*Alex.*conf.*134. Et an hoc idem procedat in sciente conspirationem, *per h. text. in* §.*pen. vers.consciis.* post Bart. *ad l.vtrum.ff. ad leg. Pompe.de parri.*Capic.*decis.*190.Marsil.*sing.*104.Soc.iun.*conf.*105.*nu.*45 *lib.*3.Cotta,in versiculo *scientia fola.* Boss.*in tit.de crim.læsa maiest.nu* 6. & *seq.* Tu pulchrè, & latè circa hoc dic,vt per Iul.Clar. *lib.*5.*sent.*§.*fi.q.*83.*vers.punitur.* Et de qua cogitatione loquatur hic text.vid.Menoch. *in tractat.de arb.iud. li.*2.*centur.*4.*cas.*360.*num.*27.& 22. *an*, & quando

480/C.IV.K.5-4, 74
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

quando propter delictum patris damnentur filij, & tota eius memoria, Gramm. *decis.* 6. *per totam.* Verùm conatus non ſecuto effectu puniatur, ac ſi delictum eſſet commiſſum, Soci. *vbi ſuprà.* Dec. ad regulam, *non videtur vel.* nu. 2. *de reg. iur.* Crem. *ſing.* 40. fallit in pœnis, quæ ipſo iure imponuntur, vt per Tiraq. *ad l. ſi vnquam C. de reuoc. donat. in verſ. reuertatur.* nu. 154. & vide etiam quæ pono ad leg. 2. *qui cum solo C. ad leg. Corn. de ſicar.*

Vide quid per h. tex. dicit Bar. *ad l. verum ff. ad leg. Pomp. de parri.* Capi. *dec.* 150. Marſ. *ſing.* 164. Menoch. *in tract. de arbitr. iud. lib.* 2. cent. 4. *caſ.* 355. *num.* 14.

l. Maieſtatis. 6.

l. Meminiſſe. 7.

Adde Rom *ſing.* 456. *de criminibus.* Ignoc *in rep. ad l. neceſſarios.* §. *non aliter num.* 24. *ff. ad Sylan.* Clar. *d.* §. *num.* 16.

l. Poſt diui. 8.

Tit. 9. Ad leg. Iuliam, de adulteriis, & ſtup.

Explicatur à Cuiacio ſuiſſe *tom.* 3. *commentar. ad hunc titulo.*

Ant. Gomez *ad l.* 80. *Tauri.* Clarus §. *ſtuprum.*

In materia adulterij vide omninò Bolog. *conſil.* 23. vbi multa: & adulterium totam ſtupratione denigrat, Bal. *con.* 417. *quadam mulier. vol.* 5. Et grauius eſt in mente viri, quàm occiſio filij, Barba. *in c. vbi clerici.* §. *de adult. extrà, de iudiciis col.* 1. *in fi. n.* 2. & Bal. *in conſ.* 399. *vol.* 4. vide Barba. *conſ.* 26. *nu.* 7. *vol.* 4. & *conſ.* 106. *vbi ſingulariter.* Rom *ſing.* 667. & 171. & Marſ. *ſing.* 200. *cum ſeq.* Bal. *conſ.* 103. *vol.* 3. Bal. *conſ.* 118. *ſine* 158. *vol.* 10. Alex. *conſ.* 22 *n.* *vol.* 6. vbi aſſertioni puellæ creditur, quòd erat virgo, Tiraq. *in* ll. *conn. p.* 13. *nu.* 27. vbi multa ad hunc locum, vbi hoc dictum limitat.

Qua pœna puniatur committens adulterium vel inceſtum, vide Bal. *in conſ.* 439. *ſup. eod. fol.* 1. & Alex. *omninò conſ.* 119. *n.* 4. *vol.* 6. vbi pulchrè & laſ. *conſ.* 22. *vol.* 1. *num.* 3. ponit, an adulterium probetur per confeſſionem adulteræ: de qua etiam per Bertach. *conſ.* 15. *vol.* 3. & vide ſcripta in memorab. Cortæ, *in verb. litera.* vbi multa poſita. & vide notata *in ſing.* Corn. 86. & add. omninò Hypp. *conſ.* 102. *per totum.* vbi mulier adulterata facit iudicium.

Vide Tiraq. *in legib. conn. p.* 13. *num.* 26. Adulterium graue, & capitale crimen. Paul. *conſ.* 384. *vol.* 3. & ibi quæ probationes in adulterio requirantur, vel adminiſtrantur, & quod ſit grauius, adulterium vel raptum, vide Alex. *in conſ.* 62. *in* 3. *col. vol.* 2. & *in conſ.* 24. 3. *col. eod. vol.* vbi ponit an ſit grauius furto. Et vide Cocles. *ſing.* 42. *num.* 7. *aliàs conſ.* 41. *nu.* 7. *vol.* 2.

Pœna ſtupri quæ ſit, Bertach. *conſ.* 218. *vol.* 1. & Caſſid. *conſ.* 40. pulchrè & de materia raptus, vide Caſt. *in conſ.* 171. *incip. quaritur. vol.* 2. & Hipp. *ſing.* 41. *num.* 20. & 21.

Et in hac materia vide omninò Guiliel. Benedict. *in ſua ſolenn. rep. cap. Raynutius. fol.* 22. *col.* 414. *verſ. eaidem de teſtamentis.* Hippol. *conſ.* 61. *num.* 56. vbi plenè & per Pet. de Rauen. *in ſuo aureo alphabeto fol.* 10. *in verſ. ſi adulterus.* Marſ. *ſing.* 21. Mathef. *in conſtit. ſi quis raperit.* 4. Iaſon. *in l. diuortio in ff. de verb. oblig.* Bal. *conſ.* 31. *vol.* 4. & Rom. *ſing.* 444. Barb. *conſ.* 6. *num.* 7. *vol.* 2.

Pro intellectu iſtius l. vide per Abb. *in c. tua extrà, de procurat.* vbi diſtinguit ad Gloſſ *in verb. vxoratam.* Tu vide Tiraq. *in* ll. *conn.* 1. *gloſ.* 1. *parte. num.* 43. qui hoc falſum eſſe ait. & *num.* 42. vbi quis de iure Canonico poſſit accuſari ab vxore.

Et limita iſtum textum procedere, quando agitur criminaliter, ſecùs ſi ciuiliter: quia vxor poteſt agere contra maritum adulterum, vel retinentem concubinam, ad ſeparationem thori, & repetitionem dotis: vide text. & ibi Abb. *in ca.* 1. *extra de. non cons.* vide text. *in c. Romana de ſenten. excommunic.* in 6. Abb. *in cap. duo. extr. de procurat.* vbi eſt caſus, an in tali iudicio procurator poſſit admitti.

Et quid ſi mulier per vim, & metum paſſa ſit adulterium, an puniatur, vide Abb. *conſ.* 4. *in* 1. *vol.*

Et an maritus poſſit accuſare vxorem, ad finem prętendi dotem. Bart. *conſ.* 281. 4. *col.*

Marito maius præiudicium generatur ex adulterio vxoris propter incertitudinem liberorum, vel prolis, quàm vxori propter adulterium viri, vt per Abb. *in c. tua. verſ. in magis. ext. de procurat.*

l. Publico. 1.

Gabriel. Paleotus Cardinalis *in lib. de nothis, & ſpuriis, c.* 41. Aul. Gel. *lib.* 1. *cap.* 23.

l. Crimen. 2.

l. Non ſolùm. 3.

Adde Paleot. *de not. & ſpur. c.* 53. *num.* 5. Parif. *ad c. intraſeriis n.* 79. *extrà de probat.*

l. Gracchus. 4.

Adde quòd clericus, ſi in crimine adulterij à marito inueniatur, impunè à marito occidi poteſt: ita tenet Raphaël Fulgoſ. *in l. quidergo.* §. *ſi libertus ff. de leg.* 1. Imò plus dicit, quòd occidens per hoc non incurrit excommunicationem. Illud dictum refert Ioannes de Grad *in addit.* ad conſ. Alexan. *vol.* 1. *in fin.* vide Tiraq. *in legib. conn.* 1. *gloſ.* 1. *parte. m.* 41. vbi diſputat, quòd ſi mulier vicem in adulterio reperiat, an eum poſſit occidere, & dicit quòd non. vide in lib. ll. *nu.* 514.

In ead. l. in gloſſ. in verb. *dolore.* in add. pro contendenti etiam text. *in l. quia autem. verſ. planè ff. ſi quis omiſſa cauſa.*

l. Adulter. 5.

l. Iure mariti. 6.

l. Propter violatam. 7.

Cuiac. *lib.* 6. *obſ. cap.* 16.

l. Reos. 8.

l. Caſtitati. 9.

l. De crimine. 10.

Cuiac. *d. lib.* 6. *cap.* 11.

l. Crimen. 11.

Auth. Sed nouo.

l. Etſi crimine. 12.

Quòd maſculus in adulterio deprehenſus non infametur, vide *in lib.* ll. *num* 1732. ſi verò licèt de iure communi, hæc frequentanda ſententia, videlicet quòd ſi ſit criminoſus, debet remitti ad iudicem, vbi deliquit, & ſic ratione delicti, vt *hic,* & *in l. ſi cui.* § *pen. ff. de accuſat.* & *in c. vlt. gloſſ. fin. extr. de foro compet.* & Doctor. in *Clem. paſtoralis, ſuper verb. de mort. de re iud.* & etiam per Capol. *conſil.* 59. tamen de iure conſuetudinario hodie aliter obſeruatur. Nam non ſit remiſſio delinquentis ad locum delicti commiſſi, vt *per allegat.* Capoll. *conſilium,* & per Oldr. *conſ.* 124. & Aret. *conſ.* 145.

Et an debeat fieri remiſſio delinquentis ad locum delicti commiſſi poſtulante iudice loci delicti, vide Pacid. de Puteol. *in tract. ſynd. chart.* 93.

l. Adultera. 13.

l. Si dum in. 14.

An mulier accuſata de adulterio, & pregnans, ab alio allegans violentiam ſibi illatam, ex coniecturis probans euitabit pœnam leg. vide Abb. *in conſ.* 4. *in* 1. *parte.* qui determinat poſt multa quòd pœnam euitat, & ideò famam non perdit.

Factum ſecundum legem, vel lege permittente non meretur pœnam Gerard. *ſingul.* 10. *incip.* Glo. *ad cap. cognoſcentes de conſtit.* Bald. *de præſcript. ſecunda part.* 3. *part. princ. incip. quæſt.* 9. *nu.* 4. Amplia hanc l. etiam ſi fecerit connotatis amicis, Iaſon. *ad l.* 1. §. *fin. num.* 3. *de oper. noui nunciat.* Bol. *ad cap. fin.* 4. *n. extrà de offic. deleg.* Alexand. *ad l. fin. plagij. ff. de verborum obligation.* vbi de commun. quòd ſi fiat lege permittente non tenetur in foro conſcientiæ. Felyn. *ad c. qua in Eccleſiarum num.* 13 *de conſtit.* Tiraquell. *de* ll. *connub. part.* 9 *gloſ.* 1. *num.* 43. Cagnol. *ad l. nemo damnum. nu.* 2. *ff. de reg. iur.* Quid in iudice, an ſit aliqua pœna mulctadus, ſi iuſſit certum interitum commiſit, Bald. *conſ.* 61. tenet negatiuè. Ad hanc text. iuncta gloſſ. in verſ. *pauperis* vide Rolan. à Vall. *conſ.* 14. *princ. vol.* 1.

l. Si quondam. 15.

Auth. Si verò criminis.

l. Abolitionem. 16.

l. Sine metu. 17.

l. Eum, qui duas. 18.

Ad limitationem huius text. nota quod voluit Bald. *in conſ.* 203. *incip. verba matrimonij.* vbi ſi aliquis contraxit matrimonium cum conſanguinea in caſu prohibito, & illud conſummauit cum carnali copula, quod non punitur pœna iſtius l. Iulle. gatiana, & rationes. Et de iſta l. vide Salycet. *ibi.* & Ang. *in tract. malef. in verbo, che mi hay adulterata la mia donna,* quæ pœna ſit de iure canonico capienti duas vxores, vide Rom. *ſing.* 530. *chart.* 19. Tu autem de pœna huius l. videbis Rom. *conſ.* 33. *in ſin. que pæna.* & quomodo id procedat, declarat Alexan. *conſ.* 163. *viſis, & ponderatis in prim. lib.* 7. & Tiraquell. *in legib. conn. p.* 1. *n.* 14.

l. Quamuis. 19.

l. Fœdiſſimam. 20.

Clarus §. *fornicatio nu.* 18.

l. Ob commiſſa. 21.

l. Si ea, quæ. 22.

l. Serui. 23.

l. Si eius, à quo. 24.

l. Etſi libidine. 25.

l. Quoniam. 26.

Menoch. *de arbitr. iud. lib.* 2. *caſu* 167. Grammat. *deciſ.* 31.

l. Commiſſum. 27.

l. Ita nobis. 28.

l. Quæ adulterium. 29.

l. Quamuis. 30.

Gram. *deciſ.* 31.

Auth. Sed hodie.

Hæc eſt correcta quorum ad pœnam pro conſtitui regni legum aſperitate, *sit. de adult.* & *aut.* vbi adulteratæ imponitur pœna truncationis naſi, ſed in adultero non corrigitur: ſed confirmatur pœna: de ratione differentiæ, Tiraqu. *in legib. conn. p.* 9. *num.* 90. & 91. vide eundem Tiraquell. *d. loco p.* 13. *nu.* 18.

Add Rom *ſing.* 537. *in fin.* Syln. *nupt. lib.* 4. *num.* 43. & *ſeq.* Tho. Gram. *deciſ.* 17. *de* ll. *connub. l.* 7. *nu.* 14. *ad ſ.* declarat Bal. *in conſ.* 103. *verba lib.* 3. Alex. *conſ.* 163. *vol.* 7.

Vide Tiraq. *in legib. conn. p.* 91. *gloſ.* 1. *n.* 68.

l. Cùm vir. 31.

De Sodomia Clarus §. *Sodomia.* Ant. Gomeſ. *ad l.* 80. *Tauri.* Ruuat. *lib.* 1. *variar. c.* 30. Menoch. *de arbitr. iud. lib.* 2. *c.* 286. non minus notum, quam abſurdam interpretationem tradit Germanus quidam remiſſionum authoremnino videndus libellus ab Hieronymo Magio in prædicti odium conſcriptus.

Pro peccato contra naturam imponitur pœna mortis: Add. Alc. *lib.* 10. *parerg. c.* 21. Boër *deciſ.* 306. Dec. *ad l. ſi qua mulier num.* 6. C. *de ſecund. nupt.* in mat. Sodomiæ vide annot. Ant. Gaijad Aret. *ad d.* §. *item lex Iulia.* Aliud eſt de iure cano. *cap. clerici de excess. prel.* Add. Ang. *de malef. in verbo, che mi hay adulterata la mia donna. num.* 53. Adde magis illum peccare, qui contra naturam peccat, quam illum, qui rem habet cum propria matre. *c. adulterij.* 32. *q.* 7. Quid in eo qui facit cum propriis manibus, dic eadem pœna puniri: vt per Ang. *vbi ſuprà nu.* 53. Quid in beſtia, vel mulo, contra naturam, Gand. *in tract. de malef. in rubr. de rap. num.* 6. Quid in muliere, quæ cum altera ſtuprum commiſerit, dic eadem pœna puniri. *sent. cum Gloſſ. ſecundum vnam inueſtiſ. in l. ſœdiſſimam.* C. *eo.* Angel. & Boër. *vbi ſuprà.* Quid ſi aliquo membro mulieris non apto, Gand. *vbi ſuprà num.* 14. Quid in eo, qui nocturna illuſione pollititur, vide tex. *in c. ſi. c. diſtinct.* Contra in verbo, Pedicones. & latiſſ. de Sodomit. immanit. per Hieron. Mag. *in* 5. *lib.* & per Vin. *lib.* 1. *commun. opin. in verbo, Sodomia delictum.*

Ad §. *item lex Iulia in prin.* Adde Didac. *de ſuſt. in epito. ſecunda par.*

l. In adulterij. 32.

l. Adulterij. 33.

l. Si qui adulterij. 34.

Vide de hac l. Hypp. *in repet. d. l. de quæſt. col.* 7. Et ante Bart. hic, quem ſequitur Iohannes de Amicis *conſ.* 65. *col.* 6. Quid ſi quis fuerit abſolutus de aliquo homicidio, poteſt de nouo torqueri, ſi ſuperueniant indicia noua.

l. Si mulier. 35.

l. Libertatem. 36.

Tit. 10. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.

Ad mate

480/C.IV.K.5-4, 75
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Ad materiam istius l. vide Bott. decis. 327. in 2. parte. vbi de custode carceris cum muliere carcerata coeunte, & de carcerato cum aliqua carcerata, & de iudice coeunte cum muliere suae iurisdictionis qualiter illi omnes puniantur, & de filio agnoscente matrem, & de cognoscente consanguineam [illegible]. Vide Cuiac. in commentar. ad tit. similem, tom. 3.

Tit. 11. De mulieribus, quæ se propriis seruis iunxerunt.

Clarus § fornicatio. nu. 10. & Cuiac. in commen. ad tit. similem, tom. 3.

l. Si qua cum. vnic.

Tit. 12. Ad leg. Iuliam de vi publica, &c.

Illustratur insigni explicatione à Cuiacio, tom. 3. comment. ad tit. simile.

l. Ob debitum. 1.

l. Tutoris. 2.

Ibi: Nam successione bona transferre ad successores suis mortibus. Ita etiam Dec. in l. fin. ff. si certum pet. col. 3.

l. Si confidis. 3.

l. Si criminis. 4.

l. In possessionem. 5.

l. Quoniam multa. 6.

Vide omninò Bart. hic, qui ponit notabilem q. de eo, qui auxiliatus est alicui, & arma perdidit, an teneatur ille, cui subministrauit auxilium: & add. ad istum textum Paul. in cons. 100. incip. casus narratus in antiquis. col. 3. & vide Hyppol. cons. 14. num. 7. & 14. & 31. & Rom. cons. 161. num. 6. in 1. parte. Ex quibus sumitur regula per hunc tex. quòd author delicti tenetur de delictis, & damnis datis, & perpetratis contra alios: & de isto text. vide Pet. de Raven. in comp. iur. Can fol. 106. in parua impressione.

Vide Spec. lib. 1. de adhor. § 2. num. 17. vbi tenet quòd spoliatus potest in continenti bello contimuato spoliatorem deiicere per iura ibi per eum allegata.

Ad intellect. istius textus vide Cepol. consilio 36 col. 1.

l. Si quis. 7.

Spoliatus ante omnia restituendus. vide Hipp. sing. 11. vltra ea, quæ notaui in lib. 8. num. 410. licet petat restitui in temporalibus, siue in spiritualibus, d. l. si quis. & c. in literis extra de rest. spol. vide Hipp. sing. 11. vltra ea, quæ notaui in lib. 8. nu. 410. Et ad hoc vide 12. fallent. Socin. in reg. 416. incip. spoliatus. Mihi est reg. 379. Alexan. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. poss. & vide Bald. in pap. conquerente extr. de restitutione spol. & in ca. fin. de ord. cog.

Idem adde quòd spoliatus ante omnia post restitutionem tamdiu debet esse in possessione pacifica, quandiu fuit spoliatus. Abb. in c. venerabili extr. de off. deleg. Caes. in sua Rep. in verbo, spoliatus.

Nota quòd spoliatus ante omnia est restituendus, non admissa exceptione proprietatis, etiamsi offeratur probatio in promptu. l. 1. sequ. ff. per vim, vel aliu, & sine vlla ratione. Quia semper spoliator delinquit, donec rem restituat, & ideò non pungit vicium, & delictum suum, non debet audiri. Et spoliatus quid probare debeat vt restituatur, & spoliatus à Iudice, non seruato ordine iuris, restituendus, vide Bon. q. 158 in 2. parte.

Item post spolium omnis concessio, seu priuilegium principis, ante purgatum spolium est nullum. Vide allegata per decis. S. R. C. 561.

Item ista reg. fallit in corpore mortuo. Nam si sacerdos est priuatus corpore mortui non est restituendus ante omnia: vide Felin. [illegible] in c. postulasti. col. antepen. cum seq. extra. de rescript.

Quid autem si Iudex iniustè spoliauit an prædicta habeant locum, & alia pulchra, quæ loquuntur in primam. Felin. in c. dilectus filius in 1. col. ext. de rescrip.

Quid si omissa interpellatione spoliato agenti interdicto recuperandæ possessionis, non possit obiici exceptio dominij, etiamsi offerat se in continenti probaturum dominium, vt probatur in d. l. si quis. Bart. singulariter in l. cum in § 3. de cond. indeb. & Iaf. in § huius sidei. in 3. col. Instit. de actio. Add. 4.

fall. Soc. in reg. 265. incip. spoliatio.

Spoliatus ante omnia est restituendus, nec obstat ei exceptio dominij opposita per reum. Declara, & limita pluribus modis, vt per Alexand. cons. 6. volum. 5. & ad l. naturaliter. §. nihil commune. num. 11. & sequen. ff. de acquiren. possess. vbi Rip. num. 14. & sequen. & alij omnes per Roc. Rom. de 1157. in antiquis. Cassad. decis. 5. in tit. de restitut. spoliat. per Afflict. decis. 7. aliter. Soci. ad reg. 125. incipit. Marsil. singul. 11. Ias. ad l. 2. C. de edict. diui Adria. toll. & ad l. 1. num. 8. de non oper. nunc. Dec. cons. 181. num. 9. & cons. 448. Rom. consil. 498. Iust. Phil. Porr. lib. 1. conclus. 101. inc. concl. 44. vbi pluribus mod. ampl. & limi. Moder. & Aquila li. 1. commu. conclus. in verb. exceptio spoliationis. & iterum in verb. spoliatus fuit possessione. Roland. à Valle consil. 6. vol. 3. Cephal. cons. 256. nu. 9. & seq.

An interdicto recuperandæ sufficiat titulus coloratus. Guido Papæ decis. 57. 58. & 83. Cepol. caut. 82. Marsil. d. sing. 11. & 199. Bott. decis. 138. Rip. ad c. cum Ecclesia. col. 17. in fine. de causa possessionis & proprietatis.

l. Seruos. 8.

De materia istius l. & an hodie sit in viridi obseruantia, vide Gram. in decis. 16. & nota istam leg. quòd serui non excusantur, licet commiserint publicam violentiam mandato domini. Menochius de arb. iud. cas. 354.

l. Crimen. 9.

l. Omnibus 10.

Alciat. lib. 3. dispun. cap. 10. Duar. lib. 2. disput. anniuers. cap. 12. Turneb. lib. 4. aduers. cap. 16. & lib. 26. cap. 15.

Tit. 13. De raptu virginum, &c.

Ægid. Boss. de raptu virginum. Clarus § raptus. Audio de hac materia librum Palazi extare. De meretricis raptu quædam Menoch. de arb. iud. cas. 291. & 360. & Cuiac. 3. tom. commentar. ad tit. similem, vide.

Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amissionis capitis. Ad hunc text. ibi, qui in nobili. Qualiter opem præstans teneatur, & puniatur, & quot modis, & quomodo quis dicatur opem præstare plenissimè vide per Angel. in tract. malefic. in gloss. & Ande. [illegible] & in glo. & malefacio d. Ande. semper afficit. de quo per Bar. ad l. si quis ff. de furt. & ad text. ibi siue voluntibus siue nolentibus ad. de Bar. ad l. 1. §. si quis volens. de lib. ho. exhib. Fel. ad c. 1. colum. 1. de præsumpt. Syl. rapt. lib. 4. num. 46. & quòd habeat locum tantum, quando rapitur causa libidinis. Dec. cons. 134. Guid. Papæ. singul. 163 & 4 155. Bott. decis. 316. & de intellectu huius l. & an habeat locum in rapiente meretricem, Barbat. cons. 63. vol. 4. Menoch. in tract. de arbit. iud. lib. 2. centur. 4. cas. 370. num. 32. Cephal. cons. 1 40. & 1. de quomodo raptus committatur, quòd si mulier consentit; quid si vir cum carnaliter non cognouit: Quid econtrà si mulier rapuerit virum, & an possit raptor cum rapta matrimonium contrahere in limit. Iul. Clar. in § fin. rapt. § raptus per totum.

Ad gloss. hic in verb. sponsa vel. Bell. cons. 31. n. 8.

l. Raptores. vnic.

An dispositio istius l. in vers. quibus, locum habeat in marito rapiente vxorem suam, vide Alex. in l. miles. § decem. & de iud. Tiraquell. in 7. lib. coniug. l. 44. [illegible] 46. Et vide eundem Tiraquell. ad d. l. primam. in d. l. in glos. 1. num. 13. cum seq. vbi multa ad hanc l. primam.

Gloss. in verb. honestarum. Nota istam gloss. quæ videtur velle præsupponere, quòd pœna raptus, non habeat locum in muliere inhonestæ vitæ, vide Paul. in cons. 305.

Ad ampliationem istius l. vide multiter. regni capitul. in gloss. in verbo sponsam, nota hanc gloss. nam pœna huius loquatur in viro rapiente mulierem, extenditur ad mulierem rapientem virum: & de hac gloss. vide Barb. cons. 6. num. 12. vol. 1. vbi multa cumulat pro hac gloss.

Ad materiam huius text. vid. notab. quæst. quam facit Castrens. in l. raptorum. & decis. Nicol. Bott. in 1. parte. vbi de carcerato muliere cognita. Credo quòd si quæst. 317.

In ead. l. 1. § pen. nisi cum sollicitatoris. per istum text. nisi non dicit Ang. in 6. nihent. de homicidio in fin. Quod si stantum imponit pœnam adulteranti mulierem, habet locum in eo, qui aurum dedit mulieri, & volens fuit cognita: vt refert Dec. in cons. 270. in 1. col.

Tit. 14. De emendat. seruorum.

Cuiac. tom. 3. comment. ad tit. simile.

l. Si virgis.

Tit. 15. De emendatione propinquorum.

Ad istam text. in l. vnica. vide conf. Alex. 53. vol. 5. & Bart. eo. 104. vbi probatur quomodo quis correctionis causa percusserit. vide etiam Cuiac. in commentar. ad tit. simile tom. 3.

Tit. 16. Ad leg. Corn. de sicariis.

Cuiac. tom. 3 comment. ad tit. simile.

l. Frater. 1.

Nota, quòd committens delictum præsumitur dolosè commisisse, quamuis aliàs non præsumitur dolus, nisi probetur, & ideò delinquenti incumbit onus probandi, quòd sine dolo commisit, vt hic, & in c. 1. de præsumpt. fallit in patre & præceptore, qui filium, aut discipulum occiderit: quia præsumitur quòd casu occidit, & non dolosè. Iacob. in l. ob carmen. §. si testes. de testibus.

Ad hoc quod dicitur, dolum non præsumi, nisi probetur, vide Bart. cons. 65 [illegible] & fin. Tiraquell. in l. com. p. 9. nu. 14. in delictis tamen licet regulariter dolus præsumatur, vt hic autor ostendit, tamen vltra suam limitationem, limitatur in muliere, & minore, idque ex sententia Baldi, de quo meminit Bologn. in [illegible] Apostil. ad glos. in l. vbi accipitur in verb. nisi dolo malo. De quo tamen vide Tiraq. in l. com. p. 9. n. 51.

Et an in maleficiis dolus præsumatur, vide Bald. in cons. 1 31. incip. [illegible]. Cepol. cons. 29. n. 4. Bald. cons. 375. vol. 4. post. in antiqui. col. 2. Math. in tit. de pactis consend. & [illegible] col. 4. & Tho. Gramm. in 1. col.

In ead. l. in verb. clam occidendi. Lud. Rom. in l. in illa. pen. col. ff. de verb. oblig. reputat hanc Gloss. singularem, ad hoc quòd animus illius, qui voluerit, animo non occidendi probetur per inferentia tenet Ias. in tit. de actio. §. sed iste. col. 19. in fin. Ang. hic. & Hipp. l. 1 §. Diui A dr in 2. col. ff. ad. in l. 1. col. 1. C. de quæst. Et in l. de minore. C. de quæst. & Cepol. in suo consilio criminalium, cons. 34. vide hic dicta per Ias. in l. ex vero. ff. de iust. & iur. De hoc vide Bott. decis. 78. num. 13. & Ignorantia in l. 1. §. forsan appell. ad sys.

In, qui cum telo. Verum hæc l. habeat locum in flatuis vetustarum dissentibus, si quis occiderit, vide Bart. hic, & Ias. in rub. Instit. de actio. col. 4.

l. Is, qui aggressorem. 2.

l. Si quis. 3.

l. Siue allegat. 4.

l. Eum, qui. 5.

l. Si quis te. 6.

l. Is, qui cum telo. 7.

Limita, vt per Soc. reg. 3 1. [illegible].

Limitatur hæc lex in auxiliatore ad delictum non punitur, non sequuto delicto. Ita Marsi. in sua pract. in verb. [illegible] col. num. 65. vide Bald. in l. si quis verb. in appel. de [illegible] & clar. & Hipp. in [illegible] vbi multa notabilia disputat, an ita puniatur affectus, sicut effectus, in pandect. col. in fin. per Tho. Gram. in l. nat. & Marc. cons. 50. vbi huic legi est derogatum per consuetudinem.

Punitur attentatio, licet aliud sceleratum non sit, vt hic, & l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest. vide Socin. reg. 18. in verbo, attentatio. Adde per Ias. ad [illegible] Instit. de act. nu. 51. Dec. ad reg. non vale [illegible] nu. 2. de regul. iur. ad l. certi condictio. § 5. num. 7. ff. si cert. petat. Crim. sing. 50. fall. in pœnis, quæ ipso iure imponuntur, vt per Tiraq. ad l. si vnquam. in verbo, reuertatur nu. 314. C. de reuoc. donat.

Ad d. l. si quis cum telo limita, vt per Soc. reg. 31. incipit, attentatio punitur. Menoch. de arbitr. iud. ca. 360. latè tractat quando conatus puniatur, c. 361. Gramm. decis. 1.

l. Si quis. 8.

Est concordans in c. si quis de pœnitent. dist. 1. Cu. inc. lib. 4. obs. c. 21.

l. Si fortè. 9.

Et cum

480/C.IV.K.5-4, 76

© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

Eſt canonizata *ibidem ſuprà dicta diſtinct.*

Tit. 17. De his, qui parentes, vel liberos, &c.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad hu. titulo.*

l. Si quis parenti.

Forcat. *necyoman. dial.* 54. Plaza *lib.* 1. *capi.* 41. Clarus §. *parricidium.*

Tit. 18. De maleficiis, & mathematicis, &c.

Idem Cuiac. *ibid.*

l. Plus eſt. 1.

Vide Barbat. *in conſ. num.* 8. *volum.* 1. Plaza *d. loco. cap.* 10. Ferret. *lib.* 1. *amplia. cap.* 14. Menoch. *de arbitr. iud. caſ.* 388.

l. Ad rem. 2.

l. Nullus. 3.

Nota contra conuerſantes cum excommunicato, quia debeat puniri per iſtum text. Clarus §. *hæreſis. in fin.*

Facientes incantationem ad finem malum, ſunt puniendi, non ſi faciant ad finem bonum. Oldra. *conſ.* 110. Tiraq. *de l. connub. q.* 14. *gloſ.* Iaſ. *ad l. huiuſmodi. §. ia. cui ff. de leg.* 1. *ad fin.* Dec. *ad. cap. ad audientiam. nu.* 11. *ad fin. de reſcript.* Cepol. *ad rubr. de verb. ſignif. nu.* 85. *& ſeq.*

l. Eorum. 4.

Vide latè apud Tiraquell. *in tr. cum p.* 11. *in princip.* 1. *num. & ſequen. mult. & maximè num.* 5. Conſtat Land. *practi. cap.* 7.

l. Nemo. 5.

Diuinare non licet, *d. l. nemo.* Nam de oculis diuinare nō poſſumus *c. 1. extr. ne Eccleſ. ſine diſpenſ. & ibi Gloſ.* Et ideò diuinationi intellectus relinquitur, iuxta Gloſſ. *in l. filium, quem habentem. ſuprà. fam. erciſcund.* prophetizare tamen quis poteſt, & prophetizare quæ modis dicatur, Bart. *in l. 1. in princ. ff. de op. noui nunciatione.*

l. Multi. 6.

Bauar. *lib.* 5. *variar. cap.* 3.

l. Etſi excepta. 7.

l. Culpa. 8.

l. Quicunque. 9.

Rauar. *d. l.* 5. *cap.* 13.

Tit. 19. De ſepulchro violato.

Cuiac. 3. *tom. commentar. ad ius ciuile.*

l. Res. 1.

l. Si ſeruus. 2.

l. Si quis. 3.

l. Sepulchra. 4.

l. Pergit. 5.

l. Commiſit. 6.

Auth. Sed neque.

Nota, quòd ſi moritur aliquis de vna domo vel familia nemo de illa familia ante nouem dies debet moleſtari. Et propterea Bar. *in l. interdum. ff. de iud.* excuſanit multas mulieres, quę tempore mortalitatis non petierunt dari tutores filiis ſuis, per nouem dies, quæ dantur à lege, vt non moleſtentur. Iuſtà illud tempus non moleſtabuntur, nec tenebuntur comparere. Bart. *in l.* 2. §. *conſiſtim. ff. ad Tertul.* Bart. *in d. l. interdum de iudiciis.*

Tit. 20. Ad legem Flauiam de plagiariis.

Cotta *in verb. Plagiarii.* & Cuiac. *in comment. ad ius ciuile, tom.* 3.

l. Pater. 1.

l. Si ab. 2.

l. Vt legis. 3.

l. Non valet. 4.

l. Si fratrem. 5.

l. In fuga. 6.

Cuiac. *lib.* 13. *obſ. cap.* 18.

l. Quoniam. 7.

l. Præſes prouinciæ. 8.

l. Eum, qui. 9.

l. Comparantem. 10.

l. Abducti. 11.

l. Si quis ſeruum. 12.

l. Plagij. 13.

Secunda gloſ. in verb. *iuſta*, propter temeritatem excuſatur quis à pœna doli. Ita Iaſ. *in l. ſi quis maior ſupr. de tranſactio.* tamen Dec. *in conſ.* 51. *vel* 55. *vol.* 3. *nu.* 14. dicit, quòd cauſa etiam iuſta non excuſat à pœna conuentionali, vide Thom. Gram. *in* 20. *voto in* 4. *col. n.* 25.

Gl. in verb. *arbitratu in fin.* quia ſibi eſt inutilis. Add. Bal. *in c.* 1. §. *ſi quis de manſo. circa* §. *ſi de inueſtitura feudi* etc. an quicūque moleſtiam habeat in aquis publicis teneatur tantū ſoluere principi pro gabella. An illud ſtatutū non habeat locū in molendinis non habentib. fructum, & ſic inefficacib. Bald. *in l.* 8. *col. pen. C. de ed. ed.* Add. Bald. *in Auth. ſed nouo iure. col. vlt. C. de ſeruis fugitiuis. & in l.* 2. *C. vt infrà certum temp.* Quòd ſi ſtatuto caueatur, quòd pro primo furto ſit amputāda manus, ſi habet manum aridam, non debet illa amputari, quia eſſet quodam modo ſine pœna. & in ſimili Bald. *in l. conuenticulam. C. de epiſc. & cleric.* Sed contra illud, quod tenet Bald. de manu arida, tenet Ang. *in l.* 2. §. *pen. vel pœnæ ff. de arb. furt. cæſ.* per illum text. vbi appellatione arboris venit arbor ſicca, donec ſit præciſa ſolo, quamuis eius radices deſinant viuere. Felin. plenè in *in c.* 2. *col.* 2. *de calum.* Idem per illum textum tenet, ſcilicet *in l.* 1. *C. vt intra certum tempus.* Ioannes Andr. *in reg. in pœnis in Mercuriał.* facit bonus text. *in c. ſicut vigeri.* 1. *q.* 1. vbi manus caret ſanguine, tamen verum eſt membrum. Add. Bald. *in c.* 1. *de prohib. feud. alienat. per Lotharium. & l. 1. in fin. C. qui accuſ. non poſſunt.* Iohannes de Anania *in c. poſtulaſti. col.* 1. *de iud.* Marian. Soc. *in c. ſicut. col.* 2. *eod tit.* Ang. *in l. de quibus.* vbi Bald. *ff. de legib.* Imol. *in l.* 1. *ff. de pub. iud.*

Nota, capitalis pœna vbicunque imponitur, intelligitur pœna minor, ſcilicet perpetui exilij. Gl. *eſt in l.* 21. *C. ne manc. Chriſ.* quam adhuc reputat ſing. Imol. *in l.* 2. *in* 3. *col. de pub. iud.* Iohan. de Anan. *in c. poſtulaſti. col.* 1. *de iud. & in c. qualiter. & quando.* §. *ad corrigendos in* 4. *col. de accuſ.* Gloſſ. *in verb. capitalibus in l. in criminali. C. de iuriſd. omn. iud.* de ſtatuto imponente pœnam capitalem, intelligitur de pœna perpetui exilij, Iohan. Andr. & alij *in cap. quando in* 1. *gl. de iureiur.* Abb. *in c. ad. clerici in* 21. *col. in prin. de iud.* Petr. de Anch. *in Clem. paſtoralis. in* 10. *notab. de re iud.* Iohan. de Imol. *in l.* 2. *in* 3. *col. ff. de pub. iud.* Alex. *in conſ.* 16. *in* 3. *vol. cauſa inquiſitionis formata contra.* Ang. Aret. *in tract. malef. in verbo, capta in* 3. *col.* Raph. Fulgoſ. *in l. profitetur. C. de his, qui ad eccleſiam confug.*

l. Liberum. 15.

l. Plagiarij. 14.

Alciat. *lib.* 3. *parerg. cap.* 13. Duar. *lib.* 1. *diſput. cap.* 10. Ferrat. Robert. *dial.* 17.

Tit. 21. Ad legem Viſelliam.

Cuiac. *tom.* 3. *commentar. ad ius ciuile.*

l. Lex Viſellia.

Tit. 22. Ad leg. Corneliam de falſis.

Cuiac. *tom.* 3. *comment. ad ius ciuile.*

In Rubricam.

Ad materiam huius tit. vid. Hipp. *conſ.* 87. *nu.* 8. vbi falſitas præſumitur ex coniecturis in cautum, quòd magis ex ipſis colligere licet, quàm ex clarie probationib. vide Aymon. *conſ.* 56. *num.* 22. vbi dicit, quòd in hoc admittuntur teſtes inhabiles in materia falſi.

Nota quòd condemnatus de falſo commiſſo in officio, ſi non fuerit expreſſe priuatus, cenſetur hoc ipſo tacitè priuari, & perſona publica accuſata, & condemnata de falſo, *inſtrumenta*, & dicta eius carebunt robore ratione perſonæ, ſecus ſi cōdemnatus non eſſet. Sed ſi condemnatus foret de alio crimine non commiſſo in officio, tunc non eſſet expreſsè officio priuatus. Et productum inſtrumentum redditur ſuſpectum ex perſona producentis. Paulus potiſt multa notanda *conſil.* 28. vbi falſitas inſtrumenti arguitur, quando teſtes in eo deſcripti omnes reperiuntur mortui, & ibi ſuſpicio falſitatis operatur, an detur fides inſtrumento ſuſpecto, & an ſcripturæ attendi debeat veriſimilitudo, vide Iaſ. *in conſ.* 128. *volum.* 2. 4. *volum.* vbi dicit, quòd ſuſpicio falſi pro veritate habetur in materia falſi.

l. Si parens. 1.

Menoch. *de arbit. iud. caſ.* 316.

l. Satis. 2.

Dubitabatur hodie in *facto*, an exceptio falſitatis, vel ſimulationis impediat inſtrumenti executionem, ille textus videtur dicere quòd non. Ratio dub. Eò quòd inſtrumentum, de quo hic, dicebatur falſum in aliqua parte. Et iſte intellectus originaliter eſt gloſ. hic in verb. *obiicitur*, & poſt eam Angel. hic. Sed ceſſante confeſſione partis exceptio falſitatis impedit executionem: quia præiudicialis, & ideò pendente cauſa falſitatis, ſuperſedetur in executione. Hunc intellectum ponit Barba. *in conſ.* 43. *num.* 13. *vol.* 1. poſt Ang. *hic*, vbi plenè de hac l.

Ego verò dicerem, quòd ſi exceptio nullitatis, & falſitatis, vel ſimulationis eſt euidens, vel manifeſta, tunc impeditur executio, & tunc dicitur euidens, quando ex actis patet. Rom. *conſ.* 318. & de hac l. vid. Barb. *in conſ.* 1. *col.* 1. *vol.* 1. *& vol.* 14. *num.* 12. *in fi.* & adde tex. in *l.* 2. *T. de edit. d. Ad. aed.* Barb. *conſ.* 43. *n.* 4. *vol.* 1. *de eſſ conſ.* Barb. *conſ.* 18. *volu.* 4. *col.* 3. & Bertach. *in conſ.* 18. *nu.* 13. *vol.* 10.

An exceptio vſurariæ impediat inſtrumenti executionem Barb. *conſ.* 18. *nu.* 23. *vol.* 1.

l. Licet. 3.

l. Maiorem. 4.

Gramma. *deciſ.* 17. Clarus *lib.* 5. §. *falſum. n.* 18.

l. Falſi. 5.

l. Qui falſas. 6.

l. Ipſe. 7.

Cuiac. *lib.* 4. *obſ. cap.* 11.

l. Si falſos. 8.

Menoch. *de arb. iud. caſ.* 315.

l. Si docueris. 9.

Barb. *conſ.* 43. *col.* 1. *vol.* 1. vbi de intellectu iſtius l.

l. Cùm ſuppoſiti. 10.

l. Si lis. 11.

Boſſius *tit. de ſuppo. par.*

l. Querela. 12.

Nota quòd accuſatio de falſo vt aliquis puniatur, debet inſtitui, vt infra 20. annos quòd accuſatus, vel falſarius puniatur: ſi vult agere ciuiliter actione in factum ad intereſſe, tum poteſt agere ad annos 3. Per. de Rauenn. *in comp. iur. in tit. de exceptio fol.* 78. vide Corn. *conſ.* 171. & vide Boſſ. *de eſſ.* 26. *in* 1. *parte.*

l. Qui veluti. 13.

l. Eum, qui. 14.

Menoch. *de arbit. iud. cap.* 2.

l. Si creditor. 15.

Add. Ang. *de malef. in verb. falſario.* 41. *col. n.* 17.

l. De fide. 16.

l. Sicut falſi. 17.

l. Ex initio. 18.

l. Etſi ad. 19.

l. Nec exemplum. 20.

Menoch. *de arbit. iud. caſ.* 309.

l. Si quis decurio. 21.

Habetur iſta l. quòd ſtatur dicto notarij. Sed quando quid ſi teſtis dixit ſe aliter dixiſſe, quàm notarius ſcripſerat, vide per Abb. & Felyn. plenè *in c. ad audientiam. de reſcript.*

Magis creditur notario, ſeu dicto ſuo, quàm dicto teſtis examinato: vt ſi teſtis dicat, ſe illud nunquam dixiſſe, quòd notarius ſcripſit, ita per Cyn. *in d. l. ſi quis decurio*, dummodo notarius ſit legalis. de quo etiam per Iacob de Aret. & Bart. *in l.* 1. *in fin. quemad. teſtam. aper.* Sed vide tamen fallentiæ Soc. *leg.* 314. *incip. iuſta ſi dicat.* Mihi eſt reg. 421. Menoch. *de arbit. iud. in* 1. *caſ.* 437.

l. Vbi falſi. 22.

Iudex nō debet ante probationem aperire quælem ſententiam ſit laturus in tantum quòd nec vultu hoc debeat detegere *l. obſeruandum.* §. *f. ff. de off. præſid.* Et ſi detegat, poteſt recuſari, vt ſuſpectus. Iaſ. *in l. aperiſſime. l. de iud.* imò dicit Bart. *in tract. de reprehen. teſtium*, quòd Iudex tenetur hoc caſu pœna falſi. Idem Patiſ. de Puteol. *in tract. ſynd. in verb. corrumpens.* §. *ſi tempore, chart.* 39.

l. Damus. 23.

Vide Caſt. *conſ.* 149. *incip. videtur dicendum.*

l. Præbe

l. Præbemus. 14.

Tit.13.De his,qui sibi adscribunt,&c.
Ægidius Bossius *de iu qui sibi adscribunt.* Vide Cuiac.*in comment. ad iur ciuile tom.* 3.
l. Quamquam.1.
l. Si testator.2.
l. Senatusconsulto.3.
Clarus 3.*sententiarum.17.lib.5.*
l. Quæ in testamento.4.
l. Quod adhibitus.5.
l. Si libertatem.6.
Ioan.Robert.*lib.1.rerum Iudic.cap.19.*Cuiac.*lib.15. obs.cap.19.*

Tit.14. De falsa moneta.
Moneta falsa dicitur ex 5. causis: & quæ pœna puniatur cudens,& vtens ea: vide Bald.*in cons.370. causa cuiusq;rei.*3.Clarus 5.*sententiarum.* 27. & Cuiac.*in comment ad iur ciuile,tom.* 3.
l. Quoniam.1.
Menoch.*de arbitr.iud.cap.* 316.
l. Si quis nummos.2.
l. Si quis super. 3.

Tit.15. De mutatione nominis.
Vide Cuiac.*comment.ad iur ciuile. tom.* 3. & Sylvan.*in rub.prætor.decret.cui pos.loc.*

Tit.16. Ad leg.Iul.de adulteriis.
Cuiac.*tom.*3.*comment.ad iur ciuile.*
l. Nullus.

Tit.17. Ad legem Iul.repetundarum.
Cuiac.*comment. ad iur ciuile.tom.*3.
l. Vt vnius.1.
l. Sciant. 2.
l. Omnes.3.
l. Iubemus.4.
l. Vnusquisque.5.
Ibi in verb Gynæceum: vide Tiaq.*in leg. conub. p.*110.*num.*31.*& seq.* qui declarat, quid in Gynæceum.
l. Sancimus.6.

Tit.18. De crimine peculatus.
Cuiac.*in comment ad iur ciuile. tom.*3.
l. Iudices vnic.

*Tit.19.*De crimine sacrilegij.
Videndus Cuiac.*in comment.ad iur ciuile tom.*3.
l. Qui diuinæ.1.
Add similia in l. 5. *ff. de quæstion. l. adulterium* §. *flagrum ad leg.Iul.de adulter. Cic.in paradox* omnia peccata æqualia. Eridèò in his graiores pœnæ statuitur. Clarus 5.*sententiarum.*
l. Qui coniugientem.2.
l. Disputare.3.
l. Minus.4.

*Tit.20.*De seditiosis,& de iis,&c.
Idem Cuiac.*ibid.*
Seditioſi pœna est,vt aut ferro suspendantur, aut bestiis obiciantur, aut in insulam deportentur, *l. si quis.*5.*auctores.ff.de pœnis.* Ann. *in summa ff.tit. de seditiosis.* vide Archid. *in cap.fideiussoris.* 46. *de fideiuss.& in c.compromissum.* 17.4.1. vbi Angel. ad hanc rem scribit Claudius Mordaix. Scripsit etiam tract.Bolt.& nullus Conradus Bieuus.
l. Si quis.1.
In glos.*qui seditiosi.*, *& qualiter puniantur*, vide *dons.*136.*num.*3.*&* 5.*&* 9.*in* 1.2.*&* 3.*col.* Et nota ad ornatissimum id,quod pœna mortis tenetur, qui facinoriosissimum in ciuitate, clamando ad arma. De pœna seditionis,& qualitas sacrilegio poni Deo. *in l. non est singulis. deteg. iuris.* & per Chasse.*in consil. Burgundiæ fol.*18. *num.*45.
l. In nullis.2.

Tit.21. Quando ciuilis actio, &c.
Cuiac.*tom.*3.*comment ad iur ciuile.*
l. A pleriique.vnic.
Ægidius Bossius, *ciuile, quatenus procedatur per mere ciuilem.*

*Tit.22.*De crimine expilatæ hereditatis.
Menoch. *de arbitr.iud.cas.*342. & Cuiac. 3.*tom. comment ad iur ciuile.*
l. Expilatæ.1.
l. Expilatæ.2.
l. Si aui.3.
l. Adueritus.4.
Forcat. *in Capidine iur.liberis.cap.*18.
l. Obcentu.5.
l. Expilatæ. 6.

*Titul.23.*De vi bonorum raptorum.
Cuiac. *in commentar.ad iur ciuile.tom.*3.
l. Vi bonorum.1.
l. Si res mobiles. 2.
l. Res obligatas. 3.
l. De his. 4.
l. Sine negotiorum.5.

*Titul.24.*De crimine stellionatus.
Multa Menoch. *de arbitr. iud. casu* 383. Cuiac. *in comment. ad iur ciuile.tom.*3.
l.Improbum.1.
Rem sui pignoratam si pollicitus eandem alteri qui pignoret, incidit in crimen stellionatus, vt hic,*& ibi.* Iaso. Intelligo tamen, nisi ea res vnique creditori sufficiat. *l. si quis in pignore.* 5. *ff. de pignor.* Et de hac l. vide Mach. *in c.2. num.*153. *fol.*201. *qua fit regula,* vbi obligatus rem duobus iniuste in crimen falsi: verùm intelligas hoc dictum in casu suo: scilicet in eo,qui obligat bona sua fisco, quæ antea erant papillo obligata,& quæ debitor talis patitur crimen falsi, & hoc non procedit in alio casu,sed agetur crimine stellionatus:vt hic, & *l.Cum l.quotiens,supra de rei vend.* vbi habes multos casus, quibus vendens rem duob. non incidit in crimen falsi. Et vide ipsum omninò.
Pignoratam rem duobus,& vendens duobus,quia pignorata', Iaf. *cons.*334. *num.* 2. *vol.*1.& per eundem *in l.quotiens. ff.de rei vindicat.*
l. Si pater.2.
l. Stellionatus.3.
l. Ignorantia.4.
Cuiac.*lib.*11.*obs.cap.*2.

Tit.25. De iniuriis,&c.
Idem Cuiac. *in comment. ad iur ciuile.tom.*3.
l. Nec semis.1.
l. Iniuriarum. 2.
l. Si non es nunciator.3.
l. Attrocem.4.
Cuiac. *lib.*10.*obs. cap.*19.
l. Si non conuicij.5.
Add.Bart. *in rubr.prætempt.col.*2. *ff. de acquirendo hæred.* vbi dicit,quòd si aliquis dixit, Tu mentiris, salus hæcce eso,quòd in tali casu inuitiosè procedens declarat, *quam* non habuisse animum falsum dolli honorem fouit, & per consequens eum tenetis. Panorm. *dons.*17.
An passus iniuriam post annum posse petere interesse,vide Felin. *in c.si autem cui fin. de restitut.*
l. Cum nec patronos.6.
l. Iniuriarum.7.
l. Dominum. 8.
l. Qui liberos.9.
l. Si quidem.10.
l. Si quando.11.

Titul.26. De famosis libellis.
Petrus Plata *lib.1.miscell.cap.*3.& Cuiac.*tom.*3. *comment. ad iur ciuile.*

*Tit.27.*De abigeis.
Idem Cuiac. *ibid.*
Cuiac. *lib.*2.*obs.cap.*10.

Tit.28. De Nili aggeribus non rumpendis.
Forcat.*Angeuni iur.*2.*cap.*12.Magius *lib.*1.*miscell. cap.*10.*de spe.formibus criminosis.* Menoch.*de arbitr.iud.cas.*340.*& seq.& cas.*366. & Cuiac.*tom.*3. *comment.ad iur ciuile.*

Tit.29. De his qui latrones,&c.
Menoch.*de arbitr.iud.cas.*348. & Cuiac.*comment. ad iur ciuile tom.* 3.
l. Eos,qui. 1.
l. Si quis latrones. 2.

Tit.40. De requirendis reis.
Bossius *tit. de citationibus.* & Cuiac.*in commentar. ad iur ciuile.tom.* 3.
l. Cùm absenti. 1.
l. Quicunque. 2.
l. In pecuniariis. 3.

Tit.41. De quæstionibus.
Vide Commentar.Cuiac.ad iur ciuile,*tom.*3.
In Rubric.
Vide Aymon.*cons.*13.vbi indicium ad torturam, minus est, quàm præsumptio, & ibi si vnum indicium probatur per plures, non requiritur, vt sint omni exceptione maiores,& ex minis cum vnicis circiafatiane indicium ad torturam, & multa alia notanda ponit, maximè de singularitate reflitum.
Quemadmodum milites non possunt quæstionibus subici,& tormentis,vt hic,*& in l.deferentes.* 3.*de re milit.*ita etiam Doctor per Alex.*in l.contracte.col.* 1. *de vulg.* & not. Bart.*in l.1.de adoptiuis.col.* Nec consentendo in contrarium valet, vt tenet Rom.*in singularibus sua fol.*10.
Et quod doctor tenetur non posse fieri etiam miles, tenet Fulg.*cons.*173. Et hæc quæ dicuntur, etiam habeat locum in militibus bodiernis oppositis,per ea,quæ notat Alex.*in d.l.contracte.col.*15. *num.*14.*de vulg.*Bart.*in l.contract.eodem.C.de decurionibus.lib.*10.Vide etiam Thom.Gram.*in l.vnic.col.* 2. add. Bald.*in l.1.T.qui bona cod.pos.* Ang.*in pr. num.Inst.de principia Doctorum.* Idem Ang.*in* §.*eorum Rome. Inst.de excusat.tutorum.* Cuiac.*lib.*2.*obs.cap.* 13.Robert.*rerum Iudic lib.*1.*cap.*21.
l. Quæstionem. 2.
l. Insolitum. 2.
l. Cùm cognitionaliter.3.
l. Sicuti. 4.
Grammat.*dons.*28 *à num.*3.*&* 9.
l. Nec si mors. 5.
l.Prudem placuit.6.
l. Seruos,qui.7.
l. Milites. 8.
Milites,& cæteri in dignitate constituti non sunt torquendi, etiam præcedentibus indic.Rom. *fol.*494. vbi quòd nec consentendo in contrarium valet,post Bart.*ad l.omnes C.de decur.lib.*10. Adde idem in eximie notato, vt per Bart.hic, licèt alia priuilegia non fortiatur: vt per Iaf. *ad l. milites. in princ.num.*4.*ff.de re milit.*
Ad vel *Laporius.* vide Fert.*cons.*14. Rip.*ad l.omnes num.*14.*fide* vulgar.Grassi.*cons.*4.n.14.
l. Super statu.9.
l. Cùm testamentum. 10.
l. Dino Marco. 11.
Consilia *ad l.omnes.ff.de testamentis.*
l. Quoniam. 12.
l. Hoc quod. 13.
l. Seruos. 14.
l. Interrogati. 15.
l. Decuriones.16.
Menoch. *de arbitr.iud. cas.*140.
l. Nihil sibi. 17.
l. De tormentis. 18.

Tit.42. De abolitionibus.
Plata *lib.*2.*Miscell.cap.*31.& Cuiac.*tom.*3. *comment.ad iur ciuile.*

l.Præfes

480/C.IV.K.5-4, 78
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg

l. Præses. 2.
l. Abolitio. 2.
Nota, quòd si accusator desistit ab accusatione, vel transigere in illis criminibus, in quibus non licet transigere, iudex potest ex officio suo super eo processu procedere, & definire. & refert, & tenet Bartol. *in l. cum fœnere, vers. sup. de transactionibus.*
Ad istam l. vide Alciat. *lib. 5 parador. c. 11.* Cuiac. *lib. 3. obs. c. 29.*
l. Fin.
Nota 20, & quando accusans aliquem, potest absque pœna ab accusatione desistere, & infra quatuor menses.

Tit. 43. De generali abolitione.
Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. civile.*
l. Qui potentatus. 1.
l. Cùm eo tempore. 2.
l. Indulgentia. 3.

Tit. 44. Vt intra certum tempus crim. quæst. terminetur.
Idem Cuiac. *ibid.*
l. Quisquis. 1.
l. Nouerint. 2.
Nota quòd iudex post peremptam instantiam, potest condemnare, addo tamen text. *in l. properandum, §. illa. sup. de iud.* qui clarius loquitur.
l. Criminales. 3.
Instantia causæ criminalis durat biennium. Sed vide 4. fall. *Socin. in reg. 118. incip. instantia.* Mihi est reg. 182. & ad istam l. add. Thom. Gramm. *in 31. vers. per totum.*

Tit. 45. Ad Senatusconsultum Turpillianum.
Cuiac. *lib. 8. obs. cap. 38. & in 3. tom. commentar. ad iur. civile.*
l. In demùm. 1.
l. Si pro eo. 2.
l. Quamuis. 3.
l. Si is, de quo. 4.
l. Si fœmina. 5.
l. In executionibus. 6.

Tit. 46. De calumniatoribus.
Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. civile.*
l. Calumnia. 1.
l. Mater. 2.
l. Qui non. 3.
l. Calumniæ. 4.
l. Qui calumniatores. 5.
l. Dominis. 6.
l. Non prius. 7.
l. Nostris. 8.
Cuiac. *lib. 4. obs. cap. 29.*
l. Fallaciter. 9.
l. Quisquis. 10.

Tit. 47. De pœnis.
Cuiac. *3. tom. commentar. ad iur. civile.*
l. Etiam. 1.
l. Procurator. 2.
l. Decurionem. 3.
l. Si ante. 4.
l. Honor. 5.
l. Incredibile. 6.
l. Impunitas. 7.
Grammat. *decis. 13. à num. 11.*
l. Deportatorum. 8.
l. Si matrem. 9.
l. Seruus. 10.
l. Metalli. 11.
l. Decurionum. 12.
l. Si seruo. 13.
l. Si operis. 14.
l. Pœnam. 15.
l. Qui sententiam. 16.
De materia huius l. vid. *notab. cons. Paul. 119. si fuerit impositione vol. 2.* vbi ad pœnam corporalem inferendam, quæ iudicia dicantur vigentia. Bossius *tit. de commiss.* & Grammat. *decis. 8. n. 4. & decis. 34. num. 35. & num. 37.*
Nota quòd delinquens, si delictum non confitetur, tamen restitui consilium potest condemnari ad mortem. Felyn. *in c. ad nostram, col. 2. de probat.* Ita determinat Gullielmus *in rep. cap. Raynutius, fol. 381.*
l. Si quis in. 17.
Vbi glossa verba, *non licet, add. c. non apud Thiofilo. 11. q. 1.* Add. alias esse, in quibus secundo in criminalibus differunt, per Felyn. *in c. quæ ecclesiæ, col. 2. num. 6. vers. sunt enim causæ non. de off. delegat.*
Ad pœnam sententiam pertinentur, nisi reus fuerit confessus, vel probationibus clarissimis convictus. Adde Marc. *singul. 106. & 162.* Bottdo. 183. & Gram. *decis. 8. incertis.* an Iudex possit condemnare eum, qui in tortura perficentia negando delictum, non obstante quòd habeat legitimas probationes, Croc. *in manuale, in verb. iustus condemnantur.*
Cuiac. *lib. 7. obs. cap. 15.*
l. Cùm reis. 18.
l. Ne quis. 19.
l. Si vindicari. 20.
Si princeps rescribat aliquem puniri vltra modum regularem, debet iudex vsque ad 30. dies differre, vt videat si Princeps pœnam relaxet. Anchar. *cons. 313.* Gramm. *cons. 44. num. 38. & 39.* vbi plenè, & dicit quòd hoc procedit etiam in Papa, quòd si aliquid irrationabile mandat, debet iudex ei rescribere. *c. si quando de rescr. §. secundò. Anchar. de mand. princ.* vbi glos. inuehit contra *milesos* prælatos, qui in tantum literas Papæ timent, quòd non audent illis contradicere. Adde ad hanc text. Sylu. *nupt. lib. 2. num. 19. ante §. Cæp. ad l. quotiquid in fine num. 12. ff. de reg. iur.* Menoch. *in tract. de arb. iud. lib. 1. cent. 4. cas. 334. num. 6.*
Bossius *in tit. de homicidio, num. 100.* Cuiac. *lib. 5. obs. cap. 9.*
l. Ne diu. 21.
l. Sancimus. 22.
Ibi, *peccata suos teneant. add. c. quæsiuit. ext. de his, quæ fiunt à maio part. 1. de iureiurando in 6. & in c. compromiss. §. porrò. de electi. in 6. & in l. sæpe iiur. 21. §. apud Fersium. de aqua plu. arce.* vide Felyn. *in c. 2. col. 1. de constit.*
l. Omnes. 23.
Quid autem, si aliquis fuit positus in exilio ad certum tempus, restituitur in civitatem, & capitur, & quid de eo fieri debeat, dicas quòd si est relegatus ad tempus, patitur perpetuam pœnam exilij, si verò est relegatus ad perpetuum, est pœna capitis. *Relegati. ff. ad l. Rom. sing. 568. & Bald. cons. 371. volum. 1.*
l. Rectores. 24.
l. His, qui. 25.
l. Constitutio. 26.

Tit. 48. Ne sine iussu principis, &c.
Cuiac. *tom. 3. commentar. ad iur. civile.*
l. Nulli vnic.

Tit. 49. De bonis proscriptorum, &c.
Idem Cuiac. *ibid.*
l. Seruorum. 1.
l. Deportati. 2.
l. Si filius. 3.
Adde Ias. *in 8. cons. in §. actiones. Inst. de act.* Bart. *in l. si fundum, §. verbis edictum, col. pen. de damno infecto,* vbi exercendi hanc textum in pecuia adimentitia, & professitia vid. Bald. *ibi.*
l. In metallum. 4.
l. Si vt proponis. 5.
l. De bonis. 6.
l. Si quis intra. 7.
Cuiac. *lib. 8. obs. cap. 4.*
l. Si deportatus. 8.
l. Si quis posthac. 9.
l. Quando. 10.
l. Quicunque. 11.
l. Si quis perduellionis. 12.
Auth. Bona damnatorum.
Bona damnatorum applicantur descendentibus, & ascendentibus, vsque ad tertium gradum: quibus deficientibus admittitur fiscus, vt per Albe. *in rubr. Dig. 5. part. q. 22.* vbi dicit, quòd hic illud verbum, *ex lucro,* non debet esse. Bart. *consilio 157. lib. 1.* Imò si iudex contra h. text. confiscaret bona, sententia non valeret, nec nocuit, licet appellatum non fuisset, Doc. *cons. 152. n. 3.* Cagn. *ad l. ea sola, n. 3. de reg. iur.* Nec etiam ex forma statutorum, nisi expressèm esset, excepto crim. læsæ maiestatis. Rolan. *cons. 98. n. prim. vol. 1. in mar.* Alb. *vbi sup. 18. Auth. de Cano. add. post contradiff. §. de donat. n. 344. vsque ad 350.* Diat. *reg. 14.* Cign. *ad l. ea sola, n. 7. & sup. de reg. iur.* Doc. *cons. 155. num. 8. notater in mat. S. I. Inf.* Clar. *lib. 5. sent. §. §. 4. 38. in princ.* Adde quòd illa text. non extenditur ad partes, quæ pro incertis nuptiis imponuntur. Ceppha. *cons. 39. nu. 23. col. 1.*

Titulus 50. De bonis eorum, qui mortem, &c.
Plat. *lib. 1. misscell. crimin. cap. 25.* & Cuiac. *3. tom. commentar. ad iur. civile.*
l. Eorum demum. 1.
Bona occidentis sæpissim non metu criminis, sed ex insania, vel dolore non auferuntur hæredibus. Adde *ibi. suspendio vitam, &c.* Bald. Alex. Ias. & Doc. *ad l. 2. C. qui rebus suis pœnæ.* Goris. *consilio 135. pro parte vitam, secundo.* Ducius *cons. 438. numerat. vol. 1.*
l. Eorum, qui. 2.

Tit. 51. De sententiam passis, & restituti.
Bossius. *de remed. in fine princ.* & Cuiac. *3. tom. commentar. ad iur. civile.*
l. Prima, secunda, & tertia.
Pro limitatione istarum Leide Bart. *in l. Gallus. §. quid si tantum in 1. col. non ex quo nota. de lib. & posthum.* vbi dicit, quòd licèt vigore istarum legum restituatur à principe, tamen non potest bona intelligi, dicit *ille, de bonis,* quæ ad alium translata non sunt: aliàs secùs: videtamen plenè Andr. *de Hernia in cap. 1. per totum, de vsf. decrep. aust.* Cuiac. *lib. 17. obs. cap. 3.*
Quod hic de restitutione dicitur, amplia habere locum etiam si id tantùm esset spe quæsitum. Tiraq. *in leg. comm. gloss. 3. nu. 41.*
Restituens à Principe intelligitur ad omnia restituens. Adde quòd non procedit simpliciter. Sed limit. pluribus modis, vt per Felyn. *ad c. cuiusmodi, 4. & sup. cessa de maiori & obed.* Ægid. Bellam. *decis. 741.* Doctores omnes, *ad l. Gallus 5. & quid si tantum ff. de liber. & posthum.*
l. Tutor. 4.
l. Si ademptis. 5.
l. In insulam. 6.
l. Generalis. 7.
l. Frustrà. 8.
l. Si pater. 9.
l. Cùm indulgentia. 10.
l. Casus eius. 11.
l. Si deportationis. 12.
l. In quæstione. 13.

FINIS.

480/C.IV.K.5-4, 79
© 2026 Universitätsbibliothek Würzburg